Ex libris

Petri S. R. E.
Cardinalis Ciriaci

CORPUS
JURIS CIVILIS
ROMANI.

TOMUS QUARTUS.

CORPUS
JURIS CIVILIS ROMANI,

IN QUO

INSTITUTIONES, DIGESTA AD CODICEM FLORENTINUM EMENDATA,
CODEX ITEM ET NOVELLÆ,

NEC NON

JUSTINIANI EDICTA, LEONIS ET ALIORUM IMPERATORUM NOVELLÆ,
CANONES APOSTOLORUM, FEUDORUM LIBRI, LEGES XII. TABB.
ET ALIA AD JURISPRUDENTIAM ANTE-JUSTINIANEAM PERTINENTIA SCRIPTA,
CUM OPTIMIS QUIBUSQUE EDITIONIBUS COLLATA, EXHIBENTUR.

CUM NOTIS INTEGRIS

DIONYSII GOTHOFREDI,

QUIBUS ACCESSERUNT

FRANCISCI MODII

ET ALIÆ ALIORUM JCTORUM CELEBERRIMORUM,
QUAS INSERUIT EDITIONI SUÆ

SIMON VAN LEEUWEN.

ADDITI QUOQUE LOCIS CONVENIENTIBUS
INDICES TITULORUM AC LEGUM EMENDATISSIMI.

PRÆMISSA EST

HISTORIA ET CHRONOLOGIA JURIS CIVILIS ROMANI,
QUÆ SINGULARI METHODO LEGUM LATARUM TEMPUS DESIGNAT.

EDITIO NOVA,

Omni, qua licuit cura, atque labore indefesso a quamplurimis, in notis præcipue, mendis falsisque allegationibus repurgata et correcta.

TOMUS QUARTUS.

NEAPOLI,
APUD JANUARIUM MIRELLI BIBLIOPOLAM.

MDCCCXXX.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI
PRINCIPIS PP. A.
CODICIS
REPETITAE PRAELECTIONIS,
LIBRI XII.

IMPERATORUM NOMINA,

QUORUM CONSTITUTIONES DUODECIM LIBRIS CODICIS SUNT INSERTÆ.

HADRIANUS.
Antoninus Pius.
Divi fratres, sive M. Antoninus et Verus.
M. Ælius Antoninus solus.
Ælius Pertinax.
Severus et Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla solus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus et Volusianus.
Valerianus et Gallienus.
Gallienus et Valerianus Junior.
Gallienus solus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus, et Carinus et Numerianus.
Carus et Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus et Maximianus Herculius.
Constantius et Maximianus Galerius.
Constantinus Magnus.
Constantinus Junior, Constantius et Constans.
Constantius et Constans.
Constantius solus.
Constantius et Julianus.
Julianus.
Jovinianus.
Valentinianus et Valens.
Iidem et Gratianus.
Valens, Gratianus et Valentinianus II.
Gratianus et Valentinianus II.
Iidem et Theodosius.
Valentinianus II. Theodosius et Arcadius.
Theodosius et Arcadius.
Iidem et Honorius.
Arcadius et Honorius.
Iidem et Theodosius Junior.
Honorius et Theodosius Junior.
Theodosius Junior solus.
Idem et Valentinianus III.
Valentinianus III. solus.
Idem et Martianus.
Martianus solus.
Leo.
Idem et Anthemius.
Leo Junior et Zeno.
Zeno solus.
Anastasius.
Justinus.
Justinus et Justinianus.
Justinianus solus.

LITERARUM NOTÆ,

QUÆ PER DUODECIM LIBROS CODICIS, VEL IN CONSTITUTIONUM INSCRIPTIONIBUS, VEL TEMPORUM DENOTATIONIBUS HINC INDE VISUNTUR, NE CUI FORTE CALIGINEM OBJICIANT, AD HUNC MODUM LEGI DEBENT.

A.	*Augustus.*
AA.	*Augusti.*
A. et C.	*Augustus et Cæsar.*
AA. et CC.	*Augusti et Cæsares.*
Accept.	*Accepta.*
C.	*Cæsar vel Clarissimus.*
CC.	*Cæsares vel Clarissimi.*
CC. Coss.	*Clarissimis Consulibus.*
Cæs.	*Cæsar.*
Cæss.	*Cæsaribus.*
Civitat.	*Civitatis.*
Cl. Cæs.	*Clarissimus Cæsar.*
Com.	*Comes.*
Com. R. P. vel rer. priv.	*Comes rerum privatarum.*
Com. s. l. vel sacr. larg.	*Comes sacrarum largitionum.*
Cos.	*Consule.*
Coss. vel Conss.	*Consulibus.*
Cons.	*Consularis.*
Const. vel CP. vel Const. vel Constantinop.	*Constantinopoli.*
Correct.	*Correctori.*
D.	*Data vel dicta.*
Dat.	*Data.*
D. S.	*Data subscripta.*
D. PP.	*Data proposita.*
DN.	*Domino vel Domino nostro.*
Dix.	*Dixerunt.*
Emiss.	*Emissa.*
Fl.	*Flavius.*
G.	*Gesta.*
Gen. P. P.	*Gennadio Præfecto Prætorio.*
Id.	*Idus vel idibus.*
Imp.	*Imperator.*
Impp.	*Imperatores.*
In for. Tr.	*In foro Trajani.*
IV.	*Quarto*
Kal.	*Kalendas vel Kalendis.*
L. Jul.	*Legem Juliam.*
Lect.	*Lecta s. apud acta.*
Mag.	*Magistro.*
Magist. mil.	*Magistro militum.*
Mag. off.	*Magistro officiorum.*
N.	*Nobilissimo.*
N. Cæs.	*Nobilissimo Cæsare.*
NN. Cæss.	*Nobilissimis Cæsaribus.*
Non.	*Nonas vel Nonis.*
N. P. vel Nob. P.	*Nobili vel Nobilissimo puero.*
Off.	*Officiorum.*
P. vel Pr.	*Præsidi.*
Præs. Prov.	*Præsidi Provinciæ.*
P. P.	*Proposita, vel perpetuo, vel Præfecto Prætorio.*
Pf.	*Præfecto.*
P. P. G.	*Proposita gesta.*
P. U.	*Præfecto urbi vel vigilum.*
P. vig.	*Præfecto vigilum.*
P. U. R.	*Præfecto urbis Romæ.*
P. vel Pf. Aug.	*Præfecto Augustali.*
Pp. emiss.	*Proposita emissa.*
P. P. Gal.	*Præfecto Prætorio Galliarum vel prætoriorum Gallianorum.*
P. A.	*Perpetuus Augustus, vel Perpetuo August.*
Pet.	*Petita.*
Pleb.	*Plebis.*
Præf. ann.	*Præfecto annonæ.*
Præt.	*Prætoribus.*
Pr. vel prid.	*Pridie.*
Prop. vel propst. vel propos.	*Proposita.*
Procons.	*Proconsuli.*
Proconss.	*Proconsules.*
Publ. judic.	*Publicis judiciis.*
Quæst.	*Quæstori.*
R. P.	*Rerum privatarum.*
R. P. orient.	*Rerum privatarum orientis.*
S.	*Salutem, vel scripta, vel subscripta vel supposita.*
S. D.	*Salutem dicit, vel dicunt, vel subscripta data.*
Subscr.	*Subscripta.*
S. L.	*Sacrarum largitionum, vel sacrarum literarum.*
Sacr. lit.	*Sacrarum literarum.*
S. pet.	*Subscripta petita.*
S. P.	*Supposita.*
S. PP.	*Subscripta proposita.*
Supp. vel suppos. vel supposit.	*Supposita.*
S. petit.	*Subscripta petita.*
Tit.	*Titulo.*
Trib. pleb.	*Tribunus plebis.*
V.	*Viro.*
V. C.	*Viro Clarissimo.*
VV. CC.	*Viris Clarissimis.*
Vic. vel vicar.	*Vicario.*
K. N.	*Karissimo nobis.*

TITULI CODICIS, D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

REPETITÆ PRÆLECTIONIS

CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM.

LIBER PRIMUS.

DE summa Trinitate et fide catholica, ut nemo de ea publice contendere audeat, Tit. 1. De sacrosanctis Ecclesiis, et de [rebus et] privilegiis earum, 2. De episcopis, et clericis, et orphanotrophis, et xenodochis, et brephotrophis, ptochotrophis, et asceteriis, et monachis, et de privilegiis eorum, et castrensi peculio, et de redimendis captivis, et de nuptiis clericorum vetitis seu permissis, 3. De episcopali audientia, et de diversis capitulis, quæ ad jus curamque, et reverentiam pertinent pontificalem, 4. De hæreticis, et Manichæis, et Samaritis, 5. Ne sanctum baptisma iteretur, 6. De apostatis, 7. Nemini licere signum salvatoris Christi humi vel in silice, seu marmore aut sculpere aut pingere, 8. De Judæis et cœlicolis, 9. Ne Christianum mancipium hæreticus vel Judæus vel Paganus habeat, vel possideat vel circumcidat, 10. De Paganis sacrificiis, et templis, 11. De his, qui ad ecclesias confugiunt, vel ibi exclamant [et ne quis ab Ecclesia extrahatur,] 12. De his, qui in ecclesiis manumittuntur, 13.

Leges.

De legibus et constitutionibus principum, et edictis, 14. De mandatis principum, 15. De Senatusconsultis, 16. De veteri jure enucleando et de auctoritate jurisprudentium, qui in Digestis referuntur, 17. De juris et facti ignorantia, 18. De precibus imperatori offerendis: et de quibus rebus supplicare liceat vel non, 19. Quando libellus principi datus litis contestationem faciat, 20. Ut lite pendente, vel post provocationem, aut definitivam sententiam nulli liceat Imperatori supplicari, 21. Si contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum, 22. De diversis rescriptis et pragmaticis sanctionibus, 23. De statuis et imaginibus, 24. De his, qui ad statuas confugiunt, 25.

Magistratus.

De officio præfectorum Orientis et Illyrici, 26. De officio præfecti prætorio Africæ, et de omni ejusdem diœceseos statu, 27. De officio præfecti urbis, 28. De officio magistri militum, 29. De officio quæstoris, 30. De officio magistri officiorum, 31. De officio comitis sacrarum largitionum, 32. De officio comitis rerum privatarum, 33. [De officio comitis sacri palatii,] 34. De officio proconsulis et legati [De officio Comitis et sacri Patrimonii,] 35. De officio Comitis Orientis, 36. De officio præfecti Augustalis, 37. De officio vicarii, 38. De officio prætorum, 39. De officio rectoris provinciæ, 40. Ut nulli provinciæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur. [Constitutio Græca.] 41. De quadrimentruis, [Constitutio Græca.] 42. De officio præfecti vigilum, 43. De officio præfecti annon. [Constitutio Græca.] 44. De officio civilium judicum, 45. De officio militarium judicum, 46. Ne rei militaris comitibus vel tribunis lavacra præstentur, 47. De officio diversorum judicum, 48. Ut omnes judices tam civiles quam militares post administrationem depositam quinquaginta dies in civitatibus, vel certis locis permaneant, 49. De officio ejus, qui vicem alicujus judicis vel præsidis obtinet, 50. De assessor [et] domest. et cancellariis judicum, 51. De annonis et capitatione administrantium, et eorum assessorum, aliorumve publicas solicitudines gerentium: vel eorum, qui aliquas consecuti sunt dignitates, 52. De contractibus judicum, vel eorum, qui sunt circa eos, et inhibendis donationibus in eos faciendis: et ne administrationis tempore proprias ædes ædificent [sine sanctione pragmatica,] 53. De modo multarum, quæ a judicibus infliguntur, 54. De defensoribus civitatum, 55. [De magistratibus municipalibus,] 56. De officio juridici Alexandriæ, 57.

LIBER II.

Judicialia.

DE edendo, 1. De in jus vocando, 2. De pactis, 3. De transactionibus, 4. De errore calculi, 5. De postulando, 6. De advocatis diversorum judiciorum, 7. [De advocatis diversorum judicum.] 8. De advocatis fisci, 9. De errore advocatorum vel libellos seu preces concipientium etc. 10. Ut quæ desunt advocatis, judex suppleat, 11. Ex quibus causis infamia irrogatur, 12. De procuratoribus, 13. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre, 14. De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt, 15. Ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat, 16. Ut nemo sine judicis auctoritate signa imprimat rebus alienis, 17. Ne fiscus vel respublica procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet, 18. De negotiis gestis, 19.

Restitutiones in integrum.

De his, quæ vi metusve causa gesta sunt, 20. De dolo malo, 21. De in integrum restitutione minorum [XXV. annis] 22. De filiofamilias minore, 23. De fidejussoribus minorum, 24. Si tutor, vel curator intervenerit, 25. Si [in] communi eademque causa in integrum restitutio postuletur, 26. Si adversus rem judicatam [restitutio postuletur.] 27. Si adversus venditionem, 28. Si adversus venditionem pignorum, 29. Si adversus donationem, 30. Si adversus libertatem, 31. Si adversus transactionem vel divisionem, [in integrum minor restitui velit.] 32. Si adversus solutionem a tutore vel a se factam, 33. Si adversus dotem, 34. Si adversus delictum, 35. Si adversus usucapionem, 36. Si adversus fiscum, 37. Si adversus creditorem, 38. Si minor ab hereditate se abstineat, 39. Si ut omissam hereditatem, vel bonorum possessionem, vel quid aliud adquirat, 40. In quibus causis restitutio in integrum necessaria non est, 41. Qui et adversus quos in integrum restitui non possunt, 42. Si minor se majorem dixerit, vel [major] probatus fuerit, 43. Si sæpius in integrum restitutio postuletur, 44. De his qui veniam ætatis impetraverunt, 45. Si major factus ratum habuerit, 46. Ubi et apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit, 47. De reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis, 48. Etiam per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse, 49. In integrum restitutione postulata, ne quid novi fiat, 50. De restitutione militum, et eorum, qui Reip. causa absunt, 51. De uxoribus militum, et eorum qui Reipublicæ causa absunt, 52. De temporibus in integrum restitutionis tam minorum et aliarum personarum, quæ restitui possunt, quam etiam heredum eorum, 53. Quibus ex causis majores in integrum restituantur, 54. De alienatione mutandi judicii causa facta, 55.

Arbitria et judicia.

De receptis arbitris, 56. De satisdando, 57. De formulis et impetrationibus actionum sublatis, 58. De jurejurando propter calumniam dando, 59.

LIBER III.

DE judiciis, 1. De sportulis et sumptibus in diversis judiciis faciendis, et de executoribus litium, 2. De pedaneis judicibus, 3. Qui pro sua jurisdictione judices dare darive possunt, 4. Ne quis in sua causa judicet, vel jus sibi dicat, 5. Qui legitimam personam [standi] in judiciis habeant vel non, 6. Ut nemo invitus agere, vel accusare cogatur, 7. De ordine judiciorum, 8. De litis contestatione, 9. De plus petitionibus, 10. De dilationibus, 11. De feriis, 12. De jurisdictione omnium judicum: et de foro competenti, 13. Quando imperator inter pupillos et viduas, vel (alias) miserabiles personas cognoscat, et ne exhibeantur, 14. Ubi de criminibus agi oporteat, 15. Ubi de possessione agi oporteat, 16. Ubi fideicommissum peti oporteat, 17. Ubi conveniatur qui certo loco dare promisit, 18. Ubi in rem actio exerceri debeat, 19. Ubi de hereditate agatur, et ubi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant, 20. Ubi de ratiociniis tam publicis quam privatis agi oportet, 21. Ubi causa status agi debeat, 22. Ubi quis de curiali, vel cohortali aliave conditione conveniatur, 23. Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur, 24. In quibus causis militantes fori præscriptione uti non possunt, 25. Ubi causæ fiscales, vel divinæ domus hominumque ejus agantur, 26. Quando liceat unicuique sine judice se vindicare, vel publicam devotionem, 27.

Vindicationes.

De inofficioso testamento, 28. De inofficiosis donationibus, 29. de inofficiosis dotibus, 30. De petitione hereditatis, 31. De rei vindicatione, 32. De usufructu et habitatione, et ministerio servorum, 33. De servitutibus, et aqua, 34.

Damni injuriæ actio.

De lege Aquilia, 35.

Mixtæ seu divisoriæ actiones.

Familiæ erciscundæ, 36. Communi dividundo, 37. Communia utriusque judicii tam familiæ erciscundæ, quam communi dividundo, 38. Finium regundorum, 29. De consortibus ejusdem litis, 40.

Noxales actiones.

De noxalibus actionibus, 41. Ad exhibendum, 42. De alearum lusu et aleatoribus, 43. De religiosis, et sumptibus funerum, 44.

LIBER IV.

Condictiones.

DE rebus creditis, et jurejurando, 1. Si certum petatur, 2. De suffragio, 3. De prohibita sequestratione pecuniæ, 4. De condictione indebiti, 5. Ne condictione ob causam datorum, 6. De condictione ob turpem causam, 7. De condictione furtiva, 8. De condictione ex lege, et sine causa, vel injusta causa, 9.

Obligationes et Actiones.

De obligationibus et actionibus, 10. Ut actiones et ab heredibus, et contra heredes incipiant, 11. Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur, 12. Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur, 13. An servus pro suo facto post manumissionem teneatur, 14. Quando fiseus, vel privatus debitoris sui debitores convenire possit, vel debeat, 15. De actionibus hereditariis, 16. Ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur, 17. De constituta pecunia, 18.

Probationes.

De probationibus, 19. De testibus, 20. De fide instrumentorum, et amissione eorum, et de apochis et antapochis faciendis: et de his, quæ sine scriptura fieri possunt, 21. Plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur, 22.

Condictiones quædam.

De commodato, 23. De actione pignoratitia, 24. De exercitoria actione et institoria, 25. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur: vel de peculio, seu quod jussu, vel de in rem verso, 26. Per quas personas nobis adquiratur, 27.

Exceptiones quædam.

Ad senatusconsultum Macedonianum, 28. Ad senatusconsultum Vellejanum, 29. De non numerata pecunia, 30. De compensationibus, 31.

Usuræ.

De usuris, 32. De nautico fœnore, 33. Depositi vel contra, 34.

Obligationes ex consensu.

Mandati vel contra, 35. Si servus extero se emi mandaverit, 36. Pro socio, 37. De contrahenda emptione et venditione, 38. De hereditate vel actione vendita, 39. Quæ res venire non possunt, et qui vendere vel emere vetantur, 40. Quæ res exportari non debeant, 41. De eunuchis, 42. De patribus, qui filios suos distraxerunt, 43. De rescindenda venditione, 44. Quando liceat ab emptione discedere, 45. Si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata, 46. Sine censu, vel reliquis fundum comparari non posse, 47. De periculo et commodo rei venditæ, 48. De actionibus empti et venditi, 49. Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit, 50. De rebus alienis non alienandis: et de prohibita rerum alienatione vel hypotheca, 51. De communium rerum alienatione, 52. Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienatione, 53. De pactis inter emptorem et venditorem compositis, 54. Si servus exportandus veneat, 55. Si mancipium ita venierit, ne prostituatur, 56. Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra, 57. Da ædilitiis actionibus, 58. De monopoliis, et conventu negotiatorum illicito, vel artificio ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, et pactionibus illicitis, 59. De nundinis et mercationibus, 60. De vectigalibus et commissis, 61. Vectigalia nova institutui non posse, 62. De commerciis et mercatoribus, 63. De rerum permutatione, et præscriptis verbis, 64. de locato et conducto, 65. De jure emphiteutico. 66.

LIBER V.

Nuptiæ.

DE sponsalibus et arrhis sponsalitiis et proxeneticis, 1. Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitia dederint, 2. De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, et sponsalitiis, 3. De nuptiis, 4. De incestis et inutilibus nuptiis, 5. De interdicto matrimonio inter pupillam et tutorem seu curatorem filiosque eorum, 6. Si quacunque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ aspirare tentaverint nuptias, 7. Si nuptiæ ex rescripto petantur, 8. De secundis nuptiis, 9. Si secundo nupserit mulier, cui maritus usumfructum reliquit, 10. De dotis promissione et nuda pollicitatione, 11. De jure dotium, 12. De rei uxoriæ actione in ex stipulatu actionem transfusa, et de natura dotibus præstita, 13. De pactis conventis, tam super dote, quam super ante nuptias donatione, et paraphernis, 14. De dote cauta non numerata, 15. De donationibus inter virum et uxorem, et a parentibus in liberos factis, et de ratihabitione, 16. De repudiis, et judicio de moribus sublato, 17. Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur, 18. Si dos constante matrimonio soluta fuerit, 19. Ne fidejussores, [vel mandatores] dotium dentur, 20. Rerum amotarum, 21. Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur, id est, in solutum dentur, 22. De fundo dotali, 23. Divortio facto, apud quem liberi morari, vel educare debeant, 24. De alendis liberis, ac parentibus, 25. De concubinis, 26. De naturalibus liberis, et matribus eorum, et quibus ex causis, justi efficiantur, 27.

Tutelæ.

De tutela testamentaria, 28. De confirmando tutore, 29. De legitima tutela, 30. Qui petant tutores, vel curatores, 31. Ubi petantur tutores, vel curatores, 32. De tutoribus, vel curatoribus illustrium, vel clarissimarum personarum, 33. Qui dare tutores, vel curatores possunt, et qui dari non possunt, 34. Quando mulier officio tutelæ fungi potest, 35. In quibus casibus tutorem, vel curatorem habenti tutor, vel curator dari potest, 36. De administratione tutorum, vel curatorum, et de pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda, 37. De periculo tutorum, vel curatorum, 38. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere vel conveni

possunt, 39. Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel unus agere pro minore, vel conveniri possint, 40. Ne tutor vel curator vectigal conducat, 41. De tutore, vel curatore, qui satis non dedit, 42. De suspectis (tutoribus vel curatoribus,) 43. De in litem dando tutore vel curatore, 44. De eo, qui pro tutore negotia gessit, 45. Si mater indemnitatem promisit, 46. Si contra matris voluntatem tutor datus sit, 47. Ut causæ post pubertatem tutor adsit, 48. Ubi pupilli educari debeant, 49. De alimentis pupillo præstandis, 50. Arbitrium tutelæ, 51. De dividenda tutela, et pro qua parte quisque tutor conveniatur, 52. De in litem jurando, 53. De heredibus tutorum vel curatorum, 54. Si tutor vel curator non gesserit, 55. De usuris pupillaribus, 56. De fidejussoribus tutorum vel curatorum, 57. De contrario judicio tutelæ, 58. De autoritate præstanda, 59. Quando tutores, vel curatores esse desinant, 60. De actore a tutore, seu curatore dando, 61. De excusationibus (tutorum et curatorum) et temporibus earum, 62. Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit, 63. Si tutor vel curator Reipublicæ causa aberit, 64. De excusatione veteranorum, 65. Qui numero liberorum se excusant, 66. Qui morbo se excusant, 67. Qui ætate se excusant, 68. Qui numero tutelarum, 69. De curatore furiosi vel prodigi, 70. De prædiis et aliis rebus minorum sine decreto non alienandis, sive obligandis, 71. Quando decreto opus non est, 72. Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparaverit, 73. Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit, 74. De magistratibus conveniendis, 75.

LIBER VI.

Servi et Liberti.

De servis fugitivis, et libertis, mancipiisque civitatum, artificibus, et ad diversa opera deputatis et ad rem privatam, vel dominicam pertinentibus, 1. De furtis, et servo corrupto, 2. De operis libertorum, 3. De bonis libertorum et jure patronatus, 4. Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta sit, 5. De obsequiis patrono præstandis, 6. De libertis, et eorum liberis, 7. De jure aureorum annulorum, et de natalibus restituendis, 8.

Bonorum possessiones.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt; et intra quod tempus, 9. Quando non petentium partes petentibus accrescant, 10. De bonorum possessione secundum tabulas, 11. De bonorum possessione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur, 12. De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberisque eorum datur, 13. Unde liberi, 14. Unde legitimi, et unde cognati, 15. De edicto successorio, 16. De Carboniano edicto, 17. Unde vir et uxor, 18. De repudianda bonorum possessione, 19. De collationibus, 20. De testamento militis, 21.

Testamenta vel quasi.

Qui testamenta facere possunt, vel non, 22. De testamentis, et quemadmodum testamenta ordinentur, 23. De heredibus instituendis, et quæ personæ heredes institui non posssunt, 24. De institutionibus, et substitutionibus, et restitutionibus sub conditione factis, 25. De impuberum et aliis substitutionibus, 26. De necessariis [servis] heredibus instituendis, vel substituendis, 27. De liberis præteritis, vel exheredatis, 28. De posthumis heredibus instituendis, vel exheredandis, vel præteritis, 29. De jure deliberandi, et adeunda, vel adquirenda hereditate, 30. De repudianda, vel abstinenda hereditate, 31. Quemadmodum testamenta aperiantur, describantur, et inspiciantur, 32. De edicto divi Hadriani tollendo et quemadmodum scriptus heres in possessionem mittatur, 33. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit, 34. De his, quibus ut indignis hereditates auferuntur: et ad Senatusconsultum Silanianum, 35. De codicillis, 36.

Legata.

De legatis, 37. De verborum et rerum significatione, 38. Si omissa sit causa testamenti, 39. De indicta viduitate et lege Julia Miscella tollenda, 40. De his, quæ pœnæ nomine in testamentis, vel codicillis [scribuntur vel] relinquuntur, 41. De fideicommissis, 42. Communia de legatis et fideicom. et de in rem missione tollenda, 43. De falsa causa adjecta legato, vel fideicommisso, 44. De his, quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, 45. De conditionibus insertis, tam in leagtis quam in fideicommissis, et libertatibus, 46. De usuris et fructibus legatorum, seu fideicommissorum, 47. De incertis personis, 48. Ad senatusconsultum Trebellianum, 49. Ad legem Falcidiam, 50. De caducis tollendis, 51. De his, qui ante apertas tabulas hereditatem transmittunt, 52. Quando dies legati, vel fideicommissi cedit, 53. Ut in possessionem legatorum, vel fideicommissorum servandorum causa mittatur, et quando satisdari debeat, 54.

Intestati successio.

De suis et legitimis liberis, et ex filia nepotibus ab intestato venientibus, 55. Ad senatusconsultum Tertyllianum, 56. Ad senatusconsultum Orfitianum, 57. De legitimis heredibus, 58. Communia de successionibus, 59. De bonis maternis, et materni generis, 60. De bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis, ex matrimonio, vel alias adquiruntur: et eorum administratione, 61. De hereditatibus decurionum, [naviculariorum, cohortalium militum, et Fabricensium,] 62.

LIBER VII.

Manumissiones.

De vindicta, [libertate,] et apud concilium manumissione, 1. De testamentaria manumissione, 2. De lege Fusia Caninia tollenda, 3. De fideicommissariis libertatibus, 4. De dedititia libertate tollenda, 5. De Latina libertate tollenda, et per certos modos in civitatem Romanam transfusa, 6. De communi servo manumisso, 7. De servo pignori dato manumisso, 8. De servis Reipublicæ manumittendis, 9. De his, qui a non domino manumissi sunt, 10. Qui manumittere non possunt, et ne in fraudem creditorum manumittatur, 11. Qui non possunt ad libertatem pervenire, 12. Pro quibus causis servi pro præmio libertatem accipiunt, 13. De ingenuis manumissis, 14. Communia de manumissionibus, 15. De liberali causa, 16. De adsertione tollenda, 17. Quibus ad libertatem proclamare non licet; et de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur, 18. De ordine cognitionum, 19. De collusione detegenda, 20.

Præscriptiones et usucapiones.

Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur, 21. De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate, non adversus libertatem opponitur, 22. De peculio ejus, qui libertatem meruit, 23. De senatusconsulto Claudiano tollendo, 24. De nudo jure Quiritum tollendo, 25. De usucapione pro emptore, vel transactione, 26. De usucapione pro donato, 27. De usucapione pro dote, 28. De usucapione pro herede, 29. Communia de usucapionibus, 30. De usucapione tansformanda et sublata differentia rerum mancipi, et nec mancipi, 31. De adquirenda et retinenda possessione, 32. De præscriptione longi temporis, decem, vel viginti annorum, 33. In quibus causis cessat longi temporis præscriptio, 34. Quibus non objicitur longi temporis præscriptio, 35. Si adversus creditorem præscriptio opponatur, 36. De quadriennii præscriptione, 37. Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis præscriptione submoveatur, 38. De præscriptione triginta, vel quadraginta annorum, 39. De annali exceptione Italici contractus tollenda, et de diversis temporibus, et exceptionibus, et præscriptionibus, et interruptionibus earum, 40. De alluvionibus et paludibus, et pascuis ad alium statum translatis, 41.

Sententiæ.

De sententiis præfectorum prætorio, 42. Quomodo et quando judex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel una parte absente, 43. De sententiis ex periculo recitandis, 44. De sententiis et interlocutionibus omnium judicum, 45. De sententia, quæ sine certa quantitate profertur, 46. De sententiis, quæ pro eo quod interest, proferuntur, 47. Si a non competente judice judicatum esse dicatur, 48. De pœna judicis, qui male judicavit, vel ejus qui judicem, vel adversarium corrumpere curavit, 49. Sententiam rescindi non posse, 50. De fructibus et litium expensis, 51. De re judicata, 52. De executione rei judicatæ, 53. De usuris rei judicatæ, 54. Si plures una sententia condemnati sunt, 55. Quibus res judicata non nocet, 56. Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere, 57. Si ex falsis instrumentis, vel testimoniis judicatum sit, 58. De confessis, 59. (Res) inter alios acta, vel judicata aliis non nocere, 60. De relationibus, 61.

Appellationes.

De appellationibus et consultationibus, 62. De temporibus et re-

parationibus appellationum, seu consultationum, 63. Quando provocare non est necesse, 64. Quorum appellationes non recipiuntur, 65. Si pendente appellatione mors intervenerit, 66. De his, qui per metum judicis non appellarunt, 67. Si unus ex pluribus appellaverit, 68. Si de momentanea possessione fuerit appellatum, 69. Ne liceat in una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias judicum, quas definitio præfectorum roboraverit, eas retractare, 70. Qui bonis cedere possunt, 71. De bonis auctoritate judicis possidendis, seu venundandis, et de separationibus bonorum, 72. De privilegio fisci, 73. De privilegio dotis, 74. De revocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata sunt, 75.

LIBER VIII.

Interdicta.

De interdictis, 1. Quorum bonorum, 2. Quorum legatorum, 3. Unde vi, 4. Si per vim, vel alio modo absentis perturbata sit possessio, 5. Uti possidetis, 6. De tabulis exhibendis, 7. De liberis exhibendis seu deducendis, et de libero homine exhibendo, 8. De precario et Salviano interdicto, 9. De ædificiis privatis, 10. De operis novi nuntiatione, 11. De operibus publicis, 12. De ratiociniis operum publicorum, et patribus civitatum, 13.

Pignora, et Hypothecæ.

De pignoribus et hypothecis, 14. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur, 15. Si aliena res pignori data sit, 16. Quæ res pignori obligari possint, vel non: et qualiter pignus contrahatur, 17. Qui potiores in pignore habeantur, 18. De his, qui in priorum creditorum locum succedunt, 19. Si antiquior creditor pignus vendiderit, 20. Si communis res pignori data sit, 21. De prætorio pignore: et ut in actionibus debitorum missio prætorii pignoris procedat, 22. Si in causa judicati pignus captum sit, 23. Si pignus pignori datum sit, 24. De partu pignoris, et omni causa, 25. De remissione pignoris, 26. Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse, 27. De distractione pignorum, 28. Debitorem venditionem pignoris impedire non posse, 29. Si vendito pignore agatur, 30. De luitione pignoris, 31. Si unus ex pluribus heredibus creditoris, vel debitoris partem suam debiti solverit, vel acceperit, 32. Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ sequuta non fuerit, 33. De jure dominii impetrando, 34. De pactis pignorum, et de lege commissoria in pignoribus rescindenda, 35.

Exceptiones quædam.

De exceptionibus seu præscriptionibus, 36. De litigiosis, 37.

Stipulationes.

De contrahenda et committenda stipulatione, 38. De inutilibus stipulationibus, 39. De duobus reis stipulandi et promittendi, 40. De fidejussoribus et mandatoribus, 41. De novationibus et delegationibus, 42. De solutionibus, et liberationibus, 43. De acceptilationibus, 44. De evictionibus, 45. Creditorem evictionem (pignoris) non debere, 46.

Patria potestas.

De patria potestate, 47. De adoptionibus, 48. De emancipationibus liberorum, 49. De ingratis liberis, 50. De postliminio reversis, et de redemptis ab hostibus, 51. De infantibus expositis liberis et servis, et de his, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt, 52.

Consuetudo.

Quæ sit longa consuetudo, 53.

Donationes.

De donationibus, 54. De donationibus quæ sub modo, vel conditione, vel certo tempore conficiuntur, 55. De revocandis donationibus, 56. De mortis causa donationibus, 57. De infirmandis pœnis cœlibatus et orbitatis, et (de) decimariis sublatis, 58. De jure liberorum, 59.

LIBER IX.

Judicia publica.

De his, qui accusare non possunt, 1. De accusationibus et inscriptionibus, 2. De exhibendis, et transmittendis reis, 3. De custodia reorum, 4. De privatis carceribus inhibendis, 5. Si reus, vel accusator mortuus fuerit, 6. Si quis imperatori maledixerit, 7. Ad legem Juliam majestatis, 8. Ad legem Juliam de adulteriis et stupro, 9. Si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit, 10. De mulieribus quæ se servis propriis junxerunt, 11. Ad legem Juliam de vi publica, vel privata, 12. De raptu virginum, seu viduarum, nec non sanctimonialium, 13. De emendatione servorum, 14. De emendatione propinquorum, 15. Ad legem Corneliam de sicariis, 16. De his, qui parentes, vel liberos occiderunt, 17. De maleficis et mathematicis, et cæteris similibus, 18. De sepulchro violato, 19. Ad legem Fabiam de plagiariis, 20. Ad legem Viselliam, 21. Ad legem Corneliam de falsis, 22. De his, qui sibi adscribunt in testamento, 23. De falsa moneta, 24. De mutatione nominis, 25. Ad legem Juliam de ambitu, 26. Ad legem Juliam repetundarum, 27. De crimine peculatus, 28. De crimine sacrilegii, 29. De seditiosis et his, qui plebem contra Rempublicam audent colligere, 30. Quando civilis actio criminali præjudicet, et an utraque ab eodem exerceri possit, 31. De crimine expilatæ hereditatis, 32. De vi bonorum raptorum, 33. De crimine stellionatus, 34. De injuriis, 35. De famosis libellis, 36. De abigeis, 37. De Nili aggeribus non rumpendis, 38. De his, qui latrones, vel aliis criminibus reos occultaverint, 39. De requirendis (reis,) 40. De quæstionibus, 41. De abolitionibus, 42. De generali abolitione, 43. Ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur, 44. Ad senatusconsultum Turpillianum, 45. De calumniatoribus, 46. De pœnis, 47. Ne sine jussu principis certis judicibus liceat confiscare, 48. De bonis proscriptorum, seu damnatorum, 49. De bonis eorum, qui mortem sibi consciverunt, 50. De sententiam passis et restitutis, 51.

LIBER X.

Fiscalia.

De jure fisci, 1. De conveniendis fisci debitoribus, 2. De fide et jure hastæ fiscalis, et de actionibus, 3. De venditione rerum fiscalium cum privatis communium, 4. Ne fiscus rem quam vendidit, evincat, 5. De his, qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt, 6. Pœnis fiscalibus creditores præferri, 7. De fiscalibus usuris, 8. De sententiis adversus fiscum latis retractandis, 9. De bonis vacantibus, et de incorporatione, 10. De delatoribus, 11. De petitionibus bonorum sublatis, 12. De his, qui se deferunt, 13. Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, 14. De thesauris, 15. De annonis et tributis, 16. De indictionibus, 17. De superindicto, 18. De exactoribus tributorum, 19. De superexactionibus, 20. De capiendis et distrahendis pignoribus tributorum causa, 21. De apochis publicis, et de descriptionibus curialibus, et de distributionibus civilibus, 22. De canone largitionalium titulorum, 23. Ne operæ a collatoribus exigantur, 24. De immunitate nemini concedenda, 25. De conditis in publicis horreis, 26. Ut nemini liceat in emptione specierum se excusare, et de munere sitocomiæ, 27. De collatione donatorum, vel relevatorum, aut translatorum, seu adæratorum, 28. De collatione æris, 29. De discussoribus, 30.

Curiæ, Civitatum Munera, et eorum excusationes.

De decurionibus et filiis eorum: et qui decuriones habeantur: et quibus modis a fortuna curiæ liberentur, 31. Si servus, aut libertus ad decurionatum aspiraverit, 32. De prædiis decurionum sine decreto non alienandis, 33. Quando et quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum: et de modo distributionis eorum, 34. De imponenda lucrativa descriptione, 35. De præbendo salario, 36. Si curialis relicta civitate rus habitare maluerit, 37. De municipiis [et] originariis, 38. De incolis et ubi quis domicilium habere videtur, et de his, qui studiorum causa in alia civitate degunt, 39. De honoribus et muneribus non continuandis inter patrem et filium, et de intervallis, 40. De muneribus patrimoniorum, 41. Quemadmodum civilia munera indicuntur, 42. De his, qui sponte publica munera suscipiunt, 43. De his, qui a principe vacationem acceperunt, 44. De vacatione publici muneris, 45. De decretis decurionum super immunitate quibusdam concedenda, 46. De excusationibus munerum, 47. De quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, 48. Qui ætate vel professione se excusant, 49. Qui morbo se excusant, 50. De his, qui numero liberorum, vel paupertate excusationem meruerunt, 51. De professoribus et medicis, 52. De athletis, 53. De his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt, 54. Quibus muneribus excusantur

hi qui post impletam militiam, vel advocationem per provincias suis commodis vacantes commorantur, et de privilegiis eorum; et de conductoribus vectigalium fisci, 55. De libertinis, 56. De infamibus, 57. De reis postulatis, 58. De his, qui in exilium dati, vel ab ordine moti [sunt,] 59. De filiisfamilias, et quemadmodum pro his pater teneatur, 60. De periculo successorum parentis, 61. De mulieribus, et in quo loco munera sexui congruentia, vel honores agnoscant, 62. De legationibus, 63. De excusationibus artificum, 64. De potioribus ad munera nominandis, 65. Si propter inimicitias creatio facta sit, 66. De sumptuum recuperatione, 67. Si post creationem quis decesserit, 68. De tabulariis, de scribis, logographis, et censualibus, 69. De susceptoribus, præpositis, et arcariis, 70. De ponderatoribus et auri illatione, 71. De auri publici prosecutoribus, 72. De his, quæ ex publica collatione illata sunt, non usurpandis, 73. De auro coronario, 74. De irenarchis, 75. De argenti pretio, quod thesauris infertur, 76.

LIBER XI.

Patrimonialia.

Hic agitur de navigiis vid. t. 1. ad 5. Monetis, t. 6. Vestibus, t. 7. 8. armis, t. 9. Nummis, t. 10. Frenis, sellis, baltheis et simili sumptu, t. 11. Classicis, t. 12. Corporibus et collegiis, universitatibus, civitatibus, t. 13. ad 21. Frumento et annonis, t. 22. ad 28. Municipiis, rebus publicis, t. 29. ad 39. Spectaculis, ludis, aquæductibus, gladiatoribus, venatione, majuma, armorum usu, t. 40. ad 46.

DE navicularis, seu naucleris publicas species transportantibus, et de tollenda lustralis auri collatione, 1. De prædiis et omnibus rebus naviculariorum, 2. De navibus non excusandis, 3. Ne quid oneri publico imponatur, 4. De naufragiis, 5. De metallariis et metallis, et procuratoribus metallorum, 6. De murilegulis et gynæciariis, et procuratoribus gynæcii: et de monetariis, et de bastagariis, 7. De vestibus holoberis et auratis, et de intinctione sacri muricis, 8. De fabricensibus, 9. De veteris numismatis potestate, 10. Nulli licere in frenis et equestribus sellis, et in baltheis margaritas et smaragdos, et hyacintos aptare, et de artificibus palatinis, 11. De classicis, 12. De decurialibus urbis Romæ, 13. De privilegiis corporatorum urbis Romæ, 14. De pistoribus, 15. De suariis et susceptoribus vini, [et cæteris corporatis,] 16. De collegiatis, et chartopratis, et nummulariis, 17. De studiis liberalibus urbis Romæ, et Constantinopolitanæ, 18. De honoratorum vehiculis, 19. De privilegiis urbis Constantinopolitanæ, 20. De metropoli Beryto, 21. De canone frumentario urbis Romæ, 22. De frumento urbis Constantinopolitanæ, 23. De annonis civilibus, 24. De mendicantibus validis, 25. De nautis Tiberinis, 26. De frumento Alexandrino, 27. De Alexandriæ primatibus, 28. De jure Reipublicæ, 29. De administratione rerum publicarum, 30. De vendendis rebus civitatis, 31. De debitoribus civitatum, 32. De periculo nominatorum, 33. De periculo eorum, qui pro magistratibus intervenerunt, 34. Quo quisque ordine conveniatur, 35. Ne quis liber invitus actum reip. gerere cogatur, 36. Sumptus injuncti muneris ad omnes collegas pertinere, 37. De his, qui ex officio quod administraverunt, conveniuntur, 38. De solutionibus et liberationibus debitorum civitatis, 39. De spectaculis et scenicis, et lenonibus, 40. De expensis publicorum ludorum, 41. De aquæductu, 42. De gladiatoribus penitus tollendis, 43. De venatione ferarum, 44. De majuma, 45. Ut armorum usus inscio Principe interdictus sit, 46.

Agricolæ; coloni, censiti.

De his t. 47. ad 49. Colonis et rusticanis, t. 50. et deinceps. Agris, fundis, pascuis, saltibus, prædiis, eorumque mancipiis, conductoribus, procuratoribus, exactoribus, t. 58. et deinceps. Domo principis et Augustæ, grege, palatiis et hortis, t. 71. ad finem usque.

De agricolis, et censitis et colonis, 47. De capitatione civium censibus eximenda, 48. In quibus causis coloni censiti dominos accusare possunt, 49. De colonis Palæstinis, 50. De colonis Thracensibus, 51. De colonis Illyricianis, 52. Ut nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos, vel vicos eorum, 53. Ne rusticani ad ullum obsequium devocentur, 54. Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre, 55. Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur, 56. De censibus, et censitoribus et peræquatoribus, et inspectoribus, 57. De omni agro deserto, et quando steriles fertilibus imponuntur, 58. De fundis limitrophis, et terris, et paludibus et pascuis et limitaneis, vel castellorum, 59. De pascuis publicis, vel privatis, 60. De fundis patrimonialibus et saltuensibus et emphyteuticis, et conductoribus eorum, 61. De mancipiis, et colonis patrimonialium, et saltuensium, et emphyteuticorum fundorum, 62. De fugitivis colonis patrimonialibus saltuensibus et emphiteuticis, 63. De collatione fundorum patrimonialium, et emphyteuticariorum, 64. De fundis rei privatæ, et saltibus divinæ domus, 65. De fundis et saltibus rei dominicæ, 66. De agricolis et mancipiis dominicis vel fiscalibus reipublicæ vel privatæ, 67. De prædiis tamiacis, et de his, qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis procreantur, 68. De diversis prædiis urbanis, et rusticis templorum, et civitatum, et omni reditu civili, 69. De locatione prædiorum civilium, [vel] fiscalium, sive templorum, sive rei privatæ, [vel] dominicæ, 70. De conductoribus et procuratoribus sive exactoribus prædiorum fiscalium, domus Augustæ, 71. Quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet, 72. De collatione fundorum fiscalium, vel rei privatæ, vel dominicæ, vel civitatum, vel templi, 73. De privilegiis domus Augustæ, vel rei privatæ, et quarum collationum excusationem habent, 74. De grege dominico, 75. De palatiis et domibus dominicis, 76. De cupressis et luco Daphnensi, vel Perseis per Ægyptum non excidendis, vel vendendis, 77.

LIBER XII.

Privina:

Seu de personis, quæ sunt in dignitate, t. 1. Senatoriæ (illustres, t. 2. ad 6. Spectabiles, t. 8. ad 15. Clarissimæ, t. 16. ad 31. Equestris, tit. 32. Perfectissimæ, t. 33. Militares, t. 34. ad 52. Apparitoriæ, seu aliis apparentes, t. 53. ad finem.

DE dignitatibus, 1. De prætoribus, et de honore præturæ, et collatione, et gleba, et follis, et septem solidorum functione sublata, 2. De consulibus et non spargendis ab his pecuniis: et de Præfectis et Magistris militum, et patriciis, 3. De præfectis prætorio, sive urbi, et magistris militum in dignitatibus exæquandis, 4. De præpositis sacri cubiculi, et de omnibus cubiculariis, et privilegiis eorum, 5. De quæstoribus et magistris officiorum, et Comitibus sacrarum largitionum, et rei privatæ, 6. De primicerio, secundicerio, et Notariis, 7. Ut dignitatum ordo servetur, 8. De Magistris sacrorum scriniorum, 9. De Comitibus consistorianis, 10. De Comitibus et tribunis scholarum, 11. De Comitibus rei militaris, 12. De Comitibus et Archiatris sacri palatii, 13. De Comitibus, qui provincias regunt, 14. De professoribus, qui in urbe Constantinopolitana docentes, ex lege comitivam meruerunt, 15. De silentiariis et decurionibus eorum, 16. De domesticis et protectoribus, 17. De præpositis laborum, 18. De proximis sacrorum scriniorum, cæterisque qui in sacris scriniis militant, 19. De agentibus in rebus, 20. De præpositis agentium in rebus, 21. De principibus agentium in rebus, 22. De curiosis et stationariis, 23. De Palatinis sacrarum largitionum, et rerum privatarum, 24. De stratoribus, 25. De Castrensianis et ministerianis, 26. De Decanis, 27. De Mensoribus, 28. De privilegiis eorum, qui in sacro palatio militant, 29. De privilegiis scholarum, 30. De castrensi omnium palatinorum peculio, 31. De equestri dignitate, 32. De perfectissimatus dignitate, 33. Qui militare possunt, vel non possunt, et de servis ad militiam, vel dignitatem adspirantibus: et ut nemo duplici militia, vel dignitate et militia [simul] utatur, 34. Negotiatores ne militent, 35. De re militari, 36. De castrensi peculio militum, et præfectianorum, 37. De erogatione militaris annonæ, 38. De excoctione et translatione militarium annonarum, 39. De militari veste, 40. De metatis et epidemeticis, 41. De salgamo hospitibus non præstando, 42. De commeatu, 43. De tyronibus, 44. De littorum, et itinerum custodia, 45. De desertoribus et occultatoribus eorum, 46. De veteranis, 47. De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur, 48. De oblatione votorum, 49. De numerariis, et actuariis, et chartulariis, et adjutoribus scriniariis, et exceptoribus sedis excelsæ, cæterorumque judicum, tam civilium, quam militarium, 50. De cursu publico, angariis, et parangariis, 51. De Tractatoriis, et stativis, 52. De apparitoribus præfectorum prætorio, et privilegiis eorum, 53. De apparitoribus præfecti urbi, 54. De apparitoribus magistrorum militum, et de privilegiis eorum, 55. De apparitoribus proconsulis et legati, 56. De apparitoribus comitis Orientis, 57. De cohortalibus, principibus, cornicularis, et primipilaribus, 58. De apparitoribus præfecti annonæ, 59. De diversis officiis, et apparitoribus judicum, et probatoriis eorum, 60. De executoribus et exactoribus, 61. De lucris advocatorum, et concussionibus officiorum, sive apparitorum, 62. De primipilo, 63. Publicæ letitiæ, vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum, et aliarum sacrarum, vel judicialium literarum, ex descriptione, vel ab invitis ne quid accipiant immodicum, 64.

*

INDEX
TITULORUM CODICIS
ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS.

PRIOR NUMERUS LIBRUM, POSTERIOR TITULUM INDICAT.

A.

B.

C.

O.

P.

Q.

INDEX

OMNIUM LEGUM ET AUTHENTICARUM TOTIUS CODICIS,

ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS,

A.

B.

C.

*

D.

F.

G.

L.

M.

N.

Q.

*

T.

V.

Z.

DE RATIONE ORDINIS
A
JURIS CONSULTO IN CODICE SERVATI.

Proœmia, quæ ad constitutionum compositionem pertinent.

De novo Codice faciendo 1. in Grægoriano Codice continebantur leges ab Adriano ad Valerianum: in Hermoginiano a Claudio ad Diocletianum: in Theodosiano a Constantino ad Theodosium: Aliæ quoque erant leges latæ a Theodosio ad tempora Justiniani. Hac constitutione Justinianus declarat sibi curæ esse, ut hæ omnes constitutiones in unum Codicem (quem novum et Justinianeum vocari jubet) redigantur, et in titulos disserantur.

De Justinianeo Codice confirmando 2. Hæc constitutio lata est anno circiter 531.

De emendatione Codicis Justinianei 3. Hac constitutione lata anno 536. circiter, jubet Codicem novum repurgari; atque is est, quo nunc utimur, qui ideo repetitæ prælectionis seu iectionis vocatur.

LIBER PRIMUS.

Objecta constitutionum sunt jus publicum vel privatum.

De jure publico, quod consistit vel in

Sacris, in quibus consideramus

Jus ipsum divinum, vel ipsam fidem et doctrinam.

De summa trinitate, et fide Catholica, et ut nemo de ea publice contendere audeat 1. id est, an unus Deus sit in tribus personis: item an Filius sit Patri ὁμοούσιος.

Res sacras.

De sacrosanctis Ecclesiis, id est, ædibus Deo consecratis, quæ et Dominica vocantur et de [*Rebus et*] *privilegiis earum* 2.

Personas, ceu ministros veræ Ecclesiæ.

De Episcopis, a vigilantia sic dicti sint, *et Clericis* a sorte qua antiquitus eligebantur, *et Orphanotrophis*, qui scilicet Orphanos substantiis destitutos alunt; *Brephotrophis*, qui infantes; *Ptochotrophis*, qui pauperes et mendicos alunt; *Xenodochis* qui advenas egentes et debiles; *Ascetriis*, mulieribus scil. quæ totæ divinis meditationibus deditæ, *et Monachis et privilegiis eorum et castrensi peculio*, imitatione eorum qui in castris militant, sic dicto: *et de redimendis captivis*, ab iis scil. quibus ob eam causam aliquid relictum est, *et de nuptiis*, secundis scil. *Clericorum vetitis seu permissis*, 3. ante scil. Clericatum.

De Episcopali audientia, id est, notione Episcopi: neque enim jurisdictionem nec apparitorem, nec executionem habet, *et diversis capitulis*, *quæ ad jus*, quo in concilium adhibentur, *curamque* Clericorum, pauperum, captivorum, infantium expositorum et alimentorum, nuptiarum, testamentorum implendorum habent, *et reverentiam*, ut scil. ab iis appellari non possit, *pertinent Pontificalem* 4.

De ministris falsæ Ecclesiæ.

De Hæreticis, quorum hic multas species enumerat: ita dicti sunt a pertinaci electione opinionis. Est enim Hæresis pertinax in articulis fidei error, quos extirpare ad curam veri ministri pertinet, quique ab Ecclesiæ privilegiis ita alieni esse debent, ut et silentium illis inponi, loca adimi, eorum cœtus non Ecclesiæ, sed conventicula appellari debeant, *et Manichæis*, qui inter cætera Christo corpus phantasticum et veris humanitatis proprietatibus destitutum tribuebant, *et Samaritis* qui mixti erant ex Judaismo et Paganismo 5.

Ne sanctum baptisma iteretur 6. qui Baptismum iterant, Anabaptistæ dicuntur.

De Apostatis 7. hi sunt, qui penitus e Christiana religione defecerunt in aliam, quæ Christum aperte negat, qualis est Judeorum, Ethnicorum et Turcarum. Hoc epitheton Juliano Imperatori a scriptoribus Ecclesiasticis ob eam causam datum est.

Nemini licere signum, id est, effigiem (quidam signum crucis interpretantur) *Salvatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere aut pingere* 8.

De Judæis, quibus II. synagogas permittunt, *et cælicolis* 9. possunt hi esse, quoram Prophetæ meminerunt, qui reginæ et militiæ cœli serviebant. Hier. 44. Soph.

Ne Christianum mancipium, id est, servum *Hæreticus, vel Judæus, vel Paganus habeat vel possideat, vel circumcidat* 10.

De Paganis. Pagani dicuntur, qui quasi ex agrestium locorum compitis et pagis alieni sunt a civitate Dei, suntque hi, qui Gentilium sacra retinent, quæ in pagis diutius quam in urbibus custodita, quia rudiores difficilius a falsis abducuntur, utpote juris ignari, *et sacrificiis*, eorum scil. tollendis, *et templis* eorum claudendis, *simulacris* 11. eorum tollendis, et confiscandis.

De his, qui ad Ecclesiam confugiunt, ob æs alienum scil. vel delictum, *vel ibi exclamant*, quales sunt ii, qui tumultu quietem turbant, *et ne quis ab Ecclesia extrahatur* 12. fruuntur enim jure Asylorum.

De his, qui in Ecclesiis manumittuntur 13. hæc manumissio introducta, quia non omnibus æque facile erat Romam ad comitia proficisci, et quacunque manumissione eam libertatem consequi.

Legibus.

De legibus, quarum ferendarum jus olim fuit penes populum Rom. de quibus in genere hic agit, et de earum observatione, ne Imperatore quidem excepto, et de fraude in eas commissa, et benigna et leni interpetratione non ad præterita negotia extendenda, et *constitutionibus Principum*, quarum condendarum jus a populo in Imperatores translatum est, *et edictis* 14.

De mandatis Principum 15.

De Senatusconsultis 16.

De veteri jure, Jus vetus appellat libros prudentum, quibus potestas de jure respondendi ab imperatoribus data est, *enucleando*, id est, in ordinem redigendo, sublatis desuetis similibus et contrariis, utilibus in certos quosdam titulos redactis, *et de autoritate Jurisprudentium, qui in digestis referuntur* 17. æquata scil. ut Papiniani autoritas aliis non sit potior. Lex 1. hujus tit. refert propositum Justiniani de Jure enucleando: lex 2. juris jam emendati narrationem.

De Juris, de cujus speciebus variis supra dictum est. *et facti*, id est, rei gestæ *ignorantia*. illius, ut certi ignorantia non excusat, hujus excusat 18.

De precibus, quas in proximo tit. vocat libellum, *Imperatori offerendis*, etiam a servo homine qui laudabili exemplo fidei mortem domini vendicare cupit, *et de quibus rebus supplicare liceat*, nempe pro dilatoria debiti solvendi, non pereumptoria, præstita tamen cautione de solvendo ab impetrante, non autem de damnosis fisco,

et semel tantum, nec contra sententiam Præfecti Prætorio, nec refert, a quo fiat impetratio, dum Juri non sit contaria, *vel non* 19.

Quando libellus Principi datus litis contestationem faciat 20.

Ut lite pendente, lis pendet jure civili a contestatione, Jure canonico post oblatum libellum, *vel post provocationem*, omissam scil. quia cum a sententia provocatur, nec rescriptum postea secutum retrahet ea, quæ judicata sunt, *aut definitivam sententiam*, quæ non est appellatione rescissa scil. *nulli liceat Imperatori supplicare* 21.

Si contra jus vel utilitatem publicam vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum 22.

De diversis rescriptis: quibus scil. Princeps libellis supplicibus rescribit, quibus contraria est subreptio, et obreptio et incivilis petitio; diversa autem hic dicit, quia quædam jus non faciunt, quædam personalia et temporalia, perpetua: valida, invalida, *et pragmaticis sanctionibus* 23. vel jussionibus scil. in quibus Princeps difficilius precibus respondet consilio adhibito ad relationem Judicum, neque ad preces singulorum, et in privatis, sed civitatum et provinciarum.

De statuis et imaginibus 24. quæ interdum Imperatori, interdum Judicibus erigebantur.

De his, qui ad statuas confugiunt Principum scil. Ad statuas enim Imperatoris qui confugiunt, videntur Principi supplicare et auxilium petere contra violentiam alterius 25.

Magistratibus, qui sunt viva vox Juris civilis et legis, quorum tractatio considerari potest

In specie, suntque vel

Illustres

In provinciis.

De officio Præfecti prætiorum, duo enim erant, *Orientis*, qui in Asia, et *Illyrici*, qui in Europa 26.

De officio Præfecti prætorio Africæ, quam Justinianus a Vandalis, qui eam occupaverant, recuperaverat, *et de omni ejus diœceseos statu* 27. qui status in septem provincias divisus erat. In lege 2. hujus Tit. mandat Justinianus Bellisario, ut in trajectu Africæ, qui est contra Hispaniam, milites collocaret, qui observarent ea quæ in partibus Galliæ sive Francorum agerentur, ut mirum sit, cum Gallia Justiniano non paruerit, qui fiat ut in Galliis provinciæ reperiantur, quæ utantur hoc Jure a Justiniano conscriptio, nisi si repetere libeat ab Alexandri Severi temporibus, sub quo Paulus scribit Gallos Lugdunenses, Viennenses, et Narbonenses juris esse Italici.

In urbe.

De officio Præfecti urbi 28. Costantinopoleos scil. neque enim meminit Romanæ: huic Præfecto cura urbis et centesimus ab ea lapis commissus erat, ultra centesimum Præfecti præt. erat.

In castris.

De Officio Magistri militum 29. qui scil. in milites et eorum duces id poterat, quod Præfectus Prætorio in provinciales, et Præsides.

In aula.

De officio Quæstoris 30. Quæstor quærenda pecunia primum dictus: Princepes postea iis usi sunt ad orationes et epistolas et libellos in Senatu recitandos, quorum demum autoritas ita crevit, ut non tantum recitarent, sed componerent edicta et leges vice Principis. Quidam putant hac voce significari eum, quem cancellarium vocamus.

De officio Magistri officiorum 31. aulicorum scil.

De officio Comitis sacrarum largitionum 32. Comes dictus a comitando sive sequendo. sacrarum largitionum dicitur, qui olim Præfectus ærario, deinceps Procurator fisci vocatus est.

De officio Comitis rerum privatarum 33.

De officio Comitis sacri palatii 34.

Spectabiles, quæ dignitas media est inter illustres et clarissimos.

De Officio Proconsulis, qui in certas provincias mittebatur cum Imperio Consulari, *et legati*, qui Proconsuli dabatur 35. Proconsul et legatus cognoscebat de civilibus et criminalibus causis: item (*De officio Comitis sacri patrimonii*).

De officio comitis Orientis 36. Wesenbecius hic notat, hunc comitem Jurisdictionem non habuisse, sed Magistratuum actus et provincialium querelas observare, easque referre ad Principem solitum, ut ita differat a Præfecto Prætorio Orientis.

De officio Præfecti Augustalis 37. ita dicti, quod ab Augusto in Ægypto fuerit constitutus, hujus sedes erat Alexandria.

De officio Vicarii 38. Præfecto prætorio scil. hic vicarius in civilibus causis comitibus militum anteferebatur, in militaribus iisdem postponebatur.

Clarissimi.

Ordinarii.

In urbe. *De officio Prætoris* 39.

In provincia. *De officio Rectoris provinciæ* 40. is de falso cognoscebat, et ejus incidentibus et de causa proprietatis, de contumacibus ad Præfectum Prætorio vel ad Imperatorem referebat. iidem si boni ut laudari, ita officio non fungentes accusari solebant. De officialibus Præfectorum delinquentibus cognoscere debent.

Ut nulli patriæ suæ administratio, sine speciali permissu Principis permittatur 41.

De quadrimenstruis brevibus 42.

Extraordinarii.

De officio Præfecti vigilum 43.

De officio Præfecti annonæ 44.

In genere quos consideramus vel

In urbe scil. Constantinopoli et Romæ.

In Provincia, et diœcesibus.

De officio civilium Judicum 45. quales sunt Præfecti urbis, Prætor, qui vel inter privatos vel inter militem actorem et privatum rerum Jurisdictionem habent.

In Militia.

De officio militarium Judicum 46. quales sunt Comites, Magistri equitum et peditum, qui inter privatum actorem et militem rerum cognoscunt.

Ne rei militaris comitibus vel tribunis lavacra præstentur 47.

Permixtim.

De officio diversorum Judicum 48. ne scil. jubeant matremfamilias de domo sua in publicum protrahi.

Ut omnes Judices tam civiles, quam militares post administrationem depositam L. dies in civitatibus vel certis locis permaneant 49. publice, et ante omnium, quos gubernaverunt, ora, ut pateat omnibus facultas libera, eorum furta atque etiam eorum crimina accusandi.

De officio ejus, qui vicem alicujus Judicis vel Præsidis obtinet 50.

De assessoribus quorumcumque Judicum, scil. quales sunt ii, qui Judicibus assident ad consilia Judicibus danda, qui et ideo Consiliarii vocantur [*et*] *domesticis*, id est, uxore, liberis et familia, *et Cancellariis Judicum* 51. id est, scribis, actuariis, notariis, apparitoribus, lictoribus, satellitibus.

De annonis, Annona ab anno dicta annuam

veluti alimoniam significans : hic pro rebus, quæ ad victum et vestimentum pertinent, sumitur, *et capitatione*, quidam legunt *capitu*. Est autem capitatio tributum, quod pro numero jugerum seu capitum, quæ erant in jugo, imponebatur : hic pro pabulis jumentorum et mulorum sumitur, *administrantium, et eorum assessorum, aliorumve publicas solicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas consequuntur dignitates* 52.

De contractibus judicum vel eorum, qui sunt circa eos et inhibendis donationibus in eos faciendis; et ne administrationis tempore proprias ædes ædificent [*sine sanctione pragmatica*] 53. id est, nisi specialiter hoc concessum sit a Principe.

De modo mulctarum, Mulcta est pecuniaria coërcitio arbitrio judicis irrogata, *quæ a Judicibus infliguntur* 54.

In Municipiis et singulis civitatibus.

De defensoribus civitatum 55. hi similem potestatem Tribunis pleb. consequebantur, erantque vulgi defensores et tenuiorum, et ex plebe sumebantur.

[*De Magistratibus municipalibus*] 56. qui ut plurimum erant Duumviri, et ex ordine Decurionum sumebantur. Horum quam defensorum, major erat potestas.

De officio Juridici Alexandriæ 57. Civitatis.

LIB. II.

DE JURE PRIVATO, quod in Judiciis redditur. Judiciorum alia sunt civilia, alia criminalia. De civilibus ab initio hujus libri ad finem octavi dicetur : nono de criminalibus. Judicia constant tribus personis, Judice, Actore et Reo : de Judicibus multa superiori libro diximus, quædam de iisdem dicturi initio libri 3. de actoris et rei partibus antequam in ipso judicii actu versentur, videamus.

Actor.

De edendo 1. id est, de actione reo edenda et demonstranda, qua adversus eum in lite futura uti volumus. Hic titulus De edendo præponitur titulo de in Jus vocando contra quam in Pandectis, et melius: neque enim Judicia incipere debent a violenta in jus vocatione, sed potius ab editione actionis.

De in jus vocando 2. id est, adversario, ad Judicem, apud quem persecuturi sumus jus nostrum, hodie fieri consuevit per apparitores.

Reus et Actor.

De pactis 3.

De transactionibus 4.

De errore calculi 5. id est, rationum· Error sæpe committitur in pactis et transactionibus.

De postulando 6.

De advocatis diversorum Judiciorum 7. *de advocatis diversorum Judicum* 8.

De advocatis fisci 9.

De errore advocatorum vel libellos seu preces concipientium 10. id est, libellionum et referendariorum.

Ut quæ desunt advocatis partium, quod fit scil. quoties ab advocatis aliquid de jure ejus, cujus causam agunt, omissum est, *Judex suppleat* 11. atque ita judicet.

Ex quibus causis infamia irrogatur 12. Infames non possunt esse advocati.

De procuratoribus 13. qui cum mandato aliena negotia gerunt, et alienis causis incumbunt solicitudine et operis, ut advocati voce et consilio; nec infamia impedit, ut quis sit procurator, quod non idem est in advocatis.

De calumniatoribus, etsi infra titulo 59. seu ultimo hujus libri dicetur de jurejurando propter calumniam dando : tamen hi tituli sequentes videntur impedire, ne reus ab adversario alterius patrocinium emendicante et ementiente veluti calumnia quadam in jus rapiatur,

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare vel actiones in se transferre 14.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt vel eorum nomina in litem prætendunt 15.

Ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat, vel vela regia, id est, principis vel ejus liberorum *suspendat* 16. alias prædium vendicabitur fisco.

Ut nemini liceat sine Judicis autoritate, id est, propria autoritate, *signa rebus imponere, quas alius tenet* 17. id est, possidet.

Ne fiscus aut Respubl. procurationem alicui patrocinii causa in lite præstet 18.

De negotiis aliorum gestis 19. in Judicio vel extra ab eo qui mandatum non habuit.

De restitutionibus in integrum. Restituere est retro statuere seu revocare in pristinum statum id, quod cum aliqua læsione gestum fuit. Restitutio enim reponit et revocat omnia, quæ abstulit læsio. Hæ nobis competunt.

Jure actionis, etsi nonnulli has duas sequentes restitutionis causas referunt ad officium Judicis.

De his, quæ vi metusve causa, metus est instantis vel futuri periculi causa trepidatio, *gesta sunt* 20.

De dolo malo 21. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita.

Officio Judicis.

Minorum hæc ætas multis captionibus supposita est, cujus ideo Prætor tutelam suscepit.

In genere. *De in integrum restitutione minorum* [25. *annis*] 22.

An quæ restitutio minori data est, aliis personis prodesse possit.

De filiofamilias minore 23. Restitutio minori concessa non prodest ejus patri.

De fidejussoribus minorum 24. Restitutio minori concessa non prodest ejus fidejussori.

Si tutor vel curator intervenerit 25. et sit circumscriptus, restitutionem in integrum petet, ut res illi restituatur, eique dabitur personalis contra tutorem actio.

Si [*in*] *communi eademque causa in integrum restitutio postuletur* 26. Restitutio minori concessa non prodest majori cum pupillo rem, ob quam minor petiit restitutionem, communem habenti.

Causæ ex quibus restitutio datur, et personæ adversus quas minor restitutionem petit.

Si adversus rem judicatam restitutio postuletur 27.

Si adversus venditionem 28.

Si adversus venditionem pignorum 29.

Si adversus donationem 30.

Si adversus libertatem 31.

Si adversus transactionem vel divisionem [*in integrum minor restitui velit*] 32.

Si adversus solutionem a tutore, *alii legunt a debitore, vel a se factam* 33.

Si adversus dotem 34. ut quia dotem ultra vires sui patrimonii dedit.

Si adversus delictum 35.

Si adversus usucapionem, id est, eum, qui rem ejus usucepit, restitutio postuletur 36.

Si adversus fiscum 37. sive a fisco emerit vel ei vendiderit.

Si adversus creditorem 38.

Si minor, petierit scilicet, *ab hereditate se abstineat* 39. id est, illi liceat ab ea hereditate abstinere, cui se temere immiscuit.

Si (minor petat) *ut omissam hereditatem, vel bonorum possessionem vel quid aliud acquirat* 40.

In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est 41.

Qui minores, et *adversus quos in integrum restitui non possunt* 42. quando scilicet diligentes patresfa-

*

milias fuerunt et in actibus publicis se industrios docuerunt. Item contra parentes vel patronos.

Si minor se majorem dixerit [*vel major*] *probatus fuerit* 43.

Si sæpius, id est, si postquam repulsam passi sunt a petita in integrum restitutione *in integrum restitutio*, a minoribus scil. *postuletur* 44. non admittentur, nisi ex nova causa restitutionem petant.

De his, qui veniam ætatis impetraverunt 45.

Si major factus ratum habuerit 46.

Ubi et apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit 47.

De reputationibus, quæ fiunt in judicio in integrum restitutionis 48. Restitutio minori concessa omnia in pristinum statum restituit: sed si minor fundum a se venditum cum fructibus sibi restitui petat, non audietur, nisi pretium, quod accepit et usuras pretii item sumptus meliorati fundi restituat, quorum omnium reputatio fieri debet in Judicio restitutionis in integrum. Reputationibus igitur minuitur judicium in integrum restitutionis.

Etiam per procuratorem causam restitutionis in integrum agi posse 49.

In integrum restitutione postulata, a minore scil. *ne quid novi fiat* 50. atque ita omnia in suo statu esse debent, donec res finiatur, sicut et alias pendente lite, quo tempore sententia non poterit executioni mandari.

De restitutionibus militum et eorum qui reip. causa absunt 51. quibus dari solet restitutio ob damni qualitatem dimidiam justi pretii excedentis.

De uxoribus militum et eorum, qui reip. causa absunt 52. quorum uxoribus, si eos secutæ fuerint, et per absentiam damnum passæ sint, solet dari restitutio in integrum.

De temporibus in integrum restitutionis tam minorum, et aliarum personarum, quæ restitui possunt, quam etiam heredum eorum 53.

Quibus ex causis majores in integrum restituantur 54. si legatione fungebantur, si in carcere aut captivitate erant tunc, cum damnum passi sunt, vel si læsi sunt.

De alienatione Judicii mutandi causa facta 55. Talis alienatio debet rescindi.

De receptis arbitris 56. Id est, compromissariis. Officium boni Judicis est facere, ut lites arbitrio potius definiantur quam in Judicium veniatur. Titulus Digestorum plenior est, in quo legimus de receptis arbitris, et ut sententiam dicant.

De satisdando 57. Procurator cavere tenetur de causa defendenda et Judicato solvendo.

Actor.

De formulis et impetrationibus actionum sublatis 58. olim impetrari solitæ erant, antequam Judex adiretur. Potuisset hic titulus commodissime subjungi titulo de edendo *supra*.

De Jurejurando propter calumniam dando 59. ab actore scil. se non animo calumniandi litem intendere.

LIB. III.

Judex et de ipsis Judiciis.

Judex.

De judiciis 1. seu de officio Judicum, quod versatur in ipso Judicii actu.

De sportulis, hoc est salariis personarum forensium, *et sumptibus in diversis judiciis faciendis, et de executoribus litium* 2.

De pedaneis Judicibus 3. sic dicti, quod non pro tribunali (quod eminens erat) sed de plano stantes aut sedentes judicarent, quibus singulæ causæ a magistratibus cognoscendæ delegabantur. Alii dictos ita putant, quod ad pedes tribunalis in minoribus subselliis jus dicerent.

Qui pro sua Jurisdictione Judices dare, hi scilicet, qui Jurisdictionem ordinariam habent, *darive possunt* 4.

Ne quis in sua causa judicet, *vel Jus dicat* 5. definiendo vel arbitrando, vel interloquendo.

Actor et Reus.

Qui legitimam personam [*standi*] *in Judiciis habeant vel non* 6. Pupillus et servi nisi in quibusdam casibus etc.

Actor.

Ut nemo invitus agere, in civilibus scil. *vel accusare*, in criminalibus, *cogatur* 7. hac tamen exceptione uti non poterit actor, negans se compelli ad litem persequendam.

Reus et quædam ejus exceptiones, quas actori solet opponere.

De ordine Judiciorum 8. Is ordo in Judiciis observatur, ut de causis præjudicialibus, majoribus, criminalibus, directis, possessionum prius cognoscatur: cumulari tamen interdum possunt.

De litis contestatione 9. quæ est principium et exordium Judiciorum formale, fitque litis contestatio non simplici causæ narratione, citatione, aut postulatione: sed rei negatione et contradictione.

De plus petitionibus 10. oppositis Actori: pluris enim petitio ut inepta olim jactura causæ constabat.

De dilationibus 11. a Judice datis, quæ sæpissime a Reo petuntur, ut vel instrumenta suasque rationes proferat, personas etiam exhibeat.

De feriis 12. quæ sunt dilationes a lege datæ.

De Jurisdictione omnium Judicum, et de foro competenti 13. Judicis incompetentis Jurisdictionem reus invitus non cogitur subire. Causæ, quæ forum competens efficiunt, sunt, Lex, consuetudo, partium conventio, Judicis præventio, negligentia et justitiæ denegatio, origo propria vel paterna, domicilium, privilegium, contractus.

Quando Imperator inter pupillos, vel viduas, vel miserabiles personas cognoscat et ne exhibeantur 14. id est, avocentur a suo foro, suaque provincia, etsi tales personæ possint extra suum forum adversarios extrahere.

Ubi de criminibus agi oporteat 15. ibi scil. ubi vel crimen est commissum, vel causa inchoata, vel ubi deprehenditur reus habere domicilium.

Ubi de possessione agi oporteat 16. Ubi ea sita est: is, qui vi dejectus est agere potest.

Ubi fideicommissum peti oporteat 17. Ubi relicta est hereditas, ibi fideicommissum peti debet.

Ubi conveniatur, qui certo loco dare promisit 18.

Ubi in rem actio exerceri debeat 19.

Ubi de hereditate agatur, vel ubi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant 20. Ubi res sunt sitæ, Judicium ibi possessorium agitatur: petitorium in loco domicilii heredis et ejus, qui convenitur.

Ubi de ratiociniis, id est, de administrationibus et negotiis *tam publicis quam privatis agi oporteat* 21. eo loco scil. quo administratio gesta est cum propter instructionem sufficientem tum notitiam testimoniorum.

Ubi de causa status agi debeat 22.

Ubi quis de curiali, Curiales sunt, qui alicui curiæ obnoxii. Curia autem in municipiis erat locus in quo concilium publicum habebatur, *vel cohortali*. Cohortales erant officia et apparitores Præsidis in provinciis, *aliave conditione conveniatur* 23.

Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur 24.

In quibus causis militantes, de quacunque militia hoc intelligit, *fori præscriptione*, qua forum ut incompetens declinant, *uti non possunt* 25.

Ubi causæ fiscales, vel divinæ domus, id est, Principis, *hominumque ejus agantur* 26.

Quando liceat unicuique sine judice se vindicare, quoties vis illi infertur, *vel publicam devotionem* 27. vindicare. Publicam devotionem vocat privatam cujusque

defensionem, quam permitti ex Jure publico, et omnium votis interest.

De Actionibus. Omnium actionum, quibus inter aliquos Judices arbitrosve de quacunque re quæritur, hæc summa seu præcipua genera esse possunt, sunt enim vel

Vindicationes, quibus agimus adversus eum, qui nullo jure nobis obligatus est ex contractu, delicto vel quasi, movemus tamen ei de aliqua re controversiam, et in rem actiones vocantur, nobisque competunt quoties dominium rei nobis asserimus, cujus possessio apud alium sit, suntque vel

Universales, seu universitatis.

De inofficioso testamento 28. Officium dicitur ab efficiendo vel officiendo, quod unusquisque efficere debeat, vel ut nulli officiat, servata honestate loci, temporis et personarum. Huic contrarium est inoficiosum censeri: quoties igitur parentes liberos suos legitimos sine causa (possunt enim id facere, deliniti novercalibus odiis vel furore) exheredant aut prætereunt, permittitur liberis de inofficioso testamento agere, quod judicium accusatio non vocatur, sed querela, quæ vox modestiæ causa usurpata est.

De inofficiosis donationibus 29. factis a parentibus inter vivos in fraudem liberorum, ideoque si liberi nascuntur donatoribus postquam suas facultates exhauserunt donationibus, tum non penitus rescinditur donatio, sed pars bonorum donatorum, et quantum sufficit ad legitimam portionem hereditatis consequendam repetitur. Quidam tamen volunt penitus revocari, cum non sit verisimile patrem alienas successiones suorum necessitatibus anteponere.

De inofficiosis dotibus 30. a matre scil. marito datis, quæ dodrantem excedunt, aut consumunt omnia bona materna, ut liberis postea non sit salva legitima.

De petitione hereditatis 31. hæc actio introducta est, quia defunctorum bona plerunque injuste occupantur, vel ab his, qui causam testamenti vel ab intestato prætendunt, vel a prædonibus, estque in rem et personam. Competit ei, qui heres est ex testamento eo jure facto, vel ab intestato, et heredi heredis adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet rem hereditariam etiam minimam: pro herede possidet qui putat se heredem vel justum possessorem, adversus denique quemcumque possidentem competit.

Rei singularis, suntque res vel

Corporales, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum et aliæ innumerabiles.

De rei vindicatione 32. si rem corporalem possideas quam meam esse affirmem, et te ejus dominum asseras, in rem actio erit.

Incorporales sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt ea quæ in jure consistunt, sicut ususfructus, usus, hereditas et jura prædiorum urbanorum et rusticorum quæ servitutes vocantur, suntque vel

Personarum.

De usufructu et habitatione, et ministerio servorum 33. ususfructus est jus alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. minus juris est in usu quam in usufructu, differtque a proprietate.

Prædiorum, quæ et reales, quia rei a re debentur.

De servitutibus, et aqua 34. πρωθύστερον hic notat Cujacius. Cæterum servitutes prædiorum aliæ sunt urbanæ vel rusticæ. Prædia urbana sunt ædificia ad usum familiarem extructa sive in urbe sive in agro: neque enim locus sed usus facit urbanum prædium. Harum servitutum aliæ affirmativæ, quæ potestatem faciendi conferunt, ut tigni in vicini parietem immittendi: aliæ negativæ, quibus nobis competit Jus prohibendi, ne talia in prædiis urbanis fiant, utputa, ne vicinus ædes suas altius tollat. Rustica vero prædia non sunt ædificium, sed fundus rebus rusticis, et agriculturæ idoneus, quorum servitutes sunt iter, actus, via, aquæductus etc.

Noxales, de quibus titulus *infra* legitur.

De lege Aquilia 35. hæc lex persequitur damnum datum injuria, id est, culpa: per quam alterum etiam lædi iniquum est, etiam si dolus absit: hujus primum caput pertinebat ad damnum injuria datum alterius servo, quadrupedi, vel pecudi: tertium caput ad damnum cæteris rebus datum. Cæterum improprie Aquilia lex dicitur, est enim Plebiscitum.

Actiones mixtæ in rem et personam.

Familiæ erciscundæ 36. Familiæ vocabulum significat res, quæ ad substantiam patrimonii pertinent. Erciscere ab ἐρίζω, id est, divido, deducitur, ideoque hæc actio competit heredibus pro dividenda hereditate, seu potius coheredi adversus coheredes, estque rei persecutoria in simplum, universalis, bonæ fidei, nasciturque post aditam hereditatem, quo tempore incipit esse communio.

Communi dividundo 37. Hæc actio inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, ut scil. illud dividatur, ne alias quis invitus in communione detineatur: differt a Judicio familiæ erciscundæ, quod heredibus tantum, et ex sola causa successionis et ad res universales petendas competit. Communi dividundo vero Judicio res singulæ et ex quacunque alia causa, quam successionis, ut puta ex contractibus petuntur.

Communia utriusque Judicii tam familiæ erciscundæ quam communi dividundo 38. In his duobus judiciis et sequenti, Judici permittitur rem uni litigatorum ex bono et æquo adjudicare, et si unius pars prægravata videbitur, eum certa pecunia alteri condemnare.

Finium regundorum 39. quo Judicio inter eos agitur qui confines agros habent. Regere hic discernere et constituere significat, vocaturque limitis et finalis actio, quæ id præstat, ut quis suis limitibus fruatur, nec alienos attingat. Proderit igitur ad imponendos et retinendos cum vicino fines, vel a venditore consequendos.

De consortibus ejusdem litis 40. huic tit. respondet titulus Digestorum, *De quibus rebus ad eundem Judicem eatur.*

De noxalibus actionibus 41. Noxa est ipsum servi caput, quod nocuit. Noxia est ipsum maleficium. Ex maleficiis servorum noxales actiones propositæ, quibus domino condemnato permittitur, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere: iniquum enim esset nequitiam servorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse. Quare noxæ deditione liberabitur.

Præparatoriæ.

Ad exhibendum 42. proditæ est hæc actio explorandi causa, an de re, quam petimus nobis exhiberi, agere expediat, cum definire non possumus, an eadem sit, necne quam petere volumus, nisi ejus videndæ et contrectandæ potestas nobis fiat; et ne rei transformandæ facultas reo permittatur. Est autem Exhibere rei spectandæ copiam facere, et ad res mobiles proprie pertinet. Hac petere possumus nobis exhiberi liberos, servos, tabulas, testamenta, et instrumenta.

De [*aleatoribus et*] *aleæ usu* 43. Quidam legunt de aleatoribus, alii utrunque: alii item conjungunt hunc titulum superiori, alii præponunt, alii subjungunt. Hic tit. videtur esse positus loco non suo. Usus autem aleæ ultra unum solidum hic non permittitur. Pecuniæ ludo amissæ præscriptio 50. annorum est. Blasphemiæ et perjuria circa aleam commissa vetantur.

Edictum de rebus sacris.

De religiosis et sumptibus funerum 44.

LIB. IV.

Condictiones, et earum species, quibus agimus cum eo, qui nobis obligatus est, vel ex contractu vel maleficio, quibus etiam intendimus adversarium nobis debere aut facere oportere. Competunt igitur nobis condictiones vel ex

Contractibus (de quasi contractibus a Titulo 28. sequentis libri dicetur) ex quibus variæ obligationes contrahuntur. Horum contractuum vis et natura hoc libro et sequenti ad finem usque Titul: 27. explicabitur.

In specie : Constant autem

Re — Re contrahi dicuntur , non quod consensu destituantur, sed quod re præcipue contrahantur, adeo ut absque re ne stipulatione quidem , non consistat hujusmodi obligatio , neque ad plus obligari possimus , quam re ipsa acceperimus.

De rebus creditis , hæc pars rejicitur in titulum sequentem , *et de Jurejurando* 1. de quo hic agitur. Cæterum si quis postulante adversario juraverit sibi deberi pecuniam, quam petit , neque ei solvatur , justissime ei accommodabitur talis in factum actio ad similitudinem Judicati , vel utilis , neque prætextu perjurii causa juramento rescissa retractabitur, nisi specialiter ac lege excipiatur. Jurisjurandi autem delatio ob inopiam probationum inventa est.

Si certum petatur 2. certum hic vocamus res, quæ pondere , numero , mensurave constant: his enim rebus constat mutui datio : Mutuumque dictum est quod ex meum tuum fiat, quod ita datur ut fiat accipientis , utque nobis non eadem res sed aliæ ac ejusdem naturæ et qualitatis reddantur.

De suffragio 3. Suffragium hic significat mercedem ob intercessionem et patrocinium alicui præstitum promissam , ad quam consequendam ei competit actio , cui promissa erit , adversus eum , qui promisit.

De prohibita sequestratione pecuniæ 4. quam fieri actor a debitore petit eo instanti quo primum incipit ex aliquo contractu ab eo pecuniam postulare : est enim iniquum eam prius peti , quam debitor sit convictus. Sequestratio autem est rei litigiosæ depositum , sic dicta quod occurrenti aut quasi sequenti eos , qui contendunt , committitur , vel quod ejus, qui electus est, fidem sequantur litigantes.

De condictione indebiti 5. is qui non debitum accepit ab eo , qui ei per errorem solvit, re obligatur , ac si mutuum accepisset , et in eum condictitia actio datur.

De condictione ob causam datorum 6. ob causam damus , quæ præterita est, vel quæ speratur: solet eo casu causa non secuta id , quod datum est, condici.

De condictione ob turpem causam 7.

De condictione furtiva. 8. qua tenentur fures ex rebus a se subreptis.

De condictione ex lege et sine causa vel injusta causa 9. sine causa apud te est meum chirographum , si nihil credideris , vel si quod credidisti , tibi persolvero. Ex injusta causa apud te est, quod ex pacto injusto (ut puta ob dolum et vim) tenes.

Hic dicendum erat de commodato, deposito et pignore , contractibus , qui re perficiuntur : horum tamen tractatio rejecta est in tit. 23. 24. et 34. hujus lib.

In genere.

De obligationibus et actionibus 10.

Objecta obligationum , seu an ex alterius contractu et facto quis obligetur.

Ut actiones et ab herebibus et contra heredes incipiant 11.

Qui non tenentur.

Ne uxor pro marito , vel maritus pro uxore vel mater pro filio conveniatur 12.

Ne filius pro patre , vel patre pro filio emancipato , vel libertus pro patrono conveniatur 13.

An servus ex facto suo post manumissionem teneatur 14. hoc ideo quæsitum est, quia servus post manumissionem videtur esse alius ab eo qui fuit ante libertatem consecutam , quem ideo teneri non placet , nisi connexum id sit cum eo, quod post libertatem gessit.

Qui tenentur.

Quando fiscus vel privatus debitoris sui debitores convenire possit vel debeat 15. tunc scil. cum debitor condemnatus solvendo non est.

De actionibus hereditariis 16. quibus heres tenetur pro defuncto , ut successor juris universi : unde ut utilitates omnes hereditatis , ita et ejusdem onera et incommoda sustinere debet.

Ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur 17. Quando lis est contestata vel defunctus judicatus.

De constituta pecunia 18. de constituta pecunia cum omnibus agitur , quicunque vel pro se vel pro ali i se soluturos constituerint ac promiserint , nulla stipulatione interposita : nam alioqui si stipulandi promiserint, jure civili tenentur.

Adminicula quibus constat de obligatione.

De probationibus 19.

De testibus 20.

De fide instrumentorum et amissione eorum , qui allegat perditum instrumentum , tenetur probare , [*et de apochis* ,] Apocha est , quæ debitori datur a creditore , quam vulgo Quitantiam vocamus , estque cautio in qua creditor se pecuniam a debitore accepisse testatur, *et antapochis* , *faciendis.* Antapocha datur a debitore creditori , qua fatetur debitor se pecuniam creditori persolvisse , idque introductum , ne debitor præscriptionem pensionum annuarum , quas debet , possit objicere : potest enim , si id faciat, vel suo scripto suaque antapocha convinci , *et de his* , *quæ sine scriptura fieri possunt* 21. In multis enim rebus scriptura tanquam substantialis requiritur, in aliis non æque. Ex contractu autem in scriptis nisi completa scriptura munda scilicet sine vitio et forma consueta observata sit , non dabitur actio.

Plus valere , *quod agitur* , id est , veritatem rei gestæ , *quam quod simulate concipitur* 22. quam scriptura , quæ simulata esse potest , ideoque qui subscripsit instrumento quod non relegit, existimans eo contineri vel quod mandavit , vel quod illi persuasum fuit , sibi nullum affert præjudicium.

Nunc redit ad duas alias species obligationum, quæ re perficiuntur , quas a tit. 9. hujus lib. in hunc locum distulerat.

De commodato 23. Is , cui res aliqua datur utenda, id est , commodatur , re obligatur , teneturque commodati actione. In commodato res non ita datur ut fiat accipientis , eamque ob causam is , qui rem accipit , tenetur de ipsa restituenda , nisi si aut vi majore , aut casu et sine sua culpa res illi ablata sit.

De pignoratitia actione 24. Creditor , qui pignus accepit , re obligatur , teneturque actione pignoratitia ad rem (quam in pignus accepit) debitori restituendam.

Hic quoque dicendum erat de deposito , cujus titulus in 34. hujus lib. rejectus est.

Objecta. Redit ad intermissum tractatum obligationum ex aliorum facto et contractibus descendentium, an scil. quis ex alterius contractu vel facto obligetur vel obligari potest.

De institoria et exercitoria actione 25. hæ duæ actiones dantur in solidum. Institor is est , qui negotiationibus et tabernæ præponitur. Taberna autem a Tabulis dicitur, estque locus , in quo res ad usum hominum necessariæ divenduntur , ut ab officio Offici-

na in qua artifices operas suas exercent. Inde dictus est Institor, quod hujusmodi negotiis instet et in iis gerendis versetur. Exercitor autem is appellatur, ad quem quæstus, obventiones et reditus navis pertinent. Magister vero navis, cui totius navis anchora ab exercitore mandata est, cum hujusmodi magistris propter necessitatem navigandi, et institoribus propter usum commerciorum sæpe contrahimus, ignari cujus sint conditionis, eoque nomine, si quid cum institore vel navis magistro aut eo, qui a magistro præpositus est, contraxerimus, datur nobis actio adversus eum, qui institorem tabernæ, Exercitorem vero qui navi magistrum præposuit.

Quod, si aliquid scil. *cum eo*, *qui in aliena* utpote patris vel domini *potestate est*, *negotium gestum esse dicetur*, actiones quæ sequuntur, nobis competunt, *vel de peculio;* Peculium erat priscis temporibus particula quædam gregis: nam a pecore peculium dicitur, quam parentes suis filiis, domini suis servis industriæ exercendæ causa concedebant: nunc vero summa quædam est pecuniæ eadem de causa concessa et a paternis dominicisque rationibus sejuncta, *sive quod jussu*, *aut de in rem verso* 26. Itaque si cum filio aut servo sine voluntate patris aut domini eorum aliquod negotium gessero, nihilque in res parentis aut eorum domini necessarias versum erit seu impensum, mihi dabitur in patrem vel dominum, de peculio actio, ut scilicet ab eo debitum eatenus consequar, quatenus peculium patitur: neuter vero mihi tenebitur ultra vires peculii. Si vero aliquid in rem eorum versum erit, id totum præstare tenebuntur actione de in rem verso, sed et in solidum adversus eos actio dabitur, si eorum jussu cum eorum vel filio vel servo contraxero: quoties enim ita contraho, fidem eorum secutus videor, et directo ab illis condici poterit, ac si principaliter cum illis negotium gestum esset.

An ut per alios obligari, ita per eosdem, alios obligare possumus.

Per quas personas nobis acquiratur. 27. per nosmetipsos, per eos, quos in potestate habemus, servos usufructuarios et bona fide a nobis possessos etc.

Contraria seu exceptiones quædam adversus obligationes et condictiones, quæ ipsas obligationes aut enervant aut minuunt.

Ad SC. Macedonianum 28. quo quis prohibetur mutuum dare filiofam. ne filii onerati ære alieno, et creditis pecuniis, quas sæpissime in luxurias consumunt, vitæ parentum insidientur, ideoque hujus SC. exceptione cum ipse filius tum ejus parens adversus creditorem mutuum condicentem, defenduntur.

Ad SC. Velleianum 29. cujus exceptione utitur mulier (et ejus heres) adversus creditorem, cui se pro alio ream fecit. Mulieris tamen heres in quibusdam casibus Velleiano non juvatur.

De non numerata pecunia 30. sæpissime contigit cautiones scriptas creditoribus spe futuræ numerationis (quæ tamen postea facta non sit) dari: ideoque quoties id evenit, vel obligationem condicere vel exceptionem opponere de non numerata pecunia possumus.

De compensationibus 31. quæ oppositæ plerumque efficiunt, ut minus quisque consequatur quam ei debeatur, nostraque potius interest debitum compensari quam solvi, estque compensatio debiti et crediti inter se contributio. Habet locum in iis tantum obligationibus, quæ constant pondere, numero et mensura.

Accessiones ceu incrementa obligationum.

De usuris 32. terrenis. In solo mutuo consistunt usuræ.

De nautico fœnore 33. quod majus est terreno, propter incertum maris periculum, quod in se recipit trajectitiæ pecuniæ creditor.

Hic redit ad aliam speciem contractus, qui re perficitur, de quo post nonum hujus lib. Titulum commodius dixisset.

Depositi vel contra 34. is apud quem res deposita est, re obligatur, teneturque actione depositi ad rem, quam accepit, restituendam.

Consensu. Contractus, quos diximus re constare, non subsistunt nisi res interveniat. His autem, de quibus dicturi sumus, solus sufficit consensus, ex quo etiam nascuntur: etsi autem consensus sit de natura omnium contractuum, per se tamen ac solus nusquam sine alio adminiculo parit et obligationem et actionem, quam in iis, quæ sequuntur. In quibus neque scriptura neque præsentia opus est, ac ne dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.

Mandati vel contra 35.

Si servus extero se emi mandaverit 36.

Pro socio 37.

De contrahenda emptione et venditione 38.

Quæ res vendi possunt, et non.

De hereditate vel actione vendita 39.

Quæ res venire possunt, et qui vendere vel emere vetantur 40.

Quæ res exportari non debeant 41. ad Barbaros scil.

De Eunuchis 42. quos vendere et emere non licet.

De patribus, *qui filios suos distraxerunt* 43. ob nimiam paupertatem, alias vendi non possunt.

Contraria, et pugnantia.

De rescindenda venditione 44. altero contrahentium invito, cujus rescissionis multæ causæ hic enumerantur.

Quando liceat ab emptione discedere 45. ex mutua scilicet contrahentium voluntate.

Si propter publicas pensitationes, id est, tributa, *venditio*, bonorum debitoris, *fuerit celebrata* 46. et minus justo pretio, in debitorum fraudem consecutum fuerit, rescinditur venditio, oblata fisco pensione debita.

Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse 47. alias si quis fundum censum debentem emat aut vendat ea lege, ne onus census emptorem sequatur, rescissa venditione emptor pretium, venditor fundum amittet, utroque in ærarium redacto, ut ex Cod. Teod. notavit doctiss. Cujac.

De periculo et commodo rei venditæ 48. ad quem pertineat? scil.

De actionibus empti et venditi 49.

Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine vel aliena pecunia emerit 50.

Cui scilicet et acquiretur et actio dabitur?

De rebus alienis non alienandis et de prohibita rerum alienatione, *vel hypotheca* 51.

De communium rerum alienatione 52.

Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienatione 53.

De pactis inter emptorem et venditorem compositis 54. quæ solent legem dare emptionibus. suntque vel

Expressa.

Si servus exportandus veneat 55. id est, ut aliquo ex ea urbe vel provincia ubi venit, moveatur.

Si mancipium ita venierit, *ne prostituatur* 56. et prostitutum sit contra venditoris voluntatem, venditor mancipium revocare potest: si vero consenserit, mancipium libertatem consequetur.

Si mancipium ita fuerit alienatum, *ut manumittatur vel contra* 57.

Tacita

De ædilitiis actionibus 58. Duæ sunt actiones, quæ emptori competunt; Redhibitoria, quæ agit emptor ad rescindendam venditionem ob morbum vitiumve latens rei venditæ, quod nesciebat: vel quia res empta, alia est tradita quam dicta et promissa cum veniret, et quanto minoris, qua emptor petit ut venditor ei solvat id, quanto minoris res valuerit cum eam emeret.

De monopoliis et conventu negotiatorum illicito vel artificio ergolaborum, hi sunt qui opus conducunt faciedum, *nec non balneatorum prohibitis et pactionib. illicitis* 59.

De nundinis et mercationibus 60.

De vectigalibus, propter merces solvendis, *et commissis* 61. id est, confiscandis rebus venalitiis, quarum professio apud publicanum facta non erit.

Vectigalia nova institui non posse 62. civitatis decreto sine Principis autoritate.

De commerciis. Commercium est onus mercatorum pro facultate exercendi commercii, portorium est onus mercium, *et mercatoribus* 63. alii legunt mercibus ab omnibus solvendis etiam ab iis, qui sunt ex domo Imperatoris.

De rerum permutatione et præscriptis verbis 64. Sic dicta, quia datur ex conventione, uti præscripta est.

De locato et conducto 65.

De jure enphyteutico 66. quod veluti medium est inter emptionem et locationem, estque contractus, quo domus vel fundus desertus et incultus datur colendus sub annua quadam et certa pensione.

LIB. V.

Nuptiæ, sive matrimonium, et de omnibus conventionibus inter maritum et uxorem et earum conventionum accessoriis.

De sponsalibus, et arrhis sponsalitiis, et proxeneticis 1. id est, de modo præmii imposito iis, qui nuptias conciliant.

Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arrhas 2.

De donationibus ante nuptias, olim ita vocabantur, *vel propter nuptias*, quæ hodie ita dictæ sunt, *et sponsalitiis* 3. muneribus scil. quæ a sponso sponsæ vel contra dabantur.

De nuptiis 4.

De incestis et inutilibus nuptiis 5.

De interdicto matrimonio inter pupillam et tutorem seu curatorem filiosque eorum 6.

Si quacunque præditus potestate vel ad eum pertinentes ad suppositarum jurisdictioni suæ aspirare tentaverint nuptias 7. puniuntur pœnis hoc tit. comprehensis.

Si nuptiæ ex rescripto Principis petantur 8. ab iis, qui alias nec parentum consensum nec puellæ habent, bonorum amissione et pœna deportationis punientur.

De secundis nuptiis 9. ad quas si mulier intra annum luctus convolat, fit infamis.

Si secundo nupserit mulier, cui maritus usumfructum reliquit 10. usumfructum amittet, quem liberis restituere cogetur, et in rebus illi donatis ante nuptias solum usumfructum consequetur.

De dotis promissione et nuda pollicitatione 11.

De jure, id est, obligatione, natura, causa, conditione *dotium* 12. quod competit marito ad ipsam dotem condicendam, retinendam, fruendam.

De rei uxoriæ actione, ita apud veteres vocabatur, *in ex stipulatu actionem*, qua sola hodie utitur uxor vel ejus pater pro dote repetenda ac recipienda, *transfusa et de natura dotibus præstita* 13. Doti bona mariti tacite obligantur, et ad eam restituendam condemnari debet in quantum facere potest, quæ actio in heredes uxori transit. Qua de re infra tit. 18. quædam dicturus est.

Exceptiones marito competentes ad dotem integram non reddendam.

De pactis conventis tam super dote quam super donatione ante nuptias, et paraphernis 14. Parapherna sunt ea, quæ præter dotis causam ab uxore ad maritum deferuntur.

De dote cauta, quam scil. maritus confessus est sibi numeratam, *non numerata* 15.

De donationibus inter virum et uxorem, constante matrimonio fieri prohibitis, *et a parentibus in liberos factis*, in potestate scil. *et de ratihabitione* 16. earum donationum in testamento facta, quæ tunc valere incipiunt.

De repudiis et judicio de moribus sublato 17. quo scil. olim agebatur de moribus ejus, qui causam divortio dedisset.

Soluto martimonio quemadmodum dos petatur 18. supra inceperat tractare de dotibus, quarum explicationem hic persequitur.

Si dos constante matrimonio soluta, id est, refusa uxori a marito sine causa legitima, *fuerit* 19. non valebit refusio, quinimo maritus eam cum fructibus repetet.

Ne fidejussores [vel mandatores] dotium, qui scil. fidejubeant dotem a marito bene conservandam, *dentur* 20.

Rerum amotarum 21. uxori post divortium dotem repetendi maritus res quasdam sibi ab eadem fuisse amotas objicere potest, quo nomine maritus earum compensationem petet.

Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur id est in solutum dentur 22.

De fundo, æstimato scil. *dotali* 23. Si fundus in dotem æstimatus marito datus sit, uxor vel fundum vel ejus æstimationem eliget.

Divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant 24.

De alendis liberis ac parentibus 25. quoties unus eorum versatur in summa paupertate, alter vero dives est.

De concubinis 26.

De naturalibus liberis et matribus eorum, et ex quibus causis justi efficiantur 27.

Ex quasi contractibus: cum antea diximus de Jure publico et juris privati civilis præparatoriis et actionibus quæ in judiciis privatis exercentur, eas actiones quoque esse vel vindicationes vel condictiones, has item constare ex contractibus: superest altera species quasi contractuum explicanda, ex quibus condictiones etiam competunt. Sed quia interruptus ordo materiarum in sequentibus apparet (ut lectori commodius consulatur) hac quasi contractuum specie omissa, in hæc, quæ sequuntur capita futuras sequentium librorum quæstiones sic distinximus.

De Tutorum, Curatorum, et pupillorum mutuis negotiis gestis, cum eorum accessoriis.

Species Tutelæ et Tutorum.

De testamentaria tutela 28.

De confirmando tutore 29. Testamento quidem dato, sed non jure, ut a patre filio emancipato, aut a matre vel extraneo.

De legitima, quæ scil. a lege defertur, *tutela* 30. agnatorum.

Qui petant, id est, petere possunt. *tutores vel curatores* 31. a Prætore, vel a Præside? Qui cum pupillo vult litigare creditor, libertus patris pupilli, mater ejusdem, et ea negligente cognati.

Ubi petantur tutores vel curatores 32. Ubi pupillus trahit originem, vel majorem partem facultatum habet, vel domicilium.

De tutoribus et curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum 33. id est, qui tutores dare et dari hujusmodi personis possunt

Qui dare, in genere et omnibus pupillis *tutores vel curatores possunt et qui dari non possunt* 34.

Quando mulier, id est, et avia, *tutelæ officio fungi potest* 35.
In quibus casibus tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari potest 36. quando scil. unus bonis pupilli administrandis sufficere non potest, aut cum tutor reip. causa abest, vel cum remotus est vel relegatus.

Administratio tutorum.

De administratione tutorum vel curatorum et pecunia pupilli fœneranda vel deponenda 37.
De periculo tutorum vel curatorum 38. id est, quarum rerum teneantur tutores vel curatores ob tutelam curamque gestam.
Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt 39.
Si (an) *ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro minore vel conveniri possit* 40. quando alii negligentes sunt, unus agere potest, administratione autem divisa a testatore vel Judice non debet unus pro rebus ad alterius administrationem pertinentibus conveniri.
Ne tutor vel curator vectigalia conducat 41. cum scil. tutelam exercet vel nondum redditis rationibus, ne scilicet pluribus in solidum bona sua obliget (quod est spescies falsi.)
De tutore vel curatore qui satis non dedit 42. cum satisdare teneretur, is removetur ab administratione aut ad satisdandum compellitur.
De suspectis [*tutoribus vel curatoribus*] 43. qui ab administratione removentur ex causis hoc tit. enumeratis.
De in litem, ut eam administret, *dando tutore*, olim enim dabatur, *vel curatore* 44. quo jure hodie utimur.
De eo qui pro tutore negotia gessit 45. pro tutore negotia gerit, qui tutor non utiliter nominatus est.
Si mater indemnitatem promisit 46. Id est, periculum administrationis in se recepit, ejus tutoris, quem filiis suis dari postulavit, an et quomodo teneatur.
Si contra matris voluntatem testamentariam *tutor datus sit* 47. filio, a tutela removebitur.
Ut causæ post pubertatem adsit tutor 48. Ut eam scilicet defendat, nisi si curatori instrumenta reddiderit.
Ubi pupilli educari debeant 49. apud matrem, nisi ad secunda vota transierit, alias Judex arbitrabitur.
De alimentis pupillo præstandis 50. a tutore etiam si de statu ejus pendeat quæstio, quorum taxatio a Judice peti potest: quæcunque autem tutor juste eo nomine impenderit, imputabit.

Actiones ex causa tutelæ provenientes.

Arbitrium tutelæ 51. id est, de actione tutelæ, appellatur autem arbitrium, quod hujus judicii potestas sit in arbitrio judicantis, qui excussis tutelæ rationibus, ex bona fide statuat, quid tutorem pupillo præstare aut restituere oporteat.
De dividenda, a Judice vel divisa a defuncto, *tutela, et pro qua parte quisque tutorum conveniatur* 52.
De in litem, id est, in id quod sua interest, *jurando* 53. a pupillo, etiam in heredem tutoris.
De heredibus tutorum vel curatorum 54. conveniendis a pupillo et quatenus ei teneantur.
Si tutor vel curator non gesserit 55. tutelam vel curam, quomodo, quando et quo nomine convenietur.
De usuris pupillaribus 56. pupillo a tutore solvendis ex ejus pecunia, quam in usus suos convertit.
De fidejussoribus tutorum vel curatorum 57. a pupillo actione ex stipulatu conveniendis.
De contrario judicio tutelæ 58. quo tutori pupillus tenetur.

Quid liceat pupillo sub tutoribus.

De autoritate, a tutoribus, *præstanda* 59. iis, quæ a pupillis aguntur: nam sine tutore non possunt actionem remittere, esse in Judicio criminali, et ita vendere, ut emptor præscriptionem acquirat, ut autem autoritas præstita censeatur, sufficit, unum ex tutoribus eam præstitisse.

Quando tutores vel curatores esse desinant 60. si is, cui quis adjunctus datus est, tutor esse desinat, non voluntate pupilli.
De actore a tutore seu curatore dando 61. pro rebus scil. pupilli petendis.
De excusationibus [*tutorum et curatorum*] *et de temporibus earum* 62.
Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit 63.
Si tutor vel curator reip. causa aberit 64.
De excusationibus veteranoram 65.
Qui numero liberorum se excusant 66.
Qui morbo se excusant 67.
Qui ætate se excusant 68.
Qui numero tutelarum 69.
De curatore furiosi vel prodigi 70. licet majoris.
De prædiis et aliis rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis 71.
Quando decreto, Prætoris vel Principis, *opus non est* 72.
Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparaverit 73.
Si major factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit 74.
De magistratibus, idem dicendum est de æstimatoribus patrimonii pupilli, *conveniendis* 75. in eos pupilli habent regressum, excussis tamen prius tutoribus, collegis et fidejussoribus.

LIB. VI.

De jure Dominorum in servos.

De servis fugitivis et libertis, mancipiisque civitatum, artificibus et ad diversa opera deputatis, et ad rem privatam vel dominicam pertinentibus 1.
De furtis et servo corrupto 2.

De jure patronorum in libertos, de quo latius *infra lib.* 7. dicetur.

De operis libertorum 3.
De bonis libertorum, et jure patronatus 4.
Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta sit 5.
De obsequiis patrono præstandis 6.
De libertis et eorum liberis 7.
De jure annulorum aureorum, et de natalibus restituendis 8.

De jure successorum in bona defuncti, suntque successores vel

Prætorii, qui bonorum possessores dicuntur.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt et intra quod tempus 9.
Quando non petentium partes petentibus accrescant. 10. quoties unus ex iis quibus bonorum possessio defertur, vel tempore vel repudiando excluditur a bonorum possessione, ejus pars aliis accrescit.

Species.

Ex testamento.

De bonorum possessione secundum tabulas 11. defuncti scil. si modo jure et legitimæ fuerint, quæ datur a Prætore omnibus scriptis heredibus.
De bonorum possessione contra tabulas, *quam Prætor liberis pollicetur* 12.
De bonorum possessione contra tabulas liberti, *quæ patronis liberisque eorum datur* 13.

Ab intestato.

Unde liberi 14. dabatur emancipatis, quos Prætor ad patris hereditatem admitti voluit, cum illis, qui in patria potestate manserant.
Unde legitimi, id est adgnati, *et unde cognati* 15.
De successorio edicto 16. Si primi gradus agnati vel cognati omittunt vel repudiant hereditatem, eam transmittunt ad subsequentes.

De Carboniano edicto 17. quo liberis a patre in testando præteritis, et quibus fit controversia status, bonorum possessio datur contra tabulas, dilata status eorum controversia in pubertatis tempus.
Unde vir et uxor 18.
De repudianda bonorum possessione 19.
De collationibus 20. emancipati et alii liberi a patre in testamento præteriti bonorum possessionis partem a cæteris liberis et suis et scriptis avocant. An autem cogantur conferre ea bona, quæ patre communi moriente habuerunt, hic explicatur.

Ex jure civili qui heredes dicuntur, suntque heredes vel

Ex testamento.

De testamento militis 21. qui scil. testatur jure quodam singulari, cum alii, de quibus mox dicetur, jure communi testentur.
Qui testamenta facere possint vel non 22.
De testamentis, et quemadmodum testamenta ordinentur 23.
De heredibus instituendis, et quæ personæ heredes institui non possunt 24.
De institutionibus et substitutionibus et restitutionibus sub conditione factis 25.
De impuberum et aliis substitutionibus 26.
De necessariis [servis] heredibus instituendis vel substituendis 27.
De liberis præteritis vel exheredatis 28.
De posthumis heredibus instituendis vel exheredandis vel præteritis 29.
De jure deliberandi et de adeunda vel acquirenda hereditate 30.
De repudianda vel abstinenda hereditate 31.
Quemadmodum testamenta aperiantur, inspiciantur, et describantur 32. id est, insinuentur.
De edicto D. Adriani tollendo, quo cavebatur, ut is qui se in possessionem mitti vellet, tricesimam hereditatis reipublicæ daret, et *quemadmodum scriptus heres* hodie *in possessionem mittatur* 33.
Ex quibus causis hereditas alicui aufertur.
Si quis aliquem testari prohibuerit vel coëgerit 34.
De his, quibus ut indignis hereditates auferuntur, quales sunt ii, qui non vindicarunt mortem defuncti, quæ res minoribus tamen non nocet, *et ad SC. Silanianum* 35. quo cavetur ne ejus hereditas adeatur, qui interfectus est, antequam habita sit quæstio de servis, qui sub eodem tecto morantes domino vel periclitanti vel interfecto auxilium non præstiterunt.

Ex Codicillis. *De Codicillis* 36.

Ex quibus causis hereditas minuitur.
De legatis 37. legatum est donatio quædam a defuncto facta, ab herede præstanda.
De verborum, ad legata scil. pertinentium, *et rerum significatione* 38.
Si, in succedendo, *omissa sit causa testamenti* 39. Ab herede qui ab intestato vel alio modo hereditatem possidere maluit, ut ita evitaret onera legatorum: adversus eum dabitur utilis actio perinde ac si ex testamento adiisset.
De indicta viduitate et lege Julia Miscella, quæ legata ex ea causa comprobat, *tollenda* 40.
De his, quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis [scribuntur vel] relinquuntur 41.
De fideicommissis 42. quoties Testator heredem rogat, ut quid cui det, fidei committere dicitur. Et fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.
Communia de legatis et fideicommissis et de in rem missione tollenda 43. ut hodie sufficiant legatariis actiones personales, in rem, et hypothecariæ.
De falsa causa adjecta legato vel fideicommisso 44.
De his, quæ sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur 45.
De conditionibus insertis tam in legatis quam in fideicommissis et libertatibus 46.
De usuris et fructibus legatorum seu fideicommissorum 47. quibus legata et fideicommissa augeri solent.
De incertis personis 48.
Ad SC. Trebellianum, quo legata universalia minuuntur 49.
Ad legem Falcidiam 50. qua legandi potestas, quæ leg. 12. Tabularum infinita erat, imminuta est, caveturque ne plus legare liceat, quam dodrantem bonorum, ut sive unus heres instituatur sive plures apud eos easve pars quarta remaneat, et quidem hac lege particularia legata minuuntur.
De caducis tollendis 51. Caduca legata sunt, quæ jure quidem relicta sunt et quidem personæ capaci, sed quæ post mortem testatoris ab eo ob aliquam causam in fiscum cadunt, unde caduca dicta sunt, quod fisco cedant.
De his liberis in infinitum scil. *qui ante apertas tabulas* patris testatoris defuncti *hereditatem transmittunt* 52. in posterum, ita ut talis hereditas non sit caduca: nam lex Papia volebat diem legatorum cedere, non a morte testatoris sed ab apertis tabulis. Ideoque lege Papia qui inter mortem testatoris et apertas tabulas decedebat, ejus legatum caducum fiebat.
Quando dies legati vel fideicommissi cedit 53.
Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum servandorum causa mittatur, et quando satisdari debeat 54.

Ab intestato. Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non jure fecit, aut id quod fecerat ruptum irritumve factum est: aut si ex eo nemo heres extiterit. Ex qua causa jure civili hereditates deferuntur iis personis, quæ sequuntur.
De suis et legitimis liberis. Sui heredes existimantur, qui in potestate morientis et vivente patre quasi domini rerum hereditariarum fuerunt, *et ex filia nepotibus ab intestato venientibus* 55.
Ad SC. Tertyllianum 56. quo nunc aviæ et matres etiamsi ter enixæ non sint aut quater, ad liberorum etiam vulgo quæsitorum legitimam successionem vocantur, post fratres et sorores defuncti filii.
Ad SC. Orphitianum 57. quo liberi matribus et aviæ ab intestato succedunt.
De legitimis heredibus 58. post suos heredes aut quasi suos leg. 12. tabul. ad agnatum proximum pertinet hereditas. Sunt autem agnati cognati per virilis sexus personas quasi a patre conati.

Communia de successionibus 59. quæ jure Prætorio et civili deferuntur. Fratri autem emancipato alter emancipatus cum altero non emancipato succedit. Privigno autem vitricus, novercæ privignus, ancillæ cum qua contubernium fecit dominus, educato is qui educavit, non succedunt. Advenis peregrinis, scripti ab iis here-

des, vel ab intestato proximi, non eorum hospites: si desint proximi, Episcopis tradantur, ut in pias causas erogentur.

De bonis maternis, a matre scilicet filio suo datis vel relictis, *et materni generis* 60. quæ ab avo et avia, proavo et proavia maternis ad eum, qui est in potestate patris, deferuntur: in iis pater habet solum usumfructum, eaque in Judicio persequi potest.

De bonis, quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel alias acquiruntur et eorum administratione 61. patri competente.

De hereditatibus decurionum, qui si ab intestato moriuntur nullis relictis heredibus, fiscus illis non succedet, sed curia in qua erant [*naviculariorum*, quibus corpus naviculariorum, *cohortalium militum*, erant Præsidis Provinciæ officiarii, quibus cohortales ejusdem provinciæ *et Fabricensium*] 62. qui versabantur in publicis fabricis, quibus alii collegæ fisco escluso succedebant.

LIB. VII.

De jure Dominorum in servos et Patronorum in libertos, de quo nonnulla superius dixit libro superiori a tit. 3. ad finem octavi. In hac quæstione explicanda consideramus

- Manumissionem ipsam.
  - Species.
    - *De vindicta* [*libertate*], apud prætorem et præsidem, *et apud concilium* Principis *manumissione* 1.
    - *De testamentaria manumissione* 2.
      - *De lege Fusia Caninia tollenda* 3. qua certus modus servis manumittendis constitutus erat, hodie vero cuique licet omnes servos testamento libertate donare, cum et hoc quisque inter vivos facere possit.
      - *De fideicommissariis libertatibus* 4. his verbis fieri poterat, ROGO TE HERES UT STICHUM SERVUM MEUM MANUMITTAS.
  - Effectus.
    - *De dedititia libertate tollenda* 5. Olim non omnes qui manumittebantur, cives Rom. fiebant; non eam quam manumittentes libertatem consequebantur, ut Dedititii ex lege Sentia.
    - *De Latina libertate tollenda.* qui ita manumittebantur ex lege Julia Norbana, liberi quidem vitam suam peragebant, ipso tamen ultimo spiritu simul animam atque libertatem amittebant, et quasi servorum ita bona eorum manumissores detinebant. Dicebantur Latini et Juniani, *et per certos modos in civitatem Romanam*, ut nunc eadem manumisso libertas competat quam habet manumissor, fiatque civis Romanus, *transfusa* 6.
  - Objecta.
    - *De communi servo manumisso* 7. servus plurimum seu communis, si ab uno dominorum manumittitur, non ut jure antiquo, alteri domino accrescit, nec libertatem ab altero domino acquisitam amittit: alteri tamen domino pars ejus pretii dari debet, atque ita servus plene manumitti.
    - *De servo pignori dato manumisso* 8. an et quomodo manumitti hujusmodi servus possit.
    - *De servis Reipubl. manumittendis* 9.
    - *De his, qui a non dominis manumissi sunt* 10. hi non consequuntur libertatem tali manumissione.
    - *Qui manumittere non possunt et ne in fraudem creditorum manumittatur* 11.
    - *Qui non possunt ad libertatem pervenire* 12. damnati ad perpetua vincula, et prohibiti a testatore ne manumitterentur.
    - *Pro quibus causis servi pro præmio libertatem accipiunt* 13, quoties scilicet necem Domini vindicarunt, falsitatem monetæ, raptum virginis, militiæ desertorem detulerunt.
    - *De ingenuis manumissis* 14. non sunt libertini: natalibus enim non officit manumissio.
    - *Communia de manumissionibus* 15. quæ fiunt vel a proprietario vel usufructuario, et quo modo ita manumissus libertatem consequitur.
- Ipsam actionem liberalem.
  - *De liberali causa* 16. quæ status et præjudicialis dicitur, per quam quæritur, an aliquis liber vel servus.
  - *De assertione tollenda* 17. si quis ex servitute in libertatem proclamaverit per se, ipse Dominum sese potest asserere, non tamen procuratorem dare. Qui autem ex libertate in servitutem, utrumque facere potest, neuter eorum tamen tenetur hodie aliquem proferre, a quo in libertatem asseratur, propter assertoris reperiendi difficultatem.
  - *Quibus ad libertatem proclamare non licet et de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur* 18. His, qui se vendi passi sunt ad pretium participandum, servi effecti propter delictum insigne, et qui descendunt ex latronum familia.
  - *De ordine cognitionum* 19. Quæstioni status interdum alia quæstio adjungitur, quod cum evenit, de statu servi prius quam de crimine, quod objicit et de libertate prius quam de hereditate cognosci debet.
  - *De collusione detegenda* 20. De quo dixi in Digestis, *lib.* 40. *tit.* 16.
  - *Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur* 21.
  - *De longi temporis præscriptione, quæ pro libertate et non adversus libertatem opponitur* 22.
  - *De peculio ejus, qui libertatem meruit* 23. inter vivos manumissus peculium suum acquirit si non sit adeptum, testamento manumissus non acquirit nisi nominatim datum fuerit.
  - *De SC. Claudiano*, quo mulier libera servi alicujus cupidine et amore capta e natalium suorum ingenuitate in servitutem deducebatur, *tollendo* 24. neque enim quod ab hostium ferocitate contra libertatem naturalem inductum est, ad libidinem nequissimorum hominum inferri placet.
  - *De nudo jure Quiritum tollendo* 25. apud quosdam dominos nudum jus Quiritum vel tantum in bonis reperitur. Qui servi usucapti, in jure cessi, mancipati erant, ex jure Quiritum servi erant, et manumittendo cives Romani fiebant: qui vero traditi ex causa emptionis non mancipati vel cessi, ii erant in bonis emptoris, venditoris, vero ex jure Quiritum, quia servi emptori acquirebant ex omnibus causis, ut hic notavit Cujacius.

De jure acquirendi per usucapionem.

- Causæ usucapionum.
  - *De usucapione pro emptore vel pro transactione* 26.
  - *De usucapione pro donato* 27.
  - *De usucapione pro dote* 28.
  - *De usucapione pro herede* 29.
  - *Communia de usucapionibus* 30. colonus quia non sibi sed domino possidet, non præscribit, res fisci usucapi non potest, mala fides defuncti nocet successori.
- Formæ.
  - *De usucapione transformanda*, melius dixisset reformanda, *et de sublata differentia rerum mancipi et nec mancipi* 31. usucapionem tantum in Italicis soli rebus veteres admittebant, et eam quidem biennii spatio: mobilium vero anno: in provincialibus vero excludebant. Hanc primam partem reformat Justinianus, nec patitur rem ullam immobilem vel soli præscribi nisi decennio, vicennio, tricennio, mobilem vero nisi triennio, idque in provincia quoque, si modo bona fides adfuerit.
  - *De acquirenda et retinenda possessione* 32. id est, per quas personas et quomodo acquiratur.
  - *De præscriptione longi temporis decem vel viginti annorum* 33.
    - *In quibus causis cessat longi temporis præscriptio* 34.

*

Quibus non objicitur longi temporis præscriptio 35.
Si adversus creditorem præscriptio, longi temporis scilicet, *opponatur* 36.
De quadriennii præscriptione 37.
Ne rei dominicæ, id est, Cæsaris, Reip. *vel templorum vindicatio temporis præscriptione*, quantumvis longi temporis scil. *submoveatur* 38. id est, impediatur.
De præscriptione triginta vel quadraginta annorum 39.
De annali exceptione Italici contractus, quem circa multæ altercationes oriebantur, *tollenda et de diversis temporibus et exceptionibus et præscriptionibus et interruptionibus earum* 40. olim personales actiones in provinciis perpetuæ erant, nec præscribebantur: in Italia anno præscribi poterant. Hodie anno tricesimo præscribi debent, non tamen interrupto.

De jure acquirendi per alluvionem.

De alluvionibus et paludibus et pascuis ad alium statum translatis 41.

De jure acquirendi per sententiam, per quam etiam mittimur in possessionem, quæque inter genera possessionum numeratur.

Sententiæ autem sunt earum personarum, quæ sequuntur.

De sententiis Præfectorum Prætorio 42.
Quomodo et quando Judex sententiam proferre debeat, præsentibus partibus vel una parte absente 43.
De sententiis ex periculo, alii legunt ex breviculo, *recitandis* 44. non enim sufficit sententiam describi, nisi legatur, periculum hic significat libellum aut tabellam in qua sententia præscripta erat.
De sententiis et interlocutionibus omnium Judicum 45.
De sententia quæ sine certa quantitate profertur 46.
De sententiis, quæ pro eo quod interest proferuntur 47. in omnibus casibus qui certam habent quantitatem, hoc quod interest, dupli quantitatem non debet excedere: in iis qui incertam, non licet in infinitum computationem reducere, sed Judex requiret quod revera damnum sit: nam hæ pœnæ tantummodo exigi debent, quæ et moderatæ sunt et legibus comprehensæ, quæ discretio in lucro quoque æstimando habenda est.
Si a non competente judice judicatum esse dicatur 48.
De pœna Judicis, qui male judicavit vel ejus, qui Judicem vel adversarium corrumpere curavit 49.
Sententiam, in qua ea quæ in sententia esse debent, servata sunt, *rescindi non posse* 50.
De fructibus et litium expensis 51.
De re judicata 52. et ejus effectibus.
De executione rei judicatæ 53.
De usuris rei judicatæ 54.
Si plures una sententia condemnati sunt 55. quomodo fiat in eos sententia executio.
Quibus res judicata non nocet 56.
Comminationes, epistolas, programmata, id est, edicta Judicis contra latitantem proposita, *subscriptiones autoritatem rei judicatæ non habere* 57.
Si ex falsis instrumentis vel testimoniis judicatum sit 58.
De confessis 59. qui habentur pro judicatis.
Inter alios acta vel judicata, extra judicium, *aliis non nocere* 60.
De relationibus 61. a Judice ad Principem faciendis, si quis Judicum dixerit esse referendum ante sententiam ad Principem, nihil pronunciabit.
De appellationibus et consultationibus 62. Appellatio est Jurisdictionis inferioris Judicis per invocationem superioris rite facta suspensio, fitque corrigendæ iniquitatis aut imperitiæ in Judicio causa; interdum etiam ad opponendum quod oppositum non fuit, et ad probandum quod non probatum fuit, impeditque executionem primæ sententiæ: consultatio vero hic significat relationem Judicis ad Principem, ut quid statui velit, definiat.
De temporibus et reparationibus appellationum seu consultationum 63. Reparatio hic significat instaurationem lapsi et amissi temporis.
Quando provocare non est necesse 64.
Quorum appellationes non recipiuntur 65.
Si pendente appellatione mors intervenerit 66.
De his, qui per metum Judicis non appellarunt 67.
Si unus ex pluribus appellaverit 68. sententia in causa appellationis lata pro uno, aliis prodest.
Si de momentanea possessione fuerit appellatum 69.
Ne liceat in una eademque causa tertio provocare, vel post duas sententias Judicum, quas definitio Præfectorum roboraverit, eas retractare 70.

Qui bonis cedere possunt 71. Ut condemnatis per appellationem subveniri potest, ita per bonorum cessionem.

De bonis autoritate Judicis possidendis seu venundandis et de separationibus bonorum 72. petunt enim sæpissime creditores hereditarii bona defuncti sui debitoris separari a bonis heredis adversus creditores ejusdem heredis.
De privilegio fisci 73. Fisci privilegium est, ut bona secum contrahentis tacite ei sint obligata, et cæteris creditoribus sæpissime præferatur.
De privilegio dotis 74. cira hypothecam scil.
De revocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt 75.

LIB. VIII.

Prætoris.

De interdictis 1. Interdicta erant formæ atque conceptiones verborum, quibus Prætor aut jubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maxime fiebat, cum de possessione, aut quasi possessione, veluti usufructu, servitute, et alio jure corporali agebatur.

Redduntur autem interdicta vel ex causa

Privata suntque vel

Adipiscendæ possessionis.

Quorum bonorum 2. est adipiscendæ possessionis causa interdictum accommodatum bonorum possessori, id est, ei, qui declaravit apud Magistratum se talem esse qui posset ac vellet jure Prætorio amplecti hereditatem, cujus vis ac potestas hæc est, ut quod ex iis bonis, quorum possessio alicui data est, quisque pro herede aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum possessio data est, restituere debeat. Pro herede autem possidet, qui falso se heredem putat: pro possessore vero, qui nullo jure aut titulo temere occupat hereditatem defuncti. Hoc igitur interdictum mihi competet ad adipiscendam nunc primum possessionem, Quorum bonorum, ex edicto Prætoris mihi possessio data est.

Quorum legatorum 3. Datur hoc interdictum heredi adversus eum qui sua autoritate rem sibi testamento relictam occupavit sine voluntate aut ratihabitione heredis vel bonorum possessoris, quorum interest non ita occupari legata propter detrahendam ex iis Falcidiam.

Recuperandæ.

Unde vi 4. est recuperandæ possessionis interdictum; quod quidem datur ei qui ex possessione fundi vel ædium vi dejectus est: et appellatur, Unde vi, quia his verbis significatur causa propter quam interdictum redditur.

Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio 5.

Retinendæ.

Uti possidetis 6. est retinendæ possessionis interdictum, datur cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia fit: et in eo Prætor decernit, ut unusquisque possideat, ut possedit, donec de Jure possessionis definiatur. Datur pro rebus fundi vel immobilibus, *Utrubi* pro mobilibus.

Exhibitoria.

De tabulis exhibendis 7.

De Liberis exhibendis, seu deducendis et de libero homine exhibendo 8.

De precario, quo dominus rem suam utendam concedit, alteri ejus usum precibus petenti, eique datur adversus eum, qui rem precario datam habet, ut scilicet res precario data restituatur, *et Salviano interdicto* 9. quo dominus prædii pro conservando jure suo et ne defraudetur pensione, vult adipisci possessionem earum rerum, quæ illi obligatæ penes conductorem multis argumentis suspectum tutæ non sunt, vel quas ad alios jam transtulit. Ob eam causam proposita quoque est actio Serviana, qua quis de rebus coloni, quæ pignoris jure pro mercedibus fundi ei tenentur, experitur, utilius tamen est Salviano uti, quod solum possessorium est adipiscendæ possessionis neque exigit ullam probationem, de jure debitoris, qui rem obligavit: cum alioqui in Serviana docere oporteat rem pignoratam fuisse in bonis debitoris.

De ædificiis privatis 10.

De novi operis nuntiatione 11.

Publica.

De operibus publicis 12.

De ratiociniis operum publicorum, et de patribus civitatum 13. cura hujusmodi rationum ad curatorem Reipub. sive patrem civitatis pertinet: non ad Præsidem provinciæ.

De Jure quod in rebus alienis habemus.

De pignoribus et hypothecis 14. pignora autem contrahuntur vel conventione tacita vel expressa, vel ex aliis causis.

In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur 15.

Si aliena res pignori data sit 16.

Quæ res pignori obligari possunt, vel non, et qualiter pignus contrahatur 17.

Qui potiores in pignore habeantur 18. jure suo, ut mulier, prior tempore, Respub. etc.

De his, qui in priorum creditorum locum succedunt 19. qui alterius beneficio potiores censentur.

Si antiquior creditor pignus vendiderit 20. et ab eo pignus emero, a posteriori creditore conveniri non possum.

Si communis res pignori data sit 21. non potest pignus tenere nisi pro una parte.

Quomodo ex aliis causis quam ex conventione partium pignus contrahatur.

De Prætorio pignore et ut in actionibus debitorum missio prætorii pignoris procedat 22.

Si in causa judicati pignus captum sit 23.

Si pignus pignori datum sit 24.

De partu pignoris, id est, ancillæ pignoratæ, *et omni causa* 25.

De remissione pignoris 26.

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse 27.

De distractione pignorum 28.

Debitorem venditionem pignoris impedire non posse 29.

Si vendito pignore agatur 30.

De luitione pignoris 31. Luere est soluta pecunia liberare. Unus heredum debitoris partem suam solvens, non liberat pignus.

Si unus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti solverit vel acceperit 32.

Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non fuerit 33. datur ei, cui pecunia non est numerata, actio ad pignus repetendum.

De jure dominii impetrando 34. id evenit, quoties pignus emptorem non reperit, et creditor ob eam causam pignus sibi adjici postulat.

De pactis pignorum, et de lege commissoria in pignoribus rescindenda 35. Pactum legis commissoriæ est, ut nisi solvatur intra certum tempus creditori pecunia, pignus illi committatur et ejus sit.

De jure quo actiones civiles, de quibus multa superius diximus, excludimus.

De exceptionibus, seu præscriptionibus 36.

De litigiosis 37. quorum nomine nobis competit exceptio.

De jure quo negotia et civiles actiones confirmamus, vel tollimus: confirmamus his, quæ sequuntur.

De contrahenda et committenda stipulatione 38.

De inutilibus stipulationibus 39.

De duobus reis stipulandi et promittendi 40.

De fidejussoribus et mandatoribus 41.

Tollitur obligatio multis modis, sed his præsertim qui sequuntur.

De novationibus, et delegationibus 42. Novatio est cum interventu novæ personæ, nova nascitur obligatio, et prima tollitur in posteriorem translata.

De solutionibus, et liberationibus 43. solutione ejus quod debetur, tollitur obligatio.

De acceptilationibus 44. acceptilatio ab acceptum ferendo dicitur, estque imaginaria solutio, qua verbis facta obligatio, aliis verbis dissolvitur.

De evictionibus 45.

Creditorem evictionem [pignoris] non debere 46.

De jure parentum in liberos.

De patria potestate 47.

De adoptionibus 48.

De emancipationibns liberorum 49.

De ingratis liberis 50.

De postliminio reversis et redemptis ab hostibus 51.

De infantibus expositis liberis et servis et de his qui sanguinolentos nutriendos acceperunt 52.

De jure non scripto.

Quæ sit longa consuetudo 53. hinc de consuetudinis autoritate, vi et effectu traditur.

De donationibus 54.

De donationibus, quæ sub modo vel conditione vel certo tempore conficiuntur 55.

De revocandis donationibus 56.

De donationibus causa mortis 57.

De infirmandis pœnis cœlibatus, pœna cœlibatus olim erat in viris vel mulieribus ex leg. Julia et Papia, ne quid ad eos ex aliorum testamentis transmitteretur, nisi intra 100. dies matrimonium contraherent, *orbitatis*, orbus liberis ex testamento plus quam semissem capere non poterat, alias fisco cedebat, *et [de] decimariis sublatis* 58. per legem enim Papiam statutum erat, ut decima pars eorum quæ relinquebantur uxori a

viro vel e converso fisco applicaretur, si non essent liberi ex eo matrimonio: hodie si quid alter alteri reliquit, solidum capere poterit æque ac si filium superstitem haberet vel amisisset.

De jure liberorum 59. ut conjuges ex testamento inter se solidum caperent, requirebatur ut liberos sustulissent: postea jus tot liberorum, quot sufficiebant ad obtinendam assis capacitatem, a principibus peti et impetrari solitum fuit per eos, qui neque liberos haberent neque amisissent, ut ita solidum conjugum alter ab altero consequeretur: quod jus omnibus hoc tit. concessum est, ut a nemine post hac jus liberorum peti debeat.

LIB. IX.

De criminalibus judiciis: nam superius lib. 2. de civilibus egimus.

De his qui accusare non possunt 1.

De accusationibus et inscriptionibus 2. Jura civilia nolunt quemquam admitti ad accusandum de crimine, nisi prius se obstrinxerit ad subeundam pœnam, cui accusatus victus subjiceretur, si succumbat Judicio. Quæ obstrictio vocatur inscriptio. incumbere autem est accusationi subscribere, suumque nomen libello accusationis adscribere: item nisi datis fidejussoribus de lite prosequenda caverit: quod hodie non ita observatur. Inquisitio vero fit, quando Judex ex suo officio de crimine alicujus inquirit.

De exhibendis et transmittendis reis 3. ut sc. exhibeantur, quo accusari et lis contestari cum his possit, et remittantur ad proprium forum, in quo crimen admiserunt.

De custodia reorum 4.

De privatis carceribus inhibendis 5.

Si reus vel accusator mortuus fuerit 6. pendente accusatione: accusatio tamen non est abolita quoad cæteros, qui ejusdem criminis postulati sunt.

Species.

Si quis Imperatori maledixerit 7.

Ad leg. Juliam majestatis 8. Majestatis rei sunt, qui et Principis, et reipublicæ et caput et statum labefactare conantur.

Ad leg. Juliam de adulteriis et stupro 9.

Si quis eam, cujus tutor fuerit, corruperit 10.

De mulieribus, quæ se propriis servis junxerunt 11.

Ad leg. Juliam de vi publica et privata 12.

De raptu virginum, viduarum, necnon sanctimonialium 13.

De emendatione servorum 14.

De emendatione propinquorum 15.

Ad leg. Corneliam de sicariis 16.

De his, qui parentes vel liberos occiderunt 17.

De Maleficis et mathematicis et cæteris similibus 18. appellatione mathematicorum non sunt accipiendi, qui siderum motus, positiones, et qui ex illis sequantur effectus et influxus inquirunt: sed qui præscientiam futurorum sibi arrogant ex observationibus potius superstitiosis quam probabilibus: quales sunt magiæ professores.

De sepulchro violato 19. sepulchrum violat, qui illud deformat aut ex eo aliquid surripit.

Furtorum genera.

Ad legem Fabiam de plagiariis 20. Plagiarii sunt, qui sine vi, dolo malo scientes abducunt ingenuos aut liberos homines, et vendunt pro servis aut supprimunt, vel qui servos aliorum subducunt, et fugam persuadent, aut fugitivos celant: hujus pœna est capitalis.

Ad leg. Juliam Viscellam 21. qua libertinæ conditionis homines prohibentur honores et dignitates ingenuorum usurpare, nisi jus aureorum annulorum a Principe impetraverunt.

Ad leg. Corneliam de Falsis 22. Falsarius is est qui imitatione veri compendium suum alterius dispendio per dolum quærit.

De his, qui sibi adscribunt in testamento 23

De falsa moneta 24. nam et ipsarum rerum depravatione falsum committitur. Cæterum monetam corrumpentis pœna est concrematio

De mutatione nominis 25. in alterius fraudem

Ad legem Juliam de ambitu 26. qua coërcetur eorum ambitio, qui pecunia suffragia sibi comparant ad obtinendas dignitates.

Ad legem Juliam repetundarum 27. qua puniantur hi, qui prætextu publicæ potestatis amplius quiddam quam illis jure debetur per comminationem extorquent: quæ pecuniæ ab iis repeti possunt et Concussores appellantur.

De crimine peculatus 28. quo tenentur qui publicas pecunias surripuerunt.

De crimine sacrilegii 29. hujus pœna capitalis.

De seditiosis, et de his, qui plebem contra Rempub. audent colligere 30.

Quando civilis actio criminali præjudicet, et an utraque a eodem exerceri possit 31.

De crimine expilatæ hereditatis 32. id est, rei quæ sine domino est, pœna arbitraria est.

Vi bonorum raptorum 33.

De crimine stellionatus 34. quo tenetur is, qui rem aliquam pluribus pignorat et cæt. hoc crimine notantur delinquentes, ubi specialis titulus criminis deficit hujus pœna est extraordinaria.

De injuriis 35. quidquid in alterius contemptum fit injuriam vocamus. fit autem injuria, re, verbis, literis, affectu: æstimatur, et crescit pro ratione personarum: dissimulatione tollitur.

De famosis libellis 36. si quis ad infamiam alicujus libellum aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, vel dolo malo fecerit, quo qui eorum fieret, injuriam fecisse dicitur.

De abigeis 37. quo crimine tenetur is, qui ex pascu animalia abigit vel surripit.

De Nili aggeribus non rumpendis 38. quia Nilo flum ne agros suos irrigant Ægyptii; pœna ustulationis eum lata est, qui Nili aggeres ruperit.

De his qui latrones, vel aliis criminibus reos occultaverint 39. pari pœna puniuntur criminis re eorumque receptores.

De requirendis reis 40. absentibus scil. qui si citati no comparent, bona eorum annotabuntur.

De quæstionibus 41.

De abolitionibus 42. Abolitio est venia omittendæ accusationis, quam petit accusator a Judice, in cujus officiò accusationem instituit: alias accusatores ab accusatione desistentes incidunt in Turpillianum: alii ita definiunt, ut sit Abolitio accusationis institutæ per sententiam interlocutoriam peremptio.

De generali abolitione 43. quæ scil. fit vel a Principe vel ratione cujusdam solennitatis, abolition non infamia criminis tollitur, sed pœna.

Ut intra certum tempus criminalis quæstio terminetur 44

Ad SC. Turpillianum 45. quo tenetur is, qui non cunctatione aut negligentia, sed quadam animi destinatione ab accusatione destitit.

De calumniatoribus 46. Calumniator is est, qui falsa crimina scienter alicui objicit.

De pœnis 47.

Ne sine jussu Principis certis Judicibus liceat confiscare 48.

De bonis proscriptorum seu damnatorum 49.

De bonis eorum qui sibi mortem consciverunt 50.

De sententiam passis et restitutis 51.

PRÆFATIONES CODICIS TRES.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI,

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER PRIMUS.

DE NOVO (1) CODICE (2) FACIENDO.

Imperator Justinianus ad Senatum urbis Constantinopolitanæ.

HÆc, quæ necessario corrigenda esse multis retro principibus visa sunt, interea tamen nullus eorum ad effectum ducere ausus est: in præsenti rebus donare communibus auxilio Dei nipotentis censuimus, et prolixitatem litium amputare: ltitudine quidem constitutionum, quæ tribus codicibus egoriano, Hermogeniano (3), atque Theodosiano (4) itinebantur, illarum etiam quæ post eosdem codices Theodosio divinæ recordationis, aliisque post eum re- Principibus, et a nostra etiam clementia positæ sunt, ecanda: uno autem codice sub felici nostri nominis vooulo componendo, in quem colligi tam memoratorum um codicum, quam (5) novellas post eos positas conutiones oportet.

. 1. Ideoque ad hoc maximum, et ad ipsius reipucæ sustentationem respiciens opus efficiendum, elegis tanto fastigio laborum, tantæque sollicitudini suffiites, *Joannem* virum excellentissimum exquæstore sa nostri palatii, consularem atque patricium: *Leontium* im sublimissimum magistrum militum expræfecto præo, consularem atque patricium: *Phocam* virum emitissimum magistrum militum, consularem atque patrin: *Basilidem* virum excellentissimum expræfecto præo Orientis, atque patricium: *Thomam* virum gloriomum, Quæstorem sacri nostri palatii et exconsule: *bonianum* virum magnificum, magisteria dignitate *inagentes* decoratum: *Constantinum* virum illustrem, comitem sacrarum largitionum inter agentes, et magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum: *Theophilum* virum clarissimum, comitem sacri nostri consistorii, et juris in hac alma urbe doctorem: *Dioscorum*, et *Præsentinum*, disertissimos togatos fori amplissimi prætoriani.

§. 2. Quibus specialiter permisimus (resecatis tam supervacuis quantum ad legum soliditatem pertinet, præfationibus, quam similibus, et contrariis, præterquam si juris alia divisione adjuventur: illis etiam quæ in desuetudinem abierunt) certas et brevi sermone conscriptas ex iisdem tribus codicibus, et novellis constitutionibus leges componere, et congruis titulis subdere, adjicientes quidem et detrahentes, imo et (6) mutantes verba earum ubi hoc rei commoditas exigeret: colligentes vero in unam sanctionem, quæ variis constitutionibus dispersa sunt, et sensum earum clariorem efficientes: ita tamen, ut ordo temporum earum constitutionum non solum ex adjectis diebus consulibusque, sed etiam ex ipsa compositione earum clarescat, primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis: et si quæ earum sine (7) die et consule in tribus veteribus codicibus, vel in quibus novellæ constitutiones receptæ sunt, inveniantur: ita his ponendis nullaque dubietate super generali earum robore ex hoc oriunda, sicut et illas vim generalis constitutionis obtinere palam est, quæ ad certas personas rescriptæ, vel per pragmaticam (8) sanctionem ab initio datæ, eidem novo Codici propter utilitatem sanctionis insertæ fuerunt.

§. 3. Hæc igitur ad vestram notitiam ferre properavimus, ut sciatis quanta nos diuturna super rerum communi utilitate cura sollicitet, studentes certas et indubitatas, et in unum codicem collectas esse de cætero constitutio-

) Ad differentiam Gregoriani, Hermog. et Theodosiani, est n vetus, habita ratione ad eum, quo nunc utimur, de quo *infr.*

) Prudentes responsa sua chartis aut membranis solebant conere, Constitutiones vero et rescripta Codicibus, et pugillarichartaceis, ligneis, æneis, vel eburneis moris erat perscribi, postea in scriniis memoriæ et dispositionum servabantur. Eo m est, ut liber constitutionum potius Codicis, quam memarum nomen obtinuerit. *Cujac.*

) Hi duo Codices nominantur ab autore, prior Codex ab Ao ad Valerianum, secundus a Claudio ad Diocletianum latas continebat.

A Theodosio Imp. in eo Codice leges Constantini ad Theodosium erant.

(5) Constitutiones a Theodosii temporibus ad suum seculum latas intelligit.

(6) Contius 1. *lect.* 9. non verba, sed autores legum mutatos notat, quum a Justiniano eversam Theodosii legem, de interdictis consobrinarum nuptiis: et Arcadio falso adscribi *l.* 19. *C. de nupt.* tradit. adde quæ de facinoribus Triboniani scripsi ad *l.* 5. §. 2. *ff. de præscr. verb.*

(7) Vid. quæ notavi ad *l.* 4. *C. de divers. rescript.*

(8) Vid. *l.* 7. *in princ. et* §. 1. *C. de divers. rescriptis, et pragm. Sanctionib.*

nes : ut ex eo tantummodo sub felici nostro nomine nuncupando Codice, recitatio constitutionum in omnibus ad citiores litium decisiones fiat judiciis. Datum Idib. Febr. CP. DN. JUSTINIANO PP. A. II. CONS. AN. Christi 528.

DE JUSTINIANEO (1) CODICE COMFIRMANDO.

Imperator JUSTINIANUS *Pius*, *felix*, *inclytus*, *victor ac triumphator*, *semper Augustus*, *Mennæ præfecto prætorio*, *expræfecto hujus almæ Urbis CP. ac Patricio.*

SUmma reipublicæ tuitio de stirpe duarum rerum, armorum (2) scilicet, atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet : istorum etenim alterum alterius auxilio semper eguit : et tam militaris res legibus in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio servatæ sunt. Merito igitur ad primam communium rerum sustentationem nostram sententiam, et mentem laboresque nostros referentes, militaria (3) quidem agmina multiplicibus, et omnem providentiam continentibus modis correximus : et tam veteribus ad meliorem stratum brevi tempore reductis, quam novis non solum exquisitis, sed etiam recta dispositione nostri nominis, sine novis expensis publicis constitutis, primo servando posita (4), deinde nova (5) ponendo, firmissima subjectis effecimus.

§. 1. Sed cum sit necessarium multitudinem constitutionum tam in (6) tribus veteribus Codicibus relatarum, quam post earum confectionem posterioribus temporibus adjectarum, ad brevitatem reducendo, caliginem earum rectis judicum definitionibus insidiantem penitus extirpare : ad hoc commune præstandum beneficium Deo præsule prono animo nos dedimus : et electis viris gloriorissimis, tam doctrina legum, quam experientia rerum, studioque reipublicæ indefesso, et laudabili proposito pollentibus, sub certis finibus magnum laborem commisimus : per quem, tam trium veterum, Gregoriani, Hermogeniani, atque Theodosiani codicum constitutiones, quam plurimas alias post eosdem codices a Theodosio divinæ memoriæ, ceterisque post eum retro principibus, a nostra etiam clementia positas in unum codicem felici nostro vocabulo nuncupandum colligi præcepimus. Tollendis quidem tam præfationibus nullum suffragium sanctionibus conferentibus (7), quam contrariis constitutionibus, quæ posteriore promulgatione vacuatæ sunt : similibus etiam, præter eas, quæ eadem pene faciendo, divisionem juris aliquam facere noscuntur, ex qua dividendo vetera novum aliquid nasci videtur, multis insuper aliis ad rectam hujus Codicis compositionem pertinentibus, iisdem prudentissimis viris a nostro numine mandatis : et nostro studio pro republica instituto, suum præsidium Deus omnipotens annuit.

§. 2. Ad istum enim laborem, et tanti operis consummationem electi, vir excellentissimus exquæstore nostri palatii, consularis atque patricius *Joannes* : et vir sublimissimus expræfecto prætorio consularis atque patricius *Leontius* : vir quoque eminentissimus magister militum, consularis atque patricius, *Phocas* : etiam vir excellentissimus expræfecto prætorio per orientem, et patricius, e nunc præfectus prætorio per Illyricum, *Basilides* : et vi gloriosissimus quæstor sacri nostri palatii, et exconsul *Thomas*, imo et vir magnificus magisteria (8) dignitate inter agentes decoratus, *Tribonianus* : et vir illustris comes sacrarum largitionum inter agentes, et magister (9 scrinii, et libellorum, et sacrarum cognitionum, *Constantinus* : et vir illustris exmagistro, et juris doctor ir hac alma urbe *Theophilus* : viri etiam disertissimi togat amplissimi fori tuæ sublimitatis *Dioscorus* atque *Præsentinus* omnia, quæ eis mandavimus, cum sedula et pervigili industria, moderataque digestione, cum Dei auxilio ad prosperum tulerunt terminum, et eundem novum Justinianeum (10) Codicem nobis obtulerunt ita compositum, ut et rebus profuturus esset communibus, et nostro convenisset imperio.

§. 3. Hunc igitur in æternum valiturum judicio tu culminis intimare perspeximus, ut sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cætero constitutiones ex veteribus tribus codicibus, quorum jam mentio facta est, vel ex iis, quæ noveliæ constitutiones ad præsens tempus vocabantur, in cognitionalibus recitare certaminibus, seu solum eidem nostro Codic insertis constitutionibus necesse esse uti (11), falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint : cum sufficiat earumdem constitutionum nostri Codicis recitatio adjectis etiam veterum juris interpretatorum laboribus ad omnes dirimendas lites : nullaque dubitatione emergenda vel eo quod sine (12) die et consule quædam composita sunt, vel quod ad certas personas rescriptæ suut : cum omnes generalium constitutionum vim obtinere proculdubio est, sed et si quæ earum constitutionum detractis ve additis, vel permutatis certis verbis (quod et ipsum præfatis excellentissimis viris specialiter permisimus) compositæ sunt : nullis concedimus ex libris veterum juris interpretatorum aliter eas habentes recitare, sed solam juris interpretatorum sententiam commendare : ut tunc teneat, cum minime adversetur ejusdem nostri Codicis constitutionibus

§. 4. Si quæ vero pragmaticæ (13) sanctiones, qua minime in eodem nostro Codice receptæ sunt, civitatibu forte, vel corporibus, vel scholis, vel scriniis, vel officiis, vel alicui personæ impertitæ sunt : eas siquidem aliquod privilegium speciali beneficio indulgent, omni modo ratas manere : si vero pro certis capitulis factæ sunt tunc tenere cum nulli nostri Codicis adversantur constitutioni, præcipimus. Sed et si qua regesta (14) in tui culminis judicio, vel in aliis judiciis civilibus, vel militaribus, vel apud principia numerorum pro publicis expensis, vel quibuscunque titulis ad publicum pertinentibu posita sunt : ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firma esse censemus.

(1) Qui et novus etiam dictus est *Const. supr. h. t.* alius ab emendato. *infr. de emendat. Cod.*

(2) *pr. et* §. 1. *Inst. proœm.*

(3) De constitutionibus ad rem militarem pertinentibus, vid. *tit.* 2. *C. Theod.* 34. *ad* 50. *et* 49. *ff. tit.* 16. 17. 18.

(4) Al. *leges positas.*

(5) Al. *novas.*

(6) De quibus *constit.* 1. *in pr. supr. hic.*

(7) Pugnat tamen *l.* 74. *ff. ad SC. Treb.* Antonini Pii cum *l.* 48. *ff. de cond. et dem.* Antonini Caracallæ et cum *l.* 3. *Cod. quando dies leg. l.* 49. *in princ. ff. de leg.* 1. quæ sunt Alexandri.

(8) Nota de magistro inter agentes,

(9) Qui et ἀντιγραφεὺς et princeps scriniorum dicitur, a Lampridio spectabilis, honore comitis ornatus, adsessor quodammodo principis, differens a referendario. Utriusque munus in Gallia magistri requestarum complectuntur. Cujac. *l.* 1. *C. de magistr Sacr. Scrin.*

(10) Et ita decem viri electi sunt ad compositionem veteris codicis Justin.

(11) *Constit. ad senatum. infr.* §. *hæc igitur.* 19. *et l.* 25. *l ult. ff. l.* 4. *C. ad l. Cornel. de fals.* adde *l.* 1. *ff. de concussione.*

(12) Vid. *l.* 4. *C. de divers. rescript.*

(13) *l. ult.* §. *ult. C. de diversis rescript.*

(14) Vid. in hunc locum Cujac. 15. *obs.* 37.

§. 5. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua pro innato sibi circa rempublicam nostrasque dispositiones explendas studio, ad omnium populorum notitiam eundem Codicem edictis ex more propositis pervenire faciat : ipso etiam textu Codicis in singulas provincias nostro subjectas imperio , cum nostra divina subnotatione mittendo , ut eo modo ad omnium notitiam ejusdem nostri Codicis constitutiones valeant pervenire , et ut extantibus festis diebus , id est , ex die sextodecimo Kalendarum Maji præsentis septimæ (1) indictionis , consulatu Decii viri clarissimi recitationes constutionum ex eodem nostro Cod. fiant. Dat. 7. Id. Apr. CP. DECIO V. C. CONS. 529.

DE EMENDATIONE CODICIS DOMINI JUSTINIANI ET SECUNDA (2) EJUS EDITIONE.

Imp. Cæsar, *Flavius*, *Justinianus*, *Alamanicus*, *Gothicus*, *Francicus*, *Germanicus*, *Anticus*, *Alanicus*, *Vandalicus*, *Africanus*, *pius*, *felix*, *inclytus*, *victor ac triumphator*, *semper Augustus*, *Senatui urbis Constantinopolitanæ*, *S.*

Ordi nobis est , patres conscripti , semper nostri animi curas rebus communibus avidissime impendere , t nihil a nobis inceptum , imperfectum relinquatur. Igitur in primordio nostri imperii sacratissimas constitutioes , quæ in diversa volumina fuerant dispersæ, et quamlurima similitudine , necnon diversitate vacillabant , in num corpus colligere , omnique vitio purgare proposuius : et hoc jam per viros excelsos et facundissimos perectum est , et a nobis postea confirmatum : quod geminæ onstitutiones nostræ, quæ ante positæ sunt , ostendunt.

§. 1. Postea vero cum vetus jus considerandum recepius , tam quinquaginta (3) decisiones fecimus , quam lias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas onstitutiones promulgavimus : quibus maximus antiquaum legum articulus emendatus et coarctatus est , omneue jus antiquum supervacua prolixitate liberum atque ucleatum in nostris Institutionibus et Digestis reddidimus.

§. 2. Sed cum novellæ (4) nostræ tam decisiones (5) , iam constitutiones , quæ post nostri Codicis confectionem tæ sunt , extra corpus ejusdem Codicis divagabantur , et ostram providentiam, nostrumque consilium exigere videantur : quippe cum earum quædam ex emersis postea fais aliquam meliore consilio permutationem vel emendaonem desiderabant : necessarium nobis visum est per (6) *ribonianum* virum excelsum magistrum exquæstore et exnsule legitimum operis nostri ministrum , necnon virum agnificum quæstorem et Berytiensium legum Doctorem *orotheum*, *Mennam* insuper et *Constantinum* et *Joanm* viros eloquentissimos togatos fori amplissimæ sedis , sdem constitutiones nostras decerpere , et in singula dieta capitula , ad perfectarum constitutionum soliditaa competentibus supponere titulis , et prioribus constiionibus eas adgregare.

§. 3. Supradictis itaque magnificis et prudentissimis vi- permisimus hæc omnia facere : et si qua emendatione opus foret , hanc facerent non titubante animo , sed nostra auctoritate freti : constitutiones vero superfluas , vel ex posterioribus sanctionibus nostris jam vacuatas , vel si quæ similes vel contrariæ invenirentur, circumducere , et a proprii Codicis congregatione separare: et tam imperfectas replere , quam nocte obscuritatis obductas , nova elimationis luce detegere : ut undique non solum Institutionum , et Digestorum via dilucida et aperta pateat , sed etiam constitutionum nostri Codicis plenum jubar omnibus clareat : nulla penitus nec simili , nec diversa , nec inusitata relicta [constitutione :] cum nemini venit in dubium , quod repetita prælectio probavit , hoc satis validum , satisque esse formosum. In antiquis etenim libris non solum primas editiones, sed etiam secundas (quas repetitas (7) prælectiones veteres nominabant) subsecutas esse invenimus : quod ex libris Ulpiani viri prudentissimi ad Sabinum scriptis promptum erat quærentibus reperire.

§. 4. His igitur omnibus ex nostra confectis sententia , commemoratus Justinianeus Codex a prædictis gloriosissimis et facundissimis viris purgatus et candidus factus, omnibus ex nostra jussione et circumductis , et additis, et repletis, necnon transformatis, nobis oblatus est : et jussimus (in) secundo eum ex integro conscribi , non ex priore compositione , sed ex repetita prælectione : et eum nostri numinis auctoritate nitentem in omnibus judiciis solum , quantum ad divales constitutiones pertinet , frequentari ex die quarto Kal. Januarii , quarti nostri felicissimi consulatus , et Paulini viri clarissimi : nulla alia extra corpus ejusdem Codicis constitutione legenda : nisi postea varia rerum natura aliquid novum creaverit , quod nostra sanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium est , quod si quid in posterum melius inveniatur : et ad constitutionem necessario sit redigendum , hoc a nobis et constituatur , et in aliam congregationem referatur : quæ Novellarum nomine constitutionum significetur.

§. 5. Repetita itaque jussione nemini in posterum concedimus , vel ex decisionibus nostris , vel ex aliis constitutionibus , quas antea fecimus , vel ex prima Justinianei Codicis editione , aliquid recitare : sed quod in præsenti purgato , et renovato Codice nostro scriptum invenitur , hoc tantummodo in omnibus rebus , et judiciis et obtineat , et recitetur , cujus scripturam ad similitudinem nostrarum Institutionum , et Digestorum (8) sine ulla signorum dubietate conscribi jussimus : ut omne quod a nobis compositum est , hoc et in scriptura , et in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat : licet ex hac causa in ampliorem numerum summa hujus Codicis redacta est.

§. 6. Ut igitur , sanctissimi et florentissimi patres , nostri labores vobis manifesti fiant , et per omne tempus obtineant : hanc præsentem legem ad frequentissimum ordinem vestrum duximus destinandam. Dat. XVI. Kal. Dec. *Constantinopoli* , Domino JUSTINIANO , PP. A. IV. et THEODOTO PAULINO Viro Clariss. CONSS. 534.

(1) Indictiones unde dictæ , et quid significent , explicant Bec. 48. *de natura rerum*. Cujac. *initio tit. Cod. de indictioni-* et Mat. Beroald. 4. *Chronic.* 4.

(2) Hac editione hodie utimur.

(3) Quæ ex Consulatu Lampadii et Orestis , et sequentibus discuntur.

(4) Vide quæ scripsi ad *Nov. initium*.

(5) Harum plerisque jus vetus , quod erat certum , emendavit : rum vero nonnullis certum fecit , quod erat controversum. Cu- *hic*.

(6) Quinque viri hic præficiuntur emendationi Codicis Justinianei. Decem novo Codici faciendo : septemdecim pandectis : tres institutionibus componendis præfuerunt.

(7) Prælectiones erant lectiones , quibus præceptores viva voce aut scripto discipulis vias discendi præmonstrabant. *Cujac.* idem hinc colligit 4. *ad Africanum.* veteres Jurisconsultos variasse , et quidem Papinianum , *l.* 6. §. 1. *ff. de serv. export. l. ult.* §. 3. *C. de furt.* Julianum , *l.* 19. *in fin. ff. ad SC. Velleianum. et* Scævolam , *l.* 25. §. *ult. ff. de adq. rer. dom.*

(8) Et testamentorum. *l.* 6. §. *ult. ff. de bon. poss. Novell.* 107. c. 2. non militarium tamen , *l.* 41. *ff. de milit. test.* de notis et figlis , vid. Cujac. 3. *obs.* 3. *et* 12. *obs. ult.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS (1),
REPETITÆ (2) PRÆLECTIONIS (3)
LIBER PRIMUS.
INCIPIT FELICITER.

DE (4) SUMMA (5) TRINITATE, ET FIDE (6) CATHOLICA (7), ET UT (8) NEMO DE EA PUBLICE (9) CONTENDERE (10) AUDEAT.

TITULUS PRIMUS (11).

De una deitate et trinitate. 1. *De nomine eorum, qui veram fidem amplectuntur, et de pœnis haereticorum.*

1. Imperatorum GRATIAN. VALETIN. et THEOD. (12) AAA. Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ.

CUnctos (13) populos, quos (14) Clementiæ nostræ regit imperium, in tali (15) volumus religione versari, quam divum (16) Petrum (17) Apostolum tradidisse Romanis (18), religio usque adhuc (19) ab ipso insinuata declarat: quamque Pontificem Damasum (20) sequi claret, et Petrum (21) Alexandriæ Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundum Apostolicam (22) disciplinam Evangelicamque doctrinam, Patris et Filii et Spiritus sancti unam deitatem sub pari (23) majestate et sub pia Trinitate credamus.

§. 1. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum (24) nomen jubemus amplecti: reliquos vero dementes (25) vesanosque judicantes, hæretici dogmatis infa-

(1) Codicis libri sunt XII. ad imitationem ut quidam putant XII. *tabul.* continet leges 8134. Cont. *lect. subcisiv. cap.* 8. *n.* 2. Editus est 16. Kalend. Decemb. An. Christi 533. vel, ut alii volunt, An. 536. *Anselmo.*

(2) Id est, secundæ editionis, §. 3. *supr. de emendatione Codicis Justinianei.*

(3) *Prælectionis.* i. e. editionis. Est etiam *prælectio*, præceptoris lectio.

(4) 1. *Decret.* 1. *et* 1. *Sext.* 1. *et* 1. *Clem.* 1.

(5) *Summa Trinitas*, de qua tunc maximæ erant in Ecclesia controversiæ: vel quæ humanam cognitionem excedit: vel de summa Dei unitate in tribus personis. Trinitatis epitheton hoc frequens veteribus, ut ἁγία, sancta diceretur. Athanas. *Dialect.* περὶ τῆς ἁγίας τριάδος. Dicitur pia *l.* 1. *in fin. pr. infr. h. t.* et incorrupta, *l.* 2. §. 1. *infr.*

(6) *L.* 16. *C. Theod.* 1. id est, de præcipuis fidei Catholicæ articulis.

(7) *Catholica fides*, quæ semper, quæ ubique, quæ apud omnes: quæ tempore, loco, multitudine, antiquitate, universitate, et consensu, novitati, parti, et paucorum errantium dissensioni præfertur. v. Vincentium Lyrinensem *adversus profanas novationes.* Eadem Apostolica, *l.* 1. *infr. h. t.* Tert. *de præscr.* Evangelica, *d. l.* 1. Christiana, *l.* 4. *infr. h. t.* 1. *Ecloga* 1. *Actor.* 11. *vers.* 26. Tert. 3. *Apolog.* Euseb. 5. *Histor.* 1. Orthodoxa, *Eclog. ibid.* et Romana, de quo alibi dicam.

(8) *L.* 16. *C. Theod.* 4.

(9) Vid. *l. fin. infr. h. t.*

(10) Id est, contentiose disputare, *d. l.* 4.

(11) Vide hic Alciatum et Corasium, qui ad hunc titulum ex professo scripsere. *Mod.*

(12) Hujus legis a Theodosio latæ meminit hac eadem sententia Sozomenus 7. *historiæ Ecclesiasticæ* 4. *in fin.*

(13) Legem hanc fuse satis enarrat Gothofredus, præter quem tamen adi etiam Mercerium *lib.* 2. *opin. cap.* 7. et Waltherum *lib.* 2. *Miscell. c.* 3. Mod. *Cuncti*, omnes quidem, sed conjuncti: *omnes*, etiam locis disjuncti. Fest. *in Cuncti.*

(14) Relativum hoc antecedens suum restringit: quippe nec facto, nec jure (semper enim liberi quidam populi, liberæque fuerunt civitates, *l.* 12. §. 10. *ff. de captivis*) Byzantino, vel si mavis, Romano imperio universus orbis ea tempestate paruit: peccant etiam Historiæ cognitione et jure, qui negant imperia suos habuisse limites, et occasus, suaque decrementa, vel ob justam inter plures coheredes divisionem, etiam a parentibus testamento factam (cujus extat exemplum Constantini Magni. 2. *Sozomen.* 32.) vel æquam talionis, et postliminii vicissitudinem: Nullum universi orbis perpetuum imperium, nisi Dei, Majora interire possunt. Romanum interiturum prædixit Sibylla apud Lactant. 7. *c.* 15. *in fine.* Notum est illud Antonini *lib.* 4. *de vita sua*, πόσαι δὲ πόλεις ὅλαι, ἵνα τεθνήκασι. Notum est et illud, *Latium in Latio requiri*: adde quæ scripsi ad *l.* 20. *ff. quib. mod. ususfr. amitt.* Nulla denique perpetua, vel ita constituta, ut ad orbis interitum usque perdurent. Ideoque negant interpretes, Imperatores jurisdictione controversa uti posse extra territorium. v. Rolandum a Valle 1. *Cons.* 88. *num.* 22. adde *l.* 5. *ibi: In Romanum locum infr. de hæret. et Manich.*

(15) Sic alibi sicut Athanas. Theoph. et Cyrillus credebant. *l.* 8. *infr. de hæret. et Manich.*

(16) Divinum, *l.* 1. *C. Th. de fide Catholica.*

(17) Possis et ipsum Paulum adjicere, *v. Epist. ad Gal.* c. 1. *et* 2.

(18) Apud quos crucifixus fuit. Tertull. *in lib. de præscr.* Felix ecclesia (Romanam intelligit) ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur.

(19) Usque ad nunc, *C. Theod.*

(20) De cujus electione vid. Ammianum, *l.* 27. Ruffin. 2. *c.* 29. Socr. 4. *c.* 24.

(21) Successorem Athanasii 2. Ruffinus 3. 4. Socrates 30. Idem *l.* 5. *c.* 3. 7. Sozom. 39. Epiph. *l.* 2. *Tom.* 2. *hæres.* 68. Zonaras *anno* 377.

(22) *Apostolica disciplina* dicitur, quæ non modo sub, sed et ab ipsis Apostolis, aut Apostolicis tradita, aut ab iis, qui in eadem fide et consanguinitate doctrinæ fuerunt. Tert. *lib. de præscr.*

(23) Sub parili. *l.* 2. *C. Theod. de fide Catholica* ἐ· ἴση ἐξουσία 1. *Eclog.* 1. hinc illa: Rapinam non est arbitratus εἶναι ἴσα Θεῷ. *Phil.* 2. *v.* 6. ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. *Joan.* 5. *v.* 18.

(24) Id est, in eo profitentur se Christianos Catholicos.

(25) Ἀτίμους εἶναι καὶ τιμωρίαν προσδέχεσθαι, infames et pœna affici, Sozom. 7. *c.* 4.

*

miam (1) sustinere (2) : divina (3) primum vindicta , post etiam motus [animi] nostri (4) , quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus , ultione plectendos. Dat. 3. Kal. Mart. *Thess.* GRATIANO A. V. et THEODOSIO A. CONSS. 380.

De hæreticorum et fidelium congregationibus. 1. *Summa concilii Nicæni.* 2. *De hæreticis ejiciendis et catholicis episcopis ecclesiæ restituendis.*

2. Iidem AA. Eutropio Præfecto Prætorio.

NUllus (5) hæreticis ministeriorum locus (6) , nulla ad exercendam animi obstinatioris (7) dementiam pateat occasio. Sciant omnes , etiamsi quid speciali quolibet rescripto per fraudem (8) elicito ab hujusmodi hominum genere impetratum sit, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ : unius (9) et summi Dei nomen ubique celebretur. Nicænæ fidei dudum (10) a majoribus traditæ ; et divinæ religionis testimonio , atque adsertione firmatæ , observantia semper mansura teneat.

§. 1. Is autem Nicænæ adsertor fidei et Catholicæ religionis verus cultor accipiendus est : qui (11) omnipotentem Deum et Christum Filium Dei uno (12) nomine confitetur : Deum (13) de Deo , lumen de lumine : qui Spiritum sanctum , quem ex summo rerum parente (14) et speramus et accipimus , negando non violat : apud quem intemeratæ fidei sensus viget , et incorruptæ (15) Trinitatis indivisa (16) substantia , quæ Græco (17) verbo ὁμουσία (18) recte credentibus dicitur. Hæc profecto nobis magis probanda , hæc veneranda sunt.

§. 2. Qui vero non iisdem inserviunt ; desinant affectatis dolis alienum veræ religionis nomen assumere : et suis apertis (19) criminibus denotentur , atque ab omni submoti Ecclesiarum limine penitus arceantur : cum omnes hæreticos illicitas (20) agere inter oppida congregationes vetemus. At si quid eruptio factiosa tentaverit , ab ipsis etiam urbium (21) mœnibus exterminato furore propelli jubemus : ut cunctis orthodoxis Episcopis , qui Nicænam fidem tenent , Catholicæ Ecclesiæ toto orbe reddantur. Dat. 4. Id. Jan. CP. FL. EUCH. et FL. SYAGRIO CC. Coss. 383.

Præfatio. 1. *De libris Porphyrii contra Christianam religionem.* 2. *De Nestorianis puniendis.* 3. *De libris Nestorii et similibus comburendis. De synodo Nicæna et Ephesina.* 4. *De Irenæo.* 5. *Epilogus.*

3. (22) Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Hormisdæ P. P.

DEcere (23) arbitramur nostrum Imperium , subditos nostros de religione commonefacere : Ita enim et pleniorem adquiri Dei , ac Salvatoris nostri Jesu Christi benignitatem possibile esse existimamus , si quando et nos pro viribus ipsi placere studuerimus , et nostros subditos ad eam rem instituerimus.

§. 1. Sancimus [igitur ,] ut omnia , quæcunque *Porphyrius* (24) sua pulsus insania [aut quivis alius] contra religiosum Christianorum cultum conscripsit , apud quemcunque inventa fuerint , igni (25) mancipentur. Omnia enim provocantia Deum ad iracundiam scripta , et pias mentes offendentia , ne ad aures quidem hominum venire volumus.

(1) V. *Authentic. Gazaros. et l.* 21. *infr. de hæreticis et Manich.*

(2) Additur *l.* 2. *C. Theod. de fide Cathol.* nec eorum conciliabula Ecclesiarum nomen accipere.

(3) Adde *l.* 2. *infr. de reb. cred.* i. e. æterna. Possis etiam intelligere censuram Ecclesiasticam. *v. can.* 63. *Canon. Apost.*

(4) Hujusmodi motus , pro ratione magistratuum et provinciarum , sunt diversi : de quibus vid. Pap. 1. *Arrest.* 2. Clarum 5. *sent.* §. *hæresis.*

(5) Plenior extat hæc lex in *C. Th. tit. de hæret. et est lex* 6. *ejus titul. lib.* 16.

(6) *l.* 3. *in fin. l.* 5. *infr. de hær. et Manich. Nov.* 142. vel *Pontificium.* i. e. potestas Ecclesiæ obtinendæ , *l.* 3. *in fin. C. Theod. de fide Catholica.* vel colligendi (se sc.) copia *l.* 4. *C. Th. ibid. et l.* 1. *l.* 11. *l.* 26. *h. t. lib. tit.* 4.

(7) *Hæresis* quid est ? *obstinatioris animi dementia.*

(8) Privilegia per fraudem elicita , nullius sunt momenti.

(9) Arianos perstringit , velut filium diversum Deum statuentes a Patre.

(10) Sub Constantino Magno.

(11) Nota ἐπι.ομήν symboli Nicæni.

(12) Id est , pariter.

(13) Adde Victorini confessionem de Trinitate huic plane similem *lib.* 1. *adversus Arium* : sed et formulam fidei apud Socratem, *hist.* 1. *cap.* 5. et Cyrilli epistolam ad Nestorium apud Evagrium 2. *cap.* 18. Hac etiam formula utitur Marius Victor. *l.* 2. *in fin.* Deum in Deo , lumen in lumine : et Phœbadius *adversus Arianos,* Deum ex Deo , lumen de lumine.

(14) Et filio , nam ab utroque procedit. Datur a patre. *Joan.* 14. *vers.* 6. mittitur , *ibid. vers.* 26. promittitur , *Lucæ* 24. *vers.* 49. *Act.* 1. *vers.* 4. ἐκπορεύεσθαι , *Joan.* 15. *v.* 26. Inde appellatur πνεῦμα θεοῦ. *Rom.* 8. *v.* 14. τοῦ πατρὸς. *Matth.* 10. *v.* 20. τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν. *Rom.* 8. *v.* 11. dicitur etiam πνεῦμα υἱοῦ. *Gal.* 4. *v.* 6. Χριστοῦ. *Act.* 1. *Rom.* 8. *v.* 9. 11. et a filio accipere. *Joan.* 16. *v.* 14. 15. Hujusmodi emanatio Theologis *processio* dicitur : voce , meo judicio , inventa non tam ad exprimendum modum emanationis , quam ut modus ille distingueretur a generatione filii. Qui plura volet de processione Spiritus sancti , legat *Hugonem Eterianum.* Ad hunc etiam locum vide quædam apud Cujacium , 12. *obs.* 26.

(15) Incorruptam Trinitatem appellat , quam Proculus , *epist. ad Arm.* ἀμέριστον τριάδα dixit.

(16) Non si tres personæ , tres ideo essentiæ. Male Arius in divinis , a tribus personis ad tres naturas : Male Sabellius , ab una natura ad unam personam : male quoque Eutyches , ab una Christi persona ad unam naturam : male Nestorius a duabus naturis ad duas personas duxerunt argumentum : qua de re v. Vigil. *lib.* 1. *advers. Eutychem.*

(17) Marius Victorinus *lib.* 2. *adversus Arianos* : magnum miraculum : Verbum vos hæreticos facit : vel potius sonus verbi quod Græce dicitur , *et post.* Verbum ὁμοούσιον non est obscurum , nam et nos diximus quid significet. Contrarium non est , quia ad substantiam pertinet , quam omnes fatentur : Sed minus aut amplius exprimit ? corrigendum potius quam auferendum. Supervacuum non est , quia constat ubi et quomodo dicatur. Est utile , quia excludit hæreticos , maxime Arianos. Sed nuper est positum ? quia nuper erupit venenata cohors hæreticorum , probatum vero a patribus in Nicæna civitate , et ab Imperatore.

(18) Al. οὐσία , ut habet quoque Codex Theodos.

(19) Hæretici vocentur , non Orthodoxi vel Catholici , et vocentur quidem ab autore sectæ suæ *l.* 6. *Infr. de hæret. et Manich.*

(20) Vid. quæ scripsi *ad l.* 8. §. 3. *infr. de hæreticis et Manich.*

(21) Adde *l.* 4. *in fin. infr. h. t.* Goth. Ergo qui modeste se continent , nec scandalum præbent , proscribendi non sunt. *Ans.*

(22) Constat hanc legem esse tertiam hujus tituli ex Evagrio 1. *cap.* 12.

(23) Magistratus civilis munus est , non tantum Episcoporum , suis legibus divinas confirmare , *l.* 1. *supr. h. t.* non tamen novas condere. *Act.* 4. *v.* 19. 20. *Gal.* 1. *v.* 10.

(24) *Porphyrius* , patria Tyrius , Græcus philosophus , autor Isagoges quæ Porphyriana dicitur , de quo v. Epiphanium *lib.* 1. *tom.* 2. *hæresi* 51. Aug. 10. *de civit.* 21. *ad fin. libri.* Socratem 5. *hist.* 19. Vincentium Lyrinensem *advers. profan. novit.* Ejus tamen encomia v. apud Eunapium *lib. de vitis Sophistarum.* Suidam *in Porphyrius.*

(25) Socrates 1. *hist.* 6. *in* 2. *Constantini Epistola v. tom.* 1. *Concil. in Epist. Constantini ad omnes Episcopos* , *l.* 6. *in fin. infr. de hæreticis et Manich. Nov.* 42. *c.* 1. *in fin.* adde §. 3. *infr. h. t.*

§. 2. Præterea sancimus, ut qui adfectant impiam *Nestorii* (1) opinionem, vel nefariam ejus doctrinam (2) sectantur; si Episcopi aut Clerici sint, ab Ecclesiis ejiciantur: si laici, anathematizentur, [secundum ea, quæ jam a nostra divinitate sunt constituta :] licentiam habituris orthodoxis, quicunque voluerint, secundum nostram legislationem, absque metu, et damno ipsos propalare et accusare.

§. 3. Quoniam vero pervenit ad pias nostras aures, uod quidam doctrinas quasdam conscripserunt, et ediderunt ambiguas, et non per omnia ac præcise congruentes expositæ orthodoxæ fidei a Sancta Synodo eorum sanctorum patrum, qui Nicææ (3), et Ephesi (4) convenerunt, et a Cyrillo piæ memoriæ, qui fuerat magnæ Alexandriæ civitatis episcopus: jubemus, facta hujusmodi scripta, sive antea, sive nunc, [potissimum autem ea quæ Nestorii sunt,] comburi (5), et perfectissimo interitui mancipari: ita ut in nullius cognitionem venire possint: his qui talia scripta, aut tales libros habere, aut legere sustinuerint, ultimum (6) supplicium expertus. De cætero nulli patente licentia, præter expositam fidem (ut diximus,) tam Nicææ quam Ephesi, aliud quid vel dicere, vel docere: transgressoribus nimirum hujus nostri divini præcepti, ei pœnæ, quæ continetur ta adversus impiam Nestorii fidem, lege subjiciendis.

§. 4. Ut autem omnes re ipsa discant, quantum nostra divinitas aversetur eos, qui impiam Nestorii fidem adfectant: præcipimus *Irenæum* (7) dudum ob hancce (8) causam nostræ indignationi suppositum, et postea (nescimus quomodo) post binas (9) nuptias (ut didicimus) præter apostolicos canones, Tyriorum civitatis Episcopum factum, et Tyriorum quidem ecclesia dejici, in sua autem duntaxat patria degere quiescentem omnimodo, et schemate atque nomine sacerdotis exutum.

§. 5. Hæc igitur tua magnificentia, sequens nostræ religionis scopum, observare et effectui dare studebit. Datum (10) 13. Kal. Mart. 449.

Ne quis de fide publice contendat.

4. Imp. Marcianus (11) A. Palladio præfect. præt.

NEmo (12) clericus (13), vel militaris, vel alterius cujuslibet conditionis, de fide Christiana, publice turbis coadunatis (14), et audientibus, tractare (15) conetur in posterum, ex hoc tumultus et perfidiæ occasionem requirens. Nam et injuriam (16) facit judicio reverendissimæ (17) Synodi, si quis semel judicata ac recte disposita revolvere et publice disputare contenderit: cum ea quæ nunc de Christiana fide (18) a sacerdotibus, qui Chalcedone (19) convenerunt (20), per (21) nostra præcepta statuta sunt, juxta Apostolicas expositiones, et instituta sanctorum patrum trecentorum decem et octo [in Nicæa,] et centum (22) quinquaginta [in hac Regia (23) Urbe] definita esse noscantur. Nam in contemptores hujus legis pœna (24) non deerit: quia non solum contra fidem vere expositam veniunt, sed etiam Judæis et Paganis ex hujusmodi certamine prophanant veneranda mysteria. Igitur si clericus erit, qui publice tractare de religione ausus fuerit, [a] consortio clericorum removebitur: si vero militia præditus sit, cingulo (25) spoliabitur: Cæteri autem hujus criminis rei, si quidem liberi sint, de hac Sacratissima Urbe (26) expellentur: pro vigore judiciario etiam competentibus suppliciis subjugandi: [si vero servi, severissimis animadversionibus plectentur.] Dat. (27) 8. Id. Feb. Constant. Patricio et Richimer. Conss. 459.

Præfatio. 1. *Summa catholicæ fidei.* 2. *Anathematizantur Nestorius, Eutyches, Apollinaris, et sectatores.*

5. (28) Imp. Justinianus A. *.

CUm recta atque irreprehensibilis fides, quam prædicat sancta Dei Catholica et Apostolica ecclesia, nul-

(1) De Nestorio et Nestorianis, adde §. 4. *infr. h. t. l.* 5. 2. *l.* 6. §. 2. *l.* 7. §. 1. *l.* 8. §. 1. §. 4. §. 6. *infr. h. t.* 6. *l.* 8. *infr. de hæretic. et Manich. Nov.* 115. *c.* 3. *circa finem.* Rusticum *adversus Acephalos*: Socratem *lib.* 7. *passim*: Evagrium 1. *c.* 6. *et c.* 12. ubi meminit hujus constitutionis: Vigilium 1. *et passim* Suidam *in Nestorius.*

(2) Quænam fuerit, dicetur suo loco.

(3) *Nicæna* Synodus adversus Arium anno 20. Constantini. Eu- . 4. *de vita Constantini.* 47. Anno Domini 325.

(4) Ephesinum concilium intelligit, coactum adversus Nestorium, no Christi 430. vid. *acta concilii Ephesini tom.* 1. *conciliorum*: cratem 7. *hist.* 33.

(5) Vid. §. 1. *supr. h. t.*

(6) *Ultimum supplicium*, mors, vid. *l.* 28. *l.* 29. *ff. de pœnis.*

(7) Irenæus hic Nestorianus Tyrius Episcopus. de quo vid. Evagrium 1. *c.* 10. Nicephorum 14. *c.* 47.

(8) Nestorii sc. Eutychianum tamen fuisse reperio apud Evagrium. *d. l.*

(9) Vid. *can.* 16. *Canon. Apost.*

(10) Intercidit hujus constitutionis subscriptio: sed videtur edita terio, et Protogene Coss. v. hic *Contium.*

(11) Extat hæc constitutio in actis concilii Chalcedonensis *act.* 3. in Synopsi Basilicon 1. *tit.* 1. *cap.* 4. Adde huic legi titulum tegrum Codicis Theodosiani, *de his qui de religione contendunt. l.* 16. *tit.* 4.

(12) In Ecclesia Dei tentatio est populi, error magistri: et tanto major, quanto ipse est doctior, qui errat. Vincentius Lyrinensis, *d. l.*

(13) Vel monachus ι. *Eclog.* 1. *c.* 4.

(14) Adunatis, et advenientibus: *acta concilii Chalcedonens.*

(15) Contendere, præsertim publice, de Christiana religione prohibemur, v. *ἐπιγραφὴν hujus tituli.* Contendere plus est quam *tractare*: contendere enim est tumultus, et perfidiæ occasionem requirere ex sua disputatione, *ut hic* turbare populum, *l.* 3. *C. Theod. de iis, qui de religione contendunt.* profanare Judæis, et Paganis mysteria Christiana disputando, *acta Concilii Chalcedonensis ibid.* Hujusmodi disputationes merito reprehenduntur ab Apostolo 1. *ad Timoth.* 4. *v.* 5. quibus adde *l.* 6. §. 1. *infr. de hæreticis et Manich.* vid. Ammian. *lib.* 23.

(16) Et merito. Quisquis enim post veritatem repertam, aliquid ulterius disquirit, mendacium quærit: *acta Concilii Chalcedonensis ibid.*

(17) Religiosissimæ, *acta Concilii Chalcedonensis.*

(18) Fide statuta sunt ac juxta Apostolicas etc. *acta Concilii Chalcedonensis ib.*

(19) Bithyniæ metropoli, in Ecclesia martyris Euphemiæ. vid. *acta Concil. Chalcedonensis.* hodie vicus est exiguus sine mœnibus. vid. Ortelium *in synonymia Geographica.*

(20) Adversus Eutychem, Dioscorum et Nestorium. vid. *acta Concilii Constantinopolitani.* v. Evagrium 2. *c.* 3. 4.

(21) Synodos antiquitus coactas Imperatorum decreto, hic locus ostendit: idque confirmant acta concilii Chalcedonensis, *act.* 1. et præsertim illa verba apud Evagrium 2. *hist.* 18. modo placuerit divinissimo, sanctissimo nostro Imperatori.

(22) Sensus est, Nicæno concilio 318. adfuisse Episcopos: Constantinopolitano 150. Chalcedonensi (de quo hic agitur) 630.

(23) Id est, Constantinopoli.

(24) Pœnam publice disputantium, et contendentium de religione observa.

(25) Τῆς στρατείας ἐκπεσεῖται. *Synops. h. t.*

(26) Inter pœnas hæreticis indictas hæc satis usitata fuit, urbibus expelli. vid. *l.* 2. *in fin. supr. h. t.*

(27) Alia extat subscriptio in actis Concilii Chalcedonensis. *act.* 3.

(28) Interpretatio Contii.

lo modo innovationem (1) recipiat : nos sequentes sanctorum Apostolorum, et eorum qui post eos in sanctis Dei ecclesiis conversati sunt, dogmata, justum fore existimavimus, cunctis manifestum facere, qualiter de fide, quæ in nobis est, sentiamus, insistentes et adhærentes traditioni et confessioni sanctæ Dei Ecclesiæ Catholicæ.

§. 1. Credentes enim in Patrem et Filium, et Sanctum Spiritum, unam essentiam in tribus hypostasibus (2), seu subsistentibus personis, adoramus unam deitatem, unam potestatem, trinitatem consubstantialem (3). In ultimis autem diebus confitemur unigenitum Dei filium, Deum de Deo, Filium ex Deo, ante secula et sine tempore ex Patre natum, coæternum Patri, ex quo omnia, et per quem omnia, descendisse de cœlis, incarnatum esse ex Spiritu sancto, et sancta gloriosa, et semper virgine Maria, hominem factum esse, crucem pertulisse, sepultum (4) fuisse, et resurrexisse tertia die, unius et ejusdem miracula et passiones, quas sponte carne sustinuit, agnoscentes. Neque enim alium Deum Verbum novimus, alium Christum : sed unum et eundem consubstantialem patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem. Mansit namque Trinitas etiam post incarnatum unum ex Trinitate Dei Verbum : neque enim quartæ (5) personæ adjectionem recipit sancta Trinitas.

§. 2. Hæc igitur cum ita se habeant, anathematizamus omnem hæresin, præsertim vero *Nestorium* Anthropolatram (6), dividentem unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et Deum nostrum; nec diserte et secundum veritatem confitentem sanctam gloriosam semper virginem Mariam theotocon (7) esse, hoc est, Deiparam : sed alium esse dicentem Deum ex Deo patre, alium, qui ex sancta semper virgine Maria natus est : hunc (8) autem gratia, et proximitate, quam habuit cum Deo verbo, Deum factum esse. † Neque vero Nestorium solum, sed et *Eutychem* (9) mente captum, phantasiam inducentem, negantem autem veram ex sancta semper virgine, et Deipara Maria incarnationem, hoc est nostram salutem : neque confitentem per omnia consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem. † Simili modo et *Apollinarem* animicidam, seu psychophthoron (10) dicentem, Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei et Deum nostrum inanimem esse, et confusionem seu perturbationem superducentem inhumanationi unigeniti Filii Dei. Sed et omnes, qui idem cum eis sentiunt. Si enim aliqui post hanc nostram præmonitionem, certo et liquido id cognoscentibus et comperientibus locorum Episcopis Deo amantissimis, inventi fuerint posthac in contraria his opinione esse : hi nullius (11) indulgentiæ expectent veniam : Jubemus enim tales tanquam confessos hæreticos competenti animadversioni subjugari (12). Dat. 528.

Præfatio. 1. Summa catholicæ fidei. 2. Nestorius. 3. Eutyches. 4. Apollinaris, et eorum sectatores anathematizantur.

6. (13) Idem Imp. Constantinopolitanis.

CUm Salvatorem (14), et Dominum omnium Jesum Christum verum Deum nostrum colamus per omnia, studemus etiam (quatenus datum est humanæ menti assequi) imitari (15) ejus condescensionem (16) seu demissionem. Etenim cum quosdam invenerimus, morbo (17) atque insania detentos impiorum Nestorii, et Eutychetis, Dei et sanctæ catholicæ et Apostolicæ ecclesiæ hostium; nempe qui detrectabant sanctam gloriosam semper virginem Mariam theotocon sive Deiparam appellare proprie (18), et secundum veritatem : illos festinavimus quæ sit recta Christianorum fides, edocere. Nam hi incurabiles cum sint, celantes errorem suum passim circumeunt, (sicut didicimus) et simpliciorum animos exturbant et scandalizant, ea astruentes, quæ sunt sanctæ Catholicæ ecclesiæ contraria. Necessarium igitur esse putavimus, tam hæreticorum vaniloquia et mendacia dissipare quam omnibus insinuare, quomodo aut sentiat sancta Dei et catholica et apostolica ecclesia, aut prædicent sanctissimi ejus sacerdotes : quos et nos sequuti, manifesta constituimus ea, quæ fidei nostræ sunt : non quidem innovantes (19) fidem (quod absit) sed coarguentes eorum insaniam, qui eadem cum impiis hæreticis sentiunt. Quod quidem et nos in nostri imperii primordiis pridem satagentes cunctis fecimus manifestum.

§. 1. Credimus itaque in unum Deum Patrem omnipo

(1) Vid. Tertull. *lib. de præscr.* vide Vincent. Lyrinensem *adversus profanas novationes.*

(2) Hinc Christus dicitur χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός. *Hebr.* 1. *v.* 3.

(3) Ὁμοουσίου.

(4) Hic omittitur descensus ad inferos, ut et alias in Nicæno, Constantinopolitano, Ephesino, Chalcedonensi et Romano, et orientalibus symbolis.

(5) Trinitati per incarnationem verbi non accessit quarta persona, quod Marcellus et Photinus voluere, teste Mario Victorino *adversus Arium lib.* 1, *fol.* 196. non est quartum in Trinitate, vid. Rusticum Diaconum *advers. Acephalos fol.* 745. 758. nullus unquam Christianorum dixit, quia quaternionem colimus aut quinionem, vel senionem, Rusticus *ibidem fol.* 746. τριάδα ὁμοούσιον προσκυνοῦντες, τέταρτον τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἐπισφέρομεν. Procl. *in epist. ad Arm.*

(6) Vid. *l.* 6. §. 2. *Infr. h. t.*

(7) Χριστοτόκου non Θεοτόκου, hoc est, Christi genitricem, non Dei genitricem. Duas enim in Christo personas constituebat Nestorius, Christum, seu hominem, et Deum, negabat autem Mariam Dei genitricem. Erant et alii, qui Θεοτόκον hoc sensu admittebant, quod hominem peperisset, qui postea Deus factus esset. *Vincent. Lyrinensis.*

(8) Christus non proximitate aut gratia verbi Deus, sed quia ipse verbum.

(9) Hic differentiam naturarum; ille unitionem earum abjurabat. Rustic. *d. loco.*

(10) Id est negantem animam in Christo fuisse. Fulgent. *ad Thrasim.* saltem ratione præditam. Vinc. *adv. profanas novat.* De Apollinari adde Tertull. *lib. de patientia. l.* 5. *l.* 8. §. 1. §. 2 §. 3. *et seq. Infr. de hæretic. et Manich.* Epiph. *l.* 3. *tom.* 2 *hæresi* 76. Ruffinum *l.* 2. *c.* 20. Sozomen. 6. *hist.* 25. *et* 27 Theod. 5. *cap.* 5.

(11) Pœnitentem primo admitti, vult Clarus, sed tamen in perpetuos carceres detrudi : relapso non parci, ne quidem pœnitenti. 5. *sent.* §. *hæresis. vers. sed quæro.*

(12) Videtur data *Justiniano A. Cons.* quia in sequenti Edicto ait, se in primordio sui Imperii simile Edictum composuisse. *Contius*

(13) Contius hanc constitutionem Latinam fecit.

(14) Vide Cujac. *lib.* 12. *observ.* 26. Ans.

(15) Ita Paul. 1. *Cor.* 11. μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ

(16) Συγκατάβασιν, συγκαταβάσεως autem voce videtur intelligere docendi munus : mox enim sequitur : *Etenim et post illos festinavimus, quæ sit recta Christianorum fides, edocere.* Quanquam scio et hac voce Christi incarnationem intelligi apud Proclum, *epist. ad Armenios.*

(17) Hæresis morbus atque insania.

(18) Nestorius Christotocon fatebatur, ac si Deus de Maria nasci non potuisset in sacrosancto mysterio : Ἀκέφαλοι Dei genitricem ac si nihil humanæ naturæ post unionem in Christo remansisset Rust. *fol.* 610. non alio modo, quam episcopi dicitur, quæ eum qui episcopus factus est, peperit. Vincent. Lyrinensis *fol.* 652.

(19) In Fidei articulis nihil innovandum.

tentem, et in unum Dominum Jesum Christum filium Dei, et in Spiritum sanctum, unam essentiam in tribus (1) hypostasibus sive subsistentibus personis, adorantes unam deitatem, unam potestatem, trinitatem consubstantialem. In ultimis autem diebus confitemur Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei Filium ex (2) Deo vero Deum verum, ante (3) secula, et (4) sine tempore ex Patre (5) natum: coæternum (6) Patri, ex quo omnia, et per quem omnia, qui descendit de cœlis, incarnatus de Spiritu Sancto, et sancta gloriosa et semper (7) virgine Maria, et inhumanatus sive homo factus est, et passus crucem pro nobis sub Pontio (8) Pilato, sepultus est, et resurrexit tertio die. Unius ac ejusdem passiones et miracula, quæ sponte pertulit in carne, agnoscentes. Non enim alium Deum Verbum, et alium Christum novimus, sed unum et eundem, consubstantialem Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem. Ut enim est in divinitate perfectus, ita idem ipse et perfectus est in humanitate. Nam ejus secundum hypostasim seu secundum personam unitatem suscipimus: et confitemur: Mansit enim Trinitas, et post incarnatum unum ex Trinitate Dei verbum: Neque enim quartæ (9) personæ adjectionem admittit sancta Trinitas.

§. 2. His ita se habentibus, anathematizamus omnem hæresin, præcipue vero *Nestorium* anthropolatram (10), et qui eadem cum ipso sentiunt, vel senserunt, qui dividunt (11) unum dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et Deum nostrum: et qui non confitentur proprie (12), et secundum veritatem sanctam gloriosam, et semper (13) virginem Mariam theotocon seu Deiparam, id est, Dei matrem: sed qui duos (14) filios dicunt, unum ex Deo Patre Deum verbum, alterum ex sancta semper virgine Deipara Maria, gratia et habitudine, et propinquitate, quam cum Deo Verbo habet, natum esse: et qui negant, nec confitentur dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et Deum nostrum incarnatum, et hominem factum et crucifixum, unum esse ex sancta, et consubstantiali Trinitate. Ipse enim solus est coadorandus et conglorificandus Patri et Sancto Spiritui.

§. 3. Anathematizamus insuper et *Eutychetem* mente captum, et qui cum eo sentiunt, aut senserunt, qui phantasiam introducunt, negantque veram nativitatem, seu generationem domini, et salvatoris nostri Jesu Christi ex (15) sancta virgine et Deipara, hoc est, nostram salutem: et qui (16) non confitentur ipsum consubstantialem (17) Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem.

§. 4. Similiter autem anathematizamus, et *Apollinarium* psychophthoron (18), sive animicidam, et qui cum eo sentiunt, vel senserunt, qui dicunt inanimem, hoc est animæ humanæ expertem, esse dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei et Deum nostrum, et qui confusionem, aut conturbationem introducunt, et invehunt in unigeniti Dei Filii inhumanationem sive humanitatem: et omnes postremo, qui eadem cum ipso senserunt, aut sentiunt. Dat. Id. Martii, Constantin. D. N. *Justinian.* PP. A. III. Cons. 533. Scriptum est superius Edictum eodem (19) exemplo Ephesiis, item Cæsariensibus, item Cyzicenis, Amidenis, Trapezuntiis, Hierosolymitanis, Apameis, Justinianopolitanis, Theopolitanis (20), Augustanis, Tarsensibus, Ancyrenis.

Præfatio. 1. *Hæreticorum opinio, et anathema.* 2. *Confessio Catholica.* 3. *De edicto Justiniani.* 4. *De quatuor conciliis.* 5. *Epilogus.*

7. (21) Idem Imp. Epiphanio sanctissimo et beatissimo Archiepiscopo regiæ hujus urbis, et Oecumenico Patriarchæ.

Cognoscere volentes tuam sanctitatem ea omnia quæ ad ecclesiasticum spectant statum: necessarium duxi-

(1) Trinitas ex scripturis ita probatur. Filius non solus μόνος *Joan.* 5. *vers.* 16. Sed est præterea Pater *ibid. vers.* 37. Illi duo dicuntur *Jo.* 10. *v.* 7. *Marci* 18. ab utroque spiritus ἄλλος id est, alius. *Joan.* 14. *v.* 16. Hi τρεῖς, id est, tres esse dicuntur 1. *Joan.* 5. *v.* 7. et tamen unum. Augustinus *de vera innocentia*, quum ait, *unum*, Arium percellit: quum ait, *sumus*, Sabellium stravit. Idem 5. *de hæresib.* 7. quod dico *unum*, audiat Arius: quod dico *sumus*, audiat Sabellius: non dividat *unum* Arius, non confundat Sabellius, *sumus*, *Vigil.* 2. dicendo *ego et pater*, discernit quod Sabellius male confundit: addendo *unum*, unit, quod male Arius discernit.

(2) V. *l.* 2. §. 1. *supr. h. t.*

(3) Ἐν ἀρχῇ *Joh.* 1. *v.* 1. πρὸ πάντων *Col.* 1. *v.* 17. πρὸ καταβολῆς κόσμου *Ephes.* 1. *v.* 4. 1. *Petr.* 1. *v.* 20. σήμερον, id est, hodie et semper. *Psal.* 2. *Actor.* 13. *vers.* 33. *Hebr.* 1. *vers.* 5. χθὲς καὶ σήμερον. *Hebr.* 13. *v.* 8. non fuit tempus quando non fuit. Hodie Dei seu in Deo est ipsa æternitas.

(4) Fuit enim ante tempora, et ab eodem res omnes creatæ *Joan.* 1. *v.* 3. *Coloss.* 1. *vers.* 16. 17. *Hebr.* 1. *vers.* 10.

(5) Eo respectu ἀμήτωρ: ut incarnationis intuitu ἀπάτωρ. Lactant. 4. *cap.* 13. Augustinus 5. *de hæresib.* unus sine conjuge pater, alius sine matre filius.

(6) Nunquam Pater sine filio, quia nunquam sine verbo, nunquam sine virtute, nunquam sine sapientia esse potuit. *Eusebius Emissenus.* Nec heri Deus tantum, hodie Deus et Pater, sed semper Deus et Pater, et semper fuit cujus esset Pater. Agnellus *ad Armenium.*

(7) Ἀειπαρθένῳ semper virgine, ante partum, in partu, post partum.

(8) Pontius Pilatus Procurator Cæsaris in Syria. Tacit. 15. Cujac. 19. *c.* 13. quam opinionem somnio tribuit Robertus 1. *Animadvers.* 21. eo nomine notatus ab Anton. Mercatore 1. *Notar.* 2.

(9) Vincentius Lyrinensis, *adversus profanas novationes.* Anathema Nestorio, neganti ex virgine Deum natum, asserenti duos Christos, et explosa Trinitatis fide quaternitatem nobis introducenti. Rusticus Diaconus *adversus Acephalos*: Nullus unquam Christianorum dixit, quia quaternionem colimus, aut quinionem vel senionem. Marius Victorinus 1. *adversus Arium.* Marcellus et Photinus dicunt esse et Deum, et λόγον et spiritum, Quartum autem filium, id est, hominem, qui ex Maria, quem assumpsit λόγος, et ut ministrum refert.

(10) *Hominicola*, qui hominem colit. Ideoque non tanquam hominem cum verbo coadoramus, ne divisionis species inducatur. Cyrill. *apud Vigil.* 5. non coadorandus, ut alter alteri, sed ut unus uni. *Rusticus.*

(11) Naturarum unitionem dividebat: earum differentiam Eutyches negabat. *Rusticus.*

(12) De eo dixi hujus legis initio.

(13) Ἀειπαρθένον.

(14) Nota dogma Nestorii.

(15) Sed ex cœlo, ut Valens et Marcion. v. Tertull. *advers. Marcionem, et advers. Valentinianos.* Vigilium *lib.* 3.

(16) Nota dogma Eutychetis.

(17) Negant consubstantialem, qui per unitionem, potestate divina, confusionem naturæ introductam existimant.

(18) V. *l.* 5. §. 2. *Supr. h. t.* alio sensu *Deicida* appellatur, quod ipsum Deum in carnem conversum, et ita mortuum diceret. *Rusticus.*

(19) Moris erat exempla edictorum ad plures transmitti. *Nov.* 6.

(20) *Nov.* 42. *cap.* 1. id est, Antiochensibus. *Nov.* 123. c. 3. quorum civitas eversa, restaurata a Justiniano *Theopolis* nomen assumpsit. v. Cedrenum 2. *anno Imperii Justiniani.* v. Cuj. 8. *obs.* 21. *et ad Nov.* 7. *Infr.*

(21) Latina interpretatio Græcæ constitutionis.

mus, hisce ad eam uti divinis compendiis (1), ac per ea manifesta eidem facere, quæ jam moveri cœpta sunt, quamquam et illa eandem cognoscere sumus persuasi. Cum itaque comperissemus quosdam alienos a Sancta Catholica et Apostolica Ecclesia, impiorum Nestorii et Eutychetis sequutos deceptionem, divinum antehac promulgavimus Edictum (quod et tua novit sanctitas) per quod hæreticorum furores reprehendimus, ita ut nullo quovis omnino modo immutaverimus, immutemus, aut prætergressi simus eum, qui nunc usque coadjuvante Deo servatus est, Ecclesiasticum statum (quemadmodum et tua novit sanctitas) sed in omnibus servato statu unitatis sanctissimarum ecclesiarum cum ipso (2) SS. Papa (3) veteris Romæ, ad quem simila hisce perscripsimus. Nec enim (4) patimur ut quicquam eorum, quæ ad Ecclesiasticum spectant statum, non etiam ad ejusdem referatur beatitudinem: quum ea sit caput omnium (5) sanctissimorum Dei sacerdotum: vel eo maxime quod, quoties in eis locis hæretici pullularunt, et sententia, et recto judicio illius venerabilis sedis coërciti sunt. Ideoque ex præsentibus divinis nostris breviculis (6) sciet tua sanctitas quæ a nobis proposita sunt quam et quibus studio est, pessime interpretari, quæ a nobis statuta sunt, comprehendetur.

§. 1. Pauci quidam infideles et alieni a sancta Dei Catholica et Apostolica Ecclesia contradicere Judaice ausi sunt adversus ea, quæ ab omnibus sacerdotibus recte observantur, probantur et annunciantur: negantes dominum nostrum Jesum Christum unigenitum (7) Filium Dei, et Deum nostrum incarnatum ex Spiritu sancto, et sancta gloriosa, semper virgine, et Deipara, et hominem factum et crucifixum, unum esse sanctæ, et consubstantialis Trinitatis, coadorandum et conglorificandum (8) Patri, et Sancto Spiritui, consubstantialem Patri secundum Deitatem (9), consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem impassibilem Deitate. Recusantes autem Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum filium Dei, et Deum nostrum fateri, unum esse sanctæ, et consubstantialis Trinitatis, manifeste deprehenduntur impii *Nestorii* sequi pravam doctrinam, secundum gratiam (10) eum dicentes Filium Dei, et alium Deum verbum, et alium (11) Christum dicentes, quos anathemate damnamus, eorum etiam dogmata, eos etiam, qui eadem cum ipsis senserunt aut sentiunt, ut alienos a sancta Dei Catholica et Apostolica Ecclesia.

§. 2. Et reverendissimi sacrorum monasteriorum Archimandritæ (12) sequentes sanctorum patrum traditionem (ea scilicet fide, ut nihil omnino antehac immutaverint aut hodie immutent, ab eo qui nunc usque, sicuti dictum fuit, obtinet ecclesiastico statu) unanimiter fatentur, et cum gloria annunciant Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium (13) esse, et sine tempore (14) ex Patre genitum (15) et in novissimis (16) diebus descendisse (17) ex cœlis, et incarnatum ex Spiritu sancto, et sancta, gloriosa semper virgine, Deipara Maria, et hominem factum, et crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis: Consubstantialem enim ipsum scimus Patri secundum Deitatem, et consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, passibilem carne, eundem impassibilem Deitate. Quemadmodum enim est in Deitate perfectus, sic idem in humanitate perfectus. Ideoque eam, quæ est secundum hypostasin (18), unionem (19) amplectimnr, et confitemur: quemadmodum etiam unigenitus Filius verbum Dei ante secula et sine tempore ex Patre genitus. Idem quoque in novissimis diebus descendit e cœlis, et carnem assumpsit (20) ex Spiritu Sancto, et sancta, gloriosa, et Deipara Maria, et homo factus, id est, Dominus noster Jesus Christus proprie et secundum veritatem Deus est, ita et sanctam,

(1) Φειίαις συλλαβαῖς. *ut et Infr. h. t.* συλλαβῶν edicti compendiis: Est enim hæc lex quasi compendium edicti alterius a Justiniano promulgati. *Sacri apices* qui sint, dicam alibi.

(2) Joannem intelligit, de quo *l.* 8. *Infr. h. t.*

(3) *Papæ* aliarum etiam Ecclesiarum episcopi appellati sunt: hinc Cypriano Papæ presbyteri, et diaconi Romæ consistentes salutem, Cyprianus 2. *epist.* 7. Sic et Athanasius *in Apologiis synodicis* Papa appellatur: *et apud Epiphanium.* v. quæ notavi *ad Nov.* 123. *c.* 3. Mitto plures autoritates in re notissima referre: videndus est passim Sidonius.

(4) Hinc illud Ammiani *lib.* 15. Id enim ille (Constantium intelligit) Athanasio semper infestus, licet sciret impletum (id est, Athanasium sede sua jam dejectum ab Arianis) tamen autoritate (qua potiores urbis æternæ episcopi) firmari desiderio nitebatur ardenti.

(5) Hinc collige, errare eos, qui volunt Imp. Phocam primum pro Gregor. Magn. pontifice, sententiam tulisse contra Johannem Patriarcham Constantinopolitanum; quum ex his verbis constet tempore Justiniani primatum summo pontifici donatum fuisse: facit etiam *l.* 8. *vers. reddentes*: *in fin. h. t.* et *Novell.* 131. *c.* 2. *in fin.* Ans.

(6) Συλλαβῶν.

(7) Μονογενῆ *ut et Infr. h. t.* §. 2. Johanni *in Evang.* 1. *vers.* 14. dicitur etiam πρωτότοκος. *Lucas* 2. *vers.* 7. *Hebr.* 1. *v.* 6. id est, primogenitus, non quod post eum alios, sed quod ante eum, nullum Maria peperit. Sic in legibus *supremus* seu *primus* dicitur, etiam is, post quem nemo, *l.* 9. *ff. de reb. dub.* quem nemo sequitur, *l.* 92. *ff. de verb. sign.* et proximus qui solus. *l.* 1. §. 2. *ff. unde cognati.* *l.* 155. *ff. de verb. sign.*

(8) Συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Impie igitur negant Pneumatomachi, Spiritum sanctum patri et filio conglorificandum. v. Basilium *lib. de Spiritu sancto. c.* 27. 28. Sic alia in causa legimus Nestorium docuisse hominem verbo coadorandum, tanquam alterum alteri, non sicut unum. Rusticus *contra Acephalos.*

(9) Θεότητα. Hinc illud, in quo Christo habitat πλήρωμα τῆς θεότητος. *Col.* 2. *v.* 9. dicitur etiam de Deo θειότης. *Paul. Rom.* 1. *v.* 20.

(10) Verbum non sic filius, quemadmodum nos: Nos adoptione filii: illud natura. Etiam quadam adoptione filius est Christus, sed secundum carnem, Mar. Victor. 1. *advers. Arian.*

(11) Et sic duæ.

(12) *Archimandrita*, Tyrannis primos Christianos coëgit ἐν ταῖς μάνδραις, id est, speluncis, διάγειν. Eorum primi seu præfecti *Archimandritæ dicti.* Goth. *Archimandrita*, Agminis seu gregis princeps, hic pro Pastore, seu Abbate sumitur, a Græca voce μάνδρα, quæ speluncam significat: solent enim monachi speluncis, et cavis montibus habitare. Vide Alciat. *ad l.* 8. *C. h. t. num.* 12. Ans.

(13) Male Arius de Verbo: *fuit tempus, quando non fuit.*

(14) Et ita existente, male Arius, ἐκ μὴ ὄντων.

(15) Nec filius ingenitus, nec duo ingenita.

(16) *Hebr.* 1. *vers.* 1. ex simili voce videntur hausisse errorem suum, qui Pauli ætate docebant diem Christi instare 2. *Thess.* 2. *vers.* 2. *in fin.* novissimum diem intelligi, ibi ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. *Gal.* 4. *vers.* 4.

(17) *Epist. ad Eph.* 4. *vers.* 8. 9. et tamen citra mutationem loci.

(18) Ὑπόστασις persona *Hebr.* 1. *vers.* 3. hinc unio hypostatica. Verbum proprie est persona: caro vero adsumpta aliam personam ei non adjicit, sed ei unitur tantum, ac conjungitur.

(19) Ἕνωσιν. aliud unitio, aliud unitas: ἕνωσις unio, seu unitio, ἑνότης unitas. in Christo est unitio, non unitas naturarum: Hæc numerum non demonstrat, sed illa.

(20) *Matth.* 1. *v.* 20. *in fin.* et hic et illic particula ἐκ, virtutem Spiritus sancti significat, non substantiam. Et scholastici notant particulam *de*, hic significare causam efficientem: respectu Mariæ, materialem.

semper Virginem Mariam proprie et secundum veritatem matrem Dei dicimus, non (1) quod Dei verbum principium ex ipsa sumpsit, sed quia novissimis diebus descendit ex cœlis, et ex ipsa incarnatus, et natus, et homo factus est, quem confitemur, quemadmodum dictum est, consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem eundem nobis secundum humanitatem, ejusdem miracula et passiones quas ultro sustinuit carne confitentes.

§. 3. Hæc igitur sunt in quibus per divinum nostrum Edictum hæreticos coarguimus: cui divino Edicto vel omnes reperti hic verissimi Episcopi et reverendissimi Archimandritæ cum tua sanctitate subscripserunt.

§. 4. Sequentes in omnibus sancta quatuor Concilia (2), et quæ ab unoquoque eorum constituta, id est Nicænum (3) CCCXVIII. patrum, et hujus regiæ (4) CL. et Ephesinum prius, et Chalcedonense manifeste omnibus (qui una nobiscum sentiunt) fidelibus sanctæ, Catholicæ, et Apostolicæ Ecclesiæ traditam regulam fidei, hoc est, sanctam formulam, seu symbolum tenemus, et custodimus a CCCXVIII. sanctis patribus expositam, et illud quod in hac regia urbe CL. sancti patres apertius exposuerunt: Non (5) quod defectuosum esset prius, sed quoniam veritatis hostes partim subvertere cœperant sancti Spiritus Deitatem, partim ex sancta semper Virgine Maria, Deipara, veram incarnationem Dei verbi negaverant. Propterea scripturæ testimoniis idem symbolum supradicti CL. sancti patres apertius exposuerunt, idque et aliæ omnes sanctæ synodi, id est, Ephesina prior, et Chalcedonensis eandem fidem sequentes susceperunt et custodierunt, sanctam, gloriosam, semper Virginem (6) Mariam Deiparam publicarunt, et non confitentes eam Deiparam anathemate percelluerunt: similiter anathematizarunt eos, qui aliud symbolum, aliamve sanctam formulam traderent, præter eam quæ a CCCXVIII. sanctis patribus exposita esset et explicata, et corroborata a CL. sanctis patribus in hac regia urbe congregatis. Et quidem Ephesinum prius impium *Nestorium*, et ejus dogma sustulit, et anathematizavit. Ad hæc eos qui cum eo senserunt et sentiunt, et qui consenserunt, e consentiunt. Chalcedonense vero sanctum concilium damnavit et ejecit e sanctis Dei Ecclesiis, et anathematizavit impium *Eutychem* ejusque dogmata, et qui eadem cum illo senserunt et sentiunt, et qui consenserunt eidem, et consentiunt, et omnes hæreticos eorumque dogmata, et qui cum illis senserunt, et sentiunt anathematizavit Nestorium, scilicet ejusque dogmata: et eos qui cum eo senserunt et sentiunt, eosque qui cum eo consenserunt, et consentiunt. Chalcedonense vero sanctum concilium, Magni Procli ad Armenios conscriptam Epistolam, (quod oporteat dicere Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, et Deum nostrum unum sanctæ Trinitatis per propriam (7) relationem), suscepit et confirmavit. Quæ supradicta quatuor sancta concilia, si negligimus, aut ea, quæ his constituta, damus licentiam damnatis ab iis hæreticis eorumque dogmatibus suam pestem rursus in sanctis Dei Ecclesiis ostendere. Optandum itaque ut quod nondum contigit fieri, hoc aliquando contingat. Idque eo magis quod supra dicta quatuor sancta concilia speciali confessione hæreticos, eorumque dogmata damnarunt. Ideoque si quis ab uno supradictorum sanctorum Conciliorum dissentiat, palam est, eum amplecti dogmata a sanctis illis patribus damnata, et anathematizata.

§. 5. Nullus itaque frustra nos turbet spe vana innixus, quasi nos contrarium a supradictis quatuor Conciliis fecerimus, aut faciamus, aut fieri a quibusdam permittamus, aut aboleri eorundem sanctorum quatuor Conciliorum piam memoriam ex dictis Ecclesiæ diptychis (8) sustineamus. Omnes enim, qui ab iis damnati et anathematizati sunt, et damnatorum dogmata, eosque, qui eadem ac ipsi senserunt aut sentiunt, anathematizamus.

§. 6. Itaque bene precetur nobis, et nostro imperio beatitas tua, omnes de nostra intentione, et nostro erga irreprehensibilem fidem studio, docens et certiores faciens. Dat. 7. Kal. Apr. CP. DN. JUSTINIAN. PP. A. III. CONS. 533.

Epistola Joannis (9) Archiepiscopi et sanctissimi Patriarchæ urbis Romæ.

8. Gloriosissimo (10) et clementissimo filio Justiniano Augusto Joannes Episcopus urbis Romæ.

INter claras (11) sapientiæ ac mansuetudinis vestræ laudes, Christianissime Principum, puriore luce tamquam

(1) Hoc velle videtur, Maria proprie est θεοτόκος, non quod Deum ab æterno genuit: non quod hominem nudum peperit, qui postea Deus: sed quod in ejus utero per sacrosanctum mysterium, unitione naturarum indivisibili facta hominem ita parere non potuit, quin et Deus quoque ex ea nasceretur.

(2) His quatuor, postea accesserunt tria alia, in Ecclesia Græca, seu Orientali: ut ita septem fuerint, quæ commemorantur ab Isidoro *lib.* 6. *Origin. cap.* 16. Ans.

(3) Nicæna synodus Arium sub Constantino: Constantinopolitana Macedonium, sub Theodosio seniore: Ephesina Nestorium sub Theodosio juniore: Chalcedonensis, Eutychem, Dioscorum, et ipsum rursus Nestorium sub Marciano, hæreticos damnavit. Hæc quatuor concilia præcipua a veteribus existimata sunt. vide *acta concilii Chalcedonensis in princ. Nov.* 115. *c.* 3. §. 14.

(4) Constantinopolim intelligit.

(5) Vincentius Lyrinensis. Nullusne in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? habeatur plane, et maximus: sed ita ut vere sit profectus fidei, non permutatio: crescat in scientia, sed in suo duntaxat genere, eodem dogmate, eodem sensu, eadem sententia. et *post.* Quid unquam aliud conciliorum decretis enisa est Ecclesia: nisi ut quod simpliciter, lentius et securius credebatur, hoc idem postea diligentius, instantius et solicitius crederet? etc. quæ ibid. *vide.*

(6) Ἀεὶ παρθένον ante partum et in partu (scriptum est enim: *virgo pariet:* sed et illud, *virum non cognosco*, et rursus: *priusquam ipsi convenirent, inventa uterum ferre. Matth.* 1. *vers.* 18.) adde et post partum: nec ferendi sunt, qui abutuntur illis locis, *non cognovit eam donec peperit primogenitum, ecce mater tua, ecce fratres tui foris stant*: et quod Jacobus *frater Domini* dicitur. Placent qui Ezechielis *cap.* 44. huc accommodant: *Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam.* ut merito eos, qui id negent, ignorantia scriptorum labi, Epiphanius scripserit, *lib.* 3. *tom.* 2. *hæres.* 78. Et vero partus nihil derogat virginitati, sed hominis conjunctio.

(7) Διὰ τῆς οἰκείας διαφορᾶς. Hæc verba non reperio in epistola Procli ad *Armenios.* Porro hic sensus est: filius est unus ex trinitate non quatenus substantia aut Deus, sed quatenus filius. Vox filii relativa ad patrem, vox Deus idem cum Patre: Tertullianus adversus Praxeam: *Tres non statu, sed gradu: non substantia, sed forma: non potestate, sed specie.* Hinc illæ enunciationes falsæ apud Scholasticos, Essentia essentiam, Essentia personam, Persona essentiam generat: sed illa vera est, persona personam.

(8) Διπτύχων legitur dyptichis in *l.* 1. *C. Theod. de expens. ludor. lib.* 15. *Actione* 14. concilii Chalcedonensis: et actione 4. quintæ Synodi. Antiquus etiam interpres Horatii, tabellas interpretatur, epistolas diptychas. vide Suidam *in verbo* διπτύχια. De polypticis dicam *ad l.* 2. *Infr. de discussor. lib.* 10. *tit.* 30. v. Cujac. 4. *obs.* 27.

(9) Huic Joanni Archiepiscopo, et Patriarchæ urbis Romæ Justinianus primas deferebat in Ecclesia: ideoque Joannis epistolam suæ fidei professioni idem adjunxit. v. Cujac. 12. *obs.* 26.

(10) Episcopus Romanus nomen suum hic postponit Imperatorio. Alciat. *hic.*

(11) Vide Fachin. *lib.* 8. *contr. cap.* 1. *contra* Hottoman. *Ans.*

aliquod sidus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subjicitis, et ad ejus deducitis unitatem, ad cujus autorem, hoc est, Apostolorum primum (1), Domino loquente præceptum est, *Pasce oves meas:* Quam esse omnium vere ecclesiarum caput (2), et patrum regulæ et principum statuta declarant, et pietatis vestræ reverendissimi testantur affatus. Patet igitur, in vobis impletum fore, quod scripturæ (3) loquuntur: *Per me Reges regnant, et potentes scribunt justitiam:* Nihil est [enim], quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe: Nihil est, quod ita nequeat (4) occasui subjacere, quam Vera religio: nam cum auctorem Vitæ, vel luminis utraque respiciant, recte et tenebras respuunt, et nesciunt subjacere defectui. Quam ob rem, Gloriosissime Principum, votis omnibus exorabitur divina potentia, ut pietatem vestram in hoc ardore fidei, in hac devotione mentis, in hoc integræ religionis studio, sine defectu sui in longiora tempora conservet: hoc enim et sanctis credimus ecclesiis expedire. Scriptum (5) est enim, *Labiis regit rex:* et iterum, *Cor regis in manu Dei est, et ubi voluerit, inclinavit illud.* Hoc est enim, quod vestrum firmat imperium: hoc quod vestra regna conservat. Nam pax Ecclesiæ, religionis unitas, auctorem facti in sublime provectum grata sibi tranquillitate custodit. Neque enim parva ei vicissitudo a potentia divina tribuitur, per quem nullis rugis ecclesia divisa secernitur, nullis insertis maculis variatur. Scriptum est enim: *Quia cum rex justus sederit supra sedem, non adversabitur ei quicquam malignum.* Proinde serenitatis vestræ apices, per Hypatium atque Demetrium sanctissimos viros, fratres et coepiscopos meos, reverentia consueta, suscepimus: quorum etiam relatione comperimus, quod fidelibus populis proposuistis Edictum amore fidei pro submovenda hæreticorum intentione, secundum Apostolicam doctrinam, fratrum et coepiscoporum (6) nostrorum interveniente consensu. Quod, quia Apostolicæ doctrinæ convenit, nostra auctoritate confirmamus.

Textus autem epistolæ Imperatoris talis est.

Præfatio. 1. *De hæreticorum opinione.* 2. *Catholica confessio.* 3. *De quatuor conciliis.* 4. *De legatis ad Papam missis.* 5. *Petitio.* 6. *Subscriptio.*

Victor JUSTINIANUS, pius, felix, inclytus, triumphator, semper Augustus, Joanni sanctissimo Archiepiscopo almæ urbis Rom. et Patriarchæ (7).

REddentes honorem Apostolicæ sedi, et vestræ sanctitati (quod semper nobis in voto et fuit, et est) et ut decet patrem, honorantes vestram beatitudinem, omnia quæ ad ecclesiarum statum pertinent, festinavimus ad notitiam deferre vestræ sanctitatis: quoniam semper nobis fuit magnum studium unitatem (8) vestræ Apostolicæ sedis, et statum sanctarum Dei Ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet, et incommote permanet nulla intercedente contrarietate. Ideoque omnes sacerdotes universi Orientalis tractus, et subjicere (9), et unire sedi vestræ sanctitatis properavimus. In præsenti ergo, quæ commota sunt (quamvis manifesta et indubitata sint, et secundum Apostolicæ vestræ sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firme custodita et prædicata) necessarium duximus, ut ad notitiam vestræ sanctitatis perveniant. Nec enim patimur quicquam, quod ad Ecclasiarum statum pertinet, quamvis manifestum et indubitatum sit, quod movetur, ut non etiam vestræ innotescat sanctitati, quæ caput (10) est omnium sanctarum Ecclesiarum. Per omnia enim (ut dictum est) properamus honorem, et auctoritatem crescere vestræ sedis.

§. 1. Manifestum igitur facimus vestræ sanctitati, quod pauci quidam infideles, et alieni sanctæ Dei Catholicæ atque Apostolicæ ecclesiæ, contradicere Judaice atque apostatice ausi sunt adversus ea, quæ ab omnibus sacerdotibus secundum vestram doctrinam recte tenentur, et glorificantur, atque prædicantur, denegantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei, Deum et Dominum nostrum incarnatum de sancto Spiritu, et ex sancta atque gloriosissima semper Virgine Dei genitrice Maria hominem factum atque crucifixum, unum esse sanctæ et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum, et conglorificandum Patri et Spiritui sancto, consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundemque impassibilem deitate. Recusantes enim Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium Dei, et Dominum nostrum fateri unum esse sanctæ, et consubstantialis Trinitatis; Videntur Nestorii malam sequi doctrinam, secundum gratiam (11) dicentis unum filium Dei, et alium dicentis Dei verbum, et alium Christum.

§. 2. Omnes vero sacerdotes sanctæ Catholicæ atque Apostolicæ ecclesiæ, et reverendissimi Archimandritæ sanctorum monasteriorum, sequentes sanctitatem vestram, et custodientes statum, et unitatem sanctarum Dei ecclesiarum, quam habent ab Apostolica vestræ sanctitatis sede, nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui hactenus obtinuit atque obtinet, uno consensu confitentur et glorificant, prædicantes Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Filium, et Verbum Dei, et Dominum nostrum ante (12) secula, et sine tempore de Patre na-

(1) Petrum intelligit, ante quem tamen Andreas ejus frater a Domino vocatus est *Joan.* 1. *vers.* 40. 41. 42. quem Constantinopolitana (Romanæ æmula) suæ sedis suæque Ecclesiæ, sui denique throni autorem facit atque adserit.

(2) V. 40. *distinct. can. ult.* et rescriptum orientalium ad Julium Papam, et epistolam concilii Carthaginensis (cui præfuit B. Augustinus) ad Bonifacium et ad Celestinum.

(3) *Proverb.* 8.

(4) Vera religio occasui non subjacet. *Esaias* 40. *Matth.* 5. *vers.* 18. 1. *Pet.* 1. *vers. ult.* paucorum quidem hominum 3. *Reg.* 19. *vers.* 18. *Rom.* 11. *v.* 3. et locorum esse potest. *Apoc.* 12. *vers.* 6. non est tamen sola, si Christum in fuga semper comitem habet. Cyprianus ad Tiberitanos apud Fulgent. 2. *ad Thrasimund.*

(5) *Proverb.* 22.

(6) Ad eundem modum Petrus, *Seniores qui in vobis sunt obsecro ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυρ* 1. *Petr. cap.* 5. *vers.* 1.

(7) Alias Papæ *l.* 7. *supr. h. t. Novell.* 131. *cap.* 2.

(8) Videtur hic ad Imperatorem pertinere, in schismate procurare, ut congregetur concilium: sed contra, congregatio Synodi ad Pontificem spectat. *cap. Synodum. cap. nec licuit. distinct.* 17. Vide Dec. *Cons.* 155. Ans.

(9) Plus est subjicere quam unire. Phocæ Imperatori idem tribuitur. Viennensis *in Chronico* 604. Ivo *in Chronico.* Platina *in Bonifacio* III. *et* Michaeli Palæologo: cujus constitutionem *v. Infr.* Goth. Ecclesias Orientales Justinianus univit, et Apostolicæ religioni subjecit. De Ecclesiarum unione, et unitarum separatione Menoch. *vol.* 5. *Consil.* 477. Oldrad. *consil.* 257. 261. *et* 262. Ans.

(10) V. Gregorium 4. *regist. epist.* 21. 24. 36. 38. Porro videtur huic legi contraria lex 24. *Infr. tit. prox.* Huc pertinet Novella 131. *cap.* 2. qua constitutum, ut Romanus ante alios sedeat.

(11) Si verbum, Dei filius esset per solam gratiam non per naturam, non unus ex Trinitate esset.

(12) Hinc Christus dicitur *πρωτότοκος πάσης κτίσεως.* *Colos.* 1. *vol.* 15.

tum, in ultimis diebus descendisse de cœlis, et incarnatum de Spiritu sancto, et [ex] sancta atque gloriosa virgine, et Dei genitrice Maria natum, et hominem factum, et crucifixum, unum esse sanctæ, et consubstantialis Trinitatis, et coadorandum, et conglorificandum Patri et Santo Spiritui: nec (1) enim alium Deum verbum, et alium Christum cognoscimus, sed unum atque eundem ipsum consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate. Ut enim est in divinitate perfectus, ita idem ipse, et in humanitate perfectus est: in una enim substantia deitatem suscipimus, et confitemur: quod dicunt Græci, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν. Id est, *eam, quæ secundum personam est, unitatem confitemur.* Et quoniam unigenitus Filius et Verbum Dei ante secula, et sine tempore de Patre natus, idem ipse, et in ultimis diebus descendens de cœlis incarnatus de Spiritu sancto, et ex sancta atque gloriosa semper Virgine, et Dei genitrice Maria, homo factus, Dominus noster Jesus Christus, proprie et (2) vere Deus est: ideo et sanctam atque gloriosam Virginem Mariam proprie et vere Dei matrem esse dicimus: non quia Deus verbum, principium ex ipsa (3) sumpserit, sed quia in ultimis diebus descendit de cœlis, et ex ipsa incarnatus, et homo factus, et natus est. Quem confitemur et credimus, (sicut dictum est), consubstantialem esse Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem: ejusdem miracula (4) et passiones, quas sponte in carne sustinuit agnoscentes.

§. 3. Suscipimus autem sancta quatuor (5) Concilia: id est, trecentorum decem et octo sanctorum Patrum, qui in Nicæna urbe congregati sunt: et centum quinquaginta sanctorum patrum, qui in hac Regia urbe convenerunt: et sanctorum patrum, qui in Epheso primo (6) congregati sunt, et sanctorum patrum, qui in Chalcedone convenerunt: sicut vestra Apostolica sedes docet, atque prædicat. Omnes ergo sacerdotes sequentes doctrinam Apostolicæ sedis vestræ ita credunt, et confitentur et prædicant.

§. 4. Unde properavimus hoc ad notitiam deferre vestræ sanctitatis per Hypatium, et Demetrium beatissimos Episcopos, ut nec vestram sanctitatem lateat, quæ et a quibusdam paucis monachis male et Judaice secundum Nestorii perfidiam denegata sunt.

§. 5. Petimus ergo vestrum paternum affectum: ut vestris ad nos destinatis literis, et ad sanctissimum Episcopum hujus almæ urbis, et Patriarcham vestrum fratrem (7); (quoniam et ipse per eosdem scripsit ad vestram sanctitatem, festinans in omnibus sedem sequi Apostolicam beatitudinis vestræ) manifestum nobis faciatis, quod omnes, qui prædicta recte confitentur, suscipit vestra sanctitas; et eorum qui Judaice ausi sunt rectam denegare fidem, condemnat perfidiam. Plus enim ita circa vos omnium amor, et vestræ sedis crescet auctoritas; et quæ ad vos est unitas sanctarum Ecclesiarum inturbata servabitur, quando per vos (8) didicerint omnes beatissimi Episcopi eorum, quæ ad vos relata sunt, sinceram vestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autem vestram beatitudinem orare pro nobis, et Dei nobis adquirere providentiam.

Item subscriptio talis fuit.

§. 6. Deitas te conservet (9) per multos annos sancte ac religiosissime pater.

Sequitur residuum epistolæ Papæ.

Liquet igitur, Imperator Gloriosissime (ut lectionis tenor, et legatorum vestrorum relatio patefecit) vos Apostolicis eruditionibus studere, cum de religione Catholicæ fidei ea sapitis, ea scripsistis, ea protulistis, ea populis fidelibus publicastis, quæ (sicut diximus) et sedis Apostolicæ doctrina et sanctorum patrum veneranda decrevit auctoritas, et nos confirmavimus in omnibus. Opportunum est ergo voce exclamare Prophetica (10): *Jucundetur tibi, et abundet cœlum desuper, et effundant montes jucunditatem, et colles lætitia lætabuntur.* Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc ut pupillas oculorum convenit observare. Neque enim quisquam est, in quo Christi charitas fervet, qui tam rectæ, tam veræ confessionis vestræ fidei refragator existat: cum evidenter impietatem Nestorii, Eutychetisque et omnium hæreticorum damnantes, unam (11) veram Catholicam fidem Domini et Dei nostri Salvatoris Jesu Christi magisterio institutam, et propheticis Apostolicisque prædicationibus ubique diffusam, et sanctorum per totum orbem confessionibus roboratam, patrum atque doctorum sententiis adunatam, et nostræ doctrinæ consentaneam, inconcusse atque inviolabiter devota Deo et pia mente servatis: Soli etenim professionibus vestris adversantur, de quibus divina scriptura loquitur, dicens (12): *Posuerunt mendacium spem suam, et mendacio operiri speraverunt;* et iterum qui se-

(1) Is fuit error Nestorii: contra Christiani, unus Christus, non unum: In Christo non est alius, et alius, sed aliud et aliud. At in Trinitate alius est, et alius, non aliud et aliud: non unus, sed unum.

(2) Quid dimidias mendacio Christum? totus veritas fuit. Tertull. *lib. de carne Christi.*

(3) Id est, ejus substantia. Christus enim quatenus ex patre genitus, matrem non habet, quatenus ex matre, patre caret.

(4) De miraculis et passionibus Christi pie et sancte Vigilius 2. *contra Eutychetem*, hæc mihi visus est comparasse; Manichæus, inquit, dum tantarum virtutum miracula respicit, quæ Dei filius operatus est, non vult eum hominem confiteri: Photinus dum in eo naturam nostri corporis attendit, Deum esse non judicat. Ille, ut seminet virtutes, iste ut infirmitates repleat. Ille deitatis præconia, iste humanitatis allegat. Illum majestas tanti nominis ab humanitatis professione revocat, istum humilitas injuriarum, quas Deo cernit indignas, in hominis tantum confessione retractat. Illum miracula avocant: istum passiones retardant. Ille deitate fallitur, iste humanitate offenditur. Ille dicit, Deus est, Iste dicit, homo est. Grande miraculum, ut expugnatione sui veritas confirmetur, ut verum uterque dicat, dum uterque mentitur.

(5) *Novell.* 131. *c.* 1. *l.* 23. *infr. de Episcop. et cler.*

(6) Hoc addidit, ut excluderet Ephesinum secundum conciliabulum verius quam concilium.

(7) Solet Pontifex Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, et Cardinales appellare fratres, cæteros omnes filios; Quæ forma nisi servata sit, præsumitur rescriptum falsum. *can. sunt igitur.* 15. c. 24. *q.* 3. Ans.

(8) Per nos, *Hal.*

(9) Data fuit hæc Imperator. epist. 5. Januar. 533. Grot. *flor. spars. hic.*

(10) *Ps.* 95.

(11) Magna hæc sunt ad commendationem Christianæ fidei. quod una, vera et Catholica; quod instituta Christi magisterio; quod ubique diffusa a Prophetis et Apostolis: quod roborata per totum orbem sanctorum (intelligit martyres) confessionibus: quod adunata patrum atque doctorum sententiis: quod Episcoporum urbis Romæ veterum doctrinæ consentanea: quod ab Imperatore et pio magistratu inconcusse et inviolabiliter Deo devota et pia mente servetur.

(12) *Esa.* 28. *vers.* 35.

eumdem Prophetam (1) dicunt Domino : *Recede a nobis, vias tuas scire nolumus* : propter quod Salomon dicit : *Per semitas propriæ culturæ erraverunt : colligunt autem manibus infructuosa.* Hæc est igitur vera vestra fides, hæc certa religio : hoc beatæ recordationis, ut diximus, patres omnes, præsulesque Romanæ Ecclesiæ, quos in omnibus sequimur : hoc sedes Apostolica prædicavit hactenus, et inconcusse custodivit : huic confessioni, huic fidei quisquis contradictor extiterit, alienum se ipse a [sancta] communione, alienum ab Ecclesia judicabit esse Catholica. † Nos enim Cyrum cum sequacibus suis in Romana invenimus civitate, qui de Cumitensi (2) monasterio fuit : quos Apostolicis suasionibus ad rectam fidem, et velut oves quæ perierant errantes ad ovile contendimus revocare dominicum, ut agnoscant secundum prophetam linguæ balbutientes loqui, quæ ad (3) pacem sunt. Ad non credentes autem per nos primus Apostolorum Esaiæ (4) prophetæ verbum dicit, *ambulate* (5) *in lumine ignis vestri, et flammæ quam succendistis.* Sed obduratum est cor eorum, ut scriptum est, ut non intelligerent : et pastoris vocem oves, quæ meæ non erant, audire minime voluerunt : in quibus observantes ea, quæ ab ipsorum sunt statuta pontifice, eos minime in nostra communione recipimus, et ab omni Ecclesia Catholica esse jussimus alienos : nisi, errore damnato, doctrinam nostram quantocyus sequi, habita regulari professione signaverint. Æquum quippe est, ut qui nostris minime obedientiam accomodant statutis, ab ecclesiis habeantur extorres. † Sed quia gremium suum nunquam (6) redeuntibus claudit (7) ecclesia : obsecro Clementiam vestram, ut si proprio deposito errore, et prava intentione depulsa, ad unitatem ecclesiæ reverti voluerint : in vestram communionem recepti, indignationis vestræ removeatis aculeos, et nobis intercedentibus benigni animi gratiam condonetis. † Deum autem et Salvatorem nostrum Jesum Christum exoramus, quatenus longævis et pacificis vos dignetur custodire temporibus in hac vera religione et unitate, et veneratione Apostolicæ sedis, cujus principatum, ut Christianissimi (8), et pii conservatis in omnibus. † Præterea Serenissime principum laudamus Legatorum vestrorum personas Hypatii et Demetrii fratrum et Coëpiscoporum nostrorum : quos clementiæ vestræ gratos fore ipsa manifestavit electio. Nam tantæ causæ pondus non nisi perfectis in Christo potuisset injungi : tantæ vero pietatis, tantæ reverentiæ plenos affatus, nisi per amantes minime dignaremini destinare. † Gratia Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei Patris et communicatio Sancti Spiritus sit semper vobiscum, Piissime filii, Amen. *Item subscriptio* : Omnipotens Deus regnum vestrum et salutem vestram perpetua protectione custodiat gloriosissime et clementissime fili (9) Imp. Auguste. D. *Rom.* VIII. Kal. Apr. D. N. JUSTINIANO PP. A. [IV] et PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. II.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS (10) ET DE [REBUS, ET] PRIVILEGIIS (11) EARUM.

De relictis Ecclesiæ.

1. Imp. CONSTANTINUS August. ad Populum.

HAbeat (12) unusquisque (13) licentiam (14) sanctissimo Catholico (15), venerabilique concilio (16) de-

(1) *Job.* 22. *vers.* 17. adde *Jer.* 44. *vers.* 16. 17. *et seqq.*

(2) Acumitensi, Græci ἀκοιμήτων. Cujac. 12. *obs.* 26.

(3) *Psal.* 28. *vers.* 3.

(4) *Cap.* 50. *v. ult.*

(5) Bellovisanus torquet hunc locum, ut probet hæreticos esse comburendos 2. *Pract.* 13. *n.* 10.

(6) *Novell.* 109. *in fin.* Contriti cordis holocaustum non patitur repulsam, Cypr. *de cæna domini.* In ultimis Dei clementia pœnitentes non excludit : nec ulla hora sera est, cui compunctio districta occurrit, idem *de passione.* Adde ex decreto *distinctionem de pœnitentia.*

(7) Confer *caus.* 24. *quæst.* 3. *can. corripiantur.* 17. Ans. Imo claudit Apostatis. *l.* 3. *Infr. de apost.*

(8) Christianissimi epitheton hodie sibi vindicant reges Galliæ, unde et a Pontifice aliisque principibus eis tribuitur passim : ut et Catholici Regibus Hispaniæ.

(9) Rerum sacrarum antistites solent ita oves appellare. Paul. 1. *Cor.* 4. 14. *ad Philem. v.* 10.

(10) *L.* 16. *C. Th.* 2. *Novell.* 37. 3. *Decretorum.* 48. Ecclesiæ sunt ædes Deo consecratæ. Latini etiam Dominica appellarunt, qua voce etiam Germani utuntur domo, κυριακόν. *Die Kirch.*

(11) 5. *Eclog.* 3. *Nov.* 46. 131.

(12) *l.* 4. *C. Theod. can. futuram.* 15. *c.* 12. *quæst.* 1. in futurum, in posterum scil. nam ante Constantinum forte, aut non licuit, aut parum usitatum fuit : justis vel præceptis, vel exemplis. *Deuteron.* 10. *d. can. futuram. can. videntes.* 16. *can. habebat.* 17. *c.* 12. *quæst.* 1. quin Vestales nihil ex testamento capiebant. 1. Gell. 12. Symmach. 1. *ep.* 40. et Judæorum collegia, *l.* 1. *Infr. de Judæis*, et breviter collegia illicita, *l.* 8. *Infr. de her. instit.* Arcadius postea vetuit Ecclesiasticis quicquam donari etiam testamento, *l.* 20. *l.* 27. *C. Th. h. t.* ad id forte alludit Hieronymus ad Nepotianum 7. *parte* 3. Pudet, inquit, dicere sacerdotes idolorum (*facit l.* 20. *ff. de annuis legatis*) aurigæ, mimi et scortæ, hereditates capiunt : solis clericis et Monachis id lege prohibetur, et prohibetur non a persecutoribus, sed a principibus Christianis (Valentinianum, Valentem et Gratianum perstringit, cujus lex ad Damasum extat, *l.* 20. *C. Theod. de Episc.*) nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem : Cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus ut indigeam cauterio? Provida, severaque legis cautio, et tamen nec sic refrenatur avaritia : per fideicommissa legibus illudimus. Apud Gallos novas possessiones, immobilia, feuda et censuales reditus Ecclesiæ sine Regio diplomate nequeunt adipisci, et nisi impetrato morticinii jure vel a rege, vel iis quibus id licet, v. Papon. 1. *Arrest. tit.* 4. *d' amortissement.* Nicephori Phocæ constitutione id videtur Ecclesiis remissum fuisse, v. ejusdem constitutionem infra, *Goth.* Confirmatur hæc lex *Concil. Trid. sess.* 25. *c.* 5. Nota tamen, hujus et sequentis tituli leges, quoad clericos, licet illis favorabiles sint, propter defectum jurisdictionis non valere tanquam leges, sed ut privilegia. Dec. *in l. Senium.* 15. *ff. qui testam. fac.* post Gratian. *discept. forens. tom.* 1. *cap.* 64. *num.* 12. Alexander Sperellus *decis.* 10. *num.* 33. Ans.

(13) Cui tamen testamentum licet facere. Ideoque furiosus, mutus, surdus, pupillus, damnatus ad mortem, deportandus, et bannitus non possunt pias etiam ad causas testari. An idem in excommunicato? v. super ea re Socin. *regul.* 134. Num et idem est in usurario manifesto, filiofamilias dubitante de suo statu ? vide Bald. *hic.* Testandi facultatem numerari inter actus voluntarios, hinc etiam colligunt, v. *Nov.* 134. *c.* 3.

(14) Testamenti ad pias causas privilegia ex hac lege colligas, quibuscunque videlicet personis, cuicunque collegio, quantas summas optaverit, quo voluerit stilo relinquere licere, de quo vide Clarum 3. *sent.* §. *testamentum. quæst.* 5. Tiraquellum *tractat. de privileg. piæ causæ*, Grassum *lib.* 20. *sentent.* §. *testamentum quæst.* 17. 18. 19. 20. 21.

(15) Aliud in non Catholico et illicito, *l.* 1. *Infr. de Judæis.* An spurio ? non ultra alimenta, licet pia sit causa. Baldus *hic.*

(16) Id est loco. An ad fabricam templi ? *d. can. futuram.* 15. *c.* 12. *qu.* 1. An templi habitatoribus, puta clericis, monachis ? licuit enim gentibus legare sacerdotibus et hierophylacis, *l.* 20. *D. de annuis*, et Diis. *l.* 1. §. 5. *ff. ad l. Falcid.* Neque tamen omnibus. Ulpian. *tit.* 22. §. *Deos* 6.

cedens bonorum, quod (1) optaverit relinquere (2) : et non sint cassa judicia [ejus]. Nihil enim est quod magis hominibus debeatur; quam ut supremæ voluntatis, postquam jam aliud (3) velle non possunt, liber (4) sit stylus (5), et licitum (6) quod iterum non redit arbitrium. PP. V. Non. Jul. *Romæ*, CRISPO II. et CONSTANTINO II. CÆS. CONSS. 321.

De sede Apostolorum et Martyrum.

2. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEOD. AAA.

Pancratio Præfect. urbi.

NEmo Apostolorum vel Martyrum sedem (7) humanis (8) corporibus (9) existimet esse concessam. Dat. 3. Kal. Aug. *Heracleæ*, EUCHARIO et SYAGRIO CONSS. 381.

De reliquiis Martyrum.

3. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

NEmo Martyres (10) distrahat, nemo mercetur (11). Dat. 3. Kal. Mart. CP. HONOR. N. P. et EUODIO CONSS. 386.

De Decanis Ecclesiæ Constantinopolitanæ.

4. Iidem AA. Niceno (12) P. P.

NOn plures, quam nongenti quinquaginta (13) decani (14) sacrosanctæ hujus amplissimæ urbis deputentur Ecclesiæ : nullique his addendi, vel mutandi, vel in defuncti locum substituendi pateat copia : nulli alii corporatorum (15) præter dictum numerum per patrocinia (16) immunitate (17) concessa, negataque omni novationis facultate similia vindicandi, his quæ in honorem vel necessaria obsequia sacrosanctæ Ecclesiæ indulta sunt. Dat. 7. Kalend. Sep. *Eudoxiopoli*. HONOR. A. VIII. et THEOD. Juniore A. VIII. (18) CONSS. 409.

De immunitatibus Ecclesiarum.

5. Iidem AA. Melitio PF. P.

PLacet (19), rationabilis consilii tenore perpenso (20), districta moderatione præscribere, a quibus specialiter necessitatibus singularum urbium Ecclesiæ habeantur immunes (21). Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est; ne prædia (22) usibus cœlestium secretorum dedicata, sordidorum (23) munerum fæce vexentur: nil extraordinarium (24) ab hinc superindictumve (25) flagitetur : nulla translationum (26) sollicitudo signetur: postremo nihil præter (27) canonicam illationem, quam adventitiæ necessitatis sarcina repentina poposcerit, ejus fun-

(1) Demus res inalienabiles ob piam causam legatas : Num debebitur æstimatio? negat Baldus *hic*. Demus præteritis vel exheredatis injuste liberis, piam causam esse institutam? Augustinum ita respondentem audiamus. Quærat, inquit, alterum qui suscipiat, non Augustinum. Imo Deo propitio, neminem inveniet, qui suscipiat, August. *sermone de vita Clericorum* 17. *quæst.* 4. §. *ult.* ut hinc colligas, in bonis testatoris, testatori propinquiores esse liberos, quam sit Ecclesia : et in hac specie Ecclesiam post liberos esse.

(2) Relinquendi verbum non ad donationes inter vivos pertinet, sed ad testamenta, et si quæ similia judicia postrema, *ibi*, *quam ut supremæ voluntatis.*

(3) Mortuus velle non potest.

(4) *Novell.* 22. *c.* 2. et tamen adstrictus institutioni heredis, non collatus in arbitrium heredis, munitus solemni testium numero. Baldus *hic*. An pro parte testatus, pro parte intestatus quis ad pias causas mori potest? *Bartolus* ait, *Baldus* negat.

(5) De stylo, vide quæ dicam, *infr. quæ sit longa consuetudo.*

(6) Baldus videtur legisse *liberum*, qua de re vid. *Novell.* 22. *cap.* 2.

(7) Martyrium *l. ult. C. Theod.* 17. *μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρόν.* Nullus in Ecclesia sepeliat mortuum *Syn. Basil.* 3. *tit.* 3. *ex lib.* 5. *tit.* 1. eam etiam templi partem intelligit Baldus, quæ clericis adsignata : cui adesse laico non licet.

(8) Sepeliendis 5. *Ecl.* 3. *ex lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 2. aut humanis *l.* 6. *C. Th.* 9. *tit.* 17. *caus.* 13. *q.* 2. *c. nullus.* 18. *c. non æstimemus.* 19.

(9) An collegiis aut contractibus, electionibus magistratuum habendis? an habitationi, in jus vocationi, citationi, prehensioni? *infr. de his, qui ad Eccl.* video servum in iis manumitti posse, *infr. de his qui in Eccl. manumittuntur.* tutorem dari, *arg. l.* 3. §. 3. *ff. de tutel.* et jurari, *l.* 13. *in fin. infr. de reb. cred.* protestationem fieri, *Nov.* 115. *c. ult.* An sententia, an arbitrium, an examinatio testium fieri? sic puto: dummodo non repugnet usus.

(10) Martyrem *l.* 7. 9. *C. Theod.* 17. *λείψανα ἁγίων*, id est, reliquias sanctorum 1. *Ecl. c.* 5. *fol.* 2. 3. Harmen. 3. *h. t.* *περὶ λειψάνων ἁγίων.*

(11) Cum contractus irritus fuerit, quænam pœna constituta? extraordinaria. *Bald.*

(12) Al. *Decio Ruff.* Al. *Cynegio*. Contius.

(13) Imo octoginta, *d. Nov.* 59.

(14) *Decani*, hic, sunt vespillones, copiatæ, lecticarii, fossarii, Bargenæ aut Bergenæ *νεκροφόροι*, adde *Novell.* 43. *Nov.* 59.

(15) Corporati, ejusdem corporis et collegii, vid. *l. unic. infr. de collegiatis.*

(16) Numerus ubi certus est, non valet impetratio supra numerum, utcunque patrocinio summi viri fiat.

(17) Recepti supra numerum non fruuntur privilegio ordinariorum.

(18) Vitium est in hac subscriptione.

(19) *l.* 40. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. Goth. Hæc lex canonizata est. *caus.* 16. *quæst.* 1. *can. placet.* An Ecclesiasticæ personæ teneantur ad solutionem onerum militarium : vid. Cacheran. *decis.* 68. Adde Alciat. *hic*. Ans.

(20) Princeps in dubio omnia consilio agere præsumitur.

(21) Ecclesiæ habent immunitatem ab omnibus collectis, gabellis et exactionibus. vid. *l.* 2. *infr. de episc. et cler. et cap.* 1. et *cap. quanquam pedagiorum.* 4. *de cens. exact. et procurat. in* 610. *et Clement. præsenti. h. t.* Mod.

(22) Omnia scil. ad Ecclesiam pertinentia.

(23) Prædia Ecclesiastica a sordidis muneribus immunitatem habent, *Nov.* 131. *c.* 5. de quib. v. *l.* 13. 14. 15. 16. *Infr. de excus. muner.*

(24) Extraordinaria munera sunt, quæ nec certam, nec ordinatam formam præstationis habent, *l.* 10. §. 1. *ff. de annuis.* eo Ecclesiæ non tenentur, nisi de extraordinario factum sit ordinarium, *l.* 1. *in fin. infr. de indict.*

(25) Superindictitium, *l.* 40. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. vid. *infr. de superindicto.*

(26) Vid. *infr. de coll. don.*

(27) Alias, Ecclesiæ tenentur ad ordinarias præstationes, nec licet abuti nomine Ecclesiæ evitandorum canonum causa *Nov.* 37. ordinaria igitur jugatio Ecclesiæ non est remissa, vid. *l.* 3. *infr. de Episcop. et cler.* Ambrosius de Imperatore loquens, *si tributum petis, non negamus : Agri Ecclesiæ tributum solvunt. c.* 11. *q.* 1. *can. si tributum* 27. Si censum filius Dei solvit, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? 11. *q.* 1. *c. magnum* 28. adde *c.* 23. *qu.* 8. *can. tributum* 22. De hac tamen re conqueritur Gregorius VII. epist. ad Theodoricum et Theodebertum Francorum reges 114. Sane a tributis immunes fuisse Sacerdotes apud Ægyptios, Judæos, Persas et Gallos, in veterum monumentis legimus, *Genes.* 47. Dion. 2. 1. *Esd.* 7. Xenoph. *de vectig.* Cæsar. 6. *de bell. Gall.* sic in Bœotia agri deorum excepti erant, l. censoria : quam tamen legem publicam ad novos deos subtiliter pertinere negabant : eosve qui aliquando mortales fuissent, Cic. 3. *de nat. deor.* Hoc eodem prætextu iidem publicani prope Caystrum loca quædam Lunæ consecrata ad se rapuerunt. *Strabo* 14.

ctionibus adscribatur. Si quis contravenerit: post (1) debitæ ultionis acrimoniam, quæ erga sacrilegos (2) [jure] promenda est, exilio deportationis perpetuo subdatur. Dat. 8. Kal. Jul. Rav. Honorio ix. et Theodosio v. AA. Conss. 412.

De observatione et interpretatione Canonum Ecclesiasticorum.

6. Iidem AA. Philippo Præfecto Prætorio Illyrici.

OMni (4) innovatione (4) cessante vetustatem et canones pristinos Ecclesiasticos, qui (5) usque nunc tenuerunt, etiam per omnes Illyrici provincias servari præcipimus: ut, si quid dubietatis emerserit, id oporteat (non (6) absque scientia viri reverendissimi sacrosrnctæ legis Antistitis [Ecclesiæ] urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris (7) prærogativa (8) lætatur (9)) conventui sacerdotali sanctoque judicio reservari. D. Pridie Id. Jul. Eustathio et Agricola Conss. 421.

De instructionibus itinerum et pontium.

7. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

AD (10) instructiones (11) itinerum (12) potiumque (13), etiam divinas domos et venerabiles Ecclesias (14) tam laudabili (15) titulo libenter adscribimus: quia (16) non est inter sordida munera numeratum. Dat. 15. Kal. Mart. CP. Asclepiodoto et Mariniano Conss. 423.

De capitatione.

8. Imp. Carus (17) Præsidoro P. P.

SAcrosancta (18) Thessalocinensis (19) civitatis Ecclesia aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis (20) modum beneficio nostri numinis sublevandum: nec extraneorum gravamine tributorum Rempublicam ecclesiastici nominis abusione (21) lædendam. Dat. 6. Id. Oct. CP. Victore V. C. Cos. 424.

De decanis seu collegiatis titulo tenus.

9. Impp. Theod. et Valentin. AA. Cyro Præfecto Urbi.

QUi sub prætextu decanorum seu collegiatorum, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obviandum: ı quis sub (22) specie muneris, quod minus exequitur, a terius muneris oneribus relevetur: ne argentariorum v nummulariorum munera declinentur ab his, qui dici ta tummodo collegiati vel decani festinant: ideoque si qu eorum sub nudæ (23) appellationis velamine collegiatu seu decanum se appellat; sciat, pro se alium subroga dum (24), qui prædicto muneri sufficiens approbetur subrogatione videlicet loco memoratorum, vel eorum, q moriuntur, primatum ejus, qui subrogatur, admissa (2 judicio; ab hac dispositione nemine se excusante Sacr sanctarum Ecclesiarum [reverentia]. Dat. x. Kal. Ap Theod. xvii. et Festo Coss. 439.

De navibus et embola.

10. Iidem AA. Florentio P. P.

JUbemus (26), nullam navem (27) ultra duorum mi lium modiorum capacem ante (28) felicem embc lam (29), vel publicarum specierum transvectionem, a privilegio dignitatis aut religionis intuitu, aut prærogativ personæ (30) publicis (31) utilitatibus subtractam, excu sari posse: nec si cœleste (32) contra proferatur oracu lum (33), sive annotatio sit, sit divina pragmatica sa ctio, providentissimæ legis regulas excusare debebit. Quo etiam in omnibus causis cupimus observari: ut general ter, si quid hujusmodi contra (34) jus vel utilitatem pu blicam in quolibet negotio proferatur, non valeat: Qui quid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit a tentatum: id navigii, quod excusatur, publicatione (3 corrigimus. Dat. Theod. A. xvii. et Festo Coss. 439.

De angariis, parangariis, et plaustris.

11. Iidem AA. ad Taurum Præfectum Prætorio.

NEminem ab angariis, vel parangariis, vel plaustris vel quolibet munere excusari præcipimus; cum a felicissimam expeditionem (36) nostri numinis omnium Pro vincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solit

(1) Et ita duabus pœnis afficiuntur: excommunicatione scil. et exilio.

(2) Sacrilegium committit, qui immunitatem Ecclesiæ violat.

(3) *l.* 45. *C. Th. de Episcop. l.* 16. Goth. Innovatum contra Canones non subsistit. Vide Goedd. *de Sequestrat. cap.* 1. *num.* 39. *et* 40. *ad* 46. et Alciat. *hic.* Ans.

(4) Quæ forte obtinuerat tempore Tyrannidis, *l.* 16. *Infr. h. t.*

(5) Adde *l.* 12. *Infr. h. t. Novell.* 6. *cap.* 1. *Nov.* 83. *c.* 1. *Nov.* 123.

(6) Atqui ad Imperatorem eundum videtur, *l.* 1. *Infr. de legib.*

(7) *l.* 52. *in fin. infr. de Episc. et cler.* ad differentiam novæ. *l.* 4. *Infr. de oper. publ.* est enim duplex Roma. *l. ult. Infr. in quib. caus. pign.* 7. *Eclog.* 17. *c.* 13. Constantinopolim Græci vocant, *νέαν ῥώμην.* Zonar. *act. concilii Chalced. cap.* 22.

(8) *l.* 45. *C. Theod.* 16. *tit.* 2. id est, Patriarchatus, *l.* 16. *Infr. h. t.*

(9) Imo ei antistat. *l.* 24. *Infr. h. t.*

(10) Pars legis 6. *C. Theod de itinere muniendo lib.* 15.

(11) Ecclesiæ a muneribus præsertim sordidis immunes, *εἰ μὴ εἰς ἀνανέωσιν γεφύρας ϗ ὁδοστρωσιῶν*, hoc est, exceptis pontium et itinerum instructionibus, *Synopsis Basil.* 1 *c.* 5. *l.* 7. *Infr. de oper. pub. l.* 4. *Infr. de priv. domus August. l.* 6. *C. Theod. de itinere muniendo, Nov.* 37. *et* 149. *c.* 3.

(12) *ὁδοστρωσιῶν* 5. *Eclog.* 1. *c.* 5.

(13) Stratum, *l.* 6. *C. Theod.* 15. *tit.* 3. *l.* 4. *Infr. de privil. dom. August.* murorum civitatis, putei publici et similium.

(14) Locupletes scilicet, non si solæ aut destitutæ reditu.

(15) Non sordido *Infr. h. t.*

(16) Pontium et itinerum instructiones non censentur inter munera sordida.

(17) Al. *Imp. Theodos. A. Isidoro PP. Illyrici*, ut legitur *in C. Th.* Russard.

(18) *Pars legis* 33. *C. Theod. de annon. et tribut. l.* 11.

(19) V. *l.* 12. *Infr. de annonis et tribut.*

(20) Capitationis voce tributum soli interpretatur Molinæus.

(21) Privilegii prætextu illicitum non debet committi, *l.* 1. *inf ubi senatores.*

(22) *Pars l.* 1. *infr. de collegiatis.*

(23) *l.* 5. *ff. de jure immunitat.*

(24) Hæc lex non pertinet ad eum qui se fingit clericum: ne enim se decanum mentienti alius subrogari potest, cum non s decanus. Sensus est itaque: Non servientem Ecclesiæ privilegio ca rere, ejusque loco alium subrogari.

(25) Admisso.

(26) Idem *l.* 2. *Infr. de navibus non excus.*

(27) V. *l.* 2. *Infr. de navibus non excusand.*

(28) Quo anni tempore fuerit felix hæc embola, vide *Edictum Justiniani* 13. *c.* 6.

(29) Embola felix transvectio specierum publicarum, v. *Edict Justin.* 13.

(30) Forte militaris.

(31) Publica utilitas cuilibet privati privilegio præferenda.

(32) Cœleste oraculum quid est? principis dispensatio.

(33) Hinc colligit Baldus privilegium generaliter indultum no includere casum utilitati publicæ contrarium, quem sequitur Lud et Florent. *cons.* 437. *col.* 2. idemque tradit *in l. id præsens. i fin. C. de privilegiis lib.* 11. Plura autem de hac re vide apu Ludov. Rom. *in l. si vero. §. de viro. ff. solut. matr.* et Feli *ad c. nonnulli. extr. de rescript.* Mod.

(34) Rescriptum obreptitium ipso jure nullum.

(35) Ecclesiæ nocet factum prælati, v. *c.* 76. *de reg. in* 6 *Edict. Just.* 13. *c.* 10.

(36) Ecclesiæ ab oneribus expeditionis non excusantur, 5. *Ecl.* ı *cap.* 7. *l.* 2. *Infr. de quibus muneribus, vel præst. l.* 21. *Inf de cursu publico.*

nobis ministeria exhiberi : licet (1) ad sacrosanctas Ecclesias (2) possessiones pertineant. Dat. 13. Kal. Mart. CP. VAL. A. v. et ANATOLIO Coss. 440.

Confirmatio privilegiorum ecclesiis concessorum. 1. *Abrogatio sanctionum sacris canonibus adversantium.* 2. *De salariis, quæ de publico ecclesiis præstantur.*

12. Impp. VALENT. et MARCIANUS A. A. Palladio P. P.

PRivilegia (3), quæ generalibus (4) constutionibus universis sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ religionis retro Principes præstiterunt, firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri.

§. 1. Omnes sane pragmaticas sanctiones, quæ contra (5) Canones ecclesiasticos interventu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, robore suo et firmitate vacuatas cessare præcipimus.

§. 2. Et quia humanitatis nostræ est, egenis (6) prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non desint (7): salaria (8) etiam quæ sacrosanctis ecclesiis in diversis speciebus de publico hactenus (9) ministrata sunt, jubemus nunc quoque inconcussa, et a nullo prorsus imminuta præstari: liberalitatique huic promptissimæ perpetuam tribuimus firmitatem. Dat. AETIO et STUDIO CONSS. 454.

De statutis, et consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ, ejusque personas.

Nova constitutio FRIDERICI (10) Imperatoris.

CAssa et irrita (11) esse denunciari per totam Italiam præcipimus omnia statuta et consuetudines contra libertatem Ecclesiæ ejusque personas, inductas adversus canonicas et imperiales sanctiones, et ea de Capitularibus (12) penitus aboleri mandat nova constitutio : et de cætero similia attentata (13) ipso jure nulla esse decernit : si quid contra fiat : pœnæ quæ statutæ sunt, imminebunt. Sed si per annum hujus novellæ constitutionis aliqui inventi fuerint contemptores, bona eorum per totum nostrum imperium impune ab omnibus occupentur.

De ultima voluntate mulieris Deo dicatæ.

13. Iidem AA. Palladio Præfecto Prætorio.

GEnerali lege (14) sancimus, sive vidua, sive Diaconissa, vel virgo Deo dicata, vel sanctimonialis mulier, sive quocunque alio nomine religiosi honoris, vel dignitatis fœmina nuncupata, vel testamento, vel codicillo suo (quod (15) tamen alia omni juris ratione munitum sit) Ecclesiæ vel martyrio (16), vel Clero, vel Monachio (17), vel pauperibus aliquid, vel ex integro, vel ex parte, in quacumque re vel specie, crediderit relinquendum : id modis omnibus ratum firmumque consistat : sive (18) hoc institutione, sive substitutione, seu legato aut fideicommisso per universitatem seu speciali, sive scripta, sive non scripta voluntate fuit derelictum : omni in posterum in hujuscemodi negotiis ambiguitate submota. Dat. x. Kalend. Maji CP. ARTHEMIO et VALENT. VIII. CONSS. 455.

De rebus Monachorum.

In AUTHENT. de monachis. §. illud quoque. col. 1. tit. 5. seu Novel. 5. c. 5. et Novel. 76.

INgressi (19) monasteria ipso ingressu se suaque (20) dedicant Deo : Nec (21) ergo de his testantur (22) : utpote nec (23) domini rerum.

In AUTHENT. de sanctissimis Episc. §. si qua. col. 9. tit. 6. al. 15. seu Novel. 123. cap. 38.

SI (24) qua mulier aut vir, liberis non extantibus (25), monasticam (26) vitam elegerit, et monasterium intraverit : monasterio (27), quod intravit, res (28) ejus competere jubemus. † Sed si persona liberos habens, antequam de rebus suis inter eos (29) disponat, monasterium

(1) Ecclesiæ obnoxiæ sunt angariis et parangariis expeditionis tempore. *Synops. Basil.* 5. *tit.* 1. *c.* 5. *et* 7. *l.* 2. *Infr. de quib. munerib. vel præstationib.*

(2) Et alium quemcunque *d. c.* 7. sed nec regiæ domus expeditionis tempore ab angariis et parangariis immunes. *l.* 21. *Infr. de cursu publico. Synops. Basil. ib. ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 22.

(3) *l.* 21. 22. *C. Theod. de sordidis et extraord. munerib.* 11. *l.* 16. *et l.* 34. *et* 38. *C. Theod. l.* 22. §. 1. *Infr. de Episc. Novell.* 131.

(4) Privilegia quædam generalia esse possunt.

(5) Canones, ubi agitur de re Ecclesiastica, juri civili præferendi.

(6) Optimi principis officium est, egenis prospicere.

(7) Hinc colligitur, voto pauperi alimenta, aut quid hujusmodi ususfructus nomine legari posse.

(8) Salaria hujusmodi ex vectigalibus suis detracta per singulas civitates Christiani principes alendis Ecclesiæ ministris addixerunt, hic, quæ sublata a Juliano Jovianus restituit 4. *Th.* 4. Ad eum modum Numa Vestalibus stipendium de publico statuit. *Liv.* 1. Ægypti reges sacerdotibus Ægypti tertiam vectigalium. *Diod.* 2. Plato eos, qui reipublicæ præficiuntur, ex publico alendos censet.

(9) Eleemosynæ consuetæ præstandæ sunt. Atqui sunt incertæ? non sunt, cum ex consuetudine, quæ et quantæ sint, appareat, *l.* 14. §. 1. *D. de alimentis vel cibariis legat.*

(10) Secundi. *Goth.* Fredericus II. ab Honorio III. Pontifice coronam accepit. Anno 1213. *Ans.*

(11) Ipso Jure, *l.* 12. §. 1. *supr. h. t.*

(12) *Capitularia*, libri statutorum *c. omnes in fin.* 36. *caus.* 11. *quæst.* 1.

(13) Attentata alienæ jurisdictionis usurpatio, v. Paponem 19. *arrest.* 3. *d' attentat.*

(14) Quæ hodie immutata duabus authenticis sequentibus.

(15) Religiosæ personæ etiam solenniter testari debent.

(16) *Martyrium* templum martyrum, *l.* 16. *Infr. h. t. l.* 7. *C. Th.* 9. *tit.* 18.

(17) Id est, cœtui, aut templo monachorum.

(18) Relinquimus morientes vel scripto, vel non scripto, idque vel instituendo, substituendo, legando, fidei committendo.

(19) Vide ad hanc Novell. Socinum *reg.* 180.

(20) Aliud ante ingressum. *Novell.* 5. *c.* 5. et certo casu post ingressum, v. *Authen. proximam.* Hæc interim authentica non servatur in Gallia, monasterium enim non succedit religioso, sed ab intestato proximi. Quin religiosi non succedunt proximis, nec monasterium eorum loco : nec potest secularis factus successionem revocare : sed nec religiosos liberos patres tenentur hodie heredes instituere, aut legitimam eis relinquere, v. Rebuffum *in prooœmio constit. gloss.* 5. *n.* 20. 21. 22. 23. 24. Putarem tamen casibus istis habendam rationem paupertatis nimiæ, et quæ sæpius accidit mendicitatis. *Goth.* Neque servatur hæc authentica in Belg. ubi monasteriis ad adquirendum principali rescripto opus est. *Edict.* 19. *Octob.* 1520. *et lat. introit. art.* 14. *addit.* 2. Ans.

(21) Testari de rebus Deo dicatis non possumus.

(22) Hoc ut verum sit, v. *Authenticam proximam.*

(23) Testari non possumus de rebus alienis.

(24) Hæc authentica non servatur in Gallia, ut dixi in superiore authentica.

(25) Vide Johan. Dauth. *de Testam. ad rubr. qui testam. fac. poss. num.* 176. Ans.

(26) Monastica vita stringit arctius, quam sacerdotium simplex.

(27) An saltem rei alicujus usum et dispositionem excipere, seu reservare sibi possint? Possunt utique : sed permittente tantum suo vel præposito, vel superiore.

(28) Omnes : etiam ususfructus commoditatem et emphyteuseos privatæ, immobilia, si modo monasterium ipsum talium sit capax (quod in feudis quæritur) maxime operarum obventiones, lucra futura, ut legata et relicta, v. Paponem 1. *arrest.* 8. *n.* 7.

(29) Non extraneos : hinc Baldus negat, monacho tum licere uxori dotem constituere, aut quasi ab ea quondam receptam cavere, vel de restituendis usuris alicui cavere.

intret, liceat ei postea inter eos dividere (1), *legitima* (2) *nulli deminuta : et quod eis non dederit, monasterio competet. Sed si omnem* (3) *substantiam inter eos filios dividere voluerit, sua persona filiis connumerata, partem sibi retineat, quæ monasterio competere debet. Sed si post ingressum monasterii moriatur* (4), *antequam inter eos dividat; filii legitimam percipient, reliqua substantia monasterio competente* (5).

De alienatione, oppignoratione, emphyteusi rerum Ecclesiæ. De acquisitione prædii sterilis aut onerosi.

14. Impp. LEO (6) et ANTHEMIUS AA. Ilanatio (7) Præfecto Prætorio.

JUbemus (8), nulli posthac Archiepiscopo in hac urbe Regia sacrosanctæ (9) orthodoxæ Ecclesiæ præsidenti, nulli Oeconomo, cui (10) res ecclesiastica gubernanda mandatur, esse facultatem fundos, vel prædia sive urbana, sive rustica, res postremo immobiles, aut in his prædiis colonos, vel mancipia constituta, aut annonas civiles (11) cujuscunque suprema, vel superstitis voluntate ad religiosas ecclesias devolutas, sub cujusque (12) alienationis specie ad (13) quamcunque transferre personam: sed ea etiam prædia dividere (14) quidem, colere, augere, et ampliare: nec ulli iisdem prædiis audere cedere: verum sive testamento quocunque jure facto, seu codicillo, vel sola nuncupatione, legato seu fideicommisso, aut mortis causa donatione, aut alio quocunque ultimo arbitrio, aut certe inter viventes habita largitate, sive contractu venditionis, sive donationis, aut alio quocunque titulo quisquam ad præfatam venerabilem Ecclesiam patrimonium suum, partemve certam patrimonii in fundis, prædiis, sive domibus, vel annonis, mancipiis (15) et colonis, eorumque peculiis voluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine ulla penitus immutatione conserventur. † Scientes nulla sibi occasione vel tempore, ad vicissitudinem beneficii collocati (16), aut gratiæ referendæ donandi, vel certe hominibus volentibus emere, alienandi aliquam facultatem permissam: nec si omnes cum religioso Episcopo, et Oeconomo clerici in earum possessionum alienationem consentiant: ea enim, quæ ad beatissimæ ecclesiæ jura pertinent, vel posthac forte pervenerint, tanquam ipsam (17) sacrosanctam et religiosam ecclesiam, intacta convenit venerabiliter custodiri: ut sicut ipsa religionis et fidei mater (18) perpetua est, ita ejus patrimonium (19) jugiter servetur illæsum.

§. 1. Sane, si hæc nostræ perennitatis statuta audaci spiritu et mente sacrilega quisquam Oeconomorum, vel hominum temeranda crediderit, ipse quidem, qui protervo ausu Ecclesiastica prædia donationis, vel emptionis seu commutationis [titulo], vel cujuscunque contractus alterius nomine (nisi eo modo, quo nunc (20) statuimus acquirere [vel habere] tentarit; omnem hujusmodi fructum propriæ temeritatis amittat: et pretia quidem et munera (21), quæ ejus rei gratia data fuerint Oeconomo, sive aliis quibuscunque personis, ecclesiæ lucris et commodis acquirantur (22): prædia autem, et in his omnibus constituta, ab ipsis clericis (23) et temporalibus œconomis cum fructibus seu pensionibus, vel accessionibus totius medii temporis vindicentur, ut tanquam penitus a nullo empta vel vendita teneantur: quia ea quæ contra leges fiunt, pro (24) infectis habenda sunt.

§. 2. Oeconomus autem, qui hoc fecerit, imo fier

(1) Testari monachus potest inter liberos, hoc casu ut ex *Novella Leonis* V. de his, quæ adquisivit post ingressum. Ideoque posse videtur in his substituere. Ad hæc potest testis esse quoque in testamento, et testamenti executor dari: aut si id ei non licet, executori a consiliis esse. Bald. *hic.*

(2) Monachus liberis relicturus, quam minus potest legitimam eis relinquit; quam plurimum virilem sibi retinere debet.

(3) Jason *hic num.* 5. colligit *ex hoc vers.* Monasterium loco filii haberi, *cap. in præsentia, Extr. de probat.* vide *can.* 9. *caus.* 19. *quæst.* 9. Ans.

(4) Patre monacho ante divisionem bonorum præmortuo, liberi solam legitimam deducunt, quibus ideo monasterium favorabilius videtur.

(5) Non jure hereditario, sed cujusdam acquisitionis. Inde negant interpretes, monasterium ad inventarii confectionem adstringi: cum proprie non sit heres, v. Grassum *lib. sent. §. hered. quæst.* 6.

(6) Hujus legis mentio sit *Nov.* 7. Goth. De hujus legis materia vide Salicet. Bart. Bald. *h. l.* Tiraquell. *de constit. possess. part.* 3. *limit.* 13. Menoch. *de arbitrar. lib.* 2. *cent.* 2. *cas.* 172. Guilhelm. Rodian, *tr. de reb. Eccles. non alienand.* confer. *l. fin. C. de fund. rei privat. l.* 11. *et ibi notat.* Ans.

(7) Armasio, *ut l.* 31. *Infr. de Episcopis et Cleric.* cujus in Zenone mentionem Ang. Glycas et Constantinus Manasses faciunt.

(8) Ad legis hujus pleniorem intellectum vide præter allegata et notata hoc loco opportune a Gothofredo, Tiraquellum *in tract. de jur. constit.* 3. *part.* 13. *limit.* Lapum *cons.* 49. Doct. *ad cap. edoceri. extr. de Rescript.* Oldrad. *cons.* 209. Guid. Papæ *quæst.* 355. Rot. *decis.* 10. *de restit. spoliat.* Alexand. *cons.* 81. *num.* 16. *et seq.* Paris. *ad cap. in præsentia. n.* 105. *extr. de prob.* Pileum *quæst.* 2. Ludov. de Penna *in l. litibus. in* 2. *col. infr. de agric. et censit.* Hostiens. denique *ad cap. cum inter nos. §.* 1. *extr. de verb. sig.* Mod.

(9) Id est, majori Ecclesiæ Constantinopolitanæ. Hoc privilegium postea porrectum est ad reliquas majori subjectas, *l* 17. *Infr. h. t.* et tandem ad omnes Ecclesias *Novell.* 7.

(10) Oeconomi Ecclesiæ munus id erat, res Ecclesiasticas gubernare, ut hic, quæ cura post Episcopis ipsis demandata.

(11) Annonæ, sportulæ, pensiones immobilibus adnumerantur *Nov.* 7. *in pr. Nov.* 120. *c.* 1. sic in feudis, feudum de camer est, cum ex arca domini certum stipendium solvitur: de cavena cum ex cellario domini præstantur annonæ 2. *feud.* 1. v. Cujac. 1 *Feud.* 1. *in princ.*

(12) Cujuscunque. *Hal.* Alienationis verbo continetur venditio donatio, permutatio. Interpretes tamen volunt, prælatum poss ecclesiæ præjudicare in adquirendis, non in adquisitis, v. Roland a Vall. 1. *consil.* 15. *num.* 23.

(13) Res Ecclesiasticæ immobiles, aut quasi immobiles a nullo et in nullum alienari possunt.

(14) Puta cum aliena Ecclesia. *Nov.* 94. *c.* 2. vel culturæ gratia: (Hujusmodi divisio non est alienatio, *l.* 38. *D. famil. erc isc. l.* 86. *in fin. D. de leg.* 2.) vel si privatus agit ad divisionem. Necessitas enim probabilem facit divisionem, *l.* 27. *ff. de manumiss. test.*

(15) Rusticis scilicet *arg. l.* 6. §. 1. *infr. de secund. nupt. l.* 4 §. 5. *ff. de censib.* v. Cujac. *Novell.* 7.

(16) Colorati, ita legit Baldus, adde Cujac. *Nov.* 7. color hic plerumque donatione quæritur, ut donari dicatur ἐπ' ἀντιδώρῳ id est, remunerandi gratia, *Nov.* 120. *c.* 1.

(17) Intelliguntur ipsa templa, vide *Nov.* 7 *c.* 10.

(18) Ecclesia fidei mater, *l.* 16. *in fin. Infr. h. t.*

(19) Patrimonium Ecclesiæ (quantum fieri potest) perpetuum esse debet.

(20) Id est, *Infr. h. t.* Goth. Adeoque hic Emptor pro malæ fidei possessore habetur: Rationem vid. apud Govar. *Relect. cap. malæ fid.* §. 7. *de errante et dubitante. num.* 10. adde *l.* 7. *C. de agric. et censit. lib.* 11. Ans.

(21) Cujacius *d. l.* hoc verbo intelligit ἀντίδωρα.

(22) Illicite contrahens, pretii soluti (aliud si nondum solutum est) amissione privatur: quod tamen ei ab Ecclesia remitti potest.

(23) Aut eis tacentibus, a quovis, quin ab ipso œconomo qui alienavit.

(24) Contra leges quæ fiunt pro infectis habenda. v. *l.* 5. *Infr. de legibus.*

passus fuerit (1), vel quacunque prorsus hujusmodi venditione, seu donatione, vel commutatione, [nisi ea, quæ præsenti lege concedimus] postremo in quacunque alienatione consenserit: commissa sibi Oeconomatus administratione privetur (2), deque ejus bonis, quodcunque exinde incommodum ecclesiæ contingerit, reformetur: heredesque (3) ejus, et successores, ac posteri super hoc facto sive consensu, competenti ab ecclesiasticis personis actione pulsentur.

§. 3. His tabellionibus, qui hujusmodi contractuum vetitorum (4) ausi fuerint instrumenta conscribere, irrevocabilis (5) exilii animadversione plectendis.

§. 4. His quoque judicibus (6), vel jus gestorum habentibus, qui hujusmodi donationum vel contractuum vetitorum gesta confecerint, dignitatis propriæ et bonorum omnium spoliatione damnandis.

§. 5. Sane ne (7) omnis religiosis Oeconomis commodæ provisionis via, et occasio venerandis Ecclesiis profutura videatur exclusa: id, quod utile plerunque judicatur, sub cautelæ observatione necessario procedere concedimus. Si (8) quando igitur vir religiosus œconomus hujus regiæ urbis Ecclesiæ perspexerit (9) expedire, ut desideranti cuiquam certarum possessionum atque prædiorum (urbanorum scilicet sive rusticorum) ad jus Ecclesiasticum pertinentium temporalis, ususfructus possessio pro (10) ipsius petitione præstetur: tunc ejus temporis, quod inter utrosque convenit, sive (11) in diem vitæ suæ ab eo, qui desiderat, postuletur, pacta cum eo, qui hoc elegerit, ineat Oeconomus, atque conscribat: per quæ et tempus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur: et manifestum sit, quod quisque acceperit ab invicem (12) hujusmodi beneficii (13) gratia; præstando quidem ecclesiastici prædii pro tempore usumfructum: post statutum autem tempus et placitum (14), ipsorum redituum proprietate ad dominium, et jus ecclesiasticum recurrente firmiter: ita scilicet ut sive completo spatio, quod fuerit inter eos constitutum, sive mortis suæ tempore (si hoc quoque convenerit) is qui possessionem ecclesiasticam et certorum redituum usumfructum habendi gratia interveniente pacto susceperit, non minus quam alterius tantæ quantitatis, quantæ (15) acceperit reditus, cum ipsorum prædiorum dominio et rebus immobilibus, eorumque colonis et mancipiis ecclesiæ derelinquat: Nisi enim hac conditione pacta inita fuerint, ea quoque decernimus non valere, sed possessionem Ecclesiasticam, tanquam nullo jure transcriptam, in jure ipsius, atque dominio permanere, et ab ecclesiasticis œconomis vindicari. D. CP. JORDANE, et SEVERO Coss. 470.

In AUTHENT. de non alienandis aut permutandis. §. non igitur. col. 2. tit. 1. seu Novel. 7. c. 1. et in auth. de Alienat. et emphyt. §. hoc etiam super ipsis. et §. hoc vero jubemus. col. 9. t. 3. seu Novell. 120. c. 6. et 7.

HOc (16) jus porrectum est ad omnem (17) venerabilem locum, omneque collegium, quod actio pia constituit: ut nec res eorum pignorentur (18). Et hoc perpetuo servetur in his rebus immobilibus, quæ (19) ab imperiali domo prædictis locis applicantur. In cæteris (20) eatenus excipitur, si debitum urget. † Quod si ex mobilibus solvi non possit: primo (21) res immobiles specialiter dentur pignori: quarum fructus creditor sibi reputet tam in sortem, quam in usuras usque ad quartam (22) centesimæ. † Quod si (23) nolit creditor ita accipere: tunc ordinator (24) domus apud eum, a quo ordinatur, habi-

(1) Agens, et consentiens pari pœna puniuntur. *l.* 13. *ff. de* [..]*is qui not. infam. l.* 6. *ff. de jure patronat.* Ans.

(2) Per sententiam. Unde colligunt verbum præsentis vel præ[..]eriti temporis intelligi ipso jure: futuri vero per sententiam, si [..]ita fuerit sententia: nisi verbo futuri temporis addatur verbum [..]mox, *illico*, *omnimodo*, vel simile: nisi verbum futuri temporis [..]roferatur a testatore, *Gloss. l.* 16. *in verb. decernimus. infr. h. t.* [..]ald. *l.* 1. *infr. de his, quæ pœnæ. Gl. in leg. criminali.* 5. [..]*nfr. de jurisd. l. si quis in tantam.* 7. *C. unde vi. l.* 1. *infr.* [..]*e pedaneis judic.* v. Cremensem *singulari* 7. Romanum *singulari* 1.

(3) Ob rem male administratam, datur actio in œconomum, usque successores.

(4) Scriptor punitur, vide *l.* 5. §. 9. *D. de injur. l.* 15. *infr.* [..]*e decurionibus.* Tabellio vetitum instrumentum conficiens irrevo[..]bili exilio puniendus, v. *l.* 16. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Bello[..]s. 1. c. 1. *et* 8. *n.* 10. *Nov.* 134. *c.* 11. *et* 2. *feud.* 52.

(5) Hoc innuit, non omne exilium irrevocabile. v. Papon. 3. [..]*tar. tit. de Rapeau de ban.*

(6) Judices et actuarii, contractui vetito autoriatem præbentes, privantur dignitate, et omnia bona amittunt.

(7) Adde *l.* 24. §. 1. *D. de minorib. l.* 12. §. 1. *ff. de ad*[..]*in. et peric. tut.*

(8) Hæc verba referuntur c. 10. *quæst.* 2. *can. ea enim* §. *si* [..]*conomus.*

(9) In alienatione rei Ecclesiasticæ requiritur, ut justa causa [..]bsit: necessitatis scilicet vel utilitatis: ideoque transactio supe[..]ribus causis destituta, reddetur inutilis, vide Roland. 1. *con*[..]. 16. *num.* 16.

(10) Id est, prædia Ecclesiastica urbana vel rustica in tempora[..]n usumfructum petenti dari possunt, *Novell.* 7. *cap.* 4.

(11) Ususfructus temporalis fit pacto ad certum tempus, vel ad [..]tam suscipientis.

(12) Sic restitue *ad invicem. Hujusmodi beneficii gratia præ*[..]*ando quidem etc.* Porro hæc verba innuunt hic agi de mutuo usu, Ecclesia fundum (forte remotum) diviti alicui cui (is proximus est) in usum vitæ dare possit, ea lege, ut vicissim ab eo fundum alium (sibi forte vicinum) fruendum accipiat, *Nov.* 7. *cap.* 4. ibi ἕτερον εὐθὺς πρᾶγμα κατὰ δεσποτείας δίκαιον ἀντιδιδόναι τῇ ἐκκλησίᾳ.

(13) Mutui scil.

(14) Placitum temporum proprietate ad dominium etc. *Hal.*

(15) Quantam acceperat reditus etc. *Hal.*

(16) 10. *quæst.* 2. *c. ea enim* 2. Id specialiter Ecclesiarum intuitu concessum fuerat, *l.* 14. *supr. h. t.* Goth. De jure Canonico, in alienatione rei Ecclesiæ non requiritur tanta solennitas; sed sufficit utilitas quæ alienationem suadet, accedente tamen consensu et subscriptione Capituli: *cap.* 1. *extr. de his, quæ fiunt a prælat. junct. can. sine exceptione.* 52. c. 12. *quæst.* 2. Adeoque solennitates hic relatæ hodie non servantur. Neque illud mutatum: propterea, quod hæ authenticæ *d. caus.* 12. *quæst.* 2. insertæ, et quasi canonizatæ sint, a Gratiano enim privata autoritate insertio illa facta est. v. Canis. *de diff. utr. jur. n.* 20. Ans.

(17) Nullus locus religiosus alienari aut pignorari potest.

(18) Subaudi, sine solennitate, de qua vid. Socin. *reg.* 110.

(19) Ecclesiæ rem immobilem ab Imperatore acceptam alienare ac pignorare non potest etiam alteri Ecclesiæ, v. *Nov.* 120. *c.* 7.

(20) Ecclesia res immobiles a privato acceptas alienare potest, si debitum urget.

(21) Adde *l.* 12. *in fin. ff. de relig.* In alienationibus rerum Ecclesiasticarum alia solennitas hodie servatur, vide *Decisiones Rotæ*, *decis.* 135. Rebuff. *in proœmio const. gloss.* 5. *n.* 25. *et in compendio alienationis rerum Ecclesiastic.*

(22) Quarta centesimæ est quadrans usura levissima, ut si solvantur annuatim *trois pour cent.* quadringentesima pars sortis quolibet mense.

(23) Sublata spe quæstus, languent commercia *l.* 8. *infr. de rescind. vend.*

(24) Vel ejus loco procurator specialis, aut cum libera, aut certi negotii. Is enim potest accipere, si negotium aliter explicari non potest. Bald. *hic.*

tis (1) *absque dispendio gestis, juret* (2) (*majore parte ibidem servientium* (3) *consentiente*), *et debitum existere, nec ex mobilibus* (4) *solvi posse: quo subsecuto, per viginti dies rem Ecclesiæ* (5) *venalem esse publice* (6) *notum sit; ut plus offerenti* (7) *detur, pretio* (8) *modis omnibus pro debito dando: aliter* (9) *enim res emptori non conceditur: et hoc inscribatur* (10) nihil esse factum in ea re ad damnum divinæ domus. † *Emptore vero non invento, res æstimata districte creditori detur in solutum, addita* (11) *in pretio universæ æstimationis decima parte, et accedente consensu ordinatoris, et majoris partis ibidem servientium: Sit tamen ea res mediocris* (12) *inter cæteras, inspecta ipsius qualitate* (13) *et quantitate et onere.* † *Et is* creditor *hic intelligatur, qui, quod credidit, probat in* (14) *utilitatem divinæ domus processisse.*

In Authent. de non alienandis aut permutandis. §. sicut autem. col. 2. tit. 1. seu Novell. 7. cap. 12.

SIcut (15) *alienatio rerum Ecclesiæ interdicitur: ita prohibetur, ne qua sterilis* (16) *ei detur* (17) *possessio, aut alioqui onerosa, veluti fiscalium nomine vel onere.*

In Authent. de non alien. §. quia vero cognovimus. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 11. et in auth. de alien. et emph. §. et quoniam. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 7.

MUlto (18) *magis prohibetur ipsius Monasterii alienatio, qua redeat in antiquum statum, et secularem usum.*

In Authent. de alien. et emph. §. si vero non sint. versi. œconomis. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 5.

QUibuscunque (19) *modis hoc jus aliis permittitur: interdicitur certis personis, res hujusmodi accipere, ut Oeconomo, ejusque cognatis: alioqui bona eorum et Oeconomorum, et ordinatorum, quibus conjuncti sunt, post mortem eorum pervenient ad Ecclesiam, de qua rem accipiunt.*

In Authent. de non alien. aut permut. §. quia vero Leonis. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 5. et col. 9. tit. 3. de alien. et emph. §. Si vero præter hæc. seu Nov. 120. c. 11.

QUi res jam dictas non (20) *gratuito alienationis titulo citra* (21) *formam legis* (22) *accepit; rem quidem cum omni incremento medii temporis restituat: ejus autem quod dedit, nullam actionem contra venerabilem locum* (23), *sed adversus eum* (24), *qui alienavit, habet.* † *Donatarius* (25) *autem et rem cum omni causa, et fructum restituat, et aliud tantundem.* † *Creditor quoque, restituta re pignorata, crediti actionem contra solum pignoris datorem habeat.* † *Emphyteusis acceptor, et ab ea cadat: nec quod dedit repetat: immo statim solvat, quod soluturus esset uno quoque anno, si jure contraxisset: sed melius dicitur, omnimodo denegandas esse actiones hujusmodi acceptori.*

In Authent. de alien. et emph. §. si vero quædam sunt col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 1.

SI quas ruinas habent memoratæ divinæ domus, quas reædificare non valent, et hæ in emphyteusim dentur perpetuam: emphyteuta usuro materia habitationis depositæ domus (26), *ut pensio diminuatur, in tertiam partem ab ea, quæ stantibus adhuc ædificiis colligebatur, aut primitus eo reædificante ex adjectis illi per æstimationem pensionibus, medietas detur religiosæ domui: nam priore casu ab initio emphyteusis præstanda est pensio.*

In Authent. de non alien. §. quia vero Leonis. col. 1 tit. 2. seu Nov. 7. c. 3. et in auth. de alien. et emph. §. et hoc quidem. ver. licentiam. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 6.

PErpetua quoque emphyteusis in his permittitur rebus, si res in eorum geratur præsentia, quibus hoc adsignatur lege (27): *jurantibus his quorum interest*, ex eo

(1) Hodie etiam in Francia scriptura adhibetur ab initio. Rebuffus *in compendio de alienation. rerum Ecclesiastic. num.* 10.

(2) Rebuffus negat hodie requiri juramentum ordinatoris *cap.* 1. *de rebus Ecclesiar. non alienand. in* 6.

(3) Seu capituli, *d. cap.* 1. vide Rebuffum *ibid. num.* 17. vel episcopi. Cujus? utriusque: et ejus in cujus diœcesi res sita est, et ejus in cujus diœcesi ipsi contrahentes vivunt. Rebuffus *ibid. num.* 22.

(4) Quo nomine intelliguntur actiones, et nomina ex re mobili, non immobili provenientia. Bald. *hic*.

(5) De cujus utilitate agitur. Interpretes tamen volunt, unitis duabus Ecclesiis fundum unius pro alterius utilitate distrahi posse. v. Bald. *hic*. v. quæ scripsi ad *l.* 12. *Infr. de prædiis, et aliis rebus minorum.*

(6) Subhastationes bonorum Ecclesiæ fieri debent. *arg. l.* 4. *Infr. de fide et jure hastæ*: per viginti dies, *ut hic*: Rolandus a Val. 1. *consil.* 33. *num.* 13. quas tamen Rebuffus *d. l. num.* 20. negat requiri jure Canonico.

(7) Plus licitanti, *au plus offrant et dernier encherisseur*, res addici solet. *l.* 4. *Infr. de fide et jure hastæ.*

(8) Id est, ea lege, ut pretium acceptum creditoribus Ecclesiæ numeretur.

(9) Emptor rei Ecclesiasticæ curiosus esse debet, quo pretium vertatur: facit *l.* 3. §. 9. *in fin. ff. de in rem verso. l.* 15. §. 13. *ff. de reb. cred.*

(10) Actuarii vice, ad emptoris securitatem. Puto itaque, sic ubi, maxime scripturam in hujusmodi alienationibus requiri.

(11) An id æquum, aut licitum jure poli? vide quæ notavi ad *Novell.* 120. *c.* 6. *in fin.*

(12) Quid si alienari prohibita? v. *Nov.* 120. *c.* 9.

(13) Rei æstimatio qualitate, quantitate, et onere judicatur.

(14) Quod in dubio præsumitur ex confessione Episcopi et Capituli: alias qui emit ab Ecclesia, qui eidem credit, numerationem factam, et conversionem pecuniæ in utilitatem Ecclesiæ probare cogitur. Bald. *hic*.

(15) Quid si nuncius Ecclesiæ pecuniam amisit? non est periculum emptoris. *l.* 11. *infr. de rebus cred.*

(16) Aut damnosa.

(17) Fingamus hereditatem damnosam ab Ecclesia aditam, non confecto inventario? ultra vires hereditarias non tenebitur. *Bald.*

(18) Res ad Ecclesiam pertinentes prohibentur alienari, ergo multo magis ipsa Ecclesia. Propter Ecclesiam res vetantur alienari multo magis non alienabitur ipsa Ecclesia. Potentior enim est prohibitio in causa, quam in causato.

(19) Sensus est: certis casibus res Ecclesiasticæ a quovis emi aut conduci possunt, at non ab Oeconomo ejusque cognatis: quin minus ab illo, quam ab ejus cognatis: et merito, nam alienatio facta per prælatum in consanguineos non præsumitur in Ecclesiæ sed ipsorum consanguineorum utilitatem facta, v. Alc. 1. *præsump.* 29. Et tamen quibus casibus tutori res pupillares licet vendere, easdem eidem emere licet, sed et ejus uxori *l.* 5. *Infr. de contrahend. empt.* Baldus addit, Episcopo permitti beneficium conferre adgnatis.

(20) Gratuito res non emitur, cum ex forma legis emitur.

(21) Res illicite distrahitur, quoties cessat causa vel forma requisita in alienatione.

(22) *l.* 54. *Supr. h. t.*

(23) Nisi facta sit locupletior.

(24) Id est, adversus administratorem.

(25) Nota de his actibus præsertim quæri in rebus Ecclesiasticis: de donatione, ut hic, de venditione, *Supr. h. t.* de mutuo, *vers. cred. Infr. h. t.* emphyteusi *vers. emphyteusis. infr. h. t.*

(26) Domus ruinosa Ecclesiæ in perpetuam emphyteusim dari potest. Imo in tertiam generationem tantum, *Nov.* 7. *c.* 3. *v. d. c.* 3. *v. Nov.* 120. *c.* 1. *in fin.*

(27) *l.* 14. *Supr. h. t.*

contractu nihil ad læsionem divinæ domus effici : *solito reditu ipsius rei, qui fuit cum* (1) *divino juri dedicaretur, non minuendo nisi in sextam partem : aut, si* (2) *ob cladem deminuta fuerit, tunc pro constante nunc pensione in emphyteusim detur.* † *Quod si res pretiosa* (3) *quidem est, parum tamen, aut nihil præstat pensionum, res subtiliter æstimanda est, ut ex hac pensio justa constituatur. Ea tamen sola dentur in emphyteusim, quæ ad hoc congrua videntur Oeconomo et aliis gubernatoribus.*

In AUTHENT. de non alien. et permutan. §. Sinimus igitur. col. 2. const. 1. seu Novell. 7. c. 2.

SEd et permutare (4) *Principi* (5) *licet pro re majori, meliori, vel æquali, si Respublica hoc exposcit* (6), *et pragmatica forma super hoc præcedente.*

In AUTHENT. constitutio quæ ex adscriptio. §. quia igitur. col. 5. tit. 9. al. 7. seu Nov. 54. c. 2.

ITem sibi invicem recte permutant (7) *cum utriusque indemnitate, eorum scil. consensu interveniente, qui* (8) *supra referuntur.*

In AUTHENT. de alien. et emph. §. Si vero quis de prædictis. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 7.

ITem prædium propter onus (9) *fiscale inutile alienatur, gestis (ut supra) conficiendis, eodem juramento præstito, id est,* quod alia de causa non alienatur, nisi ut immunitas ejusdem venerandæ domus servetur.

Non solvens canonem per biennium vel rem deteriorem faciens, privatur emphyteusi.

In AUTHENT. de alien. et emphyt. §. Si vero quis aut locator. col. 9. tit. 3. seu Nov. 120. c. 8. et de non alien. §. scire. col. 2. tit. 1. seu Nov. 7. c. 3. §. 2. et 120. c. 8.

QUi (10) *rem hujusmodi conductam vel in emphyteusim acceptam, fecerit deteriorem, aut emphyteuticum canonem per biennium* (11) *non solverit* (12), *hac lege repelli* (13) *potest* (14) : *ut tamen solvat totius temporis pensionem, et id, in quo rem læsit, resarciat : non* (15) *repetiturus, si quid impendit nomine meliorationis.*

In AUTHENT. de alien. et emph. §. Si vero aliquis voluerit. col. 9. tit. 3. seu Novell. 120. c. 2.

HÆc usus præstatio locum habet in omni domo religiosa, quo finito, res utraque pleno (16) *jure perveniat in domum jam dictam : nec tributis quidem gravata majoribus sit ea res quæ datur invicem, et ejusdem reditus sit.*

Si quis donaverit oratorii seu xenodochii aut nosocomii, aut ptochii construendi causa.

15. (17) Imp. ZENO.

SI (18) quis donaverit aliquam rem mobilem vel (19) immobilem vel se moventem (20), aut jus [aliquod] personæ Martyris aut Prophetæ, aut Angeli, tanquam ipsi postea oratorium ædificaturus : et donationem insinuaverit (21), apud quos necesse est, cogitur opus quamvis (22) nondum inchoatum fuerit, perficere per se vel per heredes, et perfecto operi dare ea, quæ donatione continentur. Idem et in Xenodochiis, et Nosocomiis et Ptochiis obtinet, licentia danda Episcopis et œconomis convenire ipsos. His vero adimpletis, administratio secundum ea quæ his, qui liberalitatem exercuerunt, visa fuerunt, et secundum præscriptos fines fiat.

Rescissio eorum quæ tempore tyrannidis fuerant innovata.

16. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA.
Sebastiano (23) PP.

DEcernimus, ut antiquatis ac infirmatis funditus his, quæ contra ipsum orthodoxæ religionis Deum quo-

(1) Hic casus referendus est ad res Ecclesiasticas, quarum reditus solo tempore non clade aliqua diminutus est. De analogia justi pretii fundorum et redituum vid. Molinæum *tract. de usur. quæst.* 5. *n.* 113.

(2) Non hic agitur de remittendo colonis reditu ob cladem : agitur potius de locanda re Ecclesiastica, clade aliqua diminuta.

(3) Pretiosa prædia interdum parum aut nihil præstant pensionum.

(4) Rei Ecclesiasticæ certis casibus dominium permutari potest, ut hic.

(5) Id est, cum Imperatore.

(6) Vide Salicet. *hic.* Sed et compelli potest Ecclesia, propter publicam utilitatem, ut rem suam vendat. Qua ratione et dominus tenetur agrum suum opportuno loco situm ad erigendum in eo patibulum, figendamve crucem, pro supplicio de facinorosis sumendo, magistratui vendere. Joann. Andr. *in addit. ad Speculat. tit. de execut. sentent.* Hippolit. de Marsil. *in l.* 1. *ff. ad leg. Corn. de sicar. num.* 27. Eandemque ob causam vicinus cogitur vicino vendere viam justo pretio. Boer. *quæst.* 322. *num.* 2. Ans.

(7) Ecclesiæ scilicet dominium.

(8) Relatum est in referente, adde *c. ult. de reb. Eccles.*

(9) Prædia propter onus fiscale Ecclesiæ inutilia alienari possunt.

(10) Id est, quicunque, sive privatus, sive alia Ecclesia.

(11) Continuum scil. triennium expectandum est inter privatos. *Nov.* 7. *c.* 3.

(12) Quid si læserit ? Baldus præsenti usu, non perpetuo privari posse putat. *l.* 3. *Infr. de locato.* Læsionem intellige, non modicam, circa proprietatem dolo vel lata culpa datam. Quid si colonus ignoret vivat necne, pensio tamen Ecclesiæ solvatur ab ejus procuratore ? Expelli non poterit, nisi probata coloni morte, saltem per famam aut conjecturam : præsumitur enim quis vivere, vide Alciat. 1. *præsumpt.* 41.

(13) Qui re male utitur, ea expelli potest : quod in Gallia locum non habet, v. quæ notavi ad *l.* 2. *Infr. de jure emphyteutico.*

(14) Nisi intra modicum tempus moram purgaverit : modicum, puta diei unius. *Bald.*

(15) *l.* 2. *Infr. de jure emphyteutico. Nov.* 7. *c.* 3. *Novell.* 120. *c.* 8. alias si non fuisset in culpa, repetiturus. *l.* 3. *Infr. de jur. emphyt.*

(16) Id est, directo.

(17) Contii interpretatio. Hanc autem legem edidit Antonius Augustinus. Aliam editionem habet Cujacius 12. *obs.* 28. sumptam *ex* 3. *Ecl.* 3. *fol.* 35.

(18) Ὁ συστησάμενος δωρεαστικὸν etc. ab eo qui donationis instrumentum confici curavit ad extruendum vel oratorium, vel xenonium, vel nosocomium, promissa per Episcopos et œconomos exigantur : nihilominus tamen arbitratu suo rem administret. *Synopsis Basil.* 3. *ex tit.* 5. *c.* 8.

(19) Nota hæc rerum genera κίνητον, ἀκίνητον, αὐτοκίνητον, δίκαιον : quibus addi cupio quod scripsi ad *l.* 93. *ff. de V. Sign.* adde *l.* 30. *ff. de usurpat. et usucap.*

(20) Moventia separantur a mobilibus. Ut in *l.* 7. *C. de bon. quæ lib.* vid. Joann. Robert. *Recept. lect.* 2. *cap.* 30. Ans.

(21) Instrumentum insinuatæ donationis Græci δωρεαστικὸν, ut ὠνικὸν instrumentum emptionis, v. Cuj. *d. loco.*

(22) Res ita habet : Olim donatio re perficiebatur, hodie vero consensu *l.* 10. *D. de donationibus.* sine acceptatione non est *l.* 8. §. 3. *D. de bon. lib.* et in illo loco Terentii, *Dos Pamphile est decem talenta.* Pamph. *Accipio.* Nisi dixisset, *Accipio.* dos non esset, inquit Donatus. Debet igitur donatarius scire rem sibi donatam. Et hoc est, quod Græci dicunt donationem μονομερῶς factam non valere : excepto tamen casu hujusce legis, quo donatio facta (insinuata tamen) valet κατὰ μονομέρειαν ex pollicitatione, vide Cujacium *d. loco.*

(23) Vide quæ scripsi ad *l.* 9. *Infr. de incestis.*

*

dammodo (1) facta sunt, in integrum restituantur (2) universa, et ad suum ordinem revocentur, quæ ante professionem (3) nostræ mansuetudinis de orthodoxæ religionis fide, et sanctissimarum Ecclesiarum et martyriorum statu firmiter obtinebant (4): his, quæ contra hæc tempore (5) Tyrannidis (6) innovata sunt, tam contra venerabiles ecclesias, quarum sacerdotium gerit beatissimus ac religiosissimus Episcopus Patriarcha nostræ pietatis pater Acacius (7), quam contra cæteras, quæ per diversas (8) provincias collocatæ sunt, necnon et reverendissimos earum antistites, seu de jure sacerdotalium creationum, seu de expulsione cujusquam (9) Episcopi a quolibet his temporibus facta, seu de prærogativa in Episcoporum concilio, vel extra concilium ante alios residendi, vel de privilegio Metropolitano vel Patriarchico (10) sub iisdem impiis temporibus, penitus antiquandis: ut cassatis (11), et rescissis, quæ per hujusmodi sceleratas jussiones aut pragmaticas sanctiones aut constitutiones impias sive formas subsecuta sunt, quæ a divæ recordationis retro principibus ante nostrum imperium, et deinceps a nostra mansuetudine indulta vel constituta sunt, super (12) sanctis ecclesiis et martyriis, et religiosis episcopis et clericis aut monachis, inviolata serventur. † Sacrosanctam quoque hujus religiosissimæ civitatis ecclesiam, et matrem nostræ pietatis, et Christianorum orthodoxæ religionis omnium, et ejusdem Regiæ Urbis sanctissimam sedem, privilegia et honores omnes super episcoporum creationibus, et jure ante (13) alios residendi, et cætera omnia quæ ante nostrum imperium, vel nobis imperantibus habuisse dignoscitur, habere in perpetuum firmiter Regiæ Urbis intuitu judicamus, et sancimus. Datum 16. Kalend. Jan. ARMATIO V. C. (14) Coss. 476.

De alienatione, oppignoratione et emphyt. rerum ecclesiæ.

17. (15) Imp. ANASTASIUS.

PRivilegia magnæ Ecclesiæ Constantinopoleos (16), et sub ipsa administratarum et sustentatarum venerabilium domorum custodiuntur.

§. 1. Aliæ autem Ecclesiæ et monasteria et ptochia et xenodochia et orphanotrophia ejusdem civitatis et confiniorum ejus, et quæ sub ordinatione Episcopi ejusdem sunt, quique ab eo ordinantur Metropolitæ, aut qui ab illis, immobile quid aut civiles (17) panes ne alienanto, nisi utilis sit venditio aut hypotheca, aut permutatio, aut perpetua emphyteusis. Hoc est, quando pretium ejus, quod venditur (18), aut mutuum, quod sub hypotheca sumitur, profuturum est ad liberationem debiti ex successione contracti, aut ad usus alios necessarios loco venerabili impendentes, aut ad aliam magis necessariam rem redimendam (19), aut ad imminentem venerabilis domus restaurationem: et si permutationem (20) faciant, eam faciant cum (21) re magis necessaria, et reditum non minorem eo, quod datur, habente, et emphyteusim (22) quo-

(1) Id est, quocunque modo: vel dic, in Deum factum videri, quod in ejus Ecclesiam factum est.

(2) Ad intellectum h. l. vide Cujac. *lib.* 3. *observ.* 19. Et caussam, seu historiam, cur hæc lex fuerit lata, vide Baron. *tom.* 6. *Annal. ad annum Christi* 472. *fol.* 225. Guidon. Panciroll. *var. lect. lib.* 2. *cap.* 165. Ans.

(3) Profectionem: et recte: intelligit autem suum profugium in Isauriam metu Basilisci.

(4) *l.* 22. *Infr. de Episcopis et cleric.*

(5) Tyrannidis tempore acta adversus Ecclesias antiquantur. *Goth.* Vid. Panormitan. *consil.* 61. Ans. De tyrannis hoc notatu dignum sub Gallieno et Valeriano triginta tyrannos imperium Romanum dehonestasse, et hinc inde discerpsisse, Valeriano ipso bellis Persicis occupato: Gallieno ejus filio abdomini et ventri ita nato, ut dies ac noctes vino et stupris orbem terrarum perderet, ut vel mulieres eo melius imperarent. Trebell. Pollio *in Gallien. et* 30. *tyrannis.* Aliis etiam temporibus, sui, hoc est, alii quoque tyranni fuere: de quibus v. 2. Evagr. 7. *et* 16.

(6) *l.* 6. *Supr. h. t.* Leo intelligit *Basiliscum*, qui fere biennio Orientis imperium tenuit, et in eo Chalcedonense concilium ac Leonis tomum condemnavit, missis ad universos Episcopos litteris, quas συλλαβὰς ἐγκυκλὶυς, Evagrius et Nicephorus vocant: Acacio Patriarchæ Constantinopolitano multas subditas provincias ademit, parumque abfuit, quin ipsum expelleret. Suidas in voce βασιλίσκος. quemadmodum multos etiam Episcopos ex variis urbibus expulit: sed opera Hanarii, de quo v. *ad l.* 14. *Supr. h. t.* Basilisco expulso Zeno imperium recepit, v. Nicephorum Evagrium scholasticum 2. *c.* 3. *et seq.* Theodorum anagnostem *l.* 2. Zonaram *in Basilisco*, Procopium, Jordanem, qui hanc legem constituit, qua infirmantur acta Basilisci. De eadem tyrannide Basilisci, adde *l. ult. Infr. de incestis*. De tyrannide Odenati, v. *l.* 4. *C. de ingen. manumiss.* Trebell. Poll. *in Odenato et Zenobia*. Avidii et Cassii *l.* 7. *Infr. ad l. Jul. majest.* Licinii *l.* 1. *C. Theod. de infirmandis his, quæ sub tyrannis*. Maximi *l.* 7. *C. Theod. d. tit.* Herculiani *l.* 13. *C. Theod. ib.* de Totila adde *pragmaticam Justiniani c. ult.* his adde Bartoli tractatum de tyrannis: et Baldum hic explicantem, qui sint tyranni, v. Cujac. 3. *obs.* 19.

(7) Patriarcha Constantinopolitanus, de quo superius dixi.

(8) Epistolas, ἐγκυκλὶυς intelligit, de quibus dixi *Supr. h. t.*

(9) Id perpetravit Basiliscus apud Antiochiam, Alexandriam, Ephesum, Tharsum, Chalcedonem, Hierapolim, Constantiam, Theodosiopolim, Mopsuestiam.

(10) Prærogativam vocat *lex* 6. *Supr. h. t.* prærogativa hæc adsidendi et præcedendi ante alios fuit, *Infr. h. t.* unde προεδρία etiam dicitur. Cedebat uni Romano Constantinopolitanus *Novell.* 131. *cap.* 2. Differt aut privilegium patriarchæ a privilegio metropolitani. Sunt enim inferiores metropolitani patriarchis sive archiepiscopis: superiores tamen sunt Episcopis, vide Cujac. *hic.*

(11) Adde *Authent. cassa et irrita. Supr. h. t.* Hinc Baldus, omnia facta tempore tyrannidis justo dominio adveniente cassari debent. Baldus *hic*, et Rolandus a Valle 1. *consil.* 4. *num.* 24. 25. negant tyrannum præscribere posse dominium: seu dominium tyrannicum præscribi posse. Eodem modo intrusi nunquam præscribunt beneficium. *c.* 12. *quæst.* 2. *can. alienationes.* minus legitime quæsita dignitas vel officium etiam non præscribitur, *l.* 55. *Infr. de decurionibus.* adde *l.* 11. *Infr. de liberali caus.*

(12) Valent tamen emancipationes, donationes insinuatæ, venditiones, sententiæ, arbitria, compromissa, pactiones, professiones, deposita, et similia tempore tyrinnadis facta, de quibus v. *l.* 9. *C. Th. de infirmand. his quæ sub tyran. etc. lib.* 15. *tit.* 14. Bald. *hic*, etiam de statutis, processibus, et judiciis, et contractibus, et testimoniis, de electionibus prælatorum factis sub tyrannide agit. Valent etiam præscriptiones: cujus rei extat elegans exemplum apud Cic. 2. *offic.* ubi de Arato Sicyonio loquitur: cujus meminit Plutarch. *in Arato*. Alias, quæ tyrannidis tempore gesta sunt, tyrannide sublata, nullius sunt momenti: unde dicendum videtur, civitatem bello captam, si libertatem suam recuperaverit, recuperare sua pristina jura, nomina et actiones ab ipso tyranno in alium tempore tyrannidis translatas: de quo vide Fabium 5. *c.* 10. Hotom. *quæst.* 5.

(13) Dixi de Patriarcho *supr. h. t.*

(14) Adde et Basilisco, sed hic in fastis omittitur ut tyrannus, et quod ejus memoriam damnaverit Zeno. Quod accidit etiam Entropio sub Arcadio et Honorio. *l.* 17. *C. Theod. de pœn.* et Heracliano, sub Honorio, et Theodosio. *l.* 13. *C. Theod. de infirm. his, quæ sub tyrannis gesta sunt*, *l.* 21. *C. Theod. de pœnis*, vide Cujac. 3. *obs.* 19. *et* 16. *obs.* 14.

(15) Interpretatio Contii. Hujus legis meminit *Nov.* 7. et specialem appellat, directam scil. tantum ad Ecclesiam Constantinopolitanam, non generalem.

(16) V. *l.* 14. *supr. h. t. Novell.* 7. *in princ.*

(17) Πολιτικὴν σίτησιν.

(18) Res Eccletiastica vendi aut pignorari justis de causis potest.

(19) Puta captivos *Nov.* 120. *c.* 9.

(20) Res ecclesiæ permutari potest, si id Ecclesiæ utile sit.

(21) Qui rem magis necessariam, aut reditus non minoris adquirit, non læditur.

(22) Res Ecclesiastica in Emphyteusim dari potest. *Novell.* 7. *c.* 3.

ue [faciant] absque reditus diminutione, aut de re seu ossessione minus idonea [seu fœnea (1)] : nam quæ b sterilitatem damnosa sunt, donari (2) et concedi ossunt.

§. 2. Id vero, quod gestum erit, non aliter valeat, isi una ex supradictis causis in actis manifestetur, Byantii quidem apud Magistrum (3) census (4) : in proinciis autem apud defensores (5) (civitatum) propositis sanctis scripturis (6) : et pro Ecclesiis quidem præntibus Oeconomis (7), et qui in his morantur, cleris : pro (8) monasteriis autem, præsentia requiritur Abtum, et cæterorum monachorum: pro ptochiis vero adinistratoris, et ministrorum, et pauperum : pro xenoniis autem, administratoris, et omnium, qui invenienr, ministrorum gubernationis : et similiter in orphanophiis observator (9) : ita ut obtineat, quod pluris (10) placuerit, consentiente etiam episcopo locorum, quibus consuetum est fieri. Non valente Magistro cens, aut defensore se excusare, quominus suscipiant ac mprehendant venerabilem domum, in qua talis conficir actio indemniter, et defendant ipsam : subjiciantur im, ob prætergressionem, pœnæ auri librarum vigin. Et post hæc fiant instrumenta mentionem facientia caurum, et monumentorum confectionis, et appellatios (11) eorum, qui adfuerunt, et apud quem confecta sunt.

§. 3. Si quid autem supradictorum prætermissum fue- : tam fœnerator (12), quam emptor excidat ipsa re credito, et pretio, qui vero in permutationem accepit, id (13), quod dedit, et id qnod cepit, amittat: qui ro in emphyteusin super (14) propriam vitam accepit, donationem, vel concessionem prohibitam; reddit quod cepit, et quantitatem alteram, quanti est id, quod dan est.

§. 4. Locum autem habent prædicta, et in futuris Ecclesiasticis rebus, et in præteritis (15) aut præsentibus.

§. 5. Existentibus autem rebus mobilibus extra (16) sacra vasa, et sufficientibus ad dictas causas, cesset necessariarum immobilium rerum, et panum (17), tam alienatio quam hypotheca.

De reditu ecclesiæ Constant. assignato, ut exequiæ gratis fiant.

18 (18) Imp. Anastasius (19).

MAgna etc. Constitutio adsignat magnæ ecclesiæ Constantinopoleos, septuaginta librarum auri reditum, eam ob causam, ut scilicet exequiæ (20) sine sumptu et gratis fiant in urbe Constantinopolitana, et usque ad novos (21) muros, et Blachernas (22). Nam Sycæ (seu Sycorum (23) transitus) pars sunt civitatis. Statuit contra delinquentes pœnam quinquaginta auri librarum.

De insinuatione donationis.

19. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

ILlud, quod ex veteribus legibus (licet obscure positis) a quibusdam attentabatur, ut *donationes* (24) super piis (25) causis factæ, licet minus in actis intimatæ (26) essent, tamen valerent; certo et dilucido jure taxamus : ut in aliis quidem casibus jura vetera super intimandis donationibus intacta maneant. Si quis vero donationes usque (27) ad quingentos solidos in quibuscunque rebus fecerit, vel in (28) sanctam ecclesiam, vel in xenodochium, vel in nosocomium, vel in orphanotrophium, vel in ptochotrophium, vel in gerontocomium (29), vel in brephotrophium, vel in ipsos pauperes, vel in quamcumque civitatem : istæ donationes etiam circa (30) actorum confectiones convalescant (31), sin vero amplioris quantitatis donatio sit (excepta (32) scil. imperiali donatione) non (33) aliter valeat, nisi actis (34) intimata fuerit. Nulli danda licentia, quacunque alia causa, quasi

(1) Η παντελῶς ἄπορυ ὄντος, hinc fœnea possessio. ἄπορος τις ... vide *Nov.* 7. *c.* 12.
(2) Res Ecclesiasticæ interdum donari possunt, vel saltem non ...mi, *Nov.* 7. *c.* 12.
(3) De *Magistro census*, vide *Nov. Leon.* 44.
(4) Insinuationes fiebant apud Magistrum census.
(5) Vide *Infr. de defensoribus civitatum.*
(6) De hac consuetudine *alibi* dicam.
(7) Nota de Oeconomo Abbate, et administratoribus ptochii, xenodochii, et orphanotrophii.
(8) Abbatis et monachorum præsentia requiritur in alienatione, ...nore, et emphyteusi rei jurisve ad monasterium pertinentis.
(9) Orphanotrophii.
(10) Pluribus quod placet, sequendum.
(11) Προσηγορίας.
(12) Creditor δανειστής.
(13) Adde *l.* 2. §. 4. *ff. de administr. et peric. tut.*
(14) Nota de emphyteusi accepta ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ζωήν.
(15) Vide *l.* 7. *Infr. de legibus.*
(16) Si res Ecclesiasticas vendi necesse est, inchoandum a mo...bus, exceptis vasis sacris, aut sacra supellectile. Nec igi... sacra vasa poterunt pignorari? Imo possunt apud Gallos, ...m a monacho, ignorante et invito Abbate. vide Paponem. 1. ...est. 1. *Arrest.* 8. 10.
(17) Civilium scilicet. vide *in princ. supr. h. t.*
(18) Interpretatio Contii.
(19) *Novella* 59.
(20) Exequiæ sine sumptu et gratis fieri debent. vide *Nov.* 59. ... *can.* 13. *q.* 2. *can. questa est.* 12. *can. postquam.* 13. *et* ...*ent.* vide Tertull. c. 13. *Apologet.*
(21) De quibus vide *l.* 8. *infr. de operibus publicis.*
(22) *Blachernæ* novum palatium Constantinopolitanum, unde ...hernensis portus, Blachernense templum, Cedrenus *in Michae...albo.* Blachernense suburbium. *Nov.* 159. male apud Willel...m Tyrium 2. *de bello sacro* 7. Blasquema.

(23) Is locus hodie *Pera* appellatur. vide *Nov.* 59. *c.* 5.
(24) Quid, si liberatio fiat sortis, non usurarum? Quid, si remuneratio juris quæsiti, non quærendi? idem dicendum. At non idem in donatione facta ob præmium emancipationis et meritum specialiter expressum, et confessione judicialiter facta coram judice insinuationis. Quid, si donator renunciavit insinuationi, vel juravit ratum habiturum donationem, non insinuatam? Hoc non proderit donatori, nam qui ita jurat vel renuntiat, donat.
(25) Ut est redemptio captivorum, *l.* 36. *infr. de donat.* Porro de privilegiis piæ causæ vide *hic* Bart. et Bald. Socinum *reg.* 310. *ubi enumerat* 62. *privilegia piæ causæ*: Tiraquellum *in tract. piæ causæ, ubi plura, hoc est,* 167. *privilegia enumerat :* Grassum *lib. sent.* §. *testamentum, quæst.* 17. 18. 19.
(26) Id est, insinuatæ.
(27) Donatio ecclesiæ, vel pauperibus usque ad 500. aureos facta, valet : etiamsi non insinuata sit. Jam fingamus ita donatum : centum ex fundo A. ducenta ex fundo B. trecenta ex fundo C. dono. Hujusmodi donatio estne insinuanda? Si conjunctas summas inspexeris, erit, ut vult Bartolus et Baldus, insinuanda : sin minus, non erit insinuanda ex Speculatoris sententia. Prior tamen sententia verior est : propter actus unitatem, et fraudis vitationem, v. Bald. *hic.* Goth. Adde Paris. *Consil.* 77. *vol.* 1. Oldrad. *cons.* 252. Anton. Merend. *controv. lib.* 1. *cap.* 14. Ans.
(28) Piarum causarum genera observa.
(29) *l.* 22. *infr. h. t.*
(30) Citra *Hal.* et ita restituit Leunclavius ex Basilicis. adde *l.* 36. *infr. de donat.*
(31) Nisi in fraudem alterius factæ: possunt enim revocari, utcunque sint insinuatæ.
(32) Vide *l.* 34. *infr. de donat.* vide *Novell.* 52. *c.* 2.
(33) Donatio facta pauperibus non aliter valet, quam si facta sit præsenti alicui, qui donationem pauperum nomine ratam habeat. vide Socinus *reg.* 107.
(34) Judicis ordinarii, scil. cujus tamen decretum non est necessarium. vide *Nov.* 15. *c.* 3.

pietatis jure subnixa, præter (1) eas, quas specialiter (2) exposuimus, introducenda, veterum scita super intimandis donationibus permutare. Dat. 528. (3) *Cont.*

De annona militari.

20. (4)

NEc (5) ex sacra forma vel Archiepiscopi (6) jussu militaris (7) ad oratoria, vel clericos, vel monasteria transferatur; quasi deficientibus numero corporibus.

Sequitur alia epitome a Contio in hunc codicem relata.

21. Imp. Justinianus A.

NEque (8) per sacras formas, neque per jussionem Magistratuum, licet transferre militares annonas ad pias domos, aut clericos.

De alienatione rei sacræ.

22. Idem A. Demostheni Præfecto Prætorio.

SAncimus (9), nemini licere, sacratissima (10) atque arcana vasa, vel vestes, cæteraque donaria, quæ ad divinam religionem necessaria sunt, (cum etiam *veteres leges* ea, quæ juris divini sunt, humanis nexibus non illigari sanxerint) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: sed ab his, qui hæc suscipere ausi fuerint, modis omnibus vindicari tam per (11) religiosissimos Episcopos, quam per Oeconomos, nec non et sacrorum (12) vasorum custodes: nulla eis actione relinquenda, vel super recipiendo pretio, vel fœnore exigendo, pro quo res pignoratæ sunt: sed omnibus hujusmodi actionibus respuendis, ad restitutionem eorum omnibus modis coarctari: Sin autem vel conflata sunt, vel fuerint, vel alio modo immutata vel dispersa: nihilominus vel ad ipsa corpora, vel (13) ad ipsa pretia eorum exactionem competere sive per in rem, sive per condictionem, sive per in factum actionem: cujus tenor in multis, et variis juris articulis sæpe est admissus: Excepta (14) videlicet causa captivitatis, [et famis] in locis his, in quibus hoc (quod abominamur) contigerit: Nam si necessitas fuerit in redemptione captivorum, tunc et venditionem prælatarum rerum divinarum, et hypothecam, et pignorationes fieri concedimus: quoniam non absurdum est, animas (15) hominum quibuscumque vasis, vel vestimentis præferri. Hoc obtinente non solum in futuris negotiis, sed etiam in judiciis pendentibus (16).

In Authent. de alien. et emphyt. §. penult. in fin. col. 9 tit. 3. seu Novell. 120. cap. 10.

PRæterea sit habeat Ecclesia superflua (17) vasa, cum debitrix sit, nec aliunde solvere possit, ne quid immobile alienetur, vel distrahatur: integra ea (gestis habitis coram eo cujus est loci ordinatio) vel aliis locis venerabilibus oblata dentur, vel conflata cuilibet alii vendantur, quo magis debitum persolvatur. Qui autem acceperit hoc contra hanc observationem, eisdem pœnis subjaceat quæ in rebus immobilibus sunt proditæ.

De lucrativorum inscriptionibus.

23. Idem A. Demostheni Præfecto Prætorio.

SAncimus, res ad venerabiles Ecclesias, vel xenones vel monasteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia (18) vel ptochotrophia, [vel nosocomia,] vel brephotrophia, vel denique ad aliud tale consortium descendentes ex qualicunque curiali (19) liberalitate, sive inter vivos, sive mortis causa, sive in ultimis voluntatibus habita, a lucrativorum (20) inscriptionibus (21) liberas immunesque esse: lege scilicet, quæ super hujusmodi inscriptionibus posita est, in aliis quidem personis suum robur obtinente: in parte autem Ecclesiastica vel aliarum domuum, quæ hujusmodi piis consortiis deputatæ sunt

(1) Adde et donationem factam pro redemptione captivorum, ut et eorum, qui in custodia publica sunt, quibus facta donatio etiam ultra 500. solidos, valet sine insinuatione, *l.* 36. *infr. de donat.*

(2) Jura specialia non debent extendi, nisi ad similia, in quibus aut par, aut major est ratio, *l.* 10. §. 6. *ff. de excus. tut.* (fallit hoc in odiosis, *l.* 2. *infr. de patribus qui filios suos*) tunc enim non fit proprie extensio, sed inesse jure id dicitur.

(3) Data videtur Justiniano A. II. Cos.

(4) 54. *Synopsis Basilic.* 7. *ex lib.* 5. *tit.* 1. *c.* 10.

(5) Interpretatio Leunclavii.

(6) Alii legunt ἀρχόντων. Cujacius legit ἀρχικῆς, 12. *obs.* 28.

(7) Militaris annona ad oratoria, clericos, et monasteria non transferenda.

(8) Interpretatio Contii.

(9) Huc referenda est sanctissima Ambrosii sententia, *quæ officiorum libris continetur, relata in can.* 70. *aurum. caus.* 12. *quæst.* 2. Aurum, inquit, habet Ecclesia, non ut servet, sed ut eroget et subveniat in necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nihil adjuvat? *et post*, Nonne melius conflat sacerdos pro alimonia pauperum, si aliqua subsidia desunt, quam si sacrilegus, contaminat et asportat hostis? *et post*, melius fuerat, ut vasa viventium servares, quam metallorum. Dices, *timui*, *ne templo Dei ornatus deesset?* Aurum sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur: ornatus sacrorum, redemptio est captivorum: *et post*, in his tribus generibus (alimenta pauperum, captivorum redemptionem, et mortuorum sepulturam intelligit) vasa Ecclesiæ etiam initiata (hoc est consecrata) confringere, conflare et vendere licet. Hæc sanctus Ambrosius.

(10) §. 8. *Inst. de rerum divis. l.* 1. *infr. de sepulchro*, *Nov.* 7. *cap.* 8.

(11) Episcopus potest pro rebus sacris sui Episcopatus agere.

(12) Vasorum sacrorum custos κειμηλιάρχης: *Nov.* 40. cui κειμήλια Ecclesiæ commissa, Theoph. §. 8. *Inst. de rerum divis.* Locus ubi ea vasa custodita, κειμηλιαρχεῖον, et κειμηλιοφυλάκιον, *Nov.* 70. *c.* 4. *in fin. l.* 20. §. 1. *infr. de agricolis, et censitis.*

(13) Libellum observa, *Peto rem, si extat: alias, si non extat, æstimationem.*

(14) *D.* §. 8. *d. c.* 8. *Nov.* 65. *Nov.* 120. *cap.* 10. adde 12. *qu.* 2. *can. Augustino.* 2. *can. Apostolicos* 13. *can. et sacrorum* 14. *can. sacrorum* 15. *can. sicut* 16. *et can. Aurum ecclesia habet, non ut servet et can. Gloria episcopi est, pauperum inopiæ providere etc.* Ob eam causam Socrates 7. *c.* 21. narrat Acacium Amidenum episcopum conflasse vasa omnia aurea et argentea, hoc clericis dicto palam, ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὐδὲ πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν. Cui simile est illud Alexandri Imperatoris, in sacris quid facit aurum? Persius *satyr.* 2. *in fin.* vide Cujacium *ad Novell.* 7. Extat et aliud exemplum elegans de venditis vasis Ecclesiæ, ob famem publicam a Cyrillo Hierosolymorum episcopo, cujus meminit Sozomenus 5. *Trip.* 37. Tradit quoque Victor *lib.* 1. *de persecutione Vandalorum* Carthaginensem episcopum, ut captivos a Vandalis et Mauris liberaret, vasa aurea, et argentea vendidisse. Ita Marius et Carbo adversus Syllam diffidentes aurea atque argentea templorum ornamenta conflarunt. 7. *Valer.* 6.

(15) Animas hominum, vitam, sc. et corpora, vasis et vestimentis quibusvis præferre oportet.

(16) V. *l.* 7. *infr. de legib.*

(17) Vasa superflua ecclesiæ distrahi possunt, *ut hic, et Novel.* 120. *cap.* 10. Lignea quædam olim constat fuisse; de quibus Bonifacius interrogatus, an liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit: Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur: nunc e contrario lignei sacerdotes aureis utantur calicibus. V. *acta Concilii Triburiensis, cap.* 18. *et de consecratione, distinct.* 1. *cap.* 44.

(18) *l.* 19. *supr. h. t.*

(19) *Novell.* 131. *c.* 5. *in fin.*

(20) Vide *l. un. infr. de imponenda lucrat. descript.* Lucrativi tituli sunt, hereditas, legatum, fideicommissum, donatio causa mortis, donatio inter vivos, dos, donatio propter nuptias: non emptio, non permutatio, vide Cujac. *ad d. l. un.*

(21) *Descriptionibus.*

igorem suum, pietatis intuitu, mitigante. Cur enim non ciamus discrimen (1) inter res divinas et humanas? et uare non competens prærogativa cælesti favori conservetur?

§. 1. Quam oportet non solum in casibus, quos futuim tempus creaverit, sed etiam in adhuc pendentibus et idiciali termino, vel amicabili compositione needum (2) pitis obtinere.

§. 2. Recitata Septimo (3) miliario hujus inclytæ civitis, in novo Consistorio Palatii Justiniani.

De tempore actionis loco pio competentis, de actionibus ex Legatis, vel fideicommissis.

24. Idem A. JULIANO P.

UT inter (4) divinum publicumque jus et privata commoda, competens discretio sit: sancimus, si quis quam reliquerit hereditatem, vel legatum, vel fideimmissum, vel donationis titulo aliquid dederit, vel ndiderit, sive sacrosanctis Ecclesiis, sive venerabilibus nonibus (5), vel ptochotrophiis, vel non asteriis mascurum, vel virginum, vel orphanotrophiis, vel brephophiis, vel gerontocomiis, necnon (6) juri civitatum, l donatorum, vel venditorum, vel relictorum, eis sit ngæva exactio (7), nulla temporum solita præscriptiocoartanda. † Sed et si in redemptionem captivorum ædam pecuniæ, vel res relictæ, vel legitimo modo dotæ sunt: et earum exactionem longissimam esse censeıs. † Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum mehujusmodi actiones circumcludi: sed ne videamur in finitum hanc extendere, longissimum (8) vitæ homim tempus eligimus, et non aliter eam actionem finiri ıcedimus, nisi (9) centum (10) annorum curricula exserint: tunc enim tantummodo hujuscemodi exactionem evanescere sinimus. † Sive itaque memoratis religiosissimis locis vel civitatibus hereditas, sive legatum vel fideicommissum fuerit relictum, sive donatio vel venditio processerit, in quibuscunque rebus mobilibus, vel immobilibus, vel se moventibus, sive pro redemptione captivorum quædam fuerint derelicta, vel donata: sit eorum pene perpetua vindicatio, et ad annos centum (secundum quod jam dictum est) extendatur: nulla alia exceptione temporis inhibenda, sive contra primas personas, sive contra heredes vel successôres eorum moveatur.

§. 1. In his autem omnibus casibus, non solum personales actiones damus; sed etiam in (11) rem, et hypothecariam, secundum nostræ constitutionis tenorem, quæ legatariis et fideicommissariis hypothecariam donavit: et supradictis omnibus unum tantummodo terminum (12) humanæ vitæ (13) imponimus, id est, centum metas annorum.

§. 2. Hæc autem omnia observari sancimus et in his casibus, qui vel postea fuerint [nati], vel jam in judicium deducti sunt. D. D. N. JUSTINIANO. P. P. A. Coss. 528. Goth. 48.

De præscriptionibus, in auth. de eccles. tit. §. pro temporalibus autem. col. 9. tit. 14. al. 6. seu Novel. 131. cap. 6.

QUas (14) actiones alias decennalis, alias vicennalis, alias tricennalis præscriptio excludit: hæ, si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur: usucapione triennii, vel quadriennii præscriptione in suo robore durantibus: sola (15) Romana ecclesia gaudente centum annorum spatio vel privilegio.

(1) *l.* 23. *infr. h. t.*

(2) *l.* 4. *in fin. infr. de contract. judic.* adde *Novell.* 115. *c.* 1.

(3) *Novell.* 118. *in fin.* Septimum miliarium palatium, quod in suburbio Constantinopoleos, in quo Justinianus juri dicunnovum consistorium extruxerat: quod et simpliciter *Septimum* citur. vide Cujac. 20. *obs.* 3.

(4) Vide *l.* 22. *supr. h. t.* Porro quod Ausonius sic distinguit, aliud sacrum, publicum et privatum, ad διχοτομίαν reduci pot: Jus est publicum vel privatum, Publicum aliud sacrum, ud in magistratibus. vide Cujac. 15. *obs.* 33.

(5) *Xenonis* voce non modo peregrinorum hospitia, sed ægroton significantur. Imo et quælibet hospitia. Hesych. Pollux 3. *et* 4.

(6) Vide quæ scripsi *ad l.* 16. *ff. de verb. sign.*

(7) Cur ita? quia recta, sine traditione, dominium rerum emrum, donatarum, legatarum, transit in Ecclesiam: dummodo nen adquisitionem admittat. Potest enim Ecclesia abstinere, et nunciare beneficio hujus legis. vide Molin. 1. *consuet.* §. 22. *n.* 133.

(8) *l.* 56. *ff. de usufruct. l.* 8. *in fin. ff. de usufruct. legato:* 9. adde §. 1. *Infr. h. t.* hinc colligunt nonnulli, quemlibet præsumi tum annis vivere: de qua præsumptione v. Alciat. 1. *præsumpt.* 44. *hic.* Cæpolam *cautela* 118. Contra Decius *in l. ult infr. de edict. D. riani, et ibi* Molin. et Menochius 6. *præsumpt.* 49. ubi pleime explicat, quamdiu homo vivere præsumatur: dixi ad *l.* 5. *. soluto matr.* Cæterum quando quis præsumatur mortuus, vid. *ad l.* 6. *ff. de Senatusc. Silaniano.*

(9) *Nov.* 9. quæ ad occidentales Ecclesias pertinet, ut hæc ad ntales, hodie sublata est. Huic præscriptioni centum annorum dragınta annorum præscriptio substituta est, per *Nov.* 111. *c.* *et Nov.* 131. *c.* 6. et ita quæ privatis competunt actiones, exluntur præscriptione annorum 30. quæ Ecclesiis 40. vide Cujac. *. observ.* 5. *et ad Novell.* 111. An hæc correctio etiam pertiad legata captivorum redimendorum causa relicta? Theodorus *Novell.* 111. negat pertinere: movetur, quod id nominatim non abrogatum, ut in Ecclesiis: verum id quoque abrogatum esse tat. 3. *Basil.* 5. c. 3. vide Cujac. *c.* 34. *de præscr.*

(10) Eodem jure gaudet Respublica, et civitas. vide Bart. Bald. asonem, *n.* 10. *hic.* Matth. Afflict. *decis.* 67. Roland. a Val*e lucro dot. quæst.* 75. *n.* 30. A. Gabriel *tit. de præs. Con-* 16. Ans. Causam et historiam cur et qua occasione hæc lex sit, post Procopium et Suidam narrat Grot. *flor. spar. hic*:

S. L. Cur centum anni vitæ hominis longissimum tempus hic constituuntur? Dioscorides commentitiam hanc rationem adfert, quod cor hominis ad annos 50. crescat duabus drachmis in singulos annos: a 50. ad centesimum annum totidem drachmis decrescat. Inde fieri, ut annum 100. homo non excedat. Eadem fuit opinio Ægyptiorum relata a Plinio, 11. c. 37. Varro 5. *de lingua Latina*, seculum 100. annorum spatium, longissimæ vitæ in homine esse refert. Inde in ludis secularibus præco populum ad eosdem ludos vocabat, quos nemo unquam vidisset aut visurus esset. 7. Plin. Festus *in seculares.* Censorinus *de die natali.* Platina *in vita Fabiani.* Trebell. Poll. *in Claudio* dixit 120. annos homini ad vivendum datos: quo loco etiam refert Mosen 125. annis vixisse, idque vitæ spatium ei a numine constitutum. adde *Genes.* 6. Staseas Peripateticus annos 84. vitæ humanæ spatio tribuit, eo abs spatio. extra stadium quasi vitæ homines decurrere. Censorinus *de die natali*. c. 14. unde Varro 12. Hebdomadibus fatalem hominis vitam describit. Plato 81. Solon 70. annos tantum tribuit. Laërt. *in Solone.* Alii 60. *lib. epigram. Græcorum* 3.

(11) Vide *l.* 1. 2. *Infr. comm. de legatis.* Goth. Ergo dominium rei civitati, vel Ecclesiæ, aut in redemptionem captivorum legatæ, aut donatæ, ipso jure sine traditione transit. facit *l.* 23. *ff. de rei vindic.* confirmat Jason *hic num.* 4. 5. 7. *cap.* 2. *extr. de consuetud.* Bald. *lib.* 5. *Consil.* 86. Tiraquell. *de privileg. piæ causæ cap.* 13. 45. 46. *et* 107. *l.* 1. *et ibi Gloss. Cod. de Donat. quæ sub mod.* adde *l. Titia.* 64. *verb. recta via. ff. de furt.* Ans.

(12) Vide *supr. h. t. in princ.*

(13) Consule Bartulum *in l. tabularum.* §. *si dubitetur. in princ. ff. quemadm. testam. aper.* Cardinalem *in Clem.* 1. *de reb. eccl. non alienand.* de homine autem centum et viginti annorum vide textum *in Auth. de monach.* §. 1. et ad alia legis capita Ferrandum *explic. lib.* 2. *cap.* 2. et Pileum *quæst.* 133.

(14) *C. placuit*, 15. *caus.* 16. *quæst.* 3. *et c. decennii*, *caus.* 16. *quæst.* 4. *c. nemo*, *quæst.* 3. *caus.* 16. *et can.* 3. *quæst.* 4. *caus.* 16. Ans.

(15) *Novella* 9. Goth. An bene hic excipiat Ecclesiam Romanam: vid. Rittersh. *in expos. Nov. part.* 11. *cap.* 1. *n.* 10. *et seqq. et lib.* 4. *cap.* 14. *de differ. jur.* Ans. Adde Balb. *de præscript.* 1. *quint. princip. quæst.* 1. et Pinell. *ad auth. nisi triennale. C. de bon. matern.* S. L.

De prærogativa ecclesiæ Constatinopol. 1. De jure colonario. 2. De magistratu vel œconomo rem ecclesiasticam accipiente. 3. Dei rei ecclesiasticæ locatione vel emphyt.

25. (1) Imp. JUSTITIANUS.

CONSTANTINOPOLITANA (2) ecclesia omnium aliarum est caput (3).

§. 1. Jure colonario (4) facta concessio, irrita est in Ecclesiasticis, utpote neque jure cognita.

§. 2. Si in actu magistratus Constantinopoleos, per se vel mediam personam a magna ecclesia immobile accepit: id, quod gestum erit, irritum erit et dabit Ecclesiæ æstimationem rei. Similiter et Oeconomus. Si vero et per alium modum persuaserit, aut coëgerit pervenire ad se ecclesiasticam rem: et id, quod gestum fuerit, infirmum sit, et pro illo datum in personam ecclesiæ, restituitur ipsi: et præterea subjicitur pœnæ viginti auri librarum ipse, et ille qui rem dedit, et qui accepit ob eam rem, quod curavit fieri contractum, datum ipsi reddit duplum, et omnia adquiruntur ecclesiæ.

§. 3. Ultra (5) viginti annos res immobilis ecclesiæ ne locator.

§. 4. Solis locupletibus licet, et oportet Ecclesiasticas res in emphyteusim dare propter restitutionem aspectus. Excedi autem non oportet vitam emphyteusim capientis, et (6) duorum deinceps ejus heredum: neque revelari amplius sexta parte servati canonis in tempore traditionis. Si autem lædatur res instante tempore, expellitur, et damnum sarcit. Si vero negligenter versatus fuerit Oeconomus, aut minus idoneis in emphyteusim dederit, ipse agnoscat damnum.

De chartulariis, et œconomis.

26. (7).

CHARTULARII (8) ecclesiæ magnæ, neque per intermediam personam possunt accipere rem immobilem ipsius per conductionem, aut emphyteusim, aut alium modum.

§. 1. Fiunt Chartularii, præeunte libello, et ferente subscriptionem tam Patriarchæ quam Oeconomi.

§. 2. Et si quis ipsorum apparuerit surripuisse, aut transtulisse, aut alias inutilis esse, licet Patriarchæ, et Oeconomis eum expellere de catalogo.

§. 3. Fiunt autem ad scrinium Orientis, chartularii xv. ad Asianæ, xvi. ad Ponti, xv. ad (9) domestico rum, xv. ad Thraciæ, viii. ad Antiochi, vi. ad Cal podii, vi. ad expensarum, x. ad legatorum, ix.

§. 4. Et accipiunt ratione consuetudinum pro emphy teuticis quidem instrumentis, quinquagesimas (10): pr conductionalibus vero, et cæteris contractibus, centesiman

§. 5. Si vero supra (11) præfatum numerum chartul rius fiat, ejicitur, et dat ecclesiæ xv. libras: et qui fe cit illum, xx.

§. 6. Cum inquisitione diligenti œconomi discutiuntor sententia Patriarchæ, factam impensam ab emphyteutis et conductoribus, et administratoribus, unoquoque ex Oe conomis inquirente in sibi commissa administratione: re liquarum vero rationem inquirent ex jussione scripta Pa triarchæ, qui rationibus subscribet hoc, *Relegi* (12): quod extra hanc observationem discussum fuerit, de de mo sua Oeconomi præstabunt.

§. 7. Imputatæ autem seu accepto latæ impensæ, illatarum pecuniarum accipiunt Oeconomi (13) centes mas (14): qui autem plus accipit, et ministerii chartu larii, et sacra dignitate excidit.

§. 8. Incontinenti oportet Oeconomos singulis mensibu aut ad summum binis, rationes reddere apud arcarios (15) sin minus periclitabuntur.

Si quis domino nostro Jesu Christo reliquerit, 1. Aut alicui archangelo vel martyri.

27. Imp. JUSTINIANUS A. JULIANO P. P.

QUONIAM in plerisque nuper testamentis invenimus eju modi institutiones, quibus ex asse quis scripserat Do minum (16) nostrum Jesum Christum heredem, non (17 adjiciens oratorium, aut templum ullum, aut ipsum Do minum Jesum Christum ex semisse, vel aliis inæqualib partibus, alium vero quempiam ex dimidia, vel al portione (jam enim in complura hujusmodi testamen incidimus) cum videremus multam exinde incertitudine secundum veteres leges exoriri. Nos hoc etiam emendant sancimus; si quidem Dominum nostrum Jesum Christu scripsit (18) quis heredem vel ex asse, vel pro parte manifeste videri ipsius (19) civitatis, vel castelli, vel agri in quo constitutus erat defunctus, Ecclesiam sanctissima

(1) Epitome interprete Contio.

(2) Imo non Constantinopolitana sed Romana, *l.* 8. *ibi*; *Reddentes honorem. Supr. de summa Trinitate.*

(3) *Aliarum*, id est præter Romanam: *caput*, id est, ordine prima. ex *decret. concil. Constantinopolit. et Chalced. et l. decernimus.* 16. *supr.* Vid. Grot. *flor. spars. hic.* S. L.

(4) Παροικικῷ δικαίῳ. Jus Colonarium et *παροικικὸν de quo hic. Nov.* 7. *Nov. Leo.* 13. est libellaria alia ab emphyteusi. Libellaria venditio fit scriptura interveniente certo pretio, et hoc amplius, certa pensione constituta in annos singulos, et hac plerunque lege, ut stato condictoque tempore contractus renovetur numerato certo pretio vel arbitrario: Emphyteusis vero non solet renovari, non mutato possessore. Eadem emphyteusis sub lege meliorandi prædii datur. Libellaria non item. Libellaria, in perpetuum: emphyteusis, ad tempus. In libellaria aliqui interpretes volunt commisso locum esse post biennium, sicut in locatione: in emphyteusi post triennium, vide Cuj. 1. *Feud.* 2. *fol.* 480.

(5) Imo ultra permittitur, *Authent. perpetua* 7. *post. l.* 14. *supr. h. t.*

(6) Vide *Nov.* 7. *c.* 3.

(7) Epitome interprete Contio.

(8) De quibus dicam *Infr. tit. de numerar. actuar. et chart.*

(9) Εἰς τὸ ἐνοίκιον. Sed Cujac. legit, εἰς τὸ Αἰγύπτου 12. *ol serv.* 28.

(10) Et alio casu centesimas. *Infr. h. t. et* §. 7. *infr. h. t.*

(11) Chartularii supernumerarii esse non debent.

(12) Ἀνέγνων, non absimilis subscriptio imperatoria, de qua v de quæ notavi *ad const. Justini de filiis liberarum in Africa.*

(13) *Lege* Chartularii.

(14) De quibus adde §. 4. *supr. h. t.*

(15) *Arcarii*, qui, dicam ad *titulum de susceptoribus*, *præpo sitis et arcariis. infr.*

(16) Dii heredes institui sic apud Gentiles poterant, *l.* 1. §. *ff. ad l. Falc.* non quidem omnes sed certi. vid. Ulpian. 22. *deos.* 6.

(17) Hinc ratio dubitandi sumitur. Videtur enim incerta insti tutio ideoque nulla; certum enim esse debet consilium testantis Ulp. 22. §. 4.

(18) Vide *Nov. Emanuelis Comneni*, *c.* 2.

(19) Piam in rem si quid testator jusserit fieri, non adscript loco, in ea civitate fiet, in qua testator domicilium habuerit. 49. §. 2. *infr. de episc. et cleric. Nov.* 131. *c.* 9. *l.* 39. *in fin ff. de cond. et demonstrat.* i. e. in ejus ecclesia, ut vocant parochiali.

institutam esse heredem, et hereditatem peti debere per (1) Deo amantissimos ejus Oeconomos ex asse, vel pro parte, ex qua heres institutus est: Eodem obtinente et si legatum, vel fideicommissum relictum sit: ut ipsa competant sanctissimis ecclesiis ad hoc quidem, ut ad pauperum (2) alimoniam conferant.

§. 1. Si vero unius ex Archangelis meminerit, vel venerandorum Martyrum, nulla facta ædis mentione: (quod quidem etiam novimus a quodam factum, qui ex Illustribus erat, et in omni verborum, et legum doctrina spectatissimus) si (3) quidem aliquis sit in illa civitate, vel vicinia ejus, venerabilis locus in honorem illius reverendissimi Archangeli, vel Martyris constructus, videri ipsum scriptum esse heredem; si vero nullus talis locus est in illa civitate viciniave ejus, tunc venerabilia loca, quæ in Metropoli ejus sunt, videri instituta: et si quidem in ipsa metropoli inventus fuerit, talis aliquis locus, illi proculdubio videri relictam, vel hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum: si vero illic nullus talis locus apparet, denuo Ecclesias, quæ in illo loco sunt, capere id debere. Sane sanctissimis (4) Ecclesiis omnes aliæ domus cedunt: nisi constet, defunctum aliud nomen sensisse et voluisse adjicere, et aliud dixisse: nam tale quid accidisse, et nos scimus in cujusdam Pontifici testamento, et tunc etiam constitutum fuisse, ut contra (5) scriptum veritas obtineret.

§. 2. Si autem testator certum locum non apposuerit, multa (6) autem templa ejusdem tituli aut nominis in illa civitate inventa fuerint, vel ejus vicinia, si quidem in aliquo illorum defunctus frequenter (7) versabatur, et majorem erga illud habebat affectionem (8), illi templo videri legatum relictum, si vero nihil tale invenietur, maxime ei templo ex multis ejusdem nominis videatur relictum legatum, vel hereditas, quod (9) est cæteris indigentius, et magis opis et eleemosynæ egens. Dat. 13. Kal. Novemb. CP. LAMPAD. et OREST. VV. CC. CONSS. 530.

TIT. III.

DE EPISCOPIS (10), ET CLERICIS (11), ET ORPHANOTROPHIIS (12), ET XENODOCHIIS (13), ET BREPHOTROPHIS (14), PTOCHOTROPHIS (15), ET ASCETRIIS (16), ET (17) MONACHIS (18), ET PRIVILEGIIS (19) EORUM, ET CASTRENSI PECULIO (20), ET DE REDIMENDIS (21) CAPTIVIS, ET DE NUPTIIS (22) CLERICORUM VETITIS SEU PERMISSIS.

De novis collationibus. De hospitibus.

1. Imperator CONSTANTINUS A. clericis salutem dicit.

JUxta (23) sanctionem (24), quam dudum meruistis, et (25) vos et mancipia (26) vestra nullus novis (27) collationibus obligabit: sed vacatione gaudebitis: Præterea neque (28) hospites (29) suscipietis (30). Datum 6. Kalend. Sept. PLACIDO et ROMULO Coss. 343.

De muneribus sordidis, vel a negotiatoribus præstandis. 2. *De muneribus extraordinariis.* 3. *De parangariis.* 4. *De clericis, et eorum uxoribus, liberis, ministeriis.*

2. Imp. CONSTANTINUS (31) A. [et JUL. CÆS.] Felici episc.

OMnis (32) a clericis indebitæ conventionis injuria, et iniquæ (33) exactionis repellatur impriobitas: nulla-

(1) Oeconomis competit actio ad petenda legata Ecclesiæ facta: economis respondent Ecclesiarum quæstores, provisores et matriularii, Gall. *marguilliers.*

(2) Res enim Ecclesiæ ad pauperes, non ad divites pertinent. aus. 16. *quæst.* 1. *can. ult.*

(3) Ex hoc loco et sequentibus nota legatum *D.* puta *Paulo*, eberi hoc ordine: Primum parochiali, dein urbano potius quam xtraneo, aut vicaneo, tum metropolitano. His deficientibus, ecclesiis urbanis alterius cognominis: et ita defectu certi templi, unquam deficit tale legatum. adde *l.* 20. *Infr. de episc. et cleric.*

(4) Nota sententiam.

(5) Adde *l.* 4. *Infr. de testamentis.*

(6) Ambiguitas tollenda quantum fieri potest, ut actus sit in ato, vide *l.* 22. *ff. de rebus dubiis.*

(7) Cur ita? Ea quæ sint consuetudinis et moris, considerari portet *l.* 31. §. 20. *ff. de ædilitio edict. l.* 50. *in fin. ff. de gat.* 1.

(8) Ex frequenti conversatione major affectio colligitur *l.* 4. *Infr. e cast. pecul.*

(9) In dubio favendum pauperiori, *Nov.* 131. *c.* 9. *in fin. l.*). §. 5. *infr. tit. prox.*

(10) *L.* 16. *C. Theod.* 2. *Nov.* 123. Episcopi, primicerii preyterorum, apices et principes omnium, Optato. adde *l.* 6. *Infr. t. prox.* iisdem *sacerdotes* dicuntur, 3. *Ecl.* 1. *et l.* 7. *l.* 18. *nfr. h. t.* Goth. Nomen Episcopi est nomen sollicitudinis et cuae: Ἐπισκοπεῖν enim est speculari vel intendere. Episcopi sunt peculatores morum et religionis populorum. *cap.* 1. *distinct.* 21. Ans.

(11) *Synopsis Basilicon* 3. *c.* 1. *Nov.* 123. *cap.* 19. Clerici diuntur, qui divino cultui ministeria religionis impendunt, *l.* 2. . *Th. de episc.* quæ lex extat apud Eusebium *lib.* 10. Hujusmoi sunt presbyteri, diaconi utriusque sexus, subdiaconi, archiiaconi, lectores divinæ scripturæ, exorcistæ, ostiarii, psaltæ: Hermiæ *lib.* 5. ὑποβολεῖς, i. e. monitores vel potius interprees, ut apud Nicetam, qui omnes etiam ministri divinæ legis in onstitutionibus dicuntur: ab iis separantur juvenes, seu acolythi. de *l.* 6. *Infr. h. t.* Parabolani, vide Cujac. *Nov.* 3. Qui nulm habent clericorum χῆμα, plebei appellantur, et laici, *Lays.* ertullianus *lib. de exhortat. ad castitatem.* Differentiam, inquit, inter ordinem et plebem constituit Ecclesiæ auctoritas.

(12) Orphanotrophiis, Xenodochiis, asceteriis, *Haloand.* et male: nec etiam hic agitur de rebus (de quibus dictum est titulo superiori) sed de personis. Qui sint *orphanotrophi*, vide *l.* 32. *Infr. h. t.*

(13) *Xenodochi*, qui advenas excipiunt, *l.* 49. §. 3. *Infr. h. t.*

(14) *Brephotrophi*, qui infantes recentesque a partu expositos, aut carentes parentibus natos alebant, *l.* 19. *l.* 22. *supr. tit. prox. Enfans trouvez.* Plurima in eum finem Lutetiæ loca constituta sunt xenedochia.

(15) *Ptochotrophi d. l.* 19. *l.* 22. qui pauperes alunt.

(16) *Ascetriæ*, personæ devotæ sacris meditationibus: quod institutum Majorianus *Nov. de sanctim. et viduis* vocat philosophiam: vocatur a Nazianzeno et Hermia μοναχικὴ φιλοσοφία. vide Cujac. *hic.*

(17) Monachi alii sunt ab ascetriis, ut asceterium aliud a monasterio *l.* 54. *Infr. h. t.*

(18) De quibus vide *l.* 26. *Infr. de decurionibus.*

(19) *l.* 33. §. 7. *Infr. h. t.*

(20) *l.* 20. *l.* 50. *Infr. h. t. Novell.* 123. *cap.* 19.

(21) *l.* 28. *l.* 46. §. 1. *Infr. h. t.*

(22) *l.* 2. §. 4. *l.* 19. *Infr. h. t.*

(23) *l.* 7. *C. Theod. h. t. Synopsis Basilicon*, 54. *tit.* 2. *ex lib.* 3. *tit.* 3. *cap.* 5.

(24) *l.* 5. *Supr. tit. prox.*

(25) Clerici et eorum mancipia novis collationibus ne graventur: sed nec metata præstent.

(26) Id est, familia, de qua vide *hic* Bald.

(27) 16. *quæst.* 1. *can. generaliter.* 40. §. *novarum.* id est, extraordinariis, *l.* 2. §. 2. *Infr. h. t.*

(28) Μηδὲ μιτάτα διδότωσαν, *Sinopsis ibid.*

(29) *cap.* 1. *in fin. extra. de jure immunit.*

(30) Id non servatur in Gallia. Buignion *au traicté des loix abrogées lib.* 1. *sat.* 67. Goth. Vide tamen Christin. *vol.* 1. *decis.* 230. Ans.

(31) Tp. *Constantius* ut etiam habet Codex Theod.

(32) *l.* 14. *C. Theod.* 16. 2.

(33) Illicitæ, 2. *feud.* 53. §. 2. *in fin.*

que conventio sit contra eos munerum sordidorum: Et cum (1) negotiatores (2) ad aliquam præstationem competentem vocantur, ab his universis istiusmodi strepitus conquiescat. Si quid enim vel parsimonia, vel provisione, vel mercatura (3) (honestati tamen conscia) congesserint; id in usum pauperum atque egentium ministrari oportet: At id quod ex eorundem ergasteriis (4) vel tabernis conquiri potuerit et colligi, collectum id religionis existiment lucrum.

§. 1. Verumetiam hominibus (5) eorundem, qui operam in mercimoniis habent, Divi Principis Genitoris mei statuta multimoda observatione caverunt, ut iidem clerici privilegiis pluribus redundarent.

§. 2. Itaque extraordinariorum munerum a prædictis necessitas atque omnis molestia conquiescat.

§. 3. Ad parangariam (6) quoque præstationem non vocentur (7) nec eorundem facultates atque substantiæ.

§. 4. Omnibus clericis hujusmodi prærogativa succurrat, ut (8) et conjugia (9) clericorum ac liberi eorum quoniam, [et] ministeria, id est, mares pariter ac fœminæ, eorumque etiam filii [et filiæ] immunes semper ab hujusmodi muneribus perseverent. Datum 9. Idib. Decemb. *Med.* Lecta 5. Kal. Jan. apud acta, CONSTANTIO A. IX. et JULIANO CÆS. II. Coss. 357.

De collectis, exactionibus, angariis, parangariis.

Nova constitutio FRIDERICI Imperatoris de statut. et consuet. contra lib. Eccles. col. 10. §. item nulla. pag. 744.

ITem nulla communitas (10), *vel persona publica, vel privata collectas, vel exactiones, angarias, vel parangarias, Ecclesiis, vel aliis piis locis, aut Ecclesiasticis personis imponere, aut invadere Ecclesiastica bona præsumant: quod si fecerint: et requisiti ab* (11) *Ecclesia vel imperio, emendare contempserint, triplum* (12) *refundant: et nihilominus bona imperiali banno* (13) *subjaceant: quod absque* (14) *satisfactione debita nulletanus remittatur.*

De fiscalibus.

3. Idem A. et Cæs. ad Taurum præf. præt.

DE (15) his clericis, qui prædia (16) possident, sublimis auctoritas tua (17) non solum eos aliena juga (18) nequaquam statuet excusare: sed etiam pro hi prædiis, quæ ab ipsis possidentur, eosdem ad pensitand fiscalia (19) perurgeri; Universos namque clericos possessores duntaxat provinciales, pensitatione fiscalium, translationesque (20) faciendas recognoscere jubemus. Data epistola Prid. Kal. Jun. *Med.* CONSTANTIO A. X. et JUL III. Cæs. CONSS. 360.

De officialibus rationalibus.

4. Idem A. ad Taurum P. P.

OFficiales (21) rationales (22); si exhibitione cursu seu primipili (23) necessitate neglecta, intervers etiam ratione fiscali, ad clericatus honorem putaverin transeundum, ad priorem conditionem retrahantur. S vero obnoxii (24) ratiociniis vel necessitatibus non sint sub notione Judicum, Officiis consentientibus, si probabilis vitæ studium id postulaverit, transferantur, nec cessionem metuant facultatum (25). Quod si clandestinis artibus putaverint irrependum, duas partes suarum rerun concedant liberis: aut si proles defuerit, propinquis: e propria substantia portionem tertiam sibimet retenturi. Si vero propinquorum necessitudo defuerit; geminæ portione Officiis, in quibus militant, relinquantur: portione tan tummodo tertia sibi retenta. Dat. 4. Kal. Sept. TAUR et FLOR. Coss. 361.

De curialibus aut officialibus. De Monachis.

In AUTHENT. de sanctis Episcop. sed neque curialem. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 15.

SEd (26) *neque curialem aut officialem, clericum fier permittimus: ne ex hoc venerabili clero fiat inju ria* (27). † *Si vero tales personæ in clero constituantur tanquam nec ad ordinationem perductæ, propriæ fortuna restituantur; nisi monasticam forsitan vitam aliquis eorun*

(1) Clerici ab exactionibus et sordidis muneribus, et extraordinariis, licet negotientur, immunes cum conjugibus et liberis sunto. *Syn. d. t.*

(2) Hinc colligit Baldus, Clericos immunes a tributis venditioni bonorum impositis.

(3) Clerici non removentur a mercatura honesta.

(4) Officinis: atqui neutrum clerico habere licet, 44. *distinct. can. nulli.* 3.

(5) Id est, ministris: Galli *Buticulos* vocant. *Hominum* vocabulo qui intelligantur, vide *l.* 1. *Infr. de commerciis. et l.* 10. *C. Theod. de Episcopis.*

(6) De qua alibi dixi. adde *d. l.* 10.

(7) Nisi forte ipse Princeps in profectione versetur, quo casu aliud dicendum est, *l.* 11. *Supr. tit. prox. l.* 15. *et* 18. *de extr. et sord. mun. C. Theod.* Mod.

(8) Parentibus concessæ immunitates, ad eorum liberos porriguntur. v. *l.* 1. *ff. de jure immunit.* An etiam post mortem patris? negat Baldus hic.

(9) Hinc notare licet uxorem gaudere privilegio viri, qua de re vidi Tiraq. *in leg. connub. gl.* 2. *n.* 53. *cum seq. et n.* 61. *cum seq.* ubi hæc materia late admodum deducitur et deciditur. *Mod.* Clerici olim conjugati.

(10) Communitas delinquere potest.

(11) Hinc colligunt, ratione delicti, laicum sortiri forum Ecclesiasticum.

(12) Imo, duplum, 2. *feud.* 53. §. 2. *vers. illicitas. circ. fin.*

(13) Banniti bona confiscari ut sæpius solent.

(14) Ex contrario collige bannitum relaxari posse ex justa causa.

(15) *Pars ult. l.* 15. *C. Theod. h. t.*

(16) Subaudi, privata et propria. Nam de Ecclesiasticis prædii dictum est, *l.* 5. *C. de sacr. Eccles.* Est vero hic sensus apuc autorem Synopseos *d. cap.* 5. Clericos qui sunt in provinciis, nor solum non aliena, sed ne quidem sua prædia excusare τῶν συντελείων, a compulsionibus fiscalium, et eorum translatione.

(17) Ratione censuum et tributorum personæ Ecclesiasticæ con veniri debent apud judicem laicum. adde *l.* 10. *Infr. de annon et trib. l.* 12. *Infr. de palatinis sacrar. largit.*

(18) Id est, jugatione, atque ita clerici non sunt immunes a jugatione: quod ex Ambrosio in superioribus probatum est.

(19) Realia scil. non personalia.

(20) De quibus alibi dicam.

(21) Beneficiarii vel officiales rationalis etc. ita legitur *l.* 7. *C. Theod. de cohort.* v. *cap. un. extr. de obl. ad ratiocin. ordinand.*

(22) Καθολικιανοί. *Auctor paratitli communicatus Cujac. a P. Fabre, ut ille testatur ad l.* 5. *Infr. de jure fisci:* Officiales procuratoris Cæsaris. Nam procurator ipse catholicus sæpe appellatur. v. Cujac. *ibid.* adde *l.* 9. §. 2. *in fin. Infr. de bon. proscr.*

(23) Adde *l.* 27. *Infr. h. t. Novell.* 123. *cap.* 1.

(24) Rationibus reddentis obnoxius, inutiliter fit clericus. *Goth.*

(25) Reponunt alii: *nec cessationem metuant facultatum.* sed frustra sunt, non permittebatur enim curiali ad clerum transire, nisi facta cessione facultatum illi curiæ, quam relinquebat, aut alia persona subrogata pro se. *C. Thod. lib.* 12. *tit.* 1. Mod.

(26) Hoc non servatur in Gallia: nam et cancellarii sacerdotes esse possunt: quin et Curiales ingressuri monasterium de sua substantia possunt testari, Pet. de Bellapertica, *quæst.* 238. Rebuff. *in proœmio const. gloss.* 5. *num.* 25.

(27) Clero fit injuria, si indignus ad clericatum admittatur.

non minus quindecim impleverit ; tales enim ordinari præcipimus , quarta propriæ substantiæ sibi retenta , reliquis partibus curiæ et fisco vindicandis , si in clero constituti monasticam et decentem vitam impleverint.

§. 1. *Sed si post Clericatus honorem aliquis eorum uxorem , aut concubinam acceperit , propriæ fortunæ reddatur , licet tali Ecclesiastico gradu tenebatur , in quo quis constitutus uxorem ducere non prohibetur. Idem est et in omnibus aliis monachis , licet nulli fortunæ prius subjecti fuerint. Et generaliter quicunque in quolibet Ecclesiastico gradu constitutus , ad secularem (1) vitam redierit , honore nudatus , curiali fortunæ propriæ civitatis reddatur.*

Si quis sacratissimam virginem rapuerit , vel attentaverit.

5. Imp. JOVINIAN. (2) A. Secundo Præfecto Prætorio.

SI quis non dicam rapere , sed attentare (3) tantum jungendi causa matrimonii sacratissimas virgines ausus fuerit , capitali pœna feriatur. Dat. 11. Kalend. Mart. GRATIANO (4) A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

De muneribus personalibus.

6. Impp. VALENTINIANUS , VALENS et GRATIANUS AAA. ad Cataphronium.

PResbyteros (5) , diaconos (6) , subdiaconos (7) , atque exorcistas (8) , et lectores (9) , ostiarios , (10) [et acolythos (11)] etiam personalium (12) munerum (13) experles esse præcipimus. Dat. 3. Non. Mart. GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

De testimonio dicendo.

Pars actorum habitorum in consistorio apud Imperatores Gratianum , Valentinianum , et Theodosium , consulatu Syagrii , et Eucherii virorum clarissimorum , die III. Kal. Januar. Constantinopoli in Consistorio.

7. Imp. THEODOSIUS dixit.

NEc (14) honore (15) , nec legibus Episcopus (16) ad testimonium (17) [dicendum] flagitetur. ✝ *Item dixit* , Episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet : nam et persona oneratur (18) , et dignitas sacerdotis (19) exempta confunditur.

In AUTHENT. de sanctis Episcop. §. nulli vero judicum. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 7.

S*Ed judex mittat ad eos quosdam de suis ministris , ut propositis (20) sacrosanctis evangeliis secundum quod decet sacerdotes , dicant ea quæ noverint , (non tamen jurent)* (21).

Presbyteri occasione testimonii non torquentur , puniuntur tamen , si falsum dixerint.

8. Idem A. Paulino Præfecto Augustali.

PResbyteri (22) citra injuriam quæstionis (23) testimonium dicant : ita tamen , ut falsa non simulent. Cæteri vero clerici (24) qui (25) eum deinde gradum , vel ordinem sequuntur ; si ad testimonium dicendum petiti (26) fuerint , prout leges præcipiunt , audiantur : [ut] salva tamen sit litigatoribus falsi (27) actio , si forte presbyte-

(1) Apostata non fruitur beneficio clerici. *Bald.*

(2) Tρ. *Jovianus.* Ante tempora *Joviniani* , imperante Juliano imperatore , cui Jovinianus successit , impune quidvis in perniciem religionis catholicæ moliri ; adeoque vi illata , vel persuasione adhibita , nuptias cum virginibus Deo consecratis contrahere. Vide porro de ratione et causa hujus legis Sozom. *Histor. Tripart. lib.* 1. *cap.* 4. Nicephor. *lib.* 10. *cap.* 39. Ans.

(3) Vide *l.* 20. *Infr. de furtis. l. un. Infr. de raptu Virgin.* hac lege punitur conatus : quod in Gallia non servatur , Rebuffus *d. l. num.* 28. *ad* 31. De ea re dixi *ad l.* 12. *ff. de pœnis.* Fatetur tamen Rebuff. *ibid. num.* 31. conatum puniri mulcta pecuniaria , quin et interdum capitali pœna. adde Bellovisanum. 1. *c.* 3. Cujac. 5. *obs.* 25. *l.* 1. *ff. ad leg. Corn. de Sicar.* Goth. Non punitur conatus , nisi in crimine læsæ majestatis. Barbat. *vol.* 1. *consil.* 23. *num.* 17. Farinac. *prax. criminal. quæst.* 17. *num.* 9. *et quæst.* 30. *num.* 31. *et quæst.* 28. *n.* 3. Est tamen Canonisata hæc lex *can.* 6. *de pœnitentia , quæst.* 1. Ans.

(4) Reponendum *Joviniano et Varroniano Coss.* ut habetur quoque in Cod. Theod. item addendus locus , unde hæc lex data *Antiochiæ.* ut eodem Cod. Theod. continetur , et habent quoque manuscripti nonnulli.

(5) De quibus dicam ad *l.* 8. *infr. h. t.*

(6) *l.* 24. *C. Theod. de episcop.* de *Diaconis.* vide Duaren. 1. *de sacr. Eccles. ministr.* 12.

(7) *De subdiaconis*, vide Duar. 1. *de sacr.* 12.

(8) *Esorcistæ.* de quibus vide Duar. *ibid.*

(9) *Lectores* , de quibus vide Duar. *ibid.*

(10) *Ostiarii* Ecclesiæ , de quibus vide Duaren. *d.loc.* Porro hujus loci hæc sententia est ; Omnis clericus ad ipsos usque ostiarios, personalibus muneribus excusatur. *Synops. Basilicon.* 54. *tit.* 7. *et lib.* 3. *tit.* 3. *cap.* 5.

(11) *Acolythi* qui et juvenes, *l.* 10. *C. Theod. h. t.* Corrupte hic junguntur clericis , ut qui ex eorum numero non sint , *l.* 24. *C. Theod. ibid.* cereos et funalia deferebant : vetantur cerarium exigere ab heredibus defunctorum , *Novell.* 59. De acolythis plura vide apud Duaren. 1. *de sacris* 14.

(12) *l.* 8. *C. Thod. de fide testium lib.* 11.

(13) *l.* 52. *infr. h. t.* 3. *Eclog.* 1. *cap.* 1.

(14) *l.* 1. *C. Theod. de fide testium lib.* 11. In Gallia Episcopi etiam testimonium ferre , sicuti laici coguntur : non tamen jurant tactis Evangeliis , sed posita ad pectus manu. Fieri etiam possunt perjuri , vide Rebuffum in *proœm. const. gloss.* 5. *num.* 27.

(15) Hoc falso additum ab Irnerio notat Contius.

(16) Id est , nec volens , nec invitus , sed domum mittur , ut fit in *l.* 2. §. 1. *Infr. de jurej. propt. calumn.*

(17) Hoc speciale. Nam reliqui cogi possunt , *l.* 7. *Infr. de testibus.*

(18) Dehonoratur , *C. Theod. de fide testium , lib.* 11.

(19) Id est , Episcopi , cui sacerdotis nomen sæpius tribuitur , *l.* 18. *Infr. h. t.* interdum clericis et omnibus Christianis , Tertull. *de exhortatione ad castitatem :* Nonne et laici *sacerdotes* sumus ? scriptum est enim , Christus sacerdotes nos Deo et patri fecit. vide Cujac. *hic.*

(20) Hoc non servatur in Gallia , ut *Supr.* dixi.

(21) Hoc falso additum ab Irnerio existimat Contius : qua sola , inquit , propositione evangeliorum intelliguntur jurare. *l. rem non novam Infr. de judic.* Mod.

(22) Vide ad hanc legem omnino Joannem Aurpachum *lib.* 1. *sing. alleg. cap.* 44. Mod. *l.* 10. *C. Theod. de fide testium lib.* 11. apud Har. 1. *tit.* 6. §. 16. *ἱερεῖς καὶ οἱ περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀσχολούμενοι* , sacerdotes et omnes denique divino ministerio addicti inviti testimoninm non dicunt , *οἱ δὲ ἀρχιερεῖς* , Episcopi vero neque sponte neque inviti : si tamen opus sit eorum testimonio , propositis sacris Evangeliis domi interrogantur. *Goth.* Quod in propriis ædibus , non in foro Seculari fieri debet : Salicet. *hic.* Farin. *de testib. qu.* 6. *n.* 544. *ad* 573. Mascard. *de probat. Conclus.* 1358. vid. *cap.* 36. *caus.* 11. *quæst.* 8. Ans.

(23) Presbyteri , ratione testimonii , torqueri non debent , 11. *C. Theod.* 39. *l.* 10.

(24) Clerici torqueri possunt.

(25) Presbyteros superiorem inter clericos locum obtinere hinc collige : Apostolorum vice sunt , ut legimus *ἐν διαταγαῖς* eorundem: cisque non minus quam episcopis incumbit jus annunciandi verbi , *σύμβολοι τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐκκλησίας στέφανος* : et Paulo *κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ* , episcopis proximi , *l.* 5. *C. Th. de hæret.* vide Cujac. *ibid.* Video Petrum vocari *συμπρεσβύτερον* , 1. *Pet.* 5. *vers.* 1. *Paulus ad presbyteros Ephesios , Act.* 20. *vers.* 17. 28. *Vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos ad regendam Ecclesiam Dei : et Epist. ad Tit.* 1. *v.* 5. *Reliqui te Cretæ , ut oppidatim constituas presbyteros etc.* Oportet enim episcopum inculpatum esse. Presbyteri orabant pro infirmis , ab eis accersebantur, ungebant eos oleo , *Jac.* 5. *v.* 14. Adversus eos accusatio non facile admittebatur , *Paul.* 1. *ad Tim.* 5. *v.* 17. 19. Duarenus existimat Cardinales olim fuisse presbyteros , non quosvis , sed qui in majore Ecclesia , quam cathedralem dicimus , rem divinam cum episcopo suo faciebant . 1. *de sacris* 13.

(26) Producti , citati , moniti.

(27) Presbyteri falsi teneri possunt.

ri, qui suo (1) nomine superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporalem injuriam sunt præcepti, hoc ipso, quod nihil metuant, vera suppresserint: Multo magis (2) enim pœna digni sunt, quibus cum plurimum honoris per nostram jussionem delatum est, occulto inveniuntur in crimine. Dat. 8. Kal. Aug. ARCAD. A. et BAUTONE CONSS. 385.

In AUTENT. de sanctiss. Episcop. §. reverendissimis, col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 20.

PResbyteri seu diaconi, si falsum testimonium perhibuisse convincantur, si quidem in causa pecuniaria, a divino ministerio duntaxat per tres annos separati, monasteriis pro tormentis tradantur: sed (3) *si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi sunt: Cœteri vero clerici, communi jure ab officio Ecclesiastico repulsi, sine delectu causœ verberibus coërceantur.*

De œtate Diaconissœ.

9. Imppp. VALENTINIANUS, THEODOS. et ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

NUlla (4), nisi emensis quinquaginta (5) annis, secundum præceptum Apostoli, ad diaconissarum consortium transferatur. Dat. 11. Kalend. Jul. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. et NEOTHERIO CONSS. 390.

De œtate presbyteri, diaconi, subdiaconi, episcopi.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. Presbyterum, col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 13.

PResbyterum minorem (6) *xxxv. annis fieri non permittimus: sed neque diaconum, vel subdiaconum minorem xxv. annis: neque lectorem minorem annis xviij. Item episcopum, minorem annis xxxv. ordinari prohibemus.*

De œtate diaconissœ, et ea quœ pervenit ad secundas nuptias.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. diaconissam vero, coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 13.

DIaconissam in sancta Ecclesia non ordinari præcipimus, quœ minor sit annis quadraginta (7), *aut si ad secundas* (8) *pervenerit nuptias.*

De injuria facta sacerdotibus, et ministris, vel ipsi sacro cultui, locoque.

10. Imperatores ARCADIUS et HONORIUS, AA. Theodoro P. P.

SI (9) quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in Ecclesias catholicas (10) irruens (11), sacerdotibus (12), et ministris vel ipsi cultui (13), locoque (14), aliquid importet injuriæ, quod geritur, a provinciæ rectoribus animadvertatur (15): atque ita provinciæ moderator, sacerdotum et catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, et divini (16) cultus injuriam capitali in convictos, seu (17) confessos reos sententia noverit vindicandum: nec expectet, ut Episcopus (18) injuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi gloriam dereliquit. Sitque cunctis (19) laudabile, factas atroces sacerdotibus, aut ministris injurias, veluti (20) crimen publicum persequi, ac de talibus reis ultionem mereri. Quod si multitudo violenta a civilis apparitoris (21) executione et adminiculo ordinum [vel ordinatorum] possessorumve non poterit flagitari, quod se armis aut locorum difficultate tueatur: Præsides provinciarum etiam militari (22) auxilio per publicas litteras appetito, competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. Dat. 7. Kal. Maji, *Mediolani*, HONORIO III. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

(1) Sub nomine, *C. Theod.* sub nomine superioris loci testimonium dicere citra corporalem injuriam est, prætextu et honore dignitatis, ac numeris sacerdotis cogi testimonium dicere, citra injuriam quæstionis et tormentorum.

(2) Quo quisque honoratior, eo gravius punitur, si deliquit. Imo mitius, *l.* 28. *in fin. ff. de pœn.*

(3) Nota pœnam presbyteri, vel diaconi falsum dicentis.

(4) Pars prima *l.* 27. *C. Theod. de episcop. lib.* 16.

(5) Paul. sexaginta, *d. l.* 27. ut et *epist.* 1. *ad Tim.* 5. *vers.* 9. quinquaginta, *ut hic*, *et Nov.* 6. *cap.* 6. *Chalcedonensis Synodus c.* 15. *Sexta Synodus in Trullo*, *c.* 14. hodie quadraginta, *Nov.* 123. *c.* 13. et sic utraque discedit a præcepto Apostoli.

(6) Hodie id non observatur: potest enim quis admitti ad subdiaconatum anno 18. ad diaconatum anno 20. ad sacerdotium 25. *Clement. de œtate.* ad episcopatum anno 27. Apud Gallos, v. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *n.* 32. Goth. Varia de hac ætate jura refert Simon Majolus *de Irregularib. lib.* 1. *c.* 29. *n.* 18. 60. annos desiderat, *can. juvenculas. quœst.* 1. *caus.* 20. *cap. indemnitatibus.* 43. *pr. de elect. in* 6. 30. anno, *cap. cum in cunctis.* 7. §. *inferiora. de electione.* abbatissas 25. annorum admittere videtur. Tandem. *Concil. Trid. Sess.* 25. *c.* 7. Abbatissam ætatis 40. professionem 8. annorum requirit. *Ans.*

(7) Dixi *ad. l.* 9. *Supr. h. t.*

(8) De pœnis secundarum nuptiarum alibi dicam.

(9) *l.* 31. *C. Theod. de Episc. lib.* 16. Goth. Pro intellectu hujus legis vide Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 389. *n.* 3. S. L.

(10) *Sub.* cum divina mysteria et alii sacri cultus peraguntur. *Syn. Basil.* 60. *tit.* 21. *ex lib.* 5. *tit.* 1. c. 43.

(11) Præsertim cum divina mysteria et sacri cultus peraguntur 60. *Eclog.* 31. *et lib.* 3. *tit.* 1. *c.* 43.

(12) Episcopo, clericis, et aliis ministris, *Syn. Basil. d. loc.*

(13) Vel in ipso cultu. *Hal.* adde *Nov* 123. *c.* 31.

(14) Tria hic vindicantur, injuria videlicet facta personis, actionis, et loco.

(15) *Βασάνοις ὑποκεῖναι ϗ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι κελεύομεν*, verberari jubemus, et exilio multari. *Syn. Basil. h. t.* mox tamen hac lege fit mentio capitalis vindictæ: verum ad aliam facti speciem pertinet id genus pœnæ. *Goth.* Pœnam ejus, qui turbat Sacerdotem sacra facientem, vide apud Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 309. *n.* 3. Ans.

(16) Diversa hæc facti species a superiore. Prior pertinet ad eum qui Ecclesiam ingressus injuriam intulit Episcopo, clericis et aliis ministris: Hæc ad eum qui *τὰ θεῖα μυστήρια ϗ τὰς θείας λειτουργίας ταράττει* qui ipsa divina mysteria et cultus divinos turbat, quem *κεφαλικῶς τιμωρεῖσθαι*: et *κεφαλικὸν κίνδυνον ὑπομένειν*, capite puniri jubet lex. Quid si non *λειτουργίας*, id est, sacra mysteria, sed *τὰς λιτάς*, hoc est, preces, et supplicationes turbaverit, aut simpliciter in iis injuria affecerit ministrum aliquem Ecclesiasticum? Injuria verberibus et exilio vindicatur: turbatio supplicationis, capite punitur, *Synopsis d. loco.*

(17) Convicti, et confessi par pœna et conditio.

(18) An religiosis non liceat vindictam exposcere; item an quis cogi possit ad injuriam remittendam; denique an peccet offensus qui pacem denegat. vide Bonifacium *in tract. malefic. in rubr. qui possit alium offendere.* Doct. *ad l. ut vim. ff. de just. et jur.* Alexand. *ad l. qui bona.* §. *si quis. n.* 4. *de damn. infect.* Abbat. *ad c.* 1. *in fin. de malef.* Albert. *in tract. statut.* 3. *part.* 4. *qu.* 62. *vers. de secundo articulo col.* 3. Mod.

(19) Injuria Ecclesiæ vel ministro facta potest a quovis in judicium deduci.

(20) Injuriam facere ministro crimen est publicum.

(21) Apparitionis.

(22) V. *l.* 68. *ff. de rei vind.*

De injuria , ut supra. De litaniis.

AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis cum sacra. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 31.

Ed novo jure pro tali injuria verberatur , aut in exilium mittitur. Sed si sacra (1) *ministeria turbaverit , celebrare prohibuerit , capite* (2) *puniatur. Idem est , in litaniis* (3) *: nam pro injuria verberatus exilio tra-ur : si eas concusserit , capite plectatur. Laicis* (4) *fa-e litanias interdicimus sine clericis : quæ sine orationibus cruce fieri non debent.*

Unde et quot clerici eligendi.

11. Iidem AA. Eutychiano P. P.

N (5) Ecclesiis (6) , quæ in possessionibus (ut fieri adsolet) diversorum , vicis etiam vel quibuslibet locis t constitutæ , Clerici non (7) ex alia possessione , vel o ; sed ex eo , ubi Ecclesiam esse constiterit, ordinen- (8) : ut propriæ capitationis onus ac sarcinam reco-oscant. Ita ut pro magnitudine , vel celebritate unius-usque vici , Ecclesiis certus (9) , judicio Episcopi , ricorum numerus ordinetur. Dat. 3. Kal. Aug. *Minizo.* NOR. A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De curialibus.

12. Iidem AA. Eutychiano P. P.

I (10) quis curialis (11) , clericus fuerit ordinatus , nec statim , conventione præmissa , pristinæ conditio-reddatur , is vigore et solertia judicantium , ad pristi-n sortem, veluti manu injecta , mox revocetur (12) : ricis enim ulterius legem (13) prodesse non patimur : e, cessione (14) patrimonii subsecuta, decuriones cleri-esse non vetabat. Datum 6. Kalend. Aug. *Minizo.* N. A. III. et EUTYCHIAN. Coss. 398.

De privilegiis Ecclesiæ.

13. Iidem AA. Fidiano (15) Vicario.

I (16) venerabilis Ecclesiæ privilegia (17) cujusquam fuerint , vel temeritate violata (18), vel dissimulatione neglecta , commissum [hoc] quinque librarum auri condemnatione plectetur. Datum 7. Kalend. Jul. *Brixiæ*, THEODORO V. C. Coss. 399.

De excommunicatis.

Nova constitutio Friderici de statu et consuet. contra lib. Eccl. §. item quæcunque , coll. X.

ITem quœcunque cammunitas (19) *vel persona, quœ annum in excommunicatione propter libertatem Ecclesiœ fractam et violatam perseveraverit , ipso jure imperiali banno subjaceat : a quo nullatenus extrahatur: nisi* (20) *prius ab Ecclesia beneficio absolutionis obtento.*

De episcopo exauctorato.

14. Iidem AA. Hadriano P. P.

QUicumque (21) , residentibus (22) Sacerdotibus , fuerit episcopali loco, vel nomine detrusus (23) , si aliquid contra custodiam vel quietem (24) publicam moliri fuerit deprehensus , rursusque (25) petere sacerdotium , a quo videtur expulsus , procul ab ea urbe , quam conturbaverit , centum millibus vitam agat : nec nostra adeat secreta , nec impetrare rescripta speret , sed etiam impetratis careat : defensoribus (26) etiam eorum [nostram] indignationem subituris. Datum Prid. Non. Febr. *Raven.* STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis autem Episcop. coll. 9. tit. 9. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 11.

SI quis episcopus sacerdotio pulsus , prœsumpserit ingredi civitatem , ex qua pulsus est , relinquens locum , in quo degere jussus est , jubemus hunc monasterio in alia regione constituto tradi : ut , quœ in sacerdotio deliquit , in monasterio corrigat.

De illicitis conventiculis.

15. Iidem AA. Studio P. U.

COnventicula (27) illicita (28) etiam (29) extra Ecclesiam in privatis ædibus celebrari prohibemus , pro-

1) Τὰ θεῖα μυστήρια καὶ τὰς θείας λειτουργίας.
2) *Eclog. d. loco.*
3) Εν ταῖς λιταῖς , id est, supplicationibus Litaniæ , *l.* 3. *Inde hær. et Man.* δημοσία πρόσοδος, *Nov.* 67. Litaniarum usus Mamerco in Gallia repertus.
4) Litaniæ olim ut factæ fuerint , observa.
5) *l.* 33. *C. Theod. de Episcopis , l.* 16.
6) 16. *C. Theod.* 2. *l.* 33.
7) Extraneos et peregrinos beneficiorum (eorum præsertim qui animarum cura connexa est) in Gallia non esse capaces , hinc li colligunt , vid. *const. Caroli VII. anno* 1431. Simile est d Innocentii III. *in c. Bonæ* 4. §. *intelleximus de postul. Præl.* , inquit , non poteramus salva conscientia , in alia persona , de regno Hungariæ originem duceret , congrue providere: nec emus ei præferre alienum , adde *c. nullus invitis.* 61. *distinct.* 71. *distinct. et c. quoniam in plerisque.* 14. *de offic. ordina- et c. ult. de cler. peregr. ib. Catholicum præsentem nationibus conformem. gloss. in proœm. Pragmat. in verbo , exterorum:* on. 3. *Notar.* 6. *cap. des lettres de Naturalité.* de quibus , ut e jure *Albinagii* dicam *ad l. unic. Infr. non licere habitat. rocom.* Possis addere hoc hodie non observari in Gallia in eum Naturalitatis , ut vocant , literas a rege impetravit.
) V. *distinc.* 71. *passim et c. nobis. de cler. peregr.* vetat m ratione Augustinus , *sermone ad populum in c. hortamur. nct.* 71. aliunde venientes presbyteros suscipi , nisi consecratos oprio loci episcopo, aut commendatitias literas habentes. Eadistinctione , *can. ultim.* ex concilio Antiocheno , peregrinos cos suscipere nullibi licet absque formata epistola : adde *cano- Apostol.* 12. 31. et 32.
) *Novell.* 123. *cap.* 18.
0) Pars legis 3. *Cod. Theod. de his , qui ad Ecclesias can-unt , l.* 9.
1) *Novell.* 123. *c.* 1. §. 1. *vers. curialem.*

(12) *l.* 53. §. 1. *Infr. h. t.* adde *l.* 16. *Infr. de decur.*
(13) *l.* 56. *et* 104. *C. Theod. de decur. lib.* 12.
(14) *l.* 5. *Infr. qui bonis cedere.*
(15) Sapidiano , ut *C. Theod.*
(16) *l.* 34. *C. Theod. h. t.*
(17) *l.* 22. *Infr. h. t.*
(18) Pœna violantis privilegia Ecclesiæ 16. *C. Theod.* 2. *l.* 34.
(19) Communitas excommunicari potest.
(20) Bannum remitti potest.
(21) *l.* 35. *C. Th. h. t.*
(22) 16. *C. Theod.* 2. *l.* 35. id est , in synodo.
(23) *Nov.* 123. *c.* 11. *in fin.*
(24) Magistratus officium est seditiosos ministros Ecclesiæ increpare : sic Constantinus totam aliquando Tyri synodum non dubitavit reprehendere , quod Athanasio injuriam fecisset : imo et castigare , Socrates 1. *historiæ.* Sozomenus 1. idem Nicomediensem clerum suo jure reprehendit , eique pœnas minatus fuit , si quid turbaret aut misceret , *Theod.* 1.
(25) Episcopatu repulsus , sacerdotium rursus petere non potest ; Hic locus etiam ostendit , eosdem olim fuisse episcopos et sacerdotes : adde *distinct.* 50.
(26) Improbis nulla defensio præstanda.
(27) Pars interpolata *legis* 37. *C. Th. de episcopis , l.* 5. *Infr. de hæreticis et Manich.* conventiculas illicitas , Cujac. 2. *Feud.* 53. §. 1. *vers. conventicula.* Baldus legit *conventiculam* , quem vide *hic* , explicantem varias (per singulos locos) argumentandi species , ut Topicorum loco juris studiosis esse possint.
(28) Quid licita ? potestne sacrum epulum extra Ecclesiam celebrari ? Vide *Novellam Leonis* 4. Potestne etiam baptismus extra templum conferri ? vide *Novellam Leonis* 15.
(29) Ut nullus omnino locus hæreticis pateat , vide *l.* 3. *Infr. de hæreticis et Manich.* est enim hæc vox *etiam* implicativa.

scriptionis (1) domus periculo imminente, si dominus ejus in ea clericos nova ac tumultuosa (2) conventicula extra Ecclesiam celebrantes susceperit. Dat. 4. Kal. Sept. CP. HONORIO A. VI. et ARISTÆNETO CONSS. 404.

De censibus.

16. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Anthemio PP.

QUisquis censibus (3) fuerit adnotatus, invito agri domino temperet ab omni Clericatu: adeo, ut etiamsi in (4) eo vico, in quo noscitur mansitare, clericatus fuerit, sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium; ut et capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur, et in ruralibus obsequiis, quo maluerit, subrogato (5) utatur: ea scilicet immunitate indulta, quæ certæ capitationis venerandis Ecclesiis relaxatur: nullo contra hanc legem unquam valituro rescripto. Dat. ** HONORIO A. VIII. et THEOD. A. III. CONSS. 409.

De publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus et publicis spectaculis. 1. *De Porabolanis.*

17. Iidem AA. Maximo (6) P. P.

PLacet (7) nostræ clementiæ, ut nihil commune Clerici cum publicis actionibus (8), vel ad curiam pertinentibus [cujus corpori non sunt annexi,] habeant.

§. 1. Præterea his qui Parabolani (9) vocantur, neque ad quodlibet publicum spectaculum (10), neque ad curiæ locum, neque ad judicium accedendi licentiam permittimus: nisi forte singuli, ob causas proprias et necessitates judicem adierint, aliquem pulsantes lite, vel ab alio ipsi pulsati, vel [in communes totius corporis causas] syndico ordinato: Sub ea definitione, ut, si quis eorum hæc violaverit, et brevibus (11) parabolanis eximatur, et competenti supplicio subjugetur, nec unquam ad eandem sollicitudinem revertatur. Datum 3. Kalend. Octob. CP. THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 416.

De ludis et spectaculis.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. Interdicimus. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 10.

INterdicimus sanctissimis Episcopis, et presbyteris, diaconis, et subdiaconis, et lectoribus, et omnibus aliis cujuslibet ordinis venerabilis collegii aut schematis constitutis, ad (12) *tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculum spectandi* (13) *gratia venire.* † *Si quis autem ex his in hoc deliquerit, jubemus, hunc tribus annis a venerabili ministerio prohiberi, et in monasterium redigi: sed in medio tempore si se pœnitentem ostenderit, liceat sacerdoti sub quo constitutus est, tempus minuere, et hunc priori rursus ministerio reddere.*

De parabolanis.

18. Iidem AA. Monaxio P. P.

PArabolanos (14) qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur, sexcentos constitui præcipimus: ita (15) ut per (16) arbitrium viri reverendissimi Antistitis Alexandrinæ (17) urbis de his qui antea fuerant, et qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, sexcenti parabolani ad hujusmodi sollicitudinem eligantur: exceptis videlicet honoratis, et curialibus. † Si quis autem ex his naturali sorte fuerit adsumptus, alter in ejus locum pro voluntate ejusdem (18) sacerdotis (exceptis honoratis et curialibus) subrogetur, ita ut hi sexcenti (19) viri reverendissimi Sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent, et sub ejus cura consistant: reliquis, quæ dudum latæ legis forma complectitur, super his parabolanis, vel de spectaculis, vel de judiciis, cæterisque (sicut jam (20) statutum est) custodiendis. Dat. 3. Non. Febr. CP. HONORIO XII. et THEOD. X. AA. CONSS. 418.

(1) Publicatur domus, in qua fiunt illiciti conventus.
(2) *d. l.* 37. *C. Th.*
(3) V. *l.* 37. *infr. h. t.*
(4) *Nov.* 123. *c.* 17. *in fin.*
(5) Substituto. *l.* 21. *Infr. h. t.*
(6) Monaxio. *C. Theod.*
(7) Pars legis 42. *C. Theod. h. t.* adde *Novell. Leonis* 86.
(8) Clerici non possunt esse advocati, aut procuratores, adde *l.* 26. *l.* 41. *in fin. infr. h. t. Nov.* 123. *c.* 6. adde *distinct.* 88.
(9) De quibus, v. *l.* 18. *infr. h. t.*
(10) 16. *C. Th.* 2. *l.* 42. *Novell.* 123. *c.* 10. Lactantius, *in Epit. c.* 6. gladiatorum sceleribus non minus cruore perfunditur qui spectat, quam ille qui facit etc.
(11) *Al.* brevibus parabolani, *d. l.* 42. *C. Theod. h. t.* Brevis, hic, matricula est, in qua parabolani inscripti.
(12) Ταβλίζειν vide *l.* 34. *Infr. de episcop. aud.*
(13) Dixi *ad l.* 17. *Supr. h. t.*
(14) *l.* 43. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 17. *Supr. h. t.* qui et parabolarii Julio Firmico: paraboli Socrati: parabolani 16. *C. Theod.* 2. *l.* 42. 43. utque inibi notatum est in margine, Parabailani. Cæterum, ita dicti, quod se conjiciunt in magna pericula propter frequentem ægrotorum contactum. v. Cujac. *ad Nov.* 3. Sunt enim Græcis παράβολα summis periculis objecta, *Canon.* 2. *c.* 10. *num.* 5. Turneb. *advers.* 13. Alciat. 4. *disp.* 9. Goth. Parabolanos Accursius vult esse medicos, quem sequitur Tiraquell. *de nobilitate cap.* 31. *n.* 438. Alii deputatos servitio hospitalium, Ecclesiarum, vel Xenodochiorum, qui ut adscriptitii a cultura agrorum, a servitio ægrorum recedere non poterant. Cæl. Rhodigin. *Lect. Antiq. lib.* 28. *cap.* 11. Alciat. *dispunct. lib.* 4. *cap.* 9. Ans. Parabolani qui sint, vide Alciat. 4. *dispunct. cap.* 9. Turneb. *advers. lib.* 13. *cap.* 23. Cujac. *ad Novell.* 3. S. L.
(15) Medici tamen constituebantur in municipiis non ab episcopo, aut præside, sed ab ordine, et possessoribus cujusque civitatis, vid. *l.* 1. *ff. de decretis ab ordine faciendis.*
(16) Parabolanos medicos arbitrio antistitis Alexandrini electos hic locus apertissimo indicio est, unde parabolanos non simpliciter medicos, aut medicinam exercentes fuisse suspicio est, sed eos potius, qui certo genere voti et quasi religioso, curandis ægrotis pauperibus destinati publice: quales augusta Lutetia, unde mihi origo, paucis abhinc annis instituto sancto (neque dubito quin aliquando largius) ac certo numero constituit. Alias medici eligendi jus civitatum ipsarum fuit, *l.* 1. *ff. de decretis ab ordine faciendis.*
(17) De Medicis et studio medicinæ in urbe Alexandrina, hoc scitu dignum refert Ammian. 22. *in fin.* ad commendandam, inquit, artis peritiam, medico pro omni experimento sufficit, si Alexandriæ dixerit se eruditum.
(18) Cujus? utique Episcopi, de quo superius facta est mentio. Idem ergo antiquitus fuit sâcerdos et episc.
(19) Hæc est constans lectio librorum manu exaratorum; alii tamen reponunt satis confidenter ex Theodosiano Codice; *ita ut hi quingenti.* et paulo ante: *quingentos constitui præcipimus.* porro videantur ad pleniorem hujus legis intellectum Decius *ad cap. decernimus. col.* 4. *extr. de judiciis* et Felinus *ad cap.* 1. *de summa Trinit. et fide Cathol.* Mod.
(20) *l.* 17. *Supr. h. t.*

Quæ mulieres cum clericis habitare possunt.

19. Iidem AA. Palladio P. Urb.

EUm (1), qui probabilem (2) seculo disciplinam agit, decolorari (3) consortio (4) sororiæ (5) appellationis non decet (6): Quicunque igitur cujuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, extranearum (7) sibi mulierum interdicta consortia cognoscant, hac tantum eis facultate concessa, ut matres, filias, atque germanas (8) intra domorum suarum septa contineant: in his enim nihil sævi criminis existimari (9) fœdus naturale permittit. Illas etiam non relinqui castitatis hortatur affectio, quæ ante (10) sacerdotium maritorum, legitimum meruere conjugium: neque enim clericis incompetenter adjunctæ sunt, quæ (11) dignos sacerdotio viros sua conversatione fecerunt. Dat. 8. Idib. Maji, *Raven.* DN. THEOD. A. IX. et CONSTANTIO V. C. CONSS. 420.

In AUTHENT. de Nupt. §. sed et si quis inter. col. 4. tit. 1. seu Novell. 22. cap. 42.

MUlto magis (12) ergo cessant eorum conjugia: soli enim cantores lectoresque nuptias contrahere permittuntur: aliis autem omnibus penitus interdicimus. Verumtamen si et ipsi ad secundas pervenerint nuptias, nequaquam ad sacerdotis culmen ascendant.

In AUTHENT. quomodo oportet Episc. §. hæc autem. versic. neque autem. col. 1. tit. ult. seu Novell. 6. cap. 5.

EPiscopo (13) nullam mulierem secum habere permittitur: sed si habere probetur, ab Episcopatu dejiciatur, quo se fecit indignum.

De bonis clericorum et monachorum.

20. Impp. THEOD. et VALENT. AA. ad Taurum Præfect. P. et Patricium.

SI (14) quis presbyter (15), aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cujuslibet alterius loci clericus, aut monachus, aut mulier, quæ solitariæ vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit; nec ei parentes utriusque sexus, vel liberi, vel qui agnationis cognationisve jure junguntur, vel uxor extiterit; bona quæ ad eum, vel ad eam pertinuerunt, sacrosanctæ (16) Ecclesiæ, vel monasterio, cui [forte] fuerat destinatus, aut destinata, omnifariam socientur: exceptis (17) his facultatibus, quas forte censibus adscripti, vel juri patronatus subjecti, vel curiali conditioni obnoxii clerici, vel monachi, cujuscunque sint sexus, relinquunt. Neque enim justum est, bona, seu peculia (18), quæ aut patrono legibus debentur, aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latæ constitutionis sub certa forma pertinere noscuntur; ab Ecclesiis, aut monasteriis detineri; actionibus videlicet competentibus sacrosanctis Ecclesiis, vel monasteriis reservatis, si quis forte prædictis conditionibus obnoxius, aut ex gestis negotiis, aut ex quibuslibet aliis Ecclesiasticis actionibus obligatus obierit. Dat. 14. Kalend. Jan. ARIOVINDO et ASPERE (19) CONSS. 434.

In AUTHENT. de Monachis. §. illud quoque. col. 1. tit. 5. seu Novell. 5. cap. 5.

NUnc autem cum monachus factus est: hoc (20) ipso suas res omnes obtulisse monasterio videtur, si prius testatus non sit, et exinde de judicio ejus cessante, lege disponitur: ut si liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit,

(1) *l. 44. C. Theod. h. t.* Goth. Vide *Novell.* 123. *cap.* 29. *et ibi notat.* Petr. Bugnon. *de leg. abrog. lib.* 4. *sat.* 98. Ans. Vult autem hæc constitutio, ut clerici, qui nuptias contrahere canonibus vetantur, ἐπεισακτον mulierem domi adscitam, et quasi focariam, et ut eo tempore loquebantur, sororem habeant excepta matre, filia, sorore et similibus, quæ ab omni suspicione immunes; Episcopos vero nullam etiam earum, nisi episcopatu privari velint.

(2) Probabilem in seculo disciplinam agit, cujus secta atque conditio honesta est.

(3) Id est, dehonestari.

(4) Quatenus hæc præsumptio similitudinis morum cum iis, quibus familiariter utaris, se extendat, vide apud Tiraquellum *in legibus Connubialibus* 5. *part.* 1. *gl. n.* 25. *et part.* 16. *n.* 15. *et* 16. quibus conjunge *l. ædiles.* §. *Pædius. ff. de ædilit. edict. et Auth. de Monach.* §. *cogitandum. in fin.* Mod.

(5) Ita solebant quondam clerici συνεισάκτους mulieres, sorores, matres aut filias, appellare, ut propudia sua (sub his videlicet pietatis nominibus) obtegerent. Id quod Hieronymus indicat, *in libro ad Rusticum monachum de vivendi forma: et in libro de vitando suspecto contubernio: et in eodem sermone Joh. Chrysostomus: et Ancyranum Concilium cap.* 18. Goth. Ex consuetudine et familiaritate similis vitæ sumitur præsumptio. Vid. Tiraquell. *de leg. Connub.* 5. *part. gloss.* 1. *num.* 29. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 29.

(6) Græci ita distinguunt inter presbyteros, diaconos, subdiaconos, et episcopos. Illis licet συνεισάκτους habere: his non æque. *Synops. Basil. tit.* 3. *cap.* 41.

(7) §. 1. *tit.* 1. *de presb. et diaconis ne habitent cum mulierib. cap.* 1. *legum Boioariorum*: adde *Novell.* 123. *c.* 29. *Nov.* 133. *c.* 3. *Nov.* 137. *c.* 1. *in fin.* quas Ruffin. Aquileiensis *in cap.* 3. *Nicæni Concilii*, συνεισάκτους interpretatur. Alii vertunt subintroductas, intromissas et adscititias, *can. nullus. c. interdixit, dist.* 32. Superinductam vertit interpres *Nov.* 123. *c.* 29. quam ἐπεισακτον Græci, 3. *Eclog.* 1. *cap.* 41. adde *cap.* 39. *Aquisgranensis Concilii: et cap.* 4. *Arelatensis secundi.* Euseb. 7. *hist.* 30. ubi Rhenanus ex Chrysostomi quodam sermone, quales eæ mulieres fuerint, diligenter interpretatus est, vid. Cujac. 2. *observ.* 29. ut non male jactaretur in eos illud Martialis, 12. *epigram.* 20. Quare non habeat, Fabulle, quæris Uxorem, Themison? habet sororem. vid. Cujac. *ad Novell.* 6. *in fin.* Tibullus: Hæc tibi vir quondam, nunc frater, casta Mececa Mittit. Seneca *in Phædra*, Me vel sororem, Hippolyte, vel famulam voca. Petronius, Recipies nervos tuos, si triduo sine fratre dormieris. Idem: Concilio tibi, o juvenis, sororem. Martialis, 2. *epigr.* 4. Fratrem te vocat, et soror vocatur. Idem 10. *epigr.* 65. Quare desine me vocare fratrem, Ne te Carmenion vocem sororem.

(8) In Nicæno concilio additur θεία. et quælibet hujusmodi necessitudine conjuncta mulier, ut procul absit omnis ab ea suspicio, adde *l.* 7. *ff. de usu, et habit.*

(9) Non præsumitur fornicatio, incestus, aut crimen inter consanguineos, *l.* 34. *infr. ad leg. Jul. de adult.* vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 34. *l.* 68. *ff. de rit. nupt.* adde Wurms. 1. *pract.* 21. *capit.* 2.

(10) Episcopus, sacerdos aut clericus eam quæ uxor ante Sacerdotium fuit, domi habere potest.

(11) Videtur alludere ad *vers.* 14. 16. *Epist.* 1. *ad Corinth. c.* 7.

(12) Sensus est, Si non permittitur ad tempus alicui mulierem domi habere, multo minus in perpetuum, jus enim illud matrimonio quis adipiscitur. §. 1. *Instit. de patr. pot.*

(13) 3. *Eclog. cap.* 41.

(14) *l. unic. C. Theod. de bonis clericorum. lib.* 5. *tit.* 3.

(15) Clericus: aliud in episcopo. vide Cujac. *ad Nov.* 131.

(16) *Nov.* 131. *c.* 13. *in fin.* Goth. Vid. Salicet. *hic*, Roman. *Cons.* 296. Tileman. de Benignis *observ.* 40. *fol.* 27. Ans.

(17) Post liberos agnatos et cognatos et uxorem, curiam, patronum, et dominum, intestati religiosi bona ad monasterium deferuntur. *Goth.* Vide Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 25. Ans.

(18) *l.* 50. *Infr. h. t. Novell.* 123. *cap.* 19.

(19) 18. *C. Theod.* Aspare.

(20) Hoc hodie ut verum sit apud Gallos, dixi ad Authenticam Ingressi 13. *Supr. tit. prox.* Goth. Confer. *can.* 9. *caus.* 19. *quæst.* 3. Ans.

eatenus substantiæ monasterio destinatæ detrahatur, ne quid contingat circa liberos iniquum (1), *salvo tamen jure uxoris, et aliorum creditorum.*

De muneribus curiæ.

21. Iidem AA. Thomæ Præfecto Prætorio.

AD (2) similitudinem (3) tam episcoporum orthodoxæ fidei, quam presbyterorum et diaconorum, hi, qui honorario titulo (4) illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos (5), periculo (6) suarum facultatum, curiæ muneribus satisfacere non vetentur. Dat. 4. Non. April. CP. Isidoro et Senatore Coss. 436.

De accusatione episcopi. 1. *De privilegiis ecclesiarum.* 2. *De literis systaticis.*

22. Iidem AA. Florentio P. P.

SI qua per calumniam (7) postulatio super criminalibus causis apud competentem judicem deposita exhibitionis causa fuerit, sacrosanctæ religionis antistiti triginta pondo auri condemnatione (8) publicis calculis inferenda, ut percellatur, præcipimus.

§. 1. Quin etiam omnia privilegia (9), quæ sacrosanctis Ecclesiis confugarum, aut clericorum, decanorum, aut aliorum Ecclesiasticorum causa, legibus sunt præstita, intacta atque illibata servari.

§. 2. Præterea jubemus, ut omnes clerici atque monachi, qui de suis (10) civitatibus ad hanc almam Urbem Ecclesiastici negotii, vel religionis causa proficiscuntur, litteris (11) episcopi (12), cui unusquisque eorum iter faciens obsequitur, muniti adveniant: scituri, quod si citra hanc fiduciam accesserint, sibimet imputabunt, quod non clerici vel monachi esse putabuntur (13). D. Theod. A. xvii. et Festo Coss. 439.

In Authent. de sanct. episc. §. sed neque pro qualibe col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Nov. 123. c. 8.

NUllus episcopus invitus ad (14) *civilem, vel militar judicem in qualibet causa producatur, vel exhibe tur, nisi Princeps jubeat: judex autem, qui duci, exhiberi imperaverit, post cinguli privationem, viginti bras auri Ecclesiæ illi, cujus episcopus est, persolva executore post cinguli privationem verberibus subdendo, in exilium deportando.*

De Fabiano seu Flaviano et Eutychete.

23. (15) Impp. Valent. et Mercian. AA. Palladio Præfecto Prætorio.

QUoniam venerabilis recordationis Fabianus (16) huj almæ Urbis episcopus, cum venerabilis synodi i numerabilium pene sacerdotum, qui Chalcedone (17) co venerunt, tanto et tali decoratus est testimonio, ut E tyches, qui contra senserat, cum sceleratis dictis suis omnibus uno ore damnaretur: aboleatur quidem Eutych tis damnosa memoria (18), Fabiani autem laudabilis r cordatio reveletur (19). Data Constantinopoli, pridie Non Asporatio (20) V. C. et qui fuerit nunciatus Cons. * (21

De relicto pauperibus.

24. Iidem AA. Palladio Præfecto Prætorio.

ID, quod pauperibus (22) testamento vel codicillis reli quitur, non ut incertis (23) personis relictum evan scat, sed omnibus modis ratum firmumque consistat.

De foro competenti. 1. *De cautione.* 2. *De sportulis.*

25. Imp. Marcianus A. Constantino P. F. P.

CUm clericis in judicium vocatis pateat episcopalis a dientia (24): volentibus (25) tamen actoribus, actor disceptationem sanctissimi Archiepiscopi noluerit e

(1) Legitimam auferre filiis iniquum est.

(2) Sumpta hæc lex est ex *l.* 187. *C. Theod. de decur. lib.* 12. Igitur Curiæ muneribus per substitutos periculo suarum facultatum satisfacere jubentur episcopi, presbyteri, diaconi, illustres.

(3) Argumentum ab episcopis ad illustres personas nota, Episcopi similes illustribus, non sunt tamen illustres: aliud in Cardinalibus Baldus existimat.

(4) Vid. *l. ult. C. ubi Senat. vel Clariss.* Bald. *hic.* Fr. Mignon. *ad Consuetud. Andegavens. fol.* 121. Ronchegal. *ad l.* 5. *ff. de duob. reis. num.* 29. 32. 33. 34. Ans.

(5) Ob dignitatem supervenientem potest quis servire per substitutum.

(6) Substituens suo loco aliquem, suo periculo substituit.

(7) Pœnam calumniatoris episcopi observa.

(8) Τῷ δημοσίῳ, id est, publico aut fisco, *Syn. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex lib.* 1. *tit.* 1. *cap.* 2. 6. Harm. 9. §. 2. ut sit sensus, eum qui in crimine aliquo Episcopum calumniatus fuerit, 30. auri libras fisco pendere.

(9) Privilegia ἐκκλησιαστικά firma esse debent, *Synopsis ibid.*

(10) Clerici peregrini sine literis testimonialibus diœcesani venientes non habentur pro clericis, adde *Nov.* 86. *c.* 1. *in fin. et* Cujac. *ib.*

(11) Et quidem signatis, alias non faciunt fidem, de hujusmodi litteris, vide Rebuffum *tom.* 2. *tract. de literis requisitor. num.* 7.

(12) Ut ne clericus aut monachus habeatur ὁ συλλαβῶν (alii γραμματῶν) ἐκτὸς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου τὸ κομητάτον (alii τὴν πόλιν) καταλήψεως *Synopsis ib.* qui absque litteris seu syllabis epistolis episcopi sui comitatum aut Urbem adierit, συλλαβαί igitur epistolæ ac literæ: quæ commendatitiæ ab Augustino: formatæ in actis Concilii Antiocheni dicuntur 71. *dist. c. pen. et ult.* Goth. vid. Bart. *hic. n.* 2, Bald. *part.* 3. *Cons.* 320. Oldrad. *Cons.* 100. Ans.

(13) An percutiens ignoranter dominum, vel clericum, incidat in feloniam vel canonem, vid. Molin. 1. *consuet.* 30. *num.* 150. 151. 152. 153.

(14) Episcopus non trahitur invitus ad judicium seculare, *Salicet.* Goth. Confer. *c.* 8. *caus.* 11. *q.* 1. Quando tamen sine pœna ad Judicem laicum trahi possint, vide Vasq. *illustr. controvers. cap.* 5. *num.* 17. Ans.

(15) Hanc constitutionem integram e manuscriptis eruit Le clavius in notis ad *Synopsin Basil. c.* 98.

(16) Flavianus Episcopus Constantinopolitanus: de quo v Evag. 2. *hist.* 4. De ejusdem rescripto ad Leon. V. tom. 1. C ciliorum: vid. *in Epist. Leon. fol.* 639. Ejusdem rescriptum fide ad Theodosium. *Acta Concilii Chalcedon. fol.* 716. Ejusd appellationem a Dioscori sententia, *ibid. Act.* 1. *fol.* 823. Cu meminit Photius 9. *Nomocanonis* 9.

(17) Vid. *l.* 4. *Supr. de summa Trinit.*

(18) Sceleratorum memoria abolenda. Vid. Decian. *pract.* c *min. lib.* 5. *cap.* 57. *fol.* 421. Historiam hujus text. vid. ap Guidon. Panciroll. *var. lect. lib.* 2. *c.* 169. Niceph. *lib.* 14. *ca* 47. Ans.

(19) *Reveletur.*

(20) *Sporatio.*

(21) 452.

(22) Pauper, parum: inops, nihil habet.

(23) Cur ita? jus et nomen heredis datur episcopis, œconom et exnoni. Nomen, ut sint heredes: jus, ut debita exigant, creditoribus defuncti respondeant, et pauperibus relicta dividant *l.* 49. §. 1. *Infr. h. t.* An ut Falcidiam vel Trebellianicam trahant, quasi legatis aut fideicommisso onerati? non detrahun *d. l.* 49. alias non valet legatum, *l.* 18. *in fin. ff. de usufr.* . *gat.* §. 25. *Inst. de leg.* Ulp. 22. §. 4. Incertis tamen de ce legare possumus, *dict.* §. 25. *l.* 4. *ff. de reb. dub.* nisi de lib tate agatur, *l.* 31. *ff. de manu. test.* At hic ut sint incertæ p sonæ, certa tamen sunt subjecta pietatis exercendæ. Pauperes s instar collegii quod vicem personæ repræsentat teste Baldo (ap quem hic vide integrum tractatum de executoribus testamentariis quin et hoc casu, legatum certum dici potest, quia Deo relictu qui certus est: sed et id privilegio fieri dici potest: vel ce pauperes demonstrari ab executore testamentario vel legitimo, ta episcopo, *l.* 28. §. 1. *Infr. h. t.*

(24) Videtur esse pars legis *Decernimus* 13. *Infr. de episcop audientia.*

(25) *l.* 13. *in fin. l.* 29. *Infr. de episcopali audientia.* H collige, Ex pluribus legitimis judicibus electionem permitti act Ubi reus habet plura fora jure communi non privilegiato, ele est actoris, *Bald.*

periri; eminentissimæ tuæ (1) Sedis examen contra catholicos sub viro reverendissimo Archiepiscopo hujus Urbis clericos constitutos, vel contra reverendissimum Oeconomum, tam de suis, quam de Ecclesiasticis negotiis, sibimet noverit expetendum: qui in nullo (2) alio foro, vel apud quemquam alterum judicem eosdem clericos litibus irretire, et civilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere.

§. 1. Memorati autem reverendissimi clerici orthodoxarum Ecclesiarum, quæ sub viro religiosissimo antistite hujus inclytæ Urbis sunt; in causa, in qua vel ipsi vel procuratores (3), quos pro se dederint, sententiarum tuarum autoritate (4) pulsantur; executoribus, per quos cœperint conveniri; fidejussorem, sacratissimæ hujus Urbis Ecclesiæ œconomum, vel defensorem præbeant; qui usque ad quinquaginta libras auri fidejussor existat. Ipse vero reverendissimus œconomus almæ hujus urbis ecclesiæ lite pulsatus, fidejussorem pro se non præbeat: ut (5) pote qui et aliorum (6) clericorum fidejussor futurus est, sed fidei (7) suæ committatur. Quod si lis diversorum (excepto reverendissimo œconomo) clericorum, quæ agitanda sit, memoratam summam videatur excedere: clericus lite pulsatus, det executori pro residua quantitate cautionem suam: cui nullum tamen insertum erit jusjurandum: quia ecclesiasticis regulis, et canone a beatissimis episcopis antiquitus instituto, clerici (8) jurare (9) prohibentur.

§. 2. Statuimus autem, ut executoribus idem reverendissimus œconomus, vel alii diversi clerici sub beatissimo Archiepiscopo hujus splendidissimæ civitatis, sententiarum tuarum auctoritate commoniti, duos solidos tantummodo dent pro commonitione sua, et pro institutione procuratoris, si per eum voluerint litigare. Quod circa alios quoque diversos apparitores eminentiæ tuæ, in his quæ ex consuetudine præbentur officio, observari in causis prædictorum clericorum jubemus; ut litis sumptus vel expensæ a clericis pauciores humanioresque (10) præstentur. Dat. 8. * April. Varari (11) et Joanne Coss. 456.

In Authent. de sanct. Episc. §. sportularum. coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. c. 28.

SEd hodie nulla persona in ecclesiastico officio constituta, in qualibet causa criminali, vel pecuniaria cujuscunque quantitatis, vel diaconissa, vel monachus, vel ascetria, vel monacha amplius quatuor siliquis (12) permittantur dare: nisi cum ex jussione Principis ad alias provincias vocantur: ubi non ultra unum solidum accipiet executor. † Episcopus pro rebus ecclesiæ suæ nihil præstet nomine sportularum: actiones contra ecclesias propositas œconomis suscipientibus, vel illis, qui in eam causam sunt ordinati. † Qui contra hoc exegerit, in duplum, quod exactum est, reddet, nudandus cingulo, si miles est: si clericus, a consortio clericorum removendus.

De sportulis ut supra. De cautione ab actore præstanda.

In Authent. de letigios. §. ad excludendas. col. 8. tit. 13. al. tit. 8. seu Novell. 112. c. 2.

GEneraliter autem judex provideat, libellum pulsato non porrigi, sportulasve ab eo non exigi, nisi prius et in libello actor, per se, aut per tabularios conscribat, et actis intervenientibus fidejussorem idoneum (13) periculo competentis officii præstet. Quod (14) usque ad finem litis permaneat, eamque vel per se, vel per procuratorem exerceat: et, si convictus fuerit injuste movisse litem, expensarum sumptuumque nomine decimam (15) partem quantitatis in libello comprehensæ pulsato restituat: *aut si fidejussorem dare non valet, super iisdem juratoriam exponat cautionem, et tactis* (16) *sacrosanctis evangeliis, adfirmet*, se fidejussorem dare non posse: *pœna judicis et ejus officio imminente, si aliter versati fuerint, in denis libris auri: executoris autem bona publicabuntur, et damnabitur in exilium: nisi causa moveatur ex consensu utriusque partis.*

De reliquiis sanctorum.

26. Imp. Leo A. Juliano (17) Præfecto Prætorio.

DEcernimus, ut posthac neque monachi, neque quicunque alii cujuscunque status atque fortunæ in ædes (18) publicas, vel in quæcunque loca populi voluptatibus fabricata, venerabilem (19) crucem et sanctorum martyrum reliquias illicite inferre (20) conentur, vel occupare (21) audeant ea, quæ vel ad publicas causas, vel ad populi oblectamenta constructa sunt. Cum enim religiosæ ædes non desint; possunt ibi, consultis prius (ut oportet) religiosissimis Episcopis, reliquias sanctorum martyrum, non quorundam usurpatione, sed arbitrio re-

(1) Id est, Præfecti Prætorio, *l.* 33. *in fin. infr. h. t.* et ita Clerici Constant. conveniri poterant, vel coram episcopo Constant. vel præfecto. Civiles enim magistratus, initio judices sacerdotum et clericorum fuere.

(2) Ubi certi judices delagati nullus alius potest cognoscere.

(3) Citatio prima potest incipere a procuratore. vide *l.* 3. *ff. de alimentis et cibar.*

(4) In criminalibus (secus in civilibus) sine præcepto judicis reus citari non solet. Hujusmodi commissio est interlocutoria. *Bald.*

(5) Sensus est, qui nomine alieno fidejubet, suo cavere non tenetur.

(6) Fidejussor clericorum, œconomus, *l.* 33. §. 2. *Infr. h. t.*

(7) Qui fidei suæ committantur, alibi dicam.

(8) Juratoriam cautionem clerici non præstant.

(9) Ullo modo, ulla in causa. At forte de calumnia jurare tenentur? Cujac. negat. *Nov.* 49. *in fin.* ubi notat illas formulas concisas jurandi: Si Deus, *ex Juliano*: Si valeas, *ex Gregorio Turonensi.* Reperio tamen œcononum jurare cogi, *Authen. Hoc jus porrectum. post l.* 14. *supr. tit. prox. l.* 1. *Infr. de jurejur. propter calumn.*

(10) Hinc colligunt, Humanius agendum cum clerico, quam cum laico, quibus reclamat *lex* 8. *in fin. Supr. h. t.*

(11) Varane.

(12) Siliqua seu sicilicum, *l.* 21. §. 2. *ff. de ann. et menst.* Græci κεράτιον vicesimaquarta pars nummi sive solidi. Apud Gallos aurifices *Carat*, est vicesimaquarta pars auri puri. vid. Molin. *de usuris*, *num.* 64. 68. De siliquarum exactionibus, de oneribus monopolii, aurariæ functionis, et siliquatici, vid. Cujac. 16. *obs.* 23.

(13) Jure veteri actor non tenebatur satisdare, *pr. Instit. de satisd.* vid. Bugn. *de legib. abrog. l.* 1. *c.* 228. Ans.

(14) Hodie auditur actor persequens litem, licet de ea prosequenda ad finem usque vel de solvendis expensis non caveat, v. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *num.* 37. Roland. a Valle, 1. *cons.* 71. *num.* 19. Demus eam solennitatem desuetudine non sublatam, omissam esse, num vitiabitur processus? negat Rolandus a Valle *ibid. num.* 25. Cur? ordo judicii non consistit proprie in præparatoriis, quorum omissio (excepto libello) non vitiat: maxime si non sint petita, *ibid. num.* 26. Merito autem sublata est ea necessitas satisdandi; alioquin egeni suum judicio numquam recuperarent, utpote satisdatione destituti.

(15) Decima hæc apud Gallos non præstatur, nisi in Curia parvi sigilli Montispessulani. Rebuff. *d. loco. n.* 17.

(16) Vid. quæ not. *ad Auth. sed judex. post l.* 7. *supr. h. t.*

(17) Viviano.

(18) Ἐν δημοσίῳ τόπῳ ἢ ἐν ᾧ θέα ἐπιτελεῖται, in publico loco vel ubi spectacula populo exhibentur. *Syn. Basil.* 1. *tit.* 1. περὶ λειψάνων ἁγίων, *c.* 5. *et t.* περὶ σταυροῦ τιμῆς. *c.* 15 adde *l.* 26. §. 4. *Infr. de episcop. aud.*

(19) 1. *Sinops.* 1. *tit.* περὶ λειψάνων. περὶ σταυροῦ τιμῆς. *c.* 15.

(20) Eadem ratione templa paganorum everti vetant Imperatores, *l.* 3. *infr. de paganis sacrif.*

(21) Huc tamen refer dictum Alexandri Severi *ex Lampridio.* Cum Christiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi, rescripsit, melius esse ut quomodocunque illic Deus coleretur, quam popinariis dederetur.

verendissimorum Antistitum collocare. Ideo patientiam et modestiam suam, quam leges nostræ et publica disciplina, et ipsorum monachorum nomen (1) exposcit, studiose unusquisque, tam monachus, quam cujuslibet alterius professionis retineat, et perpetuo observare procuret.

De his, qui officia, seu munera expleverunt. De primipilaribus.

27. Idem A. Eutychio P. P.

QUisquis emensis (2) militiæ suæ stipendiis, expletisque officiis, sive muneribus, quæ cuicunque conditione, aut consuetudine, aut lege debebantur, ad (3) consortium se contulerit clericorum, et inter ministros veræ orthodoxæ fidei maluerit, et elegerit numerari, nullius prorsus sententiæ acerbitate revocetur: nec a Dei templis, quibus se consecravit, importunis intentionibus abstrahatur: sed in iisdem beatissimis ministeriis securus permaneat et quietus, ad quæ post longi laboris lassitudinem ob reliquæ vitæ requiem consilio meliore protractus est: his actionibus, si quæ contra eum ejusque patrimonium legitima intentione competunt, pro juris ordine responsurus (4): exceptis primipilaribus (5), quos præceptis tui culminis, et publicis utilitatibus in perpetuum esse subjectos, sacratissimæ constitutionis statuta sanxerunt.

Legatum relictum in redemptionem captivorum valet, non obstante incertitudine personarum.

28. Idem et Anthemius AA. Nicostrato P. P.

NUlli licere (6) decernimus, sive testamento heres sit institutus, sive ab intestato succedat, sive fideicommissarius, vel legatarius inveniatur, dispositiones pii testatoris infringere (7), vel improba mente violare, adserendo incertum esse legatum (8), vel fideicommissum, quod (9) redemptioni captivorum relinquitur: sed modis omnibus exactum, pro voluntate testatoris, piæ rei negotio proficere.

§. 1. Et si quidem testator designaverit, per quem desiderat redemptionem fieri captivorum, is qui specialiter (10) designatus est, legati vel fideicommissi habeat exigendi (11) licentiam, et pro (12) sua conscientia votum adimpleat testatoris. ✝ Sin autem persona non designata, testator absolute tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memoratæ causæ proficere: vir reverendissimus (13) Episcopus (14) illius civitatis, ex (15) qua testator oritur, habeat facultatem exigendi, quod hujus rei gratia fuerit derelictum, pium defuncti propositum sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus.

§. 2. Cum autem vir religiosissimus Episcopus hujusmodi pecunias pio relictas arbitrio fuerit consecutus: statim gestis (16) intervenientibus, earum quantitatem, et tempus, quo eas susceperit, apud Rectorem provinciæ publicare debebit: Post unius vero anni spatium, et numerum captivorum, et data pro his pretia eum manifestare præcipimus: ut per omnia impleantur [tam] piæ (17) deficientium voluntates: Ita tamen, ut religiosissimi Antistites gratis (18), et sine ullo dispendio prædicta gesta conficiant: ne humanitatis obtentu relictæ pecuniæ, judiciorum dispendiis erogentur.

§. 3. Quod si testator (19), qui hujusmodi legatum vel fideicommissum non designata persona reliquit, Barbaræ sit nationis, et de ejus patria aliqua emerserit ambiguitas, vir reverendissimus Episcopus civitatis ejus, in qua [idem] testator defunctus est, ejusdem habeat legati seu fideicommissi petitionem, defuncti propositum modis omnibus impleturus.

§. 4. Quod si in vico, vel territorio testator mortem obierit, illius civitatis vir reverendissimus Episcopus exactionem habebit, sub qua vicus, vel territorium (20) esse dignoscitur.

§. 5. Et ne pium defuncti propositum improba fraudatorum calliditate celetur: quidquid pro hujusmodi causa a testatore relictum fuerit, universi (21), qui id quocunque modo cognoverint, vel in viri clarissimi Rectoris provinciæ, vel in urbis Episcopi notitiam deferendi liberam habeant facultatem: nec delatoris (22) nomen suspicionemque formident: cum fides atque industria eorum tam laude, quam honestate, ac pariter pietate non careat, cum veritatem in publicas aures lucemque deduxerint.

(1) De Monachi etymo et officio, v. *diligenter* 12. *can. placuit omnibus*, 14. *dist.* 12. *et can. placuit communi*, 8. *caus.* 16. *q.* 1.
(2) i. e. Impletis.
(3) V. *l.* 4. *supr. h. t.*
(4) Per procuratorem, *Novell.* 123. *c.* 27.
(5) Primipilariorum causa ita durior est quam aliorum. adde *infr. de primipilo.*
(6) Ad intellectum hujus leg. vid. Barbos. *de jure Eccl. lib.* 3. *cap.* 27. *n.* 27. *et seq.* Ans.
(7) Summæ improbitatis est pia defunctorum judicia infringere.
(8) Colligitur hinc vulgo, nec male, propter incertitudinem personarum non vitiari legatum relictum in redemptionem captivorum, ut et ex §. seq. negligentiam executorum efficere, ut episcopo facultas exequendi sit, qui cur ea teneatur observare, quæ tenebatur executor, vide apud Jasonem *in l. si eum.* §. *qui injuriarum. ff. si quis caut.* et an possit alii committere, Decium *cons.* 72. in 2. *col.* sic autem etiam restitutio pro male ablatis per episcopum fit. Felinus *ad cap. cum sit n.* 3. *extr. de jud.* de fructibus vero perceptis per heredem ante constructionem monasterii quid juris sit, item quid de commutatione relicti pro monasterio, an illa sit in episcopi vel Papæ tantum manu. vide Bart. *cons.* 58. *et* 59. *cum seq. lib.* 2. et eundem *ad l. legatum de usufructu legato. et ad l. fin. de oper. publ.* rursumque *cons.* 109. *lib.* 2. denique ne episcopus post annum elapsum possit effici executor, vide cautelam Cœpol. *caut.* 207.
(9) Redimendos ad captivos quod relinquitur, non habetur pro legato incertis personis relicto, *l.* 24. *supr. h. t. l.* 49. §. 2. *infr. h. t.*
(10) Executor specialiter est nominandus in testamento. De executoribus testamentorum v. Baldi tractatum *in l.* 24. *supr. h. t.* Bartolum *ad l.* 9. *in princip. num.* 6. *ff. de alim. vel cibar.* Ferrariensem *in forma libelli reddendæ rationis tutelæ* 35. *in verbo*, *ac executores* 6.
(11) Executor ad pias causas agere potest adversus heredem gravatum.
(12) Executorem defuncti testamentarium, vel legitimum non posse alteri officium, et munus suum committere, hinc colligitur. Imo ne quidem ei jus substituendi a testatore dari posse nisi ad pias causas, notant. vid. Tiraquell. *privileg.* 31. *piæ causæ.*
(13) Executor legitimus testamenti ad pias causas, Episcopus.
(14) V. *l.* 50. *in fin. ff. de hered. pet.*
(15) *Leg.* in qua testator moritur, *ut in* §. 3. *Infr. h. t.*
(16) Executor testamenti inventarium rerum acceptarum facere tenetur, et rationem reddere. Si ita est, ejus bona tacite subjiciuntur hypothecæ. facit *lex* 20. *in fin. supr. h. t.*
(17) An impiæ, injustæ, an superstitiosæ? v. *l.* 14. §. 5. *et* 6. *ff. de religiosis:* adde *l.* 5. §. 9. *ff. de admin. tut. l.* 1. §. 1. *ff. ubi pupill. educar.*
(18) Hinc illud, gratis accepistis gratis date, *Matt.* 10. *v.* 8.
(19) Vid. Bugn. *de legib. abrog. l.* 5. *sat.* 15.
(20) Id est, fundus, adde *l.* 30. *ff. ad municip.*
(21) Cuilibet legatum ad pias causas deferre licet.
(22) *l.* 2. *in fin. infr. de jure fisci.*

In Authent. de Eccles. tit. §. si quis autem pro redemptione. col. 9. tit. 14. al. tit. 6. seu Novell. 131. cap. 11.

Licet (1) *testator, vel donator interdixerit* (2) *ei aliquod ad hoc participium in ea re habere. Idem est in œconomo.*

§. 1. *Sed si hi, qui facere jussi sunt, neglexerint* (3), *semel vel bis ab Episcopo vel Oeconomo admoniti per* (4) *publicas personas, amittant lucrum* (5), *quod eis contingebat ex voluntate defuncti: et Episcopus habeat licentiam vindicare illud lucrum: et illud* (6) *quod distribui debet, distribuere: quod si non fecerit, rationem reddere debet.*

29. (7) Impp. Leo et Anthemius AA. Zenoni Stratego.

Qui in monasteriis degunt, potestatem inde exeundi ne habento, vel in Antiochensi civitate, seu aliis quibuscunque civitatibus (8) conversandi: exceptis duntaxat apocrisiariis, quibus licentiam damus volentibus, ut apocriseon (9) solarum causa exire possint. † Caveant autem hi qui ita exibunt, ne de religione vel doctrina disputent (10), vel conciliabulis (11) præsint, vel turba concitata simpliciorum animos seducant: scituri, quod si nostræ pietatis statuta neglexerint, legum austeritati subjicientur. Dat. Kal. Jun. CP. Leone et Probiano Conss. 466.

30. (12) *De excommunicatione.*

Episcopis interdicimus, ne quem a sacrosancta Ecclesia vel communione segregent nisi (13) justa causa probata sit. Qui vero citra probationem hanc segregat, a sacra communione quoddam ad tempus arcetur.

De electione episcopi.

31. Iidem AA. Armasio (14) Præfecto Prætorio.

Si quemquam vel in hac regia urbe, vel in cæteris provinciis, quæ toto orbe diffusæ sunt, ad episcopatus gradum provehi Deo auctore contingerit, puris (15) hominum mentibus nuda electionis conscientia, sincero omnium judicio proferatur. Nemo (16) gradum sacerdotii pretii venalitate (17) mercetur: quantum quisque mereatur, non quantum dare sufficiat, æstimetur. Profecto enim quis locus tutus, et quæ causa esse poterit excusata, si veneranda Dei templa pecuniis expugnentur; quem murum integritatis, aut vallum fidei providebimus, si auri (18) sacra fames in penetralia veneranda proserpat? quid denique cautum esse poterit, aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpatur? Cesset altaribus imminere profanus (19) ardor (20) avaritiæ, et a sacris adytis repellatur piaculare flagitium. Itaque castus et humilis nostris temporibus eligatur Episcopus: ut quocunque locorum pervenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet (21). Nec pretio (22), sed (23) precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut (24) quæratur cogendus (25), rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus (26): cum sane si quis hanc sanctam et venerandam antistitis sedem pecuniæ interventu subiisse, aut si quis, ut (27) alterum ordinaret, vel eligeret, aliquid accepisse detegitur, ad instar publici criminis et læsæ majestatis accusatione proposita a gradu sacerdotii retrahatur. Nec hoc solum deinceps honore privari, sed perpetuæ quoque infamiæ damnari decernimus: ut eos,

(1) Testatore etiam invito, episcopus se pro ejus voluntate exequenda ingerere potest. *Salicet.*

(2) Hujusmodi interdictio formam jure communi constitutam mutare non potest. *Bald.*

(3) Qui negligit voluntatem defuncti implere, commodo sibi relicto privatur, *l.* 25. *infr. de legatis.*

(4) Iterata monitio per publicam personam facta, constituit debitorem in mora.

(5) Quid si filius heres moram committat in relictis ad pias causas præstandis, an hereditate privabitur? Non privabitur, æquæ ac si in libertate præstanda moram admitteret, *l.* 1. §. *sin autem* 2. *infr. de comm. servo.* Et ideo hic privari lucro dicitur: hereditas autem liberis quasi debita est. Præterea si id ita esset, onus legitimæ imponeretur a patre, contra *l. quoniam.* 29. *infr. de inoff. testam.* et exheredaretur filius instituta Ecclesia contra consilium Augustini, 17. *quæst.* 4. *can. ult.* Atqui filius moram admittens in relictis ad pias causas præstandis hereditate paterna privari dicitur, *c. licet. extr. de voto?* Nempe quia in illa specie filius juraverat, se votum patris impleturum. Deinde nihil vetat hereditate privari, et tamen legitimam consequi. Et hæc æquiora sunt, nimirum, ut ne filius moram admittens in legatis ad pias causas præstandis hereditatem patris amittat, imo nec jus primogenituræ, *arg. l.* 67. §. 1. *D. de leg.* 1. vid. Covarruviam *in. c. si. heredes. de testam.*

(6) Lucrum sc.

(7) Iterpretatio Contii.

(8) Hinc illud, si cupis esse, quod diceris, quid facis in urbe, 16. *quæst.* 1. *can. si cupis*, adde *l.* 53. §. 3. *infr. h. t.*

(9) Id est, responsionum. vid. *Nov.* 123. *c.* 25.

(10) Adde *l.* 4. *supr. de summa Trin.*

(11) *l.* 15. *in fin. supr. h. t.*

(12) Interpretatio Leunclavii *ex epitome Basilicon Michaelis Procons. Attaliensis.*

(13) Id est, non levibus de causis, 11. *q.* 3. *c. nullus sacerdotum.* 42. *et c. certum est pro his tribus criminibus.* 43.

(14) Hanatio, ut *l.* 14. *supr. de sacros. Eccles.*

(15) Episcopus mente pura, nuda conscientia, sincero judicio eligendus. *Goth.* Facit *can.* 4. *caus.* 15. *qu.* 3. vid. Montan. *de tutel. cap.* 26. *num.* 53. Ans.

(16) Episcopatus (ut et beneficii) incapax quis redditur ambitu, seu Simonia, *ut hic*, *c. nobis. de simonia*, *c. cum clericis. de pact.* ut et alibi ob crimen hæreseos, *can. odit.* 62. 1. *q.* 1. schismatis, *c. inter hæres.* 24. *q.* 3. majestatis, *c. felicis. de pœnis in.* 6. sacrilegii, *c. venerabilem. de elect.* falsi, *c. ad falsariorum. de crimine falsi.* perjurii, *c. querelam de jurej.* homicidii, *c. occidens. de accus. c.* 7. *ad aures. de ætate et qualitate. c. ult. de temp. ordin.* ita incapax fit infamis, vel apud bonos tantum et graves viros, *can. laic.* 33. *dist. c. ult. de furtis*, delicti postulatus, licet nondum damnatus, *c. ult. de testib. c. omnipotens. de accus.* communione vel officio interdictus, neque restitutus, *c. postulatus. ext. de cler. excomm. c. cum bonum. de ætat. et qualitate. c. cum dilectus.* 7. *de consuet.*

(17) Simonia quid *v.* 1. *q.* 1. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 9. sed omnino vide ad hunc locum Athalarici epistolam ad Joannem Papam apud Cassiodorum 9. *variar.* 15. De annatis alibi dicam, adde *l. unic. ff. ad Leg. Jul. de ambit. Nov.* 123. *cap.* 3.

(18) Quid non mortalia pectora cogis, auri sacra fames: Virgil. 3. *Æneid. vers.* 55. 56.

(19) Avaritiæ ardor profanus.

(20) Ardor avaro tribuitur, ut alibi, fervor: ut illo loco, fervet avaritia, miseraque cupidine pectus.

(21) Non Episcopus a loco, sed locus Episcopi vita purificandus est, v. ad hunc locum *distinctionem* 40. *passim.*

(22) Episcopus non pretio, sed precibus ordinandus.

(23) Sic omnes manuscripti: Alii legunt, nec precibus.

(24) Quæri, cogi, rogari et invitari Episcopus, non obtrudi debet.

(25) Sic Alexander Severus præfectum urbis a Senatu accepit, alterum prætorio præfecit, qui ne fieret, etiam fugerat, dicens: *Invitos non ambientes in Republica tolerandos esse.* vid. Lampridium *in Alexandro Severo.* adde omnino Novellam Martiani, vid. *tit.* 1. *in princ.* Felix respublica, si a nolentibus et actus publicos repulsantibus administretur.

(26) Magnum est, nudæ virtutis præmio reluctantem ad honores promoveri.

(27) Vid. *Nov.* 6. *cap.* 1.

quos par facinus coinquinat et æquat (1), utrosque similis pœna comitetur. D. VIII. Id. Mart. *Constantinop.* MARCIANO et ZENONE CONSS. 469.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. præ omnibus, col. 9. tit. 6. al tit. ult. seu Novell. 123. c. 2.

QUod pro hac causa datum est, et pretium, quod expensum est, restituatur ecclesiæ, cujus sacerdotium voluit comparare.

De orphanotrophis.

32. Iidem AA. Dioscoro Præf. Præt.

ORphanotrophos (2) hujus inclitæ Urbis, (nulla subtilitate juris obsistente) qui (3) quidem pupillorum sunt quasi tutores (4), adolescentium vero quasi (5) curatores, sine ullo fidejussionis gravamine in emergentibus causis tam in judicio, quam extra judicium (ut opus exegerit) ad similitudinem tutoris, et curatoris, personas et negotia eorum (si qua possint habere) defendere ac vindicare jubemus: Ita videlicet, ut præsentibus (6) publicis personis, id est tabulariis (7), aut (8) intervenientibus gestis in hac quidem inclyta urbe apud virum perfectissimum magistrum census, in provinciis vero apud moderatores earum, vel defensores locorum, res eorum eis tradantur, a quibus sunt custodiendæ: ut, si quas earundem rerum, propter fœnus forsitan, vel aliam urgentem causam, vel eo quod servari non possunt, alienandas esse perspexerint, prius habita æstimatione, liceat eis alienationis inire contractum: ut pretia eorum, quæ exinde culliguntur, eisdem personis custodiantur (9). † Hujusmodi autem pium atque religiosum officium pro tempore Orphanotrophos ita peragere convenit, ut minime (10) ratiociniis tutelaribus seu curationibus obnoxii sint: Grave enim atque iniquum est, callidis quorundam (si ita contingerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei, parentibus atque substantiis destitutos minores sustentare, atque velut affectione paterna (11) educare festinant.

De foro competenti. 3. *De cautione judicio sisti.* 4. *Quis conveniri debeat in causis ecclesiasticis.* 5. *De sportulis.* 6. *Ne clerici vexentur ab executoribus.* 7. *De privilegiis prior. loc. et muneribus extraordinariis.* 8. *De pulsantibus ecclesiasticas personas sine justa causa et legitima petitione.*

33. Iidem AA. Eutropio P. P.

OMnes, qui ubique sunt, vel posthac fuerint orthodoxæ fidei sacerdotes et clerici cujuscunque gradus sint, monachi quoque, in causis civilibus (12) ex nullius penitus majoris minorisve sententia Judicis [commonitoria] ad extranea judicia pertrahantur: aut provinciam, aut locum, aut regionem, quam habitant, exire cogantur: Nullus eorum ecclesias, vel monasteria propria, quæ religionis intuitu habitant, relinquere (13) miserabili necessitate jubeatur: sed apud suos Judices ordinarios (14), id est, provinciarum (15) rectores, in quibus locis degunt, ecclesiarum ministeriis obsecundent, omniumque contra se agentium excipiant actiones: ut his horis saltem atque temporibus, quibus religiosos viros a turbulenta observatione prætorii vacare contigerit, cumque eos ad tempus petitorum intentio calumniosa laxaverit, ad sua se monasteria et venerabiles ecclesias conferentes, sapienti animo, precatione sollicita (16), faciliusque de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent, in suis laribus (17) domiciliisque constituti.

§. 1. In hac autem regia Urbe, si quando cujuscunque rei causa Episcopos, vel presbyteros, cæterosque clericos, qui sacrosanctis ecclesiis obsequuntur, sive monachos ex aliis quibuscunque provinciis contigerit reperiri, quos tamen in litem quisquam vocare voluerit, in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare judicio, nisi (18) in tuæ sublimitatis duntaxat examine, ubi eis et beatitudinis honor (19) debitus reservetur, et oratorum adfluens in defensionibus copia large præstetur.

§. 2. Præterea cum in provinciis ex ejus, qui regit provinciam, fuerint sententia, vel interlocutione conventi: sive illi sacerdotes, sive cujuscunque gradus clerici, sive monachi habeantur, dummodo approbentur orthodoxi (20), qui in propriis causis contractibusve pulsantur, non alios quam ecclesiæ propriæ defensores, seu (21) quos *Oeconomos* appellant, fidejussores præbeant: ne, dum executoris pertinax (22), et avara protervitas extraneos, et idoneos fidejussores flagitat, multiplex innoxiæ (23) paupertati infligatur incommodum.

§. 3. In hac autem inclyta Urbe inventi, ex quacunque provincia venientes, cum in tuæ amplitudinis judicio

(1) Par ubi delictum, ibi pœna æqualis esse debet, *l. ult. infr. ad leg. Jul. repet.*

(2) *Eclog.* 3. *cap.* 12.

(3) Orphanotrophi sunt, qui parentibus atque substantiis destitutos minores sustentant et educant, veluti affectione paterna, *hac l. in fin.* aut quasi tutores pupillorum, et curatores adolescentum.

(4) Et patres.

(5) Orphanotrophi quasi tutores et curatores. vid. *Novell.* 131. *cap.* 15.

(6) Adde *l.* 24. *infr. de adminin. tut.*

(7) Orphanotrophi inventarium facere tenentur: quinam alii: vide Rolandum a Valle, 1. *cons.* 49. Est ne hic satis coram solo notario sine testibus inventarium facere? Dixeris: quod in aliorum inventariis non est. vid. Cujac. *Nov.* 1.

(8) Nihil interest, inventarium fiat apud notarium, an apud judicem, si tamen apud notarium fiat, judicis confirmantis, et administrationem concedentis autoritas requirenda erit.

(9) Vel alias res pro eis emant, ut huic legi addunt Græci, *Syn. Basil.* 5. *tit.* 2. *c.* 12.

(10) Orphanotrophi non tenentur ad rationes orphanis reddendas, ut hic, sed Episcopo, *Nov.* 123. *cap.* 23. Imo non tenentur reddere rationes, *Nov.* 131. *cap.* 15. solve: *d. Nov.* 131. indefinite loquitur: ideoque potest ita intelligi, ut orphanotrophi teneantur reddere rationes, non ipsis orphanis, *arg. l. ult.* §. 4. *C. de bon. quæ lib.* sed Episcopo.

(11) Educator ei quem educavit, quasi pater, Theoph. *in fin. princ. Inst. de satisd. tut. l. cum oportet.* 6. §. *cum autem. infr. de bon. quæ lib.*

(12) 16. *C. Theod.* 11. *l.* 23.

(13) *l.* 32. §. 4. *D. de recept. qui arbitr.*

(14) Vid. *l.* 6. *Infr. de modo mulctarum.*

(15) Theodorus lector, novo jure monachi, *Nov.* 79. et clerici coram suo Episcopo conveniuntur, *Nov.* 83.

(16) Id est, solita.

(17) Lares et domicilium monachi, monasterium.

(18) *l.* 25. *supr. h. t. l.* 13. *infr. de Episcop. aud. Nov.* 83. Goth. Si vero Episcopus differat judicare, reducetur ad secularem. *Novell.* 123. *cap.* 21. §. 2. adde *Novell.* 115. *in pr.* Ans.

(19) Clerico, quamvis litiganti honor habendus est.

(20) Clerici, non orthodoxi, sortiuntur forum seculare.

(21) Ecclesiæ defensor idem, qui œconomus Ecclesiæ, ut hic, *et* §. 3. *Infr. h. t.* qui et dispensator quoque pauperum. §. 4. *infr. h. t.*

(22) Ea sunt vitia executorum.

(23) Pauper fidejussorem facile reperire non potest. adde *Nov.* 88. *c.* 2. §. 1. *in med.*

quod eis solum delegavimus (1)) lite pulsati fuerint, reverendissimi orthodoxæ fidei sacerdotes, seu certe Oeconomi, aut (2) ecclesiæ defensores, seu clerici in causis civilibus suis, sive ecclesiasticis, nulla præbendi fidejussores molestentur injuria: sed aut vicariis (3) fidejussionibus contra dantur, quas tamen stipulationum solennis cautela vallaverit: aut (4) cautioni, et professioni propriæ, aut (5) facultatum suarum obligationibus committantur.

§. 4. Hoc nihilominus observando, ut in causis ecclesiasticis nullum alium (6) conveniri fas sit: nisi eum, quem dispensatorem pauperum, id (7) est, œconomum Ecclesiæ, Episcopi tractatus elegerit: hunc enim sine dubio a (8) sacerdote convenit ordinari: quem tamen contentum defensoris Ecclesiæ fidei committi præcipimus.

§. 5. Executoribus (9) in minoribus quidem judiciis omnibus, in ipsa conventione sacerdotum, seu clericorum, non (10) amplius, quam unum semissem aut sperantibus, aut etiam audentibus accipere. Verum si apparitor tuæ magnitudinis, ex sententia tuæ sedis amplissimæ in (11) provincia degentes eos (12) commoverit: jubemus, non amplius eum quam duos solidos sportularum nomine accipere. In hac vero urbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis uno aureo, sportularum gratia a provincialibus clericis contentus sit: quantælibet summæ qui conventus fuerit, exponatur obnoxius.

§. 6. Præterea nullus executor vexare (13) contumeliis (14) clericos ullos, nullis impulsionibus molestare, nullis exprobrare conviciis aut corporalibus (15) injuriis fatigare conetur: his, qui hujusmodi aliquid aggressi fuerint, post amissionem cinguli et patrimonii ultima protinus animadversione plectendis.

§. 7. Privilegiis (16) sane singulis, quibuscunque sacrosanctis Ecclesiis orthodoxæ fidei, xenodochiis, sive ptochotrophiis, tam generaliter, quam specialiter attributis, perpetuo observandis: nullis eas (17), earumque (18) sacerdotes, aut clericos cujuscunque gradus sint, aut monachos, ptochotrophos, aut xenodochos orthodoxæ fidei deputatos, extraordinariis muneribus præcipimus prægravari: Eas etenim sarcinas oneris, quas plerisque personis diversa ratione remittimus, imponi beatissimis viris nostro seculo inconveniens esse judicamus.

§. 8. Præterea, ne cui temeritas sua lucrativa (19) concedatur, et ut impudens calumniantium refrenetur audacia: jubemus, quotiens hi qui sacerdotes, seu clericos ac monachos, cæterosque superius designatos, vel in tuæ magnitudinis examine, vel in provinciali judicio, proposita actione convenerunt; si causa cognita convicti fuerint sine justa eos causa et legitima petitione pulsasse; omnes eis legitimas expensas (20) sumptusque, quos ab exordio cœptæ controversiæ ipsorum vitio tolerasse eos constiterit, redhibere cogantur: ut hac saltem censuræ justissimæ formidine revocati, qui improbis assidue conflictationibus occupantur, acquiescant: jamque sopitis clamoribus jurgiorum, magistra deinceps necessitate retinere se adsuescant.

De foro competenti.

In AUTHENT. apud quos oportet causas dicere monachos. §. 1. collat. 6. tit. 8. al. tit. 6. seu Novell. 79. c. 1. et 4.

CAusa, quæ fit cum monacho, vel cum muliere qualibet in monasterio consistente, non (21) *apud judicem civilem ventiletur; sed apud Episcopum, qui de personæ præsentia, quod convenit, statuet: sive per Abbatem, vel antistitem, vel per alios hoc fieri debeat: qui secundum legem rem disponat, et sacras regulas salva debita personæ reverentia. Si vero contra fiat, pœnæ, quæ statutæ sunt, imminebunt: Judex enim, qui de his sententiam proferre præsumpserit, ab administratione depulsus tanquam divinitati contumeliam faciens, pœna decem librarum auri, una cum officio suo multabitur, sacratissimo nostro ærario inferenda: executoribus, qui admonitionem facere præsumpserint ab ipsis sanctissimis Episcopis in locis decanicis* (22) *detrudendis: de cætero nullam exactionem facere permittendis.*

In AUTHENT. ut Cler. ap. prop. Episc. conv. in pr. vers. ut si quis habet, col. 6. tit. 12. al. tit. 11. seu Novell. 83. in. pr.

CLericus quoque in lite pulsatus pecuniaria causa, prius apud Episcopum conveniatur, per quem sine damno causa decidatur. Quod si natura causæ, vel alia ratio faciat, ut negotium apud eum decidi non possit, per civilem procedat judicem, observatis clericorum privilegiis: nec mora circa talia fiat.

§. 1. *Sed in civili crimine civilis* (23) *præsit judex, ut lis intra* (24) *duos non egrediatur menses:*

(1) Hæc juris delegatio non est proprie delegatio: sed ordinaria potestas. *Bald.*

(2) Hæc particula, *aut* pro *id est*, sumitur, *ut supr.*

(3) Id est, mutuis. Quoties enim plures conveniuntur, possunt vice mutua fidejussores esse. *l.* 28. *ff. de tutorib. datis.*

(4) *l.* 25. §. 1. *supr. h. t. Nov.* 123. *c.* 21. *in fin.*

(5) Utcunque propter inopiam quis fidejussorem dare non possit, cogitur tamen pati bonorum suorum hypothecam.

(6) *Nov.* 123. *c.* 28. in causis Ecclesiæ conveniendus est æconomus.

(7) Dispensator pauperum est œconomus Ecclesiæ. Idem postea Vicedominus et major dominus appellatus. *dist.* 89. *c. Volumus* 2. erat rerum Ecclesiasticarum administrator, procurator Ecclesiæ, minor defensore et advocato. 1. *q.* 3. *c. salvator.* 8. *vers. nomine vero.* arbitrio ejus Episcopium disponebatur. *c. diaconus.* 3. *dist.* 89. ex administratore tandem judex, vilium tamen causarum, et quasi pedaneus. Eam tamen dignitatulam quidam principes non illibenter involarunt postea, vel etiam adfectarunt: forte vel pietatis, vel utilitatis alicujus occultæ causa; De vicedominis, adde Speculatorem *Infr. partic.* 3. *rubr. de vicedom.*

(8) Id est, ab Episcopo.

(9) De quibus v. *l.* 12. *infr. de prox. sacror. scrin.*

(10) *l.* 25. §. 2. *supr. h. t.* adde *Nov.* 123. *c.* 28.

(11) Hinc colligunt Bald. et Wurms. 1. *obs.* 6. *l.* 9. citationem verbalem in alieno territorio fieri posse. Aliud tamen fore, si territorio diversorum fuerint principum: vel si corporalis fiat prehensio. adde *l.* 2. *infr. de off. præf. urb.* vid. Bald. *hic.*

(12) Eos conveniri monuerit. *Hal.*

(13) Executores vexationi indulgere non licet.

(14) Jubet igitur clericos immunes esse contumeliis, impulsionibus, convitiis, et corporalibus injuriis executorum: quales ipsi executores inferre debitoribus solent in ipso exequendi officio.

(15) Corporales injurias hic vocat, manus injectionem.

(16) *l.* 22. §. 1. *supr. h. t.*

(17) *l.* 5. *supr. de sacrosanct. Eccl.*

(18) *l.* 2. *supr. h. t.*

(19) Lucrosa. Æquum enim est quemque temeritatis suæ, non alienæ pœnam pati.

(20) Victus victori condemnatur ad expensas. *l.* 4. *infr. de fructibus et litium expensis. l.* 79. *ff. de judic.*

(21) Et ita abrogatur principium legis 33. *supr. h. t.*

(22) Decanica loca quæ essent, dixi *Nov.* 79. *cap.* 4.

(23) Hoc abrogatur per authenticam proximè sequentem.

(24) Hoc speciale est in clericis: nam in cæteris instantia criminalis non excedit biennium. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *infr. ut intra certum tempus.*

nec tamen puniatur, etiam si reus sit inventus, priusquam per Episcopum sacerdotio spolietur.

§. 2. *Si vero crimen sit Ecclesiasticum* (1) : *Episcopalis erit examinatio, et castigatio.*

De his, qui justitiam denegant Ecclesiasticis personis.

Nova constitutio Friderici Imperatoris, de statu et consuet. cont. lib. Eccles. §. item statuimus, ut nullus, col. 10. constit. fin. pag. 744.

STatuimus (2), *ut nullus Ecclesiasticam personam in criminali quæstione vel civili* (3) *trahere ad judicium seculare præsumat contra constitutiones imperiales, et canonicas sanctiones. Quod si actor fecerit, a suo jure cadat: judicatum non teneat: et judex ex tunc potestate judicandi privetur.*

§. 1. *Sancimus etiam, ut si quis clericis vel ecclesiasticis personis justitiam denegare præsumpserit, tertio requisitus jurisdictionem* (4) *suam amittat.*

De peculio clericorum.

34. Iidem AA. Eutropio (5) P. P.

SAcrosanctæ orthodoxæ fidei Episcopi atque presbyteri, diaconi quoque, qui, semel probatis moribus integritate castissima, ad hunc gradum meruerint pervenire, ea, quæcunque in eodem clericatus gradu locoque viventes acquirere, et habere potuerint, etiamsi in patris avique aut proavi potestate constituti sint (6), et adhuc superstites habeantur, tanquam (7) bona propria vindicent: de his (si quando eis libitum fuerit) eis testandi, vel donandi, vel quolibet alio titulo alienandi libera (8) facultate concessa: ut ea bona quoquo tempore [nunquam ad divisionem veniant,] nunquam fratribus vel sororibus aut ex his genitis conferantur: sed ad eorum filios, posteros, et quoscunque extraneos (9) heredes perveniant, nec a patribus, avis, aut proavis, sed ab ipsorum liberis tanquam præcipua vindicentur: [et] certe his lucro cedant, quibus ipsi id peculium, vel inter vivos alienatione habita, vel mortis tempore, ultima et jure cognita voluntate concesserint. Dat. 5. Kal. April.

De solutione patriæ potestatis.

In AUTHENT. const. quæ dign. col. 6. tit. 10. al. tit. 9. seu Novel. 81.

SEd Episcopalis dignitas solvit (10) *jus patriæ pot statis: sicut etiam et Consularis, et Præfectu sacrorum prætoriorum, et Urbicaria, et Magisteriu militare: et omnis dignitas valens liberare a curia liberat a patria potestate: cum hoc quodcunque cing lum suæ potestatis præmium honoratis præstet. Ita t men, ut filii eorum post mortem avorum recidant potestatem, ac si contigisset eos morte parentun et non ex præsenti lege suæ potestatis fieri.*

De bonis clericorum.

In AUTHENT. de Eccl. tit. §. interdicimus, col. 9. tit. 14. al. tit. 6. seu Novel. 131. c. 13.

LIcentiam (11) *habeat Episcopus* (12), *quæcunq ante Episcopatum probatus fuerit habuisse, quæcunque post episcopatum jure cognationis usque quartum gradum ad eum pervenerunt, ad quos vol rit, ultima voluntate transmittere: cæteris* (13) *re alio modo acquisitis ab eo, dominio ecclesiæ reser tis: nisi in utilitatem ecclesiæ, vel opera pietatis co sumptæ sint. Eadem distinctione habita in administ toribus cujuscunque loci religiosi.*

§. 1. *Item si quis Episcopus aut minister eccles moriatur sine testamento, et successore legitimo, legitima, successio competit ecclesiæ, in qua cons tuti sunt.*

De peculio clericorum.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. presbyteros, col. 9. tit. 6. al. tit. fin. seu Novel. 123. c. 19.

PResbyteros (14), *et diaconos, et subdiacono cantores, et lectores (quos* (15) *omnes* clericos *app lamus) res quolibet modo ad dominium eorum venie tes, habere in sua potestate præcipimus, ad similit dinem castrensium peculiorum: et donare cui volu secundum leges, et in his testari, licet sub pare tum potestate sint: sic tamen, ut* (16) *horum fili*

(1) Criminum alia Ecclesiastica: alia secularia: alia mixta. Prioris generis, hæresis ac simonia: secundi, furtum et similia: tertii, adulterium, cuncubinatus, mollities. v. Clarum 5. *sent.* §. 1. *quæst.* 1. *versic. præmittendum.*

(2) Ad hanc Friderici constitutionem vide Socinum *cons.* 12. *col.* 5. *num.* 16. *vers. solus enim Episcopus. vol.* 1. Feder. de Sen. *cons.* 99. Rom. *cons.* 396. *n.* 39. Cottam, *in memor. in verb. clerici non possunt.* Mod.

(3) Et ita abrogatur §. 1. *Authenticæ superioris*. Is tamen in usum reductus est apud Gallos, hac Authentica Friderici desueta; qua de re valde queritur Rebuff. *in procem. constitut. gloss.* 5. *num.* 3. Goth. In hanc constitutionem vide Socin. *consil.* 12. *et* Reman. *consil.* 369. Ans.

(4) Hoc item speciale est. In aliis enim causis jurisdictionem non amittit, qui jurisdictione abutitur: sed extra ordinem punitur. *Novell. de mandatis P. P.* 17. c. *sit tibi.* 3. *Novell. ut litigantes jurent.* 124. *c.* 1.

(5) Al. *Bonifacio*, al. *Florentino*, al. *Erytrio*, al. *Enchio.*

(6) Hodie ipso jure, Episcopatus filios patria potestate liberat. *Nov.* 81. *c.* 3. *pr.* At non liberat omnimodo a curia. *Novell.* 123. *c.* 4.

(7) *l.* 50. *infr. h. t. Nov.* 123. *c.* 19.

(8) Servata tamen legitima parentibus. *Authent. presbyteros. infr. h. t. Novell.* 123. *c.* 19.

(9) Hodie nonnisi in certis bonis. *Authent. licentiam. infr. h. t. Novell.* 131. *c.* 13. v. *etiam l.* 42. §. 3. *infr. h. t.*

(10) Vide Jasonem *ad l. qui se patris. num.* 18. *C. unde liber.* et limita procedere hoc, si sit utile ipsi filio, cujus si ea solu cederet in detrimentum, aliud dicendum esset. Tiraquell. *in tra le mort saisit le vif. part.* 7. *declar.* 1. *num.* 2. et *in tract. nobilit. c.* 6. *num.* 49. *et cap.* 24. *num.* 7. sed quid si desiit e episcopus, an reincidet filius in potestatem ejus? respondeo qu non, juxta *l. qui liberatus. ff. de adopt.* et Tiraqnell. *de leg connub. gl.* 2. *per totum.* Mod. Et ita abrogatur pars *legis.* 3 *supr. h. t. ibi: etiamsi in patris potestate sint.*

(11) Baldus hanc licentiam ita explicat: Prælatum regularem n posse testari. Prælatum secularem de propriis posse testari, non Ecclesiasticis: eandem distinctionem servandam, si de communib bonis sint quæsita. Quid si incertum est, unde quæsita? Bald putat in dubio præsumi quæsita ex reditibus ecclesiæ, et ita de l testari non posse. adde Wurmserum 1. *pract.* 39. *n.* 3.

(12) Et idem statuendum de clericis, qui etiam de bonis, q ante ecclesiasticæ dignitatis promotionem possidebant, vel aliun durante ea acquisiverunt, testari libere possunt *cap.* 1. *et cap.* q *nos. de testam.* Mod.

(13) Et ita restringitur pars legis 34. *supr. h. t. ibi: et qu cunque extraneos.*

(14) Authenticæ hujus explicationem pete a Bartolo *in l. leg mos.* §. *fin. ff. de legit. tut.* et Abbate *in cap. ex parte de pel.* Mod.

(15) Clericorum appellatione comprehenduntur presbyteri, d coni, subdiaconi.

(16) Et ita restringitur pars *legis* 34. *supr. h. t. ibi, aliena libera facultate.*

ut bis non extantibus, parentes eorum legitimam fe- ;nt partem.

De privilegiis locorum piorum.
35. Iidem AA. Dioscoro P. P.

OMnia privilegia (1), quæ a retro Principibus, aut a nostra Serenitate, vel judiciariis dispositionibus, t liberalitatibus, pro singulis quibuscunque temporibus, consuetudine, [vel constitutione,] sive circa jus me- torum (2), sive in aliis quibuslibet rebus præstita sunt phanotrophiis, sive asceteriis, vel ecclesiis, aut pto- otrophiis seu xenodochiis, vel monasteriis, atque cæ- is omnibus ac [etiam] rebus juris eorum, ad curam conomi (3) viri religiosissimi presbyteri, et orphano- phi, vel ad eos, qui post eum loco ejus successerint, tinentibus, ad (4) similitudinem (5) Zotici (6) bea- imæ memoriæ, qui primus hujusmodi pietatis officium enisse dicitur; per hanc pragmaticam sanctionem fir- illibataque in perpetuum custodiri decernimus: Valde nim hoc videtur esse necessarium: cum exinde susten- io, vel educatio orphanis, atque egenis, et usibus ec- iasticis ac ptochotrophiis, vel asceteriis comparetur. mus etiam aliasque res superius nominatas ad curam morati (7) viri pertinentes, vel postmodum quolibet do ad ejus sollicitudinem, vel eorum, qui post eum ejusdem orphanotrophii curam vocati fuerint, perven- as: ad instar majoris venerabilis ecclesiæ hujus incly- Urbis: omnibus privilegiis, quæ eadem sancta eccle- vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur, perpetuo iri pietatis intuitu decernimus. Dat. Non. Januar. CP. RTIANO A. Cos. et ZENONE.

e Episcopis, territorio, et jure singulari civitatum.
36. (8).

Naquæque (9) civitas proprium Episcopum habeto. Et si quis vel per divinum rescriptum civitatem ali- m aut suo Episcopo, aut territorio, aut alio quopiam e privare audeat; exuitur bonis, et infamis redditur. cipitur autem Tomensium (10) Scythiæ civitas: illius n Episcopus reliquarum (11) etiam civitatum curam it: tum etiam Leontopolis Isauriæ subest Episcopo ropolitano (12).

De adscriptitiis. 1. De servis. 2. De loco judicii.
37. Iidem AA. Sebast. P. P.

Jubemus *adscriptitiorum* (13) creationes (secundum ve- terem constitutionem) nisi (14) dominorum possessio- num, unde oriundi sunt, evidens concurrerit consensus, nullius penitus esse momenti: sed eisdem fundorum do- minis, qui faciendæ creationi non (sicut dictum est) evidenter consenserint, jus proprium ad similitudinem cæ- terorum colonorum in suos adscriptitios exercendi, tan- quam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatem. † Idemque hoc super illis quoque agricolis decernimus observari, qui cum essent adscriptitiæ conditionis nexibus adstricti, solitariam vitam videlicet appetentes, quibusli- bet sese monasteriis contra voluntatem dominorum fundo- rum duxerint offerendos.

§. 1. Servos sane sociari clericorum consortiis, volen- tibus atque consentientibus dominis, modis omnibus prohi- bemus: cum liceat eorum dominis, data (15) prius ser- vis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clerico- rum iter (si hoc voluerint) aperire.

§. 2. Omnes præterea virorum clarissimorum provin- cias moderantium sententiis absque ulla privilegii differen- tia, (qui tamen præsidali jurisdictioni subjecti sunt) si- ve Episcopi, vel quilibet clerici, aut monachi, aut cu- juslibet conditionis sint, pariter respondere decernimus: nulla (16) in posterum viris clarissimis provinciarum re- ctoribus ad loca, in quibus incusatæ personæ consistunt, perveniendi necessitate penitus imponenda: cum non so- lum legibus, verum etiam naturali quoque juri (17) con- veniat, quos res exegerit, judicialibus ad judicium voca- ri sententiis, non ipsos judices (quod dictu etiam inju- stum est) ad subjectos deduci, sed per datos ab his ju- dices ad causæ examinationem in locis, ubi incusati de- gunt, procedere.

De adscriptitiis.

In AUTHENT. de sanct. Episcop. §. adscriptitios. col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novel. 123. cap. 17.

ADscriptitios in ipsis possessionibus, in quibus sunt adscripti, clericos etiam præter (18) voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, ut clerici fa- cti, impositam sibi agriculturam adimpleant, subroga- to aliquo quem maluerint.

De Servis.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si servus. col. 9. tit. 6. al. tit. fin. seu Novel. 123. c. 17.

SI servus (19), sciente domino, et (20) non contra- dicente in clericum ordinatus fuerit ab Episcopo:

(1) V. *l.* 22. §. 1. *supr. h. t.*
(2) Hoc est, hospitium recipiendorum.
(3) Niconis, cujus nomen hic deesse satis ostendunt verba se- ntia, ad curam memorati viri.
(4) Ad similitudinem aliquorum aut alicujus loci, concessa ali- privilegia, si prioris loci augentur privilegia, et hæc auge- ur (nisi ad similitudinem præsentium tantum privilegiorum s loci, alteri loco privilegia data sint, *arg. l. si ita.* 7. *ff.* *uro et argent. legat.*) licet, prioris loci deminutis privilegiis s privilegia non minuantur. *arg. l.* 10. *in fin. D. de bon. s. contr. tabul.* de quo tamen dubitari potuit, *arg. l. in te- ento.* 27. *D. de cond. et demonst.*
(5) Eadem privilegia postmodum attributa sunt Xenoni Samso- *Nov.* 59. *cap.* 3. *et novell.* 131. Procop. *lib.* 1. *περὶ τῶν* Ἰε- *ς κτησμάτων*. vid. Cujac. 1. *obs.* 12.
(6) Zoticus Constantinopolitani orphanotrophii primus fuit Or- otrophus, cui non multo post Nicon successit. Procop. *lib. de ciis Justiniani.*
(7) Id est, Niconis, cujus nomen proprium deerat superius.
(8) Interpretatio Contii.
(9) Vid. Paul. *ad Tit.* 1. *vers.* 5.

(10) Sozomenus legit *Tomiensium*, quorum Episcopatui inter cæteros præfuit Theotin. 7. *histor.* 25. vel Theotimus. 6. *Socrat.* 11.
(11) De unione beneficiorum, v. quæ scripsi *ad l.* 40. *infr. h. t.*
(12) Isauria Ammiano 14. Ptolemæo Ἴσαυρα metropolis quondam Isauriæ. In eadem præcipuæ urbes Seleucia et Claudiopolis. Am- mian. *ibid.*
(13) Dixi *ad c.* 81. *Apostolorum.*
(14) Hodie adscriptitii ad clericatum possunt promoveri invitis dominis: sed per substitutum servire debent. *Auth. prox. infr. h. t.*
(15) Hodie servus consentiente domino in clericum ordinatus ipso jure censetur liber. *Authent. si servus infr. h. t.* huc refer *di- stinct.* 54.
(16) *Ut l.* 33. *supr. h. t.*
(17) Jure convenit litigatores ad judices deduci, non judices ad litigatores: et, u tBaldus localiter scribit, pons ire non debet ad asinum, sed e converso: excipe tamen casus *l.* 15. *ff. de jurej. et l.* 2. §. 1. *infr. de jerejur. propter calumn.*
(18) In eo derogatur *l.* 37. *supr. h. t. ibi: nisi dominorum evi- dens concurrerit consensus.*
(19) Vide Gudelin. *de jure Noviss. lib.* 1. *c.* 4. 2. Ans.
(20) Favore religionis, qui non contradicit, consentire intelligitur.

ex hoc (1) *ipso, quod constitutus est, liber et ingenuus erit. Si vero, ignorante domino, ordinatus fuerit: liceat domino, intra anni unius spatium, et servilem fortunam probare; et servum suum accipere. Si vero servus, sciente vel nesciente domino (sicut diximus) ideo quod in clero constitutus, liber est factus, ministerium ecclesiasticum reliquerit, et ad secularem vitam transierit: suo domino ad serviendum tradatur.*

38. Iidem AA. Sebastiano Præfecto Prætorio.

SErvis si dominorum fuerint voluntate muniti, solitariam vitam participandi licentia non denegetur: dum tamen eorum domini (2) non ignorent: Quod si servis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorundem servorum dominio, donec (3) iidem servi in eodem monachorum habitu duraverint, spoliandos esse censemus: alioqui, si relicta forte vita solitaria, ad aliam quamlibet sese conditionem transtulerint, certum est eos ad servitutis jugum, quam monasticæ professionis cultu evaserant, reversuros. Datum Non. Febr.

De servis, adscriptitiis, et curialibus seu officialibus.

In AUTHENT. de sanct. Episcop. §. sed hæc quidem. col. 9. tit. 6. al. tit. fin. seu Novel. 123. cap. 4.

EPiscopalis ordo liberat a fortuna servili, vel adscriptitia: sed non a curiali sive officiali: nam et post ordinationem durat: ita ut per subjectam, vel interpositam personam adimpleatur: nisi curiæ, vel officio restituatur.

In AUTHENT. de Monachis. §. hinc autem. col. 1. tit. 5. seu Novel. 5. c. 2.

VErum et si legitimo probatus experimento monachus efficiatur, evadet jugum servitutis. Debent enim per triennium, antequam monachi efficiantur, in monasteriis permanere, postea vero si monachi fac[ti] fuerint, liberi erunt.

De monasteria relinquentibus. 1. De fructuum oblation[e] De angariis, et quibuscunque vexationibus.

39. (4).

QUi sua monasteria relinquunt, non recipiunt, qu[æ] attulerunt ad ea, res mobiles, cujuscunque quanti[ta]tis sint: etiamsi non sint confecta monumentoru[m] gesta super illis. In donationibus autem immobilium oportet jura servari, quando non adimitur ei, qui dona[vit], evictio (5) (earum).

§. 1. Non oportet, Episcopos aut clericos cogere (6) quosquam ad fructus offerendos, aut angarias dandas aut alio modo vexare, aut excommunicare, aut anathe[matizare] (7), aut denegare communionem, aut ideirc[o] non baptizare: quamvis usus ita obtinuerit. ✝ Transgre[s]sor cadit ab Ecclesia, et administratione ipsius, et d[at] decem libras. Hæc vero obtinent in sola imperatrice (c[i]vitate) et territorio ejus, et locis ad eos qui a patriarch[is] ordinantur, pertinentibus, aut ad ordinatos ab his Ep[i]scopos.

De monasteriis, monachis, Abbatibus, Episcopis.

40. (8).

MOnasteria (9) degunt (seu censentur) sub Episcop[is] territoriorum suorum, et Abbatum (10) quidem c[u]ram gerunt Episcopi: monachorum (11) vero Abbates.

§. 1. Non (12) sit vero Abbas (13) duorum (14) mo[nasteriorum].

Insinuatio testamenti coram quo fieri debeat.

41. Imp. JUSTINUS A. Archelao P. P.

REpetita (15) promulgatione, non solum judices qu[o]rumlibet tribunalium (16), verum etiam defensores (1[7]) ecclesiarum hujus Almæ urbis, quos turpissimum (1[8]) insinuandi ultimas deficientium voluntates genus irrepser[at] præmonendos esse censemus, ne rem attingant, quæ n[o]mini prorsus omnium, secundum constitutionum præ[ce]pta, præterquam (19) Magistro census, competit: Abs[...]

(1) Olim expresse libertas erat conferenda: et ita derogatur *l.* 37. §. 1. *supr. h. t. ibi: data prius servi libertate.*

(2) Scientibus, nec expressim vetantibus dominis servi solitariam vitam possunt profiteri.

(3) Causa finalis commensurata tempori commensurat sibi effectum secundum illud tempus. *Bald.* Vel ita, consensus, favor, privilegium et immunitas concessa alicui contemplatione certæ causæ finalis, tamdiu durare intelligitur, quamdiu causa ipsa finalis perdurat.

(4) Interpretatio Contii.

(5) *l.* 2. *infr. de evict.*

(6) Nec enim ab aliis coguntur ipsi, *l.* 2. *supr. h. t.*

(7) Anathematismum distinguit ab excommunicatione recte: Est enim plus anathemate percelli, quam nuda communione privari.

(8) Ex nomocanone 1. *c.* 20.

(9) Interpretatio Contii,

(10) Abbates in Episcoporum potestate consistunt: et si quid extra legem fecerint, ab ipsis corriguntur, *can. abbates.* 16. *can. monasteria.* 17. *caus.* 18. *qu.* 2.

(11) Monachi Abbatibus omni obedientia, et devotione subjici debent. *d. can. abbat.*

(12) Beneficiorum multitudo jure civili prohibita, *ut hic.* et jure Canonico, *c. cum in cunctis.* §. *cum vero. de elect. cap. post lectionem. de concessione præbendæ:* vide *titulum de præbendis dist.* 89. *c. singula*, id est, nisi forte ea sit doctorum penuria, ut unum pluribus ecclesiis, quam singulos singulis præfici magis expediat. 79. *dist. c. sanctorum.* Quin inventæ sunt beneficiorum conjunctiones seu uniones, ob desertas civitates, deminutos reditus, et similia. *l.* 36. *supr. h. t. c. et temporis.* 48. *c. postquam.* 49. 16. *q.* 1. *c. quia monasterium.* 2. *de religiosis domibus. c. eam te.* 4. *de ætate et qualitate.* (Hujusmodi magistratuum conjuctiones multæ apud Justinianum, *Novell.* 8. 24. 25. 26. 27. 28. 29. sic populus Albæ, et Romæ in unum coiit. *Livius* 1. *Ovid.* 6. *Fasto[rum]*) uniones autem istæ fiunt varie: uno modo ut plane unum bene[fi]cium sit, unus Episcopus, unaque Ecclesia, *Nov.* 28. *in pr.* [Al]tero, ut una sit superior et principalis, alia inferior et accessor[ia] cui ideo vicarius certus constituitur, ministerii sacri obeundi c[au]sa, *cap. extirpandæ.* 30. §. *qui vero. de præbend.* Tertio, [ut] neutra subjiciatur alteri, sed ambabus suum titulum, et grad[um] retinentibus idem minister præficiatur, *c. Novit ille.* 7. *de off. et potest. jud. del. ne Sede vacante. c. et temporis.* 48. [...] *quæst.* 1.

(13) Id in civilibus quoque magistratibus constitutum: *l. ult. pr. infr. de adsess. et domest. l.* 5. *in pr. infr. qui militare*, [...] de *l. lecta.* 40. *ff. de reb. cred.*

(14) Hic versiculus hodie non est in usu. Solent enim dispe[nsa]tiones ad duo, tria, plurave beneficia obtineri. *cap. de multa.* [...] *de præbendis.* Recte Duar. 8. *de benef.* 4. non minus, inq[uit], monstruosi videntur, qui tot personas in ecclesia sustinent, qu[am] Briareus ille, qui manus centum habuit, ut est in fabulis: [...] Geryon, quem trium corporum fuisse perhibent. *Goth.* Benefic[io]rum multitudo prohibita hic. Adde *c. cum in cunctis* §. *non [ve]ro. de elect. cap. post. electionem. de concess. præbend.* Exc[ipe] casum 70. *distinct. cap. sanctorum.* uniones tamen ex causa [per]mittuntur. *Ans.*

(15) *l.* 23. *in verbo repetita promulgat. Infr. de testament.*

(16) Pro tribunali. Cujac. *ad. l.* 7. *in verbo, si paciscar.* [...] 113. *ff. de pact.*

(17) De quib. *l.* 33. §. 2. *supr. h. t.*

(18) Turpe est defensori ecclesiæ, affectare munus insinuandi [te]stamenti.

(19) Apud magistrum census testamenta insinuari solita. [...] *l.* 23. *Infr. de testam.*

dum etenim clericis est, immo etiam opprobriosum (1), si peritos se velint [ostendere] disceptationum esse forensium (2): Temeratoribus hujus sanctionis pœna quinquaginta librarum auri feriendis. Datum 13. Kal. Dec. CP. JUSTINIANO (3) A. II. et OPILIANO Coss. 524.

De Electione et rebus episcopi. 5. *De œconomis.* 6. *De rebus xenodochi, nosocomi, ptochotrophi, orphanotrophi.* 7. *De his, quæ post necessariam erogationem supersunt.* 8. *De successoribus.* 9. *Ne quis per largitionem ordinetur.* 10. *De psalmodia.* 11. *Conclusio.*

42. Imp. (4) JUSTINIANUS A. Atarbio Præf. Præt.

Omnem adhibentes providentiam circa sanctissimas ecclesias in honorem, et gloriam sanctæ, et incorruptæ (5) homousiæ Trinitatis, per quam et nos, et communem rempublicam salvos fore credidimus: insistentes etiam doctrinæ sanctorum Apostolorum, *de creandis irreprehensibilibus* (6) sacerdotibus, qui quidem ob id potissimum ordinantur, ut (7) suis precibus benignitatem humanissimi Dei rebus adquirant communibus, præsenti lege sancimus, ut quoties in qualicumque civitate sacerdotalem sedem vacare contingerit, decretum fiat ab his (8), qui eam civitatem incolunt, super tribus (9) personis rectæ fidei, et honestæ vitæ, aliorumque bonorum, et virtutum testimonium (10) habentibus, ut ex ipsis idoneior ad Episcopatum promoveatur: si enim sancti et gloriosi Apostoli sacerdotium a Domino Christo Deo consecuti, et qui bonis omnibus terram repleverunt, et ejus doctrinam omnibus impartiti sunt, neque ipsi vitæ suæ, quam in hoc mundo degebant, salutis nostræ causa pepercerunt: quomodo æquum non fuerit, ut qui subingrediuntur eorum ordinem, et instituuntur sanctissimarum ecclesiarum sacerdotes, purum habeant propositum et pecunias (11) contemnant, omnemque vitam suam ad clementissimum applicent Deum.

§. 1. Convenit igitur hujusmodi eligi, et ordinari sacerdotes, quibus nec (12) liberi sint, nec nepotes: etenim fieri vix potest, ut vacans hujus quotidianæ vitæ curis (13), quas liberi creant parentibus maximas, omne studium, omnemque cognitionem circa divinam liturgiam, et res ecclesiasticas consumat. Nam cum quidam, summa in Deum spe, et ut animæ eorum salvæ fiant, ad sanctissimas adcurrant ecclesias, et eis omnes suas facultates adferant, et derelinquant, ut in pauperes, et egentes, et alios pios usus consumantur: indecens est, Episcopos in suum illas auferre lucrum, aut in propriam sobolem, et cognatos impendere. Oportet enim episcopum minime impeditum affectionibus carnalium (14) liberorum, omnium fidelium spiritualem esse patrem. Has igitur ob causas (15) prohibemus habentem natos aut nepotes, ordinari episcopum.

§. 2. De his vero episcopis, qui nunc sunt, vel futuri sunt, sancimus, nullo modo habere eos facultatem testandi, vel donandi, vel per aliam quamcumque excogitationem (16) alienandi quid de rebus suis, quas postquam (17) facti fuerint episcopi, possederint et adquisierint, vel ex testamentis, vel donationibus, vel ex alia quacumque causa: exceptis (18) duntaxat his, quas ante Episcopatum habuerunt ex quacunque causa, vel quas post Episcopatum a parentibus et theiis, hoc est, patruis, vel avunculis (19), et a fratribus ad ipsos pervenerunt, perventuræque sunt: quæcunque enim post ordinationem ex quacunque causa extra (20) præfatas personas ad ipsos pervenerunt, ea jabemus ad sanctissimam Ecclesiam, cujus Episcopatum tenuerint, pertinere, et ab ea vindicari, et evinci: nulla alia persona potestatem habente, ex eo proprium quid auferre lucrum. Quis enim dubitaverit eos, qui ipsis proprias res relinquunt, aut reliquerint, etsi in aliam personam transferunt, aut transtulerunt, non (21) potius ipsum sacerdotium contemplantes, quam ejus personam, et cogitantes, quia non solum ab ipsis relicta pie insument, sed et suas ipsorum res adjicient, id fecisse?

§. 3. Ab hac autem generali nostra lege excipimus ea (22) sola, quæcumque et qualiacumque in hunc usque diem fuerint Epiphanii Archiepiscopi felicis hujus civitatis, et sanctissimi Patriarchæ. Nam super his, quæ ab hoc tempore ei adquirentur, ea, quæ a nobis constituta sunt, obtinere, et ipsa ad sanctissimam majorem ecclesiam pertinere jubemus.

§. 4. Post mortem vero Deo amantissimorum Episcoporum, jubemus, ut pro tempore illarum ecclesiarum Oeconomi rationes (23) reddant earum (24), quæ ab illis relictæ sunt, rerum: idque sanctissimis ecclesiis proficere, quod ex hac nostra lege eis debetur.

(1) Opprobrium, adde *l.* 17. *supr. h. t.*

(2) Volunt tamen Canones sacerdotem peritum esse secularium negotiorum, vide *dist.* 39.

(3) Reponendum Justino.

(4) Interpretatio Contii.

(5) Αχράντου.

(6) Græci ἀνεπιλήπτους *hic: et* 1. *ad Timoth.* 3. *vers.* 2. sic Paul. *ad Titum* 1. *vers.* 7. δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον.

(7) Nota munus Episcopi: et ita Petrus *Act.* 6. *vers.* 4. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. adde *l.* 34. *Infr. de episc. aud. Novell.* 133. *cap.* 5.

(8) Hinc illud Leonis: Nulla ratio est ut inter Episc. habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati. vide 62. *dist. can. nulla ratio.* 1. *dist.* 63. et Apostoli in eligendis diaconis advocata multitudine discipulorum, Dispicite, inquiunt, ex vobis, viros septem, quos præficiamus, placuit hæc oratio toti præsenti multitudini. *Act.* 6. *vers.* 2. 3. 4. 5. Goth. Imperator Henricus V. jus eligendi Episcopos et Abbates ad Clericos et religiosos transtulit. *Ans.*

(9) *Novell.* 123. *cap.* 1. §. 1. Cur non duabus? *ut Act.* 1. *v.* 23.

(10) 1. *ad Tim.* 3. *v.* 7.

(11) Sic inter cætera Paulus ait, non oportere Episcopum esse αἰσχροκερδῆ sed ἀφιλάργυρον. 1. *ad Tim.* 3. *vers.* 3.

(12) *l.* 48. *Infr. h. t.* Imo quibus liberi sint. 1. *ad Tim.* 3. *v.* 4. *et ad Tit.* 1. *vers.* 6. adde *Nov. Leonis* 2. *et* 3.

(13) Quas φροντίδας Græci, Paulus ἀνάγκην. 1. *Corith.* 7. *vers.* 26. *et princ. vers.* 32. volo vos esse ἀμερίμνους. *huc refer vers.* 33. 34.

(14) Vide *Novell. Leonis* 3. quos tamen possumus ἔχειν ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. 1. *ad Timoth.* 3. *vers.* 4. possunt etiam iidem esse fideles, *ad Tit.* 1. *vers.* 6.

(15) Vide *Leon. Nov.* 2. 3.

(16) Περίνοιαν.

(17) Vide *Novell.* 131. *c.* 13.

(18) Episcopi possunt de propriis bonis testari.

(19) Ad quartum gradum. *dicto cap.* 13. *in medio.*

(20) Adquisita per Episcopum, eo mortuo deferuntur ad ecclesiam: nec in his testari potest.

(21) Nota decidendi rationem, personæ extraneæ si quid donant aut legant episcopo, ejus sacerdotium potius spectant, quam personam.

(22) Vide quæ scripsi *ad Nov.* 38. *in fin.*

(23) Oeconomi rationibus reddendis obnoxii.

(24) Oeconomi inter cætera munus fuit mortuo Episcopo res defuncti Episcopi cogere, et earum rationes reddere.

§. 5. Et ipsos quidem œconomos cum judicio et diligenti discussione creari præcipimus: scientibus ipsis, quod singulis (1) annis rationem referent sanctissimo (2) Episcopo suæ administrationis: et quacumque in re videbuntur res ecclesiasticas minuisse, vel læsissæ, vel proprium quæstum quæsisse, hoc ecclesiasticis rebus restituent. Itaque si quidem superstites istiusmodi rationes subierint, fiant quæ supra dicta sunt: si vero non redditis rationibus defuncti fuerint: tunc ipsorum heredes (3) subjiciantur tali discussioni, et conveniantur pro restitutione omnium, quæ ex ea causa debere illos constiterit.

§. 6. Necessarium quoque esse credidimus, etiam super his aliquid definire, qui curam susceperunt suscepturive sunt venerabilium xenonum, et nosocomiorum, et ptochiorum, et orphanotrophiorum, et brephotrophiorum: nam (4) et ipsis omnem licentiam auferimus, de adquisitis rebus post susceptas hujusmodi curationes vel per testamentum vel per alium quemlibet modum, vel machinationem quicquam in alias (5) transferendi personas: exceptis quæ prius habuerant, vel postea a parentibus vel theiis, vel fratribus ad ipsos pervenerunt. Omnia enim quæcumque ad sancta pertinent loca, vel quæ ad ipsorum præpositos post susceptam hujusmodi curam pervenerunt, vel perventura sunt, ad (6) ipsa venerabilia pertinebunt loca: eaque pie in eos distribui (7) et erogari volumus, qui in illis locis sunt, vel curantur. Manifestum enim est: quod quisquis derelinquit vel donat, sive in scriptis sive sine scriptis xenodocho, vel nosocomo, vel ptochotropho, vel orphanotropho, idcirco dat, ut pie per ipsum dispensetur: ut qui multam (8) de eorum pietate præsumptionem et occasionem habeat, qui iis locis præfecti sunt: neque vero justum est, ipsum ea, quæ sub prætextu (9) eorum, quæ sub ejus cura sunt, accipit, non in ipsos vel pro ipsis impendere, sed in propriam personam auferre, et proprio (10) lucro applicare timore Dei contempto: Quis enim tali curæ præpositum non existimet idcirco eam suscepisse, ut non solum quæ extrinsecus ad eum pervenient, sed etiam omnia, quæ habere eum contingerit, in eam rem impendat?

§. 7. Amplius id quoque jubemus, ut quæcunque post necessariam erogationem in eos, qui eorum curæ commissi sunt, et debitam (11) curationem rerum et ædificiorum superesse contingerit, ea ad redituum comparationem proficiant: undique enim noster scopus nostraque intentio est, ad amplificationem et augmentum adducere res ad pios usus segregatas: sic enim quisquis pro sua anima quidquam facere volet, promptius erogabit; si (12) crediderit, ea quæ ab ipso data fuerint, pie administranda esse.

§. 8. Si autem contigerit aliquem ab administratione sua cessare, quam acceperat: sancimus, eum qui in ejus loco constitutus est, cum timore Domini rationum redditioni subjici gestæ sub eo administrationis, sicut divina nostra lege continetur: sciente et eo, qui post ipsum constitutus est, quod Domino Deo pro his rationem reddet.

§. 9. Præterea sancimus, (quemadmodum et divinis (13) canonibus definitum est) ne quis episcopus aut chorepiscopus (14), aut (15) visitator (16), sive circuitor (17) aut presbyter, aut alius cujuscunque dignitatis clericus per largitionem ordinetur. Sed nec œconomus, nec ecclesiecdicus (18), nec xenodochus, nec nosocomus, nec ptochotrophus, nec orphanotrophus, nec brephotrophus, nec quisvis ptochio (19) præficiendus est, per talem fiat largitionem: sed per judicium et probationem eorum qui in illis locis sunt, Deo amantissimorum episcoporum. Si vero quis inventus fuerit occasione prædictarum ordinationum et administrationem aliquid dedisse, vel accepisse, sive episcopus sit, sive clericus: et eum qui præbuit, et (20) eum qui accepit, extra sacerdotium et clerum fieri jubemus: ut post hæc Domini Dei subjaceant condemnationi. Si autem quis propter præfecturam dedisse (21) quid compertus fuerit, eum qui ita præfectus factus fuerit, extra clerum esse jubemus: si vero œconumus vel ecclesiecdicus (22) seu defensor vel chorepiscopus, id est, vel periodeuta (23), visitator vel xenodochus, vel nosoco-

(1) Oeconomus Ecclesiæ singulis annis rationem reddebat.

(2) Oeconomus Episcopo rationes reddere tenetur.

(3) Rationibus reddendis obnoxius, si eas non reddiderit, onus earum reddendarum ad heredes transmittit, v. *l.* 12. *infr. arb. tut.*

(4) Piorum locorum administratores adquisita post susceptam hujusmodi administrationem, sive testamento, sive alio modo in alium transferre aut donare alii non possunt, sed ea loco pio, quem administrant, relinquere coguntur, nisi ea habuerint a parentibus, patruis, vel fratribus.

(5) Præpositi locorum religiosorum, de adquisitis testari non possunt.

(6) Loca religiosa in adquisitis succedunt præposito.

(7) Donantis pio loco mens est ea, ut relicta pie dispensentur.

(8) Præsumptio maxima justæ administrationis sumenda est pro eo, qui pii loci administrationi præfectus est.

(9) Quod prætextu alicujus accipitur in ejus utilitatem verti debet.

(10) Qui dispensandi feeultatem habet, seipsum eligere non potest, *arg. l.* 4. *ff. de tutor. et curat.* v. Bart. *in l.* 43. *n.* 33. *ff. de vulg.*

(11) Reditus ecclesiastici in alimenta personarum, dein ædificia, post hæc in emptionem prædiorum convertuntur, adde *l.* 3. *Infr. de usur. pupill.*

(12) Eo libentius committitur alicui dispensatio, quo fides ejus notior: quo denique speratur, res ita relictas juste ac pie per eum dispensatum iri.

(13) *Canone* 28. *Apost.*

(14) Damasus *in epistola Laodicensi*, c. 57. Zonaras χωρεπίσκοποι οἱ νῦν λεγόμενοι ἔξαρχοι. adde §. 10. *infr. h. t.* ruris aut suburbii episcopi sub ditione episcopi, aut metropolitani: defensores ecclesiæ, ἄρχοντες; iidem qui et archidiaconi vel archipresbyteri fere ut Leo ait, et ut est in Synodo Neocæsariana, c. 14. adde *cap.* 10. *Antiochena Synodi*, Basil. *epist. ad Chorepiscopos*, ὡς συλλειτουργοὶ εἰς τύπον τῶν. Sigebertus, archidiaconi, qui dicuntur chorepiscopi in antiquis monumentis. Abbas d. Irenæi et Justi apud Lugdunenses ita appellatur, v. Cuj. *hic.* Datur chorepiscopus certo vico vel pago ab episcopo urbis. v. c. 10. *Synodi Antioch. et c.* 13. *Synodi Neocæsariensis et c.* 13. *Ancyranæ.* Papias regionarios vocat. v. Cujac. *ad l.* 6. *D. de excus. tut.* dicti quasi χωρικοί, id est, rustici. vide Duaren. 1. *de benef.* 9. Video chorepiscopos conferri 72. discipulis 68. *distinct. c. quamvis.* ut merito possis dicere a chorepiscopis cardinales suam dignitatem mutuatos.

(15) Idem fuisse videtur χωρεπίσκοπος et περιοδευτής.

(16) Περιοδευτής, de quo dicam *infr. h. t.*

(17) Μήτε χωρεπίσκοπον, μήτε περιοδευτήν, *ut Infr. h. t.*

(18) Id est, Syndicus Monasterii, vid. *l.* 34. §. 5. *infr. de episcop. aud. Nov.* 123. *c.* 25. 27. *Nov.* 133. *c.* 4. *Nov.* 153. Ans.

(19) ἢ τὸν ἐπὶ τῆς πτωχίας. Is erat generalis mendicorum curator, diversus a ptochotropho et æconomo.

(20) Dantem pariter et accipientem damnatio Simonis involvit, *can. quos constiterit.* 1. *q.* 1.

(21) Ambitus Ecclesiastici pœna, *l.* 31. *supr. h. t.*

(22) *Ut sup. eod.* ἐκκλησιεκδικος, defensor ecclesiæ.

(23) *Ut supr. h. t.* περιοδευταὶ dicuntur, ἐκ τοῦ περιέρχεσθαι καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστούς; ut Zonaras ait, visitatores *c. non debere dist.* 80. In locum remotorum Episcoporum substitui solent. Joannes in epistola ad episcopos Galliæ de Contumelioso episcopo, *ne ejus ecclesia destituta videatur, in ejus locum visitatorem dare decernimus.* v. Cuj. *hic*, idem defensor et adjutor episcopi a Papa nulli certo loco deputatus: sed ubique implens absentis episcopi vicem. De periodeutis, adde quæ scripsi, *ad l.* 6. §. 1. *D. de excus. tut.* ubi vide *Cujac.*

mus, vel ptochotrophus, vel orphanotrophus vel ptochio præpositus comperietur præbuisse quid, ut sibi cura illa committeretur, et hunc removeri ab hujusmodi cura, jubemus.

§. 10. Præterea sancimus, ut omnes clerici per singulas ecclesias constituti, per seipsos psallant (1) nocturna (2), et matutina, et vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici appareant, nomen (3) quidem habentes clericorum, rem autem non implentes clerici circa liturgiam Domini Dei: Turpe enim est, pro ipsis scriptos, necessitate ipsis inducta psallere. Si enim multi laicorum, ut suæ animæ consulant, ad sanctissimas ecclesias confluentes studiosi circa psalmodiam ostenduntur, quomodo indecens non fuerit clericos ad id ordinatos non implere suum munus? Quapropter omnimodo clericos psallere jubemus, et ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis, et duobus presbyteris (4) in singulis ecclesiis, et ab eo (5), qui vocatur archos vel exarchos (6), et ab ecdico, sive defensore cujusque sanctissimæ ecclesiæ: et eos qui inventi non fuerint inculpate in liturgiis perseverantes, extra clerum constitui. Nam qui constituerunt, vel fundarunt sanctissimas ecclesias pro sua salute et communis reipublicæ: reliquerunt illis substantias, ut per eas debeant sacræ liturgiæ fieri, et ut in illis a ministrantibus piis clericis Deus colatur. † Licentiam autem concedimus omni (7) personæ, quæ quid horum prætermissum esse cognoverit, ea denunciare et publicare.

§. 11. Ea vero, quæ a nobis sancita sunt, fini tradi, et ad effectum perduci cum Dei benignitate jubemus: eos vero, qui in suspicionem venerint, aliquid horum ausu temerario prætermisisse, primum (8) quidem ex Domini Dei judicio periculum, ac deinde positas in hac lege pœnas sustinere. Dat. Kal. Mart. CP. DN. *Just.* P. P. A. II. Cons. 528.

Præfatio. 1. *De Episcopis Constantinopolim proficiscentibus.* 2. *Sanctio.* 3. *Epilogus.*

43. (9) Idem A. Epiphanio Archiepiscopo Constantinopolitano et Patriarchæ.

OMnem semper adhibentes providentiam circa sanctissimas ecclesias (10), per quas et nostrum imperium sustineri, et communes res clementissimi Dei gratia muniri credidimus, necnon et nostras, et cæterorum omnium animas studentes salvari, et eam ob rem solliciti assidue, ne commoda sanctissimarum ecclesiarum, in quacunque civitate sint constitutæ, aliqua ratione minuantur: neve quæ in ipsis fiunt, divinæ liturgiæ (11) ex Deo amantissimorum sacerdotum absentia impediantur, aut non convenienter curentur: ac ne etiam sanctissimarum ecclesiarum consumantur res, tam propter itinerum, quam etiam commeantium huc sacerdotum et comitantium clericorum impensas, unde sæpe et sub fœnore accipiendi necessitas emergit, et ex ea re onus ad ipsas sanctissimas ecclesias venit: simul etiam, ne ecclesiasticarum rerum non convenienter procedat administratio per absentiæ Deo amantissimorum episcoporum tempus, his ad tuam beatitudinem divinis apicibus uti oportere existimavimus.

§. 1. Per quos ipsi jubemus, fieri omnibus manifestum, per singulas Metropoles uniuscujusque provinciæ ipsi subjectis sanctissimis sacerdotibus; quoniam non decet aliquem ipsorum, aut eorum, qui in aliis provinciarum civitatibus sub metropolitano ordinati sunt, episcoporum, secundum propriam voluntatem absque divina nostra speciali jussione (12), relinquere (13) quidem gubernatam a se sanctissimam ecclesiam, in hanc vero felicem commeare civitatem, qualiscunque emergat res: sed mittere oportere huc unum, aut duos ex sibi subjecto pio clero: et facere manifesta nostræ pietati ea, quibus opus habent aut per se ipsos, aut per intermediam tuam beatitudinem: sicque perfrui justa et compendiaria nostra ope: si enim quippiam eorum, quæ ad nos relata fuerunt, tale nobis visum fuerit, ut indigeat ipsorum Deo amantissimorum sacerdotum præsentia, confestim tum proficisci jubemus ipsos: absque vero tali divina jussione, neminem proficisci concedimus.

§. 2. Sciente horum transgressore et recte ac pie introductam a nobis pro sanctissimarum ecclesiarum honore observantiam prætereunte, quod non parvam indignationem experietur: sed et sub excommunicatione fiet, si quidem Metropolites sit a tua beatitudine: si vero civitatis sit episcopus, quæ Metropolitæ subjecta sit, ab ipso Metropolita: Pecuniariam namque pœnam definire contra contemnentes divinam nostram dispositionem non necessarium esse putavimus, ne (14) inde ad sanctissimas ecclesias, quod inde evenerit damni, redundet: quarum res ab omni deminutione liberas manere cupimus.

§. 3. Hæc igitur ad singulorum notitiam sub ipsa ordinatorum Deo amantissimorum Metropolitanorum Episcoporum perferre tua sanctitas studeat, et ab unoquoque missas responsiones tam per Metropolitas, quam per ipsarum reliquarum provinciæ civitatum Deo amantissimos episcopos de his, quæ hac de re didicerint, ad nostram religionem referre. Dat. 10. Kal. Mart. CP. DN. JUSTINIANO P. P. A. II. Cos. 528.

De monachis, et monastriis separandis.

44. (15) Idem A. Mennæ P. P.

SAnctissimarum ecclesiarum, et piissimorum monasteriorum decori consulentes, interdicimus omnibus habitantibus monasteria conversari cum (16) mulieribus monastriis, aut occasionem aliquam excogitare, qua communicationem aliquam cum ipsis habeant, (hoc enim justam suspicionem introducit, assidue, aut cum volue-

(1) Psalmodiæ in templis nocturnæ, matutinæ, vespertinæ.
(2) Precum publicarum, aliæ nocturnæ, aliæ matutinæ, aliæ vespertinæ.
(3) Nomine tantum sunt clerici, qui clericis bona destinata adsectantur, eaque consumunt, per se autem munia clericorum non implent: eo nomine indigni privilegio clericorum. *l.* 9. *supr. de sacrosanctis eccles. l.* 5. §. 12. *ff. de jure immun.* De pseudoclericis, v. Duaren. 1. *de sacris.* 17.
(4) Καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων et duobus protopresbyteris, seu primis presbyteris.
(5) Καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου, καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστης ἁγιωτάτης ἐκκλησίας.
(6) Id est, chorepiscopo: de quo dixi §. 9. *supr. h. t.*
(7) Ut sit actio quasi popularis, *l.* 1. *ff. de popular. action.*
(8) V. *l.* 2. *infr. de rebus creditis.*
(9) Interpretatio Contii.
(10) Ecclesiæ preces imperia principum sustinent, rempublicam muniunt, et animas omnium servare student.
(11) Liturgiæ non impediendæ per absentiam Episcoporum.
(12) *Novell.* 6. *cap.* 2. 3. *Novell.* 67. *c.* 3. *Novell.* 123. *c.* 9.
(13) Huc refer illud Synesii, χρῆναι τούτοις, ὅσοι τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἀπείπαντο πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀπειπάσθαι.
(14) Pœnam alterius peccato alteri infligi, iniquum est. *l. sancimus.* 22. *infr. de pœnis.*
(15) Contii interpretatio.
(16) *Nov.* 123. *c.* 29. *et* 36. *et l.* 19. *supr. h. t.*

*

rint cum ipsis congrediendi) sed ita segregatos esse, ut nullam (1) participationem ad invicem ob quamcunque causam habeant ipsi, neque excogitari aliquam occasionem, vel illis, vel his mutuæ inter se commorationis: sed soli per se homines in quolibet monasterio degant, a viduis sibi per quamcunque causam monasteriis segregati: Solæ item per se mulieres non commistæ viris: ut omnis suspicio indecoræ (2) conversationis penitus tollatur (3). Sed si viri fuerint plures, oportet providentia singularum civitatum Episcoporum fœminas in alium convenientem locum transferri, et dari monasterium ipsis, in quo oporteat ipsas in posterum apud se ipsas honeste conversari: sin plures inveniantur fœminæ, aut etiam pari numero: viros quidem transferri, fœminas autem in monasterio manere, ita ut res ipsius monasterii mobiles et immobiles, et se moventes hi, qui exeunt, cum his, qui manent, pro rata dividant. Necessariis autem responsis (4) apud se degentium separatim mulierum, unum senem (5) a Deo amantissimo Episcopo civitatis segregari: ad divinas vero peragendas liturgias, et sancta (6) communione participandas unum presbyterum, et unum diaconum honestæ vitæ dari, qui hæc sola supradicta agere debeant, non etiam convesci et conversari, aut cohabitare cum ipsis. His enim servatis, et ipsis felix vita erit, qui solitariam vitam elegerint, et communis nostræ reipublicæ res paratiorem consequentur a Deo clementissimo opem. Quæ igitur super communibus rebus, et nunc recte habere existimavimus, hujusmodi sunt. Sed et credidimus non parvam hinc visum iri additam esse his ex divina nostra constitutione utilitatem.

§. 1. Sed et observatione et cautela diligenti opus est, ne ullo modo prætereantur hæc: Quod non aliter continget, quam si Deo amantissimi cujusque civitatis Episcopi (7) inspiciant diligenter monachorum degentium in monasteriis sub sua cura ordinatis, conversationes: et, si quid senserint hujusmodi lapsus, omnibus modis compescant tale ipsorum inceptum: et pœnis subjiciant eos, qui post nostram prohibitionem adhuc talia perpetrant: et cogant ut eorum conversationes sint puræ, et separatæ ab omni commercio muliebri. Nam et ipsis Deo amantissimis Episcopis, si hoc recte æstimare voluerint, perspicuum est, quod ex observatione honestæ hujus devotissimorum monachorum conversationis, et si eis contigerit nihil indecens, aut inhonestum accidere: clemens Deus propitius res communes nostræ reipublicæ secundabit.

§. 2. Sed ne vel ipsi Deo amantissimi Episcopi supervacuum ducant hoc nostrum præceptum, nosse ipsos volumus, quod si quis ipsorum manifestus sit, non cum omni diligentia (8) hæc investigare, aut manifestum lapsum non secundum prædictos modos emendare; obnoxius quidem erit judicio Domini Dei, et nunc in ipsum veniet imperii nostri indignatio, et circa ipsum periclitabitur sacerdotium, neque alia majore opus erit indignatione.

§. 3. Tua igitur excellentia divinam nostram hanc legis positionem manifestam faciat cujuscunque metropoleos Deo amantissimis Episcopis, et clarissimis Præsidibus provinciarum: addens et hoc: quod et ipsi, si opus sit, omne ferant (9) auxilium piissimis civitatum Episcopis ad hujusmodi [lapsus] coërcenda, quæ tolli jussimus, et si qua negligentia eos usos esse invenerint, manifestam eam nobis proprio facient judicio, ut utique omnes cognoscant, et quænam ab ipsis servari debeant, et ex negligentia (10) definitam (11) pœnam. Curent autem et Deo amantissimi Metropolitæ, etiam aliis reverendissimis civitatum Episcopis ejusdem provinciæ facere manifestam divinam hanc nostram legem, et denunciare omnibus, ut vigili studio hæc custodiant, verentes definitam pœnam.

§. 4. Ac ne protrahatur plena observatio divinæ nostræ hujus legis: atque etiam ne ipsi reverendissimi monachi, qui in præsentia conversantur cum monastriis, parvum putent tempus sibi dari ad debitam, et injunctam ipsis separationem faciendam: annale (12) ipsis definimus decretum ab eo [die] quo manifesta divina nostra lex hæc facta fuerit: ita ut post anni curriculum, si appareant ea, quæ ad convictum attinent, in eodem manere schemate, locus sit omnimodo insertis divinæ huic nostræ legi pœnis. Datum 15. Kal. Febr. CP. Decio (13) V. C. Cos. 529.

De filiis presbyterorum, diaconorum, subdiaconorum.

45. (14) Idem A. Juliano P. P.

SAcris canonibus (15) neque Deo amantissimis presbyteris neque reverendissimis diaconis, aut subdiaconis nuptias contrahere (16) post hujusmodi ordinationem permittentibus, sed solis reverendissimis psaltis, et lectoribus id concedentibus, animadvertimus quosdam despicientes quidem sacros canones, pueros autem generantes ex quibusdam mulieribus, quibus conjungi secundum sacerdotalem censuram non possunt: Quoniam igitur pœna facinoris hujus in sola (17) sacerdotii erat amissione: sacros autem canones non (18) minus, quam leges, valere etiam nostræ volunt leges: sancimus obtinere in illis, et quæ sacris visa sunt canonibus, perinde ac si civilibus inscriptum esset legibus: et omnes istiusmodi homines tam (19) sacerdotio, quam divino ministerio, atque etiam dignita-

(1) Adde Nov. 133. c. 3.
(2) V. l. 19. supr. h. t.
(3) Quantumvis eos adoptaverint sibi fratrum cognatorum, aut dilectorum loco.
(4) Apocrisiarios intelligit, Nov. 123. c. 36.
(5) Suspicionis enim minus est in sene, quam in juvene: et eo magis, si non modo senex sit, sed etiam eunuchus, quod suadet Nov. 133. c. 5.
(6) Sancta communio liturgiam sequi solet, et sic solent communicare, qui liturgiæ adsunt.
(7) Novell. 133. c. 4.
(8) Episcopo maligna est negligentia. vid. 84. dist.
(9) Sæculari namque episcopi sunt juvandi. Sic alibi. Judices manu militari utuntur in exequendis sententiis. l. 68. ff. de rei vind.
(10) Pœna negligentis episcopi.
(11) V. l. 42. supr. h. t.
(12) Annis tempus tacite inesset huic imperio, l. 2. §. 6. ff. de eo quod certo loc. l. 1. in fin. ff. de cond. et demonstr. l. 24. ff. de oper. libert.
(13) Romæ aliquando unus consul fuit, ut hic. Aliquando tres, ut in l. 1. §. 2. ff. de offic. quæst. aliquando quatuor, ut in l. 95. §. 6. ff. de petit. hered. Ans.
(14) Interpretatio Contii.
(15) De quibus v. can. Nicænæ Synod. dist. 31. 1. ad Tim. 3. vers. 2. et 4. et c. 4. vers. 1. 2. 3. ad Tit. 1. vers. 6. et canonem 50. Apostol. 1. Cor. 7. vers. 7. et c. 9. vers. 5.
(16) Nuptiæ presbyteris, diaconis et subdiaconis, postquam in eos ordines sunt recepti, hic adeo interdictæ sunt, ut contrahentes nuptias hujusmodi ministerio excidant, liberi ex hujusmodi complexu suscepti, fiant spurii. adde Nov. Leonis 3. At forte permissu episcopi id fieri potuit, ut Synodus Ancyrana voluit, c. 10. Sed Novell. Justin. 123. c. 14. id vetuit Ranconnetus apud Cujac. Novell. 22. fol. 383.
(17) V. Nov. 22. c. 42.
(18) Hac de re v. dist. 10.
(19) Nov. 123. c. 1.

? ipsa, quam habent, nudari: Quemadmodum enim sacris canonibus prohibita sunt talia, sic (1) et secundum ostras leges rem ipsam prohiberi: et præter supradictam xcidendi a ministerio pœnam, ne (2) legitimos quidem, ut proprios esse eos, qui ex hujusmodi inordinata constupratione nascuntur, aut nati sunt: sed eam, quæ ex libus seminibus oritur, participari turpitudinem: tales nim eos esse disponimus, quales quos leges ex incestis ut nefariis natos nuptiis definiunt; ita ut neque naturas, aut nothi seu spurii intelligantur: sed prorsus et undique prohibiti, et successionis genitorum indigni: ac ec donationem (3) ab illis capere possint, neque hi, neque horum matres, ne per interpositas quidem personas, d omnibus in hos collatis a patribus beneficiis ad sanam ecclesiam, ex qua sunt, qui talia deliquerunt, rertentibus: Quod enim sacri canones prohibent, id (4) iam et nos per nostras abolemus leges (5). Si vero siulata quædam obligatio sub specie mutui, vel alterius ntractus instrumenti fiat, quæ obligatum faciat eum, ui hujusmodi constuprationis particeps factus est, hanc iam infirmam esse volumus: et talium rerum dationem, on ad eam personam, in quam concepta sunt scripta, d ad sanctissimam ecclesiam pervenire. Data. 15. Kal. ov. CP. Lamp. et Oriste VV. CC. Conss. 530.

De relicto ad pias causas. 9. Annali.

46. (6) Idem A. Juliano P. P.

Sancimus, si quis moriens piam fecerit dispositionem vel per institutionis modum, vel per legatum, aut deicommissum, aut mortis causa donationem, vel alium uemcunque [modum] legitimum: sive injunxerit pro mpore Episcopo curam agere, ut impleantur, quæ ipse oluit, sive et hoc reticuerit, sive etiam in contrarium rohibuerit: necessitatem (7) habere heredes id, quod dinatum est, facere et adimplere omnimodo: Quod si sponte non fecerint, confestim loci Deo amabiles Epipopos, curiosos esse circa hæc, et postulare, ut illi mnia impleant secundum voluntatem defuncti. Sed si quilem ecclesiæ ædificationem injunxerit testator, intra trienium instare eos, ut perficiatur: si vero xenonis ædificaonem, intra unum (8) annum duntaxat id fieri coge: tanquam sufficiente tempore hoc constituto ad perfienda, quæ placuerunt testatoribus: cum sit possibile, et domum conducere, et infirmos illic in lectis sternere, donec opus ædificationis xenonis seu hospitalis compleatur: Si vero quædam dare simul et una præstatione in pias causas damnati fuerint: confestim cogere eos facere, hoc est, post testamenti insinuationem, et post apprehensam (9) hereditatem, vel legatum ab his qui honorati sunt.

§. 1. Sin autem transierit prædictum tempus, ac neque ecclesia, neque hospitale ædificatum fuerit, neque hospitalis aliquis sit, qui hoc ordinet: mox ipsos Deo amabiles Episcopos (10) exigere ea, quæ pro eo ordinata sunt, et in id convenienter quæsita, et facere ædificationes sanctissimarum ecclesiarum, et hospitalium, et gerontocomiorum (11), aut orphanotrophiorum præparationem, aut ptochotrophiorum (12), aut nosocomiorum constructionem, aut captivorum (13) redemptionem, aut aliam quamlibet actionem piam, a testatore ordinatam: designare etiam seu præficere, qui hæc administrent, xenodochos, vel orphanotrophos, vel brephotrophos (14), gerontocomos, vel simpliciter piarum (15) actionum diœcetas (16) et curatores: non amplius valentibus post dicti temporis lapsum et dictam indevotionem his, qui illa non fecerint, immiscere se prædictarum rerum administrationi, aut Deo amabiles Episcopos impedire ab illarum rerum administratione.

§. 2. Clarissimis Præsidibus provinciarum necessitatem imponentibus heredibus omnimodo ea perficere: namque et veteribus (17) prædicatum est legibus, necessitatem imponi implere deficientium voluntates eis, qui habere permittuntur, quæ illi reliquerunt.

§. 3. Sed Deo amabiles Episcopi, si quidem aliquos diserte hi, qui defecerunt, præposuerint rebus (veluti xenodochos, ptochotrophos, aut nosocomos, aut brephotrophos, aut orphanotrophos, aut gerontocomos, aut paramonarios (18), aut œconomos, aut simpliciter [dicendo,] piarum actionum administratores) illos quidem permittant habere administrationem; ipsi vero non administrent quidem; sed administrationem illorum inspiciant aut observent: et recte quidem habentem laudent: in quibusdam autem aliquid prætergredientem corrigant: pessima autem administratione facta etiam eos expellant, et alios instituant, qui cogitent et animo concipiant magni Dei timo-

(1) Canonibus ab aliquo actu prohibitus, prohibitus quoque intelligitur legibus: ut ita fiat illatio a canonibus ad leges.

(2) Verisimile est id novo jure mutatum esse, jubentur enim clerici contrahentes nuptias, suis adhærere uxoribus, *Novell.* 22. *cap.* 42.

(3) Cujac. *cons.* 2. hinc colligit Legatum a presbytero filiæ æ factum, pro non scripto haberi: quasi incapaci relictum: Idue verius esse, si eam ex uxore alterius susceperit. Id ita quoque ntit Hotom. *cons.* 16. Res ita est. Novo jure, (hoc est, *Novell.* 89. *c.* 15. *et Nov.* 74. *cap.* 6.) spurios ex damnato concutu susceptos usque adeo a progenitorum fortunis arceri, ut etiam arentes eos alere non teneantur. Jure tamen canonico naturali piete inspecta pater tenetur eos alere: quin ipsis relinquere potest imenta aut ad ea usque legatum aliquod, non ulterius. *c. cum aderet.* 5. *extra. de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult.* Eamque communem esse opinionem refert Rolandus a Val, 1. *cons.* 74. *n.* 31. *et seq.* Idem refert Mich. Grassus, *lib. nt.* §. *legatum quæst.* 6.

(4) Leges non dedignantur sacros canones imitari, *Nov.* 83. *c.* 1.

(5) Cur ita? *collige ex can. constitutiones.* 4. *dist.* 10.

(6) Interpretatio Contii.

(7) *Novell.* 1. *c.* 1.

(8) *Novell.* 1. *c.* 1. §. 1. *si quis. et cap.* 4.

(9) Hereditas, nisi adita, non transmittitur, *l. un.* §. 5. *infr. de caducis toll.*

(10) Quorum oneri incumbit, personis ad id specialiter deputatis deficientibus eo nomine agere, *l.* 25. §. 1. *supr. h. t.*

(11) *l.* 19. *l.* 22. *supr. de sacros. ecclesiis.*

(12) A πτωχος *pauper et* τρεφω *alo.* hujus meminit Imp. in *l.* 33. §. 7. *l.* 35. *et l.* 49. *h. t.* Ans.

(13) Captivorum redemptio pias inter causas numeratur. *ut hic, et l.* 28. *in pr. et* §. *ult. supr. h. t. l. si quis pro redemptione.* 36. *infr. de donat.* Quinimo legatum ad liberandos carceratos maleficii causa pium dicitur. Bald. *l. quamvis. infr. de solut. et Nov.* 131. *c.* 11. *et* 12.

(14) Brephotrophium est locus infantibus exposititiis educandis destinatus, de quo in *l.* 19. *l.* 22. *et l.* 23. *Supr. de sacrosanct. eccles.* Ans.

(15) Diœceta est is qui post regem totius regiæ curationem habet. Alexand. ab Alexand. *Genial. dier. lib.* 4. *cap.* 43. vid. *l.* 5. *infr. de Episcop. aud.* Ans.

(16) Nota de piarum actionum diœcetis et curatoribus, adde § 3. *infr. h. t.*

(17) Adde *Nov.* 1. *c.* 1.

(18) Παραμονάριος. Hi erant villici sive actores possessionum, ex eorum genere, qui res ecclesiasticas administrant: quamvis alias in videantur appellari satellites, adseclæ, buccellarii. Est enim Nicetæ παραμονή, πελεκυφόρος, βάρβαρος. vid. Cujac. *hic.*

rem, et terribilem magni et nunquam finiendi judicii diem, ad quam (1) illos respicientes convenit omnia facere cum ad Deum coordinata mente. ┼ Si vero neminem diserte hi qui moriuntur, præstituerint administrationi, sed in heredum potestate totum posuerint; hi autem rem neglexerint; continuo ipse Deo amabiles Episcopi et administrent, et præficiant suprascriptas personas, (ut ptochotrophos, aut nosocomos, et cæteros deinceps, qui etiam magni Dei honorem mente præferant) ut omnimodo et via et artificio ad effectum perducantur, quæ ordinata sunt.

§. 4. Supra autem omne tempus quo distulerint facere disposita scripti heredes, eos cogi solvere et fructus (2), et reditus, et omnem legitimam accessionem a tempore ejus qui disposuit, mortis sancimus; non (3) inspecta mora a litis contestatione aut conventione, sed ipso (4) jure intellecta (quod dicitur vulgo) mora præcessisse, et locum habente fructuum et aliarum rerum accessione.

§. 5. Hoc eodem obtinente; et si non ab herede, sed a fideicommissario (5) aut legatario relictum fuerit hujusmodi pium legatum, et illud acceperit is, qui legato honoratus est: et mox quidem licentiam esse Deo amabilibus Episcopis poscere tales personas quibusdam rebus honoratas fecere disposita.

§. 6. Si (6) vero negligentes fuerint locorum Deo amabiles Episcopi id agere, forte gratia corrupti a scriptis heredibus, vel legatariis, vel fideicommissariis: licentia erit, aut Metropolitano provinciæ (7), aut Archiepiscopo illius diœceseos, hæc cognoscenti, inquirere, et cogere, pium opus, aut piam liberalitatem omnimodo impleri: et cuicunque civium idem etiam facere licentia erit: cum sit enim communis pietatis ratio, communes et populares (8) decet etiam affectiones constitui harum rerum executionis: habituro unoquoque licentiam ex nostra hac lege movere ex (9) *lege condictitia* et postulare relicta adimpleri: sciente, qui hæc neglexerit, Deo amabili Episcopo, quod et ipse, præter imminentes e cœlo pœnas, etiam imperialem motum super hujusmodi contemptu experietur.

§. 7. Ut autem adhuc majore metu terreantur heredes morientium, vel harum rerum procurandarum et faciendarum onere gravati; quominus harum rerum effectum differant; et hoc sancimus: ut si impetiti a Deo amabilibus Episcopis, qui his rebus honorati sunt, postea cessaverint, seu distulerint, ita ut Præsidum exactione opus fuerit, confestim non solum ipsi simplum (quod dicitur) exigantur, sed omnino duplum (10); Si enim apud veteres erant quædam themata, in quibus ex inficiatione dupla condemnationis inducebantur, quomodo utique etiam hic eos, qui non solum ne sponte fecerint, tempus præterea protraxerint, et postremo impetiti a amabilibus Episcopis, ac deinde neque ipsis statim pa tes, opus habuerint etiam Præsidiali exactione, dupli actione non convenit castigari?

§. 8. Si vero morientes suos heredes voluerint qua morituri essent ipsi heredes, actionem aliquam imp piam, non autem in ipsorum vita, et hoc custodiri, non (12) in medio heredes cogi facere quid eorum, testator post ipsorum mortem voluerit fieri: cum vero rientur ipsi, necessitatem habeant omnimodo ista im re: dilatione autem aliqua ab ipsorum heredibus fac tunc necesse est, illa fieri quæ ante disposuimus.

§. 9. Si vero aliqua eorum, quæ vocantur *annalia* (*legata*, relicta fuerint aut donata clero forte, aut mo sterio, aut ascetriis, aut diaconissis, aut ptochiis, xenonibus, aut nosocomiis, aut brephotrophiis, aut s ctissimarum ecclesiarum pauperibus, aut (simplicit cœtibus quibusdam piis, aut omnino non prohibitis ex be collegiis (14); velint autem secundum aliquod tem hi, qui tunc reperiuntur, auro accepto super tali act transigere (15); non liceat id agere, neque quod fac fuerit, ratum esto: imo et (16) privationem rerum (1 qui hæc redemit vel transegit, sustineat. Quandoqui necesse erit: his quidem, qui aliqua parte temporis rint, esse pecuniarum copiam: his autem, qui fu sunt, omnimodam relictorum privationem: Sed nec ips *Annaliorum* nomen, neque perpetua defuncti memor ob quam et annuum hoc reliquit, conservabitur, sed tim extinguetur una cum ipsa relictorum interiens alie tione. Manere igitur perpetuo (18) ipsos obnoxios hujus di dationibus sancimus: adeo ut, si qua fiat alienat et ipsa irrita sit: et hi, qui quandoque præerunt piis lo licentiam habeant persequi, et exigere ipsa, nulla tem ris præscriptione opponenda ipsis, cum (19) per un quemque annum talis nascatur actio. ┼ Quinimo hy thecæ subjecta sint ejus, qui reliquit bona hujusmodi gatorum causa: ita ut licentiam habeant, ex ipsis re satis piis operibus facere, non solum pro relictis, sed pro fructibus ipsorum, et reditibus, et omni legitima cessione: temporali (ut dictum (20) est) nulla retine bus præscriptione convenire queunte, quantumcunque numeraverit tempus: Nisi inter hunc (21) annali leg oneratum, et eum, qui secundum sacros canones, et stras leges præsul constitutus est, istiusmodi exactionis

(1) Si non amore, terrore saltem ac metu pœnæ homines a vitio abstinere debent. Brevis differentia legis et evangelii, amor, et timor. adde Augustinum 2. *quæstionum in Exodum*.

(2) *Nov.* 131. *cap.* 12. *in fin.*

(3) Hic casus est specialis. *Nov.* 131. *c.* 11. Aliud enim in aliorum legatis, *l.* 23. *ff. de leg.* 1.

(4) Mora fit interdum ipso jure. vid. *l.* 32. *ff. de usuris.*

(5) Et merito: sunt enim fideicommissa legatis exæquata. *l.* 1. *ff. de leg.* 1.

(6) Episcopi curam gerit Metropolitanus: Metropolitani Archiepiscopus.

(7) De metropolitano et archiepiscopo vide *dist.* 21. *c. cleros.* 1. Cæterum hic Episcopi, Metropolitani, et Archiepiscopi rectis verbis distinguuntur. Episcopi locorum seu singularum urbium: Metropolitani provinciarum: Archiepiscopi, diœceseos totius curam gerebant.

(8) *l.* 1, *et seq. ff. de popularibus action.*

(9) Cur ex lege condictitia, collige *ex l. unic. ff. de cond. ex lege.*

(10) Piorum legatorum actio, non modo inficiatione duplatur, sed ex mora.

(11) §. 19. §. 23. *in fin Inst. de act.*

(12) Nec enim juste agi potest ante conditionis eventum. *l.* §. 2. *ff. quando dies legat.*

(13) Seu annua. v. *tit. ff. de annuis legatis*: adde *l. ult. infr.*

(14) Collegio prohibito legari non potest. Quæ sint prohibi v. *l.* 1. *ff. quod cujuscunque univers. et l.* 1. *ff. de collegiis et c*

(15) Transigere monasterio de annuo legato non licet.

(16) Emptor rei vetitæ alienari, rem emptam restituere cogit nec datum pretium repetit, quasi indebitum, *ut hic.* §. *ult. I de obligat. quæ quasi ex contractu.*

(17) Χρημάτων.

(18) Δημοσίως, hoc verbum intelligendum est pro subjecta quæ ne, v. *l.* 1. *ff. pro socio.* Cur perpetuo? collige ex *l.* 20. *ff. annuis et menstr.*

(19) Quarum rerum actio singulis annis nascitur, earum pe tua petitio est, nulla præscriptio.

(20) §. 4. *supr. h. t.*

(21) Atqui Ecclesiæ concessa est tantum permutatio, vel cum Ecclesia, *Nov.* 54. *c.* 2. vel cum principe, *Nov.* 7. *c.* 2.

um fuerit pactum, quo placuerit, *Ut reditus pro nnuo legato daretur a gravata persona, semper vigens ac rpetuus, et non multis publicis oneribus obnoxius : sed accessionem habens, omnino quidem non* (1) *minorem arta parte puri reditus, aut amplius quantum scilicet in- r eos placuerit :* Si enim tale quiddam in scriptis fiat ctum, et datus fuerit talis reditus et receptus in scri- is, pactionibus et transactionibus, et id manifestum per sta monumentorum constitutum fuerit : cessare exactio- m annui legati contra eum, qui eo oneratus est, san- nus : cum vero reditum pro legato constitui, perpetuo id deputatum, et qui alienari a nemine quocunque enationis modo possit : nullo (2) autem horum subse- to, subjacere perpetuo (ut antea a nobis dictum est) tioni annuorum legatorum eos, qui his gravati sunt, san- nus : ut et nomen et memoria defuncti, et ut annui itus in ipsis operibus perpetuo conserventur. Dat. 15. l. Novemb. *Constantinop.* LAMPAD. et ORESTE COSS. 530.

e electione, 1. *Et confirmatione abbatis*, 2. *Et abbatissæ*, 3. *Et cæterorum.*

47. (3) Idem A. Juliano P. P.

Acris (4) nostris legibus existimavimus oportere et hanc addi ; quæ ex virtute, non (5) autem ex temporibus, igiosas Abbatias (6), seu præfecturas tribuit : ita vi- licet, ut in piis monasteriis, aut asceteriis, non omni- odo mortuo abbate, vel abbatissa, is, vel ea, qui, l quæ tempore antiquior est, aut secundus secundave inceps eligatur. Consentimus enim naturæ, neque omnes uiliter bonos, neque omnes in æquo facienti malos : sed nem utique et vita (7) optima, et mores honesti, et rea pium exercitium constantia, et commune reliquorum onachorum complementum, aut maxima eorum pars ido- um ad hoc putaverit, et sacris evangeliis propositis ele- erit, ad præfecturam vocari ; ita ut, si quidem primus st defunctum utilis sit, et monachis præesse dignus, il- aliis præferatur : si vero qui post illum est, similiter ipsum feratur futuri præfecti calculus : si vero nullus orum dignus videatur ; confestim is (8), qui ex omni- is idoneus erit, cujuscunque gradus sit, præordinetur bbas, qui sit videl. et vitæ honestæ, et honestæ con- rsationis, et qui servare creditos sibi possit ; cum sit nveniens, omnem principatum, et omnem hominum æfecturam, non ex temporibus, neque (9) ex sorti- is (10), neque ex fortuitis circumstantiis, sed ex ele- ione, et ex eo, quod præstantius est, fieri ; et bonum apud omnes testimonium et probationem esse, fieri ordi- nationi ordinem.

§. 1. Manifesta autem hæc fieri Deo amabili episcopo : ut, cum is didicerit eum qui electus est, et hoc se recte habere adprobaverit ; consentientem electoribus calculum ferat, et promoveat ipsum ad hujusmodi Abbatis ordi- nem. Adprobare vero oportet hanc ipsam electionem, et pro tempore Patriarcham, et qui in his locis sunt, Deo amabiles Episcopos, habentes et ipsos judicium Dei, et futuram condemnationem metuentes, si non per electio- nem, sed ad aliquam passionem (11) seu affectionem re- spicientes humanam, promotionem fecerint : habituris ipsis, et in hac vita, et in futura a Deo immissam pœ- nam : videlicet ipsorum negligentia animabus plurimis pec- catorum causas præbente.

§. 2. His omnibus et in reverendissimis fœminis aut virginibus, quæ piis monasteriis præsunt, obtinentibus.

§. 3. Reliquo omni sacro ordine, sacro ministerio se- cundum suos gradus præsidente, et nulla in re per præsentem nostram innovato legem. Dat. 15. Kalend. Decemb. CP. LAMP. et ORESTE COSS. 530.

De electione episcopi.

48. (12) Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, neminem ad Episcopatum ordinari, nisi et in aliis rebus utilis et optimus sit, et neque mulieri cohabitet, neque (13) liberorum existat pater, sed loco uxoris, adhæreat quidem et continens sit circa sanctissi- mam ecclesiam : loco (14) vero liberorum, omnem Chri- stianum, et orthodoxum habeat populum : cognoscens, sic ab initio ea, quæ de successione Deo amabilium Epi- scoporum sunt, nos disposuisse, et cum ejusmodi cogita- tione processisse nostram legem : et eos qui præter hæc quid faciunt, aut fecerunt, omni Episcopatu indignos es- se : qui enim, post hanc nostram constitutionem, facere aliquos Episcopos præter ejus vim, aut fieri ausi fuerint, neque in Episcopis numerabuntur, neque manebunt in sa- cris, sed expulsi ab his, aliis dabunt locum ordinationis, cum in primis diligentissimæ, tum etiam Deo per omnia placentis. Dat. 4. Kalend. Sept. CP. post CONSULAT. LAMPAD. et OREST. 531.

De institutione captivorum, aut pauperum.

49. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis ad (15) declinandam (16) legem Falcidiam, cum desiderat totam suam substantiam pro redemptione ca- ptivorum (17) relinquere, eos ipsos captivos (18) scripse- rit heredes (19) : ne videatur, quasi incertis (20) perso-

(1) Adde *l.* 8. *in fin. ff. de transact.*
(2) Forma juris omissa actum vitiat.
(3) Interpretatio Contii.
(4) Hujus legis fit mentio in Novellis.
(5) Abbatiæ non pro ætate, sed merito vitæ conferendæ sunt. : non ætas, sed vita seniorem facit. Hinc illud, Laqueus juve- m omnes vos : et rursus, Maledictus puer centum annorum. 2. *æst.* 7. c. *Paulus dicit : Seniorem non increpaveris.* 28.
(6) Nota formam eligendi Abbatis.
(7) Dignitas, aut nomen non facit episcopum, sed vita : non iscopi nomen, sed vita reverentiam meretur. c. *plerumque.* 27. *fin.* c. *non omnes.* 20. c. *non omnis.* 30. *caus.* 2. *quæst.* 7.
(8) Hinc illa puerorum nænia, apud Horatium 1. *Epist.* 1. x eris, ajunt, Si recte facies. Hinc et illud Actii apud Varro- m 4. *de lingua* : Qui recte consulat, consul fiat.
(9) Atqui sorte Matthias electus est, *Act.* 1. *vers. ult.* Certe, ædam sortibus fiunt, de quibus dixi *ad l.* 3. *infr. comm. de gatis.* nec inde tamen sortilegi artem suam defendere debent. *caus.* . *q.* 2. *c. non statim et seq.*
(10) Sic Virgil. *lib.* 2. *Æneid. vers.* 201. Laocoon ductus Ne- uni sorte sacerdos.

(11) Vide *l.* 31. *supr. h. t.*
(12) Interpretatio Contii.
(13) *l.* 42. §. 1. *supr. h. t. Novell. Leon.* 2. 3. 1. *Tim.* 3. *vers.* 2.
(14) Hinc illud Pauli, Non, ut confundam vos, hæc scribo, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. 1. *Cor.* 4. *vers.* 14.
(15) Id est declinaturus, aut tacite prohibiturus.
(16) Sensus est, qui captivos in universum instituit heredes, totam hereditatem eis confert, nulli Falcidiæ subjectam. Qui vo- lunt sua bona nulli Falcidiæ subjici, captivos aut pauperes here- des instituant : sed hoc apertius exponam §. 4. *infr. h. t.*
(17) Captivi vox est incerta, ideoque videbatur legatum non valere. *infr. tit. de incert. person.*
(18) Captivi heredes institui possunt.
(19) Id est, instituerit. An idem si substituerit ? Baldus ait.
(20) Captivis quod relinquitur, non relinquitur incertis personis. *l.* 24. *l.* 28. *supr. h. t. Novel.* 131. *cap.* 11. Cur ita ? licet stricto jure instituti sint captivi, ac pauperes, quorum singulæ personæ incertæ : pietatis tamen ratio hæc est, ut jus et nomen heredis tribuatur certis pauperum, et captivorum administratori- bus. Hi semper certi : nimirum episcopus, œconomus, xenon : licet ipsi pauperes, quibus viritim fiat distributio, incerti sint.

nis heredibus institutis, judicium suum oppugnandum reliquisse: sancimus, ejusmodi et talem institutionem pietatis (1) intuitu valere, et non esse respuendam.

§. 1. Sed et si pauperes (2) quidem scripserit heredes, et (3) non inveniatur certum ptochotrophium, vel certæ ecclesiæ pauperes, de quibus testator cogitaverit, sed sub incerto vocabulo *pauperes* fuerint heredes instituti, simili modo et hujusmodi institutionem valere decernimus.

§. 2. Et si quidem captivos scripserit heredes, civitatis, in (4) qua testator larem (5) fovere ac degere noscitur, Episcopus et œconomus hereditatem suscipiant: et omnimodo in redemptionem captivorum procedat hereditas, sive per annuos reditus, sive per venditionem mobilium (6) seu se moventium rerum sit: nullo penitus ex hoc lucro, vel Oeconomo, vel Episcopo, vel sacrosanctæ ecclesiæ relinquendo. Si enim propter hoc a (7) speciali herede recessum est, ut non Falcidiæ ratio inducatur, quomodo ferendum est, hoc, quod in sacrum (8) venerit, per Falcidiam vel aliam occasionem minui?

§. 3. Ubi autem indistincte pauperes scripti sunt heredes: ibi xenonem ejus (9) civitatis omnimodo hereditatem nancisci, et per (10) Xenodochum (11) in ægrotantes fieri patrimonii distributionem, secundum quod in captivis constituimus, vel (12) per redituum annalium erogationem, vel per venditionem rerum mobilium, vel sese moventium, ut ex his res immobiles comparentur, et annuus victus ægrotantibus accedat: Quis (13) enim pauperior est hominibus, qui et inopia tenti sunt, et in xenone repositi, et suis corporibus laborantes, necessarium victum sibi non pussunt afferre?

§. 4. Licentia omnino danda et in priore, et in secunda specie, et actionem movere, et debita exigere: ut in captivos, vel in ægrotantes consumantur. Si enim heredum (14) eis et jus (15), et nomen dedimus, sine (16) Falcidiæ tamen legis emolumento: necesse est eos deb[ita] exigere, et creditoribus respondere.

§. 5. Sin autem ampliores in civitate xenones vel pt[o]chotrophia sint, ne incerta videatur pecuniarum dati[o], tunc ei xenoni vel ptochotrophio, qui pauperior (17) e[s]se dignoscitur, easdem res vel pecunias adsignari cens[e]mus: hoc videlicet discutiendo a viro reverendissimo l[o]corum Antistite, et sub eo constitutis clericis.

§. 6. Sin autem nullus xenon in civitate inveniat[ur] tunc, secundum de captivis sanctionem, pro tempore O[e]conomus sacrosanctæ ecclesiæ vel Episcopus hereditate[m] accipiat: et sine (18) Falcidiæ ratione pauperibus, q[ui] in civitate sunt, vel penitus mendicantibus, vel alia s[u]stentatione egentibus, eædem pecuniæ distribuantur.

§. 7. Hæc tamen omnia locum habere sancimus, qua[n]do non certi xenonis vel certi ptochotrophii, vel cert[æ] ecclesiæ nominatio a testatore subsecuta est, sed incert[us] est ejus sensus. † Sin autem in personam certam venera[]bilemve certam domum respexerit, ei tantummodo her[e]ditatem vel legatum competere sancimus, nulla (19) Fa[l]cidia nec in hac parte intercedente.

§. 8. In omnibus autem hujusmodi casibus cœles[tes] iracundias sacrosanctarum rerum administratores expecten[t] si qualecunque lucrum ex hujusmodi gubernationibus sib[i]met acquisierint, vel si hoc committi ab alio consens[e]rint, et non gravissima pœna, et interminatione, qu[od] perperam factum est, studeant corrigere.

De captivis redimendis.

In AUTHENT. ut cum de appell. col. §. si unum de prædictis. col. 8. tit. 16. al. tit. 12. seu Novell. 115. c. 3.

SI (20) *captivi* (21) *alicujus liberi seu cognati reden[]ptionem ejus neglexerint: non solum exhereda[]*

(1) Cujus maximus est favor.

(2) Captivis concessa, et quæ superius dicta sunt de captivis, eadem locum habent in institutione pauperum.

(3) Ratio dubitandi *ex l.* 9. §. 9. *ff. de her. instit.*

(4) Vide *l. ult. supr. tit. prox.*

(5) De lare, vide *l.* 1. §. 2. *ff. de agnosc. et alend.*

(6) Vide quæ notavi *ad l.* 93. *ff. de verb. sign.*

(7) A speciali herede interdum ita recedere possumus, ut Falcidia non utatur.

(8) Captivis, aut pauperibus quod relinquitur, sacro corpori relinqui intelligitur. Inde fit, ut hujusmodi relicta non minuantur per legem Falcidiam. Vetatur enim rerum sacrarum diminutio.

(9) Xenonem qui heredem instituit, in dubio suæ civitatis xenonem instituisse intelligitur. Etenim suam quisque magis, quam alienam civitatem diligere præsumitur: et ita recte judicari potest ex præsumpta voluntate testatoris.

(10) Xenodochium qui instituit, Xenodochii nomine ægrotos advenas instituere videtur.

(11) Xenodochus is est, qui advenas ægrotos, inopes, debiles, invalidos, necessarium sibi victum parare nequeuntes hospitio excipit.

(12) Sensus est, Xenones ita solent institui, vel ut certam summam pauperibus semel distribuant, vel ut reditum annuum erogent, vel ut ex mobilium pretio immobilibus emptis annuum victum ægrotantibus præstent.

(13) Sensus est, vox *Pauperis* a propria significatione non est detorquenda. Ideoque pauperibus institutis non tam eorum hospes, quam ipsi hospitio excepti ac egentes, instituti videntur.

(14) Testamentarius executor actiones movere potest sicut heres. *Bart.*

(15) Piorum locorum administratores si quid ipsis piis locis testamento sit relictum, ipsi, inquam, administratores, eo casu jus, et nomen heredum sortiuntur ac ferunt: nempe ut debita testatoris exigant, et ejus creditoribus satisfaciant, et creditoribus dimissis, relicta ipsis pauperibus dividant, seu distribuant. Hoc cum fit, videntur comparari heredibus fideicommissi restitutioni obnoxiis. Licet igitur aliquis Trebellianicam, aut Falcidiam ab iis deducit: eo magis quod hac lege jus, et nomen heredum accipian[t]: sed non ita jus est: alio enim fini heredes instituuntur, nem[pe] non ut lucrum faciant, sed ut integrum relictum distribuant: n[ul]lo lucro eis relinquendo. §. 2. *supr. h. t.* sine Falcidiæ ratio[ne] §. 6. *infr.* nulla Falcidia intercedente. §. 7. *infr. h. t.*

(16) Sic intelligo, Xenodochum (idem sentiendum in similib[us] personis) heredem institutum, universam hereditatem pauperib[us] distribuere teneri: nec ex ea deducere quartam jure institutionis §. 6. *infr. h. t.* Alias nimis generale est, quod ex hac lege col[li]gi solet: Ex relictis ad pias causas non detrahi legitimam: cu[m] legitima jure naturæ debita semper detrahenda sit, licet aliud s[it] in legitima debita jure institutionis, vid. Wurmser. 1. *Pract.* 3 *cap.* 8.

(17) Sensus est, Relictum certo xenodochio, ei deberi. §. 7 *Infr. h. t.* incerto, civitatis xenoni deberi. §. 3. *supr. h. t.* Qui[d] si plura sint in civitate xenodochia? pauperiori: Quid si nullu[m] sit in civitate xenodochium? Episcopus relictum pauperibus distri[]buit integrum, nulla deducta quarta.

(18) Vide §. 4. *supr. h. t.* §. 7. *infr. h. t. Nov.* 131. *cap.* 12

(19) §. 8. *infr. h. t.*

(20) Usus hujus Authenticæ hic est apud Gallos. Captivus de su[is] testari potest, si postea liberatus moritur intestatus, ei succedet non ecclesia, sed proximus: quamvis redemptionem captivi ne[]glexerit, quia ipse ingratitudinem videtur remisisse, si non est i[n] vita conquestus. *l. ult. in fin. infr. de revoc. donat.* Quid si i[n] ipsa captivitate moritur intestatus? Bona ejus posse applicari fisc[o] putat Rebuffius *in proœmio constit. gloss.* 5. *num.* 8.

(21) *Subaudi*, a latronibus, furibus, hostibus, piratis et simi[]libus: quinimo custodia publica clausi, etiam pro quantitate ali[]qua pecuniaria: modo non perpetua sit custodia, aut judicis sen[]tentia definita. Frustra namque pro ejusmodi captivo redimend[o] laboratur. *Goth.* Hæc authentica pluribus in locis in desuetudinem abiit. Vide *Groenevveg.* hic ad intellectum authent. vide Ludovic Bolog. *ad l.* 4. §. *Cato. ff. de verb. oblig. num.* 123. Fulgos *consil.* 81. Tiraquell. *tract. cess. caus. in* 1. *parte num.* 25. e[t] *post leg. connub. gloss.* 8. *num.* 284. S. L.

possunt, sed etiam lege (1) *denegatur eis successio: et si fuerint scripti heredes, tantum valeat testamentum in aliis* (2) *capitulis. Hæc ergo successio defertur Ecclesiæ* (3) *civitatis ejus, expendenda scilicet in captivorum redemptionem. Multo* (4) *magis, si extraneos instituerit, qui redimere supersedeant. Excipitur minor octodecim annis.*

† *Qui* (5) *autem redimere student, si proprias non habeant pecunias, super* (6) *quibuslibet rebus ipsius in eam causam recte contrahunt, etiamsi minores vigintiquinqne annis sint, majores tamen octodecim, qui tamen* (7) *pro majoribus vigintiquinque hic accipiuntur. Et captivi, si reversi fuerint, coguntur* (8) *habere ratum contractum.* † *Eadem* (9) *pœna est parentum, si redemptionem neglexerint liberorum* (10).

De peculio clericorum, et querela inofficiosi.

50. Idem A. Joanni (11) P. P.

CUm lege Leonina viris reverendissimis Episcopis, et presbyteris et diaconis peculium (12) habere quasi castrense concessum est: eo addito, ut et in ipso testari possint: dubitabatur, si hujusmodi testamenta debeant de inofficioso querela expugnari: cum de omnibus personis, quæ hujusmodi peculium meruerunt, eadem fuerat quæstio exorta? Sancimus itaque, viris reverendissimis Episcopis, et presbyteris, et diaconis, qui tale peculium quasi castrense possident, super his tantummodo rebus, quæ quasi castrensis peculii sunt, non solum ultima condere secundum leges elogia licere; (quod ex Leonina constitutione descendit) sed etiam eorum ultimas voluntates super his tantummodo habitas, de inofficioso querelæ minime (13) subjacere. Dat. Non. Februar. CP. post Conss. Lampadii et Orestis, anno II. 532.

De præscriptione fori, et renunciatione juris sui.

51. Idem A. Joanni P. P.

SI (14) quis (15) in conscribendo instrumento (16) *sese* confessus (17) fuerit *non* (18) *usurum fori præscriptione* (19) *propter sacerdotii* (20) *prærogativam*: sancimus non licere ei adversus (21) sua pacta venire, et contrahentes decipere (22): cum (23) regula (24) sit juris antiqui, *Omnes* (25) *licentiam habere his, quæ pro se indulta* (26) *sunt, renunciare.* Quam generalem legem in omnibus casibus obtinere sancimus, qui necdum per judicialem sententiam vel amicabilem conventionem sopiti sunt. Dat. Kal. Sept. CP. post. Conss. Lampad. et Orestis VV. CC. 532.

De tutela et cura.

52. Idem A. Joanni P. P.

GEneraliter (27) sancimus; omnes viros revendissimos Episcopos, necnon presbyteros, diaconos et subdiaconos, et præcipue monachos, licet (28) non (29) sint clerici, immunitatem (30) ipso jure omnes habere tutelæ (31) sive testamentariæ, sive legitimæ, sive dativæ; et non solum tutelæ eos esse expertes; sed etiam curæ (32); non solum pupillorum, et adultorum; sed et furiosi, et muti, et surdi, et aliarum personarum, quibus tutores, vel curatores a Veteribus legibus dantur.

§. 1. Eos tamen clericos et monachos hujusmodi habebere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria permanent, non divagantes (33), neque circa divina ministeria desides: cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgeamus, ut, aliis omnibus de-

(1) Ipso jure: neque sententia judicis requiritur.

(2) Legata igitur ad pias causas hic præstantur: licet ex testamento non adeatur hereditas.

(3) Non proximis. vid. *l.* 1. *infr. de secund. nupt.*

(4) Hereditas facilius eripitur extraneo heredi, quam conjuncto.

(5) Etiam extranei.

(6) De re captivi, redimendi ejus causa, contrahere etiam extraneus potest.

(7) Minor vigintiquinque, major octodecim annis pro majore habetur, ut captivi bona, pro eo redimendo possit obligare vel vendere, atque ita pietatis causa ætas minoris suppletur.

(8) Etiam inviti captivi redimi possunt. *arg. l.* 6. *ff. de appell. l.* 3. *infr. de lib. causa*, *l.* 52. §. 10. *ff. pro socio.*

(9) Redimere captivos liberos parentes debent, ut a liberis redimi debent.

(10) Quid si legitimam captivus consecutus sit a patre? vel hoc etiam casu parens filium liberare cogitur, ne in hujus legis pœnam incidat. Nam ut maxime legitimam filio captivo jam dederit, pietatis tamen officia in filium exercere cogitur. Castrensis *hic.* Quæri hoc utiliter potest, utrum quod filii redimendi causa pater numeraverit, id in legitimam filii possit imputari necne? Bartolus negat recte imputari pietatis favore. *l. liber captus.* 17. *infr. de postliminio reversis.* Bart. *in l. Stichus.* 16. *in fin. ff. de peculio legato.* Quid si filii captivi liberandi nomine se pater obligavit, necdum numeravit? solida obligatio legitimæ filii non imputabitur, si pietate paterna, se pater obligavit: secus si necessitate statuti. Bald. *l. filiæ* 18. *n.* 19. *infr. familiæ.*

(11) Is fuit Joannes Cappadox homo illiteratus, sed ad avaritiam Imperatoris ingeniosus minister, quam dum satiaret, non Deum, non hominem pensi habere solitus. Ut ex Procop. *Persic.* 1. notat Grot. hic. *S. L.*

(12) Clerici peculium quasi castrense habent. *l.* 34. *supr. h. t.*

(13) Puto hoc abrogatum esse *per Novell.* 123. c. 19. et Authenticam, *presbyteros. infr. h. t.*

(14) *l.* 29. *infr. de pact.* Hæc lex non servatur jure canonico. *c. si diligenti.* 12. *extr. de foro compet.*

(15) Puta. clericus.

(16) Puta mutus.

(17) Ultro, vel pactis vel per stipulationem.

(18) Qua alias uti posset, nisi ei renunciasset.

(19) Id est, exceptio. Paucis ita habe: Quemlibet foro suo renunciare posse, si modo forum litigatoris favori attributum est, non honori judicum. Sic vasalli, etiam inviti coguntur de feudo apud *pares* Curiæ litigare. Causæ domaniales regis Galliæ etiam volentibus partibus apud alios judices quam superiores Curiæ agi non possunt. Ad hæc privati jurisdictionem non habentes tribuere eam non possunt, v. Bald. *hic.*

(20) Sacerdotii enim prærogativa jus fori speciale tribuit. *Authent. statuimus. post l.* 33. *supr. h. t.*

(21) Renunciare potest quis etiam foro suo. Hujusmodi renunciationi stari oportet, ne alioquin adversus pacta veniatur, ut *hic.* Hodie clericus foro suo renunciare non potest. Cur? vid. *c. si diligenti.* 12. *ext. de foro compet.*

(22) Prima ratio decidendi.

(23) Altera ratio decidendi.

(24) De qua vide quæ notavi ad *l.* 29. *infr. de pact.*

(25) Renunciare juri suo pro se introducto quisque regulariter potest, v. tamen exceptiones varias apud Socin. *regula*, *Renunciare.* 339. *et d. c.* 12. *et c.* 18. *extr. de for. compet.*

(26) Al. *inducta:* al. *introducta.*

(27) Hæc constitutio extat, *caus.* 16. *quæst.* 1. *can. generaliter.* 40.

(28) Clericorum appellatione qui contineantur, vid. *Nov.* 123. *cap.* 19.

(29) Monachi non sunt clerici, fieri tamen possunt clerici, *l.* 2. *Cod. Theod. de episcop.* 16. *qu.* 1. *can. de monachis.* 3. ut Julianus Apostata ex monacho factus est clericus in Ecclesia Nicomediæ. Aug. *Epist.* 76. v. Cujac. *Nov.* 6.

(30) Clerici inviti tutores non dantur.

(31) Quin tutores eos dari concilia vetant, ut Cyprianus scribit 1. *epist.* 9.

(32) Adde Canonem *Apost.* 6. *et* 80.

(33) V. *Nov.* 123. *cap.* 9. huc refer Novellam 123. Hieronymus *ad Paulinam*, si cupis esse quod diceris, id est, si cupis monachus seu solus esse, quid facis in urbibus: *caus.* 16. *qu.* 1. *can. si cupis.* 5. Eugenius Papa: sicut pisces sine aqua carent vita: ita sine monasterio monachus, *caus.* 16. *quæst.* 1. *can. placuit communi.* 8. Duplex est opus monachi, aut divinis vacare scripturis, aut opera manuaria meditari. *Nov.* 133. *c.* 6. *in pr.*

relictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæreant (1).

§. 2. Et hoc non solum in vetere Roma, vel in hac Regia civitate, sed et in omni (2) terra ubicunque Christianorum nomen colitur, obtinere sancimus.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. Deo autem amabiles. coll. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 5.

PResbyteros, diaconos, aut subdiaconos, jure cognationis ad tutelam vel curam vocatos, suscipere permittimus (3): si tamen intra quatuor (4) menses, ex quo vocati sunt, apud judicem competentem in scriptis declaraverint, talem administrationem propria se voluntate suscepisse. Si quis autem sic fecerit, nullum ex hoc præjudicium circa alienam tutelam, vel curam patiatur.

§. 1. *Episcopos autem vel monachos tutelam alicujus personæ subire non permittimus.*

De curialibus et taxeotis. 1. De clericis aut monachis suum ordinem deserentibus et in armatam militiam transeuntibus. 2. De substitutione aut fideicommisso sub conditione defectus liberorum. 3. De solutione matrimonii, et dote, ac donatione propter nuptias.

53. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus (5), neminem omnino, neque curialem (6), neque taxeotam, episcopum aut presbyterum de cætero fieri: nihil (7) attinente, aut attingente hac lege eos, qui ante eam hujusmodi sacerdotio digni habiti sunt: de cætero vero neminem omnino, qui supradictæ sit fortunæ, ad prædictas consecrationes ascendere (8): et maxime si et jam antea ministraverat, aut taxeoticis servierat jussionibus: eum enim, qui enutritus est in executionibus vehementibus (seu asperis), et his, quæ ex ea re accidunt, peccatis; non utique æquum fuerit, modo (9) quidem et illico esse taxeotam, et buleutam, et facere omnium acerbissima; mox autem sacerdotem ordinari, de humanitate et innocentia exponentem dogmata. † Præterquam si (10) ab infantia, et nondum quidem ephebiam excedente ætate, ei contigit inter reverendissimos monachos connumerari, et morari in eo ipso schemate (11): tunc enim permittimus ipsi, et presbyterum fieri, et ad Episcopatum venire: cum sit manifestum, simulatque tale quid evenerit, et dignus sacerdotio apparuit; quod confestim licentiam habebit manere in Episcopatu, et ministrare, dummodo quartam (12) partem suæ substantiæ universæ præbeat decurionibus, et fisco (secundum nuper (13) de quarta parte positam a nobis legem) aut soli fisco, si quidem taxeoticæ fortunæ ei esse contigerit. † Si vero, et in reverendissimis Archimandritis censeatur, et manserit inter ipsos: et hoc etiam modo damus fortunæ liberationem, quartam et tunc partem suæ substantiæ (ut prædiximus) præbituro: aliter autem neque illi ordinari concedimus, neque ordinato tale quid agere permittimus. † Sciente tua excellentia, quia hæc observari debent ab omnibus Deo amabilibus Episcopis, pœnam expectaturis circa ipsum sacerdotium, si quid tale fecerint: præter id, quod etiam nec ipse ordinatus sacerdotio fruetur, licet fuerit antea in aliquo gradu sacerdotii ordinatus, sed inter privatos redigetur, et ministeria (14) exequetur, quibus subjacebat. † Quæ omnia obtinere in futurum volumus tempus: quoniam tunc primum a nobis inventa sunt: non pertinente ullo modo hac lege (ut diximus) ad eos, qui semel hac dignitate sacerdotali decorati sunt: sed licentiam habentibus ipsis per substitutos ministrare, juxta Theodosii, et Valentiniani piæ memoriæ constitutionem (15), quæ ad Thomam rescripta est.

§. 1. Ad hæc et illud justum esse, et obtinere, et in usu esse sancimus; quod positum ab initio, et usu observatum, nescimus quonam modo in dissuetudinem abiit. Meminimus enim, nos in Arcadii, et Honorii piæ memoriæ constitutionem (16) incidisse, volentem clericos, si neglexerint suum ordinem, et in qualemcunque armatam militiam transierint; vel depositi a Deo amabilibus Episcopis, militare ausi fuerint; mitti quidem ipsos militia adepta, tradi vero civitatum curiis ministraturos in posterum publico; quando et Domini Dei servitio, quamdiu militarunt, se abdicaverunt. † Quæ omnia obtinere ex hac nostra sancimus lege, jubentes, ipsos statim et confestim civitatis illius, ex qua sunt, fieri curiales: nisi vehementer curialibus abundet civitas: quo casu vicinæ (17), vel ulterioris etiam usque ad unam provinciam alteram, ubi maxime curialium constituta est penuria. Si vero latitantes (18), (ut probabile est) fiant: licentiam damus curialibus statim ingredi res eorum, eorum bona detinere, et satis sibi secundum legem inde facere. Hæc igitur super reverendissimis clericis cujuscunque gradus obtinere in perpetuum sancimus; et in his, quæ jam perpetrata sunt, obtinere legem eam volentes, quæ et prius erat.

† Quoniam autem et quandam constitutionem (19) invenimus de monachis disserentem, et volentem ipsos non relinquere propria monasteria, neque turbare civitates, quam et ad quoddam sancitam esse tempus quidam suspicantur: oportere existimavimus occasionem inde accipientes perfectionem, et in omne tempus etiam hoc reformare, ita ut nemini de cætero reverendissimorum monachorum licentia sit, tale quid agere, et relinquere quidem monachicum habitum (20), circumcingere autem qualemcunque militiam, aut cingulum, aut dignitatem, aut eorum, qui in judiciis versantur, sequi vitam, et Dei servitio humanas occupationes præferre aut cognoscere: illo, qui tale quid fecerit, dando (21) curiæ civitatis illius,

(1) *l.* 32. §. 4. *ff. de recept. qui arbit. Nov.* 123. *c.* 6.

(2) Subaudi, quæ imperatori sit subjecta: alias extra territorium constitutio vim non exerit. *l. ult. ff. de jurisdict.*

(3) Non tamen inviti accipient. v. Cujac. *Novell.* 123. *cap.* 5.

(4) V. Cujac. *cap.* 16. *de præscript.*

(5) Interpretatio Contii.

(6) *Βουλευτὴν μήτε ταξεώτην. Græci hic.* v. *ταξεωτικοί*, curiales decuriones, curiæ civitatis obnoxii: *ταξεωτικὴ τύχη*, curialis conditio, *distinct.* 51. 53. *Novell.* 123. *c.* 15.

(7) Lex ad præteritos casus in dubio non extenditur.

(8) *Ἱερατικάς.*

(9) Hinc illud Hieronymi *ad Oceanum*: Heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphitheatro, hodie in ecclesia: vespere in circo, mane in altario: dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator. adde quæ notavi *ad Nov.* 133. *c.* 1. *in fin. et l.* 7. §. 2. *ff. de injur.* ibi: Heri servus, hodie libertus.

(10) *Novell.* 6. *cap.* 1. §. 1. *Nov. Leonis* 6.

(11) Id est, habitu, Plautus *in Amphitr.* Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini, Quod ego huc processi, sic cum servili schemate.

(12) Quartam bonorum decurionis applicandam fisco observa.

(13) Id est, anno 528. *l. ult. infr. quando, et quibus quarta pars.* adde *Novell.* 6. *c.* 1.

(14) De quibus *l. ult. infr. de decurionibus.*

(15) *l.* 21. *supr. h. t.*

(16) *l.* 12. *supr. h. t.*

(17) Adde *l.* 26. §. 1. *supr. de sacrosanct. Eccl.*

(18) Pœnam latitantis curialis nota.

(19) Forte *l.* 29. *supr. h. t.*

(20) *Μοναχικὸν σχῆμα.*

(21) *Novell.* 5. *c.* 6. Ex Novella Leonis hujusmodi desertor non datur Curiæ, sed ad monachismum revocatur. *Nov. Leon.* 7. 8.

aut illius ex qua est, aut etiam alterius, ut prædictum est, et si quidem locuples sit, etiam pecuniaria subiturus munera: sin minus, corporalia munera, et hic licentia danda curiis, (ut prædiximus) si invisibiles (1) fiant, occupare bona, et sibi ex his satisfacere secundum legem. In omnibus autem casibus, in quibus accipere ex his curias jubemus causis, volumus mediam quidem horum partem curiales suscipere non in auro, sed immobili possessione, vel quæ subsit, vel quæ sit comparanda secundum prius a nobis emissam legem, aliam vero dimidiam generali mensæ tuæ excellentiæ inferri; ut tuus (2) etiam thronus provideat vigilanter, ne quid tale (commissum) lateat: sed, simulatque quid factum fuerit, conveniens super hoc fiat medela, præterquam si (3) nunc ipsi ultro et sponte militiam reliquerint, vel simpliciter quod habent schema et ad monachicam rursum serio et vere revertantur vitam, et inter reverendissimos clericos connumerari festinent. Si enim hoc fecerint intra annum unum ab hac lege lata, remittimus eis pœnam, sufficere ipsis ex exercitio putantes emendationem.

† Hæc autem obtinere in sequens volumus tempus, neque illos extra dictam relinquentes pœnam, quotquot a nostro principatu monachi facti, tale quid fecerunt: id enim, quod præcessit (4), simul quidem ob humanitatem, simul etiam tempus verentes dimittimus, quando nihil diserte statutum prius erat.

§. 2. Item illud statuimus: sive pater, sive mater, sive alius quis ex defectu liberorum restitutionem aut substitutionem (5) induxerit quibusdam sive masculis, sive fœminis, hi autem ad nuptias venire propter conversationis non elegerint modum: rescindi tales restitutiones aut substitutiones; et habere ipsos potestatem, in quem voluerint modum, pium tamen, quæ inde proficiscuntur, consecrare; et aut consumere superstites, aut relinquere morientes: sicut et si sub conditione liberorum susceptionis (6), ipsis quid relictum fuerit: oportet et hoc ipsum habere eos, liberos suscipere minime coactos. † Eandem quoque legis positionem, et in mulieribus virginitatem (7) professis, et uxores ducere omnimodo prohibitis reverendissimis clericis extendimus et reponimus: et hanc gratiam Deo pro nostris temporibus dignam referimus.

§. 3. Ad hæc sancimus: sive vir ad solitariam vitam venire voluerit, sive mulier, viro derelicto ad exercitationem monachicam venerit: ne hoc damni causam præbeat: sed ut sua omnimodo recipiat: ita ut liceat uxori [et] dotem recipere suam (8) et propter nuptias donationem ei, qui cum ea cohabitaverat: et quod inde venit lucrum, non secundum eam, quæ per repudium fit, disjunctionem vindicare, aut manere apud eum, qui non divertit, sed secundum quod in casum (9) mortis factum est pactum; quasi videatur is, qui divertit a communi alterius convictu, mortuus esse in alterius contubernio, cum cohabitanti sit omnino inutilis (10): quicquid autem in dotalibus instrumentis receptum fuerit ex pactis in casum mortis, id debitum intelligatur. † Non audente muliere ante anni lapsum in aliud respicere matrimonium, propter (11) generationis (aut seminis) incertitudinem. † Sed si quid tale futurum sit, statim mitti divortium, quod idcirco *bona* (12) *gratia* vocatur, ab ea, quæ conversionem non eligit, persona, atque ita agat, quod voluerit, lucris (ut ante dictum est) ad ipsam pertinentibus: Sane eo quod lucrandum esset ex tali causa omnimodo, si et in prioribus nuptiis, vel vir vel mulier mansissent, communibus liberis ex eo matrimonio natis, si qui fuerint, conservando. Dat. 5. Kalend. Decemb. CP. Post Coss. LAMPAD. et OREST. an. II. 532.

De raptu mulierum Deo dedicatarum.

54. Idem A. Hermogeni magistro officiorum.

RAptores virginum (13) vel viduarum, vel diaconissarum quæ Deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccantes, capitis (14) supplicio plectendos esse decernimus: quod non solum ad injuriam hominum, sed et ad ipsius omnipotentis Dei irreverentiam committitur. Qui itaque hujusmodi crimen commiserint, et qui eis auxilium tempore invasionis præbuerint: ubi inventi fuerint in ipsa rapina, et adhuc flagrante crimine deprehensi a (15) parentibus sanctimonialium virginum, vel viduarum, vel diaconissarum aut earum consanguineis, vel tutoribus, seu curatoribus, convicti interficiantur. Sin autem post commissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga evadere potuerit, in hac quidem Regia Urbe tam viri excelsi Præfecti prætorio, quam gloriosissimus Præfectus urbi: in provinciis autem, tam viri eminentissimi Præfecti prætorio per Illyricum, et Africam, quam Magistri militum per diversas nostri orbis regiones: nec non vir spectabilis Præfectus Ægypti, et Vicarii, et Proconsules, et nihilominus viri spectabiles Duces, et viri clarissimi Rectores provinciarum, nec non

(1) Εἰ ἀφανεῖς γίνοιντο, id est, si latitent, *l.* 7. §. 1. *ff. quib. ex causis in possess.* alio sensu illud Lucæ 24. *vers.* 31. ἄφαντος γίνετο, accipitur.

(2) Præfectum Prætorio alloquitur.

(3) Mora purgata non nocet. *l.* 7. *ff. de in integ. restit. l.* 135. §. 1. *ff. de verb. oblig. l.* 105. *ff. de solut.*

(4) V. *l.* 7. *Infr. de legibus.*

(5) Substitutio precaria facta sub conditione, *si sine liberis heres institutus decesserit*, herede transeunte in clerum aut monasterium, fit irrita.

(6) Demus filio aliquid relictum a patre sub ea conditione, *si liberos susceperit.* Demus filium clericum fieri, et ita spem implendæ conditionis amittere, an debebitur ei legatum? utique. Remittitur enim clericis conditio suscipiendorum liberorum. Quando legati petitio erit? statim ab ingressu monasterii. Adde *Nov.* 123. c. 37. *in fin.*

(7) Quod jus est in conditionibus liberis masculis religionem aliquam profitentibus appositis, idem et ad fœminas extenditur.

(8) Viro monasterium ingrediente, dos uxori et lucrum ex donatione propter nuptias (de quo convenit in casum mortis non divortii) redditur, nisi ipsa solitariam vitam profiteatur.

(9) Professio monachismi, sive monachismus, morti magis comparatur, quam divortio: *l.* 56. *in fin. pr. infr. h. t. Novell.* 22. *cap.* 5. ideoque quod pacti sunt conjuges in casum mortis, locum habet in casum et eventum monachismi.

(10) Etiam ratione habitationis, quod non est in clericis. *l.* 19. *supr. h. t.*

(11) *l.* 11. §. 2. *ff. de his, qui notant.* Goth. Pœnæ nubentis intra annum luctus sublatæ sunt jure Canonico. *cap. pen. et ult.* x. *de secund. nupt. can.* 7. *Euphemium* 2. *quæst.* 3. Quod an ad infamiæ pœnam restringendum, an vero indistincte omnes aliæ pœnæ sublatæ sint. Affirm. *Gloss. in l. decreto. in fin. Cod. ex quib. caus. infam. Archidiacon. ad d. can. Euphemium.* Sed e contra, omnes alias pœnas manere voluit, *Innoc. d. cap. fin.* x. *de nupt. vid.* Afflict. *decis.* 75. Gail. 2. *obs.* 98. *num.* 8. Ans.

(12) *Nov.* 22. c. 4.

(13) Quid si mulier virum rapiat? Tiraquellus raro quidem fatetur id evenire; idem tamen statuendum hic esse putat *de retract.* §. 10. *glos.* 2. *n.* 4. Bald. *hic.* eorum sententiam juvant ea verba *in fin. h. t.* sive sint fœminæ.

(14) Pœnam raptoris virginum observa etc. adde *l.* 1. *infr. de raptu Virgin.*

(15) Rebuffus negat in Gallia id observari, neque licere consanguineis puellæ raptorem interficere, in *proœm. const. gloss.* 5. *n* 5. 34. Goth. Idem de aliorum moribus. Groeneweg. *et ibi* DD. *hic.*

*

alii cujuslibet ordinis Judices, qui in locis illis inventi fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, ut eos possint comprehendere; et comprehensos in tali crimine, post legitimas, et juri cognitas probationes, sine (1) fori præscriptione, durissimis pœnis afficiant, et mortis condemnent supplicio. † Bona autem eorum; si hoc commissum fuerit in sanctimonialem virginem, quæ vel in asceterio, vel monasterio degit; sive eadem virgo diaconissa constituta sit, sive non, eidem (2) monasterio, vel asceterio, ubi consecrata est, addicantur: ut ex his rebus et ipsa solatium habeat, dum vivit, sufficiens: et res omnes sacrosanctum asceterium seu monasterium pleno habeat dominio: sin autem diaconissa cujuscunque ecclesiæ sit, in nullo tamen monasterio, vel asceterio constituta, sed per se degit: raptoris ejus substantia ecclesiæ, cujus diaconissa est, adsignetur: ut ex his facultatibus ipsa quidem usumfructum, dum superest, ab eadem ecclesia consequatur; ecclesia vero omnem proprietatem, et plenam possessionem earundem rerum nostro habeat beneficio: nemine vel judice vel quacunque alia persona hæc audente contemnere. † Pœnas autem, quas prædiximus (id est, mortis, et bonorum amissionis) constituimus non tantum adversus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati (3) in ipsa invasione et rapina fuerint. † Cæteros autem omnes, qui conscii (4) et ministri hujusmodi criminis reperti et convicti fuerint, vel eos susceperint, vel quamcunque opem eis tulerint; sive masculi, sive fœminæ sint; cujuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ capitali tantummodo subjicimus. † Ut huic pœnæ omnes subjaceant, sive volentibus (5) sive nolentibus sanctimonialibus virginibus, sive aliis supradictis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum. Dat. 15. Kalend. Decemb. CP. DN. JUSTINIANO P. P. A. III. CONSS. an. 533.

De filiis familias.

55. Idem A.

UT non (6) liceat parentibus impedire, quominus liberi eorum volentes monachi aut clerici fiant, aut eam ob solam causam exheredare: sed si ipsi testamentum condant, necesse habento quadrantem illis relinquere: sint autem hoc non fecerint, locus sit ab intestato.

§. 1. Quod si illi monasteria aut ecclesias relinquant, atque mundani (7) fiant, omne ipsorum jus ad monasterium aut ecclesiam pertinet.

De arrhis sponsalitiis. De dote, et donatione propter nuptias. 1. De filiis familias. 2. De his qui sanctimonialem vitam deserunt. 3. Ne Judæus vel Paganus vel hæreticus servos Christianos habeat.

56. Idem A. Joanni P. P.

DEo nobis auxilium præbente, omnia quæ pro honore sanctæ ecclesiæ catholicæ ad Dei placitum fieri properamus, legibus constituere, et operibus adimplere desideramus. Et jam quidem multa cum ejus auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ atque statui conveniunt in præsenti vero hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenus contra Dei timorem fiebat. Cognitum etenim nobis est: quod si quis sponsus, vel sponsa, post datas et acceptas arrhas, voluisset se divino (8) deputare servitio, et a seculari (9) conversatione recedere, ac sanctimonialem vitam vivere, atque in Dei timore permanere; compellebatur vir quidem ea quæ arrharum nomine dederat, amittere; sponsa vero in duplum id quod acceperat reddere: Quod nostræ mansuetudini, religioni contrarium esse visum est. Unde per præsentem legem in perpetuum valituram jubemus: Ut si (10) quis sponsus vel sponsa [desideraverit seculi istius vitam contemnere, et in sanctimonialium conversatione vivere,] sponsus quidem omnia, quæ arrharum nomine, futuri causa conjugii dedit, sine ulla deminutione recipiat; sponsa autem non duplum (sicut hactenus) sed hoc tantummodo sponso restituat, quod arrharum nomine acceperat, et nihil amplius reddere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse. Nam et maritis et uxoribus qui seculo renunciant, jam anteriore (11) lege a nobis provisum est: ut, sive maritus sive uxor religionis causa a conjugio recesserit, et solitariam vitam elegerit, unusquisque eorum res suas recipiat, quas pro dote vel ante nuptias donatione præstiterat, et hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo qui solitariam vitam elegerit, quod debuit legitime vel ex pacto per casum mortis (12) exigere.

§. 1. Hoc etiam cognitum nobis correctione nostra dignum esse judicamus: ut, si quis in parentum potestate constitutus vel constituta, vel forsan hujusmodi jure absolutus vel absoluta, elegerit se monasterio vel clero sociare, et reliquum vitæ suæ tempus sanctimonialiter degere voluerit; non liceat parentibus eosdem vel easdem quocunque modo abstrahere (13), vel propter hanc tantummodo causam quasi ingratum (14) vel ingratam a sua hereditate vel successione repellere, sed necesse sit eis omnimodo, cum ultimam voluntatem suam sive per scriptu-

(1) Raptor virginis fori præscriptione uti non potest. potest enim ubique conveniri. v. plures species apud Socinum *reg. delicta* 87.

(2) *c. 27. quæst. 1. can. si quis rapuerit. 30. c. excommunicamus. 13. extr. de hæret.* in Gallia id negat servari Rebuffus, *d. loco num.* 34. sed bona raptoris fisco applicari, reservatis monasterio quibusdam amendis, id est, multis arbitrio judicum imponendis. Ideoque Gallis parum utilis erit regula, quam ex hoc textu quidam colligunt, possessionem raptoris monasterio sine ulla apprehensione adquiri.

(3) Agentes et consentientes puniuntur eadem pœna.

(4) Raptus conscii ministri susceptores ejus opem ferentes capite puniendi sive masculi sive fœminæ.

(5) Etiam volenti facta injuria puniri potest, si id publice expediet.

(6) *Nov.* 123. *c.* 41. vid. Cujac. 12. *obser.* 26. *in fin.* ubi notat Monachismo deleri ingratitudinem erga parentes, et e contra. Colligi etiam potest, Invito parente liberos monachismum profiteri posse, nec eo prætextu quasi ingratos exheredari.

(7) Vid. *Nov.* 123. *c.* 42. Id est, laici, qui et idiotæ. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 2. seculari conversationi dediti. *l.* 56. *Infr. h. t.*

(8) *l. 60. in fin. D. de don. int. vir. Nov. 22. c. 5. Novell.* 117. *c.* 12. *Nov.* 123. *c.* 39.

(9) Vid. *Nov.* 6. *c.* 1. §. 2.

(10) Nota regulam.

(11) *l.* 53. §. 3. *Supr. h. t. Novell.* 123. *cap.* 39.

(12) Monachismus morti comparatur. *l.* 53. §. 3. *supr. h. t.* Est enim mors veluti civilis vita solitaria.

(13) Liberi a parentibus inviti e monasterio non sunt retrahendi. *Goth.* Adi Gomesium *tom.* 1. *var. resol. cap.* 5. Rainaldum Corsum *l.* 2. *indag. cap.* 23. Berojum *quæst.* 34. Lapum *alleg.* 102. *et* 109. Rom. *sing.* 37. Tiraq. *in tract. le mort saisit le vif.* 2. *part. declar.* 14. *in fin.* Doct. *in repetit. ad l. Gallus. §. et quid si tantum. ff. de liber. et posthum.* ubi Fortun. Garz. *num.* 55. Socinus Jun. *num.* 19. Tiraquellus denique *de utroque retractu tit.* 1. §. 1. *gl.* 8. *n.* 19. Mod.

(14) Hoc innuit, justam ingratitudinis causam non esse, solitariam vitam parentibus invitis profiteri, qua de re vid. Alc. 4. *parerg.* 23. *et* 19. *quæst.* 3. *c. ult. Novell.* 123. *cap.* 41. ubi dixi. 5. Harm. 9. *in fin.*

…m sive alio legitimo modo perficiunt, quartam (1) …ndem portionem secundum leges nostras eis relinquere: …n autem et amplius voluerint eis largiri, hoc eorum vo…ntati concedimus. Sin vero ultimam voluntatem paren…s neque testamento neque alio ultimo elogio declarasse …onstrati fuerint: omnem parentum substantiam heredes, …ibus ab intestato competit, secundum leges nostras, si… defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali (2) …nversatione generando, sive (3) soli, sive cum aliis ad …ccessionem vocantur.

§. 2. Hujus autem perpetuæ nostræ legis beneficia eos …lumus obtinere, qui in monasterio vel clericatu perse…raverint. Nam si qui eorum, de quibus præsentem le…m posuimus, sanctimonialem vitam elegerint, ad secu…rem autem conversationem postea remeaverint: jube…s (4) omnes eorum res ad jura ejusdem ecclesiæ vel …onasterii, a quo recesserint, pertinere.

§. 3. His ita dispositis, repetita (5) lege jubemus, ut …llus Judæus, vel Paganus, vel hæreticus servos (6) …hristianos habeat: Quod si inventi in tali reatu fuerint; …icimus servos omnibus modis liberos esse, secundum an…iorem nostrarum legum tenorem. † In præsenti autem …c amplius decernimus: ut si quis ex prædictis Judæis, …l Paganis, aut hæreticis habuerit servos nondum ca…olicæ fidei sanctissimis mysteriis imbutos, et prædicti …vi desideraverint ad orthodoxam fidem venire; postquam …atholicæ ecclesiæ sociati fuerint; in (7) libertatem modis …mibus ex præsenti lege eripiantur; et eos tam Judices …ovinciarum, quam sacrosanctæ ecclesiæ defensores, nec …n beatissimi Episcopi defendant, nihil pro eorum pre…s penitus accipientibus dominis. Quod si forte posthac …am ipsi domini eorum ad orthodoxam fidem conversi …rint, non (8) liceat eis ad servitutem reducere illos, …i eos ad fidem orthodoxam præcesserunt. Sed si quis …ia usurpaverit, pœnis gravissimis subjacebit.

† Hæc igitur omnia, quæ pietatis intuitu nostra sanxit …ernitas, omnes Judices, et religiosissimi antistites, sive …fricanæ diœceseos (in qua maxime hujusmodi vitia fre…uentari cognovimus) sive aliarum provinciarum, gnavi…r et studiosissime observari procurent. Nam contempto…s non solum pecuniaria multa, sed etiam capitis sup…licio ferientur.

De legato annali.

57. (9) Idem A. Joanni P. P.

PRæsens lex in alterius legis scriptæ a nobis refertur mentionem: quam proculdubio, et denuo confirmare cum quadam meliore putavimus oportere adjectione, majorem pœnam contra delinquentes proferendo: non (10) quia augmentis delectemur pœnarum, (nihil enim nobis tam gratum est, quam humanitas) sed ut metu pœnæ eos, qui ad peccandum proclives (11) sunt, a peccando arceamus. Scimus igitur, nos scripsisse legem (12) dicentem nullam esse licentiam sanctissimarum ecclesiarum Oeconomis, aut antistitibus xenonum, aut nosocomiorum, aut ptochiorum, aut monasteriorum sive virorum sive mulierum, aut aliorum talium corporum (13), quorum præfata constitutio meminit, ea quæ in perpetuum illis relicta sunt, quæ Annalia vocant leges, secundum aliquod pactum aut auro distrahere certo, aut alienare aliter per quemcunque modum, et posteris adimere id, quod eis obveniret exinde, solatium: et convenientes legi adjecimus rationes: ut quia non amplius propter tale commentum, nec appellatio quidem annui conservetur, nisi per singulos annos contingat præstari, sed semel repræsentatum (14), postea perfecte pereat. Hanc iterum cum aliqua adjectione renovantes legem sancimus: si quis aut Reverendissimorum Oeconomorum, aut xenodochorum, aut nosocomorum, aut ptochotrophorum, aut gerontocomorum, aut brephotrophorum, aut orphanotrophorum, aut archimandritarum, aut aliorum contentorum (15) priore nostra divina constitutione personarum, id quod in perpetuum relictum est venerabilibus domibus, quibus præsunt, sive in auro, sive in aliis rebus, tentaverit transmutare, ne videatur esse perpetuum, sed transactionibus aut venditionibus, aut quibusdam aliis machinationibus, ut quod perpetuum manere debebat, terminetur, tentaverit, præter vim a nobis nuper profectæ in hujusmodi rebus divinæ legis: nullam habere ullo modo licentiam hoc facere; sed et si fecerit; irritum esse quod factum fuerit: et licentiam esse ei (16), qui post ipsum eandem suscipiet curam, vel etiam eo negligente (ut fieri potest) cæteros deinceps omnes statim revocare id, quod fuerit factum, et ita infirmum declarare, atque si ab initio non processisset: ut et fructus medii temporis, et usuras, et omnem utilitatem ad pium pertinere omnimodo locum: omnibus quæ medio tempore attentata sunt, quiescentibus. Homini etenim cuique cursus (17) unus (18) est vitæ ab opifice datus, cujus finis est omnino mors (19): venerabilibus vero domibus, et earum cœtibus, indesinenter a Deo custoditis, non est neque secundum earum possessiones inducere aliquam metam: sed quousque utique permanserint venerabiles domus; (manent (20) autem in

(1) Liberis monachismum professis parentes quartam relinquere …entur; sed hoc non servatur in Gallia. v. Rebuff. *in proœm.* …s. *gloss.* 5. *num.* 24.

(2) Sanctimoniali vitæ hic opponitur secularis conversatio. Se…ris nomine vitam damnabilem ne intelligas, sed proclivem ad …us vitia propter frequentem hominum conversationem. Alias …am etiam esse potest, quod ab Aristotele dicitur 1. *Politic.* 3. …u, qui sit absque civitate per naturam, non per fortunam, aut …uam esse, aut potiorem homine, ut ab Homero notatur, ve… sine tribu, sine jure, sine domo.

(3) Monachi parentibus succedunt ab intestato, sive soli sint, … cum aliis. Sed hoc non servatur in Gallia, nec enim succe…t parentibus tales liberi. vide Rebuff. *ibi num.* 22.

(4) Pœnam monasterium suum deferentis, et ad secularem vi… transeuntis observa.

(5) Vel de qua sæpius dixit, vel quia superiores emendat. §. 1. … *hic*, eo sensu Codex repetitæ prælectionis dicitur.

(6) Vid. *infr. ne Christian. mancip.*

(7) Christiana professione Judæorum servi et gentilium fiunt li… : quod ætate Pauli non fuit. *epist. ad Philemonem vers.* 10.

(8) Semel impetrata libertas invito et innocenti non potest adimi, videbatur autem res ad causam utilem rediisse. Christiani servos Christianos habere possunt: at non Judæi.

(9) Interpretatio Contii.

(10) Pœnarum augmentis principes delectari non debent. *l.* 8. *in fr. de judiciis.* *l.* 90. *l.* 183. *D. de reg. jur.* vid. Senecam 1. *de Clementia* 8.

(11) Adde *l.* 9. *D. de extraord. criminibus.* *l.* 16. §. 10. *D. de pœn.*

(12) *l.* 46. §. *ult. supr. h. t.*

(13) *l.* 46. §. 9. *supr. h. t.*

(14) Transactio improbatur, quæ fit ideo ut repræsentata pecunia consumatur. *l.* 8. §. 6. *D. de transact.*

(15) Περιερχομένων, id est, de quibus diximus, *l.* 46. *supr. h. t.*

(16) An et ei, qui ipse transegit? id videtur. *arg. l. pen. et ult. ff. de postul.*

(17) Et quasi cursores vitæ lampada tradunt. *Lucret.* 2.

(18) Unus hic vitæ status, quid est status præscriptus, finitus ac certus.

(19) Πέρας τοῦ βίου, ὁ θάνατος *Nov.* 1. *c.* 1. *in fin.* πάντα διαλύων θάνατος. *Nov.* 22. *c.* 20. De morte vid. Sebastianum Medicem *in tractatu*, *Mors omnia solvit.*

(20) Voto saltem: nam interdum diruuntur. *l.* 73. *in pr. ff. de cont. empt.*

perpetuum, et usque ad hujus seculi consummationem, quousque *Christianorum* nomen apud homines erit et coletur) æquum itidem (1) est, manere et in perpetuum relictas erogationes, aut reditus immortales semper piis actionibus nunquam cessaturis servituros. Eum igitur, qui tale quid deliquerit, et transferre rem auro accepto, aut per aliam occasionem præsumpserit, damnum quidem nullum induci (secundum ea, quæ prædicta sunt) his contra quas talia perpetrarunt, domibus : sed illas quidem domos, et aurum, et rem lucrari (2), quam acceperunt ; et nihilominus relictum exigere absque ulla quacumque diminutione, tam ab ipso qui hoc egit, quam ab ejus heredibus et successoribus, et illius res, et bona obligari ipsi, qui cum eo contraxit : et ea ipse vindicet, tam contra illius personam, quam bona ipsius, usque ad plenam et competentem ipsi indemnitatem : ne scil. contra venerabilem domum, quam contra fas fraudavit, ullam speret datorum recuperationem, aut ejus quod factum est instaurationem : Quod autem ad ipsum, quo cum contraxit, attinet : omnem habeat a legibus licentiam (3) regredi contra ipsum, et heredes ejus, et ejus res, et quod datum est, si possit, exigere, ut, si minus ob Dei metum, metu saltem propriæ ipsorum substantiæ, et suorum heredum tardiores fiant ad hujusmodi pactiones ; quas in confesso est eos nullius boni causa celebrare, sed vel pecuniis corruptos, vel affectionibus quibusdam superatos. Quæ omnia per hanc divinam legem prohibentes et ipsam sacris nostris inscribi legibus sancimus, et offerimus ipsi Domino universorum Deo et salvatori nostro Jesu Christo, pulchrum quoddam et conveniens ipsi sacrificium et ipsam adducentes. Datum prid. Id. Septemb. CP. DN. JUSTINIAN. P. P. A. IV. et PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. IV.
DE EPISCOPALI (4) AUDIENTIA (5); ET DIVERSIS CAPITULIS, QUÆ AD JUS (6) CURAMQUE (7), ET REVERENTIAM (8) PERTINENT PONTIFICALEM.

De modo mercandi.

1. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. (9) ad Julianum comitem orientis.

NEgotiatores, [si] qui ad domum nostram pertinent, ne (10) modum (11) mercandi videantur excedere, Christiani (12), (quibus verus cultus est adjuvare [pau]peres, et positos in necessitate) provideant [episcop[i]]. Dat. 15. Kalend. Mart. (13) *Constant.* VALENTINIANO et VALENT. AA. CONSS. 368.

De clerico ante definitivam sententiam appellante.

2. Iidem AA. ad Claudium P. P.

SI (15) clericus ante (16) definitivam sententiam, [fru]stratoriæ dilationis causa ad appellationis auxil[ium] convolaverit ; multam (17) quinquaginta (18) libra[rum] argenti, quam contra hujusmodi appellatores sanctio generalis imponit, cogatur expendere. Hanc autem fisco (20) nostro volumus (21) accedere, sed pauper[ibus] fideliter erogari. Dat. 6. Id. *Jul.* VALENTINIANO N. et VICTORE CONSS. 369.

Qui ex carceribus die Paschalis dimittuntur.

3. Impp. VALENTINIANUS, THEOD. et ARCAD. AAA. Neotherio P. P.

NEmo (22) deinceps tardiores fortassis affatus no[stræ] perennitatis expectet : exequantur Judices (23), [quod] indulgere consuevimus (24) : ubi primus dies (25) Pas[cha]lis extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omn[ia] vincula dissolvantur. † Sed ab his secernimus eos, a [qui]bus contaminari potius (26) gaudia lætitiamque com[mu]nem, si dimittantur, animadvertimus : Quis (27) [enim] sacrilego diebus sanctis indulgeat ? quis adultero, [stupri,] incestive reo tempore castitatis ignoscat ? [quis] non raptorem [virginis] in summa quiete, et ga[udio] communi persequatur instantius ? nullam accipiat vinc[ulo]rum requiem, qui quiescere sepultos quadam sceleris [im]manitate non sinit : patiatur (28) tormenta venefic[us], maleficus, adulter, violatorque monetæ ; homicida, [par]ricidaque] quod (29) fecit, semper exspectet : reus e[tiam] majestatis (30), de domino (31) adversus quem talia [mo]litus est, veniam sperare non debet. † His ergo tali adstrictione damnatis, indultum nostræ serenitatis eo p[ræ]cepti fine concludimus, ut remissionem veniæ crim[...]

(1) Perpetua perpetuam causam habent.
(2) *Novell.* 7. *c.* 6. Galli *le drap et l'argent.*
(3) *Nov.* 6. *c.* 6.
(4) De episcopali judicio, *C. Theod. l.* 16.
(5) *l.* 25. *supr. tit. prox.* 16. *C. Theod.* 1. *l. ult.* Audientia Episcopalis, non est jurisdictio, ut vult Accursius : non est diœcesis, ut vult Haloander, quia ut foro, ita apparitione et executione carent Episcopi. Audientia, judicium est atque notio, quæ Episcopo in clericos et monachos competit.
(6) *l.* 21. *in fin. princ. l.* 31. *in fin. l.* 32. *infr. cognitionem. l.* 8. *infr. h. t.*
(7) *l.* 8. *Infr. h. t. l.* 18. *l.* 46. *Supr. tit. prox.* et providentiam, *l.* 1. *Infr. h. t.* officium, *l.* 5. *Infr. h. t.*
(8) *l.* 8. *infr. h. t. l.* 14. *l.* 7. *supr. tit. prox.*
(9) Secundo P. P.
(10) Si modo mercandi videantur exercere solertiam, ita refertur in *l.* 5. *C. Th. de lustrali collat. l.* 13.
(11) Episcopalis providentiæ est, ne mercatores carius (quam par sit) merces suas vendant. Est enim servandus modus in pretio et ejus officii pauperes adjuvare.
(12) Id est, Episcopi præsertim.
(13) Maji, C. Theod.
(14) Divo Joviniano et Varroniano Conss. in *C. Th.*
(15) Hæc lex interpolata ex *l.* 2. *C. Theod. quorum appellationes non recipiuntur. l.* 11.
(16) Appellare frustratorie ante definitivam sententiam non [...]
(17) Quæ et præjudicialis dicitur. vid. Cujac. 12. *obs.* 6.
(18) *l.* 10. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 30. *C. Theod. l.* 11. *tit.* 36.
(19) *L.* 11. *C. Theod.* 36. *l.* 10. non est lex 5. *infr. quo[rum] appellationes* : quæ hac posterior est. Est potius lex 10. 15. *et d. tit. Theod.*
(20) Quod fit, si laicus frustratorie appellat.
(21) Hoc non servatur in jure canonico. Bald. *hic.*
(22) *l.* 8. *C. Theod. de indulgentiis criminum lib.* 9. *tit.* [...] *Syn Bas.* 7. *tit.* 17. *cap.* 16. 1. Harm. 4. §. 10.
(23) Convenit etiam Episcopis, id ut fiat, adde 60. *Ecl.* [...] *cap.* 12.
(24) Ubi jus deficit, ad consuetudinem Principis recurri po[test].
(25) Qui semper Christianus insignis fuit. adde *l.* 8. *D. ad* [...] *Turpill.*
(26) Hujusmodi liberatio, relaxatio est potius, quam vera dimi[ssio].
(27) *l.* 10. *Infr. de feriis*, adde *l.* 3. *in fin. infr. de abo[litio]nibus.* adde quæ notavi ad *l.* 7. §. 2. *ff. ad l. Jul. Majestat[is].*
(28) Quæstio haberi potest die feriato.
(29) Pœnam talionis homicida sustinet sine remissione, ut vult [...]
(30) Lex de seditiosis quotidie queri jubet. Cic. *pro M. C[...]*
(31) Id est, a principe, quam appellationem recusavit A[...]stus. De Principis beneficio desperet, qui in Principem comm[...] *arg. l.* 37. §. 1. *D. de minoribus* 25. *annis.*

si (1) semel commissa non habeant : nec in eos libelitatis Augustæ referatur humanitas ; qui impunitatem teris admissi non emendationi potius , quam consuetuni (2) , deputaverint. Dat. Kal. (3) Maji , ARCADIO et BAUTONE V. C. Coss. 385.

De numero , electione , et officio Prætorum.
[Imperator.

TRes (4) tantummodo Prætores electæ opinionis in hac Urbe per singulos annos judicio Senatus præcinus ordinari : qui competentes causas et debitos actus egre disceptare , atque retractare debeant.]

De habitu virginum Deo dicatarum.

4. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.
Rufino P. P.

MImæ (5) , et quæ ludibrio (6) corporis sui quæstum faciunt , publice habitu (7) earum virgin (8) , quæ Deo dicatæ sunt , non utantur (9).

De archigeron. et diœcetis ergasiotanor.
5. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Gennadio
Præfecto Augustali.

ARchigerontes (10) diœcetæque (11) ergasiotanorum (12) nonnisi (13) Christiani dirigantur: quod Officium tuum sollicitis observet excubiis. Dat. Non. Februar. *Constantinop.* PP. *Alexandriæ* , EUTYCHEO , ARCAD. IV. et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

Ne quis damnatum eximat. De appellatione.
6. (14) Iidem AA. Eutychiano.

ADdictos (15) supplicio , et pro criminum immanitate damnatos , nulli clericorum vel monachorum , eorum etiam , quos *synoditas* (16) vocant , per (17) vim atque usurpationem vindicare liceat ac tenere. Sed et reos ad locum pœnæ sub persecutione (18) pergentes nullus teneat aut defendat. Sed sciat se cognitor (19) triginta librarum auri multa , et primates Officii , capitali esse sententia feriendos , nisi usurpatio ista vindicetur. At si tanta clericorum aut monachorum audacia est , ut bellum potius , quam judicium futurum esse existimetur : ad Clementiam nostram commissa referantur , ut arbitrio (20) nostro mox

(1) Geminatum delictum venia caret. vid. quæ notavi ad *l.* 15. *in. ff. ad SC. Turpill. l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis* , v. Bellov. 3. *ct. c.* 16. *n.* 7. *et. c.* 19. *n.* 10. Pap. 24. *Arrest.* 10. *n.* 8.

(2) Qui iterum deliquit post veniam semel impetratam , contudinem quandam peccandi habere dicitur. Et tamen ne hinc igas , consuetudinem ex bino actu generari : agitur enim non de suetudine juris , sed facti. Bald. *hic.* loquitur ergo ὑπερβολικῶς, enim habitus ex uno aut altero actu generatur , v. Cujac. *obs.* 1.

(3) V. Kal. Mart. *C. Theod. h. t.*

(4) Hæc lex deest in scriptis , et in Haloandri editione. Est au- ultima , *infr. tit. de off. præt.* Et vero quomodo huc pertinepossit , non video. v. et hic Contium.

(5) Pars *l.* 12. *C. Theod. de scenicis* , *lib.* 15.

(6) Adde *Nov.* 6. *c.* 6.

(7) *Novell.* 123. *c. ult.* vid. Pet. Greg. 38. *syntag. cap.* 5. *in fin.*

(8) Ut et matronarum , Tertull. *cap.* 6. *apologetici* , vetantur eodem Theodosio , *l.* 11. *C. Theod. de scenicis l.* 15. uti mis , sigillatis , sericis et textis , uti auratis.

(9) Vetantur etiam uti aliis vestibus ; et inter cæteras, iis quæ tæ dicuntur , *l.* 11. *C. Theod. l.* 15. *tit.* 7. Cæterum e Co- Theodosiano , *l.* 12. *hoc tit.* supplenda subscriptio : Dat. III. *Jul. Heracl. Arcad. A.* III. *et Honorio A.* II. *Conss.* id , a. 394.

(10) *l.* 1. *C. Th. de Alexandrinæ plebis primatib. l.* 14. *tit.* 27. qui et diœcetæ, fuerunt defensores Alexandrinæ urbis: ne alioputes cum Accursio archipresbyteros , aut archiepiscopos, aut ores sacerdotes fuisse. Hotomanus legit Archigerontes , quos cipes fabrorum , qui regiis ac publicis ædificiis præsunt , interitur. Video eos vocari principales Alexandrinos , *l.* 56. *in pr. de decurionibus.* summates ordinis Alexandrini , *l.* 57. *in pr.* t. Alexandrinæ plebis primates , *l. Archigerontes.* 1. *C. Theod. Alexandrinæ plebis primatibus.* sane Archigerontes nihil aliud , γερυσίας , id est , senatus et curiæ primi : curiæ , inquam , cipalis, seu Senatorum municipalium , principales curiæ. Neenim raro in jure munera civitatis Alexandrinæ Græcis vocaexprimuntur , exemplo sint : κοιτολογία , περιστοχορηγία , παιτυρα. *l. ult.* §. 19. *ff. de muneribus.* ὑπομνηματογράφοι , *l. C. Theod. de decur.*

(11) Hoc est, curatores corporis ergositonorum. Fuerunt enim cibus sua corpora , ut et curiæ. His ditiores : illis tenuiores adti. Harum primi, Archigerontes , ut paulo ante dictum est , nates et primates , *l.* 57. *infr. de decurionibus.* et pro urbis itudine interdum pauciores vel plures. Hinc tres primates , *l. eationibus.* 27. *vers. sin autem. infr. h. t.* quinque summates is , *d. l.* 57. *in pr.* decem primi curiales , *l.* 239 §. 5. *ff. de signif.* corporum vero primi διοικηταί , *hic ut et Nov.* 128. . Curatores corporis , *l.* 3. §. 2. *D. de colleg.* patroni corn , *l.* 11. *C. Theod. de pistoribus. l.* 9. *C. Theod. de sua-* reliqui corporati , *l. ult. C. Theod. de Alexandrinæ plebis* *tibus* , *lib.* 14. *tit. ultim.* hic itaque sunt ergositonæ : quibus cura præcipua frumenti comparandi injuncta est. Quod si roges , cur hos ex Christianis eligi mandet Imperator , fortassis ea fuerit ratio , quod Alexandrini factiosi , Philo *in Flaccum* , *Dion.* 59. quos et alias fidei Christianæ contemptu , commercia monasteriorum usurpasse constat ex *Nov.* 7. *cap.* 11.

(12) Ergasioctonorum , *Hal.* ἐργαστίας ταμείων , Alc.3. *disp.* 18. quo nomine dispensatores principalis annonæ intelligit. Hotomanus legit, *Ergasticorum.* Ergasticos intelligit operas quæ in operibus publicis conductis ab aliquo , quasi principe et magistro gubernantur. Alii legunt , Ergasiotarum. Ergasiotanorum vocabulo Accursius, [ut est accuratus et felix in vocabulorum difficilium interpretatione] , Christianos intelligit damnatos ad Metalla. Sunt enim ei *scotona* metalla. Ego vero legendum puto , diœcetæ Ergositonorum , ac si dicas , Præfectos eorum qui frumentum Alexandriæ comparant , σιτωνὴς namque est curator frumento comparando. *l. ult.* §. 5. *D. de muneribus.* Id munus Justinianus appellat αἰσίας ἐμβολῆς διοίκησιν. *Edict.* 13. *de Alex. in c.* 4. *c.* 8. *in fine.* quemadmodum et id quod Alexandria Romam mittebatur αἰσία ; ἐμβολῆς σίτου *ibi et cap.* 8. αἰσίαν σιτοπομπείαν. Superiorem etiam sententiam confirmat *l.* 17. *infr. h. t.*

(13) V. *l.* 9. *infr. de divers. offic. et appar. lib.* 12. *tit.* 60.

(14) Legis hujus explicationem pete ab Ægidio Bossio *tit. de captura* , *num.* 15. *et seq.* de quo et Gothofredus monuit. *Mod.*

(15) *Pars legis* 16. *C. Th. de pœnis*, *l.* 9. *et l.* 57. *C. Theod. de appell. l.* 11.

(16) *Lib.* 11. *C. Theod. tit.* 30. *l.* 57. cœnobitas *L.* 9. *C. Theod.* 40. *l.* 16. Gennadius *in Evagrio* , composuit cœnobitis ac synoditis doctrinam aptam vitæ communi. Soc. 4. *hist.* 23. πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίοις μοναχοὺς , Synoditæ et Cœnobitæ sunt, quibus una et eadem domus, et omnia communia sunt. v. Cujac. *ad Novell.*5.

(17) Eam licentiam forte usurparunt clerici exemplo Pontificum: quorum occursus sæpe servabat ductos ad supplicium. Cujac. *hic.* Qui ad verbera ducebatur si ad pedes flaminis Dialis provolvisset , eo die verberari piaculum erat. 10. Gell. 15. Plutar. *in Num. ubi de Vestalibus* , *et problematum* 3. *ubi de flam. Dial.* Quin vinctum , si ædes ejus flamen Dialis introiisset , solvi necessum erat : et ejus vincula per impluvium in tegulas subduci atque inde foras ejici. Gell. *d. l.* id Vestalibus etiam concessum. Plut. *in Numa* 1. v. Alexandrum ab Alexandro 5. *genial.* 12. ut et hodie , communi quorundam opinione , Cardinalibus. Clarus 5. *sent.* 4. §. *ult. quæst.* 98. *vers. ulterius quæro* : eam rationem reddit , quod Cardinales regibus æquiparentur, et in Cardinalibus tota fere majestas christianæ reipublicæ resideat. Eorundem domibus ac palatiis , idem *lib.* 5. §. *ult. q.* 30. *vers. item adde* , jus asyli tribuit. vid. Corsetum , Marsil. *in singularib.* Cottam , Tiraq. *de pœn. temperandis c.* 55.

(18) Persecutione *L.* 9. *C. Th.* 40. *l.* 16. *vers. reos.*

(19) Id est judex.

(20) Pœna arbitraria punitur is , qui condemnatum eripuit , quæ etiam capitalis esse potest. v. Bald. *hic* : et Bossium *tit. de Captura* 3. *n.* 15. 16. 17. *et* 18.

severior ultio procedat. Ad Episcoporum sane culpam (ut cætera) redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur (1), ex iis, quæ fieri hac lege prohibuimus, a monachis perpetratum esse cognoverint, nec vindicaverint (2). Quibus in causa (3) criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendæ provocationis copiam non negamus. Dat. 6. Kal. Aug. *Mnyzo*. HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De his, qui ex consensu litigant apud episcopum.

7. Iidem AA. Euthychiano P. P.

SI (4) qui ex consensu apud sacræ (5) legis antistitem litigare voluerint, non vetabuntur: sed experientur illius in civili duntaxat negotio, more (6) arbitri, sponte residentis judicium. Quod his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen conventos, potius abfuisse (7) quam sponte venisse constiterit. Dat. 6. Kalend. August. *Mediolani*, HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO Coss. 398.

8. Imppp. ARCADIUS (8), HONOR. et THEOD. AAA. Theodoro P. P.

EPiscopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri a Sacerdotibus elegerint: eamque (9) illorum judicationi adhibendam esse reverentiam jubemus, quam vestris (10) deferri necesse est potestatibus, a (11) quibus non licet provocare (12). Per Judicum quoque Officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni (13) executio tribuatur. Dat. Idib. Decembr. BASSO et PHILIPPO CONSS. 408.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. si quis autem litigantiu[m] col. 9. tit. 6. al. tit. ult. seu Novell. 123. cap. 21.

SI quis litigantium (14) intra decem dies contra[di]cat (15) his, quæ judicata sunt: tunc locor[um] Judex examinet causam: et si invenerit judicium r[e]cte factum, etiam per sententiam suam propriam h[oc] confirmet (16), et executioni (17) propriæ trada[t] quæ judicata sunt: et non liceat victo iterum in [ea] causa appellare. Si vero sententia Judicis contra[ria] fuerit; tunc licet a sententia Judicis appellare. Si [ta]men ex imperiali jussione, aut judiciali (18) præ[ce]pto Episcopus judicat inter quascunque personas, [ap]pellatio aut ad Principem, aut ad eum, qui transm[i]sit negotium, transferatur.

De custodiis.

9. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Cæciliano P. P.

JUdices (19) Dominicis (20) diebus productos reos custodia (21) carcerali videant et interrogent, ne humanitas clausis (22) per corruptos carcerum custodes [ne]getur: victualem substantiam non habentibus faciant [mi]nistrari libellis (23) duobus, aut tribus diurnis, vel q[uot] existimaverint Commentarienses (24), decretis (25): q[uo]rum (26) sumptibus proficiant alimoniæ pauperum: q[uos] ad lavacrum sub fida custodia duci oportet. Multa Ju[di]cibus viginti librarum auri, et Officiis (27) eorum e[ius]dem ponderis constituta, Ordinibus quoque trium lib[ra]rum auri multa proposita, si saluberrima statuta cont[em]pserint. Nec deerit Antistitum Christianæ religionis ...

(1) Episcopi munus populos Christianæ religionis insinuatione moderari.

(2) Delicta monachorum ab episcopis sunt vindicanda.

(3) Vide *l.* 29. *infr. de appellation.*

(4) Sumpta hæc lex videtur ex *l.* 10. *C. Th. de jurisdictione, et ubi quis conveniri debeat lib.* 2. Est enim eorundem imperatorum, et ad eundem Eutychianum: nisi quod illa de Judæis, hæc de Christianis loquitur: illa *Constantinopoli*, hæc *Mediolani* scripta est. Dies etiam variat: nam in *Cod. Theod.* est III. *Non Febr.*

(5) Idem licuit Judæis apud suos Patriarchas, *d. l.* 10. *C. Theod.*

(6) In civili negotio laici possunt in episcopum, quasi arbitrum et cognitorem, compromittere: ejusque judicium firmum est: latum tamen adversus solos præsentes.

(7) Adfuisse. *Hal. Goth.* quam varietatem recentiores veteresque omnes sibi notandam putarunt, cujus causa hæc est, quod *afui* pro *abfui* scribebant antiqui: ut hodieque probissimæ quæque membranæ attestantur. porro ad rem vide Benedictum Capram *in regulis. in tract. de prorogat. post conclusionem* 153. Mod.

(8) Expungendum est *Arcadii* nomen.

(9) Episcopus comparatur Præfecto Prætorio *ut hic*, ut et alibi Consuli, *in Auth. sed episcopalis* 34. *supr. tit. prox.*

(10) Qui es Præfectus prætorio.

(11) A Præfecto Prætorio non appellatur, sed supplicatur. *l. un. infr. de sententiis præf. præt. l.* 19. *infr. de appell.*

(12) Prorogatio jurisdictionis si fit, hoc est, si consentitur in judicem, a cujus sententia non appellatur, in causa prorogata appellari non poterit, Bart. *hic.* Ludov. Romanus *singulari* 11.

(13) *Quid si ita leges*, definitio executione tribuatur.

(14) De jure Canonico in praxi huic Authenticæ derogatum est: Non enim a sententia Episcopi appellatur ad judicem secularem, sed ad metropoliticum, vel ad Pontificem. *cap. duo. de offic. jud. Ordin. c.* 1. *de Offic. del. et can. ad Romanam.* 2. *q.* 6. Nec tantum semel appellare licet, ut hic, sed bis, non tertio. *Clement.* 1. *de Sent. et re jud.* Ans.

(15) Contradictio animo appellandi, est species appellationis. *Bald.*

(16) Sententia recta lata confirmanda.

(17) Ne dicas simpliciter, Eum qui sententiam confirmat, eam exequi. Secundus judex hic sententiam exequitur, quia priori, id est, episcopo nulla competebat executio. Et ita magistratus secularis rogatus ab episcopali magistratu sententiam exequi debet, facit *l.* 5. *infr. de jurisdict.* adde Roland. a Valle 1. *cons.* 37. *n.* 1. *Quid? cujus judicis fuerit eam sententiam exequi?* Dic, in [cri]minalibus, ut sæpius remitti reum ad locum delicti. In civi[libus] absolutoriam sententiam secum trahere executionem: correcto[riam] executioni mandari a secundo judice: quod ex ea jus oriatur. [Con]firmata sententia judicio secundo, non utriusque est executio. [Sed] judicis secundi, confirmata tempore, seu desertione appellat[ionis] prioris. v. Bald. *hic.*

(18) Seculares judices possunt causas episcopis delegare.

(19) *Lex* 7. *C. Theod. de custodia reorum lib.* 9.

(20) Aliis etiam diebus episcopi tenentur id facere, *l.* 22. [in]*fr. h. t.*

(21) Diebus dominicis præsides debent custodias invisere et c[ura]re, ut commentarienses eos tractent humaniter, eisque (nis[i de] suo vivant) præbeant et alimonias et lavacra.

(22) Forte in intimis tenebris. *l.* 1. *infr. de custod. reor*[*um*] *C. Th.* 3. *l.* 7.

(23) *D. l.* 7. libelli, suntne libræ farris (ut vult lex 12. t[abu]larum apud Gell. 20. *c.* 1.) aut, ut legi *ibid.* vult Forneriu[s] *select.* 6. selibræ? *Libella* hic suntne liba (a *libo* deducta) [ut] vult Accursius? An potius vox *Libellis* a *libro* deducitur, ut p[utat] Spigelius? An vero a plurali *libellæ* (*libræ* diminutivo) derivab[itur]? Hoc Alciatus putat 1. *Parerg.* 17. eo scilicet sensu, ut *chœnix* vict[us] substantiæ custodiis sit præstandus. An potius cum Forcatulo *c. penult. in fin.* dicemus legendum, *Libellis duabus*; in fœmin[ino] et illa voce nummos significari? ut sit sensus: in carcerem co[nje]ctis, iisque egenis, *pecuniam ex publico dari*, quanta ad ten[uem] alimoniam satisfacere possit, eamque custodiis emi a commenta[rien]si, sumptibus *duarum aut trium libellarum.*

(24) Ut commentariensi *d. l.* 7. et male: sic lege *commenta[rien]si*, hac sententia: Judices decernant libellas duas vel tres di[urnas] commentariensi dispensandas pauperibus custodiis.

(25) Decretis: quorum etc. *Hal.* decretis quorum etc. *d.* [*l.*] *C. Theod.*

(26) Si vera est lectio Alciati, et Forcatuli, legendum est [*qua*]*rum*: nec enim vox *libellis*, *libri* aut *libelli* diminutivum est [sed] *libræ*: nisi eo relativo intelligamus ipsos nummos, ut sit se[nsus] Commentariensi duas aut tres libellas diurnas, pauciores vel p[lures] in usum custodiarum, quæ inopes sunt, decerni. Ego vero it[a le]gendum puto, *quæ proficiant alimoniæ, et sumptibus paupe*[*rum*] *quos ad lavacrum* etc.

(27) Id est, ministris.

ra (1) laudabilis, quæ ad observationem constituti judicis hanc ingerat monitionem. Dat. 7. (2) Idus Febr. *Ravennæ*, HONORIO VIII. et THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De mathematicis.

10. Iidem AA. Cæciliano P. P.

MAthematicos (3), nisi parati sint, codicibus (4) erroris proprii sub oculis Episcoporum incendio concrematis (5) Catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquam (6) ad errorem primum redituri; non solum Urbe Roma, sed etiam omnibus civitatibus depelli decernimus. Quod (7) si hoc non fecerint, et contra clementiæ nostræ salubre constitutum in civitatibus fuerint comprehensi: vel secreta erroris sui et professionis insinuaverint, deportationis pœnam excipiant. Dat. Kalend. (8) Februar. *Raven.* HONOR. VIII. et THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De reversis ab hostibus.

11. Iidem AA. Theodoro P. P.

CHristianos (9) proximorum (10) locorum volumus sollicitudinem gerere, ut Romanos [captivos,] qui reversi fuerint, nemo teneat (11), nemo injuriis aut damnis afficiat. Dat. 3. (12) Idus Decemb. HONORIO VIII. et THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

De lenonibus.

12. Impp. THEOD. et VALENT. Florentio P. P.

SI (13) lenones patres et domini (14) suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint; liceat filiabus et ancillis, Episcoporum (15) implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolvi (16). Dat. (27) Kal. Maji, FELICE et TAURO CONSS. 428.

De clericos lite pulsantibus.

13. Imp. MARCIANUS A. Constantino P. P.

DEcernimus, ut (18) quicunque (19) Catholicarum ecclesiarum, quæ sub viro religioso Archiepiscopo hujus (20) almæ urbis sunt, reverendissimum Oeconomum, (sive de ecclesiasticis, sive de propriis, et ad ipsum solum pertinentibus causis) vel quemcunque alterum earundem ecclesiarum clericum aliquo voluerit lite pulsare: apud (21) memoratum beatissimum Archiepiscopum causam dicat, in negotiis audiendis fidem ac sinceritatem geminam (22) præbiturum, et sacerdotis, et Judicis: Volentibus (23) tamen actoribus pateat Episcopale judicium: ac nullus, qui hujuscemodi mendet in sacrosanctas ecclesias, vel in prædictos clericos actionem, ad religiosissimum Antistitem ducatur invitus. Dat. 8. Aprilis VARARI et JOANNE CONSS. 456.

De lenonibus. 1. Ne mulier invita conjungatur mimis aut choris, aut aliud spectaculum in theatro agat.

14. (24) Imp. LEO ad populum.

NEque servum, neque liberum corpus, sit, qui (25) audeat in meretriciam vitam producere, aut prostare: sive thymelicus (26) fuerit, sive alio pacto scenica persona: ac, si mancipium sit, quod prostat, in libertatem vindicetur a quocunque sine ullis sumptibus apud ejus oppidi magistratum aut Episcopum.

§. 1 Quibus curæ erit, ne etiam invitam mulierem liberam, aut ancillam conjungi patiantur mimis aut choris, aut aliud spectaculum in theatro (27) agere invitam.

De advocatis.

15. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

NEmo (28) vel in foro magnitudinis tuæ, vel in provinciali judicio, vel apud quemquam judicem accedat ad togatorum consortium, nisi (29) sacrosanctis catholicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. † Sin autem aliquid, quoquo modo, vel quadam etiam machinatione factum, vel attentatum fuerit: Officium quidem sublimitatis tuæ centum librarum auri jacturam pro condemnatione sustineat: Idem vero, quicunque ausus fuerit, contra providum nostræ serenitatis decretum, officium advocationis per surreptionem arripere, et prohibitum patrocinium præstiterit, ab advocationis officio remotus, stylum proscriptionis ac perpetui exilii specialiter sustinebit: sciturus etiam provinciarum Rectoribus, quod is, sub cujus administratione aliquid hujusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem, et pœnam exilii per quinquennium sustinebit. Dat. pridie Kal. Aug. *Constantinop.* ANTHEMIO A. II. CONSS. 468.

De arrhis sponsalitiis.

16. Iidem AA. Erythrio P. P.

SI legibus prohibitæ (30) non sint speratæ nuptiæ, et post arrhas sponsalitias sponsa conjugium sponsi pro-

(1) V. *hujus tit. Epigraphen.* 8. Kal. Febr. *C. Theod.*
(2) VI. sed male *d. l. C. Theod.*
(3) *l. penult. Cod. Theod. de maleficis, et mathematicis, et his similib. lib.* 9. *et Syn. Basil.* 1. πεοὶ μαθηματικῶν c. 17. Mathematici, sunt impostores, qui mathematicorum liberali nomine adumbrantes ineptias suas, profitentur se fata cujusque nosse, et natalitias siderum observationes: quibus similes arioli, aruspices, augures, vaticinatores, somniorum interpretes, v. *infr. de maleficis.*
(4) Id est, libris.
(5) V. *l.* 6. *infr. de hæreticis et Manich.*
(6) Id est, ac jurejuriando dato se numquam in eum errorem relapsuros.
(7) Tribonianus hic somniavit. Rectius Græci εἰ γὰρ μετὰ ταῦτα, id est, si postea: ut sit sensus, Si post hanc legem latam.
(8) 8. Kal. Febr. *C. Th.*
(9) Pars ultima *legis ultimæ C. Th. da postliminio lib.* 5. Porro *Christianorum* voce hic maxime intelligit Episcopos Christianorum.
(10) Sensus est: Subditi Romani hostium vicini, operam dare debent, ut captivis Romanis libera sit ad suos redeundi facultas. *l.* 5. *C. Th.* 5. *l.* 2.
(11) Sub jure pignoris.
(12) *L.* 4. *C. Th.*
(13) Pars legis 2. *C. Th. de Lenonib. lib.* 15. Extat et eadem hæc lex in *l.* 6. *Infr. de spectaculis l.* 12. *tit.* 40. *Synops. Basil.* 60. *tit.* 38. c. 1.
(14) Sed et redemptores, *l.* 7. *Infr. de postlim. reversis.*
(15) *l.* 6. *infr. de spectaculis lib.* 11. *tit.* 40. *L.* 15. *C. Theod.* 9. *l. ult.*
(16) Fiunt sui juris, patria potestate hunc in modum soluta; *d. c.* 1.
(17) *Dat.* 11. *Kal.* v. *l. ult.*
(18) Adde *l.* 25. *supr. de episc. et cleric.*
(19) Etiam laicus.
(20) *l.* 33. §. 3. *supr. de episc. et cler.*
(21) *D.* §. 3. hæc lex abrogatur, *l.* 29. *in pr. infr. h. t.*
(22) Personam duorum sustinere quis interdum potest, sacerdotis et judicis, *ut hic.*
(23) V. *l.* 25. *l.* 33. *supr. de episcopis et cleric.*
(24) Interpretatio Antonii Augustini.
(25) V. *l. ult. infr. de nuptiis.*
(26) De quo vide *l.* 10. *ff. de pollicitat.*
(27) *l.* 33. *infr. h. t.*
(28) Hæc lex et *l. ult. infr. de postulando* sunt eædem. *Novell.* 112.
(29) V. *l.* 9. *infr. de div. off. et appar.* Non alia ratione Justinianus Gilimeri negavit patriciatus dignitatem, quam quod Arianus esset. *Procopius.* Hinc collige, non alios quam Christianos orthodoxos ad Reipublicæ curam, vel administrationem, vel institutionem admitti. adde *l.* 5. *supr. h. t. l.* 19. *infr. h. t. l.* 18. *infr. tit. prox. Nov.* 8. *tit.* 3. *Rubric. jusjurand. quod præstatur.*
(30) Pars *l.* 5. *in fin. infr. de sponsalib.*

pter religionis (1) diversitatem (2) recusaverit, si quidem probatum fuerit, ante datas easdem sponsalitias arrhas, hoc idem mulierem vel parentes ejus cognovisse, sibi debeant imputare: si vero horum ignari, sponsalitias arrhas susceperint, vel post datas arrhas talis causa pœnitentiæ intercesserit, iisdem tantummodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. Quod simili modo etiam de sponsis super recipiendis, nec non arrhis præstitis, custodiri censemus. Dat. Kal. Jul. MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

Περί τῦ σιτώνυ. id est, *De curatore frumentario.*

17. (3).

ELectione Episcopi et primorum civium Sitonæ (4) fiant ex militaribus ordinibus, aut ex veteranis, aut ex tyronibus, sive militaturis: Qui id transgressus fuerit, triginta libris multetur.

De annonis militum stationariorum.

18. (5).

MIlites qui præsunt, et in custodia consistunt, in suis (ut vocant) sedetis (6) sive stationibus, species ad se pertinentes ex civitatibus, aut ex ejus regionis agricolis ad suas annonas arbitratu Episcopi, aut Magistratus, aut defensoris, si desit magistratus, accipiant. Neque cogatur collator numeratam (7) pecuniam præstare.

De defensoribus civitatum.

19. Imp. ANASTASIUS A. Eustachio P. P.

JUbemus eos tantummodo ad Defensorum (8) curam peragendam ordinari, qui (9) sacrosanctis orthodoxæ religionis imbuti mysteriis, hæc inprimis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ Antistite, per depositiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint. Ita enim eos præcipimus ordinari, ut reverendissimorum Episcoporum, nec non clericorum et honoratorum, ac possessorum, et curialium decreto constituantur. Dat. 13. Kal. Maji, SABINIANO et THEODORO CONSS. 505.

In AUTHENT. de defens. civ. §. interim. coll. 3. tit. 2. seu Novell. 15. cap. 1.

PRæsides gentium per unamquamque civitatem præparent homines non vilissimos, sed nobiliores civitatum habitatores, quibus aliqua ratio est bonæ opinionis constituta, nominare defensores per circulum: ut, eo expleto, rursus ad eandem sollicitudinem revertantur: decreto facto cum jurejuriando omnium possessorum in ea civitate consistentium: electione facienda a Deo amabili Episcopo, et venerabili clero, et aliis in civitate bonæ opinioni studentibus. † Et nulli liceat defensoris ordinationem declinare: alioqu[i] quinque librarum auri pœna coërcebitur, quæ in (10) opera civitatis impendetur: et post pœnæ solutionem nihilominus defensoris officium suscipere cogetur, e[t] jurabit, omnia secundum (11) leges et jus agere. *† E[t] confirmabitur ex præcepto gloriosissimorum Præfecto[-] rum nostrorum. † Et in biennio solo administrabi[t]. † Et judex potius, quam defensor esse videbitur: u[t] etiam testamenta et donationes apud hunc insinuentur et acta apud eum componantur. Et habeat unum ex[-] ceptorem, et duos officiales ex provinciali Officio. † Et judicet in causis pecuniariis usque ad trecento[s] aureos. † Præterea habeat defensor publicam habita[-] tionem, in qua monumenta recondat, et unum homi[-] nem, qui acta conservet.*

De jurejurando a magistratibus præstando: de exterminandis hæreticis.

Nova constitutio FRIDERICI Imperatoris, de statut. et consuet. contra libert. eccl. §. statuimus etiam. coll. 10. constit. fin. p. 744.

STatuimus hoc edicto in perpetuum valituro, ut potestates consules, sive rectores, quibuscunque fungantur officii[s] pro defensone fidei præstent publice juramentum (12), quo[d] de terris suæ jurisdictioni subjectis universos hæreticos a[b] ecclesia denotatos, bona fide pro viribus suis exterminar[e] studebunt: *Ita ut a modo quandocunque quis fuerit in po[-] testatem seu perpetuam, seu temporalem assumptus, ho[c] teneatur capitulum firmare juramento: alioqui neque pr[o] potestatibus, neque pro consulibus, neque pro rectoribu[s] habeantur, eorumque sententias ex tunc irritas judicamu[s] et inanis.*

De jurejurando a militibus præstando.

20. (13).

NEmo (14) militet, qui non apud acta testificatus cu[m] tribus sit, propositis sacrosanctis evangeliis *se ess[e] Christianum orthodoxum*: fiantque acta ad eum Magistra[-] tum, sub quo militaturus est: et duo tantum aurei pr[o] ea re præbeantur. Si vero id neglectum sit, dabit libra[s] quinquaginta is Magistratus, ejusque Officium viginti Qui vero militavit, decem, atque a militia ejicietur: te[-] stes, qui pejeraverint, in corpus punientur: Illæ ver[o] multæ Comitis periculo rebus privatis inferentur.

De non numerata pecunia. 1. de dote.

21. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI præsens (15) quidem sit, qui pecuniam numerasse vel alias res dedisse scriptus est, aliquam (16) vero administrationem in provinciis gerat, ut difficile esse vi[-]

(1) Sponsalia dissolvuntur propter religionis diversitatem, *ut hic.* adde *l.* 6. *infr. de Judæis.* Harm. 4. *tit.* 2. §. 5. Idem Har. 4. *tit.* 1. §. 28. in speciem magis hunc locum refert, vult enim sponsalia solvi, *διὰ καινοτάτην θρησκείαν ἀγνοηθεῖσαν καὶ δογμάτων διαφοράν.* propter novum aliquod, et ignotum religionis genus, et religionum diversitatem.

(2) Hi ἑτερόδοξοι dicuntur *Harm. d.* §. 5.

(3) Interpretatio Antonii Augustini.

(4) V. quæ notavi *ad l.* 5. *supr. h. t.*

(5) Interpretatio Antonii Augustini.

(6) *Σεδέτοις hic.* adde *Theophilum in* §. *ἐν οἷς in princ. tit. Inst. de milit. testam.* Sedeta erant ædes. *Inst. de milit. testam.* fossata, vel stativa, teste *Suida.* Actus dicuntur, *in l. penult. Infr. de milit. test. princ. inst. de milit. test. in pr.* Veget. 1. c. 4. Cujac. *consult.* 49. notat, Eum, qui in expeditione fuerit, militem, in castris, in fossato, in hybernis, in stativis, in præsidiis jure militari testari posse. Jure militari, inquam, vel unico teste, ut *Theoph.* scripsit, vel nullo, dummodo aliis probationibus legitimis constare possit de militis voluntate.

(7) Ἀπαργυρισμόν, id est, *adærationem* seu *pretium adæratum* ita verti debuit.

(8) V. *l.* 8. *infr. de defens. civit.*

(9) V. *l.* 9. *infr. de diver. offic. et apparit.*

(10) Adde *l.* 26. *in pr. infr. h. t.*

(11) Vide *Inst. de off. judic. in pr.*

(12) Bart. negat hanc Auth. consuetudine receptam, sed aliam formam juramenti introductam esse.

(13) Videtur esse hæc lex Justini. *Nov.* 109. *in pr.*

(14) *l.* 9. *infr. de divers. offic. et apparit.* Hæc lex renovat quod antea Honorius constituerat, et, ut Zosimus refert, mox mutaverat propter Genericum copiarum Dalmaticarum ducem. v. Cujac. *hic.*

(15) Eadem verba extant *in l.* 14. §. 4. *vers. sed si præsens quidem sit. infr. de non numer.*

(16) Puta magistratum. *l.* 2. *ff. de in jus vocando.*

deatur, denunciationem (1) eidem non numeratæ pecuniæ mittere, licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti velit, alios (2) judices adire et per eos ei manifestare, quia exceptionem hujusmodi objicit, factam a se super non numerata pecunia querelam esse. † Quod si non sit (3) alius administrator civilis, vel militaris, vel per aliquam causam ei sit difficile, qui memoratam querelam opponit, eum adire, et ea quæ dicta sunt facere: licentiam damus (4) etiam per virum reverendissimum Episcopum (5) eandem suam exceptionem creditori manifestare, et ita tempus statutum interrumpere.

§. 1. Quod etiam in exceptione non numeratæ dotis (6) locum habere, receptum est. Dat. Kal. Jul. *Constantin.* DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De custodia reorum.

22. (7) Imp. JUSTIN. A. Mennæ P. P.

NEminem volumus in custodiam conjici absque (8) jussu gloriosissimorum, vel illustrium, vel clarissimorum magistratuum hujus felicissimæ Urbis, vel provinciarum, aut defensorum civitatum.

§. 1. De his autem, quicunque conjecti, aut conjiciendi sunt, Deo amabiles locorum Episcopos jubemus per unam (9) cujusque hebdomadæ diem, id est, feria quarta (10), aut sexta, quæ et *Parasceve* (11) appellatur, eos, qui in custodia habentur, visitare (12): et diligenter inquirere causam, ob quam detinentur: et sive servi sint, sive liberi, sive pro pecuniis, sive pro aliis criminationibus, sive pro homicidiis conjecti, illustrissimos, et spectabiles, et clarissimos magistratus admonere; tam eos qui sunt in hac felicissima Urbe, quam qui sunt in provinciis, ut ea exequantur circa ipsos, quæ divalis nostra constitutio ad illustres præfectos ea de re emissa præcipit: licentia data Deo clarissimis pro tempore Episcopis, si quam negligentiam admissam cognoverint ab illustrissimis, et magnificentissimis atque clarissimis pro tempore magistratibus, vel iis, quæ illis parent Officiis, talem ipsorum negligentiam indicandi, ut conveniens adversus negligentes animi nostri motus insurgat. Dat. 15. Kal. Feb. CP. DECIO CONS. 529.

23. Idem A. Mennæ P. P. (13).

PRivatos (14) carceres modis omnibus in urbibus atque in vicis constitui vetamus (15): ipsis, qui custodiuntur, Dei amicissimorum loci Episcoporum providentia a detentione remissis. Dat. 12. Kal. Feb. CP. DECIO COS. 529.

De infantibus expositis.

24. Idem A. Demostheni P. P.

NEmini licere volumus, sive (16) ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus, expositus (17) sit, eum puerum in suum dominium vindicare, sive nomine domini (18), sive adscriptitiæ (19), sive colonariæ (20) conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos sustulerint (21), licentiam concedimus penitus cum quadam distinctione eos tollere: Sed nullo discrimine habito, hi, qui ab hujusmodi hominibus educati, vel nutriti, vel aucti sunt, liberi et ingenui appareant, et sibi acquirant: et in posteritatem suam, vel extraneos heredes omnia, quæ habuerint, quo modo voluerint, transmittant. Hæc observantibus non solum Præsidibus provinciarum, sed etiam viris religiosissimis Episcopis. Dat. *Chalcedone* 8. Kal. Jul. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De alea seu cottis.

25. (22) Idem A. Demostheni P. P.

QUæ de alea (23) sive (ut vocant) cottis, ac de eorum prohibitione a nobis sancita sunt, ea liceat Dei amicissimis Episcopis (24), et perscrutari, et cohibere, si fiant, et flagitiosos per clarissimos Præsides provinciarum, et Patres defensoresque civitatum ad modestiam reducere. Dat. 10. Kal. Octob. CP. DECIO COS. 529.

De his, quæ singulis annis ad civitates pertinent. 1. *De discussoribus, aut ratiocinatoribus, aut exæquatoribus.* 2. *De sportulis.* 3. *De formis non emittendis a magistratibus.* 4. *De locis publicis, seu universitatis.* 5. *De aquarum distributione.* 6. *De cautionibus.* 7. *De sportulis, et descriptione.* 8. *De officio episcopi. De metatorum exactione. De rapinis.*

26. (25). Idem A. Juliano P. P.

DE his, quæ (26) singulis annis ad civitates pertinent (sive civiles reditus sint, sive fructus, ex publicis,

(1) Citationum. Hæc denunciatio manifestationis, et intimationis vim habet.

(2) Ordinario, vel episcopo. *Bart.* Ordinario, inquam, judice contractus, apud quem partes sortiuntur forum. *Bald.*

(3) Aut sit suspectus. Potest enim quis suspectum judicem habere συνακροατὴν τῆς δίκης λαμβάνειν τὸν ἐπίσκοπον. Quod si monitus ab Episcopo judex non obtemperaverit, episcopus rem omnem ad Imperatorem deferre debebit. 3. *Eclog.* 3. *ex lib.* 6. *tit.* 22.

(4) Addunt ex hoc loco propter absentiam judicis episcopum adiri eique actorum confectionem permitti.

(5) Hinc colligunt, adiri episcopum posse, ubi contractus est usurarius, non ut cognoscat de contractu, sed ut advocet judicem.

(6) Numeratur enim inter pias, et favorabiles causas.

(7) Interpretatio Contii.

(8) *l.* 6. *infr. de cust. reor.*

(9) Εκάστην editio Parisiensis, ἑκάστης, ita legit Cujac. 3. *de præscr.*

(10) Quam τετράδα vocant Græci hoc loco 60. *Eclog.* 5. *c.* 21. quartus septimanæ dies est Mercurii: adde *Novell.* 137. *c.* 4. Petrus Alexandrinus *cap.* 15. τετράδι γὰρ καὶ παρασκευῇ νηστευτέον τε μὲν διὰ τοῦ Χριστοῦ τῆς προδοσίας συμβούλιον, τῇ δὲ παρασκευῇ διὰ τὸ σωτήριον πάθος. v. Cujac. *ibid.*

(11) Id est, die Mercurii, ut superius dixi: idque ob memoriam Christi passionis.

(12) Munus est episcopi, custodias visitare, et eorum miseriæ causas diligenter inquirere.

(13) Interpretatio Anton. Aug.

(14) V. *l. un. infr. de priv. carceribus*: adde 60. *Synops. Basil.* 53. *ex lib.* 55. *c.* 1.

(15) Excipe certos casus, de quibus v. quæ notavi *ad l.* 25. *ff. ad l. Jul. de adult.*

(16) Hominum alii ingenui, alii libertini, alii servi.

(17) Hæc verba extant in *l.* 3. *in pr. infr. de infant. expos.*

(18) Sive ut servum. Hinc colligere possis, Alios revera nobis servire, quia tales sunt: alios agricolationis tantum causa, quales sunt adscriptitii, et coloni, de quibus mox dicetur.

(19) Adscriptitii quasi servi sunt, dominum habent ad quem eorum peculium pertinet: cui etiam reddi solent. Inspecto vero fisco, et aliis, liberi sunt et propriorum possessores. v. Cujac. *infr. ad tit. de agricol.*

(20) Coloni sunt liberi, et res proprias habent, terram tamen dimittere non possunt, dominum non habent. Terra potius coloni domina est, quam persona: colonus redditur terræ. vide titulos *de agricolis, censitis et colonis: de colonis Palæstinis: de colonis Thracensibus: de colonis Illyricianis.* Ii si prædio rustico serviunt, coloni proprie dicuntur: si urbano, inquilini.

(21) Alumnis.

(22) Interpretatio Ant. Aug.

(23) Vide *Synops. Basil.* 3. *tit.* 1. περὶ κοττιστῶν ἤτοι κυβευτῶν, *l.* 13. *supr. de episc. Nov. Leon.* 87. *l.* 17. *supr. de episc. et cleric. l. ult.* §. 1. §. 3. *infr. h. t. Novell.* 123. *c.* 10

(24) Episcopi munus est in aleatores inquirere, eosque castigare.

(25) Interpretatio Antonii August.

(26) Hujus legis primum caput repetitum fuit *in l. ult. infr. de oper. publ.* Mod.

*

aut privatis pecuniis, quæ ab aliquibus eis, aut relinquuntur, aut donantur, aut alio pacto excogitantur, aut instituuntur, sive ad opera (1), sive ad rem frumentariam, sive ad publicos aquæductus, sive ad balneorum calefactionem, sive ad portus, sive ad murorum, aut turrium ædificationem, sive ad pontium atque viarum refectionem, sive ad publicas denique causas pertineant; tam ex publicis, quam ex privatis, ut dictum est, causis) sancimus; ut in unum conveniant religiosissimus Episcopus (2), ac tres bonæ existimationis, et qui cæteris præstant in ea civitate, ac singulis annis inspiciant opera facta; et curent, ut et metiantur, et rationem conficiant, qui ea administrant, aut qui administraverunt, et in monumentorum gestione ostendant impletionem operum, aut administrationem sitonicarum (3) et balneariarum pecuniarum, sive quæ in viis muniendis, aut aquæductibus, aut aliis rebus consumuntur. Quæ omnia nunquam omnino minui volumus. In monumentorum vero gestione appareat; sitne solutus, an obligatus, qui ea administravit: et an, quod debuit, solverit: atque ita erit cautum ei, qui eam curam suscepit. Mittemus enim nos, cum placuerit, quem commodum erit, ut inspiciat (4) rationes ab eis factas: et cum recte factas esse repererit, calculum feret, quo ipsis heredibusque, et successoribus consuletur: neque aliarum rationum, aut controversiarum occasio relinquetur. Omnia vero, propositis sanctis Evangeliis, diligenter fiant: nam inquisitionem nos cum libuerit fieri jubebimus. Oportet itaque studere religiosissimum Episcopum, et qui cum eo rationes conficiunt, ut opera in ingentes sumptus præscripta, singulis annis diligenter fiant ex publicis fructibus atque reditibus reparanda. Sin autem noluerit rationibus subesse, qui ea administrat, neque ferat sanctissimum ejus loci Episcopum, et illos possessores, qui ad eam rem constituuntur, et qui ad rationes reddendas eum vocant: cogatur (5) id agere per clarissimum provinciæ Præsidem, et cohortem, quæ ei parere solet: ac sine ullo damno compellatur, ut modis omnibus rationes submittat religiosissimo Episcopo, et primis illius civitatis: quodque appareat ab eo deberi, civitati reddatur.

§. 1. Omnem vero libertatem tollimus nostris Præsidibus mittendi in agros discussores (6), aut ratiocinatores, aut exæquatores ad publicarum rationum executionem. Sed si quid hujusmodi nobis ignorantibus fiet, si quidem sacra forma ad aliquos per subreptionem (7) emanaverit, liceat religiosissimo Episcopo ejus civitatis suscipere quidem sacram formam, renunciare tamen nobis, ut nos cognoscamus, an ex nostra ad illum Præsidem jussione, an per (8) obreptionem facta sit: ut si per subreptionem facta esse videatur, quod factum sit inutile fiat, et periculum subeat, qui eam quæsivit. Si vero ab aliquo e nostris Præfectis emissum decretum, aut commonitorium sit, aut præceptum aliquod, aut rationum (9) scriptura; et de aliquo ex prædictis capite permittatur; volumus ut modis omnibus non ejus urbis Episcopus, et primi (10) civitatum illis rebus præficiantur, sed liceat provinciæ Præsidi, et ipsis possessoribus, ac civibus jussiones rejicere: ac ne obolum quidem ea de causa præstare. Si vero in ea re sanctissimus Episcopus negligens fuerit; habebit et Dominum Deum nostrum infensum, et imperialem vindictam expectabit, si ea servili (11) silentio, sacerdotalique licentia indigno, præterierit.

§. 2. Si quis autem in provincia renunciaverit Magistratuum, aut Consulum processiones (12), sive generales formas gloriosissimorum Præfectorum, aut alicujus alterius e nostris magistratibus, sive constitutionem, sive sacrum commonitorium (13), sive generales literas, sive erectionem Imperialium statuarum (14) indicaverit: non liceat amplius sex (15) nummis aureis in singulas nunciationes, aut in singulas formas, aut constitutiones, aut sacra commonitoria, aut generales literas, aut statuarum erectiones accipere in singulis provinciis, ad quas literas accepit: ac, licet multæ sint in ea provincia Urbes, nihil amplius præstetur, quam illi (16) sex nummi. Si quid vero amplius acceperit, ejus quadruplum restituet: liceatque ejus Urbis Episcopo hoc prohibere. Eadem tamen pœna decem librarum auri, et provinciæ Præsidi, et ei subdito Officio, et Episcopo (17) imponitur, si illis permittant plus petere, neque id modis omnibus prohibuerint.

§. 3. Nemini (18) enim omnino permittimus nostrorum Magistratuum hujusmodi formas (19) circa provincias emittere de rivorum, aut de cloacarum purgatione, aut de amolitione ædificiorum a muris, aut stationum, a porticibus, aut eorum, quæ produlia (20) appellantur, aut de ruderum ac dimidiatarum columnarum eversione, aut de imaginibus, aut si quid alio pacto sit excogitatum, aut etiam de civilibus quibuscunque controversiis. Sed liceat Episcopo, et iis (21), qui primi sunt ejus urbis, et præsidibus provinciarum, et possessoribus ac civibus insinuata aliqua forma, ei quidem non deferre, sed prohibere, ac coërcere omnem exactionem, omnemque vim, quæ ex eo eveniat. Eademque pœna afficiat sanctissimos episcopos, nisi id prohibuerint.

§. 4. Sed et oportet Episcopum, ac patrem (22) civi-

(1) Cura frumentaria, et ædificiorum, puta aquæductuum, balnearum, portuum, murorum, turrium, pontium, viarum et similium etiam ad episcopum pertinet.

(2) V. *Edict. Just.* 2. *c.* 2. Id etiam curæ esse debet præsidibus. *l.* 7. *ff. de off. præsid.*

(3) Pecuniæ Sitonicæ sunt pecuniæ frumentariæ. Sitonia est curatio frumento coëmendo, *l.* 2. *ff. de vacat. et excus. mun.* vid Cujac. 1. *observ.* 35. Ans.

(4) Iterata etiam rationum redditio fieri potest.

(5) Episcoporum sententias secularis judex exequi solet.

(6) Discussores ἢ λογοθέτας ἢ ἐξισώτας *Græci hic. Nov.* 17. *c.* 4. Goth. Discussores sunt cognitores. et disceptatores rationum fiscalium ab aliis tractatarum, *Rub. de discussor. lib.* 10. *l.pen. Cod. Quorum appell. non recip.* Ans.

(7) Augustinus *in Josue*, Juris est forensis, ut qui in precibus mentitus fuerit, non illi prosit quod impetraverit. vid. *l.* 29. *ff. ad leg. Corn. de falsis.*

(8) Κατὰ συναρπαγήν.

(9) Λογοθέσιον.

(10) Hos τοὺς ἐν τῇ πόλει πρωτεύοντας appellant Græci, *ut hic*, *et* §. 3. *Infr. h. t.*

(11) Ad eorundem παῤῥησίαν referri potest *l.* 33. §. 1. *infr. h. t. in fin.*

(12) Προαγωγάς, de quibus v. *Nov.* 105. *c.* 1.

(13) Κομμονιτωρίων, editio Parisiensis συμβολαίων. *Basil.* apud Cujac. 22. *obs.* 22.

(14) Statuarum in civitate ponendarum beneficium a Principe tribuebatur. Hujus sane rei cupiditate summa tenebantur tum civitates. vid Cujac. *infr. de statuis et imagin.*

(15) Et sic non immodico pretio. *l. unic. infr. publicæ lætitiæ* adde Cujac. 12. *obs.* 22.

(16) De quibus superius dictum est.

(17) Episcopi multa pecuniaria coërceri possunt.

(18) *l. ult. infr. de operib. publ.*

(19) *Novell.* 17. *cap.* 4.

(20) Περὶ τῶν καλουμένων προδουλείων.

(21) Τοῖς ἐν τῇ πόλει πρωτεύουσι, *ut.* §. 1. *supr. h. t.*

(22) Τοῦτε πατέρα. *Græci hic*, *ut* §. 6. *Infr. h. t.*

..tis, et cæteros bonæ opinionis possessores providere, ne ..cus aliquis civilis, aut publicus juxta (1) muros ur..is, aut in publicis porticibus aut in plateis, aut in quo..unque alio loco ab aliquo indebite possideatur, neve pu..licus locus alicui sine nostra sacra forma tradatur.

§. 5. Iidem inquirant de aquarum distributione, quæ ..cra aliqua forma cuique pertineat: ut ne hic plus, ille ..inus habeat, quam ei competit.

§. 6. Neque vero fidejussionis causa, aut supra man..ti formam nostros subjectos affici pateremur, sed siqui..m immobiles (2) res habeant idoneas, jusjurandum ..ntum præstent, et conscribatur: sin autem non ha..ant, usque ad quantitatis æstimationem, fidejussionem ..ne ullo damno præbeant. Si vero dubitaverint (3) exa..ores de fidejussorum fide, facultatibus aut cautione: in ..ndem locum religiosissimus Episcopus, et patres (4) ..itatis, ac defensor conveniant, ac decernant, an ido..us esse fidejussor videatur usque ad quantitatem, de ..a agitur, et necesse habeat exactor suscipere eum in ..ejussorem, qui nihil pro fidejussione, aut sacramento ..estabit, præterquam si privata nostra, aut cujusquam ..agistratus majoris jussione *personam ducendam esse*, ..*fejussori non esse credendum* decernatur: Tunc enim ..ebit exactori fidejussorem non accipere, id vero agere ..e (5) ullo detrimento. Cæterum eadem multa adversus ..igiosissimum Episcopum, et clarissimum provinciæ Præ..em imponitur, si quid eorum transgredi passi fuerint, .. si cum transgressum erit, non id statim renunciaverint.

§. 7. Neque etiam patiantur, ut plus definita parte a ..stra constitutione pro sportulis accipiatur; neve descri..o ob aliquam causam in civitatibus fiat: nisi ob illas ..itum, quas supra enumeravimus, renunciationes pro..sionum (6), constitutionum, sacri et generalis com..monitorii, aut formæ, aut literarum, et hujusmodi omnium ..um, de quibus antea (7) sanximus: item quæ pro..er suam conservationem, atque salutem cives facere vo..rint ad opera forte publica, vel ad sitoniam, vel ad ..am quamvis causam, quæ omnibus placeat propter ur.. honorem (8) fieri, ex quo Resp. adjuvetur: Contra .. vero qui hæc transgredi tentaverint, et si ad nos re..iosissimi Episcopi id non retulerint, ea serventur, quæ ..ea a nobis commonita sunt.

§. 8. Atque oportet singularum urbium Dei amantiss. Episcopos, cum omnia cognoverint, quæ a nobis de his rebus disposita sunt, et de metatorum (9) exactione, et de rapinarum prohibitione, ac de cæteris rebus quæ nostra sacra constitutione continentur, quæ de omnibus edita est, finem competentem imponere. Dat. 8. Kalend. Jul. *Chalced.* LAMPAD. CONS. 530.

De curatore furiosi.

27. Idem August. Juliano P. P.

DE creationibus curatorum, qui furiosis utriusque sexus dantur, necessarium nobis visum est constituere, quemadmodum eas celebrari oporteat. Et, si (10) quidem pater curatorem furioso vel furiosæ in ultimo elogio heredibus institutis, vel exheredatis dederit, ubi et fidejussionem cessare (11) necesse est, paterno (12) testimonio (13) pro ejus satisdatione sufficiente, ipse, qui datus est, ad curationem perveniat: ita tamen ut in provinciis apud præsides earum, præsente eis tam viro religiosissimo locorum Antistite, quam tribus primatibus, actis intervenientibus, tactis (14) sacrosanctis scripturis, depromat, *omnia se recte et cum utilitate furiosi gerere*, *neque* (15) *prætermittere*, *quæ utilia esse furioso putaverit*, *neque admittere ea*, *quæ non utilia furioso esse existimaverit*: et, inventario (16) cum omni subtilitate (17) publice (18) conscripto (19), res suscipiat, et secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad similitudinem tutorum et curatorum adulti. † Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex (20) autem curatorem, utpote agnatum, vocaverit: vel, eo cessante, aut, non idoneo forsitan existente, ex judiciali electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc scil. et in provinciis apud (21) præsides cujuscunque provinciæ, et virum religiosissimum Episcopum civitatis, necnon tres primates creatio procedat: ita ut, si quidem curator substantiam idoneam possidet, et sufficientem ad fidem gubernationis, sine (22) aliqua satisdatione creatio procedat. † Sin (23) autem non talis census ejus inveniatur; tunc et fidejussio in quantum possibile est, ab eo exploretur: creatione omnino, sacrosanctis scripturis propositis, in omni causa, celebranda: ipso autem curatore, cujuscunque substantiæ vel dignitatis sit, præfatum sacramentum pro utiliter rebus gerendis præstante, et inventa-

(1) *l. ult. vers. provideant autem. Infr. de discussorib. l.* 9. §. *ult. ff. de rer. div.*
(2) *l.* 15. *in pr. ff. qui satisdare.*
(3) Exactor et apparitor causæ cognitionem non habet.
(4) Τοὺς πατέρας καὶ ἔκδικον τῆς πόλεως, *ut* §. 4. *supr. h. t.*
(5) Id est, impune, sine fraude.
(6) De quibus §. 2. *in pr. supr. h. t. Nov.* 105. *cap.* 1.
(7) Id est, *d.* §. 2.
(8) Ædificia ad honorem, et decus urbium pertinent. *l.* 20. .. *in fin. ff. de oper. nov. l.* 2. §. 17. *l. ult. ff. ne quid in publ.*
(9) Metatores sunt, quibus præparandi hospitii procuratio in..bit. Optat. *lib.* 3. Cum ante venturos milites metatores ..eri solet, mitterentur: metata sunt hospitia, quæ militibus ..inciales præbent. vide *infr. de metatis et epidemet.*
(10) Eadem verba extant *in l.* 7. §. 5. *in pr. infr. de curat.* ..*s.*
(11) Tutor testamentarius non satisdat, ut *hic*, *et d.* §. 5.
(12) Hoc videtur innuere, testamentarios non cogi ad satisdatio.. præstandam. Hoc tamen in Gallia non servatur, ubi omnis .. ex inquisitione datur. Solent enim consanguinei tutoris pro..re pupilli indemnitatem, cum omnium bonorum suorum obli..ne. Rebuff. *in procem. const. gloss.* 6. *n.* 39. Neque satisdare .. mater, vel avia, ut et quivis tutor, etiamsi ad paupertatem ..erit. idem Rebuff. *in tract. de sent. provisionalib. art.* 3. .. 2. *n.* 8.

(13) Testimonium patris pro satisdatione sufficit, *ut hic*. ut quo testimonio nullum majus sit, aut esse debeat liberis. *l.* 7. §. 5. *infr. de curat. furios.*
(14) Exigitur jusjurandum a curatore furiosi.
(15) Tutoris officium est et curatoris, utilia non prætermittere, inutilia non admittere.
(16) Inventarium exactissimum curator furiosi facere debet. *d.* §. 5. *in fin.* quod ita verum est, ut præsumatur in dolo versari, si inventarium facere neglexerit. *l.* 7. *in pr. ff. de adm. et peric. tut.* v. Roland. a Vall. 1. *cons.* 49. *num.* 55. Curator ad litem ad inventarium faciendum estne obstrictus? Bart. ait. Accursius negat? quem omnes sequuntur: idque ita observari in Camera imperiali, refert Andr. Gail. 2. *obs.* 108. Cogi tamen ait ad satisdationem rem pupilli salvam fore. Aliud est in curatore. *gloss. l.* 1. *in fin. in verbo Venter*, *ff. de curat. bon. dando.*
(17) Id est, nullis omissis.
(18) Nec enim privata conscriptio, aut notatio sufficeret.
(19) Scriptura in inventario requiritur: et proinde non auditur tutor testibus bona pupilli sui probaturus.
(20) Lege 12. Tabularum adgnatorum tutelam adgnati sortiebantur. dixi ad leg. 12. tab. *tit. de tut. et curat. cap. de curatorib.*
(21) Nota personas a quibus dari tutor, aut curator potest.
(22) Sufficit enim datum fuisse ex inquisitione.
(23) A dativo tutore, cum creatur, exigi justa de causa potest fidejussio.

rium publice conscribente: et hypotheca (1) rerum curatoris modis omnibus adhibenda, quatenus res possint furiosi undique utiliter gubernari. Dat. Kal. Sept. *Constantin.* LAMP. et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De liberis furiosi, vel dementis nuptias contrahentibus.

28. Idem A. Juliano P. P.

TAm dementis (2), quam furiosi liberi, cujuscunque (3) sexus, possunt (4) legitimas (5) contrahere nuptias: tam dote, quam ante nuptias donatione a curatore (6) eorum præstanda (7): æstimatione tamen in hac quidem Regia urbe excellentissimi præfecti (8) urbi, in provinciis autem virorum clarissimorum earum præsidum vel locorum Antistitum, tam opinione (9) personæ, quam dotis moderatione (10), et ante nuptias donationis, statuenda: præsentibus (11) tam curatoribus dementis, quam furiosi, necnon his, qui ex genere (12) eorum nobiliores sunt: ita tamen, ut nulla ex hac causa oriatur, vel in hac Regia urbe, vel in provinciis jactura substantiæ furiosi, vel dementis, vel mente capti: sed gratis (13) omnia procedant: ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægravetur.

De his qui parentes 1. *aut liberos furiosos negligunt.*

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. si quis de prædictis parentibus furiosus. coll. 8. tit. 16. al. 12. seu Novell. 115. c. 3.

LIberi (14) furiosi, qui curam ejus negligunt præbere, tam exheredatione digni sunt, quam aliis pœnis legitimis. Nam si quis alius, attestatione ad eos missa, cum adhuc negligant, in domum suam eum susceperit, et procuraverit: ex hoc erit ejus successor legitimus, licet testatus esset etiam in liberos sorte: manentibus tamen aliis testamenti capitulis.

§. 1. *Eadem pœna parentibus imponenda, si quidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint.*

De foro clerici et episcopi accusati.

29. (15) Idem A. Juliano P. P.

SAncimus, ut nemo venerabilis clericus ab aliquo sive clerico, sive laico ab initio apud beatissimum provinciæ Patriarcham accusetur; sed prius (16) juxta sacra instituta apud Episcopum civitatis, in qua clericus versatur: tum, si is suspectus est, apud Metropolitanum episcopum reum agat: sed si forte ne ei quidem accusatio placuerit, ad sacram ejus regionis Synodum accusatum deducat: cum Metropolitano tribus convenientibus religiosissimis episcopis qui cæteris propter ordinationem præferuntur, causa coram tota Synodo cognoscatur: et si quidem e[i] quæ judicata erunt, placuerint, ab accusando disceda[t]. Si vero se lædi existimaverit, provocet illius provin[ciæ] beatissimum Patriarcham, atque iis, quæ ipse judica[ve]rit, omnino pareat: perinde ac si eum ab initio judic[em] esset consecutus: nam (17) contra horum antistitum s[en]tentias non esse locum appellationi a majoribus nostris c[on]stitutum est. ☩ Hoc idem servandum est, si Episco[pus] ab aliquo laico, sive ab aliquo clerico, sive ab altero [re]ligiosissimo Episcopo accusatus sit. Nam (18) ut sta[tim] accusatio ad sanctissimos Patriarchas deferatur; et ut [ac]cusati in aliam provinciam mittantur, omnino prohib[e]mus (19): præterquam si accusationem quis ob eam r[em] intulerit, quod causa illius regionis religiosissimo episc[opo] commissa fuerit: quo casu licet ad ipsos quoque sancti[ssi]mos Patriarchas deferre accusationem. Literæ tamen c[on]ficiantur ad aliquem ex Episcopis eorum locorum, ut causam audiat, ut antea a nobis dictum est.

§. 1. Non vero ei liceat facere, ut descendant in p[ro]vincias venerabiles clerici, et immodicas sportulas, d[um] accusantur, inferant, qua in re hucusque peccatum e[sse] cognovimus. Neque enim in singulas reorum personas (...) plus sexta aurei nummi parte pro sportulis dari conce[di]mus iis, qui a sanctiss. Patriarchis ac Metropolitanis m[it]tuntur: aut, si Episcopus missus est, sex tantum a[u]ex quacunque quantitate ac causa, neque amplius p[ræ]beatur. Hoc in Metropolitanis etiam teneat, cum ad [se] accusatio contra Episcopum, qui sub eo sit, aut e[jus] provinciæ clericum defertur. Nam si in civilibus judi[cii]s moderari sportularum (21), et sumptuum modum cura[vi]mus, eaque ex lege præstari volumus; multo magis i[n] ecclesiasticis accusationibus modum servari sancimus.

§. 2. Enimvero, si remissa causa ad sanctissimum [Pa]triarcham, aut ad aliquem ex religiosissimis Metropoli[ta]nis, aut ad alium Dei amantissimum Episcopum sen[ten]tia lata sit, quæ alicui parti displiceat, ac provocetu[r]: ad Archiepiscopalem hanc sedem referatur appellatio, i[n] qua (ut adhuc servatum est) lis cognoscatur.

§. 3. Si vero quis ausus fuerit adversus hæc quicqu[am] tentare; is quidem omne, quod accepit, cum altero (...)

(1) Tutores dativi ad hæc tria coguntur: Jurare rem pupilli salvam fore: inventarium conscribere: bonorum propriorum hypothecam pati, *l. ult.* §. 6. *infr. de curat. fur.*

(2) Demens alius est a furioso.

(3) Nullo discrimine habito inter masculos et fœminas. v. *l.* 25. *infr. de nupt.*

(4) Sine metu exheredationis.

(5) In quibus ætas legitima semper requiritur.

(6) Jam sc. constituto, aut si nullus es, curator, constitui debet. *l.* 61. *ff. de jur. dot.*

(7) Non contrahentium, aut curatoris, sed judicum, et earum personarum, quæ sequuntur arbitrio.

(8) Dotis, aut donationis propter nuptias quantitatem faciendæ liberis in furiosi parentis potestate positis judices æstimare debent.

(9) Dos et donatio propter nuptias constituenda est, habita ratione mariti, ejusque uxoris. *l.* 60. *ff. de jure dot.*

(10) Nec enim æquum est universa bona in dotem dari. *l.* 12. §. 2. *ff. de admin. et peric. tut.*

(11) Dotem pupillo constituere solus judex non potest, absente curatore, nisi curator ultro latitet.

(12) Dos mulieri quoties constituenda, agnatorum præsentia requiritur, non omnium, sed nobiliorum ac proximorum.

(13) Vix est ut id servetur hodie.

(14) Exheredari juste filius potest, si parentis furiosi curam neglexerit: et e contra. v. *Novell.* 115. *c.* 3. §. 12. *et c.* 4. §. 6. quin potest filius patris et matris esse curator. *l.* 1. *in* ... *l.* 2. *in fin. l.* 4. *ff. de cur. fur.*

(15) Interpretatio Antonii August.

(16) Fori ecclesiastici gradus notent clerici: apud episcop[um] prima accusatio instituenda: ab eo ad metropolitanum provocat[ur], ab eo ad Synodum, ab eo ad Patriarcham, a Patriarcha ad n[ul]lum: quod notatu dignum est. adde §. 2. *infr. hic. Nov.* 6. c. 8. *vers. Si vero hoc non.* Est igitur episcopus clericorum [pri]mus Judex.

(17) A Patriarcha ad nullum appellatur.

(18) Autor tamen Synopseos Basil. 3. *tit.* 1. *cap.* περὶ πατρ[ιαρ]χῶ, scribit posse quem apud Patriarcham primam accusatio[nem] instituere, ac petere per literas ejus, dari sibi judicem a loco[rum] episcopis: cujus sententia si recusata fuerit, rursus Patriar[cha] judicabit.

(19) Potest tamen quis, ut jam diximus, etiam apud Patr[iar]cham primam accusationem instituere, ac petere, per literas [ejus] dari sibi judicem a locorum episcopo. 3. *Eclog.* 1. *c.* 5. *et* [in]*fr. h. t.*

(20) Sportularum judicialium a clericis præstandarum qualita[s] observa.

(21) Sportulis modus adhibendus. *l.* 33. §. 5. *supr. de epis[c. et] cleric. et t. tot. infr. de sport.*

(22) Imo, cum triplo. §. 24. *in princ. Instit. de act.* In quadruplo. *l.* 2. *Infr. de sport.*

nto ei, qui negotium passus est, præstabit, fietque ecclesiasticæ multæ subjectus apud sanctissimum Patriarcham, ut religiosissimum Metropolitanum, qui tunc erit ecclesiasticorum numero ejiciendus.

§. 4. Has autem actiones, siquidem ad ecclesiastica neotia pertinent, necesse fore jubemus, ut a solis religiossimis Episcopis aut Metropolitanis, aut a sacris Synois, aut a sanctissimis Patriarchis cognoscantur: si vero vilium rerum controversia sit, volentes (1) quæstionem ud Antistites instituere, patiemur, invitos (2) tamen on cogemus: cum judicia civilia sint, si ea adire maıt, apud quæ licet etiam de criminibus cognoscere.

§. 5. Quoniam vero quidam sunt sanctissimi Patriaræ, qui in provinciis, in quibus existunt, Metropolitaorum officium gerunt: alii per totam Diœcesim, episcoorum Metropolitanorum, atque aliorum qui sub eis sunt, dinationes faciunt: ea de causa illud observari sancimus, od de Metropolitanis antea disposuimus: is enim jure *etropolitanus* vocatur, qui in episcopos minores (3) ex cris regulis eam potestatem habet. Dat. 15. Kalend. ov. CP. LAMP. CONS. 530.

De tutoribus, vel curatoribus dandis.

30. (4) Idem A. Joanni P. P.

Ancimus (5), in curatoribus juniorum, sive (6) primæ, sive secundæ sint ætatis, aut alii quidam, quis lex dat curatores, siquidem usque ad quingentos (7) reos et solummodo facultates sint juniorum, non Prælum provinciarum expectare creationem, neque impenmaximis subjici, præsidibus forte neque morantibus in bibus illis, in quibus prospici curationi contingit, sed ud civitatis illius Ecdicum (8) [defensorem] aut stragum [Magistratum municipalem,] vel in Alexandricivitate apud ejus Juridicum (9), una cum religiosimo ejus Episcopo, aut aliis etiam publicis personis, harum copiam habeat civitas, fieri creationes curatom seu tutorum; fidejussore secundum mensuram facultum dato secundum dictarum personarum judicium: et is omnibus procedentibus quæcunque super tutorum vel ratorum fidejussione (10) et secundum modum facultan consueta sunt: sola personarum transmutatione, per as hæc fiant propter minorum utilitatem a præsenti sanone introducta: omnibus videlicet his sub sola duorum imismatum (11) [id est, solidorum] datione conficiendis, præsertim cum hac maxime de causa hæc posita est constitutio, pœna imminente, si quis plus accipere ausus fuerit, aut distulerit constituere tutelam seu curationem spe majoris lucri: et eo non solum triplum reddituro omne, quidquid acceperit, sed etiam ab ipsa sollicitudine et administratione removendo. Cum autem factæ fuerint tutorum aut curatorum creationes, præsente etiam religiosissimo civitatis Episcopo, in ipsis sanctissimæ ecclesiæ archiis (12) deponi gesta sancimus: ut sit perpetua rei memoria, et non intercidat casibus fortuitis curationis exinde quæsita cautela. His, quæ in magna hac civitate fiunt, tutelis aut curationibus apud solum clarissimum Prætorem faciendis, ut jam sancitum est. Dat. 5. Kalend. Aug. CP. post CONS. LAMP.

De interruptione præscriptionis.

31. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, ut si (13) quando abfuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, et desideret dominus rei, vel creditor suam intentionem proponere, et non ei licentia sit, absente adversario suo, qui rem detinet, vel infantia, vel furore laborante, et neminem tutorem, vel curatorem habente, vel in summa potestate constituto, [eandem rem auctoritate sua usurpare:] licentia ei detur adire Præsidem provinciæ, libellumque ei porrigere, et hæc in querimoniam deducere, et intra constituta tempora interruptionem facere: sin autem nullo poterit modo Præsidem adire: saltem (14) ad Episcopum locorum eat, et suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Dat. *Constantin.* Kal. Octob. post CONSULAT. LAMPADII et ORESTIS VV. CC. Coss. 531.

De emphyteusi.

32. (15) Idem A. *

DIfferente domino recipere emphyteuma, licentiam habet emphyteuta consignare (16) ipsum, et Constantinopoli quidem in fine triennii contestari id ipsum apud hyparchos [seu Præfectos prætorio,] aut apud Præfectum urbis, aut competentem recusantis magistratum, aut Pratriarcham, si dominus homo sit potens: in provinciis autem apud Præsidem, aut, eo non morante ibi, apud defensorem, aut Episcopum civitatis, in qua est is qui recusat: et unius ipsorum assumere testationem: ac nisi aut sic acceperit canonem, canon solvitur, et lucratur canonem emphyteuta etiam sequentis temporis: et eous-

(1) *l.* 25. *in pr. supr. de Episc. et cleric.* inter volentes cujusjudicis consensus est. *l.* 2. *in pr. ff. de jud.*

(2) In invitos tamen judicium redditur, sed a suis judicibus.

(3) Τῶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἐπισκόπων, ut sit sensus, Metrotanus is est, qui potestatem habet in minorem civitatum epios. Cui definitioni convenit, *can. cleros.* 1. §. *ordo. vers. meolit.* 21. *dist.* Metropolis. *l.* 4. §. 5. *in fin. ff. de off. pros.* mater urbium ab Ammiano dicitur: mater et caput provin*l.* 7. *in pr. ff. d. off. procons.* Metrocomia vero mater vico. v. Cujac. *ad l.* 8. *Infr. de exact. tribut.* metropolis gentium. §. 2. *in fin. ff. de excus. tut.* ubi minorum, majorum et imarum urbium fit mentio. De metropoli plura, v. *infr. de ropoli Beryto.*

(4) Interpretatio Contii.

(5) Hujus constitutionis argumentum recitat Justinianus *Insti. de Atiliano tutore* §. *nos autem.* et Theophilus Græce. *Mod.*

(6) Πρώτης εἴτε τῆς δευτέρας ἡλικίας, cum dicit, pupillos et tos innuit. Prima ætas pupilli: secunda adulti est. Hujus enim titutionis cum facit mentionem Justinianus, §. *nos autem.* 5. *bid. Theoph. Inst. de Atilian. tutor.* pupilli et adulti memiquibus si facultates eorum 500. solidorum fuerint, a defensoivitatis, a magistratibus, a Juridico tutores et curatores creari t ascito civitatis Antistite.

(7) Qui solidi etiam dicuntur. §. 5. *Inst. de Atiliano tutor.*

(8) Pro diversarum provinciarum idiomate, ita judices appellabantur ἔκδικοι, et ita quoque dicuntur, *Novell.* 15. περὶ ἐκδίκων, et *Theoph.* §. 5. *Inst. de Atiliano tut.* Juridici, *ut hic*, στρατηγοί, *ut hic. et* 5. Harmen. 11. c. 19. ubi interpres perperam pro *stratego* vertit *exercituum duce.* Quemadmodum perperam apud Theoph. illo loco legitur. Defensores civitatum adscito episcopo, et aliis publicis personis, τουτέστι στρατηγοῦ ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἰουριδίκου, tutores et curatores creare: cum sit sensus potius: Defensores civitatum, ubi ii fuerint adscito Episcopo, tutores et curatores creare, ubi non fuerint, τοὺς στρατηγοὺς ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἰουριδικόν, hoc est magistratus municipales et Juridicum Alexandriæ.

(9) De quo v. *Infr. h. t. et ff. de off. juridici.*

(10) *l.* 4. *in fin. l.* 5. 6. 7. *ff. de fidejuss. tut. et tit. Instit. de satisdat.*

(11) Numismata aurei solidi.

(12) De archio dixi *ad l.* 9. §. 6. *ff. de pœn.* de archeotis v. *l.* 18. §. 10. *ff. de mun. et honor.* De Ecclesiæ Archivis adde *Nov.* 74. c. 4. §. 2.

(13) Eadem verba extant in *l.* 2. *in pr. Infr. de annali except.*

(14) *l.* 21. *supr. h. t.*

(15) Interpretatio Antonii Augustini.

(16) Adde *l.* 7. *in fin. Infr. de pact. int. empt. et vendit. l.* 2. *in fin. infr. de jur. emphyt.*

quo quo dominus mittat per testationem petitum : exinde etenim, non autem ex præterito tempore accipiet, et post triennium (1) post attestationem ejusmodi indevotum emphyteutam expellere poterit.

De scenicis mulieribus et de nuptiis.

33. (2) Idem A. Ubique terrarum constitutis Episcopis.

SAcram fecimus constitutionem (3), nemini permittentes, neque invitam mulierem ancillam, aut liberam in scenam, aut orchestram pertrahere : neque converti volentem, prohibere eam ejus fidejussores, quasi super hoc ipso certum auri modum promissum repetendo : sed si quid tale factum fuerit prohiberi hæc et a clarissimis provinciarum Præsidibus et a civitatum religiosissimis Episcopis constituimus, dantes licentiam religiosissimis Episcopis una cum clarissimo provinciæ Præside, etiam invitos (4) trahere ad se eos, qui compulerint, aut qui mutari, seu converti ab ea actione prohibuerint : et publicam quidem fieri eorum substantiam, ipsos vero civitate expelli. Si vero qui provinciam regit, ipse sit, qui eas compulerit, aut a prædicta actione conversionem seu resipiscentiam prohibuerit : damus licentiam, et solos religiosissimos Episcopos adire eam, quæ talia patitur, aut ejus fidejussorem, hunc vero (Episcopum) adversari (5) magistratum habenti, et non permittere injuste agere : aut si minus fuerint ad id exequendum potentes, indicare id nostro Imperio, ut a nobis competens exerceatur pœna, fidejussionibus simul liberandis, et fidejussoribus indemnibus conservandis, licentiam dantes conversis (6) hujusmodi mulieribus liberis et ingenuis existentibus ad matrimonium transire legitimum, etiamsi contigerint honestissimis dignitatibus qui illas duxerint, decorati non amplius indigentibus imperialibus rescriptis, sed sua potestate nuptias celebrantibus, nuptialibus nimirum instrumentis omnimodo inter ipsos factis. Eademque et de filiabus scenicarum constituentes.

§. 1. Hanc autem dictam constitutionem, et in quinto (7) libro omnium constitutionum hujus scil. nostræ pietatis cognominis libri, ad civiles magistratus rescriptam, posuimus. Quoniam enim oportebat per præsentem sanctionem et vobis ubique terrarum positis religiosissimis Episcopis hæc facere manifesta, propterea congregantes, quæ ad ipsam pertinent, expositione latiore sancita etiam eandem divinam constitutionem fecimus etiam ad vos, ut sacerdotalem conservantes reverentiam, et continentiæ studiosi, hæc custodiatis : tam magni Dei metum, qu imperialem indignationem, si quid horum prætermiserit, considerantes. Dat. Kal. Novemb. CP. DN. JUSTIN. et PAULINO CONSS. 534.

De ludis et spectaculis.

34. (8) Idem A. Epiphanio sanctissimo Archiepiscopo hujus felicissimæ urbis, et universali Patriarchæ.

CErtissime credimus, quia sacerdotum puritas (9), decus, et ad dominum Deum et Salvatorem nostru Jesum Christum fervor, et ab ipsis missæ perpetuæ p ces (10), multum favorem nostræ Reipub. et increm tum præbent, per quas datur nobis, et Barbaros sub gare, et in dominium redigere illos, quæ antea non tinuimus : et quanto plus rebus illorum accedit honest et decoris, tanto (11) magis, et nostram remp. aug credimus. Si enim hi prætulerint vitam honestam, et dique irreprehensibilem (12), et reliquum populum struxerint, ut is ad illorum honestatem respiciens mu peccatis abstineat, planum est, quod inde et animæ omni meliores erunt, et facile nobis tribuetur a maximo D et salvatore nostro Jesu Christo clementia conveniens.

§. 1. Hæc igitur nobis speculantibus nunciatum e præter communem rerum fidem, quosdam ex reverent simis diaconis, itemque presbyteris, (nam eo ampl etiam dicere erubescimus (13), Deo amantissimos, nen Episcopos) quosdam, inquam, ex his non verentur, quidem per seipsos cubos (14), seu tesseras contrectar et adeo pudentum atque ipsis etiam idiotis (15) a no frequenter interdictum spectaculum (16) participare : vero talem ludum non accusant, sed vel communic facientibus, aut sedent spectatores actus indecori : et s ctant quidem cum aviditate omnimoda res omnium rer importunissimas : sermones vero audiunt blasphemos (1 quos in talibus necesse est fieri : polluunt etiam suas n nus (18), et oculos, et aures sic damnatis et prohib ludis : alii vero neque obscure, aut latenter, aut eq rum (19) certaminibus se immiscent : aut etiam invit aliquos super equorum profligatione aut victoria, vel seipsos, vel per alios quosdam, ut quia non decenter lia ludant : aut scenicorum, vel thymelitarum (20) s ctatores fiunt ludorum, aut earum, quæ in theatris c tantium ferarum (21) pugnæ fiunt, neque cogitant, que admodum ipsi vel his, qui modo et recens initiati sur et adorandis mysteriis dignati, ipsi prædicunt, *Ut ab*

(1) *l. 2. vers. sin autem. Infr. de jur. empyt.* biennii in casu legis 56. *in fin. ff. locati.*

(2) Interpretatio Antonii Augustini.

(3) *l. 14. supr. h. t. l. ult. infr. de nupt.*

(4) De servili silentio episcoporum v. *l.* 26. §. 1. *supr h. t.*

(5) Theatri, scenæ et spectaculorum vitiis episcopus mederi oportet.

(6) Mimæ, aut scenicæ mulieres ab hujusmodi vita possunt discedere, eoque facto impune nubere honestis viris. *Novell.* 78. *c.* 3. *Novell.* 117. *c.* 6. et ita abrogari videtur *l.* 7. *in fin. infr. de incestis. et inutil.*

(7) *l. ult. infr. de nupt.*

(8) Interpretatio Contii.

(9) Puritas animi in Episcopis requiritur.

(10) Munus episcopi precari. *l.* 42. *in princ. Supr. de episc. et cler.* Preces episcopi reipublicæ utiles.

(11) *Nov.* 133. *c.* 5. *in fin.*

(12) Ἀνεπίληπτον, *ut hic*, *et* 1. *Tim.* 3. *v.* 2. ἀνέγκλητον ad *Tit.* 1. *vers.* 6. 7.

(13) Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet, quanto major qui peccat habetur.

(14) Cubi, tesseræ, et aleæ clericis, et episcopis interdicuntur. *l. 17. auth. Interdicimus. supr. de episc. et cler. l.* 25. *Supr. t. Novell.* 123. *c.* 10. *in med. Nov. Leon.* 87. *et can. apost. et* 42. Iidem ταβλίζειν, id est, tabulis ludere prohibentur. 3. *S Basil:* 1. *c.* 16. περὶ ταβλιζόντων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, ταβλοδόχος aleatorum susceptor. v. Cujac. *Nov.* 123. c. 10. Goth. Adde c. *clerici extr. de vita et honest. cleric. cap.* 1. *extra. ne cler. monach.* Villagut. *pract. criminal. l.* 3. *tit. de Inquisit. cap.* 8. *c clus.* 6. Ans.

(15) Id est, privatis; et laicis.

(16) Ecclesiasticis personis non modo alea non licet ludere, nec ludentes spectare.

(17) Blasphemiæ aleam consequi solent, *l.* 2. *vers. non lice l. ult. in pr. Infr. de aleatoribus.*

(18) Ludus nefarius, in quo et manus, et oculi et aures ho num polluuntur.

(19) De quibus vid. *l.* 3. *infr. de spectaculis.*

(20) De *thymelicis* alibi dixi.

(21) Multo magis eorum in quibus homines interficiuntur. H omnia non modo ad beatam vitam nihil conferunt, sed etiam cent plurimum. vid. Lactant. 6. *cap.* 20. v. Tert. *lib. de spec culis*, Lipsium *lib. de gladiat.*

nuncient adversarii dæmonis (1) *cultui* , *et omnibus pompis ejus* , quarum non minima pars talia spectacula fiunt.

§. 2. Sæpe quidem ipsis talia custodire debere prædicavimus : videntes autem de his factam nobis relationem , in necessitatem incidimus ad præsentem veniendi legem , tum propter nostrum super religione studium , tum etiam propter sacerdotii ipsius simul , et communis Reipublicæ utilitatem.

§. 3. Et sancimus neminem , neque diaconum , neque presbyterum , et multo magis , neque Episcopum (quod quidem , et incredibile forte videri possit ; ut quorum in (2) ordinationibus preces (3) ad Dominum mittuntur Christum Deum nostrum , et invocatio sancti et adorandi fit spiritus , et eorum capitibus (4) , aut manibus imponuntur sanctissima (5) eorum , quæ apud nos sunt mysteriorum , ut scil. ipsis sensoria (6) omnia instrumenta pura fiant , et consecrentur Deo) neminem igitur horum audere de cætero , et post divinam nostram legem , aut cubicare (7) [i. e. tesseris , seu aleis ludere ,] quocumque aleæ genere , aut ludo , aut ita ludentibus communicare , aut conversari , aut una recreari , aut una cum eis agere , aut eis testimonium perhibere , aut interesse debentes hujusmodi spectaculis , quæ prius diximus , aut quid eorum , quæ in his proibentur , facere , sed omni ad illa participio in posterum abstinere. Quod enim præcessit jam , tametsi (8) etiam inquirere oportuerat , nec participare indecenter oportebat , tamen propter humanitatem (9) indulgemus , præsentis legis observationem omnibus in posterum injungentes tempus. Decet enim ipsos jejuniis et vigiliis (10) , et meditationibus , seu exercitationibus in divinis oraculis , et pro omnium salute fundendis vacare precibus : at (11) eos , qui talia non reliquerint , nec cessaverint , omnino polluta et prohibita contrectare. † Idem enim etiam sancimus, et in reliquos clericos , (subdiaconos nempe , et lectores :) quando et ipsi (12) sacræ mensæ (13) , et omnis circa sanctiss. ecclesias ornatus constituti sunt ministri et operarii , et sacra contrectantes eloquia : dum sacras nobis ex sacris nostris bibliis illi (14) quidem legunt scripturas , hi vero hymnos et odas canunt.

§. 4. Si vero quis de cætero tale quid faciens deprehensus fuerit , et delatus fuerit id vel in hac felici civitate tuæ sanctitati , vel in provinciis sub ipsa positis , Deo amantissimis Metropolitis et cæteris Episcopis , quorum ordinationem tuæ beatitudinis facit thronus , et talis quædam supervenerit accusatio , aut diacono , aut presbytero , et multo magis Episcoporum Deo amabilium cuidam : tuam hic beatitudinem , et in provinciis positos sub te Deo amantiss. Metropolitas , et , qui sub ipsis sunt , Episcopos , hæc cum diligentia omni secundum ordinationis ordinem quærere , et perscrutari , neque defunctoriam facere inquisitionem , sed et testes fide dignos audire , et per omnem viam procedere ad eruendam veritatem , sicut enim ipsis talia interdicimus , ita et calumniam (15) peti a quibusdam vetamus : et si , undique discussione divinis propositis eloquiis facta , vere se habere accusatio apparuerit , et convictus fuerit diaconus aut presbyter , vel aleator esse , vel aleatorum particeps , aut talibus adsidens vanitatibus , vel prædictis interesse spectaculis , aut etiam forte aliquis Deo amabilium Episcoporum (quod quidem neque eventurum esse confidimus) prorsus talis cujusdam particeps (16) esse spectaculi , aut cum aleatoribus una sedere et disponere ac pacisci , aut sponsiones facere de cætero ausus fuerit : eum mox a tua beatitudine , aut (17) a Metropolita , aut Deo amantissimo Episcopo , sub quo ordinatus est , si quidem aliquis prædictorum sit clericorum , a sacra separari (18) liturgia , imponi autem ipsi canonicam pœnam , et definiri tempus intra quod conveniat ipsum jejuniis et supplicationibus utentem , magnum propitiari Deum super tali transgressione : et si per definitum tempus , qui talem pœnam suscepit , maneat lachrymis et pœnitentia , et jejunio et ad Dominum Deum oratione , remissionem delicti exorans , confestim eum , cui subjectus est , hoc diligenter cognito , et solicite requisito , communem quidem pro ipso orationem fieri curabit , et cum omni diligentia injunget ipsi , ut postea a tali sacerdotii dedecoratione abstineat: et si putaverit ipsum sufficienter ad pœnitentiam venisse , tunc sacerdotali eum restituere (19) dignetur clementiæ : si vero et post excommunicationem inventus fuerit neque vera pœnitentia usus , et alias etiam aspernatus eam rem , et manifeste ab adversario diabolo mente inescatus , ipsum quidem sacerdos , sub quo degit , sacris eximat catologis , omnino eum deponens : ille autem non amplius ullo (20) modo licentiam habeat ad sacerdotalem venire gradum : sed si quidem habeat facultates , civitatis illius curiam , in qua consecratus est primum , aut si non habeat curiam ea civitas , alia curia provinciæ , quæ maxime indiget curiali , accipiet illum in posterum curiæ (21) cum suis facultatibus serviturum : si vero facultates non habet , officialis in posterum

(1) Spectacula gentilium dæmonum cultus , et pompæ : quo nomine detestanda. Tertullianus *ex Davide d. l.* concilia impiorum , etiam peccatorum , et cathedram pestium appellat , illis respondens , qui negabant nullibi in scriptura reperiri , Non in circum ibis , non in theatrum : agonum munus non spectabis. adde *dist.* 23. *c. his.* 3.

(2) Episcopi præeunte oratione eligendi. *Act.* 1. *v.* 24.

(3) Fiunt etiam jejunia. *dist.* 75.

(4) Adde *dist.* 23. *c. episcopus.*

(5) Αγιώτατα τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων. oleum intelligit et unctionem.

(6) Αἰσθητήρια , sensus.

(7) Κυβεύειν.

(8) Præteritis delictis facilius indulgetur , quam futuris : sed et præteriti delicti pactio admittitur , futuri non æque. *l.* 27. §. 4. *ff. de pact.*

(9) *Nov.* 6. *cap.* 8. *in pr.*

(10) Adde *Nov.* 132. c. 6. alii legunt ἀγρυπνίαις.

(11) Ita vertere debuit , at non hæc relinquentes.

(12) Id est , subdiaconi , nota subdiaconi officium. 21. *dist. c. cleros.* 1. *vers. hypodiaconi.* adde Duar. 1. *de sacris* 14.

(13) Ἱερᾶς τραπέζης. huc refert visionem Antonii magni , qua Ἱερὰν τραπέζαν a multis subverti vidisse scribitur , teste Sozomeno 6. *hist.* 5. *in fin.*

(14) Lectio est corrupta. Loquitur autem περὶ ἀναγνωστῶν de lectoribus ; id itaque vult , Lectoris officium in Ecclesia fuisse , et ex Bibliis scripturas legere , et hymnos et odas canere. Eo munere Julianus cognomento Apostata , quondam functus est. Theodor. 3. c. 2. Et lectoris quidem videtur generalis appellatio : proprie sumpta , pronunciatorem significat : alias , modulatorem , qui cantor : ab eo præcentores , succentores , concentores. 21. *dist. c. cleros. vers. lectores. et seq.* post id munus ad subdiaconos translatum videtur. 7. Isidor. 4. *c. cler. dist.* 21. vel hoc Justinianus vult : subdiaconos sacra biblia etiamsi nolint legere : lectores vero hymnos canere.

(15) V. *l.* 1. *infr. de calumniatoribus.* adde *et* 2. *quæ t.* 8.

(16) Aleæ particeps censetur qui non modo ludit , sed qui cum aleatoribus sedit , qui paciscitur , qui sponsiones facit.

(17) Clericus aleator potest deponi vel a Patriarcha , vel a metropolitano , vel ab Episcopo.

(18) Pœna Ecclesiastica , privari liturgia.

(19) Clericus excommunicatus justa de causa restitui potest.

(20) Clerici in perpetuum clericatu privari possunt.

(21) Id videtur abrogat. *Nov. Leon.* 7. *et* 8.

fiat provincialis officii pro (1) eo, quod ante fuit sacratus, et eam ob rem quod Dei officium dereliquit, erit officialis provincialis, hanc sibi turpitudinem pro pristino honore imponens.

§. 5. Hæc igitur omnia sancimus in hac quidem felici civitate tuam custodire sanctitatem, et singularum Ecclesiarum defensores et œconomos quibus curæ erit hæc inquirere, et denunciare, et convictos privare datæ eis a sanctis Ecclesiis annonæ erogatione: in provinciis autem, qui sub tua ordinati sunt beatitudine, Deo amantissimi Metropolitæ; ad hæc etiam, qui illis subsunt religiosissimi episcopi, et eorum Ecclesiecdici (2) et œconomi (3) et ipsi ad eundem modum qui prædictus est, re utentes, et sacram venerationem undique irreprehensibilem et inculpabilem custodientes, conservabunt quidem ista: ut et gloriosissimi sacrorum nostrorum prætoriorum præfecti (dicimus (4) autem orientis cum subditis gentibus eorum jurisdictioni, item Illyrici, atque etiam Afrorum præeminentes diœcesi) et parentia eis officia et clarissimi provinciarum præsides et civitatum defensores: ipsi quidem, qui maximos magistratus gerunt indignationem nostram subverentes, officia autem non obsecundantia ipsis, decem auri librarum expertura pœnam, præsides vero provinciales majores pariter et minores, et obtemperantia ipsis officia et insuper civitatum Defensores quinque auri librarum pœnam metuentes, si hæc cognoscentes, non adnunciaverint et ipsi sacerdotibus, (id est, aut Deo amabilibus episcopis, aut sanctissimis Metropolitis, aut uniuscujusque diœceseos sanctissimis patriarchis, secundum suam cuique regionem, ut ipsi hæc intelligentes, secundum quod antea definitum est, omnibus se opponant et resistant) et postquam ab eis, is qui harum rerum convictus fuerit, depositus fuerit, non curiæ (5) civitatis aut officio eum tradi curaverit: et gloriosissimus præfectus hujus felicis civitatis hæc custodiet, siquidem in hac peccetur regia nostra civitate, una cum obediente ipsi officio, ipse quidem indignationem nostram subveritus, ipsius autem officium decem librarum auri metuens pœnam.

§. 6. Verum ista quidem nos legislationis modo confecimus. Illud vero in confesso est: quia nobis quidem consecrata sunt Deo pro sacerdotum ipsius honestate. Si vero ipsi transgressi fuerint ea, quæ sunt ordinata, et dissimulent, et non vindicent: sed quadam videlicet humanitate non laudabili capti fuerint, præter cœlestes (6) pœnas habebunt et illinc condemnationem quæ illis in ipso Dei repræsentabitur tribunali, quæ indecentem dissimulationem arguet et vindicabit. Si vero et aliquis civilium magistratuum majorum, aut minorum officialium, aut defensorum, aut cum hæc didicerit, non judicaverit, aut cum vindicare liceret, neglexerit, aut rem mercede prodiderit, sciat, quod præter interminatas a nobis pœnas habebit et a maximo Deo nostro pœnam sequentem, et obnoxius erit execrationibus omnibus, quæ sacris continentur libris.

§. 7. Sicut autem hæc nobis ob nihil aliud, quam ob Domini sancita sunt cultum, sic et hoc addimus, ut inquisitiones cum summa diligentia fiant, et ne (7) quis calumniator insurgat in aliquos aut falso accusaturus, aut falsum testimonium laturus his de rebus: sicut enim sacerdotibus, si quid tale egerint, tales imposuimus pœnas, ita et his, qui calumniari ipsos tentarint, ex cœlo et legibus nostris pœnas imminere volumus, si accusatione cœpta, seu adnunciatione aut persequi noluerint, aut perseverare in hujusmodi accusationibus non quiverint. D. Pr. Non. Nov. CP. JUSTINIANO P. P. A. IV. et PAULINO V. C. CONSS. 534.

TIT. V.
DE HÆRETICIS (8) ET MANICHÆIS (9) ET SAMARITIS (10).

De privilegiis et muneribus.

1. Impp. (11) CONSTANTIN. [CONSTANTIUS et CONSTANS] ad Dracilianum [Præfect. (12) Urbi.]

PRivilegia (13), quæ contemplatione religionis indulta sunt, Catholicæ tantum legis observatoribus prodesse oportet. Hæreticos non solum ab his privilegiis alienos esse volumus, sed etiam diversis muneribus constringi et subjici (14). P. P. Kal. Septemb. *Generasto*, CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO CONSS. 326.

In AUTHENT. de privileg. dot. hæ. mul. §. quæ igitur. vers. quia enim dedimus. coll. 8. tit. 10. al. 5. seu Nov. 119. c. 1.

ITem privilegium (15) dotis, quo mulier creditoribus tempore prioribus anteponitur, nec non de tacitis hypothecis, et alia omnia mulieribus a lege data, clauduntur his, quæ Catholicam non participant communionem.

Ut omnes hæreses perpetuo quiescant. 1. Qui dicuntur hæretici.

2. Impp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. ad Hesperium PF. P.

OMnes (16) vetitæ legibus divinis et imperialibus constitutionibus hæreses perpetuo quiescant. † Nemo (17) ulterius conetur, quæ repererit profana præcepta vel docere (18), vel discere: Nec Antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam (19) non habent (20): nec mini-

(1) Mutari militia Ecclesiastica, seu sacra in civilem potest.

(2) Ecclesiecdici, de quibus adde *l.* 42. §. 9. *in pr. Supr. de Episc. et cleric.*

(3) 1. *quæst.* 3. *c. salvator.* 8.

(4) V. *Infr. de off. præf. præt. Orientis et Illyr. et tit. de off. præf. præt. Afric.*

(5) §. 4. *in fin. Supr. h. t. et Nov. Leon.* 8. *in fin.*

(6) Solent imperatores Episcopis cœlestes pœnas primum, deinde humanas proponere ac minari.

(7) V. 2. *q.* 8.

(8) 16. *C. Th.* 2. 5. *Decr.* 7. 5. *Synop. Basil.* 2. *c.* περὶ αἱρετικῶν 4. *et* 6. Harm. 11. adde *Nov.* 45. *Nov.* 109. *Nov.* 132. 1. Papo. *Arrest.* 2. Clar. 5. *sent.* §. *hæresis.* Boss. *tit.* 27. Goth. Vide etiam Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 372. Brun. *tract. de hæret.* S. L.

(9) 1. *Ecl.* 1. *c.* 25. περὶ μανιχαίων

(10) *Novell.* 45. *in pr.* 129. 144.

(11) Imperatori Constantino M. sc. tribuenda, *ut C. Th.*

(12) Id abest a *C. Theod.*

(13) *l.* 1. *C. Th. de hæreticis lib.* 16. Ecclesiasticis data privilegia ad hæreticos non pertinent. *Novell.* 109. *c.* 1.

(14) Sic alibi, *Novell.* 42. hæreticos odio prosequimur.

(15) De quo in *l.* 12. *Infr. qui potiores.* adde *Nov.* 109.

(16) Sumpta ex initio *l.* 6. *C. Theod. h. t. ad Hesperum.*

(17) Sumpta ex *l.* 24. *C. Theod. h. t. ad Rufinum præf. præt.*

(18) Eadem culpa est, prohibita discere ac docere. *l.* 8. *Infr. de malefic. et math.*

(19) Nemo fidem annunciare potest, quam non habet. Nemo creare episcopum potest, qui ipse episcopus non est, 16. *C. Th.* 5. *l.* 22. *l.* 24.

(20) Hinc consequi volunt glossographi denarium falsum non esse denarium: vide Doctor. *in l. eleganter.* §. *sed qui reprobos. ff. de pignor. act.* atque ita etiam decidit Bartolus *in l. lecta. in princ. ff. si cert. petat.* reprobam pecuniam non liberare solventem. *Mod.*

stros creare, qui non sunt. Nec per conniventiam Judicantium, omniumque quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, ejusmodi audacia negligatur, et crescat.

§. 1. *Hæreticorum* (1) autem vocabulo continentur, et latis adversus eos sanctionibus succumbere debent, qui (2) vel levi argumento [a] judicio (3) catholicæ religionis, et tramite detecti fuerint deviare. Dat. 3. Non. August. *Mediolani*, AUSONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

De locis. 1. De litaniis.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Clearcho Præfecto urbi.

CUncti (4) hæretici proculdubio noverint omnia sibi loca adimenda (5) esse: sive sub *ecclesiarum* nomine teneantur, sive *diaconica* (6) appellentur, vel etiam *decanica* (7): sive in privatis ædibus, vel locis hujusmodi cœtibus copiam præbere videantur: his ædibus, vel locis privatis, ecclesiæ (8) Catholicæ vindicandis.

§. 1. Ad hoc interdicatur his omnibus, ad litanias (9) faciendas nocte, vel (10) die prophanis coire conventibus: statuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium sublimitatis tuæ: [vel Præsidiale, quinquaginta,] si quid hujusmodi fieri vel in publico, vel in privatis ædibus concedatur. Dat. 5. Non. Martii ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De legibus et moribus. 1. De publico crimine. De publicatione bonor. 2. De liberalitate et successione. 3. De donatione et contractibus. 4. De morte et memoria rei. 5. De ultima voluntate. 6. De liberis, de pœnitentia. 7. De his, qui hæreticos recipiunt. 8. De servis hæreticorum.

4. Iidem et THEOD. AAA. ad Senatorem P. Urb. (11).

MAnichæos (12) seu Manichæas vel Donatistas (13) meritissima severitate persequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus commune sit cum cæteris (14).

§. 1. Ac primum quidem volumus esse publicum (15) crimen: quia quod in religionem (16) divinam committitur in omnium fertur injuriam: quos bonorum etiam [omnium] publicatione (17) persequimur.

§. 2. Ipsos quoque volumus amoveri ab omni liberalitate (18) et successione quolibet titulo veniente.

§. 3. Præterea non donandi, non emendi, non vendendi, non postremo contrahendi cuiquam convicto relinquimus facultatem.

§. 4. In (19) mortem quoque inquisitio (20) extendatur: Nam (21) si in criminibus Majestatis licet memoriam accusare defuncti, non immerito et hic debet subire [tale] judicium.

§. 5. Ergo et suprema illius scriptura irrita sit (22): sive testamento, sive codicillo, sive (23) epistola: sive (24) quolibet (25) alio genere reliquerit voluntatem, qui Manichæus fuisse convincitur.

§. 6. Sed nec filios heredes eis existere, aut adire permittimus, nisi (26) a paterna pravitate discesserint: Delicti enim veniam pœnitentibus damus.

§. 7. In (27) eos etiam auctoritatis nostræ aculei dirigantur, qui eos domibus (28) suis damnanda provisione defendunt.

§. 8. Servos insuper extra noxam esse volumus; si dominum sacrilegum evitantes, ad Ecclesiam Catholicam servitio fideliore transierint. Dat. 8. Kal. Mart. *Romæ*, HONORIO VII. et THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

Si dominus temporalis terram suam purgare neglexerit ab hæretica pravitate.

Nova constitutio Friderici Imperatoris de statut. et consuet. §. si vero dominus. collat. x. constitut. fin. pag. 744.

S*I vero dominus temporalis requisitus* (29) *et admonitus ab Ecclesia terram suam purgare neglexerit*

(1) Lex est 28. *C. Theod. ad Aurel. procons. Asiæ.*

(2) Hæreticus est, qui levi argumento a judicio et tramite Catholicæ religionis deviat: ut hic, omnis non orthodoxus, vid. *l.* 12. *in pr. Infr. h. t.* aliam definitionem vid. *in Novell.* 109. *in pr. vers. hæreticos*, *caus.* 24. *quæst.* 3. *c. hæresis* 27. *et seq.* Certe a pertinaci spiritu et opinione singulari hæretici dicuntur. v. Tert. *lib. de præsc.* His affines schismatici: inter utrosque tamen aliquid interest 1. *caus.* 24. *quæst.* 3. *c. inter hæresim.* 26.

(3) Ab articulis fidei, vel a decretis et canonibus conciliorum.

(4) *l.* 3. *C. Theod. h. t.* adde *Nov.* 37. *et* 132. *l.* 2. *Supr. de sum. Trin.*

(5) 16. *Theod.* 5. 30. *l.* 15. *Supr. de Episc. et cler. l.* 5. *Infr. de pagan. et Samarit. Novell.* 37. §. *nulla. Novell.* 131. c. 14. *Nov.* 132.

(6) C. 1. Synodi Laodicenæ ἐν τῷ διακονικῷ. In decanicis habentur conventus, et in ea etiam conjici solent res prætiosæ. vid. Cujac. *ad Nov.* 79. *c.* 3.

(7) Decanonica *l.* 20. *C. Theod. l.* 16. *tit.* 5. De decanicis vid. quæ scripsi ad *Nov.* 79. *c.* 3. *in fin.*

(8) Fisco nostro adcorporandis; ita legitur *d. l.* 20.

(9) Litaniam faciendam *d. l.* 20. Litaniæ sunt preces, quæ vel die vel nocte fiunt. *Nov.* 123. *c.* 32. vel processus sacri.

(10) Vel interdiu. *d. l.* 20.

(11) *I. P. C. Theod.*

(12) *l.* 40. *C. Th. h. t.* Manichæi a Manete velut nova et inopinata prodigia in hunc mundum de genere Persico prodierunt. *Dioclet.* et *Maxim. in C. Greg.* Fulgentius 1. *ad Trasim.* Manes in Christo carnis phantasiam credere maluit, quam naturam: de Manichæis vid. August. 10. Epiphan. 2. *tom.* 2. *hær.* 66.

(13) Vid. August. *tom.* 2. *advers. Donatistas.*

(14) Etiam hæreticis.

(15) Manetis hæresis et Donati publicum crimen est.

(16) Religioni illata injuria ad omnes pertinet.

(17) Ceduntne fisco? non cedunt, sed proximis ad secundum usque gradum. *d. l.* 40. idem quoque exstare in Basilicis refert Cujac. 12. *obs.* 30. Solos liberos postea excipi animadverti in *l.* 15. *infr. h. t.*

(18) Manichæi et Donatistæ donationum et seccessionum incapaces. De Donatistis vid. August. contra 1. epist. Parmeniani, *l.* 54. *C. Th. de hæreticis.*

(19) Id est, post mortem. 6. *Harmen.* 11. Goth. Licet ordinarie crimina mortalitate extinguantur, tamen hic est casus, quo post mortem accusatio institui potest. Adde *l. ult. ff. ad leg. Jul. majest. l. ex judiciorum. ff. de accusat. l. ult. infr. Si reus vel accusator. l. Apostat. infr. de Apostat.* de jure Canonico vide *can. ult. caus.* 33. *q.* 2. *cap. si quis.* 5. *extr. de hæretic. can. ne quid. dist.* 88. *can. placuit.* 24. *q.* 4. *can. si Episcopum.* 17. *q.* 7. Ans.

(20) Excommunicantur etiam nonnulli post mortem. 24. *q.* 2. *can. sane profertur.* 6.

(21) Argumentum a majestate terrena ad cœlestem sumptum observa.

(22) Dummodo defuerint proximi ad secundum gradum. v. Cujac. 12. *obvers.* 30.

(23) *l. ult. infr. familiæ ercisc.*

(24) Ultimæ voluntatis plures sunt species, vid. Manticam 1. *de conjecturis ultimarum voluntatum.*

(25) Quod nomine proprio non possit exprimi.

(26) Et ita forte intelligenda est lex 15. *Infr. h. t.* Solet enim pœnitenti ignosci. *Infr. h. t.* 4. *q.* 3. *c. si habes. l.* 28. *Infr. de appell.*

(27) Plenior extat hic locus, *l.* 40. *C. Th. h. t.*

(28) Qui sciens Donatistam et similes domo excipit, punitur.

(29) Ex hac Authentica Fridericum Imperatorem fuisse destructum a Papa refert Baldus hic. Ex hac namque authentica Papam regnum Siciliæ Carolo Andegavensi donasse.

ab hæretica pravitate, post annum a tempore monitionis elapsum, terram ipsius exponimus Catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis absque ulla contradictione possideant, et in fidei puritate conservent: salvo jure domini principalis, dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum apponat. Eadem nihilominus lege observata contra eos, qui non habent domos principales.

De credentibus, receptatoribus, defensoribus, et fautoribus hæreticorum.

Nova constitutio Friderici Imp. de statut. et consuet. §. credentes. collat. x. const. fin. p. 744.

CRedentes præterea, receptatores (1), defensores et fautores hæreticorum damnamus; firmiter statuentes, ut si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, satisfacere contempserit intra annum, ex tunc ipso jure sit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, neque ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat. Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quod si forte judex extiterit: ejus sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad ejus audientiam perferantur. Si vero fuerit advocatus: ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio: instrumenta per ipsum confecta nullius penitus momenti censeantur.

Ne hæretici in loco Romano conveniendi morandive facultatem habeant. De Manichæis pellendis, et ultimo supplicio tradendis. Confirmatio legum contra hæreticos latarum. De donationibus. De ultimis voluntatibus. De ædificiis. De procuratore. De auxilio civili, militari, curiarum, defensorum, judicum. De militia, et variis pœnis. De beneficio adversus leges impetrato.

5. Impp. (2) THEOD. et VALENTINIANUS C. Florentio P. P.

ARiani, et (3) Macedoniani (4), Pnevmatomachi (5), Apollinariani (6), Novatiani (7), seu Sebatiani (8), Eunomiani (9), Tetraditæ, seu Tessarescædecaditæ (10), Valentiniani (11), Pauliani (12), Papianistæ, Montanistæ (13), seu Priscillianistæ (14), vel Phryges (15) vel Pepuzitæ (16), Marcionistæ (17), Borboritæ (18) Messaliani (19), Euchitæ (20), sive Enthousiastæ (21) Donatistæ (22), Audiani (23), Hydroparastatæ (24) Tascodrogitæ (25), Batrachitæ (26), Hermogeniani (27) Photiniani (28), Pauliniani, Marcelliani (29), Ophitæ (30) Encratistæ (31), Carpocratitæ (32), Saccophori, et qu ad imam usque scelerum nequitiam pervenerunt Manichæi (33), nusquam in Romanum (34) locum convenien di morandique habeant facultatem: Manichæis etiam d civitatibus pellendis, et ultimo supplicio tradendis: quoniam his nihil relinquendum loci est, in quo ipsis etian elementis fiat injuria. † Cunctis quoque legibus quæ contra eos cæterosque, qui nostræ fidei refragantur, olin diversisque temporibus latæ sunt, semper viridi observantia valituris, sive de donationibus in hæreticorum conventicula (quæ ipsi audacter Ecclesias nuncupare conantur factis, sive ex ultima voluntate rebus qualitercumque re lictis, sive de privatis ædificiis, in quæ domino permittente vel connivente convenerint, venerandæ nobis catholicæ Ecclesiæ vindicandis: sive de procuratore, qui ho nesciente domino fecerit, decem librarum auri multam vel exilium, si sit ingenuus, subituro: metallum verc post verbera, si servilis conditionis sit. † Ita ut nec ii

(1) Confer *tit. ff. de receptatorib.* puniuntur enim eadem pœna, qua ii, qui recepti sunt. *Ans.*

(2) Sumpta et interpolata est hæc lex ex *l.* 65. *C. Theod. h. t.*

(3) De quibus v. Epiphanium 2. *tom.* 3. *hæres.* 69. De Seminariis v. etiam eundem 3. *tom.* 1. *hæres.* 73.

(4) De Macedonio vide Theodorum 2. *hist.* 6.

(5) De quibus vide Epiphan. *l.* 3. *tom.* 1. *hæres.* 73.

(6) De Apollinariorum libris v. Euseb. 4. *hist.* 26.

(7) De Novatianis v. Euseb. 7. *hist.* 7.

(8) Qui et Sabatiani a Sabatio Novatianorum presbytero. Socrat. 7. *hist.* 5. Sozom. 7. *cap.* 18.

(9) Qui Eunomianis. v. Rebuff. 1. *hist.* 25. Theod. 4. *hist.* 29. Sozom. 5. *c.* 27.

(10) De quibus vide Epiphan. 2. *tom.* 1. *hæres.* 50. *et* 24. *q.* 3. *can. quidam.* 39. §. *Tessarescædecaditæ.*

(11) V. Tertull. *advers. Valent.* et de iisdem Epiphanium 1. *tom.* 2. *hæres.* 31. quos Gnosticos vocat.

(12) *A Paulo Samosateno* 24. *q.* 3. *can. quidam* 39. §. *Pauliani.* de quibus v. Epiphan. 2. *tom.* 2. *hæres.* 65.

(13) A Montano dicti *can. quidam.* §. *Montani.* iidem Phryges seu Phrygastæ et Cataphryges *d. can. quidam.* §. *Cataphrygis.* v. Epiph. 2. *tom.* 1. *hæres.* 48.

(14) A Priscilla, quam ut Prophetissam jactabant, cum Maximilla, Epiphan. *dicto loco, et hæres.* 49.

(15) *supr. dixi.*

(16) A Pepuza urbe, in qua Priscilla, *de qua supra dixi*, aut (ut alii volunt) Quintilla suas prophetias inchoavit. v. Epiph. 2. *tom.* 1. *hær.* 49.

(17) *d. can. quidam.* §. *Marcionistæ.* adde Tertull. *adversus Marcionem*: Epiph. *tom.* 3. *hær.* 42. Iidem Marchionistæ *in l.* 65. *hæret.* 16. *C. Th.* 5.

(18) Qui et Borboriani 16. *C. Th. l. hær.* 65. vel ut alii Codices habent. 56. Coddiani, Stratiotici, Phibionitæ, Zoaclei, Barbolitæ etiam appellati sunt. v. Epiphan. 1. *tom.* 2. *hær.* 36. Goth. Βορβορῖται sunt hæretici dicti quasi cœnosi, Βόρβορος enin significat sordes vel cœnum sive lutum. Hi homines deliciis sæculi, et concupiscentiis fœminarum dediti, non credebant futurun judicium extremum. *Ans.*

(19) Iidem Messaliani, de quibus v. Epiphanium 3. *tom.* 2 *hæres.* 80. sorte legendum, Meletiani: de quibus v. Epiph. 2. *tom.* 2. *hæres.* 68.

(20) Iidem qui et Messaliani, quasi dicas precatores. v. Epiph. *d. l.*

(21) Enthysiastæ *d. l.* 65. *C. Th.* et male: Enthousiastæ dicti quod se correptos numine fingerent. Theod. 4. *hist.* 11.

(22) V. *l.* 4. *supr. h. t.* qui et Donatiani, Epiph. 2. *t.* 1. *hær.* 59. *in fin.*

(23) Qui et Odiani, Epiphan. 3. *tom.* 1. *hæres.* 70. adde Theod. 4. *hist.* 10.

(24) Hydroparastatæ aquam pro vino ad communionem exhibebant: iidem Aquarii.

(25) Tascodrogitæ, qui et Tascodrugitæ. Epiphan. 2. *tom.* 1. *hær.* 48. quasi diceres Perticonasati, aut Perticotostrati, *ib.* Iidem Ascodrogitæ, *in l.* 18. *Infr. h. t.*

(26) Forte legendum Hydracitæ, de quibus v. Epiphanium 2. *tom.* 2. *hæres.* 67.

(27) Hermogeniani, v. Tertull. *adversus Hermogenem d. cap. quidam.* §. *Hermogeniani.*

(28) De quibus vid. Epiphan. 3. *tom.* 1. *hæres.* 71. a Photino Gallogræciæ Episcopo: *d. c. quidam.* §. *Photiniani.*

(29) De Marcellianis v. Epiphan. 3. *tom.* 1. *hæres.* 72.

(30) De Ophitis, v. Epiph. 1. *tom.* 3. *hæres.* 37.

(31) Qui et Encratitæ, de quibus vid. Epiphan. 1. *tom.* 3. *hæres.* 46. *et* 2. *tom.* 1. *hæres.* 47.

(32) De quibus vide Epiphanium 1. *tom.* 2. *hæres.* 27. male apud Haloandrum legitur, *Apotactitæ.*

(33) De Manichæis v. Epiphanium 2. *tom.* 2. *hæres.* 66.

(34) Romano loco. Extra suum territorium Imperator nihil juris habet. adde *l.* 1. *supr. de summa Trinit.*

ublicum convenire locum, nec (1) ædificare sibi qua- (2) Ecclesias, nec ad circumscriptionem legum quicnam meditari valeant, omni civili et militari, curiarum iam et defensorum, et judicum sub viginti librarum au- interminatione prohibendi auxilio. Illis etiam omnibus sua manentibus firmitate, quæ de militia pœnisque vais, deque diversis sunt hæreticis promulgata: ut nec eciale quidem beneficium adversus leges valeat impetram. Dat. *Constantinop.* 3. Kalend. Jun. FELICE et TAU- CONSS. 428.

De nominibus hæretic. 1. *De lib. Nestorii. De disputationibus. De conventicul. sanctio.*

6. Iidem AA. ad Leontium P. Urbi.

DAmnato (3) portentosæ superstitionis auctore Nestorio nota congrui (4) nominis ejus inuratur gregalis, nec Christianorum appellatione abutantur: sed queadmodum Ariani ab (5) Ario, lege divæ memoriæ onstantini ob similitudinem impietatis: Porphyriani a orphyrio (6) nuncupantur: sic ubique participes nefariæ ctæ Nestorii, Nestoriani vocentur: ut cujus scelus sunt in serendo Deum imitati, ejus vocabulum esse videantur rtiti.

§. 1. Nec vero impios libros nefandi et sacrilegi Nesto- adversus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque nctissimi cœtus antistitum Ephesi habiti scriptos habere, t legere, aut describere (7) quisquam audeat, quos ligenti studio requiri ac publice comburi (8) decerniius, ita ut nemo in religionis disputatione (9) aliquam prædicti nominis faciat mentionem: aut quibusdam eom habendi concilii gratia, in ædibus aut villa aut surbano suo, aut quolibet alio loco conventiculum clam t aperte præbeat: quos omnes cœtus celebrandi licentia rivari statuimus. Scientibus universis, violatorem hujus gis publicatione bonorum esse coercendum. Dat. 3. al. (10) August. *Constantinop.* THEODOSIO XV. VALENNIANO IV. AA. CONSS. 435.

De muneribus.

7. Iidem AA. Florentio P. P.

CUriales (11) omnium civitatum onerosis, quinetiam militiæ, seu diversis officiis facultatum et personam munerum obligatos, suis ordinibus cujuscumque sex (12) sint, *inhærere* censemus, ne videamur hominis execrandis contumelioso ambitu immunitatis beneficium æstitisse, quos volumus hujus constitutionis auctoritate mnari. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOSIO A. XVI. et sto CONSS. 439.

De Apollinaristis seu Eutychianistis.

8. Impp. VALENT. et MARCIANUS AA. Palladio P. P.

QUicunque in hac sacra (13) urbe, vel Alexandrina, vel in omni Ægyptiaca diœcesi, diversisque aliis provinciis Eutychetis profanam perversitatem sequuntur, et ita non credunt, ut trecenti decem et octo sancti Patres tradiderunt, catholicam fidem in Nicæna civitate fundantes: centum quoque et quinquaginta alii venerabiles Episcopi, qui in alma urbe Constantinopolitana postea convenerunt: et sicut (14) Athanasius, et Theophilus, et Cyrillus sanctæ recordationis episcopi Alexandrinæ civitatis credebant, quos etiam Ephesina synodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Nestorii error expulsus est) in universis secuta est, quos et nuper venerabilis Chalcedonensis synodus est secuta, prioribus conciliis sacerdotum ex omni prorsus parte consentiens, nihilque adimens sacrosancto symbolo, neque adjiciens, sed Eutychetis dogmata funesta condemnans: sciant se esse hæreticos [Apollinaristas:] Apollinaris enim facinorosissimam sectam Eutyches et Dioscorus (15) mente sacrilega sunt secuti.

§. 1. Ideoque hi homines, qui Apollinaris vel Eutychetis perversitatem sequuntur, illis pœnis, quæ divorum retro Principum constitutionibus contra Apollinaristas, vel serenitatis nostræ postmodum sanctiones contra Eutychianistas, vel hac ipsa Augustissima lege contra eosdem decretæ sunt, noverint se esse plectendos.

§. 2. Idcirco Apollinaristas, hoc est, Eutychianistas (quibus etsi est in appellatione diversitas, tamen est in hæresis pravitate conjunctio, et dispar quidem nomen, sed idem (16) sacrilegium) sive in hac alma urbe, diversisque provinciis, sive in Alexandrina civitate, sive intra Ægyptiacam diœcesin sunt, [et] neque ita credunt, ut prædicti venerabiles Patres credebant, neque viro reverendiss. Alexandrinæ urbis antistiti Procerio (17) fidem orthodoxam tenenti communicant, Episcopos, et presbyteros, aliosve clericos creare, et habere prohibemus: scientibus tam his Eutychianistis, et Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiquam episcopi, vel presbyteri, vel clerici nomen imponere, quam his qui passi fuerint impositum sibi nomen sacerdotale retinere, pœnam exilii cum facultatum suarum amissione se subituros.

§. 3. Universi præterea Apollinaristæ vel Eutychianistæ non ecclesias, non monasteria sibi construant, parasynaxes (18), et conventicula tam diurna quam nocturna non contrahant (19): neque ad domum vel possessiones

(1) V. Molinæum *de usuris quæst.* 20. *num.* 214.
(2) V. *l.* 8. §. 3. *Infr. h. t.*
(3) *l. ult. C. Th. h. t.* adde *c. fraternitatis* 4. *in fin. extr. hæret.*
(4) Nestoriani a Nestorio suo autore dicuntur.
(5) Hæretici a suis sectæ auctoribus denominantur: quod meo fuit constitutum. Nullum enim genus exortum est errorum, od ita sit repertum Christianæ religioni adversari, ut non affeverit atque ambiverit Christi nomine gloriari. August. *tom.* 4. *de fide invisibili.* Adde Tertull. *c.* 3. *Apologetici. et Novel-* 109.
(6) *Nov.* 42. c. 1. §. 2.
(7) De descriptione, v. *l.* 5. §. 9. *ff. de injur.*
(8) *l.* 8. §. *ult. l.* 16. §. 2. *Infr. h. t. l.* 3. §. 1. *Supr. de* *Trin. l.* 10. *in pr. Supr. de Episc. aud.* §. 21. *supr const. Magnum Senatum. l.* 4. §. 1. *ff. famil. ercisc.* Adde *Act.* 19. s. 18. Livium 29. Paul. 5. *sent.* 23. §. 12. Adde eundem 5. *tit.* 2. §. *ult. l.* 5. *Infr. de malef. Nov.* 42. *c.* 1. §. 2. c. 59. *Apostolorum.*
(9) Vid. *Supr. de summa Trinit*
(10) *Non. C. Theod.*
(11) Sumpta hæc lex est ex Novell. Theodosii *de Judæis*, *Samaritanis*, *hæreticis et paganis* 3. §. *et quon. decet.*
(12) *l.* 6. *Infr. h. t.* et superstitionis. *l.* 12. *Infr. h. t. l.* 49. *Infr. de decurion. Nov.* 45. *ubi* v. Cuj. *ad Nov.* 109. *c.* 1.
(13) Id est, Constantinopolitana.
(14) Adde *l.* 3. §. 3. *Supr. de summa Trinit.*
(15) *Nov.* 109. *in princ.*
(16) Hoc videtur innuere utrosque carnis Christi veras proprietates sustulisse.
(17) Proterio.
(18) Hæretici Ecclesias non habent, sed quasi *l.* 5. *in fin. Supr. h. t.* non συνάξεις, sed παρασυνάξεις, *ut h c*, *et Infr. h. t.* non baptismata, sed parabaptismata, *l.* 14. *Infr. h. t. Nov.* 37. *vers. Hæreticus. et Nov.* 132. existimantur, sed non sunt ecclesiæ: congregationes eorum illicitæ dicuntur, *l.* 2. *in pr. supr. de summa Trinitate.* adde *Cujac.*
(19) Id est, non habeant, vel ut mox sequitur, non colligant.

cujusquam neque ad monasterium vel quemcunque alterum locum operaturi sectæ funestissimæ congregentur. Quod si fecerint, et hoc factum fuisse domino volente constiterit: post rem in examine judicis approbatam, domum (1) vel possessionem ejus in qua convenerint, vel monasterium ejus civitatis orthodoxæ ecclesiæ, in cujus territorio est, jubemus addici. Si vero ignorante domino, sciente vero eo qui pensiones domus exigit, vel actore [vel conductore] prædii parasynaxes, et conventicula interdicta collegerint, conductor vel procurator, sive actor, vel quicunque eos in domum vel possessionem, vel monasterium receperint, ac passi fuerint illicitas parasynaxeis (2) conventusque celebrari, si vilis et abjectæ sint conditionis, fustibus (3) publice et in pœnam suam, et in aliorum coerceantur exemplum: si honestæ vero sint personæ, decem libras auri, multæ nomine fisco nostro cogantur inferre.

§. 4. Nullum præterea Apollinaristam vel Eutychianistam ad aliquam jubemus aspirare militiam. Et si inventi fuerint militari cingulo soluti: honestorum hominum et palatii communione priventur. Nec in aliqua nec in qua nati sunt civitate, vel vico, aut regione versentur. Si qui vero in hac alma urbe nati sunt, tam sacratissimo comitatu, quam omni per provincias metropolitana civitate pellantur.

§. 5. Nulli insuper Eutychianistæ vel Apollinaristæ publice vel privatim convocandi cœtus, vel circulos contrahendi, et de errore hæretico disputandi (4), ac perversitatem facinorosi dogmatis adserendi tribuatur facultas. † Nulli etiam contra venerabilem Chalcedonensem Synodum liceat aliquid, vel dictare vel scribere, vel edere, atque emittere, aut aliorum dicta vel scripta super eadem re proferre. Nemo hujusmodi habere libros (5), et sacrilega scriptorum audeat monumenta servare. Quod si qui in his criminibus fuerint deprehensi perpetua deportatione damnentur. Eos vero qui discendi (6) studio adierint de infausta hæresi disputantes, decem librarum auri, quæ fisco nostro inferendæ sunt, jubemus subire dispendium. Ultimo etiam supplicio coerceantur, qui illicita docere (7) tentaverint. Omnes vero hujusmodi chartæ, ac libri, qui funestum Eutychetis [scil.] et Apollinaris complexi fuerint dogma, incendio concrementur: ut facinorosæ perversitatis vestigia flammis combusta depereant. Æquum namque est, ut immanissima sacrilegia par pœnæ magnitudo percellat. † Scientibus moderatoribus provinciarum, eorumque apparitoribus, defensoribus etiam civitatum: quod si ea, quæ legis hujus religiosissima sanctione custodienda decernimus, aut neglexerint, aut aliqua permiserint temeritate violari, denarum librarum auri multam fisco [nostro] inferre cogantur: insuper etiam existimationis suæ periculum sustinebunt. Dat. *Constant.* Id. Aug. CONSTANTIO et RUFO CONSS. 457.

De sepultura.

Hanc constitutionem edidit Cujac. lib. 12. obs. cap. .. Notatur in Nomocan. tit. 8. cap. 7. esse hujus tit. const. al. 9. in qua caveatur, ut qui inopia premuntur hær. ci, ἀξιωματικά non accipiant a judiciis, vel Ecclesiis

9. Imp. (8) MARTIANUS.

HUmanum et pium hoc arbitrati hæreticos permi. mus (9) sepeliri (10) legitimis sepulchris. Dat. *C.. stantinop.* Id. August. CONSTANT. et RUFO CONSS. 457. (1

Epitome superioris constitutionis ex Nomocan. tit. . cap. 2.

Hæretici legitimo modo, ut cæteri (12), sepeliuntor

De his, quæ in hæreticos conferuntur, de templis.

10. Imp. ANASTAS. A. Erythrio P. P.

SI qui orthodoxæ religionis, emptione vera, vel fi. tia aut quocunque alio jure, vel titulo prædia, possessiones, resque immobiles, in quibus orthodoxæ fi Ecclesiæ vel oratoria constituta sunt, in (13) hæreticæ . ctæ, et contrariæ orthodoxæ fidei sentientem quamcu. que personam transferre voluerint: nullam hujusmodi inter vivos habitam vel secreto judicio compositam val volumus voluntatem, etiamsi ab orthodoxæ fidei vend. re, vel quocunque modo alienatore commentitio sub q libet occasione fuerint assignata: sed irrita omnia huj. modi documenta, et tanquam nec penitus scripta e censemus. Hæc enim prædia et possessiones, quæ in h. reticas personas quocunque modo translatæ fuerint collatæ, fisci nostri juribus decernimus vindicare. S enim apud dominos possessoresve orthodoxos ea præ maneant, sive ad fisci (14) nostri jura pervenerint: nec se est in his ecclesias et oratoria constituta diligentius solicitius instaurari. Nostræ etenim serenitatis undique hunc exitum providentia ducit, ut omnipotentis Dei te pla [in quibus nostræ fidei instituta perdurant] cu assiduo per omnia secula reditiva (15) serventur. Nec en dubitari potest: si in hæreticos tales veniant possession in quibus veræ fidei Ecclesiæ vel oratoria constituta su et integritas colitur: omnimodo ab his deseri, atque stitui, [et] omni cultu vacare, omnibus sacris et sol viduari mysteriis, omni splendore privari, [nullis popu. rum conventionibus,] nullis clericorum observationil celebrari, et ex hoc sine dubio easdem ecclesias perir ruere, et complanari. Nec enim de earum instauratic hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus e nolebant. Quæ omnia resecantes ad præsentem legem p venimus. Dat. 5. Id. August. BOETIO V. C. et EUTH RICO CONSS. 511.

De Manichæis supplicio afficiendis.

11. *Græca constitutio* ANASTASII *aut* JUSTINIANI.

ejus epitome.

UBicunque Manichæi inveniantur, capite (16) damna di sunt.

(1) Domus in qua conventicula illicita habita sunt, monasterio addici solita, ut hic, et *l.* 3. *Supr. h. t. l.* 10. *Infr. h. t. Nov.* 38. *cap.* 6. *vers. curiales*, *et* 131. *c.* 8. *Gloss. distinct.* 30. *c. si quis extra Ecclesiam.* 11.

(2) Vid. *Supr. h. t.*

(3) Hæreticos non semper capitali supplicio affectos fuisse, hinc possis colligere.

(4) Vid. *l.* 4. *supr. de summa Trinit.*

(5) Vide *l.* 6. *§.* 1. *Supr. h. t.*

(6) Discens illicita punitur.

(7) Docens illicita punitur. adde *l.* 2. *infr. de malefic. et mathem.*

(8) Interpretatio Contii.

(9) Vid. tamen *c. Sacris.* 12. *extr. de sepultura.*

(10) Sepulturæ jus non ademptum est hæreticis: hac enim hæreticus in familiare et gentilitium sepulchrum inferri potest. tur ab orthodoxo inferri in id genus sepulchri non prohibetur.

(11) Aliam subscriptionem habet Cujac. 12. *obs.* 20.

(12) Quidam hic addunt negativam ex nomocanone. adde *cap. Ecclesia. ult. extr. de consecratione.*

(13) *Novell.* 131. *cap.* 14.

(14) Hodie Ecclesiæ, *Nov.* 131. *cap.* 14. neque id novum: rumque enim novæ constitutiones dant Ecclesiæ, quod veteres sco. vide Cujac *ad d. Novell.* 131. *in fin.*

(15) *Rediviva.* Reditiva tamen secula accipe, quæ semper redeunt et perpetua sunt.

(16) *l.* 12. *Infr. h. t.*

Alia epitome ex Eclog. βασιλ. lib. 1. tit. περὶ Μανιχαίων, cap. 25.

MAnichæo (1) in loco Romano degere deprehenso caput amputator.

De Manichæis capite puniendis. De dignitatibus et militiis. De Gothis. 1. Si parentes diversæ fidei et religionis sunt.

12. (2) *Græca constitutio* JUSTINI (3) A. *Ejus epitome ex collatione Græca constitutionum Ecclesiasticarum.*

MAnichæi undique expelluntur, et capite puniuntor. † Reliqui autem hæretici (hæreticus (4) est omnis n orthodoxus) et Græci [seu pagani] et Judei, et maritæ prohibentur magistratum gerere, et dignitatem bere, aut jus dicere, aut defensores (5), aut patres vitatum fieri, (ne habeant licentiam vexare, aut jurare Christianos, aut Episcopos.) Item militare (6) oque prohibentur, præterquam si ex genere cohortalirum (7) sunt: hi enim manent, onera (8) quidem tinentes: non offendentes autem, neque in orthodoxos id exequentes in publicis, vel privatis causis. Qui au- tentaverit quid horum facere, præterquam quod fa- m pro infecto erit, dabit etiam XX. libras, et qui blicis ipsos descriptionibus inserere conati fuerint, etiam X. et præsides quinquaginta: et omnes hæ privatis re- s inferuntur. † Excipiuntur (9) Gotthi, qui fiunt Fœati, et aliter prout visum Imperatori fuerit, honorantur.

Alia ejusdem pars ex Theodoro Hermopolita.

§. 1. Parentibus (10) diversæ fidei existentibus et relinis, illius sententia prævaleat, qui ad orthodoxam illegerit (11) perducere fidem: et quamvis pater sit, i contradicit: ne exinde succensendi materiam captans, cessariis eos privet alimentis, aut aliis necessariis expensis.

De filiis orthodoxis patrum non orthodoxorum.

13. (12) Græca constitutio Justini vel Justiniani. ejus epitome.

HÆretici patres nihil habentes legitimum quo accusent orthodoxos filios, coguntur præter facultates (13) is etiam alimenta erogare illis, et reliqua necessaria, conjungere (in matrimonium) orthodoxis et dare doet antenuptiales donationes, providentia Præsidum et iscoporum.

§. 1. Orthodoxi filii hæreticorum, qui (14) nihil deierunt in parentes, illibatum accipiunt, et indeminun quod eis ab intestato competit, et adversus hæc facta ima voluntas infirmatur: conservatis libertatibus, nisi qua lege prohibeantur. Si vero quid deliquerint in pates, accusantur, et puniuntur. Habent autem, et cum deliquerint, quartam facultatum ipsorum [partem,] testamento facto.

§. 2. Eadem et in Judæis et Samaritis obtinent.

Quæ interdicuntur hæreticis.

14. (15) Græca constitutio ejusdem Imperatoris. Epitome ex Græca collectione constitutionum ecclesiasticarum, et Nomocan. tit. 12. c. 2.

HÆretici synacteria, seu collectas facere non possunt, aut parasynaxes (16) aut synodos, aut ordinationes, aut baptismata (17), aut Exarchos habere, aut paternitates seu abbatias aut defensiones instituere, aut curare seu administrare villas per seipsos, aut per interpositas personas, aut quid prohibitorum facere. Qui transgressus hæc fuerit, ultimum (18) supplicium luit.

De Manichæis habentibus liberos orthodoxos.

15. (19) Græca constitutio. Epitome ex indice Basilicorum κατασιχείων.

MAnichæi (20) liberos (21) quidem habentes orthodoxos (22), in eos et solos ab intestato transmittant: nulli autem alii viventes aut morientes alienanto, [seu per institutionem, seu per legatum, seu per donationem,] omnimodo eorum facultatibus ad fiscalem redituris rationem.

De Manichæis, 2. et eorum libris manifestandis.

16. Græcæ constitutionis epitome ex collectione Græca ecclesiasticarum constitutionum.

EX Manichæo factus orthodoxus, si inventus fuerit ea quæ [pristini] erroris erant, facere, aut saltem una degere duntaxat, et conversari cum Manichæis, nec confestim prodiderit illa competenti judici, ultimo (23) supplicio punitur.

§. 1. Idem qui in dignitatibus et militiis sunt, sollicite eos, qui in suo consortio sunt ejusmodi, inquirant, et prodant: quia si comprehensus Manichæus dixerit sciri se, et nosci talem a quibusdam, congrue illi puniuntur, ut qui eadem deliquerint, tametsi non sint tales: eadem enim delinquere videntur scientes quidem delinquentem, non facientes autem illum manifestum.

§. 2. Qui habet libros Manichaicos, et non manifestat eos ut comburantur (24), punitur.

De synagogis, 1. Successionibus, donationibus et aliis alienationibus Samaritanorum.

17. (25) Græcæ constitutionis Justin. epitome ex eadem collectione.

SAnctæ etc. Samaritanorum (26) synagogæ destruuntur: et, si alias tentent facere, puniuntur.

§. 1. Non (27) possunt successores habere ex testamento, vel ab intestato, præter (28) orthodoxos: neque do-

(1) *Synops. Basil.* 1. *tit.* 1. *ex Nov.* 4. *c.* 4. adde *l.* 5. *supr.*
(2) *l.* 16. *l.* 21. *infr. h. t.*
(3) Interpretatio Contii.
(4) *Novell.* 109. *in pr.*
(5) *Hæreticus quis?* v. *l.* 2. §. 1. *supr. h. t.*
(6) Ἢ ἔκδικοι ἢ πατέρες πόλεων.
(7) *l.* 18. *in pr. infr. h. t.*
(8) Κορταλίνων.
(9) Vid. *l.* 3. *in fin. ff. de decur. l.* 15. §. 6. *D. de excus. tut.*
(10) Gothorum enim plerique Ariani erant: sed et leges civiles nos non tenent.
(11) Parens orthodoxus alteri parenti non orthodoxo præferendus.
(12) *l.* 18. §. 1. *infr. h. t.*
(13) Interpretatio Contii.
(14) Orthodoxis liberis plus præstare coguntur hæretici patres, n hæreticis. *Nov.* 115. *c.* 3. §. 14.
(15) *l.* 4. §. 6. §. 2. *supr. h. t.* adde *l.* 15. *Infr. h. t.*
(16) Interpretatio Contii.
(16) *l.* 8. §. 3. *supr. h. t.* v. *Novell.* 132.

(17) *Nov.* 37. *vers. Hereticus.* Baptismi jus interdictum videtur hæreticis, *hac lege.*
(18) *l.* 20. *infr. h. t.*
(19) Interpretatio Contii.
(20) Synops. Basil. 1. *tit.* 1. c. περὶ μανιχαίων. *Ecl.* 1. c. 27.
(21) Et ita restringenda est lex 4. §. 6. *supr. h. t.*
(22) *d.* §. 6. *et l.* 13. §. 1. *supr. h. t.*
(23) Gravior pœna contumaci hic imponitur, quam in *l.* 10. *supr. de episcop. aud.*
(24) *l.* 6. §. 1. *supr. h. t.*
(25) Interpretatio Contii.
(26) Samaritanorum fit mentio *in Novell.* 129. 144. *Edict. Justiniani* 9. *cap.* 2. apud Epiphan. *tom.* 1. *hæres.* 9. Horum variæ sectæ, alii namque Esseni, *ibid. hæres.* 10. Sebuæi, *hæres.* 11. Gottheni, *hæres.* 12. Dosithei, *hæres.* 13. Dosithei: meminit Tertullianus *in lib. de præscr. circa fin.*
(27) Hoc abrogatur. *Nov.* 129. *in pr.* revocatur per *Novell.* 144.
(28) *l.* 15. *supr. h. t.*

nant, aut aliter alienant hi qui non sunt orthodoxi: sed fiscus ipsa vindicat providentia Episcoporum et præsidum.

Productio superioris legis de Samaritis ad alios hæreticos.

18. (1) Græcæ constitutionis ejusdem Justiniani epitome ex eadem collectione.

QUæ de Samaritis lege statuta sunt (2) circa synagogas et successiones: obtinent, et in Montanistis (3), et Ascodrogitis (4), et Ophitis (5). Soli enim orthodoxi succedunt ipsis ex testamento, et ab intestato et legata capiunt: cæteri autem hæretici, id est, qui non sunt orthodoxi, et Græci, seu pagani et Samaritæ non militant (6), neque ulla dignitate decorantur, neque publicam adipiscuntur curam, neque docent, neque advocationibus funguntur. Si vero quis ad ea obtinenda simulet se orthodoxum, et appareat uxorem habens, aut liberos hæreticos, et non adducat ipsos ad orthodoxiam, ejicitur. Si vero etiam lateat, non potest quid suarum rerum donare, aut aliter alienare hæretico, sed hæc et hæreticam delatam ipsius successionem vindicat (7) fiscus: In universum enim qui participes sunt militiæ, aut dignitatis, aut advocationis, aut publicæ liberalitatis, aut applausus, solos orthodoxos habet successores, et res ipsorum quocunque modo ad hæreticum delatas fiscus vindicat.

§. 1. Si alter conjugum orthodoxus sit, et alter hæreticus, oportet (8) fieri liberos eorum orthodoxos: Quod si ex his alii orthodoxi fiant, alii hæretici maneant, soli succedunt utrique parenti orthodoxi. Si vero omnes sint hæretici, cognati orthodoxi succedunt, aut iis non existentibus fiscus.

§. 2. Habet (constitutio) diversas pœnas contra neglectores, et non persequentes aut indicantes præsides et officia civilia, vel militaria, et Episcopos, qui quidem et de neglectoribus præsidibus referunt principi: pœnæ vero fisco applicantur.

De parentibus non orthodoxis habentibus, vel non habentibus liberos orthodoxos.

19. Idem A. Juliano P. P.

COgnovimus multos esse orthodoxos liberos, quibus nec pater, nec mater orthodoxæ sunt religionis. Et ideo sancimus: ut non tantum in casu, ubi alter [non] . thodoxæ religionis est; sed etiam in his casibus, in q. bus uterque parens alienæ sectæ sit, id est, pater et n. ter: hi tantummodo liberi ad eorum successionem, s ex (9) testamento (10), sive ab intestato vocentur, et (nationes, seu aliæ liberalitates his accedere possint, qui (1 orthodoxorum venerabili sunt nomine decorati: cæteris beris eorum, qui non Dei omnipotentis amorem, sed | ternam, vel maternam impiam affectionem secuti sun ab omni (12) beneficio (13) repellendis. ÷ Liberis aut orthodoxis non existentibus, ad (14) agnationem, vel (gnationem eorum (orthodoxos tamen) easdem res, successiones pervenire. † Quod si [nec] agnatio vel (gnatio recta inveniatur; tunc easdem res fisci (15) nos juribus vindicari.

§. 1. Sed ne videamur morientibus quidem genitorib liberis providere; viventibus autem nullam inferre pro dentiam (quod enim ex facto nobis cognitum est) nec sitatem (16) imponimus talibus genitoribus orthodoxos li ros secundum vim (17) patrimonii alere; et omnia eis pr stare, quæ ad quotidianæ vitæ conversationem sufficiant sed (18) et dotes (19) pro filiabus et neptibus dare, et (2 ante nuptias donationes pro filiis, vel nepotibus persc bere, in omni casu secundum (21) vires patrimonii l jusmodi liberalitatibus æstimandis: ne propter divini an ris electionem, paterna, vel materna sint liberi provis ne defraudati. ÷ Omnibus videlicet, quæ nostræ con tutiones de pœnis Paganorum (22), et Manichæorum (2 et Borboritarum (24), et Samaritarum, Montanistarur et Tascodrogitarum, et Ophitarum, cæterorumque hæ ticorum jam constituerunt, ex hac nostra lege confirma dis, et in perpetuum valituris. Dat. *Const.* 10. K Decembr. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530

In AUTHENT. Ut cum de app. cog. §. generalem. collat. tit. 16. al. tit. 11. seu Novell. 115. cap. 3. §. 14.

IDem est (25) de Nestorianis et Acephalis (26) quia si quis ex his liberos habet ecclesiæ sanc communicantes, his solis ex testamento vel ab intes to hereditatem transmittere potest. Si vero permi.

(1) Interpretatio Contii.

(2) *l.* 17. *supr. h. t.* adde *d. c.* 2.

(3) De quibus lex 5. *supr. h. t.* Epiphan. 2. *tom.* 1. *hæres.* 48. *c. quidam. caus.* 24. *q.* 3. §. *Montani.* Tertull. *in lib. de jejunio adversus Psychicos in pr. et in libro adversus Praxeam.*

(4) Qui et Tascodrogitæ. *l.* 5. *in pr. supr. h. t. l.* 19. *in fin. infr. h. t.*

(5) *l. 5. vers. cunctis. supr. h. t. l.* 19. *in fin. infr. eod. d. q.* 3. *can. quidam.* §. *Ophitæ.* de quibus vid. Tert. *in l. de præsc. circa fin.* Augustinum *de hæres. ad Quod vult deum*: Epiph. 1. *tom.* 3. *hær.* 37.

(6) *l.* 20. *in pr. Supr. tit. prox.*

(7) *Nov.* 144. *c.* 1.

(8) V. *l.* 12. *in fin. supr. h. t.*

(9) Testamentum inter liberos orthodoxos hæreticus pater facere potest.

(10) Hæretici non succedant patri ab intestato, vel ex testamento.

(11) Patri hæretico soli liberi Christiani succedunt. *l.* 15. *l.* 18. §. 1. *supr. h. t.*

(12) Inter vivos vel ultimo: ita ut ex testamento vel ab intestato non succedant.

(13) Etiam dotis.

(14) Liberis non orthodoxis, hæreticis, agnati orthodoxi in successione ab intestato adquirenda præferuntur: et post agnatos fiscus.

(15) Secus si defunctus foret clericus, *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 14. *vers. si vero liberi.* vide Gudelin. *de jure noviss. lib.* 2. *cap.* 17. sed neque hæc locum habent in locis, quibus quilibet sectarii tolerantur, ut in Gallia, Germania aliisque locis. *Ans.* Adde Gr neweg. *hic.* S. L.

(16) Hæretici parentes liberos orthodoxos coguntur alere.

(17) Expensæ ad instar patrimonii semper redigendæ.

(18) Argumentum ab alimentis ad dotem observa.

(19) Quarum causa semper favorabilis.

(20) Tales enim donationes exæquatæ dotibus.

(21) Dotes pro ratione patrimonii paterni, filiabus constituen *l.* 60. *ff. de jur. dot.*

(22) De quibus dicam *infr. de paganis seu sacrific.*

(23) De his omnibus dixi *supr. ad l.* 5. *et l.* 18.

(24) De Borboritis adde *l.* 5. *supr. h. t.* ubi dixi, *et l.* 21. *infr. h*

(25) Ex hac Authentica illud colligitur. Restitutum ad bona alium alienata, non per hoc recuperare fructus: qua de re s utili et quotidie in quæstionem incidente vide Jasonem *ad l.* G *lus.* §. *et quid si tantum. num.* 64. *et seq. ff. de liber. et posthu* Decium *ad Reg. in conditione.* §. 1. *num.* 2. *de Reg. jur.* F tun. Garziam *ad d. l. Gallus.* §. *et quid si tantum. num.* 2 rursus Jasonem *ad l. fin. ff. de Constit. Princ. n.* 17. Jo. Cr *cons.* 127. *num.* 9. Mod.

(26) Qui et Acephalitæ. *c. quidam. caus.* 24. *quæst.* 3. *Acephalitæ.* v. Rusticum Diaconum *advers. Acephalos.* Iidem veritæ et Julianistæ (a Juliano, et Contobabditæ et Angelit ut ait Damascenus. Acephali dicti, quod nullos haberent epis pos, nullos presbyteros, nullos conventus. 18. Nicephor. 45. *et l.* 17. *c.* 7. 8. et sic sine capite.

sunt, portio infidelium interim resideat penes orthodoxos: ipsis, si conversi fuerint, restituenda quidem, sed absque ratione fructuum et administrationis. Permanebit autem apud orthodoxos, si ipsi perseverent in nequitia. Si autem omnes liberi perversi sint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non inventis, si clericus fuerit, ab ecclesia intra annum admittatur: quo transacto si non fuerit clericus, succedat fiscus.

De pœnis hæreticorum. 1. *De suspectis.*

In Authent. De statut. et consuetud. §. Gazaros. coll. 10. constit. fin. p. 744.

GAzaros (1), Patarenos (2), Leonistas, Speronistas (3), Arnoldistas (4), Circumcisos, et omnes hæreticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus: censentes, ut omnia bona talium confiscentur, nec ad eos ulterius revertantur: ita quod filii (5) eorum ad successionem eorum pervenire non possint, cum longe gravius sit, æternam, quam temporalem offendere majestatem.

§. 1. Qui autem inventi fuerint sola suspicione notabiles: nisi ad mandatum Ecclesiæ juxta considerationem suspicionis, qualitatemque personæ, propriam innocentiam cougrua purgatione monstraverint: tanquam infames et banniti (6) ab omnibus habeantur: ita quod si sic per annum permanserint, ex tunc omnes tanquam hæreticos condemnamus.

De his, quæ interdicuntur hæreticis.

20. Const. Græcæ epitome ex ead. collectione.

HÆretici (7) communicantes, aut synaxes (8), aut baptismata facientes puniuntur, ut qui leges transgrediuntur: et qui domos (9) ipsis ad hoc præbent jam ancitis pœnis subjiciuntur.

§. 1. Soli orthodoxi intra sacra septa habentes ergasteria utantur privilegiis, non item hæretici, qui nec intra sacra septa negotiantur, ne divina audiant mysteria.

§. 2. Montanistæ (10) vero neque commorantur cum his, qui ex his orthodoxi facti sunt: et qui dicuntur ex ipsis episcopi, aut clerici, expelluntur urbe Constantinopolitaua.

§. 3. Vetantur (11) mercari mancipia, neque erogationes percipiunt, qui ex his egentes sunt, eas quæ dicuntur honoraria ex judiciis, vel Ecclesiis: et qui tribuit eis irrationabilem præfecturam, decem libris multatur, et decem quoque libris Præsides ex negligentia, et Comes privatarum, et Officium eorum.

De testimoniis. De hæreticis, quibus omnibus legitima conversatio interdicitur.

21. Idem A. Joanni P. P.

QUoniam multi judices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt, nostro indigentes oraculo, ut eis reseretur quid de testibus (12) hæreticis statuendum sit, utrumne accipiantur eorum testimonia, an respuantur, sancimus, contra (13) orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam qui Judaicam (14) superstitionem colunt, esse in testimonia communionem: sive utraque pars orthodoxa sit, sive altera. Inter (15) se autem hæreticis, vel Judæis, ubi litigandum existimaverint, concedimus fœdus permixtum, et dignos litigatoribus etiam testes introducere: exceptis scil. his, quos vel Manichaicus furor, (cujus partem et Borboritas (16) esse manifestum est) vel Pagana superstitio detinet: Samaritis nihilominus, et qui illis non (17) absimiles sunt, Montanistis, et Tascodrogitis (18) et Ophitis; quibus pro reatus similitudine omnis legitimus (19) actus interdictus est. Sed his quidem, id est, Manichæis, Borboritis, et Paganis, necnon Samaritis, et Montanistis, et Tascodrogitis, et Ophitis omne testimonium, sicut et alias legitimas conversationes sancimus esse interdictum. Aliis vero hæreticis tantummodo judicialia (20) testimonia contra orthodoxos, secundum quod constitutum est, volumus esse inhibita. Cæterum testamentaria testimonia eorum, et (21) quæ in ultimis elogiis, vel in contractibus consistunt, propter (22) utilitatem necessarii usus eis sine ulla distinctione permittimus, ne probationum facultas angustetur. Dat. 5. Kal. Aug. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 532.

De testamentis militum.

22. Idem A. Joanni P. P.

DIvinam nostram sanctionem, per quam jussimus neminem errore constrictum hæreticorum, hereditatem (23), vel legatum, vel fideicommissum accipere,

(1) Quos Gregorius Catharos appellat, c. *excommunicamus* 15. *extr. de hæret.* et recte τὸ ϑ in ζ mutato, ut et D. mutatur in Z. Ziabulus pro diabolus.

(2) Patharenos, *d. c.* 15. Alii, Patharinos: alii Patrinos: *d. excommunicamus.* ita legitur: Catharos, Patarenos, pauperes de Lugduno, Passaginos, Tossepinos, Arnaldistas, Speronistas.

(3) *d. c.* 15.

(4) Arnaldistas, *d. c.* 15. ab Arnaldo Sigonius 11. *regni Itali*, Bernard. 2. *epist.* 195. Sabellicus 9. *ennead.* 9.

(5) Etiam catholici. v. quæ dixi *ad Novell.* 115. *c.* 3. §. 14. ...larum 5. *sent.* §. *hæresis. vers. Et scias.*

(6) Banniti, exules.

(7) Interpretatio Contii.

(8) *l.* 14. *Supr. h. t.*

(9) *l.* 15. *supr. de episc. et cler.*

(10) In quorum etiam errorem Tertullianus incidit, v. Vincentium Lyrinensem *adversus prophanas novationes.*

(11) *Nov.* 144. *c.* 2. *vers. porro nullus.*

(12) Vid. *Nov.* 45. *c.* 1. *Synops. Basil.* 21. *tit.* 1. *c.* 43. 3. Harmenop. 6.

(13) Contra orthodoxos, hæreticus aut Judæus testis esse non potest; excipe casus infra enumeratos.

(14) Vid. *l.* 3. *in fin. ff. de decur.* Goth. Qui apud quos testari possint ut plenius intelligas, adi præter Gothofredum hic Felinum *ad capit. Judæi. de testibus.* Afflictum *decis.* 214. Cravet. *consil.* 73. *num.* 18. Mars. *sing.* 41. *Judæus.* Alber. *in tracta. de testibus* 1. *part. sub rubr. Quando testes repelluntur ratione criminis. num.* 5. Nat. Asten. *cons.* 394. *num.* 16. Mod.

(15) Hæreticus (excipe hic enumeratos) hæretico testis esse potest.

(16) Vid. *l.* 5. *l.* 19. *in fin. supr. h. t.* Græcis βορβοριτ..., 11. *Ecl.* 1. *cap.* 43.

(17) Samaritæ non absimiles paganis. Vide *Novell.* 129.

(18) Qui et ἀσκοδρογῖται, *d. c.* 43.

(19) An hic agitur de iis actibus legitimis, quorum fit mentio in *l.* 77. *ff. de reg. juris.* Hotomanus putat 32. *Illust. fol.* 219. Cujacius negat, 15. *obs.* 16. hisce vocabulis intelligit conversationem forensem.

(20) Hæreticus adversus orthodoxum judicio testis esse non potest. *Goth.* Potest igitur in testamentis et contractibus rite testis adhiberi. unde nota mihi, facilius aliquem adhiberi in testamentarium testem, quam in Judicialem. *Mod.*

(21) Orthodoxo hæreticus testis esse potest testamentarius, et in contractibus. vid. Oldend. *c.* 4. *de testib. n.* 17.

(22) Χάριν τῶν ἀποδείξεων, quo amplior sit probationum facultas. *Synops. d. l.* Vid. *l.* 5. *et* 19. *supr. h. t.* v. *l.* 1. *ff. de testib.*

(23) Hæreticus incapax est hereditatis, legati et fideicommissi, et consequenter donationis causa mortis, de quibus vide Cujacium *consult.* 32.

etiam in ultimis (1) militum voluntatibus locum habere præcipimus, sive communi jure, sive militari testentur. Dat. Kal. Septemb. post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. ann. secundo [Imperii JUSTINIANI] 532.

TIT. VI.

NE (2) SANCTUM BAPTISMA ITERETUR.

Imppp. VALENT. (3) VALENS et GRAT. AAA.

ad Flavianum vicarium Africæ.

ANtistitem (4), qui (5) sanctitatem baptismatis illicita usurpatione geminaverit (6), sacerdotio indignum esse censemus. † Eorum (7) enim condemnamus errorem, qui Apostolorum præcepta calcantes, Christiani nominis sacramenta sortitos, alio rursus baptismate non purificant, sed incestant (8), lavacri nomine polluentes. Dat. 16. Kal. Nov. *Constant.* GRATIANO A. IIII. et MEROBAUDE CONSS. 377.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI (9) quis rebaptizare quempiam de ministris catholicæ sectæ fuerit detectus, una cum eo, qui piaculare crimen commisit, (si tamen criminis per ætatem capax sit) et hic cui persuasum sit (10), ultimo supplicio percellatur. Dat. 12. Kal. Aprilis, *Constant.* LUCIO V. C. CONS. 413.

3. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P.

NUlli (11) hæreticorum (12) danda licentia est, vel ingenuos, vel servos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati mysteriis ad suum rursus baptisma deducendi, necnon illos, quos emerint, vel qualitercunque habuerint, necdum suæ superstitioni conjunctos, prohibendi catholicæ sequi religionem ecclesiæ. Quod qui fecerint, vel, cum sit ingenuus, in se fieri passus sit; vel factum non detulerit, exilio, ac decem librarum auri multa damnabitur: testamenti (13) et donationis faciendæ utrisque deneganda licentia. Quæ omnia ita custodiri decernimus, ut nulli judicum liceat delatum ad se crimen minori, aut nulli coercitioni mandare: nisi ipse idem pati velit, quod aliis dissimulando concesserit. Dat. 3. Kal. Jun. *Constantinopoli*, FELICE, et TAURO CONSS. 428.

TIT VII.

DE APOSTATIS (14).

De publicatione bonorum.

1. Impp. CONSTANT. et JULIAN. CC. ad Thalassium P. P.

SI (15) quis lege venerabili constitutus, et ex Christiano Judæus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cum accusatio fuerit approbata, facultates ejusdem dominio fisci (16) jubemus vindicari. Dat. 5. Non. Jul. *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. et JULIAN. Cæs. II. CONSS. 357

De accusatione defuncti.

2. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Kypatium P P.

SI (17) quis defunctum (18) violatæ (19), atque desertæ Christianæ religionis accusat, eumque vel ad sacrilegia templorum, vel ad ritus Judaicos transisse contendit, eaque gratia testari (20) minime potuisse confirmat: intra (21) juge (22) quinquennium, quod [de] inofficiosis constitutum est, proprias exigat actiones, futurique judicii hujuscemodi sortiatur exordium. Dat. XII. Kal. Jun *Patavi*, MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

De testimonio, testamenti factione, successione, restitutione, pœnitentia.

3. Imppp. THEOD. VALENT. et ARCAD. Flaviano P. P.

HI (23), qui sanctam fidem prodiderunt (24), et sanctum (25) baptisma hæretica superstitione profanarunt, a consortio omnium segregati sint, a testimonii alieni, testamenti (ut ante jam sancimus) non habean

(1) Vid. *l.* 5. *infr. de testam. milit.*
(2) *L.* 16. *C. Theod. tit.* 6. Baptisma iterari non debet.
(3) Reponendum *Valens*, *Gratianus et Valentinianus*.
(4) *l.* 1. *C. Th. h. t. quæ est ad Julianum proconsulem Africæ*: atqui episcopi jubentur deponi, nisi pollutum ab hæreticis rebaptizarint? *can. episcopum.* 45. *in canonibus Apost.* Pollutum intellige non baptizatum in Trinitate. Idem dicendum, si dubitatur de aliquo, sit baptizatus necne. Nam in dubio non præsumitur baptizatus. v. *Alciat.* 2. *præsumpt.* 4. *cap. de quibus* 2. *extra. de baptismo.*
(5) Odio contrariæ religionis id fiebat a quibusdam, *c. ult. extr. de baptismo.*
(6) Jam lotum non revocamus ad fontem: absit ut iteremus quod semel est: aut duplicemus quod unum est. Optat. *de Donat.* nec in ipsis hæreticis baptisma commune rescinditur. August. *de hæres.* In modum semel nati hominis, baptisma semel conceditur a Deo. *l.* 58. *C. Th. de hæret.*
(7) *l.* 4. *C. Theod. h. t.*
(8) Qui rebaptizat, id aufert, quod geminat, *l.* 5. *C. Theod. de hæret.* Secundus baptismus non est purificatio, sed incestus.
(9) *Pars legis* 6. *C. Theod. h. t.*
(10) In hoc casu scil. alias pecuniariter, *l. ult. infr. h. t.*
(11) Pars ultima *l.* 65. *C. Theod. de hæreticis*: *Synops. Basil. tit.* 1. *c.* 1. περὶ αἱρετικῶν.
(12) Et merito, quod enim Christiano non licet, *l.* 1. *supr. h. t.* id multo minus hæretico permittitur.
(13) Anabaptistæ testamenti faciendi aut inter vivos donandi jus non habent. An idem in reliquis hæreticis? vid. *l.* 21. *in fin. supr. de hæreticis.*

(14) 16. *C. Th.* 7. 2. *Synopsis Basil.* 60. *tit.* 54. 6. Harm. 11 qui sunt, v. *l.* 4. *infr. h. t.*
(15) *l.* 7. *C. Theod.* de Judæis, Cœlicolis et Samaritanis, *lib.* 16 Qui ex Christiano factus erit Judæus δημευέσθω, proscribitor, se bona ejus publicantor. *Synopsis Basilic.* 60. *tit.* 54. *c.* 20. 6 Harm. 11. §. 1.
(16) Apostatæ bona confiscantur. *Salic.*
(17) Pars ultima *l.* 3. *C. Th. de apostatis.*
(18) Mortuus desertæ religionis accusari potest, *l.* 4. §. 4. *supr de hæret.* Quod ad instantiam, id est, petitionem Regis Franciæ factum fuisse adversus Bonifacium Papam refert Clarus 5. *sent.* § *hæresi. vers. item de crimine.*
(19) Crimen violatæ aut desertæ religionis.
(20) Apostatæ non licet testari.
(21) Post quinquennium de religione defuncti non est quærendum Adde et similes casus, *l.* 5. *infr. ad l. Juliam de adult.* *l.* 17 §. 6. *ff.* *et l.* 5. *infr. de injur.* *l.* 7. *ff. ad L. Juliam peculatu* et Titulum *ff. ne de statu defunct. post quinquen.* Suetonius in *Vespas.* vetuit inter cætera quæri de cujusquam defunctorum statu ultra certos annos.
(22) Id est, continuum, ut in *l.* 22. *infr. ad senat. Vellejan* *l.* 1. *infr. si quacunque prædit. potest. in med.* S. L.
(23) *l.* 4. *C. Theod. h. t.* 5. Harm. 11. §. 2.
(24) Οἱ ἀποστάντες. *d.* §. 5.
(25) Ο προδιδοὺς ἅγιον βάπτισμα etc. Qui sanctum baptisma prodidit, testimonium non dicit, nec testamentum facit, nec alii succedit. Nam esse apostatam intelligitur. *Synops. Basil.* 60. *tit* 54. *cap.* 21. *et* 22.

factionem : nulli in hereditate (1) succedant, a nemine scribantur heredes (2). Quos etiam præciperemus procul abjici, ac longius amandari, nisi (3) pœnæ visum fuisset esse majoris, versari inter homines, et hominum carere suffragiis. † Sed nec unquam in statum pristinum revertantur : nec flagitium horum obliterabitur pœnitentia (4) : neque umbra aliqua exquisitæ defensionis, aut muniminis obducetur : quoniam quidem eos (5), qui fidem, quam Deo dedicaverant, polluerunt, et prodentes divinum mysterium in profana migraverunt; tueri ea quæ sunt commentitia et concinnata, non possunt. Lapsis etenim et errantibus subvenitur : perditis vero, hoc est sanctum baptisma profanantibus, nullo remedio pœnitentiæ, (quæ solet aliis criminibus adesse) succurritur (6). Dat. 5. Id. Maji, *Concordiæ*, TATIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

De præscriptione temporis. De testamentis, donationibus, venditionibus.

4. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Basso P. P.

APostatarum (7) sacrilegum nomen, singulorum vox continua accusatione incesset, et nullis (8) finita temporibus hujuscemodi criminis arceatur indago. Quibus quamvis præterita interdicta sufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne (9), postquam a fide deviaverint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem. Sed nec venditionis specie (10) facere legi fraudem sinantur, totumque ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur. † In tantum autem contra hujuscemodi sacrilegia perpetuari volumus actionem; ut universis ab intestato venientibus, etiam (11) post mortem peccantis, absolutam vocem insimulationis congruæ non negemus. Nec id patiemur obstare, si nihil in contestatione prophano dicatur vivente productum. † Sed ne hujus interpretatio (12) criminis latius in incerto vagetur errore : eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine *Christianitatis* induti, sacrificia (13) sacrilega vel fecerint, vel facienda mandaverint : quorum etiam post mortem comprobata perfidia, hac ratione plectenda est, ut donationibus testamentisque rescissis, hi quibus hoc deferret legitima successio, hujusmodi personarum hereditate potiantur. Dat. 7. Idib. April. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. A. et VALENTINIANO A. II. CONSS. 426.

De eo, qui alium in nefandam sectam ritumve transduxit.

5. Iidem AA. Florentio P. P.

EUm (14) qui servum sive ingenuum invitum (15), seu suasione plectenda, ex cultu Christianæ religionis in nefandam sectam (16) ritumve transduxerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum esse censemus. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOSIO XV. (17) et VALENTINIANO IV. AA. CONSS. 435.

De clericis, vel monachis Apollinaristis, vel Eutychianis.

6. Impp. VALENT. et MARTIAN. AA. Palladio P. P.

EOs (18), qui catholicarum ecclesiarum clerici, vel orthodoxæ fidei monachi (19), relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris, vel Eutychetis hæresim, et dogmata abominanda secuti fuerint; omnibus pœnis, quæ prioribus legibus adversus hæreticos constitutæ sunt, jubemus teneri, et extra ipsum quoque Romani imperii solum repelli, sicut de Manichæis præcedentium legum statuta sanxerunt. Dat. Kal. Aug. VALENTINIANO A. VII. et AVIANO CONSS. 450.

TIT. VIII.

NEMINI (20) LICERE (21) SIGNUM (22) SALVATORIS CHRISTI, HUMI, VEL IN SILICE, VEL IN MARMORE, AUT INSCULPERE, AUT PINGERE.

1. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. Eudoxio P. P.

CUm sit nobis cura diligens per omnia superni Numinis religionem tueri : signum Salvatoris Christi nemini licere vel in solo, vel in silice vel in marmoribus humi (23) positis insculpere, vel pingere : sed quodcunque reperitur tolli, gravissima pœna multando eo, qui contrarium statutis nostris tentaverit, specialiter imperamus. Dat. 12. Kal. Jun. HIERIO et ARDABURIO CONSS. 427.

(1) *Sub.* ab intestato, 6. Harmen. 12. §. 5. Testamenti factionem activam, vel passivam non habent.

(2) Vel legatum, aut mortis causa donationem accipiant. Cujac. *consult.* 32.

(3) Pœnæ summum genus, versari inter homines et eorum suffragiis; id est, commerciis carere.

(4) Alii : *nec flagitium morum obliterabitur.* quo pacto habet Cod. Theod. ut lubet : dum memineris hanc partem non esse positam in Basilicis : sed ut duriorem et inhumaniorem omissam, qua de re vide Theodoretum *in Nomocanone.* Mod. Pœnitentibus aliàs parcitur, *l.* 4. §. 6. *supr. de hær.* *l.* 4. *l.* 41. *C. Theod.* *h. t.* *l.* 8. *circa fin. supr. de summa Trinitate.* præterquam Apostatæ, *ut hic.*

(5) Hoc innuit, Qui fidem prodidit, tueri commentitia non potest : sed quo tandem sensu ? sic restitue, eos qui f. q. D. d. p. et p. d. m. i. p. m. tueri non possumus.

(6) Fidem hæretico datam non servare, num licet ? Clarus negat ei servandam a privato, 5. *sent.* §. *hæresis. vers. præterea.* quod certe durum : est enim grave fidem fallere. *l.* 1. *in pr. ff. de pecun. const.* Clarus *ibid. et in vers. ulterius.* negat contumaci præstari patronum, aut procuratorem.

(7) *l.* 7. *C. Th. de apost.*

(8) Quamdiu vivunt. *l.* 2. *supr. h. t.* adde alios casus, *l.* 12. *l.* 19. *in fin. ff. ad leg. Cornel. de falsis.* *l.* 13. *ff. de SC. Silaniano.* *l. ult. ff. ad l. Pompeiam de parricid.*

(9) 50. *Eclog.* 54. c. 23.

(10) Venditionis species est, venditio εἰκονικῶς εἰς ἀπάτην τοῦ νόμου contracta *d.* c. 23. v. *l.* 6. *ff. de reg. juris.*

(11) Intra quinquennium tamen. *l.* 2. *supr. h. t.*

(12) Apostatæ definitionem observa. Adde *l.* 60. *Eclog.* 54. *et* 6. Harm. 11. Iidem dicuntur Margaritæ. Cujac. *hic.*

(13) Harm. *d. loco.*

(14) Pars Novellæ Theodosii de Judæis, Samaritanis, hæreticis et paganis, 3. §. *his adjicimus.* videtur etiam hæc lex interpolata ex *l.* 18. *in fin. infr. de Judæis.*

(15) Pœnam cogentis Christianum ad apostasiam faciendam observa.

(16) De Judæo mentem Christianam corrumpente adde 6. Harm. 11. §. 3.

(17) 17. COS. et qui fuerit nuntiatus : in Novellis Theodosii. Recte. id est, a 439.

(18) Novella Martiani, quæ extat in actis concilii Chalcedonensis.

(19) Pœnam clerici et monachi in hæresim prolapsi, nota.

(20) Hic titulus non observatur in Gallia. *Autor legum in Gallia abrogatarum.*

(21) Vide Peckium *in præfat. libri de sacrosanct. et Cathol. eccles. reparand. num.* 5. Waltherum *l.* 2. *Miscell. et textum in c. si canonici. ext. de offic. ordin.* *l.* 6. Mod.

(22) Σταυρὸν τίμιον 1. *Eclog.* 1. c. 15. venerabilem crucem, *l.* 26. *Supr. de episc. et cleric.* Cur signum dicitur ? dicam *ad Novell. Leonis* 72.

(23) V. c. 73. *Synodi in Trullo.* Paulam Diaconum *in Tiberio.*

TIT. IX.
DE JUDÆIS (1), ET COELICOLIS (2).

De legatis.

1. Imp. ANTONIN. A. Claudio Triphonino.

QUod Cornelia Salvia Universitati (3) Judæorum, qui in Antiochiensium civitate constituti sunt, legavit (4), peti non potest. Dat. Prid. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De festivitatibus.

2. Græcæ constitutionis epitome ex eadem collectione, et Nomocan. tit. 7. cap. 4. et Eustathio de temporibus.

IN festivitatibus aut Sabbatis suis Judæi corporalia (5) munera non obeunt, neque quicquam faciunt, neque propter publicam privatamque causam in jus vocantur, aut ipsi Christianos in jus vocant.

De his, qui conversos ad Christianismum injuria afficiunt.

3. Imp. CONSTANT. A. ad Euagrium P. P.

JUdæis (6), [et Cœlicolis,] et Majoribus (7) eorum, et Patriarchis volumus intimari, quod, si quis post hanc legem, aliquem, qui eorum feralem (8) fugerit sectam, et ad Dei cultum respexerit, saxis (9), aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognovimus) ausus fuerit attentare, mox flammis (10) dandus est, e cum omnibus suis participibus concremandus. Dat. 15. Kal. Nov. *Murgillo*, CONSTANTINO A. IV. et LICINIO IV CONSS. 315.

De militibus velut hospitii merito irruentibus in synagogam Judaicam.

4. Impp. VALENT. et VALENS AA. Remigio magistro offic.

IN synagogam (11) Judaicæ legis, velut hospitii (12) merito, irruentes milites jubeas emigrare: quos privatorum domus, non religiosarum loca habitationum merito convenit attingere. Dat. Prid. Non. Martias (13) VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

De muneribus.

5. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS et THEOD. AAA. Hypatio P. P.

JUssio (14), qua sibi Judaicæ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas (15), rescindatur. Dat. 18. Kal. Maji, *Mediolani* MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

De nuptiis.

6. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

NE (16) quis Christianam mulierem (17) in (18) matrimonium (19) Judæus accipiat: neque Judææ Christia

(1) *Synops. Basil.* 1. *tit.* 1. *c.* 11. 16. *C. Theod.* 8. Adde *Novell.* 137. περὶ ἑβραίων. Adde 5. *Decret.* 6. *et* 5. *Clem.* 2. *et* 5. *Extr.* 2. *de Judæis et Saracenis*: *et Extrav. Joannis.* 22. *tit.* 8. *de Judæis et Saracenis.* hic titulus abrogatus *Nov. Leonis* 55.

(2) De Cœlicolis vid. *l.* 12. *infr. h. t.*

(3) Vid. Cujac. *obs.* 30.

(4) Judæorum universitati legari non potest. *Goth.* Quia collegium est illicitum *l.* 20. *ff. de reb. dub.* Ans.

(5) Judæis erant hierei, archisynagogi et patres synagogarum, presbyteri, patriarchæ, apostoli ad exigendum aurum, *l.* 1. *l.* 2. didascali, *l. Hiereos.* 4. *l.* 14. *l.* 23. *C. Theod. de Judæis.* ἔξαρχοι, et proceres, *l.* 9. *Infr. h. t.* primates, *l.* 17. *Infr. h. t.*

(6) Pars prior *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(7) Cœlicolis erant majores et Patriarchæ. vid. quæ notavi *ad l.* 12. *infr. h. t.*

(8) Feralis secta ignis supplicio digna. v. *l.* 6. *in fin. Infr. de maleficis et mathem.*

(9) 16. *C. Th.* 8. c. 5. 1. *Synopsis Basilicon* 1. *cap.* 11. *ex lib.* 54. *cap.* 19.

(10) De pœna Judæi in neophytum seditionem moventis. Hic tamen notandum, neophytum non liberari Christianismi professione a delictis anterioribus. Vide Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 51. *vers. ult. quæro. l.* 2. *C. Theod. de metatis.*

(11) Synagogæ Judæorum immunes ab hospitatura.

(12) Adde quædam ex *l.* 21. *in fin. Infr. de operibus public.* His addenda lex Francica 1. c. 144. qua cautum fuit, ut nullus presbyter annonam, vel fœnum in ecclesiam mittat, adde *Nov. Theod.* 2.

(13) Maji. *C. Theod.*

(14) *l.* 99. *C. Theod. de decur. lib.* 12.

(15) *l.* 10. *infr. h. t.* Judæi non sunt a curiæ muneribus immunes. Hinc collige sectam Judæorum non prohiberi. Circumcisio eis permittitur, *l.* 11. *ff. ad l. Corn. de sicar. Eclog.* 1. c. 11. *ex lib.* 60. *tit.* 39. *c.* 11. decuriones fieri possunt, *l.* 3. *in fin. ff. de decur.* munera civilia obire coguntur. *l.* 15. §. 6. *ff. de excus. tut.* Cives Romani sunt.

(16) *l.* 2. *C. Theod. de nuptiis. l.* 3. *l.* 4. *C. Theod. ad leg. Jul. de adult. lib.* 9.

(17) Etiam si publica et vulgaris sit mulier. vid. Covar. *in epitom.* 4. *decret.* 2. *part.* 6. §. 11. *num.* 3. Gomez. *in c. mulieres*, *num.* 12. *de Judæis in* 6.

(18) Judæus neque Christianam ducere: nec Christiana Judæo nubere legitime potest, quin adulterii vicem id crimen obtinet, *infr. h. t.* Eadem prohibitio locum habet in aliis etiam sectis; ut sic catholici cum impiis connubium non habeant. *Genes.* 6. *vers.* 2. *Exod.* 34. *v.* 15. 16. *Deut.* 7. *v.* 2. 3. 4. *Judic.* 3. *v.* 6. 1. *Reg.* 3. *v.* 1. *et cap.* 11. *v.* 2. *Ezræ* 9. *v.* 1. 2. *et c.* 10. *v.* 2. 18. *Nehem.* 10. *v.* 30. *et c.* 13. *v.* 23. 24. 25. 26. 27. 2. *Cor.* 6 *v.* 14. 15. 16. Goth. Adde *l.* 16. *Supr. de Episcopal. aud. pen. in fin. infr. de Sponsal. Pr. Instit. de Nupt. l.* 17. *ff. de statu homin.* Mozz. *de Contrahend. matrim. n.* 25. Treutler. *de Spons. th.* 1. *litt.* g Ans. In hanc legem vide etiam Alciat. 2. *Parerg. c.* 22. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 290. Covarruv. *in epit. ad lib. decret.* 2. *part. cap.* 6. §. 11. *num.* 3. Boër. *decis.* 316 *num.* 5. S. L. 28. *quæst.* 1. *can. cave.* 15. *can. non oportet.* 16 vid. *Concilium Laodicenum*, c. 31. *Chalcedonense c.* 14. *et Carthaginense c.* 21. Tertull. 2. *ad uxor.* Cyprian. 3. *ad Quirinum.* August. 1. *de adult. conjug.* Demus sponsalia contracta esse? etiam contracta rescindi debent, *l. pen. vers. Sin vero. infr. de sponsalib.* Demus non orthodoxos inter se matrimonium re ipsa contraxisse? utique constabit matrimonium; habent enim hæretici sua conjugia, ut et Turcæ et Ethnici. Demus alterum conjugatorum orthodoxum fieri? demus e contrario, unum ex duobus orthodoxis in hæresim labi? vetat Paulus fidelem ab infideli discedere: si tamen discedat, manere innuptum jubet. 1. *Corinth.* 7. *vers.* 10. 11. 12. Potest ergo fidelis sola thalami sive thori ratione separari *dicto vers.* 11. idque Gregorius IX. etiam voluit, *cap. ult. extr. de convers. conjugator.* Hinc constat, propter hæresim matrimonii vinculum non separari. vide *synodum Tridentinam*, *session. penultima.* Quod cum ita sit, abrogatur Canon 76. Synodi sextæ *Constantinopolitanæ* habitæ *in Trullo*, qui jubet hujusmodi matrimonium ἄκυρον ἡγεῖσθαι, καὶ ἀθέσμον διαλύεσθαι, id est, irritum fieri, atque illicitum dissolvi. Redeamus ad thori separationem Eane ultro fieri a fideli potest? An vero judicium Ecclesiæ requiritur? Urbanus negat requiri præcise, cogi tamen eo casu mulierem reverti ad virum pœnitentem: quæ alias invita non cogeretur, si judicio ecclesiæ divertisset, *c. de illa.* 6. *extr. de divortiis.* Jam demus orthodoxum cum infideli (nunc enim non loquor de Judæo, Saraceno, Pagano et similibus, sed hæretico) qui Christum invocat, scienter contraxisse, ac mox pœnitere velle num audietur? dicetur alibi.

(19) Etiam si illa sit meretrix, et corpore quæstum faciat. Didacus Covarruv. *in Epitom. ad* 4. *lib. Decret.* 2. *part. cap.* 6. §. 11 *num.* 3. contra Gomesium *ad cap. mulieres. num.* 12. *de judic in* 6. sed quid si alioqui rem cum Christiana habeat Judæus? quantum pœna plectendus erit? anne arbitraria, ut Oldradus voluisse videtur. *cons. ult.* ubi etiam dicit vidisse se hoc nomine cujusdam Judæi virilia publice suspensa, et exposita, an potius capitali, ut pluribus visum est? super hac quæstione vide plene Decium *ad l.* 1. *col.* 2. *num.* 20. *de ser. fugit.* Gand. *in tract. malefic. in Rubr. de raptu. num.* 7. Barbar. *cons.* 63. *lib.* 4. Bertac. *in verb Judæus.* Cornel. *cons.* 114. *lib.* 1. iterum Decium *ad cap.* 1 *n.* 17. *de constit.* Boërium *decis.* 316. Menochium *in tract. de arbitr. Jud. lib.* 2. *cent.* 3. *cas.* 290. *n.* 2. Mod.

s conjugium sortiatur. nam si quis aliquid hujusmodi miserit, adulterii (1) vicem commissi hujusmodi crien obtinebit: libertate in accusandum publicis quoque cibus relaxata. Dat. Prid. Idib. Mart. *Thessalonicæ*, IEOD. A. II. et CYNEGIO CONSS. 388.

Nuptiæ inter Christianos prohibitæ, etiam inter Judæos prohibentur ipsorum lege cessante.

7. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Infantio Comiti Orientis.

Emo Judæorum morem (2) suum in conjunctionibus retineat, nec juxta legem suam (3) nuptias sortia-, nec in diversa (4) sub uno tempore conjugia conve-t. Dat. 3. Kal. Jan. THEODOSIO A. III. et HABUN-VTIO CONSS. 393.

De judiciis et arbitris.

8. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano.

Udæi (5) communi Romano jure viventes (6), in his causis, quæ tam ad superstitionem eorum, quam ad um et leges ac jura pertinent, adeant solenni more juia, omnesque Romanis legibus conferant, et excipiant iones. † Si (7) qui vero ex his communi pactione ad ilitudinem arbitrorum apud Judæos (8) in civili dunat negotio putaverint litigandum; sortiri eorum judicium jure publico non vetentur. Eorum etiam sententias Judices exequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. Dat. 6. Non. Febr. HONOR. A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De pretio rerum venalium.

9. Iidem AA. ad Judæos.

NEmo (9) exterus (10) religionis Judæorum, Judæis pretia statuet, cum venalia proponunt: Justum (11) est enim sua cuique committere. Itaque Rectores provinciarum vobis nullum discussorem (12) aut moderatorem esse concedent. Quod si quis sumere sibi curam (præter vos, proceresque (13) vestros) audeat: eum velut aliena appetentem, supplicio coercere festinent. Dat. 4. Kal. Mart. *Const.* ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De curiæ obnoxiis.

10. Iidem AA. et THEODOSIUS A. Eutychiano P. P.

QUicunque (14) ex Judæis obnoxii curiæ (15) comprobantur, curiæ mancipentur. Dat. 3. Kal. Jan. THEOD. A. I. et RUMORIDIO CONSS. 403.

De solemnibus. De sancta cruce.

11. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

JUdæos (16) quosdam (17) festivitatis suæ solemnia (18) ad pœnæ quondam recordationem (19) incendere (20),

(1) Et ita capitale crimen erit. Quærit Alciatus 7. *Parerg.* 123. supplicio afficiendus sit, qui cum Judæa rem habuerit? notat em ut adulterum puniri, si animo contrahendi matrimonii: sin ius, extraordinaria pœna, qua de re vide alia quædam apud rum 5. *sententiar.* §. *fornic.* 5. *vers. cum Judæis.*

(2) Non omnem tamen, nam et apud eos vetitæ sunt nuptiæ inascendentes, et descendentes, sed et inter collaterales certis dibus: morem itaque intellige eum qui sequitur: possis et adc jus suscitandi seminis fratri mortuo, *Genes.* 39. *Deut.* 25. *v.* 5.

(3) Sed juxta leges communes, *Synopsis Basilicon* 1. *tit.* 1. *ex* 60. *tit.* 39. *ex cap.* 33. 34. 35.

(4) *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 5. 6. Harmen. 4. *cap.* *περὶ τῶν ...ντων δύο γυναῖκας*, *l.* 5. *infr. de donat. ante nupt.* Duæ sunt lygamiæ species. Prior, quoties duæ uno tempore habentur uxo-. Altera, quoties priore mortua, altera ducitur. De priore spehic agitur, de qua si quæras Jure divino num admitti debeat? spondeo, non admitti. At, inquies, nullibi prohibitam. Dices un dilectæ et exosæ uxoris, *Deut.* 21. *v.* 15. et plurium uxon, 2. *Sam.* 12. *vers.* 8. mentionem fieri: Patriarchis quoque eris testamenti plures uxores fuisse? *Genes.* 4. *vers.* 19. *et* . 22. *vers.* 24. *Judic.* 8. *vers.* 30. 1. *Chronic.* 3. *vers.* 9. 2. *ron.* 13. *vers.* 21. Polygamiam in ecclesia Christiana receptam, . 1. *Timoth.* 3. *vers.* 8. et ab Atheniensibus, 15. *Gell.* 20. lygamiam non repugnare necessariis ad salutem: usitata divortia s beneficio evitari: non inconveniens esse, ut uni capiti plura t membra? Respondeo. In rebus controversis ad initia recurrenm. *Matth.* 19. *v.* 8. ab initio ita non fuisse constat evidentissi-. Nota sunt enim hæc, Erunt duo in carne una, *Genes.* 2. s. 24. *Matth.* 19. *vers.* 9. *Luc.* 16. *vers.* 18. *Nov. Leonis* 30. *fin.* suam quisque uxorem et proprium quæque virum habeat. 1. r. 7. *vers.* 2. Quin si naturæ rationem quærimus, ipsa generanon perficitur, nisi ex duobus: si amorem conjugalem, solidus er duos tantum esse potest: nec sic erit individua vitæ conjun-, si utrique pluribus adhærere permissum est. Ad hæc, si spebimus id quod homo per se potest, unus pluribus non ita possufficere: si æquitatem, plures mariti uxori permittendi essent: liberorum et familiarum certitudinem, si parentibus honorem itum, tollendus maritorum aut uxorum ille numerus: si jurisidentes, et eos quidem vel Ethnicos in consilium adhibueris, lygamiam non probabunt. *l.* 1. *in fin. ff. de his qui notant.* si peratores, iidem Polygamiam vetuerunt, *ut hic*. *l.* 2. *Infr. de estis et inutil. l.* 18. *in pr. Infr. ad L. Jul. de adult. Nov.* 18. . 5. *vers. sicut enim quis legitimæ uxori conjunctus.* Constat tur, nec eandem duobus nuptam esse posse, nec eidem licere lem tempore duas uxores habere. §. 6. *Inst. de nupt. l.* 15. §. 4. *de manumiss. vindicta.* ut jam duæ Jacobi uxores, gregesve cubinarum Salomonis ad Christianos non pertineant. Quid quod rem habenti concubinam apud Romanos habere non licuit, *l.* c. *infr. de concubinis.* Paul. 2. *sent.* 20. §. *unic.* et quod magis mirere, unicam tantum concubinam, non plures. vid. Cujac. *ad Novell.* 18. *cap.* 5. *Nov.* 89. *cap.* 12. §. 5.

(5) *l.* 10. *C. Th. de Jurisdictione, et ubi quis conveniri debeat. lib.* 2. *tit.* 1. Judæi secumdum jura communia vivant et conveniantur. *Synops. Basil.* 1. *περὶ Ἰουδαίων c.* 36.

(6) Judæi ligantur legibus, constitutionibus et statutis loci. immunitasque concessa hominibus alicujus loci certi, extenditur etiam ad Judæos ibidem habitantes: ut et salvus conductus datus alicui cum sociis, pertinet etiam ad Judæos, qui in comitatu ejus sunt, habent enim Judæi; quæ sunt civium Romanorum. Felinus *cap.* 1. 10. *col. vers. fallit.* 5. *de constit.* Angelus *ad l. utimur. ff. de sepulchro violato.* Bald. *in l. Spadones.* §. *tam autem. de excus. tutor.* Alexand. *cons.* 75. *fol.* 1. *vers. Item hac parte adduco.* Paris. *late cons.* 2. *in pr. lib.* 4. Decius *in l. fugitivi. de ser. fugit.* Corn. *cons.* 114. *lib.* 1. Gosad. *consil.* 24. *col. penult.* Ferra. *caut.* 24. Rom. *consil.* 155. *ad finem.* Jason. *ad l.* 3. §. *in earum. num.* 10. *ff. de jurejur.* Afflict. *dec.* 151. iterum Decius *ad cap.* 1. *n.* 90. *extr. de probat.* Mod.

(7) Judæi, si pactione communi apud Judæos in negotio pecuniario, vel civili litigabant, valebit sententia, tanquam legitimi cognitoris et arbitri dati, eamque judices exequantur, *Synopsis Basil. d. c.* 36.

(8) Archisynagogi Judæorum, arbitri inter suos esse possunt. huc refer *l.* 7. *supr. de episc. aud.*

(9) *l.* 10. *C. Th. de Judæis lib.* 16.

(10) Puta Christianus idemque privatus officialis, *l. nemo.* 10. *C. Th. de Judæis.* 1. *Eclog.* 11. c. 37. At non præses. *in fin. Infr. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. de offic. præf. urb.*

(11) Suæ rei quisque justus est moderator et arbiter. *l.* 70. *ff. de rei vind. l.* 21. *Infr. mandati. l.* 9. *ff. rer. amot. l.* 2. *ff. si a parent. quis manumiss. l.* 13. §. *ult. ff. de injur. l. ult. ff. ad l. Jul. de annona. l.* 9. §. 3. *ff. de acquir. rerum dom.* §. 40. *Inst. de rerum. divis.* hinc colligunt, heredem prohiberi non posse a testatore, ne res proprias distrahat. vid. quæ notavi *ad l.* 55. *ff. de leg.* 1.

(12) Discussoris munus inter cætera fuit rebus venalibus pretia statuere.

(13) *ἐξάρχους* vocat autor Synopseos Basilic. 1. *tit.* 1. *περὶ Ἰουδαίων, cap.* 37.

(14) *l.* 165. *C. Th. de decurionib. lib.* 12.

(15) *l.* 5. *Supr. h. t.*

(16) *l.* 18. *C. Th. de Judæis, lib.* 16.

(17) Quosdam *l. Judæis C. Th. h. t.*

(18) Solenni Aman. ita legitur in *C. Th. l. Judæos titul. de Judæis.* de qua solennitate, vid. *hist. Esther*, c. 11. *vers.* 21. *et Joseph.* 11.

(19) Sumptæ scil. de Amano.

(20) Puto legendum, *incedere*, ut speciem quandam ambarvalium demonstret.

et sanctæ (1) crucis adsimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei sacrilega mente exurere, provinciarum Rectores prohibeant: neve locis suis fidei nostræ signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianæ legis (2) retineant: amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperaverint. Dat. 4. Kal. Jun. *Const.* Basso et Philippo Conss. 408.

De cœlicolis, et eorum ædificiis.

12. Iidem AA. Jovio P. P.

COelicolarum (3) nomen inauditum quodammodo novum crimen superstitionis vindicavit. Hi nisi ad Dei cultum venerationemque Christianam conversi fuerint, his legibus, quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoque noverint adstringendos. † Ædificia autem eorum, quæ nescio cujus novi dogmatis conventus habent, ecclesiis vindicentur. Certum (4) enim est, quidquid a fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium. Dat. Kalend. April. *Ravennæ*, Honor. viii. et Theod. iii. AA. Conss. 409.

De festivitatibus.

13. Iidem AA. Jovio P. P.

DIe (5) Sabbati ac reliquis sub tempore, quo Judæi cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid, aut ulla ex parte conveniri (6) debere præcipimus: ita (7) tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos convenire, ne Christiani forte ex interpellatione Judæorum ab officialibus, præfatis diebus aliquam sustineant molestiam: cum fiscalibus commodis, et litigiis privatorum constet reliquos dies posse sufficere. Dat. 8. Kal. A. *Ravennæ*, DD. NN. Honorio viii. et Theodo. iii. Aug. Conss. 409.

Ne Judæi lædantur, et ne insolescant.

14. Iidem AA. Philippo P. P. per Illyricum.

NUllus (8) tanquam Judæus, cum sit innocens (9), obteratur, nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat (10); non passim eorum Synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam sine ulla ratione lædantur: cum alioquin, etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen judiciorum vigor jurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem. Sed ut hoc personis Judæorum volumus esse provisum: ita illud quoque monendum esse censemus, ne Judæi forsitan insolescant, elatique sui securitate, quicquam præcipites in Christianam reverentiam ultionis admittant. Dat. 8. Idib. Aug. *Constantin.* Honorio ix. et Theod. v. AA. Conss. 412.

De judice competenti.

15. Iidem AA. Aureliano P. P.

SI (11) qua (12) inter Christianos et Judæos sit contentio, non a Senioribus Judæorum, sed ab Ordinariis (13) judicibus dirimatur. Dat. 13. Kal. Novemb. Honor. xii. (14) et Theod. viii. AA. Conss. 418.

De circumcisione.

16. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

JUdæi et bonorum (15) proscriptione, et perpetuo exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circumcidisse (16) eos, vel circumcidendum mandasse constiterit. Dat. prid. (17) Kalend. Februar. Theodos. xvii. et Festo Conss. 439.

De anniversario canone.

17. Impp. Theod. et Valent. AA. Joanni Comiti sacrarum largitionum.

JUdæorum (18) primates, qui in utriusque Palæstinæ synedriis (19) dominantur, vel in aliis provinciis degunt, periculo suo anniversarium canonem de synagogis omnibus, Palatinis compellentibus, exigant, ad eam formam, quam Patriarchæ quondam coronarii (20) auri nomine postulabant: et hoc, quod de Occidentalibus Patriarchis conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. Dat. 3. Kalend. Jun. *Constantinop.* Florentio et Dionysio Conss. 429.

(1) Sensus est, Judæi in memoriam crucifixi Amanis, annuatim crucem ligneam contumeliæ causa vicatim præferebant, eamque postea exurebant: inde quidam ex Judæis irridendæ passionis, et mortis Domini occasionem arripiebant.

(2) Invocatio enim divini nominis ab homine religionis alterius et sectæ diversæ videtur fieri in contemptum. vide Bart. *ad Rubric. 1. constit. de C. instit. num.* 1. 2. ubi infert, Et quando Judæus contra fecerit, a quo sit judice puniendus, secularine an ecclesiastico. Guid. Papæ *q.* 63. Felin. *ad cap. postulasti. num.* 4. *et sequen. ext. de jud.* Hipp. Rim. *inter consil. divers. ad caut. ult. volunt. consil.* 165. *vol.* 1. et præter hos Constantium Landum *prætermiss. cap.* 12. et Jacobum Cujacium *observ. lib.* 12. *cap.* 30. Mod.

(3) Cœlicolarum nomen inauditum et superstitiosum, *ut hic*, et in Epigraphe hujus *tituli*, *et l.* 3. *Supr. h. t.* Adde *l.* 19. *C. Th. de Judæis in pr. lib.* 16. Horum dogma novum apppellant Imperatores *ut hic*. Synopsis Basilicon *lib.* 1. *cap.* περὶ αἱρετικῶν eos appellat σεβομένους τὸν οὐρανὸν, cœlum colentes, Sophonias reprehendit quosdam ex Judæis, qui militiam cœli colerent: ad quos Juvenalis videtur allusisse, *Sat.* 14. *vers.* 92. *Nil præter nubes et cœli numen adorant*: et Petronius *in Catalectis* loquens de Judæo: *Et cœli summas advocat auriculas*; sed hi ad Christianorum hæreticos non pertinent. Augustinus *epist.* 163. refert majorem cœlicolarum novi apud Donatistas baptismi autorem fuisse: erant enim cœlicolis majores. *l.* 3. *Supr. h. t.* v. *hic.* Cujac. Constat tamen ex hac lege, Cœlicolarum nomen Honorii et Theodosii tempore inauditum, et quodammodo novum fuisse, et novi dogmatis conventus habuisse *hac lege*, suos esse, item majores et patriarchas. *l.* 3. *Supr. h. t.* An Judæorum Christiani fuerint et Essenorum portio: et ab eis Messaliani profecti, et Cœlicolæ dicti, quod eorum προσευχαὶ essent ἐν αἔρι καὶ αἰθρίῳ τόπῳ, in Commentariis ad hunc locum nostris, plenioribus olim, Deo dante dicemus.

(4) Qui non est mecum, contra me est. *Accurs.*

(5) *l.* 3. *C. Theod. de feriis*, *lib.* 2. Adde *Novell. Leon.* 83.

(6) Die sabbathi Judæi nec conveniri, nec convenire alios possunt: Cujac. 3. *de præs.*

(7) *l.* 1. *in pr. ff. quod quisque juris.*

(8) *Lex* 21. *C. Th. de Judæis.* Nemo Judæos nihil delinquentes violet: aut synagogas eorum, aut habitacula concremet. Quod si quid deliquerunt, apud judicem accusantor. Non tamen ulli Judæo fas esto quidquam contra reverentiam Christiani cultus insolenter admittere. *Synopsis Basil. ibid. c.* 39. *et* 40.

(9) Judæi innocentes non sunt offendendi. adde *l.* 6. *Infr. de pagan. et sacrif.* 1. *Ecl.* 1. περὶ Ἰουδαίων *cap.* 31. *fol.* 2.

(10) Ad hunc locum volunt proprie quidam pertinere illam quæstionem, an sit licitum Principibus Christianis infidelibus bellum religionis ergo indicere: de qua vide Oldradum *consil.* 72. *in tit. de Judæis et Sarac.* Mod.

(11) Pars quædam *legis* 22. *C. Theod. de Judæis.*

(12) *l.* 22. *l.* 78. *C. Th. h. t.*

(13) Judæus actor vel reus forum Christiani sortitur. *Sal.*

(14) In Cod. Th. *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Conss.* id est, A. 415. Recte.

(15) Pars ultima *legis* 26. *C. Theod. de Judæis.*

(16) *l.* 28. *C. Th. h. t.* 1. *Eclog.* 1. *cap.* περὶ Ἰουδαίων 41. 42. *ex lib.* 20. *t.* 39. 40.

(17) In Cod. Th. *V. Id. Apr. Constant. Asclepiodoto et Mariniano Coss.* id est, A. D. 423. Recte.

(18) *l. ul. C. Th. h. t.*

(19) Vid. *l. ult. ff. de decretis ab ordine faciend.*

(20) Vid. *l.* 1. *Infr. de auro coronario.*

De Judæo Christianum ad suam religionem traducente.

18. Idem * Græca constitutio ex lib. 60. Basil. titul. 54. cap. 31. et Nomocan. titul. 9. cap. 25.

JUdæus, qui eum qui Judaicæ religionis non esset, contraria doctrina ad suam religionem traducere (1) præsumpserit, bonorum proscriptione damnetur, miserumque in modum puniatur.

Eadem constitutio Græce et Latine ex Basil. lib. 1. ex lib. 60. tit. 54. cap. 31.

SI (2) Judæus pertrahere Christianum ad religionem suam ausus fuerit, proscribitur, et sanguinis pœnam sustinet.

De administrationibus et dignitatibus. 1. *De synagogis.*

19. Iidem AA. Florentio P. P.

HAc valitura in omne ævum lege sancimus, neminem (3) Judæorum, quibus omnes (4) administrationes et dignitates interdictæ sunt (5), nec Defensoris civitatis fungi saltem officio, nec patriæ (6) honorem arripere concedimus: nec adquisiti sibi officii auctoritate muniti, adversus Christianos, et ipsos plerunque sacræ religionis Antistites, veluti insultantes fidei nostræ, judicandi, vel pronunciandi quamlibet habeant potestatem.

§. 1. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes, præcipimus, ne [qua] Judaica synagoga in novam fabricam surgat (7): fulciendi (8) veteres permissa licentia, quæ ruinam minantur (9).

§. 2. Quisquis igitur, vel infulas acceperit, quæsitis dignitatibus non potiatur: vel [si] ad officia vetita irrepserit, ab his penitus repellatur: vel [si] Synagogam extruxerit, compendio Catholicæ Ecclesiæ noverit se laborasse. Et qui ad honores [et dignitates] irrepserit, habeatur, ut antea conditionis extremæ, etsi honorariam [illicite] promeruerit dignitatem. Et qui Synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi, cum damno (10) quinquaginta librarum [auri] fraudetur ausibus suis. Cernat præterea bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinandus, [quasi] qui fidem alterius expugnavit perversa doctrina. Dat. Prid. Kal. Febr. THEODOS. A. XVII. et [FESTO (11)] CONSS. 439.

TIT. X.

NE (12) CHRISTIANUM MANCIPIUM HÆRETICUS, VEL JUDÆUS, VEL PAGANUS HABEAT, VEL POSSIDEAT, VEL CIRCUMCIDAT.

1. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Monaxio P. P.

JUdæus (13) servum Christianum nec comparare debebit, nec largitatis, vel alio quocunque titulo consequetur. Quod si aliquis Judæorum mancipium, vel Christianum habuerit, vel sectæ alterius, seu nationis crediderit ex quacunque causa possidendum, et id circumciderit: non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali (14) sententia puniatur (15): ipso servo pro præmio libertate donando. Dat. 4. Idib. April. *Constantinop.* HONOR. A. XI. et CONSTANTIO V. C. II. CONSS. 417.

2. *Constitutionis Græcæ epitome ex lib.* 60. *βασιλ. ex indice κατασειχείων et ex collectione Græca constitutionum ecclesiasticarum, et aliis auctoribus.*

GRæcus (16) [seu Paganus] et Judæus, et Samaritanus (17), et alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus non potest Christianum mancipium habere, neque catechumenum (18) circumcidere (19): quia et ipsum mancipium Christianum ad libertatem pervenit, et qui possidet, dat privatis [largitionibus] triginta libras.

(1) *Eclog. d. loco cap.* 31.

(2) Interpretatio Leunclavii. vid. *d. c.* 31.

(3) Pars Novellæ Theodosii *de Judæis, Samaritanis, hæreticis et Paganis* 3.

(4) Judæi arcentur ab honoribus.

(5) De publicis non dubium: sed an etiam privatæ administrationes? vide Jas. *ad Rubr. ff. de Justit. et Jur. col.* 2. Afflict. *supr. constit. reg. in pri. oper.* Felinum et alios *ad c. fin. ext. de Judæis.* Jas. *ad rubr. de nov. oper. nunciat. col.* 2. Cravettam *cons.* 73. *n.* 26. Mod.

(6) Nec patris honorem, Cujac. 12. *obs.* 30. vetantur enim Judæi esse ἔκδικοι πόλεως ἢ πατέρες. Patres civitatis sunt curatores civitatis. *l.* 3. *vers. si quis vero. Infr. de his, qui spont. publ. munera.* ubi vid. *Cujac.* Græcis etiam ἀσύνομος teste Ulpiano *in Demosthenem.*

(7) Judæi novas sibi ædificare synagogas prohibentur. vid. Cujac. 16. *obs.* 3.

(8) Vid. Cassiodorum *in rescripto quodam Theodoreci ad Judæos* 2. *lib. variar.*

(9) Quid si penitus collapsæ, an restaurari poterunt? Gregorius permisit. *c. consuluit.* 7. *extr. de Judæis.* et æquo jure: restauratæ namque non novæ, sed eædem ædes intelliguntur, secus stricto jure. *l.* 20. §. 2. *ff. de serv. præd. urb.*

(10) *Magistratus arcent quantum possunt homines a falsis religionibus: sed religio imperari non potest: nihil ea magis est voluntarium.* Lactant.

(11) *Et qui fuerit nunciatus* in Nov. ipsi Theodos.

(12) 16. *C. Theod.* 7. Ne Christianum mancipium Judæus habeat. Viglius vero *in lib.* 1. *ff. si cert. pet. num.* 14. ita legit: Ne Christianum mancipium, hæreticum, vel Judæum Paganus habeat etc.

(13) *l.* 4. *C. Theod. h. t. lib.* 16. Judæus Christianum mancipium ne habeto, nemo sua religione docendo imbutum circumcidito: Nec item quivis alius hæreticus mancipium Christianum habeto. *Synops. Basil.* 1. *tit.* 1. περὶ Ἰουδαίων c. 59.

(14) Pœnam circumcidentis Christianum observa. Adde 6. Harmen. 1. *Ecl.* περὶ Ἰουδαίων c. 41. 42.

(15) Hinc notant plurimi pœnæ capitalis appellatione venire exilium, Doct. *ad l. imperium ff. de Jurisd. omn. Jud.* Boer. *decis.* 254. *num.* 10. *et seq.* Jason *ad l. si quis iniquum.* §. *hæc pœna. num.* 3. *ff. quod quisque jur.* Paul. de Castr. *ad l. præsenti num.* 2. *Cod. de his, qui ad eccles. confug.* et plene *ad l.* 2. *ff. de publ. jud.* quare cum judex condemnat ad mortem: addit, ut caput a collo separetur; aut jubet laqueo, igne, aqua puniri reum, ita ut mors consequatur. vide Fulgos. *ad l.* 1. *de his, qui ad ecclesiam confugiunt.* et Felinum *ad c. qualiter.* §. *ad corrigen.* per totum, præsertim *num.* 52. *de accusat.* Coras. *lib.* 3. *miscellaneor. c.* 17. Maran. *de ordin. judic.* 4. *part.* 1. *distinct. n.* 47. *et* 2. *distinct. n.* 12. *et seq.* Mod. Ancon. *in tract. de merc.* 4. *n.* 18. *et seq.* Contra autem hæc, vide diserta verba textus *in l. cum autem.* §. *excipitur. ff. de ædilit. edict.* ubi dicitur: *capitalis fraus est, propter quam quis capite punitur,* de quo Afflict. *decis.* 404. *n.* 14. Mod.

(16) Interpr. Contii.

(17) *Nov.* 129. 144.

(18) *Catechumeni* sunt adjutores baptismo designati.

(19) Vid. Greg. *epist.* 3. *c.* 21. *Nov.* 144. *c.* 2. *in fin.*

TIT. XI.

DE PAGANIS (1), ET SACRIFICIIS, ET TEMPLIS.

De templis Paganorum claudendis. 1. *De sacrificiis prohibitis.* 2. *Sanctio.*

1. Imp. Constantius ad Taurum P. P.

PLacuit (2) omnibus locis, atque urbibus universis claudi (3) protinus templa, et accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari.

§. 1. Volumus etiam cunctos sacrificiis (4) abstinere.

§. 2. Quod si aliquid forte hujusmodi perpetraverint, gladio (5) ultore sternantur, facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari, et similiter puniri (6) Rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint. Dat. Kal. Decembr. Constantio iv. (7) et Constante AA. Conss. 342.

De sacrificiis prohibitis.

2. Imppp. Theod. Grat. et Valent. (8) AAA. Cynegio P. P.

NE (9) quis mortalium ita faciendi sacrificii (10) sumat audaciam, ut inspectione jecoris, extorumque (11) præsagio vanæ spem promissionis accipiat, vel (quod est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. Acerbioris etenim imminebit supplicii cruciatus ei, qui contra vetitum, præsentium vel futurarum rerum explorare tentaverit veritatem. Dat. 7. (12) Kal. Jun. Arcad. et Bautone Conss. 385.

De sacrificiis, de publicorum operum ornamentis.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. Macrobio P. P. Hispaniarum et Procliano Vicario quinque provinciarum.

SIcut (13) sacrificia templorum prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta (14) servari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur evertere, si quod rescriptum, si qua lex forte prætendatur: abreptæ hujusmodi chartæ ex eorum manibus ad nostram scientiam referantur. Dat. 4. Kal. Febr. *Ravennæ* Theod. V. C. Cons. 399.

De ritibus et festis.

4. Iidem AA. Apollodoro Proconsuli Africæ.

UT (15) profanos ritus jam salubri lege submovimus, ita festos conventus civium et communem omnium lætitiam non patimur submoveri. Unde absque ullo sacrificio (16), atque ulla superstitione damnabili, exhiberi populorum voluptates, secundum veterem consuetudinem ministrari etiam festa convivia, quando exigunt publica vota, decernimus. Dat. 13. Kal. Sept. *Patavii*, Theod. V. C. Cons. 399.

De veteribus templis.

5. Impp. Honor. et Theod. AA. populo Carthaginiensi.

OMnia (17) loca, quæ sacris error veterum deputavit, nostræ (18) rei jubemus sociari. Quod autem ex eo jure ubicunque ad singulas quascunque personas vel præcedentium Principum largitas, vel nostra majestas voluit pervenire, id in eorum patrimoniis æterna (19) firmitate perduret. Ea vero quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem Ecclesiam voluimus pertinere, Christiana sibi merito religio vindicabit. Dat. 3. Kal. Septembr. *Ravennæ* Honorio x. et Theodosio vi. AA. Conss. 415.

De Judæis vel Paganis non lædendis.

6. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

CHristianis (20), qui vere sunt, vel esse dicuntur, specialiter demandamus; ut Judæis, ac Paganis quiete (21) degentibus nihilque tentantibus turbulentum, legibusque contrarium, non audeant manus inferre religionis auctoritate abusi. Nam si contra securos fuerint violenti vel eorum bona diripuerint: non ea sola, quæ abstulerint, sed convicti in duplum quæ rapuerint, restituere compellentur. Rectores etiam provinciarum, et Officia, et Principales (22) cognoscant se, si non ipsi talia vindicent sed fieri a popularibus hæc permiserint, ut eos, qui fe-

(1) *L.* 16. *C. Th.* 10. περὶ ἑλλήνων 1. *Syn. Basil.* 1. *c.* 3. περὶ ἑλληνιζόντων 6. *Harmen.* 11. id est, de Græcis, ita dictos opinor, quod initio nascentis Ecclesiæ inter cæteras gentes, Græci obstiterint Evangelio; Pagani vero quasi in pagis viventes, alieni a civitate Dei, *Optat.* Puto paganos ob contemptum vocatos fuisse, quasi diversos a Christianis Christo militantibus, et Christianis ignobiliores. Nam et in jure, pagani militibus opponuntur; Gentiles vero Ethnicos, et nationes dictos opinor, comparatione habita ad Christianos, qui numero erant paucissimi: vel ita Christiani cum initio pauci essent Idololatras Gentiles, et Nationes appellarunt: cum eos autem in ordinem redegissent, paganos nuncuparunt quasi in pagis non in urbibus, ut olim viventes.

(2) *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde Alciat. 1. *parerg.* 13. ubi elegantem recitat locum ex Cassiodoro.

(3) Constantinus templa Paganorum claudi jubet. 8. Niceph. 18. *et* 25. 26. *C. Th.* 10. *c.* 4.

(4) 6. Harm. 11. *d. cap.* 4. Adde *l.* 2. *l.* 7. *Infr. h. t.* vid. quæ notavi de vetitis sacrificiis ad *l.* 13. *ff. ad l. Corn. de sicar.* adde *l. un. Infr. de thesaur.* Paul. 5. *sent.* 3. §. 9.

(5) Pœna Gentilismi et sacrificantium: et ita deterior conditio Paganorum quam Judæorum, quorum secta prohibita non est.

(6) Rector provinciæ negligentiæ punitur.

(7) In C. Theod. *Constantio III et Constante II. AA. Conss.* sed neutrum rectum; reponendum enim *Constantio VI.* id est, A. D. 353. *I. G.*

(8) Tribuenda hæc lex *Valentiniano, Theodosio, et Arcadio. I. G.*

(9) *d. l.* 9. *C. Theod. h.* t. adde Niceph. 18. c. 4.

(10) *l.* 1. §. 1. *Supr. h. t.*

(11) Extispicina prohibita.

(12) 8. *C. Theod. h. t.*

(13) *l.* 15. *C. Th. h.* t.

(14) Qualia sunt in urbibus, nam templa, quæ in agris, aut abditis locis constituta, nulla ornamenta habebant. Patres in Concilio Africano destrui postulant. Eo munere, si quis unquam strenue B. Martinus apud Gallos suo tempore functus est. vid. Sulpit. *in ejus vita.*

(15) *l.* 17. *C. Theod. h. t.*

(16) Sacrificia superstitiosa Gentilium vetita, at non voluptates, festique conventus et festa convivia in iis observari solita, *ut hic*, ut nec templa eorum ideo eversa, *l.* 3. *Supr. h. t.*

(17) Pars legis 20. *C. Th. h. t.*

(18) Occupabantur plerumque a monachis, *l.* 26. *Supr. de episc. et clericis.* Igitur ex hoc loco possis colligere Templa Paganorum Principis facta fuisse, non ecclesiæ.

(19) Dominium Principis alienari non posse, hinc colligunt: apud Gallos id ita observatur: et merito: nam quæ provinciæ a populo regi adferuntur vel traduntur, dotis publicæ locum obtinent: ideoque, ut mulieris dos alienari non potest, ita nec Regis dominium. Atqui secundo genitis Regum liberis certæ provinciæ adsignantur? Sic sane: sed earum dominium a Corona non abscinditur. Quemadmodum etiam possessiones quædam patrimoniales in privatos transferuntur, autoritate curiæ Parisiensis accedente, salvo tamen semper regis dominio. vid. Papon. 5. *Arrest.* 10. Dominia regnorum inalienabilia ita censentur. Jus tamen belli nonnunquam ab ista regula discedit.

(20) *Pars ultima legis* 24. *C. Theod. h. t.*

(21) Gentilismus simplex capitis supplicio non punitur, sed certis tantum casibus, vide *l.* 1. §. 2. *Supr. h. t. l.* 7. *vers. Quisquis. Infr. et l.* 10. *Infr. h. t.*

(22) *Subint.* Curiarum, de quibus dixi *l.* 5. *Supr. de episc. audient.*

erint, puniendos. Dat. 6. Id. Jun. *Constantin.* ASCLEODOTO et MARINIANO CONSS. 423.

De delubris, simulachris, sacrificiis et ritibus.

7. Impp. VALENT. et MART. AA. Palladio P. P.

NEmo (1) venerandi adorandique animo delubra (2), quæ olim jam clausa sunt, reseret. Absit a seculo ostro infandis execrandisque simulachris honorem pristiium reddi, redimiri (3) sertis templorum impios postes, rofanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem thura, viimas cædi, pateris vina libari, et religionis loco eximari sacrilegium. Quisquis autem contra hanc Serenitas nostræ sanctionem, et contra interdicta sanctissimarum eterum constitutionum sacrificia exercere tentaverit: apud ublicum Judicem reus tanti facinoris legitime accusetur, convictus proscriptionem omnium bonorum suorum, et timum (4) supplicium subeat. Conscii etiam criminis, ministri sacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum erit irrogata, sustineant: ut hac legis nostræ severitate erterriti, metu pœnæ desinant sacrificia interdicta celeare. Quod si vir clarissimus Rector provinciæ post acsationem legitimam et post crimen in cognitione conviim, tantum scelus dissimulaverit vindicare: quinquagin libras auri ipse Judex, quinquaginta etiam Officium us confestim fisco nostro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. ovemb. MARTIA. A. et ADELPHIO CONSS. 451.

De his, quæ Paganis interdicta sunt, non pertentandis.

8. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Dioscoro P. P.

NEmo ea quæ sæpius Paganæ superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertentare: sciens, quod crien publicum committit, qui hæc ausus fuerit perpetra. In tantum autem hujusmodi facinora volumus esse recanda, ut etiamsi in alieno prædio vel domo aliquid le perpetretur, scientibus vidilicet dominis, prædium uidem, vel domus sanctissimis juribus ærarii addicenr (5): domini vero pro hoc solo, quod scientes connserint sua loca talibus contaminari sceleribus, si quim dignitate, vel militia quadam decorantur, amissione litiæ, vel dignitatis, necnon rerum suarum proscriptio plectentur: privatæ vero conditionis vel plebeiæ contuti, post cruciatus corporis, operibus metallorum, t perpetuo deputabuntur exilio.

De eo, quod paganis donatur, vel relinquitur.

1. *De paganorum impietatibus puniendis.*

Græcæ constitutionis epitome ex præfata collectione, et Nomocan. tit. 6. *cap.* 3. *et titul.* 12. *cap.* 9.

I (6) quid datum fuerit aut relictum locis, aut personis, aut ad constructionem Paganici erroris: urbs illud accipiet (7), in (8) qua personæ habitant, aut sub qua loca subjacent: et expenduntur ad similitudinem imperialium redituum.

§. 1. Paganorum autem impietates puniunt Præsides: et quæ supra suam potestatem erunt, referent Imperatori.

1. *De Baptismo.* 4. *De sacrificiis.* 5. *Ne pagani doceant. De publica annona.*

10. *Græcæ constitutionis epitome ex eadem collectione, et Nomocan.* (9) *titul.* 4. *cap.* 4. *et titul.* 1. *cap.* 10.

QUi (10) post sanctum baptismum in errore paganorum manent, ultimo (11) supplicio plectuntur.

§. 1. Qui vero nondum sunt baptizati, ipsi cum liberis et conjugibus, et omnibus suis perducant se ad sanctas ecclesias, et suos parvulos (12) liberos sine mora baptizari (13) curent: majores vero prius scripturas secundum canones doceantur.

§. 2. Si vero propter militiam, vel dignitatem, vel facultates habendas, fingant (14) baptizari; et liberos, aut conjuges ipsorum, aut domesticos suos in errore reliquerint, et eos qui sibi attinent, et necessitudine juncti sunt: publicantur (15) et competenter plectuntur, et rempubl. non attingunt.

§. 3. Si vero non sint baptizati, nec participes erunt in ulla parte reipublicæ, neque domini erunt rerum mobilium, vel immobilium, sed fiscus ipsas vindicabit, et congrue punientur, et exulabunt.

§. 4. Si autem apparuerint sacrificantes, aut idololatrantes, ut (16) Manichæi puniuntur.

§. 5. Non docent autem pagani qualemcunque doctrinam, neque publica fruuntur annona, nec secundum sacram quidem formam.

TIT. XII.

DE (17) HIS, QUI AD ECCLESIAM (18) CONFUGIUNT (19), VEL IBI EXCLAMANT (20), [ET NE (21) QUIS AB ECCLESIA EXTRAHATUR].

De Judæis.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Archelao P. Augustali.

JUdæi (22) qui reatu aliquo, vel debitis fatigati simulant se Christianæ legi velle conjungi, ut ad Eccle-

(1) *Syn. Basil.* 1. *tit.* 5. περὶ θυσιῶν c. 12.

(2) Paganorum superstitio hic funditus tollitur: Jubentur enim ubra claudi. Prohibentur etiam honores simulachris reddi, po templorum sertis redimiri, ignes aris accendi, thura in aris oleri, victimæ cædi, vina pateris libari. Prohibet etiam hæc nstitutio religionem vocari eorum sacrilegium, et pœnam mortis eum, qui secus fecerit, indicit.

(3) Nota ceremonias, et cultus simulachrorum.

(4) *l.* 1. §. 2. *Supr. h. t.*

(5) Fiscus bonorum Principum non tantum spoliis hostium, sed gentilium sacerdotum damnis augetur.

(6) Interpretatio Contii.

(7) Hinc illa Symmachi querela: Oro vos, justitiæ sacerdotes, urbis vestræ sacris reddatur privata successio, dictent testamenta ari, et sciant sub Principibus non avaris stabile esse quod scriint etc.

(8) Vide *l.* 16. *in fin. ff. de usu et usufr. leg.*

(9) Exstat apud autorem Synopseos 1. *tit.* 1. *cap.* περὶ ἑλλήνων.

(10) Interpretatio Contii.

(11) Apostatæ ultimo supplicio puniuntur, vid. *l.* 5. *Supr. de apostatis.*

(12) Pædobaptismus hic probatur.

(13) Baptismus gentilibus imperatur.

(14) Adde *l.* 18. *in pr. vers. Si vero. Supr. de hæreticis.*

(15) Pœna recusantis baptismum, adde *parag.* 3.

(16) Id est, summo supplicio, *l.* 11. 12. *supr. de hæreticis.*

(17) V. *Synops. Basil.* 5. 9. *C. Th.* 34. *c. eos.* 6. *dist.* 87. *quæst.* 4. *c. reum.* 9. 2. *Harm.* 9. hic titulus non est in usu apud Gallos. Solent etiam delinquentes, et debitores in Ecclesiis capi salvo jure redintegrandi, si recte confugerint. vid. Lucium 1. *Placit.* 2. Papon. *Arrest.* 1. *num.* 17. 18. 19. *ad* 24. Rebuff. *in procem. constit. gl.* 5. *n.* 40. Idem *in tractatu immunitatis ecclesiasticæ*, *t.* 2. disserit de immunitatis etymo, causis, locis, personis, pœnis, judice. et effectu.

(18) Ecclesias. *C. Theod. eod.* Hal.

(19) Confugæ hi dicuntur, *l.* 22. §. 1. *Supr. de episcop. et cleric.* refugæ, *l.* 6. §. 1. *Infr. h. t.*

(20) Vid. *l.* 5. *in pr. Infr. h. t.*

(21) Asyli jus tributum Ecclesiis hoc titulo: de templorum violatione vid. Damhouderium *in praxi Criminali*, *cap.* 106.

(22) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*

sias confugientes evitare possint crimina (1), vel pondera debitorum, arceantur: nec ante suscipiantur, quam debita universa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati. Dat. 5. Kalend. Jul. *Constantinop.* CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

Ne confugientes ad sacras ecclesias inde abducantur.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Jovino P. P.

FIdeli devotaque præceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere (2): sub hac videlicet definitione, ut si quisquam contra hanc legem venire tentaverit, sciat se majestatis (3) crimine esse retinendum. Dat. 10. Kal. Apr. CONSTANTIN. et CONST. Coss. 414.

De spatio ad tuitionem confungientium concesso, et de armis.

Extat quidem hæc constitutio Græca integrior in 3. *Synodi actis, sed qualem Theodosius, et post eum Just. in suum Cod. retulit, demptis videlicet procemiis et epilogis, talem ex Cod. Theod. edidimus.*

3. Impp. THEODOSIUS et VALENTINIANUS AA. Antiocho P. P.

PAteant (4) summi Dei templa timentibus: nec (5) sola altaria (6) et oratorium (7) templi circumjectum, qui (8) ecclesias quadripartito parietum septu concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita: sed usque ad extremas fores Ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus aram (9) salutis esse præcipimus: ut inter templum, quod parietum descripsimus cinctu, et post loca publica; [et (10)] januas primas ecclesiæ, quicquid fuerit interjacens, sive (11) in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere: ne qui hoc ausus sit, cum discrimen suum videat, ad expetendam opem ipsi quoque confugiant. Hanc autem spatii (12) latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso Dei templo, et sacrosanctis altaribus (13) confugientium quemquam mane vel vespere cubare, vel pernoctare liceat: ipsis hoc Clericis religionis causa vetantibus: ipsos qui confugiunt, pietatis ratione servantibus.

§. 1. Arma quoque in quovis telo, ferro, vel specie, eos qui confugiunt, minime intra ecclesias (14) habere præcipimus: quæ non modo a summi Dei templis (15) ac divinis altaribus prohibentur, sed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus.

§. 2. Proinde ii qui sine armis ad sanctissimum Dei templum, aut ad sacrosanctum altare, sive usquam gentium, sive in hac alma urbe confugiunt, somnum intra templum, sive ipsum altare, vel omnino cibum capere absque aliqua eorum injuria, ab ipsis clericis arceantur, designantibus spatia, quæ in Ecclesiasticis septis eorum tuitioni sufficiant, ac docentibus capitalem (16) pœnam esse propositam, si qui eos conentur invadere. Quibus s[i] perfuga non adnuit, neque consentit, præferenda humanitati religio est, et a divinis ad loca quæ diximus tur[-]banda temeritas.

§. 3. Hos vero, qui templa cum armis ingredi au[-]dent, ne hoc faciant, præmonemus: dein si telis cincti quovis Ecclesiæ loco, vel ad templi septa, vel circa vel extra sint: statim eos ut arma deponant, auctoritat[e] Episcopi a solis Clericis severius conveniri præcipimus data eis fiducia (17), *quod religionis* (18) *nomine melius quam armorum præsidio muniantur.* Sed si Ecclesiæ voc[e] moniti, post tot tantorumque denunciationes noluerint ar[-]ma relinquere, jam clementiæ nostræ apud Deum et E[-]piscopum causa purgata, armatis si ita res exegerit, in[-]tromissis, trahendos se abstrahendosque esse cognoscant et omnibus casibus esse subdendos. Se neque Episcopo in[-]consulto (19), nec sine nostra sive judicum in hac alm[a] urbe, vel ubicunque jussione, armatum quempiam a[b] ecclesiis abstrahi oportebit, ne si multis passim hoc liceat confusio generetur. Dat. 10. Kal. April. *Const.* ANTIOCH[O] V. C. CONS. et (20) qui fuerit nuntiatus. 431.

(1) Judæi criminum rei, vel debitores, jure asyli non fruuntur.

(2) An debitor in loco sacro arrestari possit, vid. Peckium *cap.* 6. *de jure sistendi*, *num.* 1. 2. Goth. Huc adde, confugientem ad sacerdotem deferentem corpus Christi minime posse capi, qua de re vide Hostiens. *in cap. sane. ext. de celebr. mis.* Alexand. *ad rubric. ff. de nov. oper. nunt. col.* 4. Joan. Fabrum *in* §. *filium. Instit. de his, qui sui vel alien. jur.* Alciatum *lib.* 2. *parerg. cap.* 24. et Guidon. Papæ *q.* 121. Mod.

(3) Confugam qui ex ecclesia abducit, tenetur majestatis; alibi verberatus, et detonsus deportatur. *l.* 2. *infr. de crimine sacrilegii: Synopsis Basil.* 5. *tit.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 45. *c.* 17.

(4) *l.* 4. *C. Theod. h. t. Synopsis Basil.* 5. *tit.* 5. *cap.* 11. 2. *Harm.* 9.

(5) Templi Constantinopolitani descriptionem observa.

(6) Θυσιαςήρια.

(7) Καὶ τὸν εὐκτήριον ναόν. Lex Græca, 5. *C. Theod. h. t.* alias τὸν εὐκτήριον ναȣ. vid. Cuj. 2. *obs.* 29.

(8) Hec innuit quatuor parietibus septum fuisse oratorium templi.

(9) *Novell.* 17. *c.* 7. ἐλέȣ βωμὸν, id est, misericordiæ quale fuit Athenis. Theophil. *Instit. de jure natur.* §. 1. *in fin.* Pausanias *in Atticis.* Alibi etiam fit mentio aræ salutis. Theod. et Valentin. imperatores, βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασι, ἢ ἀρχαιότης ἀνέθηκε. huc refer illud Euripidis *in Andromach.* ἕξει γάρ κατάφυγην θὴρ μὲν πέτραν, δȣ̃λοι δὲ βωμȣ̀ς θεω̃ν. Chremes apud Terentium *Heautontim. act.* 5. *scena* 2. Nec tu aram tibi, neque precatorem pararis. De aris plura vide apud Ferrandum 2. *explic.* 14.

(10) Hæc particula superest.

(11) Εἴτε ἐν οἰκίαις ἢ κήποις, ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν ςοαῖς ut hinc constet templi Constantinopolitani eam fuisse faciem: Pri[o]rem altaribus, et oratoriis destinatam eamque quadruplici mur[o] distinctam a posteriore, de qua mox: Posteriorem vero occupata[m] cellulis, sive domibus eorum, qui Ecclesiæ ministrabant, sed e[t] eorum hortulis, balneis, areis et porticibus. Hanc posteriorem ru[r]sus partem fores et januas habuisse. quæ hic extremæ fores Eccle[-]siæ, et januæ primæ Ecclesiæ versus loca publica dicuntur. Fueri[t] igitur (ut veterem illam rationem templi cum nostris conferamus pars illa prior ea, quam nostri appellant, *l' Eglise, et le temple* Posterior, quam nos vocamus *le Cloistre.* In utramvis partem r[e] confugerant, ad Ecclesiam confugisse dicebantur: et confugii se[u] asyli jure fruebantur.

(12) Supradicti: alterius fit mentio, puta triginta passuum foribus Ecclesiæ *in can. definivit.* 35. *caus.* 17. *quæst.* 4. *et ibid can. id constituimus.* 36. domibus Episcopalibus idem concessum

(13) Θυσιαςηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν id est, in altaribus manere, vesci, cubare, vel pernoctare. Græci ita legunt in eccles. ἐσθίειν ἢ ὑπνȣ̃ν. 5. *Ecl.* 5. *cap.* 11.

(14) Arma a templis prohibentur.

(15) Sed apud episcopos deponant. *Eclog. d. loco.*

(16) Pœna confugas invadentium.

(17) Ελπίδ@ καὶ ὅρκȣ.

(18) Confugæ religioni magis, quam armis innixi.

(19) Qua cautione confugæ extrahi possunt.

(20) Et *Basso.* et *in C. Theod.*

De servis.

4. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Imperio (1) P. P.

SI (2) servus (3) cujusquam in Ecclesiam altariave armatus, nullis hoc suspicantibus, inopinatus irruerit, exinde protinus distrahatur, vel continuo domino, vel ei, unde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, eique mox abstrahendi copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi animos insania impellente, conceperit, abripiendi (4) extrahendique eum domino, quibus id potest efficere viribus concedatur. Quod si illum etiam contigerit, nulla figi (5) in (6) concertatione pugnaque contigerit, nulla erit ejus noxa, nec conflanda criminationis relinquetur occasio, si is, qui ex statu servili in hostilis, et homicidæ conditionem transiliit, sit occisus. Dat. 5. Kal. April. VALERIO, et [AETIO (7)] CONSS. 432.

De seditione, conclamationibus, tumultu, impetu, conventiculis.

5. Imp. MARCIANUS A. ad populum.

DEnunciamus vobis omnibus: ut in sacrosanctis Ecclesiis, et in aliis quidem venerabilibus locis, in quibus cum (8) pace et quiete vota competit celebrari, abstineatis ab omni seditione: nemo conclamationibus (9) utatur: nemo moveat tumultum, aut impetum committat, vel conventicula (10) collecta multitudine in qualibet parte civitatis, vel vici, vel cujuscumque loci colligere ac celebrare conetur. Nam si quis aliquid contra leges a quibusdam [sibi] existimet perpetrari, liceat ei adire Judicem, et legitimum postulare præsidium. Sciant sane omnes: quod si quis contra hujus Edicti normam aut agere aliquid, aut seditionem movere tentaverit, ultimo supplicio subjacebit. Dat. 3. Id. Jul. ipso MARTIANO A. et ADELPHIO CONSS. 451.

Ne quis de Ecclesia pellatur, vel trahatur: de rebus victualibus et vestibus et quiete. 1. De munitione judicis, 2. Et de eo, qui latet intra fines ecclesiæ, repræsentando. 3. Si monitus respondeat, 4. vel non. 5. 6. De officio œconomi, vel defensoris ecclesiæ.

6. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

PRæsenti (11) lege decernimus per omnia loca valitura (excepta hac Urbe Regia, in qua nos divinitate propitia degentes, quoties usus exegerit, invocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta præstamus) nullos penitus, cujuscunque (12) conditionis sint, de sacrosanctis Ecclesiis, orthodoxæ fidei expelli, aut trahi, vel protrahi confugas (13), nec (14) pro his venerabiles Episcopos, vel religiosos Oeconomos exigi, quæ ab ipsis debeantur: his, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda (15) saltem cogitatione atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali (16), et ultimi supplicii animadversione plectendis. Ex his ergo locis eorumque finibus, quos anteriorum legum præscripta sanxerunt, nullos expelli aut ejici aliquando patimur: nec in ipsis Ecclesiis reverendis ita quemquam detineri atque constringi, ut ei aliquid victualium (17) rerum, aut vestis negetur, aut (18) requies.

§. 1. Sed si quidem ipsi refugæ appareant in Ecclesia publice, et se in sacris locis offerant, quærentibus conveniendos, ipsis servata locis reverentia, Judicum, quibus subjacent, sententiis moneantur, responsum daturi, quale sibi quisque perspexerit convenire.

§. 2. Quod si in finibus Ecclesiasticis latitant, religiosus Oeconomus, seu defensor Ecclesiæ, vel certe quem his negotiis commodiorem (19) autoritas Episcopalis elegerit, reconditam latentemque personam decenter sine ullo incommodo monitus intra fines Ecclesiæ, si invenitur, præsentet.

§. 3. Cum autem monitus (20) fuerit in publico privatoque contractu actione civili (21): in ejus sit arbi-

(1) *Hierio. P. P. C. Theod.*

(2) Pars legis 16. *C. Th. eod. Synops. Basil.* 5. *tit.* 5. *c.* 11. *ex l.* 6. *tit.* 3. *c.* 17. §. 4. *l.* 6. §. 5. *infr. h. t.*

(3) V. Alciat. 2. *pererg.* 45. et Othon. Frisingensem 4. *Chronic.*

(4) Captura, ut fieri et cujus jussu fieri debeat, qui capi possunt, vid. Bossium *tit. de cap.* 3. Papon. 2. *not.* 7. *c. Forme de proceder au criminel.* Clar. 1. *sentent.* §. *ult. q.* 28. Nemo diligentius ea de re Peckio scripsit, quem vide passim *in tract. de jure sistendi.*

(5) Hinc oritur quæstio, an fugientes reos homines liberos liceat officiali vulnerare: de qua vide late Grammaticum *decis.* 41. et de legis hujus origine consule etiam Alciatum *Parerg. lib.* 2. *cap.* 45. Mod.

(6) Qui alicujus corporaliter prehendendi justam causam habuit, si adversarium reluctantem ac pugnantem, in concertatione interfecerit, impune id fecerit. *ut hic. arg. l.* 29. §. *penult. in fin. ff. ad leg. Aquil. l. ult. Infr. quando liceat unicuique se sine judice.* Marsil. *l.* 1. *ff. de sicar. num.* 62. Id ita servari refert Clarus 5. *sent.* §. *ult. in princ.* addit tamen, apparitori judicis id non permitti, si reum possit alio modo prehendere: Quin reum impune apparitori resistere posse, diploma prehensionis permissæ, aut officii sui insignia publica non ostentanti. Addit etiam judici resisti posse, quoties ad instar privati procedit, *l.* 170. *ff. de reg. jur.*

(7) Et qui fuerit nunciatus in *C. Theod.*

(8) *Novell.* 123. *cap.* 31.

(9) Exclamare in ecclesiis non licet, *l. ult. in pr. Infr. h. t.* adde *epigraphen tituli*, id enim ad earum venerationem pertinet. adde *quæ scripsi ad Festum in pescito linguam.* adde Ambrosium 3. *de velandis virginibus.* Collectanea Benedicti Levitæ, 6. c. 173. *et* 193. Arrian. 4. Epictet. 3.

(10) Cujacius legit *conventiculas. in l. Hac edictali, de Feudis* 2. *tit.* 53. 2. Conventiculæ cœtus illiciti. Conventicula prohibentur. vid. *l.* 2. *ff. de colleg. et corp. l.* 15. *Supr. de episc. et cleric.*

(11) V. Jas. *in l. vinum. n.* 6. *ff. si certum.* Boër. *decis.* 109. Guid. Pap. *quæst.* 121. Alc. 3. *præsum.* 33. Coras. 5. *Miscell.* 23.

(12) Etiam publici debitores. v. §. 4. *in fin. Infr. h. t.*

(13) Possunt tamen citari in ecclesia et si citati non comparuerint per se vel procuratorem saltem, procedetur contra eos ad primum et secundum decretum. Vide Jasonem *in l. vinum. num.* 6. *ff. si cert. petat.* et ibi Decium. Boërium *decis.* 109. *cum seq.* Guid. Papæ *quæst.* 121. Alciatum *de præsumpt. Reg.* 33. Coras. *lib.* 5. *miscellan. cap.* 23. Mod. Confugæ sunt, qui ad ecclesias confugiunt. *l.* 22. §. 1. *supr. de Episc. et Clericis.*

(14) Videbatur enim æquum, locum dari clarigationi, et repressaliis.

(15) Nuda cogitatio, nudusque tractatus interdum punitur. vid. quæ not. ad *l.* 18. *ff. de pœn.* quod in Gallia præcise locum non habet, ut scripsi *ad l.* 5. *Supr. de episcop. et cleric.*

(16) Ecclesiæ immunitatem violans, jure civili summo supplicio punitur, *ut hic.* Jure canonico, pœna arbitraria. *c. non minus* 4. *c. adversus.* 7. *extr. de immunitate eccles.*

(17) Victus verbo quid contineatur, vid. quæ not. ad *l.* 43. *ff. de verb. sign.* adde Michaëlem Grassum *l. sent.* §. *legatum. quæst.* 22. ubi inter cætera de alimentis hoc tradit ex communi opinione, Pharmaca alimentorum vocabulo comprehendi: alimentorum legatarium non cogi ad habitandum cum herede: non teneri eidem obsequium domesticum præstare.

(18) Hoc verbo tectum intelligunt. His enim tribus vita sustinetur, victu, vestitu, et tecto.

(19) Quo commodius actus exerceri potest, eo melius.

(20) Id est, citatus in civili judicio. Citari seu vocari in Ecclesia quis potest, at non extrahi aut rapi. Vis asyli hæc est, ut inde inviti non extrahantur. Sic invitus nemo domo extrahitur. *l.* 18. *l.* 21. *ff. de in jus.* Si quis tamen aditum ad se præbuerit, aut ex publico conspectus fuerit, in jus vocari poterit. *l.* 19. *d. tit.*

(21) In criminali secus, *l. pen.* §. *ult. ff. de publ. jud.*

*

trio (1), sive per se, sive (si magis elegerit) instructo solenniter (2) procuratore directo, in ejus Judicis, cujus pulsatur sententiis, examine respondere.

§. 4. Sed si hoc facere detrectet, aut differat: judiciorum legumque solitus ordo servetur. Itaque si res immobiles (3) possidet, post edictorum (4) solennium citationem, ex sententia judicantis (5) usque ad modum debiti, bonorum ejus sive prædiorum traditio, sive venditio celebretur: Quod si res mobiles habet, easque extra terminos occultat Ecclesiæ, sententia judicantis, et executoris sollicitudine perquisitæ, quocunque loco occultentur, erutæ, pro æquitatis tramite, modoque debiti publicis rationibus privatisque proficiant. Sane si intra fines habentur Ecclesiæ, vel apud quemlibet ex clericis absconditæ, sive depositæ, fuisse firmantur: studio et providentia hæ quolibet modo ad socrosanctam Ecclesiam pervenientes, proferantur: ut pari æquitatis ordine, iisdem ex bonis fisco (6), vel Reipublicæ, sive creditoribus, et quibuscunque justis petitoribus ad (7) modum debiti consulatur. Sicubi depositæ vel commodatæ dicuntur, inquirendi talem volumus esse cautelam: ut si sola (8) suspicione apud aliquem adserantur absconditæ, de sua (9) etiam conscientia satisfacere auctoritate venerabilis Antistitis jubeatur: adjicientes, quod ea, quæ (10) de principalibus personis decrevimus; [in causis] fidejussorum, sive mandatorum, seu rerum ad eos pertinentium, vel familiarium, et sociorum, seu participum, et omnino in iisdem causis obnoxiorum personis præcipimus observari: scilicet si ipsos quoque secum confugæ intra Ecclesiarum terminos habere voluerint: ut eorum quoque bonis publica (11) debita privataque solvantur, et per eos rerum, ubicunque depositæ sunt, procedat inquisitio. Et hæc quidem de ingenuis liberisque personis.

§. 5. Sane, si servus, aut colonus, vel adscriptitius, familiaris (12), sive libertus, et hujusmodi aliqua persona domestica (13), vel conditioni subdita, conquassatis (14) rebus certis atque subtractis, aut seipsum furatus (15), ad sacrosancta se loca contulerit: statim a religiosis Oeconomis sive defensoribus, ubi primum hoc scire potuerint, per eos videlicet, ad quos hoc pertinet, ipsis præsentibus, pro Ecclesiastica disciplina et qualitate commissi, aut ultione competenti, aut intercessione humanissima procedente remissione veniæ (16), et sacramenti (17) interventione securi ad locum statumque proprium revertantur: rebus, quas secum habuerint, reformandis (18): diutius enim eos in Ecclesiis non convenit morari, ne patronis seu dominis per ipsorum absentiam obsequia justa denegentur, et ipsi per (19) incommodum Ecclesiæ egentium et pauperum (20) alantur expensis.

§. 6. Inter hæc autem quæ sedulo ad religiosi Oeconomi sive defensoris Ecclesiæ sollicitudinem curamque respiciunt, erit etiam illud observandum, ut singulorum intra Ecclesias confugientium personas (21), causasque incessanter conquirant: deinde judices, vel eos, ad quos causæ et personæ pertinent, instantius instruant; et æquitati convenientia diligentius exequantur. Dat. Prid. Kal. Mart. LEONE A. III. CONS. 466.

De magistratibus adeundis, et Ecclesiis non turbandis. De Imperatore per Archiepiscopum instruendo.

7. Græcæ constitutionis epitome ex Græca collectione Ecclesiasticarum constitutionum.

QUi (22) habet actionem aut controversiam cum aliquo, ne turbet (23) Ecclesias per se aut alium, sed adeat magistratus. Si vero Imperatore in criminibus opus habeat, per Archiepiscopum ipsum instruat. Adversus hæc faciens castigatur.

De exclamatione. 1. De eo, qui propter potentem personam ad Ecclesiam confugit.

8. Græcæ constitutionis epitome ex eadem collectione.

QUi (24) Imperatore ad magnam Ecclesiam in festo procedente exclamatione (25) usus fuerit: excidet re sperata, et per præfectum ejectus castigabitur.

(1) Vid. *l.* 26. *Infr. de procurat.*

(2) De hac solennitate, vid. *Instit. de satisd.*

(3) Discussis primo mobilibus, *l.* 15. §. 2. *ff. de re jud.* qui tamen ordo apud Gallos non servatur, apud quos creditor ab immobilibus inchoare potest, ex statuto Curiæ et edicto regis Francisci I. anno 1539. vid. Guid. Pap. *decis.* 218. nisi de re minoris vigintiquinque annis agatur: adeo ut omissa illa discussione, prædium minoris pluris licitanti solennibus programmatis propositis addictum, senatusconsulto sit ablatum. Lucius 7. *Placit.* 2. *num.* 3.

(4) Plura enim requiruntur, vid. *l.* 68. *ff. de jud.* adde Cujac. 20. *obs.* 11.

(5) Olim, fiebat missio in universa bona: hodie, pro rata debiti. *Nov.* 53. *c.* 4. *in fin.*

(6) Vid. tamen *Nov.* 17. *c.* 7. §. 1. Edictum Justiniani 13. *c. ult.* §. 3.

(7) Est enim iniquum alterius incommodo, et jactura quem locupletari.

(8) Sola suspicio contrectationis rei alienæ sufficiens esse potest, ut quis cogatur jurare.

(9) De sua quisque conscientia jurare, justa de causa, cogi potest, *l.* 6. *Infr. de proc. l.* 3. *Infr. de reb. credit. l.* 21. *vers. sin. autem dicat. infr. de fid. instrum. l.* 26. *in fin. infr. de usur. l. ult.* §. 10. *Infr. de jur. delib. l. ult. in fin. Infr. de bon. auth. l.* 4. §. 3. *ff. de edend.*

(10) Jurare si personæ extraneæ reo principali coguntur, multo magis rei fidejussor, mandator, familiaris, socius, ejusque particeps.

(11) Asyli jure non tantum privatus, sed et publicus debitor frui potest? (et ita jus illud ad cujuscunque conditionis homines pertinet, *in pr. Supr. h. t.*) nec eorum nomine episcopi conveniuntur, §. *eod.* qua in re allegatur lex 1. *C. Theod. eod.* in causa tamen tributorum aliud omnino est, nec servatur jus asyli. Tenetur etiam œconomus et episcopus, si confugas non exhibuerit, *Nov.* 17. *c.* 7. §. 1. *et edicto Justin.* 10. *c.* 1. *et edict.* 13. In criminalibus causis non servatur jus asyli. *d. Novell.* 17. *c.* 7. *in pr.* 37. *vers. Carthaginiensis.* 117. *c. ult.* §. *Quia vero.* Imo ex altari extrahi possunt confugæ. *Constant. in Nov.* περὶ φονευόντων μετὰ ξίφους. Erant asyla apud Judæos, sed iis tantum proderant, qui nolentes ac præter voluntatem sanguinem alienum effuderant. *Exod.* 21. *v.* 13. *Num.* 35. *v.* 11. *Deuter.* 4. *v.* 41. *et cap.* 19. *v.* 2. *Jos.* 19. *v.* 2. 3. *Reg.* 1. *v.* 2.

(12) Familiaris, *l.* 20. *infr. qui accusare*, *l.* 25. §. 2. *ff. de ædil. l.* 1. §. 18 *ff. de vi et vi armata*, id est, servus. Hi enim antiquitus familiares: ut domini ipsi, patresfamilias, Seneca 6. *epist.* 47. Macrob. 1. *Saturn.* 11. i. e. suscepti, Petrus Pith. *in notis Mosaic. c.* 9. da susceptis alibi dixi.

(13) Domesticæ personæ censentur servi, coloni, adscriptitii, familiares, liberti: qui domestici, vid. *l.* 24. *ff. de testibus. l.* 11. §. 1. *ff. de pœnis. l.* 3. *infr. de testib.*

(14) Convasatis, Contius *in editione Parisiensi.* Asyli jure fures insignes non fruuntur, et ita intellige *c. reum.* 9. *caus.* 17. *quæst.* 4. Sane quoque interpretari oportet capitulum *inter alias.* 6. *extr. de immun. eccl.* quo ex Ecclesia prohibetur extrahi quilibet reus, quantacunque gravia maleficia perpetraverit. Paulo post enim Innocentius excipit publicos latrones, et nocturnos agrorum populatores.

(15) Id est, fugitivus. *l.* 1. *infr. de fugitivis.*

(16) Vid. quæ not. ad *Novell.* 117. *c.* 14. 123. *c.* 35. 5. *c.* 2.

(17) Clerici interdum jurare coguntur.

(18) Restituendis.

(19) Confugas expensis Ecclesiæ alendos hic locus ostendit.

(20) Bona Ecclesiæ, bona pauperum, *l.* 2. *in pr. supr. de Episcop. et Cleric.*

(21) Jus enim variatur pro ratione circumstantiarum. vid. *l.* 16. §. 1. *ff. de pœnis.*

(22) Interpretatio Contii.

(23) Vid. *l.* 5. *supr. h. t.*

(24) Interpretatio Contii.

(25) Vid. *l.* 5. *supr. h. t.*

§. 1. Qui vero propter potentem personam ad Ecclesiam confugit : doceat imperatoriam majestatem per Archiepiscopum et Ecclesiæ defensores.

TIT. XIII.

DE (1) IIS QUI IN ECCLESIIS (2) MANUMITTUNTUR.

Dominus coram antistite et plebe potest servum suum manumittere scriptura interveniente. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Protogenem Episcopum.

JAmdudum (3) placuit, ut in Ecclesia (4) Catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis (5) adsistentibus Christianorum Antistibus id faciant : ut (6) propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent : unde a vobis quoque ipsis non immerito dandæ et relinquendæ sunt libertates, quo quisque vestrum pacto voluerit, dummodo vestræ voluntatis evidens appareat testimonium. Dat. 6. Id. Jun. SABINO et RUFINO CONSS. 316.

Clericis permittitur inter vivos, et in ultima voluntate servos suos manumittere, et plenam libertatem consequuntur. Salic.

2. Idem A. Osio.

QUi (7) religiosa mente in Ecclesiæ gremio servis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo (8) jure donasse videantur, quo civitas Romana solennitatibus decursis dari consuevit. Sed hoc duntaxat his, qui sub aspectu Antistitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut cum suis (9) famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu Ecclesiæ ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verumetiam cum postremo judicio dederint libertates, seu quibuslibet (10) verbis dari præceperint ; ita ut ex die publicatæ voluntatis sine aliquo juris teste, vel interprete competat directa libertas. Dat. Kalend. (11) Maji, CRISPO C. II et CONSTANTINO C. II. CONSS. 322.

TIT. XIV.

DE LEGIBUS (12), ET CONSTITUTIONIBUS (13) PRINCIPUM (14), ET EDICTIS.

De interpretatione inter æquitatem et jus.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Basso, Præfecto Urbi.

INter (15) æquitatem, jusque (16) interpositam interpretationem nobis solis (17) et oportet et licet inspicere. Dat. 3. Non. Decemb. SABINO et RUFINO CONSS. 316.

De privilegiis.

2. Impp. THEOD. et VALENT. C. ad Senatum.

QUæ ex (18) relationibus (19) vel suggestionibus Judicantium, vel consultatione in commune florentissimorum sacri nostri palatii procerum auditorium introducto negotio statuimus, vel quibuslibet Corporibus, aut Legatis, aut Provinciæ, vel civitati, vel Curiæ donavimus : nec (20) generalia jura sint, sed leges (21) faciant his (22) duntaxat negotiis atque personis, pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retractentur (23) : notam infamiæ subituro eo, qui vel astute (24) ea interpretari voluerit, vel impetrato impugnare rescripto, nec habituro fructum per surreptionem (25) eliciti, et Judice, si dissimulaverit, vel ulterius litigantem audierit, vel aliquid allegandum admiserit, et sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit (26), triginta librarum auri condemnatione plectendo. Dat. 8. Id. Novemb. THEODOSIO A. II. et VALENTINIANO Cæsare CONSS. 425.

(1) De manumissionibus in Ecclesia, *C. Theod. lib. 4. tit. 7.* adde Ulpian. *tit. 1. §. 8. l. 1. in fin. l. 2. Infr. comm. de manumiss.* et Gajum 1. *Inst.* 1. §. 2. *Concilium Africanum* 1. Theoph. *Instit. de libertinis* 1. Harm. 18. §. 9. Livium 2. Plutarchum *in Poplicola*.

(2) 4. *C. Th.* 7. Gajus 1. *Instit.* 1. §. 2.

(3) Hoc tamen genus manumissionis tribuitur Constantino patri Constantii 1. *histor. tripar.* 9. 7. Nicephor. 16.

(4) Civitas Romana nonnisi solennibus decursis conferebatur, vel in comitiis Romanis vel in templo Feroniæ Deæ, in quo servi capite raso, pileum libertatis insigne accipiebant. Servius ad Virgilium 8. *Æneidos*. Id autem valde molestum erat. 1. *Harm.* 18.

(5) Et antistitis. *l. unic. C. Theod. h. t.* manumissionis hoc genus constat successisse in locum ejus, quæ per censum fiebat. adde *l. 2. Infr. h. t. §. 1. Inst. de libert.* adde Ulpian. 1. §. 8.

(6) Sensus est, plena et justa libertas in Ecclesiis conferri potest, teste populo et signatore episcopo. De servorum in Ecclesia manumissione, vid. Forn. 1. *select.* 4.

(7) *l. 1. C. Theod. h. t.*

(8) Civitas Romana, quo jure olim certis solennitatibus decursis deferebatur, eodem hodie deferri potest in Ecclesia.

(9) Clerici servos habere possunt, nec enim pugnat cum libertate Christiana, quæ est spiritus, servitus corporalis. vid. *epist. ad Philemonem*.

(10) Clericorum servi quibuscunque verbis, quacunque scriptura, quocunque loco etiam absente Episcopo cives fieri possunt.

(11) 14. *Kalend. C. Theod.*

(12) 1. *D.* 3. 1. *C. Theod.* 1. *Harm.* 1.

(13) 1. *D.* 4. περὶ διατάξεων, 2. *Ecl.* 20. *de novis constitutionibus*, adde *Nov.* 17. *et* 66. Constitutionum vocabulo intellige rescripta, subscriptiones, adnotationes pragmaticas, decreta, mandata, interlocutiones, edicta.

(14) De constitutionibus pontificum vid. 1. *Decret.* 2. 1. *sext.* 2. *dist.* 15. de Apostolorum canonibus *dist.* 16. de generalibus conciliis *dist.* 17. de conciliis episcopalibus *dist.* 18. de epistolis decretalibus *dist.* 18. 19. 20.

(15) Vid. *l. 9. infr. h. t.*

(16) Strictum scil.

(17) Nec decreto opus est. Arist. 5. *Ethic.* 19. sensus est, ubi lex negotium quæsitum palam definit, judex eam sequi debet, quantumvis dura sit : solius Principis est eam mitigare, *ut hic. l. 9. 11. 12. infr. h. t. Nov. 43. in pr. et l. 12. §. 1. in fin. D. qui et a quibus manum.* verbis edicti inservire tutius est *l. 1. §. licet autem. 20. ff. de exercitoria.* ubi vero lex scripta palam negotium non definit, judex potest ex duarum vel diversarum legum sententia, et collectione, una scil. stricti juris, altera æquitatis plena, argumentum ad facti controversi decisionem ducere, et hanc illi præferre. Huc etiam refer, quod de juris et constitutionum differentia utiliter Cujacius scripsit 7. *obs.* 20.

(18) Ἀναφορὰν, μήνυσιν, καὶ κινουμένην δίκην vocat autor Synopseos Basil. 2. *tit.* 6. *cap.* 7. relationem, suggestionem, motam litem. vid. *l. 3. infr. h. t.* precatio, relatio, lis mota.

(19) Id est, appellationibus, vid. *Infr. in pr. de relationib.*

(20) Personales, aut unius negotii constitutiones non sunt generales. Atqui leges Codicis sunt hujusmodi, ergo ad omnes non pertinent? solve : Hujusmodi rescripta legem generalem facere possunt, si animus principalis fuit, τὸ κριθὲν ποιεῖν νομοθέτημα, vel si legem edicti nomine nuncupavit. *l. 3. Infr. h. t.*

(21) Privilegia sunt leges speciales.

(22) Personalia suum individuum non egrediuntur. §. 6. *Instit. de jure naturali. l. 1. §. 2. D. de constitut. princ. l. 45. D. de recept. qui arbitr. l. 7. D. de exceptionibus. l. 12. l. 13. D. soluto matrim.*

(23) Privilegia semel concessa Princeps retractare non potest.

(24) Privilegia Principum benigne interpretanda. *l. 43. in pr. D. de vulg.*

(25) Privilegium priori contrarium, præsumitur obreptitium, nec a judice audiendum.

(26) Judex non impune colorata, id est, gratiosa relatione apud Principem utitur.

Species Constitutionum.

3. Iidem AA. ad Senatum.

LEges (1) ut (2) generales ab (3) omnibus æquabiliter in posterum observentur, quæ (4) vel missæ a nobis ad venerabilem cœtum (5) Oratione conduntur, vel (6) inserto *Edicti* (7) vocabulo nuncupantur: sive eas nobis spontaneus (8) motus ingesserit, sive (9) precatio, sive relatio, vel lis mota legis occasionem postulaverit. Nam satis est *Edicti* eas nuncupatione censeri vel per omnes populos judicum programmatibus divulgari: vel expressius continere, *Quod Principes censuerint ea, quæ in certis negotiis statuta sunt, similium quoque causarum fata* (10) *componere.* † Sed et si *Generalis lex* vocata est, vel *ad omnes* jussa est *pertinere*, vim obtineat Edicti: interlocutionibus, quas in uno negotio judicantes protulimus, vel postea proferemus, non in commune præjudicantibus: nec his, quæ specialiter quibusdam concessa sunt Civitatibus, vel Provinciis, vel Corporibus, ad generalitatis observantiam pertinentibus. Dat. 8. Id. Nov. *Ravennæ*, THEOD. A. XII. et VALENTINIANO A. II. CONSS. 426.

De Principe soluto legibus.

4. Iidem AA. ad Volusianum P. P.

DIgna (11) vox est majestate Regnantis, *legibus alligatum* (12) *se* Principem profiteri (13). † Adeo de (14) auctoritate juris nostra pendet auctoritas. Et revera majus (15) Imperio est, submittere legibus Principatum. Et oraculo (16) præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, [aliis (17)] indicamus (18). Dat. 3. Id. Jun. *Ravennæ*, FLORENTIO et DIONYSIO CONSS. 429.

De eo, quod est contra legem, vel in fraudem legis.

5. Iidem AA. Florentio P. P.

NOn (19) dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem (20). Nec pœnas insertas legibus evitabit, qui se contra juris sententiam sæva (21) prærogativa verborum fraudulenter excusat. † Nullum (22) enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum interpretationes tam veteres, quam novellas trahi generaliter imperamus: ut legislatori quod fieri non vult, tantum prohibuisse (23) sufficiat: cætera [que] quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: hoc est, ut ea, quæ lege fieri prohibentur (24), si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur: licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit *inutile esse debere quod factum est*: Sed et si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente lege factum est, illud quo-

(1) Quarum fit immediate mentio.

(2) Etiam in personam Principis locum habent *οἱ γενικοὶ ἤγουν οἱ καθολικοὶ νόμοι. Synops. h. t. c.* 9. 1. Harm. 1. §. 39.

(3) Nota ex hac lege vim, effectum, et notas legum generalium.

(4) Leges generales esse his signis deprehenduntur, si ad Senatum missæ ut confirmentur: si edicti vocabulo nuncupatæ: si jussæ divulgari: si ad omnes similes causas jussæ extendi: si generales nuncupatæ: adde si in corpus juris relatæ. vid. Bald. *hic.*

(5) Id est, Senatum. Senatus venerabilis cœtus, ut hic, gloriosissimus. *l.* 8. *in pr. infr. h. t.*

(6) Id est, si legem edicti vocabulo nuncupavit.

(7) *Edictum* 12. *cap.* 1.

(8) Motus spontaneus Principis, qui hic dicitur Theophilo *ἐξ οἰκείας φύσεως Inst. de jure naturali*, recentioribus motus proprius, vid. *l.* 23. *§. similes. Infr. de nuptiis*, *l. ult. Infr. de crimine sacrilegii*, *l.* 1. *Infr. de petit. bon. subl. l. ult. Infr. de cohort. princ.*

(9) Vid. quæ scripsi *ad l.* 1. *supr. h. t.*

(10) Facta. Haloand. quam lectionem probat Cujac. 16. *obs.* 9.

(11) Proprium Imperatoris legibus vivere, *l.* 3. *infr. de testament.* principem decet leges servare. *l.* 23. *D. de legatis* 3. adde quæ scripsi ad *l.* 4. *Infr. ad l. Falc. et Novell.* 105. *cap.* 2. §. 4. *in fin.*

(12) Hinc illud Symmachi ad Imperatorem, Plus apud vos justitia quam licentia valet, Symmachus *in orat. pro veteri deorum cultu.* Illud certe multo elegantius, Principem legibus solutum non esse, sed videri. *l.* 23. *D. de leg.* 3. nam quod legimus legibus solutum, *l.* 31. *ff. de legib.* *τῶν νόμων ἐπάνω*. Chrysost. *κατὰ νόμους οὐκ ἀνυπεύθυνον*. Plato. *Nov.* 105. de pœnis intellige: *ἁμαρτήσας γὰρ οὐ κολάζεται.* 1. Harm. 1. §. 48. vid. Cujac. 15. *obs.* 30.

(13) Quæro igitur ad hæc: an possit Princeps revocare indultum alicui privilegium: an quando, et quatenus Princeps legibus subjectus sit: et quid dicendum sit de privilegio a principe concesso non subdito? quærenti autem respondent ad hæc plenissime Alb. de Rosat. ad hanc ipsam legem. Abbas et alii *ad c. novit. de Jud.* Baldus *in l. nuptæ. ff. de senat.* Felinus *in c. quæ in Eccles.* 2. *col. de constit.* et *in c.* 1. 4. *fallent. ib.* Ferrandus denique *lib.* 2. *explicat. c.* 3. Mod.

(14) Principis autoritas a jure dependet, ideoque si quid Princeps statuerit, justa causa moveri præsumitur. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 8.

(15) Non est Princeps supra leges, sed leges supra Principem. Plin. *in Paneg. ad Trajan.*

(16) Oraculum vocat sententiam hanc auro dignam et cedro. ut apud Plin. 18. *c,* 6.

(17) An successoribus, ut putat Accursius? An et aliis etiam non successoribus, qualescunque illi sint? quod et æquum est.

(18) Honeste. Putemus tamen hoc sequentibus esse exemplo et præcepto. Vice versa, jus regium cujus fit mentio 1. *Samuel.* 8. *vers.* 11. bonis regibus, nec præcepto nec exemplo, illic enim ostenditur, quid acturi sint reges reprobi, quid vitaturi sint boni. Greg. 1. *reg.* 10. *exposit.* 4.

(19) Hæc lex sumpta est et interpolata ex Novella Theodosii, *ne curialis prædium alterius conducat, aut fidejussor conductoris existat* 4. *in princip.* adde *cap.* 88. *de regul. jur. in* 6.

(20) Pars legis præcipua ejus voluntas: qui contra hanc nititur, in illam committit: voluntas sententia *l.* 29. *D. h. t. l.* 6. *in fin. D. de verb. sign.* *διάνοια*. *l.* 30. *D. h. t.* Goth. Ad plenam hujus legis intelligentiam præter Gothofredum videat, qui volet, Jasonem *in additionibus ad Port. Instit. quibus ex caus. manumit. non licet.* 2. *col. et in §. præterea. Instit. quibus mod. jus patr. potest. solvitur.* item *ad l.* 2. §. 1. *num.* 25. *ff. solut. matr. et ad l.* 1. *num.* 10. *ff. de liber. et posthum. et ad l.* 1. *num.* 38. *de summ. trinit. ad Auth. Sacramenta puberum. col.* 3. *in princ. vers. quarto dicunt. si advers. vend.* Alexandr. *in Authen. Ex causa col.* 2. *de lib. præter.* Socinum jun. *consil.* 47. *n.* 6. *volum.* 3. Mod.

(21) *Ρητόν* scriptum *d. l.* 30. verba *d. l.* 29. *d. l.* 6. sæva verborum prærogativa.

(22) Pacisci, convenire aut contrahere lege prohibente non possumus. *Goth.* Factum contra legem prohibitoriam ipso jure nullum est. *h. l.* Aliud tamen est in matrimonio nisi adjectum sit decretum irritans. Dec. *in cap* 2. *extr. de testib. num.* 2. Zanch. *de matrimon. lib.* 3. *disput.* 32. Si tamen lex aliam specialem pœnam addit aut imponit, non inducetur nullitas. *l. sanctio.* 41. *ff. de pœnis.* Ans.

(23) Is speciem fieri velle non videtur, qui genus prohibuit. Lex multa fieri non vult, quæ expressim non vetuit. Fraus fit legi, ubi id fit, quod lex non vetuit: noluit tamen *d. l.* 30. Fraus fit a re ad aliam, *l.* 3. §. 3. *in fin. l.* 7. §. 3. *D. de SC. Macedon.* a persona ad aliam, *l.* 5. *D. de don. inter vir. et uxor. l.* 26. *in fin. infr. de usuris. l.* 5. §. 3. *D. de autorit. tutorum. Novell.* 22. *cap.* 27. *Nov.* 123. *cap.* 2. *circa fin. l.* 1. 3. *infr. de pactis pignorum.* a contractu ad alium, *d. l.* 5. §. 5. *l.* 22. *l. ult.* §. 1. *infr. mandati.* a modo ad alium, *l.* 8. §. 14. *D. ad SC. Vellej.* de nomine ad aliud nomen, *l. ult. in pr. infr. de assessoribus.* de tempore ad aliud tempus, *l.* 3. §. 1. *D. de minor. l.* 59. *D. soluto.* de quantitate ad aliam quantitatem, *l.* 4. §. 2. *D. de his, qui notant l.* 16. *D. de jure patron. l.* 26. §. 1. *vers. Si quis autem. Infr. de usuris.*

(24) Prohibita si fiant, inutilia et pro infectis habenda, *l.* 102. *ff. de reg. jur.*

ue cassum (1) atque inutile (2) esse præcipimus.

§. 1. Secundum itaque prædictam regulam, qua ubiunque [non] servari factum (3) lege prohibente cenuimus, certum est nec stipulationem hujusmodi tenere, nec mandatum ullius esse momenti, nec sacramentum (4) admitti. Dat. 7. Id. April. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

De interpretatione constitutionis favorabilis.

6. Iidem AA. Florentio P. P.

QUod favore (5) quorundam constitutum (6) est, quibusdam casibus ad læsionem eorum nolumus inveniri videri. Dat. Kalend. Aug. THEODOSIO A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

De negotiis præteritis et futuris.

7. Iidem AA. Cyro P. P. et Consuli designato.

LEges (7) et constitutiones futuris (8) certum (9) est dare formam negotiis, non ad facta præterita revocari: nisi (10) nominatim, et de præterito tempore, et adhuc pendentibus (11) negotiis cautum sit. Dat. Non. April. *Const.* VALENTINIANO A. V. et ANATOLIO CONSS. 440.

Quæ observanda sunt in lege condenda.

8. Iidem AA. ad Senatum.

HUmanum esse probamus, si quid de cætero in publica privatave causa emerserit necessarium, quod formam generalem, et antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri palatii, quam gloriosissimo (12) cœtu vestro, patres conscripti, tractari (13): et si universis tam judicibus, quam vobis placuerit, tunc legata (14) dictari: et sic ea denuo collectis omnibus recenseri: et cum omnes consenserint, tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari: ut universorum (15) consensus nostræ serenitatis autoritate firmetur (16). Scitote igitur, patres (17) conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supradicta forma fuerit observata. Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id (18) ad beatitudinem nostri imperii, et ad nostram gloriam redundare. Dat. 16. Kal. Nov. AËTIO III. et SYMMACHO CONSS. 446.

De scientia, interpretatione et emendatione legum.

9. Impp. VALENTINIAN. et MARTIANUS AA. ad Palladium P. P.

LEges (19) sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi (20) ab omnibus debent (21), ut universi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Si quid vero in iisdem legibus latum fortassis obscurius (22) fuerit, oportet id [ab] imperatoria interpretatione patefieri, duritiamque legum nostræ humanitati incongruam emendari. Dat. 6. (23) Id. Febr. ANTHEMIO (24) CONS.

Qui tenentur legibus.

10. (25).

OMnes legibus regantur, etiam si ad divinam domum pertineant. Dat. 8. Idib. Febr. ANTHEMIO A. II. CONS. 455.

Si de novo jure dubitetur.

11. Impp. LEO et ZENO AA.

CUm de novo (26) jure, quod inveterato usu non (27) adhuc stabilitum est, dubitatio emergat: necessaria est tam suggestio (28) judicantis, quam sententiæ principalis auctoritas. Dat. 10. Kal. Maji, LEONE Juniore A. CONS. 474.

(1) Cassum et inutile est ipso jure, quod fit lege interdicente.

(2) Minus quam perfecta lex est, quæ id, quod vetat, non rescindit: ut quondam lex Cincia. Ulpian. *tit.* 1. Hodie quælibet lex est perfecta, ut *hic.* vid. Cujac. 19. *obs.* 30. adde *c. quæ contra jus.* 64. *de reg. juris in* 6. adde *Nov.* 14. *c.* 1. *in fin. ubi de lenociniis.*

(3) Facere, stipulari, mandare et jurare lege prohibente, non possumus.

(4) *l.* 7. §. 16. *ff. de pactis.* Jure Canonico mulier jurejurando renuncians exceptioni dotis alienatæ non auditur, *c. cum contingat.* 28. *extr. de jurejur. in* 6.

(5) *l.* 25. *ff. h. t. c. indultum.* 17. *c. quod a jure.* 28. *c. quod ob gratiam.* 61. *de reg. jur. in* 6. adde quæ not. *l.* 2. *ff. de lege commiss. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de Carb. edict.* vid. *l.* 19. *in fin. Infr. de fide instrum.* vid. Dynum *ad d. c.* 61.

(6) Vel lege, vel privilegio, vel contractu.

(7) Omnia constituta non præteritis calumniam faciunt, sed futuris regulam imponunt, *l.* 3. *C. Theod. de const. pr. lib.* 1.

(8) Vid. *l.* 27. *Infr. de usur. l.* 12. *Infr. de suis et legitim. l.* 23. §. 3. *Infr. mandati.* adde *species huic legi ex Nov.* 73. *c.* 9. 115. *c.* 1. 158. *c.* 1. *l. ult. in fin. Infr. de curatore furiosi, l. unic.* §. 15. *infr. de caducis tollend.* 2. *Feud.* 55. *vers. nos autem.* 5. *Feud.* 19. Cic. 3. *Verrina. Nov.* 39.

(9) Id est, ea legum natura est, in dubio id legibus inesse creditur.

(10) Lex nominatim de præterito potest disponere. vid. *l. unic.* §. *fin. infr. de contract. jud.*

(11) Princeps potest etiam pendenti negotio novam legem dare. *l.* 21. *in fin. Supr. de sacros. eccles.* vid. *Novell.* 19. *circ. medium pr.*

(12) Vid. *l.* 3. *Supr. h. t.*

(13) Lex primum examinatur, dein scribitur, tertio recitatur, ut hic.

(14) Legem dictari.

(15) Adde *l.* 2. *D. de decret. ab ord.*

(16) Leges a Principe confirmandæ sunt.

(17) Hac formula plerumque ipsi Principes edictis suis Senatum alloquebantur, ut in *Nov. Theod.* 8. Principium vero rescripti plerumque ita inchoabat, si ex ipso exercitu mittebatur: *si vos liberique vestri valetis bene est: nos exercitusque noster valemus.* Finis vero: *Manu divina. Optamus vos felicissimos ac florentissimos nostrique amantissimos, per multos annos bene valere, sanctissimi ordinis P. C.* Ad hunc modum M. Lepidus Imperator ad Senatum rescribit apud Cicer. 10. *famil.* 34. *Si vos liberique vestri valetis bene est: ego quoque valeo. Deos hominesque testor, P. C. etc. Goth.* Ad intellectum hujus legis et §. *scitote.* et quando legis requiratur expressa derogatio, vel actus gestus contra legem teneat, vid. Sarmient. *lib.* 3. *select. c.* 14. *num.* 4. Ans.

(18) Senatus est imperii beatitudo et Principis gloria.

(19) Hæc lex erat præfatio Novellæ Martiani *de matrimoniis Senatorum*: quæ hodie extat integra in libro Novellarum Martiani, et in breviario Alarici.

(20) *l.* 12. *infr. de jur. et fact. ignor. l.* 1. §. 2. *ff. de ædil.* vid. Corasium 4. *Misc.* 10.

(21) Ideoque præsumuntur ab omnibus sciri. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 31. v. *Nov. Leonis* 77. Goth. quomodo et quatenus docebunt te Aret. *ad* §. *suspectus. Inst. de suspect. tut.* Alex. *ad l.* 1. §. *si quis ita. num.* 9. *ff. de verb. oblig.* Jason. *ad l. quod te. num.* 35. *ff. si cert. pet.* Bartol. *ad l. de quibus. ff. de legibus.* Rip. *ad c. sæpe. num.* 92. *ext. de restit. spol. et ad d. l.* 1. §. *si quis ita.* Abbas *ad cap.* 1. *num.* 9. *extr. locati.* Vide etiam Corasium *lib.* 4. *Miscell. cap.* 17. et Benedictum Capram *in Regul. conclus.* 3. 4. *et* 14. §. 9. Mod.

(22) Obscuram legem Princeps solet interpretari.

(23) *Prid. Non. April. Constantinop. Aëtio et Studio Coss.* Ita in ipsis Novellis 1. A. Dat. 454.

(24) Hanc subscriptionem Cujac. non probat, 12. *obs.* 31.

(25) Hanc legem Cujac. restituit, 12. *obs.* 31.

(26) Novum est jus contra rationem juris communis introductum, *l.* 14. 15. *D. h. t.*

(27) Jus singulare usu inveterato præscribi potest.

(28) *l.* 27. *ff. de fideicommiss. libert.*

De sententia Imperatoris. 1. De legum interpretatione et legislatione.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI (1) imperialis majestas causam cognitionaliter examinaverit, et partibus (2) cominus constitutis (3) sententiam dixerit: omnes omnino judices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc (4) esse legem non solum illi causæ, pro qua producta est, sed et omnibus similibus (5). Quid enim majus (6), quid sanctius (7) imperiali est majestate? vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat (8): cum et veteris juris conditores, constitutiones, quæ ex imperiali decreto processerunt, legis vim obtinere, aperte dilucideque definiant?

§. 1. Cum igitur et hoc in veteribus legibus invenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat hujusmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam subtilitatem (9) tam risimus, quam corrigendam esse censuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationem (10), sive in precibus, sive in judiciis, sive alio quocunque modo factam, ratam et indubitatam haberi: Si enim in præsenti leges condere soli (11) Imperatori concessum (12) est: et (13) leges interpretari solo dignum imperio esse oportet. Cur (14) autem ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, et sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur? et quare (15) omnes ambiguitates judicum, quas ex legibus oriri evenit, aures accipiunt nostræ, si non a nobis interpretatio mera (16) procedit? vel quis legum (17) ænigmata solvere, et omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse concessum est? Explosis itaque his ridiculosis ambiguitatibus, tam (18) conditor, quam interpres legum solus Imperator jure existimabitur: nihil hac lege derogante veteris juris conditoribus: qui et eis hoc majestas imperialis permisit. Dat. 6. Kal. Nov. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XV.

DE (19) MANDATIS (20) PRINCIPUM.

An mandata non scripta valeant.

1. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. ad Fusignium P. P.

SI (21) quis (22) adserat cum mandatis (23) nostris secretis se venisse; omnes sciant, nemini quicquam nisi (24) quod scriptis (25) probaverit esse credendum: nec ullius dignitate terreri, sive (26) ille Tribuni, sive Notarii (27), sive Comitis (28) proferat dignitatem: sed sacras nostras literas esse quærendas. Dat. 16. Kal. Jul. *Heracleæ* (29), MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. [383.]

2. Impp. (30) JUSTINUS (31) et JUSTINIANUS AA.

SAncimus (32), ne quis clarissimorum nostrorum magistratuum maximorum, vel mediorum in suis sententiis adscribat, nos divino verbo (33) *jussisse aliquem in jus duci aut exhiberi, aut aliquid diversum judicari ab iis quæ apud ipsos fiunt*: nisi (34) si de judicis adsessoris datione quæstio sit, aut de recte ferenda sententia. *Id* si acciderit, volumus ut judices in suis sententiis mentionem faciant, *se non de scripto, sed ore tantum illa aut a nobis accepisse, aut a gloriosissimo Quæstore nostri palatii, aut aliquo spectabilium referendariorum*. His tantum casibus sine scripto aliquo jussioni nostræ fidem adhiberi volumus (35).

(1) Principis sententia (ἀπόφασις dicitur Græcis) inter duos lata, in similibus vim habet. *Synops. Basilicon*, 2. *tit.* 6. *c.* 20.

(2) Duabus scilicet actore et reo. vid. *l.* 5. §. 5. *Infr. de temp. appell.* Princeps igitur non poterit sententiam ferre contra partem non auditam: eo quoque pertinet, quod a quibusdam dicitur, constitutionem Principis justitiam denegantem nullam esse, vid. Antonium Corsetum *in verbo Princeps.*

(3) Alias non valent Principis sententiæ, etiam in notoriis sine citatione. Wurmser. 1. *pract.* 22. *num.* 13. adde Oldendorp. *cap.* 30. *de re judic.*

(4) Sententia Principis jus dubium declarans, jus facit etiam quoad omnes.

(5) *l.* 3. *Supr. l.* 12. *l.* 13. *D. h. t.*

(6) Nihil majus aut sanctius imperio.

(7) Sancti Principes.

(8) Notum est enim illud τὸν βασιλέα τιμᾶτε, 1. *Petr.* 2. *vers.* 17. adde *Rom.* 13. 1. *ad Timoth.* 2. *vers.* 2. vid. *Canones Apostol. in fin.*

(9) Subtilitas vana repudianda, *l.* 47. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 8. §. 16. *ff. quib. mod. pign. l.* 7. *in fin. Infr. de instit. et substit. l.* 7. *Infr. de SC. Trebell.*

(10) Ratæ sunt et indubitatæ legum interpretationes ab Imperatoribus factæ.

(11) Soli Imperatori leges condere permissum. Non igitur, Duci, Comiti, Marchioni perpetuam dignitatem et jurisdictionem habenti? Rolandus a Valle licere putat, eorumque decreta jus civile nuncupari posse. 1. *consil.* 86. *num.* 11.

(12) Conjunge *l. omnes. ff. de Justit. et Jur.* §. *Jus autem civile. Instit. de jur. nat. gent. l. non ambigitur. ff. de legibus.* ad illa autem quæ paulo ante præcedunt, *si imperialis sensus legem interpretatus est*, vide Menochium *de arbitr. Jud. lib.* 1. *quæst.* 7. *a n.* 45. Mod.

(13) Legis interpretatio ei tantum est permissa, cui soli jus condendæ legis est.

(14) Frustra consuliter is cui consilium dare non licet.

(15) Argumentum a facto ad jus observa: Fit, ergo jus est.

(16) Mera interpretatio, id est, jus interpretandi.

(17) Hinc illud Juvenalis, Satyr. 8. *Veniet de plebe togata, Qui juris nodos et legum ænigmata solvat.*

(18) Princeps conditor et interpres legum unicus.

(19) 1. *C. Theod.* 3.

(20) *Nov.* 17. Mandata Principum sunt præcepta, sive monita, quæ certis personis dantur a principe; veluti præfectis et procuratoribus, Dionysius 2. ἐντολάς vocat, Græci etiam παραγγέλματα et ὑποθήκας, et *Nov.* 26. ἀποκρίσεις, et *Novell.* 25.

(21) *l. un. C. Theod. de mandatis Principum.*

(22) Nuntius et quidem absente Principe.

(23) Puta privilegii, dignitatis, delegationis.

(24) Pro Jurisdictione delegata a Principe (aliud in privato. Bald. *hic.*) non præsumitur, nisi probetur.

(25) Mandatum Principis scriptura probandum, *l.* 5. *Infr. de jure fisci.* Fides non habetur mandatis, quæ secreta quis se habere adfirmat ex ore Principis sine scripto.

(26) Hi extra ordinem in provincias mittebantur, vid. Cujac. *Nov.* 17.

(27) Notariatus dignitas est: unde colligunt, infamem notarium esse non posse, *arg. l.* 1. *Infr. de dignitatibus.* Præcipuum notarii munus est, fidem publicam facere: quod infamis vix faciet.

(28) Consistoriani, vid. *l.* 25. *Infr. de procuratorib.* Cujac. *ad Novell.* 17. *et* 71.

(29) Accepta prid. Kal. Aug. *C. Theod.*

(30) Hanc legem Cujac. ex Basilic. restituit, 12. *obs.* 31. *et Nov.* 124. *c.* 4.

(31) *Nov.* 124. *c.* 4.

(32) Latina interpretatio.

(33) Id est, ore sine scripto.

(34) Mandata Principis quibus judex aut collega judici dantur, aut acta celeriter edi, et litem finiri Princeps jubet, non requirunt scripturam.

(35) In quibusdam editionibus, addita est huic titulo *Novella* 17. sed male: cum ea sit emissa post editionem Codicis, Belisario Consule.

TIT. XVI.

DE SENATUSCONSULTIS (1).

Senatusconsulta sunt servanda, et contra ea rescripta non valent, et impetrator punitur. Salyc.

1. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. ad Senatum.

QUamvis Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris legibus etiam idem prosequimur: adjicientes, ut si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentaverit, ut transire ei formam liceat statutorum, tertia patrimonii parte multetur, et damnatus ambitus crimine, maneat infamis. Dat. 7. Kal. Aug. *Heracleæ*, Richomere et Clearcho Conss. 384.

TIT. XVII.

DE VETERI JURE ENUCLEANDO, ET DE AUCTORITATE (2) JURIS PRUDENTIUM (3), QUI IN DIGESTIS (4) REFERUNTUR (5).

Præfatio. 1. *De compositione Codicis.* 2. *De conceptione Digestor.* 3. *De compositoribus.* 4. *Quid, et ex quibus libris colligendum est in Pandectarum compositione.* 5. *Divisio, et ordo Pandectarum. De auctoritate Jurisconsultorum, et eorum libris emendandis.* 8. *Ut nullæ sint antinomiæ.* 9. *Vel similitudines.* 10. *De legibus, quæ in desuetudinem abierunt, prætermittendis.* 11. *De libris juris.* 12. *Nomina hujus operis. De commentariis, paratitlis, indicibus.* 13. *Quomodo libri juris scribi debent.* 14. *Epilogus.*

1. Imp. Justinianus A. Triboniano viro eminentistimo Quæstori sacri palatii (6).

DEo (7) auctore nostrum gubernante Imperium, quod nobis a cœlesti Majestate traditum est, et bella feliciter peragimus, et pacem decoramus, et statum Reipublicæ sustentamus: et ita nostros animos ad Dei Omnipotentis erigimus adjutorium; ut neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam Trinitatis, unde et mundi totius elementa processerunt, et eorum (8) dispositio in orbem terrarum producta est.

§. 1. Cum itaque * nihil tam studiosum (9) in omnibus rebus invenitur, quam (10) Legum auctoritas, quæ et divinas, et (11) humanas res bene disponit, et omnem iniquitatem expellit; reperimus autem omnem Legum tramitem, qui ab urbe Roma condita, et Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut [in] infinitum extendatur, et nullius humanæ naturæ capacitate concludatur, primum nobis fuit studium a Sacratissimis retro Principibus initium sumere, et eorum Constitutiones emendare, et viæ dilucidæ tradere: quatenus in unum Codicem congregatæ et omni supervacua similitudine, et iniquissima discordia absolutæ, universis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium.

§. 2. Hocque opere consummato, in uno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato, cum ex paucis et tenuioribus relevati ad summam, et plenissimam juris emendationem pervenire properaremus, et omnem Romanam sanctionem et colligere et emendare, et tot auctorum dispersa volumina uno Codice (12) indita ostendere; quod nemo alius neque sperare, neque optare ausus est, res quidem nobis difficillima, imo magis impossibilis videbatur, sed manibus ad cœlum erectis, et æterno auxilio invocato, eam quoque curam nostris reposuimus animis, Deo freti, qui et res penitus desperatas donare, et consummare suæ virtutis magnitudine potest.

§. 3. Et ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium: tibique primo et hoc opus commisimus, ingenii tui documentis, ex nostri Codicis ordinatione acceptis: et jussimus, quos probaveris tam ex facundissimis antecessoribus, quam ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, et in nostrum palatium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendiam permissimus: ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur.

§. 4. Jubemus igitur, vobis antiquorum prudentium (13), quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi Principes præbuerunt, libros ad jus Romanum pertinentes et legere, et elimare: ut ex his omnis materia colligatur, nulla, (secundum quod possibile est,) neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod unum pro omnibus sufficiat. Quia autem et alii libros ad jus pertinentes scripserunt: quorum scripturæ a nullis auctoribus receptæ, nec usitatæ sunt: neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem.

§. 5. Cumque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, et quasi proprium et sanctissimum templum justitiæ consecrare: et in libros quinquaginta, et certos titulos totum [jus] digerere, tam secundum Codicis nostri constitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse patuerit: ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum: sed his quinquaginta libris totum jus antiquum per mille et (14) quadringentos pene annos confusum, et a nobis purgatum

(1) 1. *D.* 3. quæ fieri vetat *Novella Leonis* 78.

(2) Æquali scilicet: ut alter altero non sit potior, et ita abrogatur lex 1. *C. Theod. de responsis prudentium.*

(3) Adde *d. l.* 1.

(4) Digesta sic dicuntur ut Græcis ἐρόμαχτα, vel ut ipse Justinianus ait, διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις. Digesta etiam dicuntur, quæ œconomiam habent. Cur digesta in hunc modum ff. veteres pinxerunt, frustra quæritur ab Alciato 3. *dispunct.* 16. notariorum enim inventum est, quod plerumque nullam habet rationem, Cujac. 12. *obs. ultim.*

(5) In ipsarum legum non tantum inscriptionibus, sed et qui in ipso legum contextu a recentioribus laudantur, id est, allegantur.

(6) Al. *quæstori suo. Salutem.*

(7) *l.* 1. *C. de veteri jure.*

(8) *Al.* rerum.

(9) Id est, expetendum.

(10) Adde *l.* 1. *l.* 2. *D. de legib. Novell.* 164. *in pr. et Leonis* 36.

(11) *l.* 10. *in fin. D. de justit. et jur.* olim legum interpretandarum scientia ad collegium Pontificum pertinebat, *l.* 2. §. 6. *in fin. D. de orig. jur.* ad quos de divinis omnibus et humanis etiam referebatur, Cicer. 3. *de Orat.*

(12) *Al.* uni Codici. *S. L.*

(13) *l.* 2. §. 47. *vers. et ut obiter. D. de orig. jur.*

(14) Atqui Justiniani Imperium incipit ab anno 1280. urbis. vid. *const. ad senat. in princ.*

quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus juris æqua (1) dignitate pollentibus, et nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia; sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inveniuntur.

§. 6. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius et æquius est, judicatote, cum possit unius [forsitan] et deterioris sententia et multas et majores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in notis Æmilii Papiniani ex Ulpiano, et Paulo, nec non Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis; et hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, ut omnes qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus Constitutionibus profecta, et a nostro divino fuerint ore profusa: omnia enim merito nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas: nam qui [non] subtiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus invenit.

§. 7. Sed et hoc studiosum vobis esse volumus: ut si quid in veteribus non bene positum libris inveniatis, vel aliquid superfluum, vel minus perfectum, [supervacua] longitudine semota, et quod imperfectum est, repleatis, et omne opus moderatum, et quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus observando: ut, si aliquid in veteribus legibus, vel Constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non recte scriptum inveniatis; et hoc (2) reformetis, et ordini moderato tradatis, ut hoc videatur esse verum, et optimum, et quasi ab initio scriptum, quod a vobis electum, et ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ *Regiæ* (3) nuncupabatur, omne jus omnisque potestas populi Romani in (4) imperatoriam translata sunt potestatem: nos vero sactionem omnem non dividimus in alias, et alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere: ut, et si (5) aliter fuerint apud Veteres conscripta, in contrarium autem in positione (6) inveniantur, nullum crimen scripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur.

§. 8. Nulla (7) itaque in omnibus prædicti Codicis membris antimonia (sic enim a vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum, sed sit una concordia, una consequentia, adversario nemine constituto.

§. 9. Sed et similitudinem, (secundum quod dictum est,) ab hujusmodi consummatione volumus exulare, et ea quæ sacratissimis constitutionibus quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex veteri jure non concedimus, cum divalium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter divisionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit, et hoc tamen perraro, ne ex continuatione hujusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

§. 10. Sed et si quæ leges in veteribus libris positæ, jam in desuetudinem abierunt: nullo modo vobis easdem ponere permittimus; cum hæc tantummodo obtinere velimus, quæ vel judiciorum frequeutisimus ordo exercuit (8), vel longa consuetudo hujus almæ urbis comprobavit, secundum Salvii Juliani scripturam, quæ indicat debere omnes civitates consuetudinem Romæ sequi, et leges, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias civitates. Romam autem intelligimus non solum veterem, sed etiam regiam (9) nostram quæ Deo propitio cum melioribus condita est (10) auguriis.

§. 11. Ideo jubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari: uno constitutionum: altero juris enucleati, et in futurum Codicem compositi, vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum istitutionum vicem obtinens; ut (11) rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam.

§. 12. Nostram autem consummationem, quæ a nobis Deo adnuente componetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus, nullis juris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, et verbositate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum jus pene conturbatum est: sed sufficiat per indices (12) tantummodo et titulorum subtilitatem, [quæ παράτιτλα nuncupantur] quædam admonitoria ejus facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

§. 13. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: jubemus non per siglorum (13) captiones et compendiosa ænigmata, quæ multas per se et per suum vitium (14) antinomias (15) induxerunt, ejusdem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significetur, aut aliud quicquam; nec enim per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus.

§. 14. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia una cum aliis facundissimis viris studeat; et tam subtili, quam celerrimo fini tradere: ut Codex consummatus: et in quinquaginta libros digestus offeratur in maximam et æternam rei memoriam, Deique omnipotentis

(1) Et sic abrogata *l.* 1. *C. Theod. de resp prudentum.* Cujac.

(2) Livor Græculus gloriæ Romanæ ac juri plus detrimenti attulit, quam Gotthorum incendia et vastationes. *Salomonius.*

(3) Lex Regia de imperio Principis. §. 6. *Instit. de jure naturali.* Goth. Dicitur lex Imperii. *l.* 3. *C. de testam.* De lege Regia, vid. Hottomann. *in indic. leg. Roman.* S. L.

(4) Vide *l.* 1. §. *sed et hoc studiosum. hujus* §. *vers. et nemo. Cod. de veteri jure.*

(5) Crucis nomen, de quo apud Paulum 5. *sent.* 17. §. 2. *et tit.* 22. §. 1. Tribonianus in furcæ vocabulum sic commutavit. *l.* 28. §. 19. *l.* 38. §. 2. *ff. de pœn.*

(6) *Al.* compositione.

(7) Post Molinæum Cujacius 8. *ad Africanum*, *fol.* 176. notat *legem* 11. *et* 14. *ff. de reb. credit.* nulla ratione conciliari posse cum *l.* 34. *ff. mandati*, idem refert, 5. *obs.* 38. *in fin.* errore Triboniani conflatum esse ἐναντίωμα inexplicabile inter legem 58. *in fin. D. de ædil. edict. et l.* 7. *ff. de probat. et præs.*

(8) Adde *l.* 34. *l.* 35. *et seq. D. de leg.*

(9) Constantinopolim, quæ alibi urbs æterna appellatur, *l.* 5. *in pr. C. de divers. præd. urb. lib.* 11. *tit.* 69.

(10) Remi necem subinnuit. Hoc si Zosimo credimus Constantinus Romulo non erit probior ob uxoris et filii necem.

(11) Institutionum scopus.

(12) Per indicem. §. *ult. Inst. de publ. Judic.* διὰ συντόμου Theoph. *ibi.* v. Cujac. 5. *obs.* 25.

(13) *Al.* signorum. *al.* siglorum. de siglis vid. *constit. ad antecessores.* §. *hæc autem.* al. singulorum.

(14) Ex eo fonte vitium in *l.* 57. *in fin. ff. de judiciis*, promanare tradit Petrus Faber 1. *Semest.* 13. *in fin.*

(15) Et obscuritates in contractibus et testamentis. vid. *quæ not. ad Novell.* 47. *c.* 2. *in fin.*

prudentiæ (1) argumentum, nostrique imperii vestrique ministerii gloriam. Dat. 18. Kal. Januariis, LAMPADIO et ORESTE viris clarissimis CONSS. 530.

FELICITER.

De bellicis Justiniani facinoribus, et juris compositione. 1. *De compositione Codicis, et pandectar.* 2. *De prima.* 3. *De secunda.* 4. *Tertia.* 5. *Quarta.* 6. *Quinta.* 7. *Sexta.* 8. *Septima parte Digestor.* 9. *De compositor. pandect.* 10. *De nominibus Jurisconsultorum, eorumque libror. et veter. leg. emendat.* 11. *De compositione Institutionum.* 12. *Deo gratiæ reddantur. De utilitate compositionis Justinianeæ.* 13. *De legibus simil.* 15. *De contrariis.* 16. *De prætermissis.* 17. *Collatio juris antiqui, et juris Justinian. De libris ex quibus pandectæ collectæ sunt.* 18. *De rebus novis constituendis.* 19. *De gratiis Deo agendis. De legibus Justiniani observandis.* 20. *De catalogo librorum ex quibus Digesta composita sunt, et de autoritate Jurisconsultorum.* 21. *De interprationibus juris.* 22. *Quomodo libri juris scribi debent.* 23. *De legibus Justinianeis observandis, et manifestandis.*

2. Imp. Cæs. FLAV. JUSTINIAN. A. ad Senatum, et omnes populos.

TAnta circa nos divinæ humanitatis est providentia, ut semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptam, et Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatam: et leges antiquas jam senio prægravatas, per nostram vigilantiam præbuit in novam pulchritudinem, et moderatum pervenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium unquam speravit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimavit: erat enim mirabile, Romanam sanctionem ab urbe condita usque ad nostri Imperii tempora, quæ pene in mille (2) et quadrigentos annos concurrunt, intestinis præliis vacillantem, hocque et in imperiales constitutiones extendentem, in unam reducere consonantiam: ut nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inveniatur, et ne geminæ leges pro rebus singulis positæ usquam appareant: namque hoc cœlestis quidem providentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præsidium, et summo numine invocato, Deum auctorem et totius operis præsulem fieri optavimus: et omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, et exquæstore sacri nostri palatii, et exconsule credidimus, eique omne ministerium hujuscemodi ordinationis imposuimus, ut ipse una cum aliis illustribus et prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret: nostra quoque majestas semper investigando, et perscrutando ea, quæ ab his componebantur; quicquid dubium et incertum inveniebatur, hoc numine cœlesti erecta emendabat, et in competentem formam redigebat.

§. 1. Omnia igitur confecta sunt, Domino et Deo nostro Jesu Christo possibilitatem tam nobis quam nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem Constitutiones duodecim libris digestas, jam ante in Codicem (3) nostro nomine præfulgentem contulimus. Postea vero maximum opus aggredientes, ipsa vetustatis (4) studiosissima opera, jam pene confusa et dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quam certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, a præfato viro excelso suggestum est duo pene millia librorum esse conscripta, et plus quam (5) trecenties decem millia versuum a veteribus effusa: quæ necesse [esset] omnia et legere et perscrutari, et ex his si quid optimum fuisset, eligere. † Quod cœlesti fulgore et summæ Trinitatis favore confectum est, secundum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: et in quinquaginta libros omne quod utilissimum erat, collectum est: et omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto, nomenque libris imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, quod (6) omnes disputationes, et decisiones in se habeant legitimas. Nam quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in centum quinquaginta pene millia (7) versuum totum opus consummantes: et in septem partes eos digessimus non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam et artem respicientes, et consentaneam eis divisionem partium conficientes.

§. 2. Igitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est.

§. 3. Secundus autem articulus (8) septem libros habet qui de judiciis appellatur.

§. 4. In tertia vero congregatione omnia quæ de rebus nominantur, contulimus (9), octo libris eis (10) deputatis.

§. 5. Quartus autem locus, qui et totius compositionis quasi quoddam invenitur umbilicum, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hypothecam (11) pertinent, reposita sunt, ut non a pignoratitia actione in libris de rebus posita multum distarent. Alio (12) libro eodem inserto volumine, qui ædilitium Edictum, et redhibitoriam actionem, et duplæ stipulationem, quæ de evictionibus proposita est, continet: qui hæc omnia titulis emptionum, et venditionum consentanea sunt: et prædictæ actiones, quasi pedissequæ illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem Edicti ordinatione in loca devia, et multo distantia devagantes: per nostram autem providentiam his congregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem pene loquuntur, in confinio ponere. Alius denique (13) liber post duos primos nobis excogitatus est de usuris, et trajectitiis pecuniis, et de instrumentis et testibus, et probationibus, [necnon præsumptionibus,] et memorati tres singulares libri juxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptiis, vel dotibus legibus dicta sunt, reposuimus, tribus (14) librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem, et curationibus geminos (15) libros conscripsimus. Et memoratam

(1) *Al.* providentiæ.
(2) Vid. *constit. ad Tribon.* §. 5. Goth. *Al.* mille et trecentos. *S. L.*
(3) Codex.
(4) Pandectæ.
(5) Vid. §. 1. *Infr. const. ad magn. Senatum.*
(6) *Al.* quia.
(7) Hic locus ostendit versuum vocabulo leges et paragraphos intelligi non posse, sed potius lineas, vid. Contium 1. *lect.* 8. Duar. 2. *disp.* 6.
(8) *A* 5. *ad finem* 11.
(9) Qui a 12. incipientes in 19. finiunt
(10) *Al.* ei.
(11) De qua lib. 20.
(12) Nempe 21.
(13) Liber sc. 22.
(14) Nempe 23. 24. 25.
(15) 16. 27.

*

ordinationem octo librorum, mediam totius operis reposuimus, omnia undique tam utilissima quam pulcherrima jura continentem.

§. 6. Quintus autem exoritur [nobis] Digestorum articulus, in quem de testamentis [et (1)] codicillis tam privatorum quam militum, omne quidquid antiquis dictum inveniat quis depositum, qui de testamentis appellatur. De legatis autem et fideicommissis quinque (2) librorum numerus adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam (ut) legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommissis autem Senatusconsulti Trebelliani, singulis libris (3) utrique eorum applicatis tota pars quinta in novem libros coadunata est. Solum autem Senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimavimus: captiosas etenim, et ipsis veteribus odiosas Pegasiani Senatusconsulti ambages, et utriusque Senatusconsulti inter se tam supervacuas quam scrupulosas diversitates respuentes, totum jus super his positum Trebelliano Senatusconsulto adjudicavimus. Sed in (4) his nihil de caducis a nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis, et tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris remaneat temporibus, quæ favor cœlestis, et pacis vigor firmavit, et [super] omnes gentes in bellicis [victori] periculis superposuit (5): ne luctuosum monumentum læta sæcula inumbrare concedatur.

§. 7. Sexta deinde pars Digestorum exoritur; in qua omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: ut et jus omne quod de gradibus et adfinitatibus descendit, legitimæque hereditates, et omnis ab intestato successio: et Tertyllianum, et Orphitianum Senatusconsultum, ex quibus mater et filii invicem sibi heredes existunt, in geminos (6) libros contulimus: bonorum possessionum multitudinem in compendiosum, et manifestissimum ordinem concludentes. † Post hæc ea quæ de operis novi nunciationibus, damnique infecti, et pro ædificiis dirutis, et eorum insidiis, et quæ de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt: necnon de publicanis, et donationibus tam inter vivos, quam mortis causa conficiendis, cauta legibus invenimus, in librum singularem (7) deduximus. † De manumissionibus autem, et de liberali causa alius (8) liber respondit: quemadmodum, et de adquisitione tam dominii, quam possessionis, et titulis, qui eam inducunt, multæ et variæ lectiones (9) uni sunt insertæ volumini: alio (10) libro deputato his, qui judicati, vel in jure confessi sunt: et de bonorum detentionibus, et venditionibus, et ut ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta glomerata (11) sunt: et deinceps exceptiones, et de temporum prolixitatibus: et de obligationibus, et actionibus, liber (12) iterum singularis extenditur: ut præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur.

§. 8. Septimus autem et novissimus articulus Digestorum duobus libris formatus est: in quo de stipulationibus [seu] verborum obligationibus, et fidejussoribus et mandatoribus, necnon novationibus, et solutionibus, et acceptilationibus, et de Prætoriis stipulationibus, omne quod jus invenitur (13) gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hæc duo (14) terribiles libri positi sunt de delictis privatis, et extraordinariis necnon publicis criminibus, qui omnem continent severitatem, pœnarumque atrocitatem. Quibus permixta sunt et ea, quæ de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur, et contumaces existunt: et de pœnis quæ condemnatis infliguntur, vel conceduntur: necnon de eorum substantiis. Liber autem (15) singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam civiles quam criminales causas finientes. Cætera autem omnia quæ ad *municipales* (16), vel de decurionibus, et muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, et pollicitationibus, et diversis cognitionibus [et censibus], vel significatione verborum a veteribus inventa sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit (17) quinquagesimus totius consummationis perfectus.

§. 9. Quæ omnia confecta sunt per (18) virum excelsum necnon prudentissimum magistrum, exquæstore et exconsule *Tribonianum*, qui similiter eloquentiæ, et legitimæ scientiæ artibus decoratus, et in ipsis rerum experimentis emicuit; nihilque majus nec carius nostris unquam jussionibus duxit, necnon per alios magnificos, et studiosissimos perfecta sunt, id est, *Constantinum* virum illustrem, Comitem sacrarum largitionum, et magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum; qui semper nobis ex bona opinione et gloria sese commendavit: necnon *Theophilum* virum illustrem, magistrum jurisque peritum in hac splendidissima civitate (19) laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: et *Dorotheum* [virum] illustrem et facundissimum quæstorium, quem in Berutiensium splendidissima civitate leges discipulis (20) tradentem propter ejus optimam opinionem, et gloriam ad nos deduximus, participemque hujus operis fecimus: sed et *Anatolium* virum illustrem magistrum, qui et ipse apud Berutienses juris interpres constitutus, ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum et pater ejus Leontius, et avus Eudoxius, [qui post Patricium inclytæ recordationis quæstorium, et antecessorem et Leontium virum gloriosissimum prætorium, consularem, atque Patricium filium ejus,] optimam sui memoriam in legibus reliquerunt, necnon *Cratinum* virum illustrem, et comitem sacrarum largitionum, et optimum antecessorem hujus almæ Urbis constitutum. Qui omnes ad prædictum opus electi sunt, una cum *Stephano*, *Menna*, *Prosdocio*, *Eutholmio*, *Timotheo*, *Leonide*, *Leontio*, *Platone*, *Jacobo*, *Constantino*, *Johanne*, viris prudentissimis. Qui patroni quidem sunt causarum apud ma-

(1) Continens lib. 28. *et* 29.
(2) Nempe 30. 31. 32. 33. 34.
(3) 35. scilic. et 36. quanquam trigesimus quintus initium ducat non a Tractatu legis Falcid. sed a tit. de cond. et demonst.
(4) Contra quam in Codice qui hodie extat.
(5) *Al.* posuit.
(6) *L.* 37. 38.
(7) *L.* 39.
(8) *L.* 40.
(9) *L.* 41.
(10) *L.* 42.
(11) Lib. 43. et 44. a Tit. 1. ad finem 6.
(12) Imo non liber sed Titulus 7. *lib.* 44.
(13) *L.* 45. 46.
(14) *L.* 47. 48.
(15) *L.* 49.
(16) V. Cuj. 9. *obs.* 37.
(17) *L.* 50.
(18) Nota de septemdecim viris, electis ad compositionem Digestorum.
(19) Constantinopoli.
(20) Eumdem antecessorem vocavit, §. 2. *circa pr. const. ad antecessores.* ut et Theophilum, legum doctorem. §. 9. *Infr. const. ad magn. Senat.*

ximam sedem præfecturæ quæ Orientalibus prætoriis præsidet. Omne autem suæ virtutis testimonium undique accipientes, et a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt: et cum omnes in unum convenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est.

§. 10. Tanta autem a nobis antiquitati habita est reverentia, ut (1) nomina prudentium taciturnitati (2) tradere nullo patiamur modo: sed unusquisque eorum qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodo a nobis effecto: ut si quid in legibus eorum vel supervacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adjectionem, vel deminutionem necessariam accipiat, et rectissimis tradatur regulis, sed et in multis similibus, vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est, unaque omnibus auctoritate indulta: ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, et ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, et quæ nostra autoritas introduxit: quia multa et maxima sunt, quæ propter utilitatem rerum transformata sunt; ideo ut etsi principalis Constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus: sed et hoc corrigendum esse putavimus, et in melius restaurandum: nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum et necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus servavimus: et propter hanc causam, et si quid inter eos dubitabatur, hoc jam in tutissimam pervenit quietem, nullo titubante relicto.

§. 11. Sed cum prospeximus quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sunt idonei homines rudes, et qui in primis (3) legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant: et aliam (4) mediocrem emendationem præparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, et quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, et formam legum pulcherrimam non conniventibus oculis aspicere (5). Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnon Theophilo, et Dorotheo, viris illustribus et facundissimis antecessoribus accersitis, mandavimus, quatenus libris quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant, *et Institutiones* vocabantur, separatim collectis, quidquid ex his utile et aptissimum, et undique sit elimatum, et rebus quæ in præsenti ævo in usu vertuntur, consentaneum inveniatur, hoc et capere studeant, et quatuor libris reponere, *et totius* (6) *eruditionis prima fundamenta, atque elementa ponere: quibus juvenes suffulti possint graviora et perfectiora legum scita sustentare.* Admonuimus autem eos, ut memores etiam nostrarum fiant Constitutionum, quas pro emendatione juris promulgavimus, et in confectione Institutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: ut sit manifestum, et quid antea vacillabat, et quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, ut nobis oblatum et relectum est, et prono suscepimus animo, et nostris sensibus non indignum esse judicavimus: et prædictos *libros Constitutionum* vicem habere jussimus: quod et in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur.

§. 12. Omni igitur Romani juris dispositione composita, et in tribus voluminibus, [id est, Institutionum, et Digestorum, seu Pandectarum, necnon Constitutionum,] perfecta, et (7) in tribus annis consummata; quæ ut primum separari cœpit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotenti Deo et hanc operam ad hominum sustentationem piis obtulimus animis, uberesque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis præstitit, et bella feliciter agere, et honesta pace perpotiri, et non tantum nostro, sed etiam omni ævo, tam instanti quam posteriori leges optimas ponere.

§. 13. Omnibus itaque hominibus eandem Sanctionem manifestam facere, necessarium [esse] perspeximus: ut sit eis cognitum, quanta confusione et infinitate absoluti, in quam moderationem et legitimam veritatem pervenerint; legesque in posterum habeant, tam directas, quam compendiosas, omnibusque in promptu positas, et ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole divitiarum expensa possint homines supervacuæ legum multitudinis adipisci volumina (8), sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quam tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.

§. 14. Si quid autem in tanta legum compositione quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan raro inveniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primum quidem imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, et penitus in nullo peccare, divinitatis magis quam mortalitatis est: quod et a majoribus dictum est: deinde sciat quod similitudo in quibusdam et his brevissimis adsumpta non inutilis est: et nec citra nostrum propositum hoc subsequutum: aut enim ita lex necessaria erat, ut diversis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat: aut cum fuerat aliis diversis permixta, impossibile erat [eam] per partes detrahi, ne totum confundatur, et in his partibus in quibus perfectissimæ visiones (9) expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc dividere ac separare penitus erat incivile: ne tam sensus, quam aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo, si quid principalibus Constitutionibus cautum est, hoc in Digestorum volumine poni nullo concessimus modo: quasi Constitutionum recitatione sufficiente, nisi et hoc raro ex iisdem causis quibus similitudo adsumpta est.

§. 15. Contrarium (10) autem aliquid in hoc Codice positum nullum (11) sibi locum vindicabit, nec invenitur: si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat, sed est aliquod novum inventum (12), vel occulte positum, quod

(1) Quæ ubique prætendit, et ea quidem nonnunquam sola, licet ex eorum mente sermoneve subsequatur nihil, *Cujac.* et contraria his quæ aliquando scripserunt posteritati tradat. vide Contium 1. *lect.* 9.

(2) Vid. quæ scripsi *ad l.* 5. §. 2. *ff. de præs. verb.*

(3) De Institutionibus compositis a Justiniano.

(4) Institutionum usus.

(5) *Alii*: accipere.

(6) Institutionum definitio.

(7) Facit ea res, ut merito suspectum Triboniani opus videatur.

(8) Eodem modo Flavius laudem meretur, quod cum mysteria Juris a Pontificibus tanquam dies a Chaldæis peti oporteret: jus in penetralibus Pontificum abditum evulgavit. Cicer. pro Murena. *Liv.* 9. *Val.* 2. *Plin.* 21.

(9) Theoriæ §. 13. *infr. const. prox.* vid. *l.* 23. §. 15. *ff. de petit. hered.* al. jussiones.

(10) De Antinomiis.

(11) Vid. §. 8. *Supr. const. ad Tribonianum.*

(12) Cujacius tradit, leges permultas in concordiam reduci posse: si aliæ ad jus constitutionum benignum, aliæ ad leges veteres, et jus severum referantur. 7. *observ.* 19. eaque dissolvendi lege, idem 8. *obs.* 8. utitur. Huic affine est quod extat in *l.* 26. *ff. de leg.* *l. ult. ff. de const. pr.* et §. 19. *Infr. ad magnum Senatum.*

dissonantiæ querelam dissolvit, et aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem.

§. 16. Sed et si quid forsitan prætermissum (1) est, quod in tantis millibus quasi in profundo positum latitabat, et cum idoneum fuerat poni, obscuritate involutum necessario derelictum est: quis hoc reprehendere recto animo possit? primo quidem propter ingenii mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui ad eruendum præbuit copiam: dein (2) quod multo utilius est, pauca idonea effugere, quam multis inutilibus homines prægravare.

§. 17. Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quod *multitudo antiqua præsente brevitate paucior invenitur*: homines etenim, qui antea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam, et (3) voluntate judicum magis, quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum e tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorum et nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec unquam audiebant, quæ omnia collecta sunt substantia amplissima congregata, ut egena quidem antiqua multitudo inveniatur, opulentissima autem brevitas nostra efficiatur. Antiquæ librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentissimus præbuit: in quibus multi fuerant, ei ipsis eruditissimis hominibus (4) incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionem pervenit. Sed hujus operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiam alia multa, quæ isti, nihil vel utile, vel novum in eis invenientes, quod exceptum nostris Digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

§. 18. Sed quia *divinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani vero juris conditio semper in infinitum decurrit, et nihil est in ea, quod stare perpetuo possit: multas enim formas edere natura novas deproperat*: non desperamus, quædam postea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata (5): si quid igitur tale contigerit, augustum imploretur remedium: quia ideo imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, ut possit omnia, quæ noviter contingunt, et emendare, et componere, et modis et regulis competentibus tradere: et hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum et ipse *Julianus* legum et Edicti perpetui subtilissimus conditor, in suis libris hoc retulerit: ut si quid imperfectum inveniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur, et non ipse solus, sed et Divus Hadrianus in compositione Edicti, et Senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissime definivit, *ut, si quid in edicto positum non inveniatur* (6), *hoc ad ejus ragulas ejusque conjecturas et imitationes possit nova instruere auctoritas.*

§. 19. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, et omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summæ divinitati, quæ vestris temporibus, tam saluberrimum opus servavit: quo enim antiquitas digna divino non est visa judicio, hoc vestris temporibus indultum est. Hasce itaque leges adorate (7) et observate omnibus antiquioribus quiescentibus, nemoque vestrum audeat vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in utroque est, requirere: quia omne quod hic positum est, hoc unicum et solum observari sancimus. Nec in judicio, nec in alio certamine, ubi leges necessariæ sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem institutionibus nostrisque Digestis, et constitutionibus a nobis compositis, vel promulgatis aliquid, vel recitare, vel ostendere conetur: nisi temerator velit falsitatis (8) crimini subjectus una cum judice qui (9) eorum audientiam patiatur (10), pœnis gravissimis laborare.

§. 20. Ne autem incognitum vobis fiat, ex (11) quibus veterum libris hæc consummatio ordinata est, jussimus, et hoc in primordiis Digestorum nostrorum inscribi: ut manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus quibusque libris eorum, et quot millibus hoc justitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant et quos anteriores piissimi Principes admittere non sunt indignati: omnibus uno dignitatis apice impertito, nec sibi quoquam aliquam (12) prærogativam vindicante: cum enim Constitutionum vicem, et has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur: cum una dignitas una potestas omnibus est indulta?

§. 21. Hoc autem, quod et ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri Deo adjuvante mandabamus, tempestivum nobis videtur, et in præsenti sancire, ut nemo neque eorum qui in præsenti juris peritiam habent, neque (qui) postea fuerint, audeat commentarios (13) hisdem legibus adnectere: nisi tantum si velint eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eademque consequentia, sub qua et voce Romana positæ sunt: hoc quod Græci (14) κατὰ πόδα dicunt, et si quid forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, et ea quæ Paratitla nuncupantur componere, alias autem legum interpretationes, immo magis perversiones, eos jactare non concedimus: ne verbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus: quod et in antiquis Edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum, huc atque illuc in diversas sententias producentes (contrahentes) in infinitum distraxerunt, ut pene omnem Romanam sanctionem esse confusam (cerneres.) Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritatis admittatur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnimodo (15) corrumpentur. Si quid vero, ut supra dictum est, ambiguum fuerit visum: hoc ad imperiale culmen per judices referatur, et ex auctori-

(1) De Prætermissis.
(2) *Al.* Deinde.
(3) Adde *l.* 2. §. 3. §. 6. *ff. de orig. jur.*
(4) Huc facere potest quod Ammian. *l.* 30. de advocatis loquens, scribit. Hi, inquit, ut altius jura callere videantur, Trebatium loquuntur, et Cæsellium et Alfenum, et Aurumcaurum, Sicanosumque jam diu leges ignotas, cum Evandri matre ab hinc seculis obrutas multis.
(5) *Flor. al.* id est, innovata.
(6) Adde *l.* 12. *ff. de legib. l.* 7. §. 2. *in fin. ff. de jurisdict.* *l.* 11. *ff. de præscr. verbis.*
(7) Ad laudem scientiæ juris facit *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cogn.*
(8) §. 19. *infr. constit. ad magnum Senatum.*
(9) *Al.* eis.
(10) Accommodavit.
(11) Quibus ex libris Pandect. excerptæ sunt.
(12) Adde *constit. ad Tribon. Supr.* §. 3.
(13) De commentariis legum §. 21. *Infr. const. pr.*
(14) Juxta pedem, perinde ac si diceret, ea lege, ut iisdem vestigiis insistant, et pedetentim subsequantur hoc opus. vid. Alciat. 11. *Parerg.* 6.
(15) Adde *l.* 4. §. 1. *in fin. ff. famil. ercisc.*

ate Augusta manifestetur, cui (1) soli (2) concessum st leges, et condere et interpretari.

§. 22. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus, et dversus eos, qui in posterum leges nostras per siglorum (3) obscuritates ausi fuerint conscribere. Omnia nim, id est, et nomina prudentium, et titulos, et lirorum numeros per consequentias literarum volumus, on per (4) sigla manifestari: ita ut, qui talem librum ibi paraverit, in quo sigla posita sunt, in qualemcunque ocum libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis ominum: neque enim licentiam aperimus ex tali Codice i judicium aliquid recitare, qui in quacunque sua parte glorum habet malitias. Ipse autem librarius qui eas incribere ausus fuerit, non solum criminali (5) pœna, ecundum quod dictum est, plectetur: sed etiam libri stimationem in duplum domino reddet, si et ipse dominus ignorans talem librum, vel comparaverit, vel onfici curaverit: quod et antea a nobis dispositum est, t in Latina Constitutione, et in Græca, quam ad legum rofessores dimisimus.

§. 23. Leges autem nostras, quæ in his Codicibus, id st, Institutionum seu Elementorum, et Digestorum, vel Pandectarum posuimus, suum obtinere robur ex tertio noro felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Januarias, in omne ævum vaturas, et una cum nostris Constitutionibus pollentes, et uum vigorem in judiciis ostendentes in omnibus causis, ive (6) quæ postea emerserint, sive quæ in judiciis aduc pendent, nec eas judicialis, vel amicalis forma compescuit: quæ enim jam vel judiciali sententia finita sunt, el amicali pacto sopita, hæc (7) resuscitari nullo volunus modo. Bene autem properavimus in tertium nostrum onsulatum, et has leges edere: quia maximi Dei et Donini nostri Jesu Christi auxilium felicissimum eum nostræ Reipublicæ donavit: cum in hunc et bella Parthica aboita sunt, et quieti perpetuæ tradita, et tertia pars muni nobis adcrevit. Post Europam enim, et Asiam, et toa Libya nostro imperio adjuncta est, et tanto operi leum caput impositum est: et omnia cœlestia dona nostro ertio consulatui indulta.

§. 24. Omnes itaque judices nostri pro sua jurisdictione easdem leges suspiciant (8), et tam in suis judiciis uam in hac regia Urbe habeant, et proponant, et præipue vir excelsus hujus almæ Urbis præfectus: curæ auem erit tribus excelsis præfectis prætoriis, tam Orientaibus, quam Illyricis, necnon Libycis, per suas auctoitates omnibus, qui suæ jurisdictioni suppositi sunt, eas nanifestare. Dat. 17. Kal. Jan. JUSTINIANO Domino notro ter consule. FELICITER 533.

3. IN (9) NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI JESU CHRISTI.

Imperator Cæsar Flav. Justinianus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclitus, victor, triumphator, semper colendus Augustus: ad magnum Senatum et populum, et omnes orbis nostri civitates.

DEdit nobis (10) Deus post pacem cum (11) Persis initam, post Vandalica trophæa, et totam Libyæ adquisitionem, postque nominatissimam Carthaginem nostro iterum Imperio (12) sociatam, ut veterum legum renovationis opus ad optatum finem perduceremus: quod nemo Principum ante nostrum imperium, aut in mentem induci posse, aut humano ingenio possibile esse existimavit. Erat enim mirabile, omnem Romanam sanctionem a condita vetere Roma usque ad nostri imperii tempora, quæ (13) pene in mille et trecentos annos concurrunt, non solum secum in variis suis partibus, sed in imperialibus quoque præsertim sanctionibus inter omnem nutare consonantiam pariter ac discordiam: non tamen id solum quod secum pugnabat, tollere; sed etiam quod idem, aut simile reperiebatur, expellere, variamque ipsius pulchritudinis ideam tribuere, ita ut pro singulis rebus singulæ leges constitutæ viderentur. Quod proculdubio superioris numinis et fluentis inde benignitatis fuit, non humanæ cogitationis, aut incepti, aut potestatis. Nos itaque, more solito manibus ad Deum erectis, eoque, ut nos complecti dignaretur, invocato, et rem aggressi sumus, et omnia tandem confecimus, Triboniano gloriossimo magistro, et exquæstore sacri nostri palatii, et exconsule ad omne ministerium usi; necnon aliis quibusdam illustribus, et prudentibus viris, inquirentes semper ea quæ ab eis componebantur: et id quod erat dubium perscrutantes, omnibus quoque secundum datam nobis a Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo scientiam et intellectus vigorem imponentes competentem formam.

§. 1. Et piissimas igitur constitutiones jam ante in duodecim libris comprehensas, Codicem nostræ pietatis cognomine fulgentem composuimus: nunc vero omnium veterum juris conditorum sententias ex multitudine, quæ ad duo millia pene librorum, et trecentas (14) myriadas versuum pertingebat, in moderatum et perspicuum collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nunc sumus cœlesti favore, colligentes omne id quod erat utile, et omnes ambiguitates decidentes, nullo seditioso relicto. Quos libros Digesta seu Pandectas appellavimus, ex (15) eo, quod legum habeant divisiones (16) et decisiones; itemque ex eo, quod omne in unum congregatum receperint, hanc eis appellationem imponentes: nec ultra quindecim myriadum versuum numerum eis dantes: et in septem eos disponentes tractatus: idque non perperam, neque sine ratione, sed ad numerorum naturam et harmoniam respicientes.

§. 2. Ea igitur quæ apud omnes πρῶτα, id est, primordia (17), nuncupantur, in (18) quatuor libros seposuimus.

(1) Vid. *quæ not. ad l. 1. C. de legib.*
(2) Atqui Senatus jus facere potest, *l. 9. ff. de legib.*
(3) Leges siglis non esse scribendas observa.
(4) Vid. *const. ad magn. Senat. Infr. §. illud autem.* 21.
(5) *Falsi §. 21. Infr. const. ad magn. Senatum. arg. l. ult. ff. ad l. Corn. de falsis.*
(6) Adde *l. 7. C. de legib.*
(7) *l. 16. C. de transact.*
(8) *Al.* suscipiant.
(9) Hæc constitutio Latina facta est ab Antonio Contio.
(10) Ad hanc leg. vid. Cont. 1. *lect. succesiv.* 7. Augustin. *lib. 2. Emend. cap.* 1. Govean. *lib. 1. var. lect. cap.* 29. Anton. Rosc. *lib. 3. memorab. cap.* 9. S. L.
(11) Vid. Procop. de bello Persico. adde §. *pen. Infr. hic.*
(12) Kalendis Decemb. mensis superioris. Procop. *de bell. Vandalico*, Cedrenus, Paulus Aquilegiensis.
(13) Hic numerus annorum emendat §. 5. *supr. constit. ad Trib.*
(14) Tricies centena, §. *et antea. const. ad Antecessores.* Trecenties decem millia versuum. §. 1. *vers. sed cum omnia. Supr. const. ad senatum.*
(15) Pandectarum ἔτυμον.
(16) Διαιρέσεις καὶ διαιτυπώσεις.
(17) Prima pars Pandectarum.
(18) *Lib.* 4.

§. 3. Deinceps (1) ea quæ de judiciis tractant, in alios septem (2) libros.

§. 4. Item ea quæ de (3) rebus, non in plures quam octo (4) libros.

§. 5. Sequentem vero operis partem, quæ quarta (5) et media μέσον ἐςὶ τῦ παντός est totius operis, in aliis (6) octo libris deposuimus, in quibus est quidem (7) hypothecaria, non longe admodum a pignoratitia actione distans: est et Ædilitium (8) edictum, et de evictionibus stipulatio: quæ duo accessoria, et consequentia constituta venditionum (9), longe tamen admodum in veteri juris ordinatione ab his devagantia congregavimus propius propter mutuam inter se cognationem; ne, quæ de eodem pene loquuntur, longe a se distarent. Post hæc introduximus post duos illos libros ea, quæ sunt scripta de usuris tam terrestribus, quam trajectitiis seu maritimis, et de probationibus, atque præsumptionibus in unum librum (10): his autem tribus monobiblis, [singularibus libris] post tractatum de rebus sibi invicem proximis depositis, et rursum ea quæ de sponsalibus, et nuptiis, et de dote legibus dicta sunt congregantes, his etiam (11) tria habere in hac ordinatione volumina concessimus. De tutoribus autem minoris ætatis (12) geminos libros, eos, inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, et hic etiam in compendium concidimus memoratam octo librorum ordinationem, et mediam (ut dictum est) hanc partem totius operis confecimus, pulcherrima et utilissima jura in his describentes.

§. 6. De testamentis (13) autem, et legatis, et fideicommissis omnia congregavimus in novem librorum numerum: quorum principatum obtinent ea, quæ sunt de testamentis, et codicillis, cum omnium, tum etiam militum qui ea, ut volunt, faciunt (14), duobus libris ordinata, et de testamentis inscripta; quinque (15) autem sequentibus continentur ea, quæ de legatis et fideicomissis, et omni eorum ambiguitate disputata sunt: et quoniam Falcidiæ narratio continens, et consentanea erat legatorum et fideicommissorum proprio tractatui: propterea et ipsam continuo legatorum supposuimus tractationi, libro integro rei applicato, cum brevi quadam adjectione: et rursum quia ad Falcidiæ (16) imitationem (introductum) erat Trebellianum (17) Senatusconsultum in fideicommissis: et huic ultimum hujus ordinationis tribuimus locum, totum jus super his positum, Trebelliano Senatusconsulto attribuentes, et supervacuam esse Pegasiani Senatusconsulti positionem invenientes, et absurdas horum Senatusconsultorum inter se differentias, et communiones: quas sane et veteres perosi, captiosas et damnosas appellrunt: simpliciore quadam narratione, omne hoc schema congregantes, et ad unius Senatusconsulti Trebelliani ordinationem applicantes, et hanc quintam partem totius ordinationis novem his perfecimus libris: in quibus novem libris nihil de quondam (18) caducis dictum a nobis est quia propter usum quendam non prosperum cum increbuissent in republica, et luctuosum monumentum bellorum civilium essent: non oportebat in his manere temporibus, in quibus et Deus dedit pacem agere domi et foris, et, cum oportuit bellum gerere, facile cum ipsius favore hostes superare et capere.

§. 7. Sequitur deinde et exoritur nobis et sexta (19) pars totius compositionis, octo conclusa libris. Pulchre autem incipit ab his, quæ possessiones nominantur, quas non similiter, ut cætera diligenter considerantes, tam eas quæ ad ingenuos, quam quæ ad libertinos pertinent, ex multa anteriorum temporum confusione et obscuritate in purum deduximus compendium, geminorum (20) illis librorum numerum sufficere arbitrantes. Adplicavimus autem ipsis, et omnes ab intestato appellatas successiones et ipsos generum ordines, eorum gradibus etiam libro in scriptis, et circa omnium finem, Tertyllianum et Orficianum composuimus senatusconsultum, ex quibus matre et liberi invicem successores fiunt. Procedit autem post hæc alius liber (21), qui de ædificiorum operibus, et de ea quæ ob ruinosa et diruta ædificia (datur) satisdatione, et his qui in his aliquid insidiarum aut fraudis admiserint, et de his qui ex aquarum impetu vicinos læserint, et de publicorum vectigalium coactoribus, atque insuper de donationibus tam indefinitis [seu simplicibus] quam in cogitationem mortis relatis leges ac jura ordinat. Rursum autem quicquid de quacunque manumissione extat, vel de his, quæ super ipsa agitantur causis, et hoc uni (22) traditum est libro. Amplius autem, et ea quæ de possessione, et per ipsam adquisitione, et de causis eam introducentibus sunt, in (23) unum seposuimus tractatum [seu librum.] Et quidquid etiam de judiciariis extat sententiis, et his qui in his aliqua contra seipsos confessi sunt, et de bonorum cessione, et creditorum detentione, et venditione, et de bonorum separatione et curatione, et ne quid patiantur creditores fraudis, et id in (24) unum similiter collatum est librum. Sed et in interdictorum modum non pluribus, quam (25) uni dedimus libro. Inde (26) autem et ad præscriptiones [seu exceptiones] et in his ordinata tempora venimus. Et obligationum quidem, et actionum seposuimus modos, et coëgimus omnem hanc partem, cui præsunt possessiones (ut dictum est) octo librorum numero descriptam, sextam hanc partem totius voluminis seponentes.

§. 8. Totius autem extrema pars, quæ et septima (27) est totius tractationis, sex librorum numero demandata est, incipiens quidem (28) a stipulationibus, procedens

(1) Pars secunda de judiciis.
(2) A. 5. ad finem 11.
(3) Pars tertia de rebus.
(4) A 12. ad finem 19.
(5) Pars quarta quæ et hypothecaria.
(6) A 20. ad finem 27.
(7) Lib. 20.
(8) Lib. 21.
(9) Proposuerat tamen hunc ordinem sequi, *l.* 2. *in fin. ff. de statu hominum.*
(10) *L.* 22.
(11) *L.* 23. 24. 25.
(12) *L.* 26. 27.
(13) Pars quinta de testamentis.
(14) *L.* 28. 29.
(15) *L.* 30. 31. 32. 33. 34.
(16) Trigesimus quintus tamen liber initium non ducit a tractatu legis Falcidiæ, sed a Titulo de cond. et demonst.
(17) i. e. 36.
(18) Cur in Codice potius, quam in Digestis caducorum mentionem fecit?
(19) Pars sexta.
(20) *L.* 37. 38.
(21) *L.* 39.
(22) *L.* 40.
(23) *L.* 41.
(24) *L.* 42.
(25) *L.* 43.
(26) *Lib.* 44.
(27) Pars septima.
(28) i. e. *Lib.* 45. 46.

vero ad ea, quæ scripta sunt de fidejussione, et debitorum numeratione, solutione et liberatione ipsorum, et de introductis ex Prætorum jurisdictione stipulationibus: quæ omnia duobus a nobis contracta sunt libris: cum apud veteres nec dici posset, quot essent libri [ea de re.] Procedit et deinceps (1) ad delictorum narrationem: et omnia recenset quæ ad majora delicta pertinent, quæ vocant privata, et item quæ ad ea quæ necdum ordinaria appellant, sed ipsis extraordinariorum appellationem imponunt: descendit etiam et ad publica crimina quæ atrocissima sunt: et magnam sibi advocant pœnam. Duo (2) autem et hic sunt libri qui illa quidem, quæ ad delicta et crimina pertinent, complectuntur: quibus permixta sunt, et ea quæ de reis criminum, qui se celare tamen conantur, scripta sunt, et de eorum bonis, et de ea quæ infligitur condemnatis pœna, vel indulgentia. Initium autem nobis alterius rursum (3) libri fit narratio de appellationibus, quæ communis est profecto ad rescindendas tam pecuniarias [seu civiles] sententias quam criminales. Quæcumque autem (4) de civibus [seu municipibus,] et de decurionibus, et muneribus, et publicis operibus, et nundinis, et redituum pollicitationibus, et variis cognitionibus [seu interrogationibus,] et publica descriptione, veteribus inventa sunt, et quæcunque de verborum extant significatione, et de his quæ pro regulis apud veteres dicta sunt: hæc omnia in sese recipit ultimus liber. Hujus igitur compositionis, cujus initium est a stipulationibus, hic liber est sextus quidem, si ad proprium principium comparetur: sed est quinquagesimus, si conferatur ad totam consummationis perfectionem, [seu harmoniam.]

§. 9. Quæ omnia composita sunt, et elaborata peroptime, et ut nostra jussione dignum fuit, per (5) Tribonianum (6) illustrissimum, necnon prudentissimum magistrum, et exquæstorem nostrorum palatiorum, et exconsulem, virum et in ipsis rerum experimentis, et in eloquentia, et in legibus scribendis satis spectatum, et qui nihil unquam nostrarum jussionum contempsit: necnon per alios [viros] qui sub ipso nobis hoc opus elaborarunt, id est Constantinum (7) magnificentissimum comitem sacrarum largitionum, et antigrapharium [seu magistrum] sacri scrinii, et sacrorum libellorum et cognitionum imperialium, qui nobis bonam de se opinionem in omnibus præbuit: necnon Theophilum (8) magnificentissimum magistrum, et leges [seu jura] in regia hac urbe laudabiliter (9), et cum summis vigiliis, et ut magisteria sedulitate dignum est, docentem: et Dorotheum (10) magnificentissimum quæstorem, et Doctorem in legum civitate designatum: dicimus autem verendam et splendidam Berytiensium metropolim, quem de ipso optima opinio et gloria, et ad nos deduxit ipsum, et ut hujus operis participem faceremus, hortata est: sed et Anatolium (11) magnificentissimum magistrum, qui et ipse apud Berytienses ea quæ ex legibus [proficiscuntur,] pulchre docet, vir ex tertia stirpe laudabili juris apud Phœnices interpretum descendens: (refert enim [genus] ad Leontium, et Eudoxium, homines in legibus optimæ memoriæ post Patricium inclytæ recordationis, quæstorium et anticensorem, et Leontium gloriosissimum, expræfecto, et exconsule, atque Patricium ejus filios summæ admirationis viros) et Cratinum (12) magnificentissimum atque prudentissimum comitem sacrarum largitionum (et optimus quoque est is legum enarrator in regia hac urbe:) et præter hos etiam Stephanum, Mennam, Prosdocium, Eutolmium, Timotheum, Leonidem, Leontium, Platonem, Jacobum, Constantinum, Joannem, viros prudentissimos, qui universi Rhetores (13) quidem sunt gloriosissimorum præfectorum sacrorum nostrorum Prætoriorum, gloriam autem seu laudem apud omnes prudentiæ juste habent, et a nobis merito judicati sunt digni, ut eligerentur tanti certaminis participes. Hæc igitur nobis circa Digestorum elaborata sunt conscriptionem per jam dictos gloriosissimos viros.

§. 10. Tanta autem nobis reverentia antiquitatis fuit, ut neque mutari nomina veterum Jurisconsultorum sustinuerimus, sed uniusquisque illorum appellationem legibus inscripsimus, mutantes quidem, si quid jam habere visum est non recte, partes vero illas nunc tollentes, has nunc addentes, ex multis denique optimum eligentes, et unam (14) [atque parem] (15) omnibus præbentes potestatis vim, [seu robur:] ita ut quicquid scriptum est in eo libro, id nostra sit sententia: nemine audente comparare ea quæ nunc facta sunt his quæ prius erant: quia multa et numeratu non facilia transposuimus in melius, etiamsi quid imperiali aliqua antiquorum imperatorum constitutione in aliam dictum fuerat formam. nam nomina quidem veteribus servavimus, legum autem veritatem nostram fecimus. itaque si quid erat in illis seditiosum, (multa autem talia erant ibi reposita) hoc decisum est et definitum, et in perspicuum finem deducta est quæque lex.

§. 11. Sed cum oportebat, et aliquam (16) mediocrem (17) isagogem facere in eorum gratiam, qui recenter leges attingunt, nec majorem doctrinam portare possunt: neque hoc extra nostram providentiam reliquimus, scilicet Triboniano gloriosissimo, qui et ad totius operis legitimi gubernationem electus est, necnon Theophilo, et Dorotheo magnificentissimis et prudentissimis anticensoribus accersitis mandavimus: ut seligerent ex his, quæ apud veteres erant isagogarum modo composita, ea, quæ essent aptissima, et in ipsis rerum argumentis obtinentia; utque colligerent, et nobis offerrent, et ut mentionem etiam facerent nostrarum Constitutionum, quas pro emendatione veteris juris provulgavimus: et ita componerent libros quatuor futuros prima elementa totius isagoges, quas vocari Instituta visum est, quam sane legitimi operis par-

(1) *Lib.* 47.
(2) *Lib.* 47. 48.
(3) *Lib.* 49.
(4) *Lib.* 50.
(5) Pandectarum compositores.
(6) Tribonianus.
(7) Constantinus.
(8) Theophilus.
(9) Antecessoris munus.
(10) Dorotheus.
(11) Anatolius.
(12) Cratinus.

(13) Ῥήτορες vertendum fuit advocati: nam apud Præfectum P. Illyrici advocatos 150. fuisse constat, *l.* 17. *in pr. C. de advocat. divers. judicior.* ut et apud Præfect. Urb. 150. *l.* 8. *l.* 11. *C. eod.* ut apud Præsidem Syriæ 30. *l.* 5. *C. de advocat. divers. jud.* 2. apud Præfectos urb. 80. *l.* 7. *in pr. C. eod.*
(14) Vid. §. *cumque. in fin. supr. const. ad Trib.*
(15) De autoritate Jurisprudentum.
(16) De Institutionibus compositis.
(17) Institutionum usus. Institutiones, *μετρία εἰσαγωγή*, *ut hic*, prima elementa legitimæ scientiæ, *procem. Inst.* §. 4. prima legum argumenta, prima fundamenta atque elementa, §. 11. *vers. et ideo Triboniano. supr. constit. ad Senat. et omn. popul.*

tem compositam nobis obtulerunt, et nos eam totam consideratam a nobis, et perpensam, recteque habere visam nostris sensibus non indignam esse judicavimus, et (1) pro nostris haberi Constitutionibus, et nostrarum Constitutionum robur habere jussimus: quod et ex his, quæ in *procemiis* ejusdem voluminis disseruimus, omnibus manifestum fecimus.

§. 12. Sic itaque omni Romani juris dispositione ordinata, et in tribus integris et voluminibus, et annis tanto opere perfecto: (quod nobis ab initio omnem spem excedere: circa finem autem, cum jam penetrabilem esse rem docuimus, ne in decem quidem annis totum absolvi posse videbatur) tanta ergo trium (2) annorum celeritate consummato opere, et hac opera Domino Deo oblata, qui dedit et pacem agere, et bella feliciter dirigere, et leges ponere præterito, præsenti, et futuro tempori: justum esse putavimus, omnibus hominibus facere manifestum nostrum in his rebus studium simul et providentiam: quomodo nempe priore soluti perturbatione, et confusione, et nullum finem habente juris positione, usuri sint posthac legibus rectis, compendiosis, et omnibus ad manum promptis, et litium compendium adferentibus, et paratis, atque expositis omnibus [volentibus] ad (3) facilem adquisitionem, nec amplius egentibus multis pecuniis, ut illorum inutilium librorum congerant multitudinem: sed vilissima pecunia, tam ditioribus, quam ex tenuiore profectis patrimonio, copiam sui comparandi præbentibus.

§. 13. Si quid autem ex multitudine ea, quæ nunc congesta est, et ex tantis myriadibus collecta, videbitur esse simile [et geminatum (4),] (hoc autem putamus rarum esse) attamen humanæ naturæ [imbecillitatem] considerantibus, non extra justam apologiam ne hoc quidem videbitur esse: in nullo enim aberrare, [seu in omnibus inreprehensibilem seu inemendabilem esse,] divinæ utique solius, non autem mortalis est constantiæ, [seu roboris,] quemadmodum et a majoribus dictum est: deinde est, ubi et similium adsumpsimus positionem: vel rebus subjectis id exigentibus, ut oporteret idem pluribus applicari titulis: vel quia cum extraneo loco esset commixtum id, quod simile superiori videbatur, impossibile fuit eam similitudinem detrahi: vel etiam quia sæpe custodienda fuit integra totius theoriæ (5) [seu visionis] continentia, nec [separanda, aut] divellenda mens et intellectus [legentium] per eorum, quæ jam scripta fuerant, ademptionem, quin et hoc sicubi adsumptum est propter rei necessitatem: tamen id breve est, nec ullum fere sui sensum præbens.

§. 14. Hoc etiam ipsum, et in Constitutionibus jam inter imperiales Constitutiones relatis, et jure, quod ex his resultat, observavimus: nam quæ in illis jam cauta erant, ea nec in hoc volumine poni concessimus, nisi ob aliquam interdum circumstantiam similitudinis aliqua causa relicta est.

§. 15. Contrariam (6) autem aliis legibus legem ex his, quæ in hoc volumine positæ sunt, non facile quis repererit, si modo ad omnes contrarietatis fines animum intendere festinet. sed (7) inest aliquid diversum: quod adsumptum alterius generis forte hanc et illam legis positionem apparere faciat.

§. 16. Sed et si quid forte prætermissum (8) est eorum, quæ poni debebant, (forte enim et aliquid tale contigit propter humanæ imbecillitatem naturæ) multo sane melius est nostris subditis multis inutilibus liberari [legibus] dum privantur forte paucis quibusdam, quæ videbantur idonea, myriadibus prope infinitis defossa et deposita, et nemini forte mortalium animadversa.

§. 17. Hanc enim ob causam tot libris (9) (quos antea scribi oportebat,) destituti judices, facilius ex paucissimis juris auctoribus: et libris ad finem litium perveniebant, et judicia decidebant, vel propter inopiam librorum, vel quia non sufficiebant multis laboribus ad invenienda multa utilia necessariis, et viribus erant impares. In præsenti autem consummatione maximus legum obtinentium congestus est numerus ex libris raris, et qui vix inveniri potuerint, et quorum nec nomina nec eruditissimi quidem in legibus complures homines noverant. Quorum sane copiam [seu materiam] nobis uberrimam dictus gloriossimus Tribonianus præbuit, multorum librorum, et qui vix numerari possunt, suppeditata multitudine: quibus omnibus perfecte lectis, congesta sunt hæc volumina; sed ex horum multis et variis hi, qui a nobis ad hoc congregati erant, cum nihil invenissent idoneum, aut novum ab his quæ jam congregata erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo respuerunt.

§. 18. Si vero postea aliquid novi (10) controvertetur, quod non apparebit legibus his inscriptum: (* multa (11) enim novare novit natura) sed Imperium Deus propter hoc imposuit hominibus, ut emergentia et legis egentia lege definiat, et humanæ naturæ incertum repleat, et certis concludat legibus ac regulis: neque hoc nostrum nunc dicimus: sed jam omnium juris conditorum, qui olim claruerunt, prudentissimus Julianus hoc ipsum videtur dixisse, qui et ab imperiali auctoritate implorat fieri legum repletionem in emergentibus ambiguitatibus et quæstionibus: sed et D. Adrianus piæ memoriæ; quando ea, quæ a prætoribus quotannis edicta fuerant, brevi complexus est libello, adsumpto ad id optimo Juliano; in oratione, quam in commune habuit in seniore Roma, hoc ipsum quoque ait: ut, si quid præter id, quod jam ordinatum est, emerserit: conveniens est, eos qui in Magistratu sunt, illud conari decidere, et remedium imponere secundum eorum, quæ jam ordinata sunt, consequentiam [imitationem.]

§. 19. Hæc igitur omnes (dicimus autem vos, magni Senatus et omnes nostræ reipublicæ homines) cognoscentes, gratiam quidem confitemini Deo, qui nostris temporibus tantum bonum servavit: utimini vero nostris legibus; nulli (12) earum, quæ veteribus libris inscriptæ sunt, attendentes; neque ad ea quæ nunc posita sunt, illas comparantes, quia etsi videantur quædam invicem

(1) Paulo aliter Theophilus, §. *pen. procem Instit.* ἐπέγνω δεῖν αὐταῖς διατάξει τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι.
(2) De triennio felici Justin.
(3) §. 13. *Supr. const. ad Senatum, et omnes populos.*
(4) De similibus.
(5) Visiones. §. 14. *Supr. const. prox.*
(6) De Antinomiis.
(7) Vid. §. 15. *const. ad Senatum.* Sed Goveanus legem 9. *in pr. ff. de Jurisd.* cum lege 32. *in pr. ff. ad l. Aqu.* non potest aliter conciliare, quam si dicat in *d. l.* 9. aliter vel male scriptum fuisse.
(8) De prætermissis.
(9) De libris veterum Jurisconsultorum.
(10) De novis ac futuris quæstionibus, et constitutionibus.
(11) *Novell.* 7. *c.* 2.
(12) De abrogatis veterum Imperatorum legibus.

non consonare, tamen prius (1) illud et vetustius nobis ut imperfectum displicuit, nunc autem hoc visum est debere obtinere. Nam prohibemus, illis in posterum uti: hæc autem sola observari in republica, et obtinere concedimus et sancimus: ita ut qui conatus fuerit ex prioribus libris, et non ex his duobus solis, et Constitutionum [libro] a nobis compositis, vel factis, uti quibusdam legibus vel eas in judiciis legere, vel si quis judicaverit ex his, apud se recitari eas passus: falsi (2) reus erit, et publicorum criminum judicatus, et pœnæ addictus: quod etsi non diceremus, vel ex hoc ipso manifestum esset.

§. 20. Sed et hoc optimum fore judicavimus, præponere Digestorum volumini, et veteres juris conditores, et illorum volumina (3), et unde collectio facta sit legum nunc a nobis congestarum: quod et fieri jussimus: et factum est: et simul ea, quæ de his rebus conscripta sunt, supponi huic divinæ nostræ Constitutioni præcepimus: ut omnibus fiat manifestum, et quid prioris inexperientiæ simul, et incertitudinis esset, et quid a nobis sit adinventum. Legislatores autem seu legum interpretes illos congessimus, qui apud omnes probati et recepti erant, et prioribus Imperatoribus placuerant, et qui ab his nominari meruerunt. Si enim aliquis nondum veteribus Legislatoribus cognitus est: nos et huic interdiximus hujus voluminis communicationem. Omnibus sane his positis unum ordinem et dignitatem parem dedimus: nulli cuipiam majore, quam cæteris, data prærogativa. Si enim his, quæ ab illis scripta sunt omnibus imperialium Constitutionum (4) dedimus robur: quid est, quod in his amplius, quodque minus haberi debeat?

§. 21. Illud autem quod statim, cum hanc compositionem legum congregari mandaremus, jussimus: iterum et nunc sancimus illud confirmando: omnibus similiter interdicimus, ne quis audeat hominum qui sunt nunc, aut in posterum erunt, commentarios (5) scribere harum legum: præterquam si velit quis in Græcam linguam hæc transferre, quem etiam volumus sola secundum pedem seu κατά (6) πόδα nuncupata uti legum interpretatione: et si quid secundum nominatorum paratitlorum (ut conveniens est) adscribere voluerint usum: aliud autem nihil omnino ne tantillum quidem circa ea facere, nec rursum dare seditionis, et dubitationis, aut infinitæ multitudinis legibus occasionem: id (7) quod antea in antiqui edicti factum est ordinatione: ita ut illud brevissimum constitutum ex differentium commentariorum differentia seu diversitate in infinitam extenderetur multitudinem. Si quid enim forte ambiguum fuerit visum, vel litium certatoribus, vel his qui rebus judicandis præsunt: hoc Imperator interpretabitur recte: nam hæc facultas illi soli (8) a legibus permissa est. Itaque quisquis ausus fuerit ad hanc nostram legum compositionem commentarium aliquod adjicere, aliter atque nostræ hujus jussionis forma præscribit: is sciat, quod et ipsi falsi reo legibus futuro, et quod composuerit, eripietur, et modis omnibus corrumpetur.

§. 22. Eadem pœna imposita et adversus eos, qui notis (9) (seu signis) quibusdam in scriptura utentur, (quæ signa singlas (10) vocant) et qui per ea conturbare scripturam tentaverint, nec per totam consequentiam litterarum numeros, et nomina veterum prudentum, et totam legum positionem scripserint. Sciant etiam librorum ita scriptorum comparatores se inutilis fore libri dominos: neque enim damus licentiam talibus libris in judiciis uti, et aliquid agere: etiamsi contingat librum in ea ipsa parte quæ recitatur, nullum habere tale signum [aut notam] sed in alia quacunque sui parte, quamvis semel tantum id admissum sit. Itaque ipse quidem eum librum pro non scripto prorsus habebit. Is autem, qui eum scripserit, et ignoranti emptori dederit: duplum solvet ejus æstimationis ei, qui ita in quantitate damnum passus fuerit, nihilominus infligenda criminali (11) pœna. Hoc etenim, et in aliis constitutionibus ea de re positis scripsimus, tam his quæ Latina processerunt voce, quam ea quæ Græcorum lingua, quam quidem ad legum professores rescripsimus.

§. 23. Hæc igitur volumina (Institutorum et Digestorum dicimus) ex fine tertii nostri felicissimi consulatus suum robur obtinere sancimus, id est, ex ante tertium Kalendarum Januariarum præsentis duodecimæ Indictionis, in omne ævum valitura, et una cum imperialibus constitutionibus vigorem, et locum habitura tam in his quæ postea (12) emerserint, quam in his quæ in judiciis adhuc pendent, necdum amicalibus tradita sunt transactionibus: * quodcunque enim hactenus, vel judicatum vel transactum est, retractari non sustinemus. Quem quidem consulatum tertium nobis nominatissimum dedit Deus: quando et sub ipso (13) pax cum Persis confirmata est, et hoc tantum legum volumen repositum est: quod a nemine majorum unquam excogitatum fuit: atque ad hæc tertia pars mundi (dicimus autem totam (14) Libyam) nostris adjuncta est sceptris: omnia hæc a summo Deo et Servatore nostro Jesu Christo dona tertio nostro consulatu indulta.

§. 24. Omnes itaque laudatissimi nostræ Reipublicæ Magistratus divinam hanc nostram suscipientes constitutionem, ut utantur prædictis nostris legibus, unusquisque in suo procurabit judicio. Præponet autem eam in maxima et regia hac urbe, et ejus gloriosissimus Præfectus. Curæ autem erit excellentissimo et laudatissimo nostro magistro, et gloriosissimis atque beatissimis præfectis sacrorum nostrorum Prætoriorum; tam in his quæ ad solem orientem; quam his quæ in Illyride: necnon his etiam quæ in Libya sunt; per sua edicta his qui sub ipsis ordinati sunt, ista facere manifesta, ad omnium nostrorum subditorum inexcusabilem notitiam. Data 17. Kal. Jan. Domino nostro JUSTINIANO perpetuo Augusto III. CONS. 533.

(1) Vid. §. 19. *Supr. const. ad Senatum.*
(2) *Arg. l. ult. ff. ad leg. Corn. de falsis.*
(3) Quænam volumina a veteribus Jurisperitis composita.
(4) Ut §. 11. *supr. h. t.*
(5) Quales legum commentarios esse oporteat. §. 21. *supr. const. prox.*
(6) Κατά πόδα videtur idem significare hoc loco quod περιφραστικῶς.
(7) Quod vitium videtur Cajus summo studio fugere velle, *l. 1. ff. de orig. jur.*
(8) Imo et Senatui, *l. 9. ff. de legib.* et subditis atque judicibus, *l. 12. l. 13. l. 37. 38. ff. de legib.* et episcopis, *l. 6. Cod. de Sacros. eccles.* et populo, *l. 9. circa pr. ff. de justitia et jure.*
(9) Libros legum notis non esse describendos.
(10) Vid. §. 8. *const. ad Antecessores.*
(11) Falsi, §. 22. *supr. const. ad Senatum.*
(12) Vid. *l. 7. C. de legib.*
(13) Procopius, *de bello Persico.*
(14) Procopius, *de bello Vandalico.*

*

TIT. XVIII.

DE JURIS (1) ET FACTI IGNORANTIA.

De milite.

1. Imp. ANTONIUS A. Maximo Militi (2).

QUamvis, cum causam tuam ageres (3), ignorantia (4) juris propter simplicitatem (5) armatæ (6) militiæ allegationes (7) competentes omiseris: tamen si (8) nondum satisfecisti, permitto (9) tibi, si cœperis ex sententia conveniri, defensionibus tuis (10) uti. Dat. 7. Kalend. Maji, duobus ASPERIS CONSS. 213.

De renunciatione hereditatis.

2. Imp. GORDIANUS A. Juvenali.

CUm ignorantia (11) juris facile excusari non possis, si major (12) annis [vigintiquinque] hereditati matris tuæ renunciasti, sera (13) prece subveniri tibi desideras. Dat. 13. Kal. Maji, ARIANO et PAPO CONSS. 244.

De bonorum possessione omissa.

3. Imp. PHILIPPUS A. Marcellæ.

SI (14) emancipata (15) a patre, intra annum bonorum possessionem petere cessasti (16): prætendere juris ignorantiam nullis rationibus potes. Dat. 16. Kal. Jul. PEREGRINO et ÆMILIANO CONSS. 245.

De divisione et testamenti vitio.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. Julianæ.

SI post divisionem (17) factam, testamenti vitium in lucem emerserit: ex his quæ per ignorantiam confecta sunt, præjudicium tibi non comparabitur. Ostende (18) igitur hoc apud Correctorem (19) Virum Clarissimum amicum (20) nostrum, testamentum, vel fide veri (21) deficere, vel juris (22) ratione stare non posse: ut infirmata scriptura, quæ testamenti (23) vice prolata est, solidam successionem obtineas. Dat. 8. Id. Jul. DIOCLETIANO IV. et MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De falsa responsione.

5. Iidem AA. et CONSTANTINUS et MAXIMIAN. Nobilissimi Cæss. Martiali.

CUm falsa (24) demonstratione mutari substantia veritatis minime possit: respondendo (25) id, quod paternum erat, *ex maternis esse bonis*, nihil (26) egisti. Dat Prid. Kal. Jan. DIOCLETIANO V. et MAXIMIANO IV. AA CONSS. 293.

De promissione indebiti pro parte.

6. Iidem AA. et CC. Tauro et Pollioni.

SI non transactionis (27) causa, sed indebitam, errore facti, olei materiam (28) vos Archantico stipulanti spopondisse (29) Rector provinciæ animadverterit, reddito (30) quod debetis, residui (31) liberationem condicentes audiet. Dat. 5. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

(1) *Lib.* 22. *D.* 6. *νόμϐ*, 3. *Syn. Basil.* 4. 1. *Harmenopul.* 1. *c. περὶ ἀγνοίας νόμϐ etc.* Legis vocabulo intellige constitutiones Principum, Senatusconsulta, responsa prudentum et similia. *Goth.* Extant ad hunc titulum commentarii nescio cujus Antonii Mensii. præter quem vide et Constantium Landum *enarrationum in titul. de Justit. et Jur. cap.* 4. *et* 7. quod autem mox dicetur ignorantiam juris non excusare: verum est, nisi dubium aliquod juris probabile inciderit: hic enim talis error, de quo probabiliter et non sine causa dubitatur, æquiparatur errori facti. qua de re videantur Franc. de Aret. *in l. qui in rerum.* §. *fin. de leg.* 1. et Felinus *in cap. nam concupiscentiam.* 2. *colum. de constitut.* Mod.

(2) Idem dicendum in rustico, si non potuit consulere peritiores. *l.* 9. §. 3. *D. h. t.* Goth. Scripsit ad hanc legem Corasius: præter quem vide etiam Mercerium *lib.* 2. *opin.* c. 10. Mod.

(3) Agit etiam, qui excipit, *l.* 1. *D. de except.* vid. Oldend. *de jure singulari*, *c.* 11. *n.* 2.

(4) Pro milite hæc tria faciunt, quod miles exceptionem omiserit, quod certet de damno evitando, quod reus sit. Duo contra faciunt, res judicata et juris ignorantia.

(5) Id est, ignorantiam, qua destituitur, si peritiores consuluit, aut si ipse peritus juris habetur. Bald. *hic*, vid. *l.* 3. *Infr. de testam. milit.*

(6) Non idem in militia togata, vix est enim, ut in advocato juris ignorantia excusetur. vid. *l.* 11. §. 1. *Infr. de advoc. divers. judicior.*

(7) Puta exceptionem peremptoriam, veluti doli, rei judicatæ, pacti de non petendo, §. 9. *Instit. de except.* quod est contra jus commune *l.* 2. *infr. sentent. rescind. non posse.*

(8) Exceptio, quæ non excluditur per sententiam, excluditur per executionem sententiæ.

(9) Vid. Socin. *reg.* 132.

(10) Id est, allegare juris ignorantiam. *Goth.* Vid. A. Padill. Duaren. et Coras. *hic.* Mercer. *lib.* 2. *opin. cap.* 10. Vigl. *de militar. test.* §. *illis autem*, *num.* 3. Everhard. *consil.* 2. Ans.

(11) Tria faciunt contra Juvenalem (de quo hac lege) quod major renunciaverit; quod jus ignoraverit; quod de lucro certet.

(12) Minori vigintiquinque annis juris ignorantia prodest. vid. *l.* 2. *D h. t.*

(13) Seræ non sunt preces, quæ fiunt intra annum. *l.*6. *in fin. D. ad SC. Tertyll.* quo jure? non stricto, sed ex æquo et bono. Bald. *hic.*

(14) Tria quoque hic Marcellæ obstant, quod major intra tempus non petierit, quod de lucro certet, quod jus ignoret.

(15) Aliud in non emancipata, quia tunc intra triennium. vid. *l. ult. infr. de repud. vel abstin. hered.*

(16) Cessatio annua petendæ bonorum possessionis commissa ab emancipato tacitam renunciationem inducit.

(17) Adversus erroneam divisionem datur restitutio errorem probanti. *Goth.* Quando errorem intervenisse allegatur, eo detecto, judex veritatem sequi debet, *l.* 67. §. 3. *ff. de condict. indeb. l.* 29. *in fin. ff. de probat.* Pinell. *ad l.* 2. *Cod. de rescind. vend part.* 3. *cap.* 3. *num.* 32. An *l.* 2. *Cod. de rescind. vend.* locum habeat in divisione bonorum, vid. Caspar. Roderic. *de redit. ann. lib.* 1. *quæst.* 11. *num.* 33. Anton. Merend. *contr. jur. lib.* 1. *cap.* 37. Ans.

(18) Præsumitur pro scriptura testamenti. Præterea negationem adseveranti ad scripturam impugnandam, incumbit onus probationis.

(19) Rectorem.

(20) Hinc illa forte Gallorum regis clausula ad judices, *a nostre aimé et feal.*

(21) Probata rei veritate facti error ostenditur.

(22) Alias testamentum præsumitur solenne.

(23) Id est, quæ pro testamento.

(24) *l.* 9. *Infr. h. t. l.* 15. *Infr. de liberal. caus.* Rerum veritatem gestorum; (ita legit Hotomanus non *gestarum*, 15. *illustr. fol.* 169.) error non vitiat, *l.* 6. §. 1. *D. de off. præsid.* adde Cujac. 12. *obs.* 19.

(25) Responsio quæ justa causa destituitur, non officit respondenti. vel ita: Qui falsam qualitatem rei per errorem attribuit, sibi non nocet.

(26) Hinc Molinæus *de usur. num.* 209. Simplex recognitio in feudum vel emphyteusim, licet non semper disponat, tamen inducit probationem: non tantum quoad illum actum vel præteritam solutionem, sed etiam in futurum, donec contrarium probetur.

(27) Secus si non animo transigendi, *l.* 2. *infr. de cond. indeb.*

(28) Id est, quantitatem.

(29) Sponsio per errorem facta spondenti non officit.

(30) Soluto, *ut in l. ult. infr. ne fiscus vel Respubl. procur.*

(31) Quatenus erratum est in promittendo, eatenus promissio revocari potest, adde *l.* 7. 8. *D. de leg.* 2. *l.* 54. *in fin. D. ad SC. Trebell. l.* 21. *ff. de verb. oblig.*

De causa decisa vel non.

7. Iidem AA. et CC. Zoæ.

ERror (1) facti (2), necdum (3) finito (4) negotio, nemini nocet: Nam causa decisa velamento tali (5) non instauratur (6). Dat. 6. Non. Jul. CC. III. CONSS. 300.

De testamentis.

8. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

CUm testamentum nullo jure (7) constiterit: ex ejus qui ab intestato successit, professione (8) sola, veluti ex testamento libertos per errorem profitentis, orcini (9) vel proprii (10) liberti, si non ipsius accessit judicium (cum errantis (11) voluntas nulla sit) effici non potuerunt. Dat. 5. Kalend. Septemb. CC. IV. CONSS. 302.

De liberali causa.

9. Iidem AA. et CC. Cajo et Anthemio.

NOn idcirco minus, quod a vobis veluti (12) a liberis debitam accepisse pecuniam Sanius dicitur (cum nullus (13) sit errantis consensus) movere status quæstionem prohibentur ejus heredes. Dat. 6. Id. Decemb. CC. V. CONSS. 305.

De solutione indebiti.

10. Iidem AA. et CC. Araphiæ.

CUm quis (14) jus ignorans, indebitam pecuniam solverit: cessat repetitio (15). Per ignorantiam enim facti tantum repetionem indebiti soluti competere tibi notum est. Dat. 5. Kal. Jan. CC. VI. CONSS. 306.

De sexu et ætate.

11. Imp. CONSTANTINUS A. Valeriano agenti Vicariam præfecturam.

QUamvis (16) in lucro (17) nec fœminis (18) jus ignorantibus subveniri soleat: attamen contra ætatem adhuc imperfectam (19) locum hoc non habere, retro Principum statuta declarant. Dat. 3. (20) Kalend. Maji, GALLICANO et SYMMACHO CONSS. 330.

De constitutionibus Principum.

12. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Flaviano PF. Illyrici et Italiæ.

COnstitutiones (21) Principum nec ignorare (22) quemquam, nec dissimulare permittimus. Dat. 6. Kal. Jun. *Vincentiæ*, TALIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

De mulieribus.

13. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

NE passim liceat mulieribus omnes suos contractus retractare, in his quæ prætermiserint vel ignoraverint: statuimus, si per ignorantiam juris damnum (23) aliquod circa jus vel substantiam suam patiantur, in his tantum (24) casibus, in quibus præteritarum legum auctoritas eis suffragatur, subveniri. Dat. Kal. Julii, MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

T I T. XIX.

DE PRECIBUS (25) IMPERATORI OFFERENDIS: ET DE QUIBUS REBUS SUPPLICARE LICEAT, VEL NON.

De precibus a servis oblatis.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Firminæ.

LIcet servilis conditio deferendæ precis facile capax non (26) sit: tamen admissi sceleris atrocitas et laudabilis fidei exemplum super vindicanda (27) cæde domini tui, nobis hortamento fuit, ut præfecto prætorio juxta annotationis (28) nostræ decretum demandaremus (quem adire cura) ut auditis his quæ in bello contulisti, et reos investigare, et severissimam vindictam juxta legum censuram exigere curet. Dat. 8. Id. Octob. DIOCLETIAN. IV. et MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

(1) Adde *l.* 9. *infr. ad leg. Falc.*

(2) Demus minorem absque tutore in judicio delictum aliquod confessum esse, potestne adversus confessionem ante latam sententiam restitui? posse ait Rolandus a Valle 1. *consil.* 51. *num.* 39.

(3) Finitur vero per transactionem, *l.* 6. *supr. h. t.* et rem judicatam et ejus executionem, *l.* 1. *supr. h. t.*

(4) Error facti negotiis decisis non prodest. *Syn. Basil.* 2. *tit.* 6. *c.* 16.

(5) Id est, erroris.

(6) Ad hunc locum monent Doct. quod in revocatione erroneæ confessionis sive propriæ sive procuratorum necesse est probare errorem: quod in revocatione confessionis erroneæ advocati aliter se habet: v. *cap. fin. de confess. et c. cum causam. de probat.* ubi idem dicit etiam Hostiens. tu consule et Bossium *in tit. de confess. n.* 60. *et seq.* Mod.

(7) Utpote destitutum solennibus.

(8) Qui profitetur Titium testamento manumissum, videtur testamentum agnoscere. Id ita est, si testamentum alias solenne fuit. Alias talis professio, ea, quæ testamento desunt, non supplet.

(9) Orcini liberti defuncti: proprii vero heredis.

(10) Id est, per errorem confitentis.

(11) Vid. *l.* 9. *infr. h. t. l.* 15. *ff. de jurisdict.*

(12) Qui velut a liberis pecuniam accepit, liberos quidem fatetur: si tamen vere non sunt liberi, movere eis status quæstionem potest, nocet ei tamen tantisper confessio, donec constet de errore. Molinæus *de usur. quæst.* 20. *num.* 209.

(13) *l.* 8. *Supr. h. t. l. un. Infr. de errore calculi*, *l.* 2. *Infr. de errore advoc. l.* 13. *Infr. de prob.* §. 33. *in pr. Inst. de act. l.* 37. *ff. de auro, argent. l.* 57. *ff. de obl. et act. l.* 116. §. 2. *ff. de reg. jur.*

(14) Non minor tamen, *l.* 29. *ff. de cond. indeb.* non mulier. vid. *l.* 13. *infr. h. t.*

(15) Imo non cessat. *l.* 54. *ff. de condict. indeb.* sed dicendum eam legem loqui non tam de solutione facta errore juris, quam ex causa ipso jure nulla, vel quæ effectum non habuit. quo tamen posito adhuc obstabunt huic legi nostræ *l.* 7. *et l.* 8. *ff. hoc tit.* ubi respondendum, illas cum generales sunt, accipi debere in alia specie quam in condictione indebiti, de qua agitur in hac lege, ad quam vide Corasium eam explicantem plurib. Joan. Robertum *lib.* 1. *Sentent. jur. c.* 6. 7. *et* 8. et Vitalem *variar. lect. l.* 2. *cap.* 22. Mod.

(16) *l.* 3. *C. Th. de sponsalib. et ante nuptias donat.*

(17) Ut si ei accepto latum, aliud in damno. *l.* 9. *supr. h. t. l.* 7. 8. *ff. h. t. l.* 6. *Infr. qui admitti*, *l.* 110. *in fin. ff. de reg. jur.* vid. Cujac. 14. *observ.* 39.

(18) De majoribus vigintiquinque annis scilicet.

(19) Id est, contra minorem.

(20) Vid. *C. Theod.*

(21) *Synops. h. t. d. c.* 21. 1. Har. 1. §. 54. *l.* 2. *C. Th. de constit. Principum*, *lib.* 1.

(22) Legum ignorantia non excusat, *l.* 9. *supr. de legib.* præsertim in delictis. vid. Clar. 5. *sentent.* §. *ult. q.* 60.

(23) *l.* 11. *supr. h. t.*

(24) Aliud in lucro, *d. l.* 11.

(25) 2. *Synops. Basilic. c.* περὶ αἰτήσεων βασιλεῖ προσφερομένων, καὶ περὶ τῶν αἰτούντων ἄρχειν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ. De precibus Imperatori offerendis, et de iis, qui administrationem in sua provincia petunt, eas solent subsequi rescripta, subscriptiones, adnotationes.

(26) Est hodie *l.* 6. *infr. h. t.*

(27) Indicanda, Cujac. 12. *observ.* 22. et ita legendum esse ait in *l.* 1. *infr. pro quib. causis servi.* adde *l.* 3. §. 13. *et* 14. *D. de SC. Silaniano*, *l.* 4. *in princ. ff. de bon. libert. l.* 197. *ff. de verb. sign.*

(28) De annotation. vid. Duar. 1. *disp.* 8.

De exceptionibus.

2. Imp. CONSTANTINUS A. Severo PF. V. (1).

QUoties (2) rescripto nostro moratoria (3) præscriptio permittitur (4), aditus supplicanti pandatur. Quod autem totius negotii cognitionem tollit, et vires principalis negotii exhaurit: sine gravi partis alterius dispendio convelli non potest. Nec (5) præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur. Dat. 10. Kal. Jun. *Niceæ* (6), PAULINO et JULIANO CONSS. 325.

De damnosis fisco. De juri contrariis.

3. Idem A. ad populum.

NEc (7) damnosa (8) fisco, nec juri (9) contraria postulari oportet. Dat. Prid. Kal. Oct. CONSTATIO A. VII. et CONSTANTINO Cæs. IV. CONSS. 354.

De dilatione solutionis.

4. Imppp. GRATIANUS, VALENT. THEOD. AAA. Floriano P. P.

UNiversa (10) rescripta, quæ in debitorum (11) causis super præstandis dilationibus (12) promulgantur; non aliter valeant, nisi (13) fidejussio idonea super debiti solutione præbeatur. Dat. 8. (14) Kal. Mart. *Constantinop.* ANTONIO et SYAGRIO CONSS. 382.

De sententiis præfectorum prætorio.

5. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Volusianum P. P.

SI quis adversus Præfectorum Prætorio sententias duxerit supplicandum (15), victusque defuerit (16): nullam habebit licentiam iterum (17) super eadem causa supplicandi. Dat. 15. Kalend. Octob. *Romæ*, VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

In AUTHENT. Ut sponsal. larg. §. aliud. collat. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 5.

QUæ supplicatio gloriosissimis Præfectis, vel eorum consiliariis, vel causas (18) introducentibus intra decem dies post sententiam offerenda est. Quo subsecuto, sententia non aliter executioni mandabitur, nisi victrix pars dignam fidejussionem præbuerit tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resolvatur. Nisi sub hac forma supplicatio porrigatur: executio causæ sine fidejussione procedet: retractationis jure illi servando, qui se gravatum putaverit, ut intra biennium (19) supplicare possit imperatori.

De eo, per quem preces offeruntur.

6. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Isidoro P.P. (20).

UNiversis simul hanc observantiam remittimus: ut a quocunque liberæ conditionis constituto, vel servo (21) supplicante impetratum fuerit rescriptum, minime requiratur, per quem (22) preces oblatæ sint. Dat. 3. Id. Nov. THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 416.

De contrariis Juri.

7. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. ad Senatum.

REscripta (23) contra (24) jus elicita (25), ab omnibus judicibus refutari (26) præcipimus: nisi forte sit aliquid, quod non (27) lædat alium, et prosit petenti, vel (28) crimen (29) supplicantibus indulgeat. Dat. 8. (30). Id. Novemb. *Ravennæ*, THEODOSIO XII. et VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

(1) PF. P. *C. Th.*

(2) *l.* 3. *C. Theod. de divers. rescript. l.* 1.

(3) Moratoria præscriptio, dilatoria exceptio. Paponius hanc legem refert ad litteras, quas Galli vocant *lettres de souffrance.* 3. *not.* 7. *c. de lettres de souffrance.* Ibi, *si le Roy peut, et quand par ses lettres de souffrance arrester la saisie de seigneurs feodaux.* An moratoriæ exceptionis vocabulo intelligere hic etiam possumus inducias biennii aut quinquennii, quæ solent tribui egenis debitoribus, quarum fit mentio in *l.* 4. *Infr. h. t.* Cujac. 2. *obs.* 10. negat: qui hoc verbo *moratoria*, intelligit pacti conventi exceptionem: puta ne intra quinquennium petatur; cui opponitur peremptoria, ne unquam petatur. Prior creditori a Principe relaxari potest, posterior non potest. Cujac. *ibid.* Goth. vid. Marc. Anton. Euch. *de morator. præscr.* et Gloss. *hic.* Ans.

(4) *Al.* petitur.

(5) Omnis illegitima rejiciatur exceptio. 2. *Syn. Basil.* 6. *c.* 9. *infr.* 1. Harm. 1. §. 40.

(6) *Nicæ. C. Th.*

(7) Nemo quid fisco vel juri damnosum postulet, *Syn. Basil. h. t.* 6. *περὶ αἰτήσεων etc.*

(8) Vid. *l. ult. Infr. si contra jus vel utilit.* vid. Old. *c.* 9. *except. n.* 3. *ad* 25. *q.* 2. *can. nec damnosa.* 14.

(9) *l.* 6. *in pr. infr. de oper. public.* Goth. Facit *cap.* 14. *caus.* 25. *q.* 2. Ans.

(10) *l.* 6. *C. Theod. de divers. rescriptis.*

(11) Dilatio, de qua hic agitur, non habet locum (ut notat Papon. 10. *Arrest.* 9.) in debitis post dilationem datam contractis vel privilegiatis, sed nec in summa ex senatusconsulto vel sententia, a qua non est appellatum, debita, vel ex reliquatione rationum, emptione fundi et pensionibus, locum habet in debito ex alimentis præstitis contracto. Papon. *ib. num.* 6. *et seq.*

(12) Biennii puta, vel quinquennii. *l.* 8. *in pr. infr. qui bon. cedere*, vid. Papon. 10. *Arrest.* 9. *des respits et quinquennelles et* 3. *Notar.* 70. *des lettres de respit et quinquennelles*: Rebuff. *t.* 2. *in tractatu de literis dilatoriis, annalibus, quinquennalib. etc.* Cujac. 2. *obs.* 80. *ex* Cassiodoro 2. *variar.* testatur idem observatum a Theodorico Italiæ et Gothorum rege. adde Wurmse. *obs.* 1. *pract.* 28. *n.* 9. alias nemo excusari potest a dolo, *l. ult.* §. 1. *ff. de manumiss. testament.*

(13) Hoc non servatur in Gallia, in dilatione annua, vel biennii reus auditur dans fidejussorem qualemcunque, si id non potest, juratoriæ cautioni committitur. Jure olim cogebatur ad pignus dandum. *arg. l. cum debitoris. infr. de judic.* 7. *in verb. pignorum.* hoc etiam non servatur in Gallia. Papon. 10. *arrest.* 9. *ibi. Debteur impetrant de respit ne doit garnir.* Adde Rebuff. *in proœmio Const. gl.* 5. *n.* 42. alias rescripta fere semper supplicanti esse inutilia.

(14) *l.* 7. *C. Theod.*

(15) Supplicatur adversus sententiam præfecti prætorio, non appellatur. Non appellatur διὰ τὸ ὄγκον καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀρχῆς, ut ait Theodorus Hermopolites. Et ita supplicatio subsidium est appellationis. Hujusmodi supplicationem διδασκαλικὴν Græci appellant, *Nov.* 119. *c.* 5. adde *l. unic. infr. de sentent. præf. præt.* de remed. supplicationis, vid. Oldendorp. *in tract. de re jud.* ubi tractatur de remediis adversus iniquam sententiam: *ibi, tertium remedium*: Rebuff. *tom.* 1. *tractat. de supplicationibus seu errorum propositionibus.*

(16) De uno fuerit etc. *Hal.*

(17) Semel supplicari potest.

(18) Id est, referendariis.

(19) In Gallia intra annum. Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 41.

(20) Al. *P. V.*

(21) Et ita pars legis primæ hoc tit. videtur abrogata.

(22) Utrum per liberum hominem vel servum.

(23) *l.* 13. *Supr. h. t. Syn. Basil.* 2. *tit.* 5. *c.* 71. Harm. 1. §. 36. 25. *qu.* 2. *c. rescripta* 15.

(24) Vid. *l. ult. infr. si contra jus vel utilitatem.* adde Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. Quand, et comment peut le Prince deroger au droict.*

(25) Puta si quis impetret rescriptum per mendacium, et causa non aperiatur ut decet, Gloss. hic. fac. c. 15. *caus.* 22. *q.* 22. Ans.

(26) *l.* 10. *supr. de sacros. Eccles. l. ult. infr. si contra jus vel utilit. l.* 4. *infr. de emancip. liber.*

(27) Princeps an Ecclesiam onerare possit, vid. Papon. 5. *Notar.* 8. *cap. Des lettres pour soldats en religion et d'œconomat.*

(28) Πάνυ ἐγκλήματος χαρίζεται παραχώρησιν, *Syn. d. loco*, id est, quoties citra criminis accusationem veniam indulget. Harmenopulus vero *d. loco ita legit*, ἐὰν ἐγκλήματος χαρίζεται παρὰ χρῆσιν, id est, si præter consuetudinem criminis gratiam facit.

(29) Durum est tamen dici, homicidium dedita opera factum remitti posse, sed ea de re plenius alibi dicetur.

(30) 7. *C. Theod.*

De instrumentis. Superflua non debent inseri supplicationi.

8. Iidem AA. Florentio P. P.

INstrumentorum exempla non (1) prosit precibus adjunxisse : sed necesse sit eorum in supplicatione vim (2) xprimi , ut responsuro Principi vera precatio rem apeiat cognoscendam : [his] solis (cum necessitas exegeit) verbis precibus inserendis , quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit , ut etiam merito nostrum xpectetur judicium. Dat. 6. Kal. April. *Constantin.* 'LORENTIO et DIONYSIO CONSS. 429.

T I T. XX.

QUANDO (3) LIBELLUS (4) PRINCIPI DATUS LITIS CONTESTATIONEM FACIAT (5).

Rescriptum Principis non solum habetur pro libello , sed pro contestat. lit. et transit ad heredem. Bald.

1. Impp. ARCADIUS et HONORUS AA. Remigio P. P. (6).

DUbium (7) non est , contestationem [litis] (8) intelligi (9) , etiam si nostræ (10) fuerint tranquillitati preces (11) oblatæ : easque adversus heredem quoque ejus , in quem porrectæ sunt , vel ab herede ejus , qui meruit , exerceri. Dat. 3. Kal. April. CP. ARCADIO IV. et HONORIO AA. III. CONSS. 396.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

TEmporales (12) actiones , quæ per oblationem precum et ad eas rescriptionem perpetuantur , definire necessarium esse deduximus , ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum, et ad (13) eas rescripta perpetuari , quæ a Prætore constitutæ annali tempore coartatæ sunt. Dat. Kal. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

T I T. XXI.

UT LITE PENDENTE (14) , VEL POST PROVOCATIONEM , AUT DEFINITIVAM SENTENTIAM , NULLI LICEAT IMPERATORI SUPPLICARE.

De sententia non retractanda.

1. Imp. ALEXANDER A. Caperio.

LIcet postquam supplicasti , prius (15) quam rescriptum impetrares , Præses provinciæ vir clarissimus pronunciaverit : cum tamen a sententia non provocaveris , rescriptum quod postea (16) secutum esse suggeris , ad retrahenda ea quæ decreto terminata sunt , non patrocinatur. Dat. Kal. Mart. LUPO et MAXIMO CONSS. 233.

De causa pendente vel terminata.

2. Imp. CONSTANTIN. A. Probiano suo salutem.

SUpplicare (17) , causa pendente non licet , nisi (18) vel actorum (19) communium vel pronunciationis editio denegetur. Qui autem terminatam (20) rescripto , vel consultatione quæstionem , exquisito suffragio , refricare conabitur : in (21) omnem litis æstimationem adversario suo protinus condemnetur : omni venia deneganda , si quis contra hæc supplicare tentaverit. Dat. Id. August. *Arelate*: PP. Id. Octob. *Thebeste*, SABINO et RUFFINO CONSS. 316.

(1) Sic interpretor : non nocet supplicanti , si integra verba instrumenti (quod impugnare non vult , vel non potest ,) et eorum tenorem supplicationi non inseruerit : ei namque sufficit ejus articuli , (de quo litigare cupit ,) vim et summam libello suo complecti.

(2) Id est , ea , quæ in se dubitationem habent. *infr. h. t.*

(3) Adi eruditissimum Barnabam Brissonium *select. Antiq. lib.* 3. *c.* 7. Mod.

(4) Libellis etiam , qui præsentes erant , interpellabant Imperatorem veteri more , ut hic , et *l.* 23. *ff. de re judic.* Tacit. 4. Suet. *in Augusto* 55. *et in Domitiano* 17. Martial. *lib.* 8. Hinc libellus Principi datur. *l.* 15. *ff. de in jus vocando. l.* 15. §. 29. *ff. de injur. l.* 5. *ff. ad SC. Turpill. l.* 7. §. 18. *ff. de interdict. et relegat.* His libellis vel ipsè Imperator subscribebat , vel aliis subscribendos dabat , id vim legis habebat , *l.* 1. §. 1. *ff. de constit. princip. l.* 32. §. 14. *ff. de recept. qui arbitr. recept.* Aliis inquam , puta Jurisc. Hinc Papinianus libellos egisse dicitur, *l.* 12. *in pr. ff. de distract. pign.* Hinc Aurelius Arcadius , magister libellorum dicitur in inscriptione legis , 1. *ff. de off. præf. præt.* Porro hæc formula libellorum erat. Factum narrabant supplicaturi : rogabant deinde Imperatorem , ut supplicationi adnueret : Princeps supplicationi adnuens adscribebat , *fieri placet.* Postremo qui præerat libellis promagister testabatur , se tali die , tali Consule subscripsisse : de quo vid. plura apud Brissonium 3. *select.* 17.

(5) *Nov.* 82. *Nov.* 113. Bugnonius *in tractatu legum abrogatarum* , notat hunc titulum non usitatum in Gallia.

(6) Præfecto August. *C. Theod.*

(7) *l.* 8. *C. Theod. de resc.*

(8) Etiam criminalis , Bartol. per *l. miles.* 11. §. *sexaginta.* 6. *ff. ad L. Jul. de adulter.* Contrarium putat Bald. hic , quem vide.

(9) Quod ad evitandam præscriptionem attinet , *l.* 24. *D. de liberali caus.* et quidem annalem , non alias , vid. *l.* 2. *infr. h. t.* non accusationem , *l.* 5. *ff. ad SC. Turpill.*

(10) Non idem est , si datæ fuerint Præfecto Prætorio , *l.* 1. *infr. de off. præf. præt. Orient.*

(11) Rescripto conceditur jus contestationis , *l.* 33. *infr. de donat.*

(12) Verbi gratia annales et similes.

(13) Libellus Principi datus litis contestationem tantum facit in actionibus prætoriis annalibus non civilibus.

(14) Bugnonius d. l. negat hunc tit. in Gallia servari , in Gallia namque regi supplicari , ubicumque subest æquitas e re nata procedens : Rescriptum autem ea forma concipi : *Non obstant l'estat du procez instruict , couche en droict et conclu , rigueur de droict , uz et coustumes du pays.*

(15) Notat hic tria tempora , supplicationis , sententiæ latæ , rescripti ad supplicationem.

(16) Quid ante sententiam potestne utiliter rescriptum impetrari ? potest non ad impediendum cursum litis jam contestatæ ; sed nondum contestatæ. Potest etiam rescriptum pendente lite impetrari , quo mandatur judici , ut ex æquo et vitatis dilationibus et moris judicet , vid. Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. Des lettres incidentes en general , in fin.* Dicendum plenius etiam lite pendente cognitionem sustinendam : humanum enim esse dilationem accipi , cognitionemque ad aliquem modum sustineri , *l.* 36. *in pr. ff. de jud.* Ideoque militia , morbo , legatione , et ætatis imbecillitate occupatis id conceditur. Galli hujusmodi literas vocant, *lettres d'estat*, quia causa in eodem statu quo relinquitur quiescere , et ut ita dicatur , dormire solet. Impetratæ sortiuntur effectum demonstrato elogio Ducis , Medici , Principis , libris παιδογραφιῶν , de quibus vide Papon. 3. *Notar.* 8. *cap. Des lettres d'estat.*

(17) *l.* 6. *C. Theod. de appell. lib.* 11.

(18) *Novell.* 113. *cap.* 2.

(19) Vid. *l.* 6. *infr. de edendo.*

(20) *l.* 3. *Infr. de error. advocat. l. ult. Infr. quomodo et quando judex* , *l. ult. Infr. sentent. rescind.*

(21) Pœnam supplicantis adversus litem sententia terminatam observa.

De provocatione omissa.

3. Idem A. ad universos Provinciales.

QUi (1) licitam provocationem omiserit (2), perpetuo silere debebit: nec a nobis impudens petere per supplicationem auxilium: Quod si fecerit, desiderio suo carebit, et ignominiæ (3) pœna notabitur. Dat. Kalend. August. PP. Kal. Sept. BASSO et ABLABIO CONSS. 331.

TIT. XXII.

SI CONTRA JUS (4) VEL UTILITATEM PUBLICAM, VEL PER MENDACIUM FUERIT ALIQUID POSTULATUM VEL IMPETRATUM.

De omissione.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Gregorio.

NOn idcirco minus is, cui ex nostro rescripto cognitio delata est (5), judicare potest, quod ex gestis quædam (6) in precibus omissa proponis. Dat. 5. Non. Maji, DIOCLETIANO IV. et MAXIMIANO III. AA. CONSS. 290.

De mendacio.

2. Iidem AA. et CONSTANTIUS et MAXIM. CC. STATIÆ.

PRæscriptione (7) mendaciorum (8) opposita: sive (9) in juris narratione mendacium reperiatur, sive in facti, sive in tacendi (10) fraude pro tenore veritatis non deprecantis affirmatione datum judicem cognoscere debere, et secundum hoc de causa convenit ferre sententiam. Dat. Kal. Decembr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Si precum falsitas arguatur.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. P.

PUniri (11) jubemus decem librarum auri multa judices, qui vetuerint precum (12) argui falsitatem. Dat. Kal. Oct. CONSTANTINO A. III. et LICINIO C. III. CONSS. 314.

De eo, cui executio mandatur.

4. Idem A. ad Pompeianum (13) Consularem Campaniæ.

ET (14) si non cognitio (15), sed executio mandatur de veritate precum inquiri oportet (16): ut, si frau intervenerit, de omni negotio cognoscatur. Dat. 3. Id Novembr. *Aquis*, DALMATIO et ZENOPHILO CONSS. 333.

De mendacio.

5. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. ad Senatum.

ET si legibus (17) consentaneum sacrum oraculum men dax (18) precator attulerit, careat penitus impetra tis: et si nimia mentientis inveniatur improbitas, etiam (19 severitati subjaceat judicantis. Dat. 7. Id. Novembr. THEO DOSIO XII. et VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De his, quæ juri vel utilitati publicæ adversantur.

6. Imp. ANASTASIUS A. Matroniano P. P.

OMnes cujuscunque majoris vel minoris administratio nis universæ nostræ Reipublicæ judices monemus ut (20) nullum rescriptum, nullam pragmaticam (21 sanctionem: nullam sacram adnotationem (22), quæ ge nerali juri vel utilitati publicæ adversa esse videatur, i disceptationem cujuslibet litigii patiantur proferri: sed ge nerales (23) sacras constitutiones modis omnibus non du bitent observandas. Dat. Kal. Jul. *Constan.* *

TIT. XXIII.

DE DIVERSIS (24) RESCRIPTIS (25) ET PRAGMATICIS (26) SANCTIONIBUS.

De causa communi.

1. Imp. ALEXANDER A. Supero.

SI (27) libellum de communi causa, tu fraterve tuu dedistis: quamvis rescriptum ad unius (28) personar nolle præsumatur.

(1) *l.* 17. *C. Theod. de appellation. lib.* 11.

(2) Vid. *l.* 1. *Infr. de his, qui propt. met. jud. l.* 3. *Infr. sentent. rescind.*

(3) Rebuffus negat se vidisse hoc in Gallia servari, *in proœmio constit. gloss.* 1. *n.* 45.

(4) Naturale gentium et civile. Idem dicendum, si contra solennitatem juris. vid. Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. Quand, et comment peut le Prince deroger au droict.* Oldendorp. *in tract. de re jud. cap. si contra jus, et seq. ubi de nullitatibus sententiarum tractat*, adde *eundem c.* 58. *de exceptionib. n.* 4. *et seq.* Interdum tamen contra jus potest judicari; ut si a Principe lex nominatim edatur cum hac clausula, *Tali lege non obstante*, c. 1. *de const. princ.* Bart. *Nov.* 107. *n.* 107.

(5) Vide hic Menochium *de arbit. Jud. lib.* 1. *q.* 37. et Benedictum Capram *in Regul. conclus.* 46. *et* 47. Mod.

(6) Quæ alias expressa fuissent a Principe concessa.

(7) Id est, exceptione. Non appellatur a concessione rescripti, *l.* 2. *l.* 15. *Infr. de appellat. et consultat.* sed ab ejus executione. vid. Rebuff, *tom.* 2. *in tract. de rescriptis in præfationibus, ibi duodecimo;* adde Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. Comme l' on peut appeller des rescripts.* Oldendorp. *cap.* 9. *de except. ibi exceptiones adversus rescriptum.* Wurmserum 1. *pract.* 8. *obs.* 8.

(8) Mendaci mendacium non prodest, *l.* 5. *Infr. h. t.* adde *l.* 29. *ff. ad leg. Corn. de falsis. l.* 1. *ff. de natalibus restituend.*

(9) Supplicans aut verum dicit, aut falsum: si falsum, aut in jure, aut in facto. In facto dupliciter id accidit, nempe dum factum id esse asserit, quod factum non est, velle contra: huc res redit, per obreptionem impetrata rescripta nullius esse momenti, vid. Roland. a Vall. 1. *Consil.* 34. *n.* 5. adde Papon. 3. *notar.* 5. *cap. Des lettres non recevables.*

(10) Mentiri non tantum dicitur, qui falsum asserit, sed qui verum reticet, qui omittit, *l.* 1. *supr. h. t.* Mendacium denique est aut in narrando, aut in tacendo.

(11) Pœna judicis non admittentis exceptionem adversus subreptitium rescriptum.

(12) Preces etiam subsignatæ ab imperatore mendacii seu obreptionis argui possunt: nec fit injuria Principi: ut qui falsum jurare nolle præsumatur.

(13) Barbarum Pompeianum.

(14) *l.* 4. *C. Theod. de rescr. lib.* 1.

(15) Puta evocatio.

(16) A quo? ab ipso judice executionis, qui non tantum fac executor, sed juris. *Bald.*

(17) Conjunge *l.* 7. *supr. de precib. Imperat. offerendis:* ita eni faciendum et inscriptionum et subscriptionum similitudo oste dit. *Mod.*

(18) *l.* 2. *supr. h. t.*

(19) Pœna mendacii nimii, id est, impudentis. adde *l.* 29. *D ad leg. Corn. de fals.* adde Paul. 1. *sent.* 12. §. *penult.*

(20) Omne rescriptum cujuscujusmodi sit, ad quemcunque jud cem irritum esto, si juri generali vel utilitati publicæ nocet. *Syr Basil.* 2. *tit.* 5. *c.* 19. *Nov.* 113. *c.* 1.

(21) Pragmatica sanctio fit de consilii sententia, *l. ult. ver Sed in præsenti. infr. de prox. sacror. scrin.*

(22) Adnotatio sacra fit ad libellum breviter adnotato nomin Principis.

(23) Constitutiones generales rescriptis potiores.

(24) Rescripta alia jus faciunt, alia non faciunt: suntque re personalia, generalia, perpetua, temporaria: alia valent, alia no valent: alia adnotationes et subscriptiones ad libellum breves, ali pragmaticæ sanctiones.

(25) Περὶ βασιλικῶν ἀντιγραφῶν, 2. *Ecl.* 5. 1. *C. Th.* 2. a de ex jure Canonico 1. *decret.* 3. 1. *sext.* 3. 1. *Clem.* 2. Pa pon. 3. *Notar.* 5. *fol.* 316. 318. *et seq.* Reb. *tom.* 2. *tract.* a *rescript. seu literis regiis.*

(26) *l.* 7. *in princ. infr. h. t.* Princeps in iis adhibito consili et tractatu, fusius respondet ad preces, relationem vel suggestio nem judicum, vel aliorum: et aliis quidem rescriptis preces i seruntur non pragmaticis. August. *in collat. tertia diei cum Don tistis*, vid. Cujac. *hic.*

(27) Adde *l.* 1. *infr. si unus ex pluribus appellaverit.*

(28) Rescriptum communiter impetratum præsumitur utriq concessum. Beneficium collatum uni consortium ad alium etia pertinet.

directum sit, utrique (1) tamen prospectum est (2). Datum Id. Jul. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De duratione rescripti.

2. Imp. CLAUDIUS A. Epagato.

FAlso (3) adseveratur (4), auctoritatem rescriptorum devoluto (5) spatio anni obtinere firmitatem suam non oportere: cum ea, quæ ad jus rescribuntur, perennia esse debeant (6): si modo tempus, in quo allegari vel audiri debent, non sit comprehensum. Dat. 7. Kalend. Nov. ANTIOCHIANO et ORPHITO CONSS. 271.

De originalibus et exemplis.

3. Impp. DIOCL. et MAXIM. AA. Crispino Præsidi Provinc. Phœniciæ.

SAncimus, ut authentica (7) ipsa atque originalia (8) rescripta, et nostra etiam manu subscripta (9), non (10) exempla eorum insinuentur. Dat. Prid. Kal. April. ANNIBALIANO et ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

De beneficiis personalibus sine die et Consule.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Lysitanos.

SI (11) qua beneficia personalia sine (12) die et Consule fuerint deprehensa, auctoritate careant. Dat. 5. (13) Kal. August. *Samariæ* (14), PROBIANO et JULIANO VV. CC. CONSS. 322.

De administrationibus et dignitatibus.

5. Imppp. VALENTIN. THEODOS. et ARCADIUS AAA. ad Nicentium præfectum annonæ.

SAcrilegii (15) instar est, super quibuscumque administrationibus vel dignitatibus (16) promulgandis (17), divinis obviare (18) beneficiis (19). Datum Kalend. Febr. *Mediolani*, ARCADIO A. et BAUTONE CONSS. 385.

De sacro encausto.

6. Imp. LEO A. Hilariano magistro officiorum (20) et Patricio.

SAcri affatus, quoscumque nostræ mansuetudinis in quacumque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus, aut colore (21), nisi purpurea tantummodo inscriptione lustrentur: scilicet ut cocti muricis et triti conchilii (22) ardore signentur: Eaque tantummodo fas sit proferri vel dici Rescripta in quibuscumque judiciis, quæ in chartis sive membranis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. Hanc autem sacri encausti (23) confectionem nulli (24) sit licitum aut concessum habere, aut quærere, aut a quocunque sperare: eo videlicet, qui hoc aggressus fuerit Tyrannico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium capitali non immerito pœna plectendo. Dat. 6. Kal. April. JORDANE et SEVERO CONSS. 470.

De clausula, Si preces veritate nitantur.

1. *De pragmaticis sanctionibus.*

7. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

UNiversa rescripta, sive in personam precantium, sive ad quemlibet Judicem manaverint; quæ vel adnotatio, vel quævis pragmatica sanctio nominentur; sub ea conditione proferri præcipimus (25), *Si* (26) *preces veritate nitantur*: Nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in judicio adserat veritatem, nisi quæstio fidei precum imperiali beneficio monstretur inserta. Nam et vir magnificus Quæstor, et viri spectabiles Magistri scriniorum, qui sine præfata adjectione qualecunque divinum responsum dictaverint: et judices qui su-

(1) *l.* 41. *ff. de reg. jur.*

(2) Cur ita? præsumuntur in subsequentibus repetita, quæ in eorum præfationibus dicuntur, *l. lecta.* 40. *ff. de R. C. si certum. l. Titia.* 134. §. *idem. D. de verb. oblig.*

(3) Rescripta Principum perpetua sunt, nisi certum in eis specialiter sit definitum, *Synops. Basilic.* 2. *tit.* 5. *c.* 21.

(4) Jure civili scilicet, non Canonico, *cap. Si autem aliquis. de rescript. et Gallico*, Guido *decisione* 135. Rebuffus tamen *in proœmio constitutionum*, *gloss.* 5. *num.* 44. addit literas prehensionis non tolli anno, unde vulgo dicitur, *prinse de corps ne suranne jamais.*

(5) Id est, exacto. Executio rescripti perpetua est in dubio ut hic. An et sententiæ executio? vid. Conceratium 1. *quæst.* 6.

(6) De qua re late Guido Papæ *quæst.* 135. Felinus *ad cap. licet undique. col.* 2. *de offic. deleg.* Socinus Jun. *cons.* 89. *ad fin. volum.* 1. Aret. *ad* §. *præterea. num.* 10. *Inst. de except.* rursum Felinus *ad c. cum accessissent. num.* 26. *de Constit.* Jacobum Menochium denique *de arbitr. Judic. l.* 2. *cent.* 3. *cas.* 204. *n.* 2. *et cas.* 202. *n.* 77. Mod.

(7) Per authentica, non per exempla rescriptum probatur. Authentica in multis aliis causis requiruntur, *l.* 8. *ff. famil. ercisc. l. ult. ff. quemadm. testam. l.* 2. *ff. de fide instrum. l.* 48. *ff. de act. empt.* penes quem esse debeant, successorem aut heredem, vid. *l.* 4. §. 3. *l.* 5. *ff. familiæ*, creditorem, vid. *l.* 15. *in princ. ff. de reb. autorit. judic.* Quid si authentica aut chirographa pupillorum sunt amissa, aut exusta? debitores ex inventario conveniri possunt. *l.* 57. *in pr. ff. de admin. et peric. tutor.*

(8) Αὐθεντικά. *Synops. h. t. c.* 22.

(9) *l.* 6. *infr. h. t. c. dicenti. vers. Sancimus.* 25. *q.* 2.

(10) Exempla τὰ ἴσα. *Synops. h. t. dict. c.* 22. unde dicitur exempla instrumentorum non probare, nisi citata parte, et judicis commissione petita sint. Castrens. *hic.*

(11) *l.* 1. *C. Theod. de constitut. principum.*

(12) Non valent rescripta sine die et consule, *c. dicenti* 16. *vers. Si qua.* 25. *q.* 2. nisi relata sint in corpus juris. *Constit. de novo Codic.* §. 2. *et Constit. de Justinianeo Codice confirmando* §. 3. Hinc Augustinus, *in collatione tertiæ diei cum Donatistis.* Evidentissime legibus definitum est, imperialia constituta etiamsi consules non legantur, in dubium non vocari, vid. Cujac. *hic*: his adde Papon. 3. *Notar.* 5. *cap. De la datte des rescripts.*

Sic dies et consul in accusatione et testamento inseruntur, non in editione, vid. quæ not. ad *l.* 3. *ff. de accus.*

(13) 7. *C. Theod.*

(14) Sabariæ, *C. Theod.* Recte.

(15) Sacrilegii instar rescriptis Principum adversari, *Synops. Basil. h. t. cap.* 34. adde *l.* 3. *infr. de crimine sacrilegis.*

(16) Puta tribunatu militari, centurionatu et similibus: quæ Cicero, Suetonius et Lampridius vocant beneficia ad ærarium delata: et Hygenus adscripta in libris beneficiorum, vid. Cujac. *hic.*

(17) Id est, a nobis concessis.

(18) Vid. *Novell.* 114. si judex eas contemnat.

(19) Beneficia appellat administrationes et dignitates a Principe concessas.

(20) Sub quo scrinia: quibus reservatus Encausti usus. *l.* 3. *C. Theod. ad leg. Corn. de falsis.*

(21) Et hic color *encautum* appellatur. *infr. h. t.* Cauteria legimus ad pictoris instrumentum pertinere. *l.* 17. *in pr. ff. de instruct. vel instrum. leg.*

(22) Ita legitur apud Plinium 25. *cap.* 11. Nota formam *encauti* componendi. Sic Palæologus Imperator Constantinop. Romæ, in æde Spiritus sancti, Ecclesiæ Romanæ subjectionem jurans Syngrapham, conchylii sanguine a se subscriptam testatam relinquit. Epitome Chronicorum Werveronis Leodiensis monachi apud Brissonium.

(23) Encaustri. *Haloand.* Encauti *Cuj.* Encauti fit mentio in *l.* 4. *C. Th. de extraord. muner. l.* 1. §. 1. *in pr. infr. de colleg. l.* 9. *infr. de agric. et censit.* Rhodig. 7. *c.* 11. Encautum ἐγκεκαυμένον. Græci etiam appellant σεβάσμια κεραία, σεβασμίας καὶ θεωειδεῖς κεραίας. *Goth.* Encausti sunt litteræ, seu signa, quæ rescriptis Imperatorum imprimuntur. Padill. *h. l. num.* 8. Adde Panciroll. *Memorab. tit. de Encausto*: qui dicit encaustum esse atramenti genus quod ex purpura conficitur. Hoc soli Impp. privilegiis, et litteris subscribendis utebantur. *Ans.*

(24) Facit *l.* 3. *C. Theod. ad l. Cornel. de falsis lib.* 9.

(25) Innocentius vult hanc clausulam, *Si preces veritate nitantur*, etiam subintelligi, quamvis non sit expressa *c. ex parte.* 2. *extr. de rescript.* vid. And. Gailium 1. *observ.* 14.

(26) Ἐάν τὰ ἀληθῆ ἐδίδαξεν, *Synops. Basil. h. t. cap.* 20. adde *l.* 4. *supr. si contra jus vel utilit. Novellam* 138. *in fin. Novellam* 158. *c.* 1. *in pr. l.* 5. *in fin. infr. si quis alteri vel sibi.*

sceperint, reprehensionem subibunt: Et qui illicite dictata scribere ausi fuerint, cujuscunque scrinii memoriales, seu pragmaticarii, vel adjutores primicerii, amissione cinguli feriantur.

§. 1. Pragmaticas præterea sanctiones non (1) ad singulorum preces super privatis negotiis proferri: sed si quando corpus, aut schola, vel officium, vel curia, vel civitas, vel provincia, vel quædam universitas hominum ob causam publicam fuderit preces, manare decernimus: ut in his etiam veritatis (2) quæstio reservetur. Dat. 10. Kal. Jan. *Constat.* post consulatum BASILISCI II. et ARMATII. 477.

De subscriptione Quæstoris.

In AUTHENT. Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant gloriosiss. Quæst. col. 8. tit. 15. al. 10. Novell. 114. cap. 1.

GLoriosissimi quoque quæstoris subscriptio est necessaria; in qua contineatur et inter quos, ad quem judicem, et per quem sacrum dirigatur oraculum: alioquin a nullo judice suscipiatur: et qui contra fecerit, xx. lib. auri plectatur, et ejus officium simili pœna percellatur.

TIT. XXIV.

DE (3) STATUIS (4), ET IMAGINIBUS.

De Judicibus.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Theodoro P. P.

SI quis Judicum accepisse æneas, vel argenteas, vel marmoreas statuas (5), extra Imperiale beneficium, in administratione positus, detegetur: emolumenta, quæ accepit in ea positus dignitate, quam polluit, cum extortis titulis, vel præsumptis in quadruplum fisco nostro inferat: simulque noverit existimationis (6) suæ pœnam se subiturum. † Nec eos sane a periculo pudoris (7) haberi volumus immunes, qui adulandi studio, aut metu inconstantis ignaviæ transire, quæ sunt interdicta, tentaverint. Dat. 12. Kalend. Januar. *Mediolani*, HONORIO A. IV. et EUTYCHANO CONSS. 398.

Quæ servantur in statuis, vel imaginibus Principibus erigendis.

2. Impp. THEOD. A. et VALENT. C. Aetio P. P.

SI (8) quando (9) nostræ statuæ, vel imagines eriguntur; sive diebus [ut adsolet] festis, sive communibus, adsit Judex sine adorationis (10) ambitioso fastidio: ut ornamentum diei et loco, et nostræ recordationi sui probet accessisse præsentiam. Dat. 3. Non. Maji, THEODOS. A. XI. et VALENTINIANO Cæsare CONSS. 425.

De privata collatione.

3. Iidem AA. et C. Florentio P. P.

IN nostræ Serenitatis imaginibus, ac statuis erigendis privatæ collationis (11) injuriam propulsari præcipimus, ne quid in eis suum collator cognoscat. Dat. 3. Non. Aprilis THEODOSIO A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

De sumptibus.

4. Iidem AA. et C. ad Nonum (12) Comitem, et Magistrum officiorum.

ET virtutum præmia (13) tribui merentibus convenit, et aliorum honores aliis (14) damnorum occasionem fieri non oportet. Idcirco, quoties vel judicibus nostris, vel cuilibet alii statua fuerit a quocunque collegio, seu officio, vel in hac sacratissima civitate, vel in provinciis postulata: nequaquam ex descriptione sumptus colligi patimur; sed ejus (15), cujus ad honorem petitur, expensis propriis statuam collocari præcipimus. Dat. 5. Kal. April. THEODOS. A. XVIII. et ALBINO CONSS. 244.

TIT. XXV.

DE HIS QUI AD STATUAS (16) CONFUGIUNT.

Qui confugerunt ad statuas Principis ab omni violentia debent esse tuti. Salic.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QUi (17) ad statuas, [vel] vitandi metus (18), vel creandæ invidiæ (19) causa, confugerint, si certas habuerint causas, quibus confugere ad Imperatoria simulachra debuerint: jure ac legibus vindicentur (20). Sin vero probati fuerint artibus suis invidiam inimicis creare voluisse: ultrix in eos sententia proferatur. Dat. Prid. Non. Jul. *Constantinop.* HONORIO N. P. et EVODIO CONSS. 386.

TIT. XXVI.

DE OFFICIO (21) PRÆFECTI (22) PRÆTORIO (23) ORIENTIS, ET ILLYRICI.

De libelli datione.

1. Imp. ALEXANDER A. Theodoro.

LIbellus Præfecto Prætorio (24) datus, pro litis contestatione

(1) Πραγματικός θεῖος τύπος, *Synops. Basil. h. t. c.* 27. sacra pragmatica forma non ad singulorum, sed ad corporis, collegii, civitatis et provinciæ preces profertur.

(2) Τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τούτων σκοπουμένης, *Synopsis ibid.* sic tamen ut in his quoque spectetur veritas.

(3) De imaginibus Imperialibus, Cod. Theodosiano *lib.* 15. *tit.* 4.

(4) 15. *C. Th.* 4.

(5) *l.* 2. *ff. de loco publ. fruendo.*

(6) Fit infamis.

(7) Id est, infamiæ.

(8) *l. unic. Cod. Theod. h. t.*

(9) 15. *C. Th.* 4. *l. un.*

(10) Principis statuæ non sunt adorandæ Ambros. 6. *Hexaemer.* Hinc Tiberius, *auctore Suetonio*, statuas inter ornamenta domorum, non inter simulachra deorum poni voluit.

(11) Collectionis, *Haloand.*

(12) Nunum, *ut in corpore De limitib.* et Novella inter *Theodosianas* 31. *et* 32.

(13) Præmia bene meritis tribuenda.

(14) Honor unius alterius damno esse non debet.

(15) Sed ei, cujus.

(16) 9. *C. Theod.* 44. statuæ initio meritissimis positæ, tyrannicidis Harmodio et Aristogitoni apud Athenienses 34. *Plinius* 4. *Arrianus* 7. apud Græcos iis qui olympico certamine vicissent. Excepta deinde res a toto orbe terrarum: nec hominibus modo, sed et Diis in templis, et mulieribus quoque publicæ positæ, 34. *Plin.* 4. 5. 6. Religio porro divinis statuis attributa, Plaut. *in Rudente.* Just. 20. *in* 3. *l.* 3. §. 2. *in fin. supr. de his qui ad ecclesias.* ut et Principum statuis, Phil. 1. *de vita Apollonis.*

(17) *l. unic. C. Theod. h. t.*

(18) *l.* 2. *vers. ideoque cognosce. ff. de his, qui sunt sui.*

(19) Vid. *l.* 5. *ff. de extraord. criminibus*, *l.* 28. §. 7. *ff. de pœnis.*

(20) *Subaudi*, ab injuria. Cicero 1. *de finib.* Sapientia sola nos a libidinum impetu, et formidinum terrore vendicat.

(21) De origine, officio, potentia et insignibus Præfectorum Prætorio, vid. Petrum Fabrum 1. *Sem.* 1. 2. 3. eorum potestas dicitur ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα a Zosimo, secunda ab Imperatore.

(22) Rolandus a Valle 1. *consil.* 70. refert *num.* 16. Præfectis Prætorio exæquari senatus et parlamenta. Forcatulus vero Conestabilem, *cap.* 17. *Penus juris civilis*, *num.* 1. Sed Paponius censet conferri cum eo quem nunc Cancellarium vocamus. 3. *notar.* 7. *fol.* 495. et male. Præfecti namque Prætorio ad eos magis accedunt, quos olim Galli indigitarunt, *Maistres du Palais*, quorum dignitas temporibus Merovingiorum magna fuit. Si fas est comparare veterem summamque illam dignitatem cum præsenti aliqua: Præfecti Prætorio vicem sustinere hodie videntur, qui ab Hispano rege regnis aliquot Præfecti delegantur: quales denique possis dicere, Vice reges provinciarum Hispanicæ ditionis, Lusitanicos, Neapolitanos, Siculos, Mediolanenses, Belgicos, Indicos et his similes.

(23) Duo in urbe fuerunt tempore Justiniani Præfecti Prætorio Orientis, *l.* 54. *vers. sin. autem*, *Supr. de Episc. et Cler.* et sub eorum cura diœceses quinque Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia: et cujusque diœceseos provinciæ variæ, quibus præsidentes dabantur. Fuit et alius Præfectus Prætorio Illyrici, sub cujus dispositione diœceses duæ fuerunt Macedonia et Dacia. Fuit etiam quodam tempore sub Justiniano Præfectus Prætorio Italiæ, de quo *Nov.* 69. *cap.* 4. *vers. Gloriosissimi. et* 79. *c.* 2.

(24) Aliud si Principi. *l.* 1. *supr. quando libellus Principi.*

haberi non potest. Dat. Prid. Kalend. Octobris, AGRICOLA et CLEMENTINO CONSS. 231.

De formis P. P.

2. Idem A. Restituto.

FOrmam (1) a Præfecto Prætorio datam, etsi generalis sit, minime legibus vel constitutionibus contraria; si nihil postea ex auctoritate mea innovatum est; servari æquum est. Dat. Idib. August. SEVERO et QUINTIANO CONSS. 236.

De judicibus mutandis, et furibus puniendis, et relatione ad Principem.

3. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA.

Tatiano P. P.

SI quos Judices, vel (2) propter adversam et longinquam corporis valetudinem, vel propter negligentiam (3), aut furtum, vel simile aliquod vitium Sublimitas Tua (4) inutiles esse repererit: his ab administratione remotis, et vice eorum aliis subrogatis: furibusque pœnis legitimis subactis, ad nostræ Mansuetudinis sententiam non crimina sed vindicta referatur. Dat. 5. Id. Decemb. *Cap.* ARCAD. et BAUTONE CONSS. 385.

Cognitio de Judice ordinario.

4. Iidem AA. Addeo Comiti et Magistro utriusque militiæ.

DE ordinario judice semper illustris est cognitio Præfecturæ: licet militari viro ab eo facta fuerit injuria. Dat. Prid. Kal. Jan. *Constatin.* THEOD. A. III. et HABUNDANTIO CONSS. 393.

De rescriptis.

5. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Anthemio P. P.

SI qui posthac velut indebitis oneribus gravati, ad preces crediderint convolandum, sive de navicularis rationibus, sive transvectionibus: rescripta, quæ de omnibus his atque hujusmodi ordinationibus emitti contigerit, ad Sedem sublimitatis tuæ rescribantur. Dat. Idib. Decembr. STILICONE II. et ANTHEMIO CONSS. 405.

Quidam libri notant hic desiderari Græcam constitutionem, Ejus epitomen ex Ecl. Basilicon putat Leunclavius hanc esse.

6.

PRæfectorum (5) prima sit ante universos sedes: post eos Senatorum.

TIT. XXVII.

DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO AFRICÆ, ET DE OMNI EJUSDEM DIOECESEOS STATU.

De judicibus civilium administrationum et officiis eorum.

In nomine Domini Jesu Christi.

Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alamanicus, Gotthicus, Germanicus, Francicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao Præfecto prætorio Africæ.

QUas gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem et antea a Deo meruimus largitates, et innumerabilia circa nos ejus beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, et pro suo nomine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in seculo contigerunt, ut Africa (6), per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque (7) annos a Vandalis captivata: qui animarum fuerant simul hostes, et corporum: nam animas quidem diversa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando (8) ad suam perfidiam transferabant: corpora vero liberis natalibus clara, jugo barbarico durissime subjugabant: Ipsas quoque Dei sacrosanctas Ecclesias suis perfidiis maculabant: aliquas vero ex eis stabula (9) fecerunt. Vidimus (10) venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis suas pœnas miserabiliter loquebantur: Alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere valeamus, qui per

(1) Formas Præfectorum Prætorio Græci vocant ἐπαρχικά, de quibus vid. Cujac. 6. *obs.* 10. adde *l.* 16. *Infr. de jud. l.* 27. *in pr. Infr. de fidejuss. et mandator.*

(2) Ob adversam valetudinem, negligentiam vel furtum, judex removeri potest.

(3) Ergo potest negligens judex repelli ab officio, et petente parte alteri debet causa committi. Jasonem vide *ad l.* 2. *supr. ut lite pendente.* porro an etiam appellari possit a tali judice, vide quæ *ad d. l.* 2. scribant idem Jason et Baldus, quæque affert Bart. *ad l. fin. ff. de extraord. cognit.* Mod. Adde *l.* 14. *in fin. ff. de offic. præsid.*

(4) *l.* 38. *infr. de decur.*

(5) Interpretatio Leunclavii: extat autem hæc constitutio apud autorem Synopseos *Basilic. l.* 6. *tit.* 1. *c.* 12.

(6) Africa de Vandalis recepta a Justiniano.

(7) Quot annis a Vandalis Africa fuerit occupata.

(8) Anabaptismo Vandali polluti hoc forte didicerant a Donatistis.

(9) Ecclesias in stabula vertere, et ex Ecclesiis stabula facere ausi sunt *Vandali*, ut et Donatistæ, vide Optatum *contra Donatistas.*

(10) Nota Justinianum vidisse Christianos, quibus *Vandali* linguam exciderant, nec tamen eis loquendi facultatem ademerant. Hac sævitia Honoricus usus est adversus Catholicos, cum ab iis impetrare non posset, ut Arii doctrinam sequerentur. Legimus quoque mutum quendam ita natum post abscissam linguam statim loquutum refutasse Arianorum hæresim, et de fide Christiana veras voces emisisse, quod et se vidisse Marcellus Comes retulit. Idem se vidisse in multis refert Æneas Gazeus in Theophrasto, idem visum fuisse Constantinopoli refert Procopius *libro de bello Vandalico*, et ex his duos cum se scortis miscuissent, loqui desiisse. His adde Victorem Uticensem *libro de persecutionibus Africæ*, et Paulum Diaconum *in Odoaric.* vid. Cujac. 19. *observ.* 6. Forcatulus *in Cupidine jurisperito cap. ult. in fin.* hoc quoque de Argo navi refert ex Valerio Flacco: venturos, inquit, canit errores, canit et Jovis iras vocibus humanis, stellati conscia cœli. Nam quod de asina Balaami huc preferiur *Num. cap.* 22. non magis huc pertinet, quam illud Livii, Bovem in Capitolio locutum. *Goth.* Leo III. in Romana sede sublimatus. Cujus sublimationem propinqui ægre ferentes, cum lætanias majores ageret, contra populo concitato, insurgentes oculos ei eruerunt, et linguam præsciderunt. Sed Deus sibi miraculose linguam, et visum restituit. Joan. a Leyd. Carmelit. *Chronic. Belg. l.* 4. *c.* 15. Baron. *ad an.* 799. Cæterum, quod Justin. hic refert de Christianorum evulsa lingua, nec amissis verbis, confirmat Cujac. *l.* 19. *observ. cap.* 6. Evagr. *histor. Eccles. lib.* 4. *cap.* 14. Ans.

*

me ultimum servum suum (1), Ecclesiæ suæ injurias vindicare dignatus est, et tantarum provinciarum populos a jugo servitutis eripere? Quod beneficium Dei antecessores nostri non meruerunt: quibus non solum Africam liberare non licuit, sed et ipsam (2) Romam viderunt ab eisdem Vandalis captam, et omnia imperialia ornamenta in Africam exinde translata: Nunc vero Deus per suam misericordiam non solum Africam, et omnes ejus provincias nobis tradidit, sed et ipsa imperalia ornamenta, quæ capta Roma fuerant ablata, nobis restituit. Ergo post tanta beneficia quæ nobis divinitas contulit, hoc de Domini Dei nostri misericordia postulamus, ut provincias quas nobis restituere dignatus est, firmas et illlæsas custodiat: et faciat nos eas secundum volutatem suam ac placitum gubernare: ut universa Africa sentiat [omnipotentis] Dei misericordiam: et cognoscant ejus habitotores a quam durissima captivitate et jugo barbarico liberati, in quanta libertate sub felicissimo nostro imperio degere meruerunt. Hoc etiam deprecantes exoramus sanctæ et gloriosæ semper virginis et Dei genitricis Mariæ precibus: ut, quicquid minus est reipublicæ nostræ, per nos ultimos servos suos restituat in suo nomine Deus, et dignos nos faciat servitium ejus adimplere.

§. 1. Deo itaque auxiliante pro felicitate reipublicæ nostræ per hanc divinam legem sancimus, ut omnis Africa, quam nobis Deus præstitit, per ipsius misericordiam optimum suscipiat ordinem, et propriam (3) habeat præfecturam: ut sicut Oriens, atque Illyricum: ita et Africa, prætoriana maxima potestate specialiter a nostra clementia decoretur. Cujus sedem jubemus esse Carthaginem (4), et in præfatione publicarum chartarum præfecturis aliis ejus nomen adjungi: quam nunc tuam excellentiam gubernare decernimus.

§. 2. Et ab ea (auxiliante Deo septem provinciæ cum suis judicibus disponantur: quarum Tingi (5) et quæ proconsularis antea vocabatur, Carthago et Byzacium (6) ac Tripolis rectores habeant consulares: reliquæ vero, id est, Numidia et Mauritania, et Sardinia a præsidibus cum Dei auxilio gubernentur.

§. 3. Et in officio quidem tuæ magnitudinis, nec non pro tempore viri magnifici præfecti prætorio Africæ trecentos nonaginta sex viros per diversa scrinia et officia militare decernimus. In officiis vero Consolarium ac præsidum quinquanginta homines per singula officia esse sancimus.

§. 4. Quæ vero emolumenta, sive magnificentia tua, sive Consulares, et præsides, et quod unusquisque ex officio eorum de publico consequi debeat, notitia subter annexa declarat.

§. 5. Optamus ergo, ut omnes judices nostri secundum voluntatem et timorem Dei, et nostram electionem atque ordinationem sic suas administrationes gubernare studeant; ut nullus eorum, aut cupiditati sit deditus, aut violentias aliquas vel ipse inferat, vel judicibus aut officiis eorum, aut quibuscunque aliis collatoribus inferre permittat. Licet enim per omnes provincias nostras (Deo juvante) festinemus, ut illæsos habeant collatores; maxime tamen tributariis diœceseos Africanæ consulimus, qui post tantorum temporum captivitatem meruerunt, (Deo juvante,) per nos lumen libertatis adspicere. Ergo jubemus omnes violentias et omnem avaritiam cessare, et justitiam atque veritatem circa omnes nostros tributarios reservari. Sic enim et Deus placabitur: et ipsi possunt celerius, sicut collatores alii nostræ reipublicæ relevari, atque florere.

§. 6. Sportulas (7) etiam ab officio, tam viri magnifici, præfecti [prætorio] Africani, quam reliquorum judicum sic exigi jubemus, quomodo in nostris legibus est dispositum; et ab omni republica nostra custoditur: ut nullus audeat quocumque tempore, vel quocumque modo earum excedere quantitatem.

§. 7. Hoc etiam præsenti sanctione credimus ordinandum, ut non multa dispendia pro completione chartarum, vel codicillorum, vel in nostro laterculo, vel in scriniis præfecti prætorio per Africam judices sustinere videantur: quia, si ipsi dispendiis læsi non fuerint, nullam habebunt necessitatem ejusdem nostræ Africæ tributarios prægravandi. Jubemus ergo, ut judices diœceseos (8) Africanæ tam civiles, quam militares in nostro laterculo pro codicillorum atque chartularum promotionis suæ consuetudinibus nihil ultra sex solidos præbeant: at vero in scrinio præfectorum non ultra duodecim solidos cogantur inferre. Quem modum si quis excesserit, ipse quidem judex triginta librarum auri dispendio subjacebit: officium vero ejus non solum simile dispendium, sed et capitale periculum sustinebit. Nam si aliquis ex quacumque parte ausus fuerit jussiones nostras excedere, et non festinaverit cum Dei timore eas servare: non solum dignitatis aut substantiæ periculum sustinebit, sed etiam ultimo supplicio subjacebit.

§. 8. Et est notitia (9) Deo auxiliante. Pro annonis et capitu (10) pro tempore præfecto prætorio per totam Africam, auri libras centum. Pro annonis Consularium (11), auri libras XX. Pro annonis Cancellariorum (12) auri libras VII. † Item officiis ejus ita. In scrinio primo hominibus decem pro annonis XVIII. pro capit. sol. XII. Fiunt sol. CXLVIII. Item numerario, pro annonis solid. V. et pro capit. sol. III. Fiunt sol. XLVI. Secundo pro an. III. annuos sol. V. et pro capit. VII. cap. sol. V. et pro ca-

(1) Magistratus servus Dei.

(2) Roma a Vandalis capta.

(3) Africa tempore Justiniani proprium habuit Præfectum Prætorio.

(4) Hæc est illa Carthago Romani imperii æmula, Strabo *lib.* 17. *in fin.* condita a Didone et colonis Tyriis, Virgil. 1. *Æneidos vers.* 15. 16. Tertull. *lib. de Monogamia*, *et Apologetico adversus gentes*, Strabo *lib.* 17. *in fin.* septuaginta duobus annis ante Romam, ut ex Trogo refert Justinus *lib.* 18. *aut* 112. ut vult Josephus 1. *contra Apionem:* eversa a Scipione 2. *Flor.* 5. restaurata ab Augusto. Strabo *lib. ult.* Pomponius Mela *lib.* 1. *cap. de Africa.* Plin. *lib.* 5. Plutarch. *in Jul. Cæsare:* capta a Vandalis. Procop. 1. *de bello Vandalico.* recuperata a Belisario Justiniani præfecto. Procop. *ibidem.* Princeps olim Africæ, Tertull. *lib. de pallio in princ.* hodie vicus mediocris. Leo 5. *Afric.*

(5) Zeugia a qua Zeugitana.

(6) A qua Byzacena provincia. *l.* 2. §. 19. *vers. Item viro.* §. 23. *circa fin. infr. h. t.* dux Byzacenæ, *l.* 2. §. 1. *infr. h. t.* male Byzancium: corruptius Hieratium apud Sextum Ruffum.

(7) *l. ult. infr. de annonis civilibus.*

(8) Diœcesis multarum provinciarum administratio atque complexus.

(9) Notitia est brevis, aut libellus, in quo descriptio status, administrationis et diœceseos alicujus continetur. *l.* 3. §. 3. *l.* 5. §. 3. *Infr. de advoc. divers. judicum. l.* 1. *et* 2. *infr. de excusat. artific. l. penult. et l. ult. infr. de divers. off. et apparit.* Hinc de statu imperii sub imperatoribus Constantinopolitanis agens liber, Notitia imperii Romani inscribitur: adde et aliam Notitiam quæ extat *in l.* 2. §. 2. *infr. h. t. in l.* 7. *infr. de pal. sacr. larg. Nov.* 8. *c.* 1. §. 1.

(10) Vid. *infr. l. un. de annonis et cap.*

(11) Consiliariorum.

(12) Cancellarii judicum secretarii. vid. *l.* 3. *l.* 5. *Infr. de assessoribus et domest. et cancell. jud.*

it. II. cap. solid. IV. Fiunt solid. XVI. III. vero et IV. d ann. L. ann. solid. V. et ad cap. L. capit. solid. IV. 'iunt XXIV. Reliquis III. ad ann. L. ann. solid. V. et ad apit. L. capit. solid. IV. Fiunt. solid. XXVIII. In scrinio ecundo, ut supra scriptum est. In scrinio tertio, ut sura scriptum est. In scrinio quarto (1), ut supra scriptum st. In scrinio primi scrinii, quod est *subadjuvæ* (2) ominibus X. ann. XIV. cap. XII. Fiunt solid. CXVI. scilicet. Ita primi scrinio pro ann. III. ann. solid. V. et pro ap. II. capitu solid. IV. Fiunt solidi XXIII. Secundo pro nn. II. ann. solidi, ut supra scriptum est, et pro cap. apit. solid. ut supra scriptum est, et fiant solidi XVI. Tertic et quarto pro ann. I. annona solidorum, ut supra criptum est, et pro cap. I. cap. solidorum, ut supra criptum est. Fiunt sol. XXIII. Reliquis hominibus VI. ad nn. I. annona solidi V. et pro capitu capit. solid. IV. Fiunt solidi LVIII. In scrinio *commentariensis* (3) hominibus XII. ann. XVII. cap. IV. Fiunt solidi CLIII. Primo ommentariensi, ann. III. solid. V. pro capit. II. capit. ol. IV. Fiunt solidi XXIII. Sequentes homines III. ad ann. I. ann. solid. V. pro cap. II. capit. solid. IV. Fiunt soidi XLVIII. Reliqui homines VIII. ad ann. I. ann. solid. V. et cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXVII. In scrinio *ab actis* hominibus X. ann. XIV. cap. XII. solid. CXVIII. Ita primo ann. III. pro ann. I. solid VI. cap. II. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXIII. Secundo et tertio ad an. II. ann. solid. V. et ad capit. II. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXXII. Reliquis XVII. ad ann. I. solid. V. ad capit. I. capit. solid. VIII. Fiunt solid. LXIV. † In scrinio *libellorum* (4) hominibus VII. ann. VI. cap. VI. Fiunt solidi V. pro cap. II. cap. solid. IV. Fiunt solid. XVI. Secundo II. pro ann. solid. X. pro capit. I. solid. IV. Fiunt solid. XII. Reliquis hominibus IV. ad ann. I. ann. sol. V. et ad cap. I. solid. IV. Fiunt solid. XXXVI. † In schola *exceptorum* (5) hominibus LX. ann. LXXIV. capit. LXII. solid. DCXVIII. Ita primo et secundo ann. III. pro anno solid. V. et ad cap. capit. solid. IV. Fiunt solid. XLVI. Aliis hominibus VI. ad ann. II. ann. solid. V. ad cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solidi CXVI. Reliquis hominibus X. ad ann. I. ann. solid. V. et ad capit. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. CXV. Reliquis hominibus XLIV. ad ann. I. solid. V. et ad capit. solid. IV. Fiunt solid. CCCLXXXVI. † In schola *singularium* (6) hominibus L. ann. III. capit. I. solid. CCCCLXXIII. Ita I. ann. II. ann. solid. V. capit. I. capit. solid. III. Fiunt solid. XXXIV. Secundo, tertio et quarto ad ann. V. ann. solid. V. et ad capit. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXXIV. S. Reliquis XLVI. ad ann. I. solid. V. et cap. I. cap. solid. IV. Fiunt sol. CCCCXVIII. † In schola *mittendariorum* (7) hominibus L. ann. LII. S. capit. L. solid. CCCCXLII. Ita primo ann. II. ann. sol. V. et ad capit. I. cap. solid. IV. Fiunt solid. XIV. Secundo, tertio et quarto ad ann. I. ann. solid. V. et ad cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXXIV. S. Reliquis hominibus XLVI. ad ann. I. ann. sol. V. et ad cap. I cap. solid. IV. Fiunt solidi CCCXXIV. † In schola (8) *cursorum* hominibus XXX. ann. XXII. S. cap. XXX. sol. CCXXXII. Ita primo anno ann. sol. V. cap. I. cap. sol. IV. Fiunt solidi XVII. Secundo, tertio et quarto ad ann. I. S. ann. solid. V. et ad capit. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XXXIV. S. Reliquis hominibus XXVI. ad ann. I. ann. solid. V. et ad cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solidi CCXXXIV. † In schola *nomenculatorum* (9) hominibus XXII. ann. solidi V. capitu XII. solid. IV. Fiunt solidi CXV. Ita primo anno ann. solid. V. capit. I. S. capit. solidos IV. Fiunt solid. XVI. Reliquis hominibus XI. ad ann. I. ann. solid. V. et ad capit. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XCIX. † In schola *stratorum* (10) hominibus VI. ann. VII. capit. VI. solid. LIX. Ita primo anno, ann. solid. V. cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solidi XIV. Reliquis hominibus V. ad ann. I. ann. solid. V. et ad cap. I. capit. solid. IV. Fiunt solid. XLV.

† In schola *prætorianorum* (11) hominibus decem ann. XII. capit. XI. solid. XCVII. Ita primo annonæ pro ann. II. solid. V. pro capit. solid. IV. Fiunt solid. XVI. Reliquis hominibus IX. ad ann. I. pro ann. solid. V. capit. I. pro capit. solid. IV. Fiunt solid. LXXI. † In schola *draconariorum* (12) hominibus X. ann. II. cap. X. S. solid. CCVI. Ita primo ann. pro ann. solid. XIV. capit. I. pro capit. I. solid. IV. Fiunt solidi XVI. Reliquis hominibus IX. ad ann. I. pro ann. solid. V. cap. I. pro capit. solid. IV. Fiunt sol. LXXX. † In scrinio *operum* (13) hominibus XX. ann. XXIV. cap. XXI. solid. CCXXIV. Ita primo ann. III. pro ann. solid. V. cap. II. pro capit. solid. VIII. Fiunt solid. XXIV. Reliquis hominibus III. ad ann. II. pro ann. solid. V. et ad capit. I. pro capit. solid. IV. Fiunt solid. LXII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. I. pro ann. solid. V. et ad capit. I. pro capit. solid. IV. Fiunt sol. XC. † In scrinio *arcæ* (14) hominibus XX. ann. XXVIII. capit. XXI. solid. CCXXIV. Ita primo anno III. pro

(1) Scrinia quatuor hæc erant, memoriæ, libellorum, epistolarum, dispositionum. *l.* 20. *Infr. de fide instrumentorum. l. ult. vers. Viri etiam. infr. de decurionibus. l.* 3. *infr. de off. quæst. l.* 3. 4. *et* 11. *Infr. de proxim. sacror. scrin. l.* 2. *in pr. Infr. de priv. eorum, qui in sacro* : interdum scrinium dispositionum omittitur. *l.* 5. 6. 10. *Infr. de proxim. sacr. scrin. l.* 1. *Infr. de privileg. eor. qui in sacr. palat.* Erant et scrinia exceptorum, tabulariorum, canonum, numerariorum, mittendariorum. *l. ult. Infr. de vestibus holoberis*, *l.* 7. §. 1. *infr. de palatinis sacr. larg. l.* 10. *infr. de murileg. et gynaciariis.* Fabricarum, barbaricariorum. *l.* 1. *in pr. infr. de præpos. agent. in rebus.* auri ad respons. *dict. l.* 7. *vers. Scrinii auri ad.* hinc scriniarii. *l.* 16. *infr. de testam. milit. l. ult. infr. de castrens. pecul. l.* 10. *in pr. infr. de numerar. actuar. l. ult. Infr. de appar. præf. prætor.* Scrinii magister Lampridius.

(2) Subadjuva, id est, adjutoris adjutor, *l. ult. vers. hujus autem infr. de agentibus in rebus.* cujus munus τῷ βονθῷ βοηθεῖν. Synesius *epist. ad Heruncianum* : Suidas *l.* 3. *C. Theod. de agentibus in rebus.* Ea forma dicitur subcurator, *l.* 30. *D. de negot. gest.* et subdoctor ab Ausonio ad Victorinum subdoctorem. Hic Græcis πρόχολος ordinarii doctoris Vicarius, morum κοσμητής. Jos. Scalig. *lib.* 1. *lect. Ausonianarum c.* 15.

(3) Commentariensis, cujus manu actus subnotantur. *l.* 45. §. 7. *ff. de jure fisci.*

(4) Nota de scrinio libellorum.

(5) *l.* 5. *l.* 12. *Infr. de prox. sacrorum scrin. l.* 5. *l.* 7. §. 1. *in pr. l. ult. infr. de Palat. sacrar. largit. l. ult.* §. 3. *infr. de re milit. l. ult. infr. de castr. pec. l.* 5. *infr. de numerariis, actuar.*

(6) Singulares sive singularii, qui per singula sive singla, id est, abbreviaturas scribebant. Sic singula, singla, sigla, et tandem vigla. Notæ distant a singlis vel siglis. Sigla, vel siglæ sunt singulares literæ : notæ, non sunt literæ. A siglis singularii, ut a notis notarii dicti sunt. vid. Cujac. 12. *observ. ult.*

(7) *l.* 3. *l.* 7. §. 1. *vers. Scrinii mittendariorum. l.* 8. *infr. de Palat. sacr. largit.*

(8) Nota de schola cursorum.

(9) Alio sensu accipitur hic, quam in *l.* 7. §. 5. *ff. de oper. libert.*

(10) Stratorum. vid. *infr. de stratoribus.*

(11) Prætoriani milites præfectorum prætorio Græcis δορυφόροι. vide Petrum Fabrum 1. *semestr.* 3.

(12) Draconarii ferebant ad prælium Draconem signum militare cohortis. Primum signum totius legionis aquila. Vide Vegetium 2. *cap.* 13. vide elegans exemplum apud Ammianum 20. ubi de Juliano loquitur a militibus in Imperatorem electo.

(13) Nota de scrinio operum.

(14) Hinc arcarii, præpositi his suscipiendis, quæ in arcam Præfecti Prætorio inferuntur. vid. *infr. de susceptoribus*, *præpos. et arc. lib.* 10. *tit.* 70.

ann. solid. v. capit. II. pro cap. solid. IV. Fiunt solid. XXIII. Reliquis hominibus IV. ad ann. II. pro ann. sol. V. et ad capit. I. pro cap. sol. IV. Fiunt solid. XLII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. II. solid. V. et ad cap. I. pro cap. sol. IV. Fiunt solid. LXVIII. Reliquis aliis hominibus CX. ad ann. I. pro ann. sol. V. et ad capit. I. pro cap. solid. IV. Fiunt solid. XC. † In schola (1) *chartulariorum* (2) hominibus L. ann. LVIII. cap. II. pro capit. sol. IV. Fiunt sol. XXIV. Ita primo anno III. pro ann. solid. V. cap. II. pro cap. solid. IV. Fiunt sol. XXIII. Reliquis hominibus III. ad ann. II. pro ann. sol. V. et ad capit. I. pro cap. solid. IV. Fiunt solid. XLVIII. Reliquis aliis hominibus VI. ad ann. I. pro ann. solid. V. et ad capit. I. pro capit. sol. IV. Fiunt. sol. XLIX. Reliquis hominibus XL. ad annum primum pro ann. sol. V. et ad cap. I. pro capit. solid. IV. Fiunt solid. CCLX. Fiunt homines CCCXCVI. anno CCCCXCIX. solid. II. CCCCXC. capit. CCCCXX. Fiunt solid. IV. LXXIII. III. DCLXXXII. Item pro anno et cap. censualium solid. CCCCXLVIII. Officiorum ejus solid. CLX. potest medi hominibus V. ann. XLVIII. capit. XVIII. sol. CCCCXVIII. Ita primo ann. pro ann. XV. capit. V. sol. V. Secundo pro ann. X. capit. V. solid. LXX. Reliquis hominibus III. ad ann. VIII. et ad cap. II. solid. CL. † *Grammaticis* (3) hominibus II. ad ann. X. et ad cap. II. ad solid. LXX. sortitas. † *Oratoribus* (4) hominibus II. ad ann. X. cap. V. ad solid. LXX.

§. 9. Hæc igitur, quæ pro dispendiis, civilibus Judicibus Africæ, eorumque officiis, id est, tam scriniariis (5) amplissimæ ejus Præfecturæ, quam cohortalibus (6), per hanc divinam constitutioninem statuimus; tua magnitudo cognoscens, ex Kal. Septemb. futuræ tertiædecimæ Indictionis effectui mancipari, observarique procuret, atque edictis publicis omnibus innotescat: His scilicet, qui ordinati fuerint a tua sublimitate secundum præsentem divinam constitutionem, firmitatem sui status in perpetuo habituris. Nam Deo juvante de militaribus Judicibus, et de officiis eorum, et de alio nostro exercitu per aliam sanctionem statuemus. Dat. *Constant.* Domino nostro Justiniano P. P.

De Judicibus militaribus, et officiis eorum.

2. Idem A. Belisario Magistro militum per Orientem.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi ad omnia consilia omnesque actus semper progredimur: per ipsum (7) enim jura Imperii suscepimus: Per ipsum pacem cum Persis in æternum confirmavimus: per ipsum acerbissimos hostes, et fortissimos Tyrannos dejecimus: per ipsum multas difficultates superavimus: per ipsum Africam defendere, et sub nostrum imperium redigere, nobis concessum est: per ipsum quoque, ut nostro moderamine recte gubernetur, et firme custodiatur, confidimus. Unde per ejus gratiam etiam civilium administrationum Judices, et officia singulis Africanis provinciis constituimus: attribuentes quidem emolumentum, quod unusquisque percipere debeat. Ad ejus igitur providentiam etiamnum animum nostrum referentes, et armatas militias, et duces militum ordinare disponimus.

§. 1. Sancimus itaque, ut *Dux* militum *Tripolitanæ* (8) provinciæ in Leptimagnensi (9) civitate (10) sedes interim habeat. Dux vero *Byzacenæ* (11) provinciæ [et] in Capsa, et altera (12) Lepte civitatibus interim sedeat. Dux vero *Numidiæ* (13) provinciæ in Constantinensi (14) civitate sedes interim habeat. Dux autem *Mauritaniæ* (15) provinciæ in Cæsariensi (16) civitate interim sedeat.

§. 2. Jubemus etiam: ut in trajectu (17), qui est contra Hispaniam, qui *Septa* dicitur, quantos providerit tua magnitudo, de militibus una cum Tribuno suo homine prudente, et devotionem servante Reipublicæ nostræ, per omnia constituas, qui possint et ipsum trajectum semper servare, et omnia, quæcunque in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, *seu Francorum* (18) aguntur, viro spectabili Duci denunciare, ut ipse tuæ magnitudini referat. In quo trajectu etiam dromones (19), quantos provideris, ordinari facias.

§. 3. In *Sardinia* (20) autem jubemus Ducem ordinari: et eum juxta montes, ubi Barbaricæ gentes videntur sedere, habentem milites pro custodia locorum, quantos et ibi tua magnitudo providerit.

§. 4. Et omnes diligenter pro commissis suæ custodiæ

(1) Schola, corpus et collegium militantium. Quidam interpretantur locum, in quo militant: meo tamen judicio male.

(2) De quibus dicam *infr. de numerariis, actuariis et chartulariis, lib.* 12. *tit.* 50.

(3) Adde *l.* 2. *l. ult. infr. de professor. et medic.*

(4) *d. l.* 2. *d. l. ult. in pr.*

(5) Σκρινιάριος ὁ χαρτοφύλαξ, autor etymologici χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου. Suidas: memorialis Præfecti Prætorio, magistri militum, comitis utriusque ærarii. Proconsul Asiæ et Castrensis ac Palatii suos habuere scriniarios. vid. *infr. de numer. act. char. adjutorib. scriniariis.*

(6) Cohortales, officiales præsidum, consularium correctorum. vid. *infr. de cohortalibus princip.*

(7) Ἀναφορὰ figura dictionis, cum in principio multarum orationum idem verbum repetitur. *Goth.* Ad hanc leg. vid. Cujac. *lib.* 3. *observ. cap.* 24. S. L.

(8) Quæ Orosio et Aethico Subventana et Arzugum. hodie forte Garegare. vide Ortelium. Quæ hodie Africæ Tripolis nominatur, nova est, ab Africanis extructa circa veterem destructam a Mauris. vide Leon. 5. *in Africa.*

(9) Lepti magnæ. Leptis magna hodie Lebida.

(10) Magna est in his et similibus lectionum varietas, in qua cum momenta rerum posita non existimem, tacitus eas prætereo, et curiosiori alicui relinquo examinandas accuratius. hic tamen non displicet quod affertur ex libris manu exaratis: *In Leptis magnæ civitate.* quod ut iidem recte monent, civitas hæc sit Tripolitanæ provinciæ, cujus mentio est apud Solinum et Plinium itemque *in l. ult. ff. de censibus.* Mod.

(11) Vide *l.* 1. §. 2. *supr. h. t.*

(12) Id est, parva, quæ hodie Africa nuncupatur.

(13) Quæ hodie Biledulgerid. Joann. Leo *in Africa.*

(14) Constantina hæc fuit a Romanis ædificata: de qua vide Leonem *lib.* 5. *Africæ.*

(15) Mauritaniæ. *Hal.* Mauritania (Hebræis *Phut.*) duplex Tingitana, quæ etiam Bogudiana, Mauritania, Sitifensis, Hispania Transfretana, Hispania Tingitana, inferior Mauritania. Hodie regnum Marrochi nuncupatur, si Cælio Sec. Curioni, regnum Fezzæ, si Nigro credimus. Altera Cæsariensis, quæ Massilia et Massæsylia: hodie regnum Tremessenum.

(16) Hanc hodie nuncupari Cabo Figato, refert Pinetus. vid. Procopium *lib.* 8. *de ædificiis Justiniani.*

(17) Hic trajectus hodie dicitur, *Estroit de Gibraltar et de Marroch.* Thevetus dicit ab Æthiopibus Gebethon, Gebettharat et Zuchat nuncupari: quæ nomina valde mihi una cum autore suspecta.

(18) Franci tempore Justiniani Gallias occupabant: nec iis imperabat Justinianus: ut hic liquet: et se tamen Francicum appellat multis locis, et inscriptionibus: forte quod dux quidam Francorum a Narsete Justiniani exercitus duce prope Tarentum fuerat superatus: cum duobus et viginti antea annis Franci Theodeberto rege duos instructissimos exercitus Justiniani, et Gotthorum (qui in procinctu erant, ut inter se dimicarent de Mediolani possessione) fudissent. vid. Procop. *l.* 1. *de bello Gothor.*

(19) Dromones, navigii longioris, et ad cursum expediti genus. Isid. 19. *Etymologiar.* 1. Cassiodor. 5. *variar.* Dromoni contrarius musculus, curtum navigii genus. *Zonar. tom.* 3. *in Mauricio, et Justinian. Rhinotmito.* A Dromone, Dromonarii. Cassiodor. 2. et 4. *variar.*

(20) §. 23. §. 19. *in fin. infr. h. t.*

rovinciis invigilent, et ab omni hostium incursione subectos nostros tueantur illæsos: et festinent die nocteque (1) Dei invocando auxilium, et diligenter laborando, usque ad illos fines provincias Africanas extendere, ibi ante invasionem Vandalorum, et Maurorum Respublica Romana fines habuerat, et ubi custodes antiqui servabant: sicut ex clausuris (2) et burgis (3) ostenditur: maxime autem civitates, quæ prope clausuras et fines antea tenebantur, cum essent sub Romano imperio constitutæ, auxiliante divina misericordia cum hostes per partes expelluntur, festinent comprehendere, atque munire: et n illis duces et milites per partes accedant, ubi antea ines (4) et clausuræ provinciarum erant, quando integræ Africanæ servabantur sub Romano imperio provinciæ, quod Deo annuente (cujus auxilio nobis restitutæ sunt) speramus cito nostris provenire temporibus; et ut in securitate et pace provinciæ cum antiquis finibus integre serventur, et vigiliis ac laboribus devotissimorum militum, et cura spectabilium pro tempore Ducum custodiantur illæsæ: quoniam ita convenit, ut semper custodes fines provinciæ servent: nec detur hostibus licentia incurrendi aut devastandi loca, quæ nostri subjecti possident.

§. 5. Quantos autem milites, sive pedites, sive equites, per unumquemque limitem collocari oportet ad custodiendas Provincias et civitates, tua magnitudo, prout consideraverit ordinet, et nobis referat: ut si præviderimus sufficientem esse ordinationem, confirmemus eam: sin autem perspexerimus, et aliquid amplius fieri, ut eam augmentemus.

§. 6. Quid autem Dux (5) stipendiorum nomine pro se suisque hominibus, et quid ejus officium consequetur; hoc in subdita declaratur notitia.

§. 7. Sicut ergo prædictum est, interim nunc (6) Duces ac milites secundum nostram dispositionem in locis, seu civitatibus, in quibus jussimus, sedeant, donec Deo auxiliante nobis ac Reipublicæ nostræ per labores nostros in illis locis constitui possint, in quibus uniuscujusque provinciæ antiquus limes constitutus erat, quando florente Romana republica memoratæ provinciæ integræ tenebantur.

§. 8. Pro *limitaneis* vero ordinandis necessarium nobis esse videtur, ut extra Comitatenses milites, qui (7) per castra sunt, milites limitanei constituantur, qui possint, et castra, et civitatis limites defendere, et terras colere: et ut alii provinciales videntes eos per partes (8), ad illa loca se conferant. Et exemplum (9) fecimus unius numeri limitaneorum: ut secundum exemplum, quod nos misimus, per castra et loca, quæ providerit tua magnitudo, eos ad similitudinem nostri exempli ordinet: sic tamen, ut si inveneris de provinciis idonea corpora, aut de illis, quos antea milites habebant; limitaneorum constituas in numero, in unoquoque limite: ut si aliqua forsitan commotio fuerit, possint ipsi limitanei (10) sine Comitatensibus militibus, una cum Ducibus suis adjuvare loca, ubi dispositi fuerint non longe limitem exeuntes, nec ipsi limitanei, nec duces eorum; ut nullum etiam dispendium a Ducibus (11), vel ducianis prædicti limitanei sustineant, nec aliquas (12) sibi consuetudines de eorum stispendiis per fraudem ad suum lucrum convertant. Hæc autem non solum in limitaneos volumus observari, sed etiam in Comitatenses milites.

§. 9. Et unumquemque Ducem et Tribunos eorundem militum jubemus, ut semper milites ad exercitationem (13) armorum teneant, et non concedant eos divagari, ut, si quando necessitas contigerit, possint inimicis resistere, et nullum audeant Duces aut Tribuni commeatalem (14) de ipsis dimittere: ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant provincias. Nam si usurpaverint memorati Duces, vel officia eorum, seu Tribuni, commeatalem de militibus relinquere; aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi acquirere: hoc non solum in quadruplum jubemus publico rependere, sed etiam dignitate eos privari. Magis enim debent, et Duces et Tribuni supra deputata sibi emolumenta secundum labores suos de nostra largitate remunerationem sperare, et non de commeatis (15) militum, aut eorum stipendiis lucrum sibi acquirere: quoniam ideo ordinati sunt milites, ut per ipsos provinciæ vindicentur: præcipue cum sufficienter et ipsis Ducibus, et eorum officiis emolumenta præstitimus, et semper providimus unumquemque secundum labores suos ad meliores gradus, et ad majores dignitates perducere.

§. 10. Postquam vero Deo placuerit, et (16) per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum statum pervenerit, et bene ordinatus fuerit; tunc ubicunque necessitas emerserit, viri spectabiles Duces invicem sibi, quando

(1) Hinc colligunt doctores eum, qui tenetur ad custodiam, teneri etiam ad nocturnam custodiam. vide Bart. et Alex. *ad l. si quis non dicam. Supr. de Episc. et cler.* Mod.

(2) Clausuræ quid? vid. *l.* 4. *infr. de offic. magist. off.*

(3) Burgus a Græca voce πύργος deducitur. Vegetius *lib.* 4. Castellum parvum burgum vocat Paulus Orosius in Valentiniano, crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgo appellat. Eadem vox reperitur in lege penultima *Infr. de fundis rei privatæ, lib.* 11. *tit.* 65. vide Cujac. 3. *observ.* 24. A burgis dicti Burgarii, hoc est, burgorum, qui in limitibus erant, custodes. De burgariis Hispaniæ, vid. *l. unic. Cod. Theod. de Burgariis. lib.* 7. *tit.* 14. Idque satis ostenditur sequentibus titulis 15. 16. 17. quorum hæc est inscriptio, De terris limitaneis, De littorum et itinerum custodia, De lusoriis Danubii. Dictos Burgundiones a Burgis Paulus Luitpraudus, et Isidorus existimant. vid. Pithœum 1. *Advers.* 14.

(4) Imperatores Romani habuerunt in limitibus τὰ ὀχυρώματα, quæ ipsi *clausuras* appellant. id ab Hadriano videtur institutum. *Spartianus.* Per ea tempora, et alia frequenter in plurimis locis, in quibus Barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in modum muralis sepis funditus jactis atque connexis Barbaros separavit. *Hæc ille.* Harum clausarum vel clusorum vel clausurarum propugnacula castella (unde castellani milites) et burgi. De ea re alibi dicam. vid. Pithœum *d. loco.*

(5) Ducis vocabulum hic nomen dignitatis: hinc dux militum Tripolitanæ provinciæ, Byzacenæ, Numidiæ, Mauritaniæ §. 1. *supr. h. t.* Sardiniæ, §. 3. *supr. h. t.*

(6) Nec enim omnes Comitatenses in castris: sed in aula et comitatu Principis. *l.* 2. *Infr. de privileg. eor. qui in sacr. Palat. l.* 13. §. 1. *infr. de re milit.*

(7) Limitanei milites unde dicti, et eorum munus.

(8) Per partes, id est, interdum: aut dispositos in illis partibus. *Partes* enim pro regione usurpavit superius, §. 2.

(9) Exemplum possis Gallice interpretari *un estat.*

(10) Limitanei a Comitatensibus differunt: illorum proprium munus est. in limite tuendo versari: horum extra ordinem. §. *hoc.* 8. *ibi: qui per castra sunt.* A Comitatensibus Comitatenses legiones, *l.* 7. *in princ. Infr. de Palat. sacr. larg.* Comitatenses numeri, *l.* 14. *Infr. de re milit.*

(11) Nota de ducibus vel ducianis limitaneorum militum.

(12) Aliqua sibi consuetudine de eorum etc.

(13) Vid. Veget. *de exercend. tyron.* 1. *de re milit.* 9. *et sequent.*

(14) Commeatalis miles est, cui in stipendii partem dantur alimenta ex commeatu, ac alimento publico.

(15) Alii legunt *commeatibus.* Commeatus militum vel commeata, sunt cibaria, et alimenta exercitus.

(16) Belisarius limitem omnem imperii restituit recteque ordinavit.

usus exegerit, auxilium præbeant: ut provinciæ, seu limites eorum vigiliis et laboribus (Deo juvante) illæsi custodiantur.

§. 11. Sicut autem jubemus audaces et feroces contra inimicos judices ac milites nostros esse: sic volumus eos mites et benevolos circa collatores (1) nostros existere, et nullum damnum, nullamque læsionem in eos efficere. Sin autem quisquam de militibus ausus fuerit, quemcumque læsionem tributariis (2) nostris inferre: periculo viri spectabilis Ducis, seu Tribuni et Principis digna vindicta afficiatur, ut indemnes tributarii nostri custodiantur.

§. 12. Si vero pro quibusdam causis interpellatio apud nostros Judices facta fuerit: jubemus non amplius sportularum nomine, quam nostris legibus definitum est, executores accipere, pœnam eisdem legibus insertam ex transgressione formidantes.

§. 13. Cum autem Deo annuente Africanæ nostræ provinciæ per tuam magnitudinem (3), secundum nostram dispositionem ordinatæ, et limites in antiquum statum reducti; et omnis Africa sic detenta fuerit, sicut erat: cum ergo hæc omnia (Deo juvante) præsente tua magnitudine, disposita et perfecta fuerint, et per labores tuos (4), [antiquos] fines omnes Africa receperit; et docuerit nos de omni ordinatione totius Africanæ diœceseos: id est, quanti et qui milites, in quibus locis, vel civitatibus constituti sunt, et quanti limitanei, et in quibus locis et militiis collocati sunt: tunc jubemus tuam magnitudinem ad nostram clementiam remeare.

§. 14. Interea vero si aliquas civitates, seu castella (5) per limites constituta providerit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, et propter hoc non posse bene custodiri: ad talem modum ea construi disponat, ut possint per paucos bene servari.

§. 15. Cum autem magnitudo tua, omnibus dispositis, ad nos remeare jussa fuerit; tunc Duces uniuscujusque limitis; quotiens pro componendis civitatibus, aut castris (6), et pro stipendiis suis, aut pro annonis aliquod opus habuerint, celerius ad virum magnificum Præfectum per Africam significent: ut ipse, quæ necessaria fuerint, festinet facere, ne aliqua protractio provinciis noceat.

§. 16. Ea vero, quæ ipse fecerit, vel quæ adhuc necessario procuranda sunt postea, et memoratus vir magnificus Præfectus [prætorio] Africæ, et viri spectabiles Duces, et de aliis omnibus, quæ ibi aguntur, frequenter ad nos referant: ut benefacta confirmemus, et quæ opportunius debent fieri, ex nostra dispositione peragantur.

§. 17. Hoc etiam decernimus, ut judices, qui ordinandi sunt per Africanos limites, nihil amplius in sacratissimo Palatio (7) cuilibet personæ, aut dignitati, vel in Prætorio (8) per Africam Præfecturæ et Magistriæ (9) potestati præbeant, nisi quantum subter annexa declarat notitia (10): nam si quis amplius, quam in subdita notitia taxatum est, usurpaverit, seu acceperit, triginta libras auri multæ dependat nomine, cum quo e periculo indignationis nostræ [serenitatis] subjacebit nulla alia qualibet persona, aut dignitate, aut officio accipiente aliquid ab eis, præter illos quorum nomina i subjecta notitia continentur.

§. 18. Ad hoc jubemus, ut (Deo juvante) unusquisque Dux seu eorum officia (11), secundum quod notiti subterannexa continet, emolumenta sua ex tributis Africanæ Provinciæ ex Kal. Septembris instantis felicissima tertiæ decimæ Indictionis percipiant.

§. 19. Et hæc notitia (12), Deo volente, debet delegari Ducibus, et eorum officiis in Africa constitutis pr annonis, et capitu per singulos annos præbendis. Ita Clarissimo *viro Duci Tripolitanæ* provinciæ, et hominibu ejus singulis sol. v. cap. clix. singulis cap. sol. dcclxxxiii Adsessori Ducis, et officio ac hominibus ejus, xl. ann xcvi. S. sing. ann. cap. sol. vi. Simul fiunt pro ann. e cap. sol. dclxxiv. Dividuntur sic, Adsessori in ann viii. cap. iv. Primicerio (13) in ann. viii. cap. ii. Ducenariis iii. ad ann. vi. sol. fiunt. ann. capitis fiunt capitum. cap. Centenariis (14) vi. ann. v. sunt. Fiunt ann iv. et ad cap. i. fiunt ann. xvi. et ad cap. iii. fiun cap. viii. Circitoribus (15) ix. semis. Aliis xi. ad ann. i S. fiunt. ann. xiv. sunt. et ad cap. iii. fiunt cap. xi † Item viro clarissimo *Duci Byzacenæ* Provinciæ, e hominibus ejus ann. cxc. singulis in ann. sol. v. cap clviii. singulis cap. sol. x. Simul fiunt pro ann. cap sol. dclxx. omnes dividuntur sic, Adsessori in ann. vii cap. iv. Primicerio in ann. v. cap. ii. Numerario in ann vi. cap. iii. Ducenario iv. ad ann. iii. fiunt cap. iii Centenariis vi. ann. * ann. xv. et cap. i. fiunt cap. vii Circitoribus ix. ad ann. * fiunt ann. xiii. et ad cap. iii fiunt c. vii. Circitoribus ix. ad ann. ii. fiunt xviii. et a cap. fiunt an· * xiii. * cap. ix. semis. Alii xi. ad ann iii. * fiunt an. xiii. S. et ad cap. xi. † Item viro clarissimo *Duci Numidiæ* Provinciæ, et hominibus ejus ann cxc. singul. ann. sol. viii. cap. clviii. singulis cap. sol ix. Simul fiunt pro ann. et cap. sol. cccli. xxxiv. Adsessori ducis et officio ejus hominibus xl. ann. et cap. sol v. cap. xlix. singuli cap. sol. v. cap. xlvii. ii. singuli cap. sol. iii. Simul fiunt pro ann. et cap. solid. clxiv S. Dividuntur sic, Adsessori in ann. xiii. cap. vi. Primicerio * ann. cap. iii. Numerario (16) in annum iv. ' Fiunt ad ann. xvi. et ad cap. v. centenariis ad ann. xi S. Fiunt duodecim. et ad cap. capita vi. Biarchis viii Circitoribus (17) ix. ad ann. ii. fiunt ann. cxxvii. et a

(1) Collatores, qui postea dicuntur tributarii, conferentes tributa. vid. *Nov. de collatoribus* 128.

(2) Qui tributa conferunt.

(3) Ex his satis apparet, commentum esse quod Petr. Crinit. de honesta disciplina *lib.* 9. *cap.* 8. tradit, Belisarium ab Imp. Justiniano ex livore occæcatum eumque stipem a viatoribus petiisse his verbis; *Obolum viator Belisario concede, quem livor, non error effixit.* vid. Alciat. *parerg. lib.* 4. *cap.* 24. Ans.

(4) Fuit enim recuperata a Vandalis Africa, duce Belisario.

(5) Vid. §. 4. *supr. h. t.*

(6) Civitates et castra hic junguntur, ut superius civitates et castella, §. 14. *supr. h. t.*

(7) Scrinia sacri laterculi, sive Palatii. Sacro laterculo pro codicillis suarum dignitatum inferebant Duces, de quibus §. 8. *supr. h. t.*

(8) Scriniis et officiis Præfecti Prætorio pro codicillis suarum dignitatum præsides inferebant.

(9) Militaris scil. Duces militares inferebant pro codicillis suarum dignitatum scriniis magistri militum

(10) Notitia quid sit, vid. *l.* 1. §. 8. *supr. h. t.* Galli *Estat* Idem quod exemplum *d.* §. 8. *supr. h. t.*

(11) Id est, horum homines.

(12) Vid. *l.* 1. §. 8. *supr. h. t.*

(13) Primicerium Græci definiunt, τὸν πρῶτον τῆς τάξεω, vid *infr. de primicerio et secundicer.*

(14) *l.* 1. *infr. de lucris advoc. l.* 4. *infr. de agentibus in reb l.* 1. *Infr. de exact. tribut.* Olim centuriones dicebantur, 2. *Veget.* 13. Centena, ordo et dignitas promotionis. *l.* 1. *C. Theod de Cæsarianis. l.* 1. *C. Theod. de murilegulis et Gyneciar. lib.* 5 *C. Th. de decur.*

(15) Vid. *infr. vers. Item viro.*

(16) Hi tabulariorum munere fungebantur. vid. *infr. de numerariis, actuar.*

(17) Circitores vigilias circumibant, et si qua emersisset culp renunciabant. 3. *Veget.* 8.

cap. III. fiunt cap. VIII. semis. Aliis XI. ad ann. II. fiunt ann. XVI. sunt XV. et ad cap. III. fiunt cap. XI. † Item viro clarissimo *Duci Mauritaniæ* Provinciæ et hominibus ejus an. CXC. singulis an. solid. V. cap. solid. CC. CLX. XXXV. Adsessori Ducis, et officio ejus hominibus XL. an. XCVI. S. * III. S. fiunt simul pro ann. et cap. sol. DCLXX. III. S. Dividuntur sic : Adsessori in ann. IX. cap. IV. Primicerio in ann. V. cap. I. Numerario in ann. cap. III. Ducenariis III. ad ann. III. S. fiunt ann. * et cap. III. fiunt cap. II. Centenariis III. ad ann. III. S. fiunt ann. * et cap. III. fiunt cap. II. * [Centenariis IX. ad ann. X. et ad cap. III. fiunt cap. V.] Biarchis (1) VIII. Circitoribus ad ann. VIII. fiunt ann. XVIII. et ad cap. III. fiunt capit. III. fiunt cap. XI. † Item viro clarissimo *Duci* (2) *Sardiniæ* insulæ, et hominibus ejus ann. CXC. singulis ann. solidi CCLXXXII. Adsessori Ducis, et officio ejus hominibus XL. ann. XCVI. S. singulis ann. solid. * cap. XLVIII. singulis cap. solid. IX. Simul fiunt pro ann. et cap. CL. CLXXXVI. Dividuntur sic, Adsessori ann. IX. et cap. III. Primicerio in an. II. cap. III. Numerario in an. cap. III. Ducenariis (3) IV. ann. III. sunt ann. XVI. et cap. III. sunt et cap. IX. Circitoribus IX. an. III. Fiunt an. XXIX. et cap. III. fiunt cap. IX. Circitoribus IX. ann. III. fiunt ann. IV. cap. IX. semis. Aliis XI. ad ann. XVI. sunt et ad capit. III. fiunt cap. XI.

§. 20. Notitia consuetudinum, quas in sacro laterculo, et in prætorio amplissimæ Præfecturæ per Africam, et in officio Magistri militum, pro tempore Dux præbere debet uniuscujusque militis (4), sic : In sacro laterculo sol. VI. In officio Magisteriæ militum potestatis pro insinuandis administrationis suæ divinis nostræ Serenitatis adfatibus solid. XII. In officio amplissimæ Præfecturæ per Africam pro insinuandis ejusdem chartis, solid. XII.

§. 21. Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, effectui ea mancipari observarique præcipiat.

§. 22. Emissa lex Idib. Aprilis CP. D. N. Justiniano P. P. A. IV. et Paulino V. C. Conss. (5).

§. 23. Et hæc notitia, Deo volente, debet delegari Judicibus, et eorum officiis in Africa constitutis pro annonis, et capitu per singulos annos præbendis. Item viro clarissimo *Duci Tripolitanæ* provinciæ, et hominibus ejus anno * nonagesimo singula annona solidos quinque capit. centum quinquaginta novem singulis cap. solidos ducentos octoginta duos : adsessori ducis, et officio ac hominibus ejus quadraginta annis nonaginta et septem. Item viro clarissimo *Duci Byzacenæ*, et hominibus ejus similiter. Item viro clarissimo *Duci Numidiæ*, et hominibus ejus similiter. Item viro clarissimo *Duci Mauritaniæ* provinciæ et hominibus ejus similiter. Item *Duci Sardiniæ*, et hominibus ejus similiter.

§. 24. Item notitia consuetudinum, quas in sacro (6) laterculo, et in prætorio amplissimæ Præfecturæ per Africam, et in officio Magistri militum pro tempore Dux præbere solet uniuscujusque limitis, sic : In sacro laterculo sex solidos. In officiis magisteriæ militum potestatis pro insinuandis divinis administrationibus, seu divinæ serenitatis affatibus, solidos duodecim : pro officio amplissimæ Præfecturæ per Africam pro insinuandis ejus chartis solidos duodecim.

§. 25. Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam sanctionem nostram statuuntur, æternitatis effectui mancipari observarique præcipiat.

T I T. XXVIII.

DE OFFICIO PRÆFECTI URBI (7).

De cura annonæ.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Volusianum Præfectum Urbis.

STudentibus nobis statum Urbis, et annonariam rationem aliquando firmare : in animum subiit, ejusdem annonæ curam non omnibus deferri potestatibus. Et ne Præfectura Urbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium (8) annonarium redundasset : eidem (9) Præfecturæ sollicitudinis necessitatem mandamus : sed non ita ut lateat officium Annonariæ (10) Præfecturæ : sed ut ambæ potestates, in quantum (11) sibi negotii est, tueantur civilem annonam : sitque societas muneris : ita ut inferior gradus meritum superioris agnoscat ; atque ita superior potestas se exerat, ut sciat ex ipso nomine, quid præfecto debeatur annonæ.

De personis advocandis, vel non.
Præfectus urbis in provinciis agentes non evocat, nisi duabus ex causis.

2. Iidem AA. ad Ampelium Præfectum Urbi.

QUod promulgatis sanctionibus tua Sinceritas rescriptum esse non nescit, etiam ex præcepto nostro competenter observet : nec quasdam personas de provincia existimet advocandas, nisi (12) tantummodo suos officiales, et homines populares (13) hujus almæ urbis seditioni obnoxios.

(1) Biarchi officiales sunt, victui præfecti, quorum meminit Hieronymus ad *Pammachium* : hinc Biarchia, *l.* 1. *infr. de off. magistri off.*

(2) De quo §. 3. *supr. hic.*

(3) Ducenarii qui ducentis scholaribus præsunt *l.* 3. *infr. de agentib. in rebus*, *l.* 1. *infr. de lucris advoc. l.* 1. *infr. de exact. trib. l.* 9. *C. Theod. de exact. tribut.* Cyprianus 1. *epist.* 4. Ducenarius potius quam Episcopus. Meminit hujus muneris Nicephorus 6. *cap.* 30. Ducenarius est Vegetio, qui ducentos homines ducebat, 2. c. 8. Hinc ducenaria, *l.* 1. *infr. de off. magist. off.*

(4) Al. limitis. vide *l.* 4. *infr. de offic. militar. jud.* S. L.

(5) Id est, anno Christi 534.

(6) De sacro laterculo alibi dicam.

(7) *L.* 1. *ff.* 12. περὶ ἐπάρχȣ πόλεως ϗ τάξεως, ϗ προνομίας αὐτȣ̃, *Synops. Basil.* 6. *tit.* 4. Hic magistratus (Præfectus urbi scilicet) institutus ab Augusto, testibus Suetonio et Aurelio Victore.

(8) Id est, ad munus præfecti annonæ, *infr. h. t.*

(9) Adde *l.* 1. §. 11. *ff. h. t.*

(10) Eadem annonaria potestas, *l.* 22. *C. Theod. de pistoribus.*

(11) Vide ad hæc late Grammaticum *decis.* 30. *a num.* 2. ubi examinat, utrum jurisdictio competens inferiori dicatur competere privative ad superiorem, an cumulative. *Mod.*

(12) Hinc colligunt, Certis casibus citationem extra territorium permitti. vid. quæ not. ad *l.* 33. §. 5. *supr. de Episcop. et Cleric.*

(13) Hanc vocem Cujac. *hic*, *et* 8. *obs.* 28. refert ad factiones agitatorum quatuor, quæ in urbe erant : Venetam, Prasinam, Albutam, Russatam, quas Græci δήμȣς vocant. *Nov.* 13. *et* 17. *et lib.* 5. *Epigramm.* hinc factionarii, *l.* 1. *C. Theod. de equis cur.* adde quæ not. ad *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis.*

Collatio præfecturæ urbis, et aliarum dignitatum.

3. Imppp. Valens, Gratianus et Valentin. AAA. ad Rufinum Præfectum Urbi.

PRæfectura *urbis* (1) cunctis (2), quæ intra urbem sunt, antecellat dignitatibus, tantum [ex omni (3) parte derivatis,] quantum sine omni injuria ac detrimento honoris alieni (4) usurpat. Dat. 6. Kal. Jul. Valente A. V. et Valentiniano Jun. Conss. 376.

Qui subjiciuntur præfecto urbi.

4. Imppp. Theod. Valentinianus, et Arcad. AAA. Severino Comiti (5) sacrarum largitionum.

OMnia Corporatorum (6) genera, quæ in Constantinopolitana civitate versantur, universos quoque cives, ac populares (7) Præfecturæ urbanæ regi moderamine cognoscas.

De primicerio.

5. Imp. Theod. A. Constantino Præfecto Urbis.

PRimicerius (8) adjutor tuæ sedis officii per biennium, quod in eodem gradu ex consuetudine priscæ ordinationis (9) meruit, curam insuper personarum (10), usurpatione omni, atque ambitione cessante, suscipiat: hoc etiam adjecto: ut, si quis ex memorato ordine, vel conditionis humanæ fine præventus, vel alia quacumque ratione, militiæ gradum propriæ amisisse monstrabitur, solitæ ambitionis injuria vacante, locum is, qui juxta [matriculæ] (11) veritatem sequitur, obtineat.

TIT. XXIX.

DE OFFICIO MAGISTRI MILITUM (12).

De provincialibu. De præfectura.

1. Imppp. Valent. Gratian. et Theod. AAA. ad Ensignium P. P.

VIri Illustres Comites, et Magistri peditum, et equitum, in (13) provinciales nullam penitus habeant potestatem: nec amplissima præfectura in militares viros.

De apparitoribus.

2. Impp. Honor. et Theod. AA. ad Hypatium Magistrum militum per Orientem.

APparitores per Orientem statutos officii (14) tui ad aliud judicium trahi minime oportebit. Sciat igitur illustris magnificentia tua, sub te, sive civiliter, sive criminaliter appetantur, eos litigare debere.

De his, qui ultra statutos militant.
De tributariis collationibus.

3. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

EOs, qui (15) ultra statutos in officio Magisteriæ per Orientem potestatis militant, civilium quoque judicum sententiis super quolibet negotio subjacere [præcipimus:] ipsis quinetiam statutis in tributariis collationibus civilium quoque judicum dispositionibus proculdubio parituris.

De translatione militum.

4. Imp. Anastasius A. Joan. Magistro militum per Illyricum.

MIlites de locis, in quibus consistunt, ad (16) alia loca sine speciali nostræ Serenitatis auctoritate nullatenus transferri, præcipimus: ne eorum expensæ in locis, in quibus consistunt, minuantur. † Sed si forte quædam urgens et necessaria causa emerserit, utilitati ac securitati publicæ, tam amplissimam Prætorianam præfecturam, quam tuam sedem sine ulla procrastinatione prospicere protinus oportet, et suggestiones ad nostras aures destinare, indicantes tam loca, de quibus milites transferendi sunt, quam ea, ad quæ pervenire eos oportet: nominaque fortissimorum numerorum (17), in quibus iidem milites referuntur: nec non quantitatem annonarum; et ante omnia causam, ob quam iidem milites transferendi sunt: ut post talem suggestionem, a nostra auctoritate competentia procedant.

De Armenia et Ponto Polemoniaco, et gentibus.

5. Imp. Justinianus A. Zetæ Viro Illustri, Magistro militum per Armeniam, et Pontum Polemoniacum, et [cæteras] gentes.

CUm propitia divinitate Romanum nobis sit delatum imperium: sollicita cura, cauta diligentia pertractantes perspeximus oportere etiam partibus Armeniæ (18), et Ponto Polemoniaco (19) et gentibus proprium Magistrum militum per hanc legem constituere: tuamque magnitudinem, quæ nobis ex ante gestis optime commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes elegimus: certasque Provincias, id est, magnam Armeniam, quæ interior dicebatur, et gentes Anzitenam (20) videlicet, Ingilenam, Astyanenam (21), Sophenam (22), Sophonenam (23), in qua est Martyropolis (24), Belabitenam (25),

(1) Etiam Constantinopolitanæ, 6. *Synops. Basil.* 4. *c.* 11. adde 6. Harm. 1. §. 7.

(2) *Nov.* 27. *c.* 2. *in fin. Nov.* 62. §. 2. Cassiodorus *in formula præfecturæ urbanæ*, Considens supra omnes consulares sententiam primus dicit.

(3) *Tantum ex omnium parte derivans.*

(4) Ea de causa Capitolin. *in Pertinace* dicit, Præfectum urbi cum omnibus participasse sermonem.

(5) Comiti R. privat. *l. ult. C. Th. ad L. Jul. rep.* Comiti et Castrensi, *l.* 12. *C. Theod. de Palat. sacr. larg.*

(6) Corporati a corporibus. Corpora σωματικα, 6. *Synops. Basil. cap.* 12.

(7) Πολῖται dicuntur apud autorem Synopseos, *h. t. cap.* 12.

(8) Id est, primus, prior, antiquus adjutor.

(9) Non intelligit legem 7. *infr. de adv. divers. judicum.* quæ scripta est de advocatis Præfecturæ prætorianæ non urbicariæ, sed aliam quandam. vid. Cujac. 13. *obs.* 1.

(10) Curam epistolarum, Cujac. *ibid.* nam hæc cura numeratur inter officia præfecti urbi, et dicitur a Cassiodoro, Cura canonicarum epistolarum, *lib.* 12.

(11) Alii legunt *matericulæ.* De matricula alias dixi.

(12) Primus Constantinus (auctore Zosimo) disciplinam militarem transtulit in magistros militum a Præfectis Prætorio.

(13) Vid. *l.* 2. *infr. de off. milit. jud. Edict. Justiniani* 4. *cap.* 2. §. 2.

(14) Vid. *l.* 72. *ff. de furtis.*

(15) *l.* 5. *infr. de apparitoribus magist. milit.*

(16) *l.* 15. *infr. de re milit.*

(17) *Virorum.* Quidam ita legunt: non recte meo judicio, nec enim milites referuntur in viris, sed in numeris, intellige ergo numeros militares. Numerus est catalogus militum seu breviculum, quo nomina militum continentur, *l.* 4. *l.* 38. §. 1. *l.* 42. *ff. l.* 16. *C. de testam. milit.* Numeri fortissimi, *Vieilles bandes.*

(18) Vid. *Novell.* 31. de descriptione quatuor præsidum Armeniæ.

(19) De quo vide *Novell.* 28.

(20) Anzethenam, *Nov.* 31. *c.* 1. §. 3.

(21) Asteaneam, *dict. cap.* 1. §. 3.

(22) Ophenam, *dict. cap* 1. §. 3.

(23) Σοφανηνη *Arrian.*

(24) *dict. cap.* 1.

(25) Belabithenam, *dict. cap.* 1.

et primam (1) et secundam (2) Armeniam, et Pontum Polemoniacum tuæ curæ cum suis Ducibus commisimus, comite Armeniæ penitus sublato: cunctosque subdimus numeros, non modo quos in præsenti novos constituimus, sed etiam de præsentalibus (3), et Orientalibus, et aliis agminibus segregatos, non tamen eorum quantitatem agminum minuentes: sed quia plures eis addidimus sine Reipublicæ gravamine: et sine augmento sumptuum, aliquantos subtraximus: ita tamen, ut post hanc subtractionem ampliores remanserint, quam usque ad nostra felicia fuerant tempora.

T I T. XXX.

DE OFFICIO QUÆSTORIS (4).

De minoris laterculi cura.

1. Imp. Theodos. A. Salustio Quæstori.

TOtius minoris (5) laterculi (6) curam scias ad tuæ Sublimitatis sollicitudinem pertinere: ita ut tuo arbitratu, et (7) scrinio memoriæ totius minoris laterculi dignitates, hoc (8) est, Præfecturæ, omnes Tribunatus, et Præposituræ castrorum, juxta consuetudinem priscam Clementiæ meæ auctoritate deinceps mittantur. Dat. 6. Kal. Maji, *Const.* Castino et Victore Conss. 424.

2. Idem A. Helioni Comiti et Magistro officiorum.

OMnes minoris laterculi dignitates; quæ sub cura quidem ac sollicitudine viri illustris Quæstoris esse antea videbantur, postea (9) vero, vel universæ, vel mediæ ad Magistrorum militum potestatem, dispositionemque transierant; placuit nunc Clementiæ meæ, vetusti temporis more revocato, ad prisca deinceps jura revocare. Dat. 3. Kal. Maji suprascriptis Conss. 424.

De officiis et conditionibus non usurpandis.

3. Imp. Anastasius A. Eusebio Magistro officiorum.

OFficia et conditiones, quæ pertinent ad viros devotos in sacro sacrinio memoriæ militantes, nemini liceat sub quacunque occasione sine ulla divinæ subscriptionis liberalitate peragere: eo, quicunque in hoc fuerit postea facinore convictus, publicatione bonorum suorum multando: Officio quoque rectoris Provinciæ, in qua non allegato super gerenda sollicitudine sacro rescripto aliquis ausus fuerit eandem curam sibimet usurpare, trium librarum auri dispendio feriendo. Dat. Kal. Mart. *Const.* Anastasio A. et Rufino Conss. 492.

T I T. XXXI.

DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORUM (10).

De privilegiis servandis. De creationibus.

1. Imp. Constantinus A. ad Agentes in rebus.

PRivilegiis dudum scholæ vestræ indultis, [et] integris reservatis, ad ducenariam (11), centenariam (12), et biarchiam (13) nemo suffragio, sed labore unusquisque perveniat: Principatum vero adipiscatur matricula (14) decurrente: ita ut ad curas agendas, et cursum illi exeant, quos ordo militiæ vocat (15), et ejus laborum adjutor. Præterea in (16) quo totius scholæ sta-

(1) Armenia prima, quæ et minor Leucosyria Græcis, Hebræis Ararat: hodie Anaduole, si credimus Gyravæ: Pegian, si fides adhibenda Castaldo.

(2) Armenia secunda, quæ et major, Hebræis Aram, teste Aria Montano, hodie Turcomania dicitur Mercatori et Gyravæ: Thevetus scribit a Mesopotamiis, et Persis Thoura Aremnoe, id est, montes Armeniæ: et a Nestorianis Zelbicdibes, id est, montes a lupis habitatos appellari. Verum mihi suspectus ille semper autor est.

(3) Præsentales militum magistri, qui in præsenti erant, *en estat, quartier ou service*: hoc est, Comitatui Principis juncti. *l. ult.* §. 1. 7. 8. *Infr. de re milit. l.* 4. *Infr. de apparitoribus magist. milit.* Sic præsentales domestici, *l.* 6. §. 3. *Infr. de advoc. divers. judicum. l. ult. Infr. de domest. et protectoribus.* Id est obsequio Principis diurno deputati, *l.* 13. *Infr. de re milit.* Sic præsentales milites, præsentales numeri, *l. ult. in fin. Infr. de re milit.* et præsentes ordines apud Nicephor. 17. *Histor.* 1. et præsentalis curiosus cursus publici, in Notitia Imperii Romani: et ϛρατηγὸς τῶν πρεσενταλίων, *in Edict.* 13. *Justiniani.* vid. *Brissonium.*

(4) *Infr. lib.* 12. *tit.* 6. 1. *D.* 13. *Nov.* 80. 6. *Eclog.* 6. adde *Nov.* 41.

(5) Laterculo minori continebatur notitia minorum dignitatum: in majori majorum. Illi quæstor: huic primicerius notariorum et tribunorum præerat. Per quæstorem igitur Principes largiebantur minores dignitates. Per eundem etiam interdum princeps pecunias suas largiebatur et majores dignitates, Cassiodorus *in formulis.* Quemadmodum et Quæstori non hoc tantum munus fuit: per eum etiam in Senatu orationes, epistolæ et libelli Principis recitabantur, et quia sæpe ex plebe (aliorum litteratorum penuria) assumebatur, honor et titulus Quæstoris ei deferebatur, ut ingredi senatum posset: Lapsu temporis consiliis Principum quæstores adfuerunt, et ad preces responderunt, leges dictarunt: unde a Symmacho quæstor dicitur precum arbiter, et legum conditor: et a Cassiodoro 12. Principis imago, vox et custos legum: et in Novell. Valent. *de homicid. casu factis.* Justitiæ et legum custos, thesaurus famæ publicæ, armarium legum. Idem postea μέγας λογοθέτης: novissime Cancellarius, Nicetas 7. *Annal.* Quæstor ipse a Cassiodoro, dignitas literarum dicitur, quod literatis tantum deferretur. vid. Cujac. *hic.* de cancellario vid. Lucium 3. *placit.* 7. Papon. 3. *Notar.* 5. *fol.* 523. *et sequent. et* 4. *Arrest.* 8.

(6) Laterculum dicitur, ducto nomine a quadrata figura: quasi πλίνθις. Galli, *le petit roule.* vid. Cujac. *hic.*

(7) Exque scrinio.

(8) Nota dignitates ad curam minoris laterculi pertinentes.

(9) Munus laterculorum aliquando commissum fuit magistro militum: hodie quæstori.

(10) *l.* 2. *l.* 3. *in pr. Infr. ubi senat. l.* 38. *Infr. de appellationibus. l.* 2. *vers. Sin autem. Infr. de temporib. et reparat. appell. l. ult. infr. de his, qui per metum. l.* 7. 8. 9. 10. 11. 12. 14. 15. *in Epigraphe. infr. de proxim. sacror. scrin. l.* 1. 2. 3. 4. *in Epigraphe. infr. de agentibus in rebus. l.* 1. 2. *et in Epigraphe. infr. de præpos. agentium in reb. l.* 4. 6. *et in Epigraphe. Infr. de princ. agentium in reb. l. ult. et in Epigraphe. Infr. de curiosis. l.* 3. *l.* 4. *in Epigraphe. Infr. de castrensianis.* Ammian. 20. Ambros. 7. *epist.* 58. Nicephorus 10. *et aliis infinitis locis*: aulicorum scilicet τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων. Suidas in Theodosio: ἡγέμενος τῶν βασιλείων, *Theodoret.* id est, ministrorum Principis, quorum moribus præerat: ministri Principis, ministeriani, cubicularii, silentiarii, decani: et breviter, disciplina morum ad eum in Palatio pertinebat. Senatores etiam in consistorium Principis inducebat, unde a Cassiodoro, donator aulici consistorii, quasi alter lucifer appellatur. Curam præterea gerebat cursus publici. *l.* 9. *Infr. de cursu publico.* et fabricæ armorum, fabricensium limitaneorum militum, militum supernumerariorum. vid. Cujac. *hic*, et Petrum Fabrum 1. *Semestr.* 5. si ita est, is solus plurium Gallicorum magistratuum munus sustinuit.

(11) Vid. *l.* 1. *infr. de exact. tribut.*

(12) Vid. *l.* 2. §. 19. *supr. de off. præf. præt. Afr.*

(13) *dict.* §. 19. *vers. Item viro.*

(14) Matercula, *Hal. l. ult. in fin. supr. de off. præf. urb.*

(15) *Al.* vocat, et labore Adjutor præterea etc. Cujac. *ad l.* 5. *infr. de principibus agentium in rebus*: *ut in l.* 20. *C. Theod. de agentibus in rebus.* qui militiæ labore atque ordine decursis, *l.* 4. *C. Theod. de curiosis.* quatenus labore atque ordine ad cursum dirigamini.

(16) Securitas scholæ in probis scholaribus consistit.

*

tus, et magistri securitas constituta est, idoneus (1) probitate morum ac bonis artibus præditus, nostris per Magistrum obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio. P. P. *Romæ* in foro Trajani.

De ordine militiæ servando.

2. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Patricium Magistrum officiorum.

Nemo agentium in rebus ordinem (2) militiæ, atque stipendia prævertat, etiamsi nostri nominis per obreptionem detulerit indultum; ac si quis formam admissi istiusmodi docebitur obtulisse: in locum, ex quo indecenter emerserat, revertatur: ut is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. PP. *Hadrumeti.*

De senatoribus et ducenariis.

3. Impp. Theodos. et Valent. AA. Pleitio (3) Comiti, et Magistro officiorum.

Scholarium nostrorum devotio probata a nostris parentibus, circa maximæ serenitatis nostræ affectionem enituit: Unde quidquid ad fovenda servandaque eorum privilegia postulatur, statim credidimus admittendum. Ideoque suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus Comitibus scholarum verberandi, degradandive (4) Senatores et Ducenarios licentiam denegamus: Ea namque, quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis volumus referri notitiam.

De militum numero, castrorumque et clausurarum cura.

4. Iidem AA. Nomo (5) Magistro officiorum.

Curæ tui [perpetui] culminis credimus injungendum: ut super omni limite sub tua jurisdictione constituto, quemadmodum se militum numerus habeat, castrorumque ac clausurarum (6) cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret. Dat. 2. Id. Sept. *Constant.* Maximo ii. et Paterio Conss. 443.

De creandis, 1. Vel subrogandis scholaribus. 2. De quadrimenstruis brevibus conscribendis.

5. Impp. Justin. et Justinian. AA. Tatiano Magistro officiorum.

Jubemus eum ad militiam devotissimorum scholarium de cætero pervenire, qui nostrum meruit judicium: nec licere pro tempore tui culminis admistrationem habenti, sine hujusmodi probatoria (7) aliquem inter eosdem viros devotos scholares (8) suis referre præceptionibus: sed sciat is, qui sine sacro rescripto ad eandem pervenire militiam ausus fuerit, non solum ea se privari, verum etiam pœnæ viginti librarum auri subjici.

§. 1. Illud etiam observari de cætero volumus: ut si quis locus statusve Scholarium in quacunque schola vacaverit, ille subrogetur, quem nostra pietas per sacrum rescriptum vacantem subire locum præceperit.

§. 2. Ad hæc quadrimenstruos (9) breves eorundem Scholarium curæ tuæ Sublimitatis, et pro tempore viri excellentissimi Magistri officiorum conscribi volumus, et eos sacro scrinio laterculi præstari, ibi deponendos: ut semper notitia eorundem Scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur. Dat. 10. Kal. Maji, *Constantinop.* Mavortio V. C. Cos. 523.

TIT. XXXII.

DE OFFICIO COMITIS (10) SACRARUM LARGITIONUM (11).

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Limenio (12) Comiti.

Palatinis hæc cura debet esse præcipua, ut, periculo proprio Notariis destinatis, super negligentia Judicum (si ita res exegerit) conquerantur, ne eorum sit impunita desidia.

§. 1. Judices quoque de eorum nominibus referre convenit, quos commodis propriis magis, quam utilitatibus publicis studere providerint: Breves etiam quadrimenstruos (13) ad officium palatinum noverint dirigendos: aurumque exactum ad sacras (14) largitiones sine ulla dilatione esse mittendum. Dat. 3. Kal. Maji, Honorio vii. et Theodos. ii. AA. Conss. 407.

(1) *l.* 6. *infr. ad legem Jul. repetund. Nov.* 8. *c.* 10. §. 2. *vers. Quapropter. Nov.* 161. *c.* 1. *in princ.* Quis? adjutor.

(2) Vid. *l.* 7. *infr. de proxim. sacr. scrin.*

(3) Al. *Phylegetio.*

(4) Regradandi, *Hal. l.* 1. *in pr. infr. de privileg. schol.*

(5) Nonio, Cujac. 3. *observ.* 24. Quanquam *in Novella Theod.* 31. et 32. editum Numo.

(6) Ex hoc verbo Cujac. 3. *obs.* 24. emendat legem 4. *infr. de off. milit. jud. l. ult. Infr. de off. mag. mil.* clausuræ, clusuræ, clisuriæ, κλεισοῦραι, ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων, Suidas. Procopius 3. *de ædif. Just.* Anna Imperatoris Alexii, *lib.* 10. Cassiodor. 2. *variar.* Vopiscus *in Bonoso.* Clausæ, clusæ, interpositiones. Luitprandus 1. *cap.* 2. 5. Ado, Sigebertus, τὰ ἐπικείμενα στρατόπεδα ταῖς ὄχθαις τῶν ποταμῶν. *Herodian.* Burgi, castra, castella, *l.* 2. §. 4. *supr. de off. præfect. præt. Afr.* Vallum, Cassiodor. *in Chronico.* Præventuræ, *Ammian.* 14. his adfines lusoriæ naves prohibendis barbarorum incursionibus idoneæ. *C. Theod. de lusoriis Danubii.* vid. Petrum Pithœum 1. *Advers.* 14.

(7) De probatoria dicam ad *l.* 9. *infr. de divers. offic. et apparit.*

(8) De scholaribus dicam *infr. de privil. scholarum.*

(9) De quibus vid. *l.* 1. *vers. Hoc etiam. infr. de apochis public.*

(10) Comes sacrarum largitionum olim præfectus ærario dicebatur. Sed vox Comitis omnibus postea magistratibus data, qui Principis comitatum observarent, et tandem ad omnes præpositos.

(11) Comes sacrarum largitionum, Comes Thesaurorum Principis. Largitionum dicitur, quod ex thesauris quisque liberalitatem Principis expectet, quod ad exercendam liberalitatem destinati esse debeant. Huic Comiti suberant speciales comites largitionum, diffusi per provincias, comites metallorum, rationales summarum, præpositi thesaurorum, procuratores monetarum, procuratores Gynecæorum, id est, textrinorum sacrorum, et similes. vid. Cujac. *hic.* ab eo præbebantur pondera auri, argenti, æris. *Novell.* 128. *cap.* 15.

(12) *Limenius* hic idem postea PP. Galliarum fuisse videtur: cujus meminit Rosinus *lib.* 5. *pag.* 808. I. G. Eidem inscribitur *l.* 10. *infr. de off. Rector. prov.*

(13) Vid. *l.* 1. *vers. Hoc etiam. infr. de apochis publ.*

(14) Vid. *l.* 1. *infr. de canone largitionalium.*

T I T. XXXIII.

DE OFFICIO COMITIS (1) RERUM PRIVATARUM (2).

De actis ad officium rei privatæ transmittendis.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Honoratum Consularem Byzantii.

SI quid negotiorum actitatum fuerit, in quibus aliquid commodi fiscalis appareat, ad Officium rei privatæ a Gravitas acta transmittat: ut instructione percepta, id sibimet juris auxilio debeatur, agnoscat. Dat. 6. Kal. n. VALENTIN. et VALENTE AA. II. CONSS. 368.

De thesauro. 1. *De cautione præstanda.* 2. *De rebus nunciatis ante sententiam ex scripto latam.*

Lex hæc Græca a Cujacio primum edita ex lib. 60. Basil. et a Contio sub hoc titulo ita restituta.

NEque (3) Comes privati patrimonii, neque quivis alius eorum Magistratuum, qui vel in urbe Constantinopolitana, vel in provinciis sunt, eum qui super (4) theuro aliquem defert, admittat.

§. 1. Sed si super alio fiscali jure nuntiationem quis ciat, sub fidejussione mox non minus quinque librarum auri] id fiat.

§. 2. Et ne quod sigillum, vel descriptio, vel alia ul innovatio interveniat super rebus nuntiatis ante sentenam ex scripto latam.

T I T. XXXIV.

[DE OFFICIO COMITIS SACRI PALATII] (5).

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Minervio Comiti rerum privat.

AD Palatinorum curam, et Rationalium officia, omnium rerum nostrarum, et totius perpetuarii (6), hoc est, emphyteuticarii juris exactio revertatur. Dat. Kalendis Januarii, *Mediolani*, CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

2. Iidem AA. Ursatio Comiti rer. privat.

SI quis Judicum vir illustris, vel Præfectus Urbi cognitionem Comitivæ rerum privatarum examini debitam, sibimet vindicandam censuerit, vel tuitionem contra ejusdem statuta sedis præstiterit: ad quinquaginta librarum auri illationem pœnæ nomine officium ejus teneatur, quam decet in articulo (7) exigi, mansuetudinis nostræ ærario sociandam. Dat. 6. Idib. Aug. *Ravennæ*, CONSTANTIO, et CONSTANTINO (8) CONSS. 414.

T I T. XXXV.

DE OFFICIO (9) PROCONSULIS (10), ET LEGATI (11).

1. Imp. CONSTANT. A. Ælio proconsuli Africæ.

LEgati non solum civiles, sed (12) etiam criminales causas audiant (13): ita, ut, si sententiam in reos ferendam providerint, ad Proconsules eos transmittere non morentur.

[DE OFFICIO COMITIS SACRI PATRIMONII (14).]

1. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Simplicio Proconsuli Asiæ.

OFficium Hellesponti Consularis, æternæ recordationis patrem Serenitatis nostræ adiit: et expositis suis incommodis, quibus a Vicarianis (15) apparitoribus urgebatur, oravit sub tuæ Sublimitatis agere potestate, cujus allegationes humanæ proclivius pium Principem commoverunt: quod et nos obtinere censemus.

(1) Comes rerum privatarum videtur successisse in locum procuratoris rei privatæ seu patrimonii, de quo dixi in *l.* 39. *in fin.* *de legatis* 1. Porro fit mentio hujus Comitis *in l. ult.* §. 2. *vers. Si quis. Infr. de adsess. l. ult. Infr. de petit. bonor. sublas. l.* 3. *Infr. de bonis vacantibus. l.* 1. *Infr. de advocatis divers. judicum. l.* 64. *Infr. de decurionibus. Novell.* 128. *cap.* 25. *Nov.* 17. *cap.* 13. *vers. Porro: circa med. Nov.* 123. *cap.* 43. *in fin. Novell.* 124. *cap.* 3. *vers. ipsam vero.*

(2) Additur in editione Haloandri, Sacri palatii, sacrique patrimonii. Sacri patrimonii fit mentio in *l.* 13. *in pr. infr. de vectigalibus.* Res privatæ Principis, suntne separatæ εἰς τὰς ἰδίας χρείας ὁ βασιλέως, ut volunt interpretes Græci lib. 6. βασιλικῶν? Suntne, quæ dicuntur ἀδέσποτα, id est, res vacantes, ut vult Strabo? suntne res omnes, quando ita est, omnia censeri vel dici Principis, *l.* 3. *Infr. de quadriennii præsc.* Rem ita quidam explicant, res fuisse Principis περιουσίας, Proprias et privatas Principis, *ut hic*: quasi proprias, ut fiscales, (quibus præerat Comes, cujus facta est mentio titulo superiore: fiscales tamen pertinent ad hunc titulum, *l.* 1. *infr. h. t. Novell.* 60. *cap.* 2. §. 1. *circa fin.*) destinatas ad epulas aulicas: hinc Comes sacri patrimonii. Puto id adumbrari quodammodo posse: si dixerimus Comitem, quo de hic agitur, a Gallis appellari, *le Thresorier et receveur du domaine*: eum de quo agitur titulo superiori, *Thresorier de l' Espargne*: eum vero cujus fit mentio, *Infr. tit. prox. Thresorier de la maison du Roy.*

(3) Lex restituta a Cujacio *lib.* 60. *Basilic.* extat apud autorem Synopseos Basil. 6. *tit.* 1. *cap.* περὶ καταμηνυόντων *etc.*

(4) *l.* 7. *infr. de delatoribus.*

(5) In editione Haloandri non distinguitur hic titulus a titulo superiori. Cujacius legit de Officio Comitis sacri patrimonii. Ait tamen hunc titulum nullam habere legem Latinam, Græcam quidem habuisse, sed quæ desideretur.

(6) *Al.* perpetuarii vel emphyteuticarii. Cujac. *ad l. infr. de locatione præd.*

(7) Vid. quæ not. ad *l.* 127. *ff. de reg. jur.*

(8) Et Constante.

(9) *L.* 1. *D.* 16. 6. *Eclog.* 2. adde *Nov.* 30. 103. Post illustres, de quibus superius egit, ad spectabiles descendit.

(10) Proconsules mittebantur in provincias cum imperio consulari. *Salic.* 7. Proconsul, quantum ad nomen, proconsul: quantum ad potentiam consul.

(11) Legatus proconsulis habetne propriam jurisdictionem? Cujacius ait, 7. *obs.* 21.

(12) Idque ordinatione Augusti, *Suetonius*, *Strabo.*

(13) Imo audire non possunt, *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. de suspectis tutoribus.*

(14) Hic titulus deest in editione Haloandri: improbatur etiam a Cujacio.

(15) Vicarianus a Vicario. Vicarii provinciarum, vices præfectorum prætorio in diœcesibus gerebant. In Oriente tres erant, Asianæ, Ponticæ (de quo hic) et Thraciæ: Potuerunt esse et alii in Occidente, variis temporibus, ut Romæ, Africæ, et Hispaniarum: qua de re alibi dicam in edicto de Vicario Ponticæ. adde *l.* 1. *et* 2. *infr. de off. vicarii*, *l. ult. vers. Et est notitia. infr. de divers. off. et apparitor.*

TIT. XXXVI.

DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS (1).

1. Imp. Leo A. Useo (2) P. P.

TItulos qui Alytarchiæ, et (3) Syriarchiæ (4) muneribus in prima Syria deputati sunt, per officia tam viri spectabilis Comitis Orientis, quam viri clarissimi Rectoris provinciæ flagitari præcipimus: Alytarchiæ quidem ludi, cura viri spectabilis Comitis Orientis, et ejus officio: Syriarchiæ vero, sollicitudine viri clarissimi moderantis provinciam (5), ejusque apparitoris exerceantur: Nullique penitus curialium, nec si voluerint, idem munus vel honorem subeundi licentia permittatur.

TIT. XXXVII.

DE (6) OFFICIO PRÆFECTI (7) AUGUSTALIS (8).

De tributis.

1. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Florentio Præfecto Augustali.

OMnia tributa per Ægyptiacam diœcesim (9) cura, et providentia Claritatis tuæ a moderatoribus provinciarum exigi jubemus. Si qui tamen ex possessoribus, sive militaribus, sive non militaribus, ad inferenda quæ debentur, audaces extiterint, eos per militare etiam auxilium (si opus exegerit) ad solutionem compelli sancimus (10).

De judicibus ordinariis.

2. Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Rufino P. P.

PRæfectus (11) prætorio Augustali Ordinariorum sub se Judicum examinandi flagitia, et super his referendi (12), non amovendi, vel puniendi habeat potestatem.

TIT. XXXVIII.

DE OFFICIO VICARII (13).

Collatio vicariorum et comitum. De dignitate.

1. Imppp. Valent. Valens et Gratianus, AAA. Antonio P. P.

IN (14) civilibus causis Vicarios (15) Comitibus militum convenit anteferri: in militaribus negotiis Comites Vicariis anteponi. Quotiens societas in judicando contigerit, priore loco Vicarius ponetur, Comes adjunctus accedat. Siquidem Præfecturæ meritum cæteris dignitatibus antistet: et Vicaria dignitas ipso nomine ejus se trahere judicet (16) portionem, et sacræ cognitionis habeat potestatem, et judicationis nostræ soleat repræsentare reverentiam.

De relationibus.

2. Iidem AAA. ad Hesperium P. P.

REIationes (17) Vicariorum, si quando usus attulerit, ad nostram mansuetudinem referantur: Relationes enim Judicum libenter audimus: ne administratorum decrescere videatur auctoritas, si eorum consulta velut profanorum preces a nostris adytis repellamus.

TIT. XXXIX.

DE (18) OFFICIO PRÆTORUM (19).

De jurisdictione.

1. Imp. Constantinus A. ad Senatum.

PRætori (20) defertur hæc jurisdictio, sancientibus nobis, ut liberale negotium ipse disceptator examinet. Sane (21) interponi ab eo decreta (22) convenit; ut siv

(1) Sub Orientis Comite erant quindecim provinciæ, Palæstinæ tres, Syriæ duæ, (Optat. tres facit) Ciliciæ duæ, Phœniciæ duæ, Cyprus, Euphratensis, Osroena, Mesopotamia, Isauria, Arabia, *Novell.* 8.

(2) Urseo, *Hal.* Puseo, Cujac. 2. *obs.* 23. *al.* Uleo.

(3) Liminarchiæ. Cotta. *in memorabilibus in voce Liminarcha.* Lyciarchiæ. *Hal.* et male, Quia Lycia (ut ex Notitia constat) non Orientis sed Asianæ erat diœceseos. Neque interim dicas non fuisse Lyciarchem: quum vel ex Strabone lib. 14. constet a Lyciæ civitatibus eligi solitum: quo loco perperam Xylander vertit *Lyciæ Principem.* Porro Alytarcha fuit sacerdos Antiochiæ in Syria: ita dictus, quod in ludis, (qui in honorem deorum fiebant, *Infr. h. t.*) τοῖς ἀλυταῖς, id est, Mastigophoris præesset. vid. Cujac. 2. *obs.* 13. Alytarchæ fit mentio, *l. ult. infr. de cupressis. l. 12. C. Theod. de jure fisci. l. ult. C. Theod. de expens. lud.*

(4) *l. 1. infr. de naturalibus. l. 6. §. 14. ff. de excusat. tut.*

(5) Syriæ salutaris scil. Alytarchia ad Syriæ primæ, seu Antiochiæ præsidem, cujus metropolis Antiochia, Theopolis postea vocata a Justiniano, *Novell. 7. cap. 8. vers. Simili.* 109. *in pr. vers. Hæreticos.* 124. Syriarchia vero ad Salutaris Syriæ præsidem. vid. Cujac. 8. *observ.* 21. adde *eundem ad Novell.* 8. *et lib.* 2. *obs.* 13. *et ad l. 6. ff. de excus.*

(6) *L.* 1. *D.* 17.

(7) Ne dicas proconsulis. Trebellius enim Pollio refert, Fasces consulares Alexandriam (fuit ea sedes præfecti Augustalis) ingredi non licuisse.

(8) Id est, ab Augusto primum constituti in Ægypto, provincia facta, *l. 1. infr. de postulando. l. 35. §. 3. ff. ex quibus causis major.* Tacit. 12. Dion. 52 Arrian. 3. *de expedit. Alex.* Ægyptii annos etiam numerabant ex suo Augustali, ut ex Chronicis Alexandrinis Cujacius probat *hoc tit.*

(9) Sub cura Augustalis præfecti fuerunt sex Provinciæ: Lybi duæ, Thebais, Ægyptus, Arcadia, Augustannia.

(10) Vid. *l. 6. in fin. infr. de exact. trib.*

(11) Præfectus Augustalis ordinariorum etc. vid. Cujac. 8. *obs.* 2

(12) Suidas tamen de hoc prætore tradit, habuisse eum τὴν βασιλέως τάξιν: Tacitus regis loco fuisse: adde Ammian. 22. *l. 59. de decurionibus.*

(13) Vicarius pro Præfecto Prætorio mittebatur in tractum, v diœcesim aliquam aliquot in se Provincias continentem. Diœces Thraciæ sex. Pontica undecim vel duodecim. Asiana undecim (t ste Theodoreto quinque, sed tamen Notitia imperii octo tantu adscribit.) Fuit etiam Macedoniæ, Romæ, Italiæ (sub eo erat decem Provinciæ) Asiæ, Britanniæ (singulis suberant quinq Provinciæ) Galliæ, Hispaniarum (singulis suberant septem Provinciæ.) Reliqua vide apud Cujacium *hoc tit.* His adde quæ scr psi ad *l. un. supr. de off. Com. sacr. patrim.* Goth. Vide Alcia *paradox. lib. 2. cap.* 12. Ans. Adde Corras. *Miscellan. lib.* *cap.* 19. S. L.

(14) Vicarii et Comitis militum notio quæ.

(15) Hos τοποτηρητάς Græci appellant *Synops. Basilic.* 2.6.*tit.*1

(16) Judicat. *Hal.*

(17) Vice sacra vicarii judices dicuntur, *ut hic*: et tamen a his appellatur, non appellatur autem a Præfectis Prætorio. vi Cujac. 16. *obs.* 2. ubi probat ab his, qui vice sacra judicant appellari posse.

(18) Adde *tit. C. Th. de Prætorib. lib. 6. tit.* 4.

(19) *lib. 12. tit. 2. infr. L. 1. ff.* 14. Cujac. legit, *Prætori* adde *Nov.* 13. 25. 26. 29. 104. Cujac. putat hic initium de magistratuum clarissimorum.

(20) *L. 16. C. Theod.*

(21) *l. 4. infr. de vindicta libertat.*

(22) Observa causas, de quibus olim prætor cognoscebat.

integrum restitutio referenda est, probatis duntaxat usis, ab eodem [etiam] interponatur decretum : [seu] toris dandi, seu ordinandi curatoris, impleatur ab eo terpositio decretorum : quippe cum apud (1) eum (2) oque adipisci debeat patronorum judicio sedula servitus bertatem. Nec sane debita filiorum votis patrum vota ssabunt, ut patenti (3) copia liberos suos exuant postate, magis propriis obsequiis mancipatos : cum sese telligant his obsequii plus debere, [a] quibus se meminerint sacris vinculis exutos. Dat. (4) 6. Kalend. Januar. Eusebio et Hypatio Conss. 359.

De creatione. De sumptibus.

2. Impp. Valent. et Mart. AA. Tatiano P. P.

Tres (5) tantummodo Prætores electæ opinionis in hac urbe (6) per singulos annos judicio Senatus (7) præpimus ordinari : qui competentes causas, et debitos actus tegre disceptare atque tractare debebunt : ut hi tantum es ex his, qui proprium larem in (8) hac alma urbe abeant, non ex provinciis eligantur. Nec si quis forte opter alias causas ad hanc urbem de provinciis venet, ad Præturæ munus efferatur, sed hi tantummodo ut dictum est) qui hic domicilium fovent : ita tamen, t nec ipsi sumptus (9) quosdam inferre cogantur invi- (10), sed habeant spontaneum liberalitatis arbitrium. Dat. 15. Kal. Jan. *Constant.* Valentiniano VII. et vieno Conss. 450.

T I T. XL.

DE (11) OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

De causa falsi, et de proprietate.

1. Imp. Alexand. A. Juliano.

Potest de falso (12) causam cognoscens Præses provinciæ, incidentem (13) proprietatis quæstionem dirimee. Dat. 6. Kal. April. Maximo ii. et Urbano Conss. 225.

De potentiorum insolentia.

2. Imp. Constantin. A. ad Maximianum Præsid. provinc. (14).

Præsides provinciarum oportet, si quis potentiorum extiterit insolentior, et ipsi vindicare non (15) possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt ; de ejus nomine ad nos, aut certe ad Prætorianæ Præfecturæ scientiam referre : quo provideatur, qualiter publicæ disciplinæ, et læsis tenuioribus consulatur. Dat. 5. Kal. Maji, Probiano et Juliano Conss. 322.

De acclamationibus, et accusationibus judicum.

3. Idem A. ad provinciales.

Justissimos et vigilantissimos Judices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, ut honoris eis auctiores proferamus processus (16) : et e contrario injustos, et maleficos querelarum vocibus accusandi, ut censuræ nostræ vigor eos absumat. Nam si veræ voces sint, nec ad libidinem per clientelas effusæ, diligenter investigabimus ; Præfectis prætorio, et Comitibus, qui per provincias constituti sunt, provincialium nostrorum voces ad nostram scientiam referentibus. Dat. Kalend. Novemb. *Constantinop.* Basso et Ablavio Conss. 331.

De officialibus præfectorum.

4. Idem A. ad Periclem Præsidem.

In officiales Præfectorum cursum (17) publicum laniantes, vel prava contra utilitatem publicam molientes, vindicandi tibi dedimus potestatem : ita ut Præfectos de eorum culpa facias certiores. Dat. 10. Kal. Novemb. *Nicopoli*, Constantio et Albino Conss. 335.

De majoribus et minoribus judicibus.

5. Impp. Valen. et Valens AA. ad Apronianum Præf. urbi.

Potioris gradus judicibus ab inferioribus competens reverentia (18) tribuatur. Sed ubi publica tractatur utilitas, etsi (19) minor Judex veritatem investigaverit ; nulla majori irrogatur injuria. Sane qui insignia dignitatis ad hoc exercet, ut indignis injuriis existimet adficiendos eos, qui officia cum potestate moderantur, non declinabit nostræ indignationis aculeos. Dat. 5. Kalend. Jun. Arintheo et Modesto Conss. 372.

(1) Decretorum interpositio proprie pertinet ad Constantinianum prætorem ; de quo vide quæ dicam *Infr.* adde Cujac. 7. *obs.* 23.
(2) *Ulpian.* 1. §. 7.
(3) Patente.
(4). 3. *C. Theod.*
(5) *l. tres tantummodo*, *l.*3. *supr. de episc. aud.* pars legis 1. *infr. de prætor.* Flavialis, Constantinianus *l. ult. infr. de præd. min.* triumphalis, *l.* 5. *l.* 13. *l.* 25. *C. Th. de Prætor. l.* 6. interdum habuit quatuor, interdum quinque, interdum octo, Constantinianum, Constantianum, Theodosium, Arcadium, Triumphalem, Augustalem, Romanum, Laureatum. *l.* 25. *C. Th. h. t.* In antiqua Roma primis temporibus fuerunt octodecim, *l.* 2. §. 34. *ff. de orig. juris.* adde quæ scripsi ad *Theoph.* §. 29. *Inst. de leg.*
(6) Constantinopolitana scil.
(7) Olim prætoris designatio, et nominatio Senatoribus erat concessa, *l.* 13. 26. 27. *C. Th. h. t.* sed hanc legem abrogavit Leo, *Novell.* 47.
(8) Extranei ad dignitates non sunt promovendi. vide tamen quæ dicam *infr. ut nulli patriæ suæ.*
(9) *l.* 2. *infr. de prætorib.* Olim prætores cogebantur ad certos sumptus faciendos, vel in urbis fabricas, vel in populi voluptatem. *l.* 5. §. 10. *ff. commodati.* Plutarchus *in Bruto* : adde Lipsium *lib. de glad. cap.* 9.
(10) Ad hoc olim etiam coacti quæstores. Lamprid. *in Alex. Severo*, Quæstores candidatos ex sua pecunia jussit munera populo dare. Vid. Lipsium *d. l. fol.* 35.
(11) *Lib.* 1. *C. Th.* 6. *L.*1. *D.* 18. adde *Novell.* 24. 25. 29. 104. 111. Rectores unius provinciæ erant, vel præsides, vel correctores, vel consulares, erant sub cura eorum, quibus plures provinciæ demandabantur, ut Proconsulis, Comitis Orientis, Præfecti Augustalis. Ordinarii et publici judices etiam appellantur, et a Græcis ἐμβαθμοί, *Novell.* 20. *c.* 3. *et* 112. *cap.* 3. *in pr. vers. jubemus.* et fratres interdum ab Imperatoribus in subscriptionibus constitutionum ad eos directarum. vid. Cujac. *hic.*
(12) Puta instrumento.
(13) *l.* 1. *infr. de ordine jud. l.*26. *infr. ad Leg. Jul. de adult. alias* reponendum.
(14) Malim *Præf. Præt.*
(15) Præsidis provinciæ vires interdum seditiosis non sunt pares, exemplum vide apud Ammian. *l.* 6. Brachium, ut ita loquamur, Præfecti Prætorio præses : Præfectus Prætorio Principis invocat. adde *l. qui restituere.* 68. *ff. de rei vindic.*
(16) Prodeuntibus rectoribus provinciarum licuit acclamare.
(17) Vid. *infr. de cursu publico.*
(18) Vide *l.* 2. 3. *infr. de off. divers. judic.*
(19) Majoribus judicibus officio suo non fungentibus minores partibus eorum possunt se immiscere.

De hyematione.

6. Imppp. Valent. Grat. et Theod. AAA.

Cynegio P. P.

CIvitas Phodiorum (1) injuriam suam non tam decenter, quam sero conquesta est: Unde inviolabili observatione sancimus, ut, quoniam tempore hyemis (2) navigatio sæpe periculosa est, [et] semper incerta: in illis quinque (3) urbibus, quæ (4) potiores esse cæteris asseruntur, vicissim hyemandum sibi Judices recognoscant. Quod si cuiquam tale existat ingenium, ut præcepta nostra contemnat, quinquaginta ab eo argenti libræ, centum ab ejus Officio, si aliter factum fuerit, fisci nostri juribus inferantur.

De eo, qui ex venturæ delegationis titulis profligavit.

7. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Cynegio P. P.

QUi ordinariam (5) gesserit dignitatem, quicquid ex venturæ delegationis titulis profligaverit: cum dispendio pudoris atque fortunæ de propriis facultatibus intra provinciam positus inferre debebit. Dat. 7. Kalend. Jun. *Constantinopoli*, Honorio nobiliss. puero et Evodio Conss. 386.

De intercessore sive executore tribuendo, vel non.

8. Iidem AAA. Cynegio P. P.

NE quis Judicum in provincia sua Præfectianum (6), vel Palatinum, vel militem, vel ex his etiam omnibus, qui antea in hujusmodi officiis fuerint commorati, intercessorem (7), id est, executorem cujusquam litigatoris petitione in quolibet seu privato, seu publico negotio putet esse tribuendum: Nam peccantem contra consulta cœlestia cum officio suo non solum detrimentum famæ, sed etiam patrimoniorum damna comitentur. Dat. Non. Aug. *Constant.* Honorio N. P. et Evodio Coss. 386.

De Augustiss. urbe in jussu Principis non adeunda.

9. Iidem AAA. Polemio P. P. Illyrici.

NUllus provinciæ moderator augustissimam Urbem (8) sine jussione nostra adire audeat. Nam si patuerit quem contra decreti nostri præcepta venisse, is congr condemnatione plectetur. Dat. 10. Kal. Jan. *Mediolan* post Consulatum Timasii et Promoti. 390.

Ut non palatini, sed judices exigant a provincialibus.

10. Impp. Arcad. et Honor. AA. Limenio Comiti sacrarum largitionum.

NUllum palatinis tibi obsecundantibus cum provincial bus volumus esse commercium: sed judices scire d bent, hoc sibi præcipue esse commissum, ut ipsi a pr vincialibus exigant, et consueta deposcant: palatinum v ro possessor non horreat, qui (9) non sibi, sed judic bus atque officiis præceptus est imminere. Dat. 6. Ka April. *

De potentum procuratoribus.

11. Imppp. [Arcad.] Honor. et Theod. AAA. Theodoro P. P.

MOderatores (10) provinciarum curam gerere jubemus ne quid potentum (11) procuratores perperam inj steque committant. Dat. 6. Kal. Decemb. *Ravennæ*, Ba so et Philippo Conss. 408.

De apparitoribus.

12. Impp. Honor. et Theod. AA. Monachio P. P.

OMnes provinciarum apparitores pro inveterata auctor tate juxta motum (12) judicis nudatos, verberibu (si ita res tulerit) subjacere præcipimus: ut et facil executio rerum publicarum sit, et Officiorum insolent comprimatur, et Judicum severitati competens reddatu auctoritas. Dat. 6. Kalend. Januar. Honor. ix. et Theod v. AA. Conss. 412.

De cohortalibus.

13. Imp. Leo A. Constantino P. P.

SI quis cohortalibus (13) adhuc obsequiis obligatus, re gimen provinciæ, vel cingulum cujuslibet militiæ di gnitatisque quoquo modo meruerit: contra licitum usurpa tis impetratisve careat: etiam si ultronee a nostra libera litate jus regendæ provinciæ, vel militiæ, seu dignitati cujuspiam sibi jactaverit delatum fuisse. Dat. 7. Idib. Au gust. Leone A. iv. et Probiano Conss. 471.

(1) Rhodiorum, *Hal.* Is error natus est ex Græca littera P. accepta pro Latina R. ut in illo Lucilii versu apud Terentianum Maurum. Apes apes Græci ut faciunt: Martialis 9. *epigr.* 12. loquens de Græcis, *et quos ἄρες ἄρες decet sonare.* Vide Cujac. 16. *obs.* 6. Simili errore, *Arione* pro *Apione* legitur *in Novell.* 78. *in fin.*

(2) De mense Januario ita præcepit Aratus, *μὴ κείνω ἔνι μηνὶ περικλύζοιο θαλάσσης Πεπταμένω πελάγει κεχρημένος.* et Cicero, *Hoc cave te Ponte studeas committere mense.* Et Festus Avienus, *Non tum mihi longa phasellis Æquora tententur, non tum freta turbida ponti, Quis petat.*

(3) Cujacius *dicto loco* hoc refert ad quinque metropoles quinque provinciarum, quibus præerat Quæstor exercitus: ut sit sensus, Quæstores exercitus uno anno hybernare in Rhodo, ibique audire causas appellationum: alio in Cypro, et sic deinceps in aliis, quod tamen aliter definitur *Novella* 41. adde *Nov.* 50.

(4) *l.* 1. *infr. ut omnes judices, tam civiles*, id est, quæ sunt metropoles: Potiores enim urbium cum dicit, metropoles ostendit, *l.* 4. §. 9. *ff. de damno infect.*

(5) Puta Præsidis, consularis, correctoris.

(6) Præfectianus, Præfecti Prætorio apparitor. vid. *l.* 2. *l.* 3 *infr. de apparitoribus Præfecti Prætorio*: adde *l. unic. C. Theod* Ne præfectianus exactoris, vel curiosi vel horreorum custodis fur gatur officio, *l.* 12. *tit.* 10.

(7) Miles intercessoris, id est, executoris munere fungi no potest, *l.* 5. *infr. de jurisdiction. omn.* de intercessore dixi a *l.* 7. *Infr. quæ res pign.*

(8) *Synops. Basil. tit.* 6. *cap.* 80. Constantinopolim.

(9) Palatinus, domesticus Principis. Conan. 4. *c.* 15. *num.* 4 et male. Pertinet enim ad Comitem sacrarum largitionum, vel re rum privatarum, *ut hic.* Ejus partes erant urgere, instare, mone re, ne quid adversus chartularios attentaretur. Cujac. *ad l.* 2. 3 *infr. de canon. largition. tribut.*

(10) *l. ult. C. Th. h. t.*

(11) Potentium. *C. Theod.* 1. *tit.* 6. *l. ult.*

(12) Id est, indignationem. *ut l.* 14. *infr. de testib. l.* 20. *ff communi dividundo*: vide Cujac. 13. *obs.* 29.

(13) *l.* 12. *l.* 13. 14. *infr. de cohortalibus princip.*

Ubi rectores provinciarum habitare debent.

14. Idem A. eidem P. P.

NUlli judicum qui provincias regunt, in civitatibus, in quibus sacra palatia, aut prætoria (1) sunt, liceat his relictis privatorum (2) sibi domos ad habitandum veluti prætoria vindicare: sed sacratissima modis omnibus inhabitare palatia, seu prætoria [cogantur] ut hac necessitate compellantur eorum reparationi providere. Ubi autem et palatium est, et prætorium: palatium quidem habitationi præsidis, prætorium autem vel suscipiendis (3) conservandisque speciebus publicis horreorum vice, vel alii necessariæ rei deputetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentaverit: protinus eum atque officium ejus quinqnaginta librarum auri multam ad reparandum sacrum, quod neglexerit, Palatium solvere sancimus. Dat. 6. Idib. Febr. CLEMENTINO et PROBO Coss. *

T I T. XLI.

UT NULLI (4) PATRIÆ SUÆ ADMINISTRATIO (5) SINE (6) SPECIALI PERMISSU PRINCIPIS PERMITTATUR (7).

* *Græca constitutio Anastasii* (8) *Imper. ut scribit Jac. Cujac. ad Paul.* lib. 5. sent. tit. 12. *qui tamen putat esse const. ult. tit. De offic. rectoris provinciæ: at nos aliter sentimus, moti et auctoritate librorum veterum, qui novam Rubricam minio scriptam post illum titul. descriptam habent, et Græcorum interpretum consensu, qui ad* leg. ult. inf. de crim. sacrileg. *hunc titul. numerant* 41. *lib.* 1. *Cod. In eadem est etiam nobiscum sententia præstantissimus Ant. Aug. Cæterum crediderim, idem hac constitutione fuisse cautum, quod supradicta* ult. constit. tit. de crim. sacrileg. *continetur.*

T I T. XLII.

DE (9) QUADRIMENSTRUIS (10) BREVIBUS (11).

* *Græca constitutio deest.*

Hunc titulum diserte ita scriptum in veteribus libris, et a nemine adhuc recentiorem animadversum intrepide restitui, ut qui et hoc loco opportune sit insertus. Putat quidem Jacobus Cujac. vir doctissimus, eum fuisse additum tit. De apochis lib. 10. *quia et quadrimenstruorum brevium l.* 1. *illius tit. mentio fit, sed idcirco non fuit additus, quia hic jam proprio fuerat loco collatus. Extat similis tit. lib.* 11. *C. Theodosiani tit.* 25. *De quadrimenst. brevib. et sub eo constit. singul. Theodosii, Arcadii, et Honorii AAA.* Cont.

T I T. XLIII.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILUM (12).

1. Impp. THEOD. et ARCAD. AA. Nepthidio Præfecto urbis.

PRæfecti Vigilum hujus urbis nihil de capitalibus causis (13) sua auctoritate statuere debent: sed si quid hujusmodi evenerit, Culmini tuæ potestatis referre: ut de memoratis causis celsiore sententia judicetur.

T I T. XLIV.

DE OFFICIO PRÆFECTI (14) ANNONÆ (15).

Græca constitutio sub hoc tit. miniato deesse notatur in manuscriptis. Hoc igitur pacto restitutis quinque titt. in hoc primo lib. C. qui antea deerant (id est, tit. De offic.

(1) Prætoria non sunt villæ, ut putat Rhenanus apud Tertullianum *lib. ad Scapulam*, sed domus magnificæ Præsidum, Judicumque causa in urbibus extructæ, *l.* 33. *in pr. Supr. de episcop. l.* 4. *infr. de op. publ. l.* 3. *infr. de metat. et epidemet. l. ult. Cod. Theodosian. de off. omn. jud. Novell.* 24. *in princ.* Vopiscus in *Aureliano*, Forum nominis sui in Ostiensi ad mare fundare cœpit, in quo postea prætorium publicum constitutum. *Prætorium* etiam veteres appellarunt partem villæ latius ædificatam, et patrifamilias habitationi relictam, *l.* 12. *ff. de usu*, *l.* 2. *ff. de servit. rust.* Vide *l.* 198. *ff. de verb. signif.*

(2) *l.* 3. *infr. de metat. et epidemet.*

(3) Vide *infr. de conditis in publ. horr.*

(4) Si quis provincialis a Principe petierit administrationis officium in sua provincia, sacrilegii tenetur: nisi ultro Princeps eum magistratum fecerit. *Synops. Basil.* 2. *περὶ αἰτήσεων etc.* adde *l.* 14. *supr. tit. prox. l. ult. infr. de crimine sacrileg. et ibi not.*

(5) Etiam fiscalis et adsessoria. *l.* 10. *infr. de adsessorib. et domest. l.* 1. *C. Th. h. t. l.* 3. *Infr. de divers. off. et appar.* adde *l.* 3. *ff. de off. adsess.*

(6) *l.* 38. *ff. ex quib. caus. major.* sic legimus Cassiodorum patriæ suæ Lucaniæ et Brutiorum correctorem fuisse. Cassiodor. 1. *Var.*

(7) Ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. Paul. 5. *sent.* 12. §. 5. Idem constitutum fuerat a Philippo Pulchro anno 1302. et Carolo V. an 1366. Callorum regibus, adeo ut ex eorum Constitutione, multi privarentur senatorio munere, quod Parisienses essent. Vid. Papon. 3. *notar.* 8. *cap. des provisions d'office*, *fol.* 604. id tamen hodie non observatur, videtur autem niti *l.* 17. §. 4. *ff. ad municipal.* quæ vult in dignitatibus conferendis originarium præferri. Cæterum extraneus dignitatis non est capax, *l.ult.supr.de offic præt.*Hoc ita est, si modo omnino extraneus sit: quales utique non sunt, qui eidem Principi sunt subjecti.

(8) Ante Anastasium vetustissima lex reperitur Antonini apud Xiphilinum, *μηδένα ἐν τῷ ἔθνει ὅθεν τὸ ἀρχαῖον ἐστὶν ἄρχειν.*

(9) Adde *l. unic. C. Theod. de privil. domus Augustæ lib.* 10. *tit.* 25.

(10) *l.* 1. *vers. Hoc etiam. infr. de apochis public.* Vide *l.* 1. *supr. de off. com. sacrar. larg. l. pen. C. de canon. larg. tribut.* Quadrimenstrui dicuntur, quod quarto quoque mense conficiuntur. Tribus enim pensionibus anni cujusque indictiones solvebantur. *l. ult. infr. de annonis et tribut. l.* 15. *l.* 16. *C. Theod. h. t.* Cassiodorus, ut trina illatione devotus possessor suam compleat functionem. Idem 12. *variar.* Expensarum fidelem notitiam quatuor mensibus comprehensam. Hi breves a chartulariis conficiebantur, et ad officia Palatini, aut Præfecti Prætorio transmittebantur. vid. Cujac. *de apochis.*

(11) Breves, brebia, *βρέβια*, brevicula. Zonar. *in concil. Carthag.* Anna Alexand. 6. Julianus *epist. ad commun. Judæorum. l. ult. infr. de conveniendis fisci debitoribus*, *l.* 1. *infr. de apochis publ.* sunt chartulæ breves.

(12) *Lib.*1. *ff.* 15. *περὶ τῶν πραιτώρων τοῦ δήμου ἤτοι νυκτεπάρχων*, *Nov.* 13. *περὶ νυκτεπάρχου ἤτοι πραίτωρος δήμου.* 5. *Ecl.* 5. Ideo dicitur obscurus judex, arbiter silentiosus, incendiariorum et furum indagator. Eleganter Cassiodorus 7. *variarum* 7. de præfecto vigilum, Furta eum facere in furibus, dum illos noctu circumvenit.

(13) Gravioribus scilicet et in liberos. vid. *Novell.* 13.

(14) Præfectus annonæ extra ordinem pro tempore et necessitate exigente constituebatur.

(15) Præfectus annonæ inter cætera per officinas pistorum discurrebat, pensumque et munditiam panis exigebat. Cassiodorus 6. *variar.* 18. Cognoscebat etiam criminaliter de his quæ ad annonam pertinebant. vide Cujac. *in hunc tit.*

Comitis sacri patrimon. tit. De offic. Vicarii, qui in omnibus manuscriptis extat. tit. Ut nulli patriæ suæ administratio etc. tit. De quadrimenst. brevib. et tit. De offic. præf. annon.) perpulchre numerus tit. hujus lib. per omnia convenit cum numero Græcorum : quos duos numeros conciliare anxie studuit Ant. Aug. nec tamen præstare potuit. Cont.

T I T. XLV.
DE (1) OFFICIO CIVILIUM (2) JUDICUM.

De honoratis litigantibus.

1. Imppp. ARCAD. THEOD. et HONOR. AAA. Curtio P. P.

HOnorati (3) qui litem habere noscuntur, his horis [vel temporibus (4)] quibus causarum, vel merita, vel fata (5) panduntur (6), residendi (7) cum Judicibus non habeant facultatem. Dat. 3. (8) Non. Febr. *Ravennæ* (9), BASSO et PHILIP. Coss. 408.

De publicis functionibus.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI quis pro publicis functionibus, quæ flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine : adeat Judicem, et promat, quæ duxerit adserenda. Quem si Judex (quod non (10) arbitramur) minus audire maluerit (11), ipse quidem administrator triginta librarum auri, apparitor vero ejus quinquaginta feriatur dispendio. Dat. 13. Kal. August. *Constantinop.* HONORIO VIII. et THEODOSIO III. AA. Coss. 409.

T I T. XLVI.
DE OFFICIO MILITARIUM JUDICUM (12).

De negotiis privatorum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Magistris et Comitibus utriusque (13) militiæ.

NUnquam (14) omnino in (15) negotiis privatorum (16) vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. Dat. Prid. Id. Febr. *Constantinop.* THEOD. A. III. et HABUNDANTIO Coss. 393.

De foro competente.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Monachio P. P.

PRæcipimus, ne (17) quando curiales (18) vel privatæ conditionis homines ad militare exhibeantur judicium (19), vel contra se agentium actiones excipiant, vel litigare in eo cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri adversus Comitianum (20) officium proponi decernimus, si quid contra hoc aliquand tentaverit. Dat. 6. Kal. Sept. THEOD. A. VII. PALLADIO Coss. 416.

De his, qui in virorum spectabilium ducum officiis militaverunt.

3. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Anatolio magistro militum.

NEmo de his qui in virorum spectabilium ducum officiis militaverit, scholæ agentium in rebus quacunque subreptione post completam militiam societur, nec agendi vices viri clarissimi Principis accipiat facultatem. Si quis autem adversus hæc nostræ perennitatis decreta venire conetur : militia spoliatus, proscriptionis pœna pro parte bonorum tertia constringatur. Dat. 5. Kalend. Februarias, *Constantinopoli*, MAXIMO II. et PATERIO Coss. 443.

De ducibus militum.

4. Iidem AA. Nomo (21) magistro officiorum.

DUces militum (22) et præcipue, quibus gentes (23), quæ maxime cavendæ sunt, appropinquant, in ipsis limitibus commorari, et milites ad proprium redigere numerum imminentibus magisteriis potestatibus, diuturnisque eorum exercitationibus inhærere præcipimus. Castrorum quinetiam refectionis [lustrationisque (24)] curam habeant. Quibus cum Principibus castrorum præpositis, pro laborum vicissitudine, limitaneorum militum duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriæ (25) potestatis arbitrio, deputamus. Dat. 2. Id. Septemb. *Constantinop.* MAXIMO II. et PATERIO Coss. 443.

(1) Extat Cod. Theod. 1. *tit.* 7.

(2) Civiles judices opponuntur militaribus : de quibus *infr. tit. prox.* adde *l. 1. C. Th. h. t.*

(3) *l. 1. C. Th. h. t.*

(4) Nec enim omnibus temporibus judices adiri poterant, puta meridianis horis, *l. un. C. Th. h. t.* Idem autem constituerant Valens, Gratianus, et Valentinianus, *ibid.* Ne quis domum judicis ordinarii postmeridiano tempore ex occasione secreti ingredi familiariter affectet. Hujusmodi leges judiciarias Augustus tulit, quas *edicta* Macrobius vocat 1. *Saturn.* 10. in iis inter cætera cautum erat, ne reus vel accusator domum judicis ingrederetur. Idem observatum fuisse in actore Cujacius existimat 6. *observ.* 34. ubi tractat de legibus judiciariis.

(5) Facta. vide Cujac. 16. *obs.* 9.

(6) Penduntur. *l. unic. C. Theod. h. t.*

(7) Vide quæ dicam ad *l.* 3. *ibid.* Sedendi quoque in alia secretarii parte *infr. ubi senatores, vel clariss.*

(8) 4. *C. Theod.*

(9) Romæ *Cod. Th.* rectius.

(10) Præsumitur pro judicis fide : de qua præsumptione, v. Alciat. 3. *præs.* 9.

(11) Nota non præsumi aliquem facere aliter quam deberet, quod et *l. incredibilem. de pœnis* attestatur. Atque ita voluntas principis talis esse præsumitur, qualis esse debet : Baldus *ad initium ff. in verb. l. Augustus et ad l. omnes populi. in vers. ulterius. ff. de Justit. et Jur.* Paris *in tractat. de Synd.* Item quando aliquid factum est, præsumitur ab eo factum, qui id facere debebat. Bartolus *ad l. nomina. infr. arbitr. tutel.* Baldus *in l. 1. Infr. de aliment. præst.* Rursus si non apparet, uter ex duobus præcesserit : is præsumitur præcessisse, qui præcedere debuit. Felinus *ad cap. pastoralis. 4. colu. vers. ad impletionem ext. de rescript.* Denique cum quis accipit pecuniam expendendam in re necessaria, præsumitur in eam illam expendisse. Bartolus et alii ad *l. fin. infr. de pignor. et ad l. fin. infr. ad SC. Macedonian.* Mod.

(12) 1. *C. Th.* 8. Militares judices opponuntur civilibus, de quibus dictum est tit. superiore.

(13) *l. un. Cod. Theod. h. t.* videtur intelligere comites militum Orientis : quorum unus in Ægypto, alter per Isauriam. *l. 1. Supr. de off. vicar. l. 6. infr. de adsessorib. et domest. et tit. prox. infr. ne rei milit. comitib.*

(14) *l. un. C. Th. h. t.*

(15) *l. 2. infr. h. t. l. 8. supr. de offic. rect. provinc.* 1. Harmen. 4.

(16) Vide *pragmaticam Justiniani cap.* 23. *l. 2. infr. si a non competente judice.*

(17) Id est, ne unquam omnino, *l. unic. C. Th. h. t.*

(18) Id est, adscripti curiis civitatum.

(19) Id est, forum, ut sit sensus : Paganum non cogi in foro militari litigare. *l. 1. supr. h. t. l. 1. supr. de off. magist. milit. l. 42. infr. de decur. Novell.* 145.

(20) Comitianum officium hic, id est, comites militum, de quibus dixi in epigraphe *l. 1. supr. h. t.* officiales.

(21) Nonio. vid. *l. 4. supr. de off. magist. off.*

(22) *Al.* limitum, ut in *l. 2. §. 20. supr. de offic. præf. præt. Afric. pro* limitis *legitur* militis.

(23) Ut Sophonenæ, Balbitenæ, et aliæ : de quibus vid. *l. ult. supr. de offic. magist. milit.*

(24) Quidam legunt *lustriarum* : alii, *luxuriarum* : Cujacius vero 3. *obs.* 24. *clusuriarum. ex l. 4. supr. de offic. magist. officior.* Goth. *Lusoriarum* censet legendum Salmasius, teste Grot. *Flor. Spars.* hic. *S. L*

(25) *l. 6. Infr. de jurisd. l. ult. infr. ubi quis de curiali. l. 3. in pr. infr. ubi senatores vel clariss. l. 20. Infr. de fide instrum. l. 33. l. 38. infr. de appellat.* Goth. Adde *l. 2. §. 17. et §. 24. Supr. de offic. præf. præt. Afric. l. 19. infr. de agricol. et censit. l. 17. 18. infr. de re militari. et l. 57. ff. de verb. signif.* S. L. Magisterium militare, *l. 25. infr. de procuratorib.* Suid. *μαγιςεριαν ἀρχὴν.*

TIT. XLVII.

NE REI MILITARIS COMITIBUS (1) VEL TRIBUNIS LAVACRA PRÆSTENTUR.

1. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Anthemio P. P.

OMnem inquietudinem a curiis et civitatibus præcipimus prohiberi, nec ulla privata ab his succendi balnea ad Tribunorum, vel ducum, aliorumve (2) militarium comitum usus: nec adærationem aliquam pro hac causa profligari. Illustribus enim tantummodo viris comitibus ac magistris militum (si tamen id voluerint) hoc ministerium indulgemus: dupli pœna violatoribus hujus sanctionis imminente. Dat. 5. Kal. Decembr. ARCADIO A. VI. et PROBO Coss. 406.

TIT. XLVIII.

DE OFFICIO DIVERSORUM (3) JUDICUM.

De mulieribus.

1. Imp. CONST. A. ad Domitium Celsum Vicarium.

NEmo (4) judex [aliquem] officialem ad eam domum, in qua materfamilias (5) degit (6), cum aliquo præcepto existimet esse mittendum, ut eandem in publicum protrahat: cum certum sit debita ejus, quæ intra domum considerato sexu semet contineat, domus ejus vel cujuscunque rei habita distractione, publicis (7) necessitatibus posse servari. Quod si quis in publicum matremfamilias posthac crediderit protrahendam, inter maximos reos citra ullam indulgentiam capitali pœna plectetur. Dat. 4. Id. August. SABINO et RUFFINO Coss. 316.

In AUTHENT. ut nulli jud. §. necessarium. col. 9. tit. 17. al. 9. seu Novell. 134. cap. 9.

SEd hodie novo jure pro fiscalibus vel privatis debitis nulla mulier debet includi: sed ad judicem veniet per se vel per procuratorem suum: vel mittat unum vel alterum, quatenus negotium legitime exequantur. Si contra factum fuerit, majores judices viginti libris auri, minores decem puniantur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, et pœnis subjacebunt corporalibus, et in exilium damnabuntur.

De honore viris celsioribus deferendo.

2. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Principium P. V.

SInguli quique judices sciant, celsioribus viris, et his quorum nonnunquam judicio provehuntur, honorificentiam (8) debitam esse præstandam, nec in proscriptionibus suis (9) fratres audeant nominare: apparitione multanda, cujus hæc est cura. Dat. Id. Feb. RICHOMERE et CLEARCHO Coss. 384.

3. Iidem AAA. Constantino (10) P. P. Galliarum.

SCiant principes, et cornicularii (11) et primates (12) officiorum, et judices etiam, ternas libras auri a suis facultatibus eruendas, si honoratis (13) viris (quibus etiam consistorium (14) nostrum ingrediendi facultas præbetur) secretarii judicum non patuerit ingressus, aut reverentia (15) non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum judice societas denegata. Dat. 5. Id. Novemb. *Tyberiade* (16), TIMASIO et PROMOTO Coss. 389.

TIT. XLIX.

UT (17) OMNES JUDICES TAM CIVILES QUAM MILITARES POST ADMINISTRATIONEM (18) DEPOSITAM QUINQUAGINTA DIES IN CIVITATIBUS (19) VEL CERTIS LOCIS (20) PERMANEANT.

1. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

NEmo ex viris clarissimis Præsidibus provinciarum, vel Consularibus, aut Correctoribus, vel qui administrationis majoris infulas (21) meruerint (22), id est, Vi-

(1) Dixi ad epigraphen legis 1. *supr. tit. de offic. milit. jud.*
(2) Aliorumve comitum etc. *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vid. Cujac. *hic.*
(3) Id est, et civilium et militarium omnium, 1. *C. Theod.* 9.
(4) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*
(5) Vide ad hunc locum Socinum *reg.* 259. Mares carcerem patiuntur. Mulieres invitæ ab apparitore domo abstrahi, et in publicum educi non possunt. In causa criminali fidejussoribus committuntur, vel juratoriæ cautioni: vel si grave crimen intentetur, custodiæ mulierum. vid. *Novell.* 134. *cap.* 9. *et ibi* Cujac. Ad hæc, e sua patria non trahendæ in sacrum comitatum. vid. *l. un. infr. quando Imperator.* hoc hodie desuetum.
(6) Ad plenum hujus legis et sequentis Authenticæ intellectum, limitationem, et declarationem vide Jasonem *ad l. ad egregias. num.* 9. *ff. de jurejur. et ad l. plerique. ff. de in jus vocand.* Hippolyt. *singul.* 248. *et* 279. Philipp. Franc. *ad c. mulieres. de Jud. lib.* 6. Socinum *in Reg.* 229. 2. *fallent.* Decium *in reg. fœminæ. n.* 72. *ff. de reg. jur.* Alexand. *in apost. ad Bartolum. ad Auth. matri et aviæ. infr. quando mulier tutor. offic. fung. pot.* Mod.
(7) Quid si fisco debeat. vide *Authenticam proximam infr.*
(8) *l.* 3. *infr. h. t. l.* 5. *Supr. de offic. rector. provinc.*
(9) Superscriptionibus.
(10) Constantiano *in Cod. Theodos. l.* 8. *de infirm. h. q. sub tyr. et* 4. *de legit. hered.* At Constantio *in l.* 5. *de proximis,* unde desumpta.
(11) Græcis ὑπασπισταὶ, *Synops. Basil.* 6. *tit.* 1. *c.* 115. officiales qui adsunt cornibus secretarii, vide *l.* 2. *infr. de prox. sacr. scrinior.*
(12) Οἱ τῆς τάξεως πρῶτοι, *Synops. Basil. ibid.*
(13) Hi ἀξιωματικοὶ, *Synops. Basil. ibid.*
(14) Honorati consistorium Principis ingrediuntur. Porro consistorium ad συνέδριον Principis refertur, ab eo autem dicuntur Consistoriani, *l.* 1. *infr. de comitibus consistor.* Consistoriani, id est, comites consistorii.
(15) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.*
(16) *Triveris*, *ut C. Theod.*
(17) Idem lege Julia repetundarum cautum esse refert Cicero.
(18) Ἐπειδὰν καταθῶνται τὴν ζώνην, postquam cingulum deposuerint, *Synops. Basil.* 6. *tit.* 1. *ex tit.* 3. adde *Nov.* 8. *cap.* 9.
(19) Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, *Syn. Basil. ibid.* id est, in provincia.
(20) Ἐν τῷ θέματι, Eustathius *lib. de temporibus c.* περὶ μηνῶν ἓξ §· ἐὰν ὁ ἄρχων etc. Provinciam igitur θέμα vocat: et ita Zonaras *in Heraclio*, ἐν τῶν θεμάτων, id est, ex Provinciis. Theodor. Hermopolites 6. c. 1. εἰς τὰς ἐπαρχίας ἤγουν εἰς τὰ θεμάτια, et alio loco, δικαιοδοσίαν ἔχει ἐν τοῖς θέμασι, inde apud Harmenopulum 1. *tit.* 4. θεματικοὶ κριταὶ καὶ θεματικοὶ ἄρχοντε, verti dicique debuerunt judices provinciales, non pedanei, aut delegati· vid. Cujac. *c.* 88. *de præscr.*
(21) Insulas, *Hal.* et male: *Infulas mereri* est honorem adipisci.
(22) *Mereri* hic, ut et veteribus non est labore vel opera vel merito adquirere, sed aliquid adeptum esse et obtinuisse simpliciter.

ri spectabiles (1) Proconsules , aut Præfectus Augustalis, aut Comes Orientis , aut cujuslibet tractus Vicarius , aut quicunque Dux , vel Comes cujuslibet (2) militis , vel divinarum (3) Comes domorum , postquam sibi successum fuerit , audeat excedere de locis , quos rexisse noscitur , antequam quinquaginta dierum constitutus numerus finiatur : Sed per id tempus Præsides quidem , et Consulares, nec non Correctores (4) in metropoli : Spectabiles vero judices tam civiles quam militares in civitatibus administratæ dioeceseos illustrioribus (5) , publice , non domi , vel intra sacrosanctos (6) terminos , vel regiones , aut potentes domos latitantes , sed in celeberrimis locis ante omnium , quos nuper gubernaverant , ora versentur : ut pateat omnibus facultas libera super furtis , aut criminibus querimoniam commovendi : ita ut ab omni defensus injuria , provisione post eum administrantis , ac periculo Officii , nec minus curialium , et defensoris civitatis , juratoriæ tantum cautioni commissus , postquam fuerit in querimoniam devocatus , pulsare volentibus (ut dictum est) pro legum ratione respondeat. Nec ullam ante præfinitum tempus de provincia discedendi excusationem ei tribuat vel divinæ (7) vocis copia , vel codicilli alterius administrationis oblati , vel præceptum Amplissimæ tuæ Sedis , ut alterius provinciæ moderatoris vices obtineat , aut præceptum præfatæ , vel alterius civilis vel militaris cujuscunque potestatis , ut quandocunque sollicitudinem publicam gerat , aut exhibeatur , vel deducatur , aut postremo cujuslibet artis astutia , cujuscunqne occasionis excogitata calliditas escludatur : ut modis omnibus , quæ pro universarum provinciarum salute sancimus, sortiantur effectum. Quod si quis temeritate punienda saluberrimam legem circumscribendam vel violandam crediderit , licet et majestatis reus non immerito judicetur , attamen quinquaginta librarum auri multam publicis calculis inferre cogetur: Simili poena plectendo [eo,] qui post eum administratione suscepta minime eum curaverit honeste retinendum, aut super ejus fuga protinus referendum.

§. 1. Administrationem autem deponere non volumus decessorem , antequam (8) successor ad provinciæ fines pervenerit : licet literis ad eum , seu programmate , vel Edicto ad Officium , et provinciales usus fuerit.

§. 2. Ipse autem , qui præsentem fugiens (9) non observaverit legem , ubicunque repertus fuerit , licet in hac florentissima civitate , ad provinciam sine ullo penitus obstaculo, præceptione tui Culminis , cura etiam viri clarissimi Rectoris provinciæ , in qua repertus fuerit , deducetur , per sex (10) mensium curricula ibidem moraturus : quatenus interea minime possint crimina vel furta celari. Officium etiam , quod eum , debito tamen honore servato , non prohibuerit contra legis tenorem discedere , triginta librarum auri dispendio feriatur.

§. 3. Quod si intra quinquaginta dierum numerum fuerit forte pulsatus , et præfato tempore elapso necdum finita lis fuerit , civiliter quidem super furtorum sceleribus pulsatus , dato procuratore instructo , post quinquaginta dies protinus habeat licentiam discedendi : accusatione vero super criminibus facta , per inscriptionum laqueos irretitus , usque ad terminum causæ ibidem necesario perdurabit.

§. 4. Sciant autem universi Judices , apud quos vel administrationis jure , vel ex præcepto amplissimæ tuæ Sedis , hujusmodi controversiæ civiliter vel criminaliter ventilantur , intra viginti dierum spatium debere se præfata litigia , postquam orta fuerint , terminare : Nam si supersederint , ipsos quidem decem (11) librarum auri condemnationem subire censemus : accusationem vero seu civilem intentionem semel in judicium deductam præfato modo legitime terminari. Dat. 5. Id. Octob. *Constantinop.* Zenone A. ii. Cos. 479.

In Authent. ut judices sine quoquo suff. §. necessitatem, coll. 2. tit. 2. seu Novell. 8. cap. 9.

SI vero , antequam compleantur quinquaginta dies , fugiens capiatur , detineatur a provincialibus , et omne quod datum fuit ea occasione , furti actione exigatur : præsente tamen Deo amabili Episcopo , et causam ex non scripto examinante.

TIT. L.

DE OFFICIO EJUS QUI VICEM (12) ALICUJUS JUDICIS VEL PRÆSIDIS OBTINET (13).

De causis ad Rempublicam spectantibus.

1. Imp. Gordianus A. Domitio P. P.

IN causa , quæ spectat ad utilitatem Reipublicæ , eum qui vice Præsidis provinciam administrat , potuisse cognoscere , in dubium non venit. Sane si in aliquo captum

(1) Spectabiles qui sint observa.

(2) Cujuslibet limitis.

(3) Comes divinarum domorum.

(4) Quibus pars provinciarum demandata. *l.* 10. *ff. de off. præs.*

(5) Civitates illustriores metropoles. vid. *l.* 6. *supr. de offic. rector. provinc.*

(6) *Subint. Ecclesiæ.* Ita judex in his locis sedem constituere jubetur , in quibus oportet omnibus præsto esse rectorem , nec diverticula religiosa sectari. *l.* 4. *C. Th. de officio rectoris provinciæ.*

(7) Divina , revocatoria , vel codicillis alterius administrationis etc. *Hal.* quam lectionem probat Cujac. *Nov.* 8.

(8) *l.* 10. *ff. de offic. procons. l. un. ff. de offic. Præfect. Aug. l.* 2. *ff. ad l. Jul. majest. Novell.* 95. *c.* 1. *in fin.*

(9) Φεύγων non est fugitivus , sed reus : sensus est autem , ut præses , qui finito magistratu contra præcepta legum ante dies quinquaginta provincia excesserit , reducatur , et in provincia remaneat per sex menses provincialium actiones excepturus.

(10) De sex mensibus , vid. Cujac. *c.* 18. *de præscript.*

(11) Librarum decem auri poena.

(12) Hic incidit illa quæstio de viceregibus nostri temporis ; de qua vide late Felinum *in cap. cum olim. de offic. delegat.* et alioqui Bellonum *l.* 1. *supputat. c.* 12. Mod.

(13) Vicem præsidis obtinet quis ? qui vicem præsidis obtinet , ad tempus scil. idque jussu Principis vel præfect. prætorio. *l.* 2. *infr. h. t.* judice vel præside defuncto: vel quia ad tempus ei provincia commissa est. Hoc munere nonnunquam fungebantur procuratores Cæsaris, *l.* 1. *infr. de pedan. judic. l.* 3. *infr. ubi causæ fiscales* , *l.* 2. *infr. de pæn.* Sic Pontius Pilatus procurator Cæsaris erat , in Syria vice præsidis. Cujac. *hic* , *et* 19. *obs.* 15. quod a Roberto non probatur , 1. *animad.* 21. *in fin.* probatur vero ab Antonio Mercatore , 1. *Notar.* 21. Cujac. ad *Nov.* 8. putat derogatum huic titul. vetito præside τοποτηρητάς , seu vicarios in civitatibus (se absente) constituere : utpote eo munere ad defensorem civitatis translato. Paucis sic sentio. Eum de quo hic agitur , vicem judicis vel præsidis obtinuisse , *ut hic* : vice præsidis provinciæ administrasse. *l.* 1. *infr. h. t.* locum rectoris provinciarum tuitum , jussu Principis vel ipsius præsidis. *l.* 2. *infr. h. t.* Unde constat , huic vicario , defuncto tantum præside , locum non fuisse *l.* 1. *infr. h. t.* τοποτηρηταί , *Nov.* 8. *c.* 4. Videtur autem hic fuisse locorum tantum quorundam , non integræ provinciæ defensor , ut res eo redeat : a Præsidibus mandari potuisse integræ provinciæ administrationem , sed et jurisdictionem , non tamen ab eo potuisse certis locis ac civitatibus defensores dari , *l.* 1. *ff. de tutor. datis.* Cæterum vicem præsidis obtinens , hic est diversus a vicario , de quo *supr. tit.* 38. et legato , eove cui mandata est a præside jurisdictio.

t jus Reipublicæ: juxta scita divorum Principum, de-nsores Reipublicæ si modo adesse fiduciam negotio pu-ant, restitutionis auxilium possunt flagitare. Dat. 3. Non. ovemb. SABINO II. et VENUSTO Coss. 241.

De Jurisdictione.

2. Mandata Impp. THEOD. et VALENT. AA. missa Antiocho, cæterisque. P. P. per referendarium (1): quæ sic habent.

Uggerente magnificentia vestra, docta imperialis æter-nitas, debere eos qui (2) præceptione principali (3) eu vestræ Sedis amplissimæ tueri locum Rectorum pro-inciarum noscuntur, auctoritatem habere tutores (4) seu uratores petentibus dare, decretum etiam interponere (5) d alienandas minorum similiumque eis personarum seu Curialium (6) facultates, et emancipationes quoque le-ibus (7) celebrare, et omnia, quæ ad jurisdictionem Rectoris provinciæ pertinent, actitare, præcipere dignata st pro dispositione vestræ Celsitudinis præfatas hujusmodi ollicitudines peragendi habere licentiam. Dat. Prid. Id. Oct. *Constantinop.* HIERIO et ARDABURIO Coss. 427.

TIT. LI.

DE (8) ADSESSORIBUS (9), [ET] DOMESTICIS, ET CANCELLARIIS (10) JUDICUM (11).

Ut consiliorum participes spe præmiorum provocentur, non metu cogantur.

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Paulino.

STudiorum (12) labor meretur, ut hi, qui in publicis administrationibus constituti sociari sibi consiliorum (13) participes cupiunt, spe præmiorum (14) atque honorificentia sua provocent eos, quorum prudentiam sibi putant esse necessariam, non metu terribili, et necessitate incongrua libertati. Dat. Prid. Idib. Jul. TIBERIO et MAXIMO (15) Coss. 291.

De subscriptionibus.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. V.

PRæsides non (16) per adsessores, sed per se (17) subscribant libellis. Quod si quis adsessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit: mox adsessor, qui subscripsit, exilio puniatur: Præsidis vero nomen ad nos referri jubemus, ut in eum severius vindicetur. Dat. 15. Kal. Septemb. CONSTANTINO A. VIII. et CONSTANTINO C. IV. Coss. 329.

Ut consiliarii, et cancellarii et domestici post depositam administrationem quinquaginta dies in provincia resideant.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P.

COnsiliarios judicum, et Cancellarios, et eos qui domesticorum (18) funguntur officio, post depositam administrationem quinquaginta (19) dies in provinciis residere præcipimus. Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus hujusmodi personam subtraxerit: Eaque in quadruplum restitui (20) jubemus, quæ docebuntur ablata: ut duplum spoliatus accipiat, et (21) duplum noster fiscus adquirat. Dat. 6. Kalend. Jan. *Mediolani*, THEODOSIO et RUMORIDIO Coss. 403.

De domestico judicis a publicis actibus arcendo.

4. Iidem et THEOD. AAA. ad Cæcilianum Vicarium.

DOmesticus (22) Judicis a publicis actibus arceatur. Quod si necessitatibus publicis sese convictus fuerit miscuisse; statim eum ad majoris potestatis examen deduci oportet, ut competens in eum vindicta promatur. Dat. 6. Idib. April. HONOR. A. VI. et ARISTENETO Coss. 404.

De ministeriis non iterandis.

5. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Seleuco P. P.

NEmo in provinciis, qui semel domestici vel cancellarii (23) ministerium gesserit, ad (24) eandem observationem aliqua ambitione iterum remeare concedatur. Dat. 3. Id. Decembr. *Raven.* AA. X. et VI. Coss. 415.

6. Iidem AA. Vitaliano Duci Libyæ.

NEmo de Domesticis (25) Ducum vel Comitum militarium, officiis eorum connumeratus, post completum sui temporis actum ad (26) eandem rursum sollicitudinem audeat adspirare; decem librarum auri condemnatione proposita, si quis hanc violare voluerit sanctionem, eadem

(1) Referendarius est, qui recitat Principi supplicum desideria, et mandata Principis judicibus insinuat. *Novell.* 10. *in princ. Novell.* 113. *in princ. Novell.* 124. *cap.* 4. *in pr.* Procop. *de bello Persico:* Ammian. 4. *c.* 41. Formulam Referendariorum vide apud Cassiodorum, 6. *Variar.* 17.

(2) Vicem judicis vel præsidis quis obtinebat, jussu Principis vel præfecti prætorio. *Goth.* Vide ad hanc legem Bellon. *Supputat. lib.* 1. *cap.* 2. Ans.

(3) *l.* 1. *supr. de mandatis Princip. l.* 1. §. 4. *ff. de leg.* 3.

(4) *l.* 1. *ff. de tutorib. datis.*

(5) Imo, eam facultatem mandare præses potest, *l.* 2. *in fin. ff. de offic. ejus, cui mandata.*

(6) Hinc et ex verbo, *Decretum supr. h. t.* colligunt, Non valere venditionem prædiorum curialium, nisi fiat causa probata apud acta præsidis. vide Cujac. *ad l.* 1. *infr. de præd. curial.* poterat etiam fieri apud acta vicarii, de quo hic agitur.

(7) Hinc colligunt, Vicarios constitui, ut ea, quæ legibus specialiter Præsidibus data sunt, exequantur: vid. Cujac. *ad Novell.* 8.

(8) *L.* 1. *ff.* 22. *et* 7. *Eclog.* 1.

(9) Vide *l.* 14. *infr. h. t.* adsessores etiam vocantur 1. *C. Theod.* 11.

(10) Vid. *l.* 3. *l.* 8. *infr. h. t.*

(11) Omnium judicum, *l.* 6. 11. 12. *infr. h. t.*

(12) Jurisprudentia requiritur in adsessore, *ut hic, et l.* 1. *infr. h. t. Novell.* 82. *in pr. vers. Non enim.* At non in eo, cui adsidetur: ideoque adsessori imputatur imprudentia, non magistratui. *l.* 2. *ff. quod quisque juris.*

(13) Ii sunt jurisprudentes ἀρχόντων σύμπονοι, 7. *Eclog.* 1. *cap.* 1. βοηθοί. Macarius *Homil.* 15. consiliarii, *l.* 3. 7. 11. 12. 13. *infr. h. t.* adsensores. *C. Theod. h. t.* ubi quidam legunt *adsertores.* Ut differant a judicibus, vide *l.* 2. *et* 13. *infr. h. t.*

(14) Alexander Severus adsessoribus salaria instituit: sæpe dicens, ad rempublicam esse promovendos, qui per se rempublicam gerere possent, non per adsessores, Spartian. *in Alexand. Sever.*

(15) Al. *Tiberiano et Dione.*

(16) Adsessores non sunt judices: nec enim possunt libellis subscribere. *Nov.* 60. *cap.* 2.

(17) Non per adsessorem. An cum adsessore potest? *l.* 13. *infr. h. t.*

(18) Nota qui sint domestici judicum. De domestico, adde *l.* 4. 5. 6. 8. *Infr. h. t.* adde *l.* 1. *infr. ad l. Jul. repet.*

(19) *l. un. supr. ut omnes judices.*

(20) *l.* 1. *infr. ad leg. Jul. repet.* cæterum τρίβω hic est: dixi ad *l.* 3. *C. Th. ad l. Jul. repet.*

(21) Sensus est: Quadruplum hic dividitur inter fiscum et spoliatum.

(22) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(23) Vid. *l.* 8. *infr. h. t.*

(24) Vid. *l.* 6. *infr. h. t.*

(25) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(26) *l.* 5. *Supr. h. t. l. un. Infr. ad l. Jul. de ambitu. l.* 1. *in fin. infr. de castrensianis, l.* 18. *ff. ad municip. l.* 14. *in fin. ff. de munerib. et honor.*

pœna officio quoque ejus coercendo, si per ambitionem, vel avaritiam ex his aliquid temerarie consenserit. Dat. 8. Kal. Novembr. HONORIO A. XI. et CONSTANTINO II. Coss. 417.

De peculio quasi castrensi.

7. Iidem AA. Eustachio P. P.

VElut (1) castrense peculium filiifam. adsessores etiam post patris obitum vindicent, qui consiliis propriis administratores juvare consueverunt, si quid licitis honestisque lucris coadunare potuerint. Dat. Kal. April. *Constantinop.* HONOR. XIII. et THEOD. X. AA. Coss. 422.

De electione et accusatione domesticorum, vel cancellariorum, et de quæstionibus

8. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

NUllus (2) judicum ad provinciam sibi commissam quemquam secum ducere audeat, cui domestici, vel cancellarii (3) nomen imponat: nec profectum ad se undecumque suscipiat, ne famæ nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim Primatum Officii cancellarios sub fide gestorum ex eodem officio electos judicibus applicari jubemus: ita ut post depositam administrationem, nec militiam deserant, et provincialibus præsentiam sui exhibeant, quo volentibus sit accusandi eos facultas. Si enim idonea causa exegerit: ad detegenda judicis flagitia, quæstioni eos subdi oportet. Dat. Prid. Kal. Jul. ASCLEPIODOTO et MARINIANO Coss. 423.

De domesticis exhibendis.

9. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. ad Taurum (4).

SI post depositam administrationem judicum, præsentiam, vel exhibitionem domesticorum (5), querimonia provincialium aut curialium, vel aliqua publica necessitas postulaverit: per eosdem administratores, quorum domestici fuerunt, judicio legibusque tradantur. Dat. 5. Non. Jul. *Constantinop.* THEODOSIO A. XIV. et MAXIMO Coss. 433.

De eo, qui ultra quatuor menses assedit in sua provincia.

10. Iidem AA. Florentio P. P.

IN (6) consiliariis observari censemus, ut in eum, qui in sua provincia ultra (7) quatuor menses moderatoribus adsederit adversus leges antiquas, et divorum retro (8) Principum scita, proscriptio bonorum et accusatio publici (9) criminis immineat, nisi per cœleste oraculum, vel amplissimæ tuæ sedis præceptionem sese defendat. Dat. 13. Kalend. Februar. THEODOS. XVII. et FESTO Coss. 439.

De onere indictionis.

11. Iidem AA. Zoilo P. P. Orientis.

NOn minus adsessoribus Majorum Magistratuum, quam ipsis judicibus nostræ benevolentiæ liberalitas tribuenda est. Ideoque consiliarios virorum illustrium Præfectorum tam prætoriorum, quam hujus inclytæ urbis: eminentissimorumque magistrorum militum, nec non etiam viri illustris Magistri officiorum, sive prædicto officio jam functi sunt, seu fungentur in posterum, post depositum etiam officium ab (10) omni indictionis onere seu civilium seu militarium judicum prorsus immunes esse præcipimus: ut nec ab Amplissima quidem Sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet gravamine penitus injungatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid adversus statuta Clementiæ nostræ innovari concesserit. Datum 5. Kalend. Mart. TEODOSIO A. XVIII. et ALBINO CONSS. 444.

De iisdem consiliariis sæpius adjungendis.

12. Impp. VALENT. et MART. AA. Palladio P. P.

LIceat omnibus judicibus illustri præditis potestate, consiliarios sibi eosdem secundo, ac tertio, et sæpius adjungere: quia qui semel (11) recte cognitus est, non debet ob hoc solum, quod jam probatus est, improbari. Dat. VAL. A. ***.

De jure dicendo.

13. (12).

NUnquam (13) sine (14) judicibus consiliarii, eorum nomina ponentes, jus dicant.

Ne quis eodem tempore advocatus et adsessor sit: neve duorum magistratuum adsessor sit.

2. *Sanctio.*

14. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

NEmo (15) ex his, qui advocati causarum constituti sunt, vel fuerint etiam in hac Regia Urbe, in quocunque judicio deputati, et in aliis omnibus provinciis nostro subjectis imperio, audeat in uno (16) eodemque tempore tam advocatione uti, quam consiliarii cujuscunque Magistratus, quibus respub. gerenda committitur, curam arripere: cum satis abundeque sufficiat, vel per advocationem causis perfectissime patrocinari, vel adsessoris officio fungi: ne, cum ad utrumque festinat, neutrum bene peragat (17): sed sive advocatus esse maluerit, hoc cum debita solertia implere possit: vel, si adsessionem elegerit, in ea videlicet permaneat; Ita tamen, ut post consiliarii sollicitudinem depositam, liceat ei ad munus advocationis reverti.

(1) Quod ex lucro legitimo adsessionis filiusfamil. adquisivit, castrensis peculii privilegiis donatur, 2. *C. Th. h. t. l.* 4. *infr. de advocat. divers. judicior. l.* 1. §. 16. *ff. de collat.* §. *ult. Inst. de milit. test.*

(2) *l.* 2. *C. Th. h. t.*

(3) *l.* 3. *l.* 5. *Supr. h. t. l.* 1. §. 8. *supr. de off. præf. præt. Afr. Novell.* 16. *c.* 1. Cancellarii a secretis judicum dabant operam scribendis et expediendis epistolis, jussionibus, edictis, relationibus, responsis, et sententiis in loco quodam ut consistorio proximo, reticulis sive cancellis clauso, ut fit etiam hodie in Curiis. Per eosdem fiebat ad judices admissio: dictos ait Agathias lib. 1. ἐκ τῶν κιγκλιδῶν. videntur etiam vocari viri epistolares, *l.* 5. §. 2. *infr. de temp. et repar. appell.* Cæterum hoc erant judicibus, quod Principibus tribuni et notarii.

(4) P. P.

(5) Vide *l.* 3. *supr. h. t.*

(6) Vide Brisson. 1. *select.* 12.

(7) Adsidere præsidi nemo in sua provincia potest ultra menses quatuor, ut hic, quod ideo constitutum, ut ne quid gratiose, vel per calumniam in suos admittat, *l.* 37. *l.* 38. *ff. ex quib. caus. major.* De quatuor mensibus, vid. Cujac. *c.* 16. *de præscript.*

(8) Marci Antonini et Commodi autorum hujus legis, teste *Zonara*: vel Pescennini Nigri, teste *Spart.*

(9) Vid. *l. ult. infr. de crimine sacrilegii.*

(10) Immunitas eorum, qui adsident majoribus magistratibus.

(11) Semel bene probata non sunt improbanda.

(12) Hæc lex sumpta est ex 7. *Synopseos Basilicon* 1. *cap.* 1.

(13) Leunclavii interpretatio.

(14) Possunt ergo cum judicibus, vid. *l.* 2. *supr. Novell.* 60. *c.* 2.

(15) Adsessor pariter esse, et advocati munere fungi nemo potest, ut nec duobus magistratibus eodem tempore operam suam præstare, id si quis fecerit ab advocatorum ordine submovebitur, auri decem libras ut hic (apud autorem Synopseos *d. l. cap.* 2. legitur. una auri libra) largitionibus inferet, indignationem Principis subiturus.

(16) *l.* 5. *ff. h. t.*

(17) Pleruinque enim, qui duos sectatur lepores, neutrum capit, et nemo potest duobus dominis simul apte inservire *c. diversis fallaciis. de cler. et cons. c. presbyt.* 16. *q.* 1. Baldus *ad l. fin. ff. comm. de leg.* Mod.

§. 1. Nec sit concessum cuiquam duobus Magistratibus ssidere, et utriusque judicii curam peragere, (neque nim facile credendum est etiam duabus (1) necessariis bus unum sufficere: nam cum uni judicio adfuerit, alri abstrahi necesse est: sicque nulli eorum idoneum in tum inveniri) sed altera adsessione penitus semota, unius agistratus esse contentum judicio.

§. 2. Nec callidis machinationibus, hujusmodi legem itet quis esse circumscribendam, etsi non consiliarii sium (2), quod solitus est, chartis imponat, sed alias uasdam literas excogitatas adsimulaverit, existimans ei lire fungi quidem memorato officio, sub hujusmodi tamen nbra latere: cum in legem committant [et] hi qui vigorem us scrupulosis, et excogitatis artibus eludere festinant. eque sibi blandiri quemquam oportet, quod præsentis etiam] legis aculeos possit evadere, quemadmodum et iteriores leges super hac re positas deludebat: si quis etem in tali commisso fuerit inventus, sciat se de matriilis (3) advocatorum penitus esse delendum, et dem (4) librarum auri multam nostris privatis largitionis illaturum per virum illustrem comitem rerum privarum exigendam, et aliam majorem Regalis Culminis suturum offensam: cum nec ipse judex, qui hoc fieri pass est, et sciens prudensque hoc commiserit, sine impeali commotione remanebit. Eidem pœnæ quidem subjiendo etiam eo, vel eis, qui in his causis, quarum paocinium adepti sunt, quibusque advocationem suam præiterunt, adsessiones cujuscunque magistratus colore aueat, vel audeant vindicare, ne affectionis suæ [vel] dvocationis memor incorrupti judicis non possit nomen erferre. Dat. 5. Kalend. Octob. *Chalcedone*, Decio V. . Cons. 529.

T I T. LII.

)E ANNONIS (5) ET CAPITATIONE (6) ADMINISTRANTIUM, ET EORUM ADSESSORUM, ALIORUMVE PUBLICAS SOLLICITUDINES GERENTIUM, VEL EORUM QUI ALIQUAS CONSECUTI SUNT DIGNITATES.

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Florentio P. P.

Omnibus (7) tam viris spectabilibus, quam viris clarissimis judicibus, qui per provincias sive militarem sive civilem administrationem gerunt, necnon comiti (8) commerciorum, magistro æris, sive privatæ rei rationali per Ponticam atque Asianam diœcesim, item et adsessoribus judicum singulorum in præbendis solatiis annonarum hic fixus ac stabilis servabitur modus, ut ea pro annonis et capite dignitati suæ debitis pretia c.. nsequantur, quæ particularibus delegationibus (9) solent contineri. Dat. 3. Kal. Jun. *Constantinop.* Theod. xvii. et Festo Conss. 439.

T I T. LIII.

DE (10) CONTRACTIBUS JUDICUM (11) VEL EORUM QUI SUNT CIRCA EOS (12), ET INHIBENDIS DONATIONIBUS IN EOS FACIENDIS: ET NE ADMINISTRATIONIS TEMPORE PROPRIAS ÆDES ÆDIFICENT [SINE SANCTIONE PRAGMATICA.]

Prætores et provinciarum rectores non possunt per se vel per alios contrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate victus et vestitus. Salic.

1. Imp. Justin. A. Mennæ P. P.

Quicunque (13) administrationem in (14) hac florentissima urbe gerunt, emere (15) quidem mobiles res vel immobiles, vel domos extruere non aliter possunt, nisi (16) specialem nostri numinis hoc eis permittentem divinam rescriptionem meruerint.

§. 1. Donationes (17) vero omnimodo recusent: scientes non esse validas eas, in quibuscunque rebus, et quacunque æstimatione, nisi post administrationem depositam, vel specialiter in scriptis donator eandem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquennale prælerierit, in quo nulla querela super iisdem donationibus, vel ab ipso donatore, vel ab ejus successoribus facta sit.

§. 2. Provincias (18) vero moderantibus, non solum donationes, sed (19) etiam emptiones quarumcumque mobilium vel immobilium rerum (præter eas, quæ ad alimoniam vel vestes pertinent) et ædificationes, licet (20) sacri apices aliquid eorum permiserint, penitus interdicimus. Nec ratum sit, quod his donatione, vel venditione datum est, licet (21) quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit, vel (22) consensus donato-

(1) *Hujus leg. in princ. l. 9. vers. Nec non. ff. de pact.*

(2) Adsessores chartis judicialibus signa sua imponebant, et uidem consueta. Verum ut fraudem huic legi facerent, quæ vetat uemquam simul fungi adsessoris, et advocati officio, signum aliuod novum chartis judicialibus adscribebant, ut ipsi actis videentur non interfuisse.

(3) Ἐκβαλλέσθω τῶν συνηγόρων.

(4) Καὶ λίτρας μιᾶς, *Synops. Basil. 7. tit. 1. cap. 1.*

(5) Annonæ sunt, quibus vitam nostram toleramus.

(6) Et capitu. *Hal. l. 1. §. 8. supr. de offic. præf. præt. Afr.* apita sunt pabula equorum et jumentorum. Hesych. καπητὸν τὰ βρώματα ἀλόγων. pabula jumentorum, quæ vulgo dictitant capita, mmian. 22. ad equos capitum definitum. Cassiod. 7. τὰ πεντήκοντα κάπητα *Edict. Just.* 13. *c.* 3.

(7) Ad legis hujus limitationem vide Socinum *Reg.* 278. et as. *ad l. principalibus ff. si cert. pet.* Mod.

(8) Comiti commerciorum curæ fuit, ne commercia illicita exercerentur. Eidem soli a Barbaris comparandi serici in usum Principis jus potestasque fuit: et sine eo cum barbaris ultra fines constitutos negotiari non licuit. *l. 2. infr. quæ res venire non possunt.*

(9) Delegationes quæ et delegatoriæ, Notitiæ sunt quæ singulis administratoribus et officiis delegantur: quibus annonæ eis debitæ axantur, et capita, et pretia eorum: quæ sumunt vel ex tribuis, vel ex publicis horreis. Sunt et aliæ delegationes his contraiæ, quarum meminit *l. 1. 2. infr. de indictionibus*, et *Novell.* 28. *cap.* 3.

(10) Vid. *ad hunc tit.* Cujac. 16. *observ.* 13. Cæterum hic titulus non servatur in Gallia, sed nec apud eas gentes, apud quas perpetui magistratus sunt. Guid. Pap. *dec.* 195. Quin Leo *Nov.* 84. permittit urbanis judicibus negotiari, ædificare et munera capere: vetantur tamen ab eo præsides, *Nov.* 23. in provinciis domestica sponsalia contrahere.

(11) Et urbanorum et provincialium.

(12) Vid. *l.* 1. §. 3. *infr. h. t. l.* 33. *ff. de reb. cred.*

(13) *Synops. Basil.* 9. *tit.* 1. *ex tit.* 3. *et* 19. *tit.* 1. *et lib.* 10. *tit.* 2. *c.* 33. *l.* 11. *infr. de his, quæ vi metusque causa l.* 3. Harm. 3. §. 11.

(14) C. *Eclog.* 5. *fol.* 45.

(15) Vide Cujac. 16 *obs.* 13.

(16) Melior est urbanorum in eo conditio, quam provincialium. §. 2. *Infr. h. t.* Quid si paterna eorum bona a fisco distrahantur? utique emere possunt, *l.* 62. *in pr. ff. de contr. empt.*

(17) Etiam ex testamento, extranei tamen, ut ex Theophilo refert Anastasius Bibliothecarius, vid. Cujac. *hoc tit.*

(18) *l.* 46. *ff. de contr. empt. l.* 8. *ff. ad leg. Jul. repet. l.* 46. §. 2. *ff. de jure fisci.* Goth. Adde *l.* 16. *C. si certum petatur.* *l.* 33. *ff. de reb. cred. et ibi Gloss.* et Zas. *l.* 62. *ff. de contrah. empt.* Ans.

(19) *d. l.* 8. §. 1.

(20) In eos durius agitur cum provincialibus, quam cum urbanis, §. 1. *supr. h. t.* et merito. Major est enim in provinciis grassandi copia.

(21) Abrogatur, *l.* 5. *C. Theod. de his, qui administ vel ff. ..l.*

(22) Cur ita? collige *ex l.* 29. *D. de reg. jur.*

ris, vel venditoris post eandem administrationem adjectus sit.

§. 3. Hæc (1) autem etiam ad domesticos (2) et consiliarios (3) eorum trahi necessarium duximus: illud etiam adjicientes, ut nec per (4) interpositam personam aliquid eorum sine periculo possit perpetrari.

§. 4. [Quæ etiam ad præterita (5) negotia referri sancimus, nisi (6) transactionibus, vel judicationibus sopita sint.] Dat. 5. Idib. Decembr. *Constantinop.* D. N. JUSTINIANO A. II. Cos. *

TIT. LIV.

DE (7) MODO (8) MULTARUM, QUÆ A JUDICIBUS (9) INFLIGUNTUR.

De fama.

1. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Firmo.

MUlta damnum famæ (10) non irrogat. Dat. 5. Idus Aprilis, ANTONINO A. et GETA utrisque II. Coss. 206.

De procuratore Cæsaris vel rationali.

2. Imp. ALEXAND. A. Decimo P. P.

PRocuratores meos: vel (11) rationales, multæ indicendæ jus non habere (12) sæpe rescriptum est. Dat. 14. Kal. Septemb. MODESTO et PROBO Coss. 229.

De curatore reipublicæ.

3. Imp. GORD. A. Celeri P. P.

CUrator (13) Reipublicæ (qui Græco vocabulo logista (14) nuncupatur) multandi jus non habet. Dat. Id. Septemb. GORDIANO A. et AVIOLA Coss. 240.

De præfectis prætorio.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Eutrop. P. P.

ILlustres viros præfectos prætoriis usque ad quinquaginta (15) librarum auri multam, cum peccatum gravissimum erit, pervenire sinimus. Dat. 8. Id. Jan. GRATIANO V. et THEODOS. AA. Coss. 380.

Cui quæritur multa.

5. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Prætextatum P. P.

MUltarum severa compendia ærario nostro protinus esse quærenda nullus ignoret: nisi (16) ipse judex id quod ad pœnam admissi facinoris exsculpitur, vel publicis operibus, vel cursui publico, vel aliis necessariis causis specialiter deputaverit. Dat. 5. Idib. Septembr. *Aquileiæ*, RICHOMERE et CLEARCHO Coss. 384.

De modo multarum.

6. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P.

EOs qui ordinario (17) provincias jure moderantur erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios ultra (18) duarum unciarum auri summam condemnari non patimur (19).

§. 1. Proconsularem vero potestatem, si multandi necessitas imminebit, senarum unciarum auri summa cohibebit: in qua (20) forma etiam Comes orientis, atque præfectus Augustalis erit.

§. 2. Cæteri vero spectabiles judices, et qui vice (21) nostra administrationis gubernacula susceperint, ultra tres auri uncias sibi intelligant licentiam denegatam.

§. 3. Id quoque observandum a moderatore esse censemus, ut in unius correptione personæ (si ad id continuatio peccati impulerit) trinæ (22) tantummodo in anno (23) condemnationis sub præstituta summa severitas exerceatur.

(1) An quæ dicuntur initio hujus legis, an quod §. 2. *supr. h. t.* continetur?

(2) Sunt enim judicibus suppositæ personæ, *l.* 3. *infr. si certum, l. un. infr. si rector provinc.*

(3) Quos Græci συμπόνους, παρέδρους, συνέδρους, συγκαθέδρους, συμβούλους, Latini consiliatores, Lactant. 2. Plin. 4. *epist.* consiliantes, *l.* 12. *C. Theod. de legat.* participes, *l. un. Infr. si rector provinc.* consiliares, *l.* 5. *ff. de off. adsess.* adde Cujac. *Nov.* 119. *cap.* 5.

(4) *l.* 13. *infr. de re milit. l.* 3. *infr. de reb. cred.*

(5) Leges trahuntur etiam ad præterita, si hoc nominatim sit expressum. *l.* 7. *supr. de legibus. l. ult. infr. de pact. pignor. Nov.* 113. *cap.* 2. *Nov.* 66. *cap.* 1. *Nov.* 115. *cap.* 1.

(6) *l.* 22. §. 1. *supr. de sacr. Eccles.* adde *Novell.* 115. *cap.* 1. *in fin.*

(7) Περὶ προστίμων etc. 43. *Eclog.* 7.

(8) Nec enim licet in infinitum, *l. ult. infr. h. t. l.* 5. *infr. quando provoc. non est.*

(9) De quibus superioribus titulis dictum est, exceptis procuratore Cæsaris, et curatore Reip. *l.* 2. *l.* 3. *infr. h. t.* et defensore plebis, *l.* 5. *Infr. tit. prox.* dixi plenius ea de re, et ad quos pertineat jus multæ dicendæ in *l.* 131. *ff. de verb. sign.* adde *l.* 2. *in fin. ff. de judic.*

(10) Multa damnum pecuniæ irrogat, non famæ, ut differat a pœna. vid. *l.* 131. §. 1. *ff. de verb. sign.*

(11) Meos id est, rationales: quidam ita legunt.

(12) Cur ita? vid. *l.* 2. *in fin. ff. de judic.*

(13) De quo *l. ult. ff. de off. adsess. l.* 37. *ff. de pact.* adde *l.* 46. §. 1 *ff. de administ. et pericul. tutor.*

(14) Curator Reipublicæ, id est, censor rerum ad civitatem pertinentium. Idem κριτὴς δοκιμαστής: prædia publica et vectigalia locat, pecuniam publicam tractat, opera et loca publica curat. *l.* 46. *ff. de damno infect. l.* 3. §. 4. *l.* 5. §. 10. *ff. quod vi aut clam. l.* 2. *l.* 3. *ff. de administ. rer.* causas reipublicæ agit, ex decurionibus legebatur. Idem pater civitatis appellabatur, *l. ult. circa fin. Infr. publicæ lætitiæ.* vid. Cujac. *ad l.* 3. *C. de his, qui sponte munera*: curator operum, curator civitatis, ἀσυνάμο vid. Cujac. 12. *obs.* 30. *in fin.* curator emendi frumenti. *l.* 21. *in pr. ff. ad municipal. l. ult.* §. 5. *ff. de muner. et honor. l. ult.* §. 6. *ff. de administr. rer.* ut crearetur. vid. *l. ult. Infr. ut nemini liceat in coëmpt.* collectæ tributorum pecuniæ ad eum deferebantur. *l. ult. in fin. C. publicæ lætitiæ*, *Novell.* 128. *cap.* 16. Brissonius tamen 3. *select.* 18. hæc de procuratore Cæsaris accipit.

(15) 43. *Eclog.* 7. *c.* 3. Ea suprema multa est præfecto prætorio concessa. Cassiodorus 6. *variar.* 3. magna quantitate multa errantes.

(16) 44. *Eclog.* 7. *cap.* 3. omnis multa plerumque accedit fisco: potest tamen a judice specialiter deputari publicis operibus vel cursui publico, vel aliis necessariis causis, *ut hic. et l.* 2. *in fin. infr. de aleat.* vel pauperibus, *l.* 2. *supr. de Episcop. aud. l.* 20. *C. Theod. quorum appell. non recip.* Cassiod. 8. quod et Parlamenta Galliæ sæpius usurpant.

(17) Præsides intelligit: et eos quidem qui sunt in actu, ἐμωρεκτὰς Græci, *Eclog. d. l.* adde *l.* 33. *in pr. supr. de Episcop. aud. l.* 2. *infr. de prox. sacr. scrin. Novell.* 20. *c.* 3. 31. 103. *et* 112 *c.* 2. §. 1. *c.* 2. *pr. vers. Jubemus*, quasi infimi ordinis. Sic ordinarii milites, gregales et manipularii, ἐμβαθμοὶ etiam dicuntur vid. Cujac. *ad l.* 4. *infr. de annonis et tribut. et ad tit. de off. rector. provinc. supr. h. t.*

(18) Judex multam hic definitam excedere non potest. vid. Socin. *reg.* 48.

(19) Hodie tamen de consuetudine judices excedunt modum hac lege contentum; vide Jasonem *in l.* 1. §. *quod prætor. in fin. ff. ne quis eum.* et cæt. Socinum *in Regul.* 305. Rainaldum Corsum *lib.* 1. *Indag. cap.* 7. Ægidium Bossium denique *in suis tract. tit. de mulctis.* Mod.

(20) *Eclog. d. l.*

(21) Καὶ οἱ ἐν τάξει τῶν ὑπάρχων ὄντες, *Eclog. d. loc. cap.* 3. id est, et qui vicem præfectorum gerunt.

(22) *Eclog. dict. loc. cap.* 4.

(23) Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν, id est, in eodem anno. *Ecl. ibi.*

§. 4. Quod si quis prædictum modum (1) excesserit, hujus auctor admissi condemnato (2) ad dupli restitutionem: fisco vero nostro ad inferendam eam quantitatem, quam multæ nomine inflixerit, tenebitur.

§. 5. Nec (3) tamen ad hujus legis moderationem pertinere se credant, qui in peculatibus aut manubiis, id est, deprædationibus aut concussionibus, furtis, aliisque flagitiis, quæ coerceri severius convenit, fuerint deprehensi: scilicet ut scripta (4) per judices memoratos, in cujuslibet fuerit dirigenda dispendium, sententia proferatur.

§. 6. Nec putent factu facile esse (5), ut aut præcipiti persuasione condemnent, quem culpa non ingravet, aut erubescenda (6) varietate judicii pro arbitrio proprio immutandum esse, quod jusserint: nisi (7) paupertas condemnati hoc persuaserit. Dat. 12. Kal. Sept. THEOD. A. II. et CYNEGIO Coss. 388.

TIT. LV.
DE (8) DEFENSORIBUS (9) CIVITATUM (10).

De quibus causis defensores cognoscunt.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. Senecæ Defensori.

SI quis de tenuioribus (11), ac minuscularius (12) rebus interpellandum te esse crediderit, in minoribus causis, id est, usque ad quinquaginta (13) solidorum summam, acta judicialia conficiat: scilicet, ut, si quando quis vel debitum justum, vel servum, qui per fugam fuerat (14) elapsus, vel quod ultra delegationem dederat, postulaverit, vel quodlibet hujusmodi tua disceptatione restituas. Cæteras vero, quæ dignæ forensi magnitudine videbuntur, Ordinario insinuato Rectori. Dat. 15. Kal. Jan. *Terici* (15), VALENTINIANO et VALENTE AA. Coss. 365.

Ex quibus eligendi defensores.

2. Iidem AA. ad Probum P. P.

DEfensores civitatum, non ex decurionum seu cohortalium (16) corpore, sed ex aliis idoneis (17) personis huic officio deputentur. Dat. 3. Non. Novemb. iisdem CONSS. 365.

De rusticis.

3. Iidem et GRATIANUS AAA. ad Senatum.

UTili ratione perspectum est, ut innocens (18), et quieta rusticitas peculiaris patrocinii, id est, defensoris locorum beneficio perfruatur, et apud eum in pecuniariis causis litigandi habeat facultatem. Dat. 4. Id. August. *Hierapoli*, VALENTINIANO et VALENTE AA. utrisque II. (19) Coss. 368.

De officio defensorum.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Theodoro defensori.

IN defensoribus (20) universarum provinciarum erit administrationis hæc forma (21), et tempus quinquennii (22) spatii metiendum: scilicet ut in primis parentis vicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos urbanosque non patiaris adfligi: officialium insolentiæ, et Judicum procacitati (salva reverentia pudoris) occurras: ingrediendi, cum voles, ad Judicem liberam habeas facultatem: superexigendi damna, vel spolia plus petentium ab his, quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquam ultra delegationem solitam ab his exigi, quos certum est, nisi tali remedio, non posse reparari. Dat. II. Non. (23) Jan. *Constantinop.* ARCADIO et BAUTONE CONSS. 385.

5. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Potamio præfecto Augustali.

DEfensores (24) nihil sibi insolenter, nihil indebitum vindicantes, nominis (25) sui tantum fungantur officio. Nullas infligant multas: Sæviores non exerceant quæstiones (26): Plebem vel decuriones ab omni improborum insolentia, et temeritate tueantur, ut id tantum, quod esse dicuntur, esse non desinant. Dat. 3. Non. Mart. *Constantinop.* ARCADIO A. II. et RUFINO Coss. 392.

6. Iidem AAA. Tatiano P. P.

PEr (27) omnes regiones, in quibus fera et periculi sui nescia (28) latronum fervet insania, probatissimi quique et districtissimi defensores adsint disciplinæ, et quoti-

(1) Multarum judicialium modus certus esse debet, *ut hic.* quid in stipulationibus et pactis? possumusne pœnam infinitam stipulari? vid. Cujac. 16. *obs.* 4. adde *l. pœnam.* 44. *ff. de usur.* Hæc interea regula notanda est, Neminem posse pœnam stipulari, ultra legitimam usuræ quantitatem. *l.* 15. *infr. de usur.* 44. *Eclog.* 7. *ex l.* 23. *tit.* 3. *c.* 58.

(2) Condemnatæ: quidam ita legunt: Græci rem totam expresserunt, τὸ δὲ διπλάσιον ἀναδώσει τῷ προστιθέντι: vel ut ibidem alter legit, προστιμηθέντι, ut sit sensus: Eum qui modum in indicenda multa excesserit, teneri duabus pœnis, et ipsi condemnato ad dupli restitutionem, et fisco ad parem multam quam indixit.

(3) *l.* 1. *infr. de sentent. ex periculo.*

(4) Sibi scil. Nam superior judex pœnam potest remittere.

(5) Sensus est, modum multarum, de quo hoc titulo agitur, non pertinere ad sacrilegos, fures et hujusmodi graviorum delictorum reos. 43. *Eclog.* 7. *cap.* 4. Hos enim gravius multari posse.

(6) Varietas in judice erubescenda. vid. *l.* 14. *ff. de re judic. l.* 15. *infr. de pœn.*

(7) Judex contrario judicio multam moderari, et remittere potest: non passim vel abscisse: sed justa de causa: verbi gratia propter inopiam rei, *l.* 6. *in fin. ff. de off. præsid.* Plin. 4. *epist.* Prætor Senatori multam dixit, egit ille in Senatu causam suam sic, ut deprecaretur: remissa est multa. Interdum pæna pecuniaria mutatur in corporalem, *l.* 4. *vers. quod si. infr. de servis fugit. l.* 1. *in fin. ff. de pœn.* 2. *Feud.* 55. §. *qui vero.*

(8) Extat *tit.* 1. *C. Theod.* 10.

(9) 1. *C. Theod.* 10. *Novell.* 15. περὶ τῶν ἐκδίκων.

(10) Defensores. Hi defensores erant civitatum singularum: similes erant tribunis plebis urbis Romæ. Iidem locorum defensores, *l.* 3. *infr. h. t.* parentes plebis, *l.* 4. defensores plebis, *l. un. in fin. infr. de off. juridici.* defensores disciplinæ, *l.* 6. *infr. h. t.* vid. *l.* 4. 5. *infr. h. t.* adde Alciat. 3. *disput.* 3.

(11) Majores enim remittuntur ad Præsidem, *l.* 7. *infr. h. t.*

(12) Munuscularii, *Hal.*

(13) Paupertatis hæc summa definitur, *l.* 10. *ff. de accus. et inscript.* Hodie est trecentorum, ex Novella 15. *cap.* 3. §. 2.

(14) *l.* 5. *infr. de serv. fugit.*

(15) Treviri.

(16) Id est, ex plebe.

(17) Quin ne quidem illustres et milites hoc munus declinare possunt. *Nov.* 15. *c.* 1.

(18) Rusticitas innocens et quieta patrocinio indiget. v. Renatum Choppinum *tractat. de privilegiis rusticorum.*

(19) Reponendum puto III. id est, A. D. 370.

(20) Defensoribus singularum civitatum, *quidam ita legunt, et recte.*

(21) Forma defensoris civitatum, adde aliam ex Cassiodoro 7. *var.* 11.

(22) Hodie biennii. *Nov.* 15. *cap.* 1. §. 1.

(23) Error hic.

(24) *l.* 2. *C. Theod. h. t. lib.* 1.

(25) Nomini suo respondere magistratum laus est, *ut hic*, *et l.* 2. *C. Th. h. t.* Cassiod. 7. *variar.* 11. *seu in formula defensoris*, nihil venale, nihil improbum facere velis, qui tali nomine nuncuparis.

(26) Jus etiam prehensionis habuerunt, sicuti tribuni plebis. *l.* 22. *in pr. supr. de Episc. aud. Nov.* 15. *c.* 6. §. 1. quæ illis denegata erat. *l.* 5. *C. Theod. de exhib. reis.* vid. Cujac. 9. *de præscript.*

(27) *l.* 3. *C. Theod. h. t.*

(28) Latronum vita periculi sui nescia. *ut hic. et l.* 3. *C. Theod. l.* 1. *tit.* 10.

dianis actibus præsint, qui non sinant crimina impunita (1) coalescere (2): removeant (3) patrocinia, quæ favorem reis, et auxilium scelerosis impartiendo, maturari scelera fecerunt. Dat. 5. (4) Id. April. ARCADIO A. II. et RUFINO Coss. 392.

7. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Cæciliano P. P.

DEfensores (5) civitatum oblatos sibi reos in ipso latrocinio (6), vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, aut stupro, vel raptu, vel adulterio deprehensos et actis (7) publicis sibi traditos, expresso crimine cum his a quibus fuerint accusati, mox sub idonea persecutione (8) ad Judicium dirigant. Dat. Prid. Kalend. Januar. *Mediolani*, STILICONE II. et ANTHEMIO CONSS. 405.

De ordinatione. 1. De eo, quod fit in læsionem possessorum.

8. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Cæcilio (9) P. P.

DEfensores ita præcipimus ordinari, ut sacris (10) orthodoxæ religionis imbuti mysteriis, reverendissimorum Episcoporum, necnon clericorum, et honoratorum, ac possessorum, et curialium (11) decreto constituantur: de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam Prætorianam potestatem: ut literis (12) ejusdem magnificæ sedis eorum solidetur auctoritas.

§. 1. Quod si quid a qualibet persona contra publicam disciplinam in læsionem possessorum fieri cognoverint defensores, referendi habeant potestatem ad illustres, et magnificos viros Præfectos prætoriis, et illustres viros Magistros equitum et peditum, Magistros etiam officiorum, et Comites, tam sacrarum largitionum, quam rerum privatarum. Dat. 15. (13) Kal. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. et THEOD. III. AA. CONSS. 409.

De fraude susceptorum coercenda. 1. De actorum confectione injurias suas contestari cupientibus non deneganda.

9. Iidem AA. Cæcilio P. P.

JUbemus (14) cura ac solertia defensorum minime pos sessores majoribus (15) mensuris (16) et ponderibus : susceptoribus prægravari: sed eos deprehensos ad judiciun dirigi cum ipso commissæ fraudis indigio (17).

§. 1. Illud etiam fieri permittimus: ut, si provincia libus nostris contestari injurias; seu læsiones suas cupien tibus (18), actorum (19) confectio a defensoribus denege tur, licentia eis tribuatur querelæ propriæ libellum con scriptum, eo tempore, quo fuerat contestandum in fre quentioribus (20) civitatum locis proponendi (21), con veniendique scribas, tabularios, et cætera officia public commonendi, per quæ libellum colligi oportebit, atqu invitis supra memoratis personis, sub actorum confection ingerendi, quorum quæstione fides possit inquiri: qu probata, in eos quos gestorum petitam confectionem ne gasse constiterit, vigor judiciarius exeratur (22). Dat. II Kal. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. et THEODOSI III. AA. Coss. 409.

De abdicatione.

10. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. Cyro P. P.

NUlli (23) defensorum licere decernimus, si de publica sollicitudine se voluerit liberare, nisi divinos affatus intimaverit tuæ Sublimitatis judicio: triginta librarum auri pœnam, tam moderatoribus provinciarum, quam cæteris judicibus, vel temeratoribus sacri nostri oraculi, subituris, si neglecta fuerit auctoritas principalis. Dat. 15. Kal. Septembr. *Constantinop.* CYRO V. C. CONS. 441.

(1) Impunitate, *l.* 3. *C. Th. h. t.*

(2) Id est, convalescere, vel ut quidam legunt, *colescere.*

(3) Hinc colligunt, Ob delicti qualitatem hæreticis denegari delinquentibus advocatum. Quidam negant hoc in Gallia servari. Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 45. negare videtur: nec enim moris est in Gallia delinquentibus advocatum dari: ut qui ore proprio respondere teneantur, quod omnia criminalia extraordinarie expediantur.

(4) Vid. *C. Th.*

(5) *l.* 5. *C. Theod. de exhibendis, vel transmittendis reis*, *l.* 9. *tit.* 2.

(6) *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 8. §. 1. *Infr. eod. Nov.* 15. *c.* 6. §. 1.

(7) Apud defensores acta edebantur, etiam adversus potentiores, *l.* 9. *infr. h. t.* qua de causa et archivum habebant, sive scrinium et scriniarium unum, et exceptorem et officiales duos. Apud eos nemo emancipabatur, aut manumittebatur: hæc enim judices exigunt, apud quos sit legis actio. Ideoque de his acta non conficiebant. vide Cujac. *ad Novell.* 15. *in fin.*

(8) *Prosecutione C. Theod.* et recte. Inde prosecutores. *l.* 7. *ff. de custod.* idonea prosecutione mittere: *Faire conduire le criminel avec seure et bonne garde.*

(9) Cæciliano.

(10) Vid. *l.* 18. *Supr. de Judæis*: adde *Nov.* 15. *c.* 1. *l.* 19. *supr. de episc. aud. l.* 9. *infr. de div. off. et apparit.*

(11) *l.* 19. *in fin. supr. de episc. aud.*

(12) De literis prætoriæ sedis, vide Cujacium *ad Novell.* 18.

(13) XII. reponendum.

(14) *l. ult. C. Theod.* 11. *tit.* 8. de superexactionibus.

(15) Defensoris inter cætera fuit, commerciis civitatum providere, ut hoc ex loco potest colligi, sed apertius ex formula ejusdem defensoris, quæ extat apud Cassiodorum 7. *Variarum* 11. Commercia, inquit, civibus secundum temporum qualitatem æquali moderatione dispone: quia non est labor vendendi summas includere, nisi statuta pretia castissime custodieris.

(16) Vid. *l.* 9. *Infr. de susceptor. præposit. etc.*

(17) Id est, cum ipsis ponderibus et mensuris.

(18) *Nov.* 15. *cap.* 3. §. 1.

(19) Vide quæ notavi *l.* 8. *supr. h. t.* adde *l.* 30. *Infr. de donat.*

(20) Proscriptio fit de futura auctione, propositis libellis in celeberrimis locis. Cicero *pro Quintio.* Theophil. ἐν τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι, *l. ult.* §. 5. *infr. de delator.*

(21) Adfingendi. *l. ult. C. Theod.* 11. *tit.* 8. *Novell.* 120. *cap.* 6. §. 2.

(22) Exerceatur.

(23) Defensor civitatis abdicare publicam sollicitudinem non potest, sine imperiali permissione. adde *l.* 20. *ff. de off. præsid.* adde *l.* 2. *infr. quando tutores esse desinant.*

TIT. LVI.

[DE MAGISTRATIBUS MUNICIPALIBUS (1)].

De nominatione et excusationibus.

1. CONSTANTINUS A. ad Florentium P. P.

DEcuriones (2) ad Magistratum, vel actionem annonarum ante (3) tres menses, vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum justa videatur, sine impedimento in absolvendi locum alius subrogetur. Dat. Id. April. *Constant.* SEVERO et RUFINO Coss. 323.

De actis conficiendis.

2. Impp. VALENTINIANUS et VALENS AA. ad Germanianum.

MAgistratus (4) conficiendorum actorum (5) habeant potestatem. Dat. 13. Kal. Jan. GRATIANO N. P. et DAGALAIPHO Coss. 366.

TIT. LVII.

DE OFFOCIO JURIDICI (6) ALEXANDRIÆ.

1. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Alexandro Duci et Præfect. Augustali.

JUbemus apud Alexandrinæ duntaxat clarissimæ civitatis Juridicum licitum et concessum esse, singulis quibuscumque volentibus donationis conscriptæ solenniter instrumenta reserare, eisdemque robur adjiciat gestorum series apud eundem confecta, tanquam si apud virum clarissimum Moderatorem (7) provinciæ, vel Magistratum (8), vel Defensores (9) plebis habita fuisse dicerentur.

(1) Magistratus municipales ut plurimum erant Duumviri similes duobus consulibus populi Romani. Sumebantur duumviri ex ordine decurionum : dixi plura in *l.* 4. §. 4. *ff. de damno infect.*

(2) *l.* 8. *C. Theod. de decurionib. lib.* 12. *tit.* 1.

(3) *l.* 8. *C. Theod.* 12. *tit.* 1.

(4) Municipales scilicet, quibuscum hoc commune habent etiam defensores civitatum. *l.* 9. §. 1. *supr. tit. prox.*

(5) De actis adde *l. un. infr. tit. proxim* et *l.* 2. *infr. de edendo.*

(6) *Lib.* 1. *ff.* 20.

(7) Id est, rectorem provinciæ, *l.* 30. *infr. de donat.*

(8) *l. ult. supr. tit. prox.*

(9) *l.* 9. §. 1. *supr. de defensoribus civitatum.*

*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS,

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER SECUNDUS.

TIT. I. (1).
DE EDENDO (2).

De deposito. De reo rationes exhibere cogendo.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Æmilio (3).

IPse dispice (4), quemadmodum (5) pecuniam, quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes (6). Nam quod desideras, ut rationes suas adversaria (7) tua exhibeat: id ex (8) causa ad (9) Judicis officium pertinere solet. PP. 4. Kal. Octob. SABIN. II. et SEVERO CONSS. 156.

De actis publicis edendis.

2. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Fausto.

IS (10), apud quem res agitur, acta publica (11), tam civilia quam criminalia (12) exhiberi (13) inspicienda (14) ad (15) investigandam veritatis fidem jubebit. PP. Non. Julii, SEVERO A. et ALBINO Coss. 195.

De emendatione vel mutatione actionis.

3. Iidem AA. Valenti.

EDita actio speciem (16) futuræ (17) litis demonstrat (18): quam emendari (19), vel mutari licet,

---

(1) Vide Alciatum, Ripam, Cagnolum et Ferretium in lecturis. Rainaldum Corsum *lib.* 1. *indigat. jur. c.* 2. et *l.* 3. *c.* 6. Mod.

(2) *L.* 2. *D.* 13. *περὶ ἐκδόσεων* 7. *Ecl.* 18. *fol.* 86. De libello oblato 2. *extra* 3. id est de editione actionis. Quid sit edere, vid. *l.* 3. *infr. h. t. et l.* 1. *§.* 1. *ff. h. t.*

(3) Maniiio.

(4) Ad intellectum *h. l.* vid. Bellon. *Supput. lib.* 2. *c.* 11. Purpurat. Fachin. *lib.* 11. *cap.* 85. Leonin. *emendat. lib.* 5. *cap.* 8. Ans.

(5) Id est, quo genere probationum, alio tamen ab editione rationum.

(6) Deponenti depositi incumbit probatio.

(7) Id est, pars tibi adversa, *ἵνα τοὺς λόγους τοὺς ἰδίους, ὁ ἀντίδικος παράγοι σοι.* et post, *τὰ τοῦ ἀντιδίκου σου βρέβια*, id est, adversariæ tuæ brevia. Synopsis Basil. 7. *tit.* 18. *c.* 14. Adversarium suum ad album producere *in l.* 1. *§.* 1. *ff. h. t.* non id significat rationes tumultuarie confectas in mundum redigere, ut ibidem notavi Alciatum sentire. Possumus domi, absente et ignorante adversario, id facere, nec tamen ei edere. Nec omnis rationum transcriptio est editio. Producere ad album est *ἐπιδεῖξαι ἀπὸ τοῦ χάρτου* (quidam legunt *χαρτίου τὴν ἀγωγήν*) 7. *Eclog.* 18. *c.* 1. *p.* 68. id est, digito demonstrare ex albo Prætoris, qua actione sis usurus.

(8) Reus non sine causa ad editionem rationum cogendus est. Causæ ex æquo et bono petuntur a judice. Editionum causæ in æquitate fundantur. vid. Menochium 2. *de arbitr. casu* 175. *num.* 5.

(9) Editio fit adversario judicis officio nobili non jure actionis. Qua de re vide Bellon. 2. *Supputat.* 11.

(10) Acta facta in uno judicio, in alio fidem non faciunt: vide tamen Socin. *reg.* 4. Goth. Vide Purpurat. et Alciat. *hic.* Bellon. *Supput. lib.* 2. *c.* 12. Ans.

(11) Confecta apud publicas personas, quales sunt ipsi judices, actuarii, notarii.

(12) Non modo apud se edita in alio judicio, ut vult Zoanetus, sed etiam apud judicem primæ instantiæ.

(13) Cui? reo: qualiacumque etiam sint instrumenta. vid. Clar. 5. *sent. §. ult. q.* 49. ubi tractat de publicatione processus criminalis: et ipsi actori, etiam criminalia: sed ab actuario, notario et similibus personis, non ab ipso reo. Reus enim actori non tenetur edere acta, sive sint civilia, sive criminalia: Civilia non, *l.* 4. *infr. h. t.* nisi justa causa sit, *l.* 1. *Supr. h. t.* Criminalia non, ne alioquin cogatur cum poeta dicere, *Heu patior telis vulnera facta meis.* At enim dices, delatorem cogi, adversario petente, mandatorem edere, *l.* 2. *§.* 5. *l.* 24. *ff. de jure fisci?* Et merito. Nam delator partes accusatoris sustinet: ideoque lex illa reo edi, non actori jubet.

(14) Nudis enim actuarii, notarii, *l.* 40. *in pr. ff. de testam. milit.* verbis non est credendum. Scriptura tabellionis et instrumenti præterea requiritur, aut fit nihil. vid. Papon. 3. *Notar.* 2. *cap. la partie principale de tout notaire, est l'escript.*

(15) Vid. Socin. *reg.* 113.

(16) Spem, *Hal.* et male. Species id est, genus actionis, *l. unic. infr. de lit. contest.* Libellum sine conclusione non valere hinc colligunt. vid. Socin. *reg.* 231.

(17) *Editio*, litis indicium est, ut contestatio ejusdem initium. De ordine judiciorum dicam *infr. de litis contestatione.* Hic tantum addo: Editionem extrajudicialem, vocationem in jus antecedere, *l.* 13. *ff. de serv. præd. urban.* judicialem subsequi. Est enim incivile et animi ad lites propensi indicium ignorantem et non præmonitum in jus vocare: qui alioquin (edita sibi actione) potuisset sponte actori satisfacere, et ita regulariter ab apparitoribus reo dici solet: *Solve diem, alioqui tibi dico, vel in jus te duco.* Præsenti in judicio reo iterum editur actio: In civilibus causis libelli summarias causas petendi continent. Quod ita verum esse Cæpolla notat *cautela* 34. ut reus (eo ordine neglecto) in judicio ultro debitum confessus, ad expensas condemnari non possit.

(18) Unde conficitur libellum sine conclusione regulariter non valere: Doctor. late hic, et *ad c. examinata. de judiciis.* sed vide *fallent.* 7. apud Socinum *in Reg.* 231. *et* 232. quod autem sequitur libellum ante litem contestatam emendari et corrigi posse, id an et quatenus ita sit, vide eundem Socinum *Reg.* 235. porro adi etiam ad pleniorem intellectum hujus textus Vaconium *lib.* 1. *declarat.* 26. *et lib.* 6. *declar.* 87. *cum duab. seq.* Menochium *de arbitr. Jud. cas.* 176. Afflict. *decis.* 44. *num.* 3. Cravettam *cons.* 273. *num.* 7. Tiraquell. *de utroque retract. prima part. §.* 8. *gloss.* 7. *num.* 14. Rævardum *protribunalium cap.* 9. alios denique ab aliis hic allegatos. *Mod.*

(19) Libellus emendari, aut mutari potest ab actore §. 34. *Inst. de actionibus Emendatio* ejus ad partem: *Mutatio* ad totum refertur. Fit emendatio adjiciendo vel detrahendo: hinc illa clausula libellis inseri solita, *Salvo jure addendi.* An alterutrum actori, reo invito, licet impune? Non licet, *l.* 23. *ff. de judiciis. l.* 3. *§.* 1. *ff. de accusationibus et inscript.* qua de re vide apud Ferrariensem *tit. de forma libelli in actione reali* 2. *num.* 29. *ibi, Salvo jure addendi.* alias si libellus ineptus sit, reo justa exceptio competit. de qua vide Oldendorp. *in tit. de exceptionib. cap.* 21. *et in tractatu de forma libelli.* Libellum ante litem contestatam emendare quis potest. vid. Socin. *reg.* 235. post contestatam non potest. vid. Socin. *reg.* 236.

put Edicti (1) Perpetui monet auctoritas, vel (2) jus dentis decernit æquitas. Dat. 2. Kal. Septemb. SEVE- III. (3) et ANTONINO AA. Coss. 203.

De onere probationis. An reus edere cogatur.

4. Imp. ANTONINUS A. Epaphrodito.

QUi (4) accusare (5) volunt, probationes habere debent (6): cum neque juris, neque æquitatis ratio rmittat, ut (7) alienorum (8) instrumentorum inspiendorum potestas fieri debeat. Actore enim non (9) obante: qui convenitur, etsi nihil ipse præstat, obnebit (10). PP. 5. Idib. Mart. DUOBUS et ASPRIS oss. 213.

De rationibus privati creditoris.

5. Imp. ALEXAND. A. Valentinianæ.

NOn (11) est novum, eum (12) a (13) quo petitur pecunia, implorare rationes creditoris (14), ut fides ri constare possit. PP. 7. Id. Mart. MAXIMO II. et ÆANO Coss. 224.

De rationibus publicis edendis.

6. Idem A. Uranio.

JUstum est desiderium ejus, a quo pecunia petitur, licet (15) nomine (16) publico, ut rationibus publicis exhibitis constet, quantum [sub] nomine suo solutum sit. PP. 16. Kal. Decemb. MAXIMO II. et ÆLIANO Coss. 224.

De instrumentis privatis communibus cum fisco.

7. Idem A. Valenti.

PRocurator privatæ rationis, instrumentorum, quæ communia (17) tibi esse cum fisco dicis, describendorum (18) facultatem secundum morem fieri jubebit: et si quando res exegerit, ad fidem petitionis tuæ apud alium judicem probandam aliquod (19) eorum proferri, desiderante eo qui convenitur, [ut id fiat, præcipiet.] PP. 10. Kal. Mart. FUSCO (20) et DEXTRO CONSS. 226.

Si in aliquo documento alterius documenti mentio fiat.

In AUTHENT. ut sponsalitiæ largitates §. et hoc insuper,

coll. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 3.

SI quis in aliquo documento mentionem (21) faciat alterius documenti, nulla (22) ex hac memoria fiat exactio: nisi (23) aliud documentum (24), cujus memoria in secundo facta est, proferatur (25), aut alia secundum leges quantitatis debitæ probatio exhibeatur: quia et quantitas, cujus memoria facta est, pro veritate debeatur: Hoc enim et in veteribus legibus invenitur.

(1) Id est, quemadmodum Edictis prætorum licet.
(2) Ubi jus scriptum deest, judex ex æquo supplere solet.
(3) IV.
(4) Synops. Basil. *eod. c.* 17. Theoph. §. 3. *Inst. de act. l. lt. infr. de rei vind.* vide ad hunc locum Socin. *reg.* 112.
(5) Vel agere: Accusatori, et actori probatio incumbit, *l.* 8. *fr. de probationibus.*
(6) Vide Menochium *de arbit. Jud. lib.* 2. *cas.* 98. Decium *ns.* 37. *col.* 2. *in §. actore. c. fin. de jurejur. c.* 1. *ut eccleast. benefic.* Hippolyt. *ad l. unius. §. in ea causa. ff. de quæst.* Mod.
(7) Nemo ex alienis instrumentis, aut probationibus juvari det litemve suam instruere. 1. Harmen. 2. §. 4. vid. *cap.* 1. *extr. probat.*
(8) Id est, eorum, qui ad id speciali jure non coguntur. Quibet fisco edere tenetur, *l.* 3. *ff. h. t.* Argentarii privato etiam oguntur edere, *l.* 10. §. 1. *ff. h. t.* Quin reus cogitur exhibere, espondere et interdum jurare, et ita causam adversario edere, 13. *infr. de reb. cred.* In criminalibus etiam causis reus quæioni subjectus cogitur verum adversus se evulgare, *infr. de quæst.* lagna videtur absurditas: Reum non cogi instrumenta adversario rodere; et tamen compelli respondere, exhibere, jurare, verum iteri, et quod eo occultius est, animi secreta in seipsum evulga-, sed ea de re *alibi* dicetur commodius.
(9) *l.* 9. *infr. de obl. et act. l.* 2. *infr. de probat. l.* 9. *infr. e except.* Fallit in casu *l. ult. C. de fideicomm. et §. fin. Inst. t.* Ans.
(10) Id est, absolvetur definitive vel non definitive: an et ab bservatione judicii? vid. Hippolyt. *sing.* 169. et Matthesilanum *ing.* 17. nisi quod limitatur hoc, ut per eundem Hippol. de larsil. *in singul.* 170. præter quos adi et consule Curtium Jun. *d l. unic. in fin. de sent. quæ sine certa quantitate.* Speculatoem *in tit. de probat. §. probare. num.* 9. *et seq.* Rot. *decis.* 15. tip. *ad l. admonendi. n.* 65. Cottam *in memoral. in verb. actoe.* Jas. *ad §. omnium. n.* 111. *Instit. de action.* Alexandrum *ad properandum. §. et si quidem. infr. de judiciis.* Mod.
(11) *Syn. Basil.* 7. *tit.* 18. *c.* 17. *in fin.*
(12) Is a quo petitur, reus: vid. *l.* 6. *infr. h. t.*
(13) Actor suas rationes edere reo tenetur. Expunctarum enim ationum qualitas a reo petitur injuste: nihil itaque reo nocet amisio securitatis, cum solutionis fides ei servari possit ex creditorum ationibus. Cæterum cum dico *creditorem*, fiscum etiam intelligo. id. *l.* 6. *infr h. t.*
(14) De libris argentariorum et mercatorum quam fidem habeant, ide Menochium *de arbitr. Jud. l.* 2. *cas.* 91. 92. *et* 93. Mod.

(15) *l.* 4. *infr. de fide instr. l.* 1. *infr. de collat. æris:* adde *Nov.* 128. *c.* 4.
(16) Sive sit debitum πολιτικὸν sive δημόσιον civitatis vel fiscale. *Syn. eod. c.* 18.
(17) Instrumenta rerum earum, quas cum fisco communes habemus, apud fiscum esse debent: ut et regulariter apud digniorem, puta majoris partis heredem, *l.* 4. §. 3. *ff. famil. erc isc. l. ult. ff. de fide instr.* penes heredem, non fideicommissarium, *l.* 24. *infr. de fideicom.* penes heredem venditorem, non emptorem, *l.* 48. *ff. de act. empt.* penes eum, quem digniorem creditores duxerint, *l.* 15. *ff. de reb. auct. judic.*
(18) Ut scil. privatus habeat exemplum authenticum, *d. l.* 4. *in fin.*
(19) Authenticum scil. et originale. *l.* 24. *infr. de fideicomm. l.* 43. *ff. de pign. act. l.* 48. *in fin. ff. de act. empt.* vide ad hunc locum elegans Arrestum Parisiense apud Lucium 9. *placitor.* 1. *num.* 1.
(20) Rufo.
(21) Clausula *motus proprii* inducit probationem, ut etiam aientia verba in rescripto probent. *Albericus.*
(22) Exemplum non probat: vide tamen Socinum *reg.* 136. *Goth.* Vide Purpurat. et Alciat. *h. l.* Fachin. *lib.* 12. *cap.* 3. Bellon. *Supput. lib.* 3. *cap.* 17. Ans.
(23) Exemplo instrumenti non creditur, sed authentico. Cur ita? In iis tantum notario creditur, de quibus rogatus est: ut et in iis solis quæ tempore instrumenti confecti gesta sunt. Ad hæc, quæ ad aliud referuntur, ex eo ad quod referuntur sunt probanda. Potest etiam falsum argui ex ipsius authentici scriptura et signis. Quid si originale sit amissum, utique exemplo legitime confecto credi poterit, *l.* 37. §. 5. *ff. de leg.* 3. et ita chirographo debitorum pupilli amisso, creditores ex inventario possunt conveniri, *l.* 57. *ff. de admin. et peric. tut.* adde *Novell.* 127. *cap.* 2. *l.* 6. *in fin. l.* 7. *ff. de edendo.* ut hinc colligas, exemplo interdum credi: Exemplum instrumenti etiam probare. *ut l.* 45. §. 5. §. 6. *ff. de jur. fisc.* nisi promptum sit, ac descriptum parte non citata, vel citra judicis jussum, *l.* 3. *Supr. de divers. rescript.*
(24) Vid. omnino ad explicationem, extensionem, et limitationem hujus authenticæ Alex. *ad l. sciendum.* 2. *col. ff. de verb. oblig.* et ibid. Bart. *in oppositionem. l.* 2. *ff. de fide instrum. l.* 3. *de divers. rescript.* Bartolum rursus *ad l.* 1. *num.* 26. *ff. si cert. petat.* Afflict. *dec.* 72. *n.* 7. Mod.
(25) Fallit, quando in documento exhibito fit alterius documenti mentio cum certa designatione et perfecta declaratione. per Mascard. *de probat. vol.* 2. *conclus.* 923. *num.* 5. 6. *et ibi DD.* Ans.

Actor reo, non reus actori edit.

8. Idem Aug. Floro.

ET (1) quæ a D. Antonino (2) patre meo, et quæ a (3) me rescripta sunt, cum juris et æquitatis rationibus congruunt: Nec enim diversa sunt, vel discrepantia: quod multum intersit, an ex parte ejus qui aliquid petit, quique doli exceptione submoveri ab intentione petitionis suæ potest, rationes promi reus (4) desideret, quibus se posse instruere (5) contendit, quod utique ipsa rei æquitas suadet: an vero ab eo, a quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi: quando hoc casu non (6) oportet originem petitionis ex instrumentis ejus, qui (7) convenitur, fundari. PP. Kalend. Octob. Fusco et Dextro Conss. 226.

TIT. II.

DE (8) IN JUS (9) VOCANDO (10).

De uxore patroni.

1. Imp. Alexand. A. Throphinio.

SIcut bonis moribus convenit, reverentiam (11) manumissoris uxori (12) præberi: ita re exigente, in jus eam sine permissu Prætoris vocari prohibitum est. PP. 4. Kalend. Aprilis, Agricola et Clementino Conss. 231.

De Patrono, patrona, eorumque liberis, parentibus et heredibus, absque venia non vocandis.

2. Imp. Gordianus A. Nocturno.

VEnia (13) Edicti non (14) petita patronum, seu patronam, eorumque parentes, et liberos, heredes insuper, etsi extranei sint, a libertis, seu liberis (15) eorum non debere in jus vocari, jus certissimum est: N[on] in (16) ea re rusticitati venia præbeatur, cum (17) naturali ratione honor hujusmodi personis debeatur. Cu[m] igitur confitearis patroni tui filium sine permissu Præsid[is] te in jus vocasse; pœnam Edicto perpetuo præstitutam rescripto (18) tibi concedi temere desideras. PP. 8. Id. Novembr. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De parentibus absque venia non vocandis.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Rosanæ.

QUi in potestate patrum agunt, adversus eos (19) experiri non possunt. Si igitur emancipata es, venia (20) Edicti petita, hoc facere non prohiberis. Quo[d] et in Matris (21) persona observandum est. PP. 8. Id. Nov. Diocletiano ii. (22) et Maximiano AA. Conss. 287.

Ne in jus vocatus ad aliud judicium vocetur, et de fori præscriptione.

4. (23).

QUi (24) semel in jus vocavit aliquem in Regia Urbe, vel in provinciis post libellum ei oblatum, amplius eundem reum ex scripto, vel sine scripto ne peragat: hoc est, ne judicem sine scripto adversus eundem adeat, sed apud (25) primum judicem permaneat.

§. 1. Qui libellum accepit, etiamsi in aliud officium translatus sit, miles forte, vel clericus factus, respondeat omnino in primo foro, quod secundum primam ejus conditionem censetur competens, nullam habens fori præscriptionem.

§. 2. Qui semel in jus vocavit, si post admonitionem (26) reo oblatam eum ad alium (27) judicem o[b] easdem causas vocaverit, et eum (28) indemnem (29) præstet, et causa cadat, etsi justam habuit actionem.

(1) Vide Synops. Basil. 7. *tit.* 8. *cap.* 20.

(2) *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *supr. h. t.*

(3) *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *supr. h. t.*

(4) Reus juste desiderat, ut actor (quem doli mox exceptione submoturus est) rationes edat, *l.* 6. *supr. h. t.* ut crassius loquar: Originem exceptionis suæ reus in ipsis instrumentis actoris fundare potest. In quibus causis libellus necessario non requiratur, vide Oldendorpium *in tract. de forma libelli.*

(5) Vide *l.* 1. *ff. de fide instrum.*

(6) Originem petitionis ex adversarii instrumentis adversarius postulare non debet, *cap.* 1. *extr. de probat.*

(7) Actor originem petitionis ex instrumentis rei fundare non debet, *l.* 1. 4. *supr. h. t.* Goth. Sed an ad replicationem fundandam reus exhibere actori instrumenta teneatur. Ass. DD. *h. l.* Sed tamen videtur quod non. Vide Treutler. *vol.* 2. *disput.* 6. *thes.* 4. *litt. a.* Ans.

(8) *L.* 2. *D.* 4. §. 3. *Inst. de pœna temere litig.* i. e. de his, qui in jus vocari possunt, 7. *Eclog.* 8. Vid. Cujac. 10. *observ.* 10. Sed liceat nunc illud disquirere, Citatio in quocunque actu necessaria sit, necne? Mynsingerus ex communi sententia doctorum 2. *obs.* 91. negat, quemquam cogi ad eum citandum, qui sit præsens, cui nulla competat defensio, qui dolose latitet, qui absens sit quidem, sed qui actum impedire non posset, si præsens esset: ubi de tributis, collectis et functionibus fiscalibus agitur: vel ubi quis suspectus est de fuga: si periculum in mora: si pro absente pronuncietur in causa criminali: in omnibus actibus, in quibus figura judicii non requiritur, qui expediuntur apud judicem ante citationem partis, in causa principali: qui soli judici concludunt: aut expediuntur secundum solam conscientiam: si pactum sit de capiendo debitore, ejusve bonis: Item in relatione agrimensorum: in juramento deferendo super taxatione vel liquidatione rerum vi raptarum: si de absfuturis testibus interrogandis agitur: si prodigo interdicitur bonorum administratione: si actus alium tangit per nudam consequentiam, non principaliter: ideoque negat citandum fidejussorem, si ferenda sententia sit adversus principalem. De citationibus adde Andream Gailium 1. *observ.* 48. *ad fin.* 60. de requisitis libelli vide eundem *ibid. observ.* 61. *ad fin.* 69.

(9) Scripsit ad hunc titulum Cujacius quædam *observat. lib.* 13. *cap.* 11. ex professo vero Alciatus. *Mod.*

(10) Gravius est in *jus vocare*, quam actionem edere: hoc extr[a] judicium: illud in judicio fit.

(11) E contrario, Maritus injuriam patitur, uxore injuria affe[c]cta, §. 2. *Instit. de injuriis.*

(12) *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* ergo nec maritus patronæ vocari pot[e]rit sine venia? non poterit, ut quem patrona colit, colat etiam libertus ac revereatur. Accursius aliud esse putat *ex l.* 6. *ff. de oper. libert.* quæ de operis loquitur, non de honore. v. Cuj. 10. *obs.* 10.

(13) Gratia edicti *Hal.* adde *l.* 3. *Infr. h. t. l.* 10. §. 4. *l. ult. ff. h. t.* Macrobius 7. *Saturnal.* 5. Gratiam edicti facit, qui id permittit, quod Edictum vetat.

(14) Alind si impetratur.

(15) Filius liberti patrono acceptam ferre ingenuitatem debet *l. ult. infr. de libert. et eorum.* vide *Novell.* 22. *cap.* 21.

(16) Rusticitati alias solet ignosci, vid. Socin. *reg.* 348.

(17) *Rusticitas* non excusatur adversus naturam, eave quæ jur[e] naturæ prohibentur.

(18) Jus alteri, puta patrono, adquisitum, rescripto Princip[is] remitti non potest. Ideoque male hinc colligunt, Principem generaliter posse remittere omnes pœnas. vide Papon. 2. *Notar.* 7. *fol.* 464. 465. Clar. 3. *sent.* §. *ult. quæst.* 59.

(19) *l.* 4. §. 1. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de pœna temere litigant.*

(20) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(21) Et merito, nec enim ex jure potestatis, quod jure civili introductum est, hoc jus descendit: sed ex jure naturali et reverentia, quæ debetur parentibus ex æquo. adde Cuj. 10. *obs.* 10.

(22) iii.

(23) Hanc legem restituit Cujacius 13. *observ.* 11. ejus etiam facit mentionem 10. *obs.* 10. *in fin.*

(24) Latina interpretatio.

(25) Quia post litis contestationem judex recusari non debet *Novell.* 53. *cap.* 3. *in pr. vers. Quidam vero.*

(26) Hanc citationem ὑπόμνησιν Græci appellant. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 8. *cap.* 18.

(27) Εἰς ἕτερον δικαστήριον, ad aliud forum. *Synops.*

(28) Id est, accusatum.

(29) *d. Novell.* 53. *c.* 1.

TIT. III.

DE PACTIS (1).

De fideicommisso conditionali.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Philino.

Onditionis (2) incertum (3) inter fratres non iniquis rationibus (4) conventione finitum est. Cum igitur erbis fideicommissi petitum a patre tuo (5) profitearis, *t, si vita sine liberis decederet, hereditatem Licinio rontoni restitueret*: pactum eo tempore *de sextante* (6) *Licinio*] *Frontoni dando: cum* (7) *liberos Philius* (8) *non sustulerit*, interpositum, non idcirco potest iquum videri (9): quod facta (sicut placuit) divisioe diem suum, te (10) filio ejus superstite, functus es-t. PP. 7. Kal. Decemb. SEVERO A. III. et VICTORINO ONSS. 201.

Si actum sit adversus emptores hereditatis.

2. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Claudio.

POst venditionem hereditatis a te factam, si creditores contra emptores (11) actiones suas movisse probare oteris, eosque eas spontanea (12) voluntate suscepisse: exceptione (13) taciti pacti (14) non inutiliter (15) defenderis (16). PP. Prid. Id. Februar. SEVERO III. (17) et ANTONINO AA. CONSS. 203.

De servo.

3. Iidem AA. Restituto.

SErvus creditoris meliorem (18) causam domini facere potest: in deterius autem reformare novo pacto non potest obligationem recte constitutam. P. P. 8. Kalend. April. SEVERO III. et ANTONINO AA. CONSS. 203.

De litis renunciatione.

4. Iidem AA. Valeriæ.

POstquam (19) liti de prædio motæ (20) renunciasti (21), causam finitam instaurari [posse] nulla ratio permittit (22). PP. 4. Id. Febr. ALBINO et ÆMILIANO CONSS. 207.

De solutione partis, et pacto de parte non petenda.

5. Imp. ANTONINUS A. Demagoræ.

CReditori tuo si partem pecuniæ exolvisti, de parte vero non petenda inter te et eum convenit ob causas negotiaque ejus tuo patrocinio fideque defensa: ea obligatione partim civili jure (23), partim honorario (24), liberatus es. Nam exceptio perpetua (25) pacti conventi (26), vel doli (27), residui petitionem repellit, cum et solu-

(1) *Lib.* 2. *ff.* 14. 2. *C. Theod.* 9. 1. *Paul. sent.* 1. 11. *Synops. Basil.* 1. §. 3. *Instit. de except.* 1. *extr.* 35. 1. *Sext.* 18. . *Harm.* 9. Goth. Ad hunc quoque tit. scripsit Alciatus, Ferettus, Cagnolus, et Donellus. *Mod.*

(2) Conditio hæc fuit, *Si sine liberis decesseris, hereditatem fratri restituito:* Renunciari alias juri futuro simpliciter non potest. vide Socin. *reg.* 338. Goth. Adde Goedd. *de contrah. stipul. cap.* 6. *num.* 15. 16. 17. Purpurat. *h. l.* 15. Ans.

(3) Est enim valde incertum, aliquos liberos quis sit habiturus necne.

(4) Hæc vide late a Ripa explicata, et adi præterea Corasium *lib.* 2. *Miscell. cap.* 19. Socinum *Reg.* 280. Barbar. *ad l. cum acutissimi, Infr. de fideicomm. n.* 186. 194. *et* 202. Forcatul. *in Necyomant. jur. dialog.* 51. *num.* 1. Baldum *ad l. pacta quæ contra. infr. h. t. et ad l. quamvis. infr. de fideicommiss.* rursus Socinum *Reg.* 338. Mod.

(5) Fingamus, avum meum a patre meo petiisse, *ut si sine liberis decederet, Titio patruo meo hereditatem restitueret.*

(6) Id est, duabus unciis, perinde ac si gravatus heres fideicommissario dixisset, *Si morior sine liberis*, cogor quidem ex testamento paterno hereditatem tibi restituere: sin minus, non cogor: quin, ut conditio eveniat, possum usque ad quadrantis quantitatem retinere, vel alienare. Si tamen illi spei futuræ renunciare volueris, duas uncias ex supradicta hereditate repræsentabo, ut in reliquis portionibus mihi sit libera alienandi facultas, utcunque sine liberis moriar. De hoc inter fratres (patrem videlicet patruumque meum) convenit. Quæritur quid juris sit? Philinus ego Philini filius, patre meo mortuo, pactum id rescindi postulans admitti audirive non debebo.

(7) Id est, utcunque.

(8) Parens meus scil. cujus nomen itidem fero.

(9) Mihi scil. id est, Conventionem superiorem factam a patre cum meo patruo non possum improbare.

(10) Hinc dubitandi ratio sumitur. Nam et antiquo jure, Rogatis invicem sibi, si *sine liberis decessissent*, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum perveniebat, qui supervixisset, nec de eo pacisci poterant contra voluntatem testatoris. Paul. 4. *sentent.* 1. §. 13. Idem in hac specie dicendum videbatur. Præterea: videtur Licinius Fronto pacisci cum fratre vivente de ejus successione, quod prohibitum dicitur, *l. ultim. Infr. h. t.*

(11) Creditor hereditatis, ea vendita, in ejus emptorem experiri potest. *l.* 2. §. 9. *ff. de hered. vel action. vend.* Quæritur, an si neglecto venditore, in emptorem egerit, tacite videatur heredi pactum fecisse de non petendo.

(12) Hinc ratio decidendi sumitur, et ex *l.* 14. §. 9. *ff. de ædilitio edict.*

(13) An ipso jure qui nostro nomine judicium excipit, nos liberat, quemadmodum is, qui nostro nomine solvit, *l.* 5. *Infr. h. t.* non ipso jure. Nec enim emptor hereditatis actiones creditoris excipit venditoris nomine, sed proprio. vide Donellum *hic.*

(14) Atqui nullum pactum intercessit? Dic, tacitum intervenisse. Unde id colligitur? ex ipsa actione mota in emptorem hereditatis, neglecto ejus venditore: in qua nec ipse emptor autorem suum laudavit, nec creditor ullam in agendo venditoris mentionem fecit. Sponte creditor actiones suas moverat in emptorem, emptor sponte eas suscepit: utique scire debuit venditorem teneri: si id neglexit, facilitati suæ acceptum ferre debet. Demus pactum: negari tamen posse adhuc videtur pacto creditoris, et emptoris exceptionem venditori adquiri, *l.* 1. *in fin. infr. per quas personas.*

(15) Vide Curtium Jun. *cons.* 97. *ad fin. num.* 7. Jacobum de Alber. *in repetit. ad Rubr. ff. de verb. oblig. num.* 83. *et seq.* Mod.

(16) Etiam si emptores non sint solvendo. Atqui tacita minus nocent quam expressa? si ignoranti creditori facta fuisset expressa delegatio, delegato debitore non solvendo in debitorem priorem daretur ei regressus, *argum. l.* 41. §. 3. *ff. de jure dot.* Ergo et hoc casu multo magis, cum creditor errasse deprehendatur.

(17) IV.

(18) Vide quæ notavi ad *l.* 133. *ff. de reg. jur.*

(19) Postquam semel liti motæ renunciatum est, nulla ratio permittit eam ex pœnitentia instaurari, *Synops. Basilic.* 11. *tit.* 1. *c.* 41. *in fin.*

(20) Lis nulla est, nisi mota sit: mota censetur etiam si solus actor egerit: contestatur ex actoris intentione, et rei depulsione. Quid liti contestatæ potestne renunciari? Aliud est enim liti renunciare, et rei in litem deductæ, seu causæ. Causa a lite sejuncta est.

(21) Expresso vel tacito pacto, ut sit sensus: Non tantum re judicata, jurejurando et transactione litem finiri, *l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertyll.* sed et pacto. hujusmodi renunciationes fiebant apud acta, *l.* 3. *infr. de repudianda vel abstinend. l.* 18. *infr. de donat. l.* 11. *infr. ad l. Cornel. de falsis.*

(22) Qui renunciat liti motæ, renunciare videtur tam instantiæ, quam juri in illud judicium deducto. Capel. Tholos. *decis.* 1. Luchi de Curt. *cons.* 111. *n.* 18. *inter cons. divers.* Ripa *ad l. naturaliter. §. nihil commune. num.* 107. *ff. de acquir. possess.* Tiraq. *ad l. si unquam. num.* 203. in verb. *donatione. Infr. de revocandis donat.* Baldus postremo *hic* et *ad l.* 1. *supr. ut lite pend.* Mod.

(23) Quia partem pecuniæ re ipsa solvisti.

(24) Quia pactum tibi factum est de non petenda altera parte. Pactum autem jure honorario, id est, a prætore defenditur. *l.* 7. §. 7. *ff. h. t.*

(25) Perpetua exceptio perpetuam tollit actionem.

(26) De non petendo.

(27) Quæ facti subsidiaria est.

tum (1) per ignorantiam repeti potuisset. PP. 8. Kalend. Aug. *Romæ*, ANT. A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De pactis contra jus, vel bonos mores.
6. Idem A. Basiliæ.

PActa (2) quæ contra (3) leges constitutionesque, vel contra bonos (4) mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est. P. P. Kal. Aug. iisdem CONSS. 214.

De creditore, qui successit debitori.
7. Idem A. Julio Maximo.

DEbitori tuo si (5) heres extitisti, actio, quam contra eum habuisti, adita hereditate confusa est. Sed si eam hereditatem, posteaquam in judicio obtinuisti, ei (6) tradidisti, quem sententia superaveras: ea conditione pactoque, *ut tam cæteris creditoribus* (7), *quam tibi* (8) *in eo, quod tibi deberetur, si* (9) *eam hereditatem non adisses, satisfaceret*, pacti conventionisque fides servanda est, quæ si non servatur, ex stipulatu (10), si modo pacto subjecta est, dabitur actio: [vel præscriptis (11) verbis, si stipulatio non intervenit.] PP. 3. Kalend. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De pecoribus partiariis.
8. Idem A. Mucatraulio (12).

SI pascenda (13) pecora partiaria (14) (id est, *ut fœtus eorum portionibus, quibus placuit, inter dominum et pastorem dividantur*) Apollinarem suscepisse probabitur: fidem pacto præstare per judicem compelletur (15). PP. 4. Kalend. Octob. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De dolo.
9. Imp. ALEXAND. A. Dionysio.

CUm, posteaquam adversarius matris tuæ victus e set (16), matrem tuam circumvenerit (17), ut ei cave ret *nullam se controversiam de servis moturam*, id pactu mala fide factum, irritum est: et cum ex ea conventio ne cum (18) matre tua agi cœperit, judex eam liber bit. PP. Prid. Idib. Sept. ALEXAND. II. et MARCELL CONSS. 227.

De dote, differentia legis, et pacti nudi.
10. Idem A. Nicæ.

LEgem (19), quam dixisti, cum dotem pro alumn dares, servari oportet. Nec obesse tibi poterit, quo dici solet, *ex* (20) *pacto actionem non nasci*: tunc (21 enim hoc jure utimur, cum pactum nudum est: alioqui cum pecunia datur, et aliquid de reddenda ea convenit utilis est condictio. PP. 3. Kalend. Mart. ALBINO (22) e MAXIMO CONSS. 228.

De dote.
11. Idem A. Capitoni.

EX (23) conventione quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem da ret (24), *Ut creditoribus, quibus fuerant prædia obligata, usuras solveret* (25): actio tibi adversus eam compe tere non potest, etsi pactum in stipulationem deductum probetur. Sed si fundus æstimatus (ita ut pars instrumen ti significat) in dotem datus est: ex vendito (26) actio ut placitis stetur, competit (27). PP. Non. Decemb. ipso A. III. et DIONE II. CONSS. 230.

(1) Scilicet quod remissum erat. Vid. Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 15. *num.* 20. Ans.

(2) *Synops. Basil. eod. cap.* 45. 1. Harmen. 9. §. 27. et stipulationes, *l.* 4. *infr. de inutilibus stipulat.*

(3) *l.* 7. §. 7. *ff. h. t.* Paul. 1. *sentent.* 1. §. 4. *l.* 30. *infr. h. t. l. un* §. 16. *C. de rei uxor. act.*

(4) *Dict.* §. 4. *l.* 4. *infr. de inutilibus stipulat. l.* 1. §. 7. *ff. depositi*, *l.* 14. §. 1. *ff. solut. matrim. l.* 26. *ff. de verb. oblig.* vid. *cap.* 58. *de regulis in* 6.

(5) *l.* 5. *infr. de hered. action.* vid. *l.* 95. §. 2. *ff. de solutionibus.*

(6) Id est, tertio alicui, puta heredi defuncti ab intestato et legitimo: qui forte testamentum injustum, aut falsum, aut inofficiosum dicebat.

(7) Hereditariis scilicet.

(8) Qui ejusdem hereditatis erat creditor.

(9) i. e. Perinde ac si. Sit hæc hypothesis: solve quod ex hereditate Titii defuncti mihi debetur. *Actio.* Si quæ tibi actio competit, ea sublata est, siquidem semel defuncto successisti ex ejus testamento: aditione ejusmodi tuum debitum sublatum, confusione extinctum est, *l.* 95. §. 2. *ff. de solution. Exceptio.* Hoc ita est, sed eandem hereditatem tibi restitui ea lege, ut mihi satisfaceres. *Replicatio.* Pacti fides servanda. *Decisio.* Quæ actio eo nomine actori competat? dic *ut infr. h. t.*

(10) *l.* 14. *infr. h. t.*

(11) Stipulatio impedit præscriptis verbis actionem: quia stipulatio ipsa novatio est.

(12) Mucatraulo. Cujac. adde *l.* 4. *infr. de jure fisci.*

(13) *l.* 13. §. 1. *ff. de præscript. verb.*

(14) *Partiaria pecora* sunt, de quorum fœtu inter dominum, et pastorem certis portionibus dividendo convenit, *l.* 25. §. 6. *ff. locati.* Sed Hotomanus hic legit *Partiario* adverbialiter.

(15) Ratio dubitandi hinc orta est, quod saltem non ex locatione teneretur, cum locationis merces regulariter in pecunia numerata consistat, *l.* 1. §. 9. *ff. depositi*, *l.* 5. §. 2. *ff. de præscript. verb.* sed neque ex societate, quia nulla hic pecoris societas est ratione dominii, *l.* 13. §. 1. *ff. de præscript. verb.* non etiam ex pacto, quod pactum nullam pariat actionem, *l.* 27. *infr. de locato.* Quid juris? Donellus hic nudum esse pactum negat, cum sit adjunctum traditioni: Ait, hanc conventionem esse societatis. Hotomanus præscriptis verbis actionem dari putat *hic.*

(16) Idque ipse sciret.

(17) Ei persuadens nondum eam judicio vicisse: et nondum in ejus favorem rem judicatam fuisse.

(18) Hinc fingere sive constituere debemus, servos (de quibus agebatur) in potestate mulieris.

(19) Sensus est: Rebus certa lege datis ex ea lege actionem dari. Vid. Cujac. 11. *observ.* 17. *in fin.*

(20) Vide ad hanc sententiam Socin. *reg.* 9.

(21) *l.* 7. §. 4. *ff. h. t. l.* 27. *in fin. infr. de locato*, *l.* 1. *infr. de pactis convent. l.* 5. *infr. de contrah. stipulat.* Paul. 2. *sent.* 14. *in fin.*

(22) Balbino.

(23) Hæc lex extat in *l.* 1. *infr. sine censu vel reliquis.* Goth. Hæc lex, ut et Gothofredus monet, iisdem fere verbis repetitur *infr. in l.* 1. *sine censu vel reliq.* sed est in eo diversitas: quod hæc lex loquitur de pactione facta de re privata, illa vero de re publica: nempe de tributis. Nota autem hic simulatus contractus quo pacto probetur, et Bartolum *hic.* Petrum de Anchor. *consil.* 2. *et consil.* 258. Bald. *consil.* 118. 1. *col.* Féder. de Sen. *consil. ult.* Paulum de Castro *consil.* 19. Rom. *consil.* 202. Mod.

(24) Tuo patri scilicet.

(25) Ipsa noverca scil. Sit autem hæc hypothesis: Meus pater, idemque tuus maritus usuras a te debitas multis annis tuis creditoribus solvit: refunde: hæc *Actio.* Fundum ei dotalem dedi obstrictum supradictis usuris. Ad eum fructus ejus fundi pertinuerunt, onus itaque ejus sustinere debuit, *l.* 13. *ff. de impensis in res dotal.* hæc *Exceptio*, at *Replicatio.* Fundum dedisti quidem, sed æstimatum. Quæ dantur æstimata, dominium in accipientem transferunt: æstimatio namque locum venditionis obtinet, *l.* 3. *ff. locati*, *l.* 10. *in princ. ff. de jure dot.* Si quos itaque fructus ex eo percepit, ejus fuerunt, non tui. Ex re enim sua non tua percepit. Proinde cum usuras tuis creditoribus solverit, tuum negotium gessit, quo nomine teneri te æquum est, eo magis quod cum dictum fundum patri meo venderes, ita conventum est, ut debiti tui usuræ solverentur: nam venditor id præstare debet, quod in venditione se præstiturum promisit, *l.* 2. *l.* 6. §. *penult. l.* 11. §. 1. *ff de act. empt. Replicatio.* Notum est jam quid judicari debeat.

(26) Ex empto. Hotoman. *l.* 13. §. 19. *ff. de act. empt.*

(27) Non competit, *l.* 1. *in fin. infr. sine censu vel reliq.* et male.

De prioribus et posterioribus pactis.
12. Idem A. Flacillæ.

PActa (1) *novissima* (2) servari oportere, tam juris quam ipsius rei æquitas postulat. Quapropter si conventione, quæ præcessit, diversa pars usuram se non esse consensit, et maxime (3) si (ut proponis) id etiam apud acta Præsidis adseveravit: actionem, quæ super prima conventione fuerat, exercere non prohiberis. PP. 3. Kalend. Martii, Agricola et Clement. (4) Conss. 231.

De contractibus bonæ fidei.

13. Imp. Maximinus A. Mario.

IN bonæ fidei contractibus (5) ita demum ex pacto actio (6) competit (7), si (8) in continenti (9) fiat: Nam quod postea (10) placuit, id non petitionem, sed exceptionem parit. PP. 5. Idib. Januar. Maximino A. et Africano Conss. 237.

De pacto pœnali et stipulatione subjecta.
14. Imp. Gordianus A. Cælio militi.

SI (11) pacto (12), quo pœnam adversarium tuum promisisse proponis, *si placito non stetisset* (13), stipulatio subjecta (14) est; ex stipulatu agens, vel (15) id, quod in conventionem devenerat, ut fiat, consequeris: vel pœnam stipulatione comprehensam more (16) judiciorum exiges: nam bona (17) adversarii tui in te transferri citra (18) solemnem ordinem frustra deprecaris. PP. Kalend. April. Gordiano A. II. et Pompeiano Conss. 242.

De futura successione.
15. Impp. Valent. (19) et Gallien. AA. et Valerianus Nobiliss. Cæs. Pactumeio.

PActum (20) quod dotali instrumento (21) comprehensum est, *Ut si pater vita fungeretur, ex æqua* (22) *portione ea, quæ nubebat, cum fratre heres patris sui esset*: neque ullam (23) obligationem contrahere, neque libertatem (24) testamenti faciendi mulieris patri potuit

(1) Ut et legata, *l.* 6. §. 2. *in fin. ff. de jure codic. l.* 12. §. 3. *ff. de legat.* 1. fideicommissa, *l.* 19. *infr. de fideicomm.* heredum institutiones. *l.* 16. *ff. de vulgar. et pupill.* constitutiones Principum, *l. ult. ff. de const. Princip.* leges, unde illud XII. tabularum, Ut quodcunque postremum populus jussit, id jus ratumque sit. Liv. 7. *et* 9. vide *Hotoman.*

(2) Id est, ultima: adde *l.* 3. *ff. de rescind. vendit.* adde *l.* 13. *infr. de donat.*

(3) Quod apud acta fit, violentius obligat quam quod privatim. Hinc colligunt Testamentum, quod alias septem testes exigit, donationem causa mortis, quæ alias quinque testes requirit, valere coram duobus apud Judicem, si apud acta insinuetur. Præsumi namque omnem metum et dolum abesse, ubi judex suum decretum interposuit. Vide Wurmserum 1. *pract.* 1. *obs.* 11.

(4) Clementino.

(5) De quibus vide §. 28. *Instit. de actionibus.* An idem est in stricti juris judiciis? Accurs. ait, *arg. l.* 27. *l.* 28. *infr. h. t. l.* 40. *vers. Dicebam, ff. de reb. credit.* Idem confirmat Cujac. 10. *observ.* 34. Donellus vero negat pacta stricti juris judiciis (puta stipulatione et mutuo) adjecta parere actionem sive ante, sive post, sive in continenti, seu in ipsa traditione facta sint. Movetur, quod supra quam datum sit, re contrahi obligatio non possit, *l.* 17. *ff. h. t.* adde *l.* 9. *infr. de non numerata pecunia.* quod pro omisso sit habendum, quidquid in stipulatione verbis expressum non est, *l.* 99. *in princ. ff. de verb. oblig.* Hinc sequi, pacta sui natura contractus stricti juris non ingredi, multo minus eos pacto informari. Si jus spectamus, posteriorem hanc sententiam veram puto: sin usum, sublata utpote hodie differentia contractuum stricti juris et bonæ fidei, prior vera dici potest.

(6) Non propria: sed actio empti, si junctum est pactum emptioni: locati vero, si locationi: idem dicatur in similibus.

(7) Id est, pactum in continenti adjectum format actionem. *l.* 7. §. 5. *ff. h. t.*

(8) Adde 1. *Harm.* 9. §. 21.

(9) Ex continenti, *l.* 7. §. 5. *vers. Sed hoc. ff. h. t.* seu tempore contractus, *l. pen. Infr. de pactis. inter empt.* statim, *l.* 27. *Infr. h. t.* in ingressu contractus, *d.* §. 5. *vers. Idem Marcellus.* ἐν ἀρχῇ, 11. *Eclog.* 1. *cap.* 5. initio contractus, *l.* 5. *Infr. de pact. inter empt.* Id est, antequam contractus perficeretur, id est, nondum contractu perfecto, non post contractum jam perfectum, cum nondum lex contractui data esset.

(10) Pacta ex intervallo pariunt exceptionem. *Ex intervallo* fieri, est contractum subsequi, fieri μετὰ χρόνον, *Eclog. dict. loc.* re jam contracta, post contractum jam perfectum.

(11) Si pacto subjecta sit pœnæ stipulatio, optio stipulatori datur, ut aut stipulatione utatur aut exceptione, si modo accepto ferat pœnam, deque ea non petenda cautionem interponat. 1. Harm. 9. §. 16. adde *eundem ibid.* §. 10.

(12) Pacto pœna promitti potest: at, peti non potest, nisi stipulatio sit subjecta.

(13) Ad hujus legis declarationem vide Præpositum Ser. *in suis quæstionibus* 4. *casu* 5. *quæst.* Decium *ad l. legem. hoc tit.* Alciatum *ad Rubr. de verbor. oblig. n.* 14. Dynum *ad Reg. Non est in mora. de Reg. jur. in* 6. Socin. Jun. *ad l. Ita stipul. n.* 187. *ff. de verb. oblig.* Mod.

(14) Stipulatione pacto subjecta, non ex pacto quod antecessit stipulationem, sed ex stipulatione quæ subsecuta est agitur, *l.* 27. *infr. h. t.*

(15) Et res debita, et pœna ejus loco simul peti non potest.

(16) *Mos judiciorum* quid? qui receptus in ipsis judiciis nec improbatus legibus.

(17) Quo jure nitebatur actor ad id postulandum? puto conventione pœnali, de qua hic agitur: Ut merito possis hinc colligere, neque pacto neque stipulatione fieri posse, ut creditor propria autoritate bona debitoris in se transferat, citra solemnem juris observationem, idque ea de causa constitutum, ne via fœneratoribus pateat. In hac quæstione lex hæc tota prorsus occupata est.

(18) Id est, non servato juris ordine, cum nulla sententia præcesserit, *l.* 58. *ff. de re judicata.*

(19) Γρ. *Valerianus.*

(20) Adde *l. pactum dotal.* 4. *infr. de pact. convent. l.* 3. *infr. de collat. l. ult. ff. de suis et legitim.*

(21) Pactum hoc vestitum est litteris.

(22) Huc res redit: An quis hereditatem suam contractu inter vivos, puta dotis vel societatis omnium bonorum, in aliquem, præsertim in liberos, deferre possit? vel ita: An successiones pactis vel stipulationibus possint obstringi? Negatur *ut hic. et l.* 5. *infr. de pactis conventis. l.* 4. *infr. de inutil. stip.* Contrarium exstat in *l. ult. infr. h. t. ibi. nisi ipse forte.* Idem quoque negat Leonis *const.* 19. sed et praxis teste Masuerio: et ita judicatum fuisse in Senatu Tholozano et Parisiensi Paponius retulit 20. *Arrest.* 2. *Arrest.* 1. Atqui hoc admisso licita bonorum omnium donatio fuerit, et ea concessa, libertas testandi tolletur, quam tolli jus non patitur. *infr. h. t.*? Respondeo, libertatem non tolli, sed restringi: ut mox dicetur plenius.

(23) Hoc non servatur, ut paulo ante diximus.

(24) Donatio omnium bonorum, puta præsentium, et futurorum, non valere hinc colligunt. *arg. l. stipulatio hoc modo concepta.* 61. *ff. de verb. oblig.* sive testamento fiat hujusmodi donatio, sive contractu. vide Clarum 4. *sent.* §. *donatio. et* Socinum *regula* 103. Non idem est si quis donavit bona sua, vel omnia bona sua mobilia et immobilia. His enim casibus tenet donatio, quia libertatem de bonis futuris testandi sibi non abstulit, sed ea sibi excepisse præsumitur: Quid si alieno meam hereditatem donavi? non valet donatio: hoc enim genere testandi facultatem mihi abstuli, quod jus non patitur. Bart. *l. ult. infr. h. t.* Clarus *d. loco.* Quid si donavi tibi omnia mea bona, et usumfructum eorum mihi excepi, ut de eo non possim testari? non valet donatio. Nam ut donatio omnium bonorum valeat, oportet ut quod donator sibi reservat, ejus conditionis sit, ut de eo testari possit. de quo Clarus 4. *sent.* §. *donatio. q.* 19. Et hæc regula ita vera est; ut donatio omnium bonorum præsentium, et futurorum non possit confirmari juramento. Roland. a Vall. 1. *cons.* 39. *num* 1. 2. Goth. Negat Chassan. *Rubric.* 7. §. 12. *verb s' il ne luy c' est expressement. num.* 5. *usque ad num.* 11. Tholosan. *decis.* 454. *et* 455. adde Alciat. *h. l.* Ans.

auferre. PP. 10. Kalend. Martii, ÆMILIANO et BASSO CONSS. 267.

De precaria substitutione.

16. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Diaphanto.

CUm proponas, filios testamento scriptos heredes rogatos esse, *Ut* (1), *qui primus rebus humanis eximeretur, alteri portionem hereditatis restitueret*: quoniam precariam (2) substitutionem fratrum consensu (3) remissam adseris, fideicommissi persecutio cessat. PP. 4. Id. Feb. MAXIMO II. et AQUILIANO CONSS. 286.

De Scriptura.

17. Idem AA. Deximacho.

PActum (4), quod bona fide interpositum docebitur, etsi scriptura (5) non existente: tamen, si aliis probationibus rei (6) gestæ veritas comprobari potest, Præses provinciæ secundum jus custodiri efficiet. PP. 9. Kalend. Jul. iisdem Conss. quibus supra 286.

De parte accepta ab uno ex correis debendi.

18. Iidem AA. Julio Æmilio.

SI creditores vestros ex parte debiti admisisse quemquam vestrum pro (7) sua persona solventem probaveritis: aditus Rector provinciæ, pro sua gravitate, ne alter pro altero exigatur, providebit. PP. 7. Idib. Jan. DIOCLETIANO III. et MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

De futura successione.

19. Iidem AA. Victoriano militi.

LIcet (8) inter privatos (9) hujusmodi scriptum, quo comprehenditur, *Ut is qui supervixerit* (10), *alterius rebus potiatur*, ne donationis quidem mortis causa gestæ efficaciter speciem ostendat: tamen cum voluntas militum, quæ super ultimo vitæ spiritu, deque familiaris rei decreto quoquomodo contemplatione mortis in scripturam deducitur, vim postremi judicii obtineat: proponasque te ac fratrem tuum ad (11) discrimen prælii pergentes ob communem mortis fortunam invicem (12) esse pactos, *ut ad eum, qui superstes fuisset, res ejus, cui casus finem vitæ attulisset, pertinerent*: existente conditione intelligitur (13) ex fratris tui judicio, (quod principalium constitutionum prompto favore firmatur) etiam rerum ejus compendium ad te delatum esse. PP. 15. Kal. Decemb. *Sirmii*, ipsis XV. et III. AA. CONSS. (14)

De rerum dominio.

20. Iidem AA. et CC. Martiali.

TRaditionibus (15) et usucapionibus (16) dominia (17)

(1) Adde *l.* 1. *Supr. h. t.*

(2) Precaria substitutio mutuo consensu remitti potest. *l.* 11. *Supr. h. t.* potest etiam remitti, non mutuo, *l.* 1. *supr. h. t.* et breviter; Spes futuræ successionis, seu fideicommissum sub conditione relictum, pendente conditione pacto remitti potest, si causa subsit.

(3) Solemni tamen. vix enim in Jurisconsultorum libris ulla renunciatio hereditatis reperietur, nisi formalibus et disertis verbis expressa, *ut hic, et l.* 2. 3. *et* 4. *infr. de transact.* vide Hotom. *consil.* 8.

(4) *Synops. Basil. h. t. c.* 58.

(5) Pactum non requirit scripturam ut hic. 1. *Harm.* 9. §. 8. ut et divisio hereditatis, *l.* 21. *infr. h. t. l.* 5. *infr. de trans.* vide *l.* 9. *infr. de fide instr.* pignus. vide *l.* 4. *ff. de fide instr.* venditio. *l.* 10. *infr. de fide inst. l.* 3. *infr. de fide et jure hastæ.* locatio. *l.* 24. *infr. de locato.* nuptiæ. *l.* 9. *infr. de nuptiis.* emancipatio. *l.* 11. *infr. de fide inst.* pignus, hypotheca. *l.* 4. *ff. de pignorib. l.* 4. *ff. de fide inst.* Usurarum stipulatio. *l.* 1. *infr. de usuris.* societas. l. 4. *infr. pro socio.* et generaliter, Scriptura in nullo actu requiritur. *Nov.* 73. *c.* 8. Eos tamen excipe, in quibus scriptura more ac solennitate, vel partium conventione necessario requiritur. vide *l.* 17. *infr. de fid. inst.* velut in testamento scripto. *l.* 21. *infr. de testamentis.* emphyteusi, *l.* 1. *infr. de jure emphyteutico.* literarum obligatione: sententia definitiva. *l.* 2. *infr. de sent. ex periculo.* in legitimandis per matrimonium liberis in concubinatu susceptis, *l.* 10. 11. *vers. Sufficiat. infr. de natural. liber.* in nuptiis Senatorum et honestiorum personarum. *Nov.* 74. *c.* 4. idem in hypotheca mutui, ad emendæ militiæ casum, *Nov.* 97. *c.* 4. vel si jus πρωτοπραξίας, seu prior in hypotheca esse affectat. *Novell.* 136. *c.* 3. *l. scripturas.* 11. *infr. qui potiores*: in arbitrii homologatione. *l.* 4. *in fin. l.* 6. *infr. de arb.* in contestatione non numeratæ pecuniæ. *l.* 14. §. 4. *Infr. de non num. Novell.* 100. *c.* 1. §. 1. *vers. Contestationem.* in emancipatione. *l.* 2. *l. ult. infr. de emancip.* in adoptione. *l. ult. infr. de adopt.* vide Speculatorem *tit. de inst. edit.* §. *restat autem. vers. Azo vero*; Ferrariensem *in forma productionis testamenti* 13. *in verbo, coram.*

(6) Τȣ̃ πράτȣ, *Synopsis*, id est, venditoris aut rei venditæ.

(7) Si uni ex correis debendi fit pro sua persona liberatio, tacite videtur creditor cum eo pactus, *ne pro suorum correorum personis conveniatur*: futurum alioqui, ut si non ea formula liberatus sit, ob reliquos possit conveniri. *l.* 2. 3. *infr. de duobus reis.* Goth. Si alter ex duobus reis portionem suam solvat, an et quatenus inde obligationis divisio inducatur, ita ut is pro rata alterius amplius conveniri non possit: Vid. Donell. Gilken. Pac. Purpurat. Thoming. *decis.* 47. Hartman. Pistor. *quæst.* 9. Ronchegal. in *l. ubi duo ff. de duob. reis.* Leonin. *emendat. lib.* 5. *c.* 4. *num.* 8. Ans.

(8) *Synops. Basil. h. t. c.* 60. 1. Harm. 9. §. 30. *et* 1. *tit.* 16. §. 6.

(9) Puta paganos, non milites.

(10) Adi Socinum Jun. *cons.* 143. *n.* 46. *lib.* 1. Forcatulum *Necyomant. dialog.* 55. *n.* 6. et Sarmientum *lib.* 2. *select. c.* 5. Mod.

(11) Επὶ παράταξιν, ubi in aciem prodeunt. *Synops. Harmenop.*

(12) Non valet conventio inter duos facta de mutua successione. *l.* 4. *infr. de inutilibus stip.* (eam Græci vocant ἀλληλοκληρονομίαν) vide 1. *Harm.* 9. περὶ ἀλληλοκληρονομίας. nisi inter commilitones. *ut hic. et l.* 4. *infr. de inutil. stipul.* in ipso procinctu, ἐπὶ παράταξιν ἐξιόντας, 21. *Eclog.* 1. *c.* 60. Harm. *d. loco.* non valet inter virum et uxorem. vide Cujac. 16. *obs.* 39. *et ad l.* 20. *ff. de verb. obl.* Valebit ergo hujusmodi conventio inter solos milites? Paponius 20. *Arrest.* 2. *Arrest.* 1. ait, usu hodie receptum esse in Gallia, præsertim inter nobiles, ut in societate omnium bonorum alter alterum heredem possit instituere: Hotomanus *consil.* 1. scribit, hujusmodi donationes inter vivos reciproce factas valere: præsertim, ut familiæ conserventur, vel si inter cognatos et agnatos fiunt. *fol.* 6. *et fol.* 48. *et seq.* Idem ex communi opinione refert, hanc legem ad paganos extendi communi omnium gentium usu. Hujusmodi confraternitatem in Germania initam et contractam ann. 1373. inter Ducem Saxoniæ et Landgravium Hassiæ: et aliam diverso tempore inter Ducem Saxoniæ et Marchionem Brandenburgensem: et in Gallia quoque talem donationem initam inter Dominos d'Alegre: in Italia inter Dominos de Molza, et breviter passim valere hujusmodi conventiones refert Cynus, Bald. Castrens. Salicet. ad *l. si pater* 5. *infr. de inoff.* Hippolytus *singulari* 150. *et* 333. Tiraquell. ad *l. si unquam. num.* 10. 11. *infr. de revocandis donat.* Mynsinger. 2. *obs.* 33. Dixi ad *l.* 5. *infr. de pactis conventis.*

(13) Imo pactum mutuæ successionis non valet. *l.* 70. *ff. de hered. instit.*

(14) Γρ. ipsis IV. et III. AA. Coss. id est, A. D. 290.

(15) Subint. factis a domino ex justa causa: idque jure gentium. *l.* 2. *ff. de crimine stellionatus*, *l.* 7. *in fin. ff. pro emptore.* 11. *Ecl.* 1. *c.* 61. Ulp. 7. *l.* 9. *infr. de donationibus inter virum et uxorem*, *l.* 13. *Infr. de distract. pign.* id est, traditione eaque non nuda. Nuda non est quæ causam habet ac titulum non quemvis, sed alienationis causam continentem. *l.* 31. *ff. de adquir. rer. dom.* E contrario, solus titulus dominium non transfert, nisi sequatur traditio, *l.* 15. *infr. de rei vindicat.* Ad hæc, Traditio non fit cujusvis rei. *l.* 70. *ff. de contr. empt. l.* 83. §. 5. *ff. de verb. obl. l.* 182. *ff. de reg.* §. 8. *Inst. de rer. divis.* a quavis persona. *l.* 1. *ff. de fundo dotali l.* 22. *infr. de admin. tut. Novell. de non alienandis reb. Ecclesiast.* 7. *c.* 1. *et* 120. *c.* 7. §. 1. adde *casum legis* 3. *supr. h. t.* aut quavis forma, de qua dicam ad *l.* 2. *infr. de acquir. et retin. poss.* Effectus traditionis est, In adquirendo dominio tempus traditionis magis considerari quam titulos: qua de re dicetur ad *l.* 15. *infr. de rei vindic.* Illud interim adjiciendum, quibusdam casibus dominium transferri et ad nos redire sine traditione: qua de re quoque dicetur *ad l.* 6. *infr. quando dies leg.*

(16) Si traditio facta sit a non domino, idque fit jure civili. vide *l.* 3. *ff. de usurpat. et usucap.* de quibus dicam *infr. de usucapion. transformanda.* Hinc colligunt, Directum dominium præscriptione non transferri, sed utile tantum dominium. de quo vide Socinum *reg.* 97

(17) *Dominium*, est jus de re corporali perfecte disponendi, nisi lex obstet: estque unicum numero et substantia. *l.* 14. §. 2. *ff. de except. rei jud.* habet tamen qualitates diversas. hinc directum, utile, vel quasi dominium. Utile interdum concurrit cum directo ut in Emphyteuta, aut ei repugnat, vide Ferrariensem *in forma libelli actionis realis*, 2. *in verbo jure dominii vel q.* 9.

rerum, non (1) nudis (2) pactis transferuntur (3). PP. Kalend. Januar. ipsis V. et IV. AA. CC. CONSS. 293.

De divisione et transactione.

21. Iidem AA. et CC. Eusebio.

CUm proponas, inter vos sine (4) scriptura placuisse *fratrum tuorum successiones æquis ex partibus dividi*, et transactionis causa probari possit hanc intercessisse conventionem: exceptione (5) te tueri potes, si possides: Quod si adversarius tuus teneat (6): ex hoc placito nullam actionem natam esse (7), si tibi stipulatione non prospexisti, debes intelligere: nec adversario tuo transactione uti (8) concedendum est, nisi (9) ea quæ placita sunt (10), adimplere paratus sit. PP. Kal. Maji, FAUSTO II. et GALLO CONSS. 298.

De tutoribus et curatoribus.

22. Iidem AA. et CC. Archelao.

PActum curatoris (11) *recipere minorem quantitatem* paciscentis, adultæ ætatis suffragium, ne noceat, efficiet: tutores (12) enim et curatores exigentes pupillis et adultis debitum, non etiam remittentes (13) præstant obligationis liberationem. PP. 18. Kal. Decembr. *Sirmii*, ipsis VII. et VI. AA. CONSS. 299.

De filio.

23. Iidem AA. et CC. Honorato.

FIlius (14) paciscendo (15), aut debitum accipiendo: nihil detrahit patris obligationi. PP. 17. Kal. Dec. *Sirmii*, ipsis VII. et VI. AA. CONSS. 299.

An pactum cum quibusdam factum aliis prosit.

24. Iidem AA. et CC. Dominæ.

SI actionem legati, vel fideicommissi, quam adversus heredes mariti (16) quondam tui babuisti, te adfectione (17) heredum aliis remisisse probetur, exceptionem pacti contra debitores (18) instituenti, actiones nocere tibi minime posse intelligis (19). PP. 18. Kalend. Januar. *Sirmii*, CC. III. CONSS. 300.

De pactionibus debitorum.

25. Iidem AA. et CC. Euhemero.

DEbitorum pactionibus (20), creditorum petitio nec tolli, nec mutari potest. S. 4. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. III. CONSS. 300.

De pacto successorum debitoris.

26. Iidem AA. et CC. Corneliæ.

PActo successorum debitoris ex lege (21) duodecim tabularum æs alienum hereditarium pro portionibus quæsitis singulis ipso jure divisum, in solidum unum obligare creditori non potest: Quod et in honorario succedentibus jure locum habet. De chirographis itaque communibus exhibendis coheredem, vel non perfectis in divisione placitis convenire, quanti tua interest, potes. PP. III. Id. Octob. *Variani*, CC. CONSS. *

(1) Οὐ μὲν διὰ ψιλῆς συμφώνου, i. e. non nudo pacto, *Synopsis d. c.* 60. οὐ μόνον ψιλοῖς συμφώνοις· *ibid. c.* περὶ ψιλῆς ἐπαγγελίας, c. 69. id est non nudis tantum pactis.

(2) *Nuda pacta* hic intellige quæ traditione destituuntur: nuda, ut in *l.* 1. *ff. de pign. act.* §. 44. *Inst. de rer. divis. l.* 8. *Infr. de action. empt.* Pacta an obligationes dixeris, nihil interest. *l.* 3. *ff. de obligat. et action.* Goth. Quia usus legis hujus latissime patet, ne pigeat ut plenius eam intelligas, adire Duarenum *commentario de pactis fol.* 38. Contium *lib.* 1. *disput. cap.* 8. Zoannettum *rerum quotidianarum cap.* 1. Gomesium *tom.* 2. *variar. resolut. c.* 2. *num.* 5. *in fin.* Decium *ad l. legem. hoc tit.* Tiraquell. *in tract. de utroque retract.* 2. *part.* §. 1. *gloss.* 7. *num.* 6. *et* 12. Jasonem *ad l. civitas. num.* 6. *ff. si certum pet. et ad l. quotiens. Infr. de rei vind.* Corn. *cons.* 237. *num.* 2. 3. *et* 9. *vol.* 1. Socin. *Reg.* 97. Bartolum postremo *ad l.* 1. *et ad l.* 3. *ex contrario. ff. de acquir. possess.* et *ad l. a Titio. ff. de furt.* itemque *ad l. si tibi homo.* §. *cum servus. ff. de leg.* 3. Mod.

(3) Transferuntur etiam aliis modis. Sunt enim alii modi transferendi dominii, quam traditio et usucapio. vid. *l. ult. infr. quando dies legat.* sed hi modi, de quibus hac constitutione traditur, usitatiores sunt aliis. Verum quæri potest, cur non dominia pactis transferuntur? Dic, quia rerum dominia a naturali possessione cœperunt. vide Cujac. *ad l.* 1. *Infr. de usucap.* adde *l. obligationum.* 3. *ff. de oblig. et action.*

(4) Vide *l.* 17. *supr. h. t. l.* 9. *infr. de fide instrum.* Divisio fit interdum instrumentis interpositis. *l.* 35. *ff. h. t.*

(5) Possidenti ex causa transactionis justa competit exceptio.

(6) *l.* 36. *infr. famil. ercisc.*

(7) Nullum enim intervenit præter conventionem negotium, ex quo actio dari possit: quod tamen intervenit *in l. cum mota. infr. de Trans.* unde constat leges has contrarias non esse. *Mod.*

(8) Cur ita? vid. *l.* 45. *ff. h. t.*

(9) Cum effectu scil. *l.* 28. *infr. de transact.* Nemo mihi imputare potest, sibi promissum non servari, quando primus ipse promissum non servat. vide *c.* 75. *de reg. in* 6. Adversario fidem contractus servare non cogimur, si eam ipsemet non servavit: fides frangenti non-servatur: sed nec juramentum, (cui inest tacita conditio, *si ipse fidem servaveris*) quia pœna non committitur ei, qui hac de causa recusavit contractum servare. vide *l. ult. infr. de non numerata pecunia*, *l.* 14. *ff. pro socio.* Quin quod magis est, ad pœnam contra adversarium potest agere. Plura vide apud Rolandum a Valle 1. *consil.* 57. *num.* 19. *ad* 24. Socinum *reg.* 149. Fidem frangenti fides frangatur eidem.

(10) Vide *l. si convenerit. ff. pro soc.* et *c. pervenit. de jurejur. c. infidelis.* 26. *q.* 2. fallit tamen hoc, ut per Socinum *Reg.* 293. adi et Tiraq. *in legibus connubialibus part.* 13. *n.* 42. Mod.

(11) Idem in patre, qui in præjudicium filii renunciare successioni et hereditati 1200. aureorum, pro summa mille aureorum non potest. *l.* 12. *infr. de jure deliberandi. l.* 26. *infr. de fideicomm. l.* 10. *ff. de transactionib.* vide Hotom. *consilio* 8.

(12) Tutoribus pupilli debitum exigere concessum est: at non remittere. *l.* 28. §. 1. *ff. h. t.* donare, diminuendi causa transigere *l.* 46. *in fin. ff. l.* 28. §. 5. *infr. de admin. tut.* pupillum spoliare, *l.* 7. §. 3. *ff. pro emptore*: deteriorem ejus conditionem facere, *l.* 15. 28. §. 1. *ff. hoc tit.*

(13) Imo remittere possunt: sunt enim dominorum vice *l.* 56. §. 4. *ff. de furtis. et l.* 157. *ff. de reg. jur.* Solve: Sunt domini loco, cum pupillum non spoliant. dicta autem lex 56. agit de transactione litis dubiæ, cujus eventus dubius ac incertus pupillo oneri esse poterat.

(14) Adde *l.* 4. *infr. si aliena res pignori*, *l.* 30. *ff. h. t. l.* 22. *ff. de solut. et liber.* Idem in affini vel quasi sine mandato. vide Bald. *hic.*

(15) Id est, pactum debitoris patris faciens de non petendo. Quid si alimentorum, vel etiam valetudinis causa, vel ut studiis liberalibus erudiretur, vel ut legatione fungeretur, mutuum accepit, num illis casibus pater obligabitur? Sic sane. Hoc ex pietate paterna colligimus. vide *l.* 5. *infr. ad SC. Macedonianum*, et ipsa necessitate. Nemo enim vento vivere potuisse intelligitur. *l.* 2. *in fin. infr. de aliment. pupill.*

(16) Maritus uxori legare et fideicommittere potest.

(17) Id est, si probaveris te legata remisisse aliis quam veris heredibus, vel si cum tibi mens ea fuisset legata remittendi veris heredibus, tu opinatis ac falsis remiseris: tale pactum veris heredibus non proderit. Cur ita? quia speciali quadam priorum affectione potuisti legatum remittere veris heredibus tibi ignotis, nullaque affectione tibi conjunctis, aut forte inimicis.

(18) Id est, contra veros heredes.

(19) Unde? superius dixi.

(20) Quantumvis debitores inter se paciscantur, creditori nihil deperit. *l.* 39. *ff. de negot. gest.*

(21) Sensus est: Lege 12. tabularum singuli heredes pro portionibus, quæ eis sunt quæsitæ, *l.* 1. *in fin. infr. si cert. pet.* tenentur. Quid si coheredi suo alicui reliqui coheredes onus æris alieni dissolvendi injunxerint, ea lege, ut vicissim nomina hereditaria (chirographis ei traditis) exigat? possunt inter se quidem ita pacisci: non tamen in creditorum necem et fraudem. *l.* 3. *ff. familiæ ercisc.* Quid si heres ille creditoribus non solvit? coheredes in eum agent, partim de chirographis communibus exhibendis, partim in id, quod sua interest.

*

De stipulatione pactum confirmante.

27. Iidem AA. et CC. Aurelio Chresimo.

PEtens ex stipulatione, quæ placiti servandi causa secuta (1) est: seu antecessit (2) pactum (3), seu post statim interpositum sit, recte secundum se ferri sententiam postulat. S. 6. Idib. Novemb. *Heracleæ*, CC. Conss. *

Si certis annis quod convenerat, datum fuerit.

28. Iidem AA. et CC. Leontio.

SI certis (4) annis, quod (5) nudo (6) pacto convenerat, datum fuerit; ad præstandum in posterum indebitum solutum obligare non potuit eum, qui pactum fecit (7), nisi placitis stipulatio intercesserit. S. 3. Non. Decemb. *Burtodixi*, ipsis VIII. et VII. AA. Conss. 303.

De fori præscriptione, et juris sui renunciatione.

29. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SI quis in (8) conscribendo instrumento sese confessus fuerit, *non* (9) *usurum fori* (10) *præscriptione* (11) *propter* (12) *cingulum militiæ* (13) *suæ, vel dignitatis* (14), *vel etiam sacerdotii* (15) *prærogativam*, licet antea dubitabatur (16), si (17) oporteret eandem scripturam tenere: et cum, qui hoc pactus est, non debere adversus suam conventionem venire: vel licentiam ei præstare, discedere quidem ab scriptura, suo autem jure uti: sancimus (18), Nemini licere adversus pacta sua venire, et contrahentes decipere: Si (19) enim et ipso Prætoris Edicto (20), *Pacta conventa, quæ neque contra leges, neque dolo malo inita sunt, omnimodo observanda sunt*: quare et in hac (21) causa pacta non (22) valeant: cum (23) alia sit regula (24) juris antiqui, *omnes* (25) *licentiam habere, his, quæ pro se introducta sunt, renunciare?* Omnes (26) itaque Judices nostri hoc in litibus observent: et hujusmodi observatio, et ad pedaneos (27) judices, et ad compromissarios, et arbitros electos perveniat: scituri, quod si neglexerint, etiam litem (28) suam facere intelligantur. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* Post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

(1) Hic agitur de stipulatione pactum subsequente: ideoque male hinc colligunt, pactum ex continenti adjectum stipulationi inesse ex parte actoris. Hotom. tamen hic legit *facta*.

(2) Id est, si in instrumento (*pactum* enim hic sumi oportet pro instrumento pactum continente) pacti narratio stipulationem subsequitur, vel pactum. Quod ut intelligatur, sciendum est eam esse naturam stipulationis et pacti, ut pactum stipulationem inutiliter subsequatur. Stipulatio pacto adjecta obligat, at non e converso. At si scripturæ seu instrumenti ordinem intuebimur, pacti narratio, et antecedere, et subsequi stipulationis narrationem poterit. Natura igitur pactum stipulationem non potest subsequi, sed scriptura. vid. Donellum *hic*: et Cujac. 10. *observ.* 24. In eo tamen sunt diversi, quemadmodum et Hotom. Cujacius *d. loco in medio et fine.* pactum stipulationi adjici posse in continenti tantum ait: idque in solam utilitatem rei, non actoris: Hotomanus vero *q. Illustr.* 34. *fol.* 243. scribit, pactum confestim adpositum contractui stricti juris in adminiculis inesse ex parte actoris: ex intervallo ex parte rei. Donell. vero, utrovis modo, id est, sive ante, sive post adjici inutiliter pro actore existimat *ad l.* 13. *supr. h. tit. n.* 33.

(3) Alciatus *l.* 5. *paradox. c.* 2. Forcatulus *dialog. necyomant.* 90. *num.* 5. Torn. *ad rubr. de verb. obl. num.* 34. *et* 51. Fern. *ad l. pacta conventa. ff. de contrah. empt.* 2. *c. num.* 30. Mod.

(4) Non, si quis quid præstat sæpius, ideo consentire intelligitur, seque in id obligare, ut idem in perpetuum præstet deinceps. *Donel.* vel ita: Onus perpetuæ præstationis pacto vestito etiam aliquot annorum præstatione adquiri non potest, sed stipulatione, *l.* 7. *infr. de usuris*, *l.* 31. *ff. de oper. libert.* vel ita, Rei indebitæ per aliquot annos præstatio non obligat ad perpetuam præstationem, nisi præstatio uniformiter continuata est, ut debita (quod hic cessat) et tempore immemoriali: quo casu non est necesse allegare, vel probare aliam causam: quia tanti temporis observatio habet vim constituti: ubi constat de præstatione causali, sufficiunt decem continuorum annorum præstationes, et ita intellige *l.* 6. *ff. de usuris*: ne alioquin cum hac dissideat: adde *l.* 1. *infr. de agricolis et censitis.* vid. Molinæum *in tract. de usuris*, *quæst.* 19. *n.* 200. *infr. quæst.* 20. *n.* 205. Triennii tamen tempus in casu *l.* 1. *Infr. de fideicommissis.* sufficit: ut et in reliquis præstationibus quæ causam evidentem habent.

(5) Puta quinquaginta aureos. *Synops. Basil.* 11. *tit.* 1. *c.* περὶ ψιλῆς ἐπαγγελίας 76.

(6) Χωρὶς ἐπερωτήσεως, sine stipulatione, *Synops. Basil. eod.*

(7) Adi præter cæteros Corasium *lib.* 3. *miscell. c.* 15. Molinæum *ad consuet. Paris. tit.* 1. §. 7. *gl.* 1. *num.* 19. Pileum *q.* 21. *et* 84. Berojum *q.* 14. Mod.

(8) Id est, si quis in ipso contractu, aut in continenti contractus. Ex cujusmodi pacto jure civili nascitur actio: jure prætorio exceptio et replicatio.

(9) Vide ad hunc locum Socinum *reg.* 339. Goth. Quatenus quis renunciare possit favori suo, et legi prohibitoriæ, docebunt te Tiraquellus *in tract. le mort saisit le vif.* 7. *part.* 1. *declar. num.* 1. *et* 4. Chassaneus *in Cat. glor. mund.* 7. *part.* 13. *consid.* Marsilius *sing.* 361. Felinus *ad cap. cæterum. num.* 10. *cum seq. de Rescript. et ad cap. cum accessissent. num.* 4. *de const.* Socinus Jun. *cons.* 17. *col.* 2. *num.* 1. Guterius 1. *part. resol. c.* 28. *num.* 8. Mod.

(10) Foro quisque in suo conveniendus. Forum peculiare sortimur ratione militiæ, dignitatis, sacerdotii. Si alio loco convenimur, competit nobis exceptio. De exceptionibus declinatoriis adversus jurisdictionem, vide Oldendorp. *c.* 6. *Enchiridii, except.* 7.

(11) Id est, exceptione. Porro fori præscriptioni renunciat, qui hoc adversario largitur, ubi conventus ab eo fuerit, se ad suum forum vel judicem suum litem non revocaturum: majus est expresse consentire in quemvis judicem, quam simpliciter polliceri, se ad eum judicem non iturum, ad quem jure possit revocare. Priore casu in quemvis judicem consentitur: posteriore, non consentitur, sed in eos tantum, quos judices jure communi haberes, si miles non esses. Itaque in hac hypothesi, tametsi miles non possit revocare adversarium ad judices privilegio datos, non ad quosvis tamen trahetur ab adversario, sed ad eos tantum, quorum esset jurisdictio, si donatus privilegio non fuisset.

(12) Id est, occasione militum etc. Fori præscriptio, seu exceptio tribus ex causis hic competit, propter militiam, dignitatem, sacerdotium: igitur militi, magistratui, et sacerdoti competit.

(13) Milites apud magistrum militum. *l. pen. infr. de jurisd. omnium jud.* Clerici apud Præsidem in provinciis, apud P. prætorio in urbe conveniri possunt. *l.* 31. *Supr. de episc. audient.*

(14) Vid. *l.* 7. *infr. de jurisd.*

(15) *l.* 51. *supr. de episcopis et cleric. Nov.* 136. *c.* 1.

(16) Forte ex *l. si convenerit.* 18. *ff. de jurisd.* Verum ibi licuit ante aditum judicem pœnitere. Alias aditione fit competens.

(17) Græca locutio, *Si*, pro *An*, ut *l.* 30. *infr.*

(18) Pacto renunciare foro possumus.

(19) Prima decidendi ratio.

(20) Quod proponitur in *l.* 7. §. 7. *ff. de pactis.*

(21) Foro possumus renunciare.

(22) Imo valere debet, præsertim re integra. *l.* 18. *ff. de jurisd.* Solve: *dicta l.* 18. negat pactum nudum ad fori renunciationem sufficere. Aliud est autem in pacto vestito cohærentia contractus, *ut hic.*

(23) Secunda decidendi ratio satis infirma, multis enim casibus renunciare non licet juri suo: puta dotis privilegio, *l.* 2. *ff. de pactis dotalib.* alimentis. *l.* 8. *in pr. ff. de trans.* cautioni ususfructus. *l.* 1. *infr. de usufr.* Verum dici potest, quemque juri pro se introducto posse renunciare, lege nominatim id permittente, vel si publica utilitas in eo non vertatur.

(24) Eodem pacto ex regulis juris jus a se introductum confirmat Justinian. *l.* 30. *infr. h. t.*

(25) *l.* 7. §. 14. *l.* 31. *l.* 43. *l.* 46. *in fin. ff. h. t. l.* 4. §. 4. *ff. si quis caution. l.* 41. *ff. de minorib. l.* 24. §. 8. *ff. de damno infect. l.* 21. 27. *ff. de reg. jur.*

(26) Nota genera judicum, qui sequuntur, Pedanei, compromissarii, arbitri electi.

(27) Judicum alii pedanei, compromissarii, arbitri.

(28) *Litem suam facere* quid, vide in *l. ult. ff. de extraord. cogn.*

Pactum de hereditate viventis.

30. Idem A. Joanni P. P.

DE quæstione tali a Cæsariensi (1) advocatione interrogati sumus : Duabus vel pluribus personis spes alienæ hereditatis fuerat ex cognatione forte ad eos devolvendæ : pactaque inter eos inita sunt pro (2) adventura hereditate, quibus specialiter declarabatur, *Si ille mortuus fuerit, et hereditas ad eos pervenerit, certos modos in eadem hereditate observari* : vel, *si forte ad quosdam ex eis hereditatis commodum pervenerit, certas pactiones evenire*. Et dubitabatur, si (3) hujusmodi pacta servari oporteret. Faciebat autem eis quæstionem, quia adhuc superstite eo, de cujus hereditate sperabatur, hujusmodi pactio processit : et quia non sunt ita confecta, quasi omnimodo hereditate ad eos perventura, sed sub duabus conditionibus composita sunt, *si ille mortuus fuerit*, et *si ad hereditatem vocentur hi, qui hujusmodi pactionem fecerunt*. Sed nobis omnes hujusmodi pactiones odiosæ esse videntur (4), et plenæ tristissimi et periculosi eventus : quare enim, quodam vivente (5) et ignorante de rebus ejus quidam paciscentes conveniunt? Secundum veteres (6) itaque regulas sancimus, *Omnimodo hujusmodi pacta, quæ contra bonos (7) mores inita sunt, repelli*, et nihil ex his pactionibus observari : nisi ipse forte, de cujus hereditate pactum est, voluntatem (8) suam eis accommodaverit, et in ea usque ad extremum vitæ suæ spatium perseveraverit : tunc etenim sublata acerbissima spe, licebit eis illo sciente (9) et jubente hujusmodi pactiones servare : Quod etiam anterioribus [legibus et] constitutionibus (10) non erat incognitum, licet a nobis clarius est introductum. † Jubemus etenim, neque donationes talium rerum, neque hypothecas penitus esse admittendas, neque alium quemquam contractum : cum in alienis (11) rebus contra domini voluntatem aliquid fieri, vel pacisci, secta temporum nostrorum non patiatur. Dat. Kal. Novemb. *Constantinopoli*, post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. IV.

DE TRANSACTIONIBUS (12).

De pactione vel transactione facta cum quibusdam ex tutoribus vel curatoribus.

1. Imp. ANTONINUS A. Celerio.

NEque pactio, neque transactio cum quibusdam ex curatoribus (13) sive tutoribus facta, auxilio cæteris est in his, quæ separatim communiterve gesserunt, vel gerere (14) debuerunt. Cum igitur tres curatores habueris, et cum duobus (15) ex his transegeris : tertium convenire non (16) prohiberis. Dat. Kal. Maji, GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

De metu litis.

2. Idem A. Luctatio.

CUm te proponas cum sorore tua de hereditate transegisse, et ideo *certam pecuniam ei te debere* cavisse : etsi (17) nulla (18) fuisset quæstio hereditatis, tamen propter timorem (19) litis transactione interposita, pecunia (20) recte cauta intelligitur : ex qua causa si fisco solvisses (21), repetere (22) non posses : et si non (23)

(1) Ne dicas Cæsaris advocatum cum Accursio, sed urbis Cæsareæ Palæstinæ advocatos : unde Palæstina advocatio dicitur, *l.* 12. *Infr. de legitimis heredibus. l.* 27. *in pr. Infr. de fidejuss.*

(2) Corvina conventio est pacisci de viventis hereditate, eo ignorante, *l.* 2. §. 2. *ff. de vulgar. et pupillar. l.* 1. §. 21. *ff. de collat. bonor.* Goth. De pacto futuræ successionis vide Tessaur. *decis.* 225. Alciat. et Purpurat. *h. l.* et si fiat inscio eo, de cujus bonis agitur, Merend. *l.* 1. *controv. c.* 17. 18. 19. Ans.

(3) Id est, an : ut *l.* 29. *Supr. h. t.*

(4) Quomodo et quatenus, disce ex Alexand. *consil.* 28. *volum.* 3. Socino Juniore *consil.* 94. *lib.* 2. Steph. Forcatulo *necyomant. jur. dialog.* 55. *num.* 4. Doct. *ad l.* 1. *supr. h. t.* ubi vide Jasonem *num.* 13. Decium *num.* 17. *in fin.* Curt. Jun. *num.* 24. Marsil. *singul.* 333. Cagnol. qui in hanc legem ex professo scripsit. Covarr. *l.* 3. *variar. resol. cap.* 12. Aurpach. *lib.* 3. *epist. cap.* 2. Pil. denique *q.* 67. Mod.

(5) Viventis non est hereditas. Ideoque si quis ita emerit, *pro se suisque filiis et heredibus* : vel si quis ita concesserit, *mihi, et filiis, et heredibus* : vel ita heredem instituerit, *me, liberos meos, et heredes*, liberi mecum non concurrunt, quia me vivo heredes non sunt. Aliud erit si quis *me, et filios heredes* instituerit. v. Grass. *lib. sent.* §. *her. quæst.* 4.

(6) Ita veteribus regulis suas decisiones confirmat Justinianus, *l.* 29. *Supr. h. t.*

(7) *l.* 6. *Supr. h. t.*

(8) *l.* 46. *ff. de her. inst.*

(9) Eo, de cujus successione agitur ; sciente, jubente, adde, et ne quidem in mortis articulo revocante, de ejus hereditate, licet viventis pacisci possumus. Imo non possumus, eo etiam permittente ; confirmatur enim spes paciscentium, qui nihil non ausuri sunt in eum, ex cujus morte sperant aliquid. Ad hæc, is de cujus successione quis paciscitur, de sua hereditate transferenda paciscens non obligatur, *l.* 15. *supr. h. t. l.* 5. *infr. de pact. convent. l.* 4. *Infr. de inutil. stipul.* Ergo nec paciscentibus consentire. Solve : hoc nostro casu, qui consentit hereditatem suam, non promittit absolute, cum ante mortem suam voluntatem mutare possit.

(10) *l.* 2. *C. Th. fam. ercisc.*

(11) *l.* 1. *ff. de pign. et hipoth. l.* 38. §. 4. *ff. de verb. obl.* Rem alterius donare non possumus.

(12) *L.* 2. *ff.* 15. 2. *C. Th.* 9. *C. Gregoriano et Hermogeniano. tit. de pactis. et trans.* περὶ διαλύσεων. 11. *Eclog.* 2. 1. Har. 10. 1. *Extra.* 36. Transigere est causam seu litem, *l.* 16. *infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t.* controversiam, *l.* 14. *ff. h. t.* vel futuram, *l.* 2. *infr. h. t.* vel pendentem, aut motam, *l. ult. infr. h. t.* dubiam tamen, *l.* 12. *Infr. h. t.* incertam, nondum finitam, *d. l.* 1. *ff.* consensu, *l.* 13. *l.* 41. *infr. h. t.* certa conditione, *l.* 25. *infr. h. t.* certa lege, *l.* 14. *ff. h. t.* id est, aliquo dato, *l.* 6. *l.* 38. *Infr. h. t. l.* 65. §. 1. *ff. de cond. indeb.* retento, *l.* 21. *l.* 38. *Infr. h. t.* vel accepto, *l.* 24. *infr. h. t.* vel promisso, *l.* 2. *l.* 37. 38. *Infr. h. t.* finire, *l.* 10. *l.* 16. *l.* 29. *Infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t.* ac decidere. *l.* 7. *l.* 17. *infr. h. t.*

(13) Idem si cum uno fidejussore. Pactum enim ab altero ex duobus fidejussoribus factum nihil prodest. *l.* 15. §. 1. *ff. de fidejuss. et mandator.*

(14) Curatores et Tutores non modo tenentur ex male gestis, sed ex his quoque, quæ debent gerere. Quamquam is etiam *male gerere* dicatur, qui quæ gerere debeat, omittit.

(15) Qui transigit cum duobus sibi obnoxiis, tertium tacite liberasse non censetur. *l.* 15. *ff. de tut. et rationib. l.* 3. *ff. h. t. l.* 3. *infr. res inter alios acta.*

(16) Cur non prohiberis, cum obligentur plures tutores in solidum et in eo sint correi. *l.* 38. *l.* 55. *in pr. ff. de adm. et pericul. tutor. l.* 5. *infr. arb. tutel.* et pactum unius correi alteri prosit. *l.* 25. *ff. de pactis*, *l.* 3. §. 2. *ff. de lib. leg.* Pactum fuit personale, quod alteri non prodest. *l.* 25. §. 1. *ff. de pactis.*

(17) De lite nondum mota possumus transigere. *l. ult. infr. h. t.*

(18) Imo non est transactio, nisi rei dubiæ, *l.* 1. *ff. h. t.* l. 22. *ff. de in jus vocando. l.* 2. *ff. si quis caut.*

(19) Propter litis metum transactioni locus est. Satis est ad transactionem litis metus. Hoc ipsum quod a lite disceditur, causa videtur esse transigendi. *l.* 65. §. 1. *ff. de cond. indeb.*

(20) Pecunia transactionis nomine cauta jure peti potest.

(21) Quid ? quam summam, num dicemus vicesimam hereditatis, quæ fisco solvebatur, ut vult Cujac. 9. *obs.* 24. Aut vero id quod Luctatius ex transactione dare debuit sorori suæ, cui fiscus jam successerat, ut vult Accurs. et Hot. aut certe qui sorori successisset, ut vult Donellus ?

(22) *l.* 23. *infr. h. t.* Solutum transactionis causa non repetitur.

(23) Promissum transactionis causa condici non potest.

solvisses, tamen jure convenireris. PP. 3. Id. Aug. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De actione administratæ curæ.

3. Imp. ALEXAND. A. Tulliæ.

AGe cum Geminiano (1), quod pater ejus curator tibi datus negotia tua gesserit: et si apud judicem negabit se hac actione teneri, quoniam (2) transactio et (3) Aquiliana stipulatio (4) interposita est: judex contemplatione (5) judicii quod bonæ (6) fidei est, quæret, de quanta pecunia nominatim transactum sit; et, si apparuerit de minore transactam (7), quantam pecuniam reliquam ex administratione curæ deberi probatum fuerit, solvere eum jubebit (8), quod non in stipulationem Aquilianam obligationis jure tantum deductum est, quanta erat quantitas pecuniæ, quæ debebatur. Dat. Prid. Idib. August. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

4. Idem A. Numidio.

ACtione administratæ curæ ab eo, qui legitimæ ætatis annos complevit, in Aquilianam stipulationem deducta, et per (9) acceptilationem extincta, nullam (10) aliam superesse (11), nisi de dolo intra (12) concessa tempora (13) non ambigitur: nisi specialiter etiam (14) de dolo transactum sit. PP. 2. Non. Mart. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De transactione cum herede tutoris sine scriptura.

5. Idem A. Evocato.

CUm te transegisse cum herede (15) quondam tutoris tui profitearis, si id post legitimam (16) ætatem fecisti, frustra desideras, ut a placitis recedatur: licet enim (proponis) nullum (17) instrumentum intercesserit, tam si de fide contractus confessione (18) tua constet: scriptu quæ (19) probationem rei gestæ continere solet, necess ria non est. PP. Kal. Mart. ALBINO et ÆMILIAN CONSS. * (20).

De Querela inofficiosi, de actione ex stipulatu, vel præscriptis verbis.

6. Idem A. Pomponiis.

CUm mota inofficiosi querela (21) matrem vestram cu diversa parte transegisse, ita (22), *Ut* (23) *parte bonorum susciperet* (24), *et a lite discederet*, proponatis instaurari quidem semel omissam (25) querelam per (26 vos, qui matri heredes extitistis, juris ratio non (27) si nit: Verum, si fides placitis præstita non est, in (28) i quod interest, diversam partem recte convenietis: Aut (29 enim stipulatio conventioni subdita est, et ex stipulat actio competit: aut, si omissa verborum obligatio est utilis actio, quæ præscriptis verbis rem gestam (30) de monstrat, danda est. PP. 8. Idib. Jan. AGRICOLA et CLE MENTE CONSS. 231.

De procuratore.

7. Imp. GORD. A. Junio militi.

TRansactionis (31) placitum ab eo interpositum, cu *causæ actionem* (32), *non* (33) *decisionem litis* man dasti, nihil (34) petitioni tuæ derogavit. PP. 14. Kal. Jan. GORDIANO et AVIOLA CONSS. 240.

(1) Herede tui curatoris scil.

(2) Prima dubitandi ratio hinc sumitur. Nam lis per transactionem finita prætextu minoris quantitatis instaurari non potest. *l. 78. in fin. ff. ad SC. Treb.*

(3) Altera dubitandi ratio hinc sumitur. Nam Aquiliana stipulatio actionem perimit. *l. 4. ff. h. t.*

(4) Id est, acceptilatio. Solet enim Aquilianæ stipulationis verbo acceptilatio, quæ illam sequitur, intelligi. l. 5. *l.* 15. *ff. h. t.* et e contra. vide Cujac. 5. *observ.* 36.

(5) Decidendi ratio.

(6) Negotiorum gestorum actionem intelligit. §. 28. *Inst. de act. l. 7. ff. de negotiis gest. l. 5. ff. de obl. et act.*

(7) Transactum esse quantitatem pecuniæ, quam ex administratione etc. *Hal.*

(8) Cur ita? vide *l. 5. ff. h. t.*

(9) Actio per acceptilationem extingui solet. Extincta semel actio resuscitari non potest altero invito. Atqui dixeris, eum qui accepto tulit, deceptum fuisse? Antiqua ei non restituetur, sed ejus loco dabitur de dolo actio, nisi transigendo dolum quoque remiserit adversario.

(10) Cur non tutelæ et curæ? quia subtilitate juris Aquiliana stipulatio, licet dolo malo facta, tutelæ administrationi interposita, ipsius tutelæ actionem extinxit. *l. 9. §. 2. ff. h. t. l. 36. ff. de verb. obl.*

(11) Doli actio subsidiaria est ei, qui dolo inductus reo debitori accepto tulit debitum, *ut hic, et l. 1. §. si quis. ff. de dolo*: quemadmodum et metus causa actio ei datur, cui acceptilatio metu extorta: *l. 21. §. si metu. 4. ff. quod metus causa.*

(12) Doli actio olim annua; jure novo, biennalis est. *l. ult. infr. de dolo.*

(13) Biennium, *l. ult. infr. de dolo.*

(14) Si de dolo transigendum, specialiter dolum remitti oportet.

(15) Heredes tutorum tutelæ tenentur.

(16) Transactio legitime facta a majore 25. annis non rescinditur.

(17) De eo dixi ad *l. 17. supr. tit. prox.* adde *l. 17 infr. de fid. instr.*

(18) Confessione adversarii nulla melior et efficacior haberi potest probatio. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 21. *n.* 2. Idem præstat et operatur confessio, quod publicum instrumentum. *Bald.*

(19) Instrumenta sunt in id inventa, ut probent.

(20) Id est, A.D. 207. Quod si ita est, neque error est in Consulibus, tribuenda hæc lex non Alexandro, verum Severo. Atque ita fuerit hæc lex a Triboniano prima omnium hoc titulo constituenda.

(21) Conjungenda est *l. si instituta. ff. de inoffic. testam.* et advertendum eam loqui de simplici renunciatione, quæ est nuda pa ctio vel transactio: in qua scilicet nullum intervenit negotium ex quo præscriptis verbis actio daretur: ut in hac lege. difficili autem inprimis hæc lex habetur: quare vide de ea cum cura scri bentes ad *rubr. ff. de verb. oblig.* et ibi ante alios Crot. *in prima lect. num.* 40. *col.* 9. *in fin.* et Aret. *num.* 33. Hispa. *ad §. si itaque. num.* 6. *Instit. de Act.* Fernan. *ad l. pacta conventa.* 3 *cap. num.* 75. *ff. de contrah. empt.* Mod.

(22) Solet enim transactio interponi dato aliquo vel retento. *l. 38. infr. h. t.*

(23) Negotium hic quodnam gestum est? Do ut des. Nam actor hic remittit actionem, ut ei pars hereditatis detur.

(24) Conciliationem *h. l. 6. cum l. 27. ff. de inoffic. test.* vide apud Fachin. *lib. 1. controv. cap.* 10. Ans.

(25) De querela inofficiosi potest transigi.

(26) Justam defuncti transactionem heredes rescindere non possunt.

(27) Imo sinit: quoniam transactio inofficiosi querelam integram relinquit. *l. 27. in pr. ff. de inoffic. testam.* Dic aliud esse in filio, qui querelam instituit, aliud in ejus herede. *l. 15. §. 1. l. 5. in fin. cum l. seq. de inoffic. testam.* Cur aliud? quia heredi alia actione succurritur: æquum fuit gravem actionem inofficiosi non concedi. Defuncti enim existimationem lædit instituta inofficiosi actio. *l. 2. l. 5. ff. h. t.* Quod si quæris, quæ sint illæ actiones, quibus heredi succurratur, dic, *ut in vers. verum. infr. eod.*

(28) Qui injustam transactionem impugnat, tenetur in id quod interest.

(29) Ob non servatam nobis fidem transactionis, id quod interest petimus, vel ex stipulatu (si stipulatio transactioni intervenit) aut præscriptis verbis, si stipulatio omissa.

(30) Præscriptis verbis actio rem gestam, Id est, ipsum factum demonstrare solet. *l. 2. infr. de revoc. iis, quæ in fraud.* vide quæ notavi *ff. de præsc. verb.* hinc etiam colligunt, Transactionem contractum esse innominatum, cum detur ex ea præscriptis verbis actio.

(31) *l. 2. C. Gregor. h. t.*

(32) Actionis executor, litisve procurator transigere, decidere, solutionem acceptare non potest, *l. 13. ff. de pactis. l. 86. ff. de solut.*

(33) Actionem causæ habentis procuratoris, et decisionem litis habentis differentia. Hic, non ille transigere potest.

(34) Imo derogare videtur. Nam post litem contestatam, procurator efficitur rei dominus. *l. 11. ff. de doli mali except.* Solve: procurator, de quo hic agitur, procurator ad negotia gerenda; non ad litis decisionem fuit.

De alimentis.

8. Idem A. Licinio.

DE alimentis (1) præteritis (2), si quæstio deferatur, transigi potest: De futuris autem sine (3) Prætore, seu Præside interposita transactio nulla auctoritate juris censetur. PP. 10. Kal. Jan. Pio (4) et Pontiano Conss. 239.

De possessione.

9. Idem A. Agrippino.

SI super (5) possessione, quæ tibi quæsita est, cum quæstionem patereris a fratre uxoris tuæ, pactum conventum, et stipulatio inter vos (ut allegas) interposita est, *Ut, si* (6) *intra diem certum idem adversarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessione ei cederes*: et (7), *si eam inferre quantitatem non curasset, ulterius quæstionem non patereris*: et is, qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est, te, ad quem is pertinet, vim (8) ab eo pati non debere: Cujus (9) rei gratia, Vir Clarissimus præses (10) provinciæ interpellatus (11), vim [fieri] prohibebit (12): præcipue cum, etiam si in (13) rem diversæ parti actio competeret, hujusmodi pactione (14) propter utilem exceptionem posset submoveri. PP. 6. Id. April. Gordiano Aug. ii. Pompeiano Conss. 242.

De lite non revocanda.

10. Imp. Philippus A. Apollophaniæ.

FRatris tui filiis de paterna successione, ac statu etiam nunc contra (15) fidem sanguinis, itemque placitorum (16), quæstionem inferre parum probe postulas: nullus etenim erit litium (17) finis, si a transactionibus bona fide interpositis cœperit facile discedi. PP. Prid. Kal. Apr. Peregrino et Æmilaino Conss. 245.

De fideicommisso reciproco.

11. Impp. Valerianus [Gallienus] AA. et Valerianus *Nobilis Cæsar* Cajano militi.

DE fideicommisso a patre inter te, et fratrem tuum vicissim (18) dato, *si alter vestrum sine liberis excesserit vita*, interposita transactio rata (19) est: cum fratrum concordia (20) remoto captandæ mortis alterius (21) voto improbabili retinetur: et non potest eo casu rescindi, tanquam circumventus sis: cum pacto tali consenseris: neque eam (22), cui subveniri solet, ætatem agere te proponas (23): nec, si ageres, iisdem illis de (24) causis in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. 15. Kal. Decemb. Valeriano et Gallieno AA. utrisque ii. Conss. 256.

De administrationibus civitatis.

12. Iidem AA. Primo.

PRæses provinciæ examinabit, utrum de (25) dubia (26) lite transactio inter te et civitatis (27) tuæ administratores facta sit: an ambitiose (28) id, quod indubitate deberi posset, remissum sit: nam priore (29) casu ratam manere transactionem jubebit: posteriore vero casu, nocere civitati gratiam (30) non sinet. PP. 16. Kal. Mart. Æmiliano et Basso Conss. 260.

De metu et dolo. De domino et servo.

13. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. Probæ.

INterpositas (31) *metus causa transactiones, ratas non haberi* Edicto (32) perpetuo continetur (33). Nec tamen quilibet metus ad rescindendum ea, quæ consensu terminata sunt, sufficit: sed talem metum probari oportet, qui salutis (34) periculum, vel corporis cruciatum (35) contineat. † Ad vim tamen, vel dolum ar-

(1) De alimentorum transactione hoc paucis notandum: De alimentis testamento, codicillis aut mortis causa donatione relictis, transigere non possumus. *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* nisi præterita sint, ut *hic*. Atqui de futuris etiam pacisci possumus. vide *hic* Donellum *n.* 8. ergo et transigere? proniores sunt homines ad transigendum, quam ad paciscendum. Paciscentes donant. *l.* 1. *ff. h. t.* Transigentes etiam aliquod modicum præsens accipiunt vel retinent. *l.* 35. *infr. h. t.*

(2) Cur de præteritis alimentis transigere licet, de futuris non licet? Nemo in præteritum vivit, licet jam vixerit, ea tamen nunquam ad præteritam vitam a defuncto fuerunt destinata, ideoque hoc casu contra testatoris voluntatem recte non transigitur.

(3) Cur de alimentis testamento relictis transigere vetatur: non ut non egeat legatarius (id enim falleret in divite, ac præterea alimenta legata potest quis gratis remittere) non ut honos præcise habeatur voluntati defuncti: nunquam enim transactio permitteretur. Dicendum ergo est, prohiberi non præcise, sed causa cognita.

(4) Ulpio.

(5) De. *Hal.*

(6) Transactio fieri potest sub conditione.

(7) Quin etiam possidendi causam nobis stipulari possumus.

(8) Is, cui transactione libera fundi possessio cessa est, vim pati non debet.

(9) Minas aut vim inferentem repellit Prætor officio suo: vel potius interdicto Uti possidetis. *l.* 1. *ff. uti possidetis.*

(10) *l. ult. D. quod metus causa. l.* 1. *D. uti possidetis.*

(11) Judex officium suum non impertitur nisi rogatus. Vide tamen hic Decium.

(12) *l. ult. D. quod metus caus.*

(13) Ex hac pactione exceptio datur adversus actionem in rem, ut *hic*, recte: duplex enim retinendæ possessionis via est, aut exceptio, aut interdictum. *l.* 1. §. 3. *D. uti possidetis.*

(14) Transaotio potest fieri sola promissione, hoc est, etiamsi nihil datum sit.

(15) Patrui nepotibus ex fratre contra fidem sanguinis quæstionem status, et successionis paternæ movent.

(16) De statu et successione transigere licet.

(17) *l.* 16. *infr. h. t.*

(18) Vid. *l.* 16. *supr. de pactis, et l.* 1. *h. t.*

(19) Et ita abrogatur sententia apud Paul. 4. *sent.* 1. §. 13.

(20) Quæ, cum rata sit, summopere retinenda.

(21) Votum mortis alterius improbandum.

(22) Id est, non es minor.

(23) Minor non restituitur adversus transactionem.

(24) In reciproca remissione minor non restituitur: quia ubi par conventio est, lædi nemo intelligitur.

(25) In eo transactio differt a pacto, *l.* 1. *ff. h. t.* 1. Harm. 10. §. 14.

(26) Dubietas, nota causaque transactionis. *l.* 1. *ff. h. t.*

(27) Dubitandi ratio elicitur hoc ex loco: quoniam hic administrator plerumque tutor appellatur, et sicut tutor aut curator domini locum obtinet. *l.* 27. *ff. de admin. et pericul. tutor.*

(28) Id est, gratiose. *Infr. h. t. l.* 4. *in pr. ff. de decretis ab ordin. faciend.* quodcumque fit gratiose in perniciem Reipub. nullius est momenti.

(29) Transigere administrator Reip. vel civitatis potest: at non donare. Aliud est enim donatio et administratio. *l.* 7. *ff. de donat. l.* 7. *§. si tutor.* 3. *ff. pro emptore. l.* 2. *§. jus reipublicæ.* 8. *ff. de admin. rerum.*

(30) Civitatis administrator transigere potest de re civitatis, at non debitum liquidum remittere.

(31) 10. *Eclog.* 2. *ex lib.* 11. *tit.* 2. *c.* 21.

(32) *l. ult. ff. h. t. l.* 1. *ff. quod met. caus.*

(33) In genere, at indefinite: videtur hinc Edictum ad quemcumque metum pertinere.

(34) Vide *l.* 8. *infr. de rescind. vendit.* hinc videtur metus reverentialis excludi; ut sit sensus, Transactionem inter patrem et filium habitam valere, nec rescindi metus reverentialis prætextu: cum is tantum metus transactioni sit contrarius, qui salutis periculum etc. inferat: quod in filiabus verum esse negat Hotomanus *consil.* 7.

(35) Τιμωρίας, *Synops. Basil. d. loco.*

guendum qualitas causæ principalis non (1) sufficit: Unde, si nihil tale probari potest, consensu quæstiones terminatas minime instaurari oportet. Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, ex ancilla [tua] natum, servum tuum esse adseveras: si (2) vera sunt, quæ precibus complexus es, alia ratio pactum reformat: nec enim dubii juris est, dominos cum (3) servis suis paciscentes, ex placitis teneri atque obligari non (4) posse. S. 4. Non. April. *Byzantii*, ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

Si a transactione recedatur.

14. Iidem AA. Sopatræ.

SI diversa (5) pars contra placitum agere nititur (6), æquitatis ratio suadet (7), refusa (8) pecunia (cum et (9) tu hoc desideras) causam ex integra agi. PP. 4. Non. Jul. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

De Aquiliana stipulatione, et acceptilatione.

15. Iidem AA. Pontio.

UT (10) responsum congruens accipere possis, insere (11) pacti exemplum: ita enim intelligemus, utrum sola conventio fuerit, an etiam Aquiliana stipulatio, nec non et acceptilatio secuta fuerit: quæ si subdita esse illuxerit, nullam (12) adversariæ tuæ petitionem hereditatis, vel in rem specialem competere palam est. PP. 15. Kal. Aug. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

De lite non resuscitanda.

16. Iidem AA. et CC. Cæcilio.

CAusas (13) vel lites transactionibus legitimis finitas Imperiali rescripto (14) resuscitari non (15) oporte S. 5. Id. Mart. ipsis V. et IV. AA. Conss. 293.

Si is, qui quid transactionis causa accipit, de conventione resiliat.

17. Iidem AA. et CC. Marcello.

CUm proponas, ab ea, contra quam supplicas, liten quam tecum habuit, transactione decisam: eamq acceptis (16) his, quæ negotii dirimendi causa placuer dari, nunc de conventione resiluisse; ac petas, vel pa cto stari, vel (17) data restitui: perspicis, siquidem e his reddendis *manente* (18) *transactionis placito*, statim st pulatione, *si contra fecerit*, prospexisti, et vigintiquin que annis major fuerit: quod exceptionem (19) pacti (20 et (21) actionem (22) datorum habeas: Quod si nihil ta convenit: exceptio tibi (23), non etiam eorum, quæ de disti, repetitio competit, parta securitate. PP. 5. Id. Ju ipsis AA. v. et IV. Conss. 293.

De publicis criminibus.

18. Iidem AA. et CC. Valenti.

TRansigere (24) vel pacisci de crimine (25) capitali excepto (26) adulterio (27), prohibitum non est

(1) Imo qualitas facti sufficit. *l.* 10. *infr. de rescind. vendit.* Solve: facti qualitas, id est, atrocitas sufficit. *l.* 9. *infr. de his, quæ vi.* Causa, id est, personarum qualitas, non sufficit. *l.* 6. *a. tit. l. ult. ff. quod met. caus.* Qualitas personarum, puta si patronus, *ut hic.*

(2) Nec enim falsis precibus Principes indulgent.

(3) Transactio inter dominum et servum non consistit. *l.* 6. *Infr. an servus pro suo. l.* 36. *infr. de liberali causa. l.* 4 *ff. de judiciis.* An idem in adscriptitio? vide Cujac. 12. *observ.* 35.

(4) Teneri posse videbatur. nam pacto naturalis obligatio constituitur. *l.* 95. §. *naturalis. l.* 4. *ff. de solut.* Est vero servus naturalis obligationis capax. *l.* 13. *l.* 64. *ff. de cond. ind. l.* 14. *ff. de obl. et act.*

(5) Id est, adversa, quæ transactionis causa aliquid acceperat.

(6) Adde, et sic ipsam non impedias, quominus, transactione irrita, causa ad priorem statum redeat.

(7) Imo dissuadet: Nam cum jus trausactionis edicto sit confirmatum, publicum videtur: jus autem publicum pacto mutari non potest, *l. jus publicum.* 38. *ff. de pactis.* Dic, pacisci nos non posse adversus Edictum jubens aut prohibens. *l.* 7. §. *ait præt.* 7. *ff. de pactis.* posse, si Edictum permittat. *l.* 41. *ff. de minorib.*

(8) Transactione rescissa mutuo partium consensu, quidquid aut ab uno, aut hinc et inde datum et acceptum fuit, restitui oportet, *l.* 17. *infr. h. t.* adde *l.* 40. *Infr. h. t. l.* 96. §. 1. *ff. de solut.*

(9) Adversus transactionem utroque consentiente instaurari lis potest.

(10) Transactio ipso jure tollitur per acceptilationem ei subjunctam. *l.* 2. *l.* 3. *Infr. de acceptilat. l.* 4. *l.* 32. *hoc tit.* Quod si non sit subjecta? per exceptionem tolletur: idque Prætoris beneficio. *l.* 28. *infr. h. t.* Idem in re judicata est. *l.* 11. *ff. de except. rei judic.* alias transactione, ut re judicata, finiri lites dicuntur, *l.* 20. *infr. h. t. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertull.*

(11) Jus ex facto oritur.

(12) Acceptilatio perimit omnem transactionem. *l.* 4. *supr. h. t. l.* 32. *infr. h. t. l.* 3. *infr. de acceptilationib. l.* 10. 13. *supr. h. t.*

(13) *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 24. 1. Harmen. 10. §. 10.

(14) V. Papon. *Notar.* 15. *cap. Des rescripts contre transactions.*

(15) Cur non oportet, cum capite damnatos restituat, *l.* 27. *ff. de pœnis. l.* 5. §. *pen. ff. de injusto, rupt. et irrit.* Rescriptum illo casu nemini damnosum est, alias non admitteretur. *l.* 3. *l.* 7. *supr. de precibus*, *l.* 2. §. *merito.* 10. *ff. ne quid in loco publico. l.* 12. *in pr. ff. de religios. l. penult. ff. de hered. inst.* Imo transactiones rescindit princeps, *l.* 1. *in fin. infr. de abolit.*

(16) *l.* 24. *infr. h. t.*

(17) Alternativæ petitionis genus observa, vel pacto stari, v datum restitui; adde *l.* 14. *supr. h. t.*

(18) Possumus hanc clausulam transactioni adjicere, *Si quid con tra hanc transactionem feceris, neque audieris, et eo ampliu quod a me transactionis causa acceperis, restitues*, *l.* 16. *ff. h.* *Synops. eod. cap.* 27.

(19) Ex stipulatione actio: ex clausula exceptio competit.

(20) Si adversus transactionem quid molitur.

(21) Imo alterutrum tantum competere videtur: quoniam qui transactione recedit, commodum ex ea percipere non debet: hæ enim repugnant, actum oppugnare, et ex eo commodum quærere *l.* 8. §. *meminisse.* 14. *ff. de inoffic. testam. l.* 13. §. *penult. ff de jure fisci.* Denique transactione resoluta, datum ejus causa con dicitur, *l.* 23. *in pr. ff. de condict. indebiti.* Præterea qui transactione recedit, fidem et naturalem æquitatem violare videtur *l.* 1. *ff. de pactis.*

(22) Id est, repetitionem.

(23) Nolenti scilicet a transactione recedi. Sic itaque distinguendum: Indulges adversario restitutionem? restituere a te pecuniam acceptam tenetur. *l.* 14. *supr. eod. l.* 40. *Infr. h. t.* Non vis transactionem rescindi, dupliciter tibi consultum: habes enim vel exceptionem et datorum repetitionem, si ejus repetitionem stipulatus sis, rata manente transactione: aut si id non sis stipulatus, solam exceptionem. *l.* 23. §. *penult. in fin. ff. de condict. indeb.* Illud amplius est, juratam transactionem oppugnantem, infamia notari *l.* 41. *infr. h. t.* privari dignitate. *l.* 17. *infr. de dignitatibus* stellionatus teneri, ideoque puniri exilio, aut ejus loco pœna pecuniaria, arbitrio judicis. vid. Ferrar. *in forma, ut pacta serventur.* 36. *in verbo Transact.* 7. *n.* 13. *in fin.*

(24) *Synops. h. t. c.* 26. 1. Harm. 10. §. 3.

(25) Non capitali. Hotomanus 21. *Illustr. fol.* 141.

(26) Hæc verba desunt in C. Gregor. Cujac. 6. *obs.* 11. Az putat maritis hodie permissum transigere, et pacisci cum suis uxoribus adulterii nomine. *Novell.* 134. c. 10. Goth. Hæc verba a imperito interprete addita putat Ant. Fab. *conject.* 2. *conj.* 20 vid. Alciat. et Purpurat. *h. l.* Ans.

(27) Tribus quæstionibus res tota definiri potest Primo, Nur adulterii crimen capitale semper fuerit apud Romanos. de quo vid quæ notavi *ad l.* 30. *in fin. infr. ad l. Jul. de adult.* Deinde An de adulterio pacisci liceat. Postremo, An de eodem liceat tran sigere: De utraque quæstione dicam *ad l.* 10. *infr. ad Leg. Ju de adult.*

in aliis (1) autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transigere non licet, citra (2) falsi (3) accusationem. S. 3. Kal. Septemb. AA. Conss. 293.

De instrumentis post transactionem repertis.

19. Iidem AA. et CC. Irenæo.

SUb (4) prætextu instrumenti post reperti transactionem bona fide finitam rescindi, jura non patiuntur (5). † Sane si per se, vel (6) per alium subtractis instrumentis, quibus veritas argui potuit, decisionem litis extorsisse probetur; siquidem actio superest, replicationis auxilio doli mali, pacti exceptio removetur: si vero jam perempta est, intra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere. Dat. 4. Kal. Octobr. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De vi tsansactionis. De nocte.

20. Iidem AA. et CC. Antistiæ.

NOn (7) minorem (8) auctoritatem transactionum, quam rerum judicatarum esse, recta ratione placuit: si quidem, *Nihil ita fidei* (9) *congruit humanæ, quam ea quæ placuerant, custodiri*: Nec (10) enim ad rescindendum pactum sufficit, quod hoc secunda (11) hora noctis intercessisse proponas: cum nullum tempus sanæ (12) mentis majoris vigintiquinque annis consensum repudiet. S. 4. Kal. Octob. ipsis AA. Conss. 293.

De simulata emptione.

21. Iidem AA. et CC. Geminiano.

CUm ea, quæ transactionis causa dari (13) aut retineri convenit, velut (14) emptorem eum, quem accipere placuerat, obtinere præscribitur: his, quæ simulate (15) geruntur, pro infectis habitis, frustra ficti (16) pretii postulatur numeratio. S. 5. Non. Octob. ipsis AA. Conss. 293.

De doli contestatione.

22. Iidem AA. et CC. Alexandro.

SI (17) major transegisti, ad rescindendam transactio-

(1) Publicorum criminum alia sanguinis pœnam ingerunt: alia non ingerunt. In illis, pacisci licet: in his, non licet. Cur tam varie? Licet cuique reo quovis modo sanguinem suum redimere. *l.* 1. *ff. de bonis eor.* licet etiam accusatori desistere: quia si non probaverit, puniendus est eadem pœna, qua reus. *l. ult. infr. de accus. et inscript.* puniri tamen volunt pœna pecuniaria. *l.* 3. *in fin. ff. de prævaric.* sed et a quovis potest accusari, *l.* 5. *in fin. ff. de vi public.* Hartm. 1. *Pract.* 20. *obs.* Aliud omnino dicendum videtur (et sic admitti hujusmodi transactionem) si justam accusator desistendi occasionem habuerit; potuerunt enim probationes ei deesse; sin justam neglexit, puniri. *l.* 2. *infr. de abolitionibus.* v. Alciat. 5. *paradox.* 11.

(2) Id est, nisi de falso. 11. *Eclog.* 2. *c.* 26. *et* 1. Harm. 10. Accurs. *hic.* Bartol. *hic n.* 4. Bald. *hic in pr.* Salic. Alex. *hic.* Cujac. 6. *obs.* 11. et 19. *obs.* 39. Delrio *hic n.* 141. Alii aliter interpretantur, hac nimirum sententia, Neminem de criminibus, quæ pœnam capitalem non ingerunt, posse transigere, quin falsum committat. Alciat. *hic.* quin in falsi accusationem incidat. Donel. *hic. n.* 51. 56. *et seq.* nisi falsi accusationem subire velit, sine falsi crimine. Hotoman. 21. *Illustr. fol.* 142. *Sans commettre fausseté*, Imbertus *in Enchiridio in verbis*, *En quel cas est permis de transiger*, Sans soy soesmettre et estre aucusè de faux, Papon. 1. *Notar.* 6. *c. des transactions*, *fol.* 418. Citra, pro Sine, usurpatur in *l.* 3. *infr. de usur. l.* 1. *infr. si res alien. pign. l.* 7. *ff. de servis expoitandis. l.* 8. §. 6. 17. 20. *ff. de transact.* Posteriores notant hoc etiam servari in Gallia, ubi de falso transigere non licet. At forte de jure licuit transigere de falso. Prioris sententiæ interpretes hoc voluerunt: posteriores negant. qua de re dicam suo loco *ad l.* 7. *infr. ad leg. Corn. de falsis.* Quid? pacisci licuitne de falso? Ibidem dicam. Cur potius falsi hic tenetur, qui transigit de crimine non capitali, quam capitali? quia revera falsum committit. Quod falsum seu quam falsi speciem? dum verum dissimulat, prævaricatur: dum desistit ab accusatione, tergiversatur. *l.* 1. *in pr. ff. ad SC. Turp.* et hoc quidem Azo animadvertit *hic*, et Accursius in *l. de crim.* 10. *infr. ad L. Jul. de adult.* cujus sententiam video a Donello *hic* defendi *n.* 68. 69.

(3) Num omne falsi crimen capitale est? vid. quæ dicam *ad l.* 7. *et* 16. *infr. ad Leg. Corn. de falsis.*

(4) *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 27. *et* 1. Harm. 10. §. 14.

(5) *l.* 15. §. 3. *ff. de re judic.* ubi Goth. *l. Lucius.* §. *ult. ff. ad SC. Treb.* adde *l.* 2. *ff. de jurejur. l.* 20. *infr. h. t.* Pro diss. allegatur *l.* 3. §. 1. *ff. de transact. l.* 26. *ff. de V. O. l.* 5. *C. de don. l.* 65. §. 1. *ff. de condict. indeb.* nec obst. h. l. per ea quæ tradit Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 15. *num.* 27. vid. Alciat. *h. l.* Ans.

(6) Qui per se vel per alium instrumenta adversarii subtraxit, ut cum eo transigeret utilius, transactione non juvatur, *ut hic.* An aliud, si uterque justa ignoratione ductus, vel neuter in dolo? hoc velle videtur *lex* 29. *infr. h. t.* et ita forte est intelligenda *l.* 78. *in fin. ff. ad SC. Trebell.* quæ negat dari restitutionem adversus transactiones factas cum herede (cujus justa est ignorantia) gravato fideicommissi restitutione: utcunque quadrupli læsio ea continetur. Imo, ut sit neuter in dolo, si tamen transactum est ex testamento, ac postea reperti sunt codicilli, competet actio ei, qui læsus erit. *l.* 3. §. 1. *ff. hoc tit.* Ad hæc, qui sic transegit, de suo jure non visis veris instrumentis decidit. Nulla est autem transactio non visis neque cognitis verbis testamenti. *l.* 6. *ff. h. t. l.* 1. §. 1. *in fin. ff. testamenta quemadm.* Solve: inter ignorantes transactio inita tenet, testamentariis causis exceptis, *ut supr.* reip. *l.* 35. *ff. de re jud.* et pupilli. *l.* 3. *infr. de jure reip.* Ecclesiæ. Bald. *hic.* Idem in jurejurando a judice inopia probationum delato. *l.* 31. *ff. de jurejurando*: in quibus propter instrumenta reperta litis a finitione receditur.

(7) Imo minor est: Nam ex re judicata in factum, et ex jurejurando datur actio, *l.* 8. *infr. de reb. cred.* non ex transactione. *l.* 27. *et l. seq. D. de jurejur.*

(8) An idem si transactio jurejurando firmata? Cajus ait *in d. l.* 31. *in fin.* Rolandus a Valle refert, contrariam sententiam veriorem communi interpretum opinione esse, 1. *consil.* 13. *n.* 27. huc refer Fornerium, 2. *select.* 9. quod ex utraque nascitur exceptio, *l.* 28. *infr. h. t. l.* 1. *infr. de exception.* Harmenop. ait, transactionis majorem autoritatem esse. 1. *tit.* 10.

(9) *l.* 1. *D. de pactis.* Goth. Vide Alciat. *h. l.* Zanger. *de except. part.* 3. *c.* 18. *num.* 49. Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 3. And. Gail. *lib.* 2. *observ.* 70. Arium Pinell. *part.* 1. *cap.* 4. *num.* 12. Ans.

(10) Noctu pacta, transactiones, stipulationes fieri possunt, *ut hic.* An et actus civiles, legitimi et legis actiones? Hoc quidam negant, ideoque noctu testamentum fieri non posse, licet noctu signari possit, *l.* 22. *in fin. D. qui testam.* quod non probo. Nam si nocte testamentum signari et subscribi potest, *Synops. Basil.* 25. *tit.* 1. *cap.* 25. 5. Harm. 1. §. 10. igitur et fieri nocte testamentum potest: uno enim et eodem actu testamentum fieri debet. *l.* 28. *C. de testamentis.*

(11) Secunda noctis est nobis septima post meridiem. Quæ nobis hora septima post meridiem, ea Romanis secunda hora noctis: huc refer *l.* 8. *D. de feriis*, *l.* 1. *D. de manumiss. l.* 3. *D. de op. libert. l.* 5. *in fin. D. qui test. l.* 2. *D. de annuis legat. l.* 7. *D. de usuc. l.* 2. *in fin. D. de verb. sign.* Transactio noctu fieri potest, si testamentum noctu signari potest. *l.* 22. §. 6. *D. de testam.* Potest etiam arbitrium ferri. An sententia? Oldend. negat, *arg. l.* 2. §. 31. *D. de orig. jur. l.* 1. §. 8. *D. quando appellandum.* adde Soc. *reg.* 359. *Nov.* 82. c. 3. v. Oldend. *d. c.* 22. *de re jud.* v. Ripam *tractatu de nocturno tempore.*

(12) Hora quavis sanæ mentis hominibus licet transigere. Tempus igitur transactioni non officit, sed mentis imbecillitas.

(13) Transactio fieri solet, re aliqua data vel retenta. *l.* 38. *infr. h. t.*

(14) Sensus est: Quoties in aliquo instrumento, dicis causa, scribitur reum transactionis causa debere, emptionis nomine pretium ab eo peti non potest, quia ficti, id est, simulati pretii, vel simulatæ venditionis nulla petitio est, et ita veritas transactionis prævalet fictæ venditioni. *l.* 55. *D. de contr. empt. l.* 54. *D. de obl. l.* 16. *D. de reg. jur.* Igitur ex transactione cui venditionis nomen accommodatur, venditi actio non competet.

(15) Simulata pro infectis habentur. v. *infr. plus valere quod agitur.*

(16) *l.* 9. *in fin. infr. de contrah. empt.*

(17) *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 30. *et* 1. Harm. 10. §. 15.

nem de dolo contestatio (1) non sufficit. S. Kal. Decemb. ipsis AA. Conss. 293.

De condictioni indebiti.

23. Iidem AA. et CC. Tatiano.

NEc intentio (2) creditorum Archimedori (3), cui alios successisse profiteris, si obligatus pro eo non fuisti, tenere te (4) potest: sed hoc integro (5) negotio tractari convenerat: nam cum jam quæstionem transactione decisam, et a te dari placitam, numeratam pecuniam proponas: hujus indebiti soluti prætextu, improbe tibi petitionem decerni postulas: cum (6) etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, indebiti promissi velamento defendi non posses. Dat. 8. Mart. CC. Conss. 294.

De solutione partis.

24. Iidem AA. et CC. Victorino.

SI (7) quidem ex causa transactionis acceptis [his], quæ instrumento continentur, *nihil* (8) *amplius peti*, convenit, adversariam tuam exceptionis auxilio defendi perspicis. ✝ Sin vero certam quantitatem, quasi (9) solam ab ea debitam, reddere se debere, sine litis decisione confessa est: tam eam, quam residuam debiti partem petere minime prohiberis. S. 5. Non. April. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De transactione vel donatione ob spem futuræ successionis facta.

25. Iidem AA. et CC. Marcellæ et Quirillæ.

SI majores viginti quinque annis cum patruo sive avunculo vestro transegistis, vel ei debita donationis causa sine aliqua conditione (10) remisistis: non idcirco (11), quod (12) hoc ejus hereditatis captandæ (13) causa, id est, spe (14) futuræ (15) successionis, vos fecisse proponatis, aliis ei succedentibus instaurari finita debent. S. 2. Id. April. CC. Conss. 294.

An transactio matris noceat liberis.

26. Iidem AA. et CC. Dionysiadæ.

TRansactione matris, filios ejus non (16) posse servos (17) fieri, notissimi (18) juris est. S. Id. Apr. CC. Conss. 294.

De ægroto.

27. Iidem AA. et CC. Catoni.

SAnum (19) mente (20), licet (21) ægrum corpore, recte transigere, manifestum est: nec postulare debueras improbo desiderio, placita rescindi valetudinis corporis adversæ velamento. S. 7. Idus Maji, CC. Conss. 294.

De actis et scriptura.

28. Iidem AA. et CC. Sapparitæ.

SIve (22) apud acta Rectoris provinciæ, sive sine (23) actis scriptura intercedente vel non (24), transactio interposita est: hanc servari convenit. ✝ Sed quoniam, *Ut* (25) *certum quid accipias*, convenisse te, licet sine (26) scriptura, proponis, nec hujus rei causa stipulationem secutam esse: quamvis ex pacto non potuit nasci actio, tamen rerum vindicatione (27) pendente, si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali vel in factum replicatione usa, poteris ad obsequium placitorum adversarium tuum urgere. Dat. 3. Non. Jul. CC. Conss. 294.

De speciebus post transactionem repertis: et de Errore.

29. Iidem AA. et CC. Martiæ.

SUb (28) prætextu specierum (29) post repertarum: generali (30) transactione finita, rescindi prohibent jura.

(1) *Eclog.* 2. c. 30. id est, protestatio facta extrajudicialiter paulo ante vel paulo post cum amicis vel vicinis, absente eo, quo cum transigitur, *leg.* 19. *infr. de his, quæ vi.* (paulo post ἅμα τῷ γίνεσθαι τὴν διάλυσιν, *Ecl. ibid.* 1. Harm. 10. *in fin.*) transactioni factæ non obest.

(2) Exceptio, non sum heres, opposita creditoribus hereditariis, est exceptio intentionis. Bald. *hic.* intentionis dicitur, quæ in facto versatur. Ea juris exceptioni opponitur, juris exceptio est, quoties æquitas stricto juri opponitur. v. Oldend. *cap.* 3. *de except. n.* 5.

(3) Artemidori. *Hal.*

(4) *Te non potest*, quidam ita legunt, et male: sensus est, non heredem non teneri pacto defuncti, nisi vel pro eo obligatus fuerit: vel nisi ut heres solverit.

(5) Id est, nulla quantitate creditoribus defuncti a te numerata.

(6) Argumentum observa: cui denegatur indebiti promissi exceptio, multo magis ei denegabitur indebiti soluti repetitio. *l.* 65. §. 1. *ff. de cond. indeb.* adde *l.* 3. *ff. de confess. l.* 53. *ff. de reg. jur.*

(7) Non præsumitur igitur facta hæc confessio animo transigendi.

(8) Cui facta est promissio, *nihil amplius peti*, is debere desinit: debere, inquam, ejus rei nomine, de qua agebatur: non aliarum. *l.* 31. *infr. h. t.* igitur partis confessio reliquam debiti partem non extinguit: neque transactionis vim obtinet, ut hic. sic partis solutio in reliquam debiti partem litem non extinguit. dixi, *l.* 7. *infr. de except. l.* 6. *infr. de solut.*

(9) Sit hoc argumentum. Quinquaginta aureos debes, solve, *hæc actio.* Atqui vel chirographum vel mea confessio, qua niteris, nihil aliud arguit, quam me quinque redditurum, *hœc exceptio.* Tua confessio qualitates alias non excludit: *hæc replicatio.* Rei veritas, non opinio debitoris spectanda: *hæc decisio.*

(10) Expressa. *l.* 7. *infr. de cond. ob caus.*

(11) Regulariter enim ob causam datam, causa non secuta, condicitur. *l.* 1. *ff. de cond. caus. data.*

(12) Hinc illud interpretum, propositum in mente retentum nihil operatur. *l.* 7. *infr. de cond. ob causam dator.* adde 1. Harm. 10. *in fin.*

(13) *l.* 11. *infr. de test. milit.*

(14) Spei alicujus causa datum, spe non secuta, non condicitur. *l.* 3. §. *sed si servus.* 7. *ff. de cond. causa data*, *l.* 12. *infr. de donat. ante nupt.*

(15) Spes hæc inhonesta. *l. pen. supr. de pact.*

(16) Posse videbatur: quia mater ad liberalem causam exercendam admittitur. *l.* 3. §. 2. *ff. de liberali causa.*

(17) *l.* 1. *infr. inter alios acta*, *l.* 13. *infr. de prob. l.* 6. *l.* 10. *infr. de liber. caus.* aut spurios. *l.* 29. *in fin. ff. de prob.*

(18) Cur notissimi? jus libertatis pacto mutari non potest. *l.* 6. *l.* 10. *infr. de liberali causa.* Mater liberorum suorum libertatem transigendo minuere non potest.

(19) Adde *l.* 3. *infr. l.* 2. *ff. qui testam.*

(20) Alias mente non sana consentire non potest, qui sentire non posse dicitur. *l.* 8. *ff. de optione legata.*

(21) Alias corpore affecto mens affecta minus sana est. *l.* 1. §. *apud Vivianum. l.* 4. §. 1. *ff. de ædilitio edict. l.* 2. *ff. qui testam.*

(22) Καὶ ἐν ὑπομνήμασιν καὶ χωρὶς ὑπομνημάτων καὶ ἐγγράφως, καὶ ἀγράφως, id est, et apud acta, et sine actis: et scriptura, et sine scriptura transactio facta stabilis est, *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 36. *et* 1. Harm. 10. §. 2.

(23) Transactio extra judicium fieri potest, 11. *Ecl.* 2. *c.* 36.

(24) Transactio scripturam non requirit. *l.* 5. *in fin. Supr. h. t.* quæ scripturam non exigant, dixi *in l.* 17. *supr. de pact.*

(25) Hoc sæpe evenit in transactionibus. *l.* 37. *infr. h. t.*

(26) Transactio scriptura munita ex stipulatu actionem parit.

(27) Casus, Præsta quod transactione te mihi dare oportet, *actio.* Tibi non teneor, pactum enim nudum intercessit, quod actionem non parit. *Exceptio*: Atqui parum te juvat ista exceptio, cum dolo facias fidem non adimplens, *replicatio*: Promissor tenetur. *Decisio:* adde *l.* 21. *supr. de pact. l.* 27. *ff. de inoff. testam. l.* 33. *Infr. h. t.*

(28) *Synops. Basil. h. t. c.* 30.

(29) i. e. Instrumentorum.

(30) Generalis transactio propter instrumenta de novo reperta non rescinditur. Generalis est, quoties rerum omnium nomine debitori fit acceptilatio: aliud erit, si acceptilatio fit rei certæ ac specialis. *l.* 1. *in fin. infr. de reb. cred.* aut si coactus a judice tibi accepto tuli. *l.* 31. *ff. de jurejur. l. ult. infr. de reb. cred.* aut si instrumenta mihi subtraxisti. *l.* 19. *supr. h. t.* aut si ex falsis instrumentis sit transactum. *l. pen. infr. h. t.* alios casus addidi *ad l.* 19. hoc addendum, quamvis transactionem justa de causa a Principe rescindi posse. *l.* 27. *ff. de pœn.* adde *l.* 16. *supr. h. t.*

Error autem circa proprietatem (1) rei apud alium extra personas transigentium tempore transactionis constitutæ, nihil potest nocere. S. 4. Kalend. Octob. CC. Conss. 294.

De dolo.

30. Iidem AA. et CC. Antonino.

TRansactione finita : cum (2) ex partibus tuis magis dolum intercessisse, quam eorum contra quos preces fundis, confitearis, instaurari grave, nec non criminosum tibi est (3). S. 5. Idus Octob. *Crebro*, CC. Conss.

De clausula, Nihil amplius peti.

31. Iidem AA. et CC. Proculo.

SI de certa (4) re pacto transactionis interposito hoc comprehensum erat, *nihil* (5) *amplius peti*: etsi (6) non additum fuerat, *eo nomine*, de cæteris tamen quæstionibus integra permaneat (7) actio (8). PP. 4. Idus Octobris, *Byzantii*, CC. Conss. 294.

De re judicata.

32. Iidem AA. et CC. Cyrillo.

SI (9) causa cognita prolata sententia, sicut jure traditum est, appellationis vel in integrum restitutionis solennitate suspensa (10) non est, super (11) judicato frustra transigi, non est opinionis incertæ : Proinde (12) si non Aquiliana stipulatione et acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem peremisti, Præses provinciæ usitato more legum rebus pridem judicatis effectum adhibere curabit. S. 8. Kalend. Nov. CC. Conss. 294.

De evictione.

33. Iidem AA. et CC. Euchrusio.

SI pro fundo quem petebas, *prædium certis finibus liberum* (13) *dari* transactionis causa placuit, nec eo tempore minor annis vigintiquinque fuisti, licet (14) hoc prædium obligatum post, vel (15) alienum pro parte fuerit probatum : instaurari decisam litem prohibent jura (16). Ex stipulatione sane, *si placita servari*, secuta est : vel, si non intercesserit, præscriptis (17) verbis actione civili subdita apud Rectorem provinciæ agere potes. Si (18) tamen res ipsas apud te constitutas, ob quarum quæstionem litis intercessit decisio, fiscus vel alius a te vindicavit : nihil petere potes. S. 5. Id. Novemb. *Melantiadæ*, CC. Conss. 294.

De administratæ tutelæ obligatione. De hereditatis pollicitatione.

34. Iidem AA. et CC. Cyrillo et Ptolomaidi.

CUm donationis, seu (19) transactionis causa administratæ tutelæ debiti scientes vos obligationem fratri vestro remisisse proponatis, nec unquam volentibus (20) dolus inferatur : frustra de dolo querimini : Nec ad implendum promissum hereditatis propriæ pollicitatione (21) quisquam adstringitur. PP. 6. Idus Novembr. CC. Conss. 294.

De præsentia amicorum et de metu.

35. Iidem AA. et CC. Hammoni.

TRansactionem, quæ dominii translatione vel actione peracta (22) seu perempta, finem accipit : cum ea amicis (23) etiam intervenientibus (24) re vera ostenditur processisse, metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem. S. 9. Kalend. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

Si quid convenit, nec datum sit, nec offeratur.

36. Iidem AA. et CC. Achillæ.

SI major annis vigintiquinque transegisti, quamvis dari tibi placita repræsentata (25) necdum probentur,

(1) *l.* 18. *infr. de rei vind.* 11. *Ecl.* 2. *c.* 36.

(2) Qui dolum commisit, transactionis rescissionem petere non debet. *l.* 20. *ff. h. t. l.* 2. §. 3. *ff. ad SC. Vellsian. l.* 134. *in fin. ff. de reg. jur.* vid. *l.* 4. *infr. de revoc. don.*

(3) Turpe enim est allegare turpitudinem suam. Bartolus *ad l. jusjurandum.* §. *procurator. num.* 3. *ff. de jurejur.* et ibidem Jason. *num.* 31. *cum seq.* Grammaticus *consil.* 45. Tiraquel. *de utroque retract. tit.* 1. §. 1. *gloss.* 9. *num.* 67. *et latiss. gloss.* 18. *num.* 20. 24. 25. *et* 27. *et gloss.* 14. *n.* 46. Decius *cons.* 14. *col. final. et consil.* 587. *num.* 10. Cravetta *cons.* 125. *num.* 6. Mod.

(4) Περὶ μιᾶς αἰτίας.

(5) Id est, de una re, *Synops. h. t. c.* 39. *et* 2. Harm. 10. §. 20. ut certum sit hic idem quod unum. *dixi ad l.* 24. *supr. h. t.*

(6) 11. *Ecl.* 2. *c.* 30.

(7) Transactio generalis non extenditur ad ea, de quibus verisimiliter non est transactum, *ut hic*, quid enim si quis de deposito transegit, mutui autem actionem habebat. v. 1. Har. 10. §. *ult.*

(8) Notant hic Doctor. clausulam generalem trahi ad specificata. Afflictus *decis.* 285. Alexand. *consil.* 117. *lib.* 1. Jason. *ad l. qui Romæ.* §. *duo fratres. ff. de verbor. oblig. num.* 47. Curtius Jun. *consil.* 101. *n.* 2. Mod.

(9) *Syn. Bas. h. t. c.* 40. *et* 1. Har. 10. §. 4. *l.* 4. *C. Greg. h. t.*

(10) *l.* 7. *in pr. ff. h. t.* aut ignoretur an sit judicatum. *l.* 11. *ff. h. t.*

(11) Super judicato non subsequuta appellatione frustra transigi, non est opinionis incertæ. *l.* 4 *C. Greg. h. t.* judicatum est res certa. Transigitur autem de re dubia : ideoque super judicato non potest transigi. 11. *Ecl.* 2. *c.* 40. *et l.* 23. §. 1. *ff. de cond. indeb.* potest tamen res adjudicata donari. Paul. 1. *sent.* 1. §. *ult.*

(12) Id est, quia, Donellus *hic n.* 27. 28. *et seq.*

(13) Id est, non pignoratum.

(14) Id est, licet is fundus sit evictus : hinc collige, ratione evictionis non rescindi transactionem, dari tamen actionem præscriptis verbis. adde *l.* 28. *supr. h. t.* vid. omnino Jos. Ludovicum *decis.* 101.

(15) Duæ quæstiones hinc nascuntur : an si prædium, (quod transactionis causa datum est) vel obligatum vel alienum fuerit, resolvi possit transactio, eo petente, cui talis fundus datus fuerit transactionis causa.

(16) Adi Alexand. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. ff. de acq. possess.* Cremens. *singul.* 131. Cœpol. *cons.* 133. *num.* 81. 1. *part.* Alciatum *lib.* 5. *parad. cap.* 7. Corasium *lib.* 2. *Miscell. cap.* 10. porro quod opponitur huic nostræ legi *l. naturalis.* §. *quod si. ff. de præscript. verbis.* ad hoc respondetur : Aut ex facto meo tibi aliquid abest, et tunc datur actio præscriptis verbis : Aut nihil tibi abest, et tunc datur de dolo actio. *Mod.*

(17) Quia pro fundo quem petebas, fundus tibi promissus evictus est. Est autem contracta hic permutatio.

(18) Sensus est, Si fundus, quem a Titio petebas, re ipsa tibi restitutus, et is postmodum ab aliquo sit evictus, nullum habes regressum adversus eum, qui restituit.

(19) Liberatio fit interdum donatione, interdum transactione.

(20) Sciens et volens non decipitur : ideoque nec de dolo potest conqueri. *l.* 1. *in fin. ff. de action. empt. l.* 3. §. 5. *ff. de homine libero.* vid. *l.* 109. *l.* 145. *ff. de reg. jur.* hinc colligunt, venditori scienti verum rei suæ pretium non competere remedium *l.* 2. *Infr. de rescind. vendit.* qua de re vide plura apud Rolandum a Valle 1. *consil.* 59. *num.* 10. *et seq.*

(21) Pollicitatione hereditatis nemo adstringitur. vid. *l.* 30. *Supr. de pact.* adde *l.* 61. *ff. de verb. obl.* adde *l.* 25. *supr. h. t.* vento pascit creditorem, qui hereditatem suam ei pollicetur.

(22) Pacta. *Hal.*

(23) Non præsumitur decipi, qui præsentibus amicis transegit, ὅπου φιλία ἐστὶν οὐ βία πραγματεύεται. 1. *Harmen.* 10. §. 13. Amicorum præsentia, securitatis, consilii ac judicii testimonium est. De hac præsumptione, vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 61. plane si unus tantum intervenerit amicus, aliud esse dicendum existimat Tiraquellus, *in l. si unquam* 8. *in verb. Susceperit liberos. infr. de Revoc. don. n.* 238.

(24) Hippolytus de Marsil. intelligit hoc locum habere, ubi non agitur de commodo eorum, sed alterius tertii. Bartolus *ad l. viduæ. C. de nupt.* Cotta *in Memorab. in verb. contractus.* Tiraquel. *post leges connub. gloss.* 5. *num.* 37. *et seq.* porro idem quod amicorum, operatur præsentia honestorum virorum, et decretum judicis : Castrensis hic et confirmatio superioris supplet defectum formæ, solennitatis, personæ, et alios defectus secundum Baldum *ad l. fin. ff. de test. tut.* Hippol. *sing.* 75. Mod.

(25) Id est, oblata, *Syn. Basil. h. t. c.* 44. *et* 1. Harm. 10. §. 7.

nec offerant hi qui conveniuntur : ne (1) quid amplius ab his exigi possit, exceptionis proficit æquitas. S. 6. Id. Decemb. CC. Conss. 294.

De stipulatione pœnali.

37. Iidem AA. et CC. Basilicæ.

PRomissis (2) transactionis causa non impletis, pœnam (3) in stipulationem deductam, si contra factum fuerit, exigi posse constat. S. 12. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

Quomodo transigitur.

38. Iidem AA. et CC. Theodotioni.

TRansactio (4) nullo (5) dato, vel retento (6), seu promisso minime procedit. S. 8. Kalend. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De pœnitentia.

39. Iidem AA. et CC. Martianæ.

QUamvis (7) eum, qui pactus est, statim (8) pœniteat (9), transactio [tamen] rescindi, et lis instaurari non (10) potest : et qui tibi suasit, intra certum tempus licere a transactione recedere, falsum adseveravit. S, Kal. Januar. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De scriptura. De Aquiliana stipulatione, et acceptilatione. De pœna.

40. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. Eutropio P. P.

UBi pactum (11) vel transactio scripta est, atque Aquilianæ stipulationis, et acceptilationis vinculis firmitas juris innexa est : aut subsecutis secundum leges accomodandus est consensus, aut pœna (12) una cum his, quæ data (13) probantur, ante cognitionem causæ (si adversarius hoc maluerit) inferenda est. Dat. 3. Non. Jun. *Constantinop.* Eucherio et Syagrio Conss. 381.

De jurejurando.

41. Impp. Arcad. et Honor. AA. Rufino P. P.

SI (14) quis major (15) annis [vigintiquinque] adversus pacta vel transactiones nullo cogente imperio (16), sed libero arbitrio, et voluntate confectas putaverit esse veniendum, vel (17) interpellando Judicem, vel supplicando Principibus, vel non implendo promissa: eas autem, *invocato* (18) *Dei omnipotentis nomine*, eo auctore solidaverit : non (19) solum notetur infamia (20), verumetiam actione privatus (21) restituta pœna (22), quæ pactis probatur inserta, et rerum proprietate careat, et emolumento, quod ex pactione vel transactione illa fuerit consecutus : Itaque omnia eorum mox commodo deputabuntur, qui intemerata pacta jura servaverint. † Eos etiam hujus legis vel jactura (23) dignos esse jubemus, vel munere (24), qui nomina nostra placitis inserentes, *salutem* (25) *Principum*, confirmationem initarum juraverint esse pactionum. Dat. 5. Idus Octobr. *Constantinop.* Olybrio et Probino Conss. 395.

De falso. De jurejurando.

42. Impp. Leo et Anthem. AA. Acrochirio P. P.

SI (26) ex falsis instrumentis transactiones vel pactiones (27) initæ fuerint, quamvis (28) jusjurandum (29) [de] his interpositum sit, etiam civiliter falso revelato, eas retractari præcipimus : ita demum, ut, si (30)

(1) In contractum transactionis, tanquam stricti juris, non veniunt usuræ a tempore moræ. *l.* 13. *infr. l.* 32. §. 2. *ff. de usur.* 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 44. 1. Harm. 10.

(2) *Synops. Basil. h. t. c.* 45. *in pr.*

(3) Reo transactionis promissum non implente, pœna promissa potest ab eo exigi. Quid si pœna non fuit promissa ? aliud. *l.* 6. *supr. h. t. l.* 6. *Infr. de contr. stip.*

(4) *Syn. Basil.* 10. *c.* 45. *in fin. et* 1. Harm. 10. §. 1.

(5) *l.* 21. *supr. h. t. l.* 1. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 3. *in fin. infr. de repud. vel abstin.* dixi *supr. in Epigraphe :* adde 11. *Ecl.* 2. *c.* 45. *in fin.* 1. Harm. 10. *in pr.*

(6) Utrumque ; unde colligunt transactionem esse contractum nominatum, adde quæ scripsi *l.* 39. *infr. h. t.*

(7) *Syn. h. t. c.* 27.

(8) Adde *l.* 5. *infr. de obl. et act. l.* 12. *in fin. infr. de contr. empt.*

(9) 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 47. 1. Har. 10. *in fin.* adde *l.* 3. *Infr. de resc. vend.*

(10) Transactionem contractum esse nominatum hinc colligitur : qui si innominatus esset, revocari posset, *l. dedi.* 3. *ff. de condict. causa data*, *l. si quis.* 49. *ff. de pact.* adde *l.* 38. *supr. h. t.* Bartolus hoc esse verum existimat ; verum speciale liberationis minuendarumque litium favore esse subjicit. Alii dicunt reum pœnitentem admitti re adhuc integra, *l. sicut.* 5. *infr. de obl. et act.* adde Coras. 1. *Miscell.* 25.

(11) Vid. ad legis hujus intelligentiam Molinæum *in labyrintho de divid. et individ. part.* 2. *n.* 579. et Menochium *de arbitr. jud. l.* 1. *q.* 16. Mod.

(12) *Debita ex stipulatione. l.* 37. *supr. h. t.* 11. *Ecl.* 2. *c.* 48.

(13) *l.* 14. *Supr. h. t. l.* 41. *infr. eod. l.* 16. *ff. h. t. l.* 23. *in fin. ff. de cond. indeb.* Paul. 1. *sent.* 1. §. 3.

(14) *l.* 8. *C. Theod. de pact. et trans. l.* 2. 1. Harmen. 11. §. 11. *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *c.* 49. hanc legem nimis duram esse refert Rol. a Valle 1. *cons.* 57. *n.* 46. 47. Ideoque vix usu vel praxi obtinere, aut saltem locum non habere, nisi concurrant et verificentur omnia, quæ hic continentur. Requiritur autem ut contraveniens sit major, ut qualitas ætatis allegetur, ut contractus nullo cogente imperio sit initus, ut juratus sit, ut de rei circumventione et dolo constet.

(15) Hac voce etiam comprehenduntur mulieres. Tiraquell. *de retract. gentilitio* §. 1. *gloss.* 9. *n.* 213. Idem tamen *in l. si unquam.* 8. *in verb. Revertatur. n.* 239. *infr. de revoc.* tradit hanc legem locum adversus tertium non obtinere, si unus transigentium rem vendiderit.

(16) Adi, quia multum hæc aliaque hujus legis controversa sunt, Decium *cons.* 452. Alexand. *consil.* 131. *lib.* 4. Curt. Sen. *consil.* 43. *num.* 1. Cephal. *consil.* 192. *num.* 17. *et consil.* 265. *num.* 2. Bolog. *consil.* 28. *num.* 3. Plot. *ad l. si quando. num.* 543. *unde vi.* Jasonem *consil.* 118. Cravettam *cons.* 182. *num.* 16. Cornel. *consil.* 266. Cagnolum *tom.* 1. Portium *lib.* 2. *regul. conclus.* 10. Contium *ad leg. Jul. Majest. pag.* 28. Guterium 1. *part.* 2. *resol. cap.* 61. *num.* 31. *et seq.* Rainaldum Corsum *lib.* 3. *indag. cap.* 9. materiam autem perjurii habes tractatam a Julio Claro §. *perjurium.* Mod.

(17) Nota modos, quibus quis peccat in non implenda transactione.

(18) Eo nomine datur exceptio jurisjurandi. vid. Olden. *c.* 38. *de except.* juramento excludi facultatem moræ purgandæ hinc colligitur : aliud tamen esse jure canonico. *gloss.* 32. *q.* 1. *c.* 2. Romanus *singular.* 446.

(19) Nota recedentem a tronsactione jurata quatuor pœnis subjici, fieri infamem, actionem amittere, pœnam promissam luere, et accepta restituere.

(20) A transactione jurata recedens notatur infamia. 1. *Ecl.* 2. *c.* 49. *et* 1. Harm. 10. *et* 2. *C. Th.* 9.

(21) Vid. *l.* 1. §. 2. *infr. de assertione tollenda.*

(22) Vid. *l.* 40. *supr. h. t.*

(23) Hoc respicit perjurum ipsum.

(24) Hoc referendum ad eum, cui pœna et multa ejus, qui pejeravit, lucro cedit.

(25) *Per salutem Principum* veteres jurabant, etiam Christiani, nunquam vero per *Principis genium.* Tertullianus *c.* 32. *Apologetici*, sicut non juramus per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ augustior est omnibus geniis. Ita Polycarpum jussum a proconsule per Genium Cæsaris jurare legimus. Euseb. 3. *hist. Eccl.* 14. jurasse quoque veteres per Principum venerationem constat, ex *l.* 2. *infr. de reb. cred.*

(26) Adde *infr. Si ex falsis instrumentis.*

(27) Cujacius *lib.* 6. *observat. cap.* 11. Menochius *de arbitr. Jul. l.* 2. *casu* 15. Joann. Aurpachus *l.* 1. *ep. c.* 11. Mod.

(28) Transactio ex falsis instrumentis interposito jurejurando confirmari non potest, *ut hic* : adde *l. ult. Infr. de non numerata pecunia.*

(29) 11. *Syn. Basil.* 2. *c.* 2. *vel* 50.

(30) Transigere de pluribus causis et capitulis simul possumus.

d pluribus causis vel capitulis eædem pactiones seu transiones initæ fuerint, illa (1) tantummodo (2) causa v pars retractetur, quæ [ex] falso instrumento compsito (3) convicta fuerint: aliis (4) capitulis firmis maiatibus (5): nisi forte etiam de (6) eo, quod falsum citur, controversia orta decisa sopiatur. Dat. Kalend. Jl. *Constantinop.* MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

De quæstione super servili vel adscriptitia conditione.

42. Imp. ANASTASIUS A. Thomæ PF. P.

per Illyricum.

Ubemus in omnibus litigiis jam motis et pendentibus, seu postea super servili vel adscriptitia (7) conditiomovendis, transactiones celebrandas, vel jam celebras (si non alio juri cognito modo eas vacillare contige.) vires suas obtinere: nec ob hoc videri tenorem eam titubare, quod pro conditione servili vel adscriptitia nfectæ sunt. Dat. 15. Kalend. Decemb. PATRICIO et YPATIO CONSS. 503.

TIT. V.

DE (8) ERRORE CALCULI (9).

1. Impp. DIOCL. et MAXIM. AA. et CC. Aureliano Quarto.

ERrorem calculi (10), sive ex uno contractu, sive ex pluribus emerserit, veritati non afferre præjudicium, epe constitutum est: unde rationes etiam sæpe computais denuo (11) tractari posse, si res judicatæ (12) non unt, vel transactio (13) non intervenit, explorati juris st. Sed et si (14) per errorem calculi velut debitam quantatem, cum esset indebita, promisisti, condictio liberaonis tibi competit. Dat. 6. Kal. Mart. AA. CONSS. 287.

TIT. VI.

DE POSTULANDO (15).

De prohibitione judicis.

1. Imp. ANTONINUS A. Artemidoro.

CUm a præfecto Ægypti perpetuo (16) causas agere prohibitus non appellaveris, placitis obtempera. PP. 3. Kalend. Aug. SABINO II. et ANULINO CONSS. 217.

De libertis.

2. Imp. ALEXANDER A. Polydoro.

NEc cæterorum liberti (17), nedum mei quidem, si ita sunt literis eruditi (18), ut patrocinia desiderantibus præstare possint, prohibentur id facere. PP. Non. Mart. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Si causa, ob quam promissum est, non sequatur.

3. Imp. GORDIANUS A. Flaviano.

SI (19) sub specie honorarii (20), quod advocato usque ad certum (21) modum deberi potuisset, eam quantitatem, quam desiderio tuo complecteris, te daturum cavisti: et quasi mutuam pecuniam accepisses, eam te redditurum promisisti, nec temporis spatio, gesto negotio consensum ac fidem accomodasti: competenti exceptione non numeratæ pecuniæ tutus es, et ex hac causa cautionem interpositam, usitato more potes condicere. PP. 5. Id. Jun. SABINO II. et VENUSTO CONSS. 241.

De absentia patroni.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Theodotioni.

VElamento absentis (22) patroni causæ rursus ad finitas quæstiones redire quis frustra conatur. S. 4. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

(1) Vid. *l.* 5. *in fin. supr. de leg. Novell.* 51. *in princ.*

(2) Utile per inutile non semper vitiatur. vid. *l.* 20. *ff. de usuris.*

(3) A nonnullis codicibus hæc vox abest.

(4) Jurata transactio eatenus rescinditur, quatenus prætextu alsorum instrumentorum facta est.

(5) Utile per inutile non vitiatur, vid. quæ scripsi ad *l.* 12. *nfr. de testam.*

(6) Hic casus est diversus a superiori, aliud est enim ex falso nstrumento transigere, aliud de eo quod falsum dicitur. vid. Cujac. 6. *observ.* 31.

(7) Hinc tamen colligit Cujac. 6. *obs.* 11. *et* 19. *obs.* 39. de also, jure transigi posse, *l.* 18. *supr. h. t.* Hotomanus vero 11. *llustr.* admittere id videtur, si criminaliter agitur, non si civiliter, *l.* 7. *supr. h. t. l.* 15. *l.* 16. *l. pen. l. ult. infr. ad leg. Corn. de fals.* de ea re dicam *ad l.* 7. *infr. ad leg. Corn. de alsis.* vid. plura apud Cujac. 12. *obs.* 35. adde *l.* 3. *in fin. supr. h. t.*

(8) 11. *Eclog.* 2. *c.* 52. *et* 53. *tit.* 3. *et lib.* 11. *tit.* 2. *c.* 52. id. *edict.* 9. *c.* 2. *in fin.*

(9) *Syn. Basil.* 11. *tit.* 2. *cap.* 52.

(10) Id est, computationis, quæ sæpissime in transigendo accidit.

(11) Sæpe computatæ rationes denuo tractari possunt, etiam inter mercatores, quamvis peritos numerandi, quantumvis res sit minima: ut enim rescindatur calculus, non est quærenda læsio ultra dimidium, nisi judicatum sit aut transactum. vid. Molinæum *de usur. quæst.* 14. *num.* 182. Roland. a Valle 1. *cons.* 49. *num.* 49. alias rationi et calculo stari debet, nisi de errore probetur. Ferrar. *in forma, ut pacta serv.* 36. *ibi, discuss.* 2. *num.* 4.

(12) Nec sententia, nec transactio revocatur ob errorem calculi. Imo res judicata revocatur, *l.* 1. §. 1. *ff. quæ sent. sine appell.* Solve: si error calculi in sententia non exprimitur, non potest revocari. vid. Oldendorp. *cap.* 26. *de sententia et re judicata.* vid. *hic.* Bald.

(13) Imo error impedit transactionis effectum, *l. obligationum.* 3. §. 1. *ff. de oblig. et act.* et ita Raguerius putat. Alii valere transactionem errore factam censent: etiamsi error exprimatur: *arg. l. sed et si quis.* 4. *in princ. ff. si quis cautionib. l. si quis postquam.* 37. *ff. de fidejuss. et mandat. et ita* Petrus Butrig. et Bart.

(14) *Synopsis h. t. cap.* 52.

(15) *L.* 3. *D.* 1. 2. *C. Th.* 17. 1. *Extr.* 37. adde 8. *Synops. Basil.* et Lucium 5. *placit.* 1.

(16) *l.* 1. §. 13. *ff. de off. præf. urb. l.* 9. *in princ. ff. de pœnis.*

(17) Liberti postulare possunt, ut hic, sive Principis, sive privatorum: at non servi.

(18) In patrono requiritur eruditio, *l.* 7. *infr. de profess. et medicis:* adsessore *l.* 2. *ff. de off. adsess.* At in judice, vid. *l.* 1. *supr. de off. adsess.* vid. quæ dicam *ad l. pen. Infr. de judic.* huc pertinet illud Ammiani 30. Adversus imperitos advocatos: *E quibus*, inquit, *ita sunt rudes aliqui ut nunquam se Codicem habuisse meminerint, et si in circulo doctorum autoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulii peregrinum nomen arbitrantur.*

(19) Qui advocaturo sibi, de iis, quæ advocationis nomine debiturus est, quasi ex mutui causa caverit, non numeratæ pecuniæ exceptione utatur, nisi tempus præterierit, et cautionem suam condicat. *Synops. Basil.* 10. *cap.* 13.

(20) Libros a typographo ipsorum auctori pro corollario deberi, hinc Hotomanus colligit *consil.* 3.

(21) Id est, centum aureos, vid. *l.* 1. §. 12. *in fin. ff. de extraord. cognit.* vid. Lucium 5. *Placitor.* 1. *arrest. ult.*

(22) Absentia advocati non vitiat sententiam. dixi ad *l.* 1. *infr. de repud. bon. poss.* adde *speciem l.* 6. *infr. de revocand. donat.*

Pactum de quota litis.

5. Imp. CONSTAN. A. Helladio.

SI qui advocatorum, existimationi (1) suæ immensa atque illicita compendia prætulisse sub nomine honorariorum ex (2) ipsis negotiis, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ (3) partis cum gravi damno litigatoris et deprædatione poscentes fuerint inventi: placuit ut omnes, qui in hujusmodi sævitate (4) permanserint, hac professione penitus arceantur. Dat. 3. Kal. April. PAULINO et JUNIANO CONSS. 325.

De officio advocati.

6. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Olybrium Præf. urb.

QUisquis (5) vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit advocatus (6) et judex: quoniam aliquem inter arbitros et patronos oportet esse delectum.

§. 1. Ante omnia autem universi advocati ita præbeant patrocinia jurgantibus: ut non ultra quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi (7), et maledicendi temeritatem prorumpant: agant, quod causa desiderat: temperent se ab injuria. Nam si quis adeo procax fuerit, ut non ratione (8) sed probris putet esse certandum, opinionis suæ imminutionem patietur, nec enim conniventia commodanda est, ut quisquam negotio derelicto in adversarii [sui] contumeliam aut palam pergat, aut subdole.

§. 2. Præterea nullum (9) cum (10) eo litigatore contractum, quem in propriam recipit fidem, ineat advocatus: nullam conferat pactionem.

§. 3. Nemo ex his, quos licebit accipere, vel docebit, aspernanter habeat, quod sibi semel officii gratia libero arbitrio obtulerit litigator.

§. 4. Nemo ex industria protrahat (11) jurgium.

§. 5. Apud urbem autem Romanam etiam honoratis, qui hoc officium putaverint eligendum, eo usque liceat orare, quousque maluerint, videlicet ut non ad turpe compendium stipemque deformem hæc arripiatur occas[io], sed laudis per eam augmenta quærantur. Nam si [lu]cro (12) pecuniaque capiantur: veluti abjecti atque de[ge]neres inter vilissimos numerabuntur.

§. 6. Quisquis igitur ex his, quos agere permisimu[s], vult esse causidicus: eam solam quam sumet tempore ag[en]di, sibi sciat esse personam quousque causidicus est: Nec (1[3]) putet quisquam honori suo aliquid esse detractum: cu[m] ipse necessitatem elegerit standi (14), et contempserit j[us] sedendi. PP. 10. Kalend. Septemb. VALENTINIANO et V[A]LENTE AA. II. CONSS. 368.

De æquitate in advocatis concedendis servanda.

7. Iidem et GRATIANUS AAA. ad Olybrium Præf. urbi.

PRovidendum est, ne (15) hi, quos in foro aut m[e]ritum nobilissimos (16) fecerit, aut vetustas, in u[na] parte consistant, aliam a rudibus atque tyronibus nece[s]se sit sustineri: atque ideo si in uno auditorio duo tantu[m] præ cæteris fuerint, vel plures, quorum fama sit hil[a]rior: in judicantis officio sit, ut par causidicorum distr[i]butio (17) fiat: et exæquetur partibus auxilium singul[o]rum: et æqua divisio procedat. Si quis vero monitus [a] judice, ea excusatione, quæ nequeat comprobari, c[ui]cunque parti patrocinium denegaverit, careat (18) foro (1[9]) sciat etiam nunquam sibi ad agendum copiam posse res[ti]tui. Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit separ[a]tim tractasse (20) cum plurimis, et adversario suo tali fra[u]de subtraxisse paris defensionis copiam: ostendet proculd[u]bio iniquam a se litem foveri, et auctoritatem judici[a]riam a se delusam experietur. Dat. Kal. Mart. *Treveri[s]* VALENTINIANO et VALENTE AA. utrisque III. CONSS. 37[0].

De eo, qui non est sacrosanctis Catholicæ religionis imbutus mysteriis.

8. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

NEmo (21) vel in foro Magnitudinis tuæ, vel in pro[]vinciali judicio, vel apud quemquam judicem acce[]dat ad Togatorum consortium, nisi (22) sacrosanctis Ca[tholicæ]

(1) Existimatio, id est, honor compendio pecuniario præfertur.

(2) Τῆς δίκης μοῖραν, hoc est, de accipienda post victoriam certa parte litis. *Synops. h. t. c.* 11. Hi non jure causæ, sed fundorum, pecorum et mancipiorum qualitate, rationeque tractata, clientum præcipua poscere dicuntur coacta pactione, *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(3) Advocato, *ut hic*, *l.* 53. *ff. de pact. l.* 1. §. 12. *ff. de extraordin. cognit.* 8. *Eclog.* 1. *cap.* 15. *l.* 6. §. 2. *infr. h. t.* procuratori, *l.* 53. *ff. de pact.* de quota litis pacisci non licet: sunt enim consceleratæ hujusmodi pactiones, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* De hujusmodi ergolabis litium, vid. Cujac. 8. *obs.* 31.

(4) Scævitate.

(5) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*

(6) In eodem negotio meo advocatus et judex, *l.* 14. *supr. de adsessor. et domest. l.* 5. *ff. de off. adsess. l.* 17. *ff. de jurisdict.* quod olim prohibitum non fuit, Plin. 3. *epist.* Possis et hoc addere, advocatum meum mihi testem esse non posse. vide Wurmserum 1. *pract.* 4. *obs.* 1. *Synops. Basil. h. t. cap.* 17.

(7) Hinc illud Ammiani 30. eum ad inopiam venerunt allegationum, ad effrænatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine ob assidua in personas honorabiles probra diebus dictis sunt damnati.

(8) Ratione, non probris certandum.

(9) Nullum neque pactum, neque contractum de lite aut mercede. *Synops. Bas.* 1. *cap.* 18.

(10) Μετὰ τοῦ οἰκείου προσφυγόντος, cum confugiente ad suum patrocinium 8. *Syn.* 1. *d. c.* 18. *ut et c.* 15.

(11) De his Ammianus 30. per morborum simulationem consulto cessantes, utque pervulgati juris proferatur lectio una, septem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. *Moratores dicebantur.* vid. Cujac. 4. *obs.* 40.

(12) Αἰσχροκερδία in advocato turpis. ut et alias in Episcopo, 1. *Timoth.* 3. *vers.* 3. *ad Titum* 1. *vers.* 7. in philosopho, *l.* 8. §. [4.] *ff. de vacat. mun. l.* 1. §. 5. *ff. de extr. cognit.*

(13) Judex honori suo nihil detrahit, cum postulat, et advoca[]ti munere apud aliquem judicem fungitur.

(14) Stat advocatus, sedet judex, vid. *l.* 3. *infr. ubi senator[es] vel clariss.* Tam est honesta causidicina, ut ea fungi judici no[n] sit inhonestum.

(15) Judex causidicos ex æquo partibus tribuat, ut non in un[a] parte eruditi, in altera rudes et inexercitati reperiantur, *Synops. h. t. cap.* 22.

(16) Advocatos esse nobiles hinc quidam colligunt, quod hi[c] non dicitur. Alii colligunt, scientiæ vetustatem homines nobilita[]re. Sed verius est has particulas, nobilissimos, præstantissimos excellentes et primos significare, et ita nobilis et nobilissimus di[]citur apud Ciceronem, 1. *et* 2. *de Oratore.* 2. *de fin. et pr[o] Cluentio:* Macrob. 7. *Saturn.* 15. sic nobiles scelere. Cicero *pr[o] Roscio Amerino*: virgo nobilis. Horat. 4. *Carm.* Nobiles agri Ovid. 3. *Amor.* 2. Nobiles feræ, Claud. 3. *panegyr.* Nobilissim[a] prædia, Cicer. *pro Roscio Amerin.* equulei argentei nobiles, Ci[]cer. 6. *in Verrem.* bellum nobile, Horat. adde Tiraquell. *cap.* [] *de nobilitate.*

(17) *l.* 1. §. 4. *ff. h. t. l.* 9. §. 5. *ff. de off. procons.*

(18) Potest quis etiam sub pœna muneris et officii amittendi co[]gi ad patrocinium præstandum, vid. quæ notavi ad *l.* 156. *in pr[]* *ff. de reg. jur.* adde *Nov.* 17. *c.* 14.

(19) De hoc pœnæ genere, ut quis foro abstineat, vid. *l.* 9. §. 4 *ff. de pœn.* Mynsing. 4. *obs.* 32.

(20) Paul. 5. *sent.* 25. §. 7. *l.* 38. §. 8. 9. *ff. de pœn.*

(21) Hæc lex cum *l.* 15. *supr. de Episc. aud.* est eadem.

(22) Hæreticus advocatus esse non potest, *l.* 15. *supr. de Episc. aud. Nov.* 144. *c.* 2. *vers. Præterea.* ut et aliæ permultæ perso[]næ. vid. *l.* 9. *infr. de divers. off. et apparit.*

blicæ religionis fuerit imbutus mysteriis. Sin autem aliquid quoquo modo vel quadam machinatione factum, vel attentatum fuerit: Officium quidem Sublimitatis tuæ centum librarum auri jacturam pro condemnatione sustineat: ipse vero, quicunque ausus fuerit contra providum Nostræ Serenitatis decretum officium advocationis per subreptionem arripere, et prohibitum patrocinium præstiterit, ab advocationis officio remotus, stylum proscriptionis atque perpetui exilii specialiter sustinebit: scituris etiam provinciarum Rectoribus, quod is, sub cujus administratione aliquid hujusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem: et pœnam exilii per quinquennium sustinebit. Dat. Prid. Kal. April. *Constantinop.* Anthemio A. ii. Cons. 468.

TIT. VII.

DE ADVOCATIS (1) DIVERSORUM JUDICIORUM.

De prævaricatione.

1. Imp. Antoninus A. Doloni.

SI patronum causæ prævaricatum (2) putas, et impleveris accusationem, non deerit adversus eum pro temeritate (3) commissi sententia: atque ita de principali causa denuo quæretur. Quod si non docueris prævaricatum: et calumnia notaberis, et rebus judicatis, a quibus non est provocatum (4), stabitur. PP. 3. Kal. Octobr. Antonino A. iv. et Albino (5) Conss. 214.

De decurionibus.

2. Imppp. Valens, Gratianus et Valentin. AAA. ad Antonium P. P.

QUi necessario patriæ (6) suæ debent municipio functiones, eos decurionibus aggregatos nolumus evagari (7): permittentes, ut in negotiis causidicorum fungantur officiis, et in civitatibus propriis subeant munera curialium; ita tamen (8), ut non (9) contra Rempublicam civitatis, in qua honorem hunc consecuti sunt, his adesse permittatur. Dat. 15. Kal. Septemb. *Ravennæ*, Valente vi. et Valentiniano iii. AA. Conss. 378.

De provincialibus functionibus.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. ad Africanum P. P.

NE (10) quis ex corpore Togatorum (11) [minime curialibus nexibus illigatus] provinciales (12) suscipiat functiones: scilicet ut ambientibus claudatur ingressus, et invitis necessitas auferatur. Dat. 3. Non. August. *Constantinop.* Arcad. iv. et Honorio iii. AA. Conss. 396.

De peculio quasi castrensi.

4. Impp. Honor. et Theod. AA. Eustathio P. P.

FOri (13) tui Culminis, et universorum judiciorum advocati quidquid ex hujusmodi professione, vel ipsius occasione quæsierint, id [etiam] post patris obitum, præcipuum, veluti (14) peculium castrense, ad exemplum militum, proprio dominio valeant vindicare. Dat. 10. Kalend. April. *Constantinop.* DD. NN. Honorio xiii. et Theodosio x. AA. Conss. 424.

De muneribus necnon privilegiis, et immunitatibus.

5. Impp. Theod. et Valent. AA. Cyro Præf. urbi.

QUicquid animi largitate, et munificentia principali præstitimus Togatis per Orientem eminentissimæ præfecturæ reverentia (15) studiorum: id ipsi præsenti sanctione præstitum esse cognoscant patroni causarum illustris Urbicariæ præfecturæ. Dat. 7. Kal. Jan. *Canstantinop.* Theodos. xii. et Valentiniano ii. AA. Conss. 426.

6. Iidem AA. ad Florentium P. P.

SAncimus (16), ut advocatis, qui apud tuam Magnificentiam causas acturi sunt, a nullo judice, nec ab ipsa eminentissima præfectura sollicitudo ulla penitus injungatur: Sed nec advocatis provinciarum vel spectabilium judicum quisquam existimet aliquid injungendum. Nulla igitur Togatis inspectio, nulla peræquatio ingeratur, nulla operis constructio, nulla discussio (17), nullum ratiocinium imponatur, nullum denique aliud (18) eis mandetur, præter arbitrium (19) in (20) eodem dumtaxat loco, ubi advocationis exercent officium: quinquaginta (21) librarum auri [pœna] officio feriendo, si legis istius regulas temerare tentaverit. Dat. 8. Kalend. Mart. *Constantinop.* Theod. A. xvii. et Festo Conss. 439.

(1) Advocatus est, qui in consilium advocatur: *patronus*, qui causam agit. *Ascon.* Hodie patroni et advocati causidici etiam dicuntur, et oratores. Tacit. *lib. de oratorib.* sed rhetores et togati: munus eorum *causidicina*, Ammiano, *et l.* 18. *C. Theod. de decur.* ea forma qua juridicina a Tertulliano *in lib. ac Pallio et* medicina ab Apuleio 7. adde Cujac. 4. *obs.* 40.

(2) 8. *Synops. Basil.* 1. *cap.* 24.*l.*11.*infr de accusat. l.*3.§.13. *ff. de hom. liber.l.*3.*ff.ad SC.Turp.*adde *l.* 18.§.1.*ff.de muneribus.*

(3) Advocatus prævaricator extraordinarie punitur. vid. Cujac. 6. *observ. ult.*

(4) Prævaricatum, quidam ita legunt.

(5) Balbino.

(6) Adde *l.* 116. *C. Theod. de decur. lib.* 12.

(7) Statuti advocati suo foro nunquam excedunt: supernumerarii oberrant per fora omnia. vid. Cujac. *hic.*

(8) Et merito, est enim indignum, ut qui magistratum et salarium a Republica accipit, contra rempublicam patrocinio fungatur, *l.* 1. *infr. de advocat. fisci.*

(9) Imo, contra rempublicam possunt, *l.* 6. *l. penult. ff. de postul.* Solve: possunt pro affine et cognato vel conjuncta persona: pro aliis non possunt. vid. *l.* 13. *infr. h. t.*

(10) *l.* 52. *C. Theod. de decurionibus*, *lib.* 12.

(11) Id est, advocatorum.

(12) Advocatum nedum cogi, sed ne volentem quidem admitti ad vectigalia exigenda hinc colligunt.

(13) Sumpta *ex l.* 2. *C. Theod. de postulando l.* 2.

(14) Quæsita ab advocatis filiisfamilias ad instar quasi castrensis peculii redacta. *l.* 7. *supr. de adsessor. et domest.*

(15) Reverentia literarum contemplatione literatæ militiæ. *Nov. Valent. de postulando.*

(16) Hæc lex desumpta ex Theod. et Valent. *Nov. de postulando et perpetuanda advocatione*, quam P. Pithœus integram edidit.

(17) Imo sollicitudo potest injungi, *l.* 3. *infr. de discuss.*

(18) Bald. his verbis etiam innui putat advocatos immunes esse ab excubiis faciendis.

(19) Advocati arbitri dari possunt. In Gallia abfuturi præfecti ac judices, regii judicandi munus digniori vel antiquiori advocato solent, imo si nulli consiliarii sint, debent delegare.

(20) Extra forum suum advocatus patrocinio fungi cogi non debet.

(21) Pœnam observa eorum, qui violant advocatorum privilegia.

7. Iidem AA. Thalassio P. P. per Illyricum.

Iisdem privilegiis, iisdemque immunitatibus potiri togam (1) illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga per Orientem Prætorianæ sedis excelsæ, decernimus. Dat. 7. Id. Septembr. *Constantinop.* THEOD. A. XVIII. et FESTO CONSS. 439.

De numero advocatorum. De curiali vel alia viliori conditione. De quasi castrensi peculio.

8. Iidem AA. Cyro P. P. Consuli designato.

CUm advocatio prætoriana centum quinquaginta (2) numero togatis minime vel minuendo, vel augendo concludatur, jubemus eos, qui ex his ad fisci patronatum pervenerint, a cohortis (3) vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocumque (4) genitis liberos custodiri: postque tale officium depositum, annumque (5) completum, advocatorum consortio abscedere cum Comitiva consistoriana: omneque, quod togatis fori Celsitudinis tuæ quolibet casu, quolibet adquiritur titulo, quasi (6) castrense sibimet vindicare: nec patribus, nec avis paternis earum rerum commodum acquirere, legis istius auctoritate decernimus. His omnibus etiam ad Urbicariæ præfecturæ advocationem trahendis. Dat. 3. Kal.Januar. VALENTINIANO A. V. ANATOLIO CONSS. 440.

De advocato, qui administrationem aliquam peregit.

9. Iidem AA. Apollonio P. P.

SI quis de togatis fori Celsitud. tuæ, vel Illyricanæ, seu urbicariæ præfecturæ, sive de his, qui in provincialibus judiciis causarum patrocinium profitentur, electione tuæ Sedis regendæ provinciæ munus potestatemque susceperit: post peractam integre ac sine ullo opinionis labe administrationem, et ad illud officium, unde abstractus est, et unde sibi vitæ subsidia comparabat, remeandi (7) habeat facultatem: nec causas orare denuo quadam prohibeatur invidia. Dat. 12. Kalend. Septemb. *Constantinop.* EUDOXIO et DIOSCORO CONSS. 442.

De patronis fisci.

10. Impp. VALENTIN. et MARTIANUS AA. Palladio P. P.

BInos (8), qui priores (9) in tui Culminis sede inveniuntur ad patronatum fisci singulis quibuscunque annis accedere, paribus (10) dignitatis et privilegiorum insignibus ambiendos [esse] præcipimus, quibus a[...] hac utebatur is, qui solus fisci creabatur patronus. D[...] 14. Kal. Jul. *Constantin.* HERCULANO et ASPORA[...] CONSS. 452.

De numero et filiis advocatorum. 1. *Quales et quomod[...] creandi advocati.*

11. Imp. LEO A. Viviano P. P.

NEmini licere sancimus aliquem sub (11) adsidendi c[...] lore statutis centum quinquaginta (12) advocatis quos sibi eminentissima præfectura in consilium assump[...] serit aggregare.

§. 1. Non aliter vero consortio advocatorum tuæ Sed[...] aliquis societur, nisi (13) prius in examine viri clariss[...] mi Rectoris provinciæ, ex qua oriundus est, præsentib[...] cohortalibus gesta conficiant, quibus aperte pateat coho[...] tali (14) vitæ ac fortunæ eundem minime subjacere. [A[...] que hæc fieri volumus] si præsens vir clarissimus Rect[...] provinciæ fuerit in ejus examine: si vero abfuerit, apu[...] defensorem sui oppidi gesta conficiant. Jurisperitos (1[...] etiam eorum doctores jubemus juratos (16) sub gestoru[...] testificatione depromere, *esse eum, qui posthac subroga[...] voluerit, peritia juris instructum* (17). Filios (18) aute[...] togatorum Excellentiæ tuæ, qui vel nunc causas agunt vel futuris temporibus actitaverint, cæteris supernumer[...] riis anteferri.

§. 2. Illud insuper decernimus, ut etiam his qui ult[...] centum quinquaginta advocatos Eminentissimæ tuæ Sed[...] reperiuntur, liceat et apud Virum spectabilem Proconsu[...] lem, vel præfectum Augustalem, vel Comitem Orientis apud viros etiam spectabiles Vicarios, et apud Rector[...] provinciarum negotia perorare. Dat. Kal. Febr. *Constan[...] tinop.* MAGNO et APOLLONIO CONSS. 460.

De patrono fisci.

12. Idem A. Eusebio P. P. Illyrici.

SAncimus patronum fisci judicio Celsitudinis tuæ, no[...] jam quotannis (19), sed biennio pro vetere consuetu[...] dine finem officii sui sortiri: salvis eidem consortio privi[...] legiis omnibus quæ a retro Principibus meruit, manenti[...] bus. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* BASILIO et VI[...] VIANO CONSS. 463.

De advocatis Alexandriæ, et de advocato fisci.

13. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Alexandro Duci Ægyptiaci limitis, et Præfecto Augustali.

PEtitionem virorum disertissimorum advocatorum Alexandrinæ splendidissimæ civitatis, quam de fori su[...]

(1) Id est, togati seu advocati.

(2) In unoquoque foro certus erat advocatorum numerus, certaque matricula: adde *l.* 11. *et ult. infr. h. t.*

(3) *l. ult. infr. h. t. l.* 2. *Infr. tit. proxim.* hinc cohortalis, id est, vilis.

(4) Vid. *l.* 66. *infr. de decur.*

(5) Advocati non erant olim perpetui. Paucitas eorum fecit postea, ut perpetui fierent. qua de re vid. Cujac. 16. *observ.* 22. Annus etiam de quo hic agitur, in biennium mutatus est, *l.* 12. *infr. h. t.*

(6) *l.* 4. *supr. h. t.*

(7) Advocatus si ad officium aliquod assumitur, eo finito potest ad advocationis officium redire ac reverti.

(8) Duo olim fisci advocati.

(9) Fisci advocatio prioribus advocatis decernenda.

(10) Quando una dignitas duobus confertur, in solidum confertur

(11) Vetitus consilium dare, adsessor esse non potest.

(12) *l.* 8. *Supr. h. t.*

(13) Adde *l.* 7. *Infr. de profess. et medic.*

(14) Adde *d. l.* 8.

(15) Id est, professores. *De Jurisconsultorum appellationib[...] variis*, vid. Cujac. 7. *obs.* 25.

(16) Assertioni doctoris statur de peritia discipuli. *Bald.*

(17) Advocatum læsum juris imperitia non restitui hinc colligunt

(18) Togatorum filii non togatorum filiis præferendi, *l.* 13 *Infr. h. t.*

(19) Ut olim, *l.* 8. *supr. h. t. l.* 3. *in princ. infr. tit. proxim*

matricula, et fisci patrono obtulerunt, merito admittendos, hac sanctione decernimus, quinquaginta statutos haberi: eorumque nomina pro tempore matriculæ (1) conjiciendæ inscribi: et eos advocationis officium in judicio tam viri spectabilis Præfecti Augustalis, quam viri spectabilis Ducis Ægyptiaci limitis petentibus adhibere: cæteros vero ultra memoratum numerum constitutos, apud alios judices ejusdem Alexandrinæ civitatis perorare: Filiis (2) scilicet statutorum in loco deficientium supernumerariis anteponendis. Egredientem autem post biennium fisci patronum, contemplatione laborum, exconsularis moderatoris provinciæ dignitate decorari: licentia facultateque ei non deneganda, cum usus exegerit, tam pro (3) se, quam pro filiis, parentibus, et uxoribus, nec non etiam personis ex transverso latere usque ad quartum gradum constitutis patrocinium suum adhibere. Quanto autem fisci patronum mori contigerit, gradu eum sequentem sine ulla dilatione in locum ejus subrogari: heredibus defuncti nihil exinde (4) sibi commodi acquiri posse speraturis: cunctis privilegiis, quæ hactenus habuisse noscuntur, nec non his, quæ suggestio tuæ Magnitudinis continet, etiam in posterum intactis inviolatisque servandis: quatenus hujusmodi delato eis liberalitate nostræ Serenitatis honore possit in otio, et tranquillitate reliquum vitæ suæ tempus peragere, nulla eis invitis ingerenda sollicitudine.

Collatio advocatorum et militum.

14. Iidem AA. Callicrati P. P. Illyrici.

ADvocati (5), qui dirimunt ambigua (6) fata causarum (7), suæque defensionis viribus in rebus sæpe publicis ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non (8) minus provident humano generi, quam si præliis atque vulneribus patriam parentesque salvarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus (9) illos, qui gladiis, clypeis, et thoracibus nituntur, sed etiam advocatos: Militant (10) namque (11) causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, et posteros (12) defendunt. Dat. 5. Kal. April. *Constantinop.* ZENONE et MARTIANO CONSS. 469.

De privilegiis. 1. *De salario.*

15. Imp. LEO A. Dioscoro P. P.

POst duos (13) fisci patronos, qui ex anterioribus constitutionibus iisdem beneficiis muniuntur, sexaginta quatuor (14) togatos, qui in præsenti sunt, a primo usque ad sexagesimum quartum imperialibus beneficiis perfrui censemus, quibus fisci patroni liberique eorum honorati sunt.

§. 1. His quoque illud adjiciendum esse statuimus: ut, si quis patroni fisci adeptus gradum, fatalem diem obierit, universa (15) totius anni solatia, ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad heredes seu successores, sive liberi, sive extranei fuerint, transmittendi tam ex testamento, quam ab intestato liberam habeat facultatem. Dat. 17. Kalend. Januar. *Constantinop.* FESTO et MARTIANO CONSS. 472.

De privilegiis.

16. Impp. LEO JUNIOR et ZENO AA. Justiniano Præf. urbi.

AD similitudinem sexaginta quatuor (16) advocatorum fori amplissimæ prætorianæ præfecturæ, quindecim tantum ex foro tuæ Magnitudinis; qui in præsenti gradus primos obtinent, post fisci videlicet patronum, eisdem privilegiis nostræ Mansuetudinis beneficio perfruantur, quibus fisci patroni liberique eorum muniuntur. Dat. 17. Kalend. April. *Constantinop.* LEONE JUNIORE A. CONS. 474.

De advocatis præfecturæ per Illyricum, 1. *et eorum privilegiis.*

17. Imp. ZENO A. Paulo P. P. per Illyricum.

JUbemus advocationem fori tui Culminis centum quinquaginta (17) (sicut antea constitutum fuerat) advocatis concludi; eundemque numerum, quoties vel professionis fine (18), vel morte, vel quocumque fuerit casu imminutus, electione magnificæ tuæ Sedis impleri; ita ut in præsenti quidem, et hinc usque ad biennium (19) ad impletionem supra definiti numeri subrogandi, sine ulla cohortalis (20) aut cujuslibet deterioris conditionis quæstione succedant: salva videlicet adversus eos apparitoribus, si qua competit, actione, quam certum est, postquam fisci patronatum officio impleto exegerint, evanescere: post lapsum vero biennium, foro tuæ magnificæ potestatis inseri postulantes, non aliter, nisi sub gestorum confectione minime eos cohortali conditioni subjacere patefactum fuerit, admittantur.

§. 1. Cuncta sane privilegia, quæ magnificæ per Orientem præfecturæ advocatis ex divinis retro Principum, seu inclytæ recordationis Leonis, vel nostris sanctionibus

(1) Erat certa advocatorum matricula, *l. ult.* §. 2. *vers. Si quis in med. supr. de adsessoribus et domest.*

(2) *l.* 11. §. 1. *supr. h. t.*

(3) Adde *l.* 6. *l. penult. ff. de postul.* Sanguinis ratione multa permittuntur, quæ alias non parmitterentur: qua de re vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 46. *num.* 46. et ita advocatus fisci, se suosque fisco præferre potest: ut privata caritas publica hoc casu videatur potior. Hinc etiam colligunt, neminem præsumi advocatione suscepta, polliceri officium suum adversus liberos. adde *l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. *infr. tit. proxim.* adde quæ scripsi *ad l.* 8. *infr. de locato.*

(4) Id est, nihil præter salarium illius anni, in quo decedit, *l.* 15. *in fin. Infr. h. t.*

(5) De militiæ castrensis et quasi castrensis comparatione vid. Cicer. *Orat. pro Murena.*

(6) Facta. *Hal.* utrumque recte, sunt enim et incidunt in causas fata quædam et dies, qui appellantur fatales. Isocrates adversus Callimachum: πολλὰ παρὰ γνώμην ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀποβαίνειν, καὶ ἔτι τύχη μᾶλλον ἢ τῷ δικαστηρίῳ κρίνεται. fortunæ judicio, *l.* 13. *ff. de statu hom.* Latinus Pacatus: Nolo miserorum vel factum onerare vel fatum. Cujac. 16. *obs.* 9. Huc refer illud Ammiani 30. Id habet causidicina cum cæteris metuendum, quod accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, et omnes certum exitum iisdem soleant adsignare, et non liti rerum etc. *et l.* 41. *C. Th. de appell.* disceptationis fata. Adde quæ de fatalibus scripsi ad *Nov.* 49. *cap.* 1.

(7) Ferrandus *lib.* 2. *explicat. c.* 6. Hugo Cynus *in cons. pro filia senat.* vide et Ciceronem *pro Murena.* Mod.

(8) Advocati non minus prosunt reipublicæ, quam milites.

(9) Vide Lapum ad hanc legem *alleg.* 101. *col.* 1. *et c. paratus. in fin. c noli. c. militare.* 33. *q.* 1. Mod.

(10) Non soli milites, sed etiam advocati militant. Nihil tam simile bello est, quam lis et judicium.

(11) In quibus rebus consistat advocatorum militia.

(12) Adi si lubet Baldum *ad l. si tuis nummis. Infr. de oper. lib.* Jas. *in l. ut vim.* 5. *col. in glos. ibi sed quid. ff. de justitia et jure.* Mod.

(13) *l.* 10. *supr. h. t.*

(14) *l.* 16. *infr. h. t.*

(15) Adde *l.* 13. *in fin. Supr. h. t.* Advocatus fisci ante annum completum decedens ad heredem transmittit salaria anni integri: facit *l.* 4. *ff. de off. adsessor. l.* 19. *in fin. ff. locati.*

(16) *l.* 15. *supr. h. t.*

(17) *l.* 8. *l.* 11. *supr. h. t.*

(18) Advocatorum finis aliquis legitimus. vid Cujac. 16. *obs.* 22.

(19) Vid. *l.* 12. *Supr. h. t.*

(20) *l.* 8. *Supr. h. t.*

indulta sunt, tuæ (1) quoque gloriosissimæ Sedis causidicis absque ulla discretione competere, per hanc in æternum valituram legem sancimus. Dat. 6. Kal. Jan. *Constantinop.* Decio et Longino Conss. 486.

De multis.

18. (2).

NUllus (3) multæ dictionem habeat in eos advocatos, qui intra fori Prætoriani statutum (4) numerum sunt, præter ipsum Præf. præt.

De lite non protrahenda.

19. (5).

NE (6) ideo lis protrahatur, quod in ea reperiantur advocati (7) tres, cum duo sufficiant.

TIT. VIII.

DE (8) ADVOCATIS DIVERSORUM JUDICUM.

De dignitate ejus, qui deposuit officium advocationis.

1. Imp. Anastasius A. Eusebio Magistro officiorum.

SUggestionem viri Illustris Comitis rerum privatarum (9), et Proconsulis Asiæ duximus admittendam: per quam nostræ Serenitatis auribus intimavit, fori sui advocatos communi petitione magnopere postulasse, ut, postquam advocationis deposuerint officium, dignitate quadam, nostra liberalitate, potiantur. Jubemus itaque post depositum (ut dictum est) præfatum officium, unumquemque eorum, qui in præsenti sunt, vel postea matriculis eorum pro tempore fuerint inserti, Clarissimi primi ordinis comitis perfrui dignitate: quatenus et tempore quietis fructum (10) præteritorum laborum consequantur: quoque fide atque industria erga clientes suos comprobata [a] privatæ conditionis hominum multitudine segregati, Clarissimis merito connumerentur. Dat. 2. Kal. Jan. *Constantinop.* Anastasio A. II. Cons. 499.

De cohortali, vel deteriore conditione.

2. Idem A. Thomæ P. P. per Illyricum.

ADvocatos [amplissimæ] tuæ Sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum et officium provehuntur, una cum liberis jam natis, vel postea procreandis ab omni cohortalis (11), seu cujuslibet deterioris conditionis vinculo immunes ac liberos cum patrimonio suo conservari decernimus: [Cum] constet hoc jam pridem tam advocatis amplissimæ prætorianæ per (12) Orientem, quam magnificæ Urbicariæ (13) [Præfecturæ] sacris constitutionibus esse indultum: et non dubium sit, non tantum eas, sed etiam sublimissimæ tuæ Sedis germanas (14) esse potestates. Dat. 12. Kal. Decemb. Patricio et Hypatio Conss. 501.

De privilegiis patronorum fori Comitis Orientis et fisci.

3. Idem A. Constantino P. P.

JUbemus pro tempore primatem (15) advocatorum fori viri illustris Comitis Orientis per biennium (16) fisci patroni fungi Officio, et solatia sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi: hoc quoque transacto, professionem advocationis deponere: consortio videlicet eorundem advocatorum ad quadraginta tantum viros redigendo: ita ut, si qui superflui sunt, jam eidem consortio sociati, de advocationis officio minime rejiciantur: nemine alio eis adjiciendo: ne quadraginta virorum numerum advocatorum consortium excedere contingat.

§. 1. Ad hæc eos, qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerint officium, postea quoque non prohiberi singulos tam pro (17) se, quam pro jugali (18) sua, et socero, et socru, nec non genero et nuru, liberisque propriis, colonis, et servis ad se pertinentibus advocationis fungi officio.

§. 2. Nec ædiculas eorum *metatorum* (19) onore molestari, si tamen in una tantummodo suaque domo singuli talem prærogativam sibi vindicare maluerint.

§. 3. Pro *sportulis* præterea modum, quem notitia (20) nobis porrecta declarat, tam pro his, quam pro colonis et eorum servis custodiri: neminique præberi licentiam eumdem modum circa sportularum exactionem contra eos excedendi.

§. 4. Nec de cætero quenquam, antequam per statuta (21) tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio sociari.

§. 5. Et filios advocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum, qui fisci patronatum deposuerint, superstitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eique gratis, et sine sumptibus sociari, et si ipsi (prout depositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint.

§. 6. Ut autem his, qui fisci patroni officium adepti

(1) *l. 7. Supr. h. t.*
(2) Latina interpretatio.
(3) Cujac. 15. *observ.* 2.
(4) *l. 8. in princ. l. 11. in pr. Supr.*
(5) Latina interpretatio.
(6) Cujac. 13. *observ.* 2.
(7) Plures advocatos sibi advocare licet, *l. 7. in pr. supr. de postulando.* Ex frequentia advocationis deprehendebatur, quam quisque gratiosus esset: vid. exempla apud Tullium *Oratione pro Quintio et pro Cæcinna.* Curtium *lib.* 6. ubi de Philota; Cæsarem 1. *Commentar.* ubi de Orgentorige. Hæc advocatio Græcis dicebatur παράκλησις, ut παράκλητοὶ, advocati. vid. Polletum 1. *de historia fori Romani* 1.
(8) Hujus tituli inscriptio in multis codicibus deest.
(9) De quo vid. *Supr. de off. comit. rer. privat.*
(10) Finis legitimus advocatorum, frui quibusdam privilegiis. vid. Cujac. 16. *obs.* 22.
(11) *l. 8. l. 17. supr. tit. prox.*
(12) *d. l. 17. in fin.*
(13) *d. l. 8. in fin.*
(14) Præfectura prætoris Orientis, Illyrici, Urbicaria, germanæ potestates.
(15) Inter advocatos discrimen fuit. Nam cum hic *primatis* fiat mentio, distinctum primatem a cæteris fuisse colligi potest.
(16) *l. 12. supr. tit. prox.*
(17) Vid. *l. 13. Supr. tit. prox.*
(18) Id est, uxore.
(19) *Metatum* quid. vid. *Infr. de metatis et epidem.*
(20) *Notitia* quid, diximus alibi.
(21) *l. 5. §. 4. Infr. hic.* olim quadriennium constitutum erat, hodie quinquennium. *Const. ad antecessores.* §. 1. *in fin.* vid. Cujac. 12. *obs. ult. in princ.*

sunt, vel fuerint, non tantum superstitibus, sed etiam morte præventis prospiciatur: tam ad heredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum vocatus sit, solatia (1) ejus transire, hisque servari: quam ipsos, qui fisci patronatum jam deposuerunt, vel postea deposuerint, minime cujuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: et in provincia incusandos per sententiam viri spectabilis Comitis Orientis, utpote competentis judicis, conveniri atque litigare decernimus. Dat. Kal. Jul. *Constantinop.* SABINIANO et THEODORO CONSS. 505.

De privilegiis patronorum fisci.

4. Idem A. Eustathio P. P.

LAudabile (2) vitæque hominum necessarium advocationis officium, maxime Principalibus præmiis oportet remunerari.

§. 1. Ideoque jubemus, viros clarissimos fisci (3) pro tempore patronos fori tuæ Celsitudinis, solenni die (4) festivitatis Kalendarum Januariarum ipsius tantummodo anni, per quem tale peragunt officium, inter spectabiles sacri nostri consistorii Comites divina nostræ Serenitatis manu (5) puncti (6) consequi solatia.

§. 2. Et postquam tale deposuerint officium, si quidem filios ingenuos habeant, eos clarissimorum Notariorum inseri consortio, Tribunorum sacras solitas epistolas sine (7) quadam suffraggii solutione percepturos.

§. 3. Et si quis per sententiam Sublimitatis tuæ monitus, super agnito debito vel agnita causa, quæ ingeritur ei, confessionem exponere paratus sit; eam non arbitro (8) delegato, sed tunc temporis fisci patronis, vel alterutri eorum, si alter adesse non possit, pro more tamen solito sub actorum testificatione intimari.

§. 4. Quotiesque de nuptiis [quis] sine (9) dotalibus instrumentis mutuo contrahendi matrimonium (10) animo celebratis, super affectu suo liberis ex hujusmodi conjugio jam extantibus vel needum procreatis, legitimis allegationibus uti maluerit, eas apud eosdem pro tempore fisci patronos, vel alterutrum eorum (ut dictum est) gestis intervenientibus commendari, ita videlicet, ut jure cognitæ allegationes absentibus personis, si quæ competunt, serventur intactæ.

§. 5. His insuper, quicunque apud viros gloriosos pro tempore consules (11) mancipia sua libertate donare voluerint: antelatos fisci patronos ad easdem libertates peragendas propriam advocationis vocem accomodare.

§. 6. Aliis nihilominus privilegiis, quæ jam pridem memoratis vel fisci patronis, vel adhuc advocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diversis modis indulta sunt, ex hac etiam sanctione nostra in sua stabilitate duraturis. Dat. 12. Kal. Decemb. *Constantinop.* ARICVINIO, et MESSALA CONSS. 506.

De privilegiis patronorum fori Præsidialis secundæ Syriæ et fisci.

5. Idem A. Sergio P. P.

PEtitiones virorum disertissimorum fori Præsidialis secundæ Syriæ provinciæ advocatorum cum competenti moderatione censuimus admittendas: et jubemus, pro tempore primatem eorum per biennium fisci patroni fungi officio, et solatia (12) sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi: hocque transacto professionem advocationis deponere, consortio videlicet eorundem advocatorum ad triginta tantummodo viros redigendo: ita ut si qui superflui sunt, jam eidem consortio sociati, de advocationis officio minime rejiciantur: nemine alio eis adjiciendo, ne triginta virorum numerum advocatorum excedere consortium contingat.

§. 1. Ad hæc [eos,] qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerint officium, postea quoque non prohiberi singulos tam pro (13) se, quam pro jugali (14) sua, et socero et socru, necnon genero et nuru, liberisque propriis, colonis et servis ad se pertinentibus advocationis fungi officio.

§. 2. Nec ædiculas (15) eorum, *metatorum* onere molestari; si tamen in una tantummodo suaque domo singuli talem prærogativam sibi vindicare maluerint.

§. 3. Pro *sportulis* præterea modum, quem notitia (16) nobis porrecta declarat, tam pro his, quam pro colonis, et eorum servis custodiri: neminique præbere licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra eos excedendi.

§. 4. Nec de cætero quemquam, antequam per statuta (17) tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto consortio sociari.

§. 5. Et filios advocatorum, vel adhuc in tali constitutorum officio, vel eorum, qui fisci patronatum deposuerint, superstitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: eique gratis (18) et sine sumptibus sociari, si et ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint.

§. 6. Ut autem his, qui fisci patroni officium adepti sunt, vel fuerint, non tantum superstitibus, sed etiam morte præventis prospiciatur: tam ad (19) heredes fisci

(1) *l.* 5. *in fin. Infr. h. t. l.* 15. *in fin. Supr. tit. prox.*

(2) Advocationis officium commendatur, et ipsa honestate et necessitate.

(3) Sic restituo, *patronos fori tuæ c. s. d. f. Kal. Jan. pro tempore ipsius tantummodo anni.*

(4) Kalendarum Januariarum dies solennis et festivus. Is etiam dies, largitionum dies fuit. 10. Niceph. 23. vid. Cujac. *infr. de Canone largition. tit.* 2.

(5) Id est, nostra liberalitate.

(6) Alii legunt, *puncta solatii.* Alii, *puncta consequi solatia.* Cujac. 13. *observ.* 2. monet legi posse, *pacti solatium*, aut *pacta solatia.* Punctum solatii ferre, possumus interpretari, *punctum* seu mercedem honoris: D. G. verum *Puncti* hic rectum esse, alibi probabo. J. G.

(7) Filii statutorum nihil impendunt pro introitu, adde *l.* 6. *infr. eodem.* Doctorum, id est, Professorum filios gratis promovendos hic colligunt.

(8) *Al.* arbitrio.

(9) Hinc colligit Cujac. 13. *obs.* 4. per nuptias filios naturales suos, et legitimos fieri posse, etiam sine dotalibus instrumentis, quod repugnat alias §. *ult. Instit. de nupt. Novell.* 12. *cap.* 4.

(10) Matrimonii.

(11) Vid. *l. ult. infr. de vindicta manum.*

(12) *l.* 3. *in princ. Supr. h. t.*

(13) *l.* 3. §. 1. *Supr. h. t.*

(14) Jugalis conjux.

(15) *d. l.* 3. §. 2.

(16) Quid notitia, vid. *l.* 1. §. 8. *Supr. de off. præf. præt. Afr.*

(17) Quinquennium scil. *d. l.* 3. §. 4.

(18) Id est, nihil impendunt pro introitu.

(19) *d. l.* 3. §. *ult.*

patroni, qui semel ad talem gradum vocatus sit, solatia ejus transire, hisque servari: quum ipsos, qui fisci patronatum jam deposuerunt, vel postea deposuerint, minime cujuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: et in provincia incusandos per sententiam viri clarissimi provinciam, in qua degunt, moderantis, utpote competentis judicis, conveniri atque litigare decernimus. Dat. Kalend. Decemb. ANATOLIO et AGAPITO CONSS. 508.

De privilegiis patronorum fisci.

6. Imp. JUSTIN. A. Marino P. P.

RESTITUENDÆ sunt clarissimis eloquentiæ luminibus sexaginta auri libræ, quas sub imperio Zenonis divæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris, nec non fidejussorum (1) vires æstimantibus, tamen auferendas credidit præparca posterioris subtilitas Principis, ut jam liberalitate nostri numinis, viri clarissimi fisci patroni præfatam auri summam sine fraude (2) annis singulis consequantur, ab amplissima tua Sede pari lance in utrumque dividendam. Nam universis (3) redditur, quod pro voto omnium primatibus indulgetur.

§. 1. Sacras insuper epistolas (4), quibus approbantur viri clarissimi Tribuni prætoriani et notarii, non unius tantum nomine, sed alterius quoque utrius præstandas perspicimus, sive suos filios, sive alios quosdam duxerint illustrandos.

§. 2. Ad hæc, altiore beneficio codicillos, quibus illustris honoratur dignitas, consequantur: quos unius solum nomine eisdem viris facundissimis daturos nos pollicemur, profuturos scilicet alteri eorum altero concedente: seu qui ex provinciis suis, vel ex amicis voluerint, in provinciis tamen degentibus.

§. 3. Licentiam eis præterea facimus binos homines singulis annis itidem offerendi, nostram (5) adoraturos purpuram, statutis inserendos præsentialibus (6) domesticis, unum equitum, alterum scholæ peditum, in vacantem eorum locum, qui diem functi sunt: nullo, dum supererunt, de militia venundanda (7) pacto cum eis interposito, quorum ejusmodi conventiones intersunt: ita tamen, ut iidem viri facundissimi, cum offerendos eosdem crediderint homines, bina solidorum pro singulis millia, nihilque amplius, noverint dependenda viris magnificis Comitibus dicatissimorum (8) domesticorum: id est, equitum quidem pro eo, qui inter equites meritus est: peditum autem, pro eo, qui inter pedites inserendus est: solitis videlicet statim stipendiis, nec non etiam cæteris solatiis iisdem tyronibus deputandis sine quolibet alio dispendio.

§. 4. Aliis etiam privilegiis potiantur, quæ diversis temporibus consecuti sunt, sive per Augustos apices, sive per dispositiones et sententias Amplissimæ tuæ Sedis: nam qui nobis digni judicati sunt, hi multo magis in anterioribus quoque sunt adjuvandi. Dat. Kal. Decembr. *Constantinop.* ipso A. et EUTHERICO CONSS. 521.

De numero advocatorum. 1. De temporis ordine servando. 2. ubi degendum. 3. Sanctio. 4. De sexcentis aureis. 5. De privilegiis olim indultis. 6. De sportulis, et sumptibus litis.

7. Idem A. Theodoro P. P. (9).

PER hanc legem decernimus, ne antequam in octoginta tantum virorum numerum, fori tui culminis Togatorum collegium deductum fuerit, aspirare quis qualibet arte concedatur, aut possit: nisi vel eorum filii, qui triginta priorum (10) obtinent numerum, facundiæ studiis eruditi, gratis (11) videlicet, et sine ullo suffragio, aut fortasse exteri non ultra duos per annos singulos facundia et ipsi conspicui, taxati fuerunt: nullo deinceps, postquam in octoginta virorum numerum redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione vel astutia quantitatem ausuro.

§. 1. Interdicenda quoque cunctis licentia prævertendi (12) progressus seriem, quam ipsius temporis ordo suppeditat: et, ut in mercatorum contractibus, loca permutandi: et adhuc tyrones jam interesse veteribus.

§. 2. Hoc etiam pronunciandum censemus, ne quis ex his in aliis degat regionibus, relicta observatione glorificæ tuæ Sedis. Noverint etenim, qui, post nomen impetratum patroni litium, ultra trium (13) annorum spatium ex sacratissima hac urbe morandum duxerint, nec nuncupationem togati, nec privilegia virorum hujusmodi concedenda sibi: ut ne repetitis (14) ex industria prædictæ Sedis auctoritatibus protrahantur, aut multiplicentur peregrinationis excursus.

§. 3. Quorum omnium si quid vel minimum quocunque tempore fuerit violatum: viginti primates ejusdem ordinis, et qui pro tempore solicitudinem ab actis (15) in Amplitudinis tuæ gerent officio, adjutores etiam eorum denis singuli libris auri ferientur, quod adversus imperialia consulta Serenitatis nostræ tendentibus non statim objecerint intercessionem legis præsentis, aut non restiterint, et omnino non prohibuerint, ne quid tentaretur

(1) Arbitri olim dabantur ad fidejussores probandos, *l.* 9. *ff. qui satisdare. l. ult. ff. a quibus appellare non licet. l.* 7. §. 3. *ff. de minoribus* 25. *ann.*

(2) Id est, sine diminutione.

(3) Universis reddi intelligitur, quod eorum primatibus indulgetur: de primatibus advocatorum adde *l.* 3. *in pr. Supr. h. t.* ubi dixi.

(4) *l.* 4. §. 2. *supr. h. t. l.* 45. *C. Theod. de decur.* Epistolæ sacræ, de quibus hic, dicuntur instrumenta, *l.* 7. *infr. de fide instrum.* Testimoniales missionis, honorariæ epistolæ, *l.* 15. *C. Theod. de profess.* Veget. 2. contubernalibus completis stipendiis per testimoniales promovere dimissum. vide Cujac. *ad l. ult. infr. de professorib. et medic.*

(5) Adorabatur purpura Principis: de qua adoratione purpuræ imperialis, *alibi* dicam. Quin et Præfectus Prætorio ingressus palatium, consuetudine imperatoris adorabatur. Cassiodorus 6. *Variar.* 3.

(6) Præsentibus, *l. ult. Infr. de domesticis, et protectoribus, lib.* 12. *tit.* 17. adde *Edictum Justin.* 13. c. 2.

(7) Militiæ domesticorum vendi possunt, quædam etiam vendi non possunt. *l. ult. infr. de pign. et hypoth.* Vide quæ not. ad *l.* 5. *infr. qui milit. possunt vel non.* adde *Nov.* 53. *cap.* 5. *et ibi* Cujac.

(8) Domestici epitheton nota: hic enim *dicatissimus* appellatur.

(9) Præfecto urbi. Cujac. 13. *obs.* 1.

(10) Priores advocatorum sunt primicerii et primates, §. 3. *infr. h. t. et hac l. in fin. pr. et l.* 3. *in pr. supr. h. t.*

(11) *l.* 5. §. 5. *supr. h. t.*

(12) Ordine suo dignitates adipiscendæ, *l.* 8. *infr. h. t.*

(13) Vide Cujac. *d. loco.*

(14) Petitis.

(15) Notitia imperii Romani inter officia Præfecti urbi hunc etiam qui dicitur *ab actis* numerat.

ntrarium, cum nec in administratores sublimissimæ tuæ dis, si non intenti custodierint disposita salutaria, et, non temerentur, prospexerint, pœna deerit (1) decem ri librarum.

§. 4. Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fisci tronis fori tuæ Celsitudinis, ad exemplum priorum temrum ex arca tui judicii consulatur: ne post decurm (2) celerem (3) advocationis, et labores gloriosos eni exeant: non (ut sæpe contingit) incerto die præntur, sed cum [ad] medium (4) iter pervenerint trocinii rerum fiscalium: id est, Kalendis (5) Octobus per annos singulos sine cunctatione solventur.

§. 5. Quidquid insuper privilegiorum retro Principum cris affatibus vel auctoritate tribunalis (6), cujus intert, huic eidem (7) ordini datum ostenditur, inviolatum rvari.

§. 6. Cumque lite quisquam eorum pulsatus fuerit, seu vilis causæ certamine, aut criminalis quæstionis obtentu, ic, vel in provinciis: cum per concessum tempus eom adesse quenquam evenit, nullas executores sportulas sequi, nec qui controversiis movendis inserviunt, aut xcipiendo, seu præparando, vel officio quolibet alio, uocumque nomine sumptum exigendum censemus. Dat. 1. Februar. *Constantinop.* Justino A. II. et Opilione onss. 526.

De privilegiis patronorum fisci.

8. Idem A. Archelao P. P.

NEmo, excepta Menandri fisci patroni persona, speret de cætero (8) permutationum saltibus (9) superioe gradu captato fruiturum se beneficiis, quæ patronis rarii, seu dum officium exhibent causis fiscalibus, aut post impletum agmen (10) impertita monstrantur. Dat. 2. Kalend. Septemb. Justino A. II. et Opilione onss. 526.

Productio §. 2. l. 7. ad advocatos Illyricanos.

9. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

DE constitutione (11) divinæ recordationis Justini patris nostri super togatis amplissimæ tuæ Sedis prolata, Illyricani advocati postulaverunt a nobis, [cis] clarum fieri, si (12) locum etiam circa eos possit habere, sive cum commeatu, sive sine commeatu judicio ejusdem Sublimitatis [tuæ] abfuerint. Sancimus itaque, [talem] legem generaliter etiam in persona eorum valere, ut si quis sine commeatu ultra continuum biennium (13) abfuerit, vel cum commeatu ultra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum suum vindicare, nec iterum viris disertissimis Togatis ejusdem Sedis adsistere. Perfruantur igitur advocati ejusdem Sublimitatis hac nostra generali sanctione.

TIT. IX.

DE ADVOCATIS FISCI (14).

An contra fiscum patrocinium præstari possit.

1. Imp. Antoninus A. Claudio.

CUm te fisci causam agitasse proponas, quamvis (15) te salarium percepisse neges, tamen placitis acquiesce. Eos enim, qui causam fisci egissent, prohibitum (16) est adversus fiscum patrocinium præstare. PP. 13. Kal. Januar. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

Qui in una causa fisco præstitit patrocinium, in alia potest contra fiscum postulare. Bald.

2. Impp. Valerianus et Gallien. AA. Frequentio.

POtes auctoribus nobis adversus (17) fiscum quoque patrocinium exhibere privatis: dum eam scilicet causam, quam tu, cum fisci advocatus fueras, forte tractasti, suscipere declines. PP. 6. Kal. Mart. Valerian. et Gallieno AA. Conss. 255.

De commodis fiscalibus non occultandis.
De calumniis non movendis.

3. Imp. Constantin. A. Æliano Proconsuli Africæ, post alia.

FIsci advocatus pœnas metuens, caveat (18), ne fiscalia commoda occultet, neve ullo negotio existente, fi-

(1) Decernetur.
(2) Discursum.
(3) *Al.* celebrem.
(4) Salarium solvi doctoribus, et advocatis in medio anni Bald. hinc colligit. Quid pensio domus locatæ? in fine anni, nisi aliter dictum sit, *l.* 1. §. 4. *ff. de migrando. l.* 42. *ff. de verb. oblig. l.* 9. *ff. de reg. jur.*
(5) October, medius olim anni mensis: anno ab *Aprili* incipiente, de quo aliquando dicam.
(6) Tribunali.
(7) Eidem ordinatum ostenditur etc.
(8) Id est, in posterum.
(9) Saltibus superiores gradus non captandi. Qui per saltum promovetur, non fruitur privilegio. vid. c. *unicum. de clerico per saltum promoto.*
(10) Ne dicas officium, cum Accursio. *Agmen*, hic significat numerum.
(11) *l.* 7. *supr. h. t.*
(12) Id est, an.
(13) Vid. Cujac. 13. *obs.* 1.
(14) Adde *L.*49. *ff.* 14. De officio advocatorum fisci. Cæterum hoc notandum est: Fisco suum ac proprium patronum fuisse a M. Antonino primum institutum, si Capitolino credendum. Aderat hic fiscalibus causis, *l. ult. infr. h. t. l. ult. ff. de jure fisci.* ac liberalibus, quæ eo non interveniente in integrum restituebantur, *l.* 3. §. 9. *in fin. l.* 7. *ff. de jur. fisci.* Porro ex advocatione cujusque sedis creabantur singuli vel bini, et interdum biennii munere fungebantur, pro varia cujusque fori consuetudine. Bini in præfectura prætorio Orientis et Illyrici, *l.* 10. *supr. de advocat. divers. judicior.* biennales erant in Præfectura Illyrici, *l.* 7. *Supr. de advocat. divers. judicior.* Hi omnes cum liberis, posterisque liberabantur omni viliore conditione: et comitiva, consistoriana, aliisque honoribus ornabantur, *l.* 7. *l.* 8. *l.* 11. *supr. de advocat. divers. judicior. l.* 4. *l.* 6. *Supr. de advocat. div. judicum.* utrobique sexaginta quatuor primores advocati, patronorum fisci privilegiis fruebantur, *l.* 15. *supr. de advocat. divers. judicior.* Unicus fisci patronus erat, et quidem biennalis Alexandriæ, Exconsulari dignitate decoratus, *l.* 13. *supr. de advocat. div. judicior. vers. Egredientem.* Erat etiam unicus et biennalis in foro Præsidiali Syriæ, *d. l.* 13. et in foro Comitis Orientis, *l.* 3. *supr. de advocat. divers. judicum.* adde Brisson. 3. *select.* 13.
(15) Prætextu salarii non soluti, advocati causam fiscalem deserere non debent.
(16) *l.* 2. *infr. h. t. l.*2. *supr. de advocat. divers. judicior.* Excipe casus *l.* 13. *supr. de advocat. divers. judicior. l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. *supr. de advocat. divers. judicum. l.* 2. *Infr. h. t.*
(17) Dixi *Supr. ad l.* 1.
(18) Nota quæ sint cavenda fisci advocatis.

sci nomine privatis audeat calumnias (1) commovere. Dat. 6. Id. Novemb. *Triumvir.* (2) CONSTANT. A. IV. et LICINIO CÆSAR. IV. CONSS. 315.

De Rationalibus, et Præfectis ærario.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Ammianum Comitem rerum privatarum.

RAtionales (3), privatæ rei causis, vel sacris ærariis (4) præsidentes, examen præsente fisci advocato (5) suscipiant. PP. 17. Kal. Januar. MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

TIT. X.

DE (6) ERRORE ADVOCATORUM, VEL LIBELLOS SEU PRECES CONCIPIENTIUM.

De præsentia principalis litigatoris.

1. Imp. ALEXAND. A. Aureliæ.

EA (7), quæ advocati præsentibus (8) his, quorum causæ aguntur, allegant, perinde habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. Kal. Mart. ALBINO (9) et MAXIMO CONSS. 228.

De errore scripturæ.

2. Imp. GORDIANUS A. Rogato militi.

ERrores (10) eorum, qui desideria, id est, preces scribunt (11), veritati præjudicium afferre non posse, manifestum est. Et ideo si condemnationem, cujus mentionem libello insertam esse proponis, manifeste probare potes non intercessisse: allegationes tuas lædi non oportere, is qui super negotio disceptaturus est, non ignorabit. PP. 10. Kal. Jul. PIO (12) et PONTIANO CONSS. 239.

De præsentia litigatoris, et de sententia lata.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Ulpiæ.

SEntentiis (13) finita negotia, rescriptis revocari n[on] oportet. Nec enim quæ constituta sunt, [id est, *ut advocatorum error litigatoribus non noceat*, tibi eti[am] opitulari possunt: cum te præsente (14), neque cau[sam] palam ex continenti (15), id (16) est triduo (17) pro[xi]mo contradixisse, neque post (18) sententiam appellati[o]nis remedio (si tibi hæc displicebant) usam esse prop[o]nas. Dat. 6. Kalend. Septembr. *Viminacii*, CC. CONSS. 29[4].

TIT. XI.

UT QUÆ DESUNT ADVOCATIS (19) PARTIUM, JUDEX SUPPLEAT (20).

Judex ex officio supplere potest in jure, non in facto. Alex.

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. ad Honoratum.

NOn dubitandum (21) est, Judicem, si quid a litig[a]toribus, vel ab his, qui (22) negotiis adsistunt, m[i]nus fuerit dictum, id supplere (23), et proferre (2[4]) quod sciat (25) legibus, et juri publico convenire. S. 1[...] Kalend. Mart. DIOCLETIANO V. et MAXIMIANO IV. A[A.] CONSS. 293.

TIT. XII.

EX (26) QUIBUS CAUSIS INFAMIA (27) IRROGATUR (28).

De carcere, et vinculis.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Manilio.

INfamiæ detrimentum minime tibi affertur ob id solum

(1) Vid. *l.* 6. *supr. de postuland.*
(2) Γρ. Treveris.
(3) De his vide *l. ult. in fin. Infr. ad leg. Jul. Majest.* Procurator Cæsaris, absentibus advocatis fisci, causas rei privatæ, vel ærarii sacri disceptare non debet, *l.* 41. *C. Th. de appell. lib.* 11.
(4) Advocati fisci, patroni ærarii, *l. pen. supr. tit. prox.* Philostratus in Cyrino, fisci advocationem vocat. τὴν τȣ̃ ταμεὶȣ γλῶτταν, et *Basil.* συνήγορον τȣ̃ ταμεὶȣ, id est, qui intervenit pro fisco in aula apud Comitem thesaurorum, sacrarum largitionum: in provinciis apud procuratorem Cæsaris: in urbe, apud Præfectum ærarii. vid. Cujac. *hic.*
(5) Advocatione, *d. l.* 41. *C. Th.*
(6) *L.* 2. *C. Theod.* 11. *l.* 8.
(7) 7. *Synops. Basil.* 1. *cap.* 45.
(8) Et tacentibus, *l.* 3. *infr. h. t. l.* 79. *ff. de verb. oblig.*
(9) *Balbino.*
(10) *l. unic. C. Theod. h. t. l.* 9. *Supr. de jur. et facti ignor. l.* 92. *ff. de reg. jur.*
(11) Scriptores precum sunt libelliones, pragmatici, *l.* 9. §. 4. 5. *ff. de pœn.* diversi ab advocatis. Illi agunt, illi scribunt.
(12) *Ulpio.*
(13) *l.* 2. *supr. ut lit. pend.* vid. *l. ult. Infr. sent. rescind.*
(14) Præsentem, *Hal.* adde *l.* 1. *supr. h. t.*
(15) Nota. *Ex continenti*, id est, triduo. adde *l. ult. vers. Si autem. infr. de judic.*
(16) Hæc verba, *id est, triduo proximo*, desunt apud autorem Synopseos Basil. 8. *tit.* 1. *ex lib.* 51. *tit.* 4. *c.* 47.
(17) Sic glans legenda intra triduum, *l.* 1. *ff. de glande legend. l.* 9. §. 1. *in fin. ff. ad exhib.* adde casum *l. ult. infr. de judic.* vid. Cujac. *cap.* 5. *de præscript.*
(18) Ante sententiam licet errorem corrigere, *l.* 4. *in fin. ff. de noxalib.* §. *Si quis aliud.* 35. *Instit. de act.*
(19) Quidam legunt *advocationi.*
(20) Judicem judicare non secundum acta, sed ex conscienti[a] hinc colligunt, de qua quæstione vid. *l.* 6. §. 1. *et ibi DD. ff. de offic. præsid.* Cujac. 11. *obs.* 19. Hotom. 25. *Illustr.* Pauc[...] Harmenopulus 1. *tit.* 4. definit, Omissas rationes juris ab advoca[to] a judice suppleri: at non factum tamen seu negotium.
(21) Dubitandum videbatur, quia judex supplendo, patrocina[ri] videtur non judicare, 14. Gel. 2.
(22) Hi Συνηγόροι hoc sensu, Quæcunque, vel a litigantibus ve[l] ab advocatis omittuntur, a judicibus suppleantur. *Synops. Basil.* 6[...] *ex lib.* 8. *tit.* 1. *cap.* 48. *et* 1. Harm. 4. §. 18.
(23) *l. ult. in fin. pr. Infr. de appell.*
(24) Atqui judex non interponit suum officium nisi imploratus[...] *l.* 4. §. *hoc autem judicium. ff. de damno infect.* verum est regulariter: sed vide exceptiones 35. apud Socin. *in reg.* 245. incipit *judex potest.* et ad Benedictum Capram *in regul. conclusione* 17. Mod[...]
(25) Judex rogatus suum interponit officium, non alias. vid[e] tamen Socin. *reg.* 197.
(26) Commode hic titulus subsequitur titulum *de advocatis.* In[fa]mes enim postulare prohibentur. Paul. 1. *sentent.* 2. §. 1.
(27) Adde *Librum* 10. *infr.* 57. 3. *ff.* 2. *et* 21. *Syn. Basil.* 2. 6[...] Harmen. 15. Infamia ab Augustino *diffamia* dicitur *in quæstionibus veteris testamenti*: adde Lamprid. *in Alexand.* Porro *infamia* est læsio dignitatis, status, et damnum famæ: duplex constituitur juris vel facti.
(28) Non irrogatur, ita concipitur titulus in Basilicis, περὶ αἰτιῶν ἐξ ὧν ἀτιμία τινὶ ȣ̓ προσγίνεται. Cujac. *hic.* Affirmative tamen concipitur in Ecloga.

[q]uod in carcerem (1) conjectus es , vel vincula tibi [ju]ssu legitimi Judicis injecta sunt. PP. sine die et consule.

De eo , qui plus debito exegit.

2. Iidem AA. Venerio.

NEque furti , neque vi bonorum raptorum , neque peculatus damnatus intelligi potest, qui , cum plus de[bi]to nomine debitorum (2) exegisset , in duplum a Præ[si]de condemnatus est. PP. 5. Id. Januar. LATERANO et [R]UFINO CONSS. 198.

De eo , qui ad tempus ordine motus est.

3. Iidem AA. ad Metrodorum.

ET si severior (3) sententia dici debuit , tamen (4) cum Proconsul vir clarissimus certis rationibus (5) [m]otus (6) mitiorem (7) sententiam dixerit , et *ordine [de]curionum* te *biennio abstinere* jusserit , transacto (8) [te]mpore non esse te in numero infamium palam est : [e]o (9) quod post biennium remisisse tibi prohibitionem [de]curionatus Judex videtur. PP. 10. Kal. Januar. LATE[R]ANO et RUFINO CONSS. 198.

De exilio temporali.

4. Iidem AA. Venustiano.

SI Posidonium in (10) tempus anni relegatum , sententiam non excessisse Proconsulis probaveris , quinque [a]nnis exilio temporali damnandum inter infames haberi [n]on oportet : quoniam sententiæ severitas (11) cum cæte[r]is damnis transigere videtur. PP. 6. Kal. Mart. SATUR[N]INO et GALLO CONSS. 199.

De fustibus et injuriis.

5. Iidem AA. Ambrosio.

DEcuriones quidem , item filios decurionum fustibus (12) castigari prohibitum est. Verum si *injuriam* (13) *te fecisse* Procousul vir clarissimus pronunciaverit , ignominia notatus es. PP. Kal. Jul. SATURNINO et GALLO CONSS. 199.

De condemnatione in opus publicum ad tempus.

6. Iidem AA. Justo.

AD tempus in opus publicum damnati pristinum quidem statum (14) retinent : sed damno infamiæ post (15) impletum tempus subjiciuntur. PP. 7. Id. Decemb. GETA et PLAUTIANO CONSS. 204.

De eo , qui bonis paternis abstinuit.

7. Iidem AA. Demetrio.

NEmo ob id quod bonis paternis se abstinuit (16), infamis est. P. P. 6. Id. Januar. ANTONINO A. et GETA II. utrisque CONSS. 206.

De furto , et de eo , apud quem res furtiva inventa est.

8. Iidem AA. Ulpiæ.

SI furti condemnata es , citra verbera quoque (17) fustium , infamiæ damnum subiisti. Quod si res furtiva , quam alter surripuit , apud te ignorantem comperta est : non læsit existimationem tuam durior sententia. P. P. 10. Kal. Mart. ANTONINO A. et GETA utrisque II. CONSS. 206.

De publicis negotiis defensis.

9. Iidem AA. Læto.

NEminem sequitur infamia ob (18) defensa publica negotia patriæ suæ. P. P. 12. Kal. Mart. ANTONINO A. et GETA utrisque III. CONSS. 209.

De injuriis.

10. Iidem AA. Severo.

INjuriarum ex (19) persona quoque servi damnatus, infamia notatur. P.P. 4. Kal. Aug. *iisdem* CONSS. 209.

(1) *Carcer* , seu sola vincula , non infamant , *ut hic* : Servis tamen , qui ob delictum pœnæ causa vincti fuissent , vincula nocebant ex lege Ælia Sentia , ut nec Latini , nec cives Romani manumissione fierent , sed dedititiorum numero : qui vilis propemodum , abjectus et infamis numerus erat. Plura vide apud Cujac. 15. *obs.* 7.

(2) Tributorum , *Hal.* Sed nil opus : *Debitorum* appellatio pro debitis publicis seu tributis proprie : Sensus , publicanum non ideo fieri infamem , quod in duplum fuerit condemnatus injustæ exactionis causa. *Goth. Debitorem* , emendat Salmasius. Sed Grot. *Flor. Spars. hic* : putat scriptum fuisse , *plus debito nomina exegisset* , ut nomina dicta sint pro ipsis debitoribus , et , *debitorum* , glossema fuerit. *S. L.*

(3) Græci hanc legem ita exponunt , *apud autorem Synopseos* 11. *tit.* 3. *c.* 3. Condemnatio gravior irrogata , ultra pœnam a lege definitam , revelationem infamiæ largitur.

(4) Adde quæ dixi *ad l.* 11. *ff. de pœn.*

(5) Quid ? amicitia , justane judici causa sive ratio est , ut in amicum mitiorem sententiam ferat ? Tiraquellus ita censet *tract. de pœnis , causa* 16. *et* 17. sive amicitia ipsius rei ductus id faciat , sive amicorum ejus.

(6) *l.* 31. *ff. de pœnis.*

(7) Ex duabus forte legibus. Quid ? potestne severiorem sententiam dicere ? vid. *l.* 13. §. 7. *ff. h. t. l.* 11. *ff. de pœn.* Ex his colligunt , Judicem in ordinariis criminibus pœnam minuere aut augere non posse : in extraordinariis posse : idque pro qualitate rerum , factorum , personarum. vid. Gandinum *tract. de maleficis , rubr. utrum pœna possit augeri.*

(8) Sententia temporalis habet effectum temporalem , *l.* 8. *ff. de postul. l.* 1. *infr. de his , qui in exilium* . Imo et ultra tempus vim suam exerit. *l.* 6. *infr. h. t.* Hinc etiam collige , infamiam ad tempus inuri posse. *Goth.* Infamia non durat ultra tempus *l.* 4. *Infr. h. t. l.* 8. *ff. de postul. l.* 5. *l. generali ege.* 54. *ff. de decurion. l.* 13. §. 1. *ff. ad Leg. Corn. de fals.* Ans.

(9) Biennii prohibitio sequentium annorum indulgentia est.

(10) *Exilium* temporale non infamat.

(11) Nec severioris legis sententia infamat , *ut hic* , *et l.* 10. *in fin. ff. de pœn.* nec mitioris , *l.* 3. *supr. h. t.* vid. Cujac. 20. *obs.* 38.

(12) *l.* 9. *infr. l.* 9. §. 12. *ff. de pœn.*

(13) Injuriæ nominatim damnatus fit infamis , *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* §. 2. *Inst. de pœna temere litigantium* : adde *l.* 19 *infr. h. t.*

(14) Id est , libertatem et civitatem. Damnati vero in perpetuum opus , civitatem tantum amittunt , non libertatem , *l.* 17. *in fin. ff. de pœn.* vid. Cujac. 15. *obs.* 12. *in fin.*

(15) Damnatio in opus publicum , relegatione in opus gravior. Hæc , tempore finito , non infamat , *l.* 4. *supr. h. t.* illa infamat , *ut hic.* Goth. Distingue inter factum quod ipso jure famosum est , in quo infamia etiam post tempus durat , *ut hic et l.* 15. *ff. ad Municipalem* ; et inter delictum punitionis arbitrariæ , in quo non durat post tempus : *ut l.* 3. 4. *h. t.* Ans.

(16) Abstinere a bonis paternis infamiam abstinenti non infert.

(17) Et furti damnatus , *l.* 63. *infr. de furtis* , *et l.* 1. *vers. qui furti. ff. hoc tit.* et fustigatus sit infamis. vid. *l.* 16. *Infr. h. t.*

(18) Ob non defensa. *Hal.* et male , Sensus aperte colligi potest ex *l.* 4. *infr. de delatorib. l.* 2. *in pr. ff. de jure fisci.*

(19) Sensus est , Condemnatum injuriæ factæ etiam vili personæ , notari. adde *l.* 5. *supr. h. t.*

De cessione et venditione bonorum.

11. Imp. Alex. A. Herennio.

[DEbitores] qui bonis cesserint (1) licet ex ea causa bona eorum venierint, infames non fiunt. P. P. 10. Kalend. Majas, Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De expilata hereditate.

12. Idem A. Donato.

SI te expilasse (2) hereditatem, sententia Præsidis constiterit, non ex eo, quod non et alia pœna tibi irrogata est, furti improbioris (3) infamiam evitasti. PP. Kalend. Jul. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

De his, quæ pater in testamento, filios increpans scripsit.

13. Idem A. Juventio.

EA quæ pater testamento suo filios increpans (4) scripsit, infames quidem filios jure non faciunt, sed apud bonos et graves opinionem ejus, qui patri displicuit, onerant. 13. Kal. Novemb. *ipso* A. III. et Dionysio (5) Conss. 230.

De fustibus. De quæstione.

14. Imp. Gordianus A. Jovino.

NUllam (6) existimationis infamiam avunculus tuus pertimescat ictibus fustium subjectus [ob (7) crimen quæstione habita,] si sententia non præcessit, ign-miniæ maculam irrogans. Dat. Kal. Sept. Pio (8) Pontiano Conss. 239.

De luctu.

15. Idem A. Sulpitiæ.

DEcreto Amplissimi Ordinis luctu (9) fœminarum de minuto (10), tristior (11) habitus cæteraque hoc ge nus insignia mulieribus remittuntur (12): non etiam in tra tempus (13), quo his elugere maritum moris est, ma trimonium contrahere permittitur: cum etiam, si nuptia alias intra hoc tempus secuta est, tam ea, quam is qu sciens eam duxit uxorem, etiam si miles sit, perpetuo E dicto labem pudoris contrahat (14). PP. 17. Kal. Jul Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De fustibus cæso, et super dicto ἐσυκοφάντησας.

16. Idem A. Domitiano.

FUstibus cæsum, cui per præconem (15) ita dictum est, ἐσυκοφάντησας (16) [id est, *calumniatus es*, ut calumniatorem videri notatum, ideoque esse famosum manifestum est. PP. 3. Kal. Aug. Sabino et Venusto Conss. 241.

De interlocutione Judicis sine causæ cognitione.

17. Idem A. ad Magnum.

VErbum precibus insertum potius verecundiam onerare quam ullam existimationis maculam videtur aspergere. Etenim cum non (17) causa cognita dictum est ἐσυκο-

(1) Bonorum cessio, eorumque venditio infamiam non infert. *l.* 2. *l. ult. infr. qui bonis cedere*: Id jure quidem verum est: nihilominus tamen bonorum cessio species est quædam ignominiæ. *Nov.* 3. 4. 135. *in princ.* adde Hotom. 24. *Illustr. in fin.* præsertim si fiat cessio bonis decoctis. Hotom. *ibid.* Cujac. *ad Novell.* 135.

(2) Expilatæ hereditatis damnatus fit infamis.

(3) Furtum simplex est quid improbum: expilata hereditas, quid improbius. *l.* 1. §. 1. *ff. de effractoribus.* Baldus adjicit, rapinam esse improbissimum quid. vid. Cujac. 6. *obs.* 2.

(4) Non ideo infames liberi, quod a patre suo in testamento sunt notati. *l.* 3. *in pr. ff. de lib. et posthum. l.* 29. §. 1. *ff. de probat.* vel exheredati: licet exheredatio species sit quædam injuriæ et notæ. *l.* 8. *in pr. ff. de inoff. testam. l.* 132. *ff. de verb. oblig. l.* 10. *infr. de test. milit.* vide Cujac. *ad Novell.* 18. *fol.* 367. *in fin.*

(5) Dione.

(6) *Sumpta ex Codice Gregoriano tit. de postul.*

(7) *Fustigatio* non infamat, sed causa. *l.* 22. *ff. h. t.* nisi publice facta sit. *l.* 16. *infr. h. t.* et inter cædendum præco ita dixerit, *Ne sis adeo vilis, ut sine justa causa accusationem instituas.*

(8) Ulpio.

(9) *l.* 1. *vers. qui eam. l.* 8. *in fin. l.* 11. *ff. h. t.*

(10) De luctu (ut Philosophus) ita loquitur Seneca *epist.* 64. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant: Lachrymandum est, non plorandum. Duram tibi videor legem ponere, cum Poetarum Græcorum maximus jus flendi dederit in unum duntaxat diem; cum dixerit, etiam Niobem de cibo cogitasse. Per lachrymas argumenta desiderii quærimus, et dolorem non sequimur, sed ostendimus. adde Paulum 1. *ad Thess.* 3. *vers.* 4.

(11) Abstinere a conviviis, ornamentis et alba veste. Paul. 1. *sent.* 21. §. 3. hæc enim lugubria. Dixi *ad l.* 8. *ff. h. t.*

(12) Olim consistebat luctus mulierum etiam in habitu.

(13) Tempus luctui mulieribus præstitutum olim erant menses X. nam et hoc fuit legitimum pariendi tempus. Hodie præstituti sunt menses XII. non ob confusionem modo sanguinis, sed ob reverentiam mariti: quandoquidem etiamsi intra annum peperit, annum luctus peragere debet, nisi hoc a Principe vel Senatu impetraverit, ut sibi intra legitimum tempus nubere liceret. Quid si maritus hostis sit patriæ? quid si non mortuus, ab ea tamen divertit? cum primum peperit, potest nubere: *l.* 11. §. 1. *ff. h. t.* 4. Harm. 6. ubi tract. de adulterio. Post partum mulier ἐν τῷ πένθει alii non potest nubere: ἐν τῷ πενθίμῳ potest: πένθος est virorum luctu dignorum; πένθιμος, indignorum. 4. Harm. 6. *cap.* περὶ μοιχείας. *Nov.* 22. *c.* 40. vid. Cujac. *c.* 20. *de præscr.* Eadem distinctione idem utitur 6. *obs.* 32. adde 21. *Eclog.* 2. *cap.* 5. *et seq.*

(14) Nisi infamiam Princeps remiserit. vid. *l.* 4. *in pr. infr. ad SC. Tertull.* Sunt et aliæ pænæ nubentis intra tempus luctus. Nihil capere potest ex bonis prioris mariti: nihil ex donatione propter nuptias. *l.* 2. *infr. de sec. nupt.* nihil ab extraneo potest capere: nullo titulo potest in secundum maritum ultra tertiam bonorum transferre, non existentibus liberis. Existentibus non potest ultra virilem, *l.* 6. *infr. de secund. nupt.* non succedit cognatis, nisi usque ad tertium gradum. *l.* 1. *in fin. infr. de secund. nupt.* Sunt et aliæ pœnæ, de quibus vid. Cujac. *ad Nov.* 22.

(15) Mos antiquus et a Platone probatus *in leg. lib.* 11. *vid. l.* 13. *in fin. ff. de jurejur.* Ad rem redeo: quod hic dicitur, *Per præconem*, idem est quod præconis voce. Lamprid. in *Alexandro*, Turium necari jussit, præcone dicente. *Fumo punitur, qui fumum vendidit.* Spartianus *in Severo*: Fustibus eum sub elogio præconis occidit, *Legatum pop. Rom. homo plebeius temere amplecti noli.* Alia quædam repetita ex antiquitatis flore, vid. apud Cujac. 8. *obs.* 7. ex Zonara *in Valentiniano*, ex Xiphilino *in Jul. et Severo.* ad hæc ex more Vasconum: sed et alia ejusmodi refert, 13. *obs.* 3. *in fin.* ex Ambrosii *serm.* 90. Petronio: Suida *in Pisistrato*: Josepho *in Machabæis*: Arriano 3. ἀναβάσεως: Niceta.

(16) *l.* 17. *infr. h. t.* Συκοφαντεῖς ita legendum monet Cujac. 13. *obs.* 3.

(17) *l.* 19. *Infr. h. t. l.* 13. §. 6. *ff. h. t.*

ἀντησας (1), sed ad postulatum patroni, interlocutione Judicis responsum sit: nequaquam hoc infamiam irrogat. PP. 8. Kal. Octob. ATTICO et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

De injuriis, de pacto, transactione, jurejurando.

18. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Antiocho.

NOn (2) damnatos quidem duntaxat injuriæ, sed pactos (3) quoque Perpetuum Edictum infamat. Verum *pactos* eos demum, qui ullos adversariis nummos pro mala conscientia ex transactione numerassent, in hac causa placuit intelligi. Cæterum simplem (4) ejus [rei] gratia integram pacti existimationem illibatamque conservat. Quod si jurejurando (5) decisa contentio sit: nemo dubitaverit, quin religionem absolutio judicantis sequatur. PP. 14. Kal. Jan. SECULARE II. et DONATO CONSS. 261.

De interlocutione Præsidis.

19. Impp. CARINUS et NUMERIAN. AA. Aristocrati.

INterlocutio (6) Præsidis, quæ indicta (7) est, infamem eum, de quo quæris, fecisse non videtur, cum non specialiter ob injuriam, vel admissam vim condemnatus sit, sed ita Præsidis verbis gravatus et admonitus, *ut ad melioris vitæ frugem se reformet*. PP. 17. Kal. Febr. CARINO II. et NUMERIANO AA. CONSS. 284.

De fœneratoribus.

20. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Fortunato.

IMprobum (8) fœnus (9) exercentibus, et usuras (10) usurarum illicite exigentibus infamiæ (11) macula irroganda (12) est. S. 17. Kalend. Mart. ipsis AA. CONSS. 287.

De minore, qui artem ludicram exercuit.

21. Iidem AA. et CC. Statio.

SI fratres tui minores (13) dumtaxat ætate [in] ludicræ (14) artis ostentatione spectaculum sui populo præbuerunt, inviolatam existimationem obtinent. Dat. 5. Kal. Septembr. *ipsis* AA. CONSS. 287.

Pro socio.

22. Iidem AA. et CC. Domitiano.

FIdem rumpens (15) societatis, cum infamiæ periculo, suo nomine pro socio conventus, ad faciendum satis urgetur. Dat. 6. Id. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 287.

TIT. XIII.

DE PROCURATORIBUS (16).

Cautio de rato.

1. Divus ANTONINUS PIUS A. Severo.

CAutio ratihabitionis (17) tunc (18) exigitur a procuratore, quoties (19) incertum (20) est, an ei negotium mandatum sit. PP. 4. Id. Octobr. GALLICANO et VENUSTO CONSS. 151.

De causa appellationis pecuniariæ.

2. Divi FRATRES Sextiliæ.

CUm rem pecuniariam esse dicas, potes per (21) maritum tuum solemnibus impletis, appellationi adversariæ tuæ respondere: cum appellationes pecuniariæ (22) etiam per (23) procuratores exerceri ab utraque parte litigantium possint. Accepta 8. Kal. Aug. ipsis II. et III. AA. CONSS. 163.

(1) Συκοφαντεῖς, *Hal.* Cujac. 13. *obs.* 3. Forcatulus *in Sphæra legali*, *fol.* 17. hinc ex *l.* 16. *supr. h. t. l.* 13. *in fin. ff. de jurejur. l.* 6. §. 8. *ff. de pœn.* colligit Romæ Græcis verbis permultas sententias latas fuisse. Cæterum qui jocos hic, et risus audire volet, legat Accursium hanc particulam explicantem.

(2) Injuriæ damnatus, aut injuriæ sibi illatæ nomine pecunia data transigens fit infamis. Eam enim ob causam pecuniam dare videtur, quod sibi conscius sit: secus fuerit, si simpliciter et absolute sine pecunia pactus fuero, et injuria adfectus in me injuriarum non egerit: ex hujusmodi namque pacto remissa mihi injuria, infamis non ero, 21. *Synops.* 2. *ex tit.* 3. *c.* 16. *et* 6. Harm. 15. §. 8. Quid, damnatus injuriæ, an semper infamis est? non fit infamis, si modica sit injuria. vid. Gail. 2. *obs.* 302.

(3) Qui paciscitur, pretio accepto scil. *Infr. h. t.* de injuria sibi illata, fit infamis. *l.* 6. §. 3. *ff. h. t.* 1. Harm. 10. Transigendi verbo utitur idem Harm. 6. *tit.* 15.

(4) Gratis possum injuria liberari, at non pretio dato.

(5) *l.* 6. §. 4. *ff. h. t.*

(6) *l.* 17. *supr. h. t. l.* 13. §. 6. *ff. h. t.* puta generalis.

(7) Dicta est. *Hal.*

(8) Vid. quædam ad hunc locum apud Cujac. 9. *obs.* 28.

(9) 21. *Eclog.* 1. *c.* 18. 3. Harm. 7. ubi tractat de usura ecclesiastica, *et* 6. *tit.* 15. §. 6.

(10) Usuras usurarum exigere non licet. vid. *l.* 28. *infr. de usur.*

(11) Negat Accursius hic, et Molinæus *n.* 46. *de usur.* eam infamiam ipso jure fœneratori inuri, nisi usuræ simul cum principali legitimum usurarum modum excedant (licet contra sentiant multi hic, et Geminianus *cons.* 77. Covarr. 3. *resolut.* 3. Clarus 5. *sent.* 5. §. *usura.*) Apertius *ibid. n.* 614. fatetur ipso jure fœnus improbum infamare. Quæri potest, An usurarius criminaliter sit puniendus? Clarus 5. §. *usuræ.* 20. *versic. sed quæro*, puniri extra ordinem censet: sed Molinæus *d. l. n.* 156. rejecta Baldi opinione, amplectitur Bulgari, Cornei, Decii, Angeli, Socini opinionem, et criminaliter puniri, et torqueri posse refert, licet id jure non sit cautum: et ita se in Senatu Parisiensi vidisse ait. Idem refert Paponius, 2. *Arrest.* 7. *num.* 24. Movetur *l.* 9. §. 5. *in fin. ff. de publican.* ubi qui exigunt aliquid illicitum, extra ordinem puniuntur.

(12) Quid, dominium usurarum perceptarum num transit in usurarium? Negant Theologi et Canonistæ, *Summa Sylvestris*, *in* §. *usura*, *quæst.* 6. Covarr. 3. *resolut.* 3. Clarus *d. l.* Potestne usurarius testari, vel mortis causa donare? Negat Clarus *d. l.* nisi præstita cautione de usuris restituendis. Oldendorp. etiam *c.* 4. *de testib. n.* 9. 11. *et c.* 66. *de except. num.* 10. 11. 12. 13. negat testem esse posse. *arg. l.* 3. §. 5. *l.* 21. §. 2. *ff. de test.*

(13) Aliud, si majores.

(14) *l.* 2. *in fin. ff. h. t.* adde 6. Harm. 15.

(15) Condemnatus actione pro socio fit infamis. *l.* 1. *vers. qui pro socio. ff. h. t.* §. 2. *Inst. de pœna temere litig.* 6. Harm. 15. *in fin.* 21. *Syn. Basil.* 1. *c.* 20.

(16) *L.* 3. *D.* 3. *et* 2. *C. Th.* 12. Paul. 1. *sent.* 3. 8. *Syn. Basil.* 2. *ex lib.* 15. *t.* 4. 1. *extra.* 38. 1. *Sexto* 10. *et* 1. *Clem.* 10. Lucius 5. *Placit.* 2. Papon. 6. *Arrest.* 4. *et* 5. *et l.* 2. *Notar.* 2. *c. des procureurs.*

(17) Rati cautione procurator fit legitimus.

(18) Negatio rem dubiam facit. vid. tamen Socin. *regul.* 275.

(19) *l.* 39. §. 1. *ff. h. t. l.* 2. *Infr. de consortib. ejusd. lit.* §. 3. *Inst. de satisd.* Alios casus, vid. apud Socin. *reg.* 318.

(20) Ergo a contrario, si certum fuerit, de eo non cavebit. vid. Socin. *reg.* 318.

(21) Maritus potest esse uxoris procurator ad litem; adde *l.* 2. *infr. qui dare tutores.*

(22) *d.* §. 3. *l. unic. infr. de satisdando. l.* 21. *ff. ratam rem.* At in criminalibus non datur procurator, sed defensor. *l.* 33. §. 2. *ff. h. t.* Paul. 5. *sent.* 16. §. 11.

(23) Hinc colligunt, causam initium posse sumere a citatione administratoris, tutoris, curatoris, et similium. adde *l.* 25. §. 1. *supr. de episc. et cleric.* vid. *l.* 1. §. 2. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 3. *ff. de alim. vel cibar. leg.*

De fideicommisso.

3. Impp. Severus et Antoninus AA. Pomponio.

EUm, qui res agit heredum, a quibus tibi deberi fideicommissum dicis, evoca (1) ad Prætorem (2) virum clarissimum: qui aut tibi respondere (3) cogetur, aut ab (4) administratione negotiorum secundum formam jurisdictionis prohibebitur. † Deliberabit (5) autem Prætor, si non defendatur heredes, an mittere te in possessionem (6) debeat, secuturus jurisdictionem, quæ exerceri adversus (7) indefensos solet. PP. 10. Kal. Septemb. Chilone et Libone Conss. 205.

De absente. De mulieribus.

4. Iidem AA. Saturnino.

QUia absente te judicatum dicis: æquum est, tibi restitui (8) causæ defensionem. † Nec oberit tibi, quod uxor (9) tua interfuit judicio: aut etiam acquievit sententiæ: cum aliena (10) negotia per mulieres non aliliter agi possint, nisi (11) in rem suam, et proprium lucrum mandatæ sint eis actiones. PP. Prid. Non. Jan. Apro et Maximo Conss. 208.

De reconventione.

5. Imp. Antoninus A. Pancratiæ.

ACtionem ei, qui absentis nomine agere vult, si (12) non eum defendat, denegari oportere, jam Edicto Perpetuo expressum est. 4. Kal. Mart. Duob. et Aspris Conss. 213.

De reo criminis.

6. Imp. Alexand. A. Martiano.

REum (13) criminis constitutum, defensionem causæ suscipere non (14) posse, antequam (15) purget innocentiam suam, incognitum non est. 6. Kal. Mart. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De milite.

7. Idem A. Macrino.

MIlitem (16) nec (17) pro patre, vel matre, vel etiam uxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri oportet: cum neque defensionem alienam suscipere, vel redimere negotia, vel quasi suffragatorem accedere, utilitate publica permittatur. PP. 8. Id. Mart. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

An procurator procuratorem facere possit.

8. Idem A. Mansueto.

QUod quis sibi debitum exigere tibi mandavit, ante (18) litis contestationem, tu alii (19) petendum mandare non potes. PP. 8. Kal. Septembr. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De militibus.

9. Idem A. Aufidio.

QUi stipendia merentur, suis negotiis superesse, inoffensa disciplina (20), possunt. Nec potest dici eum, qui honesta et verecunda præcedente causa mandatas (21) sibi actiones exercuerit, alieno negotio fungi: cum, licet contentio ex persona alterius bona fide sumatur hunc tamen rem suam gerere non ambigatur. Quod militibus meis interdici non modo absurdum, verum etiam iniquum est. *Sine die et consule.*

De finibus mandati. De fraude, vel dolo.

10. Idem A. Castiæ.

SI procurator ad (22) unam (23) speciem constitutus, officium mandati egressus (24) est; id, quod gessit, nullum domino præjudicium facere potuit. † Quod si plenam (25) potestatem agendi habuit, rem judicatam rescindi non oportet (26): cum si quid fraude, vel dolo egerit, convenire eum more judiciorum non prohibea-

(1) *l.* 3. *infr. quorum appellationes.*

(2) Porro quando ex contumacia procuratoris teneatur dominus, vide Socinum *reg.* 394. Felinum *ad c.* 1. *extr. ut lite non contest.* Michaelem Vulcurnum *ad l. si finita.* §. *Julianus.* *ff. de damno infect. num.* 67. Mod.

(3) Procurator cogitur respondere.

(4) Suspectus administrator, vel tutor ob contumaciam potest removeri.

(5) Missio ex primo decreto, non fit sine causæ cognitione.

(6) Domini scilicet. Ob contumaciam procuratoris fit missio contra dominum; et tamen hinc colligitur, Procuratoris contumaciam regulariter domino non nocere, vid. Socin. *reg.* 321.

(7) Reo indefenso, actor in ejus bonorum possessionem mittitur. *l.* 2. *in fin. infr. ubi in rem actio.* *l.* 8. *in fin. Infr. quomodo et quando judex*, *l.* 2. *ff. quibus ex causis in poss.*

(8) Non legitime defensus totam ad causam restituitur.

(9) Absens non legitime defenditur per uxorem.

(10) Nota regulam.

(11) Adde *l.* 55. *ff. h. t.* Mulier in rem suam potest esse procuratrix ex cessione mariti.

(12) Non admittitur ad agendum absentis nomine, qui eum defendere recusat. *l.* 15. *in fin.* *l.* 43. §. 4. *ff. h. t.* Datus ad agendum, defendere tenetur: at non e contra: Datus ad defendendum, non cogitur agere. *cap. constitutis.* 12. *extr. de procur.*

(13) Accusatus de crimine capitali, non potest esse alterius procurator. Imo potest *l.* 21. *ff. de accusat.* Solve: potest, si ejus crimen suspensum est.

(14) *Synops. Basil.* 8. περὶ διεκδικητῶν, *c.* 79.

(15) Vid. quæ notavi *ad l.* 6. §. 4. *Supr. de his, qui ad eccl.*

(16) Nemo militantium fiat susceptor defensorve causarum: nec ad cognitionem alieni jurgii suffragator accedat. *l.* 6. *C. Th.* ubi interpres: Militantes non permittuntur legibus lites suscipere alienas, nec Procuratores fieri possunt. *l.* 6. *C. Theod. h. t.* Goth. *Hic et l.* 9. *infr. h. t.* nisi in rem suam, aut nomine cohortis. *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* Ans.

(17) Filius idemque miles, patris procurator esse non potest, etiam ex rescripto principali. *l.* 9. *infr. h. t.* *l.* 8. §. 2. *D. h. t.* §. *ult. Inst. de except.*

(18) Ante litem contestatam procurator ad litem alium suo nomine non potest substituere. *l.* 11. *l.* 23. *infr. h. t.* *l.* 8. §. 3. *D. mand.* *l.* 4. *in fin. D. de appell. et relat.* nisi speciale substituendi ante litem mandatum habeat. v. Wurms. 1. *pract.* 5. *obs.* 14. Aliud in procuratore ad negotia. *d.* §. 3: et in rem suam. *l.* 33. *Infr. de donat.* Wurms. *d. loc. obs.* 1. *et* 19. Verum *d. l.* 33. loquitur de procuratore in rem suam.

(19) Procurator regulariter alium procuratorem suo loco substituere non potest. vid. tamen Socinum *reg.* 319.

(20) Sine offensa disciplinæ: *Hal.* militaris scil.

(21) Qui mandatas actiones exercet, alieno negotio non fungitur. *l.* 13. *infr. h. t.* *l.* 8. §. 2. *l.* 55. *D. h. t.*

(22) Huic mox opponitur procurator plenam potestatem agendi habens.

(23) Potest enim ad unam tantum constitui. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

(24) Procurator fines mandati egressus domino non præjudicat.

(25) Vel liberam administrationem. *l.* 7. §. 1. *in fin. D. de peculio*: vel ita si datus est, ut id omne agere possit, quod præsens dominus faceret. *l.* 1. *D. de off. procur. Cæsar.* *l.* 60. *in fin. D. mandati.*

(26) In hujusmodi tamen libero mandato non includitur potestas donandi. *l.* 7. *infr. de don.* et delegandi. *l.* 6. §. 2. *D. de cond. indeb.* *l.* 2. *D. de his quæ in fraud. credit.* Paponius 2. *Not.* 2. *c. des procureurs*, *fol.* 109. *ad* 118. vigintiquatuor casus enumerat, quos negat censeri permissos procuratori cum libera

is (1). PP. 3. Kalend. Mart. Albino (2) et Maximo Conss. 228.

De pupillis, adultis, et eorum tutoribus, vel curatoribus.

11. Idem A. Sebastiano.

NEque tutores, neque curatores ex sua persona in rem pupilli, vel adolescentis procuratorem facere possunt, sed (3) actorem (4) constituere debent. † Pupillus autem, vel pupilla, adultus, vel adulta tam ad agendum quam ad defendendum, tutore seu curatore interveniente, procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tutores et curatores post (5) litis contestationem a se factam, ad exemplum (6) procuratorum, qui litem contestati sunt, dare procuratores non prehibentur. PP. Prid. Id. Maji, Alex. A. II. et Dione Conss. 230.

Qui sine mandato admittuntur. De ætate.

12. Idem A. Frontoni.

EXigendi a filio tuo (7) mandati, qui se defensioni tuæ offerebat, duplici ratione necessitas non fuit; aut quod defendere (8) quis, sive libertus, sive extraneus sit, sine mandato potest, satisdatione (9) tamen pro defensione præstita, et alia proculdubio observatione subjecta: aut quod filius (10) etiamsi ultro actionem patris nomine dirigat, mandatum probare non cogitur. † Sane, quod nec (11) dum legitimam (12) ætatem idem filius tuus compleverit, ob hoc quidem depellere a procurationis officio eum judex non injuste potuit: sed multo justius (13) fuit, hujusmodi (14) defensorem audire, quam te absentem quasi contumacem et indefensum gravi condemnatione afficere. 5. Kal. Octobr. Agricola et Clementino Conss. 231.

De præscriptione militiæ.

13. Imp. Gordianus A. Luciano militi.

ITa demum super lite persequenda, quam tibi mater mandavit (15), actionem intentare potes, si, cum primum litem contestareris, non est tibi eo nomine opposita præscriptio (16) militiæ (17): quod nec cum (18) appellatio agitur, tibi objici potest. Nam si integra res est, ratio Perpetui Edicti (19) acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere. 3. Idib. Jan. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De minore vigintiquinque annis.

14. Idem A. Sabiniano.

NOn eo minus sententia adversus te lata, juris ratione subsistit, quod adversaria tua minor (20) vigintiquinque annis constituta, causam suam marito (21) sine curatore agendam mandavit. Minoribus (22) enim (23) ætas in damnis subvenire: non in rebus prospere gestis obesse consuevit. PP. 3. Non. Octobr. Gordiano A. II. et Pompeiano CC. Conss. 242.

De redemptione litis.

15. Impp. Diocletianus et Maxim. AA. et CC. Cornificio.

LItem (24) te redemisse (25) contra bonos mores precibus manifeste professus es: cum procurationem quidem suscipere (quod officium gratuitum (26) esse debet) non sit res illicita: hujusmodi autem officia non sine reprehensione suscipiuntur. S. 3. Non. April. CC. Conss. 294.

De venditione.

16. Iidem AA. et CC. Paconiæ.

PRocuratorem (27), vel actorem prædii (28), si non specialiter distrahendi mandatum accepit, jus rerum

(1) Quid si procurator non sit solvendo? non dabitur actio interim, nisi is cum procuratore colluserit. *l.* 3. §. 1. *ff. de eo, per quem*, *l.* 7. §. 9. *ff. de dolo*: aut si quid procuratori subtraxerit. *l.* 12. §. 2. *ff. de furtis*. Hinc constat nullo jure, procuratore non existente solvendo, dominum restitui adversus eum, qui bona fide cum procuratore contraxit, quod tamen non observari refert Gailius 22. *obs.* 45.

(2) Balbino.

(3) Actoris et Procuratoris differentia.

(4) §. *ult. Instit. de curatorib.* *l.* 13. *ff. de tutelis*, *l.* 9. *ff. ratam rem.*

(5) Dixi *ad l.* 8. *Supr. h. t.* Cur ita? quia tunc domini litis facti sunt.

(6) *l.* 23. *in fin. infr. h. t.*

(7) Amplia hoc etiam procedere, et servari in usu, in valde amico, Jason *ad l. Titia. num.* 14. *ff. de verb. oblig.* Ægid. *decis.* 143. *in titul. de procur.* Fortun. Garzia *ad l.* 1. *ff. de Justit. et jure n.* 50. Cotta *in Memorab. in vers. conjuncta persona.* quod limita tamen ut in vera non spirituali conjunctione procedat. Felinus *ad c. edoceri. n.* 10. *de Rescript.* Mod.

(8) Possumus alium defendere sine mandato.

(9) Adde *Nov.* 128. c. 10.

(10) Filius etiam sine mandato, patris nomine ultro agere potest. Satisdare tamen debet, judicatum solvi. *l.* 35. *ff. h. t.* *l.* 3. §. 3. *ff. judic. solvi.*

(11) Minor vigintiquinque annis, εἰς φροντίδα ὀυ καλεῖται, in rerum alienarum curam non vocatur. 1. Harm. 12. §. 41.

(12) Minor vigintiquinque annis, procurator non facile admittendus. *l* 51. *ff. h. t.* Goth. Legitima ætas ad procedendum in publicum est 17. annorum. *l.* 1. §. 3. *ff. de postulando.* Vide Cujac. 22. *observ.* 16. *in fin.* in aliis 25. annorum est. *l. fin. infr. de his qui ven. ætat.* *l.* 4. *Supr. de Transact.* Ans.

(13) E duobus malis minus eligendum.

(14) Id est, minorem vigintiquinque annis.

(15) *l.* 9. *supr h. t.* *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.*

(16) Id est, exceptio.

(17) Vide Joan. Baptist. Ferrettum *consilio* 23. *num.* 8. et amplia hunc textum etiam procedere in religioso. Mathes. *in notab.* 98. Paris. *ad c. pastoralis. n.* 52. *ext. de except.* Felin. *ad c. ad audientiam. extr. de rescriptis.* Benedict. Capra *in regul. conclus.* 57. Mod.

(18) Id est, exceptio declinatoria omissa in causa principali, non potest opponi in causa appellationis. *Bald.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 8. *observ.* 10.

(19) Al. *Exceptio perpetui edicti.* quæ lectio etsi nullis libris manu exaratis et paulo antiquioribus notæque melioris comprobetur, ideo tamen quibusdam non displicet, quia militi agere volenti opponebatur exceptio, quam Justinianus dilatoriam appellat. *Instit. tit. de except.* §. *ult.* Mod.

(20) Sententia pro minore etiam indefenso valet. *ut hic*: ita et pro fisco indefenso. *Gl. l.* 3. §. *Divus.* 9. *ff. de jure fisci.* Plateus, *l. si præses.* 6. *C. quomodo et quando judex.* ita et pro Ecclesia. *Doctores hic, et d. l. si præses*, Panorm. *in causam de judiciis*: v. Everardum. *loco a minoribus ad fiscum* 64.

(21) Minor potest causæ victoriam obtinere, etiam per procuratorem minus legitimo constitutum, nec eo prætextu damnatus causam restitui recte postulat. Ex contrario, si procuratorem illegitimum habet, non potest damnari, *l.* 45. §. 2. *ff. de re judic.*

(22) *Synops. Basil.* 10. *ex lib.* 8. *tit.* 2. *cap.* 88.

(23) Nota regulam.

(24) Nemo litem alterius redimat, gratis quidem procurator fiat, qui volet, nec data pecunia actionem suscipiat: ita Græci hunc locum accipiunt apud autorem *Synops. Bas.* 8. *cap* περὶ ἐντολέων 89.

(25) *l.* 20. *infr. mandati*, *l.* 53. *ff. de pact.* *l.* 7. *in fin. ff. mandati*, *l.* 5. *supr. de postulando.* vid. Cujac. 8. *observ.* 31.

(26) Hinc colligere possis, vetus procuratoris officium longe diversum fuisse ab eo, quod nostro tempore procuratores exercent: quorum oculatæ manus nihil credunt, nisi quod tenent.

(27) Vide *l.* 19. *infr. h. t.* Generalis procurator nisi liberam potestatem habeat, res domini immobiles vendere non potest, *l.* 58. *l.* 63. *ff. h. t.*

(28) Generalem scil. vide quæ not. ad *l.* 9. §. 4. *ff. de adquir. rer. dom.*

*

dominii vendendi non habere, certum ac manifestum est. Unde, si non ex voluntate domini vendentibus his fundum comparasti, pervides improbum tuum desiderium esse, dominium ex hujusmodi emptione tibi concedi desiderantis. S. Non. April. *Byzantii*, CC. Conss. 294.

De invito.

17. Iidem AA. et CC. Mardonio.

INvitus (1) procurationem (2) suscipere nemo cogitur (3): nec eandem ultra, nisi provocationis (4) causa, extendere. Sed nec defensionem absentis subire compellitur: cum fidem susceptam implere sufficiat. PP. Non. Jun. *Philippopoli*, Dioclet. v. et Max. AA. Conss. 293.

De fœminis.

18. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

ALienam (5) suscipere defensionem (6), virile (7) est officium, et ultra sexum muliebrem esse constat. Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete. S. 14. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

Si actor pretium in rem domini verterit.

19. Iidem AA. et CC. Firmo.

SI pretium quidem actoribus alienum fundum (8), vel servum citra (9) mandatum domini tibi distrahentibus dedisti, et neque præcessisse, neque secuta contractum domini declaretur voluntas, in rem (10) autem ejus idem pretium processisse, provinciæ Præses causa cognita perspexerit, hoc tibi restitui jubebit (11). Prid. Idus Mart. CC. Conss. 294.

De negotii transitu ad personam procuratoris.

20. Iidem AA. ad Verinum Præsidem Syriæ.

NIhil arbitramur interesse (12), utrum ab initio, an cœpta jam lite negotium ad personam procuratoris transitum fecerit. Dat. 10. Kal. Octobr. *Demesso* (13) CC. Conss. *

De fœminis et de maritis.

21. Imp. Constantinus A. ad Concilium provinciæ Africæ.

MAritus citra mandatum (14) in rebus uxoris cum (15) solemni satisdatione, et alia observatione intercedendi liberam habeat facultatem: ne fœminæ, persequendæ litis obtentu in contumeliam matronalis pudoris (16) irreverenter irruant, et conventibus virorum, vel judiciis interesse (17) cogantur. † Sin autem mandatum susceperit (18), licet maritus sit (19), id solum (20) exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit. Dat. 4. Id. Mart. *Adrumeti*, Constantino A. et Licinio Cæsare utrisque II. Conss. 312.

De litis translatione.

22. Idem A. ad Bassum P. Urbi.

PRocuratoribus (21) institutis, et post contestatam litem dominis (22) effectis, hi, qui mandaverant, non habeant facultatem negotia persequendi, nisi capitales (23) inimicitiæ, vel morbus (24), vel alia (25) necessaria causa intercesserit: tunc enim etiam invitis his, transferri lis potest. Dat. 13. Kal. Jul. Constantin. A. et Licinio Cæs. v. utrisque Conss. 319.

De jure procuratoris effecti domini litis.

23. Imp. Julianus A. Secundo P. P.

NUlla (26) dubitatio est, post (27) causam in judicio agitatam, utpote dominum (28) litis procuratorem effectum, etiam post excessum (29) ejus, qui agendam, vel defendendam litem mandaverat, posse inchoatam causam jurgiumque finire: quippe cum et procuratorem posse (30) eum instituere, veteris juris voluerint conditores. Lect. 2. Non. Febr. Juliano A. iv. et Sallustio Conss. 363.

(1) *l.* 8. §. 1. *l.* 35. §. 2. *in fin. ff. h. t. l.* 156. *ff. de reg. jur.*

(2) Id est, agendi potestatem: potest tamen interdum cogi defendere, *l.* 5. *supr. h. t.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 5. *obs.* 6.

(3) Nisi pauperum causa. vid. Mynsing. 4. *obs.* 32.

(4) *l.* 8. §. 8. *ff. mandati.* Cogiturne eam in judicio appellationis prosequi? non tenetur, si ad unam tantum causam datus est. vide Wurmser. 1. *pract.* 5. *obs.* 9. Potestne appellari ab executione? non potest sine speciali mandato, etiamsi permissum fuerit, appellare ab omni sententia, vel interlocutoria, vel definitiva. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 43. *num.* 11.

(5) Nullo pacto fœminæ, aut amplius quam sibi competit agere, aut pro aliis possunt intervenire personis, *l.* 5. *C. Theod. h. t. l.* 2.

(6) Id est, tutelam. Itaque lex hæc fugitiva est.

(7) Ideoque non cadit in fœminam, *l.* 2. *ff. de reg. jur.* adde *l.* 4. *supr. l.* 21. *Infr. h. t.* at forte cadit speciali jure *in matrem*? ne id quidem: vel ea pupillo curatorem tenetur petere. vide Bald. *hic.*

(8) Servus qui res domini administrat, nec rem mobilem, nec immobilem, quæ est in bonis domini, alienare potest, citra domini voluntatem. Si vero in rem domini pretium processit, emptori pretium restituitur. *Synopsis Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 8. *tit.* 2. *cap.* 93.

(9) Hinc oritur ratio dubitandi. *l.* 16. *supr. h. t.*

(10) Decidendi ratio.

(11) Vel actione de in rem verso, vel negotiorum actione, vel condictione sine causa, vel officio judicis.

(12) Quod ad dandi facultatem.

(13) An *Damasco*? an *Edessæ*?

(14) Quando hoc procedat, et quando non, docebunt te scribentes hic, et *ad l. fin. de pact. convent.* Socin. Jun. *consil.* 105. *num.* 11. *lib.* 1. Tiraquell. *post leges connubial. gloss.* 5. *n.* 212. item an locum habeat in sponso de futuro, Roland. a Valle *in tractatu de lucro dotis quæst.* 12. *num.* 9. Roman. *consilio* 417. et *in c. constitutus. de procurat.* Mod.

(15) Imo non cogitur satisdare. *l. ult. infr. de pactis conventis.* Solve: Agitur hic de bonis uxoris, viro non traditis, non de dote, aut paraphernalibus. *Bart. Bald.*

(16) Pudoris habenda ratio.

(17) *l. ult. infr. de recept. arbitris.*

(18) Inclusio unius alterius est exclusio. Rip. *lib.* 2. *Respons. cap.* 3. Mod.

(19) Id est, quantumvis sit conjuncta persona.

(20) *l.* 10. *supr. h. t.* Imo, et ultra potest. *l.* 56. *l.* 62. *ff. h. t.* Solve: Potest, sed quod necessario cohæreat mandato.

(21) Μετά προκάταρξιν εντολεύς etc. Procurator post litem contestatam (perperam Leunclavius ita vertit. *Qui post litem contestatam procurator institutus est:* neque enim hic agitur de procuratore instituto post litem contestatam, sed simpliciter de procuratoris jure post litem contestatam) a domino litis ne removeatur, nisi capitalis inimicitia, vel morbus, vel alia necessaria causa intercesserit. *Synops. Basil.* 8. περί εντολέως, *cap.* 95.

(22) Procurator lite contestata, litis, non ipsius rei dominus efficitur, *l.* 23. *Infr. h. t.*

(23) *l.* 8. §. 3. *l.* 14. *l.* 21. *ff. h. t.* vid. *l.* 6. §. 17. *ff. de excus. tut.*

(24) *l.* 20. *ff. h. t.*

(25) *l.* 10. *l.* 23. *ff. h. t.* adde, nisi procuratori consentiatur, ab ipso domino, Bart. *hic.*

(26) *l.* 1. *C. Th. h. t.*

(27) *l.* 11. *l.* 22. *supr. h. t.*

(28) *d. l.* 22.

(29) Id est, mortem; obitum. Symmachus 1. *epist.* Successit aliud, ut obitu Marcianæ clarissimæ fœminæ, mandatum diceretur extinctum, sed contra venerabilis Juliani sanctio stare jussit procuratorum officia, causarum dominis viventibus inchoata. vide Cujac. 2. *observ.* 31. adde quæ notavi ad *l.* 59. *in fin. ff. de re judic. c.* 1. §. 1. *extr. hoc tit.* Sed jam obtinuit, mortuo domino ejus heredes ad causam reassumendam seu continuandam citandos esse. vide Mynsing. 6. *resp.* 51. *num.* 20. *et seq.*

(30) Vide *l.* 11. *supr. h. t.*

De exceptione procuratoria.

24. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Pancratio Præfect. Urb.

LIcet (1) in principio (2) quæstionis persona (3) debeat inquiri procuratoris, an ad agendum negotium, mandatum a domino litis habeat: si tamen falsus (4) procurator inveniatur, nec (5) dici *controversiæ* dent, nec potest esse judicium (6). Dat. 2. Kal. April. *Constantinop.* ANTONINO et SYAGRIO CONSS. 382.

De his, qui per se litigare non possunt.

25. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

QUicunque Prætorianæ (7) vel Urbanæ Præfecturæ sublime fastigium, vel Magisterium militare, vel consistorianæ Comitivæ (8) insignia meruerit dignitatis, vel Proconsulare jus dixerit, aut Vicarii fuerit administratione suffultus: si quod ab eo vel infertur jurgium (9), vel refertur, procuratoris personam in negotii sui jura substituat. † Quod si quis sanctionis hujus statuta transgressus, judiciis sese jurgaturus ingesserit, careat ejus litis sorte, cujus non per procuratorem exspectavit eventum: Judex nihilo minus, qui contra fecerit, noverit a se viginti libras auri, [item] ab Officio quoque suo tantundem ponderis exigendum. Dat. 18. Kal. Octobr. ARCAD. A. II. et RUFINO CONSS. 392.

In AUTHENT. ut ab illustr. coll. 5. tit. 26. al. 18. seu Novell. 71. cap. 1. §. 1.

HOc jus stabit usque ad illustres solos: cæteri enim commune jus amplectuntur.

De causis pecuniariis.

26. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Anthemio P. P.

IN (10) pecuniariis controversiis, etsi specialiter hoc præcepti, vel sententiæ minime designat auctoritas, passim unicuique (11) (si (12) tamen ita maluerit) per procuratorem respondendi tribuimus facultatem: nisi forte quosdam, justiores nonnunquam ob causas vehementiores (13), maximi judicis vocabit auctoritas. Dat. Prid. Id. Octob. *

Ne (14) quis in duobus foris procurator sit.

περὶ μετεντάλματ☉.

27. Imp. ZENO A.

COnstitutio (15) prohibet duorum judiciorum unum (16) eundemque publicum procuratorem esse: sed alios quidem esse in maximis judiciis gloriosissimorum magistratuum procuratores, alios vero qui eloquentissimis judicibus pedaneis ministrent in litibus: ac neque eum qui litem inchoavit procuratorem apud Diætetam, seu pedaneum, eundem ipsum terminare ipsam litem apud gloriosissimum magistratum, sed nec *metentalma*, id est, translationem mandati fieri ab ipso ad alium procuratorem, qui apud gloriosissimum magistratum adsideat: nulla impensa pro permutatione procuratoris facienda in hoc metentalmate (17), neque communi (18) satisdatione pro hoc metentalmate exigenda, sed et judicatam solvi satisdationem, et de ratihabitione cautionem ita ab initio concipi, ut comprehendantur in his et expensæ hujus metentalmatis, ut is a quo exigitur, alterutra harum satisdationem stipuletur, *Quia spondeo me et hunc apud Diætetam procuratorem pro judicatorum solutione aut satisdatione confirmaturum, et si contingat ex relatione diætetæ, aut ex appellatione data contra ipsius sententiam transferri causam ad maximum* (19) *judicium, cui subest diæteta: etiam tum ex metentalmate futurum procuratorem in maximo judicio simili modo confirmaturum me spondeo.* Si non hæc omnia observata fuerint, si quidem circa maximum judicium lex hæc transilita fuerit, competenti scrinio quinque auri libras persolvet pœnam. Si vero circa diætetas hæc lex prætermissa fuerit, is, qui litem adimplet, qui apparet eloquentissimo Diætetæ, unius auri libræ exigetur pœnam. Alii vero duo qui ex officio segregati sunt, et attributi diætetæ sive ex scholis, duarum auri librarum exigentur multam: ipse vero procurator, a quo quid peccatum contra hanc legem fuerit, plagis castigetur a magistratu aut Diæteta, interdictus in posterum procuratoris officio fungi in judicio.

(1) *l.* 3. *C. Theod. h. t.* interpolata.

(2) Quacunque in re quærendum est primo de personis. *l.* 4. *ff. qui testamenta*, *l.* 4. *ff. de jure codicill. et Instit. de jure person. in princ.*

(3) Quid enim si mandato careat? quid si mandati seu procurationis incapax, si causæ præsenti, aut certe a constituente non potuit dari? Quid si non cavit de rato? De exceptionibus adversus procuratores. vide Bart. *hic*: Oldendorpium *cap.* 3. *de except.* Harum quadam ante et post litem contestatam proponi possunt. Ante, ut, *Non cavisti de rato*, *Tu miles*, *tu minor*, *tu mulier*: Post vero, *non habes mandatum*, *tu furiosus*, *infans*, *servus.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 8. *observ.* 9. Si quid horum fuerit, illegitimi procuratoris processus efficitur nullus, vide Roland. a Valle 1. *cons.* 71. *num.* 4.

(4) *l.* 1. *infr. quibus res judicata non nocet*: vid. *l.* 19. *infr. de furtis. Falsus* dicitur, qui non habet mandatum, aut si habet a non idonea persona, aut revocatum. *Bald.* Goth. Quis dicatur falsus procurator, disputat Joan. de Anan. *cons.* 96. *consil.* 104. item Alexander *hic* Mod.

(5) Utcunque falsus procurator facto ipso sit admissus, jure non nocet. *Bald.* non valet lata sententia: vid. Oldendorpium *c.* 28. *de sent. et re judic.*

(6) Judicio nullo non præcluditur via exceptioni declinatoriæ. *Bald.*

(7) Hæc lex corrigitur per *Novell.* 71. *cap.* 1.

(8) De comitibus vid. *l.* 1. *supr. de mandat. princ.*

(9) Pecuniarium: aliud tamen in criminali, vid. *l.* 3. *infr. ubi senatores vel clariss.*

(10) Litigare per se in judicio pecuniario nemo regulariter cogitur: in criminali vero, secus, ut *hic et c. pastoralis.* 14. *extr. de jud.* Fallit tamen in quibusdam personis, quæ per alium possunt: ut est magistratus, *l. non solum.* 39. *ff. de procurat.* episcopus, 5. *q.* 3. *can. quia episcopus.* 3. universitas, *l.* 6. *ff. quod cujusqae univers.* illustris, *arg. hujus legis.* pupillus, furiosus, prodigus et similes, Butr. *in c. pastor. de jud.* excommunicatus, *c. Intelleximus.* 7. *extr. de judic.* qui custodia publica detinetur, Bald. *in l. eos.* 6. §. *super his.* 3. *infr. de appell. et consult.* adde Soc. *reg.* 245.

(11) Vid. *l.* 3. *ff. quibus ex caus. in poss. l.* 6. §. 3. *Supr. de his, qui ad Eccl.*

(12) Hinc colligunt in citatione simpliciter facta alterutrum tacite intelligi, ut citatus per se, vel per alium compareat.

(13) Negotia gravia quis per se, non per procuratorem tractare debet. *cap. Si pro debilitate. extr. de offic. delegat.* Ans.

(14) Hæc lex restituta a Cujacio 13. *obs.* 5.

(15) Contii interpretatio.

(16) Adde *l.* 9. *ff. h. t. l.* 14. *supr. de adsessorib. et domest. l.* 5. §. 2. *ff. de aut. tut. l.* 9. *ff. de pact.*

(17) Μετένταλμα, est translatio negotii sive mandati.

(18) Satisdatio judicatum solvi, vulgaris et solita: non qua forma dicitur in *l.* 5. *ff. de verb. obligat.* aut in *l.* 1. *ff. de prætor. stipul.* sed qua, in *l.* 4. *ff. de separationibus*, quod sit vulgaris, et frequens.

(19) *Majus judicium* dicitur, cui adhæret judex pedaneus. Singulis enim judiciis certi adscripti erant judices pedanei. Cujac. 13. *observ.* 5. *in fin. Novell.* 82. *cap.* 1. Ii non utebantur propria jurisdictione: nec sententias exequebantur, sed ad eas exequendas sumebant ex cohortalibus, et scholis vel scriniis. vide Cujac. 12. *observ.* 1. *in fin.*

De fidejussore. 1. Si moriatur, aut alias non appareat procurator.

28. Constitutionis argumentum ex lib. Eustathii, *περὶ χρονικῶν διαστημάτων.*

SI (1) fidejussor procuratoris non definierit tempus, et dixerit forte, *Ego fidejubeo pro ipso*, et si mortuus fuerit, aut amplius non appareat, idque contigerit intra viginti dies, alius fidejussor dandus erit.

§. 1. Si moriatur aut alias non inveniatur is, qui ad litem ab aliquo datus est procurator, post vicesimum diem a judiciali decreto super alterius procuratoris datione interposito, sex mensium accessionem seu terminum habebit principalis reus peregre degens in remota provincia, ad alium procuratorem dandum, vel ad veniendum per se in judicium: si enim in proxima, non autem in longinqua provincia absit, tunc judicis arbitrio terminus, sive dilatio definietur.

TIT. XIV.

NE (2) LICEAT POTENTIORIBUS (3) PATROCINIUM (4) LITIGANTIBUS PRÆSTARE, VEL ACTIONES (5) IN SE TRANSFERRE (6).

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Aristobulo salutem.

DIvine admodum constituit D. Claudius (7) consultissimus Princeps, parens noster, ut (8) jactura causæ afficerentur hi qui sibi potentiorum patrocinium (9) advocassent: ut, hoc proposito metu, judiciariæ lites potius suo (10) marte discurrerent, quam potentiorum domorum opibus niterentur. ✝ Quem (11) palam est in tantum provincialium quæstionibus esse commotum, ut hujus sa[nctionis] Rectores provinciarum custodes, et contemptæ h[u]jus rei vindices fecerit: scilicet, ut in actores seu procu[ratores] in subsidia negotiorum vel usurpatos gratia, v[el] redemptos (12), severa sententia vindicarent. Quare cu[m] intersit in universum omnium, et præcipue tenuiorum qui sæpe importunis potentium intercessionibus opprimu[n]tur: inter litigatores audientiam tuam impertiri debeb[is]. ✝ Nec metuas, ne præjudices Clarissimis viris: cum (1[3]) D. Claudius rei Rectorem provinciæ disceptatorem, et [...] res postularet, ultorem specialiter fecerit. Dat. 4. Id. S[e]ptembr. AA. III. et II. CONSS. 287.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Joanni P. P.

SI (14) cujuscunque modi actiones (15) ad potentioru[m] fuerint delatæ personas (16), debiti creditores jactu[ra] (17) multentur. Aperta enim credentium videtur es[se] voracitas (18), qui alios actionum suarum redimunt exa[]ctores. Dat. 5. Id. Jul. HONOR. VII. et THEODOS. II. AA CONSS. 407.

TIT XV.

DE (19) HIS QUI POTENTIORUM NOMINE (20) TITULOS PRÆDIIS AFFIGUNT, VEL EORUM NOMINA IN LITEM PRÆTENDUNT (21).

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P.

ANimadvertimus (22) plurimos injustarum desperation[e] causarum, potentium (23) titulos (24). et clarissi[]mæ privilegia dignitatis, his a (25) quibus in jus vocan[tur]

(1) Interpretatio Contii.

(2) Titulus Synops. Basilic. ita conceptus est *περὶ τῶν προσφευγόντων εἰς προστασίαν τινῶν δυνατῶν* 7. *tit.* 9.

(3) Potentiores sunt, qui opibus et gratia valent. Pindarus: *χαλεπὰ δ' ἔρις ἀνθρώποισιν ὁμιλεῖν κρεισσόνων.* Hesiod. *ἄφρων δ' ὅς καὶ ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.* vide Cujac. *hic.* cum hujusmodi hominibus litigare periculosum est. Porro hinc colligitur, argumento per contrarium ducto, cessionem regulariter permitt. de quo vide Socin. *regula* 48.

(4) De patrocinio, vide *l.* 1. *infr. h. t. Novell.* 17. *cap.* 13. Porro in eo differt hic titulus a *titulo de alienatione judicii mutandi.* Illo enim titulo agitur de re in potentiorem translata, in hoc autem agitur de lite tantum in aliquem translata.

(5) *l.* 2. *infr. h. t.*

(6) De ergolabis, et redemptoribus litium, vid. Cujac. 8. *observ.* 31.

(7) Secundus scil. qui M. Aurelius Claudius: cujus et a Zonara recitatur alia constitutio. De petitionibus bonorum sublatis. vid. Cujac. *d. l.*

(8) Ad patrocinium potentioris litis causa confugiens causa cadit. *Synopsis* 7. *tit.* 9. *cap.* 1. *et* 2. *Harmen.* 10. §. 5.

(9) Id est, procurationem, non advocationem. *arg. l.* 6. §. 1. *supr. de postul.* quia procuratores magis instant causæ, quam advocati.

(10) *Marte suo discurrere*, aut *decurrere* lites dicuntur, cum via solenni, et usitata expediuntur.

(11) Qui in patrocinium potens litis causa alium suscipit, *κἂν συγκλητικός ἐστιν*, etiamsi senator sit, *ἔξω τῶν διατεταγμένων τιμωρείσθω*, extra ordinem punitur. *Synopsis et Harmen. ibid.*

(12) Potentiores suscipiunt alienas lites, accepta interdum pecunia, *ut hic*: interdum data. *l.* 15. *supr. tit. prox.* Prius ita fit, veluti si mercedem acceperis, ob litem alienam agendam quasi tuam sub pactione tertiæ, vel dimidiæ aut quotæ partis quod leges vetant. Idem dicendum, si mercedem acceperis ut bona aliena, aut agricolas defenderes. vid. Cujac. *d. loco.*

(13) Ut hujus constitutionis ac legis disceptatores, et ultores sint provinciarum præsides. *Synopsis ibi.* Atque ita Præses punit sibi æqualem, id est, Clarissimum dignitate, imparem tamen in administratione.

(14) *l. unic. C. Th.* de actionibus ad potentes translatis *lib.* 2.

(15) Cautiones *d. l. unic.* ut sit sensus, Eum qui mutuum dat, vel alio modo contrahit, si suo nomine recusaverit, *ἀσφάλειαν, γραμματεῖον ἢ ἄλλο συμβόλαιον*, cautionem, nomen aut aliud instrumentum accipere, et ea in potentem aliquem transtulerit. qui id fecerit, *ἐκπίπτειν τοῦ τοιούτου χρέους*, tali debito excidere, *Syn. ibid. c.* 2. Harm. *ibid.* §. 6.

(16) An et quatenus possit in potentiorem fieri cessio, vide Jasonem *ad l. si ita quis.* §. *ea lege. num.* 13. *ff. de verb. obligat.* Rot. Rom. *decis.* 177. Socin *in Regul.* 48. Petr. Reb. *ad l. unic. de sentent. quæ pro eo quod interest. num.* 341. *et* 345. Tiraquell. *ad l. si unquam. in præfat. num.* 53. *infr. de revocand. donat.* Abb. *ad c.* 2. *extr. de feud. in ult. notab.* Mod.

(17) Pœnam observa debitum in potentiorem transferentis.

(18) Vorare debitorem velle is videtur, qui suas in eum actiones potentiori cedit, *l.* 22. *infr. mandat.*

(19) Hujus tituli inscriptio est inversa. Sic enim conceptus est Titulus C. Theod. *De his, qui potentiorum nomina in litem prætendunt aut titulos prædiis affigunt.* Cæterum adde huic titulo *Novell.* 17. *c.* 15. et Cassiodorum 5. *variarum* 18.

(20) Solius est fisci titulos alienis prædiis imponere. adde Cassiodorum 5. *variar.* 6. Titulos sive signa Græci *σήμαντρα*. *Editc. Tiber. cap.* 1. *autor Synops. Basil.* 7. *tit.* 10. *et tit* 11. appellat *τίτλους* et *σφραγῖδας*. Huc illud Augustini referri potest ex *Psalm.* 21. Ne domos ipsius invadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor et frontem domus suæ de titulo alieno muniri, ut cum titulus lectus fuerit, conterritus quis potentia nominis abstineat se ab invasione. vide Cujac. *ad l.* 3. *infr. de bon. vac.*

(21) Prætendere nomina in litem est *ἐπιφημίζειν*.

(22) *l. unic. C. Theod. h. t. lib.* 2.

(23) Puta senatorum.

(24) Qui et *δόγματα*, characteres, *constit. Tib. de div. domib in cap.* 1.

(25) Pertinet hæc lex ad reos, qui potentiorum nomine, aut titulo adjuncto actores terrent: et rem cujus nomine conveniuntur, fundant alterius potentioris esse. Honorum pœna hæc est, ut allecti plumbo, perpetuis metallorum suppliciis deputentur. hac lege. *Synops Basil. d. l.*

r , opponere. A te in fraudem legum adversariorumque rrorem his hominibus abutantur (1) , et titulis : qui ujusmodi dolo scientes conniverint (2) , afficiendi sunt ublicæ sententiæ nota. Quod si nullum hac in parte consum præbuerint , ut libelli aut tituli eorum nominius , [vel] ædibus affigerentur (3) alienis , eatenus in os qui fecerint , vindicetur , ut affecti (4) plumbo pertuis metallorum suppliciis deputentur. † Quisquis igitur te pulsatus , (cum ipse et rei sit possessor et juris , et tulum illatæ solenniter pulsationis exceperit) contraditoriis (5) libellis , aut titulis alterius nomen crediderit ngerendum : ejus possessionis (6) , aut causæ, quam sub ac fraude aut retinere , aut evitare tentaverit, amissione aultetur (7) : nec repetendæ actionis , etiam (8) si ei robabilis negotii merita suffragantur , habeat facultatem. Eos sane , qui se sponte alienis litibus inseri patiuntur , um his neque possessio neque proprietas competat : veuti famæ suæ prodigos , et calumniarum (9) redemptores , notari oportebit. Dat. 15. Kalend. Decembr. *Med.* Stilichone et Aureliano Conss. 400.

T I T. XVI.
UT NEMO PRIVATUS TITULOS PRÆDIIS SUIS, VEL ALIENIS IMPONAT , VEL VELA REGIA (10) SUSPENDAT.

Qui titulum Principis rei suæ imponit , illam perdit : et juris publici illam facit. Bald.

1. Impp. Honorius et Theodosius AA. Flaviano P. P.

Regiæ majestatis est , ut nostræ tantum domus et patrimonia titulorum inscriptione legantur. Omnes igitur intelligant , publico juri esse deputandum id (11) , cui nomen dominicum præscribitur. Dat. 3. Kalend. Decembr. *Ravennæ* , Basso et Philippo Conss. 408.

Imponens titulum , vel vela regia rebus ab alio juste , vel injuste possessis , si plebeius est , ultimo supplicio punitur : si nobilis , deportatur.

2. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Florentium P. P.

Ne quis vela regia suspendere , vel titulum audeat, sine præceptione Judicis competentis , alienis rebus imponere , quas quocunque modo qualiscunque persona possideat : licet non dominus , licet injustus possessor, vel temerarius invasor , qui possidet , doceatur. † Eum autem , qui hoc facere ausus fuerit , si plebeius est , ultimo subdi supplicio : si Clarissimus , vel curialis , vel miles , vel clericus , proscribendum deportandumque , non solum civitate Romana , sed etiam libertate privari censemus : executoresque hujus legis omnes Judices esse oportere. † Deponendi autem , vel frangendi (12) titulos , et conscindendi vela , non solum eis , ad quorum præjudicium tale aliquid contra fas contraque leges committitur : sed omnibus tam liberis , quam servis sine metu calumniæ , vel accusatione (13) criminis licentiam ministramus : decernentes , judices eorumque officia tricenis libris auri multari , si talem accusationem vel (14) admittant , vel depositam scribi concedant. Dat. 15. Kal. Jul. Theod. A. xii. et Festo Conss. 439.

T I T. XVII.
UT (15) NEMINI LICEAT SINE JUDICIS AUCTORITATE SIGNA (16) REBUS IMPONERE ALIENIS (17).

Insignia imposita rei meæ sine judicis autoritate licet mihi propria auctoritate removere. Salic.

1. Imp. Probus A. Octavio.

Sæpe rescriptum est , ante sententiam signa rebus quas aliquis tenebat (18) , imprimi non oportere. Et ideo ea rebus , aut fructibus apud te constitutis illicite imposita , poteris ipse licite detrahere (19) : ut amotis his , causa , quæ ex officio tibi infertur, terminetur. Dat. 4. Kal. Jul. Probo A. ii. et Lupo Conss. 278.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Craugasio.

Rebus , quas alius detinet (20) , imprimere signa nemini licet , etiamsi suas vel obligatas sibi eas esse aliquis affirmet (21).

(1) *Nov.* 17. *c.* 15. *Nov.* 164. *cap.* 1.
(2) Connivent *d. l.* 1.
(3) Adfigantur *d. l.* 1.
(4) Ἵνα μολίβδῳ πανταχόθεν περισφιγγόμενος τουτέστι κλοιοφόρων ἢ πλουμβατιζόμενος διηνεκῶς εἰς τὸ μέταλλον ἐκπέμπηται. *Synops. Basil. d. l.* id est , ut undique plumbo constricti , hoc est , metallum gestantes vel plumbati in metallum perpetuo dentur.
(5) Ἀντιρρήτοις λιβέλλοις , contradictoriis possessionibus aut titulis. *d. l.* 1. contradictoriis possessoris titulis , quidam etiam ita legunt.
(6) Τῆς κτίσεως αὐτὸν καὶ τῆς διοικήσεως ἐκπίπτειν. *Synops.* possessione ipsa , et administratione seu actu ejus excidere.
(7) Nota pœnam titulum alienum prætendentis. Hinc illud Augustini *in serm. l.* 9. In ipsis deprecationibus suis titulum Christi hæretici posuerunt : ut prædæ ipsorum defenderentur per titulum potentis. Quid facit Christus? ejicit prædatorem . titulum non deponit , sed possidet domum , quia ibi invenit titulum suum
(8) Id est , quamvis in eam justa quasdam allegationes habeant.
(9) Ἐργολάβους συκοφαντίας. *Synops.*
(10) Vela regalia *Hal.* Ambrosius ea etiam appellat cortinas regias 3. *epist.* 33. Publici tituli ab Athalarico apud Cassiodorum : tituli fisci a Theodorico apud eundem Cassiodorum : fiscales tituli , *l.* 2. *infr. de aquæduct. lib.* 11. *tit.* 42. dicuntur , quæ duo postrema pertinere possunt ad *tit.* 18. *infr. h. t.* Gregorius ad Constantiam Augustam 4. *Epist.* quæritur de Stephano quodam chartulario , quod nomine fisci , loca singulorum invaderet , et titulos imponeret indicta causa. *Goth.* Quæ sint vela Regia , vid. Rævard. *Var. lect. lib.* 5. *c.* 11. *et* 15. Ans.
(11) Huc refer illud Augustini , de quo superius diximus. Hinc interea colligere possis , Urbem imperialem censeri , in cujus portis aut ædificiis publicis , insignia imperatoris longissimo tempore suspensa fuerint , nemine ea evertente.
(12) Jure meo refringere possum tabulas, quas alter vi aut clam fixerit ad mearum ædium januas. *l.* 1. *infr. tit. prox. l.* 22. §. 2. *ff. quod vi aut clam. Nov.* 28. *c.* 5. *Edict. Tiber. c.* 4.
(13) Hoc igitur crimen capitale est , extremique supplicii. v. *Nov.* 164. *in fin.*
(14) Adversus eos , qui ejusmodi vela conciderint.
(15) Vid. *Nov.* 60. *c.* 1. *in pr.*
(16) Propria scil. *De regiis* dictum est *tit.* 16. *de potentiorum titulis* dictum est *tit.* 15. *supr. h. lib.*
(17) Alii : imprimere , quas alius detinet : quod ex nigro . et antiquis exemplaribus probat Rævard. *Var. lect. lib.* 5. *cap.* 16. Ans.
(18) Forte ut sibi debitam vel obligatam , *l.* 2. *infr. h. t.*
(19) *l. ult. supr. tit. proxim.*
(20) Jure forte pigneris , *infr. h. t.* adde *l.* 22. §. 2. *ff. quod vi aut clam.*
(21) Nisi velit suis omnibus rebus quasi publicatis titulos fiscales apponi. *Novell.* 17. *cap.* 15. *Novell.* 28. *c.* 5. Imo , et extremum supplicium pati. *Novell.* 164. *in fin.* vide Cujac. *hic.*

TIT. XVIII.

NE FISCUS (1), VEL RESPUBLICA PROCURATIONEM ALICUI PATROCINII CAUSA IN LITE PRÆSTET.

De prœtextu debiti.

1. Imp. GORD. A. Legitimo et aliis.

REipublicæ juribus adjuvari te sub obtentu (2) quantitatis, quam eidem Reipublicæ debes, contra juris rationem desideras. 3. Id. Januar. GORDIANO A. II. et POMPEJANO CONSS. 242.

De donatione partis rerum vel actionum.

2. Idem A. Tertull.

CUm allegas, partem (3) rerum vel actionum dimidiam fisco quo magis ejus juribus protegaris, velle te donare (4): hujusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur. Unde jus tuum si quod tibi competit, citra invidiam (5) fisci mei tueri solemniter cura. S. 6. Non. Aug. GORDIANO A. II. et POMPEJANO CONSS. 242.

De prœtextu debiti.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Amphioni.

ABhorret a seculo nostro, sub prætextu (6) debiti procurationem contra privatos fiscum præstare. Dat. 8. Kal. Jan. *Philippopoli*, CC. CONSS. 294.

4. Iidem AA. et CC. Achilli.

AD fraudem (7) creditoribus faciendam, invidiam (8) fiscalium contra seculi nostri tranquillitatem implorari non debet. Redde (9) itaque quod fisco nostro debes: et, si conventus velut a creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges uti potes. Dat. 16. Kalend. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XIX.

DE NEGOTIIS (10) GESTIS.

De sumptibus factis affectione materna, vel domestica.

1. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Sopatræ.

CUm tutores filiorum tuorum suspectos faceres, eisdemque tutores [seu curatores] peteres, munere (11 pietatis fungebaris: quæ causa non admittit negotiorum gestorum actionem, ut (12) sumptus, quos in ea lite fecisti, repetere possis: cum, etiam si quis pro affectione domestica (13) aliquos sumptus fecerit, nulla ratione eo repetere possit. PP. 3. Non. Octobr. DEXTRO et PRISCO CONSS. 197.

De pupillo.

2. Idem AA. Rufinæ.

COntra impuberes quoque, si negotia eorum urgentibus necessitatis rationibus utiliter gerantur: in quantum locupletiores (14) facti sunt, dandam actionem, ex utilitate ipsorum receptum est. Quæ tibi quoque jure decernitur, quod sumptus in pupillum, quem Romam tutorum petendorum gratia duxisti, fecisse te allegas: si (15) non matertera (16) ejusdem se facere paratam propriis impendiis ostenderit. PP. 10. Kal. Februar. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De soluto pro coherede.

3. Iidem AA. Hadriano.

SI pro fratre coherede (17) pecuniam solvisti, nagotiorum gestorum actione experiri potes: sive pignoris liberandi (18) gratia debitum universum solvere coactus es, actionem eandem habebis, vel judicio familiæ erciscundæ, si non est inter vos redditum, eam quantitatem assequeris. PP. 8. Kalend. Febr. ANULINO et FRONTONE CONSS. 200.

De pupillæ negotiis tutoris mandato gestis.

4. Iidem AA. Claudio.

QUi pupillæ negotia tutoris mandato (19) suscepit, pro tutore negotia non (20) videtur gessisse, sed negotiorum gestorum actione pupillæ tenebitur. PP. 3. Nonas Decemb. FABIANO et MUTIANO CONSS. 202.

(1) Nec potens privatus *tit.* 14. 15. nec fiscus, nec respublica patrocinium litis alienæ suscipere debet, *ut hic*, *l.* 22. §. 2. *ff. de jure fisci.*

(2) *l.* 3. *infr. h. t.*

(3) *d.* §. 2.

(4) Donationem litis suscipiendæ causa fiscus non admittit.

(5) *l. ult. infr. h. t. l.* 91. *ff. de hered. instit.* Paul. 5. *sent.* 12. §. 7. 8. adde *l.* 1. *infr. qui militare poss.*

(6) *l.* 1. *supr. h. t.*

(7) Fraus nulli inferenda, ne quidem a fisco.

(8) *l.* 2. *in fin. supr. hic.*

(9) Id est, solve, *ut l.* 6. *supr. de juris et facti ignor.*

(10) *L.* 3. *D.* 5. Paul. 1. *sent.* 4.5. Harm. 11. *cap.* περὶ διοικητῶν. adde 8. *Eclog.* 2. *ex lib.* 17. *tit.* 1. Negotiorum gestores sunt procuratores voluntarii sine mandato.

(11) Sumptus factus ab eo, qui pietatem paternam vel similem debet, in dubio præsumitur factus animo non repetendi, *l.* 15. *infr. h. t. l.* 27. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. de cond. indeb.* ideoque gestor contrarium probare tenetur. *l.* 34. *ff. h. t.* contrarium autem colligi potest in dubio, ex quantitate impensarum. *l.* 47. *ff. de donat. int. vir.* ex contraria protestatione gerentis, et facultatibus ejus, cujus negotium geritur.

(12) Hæc est contraria actio, negotii gestori competens. *l.* 2. 10. 20. *ff. hic.*

(13) Aut amici, *l.* 44. *ff. h. t.* aut maritali, *l.* 13. *infr. h. t.*

(14) Pupillus factus locupletior obligatur. *l.* 6. *l.* 21. §. 1. *l.* 34. *in fin. l.* 37. *ff. h. t.*

(15) Pupillus non tenetur de negotio gesto, si idem negotium alius gratis facturus erat: Non cuivis tamen id affirmanti temere credi oportet: potest enim id pupilli gratia quivis ad id conductus ementiri, in damnum bonæ fidei gestoris. adde *l.* 6. *in fin. ff. h. t.*

(16) Matertera admittitur ad defensionem negotii. *Bald.*

(17) *l.* 31. *in fin. ff. h. t.* vide *l.* 18. *in fin. infr. familiæ ercisc.*

(18) Solutio voluntaria parit negotiorum gestorum actionem, *ut hic*: necessaria parit actionem ex illa causa, ex qua descendit. *infr. h. t.* vel utile negotiorum gestorum judicium. *l.* 3. §. 10. *ff. h. t.*

(19) Substitutus a tutore tenetur ei mandati: pupillo negotiorum gestorum. Et ita tutor ad negotia facit procuratorem proprio nomine. *Bald.* Quid si nullo mandato tutoris gessit, sed ne tutor tutelæ teneretur? negotiorum tenebitur. *l.* 6. *ff. h. t.*

(20) Quia nec ignorans, nec sciens se tutorem dicit. *l.* 1. §. 2. *ff. de eo, qui pro tut.* Paul. 1. *sentent.* 4. §. *ult.* sed simpliciter mandato tutoris gessit.

De liberto.

5. Iidem AA. Tryphonio.

OFficio (1) nec minus obsequio liberti (2) functus, negotiorum gestorum actionem contra patroni filias pupillas habere non potest. PP. 13. Kal. Jul. GETA et PLAUTIANO CONSS. 204.

De curatore dato patris testamento.

6. Iidem AA. Gallo.

CUratorem tibi quidem patris testamento (3) datum dicis, quod (4) non potest videri jure factum: Quod si (ut proponis) administrationi se immiscuit: negotiorum gestorum (5) actio tam adversus eum, quam contra (6) heredes ejus tibi competit. PP. * APRO et MAXIMO CONSS. 208.

De aditione hereditatis ex parte.

7. Imp. ANTONINUS A. Euphratæ.

SI ab eo qui negotia tua gessit (7), heres ex duabus unciis institutus es (8): etiamsi adeas hereditatem, in reliquis (9) decem unciis adversus (10) coheredem competit tibi petitio, si quam adversus defunctum habuisti actionem. PP. 6. Id. Mart. *Romæ*, SABINO et ANULINO CONSS. 217.

De temporis præscriptione.

8. Idem A. et C. Severo.

ADversus eos, qui negotia tua gesserunt, negotiorum gestorum judicio civiliter consiste: nec tibi oberit, si propter occupationes (11) militares eam litem tardius fueris executus: cum hoc genus actionis longi (12) temporis præscriptione excludi non possit. 6. Kal. Aug. ANTONINO et (13) ADVENTO CONSS. 219.

De ratihabitione.

9. Idem A. Salustio.

SI pecuniam [tuam] a debitore tuo Julianus exegit (14), eamque solutionem ratam habuisti: habes adversus eum negotiorum gestorum actionem. PP. 8. Kalend. Mart. PRÆSENTE et EXTRICATO CONSS. 218.

De eo, qui servum ægrum curavit.

10. Imp. ALEXAND. A. Secundo et aliis.

SI servum alienum non inutilem domino constitutum, ægrum (15) curastis: negotium utiliter gessistis et competenti vobis actione sumptus recuperare potestis. PP. 12. Kalend. Decembr. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De impensis a matre factis.

11. Idem A. Herenniæ.

ALimenta quidem, quæ filiis (16) tuis præstitisti, tibi reddi non justa ratione postulas: cum id exigente materna (17) pietate feceris. Si quid autem (18) in rebus eorum utiliter, et probali (19) more impendisti: si non et hoc materna liberalitate, sed (20) recipiendi animo fecisse te ostenderis; id negotiorum gestorum actione consequi potes. PP. 12. Kal. Februar. ALBINO et MAXIMO CONSS. 228.

Si filius pro patre solverit.

12. Idem A. Theophilo.

SI filius pro patre suo debitum solverit, nullam actionem ob eam solutionem habet: sive in potestate patris, cum solveret, fuerit, sive sui juris constitutus: si (21) donandi animo pecuniam dedit. Si igitur pater tuus sui juris constitutus, pro patre suo negotia gerens, non præcedente mandato debitum ejus solvit: negotiorum gestorum agere cum patruis tuis [potes]. PP. Kalend. August. AGRICOLA et CLEMENTINO CONSS. 231.

De impensis in uxorem ægram, vel in funus ejus.

13. Idem A. Aquiliæ.

QUod in uxorem tuam ægram (22) erogasti, non a socero repetere, sed affectioni (23) tuæ [debes] expendere. † In funus (24) sane ejus, si quid eo nomi-

(1) Officium (unde inofficiosum, *l.* 1. *ff. de jure patron.*) libertus patrono præstat, ut homini: obsequium, ut patrono. *Bald.*

(2) Libertus præstans officium et obsequium liberis patroni, negotiorum gestorum actione eos non obligat.

(3) Curator testamento non datur: datus tamen confirmari solet. *l.* 16. *ff. de excus. tut.* §. 1. *Instit. de cur. l.* 1. *in fin. ff. de confirm. tut.* Si quid ante eam confirmationem gesserit, negotiorum gestorum actione id servabit.

(4) Curatorem pater non potest liberis suis testamento relinquere, *ut hic*: adde 5. Harmen. 11. §. 33.

(5) Dixi ad *l.* 4. *in fin. infr. qui dare tut.*

(6) *l.* 7. *l.* 17. *infr. h. t. l.* 3. §. 7. *ff. h. t.*

(7) Quique eo nomine tibi tenebatur.

(8) Confusio facta videtur tui crediti cum eo quod tibi debebatur.

(9) Sensus est, hereditatis aditionem non confundere debitum, nisi pro hereditaria portione.

(10) Heredem tui debitoris, *l.* 6. *supr. h. t.*

(11) Negotiorum gestoris: is tacite non videtur debitum remittere, qui propter occupationes militares reum convenire non potuit.

(12) Ratio administrationis exigi potest usque ad triginta annos. *Bald.* Actio negotiorum perpetua est.

(13) Vid. Cujac. 15. *obs.* 3.

(14) Debiti exactio sine domini mandato facta ejus ratihabitione confirmari potest.

(15) *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* vid. *l.* 2. *ff. de impens. in res.* excipe casus *l.* 27. §. 17. *ff. ad leg. Aquil.* Alexander ipse sumptus restituit in simili. vid. *Lamprid.*

(16) Mater si quos sumptus fecit in alendis liberis, ut hic, iisve redimendis. *l.* 17. *in fin. infr. de captiv. et postlimin. revers.* in dubio videtur donasse. vide quæ not. ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(17) *l.* 1. *supr. h. t.* idem in patre. *l.* 15. *infr. h. t.*

(18) Parens sumptus factos in rebus liberorum, ut hic, aut in rebus eis emendis. Bald. *hic*: non videtur donare, ut hic, in dubio tamen si eos aluerit, intelligitur eis donasse alimenta. *supr. h. t.* ut et expensas factas in petendo eis curatore vel tutore, *l.* 1. *supr. h. t.* Et ita favorabilior est expensa in persona, quam in rebus. De expensis studiorum, et dote alibi dicemus. *Goth.* Rationem v. in *l. fin.* §. 5. *infr. de bon. quæ liber. l.* 1. §. 3. *ff. de justit. et jure. l.* 15. *infr. h. t.* Ans.

(19) Mos ille vel ex quantitate sumptus, aut personis definitur.

(20) Vide quæ notavi ad *l.* 14. §. 7. *ff. de relig. et sumpt.* Donandi animus non præsumitur.

(21) *l.* 4. *ff. h. t. l.* 2. *in fin. infr. de rei vindic. l.* 33. *in fin. ff. de leg.* 3. In dubio quid dicendum? quantitas solutæ pecuniæ spectanda.

(22) Puta furiosam. vid. *l.* 22. §. 8. *ff. soluto matrim.*

(23) Maritali: qua nulla major esse potest.

(24) Maritus expensas factas in funere uxoris repetere potest. adde *l.* 14. §. 7. *ff. de relig. et sumpt.*

ne quasi recepturus erogasti : patrem , ad quem dos (1) rediit , jure convenis. PP. 8. Kalend. Novemb. AGRICOLA et CLEMENTINO CONSS. 231.

De negotiis mariti , et uxoris , mandato mariti gestis.

14. Idem A. Mutiano Rufo.

SI mandatum solius mariti secutus , tam ipsius quam uxoris ejus negotia gessisti , tam tibi , quam mulieri invicem negotiorum gestorum competit actio. Ipsi sane qui mandavit , adversus te mandati actio est : sed (2) et tibi adversus eum contraria , si quid forte supererogasti. PP. 10. Kalend. Mart. MAXIMO II. et URBANO CONSS. 235.

De eo quod vitricus in privignas impendit.

15. Imp. GORD. A. Eutychiano.

SI paterno affectu (3) privignas (4) tuas aluisti , seu mercedes pro his aliquas magistris (5) expendisti : ejus erogationis tibi nulla repetitio est. Quod si [ut] (6) repetiturus ea , quæ in sumptum misisti , aliquid erogasti : negotiorum gestorum tibi intentanda est actio. PP. 6. Id. Jul. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De tributis pro sorore solutis.

16. Impp. GALLUS et VOLUSIAN. AA. Eutychiano.

SI negotium sororis (7) tuæ gerens pro ea tributa solvisti , vel mandante ea , vel rogante id fecisti : negotiorum gestorum actione , vel mandati id quod solvisse te constiterit , repetere poteris. PP. 11. Kal. Maji , GALLO et VOLUSIANO CONSS. 253.

De successoribus curatoris.

17. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Claudiæ.

CUratoris etiam successores (8) negotiorum gestorum utili (9) conventos actione tam dolum (10), quam latam culpam præstare debere, nec ad eos officium (11) administrationis transire (12), ideoque (13) nullam alienandi eos res adultæ potestatem habere convenit. Dat. 13. Kal. Januar. *Sirmii* , AA. CONSS. 287.

De bona fide , de gestis ex necessitate.

18. Iidem AA. et CC. Pomponio.

OB (14) negotium alienum gestum, sumptuum factorum usuras (15) præstari bona (16) fides suasit: Quo jure contra eos etiam (17) , quorum te necessitate compulsum negotium gessisse proponis , per (18) judicium negotiorum gestorum uteris. Dat. 9. Kal. Januar. AA. CONSS. 287.

De re communi.

19. Iidem AA. et CC. Alexandro.

AB uno herede pro solido re veluti communi (19) venundata , de pretio (20) coheres venditoris negotiorum gestorum [actione] ratam (21) faciens venditionem, agere potest. Dat. Id. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

Collatio tutoris vel curatoris et negotiorum gestoris ; de dolo , et culpa : de his , quæ negotiorum gestor exegerit , vel non.

20. Iidem AA. et CC. Octavianæ.

TUtori , vel curatori similis non habetur , qui citra mandatum , negotium alienum sponte gerit : quippe superioribus (22) quidem necessitas muneris administrationis finem : huic autem propria voluntas facit : ac satis (23) abundeque sufficit (24) , si cui vel in paucis amici labore consulatur. Secundum quæ super his quidem , quæ nec tutor nec curator constitutus , ultro (25) quis

(1) Et merito : Nam impensa funeris æs alienum dotis est. *l.* 16. *ff. de relig. et sumpt.* Hinc etiam collige , maritum impensas uxoris nomine factas ab eo repetere , ad quem dos uxoris rediit. Quid si dos nulla ? heredes ab intestato conveniri possunt. Quid si nulli sint ? pater defunctæ conveniri potest , funeris nomine. *l.* 28. *ff. de relig. et sumpt.* Quid si pater non sit solvendo ? maritus sumptus a se factos sibi imputabit. *d. l.* 28. Quid si tertius funeravit ? maritus in quantum facere poterit conveniendus. *d. l.* 28. Interim hoc mirum videri possit , onus funerandæ filiæ patri magis incumbere , quam marito.

(2) Idem actus respectu diversarum actionum diversi generis actiones potest parere.

(3) Qui in hujusmodi personis præsumitur , cum eis privigni et privignæ , necnon filii eorum sint liberorum loco. *l.* 40. *ff. de ritu nupt.* vide Cujac. 9. *observ.* 18. adde quæ notavi ad *l.* 4. *ff. de gradibus.* Nec tamen tenetur *vitricus* onera privigni alias suscipere. *l.* 3. §. 7. *ff. de muneribus et honor.*

(4) De *vitrico* , adde *l.* 1. *infr. ubi pupill. educari. l. ult. infr. de contr. jud. tut.*

(5) Hujusmodi expensæ cessante affectu vitrici præsumpto repetuntur. de quibus vide quæ notavi ad *l.* 79. *ff. de verb. sign.*

(6) Adde *l.* 34. *ff. h. t.*

(7) Dictum est de expensis factis a matre *l.* 1. *l.* 11. *filio* , *l.* 12. *marito* , *l.* 13. *l.* 14. *vitrico* , *l.* 15. *liberto*, *l.* 5. *coherede* , *l.* 3. *supr. h. t.* Nunc tractat de iis , quæ factæ sunt a fratre. Id autem definit solventem tributa pro alio (etiam si sit frater) repetere posse. *Alex.*

(8) Successor gestoris tenetur negotiorum gestorum actione. *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 1. *et* 2. *infr. de hered. tutor.* Quid ? qui pro tutore vel curatore gessit ? etiam negotiorum gestorum actione tenetur. *l.* 4. *Infr. qui dare tutores* , Paul. 1. *sentent.* 4. §. *ult.* tametsi is qui pro tutore negotia gessit propria actione , id est , protutelæ teneatur , quæ diversa est ab actione negotiorum gestorum. *l.* 1. §. *si quis quasi.* 6. *ff. de eo , qui pro tutore. l. pen. ff. de tut. et ration. distrahend.*

(9) Nam ipse curator utili negotiorum gestorum actione tenetur. vide Cujacium *ad* §. *ult.* Paul. 1. *sentent.* 4.

(10) Dolus et culpa defuncti purgantur in persona heredis.

(11) Non officium, sed obligatio tutoris in heredes descendit : officium , inquam , quod industriale sit aliquid , et in quadam industria consistat.

(12) Morte finitur officium. *l.* 1. *Infr. si quis ignorans rem minoris.*

(13) Qui autoritatem tutoris non habet , alienare non potest.

(14) *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *ex lib.* 17. *tit.* 2. *cap.* 18. *et* 5. Harmen. 11. §. 19.

(15) *l.* 19. §. 4. *ff. h. t. l.* 37. *ff. de usuris.*

(16) Vid. quæ notavi ad *l.* 1. *ff. de obligat. et action.*

(17) Id est , multo magis , ut sit sensus , si quis ultro negotia gessit , sumptuum a se factorum usuras potest petere , et is multo magis , qui ex necessitate gessit.

(18) Si apud provinciæ præsidem cum eis actione negotiorum gestorum experieris. *Synops. d. loco.*

(19) Adde *l.* 31. *in fin. l.* 40. *ff. h. t. l.* 25. §. 16. *ff. familiæ ercisc.*

(20) Adde *l.* 1. *in fin. Infr. de rebus alienis non.*

(21) Post ratihabitionem , negotiorum gestorum actio competit. *l.* 9. *in fin. ff. h. t.*

(22) Tutor , curator , extraneus , alienum negotium gerunt. Hic ultro : illi , necessitate.

(23) *l.* 39. §. 2. *in fin. ff. de admin. et peric. tut.* vid. *l.* 88. §. 5. *ff. de leg.* 2. *l. ult. C. ne uxor. pro marito.*

(24) Imo non sufficit ; tenetur enim si quædam non gesserit. *l.* 6. *in fin. ff. h. t.*

(25) Spontaneus gestor tenetur de dolo , lata et levi culpa. *l.* 11. *ff. h. t.* vid. *l.* 23. *ff. de reg. jur.* interdum de casu. *l.* 22. *vers. Sed ita. ff. h. t.* interdum , de dolo tantum. *l.* 2. §. 9. *ff. h. t.*

administravit, cum non (1) tantum dolum, et latam culpam, sed et levem præstare necesse habeat: a te conveniri potest, et ea, quæ tibi ab eo deberi patuerit, cum usuris (2) compelletur reddere. De cæteris vero, quæ ab aliis tui constituta juris detenta exacta non sunt, ab hoc, qui nec (3) agendi quidem propter exceptionis (4) obstaculum facultatem habere potuit, exigi non potest: idcirco adversus eos, quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. Dat. 8. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De manumissione.

21. Iidem AA. et CC. Michræ.

SI cognati tui servos suos manumiserunt: hoc, quod administrasse eos rem tuam contendis, impedimento (5) eorum libertati fieri non potuit. Quin autem ex actu præcedenti, post manumissionem (6), si utriusque temporis administratio non connexa, sed separata sit: conveniri non posse, proculdubio est. Dat. 6. Kal. Octob. *Viminacii*, CC. Conss. 294.

De casu fortuito.

22. Iidem AA. et CC. Eulogio.

NEgotium gerentes alienum non interveniente speciali pacto, casum (7) fortuitum præstare non compelluntur. Dat. 11. Kalend. Decemb. CC. Conss. 294.

Utrum hæc actio sit in rem, an in personam.

23. Iidem AA. et CC. Theodoro.

NEgotiis gestis, non in rem (8), sed in personam est actio. Dat. 12. Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De prohibitione domini.

24. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SI quis, nolente, et specialiter (9) prohibente (10) domino rerum, administrationi earum sese immiscuit: apud magnos auctores dubitabatur, si pro expensis, quæ circa res factæ sunt, talis negotiorum gestorum habeat aliquam adversus dominum actionem. Quam quibusdam (11) pollicentibus directam, vel utilem: aliis negantibus (in quibus et Salvius Julianus fuit) hoc decidentes sancimus, si contradixerit (12) dominus, et cum res suas administrare prohibuerit, secundum Juliani sententiam, nullam esse adversus eum [vel directam, vel utilem] contrariam actionem, scilicet post denunciationem, quam ei dominus transmiserit, non concedens ei res ejus attingere, licet (13) res bene ab eo gestæ sunt. Quid deinde, si dominus aspexerit ab administratore multas expensas utiliter factas, et tunc dolosa adsimulatione habita eum prohibuerit, ut neque anteriores expensas præstet? Quod nullo modo patimur, sed ex (14) quo [ea] testatio ad eum facta est, vel (15) in scriptis, vel sine scriptis sub testificatione aliarum tamen personarum: ex eo die pro faciendis meliorationibus nullam (16) ei competere actionem: super anterioribus autem, si utiliter factæ sunt, habere eum actionem contra dominum concedimus sua natura currentem. Dat. 14. Kal. Decembr. Lampadio et Oreste Conss. 530.

TIT. XX.

DE HIS, QUÆ VI (17), METUSVE (18) CAUSA GESTA SUNT (19).

De rei interitu.

1. Imp. Alex. A. Felici.

PErsecutionem eorum, quæ vi vel furto ablata sunt, etiamsi postea interciderent (20), integram esse, ju-

(1) Negotiorum gestor bonam fidem, et exactam diligentiam rebus ejus pro quo intervenit, præstare debet. Paul. 4. *sent.* 4. §. 1. dolum et omnem culpam, h. e. non tantum latam culpam, sed et levem, *ut hic*. Interdum tamen præstat dolum duntaxat. *l.* 3. §. *interdum*. 9. *ff. h. t.* interdum etiam casum. *l. si negotia.* 11. *ff. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 3. §. 9. *ff. de negotiis gest.*

(2) Pecuniæ quam apud se habuit. vide *l.* 23. *in fin. ff. de usuris.*

(3) Gestor actiones movere non potest, ideoque usuras non præstat eorum, quæ non exigit. *l.* 6. *in fin. ff. h. t. l.* 31. §. 4. *in fin. ff. de hered. pet.*

(4) Inutilis est actio, quam elidit exceptio.

(5) Non est humanum ob rei pecuniariæ quæstionem, libertati moram fieri. *l.* 37. *in pr. ff. de fideicomm. libert.*

(6) Sensus est, Servus ex negotio in servitute gesto liber factus, non tenetur. *d. l.* 37. *circa fin. l.* 17. 18. *ff. h. t.* vid. *l.* 1. *l.* 3. *infr. an servus*: nisi negotium etiam post libertatem continuaverit. *d. l.* 17. adde *l.* 13. *ff. de tut. et rationib.*

(7) Gestor casus non præstat. *l.* 22. *ff. h. t. l.* 6. *infr. de pign. act.* nisi hoc fuerit conventum. *l.* 1. *infr. de commodato*, *l.* 23. *ff. de reg. jur. l.* 39. *ff. mandati.*

(8) Licet ex re nascatur negotiorum actio et rem repetamus: hinc ratio dubitandi sumitur. vid. *hic Accurs.*

(9) *Nolle* dicitur, qui specialiter prohibet: vid. quæ not. ad *l.* 3. *ff. de reg. jur.*

(10) *l.* 40. *ff. mandati.* vide ad hunc locum Socin. *reg.* 137.

(11) Nota conflictum opinionum.

(12) Post domini prohibitionem ac denunciationem factos sumptos gestor non repetit. Cur ita? quia in alieno sciens sumptus fecit: aliud si in suo quod suum existimabat. *l.* 13. *ff. pro empt.* De vi protestationis, dixi ad *l.* 14. §. 7. *ff. de Religios. et sumpt. fun.* Goth. Vide Gœdd. *de verb. sign. ad l.* 29. *num.* 6. Ans. Adde Socin. *reg.* 137. Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 1. *quæst.* 69. *num.* 27. S. L.

(13) Imo, eo casu malæ fidei possessor, et prædo sumptus repetit: adde *l.* 38. *ff. de rei vindic.* Quid juris? repetit ex æquo, ut *ibid.* dixi. Dominus autem non censetur locupletior, si sumptus facti negotium ejus absumunt. *l.* 38. *ff. de rei vind.* et breviter: Malæ fidei possessor necessarias impensis repetit. *l.* 5. *infr. de rei vind.* et utiles. *l.* 38. *ff. de hered. pet.* Voluptuarias ita demum, si tolli possunt, alias non recuperat. *arg. l.* 38. *ff. de rei vind.* his adde Cujac. 10. *obs.* 2. *et* 13. *obs.* 26. *in fin.*

(14) Denunciationis ac prohibitionis effectus vires tantum capit a suo initio. Protestatio non trahitur retro. *Bald.* Sed tamen videtur repugnare. *l.* 5. *Infr. de ædific. privat.* Alios casus, in quibus expensæ etiam contra voluntatem domini factæ, reputantur, vide apud Corsetum singulari *Expensæ*, ubi quinque casus adfert: adde Socin. *reg. Expensæ* 137. ubi sex casus ponit.

(15) Protestatio quemadmodum fieri debeat.

(16) Id ut intelligendum, dixi superius.

(17) 1. *Extr.* 40. *et* 1. *Sext.* 20. περὶ βίας. 10. *Eclog.* 2. *etc.* περὶ φόβου. Περὶ ἀνάγκης καὶ βίας. 1. Harm. 11. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *c. de force et violence*: Paul. 1. *sentent.* 7.

(18) 4. *D.* 2. 44. *D.* 4. vide Papon. 3. *Notar.* 9. *c. de crainte.*

(19) *Restitutionum* hic incipit tractatus. Restitutiones autem dantur ob eas causas: si qua in re læsi, vi, metu, *ut hic*: dolo. *tit.* 21. ætate. *tit.* 22. *ad fin.* 46 simplicitate militiæ armatæ. *tit.* 51. aut alia quavis causa quæ restitutionem mercatur. 54. translatione judicii in alium. 55. vide Paul. 1. *sent.* 14. §. 3.

(20) Etiam sine dolo furis. *l.* 14. §. 11. *ff. h. t.* ut sit sensus: Interitus periculum furem spectare.

re responsum (1) est. PP. 10. Kal. Dec. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De eo, qui cavit, deinde solvit.

2. Idem A. Alexandro.

Cum te non solum cavisse, verum etiam solvisse pecuniam confitearis: qua ratione ut vim passus restitui (2), quod illatum est, postules, perspici non potest: quando verisimile (3) non sit, ad solutionem te properasse omissa querela de chirographo, utpote per vim extorto, nisi et in solvendo vim te passum dicas. PP. 6. Kal. Jul. Alexandro A. II. et Marcello Conss. 227.

De venditione, de herede, de actione in rem, de longæ possesionis præscriptione.

3. Imp. Gord. A. Cajo.

Si vi vel metu fundum avus tuus distrahere coactus est, etiamsi maxime emptor eum alii (4) vendidit: si tamen tu avo tuo heres (5) extitisti, ut tibi reddito (6) a te pretio restituatur, postquam placuit in rem (7) quoque dari actionem secundum formam Perpetui Edicti, adito Præside provinciæ poteris postulare, si (8) modo qui secundo loco comparavit, longæ possessionis præscriptione non fuerit munitus. PP. 6. Id. Aug. Pio et Pontiano Conss. 239.

De venditione, de anno, de causæ cognitione, quid veniat in hanc actionem.

4. Idem A. Primo et Euthydico.

Si (9) per vim vel metum mortis, aut cruciatus corporis venditio a vobis extorta est, et non postea eam consensu (10) corroborastis: juxta Perpetui formam Edicti, intra annum quidem agentes, (quo experiundi potestas est) si res non restituatur, quadrupli condemnationem referetis: scilicet reddito (11) a vobis pretio: post annum vero causa cognita, eadem actio in simplum permittitur: Quæ causæ cognitio eo pertinet, ut ita demum decernatur, si (12) alia actio non sit. PP. 3. Non. August. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De venditione, de persona, a qua vis est adhibita.

5. Idem A. Rufo militi.

Non interest, a quo vis adhibita sit patri et patruo tuo, utrum ab emptore, an vero sciente (13) emptore ab alio, ut vi metuve possessionem vendere cogerentur. Nam si adhibita vi compulsi sunt possessiones suas, quæ majore valebant, minimo (14) distrahere: jurisdictionis tenore, ut id, quod improbe factum est, in (15) priorem statum revolvatur, impetrabunt. PP. 6. Kal. Jan. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De dignitate Senatoria.

6. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Polliæ.

Ad invidiam alicui nocere nullam (16) dignitatem oportet: Unde intelligis, quod ad metum arguendum, per quem dicis initum esse contractum, Senatoria (17) dignitas adversarii tui sola non est idonea. PP. 3. Kal. Maji, *Heracliæ*, CC. Conss. 294.

De metu mortis, cruciatu corporis, capitalibus minis.

7. Iidem AA. et CC. Cotui (18).

Si donationis (19), vel transactionis, vel stipulationis, vel cujuscunque alterius contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, vel cruciatu corporis extortum, vel capitales (20) minas pertimescendo, adito Præside provinciæ probare poteris: hoc ratum haberi secundum Edicti (21) formam non patietur. Dat. 2. Non. Jan. AA. Conss. 299.

De spe recipiendi, de metu civilium munerum.

8. Iidem AA. et CC. Tryphonio.

Cum te domus et horti venditionem fecisse, sub spe recipiendi, quod de frumento feceras, instrumentum, vel timore ne ad (22) civilia munera nominareris, proponas, et rescindi venditionem, veluti metus causa factam,

(1) A Jurisconsulto, cujus in libello Principi oblato mentio facta.

(2) Qui solvit (ut et qui ratum habet. *l.* 4. *Infr. h. t.*) quod ex cautione debet, non præsumitur metu solvisse. *l.* 23. *ff. h. t.* *l.* 8. *ff. de cond. ob turp.*

(3) Gestum præsumitur spontaneo factum, non metu. vide Alciat. 3. *præsumpt.* 7.

(4) Actio quod metus causa est in rem scripta, et singularem successorem sequitur.

(5) Actio quod metus causa, datur heredi. *l.* 14. §. 2. *in fin. ff. h. t.*

(6) Spoliatus non est restituendus, nisi restituat pretium. *l.* 4. *Infr. h. t.*

(7) Spoliato datur in rem actio utilis. *l.* 9. §. 4. §. 6. *ff. h. t.* Paul. 1. *sent.* 7. §. 4. Utilis in rem actio concurrit cum actione quod metus causa. vide Cujac. 16. *observ.* 13.

(8) Res metu vendita, a secundo auctore præscribi potest.

(9) *Syn. Basil.* 10. *tit.* 1. *ex tit.* 7. c. 20.

(10) Etiam tacito, puta solutione. *l.* 2. *Supr. h. t.* Ratihabitio actus antecedentem actum, metu gestum non fuisse demonstrat et arguit. Consensus geminatio tollit metus præsumptionem.

(11) Dixi ad *l.* 3. *Supr. h. t.*

(12) *l.* 14. §. 2. *ff. h. t.*

(13) Vim adhibuisse is præsumitur, quo sciente vis illata est, vel qui eam submisit. *l.* 9. §. 1. *l.* 14. §. 3. *ff. h. t.* *l.* 15. *in fin. ff. de dolo.* *l.* 1. §. 12. *ff. de vi et vi arm.*

(14) Vid. *l.* 8. *Infr. de rescindenda vendit.*

(15) Restitutione res in priorem statum resolvitur. *l.* 24. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann.* *l.* 1. *Infr. de sent. passis.*

(16) Etiam imperatoriam et publicam. *l.* 2. *in fin. supr. ne fiscus, vel Respub. procur.*

(17) Ex sola dignitate Senatoria non præsumitur metus illatus, *ut hic*: multo minus Senatori præsumitur metus in urbe illatus. *l. ult. in pr. ff. h. t.* Quid reverentia paterna? estne metus species? non est justa. *l.* 26. §. 1. *in fin. ff. de pignor. et hypoth.* *l.* 22. *ff. de rit. nupt.* Quid mariti? et ea quoque non est in dubio justa. Bald. *hic*: quid patroni? vid. *l.* 1. §. 5. *ff. quarum rerum actio.*

(18) al. *Cocivio.*

(19) Ἐὰν πράσεως ἢ ἐπερωτήσεως etc. id est, si venditionis, vel stipulationis, 10. *Synops. Basil.* περὶ φόβου, c. 29. Hinc colligitur, donationem esse contractum. *l.* 8. *infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.* adde quæ not. ad *l.* 19. *infr. de verb. sign.* et Bellon. 2. *supput.* 2.

(20) Minæ capitales justum metum inducunt. *l.* 8. §. 1. 2. 3. *ff. h. t.* Quando minæ illatæ censeantur, vide *l.* 9. *infr. h. t.*

(21) Τοῦ νομικοῦ διατάγματος, *Syn. Basil.* legalis edicti.

(22) Metus ne quis vocetur ad munera, non inducit actionem quod metus causa.

sideres : intelligis , ad ratum non habendum contra-
im , metum hujusmodi (1) prodesse non posse. Dat. 11.
l. Sept. *Viminacii* , CC. Conss. 300.

De jactatione , contestatione , atrocitate facti.

9. Iidem AA. et CC. Hymnodæ.

MEtum , non jactationibus (2) tantum , vel contestationibus (3) , sed atrocitate (4) facti probari con-
nit. Dat. Kal. Decembr. CC. Conss. 300.

De metu accusationis.

10. Iidem AA. et CC. Faustinæ.

ACcusationis institutæ (5) vel futuræ metu (6) alienationem seu promissionem factam rescindi postulantis , im-
obum est desiderium. Dat. 6. Kal. Febr. CC. Conss. 302.

De eo qui est in officio : de eo qui conjugis *vel* amici *nomine abutitur.*

11. Imp. Constantinus (7) A. ad Euagrium P. P.

SI per impressionem quis aliquem metuens saltem in mediocri (8) officio constitutum , rei suæ in eadem Pro-
ncia vel loco , ubi tale officium peragit , sub venditio-
s titulo fecerit cessionem : et quod emptum fuit redda-
r , et nihilo (9) minus etiam pecunia retineatur : simi-
 pœna servanda , si qui vel *conjugis* vel (10) *amici* (11)
ominibus abutentes , prædam tamen sibi acquirant. 10.
alend. Octob. *Aquileiæ* , Constantio A. vii. et Con-
antino (12) Cæs. Conss. 353.

De extortis per potentiam.

12. Impp. Honor. et Theodos. AA. ad populum.

VEnditiones (13) , donationes (14) , transactiones (15), quæ per potentiam (16) extortæ sunt , præcipimus infirmari. Dat. 13. Kal. Mart. *ipsis* AA. viii. et iii. Conss. 409.

TIT. XXI.

DE DOLO (17) MALO.

Si fidejussor a creditore pignora emerit.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Clementinæ.

SI (18) fidejussor a (19) creditore pignora emerit (20) : oblata (21) quantitate sortis et usurarum (22) , tibi dominium cum (23) fructibus, quos bona fide percepit , consultius restituet , ne fidei (24) ruptæ gratia de dolo possit actio exerceri. Accepta Dat. 3. Id. Maji , Plautiano et Geta Conss. 204.

Si alia actio detur vel non. De causæ cognitione.

2. Imp. Antoninus A. Agrippæ.

DE dolo actio , cum (25) alia nulla competit , causa cognita permittitur. Dat. Non. Novemb. Gentiano et Basso Conss. 212.

De absentia Reip. causa.

3. Imp. Gordianus A. Aquilino.

NOn possunt obesse tibi tempora (26) , quæ in actione de dolo solent computari , quibus Reipublicæ (27) causa (ut allegas) occuparis : sed exinde tibi incipiet tempus cedere , ex quo muneribus liberatus , facultatem agendi intra præstituta tempora cœperis obtinere. PP. Idib. August. Sabino ii. et Venusto Conss. 241.

De contractu , facio ut des.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Manandræ.

CUm proponas , inter te , et eum quem in contubernio (28) ancillam tuam sibi conjunxisse memorasti ,

(1) Cur ita ? vid. *l.* 9. *infr. h. t.*
(2) Jactationes metus inferendi ad futurum pertinent : metus au-
em est vis præsentis. *l.* 9. *ff. h. t.*
(3) *l.* 13. *l.* 22. *supr. de transact.*
(4) Vid. quæ dixi ad *l.* 13. *supr. de transact.*
(5) Qui quid metuens facit , ne sibi damnum adferat accusatio
nstituta vel instituenda , metum sibi infert potius quam ab alio
ecipit. Metus spontaneus non attenditur.
(6) Id est , cum metuerem ne me accusaret , vel ne ab accusa-
ione incepta desisteret. *Syn. Basil. h. t.* c. 32. adde *l.* 9. *Infr.*
e contrahend. et committ. stipul.
(7) Γρ. Constantius.
(8) Vid. *l. unic. Supr. de contract. judic. Synops. Basil.* 19.
it. 1. *ex lib.* 10. *tit.* 2. c. 33. multo magis in majori. *l.* 3. §. 1.
. *ult. in fin. ff. h. t.*
(9) V. *l. pen. Infr. de resc. vend.* v. Cujac. 16. *obs.* 13. ubi
ractat de his , quæ administrantibus vel officium publicum geren-
ibus vendita sunt.
(10) Fraudem facimus legi , quoties non ipsi , sed per interpo-
sitas personas legis mentem violamus , dixi ad *l.* 5. *supr. de legibus.*
(11) Amici nomine abuti non oportet , *ut hic.* Imo possumus
abuti. *l.* 14. *Infr. de contrah. et committ. stipul.*
(12) Γρ. Constantio.
(13) *l. ult. C. Theod. de contrahenda emptione. lib.* 3. *tit.* 1.
. 23. §. 1. *ff. h. t. l.* 6. *ff. de off. præsid.*
(14) *l.* 7. *supr. h. t.*
(15) *d. l.* 7. Adde et quoscunque contractus. *d. l.* 7.
(16) *l.* 3. §. 1. *ff. h. t. d. l.* 6.
(17) *L.* 4. *D.* 3. *et* 1. Paul. *sent.* 8. *et* 2. *C. Theod. h. t.*
. 15. *et* 10. *Eclog.* 3. περὶ δόλου. *et* 1. Harm. 3. *c.* περὶ δόλου.
et 2. *Decret.* 14. *et* 2. *sext.* 6. *et* 1. *Clement.* 4. *et* 2. *extravag.*
3. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *cap. de dol. et fraude, de simulatione.* vid. *Infr. plus valere , quod agitur.*
(18) Vide omnino ad hanc legem Cujac. 3. *obs.* 37.
(19) Fidejussor pignora a creditore potest emere , non tamen debitor jus dominii amittit , ut cui competat jus pretii offerendi. Ponamus obtulisse ? pignus reddendum. An et fructus quoque percepti ? utique si pignus simplex erat , non usurarium : et ita hanc legem intellige , cum Molinæo *quæst.* 49. *n.* 349. *de usuris. l.* 59. §. 1. *ff. mandati. l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. de distract. pign. l.* 59. *ff. de fidejuss. et mandat.*
(20) Pignus debitoris fidejussor a creditore potest emere , *ut hic* , at non in præjudicium secundi alterius creditoris. *l.* 2. *ff. de distract. pign.*
(21) Id est , si offeras fidejussori tuo sortem et usuras : vicissim tibi pignoris dominium et fructus restituet.
(22) Easdem usuras secundus creditor rei principalis , pignus a fidejussore revocans , fidejussori offerre debet. *d. l.* 2.
(23) Sorti mutui opponitur dominium pignoris : sortis usuris fructus pignoris. *l.* 2. *Infr. de usuris* , *l.* 5. *infr. de act. empt.*
(24) Fidem rumpit debitori , qui cum simpliciter pro eo fidejusserit , pignus ejus eo inscio emit , nec debitum offerendo cum usuris restituit : vel pignus quidem offert pretium et usuras offerenti debitori , fructus tamen pignoris sibi retinere vult.
(25) *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.* doli actio cum nulla alia concurrit.
(26) De quibus vide *l. ult. infr. h. t.*
(27) Tempus movendæ actionis de dolo præteritum absenti Reipublicæ causa non nocet.
(28) Contubernium quid sit , vid. *l.* 3. *Infr. de incest. et inutil.*

placuisse, *Ut* (1) *tibi pro eadem daret mancipium*: intelligis, quod si manumisisti, vel ei tradidisti, et ille manumisit, revocandæ (2) libertatis potestatem non habes, sed solum, si necdum statutum tempus excesserit, et fidem placiti rumpat, desiderare debes, de (3) dolo tibi decerni actionem. Quod si penes te dominium ejus remansit: adito Præside provinciæ, cum natis ejus hanc potes recuperare, si nulla moveatur status quæstio. Dat. 3. Kalend. Maji, *Heracliæ*, CC. Conss. 294.

De transactione inter filiam emancipatam et patrem qui tutelam ejus gessit.

5. Iidem AA. et CC. Amphidrosæ.

SI superstite patre per (4) emancipationem tui juris effecta, matri successisti, rebusque tuis per legitimum (5) tutorem patrem eundemque (6) manumissorem administratis, postea transegisti (7) cum eo bona fide: perspicis, quod si pactum (8) tantum factum sit, petitio tua per exceptionem (9) submovetur: Si vero novatio (10) legitimo modo intercessit, et acceptilatio (11) subsecuta est: nullam (12) tibi jam superesse actionem. † Sane, si læsa es immodice (13) liberatione solenniter per novationem, atque acceptilationem tributa: non de dolo propter (14) paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda (15) est. Dat. Id. Jul. CC. Conss. 294.

De indiciis.

6. Iidem AA. et CC. Hymnodæ.

DOlum ex indiciis (16) perspicuis (17) probari convenit (18). Dat. Kal. Decemb. CC. Conss. 294.

De repudiatione hereditatis.

7. Iidem AA. et CC. Sebastiano.

SI major quinque et viginti annis hereditatem fratris tui repudiasti: nulla tibi facultas ejus adeundæ relinquitur. Sane, si ejus uxoris tibi substitutæ dolo (19) factum est, actionem de dolo contra eam exercere potes. Dat. 16. Kalend. Maji, CC. Conss. 294.

De tempore hujus actionis.

8. Imp. Constant. A. ad Symmachum Vicarium.

OPtimum (20) duximus, non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse commemoraverit, neque intra anni utilis tempus, sed potius ex eo die, quo adseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionem moveri: sive absfuerit, sive præsto sit is qui dolum se passum esse conqueritur. † Omnes igitur sciant, neque (21) incipiendæ post biennium (22), neque ante completum biennium cœptæ, post biennium [vero] finiendæ doli actionis [esse] concessam licentiam. Dat. 8. Kalend. Aug. *Nesso* (23), Constantino A. v. et Licinio Cæsare Conss. 319.

TIT. XXII.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE MINORUM (24) [VIGINTIQUINQUE ANNIS].

De querela inofficiosi.

1. Imp. Alexander A. Plotianæ.

ILlud inspiciendum est, num inofficiosi querelæ vel palam vel tacita (25) dissimulatione sit renunciatum. Nec hoc autem in tuam personam cadere posse auxilium, quod ætati impertitur, ostendit. Dat. 5. Id. Jul. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De bonorum possessione, et numero liberorum.

2. Imp. Gordianus A. Alexandro.

EO tempore, quo soror tua auxilio ætatis juvabatur, si patris intestati bonorum possessionem accipere de-

(1) Nota contractum, facio, ut des.
(2) Data semel libertas revocari non potest.
(3) *l.* 5. §. 3. *ff. de præscr. verb.* v. Forcatulum *c.* 3. *Cupid. num.* 5.
(4) Emancipatione jus patriæ potestatis solvitur. §. 6. *Inst. quib. mod. jus. pat. potest.*
(5) Vid. *Instit. de legit. parent. tutela. l.* 1. §. 1. 2. *ff. si quis a parent. manumiss.*
(6) Idem pater esse potest et manumissor. vid. *ff. si quis a parente manumiss.*
(7) Emancipatus cum patre suo potest transigere.
(8) De non petendo scilicet.
(9) Pactum enim valet ad exceptionem. *l.* 27. §. 2. *ff. de pact.*
(10) Novatio quid sit, vid. *l.* 1. *ff. de novationib.*
(11) Acceptilatio quid sit, vid. *l.* 1. *ff. de acceptilationib.*
(12) Quia acceptilatio perimitur ipso jure. *d.* §. 2.
(13) Ob immodicam læsionem transactio rescindi potest. et ita lex 2. et 8. *Infr. de rescind. vendit.* pertinet ad transactionem. adde *l.* 3. *Infr. comm. utr. judic.*
(14) Adde *l.* 30. *ff. de operis libertorum. l.* 11. §. 1. *et l.* 12. *ff. de dolo. et l.* 1. §. 43. *ff. de vi et vi.* 1. Harmen. 2. *c.* τί ἐστὶ χρηματικὸν etc.
(15) An id abrogatum, vid. *l. ult. infr. qui et adversus quos.*
(16) Ex insidiis, Cujac. 11. *obs.* 11. *in fin.* ἀπὸ ἐπιβουλῶν, 10. *Eclog.* 3. *c.* 45. et ita *in l.* 8. *in pr. infr. de rescind. vendit.*
(17) Atqui dolus interdum præsumitur. *l.* 41. *ff. ad leg. Falcid.*
(18) Nec enim vagari oportet in dolo objiciendo. *l.* 19. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de probat.*
(19) Et persuasione. *l.* 9. §. 1. *ff. h. t. l.* 4. §. 28. *ff. de doli mali et metus except.*
(20) *l. un. C. Th. h. t.* ex qua hæc interpolata.
(21) Actio de dolo neque incipit a biennio post dolum commissum, neque finitur a biennio actionis de dolo institutæ, sed inchoatur et finitur prorsus intra continuum biennium. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 1. *c* 42.
(22) Biennii: olim erat annalis: vid. Cujac. 21. *de præscript.* silentio perit actio de dolo. *ut hic. Eclog.* c. 43. *h. t.* at non perit exceptio: est enim perpetua, 1. Harm. 3. *c.* περὶ δόλου, §. 70. *et* 71. Quin etsi post biennium non competit actio de dolo, actio tamen in factum de eo quod ad reum pervenit, competit. *l.* 28. *in fin. l.* 29. *ff. h. t.* videri autem potest huic legi derogari, et actionem de dolo quadriennio præscribi. *l. ult. infr. de temporibus in integrum restit.*
(23) Naisso.
(24) *L.* 4. *D.* 4. Paul. 1. *sent.* 9. *et* 2. *C. Theod.* 16. *et* 10. *Eclog.* 4. *et* 1. Harm. 12. Papon. 3. *Notar.* 9. *cap. de restitution de mineur.* An ut minor, ita fiscus et Ecclesia in restitutionibus restituitur? sic sane: dixi *infr. de jure fisci.*
(25) *l.* 8 §. 1. *l.* 15. §. 1. *ff. de inoff. testam.* hinc colligit Cujac. 17. *obs.* 17. querelam inofficiosi imitari actionem injuriarum.

it, licet quinque (1) filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad Edicti prærogativam pertinet: scilicet nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. PP. Id. Aug. Ulpio (Pio) et Pontiano Conss. 239.

De contractu minoris habentis vel non habentis curatorem.

3. Impp. Diocletianus et Maxim. AA. et CC. Attiano.

I (2) curatorem habens minor quinque et viginti annis post pupillarem ætatem res vendidisti, hunc contractum servari (3) non oportet (4): cum non absimilis (5) habeatur minor (6) curatorem habens, cui a Prætore vel Præsidatore dato, bonis interdictum est. † Si vero sine curatore constitutus contractum fecisti, implorare in integrum restitutionem (7), si necdum tempora præfinita excesserint, causa cognita non prohiberis (8). Dat. 14. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 293.

De probatione minoris ætatis: et tempora restitutionis excessisse.

4. Iidem AA. et CC. Isidoro.

I minorem te quinque et viginti annis fuisse, cum contraheres, ostenderis (9): et tempora (10) restitutionis præstituta excessisse, ab adversario tuo comprobatum non fuerit: Præses (11) provinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debet. Dat. 6. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 293.

Si dolus adversarii non probetur: si ante impletum 25. annum restitutio petatur.

5. Iidem AA. et CC. Rufo.

MInoribus in integrum restitutio, in quibus se captos (12) probare (13) possunt, etsi dolus adversarii non probetur, competit.

§. 1. Ante (14) impletum etiam quintum et vicesimum annum, de his, in quibus se captos existimant minores, posse in integrum restitutionem implorare, certissimi juris est. Dat. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 293.

De morte adversarii.

6. Iidem AA. et CC. Sententiæ.

SI intra ætatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis [auxilio] lis (15) inchoata (16) est, nec ei a te renunciatum est, mors ejus, contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi esse non potest. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De tutore falso ætate probata liberato.

7. Iidem AA. et CC. Severæ.

DE tutela avunculi ejusdemque tutoris, cui (17) falso ætate probata præstitisti liberationem, quem ignarum ætatis (18) tuæ non fuisse tam officium (19) tutelæ quam sanguinis proximitas arguit (20), si necdum statutum tempus excessit, ex causa in integrum restitutionis heredes ejus convenire potes. Dat. 11. Kal. August. CC. Conss. 494.

De prætermissis vel ignoratis.

8. Impp. Honor. et Theod. AA. Juliano Proconsuli Africæ.

MInoribus in his, quæ vel prætermiserunt (21), vel ignoraverunt, innumeris auctoritatibus constat esse consultum. Dat. Non. Maji, Constantio V.C. Cons. 420.

De eo qui usus est jure communi.

9. Imp. Zeno A. Æliano P. P.

NOn (22) videtur circumscriptus esse minor, qui jure sit usus communi (23). Dat. Kal. Jan. Basilio V. C. Cons. 480.

(1) Vid. *l.* 12. *infr. de administr. et pericul. tut.*

(2) Si absque curatoris sui consensu minor quidquam alienaverit, hil videtur facere, 1. Harmen. 12. §. 37.

(3) De quo vide Jasonem *ad l. videamur. num.* 17. *ff. de in em jur.* sed an possit donare causa mortis sine curatore, tractat raquel. *post leges connubial. gl.* 5. *n.* 72. *et* 83. Mod.

(4) Atqui possunt ex stipulatu obligari. *l.* 101. *ff. de verb. oblig.*

(5) Minor habens curatorem ei est similis, cui bonis interdium, id est, prodigo comparatur. Neuter sua potest alienare. An tantum casu similis est? Robertus negat, 1. *animadvers.* 12. ntonius Mercator ait 1. *Not.* 12.

(6) Legendum videtur major, ut minori curatorem habenti comretur major bonis interdictus, et ideo curatorem habens.

(7) Quæ datur, quoties constat de læsione: et ita contractus lulti non est ipso jure nullus. Nam si nullus esset, non daretur stitutio. Hæc enim ad ea tantum refertur, quæ antea tenuerunt. 7. *in fin. ff. de exceptionibus.*

(8) Imo videtur non prohiberi, *l.* 101. *ff. de verb. oblig.*

(9) Qui ætatem allegat, eam probare tenetur, *l.* 9. *Infr. de obat.* nec enim præsumitur quis minor. vid. Alciatum 2. *præmpt.* 14. nisi quid aliud aspectus demonstret. *l.* 32. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(10) Vid. *infr. de temp. in integrum.* adde *l.* 1. *Infr. si tutor l curat. interv. Novell.* 155. *cap.* 1. *vers. Propter causas.*

(11) In Gallia rex solus restituit, ideoque minor non auditur Gallia sine literis regiis. Rebuff. *in proæm. const. gloss.* 5. *num.* 48.

(12) Graviter scil. et ita non in omnibus. *l. ult. infr. h. t. l.* 44. *ff. de minoribus* 25. *ann.*

(13) An minori incumbat onus probandæ læsionis, vid. *l.* 16. *vers. emptor autem. Infr. de prædiis, et aliis rebus minorum. l.* 13. §. 2. *ff. de Publician. in rem act.* adde *l.* 9. §. 4. *ff. de jurejur.*

(14) *l.* 1. *in fin. Infr. si minor se majorem.*

(15) Instantia restitutionis in integrum transit ad heredem.

(16) Restitutione postulata nihil innovandum, nec executio impedienda, *ut hic:* nisi sententia lata sit a Principe vel judici appareat restitutio in fraudem petita. *c. suscitata. extr. de in integrum restitut.* vide Socin. *reg.* 346.

(17) Id est, cui, cum falso te majorem esse probavisset, liberationem fecisti. adde *l. ult. Infr. si minor se major.*

(18) Ætas testibus probari potest.

(19) *l.* 2. §. 2. *Infr. de jurejur. propter calumn.*

(20) Conjuncti sanguine præsumuntur scire ætatem cognatorum. *l.* 9. *in fin. ff. unde cognati*, *l.* 37. *Infr. de liberali causa.* Ea præsumptio tam efficax est, ut onus probandi transferat. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 19. adde *l.* 9. *Infr. de nupt.* alias ignorantia præsumitur. *l.* 6. *infr. qui militare poss.*

(21) *l.* 44. *ff. de minorib.* 25. *ann.* vid. *tit. Infr. si ut omiss.*

(22) *Synops. Basil.* 10. *tit.* 4. *c.* 58. *et* 1. Harm. 12. §. 61.

(23) Seu publico. *l.* 11. §. 3. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 51. §. 4. *in fin. ff. de fidejuss. et mandat. l.* 47. *in fin. ff. de solutionibus. l.* 116. §. 1. *ff. de reg. jur.* vid. Molin. *quæst.* 13. *de usur. num.* 164. Cujac. 16. *obs.* 14.

TIT. XXIII.

DE FILIOFAMILIAS MINORE (1).

De fidejussione.

1. Imp. Gordianus A. Gaudiano militi.

Filiusfamilias, si minor vigintiquinque annis pro extraneo fidejussit (2), in integrum restitutionem implorare non prohibetur. Sed et si (3) pro patre suo fidejussor extitit, eique diem suum functo non (4) successit: in integrum restitutionem postulare potest. Dat. Kal. Jul. Gordiano A. II. et Pompeiano Conss. 240.

De mutuo.

2. Idem A. Tryphoni militi.

Si frater tuus, cum mutuam (5) pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec jussu ejus, nec contra Senatusconsultum contractum est: propter lubricum ætatis, adversus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. PP. 3. Non. Octob. Ulpio et Pontiano Conss. 239.

TIT. XXIV.

DE FIDEJUSSORIBUS MINORUM.

Restitutio concessa minori non prodest fidejussori.
Alex. *De evictione.*

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Mironi.

Postquam (6) in integrum ætatis beneficio restitutus es, periculum evictionis emptori, cui prædium ex bonis paternis vendidisti, præstare non cogeris. Sed ea res fidejussores, qui pro te intervenerunt, excusare non (7) potest. Quare mandati judicio, si pecuniam solverint, aut condemnati fuerint, convenieris: modo si eo quoque nomine restitutionis auxilio non (8) juvaberis 6. Kalend. Octob. Severo A. et Albino Conss. 195.

De obligatione fidejussoris ob venditionem et de dolo.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Curioni.

Si ea, quæ tibi vendidit possessiones interposito decreto præsidis, ætatis tantummodo auxilio juvatur, non est dubium fidejussorem ex (9) persona sua obnoxium [e] contractui: Verum si dolo malo apparuerit contract[u] interpositum esse: manifesti juris est, utrique person[æ], tam venditricis, quam fidejussoris consulendum esse. S[.] Kal. Maji, Diocletiano III. et Maximiano AA. Conss. 2[.]

TIT. XXV.

SI TUTOR VEL CURATOR INTERVENERIT (10

De aditione hereditatis.

1. Imp. Antoninus A. Martianæ et aliis.

Si jam puberes utriusque sexus parentum hereditat[e] adiistis; si etiam nunc in ea ætate estis, ut, eo qu[od] paternæ hereditati vos obligastis, in integrum restitutio[nis] auxilium accipere debeatis: per (11) procuratores vest[ros] adite præsidem provinciæ. Quod si legitimam ætatem i[m]plestis, idque tempus (12) quo in integrum restitui po[te]stis, excessistis, curatores vestros, si adversus eos no[n]dum experti estis, judicio secundum formam juris conv[e]nite. PP. 2. Non. April. Læto et Cereali Conss 21[.]

De gestis in judicio vel extra judicium.

2. Imp. Alex. A. Martianæ.

Minoribus (13) annis vigintiquinque etiam in (14) hi[s] quæ præsentibus tutoribus, vel curatoribus, in j[u]dicio, vel extra judicium gesta fuerint, in integrum r[e]stitutionis auxilium superesse, si circumventi sunt, pl[a]cuit. PP. 3. Non. Mart. Maximo II. et Æliano Conss. 22[.]

De male gestis a tutore vel curatore, et de concurrentib[us] remediis.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Nicomedi.

Etiam in his quæ minorum tutores vel curatores ma[le] gessisse probari possunt (15): licet personali actio[ne] a tutore vel curatore [jus] suum consequi possint, i[n] integrum tamen restitutionis auxilium eisdem minoribus d[a]ri jampridem placuit. Dat. 4. Non. Maji, Maximo [et] Aquilino Conss. 286.

(1) Restituendo scil. *l.* 3. §. 4. *l.* 38. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 8. §. 6. *infr. de bon. quæ lib.*

(2) Si adversus fidejussionem. *l.* 7. §. 3. *ff. de minor.* 25. *ann.*

(3) *l.* 8. *infr. de fidejuss. et mandat.*

(4) Filius, qua filius est, pro patre non tenetur, sed qua heres. *l.* 3. *l.* 4. *infr. ne filius pro patre. l.* 12. *infr. de oblig. et action.*

(5) Vid. *l.* 1. *infr. si advers. credit.*

(6) In integrum restitutis minoribus, tenentur nihilominus, qui eorum nomine fidejusserunt. 1. Harm. 12. §. 64.

(7) Minore restituto ejus fidejussores non restituuntur. *l.* 2. *infr. l.* 13. *ff. de minor.* 25. *ann.* Imo restituuntur. *l.* 51. *ff. de procur.*

(8) Id est, nolis uti.

(9) Minore restituto non restituitur ejus fidejussor: eoque respectu, restitutio beneficium personale dicitur, quoties autem ad heredes descendit, dicitur reale. vid. Wurmser. 1. *pract.* 25. *obs.* 3. hocne perpetuo verum est, restituto minore fidejussorem non restitui? restitui constat in *l.* 51. *ff. de procur.* Imo non restituitur *hoc tit. l.* 35. *ff. de recept. qui arbitr.* Sic sentio: si dolus intercessit in fidejussione, fidejussor juvatur; ut hic. *l.* 7. §. *ff. de exceptionib.* quemadmodum si nihil creditori minoris dep[e]rit. *l.* 89. *ff. de adq. vel omitt. hered.* si ignoravit minorem. *l.* 4[.] §. 1. *ff. de fidejuss. et mandat.* si minori successit. *l.* 95. §. *ff. de solut.* Si hæc desint, non juvatur. *l.* 13. *ff. de minorib.* 2[5.] *ann. l.* 25. *ff. de fidejussor. et mandat.* Rei cohærentes excepti[o]nes etiam fidejussori competunt. *l.* 7. §. 1. *ff. de except.*

(10) An restituendus minor? dic ut *infr. h. t.*

(11) Per curatores vestros. Cujac. *ad l. illud* 25. §. 1. *ff. [de] minorib.* 25. *ann.*

(12) *l.* 4. *supr. de in integrum restit.*

(13) Minores, qui sub tutela vel sub curatione sunt, in iis quibus circumscripti fuerunt etiam præsentibus tutoribus vel cur[a]toribus restituuntur. *Syn. Basil.* 10. *tit.* 10. *cap.* 7. *et* 1. Harm. 12. §. 34.

(14) Minor circumventus in judicio vel extra, præsente etia[m] tutore vel curatore, restituitur. *l.* 4. *vers. Nam si. infr. si adve[rsus] rem judic. l. ult. ff. de in integr. l.* 29. *l.* 47. *ff. de minorib.* 25. *an[n.]*

(15) Personalis actio ordinaria: restitutio extraordinaria, ut[ra]que competit minori adversus tutores et curatores.

De contractu cum curatoribus.

4. Iidem AA. et CC. Isidoro.

SI creditor non vestram (1) personam (2), sed curatorum secutus: cum ipsis contractum habuit, et ab ipsis stipulatus est: nullam ei prorsus adversus vos actionem competere manifestum est. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 293.

De concurrentibus remediis.

5. Iidem AA. et CC. Valentino.

ETiam tutoribus vel curatoribus distrahentibus, vel (3) aliis contrahentibus, minores tam restitui rebus propriis, quam tutorum vel curatorum damna sequi, nullo eis præjudicio per electionem (4) generando, placuit. 6. Id. Decembr. CC. Conss. 294.

TIT. XXVI.

SI [IN] COMMUNI EADEMQUE CAUSA IN INTEGRUM RESTITUTIO POSTULETUR.

Pactum sororis fratri non præjudicat, ut nec restitutio sororis fratri patrocinatur.

1. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aphobio et aliis.

NEc si major vigintiquinque annis soror vestra fuit, vobis non mandantibus (5), nec ratam (6) transactionem habentibus, de jure vestro quicquam minuere potuit. Nam si cognitis, quæ gessit (7), his consensum post vigintiquinque annos [ætatis] commodastis: quamvis illa (8) minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit: vobis tamen, ad communicandum Edicti perpetui beneficium, ejus ætas patrocinari non (9) potest (10). S. 3. Idus August. CC. Conss. 294.

TIT. XXVII.

SI (11) ADVERSUS REM JUDICATAM (12) [RESTITUTIO (13) POSTULETUR].

De judicio tutelæ.

1. Imp. Alexand. A. Viliis.

MInus ex tutelæ judicio consecuti, de superfluo (14) habere actionem ita potestis, si tempore judicii minores annis fuistis, et nunc beneficium ætatis vobis largitur: Cæterum, si post legitimam ætatem sententia prolata est, iterato (15) eandem actionem de eisdem speciebus inferre non potestis. PP. 5. Kal. Febr. Pompejano et Peligno Conss.

De patria potestate.

2. Imp. Gord. A. Serenæ.

SI cum pater tuus te in sua potestate esse, minimeque emancipationem (16) a se factam valere diceret, Proconsul super causa cognoscens, te ejus potestati subjectam pronunciaverit: cum adversus eam sententiam in integrum restitui postules: is, qui provinciam regit, in impertienda cognitione suas partes secundum leges exhibebit. PP. 15. Kalend. Decemb. Ulp. et Pontiano Conss. 239.

De sententia ejus, qui vice Principis judicavit.

3. Imp. Philippus A. et Philippus Cæs. Ælianæ.

ADversus sententiam ejus, qui tunc vice (17) Principis (18) judicavit, in integrum restitutionis auxilium apud Prætorem seu Præsidem provinciæ Clarissimum Virum flagitare nequaquam poteris: Nam adversus ejus sententiam, qui vice Principis cognovit, solus (19) Princeps restituet. PP. 18. Kal. Novemb. Philippo A. et Titiano Conss. 246.

(1) Id est, minoris.

(2) Tutor spondens sui pupilli nomine, non ut tutor, sed ut quivis sponsione sua non obligat pupillum.

(3) Hanc colligunt differentiam inter distractum et contractum.

(4) Minor restitui potest adversus electionem.

(5) Gestum ab aliquo, fit nostrum mandato, vel ratihabitione.

(6) Ratam qui habet venditionem rei suæ, sibi præjudicat, *ut hic*. Imo non præjudicat. *l.* 9. *ff. d. negotiis gest.*

(7) In minori ætate. Imo initium actus inspicitur. *l.* 3. §. *Scio.* 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(8) Factum unius ex fratribus non nocet alteri. *l.* 1. *infr. de comm. rerum alienat. l.* 1. *Infr. quibus res judicata.*

(9) Restitutio minori concessa non prodest majori, quamvis minoris consorti et socio. vide *l.* 47. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Imo prodest in individuis, puta servitutibus. *l.* 4. §. 3. *vers. Itaque. ff. si servitus vindicetur. l.* 1. *Infr. si unus ex pluribus appell. l.* 10. *in pr. ff. quemadm. servitutes.* vid. *hic* Bart.

(10) Vide Alexandrum *consil.* 55. *num.* 17. *lib.* 5. Ruinum *consil.* 77. *lib.* 4. Afflictum *decis.* 213. Mod.

(11) Minores condemnati restituuntur, ut litem rursus movere possint. *Synops. Basil. lib.* 10. *tit.* 7. *tit.* 9. Etiam adversus rem judicatam minoribus datur in integrum restitutio. 1. Harmen. 12. §. 47.

(12) *l.* 18. *ff. de minorib.* Restitui minor etiam potest, si provocationem omissit. *l.* 7. §. 11. *ff. de minorib.* vel allegationem. *l.* 36. *dict. tit.* si contumax fuit. *l.* 53. 54. *ff. de re judic.* adversus sententiam cujusque judicis, etiam Principis. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 18. §. 1. *ff. de minorib.* etiamsi de causa status agatur. *l.* 2. *Infr. h. t.* utcunque a tutoribus defensus fuerit. *l. ult. infr. h. t. l.* 29. *l.* 47. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(13) Remedia adversus sententiam, restitutio. *ut hic*: appellatio. *infr. de appellation. et consult.* supplicatio adversus sententiam Principis et Præfecti Prætorio. *l.* 5. *et Auth. sequenti*, *Supr. de precibus imper. offer. l. unic. infr. de sentent. præf. præt.* querela falsi. *Infr. si ex falsis instrument.* nullitatis propositio. de qua vide Oldendorp. c. 57. *de exception. et in tract. de sentent. et re judic.* Papon. 2. *Notar. cap. Des exceptions.*

(14) Minor etiam adversus partem sententiæ potest restitui. *l.* 29. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(15) Minor (aliud in majore) potest restitui adversus sententiam. *l.* 18. §. 1. *l.* 40. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(16) *l.* 5. *in fin. ff. de probationib.*

(17) *l.* 18. §. 3. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann.* vide quæ ad hunc locum Cujac. 16. *observ.* 2.

(18) Vel Præfecti Prætorio. *l.* 16. *in fin. l.* 17. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Quid si lis in Principis auditorio judicata? iterum judicari potest. *l.* 18. §. 1. *ff. d. minorib.* 25. *ann.*

(19) *d.* §. 1.

De minoribus defensis vel indefensis.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Urbinio et aliis.

CUm et minores vos esse affirmetis, et indefensos (1), nullum vobis præjudicium fieri Præses provinciæ pro sua gravitate curabit. Nam si justa defensione tutorum, vel curatorum vobis assistente (2), aliquid statutum est: intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium: eodem (3) obtinente, etiamsi per procuratorem vestrum legitime (4) ordinatum lis agitata est. Dat. 16. Kalend. Maji, Maximo et Aquil. Conss. 286.

De sententia lata contra tutores vel curatores.

5. Iidem AA. et CC. Martiano.

IN rem (5) pupilli, vel adulti contra tutores seu curatores a Præside lata sententia, restitutionis auxilium non (6) minus, quam si quid adversus eos fuisset statutum, implorare minores posse constat. Dat. 10. Kal. Novemb. AA. Conss. 293.

TIT. XXVIII.

SI ADVERSUS VENDITIONEM (7).

De jurejurando.

1. Imp. Alex. A. Florentio Militi.

SI (8) minor annis vigintiquinque emptori prædii cavisti *nullam de cætero te esse controversiam facturum*, idque etiam jurejurando (9) corporaliter (10) præstito servare confirmasti; neque (11) perfidiæ (12), neque perjurii (13) me auctorem [tibi] futurum sperare debuisti. Dat. 6. Kal. Septemb. *

Nova constitutio Friderici (14).

SAcramenta puberum (15) sponte facta super contractibus rerum suarum (16) non retractandis inviolabiliter custodiantur (17). † *Per vim (18) autem, vel per justum metum extorta etiam a majoribus, (maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius esse momenti jubemus.*

De commentitiir venditionibus, vel curatorum insidiis.

2. Imppp. Costant. [Constantius (19) et Constans, AAA.] ad populum.

IN (20) integrum restitutione minoribus adversus commentitias (21) venditiones, et adversus tutorum [seu curatorum] insidias, sanctionum præsidio cautum esse non dubium est. Dat. Idib. August. *Sirmii*, Constantio II. (22) et Constante CC. Conss. 340.

TIT. XXIX.

SI ADVERSUS VENDITIONEM PIGNORUM (23).

Si res minoris est vendita jure creditoris minor non restituitur, nisi ob enorme damnum. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Sabinæ et aliis.

ETiam (24) adversus venditiones pignorum (25), quæ a (26) creditoribus fiunt, minoribus subveniri, (si

(1) Sententia lata contra minores indefensos, est ipso jure nulla: e contrario, Ubi legitime defensi, valet judicium et sententia. *l.* 2. *infr. in quibus causis in integrum restit.*

(2) Vide *l.* 2. *supr. si tutor vel curator interv.*

(3) Idem præstat atque efficit procurator legitimus, quod tutor et curator. Poteritne autoritatem pupillo præstare? Bald. putat posse.

(4) Vel a minore cum autoritate tutoris. *l.* 23. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann.*

(5) Id est, contra commodum minorum.

(6) Sententia lata contra tutorem in causa pupillari, dicitur lata contra pupillum: ideo pupillus potest restitutionem petere.

(7) Quid? adversus emptionem potestne restitui? potest non modo, si eum emptionis contractæ pœniteat. *l.* 11. §. 4. *l.* 27. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.* sed si eam affectet. *l.* 35. 38. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Potest etiam restitui adversus permutationem. *l.* 4. *infr. de prædiis et aliis rebus minorum* est enim emptioni vicina. *l.* 2. *Infr. de rerum permutat.* ejusque quasi mater, *l.* 1. *in pr. ff. de contrah. empt.* Plura de restitutionibus adversus emptionem, vid. in *l.* 1. §. 13. *ff. si quid in fraud. patron.*

(8) Minor restituitur adversus venditionem propriam, etiam si jusjurandum interposuerit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 10. *et* 12. *et* 1. Harm. 12. §. 65. *l.* 27. §. 1. *vers. Item ex diverso. ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 11. *Infr. de prædiis et aliis rebus minorum.*

(9) Minor jurejurando potest sibi auferre restitutionis beneficium. Minores restituuntur adversus venditionem propriam, etiamsi jusjurandum interposuerint. 10. *Eclog.* 10. *et* 12. adde *l. ult. infr. de non numer. pecun.*

(10) *l.* 3. *in fin. Infr. si minor se majorem.* id est, tactis Sacrosanct. Evangeliis, vel manu sublata, quod Balsamo vocat σωματικὸν ὅρκον. vid. Cujac. *ad Nov.* 51. adde *l.* 9. §. 4. *ff. de jurejur.*

(11) Dic tamen ut in authentica proxima.

(12) His verbis Imperator denegat jurisjurandi veniam.

(13) His verbis denegat Imperator restitutionem in integrum.

(14) 2. *Feudor.* 53. §. 3.

(15) In hanc authent. vid. Joann. Yanez. *rer. quotid. lib.* 2. *cap.* 4. *per tot.* et Montan. *de tutel. cap.* 33. *num.* 577. *et seq.* Philipp. Corneum *in repetit. solenni.* Idem Jure Canonico, *can.* 14. *parvuli et c. seq.* 22. *quæst.* 5. Ant. Merend. *lib.* 1. *controv. cap.* 1. Alexand. Sperel. *decis. for. Eccles.* 47. Ans. Adde Matth. de Afflict. *decis.* 322. *et* 339. Mantic. *de tacit. et ambig. lib.* 23. *cap.* 5. Fachin. *lib.* 3. *controv. cap.* 10. *et* 11. S. L.

(16) Juramentum præstitum a pubere super contractu alioquin nullo facit, ut is valeat. Doct. hic communiter, et latissime: sed an hoc locum habeat in pupillo doli capace: et an talis jurans possit ultra quadriennium dicere se enormiter læsum, docebit te Afflictus *decis.* 322. item an hæc dispositio locum etiam habeat in donatione. Decius *consil.* 181. idem Afflictus *decis.* 393. *num.* 11. Hippolyt. *singul.* 299. Tiraquell. *de legibus connubial. gloss.* 5. *n.* 49. An in donatione juris patronatus. Decius *cons.* 639. An in donationibus remuneratoriis. Curtius *cons.* 65. Decius *dict. consil.* 639. Alexander *consil.* 125. *lib.* 1. Mod.

(17) Hoc non servatur in Gallia. *Minor* enim gratiam sive dispensationem jurisjurandi petit ab episcopo, vel ejus vicario: quæ non solet ei denegari. postea vero literas impetrat a rege vel ejus cancellario: et ita servatur in Curiis omnibus etiam in restitutione majorum. Rebuff. *in proœmio const. gloss.* 5. *n.* 50. Idem *tit.* 2. *tract. de restit. et relevat.*

(18) Vid. Cuj. 2. *feud. tit. hæc edictali* §. 53. §. *item Sacramenta.* 3.

(19) Inducenda sunt hæc nomina *Constantius* et *Constans*: tribuenda quippe hæc lex Constantino M.

(20) *l.* 1. *C. Theod. de in integrum restitutione. lib.* 2.

(31) *l.* 7. §. 8. *ff. de minorib.*

(22) Ipso Aug. VII. et Constantino C. IV. id est, A. D. 326.

(23) 10. *Eclog.* 11.

(24) Minores restituuntur adversus venditionem pignorum suorum factam a suis creditoribus, si in ea magno detrimento sint affecti. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 1.

(25) *l.* 9. *l.* 38. *ff. de minorib.*

(26) Adde *l.* 4. *Infr. de rebus alienis non alienand. l.* 2. *in fin. infr. de præd. et aliis rebus minorum.*

amen magno detrimento afficiantur) jampridem placuit: i igitur pignori captis prædiis, ac distractis, enorme da-nnum ex hujusmodi venditione passos vos ostenderitis, præsertim cum hodie minores vos esse affirmetis, auxilium restitutionis vobis impertietur. Dat. 10. Kal. Decembr. *Sirmii*, ipsis AA. Conss. 293.

2. Iidem AA. et CC. Severæ et Clementinæ.

REm (1), quam a (2) patre vestro quondam creditor ejus obligatam sibi distraxit, per ætatem vestram postulantium revocari desiderium non habet rationem: Quod juris est, etiamsi extraneo successistis: Nam si creditor non bona fide versatus est: ipsum magis, vel tutores, sive curatores vestros, qui hanc venundari passi sunt, convenite. Dat. 13. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. Conss. 294.

TIT. XXX.

SI ADVERSUS DONATIONEM (3).

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Theodoræ.

SI (4) quæ res (5) ante nuptias congruenti (6) moderatione a minore annis vigintiquinque marito sponsaliorum tempore, etiam curatore præsente, tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non revocabuntur. S. 3. Non. Novembr. Diocletiano et Aristobolo Conss. 285.

Pater non potest alienare res donatas filiis emancipatis.
2. Iidem AA. et CC. Medeæ.

SI in te ac fratrem tuum emancipatos (7) pater vester donationem fecit: in alium postea transferendo portionem ejus, nihil vobis abstulit: Nec si frater tuus [sibi] quæsiti prædii rustici partem donanti patri consensit, dominium ab eo discedere potuit propter Senatusconsulti auctoritatem: nec auxilium in integrum restitutionis hac in re necessarium est. In aliis vero rebus quæ etiam sine decreti recitatione alienari possunt: si, postquam sibi donatæ fuerint, postea alii donanti eandem patri voluntatem (8) in minori ætate commodavit, nec præstituta tempora restitutionis excessit: hoc auxilium implorare potest. Dat. 8. Kal. Jan. AA. Conss. 293.

TIT. XXXI.

SI ADVERSUS LIBERTATEM (9).

De sententia.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Hamniæ.

SI post decretum prætoriis viri clarissimi, qui *fideicommissariam libertatem deberi pronunciaverit*, Secundus, (quem conditioni non paruisse conquereris) manumissus non est, ætas tua litis instaurationem admittit. Quod si (10) libertatem (quamvis indebitam) dedisti, non posse eam revocari intelligis: sed damnum (11), quod ob eam causam illatum est judicio negotiorum gestorum a curatoribus tuis esse sarciendum. PP. 2. Kal. Jul. Laterano et Rufino Conss. 198.

De manumisso vindicta.

2. Imp. Gord. A. Solanoæ.

ETsi (12) minor viginti annis, ut allegas, constituta, servum tuum ab eo circumscripta, in consilio (13) manumisisti: tamen vindictæ (14) impositio, qua libertas justa munitur, nec obtentu quidem ætatis rescindi potest, indemnitati (15) vero tuæ a manumisso, scilicet sarciendæ, ab eo, cujus jurisdictio est, quatenus juris ratio permittit, consuli debet. PP. 6. Id. Mart. Gordiano A. ii. et Pompeiano Conss. 242.

Si vindicta vel alio modo manumissio facta sit: et de fraude curatoris.

3. Impp. Valer. et Gallien. AA. Marthonæ et Sabinillæ.

QUos retrahi in servitutem postulatis, si non (16) in concilio causa cognita, cum minores annis viginti fuissetis, manumisistis, non (17) per integrum restitutionem, sed ipso (18) jure persequi potestis. Quod si probata causa, libertas præstita est: restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest. Si tamen in ea re, culpa seu fraude liberti, ejusdemque curatoris ratio vestra læsa sit: sarciri (19) damnum ab eo, qui hoc intulit, Præses provinciæ curabit, non dubitaturus etiam

(1) Restituuntur minores adversus venditiones pignorum a creditoribus factas: nisi forte eorum pater pignori ea obligavit creditoribus, non ipsi minores. 1. Harm. 12. §. 49.

(2) Minor adversus distractiones eorum pignorum et fiduciarum, quas pater obligaverat (si non ita ut oportet distractæ sint) restitui in integrum potest. Paul. 1. *sentent.* 9. §. *ult.* adde *l.* 1. §. 2. *l.* 5. §. 3. *ff. de rebus eorum qui sub tutel.* et ita pignus hereditarium, id est, successione ad minorem delatum, potest a creditoribus distrahi, Conventionale, id est, a minore constitutum non potest.

(3) 10. *Eclog.* 12.

(4) *Synops. Basil.* 10. *tit.* 12. *et* 1. Harm. 12. §. 45.

(5) Mobiles. Nam immobiles non potest sine decreto alienare. *l.* 8. *infr. de præd. et aliis rebus minorum.*

(6) Minor potest uxori moderate nuptiarum causa donare, curatore præsente: aliud si nimium ei donaverit. *l.* 4. *Infr. de præd. et aliis rebus minor. l.* 12. §. 3. *ff. de admin. et peric. tutor.*

(7) Pater non potest res donatas filiis emancipatis alienare: vel ita. Donatum a patre minori emancipato, nequit alteri pater donare. *Syn. Bas. d. c.* 10. ne quidem minore ipso consentiente. 1. Harm. 12. §. 26.

(8) Qui alienare non potest, non potest alienationi consentire. *l.* 160. *ff. de reg. jur.*

(9) 10. *Eclog.* 13.

(10) Minor adversus jam collatam libertatem restitui non potest: adversus competituram potest. *l.* 11. §. 1. *l.* 33. *ff. de minor.* 25. *ann.*

(11) *l.* 2. 3. *Infr. h. t. l.* 11. *l.* 48. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(12) Etsi minor circumscriptus servum in concilio manumiserit, non restituitur: sed a manumisso indemnitati ejus consulitur: si sine concilio manumiserit, restituitur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13.

(13) Ἐν συνεδρίῳ. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13. vid. *infr. de vindicta libertate, et apud concilium manumissione* 50. *Eclog.* 13.

(14) Dixi ad *Ulp.* 1. §. 7.

(15) Vid. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(16) *Eclog. d. loco.*

(17) Cur ita? quia quod est nullum, rescindi non potest.

(18) V. *l.* 2. *infr. in quibus causis restitutio.*

(19) Vid. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

*

graviorem executionem adhibere, si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. 8. Kal. Octob. SECULARE II. et DONATO CONSS. 261.

De sententia.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Tatiano.

IN (1) judicio de liberali causa sententiam pro libertate latam, ne quidem prærogativa minoris ætatis sine appellatione (2) posse rescindi, ambigi non potest. Dat. 6. Id. Jan. ipsis AA. V. et IV. Coss. 293.

TIT. XXXII.

SI ADVERSUS TRANSACTIONEM (3) VEL DIVISIONEM (4) (IN INTEGRUM MINOR RESTITUI VELIT).

Minore restituto contra transactionem vel divisionem, restituitur adversarius ad veterem actionem. Bald.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Antonio.

CUm in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem (5) vel divisionem (6) placuit: tu quoque actionibus, quas pridem habuisti, uteris. PP. 15. Kal. April. *Sirmii*, AA. CONSS. 203.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Hymnodæ.

SI ex persona minorum in integrum restitutio adversus transactum propter ætatis auxilium imploretur: tibi quoque agenti ex integro vel replicatione contra exceptionem pacti, vel si peremptam esse constet, pristinam obligationem ex instauratione negotii tributa (7) [tibi] actione consulendum est. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS. 303.

TIT. XXXIII.

SI ADVERSUS SOLUTIONEM (8) A TUTORE VEL A SE FACTAM.

Minor causa cognita restituitur adversus solutionem factam ejus curatori. Bald.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Sotericæ.

EXemplo cæterorum debitorum tutores etiam, quæ ex administratione tutelæ debent, curatoribus solventes liberantur: sed ante tempus in integrum restitutionis præstitutum edicto perpetuo permissum (9) beneficium implorari, et an sit tribuendum, per causæ (10) cognitionem æstimari potest. Dat. 6. Id. Febr. CC. CONSS. 294.

2. Iidem AA. et CC. Laurinæ.

INdebito (11) legato, licet per errorem juris a minore soluto repetitionem ei decerni: si needum tempus, quo restitutionis tribuitur auxilium, excesserit, rationis est. Dat. 15. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XXXIV.

SI ADVERSUS DOTEM (12).

Minor circumscripta in datione dotis viro tanta dote indigno, non tantum ipsa restituitur, sed etiam heres ejus.

1. Imp. ALEX. A. Valenti.

QUoniam circumventam (13) dicis sororem tuam (14) omnia (15) bona in dotem dedisse: an veritas allegationi [tuæ] adsistat; si (16) ad te hereditas sororis tuæ, vel bonorum possessio pertinuit, et tempora (17) nondum præterierint, intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem; præses provinciæ, præsente adversa parte (18), examinabit. Dat. 6. Id. Jul. MAXIMO et PATERNO CONSS. 234.

TIT. XXXV.

SI ADVERSUS DELICTUM.

Regula et exceptio.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Longino.

IN criminibus (19) quidem ætatis suffragio minores non juvantur: etenim malorum mores infirmitas (20) animi non excusat. Si tamen delictum non (21) ex animo, sed (22) extra venit: noxia non committitur, etiam si pœnæ causa pecuniæ damnum irrogetur: et ideo minoribus in hac causa in integrum restitutionis auxilium competit. Dat. Id. Octob. SEVERO A. II. et VICTORINO CONSS. 201.

(1) Sententia pro libertate lata ne quidem prærogativa minoris ætatis rescindi potest. *Synops. Basil.* 10. *περὶ ἐλευθεριῶν. ex tit.* 3. *cap.* 4.

(2) *l.* 9. *ff. de appellationib.*

(3) Transactione læsus minor restituitur, 10. *Eclog.* 14.

(4) Divisione læsus minor restituitur. adde *l.* 17. *infr. de præd. et aliis rebus minorum.*

(5) *l.* 96. §. 1. *ff. de solutionib.* minor tametsi transegerit, restituitur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 14.

(6) *l. penult. infr. comm. divid. l.* 17. *infr. de præd. et aliis reb. minor. l.* 1. §. 2. *in fin. ff. de reb. cor.*

(7) Tributa actione rescissoria. Cujacius *ad l.* 28. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(8) Solutione tutoris vel curatoris læsus minor restituitur. *l.* 98. §. 2. *ff. de solutionib.* vid. Socin. *reg.* 263.

(9) Promissum, Cujac. 17. *obs.* 6.

(10) *l.* 11. §. 3. *l.* 24. §. 1. *l.* 44. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(11) *l.* 25. *ff. de minor.* adde *Synops. Basil.* 10. *tit.* 15.

(12) 10. *Eclog.* 4. 16.

(13) Dotem omnium bonorum constituendo mulier circumscripta restituitur, *ut hic.* adde *Syn. Basil.* 10. *tit.* 16. Eadem ratione in dotis æstimatione decepta restituitur. 1. Harmen. 12. §. 50.

(14) Sunt, qui putent pugnare cum hac lege *l.* 63. *ff. de jure dot.* sed frustra putant: illa enim lex loquitur non de dote data, sed tantum de promissione facta ultra facultates mulieris. *Mod.*

(15) *l.* 3. §. 5. *l.* 9. §. 1. *ff. de minorib.* Idem dicendum si supra vires patrimonii. *l.* 43. §. 1. *ff. de admin. et pericul. tut.*

(16) Heres minoris mulieris deceptæ in dote constituenda restitutionem petere potest. Restitutio transit ad heredem. *l.* 18. §. 5. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 6. *infr. solut. matrimon.*

(17) *l.* 3. *l.* 4. *supr. de in integr. restit. l.* 6. *ff. de in integr. restit.*

(18) Id est, marito: ut hinc colligas, dotem profectitiam penes maritum manere. vid. quæ scripsi ad *l.* 4. *infr. soluto matrim. l.* 6. *ff. de jur. dot. l.* 40. *ff. soluto matrim.*

(19) *l.* 2. *infr. h. t. l.* 9. §. 2. *l.* 37. §. 1. *in princ. ff. de minorib.* 25. *ann.* 1. Paul. *sent.* 9. §. 1. *l.* 36. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 14. *in fin. ff. de SC. Silan.*

(20) Infirmitas non excusat peccantem.

(21) Hanc negativam Haloander non legit.

(22) Sed ex contracta, *Hal.* id est, ex reipsa tantum. Græci ita legunt: *ἀλλ' ὅτε τὸ ἁμάρτημα μὴ ἀπὸ ψυχῆς πονηρᾶς, ἀλλ' ἀπὸ συναλλάγματος ἔρχεται*: sed ita *Synops. Basil.* 10. *tit.* 17. *εἰ μὴ ἐκ πονηρᾶς προαιρέσεως γένηται τὸ ἁμάρτημα.* Harmen. 1. *tit.* 12. §. 25. ita: *εἰ μὴ ἐκ πονηρᾶς ψυχῆς καὶ προαιρέσεως γένηται τὸ ἁμάρτημα.* Contractu, inquam, eoque involuntario. vid. Cujac. *hic.*

De petitione tutoris omissa.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Proculæ.

Icet in delictis ætate (1) neminem excusari constet : matri tamen, quæ filiis tutorem ætatis lubrico lapsa n petiit, eorum minime denegari successionem convenit: n hoc in majoribus matribus tantum obtineat (2) . 5. nas Mart. CC. * 294.

T I T. XXXVI.

SI ADVERSUS USUCAPIONEM.

Contra usucapionis damnum minor restituitur.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Isidoræ.

Ontra eos , qui res (3) minorum tenent , si usucapione (4) dominium acquisierint , restitutionis auxim eis decerni debet. Dat. Kalend. Maji , *Sirmii* , CC. NSS. 294.

T I T. XXXVII.

SI (5) ADVERSUS FISCUM (6).

De venditione.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Longino.

I Probus in minore ætate constitutus , circumventus a Rufino dispensatore (7) nostro , venditionem (8) rei, æcipiti animo , pretio longe minore (9) contrahere feinavit : juris publici (10) fiscus noster in integrum retutionis jure sequetur auctoritatem (11). Dat. * SEVE- A. II. et VICTORINO CONSS. 201.

De judice competenti , et de causæ cognitione.

2. Imp. ALEXAND. A. Antiocho et aliis.

SI adversus privatos in integrum restitutionem , tam tu quam fratres tui desideratis : Præsidis provinciæ , Viri Clarissimi notio est : isque cognita causa æstimabit , an auxilium , quod imploratis , conferri vobis debeat. Quod si (12) adversus fiscum id postulatis , intelligitis, Procuratorem meum , una cum Præside , præsente fisci patrono , adire vos debere. Dat. Kal. Aug. ALEXAND. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De judice competenti.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Laurentio.

EDicto (13) quidem D. Marci (14) parentis (15) nostri res minorum exceptæ (16) , nihil tuum adjuvant desiderium : siquidem debiti (17) causa patris minoris, vel etiam ipsius prædia venundata quinquennii (18) præscriptionis nullam admittunt quæstionem. Sed quoniam per collusionem sive fraudem , tunc temporis Procuratoris nostri nimis exiguo (19) pretio (20) fundum tuum cum mancipiis venundatum asseveras : si aditus Rationalis (21) noster tuis adesse fidem allegationibus , nec (22) servatam solemnitatem hastarum animadverterit: fisco te satisfaciente , revocata venditione fundum tibi restitui jubebit. Dat. Id. Februar. *Sirmii* , CC. CONSS. 294.

T I T. XXXVIII.

SI ADVERSUS CREDITOREM (23).

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Prunico.

CUm et ipse profitearis , cum Zenodora minore viginti quinque annis [te] contraxisse , nec (24) doceri

(1) Ætas non excusat a delicto : nisi tam imbecillis sit , ut n sit capax delicti. vid. Molin. *de usur. quæst.* 13. *num.* 164.
(2) Aliam rationem adfert , ne et filium et hereditatem ejus ul amittat.
(3) Confuse satis loquitur Imp. nec enim distinguit mobiles an mobiles.
(4) Sic statuo , Res pupilli mobiles , viles præsertim et tempo- perituras , legitime a tutore distrahi. *l.* 22. *circa fin. infr. de min. tut.* easque usucapi. sed et immobiles legis præscripto , et e ulla læsione alienatas in eadem causa fieri. *supr. si advers. d.* Si alterutræ illegitime venditæ sint , non usucapi , *ut hic.* 45. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 48. *in princ. ff. de adq. rer. n.* adde *l. ult. infr. in quibus caus. in integr. l.* 3. *in fin. r. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann. et* 10. *Ecl.* 4. *tit.* 18.
(5) Etiam adversus fiscum restituitur minor. adde 1. Harm. 12. 46. *et Syn. Basil. tit.* 19.
(6) *Eclog.* 16. *c.* 19.
(7) Dispensator Principis , qui ejus pecunias administrat. *C. eod. de his , qui cum administratore contraxerunt* 10. *tit.* 24. le *l.* 4. *Infr. de fide instrum.* et quæ scripsi ad Varronem *in e lib.* 4. Nonium 3. *num.* 18. Fest. *in dispensator.* Theophil. *recte. Inst. de mandat. l.* 51. 62. *ff. de solution.*
(8) Vel locationem. *l.* 45. §. 14. *ff. de jure fisci.*
(9) *l.* 2. 8. *infr. de rescind. vendit.*
(10) Id est , communis. Minor restituitur etiam contra fiscum , t adversus privatum.
(11) Atqui non videtur restituendus , cum ei decepto competat dinarium beneficium. *l.* 2. *Infr. de rescind. vend.* Restitutio utir est minori , quia non cogitur probare se deceptum ultra dimim justi pretii. *Bald.*
(12) De minore restituendo adversus fiscum cognoscit procurator saris cum Præside , præsente fisci patrono : adversus privatum s Præses.
(13) Quo emens a fisco : post quinquennium securus est adversus ntem.
(14) §. *ult. Instit. de usurpat. et usucap.* dixi ad Theoph. *ibid.* rm. 3. *tit.* 3. §. 95. *addit Commodi.*

(15) Imperatores solent prædecessores suos (ne quidem agnatione aut stirpe conjunctos) parentes appellare , *ut hic : et l. un. supr. ne liceat potentiorib. l. ult. supr. de edendo. l.* 1. *Infr. in quibus causis restit. l.* 2. *Infr. de reb. cred. l.* 5. *Infr. de repudiis. l.* 5. *Infr. d. magistratib. conven. l.* 1. *Infr. divort. facto. l.* 6. *infr. de test. milit. l.* 4. *Infr. ad SC. Trebell. l.* 2. *Infr. si pendente appell. l.* 4. *Infr. qui bonis cedere. l.* 1. *l. ult. circa fin. Infr. qui non possunt ad libert. l.* 11. *Infr. de accusat. l.* 6. *Infr. ad l. Jul. de adult. l.* 2. *Infr. ad l. Corn. de falsis. l.* 6. *Infr. de servo pignori dato. l.* 4. *Infr. de re milit. l.* 2. *infr. de impub. l. penult. Infr. de his , qui numero liberorum. l. unic. Infr. de reis postulatis. l. unic. infr. de periculo eorum , l.* 11. *tit.* 34. *l.* 1. *Infr. de omni agro. l.* 17. *C. Theod. de pratorib. l.* 4. *C. Theod. de repar.*
(16) Exemptæ , *Hal.*
(17) Res pupilli, debiti causa potest a fisco alienari legitime : eo secuto , minor non restituitur. Si tamen talis venditio gratiose facta in necem minoris fuerit , venditio rescindi poterit , minore tamen debitum fisco persolvente. *l.* 6. *in fin. Infr. de fide et jure hastæ.*
(18) Hodie quadriennii. vide Cuja. *infr. de quadrienn. præscript.*
(19) *l.* 3. *Infr. si vendito pignore.*
(20) Alii pro , *nimis* reponebant *nominis* vel *numinis* et totum hoc ita legebant : *Tunc temporis procuratoris nostri numinis , exiguo pretio fundum tuum eum mancipiis.* sed nequicquam , cum *nimis* ei quod immediate sequitur *exiguo* jungendum recte statuerit Charondas. *Mod.*
(21) Id est , procurator Cæsaris. *l.* 3. *Infr. de jure fisci.*
(22) Res immobiles minorum decursis hastis alienari debent. *l.* 2. *infr. si vend. pign. arg. l.* 7. §. 8. *ff. de minoribus.*
(23) Id est, si adversus mutuum : Minoribus enim cum mutuum sumunt, et id male consumunt, succurritur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 20.
(24) Minor non factus locupletior ex mutuo , vel simplici vel usurario , creditori solutionem denegare potest , id ut faciat , non in integrum restituendus. *l.* 2. *infr. h. t. l.* 2. *Supr. de fidejuss. minor. l.* 24. §. 4. *l.* 27. §. 1. *ff. de minor.* nec interest extraneus an ipse tutor mutuum dederit. vid. Molin. *de usur. quæst.* 37. *n.* 274. 280.

potuisse Prætorem Virum Clarissimum ex eo contractu locupletiorem [eam esse] factam : intelligis eam merito in integrum restitutam. Dat. 6. Non. Aug. LARGO et MESSALINO CONSS. 148.

2. Imp. GORD. A. Cajano.

SI (ut allegas) minor annis pecuniam fœnori accepisti, nec (1) ea in rem tuam versa est, adversus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes solemniter postulare. PP. 3. Non. Febr. GORD. A. II. CONS. 242.

TIT. XXXIX.

SI MINOR (2) AB HEREDITATE SE ABSTINEAT.

1. Impp. SEVER. et ANTONIN. AA. Florentio et aliis.

SI (3) vos paternæ hereditati non immiscuistis : ob eam rem testificatio (4) necessaria non fuit, cum fides (5) veritatis verborum adminicula non desideret. Quod si pro (6) herede gessistis, vel bonorum possessionem accepistis ; propter ætatem, cui subveniri solet, in integrum restitutionis auxilium accipere debetis. PP. 6. Non, Maji, SATURNINO et GALLO CONSS. 199.

In AUTHENT. ut spon. larg. §. ad hæc quoque. coll. 9. tit. 2. seu Novell. 119. cap. 6.

SI omnes creditores (7) *præsentes sunt, ubi restitutio postulatur, a judice vocentur: ut intersint* (8), *cum minor se abstineat: Sed si omnes absint* (9), *vel quidam, solemniter a judice citentur* (10): *quibus intra tres menses non apparentibus, minor sine periculo ab hereditate discedat: judice providente* (11), *ubi et qualiter res hereditariæ debeant custodiri, quantitate earum in actis* (12) *manifestanda.*

2. Imp. GORD. A. Herodotæ.

SI, cum avi tui testamento te heredem (13) reliquissent, hereditates eorum non adiisti (14): liberum tibi est, repudiata (15) paterna successione, per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis jure dicis esse munitam) hereditatem parentum tuorum (licet antea non adiisti) nunc obtinere. PP. 3. Nonas Febr. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. XL.

SI UT (16) OMISSAM HEREDITATEM VEL BONORUM POSSESSIONEM, VEL QUID ALIUD ACQUIRAT.

1. Imp. GORDIANUS A. Protæ.

MInores vigintiquinque annis non tantum in his, qui ex bonis propriis amiserunt, verum etiam si hereditatem sibi deletam non (17) adierint, posse in integrum restitutionis auxilium postulare, jamdudum placuit. PP. Id. Octob. ULPIO et PONTIANO CONSS. 239.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Sarapiadi.

AD bonorum possessionem (18) in paternis rebus omissam minores in integrum restitutionis admitti beneficio jampridem placuit. Restituti autem decreto, bona quæ haberunt mortis (19) tempore patris, debent conferre [fratribus.] Dat. 16. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

TIT. XLI.

IN QUIBUS CAUSIS IN INTEGRUM RESTITUTIO NECESSARIA (20) NON EST.

De morte defuncti non defensa.

1. Imp. ALEXAND. A. Mutato.

MInoribus vigintiquinque annis (præsertim qui per tutores et curatores non defenduntur) non obesse si (21) mortem defuncti parentis non ulciscantur, innumeris Divorum Parentum meorum ac meis rescriptis continetur. 5. Idus Maji, ALEXANDRO A. II. et DIONE CONSS. 230.

De querela inofficiosi.

2. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Theodoræ.

ADolescientiæ tempus non imputari in id quinquennium liberis, cujus præscriptio (22) seram inofficiosi (23

(1) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(2) Si ut se ab hereditate abstineat. *vulg.* si se abstinuit hereditate. Hal. *Eclog. dict. loco cap.* 21. 22. adde *l.* 3. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(3) Minor restituitur, si non commodo suo hereditati se immiscuerit, vel eam adierit vel e contrario. *Syn. Basil.* 10. *tit.* 21.

(4) In filio non est necessaria verbalis hereditatis paternæ repudiatio.

(5) Ubi de veritate constat, verbis non est opus. Interdum tamen verba requiruntur ut in stipulatione. *l.* 1. *in princ. ff. de verb. oblig.* in novatione. *l.* 1. *in fin. infr. de novationib.* in testamento nuncupativo. *l.* 29. *in princ. Infr. de testam.*

(6) *l.* 7. §. 5. *ff. de minoribus* 25. *ann.*

(7) Creditores citandi, quoties neglecti lædi possunt. *l.* 39. *ff. de adopt. l.* 47. *ff. de re judic.*

(8) Vide omnino *in hunc textum* Rot. *decis.* 9. et Guidonem Papæ *decis.* 141. *et* 143. Mod.

(9) Præsens in judicio, non est citandus.

(10) Restitutio adversus hereditatem conceditur post tres menses, si citandi citati non compareant. vide Guidonem Papæ *decis.* 141. 143. Rotam *dec.* 19.

(11) Judex ex officio suo potest, parte non petente, providere atque prospicere, ne bona pereant minoris vel absentis.

(12) Inventarium tutoris apud acta conficiendum. Ita confectum dicitur insinuatum. *Bald.*

(13) Patre suo forte vel exheredato, vel mortuo.

(14) Id est, repudiasti, vel anno tacuisti. *l.* 1. *Infr. quando non petentium.*

(15) Minor potest paternam hereditatem repudiare, et avitam antea non aditam amplecti.

(16) Minor sive omiserit hereditatem vel bonorum possessionem restituitur, *ut hic.* Omittere est non adquirere. Superiori titulo de hereditate male, hoc est, cum incommodo minoris adquisita dictum est. adde *l.* 4. *Infr. arb. tutelæ.*

(17) Omissam hereditatem minor adire potest. *l.* 7. §. 7. *ff. de min.* 25. *ann. l.* 8. §. 6. *Infr. de bon. quæ liber.*

(18) Ad bonorum possessionem omissam, minores admitti possunt

(19) *l.* 6. *Infr. de coll.*

(20) Id est, non habet locum.

(21) Pœna multæ mortis defuncti non habet locum in heredibus minoribus. Mortem defuncti non vindicasse, minoribus non nocet, aliis nocet. vid. *l.* 6. *infr. de his, quib. ut indign. Syn. Basil.* 10. *tit.* 23.

(22) Quinquennii, *l.* 8. §. 17. *ff. de inoff. testam.*

(23) Tempus movendæ querelæ de inofficioso ipso jure non currit minoribus. vel ita, Inofficiosi testamenti querela legitimam ætatem adsequuta, intra quinquennium perimitur. Minoribus autem nisi 25. annum impleverunt, quinquennii tempus non currit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 13. adde *l.* 1. *Supr. de in integrum restitu.*

estionem moventibus opponi solet, manifeste ante depsimus. Impleta igitur ætate legitima, non est in integrum restitutio necessaria: quia non redintegratio (1) ssæ causæ his datur, sed integra ipsa causa servat (2). PP. 2. Id. Aug. Tusco et Basso Conss. 259.

De mora.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Decimo.

minorum persona (3) re ipsa, [et] ex solo temore tardæ pretii solutionis (4), recepto (5) jure am fieri creditum est: in his videlicet, quæ moram lerant, id est, in bonæ fidei contractibus, et fideicomis (6), et legatis (7).

De sententia lata contra tutorem, qui pro officio tutelari non caverat.

4. Iidem AA. et CC. Stratonicæ.

tutor tuus, qui pro tutelari officio non (8) caverat, judicio expertus est; contra eum lata sententia, juri officere non potuit: nec ea quæ ab eo gesta sunt, n firmitatem obtinent. Frustra ergo in integrum restinis auxilium desideras: quando ea, quæ ab eo gesta, qui legitimi administratoris personam sustinere non it, ipso jure irrita sunt. S. 18. Kal. Novemb. *Nidiæ*, CC. Conss. 294.

De præscriptionibus.

5. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

ncimus (9) favore imperfectæ (10) ætatis exceptionem non numeratæ (11) pecuniæ ab initio (12) minoribus (13) non currere (14); ne, dum in integrum restitutionem expectamus [vel] aliquod emergat obstaculum, per quod hujusmodi beneficio minor uti non possit, vel (15) substantia ejus subvertatur. Sed humanius est, latius eandem legis interpretationem estendere, in omnibus casibus, in quibus vetera (16) jura currere quidem temporales præscriptiones adversus minores concesserunt, per in integrum autem restitutionem eis subveniebant, eas ipso jure non currere: *Melius etenim est intacta (17) eorum jura servari, quam post causam vulneratam remedium quærere*: videlicet exceptionibus triginta, vel quadraginta annorum in suo (18) statu remanentibus. Dat. Kal. Nov. *Constantinop.* post Lampadium et Orestem VV. CC. Conss. 531.

T I T. XLII.

QUI ET ADVERSUS QUOS IN INTEGRUM RESTITUI NON POSSUNT.

Si adolescens diligens, et industrius esse dicatur; si decurio sit; si liberos susceperit.

1. Imp. Alexander A. Cononidi.

In consilio quidem cognoscentis de restitutione in integrum esse oportet, num is, qui se minorem annis læsum esse dicit, diligens (19) paterfamilias fuerit, actibusque publicis industrium (20) se docuerit, ut lapsum eum per ætatem verisimile non sit. Verumsi (21) causa cognita circumventus deprehendatur: propter hoc solum velut præscriptione a solito auxilio removeri non debet, scilicet quod urgentibus patriæ necessitatibus decurio (22) minor annis creatus sit, vel propagandæ (23) soboli liberorum educatione prospexerit. PP. 20. Kal. Octob. Lupo et Maximo Conss. 233.

i. e. in integrum restitutio: ita definitur a Paulo *1. sent.* 1.

Quid hinc sequitur? minores non proposita querela inoffi- intra quinquennium, ipso jure defendi: Eorum silentio adriis nihil adquiri. Plus est integram causam servari, quam re-. Hujusmodi silentium nullum est: si valuisset ad tempus, saria esset restitutio, non valuit: et tamen minor juvatur. igitur illi causa integra.

Favore minoris, re ipsa et sine tempore, sine interpellatiola (ut et in bonæ fidei contractibus, et in testamentis) montrahitur: ideoque debitor minori præstat usuras. *l.* 5. *infr. t. empt. l.* 5. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 1. §. *ult. ff. de l.* 26. §. 1. *ff. de fidejuss.* Hujusmodi mora a Molinæo irris mora nuncupatur, 40. *de usur. n.* 205. vel ita, Debito inoris, si debitum legatum aut fideicommissum ultro ei non int, moram ei committunt. Denique, Mora fit minori re ine interpellatione, *ut hic*, *et l.* 87. §. 1. *ff. de leg.* 2. ut co, *Gloss. l. cum quidam.* 17. §. *fiscus.* 5. *in verb. Infeff. de usuris.* Baldus et Jason *l.* 1. *Cod. de his, quibus ut is.* et Ecclesiæ piæve causæ, *Gloss.* §. *item mixta. ubi* Jas. *de act.* vid. Everardum *loco a minoribus ad fiscum* 64.

In bonæ fidei contractibus, et quibusdam stricti juris judiusuræ debentur ipso jure.

Recipi dicuntur, quæ moribus et consuetudine, seu illiteuffragio admittuntur.

Testamenta sunt stricti juris et tamen hic petuntur usuræ ra. Privilegium ætatis quam propriæ actionis naturam magis ri hinc colligunt. *l.* 3. §. 2. *ff. de adimendis vel transfer.*

Confer *l.* 47. *ff. de legat.* 1. *et l.* 34. *ff. de usur.* Ans.

Tutor (excipe testamentarium) qui rem pupilli salvam fo- cavit, rerum pupillarium administrationem non habet. *de tutore, qui satis non dedit.* Lata sententia contra eum, ministrationem tutelæ non habet, nulla est, ideoque minori talis sententia non nocet.

(9) Sancimus, *Duar.*

(10) Minor ætas imperfecta.

(11) Exceptio non numeratæ pecuniæ, minoribus non currit. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 3. *in fin.*

(12) Id est, antehac.

(13) Aliud in non minoribus. *l.* 3. *infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum. l.* 3. *Infr. quibus non objicitur.*

(14) Quando præscriptio currat contra pupillum et adultum, vide plene Bald. *in tract. præscript. prima part.* 6. *part. principalis.* 23. *cas.* ubi reducit ad ordinem omnium aliorum dicta. consule etiam Decium *cons.* 556. et Balb. *decis.* 319. Mod.

(15) Alias ne.

(16) Olim currebat quidem præscriptio adversus minores, sed adversus eam restituebantur. Hodie præscriptiones minores annis triginta minoribus non currunt: ut sit sensus, Hodie non modo exceptionem pecuniæ non numeratæ, opponi per minores, universo minoris ætatis tempore et quadriennio post, sed et alias exceptiones, quæ tempore solent, præscribi.

(17) *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* Morbo præstat occurrere, quam præsentem depellere. adde Terentium *Eunucho act.* 4. *scena* 6. *et l.* 1. *Infr. quando liceat unicuique sine judice se vindic.*

(18) Quis status earum exceptionum adversus minores? An ut currant adversus minores mox restituendos, ut vult Accursius? aut non restituendos, ut vult apud eundem Aldricus? An vero, ut non currant pupillis, sed adultis, ut vult Baldus? vid. Bart. *hic num.* 11.

(19) *l.* 11. §. 3. *l.* 44. *ff. de minorib.* 25. *ann. Synops. Basil.* 10. *tit.* 24. 1. Harm. 12. §. 66.

(20) Præsumitur pro industrio.

(21) Veritatis gratia receditur a verisimili, eove quod tantum verisimile est.

(22) *l.* 16. *infr. de prædiis, et aliis rebus minor.*

(23) Vid. *l.* 12. *infr. de administr. tut.*

An contra parentes, vel patronos detur restitutio.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm (1) apud veteres dubitabatur, an liberi (2) parentes suos, vel liberti patronos in querimoniam deducere possent, quasi non (3) rite in eos versatos: Quidam existimabant, nullam esse contra hujusmodi personas in integrum restitutionem, pondere naturali, vel patronali reverentia hujusmodi petulantiæ refragante; nisi vel (4) ex magna causa, vel adversus turpem eorum personam: Alii autem personarum quidem, vel causæ distinctionem respuendam [esse] censuerunt; tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putaverunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris, vel patroni circumscriptum esse diceret. Sed ut maneat (5) in omnibus honor parentibus, [et] patrono, vel patronæ illibatus, atque intactus: sancimus, nullo modo, neque adversus parentes utriusque sexus, neque adversus patronum, vel patronam dari restitutionem (6): nam personarum reverentia omnem eis excludit (7) restitutionem: cum proculdubio sit, etiam ipsas personas cavere, ne quid suæ opinioni contrarium existat. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLIII.

SI (8) MINOR SE MAJOREM DIXERIT, VEL [MAJOR] PROBATUS FUERIT.

De errore.

1. Imp. ALEXANDER A. Maximianæ.

SI cum minor annis vigintiquinque esses, tabulis (9) quæ sunt tuarum professionum (10), oblatis tibi, ætatem quasi major annis vigintiquinque decepta (11) probasti, in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus, etiam post impletam ætatem, de omnibus (12) intra [eam] ætatem adversus te gestis, postulare apud eum, cui de ea re jurisdictio est, potes. PP. 12. K. April. MAXIMO et PATERNO CONSS. 234.

De dolo et fallacia minoris.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Vitaliano.

SI is, qui minorem nunc se [esse] adseverat, falla majoris ætatis mendacio te deceperit, cum jux statuta juris errantibus (13) non etiam fallentibus min ribus publica jura subveniant, in integrum restitui n debet (14). Dat. 3. Kal. Decemb. DIOCLETIANO II. (1 et MAXIMIANO AA. CONSS. 293.

De dolo minoris; de injuria et circumventione adversarii; de jurejurando.

3. Iidem AA. et CC. Theodoræ.

SI alterius circumveniendi causa, minor ætate majore te probare aspectu (16) laboraveris, cum malitia (1 suppleat ætatem, restitutionis auxilium, tam sacris co stitutionibus, quam rescriptorum auctoritate denegari s tutum est (18). Quod si per injuriam, vel circumventi nem adversarii hoc fuerit factum: durabit beneficium quo minoribus causa cognita subveniri solet. Aditus itaq Præses provinciæ, probationis ætatis examinata causa si tuum dolum non repererit intercessisse, ac te minore [tunc] fuisse probaveris; causa cognita in integrum r stitui providebit. Si (19) tamen in instrumento, per s cramenti (20) religionem, majorem te esse adseverasti non ignorare debes, exclusum (21) tibi esse in integru restitutionis beneficium: nisi palam et evidenter ex (2 instrumentorum probatione (23), non per testium depo tiones, te fuisse minorem ostenderis. Hujusmodi autem s cramento corporaliter (24) præstito nullum tibi superes auxilium, perspicui juris est. Dat. 13. Kal. Octobr. S mii, CC. CONSS. 294.

(1) Minor adversus patrem patronumve querelam movens non restituitur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 24. *in fin.*

(2) *l.* 27. *in fin. ff. de minorib.* 25. *ann.*

(3) *l.* 11. §. 1. *ff. de dolo. l.* 4. §. 16. *ff. de doli mali et metus except. l.* 7. *ff. de obseq. parent.*

(4) *Novell.* 155. *cap.* 1.

(5) *Novell.* 155. *cap.* 1.

(6) Datur tamen in factum actio. *l.* 5. *in fin. supr. l.* 11. *in fin. ff. de dolo.*

(7) Imo non excludit. *l.* 2. *supr. si adversus rem jud. l.* 2. *supr. si advers. donationem. l. ult.* §. 1. *vers. nolente, et* §. 6. *infr. de bonis, quæ liberis.*

(8) 10. *Eclog.* 4. *tit.* 25.

(9) Adde *l.* 2. §. 2. *Infr. tit.* 45. *et l.* 12. *l.* 16. *ff. de probat. l.* 2. §. 1. *ff. de excus. tut.* Ætas liberorum probari ex libro paterno potest. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 31. *num.* 2. 3.

(10) Si minor errore lapsus, sese majorem dixerit, nihilominus restituitur. 1. Harm. 11. §. 53.

(11) Hujus generis sunt censuales libri. *l.* 3. *ff. de censibus.* et παιδογράφα, libri ætatum, quos parentes solent memoriæ causa conscribere.

(12) *l.* 6. *in fin. ff. de in integr. restit.*

(13) *l.* 37. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 2. §. 3. *ff. ad SC. Velleian.*

(14) Alius casus, quo denegatur minori in integrum restitutio, est in *l.* 24. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann. et l.* 11. §. 3. *ff. h. t.* Ans. Non restituuntur ergo qui dolum admiserunt. Vide Oddo, *de restit. in integr. quæst.* 24. Andr. Gail. *l.* 2. *observ.* 65. Argent. *ad Consuetud. Britann. artic.* 471. *num.* 3. S. L.

(15) Vel III. vel IV.

(16) Διὰ τῆς οἰκείας θέας, *Synops. Basil.* 10. *tit.* 25. *in fin.* 1. Harmen. 12. §. 54. id est, per proprium aspectum. *l.* 32. *ff. minorib.* 25. *ann.* vid. quæ dicam ad *l.* 3. *infr. quando tutor vel curat. esse.*

(17) Malitia minoris ætatem justam repræsentat ac supplet: sic, Malitiæ non succurritur. *l.* 38. *ff. de rei vindic. l.* 110. *fin. ff. de reg. jur.*

(18) An autem competat exceptio nullitatis, vide Paris. *cons.* 97. *lib.* 1. Ruinum *consil.* 103. *lib.* 4. Socin. Jun. *consil.* 3. *l* 2. Curt. Jun. *consil.* 119. Cremensem *singul.* 163. Rot. Rom *cis.* 137. Jasonem *ad Authen. Sacramenta puber. supr. si adve sus vend.* Rim. *ad* §. 2. *num.* 30. *Instit. quib. alien. licet non.* Rom. *cons.* 12. *num.* 4. *cum seq.* Mod.

(19) Si minor se majorem dixerit, aut probaverit apud Pr dem, aut per sacramenti religionem in instrumento adseveraverit aut corporaliter juraverit, aliquando restituitur: aliquando non stituitur. *Syn. Basil.* 25. *tit.* 25. *in princ.*

(20) An minor adversus juramentum restituatur. vid. *l.* 1. *su si advers. vend. l.* 9. §. 4. *ff. de jurejur.*

(21) Imo non videtur excludendus. *l.* 5. *in fin. supr. de l et const.* Solve: Plus est corporaliter jurare, quam instrume aut nuda voce. Corporaliter jurare, est tactis sacrosanctis Evan liis vel altaribus. vid. *l.* 1. *supr. si advers. vend.* adde 10. *Ecl* 4. *tit.* 25. *cap.* 4.

(22) Scriptum scripto plerumque refutari hinc colligit Cuja *ad Novell.* 90.

(23) Prolatione. *Hal.* sic Græci συμβολαίων πας σῦ φερομ

(24) Σωματικῶς *Synops. Basil. d. c.* 25. σωματικῶς αὐτῇ ἀληθείᾳ, corporaliter et ipsa veritate. 1. Harm. 12. §. 55. porro corporaliter jurare, quid sit, dixi ad *l.* 1. *supr. si advers.* ven

De errore.

4. Iidem AA. et CC. Labio.

Um circa probandum annorum numerum, apud Re- ctorem provinciæ erratum esse proponas, et in hu- smodi causis etiam filiisfamilias minoribus subveniri ad- issum sit: ea, quæ in prece (1) contulisti, Præsidem ovinciæ examinare convenit: qui, si æstimata ætate tua ajorem annis falsa (2) opinione te præsumpsisse ex pro- itionum luce cognoverit, erga minoris personam fidem ri sequetur. Dat. 6. Idus Decemb. CC. Conss. 294.

T I T. XLIV.

SI SÆPIUS (3) IN INTEGRUM RESTITUTIO POSTULETUR.

De re judicata.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Romano, et aliis.

SI] post sententiam Proconsulis contra vos latam desiderastis in integrum restitui, nec obtinuistis: ustra rursus, ut ea (4) quæstio [in integrum restitu- onis] agitetur, desideratis; appellare (5) enim debui- s si vobis sententia displicebat: Sed (6) si adhuc in ætate estis, cui subveniri solet, appellandi jus vobis stituimus. PP. 5. Kal. August. Chilone et Libone onss. 205.

De novis causis.

2. Imp. Alexander A. Justo militi.

QUanquam curatores (7) pupillæ victi sunt, cum in in integrum restitui pupillam desiderabant: cum ta- en novis (8) defensionibus causam instrui posse dicas, leant curatores uxoris tuæ judicem, et petant, ut cau- s in integrum restitutionis agant. PP. 5. Kal. Aug. A- exand. A. 11. et Marcello Conss. 227.

3. Imp. Philippus A. Anitiæ.

IN una eademque causa iteratum (9) in integrum resti- tutionis auxilium non jure, nisi novæ (10) defensiones prætendantur, posci, sæpe rescriptum est. PP. 2. Kal. Jul. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

T I T. XLV.

DE HIS (11) QUI VENIAM ÆTATIS IMPETRAVERUNT (12).

De restitutione deneganda.

1. Imp. Aurelianus A. Agathocli.

EOs qui veniam ætatis [a principali Clementia] impetraverunt, etiamsi minus idonee rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse, manifestissimum est: ne hi, qui cum eis contrahunt, Principali (13) autoritate circumscripti esse videantur. PP. Kal. Jul. Aureliano A. et Capitolino Conss. 275.

De venia ætatis concedenda.

2. Imp. Constant. A. ad Verinum P. P. (14).

OMnes (15) adolescentes, qui (16) honestate morum præditi paternam frugem, vel avorum patrimonia gubernare cupiunt, et super hoc Imperiali auxilio indigere cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare (17) audeant, cum (18) vicesimi (19) anni metas impleverint (20): ita ut post impetratam ætatis veniam iidem ipsi per se (21) Principale beneficium allegantes, non solum per (22) scripturam annorum numerum probent, sed etiam testibus (23) idoneis advocatis, morum suorum instituta, probitatemque animi, et testimonium vitæ honestioris edoceant.

§. 1. Fœminas quoque, quas morum honestas mentisque solertia commendat, cum octavum et decimum annum egressæ fuerint, veniam ætatis impetrare sancimus.

(1) Preces.
(2) *l.* 7. *supr. de in integrum restitut.*
(3) 1. Paul. *sent.* 7. §. 3. *Eclog. d. l. tit.* 26.
(4) Id est, eadem.
(5) Exceptionis genus observa, *Tibi imputa, si non appellasti.*
(6) Adversus sententiam judicis restitutio minoribus, datur. ynops. *Basil.* 10. *tit.* 26. 1. Harmenop. 12. §. 47.
(7) Qui solent pupillo dari ad lites.
(8) Nova defensio novam causam facit.
(9) Ἐκ δευτέρου, *Synops. Basil.* 40. *tit.* 26. *et* 1. Harmen. 12. §. 48.
(10) Denegata semel restitutio non est amplius petenda: nisi petur ad aliud, vel ad idem ex nova causa, *ut hic.*
(11) 1. *C. Theod.* 17. 10. *Eclog.* 4. *tit.* 27.
(12) Puta a Principe. huc refert Papon. 3. *Notar.* 9. *c. des ttres de justice.* Leonis constitutione, ætatis venia solet impetra- a judicibus, *Nov. Leon.* 28. *in fin.* Goth. Vid. Tiraquell. *de gib. connub. cap.* 9. Menoch. *lib.* 5. *Consil.* 478. Montan. *de tel. c.* 37. *reg.* 2. *num.* 32. *et seq. usque ad* 61. S. L.
(13) Principis auctoritate nemo debet decipi: ideoque pretium stum censendum, quod Princeps majorve magistratus taxaverit. id. ad hunc locum Molinæum *de usuris quæst.* 59. *n.* 404.
(14) Malim *Præfecto urbi.*
(15) *l. un. C. Theod.* de his, qui veniam ætatis impetrarunt, *b.* 2. *tit.* 17.
(16) Princeps id raro solet concedere. *l.* 3. *ff. de minorib.* 25. *ann.*
(17) Nota, quibus veniam ætatis Princeps indulgere soleat.

(18) Ætatis veniam masculus impletis annis viginti, fœmina impletis octodecim annis a Principe potest impetrare. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 27. vid. 2. Harm. 12. §. 22. Leonis vero constitutione, etiam ante vicesimum ætatis annum, veniam ætatis impetrant. *Novell. Leonis* 28. *in fin.*
(19) In fœminis octodecim, §. 1. *Infr. hic. dict. Novell. Leonis.* Porro hanc ætatem Constantinus *in dicta lege unica C. Th.* inter plenam, perfectamque adolescentiam et robustissimam juventutem mediam locat, et firmatam appellat: ætatibus ita distributis, ut prima ætas sit pueritiæ: sequens, adolescentiæ: tertia, firmata: quarta, legitima: quinta, senectus. His addatur ætatum distinctio Servio Tullio constituta, cujus ex 1. Tuberonis historiarum meminit Gellius 10. *c.* 28. Servius enim Tullius cum quinque classes juniorum, census faciendi gratia, institueret, pueros esse existimavit, qui minores essent annis septemdecim, atque inde ab anno 17. quos idoneos jam esse Reip. arbitrabatur, milites scripsit, eosque ad annum 47. juniores, supraque eum annum seniores censuit.
(20) Annus in venia ætatis completus requiritur, non inceptus.
(21) Ubi personæ examinatio exigitur, procurator non admittitur.
(22) Probatur ætas per scripturam. adde *l.* 3 *supr. si minor se majorem.*
(23) Ætas scriptura et testibus probari potest consanguineis *l.* 7. *supr. de in integrum restitution. l.* 3. §. 5. *ff. de Carboniano edict. l.* 13. *ff. de probationibus. l.* 2. §. 1. *ff. de excusat.* hic certe non tantum scriptura, sed et testibus idoneis probanda.

Sed eas, propter pudorem (1) ac verecundiam fœminarum, cœtui publico demonstrari non cogimus: sed percepta ætatis venia annos tantum [ætatis] probari [posse] testibus [quinque (2),] vel istrumentis (3) misso procuratore (4) concedimus: ut ipsæ etiam in omnibus negotiis tale jus habeant, quale et mares habere præscripsimus; ita tamen, ut prædia sine (5) decreto non alienent.

§. 2. Sed Senatores (6) quidem Clarissimi viri in hac Regia urbe commorantes apud Sublimitatem tuam: cæteri vero apud Prætorem (7), in provinciis autem omnes apud earum rectores de suis moribus et honestate perdoceant (8).

§. 3. Hi vero, qui contra (9) memoratam dispositionem veniam ætatis a Principali Clementia impetraverint, sciant eam nullas vires obtinere. Dat. 3. Kalend. Jul. *Romæ* Crispo II. et Constantino Cæs. II. Conss. 321.

De rerum obligatione vel alienatione.

3. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

Eos qui veniam ætatis a (10) Principali Clementia impetraverunt, vel impetraverint (11), non (12) solum alienationem, sed etiam hypothecam (13) minime posse sine (14) decreti interpositione rerum suarum immobilium facere jubemus, in quarum alienatione vel hypotheca decretum (15) illis necessarium est, qui necdum veniam ætatis meruerunt: ut similis (16) sit in ea parte conditio minorum omnium, sive petita sit, sive non, ætatis venia. Dat. 8. Idib. April. Decio V. C. Cons. 529.

Quæ sit legitima *vel* perfecta *ætas.*

4. Idem A. ad Senatum.

Si quis aliquid dari vel fieri voluerit, et *legitimæ ætatis* fecerit mentionem, vel [si se] absolute dixerit *perfectæ* (17) *ætatis*; illam tantummodo ætatem intellectam esse videri volumus, quæ et vigintiquinque annorum curriculis completur, non quæ (18) ab Imperiali beneficio suppletur: et præcipue (19) quidem in substitutionibus vel restitutionibus hoc intelligi sancimus; nihilominus tamen et in aliis: nisi specialiter quisquam addiderit, *ex venia ætatis velle aliquid procedere.* Dat. 9. Kal. April. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

TIT. XLVI.

SI (20) MAJOR FACTUS RATUM HABUERIT (21).

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Eutychiano.

Si inter minores quinque et vinginti annis vel scriptura interposita, vel sine (22) scriptura facta sine dolo divisio est, eamque post (23) legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere convenit. S. 8. Kal. Maji, AA. et Conss. 293.

2. Iidem AA. et CC. Sortiri (24).

Qui (25) post (26) vigesimumquintum annum ætatis ea, quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescissionem eorum postulant. Dat. Id. Feb. CC. Conss. 294.

TIT. XLVII.

UBI (27) ET APUD QUEM COGNITIO IN INTEGRUM RESTITUTIONIS AGITANDA SIT.

De sententia Procuratoris Cæsaris.

1. Imp. Antoninus A. Severo.

Si quid a Procuratore (28) meo judicatum est, id per in integrum restitutionem Præsidis sententia non potest rescindi: Princeps enim solus (29) contra sententiam Procuratorum suorum in integrum restituere solet. PP. 6. Kalend. Decemb. Læto et Cereali Conss. 216.

De repetitione dati ex causa transactionis.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Aquilinæ.

Quoniam ea (30), quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse proponis: consequens est, si de his repetendis per [in integrum] restitutionem, vel quam-

(1) Pudor interdum causa est privilegii.

(2) Nota casum in quo probatio quinque testium requiritur.

(3) *l. 1. supr. si minor se maj.*

(4) A personæ comparatione fœminæ excusantur, *l. ult. infr. de recept. arbitris.*

(5) Ætatis venia non confert potestatem alienandi immobilia.

(6) Non continuo pro majore habetur, qui senatoriam dignitatem adeptus est. adde *l. 1. in fin. supr. qui et adversus quos.*

(7) Olim apud Præfectum vigilum. *l. 1. Cod. Theodosian. de his, qui veniam ætatis.* Ea res facit, ut hoc vocabulo *Prætorem* Cujacius intelligat Prætorem *plebis*: *ex Novell.* 13.

(8) Petens beneficium, causam ejus impetrandi tenetur exprimere.

(9) Privilegia contra leges impetrata nullius sunt momenti.

(10) A Judicibus. *Nov. Leonis* 28. *in fin.*

(11) Perperam hic duplicari verbum, *impetraverunt*, putat Leonin. *emendat. lib. 1. cap. 17. num. 1.* Ans.

(12) Ætatis veniam consequuti, sine decreto alienare immobilia sua non possunt.

(13) Minor, impetrata ætatis venia, immobilia sua non potest alienare, aut obligare.

(14) Ανευ ἐγγράφου ψηφίσματος, et χωρὶς ἀποφάσεως κριτοῦ, *Synops. 10. tit. 27. et tit. 28. tit. 2. c. 2.* χωρὶς δικρέτου, dixit Harm. *d. loco.*

(15) Immobilia minorum non possunt alienari, aut obligari sine decreto. vid. *infr. de præd. et aliis rebus minorum.*

(16) Nota casum in quo minoribus similes sunt ii, qui veniam ætatis impetrarunt.

(17) In dubio, perfecta ætas intelligitur ætas 25. annorum naturaliter impleta, non beneficio Principis, aut fictione indulta. *l. 50. in fin. ff. de leg. 3. l. ult. ff. de cond. et demonstr.*

(18) Baldus hic colligit, Emphyteusim datam alicui pro se et liberis, ad legitimatos liberos non extendi.

(19) In testamentis, verba naturaliter et proprie sunt intelligenda.

(20) Adde *infr. lib. 5. tit. 74. et 10. Eclog. tit. 4. ex lib.* 28.

(21) Id quod minor ipse gesserit, non restituetur. *l. 1. l. 2 infr. h. t.* et ita abrogatur *l. 3. §. 2. ff. de minoribus 25. ann.*

(22) Divisio hereditatis potest fieri sine scriptura. *l. 21. Supr. de pact. l. 9. infr. de fide instrum.*

(23) *l. 2. infr. h. t. l. 3. §. 1. l. 30. ff. de minorib. 25. ann.*

(24) Soteri.

(25) *Synops. Basil. 10. tit.* 20. 1. Harm. 12. §. 32.

(26) Ratihabitio facta a majori seu in majori ætate, contractum in minori ætate habitum, reconciliat.

(27) *Synops. Basil. 10. tit.* 29. adde *l. 2. in fin. supr. de his, qui veniam ætatis.*

(28) Vide quæ scripsi de Procuratore Cæsaris *ad tit. de officio Procuratoris Cæsaris.*

(29) Adde *l. 3. Supr. si advers. rem jud.*

(30) Transactionis nomine soluta minor repetit et recipit. *Synops. Basil. 10. tit. 29. in fin.*

cumque aliam causam putaveris agendum : ejus adire te provinciæ Præsidem, in (1) qua domicilium habent quos convenis. Dat. 3. Kalend. Sept. Cap. post (2) tertium Consulatum LAMPADII et ORESTIS. 531.

De his qui propriam, vel mandatam jurisdictionem habent, et de arbitris.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni PP.

CUm scimus esse dubitatum de restitutionibus, quæ in integrum postulantur; sive tantummodo apud judicem, cui aliqua jurisdictio est, examinari eas oportet, sive apud pedaneos judices : sive eas minores vigintiquinque annis petierunt, sive majores, secundum quod anterioribus sanctionibus, vel Veteris Juris, vel nostris declaratum est : sancimus, non solum apud judices pro (3) tribunali hujusmodi causæ cognitionem proponi, sed etiam apud eos judices, quos Augustalis dederit Majestas, aut nostræ Reip. Administratores, vel in hac Regia Urbe, vel in provinciis : ut videatur ipse qui judicem destinaverit, utpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem, et causas ejus examinare : sic etenim non difficilis erit causarum examinatio. † Sed ne quis ita effuse intellectum nostræ constitutionis audeat esse trahendum, ut etiam apud compromissarios (4) judices, vel arbitros ex communi sententia electos, vel apud eos qui dantur a judicibus, qui propriam jurisdictionem non habent, sed tantummodo judicandi facultatem, putet hujusmodi extendi sanctionem : hos tantum generaliter volumus tales causas dirimere, qui vel certæ administrationi, cui et jurisdictio adhæret (5), præpositi sunt, vel ab his fuerint dati : et multo magis si a nostra Majestate delegata eis sit causarum audientia (6). † Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, et hoc addendum esse censemus, ut his tantum (7), quos supra enumeravimus, liceat de in integrum restitutione disceptare, sive hoc specialiter eis fuerit mandatum (quod et Veteribus non fuerat incognitum) vel si generaliter dati sunt judices, vel in aliis speciebus inciderit quædam quæstio restitutionis. Dat. 3. Kal. Septembr. post consulat. LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

T I T. XLVIII.

DE REPUTATIONIBUS (8) QUÆ FIUNT IN JUDICIO IN INTEGRUM RESTITUINONIS.

Restitutio concessa minori omnia in pristinum statum restituit, tam pro, quam contra.

1. Imp. ANTONINUS A. Tatiano.

QUi restituitur in integrum, sicut (9) in damno morari non debet, ita nec (10) in lucro: et ideo quicquid ad eum pervenit, vel ex emptione, vel ex venditione, vel ex alio contractu: hoc debet restituere.

§. 1. Sed et si intercessor (11) minor vigintiquinque annis intervenerit, in veterem debitorem debet restitui actio.

§. 2. Sed et cum minor adiit (12) hereditatem, et restituitur : mox quicquid ad eum ex hereditate pervenit, debet præstare : verum et si quid dolo (13) ejus factum est, hoc eum præstare convenit. ***Sine die et consule.***

T I T. XLIX.

ETIAM PER PROCURATOREM (14) CAUSAM IN INTEGRUM RESTITUTIONIS AGI POSSE.

1. Imp. ALEX. A. Licinio.

CAusam in integrum restitutionis, si qua competit, etiam per procuratorem (15) agi posse placet. Dat. 13. Kalend. Octob. POMPEJANO et PELIGNO CONSS. 232.

T I T. L.

IN INTEGRUM RESTITUTIONE POSTULATA, NE QUID NOVI FIAT.

1. Imp. GORD. A. Secundino militi.

POstulata (16) in integrum restitutione, omnia in suo statu (17) esse debere, donec res finiatur, perspicui

(1) Agens ad distractum tenetur sequi forum rei, et ita restitutio non petitur in loco contractus habiti, sed in domicilio foroque rei.

(2) Hæc verba fugitiva sunt, et ab hac l. aliena.

(3) Cognitio restitutionis in integrum tribunal exigit. *Goth.* Ubi restitutio in integrum petenda : vid. Joann. a Sande *lib.* 1. *tit.* 15. *de fin.* 1. Ans. Adde Menoch. *lib.* 6. *consil.* 509. *cap. suscitata*, *et cap. ex literis extr. de in integrum restitutione.* ubi Abbatem : et quæ novissime *censura Forensi nostra : l.* 4. *c.* 38. S.L.

(4) De causa restitutionis in integrum non potest in arbitrum compromitti aut compromissum fieri, nec de ea arbiter potest cognoscere. vid. Wurmser. 1. *Pract.* 5. *obs.* 3.

(5) Jurisdictio ordinaria et contentiosa territorio inhæret, limites jurisdictionis sunt limites territorii. *Bald.*

(6) Delegatus Principis ad audiendum, delegatus censetur ad definiendum : multo magis ad incidentia, quorum concessionem specialem requiri negat *Bald.*

(7) Hinc etiam colligunt, casum restitutionis non posse compromitti. adde *l.* 44. *in fin. ff. de minoribus* 25. *ann.*

(8) 10. *Synops.* 4. *ex tit.* 30. id est, de his quæ adolescenti petenti restitutionem in integrum imputantur, ut ea vel reddat, vel compenset. *Goth.* Materiam hujus tituli vide apud Vasq. *illustr. controvers. lib.* 3. *c.* 66. S. L.

(9) Omnis restitutio in integrum est reciproca aut iniquissima, si ex uno tantum latere consistat. *l.* 24. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann. excipe l. pen. supr. de his, quæ vi metusve causa.* adde Molinæum *de usur. quæst.* 11. *num.* 157.

(10) Imo in lucro. *l.* 7. §. 8. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(11) *l.* 48. *in princ. l. ult. ff. de minor.* 25. *ann.*

(12) Minor restitui potest adversus aditam hereditatem. *supr. si minor ab hereditate.*

(13) Dolus enim rem repræsentat.

(14) *l.* 25. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann. Eclog. d. loco.* 31. 1. Harmen. 12. §. 67. excipe casum, *l.* 2. *in pr. Supr. de his, qui veniam.*

(15) Mandatum speciale habentem. An hoc perpetuum est ? negat Baldus dominum præcise cogi ita constituere : Constituo te procuratorem ad petendam restitutionem in tali causa adversus N. Putat itaque sufficere, si generaliter ad petendam restitutionem datus sit. vid. Wurmser. 1. *pract.* 25. *obs.* 3.

(16) *l.* 3. *infr. de appell. et consult.*

(17) Ideoque qui lucrum sentit ex contractu vel sententia non potest contractum vel sententiam exsequi adversus eum, cui concessa est restitutio. idem rem alienare minime poterit. Vis est ea restitutionis, ut negotii vires suspendat. *l.* 32. *supr. de transact.* Goth. Vide Robert. Lancellot. *tract. de attentatis. part.* 2. *cap.* 18. *n.* 14. *et seq.* Fachin. *l.* 12. *contr. cap.* 17. 19. Odd. *de restit. in integr. quæst.* 42. 43. Ant. Fab. *hic.* et Joann. a Sand. *decis. Frisic. lib.* 1. *tit.* 8. *defin.* 4. S. L.

juris est : Idque curabit is, ad cujus partes ea res pertinet. PP. 12. Kal. Jul. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

TIT. LI.

DE RESTITUTIONIBUS MILITUM (1), ET EORUM QUI REIPUB. CAUSA ABSUNT.

De bonorum possessione.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Chiloni (2).

SI Valerianus Centurio cohortis duodecimæ Alpinorum ante vita decessit, quam [bonorum] possessionem acciperet, heres (3) ejus ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum (4) utilem ita recte implorabit, si (5) Valerianus post exactos dies, quibus bonorum possessio defertur, in militia defunctus est. P. P. Kalend. Novembr. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De bonorum deminutione, de actione amissa.

2. Imp. ALEXAND. A. Petronio Centurioni.

SI quid de bonis eorum, qui Reipubl. (6) causa absentes sunt, deminutum est, actioneve qua competente eis, aliquis liberatus fuit, in integrum restitutio perpetua jurisdictione intra annum (7) utilem permittitur. PP. 13. Kal. Nov. ALEX. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De usucapione.

3. Idem A. Flavio Aristodemo militi.

QUod tempore militiæ (8) de bonis alicujus possessum ab aliquo est, posteaquam is Reipub. causa abesse desiit, intra annum (9) utilem amota præscriptione temporis medii possessionem vindicare permissum est : ultra autem jus possessoris lædere contra eum institutum non oportet. PP. Non. Jan. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De possessione et distractione bonorum.

4. Imp. GORD. A. Mastriano.

IGnorare non debes, eorum qui Reipub. causa sine dolo malo absunt, si absentes boni viri arbitratu non defenduntur, bona tantum possideri (10) : venditionem (11) autem in id tempus differri, quo Reipubl. causa abesse desierint. Dat. Kal. 12. Jan. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De quadriennii præscriptione.

5. Idem A. Secundino militi.

NEque Reipublicæ causa absentibus, neque aliis majoribus ad *titulum* in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quadriennii (12) post factam a fisco venditionem obesse [posse] manifestum est. PP. 6. Id. Maji, SABINO et VENUSTO CONSS. 241.

De distractione hypothecæ.

6. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Germano Centurioni.

SI, cum militaribus laboribus operam dares, creditoris tui heredes possessiones sibi obligatas distraxerunt, poteris adito Præside provinciæ in integrum restitutionem impetrare, retractataque (13) venditione, recipies possessiones, oblato ante [debito, vel] pretio (14), si minus debito fuisset. PP. 4. Non. April. VALERIANO et GALLIENO AA. CONSS. 255.

De gestis a patre.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Marinæ.

[EA] quæ (15) a patre geruntur, non decet pro disciplina militari a filiis ad irritum revocari : præsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem affirmes conquestum fuisse super hujusmodi contractu. Dat. Non. Febr. CC. CONSS. 294.

De tempore expeditionis aliove.

8. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SAncimus, his solis, qui in (16) expeditionibus (17) occupati sunt, ea tantummodo tempora, quæ in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus declinandis, quam in petendis in integrum restitutionibus, eis opitulari : illis temporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in aliis locis, vel in suis ædibus (18) degunt, minime eos ad vindicanda memorata privilegia adjuvantibus. Dat. 6. Id. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONSS. 529.

(1) 10. *Synops. Basil. l.* 4. *et tit.* 33. *Lib.* 4. *ff.* 6. adde Papon. 3. *Notar.* 9. *fol.* 740.

(2) P. V. Nam et P. U. restituit, *l.* 16. *in fin. ff. de minor.* 25. *ann.*

(3) Heres ex persona defuncti restitutionis beneficium potest petere.

(4) Hodie intra quadriennium continuum, *l. ult. in pr. infr. de temp. in integr.*

(5) Heres restituitur ex persona defuncti, dummodo beneficium restitutionis originem ex minoris persona sumpserit.

(6) *l.* 1. *ff. ex quibus causis major.*

(7) Hodie intra quadriennium continuum, *l. ult. in pr. infr. de temporib. in integr.*

(8) *l.* 40. *ff. ex quib. caus. major.*

(9) Hodie intra quadriennium. *d. l. ult.*

(10) Et eorum bonis curatores dari, quin etiam possideri quidem militis bona, donec in castris esset, aliquando edixit consul Romanus, ut Livius scribit *lib.* 2. sed extra ordinem, nam ex ordine possideri possunt. vid. Cujac. *observ.* 31. ubi tractat de causis possessionis bonorum rei servandæ causa.

(11) *l.* 6. §. 1. *ff. quib. ex caus. in poss. l. ult.* §. 1. *ff. de rebus auctorit.*

(12) Olim quinquennii ex Edicto D. Marci. Rebus alienis citra debiti causam a fisco venditis, earum domini intra quadriennium fisco litem movere possunt : post quadriennium non possunt. §. *ult. Inst. de usucap.* nisi reipublicæ causa abfuerint. *ut hic. Ecl. d. loco cap.* 5.

(13) Retractaque. *Hal.*

(14) Putarem has duas voces, *vel pretio*, dispungendas esse : et post, *si minus debitum fuisset.*

(15) Privilegium successoris legitimum factum prædecessoris non rescindit. *Bald.*

(16) Vide *l. penult. infr. de testam. milit.*

(17) Aliud, si milite præsente quid statutum. *l.* 15. §. 2. *ff. ex quibus causis major.* aut ejus procuratore. *l.* 39. *d. tit.*

(18) Sedibus *Hal.* ἐν τοῖς οἴκοις Græci : vide *l.* 18. *supr. de episcopali audientia.*

TIT. LII.

DE UXORIBUS MILITUM ET EORUM QUI REIPUBLICÆ CAUSA ABSUNT.

1. Imp. ALEXAND. A. Secundinæ.

TEmporalibus actionibus exclusis mulieribus, quæ cum maritis Reipublicæ causa absentibus peregrinatæ (1) sunt, ad exemplum militum subveniri solere non est ignotum. PP. 3. Non. Decembr. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Quintiliano.

SI quæ diutissime fuit cum marito, qui militiæ operam dabat, non officit præscriptio longi temporis: sed quia hujusmodi diutinæ absentiæ commenta callide adhibita, atque composita obesse omnino non debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinere monstraverit, quæ in absentia ejus vendita est, refuso (2) pretio, quod revera solutum est, eandem recipiat. Dat. 8. Kal. Decembr. ipsis AA. et CONSS. 293.

TIT. LIII.

DE TEMPORIBUS (3) IN INTEGRUM RESTITUTIONIS, TAM MINORUM, ET ALIARUM PERSONARUM, QUÆ RESTITUI POSSUNT, QUAM ETIAM HEREDUM EORUM.

De militibus, et eorum successoribus.

1. Imp. GORD. A. Pudenti militi.

IN his, in quibus læsus es, cum minor annis vigintiquinque esses; toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes: tempus etenim post impletam minorem ætatem præstitutum, ex die (4) missionis juxta rationem juris computari debet. PP. 3. Non. Octob. PIO (ULPIO) et PONTIANO CONSS. 239.

Si minor succedit majori causa militiæ absenti, toto tempore minoris ætatis tempus petendæ restitutionis non currit. Bald.

2. Idem A. Secundino militi.

SI intra legitimam ætatem, vel ea impleta nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuque ei heres (5) extitisti, et intra vigintiquinque annos, vel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: Præses provinciæ, causa cognita, per in integrum restitutionem ex persona defuncti subveniri tibi providebit. Dat. 11. Kal. Nov. PIO (ULPIO) et PONTIANO CONSS. 239.

3. Idem A. Mutiano militi.

SI intra annos, quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, constitutus es, vel eo tempore nomen militiæ dedisti, et expeditione occupatus es, continuatum (6) beneficium restitutionis, per usucapionem, licet ante militiam suppleta sit, non patitur te dispendio rei familiaris affligi. Dat. Kal. Novemb. PIO (ULPIO) et PONTIANO CONSS. 239.

4. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Dionysio.

EX persona fratrum, si tibi eorum quæsita est successio (7), potes contra quem supplicas, agere: non ignorans quod si minores vigintiquinque annis militaverint fratres tui, atque in militia diem functi sunt: in integrum restitutionis tempus eis non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. S. 8. Kalend. Januar. *Philippopoli*, CC. CONSS. 294.

De venia ætatis impetrata. 1. Si minor minori, 2. majorive, 3. aut major minori successerit.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum. P. P.

EA (8) quæ de temporibus in integrum restitutionum (9) legibus cauta sunt, custodiri convenit: et si forte quis beneficio nostro ætatis (10) veniam fuerit consequutus: ex eo die, quo indulgentia nostra in judicio competenti fuerit intimata, eique administratio rei propriæ permissa, ad persequendas in integrum restitutionum (11), finiendasque causas jure tempus habeat præstitutum: [ita tamen, ut nunquam minoribus vigintiquinque annis constitutis, de his, quæ ante impetratam veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.]

§. 1. Si quando sane in (12) minoris jura successerit minor: minime prohibeatur, cum quintum et vicesimum suæ ætatis annum transierit, in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato.

§. 2. Quod si majoris fuerit minor jura nactus; quantum ad eas pertinet causas, quas ex persona majoris fue-

(1) Quibus officium publicum damno esse non debet, ut nec eorum uxoribus.

(2) *l.* 6. *supr. tit. prox.*

(3) 10. *Eclog.* 4. *tit.* 34. vide *l. ult. infr. h. t.*

(4) Ordinem temporis observa: Minoris ætatis, petendæ restitutionis ætatis causa, missionis a militia. unde possumus colligere, Tempus restitutionis petendæ, quod alias effluxit, si ætatis privilegium spectemus, retineri, propter novum privilegium ejusdem personæ, puta militiæ. Privilegium ætatis continuari cum alio privilegio. *l.* 3. *infr. h. t.*

(5) *Dic ut in l.* 5. §. 1. 2. 3. *infr. h. t.*

(6) Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(7) Beneficium restitutionis ex quacunque causa competens successori competit. *Salicet.*

(8) Pars legis 2. *C. Th. de in integr. restit. l.* 2. *Synops. Basil.* 4. *ex tit.* 34.

(9) Ad hanc legem notant illud imprimis Doctores adversus hereditatem jacentem præscriptionem non currere. vide Dynum *ad reg. Sine possessione. de Reg. jur. in* 6. Et ibi Boerium *in verb. hereditatem.* Mod.

(10) Vide *Supr. de his, qui veniam ætatis.*

(11) Restitutiones.

(12) Si major majori succedit, heredi idem tempus competit, quod defuncto: si minor, ab adita hereditate. §. *ult. Infr. h. t.* quadriennium ex persona defuncti. *l.* 4. *Supr. h. t. l.* 19. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Si minor minori succedit, heres ex sua persona restituitur, nec defuncti tempus numeratur, *ut hic.* Paul. 1. *sent.* 9. §. 4. quod interdum etiam quadriennium potest excedere, ut in hypothesi, *l.* 1. *Supr. h. t.* Si majori, post suam legitimam ætatem tantum temporis habet, quantum defuncto supererat. §. 2. *Infr. h. t. l.* 19. *ff. de minorib.* 25. *ann. l. ult. in fin. Infr. si major. fact. alienat. fact. sine decret.*

rit consecutus; tantum temporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendasque causas accipere debebit, quantum defuncto, cujus heres aut bonorum possessor docebitur extitisse, reliquum fuerat.

§. 3. Cum vero major successionem fuerit adeptus minoris: si quidem civili jure ab intestato, vel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita (1) hereditas: si vero honorario jure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando [ac terminando] in integrum restitutionis negotio, solida sine ulla diminutione tempora supputentur. Dat. Non. Octobr. *Romæ*, CONSTANTINO A. et LICINIO Cæs. utrisque II. CONSS. 312.

De dote cauta non numerata.

In AUTHENT. de temp. non solut. pecuniæ super dote. §. generaliter. coll. 8. tit. 1. al. col. 7. tit. 10. seu Nov. 100. cap. 2.

SI minor vigintiquinque annis de dote cauta non numerata statim non queritur; restituitur eatenus, ut non transcendat a tempore nuptiarum duodecimum annum. Eo quoque mortuo intra prædictum tempus, indulgetur annus heredi ejus. Sed si heres sit minor majoris, seu minoris defuncti, quinque annorum gaudeat spatio, non expectato exitu ætatis ejus.

De dilationibus.

6. Idem A. ad Julianum Præfectum urbi.

PEtendæ in integrum restitutionis temporibus observatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis valet artari: eandem quocunque flagitante, causis cognitis tribui oportebit. Sin vero ejusmodi postulantur curricula, quæ intra spatium receptum angustari nequeunt: (quippe si in confinio legitimi temporis petantur, et ejus terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari conveniet: in ejus enim arbitrio (2) fuerat tunc inferre litigium, cum petitæ dilationis mora superstite spatio posset includi.

§. 1. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulaverit: eandem asserta causa citra obstaculum temporis differri sancimus: quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi (3) impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat: Qua dilatione, si a reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minime prohibebitur. Dat. 14. Kal. August. *Romæ*, CONSTANTINO Cæs. et MAXIMO CONSS. 328.

De anno utili in quadriennium continuum transfuso.
1. *Quæ tempora excipiuntur in restitutionibus.*

7. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.

SUpervacuam differentiam utilis anni in integrum restitu tionis a nostra republica separantes, sancimus, et i antiqua Roma, et in hac alma urbe, et in Italia, et i aliis provinciis quadriennium (4) continuum (5) tantum modo numerari, ex die, ex quo annus utilis currebat et id tempus totius loci esse commune: Ex differenti enim locorum aliquod induci discrimen, satis nobis ab surdum visum est. Quod non solum in minorum restitu tionibus, (quibus utilis annus incipit currere, ex qu vicesimi sexti anni dies illuxerit) sed etiam in majo rum (6) hoc idem adhiberi sancimus; ut et hic pro uti li anno memorata continuatio temporis observetur ad in terponendam contestationem, finiendamque litem.

§. 1. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur i minorum restitutionibus; ita et in majorum tempus, i quo Reipublicæ causa abfuerint, vel aliis legitimis causis quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati omne excipiatur: et non absimilis sit in hac parte mino rum et majorum restitutio. Dat. Kalend. Septemb. *Con stantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC CONSS. 531.

TIT. LIV.

QUIBUS EX CAUSIS MAJORES (7) IN INTEGRUM RISTITUANTUR.

De officio legationis.

1. Imp. ANTONINUS A. Æmiliano.

SI propter officium *Legationis* (8) ad me bona fide factæ, absens et indefensus condemnatus es, instaurationem judicii jure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris: nam eos quoque qui legationis officio funguntur, in eo (9) privilegio esse, in quo sunt, qui Reipub. causa absunt, receptum est. PP. 5. Non. Mart. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De custodia *militari.*

2. Idem A. Dionysio.

SI idcirco apud arbitrum præsentiam tui facere non potuisti, quod sub *Custodia* (10) militari jussu Præsidis detinebaris, idque in veritate esse Præsidi provinciæ pro-

(1) Creta. *d. l.* 2. *C. Th.* Verum hæc vox sublata est a compositoribus, propter cretiones sublatas.

(2) Vide *l.* 42. *ff. de reg. jur.*

(3) Plures dilationes dantur reo, quam actori. vid. quæ not. ad *l.* 125. *ff. de reg. jur.*

(4) *l. ult. Infr. de repud. vel abstin. hered.* et ita intra XXIX. annum ætatis restitutionem major petere tenetur. Apud Gallos ex Edicto Francisci I. potest intra XXXV. annum. v. Rebuff. *tom.* 22. *tract. de restit. gl.* 2.

(5) Continuus annus dicitur: quod computentur in eo etiam dies feriati. V. Wurms. 1. *pract.* 25. *obs. ult.* ubi formam quoque libelli pro impetranda restitutione subjicit. Plenius de hujusmodi libellis, vid. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 8. ubi de libello restitutionis minorum tractat. ut et 9. majorum. 10. quod metus causa 11. doli mali. adde Ferrar. *in forma libelli super petitione restitutionis in integr.* Goth. Ad intellectum hujus legis et intra quantum tempus postulanda sit restitutio, vid. Afflict. *decis.* 177. Yanez. *lib.* 2. *rer. quotid. cap.* 11. et Boër *decis.* 39. Ans. Adi Innoc. Abbat. alios *ad cap. in literis. de restitut. spoliat.* Curt. Jun. *consil.* 110. *n.* 14. Decium *cons.* 36. *n.* 9. Ægid. *decis.* 653. *in tit. de in integrum ressitut.* Jason. *ad* §. *rursus. Instit. de action. n.* 74. Boër. *decis.* 39. Socin. jun. *consil.* 128. *num.* 164. *cum seqq. lib.* 1. Bart. *ad l. cum filius.* §. 1. *ff. de verb. oblig.* Dyn. *in Regul. Cum quod in jure. de reg. jur. in* 6. Mod.

(6) id est, si cum abessent reipublicæ causa, læsi fuerint, intra quadriennium a suo reditu restitutionem postulant. Demus majorem in rationum computatione deceptum? Error calculi quadriennio non præscribitur. *l.* 8. *ff. de administr. rer. l.* 13. *ff. de diversis et temporal. præscr.* quum actio de dolo suum biennium retinet. *l. ult. supr. de dolo.*

(7) *L.* 4. *D.* 6. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *fol.* 657. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 9.

(8) *l.* 8. *l.* 25. *l.* 28. §. 1. *l.* 32. *ff. h. t. l.* 19. *ff. de term. l.* 14. *ff. de legation.*

(9) Legati civitatum habentur pro absentibus Reipubl. causa.

(10) *l.* 1. §. 1. *l.* 9. *l.* 15. *l.* 25. *ff. h. t. l.* 2. §. 1. *et seq. l.* 4. §. 1. *ff. si quis cautionib.*

averis (1): accipies causæ instaurationem. PP. 13. Kalend. Octob. LÆTO et CEREALI CONSS. 216.

Causa cognita *majoribus subveniri.*

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Proculo decurioni.

N contractibus (2), qui bonæ fidei (3) sunt, etiam (4) majoribus officio judicis *causa* (5) *cognita* publica juia subveniunt. Dat. Non. August. DIOCLETIANO et ARIROBOLO CONSS. 285.

De republica.

4. Iidem AA. Prisciano.

REspublica (6) minorum jure uti solet (7): ideoque auxilium restitutionis implorare potest. Dat. 2. Id. iovembr. DIOCLETIANO et ARISTOBOLO CONSS. 285.

De reverso ab hostibus.

5. Iidem AA. Liciniano.

SI ab (8) *hostibus* cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ beneficio reversus, uccessiones eorum quæsisti: exemplo utilis actionis, quæ n integrum restitutis datur, cum exceptionis annuæ (quæ nic objici solet) objectu res vindicare non prohiberis. Dat. 16. Kalend. Maji, CC. CONSS. 294.

TIT. LV.

DE ALIENATIONE (9) JUDICII (10) MUTANDI CAUSA FACTA.

Facta alienatione ratione mutandi judicii, possessor potest conveniri rei vindicatione, quam possessio parit. Bald.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Attalo.

CUm in (11) rem actionem possessio pariat adversario; alienatione etiam judicii mutandi causa celebrata, in integrum restitutio Edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venumdedit, et emptori tradidit: quem elegeris, conveniendi tibi tributam esse jure facultatem. Dat. 6. Kal. Decemb. *Viminacii*, CC. CONSS. 294.

TIT. LVI.

DE RECEPTIS (12) ARBITRIS (13).

De appellatione. De judicati actione. De pœna, si intra diem compromisso comprehensum judicetur.

1. Imp. ANTONINUS A. Nepotianæ.

EX sententia arbitri ex compromisso jure perfecto aditi (14) appellari non (15) posse (16), sæpe rescriptum est: quia nec judicati (17) actio inde præstari potest: et ob hoc invicem pœna (18) promittitur, ut metu ejus a placitis non recedatur. Sed si ultra (19) diem com-

(1) Vid. *l.* 19. §. 1. *ff. de probat.*

(2) *l.* 1. *in fin. l.* 26. §. 9. *l.* 28. §. 2. *ff. h. t.* adde *l.* 3. *nfr. comm. utriusque. l.* 2. *infr. de rescind. vendit. l.* 7. *ff. de n integrum.* adde Cujac. 13. *observ.* 24.

(3) An et in stricti juris? utique. *l.* 4. *Supr. de dolo.* dicam elenius ad *l.* 2. *Infr. de rescind. vendit.*

(4) Vid. *l.* 3. *Infr. comm. utriusque judicii.*

(5) Restitutionem non petunt, sed officio judicis eis subvenitur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 1. *ex tit.* 36. *cap.* 3.

(6) *l.* 22. *in fin. ff. h. t. l.* 3. *Infr. de jure reipub. l.* 9. *ff. le appellat. et relat.* An idem est in rege et fisco? negat Cynus ..., sed Guido Papæ *decis.* 302. refert, Carolum regem Franciæ estitutum fuisse sententia judicis adversus remissionem Comitatus alentini quam Lud. Pictaviensi fecerat.

(7) Atque ita res pupilli et ecclesiæ æquiparantur. Abbas *in ap. auditis. de in integr. restit.* Cepolla *caut.* 139. quod autem ic quærere solent glossographi, an castrum vel villa debeat in integrum restitui, item quando civitas vel universitas in integrum estituatur: de eo vide Socinum *consil.* 299. Jasonem *ad* §. *rursus. n.* 35. *Institut. de act.* Corn. *consil.* 148. *lib.* 1. *n.* 10. Decium *consil* 42. *in fin. n.* 13. iterum Jasonem *consil.* 118. *l.* 1. Marsil. *sing.* 699. Ubi agit de communi. *Mod.*

(8) *l.* 23. §. 1. *ff. h. t.* adde Paul. 3. *sent.* 4. §. 8.

(9) *L.* 4. *D.* 7. *et* 1. *Decret.* 42. Vide formulam hujus actionis apud Oldendorp. *class.* 1. *act.* 11.

(10) Titulus hic proprie ad reum pertinet, qui rem ad alium transtulit mutandi judicii causa: ideoque diversus est a *tit.* 14. *supr. h. lib.* Mod.

(11) Possessio parit in rem actionem. *l.* 17. *ff. de pign. et hypoth.* In rem actio possessorem tenet. *l.* 1. *infr. ubi in rem actio.* ex possessione est. *l.* 24. §. 2. *ff. de judiciis.* Goth. Ad intellectum hujus legis vide Bellon. *Supputat. lib.* 1. *cap.* 19. Ans.

(12) *Recepti arbitri*, judices sunt compromissarii, non ordinarii. *l. pen.* §. 2. *infr. h. t.* Receptum enim est compromissum. *l.* 14. §. 1. *infr. de jud.* adeuntur autem vel ex pacto nudo, vel constipulatione, vel ex jurejurando, *l.* 4. *infr. h. t.* sublato a Justiniano *Nov.* 82. alias dantur a judicibus. *Goth.* De Arbitris, et Arbitratoribus vid. Berlich. *part.* 1. *conclus.* 4. Emeric. a Rosbach. *process. judiciar. civ. tit.* 6. et Andr. Gail. *lib.* 1. *observ.* 150. S. L.

(13) Arbitris, *Hal.* adde *L.* 4. *ff.* 8. *et* 1. *Decr.* 43. 1. *sext.* 22. 7. *Ecl.* 2. *et* 1. Harm. 4. *c.* περὶ αἱρετῶν κοιτῶν. Formulam hujus actionis, vid. apud Ferrariens. *in forma compromissi* 28. adde Oldend. *in ench. except. cap.* 8. ubi tractat de exceptionibus adversus arbitros: adde Rebuff. *tom.* 3. *tract. de arbitris et arbitratoribus, et quomodo illorum sententia reformari debeant.*

(14) Lege, *addicti*, per ea quæ not. ad *l.* 16. *infr. fam. ercisc. et l.* 80. *ff. de judic.* S. L.

(15) A sententia arbitri non appellatur, *l.* 32. §. 14. *ff. h. t. Carthaginiensis synodus c.* 98. *et* 123. Ea est arbitrii natura ac ratio vera, quam et Græcorum lex comprobat apud Demosthenem, ἐν τῷ κατὰ μειδίυ, et Lucianus *in abdicato.* Imo appellatur. *l.* 9. *ff. qui satisd. l. ult. in fin. Infr. de jud.* adde *l.* 14. *in fin. ff. hoc tit.* Solve: Ab arbitris datis a judice appellatur, non a compromissariis. vid. Baronem *ad l.* 3. Cujac. 9. *observ.* 23. Quid? nunquam a compromissario appellatur? appellatur, sed eo casu quo ex ejus sententia actio oriretur. Bart. *hic num.* 3. *adversus gloss.* quemadmodum si de jure pronunciare debuit, nec formam juris servavit. Id etiam locum habet in arbitro, in quem consanguinei ex statuto coguntur compromittere: nam ab eo potest appellari. Wurmser. 1. *pract.* 24. *obs.* 16. Cujac. scribit, moribus Galliæ a compromissario appellari, *ad Novell.* 82. *in fin. et consult.* 12. vid. Socin. *reg.* 17.

(16) Quando et quatenus hoc verum sit, vide præter Gothofredum, hic Socin. *in reg.* 17. *versic. appellare.* Felin. *ad cap. super his. n.* 7. *extr. de accusat.* Boër. *decis.* 284. *n.* 16. Annibalem Troysium *ad l. nemo potest. de leg.* 1. *n.* 437. Duennam *reg.* 57. *Arbitri.* Ludov. Vitalem denique *lib.* 6. *variar. lect. cap.* 6. Mod.

(17) Ex sententia arbitri non oritur judicialis actio.

(18) Utilitatem pœnæ debitæ ex compromisso observa.

(19) Quid? Potestne compromissarius terminum prorogare? potest utique, si ei data facultas fuerit: non poterit tamen in infinitum, quantumvis liberam potestatem habeat, sed ad duas aut tres vices ad summum. Jas. *ad l. ult. Supr. de sacros. eccles.* Wurmser. 1. *pract.* 3. *observ.* 2.

promisso comprehensum, judicatum est, sententia nulla est, nec ullam pœnam committit, qui ei non paruerit. PP. 9. Kal. Aug. *Romæ*, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De eo, qui præsentiam sui facere detrectat.

2. Imppp. CARUS, CARINUS et NUMERIANUS AAA. Clementi.

SI contra compromissum adversarius tuus apud electum arbitrum præsentiam (1) sui facere detrectavit, placitæ pœnæ videtur obnoxius. PP. 8. Kal. Januar. CARO et CARINO CONSS. 283.

De doli except. De doli clausula.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Petroniæ.

ARbitrorum ex compromisso sententiæ non obtemperans, si sordes (2) vel evidens gratia eorum, qui arbitrati sunt, intercessit; adversus filiam (3) tuam agentem ex stipulatu, exceptione (4) doli mali uti poteris: sed ex doli mali clausula, quæ compromissi stipulationi subjici solet, filiam tuam convenire non vetaberis. PP. 3. Id. Januar. ipsis AA. CONSS. 293.

De jurejurando. 6. De verborum subtilitate negligenda.

4. Imp. (5) JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

NE in arbitris cum sacramenti religione eligendis perjurium committatur, et detur licentia (6) perfidis hominibus passim definitiones Judicum eludere: sanctissimo (7) arbitrio et hujusmodi rem censemus esse componendam.

§. 1. Si igitur inter actorem et reum, nec non ipsum Judicem fuerit consensum (8), ut cum sacramenti religione lis procedat, et (9) ipsi quidem litigatores [in scriptis] hoc suis manibus (10) vel per publicas personas [scripserint,] vel apud ipsum arbitrum in actis propria voce deposuerint, quod sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiam addito, *quod et ipse* (11) *arbiter juramentum præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda*: ejus definitionem validam (12) omnimodo custodiri censemus; et [neque] reum, neque actorem posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur.

§. 2. Sin autem de (13) arbitro quidem nihil tale fuerit vel compositum, vel scriptum, ipsæ autem partes [...]teris hoc manifestaverint, quod juramenti nexibus se [...]gaverint, ut arbitri sententiæ stetur, et in præsenti ca[...] omnimodo definitionem arbitri immutatam servari, lite[...] videlicet eorum similem vim obtinentibus; sive ab in[...] hoc fuerit ab his scriptum, vel præfato modo depositu[...] dum arbiter eligebatur, sive post definitivam sententi[...] hoc scriptum inveniatur, *Quod [cum] sacramenti re[...]gione ejus audientiam amplexi sunt*: vel, *Quod ea, q[...] statuta sunt, adimplere juraverint.*

§. 3. Sed et si ipse solus arbiter hoc litigatoribus p[...]scentibus, vel scriptis, vel depositionibus (ut dictum es[...] manifestum facientibus, præstiterit juramentum, *Qu[...] cum omni veritate liti libramenta imponat*: similem es[...] [etiam] in præsenti casu prioribus ejus definitionem et eam omnimodo legibus esse vallatam.

§. 4. Et in his omnibus casibus liceat vel in factum vel conditionem ex lege, vel in rem utilem instituere actu[...]nem, secundum quod facti qualitas postulaverit.

§. 5. Sin autem in scriptura quidem aut depositio[...] nihil (14) tale apparuerit (15): una autem pars dicat *jur[...]mentum esse præstitum*, quatenus arbitrali stetur senten[...]tiæ: hujusmodi litigatorum, vel solius (16) arbitri serm[...]nes minime esse credendos: cum et si quis juramentu[...] datum esse non judice supposito, nec hoc scriptura par[...]tium testante, concesserit: incerti certaminis compositi[...] (quæ inter homines imperitos sæpe accidit) non aliqui[...] vigoris rebus judicatis inferat, sed in hujusmodi ca[...] hæc obtineant, quæ Veteres super arbitris eligendis san[...]xerunt.

In AUTHENT. de judicibus. §. quia vero multæ col. 6. tit. 11. al. 10. seu Novell. 82. cap. 11.

D*Ecernit jus novum, nullum sic* (17) *fieri posse arbi[...]trum*, ut cum sacramenti religione judicet: *sed pœ[...]nam statuat, qua præstita liceat a judicatis recedere. S[...] contra hoc judicatum fuerit, judex qui male judicat, [...] dolo facit, pœnam a Deo expectet: si ignorantia, nih[...] præter sacramentum ei erit, neque litigatores rursus da[...]mno afficientur.*

§. 6. Si quis autem post (18) arbitri definitionem subscripserit (19) ἐμμένειν (id est, *permanere*) vel πληρο[...]φορεῖν (20), (id est, *implere*) vel διδόναι id est, *dare* (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem utilius visum est) et si (21) non adjecerit ὁμολ[...]

(1) Vid. *l.* 27. §. 4. *ff. h. t.*

(2) Sordes ῥυπαρίαι *Synops. Basil.* 7. 2. *cap.* 53.

(3) Compromitti potest inter patrem et filiam.

(4) *l.* 32. §. 14. *in fin. ff. h. t.*

(5) Hanc legem a Basilicis abesse Cujac. notat *h. tit.*

(6) Perjuria vitanda.

(7) Abrogatur, vide *Nov.* 82. *c.* 11. §. 1.

(8) Paria sunt jurare, et consentire, ut cum sacramenti religione lis procedat: modo de consensu appareat.

(9) Nota formam jurandi in arbitrum. vid. tamen *auth. prox. infr. h. t.*

(10) Idem operatur scriptura propria ac manu tabellionis facta. *Bald.*

(11) Nota de compromisso jurejurando. partium, et ipsius arbitri, delato et recepto. vide tamen *auth. prox. Infr. h. t.*

(12) Ab arbitri sententia jurejurando electi non appellatur. vid. tamen *auth. prox. infr. h. t.*

(13) Nota de arbitrio solo partium juramento delato. vide tamen *auth. infr. h. t.*

(14) Nota de arbitrio nudo consensu partium delato.

(15) Non præsumitur juratum, nisi probetur juratum.

(16) Judex de actis et gestis in causa testificari non potest vide Socinum *reg.* 199.

(17) Hodie arbitri non sunt eligendi cum juramento. Quid si electi? Poterit ab illorum arbitrio recedi. *Novell.* 82. *cap.* 11. *ubi* vide Cujac.

(18) Scripturam requiri in arbitrii homologatione hinc colligitur

(19) Subscripserit οὐ μὴ ἀντιλέγω τὰ διορισθέντα διδόναι, *Hal.*

(20) Cujacius videtur legisse πληροῦν. 17. *obs.* 16.

(21) Causa dubitandi ex eo videtur oriri: quod infinitivi: ἐμμένειν πληροφορεῖν, διδόναι, et similes nullam animi inclinationem ostendant. Infinitivi namque ea est natura, ut omnes ipse sequatur modos, atque cum ipsis ad significandum coalescat. Itaque Græci recte ἀπαρέμφατον appellarunt, quippe quod nihil indicet aut finiat: suus non est, sed aliorum. vid. Scal. *c.* 114. *de caus. linguæ Latinæ.* Quod cum ita sit, hujusmodi infinitivi destituti alterius modi verbo nihil significare videntur, et consequenter non obligare iis utentem. Ratio vero decidendi in eo est, repeti verbum ἀπὸ κοινοῦ. Eodem modo testamentum non minus valet, quod in nuncupando herede omissum sit verbum directum *Esto. l.* 7 *infr. de testam. l.* 1. §. 5. *ff. de her. inst.* Idem dicendum in fidei commisso, si omissum sit verbum *Volo. l.* 10. *Infr. de fideicomm.* Sic omissum verbum *Dare* non vitiat legatum. *l.* 106. *ff. de leg.* 1. si constat de voluntate, debetur legatum, licet minus scriptum sit. *l.* 70. §. 9. *ff. de leg.* 3.

ῶ (1), id est, *spondeo*: et sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere, quibus consensit: Qualis enim differentia est, si hujusmodi verbis etiam μολογῶ adjiciatur, vel hujusmodi vocabulum omnino omittatur: si enim verba consueta stipulationum, et subtilis, imo magis supervacua (2) observatio ab (3) aula concessit; et nos quidem nuper legibus a nobis scriptis, multa vitia stipulationum, multasque ambages, scrupulososque circuitus correximus: cur non et hujusmodi scriptura totam formidinem Veteris juris amputamus; ut si quis hæc scripserit, vel unum ex his, acquiescere eis compellatur, et ea ad effectum omnimodo perducere? Cum non sit verisimile, hæc propter hoc scripsisse, ut tantum non contradicat, sed ut etiam ea impleat, adversus quæ obviam ire non potest. Dat. 3. Kal. Nov. Decio V. C. Cons. 529.

De exceptione, et actione. 1. *De temporis interruptione.* 2. *ut his quæ apud compromissarios facta sunt, in ordinariis judiciis uti liceat.*

5. Idem A. Juliano P. P.

Cum antea sancitum fuerat in arbitris eligendis; quos neque (4) pœna compromissi vallabat, neque (5) Judex dederat, sed nulla sententia præcedente communis electio, *ut illorum sententiæ staretur* (6), procreabat; si quidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei veluti pacti generari: sin autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procedere ei præsidii: sancimus in eos arbitros, quos prædiximus, et quos talis consensus elegerit, sub eo pacto [vel] in scriptis, vel non in scriptis habito, ut eorum definitioni stetur: siquidem subscripserint (7), postquam definitio processerit, *Quod non displiceat ambabus partibus eorum sententia*: non solum [reo] exceptionem (8) veluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine in factum actionem, quatenus possit sententia ejus executioni mandari, in hac quidem Regia civitate ab officio eminentissimæ præfecturæ, vel ejus cujus (9) forum pars persequitur fugientis: in provinciis autem tam per Moderatores, quam per apparitores eorum, vel per Judices, quorum regimen [pars] pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minime quidem subscripserint [*Se*] *arbitri formam amplecti*, sed silentio (10) eam roboraverint, et non intra decem (11) dies proximos attestatio (12) missa fuerit vel judici vel adversario ab alterutra patre, per quam manifestum fiat, definitionem non esse amplectendam: tunc silentio partium sententiam roboratam esse, et fugienti exceptionem, et agenti memoratam actionem competere. Altera autem parte recusante secundum præfatum modum, et implere statuta minime cupiente: nihil fieri prejudicii, neque parari vel exceptionem reo, vel actori actionem: exceptis videlicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt, secundum novellam (13) nostri numinis constitutionem: tunc etenim ea omnia servari [oportet], quæ lege nostra super hujusmodi audientia definita sunt.

§. 1. Licet non ignoremus Julii Pauli opinionem, et aliorum certorum prudentium, qui tetigerunt [quidem] hujusmodi quæstionem, quam in præsenti aggredimur, non autem peritissime peregerunt, sed usque ad quasdam actiones temporales standum esse existimaverunt: plenius tamen, et generaliter definimus, conventum in scriptis apud compromissarium judicem factum ita temporis (14) interruptionem inducere, quasi in ordinario judicio lis fuisset inchoata.

§. 2. Ad hæc generaliter sancimus, in his quæ apud compromissarios facta sunt; si aliquid in factum respiciens vel professum est, vel attestatum, posse eo et (15) in ordinariis uti judiciis. Dat. 6. Kal. * Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De mulieribus.

6. Idem A. Joanni P. P.

Sancimus mulieres (16) suæ pudicitiæ memores, et operum quæ eis natura permisit, et a quibus eas jussit abstinere, licet summæ atque optimæ opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, vel, si fuerint patronæ, etiamsi inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni judiciali (17) agmine separari, ut ex earum electione nulla pœna, nulla pacti exceptio adversus justos earum contemptores habeatur. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* Lampadio et Oreste Conss. 530.

(1) Inde homologatio et homologandi verbum practicis usitatum: ejus loco Barbari Emologare dicunt.

(2) Subtiles et nimis onerosæ verborum formulæ in judiciis, arbitriis et stipulationibus desuetæ. vid. *tit.* 58. *infr. h. lib.*

(3) Ab aula concessit, id est, non est in usu.

(4) Quoties sine pœna compromissum est, sententia arbitri est inutilis: nisi taciturnitate vel subscriptione confirmata sit. vid. Oldend. *c.* 8. *de except. num.* 9.

(5) Arbitri vel mutuo partium consensu accipiuntur, vel a judice dantur.

(6) Adi modo dictum Annibalem *ad d. l. nemo potest. n.* 430. 437. 441. *et* 443. Marant. *de ordin. judic.* Zuccar. *ad rubric. de pact. Supr. post. n.* 81. Decium *consil.* 60. *col. fin.* Alexand. *consil.* 131. *lib.* 2. Nota autem legem hanc loqui de arbitris, non de arbitratoribus. Bartol. *ad l. si societatem. §. arbitrorum. n.* 16. *ff. pro soc.* Imolens. *ad l. si convenerit. ff. de re jud.* Jason. *ad l. Julianus. n.* 23. *ff. de condict. indeb.* quot vero sint genera arbitrorum vid. apud eundem Jasonem *ad §. omnium. Instit. de act.* et consule porro etiam Hippol. *singul.* 467. itemque Socinum *in reg.* 5. Mod.

(7) Ex sententia arbitri electi nudo pacto cum pœna et illa clausula, *rato manente pacto*, acceptata expresse vel tacite a partibus oritur actio et exceptio. Quid si vel nudo pacto vel stipulatione pænali citra superiorem clausulam compromissum esse dicetur? ad pœnam agetur. Quid si nuda stipulatione? ad interesse sive id, quod interest. Bar. *hic et* Wurmser. 1. *pract.* 22. *obs.* 8.

(8) De exceptione compromissariæ pronunciationis vid. Oldend. *c.* 40. *de except.* Interim notandum est, acta coram arbitro non valere, nisi scripta sint. vid. Socin. *reg.* 5.

(9) Sententia arbitri executioni mandatur per judicem rei, nec respicitur locus arbitrii.

(10) Exemplum vid. *in l.* 5. *Infr. de re jud.*

(11) Decem dierum silentio sententia arbitri approbata intelligitur.

(12) Clandestina attestatio non infirmat arbitri sententiam.

(13) *Nov.* 82. *c.* 11.

(14) Citatio facta coram arbitro interrumpit præscriptionem.

(15) Confessiones et attestationes coram arbitro valent etiam finito compromisso.

(16) Mulier non potest esse arbiter. Ante hanc constitutionem Cujac. 13. *obs.* 22. putat mulieribus integræ famæ id licuisse. Nam et Homeri 8. *Odyss.* Areta uxor Alcinoi dicitur etiam inter viros lites disceptasse, et moribus Galliæ mulier inter beneficiarios, aut subditos suos ordinariam jurisdictionem habere potest, qui meres confirmantur *cap. dilecti.* 4. *extr. de arbitr.*

(17) *l.* 21. *Supr. de procur. l.* 2. *§.* 1. *Supr. de his, qui veniam ætatis*, adde *l.* 4. *Infr. de curat. furiosi*, *l.* 2. *ff. de reg. jur.*

TIT. LVII.

DE SATISDANDO (1).

Procurator actoris factus apud acta non tenetur satisdare de rato, sed de defendendo. Bart.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC.

NOn est incerti juris, cum qui apud acta (2) factus est agentis procurator, non compelli *ratam rem dominum habiturum* satisdare: hoc enim casu velut præsentis (3) procuratorem intervenire intelligendum est. Itaque etsi postea mutata (4) voluntate procuratorem esse (5) noluerit, tamen judicium, quo quasi procurator expertus est, Judex ratum habere debebit. Sin autem ei ab adversario suo opposita (6) fuerit in ipso litis exordio defensionis allegatio: etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite præstare cogitur: qua non præcedente, lis, quæ ei data est, ulterius procedere a judice non conceditur. Rei autem procurator vel defensor, etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine *judicatum* (7) *solvi* satisdationem in omnibus causis præstare cogitur. Dat. 9. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

TIT. LVIII.

DE FORMULIS (8) ET IMPETRATIONIBUS (9) ACTIONUM (10) SUBLATIS.

De formulis.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Marcellino Præsidi Phœniciæ.

JUris formulæ (11) aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur. Dat. 10. Kal. Febr. CONSTANTIO III. et CONSTANTE II. AA. CONSS. 342.

De Impetratione actionis.

2. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Hiero P. P.

NUlli prorsus non (12) impetratæ actionis in majore vel minore judicio agenti opponatur exceptio, si aptam rei, et proposito negotio competentem eam esse constiterit. Dat. 10. Kal. Maji, FELICE et TAURO CONSS. 428.

TIT. LIX.

DE JUREJURANDO PROPTER (13) CALUMNIAM DANDO (14).

De probationibus. 1. De quæstionibus.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

IN omnibus causis, sive propter literas fuerit apud te certatum, sive propter instrumenta, sive propter quicquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus non (15) aliter easdem probationes præstare compelli, nisi prius qui eas exposcit, juramentum de calumnia præstiterit, *Quod non causa differendi hujusmodi proposuit allegationes:* nam sacramenti timore (16) contentiosa (17) litigantium (18) instantia compescitur.

§. 1. Ne autem perperam in quæstionem (19) servorum quidam venientes, sui animi crudelitatem exerceant, non aliter concedi eis, qui quæstionem servorum exposcunt, ad hoc venire, vel a judicibus audiri, nisi prius tactis (20) sacrosanctis scripturis deponant, *quod non odio servorum, vel propter offensas coheredum ad hoc venerunt: sed quia aliter*(21) *rerum hereditariarum veritatem exquirere vel ostendere non possunt.* Dat. 12. Kal. Octob. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

(1) 4. *Instit.* 11. *L.* 2. *D.* 8. 9. 11. *et* 7. *D.* 9. *et* 39. *D.* 1. 2. 3. *et* 46. *D.* 6. 7. *et* Paul. 1. *sent.* 11. Satisdant actor, reus, eorumque procuratores: actor de lite persequenda et expensis litis, et decima litis, si succubuerit, id ut observaretur in Gallia, ostendi in Authentica *generaliter. l.* 25. *supr. de Episc. et Cler.* Reus præsens satisdat judicio sisti §. 2. *Inst. de satisd.* vid. Wurms. 1. *pract.* 10. *observ.* 1. Procurator actoris et rei satisdat quoque, ut *Infr.* dicetur.

(2) Procurator datus ab actore apud acta, non satisdat ratam rem dominum habiturum, sed si datus ab absente, et de ejus mandato dubitatur, *l.* 1. *Supr. de procur.* §. 3. *Inst. de satisd.* satisdabit rem ratam. vid. Oldend. *class.* 1. *act.* 7. de satisdatione procuratoris actoris, vid. Wurmser. 1. *pract.* 10. *observ.* 1.

(3) Procurator præsentis non cavet de rato.

(4) Mutatio procuratoris clandestina nocet adversario.

(5) Al. *esse, dominus noluerit*: sed recte subauditur. *Russard. Charond.*

(6) Procurator actoris tenetur cavere de defendendo in causa reconventionis, *l.* 15. *in fin. ff. de procur.* Bart. et merito, cum in ea partes rei sustineat.

(7) Procurator rei satisdat de judicato solvendo. *l.* 46. §. 2. *ff. de procur.* De cujus actionis formula vid. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 7. *et ff. judicatum solvi.* §. 4. §. 5. *Inst. de satisdat.* De satisdatione procuratoris rei, vid. Wurmser. 1. *pract.* 3.

(8) *l.* 1. *infr. h. t.* vid. *autorem ad Herennium lib.* 1. Causa cadebat, qui non, quemadmodum oportet, egisset. Erant autem formulæ omnium rerum apud veteres. Cic. *pro Roscio Comœdo.*

(9) *l.* 2. *infr. h. t.*

(10) Id est, de formulis in actionibus usitatis sublatis. Sunt etiam scrupulosæ hujusmodi solennitates in stipulationibus, §. 1. *Instit. de verb. oblig.* donationibus, *l. ult. infr. de donat.* et arbitriis, *l.* 4. *in fin. Supr. de arbitr.* testamentis, *l. quoniam.* 15. *et l.* 17. *Infr. de testam.* bonorum possessionibus, *l. ult. Infr. de bon. possess.* denunciationibus, *l. si quis. C. Theod. de denunciationib.* interdictis, *l. ult. Infr. de interdict.* adoptionibus, *l.* 2. *in fin. Infr. de adopt.* et emancipationibus, *l. ult. Infr. de emancip.* sublatæ.

(11) Non tamen actiones sunt sublatæ, *l.* 2. *infr. h. t.* Aliud enim actio, aliud actionis formula. Illa ad agendi substantiam, hæc ad formam, et quidem verbalem, eamque scrupulosam nimis refertur.

(12) Ita ut hodie actiones ex legibus et edictis nobis ipso jure competant, etiam si non postulentur.

(13) De hoc jurejurando calumniæ v. Soc. *reg.* 208. 209. Dixi plura in praxi civili, *tit. de jurejur.*

(14) Nec remittendo, *l.* 2. *Infr. h. t. c. cæterum.* 5. *extr. de juram. calumn. et c.* 1. §. 1. *de juram. calumn. in* 6. *et* 22. *Eclog.* 6. *Novell.* 49. *Nov. Leonis* 97. 107. vid. Wurmser. 1. *pract.* 14. Hoc non servatur in Gallia, quia non solent Galli uti calumnia. Hodie tamen hoc observari esset utile, vid. Rebuff. *in proœm. constit. gloss.* 5. *num.* 50. Non servatur etiam jure Feudistico. 2. *Feud.* 33. §. 1.

(15) *l.* 9. *infr. de reb. cred. l. ult. infr. de fideicommissis. l.* 34. §. 7. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. *pen. ff. rer. amot.*

(16) Cur inventum juramentum calumniæ.

(17) Hinc colligunt in causis voluntariæ jurisdictionis, puta cum agitur de impetrando privilegio, vel impetranda dispensatione hoc juramentum locum non habere.

(18) Demus judicem ex officio aliquid facere, num (quasi litigans) jurabit de calumnia? non jurabit: Cur? cum inquirit ex officio non litigat. *Bald.*

(19) Qui servos in quæstionem petit, jurat de calumnia: sed et aliis se probationibus destitui. *Tormenta* probationum reliquarum subsidia sunt. *Infr. h. t. l. ult. Infr. de quæstionib.*

(20) Qui ita jurat, corporaliter jurat.

(21) Quæstio non exposcitur, nisi desperatis aliis probationibus.

In AUTHENT. de his qui ingred. ad ap. §. fin. col. 5. tit. 4. al. tit. 11. seu Nov. 49. cap. 3.

HOc sacramentum hodie remittitur, cum in initio juret nihil se calumniose in toto negotio exigere.

De litigatoribus et patronis causarum. Quid *jurandum.* 1. *Ubi jurandum.* 2. *De administrantibus res alienas.* Quid *jurandum. De aliis juramentis.* 3. *De absente.* 4. *De sacramento non remittendo.* 5. *Si mandatum esse non constet.* 6. *Si actor*, 7. *Vel reus jurare noverit.* 8. *De utilitate et usu hujus legis.* 9. *De litibus tempore hujus legis latæ pendentibus vel futuris.*

2. Idem A. Joanni P. P.

CUm [et] judices (1) non (2) aliter causas dirimere concesserimus, nisi sacrosanctis (3) Evangeliis propositis et patronos (4) causarum in omni orbe terrarum (qui (5) Romano imperio suppositus est) prius jurare, et ita perferre causas disposuerimus: necessarium duximus præsentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus litibus, quæ fuerint post (6) præsentem legem inchoatæ, non aliter neque (7) actorem neque fugientem (8) in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem (9) et responsionem (10), antequam utriusque partis advocati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant jusjurandum: Et actor quidem juret, *Non calumniandi animo* [*litem se*] *movisse*, *sed existimando bonam causam habere:* Reus autem non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius et ipse juraverit, *Quod putans* (11) *se bona instantia uti*, *ad reluctandum pervenerit:* et postea (12) utriusque partis viros disertissimos advocatos ([secundum] quod jam dispositum est a nobis) juramentum præstare, sacrosanctis (13) videlicet Evangeliis ante judicem positis.

§. 1. Sin autem vel dignitas vel sexus personæ non concesserit eam ad judicem pervenire, in domo (14) litigatoris sacramentum procedere: altera videlicet parte vel procuratore ejus præsente.

Quid *jurandum.*

In AUTHENT. De his qui ingred. ad appel. §. fin. col. 5. tit. 4. al. 11. seu Novell. 49. cap. 3.

IN isto juramento adjiciendum est, Nullam in tota lite exacturum probationem, nisi quam pro veritate putat quis necessario esse exhibendam: *ne sæpius juretur in causa.*

Ubi et coram quibus jurandum.

In AUTHENT. ut litigantes jurent. §. 1. col. 9. tit. 7. al. 5. seu Novell. 124. cap. 1.

PRincipales personæ vel illæ, ad quas negotium in medio migraverit, coram judicibus jurent, Quod nihil penitus causa patrocinii judicibus vel alii cuicunque personæ pro hac causa dederint, vel promiserint, vel postea dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam: *exceptis his, quæ propriis advocatis pro patrocinio præstant, aliisque personis, quibus nostræ leges dari disponunt.*

§. 1. *Sed si in sacro consistorio lites vel consultationes intromittantur, sub præsentia sacri Senatus prædictum jusjurandum præstetur.*

§. 2. *Sed si qui litigantium ad judicem venire nequeunt: prædictum jusjurandum præstent coram officiis ab administrantibus directis ad eos cum adversa parte.*

§. 3. *Mulier honestæ vitæ absente adversario juret coram officialibus.*

§. 4. *Sed si partes in aliis locis abesse contingat, vel una earum absens fuerit, juret sub gestis monumentorum apud judicem provinciæ vel apud defensorem locorum.*

§. 5. *Si quis autem litigantium prædictum jusjurandum præstare noluerit: per sententiam judicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat.*

§. 6. *Tutores et curatores in causis, quas agunt, prædictum jusjurandum præstabunt.*

§. 2. Quod observari oportet, et si (15) tutores, vel curatores, vel aliæ (16) quædam sint personæ, quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Convenit enim et ipsos jurejurando affici (17): *Quia ipsi causam scientes, ita ad eam perveniunt:* neque enim pupillus (18), neque adultus, vel aliæ hujusmodi personæ: sed ipsi, qui pro eis tutelam, vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire (19) possunt cau-

(1) Judices non admittunt litigatorum causas, nisi prius litigatores juraverint.

(2) *Nov.* 90. *c. ult. in fin.*

(3) *l.* 13. §. 4. *Infr. tit. prox.* 7. *Eclog.* 8. *ex tit.* 14. 16.

(4) Advocatus munere suo fungi non potest, antequam juret.

(5) Leges imperatoriæ non obligant extraneos. dixi *l.* 1. *Supr. de summa Trin.*

(6) Leges dant formam futuris negotiis. *l.* 7. *Supr. de legibus.*

(7) Jurare de calumnia principales ipsæ personæ tenentur. v. Soc. *reg.* 207.

(8) Id est, reum, qui ut sæpius judicium solet defugere. *l.* 5. *Supr. de recept. arbitris.* ob id fugiens dictus.

(9) Petitio actoris, reique responsum, præcedere solet exactionem juramenti. Quid hujusmodi omissio vitiatne processum? vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 71. *n.* 7. 8. 32. Potest remitti? parentibus et patronis remitti potest. vid. Forner. 2. *select.* 4. Cujac. 9. *obs.* 37. *l.* 34. §. 4. *ff. de jurejur.* Aliis ita remitti non potest, quin judices ex officio possint exigere. Bald. *hic.* vid. §. 4. *infr. hic.*

(10) Id est, litis contestationem.

(11) Confessio de credulitate æque præjudicat, ac confessio de veritate, vid. Socin. *reg.* 68.

(12) Nota ordinem jurandi. Priore loco actor, secundo reus, tertio advocati jurant.

(13) *In pr. Supr. h. t.*

(14) *Nov.* 123. *c.* 7. 124. *c.* 1. *vers. Si autem.* De denunciationibus ad domum, vid. Cujac. 7. *obs.* 15. vid. *Nov.* 124. c. 1. *l.* 15. *ff. de jurejur.*

(15) *Nov.* 124. c. 2. *vers. In causis.* Legitimi administratores jurare debent de calumnia.

(16) Etiam procuratores ex officio dati et fisci. Gail. 1. *obs.* 88. *et* 89.

(17) Sic Suetonius in Caligula, *cap.* 13. *circa med.* ut omnibus juramentis adficerentur: ubi tamen vulgo legitur *adjiceretur.*

(18) Pupilli justa ignorantia præsumitur. Sciens non præsumitur pejerare aut fallere. *l.* 26. *ff. de jurejur.* Nihil posse scire intelligitur. *l. ult. ff. de jur. et fact. ignor.* Hinc colligit Bald. Personam in qua nulla est discretio juris et facti, non jurare de calumnia: et tamen admitti ad testimonium, quod in eo ferendo non exigatur scientia juris, sed facti, quæ sensu corporali illi innotescit.

(19) *l.* 7. *Supr. de in integ. restit.*

*

sam, et ita ad judicem pervenire: eo quod ex animi sui scientia (1) jurent (2). Et licet veræ causæ natura alia forsitan est: tamen quod (3) quisque credit, et existimat, hoc est jurandum. Omnibus aliis juramentis, quæ vel ex præteritis descendunt legibus, vel a nobis disposita sunt, in sua firmitate duraturis.

§. 3. Sin autem abfuerit (4) alterutra pars, et per procuratorem causa ejus agitetur: non ante licentiam habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare, nisi prius actis intervenientibus in (5) provincia, in qua degit, sacramentum calumniæ subeat. Similique modo si reus abfuerit, et forsitan per *judicatum solvi* stipulationem procuratorem ordinaverit, vel defensor (6) pro eo intervenerit: et ipse vel præsente actore per se, vel per (7) instructum procuratorem (8), vel etiam absente eo (si hoc judex perspexerit) inter acta juramentum præstet, quod reum dare antea dispositum est.

§. 4. Sed quia veremur, ne forsitan quidam collusione aliqua utentes, remittere (9) videantur inter se hujusmodi sacramentum, et ex prædicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus, omnes judices, licet ex compromisso (10) cognoscant, vigorem suum exercentes (quia non pro commodo privatorum, sed pro (11) communi utilitate præsentem legem posnimus) minime (12) pati tale sacramentum remitti; sed omnimodo hoc et ab actore, et a fugiente exigi: ne paulatim videatur hujusmodi res defraudari, et sacramentum vel principalium personarum, vel advocatorum ex quacumque parte mutilari.

§. 5. Hoc etiam huic legi addendum esse censemus: ut si quis pro alio litem movere (13) voluerit, et nullo mandato prolato, sed per fidejussionem ratam rem dominum habiturum, suam personam firmaverit: ne vel e[x] hac machinatione lex circumscribi videatur, sancimus si quid tale in posterum emerserit (sive pro una persona quis litem movere voluerit, sive pro aliquo corpore (14) vel vico vel alia universitate) fidejussionem quidem (15) [in] solidum præstare: litem autem ulterius (16) minime procedere, nisi intra a judice statuendum tempus faciat personas principales (17) sacramentum subire, vel præsenti adversario, si hoc maluerit, vel alio pro eo agente vel (18) penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorum hujusmodi sacramentum [calumniæ] vel ab ipso pro quo agitur, vel [a] plurima (19) parte vel idonea universitatis procedat.

§. 6. Quod si actor noluerit sacramentum calumniæ subire, et hoc legitimæ fuerit approbatum (20): non liceat ei penitus ad litem pervenire, sed (21) cadat ab instituta actione, quasi (22) improbus litigator, et tristitia (23) judicum ei cum summa interminatione occurrat, et a judicio eum quam longissime expellat.

§. 7. Sin autem reus hoc sacramentum subire recusaverit, in his capitulis quæ narratione comprehensa sunt, pro (24) confesso habeatur, et liceat judici sententiam proferre, quemadmodum ei ipsa rei qualitas suggesserit.

§. 8. Sic enim non lites solum, sed etiam calumniatores minuentur: sic pro judiciis putabunt sese homines in sacrariis (25) sisti. Si enim et ipsæ principales litigantium partes per juramentum lites exerceant, et causarum patroni præbeant sacramentum, et ipsi (26) judices propositis sacrosanctis scripturis tam totius causæ faciant examinationem, quam suum proferant arbitrium: quid aliud, nisi pro hominibus Deum in omnibus causis judicem esse credendum est? Antiqua itaque calumnia (27) quiescente, et

(1) Sui sententia, Cujac. 1. *obs.* 21. et ita sunt locuti Veteres. Livius 22. Cicer. *in Acad. et* 3. *offic.* Gell. 4. *cap. ult. l.* 3. §. 2. *in fin. ff. de testib.*

(2) Certum non est arbitrarium legendum hic, *ex animi sui sententia jurent.* erat enim hæc vetus formula in jurejurando: sic enim et Quintilianus (auctores a Gothofredo allegatos lubens hic prætereo) *lib.* 8. *c.* 5. *Sententiam veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Id quod est, cum apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu cottidiano quasdam reliquias habet. Nam et juraturi ex animi nostri sententia, et gratulantes ex sententia dicimus.* Petronius *in Satyr. Tabulas fœderis signat, quibus hæc formula erat: Ex tui animi sententia ut tu Tryphena, neque injuriam tibi factam a Gytone queraris etc.* Ac statim *item Lica, ex tui animi sententia, ut tu Eucolpon nec verbo contumeliose insequaris, nec vultu.* Censoresque adeo Romæ olim in exigendo jurejurando utebantur hac interrogatione: *Ex animi tui sententia, tu uxorem habes?* atque pro eodem erat apud Athenienses teste Polluce σὺν γνώμῃ δοκκιοτάτῃ. Mod.

(3) Et ita qui jurat potest excusari a perjurio, si id juraverit, quod crediderit. Juramentum de calumnia est credulitatis: de quo et ejus forma usitata in quibusdam Germaniæ locis, vide Wurmser. 1. *pract.* 14. *obs.* 8.

(4) *Nov.* 124. *cap.* 1.

(5) Jurari alibi potest de calumnia, quam in foro, in quo litigat reus, id est, actor de calumnia jurare potest eo loco sui domicilii, non in foro judicis apud quem experitur.

(6) Quid si sit conjuncta persona? quid si ignoretur, ubi reus vivat? curator bonis dabitur juraturus de calumnia. *Facit l.* 15. *ff. ex quibus causis major.* vide Bald. *hic.*

(7) Dixi superius de hac re.

(8) An jurare de calumnia domini procurator possit, vide quæ notavi *l.* 34. §. 3. *ff. de jurejurand.* Utique jurare posse hic ostenditur, et est exemplum apud Livium 31. Demus principalem seu dominum jurasse de calumnia, an iterum procurator de calumnia jurare cogitur? hoc interpretes volunt: eo tamen casu tantum, quo procuratoris confessio et contumacia noceret domino. vid. Wurmser. 1. *pract.* 5. *observ.* 8. Quid? heredi potestne deferri juramentum calumniæ? vid. *l.* 12. *in princ. Infr. de reb. credit*

(9) Juramentum calumniæ utrum remitti possit, vid. Gail. 1. *observ.* 84.

(10) Coram compromissario judice juratur de calumnia.

(11) Quod ad communem utilitatem immediate pertinet ac refertur, pactis privatorum remitti non potest.

(12) Juramentum de calumnia non est remittendum, dixi superius de hac quæstione. adde Forner. 2. *select.* 4. Ferrariensis tamen putat remitti, et partem allegare, hoc est dicere posse se simplici dicto adversarii stare velle. Ferrariens. *in forma libelli de opposit. contra testes* 2. *in verbis, et non jurat.* 9.

(13) Id est, agere.

(14) Procurator admittitur ad jurandum de rato in causa privatorum, sed et in causa corporum, vicorum, universitatum.

(15) Id est, de rato.

(16) Id est, ultra litis contestationem.

(17) §. 3. *Supr. hic.*

(18) Actor jurare potest de calumnia: vel reo præsente vel absente: ut et absente vel præsente ejus procuratore, vel apud acta.

(19) Et in privatorum et in universitatum causis jurandum est de calumnia. vid. *l. ultim. ff. ad municipal.*

(20) Juramentum calumniæ non committi ipso jure hinc colligunt. vide Gailium 5. *observ.* 86.

(21) Pœnam actoris nolentis jurare de calumnia observa.

(22) Actor nolens jurare de calumnia, præsumitur improbus litigator.

(23) Id est, severitas.

(24) Reus juramentum calumniæ recusans, habetur pro confesso. *l.* 38. *ff. de jurejurand. et* §. 1. *Instit. de pœna temere litigant.*

(25) Judicia cum recte procedunt, æquitatis delubra: cum depravantur, foveæ fallaces et cææ. Ammian. 30.

(26) *In princip. supr. h. t.*

(27) Id est, calumniæ actionem: de qua *Instit. de pena temere litigantium.* §. *utriusque.*

us ambagibus, constitutio nostra dilucida et compendiosa in terris clareat omnibus, et sit maximum dirimendarum (1) causarum remedium.

§. 9. Sed prædictum sacramentum in litibus quidem, quæ necdum sunt inchoatæ, præstari volumus in ipso (2) litis primordio. Sin autem causæ adhuc pendentes inveniantur: vel post litem contestatam, et post solitas judiciales cautelas jam præstitas: si quidem præsto fuerit utraque persona, et in eadem civitate vel in territorio ejus moratur: et in his litibus sacramentum locum habere, in primo post hanc legem ingressu eum compelli jusjurandum præstare. † Sin autem una pars abfuerit, ne videatur propter absentiam personæ lis differri, et aliquod contrarium eveniat nostro proposito, et quod pro (3) compendio litium introductum est [protinus] hoc in adversariam figuram transformetur: jubemus præsentem quidem personam omnimodo dare sacramentum, absenti (4) autem in pendentibus dumtaxat litibus (secundum quod prædictum est) hoc concedi. Sin autem utraque principalis persona abfuerit, ne diutius lites protelentur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. 4. Kalend. Aug. JUSTINIANO A. IV. et PAULINO V. C. CONSS. 534.

3. Idem *

PAteat omnibus nostram rempublicam procurantibus, conventiculam seu conspirationem jurisjurandi religione, vel quoquo modo compositam, a nostra majestate prohiberi et detestari: Unde hujus rei fautores et socios ab omni publico honore sibi commisso infamiæ nota privamus: non habentibus autem, ad ullum publici honoris gradum accedendi licentiam penitus amputamus.

(1) Juramentum remedium maximum expediendarum litium. *l.* 1. *ff*. *de jurejur*. Paul. 2. *sent.* §. 1.

(2) Juramentum de calumnia in ipso litis primordio præstandum.

(3) Ut litium compendia sunt quærenda, ita eorum fugienda est comperendinatio, sive dilatio.

(4) Vid. quæ scripsi ad *l.* 15. *ff. de jurejur.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER TERTIUS.

TIT. I.

DE JUDICIIS (1).

De stipulatione usurarum.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Clementi.

JUdicio cœpto (2), usurarum (3) stipulatio non est perempta: Superest igitur, ut debitorem ejus temporis, quod (4) non est in judicium deductum, convenire possis. PP. Kaled. April. ANTONINO II. et GETA II. CONSS. 206.

Si sæpius tutelæ agatur.

2. Iidem AA. Valerio.

LIcet judice accepto (5), cum tutore tuo egisti, ipso [tamen] jure actio tutelæ sublata non est: et ideo si rursus eundem (6) judicem petieris, contra (7) utilem exceptionem rei judicatæ, si de specie (8), de qua agis, in judicio priore tractatum non esse allegas, non inuti ter replicatione doli mali uteris (9). PP. VI. Kal. Ja FAUSTINO et RUFO (RUFINIANO) CONSS. 211.

Si quæstio status bonorum disceptationi concurrat.

3. Imp. ALEXAND. A. Faustinæ.

QUoties quæstio status (10) bonorum disceptationi co currit; nihil prohibet, quo (11) magis apud (1 eum quoque, qui alioquin (13) super causa status cogn scere non possit, disceptatio terminetur. PP. 6. Id. Feb JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De quæstione evictionis omissæ.

4. Idem A. Popilio.

SI cum tibi pretium prædiorum a curatoribus compara torum reputaretur (14), et instrumenta emptionis tra derentur (15), quæstionem omissæ evictionis (16) non mo

(1) Seu cognitionibus judicum datorum a magistratu vel Principe, *L. 5. ff. 1. et 1. C. Theod. 18. et 7. Synops. Basil. 1. et 2. Decret. 1. et 2. Sept. 1. et 2. Clem. 1. et 2. Extravagant.*

(2) Stricti juris sc. finge usuras stipulanti promissas: et ita concilia hanc *l. cum l. 13. in fin. infr. de usur.* Cæterum judicium cœptum dicitur interdum lite contestata, interdum sola citatione.

(3) Lite contestata usuræ currunt. *l. 35. ff. de usur.* Sortis obligatione (adde et præteritarum usurarum) in judicium deducta, pœna crescit. *l. 99. ff. de verb. oblig.*

(4) Petitio sortis non impedit cursum usurarum pendente judicio. *Bald.* Usuræ quæ pendente judicio emergunt, si non eodem judicio vel a principio litis petitæ sint, alio judicio sunt petendæ.

(5) Judex acceptus delegatus ab ordinario. *l. 5. Infr. h. t. l. 15. ff. de re judic. Zas.* non ordinarius, ut vult Odofredus.

(6) Causæ continentia non est dividenda. *l. 16. infr. h. t.* Quæri potest, quemadmodum hic ad eundem judicem sit eundum, cum constet judicasse. atque in officio suo jam functum esse. *l. 42. ff. de re judic.* Aliter hic species nobis est fingenda: Datus enim hic judex fuit generaliter ad finiendam tutelæ actionem: unicam autem tantum ejus speciem hic definit ac decidit, ideoque officium ejus non extinctum. *l. 43. ff. de recept. qui arbitr.*

(7) Contra utilem exceptionem datur replicatio doli.

(8) Si petitio generalis, prosecutio specialis sit, et postea sententia generaliter feratur, ea utique restringitur ad prosecuta et allegata tantum, non ad ea quæ in judicium non deducta fuerint. adde *l. 3. Supr. de transact. l. 43. ff. de recept. qui arbitr.*

(9) Nisi cum generaliter petiisses, de una tantum specie probaveris. *l. 29. Supr. de transact.* nisi id quod nunc petis continebatur principali, ut sunt fructus, usuræ, et evictiones. *l. 4. infr. h. t.*

(10) Si quæstio status in controversiam motam inciderit, neglecta principali causa status priori loco cognoscitur. *l. 6. infr. de ord. cogn.*

(11) Id est, quo minus. *Azo et Gloss. interlinearis*, Cujac. *a l. 7. §. 2. ff. pro emptore.*

(12) Qui de re aliqua principaliter non potest cognoscere, si incidenter ea movebitur, de ea cognoscet.

(13) A contrario collige, eundem judicem quæstionis principalis judicem esse causæ et emergentis seu incidentis. *Bald.*

(14) Dum illi rationem tutelæ tibi redderent: possunt enim tutores et curatores contrario judicio tutelæ pupillis suis reputare, quod eorum nomine impenderint. *l. 1. §. 4. ff. de contrar. tut.*

(15) Sensus est, pupillum curatori suo litem movisse, curatorem ei reputasse pretium fundi comparati, eamque emptionem ut probaret, instrumenta emptionis in judicium protulisse: mox Popilium sententia judicis damnatum, eam impensam curatoris agnoscere, curatorem emptionis instrumenta Popilio tradidisse: finita mox lite, Popilio fundum evictum fuisse; venditore non solvendo, mox adversus curatorem egisse, eo scil. nomine, quod cum supradictum fundum emeret, cautionem emisisset evictionis: Curator hujusmodi negligentiam nunquam sibi reputatam fuisse a Popilio, vel in ipso judicio, vel cum ei instrumenta emptionis traderentur, negat. Contendit itaque hoc negotium et sententia judicis, et spontaneo Popilii consensu finitum: semel finitam litem non instaurari. Quo jure pro curatore judicatum est. Quo jure, inquies, cum minor adversus rem judicatam restituatur, si se deceptum læsumve probaverit. *Supr. si adversus rem judicatam.* et minores juris ignoratione decepti restituantur. *l. 2. Supr. de jur. et fact. ignor.* Zasium res ea movit *hic. num.* 4. ut diceret, minorem esse restituendum. cui non illibenter accedo, nisi dicas, Popilium jam majorem vigintiquinque annis curatoribus judicium dictasse.

(16) Evictio est de appendicibus et appendix venditionis. Qui de principali egit omisso accessorio, si postea in sententia nulla accessorii fiet mentio, accessorium intelligitur remissum. et ita finitum, ut postea ejus nomine quæstio moveri non possit.

i : intelligis semel finitam litem instaurari non posse. P. Kal. Aug. MODESTO et PROBO CONSS. 229.

De judice delegato.

5. Imp. GORD. A. Marcello.

Judice (1) judex delegatus (2), judicis dandi potestatem non habet (3) : cum ipse judiciario munere ungatur (4) : nisi a Principe judex datus fuerit. PP. Non. Septemb. ULPIO et PONTIANO CONSS. 239.

Quid sit judici per se, vel per Consiliarios expediendum.

AUTHENT. ut defun. seu fun. eor. non injur. a cred. §. lud. col. 5. tit. 15. al. 13. seu Novell. 60. cap. 2.

D hæc, si administrator sit, et publicis occupationibus impediatur, litem apud se agitandam saltem in estatione audiat : et rursus in medio semel, et in fine nia etiam quæ sunt examinata, consequenter audiat, ie ferat sententiam et appellationem, si fiat, suscipiat: era licet expediri per consiliarios (5). *Item judex ap-lationis rem per se audiat. Delegatus autem omnino se litem una cum consiliariis examinet. Sed si contra factum fuerit, graves pœnæ sequentur : nam Admiratores et delegati viginti librarum auri multam præsta-t : Consiliarii, si quidem advocati sint, ab advocatio-expellentur: si vero non sint, sed cingulum habeant : gulo privabuntur, et decem libras auri præstabunt.*

De servis.

6. Idem A. Juniæ.

SErvus (6) in judicio interesse (7) non (8) potest (9) : nec si condemnatio aliqua in personam ejus facta sit, quod statutum est, subsistit. Dat. 15. Kal. Septemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Contra servum detentorem rei pignori obligatæ non potest agi ex persona domini sui defuncti, sed missio in bonorum possessionem petenda est.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Hyrinæ.

CUm (10) debitoris tui servum tibi pignoris jure obligatum, bona domini sui quondam rebus humanis exempti tenere profitearis, adversus eum dari tibi actiones contra jus postulas : si quidem inter (11) servum et liberum consistere nullum [possit] judicium. Ad possessionem itaque pignorum magis officio judicis venire te convenit, quam illicita postulare. S. 14. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De æquitate et stricto jure.

8. Impp. CONSTANT. et LICIN. AA. ad Dionysium.

PLacuit (12), in omnibus (13) rebus præcipuam (14) es-

(1) Jurisdictionem habente, id est, magistratu. *Livius* 3. *et* . *de jurisdict.*

(2) Pedaneus judex delegatus a judice non a Principe, judicem non potest. *l. ult. ff. de off. ejus, cui mandata. l.* 5. *ff. de sd.* Cur tam varie? Principis delegatus habet apparitores, exe-rcs proprios, et adsessores, ad instar magistratus : quod cæte-elegati non habent. vide *Nov.* 60. c. 2. Cujac. 12. *observ.* 1. e Hartmannum 2. *pract.* 1. *obs.* 8.

(3) Imo habet, ut legatus proconsulis. *l.* 12. §. 1. *ff. h. t.* 2. *ff. de off. procons.* solve, Speciale est in proconsule. Accurs. l. Zas. *hic.* An perpetuo verum est a delegato judice non sub-gari? Zasius *ait hic n.* 15. idque ita verum esse, ut ne qui-in causis necessarii impedimenti, vel post litis contestationem partium consensu subdelegare possit.

(4) Loco alterius scil. non proprio. *l.* 3. *ff. de off. ejus, cui dat.* Quod proprium non habemus, dare alteri non possumus. proconsulis legatus nihil proprii habet, *l.* 13. *ff. de off. pro-*s. et tamen subdelegat. *l.* 12. *d. tit.* solve, In legato procon-s vestigia quædam sunt magistratus, ex quo lex ita censuit ac it, ut mandare suam jurisdictionem et subdelegare possit. Ideo-proconsul dicitur propriam jurisdictionem legatis dare. *l.* 4. *de off. ejus, cui mandat.* lex illa conciliari ita potest cum 3. *ff. de off. procons.* ut sit sensus : Legatus proconsulis sub-gare potest : quia jurisdictionem habet, qua uti potest quasi proprio ; quod non ex autoritate ipsius proconsulis, *d. l.* 13. legis id ita statuentis ac volentis dependet. Itaque propriam habet, si conditionem proconsulis spectaveris : habet propriam, gis vim ac potestatem consideraveris, cui id ita constituere . Deinde cum dicimus : Propriam jurisdictionem a proconsule to conferri, ne intelligas eam conferri in individuo, quam ha-proconsul (alioquin ea data nihil apud eum remaneret) sed lem in specie : ut semper sit ea propria legati : eaque quasi proprio uti possit, non voluntate ipsius proconsulis, sed vi otestate legis id ita statuentis.

(5) Notatur hic facilius permitti judici ordinario delegare causas integraliter, quam delegare reservata sententia, cum contrarium videatur de directo probari *in l. placet. de Pedan. judic.* secundum Bartoli intellectum ibi. Vide Vacon. *l.* 6. *declarat. cap.* 236. cui conjunge Joan. Baptist. Ferret. *in consil.* 116. Joann. Longo *ad l. imperium. n.* 37. *et* 39. *ff. de jurisdict. omnium judic.* Mod.

(6) Servus non litigat, nec facta in eum condemnatio subsistit. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *cap.* περὶ δούλων 6. et 5. Harmen. 14. §. 7.

(7) Sisti tamen potest judicio. *l.* 81. *ff. de verb. oblig.*

(8) *l.* 13. *ff. si quis cautionibus. l.* 107. *ff. de regul. jur.*

(9) Nisi ex quibusdam causis. *l. ult. infr. ubi caus. fisc. l.* 1. *infr. si per vim vel alio modo. l. vix.* 53. *ff. de judic.* Mod.

(10) Si bona debitoris tui defuncti ab ejusdem servo occupantur, non debes illum servum convenire, *ut hic : et l.* 6. *supr. h. t.* sed heredes defuncti, aut quemvis hominem causam hereditatis defendentem. Quod si neque heres sit, neque curator aliquis bonorum, potes a judice petere, ut te ex officio suo in possessionem bonorum defuncti immittat. unde colligunt possessionem ex primo decreto peti posse, et obtineri sine aliqua citatione contra hereditatem jacentem, vel bona vacantia : ex secundo vero decreto quo jus dominii constituitur, non posse, nisi curatore bonis dato. *ff. de curat. bon. dando.*

(11) *l. ult. infr. de noxalib. act.*

(12) 7. *Eclog.* 3. *ex tit.* 6. *cap.*8. Goth. Ad intellectum hujus legis vid. Anton. Augustin. *l.* 4. *emend. cap.* 8. Duaren. *lib.* 2. *disputat. cap.* 18. Fachin. *lib.* 1. *controv. cap.* 3. Andr. Gail. *lib.* 1. *observ.* 23. *num.* 26. S. L.

(13) Imo non in omnibus : non in legatis. *l.* 69. *ff. de leg.* 3. non in contractibus. *l.* 1. §. 20. *vers. Sed si sciente. ff. de exercitoria.* non in causis libertatis, (utcumque sint favorabiles) *l.* 12. §. 1. *ff. qui et a quibus.* non in sententiis aut judiciis. *l.* 1. *supr. de legibus.* Nullo igitur casu. In omnibus, sed quæ lege palam non sunt definita.

(14) Hinc æquitas vocatur summa ratio *in l.* 43. *in fin. ff. de relig. et sumpt.*

se (1) justitiæ (2) æquitatisque (3), quam (4) stricti (5) juris (6) rationem. Dat. Id. Maji, VOLUSIANO, et ANNIANO CONSS. 314.

De re plene inquirenda, et de partibus interrogandis.

9. Imp. CONST. A. ad Maximum.

JUdices (7) oportet imprimis rei qualitatem plena (8) inquisitione discutere (9), et tunc utramque partem sæpius interrogare (10), *Numquid novi addere desideret:* cum hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, sive definienda causa per judicem, sive ad majorem potestatem referenda sit. Dat. 2. Id. Jan. *Sirmii*, LICINIO V. et CRISPO CONSS. 318.

De allegationibus et dilationibus.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. sed et hoc. col. 8. tit. 16. al. 11. seu Nov. 116. cap. 2.

JUbemus: ut, si quando una pars allegationibus suis renunciaverit, alia vero pars se habere aliquid quod proponat, dixerit, Judex negotii modis omnibus eam partem; quæ utitur dilatione, compellat intra triginta dies, postquam altera pars allegationibus renunciaverit, quicqu velit sine aliqua intermissione proponere. Quod si non cerit, tunc ad ejus malitiam superandam alius mensis dulgeatur a judice. Si vero adhuc distulerit, alterius m sis dilatio ei præbeatur: Ita ut si usque ad prædictos menses suas non proposuerit allegationes, causæ cogni non amplius expectans, sententiam omnibus modis legib et moribus consonantem proferat: vel, si noluerit, re rat: ne litigatoribus male tractantibus liceat causarum e tus ultra protrahere.

De causæ continentia non dividenda.

10. Idem A. ad Severum Præfectum urbi.

NUlli (11) prorsus audientia præbeatur (12), qui ca sæ continentiam (13) dividit (14), et ex benefi prærogativa (15) id quod in uno eodemque judicio pot rat terminari, apud diversos judices voluerit ventilare pœna ex officio Judicis imminente ei; qui contra ha supplicaverit sanctionem; atque alium super possessi ne (16), alium super principali (17) quæstione Judice postulaverit. Dat. 3. Kal. Aug. PAULINO et JULIA CONSS. 325.

(1) Cui? num judicibus: si judicibus, an omnibus? dixi ad *l.* 1. *supr. de legibus.*

(2) De scriptura recta hujus legis vide Duarenum *l.* 2. *disput. cap.* 18. et Ant. Augustin. *lib.* 4. *Emend. cap.* 8. de materia vero consule Moder. Ancon. *in tract. de mercat. in tit. quomodo in casu mercatur. procedendum sit.* 1. *part. n.* 4. Fortun. Garziam *ad l.* 1. *ff. de just. et jure. n.* 49. Mod.

(3) *l.* 57. *Supr. de Episc. et Cleric. l.* 90. *ff. de reg. jur.* Æquitas justitia, *ut hic*, verum jus, germana justitia. Cicer. bona fides. *l.* 29. §. 4. *ff. mandat.* naturalis justitia. *l.* 13. §. 7. *ff. de excus. tutorum.* humanitas, benignitas, æquum, bonum, bonum et æquum. *l.* 1. *ff. de justit. et jur. l.* 91. §. 3. *ff. de verb. obl.* δίκαιον, *Synops. d. loco.* utilitas communis. *l.* 51. §. 2. *ff. ad l. Aquil.* τὸ ἐπιεικές, justum quidem, sed non semper scriptum, et ita opponitur justo legitimo ab Aristot. 5. *Ethic.* 10. Æquitas rationem personarum habet. *l.* 14. §. 6. *ff. de relig. et sumpt.* educitur ex ipsarum rerum natura. *l.* 14. §. 13. *ff. de relig. et sumpt.* judici ante oculos esse debet. *l.* 4. *in fin. ff. de eo, quod certo loc.* unde religio judicantis dicitur. *l.* 13. *ff. de testib.* juris scripti duritiem et asperitatem, habita ratione circumstantiarum, mitigat. Qua via? veluti si deprehendens, neque plus aut minus in facto esse quam in lege scripta dixeris, scriptam legem facto controverso proprie convenire: si tamen legislatoris mentem, ipsamque facti controversiam attentius spectaveris, legem facto consentire negaveris. Huc utique spectat ars boni et æqui. *l.* 1. *in princ. ff. de justit. et jur.* vera philosophia non simulata, quæ sui studiosos sacerdotes facit. *ibi* §. 1. De æquitate alibi etiam dixi ad *l.* 21. *ff. de interrogat. in jure fac.* obiter interea notandum est, originem æqui oriri ex universali lege: quippe legislatores non omnes casus definiunt, sed eos, qui plerumque accidunt. Aristot. 5. *Ethic.* 8. Decisio casus omissi in lege universali petenda, non ex ipsa lege, sed ex eo, quod bonum et æquum diximus, ut æquitatem ipsam possumus appellare, scriptæ legis supplementum.

(4) Æquitas δίκαιον: jus strictum, ἀκρίβεια. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 3. *ex tit.* 6. *cap.* 8.

(5) Jus strictum *hic*, non est jus scriptum, sed juris scripti prædura et ab humanitatis regula aliena interpretatio: stricta ratio. *l.* 43. *in fin. ff. de relig. et sumpt.* jus summum Ciceroni, apices juris. *l.* 29. §. 4. *ff. mandati*: mera cognitio. *l.* 14. §. 13. *ff. de relig. et sumpt.* subtilitas verborum. *l.* 20. *in fin. ff. de reb. cred.* Opponitur æquitati (de qua supra dixi) ut homini politico et humano barbarus. ut spiritui littera. dicitur et scrupulositas, nimiaque subtilitas. *l.* 12. *ff. de injusto, rupto.* cavillatio, subtilitas juris. *l.* 17. *ff. de injusto, rupto.* autoritas juris scientiæ. *l.* 91. §. 3. *ff. de verb. obl.* ratio disputandi. *l.* 51. §. 2. *ff. ad leg. Aquil.* ἀκρίβεια, *Synops. d. loco.* summum jus summa injuria. Terent. *Heautontimor.* summum jus, summa crux, *Columella* 1. Eam ob causam Coriolanus in exilium missus, ut nimius exactor legum, *Halicarnass.* 8. jus nimis scrupulosum, et ideo non admittendum. *l.* 33. *ff. de excus. tutor.* subtilis ratio. *l.* *in fin. ff. ad leg. Aquil.* subtilis regula et humanitas opponunt in *l.* 13. *ff. de liber. et posthum.*

(6) Imo stricti magis quam æquitatis. *d. l.* 29. *d. l.* 20. *d. l.* 1 *d. l.* 17. dixi superius *et ad legem primam.*

(7) Hæc lex interpolata ex *l.* 1. *C. Theod. h. t. lib.* 2. *tit.*

(8) Hoc locum non habet in rebus minimi momenti, et ali causis, quæ moram non admittunt, ut alimentorum et similiu de quibus vide Rebuff. *tom.* 1. *tract. de sentent. præjudiciali seu provisionalibus.*

(9) Id est, cuncta rimari. *l. judicantem.* 1. *C. Theod. lib. tit.* 18. *quam vide, et can. judicantem ult. caus.* 30. *quæst.* 5

(10) Ex officio, parte etiam non petente. vid. *l.* 21. *ff. de i terrogat.*

(11) *l.* 2. *C. Theod. de judiciis. l.* 2. *tit.* 18.

(12) Ad explicationem hujus legis et confirmationem eorum quæ ad eam notavit Gothofredus, vide Afflict. *decis.* 354. *n.* Alciat. *l.* 1. *parerg. cap.* 9. *et cap.* 61. Joan. Ign. *in repet. necessarios.* §. *non alias. ff. ad SC. Silan. in* 2. *part.* 30. *mit.* Bald. *ad l.* 1. *col.* 1. *vers. contra. de sentent. quæ sine ce ta quant.* Socin. jun. *cons.* 136. *n.* 6. *lib.* 2. Jac. Menoch. *arbitr. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 371. *n.* 4. Mod. Adde Alciatum *pa radox. lib.* 2. *cap.* 5. Cujac. *lib.* 9. *obs. cap.* 10. S L.

(13) *l.* 2. *Supr. h. t.* Ubi cœptum judicium, ibi finem accip re debet. *l.* 3. *ff. h. t.* neque hodie in hujus, cras in alterius f ro lis finienda. vide quæ notavi ad *l.* 5. *infr. arbitrium tutelæ.*

(14) *l.* 2. *supr. h. t.* cur id fieri non oporteat, dixi ad *l.* *ff. de quib. reb. ad eundem judic.*

(15) Id est, momenti beneficio, ut recte interpretatur Anian C. T. interpres, quod ideo sic appellatur, quia restitutio posse sionis per vim aut alia aliqua ratione ereptæ, confestim et sine u la mora facienda est: atque illius magna est prærogativa. *l. uni Infr. si de moment. possess.* Mod.

(16) Alia est enim proprietatis, alia possessionis causa, ut hic in hac de erepta possessione: in illa de proprietate agitur: utra que in uno eodemque judicio debet cognosci. Greg. 7. *epist.* 10 et hæc prius quam illa. An et simul? Symmachus 1. *epist.* refe id ab imperatoribus constitutum, judices ad id non cogi: sed ta men, si velint de possessione cognoscentes posse etiam continuo si casus tulerit, de proprietate cognoscere. qua de re plenius vid Cujac. 2. *observ.* 35. Superiori quæstioni subcontraria est ea, a pendente judicio petitorio agi possessorio liceat, et a rei vindic tione ad possessionis causam progredi? de qua vid. *l.* 13. *infr. d rei vind. l.* 37. *ff. de judiciis.* Hotom. *quæst.* 29.

(17) Causa principalis, id est, proprietatis. *l.* 1. *C. Theod. unde vi*, quæ et negotium principale. *l.* 7. *in fin. Infr. ad leg Jul. de vi.* Cassiodor. 4. *variar.* Si in causa momentanea (id est possessionis) vel principali justitiam adesse cognoscet. vid. Cuja 5. *obs.* 19. *in fin.*

Ut Judex leges non verba Principis attendat.

(1) Græcæ hujus constitutionis argumentum ex indice Basilicorum et Theod. Hermopolita.

SUbtilitatem (2) legum judex curæ (3) habeat : non autem , his quæ præter jus dicta , vel prolata sunt Imperatore attendens.

De dilationibus. 1. *De recusatione judicis.*

12. (4) Imp. Zeno. *

OMnes (5) magistratus et divini judices compendiose lites decidant : et si quis litigantium crebro competentem judicem adiens , sine justa causa differatur , adeat principem , auxilium ab eo expectans.

§. 1. Sin recuset quis judicem bona fide ante litis contestationem , judex alius ei ex divina aditione dabitur : Quod si et juste recusare (6) videbitur , post contestationem judex alius aut conjudex ne (7) petatur : apud unum enim judicem omne moveatur causæ negotium : et si incompetens ille super aliquo videatur causæ capitulo : ex propria sententia ad competentem judicem illud capitulum remittatur. Secundo enim aut sæpius conventus seu expertus quis , et ex secunda causa in duplum reponet damnum , et sine fidejussoribus , et ejeratione ex secunda conventione apud primum intendet judicem.

De litibus triennio finiendis , de eremodicio , et de sumptibus litis.

13. Imp. Justin. A. Juliano P. P.

PRoperandum (8) nobis visum est , ne lites fiant pene (9) immortales (10) , et vitæ hominum modum excedant , (cum criminales quidem causas jam nostra lex (11) biennio conclusit : et pecuniariæ causæ frequentiores (12) sunt , et sæpe ipsæ materiam (13) criminibus creare noscuntur) præsentem legem super his per orbem terrarum , nullis locorum vel temporum angustiis coarctandam ponere.

§. 1. Censemus itaque omnes lites super pecuniis , quantæcunque quantitatis , sive super conditionibus , sive super jure civitatum , sive privatorum fuerint illatæ, sive super possessione , vel dominio , vel hypotheca , seu super servitutibus , vel pro aliis quibusdam causis , pro quibus hominibus inter se litigandum est , (exceptis tantummodo causis quæ ad jus fiscale (14) pertinent , vel quæ ad publicas respiciunt functiones) non ultra triennii (15) metas post litem contestatam esse protrahendas : sed omnes judices sive in hac alma Urbe , sive in provinciis majorem seu minorem peragant administrationem , sive in Magistratibus positi vel ex aula nostra dati , vel a nostris proceribus delegati : non esse eis concedendum ulterius lites , quam triennii spatio , extendere. Hoc etenim judicialis magis esse potestatis , nemo est qui ignoret : Nam si ipsi noluerint , nullus tam audax invenitur , qui possit invito (16) Judice litem protelare.

§. 2. Et si quidem pars actoris cessaverit , quatenus multiplici dilatione reus fatigetur , et triennii metæ post (17) litem contestatam jam prope (18) finem veniant , ut semestre tempus tantum ei supersit : licentia erit judici (19) per executores negotii actorem requirere , parte fugiente (20) ex una (21) parte actoris absentiam incusante (22) , et judicibus omnimodo suas aures hujusmodi quæstionibus reserantibus : et si per (23) tres vices hoc fuerit subsecutum , decem (24) dierum spatio per unumquemque (25) introitum (26) destinato , et nec ita pars

(1) Cujacius hanc legem restituit 9. *observ.* 20.

(2) Interpretatio Contii : sententia hæc est , judices sequi jus strictum legum debere , at non ea , quæ plerumque a Principe dicta prolatave παρανόμως , *præter jus , Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *c.* 11. vid. *l. si vindicari.* 20. *infr. de pœnis.*

(3) *l.* 3. *Infr. de sentent. ex periculo. l.* 20. *Infr. de pœnis.*

(4) Cujacius hanc legem restituit 9. *obs.* 20. extstat 7. *Syn. Basil.* 6. *cap.* 12.

(5) Interpretatio Contii.

(6) *Cap.* 6. *de off. deleg. in* 6. *Nov.* 53. *c.* 3,

(7) Adde casum *l. ult. Supr. de in jus voc.*

(8) Causæ criminales biennio finiendæ : pecuniariæ vero cujuscunque fuerint quantitatis , a quacunque persona , in quacunque causa (excepta duntaxat causa fisci publicarumque functionum) solo triennio ab omnibus judicibus quicunque fuerint finiendæ. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *c.* 3. Goth. Vide Cujac. *obs. l.* 9. *c.* 22. Ans.

(9) Quia Gothofredi diligentia hic nihil aliud reliqui fecit , tantum moneo consulas ad hanc legem , quisquis es lector , Rotam *Neapolit. decis.* 346. Cottam in *Memorabil.* in verb. *Justam.* Bald. *decis.* 392. Alexand. *cons.* 50. *n.* 7. *vol.* 2. Decium *cons.* 303. *col.*2. *n.*5. Rævardum meum *lib.varior.*4. *c.*14. Nicolaum Vallam *de rebus dubiis tract.*13. Guterium *resolut.part.* 3.*cap.*5. Mod.

(10) Litium immortalitas vitanda. *l.* 4. §. 1. *ff. de alien. jud. mutand. caus. l.* 21. *in fin. ff. de reb. cred. l.* 1. §. 10. *ff. de operis novi nunciat.* adde *Institut. de pœna temere litigant.*

(11) Instantia causarum criminalium non durat ultra biennium. *l.* 2. 3. *Infr. ut intra cert. tempus crim. quæst. lib.* 9. *t.* 44.

(12) Pecuniariæ causæ criminalibus frequentiores.

(13) Pecuniariæ lites sæpe in criminales degenerant.

(14) Causæ fiscales et pertinentes ad publica munera intra sex menses a lite contestata finiendæ. vid. *l. ult. Infr. de jure fisci.*

(15) Lites civiles (quæ tamen non pertinent ad fiscum , et publicas functiones , *Supr. h. t.* et ad legata , fideicommissa , et libertates : sunt enim tales causæ intra annum finiendæ. *Nov.* 1. *cap.* 4. *ubi* vide Cujacium.) triennio finiendæ , ut hic , quod et Manuelis Comneni Novella quadam confirmatum est. De triennio vide Cujac. *cap.* 22. *de præscript.* Hoc tempus legitimum appellatur *in l.* 32. *in fin. ff. h. t.* Ubique gentium inveterato ab omnibus seculis morbo , lites diutius vivunt. Illud interim notandum , in Gallia sic instantiam perimi triennii spatio computando a die ultimi termini , *de la derniere procedure* , ut ab eo tempore nemo sine literis regiis litem possit prosequi. vid. Rebuff. *in proœm. constitut. gloss. num.* 51.

(16) Invito judice neutra pars litigantium litem prorogare potest. An judex post triennium sententiam ferre potest ? non potest. Cur ita ? triennio perimitur instantia : ea perempta cessat citatio. Si jus diceretur , hoc fieret sine citatione. Est autem sine citatione sententia nulla. Post peremptam igitur instantiam sententia nulla est. vid. Oldendorp. *cap.* 8. *de sent. et re judic.*

(17) Tempus instantiæ incipit currere post litem contestatam.

(18) Prope triennium esse dicitur , quod a triennio solo semestri distat. Proximitas temporis hic semestri definitur. vide Cujac. 17. *obs.* 4. *in fin.*

(19) Vide Jafredum *decis.* 333.

(20) Uno litigatorum absente , litis persecutio continuanda ad alterius præsentis petitionem.

(21) Μονομερῶς , vide Cujac. *Nov.* 9.

(22) Hinc colligunt , judicem nunquam nisi ad instantiam partium procedere : quod nimis sane generale : judex enim plerumque ex officio procedit. Hinc etiam colligunt absentem non prius contumacem censeri , quam ejus absentia ab adversario præsente fuerit accusata.

(23) Vid. *l.* 8. *Infr. quomodo et quando judex.*

(24) *l.* 69. *ff. h. t.* hodie triginta dierum ex *Nov.* 112. *cap.* 3. *in pr. vers. Si vero.*

(25) Mos hic erat judiciorum , ut si litem cœptam pars una deseruisset , altera judicium ingrederetur ac postularet adversus absentem Edictum primum : quod impetratum denunciabatur absenti , dato ei termino decem dierum. Eo non comparente , secundum Edictum postulabatur , quod mox eidem absenti denunciabatur , additis rursus aliis decem diebus. Eo rursus non comparente tertium Edictum postulabatur dari , quod absenti denuo denunciabatur (trinæ enim denunciationes fiebant. *Supr. h. t. ibi , per tres vices addito decendio.*) Eo non comparente , postulabatur Edictum quartum et peremptorium. Interdum tamen omisso quarto Edicto absens condemnabatur , *l.*2.*l.*9.*infr quomodo et quando judex*.et ita reddebatur Lis ἐρήμη , sive μονομερὴς δίκη. vid.Cujac. 9.*observ.*22.

(26) *Introitus est* , quo præsens adversarius absentem accusat , et de sumptibus litis quos interim fecit , conqueritur , atque deplorat , qui tertio fieri solebat. vid. Cujac. *d. loco.*

actoris fuerit inventa, et neque per se, neque per (1) procuratorem instructum pervenerit: tunc judicem negotii acta (2) apud se confecta conspicere [censemus]. Et si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino causæ certa fieri conjectura, volumus non solum partem fugientem (3) ab observatione judicii relaxare, sed etiam in omnes expensas, quæ consueto modo circa lites expenduntur, eum condemnare, vera quantitate earum sacramento fugientis manifestanda, et omni cautela quam super lite reus exposuit, reddenda: quæ et si remanserit, viribus evacuabitur. Sin autem ex gestis apud se habitis (4), parte actoris minime inventa, possit invenire viam, qua manifestum ei fiat, quid stantuendum sit, etiam absente (5) actore, si eum meliorem causam habere perspexerit, pro eo ferre sententiam non moretur, et præsentem (6) reum absenti actori condemnare, expensis tantummodo litis, quas reus legitime se expendisse juraverit, condemnatione excipiendis, quia hanc pœnam (7) actori, et meliorem causam habenti propter solam absentiæ contumaciam (8) imponimus: nullo penitus ei regressu ad eandem litem conservando. Sed actor contumax cadat omnino de lite, si reus absolvatur. Sin vero aliqua condemnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor putaverit fugitivus (9), nullo modo iterum eandem litem resuscitare (10) concedimus. Et hæc quidem pœna actori fiat imposita.

§. 3. Sin autem *reus* abfuerit, et similis (11) ejus processerit requisitio (12), quemadmodum pro persona actoris diximus, etiam absente eo eremodicium (13) contrahatur, et judex (secundum quod veteribus legibus cautum est) ex una (14) parte cum omni subtilitate causam requirat: et si obnoxius fuerit inventus, etiam (15) contra absentem promere condemnationem non cesset, quæ ad effectum (16) perducatur; et per res (17) et facultates fugientis victoris satisfiat: sive ipse judex ex sua jurisdictione hoc facere potest (18), sive per relationem (19) ad majorem judicem hoc referatur, et ex eo legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licentia ei, vel alii (20) personam ejus solam prætendenti concedenda contradicendi, cum in (21) possessionem ex hujusmodi causa actor mittitur: nec (22) si reversus ipse fuerit, et voluerit fidejussores dare, et possessionem recuperare, audiatur: in hujusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem excludimus.

§. 4. Cum autem eremodicium ventilatur, sive (23) pro actore, sive pro reo: examinatio causæ sine ullo obstaculo celebretur. Cum enim terribiles (24) in medio proponuntur scripturæ, litigatoris absentia Dei præsentia repleatur (25): nec pertimescat judex appellationis (26) obstaculum, cum ei qui contumaciter (27) abesse noscitur, nulla sit provocationis licentia: quod et in veteribus legibus esse statutum, manifestissimi juris est.

§. 5. Hujusmodi autem sententia prope finem triennii (28) proferatur, pro quo et præsentem legem induximus. Si enim in anteriori tempore, in quo larga temporis superest dilatio, et spes absenti relicta fuerit revertendi, alterutra pars cessaverit; in sola expensarum datione, et absolutione forsitan præstetur pœnalis sententia: non autem tunc mors (29) litis, et condemnatio in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidunt, in quibus triennii effluentis imminet formido.

§. 6. Sive autem alterutra (30) parte absente sive utra-

(1) Absens non est, qui per procuratorem comparet.

(2) Judex ex actis et allegatis judicare debet. An ex conscientia? dico in *l. illicitas.* 6. §. *veritas.* 1. *ff. de off. præsid.*

(3) Pars fugiens, reus. Græcis ita φεύγων dicitur. Hinc Alcibiades, teste Æliano 13. dicebat, stultum esse reum, qui licet injuste accusatus sit, non fugiat, cum possit fugere. Item cuidam interroganti, cur judicio patris diffideret? imo et matris inquit: fieri enim potest nonnunquam, ut errore inducta nigrum calculum pro albo inferat.

(4) Sensum hujus vers. vid. apud Fachin. *l.* 1. *controv. cap.* 40. Ans.

(5) Actor præsens absente reo interdum (puta quando actoris libellus est ineptus, aut non sunt sufficientes ejus probationes) condemnari potest. Idque judicis officio, ut hic, et ita judex absentem potest non tantum absolvere ab observatione judicii, sed et præsentem condemnare in expensas. Expensas, inquam, quas reus se fecisse juraverit. Porro quando absolutoria ab observatione judicii fieri debeat, vide Wurmserum 1. *pract.* 22. *observ.* 15. *et tit.* 24. *observ.* 14.

(6) Præsens reus interdum absenti condemnatur: id est, interdum causa potior est absentis, quam præsentis. Absens per contumaciam, si bonam causam habuerit, non ideo minus vincit. *l.* 73. *ff. h. t.*

(7) Pœnam absentis actoris observa. Quantumvis contingat secundum eum judicari, non tamen reus ei condemnatur in expensas: quinimo expensas factas a reo solvere tenetur: et ita hoc casu victor victo damnatur: et viatica sumptusque litis exsolvit.

(8) In quam non incidit, qui culpa levi non dolo non comparuit: puta quia dum veniret ad judicem, passus est interea se a ludentibus detineri, forte non male, quia animum judicii contemnendi non habuit. Infredus *decis.* 333.

(9) Actor fugitivus, id est, absens et contumax.

(10) Absenti contumaci nulla redintegrandæ sententiæ per appellationem ratio est.

(11) Similis modus attenditur in reo, qui in actore.

(12) Id est, trina denunciatio, per quam quis fit contumax. *l.* 8. *Infr. quomodo et quando judex.*

(13) Eremodicium litis desertio. §. 4. *Infr. hic. l.* 13. *in princ. ff. judicatum solvi.*

(14) In eremodiciis agitur causa μονομερῶς.

(15) Absens indefensus, (si malam causam habeat,) præsenti condemnandus.

(16) Vana est sententia, quæ executione destituitur.

(17) Sententia condemnatoria in bonis condemnati executioni mandari debet.

(18) Demus res fugientis ac contumacis sitas esse extra territorium judicis.

(19) Si id evenerit, ut res victi, id est, judicio condemnati extra territorium judiciale sitæ sint, minor ad majorem (idem dicendum in æquali) referre sententiam solet: et ab eo petere, ut sententiam exequi velit. vide quæ not. ad *l. ult. ff. de jurisdict.* vide *l.* 15. §. 1. *ff. de re judic. l.* 12. §. 1. *ff. de reb. auct. judic. possid.*

(20) Tertium excipe opponentem de suo jure, ac de suis hypothecis agentem. vide *l.* 2. *Infr. ne uxor pro marito.*

(21) Victor in victi contumacis bonorum possessionem mitti solet. Latitantis bona possideri solent. *l.* 2. §. 1. *ff. quibus ex causis in possess.*

(22) Privatus possessione bonorum ex contumacia ea non recuperat oblatione fidejussoris et sumptuum, sed sola satisfactione: Quid si in ipsam rem facta est executio? nunquam auditur. vid. Bald. *hic.*

(23) Litis desertio fit tam ab actore quam a reo.

(24) Id est, sacra scriptura. *l.* 14. §. 1. *Infr. h. t.*

(25) Litigatoris absentia Dei et judicis præsentia suppletur.

(26) *l.* 40. §. 1. *ff. de pactis*, qui Græcis uno vocabulo ἐφέτης appellatur, unde ἐφετικὸν δικαστήριον judicium appellationis.

(27) Verus contumax non appellat. Quid si appellaverit? Judex appellationis de contumacia ipsa ejusque veritate cognoscet.

(28) Hodie anni. *Nov.* 112. *in fin.*

(29) Lis moritur, cum legitimis temporibus transactis perit: cum intra legitima tempora neglecta desertaque prorsus fuerit. *l.* 18. §. 4. *ff. de dolo malo. l.* 3. §. 1. *ff. quæ in fraud. l.* 2. *ff. judic. solvi.* e contrario lis vivere dicitur. *l. pen. in fin. Infr. de fide instrum.* Goth. Et vivere actio dicitur. *l.* 3. *Infr. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann. l.* 3. *Infr. de tempor. et reparat. appellat.* S. L.

(30) Μονομερῶς, §. 3. *Supr. hic.*

ue præsente lis fuerit decisa : omnes judices , qui sub nperio nostro constituti sunt , sciant [victum] in (1) xpensarum causa victori esse condemnandum , quantum ro solitis expensis litium juraverit : non ignorantes, quod, hoc prætermiserint (2) , ipsi de proprio hujusmodi œnæ subjacebunt , et reddere eam parti læsæ coartauntur.

§. 7. Et hæc de alterutra parte litigantium contumacier absente nobis statuere visum est , ad æquitatis ratioiem omnia corrigentibus.

§. 8. Sin autem utraque parte imminente , et litem eragere cupiente , judex eam accipere noluerit , vel (3) ropter amicitias , [vel inimicitias (4)] , vel turpissimi lucri gratia , vel propter aliquid quodpiam vitium , quod miserrimis animis hujusmodi judicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare (5), et propter hoc triennium fuerit transactum : judex , si quidem in magistratu positus est , vel in majori dignitate usque ad illustratus gradum , decem (6) libras auri privatis nostris largitionibus inferre per scholam (7) Palatinam compelletur : Sin autem judex minor fuerit , trium librarum auri multa plectetur per eandem (8) scolam exigenda , et nostro ærario applicanda : et eo removendo , alter judex in locum ejus subrogabitur (9) sub similis pœnæ formidine : his omnibus locum habentibus , cum unus judex unam causam ab initio peragit. ┼ Sin autem in medio [triennii] , vel morte (10) judicis , vel alia irrecusabili occasione judicium fuerit mutatum , tunc , si quidem ex triennio annale tempus , vel amplius residet , in quo alius judex [ei] causæ imponitur , intra reliquum tempus causa finiatur. Sin autem minus , quam annale sit ; tunc omne quod deest , repleatur , ut non in minore [quam] perfecti anni tempore litem possit subrogatus judex tam discutere , quam terminare.

§. 9. Illo proculdubio observando , ut si neque per alterutram litigantium partem , nec per judicem steterit , quominus lis suo marte decurrat, sed per patronos causarum : licentia detur judici , et eos (11) duarum librarum auri pœna afficere per scholam (12) Palatinam exigenda , et similiter publicis rationibus aggreganda : ipso videlicet judice in sua sententia hoc ipsum manifestante , *Quod per patronos causarum, vel fugientis , vel agentis dilatio facta est , vel per omnes , vel per quosdam ex his :* Necessitate advocatis imponenda , ex quo litem peragendam susceperint , eam usque ad terminum , (nisi lex vel justa (13) causa impediat) implere , ne ex eorum recusatione fiat causæ dilatio: honorariis (14) scilicet a clientibus, qui dare possunt , disertissimis togatis omnimodo præstandis : et si cessaverint , per (15) executores negotiorum exigentis , ne per hujusmodi machinationem causæ merita protrahantur : nisi ipse litigator alium pro alio patronum eligere maluerit.

§. 10. Hæc autem omnia in his omnibus a nobis cauta sunt , quibus perfectæ ætatis constitutis arbitrium suum pro omnibus causis sufficit.

§. 11. Sin vero causæ , vel pupillorum , vel adultorum sint , vel aliorum sub cura agentium , masculorum , vel fœminarum : ut per tutores , vel curatores , vel actores , vel eorum procuratores agantur : et eorum desidia (16) triennium fuerit elapsum , et causa ceciderint , litem quidem nihilo (17) minus (18) suum habere vigorem : omnem autem jacturam , quæ ex hac causa oritur , ad tutores et curatores , aut eorum fidejussores, heredesque , et res (19) eorum , et ad omnes quorum in hac causa legitima interest , redundare. Sin autem non sufficiat pupillis , vel minoribus eorum substantia , tunc (20) in id , in quo fuerint detrimentum perpessi , placuit in integrum restitutionis auxilium eis superesse. Dat. 6. Kal. April. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De jurejurando a Judice , 1. vel ab advocatis præstando : et si advocatus jurare , vel patrocinari noluerit.

14. Idem A. Juliano PF. P.

REm non (21) novam , neque insolitam aggredimur , sed antiquis quidem legislatoribus placitam : cum vero contempta (22) sit , non leve detrimentum causis inferentem : Cui enim non est cognitum , antiquos (23) judices non aliter judicialem calculum (24) accepisse , nisi prius sacramentum præstitissent , *Omnimodo sese cum veritate , et legum observatione judicium esse dispositiuros ?* Cum igitur , et viam non inusitatam invenimus ambulandam : et anteriores leges nostræ , quæ de juramentis positæ sunt , non minimam suæ utilitatis experientiam litigantibus præbuerunt , et ideo ab omnibus merito collaudantur : ad hanc in perpetuum valituram legem pervenimus , per quam sancimus , Omnes (25) judices, sive majores , sive minores , qui in administrationibus positi sunt , vel in hac Regia civitate, vel in orbe terrarum , qui no-

(1) Victus victori expensas debet. vide *l.* 4. *Infr. de fructibus et lit. expens. l.* 78. §. 2. *ff. de legat.* 2.

(2) Judex qui hoc casu non condemnat victum in expensas , earum nomine victori tenetur.

(3) Ultra judicium.

(4) Vide Harmenopulum *initio operis. can. quatuor.* 78. *dist.* 3.

(5) Pœnam judicis observa litem ultra biennium malitiose producentis sive protrahentis.

(6) In pœnis pecuniariis , gravius puniuntur potentiores : in corporalibus mitius. *l.* 4. §. 1. *ff. de incendio , ruina.*

(7) §. 9. *Infr. hic.* de schola Palatinorum alibi dicam.

(8) Id est , Palatinorum , de quibus alio dicemus loco.

(9) Subrogatus iisdem conditionibus subrogari intelligitur , quæ principali sive antecessori præscriptæ præfinitæque erant.

(10) *l.* 60. *ff. h. t.*

(11) Pœnam advocati observa , cujus mora fit , quominus lis definiatur.

(12) §. 8. *Supr. hic.*

(13) *l.* 8. §. 3. *ff. de procuratoribus.*

(14) Si propter salarium non solutum lis retardatur , judicis officio pars solvere compellitur.

(15) Litigatores cogi possunt ad honorarium advocato præstandum

(16) Cujac. 12. *obs.* 21. notat ex hoc paragrapho , Plus petitionem tutoris et curatoris pupillis non nocere.

(17) Hinc colligit Bald. bona tutoris et curatoris ad litem , tacite obligari. Tacitum itaque genus hypothecæ observa.

(18) Id est , nullo modo. Cujac. *ad l.* 7. §. 2. *ff. pro emptore* : adde quæ scripsi ad *l.* 2. §. 1. *ff. vi bonorum raptorum.*

(19) Judicii tempora minoribus currunt , regressu in tutores et curatores suos dato. Iis non solvendo existentibus , restitui possunt.

(20) In subsidium , minores possunt restitui in integrum.

(21) 7. *Synops. Basil.* 6. *cap.* 14. *et tit.* 24. *cap.* 16. adde *l.* 2. *supr. de jurejur. propter calumn.* Accursius notat , Bulgarum hic derisum fuisse a suis auditoribus , quod cum pridie viduam duxisset , mane consequente , hanc legem , *Rem non novam* , cœpisset auditoribus suis publice legere.

(22) Desuetæ leges , si sint optimæ , in usum revocandæ.

(23) Id est , ante Caji Cæsaris tempora , qui sorte eligebantur , in singulis causis jusjurandum præstabant. vid. *Asconium et Ciceronem.*

(24) *Calculus judicialis* est sententia definitiva.

(25) Ut omnes judices , quicunque tandem fuerint ab ipsius litis primordiis usque ad sententiam , et in ipsa sententiæ recitatione , collocatis ante se S. Evangeliis , judicent , *Syn. d. loco.*

stris gubernaculis regitur, sive eos quibus nos audientiam committimus, vel qui a majoribus judicibus dantur, vel qui ex jurisdictione sua judicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, id est, compromisso (1) (quod judicium imitatur) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum, et partium consensu electi sunt, et generaliter omnes (2) omnino judices Romani juris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem judicialem sacrosanctæ deponantur scripturæ: et hæ permaneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus, usque ad ipsum terminum, et definitivæ sententiæ recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosactas scripturas, et Dei præsentia consecrati, ex majore præsidio lites diriment, sciturі, quod non (3) magis alios judicant, quam ipsi judicantur, cum etiam ipsis magis, quam partibus terribile judicium est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem Deo inspectore (4) adhibito causas proferunt trutinandas. Et hoc quidem jusjurandum judiciale omnibus notum sit, et Romanis legibus optimum a nobis accedat incrementum, et ab omnibus judicibus observandum: et, si prætereatur, contemptoribus periculosum sit.

In Authent. de defens. Civit. §. Jusjurandum. col. 3. tit. 2. seu Nov. 15. cap. 1. et in authent. Jusjurandum quod præst. ab his. §. pen. col. 2. tit. 3. Seu in jurejurando subjecto Novellæ 8.

Hodie jurant se facturos, secundum quod eis visum fuerit justius et melius, *exceptis defensoribus civitatum qui jurant*, Omnia secundum leges, et jura se facturos.

§. 1. Patroni (5) autem causarum, qui utrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur, cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, et contradictionem objectam (6) in qualicunque judicio majore, vel minore, vel apud arbitros, sive ex compromisso, sive aliter datos, vel electos, sacrosanctis evangeliis tactis juramentum præstent, *Quod* (7) *omni quidem virtute sua omnique ope, quod verum et justum existimaverint, clientibus suis inferre procurabunt: nihil studii relinquentes, quod sibi possibile est: non autem credita sibi causa cognita, quod improba sit, vel penitus desperata, et ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinabuntur: sed et si certamina procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit, a causa recedent* (8), *ab hujusmodi communione sese penitus separantes.* † Hocque subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatori ad alterius advocati patrocinium convolare: ne melioribus (9) contemptis, improba advocatio subrogetur. † Sin autem pluribus patronis adhibitis, et juramento ab omnibus præstito, quidam ex his causa procedente patrocinandum esse crediderint, quidam recusaverint: exeant quidem recusantes, volentes autem remaneant: causæ etenim terminus manifestare poterit, qui timidius, quique audacius judicium, vel reliquerunt, vel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare. Dat. 4. Kal. April. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

Si contumax postea appareat, et de impensis.
15. Idem A. Juliano P. P.

Sancimus, omnes judices (sive in hac florentissima civitate, sive in provinciis) si quando absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei judicialem aditum revelare, sed omnem claudere ei judiciorum copiam, nisi (10) prius omnia damna restituat ex hujusmodi vitio adversariis ejus inflicta, sive circa ingressus litis, sive circa honoraria advocatorum, vel alias causas, quæ in judicio versantur: æstimatione judicis (11) quantitate eorum definienda, postquam juratum ab eo fuerit, qui fecit expensas: executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus: Sciturіs judicibus nostris [et executoribus], quod si hoc prætermiserint, ex sua substantia hujusmodi detrimentum læsis resarcire compellentur. † Quod et in pedaneis judicibus observari censemus, licet non citati, sed requisiti litigatores mala conscientia abfuerint. Dat. 10. Kal. Maji, Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

In Authent. de Judic. §. oportet. col. 6. tit. 11. seu Nov. 82. cap. 10.

Post jusjurandum delatum et præstitum non licet judici amplius taxare. Sed et si hodie prius judex taxaverit, et ita secundum quantitatem a judice taxatam juratum fuerit: non habeat licentiam judex minus, quam juratum fuerit, condemnare. Sed si viderit judex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negotii varietatem, sua sententia hoc declaret.

(1) Compromissa, judicia imitantur, *l.* 1. *l.* 32. §. 9. *in fin. ff. de recept. qui arbitr.*

(2) Judices (qualescunque illi sint) jurant propositis sacros. Scripturis, *se litem diremturos cum veritate*: jurant *in leges.*

(3) Huc referri potest illud Senecæ *in Thyeste actu* 3. Quidquid a vobis minor expavescit, major hoc vobis dominus minatur. adde *Evang. Luc. c.* 6. *vers.* 37.

(4) Sic agendum cum homine, quasi Deus videat: Sic cum Deo loquendum, quasi homines videant. Seneca 10. *ep.* 10. 2. *Paralipom.* 19. *vers.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. Epict. Hesiod. *ubi de Justitia.* Demosth. *orat. contra Aristogitonem, ubi de Judicibus in se oculos defigentibus loquitur.* Plautus *in Rudente, ubi de falso judicantibus.* Phurnutus *lib.* περὶ τῶν θεῶν φύσεως. Pind. *in Olymp.* Harmen. *præfat. operis.* adde *ex anthologia Græcorum poëtarum distichon Luciani.*

(5) Ut utriusque partis advocati in ipsa litis contestatione per sancta Evangelia jurent: *se in clientis sui causa, nullam operam nullumque studium intermissuros: et causam bonam existimare, nec falsi patrocinii sibi conscios esse. Quod si interim dum cognoscitur causa, causam improbaverint, ab ea desistant.* nec licentiam litigator habeat alterum patronum invitandi. *Syn. Basil. h. t. cap.* 14. adde §. 1. *Instit. de pœna temere litigantium.*

(6) Vid. *l.* 1. *in fin. Infr. de lit. contestat.*

(7) Patroni causarum jurant de fide perferenda et omni integritate. adde *l.* 2. *Supr. de jurejur. propter calumn.* §. 1. *vers. utriusque. Inst. de pœna temere litigantium.*

(8) Quandocunque advocatus dicit se læsam habere conscientiam ex litis improbitate, potest a patrocinio desistere. *Bald.*

(9) Melioribus contemptis, ad improbos non est refugiendum.

(10) Reus e latibulis vel e fuga emergens integris omnibus, id est, bonis non venditis non recipitur aliter, quam si omnia damna actori restituerit, ac præterea satisdederit judicio sisti, cum de lite disceptatur plenissime. Nam summaria cognitio rem non definivit, litem non consumpsit. *Nov.* 53. *c.* 4. *in fin.* ubi vide Cujac.

(11) Hodie actor. *Nov.* 82. *c.* 10.

De recusatione judicis et de appellatione.

16. Idem A. Juliano P. P.

APertissimi (1) juris est, licere litigatoribus judices (2) delegatos (3), antequam lis inchoetur, recusa- (4): cum etiam ex generalibus formis (5) Sublimis- uæ tuæ sedis statutum sit, necessitatem imponi judice ecusato, partibus ad eligendos arbitror venire, et sub udientia eorum sua jura proponere. Licet enim ex impe- ali numine judex delegatus est, tamen, quia sine (6) spicione omnes lites procedere nobis cordi est, liceat ei ui suspectum (7) judicem putat, antequam lis inchoe- ur, eum recusare, ut ad alium curratur, libello (8) ecusationis ei (9) porrecto: cum post litem contestatam eque appellari (10) posse ante definitivam sententiam, un statuerimus, neque recusari posse, ne (11) lites in nfinitum extendantur: eodem (12) scilicet executore ne- essitatem (13) partibus per ordinarium judicem, et omne ivile auxilium imponente, et arbitros eligere, et ad eos enire: et sic litem appetere (14), quasi arbitri fuerint b imperiali culmine delegati. Quod, et si ab imperiali najestate judex delegatus non sit, sed ab alio culmine, btinere censemus. Dat. 5. Kal. Maji, *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De Episcopo judici suspecto adjungendo.
AUTHET. ex Nov. 86. c. 2.

In AUTHET. ut differentes judices audi. Interpellau. allegatio. §. si vero contigerit, col. 6. tit. 15. al. Col. 9. tit. 10. seu Nov. 86. cap. 1.

SI vero contigerit, aliquem subjectorum nostrorum in dubitationem habere judicem: jubemus sanctissimum Archiepiscopum, vel Episcopum locorum audire causam una cum clarissimo judice (15); ut ambo, aut per amicabilem (16) compositionem dissolvant, quæ dubia sunt, aut per annotationem in scriptis factam, aut cognitionaliter judicent inter litigantes: ne provinciales recedentes a patria, ad longinqua trahantur examina. Si autem judex Episcopo parere noluerit, Principi scribat, qui de eo judice sumet vindictam.

De militaribus hominibus.

17. Idem A. Joanni PF. P.

CErti juris est, quod concessa (17) est etiam militaribus hominibus judicandi facultas. Quid enim obstaculi est, homines, qui alicujus rei peritiam habent, de ea re judicare? cum sciamus, et militares magistratus, et omnes tales homines per usum (18) quotidianum jam esse approbatos: ut et audiant lites, easque dirimant, et pro sui (19), et legis scientia hujusmodi altercationibus finem imponant. Dat. Kalend. Novemb. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De recusatione judicis.

18. Idem A. Joanni P. P.

CUm specialis judex, sive ab Augusta fortuna, sive judiciali culmine in aliqua provincia, in qua incusatus degit, datus est: et una pars suspectum (20) eum sibi esse dicit (21): ne forte absente persona judicis, et in alia civitate ejusdem provinciæ commorante, compellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei (22) incusatus offerre: sancimus, si quidem præsto est Præses

(1) Recusari potest judex ante litis contestationem: si absque ratione quis et injuste recusaverit, hoc est, post contestationem litis repelletur. *Syn. Basil. 7. tit. 3. ex tit. 6. c. 2.* adde *l. 4. infr. de jurisd.*

(2) Etiam a principe ex justa causa suspicionis: quo casu coguntur partes arbitros recipere, qui officio delegati fungantur. Staffi. *de lit. grati. et justi. in mat. recusat.* Lanfranc. *in tract. recusat. 4. vol. fol.* 146. Barb. *in tract. de Cardinal. legat. a late.* 3. 4. Bas. *n.* 14. Jac. Menoch. *in tract. de arbitr. judic. lib. 1. quæst. 74. n.* 51. Bartol. *in l. quia poterat. ff. ad Senatuscons. Trebell.* Petr. de Anchor. *in c. judex. de offic. jud. deleg. in* 6. Item *consil.* 63. *et consil.* 251. Abb. *in c. si quis contra.* 3. *col. ext. de foro competenti.* Mod.

(3) Aliud in ordinariis. Usus apud Gallos diversum obtinet. Possunt enim ordinarii recusari, vitata tamen calumnia: id enim multa pecuniaria et honoraria puniri solet apud eosdem Gallos, constitutione Francisci I. et Caroli IX. vid. Papon. 2. *Notar.* 2. *c. des procureurs. ibi. dix septiesme.*

(4) Recusari potest judex delegatus ante litis contestationem: postea, non potest. Litem enim contestantes, judicem adprobamus, *l. ult. infr. de exceptionibus.* vide Hartmann. 2. *pract.* 1. *obs.* 11. vid. *Ecl. 3. fol.* 62. *et ib. tit. 8. fol.* 86.

(5) Vid. *l. 2. supr. de off. præf. præt. Orient.*

(6) *l. 47. ff. h. t.*

(7) Recusari judex suspectus potest. De exceptionibus recusatoriis adversus judices, vid. Oldendorp. *cap. 7. Enchiridi exceptionis* 1. Hartmannus tamen unicam tantum esse causam recusationis ait, quæ varias causas habeat: *dicto loco obs.* 9. quod interpretatione indiget: Obscurum est enim illud, *unica est causa ex variis causis insurgens.* De refutatione judicum vide plura apud Cujac. 9. *obs.* 10. *et* 23. Hoc adde, causas recusationis attendi vel ex persona solius judicis, vel judicis ac unius litigatorum simul, vel ratione territorii, vel ratione causæ: de quibus vide Papon. 2. *Not. in princip.*

(8) Recusatur judex libello, *ut hic.* vel apud acta. *l. ult. Infr. h. t.* libello recusationis vel actis inserta causa. *l. 9. in fin. princip. ff. de liberali causa.* eaque legitima, non levi. vide Hartmann. *d. l. obs.* 11. Specialiter etiam causas exprimi usus obtinuit, *cap. Suspicionis. cap. cum speciali. extr. ut lite non contestat.* Quid si recusatus sententiam dixit? nulla censebitur. vide Oldendorp. *c. 5. de sententiis, et re jud.* Hartmann. 1. *pract.* 1. *obs.* 10.

(9) Non ut de causis recusationis cognoscat, sed ut judiciali munere abstineat: non enim ipse de causis ipsius recusationis suæ cognoscit, legitimæ sint necne, sed arbiter. vide Hartmann. 2. *observ.* 1. *observat.* 13. adde *l. ult. Infr. h. t.*

(10) *l. 4. Infr. de jurisdict.* vid. *l. ult. Infr. de sent. interloc.*

(11) Nota rationem quare ab interlocutoria non appellatur.

(12) In eo scilicet. *Hal.*

(13) Recusatus delegatus, potest per se vel ordinarium imminere, ut eligantur arbitri.

(14) *Al.* apparentes, ab apparendo, unde apparitores ab apparere, *al.* apparare, *id est*, ordinare.

(15) i. c. præside.

(16) Transactionis species est, arbitramentum, ut vocant.

(17) *l. 6. Infr. de jurisd. omn. jud. et supr. de off. milit. jud.* Milites possunt esse judices: ergo imperiti juris munere judicandi fungi possunt, dixi ad *l. 1. supr. de adsess. et domest. l. 1. Supr. de postulando.* adde Hotom. 26. *Illustr.*

(18) Peritia usu et praxi comparatur.

(19) Magis tamen ex legis conscientia quam sua judicare debet: legis conscientia secundum acta et probata, *l. 13. §. 2. vers. et si per. supr. h. t. l. 6. §. 1. ff. de off. præsid.* vid. ad hunc locum Hotom. 26. *Illustr.*

(20) Dixi ad *l. 16. Supr. h. t.*

(21) Adi Jasonem *ad §. omnium. n. 9. Institut. de act.* Alexand. *ad rubr. ff. de offic. ejus, cui mandat, col.* 3. et *ad l. A divo Pio. in princ. ff. de re jud.* Ruinum *hic.* Menochium *in tract. de arbitr. jud. l. 1. q. 74. n.* 50. Mod.

(22) Judicis recusatio fit coram ipso judice, qui recusatur: aut eo absente, coram judice ad quem, aut eo absente, coram municipali. adde 1. Wurmser. 1. *obs.* 5.

provinciæ in illa civitate, ubi de ea re dubitatur, licet ei qui suspectum sibi judicem esse dicit, ipsum Præsidem adire, et hoc facere in actis manifestum. Si autem non est moderator provinciæ in præfato loco: hæc eadem apud Defensorem locorum, vel Duumviros municipales gestis (1) apud eos habitis et celebrare, et judicem quidem eum recusare: illico (2) autem, [id est] intra triduum proximum, sine ulla dilatione, compelli (3) arbitrum, vel (4) arbitros eligere, et apud eos litigare: ne et datus judex removeatur, et alter non eligatur: electione videlicet arbitri, si variatum (5) inter partes fuerit, simili modo, vel Præsidis provinciæ, si adest, vel defensoris locorum, vel magistratuum municipii arbitrio dirimenda: et executore negotii, cui mandata est hujusmodi causæ examinatio (6), imminente: et statuta ab arbitris effectui mancipante, nisi fuerit provocatum (7): tunc enim ipse, qui judicem antea dedit, qui suspectus visus est, appellatione trutinata, formam causæ imponat legitimam. Dat. Id. Novemb. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

TIT. II.

DE SPORTULIS (8), ET SUMPTIBUS IN DIVERSIS JUDICIIS FACIENDIS, ET DE EXECUTORIBUS LITIUM.

Ut exhibitus ab apparitore, cui traditus fuit, observetur.

1. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. ad Potitum Vicarium.

QUisquis fuerit exhibitus (9) usque ad negotii terminum ab eo apparitore, cui primum traditus fuit, observari eum decernimus: Si qua præsumptione fuerit hæc mansuetudinis nostræ posthabita præceptio, primiscrinio, qui jussa temeraverit (10), quinque librarum auri condemnatione multando. Dat. Kal. Jul. *Mediolani*, AUSONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

De his qui edicta perferunt in provincias.
2. (11).

QUi (12) sagra pragmatica, aut edicta perferunt eorum, qui gesturi sunt magistratum civilem, aut militarem, quindecim (13) solos aureos ex provincia reruunto, et nihil amplius: quod si plus recipiant, quadruplum reddant, non valentes ad sui defensionem proponere, quod a volentibus id quod amplius est, acceperunt. Sed huc usque generalis est constitutio: Postea vero propriam definit pœnam contra Ducem Thebaidos, ad quem rescripta est, et eos qui post hanc eundem adipiscentur magistratum, nisi a transgressoribus legis definitam exegerint pœnam.

De executoribus removendis et puniendis.

3. Iidem AA. Juliano P. P.

[OMnibus] judicibus licentiam præstamus (sive his quibus a nostro numine lites mandantur, Illustribus vel spectabilibus, vel Clarissimis, vel togatis fori cujuscunque Præfecturæ, vel aliis quibusque: vel his, qui ex nostris judicibus delegandas lites accipiunt) executores (14) si cessaverint, causas eis instructas offerre, et removere (15) ab executione eos, et alios idoneos supponere, vel etiam multis afficere: si quidem illustres sint judices, usque (16) ad sex solidorum summam: sin autem alii, usque ad tres tantummodo aureos: et ad judices quorum interest, referre, quatenus militia exuti pœna luant corporales. Nostris autem amplissimis judicibus licentia sit, et majores pœnas, et corporales (17) macula executoribus imponere, si male fuerint circa lites versati ut sciant, non esse causas a se deludendas, nec lucri gratia aliquod eis vitium imponendum. Dat. 5. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

De insinuatione. De edendo. 1. De cautione, judicio sisti 2. De solatio ob editionem accipiendo.

4. (18) Imp. JUSTINIANUS *.

IS (19) cui commissæ sunt publicæ aut privatæ commoditates (sententiæ, aut jussiones forte hoc loco) a principe, vel aliquo illustrissimorum magistratuum, conveniat quidem reum, et priusquam insinuet illi hujusmodi jussiones, (interdum enim oportet eas ignorari) neque consuetas sportulas accipiat ab ipso, neque exigat

(1) Suspectus judex recusatur per libellum, vel apud acta. adde Cujac. 9. *observ.* 23.

(2) Fit *illico*, quod fit intra triduum. vid *l.* 3. *Supr. de errore advoc.* De tridao v. Cujac. *c.* 5. *de præscr.*

(3) Recusatione oblata, coguntur litigatores optare arbitros. Hujus generis arbitri, *juris arbitri* dicuntur: quo loco notandum est, Tres casus in jure expressos, quibus eliguntur juris arbitri. Primus casus est, *ut hic. et cap. suspicion.* 39. *extr. de officio delegat. cum speciali.* 61. *extr. de appellat.* Secundus, quoties ambigitur de revocatione literarum *c. pastoralis.* 53. *extr. de appell.* Tertius de quo 11. *quæst.* 1. *c. clericum.* 3. adde *Gl. in c. statutum.* 11. *de rescriptis. in sexto*, v. Schenckium 1. *Conclus.* 49.

(4) Differt in eo jus civile a canonico. Canonico namque jure coguntur, partes eligere arbitros præcise, id est, sine alternatione. *c. secundo requiris.* 41. *c. cum speciali.* 61. *extr. de appellat. c. licet. extr. de foro competente.*

(5) Si variatur inter partes de eligendo arbitro, judex arbitrum dare potest. *l.* 17. §. 6. *ff. de recept. qui arbitr.*

(6) Exactio. *Hal.* ἐκβίβασμος vide Cujac. *cap.* 9. *observ.* 23. *in fin.*

(7) Ad quem? si princeps vel prætor judicem recusatum dedit, recusati loco arbiter datur: a cujus sententia, Princeps vel prætor, id est, qui dedit, appellabitur: potest enim ab arbitrio appellari. *l.* 9. *ff. qui satisd. cog.*

(8) Id est, salariis, quæ conventus reus dat executoribus. Cur hæc salaria ita appellentur, vid. Budæum *ad l. si mulier.* 5. *ff. de donat. inter vir.* Alciatum 3. *disp.* 17. Cujac. *hic. et l.* 17. *obs. cap.* 12. *l.* 6. §. 1. *ff de decurionib.* 7. *Synops. Basil.* 4. Ab iis præstandis fiscus est immunis; fiscus enim semper litigat gratis. Julian. *ad Nov.* 17. *cap.* 3. et Episcopi. *Nov.* 123. *cap.* 28. et personæ tenuiores. *l. ult. Infr. de fruct. et lit. expens. Nov.* 17. *cap.* 3.

(9) Id est, ductus ad judicium.

(10) Id est, qui alium ἐκβιβαστὴν, seu executorem dederit, *Synops. Basil.* 7. *tit.* 4. *c.* περὶ ταξεωτῶν 17.

(11) Hæc constitutio ex Basilicis restituta a Cujac. 12. *obs.* 22.

(12) Latina interpretatio.

(13) Nota quantitatem sportularum Cum hac constitutione convenit constitutio Attalarici apud Cassiodorum *lib.* 9.

(14) Executores duo singulis judicibus attributi erant vide Cujac. *ad Nov.* 82. *c.* 7.

(15) Executor, ob negligentiam, officio suo potest privari.

(16) Multæ dicendæ jus usque ad sex et tres solidos.

(17) Executor delinquens, in officio corporali multa puniri a majore judice potest.

(18) Hanc legem ex basilicis restituit Cujac. 12. *obs.* 22.

(19) Latina interpretatio.

…um, nisi exemplum divinæ, aut maximæ jussionis ediderit ipse, ex qua commonuit ipsum. ┼ Si vero alterius cujuspiam magistratus publicam aut privatam præceptionem habet, aut Præsidis ejus loci, ne …gat conventum, neque consueta accipiat: nisi insinuaverit prius Præsidi provinciæ, ut inde possint assumere …emplum hi qui conventi sunt, et libellus eis edatur, … inscriptio, in criminalibus. Si vero non observatis … conventionem obtulerit, aut consueta exegerit execu…, liceat convento repellere eum.

§. 1. Neque vero prætextu fidejussionum sine causa da…o adficiantur provinciales ab exactoribus, vel pro con…utione procuratoris: sed si quidem immobilem posses…nem habent, juratoriam emittant scripturam, si vero …n habent, fidejussorem usque ad quinquaginta auri li…s præstent indemnitatis gratia. ┼ Controversia autem …a de persona fidejussoris, vel de tenore juratoriæ cau…nis: apud Episcopum civitatis, et Patrem et Ecdicum, … defensorem, ea dirimatur, necessitatem habente exa…re accipere idoneum ab illis judicatum fidejussorem, …t cautionem acceptam. Si vero ex divina jussione, aut …xima præceptione moneatur omnimodo ipsam personam …ducere, nec ipsam fidejussori credere, tunc liceat ipsi …n accipere fidejussorem, sed ducere personam sine da…no, et cum omni moderatione. ┼ Deo vero amabilis lo…rum Episcopus, si permiserit conculcari legem, aut …n minatus fuerit adversus transgressorem, et Dei offen…nem incurrat, et imperialem experietur animi motum. …militer vero et Præses provinciæ si negligat legem; et …rebit magistratu, et publicatus in perpetuum relegabitur.

§. 2. Ne accipiant autem exactores, qui edunt libel…s, aut inscriptiones et conventiones, aut instrumenta …tra quam sequente constitutione permissum est solatii …co, aut, si transgressi fuerint, subjaceant ejus pœnis. . ***. Dat. Kal. Jun. CP. DN. JUSTINIANO perp. A. . CONS. 533.

TIT. III.

DE PEDANEIS (1) JUDICIBUS (2).

De Procuratore Cæsaris.

1. Imp. GORDIANUS A. Vicariis.

PRocuratori nostro non (3) vice Præsidis agenti, dandi judices inter privatas personas non competere facultatem, manifestum est: et ideo si (ut allegastis) inter privatas personas is, cujus meministis, arbitros dandos putavit; sententia ab eis prolata, nullo (4) jure subsistit. PP. Kal. Febr. ATTICO et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

In quibus causis possunt Præsides judices dare.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Vicariis.

PLacet nobis, Præsides de his causis, in quibus, quod ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos judices dabant, notionis suæ examen adhibere: ita tamen, ut, si vel propter occupationes publicas, vel propter causarum multitudinem omnia hujusmodi negotia non potuerint cognoscere, judices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi convenit, ut in his etiam causis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere (5), dandi judices licentia eis permissa credatur. Quod usque adeo in Præsidum cognitione retinendum est, ut eorum judicia non diminuta videantur: dum tamen, et de ingenuitate (6), super qua poterant (7) etiam ante (8) cognoscere, et de libertinitate Præsides ipsi dijudicent (9). Datum 15. Kal. August. CC. CONSS. 294.

Ut judex datus cognoscat, non ad judicium præsidale remittat. De appellatione.

3. Exemplum sacrarum literarum, eorundem AA. et CC. ad Serapionem (10).

PLacet, ut judicibus, (si quos Gravitas tua disceptatores dederit) insinues, ut delegata sibi negotia lata sententia terminent: nec (11) in his causis, in quibus pronunciare debent, et possunt, facultatem sibi patere remittendi ad judicium Præsidale, cognoscant: maxime cum, et si judicatio alicui litigatorum parti injusta videatur, interponendæ provocationis potestas a sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur. Dat. 8. Kal. April. *Antiochiæ*, CC. CONSS. 294.

De judice subrogando.

4. Iidem AA. et CC. Firmino.

PLacuit, quoties pedanei judices dati, post litem contestatam, vel ad aliud judicium necessario (12) di-

(1) *Pedanei judices*, quasi plano pede aut stantes judicabant, …n pro tribunali aut sedentes: imo collatitio aut fortuito scamno … cespite. *Novell.* 71. *cap.* 1. unde et a Græcis χαμαιδικασταὶ …untur, et διαιτηταὶ κληρωτοί. Vide *Nov.* 82. *et ib.* Cujac. Pe…neis singulæ causæ cognoscendæ a magistratibus delegabantur: …gnitionem habuerunt, non jurisdictionem: *l. ult. supr. ubi et …ud quem cognit. restit.* adde *l.* 5. *in pr. ff. de re judicata*, …99. *ff. de verb. sign.* humiliores causas disceptabant. *l. ult. fr. h. t.*

(2) Vide, si operæ est, Alciat. *l.* 1. *parerg. c.* 43. Crinit. *honesta disciplina c.* 7. *lib.* 15. Coras. *epist. quæst. c.* 2. Rai…ld. Cors. *lib.* 2. *indagat. cap.* 21. Aul. Gellium sive Agellium …ct. *Attic. lib.* 3. *cap.* 18. Brisson. *select. antiquit. lib.* 3. *p.* 18. Mod.

(3) Vid. *l.* 23. §. 1. *ff. de appell.*

(4) Sententia ejus qui delegatus est ab incompetenti judice, ipso …e nulla est: facit *lex ult. in fin. ff. de jurisd.*

(5) Eadem plane sententia accipiendum videtur, quod hic di…ur: *ex officio suo*, qua in stipulationum divisione JC. dixit; *a mero prætoris officio*, *in l.* 5. *ff. de verb. oblig.* id est, quod ipsius proprium est, atque jure magistratus ei competit: quod etiam jus dicentis officium appellatur *in l.* 1. *ff. de jurisdict.* et distinguitur ab officio judicis *in d. l.* 5. nec enim ea, quæ *in d. l.* 1. enumerantur, ad pedanei judicis officium pertinent, quorum nihil ille potest. Cæterum totam hanc legem ex professo enarrat Corasius: præter quem vide ad ejusdem explicationem Alciat. *lib.* 2. *paradox. cap.* 2. Charondam *de jurisdict. pag.* 51. Vandum *lib.* 1. *quæst. jur. c.* 10. Vaconium denique *lib.* 2. *declar.* 82. Mod.

(6) Adde *l.* 32. §. 7. *ff. de recept. qui arbitr.*

(7) *l.* 2. *infr. de libertis et eorum lib. l.* 6. *infr. de reb. cred.*

(8) Vid. Plinium *l.* 10. *epist. ad Trajan.*

(9) Non pedanei: Ut hinc possis colligere, Pedaneos judices humiliorum litium esse judices. *l. ult. infr. h. t.* vid. tamen *l.* 6. *infr. de reb. cred. l.* 2. *infr. de libertis et eorum liber.*

(10) Præsidem.

(11) Delegati causas sibi delegatas debent judicare, nec eas ad delegantem remittere.

(12) Revocatione delegati non finitur instantia.

riguntur, vel publicæ utilitatis ratione in alias provincias proficiscantur, vel diem (1) obierunt, atque his rationibus negotiis cœptis finis non potuit adhiberi; alium in locum eorum judicem tribui, qui negotium examinet: ne, hujusmodi casibus intervenientibus, impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur. Dat. 10. Kal. TIBERIO (2) et MAXIMO CONSS.

In quibus causis Præsides possunt judices dare.

5. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

QUædam sunt negotia, in quibus superfluum est, Moderatorem expectare provinciæ: ideoque pedaneos judices (hoc est, qui (3) negotia humiliora (4) disceptant) constituendi damus Præsidibus potestatem. Dat. 5. Kal. August. *Antiochiæ*, MAMERTINO et NEVITA CONSS. 364.

Constitutio Græca Zenonis de pedaneis judicibus, quæ certum numerum pedaneorum judicum introducebat, quos diætetas *vocabat, id est, (ut Latino vocabulo exprimam) arbitros. Sed non valde deploranda est ejus jactura, ut quam Justinianus in universum sustulerit, aliis duodecim pedaneis judicibus in Zenonianorum locum institutis.* Novell. 82. de judicibus. cap. 1. vetus. *Antonius Contius.*

TIT. IV.

QUI PRO SUA JURISDICTIONE JUDICES DARE, DARIVE (5) POSSUNT.

Non potest delegari causa, quæ ad jurisdictionem delegandis non pertinet: et ille, cui delegatur, debet esse de jurisdictione delegandis. Bald.

1. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Cyro P. P.

IN causarum delegationibus illud consultissime præcipimus observari, ut ita valeant, si (6) ad jurisdictionem pertineant delegantis. Quod si quis alienæ jurisdicti nis (7) causam crediderit delegandam, nec præcepto c gnitorem datum patientiam (8) accomodare censemus.] si contra leges obtemperaverit deleganti: omnia, quæ ab c delegatione geruntur, ita pro (9) infectis haberi præ pimus, ac si ipsi, qui delegaverant, alienæ jurisdicti nis judices resedissent: ut ne (10) appellandi quidem n cessitas victis adversus eas sententias imponatur. [Ha teneant,] nisi judices a (11) nobis specialiter dlegans bus dati, aliis causas delegaverint judicandas: nam h delegantibus, nullo personarum causarumve habito tr ctatu, appellationum ed eos jure judicia remeabunt. Da 13. Kal. Januar. VALETINIANO A. et ANATOLIO CONSS. 44

TIT. V.

NE QUIS IN SUA (12) CAUSA JUDICET, VEL JUS SIBI DICAT (13).

Nemo est judex in propria causa. Bald.

1. Imppp. VALENS, GRATIANUS et VALENTINIANUS AAA. ad Gracchum Præfectum urbi.

GEnerali (14) lege decernimus, neminem sibi esse judi cem (15), vel jus sibi (16) dicere debere: In re enir propria iniquum admodum est, alicui licentiam tribuer sententiæ. Dat. Kalend. Decemb. VALENTE VI. et VALEN TINIANO II. AA. CONSS. 378.

(1) Morte delegati delegatio non finitur, sed ex eisdem actis per subrogatum judicatur.

(2) Hos Consules non reperio in Fastis.

(3) Facit *l.* 2. *in fin. supr. h. t.*

(4) Humiliora negotia, puta trecentorum aureorum, eaque Justinianus vult eos disceptare, *ἐν σχήματι παρασημειώσεως*, *παρασημείωσις*, comprehendit præcipua capita eorum, quæ dicuntur *ὡς ἐν συνόψει καὶ δὶ ἐγγιγῶν*. nec cognoscunt plene, cognitionaliter, actis accurate diligenterque confectis, sed per annotationem tantum. vid. *Nov.* 82. *c.* 5. et Cujac. *ibid.* Goth. Confer. *l. un. §. sed non potest. ff. de off. consul.* Jure Canonico indistincte, omnes causæ etiam majores trecentorum aureorum delegari possunt. *cap. pastoralis.* 28. *extr. de offic. et potest. jud. deleg.* Ans.

(5) Infamis potestne judex dari? non potest. *l.* 2. *ff. de senatorib. l.* 12. *§.* 2. *ff. de judiciis. cap. super eo. extr. de electione.* potest tamen esse arbiter. vid. Wurmser. 1. *pract.* 1. *obs.* 14. Goth. Ad hunc titulum vid. Menoch. *de arbitrar. jud. lib.* 1. *quæst.* 54. *num.* 17. *et seq. et quæst.* 37. *num.* 33. Cujac. *lib.* 1. *observ. cap.* 6. Marant. *de Ordin. judic.* 4. *part.* 5. *distinct. n.* 27. S. L.

(6) Delegare quis ea tantum potest, quæ in sua jurisdictione habet.

(7) Marantha *de ordine judiciorum* 4. *part.* 5. *distinct. n.* 27. Dd. *ad leg.* 1. *ff. de officio ejus; cui mand.* ubi post Alexandrum Jason *n.* 63. *vers.* 3. *principaliter.* Decius *n.* 84. Bonon. *num.* 136. *et* 137. Sebast. Sapia *n.* 86. Caspar. Valas. *ad l. imperium* 3. *ff. de jurisdict. n.* 212. ubi Longovallius *n.* 28. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 37. *num.* 33. *et quæst.* 54. *n.* 17. Vaconius denique *lib.* 6. *declar.* 84. et Bened. Capra *in reg. obssrv.* 76. Mod.

(8) Parientiam. Cujac. 1. *obs.* 6. Patientiam accommodare est obtemperare: et ita locutus est Cassiodor. 7. *formularum*, patientiam commodare, et Gellius 1. c. 13. culpa impatientiæ.

(9) Delegatio facta ab incompetenti judice, est ipso jure nulla.

(10) Et merito; appellationes enim remedia sunt adversus injustam sententiam. Sententia nulla, non est sententia.

(11) Delegati a Principe possunt subdelegare. vid. *l.* 5. *infr. de judiciis.*

(12) *C. Theod. h. t. lib.*2. v. 1. Harm. 4. §. 2. 3. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 3. c. 32. *l.* 10. *ff. de jurisdict. l.* 13. *ff. quod met. caus. l. pen. ff. de receptis arbitris. l.* 17. *ff. de judiciis. l.* 1. §. 2. *ff. quod legat.* vel suorum. *l.* 5. §. 6. *ff. de injuriis.* vi Oldendorp. *c.* 6. *de sentent. et de re jud.* Ecquid igitur consili subditis, aut civibus dabitur litigantibus adversus dominum, Rem publicam, Principem, Regem, Imperatorem? utique, potest qu superiorem non recognoscit, jus sibi dicere. *l.* 41. *ff. de hered instit. l.* 3. *ff. de his, quæ in test. delent.* Bart. *hic: num.* I Roland. a Valle 1. *cons.* 29. *n.* 21. In Germania Princeps impe rii subditum convenire debet in Camera imperiali, non coram suis consiliariis: et e contrario, in eadem Camera a suis subditi conveniri potest: nisi probaverit hoc jus vel consuetudine, v usu se habere, ut coram suis consiliariis conveniri debeat. Myn sing. 5. *obs.* 1. Jure Gallico, rex sibi jus non dicit, sed jus dicitur a Parlamentis. et ita nonnunquam causa cadit. Indulgentiæ nonnunquam ab eo indultæ rejiciuntur: Qua in re tantum abest ut ejus majestati quidquam detrahatur, ut eo nomine securiorem eam faciat. vid. Papon. 2. *Not. c. division de l' ordre de plaider fol.* 23. Reliqui nobiles adversus suos vasallos litigant in auditorio suo per procuratorem. Volunt etiam interpretes, quemlibet poss sibi jus dicere in defectum judicis. *l.* 54. *infr. de decurion. l.* 10. §. 16. *ff. quæ in fraud.* vid. Hartmann. 2. *pract.* 1. *obs.* 1. Demus de re ipsa in ipso juris loco injuriam illatam judici, potestne jus in sua causa sibi dicere? posse putant eo casu. *l.* 15. §. 38. 39. *l.* 33. *ff. de injuriis.* alias reus ad alios judices remittendus. de quibus vid. Papon. 2. *Not. c. division de l' ordre de plaider. fol.* 23.

(13) Vel testimonium præbeat. *l.* 10. *infr. de testib.* vid. ad hanc legem Socin. *reg.* 195.

(14) *l. unic. C. Theod. h. t.*

(15) An possit esse in causa propria quis judex, vide late Socin *in reg.* 195. Felin. *ad c. cum venissent. in fin. extr. de judic* Jason. *ad l. qui jurisdict.* 10. *ff. de jurisdict. et ad Auth. jubemus. C. de judic. n.* 11. *et ad l. patre furioso.* 8. *ff. de his qui sunt sui vel alien. jur.* Hippolyt. *singul.* 405. Balb. *decis.* 10 Forcatul. *in Necyomant. jur. dialog,* 96. *n.* 5. quod autem possit aliquis esse judex in propria causa, adi §. *fin. Instit. de vulgar. substit. l. si quis forte. §. si quos. ff. de pænis. et l. si qui ex aliena.* 5. *ff. de judiciis.* Mod.

(16) *l. ult.* §.2. *in fin. infr. ubi senatores vel clariss.* atqui filius patri potest esse judex. *l.* 77. *ff. de judiciis.*

TIT. VI.

QUI LEGITIMAM PERSONAM [STANDI] IN JUDICIIS HABEANT, VEL NON.

De Pupillo.

1. Imp. Gordianus A. Candidæ.

SI, cum esses pupillaris (1) ætatis, sine tutoris autoritate cum adversario tuo consistens, Præses provinciæ adversus te pronunciaverit: minime auctoritate judicati nititur quod statutum est. Dat. Id. Decemb. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De Pupillo *et* Adulto.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Gemachæ.

IN rebus, quæ privati judicii quæstionem habent, sicut pupillus tutore auctore et agere (2) et conveniri potest, ita et adultus curatore consentiente litem, et intendere, et excipere debet. Datum 9. Kal. Jan. CC. Conss. 294.

De momentanea possessione.

3. Impp. Honorius et Theodosius AA. Juliano Proconsuli Africæ.

MOmentaneæ (3) possessionis (4) actio exerceri potest per quamcumque (5) personam: Sub colore autem adipiscendæ possessionis obreptitia (6) petitio (7) alteri obesse non debet: maxime, cum absque conventione personæ legitimæ initiatum jurgium (8) videatur. Nihil autem opitulatur conventio (9) circa minorem habita, cum id (10) rectius circa (11) curatorem debuerit custodiri. Dat. 2. Non. Martii, *Ravennæ*, Constantio et Constantino Conss. 414.

TIT. VII.

UT NEMO INVITUS AGERE (12) VEL ACCUSARE COGATUR.

1. Imp. Dioclet. A. Camerio.

INvitus (13) agere (14), vel accusare (15) nemo cogatur (16). Dat. Id. Octobris, Carino II. et Numeriano Conss. 284.

TIT. VIII.

DE ORDINE (17) JUDICIORUM.

Si testamentum ruptum dicatur, et de causa status.

1. Impp. Severus et Anton. AA. Marcellinæ, et aliis.

ADite Præsidem (18) provinciæ, et ruptum esse testamentum Fabii Præsentis, agnatione (19) filii docete: neque enim impedit notionem ejus (20), quod (21) status quæstio in cognitionem vertitur, etsi super status cau-

(1) Sententia lata contra pupillum indefensum, ipso jure non tenet. *l.* 6. §. 5. *ff. de confessis.*

(2) Alias, si pupillus aut minor versabitur in judicio sine autoritate tutoris, aut curatoris; poterit adversus ejus personam excipi. vid. Oldendorp. *c.* 12. *Enchiridii exceptionum.* ubi tractat de exceptionibus adversus actorem. *Goth.* Jure Canonico minor in causis beneficialibus et matrimonialibus sine tutoris aut curatoris autoritate agere potest. *cap. ult. de judic. in* 6. *et cap.* 14. *ex parte. extr. de restit. spoliator.* Ans. Conf. Viv. *lib.* 2. *Commun. opin.* 105. S. L.

(3) Momentariæ, *Hal.* momenti actio. *l. ult.* 4. *C. Theod. unde vi.* 21. Cur ita dicitur? vide *l.* 8. *infr. unde vi.* his adde *l.* 1. *in fin. infr. si per vim vel alio modo.*

(4) Aliud in causa proprietatis. Cur tam varie? favetur possessioni.

(5) His verbis includuntur etiam inhabiles personæ. *Bald.* et ita *minor* legitimam personam standi in judicio habet in causa momentaneæ possessionis. An id locum habet, si de recuperanda vel retinenda tantum, non de adipiscenda possessione egerit? Accursius ita putat. Cujus opinionem Imbertus non existimat receptam esse in parlamentis Galliæ. Imbert. *in Enchirid. in verbo, un mineur n' est point releve.*

(6) Puto id his obscuris et male contextis verbis innui, Non si adversus minorem, absente ejus tutore adipisci possessionem possumus, continuo nobis licebit proprietatis quæstionem ei movere. Nam si summo jure, aut exactius rem totam volueris considerare, reperies causam etiam possessionis adversus illegitimam personam a se motam fuisse: puta adversus minorem indefensum. Nihil igitur proderit ita argumentari: Possessionem adversus minorem tutore destitutum potuisti adipisci: ergo et proprietatem. Nam utcunque possessionis causa momentanea sit, nec dilationem requirat, ejusque favor id elicere videtur, ut tibi liceat adversus minorem sine tutore agere, rectius tamen eam minori movisses, præsente curatore.

(7) Id est, proprietatis actio. Cujac. *hic.*

(8) Possessionis scil.

(9) Id est, adeptio possessionis.

(10) Interdictum de possessione motum.

(11) Id est, adhibito, vocato, præsente minoris curatore.

(12) *Invitus* nemo civiliter, vel criminaliter agere cogitur. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 18. *ex tit.* 19. *cap.* 4. vide tamen *l. diffamari.* 5. *infr. de ingen. manum.*

(13) Vid. quæ de *invito* scripsi ad *l.* 69. *l.* 156. *ff. de reg. jur.*

(14) *l.* 4. *infr. de usur. pupill. l.* 20. *infr. de pignor. et hypoth. l.* 5. *in fin. ff. de doli mali et metus except.* agere tamen cogimur in casu legis 11. *infr. mandati. l.* 2. *infr. quando tut. l.* 18. *l.* 24. *infr. de admin. tut. l.* 2. *infr. de his, quib. ut indig. l.* 10. *infr. de leg. hered. l.* 5. *infr. de ingenuis. et Nov.* 112. *cap.* 3. *l.* 8. *ff. de negot. gest.*

(15) *l.* 19. *ff. de accusat.*

(16) De quo prolixe et luculenter Angelus *ad rubr. Instit. de action.* Boerius *decis.* 255. Paris de Put. *in tract. Syndic. in verb. accusatus. n.* 8. Mod.

(17) Adde 7. *lib.* 19. *infr.* adde 2. *Decret.* 12. *de causa possessionis et proprietatis.*

(18) Sic lege, *Præsidis provinciæ delegatum, ruptumque esse testamentum etc.* Hujus lectionis rationem mox reddam. *Goth.* Ad hunc tit. vid. Hotomann. *lib.* 5. *observ.* 27. Ans. Adde Robert. *sentent. lib.* 2. *cap.* 12. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 167. *et* 168. *et lib.* 1. *quæst.* 91. *num.* 10. S. L.

(19) Agnatione posthumi testamentum rumpitur. *l.* 1. *ff. de injusto rupto.*

(20) Cujus? ne dicas Præsidis, ad eum enim pertinet cognitio causarum liberalium. vid. *l.* 5. *infr. de ordin. cognition.* quod hic negatur. Si dixeris *delegati præsidis*, nulla ejus facta est in editione vulgari mentio, et tamen ad eum lex hæc tota pertinet. Itaque frustra non videor superius emendasse, *præsidis provinciæ delegatum.* Sit hic itaque sensus, cum actor de hereditate apud pedaneum ageret, status ei controversia a reo mota est. Reus eadem opera causam, utpote liberalem et status remitti ad præsidem postulat, negans pedaneum judicem de status causa posse cognoscere. Quid juris? respondent Imperatores adeundum ipsum delegatum: causam rupti apud eum agendam: status quæstionem incidentem ab eo summarie examinandam: non ut de ea aperte pronunciet, sed si forte repererit rei intentionem non probari, hereditatem actori (cujus agnatione testamentum defuncti ruptum esse probatur) restitui a reo jubeat. v. *ad hunc leg.* Hotomann. 6. *observ.* 6.

(21) Ratio dubitandi hinc sumitur.

sa cognoscere non possit (1): pertinet enim ad officium judicis (2), qui de hereditate cognoscit, universam (3) incidentem (4) quæstionem, quæ in judicium devocatur, examinare (5): quoniam non de ea, sed de hereditate pronunciat. Dat. 13. Kal. Decemb. GETA et PLAUTIANO CONSS. 204.

De quæstione generis et familiæ erciscundæ.

2. Imp. ANTONINUS A. Magnillæ.

SI quæstio tibi generis ab his, quos fratres patrueles (6) esse dicis, non fiat, adito Præside [provinciæ], et accepto familiæ erciscundæ judicio (7), experire. Quod si de ea re (8) quæstio erit; prius (9) de nativitatis (10) veritate secundum juris formam quæri, idem Vir clarissimus curæ habebit. PP. 10. Kal. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De causa civili et criminali.

3. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Demetrio.

CUm civili disceptationi principaliter motæ quæstio criminis incidit, vel crimini prius instituto civilis causa adjungitur: potest (11) judex eodem tempore utramque (12) disceptationem sua sententia dirimere. PP. Nonas * GAL. A. V. et FAUSTINO CONSS. 263.

Prius de crimine est pronunciandum, quam de civili causa cognoscatur. Bald.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Calphurnium.

QUoniam civili disceptatione intermissa, sæpe (13) fit, ut prius de crimine judicetur; quod, utpote majus (14), merito minori prælertur, ex quo criminalis quæstio quocunque modo cessaverit, propter civilem causam (15) velut ex integro in judicium deductam distingui: ut finis criminalis negotii ex eo die, quo inter partes fuerit lata sententia, initium civili quæstioni tribuat. Dat. Id. Mart. NEPOTIANO et FACUNDO CONSS. 336.

TIT. IX.

DE (16) LITIS CONTESTATIONE (17).

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Valenti.

RES in judicium deducta non (18) videtur, si tantum postulatio (19) simplex celebrata sit, vel actionis species ante judicium reo cognita (20). Inter (21) *litem* enim *contestatam* et *editam actionem* permultum interest. *Lis* enim tunc *contestata* videtur, cum judex per narrationem (22) negotii (23) causam (24) audire (25) cœperit. Dat. Kal. Septembr. SEVERO III. [26] et ANTONINO AA. CONSS. 203.

(1) Male hæc verba retulerunt interpretes ad Præsidem. vid. *l.* 5. *infr. de ordin. cogn.* vid. Hotomann. 5. *observ.* 17.
(2) Id est, delegati.
(3) Id est, qualemcunque, etiam status, *ut hic.*
(4) Incidens quæstio est, quæ extra formulam prioris actionis exoritur. *l.* 1. *supr. de off. rect. provinc.*
(5) Decidendi ratio.
(6) *Fratres patrueles* sunt, ex duobus fratribus geniti. *l.* 1. §. 6. *ff. de gradib. et affin.*
(7) Judice.
(8) Id est, de genere, nativitate, origine, stirpe.
(9) Status quæstio ante hereditatis quæstionem decidenda, *infr. de ordin. cogn.*
(10) Id est, generis. *Supr. h. t.*
(11) Judex datus de causa criminali incidenter potest cognoscere, sed certe præstat, ut verbo, *Judex*, intelligamus magistratum. *ut l.* 1. *supr. de offic. rect. provinc. l.* 11. *infr. et l.* 31. *ff. ad leg. Corn. de falsis.*
(12) In arbitrio judicis est cumulare civilem et criminalem quæstionem, ut ex Symmach. *epistolis* didicimus. In quibusdam causis etiam jubetur civilem anteponere criminali. *l.* 26. *infr. ad L. Jul. de adult. l.* 8. *infr. ad leg. Fab. de plag. l.* 2. *C. Theod. ad leg. Cornel. de falsis.*
(13) Hæc verba regulam hic proponi ostendunt. Nam regulæ juris ex his, quæ sæpius fiunt, constituuntur. Aliud est autem, *Sæpe* fieri, aliud *Semper*. Nec enim semper criminalis actio præfertur civili. vid. Cujac. 20. *obs.* 25.
(14) Majus minori præfertur.
(15) Quod ex hac lege colligitur, prius de criminali pronunciandum, quam de civili cognoscatur, hoc ita intellige verum esse, quando civilis intentatur ab uno, criminalis ab alio: Decius *ad l. edita. num.* 65. *C. de edendo.* Fab. Acoramb. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. num.* 108. *ff. de acquir. vel. amitt. possess.* Mod.
(16) Vide quædam ad hunc locum apud Socin. *reg.* 239. 240. 241. 242. 243.
(17) 2. *Decret.* 5. 2. *Sext.* 3. v. Cujac. 9. *obs.* 21. vid. Festum *in Contestari.* De effectibus litis contestatæ vide Rebuffum *tom.* 4. *fol.* 335. Hotom. 3. *obs.* 28. Wurms. 1. *pract.* 13. adde utilem ad hunc titulum quæstionem ex Gaii. 1. *obs.* 73. *ad fin.* 78. Goth. Adde Parlador. *rer. quotid. cap.* 14. S. L.
(18) Litem contestandi animus non præsumitur. *cap.* 1. *extr. h. t.* vid. tamen Socin. *reg.* 241.
(19) Simplex postulatio non facit litis contestationem.
(20) Lite contestata, possuntne testes admitti? non possunt. vid. tamen Socin. *reg.* 242.
(21) Editio litem futuram demonstrat. *l.* 3. *supr. de edend.* Contestatio ejus initium. Plus est, litem initium jam habere, quam futuram esse. Edita reo actione extra judicium, idem in jus vocatur, mox editur ei coram judice actio: si negat, lis contestata dicitur. vid. Cujac. *d. loco.* adde, si reus tacuerit, neque refutaverit judicem, tunc fit litis contestatio. *Novell.* 53. c. 3. §. 2. Sed Vigel. *in suo de litis contest. libell.* litem contestatam esse putat tunc, cum acta judici referuntur jamjam dicturo sententiam. Gall. *lors que le procez est instruit et prest a juger.* Vel constitutionem status causæ. Glossæ, litis cotestatæ αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστώτων.
(22) Narratio constat petitione actoris et rei responsione. *l.* 2. *in pr. supr. de jurejur. propter calumn. c. unic. de lit. contest.* contradictione. *l.* 14. §. 1. *in pr. supr. de jud.* id est, negatione. Quintil. 3. *Inst.* 7. si negat reus, faciet statum qui negat. Quid si reus fateatur et distinguendo respondeat? Vigel. *d. loc.* putat litem nondum contestatam nisi actor aliquid respondeat: Illud singulare est ex Rudolpho Agric. 2. *de invent.* 12. Quamdiu consentanea dicuntur, certum est, quæstionem esse non posse: ubi cœperint resistere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæstio erit. Plura vide apud Vigel. *ibid.*
(23) Utriusque litigatoris. *Goth.* Confer. *l.*2. *supr. de jurejurand. propt. calumn.* Cujac. *lib.* 9. *observ.* 21. Ans.
(24) Casum *Hal.* id est, id in quo lis atque causa versatur.
(25) Id est, nosse, et is quidem scopus est litis contestationis, ut judex statum causæ cognoscat, atque ita judicet. Forma contestationis in petitione, et responsione versatur: materia, controversia ipsa: origo prima, jus naturale; secunda, jus Romanum. vid. Oldendorp. *in præfat. classium. c. de litis contest.* Potestne judicari sine litis contestatione? Roland. a Valle ait: idque summariis in causis. 1. *consil.* 71. *n.* 35. 36. Sic sentio, Vel voce vel scripto petitionem concipiendam in causis quæ dilationem non requirunt, non exspectata responsione uberiore partis, secundum actorem judicari, et tamen causæ uberiorem cognitionem in aliud tempus rejici. Re ita constituta, judices nunquam judicare posse, quin lis sit re ipsa contestata, aut pro contestata habeatur: quod accidit in contumace, quem pro confesso habemus.
(26) Γρ. IV.

In Authent. de exhib. et introd. reis. §. Sancimus. col. 5. tit. 8. al. 9. seu Novell. 53. cap. 3.

Offeratur (1) *ei* (2) *qui vocatur ad judicium* (3) *libellus: et exinde præbitis sportulis* (4), *et data fidejussione* (5), *viginti* (6) *dierum gaudeat induciis: quibus deliberet* (7), *cedatne an contendat: aut judicine alium adsociari* (8) *petat, vel recuset eum: nisi ille sit is, quem ipse alio recusato jam petierit* [9]. † *Denique præsens interrogetur* (10), an (11) hoc tempus litis transierit: *quod non modo ex ipsius responsione, sed etiam ex libelli subscriptione* (12) *manifestetur: quam in initio facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc indultum habita, pro nihilo* (13) *habenda est.*

In Authent. de executoribus. §. 1. col. 7. tit. 8. al. 2. seu Novell. 96. cap. 1.

Libellum vero non alias actor dirigat, nisi prius et in ipsum, quem dixi obnoxium, et in negotii executorem (14) *exponat cautionem*, se *scilicet* vel intra (15) duos menses litem contestaturum, vel omne damnum ei qui convenitur, contingens restituturum in duplum, *cautione tamen non transcendente triginta sex aureos.*

TIT. X.

DE (16) PLUS PETITIONIBUS (17).

1. Imp. (18) Zeno. *

Omnis actor (19) sive masculus, sive fœmina ante definitam dilationem debiti agens, et per hoc reum damno afficiens, aliud tantum expectet tempus, nullam usuram in medio accipiens, quantum ipse prævenire definitum solutioni diem conatus est: et hoc vero tempore elapso, non aliter agat, quam si impendia primæ instantiæ circa litis præmonitionem facta adversario solvat.

§. 1. Si vero tutores, aut curatores tempore, aut quantitate in plus enisi fuerint exigere, eorum qui suæ curæ commissi sunt debitores in nullo lædantur, ut qui sub aliorum tutela et cura sint: sed ipsi tutores et curatores agnoscant subinde contingens damnum.

§. 2. Qui vero hereditarias res petunt, aut rationes tutelæ, aut curæ exigunt, et qui contra minores, aut majores de negotiis gestis, (seu de gesta) intendunt, aut deposita ab aliis data exigunt, ut eorum qui deposuerunt, successores facti, nihil ex plus petitione damnificentur, veluti qui justam habeant ignorantiæ causam. † Tunc vero is, qui plus petit, damnificetur, quando manifeste convictus fuerit per avaritiam delinquere.

§. 3. Si vero quis minus quam revera sit, taxaverit suam litem, nec ad hoc respiciat judex, sed in veram quantitatem calculum ferat.

2. Justinianus A. *.

Zenonis Divæ memoriæ vestigiis insistentes, præsenti lege decernimus; ut quicumque ante tempus debitum exegerit, tanto (20) tempore ultra constitutum tempus manifesta plus petitione sine usurarum acceptione expectet: nec tunc agere ante potest, quam omnia damna parti diversæ restituat. Tutores vel curatores talia perpetrantes, ipsi damnabuntur: exceptis his, qui res hereditarias petunt, aut rationes tutelæ, vel curæ, sive negotiorum gestorum agunt contra minores, seu majores, vel qui depositum repetunt, quasi ex successione.

§. 1. Qui autem *minus* (21) petit in judicio, in nullo læditur.

§. 2. Si quis vero majorem, quam sibi debetur, quantitatem in libello conventionis inseruerit, in triplum (22)

(1) Libellus estne necessarius in omnibus causis? non est: potest enim sine scripto procedi, præsertim summariis in causis. Roland. *d. loc. n.* 37. 38. dixi plenius *ad l. ult. in fin. infr. de privil. scholar.* adde alias exceptiones ex Socin. *reg.* 233. Requiritur tamen in omni judicio saltem verbalis petitio. Alterutra tam est necessaria in judiciis, ut nullo modo possit remitti consensu partium. Quid si remissa sit, judicium cessat, nec ullo petente, nullo contradicente sententia ferri potest.

(2) Aut ei qui vocatus defenditur.

(3) Aut ad arbitrium. *Bald.*

(4) De quibus vid. *Supr. de sport. et sumptib.*

(5) Reus cavere tenetur judicio sisti, nec tamen ea satisdatione in judicem consentit: est enim necessaria; ideoque consensum non inducit. Bald. *hic.*

(6) In causis civilibus: in criminalibus aliud tempus datur, *l.* 2. *infr. de reis.* Quid? ea dilatio potestne a judice minui? non potest, datur enim a lege: si minueretur contra jus diceretur sententia. *supr. si contra jus vel util.* Potest autem ea dilatio minui, quæ ab officio judicis dependet.

(7) Reo terminus ad deliberandum datur.

(8) Nota formam agendi: Peto non procedi sine judice adsociato vel adjuncto. Lex non adsociat vel adsciscit, nisi petatur. *Bald.*

(9) Qui aliquem judicem petit, eum postea recusare non potest.

(10) De lapsu termini potest constare partis confessione.

(11) Judex de lite non cognoscit intra tempus dilationis datum reo.

(12) *Confiteri* intelligitur etiam is qui subscripsit, *ut hic.* adde *l.* 26. §. 1. *ff. de pignor. et hypothec.* Possumus quoque hæc verba referre ad subscriptionem actuarii.

(13) Forma requisita omissa actus fit nullus. Invalida contestatio nihil operatur: Wurmser. 1. *pract.* 13. *observ.* 2.

(14) Per publicum officialem alteri quæritur actio in eo, quod pertinet ad ejus officium. §. 3. *Inst. de adopt.*

(15) Intra duos menses litis contestandæ.

(16) Plus qui petebant, olim causa cadebant: Cic. 1. *de Oratore, et pro Roscio Comœdo.* Idem, *pro Roscio Amerino.* Hæc tu si amplius HS. nummo petiisti, quam tibi debitum esset, causam perdidisti. Sueton. *in Claudio*, c. 14. His qui apud privatos judices plus petendo formula excidissent, restituit actiones. Paul. 3. *sent. ult.* Quoties de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æstimatis quarta facienda est, quæ apud heredem remaneat. Idem 2. *sent.* 5. si totum petit, plus petendo causa cadet. Hoc etiam plus petitionis periculum a Majoriano *in Novellis* perstringitur: cujus exstant quoque exempla *l.* 1. *ff. de interrogat. in jure faciend. l.* 36. *ff. de solut. §. si quis agens.* 33. *Inst. de act. apud* Paul. 1. *sent.* 10. *l.* 1. *et* 2. *C. Hermog. de calumn.* Emissenum *homilia de Paschate.*

(17) Paul. 1. *sent.* 10. *et* 2. *Decret.* 11. §. 33. *Instit. de act.* Goth. Vid. ad hunc tit. Cujac. *lib.* 12. *obs. c.* 21. *et l.* 7. *c.* 27. Pecc. *de jure sistendi. c.* 47. S. L.

(18) Hæc lex a Cujacio restituta fuit, 12. *obs.* 21. extat vero 7. *Synops. Basil. c.* περὶ χρεὼς ἀπαιτήσεως c. 22.

(19) Latina interpretatio.

(20) Omnes qui agunt, sive masculi, sive fœminæ sint, si ante definitum debiti tempus petierint, et hoc ipso damnum reo dederint, tantum temporis expectent (usuras interea nullas accipientes) quanto ipsi præstitutum tempus anticipare conati sunt. Quod si tempus etiam hoc præterlabatur, aliter litem ne suscipiant, nisi sumptus primæ aditionis in litem factos, adversario refuderint. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. ubi scholiastes excipit eum, qui debet inopi fisci debitori, ut a quo possit fiscus etiam ante tempus debitum exigere *l.* 1. *Infr. de condict. ex lege.* adde *infr. de conveniendis fisci debitorib. lib.* 10. *t.* 2.

(21) Pœnam plus petentis tempore observa. §. 33. *in fin. Inst. de actionib.*

(22) Plus petere in judicio non licet: minus licet. §. 34. *Instit. de act.*

*

parti adversæ restituere compellatur, quicquid ex hac causa sportularum nomine executoribus amplius dedit.

Superioris constitutionis epitome ex Basilicis (1).

SI quis (2) actor in misso a se libello majore quantitate inserta, majoris damni causa fuerit ei, quem in jus provocat: in triplum reddat damnum quod propter eum passus fuerit adversarius. Vera autem quantitas actionis intelligatur, in quam judex tulerit sententiam.

3. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

ODiosas contrahentium calliditates amputare properantes, censemus: Ut si quis, certa quantitate sibimet debita, super ampliore (3) pecunia per dolum et machinationem cautionem exegerit, et ad judicium debitorem vocaverit: si quidem (4) ante inchoatam litem calliditatis eum pœniteat (5), et debiti veram quantitatem confessus fuerit, nullo eum dispendio prægravari: sin autem liti præbuit exordium, et in certaminibus negotii permanens arguatur de adjecta falsa quantitate; non solum ea, sed etiam toto debito (6) cum fraudari: transactionibus (7) scilicet et secundis confessionibus sive insinuatæ sint, sive non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatem: talibus enim cautionibus hoc objicere non oportet (8). Dat. 15. Kal. Novembr. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

TIT. XI.

DE DILATIONIBUS (9).

De causa et spatio.

1. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. dicunt.

QUoniam plerumque evenit, ut judex instrumentorum (10) vel personarum gratia dilationem dare rerum necessitate cogatur; spatium instructionis exhibendæ postulatum dari convenit. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum: ut, si ex ea (11) provincia, ubi lis agitur, vel persona, vel instrumenta poscantur, non amplius quam tres (12) menses indulgeantur: si vero ex continentibus provinciis: sex (13) menses custodiri, justitiæ est. In transmarina (14) autem dilatione, novem (15) menses computari oportebit. † Quod ita constitutum judicantes sentire debebunt, ut hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ dilationis arbitrium (16), sed eandem dilationem, si rerum urgentissima (17) ratio flagitaverit, et necessitas desideratæ instructionis exegerit, non facile (18) amplius quam semel, nec ulla trahendi (19) arte sciant esse tribuendam. Dat. 15. Kalend. April. CC. Conss. 494.

De rescripto, quo quis ad extraordinarium Judicem trahitur.

2. Imp. Constant. A. ad Ursum Vicarium.

SI (20) quando quis rescriptum (21) ad extraordinarium (22) judicem reportaverit: dilatio ei penitus deneganda est. Illi (23) autem, qui (24) in judicium vocatur, danda est, ad improbanda precum mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta, vel testes: quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum judicium trahitur. Dat. 2. Non. Mart. Volusiano et Anniano Conss. 314.

De satisdatione ab actore præstanda. Si actor reo non occurrat.

In Authent. de exib. et introd. reis. §. 1. col. 5. tit. 8. al. 6. Novell. 53. cap. 1.

QUod fieri non debet, nisi (25) actor satisdederit (26), certam promittens quantitatem se daturum, si litem non exequatur: aut exequens non vincat causam. Si igitur post tempus a se constitutum intra decem dies reo

(1) Pœnam plus petentis quantitate nota. §. 33. *in fin. Inst. de action.*

(2) Restituta a Cujac. 12. *obs.* 21.

(3) Latina interpretatio.

(4) Quatuor concurrere necesse est, ut hujus legis pœna locum habeat. Primo, necesse est, ut cautio sit exacta majoris summæ. Secundo, ut per dolum. Tertio, ut reus sit vocatus in judicium et lis contestata. Quarto, quod convincatur. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *cap.* 22. *et lib.* 9. *tit.* 4. *ex lib.* 7. *tit.* 6. *cap.* 23.

(5) Nota quibus modis hujus legis pœna evitetur.

(6) Qui per dolum plus petit, litem contestando debitum perdit; etiam de jure Canonico, ut *in c.* 1. ubi per Dd. *extr. de plus petit.* Soc. *in reg.* 44. Bellon. *consil.* 23. *n.* 15. Bartol. *ad l. edita* 3. *col. ad fin. C. de edend.* Jason *ad* §. *ex maleficiis. n.* 27. *Instit. de action.* Mod.

(7) Huic potentiæ locus non est jure Canonico. vid. Socin. *regul.* 44.

(8) Transactio facta bona fide (licet super cautione dolo exorta) valet. *Bart.*

(9) *Dilatio* est prolatio diei, huc refer *L.* 2. *D.* 12. 2. *C. Theod.* 7. *περί ὑπερθέσεων.* 7. *Eclog.* 17. *cap.* 7. *et* 7. *cap. περί προθεσμιῶν τῶν διδομένων τοῖς δικαζομένοις παρὰ τῶν δικαστῶν.* de iis spatiis, quæ litigantibus a judicibus dantur, adde 2. *Decret.* 8. 2. *Extravagant.* 2. §. 10. 11. *Instit. de except.* vid. Rebuffum. *tom.* 2. *tract. de dilationib.* Andream Gail. 1. *observ.* 91. *et seq.* Hartmann. 2. *obs.* 12. Oldendorp. *in Enchirid. except.* c.p. 4. *n.* 13. *fol.* 304. Rebuff. *in proœm. constit. gloss.* 5. *n.* 52. refert stylo communi, et consuetudine curiarum, non observari in regno Franciæ dilationes juris: sed ex stylo, vel curiæ arbitrio dari.

(10) *Synops. Basil.* 7. *tit.* 17. *ex cap.* 11. *ad* 18.

(11) Dilatio ex causa datur instrumento, ut personæ exhibendæ gratia. adde *l.* 32. *ff. ex quib. caus. major.*

(12) Dilationes moderandæ sunt secundum locorum distantiam.

(13) Dilatio testium vel instrumentorum ex eadem provincia exhibendorum causa, non plus quam ad tres usque menses proroganda, quæ tribus mensibus perfici oporteat. vid. Cujac. c. 14. *de præscript.* De sex mensibus vid. Cujac. *cap.* 19. *de præscript.*

(14) *l.* 7. *Infr. h. t.*

(15) De novem mensibus vide Cujac. *cap.* 19. *de præscript.*

(16) Summum scilicet, ac plene voluntarium. Causa cognita, dilationem dari oportet.

(17) *l.* 10. *infr. de feriis.*

(18) *l. ult. ff. de feriis.* aliud si justa causa sit. *l.* 7. *ff. de feriis et dilat. l.* 45. *ff. de judic.* adde alias exceptiones ex Socino *reg.* 312. Goth. Confer. *cap. quoad consult. extr. de sent. et re judic. cap. in causis. cap. significaverint. extr. de testam.* vid. Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 71. *et seq.* Ans. Adde Andr. Gail. *lib.* 1. *obs.* 91. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 52. S. L.

(19) Dilationibus nimiis causæ non trahendæ.

(20) *l.* 2. *C. Theod. h. t. Synops. d. loco.*

(21) Puta Principis. Impetrato rescripto, non datur dilatio ad illud exhibendum. Actor venire debet instructior, quam reus.

(22) Id est, delegatum. Extraordinarius judex delegatus. Jurisdictio delegata extraordinaria, *can. induciæ.* 3. *caus.* 3. *q* 3.

(23) Dilationes plures dantur reo quam actori. vid. *l.* 125. *ff. de reg. jur.*

(24) Melior est causa excipientis. *l.* 42. *in fin. ff. de reg. jur.*

(25) Hæc forma consuetudine non servatur. *Bald.*

(26) *l. ult. ff. de stipul. prat.*

ræsente non occurrat : dimittatur (1) *reus , exacto eo , od promissum est , et si quid circa litem plus impendis- cum taxatione judicis juraverit.*

De cessatione officii Judicis. De feriis.

3. Idem A. Profuturo Præfecto Pannoniæ (2).

Ive pars , sive integra dilatio fuerit data : eo usque judicis officium conquiescat (3) , donec petiti temporis fluxerint curricula. Feriæ autem sive repentinæ (4), sive lennes (5) , sint , dilationum temporibus non excipian- , sed his connumerentur. Dat. 7. Febr. *Sirmii*, Li- NIO V. et CRISPO CONSS. 318.

Da judice procedente vel considente.

4. Idem A. ad Catullianum Proconsnlem Africæ.

A Procedente (6) Judice dilationem non convenit postulari , etiam si utraque parte præsente tribuatur : um non alias , nisi causa cognita , indulgeri queat : et gnitio causæ non interpellatione plenaria (7) , sed condente (8) magis Judice legitimæ colligatur : ut , si forte lationis petitio fuerit improbata , suscepta quæstio per ntentiam judicis dirimatur. Dat. 5. Id. Febr. *Sirmii* , ICINIO V. et CRISPO CONSS. 318.

De rescripto Principis. Quando deneganda dilatio.

5. Idem A. ad Maximum Præfectum urbi.

CUm a nobis fuerit ad appellationem consultationemve rescriptum : sive sit primo judicio petita dilatio , et a tributa non sit : sive ne petita quidem : eam dare cuiquam non licebit , eadem ratione , qua ne in judiciis (9) uidem cognitionum nostrarum dilatio tribui solet. PP. *Romæ* , 8. Kal. April. PROBIANO et JULIANO CONSS. 322.

De lite inter privatos et fiscum.

6. Imppp. CONSTANTINUS , CONSTANTIUS et CONSTANS AAA. ad Petronium Vicarium Africæ.

INter (10) privatos et fiscum si aliqua lis mota fuerit : utrique (11) parti petendæ dilationis per defensores suos copia deneganda non est , si hoc commoditatis ratio postulaverit. Dat. 5. Id. April. *Aquileiæ* , ACYNDINO et PROCULO CONSS. 340.

De spatio.

7. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ PP.

NEc (12) de statu ac patrimonio litigantibus in transmarina (13) etiam dilatione mensium novem (14) spatia egredi concedatur. Dat. 6. Kal. Decemb. EUTROPIO et THEODORO CONSS. 399.

TIT. XII.

DE FERIIS (15).

De appellationibus.

1. Impp. CONSTANTIUS et MAXIMIAN. AA. SEVERUS et MAXIMIAN. Nobb. CC. Verino.

QUoniam consulis , an similis observantia a nobis adjiciendarum feriarum , quæ rebus (16) feliciter gestis proveniunt , ad appellationum quoque tempora porrigenda sit , Verine Clarissime , rescribi placuit experientiæ tuæ , ut (17) in causis provocationum jugiter (18) , et sine additamento hujuscemodi dierum tempora scias servari debere , et supradictorum dierum [observationi] in appellationum causis minime fieri adjectionem (19).

Enumeratio feriarum solennium.

2. Imp. THEOD. A. Viceno.

UT (20) in die Dominico (21) emancipare (22) ac manumittere (23) liceat , reliquæ causæ , vel lites (24) quiescant : et a die octavo Kalendarum Julii (25) usque in Kalendas Augusti messis feria concedatur : et a Ka-

(1) Reo absoluto ab observatione judicii , actor in expensis condemnatur.

(2) Al. *annonæ* et rectius. vid. *l.* 2. *C. Theod. de relation.*

(3) Pendente dilatione nihil innovandum. adde *l. unic. ff. nihil innovari appellatione interposita.* vid. Socin. *reg.* 93.

(4) Hujusmodi feriæ res ob bene gestas , a solo Imperatore indicuntur : ob id *imperiales* dictæ. v. *l.* 4. *infr. tit. prox.* extra ordinem indictæ : *l.* 26. §. 7. *ff. ex quibus causis majores.*

(5) *l.* 26. §. 7. *ff. ex quibus causis majores.* ut dies divino cultui dedicati , ut messes et vindemiæ. *l.* 5. *infr. tit. prox.*

(6) 3. *quæst.* 3. *c. induciæ.* 4. *vers. a judice.* Cur ita ? qui procedit , vix est ut causam recte dijudicare possit. hic autem requiritur causæ cognitio. alii volunt a procedente judice sententiam proferri non posse : quod sententia judice stante lata , nulla sit , *infr. h. t* ibi , *sed considente.* vide Oldendorpium *cap.* 9. *de sent. et re judic.* Non idem in manumissionibus est , quæ magistratu in balneum vel theatrum eunte , possunt perfici. §. 2. *Inst. de libert.* manumissio in transitu fieri potest , nec requirit tribunal. *l.* 7. 8. *ff. de manumiss. vindict.*

(7) Planaria. *Hal.* Planaria cognitio , quæ fit de plano , citra tribunal.

(8) Pro tribunali sc. Tribunal , sedile judicis.

(9) In consistorio Principis dilationes non dantur. Cur ita ? quia imparati ad cognitionem Principis , needum instructi bene non admittuntur. *l.* 1. *infr. de relationibus.*

(10) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(11) Id est , et privato et fisco.

(12) *l.* 4. *C. Theod. h. t. Synops. h. t. in fin.*

(13) *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(14) *l. unic. C. Theod. h. t. l.* 3. *C. Theod. de jure fisci. l.* 41. *C. Theod. de appellat. l. ult. C. Theod. de reparat. appellat.*

(15) *L.* 2. *D.* 12. *et* 7. *Eclog.* 17. *et* 2. *C. Theod.* 8. *et* 2. *Decret.* 9. *Novell. Leon.* 54. vid. Constitutionem 2. Emanuelis Comneni *de feriis.* ubi recensentur dies feriati apud Græcos : et tom. 1. *des ordannances Reyaux tit.* 16. *du temps des vacations.* ubi de feriis agitur apud Gallos receptis. Oldendorp. *c.* 31. *de exceptionibus.* ubi tractat de exceptione feriarum , et feriis Augustæ constitutis a Carolo V. anno 1548. adde Wurmser. 1. *pract.* 11. Feriæ porro dies quieti a litibus induciæ litium sunt : Quæ feriis agere liceat , vide apud Macrob. 1. *Saturnal.* 16. et Virgil. *Georg.* 1.

(16) Hujusmodi feriæ *repentinæ* dicuntur. *l.* 3. *supr. tit. prox.*

(17) Tempore feriarum appellatio potest interponi.

(18) Feriato die ad aliquem actum judiciarium procedi non potest : fallit tamen in appellatione , quæ die feriato potest interponi, *ut hic* : plures exceptiones vide apud Socinum *reg.* 92.

(19) Actionem. *Hal.*

(20) Contius *hic* negat hanc constitutionem in vetusto Codice extare , et ab Hundaricho hic insertam ex breviario Alarici : non esse Theodorici regis Francorum , ut quidam putant : reperiri apud Sozomenum 1. *cap.* 9. extat tamen fragmentum *in l.* 1. *in fin. C. Theod. h. t.*

(21) Vid. *l. ult.* §. 1. *infr.* qui et Solis , *l.* 3. *l.* 7. *vers. In eadem. infr. h. t. l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(22) *l.* 8. *infr. h. t.*

(23) *dict. l.* 8. Goth. Hanc legem supposititiam putat esse Alciat. *lib.* 6. *parerg. cap.* 9. Ans. Pro intellectu hujus legis et materiæ , vid. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 30. *per tot.* et maxime *num.* 4. S. L.

(24) Sententia lata die feriato nulla est. vid. Oldendorp. *cap.* 13. *de sentent. et re judic.*

(25) Plin. 8. *epist.* 21. Julio mense , quo maxime lites interquiescunt.

lend. Augusti usque in decimum Kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem Kalendarum Sept. usque in Idus Octobris vindemialis feria concedatur. Sanctum quoque diem Paschæ (1), et diem Natalis (2) Domini, et Epiphaniæ, septem qui præcedunt, et semptem qui sequuntur, sine strepitu volumus observari. Et quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

De die Dominico.

3. Imp. CONSTANT. A. Elpidio.

OMnes judices, urbanæque plebes, et cunctarum artium officia venerabili die Solis (3) quiescant. Ruri tamen positi agrorum culturæ libere licenterque inserviant (4): quoniam frequenter evenit, ut (5) non aptius alio die frumenta fulcis, aut vineæ scrobibus mandentur, ne occasione momenti (6) pereat commoditas cœlesti provisione concessa. Dat. Nonis Mart. CRISPO II. et CONSTANTINO II. CONSS. 321.

Qui *possit ferias* indicere.

4. Idem A. Severo.

A Nullo judice præsumi [debet], ut auctoritate sua ferias alias (7) condat. Nec enim Imperiales (8) ferias vocari oportet, quas (9) administrator edixerit: ac per hoc, si nomine eximuntur, etiam fructu carebunt. Dat. Id. April. *Sirmii* *.

De causis publicis ac Fiscalibus. 1. *De causis* Pistori

5. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. ad Olybrium.

PUblicas (10) ac fiscales causas tua sinceritas etiam riatis geminis (11) mensibus, hoc est, sine aliqua termissione, distinguat.

§. 1. Pistoriis (12) quoque causis iisdem diebus rat in futurum examen adhibebit. Dat. 4. Nonas Maji, beriade, VALENTINIANO N. P. CONS. 368.

De tempore Quadragesimæ.

6. Iidem AAA. Luciano Vicario Macedoniæ.

QUadraginta (13) diebus, qui auspicio ceremoniarum P schale tempus anticipant, omnis cognitio inhibetur (14) criminalium quæstionem. Dat. Kal. Ap lis, *Thessalonicæ* *.

Enumeratio *feriarum solennium.*

7. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Albino Præfect. [urb.]

OMnes (15) dies jubemus esse juridicos (16). Illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis (1 mensibus ad requiem (18) laboris indulgentior annus e cepit: æstivos (19) fervoribus mitigandis: et autumnos (2 fructibus decerpendis, Kalendarum quoque Januariaru consuetos dies otio (21) mancipamus. His adjicimus Nat litios (22) dies urbium maximarum Romæ (23), atqu

(1) *l. 6. 7. vers. Sacros. l. 8. infr. h. t.*

(2) Vid. *l. 7. vers. Dies etiam. infr. h. t.*

(3) Ἐν τῇ κυριακῇ, id est, dominico. *l. 2. supr. h. t. l. ult. §. 1. infr. h. t.*

(4) 7. *Eclog.* 17. *cap.* 2. *et* 1. Harmen. 4. Leonis *Novella* 54. jubet etiam Agricolam die dominico vacare. Illud notandum, pacta et transactiones in eo fieri permitti: at non Circense certamen aut venationem ferarum, etiamsi in eum diem incidat natale Principis. 7. *Eclog.* 17. *cap.* 17. Goth. Ita quæ ad militiam pertinent die Dominico possunt peragi, item ea quæ ad feriarum tuitionem. *l. 3. l. penult. ff. h. t.* et generaliter omnia ea quæ, si prætermissa, nocerent, *Luc.* 14. *vers.* 5. *Actor.* 20. *vers.* 9. adde M. del Rio *disquis. mag. l. 5. sect. 9. vers. Octavo loco.* Ans.

(5) Hoc est, dies dominicus plerumque reperitur aptior πρὸς ἀροτρίωσιν, ἢ πρὸς τὴν τῶν ἀμπέλων γεωργίαν, ad arandum, vel ad culturam vitium, *Synopsis Basil.* 7. *tit.* 17. *cap.* 9. 1. Harmenopul. 4. §. 6.

(6) Momenti occasione perit commoditas fructuum: unde in ipsis colligendis fructibus vel momenti habetur ratio.

(7) Repentinas scil. Possunt tamen judices statas et solennes indicere, *l. 4. D. h. t. l. 7. D. de off. proconsul.* In regno Franciæ soli Regi competit jus feriarum, ac nundinarum subditis indulgere: quod uti fiat, vid. Paponem 3. *Notar.* 8. *cap. des lettres de foires et marchez.*

(8) Id est, repentinas. *l. 1. supr. h. t.* dixi etiam ad *l. 3. supr. tit. prox.* Imperiales appellantur, mutato nomine imperativarum, Macrob. 1. *Saturnal.* 16. quæ a Consulibus aut Prætoribus imperabantur. *l. 26. §. 7. ff. ex quibus causis major.*

(9) Quod imperatoris administrator, id est, magistratus constituit, imperiale non est: nisi jussus aut consensus Principis accedat.

(10) Publicæ et fiscales causæ non admittunt ferias.

(11) Vid. *l. 7. infr. h. t.*

(12) Vide Cujac. in hunc locum, *cap.* 13. *de præscript.* ubi tractat de mancipibus seu curatoribus pistrinorum, qui *Nov.* 80. dicuntur πρεσβῶτες τῶν ἀρτοποιῶν ἐργαστηρίων.

(13) 7 *Synops. Basilic.* 17. *cap.* 12. 1. Harmen. 4. De quadraginta diebus, vid. Cujac. *c.* 11. *de præscript.* cæterum serva ceremonias hic esse jejunium.

(14) Usus hanc legem antiquavit.

(15) *Eclog. ibid. c. 13. l. 2. C. Theod. h. t.* vide ad han legem Brissonium *in repetitione legis dominic. C. Theod. de spectacul. sub finem.* Qui ferias allegat, eas tenetur probare. Jurisdictio est rerum permissarum; quovis tempore licita, nisi probetu excepta.

(16) Dies juridicus, ἔμπρακτος, 7. *Eclog.* 17. *c.* 13.

(17) *l. 5. supr. h. t.*

(18) Theod. ad Senatum. *Novell. de decurionibus.* Otio vos fru quodam tempore patimur, ne labore videamini defatigari continuo

(19) Æstivis fervoribus, *l. 2. C. Theod. h. t.* hæ sunt messium, et vindemiarum.

(20) Autumnos fœtibus decerpendis, *l. 1. C. Theod. h. t.* sic Asclepiades, ex autumnali redolet vindemia fœtu. Hæ sunt vindemiarum feriæ. Minut. Felix *in Octavio*, Sane et ad vindemiam feriæ judiciariæ curam relaxaverunt.

(21) Dies otio mancipati, ἄπρακτοι, ἀργαὶ ἡμέραι, σχολάζοντα τὸ δικαστήριον. *Novell.* 8.

(22) Γενεθλιακὰς, *Synops. ibid.* Natalitia urbium suarum celebrabant veteres, Cic. 4. *ad Att.* 1. ut et coloniarum deductarum, *ibid.* et ædium dedicatarum. *ibid.* Porro festus dies natalis Romæ Palilia vel Parilia. v. Plutarch. *in Romulo.* Ciceron. 2. *de divinatione.* Festum *in Parilibus*, *et in Popularia sacra.* Cæterum Natalium (ut opinor privatorum) sacra, pulte sitiila confici solita refert Plin. 8. c. 18. die natali merum Genio fundebant, non autem ulla hostia faciebant: hoc ideo, quod (ut Varro in libro cui titulus est, *Atticus*), cum munus annale Genio suo solvebant, et manum cæde ac sanguine abstinebant, ne die qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent. Inde Deli ad Apollinis genitoris aram, ut Timæus auctor est, nemo hostiam cædebat. Censorinus *cap.* 3. *de die natali.* ubi refert moris fuisse, quemque suos tantummodo proprios coluisse natales. adde Martianum Capellam 2. *Philologias*. ubi de genio speciali et populari.

(23) Parilia.

Constantinopolis : in quibus debent jura differri (1), qua et ab ipsis nata sunt. Sacros (2) quoque Paschæ (3) dies, qui septeno (4) numero vel præcedunt, vel sequuntur. Dies etiam Natalis, atque Epiphaniarum (5) Christi, et (6) quo tempore commemoratio Apostolicæ passionis totius Christianitatis magistræ (7) a cunctis jure celebratur : in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus atque spectaculorum (8) copiam reseramus. † In eadem observatione numeramus et dies Solis (9) (quos *Dominicos* rite dixere majores) qui repetito in sese calculo revolvuntur : in quibus parem necesse est habere reverentiam : ut nec apud ipsos arbitros (10), vel a judicibus flagitatos, vel sponte electos, ulla sit cognitio jurgiorum. Nostris etiam diebus, qui vel lucis (11) auspicia, vel ortus (12) imperii protulerunt. In quindecim (13) autem Paschalibus diebus compulsio annonariæ (14) functionis, et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio. Dat. 11. Idib. Aug. *Romæ*, TIMASIO et PROMOTO CONSS. 389.

De quindecim diebus Paschalibus.

8. Iidem AAA. Tatiano P. P.

Actus (15) omnes, seu publici sunt, seu privati, diebus quindecim (16) Paschalibus conquiescant. † (17) his tamen et emancipandi (18), et manumittendi (19) cuncti licentiam habeant : et super his acta non prohibeantur. Dat. Kalend. Jan. ARCADIO A. II. et RUFINO CONSS. 392.

9. * Græca constitutio.

Ejus epitomen restituit Ant. Augustinus. Quia tamen is putat eam potius esse epitomen l. 3. Latinæ supra de episcopali audientia, *et nos idem arbitramur, ideo eam prætermisimus.*

De Latronibus *et* Isauris.

10. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

PRovinciarum (20) præsides moneantur, ut in quæstionibus latronum (21), et maxime Isaurorum (22), nullum quadragesimæ [tempus] nec venerabilem Paschæ diem existiment excipiendum (23) : ne differatur sceleratorum proditio (24) consiliorum, quæ per latronum tormenta (25) quærenda est : cum (26) facillime, et in hoc summi numinis speretur venia, per quod multorum salus et incolumitas procuratur. Dat. 5. Kalend. Mart. BASSO et PHILIPPO CONSS. 408.

De diebus festis. I. *De die* Dominico.

11. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Armasio P. P.

DIes festos majestati (27) altissimæ dedicatos (28), nullis volumus voluptatibus occupari, nec ullis exactionum (29) vexationibus profanari.

§. 1. Dominicum (30) itaque diem ita semper honorabilem decernimus, et venerandum, ut a cunctis execu-

(1) Deferre, *l.* 2. *C. Theod. h. t.* et male. Græc. ἀργεῖν, ut sensus, Æquum esse diebus natalitiis utriusque Romæ jura differri ac quiescere, quoniam ab hisce duabus urbibus jura sunt inita, *Eclog. dict. cap.* 4.

(2) Notitiam sacrarum feriarum vide in *Novell.* 1. Manuelis Comneni, *et cap.* 158. *legum Francicarum.*

(3) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(4) De septem diebus vid. Cujac. *cap.* 6. *de præscript.* De numero septenario, vide Forcatulum *in sphæra legali*, *fol.* 120.

(5) *l.* 2. *supr. h. t.* ἐπιφανιῶν, *Eclog. d. loco* qui et τῶν φώτων dicuntur. vid. Cujac. *cap.* 3. *de præscript.* Ammianus de Juliano apostata illiciente populi favorem specie Christianæ professionis loquens, *lib.* 21. Ut interim (inquit) hæc celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario Christiani Epiphaniam dictitant, progressus in eorum Ecclesiam solenniter numine orato discessit.

(6) Festos dies Apostolorum memoriæ dicatos (ut opinor) intelligit : apostolorum παθήματα et mortem præcipue commemorant Christiani.

(7) Apostolorum passio, Christianitatis totius magistra : Apostoli hinc magistri nationum a Tertulliano *lib. de resurrect.* et martyrii. Idem in *Scorpiaco.* Sanguis etiam martyrum dicitur serere et rigare ecclesiam.

(8) 7. *Eclog.* 17. *cap.* 13. *cap.* 17. vid. *l. ult.* §. 1. *infr. h. t.*

(9) *l.* 3. *supr. h. t.* Dies solis, dies Dominicus, *ut hic* : *et l.* 3. *C. Theod. de executorib. et exact. lib.* 8. *tit.* 8. *l.* 13. *C. Theod. de exactionib.* 11. *tit.* 17. Græci κυριακὴν ἡμέραν vocant. 7. *Eclog.* 17. *cap.* 13. cujus fit mentio *Apoc.* 1. *vers.* 10. Eundem diem μίαν σαββάτων, id est, primam, Paulus Apostolus vocat 1. *Corinth.* 16. *vers.* 2.

(10) Vid. *l. ult.* §. 1. *infr. h. t.*

(11) *l.* 2. *in fin. C. Theod.* ἡμέρα γενεθλιακὴ τοῦ βασιλέως. 7. *Eclog.* 17. *c.* 13. *in fin. et c.* 17. *in fin.*

(12) *d. l.* 2. *d. c.* 13. *et* 17. Dies ortus imperii, quo quis imperator fuit renunciatus. vid. quæ not. ad *l.* 233. §. 1. *ff. de verb. significat.*

(13) *l.* 8. *infr. h. t.*

(14) Adde casus *l.* 6. §. 1. *supr. h. t.*

(15) *Syn. Basil.* 7. *tit.* 17. *c.* 14.

(16) *l.* 7. *in fin. supr. eod.*

(17) *l.* 8. *C. Theod. h. t.*

(18) *l.* 2. *supr. eod.*

(19) *d. l.* 2. possunt etiam tutores dari. *l.* 3. §. 3. *ff. de tutel.* Paul. 2. *sent.* 25. §. 3. *l.* 1. *C. Theod. hoc tit.* 7. *Eclog.* 17. *cap.* 14. et ita actus voluntariæ jurisdictionis possunt explicari quolibet die, etiam feriato.

(20) *l. ult. C. Theod. de quæstionib. lib.* 9. *tit.* 35.

(21) *l.* 3. *supr. de episc. aud. l.* 11. *infr. de accus.* vid. Duar. *disput.* 12.

(22) *l.* 7. 9. *C. Theod. l.* 35. *l.* 10. *infr. ad l. Jul. de vi publ.* 7. *Eclog.* 17. *cap.* 15. 1. Harm. 4. §. 9. ubi in margine dicuntur φωνεῖς et χοσιαρίοι : apud Nicet. κουρσάριοι : sunt piratæ quos vocat Zonaras ἔθνος κάκιστον. De Isauris piratis vide apud Dion. 35. Ammian. 14. Vopisc. *in Probo* : Strabon. 12. Marcell. *lib.* 14. Alciat. 3. *disp.* 20. Duaren. 3. *disp.* 12. vide etiam Forcatuli Necyomant. *dialog.* 92. *num.* 12. Porro Isauros, latrones a gente appellari verisimile est : ut dissoluti, Ambrones : Cimbri, latrones : Osci opisci seu Obscæni, *Fest.*

(23) Quid ? licetne debitorem fugientem die dominico, manu injecta sistere ? vid. *l.* 54. *infr. de decurionibus.*

(24) Socius criminis adversus socium ejusdem criminis auditur hoc casu, *l.* 6. *infr. de custodia reorum.*

(25) *l. pen. ff. h. t.*

(26) De venia speranda, ubi multorum salus et incolumitas procuratur.

(27) Εἰς τὴν τοῦ θεοῦ τιμήν, 7. *Eclog.* 17. *cap.* 17.

(28) Extant in hanc legem hominis cujusdam doctissimi commentarii titulo divinarum et humanarum observationum, cusi Parisiis ante non ita multos annos : in quibus etsi prolixe singula ejus capita examinantur, vide tamen ad usum forensem etiam Menochium *de arbitr. judic. lib.* 1. *quæst.* 28. Jason. *ad l. vinum. num.* 3. *ff. de R. C. et si cert. petat.* Guidonem Papæ *decis.* 215. rursus Jason. *ad l.* 1. *n.* 71. *de offic. ejus, cui mandat.* Balb. *decis.* 2. Socin. *Reg.* 78. Ruinum *ad l.* 1. *num.* 169. *ff. de novi oper. nunciat.* facitque huc aliquatenus etiam *l. aut prætor.* §. *fin. ff. de his, quæ in fraud. cred.* Mod.

(29) *l.* 1. *l.* 3. *C. Theod. de executorib. et exact. lib.* 8. *tit.* 8. *l.* 10. *C. Theod. de exactionib.* 11. *tit.* 7.

(30) Nota quæ diebus dominicis fieri vetita.

tionibus (1) excusetur : nulla quemquam urgeat admonitio : nulla fidejussionis flagitetur exactio , taceat apparitio : advocatio delitescat : sit ille dies a cognitionibus alienus : præconis horrida (2) vox silescat : respirent a controversiis litigantes , et habeant fœderis intervallum : ad sese simul veniant adversarii non timentes, subeat animos vicaria (3) pœnitudo : pacta conferant, transactiones loquantur. Nec hujus tamen religiosi diei otia relaxantes , obscœnis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena (4) theatralis , aut Circense (5) certamen , aut ferarum (6) lachrymosa spectacula : et , si in nostrum ortum (7) , aut natalem celebranda solennitas inciderit , differatur. Amissionem militiæ , proscriptionemque patrimonii sustinebit , si quis unquam hoc die festo spectaculis (8) interesse , vel cujuscunque judicis apparitor (9) prætextu negotii publici , seu privati , hæc , quæ hac lege statuta sunt , crediderit temeranda. Dat. Id. Decem. *Constantinop.* ZENONE et MARTIANO CONSS. 469.

TIT. XIII.
DE JURISTICTIONE (10) OMNIUM JUDICUM , ET DE FORO COMPETENTI (11).

De consensu litigatorum.

1. Imp. ANTONINUS A. Severo , et aliis.

NOn quidem fuit competens judex Procurator (12) noster in lite privatorum: sed , cum ipsi eum judicem elegeritis (13) , et is consentientibus adversariis sententi[am] tulerit , intelligitis , vos acquiescere (14) debere (15) ex consensu vestro judicatæ (16) : cum et Procurator [ju]dicandi potestatem inter certas habeat personas : et vo[s] congruum eum esse vobis judicem scientes , tamen aud[ien]tiam ejus elegistis. Quod et in aliis similibus judicibu[s] tam in actionem proponentis , quam in exceptionem [op]ponentis persona locum habebit. Dat. 2. Id. Januar. M[ES]SALA et SABINO CONSS. 215.

Ut actor forum rei sequatur.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Alexandro.

JUris ordinem converti postulas , ut non actor (17) r[ei] forum (18) , sed reus actoris sequatur : nam ubi d[o]micilium reus habet , vel tempore contractus (19) habu[it] licet hoc postea transtulerit , ibi tantum (20) eum co[n]veniri oportet. Dat. 6. Id. Octob. *

De consensu privatorum.

3. Iidem AA. Judææ.

PRivatorum (21) consensus judicem non facit eum qui (22) nulli præest judicio : nec , quod is st[a]tuit (23) , rei judicatæ continet auctoritatem. Dat. 6. Ka[l.] Januar. AA. CONSS. 293.

(1) Die dominica nulla executio , admonitio , fidejussionis exactio , apparitio , advocatio , cognitio , subhastatio , controversiæ disceptatio fieri debet , *ut hic.* Igitur die dominico nulla fiet executio. vide Guidonem Papæ *decis.* 210. De debitore fugiente , et an die dominico possit capi : vid. Socin. *reg.* 78. An et propria autoritate sine apparitore possit capi , collige ex *l.* 54. *infr. de decurionib. l.* 10. §. 16. *ff. de his , quæ in fraud. cred.* Huc referenda lex vetus Francica e *cap.* 133. *legum Francicarum.* ut mercatus die dominica in nullo loco habeatur. *Goth.* Confer Socin. *fallent. Reg.* 3. *incip. debet fugitivus.* Menoch. *de arbitr. lib.* 1. *quæst.* 28. Andr. Gail. *lib.* 1. *observat.* 53. Peck. *de jure sistendi cap.* 10. S. L.

(2) Subhastationes opinor vetari , quæ fiebant præconis voce : quæ quia nexis et debitoribus molesta , horrida vox præconis hic dicitur : vel quia præcones ut sæpius eliguntur homines stentorea et horrida voce præditi : vocalissimi denique.

(3) Vicariam pœnitudinem videtur vocare , quod per vices redire debeat. Per vices , hoc est , per dies dominicos : vel , vicaria est pœnitudo , quam ab alio vicissim expectas.

(4) *l. ult. C. Theod.* de spectaculis , *lib.* 15. *tit.* 5.

(5) Ἱππικὸν , *Eclog. ibid.* equorum certamina.

(6) Κυνήγιον , *Eclog. ibid.* venatio ferarum.

(7) *l.* 7. *in fin. supr. h. t.* Dignum attrahit ad se minus dignum.

(8) Die dominico spectaculis interesse vetitum. De detestatione munerum et ludi gladiatorii , vid. Tertullianum *libris de spectaculis* , Cyprianum *Epist.* 1. 1. Lipsium *cap.* 12. *Saturn.*

(9) Citatio facta die feriato non valet , sed nec ad diem feriatum , sed et si fiat , ut quis se sistat ad diem non feriatum , non valet. vid. Wurmser. 1. *obs.* 6. *obs.* 4.

(10) *L.* 2. *D.* 1. *et* 2. *C. Theod.* 1. *et* 7. *Eclog.* 1. *et* 2. *Dec.* 2. 2. *Sext.* 2. *et* 2. *Clem.* 2. Luc. 11. *Placit.* 4. Goth. vid. ad hunc titulum Vultej. *tr. de jurisd.* Ans. Adde Brisson. *select. l.* 3. *c.* 18. S. L.

(11) Id est , ubi quis conveniri debet. *C. Theod. h. t.* Competens forus (dicitur etiam forus ab Isidoro , Lucillio , Pomponio Atellanario , et Mario Victorino) proprius , congruens , incompetens , incongruus , alienus. De exceptionibus declinatoriis adversus jurisdictionem , vid. Oldendorpium *cap.* 6. *exceptionum.*

(12) Cæsaris Procurator non judicat inter solos privatos , sed inter privatos et fiscum , *l.* 1. *supr. si advers. fisc.*

(13) Incompetens judex (habens tamen jurisdictionem) partium consensu fit competens. *l.* 14. *ff. h. t. l.* 3. *in fin. l.* 4. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 1. *ff. de judiciis. l.* 13. §. 4. *ff. ad SC. Treb. l.* 28. *ff. ad municipalem.*

(14) Vid. *l* 29. *supr. de pact.*

(15) Imo potest pœnitere is , qui consensit , aut se subjecit [in]competenti judici. *l. si convenerit.* 18. *ff. de jurisd.* Dic , pœ[ni]tere posse , qui non plene se subjecit : non plene , si nondum eu[m] adiit aut litem apud eum contestatus est. *d. l.* 18. aut in cont[i]nenti contractus alicujus se interposita etiam scriptura , subjecit *d. l.* 29.

(16) Privatorum consensus judicem quamvis incompetentem [et] incongruum competentem facit , si modo eum adierint. Hujusmo[di] aditione , vel facto desinit esse nuda adeundi judicis conventio.

(17) Actor rei forum sequitur. *l.* 5. *infr. h. t.* 1. Harm. [...] §. 1. §. 2. §. 3. *ubi* vid. *l.* 4. *C. Theod. de Jurisd. lib.* [...] *l.* 3. *infr. ubi in rem act. l. un. infr. ubi de heredit. l.* 2. *inf[r.] ubi de crimin. l.* 3. *infr. ubi causæ status. Synops. Basil.* [...] *tit.* 5. *cap.* 82. *et tit.* 3. *cap.* 38. *et tit.* 3. *ex tit.* 5. *c.* 87. [...] Harm. 2. Fallit regula in evocationibus. vide *l.* 5. §. 1. *infr. h.* [...] vid. alias exceptiones apud Socinum *reg.* 10. Illud notandum , [...] regno Franciæ tria esse sigilla , quæ obligationi ac instrument[o] juncta , reum pertrahunt ad forum actoris. Sunt autem hæc , P[a]risiense , Montispessulanum parvum et Nundinarum Briæ et Ca[m]paniæ : vid. Rebuffum *tom.* 1. *tract. de literis obligatoriis gl.* [...] Ad hæc , Privilegia scholasticis Parisiensibus data sunt ea , tant[a] que ut ad suum et Parisiense forum reos suos pertrahant. v[id.] *Tom.* 4. *des ordonnances. tit.* 11. Papon. *tit. notar. c. Des ju[]ges conservateurs* : adde Soc. *reg.* 339.

(18) Quemadmodum quis forum sortiatur pluribus modis , [...] pluribus de causis , vide Hippolytum de Marsil. *sing.* 404. [...] *sing.* 408. itemque Tiraquellum *post leges Connubial. gloss.* [...] *n.* 8. Socinum *Reg.* 15. Abbat. *ad c. si quis cler.* 1. *notab. extr. de foro compet.* Mod.

(19) Forum in loco contractus regulariter quis sortitur , vid Socinum *reg.* 160.

(20) Fallit hæc regula , quoties fori privilegio reus renuncia[t] *l.* 51. *supr. de Episc. et Clericis. l.* 29. *supr. de pact.*

(21) Sic Augustinus *in quæstionib. veteris testamenti.* Præfectu[s] (inquit) potest agere vicem præfecti , et prætor prætoris . n[on] tamen Princeps potest agere vicem alicujus. Quæ sententia Aug[u]stini adeo vera est , ut neque sua auctoritate , neque consensu pr[i]vatorum id possit. Potest enim alioqui ex mandato Prætoris vel a[l]terius potestatis , vice ejus fungi privatus , *l. ult. ff. de offic. ejus , cui mandata.*

(22) Privatus consensu partium non fit judex. *l.* 1. *ff. de judici[is].*

(23) Nulla est sententia , quam privatus protulit. vid. Olden[dorp.] c. *de sentent. et re judic.*

Ne post litem contestatam ordinariæ sedis declinetur examen.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad universos provinciales.

NEmo (1) post (2) litem contestatam Ordinariæ (3) sedis declinet examen : nec [prius] Præfecti prætorio, aut Comitis Orientis, vel alterius Spectabilis Judicis imploret auxilium: sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium veniat. Dat. Kal. Octob. BASSO et ABLABIO CONSS. 331.

De negotio criminali. I. *Si quis in vetito vocet examine.*

5. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. Vincentio Præfecto prætorio Galliarum.

IN criminali (4) negotio rei (5) forum accusator sequatur (6).

§. I. Is (7) vero, cui suam causam, sive criminalem, sive civilem, sine (8) cœlesti oraculo, in (9) vetito vocavit examine, aut executionem poposcit militarem (10) : actor quidem propositi negotii actione multetur (11) : reus vero pro condemnato habeatur : et Tribuni sive Vicarii (12) capitalem sibi animadversionem subeundam esse cognoscant, si vel suam vel militum executionem interdictam præbuerint. Dat. 5. Kal. Jan. *Mediolani*, CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

De magistris militum.

6. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

MAgisteriæ (13) potestati, inter militares viros, vel privatum actorem, et reum militarem, etiam civilium quæstionum audiendi concedimus facultatem : præsertim cum id ipsum [de] more litigantium esse videatur, constetque militarem reum, nisi a suo Judice, nec exhiberi posse, nec, si in culpa fuerit, coerceri. Dat. 5. Kalend. Maji, LUCIO V. C. CONS. 412.

De his, qui professiones aliquas seu negotiationes exercent.

7. Imp. ANASTASIUS A. Constantino P. P.

PEriniquum et temerarium esse perspicimus, eos qui professiones aliquas seu negotiationes exercere noscuntur, Judicum, ad quos earum professionum seu negotiationum (14) cura pertinet, jurisdictionem et præceptionem declinare conari. Quapropter jubemus, hujusmodi hominibus nec cujuslibet militiæ, seu cinguli, vel dignitatis prærogativam in hac parte suppetere: sed eos, qui statutis in quacunque militia connumerati sunt, vel fuerint, [vel] qui dignitatem aliquam prætendunt, sine aliqua fori præscriptione his Judicibus tam in publicis, quam in privatis causis obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis seu negotiationis, quam præter militiam (ut dictum est) exercent, gubernatio videtur respicere : ita tamen, ut ipsis nihilominus judicibus, sub quorum jurisdictione militia, sive dignitas eorum constituta est, proculdubio respondeant, his videlicet, qui contra hujus tenorem legis venire tentaverint, militiæ cingulo seu dignitatis honore pro tali conamine spoliandis.

T I T. XIV.

QUANDO IMPERATOR INTER PUPILLOS (15) VEL VIDUAS, VEL (ALIAS) MISERABILES (16) PERSONAS COGNOSCAT : ET NE EXHIBEANTUR (17).

I. Imp. CONSTANTINUS A. ad Andronicum.

SI (18) contra (19) pupillos, vel viduas, vel [diuturno (20)] morbo fatigatos et debiles impetratum fuerit lenitatis nostræ judicium, memorati a nullo nostrorum judicum compellantur (21) comitatui nostro sui copiam facere : quinimo intra provinciam, in qua litigator, et testes vel instrumenta sunt, experiantur jurgandi fortunam : atque omnis cautela servetur, ne terminos provinciarum suarum cogantur excedere.

(1) Nec post litis contestationem licitum est judicem aliquem alicui recusare, nec ante sententiam appellare. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 8. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *cap.* 78.

(2) Ordinaria jurisdictio non potest declinari post litem contestatam, *l.* 16. *supr. de judiciis*, *l.* 13. *infr. de exceptionib. l.* 52. *ff. de judiciis*, *Nov.* 53. c. 3.

(3) *Ordinariam* autem *sedem* quidam hic interpretantur præsidalem, id est, fori ordinarii, non judicis. vid. Cujac. *ad Nov.* 53.

(4) Idem in civili, *l.* 2. *supr. h. t.*

(5) Vide *l.* 29. *supr. de episc. aud.*

(6) Ad declarationem hujus legis, vide Ludov. Borg. *ad l. si se subjiciat. num.* 118. *ff. de judic.* Socin. *Regul.* 360. Rom. *sing.* 2. et quæ ibi ad eum not. Rip. *ad c. sæpe. extr. de restit. spoliat. num.* 99. Balb. *decis.* 229. Cott. *in verb. verbum futuri temporis.* Cremens. *sing.* 70. Matthes. *not.* 111. *et* 114. Mod.

(7) *l.* 9. *C. Theod. h. t.*

(8) Evocari rescripto Principis causa ad incompetentem judicem potest. *l.* 2. *supr. de dilationib. Nov.* 53. *cap.* 1.

(9) Evocantis seu trahentis aliquem ad forum incompetentem pœnam observa. *l.* 13. §. 2. *supr. de juris et facti ignor.*

(10) Milites non debent fungi officio executoris. adde *l.* 6. *supr. de offic. rectoris provinc.*

(11) Verbum futuri temporis non intelligitur ipso jure : nisi addantur hæc *cassentur* et *irritentur*. Bald. Romanus *sing.* 1. Idem de verbo *privetur*, et *careat*, si a testatore proferatur. Bald. *ad l.* 1. *infr. de his, quæ pœnæ. c. ad omnes. extr. de rescript.* v. plura apud Socin. *reg.* 360. Mathesilan. *sing.* 112. Cremensem *sing.* 7. Tribuni.

(12) Ad hunc Vicarium refer. *l. ult. infr. de erog. milit. annonæ*, *l.* 1. *infr. de commeatu. ubi* vid. Cujac. adde *Veget.* 4.

(13) Vid. *supr. de off. magist. milit. tit.* 29. *lib.* 1. adde *l.* 17. *supr. de judiciis*, *l.* 1. *infr. de exhib. l.* 9. *ff. de custodia*, *l.* 4. §. 5. *ff. de re milit.*

(14) Collegia possunt habere proprios judices, *ut hic. et l.* 1. *infr. de monopoliis :* quos si habuerint, eorum jurisdictio declinari a collegiato non poterit.

(15) Sensus est, apud quem judicem pupilli, viduæ, et hujusmodi personæ conveniendæ.

(16) Puta, debiles, valetudinarios, *l.* 1. *infr. h. t.*

(17) Id est, ne invitæ trahantur ad Principis auditorium extra suam provinciam. *Goth.* Ad hanc materiam vid. Leonin. *consil.* 33. Tessaur. *decis.* 177. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 66. *num.* 27. Sande *decis. Frisic. lib.* 1. *c.* 2. Ans.

(18) *l.* 2. *C. Theod. de officiis judicum omnium lib.* 2.

(19) Casus prior legis : Pupilli, viduæ, miserabiles personæ, rescripto Principis evocari non possunt. *in fin. infr. h. t.* Est enim absurdum hujusmodi personas σκύλλεσθαι ταῖς δίκαις, adde *l.* 2. *supr. de offic. divers. jud. lib.* 2. *C. Theod. de offic. jud. omn.*

(20) Diuturnus morbus, sonticus.

(21) Vide Afflict. *decis.* 257. Felin. *ad c. significantibus. extr. de offic. jud. delegat.* Didac. Covarruviam *lib. pract. quæst c.* 7. Roland. a Valle *in tract. de lucro dot. quæst.* 12. *num.* S. Jac. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 66. *n.* 4. Mod.

† Quod si (1) pupilli, vel viduæ, aliique fortunæ injuria miserabiles, judicium nostræ serenitatis oraverint, præsertim cum alicujus potentiam perhorrescunt: cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere. Dat. [15.] Kal. Jul. *Constantinop.* OPTATO et PAULINO CONSS. 334.

TIT. XV.

UBI (2) DE CRIMINIBUS (3) AGI OPORTEAT.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Laurinæ.

QUæstiones eorum criminum, quæ legibus, aut (4) extra ordinem coercentur, ubi (5) commissa (6), vel inchoata sunt (7), vel ubi (8) reperiuntur, qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere satis notum est (9). PP. 4. Non. Octobr. DEXTRO et PRISCO CONSS. 197.

De plagio cognoscitur apud quemlibet judicem competentem. Bald.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Niceæ.

SCiens liberum (10) venundando, plagii crimen committit. Ab eo itaque qui super hoc queri potest, aditus competens judex, si is, quem puerum ingenuum vendidisse proponis, ibi degit, ibi (11) causam cognoscet. Dat. 2. Non. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

In AUTHENT. ut omnes obed. judici provinc. §. hæc considerantes, col. 5. tit. 24. al. 20. Nov. 69. cap. 1.

QUa in provincia quis deliquit, aut (12) *in qua pecuniarum, aut criminum reus sit: sive de terra, sive de terminis, sive de possessione, sive de proprietate, sive de hypotheca, aut de alia qualibet occasione, vel de qualibet re fuerit reus, illic etiam juri subjaceat: quod jus perpetuum est. Si ergo ambo et actor, et reus sint in provincia: illic, omni privilegio cessante, res expediatur.* † *Eo autem absente, ex cujus domo iniquum quid patior, ipsum qui id admisit, vel ejus curatorem conveniam, cui datis induciis* (13) *licet denunciare domino causæ: qui si neque per se veniat, neque mittat, is qui primo conventus est, præsentatus condemnetur, in quo sit obnoxius: insuper et is, qui mittere noluit, si tamen omnino appareat obnoxius: nam et de rebus ejus satisfiet, si* (14) *is, qui præsens est, non sit solvendo. Sed si nec ipse, qui dominum præsentare debuit compareat: præconia voce vocatus: condemnetur, quia contumacia ejus pro præsentia est. Quod si desit actor cum reus venerit, sive miserit: absolvendus est: ut et damna ei resarciantur.* † *Excipitur hic, si forma pragmatica occasione publicæ causæ procedens præceperit*, Quemquam principali comitanti exhiberi, *aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus.* † *Induciarum vero tempus nova constitutione varium præfinitum est ex diversitate locorum: quatuor scilicet mensium, si vicina est provincia, in qua hoc agitur, una aut duabus mansionibus in medio provinciarum constitutis: si vero majus sit spatium, sex. Si vero ex Palæstina, aut Ægypto, aut gentium longinquarum, octo menses sufficiant: Si vero ex Hesperiis gentibus aut Septentrionalibus, aut Lybia, sufficiens visum est tempus novem mensium.*

TIT. XVI.

UBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Festum Proconsulem Africæ

UBi (15) aut vis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est, ibi loci judicem adversus eum, qui possessionem turbavit, convenit judicare. Dat. 8. Kal. Jun. GRATIANO et DAGALAIPHO, CONSS. 366.

TIT. XVII.

UBI FIDEICOMMISSUM PETI OPORTEAT.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Demetrio.

FIdeicommissum ibi petendum esse, ubi hereditas (16) relicta est, dubitari non oportet. PP. 8. Kal. Septemb. CHILONE et LIBONE CONSS. 205.

(1) Casus posterior legis: Personis (quarum hic fit mentio) licet adversarios suos, impetrato rescripto, *evocare* in aulam, sive comitatum Principis. Cujus rei exemplum est in Epist. Theodorici regis apud Cass. 4. *variar.* 9. Innocentiæ professio est nostram elegisse præsentiam: ubi nec violentiæ locus datur, nec avaritiæ vitia formidantur: ubi et innocentia profugium, et calumniatores jus possunt invenire districtum.

(2) Adde *l.* 11. *l.* 12. *C. Theod. de jurisd.*

(3) Clarus hunc titulum multis explicat 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 35. 36. ubi inter cætera quærit, quis judex sit futurus Papæ, Principis, Cardinalis, Episcopi, Clerici delinquentis: adde eundem *quæst.* 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. *et* 45. ubi quærit, an pœna loci, originis, domicilii vel delicti, reo sit imponenda. An etiam litis contestatæ, vid. Gandinum de maleficiis, *rubr. ubi puniatur delinquens.*

(4) Crimina legibus, aut extra ordinem coercentur. *l.* 13. *ff. de pœnis.*

(5) Ultra provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur: ut illic criminum judicia agitentur, ubi facinus dicetur admissum peregrinis judiciis prohibitis: *l.* 10. *l.* 6. *C. Theod. de accusat. lib.* 9.

(6) Omissa. *Hal.*

(7) Remissio in causis regulariter locum non habet *ut hic.* vid. tamen Socin. *reg.* 336.

(8) *l.* 1. *ubi senatores vel clariss. l.* 11. *infr. ad leg. Jul. de adulteriis, l.* 7. *in fin. ff. de accus. et inscript. l.* 7. *ff. de custodia et exhibit.*

(9) Hinc notant interpretes in criminibus regulariter non habere locum remissionem. Bartol. *hic.* Salycet. *consil.* 167. 3. *vol.* vide tamen sex exceptiones apud Socin. *in Reg.* 415. et tres alias *in Reg.* 417. ubi regulariter in contractibus non habet locum remissio, sicut in delictis, quibus adde Grammaticum *decis.* 26. Mod.

(10) *l.* 15. *infr. ad leg. Fab. de plagiariis.*

(11) *l.* 5. *supr. de jurisdict. omn. jud.* Remissio etiam locum habet in delictis, vid. Socinum *reg.* 337.

(12) Reus delicti tres in se judices sortitur; delicti, *l.* 1. *supr. h. t. l.* 3. *ff. de off. præsid.* domicilii, et litis contestatæ: *d. l.* 1.

(13) Dilatio datur ad denanciandum absenti.

(14) Bona præsentis prius excuti debent, quam absentis.

(15) *l. ult. in fin. infr. ubi in rem act.* Goth. vid. Vult. *de jurisd. hic.* Zanger. *de except. part.* 1. *cap.* 2. *num.* 349. Ans.

(16) *l.* 38. *ff. de jud. l.* 47. *l.* 108. *in princ. ff. de legat.* 1. vel pars ejus major, *l.* 50. *l.* 52. §. 3. *ff. de jud.* vel ubi fideicommissarius domicilium habet, vid. Cujac. *hic.* nisi testator alibi præstari voluit. *d. l.* 47. *d. l.* 108. *d. l.* 50. nisi per fraudem heres alio rem transtulit, *d. l.* 38. *hic.* adde Hotom. 3. *obs.* 7.

TIT. XVIII.

UBI CONVENIATUR, QUI CERTO (1) LOCO DARE PROMISIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Heraclidæ.

QUi *certo loco sese soluturum pecuniam* obligat, si solutioni satis non fecerit: arbitraria (2) actione, et in alio (3) loco potest conveniri: in qua venit æstimatio, quod (4) alterutrius (5) interfuit suo loco prius, quam in eo, in quo petitur solvi. Dat. 6. Id. Mart. FUSCO et DEXTRO CONSS. [226.]

TIT. XIX.

UBI IN REM ACTIO EXERCERI DEBEAT.

De eo, qui rem emit, et de ejus auctore.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Pancratio.

IN rem actio non contra venditorem (6), sed contra (7) possidentem (8) competit. Frustra itaque desideras, non tecum (9) congredi, sed cum auctore (10) tuo dominum vindicantem, cum te possidere contendas. Nam si denunciasti (11) ei, qui tibi vendidit, intelligis evictionis illi periculum imminere. Nec enim jurisdictionis forma in (12) eadem provincia constitutis tam petitore, quam possessore, ob auctoris personam, quem in alia provincia dicis consistere, debet immutari. Dat. Id. April. AA. CONSS. 293.

Si quis alterius nomine possideat.

2. Imp. CONSTANTIN. A. ad universos provinciales.

SI quis alterius (13) nomine quolibet modo possidens (14) immobilem rem, litem ab aliquo per in rem (15) actionem sustineat, debet statim in judicio dominum nominare (16): ut sive in eadem civitate degat, sive in agro, sive in alia provincia sit; certo (17) dierum spatio a judice definiendo, eoque ad notionem (18) ejus producendo, vel ipse in loca, in quibus prædium situm est, perveniens, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. † Si vero post hujusmodi indultum tempus minime hoc quod dispositum est, facere maluerit: tamquam lite, quæ ei ingeritur, ex eo die, quo possessor ad judicium vocatus est ad interrumpendam (19) longi temporis præscriptionem, contestata: judex, utpote domino possessionis, nec post hujusmodi humanitatem sui præsentiam faciente, edictis (20) legitimis proponendis eum citare curabit: et tunc in eadem voluntate eo permanente, negotium summatim (21) discutiens in possessionem (22) rerum actorem mitti non differet: omni allegatione absenti de principali (23) quæstione servata. Dat. 10. Kal. August. BASSO et ABLABIO CONSS. 331.

Ut actor sequatur forum rei.

3. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA.

ACtor (24) rei (25) forum (26), sive (27) in rem, sive in personam sit actio, sequitur. † Sed et in locis in quibus res (28), propter quas contenditur, constitutæ sunt,

(1) Adde *lib.* 13. *ff.* 4.
(2) *l. ult. ff. de eo, quod certo loco.*
(3) Debitor ob moram solvendi promisso loco, ubivis conveniri potest.
(4) Nota formulam actionis creditori competentis adversus debitorem promisso loco non solventem, *l.* 2. *l.* 8. *ff. de eo, quod certo loco.*
(5) *l.* 2. *ff. de eo, quod certo loco.*
(6) Sub. *rei alienæ*, *Syn. Basil.* 7. *tit.* 5. *cap.* 81. Goth. In rem actio: tam de civili, quam prætoria accipiendum, et quid appellatione rei hic veniat, vid. Zang. *de except. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 267. *et* 270. Ans.
(7) Rei vindicatio contra possidentem datur, *l. ult. infr. h. t. l.* 24. *l.* 36. *l. ult. ff. de rei vindic.*
(8) Puta emptorem, *Synops. ibid.*
(9) Qui possides sc.
(10) Id est, venditore, a quo rem emisti.
(11) Emptor conventus a vero rei domino denunciare venditori et auctori suo actionem debet, ut ita evictionis teneatur. Quid si non denunciavit? vide quæ not. ad *l.* 2. *supr. de pactis.*
(12) Sensus est, venditorem sequi forum rei venditæ. *l. ult. infr. de præscr.pt. longi temporis* 10. *vel* 20. *ann.* vel ita, venditor emptoris judicem sequi solet. *l.* 49. *ff. de judiciis. l.* 19. *ff. de rei vindic.*
(13) Possumus alterius nomine rem possidere, verbi gratia, velut coloni, depositarii *l.* 7. §. 11. *ff. comm. divid.* procuratores, actores, custodes.
(14) Quid autem si conventus reali actione dixit se possidere, et postea in termino conclusionis dicit, quod alieno nomine possidet, an ipse sit condemnandus? vide decisionem Jasonis *cons.* 126. cui adde Decium *cons.* 62. et Moder. Senens. *cons.* 46. *lib.* 1. Afflictum *decis.* 217. Utrum vero conventus in causa possessorii recuper. possit in judicio nominare dominum; consule Ludov. Bologn. *ad l. si finita.* §. *Julianus. ff. de damn. infect. num.* 184. Jason. *in* §. *omnium. Instit. de action. n.* 100. *et n.* 103. Menoch. *in tract. de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 74. *n.* 34. Mod.
(15) Possessor rei alienæ conveniri potest rei vindicatione.
(16) Nominare auctorem suum debet rei alienæ possessor. Possessor rei alienæ conventus non tantum potest, sed etiam tenetur rei dominum nominare. *Novell.* 69. *cap.* 2. ut et proprio nomine conventus auctorem suum laudare. De differentia et vi utriusque laudationis et nominationis, an et quando ante litem contestatam fieri debeant, et in quibus rebus et actionibus locum habeant, vid. Marantam *in praxi*, *parte* 6. *membro* 5. *et* 6. De ea laudatione autoris dixi *l.* 7. *infr. de evict.*
(17) *dict. l.* 2. *l.* 1. *l. ult. supr. de dilationibus. l.* 3. *C. Theod. de jure fisci. l.* 41. *C. Theod. de appellat.* Goth. Adde Matth. de Afflict. *decis.* 217. et Menoch. *tract. de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 74. *num.* 34. S. L.
(18) Possessor rei alienæ dilationem petere potest ad nominandum seu vocandum autorem, puta venditorem a quo causam habet. dixi ad *Nov.* 69. *cap.* 2.
(19) Non comparens habetur pro contestato, ideoque interrumpitur ejus præscriptio.
(20) *l.* 8. *infr. quomodo et quando judex. l.* 73. *ff. de judic.*
(21) *Nov.* 53. *cap.* 3. *in princ.*
(22) *l.* 3. *supr. de procuratoribus.* Porro hic in Glossa interlineari, possessio accipitur pro proprietate.
(23) Contumax privatus possessione postea comparens eam non recuperat: auditur tamen de principali quæstione, id est, de dominio actionem instituens, et sic contumaciæ suæ causa ex reo fit actor.
(24) *Synops. Basil.* 7. *tit.* 5. *c.* 82. *et* 1. Harm. 2. §. 1. 2. 3.
(25) *l.* 2. *supr. de jurisdict.*
(26) Cum autem plures sunt idonei judices, ubi conveniri quis debeat, et cujus sit electio, vide Ludov. *consil.* 412. Abb. *in c. cum sit. in* 1. *not. extr. de for. compet.* Baldum *hic.* Mod.
(27) *l.* 38. *in fin. ff. de jud.*
(28) *l. unic. supr. Ubi de poss. agi opert. arg. l.un. Cod. Ubi de hered. agat.* Dissent. Cujac. *parat. ibid.* vid. Treutler. *disput.* 3. *part.* 1. *thes.* 8. *litt.* g. Pro intellectu legis vid. Decher. *lib.* 2. *dissert.* 10. *num.* 15. Zanger. *de Except. part.* 1. *cap.* 2. *num.* 347. Ans.

*

jubemus in rem actionem adversus (1) possidentem moveri. Datum 10. Kal. Jul. ARCADIO et BAUTONE CONSS. 385.

TIT. XX.

UBI DE HEREDITATE AGATUR, VEL UBI HEREDES SCRIPTI IN POSSESSIONEM MITTI POSTULARE DEBEANT.

1. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Messalæ (2).

ILlic, ubi res hereditarias esse proponis, heredes in possessionem rerum hereditariarum mitti postulandum est. Ubi autem domicilium habet, qui convenitur, vel (3) si [ibi] ubi res hereditariæ sitæ sunt, degit: hereditatis erit controversiæ terminanda. Dat. 7. Kal. Maji, SECULARI et DONATO CONSS. 261.

TIT. XXI.

UBI DE RATIOCINIIS, TAM (4) PUBLICIS QUAM PRIVATIS AGI OPORTET.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Gerontio.

EUm (5), qui aliena negotia sive ex tutela (6), sive ex quocunque alio titulo administravit: ubi (7) hæc gessit, rationem oportet reddere. Dat. 7. Kal. Aug. ANNIBALIONE et ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

Ibi reddi debet ratio publicæ administrationis, ubi administratio gesta est. Bald.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Maced. Magistro militum.

NEmo post (8) depositum cingulum [suæ] privatæ (9) vitæ redditus ob negotium, quod militiæ causa est ei exortum, præstandi ratiocinii gratia ejus Numeri, in quo militavit, vel quem ipse gessit, a quocunque pulsatus, fori præscriptionibus utatur: Unumquemque enim super hujuscemodi causis publicis, quas dum militaret, exercuit (10), vel super ratiociniis militaribus, per quæ suos contubernales afflixisse asseritur, in militari oportet judicio respondere: in quo et instructio (11) sufficiens, et nota testimonia, et verissima possunt documenta præstari. Dat. 2. Id. Jun. * CONSS. *

TIT. XXII.

UBI CAUSA STATUS AGI (12) DEBEAT.

De fugitiva.

2. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Aristocrati.

EA quæ a te, cum tibi serviret, fugit (13), et in aliam provinciam se contulit, libertatem sibi vindicans, non injuria eo loco litigare compellenda est, unde (14) quasi fugitiva recessit. Ideoque remittere eam in provinciam, in qua servivit, Præses provinciæ, qui in eo loco jus repræsentat, curæ habebit: sed non ubi deprehensa, audiri debet. PP. 13. Kal. Sept. POMPEIANO et PELIGNO CONSS. 232.

De procuratore Cæsaris.

2. Imp. DECIUS A. Felici.

PRocuratores (15) nostros status causas examinare non posse, omnibus notum est. PP. Kal. Decemb. DECIO A. II. et GRATO CONSS. 251.

De ea, quæ in possessione libertatis constituta est.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Zenoniæ.

SI in possessione libertatis constituta es, cum in (16) status etiam quæstione actor (17) rei (18) forum sequi debeat: ibi causam liberalem agi oportet, ubi consistit, quæ ancilla dicitur, licet (19) Senatoria dignitate actor decoretur. Dat. 2. Id. Maji, AA. CONSS. 290.

De eo, qui est in possessione servitutis.

4. Iidem AA. et CC. Sisinniæ.

SI ex possessione (20) servitutis in libertatem quis proclamet, ibi agi oportere status causam, ubi domici-

(1) *l. 1. supr. h. t.* adde *l. unic. supr. ubi de possess. agi.*
(2) Messiæ, Cujac. 5. *obs.* 19.
(3) Sensus est possessorium hereditatis proponitur, ubi res sitæ. *l. 2. infr. de interdictis.* Petitorium vero in domicilio conventi. *l. 2. Supr. de jurisdict. Salic.* Goth. Verb. *vel si*, hic non ponitur conditionaliter, sed pro, *quamvis*, aut *sive etiam.* Zanger. *de Except. part.* 2. *cap.* 1. *num.* 288. 299. *et* 350. Ans.
(4) Ratiociniis obnoxii sunt tutores, negotiorum gestores, procuratores, socii.
(5) In eum, qui de administratione convenitur, in iis locis agitur, ubi res ipsas administravit, *Synops. Basil.* 7. *tit.* 5. *c.* 84. Goth. vid. Zanger. *de Except. part.* 2. *c.* 1. *num.* 149. Ans.
(6) *l. 54. in fin. ff. de proc. l. 2. §. 3. 4. l. 19. §. 2. l. 36. in fin. l. 45. Supr. de judic. Novell.* 69. *c.* 1.
(7) Ubi gesta administratio, ibi ratio reddenda est. *l. 18. l. 19. §. 1. ff. de judic. Novell.* 151. *c.* 1. *in fin.* Goth. vid. *DD. ad l. 19. §. 1. ff. de judic.* In actionibus enim in personam ex quasi contractu actor sequitur forum rei. *l. 2. C. de jurisdict. l. 3. supr. Ubi in rem actio. cap. cum sit. extr. de foro comp.* præsertim quando reus in foro suo facile conveniri potest: ratio est in *l. fin. C. h. t.* Ans.
(8) Quid si in jus vocatus, postea miles factus est, aut alterius cujuspiam fori? non potest de eadem causa ad proprium forum appellare. 1. Harm. 2. §. 5. *l. si. quis posteaquam.* 7. *ff. de judic.*
(9) Ratio dubitandi hinc sumitur. Iniquum enim videtur eum, qui jam sit defunctus militia, cogi rationes apud judicem militarem reddere.
(10) Contractas negotia et delicta militaria fori præscriptionibus leges subtrahunt. Miles eo loci cogitur rationes reddere, ubi eas exercuit, etiamsi alterius fori factus sit.
(11) Ubi suppetit totius rei instructio, amplior ibi reddenda ratio.
(12) Id est, libertatis præjudicialis.
(13) Refugit. *Hal.*
(14) Servus fugitivus ad eum judicem revocandus est, e cujus foro fugisse dicitur.
(15) Vid. *l. 5. infr. h. t.*
(16) Status quæstio, περὶ τύχης δίκη. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 5. *cap.* 87.
(17) Vid. *l. 2. Supr. de jurisdict. omn. jud.*
(18) Reus in causa status est is, qui in servitutem vel libertinitatem petitur, vel etiam adversus quem ex servitute in libertatem, vel ex libertinitate in ingenuitatem fit proclamatio.
(19) Quilibet actor etiam Senator in causa status forum rei sortitur.
(20) *l. 21. infr. de liberali causa.*

...um (1) constitutum habet, qui se dominum dicit; non ambigui juris. Dat. 2. Nonas Martias, *Byzantii*, CC. Conss. 294.

De causis, quæ in provinciis moventur.

5. Iidem AA. et CC. Diogeni Præsidi insularum.

Amdudum a nobis statutum est: Ut, si quæ causæ libertinitatis (2), et servitutis in provinciis inter fiscum (3) et privatos exorirentur, ad Rationalem (4) ...i Magistrum (5) rei privatæ, hoc est, unde motæ essent quæstiones, remitterentur: si quæ vero ingenuitatis ...sent, a Rectore (6) provinciæ examinarentur. Dat. 4. ...on. AA. CC. Conss. 294.

...e quinquennii præscriptione sublata, de causis, quæ in provinciis, vel in urbe Constantinopolitana oriuntur. De personis clarissimis.

6. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

...N litibus, in quibus, *utrum ingenuus an libertinus sit aliquis*], quæritur, quinquennii (7) præscriptionem post quod divino adjutorio opus esse veteres (8) leges ...ræcipiebant) in posterum cessare (9) sancimus: et hu...jusmodi lites etiam post memoratum tempus, ad exemplum cæterarum, vel in provinciis apud earum moderatores, vel in hac alma urbe apud competentes maximos ...udices (10) examinari. Quod, etiam si clarissima persona super tali conditione vel etiam servili quæstionem patiatur, tenere censemus. Dat. 3. Non. August. *

T I T. XXIII.

UBI QUIS DE CURIALI (11) VEL COHORTALI ALIAVE (12) CONDITIONE CONVENIATUR.

1. Impp. Arcad. et Honorius AA. Floro PF. P.

SI quis vel curiæ, vel officiis judicum, aut aliis quibuscunque corporibus obnoxius, intra provinciam ab ...is erit, quos aufugit, comprehensus (13): non expectata ejusdem judicis notione, sub quo per ambitum cœperat militare, penitusque emendicati honoris præscriptione submota, a judice, qui (14) in locis aditus fuerit, audiatur: manifestarumque rerum probatione convictus, eorum societati, quos declinaverat, aggregetur. Dat. 12. Kal. Augus. *Mediolani*, Cæsario et Attico Conss. 399.

Homines, qui pro exactionibus, vel concussionibus conveniuntur, non possunt fori præscriptionem opponere.

2. Impp. Theodos. et Valent. AA. Cyro P. P.

HAc perpetua lege sancimus, provincialibus judiciis non posse fori præscriptionem opponere eos, qui ad curias vocantur, vel cohortalibus deberi dicuntur officiis, vel aliis corporibus (15) obnoxii sunt: Eos etiam, qui superexactiones, vel concussiones perpetrasse firmentur: exceptis videlicet his, qui armata militia præditi sunt, vel alias speciali beneficio Principali sese defendunt: ita tamen, ut cui ex militaribus viris curiæ nomen, vel cohortalis officii quæstio ingeratur, Rector provinciæ super ejus nomine, tam (16) ad Sedem tuæ magnificentiæ, quam ad Magisterium, vel competentem referat potestatem; ut hi qui velut debiti postulentur, provinciali judicio destinati, ibi eventum judicii expectent, ubi jura moveri præcipiunt hujusmodi quæstiones.

† Super publicis (17) autem functionibus et debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere, præter eos, qui specialiter excepti sunt. Cæteros (18) Excelsæ tuæ sedis, et Rectorum provinciarum in quolibet negotio declinare minime posse judicium decernimus: ita ut qui tam saluberrimam legem pertinaciter violare tentaverint, sciant a moderatoribus provinciarum adversus se tanquam contumaces (19) sententiam proferendam. Dat. 12. Kalend. Octob. Cyro V. C. Cons. 441.

T I T. XXIV.

UBI SENATORES, VEL CLARISSIMI CIVILITER VEL CRIMINALITER CONVENIANTUR.

De causis criminalibus.

1. Imp. Constantinus A. ad Octavianum Comitem Hispan.

QUicunque (20) non illustri, sed Clarissima dignitate tantum præditus, virginem rapuerit, vel fines aliquos invaserit, vel in aliqua culpa, seu crimine fue-

(1) Qui proclamat in libertatem, forum ejus sortitur, qui se dominum dicit.

(2) Libertatis. Cujacius ita emendat, *hoc tit.*

(3) Alias simpl... Procurator Cæsaris non cognoscit de causis statius. *l.* 2. *Supr. h. t.*

(4) Ad procur...rem Cæsaris, in urbe vero ad Consulem. *l.* 27. *ff. de liberali caus. l.* 4. *ff. si ingen. esse.* vel prætorem liberalem. *d. l.* 4. *l.* 36. *in fin. ff. de fideicomm. libert.*

(5) *Magister rei privatæ*, id est, procurator fisci. *l.* 1. *supr. de armentis, et cap. l. dudum. C. Th. de jure fisci.* vid. Cujac. ad *l.* 5. *infr. de jure fisci.* vid. quæ scripsi ad *tit. Digestorum de offic. procur. Cæsaris.*

(6) Id est, præside. *l.* 2. *in fin. supr. de pedan. judicib.* adde quæ not. ad *l.* 1. *supr. de ordine judic.*

(7) Quinquennii dimensionem. *Hal.*

(8) Adde *l.* 2. *ff. si ingenuus esse dicatur.*

(9) Et ita abrogatur *l.* 2. §. 1. *ff. si ingen. esse.*

(10) Causæ status exigunt maximos judices. *l.* 32. §. 7. *ff. de recept. qui arbitr.* adeo ut nec pedaneis delegari possint, nec compromissariis, qu in vel præsidum olim de statu non fuit cognitio, *l.* 1. *supr. de ordine judic.* Cujac. *hic.* vid. tamen quæ scripsi ad *d. l.* 1. Qui de libertate olim judicarent, vid. apud Forner. 2. *select.* 230.

(11) *Curiales*, curiæ muneribus adscripti: *cohortales*, ex cohorte præsidis apparitores, officiales. *l.* 34. *ff. de reb. credit.*

(12) Puta corporis alicui, veluti navicularionum, pistorum.

(13) Hinc colligunt, Licere propria auctoritate fugitivum capere.

(14) Fugitivus ubicunque invenitur, ibi judicari potest.

(15) Corporibus quibusdam civitatum obnoxii conveniendi sunt coram Præside.

(16) Obnoxius militiæ et civitatis alicujus corpori, duos habet judices, Præsidem et Magistrum militum: ad hunc causa per illum remittitur. vid. *Bald.*

(17) Ubi de functionibus publicis agitur, nemini datur fori præscriptio.

(18) Præses judex est generalis totius provinciæ.

(19) Qui declinat jurisdictionem competentis judicis, pro contumace punitur.

(20) *l.* 1. *C. Theod. de accusat. lib.* 9.

rit deprehensus: intra provinciam, in qua facinus perpetravit (1), publicis legibus subjugetur, nec fori præscriptione utatur. Omnem enim hujusmodi (2) honorem reatus excludit. Dat. 2. Non. Decem. GALLICANO et BASSO CONSS. 317.

De causis pecuniariis.

2. Imppp. VALENS, GRAT. et VALENT. AAA. ad Senatum.

SEnatores in pecuniariis causis, sive in hac [alma] urbe, sive in suburbanis degunt, in judicio tam Prætorianæ (3) quam Urbicariæ (4) præfecturæ, necnon Magistri officiorum (quoties tamen ad eum nostræ pietatis emanaverit jussio): in provinciis vero, ubi larem (5) fovent, aut ubi majorem bonorum partem possident, et assidue versantur, respondebunt. Dat. Kalend. Mart. VALENTINIANO A. et NEOTERIO CONSS. 390.

De causis criminalibus.

3. Imp. ZENO A. Arcadio P. P.

QUotiens viro forte Patricio, vel Expatricio (6), vel ei, quem Prætorianæ, vel Urbicariæ amplissimæ sedis administratio illustravit, vel Consulari viro, quem (7) tam ordinaria professio, quam sacra nostræ pietatis pariter sublimavit oratio, quive Magisteriæ (8) potestatis sudoribus clarus factus est, vel ei, qui Magistri (9) officiorum vel Quæstoris (10) officio functus, aut sacro (11) nostræ pietatis cubiculo Præpositus, post depositam administrationem senatorio (12) ordini sociatus est, aut (13) si nostra serenitas Domesticorum scholam regendam man[da]vit, cuive (14) sacros nostri numinis Thesauros (1[5]) aut (16) res privatas nostræ pietatis vel serenissimæ [Au]gustæ nostræ conjugis gubernandas injunxit: post (17) [de]positam videlicet administrationem, crimen publicum [pri]vatumve, cui tamen non (18) per procuratorem resp[on]dere liceat, in hac alma (19) urbe, vel in provin[cia] commoranti ingeratur: nullius (20) alterius judicis, [nisi] nostræ pietatis hujusmodi esse cognitionem, vel sacri t[an]tummodo cognitoris, cui nostra serenitas hujusmodi neg[o]tii audientiam vice sua sacris apicibus mittendis manda[ve]rit: ita tamen, ut apud talem Judicem nullius officii v[el] scholæ intercedente ministerio, more atque habitu sacr[o]rum consultationum, absque ulla videlicet observati[o]ne (21) dierum fatalium introductæ causæ, viris devot[is]simis sacri nostri scrinii libellensibus (22) solennia imple[n]tibus audiantur: eo, qui in crimen vocatus erit, ([nul]quas ante (23) probationes injurias patiatur) sedendi (2[4]) quoque in aliqua secretarii (25) parte, quæ judicibus i[n]ferior (26), altercantibus (27) vero superior esse videat[ur], habituro licentiam.

§. 1. Adeo autem tantarum honores dignitatem du[xi]mus augendos, ut ne sacro quidem cognitori (28) nostr[o] postquam crimen fuerit patefactum, contra hujusmodi v[i]ros vel eorum substantias statuendi aliquid concedam[us] facultatem, sed hoc solummodo in hujusmodi viros vi[ro] quoque Principis auditori licebit; ut intentatum apud [se] crimen, si patefactum fuerit, ad Principalem referat n[o]tionem: ultionis autem tantis inferendæ dignitatibus m[o]dus nonnisi in Principis residebit arbitrio (29): Cum [sit] certum oportere accusatoris calumniam, reo videlicet pr

(1) Delinquens enim etiam in alieno territorio ibi punitur, non quidem secundum loci statuta, sed secundum jus commune. licet contra tendat Anc. *ad c. postulati. col. 29. vers. tertio quæro. extr. de for. comp.* vide Jason. *ad l. 1. n. 30. supr. de summa trin.* Bartol. *ad l. præses. 2. ff. de offic. Præsid.* Cæterum si clericus litiget in foro seculari, cum actor forum rei sequatur, utrum jus Civile an Canonicum sequendum sit, vide apud Abb. *ad c. quod clericis. n. 6. extr. de foro compet.* Mod.

(2) Honor non servatur indigno: *l. 47. ff. de ritu nupt.*

(3) Id est, Præfecti Prætorio.

(4) Adde *l. 8. infr. de incolis. l. pen. ff. de senatorib. l. 22. §. 5. 6. ff. ad municip.*

(5) Id est, domicilium, Græci, ἤ, ὅπȣ διάγȣσιν, ubi consistunt. *Synops. Basil. 7. tit. 8. ex tit. 5. c. 90.* Domicilium, pars major bonorum, et assidua loci alicujus frequentatio, fori jus tribuit.

(6) Ἀπό πατρικίων, ἤ ἀπό ἐπάρχων πραιτωρίων, ἤ ἀπό ἐπάρχων πόλεως: expatricius, expræfectus prætorio, expræfectus urbi. *Syn. ibid. c. 91.*

(7) Ὑπατικὸν ἔμπρακτον vocat autor *Synops. d. l.* Consularem in actu constitutum et ordinarium. Ibidem tamen apud Scholiast. ita legitur hic locus, ὑπατικός ἔμπρακτος ἤ νόμον τῇ ἀξίᾳ τετιμημένος, consularis in actu constitutus, vel dignitate tantum honoratus, ut hi sint, qui hic dicuntur in ordinaria professione et sacra imperatoriæ pietatis sublimati oratione.

(8) Στρατηλάτης, *Synops. ibid.*

(9) Μάγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων, magister sacrorum officiorum. *Syn. Basil.*

(10) Η κοίαιστωρ τȣ̃ θείȣ παλατίȣ, quæstor sacri palatii. *Synops. Basil. ibid.*

(11) Πραιπόσιτος, tantum dicitur apud autorem *Synops. ibid.*

(12) Vid. *l. 1. infr. de quæstorib.*

(13) Ο ἄρχων τῶν δομεστίκων σχολῆς. *Synops. ibid.*

(14) Κόμης παροχῶν, comes largitionum. *Synops. Basil. ibid.*

(15) Vid. Cujac. *ad l. 9. infr. de jure fisci.*

(16) Κόμης τῶν ἰδικῶν τȣ̃ δεσπότȣ ἢ δεσποίνης. *Syn. Basil. ibid.* Comes rerum privatarum Principis vel Augustæ.

(17) Vid. quæ not. ad *l. 48. ff. de judic.*

(18) Aliud in criminalibus causis: *l. 25. ff. de procuratoribus* excepta criminali injuriarum causa. vide *l. ult. infr. de injuriis.*

(19) Ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, in urbe regia seu imperatoria, *Synops. eod. l.*

(20) Jurisdictioni hujusmodi negativis verbis adtributæ renunci[a]ri non potest, adde *l. 4. infr. de Castrensianis. lib. 12. tit.* 2[.]

(21) Magnum privilegium est, si alicui tempora fatalia n[on] currant.

(22) Libellenses hic, *et l. 32. §. 4. infr. de appell. et consul[t.]* eadem forma dicuntur, qua Thesaurenses: *l. 2. infr. de palati[is] sacr. largit.* Comitatenses: *l. 7. in pr. d. t.* Fabricenses: *inf[r.] de hered. decur.* Pseudo Comitatenses: *l. 14. infr. de re militar[i.]*

(23) Accusatus ante probatum crimen injuriam pati non debet.

(24) Illustribus ordinarie competit hoc privilegium, ut in cr[i]minalibus causis habeant jus sedendi in secretariis judicum inferi[o]ri parte, tam in urbe, quam in provinciis: honorariis vero, i[n] provinciis tantum. Hinc colligunt Clarissimis personis accusatis eu[n] honorem deferri, ut sedentes etiam respondeant.

(25) *§. ult. infr. hic.* Secretarium, aula in quam judices conve[]niunt: eadem forma et significatione, qua auditorium, *l. 40. ff. de reb. cred.* Græce hic ἐν τινι μέρει τȣ̃ δικαστηρίȣ, *Synops. Basil. ibid.*

(26) Τῶν δικαζομένων, litigantibus. *Synops. Basil.*

(27) Erant in auditoriis judicum tres veluti gradus: unus judi[]cum; alius illustrium: postremus altercantium, *ut hic.* Symma[]chus 1. *epist.* in uno subselliorum capite regulariter litigator[es] stant, *l. 1. supr. de offic. civil. jud.* et causidici: *l. 6. in fin. supr. de postulando.* Plin. 1. *epist.* in tribunatu abstinui causi[s] agendis, quod deforme arbitrabar, cui loco cedere omnes oport[e]ret hunc omnibus sedentibus stare: et ingens utrinque advocatoru[m] universa subsellia præstantium corona. vid. Cujac. *ad Nov. 71. in fin.* Huc referri potest, quod Lucius scripsit de ordine sedendi in cu[]ria Parisiensi 4. *Placit.* 6.

(28) *Cognitor sacer*, id est, Principis delegatus, vice Principi[s] auditurus *infr. h. t.* cui audientia in vice Principis sacris apicibu[s] mittendis mandata. *in princ. supr. eodem.* judex vice numinis Im[]peratoris auditurus. *§. ult. infr. eodem.*

(29) Omnis pœna, si a Principe indicitur, arbitraria est.

..us absolvendo, incosulta (1) quoque nostra serenitate, ..ut leges sanciunt, coerceri: nisi forte accusator quoque ..n minoris quam reus sit dignitatis: in hoc namque ca.. super coercenda hujusmodi accusatoris calumnia non ..nerito consulenda (2) erit Principalis auctoritas.

..§. 2. Viros autem Illustres in hac inclyta Urbe degen.., qui sine (3) administratione honorariis decorati fue.. ..t codicillis, licet talem prærogativam nostræ jussionis ..ruerint, ut, quod non egerint, videantur (4) egis..; in criminalibus causis magnificæ tuæ sedis, et illu..issimæ Urbicariæ præfecturæ, necnon etiam viri ma..ifici Magistri officiorum, (quoties tamen ad ejus judi..m specialis nostræ pietatis emanaverit jussio) sententiis ..pondere decernimus: ita ut hujusmodi viri sedendi qui..n in cognitionibus dicendis minime sibi vindicent fa..tatem: sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis ..ultatibus judicaturos aliquid, nec probatis criminibus ..isi prius ad nostram pietatem retulerint) posse statuere.

§. 3. Quotiens autem viri illustres in provinciis con..tuti, non hi tamen, quorum cognitio ad nostram ma..statem, vel ad judicem vice (5) nostri numinis audi..rum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem vo..ti: et sedendi, cum celebratur cognitio, in secreta.. (6) judicantium jus consequantur: et judices, pate..tis quoque criminibus ferendis contra hujusmodi viros illustres] vel facultates eorum sententiis abstineant, ..m nostræ pietatis ad suas meruerint relationes respon..m: supplicio videlicet, quod accusatoribus patefacta ..rum calumnia ingerendum est, nec apud provinciales ..dices, si non sic, ut superius dictum est, similem di..itatem habeant, differendo. Dat. *Constantinop.* *

T I T. XXV.

IN QUIBUS CAUSIS MILITANTES FORI (7) PRÆSCRIPTIONE UTI NON POSSUNT.

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Florentio P. P.

OMnes (8) omnino domesticos [et (9)] agentes (10) in rebus, et quæcunque alia prætendatur militia vel dignitas, sub Moderatoribus provinciarum pro (11) functionibus publicis respondere, nulla fori præscriptione valitura, sancimus: si hac, qui exiguntur publica debita, uti tentaverint. Immo et in aliis privatis actionibus occupatos volumus respondere, qui vel per provincias sociantur (12), vel conductorum vocabulis, cum non armata militia præditi sint, defenduntur: sive domorum divinarum, sive virorum potentium, seu cujuslibet conditionis sint conductores (13), nisi [si] forte commeatum (14) ad (15) rem propriam componendam unius anni inducias ostenderint se accepisse: Eadem forma servanda in his etiam qui mercandi (16) vel (17) militandi sacra beneficia meruerint; ut et ipsi Rectoribus provinciarum respondeant. Dat. 3. Kal. *Constantinop.* Theod. A. xvii. et Festo Conss. 439.

T I T. XXVI.

UBI CAUSÆ FISCALES (18) VEL DIVINÆ (19) DOMUS, HOMINUMQUE (20) EJUS AGANTUR.

De morte non defensa.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Dioscoro.

NOn defensæ (21) mortis quæstionem apud procuratores nostros non oportere tractari: nec bona [a] fisco peti posse (22), priusquam de crimine constiterit apud eum (23), cui convictis pœnam irrogare licet, quis ignorat? Plane defunctis homicidii reis apud procuratores (24) quoque causam (25) agendam esse ratio permittit (26). PP. 7. Idus Maji, Laterano et Rufino Conss. 198.

Si quis mortem sibi conscivisse dicatur.

2. Iidem AA. Aristæ.

NOn animadvertimus, cur causas ad (27) officium procuratorum nostrorum pertinentes, ad proconsulis

(1) Cognitor sacer illustres personas condemnare non potest, et ..men potest absolvere. Imo posse videtur: *l.* 37. *ff. de reg. jur.* ..e casus est specialis.

(2) Sensus est, vir illustris sive reus sit, sive actor, a nullo ..dice condemnari potest, ideoque Princeps eo casu consulendus .. facit *l.* 9. §. 11. *l.* 27. §. 1. *et* 2. *ff. de pæn.*

(3) Nota apud Romanos moris fuisse quosdam decorari honora..s codicillis sine administratione.

(4) Minor est dignitas proveniens ex fictione, quam ex veritate.

(5) Dixi §. 1. *supr. hic.*

(6) Dixi *supr. h. t. in fin. pr.*

(7) Militum alii armatæ militiæ, alii togatæ.

(8) Hæc lex integra extat inter Novellas Theodosii editas a Pi..œo: adde *l.* 2. *l.* 3. *C. Theod. de jurisdict.*

(9) *d. l.* 3. *C. Theod.*

(10) Scholares magistri officiorum veluti agentes in rebus. Iidem ..agisteriani.

(11) Militantes in curia Principis fori præscriptione non utun..ur, quoties agitur de publicis functionibus: earumque præsidis ..t notio. adde *l.* 2. *infr. de privileg. scholar. lib.* 12. *tit.* 30. *l.* ..*lt. infr. de cast. et ministr. lib.* 12. *tit.* 26.

(12) Negotiantur, et recte, *ut hic.* De tribus casibus agitur, si ..rivatis negotiis occupantur, si negotiantur, si conductoris voca..ulo defendunt, et ita Basilica, εἰς ἰδιωτικὰς φροντίδας ἀσχολούμενοι ἢ ἐμπορευόμενοι ἢ μισθούμενοι. vid. Cujac. *hic.*

(13) Militans fori, seu in foro aliquo, prædii alieni conductor ..se potest, ut hic. (Aliud in armato milite, *l.* 15. *Infr. de re ..ilitari.*) eo tamen casu non fruitur privilegio militari.

(14) Milites ultra annum commeatus accepti privilegio militari ..n fruuntur.

(15) Militi commeatus dari potest ad res proprias componendas: .. commeatu, vid. plura *infr.* de *commeatu lib.* 12. *tit.* 43.

(16) Fornerius 2. *select.* 3. hinc colligit, Mercaturæ deditos privari militia. Quo nomine reprehenditur a Cujacio 9. *obs.* 37. *fol.* 257. *in fin.* quem hoc voluisse existimo, nimis hoc generaliter dici, cum sit falsum in militia non armata. *Bald.* vero colligit, milites negotiatores in causa negotiationis conventos non habere privilegium militare.

(17) Et militandi. Milites fori negotiandi licentiam a Principe possunt impetrare. Regulariter enim mercatores simul et milites esse non possunt: *l.* 1. *infr. negot. ne milit. lib.* 12. *tit.* 35.

(18) *Causæ fiscales* sunt, in quibus agitur de bonis, pœnis aut juribus fisco delatis.

(19) Domus divinæ pertinent ad prædia Tamiaca, quæ erant in Cappadocia sub dispositione et cura præpositi sacri cubiculi, et Comitis domorum. vide Cujacium hic. Erant enim in Pontica diœcesi præcipuæ: in Cappadocia domus et possessiones plures, propriæ patrimonii Principis: et in eis coloni ac inquilini. Equitia ejusdem juris. Ii omnes sub cura Comitis domorum, *l. ult. infr. h. t. Novell.* 20. Postea munus id translatum ad Proconsules Cappadociæ. *Nov.* 30. *ubi* vid. Cujac. adde *eundem ad tit. de præposit. sacri cubic. et* 8. *observ.* 40.

(20) *Homines fiscales*, actores, procuratores, conductores, coloni, inquilini, servi rei privatæ.

(21) Id est, non vindicatæ, neglectæ, desertæ. *l.* 1. *infr. de his, quibus ut indign.*

(22) Hoc casu scil.

(23) Id est, præsidem provinciæ. Præses cognoscit de homicidio et crimine: procurator vero de bonis, non de crimine: neuter vero potest servum in caput domini interrogare. Paul. 5. *sent.* 16. §. 5.

(24) Cæsaris. Hi cognoscunt de causis fiscalibus, inter fiscum et privatos.

(25) Neglectæ mortis scil.

(26) Ut ei qui mortem defuncti non vindicaverit, hereditas auferatur.

(27) *l.* 5. *infr. h. t.*

notionem advocare velis : *Nam cum hoc quœratur*, *an pater tuus mortem sibi consciverit metu alicujus pœnœ*, ac propterea bona a fisco vindicari debeant ; jam non de crimine, aut pœna mortui, sed de bonis quærendum est. Dat. 12. Kalend. Octobr. APRO et MAXIMO CONSS. 208.

De accusatione deserta.

3. Imp. ANTONINUS A. Heliodoro.

PRocurator meus, qui vice præsidis provinciæ non (1) fungitur, sicut exigere (2) pœnam desertæ accusationis non potest : ita judicare, *ut ea inferatur*, sententia sua non potest. Dat. 10. Kal. Septemb. LÆTO et CEREALI CONSS. 216.

De eo, qui emit a procuratore Cæsaris, mandato alterius.

4. Imp. ALEXAND. A. Maximæ.

CUm vendente (3) procuratore meo emisse te prædia dicas : pretium eorum necessario (4) solvere debes. Cum his vero, quibus mandantibus eadem prædia emisse te et tradidisse dicis, agente te, procurator meus (si ejus audientiam elegeris) cognoscet, ut pecuniam quæ pretii nomine tibi debetur, ut usuras, quæ fisco solvendæ sunt, consequi possis. PP. 4. Id. Octob. MAXIMO et PATERNO CONSS. 234.

De causis fiscalibus.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Ursum.

AD fiscum (5) pertinentes causas rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. Dat. Non. Febr. *Constantinop.* FELICIANO et TITIANO CONSS. 337.

De conductore Cæsaris.

6. Idem A. ad Italicum.

SI quis adversus conductorem (6) nostrum aliquid agendum crediderit, viro illustri Comiti rerum privatarum referri oportet : ne et judici existimationis, et officio ejus salutis discrimen immineat. Dat. Kal. Febr. * CONSS.

De dominicis colonis et patrimonialibus.

7. Idem A. ad Bulephorum rationalem summæ (7) rei

DOminicis colonis et patrimonialibus gravitatem tua censemus disceptatricem esse debere. Duces enim Præpositos militum (8), et castrorum, et Rectores pr vinciarum evocandis et arcessendis colonis abstinere opo tet. Dat. 16. Kal. Mart. LICINIO * CONSS. 318.

De colono aut servo Principis.

8. Imp. CONSTANTINUS A. ad Taurum P. P.

CUm aliquid colonus (9) aut servus rei privatæ nostr contra disciplinam publicam adseratur perpetrare, a judicium Rectoris provinciæ venire cogendus est : sic vi delicet, ut præsente Rationali vel Procuratore domus no stræ, inter eum et accusatorem causa tractetur : et, si fa cinus fuerit approbatum, juris severitas exeratur. Dat. 5 Non. Mart. *Sirmii*, ARBITIONE et LOLLIANO CONSS. 355

De actore rerum privatarum seu Procuratore Cæsaris.

9. Impp. VALENT. (10) et VALENS AA. ad Philip. Virum clariss. (11).

[UNiversi fiduciam gerant, ut,] si (12) quis eorun ab (13) actore rerum privatarum nostrarum, siv a procuratore vexatus fuerit [injuriis,] super ejus con tumeliis vel deprædationibus deferri querimoniam [since ritati tuæ, vel Rectori provinciæ] non dubitet, [et a publicæ sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione con volare :] quæ res cum fuerit certis probationibus decla rata, sancimus, [et edicimus,] ut si in provincialen hanc audaciam quisquam moliri ausus fuerit, publice vi vus concremetur (14). Dat. 3. Non. Jul. *Heracliæ*, VALENTINIANO (15) et VALENTE AA. CONSS. 368.

De officialibus rationalis.

10. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Polemium P. P.

NUllum ex officio Rationalis qui exactioni vel chartis (16) inserviat, in aliud judicium adduci oportet : nisi forte cujuspiam caput accusatio legibus instituta pulsaverit. Dat. 3. Kal. Maji, ARCAD. et BAUTONE CONSS. 385.

(1) Procurator Cæsaris fungens vice Præsidis, potest cognoscere de causis criminalibus : *l.* 1. *supr. de pedæneis*, *l.* 1. *infr. de pœn. l.* 4. *infr. ad l. Fab. l. ult. ff. de off. procurat. Cæsaris. l.* 23. §. 1. *ff. de appellat.* adde Cujac. 19. *observ.* 13. Robert. 1. *animad.* 12. Anton. Mercat. *Notat.* 22.

(2) Vi sua scil. Exactio pœnæ irrogatæ a Præside, ad rationalem pertinet, non irrogatio.

(3) In venditione bonorum fiscalium, procuratoris Cæsaris interventus necessarius.

(4) *l.* 5. *in fin. ff. de jur. fisci.* nec enim potest procurator Cæsaris fidem habere de pretio. Quid privati procurator ? vide *l.* 1. *ff. de except. rei vendit.*

(5) *l.* 2. *supr. h. t.*

(6) Adde *l.* 8. *infr. h. t.*

(7) *Rationalem summarum* quidam ita legunt, moti ex *l.* 7. *C. Theod. de jure fisci*, et Notitia imperii Romani, et Suetonio in *Domitian.* ubi fit mentio auctoris summarum : reprehensi a Cujac. 8. *obs.* 31. et recte. Nam in lege 3. *infr. si propter publ. pensitat.* procurator Cæsaris, procurator *summæ rei* appellatur. et in rescripto Gallieni apud Eusebium, *l.* 7. *c.* 13. *ὁ τȣ̃ μεγίςȣ πράγματος προςατεύων*, et antiqua inscriptio. Val. Honoratus V. P. Rat. S. R. Tacitus 5. neminem summæ rei imponere poterant.

(8) Al. limitum. sed et ita in Basilicis legitur : *τῶν ἀπὸ πολεμίων ἀγρῶν ἀποσπασθέντων.* vide Cujacium 13. *obs.* 35.

(9) Vid. *l. ult. infr. h. t.*

(10) Tribuenda hæc lex Constantino.

(11) Vicarium, et ita habet *Cod. Theod. l.* 1. *de act. et procur.*

(12) *l.* 1. *C. Theod. de actorib. lib.* 10. *tit.* 4.

(13) *l.* 1. *C. Theod. de actor. et procur. et conductorib. rei privatæ*, *l.* 10. *tit.* 4.

(14) V. *l. unic. infr. de conductor. et procurat. siv. actor. præd. fiscal. l.* 11. *tit.* 71. De vivicomburio, vid. *l. un. inf. de Nili aggeribus non rump.*

(15) Constantino A. III. et Licinio Conss. 313.

(16) Chartularius chartis inservit, easque tractat.

De conductore aut servo Cœsaris.

11. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Artaxi Præposito sacri cubiculi.

HAc lege sancimus : ut, sive agat domorum nostrarum colonus (1), inquilinusve aut servus, sive pulsetur ab aliquo super criminali seu civili negotio, non alterius, quam tui culminis ac viri spectabilis Comitis (2) domorum petatur examen : nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. Dat. 5. Id. Aprilis. *

T I T. XXVII.

QUANDO (3) LICEAT UNICUIQUE SINE (4) JUDICE SE VINDICARE (5), VEL PUBLICAM (6) DEVOTIONEM.

De nocturnis depopulatoribus et aggressoribus itinerum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Provinciales.

LIberam (7) resistendi (8) cunctis tribuimus facultatem ; ut quicunque militum vel privatorum ad agros (9) nocturnus populator intraverit, aut itinera frequentata insidiis aggressionis obsederit, permissa cuicunque licentia digno illico supplicio subjugetur : ac mortem quam minabatur, excipiat, et id quod intendebat, incurrat. Melius (10) enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, et quod serum est punire judicio, subjugamus edicto, ut nullus parcat militi, cui obviare telo oporteat, ut latroni. Dat. Kalend. Jul. TATIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

De desertoribus. De latronibus publicis.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Hadriano P. P.

OPprimendorum (11) desertorum (12) facultatem provincialibus jure permittimus. Qui si resistere ausi fuerint, in his velox ubique jubemus esse supplicium. Cuncti (13) etenim adversus latrones publicos, desertoresque militiæ, jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum. Dat. 5. Non. Octobr. THEODOSIO A. et RUMORIDIO CONSS. 403.

T I T. XXVIII.
DE (14) INOFFICIOSO (15) TESTAMENTO (16).

De fideicommissario.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Victorino.

CUm de inofficioso matris suæ testamento filius dicere velit adversus (17) eum, qui ex causa fideicommissi hereditatem tenet (18) : non est iniquum hoc ei accomodari (19), ut perinde (20) fideicommissarius teneatur, ac

(1) *l.* 6. *l.* 8. *supr. h. t.*

(2) De quo dixi ad epigraphen hujus tituli.

(3) Hic titulus est exceptio tituli 5. *supr. h. t. Ne quis in sua causa.*

(4) Vide Damhouderum *c.* 13. *et* 14. *praxis civilis.* De quo dixi in praxi civili, *titulo de justitia et jure.*

(5) Id est, ulcisci, ac sibi quodammodo jus dicere.

(6) *Publica devotio*, id est, publice devoti, ut milites. Dicuntur enim devotissimi *l.* 17. *infr. de erogat. milit. ann. lib.* 12. *tit.* 38. sacramento militiæ obstricti. Miles desertor publicæ devotionis a quovis obsideri, prehendi, et si se telo defenderit, occidi potest.

(7) *l.* 2. *C. Theod. infr. ad l. Cornel. de sicariis.*

(8) Hoc etiam jure naturali permittitur : *l.* 3. *ff. de justit. et jur.* adde *l. ult. vers. neque. infr. de discussorib. l.* 10. *tit.* 30.

(9) Quid in urbe? legibus 12. tabul. id permissum fuit. Quasi diceret : Olim licuit furem nocturnum quoquo modo occidere, cum in agro tum in urbe : hodie vero in agris tantum id permissum est quoquomodo, sive ei parcere non potueris sine vitæ periculo, sive potueris, qua de re vide hic Cujacium, 14. *obs.* 15.

(10) *l. ult. in fin. supr. in quib. caus. in integ.*

(11) Transfugas, id est, qui a Romanis ad hostes transfugiunt, eos tanquam hostes licet cuique citra periculum occidere. 5. Harm. 8. §. 5.

(12) *l.* 2. *infr. de desertorib. et occultat. l.* 12. *t.* 46. 6. Harm. 8. adde *Novell. Theod.* 44. *de tyronib. et desertorib.*

(13) Tertullian. *in Apologetico* : In reos majestatis et publicos hostes omnis homo miles est, et ita est, cuique his casibus reum capiendi eumque interficiendi jus permittitur.

(14) *L.* 2. *Inst.* 18. 5. *ff.* 2. *et* 2. *C. Th.* 19. *de inofficiosi querela.* Paul. 4. *sent.* 5. περὶ τῆς κατὰ διαθήκης μέμψεως, id est, de querela adversus testamentum, quando et a quibus ea possit institui, vel non possit 39. *Ecl.* 1. vide formulam hujus actionis apud Oldendorpium *class.* 5. *act.* 2. Goth. Vid. ad hunc tit. Ferdin. Vasq. *de Succession. resolut. l.* 3. et Anton. Govean. *lect. l.* 1. *c.* 5. Ans.

(15) Quo jure introducta est hæc querela ? non a Prætore, sed lege Glicia. Cujac. 2. *obs.* 21. Movetur autem inscriptione *l.* 4. *ff. hoc tit.*

(16) *Inofficiosum est* testamentum, in quo parens, filius, vel frater sui officii obliti, in quo liberi vel parentes, vel fratres germani immerito exheredati, præteriti, vel ita instituti, ut pro exheredatis habeantur, *Novell.* 1. *in pr.* §. 2. De formula hujus actionis dicam ad *l.* 22. *infr. h. t.* An hodie locum habeat, dixi ad *l.* 1. *ff. h. t.* Interim quæ sint hodie mutata circa hanc querelam vid. Oldendorp. *class.* 5. *act.* 1. *num.* 17.

(17) Querela adversus fideicommissarium moveri potest.

(18) Id est, possidet. Atqui in querela agitur de hereditate : petitio autem hereditatis non datur contra titulo possidentem. *l.* 4. *infr. in quib. causis cessat longi temp.* fideicommissarius vero titulo possidet? Dicam *infr. h. t.* de vera sententia hujus legis.

(19) *Accommodandi verbum observa* : *Accommodari* dicuntur ea, quæ proprie ac vere non competunt.

(20) *Ut exinde.* Salycetus, Faber, Castrensis ita hanc legem emendant : eo sensu : Querelam primo, subsequenter vero petitiones hereditatis moveri. Guilielmus vetus interpres putat, proponentem querelam proponere hereditatis petitionem. Goveanus 1. *variar.* 5. nullam sibi videri in toto Codice obscuriorem constitutionem adserit : nec tamen superiores sententias probat. Putat ergo hic agi de petitione hereditatis, non inofficiosi querela : filium porro laudandum esse, qui hac neglecta illam proponat. Nec enim hereditatis petitione honorem parentum sugillari. Eo nomine justum esse tam modesto filio petitionem hereditatis accommodari. Si ita est, debuit hæc constitutio in titulum sequentem rejici. Existimo hujus legis sententiam hanc esse, querelam inofficiosi dari adversus heredem, et eum qui pro herede aut pro possessore possidet : in alios vero non dari : *arg. l.* 12. *infr. h. t. l.* 7. §. 2. *l.* 9. *ff. de hered. pet. l.* 20. *in fin. princ. ff. de bon. poss. contra tab.* Cæterum fideicommissarium proprie non esse hereditatis dominum (nam ex causis fideicommissi dominia non transferuntur, *l.* 3. *in fin. ff. si ususfruct. pet.*) pro herede quoque non possidet is, qui non putat se heredem, quique scit se alium esse ab herede, *l.* 11. *ff. de hered. pet.* pro possessore non est etiam : nec enim est prædo, *d. l.* 11. *in fin.* Ex his sequitur subtili jure filios hic excludi. Verum subtilitas hæc negligenda nobis est. Fideicommissarius enim effectu est heres, æquum est igitur filiis actionem in fideicommissarium accommodari. Quid ? querela inofficiosi et petitio hereditatis, possuntne una et eadem actione unove judicio proponi ? Angelus negat, Zasius ait. Vide quæ notavi ad *l.* 20. *ff. h. t.* idque ita sensit Cujacius *hic.* Olim tamen non fuit necessitatis, nam inofficiosi querela moveri separatim poterat. Paul. 4. *sent.* 5. §. 4. hodie potest simul et consecutive. Ferrariensis ex communi opinione *in form. restitutionis in integr.* 41. *vers. ad dimittendum* 15. *num.* 2.

si pro herede, aut pro possessore possideret. PP. 5. Kalend. Jul. FALCONE et CLARO CONSS. 194.

De bonorum possessione litis ordinandæ gratia.

2. Iidem AA. Lucretio.

QUamvis de inofficioso testamento acturum (1) te, bonorum possessionem (2) accepisse proponas, tamen scriptis heredibus auferri possessionem incivile est. Dat. 4. Kalend. Decemb. DEXTRO et PRISCO CONSS. 197.

De Posthumo præterito a matre.

3. Iidem AA. Januario.

SI mater filiis duobus heredibus institutis, tertio post (3) testamentum (4), cum mutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset: merito utpote non justis rationibus neglectus (5), de inofficioso querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio (6) vita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per conjecturam maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde virilem (7) portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Sin autem heredes scripti extranei erant; tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. PP. 8. Kal. Jul. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De libertate fideicommissa.

4. Iidem AA. Soterico et aliis.

CUm ex causa fideicommissi secundum Prætoris decretum in libertate (8) morati sitis, filios etiam suscepertis: quamvis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum, agente filio: non est æquum, fieri vobis libertatis quæstionem. PP. 6. Id. Mart. ANTONINO II. et GETA II. CONSS. 206.

An querela transmittatur ad heredem.

5. Imp. ANTONINUS A. Helio.

SI pater tuus post litem contestatam, vel postquam propositum habuisset inofficiosum fratris testamentum dicere, te herede relicto decessit: causam cœptam (9) vel quocunque modo illi placitam exequi non prohiberis. PP. 2. Non Octob. GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

De legitima portione.

6. Idem A. Ingenuo.

CUm (10) quæritur, an filii de inofficioso patris testamento possint dicere, si (11) quartam bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. 7. Kal. Jul. *Romæ*, DUOBUS ASPRIS CONSS. 213.

In AUTHEN. de triente et semisse. §. 1. coll. 3. tit. 5. Nov. 18. cap. 1. Authent. ex Novell. 19. cap. 1.

NOvissima (12) lege cautum est, ut si quatuor sint filii vel pauciores, ex substantia (13) deficientis triens (14): si plures sint, semis debeatur eis quoquo (15) relicti titulo, ex æquo (16) scilicet inter eos dividendus: cujus portionis nec (17) usufructu defraudari liberi a parentibus possunt.

In AUTHEN. de immensis donati. §. 1. coll. 7. tit. 4. al. 3. Novell. 92. cap. 1.

UNde et si parens in quendam liberorum, vel in quosdam donationem (18) immensam fecerit: quisque tantum feret ex hereditate nomine Falcidiæ (19), quantum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei, qui largitatem (20) meruit, abstinere ab hereditate, dummodo suppleat ex donatione (si opus sit) cæterorum portionem.

(1) Id est, quamvis, cum esses acturus, litis ordinandæ gratia bonorum possessionem accepisti. l. 8. *in pr. ff. h. t.*

(2) Hæc bonorum possessio gratia litis ordinandæ dicitur in *l. Papinianus.* 8. *in pr. ff. h. t.* Goth. De qua vid. ampliss. præsidem Viglium *in comment. in eundem tit. Instit.* Mod.

(3) Post matris testamentum natus præteritus (a matre præteritus habetur pro exheredato) querelam recte instituit. vid. Paul. 4. *sent.* 5. §. 2.

(4) Adi Gomes. *tom.* 1. *variar. resol. c.* 5. Menchacam *illustrium quæst. c.* 66. Gilbertum Regium *lib.* ἐναντιοφανῶν 2. *cap.* 20. Mod.

(5) Id est, præteritus. Præteritus a matre habetur pro exheredato.

(6) Quæ in puerperio decessit, testamenti mutandi facultatem non habuisse præsumitur.

(7) Sensus hujus legis hic est, Posthumus præteritus a matre, quæ mutandi testamenti facultatem non habuit (quod in puerperio decesserit) videtur cum aliis fratribus viriliter institutus: ideoque testamentum non rumpit. Quid si extranei fuerint instituti? rumpetur testamentum.

(8) Rescisso testamento per querelam libertates non revocantur.

(9) Querela præparata transmittitur ad heredem

(10) Potest filius adversus patris testamentum, vel donationem ab eo factam querelam instituere, nisi quod ei relictum est, omnino ad explendum trientem satis sit. *Syn. Basil.* 41. *tit.* 4. *c.* 17. *et* 5. Harm. 9. §. 24.

(11) Habens legitimam, querelam movere non potest. *l.* 30. *infr. h. t. l.* 8. §. 8. *ff. h. t.* Paulus 4. *sent.* 5. §. 6.

(12) Nota quantitatem legitimæ liberis relinquendæ. adde *Nov.* 22. c. 48. *Novell.* 39. *c.* 1.

(13) Ære alieno deducto scil. *d. l.* 8. §. 9.

(14) Id est, quatuor uncias. *Goth.* Legitima, si filii sint quatuor vel pauciores, est tertia pars totius assis; si vero sunt plures, est dimidia inter eos æqualiter dividenda. ubi tamen vide limitationes positas per Socinum *in reg.* 152. et consule de cætero Bartolum *hic.* Paris. *cons.* 53. *lib.* 3. *n.* 70. *et seq. et consil.* 55. *n.* 13. *et seq. eod. lib.* Corn. *consil.* 48. *in fin. l.* 2. Socin. jun. *cons.* 25. *l.* 1. Joan. Cephal. *cons.* 245. *n.* 23. Mod.

(15) Legitima liberis quoque relicti titulo relinqui potest, ut hic: imo non potest quoquo titulo relinqui, jure namque institutionis relinqui debet. *Novell.* 115. *c.* 3. vid. Socin. *reg.* 152. Grassum *lib. sent.* §. *legitima q.* 32. *et testa. q.* 35.

(16) In legitima bonorum singulis liberis virilis portio competit.

(17) Legitima liberorum gravari non potest, etiam in usufructu. adde *l.* 30. *infr. h. t.*

(18) Immensa donatio in unum ex liberis collata, per alios ad legitimam usque revocatur: non ultra.

(19) Id est, legitimæ, ut *in l.* 31. *infr. h. t. et in l. jubemus* 6. *infr. ad SC. Trebell. et Infr. h. t. l. quæ nuper.* Mod.

(20) Filius donatione a patre inter vivos accepta, ejus hereditate potest abstinere. Quid si illa donatio legitimam reliquorum liberorum exhaurit? Hujusmodi donatio legitimæ reliquorum fraudi esse non debet, ideoque ex bonis donatione acceptis fratribus legitima supplebitur.

De nepte ex filio emancipato.

7. Idem A. Secundo.

NEptem (1) defuncti actione de inofficioso testamento, quamvis pater ejus emancipatus fuerit defunctus, experiri posse, ignorare non debes. PP. 6. Kal. Jul. *Romæ*, LÆTO et CEREALI CONSS. 216.

De hereditate a patre inter filios divisa. 1. De eo, qui agnovit judicium defuncti.

8. Imp. ALEXAND. A. Florentino.

PArentibus arbitrium (2) dividendæ hereditatis inter liberos adimendum non est: dummodo (3) non minus is qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat.

§. 1. Qui (4) autem agnovit judicium defuncti, eo (5) quod debitum paternum pro hereditaria parte persolvit (6), vel alio legitimo modo satisfecit: etiamsi minus quam ei debebatur, relictum est, si is major viginti-quinque annis est, accusare ut inofficiosam voluntatem patris, quam (7) probavit, non potest. PP. 7. Id. Febr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De testamento militis.

9. Idem A. Romanæ.

DE inofficioso testamento militis (8), vel jure militari vel civili facto, vel Centurionis, vel Tribuni numeri, nec filios posse queri jus certum est. PP. Idus Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De fisco.

10. Idem A. Quintiniano.

SI heredum Quintiniani, quem patrem tuum esse dicis, adversus quos de inofficioso testamento acturus eras, jure successionis bona ad fiscum pertinent, vel ipsius Quintiniani bona, utpote vacantia, fiscus (9) tenet: causam apud Procuratorem nostrum agere potes. PP. 2. Id. August. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De arenariis.

11. Idem A. Ingenuo.

IN arenam non damnato, sed sua sponte arenario constituto, legitimæ successiones integræ sunt, sicuti civitas et libertas manet. Sed si testamentum parens ejus fecit: neque de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio ei competit: nam talem filium merito quis indignum (10) [sua] successione judicat: nisi (11) et ipse similis conditionis (12) sit. PP. 4. Kal. Jan. JUL. et CRISPINO CONSS. 225.

De fideicommisso.

12. Idem A. Liciniano et Diogeni.

SI pater puellæ (cujus vos curatores esse dicitis) filio ex semisse, ipsa autem ex triente, et uxore ex reliquo sextante scriptis heredibus, fidei filiorum commisit, *ut si* (13) *quis eorum intra vigintiquinque annos ætatis decederet, superstitibus portionem* [*suam*] *restitueret*: præterea uxori, *ut id, quod ex causa hereditatis ad eum pervenisset, filiis post mortem suam restitueret*, fideicommisit: calumniosam inofficiosi actionem adversus justum judicium testatoris instituere non debetis: cum (14) ex hujusmodi fideicommissaria restitutione tam matris quam fratris ejus portio ad eam poterat pervenire. PP. Non. Decemb. ALEXAND. A. III. et DIONE CONSS. 230.

De testamento rescisso pro parte.

13. Imp. GORDIANUS A. Prisciano.

CUm duobus heredibus institutis, uno ex quinque, altero ex septem unciis, adversus eum, qui ex septem unciis heres scriptus fuerat, justa querela contendisse, ab altero autem victum (15) te fuisse alleges: pro ea parte, qua resolutum est testamentum; cum jure intestati, qui obtinuit, succedat, neque (16) legata, neque fideicommissa debentur: quamvis libertates, et directæ competant, et fideicommissariæ præstari debeant. PP. 3. Kal. Februar. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

(1) Neptis ex filio (etiam emancipato) querelam inofficiosi potest movere adversus testamentum avi.

(2) Pater hereditatem inter filios dividere potest; dum tamen ei (quem minus diligit) legitimam relinquat. *l.* 10. *infr. fam.*

(3) *l.* 35. §. 1. *infr. h. t.*

(4) Querelam inofficiosi movere adversus patris testamentum non potest, qui testamentum ejus agnovit, ut hic. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 4. *c.* 17. 5. Harmenop. 6. §. 24.

(5) Tacite agnoscere et approbare testamentum defuncti censetur, qui ex eo testamento debita solvit. *l.* 35. §. 1. *infr. h. t.* adde *l.* 23. §. 1. *ff. h. t. l.* 43. *ff. de hered. pet.* et ita testamentum non tantum expresse, sed tacite approbari potest, vel admitti.

(6) Vid. *l.* 2. *infr. de jure delib.*

(7) Qui testamentum defuncti semel probavit, querelam inofficiosi amittit. vid. *l.* 20. *ff. de option. legat.*

(8) Querela inofficiosi locum non habet in militis testamento: vide tamen *Nov.* 123. *c.* 19. *et l.* 34. *Auth. presbyteros. in fin. supr. de Episcop. et Clericis.*

(9) Querela inofficiosi institui potest adversus fiscum occupantem bona defuncti.

(10) *Nov.* 115. *c.* 3. §. 10. parens filiam arenarium aut mimum potest exheredare: nisi ipse ejusdem conditionis sit.

(11) Mores quos quis in se approbat, in liberis reprobare non potest.

(12) Hic illud quæritur, an quemadmodum pater arenarius filium arenarium exheredare non potest, idem sit in meretricaria matre filiam meretricem exheredante; qua de re multa Tiraquellus *in legib. connubial. gl.* 1. 1. *parte n.* 45. *circa fin.* Med.

(13) Plena et pura esse debet legitima portio. Pura, inquam, ab omni onere fideicommissi, legati et usu-fructus. *Auth. novissima. supr. h. t.* Quid si facta est mutua et reciproca substitutio? onerosa non censetur. Æquitas suspicionem fraudis tollit. *infr. hic, ibi. cum ex hujusmodi.* Itaque neuter querelam habiturus est, quia neuter in legitima est gravatus, mater etiam potest vulgariter substituere filio, etiam in legitima: *l.* 33. *ff. de vulgar. et pupillar.* An pupillariter? Negat Bart. *d. l.* 33.

(14) Æquitas omnem fraudis suspicionem tollit. *ff. quod quisque juris.*

(15) Varietas personarum et meritorum efficit, ut actor in uno jure vincat, vincatur autem in altero: *l.* 15. *in fin. l.* 24. *ff. d. t. l.* 76. *in pr. ff. de leg.* 2. ut idem testamentum pro parte rescindatur, pro parte confirmetur. Idque a judice statui ex communi opinione Hotomanus refert *cons.* 2. *fol.* 51. adde Cujac. 10. *observ.* 20. *in fin.*

(16) Id est, heredes ab intestato succedunt.

De falsi accusatione.

14. Idem A. Prisco.

EUm (1) qui inofficiosi querelam delatam non tenuit (2), a falsi accusatione non submoveri placuit. Idem observatur, et si (3) e contrario falsi crimine instituto victus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. 6. Kal. Decemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De filia præterita a matre.

15. Imp. PHILIPPUS A. Aphrodisiæ.

FIliam (4) præteritam (5) a matre, ad successionem ejus citra (6) inofficiosi querelam adspirare non posse, explorati juris est. PP. 5. Kal. Aug. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 247.

Si testamentum non jure factum dicatur.

16. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. VALERIAN. N. CÆS. Theodoræ.

COntra majores vigintiquinque annis duplicem (7) actionem inferentes, primam, quasi testamentum non sit jure perfectum, alteram, quasi inofficiosum, licet (8) jure perfectum; præscriptio ex prioris (9) judicii mora quinquennalis (10) temporis non nascitur (11), quæ officere non (12) cessantibus non potest. PP. Id. Aug. TUSCO et BASSO CONSS. 259.

De matre a filio præterita.

17. Impp. CARINUS et NUMERIANUS AA. Floræ.

CUm (13) filium (14) tuum, te præterita, sororem heredem instituisse proponas: inofficiosi querelam apud Præsidem provinciæ persequi potes. PP. Id. Febr. CARINO II. et NUMERINAO AA. CONSS. 284.

De exheredata a viro divertere nolente.

18. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Faustinæ.

CUm te pietatis (15) religionem non violasse, sed mariti conjugium, quod fueras sortita (16), distrahere noluisse, ac propterea (17) offensum (18) atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis. S. Kal. Maji, MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De filia turpiter vivente.

19. Iidem AA. Apollinari.

SI filiam tuam, eo quod turpiter (19), et cum flagitiosa fœditate vivit, a successione tua excludendam putes: si non inconsulto (20) calore, sed ex meritis (21) ejus ad id odium incitatus es, postremi judicii liberum arbitrium habebis (22). Dat. 15. Kal. Jul. *Sirmii*, ipsis AA. CONSS. 293.

In AUTHENT. ut cum de ap. cog. §. Si vero usque ad vigintiquinque. col. 8. tit. 16. al 12. Nov. 115. cap. 3.

SEd si (23) post vingintiquinque annos te differente filiam marito copulare, ea in suum corpus peccaverit, vel sine consensu tuo, marito se, libero tamen, copulaverit, eam exheredare non potes (24).

De filia nolente divertere.

20. Iidem AA. et CC. Saviano.

FIlia in orbitate patris relicta, cum marito, cui matre volente (25) nupsit, colens concordiam (26) jure volente (25) nupsit, colens concordiam (26) ju-

(1) Querelam inofficiosi testamenti movere potest, qui falsi testamentum accusavit nec obtinuit: et e contra. *Synops. Basil.* 39. *tit.* 1. *c.* 37.

(2) Id est, non obtinuit: *l. ult. ff. de except. rei jud.* sensus est, Is etiam potest testamentum falsum dicere, qui inofficiosum non probavit, *ut hic, et l.* 3. *in fine. infr. de pet. hered.* adde casus, *l.* 47. *in fin. ff de hered. pet.*

(3) Vide *l.* 47. *ff. de pet. hered.*

(4) Querelam inofficiosi recte instituit filia a matre præterita, *ut hic. Synops.* 10. *c.* 38.

(5) Liberi a matre præteriti, habentur pro exheredatis.

(6) Querela inofficiosi, remedium est adversus præteritionem factam a matre. Nec enim præteritis a matre datur bonorum possessio contra tabulas. adde *l.* 4. §. 2. *ff. de B. P. contra tabulas.*

(7) Alia est causa injusti, alia inofficiosi testamenti.

(8) Inofficiosum testamentum jus civile non tam facit, quam natura, querela inofficiosi non impugnat solennitatem, sed inordinatam et cæcam defuncti voluntatem: personam, non juris solennia respicit.

(9) Victus in injusti testamenti actione, inofficiosi querelam non amittit: *l.* 8. §. 12. *ff. h. t.*

(10) Post quinquennium querela inofficiosi moveri non potest, *ut hic.* adde 5. Harmen. 9. §. 24. hoc enim temporis decursu patris testamentum confirmasse liberi videntur. *Synops. Bas.* 41. *tit.* 4. c. 17.

(11) Id est, non currit quinquennii præscriptio, quæ querelam inofficiosi testamenti excludere solet. *l.* 2. *supr. in quib. caus. in integr. restit. non est necess.* Mod.

(12) Non cessanti præscriptio non nocet. Non cessat in querela proponenda, qui in injusti testamenti probatione occupatus est: et merito. Quoties enim competunt duo auxilia, qui in uno vigilat, alterum non amittit.

(13) Querelam inofficiosi adversus filii testamentum, mater instituere potest, tametsi defunctus sororem suam instituerit. *Synops. h. t. cap.* 42.

(14) Frater sororem instituere non potest, matre præterita.

(15) Uxoris summa pietas est a marito suo non divelli.

(16) Patre volente: *arg. l.* 20. *infr. h. t.*

(17) Parentibus in quibusdam citra mentem vitiumve ingratitudinis non obtemperamus. Filia non divertens a marito, parentis jussu, non meretur exheredari: adde *Novell.* 125. *c.* 3. *l.* 5. *infr. de repud.*

(18) *l.* 23. *infr. h. t.*

(19) Liberi ob turpem vitam possunt exheredari. Turpis liberorum vita exheredationem meretur: *Novell.* 115. *c.* 3. §. 4. *et* 10. sed et dotis et alimentorum privationem. Pœnitentibus tamen serio ac constanter ignoscendum. vide Wurms. 1. *pract.* 37. *obs.* 8.

(20) Quod fit sæpe.

(21) *l.* 22. §. 1. *ff. h. t. l.* 3. §. 5. *ff. de B. P. contr. tab. l.* 7. *in pr. ff. de bon. damn.* Olim non erat necesse certas exheredationis causas adscribi. Incertæ et positæ erant in judicio Centum virorum. Hodie, certæ adscribendæ. *Nov.* 115. *c.* 3. vide Cujac. *ad Novell.* 18.

(22) Quid si ad bonam frugem conversa? ignoscendum esse tradit Tiraquellus *tract. de pœnis, causa* 28.

(23) Pater peccandi occasionem filiæ præstare intelligitur, si eam viro intra vigesimum quintum annum ætatis non elocat.

(24) Merito. Nemo enim id punire potest, cujus ipse admittendi fuit occasio.

(25) In filia nuptura matris, *ut hic*: et patris. *l.* 18. *supr. h. t.* consensus requiritur. An ob eam causam exheredari possunt liberi? Abbas negat. Wurms. 1. *pract.* 39. *obs.* 19. dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nuptiar.*

(26) De concordia et religione maritali adde *l.* 18. *supr. h. t. l.* 5. *infr. de instit. et substit.*

;us (1) offensionis post ejusdem matris (2) pœnitentiam
usas non præstat : nec ex momentariis (3) voluntatibus
atris nupta atque vidua jura esse compellitur. Dat. Non.
n. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De transversalibus.

21. Iidem AA. et CC. Alexandro.

FRatris (4), vel sororis filii, patrui vel avunculi, amitæ etiam et materteræ testamentum inofficiosum fru-a dicunt : cum nemo (5) eorum, qui ex transversa li-a veniunt, exceptis *fratre et sorore* (6), ad inofficiosi uerelam admittatur. † De falso sane per accusationem iminis queri non prohibentur. Dat. * CC. Conss. 294.

De filia exheredata, de effectu rescissionis.

22. Iidem AA. et CC. Tantillæ.

SI maritus tuus facto testamento te quidem ex asse scripsit heredem : filia autem, quam habuit in potesta-, exheredata [jure] facta minime perhibetur : nihilue ei relictum est, neque *justas* (7) *offensæ causas prætitisse* [expresse] convincitur : eam de inofficioso testaiento patris querentem totam hereditatem obtinere posse on ambigitur. Quod si jam obtinuit, vel postea vindiat (8) : quodcunque maritus mortis suæ tempore deuisse (9) tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet. Dat. Idib. Febr. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De eo, qui impedit testari.

23. Iidem AA. et CC. Philippo, et aliis.

TEstamenti factione per testationem vos interdixisse (10) matri profitentes, justam (11) causam offensæ manifeste testamini. Dat. 5. Id. Sept. CC. Conss. 294.

De testamento militis.

24. Iidem AA. et CC. Successo.

TEstamentum militis (12) filiifam. in castrensi peculio factum, neque a patre, neque a liberis ejus per inofficiosi querelam rescindi potest. Dat. 3. Non. Dec. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De filiis a matre instituendis sub hac conditione, si a patre emancipati fuerint.

25. Iidem AA. et CC. Menedoto.

FIliis (13) matrem, quæ de mariti moribus secus (14) suspicatur, ita posse consulere (15) jure compertum est : ut eos sub hac conditione (16) instituat heredes, *si a patre emancipati fuerint*, atque eo pacto secundum tabulas bonorum possessionem patrem cum re (17) accipere non videri, qui conditioni minime obtemperaverit : neque ei nomine filiorum inofficiosi (18) eo modo actionem posse competere, quibus nullam injuriam fecerit mater, sed potius putaverit providendum, et ideo restituere debet. Dat. 4. Non. Jul. *Antiochiæ*, Titiano et Nepotiano Conss. 301.

De filio impubere.

26. Iidem AA. et CC. Serapioni suo salutem dic.

EX (19) tribus unciis herede instituto filio, intra (20) pubertatis annos directam non (21) inutiliter a patre fieri substitutionem certum est. Dat. 5. Kal. Septemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 302.

De fratribus et sororibus.

27. Imp. Constant. A. Verino.

FRatres (22), vel sorores uterini (23) ab inofficiosi actione contra testamentum fratris, vel sororis penitus (24) arceantur : consanguinei (25) autem, durante agnatione, [vel non] contra testamentum fratris sui, vel sororis de inofficioso quæstionem movere possunt, si (26) scripti heredes infamiæ (27), vel (28) turpitudi-

(1) *l. 21. infr. h. t.*
(2) *l. 4. infr. de repud.*
(3) Alciatus hinc colligit, Virum muliere constantiorem præsumi. 1. *præsumpt.* 47.
(4) *Synops. Basil.* 39. *tit.* 3. c. 33.
(5) Nota regulam.
(6) Idque etiam non præcise, sed turpibus personis institutis. §. 1. *Inst. h. t.* quin non omnis frater ad querelam inofficiosi admittitur, sed utrinque tantum conjunctus. vide *l.* 27. *infr. h. t.*
(7) In hoc inofficiosi judicio hæ plerunque formulæ sententiæ dicendæ fuerunt, justas causas offensæ : *l.* 18. *l.* 20. *supr. h. t. l.* 23. *l.* 28. *infr. h. t. ut et in epistolis Plinii* 1. *epist.* 5. Justas irascendi causas patrem habuisse videri, aut non videri.
(8) Al. *vincat.*
(9) Rescissa aditione hereditatis per querelam, reviviscunt actiones per aditionem confusæ. Cessante causa confusionis, cessat confusio.
(10) Qui parentem testari prohibet, juste potest exheredari. Quid si a patre non exheredatus sit ? hereditas velut indigno aufertur. vide *l.* 2 *infr. si quis aliquem testari.*
(11) *l.* 22. *Supr. h. t.*
(12) *l.* 9. *supr. h. t.*
(13) Vid. Cujac. *in hanc l.* 4. *obs.* 24.
(14) *Secus suspicari*, est male suspicari.
(15) Liberi de matre conqueri non possunt, si nullam mater eis facit injuriam, sed providet. Hinc collige, Posse bona mente conditionem, et diem adjici testamento. Eadem ratione excusabitur substitutio pupillaris. *l.* 26. *infr. h. t.* alias defendi vel excusari non poterit, *l.* 36. *infr. h. t.*
(16) Vide *l. ult. ff. de hered. pet.*
(17) Id est, hereditate, vide quæ scripsi ad *l.* 8. *ff. si tab. testam. nul.*
(18) Ulp. *in fragm. tit. de bon. poss.* Ambros. 75. *Epist.*
(19) Ex 4. unciis impuberi filio heredi instituto pater substitue-re directo potest : nec id esse detractio videtur. Ita Græci hunc locum legunt, 41. *Syn.* 5. *ex lib.* 39. *tit.* 1. *c.* 46.
(20) Dixi ad *l.* 25. *supr. h. t.* Constitutio favorabilis instituto filio, locum inofficiosi querelæ non facit.
(21) Aliud dicendum videbatur : quia filius hic substitutionem patitur, in legitima, quæ pura esse debet ab omni onere legati et fideicommissi. *Auth. novissima*, *supr. h. t.*
(22) *l.* 1. *C. Theod. de inoff. testam. l.* 2. *Synops.* 19. *tit.* 1. *c.* 47. *Thalelæi Scholion.*
(23) Fratres uterini tantum, non habent querelam inofficiosi, Thalelæus tamen ad *d. c.* 47. *Syn.* differentiam non facit inter Uterinos et Germanos. Illi : ὁμομήτριοι. Illi ὁμοπάτριοι : *eodem autore.*
(24) Etiam infami persona instituta.
(25) Germani : *l.* 1. *C. Th. h. t.* Fratres ex eodem patre, vel utrinque conjuncti querelam inofficiosi movere possunt tribus casibus, *infr. h. t.* eoque casu consanguineis magis favetur, quam uterinis : adgnationi quam cognationi simplici.
(26) Hic primus casus pertinet ad infamiam juris.
(27) Adde *l.* 3. *ff. si a parente quis manumissus.*
(28) Infamia, turpitudo, levis nota, ingratitudo, hic conjunguntur.

nis, vel (1) levis notæ macula adspergantur: vel (2) liberti, qui (3) perperam, et non bene merentes, maximisque beneficiis suum patronum adsecuti, instituti sunt: excepto (4) servo (5) necessario herede instituto (6). Dat. Id. Aug. *Sirmii*, CONSTANTINO A.V. et LICINIO Cæs. CONSS. 319.

De onere probandi, et de causis exheredationis.

28. Idem A. ad Claudium Præsidem provinciæ Daciæ.

Liberi (7) de inofficioso querelam contra testamentum parentum moventes probationem debent (8) præstare: *Quod obsequium debitum jugiter* (9), *prout ipsius naturæ* (10) *religio flagitabat, parentibus adhibuerint:* nisi scripti heredes ostendere maluerint (11) *ingratos liberos contra parentes extitisse.* Sin autem mater contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter jubemus, utrum filius nulla ex justa causa læsus matrem [in] novissima læserit voluntate, [eo quod] neque luctuosam (12) ei et legitimam reliquerit portionem: ut testamento rescisso, matri successio deferatur. † Si tamen mater inhonestis factis, atque indecentibus machinationibus filium forte obsedit, insidiisque (13) eum vel clandestinis vel manifestis appetiit, vel inimicis (14) ejus suas amicitias copulavit (15), atque in aliis sic versata est, ut inimica ejus potius quam mater crederetur: hoc probato, etiam invita acquiescat filii voluntati. Dat. 3. Id. Febr. CRISPO II. et CONSTANTINO Cæs. I. CONSS. 321.

De dote et donatione ante nuptias.

29. Imp. ZENO A. Sebastiano præf. præt.

Quoniam (16) novella constitutio divi Leonis (17) *ante* (18) *nuptias donationem a filio conferri ad similitudinem* (19) *dotis, quæ a filia confertur* (20), *præcepit:* etiam ante nuptias donationem filio in (21) quartam præcipimus imputari. Eodemque modo cum pater vel mater pro filia dotem, vel pro filio ante nuptias donationem, vel avus (22) paternus aut maternus, vel avia paterna aut materna pro sua nepte, aut pro suo nepote, vel proavus itidem paternus aut maternus, vel proavia paterna aut materna pro sua pronepte, vel pro suo pronepote dederit: non tantum eandem dotem vel donationem conferri, verum etiam in quartam partem ad excludendam inofficiosi querelam, tam dotem datam, quam ante nuptias donationem præfato modo volumus imputari si ex (23) substantia ejus profecta sit, de cujus hereditate agitur. Dat. Kal. Maji, ipso A. II. CONS. 481.

De his, quibus aliquid, 1. vel nihil relictum est. 2. De militiis in legitimam portionem imputandis.

30. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ.

Omnimodo (24) testatorum voluntatibus prospicientes (25) magnam et innumerabilem occasionem subvertendæ eorum dispositionis amputare censemus: et in certis casibus, in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis vel alio (26) modo subvertendis moveri solebat actio, certa et statuta lege tam mortuis consulere, quam liberis eorum vel aliis personis, quibus eadem actio competere poterat: ut, sive adjiciatur in testamento de adimplenda legitima portione, sive non, firmum quidem sit testamentum, liceat vero his personis, quæ testamentum quasi inofficiosum, vel alio modo subvertendum queri poterant, id quod minus portione legitima sibi relictum

(1) Hic secundus casus pertinet ad infamiam facti: hinc colligitur, Infamiam quatuor sortiri effectus: Repellit enim a dignitate, testimonio et querela: quin inducit querelam, vid. Bald. *hic.*

(2) Tertius hic casus: libertus ingratus patrono, habetur pro vili persona.

(3) Ingrati inter personas notatas hic recensentur.

(4) Querela inofficiosi fratres experiuntur adversus fratris testamentum, persona infami, turpi, notata, vel liberto ingrato heredibus institutis. *supr. hic.* Quid si a defuncto servus heres institutus fuerit? cessabit querela: *ut hic. Syn. d. c.* 47. adde *l. ult. infr. de necessariis hered. l.* 3. *C. Th. de inofficios. querel.*

(5) Dominus vilitatem servi purgat, cum eum heredem instituit: eo scil. casu, quo suum heredem non solvendo esse videt: et ita hanc legem intellige: Alias si frater præteritus fuerit a fratre, in bonis testati fratris præfertur liberto heredi instituto, nisi patronum, qui eum instituit, maximis beneficiis adsecutus sit: et præferri eum quoque erit æquius liberto orcino, nisi agatur de conservanda fama et existimatione defuncti fratris. vid. Cujac. 17. *obs. ultim.*

(6) Puta propter suspectam hereditatem. *Goth.* Item nisi laboret eadem infamia frater qua institutus. *l.* 11. *supr. h. t.* aut ex aliqua ingratitudinis causa ex *Nov.* 22. *c.* 47. §. *fin.* Ans. Ad explicationem extremi hujus versus adde Cujac. *lib.* 17. *observ.* 40. S. L.

(7) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*

(8) Exheredatus olim præsumebatur ingratus defuncto, nisi merentem se probaverit, et ita præsumitur pro judicio defuncti. *l.* 5. *ff. h. t.* hodie heredibus incumbit probatio. *l.* 30. *infr. h. t.*

(9) Continuis obsequiis meritum probatur.

(10) Natura debetur parentibus obsequium.

(11) Id hodie non est positum in eorum arbitrio: coguntur enim probare juste exheredatos. *d. l.* 30.

(12) Vid. *l. ult. vers. Si enim. infr. de instit. et substit.* vid. ad hunc locum elegantem præscriptionem apud Cujac. 8. *obs.* 23.

(13) Dolus insidiis ita probatur. *l.* 6. *Supr. de dolo mal.*

(14) Amicus inimici mei, inimicus meus præsumitur. *l.* 1. §. 10. *ff. de off. præf. urb. l.* 3. *ff. de testib.* vid. tamen *l.* 47. *in fin. ff. de reg. jur.* adde 2. *Feudor.* 57. vid. Senecam 5. *controvers.* 2. *c. repellatur.* 7. *extra. de accusat.*

(15) Vide Dd. *ad c. cum oportet. extr. de accusat.* Salyc. et Bart. *hic.* Andr. de Isernia §. *porro. in tit. quæ fuit prima causa beneficii amittendi.* Mod.

(16) Vide ad legem hanc Socinum *in cons.* 246. *vers. ex quibus circa fin. in* 2. *vol.* Socin. *in regul.* 350. Mod.

(17) *l.* 17. *infr. de collationibus.*

(18) Donatio ante nuptias conferenda.

(19) Donatio propter nuptias dotem imitatur.

(20) Dos a filia conferenda.

(21) Quod filius a patre accepit donationis ante nuptias causa, id in suam quartam tenetur imputare.

(22) Collationi locus non est, præterquam in sola adscendentium successione.

(23) Conferuntur ea tantum bona, quæ ab eo ascendente (de cujus successione agitur) sunt accepta.

(24) De condictione ex hac lege, et *l.* 36. *infr. h. t.* qua agitur ad supplementum, vid. Oldendorp. *class.* 5. *act.* 3.

(25) Ad legem hanc copiose scripsit Molinæus *in Labyrintho de inofficioso testamento.* præter quem vide Jul. Clarum §. *testamentum. quæst.* 38. Paris. *cons.* 36. *n.* 38. *lib.* 2. *et cons.* 58. *n.* 19. *eod. vol.* Cravet. *consil.* 109. *cum seq. et cons.* 141. Fernand. Vasquium *in tract. de success. creat.* §. 18. *n.* 57. *et* §. 30. *n.* 110. Socin. *cons.* 97. *vol.* 3. Decium *cons.* 89. Rot. Rom. *decis.* 333. Balb. *in tract. præsc.* 4. *part.* 4. *part. princ. quæst.* 23. Mod.

(26) Olim filius habens minus legitima, querela inofficiosi utebatur ad testamenti rescissionem: hodie non rescindit, sed tantum agit ad legitimam, aut ad ejus supplementum, *ut hic.* Goth. V. in hanc L. Vasq. *de suc. l.* 30. §. 30. *limit.* 34. Jo. a Sande *decis. Frisic. l.* 4. *tit.* 7. *defin.* 2. Ans.

, ad implendam (1) eam sine (2) ullo gravamine, t mora exigere: si tamen non ingrati (3) legitimis mo- arguantur (4), cum eos scilicet *ingratos circa se fuis-* testator dixerit: Nam si nullam eorum *quasi ingrato-* *n* fecerit mentionem, non licebit ejus heredibus ingra- eos nominare, et hujusmodi quæstionem introducere. Et hæc quidem de his personis statuimus, quarum ntionem testantes fecerint, et aliquam eis quantitatem hereditate, vel legato (5), vel fideicommisso, licet norem legitima portione, reliquerint.

§. 1. Sin vero vel præterierint (6) aliquam eorum rsonam jam natam, vel ante testamentum quidem con- ptam, adhuc vero in ventre constitutum; vel exhere- tione, vel alia eorum mentione facta, nihil eis peni- s reliquerint: tunc vetera jura locum habere sancimus, llam ex præsente promulgatione novationem, vel per- utationem acceptura.

§. 2. Imputari vero filiis aliisque personis, quæ dudum inofficiosi testamenti querelam vocabantur, in legiti- am portionem et illa volumus, quæ occasione (7) mili- e ex (8) pecuniis mortui eisdem personis acquisita, pos- lucrari eas manifestum est: eo quod talis (9) sit mili- , ut vendatur, vel mortuo militante certa (10) pecunia ejus heredes (11) perveniat: ita tamen, ut ille gradus usdem militiæ inspiciatur, quem in morte testatoris mi- tans obtinet: ut tanta ei pecunia in legitimam portionem mputetur, quantam dari constitutum est, si in eo gra- u mortuus esset is, qui militiam ex pecuniis testatoris deptus est: exceptis solis Viris Spectabilibus Silentia- is (12) sacri nostri palatii, quibus præstita jam specialia eneficia (13) tam de aliis capitulis, quam de pecuniis uper memorata militia a parentibus eorum datis, ne in gitimam portionem eis computentur: rata esse præcipi- us: in cæteris vero personis prædictam observationem nere volumus. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* Justinia- o A. ii. Cons. 528.

Productio superioris legis ad testamenta nuncupativa.

31. Idem A. Mennæ P. P.

Quæ nuper ad testamenta conservanda, nec facile retractanda sancivimus, ut ratione Falcidiæ minime illis personis derelictæ, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non periclitentur (14) testamenta, sed quod deest (15) legitimæ portioni, id est (16), quartæ parti scil. ab intestato successionis, tantum repleatur; exceptis (17) illis, quibus nihil in testamento derelictum est, in quibus prisca jura illibata servamus: etiam ad testamenta sine (18) scriptis facienda locum habere sancimus. Dat. 2. Id. Decemb. D. N. Justiniano A. ii. Cons. 528.

De gravamine tollendo.

32. Idem A. Mennæ P. P.

Quoniam in prioribus sanctionibus illud statuimus, ut, si quid minus legitima portione his derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionem movere poterant, hoc repleatur (19), ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in præsenti addendum esse censemus: Ut, si conditionibus (20) quibusdam, vel dilationibus, aut aliqua dispositione moram, vel modum, vel aliud gravamen (21) introducente, eorum jura, qui ad memoratam actionem vocabantur, imminuta esse videantur; ipsa conditio, vel dilatio, vel alia dispositio moram, vel quodcumque onus introducens, tollatur (22): et ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset. Dat. 2. Kal. April. Decio V. C. Cons. 529.

(1) Qui minus legitima consecutus est, agit ad illius supplementum. *Nov.* 115. *c.* 5. *in pr.*

(2) Legitima plena, et sine ullo onere relinquenda. *Auth. no- viss. supr. h. t.*

(3) Ingratus non agit ad supplementum legitimæ.

(4) Et merito. Præsumuntur enim injuste liberi a parentibus exheredati, cum natura ad amandos liberos feramur. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 16.

(5) *l.* 36. *infr. h. t.* Paganus testamento patris legatum accipiens non censetur exheredatus: aliud in milite. vid. *l.* 10. *infr. de test. milit.*

(6) Liberi præteriti agere possunt ad testamenti rescissionem: quo subsecuto ab intestato succedunt. *Nov.* 115. *c.* 3. non pro modo legitimæ, sed in universum. v. Wurms. 1. *pract.* 39. *obs.* 14.

(7) Filius in suam legitimam imputat quæcunque a patre occasione militiæ (alterius quam silentiariorum. *infr. h. t. et l.* 5. *infr. qui militare*) accepit, id est, sortem et ejus reditus. vid. Papon. 1. *Not.* 7. *c. de nullit.*

(8) Legitimæ non alia imputantur, quam quæ fuerunt in bonis defuncti.

(9) Militiarum aliæ vendi poterant, aliæ non poterant.

(10) Id scholæ placitum vel militum casus dicitur in *Nov.* 97. *capit.* 6.

(11) *l.* 7. *l.* 11. *infr. de prox. sacr. scrin.*

(12) Dixi *supr. h. t.*

(13) *l. ult. infr. de silentiariis. l.* 12. *tit.* 16.

(14) *l.* 30. *in pr. supr. h. t.*

(15) *d. l.* 30

(16) Nota de quarta ab intestato successionis *l.* 8. *supr. h. t.* est ea legitimæ (omnibus liberis debitæ) pars. §. 3. *Inst. h. t.* debitæ portionis quarta. *l.* 8. §. 8. *ff. h. t.*

(17) *d. l.* 30. §. 1.

(18) Quæ de institutione et supplemento quartæ dicta sunt, habent locum in quovis testamento, sive scripto. *l.* 30. sive non scripto. *ut hic.*

(19) Actione ad supplementum legitimæ: et ita pater filium legitima privare non potest, *ut hic, et l.* 35. §. 1. *infr. h. t.* vide tamen Socinum *reg.* 28.

(20) Legitima liberorum (dic idem in legitima patronis debita. *l.* 21. §. 1. 2. *ff. de jur. patron.*) gravari non potest conditione, dilatione moræ, modo aut alio quovis gravamine. vid. *authent. novissima. supr. h. t.* Potest tamen gravari quod est supra legitimam. vid. Papon. 20. *Arrest.* 3. *n.* 3. Pura igitur esse debet legitima a die et conditione *ut hic et l.* 30. *supr. h. t.* nisi peculiari quadam ratione testator alterutrum adjecerit. vid. *l.* 25. *supr. h. t.*

(21) Hoc breviter dicit, filium non posse gravari in sua legitima. Socin. *cons.* 97. *vol.* 3. Ripa *ad l. qui Romæ.* 122. §. *duo fratres.* 6. *n.* 42. *ff. de verb. oblig.* et *ad l. in quartam.* 91. *ad leg. Falcid.* Corn. *cons.* 106. *lib.* 2. Paris. *cons.* 36. *num.* 38. *lib.* 2. Decium *cons.* 456. *n.* 7. Dd. *ad l. ex trib.* 26. *supr. h. t.* Limitatur tamen hoc fere duobus modis: Quando onus legitimæ est adjectum in favorem filii. 2. quando est adjectum toti hereditati. Fernand. Vasquius *in tract. de success. creat.* §. 10. *n.* 199. *et* 400. *et* §. 30. *n.* 246. *cum seq.* Benedict. Capra *in regul. concl.* 8. Zoannettus *rerum quotidianarum* c. 14. et qui hanc legem solenniter repetiit Rodericus Xuares. *Mod.*

(22) Vide ad hunc locum jus novum apud Harm. 5. *tit.* 9. §. 8. ubi refert, extraneo quidem herede scripto, filium puram habere Falcidiam, id est, non diminutam: alio filio instituto, Falcidiam suam partiri cum fratre instituto.

Pœna heredis nolentis legitimam filio relictam solvere.
1. *De infante, ne quis ex persona alterius ingratus dicatur.*

33. Idem A. Demostheni P. P.

SI quis suo testamento maximam quidem portionem libero (1) relinquat, minusculam autem alii, vel aliis de stirpe [sua] progenitis, ipsam tamen legitimam, sive in hereditate, sive in legato, vel fideicommisso, ut non possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri, et ille quidem, qui ex parvulo genitoris sui consequitur substantiam, eam suscipere maluerit; qui autem ex majore parte eam amplexus est (sive unus, sive plures sint) non statim, et sine contentioso proposito, vel ulla mora eam restituere voluerit, sed expectato judiciorum strepitu, et multis variisque certaminibus habitis, post longum tempus ex sententia judicis vix eam reddiderit; crudelitatem ejus competenti pœna aggredimur: ut, si hæc fuerint subsecuta, non (2) tantum in id, quod testator voluit eum restituere (3), condemnetur; [sed etiam aliam tertiam] partem quantitatis quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur: ut avaritia (4) ejus legitimis ictibus feriatur: Aliis omnibus, quæ in eodem testamento, vel elogio scripta sunt, pro sui tenore ad effectum producentis.

§. 1. Legis autem veteris iniquitatem tollentes, ut non diutius erubescat lex posita, (quam Julius Paulus in suis scripsit Quæstionibus) hanc piissimam aggredimur sanctionem: Cum enim infantem (5) suum non posse ingratum a matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab ultima suæ matris hereditate repelli, nisi hoc odio (6) fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est: hoc iniquum judicantes, ut alieno (7) odio alius prægravetur, penitus delendum esse sancimus: et hujusmodi causam (8) liberis non tantum infantibus, sed etiam quamcumquæ ætatem agentibus opponi minime concedimus: cum possit sub (9) conditione emancipationis hereditatem suam mater filio derelinquens, et patris odium punire, et juri filii sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur, eum, qui (10) non sentit, ingratum existimari. Dat. 12. Kal. Octob. DECIO V.C. CONS. 52

An querela transmittatur ad heredem.

34. Idem A. Joanni P. P.

SI quis (11) filium suum (12) exheredatum fecerit alio scripto herede; reliquerit autem ex eo nepotem [vel] vivum, vel (13) in ventre nurus suæ constitutum; deliberante vero scripto herede filius [exheredatus decesserit, nulla hereditatis petitione ex (14) nomine inofficioso constituta, vel præparata, omne adjutorium nepotem dereliquit (15): neque enim pater nepoti aliquod jus, cum decesserit, contra patris sui testamentum dereliquit: quia postea et adita est ab extraneo hereditas, et supervixit avo pater ejus: ut neque ex lege Velleia (16) possit in locum patris sui succedere, et rescindere testamentum. Et hoc nonnulli Jurisconsulti (17) in medium proponentes inhumane reliquerunt. Sed nos (qui omnes subjectos nostros et filios et nepotes habere existimamus (18) affectione paterna et imitatione) secundum quod possibile est, omnium commodis prospicientes, jubemus, in tali (19) specie eadem jura nepoti dari, quæ filius habebat: etsi præparatio facta non est ad inofficiosi querelam instituendam, tamen posse nepotem eandem causam proponere: et si non heres (20) apertissimis probationibus ostenderit ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse, testamento remoto (21), ab intestato eum vocari, nisi (22) certa quantitas patri ejus minor parte legitima relicta est: tunc etenim, secundum novellam (23) nostri numinis constitutionem, repletio quartæ partis nepoti superest, si quid patri ejus competebat; ut perfruatur nostro beneficio a vetustate (24) quidem neglectus, a nostro autem vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes (25), vel repudiavi

(1) Id est, filio. vid. quæ scripsi ad *l.* 34. *ff. de pactis.* Goth. Vid. F. Vasq. *de succession. resolut. lib.* 3. Ans.

(2) Pœnam nota heredis nolentis legitimam filio relictam solvere.

(3) Vid. quæ notavi ad *l.* 5. *infr. de his, quib. ut indignis.*

(4) Pœna avari.

(5) Infans ingratus dici non potest, *ut hic.* sic alibi, in parvulo nulla deprehenditur culpa. *l.* 55. *in fin. ff. de fideicomm. libert.* Innocentia consilii in eo est, *l.* 12. *ff. ad leg. Corn. de sicariis.*

(6) Merito hæc Pauli sententia est explosa. Est enim iniquum odio patris filium prægravari. *l.* 26. *ff. de pœn.*

(7) *l.* 22. *infr. de pœn. l.* 74. *ff. de reg. jur. c.* 22. *de regul. in* 6.

(8) Ingratus esse qui non potest, exheredari non potest: ideoque nec infans exheredari potest. Et hodie quoque legitimæ causæ esse debent ingratitudinis. *Novell.* 115. c. 3. §. 4. quæ nullæ sunt in infante.

(9) Mater sub conditione emancipationis potest filium instituere. vid. *l.* 25. *supr. h. t.*

(10) *Consentire* ita non videtur, qui ne sentire quidem potest. *l.* 8. §. 2. *ff. de option. legat.* nec injuriam fecisse dici potest, quod sensu caret. *Inst. si quadrup. pauperiem. in fin. pr.* Ingratitudo scientiam et sensum præsupponit atque exigit.

(11) Quando transmissio querelæ, quæ competit beneficio hujus legis, locum habeat aut non habeat, vide apud Jason. *ad l. cum mota. n.* 15. *et* 19. *supr. de transact.* Ant. Rub. *ad l. pater filium n.* 96. *ff. hoc tit.* Diazium *in Regul.* 635. Gozad. *ad l. qui se patris. col.* 4. *infr. unde liberi. n.* 205. *et seq. usque ad n.* 217. Vide etiam Socin. jun. *cons.* 64. *n.* 12. *lib.* 2. Menoch. *in tract. de arbitr. jud. lib.* 2. *centur.* 2. *cas.* 163. *n.* 4. Mod.

(12) Ad intellectum hujus text. vid. Vasq. *l.* 3. *de success. resolut.* Ans.

(13) *l.* 9. §. 2. *ff. de liberis et posthum. l.* 6. *ff. de injusto, rupto.*

(14) Id est, ex causa de inofficioso etc.

(15) *l.* 6. §. 2. *l.* 7. *ff. h. t.* Loc infra emendatur.

(16) Vid. *l. Gallus.* 29. *ff. de lib. et posthum.*

(17) Ut Papinianus. *l.* 7. *ff. unde liberi.*

(18) Patres non soli, sed et avi ac omnes ascendentes ex seipsis descendentes liberos diligere præsumuntur.

(19) Utcunque pater meus ab avo meo exheredatus querelam inofficiosi adversus ejus testamentum non præparaverit, et in ea negligentia decesserit, mihi tamen nepoti querela inofficiosi competit. *l. pen. in fin. infr. h. t.*

(20) Heredis scripti est probare liberos justa exheredatos.

(21) Vis est ea querelæ inofficiosi, ut qui ea vicerit, non succedat ex testamento, sed ab intestato. Multum autem interest, an hoc vel illo modo succedatur. Nec enim ab intestato ulla debentur legata.

(22) Nepoti non competit querela adversus avi testamentum, si patri minus legitima sit relictum: tunc enim agit ad supplementum legitimæ: proinde non tantum liberis prioris gradus, sed et ulterioris actio ad supplementum legitimæ competit.

(23) *l.* 30. *supr. h. t.*

(24) Id est, veteribus jurisconsultis.

(25) Parente querelam inofficiosi repudiante, vel quinquennio tacente (adde de ea transigente, *l.* 6. *supr. de transact.*) nullum jus querelæ nepoti competit. Hinc constat quinquennio jus querelæ inofficiosi testamenti, *ut hic*, et inofficiosæ donationis, *l. ult. infr. tit. prox.* præscribi. An et jus legitimæ vel supplementum quartæ? *Bart.* ait: *Bald.* negat: quem interpretes pene sequuntur omnes, negantes hujusmodi jura tolli minori quam triginta annorum spatio, cum ea petantur actione personali, cui triginta tantum annis præscribitur: facit *l.* 8. *infr. de jur. deliber.* Doctores Ang. *in l. Papinianus.* 8. § *si conditioni.* 10. *ff. de inofficios. testam.* Alex. 1. *cons.* 18. *et* 3. *cons.* 8. Aretin. *in princ. Inst. de inoffic. testam.* ubi dicunt communem opinionem esse. Et ita Camera Spirensis judicavit non tantum pro supplemento legitimæ, sed etiam pro ipsa legitima jure naturæ debita. Mynsing. 2. *observ.* 72. vid. Grassum *lib. sent.* §. *leg. quæst.* 47. vid. Balbum *tract. de præscript.* 4. *parte* 4. *quæst.* 23.

uerelam, vel quinquennio tacuit (1), scilicet post aditam hereditatem. Dat. 3. Kal. August. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

De libera *testamenti factione concessa.* 1. *De pactis et transactionibus.* 2. *De eo, qui simpliciter agnovit, quod sibi datum vel relictum est pro legitima.*

35. Idem A. Juliano P. P.

SI quando talis concessio (2) Imperialis processerit (3), per quam *libera testamenti factio* conceditur (4), nihil aliud videri (5) Principem concedere, nisi, ut habeat legitimam, et consuetam testamenti factionem: neque enim credendum (6) est, Romanum Principem qui jura tuetur (7), hujusmodi verbo totam observationem testamentorum multis (8) vigiliis excogitatam atque inventam velle everti.

§. 1. Illud etiam sancimus: Ut si (9) quis a patre certas res vel pecunias accepisset, et pactus (10) fuisset, *quatenus de inofficioso querela adversus testamentum paternum minime ab eo moveretur;* et post (11) obitum patris filius, cognito paterno testamento, non agnoverit ejus judicium, sed oppugnandum putaverit, vetere jurgio exploso, hujusmodi pacto filium minime gravari, secundum (12) Papiniani responsum, in quo definivit, *meritis* (13) *magis filios ad paterna obsequia provocandos, quam pactionibus* (14) *adstringendos.* Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones (15) ad heredes paternos filius celebraverit, in quibus apertissime judicium patris agnoverit.

§. 2. Et generaliter definimus: quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit, vel mortis causa donatione, vel inter vivos, sub (16) ea conditione, *ut hæc inter vivos donatio in quartam ei computetur* (17): si filius post (18) obitum patris hoc, quod relictum vel donatum est, simpliciter (19) agnoverit, forte et securitatem heredibus fecerit (20), *quod ei relictum vel datum est, accepisse*, non adjiciens, *nullam sibi superesse de repletione quæstionem:* nullum sibi filium facere præjudicium, sed legitimam partem repleri: nisi hoc specialiter sive in apocha, sive in transactione scripserit, vel pactus fuerit, *quod contentus relicta vel data parte, de eo quod* (21) *deest, nullam habeat quæstionem;* tunc enim, omni exclusa querela, paternum amplecti compelletur judicium.

§. 3. Quæ omnis sanctio suas radices extendat non solum ad filium vel filiam, sed etiam ad omnes (22) personas, quæ de inofficioso querelam contra mortuorum ultima elogia possunt movere. Dat. Kal. Septemb. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

De legitima ab initio, vel ex post facto supplenda. 1. *De fideicommisso conditionali vel in diem.* 2. *De tempore hujus actionis, et adeundæ vel repudiandæ hereditatis: an querela transmittatur ad heredes.*

36. Idem A. Joanni P. P.

SCimus antea constitutionem (23) relatam fuisse, qua cautum est; *Si pater minorem debita portione filio suo reliquisset, omnimodo, etsi* (24) *non adjiciatur, viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso* (25) *jure inesse eandem repletionem.* Quærebatur itaque, si quis rem donatam, vel inter vivos, vel mortis causa, [vel in legatis, (26)] vel in testamento relictam agnoverit, et pro parte sua habuerit: deinde eadem res evicta, vel tota, vel pro parte fuerit; an debeat ex nostra constitutione pars legitima post evictionem suppleri: vel si ex lege Falcidia minuantur legata, vel fideicommissa, vel mortis causa donationes, debeat tamen ex hoc casu supplementum introduci: ne, dum totam Falcidiam accipere heres nititur, etiam totum commodum hereditatis amittat? Sancimus itaque in omnibus istis casibus, sive in to-

(1) *l.* 8. §. 1. *l.* 15. §. 1. *ff. h. t.*

(2) Vide quæ scripsi *ad l.* 9. *infr. de test. ordin.*

(3) Quomodo intelligatur ista concessio Imperialis condendi testamenta, declarat Bart. *ad l.* 1. *supr. de sacros. eccles.* quem refert et sequitur Jason. *ibid. n.* 20. et *ad l. fin. n.* 35. *ff. de constit. pecun.* Felin. *ad c. causam. quæ n.* 10. *extr. de rescript.* Menoch. *de arbitr. jud. l.* 1. *q.* 7. *n.* 40. Mod.

(4) Puta libertino, ut is sensus sit, Principe dante libertino liberam testamenti factionem, remittere ei tantum videri legem Papiam et edictum Prætoris de bonis libertorum. *l.* 3. §. 2. *ff. de bon. libert.* non autem immunitatem servandi juris communis. Non enim omnia uno verbo solennia juris remitti. vide Cujac. 8. *observ.* 32.

(5) Princeps verbis generalibus non præsumitur id concedere, quod est iniquum. vide *l. pen. supr. de mandat. princ.* adde *l.* 2. §. *si quis.* 16. *ff. ne quid in loco publico.*

(6) Princeps jura tueri præsumitur.

(7) Princeps juris custos.

(8) Quæ multis vigiliis excogitata sunt, retinenda.

(9) Falcidia vivis adhuc parentibus dari non potest, neque pactione aut stipulatione ulla tenetur filius ad hujusmodi conventionem habitam servandam. vide 5. Harmenop. 9. §. 1.

(10) Parens a filio efficaciter pacisci non potest, ne unquam de inofficioso conqueratur. *l.* 8. *supr. h. t.* Paul. 4. *sent.* 5. §. 8. adde Cujac. *ad l.* 26. *ff. de verb. oblig.* Quid si filia renunciavit jurejurando interposito hereditati paternæ? Succedere eam non posse jure Canonico statutum est. *c. quamvis. de pactis in* 6. vid. tamen Socin. *reg.* 150. dixi *ad l.* 3. *infr. de collat.*

(11) Renuncians bonis paternis tacite hoc promittere intelligitur, si se vivo successio delata fuerit. *l.* 3. *infr. de collat.*

(12) Nota rationem decidendi.

(13) Meritis et beneficiis filii, non pactionibus ad paterna obsequia adstringendi. Est enim mereri, benefacere, ut in illo versu Virgilii, *quique sui memores alios fecere merendo.*

(14) Facit *l.*3. *infr. de collat. ibi. l. ult. D. de suis et legitim.*

(15) Filius, patre mortuo, heredibus paternis jus quod per querelam inofficiosi consequi potuisset, transactione potest remittere. *Infr. h. t.*

(16) Donare liberis pater eo nomine non præsumitur, ut res donatas in legitimam imputent. vid. tamen Socin. *reg.* 287.

(17) Quænam in quartam imputentur, vid. Grassum *lib. sent.* §. *legitima. quæst.* 19.

(18) Quid si vivo patre id fiat, patre præsente? vid. *l. ult. supr. de pact.*

(19) Qui simpliciter summam aliquam paternæ hereditatis agnoscit, aliis sibi debitis tacite non renunciat. Olim qualiscunque agnitio nocebat. *l.* 8. *in fin. supr. l.* 12. §. 2. *D. h. t.*

(20) In generali renunciatione, quam facit filius de bonis paternis, non censetur renunciare supplemento legitimæ, de quo tamen quatenus verum sit, vide Rip. *ad l.* 1. *n.* 69. *de vulg. et pupill. substit.* Socin. *Reg.* 286. Diaz. *Reg.* 212. Cagn. *ad l. jure sanguinis. n.* 6. *D. de reg. jur.* Decium *cons.* 300. *n.* 5. *et cons.* 304. *n.* 9. *et cons.* 505. *n.* 3. item *cons.* 525. *n.* 4. Socin. jun. *cons.* 122. *col. fin.* et latissime Paris. *cons.* 9. *n.* 5. *l.* 3. *et cons.* 43. *n.* 31. *h. t. l.* 3. Mod.

(21) Quod legitimæ deest, pacto et transactione remittere possumus.

(22) Descendentes, ascendentes. *l.* 1. *D. h. t.* et collaterales certis gradibus. vid. Grassum *lib. sent.* §. *legit. quæst.* 39.

(23) *l.* 30. *in princ. supr. h. t.*

(24) §. 3. *Inst. h. t. C. Theod.* 19. *l.* 4.

(25) Supplementum legitimæ fit ipso jure, *ut hic.* Ejus tamen adquisitio non fit nisi per agnitionem. *Bald.* i. e. dummodo filius supplementi beneficio velit uti. *Accurs.*

(26) *l.* 30. *in fin. pr. supr. h. t.*

tum evictio (1) subsequatur, sive in partem, emendare vitium, [et] vel aliam rem, vel pecunias restitui, vel repletionem fieri, nulla Falcidia (2) interveniente: ut sive ab initio minus fuerit derelictum, sive extrinsecus qualiscunque causa interveniens aliquod gravamen (3) imponat, vel in quantitate (4), vel in tempore: hoc modis omnibus repleri, et nostrum juvamen purum filiis inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia (5) patris, non si quid ex aliis (6) causis filius lucratus est, vel ex substitutione, vel ex jure accrescendi, [ut] puta ususfructus: Humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidem omnia quasi (7) jure adventitio [cum] lucrari: repletionem autem ex rebus substantiæ [patris] fieri.

§. 1. Cum autem quis, extraneo herede instituto, *restituere cum filio suo hereditatem suam*, *cum moriatur*, disposuerit, vel in tempus certum restitutionem distulerit: quia nostra constitutio (8), quæ antea composita est, omnem dilationem, omnemque moram censuit esse subtrahendam, ut quarta pars puta (9) mox filio restituatur, in hujusmodi specie, quid faciendum sit (10), dubitatur. Sancimus itaque quartæ quidem partis restitutionem jam nunc celebrari, non expectata nec morte heredis, nec temporis intervallo: reliquum autem, quod post (11) legitimam portionem restat, tunc restitui, quando (12) testator disposuit. Sic etenim filius suam habebit portionem integram, et qualem leges, et nostra constitutio definivit: et scriptus heres commodum, quod ei testator dereliquit, cum legitimo moderamine sentiet.

§. 2. Illud præterea sancimus, ut tempore inofficiosi querelæ ab (13) adita hereditate secundum Ulpiani opinionem currant, Herennii Modestini sententia recusata, qui a morte testatoris illico cursum de inofficioso querela temporibus dabat: ut non liceat heredi, quando voluerit adire: ne per hujusmodi tramitem interim filius defraudetur debito (14) naturali. Sancimus itaque, ubi testator decesserit alio scripto herede, et speratur de inofficiosa querela: necessitatem (15) habere scriptum heredem, si quidem præsto est in eadem commanens provincia intra sex mensium spatium: sin autem seorsum utraque pars in diversis provinciis degit, tunc intra annale tantummodo spatium simile modo per continuum a morte testatoris numerandum, omnimodo adire hujusmodi hereditatem, vel manifestare suam sententiam, *quod hereditatem minime admittat*: expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam movere querelam. Sin vero scriptus heres intra statuta tempora minime adierit: per officium quidem judicis heredem scriptum compelli hoc facere: in medio tamen tempore, id est, a morte quidem testatoris, sed ante aditam hereditatem, si decesserit filius, hujusmodi querelam (licet se non præparavit (16)) ad suam posteritatem transmittet: ad extraneos vero heredes tunc tantummodo, quando antiquis libris (17) insertam faciet præparationem. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De quasi castrensi peculio.

37. Idem A. Joanni P. P.

CUm antiquis legibus declatarum est, *Ut militaria* (18) *testamenta de inofficioso querelam evadant*: multi alii

(1) Legitima si per evictionem deminuitur, ad ejus supplementum potest agi.

(2) Falcidia non minuit legitimam, id est, Falcidia non potest detrahi ex eo quod est relictum pro legitima. Hæc illa potentior est. Hæc liberis magis debetur, quam illa heredi. Grass. *lib. sent.* §. *legit. quæst.* 6.

(3) Legitima gravari nullo modo potest. *Auth. Novissima. et l.* 30. *supr. h. t.* vid. Grass. *lib. sent.* §. *legit. q.* 18. pacto etiam tolli non potest, *l.* 35. §. 1. *Supr. h. t.* At consuetudine, vel statuto forte potest minui vel tolli? Augeri potest. vid. Grass. 16. *quæst.* 42. *num.* 5. non potest tolli. Minui potest, sed tamen moderate. Eamque sententiam velut communiorem admisit Spirensis senatus. Andr. Gail. 2. *obs.* 122. *num.* 11. Quin, quamvis statuto possit feudum ad agnatos deferri, licet tamen eo casu filiabus agere ad alimenta et dotem, quæ liberis, jure naturæ incommutabili, debentur. vid. Wurmser. 1. *pract.* 39. *c.* 10. et breviter, Statutum est iniquum, quod ita legitimam liberorum minuit, ut quod ejus sit legitimæ vice non relinquat. Gail. *d. l. n.* 13. *et seq.* Quid si liberi aliunde quam ex bonis paternis habent, unde vivere et se alere possint? Joannes Cyriensis, Covarruvias, Vasquius, et Grassus *lib. sent.* §. *legit. q.* 42. *num.* 2. ajunt, eo casu statuto posse omnimodo legitimam tolli: quod tamen minus probandum videtur. Vix est enim ut statutum, et sic jus civile, dici mereatur, per quod jus naturæ impugnatur. Quid? potestne parens actu inter vivos legitima liberos defraudare? Donatione non potest. vid. *infr. de inoff. donation. l.* 8. *infr. de revocandis donationibus.* nec delicto *l.* 7. *in fin. princ. ff. de bonis damn.* nisi certis casibus, vid. *l.* 5. *Infr. ad l. Jul. majest.* Potestne lusu? sic sentio, et ludentis animum et ludi qualitatem et modum substantiæ deperditæ spectari oportere. Potest esse patri animus liberis nocendi: potest esse et alicubi ludus, non improbatus: potest una alea universa patris substantia disperdi atque everti. Quid contractu? utique: nisi manifestam in liberorum fraudem, cum tertio colludente, initus a patre sit contractus. Quid si cum legitimo emptore contractum est? venditio jure revocari non poterit, ne quidem ad legitimam usque: sed tamen ex æquo et bono dicendum aliud videtur *in l. non usque.* 2. *ff. si a parente quis.* Claro 4. *sent.* §. *donation. quæst.* 24. *vers. et hæc quidem*: et Grasso *lib. sent.* §. *legitima. quæst.* 14. *num.* 4. ubi uterque refert, hunc casum Cæsarea decisione indigere. Æquo igitur jure consuetudo Parisiensis alienationem bonorum ab ascendentibus acceptorum a parentibus factam liberorum causa rescindit.

(4) Quomodo aut quando id fiet? Gravamen quantitatis tollitur per suppletionem: temporis, per repræsentationem.

(5) *l.* 8. §. 11. *D. h. t.* id est, patrimonio, rebus hereditariis.

(6) Duobus modis hæc sententia potest intelligi. Primo, Bona *patri relicta* ea lege ut ad substitutum filium deferrentur, non cogi filium imputare in suam legitimam. Idem dicendum, si *ususfructus* patri legatus; proprietas enim filio accrescens non imputatur in ejus legitimam. Altero. Bona, in quibus filius a patre substitutus est, aut quæ jure accrescendi accepit a coheredibus suis paternis, ei non imputari in legitimam: sed hujusmodi bona eum quasi jure adventitio lucrari. Quæ adventitio jure filius adquirit, ea in ejus legitimam non imputantur.

(7) Id est, aliunde quam ex paternis bonis.

(8) Vid. *l.* 32. *supr. h. t.*

(9) Legitima liberorum pura esse debet. Purum est, quod sine die, sine conditione debetur: qua de re vid. Grass. *lib. sent.* §. *leg. quæst.* 35.

(10) Querelæ inofficiosi movendæ tempus quinquennio tollitur: idque non a morte testatoris currit, sed ab adita hereditate per scriptum heredem. *Synops. Basil.* 39. *tit.* 1. *cap.* 53. *et* 5. Harmen. 6. §. 5.

(11) Non ultra: ut sit sensus: Quantumvis conjunctum heredem, coheredi non præstare legata supra portionem legitimam.

(12) Sensus est: De fideicommisso universali relicto filio sub conditione, vel in diem usque ad legitimam sibi delatam detrahi conditionem vel tempus: ab inde conditionem et tempus expectari.

(13) Non ante. *l* 8. §. 10. *D. h. t.* et ita tempus querelæ incipit currere ab adita hereditate.

(14) Observa diligentissime, legitimam esse aliquam, quæ jure naturæ debita sit. Quidam enim negant in toto jure civili fieri mentionem legitimæ jure naturali debitæ. adde *Novell.* 1. *in pr.* §. 2.

(15) Tempus scripto heredi statutum ad adeundam hereditatem defuncti, hoc est, ut si in eadem sit provincia, hereditatem adire debeat intra sex menses: si in alia, intra annum continuum a morte testatoris. Quod si intra id spatium non adeat, adire cogatur officio judicis. *Synops. Basil. d. c.* 53. *in fin.*

(16) Querela etiam non præparata transmittitur ad heredes suos.

(17) Vid. *l.* 7. *D. h. t.*

(18) *l.* 9. *l.* 24. *supr. h. t. l.* 50. *supr. de Episcop. et Clericis.*

ısus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. In castrensibus etenim peculiis introducta est et lia subdivisio, et peculii triplex (1) invenitur causa. el enim paganum est peculium, vel castrense, vel quod edietatem inter utrumque obtinet: quod quasi castrense uncupatur.

† In tali igitur peculio, quod *quasi castrense* appellaur, quibusdam (2) personis licentia conceditur condere uidem testamenta, sed non quasi militibus quo (3) voıerint modo, sed communi et licito et consueto ordine bservando, quemadmodum constitutum fuerat in Proonsulibus, et (4) Præfectis legionum, et Præsidibus proinciarum, et omnibus (5) generaliter, qui in diversis lignitatibus, vel administrationibus positi a nostra consequuntur manu, vel ex publicis salariis quasdam largitates. † Sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habent potestatem in (6) ipsis tantummodo peculiis, quæ jam enumerata sunt, id est, quasi castrensibus. † Sed et Veterani, qui tempore quidem militiæ sibi peculium acquisierunt, militiam autem deposuerunt; testari, licito tamen modo, non prohibentur. In his itaque omnibus quasi castrensibus peculiis dubitabatur, si (7) contra hujusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oporteret: Sed prior quæstio erat, si omnes, qui quasi castrense peculium habeant, testari in hoc possint: quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc privilegii loco concessum est: quia militibus (8) quidem et veteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat: sed militibus quidem in (9) expeditione constitutis jure suo, veteranis autem jure communi: de aliis autem personis omnibus, quæ non per speciale privilegium hoc acceperunt, si possint testari, dubitatum fuerat: ut puta (10) viris disertissimis patronis causarum (11), virisque devotissimis Memorialibus, et Agentibus in rebus, necnon Magistris studiorum liberalium, Archiatris (12) quoque et [aliis] omnibus omnino, qui salaria vel stipendia percipiunt publica.

§. 1. In his itaque omnibus sancimus, (quia ad imitationem peculii castrensis quasi castrense peculium supervenit) omnes, qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus, quæ quasi castrensis peculii sunt, ultima condere (secundum (13) leges tamen) posse elogia: hoc nihilominus eis addito privilegio, ut neque (14) eorum testamenta inofficiosi querela expugnentur. Si (15) enim patronus (16) adversus res, quas libertus ejus ex castris acquisivit, sui juris indubitanter constitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra hujusmodi peculium contra tabulas bonorum possessionem non habet secundum veterum legum sanctionem: quemadmodum oportet præfata peculia, quæ ad instar castrensis peculii introducta sunt, de inofficioso querelæ esse supposita.

§. 2. Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris parentum suorum constituti sunt hi, qui quasi castrense peculium possident: Si (17) enim sui juris efficiantur (18): proculdubio est, eorum testamenta, et pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cum neque nomen (19) *peculii* permanet, sed aliis rebus confunditur, et similem fortunam recipit, quemadmodum et cæteræ res eorum, quæ in unum congregantur ex omnibus patrimonium. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. anno secundo 532.

TIT. XXIX.

DE INOFFICIOSIS (20) DONATIONIBUS.

Si mater filiis, vel extraneis donaverit.

1. Imp. PHILIPPUS A. Nicanori et Papianæ.

SI (ut allegatis) mater vestra ad eludendam (21) inofficiosi querelam, pene (22) universas facultates suas, dum (23) ageret in rebus humanis, factis donationibus (24), sive in quosdam liberos (25) sive in extraneos (26) exhausit: ac postea vos ex duabus unciis fecit heredes, easque legatis et fideicommissis exinanire (27) gestivit: non injuria juxta formam de inofficioso testamento constitutam subveniri vobis, utpote quartam partem non habentibus, de-

(1) Peculii triplex causa. Aliud paganum, aliud castrense, aliud quasi castrense.

(2) *l. ult. infr. qui testam. §. ult. Inst. de milit. test.*

(3) Milites possunt testari, quo voluerint modo. vid. *l.* 15. *Infr. de test. milit. Inst. de milit. testam.*

(4) Et præsidum legatis. *Contius.* Proconsulum legatis. Cujac. *in Notis Inst. de milit. testam.* Movetur non esse hic legendum, *præfectis legionum*, ex eo quod præfecti legionum militent. *l.* 2. *in pr. ff. qui notant.* ac proinde nihil causæ sit, ut eis jus quasi castrense tribuatur. Placent, qui ita legunt, *Consulibus, Proconsulibus, legatis et Præsidibus etc.*

(5) Quasi castrensis peculii jus quibus datum sit observa.

(6) De quasi castrensi peculio suo filiifamilias testari possunt, *l. ult. infr. qui testam.*

(7) Id est, an.

(8) Testari de castrensi peculio militibus, et veteranis licet.

(9) Militari privilegio testantur milites in expeditione.

(10) Quasi castrense peculium patronis, memorialibus agentibus in rebus, magistris studiorum liberalium, archiatris et aliis qui salaria vel stipendia percipiunt publica, datum est.

(11) Theoph. §. *ult. Inst. de milit. test.*

(12) De Archiatris dixi in *l.* 9. *et* 10. *infr. de professor. et medicis, lib.* 10. *tit.* 52.

(13) Vid. *l.* 35. *supr. h. t.*

(14) Adde *l.* 9. *l.* 24. *supr. h. t.*

(15) Vide Everardum *in Topicis, in loco, a legitima patroni, ad legitimam filii* 72.

(16) Vid. ad hunc locum Cujac. 8. *observ.* 32. adde *l.* 3. §. 6. *D. de bon. libert.*

(17) *Peculium* proprie dicitur is habere, qui sui juris non est: itaque sui juris factus quod antea peculium erat castrense, vel quasi, peculium esse desinit: adde quæ scripsi ad *l.* 1. §. 22. *D. de collat.*

(18) Mutato statu personæ, rei statum mutari convenit.

(19) Cessante nomine, cessat privilegium nominis.

(20) *Novell.* 92. *et* 41. *Synops. Basil.* 5. *et* 2. *C. Th.* 20. vid. Cujac. 5. *observ.* 14. Ad hujus Tituli leges prope singulas vide Anton. Fab. 3. *Conjectur.* 17.

(21) Qui universas pene facultates donat, inofficiose (respectu liberorum) donat.

(22) Ad intervertendam inofficiosi querelam parens suum patrimonium exinanire cuivis donando non potest. *l.* 87. §. 3. *D. de leg.* 2. adde *l.* 16. *in fin. D. de jure patron.*

(23) In eo differt hic titulus a superiore.

(24) Quando detur querela inofficiosæ donationis vide per Jasonem *ad l. emancipata. in fin. infr. qui admitt. et ad l. cum mota. n.* 14. *supr. de transact.* porro an possit pater pro libito disponere de bonis suis; et majorem dotem uni filiæ assignare quam alteri, quæque alia sunt his similia, de iis vide Dec. *cons.* 26. 89. 277. 279. 392. *et* 547. Alexand. *cons.* 33. *l.* 4. Baldum Novellum *in tract. de Dote in* 6. *part. vers. prædicta conferunt. in* 17. *privil.* Mod.

(25) *l.* 2. *infr. h. t.* vid. Clar. 4. *sent.* §. *donatio. q.* 24.

(26) Immensa donatio inter vivos, a quovis parente cuivis facta revocari potest a donatoris liberis.

(27) *d.* §. 3.

sideratis. PP. 14. Kalend. Septembr. Philipp. A. et Titiano Conss. 246.

Si pater filio in potestate, vel emancipato donaverit.

2. Impp. Valerianus et Gallienus AA. Acriæ.

SI pater omne patrimonium suum impetu quodam immensæ liberalitatis in filium effudit, aut (1) in potestate [ejus] is permansit : et arbitri familiæ erciscundæ officio congruit, ut tibi quartam (2) [partem] debitæ ab intestato portionis præstet incolumen : aut si emancipatus (3) is fuit, [et] quia donatio non (4) indiget alieno adminiculo, sed suis viribus nititur juxta constitutiones, is, qui provinciam regit, ad similitudinem (5) inofficiosi testamenti querelæ, auxilium tibi æquitatis impertiret. PP. 6. Kal. Aug. Maximo II. et Glabrione Conss. 257.

De testato, vel intestato.

3. Iidem AA. Æliano.

PRecibus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant, qui [cum] testamento facto vivi patrimonium suum immensis donationibus exinanissent, inane (6) nomen heredum liberis reliquerunt : sed (7) ad intestatos (8) quoque eadem ratio æquitatis extenditur. PP. 10. Kal. Novembr. ipsis IV. et III. AA. Conss. 258.

Si sit locus restitutioni in integrum.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Aristinæ.

SI filius (9) tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit : Præsidis (10) provinciæ auxilio uteris : qui discussa fide veri, si (11) in integrum restitutionem ex filii persona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatem animadverterit; in removendis his, quæ perperam gesta sunt, tibi subveniet : ideoque non est tibi necessarium (12) adversus immodicas donationes auxilium ad (13) instar inofficiosi testamenti. Dat. 6. Id. Febr. Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

De donatione in filios emancipatos collata, et de liberis supervenientibus.

5. Iidem AA. Cottabeo.

SI totas facultates tuas per donationes vacuas fecisti, quas in emancipatos (14) filios contulisti : id (15), quod ad submovendam inofficiosi testamenti querelam (16) non ingratis (17) liberis relinqui necesse est : ex factis donationibus detractum, ut filii, vel nepotes (18) postea ex quocunque (19) legitimo matrimonio nati, debitum (20) bonorum subsidium consequantur, ad patrimonium tuum revertetur. Dat. 2. Kal. Mart. Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

(1) Donatio facta a patre filio in potestate, non valet. vid. tamen Socin. *reg.* 103. Valebit igitur facta filio emancipato, vel a matre facta, vel filio naturali, vel filio conjugis, si loci consuetudine conjuges pro emancipatis habeantur : valet præterea donatio si confirmetur morte. vid. Covar. 2. *variar. resol.* 4.

(2) Quartam portionis debitæ ab intestato observa, quæ est alia a portione debita omnibus liberis ab intestato. Hæc, ut ita dicam, stirpis et descendentium simul conjunctorum est : illa singulorum capitum sive singularum personarum vel singulorum liberorum est.

(3) Nihil refert, donatio inofficiosa a parente facta fuerit extraneo, vel uni ex suis in potestate posito, vel emancipato. *l.* 5. *infr. h. t.*

(4) Vid. Cujac. 13. *obs.* 33.

(5) Donatio inter vivos immensa revocatur, ad similitudinem inofficiosi testamenti, *ut hic.*

(6) Inane nomen heredis habetur, cum hereditas relinquitur immensis donationibus exhausta.

(7) Testati causa ad intestati causam ex æquo et bono producitur.

(8) Sive parens mortuus sit testatus sive intestatus, revocari potest ejus immensa donatio.

(9) Parentibus licet revocare immensas donationes a liberis factas.

(10) Adversus donationem immensam, Præsides solent restituere, non ipsi principes.

(11) Querela inofficiosæ donationis non competit adversus inofficiosam donationem, si adversus eam donationem restitutio in integrum impetrari potest, atque ita restitutionis in integrum subsidiaria hæc erit actio.

(12) Neque possibile. *Accurs. Bald.*

(13) Sensus est; Ut ad revocandum inofficiosum testamentum, sic et ad donationes inofficiosas a Præside restitui sufficit.

(14) *l.* 1. *supr. h. t.*

(15) Inofficiosa donatio propter liberos revocatur, non in universum, sed ad finem legitimæ liberis debitæ, *ut hic.* Cur non in solidum? Quod licet patri per testamentum, hoc eidem licet per contractum. Testamento autem plus legitima relinquere non cogitur. Quid? ipse pater poteritne a donatario catenus donationem revocare? Quidam ita putant : Baldus negat : ne alioqui tempore plus petatur : proinde a donatoris liberis donationem catenus revocari : ejusque partis dominium ad ipsius donatoris patrimonium reverti, *ut hic.*

(16) Hinc in eo disputant interpretes, totane donatio supervenientibus liberis revocetur, an usque ad legitimam tantum? de quo vide late Bartol. *ad l. Titia. §. Imperator. num.* 6. *de legat.* 2. Jasonem *ad Auth. si qua mulier. num.* 6. *Supr. de sacros. eccles.* Decium *ad l.* 3. *n.* 4. *Supr. de pact.* Rip. *ad l. si unquam quæst.* 49. *Infr. de revocand. donat.* Ant. Rub. *ad d. l. Titia. §. Imparator. num.* 106. *et* 186. Didacum Covarruviam *lib.* 1. *variar. resol. c.* 19. Molinæum *in tract. de inoff.* et Rainaldum Corsum *lib.* 2. *indagat. c.* 26. Mod.

(17) Parens immensam donationem a se factam propter liberos revocare potest. Liberi tamen non censentur, qui sunt ingrati. Possis etiam colligere, Ingratis liberis non permitti donationem a patre factam revocare.

(18) *Subaudi*, patre eorum mortuo. propter natum nepotem, parens inofficiosam donationem revocare potest. Possis etiam colligere : Suis, etiam secundi gradus et ulterius jus revocandæ immensæ patrum donationis competere.

(19) Propter illegitimos liberos parens donationem factam revocare non potest. Possis etiam colligere, Illegitimis liberis jus revocandæ donationis paternæ non competere.

(20) Legitima portio debitum bonorum subsidium, *ut hic* : debitum *Novell.* 18. νόμιμον μέρος, λάχος προσημόριον. Subsidium dicitur, quia judicium patris lex supplet : Debitum vero subsidium, quia vel jure naturæ debetur. *l.* 36. §. 2. *supr. de inoffic. testam.* Hinc etiam colligunt, Donationes inofficiosas, non in solidum, sed ad finem tantum modumque legitimæ revocari : idque etiam innui *l.* 2. *l.* 8. *hoc titulo.* Imo totum, quidquid largitus est parens, id revocare potest, et ad ejus patrimonium revertitur. *l.* 8. *infr. de revocandis donation.* Solve, Multum interest pater extraneis donaverit, an filiis quibusdam. Multum etiam refert, donaverit ante liberos susceptos, vel post. Dicta lex octava locum habet in donatione ante liberos susceptos, et extraneis facta. Hæc lex et lex 8. *Infr. h. t.* et lex 87. §. 3. *D. de legat.* 2. agunt de donatione propriis liberis facta, et fortassis in defecta seu decrepita prorsus ætate. Licet autem superiores leges ita possint conciliari; vide tamen Cujac. *Novell.* 92. Papon. 1. *Notar.* 6. *cap. des donations*, *fol.* 357. 358. Notabis interim, Inofficiosas donationes in eo differre ab inofficioso testamento : quod in hoc donata revocentur in solidum : In illis autem id tantum rescindatur et revocetur, quo portio debita liberis minuitur.

De eo, qui voluntatem agnovit. De restitutione in integrum. De legitima portione.

6. Iidem AA. Demetrianæ.

CUm donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui exhaustas esse, eundemque patrem vestrum, quæ superfuerant, codicillis inter vos divisisse pro-bnas, si (1) voluntatem ejus non agnovisti, nec bene-cio ætatis adversus hæc juvari poteris, nec tantum dos patre data, et fideicommissum continent, quantum ad mmovendam querelam sufficiat: de enormitate donatio-um ad (2) exemplum inofficiosi testamenti Præses pro-inciæ jurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kal. Maji, onss. ut supra 286.

Quatenus donatio revocatur.

7. Iidem AA. Ammiano.

SI mater tua patrimonium suum ita profunda liberalitate in fratrem tuum evisceratis (3) opibus suis exhau-it, ut quartæ partis dimidium (4), quod ad excluden-am inofficiosi testamenti querelam adversus te sufficeret, n his donationibus, quas tibi largita est, non ha-eas (5): quod immoderate gestum est, revocabitur. P. 5. Id. Maji, Conss. ut supra 286.

De eo, quod uxor a marito sibi donatum filio communi donavit.

8. Iidem AA. Auxanoni.

SI liqueat, matrem tuam intervertendæ quæstionis inofficiosi causa patrimonium suum donationibus in unum filium collatis exhausisse, cum adversus eorum cogitationes, qui consiliis supremum judicium anticipare (6) contendunt, et actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat: quod donatum est, pro (7) ratione quartæ ad instar inofficiosi testamenti convicti diminuetur.

§. 1. Nam quod uxor a marito in se matrimonii (8) tempore donationis causa (9) collatum, e mancipato filio communi, consentiente domino (10) donavit, velut (11) ex bonis patris (de cujus substantia prohibente matrimonio (12) non potuit exire) datum accipi, rationis est: in cujus bonis, si idem consilium et eventus comprehendatur, lex, quam de patrimonio matris ediximus, observabitur. PP. 3. Id. Sept. CC. Conss. 294.

De tempore querelæ.

9. Impp. Constantius A. et Julianus Cæs. Olybrio.

NOn (13) convenit dubitari, quod immodicarum donationum omnibus querela ad (14) similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit introducta: ut sit in hoc actionis utriusque vel una (15) causa, vel similis existimanda, vel idem [et] temporibus (16) et moribus (17). Dat. 14. Kalend. Jul. Tauro et Florentino Conss. 361.

TIT. XXX.

DE INOFFICIOSIS DOTIBUS (18).

1. Imp. Constantius A. ad Maximum Præsidem Ciliciæ.

CUm (19) omnia (20) bona a matre tua in dotem dicantur exhausta, [leges] legibus concordare promptum est: ut ad (21) exemplum inofficiosi testamenti adversus dotem immodicam exercendæ actionis copia tribuatur, et filiis conquerentibus emolumenta debita (22) conferantur (23). Dat. 4. Kal. Junii, Tatiano et Cereale Conss. 358.

(1) Qui judicium defuncti post mortem ejus comprobavit, qui divisioni bonorum a patre factæ minor consensit, qui tantum in dote aut fideicommisso habet, quantum valet legitima, donationes a patre cuivis factas non revocat. Hanc igitur querelam excludit agnitio seu comprobatio voluntatis defuncti, alia actio, legitimæ adeptio, *ut hic*. Quid si legatum agnovit? Non excluditur hac querela, nisi renunciandi vel compensandi animo agnoverit, vel si querela excludi dixeris, poteris addere, jure ad supplementum agendi non excludi. *Bald.*

(2) *l. 2. in fin. supr. h. t.*

(3) Ex hoc loco *legem* 87. §. 3. *in fin. D. de leg.* 2. expone.

(4) Collatas donationes in liberos liberi postea suscepti non revocant in solidum: sed pro ratione Falcidiæ tantum. *d.* §. 3. *l.* 5. *supr. l.* 8. *infr. h. t.*

(5) Donatio inofficiosa revocatur quatenus, aut ea tantum parte, qua inofficiosa est.

(6) Donatio inofficiosa in fraudem ejus, quod in testamento liberis coguntur parentes relinquere, fieri non debet.

(7) Vid. *l.* 9. *infr. h. t. l. un. infr. tit. prox.*

(8) Constante matrimonio vir uxori donare non potest.

(9) Dominium rei a marito uxori donatæ constante matrimonio ab ipso marito non discedit. *l.* 6. *infr. de don. int. vir.*

(10) Uxores maritos solebant appellare *dominos*. Potest etiam dominus appellari, rei respectu, *ut infr. dicam.*

(11) Si uxor rem acceptam a marito constante matrimonio alicui donaverit, non tam ipsa, quam ipse maritus donasse intelligitur. Atque ita, non donat is modo, qui verbis donat, sed qui consentit. Unde colligas, in hujus generis donationis insinuatione non loquentis, sed consentientis præsentiam et nomen requiri.

(12) Male quidam legunt, *patrimonio.*

(13) *d. l. un. C. Th. h. t. lib.* 2. *tit.* 20. 21.

(14) Argumentum seu extensio inofficiosi testamenti ad inofficiosam donationem: inofficiosi testamenti, et inofficiosæ donationis similitudo hæc est, ut adversus ea competat querela.

(15) *C. Theod.* 2. *tit.* 20. 21.

(16) Querela inofficiosi quinquennio expirat. *l.* 34. *in fin. l.* 36. §. 2. *supr. de inoffic. testam.* ergo et inofficiosæ donationis, quæ ei exæquata, *ut hic.*

(17) Id est, conditione. Quid? Inofficiosum testamentum revocari posse certum est a fratribus defuncti certis casibus, *l.* 21. *supr. tit. prox.* Poteritne ergo iisdem casibus revocari inofficiosa inter vivos donatio a fratre facta? Puto id esse æquius, qua de re *alibi* dicam plenius.

(18) *L.* 2. *C. Theod.* 21. adde quæ not. ad *tit. Si adversus dotem supr.* Dos inofficiosa quando dicatur, vid. apud Campegium *tract. de dote parte* 1. *quæst.* 55.

(19) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(20) Dos omnium bonorum propter liberos postea natos aut legitimatos. adde *l.* 29. §. 1. *D. de inofficios. testam.* revocari potest: non in solidum, sed pro ratione legitimæ. *in fin. infr. h. t.* Nam quæ jam liberos habet, non potest, nisi certa quantitate, dotem secundo marito constituere. *l.* 6. *infr. de secund. nupt.*

(21) Dotis inofficiosæ, et testamenti inofficiosi, *ut hic*: et inofficiosæ donationis similitudo. *ut l. ult. supr. tit. prox.*

(22) Id est, Falcidia. quarta, legitima. *ut l.* 5. *supr. tit. prox. ibi. debitum bonorum subsidium.*

(23) An filius gravatus in legitima possit agere querela inofficiosæ dotis constante matrimonio. vid. Afflictum *decis.* 86. Socin. *cons.* 16. Anton. Rub. *ad l. Titia.* §. *Imperator. num.* 22. *D. de leg.* 2. Mod.

TIT. XXXI.

DE PETITIONE HEREDITATIS (1).

De fisco et privatis. 1. *De usuris et fructibus.*

1. Imp. M. ÆLIUS ANT. A. Augurino Proconsuli Africæ.

SEnatusconsultum (2) auctore Divo Hadriano avo meo factum, quo cautum est, quid et ex quo tempore evicta (3) hereditate restitui debeat, non solum ad fisci causas (4), sed etiam ad privatos hereditatis petitores pertinet.

§. 1. Usuras (5) vero pecuniarum ante litis contestationem ex die venditionis (6) hereditariarum rerum ab eo factæ, qui antea possidebat, collectas, nec non etiam fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores (7) extiterint. Post (8) litem autem contestatam, tam fructus [non] venditarum rerum, non solum quos perceperunt, sed (9) etiam quos percipere poterant, quam usuras pretii rerum ante litis contestationem venditarum, ex die contestationis (10) computandas, omnimodo reddere compellantur. PP. 6. Kal. Febr. CLARO et CETHEGO CONSS. 171.

De emptore hereditatis et fructibus.

2. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Marcello militi.

SI post motam controversiam Menecratis bonorum partem dimidiam Musæus ab herede scripto quæstionis illatæ (11) non ignarus comparavit: tam ipse quasi malæ fidei possessor, quam heredes (12) ejus fructus restituere coguntur. Si vero venditionem lite (13) antiquiorem (1 esse, liquido probetur, ex eo die fructus (15) restitua tur, ex quo (16) lis in judicium deducta est. Fruc bus (17) enim augetur hereditas, cum ab eo possidetur a (18) quo peti potest. Emptor autem, qui proprio (1 titulo possessionis munitus est, etiam (20) singularum r rum jure convenitur. Dat. Kalend. Jul. SEVERO A. et VICTORINO CONSS. 201.

De exceptione rei judicatæ.

3. Iidem AA. Epictesidi [P.].

HEreditas materteræ petita non (21) infringit alteri hereditatis petitionem, quæ venit ex (22) alia suc cessione. Sed et si quæstionis titulus prior inofficiosi (23 testamenti causam habuisset: judicatæ rei præscriptio no obstaret eandem hereditatem ex alia causa vindicanti. PP 5. Id. Aug. GETA et PLAUTIANO CONSS. 204.

De compensatione.

4. Imp. ANTON. A. Vitaliano.

IN restituenda hereditate compensatio ejus habebitur quod te in mortui infirmitatem (24), inque sumptus funeris (25) bona fide ex proprio tuo patrimonio erogás probaveris. PP. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBI NO CONSS. 214.

5. Idem A. Postumianæ.

DE (26) hereditate quam bona fide possidebas, si con tra te pronunciatum est: in restitutione ejus detra hetur, quod creditoribus ejusdem hereditatis exolvisse (27

---

(1) *L.* 5. *D.* 3. 2. *C. Theod.* 22. vid. Oldendorp. *class.* 5. *act.* 5. Ea est generalis patrimonii vindicatio, quæ datur heredi scripto, et ab intestato, adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet.

(2) Nota de SC. Hadriani. *l.* 17. *l.* 20. §. 6. *l.* 25. §. 19. *D. h. t.*

(3) *d. l.* 17.

(4) *d. l.* 20. §. 9. Fiscus et privatus interdum eodem jure utuntur. *l.* 1. §. 1. *D. quod cujuscunque universit.* In dubio, utitur jure communi fiscus. Martinus Laudensis *tract. de fisc. num.* 14. interdum minus quam communi, ut cedat privato. *l.* 10. *D. de jure fisci.*

(5) Hereditariarum rerum usuras possessor bonæ fidei non præstat ante litis contestationem: sed nec fructus, nisi locupletior factus sit. Post litem vero contestatam fructus rerum hereditariarum non venditarum præstat, non modo eos quos percepit, sed et quos percipere potuit: usuras vero rerum venditarum ex die contestationis litis. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 20. *ex lib.* 42. *tit.* 1. *capit.* 51.

(6) Sensus est, eum qui hereditatem bona fide vendidit, non teneri ad fructus et usuras perceptas ex pretio venditionis earundem rerum hereditariarum a se factas ante litem contestatam, nisi quatenus est locupletior. Post litem vero contestatam teneri fructus restituere, quos percepit, quosque potuit percipere, sed et usuras pretii rerum hereditariarum a se venditarum, computandas tamen, non a die venditæ ei hereditatis, sed ejus ei evictæ.

(7) Quomodo id dijudicabitur? puto computandos fructus ab eo perceptos cum usuris pecuniæ emptionis causa numeratæ. Quando id spectandum? tempore rei judicandæ. *l.* 36. §. 4. *D. h. t.*

(8) *l.* 22. *infr. de rei vindic.*

(9) *l.* 25. §. 4. *D. h. t. l.* 78. *D. de reg. jur.*

(10) Nota effectum contestationis emptoribus factæ. *l.* 20. §. 11. *l.* 25. §. 7. *D. h. t.*

(11) Qui hereditatem litigiosam sciens comparat, cum ipse, tum ejus heres fructus ex ea perceptos restituit. *l.* 13. §. 2. *D h. t. l.* 2. §. 17. *D. pro empt. l.* 38. §. 7. *in fin. D. de usu l.* 8. *D. de re judic.*

(12) *l.* 13. §. 3. *D. h. t.* vid. Cujac. 9. *obs.* 25.

(13) Hereditatem nondum litigiosam ignari possumus emere.

(14) Quod petitio hereditatis non intentatur contra titulo poss. dentem tradunt Dd. *hic*, et imprimis Castrensis *in l. pro herede* et *in l. nec ullam. D. h. t.* contra quod axioma vide exceptione aliquot apud Socin. *Regul.* 364. Mod.

(15) An usuræ? Cujac. negat 14. *obs.* 22.

(16) Bonæ fidei possessor fructus a lite contestata restituere tenetur

(17) Fructibus augetur hereditas respectu malæ fidei possessoris *l.* 20. §. 3. *in fin. D. h. t.*

(18) Id est, a malæ fidei possessore.

(19) Id est, singulari.

(20) An is sensus est, emptorem singularum rerum hereditati hac actione et rei vindicatione teneri? An, eum ad instar empto ris universitatis fructuum teneri? An, emptorem hereditatis ve universitatis, rerum singularum nomine etiam conveniri? An Petitionem hereditatis non dari adversus titulo possidentem? Po stremum verum putant interpretes. De qua sententia vid. Socin *reg.* 296.

(21) Adde *l.* 8. *D. h. t.*

(22) Una et eadem hereditas nobis deferri potest, diversis suc cessionibus.

(23) Exclusus ab hereditate vindicanda per querelam inofficiosi non prohibetur eandem alia ex causa vindicare. *l.* 15. §. 2. *D de inoffic.*

(24) Nota de expensis circa infirmum factis. *Goth.* Confer. *l pen. D. de religios. et sumpt. fun.*

(25) Adde *l.* 50. §. 1. *D. h. t.* adde *l.* 27. *D. de religios. e sumpt. fun.*

(26) Vid. Cujac. 8. *obs.* 9.

(27) *l.* 31. *in pr. D. h. t.*

bona fide probaveris : nam repeti a creditoribus , qui um (1) receperunt , non potest. PP. 6. Kal. Junii , NTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De avo nomine nepotis hereditatem petente a tutoribus , quos non jure datos esse contendit.

6. Imp. ALEX. A. Firmino.

SI putas (2) non jure tutores datos nepotibus tuis , eo quod eos dicas in tua esse potestate : petere ab his ereditatem filii tui emancipati (3) non moreris , cujus ommodum ad te pertinere dicis , judice statuturo , an a ræsidalibus actis discedendum sit , qui eis tutores dedit , um in tua potestate negarentur esse. PP. 10. Kal. JUIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De usucapione , et longi temporis præscriptione.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Restitutæ.

HEreditatis petitionem , quæ (4) adversus (5) pro herede , vel [pro] possessore possidentes exerceri otest , præscriptione (6) longi temporis non summoveri , nemini incognitum est : cum mixtæ personali actionis itio (7) hoc respondere compellat. A cæteris autem tanm specialibus in rem actionibus , vindicare posse manistum est , si non agentis intentio per usucapionem , vel ungum tempus explosa sit. PP. 11. Kalend. August. CC. ONSS. 294.

De statu testatoris inquirendo.

8. Iidem AA. et CC. Hasterio.

LIber necne fuerit testator (8) , ante (9) omnia disquiri debet cum (10) hereditas petitur. Dat. 4. Kalend. April. CC. CONSS. 300.

Si scripti heredes repudiaverint.

9. Iidem AA. et CC. Demophiliæ.

SI scripti heredes delatam sibi successionem cognati [tui] repudiaverunt (11) , et hanc honorario , vel civili jure quæsisti : res hereditarias , quæ in eadem causa durant , hereditatis petitione vindicare potes. Dat. 3. Kal. Decembr. *Nicomediæ* , CC. CONSS. 300.

Si filiusfam. hereditatem per longum tempus detinuit.

10. Iidem AA. et CC. Theodosiano.

SI filiusfamilias delatam sibi hereditatem per longum (12) tempus detinuit : eo ipso (utpote (13) agnita hereditate) patri suo ejus commodum acquisisse videtur (14). Dat. 13. Kal. Jan. CC. CONSS. 300.

An possessor cogatur titulum suæ possessionis dicere.

11. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Æternali proconsuli Asiæ.

COgi (15) possessorem ab eo , qui expetit , titulum suæ possessionis dicere , incivile est , præter (16) eum [scilicet ,] qui dicere cogitur , *utrum pro possessore , an pro herede possideat.* Dat. 12. Kal. April. ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De præjudicio. 3. De bona fide.

12. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

CUm hereditatis petitioni locus fuerat , exceptio adsumebatur , quæ tuebatur hereditatis petitionem , ne fieret ei præjudicium. Magnitudo (17) etenim et auctoritas centumviralis (18) judicii non patiebatur , per alios tramites viam hereditatis petitionis infringi. Cumque multæ varietates et controversiæ veterum exortæ sunt , eas certo fine concludentes , sancimus (19) : Si quis hereditatis petitionem [vel susceperit (20)] vel suscipere sperat , vel movere : alius autem superveniens , vel ex deposito , vel ex commodato , vel ex legato , vel ex fideicommisso , vel ex aliis causis inquietare , vel reum , vel agentem ex per-

(1) Qui suum recepit , id alteri non restituit.
(2) Ratione dubitationis agere possumus cum legitimo tutore.
(3) Vid. Cujac. 9. *obs.* 13.
(4) Κίνηται κωτὰ τῶν ὡς κληρονόμων ἢ ὡς μὴ ἀγαθὴν διακατοχὴν εμομένων etc. id est , adversus eos , qui quasi heredes , vel eos ui quasi non bona fide possident , rerum hereditariarum petitio xerceatur : nec ei præscriptio 10. vel 20. annorum obstat. Persoales actiones decennio , aut vicennio non tolluntur. Qui vere nec uasi heredes , nec ut prædones possident , rerum hereditariarum etitionem non habent , sed tantum in rem actionem specialem , i nec usu ceperunt , nec longi temporis exceptionem adquisiverunt *Synops. d. l. c.* 57. 5. Harm. 8. §. 44. 45.
(5) *l.* 9. 10. 11. *D. h. t.*
(6) Petitio hereditatis præscribitur triginta annis.
(7) Adi Bellonum *l.* 2. *supputat. c.* 3. Vitalem *l.* 1. *variar. ect. c.* 18. Parladorium *rerum quotidian. c.* 1. §. 11. Mod.
(8) *l.* 4. *Infr. comm. de successionibus. l.* 16. *l.* 19. *D. qui estament.*
(9) Nota de exceptione nullitatis testamenti.
(10) Id est , antequam hereditas ejus petatur.
(11) Scripto herede repudiante , succeditur ab intestato. *l.* 1. §. 1. *D. quis ordo in bonor. possess.*
(12) Quod filiusfamilias longo tempore possedit , præsumitur id ciente et jubente patre possedisse : et ideo ei adquisivisse : adde . 6. §. 3. *D. de adquir. vel omittend. hered.*
(13) Hereditatem agnovisse intelligitur , qui eam per longum empus detinuit.
(14) Ex diutina enim possessione solemnitas extrinseca præsumiur. Jason. *ad l. sciendum. n.* 16. *d. verb. oblig.* et ibid. Alexand. ol. 5. *et cons.* 12. *col. pen. et cons.* 17. *n.* 8. *lib.* 4. Diazium *Regul.* 310. iterum Jason. *ad l.* 1. *col.* 4. *et* 5. *Infr. qui admitt.* Hippol. *singul.* 323. Decius *consil.* 341. *col.* 6. *et cons.* 558. *col.* 2. *n.* 5. Cravett. *in tract. de antiq. temp.* 2. *part. num.* 11. *et* 3. *part. n.* 13. Felin. *ad c. sicut. n.* 26. *cum seq. extr. de re judic.* Guid. Papæ *decis.* 13. Socin. jun. *cons.* 56. *n.* 6. *lib.* 1. Joan. Cephal. *cons.* 148. *n.* 18. *l.* 1. Crot. *cons.* 5. *ad fin.* Gozad. *cons.* 73. Mod.
(15) Eadem lex exstat in *l.*12. *C. Theod. de fide testium. l.* 11. *tit.* 39. et apud autorem *Synops. d. l. c.* 41. Interim serva hanc sententiam , ut et ejus exceptionem. *infr. h. t. l.* 2. *l.* 23. *infr. de probat.* adde alias exceptiones ex Socin. *reg.* 430.
(16) Conventus petitione hereditatis , cogitur titulum suæ possessionis dicere. *l.* 12. *D. h. t. l.* 36. *D. de rei vindic. l.* 4. *l.* 20. *D. de interrog. in jur. faciend.* vid. Cujac. 10. *observ.* 1. ubi tractat de differentiis petitionis hereditatis , et rei vindicationis. vid. Wurmser. 1. *pract.* 26. *c.* 1.
(17) Centumviralis judicii forma magnifica fuit , ut quæ magis ad publicorum quam privatorum formam accederet. vid. Plin. 6. *epist.* 5. Quintil. 10. dixi ad *l.* 17. *D. de inoffic. testam.* vid. Rævardum *lib. Protribunalium.*
(18) De centumviralibus judiciis vid. Cujac. 10. *observ.* 20. adde *l.* 17. *in fin. pr. D. de inoffic. testam. l.* 30. *D. de liberat. leg.* ubi dixi.
(19) Hæc tertia est decisio ex 50. decisionibus Imperatoris Justiniani : vid. Inglois *tract. ad has decision.* Ans.
(20) Male Haloander hæc verba sustulit. Nam Græci legunt , ἢ ὑπεδέξατο. Et alioqui , sive susceperit , sive suscipere sperat , utroque casu differre cætera judicia solebat. *l.* 7. *D. h. t.* vid. Cujac. *d. loco. et lib.* 9. *obs.* 27. *in princ.*

sona defuncti crediderit sibi esse necessarium : si quidem pro legato, vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditæ quæstionis esse, cum possit scriptus heres cautione (1) interposita non differre hanc repetitionem, sed recte exigi, vel legatum, vel fideicommissum sub ea cautela, vel satisdatione pro qualitate personarum. Quod si (2) non obtinuerit ejus jura, restituit legatarius, vel fideicommissarius ei datam pecuniam cum usuris ex quarta (3) centesimæ parte currentibus, vel agrum cum fructibus quos percepit (4), vel domum cum pensionibus : scilicet in utroque eorum expensis antea necessariis (5) et utilibus deductis : vel, si ipse (6) maluerit litem quidem contestari, expectare autem hereditatis petitionis eventum, hoc ei liceat facere, ut restitutio, si competeret, cum legitimis augmentis (7) legatario, vel fideicommissario accedat.

§. 1. Sin autem ex contractibus defuncti agatur contra possessorem hereditatis, vel ejus rei de qua agitur : si quidem res sint, vel depositæ, vel commodatæ, vel pignori datæ, vel aliæ, quæ extant : non (8) differri sub prætextu hereditatis petitionis memoratum judicium : quemadmodum si pro fœnerata pecunia, vel alia personali actione agatur contra possessorem, vel petitorem, non debet judicium differri, sed exitum suum accipere. Postquam enim hereditatis petitionis judicium finem accipiat : tunc inter petitorem hereditatis, et possessorem rationibus contractis, non aliter possessor, si victus fuerit, hereditatem restituere compellitur, nisi pro omnibus, quæ rite ab eo gesta sunt, petitor ei satisfaciat (9). Quod si petitor victus fuerit, simili modo a possessore (10) judicis officio ei satisfiat : vel, si hoc fuerit prætermissum, negotiorum (11) gestorum, vel ex lege condictione (12).

§. 2. Sin autem libertates, vel a possessore, vel a petitore fideicommissariæ petantur, vel directæ ipso jure dicantur competere : annale (13) tantummodo spatium expectetur a morte testatoris numerandum. Et si quidem hereditatis petitionis judicium intra id spatium terminum accipiat, secundum eventum judicii et libertates, vel e[f]fectum habeant, vel evanescant. Sin autem tempus ann[a]le emanaverit, tunc libertatis favore et humanitatis intu[i]tu competant (14) quidem dirrectæ libertates : ex fideico[m]missariis autem in libertatem servi eripiantur (15) : ita t[a]men, si non (16) falsum (17) testamentum approbetur sub (18) ea scilicet conditione, ut, si actores sint, v[el] alias ratiociniis suppositi, etiam postquam perveniant [ad] libertatem, necessitas eis imponatur res hereditarias et r[atio]tiones reddere : jure patronatus videlicet competen[te] ei (19) qui ex legibus ad id possit vocari.

§. 3. Illo (ne in posterum dubitetur) observando, [ut] [et] ipsa hereditatis petitio omnimodo bonæ (20) fid[ei] judiciis connumeretur. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop*[*oli*] LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

TIT. XXXII.
DE REI (21) VINDICATIONE.

De mancipiis bona, 1. *vel mala fide possessis.*

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Cæciliæ.

ETiam per alienum servum bona (22) fide possessum ex re ejus qui eum possidet, vel ex operis servi a[d]quiri dominium, vel obligationem placuit. Quare si t[u] quoque bona fide possedisti eundem servum, et ex num[m]is tuis mancipia eo tempore comparavit, potes secu[n]dum juris formam uti defensionibus tuis.

§. 1. Mancipium autem alienum mala (23) fide possi[denti] nihil potest acquirere : sed qui tenet, non tantu[m] ipsum, sed etiam operas ejus, necnon ancillarum pa[r]tus (24), et animalium fœtus reddere cogitur. PP. 3. No[n.] Maji, *Eboraci* (25), FAUSTINO et RUFO CONSS. 211.

De ædificio.

2. Imp. ANTONINUS A. Aristæneto.

SI (26) inferiorem (27) partem ædificii, quæ solu[m] contingit, ad te pertinere probare potes, eam qua[...]

(1) Hereditate controversa, legatarii possunt agere contra heredem scriptum, et consequi legata, præstita cautione. *l.* 1. §. 10. *D. si quis omissa.* vid. quæ scripsi ad *l.* 9. *infr. de leg.*

(2) Cautionis et satisdationis latior hæc explicatio est.

(3) Ea est quadrans usuræ.

(4) Non quos percipere potuit : quia bona fide accepit.

(5) Possessor hereditatis necessarias et utiles expensas deducit. *l.* 4. *supr. h. t.*

(6) Hac via et præstandæ satisdationis onere legatarius levabitur, et ei a tempore litis contestatæ secundum testamentum dicta sententia, usuræ et fructus legatorum debebuntur. Cujac. *d. loco.*

(7) Id est, omni accessione.

(8) De exceptione, *ne fiat hereditati præjudicium*, vid. Rebuff. *tract. de except. n.* 585.

(9) *l.* 4. *supr. h. t. l.* 39. §. 1. *ff. de damn. infect.*

(10) Si de eo petitor possessorve judicem admonuerit.

(11) Si judicem non admonuerit, et hereditario nomine solverit de suo : quia verum heredem liberavit.

(12) Si suo nomine solverit, quia etsi verum heredem ipso jure non liberavit, exceptione tamen is potest se tueri adversus creditores. *l. si quid.* 31. *ff. h. t.*

(13) Cur etiam legata non differuntur in annum ? legatorum, quam libertatum facilior est repetitio. Tarde concedenda, quæ data non adimuntur. *Tacit.* 13.

(14) Libertates directæ competunt : fideicommissariæ, debentur et præstantur. *l.* 36. *in fin. ff. ad leg. Falcid.* legata etsi directa plerumque præstantur, non competunt. *l. qui fundum.* 87. §. *si tu.* 3. *ff. ad l. Falcid.*

(15) Eripi dicuntur in libertatem, quibus lex libertatem, quæ præstari debuit, repræsentat.

(16) Quæ ex falso testamento repræsentata vel præstita est libertas, non revocatur. *l.* 47. *ff. de manumiss. testam.* sed non videtur legere præsentata ex testamento falso, quod nunquam fuit.

(17) Cur non excipit etiam inofficiosum ? secundum *l. Papinia[n.]* *in fin. ff. de inoffic. testam.* petitio hereditatis de inofficioso h[oc] titulo non continetur, quæ proprium jus habet, quia rescissori[a].

(18) Lex in repræsentanda libertate hanc injicit conditionem.

(19) Id est, ei qui ex testamento, vel ab intestato præstare li[]bertatem debuit, si secundum eum pronunciatum sit. Cujac. *d. loc[o].*

(20) Petitio hereditatis a Justiniano fit bonæ fidei. §. 28. *Ins[t.]* *de act.* vid. Cujac. 3. *obs.* 17. id proprium est constitutionum. Idem 17. *obs.* 4.

(21) *L.* 6. *D.* 1. 2. *C. Theod.* 23. Papon. 8. *Arrest.* 13. O[l]dendorp. *class.* 3. *act.* 2. Datur autem rei vindicatio domino d[i]recto, vel utili adversus possessorem.

(22) *l.* 10. *l.* 23. *ff. de adquir. rer. dom. l.* 1. §. 6. *ff. d[e]* *adquir. vel amitt. poss. Instit. per quas personas cuique. in pri[nc.]* §. 1. *Inst. per quas person. nob.*

(23) *l.* 22. *ff. de adquir. rer. dom. l.* 1. §. 6. *ff. de adqui[r.]* *vel amitt. poss. l.* 14. *l.* 34. *in fin. D. de stip. serv.*

(24) *l.* 20. §. 3. *D. h. t.*

(25) Hoc anno Severus, autor hujus legis, vallum crebris tu[r]ribus munitum in Britannia per centum triginta duo milia pa[s]suum de mari ad mare perduxit, ut partem provinciæ gravissim[is] præliis receptam securiorem faceret. Et hinc primum leguntur in[]scriptiones, quibus Severus appellatur *Britannicus* Max. Tri[b.] Pontif. 18. et Antoninus Britannicus et P. Sept. Geta Pius Aug[u]stus Britannicus, ex uno latere, et altera parte victoriæ Britanni[cæ]. Cassiodor. *in Chronico.* Beda *Hist. Ecclesiast.* 1. c. 5. Paul Diaconus 8. *c.* 1. Spart. Herodian. Dion. *in Severo.*

(26) *Syn. Basil.* 15. *tit.* 1. c. 84. 2. Harm. 1. §. 54. *et* 55

(27) Pars superior ædificii cedit inferiori. vid. *l.* 28. *D.* [*de*] *adquir. rer. dom.*

vicinus [tuus] imposuit, accessisse dominio tuo non ambigitur. Sed et id (1), quod in solo (2) tuo ædificatum est, quoad id eadem causa manet, jure ad te pertinet (3). Si vero fuerit dissolutum (4), ejus materia ad pristinum dominum redit: sive bona fide, sive mala (5) ædificium extructum sit: si (6) non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint. PP. 12. Kal. Nov. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De venditione rei alienæ.

3. Imp. ALEXANDER A. Dominiæ.

MAter tua, vel maritus fundum tuum (7) invita, vel ignorante te vendere jure non (8) potuit: sed rem tuam a possessore vindicare etiam (9) non oblato pretio poteris. Sin autem postea (10) de (11) ea venditione consensisti, vel alio modo proprietatem ejus amisisti: adversus emptorem quidem nullam habes actionem: adversus (12) venditorem vero de pretio negotiorum gestorum actionem exercere non prohiberis. PP. 3. Kal. Nov. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

4. Imp. GORDIANUS A. Muniano militi Africæ.

ADversus eos, qui a malæ fidei possessoribus fundum bona fide comparaverunt, ita tibi actio competit, si prius (13) quam usucapionem (14) implerent, vel longæ possessionis præscriptionem adipiscerentur, dominium ad (15) te pervenerit. PP. 12. Kal. Novemb. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

De malæ fidei possessore.

5. Idem A. Herasiano.

DOmum (16) quam ex matris successsione ad te pertinere, et ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis; Præses provinciæ cum (17) pensionibus, quas percepit, aut percipere (18) poterat, et omni causa damni dati restitui jubebit. Ejus (19) autem, quod impendit, rationem haberi non (20) posse merito rescriptum est, cum malæ fidei possessores, ejus, quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes quorum res est, nullam habeant repetitionem, nisi (21) necessarios sumptus fecerint. Sin autem utiles: licentia eis permittitur sine (22) læsione prioris status rei eos auferre. PP. 2. Id. Feb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De rebus emptis ex pecunia deposita.

6. Idem A. Ustronio.

SI [ex] ea (23) pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt, tibi vel omnes tradi, vel quasdam ex his compensationis causa ab invito eo in te transferri, injuriosum est. PP. 5. Id. Julii, GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De partu ancillæ.

7. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS N. Cæs. Antonio.

PArtum (24) ancillæ matris sequi conditionem, nec statum patris in hac specie considerari, explorati juris est. PP. 13. Kal. Nov. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

De re empta ex pecunia militis.

8. Idem A. et C. Philippo militi.

SI (ut proponis) pars adversa pecunia tua quædam nomine suo comparavit, Præses provinciæ utilem vindicationem obtentu militiæ (25) tibi eo nomine impertiri desideranti, partes æquitatis non negabit. Idem mandati

(1) Ædificium solo cedit. vid. tamen exceptiones apud Socin. *regul.* 111.

(2) Et re immobili. *l.* 2. *in fin. infr. de servitutib.* Ædificium cedit solo. §. 29. *Instit. de rer. divis.*

(3) An expensas deducit qui ædificavit? ita judicatum a senatu Parisiensi refert Lucius 11. *Placit.* 16. *Arrest.* 2. et Bugnon. *in legib. abrogatis.*

(4) Soluto ædificio, materia redit ad priorem dominum. *d.* §. 29.

(5) Imo diruto ædificio non fit ejus materia. *l.* 7. §. 12. *D. de adq. rer. dom.* vid. quæ not. *ad l.* 38. *D. de her. pet.* adde Molin. *in consuet. Paris. tit.* 1. *gl.* 5. *n.* 101. *ad* 110. Cujac. 10. *obs.* 1. 13. *obs.* 6.

(6) Id non præsumitur, nisi probetur. adde *l.* 14. *ff. de donat.*

(7) Vid. *tit. infr. de reb. alien. non alien.*

(8) *l.* 11. *ff. de reg. jur. l.* 4. *infr. de reb. alien. non alien.*

(9) *l.* 23. *infr. h. t.*

(10) Venditio nulla ratihabitione fit utilis. adde *l.* 7. *in fin. ff. quod cum eo.*

(11) Id est, in eam venditionem consensisti.

(12) *l.* 1. *infr. de reb. alien. non alien.*

(13) Res aliena a bonæ fidei emptore potest usucapi, vid. *l.* 2. *infr. de præscript. longi temp.*

(14) Usucapere potest, qui a malæ fidei possessore bona fide rem comparavit, *ut hic*: *et Inst. de usucap. in princ. et ibi*: *et* §. 7. *quod autem ad eas res. Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *cap.* 84. 3. Harm. 3. §. 45.

(15) Id est, a te omissum non fuerit.

(16) Malæ fidei possessor domus, eam cum pensionibus et omni causa restituere debet. *Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *c.* 85. Goth. De interpret. hujus legis vid. Sarmient. *l.* 1. *c.* 10. Wamez. *centur.* 2. *cons.* 28. *n.* 32. Ans. Adde Ludovicum Roman. *consil.* 454. et Copum, *de fructib. lib.* 7. *tit.* 3. *cap.* 9. S. L.

(17) *l.* 12. *infr. l.* 17. §. 1. *vers. Quod si ff. h. t. l.* 19. *in fin. princ. ff. de usuris.*

(18) *l.* 78. *ff. de reg. jur. l.* 1. *in fin. supr. de petit. hered.*

(19) Impensas in alieno factas malæ fidei possessor non recipit, nisi necessarias: utiles tamen recipit, si sine læsione pristini status auferre potest. *Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *cap.* 85. 2. Harmen. 18. 45. et 12.

(20) Imo potest, *l.* 38. *ff. de hered. petit. d. l. ult. infr. h. t.*

(21) Malæ fidei possessores necessariarum impensarum rationem habent. vid. Cujac. 10. *obs.* 1.

(22) *l.* 38. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 5. *ff. de admin. et peric. tut.*

(23) Res empta ex pecunia deposita non est deponentis: nisi de deposito apud argentarium agatur, et ita res non succedit loco pecuniæ. vid. *l.* 8. *infr. si quis alteri vel sibi. l.* 8. *in fin. ff. de impens. in rem dot. l.* 8. *infr. h. t.* Itaque prædia ipsa ex pecunia nummisque depositis comparata actori restituere non cogitur, sed nummos ipsos. *Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *cap.* 86. hoc est tantundem.

(24) Partus ventris conditionem sequitur, quod ad ingenuitatem attinet. *l. ult. infr. de liberali caus.* vel servitutem, *ut hic*: *Synops. h. t. cap.* 87. *C. Gregoriano l.* 3. *tit. de rei vindic.* quod ad honores, et alia quædam onera, patris. *l. ult. infr. de fugitivis. l.* 22. 36. 44. *infr. de decurion.* vid. *l. ult. infr. de murileg. et Gynæciar.* Huc refer *l.* 19. *ff. de statu hom.* adde *casum l.* 5. §. 2. *ff. de rei vindic. l.* 52. §. 20. *ff. de furtis. l.* 19. §. 7. *ff. locati.* vid. *l. ult. ff. de adquir. rer. dom.*

(25) Emptum pecunia militis (idem est in minore. *l.* 52. *vers. Plane. ff. de peculio.* adde quæ notavi ad *l.* 5. §. 17. *ff. de trib. act. l.* 3. *infr. arbitrium tutelæ.*) ejus est, speciali favore, *ut hic*: regulariter secus. *l.* 6. *supr. h. t.* An idem in re empta pecunia dotali? vid. *l.* 12. *infr. de jure dot. l.* 55. *in fin. ff. de donat. inter vir.* Porro de privilegiis militum vid. Oldendorp. *cap.* 12. *de jure singulari.*

quoque, seu negotiorum gestorum actionem inferenti tibi jurisdictionem præbebit. PP. 2. Non. Mart. Præsente et Albino Conss. 247.

De re dotali.

9 Imppp. Carus, Carinus, et Numerianus AAA. Antonio.

Doce ancillam, de qua supplicas, dotalem (1) fuisse (2), in notione Præsidis (3): Quo patefacto, dubium non erit vindicari ab uxore tua nequivisse. PP. 3. Kal. Mart. Caro et Carino AA. Conss. 283.

De servis, et de probationibus.

10. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Januario.

Cum super vernis mancipiis nulla instrumenta te habere adseveres, in judicio, in quo negotium cœptum esse proponitur, id, quod in precem contulisti, postulare debuisti. Judex enim non ignorat servorum dominia (4) etiam citra instrumentorum exhibitionem aliis probationibus, vel ipsorum interrogatione posse ostendi. PP. G. 2. Id. Februar. ipsis IV. et III. AA. Conss. 280.

De satis, de plantis.

11. Iidem AA. et CC. Gallano.

Si quis sciens alienum agrum sevit (5), vel plantas (6) imposuit: postquam [hæ] radicibus terram fuerint amplexæ, solo cedere rationis est. Domini enim magis segetem, vel plantas, quam per hujusmodi factum, solum suum facit. Sane eum, qui bona fide possidens, hoc fecerit, per doli (7) mali exceptionem contra vindicantem dominium servare sumptus, juris auctoritate significatum est. Dat. Kal. Mart. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De ancilla vendita, et partu ejus.

12. Iidem AA. et CC. Alexandro.

Incivile (8) atque inusitatum est, quod postulas, ut mancipium, quod tradidisti, et eo (9) modo dominium ejus transtulisti, invito eo, ex nostro rescripto (10) tibi assignetur (11): Unde intelligis, ancillæ semel emptoris factæ filios etiam postea natos, ejus (12) dominium sequi, cujus mater eorum eo tempore fuerit. Sane de pretio (13), si non hoc ante probatum fuerit te recepisse, conveni adversarium tuum. G. Id. April. AA. Conss. 293.

De judicio possessorio et petitorio.

13. Iidem AA. et CC. Cytichio.

Ordinarii juris est, ut mancipiorum orta quæstione, prius exhibitis mancipiis (14) de (15) possessione judicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem judice decidatur. Dat. Id. April. AA. Conss. 293.

De domo filii empta a matre.

14. Iidem AA. et CC. Septianæ.

Cum (16) a matre domum filii, te sciente, comparasse proponas, adversus eum dominium vindicantem, si matri non (17) successit (18), nulla te exceptione tueri potes. Quod si venditricis obtinet hereditatem, doli mali exceptione, pro (19) qua portione ad eum hereditas pertinet, uti non prohiberis. Dat. 3. Kal. Jul. AA. Conss. 293.

De duobus emptoribus in solidum.

15. Iidem AA. et CC. Aureliæ Philoxenæ.

Quotiens (20) duobus in solidum prædium jure distrahitur: manifesti juris est, eum, qui priori traditum

(1) Res dotales constante matrimonio, in dominio sunt mariti. vid. *l.* 7. §. 3. *ff. de jure dot.* adde *l.* 13. §. 10. *ff. de hered. petit.* sed vid. *l. in rebus.* 30. *Infr. de jure dot.* ideoque constante matrimonio, rem dotalem uxor vindicare non potest. Quid? num idem in rebus paraphernalibus? vid. *l. ult. infr. de pact. conventis.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 37. *c.* 7.

(2) Forte ita legendum, *fuisse: in notione præsidis, quo patefacto.* Verum nil opus, si, ut jam fecimus, sic interpungatur: *Doce in Notione Præsidis.*

(3) Adi Corasium *lib.* 5. *miscellan. cap.* 14. Guibertum *de dote pag.* 44. Quæsadam *l.* 1. *quæst. jur. c.* 14. Vandum *l.* 2. *quæst. variarum c.* 4. Mod.

(4) Dominium potest probari per testes, vel per instrumenta, interdum per tormenta. *l.* 4. *infr. de probat.* et interrogationes. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *cap.* 90.

(5) Sata et plantata solo cedunt. *l.* 53. *ff. h. t. l.* 9. *ff. de adquir. rer. dom.* §. 31. 32. *Inst. de rer. divis.* Amittuntur autem ab eo, qui mala fide sevit vel plantavit: ab eo vero qui bona fide, servantur exceptione doli mali. *Synops. Basil. d. loc. c.* 9.

(6) *d.* §. 31. *d. l.* 9. *l.* 5. §. 3. *ff. h. t.*

(7) *l.* 27. §. 5. *l.* 48. *ff. h. t.*

(8) *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *c.* 92.

(9) Traditione dominium transfertur. *l.* 20. *supr. de pactis.* vid. *l.* 9. §. 3. *ff. de adquir. rer. dom.*

(10) Vid. *l.* 35. *infr. de donat.* Alienatio seu res vendita non revocatur ex rescripto, licet agi possit ad pretium solutum. *Syn. Basil. ibid.*

(11) Molinæus *ad rubr. de verb. oblig. cap.* 58. Mod.

(12) Vid. *l.* 7. *supr. h. t. l. ult. ff. de adquir. rer. dom.*

(13) Nondum tibi numerato, ut quia emptori fidem habuisti de pretio. vid. *l.* 19. *ff. de contrahend. empt.* §. 21. *Inst. de rer. divis.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 31. *c.* 3.

(14) De quo Vaconius *l.* 2. *declarat.* 44. Menochius *de arbitr. jud. cas.* 371. Berojus *quæst.* 23. Mod.

(15) Possessorium præfertur petitorio. vid. *l.* 3. *infr. de interdict.*

(16) Rem alienam comparans rei vindicatione tenetur. Quod si rei dominus venditori successit? pro qua parte heres est, ratam venditionem habere cogitur. *Synops. h. t. c.* 94. Harm. 3. *tit.* 3. §. 99.

(17) Fundi dominus, ejusdem venditori succedens, facto ejus obligatur: aliud si non succedit. *l.* 3. *infr. de reb. alien. non alienand. l.* 14. *infr. de evictionib. l.* 15. *l.* 24. *infr. de donat. l.* 73. *ff. de evictionib. l.* 1. §. 1. *ff. de except. rei vend. l.* 149. *ff. de reg. jur.* et ita heres factum defuncti improbare non potest. 2. *Feud.* 58. §. 2.

(18) Filius non potest venire contra factum defuncti. Cravetta *consil.* 200. Jason. *ad l. fin.* §. *in computatione n.* 9. *cum sequent. infr. de jure deliberandi.* Curtius Senens. *consil.* 1. *col. fin. in fin.* Grammaticus *decis.* 93. *num.* 8. Bartolus *ad l.* 2. *infr. si in fraud. patr.* Parisiensis *cons.* 33. *n.* 95. *cum seq. l.* 3. Dec. *ad l. si debitori.* 1. *limit. supr. de pactis.* Ari. Pinell. *in repetit. ad l.* 1. *infr. de bon. matern. in* 3. *part. n.* 81. *et seq.* Socinus junior *consil.* 112. *n.* 11. *l.* 2. Tiraquellus *de utroque retractu t.* 1. §. 1. *gloss.* 9. *n.* 47. *et seq. et n.* 57. Mod.

(19) Vide quæ not. ad *l.* 56. §. 1. *ff. de verb. oblig.*

(20) *l.* 4. *C. Gregor. h. t.* Prior in traditione emptor vel donatarius, potior est in dominio rei: etsi neque pretium solvit, neque instrumenta rei consecutus est. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. περὶ πραθέντος εἰς δύο πρόσωπα ἀγροῦ, id est, de prædio duobus vendito, *c.* 95. 3. Harm. 3. §. 93. Paul. 5. *sentent.* 11. §. 4. Goth. Idem in Emphyteusi et feudo. Valasc. *de jure Emphyteut. quæst.* 14. *n.* 7. Exceptio est in iis casibus, ubi dominium sine ulla traditione acquiritur. Ut si quid prius Ecclesiæ vendatur, et postea alteri idem simul vendatur et tradatur, præfertur Ecclesia. Idem in civitate. *l. ult. supr. de Sacrosanct. Eccles.* Covarruv. 2. *resolut.* 19. *n.* 1. *cum seqq.* Gail. *lib.* 2. *obs.* 55. Idem jure Canonico in beneficiis constitutum. *cap. Tibi. de rescript. in* 6. *cap. Si tibi absenti. de præbend. et dign. in* 6. Et Principis concessio prima præfertur posteriori. *l. prædia. infr. de locat. præd. civil. l.* 11. *t.* 70. Ans.

est, in detinendo dominio esse potiorem (1). Si igitur antecedente (2) tempore te possessionem emisse, ac pretium exolvisse apud Præsidem provinciæ probaveris: obtentu (3) non datorum instrumentorum expelli te [a] possessione non patietur. Erit sane in arbitrio (4) tuo, pretium, quod dedisti, cum usuris recipere: ita tamen, ut perceptorum fructuum ac sumptuum ratio habeatur: cum, et si ex causa donationis (5) utrique dominium rei vindicetis; eum cui priori possessio soli tradita est, haberi potiorem conveniat. Dat. 2. Kal. Octob. AA. Conss. 293.

De ædificato in area communi.

16. Iidem AA. et CC. Januario.

Si in area communi (6) domum aliquis extruxit, hanc vobis communem juris fecit ratio: cujus portionem ab eo, qui bona fide possidens ædificavit, si velis vindicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione submoveri. Dat. Id. Novemb. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De eo, cui a domino denunciatum est, ne emeret.

17. Iidem AA. et CC. Sabino, et aliis.

Si (7) fundum vestrum, vobis per denunciationem (8) admonentibus volentem ad emptionem accedere, quod distrahentis non fuerit, non recte is, contra quem preces funditis, comparavit, vel alio modo mala fide contraxit, tam fundum vestrum constitutum probantibus, quam fructus (9), quos eum mala fide percepisse (10) fuerit probatum, aditus Præses provinciæ restitui jubebit. Dat. 12. Kal. Dec. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De errore.

18. Iidem AA. et CC. Claro.

Re (11) tua apud alium manente, proprietatis error (12) nihil tibi nocere potuit: nisi alia contra te causa intervenerit. G. 3. Kal. Jan. AA. Conss. 293.

(1) Ad confirmationem et extensionem eorum, quæ ad hanc legem adnotavit Gothofredus, vide Gomesium *variar. resolut. cap.* 20. *tom.* 2. *cap.* 2. *num.* 20. Guterium 1. *part. resolution. cap.* 20. Joan. Aurpachum *lib.* 2. *epist. Jurid. cap.* 8. Pileum *quæst.* 22. Socin. *reg.* 118. Guidon. Pap. *decis.* 22. *et decis.* 509. Decium *ad Reg. Contractus. n.* 18. *de reg. jur. et consil.* 247. Aretin. *ad §. actionem. coll.* 11. *Instit. de action.* Paris. *consil.* 1. *num.* 106. *lib.* 1. Jasonem *ad l. fin. num.* 29. *et seqq. supr. de sacros. eccles.* Hippolytum *singul.* 82. Alexandrum *consil.* 122. *num.* 3. *lib.* 5. Baldum *consil.* 39. Socin. jun. *consil.* 93. *et seq. lib.* 2. Antonium Negusantium *in tract. de pignor. et hypothec.* 1. *membr.* 5. *part. num.* 46. *in* 9. *vol.* Covarruviam *in tract. variar. resol. lib.* 2. *cap.* 19. *num.* 1. *cum seqq. et ad cap. quamvis. de pact. lib.* 6. *part.* 1. §. 4. *n.* 2. Cephal. *consil.* 97. *num.* 2. 1. *part. et cons.* 147. *num.* 11. *et* 18. Emanuel. Soaren. *in thesauro recept. sentent. sub lit. L. n.* 154. *cum seqq.* Mod.

(2) Aurelia Philoxema prior rem emerat, pretium solverat, traditione fundum acceperat, nondum tamen instrumentum fundi receperat. Quid juris in re sibi vendita habeat quæri potest? Erit in ejus arbitrio fundum retinere: vel pretium quod dedit cum usuris recipere, et fructus cum sumptibus compensare. Recte dixi, retinere. Nam is, cui prior tradita est possessio, potior est.

(3) Duobus si res simul vendita est, vel ab uno, duobusve non dominis (*l.* 9. §. 4. *ff. de Public. in rem.* cui tamen opponitur lex 14. *ff. qui potiores. l.* 31. *in fin. ff. de act. empt.*) vel a vero rei domino, in ejus rei dominio præferendus is erit, cui res prius erit tradita, *supr. h. t.* adde *l.* 98. *ff. de reg. jur.* Sin diversis temporibus, qui prior traditione fuerit, licet emptione posterior, is erit jure potior. *l.* 6. *infr. de hered. vel action. vendit.* Nec interest eo casu, verus dominus rei distrahat, an non dominus. *l.* 9. §. 4. *ff. de Public. in rem.* Quid si duobus simul vendita est, sed tamen res uni tradita, alteri vero ejus instrumentum, quis potior? An is, qui rem accepit, an qui instrumentum? Utique is qui rem accepit: et hic sensus genuinus videtur hujus legis, quem et Græci confirmant. *Synops.* et Harm. *d. loco.* Quod etiam ostensum legis hujusce principio: nisi et speciem ponas, ut paulo ante subjeci. Alium tamen vid. apud Cujac. 18. *obs.* 31. Causa dubitandi nascitur ex *l.* 1. *infr. de donat.* in qua tradito instrumento, res ipsa censetur tradita. Quid si Titius nondum rei dominus rem tibi tradidit: Factus postea dominus, eandem alteri vendidit? Tunc illo potior, ut in transferendo dominio magis traditio tibi facta a venditore, quam dominium rei venditæ competens ei spectetur? Utique tu potior es. *l.* 72. *ff. h. t.* Quid si mihi a non domino res sit vendita et tradita: tibi a domino eadem vendita sit nec tradita? tu potior. *l.* 31. *in fin. ff. de act. empt.* Quid si duobus donata? *ut supr. h. t.* Quid si duobus locata? vid. quæ scripsi ad *l.* 9. *infr. de locato.* Quid si duobus pignorata? Contrarium jus est: semper enim potior est is in pignore, cum quo primum de pignore convenit. Nec habetur ratio traditionis prioris factæ vel creditori vel emptori. *l.* 12. *in fin. l.* 14. *ff. qui potiores.* Cur tam varie? Pignus solo consensu contrahitur. *l.* 4. *ff. de pignoribus et hypoth.* dominia vero non consensu, sed traditionibus transferuntur. *l.* 20. *supr. de pactis.* Ideoque in pignoribus consensus, non traditionis: in dominiis vero, traditionis, non conventionis tempus spectatur. *l.* 3. *infr. qui potiores.* Estne perpetuo verum in dominii causa, eum cui res prius tradita est, potiorem esse? non est verum. Quid enim si scivit rem esse jam venditam? Roland. a Valle 1. *cons.* 9. *num.* 27. Quid si res primo emptori vendita fuerit cum hypotheca sine traditione? Tiraquellus *de retractu conventional.* §. 3. *num.* 5. Quid si priori jus quæsitum est a Notario? hoc enim casu volunt interpretes adquiri priori actionem ipso jure, sine cessione. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 19. *num.* 16. *et seq.* Idem dicendum, si res vendita sit Ecclesiæ. *l. ult. supr. de sacros. Eccles.* Alias exceptiones adde ex Socino *reg.* 118. Limita quoque hanc regulam in feudis, in persona Ecclesiastica vendente: Item, quoties venditor prioris emptoris nomine constituit se precario possidere, vel si res vendita sit personæ privilegiatæ: quales Ecclesiam esse, et ecclesiasticam personam, et Christi pauperes, notat Marsilius *singulari* 82.

(4) Re duobus vendita, in ejus cui ea tradita est, arbitrio positum est, eam vel retinere vel restituere. Postremo casu: ut pretium, ejusque usuras, et sumptus potest petere: ita fructus ex re perceptos venditori restituit.

(5) Vid. Paul. 5. *sentent.* 11. §. 4. *l. penult. Cod. Gregorian. de donationib.* Cujac. *ibi*: *et ad l.* 6. *ff. de divers. tempor. præscript.* 9. *ad Afr. in fin.*

(6) Quod in communi fundo socius ædificat, commune facit: sumptus tamen partem a socio potest repetere. vid. *l.* 4. *infr. de ædific. privat.*

(7) Emens fundum a non domino, ipso domino denunciante ne emeret, fundum una cum fructibus restituere cogitur. *Synops. h. t. cap.* 97.

(8) Vid. *l.* 10. §. 3. *ff. quæ in fraud. creditor.*

(9) *l.* 5. *supr. h. t.*

(10) Et de his etiam tenetur, quos percipere potuit. *l.* 1. *in fin. infr. de fide et jure hastæ.*

(11) Dominium rei cum apud aliquem manet, error nihil obest. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *περὶ πλάνης. cap.* 64.

(12) Qui rem suam ignorans conducit, vel pignori accipit, ejus dominium non abjurat. *l.* 29. *in fin. supr. de transact. l.* 2. *infr. comm. divid. l.* 20. *l.* 23. *in fin. infr. de locato. l.* 7. *in fin. ff. de rescindend. vendit. l.* 35. *ff. de adquir. rer. dom.*

De probationibus.

19. Iidem AA. et CC. Callistrato.

INdicia (1) certa (2), quæ jure non respuuntur, non minorem probationis, quam instrumenta, continent fidem (3): Quo jure, si de proprietate domus ambigis, negotiumque integrum est, uti non prohiberis. G. 2. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

Si servus detineat.

20. Iidem AA. et CC. Quartillæ.

NOn servum (4), quem res tuas detinere adseveras, sed ejus dominum (5) de rebus repetendis conveniendum esse perspicis. G. Kal. Mart. CC. Conss. 293.

De in litem jurando.

21. Iidem AA. et CC. Hierocli.

A Possidentibus vindicata mancipia, quorum dominium ad vos pertinere intenditis, si (6), posteaquam impleveritis intentionem, hæc non restituantur, jurisjurandi (7) solennitate secuta, condemnatio procedere debet. Petita, 6. Id. Octob. CC. Conss. 294.

De fructibus.

22. Iidem AA. et CC. Diodotæ.

CErtum est, malæ fidei possessores omnes (8) fructus solere cum ipsa re præstare: bonæ fidei vero, extantes (9): post autem litis contestationem, universos. Dat. 3. Kal. Novembr. CC. Conss. 294.

Si emptor conveniatur.

23. Iidem AA. et CC. Magnifero.

SI (10) mancipium tuum per vim, vel furtum ablatum, alii ex nulla justa causa distraxerunt, vindicanti tibi dominium, solvendi (11) pretii nulla necessitas irrogetur. 10. Kal. Decemb. CC. Conss. 294.

De possessione sine justo titulo.

24. Iidem AA. et CC. Juliano.

NUllo (12) justo titulo præcedente possidentes, ratio juris quærere dominium prohibet. Idcirco cum etiam usucapio (13) cesset, intentio dominii nunquam absumitur: Unde hoc casu postliminio (14) reverso citra beneficium actionis (15) rescissoriæ directa permanet integra vindicatio. Dat. 10. Kal. Decemb. CC. Conss. 294.

De pensionibus rei pro alio solutis.

25. Iidem AA. et CC. Eugnomio.

SOlennibus (16) pensionibus rei pro alio satisfacientem, non interveniente venditione, solutionis (17) causa mi-

(1) Indicium, probationis est species a judice admittenda, dominium probat. An qualecunque? Minime, sed si certum indicium fuerit, *ut hic*: ad probationem indubitatum. *l. ult. infr. de probat.* argumentum liquidum. *l. 2. in fin. infr. de in litem jurando.*

(2) Cæteraque quæ jure etc. *Hal.* Potest etiam tolerari hæc lectio. *l. 1. infr. de fide instrum.*

(3) In hac materia vide diligenter Parisiens. *consil.* 104. *num.* 102. *lib.* 1. et prius etiam *consil.* 17. Bald. *ad l. sive possidetis. de probat.* Salycet. plenissime *ad l. fin. num.* 6. *cum seqq. de quæstionib.* Innocent. *ad c. sicut. extr. de simonia.* Bald. et Imol. *ad l. fin. ff. de heredib. instituend. et ad l. fin. de probat.* Rom. *cons.* 451. Castrens. 97. Cæpoll. *cons.* 27. *et* 38. Alexand. *cons.* 40. Mod.

(4) Servus detinens res alienas, non ipse convenitur: sed ejus dominus, *Synops. h. t. cap.* 100.

(5) Servus rem meam detinens non convenitur: sed ejus dominus.

(6) *l.* 2. *infr. de probat.*

(7) Adversus eum, qui rem vindicatam non restituit, jurat dominus in litem. *l.* 1. 2. *ff. et infr. de in litem jurando.*

(8) Puta naturales, industriales. *l.* 48. *ff. de adquir. rer.* pendentes. *l.* 44. *ff. de rei vind.* extantes. *l.* 22. §. 2. *ff. de pignorat. action.* perceptos, sive sint, sive non sint consumpti. §. 35. *Inst. de rer. divis.* quos percipere potuit. *l.* 1. *in fin. infr. de fide et jure hastæ.* §. 2. *Inst. de off. jud.* ante et post litem contestatam. *l.* 1. *in fin. supr. de petit. hered.* omnes denique. *l.* 25. *ff. de usuris.* Sed tamen expensæ in colligendis fructibus factæ ei restituuntur, ut et omnes sumptus, quibus res ipsa facta est melior, vid. quæ scripsi ad *l.* 38. *ff. de petit. hered.*

(9) Lex est difficilis, si quæ hoc titulo alia. Contrarias sententias ita conciliabo paucis. Bonæ fidei possessor fructus extantes, *ut hic*: stantes, *l.* 27. *in princ. ff. de usufruct. et quemadm.* pendentes, *l.* 44. *ff. de rei vindic.* restituit. vid. quæ notavi ad *l.* 8. *in fin. ff. de annuis et menstr.* at non eos quos percipere potuit. §. 2. *Instit. de offic. jud.* hoc sit dictum generaliter. Si magis specialia quærimus: Naturales jam consumptos suos facit, et ita *l.* 48. *ff. de adquir. rer. dom.* accipe, quæ ait bonæ fidei possessorem suos facere, non modo artificiales, sed omnes (eam tamen vocem nota a quibusdam referri ad fructus ab alio satos alterius opera provenientes) sed cum Jurisconsultus particulam *omnes* opponat industrialibus, necesse est ea intelligi naturales: Naturales enim artificialibus opponuntur non sati, nisi locupletior factus sit: et huc etiam refer *legem* 1. §. 1. *supr. de petit. hered.* Naturales vero perceptos tantum, nondum tamen consumptos, suos non facit: ad hunc casum refer *legem* 45. *in fin. ff. de usur.* Quid artificiales quos cultura et cura, §. 35. *Inst. de rer. divis.* diligentia et opera, *l.* 48. *ff. de acquir. rer. dom.* factoque suo percepit, *l.* 45. *in fin. ff. de usur.* eos lucratur: etiam simul atque a solo seperati sunt. *l.* 78. *ff. h. t. l.* 48. *ff. de adquir. rer. dom.* neque refert, a quo separati sint. Satis est enim, ut quoquo modo fuerint a solo separati. *l.* 25. §. 1. *in fin. ff. de usur.* Quid si a solo separavit fructus ab aliquo tertio satos? idem dicendum fuerit. *l.* 25. §. 1. *ff. de usuris.* Et hæc quidem de fructibus perceptis ante litis contestationem. Post litis vero contestationem perceptos universos restituit, *ut hic*, *l.* 1. *in fin. supr. de petit. hered.* Quid? superiori sententia num intelligimus fructus dotis mariti fieri, simul atque percepti sunt? Minime. Dividuntur enim soluto matrimonio inter maritum et uxorem, ejusve heredes pro rata temporis, quo matrimonium constitit, *l.* 7. §. 1. *ff. soluto matrim.*

(10) Vindicare rem suam vi vel furto ablatam dominus potest etiam pretio rei possessori non restituto, *ut hic*, adde *Synops. Basilic.* 15. *tit.* 1. *cap.* 103.

(11) Qui rem vindicat, pretium possidenti non restituit. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 2. *infr. de furtis. l.* 2. *infr. ne rei dom. l.* 1. *in fin. infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* adde *speciem legis* 32. §. 4. *D. de admin. et peric. tut.* vide tamen exceptiones apud Socinum *reg.* 439.

(12) Titulus injustus usucapiendi conditionem vel dominium non confert. Injusto titulo nec usucapimus, nec dominium adquirimus, *l.* 7. *infr. de adquir. et retin. possess. l. ult. infr. ne de statu defunct.*

(13) Prohibita usucapio dominium rei non absumit.

(14) Cujacius hinc adversus Goveanum colligit, absentibus Reipublicæ causa actionem rescissoriam dari. 7. *obs.* 31.

(15) Vid. *l.* 18. *infr. de postliminio revers.* Actio rescissoria, directæ subsidiaria, hæc ubi competit, illa non est necessaria.

(16) Dominium rei non hoc solo adquirimus, quod pro re aut rei nomine pensiones publicas solvimus: sed tum demum, cum res nobis erit vendita. *ut hic. Synops. h. t. cap.* 105. Atque ita, qui pro re aliena pensiones publicas solvit, non interveniente venditione dominium non adquirit.

(17) Qui ab aliquo pensionem vel censum, rei alicujus nomine percipit, non continuo eum facit rei dominum esse.

me dominum facit. Dat. 16. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, C. Conss. 294.

De litis contestatione.

26. Iidem AA. et CC. Heliodoro.

MOræ litis causam possessoris non instruunt ad inducendam longæ possessionis præscriptionem (1), quæ (2) post litem contestatam in (3) præteritum æstimatur. Dat. Idib. Decemb. CC. Conss. 294.

De emptore.

27. Iidem AA. et CC. Philadelpho.

SErvum emptor non traditum sibi præsentem (4) vindicare non potest (5). G. 12. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De probatione.

28. Iidem AA. et CC. Sopatro.

REs alienas possidens, licet justam tenendi causam nullam habeat, non (6) nisi suam intentionem implenti restituere cogitur (7). Dat. 8. Kal. Jan. CC. Conss. 294.

TIT. XXXIII.

DE USUFRUCTU (8) ET HABITATIONE (9), ET MINISTERIO SERVORUM (10).

De usufructu. De cautione ab usufructuario præstanda.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Posidonio.

SI ususfructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est: quamvis cautionem (11) a te prohibuerit (12) exigi, [tamen] non aliter a debitoribus solutam pecuniam accipere poteris, quam oblata secundum formam Senatusconsulti cautione. PP. 6. Kalend. Octob. Anulino et Frontone Conss. 200.

De obligatione proprietatis.

2. Iidem AA. Felici.

VErbis testamenti, quæ præcibus inseruisti, usumfructum legatum tibi animadvertimus. Quæ res non impedit proprietatis (13) dominum obligare creditori proprietatem, manente scilicet integro usufructu tui juris. PP. 6. Id. Maji, Antonino A. II. et Geta II. Conss. 206.

De morte usufructuarii, 1. vel proprietarii.

3. Imp. Antoninus A. Antoniano.

SI patri (14) tuo ususfructus legatus est, defuncto eo nihil ad te pertinet, cum morte (15) ejus, cui fuerat legatus, vel alio modo acquisitus, ad proprietatem regredi soleat.

§. 1. Usufructuario autem superstite, licet (16) dominus proprietatis rebus humanis eximatur, jus utendi fruendi non tollitur. PP. 3. Kal. August. Antonino A. IV. et Balbino Conss. 214.

De cautione ab usufructuario præstanda.

4. Imp. Alexander. A. Verbicio.

USufructu constituto, consequens est, ut satisdatio boni (17) viri arbitratu præbeatur ab eo, ad quem id commodum pervenit, *quod nullam læsionem ex usu proprietati adferat.* Nec (18) interest, sive (19) ex testamen-

(1) Contra hoc, quod hinc vulgo communiter colligitur, præsumptionem longi temporis per litis contestationem interrumpi, vide Socinum *reg.* 304. Annibal. de Cano *ad l. naturaliter. D. de usucap. n.* 260. Mod.

(2) Litis contestatio præscriptionem futuram impedit, non præteritam. adde *l.* 10. *in fin. infr. de adquir. et retin. possess.* vide ad hunc locum Socinum *reg.* 304.

(3) *l.* 10. *in fin. Infr. de præscript. longi temporis.*

(4) Non si res præsens tibi vendita est, ideo tibi censetur tradita. Aliud est enim rem tibi præsentem tempore venditionis esse, aliud rem ipsam tibi tradi. Rei traditio dominium transfert, non sola rei præsentia. adde *l.* 8. *infr. de act. empt.* ergò sola traditio, non usucapio dominium transferet? Minime. *l.* 20. *Supr. de pactis.* Nam id in causa traditionis requiritur semper, ut realis traditio facta sit? ne id quidem. dixi ad *l.* 15. *supr. h. t.* adde quæ notavi ad *l.* 1. §. 21. *l.* 3. §. 1. *D. de adquir. vel amitt. possess.*

(5) Quod et in aliis omnibus rebus obtinet. Emptor enim fit dominus, non per conventionem, sed traditionem. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 8. *cap.* 107. 3. Harmen. 3. §. 18. adde *l.* 50. *D. h. t. l.* 40. *D. de act. empt.*

(6) Non quod meum non est, statim tuum est: nec id ut tuum potes vindicare. *l.* 4. *supr. de edend. Theod.* §. 2. *de act.* Harmen. 2. §. 49. Nam adversus extraneos etiam vitiosa possessio prodesse solet. *l. ult. D. de adquir. vel amitt. possess.* §. 4. *Inst. de interdictis.*

(7) Nisi pœnæ causa, ut in specie *l.* 1. *infr. uti possidetis. l.* 5. §. 1. *D. ut legator. seu fideicomm. l.* 2. *in fin. D. de collat. l.* 6. *in fin. D. de Carboniano edict. Novell.* 18. *c.* 10.

(8) *L.* 7. *D.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 9. *et* 2. *Inst.* 4. Oldend. *Class.* 3. *act.* 6.

(9) *L.* 7. *D.* 8. *et* 2. *Inst.* 5. *l.* 11. *l.* 13. *infr. h. t.*

(10) *L.* 7. *D.* 7. adde *l.* 9. *infr. h. t.*

(11) Testator non potest remittere legatario ususfructus cautionem de utendo fruendo ex bona fide. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 7. *Infr. ut in possess. legat. l.* 12. *D. usufruct. quemadm. cav.* Eamque opinionem communem esse refert Clarus 3. *sentent.* §. *testam. quæst.* 64. idque favore heredis receptum, ne legatariis utendi male præbeatur occasio, et consequenter delinquendi. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 92. *num.* 1. 2. Quod etiam locum habere, non modo in immobilium, sed et mobilium usufructu adversus Petrum et Guidonem Papæ, *cons.* 6. 3. Clarus refert *d. loco*, nullum juris textum allegat, quem tamen offendes, *in l.* 1. §. 1. *D. usufruct. quemadm. cav. l.* 6. *D. ut in possess. legat.* Aliud erit, si quis omnia bona reservato usufructu donaverit. Eo enim casu donatarius ad cautionem præstandam non cogitur. Aliud etiam fuerit in vasallo, quem dominus de usufructu investivit aliquo, et hos duos casus excipi Mynsingerus ait 5. *observ.* 38. Idem dicendum, si certum sit proprietatem ad fructuarium certo redituram: veluti si testator potestatem ei fecerit res fructuarias non restituendi. vid. Josephum Ludovicum 2. *decis.* 61. *num.* 33. Quid? heres hujusmodi cautionem potestne remittere? posse videtur, *arg. l.* 71. *D. ad leg. Falcid. in fin.* Quæritur amplius, num testator remittere usufructuario confectionem inventarii possit? Joannes Ancharanus non posse existimat. 3. *quæst.* 22. *num.* 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. *l.* 1. §. 4. *D. usufr. quemadm. cav.* Roland. a Valle 1. *cons.* 92. *num.* 5. et tamen inventarii remitti necessitas potest tutori. vid. quæ scripsi ad *l. ult. in fin. Infr. arbitrium tutelæ. et l.* 55. *D. de legat.* 1. ubi plura dixi de his, quæ a testatore prohiberi possunt, vel non possunt.

(12) Usufructuario cautionem remittere testator etiam non potest, *ut hic.* Quod in cautione, *de utendo fruendo arbitrio boni viri*, satis manifestum: cum enim eam cautionem remittit testator, videtur ipsum fructuarium ad male utendum malamque fidem pellicere, velut ante dictum est: majoris sane quæstionis est, an idem sit in cautione *rerum ipsarum restituendarum, post finitum usumfructum.*

(13) Proprietarius proprietatem potest obligare, salvo usufructu alteri debito.

(14) Patris ususfructus non transit ad filium, quantumvis patris sui heredem.

(15) *l.* 10. 12. 16. *Infr. et l.* 3. *in fin. D. h. t.* vid. *l.* 3. *in fin. D. quib. mod. usus/ruct. vel usus amitt. l.* 8. *D. de annuis et menstr. legat. l.* 22. *l.* 29. *D. de usu et usufruct. leg.* §. 3. *Inst. de usufruct.*

(16) In usufructu amittendo mors non debitoris, sed ejus, cui debetur, spectatur. adde *l.* 8. *in fin. D. de pericul. et comm.*

(17) Dixi *ad l.* 1. *Supr. h. t. l.* 13. *D. h. t.* adde Paul. 1. *sentent.* 11. §. *ult. l.* 1. *D. usufr. quemadm. caveat.*

(18) Vid. *l.* 13. *in fin. D. h. t. l.* 1. §. 2. *D. usufr. quemadm. caveat. l.* 3. *D. h. t.*

(19) Ususfructus constitui vel testamento, vel contractu potest. *l.* 8. *in fin. D. de peric. et comm.*

to, sive ex voluntario contractu ususfructus constitutus est. PP. G. Id. Mart. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De fructibus post finitum usumfructum perceptis.

5. Idem A. Evocato et aliis.

SI pater usumfructum prædiorum in (1) tempus vestræ pubertatis matri vetræ reliquit: finito usufructu postquam vos adolevistis, posterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de (2) alieno percepit. PP. Kal. April. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De marito oppignorante.

6. Idem A. Stratonicæ.

INterest, usumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas quidem doti data sit, verum pactum intercessit, *ut moriente eo tibi eadem possessio* (3) *redderetur*: nam (4) usufructuarius quidem proprietatem pignorare (5) non potuit: qui autem proprietatem æstimatam (6) in dotem accepit, non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio ejus fuit. PP. Kal. Jul. AGRICOLA, et CLEMENTINO CONSS. 231.

De impensis.

7. Imp. GORDIANUS A. Ulpiano militi.

EUm, ad quem ususfructus pertinet, sarta (7) tecta (8) suis sumptibus præstare debere, explorari juris est. Proinde si (9) quid ultra (10) quam impendi debeat, erogatum potes docere, solenniter reposces (11). PP. Kal. Febr. ARIANO et PAPO CONSS. 244.

De temporis præscriptione.

8. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Etheroni

NEque fructuarium (12) ad obtinendam propietatem r[illegible] rum, quarum usumfructum habet, neque success[illegible] res ejus, ulla temporis ex ea causa tenentes præscript[illegible] munit. 6. Kal. Jul. AA. CONSS. 293.

De jure alienandi vel manumittendi. De ministerio servorum relicto.

9. Iidem AA. et CC. Auxanusæ.

USufructu matri tuæ Prædiorum, et mancipiorum reli[illegible] licto, tam alienatio (13) quam manumissio (14) interdicta est. Sane mancipia, quorum testamento ministerium (15) matri relictum est, cum in his dominium no[n] habeat, nec tradendo cuiquam, nec manumittendo a[d] testatoris heredem pertinentia, quicquam facit. Dat. Kal Dec. AA. CONSS. 293.

De morte ejus, quæ usumfructum conduxit.

10. Iidem AA. et CC. Pomponio.

SI domina proprietatis uxori tuæ usumfructum locavi[t] sub certa annua præstatione: morte (16) conductricis ei quæ locavit, etiam utendi fruendi causa non est dene[ganda]. 13. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De habitatione. De morte.

11. Iidem AA. et CC. Theodoro.

HAbitatio morte (17) finitur: nec proprietatem, qu[i] habitationem habuit, legando, dominii vindicationem excludit. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post (18) consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

De usufructu relicto sub certo tempore, in quod quis pervenerit.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

AMbiguitatem (19) antiqui juris decidentes (20), sancimus, sive quis uxori suæ, sive alii cuicunque usum-

(1) Ususfructus ad certum tempus constitui potest. *l.* 12. *vers. Sin autem talis. infr. h. t. l.* 3. *D. quib. mod. ususfruct.*

(2) Qui finito usufructu fructus percipit, alieno non suo nomine fruitur.

(3) Ejusdem æstimatio. Cujac. *ad l.* 9. *D. de fundo dotali.* 9. *ad Afric. fol.* 204.

(4) Id est, priore casu.

(5) Usufructuarius proprietatem pignorare non potest.

(6) Proprietatem vendere, vel eam æstimatam dare, paria. Qui alterutro titulo rem accipit, eam pignorare potest.

(7) Vid. *l.* 7. §. 2. *D. de usufr. et quemadm.*

(8) Τά κατακέρxμα ὀφείλει ποιεῖν τῆς οἰκίας, *ita Synopsis Basil.* 16. *tit.* 8. *c.* 15. 2. Harm. 10. §. 8. *Glossis* κατακέραμα, *strata tecta*: nisi malis *sacra tecta* legere.

(9) *l.* 10. *in fin. D. de damn. infect.*

(10) Non continuo, qui in alieno ædificat, impensas donare videtur. *l.* 2. *in fin. Supr. h. t.*

(11) Alias *deposces*, id est, retinebis opposita domino soli rem vindicanti doli mali exceptione, juxta *l. Paulus. D. de doli mali et metus except.* vel si per errorem possessionem restitueris, repetens condictione incerti. *l. si uxor. in fin. D. de donat. inter vir. et uxor.* Mod. Vid. *l.* 38. *in fin. D. de hered. pet.* multo magis retentione uteris. *t.* 14. *D. de doli mali except.* Goth.

(12) Fructuarius, ejusque heres usucapere non potest. Cur ita? vid. §. 4. *vers. Fructuarius. Inst. per quas personas cuique. l.* 10. *in fin. D. de adquir. rer. dom.*

(13) Sensus est, rei fructuariæ proprietatem usufructuarius alienare non potest. *l.* 6. *supr. h. t.* Alienat, qui manumittit. *l.* 1. *vers. Sin autem usufructuarius. intr. comm. de manumiss.*

(14) *l.* 4. *infr. de his, qui a non domino.*

(15) Aliud est, ministerium servi consequi: aliud ejus dominium.

(16) Nudæ proprietatis dominus usumfructum locare non potest. *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* Plenæ proprietatis dominus potest. *ut hic.* Quid si moritur is, qui ab eo conduxit? ususfructus ad locatorem redibit, *ut hic.* Quid si qui locavit? non finitur: et ita legitur a quibusdam hic: *conductrici, morte ejus qui locavit.* Quid si fructuarius locavit? (id enim potest. §. 1. *in fin. Inst. de usu et habit.* ut et alienare. *l.* 67. *D. de usufr.*) Si jus sibi competens locavit, conductoris heres fruetur: sin minus, jus speciale sumendum ex verbis locationis.

(17) *l.* 10. *ff. de capite minut. l.* 10. §.3. *ff. de usu et habitat.*

(18) Subscriptio hæc non convenit inscriptioni.

(19) Ambiguitas ex eo nascitur: Usufructu in tempus pubertatis filii relicto, filii pubertate usumfructum extingui: in tempus vero, quo furor ejus cessaverit, furore per mortem filii cessante non extingui. Verum decidendi ratio consistit in eo: priore casu usumfructum relictum esse in tempus seu curriculum aliquod vitæ (quod cum sit, relinquitur sane ususfructus in tempus certum: est enim curriculum pubertatis lege certum) posteriore vero in vitam fructuarii. Nam qui alicui usumfructum in tempus furoris in filio finiti legat, in tempus vitæ fructuarii legasse intelligitur: quia incerta furoris cessatio est.

(20) Hæc quarta est decisio ex 50. novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois *tract. ad has decision.* Ans.

ctum reliquerit *sub* (1) *certo* (2) *tempore*, *in quod vel* *us ejus*, *vel quisquam alius pervenerit*, stare usumctum in (3) annos [singulos], in quos testator sta: sive persona, de cujus ætate compositum est, ad pervenerit, sive non. Neque enim ad (4) vitam honis respexit, sed ad certa curricula: nisi (5) ipse, cui sfructus legatus sit, ab hac luce fuerit subtractus: tunc nim ad posteritatem ejus usumfructum transmitti non [penitus] possibile: cum morte (6) usumfructum itus extingui, juris indubitati sit.

. 1. Sin autem talis fuerit inserta conditio (7), *Do- in furore filius*, *vel alius quisquam remanserit*: vel aliis similibus casibus, quorum eventus in (8) incersit; siquidem resipuerit filius, vel alius, pro quo hoc um est, vel conditio extiterit, usumfructum finiri: autem adhuc is in furore constitutus decesserit, tunc in usufructuarii vitam eo relicto, manere usumfrum apud eum. Cum enim possibile erat usque ad omne e tempus usufructuarii non ad suam mentem venire futem, vel conditionem impleri: humanissimum est, ad m eorum usumfructum extendi. Quemadmodum etesi decesserit usufructuarius ante impletam condition, vel furorem finitum, extinguitur (9) ususfructus: humanum est extendi eum in usufructuarii vitam, etsi ea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Dat. Kal. Aug. *Constantinop.* LAMPADII et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De habitatione. De jure locandi.

13. Idem A. Juliano P. P.

CUm (10) antiquitas (11) dubitabat, *usufructu habitationis* legato (12), et primo quidem, cui similis esset, utrumne usui, vel usufructui, an neutri eorum, sed jus proprium, et specialem naturam sortita esset habitatio; postea autem, si posset is cui habitatio legata esset, eandem locare, vel dominium sibi vindicare: auctorum jurgium decidentes (13), compendioso responso omnem hujusmodi dubitationem resecamus.

† Et, si quidem *habitationem* (14) [quis] reliquerit, ad humaniorem declinare sententiam nobis visum est, et dare legatario etiam locationis (15) licentiam. Quid (16) enim distat (17) sive ipse legatarius maneat, sive alii cedat, ut mercedem accipiat? Et multo (18) magis, *si habitationis usumfructum* reliquerit: cum (19) et nimiæ subtilitati satisfactum videatur, etiam nomine ususfructus addito. In tantum (20) etenim valere *habitationem* volumus, ut non antecellat usumfructum: nec (21) dominium habitationis speret legatarius, nisi (22) specialiter

1) Constituatur ὡς κατὰ πόδας hæc species. Ususfructus Titio tus est *in certum tempus*, *puta pubertatis filii vel Sempronii.* , filio vel Sempronio puberibus factis usumfructum extingui, *stare.* Quid si filius ante pubertatem vel certum illud tempus tuus sit? Non perit ususfructus ante eum diem, quo filius pu, si viveret, fieret: *ibi*; *sive persona.* Atqui usufructu ad hos vitam relicto, vita finita, ususfructus interit? Interit sane. um hic ususfructus, non tam ad vitam alterius relictus est, m ad certum curriculum vitæ vel ætatis: ut in hac specie curulum illud expectari oporteat: neque intereat ususfructus, antem curriculum illud certe venerit. *ibi*, *neque enim.* Quid si fi- nondum pubere, et illud certum tempus non assecuto fructuas mortuus sit? interit ususfructus, neque ad heredem ejus transtitur: licet curriculum ætatis, in quod ususfructus relictus est, ndum præterierit. Cur tam varie? nempe quod juris indubitati , morte fructuarii usumfructum extingui. *ibi*, *nisi ipse.* Et hæc inent, quoties ad certum tempus ususfructus relinquitur. Quid ad incertum: et Titio ususfructus ita relictus est: *Donec filius alius in furore remanserit*? Furore earum personarum finito, quam per mortem casu, ususfructus finietur. *vers. Sin autem is.* Quid si per mortem furor in illis personis cessaverit, et perlæ illæ in furore decesserint? nondum interisse usumfructum didum est: cum hoc casu in ipsam ipsius usufructuarii vitam, sfructus relictus videatur. Fructuario igitur tunc vivo supererit sfructus, cum in ejus vitam relictus intelligatur. *vers. Sin au- adhuc.* Diversitatis ratio. Dic primum fieri potuisse, filius ut omnem usufructuarii vitam furiosus esset. Igitur humanissimum e, ut in ipsius fructuarii vitam ususfructus eo casu extendatur. ces denique hanc humaniorem sententiam esse, ut fructuario ab s vitam relictus ususfructus videatur, non simpliciter ad vitam iosi: ut non, quid furioso acciderit, sed quid ei accidere porit, inspiciamus. *vers. Cum enim possibile.* Id alia quoque rane colligitur. Quemadmodum enim superius diximus, usufructua- ante impletam furoris conditionem seu furoris cessationem dedente extingui usumfructum. *vers. Quemadmodum.* Ita humanum usumfructum extendi in vitam fructuarii, licet antea furiosus cesserit. *vers. Ita humanum est.* Hac speciei distributione puto l ipsi Justiniano satisfactum plenissime esse.

(2) *l.* 5. *supr. h. t. l.* 4. *ff. de usufruct.*

(3) *l.* 37 *ff. de usufruct. l.* 3. *ff. quibus modis ususfruct.*

(4) Ususfructus non ad vitam hominis relictus, sed ad certa rricula morte non finitur: sed curriculo tantum elapso.

(5) Titio ususfructus relictus in tempus pubertatis filii: Titius te pubertatem filii mortuus est, quæritur quid juris sit? interit usfructus, neque ad ejus heredem transmittitur, *ut hic.* Cur non ipsum impuberem? cum ejus contemplatione ejusque alendi in sa impuberi ætate ususfructus relictus videatur: quod sane colligas ex ipsa formula relicti ususfructus, in qua fieri ideo pubertatis filii mentio videatur, ut sciat pater ideo sibi relinqui usumfructum, ut ad pubertatem usque filium aleret.

(6) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(7) *l.* 5. *supr. h. t.*

(8) Eventus resipiscentiæ in furioso incertus.

(9) Recte, si personam fructuarii spectes. Possis tamen quærere, cur non ususfructus ipse ad furiosum superstitem usque porrigatur, cujus contemplatione ususfructus ejus patri relictus videtur: ut furiosum filium, quamdiu in furore esset, aleret? usumfructum in persona filii furiosi manere humanius videtur. *arg. l. ult. in fin. infr. h. t.*

(10) Habitationis ususfructus, neque usus simplex est, nec ususfructus, sed jus proprium.

(11) Nota veterum controversias circa jus habitationis motas.

(12) Ad plenum hujus legis intellectum juvabit te Cœpoll. *in suo tract. de servit. urban. præd. c.* 60. et Afflict. *decis.* 401. *num.* 7. Mod.

(13) Nota jus novum in jure habitationis receptum. *Goth.* Hæc quinta est decisio ex novis Justinian. vide Inglois. *Ans.*

(14) Χρῆσιν οἰκήσεως, usum habitationis. *Synops.* 16. *tit.* 8. *cap.* 30. vel ei opponatur ususfructus habitationis. *vers. Et multo magis. infr. h. t.*

(15) Habitatio cui relicta est, eam locare potest. §. 5. *in fin. Inst. de usu et habit.*

(16) Paria sunt, quoties de habitationis jure quæritur, per se uti habitatione, et per alium eadem uti, exque ea pensiones recipere.

(17) Actor non auditur, si ejus non intersit.

(18) Plus enim licet usumfructum habitationis, quam ejus nudum usum habenti.

(19) Usufructu habitationis relicto, quæritur an legatarius possit cum usumfructum locare: posse locare, certius est. Dixeris habitationis jus esse personale. Possis quoque respondere, in hac specie non simpliciter habitationem, sed usumfructum habitationis esse. Qui usufructuarium posuerit, eundem locare posse idem quoque fatebitur. Quoties enim fit ususfructus mentio, locationem legatario permissam consequenter esse, intelligere debemus. Et tamen utcunque ponas habitationis usum relictum alicui fuisse, legatarium cum usum locare posse, verius fuerit. *vers. Et si quidem. supr. h. t.*

(20) Idem effectus est habitationis domus et ejus ususfructus, *ut hic.* vel usus. *l.* 32. *in fin. ff. de usufruct. l.* 10. *ff. de usu et habitat.*

(21) Habitationis legatarius, non est ejus dominus.

(22) Habitatione legata non censetur rei dominium legatum: nisi probetur testatorem proprietatem legasse, *ut hic.* Exinde colligas, habitationis verbo plerumque ipsam proprietatem contineri posse.

evidentissimis (1) probationibus ipse legatarius possit ostendere, et dominium ejus domus [sibi] esse relictum: tunc etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. † Quam decisionem locum habere censemus in omnibus locis, quibus habitatio constitui potest. Dat. 18. Kal. Octob. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De usufructu. De nuda proprietate legata.

14. Idem A. Juliano P. P.

ANtiquitas (2) dubitabat, si quis fundum (3) vel aliam rem cuidam testamento relinqueret, *quatenus ususfructus apud heredem maneret*, si hujusmodi constaret legatum? Et quidam inutile legatum esse existimabant: quia ususfructus nunquam ad suam rediret proprietatem, sed semper apud heredem remaneret (4): [et (5) forsitan hoc existimabant, quia et secundus heres et deinceps successores unius esse videantur:] nec possit hujusmodi ususfructus secundum veterem distinctionem solitis modis extingui. Alii autem hujusmodi legatum non esse respuendum existimaverunt. Tales altercationes decidentes, sancimus et hujusmodi legatum firmum esse, et talem (6) usumfructum una cum herede finiri; et illo moriente, vel aliis legitimis modis eum amittente, expirare. Quare enim iste ususfructus sibi tale vindicet privilegium, ut [a] generali interemptione ususfructus ipse solus excipiatur? quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimum est. Et propter hoc, et usumfructum finiri, et ad proprietatem suam redire, et utile esse legatum sancientes, hujusmodi paucissimis verbis totam eorum ambiguitatem delevimus. Dat. 15. Kal. Octob. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si pars servi, per quem ususfructus acquisitus est, alienetur.

15. Idem A. eidem Juliano P. P.

INter antiquam (7) prudentiam dissensio incidit; si (8) per servum ususfructus domino fuerit acquisitus, et ex quibusdam casibus (multi (9) enim [casus] rebus incidunt mortalium) pars hujus servi ad alium perveniat: utrum omnis ususfructus, qui antea per servum ad al quem pervenerit, apud eum remaneat, an totus tollatur vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum re deat. Et super hujusmodi dubitatione tres (10) sententi vertebantur. Una (11), quæ dicebat, ex particulari al natione servi totum [usumfructum] diminui. Alia (12) in tantum usumfructum diminui, in quantum et servu alienaretur. Tertia (13), quæ definiebat partem [quidem servi posse alienari: totum autem usumfructum apud eu remanere, qui antea servum in solidum habebat. Et i novissima sententia summum auctorem juris scientiæ Sal vium Julianum esse invenimus. Nobis autem hæc deciden tibus placuit, Salvii Juliani admitti sententiam, et alio rum, qui in eadem fuerunt opinione, quibus humaniu visum est, non interemptionem ususfructus studiosam (14 esse, sed magis retentionem: quatenus, etsi pars serv alienetur, tamen neque pars ususfructus depereat, se maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus: et quemadmodum ab initio fixus est, ita et conservetur, ex hujusmodi casu nullo deterioratus modo Datum 10. Kalend. Octob. LAMPADIO et ORESTE VV CC. CONSS. 530.

Quibus modis ususfructus vel actio de usufructu tollitur.

16. Idem A. Juliano P. P.

COrruptionem (15) ususfructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte (16) usufructuarii, vel capitis (17) diminutione, vel non (18) utendo, vel aliis (19 quibusdam non ignoratis modis. Sed de usufructu quidem hoc indubitatum fuerat: de personali autem actione, qu super usufructu nascitur, sive in stipulationem ususfructu deductus sit, sive (20) ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidem usufructuarii, et capitis diminution eam tolli omnibus concedentibus: non utendo autem, s per annum vel biennium forsitan [eundem] usumfructum non petierit usufructuarius, si personalis actio tol latur, altercantibus?

§. 1. Sed (21) nos hoc decidentes sancimus, non solum actionem, quæ de usufructu nascitur, sed nec ipsum usumfructum non utendo cadere, nisi tantummodo mort usufructuarii, et ipsius rei interitu: sed usumfructum

(1) A consueta actus conditione tacite possumus recedere. Tacita. voluntas probatur evidentissimis probationibus.

(2) Usufructu deducto, legatis ædibus, quæritur quid juris sit penes heredem, quidve penes legatarium? Quidam putabant ædium usumfructum perpetuo fieri heredis ejusve successorum. Alii putabant id genus legati, legatario non esse utile. Justinianus decidit: legatis ædibus deducto usufructu, legatarium vivo herede nudam proprietatem ædium consequi; eo mortuo usumfructum earum ad eum redire. *Goth.* Hæc est sexta decisio ex 50. Justinian. vid. Inglois. *Ans.*

(3) Deducto scilicet usufructu. *l.* 6. *ff. de usufruct. l.* 4. *ff. si ususfruct. petat.* §. 1. *Inst. de usufruct.* Id nisi suppleveris, vix hanc legem bene noveris

(4) Appellatio heredis relata ad id, quod de sui natura non est transmissibile ad heredes, in persona primi heredis finitur. Tiraquell. *in tract. le mort saisit le vif. declar.* 4. *part.* 4. Jason. *ad l. in annalib. infra de legat.* Crot. *ad l.* 4. §. *Cato. num.* 131, *et seq. ff. de verb. oblig.* Bartol. *ad l. Gallus.* §. *etiam si parente vers. quæro istis casibus. n.* 7. *de liber. et posthum.* et ibi Alexander, Ruinus, aliique plurimi. *Mod.*

(5) Inclusa desunt in quibusdam manuscriptis.

(6) Id est, quoties relictus est fundus deducto usufructu: ut sit sensus, Si fundus legatur deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, heres usumfructum. §. 1. *Instit. de usufruct.* Hujusmodi ususfructus una cum herede finitur. *infr. h. t.*

(7) Hæc lex 15. *junct. l.* 16. faciunt septimam decisionem Ju stinianeam ex 50. vid. Inglois. *Ans.*

(8) Quæstio.

(9) Vid. *l. ult. infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.*

(10) Usufructu per servum adquisito, servus pro parte alienatu est, quæritur quid juris sit? Alii solidum interiisse usumfructum putabant. *vers. Una.* Alii pro parte. *vers. Alia.* Alii nullo mod interire, sed solidum servari, et in hac sententia Juliani Justinia nus adquiescit hac lege. *vers. Tertia. vers. Et in novissima.*

(11) Prima veterum opinio.

(12) Secunda veterum opinio.

(13) Tertia veterum opinio, quæ est Juliani et Justiniani.

(14) Id est, expetendam aut admittendam, sic alibi in proœ mio Digestorum, nihil tam studiosum.

(15) §. 3. *Inst. de usufr. et D. quibus modis ususfr. vel usu. amittend.*

(16) *l.* 3. *supr. h. t.*

(17) *l.* 1. *D. quib. mod. ususf.*

(18) *d.* §. 3. *l.* 25. *l.* 28. *ff. quib. mod. ususfr.*

(19) Vid. *d.* §. 3. *vers item.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 28. *et seq.*

(20) Constituitur enim ususfructus vel testamento, vel contractu *l.* 4. *in fin. supr. h. t.* §. 1. *Instit. l.* 3. *ff. de usufruct.*

(21) Ususfructus, ejusque nomine actio morte perit: non uten do non perit, *ut hic.* Cur ita? vid. *vers. cum multæ. infr. h.*

quem sibi aliquis adquisivit, hunc habeat dum vivit, intactum: cum (1) multæ, et innumerabiles causæ rebus incidant mortalium, per quas homines jugiter retinere, quod habent, non possunt: et est satis durum, per hujusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi (2) talis exceptio usufructuario opponatur; quæ, etiamsi dominium vindicaret, posset eum præsentem vel absentem excludere (3).

§. 2. Sed neque per omnem (4) capitis deminutionem hujusmodi detrimentum imminere nostris patimur subjectis. Quare enim si filiusfamilias fuerit is, qui usumfructum habet, forte ex castrensi peculio, ubi (5) nec patri ususfructus acquiritur; ei possessum, per emancipationem (6) eum amittat? sed secundum quod definitum est, tunc eum tantummodo desinere, cum usufructuarius, vel res pereat, et tantummodo eum cum anima (7) vel rei substantia expirare: nisi prædictæ exceptionis vigor reclamaverit: excepta videlicet tali capitis deminutione, quæ vel (8) libertatem vel civitatem Romanam possit adimere: tunc etenim ususfructus omnimodo ereptus, ad suam revertatur proprietatem. Dat. Kal. Octob. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De usufructu filiofamilias vel servo relicto.

17. Idem A. Johanni P. P.

Ex libris Sabinianis quæstio nobis relata est, per quam dubitabatur, Si ususfructus per servum acquisitus, vel per filiumfamilias, capitis diminutione (9) filii magna, vel media, vel morte, vel emancipatione, vel servi quacunque alienatione, vel morte, vel manumissione possit adhuc remanere? Et ideo sancimus (10) in hujusmodi casibus, neque si servus vel filiusfamilias in præfatos casus inciderit, interrumpi patri, vel domino usumfructum, qui per eos acquisitus est, sed manere intactum. Neque si pater magnam capitis diminutionem vel mediam passus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, usumfructum perire: sed apud filium remanere, etiamsi heres a patre non relinquatur: Usumfructum enim per eum acquisitum, apud eum remanere etiam post patris calamitatem oportet: cum plerumque verisimile (11) sit testatorem contemplatione [magis] filii, quam patris, usumfructum ei reliquisse. Dat. 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXIV.

DE SERVITUTIBUS (12) ET AQUA (13).

De eo, qui ædificando hominibus officit. De longi temporis consuetudine.

1. Imp. ANTONINUS A. Calphurniæ.

Si (14) quas actiones adversus eum, qui ædificium contra veterem (15) formam extruxit, ut luminibus (16)

(1) Ratio decidendi.

(2) Ususfructus ejusve actio sola morte usufructuarii, et rei interitu perit. An et non utendo? non perit, nisi longi temporis spatio, *ut hic*, *et l.* 13. *Infr. tit. prox.* adde Paul. 3. *sent.* 6. §. 28. *et* 30.

(3) Sunt, inquit Charondas, qui recte hanc legem accipiant de actione in rem, de qua agitur in §. *æque. Instit. de action.* aliud de actione personali statuentes; nempe longissimi temporis spatium requiri. *l.* 2. *Infr. de constit. pecun.* et *l.* 3. *Infr. de præscript.* 30. *vel.* 40. *annor.* explicuit autem eandem hanc legem pulchre in novis intellectibus suis Molinæus. *Mod.*

(4) Sed per mediam et maximam, non minimam. §. 1. *in fin. Inst. de adquis. per adrog.*

(5) Usumfructum in castrensi peculio filii pater non habet.

(6) Est enim emancipatio capitis diminutionis species.

(7) Ususfructus extinguitur morte fructuarii, re perempta, et ea capitis deminutione, qua vel libertas vel civitas amittitur.

(8) Minima capitis deminutione familiam tantum: media familiam et civitatem: maxima familiam, civitatem, et quod majus est, libertatem amittimus. *l. ult. ff. de cap. min.*

(9) Vid. Paul. 3. *sent.* 6. §. 29.

(10) Ususfructus quæsitus per servum vel filium, servi vel filii capitis minutione non extinguitur, *ut hic.* Quid si pater servus aut peregrinus factus fuerit, aut mortuus sit? Apud filium talis ususfructus manet, etiamsi heres a patre relictus non fuerit. *vers. Neque si.* Cur ita? vid. *vers. Cum plerumque.*

(11) In dubio contemplatione filii relictum præsumitur.

(12) Paul. 1. *sent.* 17. 2. *Instit.* 3. *et L.* 8. *D.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. περὶ δουλειῶν. 58. *Ecl.* 1. *et* 2. Harmen. περὶ δουλείας. De actione in rem confessoria pro servitutibus, vid. Ferrariensem *in forma libelli actionis confessoriæ pro servitutib.* 30. Oldendorp. *class.* 3. *act.* 3. De negatoria vid. Ferrariensem *in forma libelli in actione negatoria* 31. Oldend. *class.* 3. *act.* 5. De utraque vid. §. 2. *Inst. de act.* et ibi interpretes.

(13) Ne dicas, *arcenda*, ut *tit. ff. de aqua et aq. pluv.* sed de servitutibus aquæductus, aquæ haustus. Cujac. notat hic et προθύ[illegible] legendum esse, *De aqua et aliis servit. ut l.* 3. *infr. h. t.* Goth. Ad hunc titulum et singulas leges vid. Anton. de Padill. *Ans.*

(14) Legem hanc copiosissime explicat Gothofredus: quare tantum monebo, ut ad eam etiam plenius intelligendam consulas hinc Rævardum civem meum *ad legem Scriboniam cap.* 5. et Corasium *ad l. Servitutes.* 4. *in princ. n.* 46. *ff. de servit.* illinc Alexandr. *consil.* 104. *in* 4. *vol.* et *ad l. de quibus. ff. de legib.* Mod.

(15) Hanc legem difficilem et utilem sic interpretor: Ubi neque servitus expressim, vel tacite adquisita est, nobis licet tollendo ædes vicini obscurare: nec eo nomine ulla competit ei actio. *l.* 8. *l.* 9. *infr. et l.* 9. *ff. de servitut.* adde *l.* 26. *ff. de damn. infect.* vid. Cujac. 1. *observ.* 7. Idem dicendum, si in area ædificem, eo tamen casu legitimum spatium a vicina insula servandum est. *l.* 14. *ff. de servit. urb.* Ubi vero servitus luminis expressim adquisita, non licet in eam quidquam committere. *l.* 5. *l.* 9. *infr. h. t.* (Lumen est autem, ut cœlum videatur. *l.* 16. *ff. de serv. urb.*) Quid si tacite: vetus enim ædificiorum forma vicem servitutis obtinet, *ut hic*: jubet Imperator veterem formam servari. *ut hic. l.* 7. *Infr. h. t. l.* 12. §. 1. *infr. de ædific. privat. l.* 11. *ff. de servit. urb.* vetat tollendo luminibus vicini offici: dat enim damnum, qui tollendo officit. *l.* 25. *ff. de damn. infect.* Hinc consequitur, cuivis tollere permitti, dum vicino non officiat: Cæterum officiat necne, non ex actoris opinione vel æstimatione corrupta, sed ex æquo bonoque dijudicabitur. Ac primum quidem ex civitatum statutis. His deficientibus res erit finienda judicis officio, qui rem in præsentem se conferet. Id cum accidet, res dijudicari vix poterit melius, quam si vicinarum ædium altitudinem, spatia, intervalla, ac fundamenta diligenter judex inspexerit. *l.* 12. §. 2. *Infr. de ædific. privat.*

(16) Nam quo magis distabit noster a vicino paries, eo liberior ædificandi in eo facultas fuerit: et in eo ædificantes minus luminibus vicini officiemus. Possunt et ædes ipsius vicini spectari, cui vicinus injuriam tollendo non facit, si tantum luminis ei relinquit, quantum ipse sibi sua reliquisse in area repertus fuerit. Est enim periniquum, vicinus ut a vicino lumen uberius exigat, quam ipse sibi suo in ædificio et area interiore reliquit. Potest etiam cognitio hæc a forma vicinorum, vel reliquorum urbis ædificiorum educi: ut et publicarum viarum intercapedine vel altitudine: ut quo spatio, quave altitudine cæteris ædificare communiter ante licuit, vel cuivis et hoc volenti tollere, scilicet sit concessum. Sine invidia cuique facere licet in suo, quod aliis sit permissum. Favent enim leges cujuscunque fundi libertatibus et reis. Ideoque negans servitutem deberi, suam intentionem fundatam in jure communi habere præsumitur. Quælibet enim res jure naturali libera præsumitur. *l.* 4. *ff. de justit. et jure.* Nec etiam sequitur, ut qui per centum annos domum suam depressam habuerit, non possit eam vicinis invitis tollere: quod in ejus potestate semper fuerit eam tollere, vel non tollere: et jure suo citra serviendi animum usus fuerit. Tempus quoque non est modus inducendæ obligationis in futurum. *l.* 44. §. 1. *ff. de oblig. et act.* sed ulterius prohibitio requiritur: sine qua non currit hic præscriptio. vid. Mynsing. *resp.* 81. *num.* 11. adde alia quæ dicam, *l.* 9. *Infr. h. t.* De prospectu dicam proxime. Quid? prospectui vicini possumne officere? Demus circumquaque vicinis adimi prospectum maris, hortorum, plantarum, publicæ scripturæ, picturæ, montium. vide 2. Harmen. 4. horologii: quin et liberum antehac cœlum, quo maxime domus astrologi commendatur. vide Cujac. 17. *observ.* 35. Posse verius est, nisi jus servitutis obstabit. Nam ubi non obstabit, qui jure quod in suo fecerit, licet cum vicini damno. vid. quæ notavi ad *l.* 26. *ff. de damno infect. et ad l.* 3. §. 7. *ff. de incendio, ruina.*

tuis officeret, competere tibi existimas ; more solito [per judicem] exercere non prohiberis : Is , qui judex erit , *longi temporis* (1) *consuetudinem* , *vicem* (2) *servitutis obtinere sciet :* modo si is , qui pulsatur , nec vi nec clam, nec precario possidet. PP. 3. Id. Novebr. GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

De eo , qui sciente domino aquam duxit.

2. Idem A. Martiali.

SI (3) aquam (4) per (5) possessionem (6) Martialis eo sciente (7) duxisti *:* servitutem exemplo rerum immobilium (8) tempore (9) quæsisti . Quod si ante id spatium ejus usus tibi interdictus est , frustra (10) sumptus in ea re factos præstari tibi postulas *:* cum in aliena possesione (11) operis (12) facti dominium quoad in eadem causa manet (13) , ad eum pertineat , cujus est possessio. PP. Kalend. Jul. LÆTO et CEREALI CONSS. 216.

De prædio provinciali.

3. Imp. ALEXAND. A. Ricanæ.

ET in provinciali (14) prædio constitui servitus aquæductus , vel aliæ servitutes possunt : si ea præcesserint , quæ servitutes constituunt ; tueri enim placita inter contrahentes debent. Quare non ignorabis , si (15) priores possessores aquam duci per prædia prohibere jure non potuerint , cum eodem (16) onere perferendæ servitutis transire ad emptores (17) eadem prædia posse. PP. Kal. Maji , MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De aqua invito domino non ducenda.

4. Idem A. Corneliano.

AQuam (18) , quæ in alieno loco oritur , sine (19) voluntate ejus , ad quem usus ejusdem aquæ pertinet , Prætoris edictum non permittit ducere. PP. Idib. Aug. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De eo , quod contra servitutem debitam extructum est.

5. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Luciano militi.

SI quid pars adversa contra servitutem ædibus tuis debitam injuriose extruxit : Præses provinciæ revocare (20) ad pristinam formam , damni etiam ratione habita pro sua gravitate curabit. PP. Kalend. Febr. PRÆSENTE et ALBINO CONSS. 247.

De aqua invito domino non ducenda.

6. Imp. CLAUDIUS A. Prisco.

PRæses provinciæ usu aquæ , quam ex fonte juris tui profluere allegas , contra statutam (21) consuetudinis formam carere te non permittet : eum sit durum (22) et crudelitati proximum , ex tuis prædiis aquæ agmen ortum sitientibus (23) agris tuis ad aliorum usum vicinorum injuria propagari. PP. 7. Kal. Maji , CLAUDIO A. et PATERNO CONSS. 270.

De vetere consuetudine.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Juliano [P. P.]

SI manifeste doceri possit , jus aquæ ex vetere (24) more atque observatione (25) per certa loca profluentis utilitatem certis fundis (26) irrigandi causa exhibere: Pro-

(1) Cujus non est memoria.

(2) *l.* 1. *in fin. l.* 2. *D. de aquæ et aquæ pluv.* id ut intelligendum sit , dixi *Supr. h. t.*

(3) *l.* 10. *D. si servit. vindicet.*

(4) Hanc legem pertinere ad provincialia , non ad Italica prædia , notat Cujac. ad *l.* 2. *D. de usurpat. et usucap.*

(5) Servitutem aquæ ducendæ per triennium consentiente domino aquam ducentes , adquirimus : ante triennium perfectum ducere a domino prohiberi possumus : neque sumptus in eam rem factos ab eo petimus. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 2. *et* 2. Harm. 4. §. 118.

(6) Id est , fundum.

(7) Atque ita non clam. *l.* 10. *D. si servit. vindicet. l.* 5. §. *sed et* 3. *D. quod vi.*

(8) Græci legunt *mobilium.* Sed melius forte legemus , *immobilium.* 58. *Ecl.* 1. *c.* 14. ut immobilibus servitutes comparemus potius quam mobilibus , ut et panes civiles. *Novell.* 7. vid. Cujac. *cap.* 22. *de divers. temp. præscript. et de access.* adde eund. 2. *Feud.* 1. *fol.* 504. Etsi Panormitanus eos faciat , neque mobiles , neque immobiles. Sed præstat immobilibus adnumerari , adhærent enim immobilibus. vid. Gail. 2. *obs.* 11. *n.* 11.

(9) Triennii , ut volunt Græci , *Synops. d. loco* teste Cujac. *c.* 22. *de præscr.* decennii inter præsentes , vicennii inter absentes : quia sic est in immobilibus , *l.* 1. *Infr. de usuc. transfor. ubi Accurs.* nisi ex publico flumine ducatur. Nec enim nisi tempore cujus non extat memoria , præscribitur , *l.* 3. §. 4. *D. de aqua quotid. et æstiv.* Quid si ex prædio Ecclesiæ ? annorum 40. præscriptio requiretur. Bald. *hic.* adde Wurmser. 1. *pract.* 27. *obs.* 7.

(10) Vide tamen quæ dixi ad *l.* 38. *D. de hered. pet.*

(11) Id est , fundo alieno.

(12) Id est , ædificii , canalium et similium.

(13) Id est , quoad jus non est diversum. vid. *l.* 2. *Supr. de rei vindic.*

(14) Id est , non solum in Italico. vid. Cujac. 7. *observ.* 3. provincialia prædia , tributaria , stipendiaria : unde et ratio decidendi sumitur. Videtur enim constituta servitute tributi deterior causa fieri. adde Cujac. *ad l.* 4. *in fin. D. de usuc. in fin.*

(15) Quod auctor non potuit prohibere , successor prohibere non potest.

(16) *l.* 23. §. 2. *D. de serv. præd. rust.* v. quæ notavi *ad l.* 20. §. 1. *D. de adquir. rer. dom.*

(17) Adde *l.* 10. *in fin. D. si serv. vind. l.* 1. §. 25. *D. de aqua quotidiana.*

(18) Aquam nemo ducere potest ex alieno fonte citra voluntatem ejus , qui fundi dominus est. *Synopsis h. t. c.* 4.

(19) Vid. *l.* 8. *ff. de aqua et aquæ pluv.*

(20) Et tollere , *l.* 9. *Infr. h. t. l.* 14. 15. *in fin. D. si servit. vind.*

(21) *l.* 1. *supr. h. t.*

(22) Hinc colligit Alciatus 1. *præs.* 52. Quemlibet præsumi rem suam primum curare , deinde alienam , et sic ordinatam charitatem incipere a seipsa. *Bald.*

(23) Sic aures sitire Cicero 2. *ad Atticum* 14. fontes sitire. Idem 3. *epist. ad Quintum fratrem.* herbæ sitiunt. Virgil. *Ecl.* 7. *et* 4. *Georg.* prata bibunt. Virgil. *Ecl.* 3. *in fin.* apud Anacreontem , πάντα διψᾶ.

(24) *d. l.* 1.

(25) Consuetudo quomodo probetur , in eo , quod hic dicitur antiquam consuetudinem servari , v. Bald. *ad l.* 1. *Infr. ad SC. Vellejan. n.* 5. *vers. sed hic quæro.* Parisiens. *consil.* 13. *præcipue num.* 32. *et* 34. *vol.* 1. Decium *ad l.* 1. *n.* 18. *supr. de edendo.* Afflict. *decis.* 192. *num.* 4. Habes et alia ad consuetudinem pertinentia apud Alexand. *cons.* 5. *col.* 2. *vol.* 5. Cottam *in Memorabilibus in vers. consuetudo.* Rom. *singul.* 19. Cremens. *sing.* 150. Mod.

(26) Mynsingerus tamen respondit privatum posse vivarium urbi vicinæ aliquo modo utile in agrum frumentarium vel similem mutare. *Resp.* 81. An præoccupare aquam fluminis vel molendini in flumine , ut præjudicium fiat inferioribus , v. Ferrar. *in for. libell. servit. confess.* 30. *ibi. Servitus aquæd.* 6.

curator noster, ne quid contra veterem [formam] atque solennem morem innovetur, providebit. PP. 4. Non. Maji, Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

De ædificio altius sublato: de fenestra in pariete vicini facta.

8. Iidem AA. et CC. Aniceto.

ALtius quidem ædificia tollere (1), si (2) domus servitutem non debeat, dominus ejus minime prohibetur (3). In pariete vero tuo, si fenestram Julianus vi vel clam fecisse convincatur: sumptibus suis opus tollere (4), et integrum parietem restituere compellitur. Dat. Kalend. Jannar. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De ædificio altius sublato.

9. Iidem AA. et CC. Zosimo.

SI in ædibus vicini tibi debita servitute, parietem altius ædificavit Heraclius: novum opus suis sumptibus per Præsidem provinciæ tollere (5) compelletur. Sed si te servitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificium vicino non (6) est interdictum. PP. 5. Kal. Julii, *Sirmii*, AA. Conss. 293.

Si servitus aquæ ducendæ deberi negetur.

10. Iidem AA. et CC. Nymphidio.

SI tibi servitutem aquæ (7) [ducendæ] deberi Præses animadverterit, nec hac te non utentem spatio (8) temporis amisisse perspexerit, uti te iterum jure proprio providebit. Nam si hoc minime probetur, loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquam, et facere (9), quo minus ager tuus irrigari possit, non prohibetur. PP. 11. Kalend. Februar. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De itinere, actu, via.

11. Iidem AA. et CC. Aureliano.

PEr agrum quidem alienum, qui servitutem non debet, ire vel agere(10) vicino minime licet: Ubi autem via publica (11) nemo recte prohibetur. Dat. 11. Kalend. Novemb. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De termino aquæ ducendæ.

12. Iidem AA. et CC. Valeriæ.

NOn (12) modus (13) prædiorum (14), sed servitus aquæ ducendæ (15) terminum (16) facit. PP. 3. Kal. Jan. CC. Conss. 294.

An servitus non utendo amittatur.

13. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SIcut usumfructum (17), qui non (18) utendo per biennium in soli rebus, per annale autem [tempus] in mobilibus vel se (19) moventibus diminuebatur, non passi sumus hujusmodi sustinere compendiosum interitum, sed ei decennii (20) vel viginti annorum dedimus spa-

(1) Ne quidem fiscus servitutem, quæ semel est constituta, tollere potest. *Syn. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 5. et obscurare vicina. *l.* 9. *Infr. h. t. l.* 9. *D. de servit. præd. urban.* dixi *Supr.* ad *l.* 1. *l.* 24. 26. *ff. de damn. infect.*

(2) Alias exceptiones, vid. apud Socin. *reg.* 102.

(3) Cur ita? res præsumitur ab origine sua esse libera. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 3. Nec enim servitutes habent causas naturales; sed conventas vel præscriptas: et quisque in suo ad cœlum usque (si ita licet dicere) ædificare potest. *l.* 1. *in fin. pr. l.* 24. *ff. de serv. præd. urb. l. ult.* §. 4. *ff. quod vi aut clam.* Hinc etiam inferunt rem præsumi liberam allodialem non feudalem. Feudum enim speciem servitutis esse, quæ regulariter præsumenda non sit, nisi probetur: probari tamen intelligi rem feudalem esse, si semel talis fuerit. vid. Gail. 2. *obs.* 69. *n.* 2. 3. 4. 5. 6. Goth. Quam verum sit, quod vulgo fertur, domum suam usque ad cœlum elevare quemlibet posse, vide Doctores hic. Jason. *ad l. quo minus. n.* 23. *ff. de flumin.* Veron. *in tract. de servit. urban. præd. cap.* 39. *n.* 2. et consule præterea Socin. *reg.* 101. Cæpol. *in tit. de servit. urban. præd.* Hippolyt. *singul.* 154. Angelum *ad l. si is qui. ff. de usufructu.* rursus Jasonem *ad l. de pupillo.* §. *meminisse. ff. de novi oper. nunt.* Zasium *lib.* 1. *respons. capit.* 10. Decium *ad l. domum. ff. de reg. jur.* Cagnol. *ad l. nullus videtur. n.* 3. *de eisdem regul. jur.* Vivi. *lib.* 1. *commun. opin. in verb. feudalis.* Duen. *reg.* 22. Mod. Ad intellectum hujus legis vid. Bartol. Cæpoll. *ad tit. de servit. præd. urb. rubr. de Servitut. altius tollend.* Parlador. *reg. quotidian. cap.* 15. S. L.

(4) *l.* 1. *supr. h. t.*

(5) *l.* 5. *l.* 8. *supr. h. t.*

(6) Dixi *ad l.* 8.

(7) Aquæductus, ut et stillicidii servitus, cum primum est constituta, quasi continua est. Continuatur enim facto naturæ citra factum hominis. Tigni et oneris ferendi, continua: ut quidem continuo naturæ facto citra factum hominis. Iter, actus, via et similes servitutes, discontinuæ: in his enim requiritur factum hominis: non tamen perpetuum. vid. Wurmser. 1. *pract.* 27. *observ.* 1.

(8) Quo? vid. *l.* 13. 14. *infr. h. t.*

(9) Vid. *l.* 6. *supr. h. t.* vid. *l.* 30. *ff. de damn. infect.*

(10) Ut et aucupari. *l.* 16. *ff. de serv. præd. rustic.* piscari, ingredi. *l.* 13. *in fin. ff. de injuriis.*

(11) Alia exempla vid. *in d. l.* 13. *et l.* 2. §. 9. *ff. ne quid in loco publico.*

(12) Legis hujus declarationem pleniorem, et etiam limitationes pete a Cephal. *consil.* 273. *n.* 15. item extensionem: quid scilicet in dote dicendum sit, an perinde quemadmodum prædiis auctis, quibus debetur servitus, non tamen augetur modus aquæ ducendæ, si filia dotata sit in centum, et postea augeantur bona paterna, debeat ex eo augeri etiam dos, vide Jasonem *ad Auth. res quæ. infr. commun. de legat. n.* 27. *vers.* 6. item quid de fidejussore, vide Abbat. *ad cap. constitutum. n.* 7. *de fidejussor.* Mod. Aquæ concessæ modum eam ducendo excedere non debemus. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *cap.* 10. Goth.

(13) Id est, quantitas, spatium quantitas agri. *ff. si mensor falsum modum. l.* 40. *ff. de contrah. empt. l.* 4. *in fin. ff. de act. empt. l.* 64. §. 1. *ff. de evict.*

(14) De novo adquisitorum, post constitutam uni fundo servitutem.

(15) Ab initio scil. constituta.

(16) Id est, limitat jus aquæ ducendæ: ut sit sensus: Non, si meus fundus novis emptionibus auctus est, ideo amplioris aquæ modum alia parte in agros de novo comparatos ducere per agrum vicini licebit. *l.* 24. *ff. de serv. præd. rust. l.* 1. §. 15. *ff. de aqua quot.* nec enim possumus servitutem deteriorem facere.

(17) Nota jus vetus de præscriptione ususfructus.

(18) *l.* 16. *supr. tit. prox.* vid. Paul. 3. *sent.* 6. §. 30.

(19) Vid. *l.* 93. *ff. de verb. sign.*

(20) Ususfructus et servitutes urbanæ et rusticæ decennio inter præsentes, vicennio inter absentes non utendo amittuntur, ut hic, *et l.* 14. *infr. h. t. l.* 16. §. 1. *in fin. supr. tit. prox.* §. 3. *Inst. de usufr.* Quid, si servitus discontinua sit? Idem dicendum fuerit, modo constituta sit sine aliquo temporis, mensium vel annorum intervallo: Secus si intervalla annorum, mensium et temporum habuerit. *l.* 14. *in pr. infr. h. t. l.* 7. *ff. quemadm. serv. amitt.* Eo casu interpretes *ex d. l.* 14. volunt tam inter præsentes quam inter absentes hujusmodi servitutes viginti annis præscribi. vid. Ferrar. *in forma libelli, servitutes confessoriæ* 30. *in ver. servitus aquæductus.* 6. *n.* 27. Wurmser. 91. *pract. n.* 27. *obs.* 3. Schneidvin. §. *fin. n.* 27. *Inst. de servit.* Cuj. *ad l.* 4. *ff. de usucap. fol.* 269. distinctionem adhibet inter servitutes urbanas et rusticas, aitque, rusticas non utendo amitti usucapione libertatis: In urbanis opus esse facto ejus, qui servit: in rusticis ejus, cui servitur, cessationem sufficere. *l.* 6. *ff. de serv. præd. urb. l.* 18. *in fin. ff. quemadm. servit. amitt.*

*

tium : ita (1) et in cæteris servitutibus obtinendum esse censuimus, ut omnes servitutes non utendo amittantur, non biennio, (quia tantummodo soli rebus annexæ sunt) sed decennio contra præsentes, vel viginti spatio annorum contra absentes (2) : ut sit in omnibus hujusmodi rebus causa similis, differentiis explosis. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS, VV. CC. Conss. 531.

Ne ita ædificetur ut accessus venti ad aream,
1. et conculcatio fructuum impediatur

14. Idem A. Johanni. P. P.

CUm talis quæstio in libris Sabinianis verteretur : quidam enim pactus erat cum vicino suo, *Ut* (3) *liceret ei, vel per se, vel per suos homines per agrum vicini transitum facere, iterque habere uno* (4) *tantummodo die per quinquennium, quatenus* (5) *ei licentia esset in suam sylvam inde transire, et arbores excidere, vel facere quidquid* [*necessarium*] *ei visum fuisset* : et quærer etur, quando hujusmodi servitus non utendo amitteretur? Et quidam putarent, si in primo vel secundo quinquennio per eam viam itum non esset, eandem servitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non utendo deperdita, singulo die quinquennii pro anno numerando. Aliis [autem] aliam sententiam eligentibus, nobis placuit ita causam dirimere (6), ut, quia jam per legem (7) latam a nobis prospectum est, ne servitutes per biennium non utendo depereant, sed per decem vel viginti annorum curricula, et in proposita specie si per quatuor (8) quinquennia, nec unodie, vel ipse, vel homines ejus eadem servitute usi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. Qui enim in tam longo prolixoque spatio suum jus minime consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam servitutem reverti desiderat.

§. 1. Cum autem apertissimi juris est, fructus aridos (9) conculcatione, quæ in area (10) fit, suam (11) naturam, et (12) utilitatem ostendere, aliquis vicinum suum vetabat, *ita ædificium extollere juxta aream suam, ut ventus excluderetur, et paleæ ex hujusmodi obstaculis secerni a frugibus non possent*, quasi vetito vento suam vim per omnem locum inferre ex hujusmodi ædificatione, cum secundum situm regionis, [et] auxilium venti aream accedit : Sancimus itaque nemini licere sic ædificare, vel alio modo versari, ut idoneum (13) ventum et sufficientem ad præfatum opus infringat, et inutilem domino aream, et fructuum inutilitatem faciat. Dat. 11. Kal. Novemb. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS, VV. CC. 531.

TIT. XXXV.

DE LEGE AQUILIA (14).

De sylva combusta vel excisa.

1. Imp. ALEXANDER A. Glyconidi.

DAmnum per injuriam (15) datum immisso (16) in sylvam igne, vel excisa ea (17), si probare potes: actione (18) legis Aquiliæ utere. PP. 7. Id. Non. ALEX. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De domo deposita vel concremata.
De aqua alio derivata.

2. Imp. GORD. A. Mutiano.

LEgis Aquiliæ actione expertus adversus eum, quem domum tuam deposuisse (19), vel incendio concremasse (20), damnoque te afflixisse proponis, ut id damnum sarciatur, competentis Judicis auctoritate conseque-

(1) Exæquatio Justinianea hæc servitutum et ususfructus, ut ususfructus et servitutes non utendo decennio inter præsentes, vicennio inter absentes amittantur : rejecta biennii utriusque servitutis præscriptione, *ut hic.* adde *Synops.* 7. *cap.* 10. et 2. Harm. 4. §. 137.

(2) Id est, vel eo maxime, ut nullam aliam rationem adferamus, hæc tamen sufficiat, ut non minore spatio amittantur.

(3) Pactus cum vicino suo, *ut ei liceat in sylvam suam per agrum vicini semel tantum per quinquennium transire* : si neque per seipsum, neque per homines suos ea servitute 20. continuis annis usus est, jus amittit, *ut hic. Synops. Basil.* 58. *tit.* 7. *c.* 11.

(4) Hujusmodi servitus discontinuam causam temporis habet.

(5) Sylvas quoque quinquennio cædi solitas hic locus indicio est.

(6) Hæc est octava decisio ex 50. novis. Ut ex Inglois. *Ans.*

(7) *l.* 15. *supr. h. t.*

(8) Id est, vicennio, de quo dixi ad *l.* 13. *supr. h. t. in verbo decennii. l.* 6. *ff. quemadm. servit. amitt.*

(9) Vid. *l. ult. ff. de jure fisci.*

(10) De area, adde *l.* 14. *in fin. ff. de aliment. et cibar. legat.* Goth. Non pugnat hæc l. cum *l.* 2. *ff. de servit. præd. urban.* Hic area, pro loco accipitur, in quo frumentum excutitur, estque servitus Rustica : in *l.* 2. sumitur pro loco in ædibus vacuo, et tunc urbana est servitus. Donell. *lib.* 11. *comm.* 4. Arum. *Exercit.* 5. *thes.* 3. Ans.

(11) Hoc est, aridi fructus trituratione exprimuntur ex spicis : ut eruti naturam suam, vim et utilitatem hominibus exhibeant.

(12) Inutilitatem. Cujac. *ad l.* 2. *C. de fide et jure hastæ. et* 16. *observ.* 29. et ita quoque extat *in l.* 1. §. 4. *in fin. ff. deposit.* eo nomine a Roberto reprehenditur 1. *recept.* 31. 2. *animadvers.* 26. Defenditur tamen ab Antonio Mercatore 2. *not.* 26. Verbum *inutilitatis* reperitur apud Ciceronem, Cassiodorum, et Lucretium.

(13) Ventum areæ vicini sui auferre vicinus jure non potest, et eam inutilem reddere. Ventus necessarius et solitus ad triturationem frumenti tolli non potest. Nemo denique sic ædificare debet, ut eo ventum in aream vicini tendentem impediat. *Syn. Basil.* 58. *tit.* περὶ καινοτομιῶν, *ex tit.* 7. *cap.* 11. *in fin.* 2. Harmen. 4. §. 26. *in fin.* Idem dicendum de Sole. vid. Joannem Ancharanum 3. *quæst.* 23. ubi notat in prædio rustico non posse ædificari in damnum vicini, propter fructuum ipsorum utilitatem.

(14) 4. *Inst.* 3. *L.* 9. *ff.* 2. *Eclog.* 19. *tit.* 10. *cap.* περὶ ζημιούντων ἀνθρώπων etc. *l.* 28. §. 12. *ff. de pœnis.* 6. Harm. 1. περὶ ζημίας. *et in Gregor.* 6. *tit.* 5. *et* 5. *Extra.* 36. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 12.

(15) Ne dicas affectam : hujusmodi namque injuriam qui dedit, ut incendiarius punitur. Injuria est, incuria. Paul. 5. *sent.* 3. §. *ult.* potest enim accidere, ut per incuriam ignem in sylvam vicini immittamus. *Deuteron.* 22. eamque incendamus.

(16) *l.* 2. *infr. h. t. l.* 27. §. 7. 8. 9. 10. 11. *l.* 20. §. 3. *ff. h. t.* 6. Harmen. 12.

(17) *l.* 27. §. 25. 26. *ff. h. t.*

(18) Lege vero Mosis, æstimatione. *Deuteron.* 22. *cap.* 11. *Collat. leg. Mosaic.* i. e. ad duplum, Paul. *ibid.* quæ actio civilis est. *l.* 28. §. 12. *ff. de pœn.* quæ et incensarum ædium (ob incensas ædes) actio. *l.* 7. §. 13. *ff. de pact.*

(19) Diruisse. *l.* 27. §. 31. *in fin. ff. h. t.* devolvisse. *l.* 50. *ff. h. t.* Nunquam igitur licebit impune domum alterius demoliri, deponere? imo certis casibus licet impune. vid. *l.* 3. §. 7. *ff. de incendio, ruina.*

(20) Vid. *l.* 1. *Supr. h. t.* An conductor domus de incendio teneatur, dixi ad *l.* 11. *in fin. ff. de peric. et comm.* An vicinus vicino de incendio teneatur? Tenetur : si incendium ipsius vel domesticorum culpa accidit. vid. Gail. 2. *observ.* 22.

ı. † Quinetiam, si aqua per injuriam alio (1) derivata sit, ut in priorem statum restituatur, ejusdem judicis ı impetrabis. PP. 8. Id. Novemb. GORDIANO A. et A-ıra ·LA CONSS. 240.

De ancilla occisa.

3. Idem A. Dolenti.

[E]X morte ancillæ, quam cæsam conquestus es, tam [e] legis Aquiliæ damni (2) sarciendi gratia actionem, ıam criminalem (3) accusationem, adversus obnoxium ımpetere [tibi] posse non ambigitur. PP. 5. Kal. ıril. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

Pœna inficiantis.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Zoilo.

[C]Ontra negantem (4), ex lege Aquilia, si damnum [i] per injuriam dedisse, probetur, dupli (5) procedit ındemnatio. Dat. 15. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. ıONSS. 193.

De pecoribus inclusis et fame necatis, vel interfectis.

5. Iidem AA. et CC. Claudio.

DE pecoribus (6) tuis, quæ per injuriam inclusa (7) fame necata sunt, vel interfecta, legis Aquiliæ ıctione in duplum agere potes. Dat. 15. Kalend. Nov. ıA. CONSS. 293.

De pastu.

6. Iidem AA. et CC. Plenio.

DE his quæ per injuriam depasta (8) contendis, ex sententia (9) legis Aquiliæ agere minime prohibeis (10). PP. 5. Kal. Novemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XXXVI. FAMILIÆ ERCISCUNDÆ (11).

Si non omnis paterna hereditas divisa est. De sententia. De transactione.

1. Impp. SEVER. et ANTONIN. AA. Martiano.

SI non (12) omnem paternam hereditatem ex consensu divisisti, nec super ea re sententia dicta, vel transactio subsecuta est: judicio familiæ erciscundæ experiri potes. PP. 8. Kalend. Octobr. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De dote.

2. Imp. ANTONINUS A. Vitiano.

UXor tua, si mortuo patre tuo, cui dotem numeraverat, cum heres ei extiteris, adhuc in matrimonio tuo fuerit: familiæ erciscundæ actionem ad exequendam (13) dotem secundum juris [pridem] placitum, adversus coheredes tuos nactus es: eamque retines, etiamsi postea, dum tibi nupta est, decesserit. PP. 2. Id. Februar.*

De rebus a coherede sublatis.

3. Idem A. Rufo.

ADversus coheredes tuos dividendæ (14) hereditatis judicio secundum juris formam experire: Judex datus, si quid a coherede etiam tuæ portionis ex hereditate sublatum (15) fuerit probatum, factis adjudicationibus secundum juris formam eum tibi condemnabit. Expilatæ enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur, cum (16) judicio familiæ erciscundæ indemnitati ejus prospiciatur.

De castrensi peculio.

4. Imp. ALEXANDER A. Antonio.

SI (17) filiusfamilias fuisti; et res mobiles vel se (18) moventes, quæ castrensis (19) peculii esse possunt, donatæ tibi a patre sunt, eas quoque in cætero peculio castrensi non communes cum fratribus tuis habes. † Prædia (20) autem licet eunti (21) tibi in castra filio pater donaverit, peculii [tamen] castrensis non sunt. † Diverso (22) jure ea prædia habentur, quæ ex occasione militiæ filiisfamilias obveniunt: hæc enim castrensi peculio cedunt.

(1) Aquam vicini alio derivare non licet. adde *l.* 27. §. 32. *ff. h. t.*

(2) Nota actionem eo tendentem, ut damnum sarciatur. adde *l.* 2. *supr. h. t.*

(3) *l.* 23. §. 9. *ff. h. t.* §. 11. *Inst. h. t.*

(4) Imbertus negat, hanc legem servari in Gallia, *in Enchir. in verbis, peines pecuniaires.* Abrogari etiam videtur per *Novell.* 18. *cap.* 8.

(5) V. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t.* adde Paul. 1. *sent.* 19. §. 1. *Novell.* 18. *cap.* 8.

(6) *l.* 14. *in fin. ff. de præscr. verbis.* dixi ad *leges* 12. *Tabul. tit. de pastu.*

(7) §. 16 *Inst. h. t. l.* 9. §. *si quis hominem.* 2. *l.* 29. §. *pen. l.* 39. §. 1. *ubi dixi. ff. h. t.*

(8) §. 16. *Inst. h. t. l.* 9. §. 2. *l.* 29. §. 7. *ff. h. t.* adde *l.* 4. *ff. de agnoscend. et alend. l.* 2. §. 20. *in fin. ff. vi bonor.* 6. Harm. 14. περὶ χρήσεως ἵππου. Hic interea notandum est, Corpori a non corpore noceri: quo nomine utilis Aquilia: si corpori a corpore, directa: si neque a corpore, neque in corpus damnum datum sit, in factum actio competit, §. *ult. Instit. h. t. l.* 27. §. 21. *ff. h. t.*

(9) Quia verba legis Aquiliæ concepta sunt de his quæ per injuriam nobis sunt illata.

(10) Actio de pastu pecoris. vid. Paul. 1. *sent.* 15. §. 1. *l.* 14. *in fin. ff. de præscript. verb.*

(11) §. 20. *Inst. de act.* §. 4. *Inst. de offic. jud. L.* 10. *D.* 2. 1. Paul. *sent.* 18. 2. *C. Theod.* 24. *de famil. erc.* adde Oldendorp. *class.* 5. *act.* 8. Datur hæc actio coheredi volenti a communione discedere. *l.* 2. *D. h. t.*

(12) Ob res indivisas agitur hac actione *l.* 20. §. 4. *D. h. t.*

(13) Id est, repetendam. *l.* 1. §. 10. *infr. de rei uxor.* vid. *l.* 20. §. 2. *l.* 46. *l.* 51. *D. h. t. l.* 65. §. 16. *D. pro socio. l.* 85. *D. ad leg. Falcidiam.*

(14) Huc enim spectat hæc actio. *l.* 2. *D. h. t.*

(15) *l.* 19. *infr. h. t.* §. 4. *Inst. de offic. jud.*

(16) Vid. *l. ult. infr. de crimin. expil. hered.*

(17) Donata a patre filiofamilias militatum abeunti mobilia castrensis peculii sunt, neque fratribus conferuntur. *Synopsis Basil.* 31. *tit.* 20. *c.* 57. Quid si immobilia sint? dic *ut infr. h. t.*

(18) Vid. *l.* 93. *D. de verb. sign.*

(19) *l.* 1. *in fin. infr.* v. *l.* 3. *et l.* 4. *D. de castrens. pecul.*

(20) Immobilia donata a patre filiofamilias militatum abeunti, castrensia non sunt.

(21) Castrense peculium est, quod in castris adquiritur: vel quod, proficiscenti in militiam, datur. Paul. 3. *sentent.* 4. §. 3.

(22) Immobilia aliunde quam a patre quæsita filiofamilias occasione militiæ castrensia sunt.

De mutatione ultimæ voluntatis.

5. Idem A. Statiliæ.

IN (1) ipsius mariti tui fuit potestate mutare quod in servos suos iratus (2) testamento caverat, *Ut unus quidem in perpetuis vinculis* (3) *moreretur*, *alter* vero *exportandus venundaretur*. Proinde si offensam istam clementia flexit; (quod licet scriptura (4) non probetur, aliis tamen rationibus doceri nihil impedit, præsertim (5) cum posteriora eorum talia merita deprehenduntur, ut ira domini potuerit mitigari,) novissimam ejus voluntatem arbiter familiæ erciscundæ sequetur.

De nominibus.

6. Imp. GORDIANUS A. Pomponio militi.

EA (6), quæ in nominibus sunt, non (7) recipiunt divisionem: cum ipso (8) jure in portiones hereditarias ex Lege duodecim tabularum divisa sunt.

De fideicommissis.

7. Idem A. Æliano.

SI qua fideicommissorum (9) petitio inter coheredes consistat: Prætor vel Præses provinciæ ejus rei disceptator constitutus, vel Judex familiæ erciscundæ judicio aditus, ut voluntas testatricis servetur, suas partes accommodare debet.

De bonis paternis vel maternis.

8. Idem A. Telesphoro.

BOna, quæcunque (10) tibi sunt communia cum fratre tuo ex hereditaria successione patris vel matris, cum eodem familiæ erciscundæ judicio experiens, ut dividantur, impetrabis.

De bona fide. De fructibus.

9. Idem A. Verino.

NOn est ambiguum, cum familiæ erciscundæ titul inter bonæ (11) fidei judicia numeretur, portione hereditatis, si qua ad te pertinet, incremento fr ctuum (12) augeri.

De divisione a testatore facta.

10. Idem A. Telesphoro.

QUotiens inter omnes heredes testator successioner [suam] dividit (13): ac *singulos certis possessic nibus cum mancipiis, quæ in eisdem sunt constituta*, ju bet *esse contentos*, voluntati (14) ejus (salva legis Fa cidiæ auctoritate) obtemperandum esse, manifestum es Nec mutat, quod in sequentibus verbis mancipia sua un versa, nulla facta eorum discretione, commendanda pu taverit heredibus, cum utique his ea videatur insinuasse quibus etiam testamento relinquenda esse decrevit.

De bonis parentum intestatorum.

11. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Antonio.

INter filios et filias bona intestatorum parentum pro v rilibus portionibus æquo jure (15) dividi oportere, ex plorati juris est.

De divisione sine scriptura.

12. Impp. GALLIENUS et VALERIANUS AA. Rufo.

NOn ideo divisio inter te, et fratrem tuum (ut proponis) facta, irrita habenda est, quod eam scriptura (16) secuta non est: cum fides rei gestæ ratam divisionem satis affirmet.

(1) Huic similis altera ejusdem Alexandri. *l.* 2. *Infr. ad leg. Jul. majest. et l.* 2. *infr. de reb. cred.*

(2) Testator potest suo testamento purgare officium servorum. vid. *l.* 2. *D. de SC. Silaniano.* Hinc colligunt, dicto morientis credi oportere: et merito, agitur enim de liberandis servis. Aliud futurum, si de iis onerandis ageretur. vid. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Silanian.* Quid? confessio facta in testamento de debito solvendo, potestne tanquam per errorem facta, vel ad instar legati, per testatorem revocari? Potest, nisi talis confessio fuerit jurata, vel fuerit facta notario stipulante, vel præsenti, et acceptanti. vid. Johannem Ancharanum 1. *quæst.* 58. *num.* 2. idem refert, librum seu codicem defuncti etiam privati fidem facere pro scribente, juramento tamen interposito in iis, quæ sunt verisimilia. *quæst.* 35. maxime si defunctus honestus vitæque laudatæ ac famæ fuerit: tunc enim præsumptionem facit et probat, adjutus aliis adminiculis. adde Gail. 2. *observ.* 40. *num.* 4. *ibi.* liber mortui hominis quando probet. adde *l.* 6. *infr. de testament. Nov.* 48.

(3) *l.* 18. §. 2. *D. h. t. l.* 17. §. 19. *D. de ædil. edict.*

(4) Maleficium scriptura non probatur: Fallit in falso et mandato delinquendi.

(5) Alias olim amicus, hodie inimicus præsumitur. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 11.

(6) Τὰ κληρονομιαῖα χρέα etc. hereditaria nomina in judicium communi dividundo non deducuntur: nam ipso jure *l.* 12. *tabul.* in portiones hereditarias dividuntur. *Syn. Basil. h. t. c.* 58. adde *l.* 25. §. 9. §. 13. *D. h. t. l.* 1. *infr. de except. l. ult. infr. de hered. vel act.* dixi *ad l.* 12. *tabul. hoc tit.*

(7) Nomina individua.

(8) Nomina ipso jure inter heredes divisa. *l.* 51. *in fin. D. h. t. l.* 11. *l. ult. D. de distr. pign.*

(9) Judex dividendæ hereditatis de prælegatis cognoscit. adde *l.* 89. §. 4. *D. de leg.* 2.

(10) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(11) §. 28. *Inst. de act.*

(12) Fructus augent hereditatem. *l.* 17. *infr. h. t. l.* 56. *D. h. t. l.* 2. *Supr. de pet. hered.* hinc colligunt: heredem scriptum teneri restituere liberis defuncti legitimam, ejusque fructus a tempore mortis testatoris.

(13) Id enim potest. *l.* 8. *supr. de inoffic. testament.*

(14) Vid. *l.* 16. *in fin. infr. h. t.*

(15) Jure Romano liberi ab intestato parentibus succedunt æqualibus portionibus. *l.* 21. *infr. l.* 32. *D. h. t. l.* 3. *infr. comm. utriusque jud. l. ult.* §. *Sin autem.* 1. *infr. ad SC. Tertyll. Nov.* 118. *c.* 3. *in fin.* 35. *Eclog.* 20. *ex tit.* 3. *c.* 72. *l.* 1. *infr. comm. de success.* feudalis consuetudo aliud admittit.

(16) Divisio hereditatis non requirit scripturam. dixi *ad l.* 17 *supr. de pact.*

De peculio.

13. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Saturnino.

CErtum est (1), liberorum peculia (2) post mortem a patris in hereditatem dividendam ad communionem e revocanda. Frater autem et coheres tuus, ob contra- s, quibus vivente patre etiam ignorante ipso obligatus t, convenire te et alterum fratrem tuum coheredem trum ultra (3) non potest (4), quam (5) ut de ulio suo recipiat tantam quatitatem, in quantam con- nnatus est his, cum quibus ipse contraxit.

De evictione.

14. Iidem AA. Hermiano.

I (6) familiæ erciscundæ judicio, quo bona paterna inter te ac fratrem tuum æquo (7) jure divisa sunt, hil super evictione rerum singulis adjudicatarum speciaer inter vos convenit, id est, *ut unusquisque eventum i suscipiat:* recte possessionis evictæ detrimentum fram (8) et coheredem tuum pro parte agnoscere, Præ provinciæ per actionem præscriptis verbis (9) comllet. Dat. 8. Kal. Sept. AA. CONSS. 293.

De conventione, quam possessio secuta est, et de pacto nudo.

15. Iidem AA. Theophilo.

SI divisionem conventione (10) factam etiam possessio (11) consensu secuta, pro solido dominium rem, quas pertinere ad patrem tuum placuit, [ei firavit:] earum vindicationem habere potes, si patri tuo ccessisti. Si vero placitum divisionis usque (12) ad (13) actum stetit: arbiter (14) familiæ erciscundæ judicio vos datus, communionem inter vos finiri providebit.

De voluntate patris defuncti servanda.

16. Iidem AA. Heraclio.

FIlii patris testamentum (15) rescindendi, si hoc inofficiosum probare non possunt, nullam habent facultatem. Sed et si tam circa testamentum, quam etiam codicillos judicium ejus deficiat (16), verum quibuscunque (17) verbis voluntas ejus declarata sit: licet ab intestato (18) ei fuerit successum, ex SC. retentionis (19) modo servato, familiæ erciscundæ judicium aditum (20) judicem sequi voluntatem (21) [patris] oportere, juris auctoritate significatur.

De absente.

17. Iidem AA. et CC. Commodiano.

COheredibus divisionem inter se facientibus (22), juri absentis (23), et ignorantis minime derogari, ac pro indiviso portionem eam, quæ initio ipsius fuit, in omnibus communibus rebus eum retinere, certissimum est. Unde portionem tuam cum reditibus (24) arbitrio familiæ erciscundæ percipere potes, ex facta inter coheredes divisione nullum præjudicium timens. Dat. 7. Kal. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De his, quæ pater unius filiæ nomine comparavit.
1. De sumptibus.

18. Iidem AA. et CC. Dominæ.

FIliæ (25) cujus nomine pater res comparavit, si non postea contrarium ejus judicium probetur, per arbitrium dividundæ hereditatis præcipuas (26) adjudicare sæ-

(1) Familiæ erciscundæ judicio peculia paganica liberorum m bonis paternis communicantur seu conferuntur (Græcis κατατίθεσθαι). Quid si unus liberorum patre vivente et ignorante quid buit, et conventus eo nomine damnatus fuerit? Tantum ex peulio a suis coheredibus accipere debet, in quantum condemnatus st dare iis, cum quibus contraxit. *Syn. Basil.* 35. *tit.* 20. *c.* 65.

(2) Profectitia non castrensia. *l.* 4. *supr. h. t. l.* 12. *in fin. fr. de collationibus.*

(3) Nisi fuerit in rem patris versum, aut ejus jussu contractum: unc enim solidum ex patris substantia præstandum. *l.* 20. §. 1. *D. h. t.*

(4) Potest tamen peculio tenus. *l.* 18. §. 5. *D. h. t.*

(5) Frater a fratribus coheredibus suis tantum judicio familiæ rciscundæ recuperat, quantum ab his creditor actione de peculio onsequi potuisset. *l.* 38. *D. de condict. indeb.*

(6) Judicio familiæ erciscundæ omissa evictionis stipulatio prætatur heredi a coherede. *Syn. Basil. h. t. cap.* 66.

(7) *l.* 11. *supr. h. t.*

(8) Coheres coheredi suo tenetur de evictione partis hereditaiæ. *l.* 25. §. 21. *D. h. t. l.* 35. *Eclog.* 20. *ex tit.* 3. *c.* 66. isi specialiter in divisione convenerit, ut unusquisque eventum ei in se reciperet.

(9) Cur præscriptis verbis? quia divisio est permutationis speies. *l.* 20. §. 3. *D. h. t.*

(10) *l.* 20. *Supr. de pact.*

(11) Traditio, παράδοσις. *Eclog. d. loc. cap.* 66.

(12) Nuda pactio divisionis rerum divisarum non transfert dominium.

(13) Usque ad pactum stare placitum divisionis dicitur, cum ulla traditio secuta est divisionem. *Syn. d. loco.*

(14) Familiæ dividendæ causa arbiter dari solitus.

(15) Testamentum patris solenne rescindi potest per querelam nofficiosi.

(16) Id est, si minus solenniter testamentum fecit, aut codicillos.

(17) De solennibus testamenti inter liberos, dicam in *l. ultim. infr. h. t.*

(18) Ne hinc colligas, ex minus solenni testamento patri succedi ab intestato: quia quælibet voluntas patris inter liberos servanda. Sententia hujus legis petenda est ex *l.* 21. *infr. h. t.* adde *l.* 32. *D. eodem.*

(19) *l.* 21. *infr. h. t.*

(20) Ita etiam habet *l.* 7. *supr. h. t.* quod idem est quod addictus, ut et alios manuscriptos habere, atque ita emendari vult Brisson. *de Verb. Signific. in verb. Addici.* Confer. text. et not. in *l.* 80. *D. de judic.* S. L.

(21) Divisionem bonorum a patre qualitercunque, et minus solenniter factam inter liberos arbiter familiæ sequi debet. adde *l.* 10. *supr. h. t. l. ult. infr. h. t. l.* 21. §. 1. *infr. de testament. l.* 8. *supr. de inoffic. testam.*

(22) *l.* 2. §. 4. *l.* 43. *D. h. t. l.* 8. *in princ. D. comm. divid.* id enim licet.

(23) Præsentium divisio absentibus et ignorantibus non nocet. vid. *l.* 74. *D. de reg. jur.*

(24) *l.* 9. *supr. h. t.*

(25) In non emancipata tantum hoc locum habere putat Cujac. 13. *obs.* 33.

(26) Quasi diceret, quod filio emancipato a patre donatum fuerit, statim valet, nec indiget confirmatione. *l.* 2. *supr. de inoffic. donat.* nec tenetur conferre reliquis fratribus: si tamen abstinuerit hereditate. *l. penult. infr. h. t.* At quod nomine non emancipati pater comparavit, eique tradidit, nec moriens revocavit, mortuo patre donatarii erit, si modo hereditate patris abstineat. Quid si pater traditum revocavit? donatarii præcipuum esse desinit, *ut hic*, et ita intellige *l.* 13. *infr. de collat.* quæ ita accepta cum hac non pugnabit. Aliam solutionem vid. *in l.* 13. *infr. de collat.*

pe rescriptum est. His itaque, si patri successisti, quem nomine tuo quædam comparasse dicis, adversus sororem tuam apud Præsidem provinciæ, si res integra (1) est, uti potes.

§. 1. In communi autem hereditate quin sumptus (2) ab uno facti bona fide, familiæ erciscundæ judicio, vel negotiorum (3) gestorum actione servari possint, non est ambiguum.

De rebus absumptis vel deterioratis.

19. Iidem AA. et CC. Lysicrati.

INcerti juris non est, in familiæ erciscundæ judicio earum rerum quas ex coheredibus quidam de communibus absumpserunt, vel deteriores (4) fecerunt, rationem [esse] habendam, ejusque rei cæteris præstandam indemnitatem. Dat. 18. Kal. Jan. AA. Conss. 293.

De re distracta.

20. Iidem AA. et CC. Pactuelæ.

IN familiæ erciscundæ judicio ab uno pro solido rei veluti communis (5) venundatæ pretium non venit: sed mandati, si præcessit, coheres venditoris agere potest: vel negotiorum gestorum, si ratam fecerit venditionem. Nam si velut propriam (6) unus distraxerit, ac pretium possideat, hereditas ab ea petenda est. * 3. * Febr. CC. Conss. 294.

De voluntate patris defuncti servanda.

21. Iidem AA. et CC. Fortunato.

SI (7), cogitatione futuræ successionis, officium arbitri dividendæ hereditatis præveniendo (8), pater communis judicio suo, qualicunque indicio (9) suam declaraverit voluntatem: inter eos, qui ei successerunt, exemplo Falcidiæ (10) retentionis (11) habita ratione, famil dividendæ causa datus arbiter: pro virili (12) præter portione eorum, quæ nulli generaliter (13), vel speciliter (14) adsignavit, facta divisione, in adjudicando p tris sequetur voluntatem.

De errore coheredum.

22. Iidem AA. et CC. Dionysio.

SErvum communem non consentientibus coheredibus sed per errorem (15) ad eum, qui possidet, pertine re credentibus (16), tenens, cum omnis verus titulus (17) deficiat, suum non facit: sed in eo portiones hereditaria adsignatas penes singulos successores remanere manifestum est. PP. 5. Nonas Jan.

De pacto divisionis et stipulatione.

23. Iidem AA. et CC. Hermogeni.

LIcet pacto (18) divisionis adversus singulos actio pr hereditariis portionibus creditori parata mutari non possit: tamen ad exhibendam fidem his quæ convenerant stipulationis et juris adhibito remedio, qui placitum exce dit, urgeri potest: cum et hoc omisso, si non conveni se probaretur, præscriptis (19) verbis conveniri potuisset

De hereditate restituenda, et de his, quæ imputantur in quartam.

24. Iidem AA. et CC. Socrati.

FIlium (20) quem (21) habentem fundum portioner hereditatis (22) fratribus, et quibusdam aliis (23) sub conditione verbis precariis restituere sanxit testator post ejus [conditionis] eventum (24), hereditaria part prædii in quartæ (25) ratione retenta, compensato (26

(1) I. e. si nondum res sint divisæ, nec transactum. *l.* 1. *supr. h. t.* Possumus etiam intelligere, si nondum res donatario traditæ.

(2) *l.* 18. §. 3. *l.* 25. §. 19. *l.* 39. *l.* 44. §. 7. 8. *ff. h. t.*

(3) *l.* 3. *supr. de negot. gest. l.* 31. *ff. de procur.*

(4) *l.* 3. *supr. h. t.* §. 4. *Inst. de offic. jud.*

(5) Re hereditaria, velut communi, vendita, pretii partem coheres petit actione mandati (si mandavit) vel negotiorum gestorum, si venditionem ratam habuit. *l.* 31. *ff. de procur.*

(6) Coheres, nomine proprio rem hereditariam distrahens, coheredi tenetur petititione hereditatis, *ut hic*: vel familiæ erciscundæ. *l.* 44. §. 2. *in fin. ff. h. t.*

(7) Si pater quasdam res ex rebus suis inter liberos diviserit, quasdam non diviserit, et ita vel ab intestato, vel testamento facto mortuus fuerit, familiæ erciscundæ arbiter res quidem divisas, sicut eas divisit pater, liberis distribuet: indivisas vero pro legitimarum partium ratione, *Synops. Basil.* 35. *tit.* 20. *cap.* 72.

(8) Vid. *l.* 8. *supr. de inoffic. testam.*

(9) Id est, quibuscunque verbis. *l.* 16. *supr. h. t.* quibuscunque indiciis. *l. ult. infr. h. t.* apud Haloandrum legitur male, *judicio*. idem error accidit aliis legibus, puta *l.* 7. *infr. de repud. l.* 2. *infr. ut in possess. l.* 16. *Infr. de collation.* adde *l.* 77. *in fin. ff. de cond. et demonstr.* vid. Cujac. *ad Nov.* 22.

(10) *l.* 10. *supr. h. t.*

(11) *l.* 16. *in fin. supr. h. t.*

(12) *l.* 11. *supr. h. t.*

(13) *l.* 32. *ff. h. t.*

(14) Hinc colligunt, Patrem posse rem unam eligere, de qua vel in qua testetur: nec eam liberos eligere posse legitimæ loco, si modo in aliis rebus legitimam suam servare potuerint. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 12. *num.* 1. Aliud puto futurum, si pater eum fundum eamve domum elegerit, quam statutum primogenito destinat vel addicit. *l.* 55. *ff. de leg.* 1.

(15) *l.* 18. *supr. de rei vindicat.*

(16) *l. ult. ff. pro dote.*

(17) Socius rem communem possidendo eam suam non facit *l.* 3. *in fin. Infr. in quib. causis cessat.*

(18) Coheredum pactiones creditoribus non nocent. *l.* 25. *supr de pactis. l.* 40. §. 2. *ff. de pact.*

(19) *l.* 20. §. 3. *vers. Plane. ff. h. t.*

(20) Cujacius hanc legem ex Ferrario interpretatur *ad l.* 78 *in fin. ff. de hered. instit.*

(21) *Filium quem*: pro, filius quem. Σύλληψις. de qua vide quæ dixi ad *l.* 17. *infr. solut.*

(22) Quam ut heres consequutus est.

(23) Extraneis scil.

(24) Eventu conditio vires capit.

(25) Lex est obscura, quam paucis sic explico: Ad filium (oneratum portionis restitutione, certa conditione existente, eaque lege, ut aliquid vicissim ab iis, quibus hereditatem restituit, accipiat) quatuor referuntur termini, Retinere, Compensare, Deducere. Reddere. Fundum restituere tenetur, sed ex eo quartam deducit. *ibi. Retinere*: si tantum a fideicommissariis accepit, quantum satis est ad quartam, id in eam imputabit. *ibi*, *Compensatio*: sin minus, ex fundo fideicommissario deducit quantum satis ad supplendam quartam fuerit. *ibi*, *In supplementum deducto*: sin plus, reddere compellitur. *ibi*, *Reddere*. Possis ex hac postrema sententia necessario colligere, jure civili, filium oneratum fideicommisso unam tantum quartam retinuisse. vid. Cujac. 8 *obs.* 3. 4. Verum huic postremæ sententiæ objicitur *l.* 19. *ff. ad leg. Falcid.*

(26) Hinc colligunt (juncto verbo, *deducto infr. h. t.*) aliud esse compensationem, aliud deductionem. Compensationem ipso jure fieri: deductionem vero exceptione tantum opposita. *l.* 15 *ff. ratam rem hab.* vid. Cujac. 8. *observ.* 3. *in fin.* 15. *observ.* 12

præterea quod a coheredibus vice mutua percepit, [et] si quid deest, in supplementum deducto; quod a ceteris in eo fundo solvitur, supra (1) quartam habens, reddere compellitur (2). Dat. 5. Non. Jan. CC. CONSS. 294.

De collatione.

25. Iidem AA. et CC. Diocli.

EX causa donationis, vel aliunde tibi (3) quæsita, si avi successionem respueris, conferre fratribus compelli non potes. Dat. Id. April. TUSCO et ANULINO CONSS. * 295.

De voluntate defuncti, quamvis non solenni, servanda inter liberos, non quoad extraneos.

26. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. P.

INter omnes duntaxat heredes suos (4), qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares videntur esse, vel emancipatos, quos Prætor ad successionem vocat: sive (5) cœptum neque (6) impletum testamentum, vel codicillus, seu epistola parentis esse memoretur, sive quocunque alio (7) modo scripturæ quibuscunque verbis, vel indiciis (8) inveniantur relictæ: judicio familiæ erciscundæ (licet ab intestato ad successionem liberi vocentur) servato SC. auxilio, defuncti dispositio custodiatur, etiam si solennitate (9) legum hujusmodi dispositio fuerit destituta. Si vero in hujusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona (10): certum est, eam voluntatem quantum ad illam duntaxat personam permixtam, pro nulla haberi. Dat. *Romæ*, Kal. * CRISPO II. et CONSTANTINO Cæs. II. CONSS. 321.

In AUTHENT. de trient. et semiss. §. et quod sæpe, col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 7.

SI modo subjiciatur huic scripturæ, vel ipsius parentis, vel omnium, inter quos fit partitio, liberorum subscriptio.

T I T. XXXVII.

COMMUNI (11) DIVIDUNDO.

De eo, qui partem suam distraxit.

1. Imp. ANTONINUS A. Lucano.

FRater tuus si solam (12) portionem prædii ad se pertinentem distraxit, venditionem revocari non (13) oportet: sed adversus eum, cum quo tibi idem prædium commune esse cœpit (14), communi dividundo judicio consiste: et (15) ea actione aut (16) universum prædium, si licitatione (17) viceris, exsoluta socio parte pretii obtinebis: aut pretii portionem, si meliorem alius conditionem obtulerit, consequeris: Quod si divisio prædii sine cujusquam injuria commode fieri potuerit, portionem suis finibus tibi adjudicatam possidebis. Hoc videlicet custodiendo, ut post (18) litis contestationem nemo (19) nec partem suam, cæteris ejusdem rei dominis non consentientibus, alienare (20) possit. PP. Kal. Mart. *Romæ*, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De eo, qui rem communem pignoraverit.

2. Imp. ALEXANDER A. Avito militi.

SI probatum fuerit Præsidi provinciæ, fratrem tuum vineas communes pignoris dedisse, cum partem tuam,

(1) Hoc innuitur, Quod a coherede legati titulo accipimus, in quartam Trebellianicam id imputamus, *ut hic*, *et Supr. h. t. ibi, compensato.* Imo non imputamus: quia extra quartam est, quod ab herede accipimus. *l.* 91. *ff. ad leg. Falcid.* Aliud in Falcidia: aliud in Trebellianica: causam dixi *d. l.* 91. Imo non aliud. Nam quod heres titulo prælegati a coherede accipit, id non restituit. *l.* 18. *in fin. D. ad SC. Trebell.* Dic, non restitui, nisi supra quartam fuerit. vid. *hanc legem.*

(2) Portionem nempe hereditatis, quam rogatus est restituere, ut hic recte adnotavit Fulgosius (ait Charondas) et judicio quidem familiæ erciscundæ *l. ita tamen. §. si ex Trebelliano. D. ad Senatuscons. Trebell.* porro vide ad hanc legem scribentem ex professo Ferretum, et copiosius etiam Corasium. obiter autem Alciatum *l.* 6. *paradox. cap.* 5. Charondam *lib.* 2. πειθανῶν *pag.* 86. Vaconium *lib.* 4. *declarat.* 59. Berengarium Fernandum *ad l. in quartam. c.* 3. *n.* 40. *et seq. D. ad l. Falcid.* Mod.

(3) Emancipato sc. Id enim Græci ad hanc legem supplent. vid. Cujac. 13. *obs.* 33. qua de re dixi *ad l.* 18. *supr. h. t.*

(4) Et emancipatos. *infr. h. t.* et quoscunque. vid. *Novell.* 107. *c.* 1.

(5) Videtur hæc lex interpolata *ex l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(6) *l.* 21. §. 1. *infr. de testam.*

(7) Testamentum notis factum a parente pagano inter liberos valet, *ut hic*: *et l.* 1. *C. Theod. h. t.* respectu extranei non valet. *l.* 40. *in pr. D. de testam. milit.* adde *l.* 6. §. 2. *D. de bon. poss.* Hodie jure novo, patris voluntas ultima, licet inter liberos, ὁλογράμματος esse debet. *Novell.* 107. *cap.* 1. vid. Cujac. 3. *obs.* 3.

(8) Id est, notis. Notas Græci σημεῖα appellant. vid. Cujac. 1. *consult.*

(9) Testamentum patris non subsignatum nec subscriptum a testibus valet inter liberos. vid. *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de fals.* An etiam sine testibus? Cujac. negat valere *d. loco.* Certe hic agitur de testamento minus solemni. Testes pertinent ad solennia testamenti. Possit id colligi ex §. 3. *Inst. de testam. ord. et l.* 20.

§. 7. §. 8. *D. qui test.* Cujac. tamen 2. *ad Afric. fol.* 14. *in fin.* negat tastes pertinere ad testamenti solennia.

(10) Testamentum minus solenne valet inter solos liberos. Igitur legata, fideicommissa, libertates non debentur reliquis personis extraneis in eo comprehensis. Sed tamen Cujac. *ad Nov.* 107. excipit uxorem, propinquos, alumnam, et similes. *arg. l.* 38. *D. de fideicomm. libert.*

(11) §. 20. *Inst. de act.* §. 5. *Inst. de offic. jud. L.* 10. *D.* 3. *et* 2. *Cod. Theod.* 25. *et* 12. *Ecl.* 2. Oldendorp *class.* 4. *act.* 22.

(12) Socius solam portionem alienat. *ut hic.* et obligat. *l.* 3. *in fin. D. qui potior.*

(13) Quid si convenerit, rem communem vel nondum vel nunquam dividi? vid. *l.* 14. §. 2. §. 3. *D. h. t. l.* 16. *in fin. D. pro socio.*

(14) In quemcunque socium inciderimus, communi dividundo possumus experiri. *l.* 3. *Infr. h. t.*

(15) Si res dividi nequeunt, uni καθ' ὑπερθεματισμόν, per licitationem adjudicantur: sin alter litigantium ob inopiam licitatione vincere (id Græcis ὑπερθεματίζειν, 3. Harm. 3. §. 108. *et deinceps.*) nequeat, extraneus admittitur, qui licitationem faciat, *l.* 3. *infr. h. t. Syn. Bas.* 12. *tit.* 2. *cap.* 34. 3. Harm. 10. §. 14.

(16) Si res communis dividi non potest, distrahenda est, ejusque pretium inter socios pro rata portionum dividendum est. Si vero res potest dividi, partem suam quisque possidebit.

(17) Vincit in licitatione qui plus offert.

(18) *l. ult. D. de alienat. judic. mutandi.* nisi ex causa necessaria. *l.* 13. *l.* 14. *D. famil. ercisc.*

(19) Duæ negationes non semper affirmant, sed negant magis. *ut hic*: Interdum duo abnutiva magis negant. ut, Nemine nihil faciente. *l.* 24. *in princ. D. de damn. infect.* Nihil neminem habere. *Lucil.* 6. Non miseret neminis. *Cato.* vide Cujac. 10. *observ.* 26.

(20) Nec donare. *l.* 12. *infr. de donat.*

quam in vineis habes, creditori obligare (1) non potuerit: Præses provinciæ restitui tibi eam jubebit cum fructibus, quos creditor de parte tua perceperit. Idem Præses provinciæ de divisione vinearum inter te (2) et creditorem fratris tui cognoscet, et jubebit eum (3) accepta pecunia, quanti (4) statuerit partem fratris tui valere, eam partem, quam de fratre tuo accepit, tibi restituere: aut æstimata tua parte, ad creditorem fratris tui data pecunia, quanti eam æstimaverit, transferre. PP. 2. Id. Septemb. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De his, quæ communia manent, vel alienata sunt. De rebus quæ commode dividi non possunt.

3. Idem A. Verecundiano.

AD officium arbitri, qui inter te et fratrem tuum [pro] dividendis bonis datus fuerit, ea sola pertinent, quæ manent (5) communia tibi et illi. Nam ea, quorum partem is vendidit, cum (6) emptoribus tibi communia sunt, et adversus singulos (7) arbitrum petere debes, si ab illorum quoque societate discedi placeat. † Cum (8) autem regionibus (9) dividi [commode] aliquis ager inter socios non potest, vel ex pluribus singuli: æstimatione (10) justa facta, unicuique sociorum adjudicantur, compensatione pretii invicem facta, eoque cui res majoris pretii obvenit cæteris condemnato: ad licitationem nonnunquam etiam (11) extraneo (12) emptore admisso, maxime si se non sufficere ad justa pretia alter ex sociis sua pecunia vincere vilius (13) licitantem profiteatur. PP. 5. Non. Maji, JULIANO et CRISPINO CONSS. 225.

De divisione facta inter fratres.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Herodæ.

SI major quinque et viginti annis soror tua tecum res communes divisit: quamvis non (14) instrumentis (15), sed aliis probationibus earum direptam (16) communionem esse probetur, stari tamen finitis convenit. Quod si minor fuit, nec (17) tempus in integrum restitutioni præfinitum adhuc excessit, an in integrum propter divisionem (18) restitui debeat, causa cognita (19) Præses (20) provinciæ æstimabit. † Idem eorum etiam, quæ vobis permanent (21) communia, fieri divisionem providebit: tam sumptuum (22), (si quis de vobis in res communes fecit) quam fructuum. Item doli (23), et culpæ (cum in communi dividundo judicio hæc omnia venire non ambigatur) rationem, ut in omnibus æquabilitas (24) servetur, habiturus. Dat. 8. Febr. CC. CONSS. 294.

De nolente in communione manere.

5. Iidem AA. et CC. Secundino Militi.

IN communione vel societate nemo compellitur invitus (25) detineri (26): quapropter aditus præses provinciæ, ea quæ cummunia tibi cum sorore perspexerit, dividi providebit. Dat. 8. Kal. Septemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XXXVIII.

COMMUNIA UTRIUSQUE JUDICII TAM FAMILIÆ ERCISCUNDÆ, QUAM COMMUNI DIVIDUNDO.

Collatio divisionis et emptionis.

1. Imp. ANTONINUS A. Marco.

DIvisionem prædiorum, vicem (27) emptionis obtinere placuit. PP. 6. Kal. Decemb. GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

Si litigantes divisionem a non competenti judice factam probaverint.

2. Imp. ALEXANDER A. Euphratæ.

ETiamsi is divisioni arbitrum dedit, cui dandi jus non fuit; tamen (28) si socii quondam divisioni consen-

(1) Partem communem fratris, eo ignorante, non possumus obligare. *l. un. Infr. si comm. res pign. oblig. l.* 3. *in fin. D. qui potior.*

(2) Adversus fratris successores datur communi dividundo actio.

(3) In arbitrio judicis est, vel ipsi venditoris fratri, vel emptori rem totam adjudicare. Is tamen cui res adjudicatur, pretium partis socio præstat.

(4) Arbiter communi dividundo pretium rei adjudicatæ statuere potest. *l.* 10. *in fin. ff. h. t.*

(5) Judex delegatus ad res communes dividendas, de rebus aliis, *ut hic:* et personis non cognoscit. adde *l.* 31. *in fin. ff. de usu et usufr. legat.*

(6) *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t.*

(7) Quot socii, tot libellis opus est.

(8) Vid. quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. h. t.* et huc refer quæ ex Græcis adscripsi.

(9) *l.* 7. §. 10. *ff. h. t. l.* 1. *infr. finium regund. l.* 8. *ff. de rei vind. l.* 6. *ff. quemadm. serv. l.* 13. §. 17. *ff. de act. empt. l.* 64. §. 4. *ff. de evict. l.* 31. *ff. de usu et usufr. leg. l.* 29. *ff. de adquir. rer. dom.* §. *ult. Inst. de offic. jud.*

(10) Æstimationis præstatio vicem rei sustinet, remque repræsentat.

(11) *l.* 1. *supr. h. t.*

(12) Minus enim favendum extraneo, quam propinquo: facit *l.* 19. *in princ. ff. de testam. tut.*

(13) *l.* 22. §. 1. *l.* 55. *ff. famil. erciscund.*

(14) *l.* 21. *supr. de pact.*

(15) Hinc colligunt glossographi ex diuturna possessione præsumi divisionem factam: quæ est communis opinio. Rip. *ad c. supr. n.* 2. *de restitut. spoliat.* Felin. *ad cap. sicut. extr. de sent. et re judic.* vide tamen *Pract.* Papiens. *in for. libell. pro hered. vel re singul. divid. in gloss. communiter. vers. sed pro declaratione prædictorum. n.* 5. Jason. *ad l.* 1. *Infr. qui admitt.* Alexand. *cons.* 92. *vol.* 2. Decium *cons.* 79. rursus Jasonem *ad l. sciendum. n.* 18. *ff. de verb. obligat.* Innocent. *ad cap. cum ecclesia. de causa possess. et propr.* Mars. *singul.* 192. 323. *et* 430. Mod.

(16) Diremptam. *Hal.* quam lectionem probat Cujac. 13. *observ.* 35.

(17) Restitutio intra certa tantum tempora conceditur. vid. *supr. de temp. in integr.*

(18) Vid. *l.* 1. *supr. si advers. transact.*

(19) *l.* 3. *supr. de in integr. rest.*

(20) In Gallia restitutiones non a judicibus, sed a Principe conceduntur: de quo alias dixi.

(21) *l.* 3. *supr. h. t.*

(22) In actione communi dividundo sumptuum et fructuum habetur ratio. *l.* 3. *l.* 11. *l.* 14. §. 1. *ff. h. t.*

(23) *l.* 23. *ff. de reg. jur.*

(24) Æquitas inter fratres servanda. *l.* 17. *Infr. de collat. l.* 6. §. 2. *Infr. de bon. quæ liberis.* ut et in judiciis inter actorem et reum. *l. si ex persona.* 2. *supr. si advers. transact.* inter maritum et uxorem. *l. non tantum.* 20. *ff. de re judic.*

(25) *l.* 1. *ff. famil. ercisc. l.* 26. §. 4. *ff. de cond. indeb. l.* 1. *l.* 35. *l.* 70. *ff. pro socio.* adde quæ notavi ad *l.* 69. *l.* 156. *ff. de reg. jur.* vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 80. *et cons.* 84. *num.* 1. vid. *Novell. Leon.* 102.

(26) Extende ut extendit et ampliat Hippol. *sing.* 9. et limita non procedere in feudis: Nam non potest unus solus provocare ad divisionem, si sunt ultra duos, nisi alii consentiant. Jason. *in l. si non sortem.* §. *si centum. ff. de condict. indeb.* Mod.

(27) Divisio quasi emptio, *ut hic. l.* 20. §. 3. *ff. famil. ercisc.*

(28) Arbitri illegitimi divisio ratihabitione confirmari potest. An idem in sententia et processu nullo? Wurmser. ita probat 1. *pract.* 12. *c.* 6.

sum dederint; quod quisque eorum secundum placita possidet, pro parte socii dominium nactus est. PP. 16. Kal. Dec. ALEXAND. A. III. et DIONE Conss. 230.

De divisione per fraudem, vel dolum, vel perperam facta.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Aureliæ Septimiæ (1).

MAjoribus (2) etiam, per fraudem vel dolum vel perperam (3) sine (4) judicio factis divisionibus, solet subveniri (5): quia in (6) bonæ fidei judiciis (7), quod inæqualiter (8) factum esse constiterit, in melius reformabitur. PP. 16. Kal. Jul. ipsis AA. [et CONSTANT. III.] CONSS. 293.

De re empta ex pecunia communi.

4. Iidem AA. et CC. ad Maximianum.

SI patruus tuus ex (9) communibus (10) bonis res comparavit, sibi (11) negotium gerens (12), non (13) omnium bonorum socius constitutus, pro competentium portionum modo indemnitati tuæ consuli oportet: et ideo rem emptam communicare (14) eum contra juris formam postulas. PP. 16. Kal. Nov. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De instrumentis communibus.

5. Iidem AA. et CC. Frontino et Gafirioni.

DE instrumentis quæ communia fratrem vestrum tenere proponitis, Rector provinciæ aditus, apud (15) quem hæc collocari debeant, existimabit. P. P. 6. Idibus Febr. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De conditione jurisjurandi.

6. Iidem AA. et CC. Thesidianæ, et aliis.

SI cum patruo vestro hac conditione divisionem fecistis, ut *se nullum dolum malum adhibuisse* juraret (16), nec fidem placitis exhibuit: quominus res indivisas requiratis, eorum placitum, quæ in divisionem venerunt, nihil vobis nocere potest. Dat. 5. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

De evictione.

7. Iidem AA. et CC. Severiano et Flaviano.

SI fratres vestri pro indiviso commune prædium citra (17) vestram voluntatem obligaverunt; et hoc ad vos secundum pactum divisionis, nulla pignoris facta mentione, pervenit: evictis partibus, quæ ante divisionem sociorum fuerunt, in quibus obligatio tantum consistit; ex stipulatu, si intercessit: alioquin, quanti interest, præscriptis verbis contra fratres agere potestis: nam si fundi, scientes obligationem, dominium suscepistis: tantum evictionis (18) promissionem solennitate verborum, vel (19) pacto promissam probantes, eos conveniendi facultatem habebitis. Dat. 2. Non. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

De possessione relicta, vel translata.

8. Iidem AA. et CC. Nicomacho et aliis.

SI inter vos majores annis viginti quinque rerum communium divisio, relicta (20), vel translata possessione, finem accepit, instaurari mutuo bona fide terminata consensu minime possunt. Dat. Non. Decemb. CC. CONSS. 294.

Si corpora maneant communia, vel non.

9. Iidem AA. et CC. Demetriano.

FAmiliæ erciscundæ, vel communi dividundo judicio ita (21) demum, si corpora maneant communia, agi potest. Dat. 6. Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 294.

(1) *Al.* Severæ: *ut in fragmento C. Theod.*

(2) Lex hæc sumpta *ex lib.* 3. *C. Gregorian.* uti constat ex veteris cujusdam consultationis fragmento, quæ una cum Cod. Theodosiano hodie impressa, exstat quoque in incertis legibus C. Gregor. plenior. *Goth.* Ex hac lege vult Everhard. *loco* 79. *n.* 78. *l.* 2. *C. de rescind. vend.* extendi ad omnes contractus. Cæterum novum hujus leg. intellectum vid. apud Joan. Dekher. *lib.* 2. *dissert.* 2. *num.* 42. Ans.

(3) Major etiam restituitur adversus inæqualem divisionem. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *cap. Des restitutions contre privileges*, *fol.* 664.

(4) Non dabitur igitur restitutio adversus divisionem in judicio factam. Cæterum, hæc verba *sine judicio*, non sunt in C. Gregoriano: ut a Triboniano censeamus addita, sed et *sine judicio*, idem videri, quod sine consilio.

(5) Adi Joan. Plot. *ad l. si quando. Infr. unde vi. n.* 321. *et seqq.* Baldum *hic.* Jason. *ad l.* 1. *ff. si cert. petat. col.* 4. *num.* 39. Guidoi em Papæ *quæst.* 289. Cottam *in memor. in verb. sortis.* Modern. Anco. *in tract. de mercat. in tit. de spons.* 4. *part. vers. quæro igitur. n.* 8. Mod.

(6) *l.* 3. *Supr. ex quibus causis major. l.* 6. *in fin. ff. de jure dot.* vid. Cujac. 13. *obs.* 24.

(7) Ut est locatio. *l.* 14. *Infr. de usur.* et venditio. *l.* 2. *Infr. de rescind. vendit.*

(8) Id est, ultra dimidiam. Cur ita? divisio vicem emptionis sustinet. *l.* 1. *supr. h. t.* In emptione restitutio non datur, nisi de deceptione ultra dimidium justi pretii constiterit. *l.* 2. *Infr. de rescind. vendit.* hoc ita quoque sentit Accursius, quod Galliæ Curiis non probatur, Datur enim restitutio deceptis, vel ad quadrantem pretii. Papon. *d. loco.* Imbert. *in Enchirid. in verbo*, *Divisio.* et ita servatur in Gallia.

(9) Vid. *Infr. si quis alteri vel sibi.* Molin. *de usur. q.* 83. *num.* 628.

(10) *l.* 8. *Infr. si quis alteri vel sibi.*

(11) Id est, suo nomine, non communi: extra causam societatis et communionis. vid. Ferrar. *in forma libelli in causa venditionis.* 37. *in verbo Vendidit.* 3. *in fin.*

(12) Vide Andr. de Besset *in repetit. ad l.* 1. *num.* 238. *supr. de sacrosact. eccles.* Decium *consil.* 255. *num.* 3. *ad finem.* Joan. Baptist. Ferretum *consil.* 166. Mod.

(13) Socius omnium bonorum quod acquirit, communicare cogitur. vid. quæ notavi ad *l.* 81. *ff. pro socio.*

(14) Imo communicat. *l.* 74. *ff. pro socio.*

(15) Apud quem instrumenta esse oporteat, vid. quæ scripsi *ad l.* 5. *ff. famil. ercisc.*

(16) Perjurus et fraudator divisione, quantumvis juramento confirmata, non juvantur. Ideoque ad res nondum cum eo divisas, agi poterit.

(17) Vid. *l. un. infr. si commun. res pign. l.* 3. *in fin. ff. qui potior.*

(18) *l.* 27. *infr. de evict.*

(19) Pacta non fiunt solennibus verbis.

(20) Vid. *l.* 15. *Supr. famil. ercisc. l.* 45. *ff. de pact.* καταλειφθείσης ἢ μετενεχθείσης τῆς νομῆς. *Syn.* 12. *tit.* 3. *cap.* 8. 3. Harm. 10. §. 15. ubi interpretes vertunt, omissa aut translata et relicta vel delata possessione.

(21) Ubi non est communio, ibi nec cadit divisio. *in fin. l.* 1. *ff. comm. divid.*

*

Si in testamento omnia esse divisa scriptum sit.
10. Iidem AA. et CC. Gallicano.

SCriptura testamenti (1), qua (2) specialiter omnia divisa continentur; quominus res, quarum (3) testator non fecit mentionem, heredes inquirere possint, nihil impedit. Sine die et consule.

De familiis non separandis.

11. Imp. CONSTANTINUS A. Cærulo Rationali trium provinciarum.

POssessionum (4) divisione ita fieri oportet, ut integra apud successorem unumquemque servorum, vel colonorum adscriptitiæ conditionis, seu inquilinorum proximorum agnatio, vel adfinitas permaneat. Quis enim ferat liberos (5) a parentibus, a fratribus sorores, a viris conjuges segregari? [Igitur] si qui [sic sociata] in jus diversum mancipia [vel colonos] distraxerint, in unum eadem redigere cogantur. Dat. 3. Kalend. Maji, PROCULO (6) et PAULINO CONSS. 334.

De dote, et donatione propter nuptias.

12. Imp. JUSTINIANUS A. ad Senatum.

ILlud æquitatis fovere rationibus, bene nobis apparuit: Si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit, vel dederit, vel pro filia sua dotem, et hoc quod dedit, iterum ad eum revertatur, vel stipulatione (7), vel lege (8) hoc faciente: vel [et si] alio dotem, vel ante nuptias donationem dante, stipulationis paternæ tenor (9), vel forte legis hoc induxerit: ille autem testamento condito, vel filios suos, vel extraneos scripserit heredes, et nihil de hujusmodi rebus, quæ ad eum reversæ sunt, vel pervenerunt, disposuerit, inveniantur autem alii liberi ejus res a paterna substantia lucrati, vel per ante nuptias donationem, vel dotes, vel militiæ causa, quas (utpote testamento (10) existente) non coguntur conferre: tunc filius vel filia easdem res, quæ ad patrem reversæ sunt, vel pervenerunt, habeant præcipuas, ad simile tamen lucrum computandas, ut in præsenti casu tantum (11) habeat ipse vel ipsa, quantum ejus fratres a patre sunt consecuti, secundum eos modos, quos supra diximus, et quos conferre propter testamentum non coarctantur. Sin autem nihil tale penitus in fratres eorum a patre collatum est, neque ipsos sibi præcipue hanc partem vindicare, sed quasi paternæ facta substantiæ (12) sit, inter omnes secundum institutionis tenorem dividi: et hæc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit. † Sin autem extranei (13) sint scripti heredes, et nihil in testamento suo, neque in hac parte testator dixerit: tunc omnimodo præcipuum habeat filius vel filia, quod ad patrem revertitur, vel pervenit. Si tamen minus in fratres collatum est, amplius autem ex hujusmodi causa ad patrem pervenit: illo, quod ad similem (14) quantitatem concurrit, excepto, cætera quasi paternæ substantiæ facta secundum modum institutionum dividantur. Illo procul dubio observando, quod si minus sit id, quod pater ex hujusmodi causa habuit, ea quantitate, quæ in fratres collata est; tota (15) hujusmodi portio ad eas personas perveniat, quarum occasione res ad patrem revertitur. Ea igitur, quæ in paterna persona diximus, obtinere volumus etiam in avo, et proavo paterno vel materno, et in matre et in avia, et proavia paterna vel materna. Dat. 11. Kal. Aug. *Constantinop.* LAMPAD. et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXXIX.

FINIUM (16) REGUNDORUM (17).

De venditione.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Nicephoro.

REgionem certam fundi (18), propriis finibus ejus mutatis (19), dominus ejus distrahere ac residuum

(1) Scriptura testamenti non probat adversus tertium. vid. quæ notavi ad *l. 5. supr. fam. ercisc. ad l. 1. infr. arbitr. tut.* Nihil officit veritati, quod defunctus modum patrimonii sui declaravit. vid. *Nov. 48. de eo, qui moriens juravit quantum haberet in bonis.*

(2) Id est, quæ continet omnia divisa esse: hoc sensu, scriptura testamenti, quæ continet, quod omnia divisa sint, nihil impedit quominus non divisarum in testamento rerum divisio fiat. *Synops. Basil. 11. tit. 1. ex lib. 12. tit. 3. cap. 10.*

(3) Id est, quas non divisit unus ex sociis, communia judex æstimare debet. *Synops. Basil. 12. tit. 3. cap. 5.*

(4) *l. un. C. Theod. comm. divid.*

(5) Vid. quæ notavi ad *l. 41. §. 1. §. 2. ff. de legat. 3. l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pignor. et hypoth.* Matrem et fratres in amore pares esse hinc nonnulli colligere possent: sed ordo litteræ demonstrat, matrem in amore primam esse: ac proinde pupillos apud matrem suam potius quam apud eorum fratres adultos alendos esse hinc colligit Menochius *l. 2. de arbitrariis, casu 168. num.* 8.

(6) Publio Optato.

(7) Id evenit, quoties pater filiam emancipatam elocat.

(8) Id accidit, quando filia est in potestate, qua de re dicam plenius ad *l. 4. infr. soluto matrim.*

(9) Vid. *l. 34. ff. de reg. jur.*

(10) Hoc hodie mutatum *Nov. 18. c. 6.*

(11) Partem dotis a te acceptæ, et ad patrem reversæ nobiscum divide. *Actio*: Aut ea petitione abstinete, aut vestras vicissim dotes aut donationes propter nuptias conferte. *Exceptio*: Parens nobis eas præcipuas testamento dedit. vel sic, Nulla nobis neque dos data, neque donatio propter nuptias a patre facta. *Replicatio*: Quid hic statui oportet? Dos, de qua hic agitur, hisce casibus inter liberos æqualiter dividenda. *vers. Sin autem. ibi, dividi. infr. h. t.* Quid si casus superiores deficiunt? Vidua dotem percipiet, *ut hic.* Quid si major vel forte minor sit fratrum coheredum dote, vel donatione propter nuptias? si minor, ferat id patienter. *vers. Illo proculdubio. ibi, quod si minus. infr. h. t.* Si major, quanta dos est, aut donatio propter nuptias coheredum, tantam quantitatem ex ipsa dote, de qua hic agitur: percipiet. Superfluum vero æqualiter inter eam ejusque coheredes dividetur, pro modo institutionum. *vers. Si tamen minus. ibi, Amplius autem et c. infr. h. t.*

(12) Dos profectitia ad patrem reversa paternæ fit substantiæ (dic idem in dote profectitia revertente ad matrem, ad avum, proavum paternum vel maternum, *in fin. infr. h. t.*) ideoque dos hujusmodi, vel ab intestato, vel testamento æqualiter liberis institutis, inter eos dividitur.

(13) Extraneus heres institutus, agere volens judicio familiæ erciscundæ adversus filiam testatoris coheredem, dotem ad defunctum reversam dividi petit: estne audiendus? non est, cum ea sit filiæ defuncti.

(14) Ei scil. quam habent reliqui coheredes.

(15) Puto legendum, *sola*. idque hypothesis a me superius allata evidenter innuit.

(16) §. 20. *Inst. de act.* §. 6. *Inst. de off. jud. L. 10. D.* 1. 2. *C. Th.* 26. Paul. 1. *sent.* 16. adde 8. *Eclog.* 9. 1. Harmen. 3. c. περὶ ὅρων. Oldend. *class.* 4. *act.* 14.

(17) Dicitur etiam viæ erciscundæ ab Apulejo.

(18) Fundi proprii. Cujac. 13. *obs.* 33.

(19) Arbitrio venditoris et possessoris fines possunt permutari. *l. 2. infr. h. t. l. 11. 12. ff. h. t.* 8. *Eclog.* 9. *c.* 14. *l.* 24. §. 2. *ff. de leg.* 1. *l.* 86. §. 1. *in fin. ff. de leg.* 2. facit *l. ult. in fin. Infr. de temporib. et reparat. l. 43. ff. de pact. l.* 23. 27. *ff. de regulis.*

rinere non prohibetur. Nec amplius emptor, quam quod nione (1) secundum venditionis fidem ad se pervenit, ndicare potest prætextu terminorum temporis antecedent (2) venditionem. Dat. Id. Decemb. *Nicomediæ*, AA. Conss. 293.

De successionum varietate, et vicinorum novo consensu.

2. Iidem AA. et CC. Tatiano.

Uccessionum (3) varietas, et vicinorum novi (4) consensus, additis vel detractis agris alterutro, determinationis veteris monumenta sæpe (5) permutant. Dat. Kal. Jan. *Nicomediæ*, AA. Conss. 293.

De proprietate et possessione. De agrimensore adhibendo.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Tertullianum (6) V. P. Comitem diœceseos Asianæ.

SI (7) quis super sui juris locis prior [de finibus] detulerit querimoniam, quæ proprietatis (8) controversiæ cohæret: prius (9) possessionis (10) quæstio finiatur, et tunc (11) agrimensor ire præcipiatur ad loca (12); ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur. Quod si altera pars, ne hujusmodi quæstio terminetur, se subtraxerit, nihilominus agrimensor (13) in ipsis locis jussione Rectoris provinciæ una cum observante (14) parte hoc ipsum faciens (15) perveniet. Dat. 16. Kal. Mart. *Veronæ*, GALLICANO, et SYMMACHO CONSS. 330.

De eo, qui judicio pendente occupat de alieno.

4. Idem A. ad Bassum Præfectum urbi.

SI (16) constiterit eum, qui finalem detulerit quæstionem, priusquam aliquid sententia determinetur, rem sibi alienam usurpare voluisse: non solum id quod male petebat, amittat (17), sed (quo magis unusquisque contentus suo rem non expetat (18) juris alieni) qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantum (19) agri modum, quantum adimere tentavit, amittat. Lecta apud acta. 13. Kal. Jul. GALLICANO et SYMMACHO CONSS. 330.

De quinque pedum præscriptione.

5. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Neotherio P. P.

QUinque (20) pedum præscriptione (21) summota, finalis jurgii, vel (22) locorum (23) libera (24) peragatur intentio. PP. 7. Kal. Jul. Aug. ARCAD. A. II. et RUFINO CONSS. 392.

(1) Traditione. Cujac. *ibid. arg. l.* 3. §. 2. *ff. de act. empt.*

(2) Statur antiquis terminis, nisi novi probentur: probantur autem, si alii in venditione designati fuerint.

(3) *l.* 11. *ff. h. t.* Harm. *d. loco.*

(4) Novus consensus novos fines potest inducere. *l.* 12. *in fin. ff. h. t.*

(5) Mutatio finium, seu terminorum non præsumitur. vide Alciat. 2. *præsumpt.* 3. Menoch. 6. *præsumpt.* 43. *et l.* 11. *in fin. ff. finium regund.*

(6) Hæc integra constitutio Julii Frontini libris de limitibus agrorum reperitur inserta: hic tamen nonnihil a Justiniano interpolata est.

(7) Si quis super invasis sui juris locis etc. *l.* 1. *C. Theod.* Cod. Goth. Explicationem hujus legis vid. apud Joann. Zanger. *de except. cap.* 1. *num.* 30. Ans.

(8) In causa finali de proprietate contenditur. Apul. 6. *Metam. l.* 1. *infr. de appell.*

(9) Nunquam de proprietate quæstio est, aut finibus, quin etiam de possessione quæratur. *l.* 13. *supr. de rei vind.* Causa finium vindicationi cohæret. Cujac. notat 5. *obs.* 21. tres arbitros sumi solitos in hac quæstione ex legibus 12. tabularum.

(10) Hoc innuit, Ad agrimensorum disciplinam non pertinere quæstionem possessionis, sed finium. vide Cujac. 10. *obs.* 2. Plaut. *Prolog. Pœnuli.* Ejus nunc regiones, limites, confinia determinabo. Si rei ego sum factus finitor. Astronomia et musica discuntur ad scientiam solam. Agrimensori vero finium lis orta committitur, ut contentionum protervitas abscindatur. judex est artis suæ: Forum ipsius, agri deserti sunt. More vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis rura concedit. Cassiod. 3. *Variar.* 52.

(11) *l.* 8. *in fin. D. h. t.* v. Cujac. 19. *obs.* 16.

(12) Solus, una parte latitante. μονομερῶς. *l.* 13. §. 3. *supr. de judic.*

(13) Pars observans hic, est pars præsens seu is litigator qui præsens est, cujus adversarius est absens.

(14) Plenior exstat *in d. l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(15) *l.* 1. *C. Th. h. t.* vide *l.* 5. *infr. unde vi.*

(16) *l.* 12. 13. *D. de his quæ met. caus.* Ans.

(17) *l.* 8. *D. h. t.*

(18) Tantum spatii. *Interpres d. l.* 1. 58. *Ecl.* 9. c. 18 6. Harmenop. c. 7. περὶ τῶν ὅρια μετατιθέντων.

(19) Hic interpolata lex *C. Theod. h. t.* Quænam esset hæc quinque pedum præscriptio, Petrus Baylardus (qui sanum cujusque legis intellectum ætate sua jactitabat) hic dixit, Nescio. Accurs. *hic.* Male Isidor. c. 25. putat non permissum fuisse apud veteres litigium, quinque pedum, propter rei vilitatem. Nam et rerum modicarum fuit apud veteres quæstio §. 16. *Inst. de rerum divis.* Crinitus 25. *de honesta disciplina.* 4. putat sumptum hoc fuisse Solonis ex legibus. Movetur *l.* 13. *ff. h. t.* et Plutarchi loco *in Solone.* ubi tamen quidam legunt δύο, non πέντε. Cic. 1. *de legibus.* hujus præscriptionis ita meminit: Usucapionem duodecim tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt. sed hic quoque locus indiget interprete. Sciendum est ergo legibus duodecim tabularum cautum fuisse, *ut inter vicinorum prædia constitutis finibus, quinque pedum* (qui fines finium dici potuerunt) *spatium relinqueretur, ut eo spatio ire, agere uterque dominus posset.* Itaque *ut circumverti aratrum facto eatenus sulco posset,* (Hinc Varro 4. *de lingua.* Fines agrorum termini, quod hæ partes propter limitare iter maxime teruntur) *id spatium usucapi lex vetat.* Servitus itineris, hoc est, iter ad culturam usucapi potest: Iter limitaneum seu limitare, ut Varro ait, non potest. Lex Manilia, de qua dixi *ad leges* 12. *tabb.* deinde lata est, qua cautum fuit, ut quoties de his quinque pedibus controversia moveretur, agrimensor eligeretur, qui fines eos regeret. Ultra quinque pedes, lis non erat finalis, sed proprietatis: ideoque non agrimensor, sed prætor adeundus erat. Idem ostendit Aggenus Urbicus, et Junius Nyphius: reliqua vide apud Alciatum *lib. de quinque pedum præscript.* Goth. Hæc lex non pertinet ad speciem *l. ult. ff. h. t.* Leonin. *emendat. lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 13. Charond. *verisimil. lib.* 3. *cap.* 16. Alciat. *hic.* Ans.

(20) Quinque vel sex pedum latitudo lege Manilia præscribitur. Intra latitudinem eam non erat usucapio, neque præscriptio, id est, diuturna adquisitio. vid. quæ scripsi ad *l. ult. ff. de termin. mot.*

(21) Alia est quæstio de fine: alia de loco. Prior est de fine intra quinque pedes: Posterior, ultra: cum de loco in confinio vel in medio agri, quam ad partem pertineat, quæritur. Finis usucapi non potest, locus potest. Utraque controversia est de latitudine. *l. ult. ff. de pignorat. action.* Est et alia quæstio de modo: de qua vide Cujac. 10. *obs.* 2.

(22) *l.* 4. *ff. h. t.*

(23) Quænam servitus olim in hac præscriptione fuit, quæ hodie libertas? non observatur longi temporis præscriptio, cujus fit mentio in *l. ult. C. Th. h. t.* Sed hac sola præscriptione actor hodie repellitur, *Si veteribus finem cum signis limes inclusus congruum erudita arte præstiterit. d. l. ult.* vel ut in Concilio Spalensi II. *Si veteribus signis limes præfixus monstraverit reo jus esse retentionis.* vide Cujac. *hic.*

(24) Reliqua hujusce legis vide apud *Aggenum.*

De temporis præscriptione.

6. Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AA. Rufino P. P.

Cunctis molitionibus (1) et machinationibus amputatis, decernimus, in finali quæstione non longi temporis, sed triginta (2) tantummodo annorum præscriptionem locum habere. Dat. 2. Non. Nov. Arcad. A. II. et Rufino Conss. 392.

TIT. XL.

DE (3) CONSORTIBUS (4) EJUSDEM LITIS.

1. Imp. Julianus A. Secundo P. P.

Explosis (5) atque rejectis præscriptionibus quas litigatores sub (6) obtentu consortium, studio protrahendæ disceptationis, excogitare consueverunt: sive unius fori omnes sint, sive in diversis provinciis versentur, nec adjuncta præsentia consortis, vel consortium, agendi, vel respondendi jurgantibus licentia pro (7) parte pandatur. Dat. 3. Non. Septemb. Mamertino, et Nevita Conss. 362.

2. Impp. Valent. et Valens AA. Salustio P. P.

Commune (8) negotium post litem legitime ordinatam etiam quibusdam absentibus [in solidum] agi (9) sine (10) mandato potest, si præsentes *rem (11) ratam dominum habiturum* cavere parati sint, vel si quid ab his petitur, *judicatum solvi* satisdatione firmaverint. PP. 6. Id. Decemb. *Divo* Joviano [A.] et Varroniano Conss. 364.

TIT. XLI.

DE (12) NOXALIBUS ACTIONIBUS.

De furto.

1. Imp. Alexand. A. Marcello.

Si extat corpus nummorum, quos ablatos ex patris tui hereditate, ab eo quem liberum esse constiterit, allegas: vindicare eos, vel ad exhibendum agere non p[ro]hiberis: Nam quamvis alias *noxa* (13) *caput sequat[ur]*, et manumissus furti actione teneatur, quæ in here[de] non competit: cum tamen servus (14) a domino ali[quid] aufert, quamvis furtum committat, furti tamen a[ctio] non est nata: neque adversus ipsum, si (15) postea [ma]numissus est, locum habet, nisi furtivas res, et p[ost] manumissionem contrectet. PP. 13. Kal. Decemb. M[a]ximo II. et Æliano Conss. 224.

De arboribus furtim cæsis, et de ignorantia, et prohibitione domini.

2. Imp. Gord. A. Quintiliano et aliis.

Si servi vestri, nescientibus vobis, vel etiam prohibe[n]tibus, furtim arbores cæciderunt, quibus etiam pr[o]pria pœna juxta legem saltui datam (16) fuerat præsti[tu]ta: frustra veremini, ne ex persona eorum ultra (17) n[o]xæ deditionem sitis obstricti: cum ex delictis servoru[m] domini ignorantes vel prohibentes, si noxali actione co[n]veniantur, ita condemnari debeant, ut aut noxæ de[de]re, aut condemnationem (18) sufferre habeant in sua p[o]testate. PP. 3. Non. Junii, Gordiano et Aviola Conss. 24[?]

De plagio.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Eutychio.

Sive servum plagii paras accusare solenniter, Præside[m] provinciæ adire non prohiberis: sive dominum ej[us] sollicitati servi noxali judicio, sive furti malueris conv[e]nire, suam tibi notionem Præses [provinciæ] comm[o]dabit: non ignorans, quod si dominum elegeris, et (1[9]) eo non consentiente, quod intendis, commissum prob[a]veris, vel noxæ dedendæ, vel damni sarciendi, ac p[œ]næ præstandæ habeat facultatem. PP. 5. Non. Octob. *S[im]mii*, AA. Conss. 293.

De rapina. De scientia, vel ignorantia domini. De judicio publico.

4. Iidem AA. et CC. Sosio.

Si servus ignorante domino, vel sciente et prohiber[e] nequeunte (20), res tuas vi rapuerit, dominum eju[s]

(1) *Al.* motionibus. *l.* 5. *C. Th. h. t.*

(2) Finalis quæstio triginta tantum annis præscribitur. 58. *Eclog.* 9. *c.* 20. *et* 1. Harm. 3. *c.* περὶ ὅρων.

(3) Περὶ κοινωνίας τῆ. αὐτῆς δίκης. *Bas.*

(4) Consortes ejusdem litis sunt, socii inter quos communis est res, et de qua litem simul omnes contestantur, vel unus eorum tantum.

(5) *l. un. C. Th. de dominio rei quæ poscitur.*

(6) Habens consortem ratione partis suæ potest agere et conveniri. Olim, si egisset, hanc exceptionem audiebat, *Quod ageret non adjuncta persona consortis.* Si conveniebatur, hac exceptione tueri se poterat, *Quod haberet consortes.* Sidonius 4. *epist.* Nec est cur dicere incipias, habeo consortes, necdum celebrata divisio est: quod creditoribus malis dicitur bene. vide Cujac. *hic.*

(7) *l.* 4. *in fin. l.* 85. §. 4. *ff. de verb. obl.*

(8) *l.* 2. *C. Th. de cognitoribus ac procuratorib.* 2. *tit.* 12.

(9) Adde *c. insinuante. de offic. judic. deleg.* et vide Alex. *in l. naturaliter.* §. *nihil commune. ff. de acquir. vel amitt. poss.* Abb. et Felin. *ad c. cum M. de constit.* eundem Abb. *ad c. cum dilectus.* 5. *col. vers. sed circa. de ord. cog.* Mod.

(10) Communi nomine sine mandato agere (oblata cautione de rato. *l.* 1. *Supr. de procurat.*) et conveniri (oblata cautione ju[di]catum solvi) possumus. *l.* 2. *C. Th. de cognitorib. lib.* 2.

(11) *d. l.* 1.

(12) 4. *Instit.* 8. *et L.* 9. *D.* 4. *et* 18. *Eclog.* 3. *ex lib.* 6[0] *tit.* 5.

(13) §. 5. *Inst. h. t.* dixi *ad l.* 1. *in fin. ff. de privat. delict.*

(14) §. 6. *Inst. h. t.* vid. *l.* 16. *ff. de furt.*

(15) Dixi ad *l.* 1. §. 1. *ff. si is qui testam. lib.*

(16) Statutum disponens super eo, super quo disponit jus commune, interpretationem accipit secundum jus commune, et restringitur, ne quid sequatur absurdi. Alex. *ad l. inter cætera num.* 5. *de liber. et posthum.* Paul. de Castr. *ad l. fin.* §. *in computatione. in fin. Infr. de jure deliber.* Jas. *ad l.* 1. *n.* 22. *d[e] leg.* 1. Mod.

(17) §. 2. *in fin. Inst. h. t.* vid. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 7. §. 1. *D. de damn. infect. l.* 1. §. 15. *D. de vi et vi arm.*

(18) *l.* 17. §. 18. *D. de ædilitio edict.*

(19) Et non eo consentiente. Cujac. hunc locum ita restituit e[x] Græcis. 5. *obs. ult.* et recte. Gravior est enim in consentiente quam in ignorante actio.

(20) Adde *l.* 2. *D. h. t.* adde *l.* 45. *D. ad l. Aquil.*

ad Præsidem provinciæ, si necdum utilis annus exces-, quadrupli: quod si hoc effluxit tempus, simplici (1) xali judicio convenire potes: Qui, si noxæ maluerit vum dedere: nihilominus cum ipso, quantum ad eum venit, experiri non prohiberis. † Nam si eo conscio, prohibere valente: detracta noxæ deditione conventus, (2) summam condemnationis solvendam omnino com-lendus est. † Sane, si criminis publici (3) accusatio-n propter uxorem tuam a servo raptam, intendendam taveris: non (4) contra dominum, sed contra eum ser-vu, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere ces. PP. 18. Kal. Septemb. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De furto, et ope consilioque domini.

5. Iidem AA. et CC. Menophilo.

I tibi per furtum nec manifestum ancillam servus ope (5) consilioque domini cum aliis rebus subtraxe-, cum inter servum et liberum civile judicium consi-re non possit, cum ob hoc delictum dupli pœnali ione, et de rebus propriis vindicatione, vel (6) con-tione convenire potes. S. 5. Kal. April. CC. Conss. 294.

TIT. XLII.

AD EXHIBENDUM (7).

De vindicaturo ancillam.

1. Imp. Alexander A. Crescenti militi.

I dominium (8) ancillæ, de qua agis, ad matrem tuam pertinuit, nec jure a patre tuo venundata est, isque proprietatem tibi vindicare paratus es: Præses pro-nciæ exhiberi eam jubebit, ut apud judicem (9) de veritate quæratur. PP. Kal. Maji, Alexandro A. Cons. 7.

De servo reo criminis.

2. Idem A. Syro.

I criminis (10) alicujus reus servus postulatur, per ad exhibendum actionem produci a domino, non celari bet. PP. 11. Kal. Decemb. Alexandro A. Cons. 227.

De exceptione rei judicatæ.

3. Idem A. Felicissimæ.

NEque ad exhibendum actio, neque proprietatis vindicatio, si nunc competit, propterea perempta est, quod (11) aliquando adversus te ad exhibendum actione aliter pronunciatum est: quia commutatione litis alia res esse incipit. PP. Kal. Septemb. Maximo II. et Æliano (12) Conss. 224.

De instrumentis, et de in litem jurando.

4. Idem A. Flacillæ.

NOn ignorabit judex, si instrumenta (13) tui juris (14), quæ penes diversam partem fuisse probaveris, ab eisdem non exhibeantur, jurisjurandi (15) in litem facultatem deferri tibi oportere. PP. 3. Kal. Mart. Agricola et Clementino Conss. 231.

De possessore, et eo qui dolo desiit possidere.

5. Imp. Gord. A. Sabiniano militi.

AD exhibendum actione non (16) tantum eum, qui possidet, sed etiam eum teneri, qui (17) dolo fecit, quominus exhiberet, merito tibi a non contemnendæ auctoriratis Jurisconsulto Modestino (18) responsum est. PP. 2. Id. Februar. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De instrumentis.

6. Imp. Philippus (19) A. Palemonidi.

INstrumenta (20) ad jus tuum pertinentia, partem diversam invasisse adseverans, si quidem crimen (21) intendis, solennibus accusatiobus (22) impletis, fidem adseverationi tuæ facito: sin vero ad exhibendum intendis, judiciorum more experire. PP. 2. Id. Mart. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

De culpa, et dolo, et re deteriorata.

7. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Vitalianis.

EXhibitionis necessitate tenetur, qui facultatem habens, culpam vel dolum (23), in explendo præcepto com-

(1) Id est, in simplum, hoc est, ut servus noxæ dedatur, et nnus ejus in id teneatur, quod ad eum pervenit: ita Græci. *neps. Basil. h. t. c.* 42.

(2) In id quod interest, seu in quadruplum. *Synopsis d. loco.*

(3) Raptus crimen publicum. vid. §. 8. *Instit. de publicis judiciis.*

(4) Ex servi delicto dominus non obligatur.

(5) Vid. *l.* 50. §. 1. *D. de furtis*, *l.* 53. *in fin. D. de verb. gn.* vide Cujac. 6. *obs.* 2. *ubi tractat de variis furum generibus.*

(6) Vide *l.* 7. *D. de cond. furt.*

(7) §. 3. *Inst. de offic. jud.* et 10. *D.* 4. *περὶ παραστάσεως αἰ ἐπιδείξεως πραγμάτων*, 15. *Ecl.* 4. Oldendorp. *class.* 3. *t.* 1. Quid sit exhibere, vid. *l.* 2. *D. h. t. l.* 3. §. 8. *D. de m. lib. exhib. l.* 22. *l.* 246. *D. de verb. sign.*

(8) Ad exhibendum actio vindicationis præparatoria. vid. *l.* 1. 3. §. 3. *D. h. t. l.* 3. §. 1. *ff. de liberis exhibend. l.* 1. *ff. privat. delict.* Datur vindicaturo, interdicturo utrubi, optatu- et noxali judicio acturo. vide Cujac. 9. *obs.* 7.

(9) Militarem.

(10) Ratione criminis persona exhibenda. adde *l. ult. ff. h. t.*

(11) Liberatus, quia non possidebat, non liberatur, si de novo ssidet. *l.* 12. §. 1. *ff. h. t.*

(12) Paterno.

(13) Vid. *l.* 6. *infr. h. t.*

(14) Quando editio scripturæ petitur officio judicis, necesse est scripturam esse penes eum, a quo petitur tempore litis contestatæ, *l. fin. infr. de fide instrum.* sed si adversarius se perdidisse diceret, an sufficiat sacramenti dictio. vide Alexand. *cons.* 199. *vol.* 2. adi etiam Paul. de Castr. *ad l. publicatis. in fin. de testib.* et Aret. *cons.* 219. Mod.

(15) Ob rem non exhibitam juratur in litem. *l. pen. D. de in lit. jurand. l.* 21. *Supr. de rei vind.* 7. *Synops.* 18. *ex lib.* 15. *tit.* 4. *cap.* 24.

(16) Ad exhibendum actio datur adversus possidentem, et eum qui dolo desiit possidere. *Synopsis d. loco.*

(17) *l.* 7. *infr. l.* 9. *in pr. et* §. 2. *D. h. t.*

(18) Modestinus non contemnendæ auctoritatis Jurisconsultus sub Gordiano.

(19) An Gordianus.

(20) *l.* 4. *supr. h. t. l.* 3. §. 14. *D. h. t. l.* 52. *in princ. D. de act. empt. l.* 3. §. 5. *ff. de tab. exhib.*

(21) Invasor instrumentorum criminaliter accusari potest, et civiliter ad exhibendum cogi.

(22) Accusationis. Cujac. 13. *obs.* 35.

(23) *l.* 5. *supr. h. t.*

mittit : ita ut si rem deteriorem (1) exhibuit, æquitas (2) exhibitionis perficiat, ut quamvis ad exhibendum agi non possit : in factum tamen actio contra eum detur. PP. 16. Kal. Junii, MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De commodato et deposito.

8. Iidem AA. et CC. Photino.

SI res tuas commodavit (3), aut deposuit is, cujus in precibus meministi, adversus tenentem ad exhibendum, vel vindicatione (4) uti potes. Quod si pactus (5) sit, ut tibi restituantur : si quidem ei, qui deposuit, successisti jure hereditario, depositi actione uti non prohiberis : si vero nec civili, nec honorario jure ad te hereditas ejus pertinet : intelligis nullam te ex ejus pacto, contra quem supplicas, actionem stricto (6) jure habere : utilis (7) autem tibi propter æquitatis rationem dabitur depositi actio. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 293.

De chirographis et instrumentis ad debitum solutum pertinentibus.

9. Iidem AA. et CC. Faustino.

SI ex (8) quocunque contractu apud Præsidem provinciæ jure debitum, cui oportuerat, te reddidisse probaveris : chirographa tua, ex quibus jam nihil (9) peti potest, et instrumenta ad eum contractum pertinentia, tibi naturaliter (10) liberationem consecuto exhiberi ac reddi jubebit. S. 8. Kal. Septemb. CC. CONSS. 294.

TIT. XLIII.

DE (11) ALEATORIBUS (12), ET ALEARUM LUSU.

1. Const. argumentum ex βασιλικων lib. 60. tit. 8. de aleatoribus, Jacobo Cujacio interprete.

COnstitutio prohibet ludos, exceptis quinque: definit etiam multam in aleatores, permittens Præfecto Urbi, et Præsidibus provinciarum, et Episcopis ea inquir re et prohibere, et in iis habitos contractus rescinder Dat et actionem ex quinque concessis ludis, et repetitu nem eorum, quæ ex ea causa debentur, et statuit dec librarum multam in eos, qui constitutionem violari pe miserint.

Aliud argumentum ex Nomocanone.

1. Imp. (13) JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

VIctum in aleæ lusu, non posse conveniri (14): et solverit, habere repetitionem (15), tam ipsum quam heredes ejus adversus victorem, et ejus heredes idque perpetuo, et etiam post triginta annos (16). Quo si vel ipse, vel ejus heredes repetere neglexerint : lic cuicunque volenti, et præcipue civitatis, in qua id fa ctum est, Primati, vel defensori (17), repetere, et opera civitatis id expendere. Data autem super aleæ lusu cautio (18) sit irrita, et condici possit.

† Sed et si quis sub specie alearum victus sit lupinis (19), vel alia quavis materia, cesset etiam adversu eum omnis exactio. † Data licentia Episcopis hæc ir quirendi : debentibus etiam Præsidibus, et primatibus defensoribus civitatum eos hac in re adjuvare. † Dunta xat autem ludere liceat μονόβολον (20), liceat item lu re κοντομονόβολον (21), κυντανόν κόντακα, et item lice ludere (22) χωρίς τῆς πόρτης, id est, ludere vibratic Quintiana (23), absque spiculo, sive aculeo, aut ferro a quodam Quinto ita nominata hac lusus specie. Lice item ludere περιχυτήν, id est, exerceri lucta (24): l ceat vero etiam exerceri hippice (25), id est, equoru cursu, seu hippodromo, absque dolo et circumvention Et liceat quidem ditioribus ad singulas commissiones, se ad singulos congressus, aut vices unum assem, seu numism seu solidum deponere et ludere, cæteris autem longe m nori pecunia. Quod si plus lusum fuerit, neque repitit

(1) *l.* 9. §. 3. *ff. h. t.*
(2) *l.* 3. §. 14. *ff. h. t.*
(3) Exhibitio rerum commodatarum, aut depositarum peti potest.
(4) *l.* 13. *infr. de oblig. et act.*
(5) Depositarius, deponenti utiliter pacisci potest. adde quæ notavi ad *l.* 53. *in fin. ff. de act. empt.*
(6) Aliud ex æquo.
(7) Utilis actio non stricto jure, sed ex æquo datur.
(8) Ad exhibendum agit debitor solutis iis quæ debebat : agit, inquam, ad chirographum et instrumenta cætera quæ ad contractum pertinent. 7. *Synops. Basil.* 6. *ex lib.* 15. *tit.* 3. *c.* 28.
(9) Naturaliter liberatus instrumentum potest condicere. vide *l.* 2. *infr. de cond. ex lege*, *l.* 18. *ff. h. t.*
(10) Puta solutione. *dict. l.* 18. *leg.* 2. *infr. de cond. ex lege.*
(11) *L.* 11. *D.* 5. *et* 3. *Eclog.* 2.
(12) *L.* 11. *D.* 5. Legem de alea latam fuisse testatur Cicero *Philip.* 2. Aleæ nomen omnem fortunæ lusum complectitur, non tantum talorum vel tesserarum ex pyxide, id est, fritillo vel phimo, quam pyxidem appellari opinor illo versu *Juvenal.* 13. partos gladio vel pyxide nummos. vide Cujac. *hic.*
(13) Interpretatio Latina.
(14) Habet enim exceptionem adversus agentem. *l.* 19. *in fin. ff. de prob. l. ult.* §. 1. *ff. quar. rer. act.*
(15) Olim in quadruplum, hodie in simplum. An autem famosa? Cujac. putat *hic.* Aleatorum enim nomen infame : unde et tesserarios se appellari malebant. *Amm. Marcell.* 28. ut latrones πορισὰς se vocant : Lenticulam aleæ damnatum quasi infamem notat Cic. 1. *Philipp.* Differunt autem aleatores a tesserariis : quantum fures a latronibus.
(16) Vel quinquaginta, ut est apud Eustath. libro de temporibus, *titulo* περὶ χρόνων. 5. Anatolius 13. *Nomocan.* 24. 29. Cujac. *c.* 32. *de divers. temp.*
(17) Olim ædili. Martialis 4. *epigram.* 85. Ædilem rogat un aleator : et 14. *Epigr.* 1. Nec timet ædilem moto spectare fritill et Seneca *c.* 7. *de brevitate vitæ*, loca ædilem metuentia, pop næ, ubi plerunque alea luditur.
(18) Excipe casus infra scriptos, et *l.* 3. *infr. h. t.*
(19) Θέρμοις. Lupini, argentum comicum in vicem pecun veræ postea persolvendæ victori.
(20) Id est, singulari saltu.
(21) Saltu conto suffulto.
(22) Alii legunt, κατ' ἄμφω, vel Catampo, vel Gatabo, qu genus ludi est Festo.
(23) Ab inventore sic dicta.
(24) Seu colluctatione.
(25) Ιππική, Troia sive Pyrrhica, curriculum equorum, c similes sunt κυνζυθρα, et τόρνι ludi explicati a Nicephoro Greg ra *lib.* 10. Porro Troia sive Pyrrhica simulachrum est pugn equestris, quæ πρύλις et ἱππασία Dioni, idque ex Suetonii lib de lusibus puerorum Servius et Donatus scribunt *in* 5. *Æne* Sed transit etiam usus Pyrrhicæ in pedestris pugnæ simulachrum adhibitis numeris et concentu musico. Marius Plotius libro de M tris, Pyrrhichius pes a Pyrrhica lusus genere nomen accepit quia hoc sono milites usi sub armis per ludum ciunt simulach pugnæ; ipsa tamen Pyrrhica dicta est a Pyrrho Cydoneo, q primus Cretenses sub armis saltare ad hujus pedis sonum institu Alii a Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris s armatum honoris gratia saltavisse dicunt : Aristoteles autem a Achillem hujus lusus inventorem fuisse. Quibusdam placet, ab a dore, id est, a velocitate sui soni nomen accepisse hunc pedem cognatus enim sensus ardoris, et velocitatis est; unde instant a dentes Tyrii, id est, festinantes. Et, ardet abire fuga. Hæc Pl tius nondum excusus apud Cujac. 13. *obs.* 10. cui in eo qu scribit de Pyrrho Cydoneo, consentit Nicolaus apud Stobæum.

etur, et solutum repetatur. Curent vero ista Præsides, decem librarum pœna imposita, si hanc legem contempserint, vel contemni permiserint.

2. Const. argumentum βασιλικῶν lib. 60. tit. 8. de aleatoribus, Jacobo Cujacio interprete.

COnstitutio prohibet ea, quæ dicuntur ξύλινα ἱππικὰ (1) periculi repetitione proposita in lusores, et publicatione domorum, in quibus hujusmodi lusus peracti sunt. Datur et repetitio ei, qui superatus est, et solvit: quod si nolit repetere, id jubet in opera publica ejus civitatis erogari.

Aliud argumentum ex Nomocanone.

β. Αὐτοκράτωρ Ιȣςινιανὸς A. Ιωάννι P. P.

Η Διάταξις κωλύει τὰ παίγνια, κ̀ πέντε ὑπεξαιρȣμένων, ὁρίζει καί τινα ἐπιτίμια κατὰ τῶν κυβευόντων, ἐπιτρέπȣσα κ̀ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως, κ̀ τοῖς ἄρχȣσι τῶν ἐπαρχιῶν κ̀ τοῖς ἐπισκόποις, ζητεῖν κ̀ κωλύειν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πράγματα ἀποτρέπειν δίδωσι δὲ ἀγωγὰς ἐκ τῶν ἐπιτετραμμένων παιγνίων, κ̀ ἀπαίτησιν τῶν ἐντεῦθεν χρεωςηθέντων, δέκα λιτρῶν ἐπιτίμιον ὁρίζȣσα κατὰ τῶν συγχωρȣ́ντων παραβῆναι τὴν διάταξιν.

Aliud argumentum Latine.

NOn licere ludere his, qui vocantur equi lignei (2), neque ulla quavis aleæ specie, exceptis ludis, quos in anteriore constitutione permisimus. Loca vero, in quibus hujusmodi equis ligneis lusum fuerit, publicentur: et soluta (3) hujus ludi occasione repetantur: vel si repetere nolent, qui perdiderunt, repetitio fiet per Præfectum et Præsides provinciarum: et applicabitur (4) hujusmodi pecunia publicis operibus. Prohibeant etiam cætera, quæ in hujusmodi ludis fiunt illicita, ut blasphemias (5), et si quæ talia. Balsamon notat de equi lignei *significatione incidisse apud imperatorem gravem quondam disputationem, quibusdam asserentibus illum ludum significari, quo pueri extra circum aurigando pro equis utuntur hominibus, aliis vero contra contendentibus ligneam esse fabricam per scalas ligneas exaltatam, habentem in medio diversa foramina; nam qui hoc genere ludebant, quatuor globulos diversorum colorum superjiciebant ex superiori parte, et qui primus globulorum per foramina ex ultimo foramine egrediebatur, hic victoriam dabat ei, qui projecerat. Nunc veterem harum legum translationem a nobis quoad fieri potuit, ex libris manuscriptis emendatam subjiciemus.* Cont.

3. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

ALearum usus antiqua (6) res est (7), et extra (8) operas pugnatorias [concessa,] verum pro tempore abiit in lachrymas, multa millia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim [nec] ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione (9) tantum proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, et auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare (10) [Deum] conantur, et instrumenta conficiunt. Commodis igitur subjectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, Ut nulli (11) liceat in publicis, vel privatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie, et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum (12) reddatur, et competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligentibus, a Patre aut Defensoribus illius civitatis: vel recipiat fiscus, non obstante nisi quinquaginta (13) annorum præscriptione: Episcopis vero locorum hoc providentibus, et Præsidum auxilio utentibus. † Deinceps vero ordinet quinque ludos, Monobolon, Contomonobolon, Quintanum contacem sine fibula (14), et perichyten (15), et hippicem (16), quibus sine dolo atque callidis machinationibus ludere permittimus.

† Sed nec permittimus etiam in his ludere ultra unum solidum (17), si multum dives sit: ut si quem vinci contigerit, casum gravem non sustineat. Non enim solum bella bene ordinamus, sed (18) et res [sacras] ludicras (19). Sed istam interminantes pœnam transgressoribus, potestatem dando episcopis (20) hoc inquirendi, et Præsidum auxilio sedandi. † Prohibemus etiam, ne sint equi [seu equestres] lignei (21), et ut si quis ex hac occasione vincatur, hoc ipse recuperet domibus eorum publicatis (22), ubi hæc reperiuntur. † Si autem noluerit recipere is, qui dedit, procurator noster hoc inquirat, et in opus (23) publicum convertat. Similiter et Judices prohibeant, ut a blasphemiis, et (24) perju-

(1) Cadit enim iste lusus magis in aleæ quam virtutis speciem, *de quo* vid. *Infr. h. t. ibi.* Balsamon *notat.* Est autem alea vitiosa: hinc Seneca, vel Publius mimus, Aleator quanto in arte est melior, tanto est nequior.

(2) Τὰ παίγνια.

(3) Solutum ludi vetiti occasione condicitur. *l. ult. infr. h. t.*

(4) Multæ interdum solent applicari publicis operibus. *l. ult. infr. h. t.*

(5) *l. ult.* §. 1. *supr. de episc. aud.*

(6) Facit *l.* 16. §. 8. *ff. de pœn.*

(7) Consule Alciatum *l.* 1. *prætermissorum.* Cujac. *l.* 11. *observ. c.* 20. Menochium *de arbitr. jud. cas.* 399. *et* 400. Rainald. Corsum *l.* 3. *indag. c.* 11. Constantium Landum *enarrat. in tit. de justit. et jure c.* 6. Jul. Clar. §. *ludus.* Benedict. Capram *in regul. conclus.* 86. Pium *in Annotat. posteriorib. c.* 12. Turnebum denique *adversar. l.* 27. *c.* 33. Mod.

(8) Alea militibus olim permissa in castris, ne torperent otio, *ut hic*: Acron *ad Horat.* 2. *Carminum* 16. *Periculosæ plenum opus aleæ tractas.* Non impune tamen milites etiam in ludo arma amittunt. *arg. l.* 3. §. 13. *ff. de re milit.* vid. Forcatul. 20. *Cupid. num.* 7. Erat et permissa Decembre mense et Saturnalibus. 14. *Mart. et ibi interpretes.*

(9) Juven. *Sat.* 1. neque enim loculis comitantibus itur, Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.

(10) *l. ult.* §. 1. *supr. de episc. aud.*

(11) Etiam clerico, *Nov. Leon.* 87. vid. *l.* 34. §. 1. *supr. de episc. aud.*

(12) *l.* 1. *et* 2. *supr. h. t.*

(13) Alea amissi repetitio est intra annos quinquaginta: ut ex Anatolio refert Eustathius libro περὶ χρονικῶν διαςημάτων, neque tollitur triceunio. Epitome quæ extat 13. *Nomocan.* 29 licet Harmenopulus triceunio tolli putet, quod in contextu Basilicῶν non est adjectum. Eustathius *d. loco.* Hoc tamen non servatur in Gallia, teste Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 56.

(14) Spiculo χωρὶς τῆς πόρπης. *l.* 1. *supr. h. t.*

(15) Colluctationem. *d. l.* 1. *supr. h. t.*

(16) Id est, Trojam, Pyrrhicam. *d. leg.* 1. *supr. h. t.*

(17) Id est, aureum.

(18) Ludicras res ordinare vel ipsi Principes non dedignantur. vide Cassiodor. 3. *Variar.* 51. *in fin.* 7. *Variar.* 11.

(19) Res etiam ludicræ a Magistratu curantur.

(20) Facit *l. ult. supr. de episc. aud.*

(21) Quid sint, vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(22) Alias pœnas vid. *in l.* 1. *ff. h. t.*

(23) *l.* 2. *supr. h. t.*

(24) *Novell.* 77. *c.* 1.

riis, quæ ipsorum inhibitionibus debent comprimi, omnes homines penitus conquiescant.

TIT. XLIV.

DE (1) RELIGIOSIS (2) ET SUMPTIBUS FUNERUM (3).

De Translatione *reliquiarum.*

1. Imp. ANTONINUS A. Doritæ.

SI vi (4) fluminis reliquiæ filii tui continguntur, vel alia justa et necessaria causa intervenit, existimatione Rectoris provinciæ transferre (5) eas in alium locum poteris (6). PP. 8. Kal. Novem. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De illatione in locum alienum. De alienatione, et obligatione.

2. Idem A. Hilariano.

INvito, vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram (7) possessionem tuam, vel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin (8) autem voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur: Quo facto, monumentum neque venire (9), neque obligari a quoquam prohibente juris religione posse, in dubium non venit. PP. Kal. Maji, AQUILINO II. et ANULINO CONSS. 217.

De legato, et sumptu funeris.

3. Imp. ALEXAND. A. Rimo.

LEgatum a defuncto tibi relictum, et (10) quod in funus vel morbum ejus erogasse te boni viri arbitratu probaveris, Præses provinciæ solvi tibi jubebit. PP. 5. Non. Jul. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De dominio, vindicatione, divisione.

4. Idem A. Luciano.

SI sepulchrum *monumenti* (11) appellatione significas, scire debes, jure dominii in nullum vindicare posse: sed si familiare (12) fuit, jus ejus ad omnes heredes pertinere, nec divisione ad unum heredem redigi potuisse. Profana tamen loca, quæ circa (13) id sunt, si semper vicinis ædificiis usui hominum destinatis cesserint, ejus sunt cui illa, quorum partes esse visæ sunt, ex divisione obtigerunt. PP. 6. Non. Novemb. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De voluntate defuncti servanda.

5. Idem A. Cassio militi.

MIlitis voluntatem quam *circa monumentum sibi faciendum* testamento expressit, et pater et mater ejus heredes negligere non debent. Nam etsi delatio hoc nomine præteritis (14) constitutionibus amota est: invidiam tamen et conscientiam circa omissum supremum ejusmodi officium, et contemptum judicium defuncti, evitare non possunt. PP. 8. Kal. Maji, JULIANO et CRISPINO CONSS. 225.

De inscriptionibus monumentorum. De longi temporis præscriptione.

6. Idem A. Primitivo et aliis.

MOnumentorum inscriptiones (15) neque sepulchrorum jura (16), neque dominium loci puri ad libertos transferent (17). Præscriptio (18) autem longi temporis, si justam causam initio habuit, vobis proficiet. PP. 8. Kal. Jul. JULIANO et CRISPINO CONSS. 225.

(1) Adde *tit. Cod. Theod. de sepulchris violat. l.* 9. *tit.* 17.

(2) *L.* 11. *ff.* 7. περὶ μνημείων, id est, de monumentis, 59. *Eclog.* 3.

(3) Καὶ δαπάνης ταφῆς. *Eclog. ibid.* adde 3. *Decret.* 28. *de sepulturis et* 3. *Sext.* 12. *et* 3. *Clement.* 7. *et* 3. *Extrav.* 6. *et* 13. *q.* 2. *c. ubicunque* 6. *et seq.* adde Paul. 1. *sent.* 21. *de sepulchris et lugendis.* De actione funeraria vid. Oldendorp. *class.* 5. *act. ultim.*

(4) Ob incursum fluminis, vel metum, corpus jam perpetuæ sepulturæ traditum, solennibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest. vid. Paul. 1. *sent.* 21. §. 1.

(5) Transferebantur autem corpora per noctem. Paul. *d. loco.* efferebantur interdiu: quo referenda est Juliani constitutio *l.* 5. *Cod. Th. de sepulchro violato.* Efferri, inquit, cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam, et per maximam insistentium densitatem: quod quidem oculos hominum infaustis incestat aspectibus. Qui enim dies bene auspicatus a funere, aut quomodo ad deos et templa venietur? Ideoque quoniam et dolor in exequiis secretum amat, et diem functis nihil interest utrum per noctes an per dies efferantur, liberari convenit populi totius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exequiarum, nec ostentatio videatur. Hæc Julianus *d. loc.* gentili more: quæ miror a Theod. in Codicem relata fuisse.

(6) In hujusmodi translatione reddenda erant solennia sacrificia. 1. Paul. *sent.* 21. §. 1. Gentiles enim pro mortuis sacrificabant. Anniversaria quoque eam in rem sacrificia erant, quæ χόαι a Græcis dicebantur. vide Plut. *in Antonio.*

(7) Puta possessio: purus locus, qui neque sacer, neque religiosus, sed profanus. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 2. §. 4. *ff. h. t.*

(8) *l.* 2. *ff. h. t.* §. 9. *Inst. de rer. divis. l.* 6. §. 4. *ff. de divis. rer.*

(9) Monumentum vendi aut obligari non potest. *l.* 9. *Infr. h. t.* neque legari. *l.* 14. *infr. de legatis.* An idem in re sacra? v. Ripensem *ad l.* 6. 7. 8. 9. *ff. de pign. et hypoth. n.* 47. *et seq.*

(10) Legatario legatum licet petere, et expensas quas in personam fecit defuncti. *l.* 1. *l.* 2. §. 2. *ff. h. t.*

(11) *l.* 2. §. 6. *ff. h. t. et* 59. *Ecl.* 1. *c.* 2.

(12) Vid. *l.* 5. *ff. h. t.*

(13) *l.* 9. *infr. h. t. l.* 2. §. 5. *ff. h. t.*

(14) *l.* 5. *infr. de his, quibus ut indign.* vid. Paul. 3. *sent.* 5. §. 10. *ubi* vid. Cujac. *et Novell.* 1. *in pr.*

(15) *l.* 6. *ff. h. t.* adde *l.* 10. *ff. de probat.* Publice incisa in æs, vel in marmor, vel in lapides, non probare, fidem non facere, ex hujusmodi sculptionibus jus nulli competere hinc nonnulli colligunt: quod falsum puto. Agitur enim hic specialiter de monumentorum inscriptionibus: alias hujusmodi inscriptiones probationem inducunt. *l.* 10. *D. de prob. l.* 27. *D. de cond. et dem. l.* 11. *in fin. D. fin. regund.* Antiquis in factis scripturam privatam fidem facere hinc colligunt. Mynsing. 5. *obs.* 79. et scripturam privatam repertam, et productam ex archivo publico fidem facere. *Authent. ad hæc infr. de fid. instrum.* adde hic Socin. *reg.* 118.

(16) Decius *cons.* 146. *col.* 6. *num.* 14. Scribente *ad c. cum causam. extr. de probat.* Forcatulus *in Necyomant. jur. dialog.* 1, *n.* 34. Cravettam *de antiquit. tempor. fol.* 72. *n.* 12. Mod.

(17) Inscriptio monumenti a defuncto facta, jus aut dominium sepulchri eo vivo, qui inscripsit vel inscribi jussit, non transfert, *ut hic*, sed eo præmoriente: ut ita vim habeat ultimæ voluntatis: et ita hunc locum accipit Forcatulus 1. *Dialogo Necyomantiæ*, *numero* 34.

(18) *l.* 4. *D. de mortuo inferend.* In sepulchris longa possessio non prodest ei qui nullum jus habet. *Syn. Basil.* 59. *tit.* 2. *c.* 4.

De statuis et ornamentis.

7. Imp. Gordianus A. Claudio.

STatuas sepulchro superimponere, vel monumento quod [a te] extructum profiteris, *ornamenta* quæ putas, superaddere non prohiberis: cum jure suo eorum, quæ (1) minus prohibita sunt, unicuique facultas libera non denegetur. PP. 3. Kal. Aug. Gordiano A. ii. et Pompeiano Conss. 242.

De jure familiarium sepulchrorum.

8. Imp. Philippus A. Juliano.

JUs familiarium (2) sepulchrorum ad affines, seu proximos cognatos non heredes institutos minime pertinet. PP. 16. Kal. Jul. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

De venditione.

9. Idem A. et Philippus C. Faustinæ.

LOcum quidem religiosum distrahi (3) non posse manifestum est: verum agrum purum (4) monumento cohærentem (5) profani juris esse: ideoque efficaciter venundari, non est opinionis incertæ. PP. 6. Kal. Decemb. Philippo A. et Titiano Conss. 246.

De translatione corporis.

10. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Aquilianæ.

SI necdum perpetuæ (6) sepulturæ corpus traditum est: translationem (7) ejus facere non (8) prohiberis. PP. 8. Id. Feb. Diocletiano iv. et Maximiano iii. AA. Conss. 290.

De supplicio affectis.

11. Iidem AA. et CC. Gaudentio.

OBnoxios (9) criminum digno supplicio subjectos sepulturæ tradi non vetamus. PP. 8. Id. April. ipsis iv. et iii. AA. Conss. 290.

Ne reliquiæ intra civitatem condantur.

12. Iidem AA. et CC. Victorino.

MOrtuorum reliquias (10), ne sanctum (11) municipiorum jus polluatur, intra (12) civitatem condi, jam pridem vetitum est. PP. 3. Kal. Octob. ipsis iv. et iii. AA. Conss. 290.

Collatio sepulchri familiaris, et hereditarii.

13. Iidem AA. et CC. Dionysio.

JUs sepulchri tam familiaris (13), quam hereditarii (14), ad extraneos etiam heredes: familiaris autem ad familiam, etiam si nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quemquam, qui non est heres, pertinere potest. S. 3. Id. Novemb. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De translatione reliquiarum.

14. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Cynegio P. P.

NEmo humanum (15) corpus ad alium (16) locum [sine Augusti (17) affatibus] transferat. Dat. 3. Kal. Mart. *Constantinop.* Honorio nobili puero et Evodio Conss. 386.

In solo Auredani libro manus. notatur hic deesse Græcam constitutionem, quam ex Basilicis edidit Cujac. lib. 11. *observ. cap.* 21.

15. (18).

IN nullo quopiam loco vectigal (19) ab aliqua persona pro corporibus ex uno in alium locum translatis præstetur.

(1) Prohibita quæ non sunt, concessa intelliguntur. *Inst. de his, qui sunt sui.* adde *l.* 4. *infr. de jure dotium*, *l.* 27. *infr. de testam. l.* 25. *in fin. D. ad municip.*

(2) *l.* 5. *l.* 6. *vers. liberis. D. h. t.*

(3) *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(4) Purus ager quid sit, vid. *l.* 2. §. 4. *ff. h. t.* adde Cujac. 10. *obs.* 37.

(5) *l.* 4. *in fin. supr. h. t.*

(6) Seu æternæ sedi. *l.* 40. *ff. h. t.*

(7) *d. l.* 40. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de cadaver. pun.*

(8) Excipe casum legis 1. *supr. h. t.* ex loco Pauli a me citato.

(9) *l.* 1. *l.* 3. *ff. de cadaver. punit.* nisi damnatos majestatis. *d. l.* 1. Jure Gallico hæc lex servatur, teste Rebuff. *in procem. const. gloss. num.* 54. 55.

(10) Reliquiæ mortuorum *hic* corpus. Paul. 1. *sent.* 21. §. 2. Græci λείψανα, *l.* 3. *supr. de sacr. eccl.* ossa, *l.* 8. *ff. h. t.* cineres, *d. l.* 1. *in fin.* Reliquæ etiam dicuntur. *l.* 42. *l.* 44. *in fin. ff. hoc tit.* ut et reliquiæ. *l.* 30. *ff. famil. ercisc. l.* 27. *ff. de cond. inst.* Animalia bruta habent etiam sua λείψανα, *l.* 53. §. 5. *ff. de leg.* 1. Neutra significatione. Reliquiæ sunt simulachra. De ossuario dixi *ad l.* 2. *ff. de sepulch. violat.*

(11) Corpus in civitatem inferri non licet, ne sacra civitatis funestentur: qui contra fecerit, extra ordinem punitur. Paul. 1. *sent.* 21. §. 2. *l.* 6. *C. Theod. de sepulchr. violat.* Virgilius 11. *vers.* 205. *etc.* et corpora partim Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt. Cic. *de legib.* hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito. Idem vetuit Antoninus Pius, *teste Spartiano.* Idem servatum apud Athenienses, ut refert Sulpitius *apud* Cic. 4. *epist. de M. Marcello loquens.* Eadem pene de causa Plato 12. *de legib.* vetuit sepulchra in loco fœcundo et ad culturam apto poni. Nobis Christianis non in urbibus modo, sed et in templis jus etiam sepulturæ est.

(12) Paul. *d. loco.*

(13) *l.* 5. *ff. h. t.*

(14) *l.* 5. 6. *ff. h. t.*

(15) Humatum. *l.* 7. *C. Theod. de sepulchr. violat.*

(16) *l.* 10. *supr. h. t.*

(17) Vel pontificum. *l.* 8. *ff. h. t.* hæc autem inclusa desunt in *l. ult. C. Theod. de sepulchris violatis*: ex qua hæc lex sumpta est.

(18) Latina interpretatio.

(19) Vectigal pro corporibus ex uno loco in alium translatis observa. Hujus vectigalis meminit lex 37. *ff. h. t.*

*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE REBUS CREDITIS (1); ET JUREJURANDO (2).

An causa retractari possit perjurii prætextu.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano.

CAusa (3) jurejurando ex consensu (4) utriusque partis, vel adversario inferente, delato et præstito, vel remisso (5) decisa: nec perjurii (6) prætextu retractari potest: nisi (7) specialiter (8) hoc lege excipiatur (9). PP. 15. Kal. Jul. ANTONINO A. et BALBINO CONSS. 213.

Perjurio pœna quando imponatur.

2. Imp. ALEXANDER (10) A. Felici.

JUrisjurandi (11) contempta religio satis (12) Deum ultorem habet (13). Periculum autem corporis (14), vel majestatis crimen secundum constituta (15) Divorum Parentum (16) meorum, etsi, *per* (17) *Principis venerationem* (18) quodam calore (19) fuerit pejeratum, inferri non placet. PP. 6. Kal. April. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

(1) Hæc tituli particula generalis est ad sequentes aliquot, nec tamen hic tractat de rebus creditis, sed de jurejurando, nisi dixeris, jusjurandum crediti speciem esse. *arg. l. 2. in fin. ff. de rebus creditis.* et ita conceptus est. *Tit.* 1. *lib.* 2. *apud.* Paul. *sentent.*

(2) Jurejurando lites deciduntur, tam in actionibus in rem quam personam. Paul. *dict. loco.* §. 4. *Instit. de except. L.* 12. *D.* 2. *et* 22. *Eclog.* 5. §. 1. Harmenop. 7. *et* 2. *Decret.* 24. *et* 2. *Sext.* 11. *et* 2. *Clement.* 9. *et* 22. *quæst.* 1. Ferrar. *in forma juramenti quod præstatur a parte parti* 16. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 9. Jusjurandum quid est? fidei atque religionis exhibitio. *l. ult. infr. de fideicomm. libert.* Deum testem et vindicem perjurii vocare. Juramentum an semper servandum sit, vid. apud Socin. *reg.*206.*l.ult.infr.de non numerata pecunia.* de observata custoditaque apud Romanos jurisjurandi sanctimonia vid. Gell. 7. *c.* 18.

(3) *Synops. Basil.* 22. *tit.* 5. *c.* 40.

(4) 22. *Eclog.* 5. *c.* 40.

(5) Remissum jusjurandum pro præstito habetur. Paul. 2. *sentent.* 1. §. 3.

(6) *l.* 21. *ff. de dolo mal.* 1. Harm. 7.

(7) Quid si statuto caveatur juramento alicujus stari? valere juramentum quidam putant: sed tamen probationes in contrarium admitti: verum ea de re videndus est Socinus *reg.* 380.

(8) Puta favore ultimæ voluntatis. *l. ult. infr. h. t.* Idem dicendum, si juratum fuit solo judice deferente, adversario non petente. *l.*31.*ff.h. t.* adde quæ scripsi *ad l.*17. *infr. de contrah.emptio.*

(9) *Sub.* ut retractetur. Igitur juramenti gratiam lex facere potest. adde *l. ult. ff. qui satisd. l.* 38. *in pr. ff. ad municip.*

(10) Similis Alexandri ejusdem *lex supr. famil. ercisc. et l.* 2. *infr. ad leg. Jul. de adult.*

(11) Per Deum scil. concepti, non per salutem Principis, ut dicam *Infr.* Goth. Vid. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 19. Duaren. *ad tit. de rebus credit. cap. fin. et ad tit. de jurejurand. cap. fin.* Fachin. *lib.* 1. *controv. cap.* 14. Ans. Adde Joann. Robert. *lib.* 2. *Supput. cap.* 20. Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2. *cap.* 319. S. L.

(12) 1. Harmen. 7. Imo non satis. *l.ult.ff.stellionatus.*solve: ibi stellionatui pœna imponitur, non perjurio. Vid.Cujac. 2. *observ.* 19.

(13) Harm. *ibi.* Hinc Tiberius apud Tacit. *lib.* 1. *Annalium*: Deorum injurias diis curæ esse.

(14) Satis disertim legem hanc explicat Gothofredus: præter quem vide Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 319. *n.* 13. 21. 23. *et* 28. Torell. de Prat. *cons.* 41. *n.* 2. *inter consil. crim. vol.* 1. Joan. Robert. *lib.* 2. *sent. jur. cap.* 20. Mod.

(15) *l.* 13. §. *ult. ff. de jurejur.*

(16) Severi et Caracallæ.

(17) Κατὰ βασιλέως, Harmen. *ibid.* per genium Principis. *l.* 13. *in fin. ff. de jurejur.* Jurabant per Genium Principis Gentiles. *l. si duo.* 13. *in fin. ff. de jurejur.* Tertull. *ad Scapulam et* 28. *Apologet.* aut quod tantundem τύχην τοῦ καίσαρος. Dion. 44. Arrian. Epictet. *lib.* 4. *cap.* 1. Joseph. 16. *antiq.* 16. Christiani per salutem Principum, at non per genium. 3. Euseb. *hist.* 14. quod salus augustior sit genio. Tertull. *Apologet. cap.* 32. adde *l. si quis major.* 41. *supr. de transact.* sane qui pejerasset, jurans per genium Principis, Tiberio crimen non fuit. *Dion.* 57. Contra crimini Cajo fuit, non jurasse per genium Principis. Sueton. *in ejus vita, cap.* 27. qui et autor fuit, ut omnibus juramentis hoc adderetur: Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Cajum et sorores ejus. Sueton. *in Cajo, cap.* 13. Dion. 18.

(18) Salutem: scriptum fuisse videtur *Genium*, idque mutavit Tribon.

(19) Calori ignovit, et alio adhuc rescripto idem Alex. *l.* 4. *infr. ad leg. Jul. de adult.* Calor, est inconsultus animi motus. *l.* 9. *in princ. ff. de publican. et vect. l.* 22. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 7. *in fin. ff. ad l. Jul. repetund. l.* 1. §. 5. *ff. ad SC. Turpillian.* ut sit sensus: Si per Deum juratum est, Deus ipse vindex est: si per Principem, Princeps ipse. Quid si consulto consilio per Principem sit juratum? qui pejeravit, tenetur majestatis: Majestatis inquam, non abscisse, sed quodammodo tantum: ideoque pœna reorum majestatis ei non infligitur, sed fustigatio. *d. l.* 13. Et hinc tamen constat, gravius eum puniri, qui per Cæsaris genium juravit, quam qui per Deum. Tertullian. *cap.* 18. *Apologet. in fin.* Citius (inquit) apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur. Minucius Felix, *in Octavio*: Tutius eis est per Jovis *Genium* pejerare, quam Regis. Illud interim notandum, Eum, qui per Deum juraverit, et pejeraverit, fieri infamem; dixi ad *Leges* 12. *Tabular.* et aliis pœnis civilibus subjici. *l.* 41. *supr. de transact. l.* 2. *in fin. infr. de indict. viduit. lib.* 1. *ll. veterum Francicarum, cap.* 61. perjurus neque in sua, neque in alterius causa jurare potest. Qua lege et illud cavetur præterea, eos, qui rationabilis ætatis non sunt (rationabilem appellat eam in quam rationis, seu ratiocinandi usus aliquis cadit) non cogendos esse jurare. Item, ut qui in sanctis (opinor scripturis vel Templis) juraturi sint, jurent jejuni. Idem esse jurare per charitatem et veritatem ac per Deum: cum Deus sit charitas et veritas. Juramentum Pharisaicum esse, jurare per aurum et altare templi. Huc refer Gell. 7. *Noct.* 18. ubi tractat de observata custoditaque apud Romanos jurisjurandi sanctimonia. adde Cujac. 8. *observ.* 7. Forcatul. 18. *Cupid. num.* 2. 3. Clarum *sentent.* 5. §. *perjurium.* ubi refert perjurum removeri ab agendo, testimonio dicendo, jurando. Excusari a pœna civili, si sine dolo pejeravit. *l. ult. ff. de in litem jur.* si propter impedimenta justa juramento satisfacere non potuit, si perjurium nulli noceat: si interrogatus super crimine, pejeravit, si delatum ab adversario in judicio fuerit.

De inopia probationum.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Severæ.

IN bonæ (1) fidei contractibus, nec non [etiam] in cæteris causis, inopia (2) probationum, per (3) judicem jurejurando causa cognita res decidi oportet. PP. 10. Kal. Sept. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De tutelæ actione.

4. Iidem AA. et CC. Maximæ.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus (4) jusjurandum tutori detulerit, postea eandem litem exercere non prohibetur. PP. Kal. Jul. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De fideicommisso.

5. Iidem AA. et CC. Juliano.

CUm etiam a (5) pupillorum tutoribus, velut ab ipsis pupillis relicta fideicommissa videantur (6), super fideicommissis Præses (7) provinciæ cognoscet: et, si id tibi relictum esse constiterit, reddi tibi efficiet. Idem, si inficietur, ad jusjurandum (ut desideras) tutorem adiget (8). PP. 4. Kal. Decemb. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De generis et ingenuitatis quæstione.

6. Iidem AA. et CC. Bessio.

CUm proponas partibus placuisse, jurisjurandi religione, generis (9) et ingenuitatis quæstionem decidi: Præses provinciæ juxta decretum arbitri (10) ad voluntatis vestræ placitum amitæ tuæ filiis consulet. PP. 5. Id. Februar. TIBERIANO et DIONE CONSS. 291.

Ne alteri per alterum præjudicetur.

7. Iidem AA. et CC. Eutychianæ.

NEc filius (11), nec quisquam alius (12), nec litigando, nec paciscendo, sed neque jusjurandum citra voluntatem dominæ rei deferendo, præjudicium ei facere potest. Unde si citra mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti, nihil tibi oberit. S. Idib. Noveb. AA. CONSS. 293.

De actione et jurejurando actoris.

8. Iidem AA. et CC. Alexandro.

ACtori (13) delato, vel relato jurejurando, si juraverit, vel ei remissum sit sacramentum, ad similitudinem (14) judicati in (15) factum actio competit. S. 12. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

De conditione jurisjurandi reo delata.

9. Iidem AA. et CC. Martiano.

DElata (16) conditione jurisjurandi, reus (si (17) non per actorem, quominus de calumnia juret, steterit) per judicem solvere (18), vel jurare, nisi (19) referat jusjurandum, necesse habet. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, AA. CONSS. 299.

De deposito.

10. Iidem AA. et CC. Protogeni.

IN actione etiam depositi (20), quæ super rebus quasi sine scriptis datis movetur, jusjurandum ad exemplum

(1) Vid. *l.* 5. *ff. de in litem jurand.*

(2) 22. *Synops. Basil.* 2. *cap.* 42. vid. 1. Harm. 1. *cap. ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις.* 22. *Eclog.* 5. *cap.* 28.

(3) *l.* 31. *ff. de jurejur.* Tale juramentum necessarium est. In Gallia quæ consuetudinibus seu statutis quibusdam propriis utitur, judices inopia probationum, et ubi semiplene tantum probatum est, juramentum actori non deferunt, nisi a rege jussi sint. Rebuff. *in princ. const. gloss.* 15. *num.* 58. Semiplena probatio est, si unicus tantum testis producitur, nempe quia duo plenam faciunt, si reus fugit, si scriptura tantum domestica profertur. vid. Accurs. *hic.* Putarem, ne id quidem jure fieri, nisi causa bene cognita. *ut hic. infr. h. t.* De juramento suppletorio, vid. Socinum *reg.* 104. Dicam plenius in praxi civili *titul. de jurejurando.*

(4) Sine tutore. *l.* 17. §. 1. *ff. de jurejur.* 22. *Eclog.* 5. c. 29. Pupillo non defertur juramentum. Idem etiam non defert, nec gratiam jurisjurandi facit. *d.* §. 1. *Eclog. ibid.* Harmen. 7. *περὶ ἀντιβων.*

(5) Relictum a tutore, relictum videtur a pupillo, de quo si dubitatur, tutori defertur juramentum, et ita tutor jurat in causa pupillo mota, *l.* 20. *Infr. de fideicommiss. l.* 69. §. 2. *ff. de leg.* 2. adde Cujac. 3. *obs.* 27.

(6) Cum eadem mox verba repetantur *in l.* 20. *Infr. de fideicommiss.* videtur hic ex eadem scribendum et reponendum: *Relicta fideicommissa debeantur.* Mod.

(7) Fideicommissa in provinciis apud Præsidem, ut Romæ apud Consulem, vel prætorem fideicommissarium petebantur. Ulpian. 25. §. 12.

(8) Imo non adiget *l.* 4. *ff. de in litem jurand.* Sed ibi de juramento in litem affectionis, hic de veritate agitur. Wesenb. *ad tit. ff. de in litem jur. n.* 4. Ans.

(9) Super causa status potest jusjurandum deferri.

(10) Id est, judicis dati. vid. *l.* 2. *Supr. de judic. l.* 2. *in fin. Supr. de pedaneis jud.* v. *l.* 2. *Infr. de libertis et eorum.*

(11) Vid. *l.* 4. *Infr. si aliena res pign.* Goth. Explicationem hujus legis vid. apud Leoninum *emendat. lib.* 3. *c.* 12. *n.* 2. Ans.

(12) Vid. *l.* 3. §. 3. *in fin. ff. de jurejur.*

(13) Jurejurando delato, reus debet vel jurare, vel solvere, vel jusjurandum referre. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 5. *c.* 48. Quid si ipse actor de calumnia prior jurare nolit? reus jurare non cogitur. *l.* 9. *Infr. h. t.* quippe is, qui jusjurandum defert, prius jurare de calumnia hac formula cogitur, *ὅτι οὐχ ὡς συκοφαντῶν σε, βούλομαι λαβεῖν παρά σου τὸν ὅρκον, ἀλλ' ὡς νομίζων δικαίως ἐπάγειν*· hoc est, juro me non calumniose jusjurandum exigere, sed quod jure me putem experiri. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 5. *c.* 48. 1. Harm. 7. §. 6. unde apud Paul. legimus 2. *sent.* 1. §. 2. Jusjurandum deferre prior actor potest, contrarium autem de calumnia jusjurandum reo competit. adde *l.* 34. §. *qui jusjurandum.* 4. *et l. si non fuerit.* 37. *ff. de jurejur.*

(14) Quin jusjurandum majus quiddam est, quam res judicata. 22. *Ecl.* 5. *c.* 1.

(15) Ex juramento nascitur actio in factum; de qua vid. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 9. nisi super aliquo facto nominatim est juratum, puta vendito; tunc enim competit utilis venditi. *l.* 13. §. 3. *ff. de jurejur.* Goth. vid. in hanc leg. Joan. Zanger. *de except. part.* 4. *cap.* 5. *num.* 96. Ans.

(16) Dixi *ad. l.* 1. *Supr. h. t.* ex Paul. 3. *sent.* 1. §. 2.

(17) Qui defert jusjurandum, prius de calumnia jurat. *l.* 34. §. 4. *l.* 37. *ff. h. t. l. ult. Infr. de fideicommiss. d.* §. 2. vid. *l.* 1. *supr. de jurejurando propt. calum. l.* 11. §. 1. *et* 2. *ff. rer. amotar.* Remittitur tamen quibusdam personis, puta patrono, non liberto: et in causis feudalibus tam vasallo, quam domino, vid. Cujac. 4. *feud.* 36. *fol.* 548. 2. *feud.* 33. §. 1.

(18) *l.* 34. §. 6. *ff. de jurejur.*

(19) Cui defertur juramentum, tenetur jurare, vel referre.

(20) Adde *l.* 4. *Supr. ad exhib.*

cæterorum bonæ (1) fidei judiciorum deferri potest. S. 5. Kal. Decemb. CC. Conss. 300.

De revocatione jurisjurandi.

11. Imp. Justinianus A. Demosth. P. P.

Si quis jusjurandum intulerit, et, necdum eo præstito, postea (utpote sibi allegationibus abundantibus) hoc revocaverit: sancimus (2) nemini licere penitus iterum ad sacramentum recurrere, (satis enim absurdum est redire (3) ad hoc, cui renunciandum putavit, et cum (4) desperavit aliam probationem, tunc denuo ad religionem convolare) et judices nullo modo [eos] audire ad tales iniquitates venientes.

† Si quis autem sacramentum intulerit, et [hoc] revocare maluerit, licere quidem [ei] hoc facere, et alias probationes, si voluerit, præstare: ita (5) tamen, ut hujusmodi licentia usque (6) ad litis tantummodo terminum ei præstetur. Post definitivam autem sententiam, quæ provocatione suspensa non sit, vel quæ, postquam fuit appellatum, corroborata fuerit, nullo modo revocare juramentum, et iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis (7) negotii alterius causæ fiat exordium. Dat. 15. Kal. Octob. *Chalcedone*, Decio V. C. Cons. 529.

Jusjurandum ad decisionem litis quando præstandum. 1. *De jurejurando præstando, vel referendo.* 2. *De procuratione; si quis jurare noluerit.* 4. *De absentibus.* 5. *De loco et forma jurandi.* 6. *De priorum legum confirmatione.*

12. Idem A. Demostheni P. P.

Generaliter de omnibus juramentis, quæ in litibus offeruntur vel (8) a judice vel a partibus, definiendum est. Cum enim jam increbuit judices in plenissima definitione sacramentum imponere: evenit, ut provocatione lite suspensa (9), hi quidem, qui jusjurandum præstare jussi sunt, ab hac forte luce subtrahantur, probationes autem rerum cadant (10): cum (11) multum (12) discrepet juramentum hereditarium (13) a principali (14) sacramento. Necessitate itaque rerum coacti, et probationibus pinguius subvenientes, ad hujusmodi venimus sanctionem. Omne igitur juramentum, sive a judicibus, sive a partibus illatum, vel in principio litis, vel in medio, vel in ipsa definitiva sententia, sub ipso judice (15) detur, non expectata vel ultima definitione, vel provocationis formidine.

§. 1. Sed juramento illato, cum hoc a partibus factum fuerit, et a judice approbatum (16), vel ex auctoritate judicis cuicunque parti illatum: si quidem is cui imponitur sacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus, hoc præstetur, vel referatur: necessitate ei imponenda, cui jure refertur, relationis sacramentum subire: vel si hoc recusaverit, quasi illato sacramento præstito, causa (17) vel capitulum (18) decidatur, nullo loco provocationi relinquendo. Quis enim ferendus est ad appellationis veniens auxilium in his quæ ipse facienda procuravit?

§. 2. Sin autem is, cui sacramentum est illatum, vel a parte, vel a judice, hoc subire minime voluerit, licentiam quidem habeat sacramentum recusare: judex autem, si hoc omnimodo præstandum existimaverit (19), sic causam dirimat, quasi volente eo sacramentum sit recusatum: et ita cætera sive capitula, sive totius negotii summa examinentur, et lis suo marte percurrat, nullo ei obstaculo obviante. Ipse autem qui sacramentum sibi illatum dare recusaverit: vel hoc attestetur, vel, si forte non audeat, habeat (20) sibi in ultima (21) provocatione repositum auxilium, et si judex appellationi præsidens, *bene quidem illatum jusjurandum, non rite autem recusatum* pronunciaverit: res secundum quod judicatum est, permanebit. Sin autem *non rite quidem illatum, recte autem recusatum sacramentum* pronunciaverit: tunc ei licebit emendare (22) sententiam judicis, quæ quasi ex

(1) *l.* 3. *Supr. h. t.*

(2) Jusjurandum inopia probationum tibi detuli: nactus alias probationes, delationem jurisjurandi a te nondum præstiti, revocavi, quæritur an secundo non liceat ad jurisjurandi delationem confugere? non licet. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 5. *cap.* 50. 1. Harmen. 7. §. 7.

(3) Vide *l.* 75. *ff. de reg. jur.*

(4) Iniquum est hoc casu *ἀποτυχίᾳ τῶν ἄλλων ἀποδείξεων πάλιν εἰς τὸν ὅρκον ἀποστρέφειν*, ob desperatas alias probationes, ad jurisjurandi religionem denuo confugere. *Synops. Basil. h. t. c.* 50.

(5) Jusjurandum delatum, necdum præstitum, is qui detulit revocare potest *ἕως ὅτε ἀπόφασις ἐξέλθῃ ἐπιτρέπουσα δοθῆναι τὸν ὅρκον.* quousque sententia lata fuerit, quæ jusjurandum præstare jubeat. Igitur non post sententiam a qua non appellavit, non denique post sententiam ab appellationis judice confirmatam. *Synops. d. l.*

(6) Delatum juramentum, antequam sit juratum vel pronunciatum, revocari potest. *Goth.* Vid. Borcholt. *de jurejur. c.* 6. *n.* 2. Vincent. Caroc. *de juram. lit. decis. q.* 5. *pr. n.* 39. *et q.* 10. *pr.* 1. *n.* 1. Ita et Jurisconsultis licet quandoque ex mutatione circumstantiarum facti responsum mutare. Cujac. *lib.* 2. *observ.* 36. et *ad African. tract.* 4. Natt. *cons.* 194. *num.* 13. *lib.* 1. Ans.

(7) Id est, finis primi negotii secundæ litis exordium faciat. *Synops. ibid.*

(8) Juramentum defertur, vel a judice vel a parte.

(9) Appellatione suspenditur sententia.

(10) Probationum viæ non sunt coarctandæ. *l. quoniam. supr. de hæreticis;* unde colligit Accursius *in Novell.* 94. *arg. Novellæ de testibus*, debitorem pacto vel conventione cogi non posse, ad unicam tantum probationis speciem, ut ita possit debitor quovis genere probationis, sive per testes, sive per instrumenta, sive per jusjurandum, debiti solutionem probare, neque se ad unum tantum genus probationis astringere.

(11) Juramentum heredis multum differt a defuncti juramento. *l.* 11. §. 2. *ff. rerum amotar.*

(12) 2. *Feud.* 58. §. *cum datur.* Coguntur tamen heredes interdum jurare, dummodo verisimiliter possunt jurare: videlicet nota cis veritate facti defuncti, quam liberi, tacita quadam præsumptione, nosse intelliguntur. vide ad hunc locum Rolandum a Valle 1. *cons.* 52. adde Ancharanum 1. *quæst.* 55. *num.* 8. Mynsing. 1. *observ.* 13.

(13) De procuratore vide *l.* 2. §. 1. §. 2. *supr. de jurejurand. propt. calumn.*

(14) Hoc est, defuncti.

(15) Potest jurari etiam appellatione pendente. *Salic.*

(16) Delatio juramenti parti non concludit, nisi per judicem approbata sit.

(17) De qua agitur sc. unde colligunt: Contumacem in uno capite, non haberi pro confesso in alio.

(18) Id est, articulus ille litis.

(19) Contumax non habetur ipso jure pro confesso: cum ejus contumacia judicis arbitrio sit definienda.

(20) Intentio non allegata in causa principali, potest in causa appellationis allegari. *Bald.*

(21) In appellatione a definitiva, discutiendum gravamen interlocutoriæ.

(22) Hinc illa usitata formula judicandi in curiis, et apud judices ad quos appellatur. *En émendant le jugement etc.*

ecusato sacramento processit, et nihil penitus nec præjudicii, nec injusti dispendii (1) cuicunque incurret: sed et causæ cursus ab initio usque ad novissimum terminum non impedietur, et lis æqua lance trutinabitur.

§. 3. Sive autem illatum juramentum præstitum fuerit, sive recusatum, ipsi parti, quæ hoc intulit, nullum (2) provocationis remedium in hoc reservabitur: cum nimis crudele est, parti quæ hoc detulit, propter hoc ipsum, quod judex ejus petitionem secutus est, superesse provocationem.

§. 4. His de præsentibus (3) personis statutis, nec absentes nos fugiunt, sed etiam eos huic legi subjugamus: si persona præsens non inveniatur, cui sacramentum illatum est, lite forte per procuratorem ventilata, necesse est, vel ipsam principalem personam datis certis induciis (4) ad judicem venire, ut ea quæ de sacramentis statuta sunt, impleat; vel (si judex existimaverit) in provincia (5) ubi degit, sub actorum testificatione juramentum ab ea vel dari, vel referri, vel recusari, hoc procedere: ut singulis casibus eventus jam definitus imponatur: licentia danda etiam parti alteri, vel per se, vel per procuratorem super hoc ipsum ordinatum, adesse his quæ de juramento aguntur: vel si neutrum facere maluerit, et ex una parte (6), sub fide tamen gestorum, juramentum præstari, vel referri, vel recusari: expensis propter hujusmodi causam præstandis, officio (7) judicis trutinandis, an ab utraque parte, an ab altera oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando: sed, donec ea procedunt, aliis vel capitulis, vel litis membris a judice examinandis: et postquam fuerint ei intimata (8) gesta super juramento subsecuta, tunc iterum ad (9) hoc capitulum judice redeunte, et eo adimpleto ad cetera perveniente: omnibus aliis quæ de præsentibus sancita sunt, et in absentium parte observantis.

§. 5. In omnibus autem casibus in quibus sacramenta præstantur, observationem judicialem permanere censemus secundum personarum qualitatem (10), sive sub (11) ipso judice præstari oportet juramentum, sive in domibus (12), sive sacris scripturis tactis (13), sive in sacrosanctis oratoriis (14).

§. 6. Similique modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ jurejurando, vel relato sacramento legibus cauta sunt, vel a nobis, vel a retro divis principibus introducta: non enim, ut aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata sunt: sed ut, si quid deesse eis videatur, hoc repleatur. Recitata septies (15) in novo consistorio Palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novembr. Decio V. C. Cons. 529.

De legatis et fideicommissis.

13. Idem A. Joanni PF. P.

CUm quis legatum, vel fideicommissum, utpote sibi relictum exigeret, et testamento forte non apparente pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset, et is religionem suam præstasset, affirmans sibi legatum vel fideicommissum derelictum esse, et ex hujusmodi testamento id, quod petebat, consecutus esset; postea autem manifestum esset factum, nihil (16) ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, utrum jurejurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset: vel, si re vera ei derelictum fuisset legatum, vel fideicommissum, an daremus licentiam heredi Falcidiam, si competat, ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est, repeti (17) ab eo legatum, vel fideicommissum, nullumque ex hujusmodi perjurio lucrum ei accedere: sed si verum fuerit inventum: quartæ detentionem introduci, si tamen locum habeat: ne cui ex delicto (18) impium sibi lucrum [afferre] nostris legibus concedatur. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 532.

TIT. II.

SI CERTUM PETATUR (19).

De Ære *alieno hereditario.*

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Modestino.

NEque æquam, neque usitatam rem desideras; ut æs alinum patris tui non (20) pro portionibus hereditariis exolvatis tu et frater coheres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum (21): cum sit explorati juris,

(1) Sententia emendata non parit dispendium, potest tamen arbitrio judicis condemnari in expensas primi judicii, qui in priore causa vicerit.

(2) Delator juramenti non appellat. An idem in eo qui refert? Idem, omnis enim juramenti relator, est delator. *Accurs.*

(3) Quasi diceret, Et hæc de juramento delato, et relato inter ipsas partes præsentes.

(4) Absenti certus comparendi terminus præstandus.

(5) Jurari potest extra provinciam judicis, apud quem litigatur.

(6) Μονομερῶς.

(7) Officio judicis expensæ trutinantur.

(8) Significata.

(9) Dilatio pendens super uno capite, non impedit processum super alio, diverso tamen. *Bald.*

(10) Juramentum ei deferendum, qui rei veritatem magis perspectam habet. vid. Mynsing. 1. *obs.* 13.

(11) Jurari potest, vel in judicio, vel domi.

(12) Acta ex causa possunt fieri in domo privata: hinc colligit Baldus, ægroti donantis aliquid in domo sua coram judice, donationem pro insinuata censeri.

(13) Corporaliter ita juratur.

(14) In Ecclesia jurari potest. vid. quæ notavi *ad l.* 2. *Supr. de sacrosanct. Eccles.*

(15) Septimo. Cujac. 20. *obs.* 5. hoc quid sit, dixi ad *l.* 22. *in fin. supr. de sacrosanctis Eccles.*

(16) Negativam interdum probari hinc colligunt; qua de re dicetur ad *l.* 23. *infr. de probat.*

(17) Obstat *l.* 1. *Supr. h.t.* quam vide et Forcatulum 18. *Cup. num.* 7. Paucis interim traditur, restitutionem adversus ea, quæ juramento non voluntario sunt decisa, dari propter species de novo repertas, *l.* 31. *ff. h. t. l.* 29. *Supr. de transact.* Goth. Hæc est 9. decisio ex 50. novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois. *Ans.*

(18) Lucrum ex delictis sperare, impium.

(19) Petatur de chirographis. *Cod. Th. l.* 2. *tit.* 27. *L.* 12. *ff.* 1. id est, de mutuo, περὶ δανείου. 3. Harm. 5. *Inst. quib. modis re contrah. in pr.* Formulam actionis vide apud Oldendorp. *class.* 4. *act.* 17. Ferrariensem *in formula actionis hypothecariæ* 43. *ibi Mutuo.* 2.

(20) Heredes tenentur ad onera hereditaria pro hereditariis portionibus, etiamsi in prælegatis sit inæqualitas. *l.* 26. *supr. de pact. l.* 6. *l.* 13. *supr. famil. ercisc. l.* 2. *infr. de hered. actionib. l.* 2. *infr. si unus ex pluribus. l.* 1. *infr. de except. l.* 10. *infr. de jure deliber. l.* 35. §. 1. *ff. de hered. inst. l.* 85. §. 1. *in fin. ff. de verb. obl. l.* 2. *in fin. ff. de stipul. præt.*

(21) Obligatio personalis non sequitur fundum et prælegatum, ut *ff. ad SC. Trebellian. l.* 1. §. *si heres.* nec transit etiam instantia contra successorem. *cap. quia vero. de judic.* licet sint casus, ubi contrarium locum obtinet. de quibus Socinus *Regul.* 300. Mod.

hereditaria onera ad (1) scriptos heredes pro (2) portionibus hereditariis, non pro modo emolumenti pertinere. Quod nec tu ipse ignorare videris: cum creditoribus secundum formam [veteris (3)] juris pro portione tua caveris. Dat. Kal. Jul. CHILONE et LIBONE CONSS. 205.

De eo, qui nummos alienos credidit, et stipulatus est.

2. Imp. ANTONINUS A. Hermogeni.

QUamvis pecuniam tuam (4) Asclepiades suo nomine crediderit: stipulando tamen, sibi (5) jus obligationis quæsivit: quam pecuniam ut possis petere, mandatis tibi ab eo actionibus consequeris. PP. 7. Kal. Maji, MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De his, qui officia administrant.

3. Imp. GORDIANUS A. Sempronio.

EOs (6), qui officia administrant, neque per se, neque per suppositas personas, tempore officii sui in provincia fœnus (7) agitare posse, sæpe rescriptum est. PP. 8. Kal. Septemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De pecunia absenti nomine ejus credita.

4. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS Cæs. Maximo.

SI absentis pecuniam, nomine ejus fœnori dedisti, ac reprobato nomine (8), mandatis actionibus experiris, præses provinciæ jurisdictionem suam præbebit.

§. 1. Idem si cessare mandatum animadverterit, utilem tibi adversus debitorem actionem eo nomine competere non negabit (9). Propos. 15. Kal. Mart. PRÆSENTE et ALBINO CONSS. 247.

De instrumento.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Aristodemo et Proculo.

SI non singuli (10) in (11) solidum accepta mutua quantitate, vel stipulanti creditori sponte vos obligastis (licet uni (12) numerata sit pecunia) vel intercessionis nomine hanc pro reo suscepistis obligationem: frustra veremini, ne ejus pecuniæ nomine vos convenire possit quam alii mutuo dedit, si intra præstitutum (13) tempus rei gestæ quæstionem detulistis. † Ac multo magis inanem timorem geritis, si (14) pecunia numerata, *oleum susceptum* instrumento sit collatum: cum, si *reddendi* stipulatio nulla subjecta est, et hujus rei est habita solennis contestatio, in suo statu remanente eo, quod vere factum intercessit, ex olei accepti scriptura nihil deberi manifestum est. S. 5. Non. Maji, AA. CONSS. 293.

De novatione, de instrumento simulato, de usuris.

6. Iidem AA. et CC. Nicandro

SI ex pretio (15) debitæ quantitatis, facta novatione, per stipulationem usuras licitas ab eo contra quem supplicas, stipulatus es: falsa (16) mutuo datæ quantitatis demonstratio præmissa, cum obligationis substantia non defecerit, quominus usque ad modum placitum usuræ possint exigi, nihil nocet. † Si vero, citra vinculum stipulationis tantum mutuam pecuniam datam conscriptum est, et ejus præstari fœnus convenit: simulatis pro infectis habitis, hujusmodi placitum nihil de præcedenti mutavit obligatione. S. 15. Kalend. Decem. AA. CONSS 293.

De origine pecuniæ creditæ, de persona cujus nomine creditum est spectanda.

7. Iidem AA. et CC. Pactumeio.

NOn unde (17) originem pecunia, quæ mutuo datur habeat; sed qui contraxit, si ut propriam numeravit; in hujusmodi obligationibus requiritur. S. 5. Non. Octob. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

De re æstimata data mutui causa, de stipulatione usuræ illegitimæ, de pignore non idoneo.

8. Iidem AA. et CC. Proculo.

SI pro (18) mutua pecunia quam a creditore poscebas argentum, vel jumentum, vel alias species utriusque

(1) Personalis obligatio et instantia ad heredes non transit: vid. Socin. *reg.* 177.

(2) Hinc ratio dubitandi sumebatur. Videbatur enim dicendum ex inæquali prælegatorum quantitate, eos inæqualiter etiam teneri. *l.* 1. *infr. de except. l.* 20. *infr. de jur. delib.*

(3) 12. Tabularum.

(4) Qui pecuniam alienam suo nomine credit, sibi stipulando jus quærit, quod tamen cedere tenetur. *l.* 1. *infr. de reb. alienis non alien.* adde *l.* 41. *vers. quod si stipulatus ff. h. t. l.* 6. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.*

(5) Vide *l.* 16 *infr. de pignoribus.*

(6) Ο ἀρχὴν ἢ ὀφφίκιον ἐν ἐπαρχίᾳ πράττων, qui magistratum vel officium in provincia gerit, neque per se neque per mediam personam (διὰ μέσου προσώπου) magistratus sui tempore fœnus exercere potest. *Synops. Basil.* 6. *tit.* 1. *ex lib.* 23. *tit.* 1. *c.* 45.

(7) *l* 33. *ff. h. t. Synops. d. loco.* vid. *l.* 1. *supr. de contract. judic.*

(8) Nomen est ipsa obligatio, ipse contractus initus.

(9) Cur ita? collige *ex l.* 32. *in fin. ff. h. t.* vid. Cujac. 5. obs. 29.

(10) Hæc lex non tantum locum habet in simplici mutuo, sed et in usurario. Gaspar. Roderic. *de ann. reditib. lib.* 2. *quæst.* 5. *num.* 4. Ans.

(11) Numeratio in persona unius non obligat alios: nisi constituerint se reos debendi in solidum, re vel verbis, vel chirographo, vel biennium sit elapsum, vel invicem fidejusserint. vid. Molinæum *quæst.* 7. *de usur. num.* 132. *et sequent.*

(12) *l.* 3. *infr. de inutil. stipul.*

(13) Biennium scil. *vers. multum. Inst. de lit. oblig.*

(14) Is, cui pecunia re vera mutuata est, non tenetur ad oleum instrumento comprehensum: Talis enim mutui contractus est usurarius, et naturam mutui excedit, nisi in stipulationem oleum deductum fuerit. *ut hic. l.* 6. *infr. h. t.* est et in emptione et solutione aliud utrobique, namque aliud pro alio solvitur volenti. *l.* 17. *infr. de solut.*

(15) Ad hanc legem vid. Goed. *de contrah. stipul. c.* 3. *num* 78. *et cap.* 8. *num.* 71. *et seq.* Guid. Pap. *hoc loco.* Leonin. *emendat. lib.* 3. *cap.* 16. *n.* 1. Ans.

(16) Nicander majorem summam stipulatus a suo debitore, quam ei mutuasset, paulo post ab eodem ex eadem summa usuras licita stipulatur. Primus contractus usurarius est. vid. *l.* 11. §. 1. *ff. h. t. l. si tibi decem.* 17. *ff. de pact.* at non secundus, nisi pro ea parte quæ debitori vere numerata non fuit. Quid si usuræ pacto tantum fuerint promissæ, non ex solenni stipulatione? usuræ non debentur. *l.* 34. *ff. mandati. l.* 1. *l.* 3. *infr. de usur.* quam novam huc attulit interpretationem Papon. non magni facio: eam tamen vide apud eundem 3. *Not.* 9. *c. de restitution de majeur. fol.* 678.

(17) Potest enim esse aliena, sed et adquisita ex turpi quæstu vid. *l.* 11. *ff. solut. matrim.*

(18) Species potest æstimari et exinde converti in causam mutui puta pecuniæ: et ita usura exigi. *l.* 11. *ff. h. t. l.* 12. 23. 26. *infr. de usur.* adde Molin. *de usur. q.* 23. *n.* 229. *q.* 85. *n.* 559. 561. *et seq.* Et ita supellex loco pretii dari potest, et in pecuniam converti, et pro alia re quam pecunia numerata facti hujusmodi conversione (legitime tamen, cui contraria est illegitima) usuras legitimas stipulari possumus. *Goth.* Hanc leg. explicat Roderic. *de reditib. lib.* 1. *q.* 13. *n.* 25. Ans.

consensu æstimatas (1) accepisti, dato auro pignori, licet ultra usuram centesimam usuras stipulanti spopondisti: tamen (2) sors, quæ æstimatione placito partium definita est, et usurarum titulo legitima (3) [summa] tantum recte petitur. Nec quicquam tibi prodesse potest, quod minoris (4) esse pretii pignus quod dedisti, proponis, quo (5) minus hujusmodi quantitatis solutioni parcas. S. 17. Kalend. Januar. AA. Conss. 293.

Si duo simul crediderint.

9. Iidem AA. et CC. Alexandro.

CUm te in Gallia cum Syntropho certum auri pondus, itemque numeratam pecuniam mutuo dedisse, ut Romæ solveretur, precibus adseveras: aditus competens Judex si duos reos stipulandi (6), vel re pro solido tibi quæsitam actionem, sive ab heredibus Syntrophi procuratorem (7) te factum animadverterit; totum debitum; alioqui, quod dedisti, solum restitui tibi jubebit. S. 15 Kal. Januar. AA. Conss. 293.

De uno instrumento plurium obligationum, de stipulatione mutuo adjecta, de pœnitentia.

10. Iidem AA. et CC. Crispino.

EO quod a multis (8) proprii debiti singulorum obligationis uno (9) tantum instrumento probatio continetur: exactio non interpellatur. Nam si pro pecunia quam mutuo dedisti, tibi vinum stipulanti (10), qui debuerant, spoponderunt: negotii gesti pœnitentia contractum recte habitum, non constituit irritum. S. 2. Non. Febr. *Sirmii*, AA. Conss. 299.

De incendio.

11. Iidem AA. et CC. Maximiano.

INcendium (11) ære alieno non (12) exuit debitorem (13). S. 2. Id. Febr. *Sirmii*, AA. Conss. 299.

De his, qui in rem communem mutuati sunt.

12. Iidem AA. et CC. Theophanio.

SI in rem communem cum Ione mutuam sumpsisti pecuniam, nec re, nec solennitate verborum vos obligastis in solidum: et si eam post integram solvisti (14): de restituenda tibi parte contra Ionem experiri, ut debitum poscens, judice cognoscente potes. S. 15. Kal. Sept. CC. Conss. 300.

De eo, qui mutuatus est in res alienas.

13. Iidem AA. et CC. Frontoni.

EUm, qui mutuam sumpsit pecuniam, licet (15) in res alienas, creditore non contemplatione (16) domini rerum eam fœnori dante; principaliter obligatum, obnoxium remanere oportet (17). S. 17. Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 300.

De eo qui instrumento subscripsit.

14. Iidem AA. et CC. Hadriano.

MUtuæ pecuniæ quam aliis dedit creditor, citra solennitatem verborum subscribentem (18) instrumento [te] non habet obligatum. Sine die, AA. Conss. *

(1) Legitime tamen et justo pretio, citra fraudem et affectum usurarium, utriusque consensu probata. *Infr. h. t.* alias id genus mutui contrahi a Gallis dicitur, *a perte de finance.*

(2) Utilis stipulatio usuræ per inutilem non vitiatur. *l.* 29. *ff. de usuris.* nec sors. *l.* 20. *ff. de usur. l.* 26. §. 1. *vers. Si quis autem. infr. de usuris.*

(3) Centesima. *supr. h. t. l.* 40. *in pr. ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 14. §. 2. Est autem legitima usura centesima. *supr. h. t. ibi, licet ultra usuram centesimam.* et hic, *legitima.*

(4) Puto legendum esse *non minoris* vel *majoris.* ut sit sensus, debitorem non ideo legitimas usuras creditori denegare, quod ei non minoris pretii pignus dederit, quam summa ab eo accepta valeat. adde *edict. Justin.* 9. *c.* 4. nisi speciem ita aperte exponamus. Mutuum proprie in pecunia numerata consistit. Loco pecuniæ jumentum utriusque consensu justo pretio æstimatum datum est. Id pretium conversum est in causam mutui et majores centesimis usuræ promissæ. Securitatis causa creditori debitor aurum dignum forte decem pignori dedit. Quæritur quid juris sit? creditor pactam sortem recte petit: at non illegitimas usuras, sed legitimas tantum. Neque juvat debitorem, quod pignus dignum decem tantum dederit, ut inde colligat, se non in majorem quantitatem, quam pignus valeat obligari. Nam ut non idoneum pignus dederit creditori, superest tamen ei adversus debitorem in id, quod superest, actio, *ut hic. l.* 3. *l.* 5. *l.* 6. *infr. de distr. pign. l.* 8. *in fin. ff. de distr. pign. l.* 28. *ff. de reb. cred. l.* 10. *infr. de oblig. et action.*

(5) Vid. *l.* 3. *infr. de distract. pignor.*

(6) Duo rei credendi in solidum verbis, aut rei vera numeratione constituuntur.

(7) Libello in eodem potest quis agere partim suo nomine, partim alieno. *l.* 3. *ff. famil. ercisc.*

(8) Uno contractu possunt plurium personarum obligationes contineri.

(9) Una subscriptio, unumque sigillum tabellionis potest plures contractus præcedentes, authenticos reddere.

(10) Pro pecunia quam mutuam tibi dedi, potes vinum mihi stipulanti promittere, et sic aliud solvere quam accepisti. *l.* 17. *infr. de solut.*

(11) Adde *l.* 7. *infr. de condit. insert.*

(12) Et merito. Debitor enim mutui, genus debet, quod nunquam perit. Quod in genere debetur, perire non potest. §. 2. *in versic. Et is quidem. Instit. quib. modis re. l.* 1. §. 4. *ff. de oblig. et action.* adde Molin. *quæst.* 8. *de usur. n.* 114. Cur? Genera materiale aliquid non sunt, sed intellectuale quid, quod passionem et sic interitum non recipit. *Goth.* Vid. Ant. Fabr. *de re nummar. cap.* 2. *num.* 30. Guid. Pap. *hoc loco.* Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 2. *num.* 130. 166. Ans.

(13) Excipe *l.* 5. *ff. de naut.* alias exceptiones, vid. *hic* apud Bald.

(14) Qui pro alio solvit, etiam si sit ejus correus, potest ab eo repetere.

(15) *Εἰ καὶ εἰς οἰκοδομὴν ἑτέρου προσώπου*, licet in utilitatem alterius personæ. *Schol. Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *supr. ex lib.* 25. *tit.* 1. *c.* 55.

(16) *l.* 6. §. 1. *ff. de negot. gest.* sensus est, in mutui obligatione considerari, quid contrahentes inter se egerint, non quid debitor cum tertio egerit.

(17) *Μὴ περιεργαζομένων ἡμῶν τὴν αἰτίαν*, nobis non anxie aut curiose negotium inquirentibus. Hæc verba addit *Synops. Basil. h. t.* et 3. Harmen. 5. §. 68. ut sit sententia, eum qui mutuam pecuniam sumpserit, teneri: licet in res alienas sumpserit. Nec enim curiose hoc inquirendum esse, in quas aut cujus utilitates sumpserit, sed quis sumpserit.

(18) Subscribens tantum ut testis non obligatur ex mutuo. *l.* 11. *Infr. de obligat. et action. l.* 15. *infr. de admin. tut.* vid. *l.* 6. *infr. de fidejussor. et mandat.* adde *l.* 12. *ff. de evict.*

Si mutuatus credidit.

15. Iidem AA. et CC. Charidemo.

NOn adversus te creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniam, sed ejus, cui (1) hanc credideras, heredes experiri, contra juris formam evidenter postulas. S. 5. Kal. Decemb. CC. Conss. *

De eo, qui judici, vel honorem ambienti mutuavit.

16. Impp. Honor. et Theod. AA. Theodoro P. P.

QUisquis Judici fœnebrem pecuniam mutuaverit (2), si in provincia fuerit versatus, quasi (3) emptor legum atque provinciæ, vel si quis collectarius (4) honoris pretium dederit ambienti: exilii pœna una cum ipso judice plectetur. Dat. 17. Kal. Novemb. Basso et Philippo Conss. 410.

De chirographis.

17. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

SUper chirographariis (5) instrumentis hæc pro communi utilitate sancienda duximus: Ut, si quis pecunias credere supra (6) quinquaginta libras auri voluerit, vel super reddito debito securitatem accipere, cum amplius sit memorata quantitate; sciat non aliter debere chirographum a debitore, vel creditore recipere, quam si testimonium trium (7) testium probatæ opinionis per eorum subscriptiones [idem] chirographum capiat. Nam si contra hujusmodi observationem chirographum super pecuniis memoratam auri quantitatem excedentibus proferatur: minime hoc admitti a judicantibus oportet. Quod et in futuris creditis, vel debitorum solutionibus locum habere oportet. Dat. 10. Kalend. Junii, *Constantinop.* DN. Justiniano A. IV. Cons. 528.

In Authent. de instrument. caus. et fide §. oportet vero. col. 6. tit. 2. al. 3. seu Novell. 73. cap. 8.

SEd novo jure quinque testes adhibendi sunt, si fiat ab imperito literarum contractus in scriptis, et in civitate (8), *et excedat libram auri: nam si quis facere quemlibet contractum ex non scripto voluerit: manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum fidem percipiet, actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante, aut referente, sicut judex disposuerit. In agris autem, quæ hactenus valuerunt apud eos, et nunc sint firma.*

TIT. III.

DE SUFFRAGIO (9).

1. Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Rufino P. P.

SI (10) qui desideria (11) explicare cupientes, ferri sibi a quoquam suffragium postulaverint (12), et ob referendam vicem se sponsione constrinxerint: promissa restituant (13); cum ea, quæ optaverint, consequantur: si artibus moras nectant, ad solutionem debiti coartandi sunt.

§. 1. Et si quid eo nomine in auro, vel argento, vel cæteris [rebus] mobilibus datum fuerit: traditio sola sufficiet, et contractus habebit perpetuam firmitatem: quoniam collatio rei mobilis (14) inita, integra fide ac ratione cumulatur.

§. 2. Quod si prædia rustica, vel urbana placitum continebit: scriptura, quæ ea in alium transferat, emittatur: sequatur [et] traditio corporalis, et rem fuisse

(1) Creditor non cogitur crediti nomine relicto debitore experiri adversus debitorem debitoris sui. *l.* 13. *infr. de oblig. et action. l.* 49. *ff. de condict. indeb.*

(2) Hoc est, recepturus ab eo pecuniam, cum in provinciam, cui præest, venerit. ut sit sensus: is, qui præsidi provinciæ fœnebrem pecuniam mutuaverit, recepturus ab eodem. ἐὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἧς ἄρχει παραγένηται, si vel cum in eam provinciam, cui præest, ipse creditor venerit, exilio multatur: ἐπειδὴ πορίζεται αὐτῷ γίνεται κλοπῆς ὡς ἀγοράσας τῶν νόμων: quod furti auctor ei fiat, quasi emptor legum. ita hunc locum Græci accipiunt. *Synops. Basil. h. t. c.* 58. Quid si δανείσει τὴν δόσιν τῆς ἀρχῆς, id est, mutuum dederit nondum præsidi, sed futuro præsidi, ut pecunia accepta magistratum emeret? tam ipse, quam præses exilio multatur. *Synops. d. loco.*

(3) Vide quædam ad hunc locum apud Cujac. *Novell.* 8.

(4) *Ibid. Eclog.* 6. *ex lib.* 23. *c.* 85. *fol.* 74. Collectarii verbo utitur Cicero *lib. de Oratore*, estque ἀργυραμοιβὸς τραπεζίτης. Alciat. 4. *dispunct.* 22. vertit argentarium et campsorem, et *lib.* 4. *de verb. signific.* Collectarios eos actores esse putat, quibus pro more erat in auctionibus reliqua publicanorum emere, quæ illi vel ob graviores curas, vel ob debitorum procrastinationem nequiverant expungere. Coactorum autem meminisse Horatium, Sueton. in Vespasiano et Senecam. adde eundem 1. *Parerg.* 24. Cujac. 10. *obs.* 14. ex Donato et Acrone, nummularios coactores, collectarios, facit minores argentariis et majores ministris et mercenariis: per eos namque pecunias coegisse: et quas acceperant, per partes occupasse fœnori, vel qua alia ratione erogasse. Partes κέρματα.

(5) Nota de actione si certum petatur ex chirographis. 1. *C. Theod.* 57.

(6) Chirographo aut apochæ continenti summam quinquaginta libras auri excedentem non creditur, nisi tres testes adfuerint, et ei subscripserint. vid. *Novell.* 73. *cap.* 8. *et ibid.* Cujac. vid. ad hunc locum diligentissime Harmen. 1. *cap.* 6.

(7) Vid. *l.* 11. *infr. qui potiores.* vid. Harm. *d. loco. Novell.* 73. *c.* 1. *Novell.* 90. *et ibid.* Cujac. *l.* 11. *in fin. infr. qui potiores.* Novo jure quinque testes adhibendi. *Authent. prox. infr. h. t.*

(8) Major in contractu solennitas requiritur in urbibus, quam ruri, *ut hic.* idem jus est in testamentis. *l. ult. infr. de testam.*

(9) *Si certum petatur de suffragiis.* 2. *C. Theod.* 29. Id innuitur. Hac constitutione suffragium in aula unicuique eblandiri et pecunia elicere, et suffragium (modo non sit famosum) vendere permitti, ideoque promissorem eo nomine teneri. Aliud jus ante hanc constitutionem fuit, cum soluti suffragii repetitio daretur, ut et alia constitutione Juliani. *l.* 2. *C. Theod. h. t.* Nec fuit soluti repetitio, nec petitio non soluti. Ammianus 22. etiam refert Julianum tulisse legem, ne liceret quidquam dare suffragatoribus, sicque quod hic permittitur, Justinianus vetuit, *Novell.* 8. *de magistratibus non vendendis*, οὐδ' ὁτιοῦν διδόντες, οὔτε προφάσει τῶν καλουμένων *suffragiων*. Tiberius post vetuit, *Novell,* 161. vid. Cujac. *hic: et* Duaren. 2. *disput.* 12. Robert. 2. *sentent.* 21.

(10) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*

(11) Necessitates. interpres *ad l.* 2. *C. Theod.*

(12) Vid. Alciat. *lib.* 2. *parerg. c.* 26. *et paradox. lib.* 2. *cap.* 14. Mod.

(13) Hoc est, præstent.

(14) Suffragii causa in auro, argento, et in re mobili promissum firmum est sine ulla scriptura, *ut hic:* quia res mobiles in suffragiis non requiruntur, sed sola traditione firmantur. Interpres *l.* 2. *C. Theod. h. t.* ubi tamen vereor ne legendum sit, *sola conventione.* In immobilium promissis scriptura necessaria est et traditio.

completam gesta testentur : aliter enim ad novum dominum transire non possunt, neque de vetere jure discedere.

§. 3. Quod si quis, dum solo commonitorio (1) suffragio nititur, bona duxerit occupanda : reus temeritatis ac violentiæ retinebitur, ac in statum pristinum possessio reducetur, eo a petitione excluso, qui non dubitavit invadere, quod petere debuisset. Dat. 3. Non. Mart. Arcadio III. et Honorio II. AA. Conss. 394.

TIT. IV.

DE PROHIBITA (2) SEQUESTRATIONE (3) PECUNIÆ.

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Joanni P. P.

QUotiens (4) ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. Oportet enim debitorem primo (5) convinci, et sic deinde ad solutionem pulsari : Quam rem non tantum juris ratio, sed et ipsa æquitas persuadet, ut probationes secum adferat, debitoremque convincat pecuniam petiturus. Dat. 6. Id. Julii, *Ravennæ*, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Conss. 422.

TIT. V.

DE CONDICTIONE INDEBITI (6).

De causa judicati, de herede, de usuris.

1. Imp. Anton. A. Mutiano.

PEcuniæ indebitæ, per errorem, non ex causa judicati (7) solutæ, esse repetitionem jure condictionis, non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuum, cui heres extitisti, amplius debito creditori suo persolvisse, repetere potes. Usuras (8) autem ejus summæ præstari tibi frustra dasideras : actione enim condictionis ea sola (9) quantitas repetitur, quæ indebita soluta est. PP. 3. Kal. August. Antonino A. IV. et Balbino Conss. 214.

De delegatione.

2. Idem A. Secundinæ.

SI citra ullam transactionem (10) pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata (11) es, adversus eam, quæ te delegavit, condictionem habere potes. PP. 14. Kalend. Januar. Antonino A. IV. et Balbino Conss. 214.

De quantitate, de cautione.

3. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Pamphilo.

CUm et soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit : multo (12) facilius quantitatis indebitæ interpositæ scripturæ (13) condictio competit, vel doli (14) exceptio (15) agenti opponitur. S. 3. Non. April. *Byzantii*, AA. Conss. 293.

De his, quæ per inficiationem in lite crescunt.

4. Iidem AA. et CC. Heraclio.

EA, quæ per inficiationem in lite crescunt (16), ab ignorante etiam (17) indebita soluta repeti non (18) posse, certissimi juris est. Sed et si cautio indebitæ pecuniæ ex eadem causa interponatur : condictioni locum non esse constat. S. 5. Id. April. *Byzantii*, AA. Conss. 293.

(1) Id est, sola adnotatione et scriptura conventionis : Vincentius Lirinensis adversus prophanas, Oblivionis meæ gratia commonitorium mihimet parasse sufficiet. Eodem verbo utitur Augustinus *epist.* 129. *et* 158. Commonitorii formula extat apud Cassiodorum 7. *variar.* Symmachus pro eodem Monitorium usurpat : video tamen interpretem *d. l.* 2. *C. Theod. h. t.* solum commonitorium suffragium interpretari suffragium sine scriptura promissum seu non scriptum.

(2) Sequestrationem ne hinc colligas omnino prohiberi : certis enim casibus puta si populitationis sive dissipationis vel rixarum imminet periculum, permittitur sequestratio. *l.* 5. *infr. quor. appellat. l.* 7. *in fin. ff. qui satisdare. l.* 21. *in fin. ff. de appellationib.* Alias præterea novem exceptiones adfert Ferrariensis, quas vid. *in forma sequestri seu laxamenti* 9. *vers. Sapiens vir.* adde alias ex Socino *reg.* 371.

(3) 2. *C. Theod.* 28. *et* 2. *Decret.* 17. *et* 2. *Clement.* 6. *De sequestratione possessionis et fructuum*, vide Ferrariensem *in forma sequestri seu laxamenti* 9. adde Rebuffum *tom.* 3. *tract. de sequestris seu commissariis rei captæ et saisitæ deputatis.* Papon. 8. *arrest.* 10. *de sequestre et restablissement. et* 5. *Notar.* 8. *cap. d' interdicts et actions possessoires.* ibi, *la question du sequestre comme est conduite, et sequentibus.* Oldendorp. *cap.* 50. *de except.* ubi tractat de exceptione sequestri. Sequestrare est seorsim ponere. Sequestratio possessionis rei litigiosæ in tertium translatio. *l.* 9. §. 3. *ff. de dolo malo.* Sequester est is apud quem res litigiosa deponitur. vid. *l.* 110. *ff. de verb. signific.* qui et a veteribus, Sculna dicebatur. 20. *Gell.* 10.

(4) *l. unic. C. Theod. h. t.* Goth. Vid. Goedd. *de sequestrat. c.* 1. *n.* 92. et Guid. Pap. *h. l.* Ans.

(5) Possessio reo competens non est ei auferenda, nisi convicto : Decem exceptiones vide apud Ferrariensem *d. loco.*

(6) §. 1. *Instit. quib. modis re et* 12. *D.* 6. *et* 52. *Eclog.* 3. Formulam hujus actionis vide apud Oldendorp. *class.* 6. *act.* 6. Goth. Vid. ad hunc titul. et singulas leges Guid. Pap. *Ans.*

(7) Indebiti per errorem, non ex causa judicati soluti, repetitio est. *Syn. Basil.* 52. *tit.* 3. *ex lib.* 24. *tit.* 1. *cap.* 17. *l.* 29. §. 5. *ff. mandati.* Sententia facit, ut indebitum debeatur, nec condici possit. de quo vid. Molinæum 16. *de usu quæst.* 186.

(8) Promutui usuræ non debentur. vid. Cujac. *observ.* 34. Indebitum solutum promutuum est. Promutuum quasi mutuum. *Goth.* Excipe, nisi is cui indebitum solutum est, pecunias ad interesse dedit aliis, et sic cum iis lucratus sit. Mart. *dig. noviss. tom.* 3. *tit. Interesse. c.* 14. Barbos. et Gloss. *hic.* Ans.

(9) Nota quid hac actione petatur.

(10) Indebitum transactionis causa datum non repetitur. *l.* 65. §. 1. *ff. h. t. l.* 6. *supr. de juris et facti ignorant. l.* 1. *supr. de pact. l.* 16. *l.* 25. *supr. de transactionib. l.* 78. *in fin. ff. ad SC. Trebell.*

(11) Solvit qui delegat, ideoque ut indebiti soluti, ita indebite delegati condictio est.

(12) Argumentum a majori ad minus observa. Cui soluti repetitio est, ejus multo magis tantum cauti condictio est, aut petiti exceptio *l.* 31. *ff. h. t.*

(13) Cautiones et chirographa indebita condici possunt. excipe *l.* 4. *in fin. infr. h. t.*

(14) *l.* 5. *in fin. ff. de act. empt.*

(15) Favetur magis exceptioni, quam actioni. *l.* 125. *ff. de reg.*

(16) Ut ea, quæ duplicantur. vide Paul. 1 *sent.* 19. § *ult.*

(17) Cur indebita vocant ? nempe quia per inficiationem debiti pœnæ loco debentur. Ea igitur quæ per inficiationem duplantur, licet indebita soluta fuerint, non repetuntur. *Synops. Basil. ibid. cap.* 20.

(18) §. *ult. Inst. de oblig. quæ quasi ex contractu.*

*

De herede.

5. Iidem AA. et CC. Attalo.

SI a patre emancipatus ei non intra tempora præstituta (1) jure honorario (2) successisti, quidquid indebitum postea per errorem (3) (utpote (4) patris successor) dedisti, ejus condictionem tibi competere, non est incerti juris. S. 14. Kal. Maji, AA. Conss. 293.

De solutione pro alio.

6. Iidem AA. et CC. Mnaseæ.

SI per ignorantiam facti non debitam quantitatem pro alio solvisti (5); et hoc, adito Rectore provinciæ fuerit probatum, hanc ei (6), cujus nomine soluta est, restitui eo agente providebit. S. 6. Id. August. AA. Conss. 293.

De fideicommisso, vel legato.

7. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

FIdeicommissum (7) vel legatum indebitum per errorem facti (8) solutum, repeti posse (9), explorati juris est. S. 5. Idus Septemb. AA. Conss. 293.

De falso procuratore.

8. Iidem AA. et CC. Zyparo.

CReditoris falso (10) procuratori solventi, adversus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. S. Petit. 15. Kalend. Novemb. AA. Conss. 293.

De eo, qui indebitum sciens solvit. 1. de re a non domino distracta.

9. Iidem AA. et CC. Gratianæ.

INdebitum solutum sciens (11), non [recte] repetit. §. 1. Citra mandatum autem ab alio re distracta: dominus evicta re, vel ob præcedens vitium satis (12) emptori faciens, non indebitum prætendere [potest,] sed per hujusmodi factum ratum contractum habuisse probans, a se debitum ostendit esse solutum. S. 4. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 293.

De debitore rei alternatæ, qui utrumque solvit.

10. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

SI quis servum certi nominis, aut (13) quandam solidorum quantitatem (14), vel aliam rem promiserit; et cum licentia [ei] fuerat unum ex his solvendo liberari, utrumque per ignorantiam dependerit: dubitabatur, cujus rei daretur a legibus ei repetitio, utrumne servi, an pecuniæ: et utrum stipulator, an promissor habeat hujus rei facultatem? Et Ulpianus (15) quidem electionem ei præstat, qui utrumque accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit, et tam Marcellum, quam Celsum sibi consonantes refert. Papinianus autem ipsi, qui utrumque persolvit, electionem donat: qui et antequam dependat, ipsam habet electionem, quod velit præstare. et hujus sententiæ sublimissimum testem adducit Salvium Julianum (16) summæ auctoritatis hominem, et prætorii edicti [perpetui] ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, Juliani et Papiniani (17) sententia placet, ut ipse [habeat] electionem recipiendi, qui et dandi habuit. Dat. Kal. August. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De eo, qui mente titubante et ancipiti solvit.

11. Idem A. Juliano P. P.

PRo dubietate (18) eorum, qui mente (19) titubante indebitam solverint pecuniam, certamen legumlatoribus incidit; id ne, quod ancipiti animo persolverint, possint repetere, an non. Quod nos decidentes, sancimus, omnibus, qui incerto (20) animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam speciem persolverint, repetitionem non denegari, et præsumptionem (21) transactionis non contra eos induci: nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur. Dat. Kal. Octob. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

(1) Scilicet intra annum, qui filio emancipato ad agnoscendam bonorum possessionem tribuitur. *l.* 1. *§. sed videndum et §. largius. ff. de success. edict. et l.* 1. *infr. qui admitt. ad bonor.* Mod.

(2) Honorarium jus prætorium est. §. 7. *Inst. de jure naturali.*

(3) Debitum hereditarium per errorem a non succedente solutum repetitur.

(4) Legendum est, *ut patris*: quasi dicat: Quod quis (quasi ipsam ob successionem deberet) solvit, repetere potest. *l.* 65. *in fin. ff. h. t.* Et vere Græci hunc locum ita exprimunt. Qui non est heres, si tanquam heres solverit, repetere solutum potest. sicut et legata revertuntur et repetuntur. *Synops. ibid. cap.* 22. adde *l.* 7. *infr. h. t.*

(5) Vel ex ejusdem pecunia. *l.*46. *ff. h. t.* vel per errorem facti tibi demandati.

(6) Ideoque debitor non auditur si dixerit, male se conveniri ab eo cujus nomine facta fuerit indebiti solutio: alias distinctiones vid. apud Cujac. 8. *obs.* 9.

(7) Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.*

(8) Non juris. *l.* 10. *supr. de juris et facti. l.*9. *infr. ad leg. Falc. l.* 9. §. 5. *ff. de juris et facti.*

(9) Imo non potest. vid. 24. *Ulpian. ult.*

(10) Quod solvit debitor falso procuratori, solventem non liberat. Id tamen potest condicere.

(11) Qui sciens indebitum solvit, non repetit. *Syn. h. t.* c. 25.3. Harm. 5. §. 73. vid. *l. ult. Infr. h. t. l.* 1. *l.* 50. *ff. h. t. l.* 21. §. 1. *ff. de inoff. testam. l.* 6. *ff. de cond. ob caus. l.* 43. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 29. *ff. de donat. l.* 53. *ff. de reg. jur.* Aliud si animo condicendi. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *Infr. de solut.*

(12) Dominus solvens ex contractu falsi procuratoris, contractum ejus probasse præsumitur.

(13) Debitor obligatus alternative ad duo solvenda, solvens utrumque, electionem repetendi quod eorum voluerit habet: sicut habebat antequam solveret. *Salicet.* Goth. Hæc est 10. decisio ex 50. novis Justinian. vid. Inglois, et Guid. Pap. *h. l.* Ans.

(14) Molinæus *de dividuis et individuis part.* 2. *n.* 136. Mod.

(15) *l.* 26. §. 13. *ff. h. t.*

(16) Cujus sententiæ vestigium extat *l.* 32. *ff. h. t.*

(17) Et ita pro Juliano et Papiniano adversus Ulpiani, Marcelli, et Celsi sententias respondet Imperator. De Juliani, et Celsi dissensione, vid. Cujac. 8. *obs.* 15.

(18) Hæc est 11. ex 50. novis Justinian. decisionibus, vide Inglois. *Ans.*

(19) Dubitans medius est inter scientem et ignorantem: Negat quidem, sed erranter et inscienter. *l. si quis testamentum.* 41. *ff. ad leg. Aquil.* Ideoque pro errante et ignorante habetur. *ut hic. et l.* 2. *in princ. ff. quis ordo in bonorum possess.* non habetur pro inficiatore.

(20) Dubitans non præsumitur donare vel transigere, sicut nec errans. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *ff. de solut.*

(21) Præsumi transactio vel donatio non solet nisi probetur.

TIT. VI.

DE CONDICTIONE OB CAUSAM (1) DATORUM.

De causa dotis.

1. Imp. ANTONINUS A. Callisthenidi.

PEcuniam, quam te *ob dotem* accepisse pacto interposito (ut fieri, quum jure matrimonium contrahitur, solet) proponis, impediente (2) quocunque modo juris auctoritate matrimonium [constare, nullam (3) de dote actionem habes: et propterea pecuniam, quam eo nomine accepisti,] jure condictionis restituere debes (4): pactum, quod ita interpositum est, perinde ac si interpositum non esset, haberi oportet. PP. 6. Kal. Aug. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De donatione.

2. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

SI (ut proponis) pater tuus ea lege sorori tuæ prædia, cæteraque, quorum meministi, donavit, *ut creditoribus ipsa satisfaceret*, ac, si placita observata non essent, donatio resolveretur (5), eaque contra fidem negotii gesti versata est, non est iniquum, actionem condictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi, qui patri successisti, decerni. PP. 14. Kal. Decemb. ALBINO et MAXIMO CONSS. 228.

3. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Aurelio et Alexandræ.

EA lege in vos collata donatio, *Ut neutri alienandæ (6) suæ portionis facultas ulla competeret*, id efficit, ne alteruter vestrum dominium prorsus alienet: vel et donatori, vel ejus heredi condictio, si non fuerit conditio servata, quæratur. PP. Kal. April. VALERIANO IV. et GALLIENO III. AA. CONSS. 258.

De condictione liberationis.

4. Iidem AA. et VALERIANUS C. Æmiliæ.

SI cum exiguam pecuniam revera susciperes, longe majorem (7) te accepisse cavisti, *eo quod tibi patrocinium (8) adversarius repromitteret*: cum dicas fidem promissi non secutam (9): ut libereris obligatione ejus, quod non acceptum propter speratum patrocinium spopondisti, per condictionem consequeris. PP. 5. Kal. Maji, ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

De milite dato procuratore.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Martiali.

SI militem (10) ad negotium [tuum] procuratorem fecisti, cum hoc legibus interdictum sit, ac propter hoc pecuniam ei numerasti, quidquid ob causam datum est, causa non secuta restitui tibi competens Judex curæ habebit. PP. 10. Kalend. Octob. ipsis IV. et III. CONSS. 290.

De ancilla data, ut manumittatur.

6. Iidem AA. Cyrioni et Plotioni.

CUm ancillam patrem vestrum ei, contra quem supplicatis, dedisse proponatis: interest multum, utrumne donandi animo dederit, an ob manumittendam filiam, quam (11) ancillam existimabat: cum perfecta quidem donatio revocari non (12) possit, causa vero donandi non secuta (13), repetitio competat. S. 2. Idus Maji, AA. CONSS. 293.

De donatione.

7. Iidem AA. et CC. Gerontio.

SI repetendi (14), quod donabas uxori ejus, quem ad proficiscendum tecum hujusmodi liberalitate provocare proposueras (15), nullam addidisti conditionem, remanet

(1) Honestam, scil. (ut hic titulus differat a titulo 7. *Infr.* *h. lib.*) nec tamen secutam. 12. *D.* 4. Donatio ob causam causa non secuta revocari potest. vid. Clar. 4. *sent.* §. *donatio. quæst.* *ult.* adde Oldendorp. *class.* 6. *act.* 4. Goth. Vid. ad hunc tit. et singul. leges, Gud. Pap. *Ans.*

(2) Deficiente causa ad effectum producendum necessaria, deficit effectus.

(3) Soluto matrimonio, mulieri competit, dotis nomine, actio de dote: Impedito vero matrimonio propter juris auctoritatem, condictio ob causam.

(4) Imo non debes auctori restituere, *ut hic.* sed fisco. *l.* 4. *infr. de incest. et inutil. nupt.*

(5) Pacto resoluto, oriuntur condictiones ob causam dati.

(6) Donator recte paciscitur, ne donatarius rem alienet. Vid. quæ not. ad *l.* 122. §. 3. *ff. d. verb. oblig.* Quid si donatarius alienaverit? Cujacius refert ex Græcorum opinione, stari alienationi: sed tamen donatarium in id quod interest: vel condictione ob rem datam teneri. vid. reliqua apud eundem ad *d.* §. 3. Accursius idem quoque existimat, quem multi sequuntur. Forcatulus autem 13. *Cupid.* 5. condictionem domino ideo competere ait, quod eam elegerit, qua in re multa possunt objici. Cur enim dicemus stari alienationi? cum tali pactione id hic effici dicatur, *ne dominium prorsus alienetur*. Si vis est hæc pacti, quomodo donatori dominium abscessurum dicemus? Si non abscesserit, quo ipse domino rei vindicatio denegabitur? *l.* 9. *in fin. ff. de rei vindic.* vel cur ei non licebit rem emptori auferre. *l.* 28. *ff. de contrah. empt.* eo magis quod cuique sit permissum tradendo rei suæ legem dicere? *l.* 48. *ff. de pactis.* et lege ita dicta, facto tertii res aliter quam eum sua causa alienari non possit. vid. *l.* 67. *ff. de contrah. empt. l.* 36. *ff. de statulib. l.* 13. §. 1. *ff. de acquir. vel amittend. possess.* Cur hic quoque jus aliud erit, quam si vel a lege, *l.* 10. *supr. de sacrosanct. eccles.* vel testamento prohibita sit rei alienatio? vid. *Novell.* 39. *cap.* 1. Pactum autem ut ne rem tuam alienes an valeat, vid. *l. ult. infr. de reb. alienis non alienand. l. penult. ff. de pact.*

(7) Cautio potest eatenus condici, quatenus pecunia non est numerata. *l.* 1. *l.* 3. *ff. de condict. sine causa.*

(8) *l.* 3. *Supr. de postuland. l.* 3. *Supr. de transact.*

(9) *l.* 4. *ff. de cond. causa data, causa non sec. l.* 1. §. 10. *ff. de extraord. cognit.*

(10) Adde *l.* 7. *supr. et l.* 8. §. 2. *ff. de procurat.*

(11) Ancilla data, ut dantis filia manumittatur, si non manumittitur, repetitur.

(12) Nota regulam *l.* 7. *in fin. Infr. h. t.* Goth. Imo potest. *l.* 13. §. 1. *l.* 30. *ff. de donat. caus. mort.* Ans.

(13) Id est, quo casu ancilla donata fuerit, ut manumitteretur. *l.* 1. §. 1. *ff. de condict. caus. dat. caus. non secut.*

(14) *l.* 12. *Infr. de donat. ante nuptias.*

(15) Propositum in mente retentum nihil operatur: sicuti nec animus aut intentio intrinseca condicendi. *l.* 25. *supr. de transact.* *l.* 50. *ff. de cond. indeb.*

integra donatio: cum levitati perfectam (1) donationem revocare cupientium jure occurratur. S. 7. Kal. Sept. AA. Conss. 293.

8. Iidem AA. et CC. Flaviano.

Dictam legem donationi, si non (2) impossibilem contineat causam, ab eo, qui hanc suscepit, non impletam, condictioni facere locum, juris dictat disciplina. Quapropter si titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo, certam dixisti legem; nec huic illa, cum (3) posset paruit, successores ipsius de repetendis, quæ dederas, si hoc tibi placuerit, convenire non prohiberis. S. 3. Idus Febr. AA. Conss. 293.

De eo, qui accepit, ut manumitteret.

9. Iidem AA. et CC. Bibulo.

Si liber constitutus, *ut filiæ tuæ manumittantur*, aliquid dedisti, causa non secuta, de hoc [tibi] restituendo condictio competit: nam si quid servus de peculio domino dederit, contra eum [quidem] nullam actionem habere potest: sed dominum, qui semel accipere pecuniam pro libertate passus est, aditus provinciæ Rector hortabitur (4), salva (5) reverentia, favore scilicet libertatis, placito suo stare. S. 3. Id. Februar. *Sirmii*, AA. Conss. 299.

De culpa et casu fortuito.

10. Iidem AA. et CC. Canonicæ.

Pecuniam a te datam; si hæc causa, pro qua data est, non culpa accipientis (6) sed fortuito casu (7) non est secuta, minime repeti posse certum est. S. 3. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 300.

De advocationis causa.

11. Iidem AA. et CC. Stratonicæ.

Advocationis causa datam pecuniam, si per (8) eos, qui acceperant, quo minus susceptam fidem impleant stetisse probetur (9), restituendam esse convenit. S. 17. Kal. Jan. CC. Conss. 300.

TIT. VII.

DE CONDICTIONE (10) OB TURPEM (11) CAUSAM.

De cautione ob turpem causam interposita.

1. Imp. Antoninus A. Ingenuo.

Si ex cautione tua conveniri cœperis: nullam pecuniam te accepisse, sed ob turpem (12) causam, et quam fieri proibitum est, interpositam [cautionem,] ei, qui super ea re cogniturus est, probandum est; et eo impleto absolutio (13) sequetur. Sine die et consule.

De dato propter turpem causam.

2. Idem A. Longino.

Cum te propter turpem causam, contra disciplinam temporum meorum, domum adversariæ dedisse profitearis, frustra (14) eam tibi restitui desideras: cum in pari (15) causa possessoris conditio melior habeatur. PP. 15. Kal. Decemb. Læto ii. et Cereale Conss. 216.

De dato evitandi tyrocinii causa.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Dizonti militi.

Quod evitandi (16) tyrocinii causa dedisse te, apud competentem Judicem, ei, de quo quereris, indubia probationis luce constiterit, instantia ejus recipies (17). Qui memor censuræ publicæ, post restitutionem pecuniæ, etiam concussionis crimen inultum esse non patietur. PP. 3. Kal. Aug. ipsis iv. et iii. AA. Conss. 290.

De turpi causa accipientis tantum. De usuris.

4. Iidem AA. et CC. Rufino.

Quoties (18) accipientis, non etiam dantis turpis invenitur causa: licet hæc secuta fuerit, datum condici (19) tantum, non etiam usuræ peti possunt (20). S. 7. Id. Jan. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De lenocinio mariti.

5. Iidem AA. et CC. Bichoporo.

Mercalem (21) te habuisse uxorem proponis: Unde intelligis, et confessionem (22) lenocinii preces tuas

(1) *l.* 6. *supr. h. t.*

(2) Datum ob causam non impossibilem, causa non sequuta condicitur. Possibilis causæ defectus parit condictionem. *Bald.* adde 10. *Synops. Basil.* 2. *περὶ τῶν δεδομένων etc. ex lib.* 24. *tit.* 1. *cap.* 34. An datum sub condictione impossibili semper possit repeti, vide *hic* Accursium.

(3) Datum ob causam, cui recipiens non paruit cum posset, repetitur per condictionem ob causam, *l. pen. l. ult. infr. h. t.*

(4) Sic in *l.* 8. *infr. de liberal. causa.*

(5) Vide Cujac. 2. *Feud.* 22. *in fin.*

(6) *l.* 8. *supr. h. t. l. ult. infr. h. t. l.* 5. *ff. de cond. causa. data.*

(7) *Synops. Basil. d. loc. c.* 36.

(8) *l.* 8. 9. *supr. h.t.*

(9) Alias secus. vid. *l.*1. §. 13. *ff. de extraord. cognit.* Ans.

(10) 10. *Synops. Basil. cap. περὶ τῶν δεδομένων, ἢ δρομένων*, *fol.* 126. Goth. Vid. Guid. Pap. ad hunc tit. et singulas leges. *Ans.*

(11) Vel injustam. *L.* 12. *D.* 5. adde Oldendorpium *Class.*6. *action.* 7.

(12) Vide *l.* 27. *ff. de verb. oblig.*

(13) Promissum turpi ex causa peti non potest. *dict. l.* 27.

(14) Par cum est causa dantis et accipientis, turpiter datum non repetitur. *l.* 3. *l.* 4. §. 3. *l.* 8. *ff. h. t. Eclog. dict. loc. ex tit.* 2. *cap.* 2. *cap.* 5. *cap.* 8. *l. ult. in princ. ff. de condict. sine causa.*

(15) *l.* 5. §. 1. *ff. de calumniatoribus. l.* 128. *ff. de reg. jur.*

(16) Vid. *l.* 12. §. 1. *ff. de pollicitat.*

(17) Quia in accipientis tantum causa turpitudo versatur. *l.* 4. *infr. h. t. dict. l.* 5. §. 1.

(18) Ut *l.* 3. *supr. h. t. Synops. Basil. dict. tit.* 2. *c.* 10. *l.* 6. 7. *h. t. l.* 1. *in fin. l.* 2. *ff. h. t.*

(19) Excipe *l.* 5. *Infr. h. t.*

(20) Sicut in fure, qui pecuniam accepit ob ea restituenda, quæ subtraxerat, vel in eo, qui abegerat pecora, *Synops. Basil. ibid. cap.* 10. quæ species est *l.* 6. *et ult. Infr. h. t.*

(21) Mercalis uxor est, quæ scortatur: id Synopseos autor *dict. loc. c.* 11. ita reddit, Qui scit uxorem suam scortari et tacet, lenocinium facit.

(22) Allegans turpitudinem non auditur.

continere, et cautæ (1) quantitatis ob turpem causam exactioni locum non esse. Quamvis (2) enim utriusque (3) turpitudo versatur, ac solutæ quantitatis cessat repititio, tamen ex hujusmodi stipulatione (4) contra bonos mores interposita denegandas esse actiones juris auctoritate demonstratur. S. 6. Id. Maji, CC. Conss. 294.

De furto.

6. Iidem AA. et CC. Eutychiæ.

OB (5) restituenda [ea] quæ subtraxerat, accipientem pecuniam, cum ejus (6) tantum interveniat turpitudo, condictione conventum hanc restituere debere convenit. Dat. 15. Kal. Jun. CC. Conss. 294.

De pecoribus abactis.

7. Iidem AA. et CC. Zenoni.

EUm qui ob (7) restituenda, quæ (8) abegerat, pecora, pecuniam accepit: tam hanc, quam ea, quæ per hoc commissum tenuit, restituere debere convenit: licet mortua, vel alio fortuito casu periisse (9) dicantur: cum hoc casu in rem (10) mora fiat. Dat. 5. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, AA. Conss. 299.

T I T. VIII.

DE CONDICTIONE FURTIVA (11).

De pluribus delinquentibus.

Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Hermogeni.

PRæses provinciæ sciens furti quidem actione singulos (12) quosque in solidum teneri (13), condictionis vero nummorum furtim subtractorum electionem esse; ac tum demum, si ab uno satisfactum fuerit, cæteros liberari (14), jure proferre sententiam curabit. Dat. Kal. Maji, CC. Conss. 294.

De rei interitu.

2. Iidem AA. et CC. Aristæneto.

ANte oblationem interemptæ (15) rei furtivæ damnum ad furem pertinere, certissimi juris est. Dat. Kal. Maji, CC. Conss. 294.

T I T. IX.

DE CONDICTIONE EX LEGE (16) ET SINE (17) CAUSA VEL INJUSTA (18) CAUSA.

De fisco.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Ulpio.

LIcet ante (19) tempus debita exigi non possint, tamen si te ex primipilo (20) debitorem constitutum fisci, ac patrimonium tuum exhaustum Præses provinciæ compererit, ut ad solutionis securitatem solum fœnebris pecuniæ subsidium superesse videatur: commonebit debitorem (21) tuum, si saltem ipse sit solvendo, ut ante definitum tempus debita repræsentet: ut fisco, cujus ob (22) necessitates publicas causam potiorem esse oportet, debita pecunia exsolvatur. S. 13. Kal. Aug. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De instrumento quantitatis solutæ.

2. Iidem Augusti et CC. Sculatio.

DIssolutæ (23) quantitatis retentum instumentum, inefficax penes creditorem remanere, et ideo per condictionem reddi oportere, non est ambigui juris. S. 3. Non. April. CC. Conss. 300.

De malæ fidei possessore, et de fructibus.

3. Idem AA. et CC. Galatiæ.

MAla fide possidens, de proprietate victus, [de] extantibus (24) fructibus [rei] vindicatione, [de]

(1) *l.* 1. *supr. h. t. l.* 26. 27. *ff. de verb. oblig.*

(2) Turpi ex causa dantis promissa non petuntur, nec repetuntur, hoc est, ea si soluta sint, non possunt repeti: si non sunt soluta, peti non possunt.

(3) *l.* 4. *supr. h. t.*

(4) §. 24. *Instit. de inutilib. stipul.*

(5) Turpitudo accipientis non etiam dantis in hac hypothesi versatur: ideo restituitur. *l.* 4. *supr. h. t. Synops. eod. cap.* 12.

(6) Datum furi, ut rem subreptam restituat, turpiter ab eo accipitur: ideoque condici potest. adde *l. ult. Infr. h. t.*

(7) *l.* 6. *supr. h. t.*

(8) Turpitudo quoque solius accipientis hac parte continetur. Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.*

(9) Fur tenetur de re furtiva ea etiam extincta. *l.* 1. *supr. de his, quæ vi metusve caus. l.* 2. *infr. tit. prox. l.* 9. *infr. de furt. l.* 8. *ff. de cond. furt. l.* 1. §. 34. *l.* 19. *ff. de vi et vi arm. l.* 46. *ff. de furtis.*

(10) Mora in rem facta quid sit observa. *l.* 8. §. 1. *l. ult. ff. de condict. furt.*

(11) Vid. *L.* 13. *D.* 1.

(12) Vid. *l.* 1. *in fin. ff. si is, qui testam. lib.*

(13) Recte hic notant Græci, ex furti actione in singulos agi posse, quod ad pœnam attinet, ex ea regula, quæ dicit: *Quoties plures ad pœnam tenentur, uno eorum convento et solvente, alium non liberari.* atque ex hujus legis distinctione alias leges, quæ in Pandectis indistincte loquantur, intelligendas esse. *Mod.*

(14) Solutio rei facta ab uno fure cæteros liberat a condictione furtiva, non a pœna furti.

(15) *l.* 3. *ff. h. t.* dixi ad *l. ult. supr. de condict. ob turp.*

(16) *L.* 13. *D.* 2.

(17) *L.* 12. *D.* 7. vide Oldendorpium *Class.* 6. *act.* 5.

(18) *L.* 12. *D.* 5. vid. Oldendorp. *Class.* 6. *act.* 7.

(19) Ante tempus debitum exigi non potest: plus enim etiam vel solo tempore petitur, *l.* 22. *ff. mandati*

(20) Id est, causa militaris annonæ. Nam ita Synopsis Basil. 7. *tit.* 6. *ex l.* 24. *tit.* 3. *cap.* 1. et ibidem Scholiastes, ὁ διατροφὰς στρατιώταις τῷ δημοσίῳ χρεωστῶν etc. Qui alimenta militum fisco debet, si reperiatur inops: debitores ejus (tametsi pro ipsis faciat conditio) ante præstitutum tempus conveniendi sunt: ut ea, quæ debent, exigantur. Neque obstat, quod institutionibus de actionibus et aliis libris dicitur, Eum, qui ante diem agat, alterum tantum tempus expectare debere, quando prævenire sit ausus. Ait enim ἡ ἀνάγκη τῆς διατροφῆς τῶν στρατιωτῶν etc. necessitas alimentorum militarium facit, ut ante diem exigatur. Est et eodem *lib. tit.* 6. *c.* περὶ χρέους etc. Scholiastes citans nominatim hanc legem, ubi notat fiscum posse ante tempus exigere inopis sui debitoris debitorem. *Goth.* Emanuel Costa *lib.* 2. *selectarum c.* 15. Waltherus *l.* 2. *miscellan. cap.* 37. Mod.

(21) Ob inopiam debitoris fisci ejus debitor in diem ante tempus potest conveniri a quo? ab ipso debitore fisci. adde *infr. quando fiscus vel privat.*

(22) Propter utilitatem publicam, ante tempus agi potest.

(23) Soluto debito, cautio est apud creditorem sine causa: ideoque hac condictione repetitur. vide *l. ult. supr. ad exhib. l. ult. infr. de solution.* adde *l.* 52. *ff. de act. empt.*

(24) Vid. *l.* 22. *supr. de rei vind. l.* 22. §. 2. *ff. de pignorat. action.*

consumptis (1) vero condictione conventus, eorum restitutioni parere compellitur. Dat. Id. Febr. CC. Conss. 302.

De cautione non numeratæ pecuniæ.

4. Iidem AA. et CC. Alexandro.

SI non (2) est numeratum, quod velut accepturum te sumpsisse mutuo scripsisti: et necdum transiisse tempus statutum, vel intra hunc diem habitam contestationem monstrando, reddi (3) tibi cautionem Præsidali notione postulare potes. Dat. 17. Kal. Jan. CC. Conss. 302.

TIT. X.

DE OBLIGATIONIBUS (4), ET ACTIONIBUS (5).

De actionibus ei, qui pro alio solvit, mandatis.

1. Imp. Gordianus A. Valeriæ.

DAta certæ (6) pecuniæ quantitate ei cujus meministi (7), in vicem (8) debiti (9), actionem (10) tibi adversus debitorem, pro quo solvisti, dicis esse mandatam: et antequam eo nomine litem (11) contestareris, sine (12) herede creditorem fati munus implesse proponis (13): Quæ si ita sunt, utilis (14) actio tibi competit. PP. 5. Kal. Maji, Attico et Prætextato Conss. 243.

De nominibus in dotem datis.

2. Impp. Valer. et Gallien. AA. Celso.

NOminibus (15) in dotem datis, quamvis nec delegatio præcesserit, nec litis contestatio subsecuta sit, utilem (16) tamen marito actionem ad (17) similitudinem ejus (18), qui nomen emerit, dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. 14. Kal. Februar. Seculari et Donato Conss. 261.

De colonis ob debita locatoris non conveniendis.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Rusticiano.

OB (19) causam proprii debiti (20) locatoris conveniri colonos pensionibus (21) ex placito satisfacientes, perquam injuriosum est (22). PP. Prid. Kal. Jan. *Tyberiade*, Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

De bona fide.

4. Iidem AA. et CC. Liciniæ.

BOnam fidem in (23) contractibus (24) considerari (25) æquum est. 3. Non. Octob. AA. Conss. 287.

De obligatione contrahenda, vel dissolvenda.

5. Iidem AA. et CC. Camerino et Martiano.

SIcut (26) initio libera (27) potestas unicuique est habendi, vel non habendi contractus; ita renunciare (28) semel constitutæ obligationi (29), adversario non consen

(1) *d.* §. 2. Consumpti fructus condicuntur: extantes vindicantur.

(2) Non numeratæ pecuniæ chirographum condicitur. vid. *infr. de non numer. pecun.*

(3) *l.* 7. *infr. de non numer. pecun.*

(4) *L.* 44. *D.* 7. *et* 3. *Instit.* 14. *et* 52. *Ecl.* 1. Goth. Ad tit. et singulas leges vid. Guid. Pap. *Ans.*

(5) *L.* 4. *Inst.* 6.

(6) *Al.* certe, et ita videtur legisse Azo *in summa.*

(7) Id est, creditori Titii: Nec tamen colligas, Mulierem hic pro debitore obligatam fuisse. Quæ hic solvit mulier non fidejussoris nomine, sed ut quævis solvit. Obligatis mulieribus, non pro alio solventibus, Vellejanum opitulatur. vide *l.* 4. *in fin. l.* 9. *infr. ad SC. Vellejan.*

(8) Non tam solutionis nomine, quam quasi pretii loco. *l.* 2. *infr. h. t.*

(9) *Al.* debiti actiones mandatas. ita *Haloand.*

(10) Vid. *l.* 9. *supr. de procur.* Accurs. *in l.* 1. *Supr. ne liceat potentioribus patrocinium litigantib. præstare.*

(11) *l.* 23. *supr. de procurat. l.* 6. *ff. de transact.*

(12) *l. pen. in fin. infr. ad SC. Trebell.*

(13) Vi hujus mandati, emptrix est in rem suam procuratrix. Quæritur autem, An mandatum sit finitum? distingue: Si mandator actionis, idemque venditor, heredem habet, mandatario competit actio directa ex cessione. Fidem enim venditionis, ab herede mandatoris impleri oportet, si heredem non habet (aliud est si habet. Nam morte mandatarii in rem suam mandatum non finitur. *l.* 33. *infr. de donat.*) finitur quidem mandatum, sed tamen mandatario competit utilis mandati actio, et hæc locum habent in procuratoribus in rem suam, puta emptoribus et donatariis. In procuratore negotiorum, aliud. Mortuo enim mandatore, re integra mandatum finitur. vid. Cujac. 2. *observ.* 31. adde et ad *Novell.* 134. Zas. 2. *Resp.* 5.

(14) Utilis actio quid? et a directa utrum differat: et quomodo, vid. *in l.* 47. *ff. de negot. gest. l.* 6. *supr. de transact.* Accurs. *in l.* 17. *in verb. actione. supr. de negot. gest. et l.* 6. *supr. ad exhibend.* Forcatulum *Dialog.* 65. *Necyom.*

(15) Nomen in dotem dari potest. *ut hic. et l.* 41. § 3. *ff. de jure dot. l.* 44. §. 1. *ff. solut. matrim.*

(16) Cur ita? collige ex his, quæ dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(17) *l.* 19. *ff. h. t.*

(18) *l.* 1. *supr. h. t. l.* 5. *infr. quando fisc. vel priv. l.* 7 *l.* 8. *infr. de hered. vel action. vend.*

(19) Speciem ita ponit autor *Synops.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 3 c. 7. debitor fundum locat, et a colono pensiones accipit. Debitoris creditores a colono pensiones ita solutas exigere non possunt

(20) Hinc etiam colligunt, Vasallum non cogi ad exsolvenda patroni debita: sed nec ob æs Principis alienum subditum ejus s[...]sti: quam sententiam confirmare lex videtur 7. §. 1. *ff. quod cujusque.* jus tamen repressaliarum hæc non admittit, de quo dicam ad *Novell.* 52. adde Peckium *cap.* 4. *de jure sistend. num.* 17. addi potest, colonum et inquilinum ad constituendas cog[i] posse vias publicas: sed eo casu computare dispendium in mercedem. *l.* 1. §. 3. *in fin. ff. de via public. et itin.* Evenit etiam persæpe, ut patronos captivos vasalli cogantur redimere: sed e[t] pro eo præstent plivium, id est, dent obsides. Plivium, *Pleige* vid. Cujac. 8. *observ.* 14.

(21) Τοῖς καν̀όσι καὶ τῷ συναιρεσαντι μισθώματι etc. *Synops. ibid* id est, pensionibus et legi locationis satisfacientes.

(22) Et e contra *l.* 11. *infr. h. t.*

(23) *l.* 31. *in pr. ff. depositi.* Possis hinc colligere, Non ita magni momenti videri differentiam contractuum stricti juris et bonæ fidei.

(24) An et in donationibus et testamentis? adde *l.* 22. *ff. d[e] don. l.* 16. *ff. de cond. et demonstr.*

(25) Ζητεῖν χρή. *Syn. Basil* 11. *tit.* 1. *ex lib.* 24. *tit.* 1. *c.* 5

(26) *Synops. ibid.* vid. *Gloss.* Accurs. *ad l.* 3. *ff. de reg. jur* et ad *l.* 10. *supr. si certum pet.*

(27) Nemo compellitur contrahere. vid. *l.* 16. *infr. de jure d[e] lib.* vid. *l.* 6. *infr. de donat.*

(28) Vid. *l.* 58. *ff. de pactis. et tit. infr. quando liceat ab emp*

(29) Proinde a sequestro semel suscepto non licebit recedere. *l.* [...] *in fin. ff. depositi.* excipe *l.* 14. §. *si conveniat.* 2. *ff. comm.* [...] vid. *l.* 4. *ff. de pignorat. action. l.* 12. *ff. de precario. l.* 2. *in[f.] de inutil stipul.* ubi licet adversus contractum venire: adde casus quos Accursius notat *in l. si quis in conscribendo.* 29. *supr. de pa[ct.]*

tiente (1), nemo potest (2). Quapropter intelligere debetis, voluntariæ obligationi semel vos nexos, ab hac, non consentiente altera parte, cujus precibus fecistis mentionem, minime posse discedere. Dat. Non. April. *Byzantii*, AA. et CC. Conss. 290.

De nomine dato in solutum, et de pignoribus.

6. Iidem AA. et CC. Mauricio.

SI (3) in solutum nomen debitoris sui debitor tibi dedit tuus, ac te in rem tuam procuratorem fecit: pignora quæ (4) specialiter, vel generaliter habes obligata, persequere (5). Quod si ab his quibus fuerant obligata, cum potiores (6) erant (7), distracta probentur, emptoribus avocari non posse perspicis. Dat. 9. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. Coss. 293.

De emptione nominis, et de pignoribus.

7. Iidem AA. et CC. Dionysio.

SI a creditore nomen (8) comparasti, ea pignora quæ venditor nominis persequi posset, apud Præsidem provinciæ vindica (9): nam si debitum ex ejus persona res [tibi] obligatas tenentes non transferant, jure communi pignora distrahere non prohiberis. Sane, si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus (10) venundantibus, qui possident, comparaverunt, vel longi temporis præscriptione muniti perhibentur: pignorum distrahendorum (11) facultatem te non habere perspicis. Subscript. 3. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De donatione. De mandato. De mutuo.

8. Iidem AA. et CC. Crescentio.

SI quidem donationis causa ei, quem adfectione (12) patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti, et hanc tuam liberalitatem [ille] remunerans (13) te a procuratore suo aliam pecuniam sumere præcepit (14), rebusque humanis (15) ante perceptionem fuit exemptus (16): nec quod dederas, recuperare, cum perfectam (17) habuit donationem; nec (18) quod [tibi] dari mandavit, needum tibi traditum petere potes a procuratore. ✠ Quod si mutuo dedisti, nec a (19) delegato dari novandi causa stipulatus es, successores ejus solutioni parere compellantur. Dat. 13. Kal. Febr. CC. Conss. 294.

De exactione.

9. Iidem AA. et CC. Glyconi.

NEgantes debitores (20), non oportet armata vi (21) terreri, sed petitore quidem non (22) implente suam intentionem, vel exceptione summoto, absolvi: convictos autem condemnari, ac juris remediis ad solutionem urgeri convenit. Dat. Id. Februar. CC. Conss. 294.

De pignore.

10. Iidem AA. et CC. Ruffino.

ADversus (23) debitorem electis (24) pignoribus [personalis] actio non tollitur: sed eo, quod de pretio servari potuit, in debitum computato, de residuo (25) manet integra. Dat. 3. Non. Aprilis, CC. Conss. 294.

An dominus ex persona coloni teneatur.

11. Iidem AA. et CC. Paulæ.

NImia (26) credulitate (27) circumventa es, cum quod colonis in rem suam mutuo dedisti, a domino prædii postulare te posse credidisti (28): Nec ad eum obligandum actorum (29) ipsius adjuvat te præsentia (30). Dat. 8. Kal. Aug. CC. Conss. 294.

(1) Aliud si consentiat, *ut hic*. aliud si in re integra. §. 11. *Inst. de mand. l.* 36. *ff. de pact.* aliud etiam interdum adversario invito, ut in deposito. *l.* 1 §. 46. *ff. depositi.* precario. *l.* 12. *ff. de precario*: et locato, certis casibus. *l.* 3. *infr. de locato*: et dato ob causam. qua de re dixi *ad l.* 5. *ff. de condict. causa data.*

(2) Contractus ab initio voluntatis est, ex post facto necessitatis. *l.* 8. *infr. h. t. l.* 39. *supr. de transact. l.* 12. *in fin. infr. de contrah. empt. l.* 3. *l.* 7. *infr. de rescind. vend. l.* 35. §. *pen. infr. de don. l.* 1. §. 1. *ff. nautæ, caup. l.* 36. *in fin. ff. de jud. l.* 17. §. 3. *ff. commodati. l.* 22. *in fin. ff. mandati. l.* 9. *in pr. ff. de curat. furios.* adde *l.* 22. *in fin. infr. ad SC. Vellei. c. quod semel placuit.* 21. *de reg. in* 6. *et* v. *ib. Dynum.*

(3) Creditor qui in solutum accipit a debitore suo nomen alterius cujusdam ipsi debentis, habet et hypothecarias actiones, si vero priores creditores hypothecas, quas habebant, distraxerunt, emptoribus eæ res non adimuntur. *Syn. ibi. c.* 10.

(4) Etiam tacite: volunt enim interpretes, Cessa personali actione, etiam hypothecariam, et ejus accessoriam, cessam intelligi.

(5) Nomine empto in emptorem transfertur jus pignoris, hypothecæ et vindicandi et distrahendi. v. *l.* 6. *ff. de hered. vel act. vendend.*

(6) *l.* 7. *infr. h. t. l. ult. infr. quando fiscus vel priv. l.* 1. *infr. si antiq. cred. pign. vend.*

(7) Potior jure creditor pignus debitoris sui jure si vendidit, posterior id emptori avocare non potest.

(8) Nomen vendi potest, *ut hic*, ut et in dotem dari. *l.* 2. *supr. h. t.*

(9) *l.* 6. *supr. h. t.*

(10) *d. l.* 6.

(11) Aut revocandorum.

(12) Donatio ex affectione præsumitur. *l.* 58. §. 1. *ff. de heredibus instit.*

(13) Mandatum remunerandi, re integra, morte mandantis finitur. *l.* 15. *infr. mandati.*

(14) *l.* 2. §. 6. *l.* 6. *ff. de donat.*

(15) Mandatum morte finitur. vid. *l.* 26. *ff. mandati.* Accurs. *in l.* 35. *in verb. portionibus. ff. de donat.*

(16) *l.* 6. *supr. de cond. ob causam.*

(17) Donatio perfecta revocari non potest. *l.* 7. *supr. de condict. ob caus.*

(18) Hoc videtur abrogari *per l.* 33. *infr. de donat.*

(19) *l.* 1. *infr. de donat.*

(20) *Attestatio*, ut vocant, regulariter prohibita: nisi lex vel consuetudo permittat. vid. Accurs. *in l.* 4. *supr. de edendo. l. extat.* 13. *ff. quod metus causa. l. si quis in tantam.* 7. *infr. unde vi.*

(21) Vid. *l.* 13. *ff. quod met. caus.*

(22) *l.* 4. *supr. de edendo. l.* 2. *infr. de probationib. l.* 9. *infr. de except. seu præscript.*

(23) Personalis adversus debitorem actio non tollitur, etiamsi pignora creditor eligat: sed pretium pignoris in debitum computatur, et residuum actione personali petitur. *Synops. h. t. c.* 14. quemadmodum et in eundem personalis actio competit, ita et de hereditate, legatis, venditione, locatione, societate etc. *Scholiastes ibidem.*

(24) Electio unius, non est alterius repudiatio: qui pignoratitiam eligit, non renunciat personali actioni.

(25) *l.* 3. *l.* 9. *infr. de distract. pign. l.* 3. §. 4. *infr. de jure dominii. l.* 26. *ff. de solution.*

(26) Colonis quod mutuam datur, ab eorum dominis non potest exigi, etiamsi ipsis dominis præsentibus mutuum datum sit. *Syn. h. t. c.* 13. *l.* 4. *vers. sane. infr. de agricolis et censitis.*

(27) Creduli nimis facile decipiuntur. vid. Accurs. *l.* 14. *supr. si cert petat.*

(28) Et e contra, *l.* 3. *supr. h. t.*

(29) Id est, etiamsi actores ejus præsentes fuerint. Synopsis vero Basilicon *ibid.* ita habet, etiam si præsente domino.

(30) Dixi ad *l.* 14. *supr. si cert. petat.*

Ne quis ob æs alienum servire cogatur.

12. Iidem AA. et CC. Jovino.

OB æs (1) alienum servire (2) liberos (3) creditoribus, jura compelli non patiuntur (4). Dat. 13. Kal. Novembr. CC. Conss. 294.

In Authent. ut nulli jud. lice. habere lo. Servat. §. quia vero. collat. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 7.

IMo a debito creditor cadit, tantundem dando, vel retento, vel ejus parentibus: ipso quoque creditore corporalibus pœnis subdendo.

De mutuo.

13. Iidem AA. et CC. Barsumio.

EUm, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urgere competenti debes actione: nam adversus negotiatores (5), quos ex mercibus pecunias abstulisse tuo debitori proponis, nullam habes actionem. Dat. 11. Kal. April. CC. Conss. 300.

De concurrentibus actionibus.

14. Iidem AA. et CC. Hermodoro et Nicomacho.

ESt (6) in arbitrio vestro, personali debitoris heredes actione, an eum, qui ab his distracta sibique tradita pignora tenet, in rem Serviana, si non (7) longi temporis præscriptione munitus sit, an utrosque conveniatis. Dat. 5. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 300.

In Authent. de fidejus. §. sed neque ad res. coll. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 3.

SEd hodie novo jure prius (8) conveniendi sunt omnes fidejussores (9), et mandatores, et sponsores, quam ad pignorum perveniatur possessores.

TIT. XI.

UT (10) ACTIONES (11) ET AB HEREDIBUS ET CONTRA HEREDES INCIPIANT.

1. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

CUm stipulationes (12), et legata (13), et alios contractus, post mortem compositos, antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi hominum utilitate recipimus: consentaneum erat etiam illam regulam (14), qua vetustas utebatur, more humano emendare: *Ab heredibus* enim *incipere actiones*, *vel contra heredes*, veteres non concedebant, contemplatione stipulationum, cæterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitii materiam relinquamus et ipsam regulam de medio tollere: *Ut liceat et ab heredibus, et contra heredes incipere actiones* [*et obligationes:* (15)] ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo volontatis contrahentium impediatur. Dat. 15. Kal Novemb. *Constantinop.* Post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

TIT. XII.

NE UXOR PRO MARITO (16), VEL MARITUS PRO UXORE, VEL MATER PRO FILIO CONVENIATUR.

Ne uxor pro marito: ex contractu.

1. Impp. Diocletian. et Maximian. AA. et CC. Asclepiodotæ.

FRustra disputas de Contractibus cum Marito tuo habitis, utrumne jure steterint, an minime: cum tibi

(1) Æs alienum est, quod quis debet: qui in ære alieno *ἄποροι χρεῶσαι* Græcis dicuntur. *Synops. Basil. h. t. c.* 15. *et* 3. Harm. 3. §. 70. Igitur qui solvendo non sunt creditoribus suis servire non coguntur. Neminem enim ingenuorum lex ea facere vult, quæ sunt servilia. *Syn. et Scholiastes ibid.* unde colligunt, hoc jure, debiti causa neminem manu injecta capi posse, nisi aliud expresse sit conventum. vid. Soc. *reg.* 174.

(2) Hinc colligunt, Neminem posse ad præcisam servitutem se obligare: et obligationem ad carceres non valere, nisi consuetudo id permittat. vid. Molin. *de usur. q.* 36. *n.* 27.

(3) *Nov.* 134. *c.* 7. Ambrosius *lib.* 3. *de Tobia.* Vidi, inquit, miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in actionem deduci, id est, auctionem. et Basilius *Ps.* 14. *εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὸ χρεῶν πατρώων ἑλκομένους εἰς τὸ πρατήριον.* vid. Cujac. *ad Novell.* 134. adde 7. *Ecl.* 6. *ex lib.* 23. *tit.* 2. *c.* 2. *fol.* 76. Verum autor Synopseos *d. loco*, liberorum appellatione hac lege non intelligit filios aut filias, sed *ἐλευθέρους*, id est, ingenuos. Quemadmodum eidem autori et Harmen. *d. loco*, æs alienum non æs a patre contractum, sed a se ipso.

(4) Vide Rævard. *lib.* 2. *varior. cap.* 18. *et ad leg.* 12. *tabul. c.* 8. Rodericum Xuares *supr. titul. de los gouiernos.* A. Gellium *noct. Att. l.* 2. *c.* 1. Mod.

(5) Id est, mercatores, ad quos pecunia propter mercimonia pervenit. adde *l.* 15. *supr. si cert. pet. l.* 8. *infr. depositi*: adde *l.* 44. 49. *ff. de cond. indebit.*

(6) *l.* 14. *infr. de pign. et hypothec.* Hodie non est. *Nov.* 4. *c.* 3. *Auth. prox. infr. h. t.* et merito. Nam fiscus hanc electionem sibi non adrogabat. *l.* 1. *infr. de conven. fisc. debitor. l.* 47. *ff. de jure fisci.*

(7) Et ita restringuntur multæ leges, quæ nimis generaliter tradunt, Usucapione jus pignoris non perimi. adde *l.* 7. *in fin. supr. h.* t. *l.* 1. §. 2. *ff. de pign. et hypothec. l.* 12. *ff. pro empt. l.* 2. *ff, pro her. l.* 7. *infr. de pign. et hypoth.*

(8) Primum conveniendus est reus, tum intercessor, deinde possessor hypothecarius: et hoc beneficium discussionis appellatur, fidejussoribus utile. Aliud etiam habent, quod et divisionis ex epistola divi Hadriani nuncupant. de quo vid. *l. ult. infr. de constitut. pecun.* Vix ullus contractus apud Notarios perficitur, in quo fidejussores utrique beneficio non renuncient. Et ita frequentes ob hujusmodi renunciationes, hæc authentica parum utilis, de qua vid. Oldend. *tract. de jure sing. c.* 6. ibi *de priv. fidejuss.*

(9) Tertius possessor hypothecaria conveniri non potest, nisi discusso principali, et ejus fidejussoribus. v. Negusantium *tract. de pign. parte* 8. *membro* 1. *n.* 1.

(10) Vetus regula abrogatur, qua cavebatur actionem, quæ adversus nos non cœpisset, neque adversus heredes nostros transire. *hac. l.* Cujus regulæ meminit etiam Theophil. §. 35. *Instit. de leg.* adde 1. *Feud.* 3.

(11) Quæ non cœperunt a defuncto scilicet vel contra defunctum. *Goth.* Vid. Cujac. *l.* 3. *obs. cap.* 34. S. L.

(12) Vid. *l.* 11. *infr. de contrah. stipulat.*

(13) *d.* §. 35.

(14) Hæc constitutio et regula contraria est veteri regulæ, de qua *l. dubium* 7. *C. Theod. de divers. rescript.* et Theoph. *in §. post mortem* 35. *de leg.* tollitque veterum differentiam verborum: *Cum moriar, cum mortuus fuero, post mortem meam dari, vel pridie quam moriar. ut l.* 11. *infr. de contr. stipul.*

(15) Per pactum hereditas post mortem dari potest. vid. Guidonem Papæ *sing.* 342.

(16) Mariti contractu delictove. *l.* 1. *l.* 2. *infr. h. t.*

sufficiat, si proprio (1) nomine nullum contractum habuisti, quominus pro marito tuo conveniri possis: Quod nec si sponte pro eo intercessisses, quicquam a te propter Senatusconsultum (2) exigi jure potuisset. Dat. Prid. Id. Aprilis, DIOCLET. III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

Ex delicto.

2. Iidem AA. Terentiæ.

OB Maritorum (3) culpam uxores inquietari (4) leges vetant. Proinde Rotionalis (5) [noster] si res quæ a fisco occupatæ sunt, dominii tui (6) esse probaveris, jus publicum sequetur (7). Dat. 3. Non. Septemb. DIOCLETIANO et MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

Ne socer pro genero, ne mater pro filio, ne maritus pro uxore.

3. Iidem AA. et CC. Carpophoro (8).

CUm (9) te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse, sed ad sustentandam (10) eam extra dotis causam filiæ tuæ prædia adsignasse proponas: civilium (11) munerum vel onerum municipalium (12) obtentu, ex persona mariti ejus, quomodo matres ex persona (13) filiorum, interpellari non (14) possunt: cum neque (15) maritum pro uxoris obligatione conveniri posse constet, nisi (16) ipse pro ea se obnoxium fecit. Certissimum enim est, ex alterius contractu neminem obligari. 3. Id. Septemb. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Ne Mater pro filio.

4. Iidem AA. et CC. Philothetæ.

CUm te ideo ex persona (17) filii tui commemores conveniri, quod pro debitis ejus aliquid (18) intulisse videaris: defensionibus tuis uti apud eum, cujus super ea re notio est, minime prohiberis, ut is ad solutionem alieni debiti urgeri te non patiatur. Dat. 10. Kalend. Septemb. TITIANO, et NEPOTIANO CONSS. 301.

Pœna esigentis alium pro alio.

In AUTHENT. ut non fiant pign. pro aliis. §. 1. Col. 5. tit. 7. al. Novell. 52. cap. 1.

SEd omnino qui alium pro (19) alio secundum formam pignorationis exigit, totum idipsum, quidquid sit, in quadruplum (20) vim passo reddet: necnon et ab actione, pro qua talia præsumit, cadet.

T I T. XIII.

NE FILIUS PRO (21) PATRE, VEL PATER (22) PRO FILIO EMANCIPATO, VEL LIBERTUS (23) PRO PATRONO, VEL SERVUS PRO DOMINO CONVENIATUR.

Ne pater pro filio.

1. Imp. GORDIANUS A. Candido Militi.

NEque ex ejus filii persona, qui cum sui juris esset, mutuam pecuniam accepit, pater ejus, si non fidem suam obstrinxit, conveniri potest: neque ex ejus, quem in potestate habet, si sine jussu ejus contractum est: neque, [si] contra (24) SC. Macedonianum mutua [pecunia] data est, amplius (25) [quam] de peculio actionem sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia a creditore fratris tui extorta est, ad quam reddendam non tenebatur, Psæsidis provinciæ auctoritate eam recuperabit. PP. 3. Non. Octobr. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

Ne filius pro patre.

2. Imp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Neoterio et Eutolmi.

NE contra juris auctoritatem ab eo, qui patrem vestrum, a quo emancipatos (26) vos dicitis, ad munus (27) civile devocaverat, inquietemini (28), Præses provinciæ providebit. Dat. 8. Kal. Feb. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

(1) Id est, ad utilitatem tuam. *l.* 24. *infr. de locato.*
(2) Vellejanum.
(3) Confiscatis mariti bonis, res uxoris ejus confiscatæ non intelliguntur. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 4. *c.* 2. *l.* 24. *infr. de donat. int. vir. l.* 1. *infr. ad l. Jul. de vi publ. l.* 22. *infr. de pœnis*: uno tamen casu dos uxoris retinetur. *l.* 4. *infr. in quib. caus. pign. tacit. l.* 3. *infr. de primipilo.* non alia ejus bona. *l.* 1. *infr. de priv. fisci.* Sic maritus ob culpam uxoris interdum tenetur. *l.* 4. §. 2. *ff. de off. procons.*
(4) In bonis suis.
(5) Rationalis, procurator Cæsaris.
(6) Non dotales, *d. l.* 1.
(7) Et ita auditur tertius opponens, de quo dixi ad *l.* 13. §. 3. *supr. de judic.*
(8) Τὰ ἐξώπροικα τῆς γυναικός etc. *Extradotalia* mulieris pro viri oneribus onerata non sunt: nec matres pro filiis nec uxor pro marito. *Synops. Basil.* 50. *ex lib.* 24. *tit.* 4. *c.* 3.
(9) *Al.* Carpophoræ: ut sit hypothesis in matre.
(10) Res traditæ filiæ ad eam sustentandam, hoc est alendam non præsumuntur dotales.
(11) Adde *l.* 11. *infr. de decurionibus.*
(12) Vid. *l.* 9. *ff. de mun. et honor.*
(13) *l.* 4. *infr. h. t.*
(14) *l.* 11. *ff. de damn. infect.*
(15) Fallit certis casibus. Vide Gailium 2. *obs.* 90.
(16) Maritus pro uxore potest fidejubere, at non vice versa. *l.* 1. *supr.*
(17) Vid. *l.* 3. *Supr. h. t.*
(18) *Partem* debitorum filii si mater solvit, residuam partem solvere non cogitur. *ut hic. Synops. Bas.* 7. *tit.* 6. *ex l.* 24. *tit.* 4. *c.* 4. 4. Harm. 9. §. 25. 26. adde *l.* 7. §. 15. *ff. ad SC. Maced. l.* 28. *supr. de pact. l.* 7. *infr. de usuris.* vid. tamen *l.* 1. *infr. de fideic. Nov.* 1. *c.* 3. *l.* 6. *ff. de in rem verso*, *l.* 18. *infr. de agric. et censit.* Cur ita? collige ex *l.* 88. §. 5. *ff. de leg.* 2. *l.* 20. *supr. de negot. gest.*
(19) Qua actione teneatur, qui personam aut res alterius indebite arrestari fecit; vid. Peckium c. 18. *de jure sistendi.* De repressaliis vid. *hic.* Bald. *Goth.* Adde Andr. Gail. *de arrest. Imp. c.* 2. *n.* 3. Mindan. *de process. l.* 1. *c.* 39. *n.* 11. Math. Coler. *de process. execut. part.* 2. *cap.* 3. *n.* 39. 40. S. L.
(20) Imo actionem tantum admittit. *l. extat.* 13. *ff. quod metus causa*: Imo et pœnam corporalem sustinet. *Novell.* 53. c. 1
(21) *l.* 2. 4. *infr. h. t.* adde *l.* 7. *in fin. l.* 9. *ff. de senat. l.* 8. *in fin. ff. de in jus vocando. l.* 26. *ff. de pœn.*
(22) *l.* 1. *l.* 3. *infr. h t.* vid. tamen *lib.* 10. *tit.* 60.
(23) *l.* 5. *infr. h. t.*
(24) Ut qua credita pecunia est. *l.* 6. *infr. ad SC. Maced.*
(25) *l.* 57. *ff. de judic.* §. 10. *Inst. de act.*
(26) *l.* 3. *infr. qui bonis cedere.*
(27) *l.* 4. *infr. h. t.*
(28) Ob ejus debitum. *l.* 5. §. 16. *ff. de agnoscend. et alend.* idque vivo patre. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 1. *supr. de filiofam. minor.*

Ne pater pro filio.

3. Iidem AA. et CC. Theogeni.

SI (1) filiusfamilias invito patre Decurio (2) creatus sit, pro eo patrem inquietari non posse, jure manifestissimo cautum est. G. 10. Kal. Maji, CC. Conss. 294.

Ne filius pro patre.

4. Iidem AA. et CC. Achivæ.

PAtris (3) nomine superstitis filium, nec munerum (4) civilium, nec debiti causa, personali posse conveniri actione constat. S. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. Conss. 300.

Ne libertus pro patrono. Ne servus pro domino.

5. Iidem AA. et CC. Lampetio.

EX patroni, vel domini (5) contractu liberti, vel servi conveniri non possunt. Dat. Id. April. CC. Conss. 300.

De Scholaribus.

Nova constitutio Friderici.

HAbita (6) quidem super hoc diligenti Inquisitione Episcoporum, Abbatum, Ducum, omnium Judicum, et aliorum Procerum sacri nostri Palatii examinatione, omnibus, qui causa (7) studiorum peregrinantur, Scholaribus, et maxime divinarum, atque sacrarum legum professoribus, hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nuncii (8), veniant et in eis secure (9) habitent. † Dignum namque existimamus, ut cum omnes bona facientes, nostram laudem et protectionem omnimodo mereantur (10): quorum (11) scientia totus illuminatur mundus, et ad obediendum Deo et nobis ejus ministris, vita subjectorum informatur; quadam speciali dilectione eos ab omni injuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de divitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, vitam suam multis periculis exponunt, et a vilissimis sæpe hominibus (quod graviter ferendum est) corparales injurias sine causa perferunt. † Hac igitur generali, et in perpetuum valitura lege decernimus, Ut nullus de cœtero tam audax inveniatur, qui aliquam Scholaribus injuriam inferre præsumat, nec (12) ob alterius cujuscunque provinciæ delictum, sive debitum (quod aliquando ex perversa consuetudine factum audivimus) aliquod damnum eis inferat: scituris hujusmodi sacræ constitutionis temeratoribus, et etiam ipsis locorum Rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum: notaque infamiæ eis ipso jure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum. † Verum tamen si litem eis quispiam super aliquo negotio movere voluerit: hujus rei optione (13) data Scholaribus, eos coram (14) domino, vel magistro suo, vel ipsius civitatis Episcopo, (quibus hanc jurisdictionem dedimus) conveniat. Qui vero ad alium judicem eos trahere tentaverit, etiamsi causa justissima fuerit, a tali conamine cadat. † Hanc autem legem inter imperiales constitutiones, scilicet sub titulo, Ne filius pro patre etc. inseri jussimus. Dat. apud Roncalias (15), anno Domini M. C. LVIII. mense Novembri.

TIT. XIV.

AN (16) SERVUS PRO SUO FACTO POST (17) MANUMISSIONEM TENEATUR.

De contractu cum statulibero.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Juventiano.

QUamvis cum statulibero contraxeris, tamen ex ante (18) gesto te non habere cum eo, post impletam conditionem libertatis, actionem, scire debes. PP. 4. Idus Decembr. Dextro II. et Prisco Conss. 197.

(1) Pater pro filii oneribus non tenetur. *Synops. Basil.* 52. *tit.* 1. *ex lib.* 24. *tit.* 4. *cap.* 7. 4. Harm. 9. §. 26.

(2) *l.* 5. *infr. de decurionibus. l.* 1. *infr. de filiisfamil. et quemadmod. l. quoties.* 2. *ff. ad municip.*

(3) Filii pro patris oneribus non tenentur. *Synopsis et* Harmen. *dict. loco.*

(4) *l.* 2. *supr. h. t.*

(5) *l.* 7. *supr. de judic. l.* 1. *l. ult. supr. de noxalib. l.* 14. *ff. de obligat. et action. l. tutelas.* 7. §. 2. *ff. de capit. minut. Synopsis dict. tit.* 4. *c.* 9. Harmen. *dict. loco.*

(6) Ad Authenticæ hujus declarationem et ampliationem vide Decium *ad c. in præsentia. num.* 173. *extr. de probat.* Jason. *ad l. edita. num.* 27. *supr. de edend.* rursus Decium *ad c.* 1. *extr. de Rescript. n.* 59. *et ad c. cum ordinem. n.* 18. *ext. de Rescript.* Abb. *ad c. si diligenti. col. pen. num.* 25. *et* 28. *de for. compet.* Aldob. *ad §. item Romæ. n.* 4. *Instit. de excus. tutor.* Mod.

(7) De privilegiis quæ bonarum literarum professoribus et studiosis data sunt, vide Oldend. *in tractatu de jure singulari*, *cap.* 10. Idem hanc Authenticam repetiit latissime, *tom.* 1. *fol.* 580. Rebuffus hanc repetiit etiam latius, *lib.* 3. *de privileg. scholasticorum.* Eorundem privilegia ad centum usque Horatius Lucius enumerat, *tractat. de privileg. scholast.* Rebuff. vero centum octoginta, *dicto loco.* Quando et in quibus cesset hoc privilegium, et an ei possit renunciari: vid. Oldendorpium *dict. loco num.* 1. *et sequentibus.* Goth. Adde Petr. Heig. *part.* 2. *quæst.* 11. Ans.

(8) Nuncii et consequenter Bidelli fruuntur studiosorum privilegiis.

(9) Id est, sint exempti a vectigalibus portoriis, et aliis oneribus, alias non tantum studiosis, sed et omnibus secure vivendi, et habitandi datur potestas: et hoc primum caput privilegii scholastici est.

(10) Meritis præmia et honores debentur. *l.* 1. *supr. de adsessorib. et domest.* Honor, præmium virtutis. Aristoteles 4. *Ethic.* 3. Cicero 1. *Officior. et* 3. *de Republica* 5. Lactant. 19.

(11) Laus studiosorum.

(12) Secundum caput hujus privilegii est, Ne possint capi jure repressaliarum.

(13) Tertium cap. privilegii studiosis hic dati, ut eis sit optio, utrum apud præceptorem suum, an apud episcopum loci conveniantur. Possunt etiam et tertium eligere. §. 10. *in fin. constit. ad Antecessores.*

(14) Forum sortimur ratione studii. vid. Accursium *in l. heres.* 19. §. *proinde.* 3. *in verb. debebit ff. de judiciis.*

(15) Roncalia, *hic: et* 2. *Feudorum* 33. §. 1. *tit.* 40. *tit.* 52. sive Roncaliæ, campi supra Padum non procul a Plagentia, in quibus solebant olim imperatores conventum agere solennem. Roncaliæ meminit Abbas Urspergensis, et Guntherus 2. *Liguri.*

(16) *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 5. *et* 52. *tit.* 1. *ex lib.* 24. *tit.* 5. adde Accursium *ad l.* 15. *in verb. ab initio. in fin. et l. cum actum.* 17. *in verb. reddere. ff. de negotiis gest.*

(17) *l.* 146. *ff. de reg. jur.*

(18) *l.* 2. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 21. *supr. de negot. gest. l.* 4. *infr. de testam. manumiss. l.* 17. *ff. de negot. l.* 28. §. 7. *in fin. ff. de liber. legat.*

De legato.

2. Imp. ANTONINUS A. Bexico.

CReditoribus (1) tuis, qui tibi in servitute [mutuam] pecuniam crediderunt, nulla adversus te actio competit: maxime cum (2) peculium (3) tibi non esse legatum proponas. PP. 3. Kalend. Sept. LÆTO et CEREALE CONSS. 216.

De pecunia ob libertatem promissa.

3. Imp. ALEXANDER A. Herodi.

PRomissæ (4) tibi pecuniæ a servo tuo (5), *Ut eum manumitteres*, si posteaquam manumisisti stipulatus (6) ab eo non es, adversus eum petitionem per in factum actionem habes (7). PP. Id. Sept. ALEXANDRO A. CONS. 227.

De furto.

4. Imp. GORDIAN. A. Hieroni.

LIcet (8) servitutis tempore [ea,] quæ pecuniam matris tuæ surripuisse (9) dicitur, ob hujusmodi admissum conveniri non poterat: ad (10) libertatem tamen perducta, (nam caput (11) noxa (12) sequitur) furti actione tenetur (13). PP. Id. Sept. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

De eo, qui fundos domini coluit.

5. Idem A. Chresto.

SI (ut allegas) antequam a domino manumittereris, fundos ejus coluisti (14), posteaque adempto peculio, libertate donatus es; ob reliqua, si qua pridem (15) contracta sunt, res bonorum, quas postea propriis laboribus quæsiisti, inquietari minime possunt. PP. 16. Kalend. Decembr. ARIANO et PAPPO CONSS. 244.

De delicto in dominum commisso.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Feliciano.

SIve servi sint hi, quorum precibus fecisti mentionem, domi eos conveni: quia inter (16) dominos ac servos judicium constare nullum potest: sive post delictum (17) manumissi sint: ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio juris a dominis quondam conveniri patitur (18). † Sane si post (19) manumissionem quid illicite commiserint, hoc apud Præsidem provinciæ argue: accepturus ex jure sententiam. Dat. 2. Idib. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 287.

T I T. XV.

QUANDO FISCUS, VEL PRIVATUS DEBITORIS SUI (20) DEBITORES CONVENIRE POSSIT, VEL DEBEAT.

De ære alieno pupilli.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Valeriano.

PRopter (21) æs alienum pupilli, res tutoris, qui nihil ex bonis ejus tenet, pignori capi non oportet. PP. 11. Kalend. Junii, LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

Si condemnatus non est solvendo.

2. Imp. ANTONINUS A. Marco.

SI in causa judicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est, quod sine (22) quæstione (23) pignoris (24) loco capi, et distrahi possit: debitores ejus conventi, ad solutionem auctoritate Præsidis provinciæ compelluntur

Si debitor debitoris fisci fateatur, vel neget.

3. Imp. GORD. A. Primanio.

SI debitum non (25) inficiantur hi, quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis: potest videri non esse iniquum quod desideras, ut ad solutionem per officium Procuratoris (26) compellantur: Nam si quæstio aliqua refertur, id concedi non oportere [etiam] ipse perspicis. PP. 6. Kalend. Febr. SABINO, et VENUSTO CONSS. 241.

Si principalis debitor fisci solvendo sit, vel non.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Zosimo.

NOn (27) prius ad eos, qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionem fiscalem extendi oportere, nisi

(1) *Synops. dict. tit.* 5. *c.* 2.
(2) Vid. *l. un. infr. de peculio ejus, qui libertatem meruit.*
(3) An libertus possit conveniri ex contractu in servitute facto, peculio ei legato, vid. *l.* 1. §. 10. *ff. de dote præleg.*
(4) *Synops. Basil. dict. tit.* 5. *c.* 3.
(5) Id est, cum esset servus. *l.* 77 *ff. de solutionib.* Pecunia ob libertatem promissa, petitur per actionem in factum.
(6) *l.* 1. §. 4. *ff. quar. rer. act.* adde *l.* 104. *ff. de verb. oblig.*
(7) Imo, non habes. *l* 17. *ff. de negot. gest.*
(8) Ex contractibus in servitute gestis, post manumissionem nemo tenetur. Ob delicta tamen convenitur, propter regulam, Caput noxa sequitur. *Synops. dict. tit.* 5. *c.* 4. 1. Harm. 18. §. 19.
(9) *l.* 14. *ff. de oblig et action.*
(10) Servi delictum quod non parit actionem in servitute, parit in libertate.
(11) *l.* 1. *in fin. ff. de privatis delict.* §. 5. *Inst. de noxal. act.*
(12) Id est, noxalis actio. *dict.* §. 5.
(13) Imo non tenetur. *l. ult. infr. h. t.*
(14) Servus, qui coluit prædia dominica, liber factus, non tenetur.
(15) *l.* 1. *supr. h. t.*
(16) Vid. *l.* 13. *in fin. supr. de transact.*
(17) Ex delicto in dominum commisso servus non tenetur liber factus.
(18) Imo patitur. *l.* 4. *supr. h. t.*
(19) *l.* 17. §. 1. *vers. Planc. ff. de furt.*
(20) Fiscus utiles actiones in debitorem sui debitoris habet. adde *l.* 1. *supr. de cond. ex lege.*
(21) Cur ita? vid. *Nov.* 52. *cap.* 1. possunt tamen propter contumaciam propriam res tutoris capi. *l.* 1. §. 2. *ff. si quis jus dicenti.*
(22) Quod non est controversum, solet prius capi. *l.* 15. §. 4. *in fin. ff. de re judic.* idque etiam creditori utilius.
(23) Vid. Accurs. *in l.* 5. *infr. de execut. rei judicatæ.*
(24) In subsidium pignorum, devenitur ad nomina debitorum debitoris.
(25) Hujus legis sensus petendus est *ex l.* 4. *infr. h. t.*
(26) Fisci scil.
(27) Fiscus a debitoris sui debitoribus nihil petit, nisi quum principalis reus solvendo non esse deprehenditur. *Synopsis Basilic.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 6. *c.* 65. Causam hanc adfert Scholiastes *Synopseos illo loco.* quod fiscus erubescat alienum quid petere. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 3. §. 8. *ff. de jure fisci.* Et ita exactor publicorum tributorum excutit et exigit: excutit prius principalem, quia fiscus electionem non habet. *l.* 1. *infr. de convenieud. fisci debit. l.* 47. *ff. de jure fisci.* Exigit debitorem debitoris fiscalis, quia habet tacitam hypothecam. *l.* 1. *supr. de condict. ex lege.*

patuerit principales reos idoneos non esse, certissimi juris est. S. 12. Kal. Maji, AA. Conss. 293.

De nomine in solutum dato.

5. Iidem AA. et CC. Nanidæ.

IN (1) solutum nomine dato, non aliter nisi mandatis actionibus ex persona sui debitoris adversus ejus debitores creditor experiri potest: suo autem nomine, utili (2) actione recte utetur. Dat. Kal. Jan. CC. Conss. 294.

TIT. XVI.

DE HEREDITARIIS (3) ACTIONIBUS.

De creditore, qui ex parte successit debitori.

1. Imp. Gord. A. Hermeroti.

PEcuniam, quam tibi a matre debitam fuisse dicis, ab heredibus ejus, coheredibus (4) tuis, pro parte tibi competente petere debes. Sed et res, si quæ tibi ob idem debitum obligatæ sunt, persequi non prohiberis. PP. 11. Kalend. Mart. Gordiano A. II. et Pompejano Conss. 242.

De oneribus dividendis pro hereditariis partibus, de pign. et hypoth.

2. Imp. Decius A. Thelemachæ.

PRo (5) hereditariis partibus heredes onera hereditaria agnoscere etiam in fisci rationibus placuit: nisi (6) intercedat pignus, vel hypotheca, tunc enim possessor obligatæ rei conveniendus est. PP. 4. Kal. Nov. Æmiliano, et Aquilino Coss. 250.

De exactione dotis.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. [et CC.] Maximæ.

HEredem (7) mariti quondam tui de (8) dote tibi reddenda conveni, personalem [enim] actionem contra debitores hereditarios tibi decerni frustra postulas. PP. 14. Kal. Maji, AA. Conss. 293.

De pupillo herede.

4. Iidem AA. et CC. Crispo.

SUb (9) prætextu (10) ætatis pupilli debitoris hereditarii creditorum exactionem differri non posse, nimis evidens est. Unde, cum te tutorem proponas, quemadmodum a pupillis creditoribus satisfiat, eniti (11) debes. Dat. 10. Kal. Decemb. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

Si creditor debitori successerit.

5. Iidem AA. et CC. Julio.

UT debitum tibi ante (12) aditam hereditatem solvatur; ac tunc, si ad te pertineret [hereditas] quæri jubeamus, præpostera (13) petitio est. Etenim cum tibi soceri successionem quæsitam patuerit, debiti petitionem extingui per confusionem (14) non ambigitur. Dat. Prid. Non. Mart. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De adulta quæ debitori successit ex parte.

6. Iidem AA. et CC. Domno.

SI adulta, cujus curam geris, pro triente patruo suo, quem etiam tutelam [ejus] administrasse proponis, heres extitit (15), nec ab eo quicquam exigere prohibita (16) est: debitum a coheredibus ejus pro besse petere non prohibetur (17); cum ultra (18) eam portionem qua successit, petitio non confundatur. Nam adversus (19) adultam tuam rescindi postulas testamentum, si quidem coheredes ejus adeuntes (20) hereditatem se etiam obligant, et si non solvendo constituti probentur, postulata separatione (21), nullum ei damnum Præses provinciæ fieri patietur. Dat. Kalend. Decemb. AA. Conss. 299.

(1) Vid. *l.* 6. *supr. de obligation. et action.*

(2) Vid. *l.* 7. *infr. de hered. vel act. vendit.*

(3) Id est, quæ cœperunt ex persona, vel in personam defuncti, et transierunt ad heredem.

(4) Creditor succedens pro parte debitori, omne debitum non amittit, sed pro ea parte tantum qua succedit: alteram a suis coheredibus repetit. *l.* 6. 7. *infr. l.* 14. *infr. ad leg. Falcid. l.* 7. *infr. de bon. autor. judic. possid. l.* 3. §. 3. *ff. de fideicommiss. her. petit.*

(5) Etiam cum fisco debetur, actio quidem personalis adversus omnes heredes debitoris competit: hypothecaria vero adversus eum, qui pignora detinet. *Synops. Basil.* 24. *cap.* 1. vid. *l.* 1. *Supr. si certum petat.*

(6) Sensus est, hereditariis actionibus personalibus, ne funeraria quidem excepta. *l.* 22. 23. *ff. de religios. et sumpt.* heredes tenentur pro sua parte: realibus ipsi non tenentur, sed ipsarum rerum possessores. *l.* 2. *infr. si unus ex plurib. l.* 55. *ff. de rei vindicat. l.* 5. 8. 12. *in fin. ff. ad exhibend. l.* 35. *ff. de hered. inst. l.* 2. §. 2. *vers. Sed si unus. ff. de prætor. stipulat.* Quid si, quæ proponitur, personalis actio sit individua? tunc quilibet heredum tenetur in solidum. *l.* 85. §. 2. *in fin. ff. de verb. obligat.* Idem dicendum, si res restituenda, ab uno heredum, teneatur in solidum. *l.* 3. §. 3. *ff. commodati. l.* 22. *ff. depositi.* si agitur de pollicitatione facta reipublicæ. *l.* 9. *ff. de pollicitat.* de alimentis. *l.* 3. *ff. de aliment. et cibar.* de eo quod ab uno tantum herede relictum. *l.* 53. *ff. de legat.* 2.

(7) *l.* 9. *infr. solut. matrim.*

(8) De dote actio contra heredes mariti, non contra debitores ejus dirigitur: Imo, contra debitores, cum omnia bona mariti sint tacite pro dote obligata. *l. un.* §. 1. *infr. de rei uxor. act. solve*, Datur contra debitores hypothecaria, non personalis.

(9) Heres tametsi pupillus sit, hereditaria debita solvere cogitur, neque ætatem causari, aut prætexere debet, ad dilationem solutionis debitorum. *Synops. Basilic. et ibi Scholiastes dict. lib.* 24. *tit.* 7. *cap.* 4. et 3. Harmenop. 5. §. 80.

(10) Ætas minor debitoris non aufert jus agendi creditori. *l.* 8. *in fin. infr. de non numer. pecun. l.* 8. *infr. mandati.* vid. *l.* 34. *in fin. ff. de negot. gest. l.* 3. *in fin. princ. ff. quib. ex causa in possess.* prorogat tamen et suspendit in causa status. *l.* 6. §. 3. *ff. d. Carbonian. edict.*

(11) *l.* 5. §. 9. *ff. de reb. eorum qui sub.*

(12) Heres ante aditam, vel repudiatam hereditatem, non potest conveniri.

(13) Præpostera petitio non admittitur. *l.* 16. *l.* 18. *l.* 20. *infr. de excusat.* præpostera tamen scriptio non nocet in testamentis et contractibus. *l.* 25. *infr. de testamentis.* Interim nota de exceptione præposterationis.

(14) Confusione debiti petitio extinguitur. *l.* 7. *supr. de pactis. l.* 50. *ff. de fidejussorib.*

(15) Id est, si creditrix successit debitori.

(16) *l.* 7. *infr. de bonis autor. judic. possid. l.* 12. *ff. ad leg. Falcid.* adde *l.* 19. *in fin. ff. de reg. jur.*

(17) Quænam hic ratio fuit dubitandi? Hæc scilicet: Testatorem in dubio, animo compensandi debiti legasse intelligi: sed non ita est. *l.* 85. *ff. de legat.* 2.

(18) Confusio ultra portionem hereditariam non fit. *l.* 3. *supr. de negot. gest. l.* 3. *infr. de contrar. jud. l.* 14. *infr. ad leg. Falcid. l.* 7. *infr. de bon. autor. jud.*

(19) Id est, adversus utilitatem ejus. vid. *l. Polla.* 2. *infr. de his, quibus ut indignis.*

(20) Heres adeundo se obligat.

(21) Vid. *l.* 2. *infr. de bon. aut. judic. et ff. de separation.*

Qui conveniendi sunt, vel non.

7. Iidem AA. et CC. Apolausto.

CReditores (1) hereditarios adversus, legatarios (2) non habere personalem actionem convenit: quippe cum evidentissime Lex (3) duodecim tabularum heredes huic rei (4) faciat obnoxios. Dat. 6. Id. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 300.

TIT. XVII.

EX (5) DELICTIS (6) DEFUNCTORUM IN QUANTUM HEREDES CONVENIANTUR.

Actiones ex delito post litem contestatam transeunt ad heredes. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Macedoni.

POst (7) litis contestationem, eo, qui (8) vim fecit, vel concussionem (9) intulit, vel aliquid deliquit, defuncto, successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est: ne alieno (10) scelere ditentur. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. Conss. 294.

TIT. XVIII.

DE (11) CONSTITUTA (12) PECUNIA.

De eo, qui constituit, et de ejus heredibus.

1. Imp. Gordianus A. Felici.

SI (13) pro alieno debito te soluturum constituisti: pecuniæ constitutæ actio non solum adversus te, sed (14) etiam adversus heredes tuos perpetuo competit. Dat. 7. Kal. Julias, *Sirmii*, CC. Conss. *

In Authent. ut, cum de appellat. cog. §. ad hoc, aliud. Coll. 8. Tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 6.

SI quando quis pro se, vel pro alia p rsona pecuniam se solvere constituerit, vel spoponderit: sic dicens, Satisfaciam (15) tibi, *tenetur pro quantitate, quam promisit.* † *Sin autem sic dixerit*, Satisfiet a me, et ab illo, et illo: *illis quidem, quos nominavit, non* (16) *consentientibus, solus pro* (17) *rata tantum portione persolvet.* † *Sin autem dixerit*, Satisfiet (18), *verbo impersonaliter* (19) *proluto, non tenebitur.*

† *Sin autem sic dixerit*, Erit tibi satisfactum, aut a me, aut ab illo: *illo quem nominavit non consentiente, solus in solidum* (20) *tenebitur.*

De receptitia actione in de constituta pecunia actionem transfusa. Quæ res constitui possunt. De tempore actionis. Pro quo debito constituatur, et de indebito. De omnibus casibus qui per stipulationem explicari possunt. 1. *De nomine* pecuniæ. 2. *De argentariis, et aliis negotiatoribus.*

In quacunque re debita tenet constitutum, non indebita. Bald.

2. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

REceptitia (21) actione cessante, quæ solennibus verbis (22) composita inusitato recessit vestigio, necessarium nobis visum est magis pecuniæ constitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ constitutæ actio in his tantummodo casibus a veteribus conclusa est, ut (23)

(1) Heredes debitorum nomine tenentur, non legatarii. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 24. *tit.* 7. *cap.* 7. 3. Harm. 5. §. 85. *l.* 1. §. 16. *ff. ad SC. Trebell. l.* 15. *Infr. de donat. l. ult. in fin. ff. de contrah. empt.*

(2) Creditor adversus debitores hereditarios agere personali actione non potest. *l.* 3. *in fin. Supr. h. t.* sed nec adversus legatarios, *ut hic*, ergo hypothecaria potest: licet ipsi legatarii creditorum loco sint. *l.* 40. *ff. de obligat. et action.*

(3) *l.* 26. *supr. de pactis. l.* 6. *supr. familia ercisc.*

(4) Id est, personalibus actionibus. *l.* 3. *supr. h. t.*

(5) Pœna ex delicto adversus heredem non transit. *hoc tit.* Vide quinque exceptiones apud Socinum, *regula* 291.

(6) *l.* [illegible]o. *ff. de accusationibus.* Huc refer quod Clarus ait, *lib.* 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 86. alium pro alio: dominum pro delicto famuli, vel familiæ, patrem pro filio non puniri corporaliter. Statuto tamen posse fieri, ut quis pro alio, vel infamia, vel missione omnium bonorum: *l.* 5. *Infr. ad leg Jul. Majestatis.* vel certa quantitate (puta legitimæ) puniatur. Eodem modo fieri posse, ut civitas teneatur pro maleficio commisso in ejus territorio.

(7) Defuncto, qui deliquit, post litem adversus eum contestatam mortuo, in heredes ejus in solidum actio transmittitur: Ante litem contestatam mortuo, heredes ejus conveniuntur in id duntaxat quod ad eos pervenit. Nec enim æquum est, heredem alieno scelere ditari. *Synops. Basil.* 24. *tit.* 7. *c.* 7. §. 1. *vers. Pœnales. Inst. de perpet. et tempor. l.* 33. *l.* 58. *ff. de obligat. et action. l.* 1. *ff. de privat. delict.*

(8) Non rapinam. *l.* 1. *l.* 2. *ff. de concussionibus.*

(9) Non metum: Cujacius *ad l.* 16. *in fin. ff. de eo, quod metus caus.* ubi refert, hanc legem sumptam esse ex rescripto quodam Codicis Hermogeniani, quod integrum apud eundem vide.

(10) Nemo ex dolo auctoris lucrum debet facere. *d. l.* 33. *l.* 16. *in fin. ff. quod met. l.* 38. 44. *ff. de reg. jur.*

(11) §. 9. *Instit. de actionibus.* Paul. 2. *sentent.* 2. *et L.* 13. *tit.* 3. περὶ ἀντιφωνητῶν. 26. *Eclog. tit.* 3. περὶ ἀντιφωνήσεως. 1. Harmenopul. 3. §. 47. adde et eundem 3. *tit.* 6. §. 5. Oldendorp. *class.* 4. *act.* 8. 16. Gel. 6.

(12) Constitui hac formula solet, τὸ ἱκανόν σοι ποιῶ, ἱκανόν σοι [illegible], satisfiet tibi, γενήσεταί σοι τὸ ἱκανὸν παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τοῦδε. Satisfiet tibi a me, et ab hoc, et ab illo. *Eclog. dict. loco.* ἀντιφωνητάς, Galli vocant *Respondans*. D. Paulus ita se constituit debitorem pro Philemone. Si quo læsit te, aut debet, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει. Extat et hæc formula *l.* 26. *ff. h. t.* Habes pene me.

(13) 1. Harmen. 3. *dict. cap.* περὶ ἀντιφωνητῶν. Idem 3. *tit.* 6. *Eclog. d. loco tit.* 3.

(14) Constitutæ pecuniæ actio (quæ Græcis ἐπὶ τῇ ἀντιφωνήσει ἀγωγή.) etiam in heredes perpetuo competit. *Syn. Basil.* 26. *tit.* 3. *cap.* 1. et Harmen. 3. §. 47. *et* 3. *tit.* 6. §. *ult.*

(15) Τὸ ἱκανόν σοι ποιῶ, sumptum ex *Novell.* 115. *cap.* 6. *Synops. Basil.* 26. *tit.* 2. *cap.* 3.

(16) Non omnis nominatus in instrumento est obligatus, sed is tantum qui consensit.

(17) Cur non in solidum? quia *Et* particula, obligationem in viriles partes distribuit. *l.* 11. §. 1. *ff. de duob. reis.*

(18) Qui hoc dicit, *Satisfiet*, certam personam non exprimit: ideoque neminem obligat

(19) Impersonalitas vitiat. *Goth.* Licet impersonalitas ex parte promittentis vitiet obligationem, non vitiat tamen ex parte stipulantis. Bartol. *in l. stipulatio ista.* §. *si quis ita. ff. de verb. oblig.* Decius *cons.* 83. *et cons.* 94. Alciat. *lib.* 2. *pareig. cap.* 26. Mod.

(20) Cur in solidum? Particula *Aut*, cuilibet nominatim obligationem in solidum attribuit, si potest: sin minus, ei qui potest obligari.

(21) Hæc competebat πρακτίζοντι ἀντιφωνήσαντος, cum argentarius constituebat: et in eo differebat receptitia ab actione de constituta pecunia ratione personarum: quod priore tenerentur soli argentarii: posteriore reliqui omnes. Theophil §. 8. *Inst. de actionib.* Ideo dicebatur *receptitia*, quod argentarius contrahentibus apud suam mensam reciperet soluturum se, quod hic vel ille cavisset. In quibus rebus fieret, vid. *infr. h. t.*

(22) Post tamen hodie constitutum contrahi per epistolam. vide Pauli *epist. ad Philemon. l.* 29. *ff. hoc tit.*

(23) Receptia actio a constitutæ pecuniæ actione olim in eo quoque differebat: quod actioni de constituta pecunia locus erat, constitutis iis, quæ numero, pondere, vel mensura constarent: receptitia etiam immobilibus constitutis, dum tamen argentarius constituisset. Theophil. *dict.* §. 8.

exigeret res quæ pondere, numero, mensura consistunt, in aliis (1) autem rebus nullam haberet communionem; et neque (2) in omnibus casibus longæva esset constituta, sed in speciebus certis annali spatio concluderetur, et dubitaretur, an pro debito sub conditione, vel in diem constituto eam possibile esset fieri, et an pure constituta pecunia contracta valeret: hac apertissima lege definimus, ut liceat omnibus [constituere] non (3) solum res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiam alias omnes, sive mobiles, sive immobiles, sive sese moventes, sive instrumenta, vel alias quascunque res, quas (4) in stipulationem possunt homines deducere: neque sit in quocunque casu annalis: sed sive pro se quis constituat, sive pro alio, sit [et] ipsa in tali vitæ mensura, in qua omnes (5) personales actiones positæ sunt, id est, [in] annorum metis triginta (6): et liceat pro debito pure, vel (7) in diem, vel sub conditione constitui: et non absimilem (8) penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus (9) privilegiis minime defraudata sit: sed [et] heredibus, et (10) contra heredes competat: ut neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat respublica in hujusmodi casibus adminiculo, sed sit pecuniæ constitutæ actio per nostram constitutionem sibi in omnia sufficiens: Ita tamen, ut hoc ei inhæreat, ut (11) pro [jam] debito fiat constitutum: cum secundum antiquam receptitiam actionem res (12) exigebatur, etiam si quid non fuerat debitum: cum satis absurdum (13), et tam nostris temporibus quam justis legibus contrarium sit, permittere per actionem receptitiam res indebitas consequi, et iterum multas proponere condictiones, quæ et pecunias indebitas, et promissiones corrumpi et restitui definiunt. Ut non erubescat igitur tale legum jurgium, hoc tantummodo constituatur, quod (14) debitum est; et omnia, quæ de receptitia in diversis libris legumlatorum posita sunt, aboleantur, et sit pecuniæ constitutæ actio omnes casus complectens, qui (15) et per stipulationem possunt explicari.

§. 1. Et neminem moveat, quod sub nomine *pecuniæ* etiam omnes res exigi definiamus: cum et in antiquis libris prudentium, licet constituta pecunia nominabatur tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, sed omnes res, quæ pondere, numero, mensura constitutæ erant: Sed et possibile est omnes res in (16) pecuniam converti: si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res, quæ expressa est, in constituendis rebus ponatur: quid distat a nomine ipsius pecuniæ? Sed ut subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum, sed vana (17) nominum vocabula amplecti desiderant: ut omnes (18) res veniant in constitutam [actionem,] tanquam si fuisset ipsa pecunia constituta: cum etiam veteres *pecuniæ* (19) appellatione omnes res (20) significari definiant, et hujusmodi vocabulum, et in libris juris auctorum, et in alia antiqua prudentia manifestissime inventum sit.

§. 2. His videlicet, quæ argenti (21) distractores, et alii negotiatores indefense constituerint (22), in sua firmitate secundum morem usque adhuc obtinentem durantibus. Dat. 10. Kal. Mart. post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

De beneficio divisionis.

3. Idem A. Joanni P. P.

Divi Hadriani epistolam (23), quæ de periculo dividendo (24) inter mandatores, et fidejussores loquitur, locum (25) habere, in his etiam qui pecunias (26) pro aliis simul constituunt, necessarium est: Æquitatis etiam ratio diversas species (27) actionis excludere nullo modo debet. Dat. Kal. Nov. post Lampadii et Orestis VV. CC. Consul. 531.

TIT. XIX.
DE PROBATIONIBUS (28).

Creditum actor, Solutionem reus probat.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Faustino.

Ut creditor, qui pecuniam petit numeratam, implere (29) cogitur, ita rursum debitor, qui *solu-*

(1) *Sub.* immobilibus.

(2) Actio de constituta pecunia olim incerto tempore finiebatur, certis casibus perpetua, aliis annalis erat.

(3) Res omnes constitui possunt. *ut hic*: quod olim non erat *infr. h. t.* ibi, *Res quæ pondere.*

(4) Quod in stipulationem deduci potest, potest constitui, vel, ut Baldus ait: Quicquid est stipulabile, est constituibile.

(5) Actiones personales annis triginta extinguuntur, *ut hic*: *et l.* 26. *infr. de usuris.*

(6) Actio constituti durat triginta annis. *ut hic:* olim erat annalis. *supr. h. t. ibi*, *annalis.*

(7) Constitui potest pure, in diem, sub conditione. *ut hic*: qua de re olim dubitabatur, *supr. h. t. ibi*, *et dubitaretur.*

(8) Constituti actio stipulationi non absimilis. *in fin. infr. h. t.*

(9) Naturalia privilegia actionum, sunt earum formæ, et effectus eis attributi a lege, hinc etiam colligunt, Ratione novi privilegii, antiquum non tolli.

(10) Constituti actio datur heredibus et in heredes. *l.* 27. §. 3. *ff. ad SC. Trebell.* Hæc fortassis fuit ratio, ut hic Titulus jungeretur superioribus, in quibus agitur de actionibus hereditariis, *tit.* 16. 17.

(11) Constitutum non est, nisi antecedentis debiti. *in fin. infr. hic. l.* 5. §. 2. *ff. h. t.* Et merito, quia ut constitutum obliget, naturalem et civilem rationem exigit.

(12) Recipi olim poterat res, etsi non debita.

(13) Absurdum, omnibus temporibus tale.

(14) Dixi *supr. h. t. ibi*, *ut pro jam debito.*

(15) Dixi *supr. h. t. ibi*, *quas in stipulationem.*

(16) Res in pecuniam converti possunt.

(17) Sensum, non vana vocabula, amplecti oportet.

(18) Dixi *supr. h. t. ibi. non solum res.*

(19) Pecuniæ tamen nomen strictius est, quam rei. *l.* 5. *ff. de verb. sign.*

(20) Corporales. *l.* 178. *d. tit.* adde *l.* 2. §. 3. *ff. de reb. cred. l.* 1. *ff. de SC. Maced. l.* 50. *ff. de leg.* 1.

(21) De argentariorum officio vide Cujacium *ad Novell.* 136.

(22) Id est, promiserint, et male: hinc tamen colligit. Bald. Mercatores et artifices posse facere inter se statuta, eaque confirmari jure communi.

(23) De qua vid. §. 4. *Inst. l.* 26. *ff. de fidejussoribus.*

(24) Paul. 1. *sent.* 20. §. *un.* Epistola D. Hadriani, quod datum est beneficium divisionis fidejussoribus, id renuncianti non prodest. Nunquam igitur hodie prodest, vix enim ullus contractus apud notarios habetur, in quo Epistolæ D. Hadriani non renuncietur.

(25) Mandamus credi, etiam absentes: fidejubemus quidem præsentes tantum, sed tamen verbis. *l.* 12. *infr. de fidejussorib. l.* 32. *ff. mandati. l.* 3. *in fin. ff. de admin. rer. ad civitat.* Constituimus nudo consensu, eoque ad actionem producendam sufficiente. §. 9. *Inst. de act.* Et ita differunt mandator, fidejussor, et is qui constituit. In eo conveniunt, quod pro alio hi omnes interveniunt.

(26) Id est, res quascunque. *l.* 2. *supr. h. t.*

(27) *l.* 7. *ff. de fidejuss. tutor.*

(28) Vid. *L.* 22. *D.* 3. adde 1. Harmenop. 2. *et* 2. *Clement.* 7.

(29) Id est, probare. Petenti mutuum onus probandi incumbit. *l.* 2. *ff. h. t. Eclog. d. loco c.* 2.

tam (1) affirmat, ejus rei probationem præstare debet. PP. Prid. Kalend. Julii, DEXTRO II. et PRISCO CONSS. 197.

Pro possessore præsumptio petitorem onerat probatione.

2. Imp. ANTON. A. Aulizano.

POssessiones, quas ad te pertinere (2) dicis, more judiciorum persequere: Non enim possessori incumbit necessitas probandi eas ad se pertinere: cum te in probatione cessante (3) dominium apud eum remaneat. PP. 15. Kal. Decemb. LÆTO et CEREALE CONSS. 216.

De Collegis quod solvendo fuerint.

3. Imp. ALEXAND. A. Leænæ et Lupo.

EX persona collegæ avi vestri conveniri non debetis, si eundem collegam tempore (4) depositi officii [solvendo (5)] fuisse ostenderitis. PP. 5. Kal. Januar. POMPEJANO et PELIGNO CONSS. 232. (6).

Dominium ut probetur.

4. Idem A. Vito.

PRoprietatis (7) dominium, non tantum instrumento emptionis, sed et quibuscunque aliis legitimis probationibus ostenditur. PP. Kal. Novemb. ALEXANDRO A. III. et DIONE CONSS. 230.

Domesticæ et privatæ scripturæ solæ sine adminiculis non probant.

5. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Sertorio.

INstrumenta (8) domestica (9), seu privata (10) testatio, seu adnotatio (11), si non aliis quoque adminiculis adjuventur, ad probationem sola non sufficiunt. PP. 7. Idib. April. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

De rationibus defuncti, et ultima voluntate.

6. Iidem A. et C. Romulo.

RAtiones defuncti (12), quæ in bonis ejus inveniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere non posse, sæpe resciptum est. † Ejusdem juris est, et si in ultima voluntate (13) defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi (14) deberi significaverit (15). PP. Idib. Martii, PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

In AUTHENT. de jurejurando a moriente præstito. §. ult. coll. 5. tit. 3. al. 2. Nov. 48. cap. 1.

QUod (16) *obtinet omnimodo, si testator non juraverit (17): alioquin heredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minime fruentur his quæ relicta sunt: Sed creditoribus nihil ex hoc præjudicii comparabitur.*

Scriptura creditoris non probat debitum.

7. Imp. GALLIENUS A. Sabino.

EXemplo (18) perniciosum est, ut ei scripturæ credatur, qua unusquisque sibi adnotatione (19) propria debitorem constituit. Unde neque (20) fiscum, neque alium quemlibet ex suis subnotationibus debiti probationem præbere [posse] oportet. PP. 3. Non. Mart. GALLIENO A. VII. et SABINILLO CONSS. 267.

Actor, non reus, probare cogitur.

8. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Publicio et Optato.

FRustra veremini, ne ab (21) eo qui lite pulsatur, probatio exigatur. PP. 14. Kal. * BASSO et QUINTIANO CONSS. 289.

(1) *l. 2. ff. h. t. l. ult. infr. de solut.* Reus suam exceptionem probare cogitur, merito, cum excipiendo fiat actor. *l. 1. ff. de except. Eclog. dict. loc. cap.* 17.

(2) Petitori possossionis, non ei, qui possidet, onus probandi incumbit, idque veteris juris definitione hac regula continetur. *l. 1. C. de fide instrum.* adde *l. 24. in fin. ff. de rei vind. l. 21. supr. de rei vindic.*

(3) *l. 4. supr. de edendo. l. 9. in pr. supr. de oblig. et act. l. 9. infr. de except.*

(4) Qui (ne conveniatur) excipit, collegam fuisse solvendo, probare tenetur eum idoneum fuisse tempore depositi officii. Et ita ex persona contutoris, qui erat solvendo tempore finiti officii, nemo potest conveniri. Parum ad rem Accursius et Baldus hic colligunt, ex præsenti statu præsumi in præteritum: Paulo melius Alciat. 2. *præsump.* 25. præsumi de præterito ad præsens. Dic melius, qui debitorem non convenit, quo eum tempore potuit convenire, sibi præjudicat. *l. 11. ff. h. t. l. 1. §. 12. 15. ff. de tut. et rationib. l. 1. §. 12. ff. de mag. conven. l. 11. ff. ad municip. l. ult. Infr. in quibus cas. tut. habenti. l. 1. Infr. de divid. tut.* vel ita: tutor vel officialis ex persona collegæ conveniri potest, nisi probaverit tempore finiti officii collegam fuisse solvendo: adde *l. 51. §. 1. ff. de fidejussor.*

(5) *l. 1. §. 10. §. 12. ff. de tut. et rat. distr.*

(6) Hæc lex transposita est, ut ex hac subscriptione apparet. Ideoque quarta hujus tituli in editione Haloandri recte collocatur: id quod sæpe in hac editione accidisse video.

(7) Dominium probari potest instrumentis et testibus. *l. 10. in fin. supr. de rei vind.*

(8) Puta rationes. *l. 6. infr. h. t.*

(9) Id est, quæ domi ac privatim non adscito tabellione testibus aut adversario, quisque sibi facit. *l. 3. ff. de jure fisci.*

(10) Η τῦ ἑαυτῦ ὑπόμνησις. 1. Harm. 8. §.8. propria subnotatio. *l. 7. infr. h. t.*

(11) *l. 7. infr. h. t.* vel professio, adseveratio. *l. 5. infr. de testib.* Brevis. *l. ult. infr. de conven. fisci debitor.*

(12) Vid. *l. 5. supr. h. t.*

(13) Id est, testamento: hoc ut verum esset, dixi ad *l. 5. Supr. familiæ ercisc. et l. 10. supr. comm. utriusque.* adde *l. 37. §. 5. in fin. ff. de legat. 3.*

(14) Se debere: ita legendum existimo, idque demonstrat hæc hypothesis, diversa a superiore, quæ extat hujus initio: Id etiam satis innuit Authentica proxime sequens, qua dicitur, Heredes cogi stare testatoris religioni: Quæ verba ostendunt testatorem certarum rerum debitum confessum fuisse, non autem sibi ei res certas debitas: alioquin dicendum fuisse, debitores cogi stare religioni defuncti. Ratio autem decidendi hic est manifesta. *l. 11. §. 1. ff. de interrog. in jur. faciend.*

(15) Potest tamen eo casu debitori deferri jusjurandum. *d. §. 5.* adde Cujac. *Nov. 48. cap. 1. in fin.*

(16) Sic restitue, Quod non obtinet omnimodo, nisi testator etc. ut sit sensus: Non continuo obligari heredes ex confessione testatoris, nisi juraverit: non ex quavis ejus confessione, sed tantum jurata teneri.

(17) defuncti juramento heredes obligantur.

(18) Et falsi facilitati. Cæterum hinc colligas, rem mali exempli vitandam. *l. 47. ff. de judiciis.*

(19) Subaudi ὑπέμνησις, ὑποσημείωσις. 2. Harm. 8. §. 8. §. 9. vid. *l. 5. 6. supr. h. t.*

(20) *l. ult. infr. de conveniendis fisci debitoribus.*

(21) A reo probationes non exiguntur, sed ab actore. *l. 2. ff. h. t.* Probationibus reus non oneratur. *Syn. Basil.* 22. *tit.* 1. c. 41.

Ætatem minorem qui allegat, is probare debet.

9. Iidem AA. et CC. Martianæ.

CUm te minorem (1) quinque et viginti annis esse proponas, adire præsidem provinciæ debes, et de [ea] ætate probare. Dat. Idib. April. AA. Conss. 293.

Ingenuitas ut probetur.

10. Iidem AA. et CC. Isidoro.

NEque natales (2) tui, licet ingenuum te probare possis, neque (3) honores, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent (4): cum (5) nihil prohibeat, et te ingenuum, et eam ancillam esse. Dat. 18. Kal. Maji, AA. Conss. 293.

Nullitatem testamenti quis probare debeat.

11. Iidem AA. et CC. Antoniæ.

SI scriptum heredem ab amita tua, vel [de] testamenti vitio (6), vel quacunque alia ratione non posse obtinere hereditatem, probari a te posse confidis, de hac hereditate apud (7) Rectorem Provinciæ agere potes. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. et CC. Conss. 294.

Dominium ut probetur.

12. Iidem AA. et CC. Chroniæ.

CUm res non instrumentis gerantur, sed in hæc rei gestæ testimonium (8) conferatur, factam emptionem (9), et in vacuam (10) possessionem inductum patrem tuum, pretiumque numeratum, quibus (11) potes, jure proditis probationibus docere debes. Dat. 5. Non. Octob. AA. et Conss. 299.

Consanguinitas, id est fraternitas ut probetur.

13. Iidem AA. et CC. Justino.

NOn (12) Epistolis (13) necessitudo consanguinitatis (14), sed Natalibus (15), vel Adoptionis solennitate conjungitur: Nec adversus absentem hereditatis dividendæ gratia velut contra fratrem pro ancilla petitus arbiter, substantiam (16) perimit veritatis. Sive itaque quasi (17) ad sororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistolam emisisti; sive familiæ erciscundæ, quasi pro coherede petitus arbiter doceatur, fraternitatis quæstio per hæc tolli non potuit. Dat. Kal. Decembr. AA. Conss. 299.

Filius esse quis ut probetur.

14. Iidem AA. et CC. Municiano.

NOn nudis adseverationibus (18), nec ementita professione (19), (licet utrique consentiant) sed matrimonio (20) legitimo concepti, vel adoptione (21) solenni filii (22) civili jure patri constituuntur. Si itaque hunc, contra quem supplicas, alienum esse [probare] confidis: per te, vel per procuratorem adfirmationem ejus falsam detege. Dat. Kal. Decemb. AA. Conss. 299.

De violenta possessione.

15. Iidem AA. et CC. Antonio.

VIs ejus qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis servo minime prodest. Cum igitur aufugisse (23) te de domo Severi profitearis, verum nec

(1) Ætatem qui allegat, et de ætate excipit, eam cogitur probare. *l.* 4. *supr. de in integr. l.* 32. *l.* 39. *ff. de minorib.* 25. *ann.*

(2) *Natales*, aut honores patris liberos ejus ingenuos esse non probant.

(3) Non necessario ingenua præsumitur, cujus pater ingenuus aut honore functus est, *ut hic.* præsumitur tamen. adde *l.* 22. *infr. de liberali causa.*

(4) Honoribus enim non funguntur, neque ad honores admittuntur servi. *l. Barbarius.* 3. *ff. de off. prætorum.* adde *l.* 1. *infr. tit. de dignitatibus lib.* 12.

(5) Id est, cum sæpe id accidat. Interim observa argumentum a communiter accidentibus. vid. Roland. a Valle 1. *consil.* 52. *n.* 12. 13.

(6) Vitium qui testamenti impugnat. vitium tenetur probare: alias præsumitur pro testamento.

(7) Nota apud quem agatur de hereditate.

(8) Angel. *in l. nunquam. infr. de donat.* Lanfran. *in repetit. c. quoniam. extr. de probat. in verb. testes. vers. venit proband.* Paul. Castrens. *cons.* 941. et Alex. *cons.* 11. *vol.* 4. Mod.

(9) Emptio, possessionis apprehensio, pecuniæ numeratio, testibus, citra instrumenta probari potest. adde quæ scripsi ad *l.* 17. *supr. de pactis.*

(10) Vacua possessio quid sit, vid. *l.* 2. *in fin. ff. de act. empt.*

(11) *l.* 1. *infr. de fide instrum.*

(12) Consanguinitas non necessario probatur epistolis, aut actu nudo judicii familiæ erciscundæ accepto. Interim tamen præsumitur tibi soror, quam scripta epistola sororem vocasti: cum qua denique judicium familiæ erciscundæ velut cum sorore tua et filia defuncti accepisti: ut onus eo casu consanguinitatis impugnandæ tibi incumbat. *ibi, te posse probare confidis.*

(13) Tantum scilicet. vide *l.* 15. *l.* 29. *ff. h. t.* nec transactione matris. *l.* 26. *supr. de transact.*

(14) Consanguinitas quomodo probetur, vide Hartmannum 2. *pract.* 13. *obs.* 2. v. *l.* 10. *C. h. t.*

(15) Probatur consanguinitas natalibus et adoptione, hoc est, vel matrimonio vel adoptione. *l.* 14. *infr. h. t.* Imo natalibus non probatur. *l.* 83. *ff. de cond. et demonst.*

(16) Substantiæ perimit veritatem. Hal. *l.* 9. *supr. de juris et facti ignor.*

(17) Sorores enim interdum appellamus, nuda amicitia citra jus ullum sanguinis conjunctas. adde *l.* 41. *infr. de liberal. caus.*

(18) Non sufficit ad probationem filiationis, ut te quis filium nuncupet, nisi ut filium quoque habeat. vid. *l.* 5. *infr. de testament.*

(19) *l.* 5. *infr. de testam.* adde quæ scripsi de professione ad *l.* 7. *infr. de fide instrum.*

(20) Id est, natalibus, *l.* 13. *supr. h. t. l.* 6. *ff. de his, qui sunt sui.*

(21) *Inst. de adopt.*

(22) Dictum est de ingenuitatis, *l.* 10. consanguinitatis ac fraternitatis probatione. *l.* 13. *supr. h. t.* nunc transit ac filiationem: quæ ut probetur, vide hanc legem, adde *l.* 5. *Infr. de testam. l.* 26. *supr. de transact.* adde quæ dixi ad *l.* 13. *ff. hoc titulo. et l.* 3. *ff. de censibus.* Filiatio quoque ut probetur, vid. Hartmannum. 2. *pract.* 15. *observ.* 1.

(23) Antonius de fuga confitetur, sed de injusta servitute Severi excipit. Interea dum de libertate judicatur, non cogitur ad Severum reverti, et de sua ingenuitate probare: cum primum constiterit judici Antonium per vim a Severo, in servitutem addictum, Antonius in possessione libertatis constituendus. Si hoc non constiterit. ob fugam præsumitur esse in dolo. *Nov.* 53. *c.* 4. *Novell.* 161. *c.* 1. Socinus *regula* 163. ideoque tenetur ingenuum se probare. adde *l.* 20. *ff. h. t.* adde *l.* 22. *infr. de liberal. caus.* et ita, violenta possessione probata, possessori: ea non probata, actori et petitori onus probandi incumbit. hinc colligunt, Eum qui dominus olim fuerit, hodie quoque dominum præsumi. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 20. olim possessores hodie possidere: Idem 2. *præsumpt.* 21. olim divitem, hodie divitem: Idem 2. *præsumpt.* 27. An olim pauper, hodie talis sit præsumendus, vid. *l.* 10. *infr. arbitr. tut.*

ac illo justo initio : sed per violentiam adseveras [te] esse detentum , inquisito prius , an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus sis , tunc etiam onus probationis quis debeat subire , per hujusmodi eventum declarabitur. Dat. 6. Kal. Jan. AA. Conss. 299.

De bonis paternis.

16. Iidem AA. et CC. Philippo, et Sebastiano.

SIve possidetis prædia , quæ a patre communi sibi fratres emancipati donata contendentes vindicant : ipsis incumbit facti probationis necessitas : sive ipsis ea prædia quasi a patre vestro sibi donata tenentibus , vos coheredes constituti patris petitis : ut intentionem vestram non constitisse detegant , unde (1) domini facti sunt , emergente quæstione , docere compelluntur. Dat. 10. Kal. Febr. AA. Conss. 299.

De ingenuitate.

17. Iidem AA. et CC. Paulinæ.

MAtrem tuam consecutam libertatem , ac te post (2) editam , ut ingenua probari possis , ostendi convenit. Quod enim fratribus (3) tuis nulla moveatur quætio (4) , ad defensionem tuam nihil prodesse potest. Dat. 5. Id. Febr. AA. Conss. 299.

De instrumento donationis.

18. Iidem AA. et CC. Violantillæ.

CUm precibus tuis significes , ignorante (5) te prædium eum , cujus meministi , sibi velut a te donatum instrumentis inseri fecisse : si vera sunt , [quæ] precibus indidisti , nec (6) ad nomen factæ donationis fundus iste pervenit : unde adito judice competenti, probare (7) te oportet contra voluntatem tuam hunc fundum instrumento adversarium tuum sibi adscribi laborasse : ut secundum tenorem Rescripti nostri possis consequi sententiam. Dat. 12. Idus April. *Byzantii* , CC. Conss. 300.

De exceptione dilatoria.

19. Iidem AA. et CC. Menandro.

EXceptionem dilatoriam (8) opponi quidem initio (9), probari vero , postquam (10) actor monstraverit , quod adseverat , oportet. Dat. 13. Kalend. Aprilis , *Nicomediæ* , CC. Conss. 300.

De testibus.

In Authent. de testib. §. quia vero multi. col. 7. tit. 2. Nov. 90. cap. 4.

AT (11) *qui semel produxerit testes , aut bis* (12) , *aut ter* (13) *: et testificata tractaverit , aut ab adversario hoc faciente disputationem acceperit , et ex hoc testificata* (14) *didicerit, non habebit licentiam alterius uti productione testium , ex divina etiam jussione : Si vero hoc non egerit, tunc danda est quarta* (15) *productio testium : sacramento* (16) *ab eo prius dando*, Quod neque subtraxerit , neque percontatus est ipse testificationes , vel aliquis advocatorum ejus , vel alius pro eo agens : nec per dolum , nec per machinationem , vel artem , quartam productionem testium petat fieri.

Si ea , quæ de statu suo litigat , instrumenta subtraxisse dicatur.

20. Iidem AA. et CC. Phronimæ.

SI de possessione servitutis, emptionis (17) instrumentis subtractis , in libertatem proclamat Eutychia , cum

(1) Bona a defuncto relicta , non præsumuntur alterius esse , aut ab eo donata , nisi de donatione cansliterit. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 10. Dominium enim præsumitur continuatum in filium heredem : non in donatarium. Donatarius itaque sive agat , sive ab eo petatur , donationem probare tenetur.

(2) Non si mater libera , mox ejus filii liberi : potuerunt enim ante matris libertatem nasci. *l.* 10. *in fin. Supr. h. t. l.* 22. *Infr.h.t.*

(3) Non si fratribus tuis nulla movetur status quæstio , ideo liber censeris. Potest enim eadem mater nondum libera , te : libera facta , fratres tuos peperisse. *l.* 17. *infr. de liberal. caus.*

(4) *Sub.* libertatis. *l.* 17. *infr. de liberal. caus.*

(5) *l. ult. infr. arbitr. tutelæ.*

(6) *l.* 10. *infr. de don.*

(7) Præsumitur pro instrumento , nisi contrarium probetur , *l.* 14. *in fin. infr. de contrah. stip. l.* 16. *infr. de donat. inter virum et uxorem.* Adversus instrumentum admitti possunt probationes contrariæ.

(8) *l.* 12. *infr. de except. seu præscript.* Dilatoriæ ad personas judicis , actoris , procuratoris pertinent : peremptoriæ ad ipsas causas. Non mirum itaque , si illæ ante litem contestatam opponendæ sint : Peremptoriæ vero post eam contestatam possunt opponi. Est et illud sciendum , Dilatorias quoque ex pacto temporario posse competere. *l.* 27. §. 1. *ff. de pactis :* qua de re vid. Cuj. 9. *obs.* 13.

(9) Id est , ante litem contestatam.

(10) Id est , post litem contestatam : Non sunt igitur eadem , *opponere* , et *probare*. Dilatoria ante , non post litem contestatam , opponitur. Post non ante probatur.

(11) Qui tertio testes produxit post editas exceptiones amplius testes producere non potest. Quid si non excepit nec per se ipse , aut per proprium patronum testimoniis interfuit ? tum potest ante editas exceptiones , et quarto testes proferre : si tamen juravit , non se dolo quartam testium productionem quærere. 1. Harm. 6. §. 36.

(12) Sensus est , Eum , qui semel vel iterum , vel tertio testes produxit , et post tertiam productionem , productioni renunciavit , non admitti ad aliam productionem , si et priorum testimonia , vel adversarii exceptiones non cognoverit. Sin minus , admitti : dummodo juraverit se priora testimonia cognita non habere.

(13) Tres productiones testium permissæ. *Goth.* Ad confirmationem , declarationem , et ampliationem eorum , quæ ad hanc legem adnotat Gothofredus , lege Rainaldum Corsum *lib.* 2. *indag. cap.* 6. Joan. Aurpachum *lib.* 2. *allegat. singul. cap.* 4. Felin. *ad cap. per tuas* et *ad c. fraternitatis. de testib.* ubi Paris. *n.* 22. 57. *et* 65. Socinum *Reg.* 403. Cottam *in Memoral. in verb. testis regulariter.* Decium *ad l. juris ignorantia.* 2. *lect. num.* 14. *infr. qui admitt.* Alexandr. *ad c. attestationes. in fin. extr. de desponsat. impub.* Ripam *ad l.* 4. §. *hoc autem jud. num.* 76. *ff. de damn. infect.* Guidonem Papæ *quæst.* 72. *et* 124. rursus Alexandr. *consil.* 238. *num.* 4. *lib.* 6. Abb. *ad c. in præsenti* ι. *num.* 75. *de probationib.* Port. Imol. *l.* 1. *conclus.* 39. ubi ponit 7. ampliationes et 70. limitationes. *Mod.*

(14) Didicisse testificata productionem testium impedit.

(15) Quarta productio testium requirit solennitatem.

(16) Juramento probatur animi qualitas.

(17) Non continuo qui in libertatem proclamat ex instrumentis suæ emptionis (id est , quibus constat suam libertatem quondam vendidisse) quæ penes se habet , præsumitur liber , præsumitur potius ea subtraxisse ; nisi a domino reddita , animo manumittendi , probaverit. Diversum erit , si in libertatem ultro non proclamet , sed eum in servitutem dominus asserat , tunc enim sola productione instrumenti præsumitur liber , nisi subtractum probetur. vid. 12. *Ecl.* 1. c. περὶ ἀνχφονούντων etc. *ex tit.* 9. 20. 21. Interim nota veteris moris vestigium , quo in usu fuit manumissis instrumenta servitutis reddi.

*

petitori (1) probationis onus incumbat, intentione sua defecta, his juvari minime potest: Nam si in servitutem petatur, ad emptionis probationem non est indiciis aliis opus, sed instrumentorum furtum (2) monstrare sufficit. 4. Non. Dec. *Nicomediæ*, CC. Conss. 300.

De rei vindicatione.

21. Iidem AA. et CC. Crispo.

AD probationem dominii, aliena subtrahentes (3) instrumenta, his uti minime (4) possunt: quippe cum horum lectio (5) non recitantem, sed quem tenor scripturæ designat, adjuvet. Cum itaque nec cætera probationum indicia (6) reprobentur, jure competenti, prædiorum quæ in quæstionem veniunt, dominium ad te ostende pertinere: nam res vindicantem, ab emptore (7) suos numeratos nummos adseverantem, erga probationem laborare non convenit: si quidem hujusmodi, licet probetur factum, [tamen] intentioni nullum præbet adminiculum. S. 6. Id. Decemb. *Singiduni*, AA. Conss. 303.

De causa status.

Per media impertinentia non fit probatio. Bald.

22. Iidem AA. et CC. Agathocleæ.

AD probationem servitutis Glyconis, matrem ejus ac fratrem (8) servilia fecisse ministeria non sufficit: cum (9) neque ingenuorum conniventia conjunctis necessitudine præjudicet: neque de servis ex eadem matre natis libertatem unus adipisci prohibeatur. Dat. 9. Kal. Januar. ipsis CC. Conss. 304.

De actore et reo.

23. Iidem AA. et CC. Menelao.

ACtor, quod adseverat, probare se non posse profitendo, reum (10) necessitate monstrandi contrarium non adstringit: cum per rerum naturam factum negantis (11) *probatio nulla* (12) *sit*. Dat. 8. Kal. Jan. CC. et Conss. 304.

De scriptura suspecta.

24. Imppp. Valens, Gratianus, Valentinianus AAA. ad Antonium præfectum prætorio, post alia.

JUbemus (13) omnes, qui scripturas suspectas (14) comminiscuntur (15), cum quid in judicio prompserint (16), nisi ipsi adstruxerint (17) veritatem, ut nefariæ (18) scripturæ reos (19), et quasi falsarios esse detinendos. Dat. Prid. Id. Jan. *Tiberiade*, Valente v. et Valentiniano Jun. Conss. 376.

De judiciis criminalibus.

25. Imppp. Gratianus, Valentinianus, et Theodosius, AAA. Floro P. P.

SCiant cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit (20) idoneis [testibus, vel] instructa apertissimis documentis, vel indiciis (21) ad probationem indubitatis et luce (22) clarioribus expedita.

(1) *l. 2. ff. h. t.*
(2) *l. 5. l. 13. infr. de fid. instr.*
(3) Furi non prodest instrumentum subtractum.
(4) Vide Zasium 2. *Respons.* 12.
(5) Instrumentum nihil aliud probat, quam quod in eo continetur: non juvat recitantem, sed eum, quem tenor scripturæ designat. *l. 4. in fin. infr. si quis alteri vel sibi.*
(6) Indicia valent ad probationem. vid. *l. ult. infr. h. t.*
(7) Non ideo si ex mea pecunia fundum emisti, fundus meus est. vid. *l. 1. infr. si quis alteri, vel sibi.* At habeo penes me emptionis istius instrumenta, ut hinc possit præsumi emptionem meo nomine factam? non est efficax hæc præsumptio. Quid juris? ejus erit fundus, cujus nomine fundum emptum fuisse instrumentum demonstrabit.
(8) Non si mater, aut frater servilia fecit ministeria, Ideo filii aut fratres servi præsumuntur.
(9) Facit *l. 17. supr. h. t.*
(10) *l. 11. supr. de pet. hered.*
(11) Negativa facti probari non potest, *l. 10. in fin. infr. de non numer. pec.* juris potest. *l. 5. in fin. ff. h. t.* sed et ea quæ tempus, et locum habet adjunctum, veluti si te vel adversarium abfuisse probaveris. *l. 14. in fin. Infr. de contrah. stip. §. item verborum.* 12. *Inst. de inutil. stipul.* Hujusmodi negatio non est pura vel simplex. adde *l. 5. infr. de codicillis.* Martinum de Fano, *et* Franciscum Herculem Perachinum *tract. de negativa probanda. et* Lanfrancum de Oriano *in c. quoniam de probat. n.* 3.
(12) An et quatenus verum sit, quod regulariter dicitur, negativam probari non posse, docebit te Bartol. *hic* et *ad l. si constante. num. 7. ff. solut. matr.* Decius *ad l. si emancipati. num.* 2. *in fin. Infr. de Collat.* Afflictus *decis.* 400. *num.* 9. Cravetta *cons.* 1. Aret. *cons.* 83. Bar. *cons.* 81. latissime Rip. *ad l. in illa. ff. de verb. obligat. et ad c. Ecclesia Sutrina. n. 72. et seq. ext. de caus. possess. et propr.* Cagnolus *ad l. si emancipati. n. 35. infr. de collat.* Mod.
(13) *l. 3. C. Theod. de fide testium et instrumentorum.* ubi Scholiastes et interpres hanc sententiam proponit: Eos qui scripturam in audientiam protulerint, veritatem ejus probare juberi: quod in omnibus causis hoc statutum sit, ut scripturam probator affirmet. Nam si is qui scripturam protulit, ejus non adstruxit veritatem, ut falsitatis reus retinebitur. Æque obscure autor Synopseos 22. *tit. 1. c.* 57. refert, eum qui scripturam protulerit, ipsum eam veram esse probare cogi: ac nisi id doceat, falsi judicium sustinere. Itaque ut lucem his autoribus adferamus, proferre scripturam aut (ut hic legitur) *scripturam suspectam comminisci*, et promere in judicio, nihil aliud est, quam scripturam adversarii commentitiam, suspectam, et falsam accusare.
(14) In crimine falsi suspicio habetur pro veritate. Alexand. *cons.* 77. 1. *vol.* Decius *cons.* 189. 1. *col.* Joan. de Ana. *cons.* 48. Franc. Curt. *cons.* 55. porro vide præterea ad hujus legis intellectum Decium *ad c. porrecta. notab. ext. de confirmat. util. vel inutil.* Socin. Jun. *cons.* 61. *num.* 11. *lib.* 2. *et cons.* 45. *num.* 11. *vol.* 3. Fortunium Garziam *cons.* 123. *n.* 24. *inter cons. crimin. vol.* 1. Bart. *cons.* 28. *col.* 5. Alexandrum. *ad l.* 1. *in princ. in ultim. col. ff. de novi oper. nunciat.* Baldum *ad legem presbyteri. supr. de episc. et cleric. in fin.* et Lanfrancum *in c. quoniam. in verb. testis. de probat.* Mod.
(15) Id est, qui ajunt falsam scripturam productam.
(16) *Al.* promiserint.
(17) Adstrinxerint. *Hal.*
(18) Nefariæ. *Hal. C. Theod.* 12. 39. 7.
(19) Qui accusat instrumentum de falso, nec probat: punitur tanquam falsarius: adde *l. 2. infr. de fide inst. l. 22. infr. ad leg. Corn. de falsis. l. 3. §. 4. ff. de suspect. tutor.* merito: nec enim de suspicionibus judicandum. *l. 16. infr. de pœn.*
(20) Recte hoc additur: non enim omnis testis est idoneus.
(21) Præcipuæ ac plenæ probationum species sunt, instrumenta publica, testes duo vel plures, facti evidentia, confessio judicialis, justa et urgens præsumptio, indicia. *l. 21. supr. h. t.* indubitata. luce clariora, *ut hic*: certa. *l. 19. supr. de rei vind.* jure prodita. *l. 15. infr. de jure dot.* apertissima rerum argumenta. *l. 3. §. 4. ff. de suspect. tutor.* evidentia. *l. 34. Infr. ad leg. Jul. de adulteriis.* liquida. *l. 2. Infr. de in litem jurando.* evidentissimæ. *l. 34. §. 3. ff. de legat.* 1. liquidæ et manifestæ probationes. *l. 14. in fin. Infr. de contrahenda stipulatione.* manifestissimæ rationes. *l. 17. in fin. ff. de manumiss. testam.* probationem faciunt. Jusjurandum estne per se ac solum legitimæ probationis genus? Oldendorpius putat *in Topicis cap. 3. de plena et semiplena probatione.* Cujacius negat *hoc titulo.* Sed admittit tantum esse adminiculum infirmæ probationis. *Edicto Justiniani septimo.*
(22) Hyperbole: Sic continue fieri dicitur, quod tamen explicari potest aliquo actu interposito. *l. 137. ff. de verb. oblig.* sic adoranda æternitas Imperatoris. *l. 2. infr. de fabricensib.* Imperator totius mundi dominus. *l. 9. ff. ad l. Rhodiam de jact.* Sunt et aliæ similes in jure non infrequentes.

TIT. XX.

DE TESTIBUS (1).

De scripta testatione, et nuda voce.

HAnc legem restituit ex Basilicis Cujacius lib. 13. observat. cap. 38. *quam Antonini esse existimat: illus autem ea est sententia: Ne testes recipiantur adversus tabulas vel instrumenta, quæ etiam testium subscriptionem habent: et eam expressit Harmenopulus his verbis*, lib. 1. tit. 6. *ἄγραφος μαρτυρία κατ' ἐγγράφυ μαρτυρίας ἰχύειν ὀ δύναται.*

1. * (2).

COntra scriptum testimonium non scriptum testimonium non fertur (3).

De ingenuitate.

2. Imp. ALEXANDER A. Carpo.

SI tibi controversia ingenuitatis fiat, defende causam [tuam] instrumentis (4) et argumentis, quibus potes: Soli (5) enim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. PP. 10. Kal. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De testimonio domestico.

3. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Rosæ.

ETiam jure civili domestici (6) testimonii fides (7) improbatur (8). PP. 3. Kal. Septemb. VALERIANO III. et GALLIENO II. AA. CONSS. 256.

De testatione sola.

4. Imppp. CARUS, CARINUS, et NUMERIANUS, AAA. Valerio.

SOla (9) testatione prolatam, nec aliis legitimis (10) adminiculis causam approbatam, nullius esse momenti, certum est. PP. 8. Kal. Dec. CARO et CARINO AA. CONSS. 283.

(1) Paulus 5. *sentent.* 15. *et* 22. *ff.* 5. *Novell.* 90. *et* 21. *Ecl.* 1. Harm. 6. 3. *quæst.* 4. 5. 9. *et* 14. *quæst.* 2. *et* 2. *Decret.* 20. *et* 2. *Sext.* 10. *et* 2. *Clem.* 8. vide Oldendorp. *in tract. de testib.* Schuff. *tom.* 3. *tract. de testib.*

(2) Latina interpretatio.

(3) Sic distingue, Aut de testimoniis adversus tabularum fidem admittendis agitur, aut de tabularum ex postfacto inutilitate. Quod ad postremum attinet, Tabulæ, cautiones syngraphæ testibus munitæ, nudis testibus potiores videntur, ut in illas nudi testes non audiantur. Quid si quinque testes adhibiti rogatique solutionem esse factam respondeant? audientur. *l.* 18. *infr. h. t. Novell.* 90. *c.* 4. alias chirographum, apocha vel alio scripto tantum refellitur, non testibus. *l.* 25. *in fin. ff. de probat.* Videamus de priori specie, quoties scil. de fide tabularum dubitatur. Instrumenti falsitas testibus probari potest. Paulus 5. *sent.* 15. §. 4. adde *l.* 14. *in fin. infr. de contrahend. stipul.* Sed iidem (possunt etiam alii in casu *l.* 14. *in fin. Infr. de contrah. stipulat.*) testes qui in instrumento interfuerant, ejus falsitatem possunt arguere. Paulus 5. *sent.* 15. §. 4. eoque casu viva vox (quam tamen vult munitam esse jurejurando Justinianus *Novell.* 73. *c.* 3. Harmenop. 1. *tit.* 6. *cap.* περὶ ἀγράφυ) præfertur scripturæ. Quid si testes omnes non consentiant? majoris partis depositioni stabitur. Quid si sint æquales? ex eorum depositione, quæ instrumenti narrationi conformis fuerit, judicandum erit. Quod diximus de tabulis et chirographis, an idem obtinet in testamentis? testamentum alio testamento estne præcise revocandum, an potius revocatio testibus probari poterit? Sic sane *l.* 27. *infr. de testam.* Qua in specie si quæsieris, quot testes requirantur, verius dixeris tres sufficere, si de decennali testamento agetur. *l.* 27. *infr. de testam.* hoc cessante, totidem requiri testes, quot in testamento faciendo requiruntur. adde Cujac. 13. *observ.* 38. *et* 16. *observat.* 25.

(4) Acta ordinatoria judicii coram arbitro facta, coram judice fidem non facere hinc colligunt. de quo vide Socinum *reg.* 8.

(5) Ne dicas ingenuitatem testibus solis probari non posse, sed potius, non tantum testibus, sed et instrumentis et argumentis probari. *l.* 6. *infr. de fide inst. l.* 16. *de liberal. caus. l.* 10. *Supr. tit. prox.* Soli testes non sufficiunt, id est, non solummodo: adde *l.* 10. 13. *l.* 17. *supr. tit. proximo.* Porro videbatur dicendum, Testibus ingenuitatem probari non posse. Nam ingenuitas, ut nascitur, conscribi solet. *l.* 2. *ff. de excus. tut. l.* 3. *ff. de censib.* Videri exinde ad probationem ingenuitatis scripturam præcise requiri, quæ ab ejus nativitate sit exacta. Alia ratio sumi potest ex causa sanguinis. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.*

(6) Domestica testimonia. *κυριακαὶ μαρτυρίαι.* 21. *Ecl.* 1. *c.* 24. testis de domo. *l.* 24. *ff. h. t.* puta pater. filius. vid. *l.* 6. *infr. h. t.* uxor, servi et similes personæ: de quibus vide quæ notavi ad *d. l.* 24. *et l.* 4. 5. *dicto tit.* mercenarius. *l.* 11. §. 1. *ff. de pœnis.* hoc addendum, domesticum tempore testimonii dicendi spectari, nisi is in quem agitur data opera testem emerit: et ita servum suum fecerit, ne testimonium ejus audiretur: aut cum alteri vendiderit: ut venditionis occasione adversus tertium eo uteretur. *l.* 1. §. 12. *ff. de quæstionib.* vide Oldendorp. *c.* 4. *de testib. n.* 5.

(7) De domesticis testimoniis adde ea, quæ adnotavit hic Gothofredus late disputata a Marsil. *sing.* 5. Tiraquel. *in tract. cessant. caus. prim. part. num.* 101. Guidone Papæ *quæstion.* 45. Diazio *Regul.* 746. Franc. Turz. *ad Regul.* 75. Bartolo *ad l. servos. infr. de quæstion.* et Baldo *ad l. qui testamenta.* §. *quicunque. ff. de testam.* Mod.

(8) Adversus tertium scil. et ubi testium *domino*, *vel patri* aliquid adquiritur. 1. Harmen. 6. *c.* περὶ κεκωλυμένων μαρτύρων. *l.* 9. *ff. de testib.* Quid si tertius ultro petierit domesticos interrogari? Accursius putat forte cogendos: distingue melius: nam parentes, et liberi, etiam inviti non coguntur alii in alios testimonium ferre. *l.* 4. *l.* 5. *ff. h. t.* Servi certis casibus coguntur. *l.* 1. *infr. de quæst. l.* 10. §. 4. *ff. de quæst.* 21. *Ecl.* 1. *c.* 27. *in fin.* reliquæ personæ non ita conjunctæ etiam admittuntur: si sint honestæ. vide Joan. Anch. 2. *q.* 69. *num.* 7. Lego apud Paponem duos infantulos adversus parentem suum interrogatos et parentem eorum indicio pene sublatum 24. *Arrestor.* 9. *num.* 7. Quin et de nece domini adversus tertium servi interrogantur. *l.* 1. *ff. de SC. Silaniano.* Quid si de injuria alicui illata agatur, *domesticis* estne fides adhibenda adversus tertium? potest adhiberi, si modo cessent aliæ probationes, et testes inter se constent. Nam *ex probata domesticorum constantia et simplicitate efficitur suspicio.*

(9) Solam, *vulgat.* Quæri potest, quid hic sit *sola testatio.* Ne dicas, Testimonium non valere sine juramento, seu non interposito jurejurando (potest enim remitti juramentum) *l.* 6. *l.* 37. *l.* 41. *ff. de jurejur.* aut sine judicis præsentia (id enim non generale est. *l.* 15. *ff. de jurejur.*) aut sine sententia (id enim Bartolo merito displicet.) Ne dicas, nihil conferre testationem apud extraneas personas illegitime factam. *l.* 13. *infr. de fide instrument.* (hæc enim interpretatio sequentem ad titulum magis pertinere videtur.) Ne dicas solam testationem sine publicatione, fidem non facere apud alium judicem (hoc enim non perpetuo verum est) aut sine ratione testimonium non valere (nam ne hoc quoque perpetuum est. *c. sicut. de re jud.* unde ex hoc loco notat Socin. *reg.* 401. 402. Testem testimonii sui causam non reddentem recte testari: ejusque testimonium valere casibus illis exceptis, in quibus causam reddere tenetur) Loriotus putat, Totum judiciale negotium a citatione ad executionem usque ex solis testationibus sine alio titulo substantiam capere non posse, ut quemadmodum ex scriptura contractus non nascitur. *l. Pullia.* 26. §. 2. *ff. depositi.* ita ex sola testatione nasci non possit. *l.* 2. *ff. de doli except.* quamvis vere facta sit, non tamen judicis sententiam confirmat, si falsa sit sententiæ causa. Quare nihil agetur, si sententia nullam aliam causam, quam testationem testium continebit, cum hoc præterea scire judex debeat, quo titulo reus debeat.

(10) Testis legitimis adminiculis causam non approbat, qui dicti sui causam non reddit. Quæ fit ita testatio, sola est et nuda, id est, qui ita testatur, non probat: qua de re vide Oldendorp. *c.* 5. *de testib. num.* 4. Wurms. 1. *pract.* 1. *observ.* 1. potest tamen interrogari denuo. Idem *obs.* 2.

De qualitate testium.

5. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Candido.

Eos testes ad veritatem juvandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ (1) et potentatui (2) fidem religioni judiciariæ debitam possint præponere. PP. 5. Kal. Maji, Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

De parentibus et liberis.

6. Iidem AA. et CC. Tertullo.

Parentes (3) et (4) liberi (5) invicem adversus (6) se nec volentes (7) ad testimonium admittendi sunt (8). PP. 4. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De exhibitione.

7. Iidem AA. et CC. Diogeni et Ingenuæ.

Nimis (9) grave est, quod petitis, urgeri partem diversam ad exhibitionem (10) eorum (11), per quos sibi (12) negotium fiat: unde intelligitis, quod intentionis (13) vestræ proprias afferre debetis probationes, n[on] adversus se ab adversariis adduci. Dat. 6. Kal. Maj[i] CC. Conss. 294.

De servo.

8. Iidem AA. et CC. Deruloni.

Servos pro domino, quemadmodum (14) adversus eum interrogari non posse: pro facto autem suo (15) in[terrogari] terrogari posse, non ambigitur. Datum Kal. Novem[b.] *Nicomediæ*, CC. Conss. 294.

De jurejurando, de qualitate testium.

1. *De uno teste.*

9. Imp. Constantinus A. ad Julianum Præsidem.

Jurisjurandi (16) religione testes, prius (17) quam perhibeant testimonium, jamdudum arctari præcipimus et ut honestioribus potius testibus fides adhibeatur.

§. 1. Simili modo sanximus, Ut unius (18) testimonium (19) nemo Judicum in quacumque (20) causa facile patiatur admitti. Et nunc manifeste sancimus, u[t] unius omnino testis responsio (21) non audiatur, etiams[i]

(1) Suspecti gratiæ testes non audiuntur. 5. Paul. *sent.* 15. §. 1. Amicus, gratiosus testis. *l.* 3. *in princ. ff. h. t.* quibus probetur amicitia *dicam alibi*, adde et amici socios non admitti. 1. Harmen. *d. cap.* 1. §. 6.

(2) Potentatus δυναστεία. 21. *Ecl.* 1. *cap.* 26. Potentatus, vis species. Estne mariti in uxorem (vide Oldendopr. *c.* 4. *de testib. n.* 3. ubi probat, uxorem pro marito testem esse non posse: quia sunt una caro, et una domus, nisi in majestatis crimine. 1. Harmen. 6. *cap.* περὶ κεκωλυμένων etc.) patris in filium: *l.* 9. *ff. h. t.* domini in servum. *l.* 7. *ff. h. t.* patroni in libertum. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* civitatis in vasallum, subditum, civem. qua de re vide Oldend. *c.* 4. *de testib. n.* 7. locupletioris in pauperem: judicis in provincialem, quidam enim potentatus est, imperium. *l.* 6. *ff. h. t.* In his tamen omnibus judex potest rationem personarum aut testium habere, ut pro earum qualitate persuaderi sibi patiatur, et ad fidem moveatur.

(3) Parentum vocabulo ascendentes, cum masculos, tum fœminas intellige. *Ecl. d. l.*

(4) *l.* 9. *ff. h. t.* 5. Paul. *sent.* 15. §. 3. 21. *Ecl.* 1. *c.* 29. vide Oldendorp. 4. *de testib. n.* 1. *et c.* 66. *de except. n.* 12.

(5) An laicus adversus clericum testis esse potest? vide Socinum *regula* 409.

(6) Secus adversus alios. *l.* 17. *ff. h. t. l.* 11. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* Imo liberi adversus parentes a quibusdam auditi, ut dixi *l.* 3. *supr. h. t.*

(7) *Ecl. d. loco.* Renunciare igitur huic beneficio non possunt. Sunt et talia pleraque, quæ jure prohibita fieri vel geri non possunt, etiamsi maxime ea velimus ac permittamus. *l.* 7. *ff. de postulando. l. filiusfamilias.* 8. §. *veterani.* 2. *ff. de procurat.*

(8) Nisi forte in rebus momenti levioris. Zasius *l.* 4. *respons. c.* 11. atque hoc in ascendentibus et descendentibus verum est: sed quid de fratre pro fratre: socero et socru pro genero et nuru; marito pro uxore; vel e contra? adi Baldum et Salicetum *hic.* Alciat. *regul.* 1. *præsumpt.* 23. *num.* 2. Thomam Grammaticum *cons.* 12. *num.* 6. et *num.* 8. *et consil.* 45. *num.* 3. 5. *et* 15. *cum sequent.* Socin. *cons.* 17. *lib.* 1. Duarenum *lib.* 1. *disputat. capitul.* 28. Menochium *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 100. 101. 102. *et* 104. Mod.

(9) *l.* 10. §. 4. *ff. de quæstionib. l.* 4. *Supr. de edend.*

(10) Ne dicas, ad eos alendos, *ut l.* 11. *infr. h. t.* sed ad producendos. unde Græci speciem hujus legis ita exponunt, Neminem cogi testes in seipsum προαγαγεῖν. *Synops.* 21. *tit.* 1. *cap.* 27. *vel* παράγειν, id est, producere, 1. Harmen. 6. §. 57. et hujus legis alioqui finis hanc interpretationem admittit.

(11) Testium scilicet.

(12) Nemo adversus se testes producere cogitur. *dict.* §. 4. Harmen. *dict. loco.*

(13) Ὡς βούλεται. Græci illo loco. Actor arbitratu suo probationes suas instituere debet.

(14) *d.* §. 4. Paul. 1. *sent.* 12. §. 4. *et* 5. *sent.* 16. §. 5.

(15) In se scilicet. *l.* 15. *infr. de quæstion.* Paul. 2. *sent.* 17. §. 13. *in fin. et* 5. *sent.* 15. §. 1. *l.* 7. *ff. de probat.*

(16) *l.* 19. *infr. h. t.* Quid jurant? de veritate dicenda, non modo super articulis datis, sed et in iis omnibus quæ ad causam faciunt. vide Wurmserum 1. *pract.* 18. *observ.* 9. alias eorum testimonium nullum. vid. Oldendorp. *c.* 5. *de testib. n.* 2. Juratur autem parte adversa citata et præsente. vid. *l.* 18. *infr. de fide instrum.* alias eorum testimonia carent fide. vid. Oldendorp. *ibid n.* 3. Goth. Adde Marant. *de testib. product. n.* 2. Ans.

(17) Testis injuratus fidem non facit: vide tamen Socin. *reg.* 424. unde notant testium depositionem duobus constare, ipso testimonio et juramento, quorum alterum sine altero non valeat, *c. fraternitatis* 17. *extr. de testib. et attestat.*

(18) Unus testis, nullus testis. Unius testimonium non admittitur. Vox unius vox nullius est. Harmen. 6. *dict. cap.* adde *l.* 20. *ff. de quæstionib.* adde quæ dixi ad *l.* 14. *ff. de dote præleg. l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig. l.* 1. §. 4. *l.* 20. *ff. de quæstionib.* adde Ægid. Boss. *in tract. opposit. contra testes, n.* 70. *et seq.* vid. Socin. *reg.* 423.

(19) Circa hanc materiam vide Marsil. *sing.* 214. Jason. *ad legem primam n.* 66. *supr. de summa trinitate. ad l. nec is col.* 1. *de acquir. heredit. ad l. admonendi. n.* 105. *de jurejur. ad l.* 1. §. *si quis absens. n.* 9. *si ex noxal. caus.* Hieron. Grat. *cons.* 152. *n.* 5. *lib.* 2. Cravett. *cons.* 178. *n.* 7. Cott. *in memor. in vers. testis.* Alex. *cons.* 72. *lib.* 1. Felin. *ad c. per tuas. de testib.* Mod.

(20) Sic depositio unius testis confirmata etiam sigillo, non admittitur. Harmen. *dict. cap.* idem tamen ait, solum tabellionem sufficere ad ferendum testimonium super comparatione eorum instrumentorum, quæ proferuntur. *l.* 21. *in fin. infr. ad leg. Corn. de falsis.* idem esse in nummulariorum rationibus, et in emphyteusibus, ut unus testis illis casibus sufficiat.

(21) Excipe *l.* 3. *supr. de reb. credit.* ubi creditur juramento debitoris. Adde nisi testator ita voluerit. *l.* 14. *ff. de dote.* Item, si dubitatur de instrumento an sit publicum, solus tabellio facit fidem. *l.* 21. *in fin. infr. ad leg. Corn. de falsis. Novell.* 73. *cap.* 1. Statur etiam juramento creditoris super residuo pretii pignoris venditi. *l. ult.* §. 5. *versic. sin. autem infr. de jure dominii impetr.* in terminis fundo appositis statur depositioni venditoris. *l.* 12. *ff. fin. regund.* Unus testis negans sigillum suum inducit præsumptionem, et facit instrumentum dubium. *l.* 2. *in fin. infr. quemadm. testam. aper.* Consentire quoque possumus in nudum juramentum adversarii. *l. ult. infr. de fideicommiss. l. ult. infr. de sent. pass.* militi ab hostibus reverso creditur suffragantibus vitæ prioris meritis. *l.* 5. §. 6. *ff. de re milit.* Creditur etiam uni extra judicium, seu tanquam socio, ubi nullius agitur præjudicium. 22. *quæst.* 4. *can. Innocens.* 23. Uni etiam creditur cum fama. Spec. *tit. de teste* §. 11. *vers.* 11.

æclaræ (1) Curiæ honore præfulgeat. Dat. 8. Kalend. eptembr. *Naisso*, OPTATO et PAULINO CONSS. 334.

De re propria.

10. Imppp. VALENS, GRAT. et VALENTIN. AAA. ad Gracchum P. Urbi.

OMnibus in re propria (2) dicendi testimonii (3) facultatem jura submoverunt (4). Dat. 5. Kalend. ecemb. VALENTE V. et VALENTINIANO Jun. CONSS. 376.

De statu testium, ut socii vel participes criminis non sint : de sumptibus.

11. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Cæciliano P. P.

QUoniam liberi (5) testes ad causas postulantur alienas, si socii et participes (6) criminis non dicantur, sed fides ab his notitiæ (7) postuletur, in xhibitione (8) necessariarum (9) personarum, hoc est stium ; talis debet esse cautio (10) judicantis, ut his nturis ad judicium per accusatorem, vel ab his, per uos fuerunt postulati (11), sumptus (12) competentes ari præcipiat. ✝ Idem juris est, et si in pecuniaria cau- testes ab alterutra parte producendi sunt. Dat. 13. Kand. Februar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. et THEOD. III. A. CONSS. 409.

De statu testis.

In AUTHENT. de testib. §. si vero dicatur, col. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 6.

SI testis productus dicatur, servilis (13) esse fortunæ, et testari v luerit, ipse vero se liberum esse affirmet, quidem ex nativitate, impleatur testimonium ejus : ut, is habita disputatione servus esse apparuerit, respuatur us testimonium. Si vero libertinum se dixerit : prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quam testificetur : nisi juraverit se alibi probationes habere : quo facto, testificatio quidem scribatur : sed nisi instrumentum monstraverit, respuatur testimonium ejus. Si vero dicatur odiosus ex lite criminis inter eos mota, et hoc apparuerit : non ante audiatur, quam de crimine judicetur. Si vero ex lite pecuniaria, vel aliter est odiosus, procedat quidem testatio, tempore (14) vero disputationum serventur hujusmodi quæstiones.

De libertis.

12. Iidem AA. Georgiæ.

LIbertorum adversus (15) patronos illicitas atque improbas voces pœnæ objectione præcludimus : atque ita, ut non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne vocati quidem in judicium venire cogantur. Dat. 4. Idus August. *Ravennæ*, MARINIANO, et ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

De falsis testibus.

13. (16) Imp. ZENO.

QUi (17) falsa in testimonio protulerit, primum quidem de perjurio (18), deinde falsi crimine conveniatur. Quod si eum in ipso testimonii tempore mentiri suspicio sit, verberatur (19). Quod si is, qui ex falso testimonio damnatus est, civiliter (20) agere contra testem voluerit : quidquid damni fecit ab eo recipiet, ac præterea falsus ille testis definitam legibus pœnam sustinebit. Quod si etiam in ipsa lite principali convictus mendacii fuerit, officium judicis esto, ut eum, vel in totam litem, quæ illi mota est, contra quem testimonium dixit, vel in minus condemnet, vel etiam pœnis subjiciat : servatis omnibus, quæ jam statuta sunt de his, qui falsum testimonium perhibent.

14. Imp. ZENO A. Arcadio P. P.

NUllum (21) penitus, cum semel ad judicem quemlibet (22), licet non suum, dicendi gratia testimonium

(1) Etiam si sit senator. Harm. *d. loco. Synops. Basil.* 21. . 1. *cap.* 30. More majorum hoc comparatum scribit Cicero *pro oscio Amerino.*

(2) *l.* 10. *ff. h. t.* 1. Harm. 6. *d. cap.* adde Oldendorp. *cap.* 6. *except. n.* 22. 23. *et* 4. *de test. n.* 20.

(3) Adde et ferendæ sententiæ. *supr. ne quis in sua causa.*

(4) Tam dicendi testimonii, quam ferendæ sententiæ ; sed quid e dicendum de procuratore et judice ? quid de advocato, uxo-, marito etc. adi Marsil. *sing.* 516. Guid. Papæ *quæst.* 46. andin. *in tract. mal. in Rub. de testibus, et qui repelluntur a timonio.* iterum Hippol. de Marsil. *in pract. sua n.* 10. §. *incipaliter.* Capel. Tolos. *decis.* 3 Mod.

(5) Id est, ingenui. 11. *C. Th.* 14. *l.* 7. Servus testis esse n potest, δοῦλος οὐ μαρτυρεῖ. 1. Harm. 6. *d. cap. l.* 20. §. 7. *qui testam.*

(6) Vide quæ notavi ad l. 16. *in fin. ff. de quæstion.* adde *ult. infr. de accusat.*

(7) Testis deponere non debet nisi de eo, quod sibi notum est.

(8) Id est, alimentis ; exhibere enim interdum significat alere. de *l.* 7. *Supr. h. t.*

(9) Hic non agitur de cognatorum, aut adfinium depositione, apud Paul. 5. *sent.* 15. §. 2. Oldend. *cap.* 4 *de testib. num.* 2. *alibi cap.* 66. *de except. n.* 3. Sed id tantum innuitur, Testes nseri necessarios, ut sæpius in quavis lite.

(10) Id est, consideratio.

(11) Testes debent produci et rogari : alias, dictum eorum nul- s est momenti : adde Wurms. 1. *pract.* 18. *obs.* 13.

(12) Impendia : *l* 3. §. 4. *ff. hic. l.* 6. §. 2. *infr. de appell.* 11. §. 1. *ff. ad exhib.* 21. *Eclog.* 1. c. 3. *in fin.* 1. Harm. 6. *dict. cap.* An operarum amissarum a teste habenda sit ratio, sumptus ut eo nomine ei adjudicentur aliqui, vide apud Gail. 1. *obs.* 99.

(13) Vide Socin. *reg.* 129.

(14) Id est, dicto testimonio considerabit apud se judex, an fides adhibenda sit testationi.

(15) Libertus in patronum nec volens, nec invitus testimonium dicit. *l.* 4. *in fin. ff. h. t. Synopsis dict. loc. capit.* 33. 1. Harmenopulus 6. *dict. capit.* 9. *Cod. Theod.* 6. *l.* 4. Paul. 5. *sentent.* 15 §. 3. *in fin.*

(16) Hæc lex sumpta est ex *lib.* 3. *Synops.* 1. *ex lib.* 21. *tit.* 1. *cap.* 34. *fol.* 304. restituta est etiam a Cujac. 13. *obs.* 38.

(17) Interpretatio Leunclavii.

(18) Non enim audiuntur, nisi jurati. *l.* 9. *supr. h. t.* De aliis pœnis testis perjuri, vide omnino Wurmser. 1. *pract.* 18. *observ.* 17.

(19) Βασάνοις ὑπόκειται. id est, tormentis subjicitur, nec enim audiuntur hujusmodi personæ sine tormentis, si suspectæ fidei sunt. *l.* 21. §. 2. *ff. h. t. et Nov.* 90. *cap.* 1. §. 1.

(20) Potest etiam criminaliter agere. *l.* 5. 9. 11. 16. 17. *penult. et ult. infr. ad leg. Corn. de falsis. l.* 1. *infr. quando civilis actio criminal. præjud.*

(21) *l.* 21. *infr. ad leg. Corn. de falsis.*

(22) De materia hac et quæ ad eam adjungi solent, vide Afflictum *decis.* 230. Didacum *lib. pract. quæst.* c. 18. *n* 8. Jacob. Menochium *de arbitr. jud. l.* 1. *quæst.* 91. Benedict. Capram *in reg. conclus.* 74. Joan. Aurpachum *l.* 1. *sing. allegat.* c. 29. Socin. *cons.* 230. Petr. de Anchor. *in c. ea quidem. in reg. jur. in* 6. Feder. de Senis *cons.* 88. Joan. And. *ad c. utrum.* 7. *extr. de for. compet.* Angel. *ad l. si vacantia. infr. de bon. vacant.* Rom. *ad l.* 2. *ff. de jurisdict. omn. jud.* Socin. *reg.* 520. Mod.

fuerit ingressus : armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori præscriptionem ad evadendum judicis motum (1) quem vel testimonii verborum improbitas (2), vel rei qualitas flagitaverit, posse prætendere præcipimus : sed omnes qui in civili scilicet causa suum præbent testimonium, separato, et tanquam [ante] judicium interim deposito exceptionis fori (3) privilegio, hujusmodi præsidio denudatos, ita [ad] judicantis intrare secretum (4), ut quicunque aures ejus offenderint, non dubitent sibimet formidandum : data cunctis judicibus absque ullo præscriptionis obstaculo (sicut ut sæpe dictum est) [in testes], quorum voces falsitate, vel fruade non carere perspexerint, pro qualitate videlicet delicti, animadvertendi licentia. Dat. 12. Kal. Jun. DECIO et LONGINO CONSS. 486.

1. De cognatione et genere. 2. De fori præscriptione.

25. Imp. ZENO.

HAnc (5) *legem restituit ex Basilicis Cujacius* libro decimotertio observationum capite trigesimo octavo, *et illius argumentum his fere verbis explicat :* XV. Græca, quæ dat in primis pedaneis judicibus testes falsos corrigendi, et tormentis subjiciendi, si plebeii sint, jus potestatemque, adhibito Præfecto vigilum. Quod si testes decuriones sint, vel in aliqua dignitate positi, ut non possit in eos judex pedaneus animadvertere, debet rem omnem ad magistratum, a quo datus est, referre, ita ut pro insinuatione relationis nihil inferatur, et si res aperta sit, sententiam a magistratu ferri de testium fide suscipienda vel rejicienda oporteat : sin autem majori indagatione indigere videatur, rursus ejus rei cognitionem judici delegari, non obstante ulla præscriptione fori, ullove privilegio. Nam cum ultro testimonium dixerint, suo privilegio testes renunciasse videntur.

§. 1. Qui falso negavit adversarium suum esse cognatum, exegitque ab eo probationes generis aut gentis, quam is se habere dicebat : non habeat jus vindicandorum bonorum intestati, (ejus scilicet quem suum esse cognatum negavit, cum intestatus decesserit.) Sed non audiatur qui ab adversario probationes generis exigit, nisi prius ipse juret de calumnia, et jurato conservetur jus legitimæ successionis. Requiruntur (6) vero ad generis probationem testes quinque, si desint instrumenta, vel tres si illis instrumenta suffragentur. Quod si hujusmodi sint instrumenta, quæ omnium probationum vice esse possint illa etiam sine testibus sufficiunt.

† Ultimum (7) autem hujus constitutionis caput illud est, ut qui instrumento testis adfuit, et qui deposuit tanquam testis, quæ sciebat, post, lite mota, non possit defugere testimonium, et uti præscriptione fori.

De testibus cogendis testimonium perhibere vel non. 1. De sumptibus.

16. (8) Imp. JUSTINIANUS.

COnstitutio (9) jubet non solum in criminalibus judiciis, sed etiam in pecuniariis (10) unumquemque (11) cogi testimonium perhibere de his, quæ novit (12), cum sacramenti præstatione, vel jurare, *se nihil compertum habere* (exceptis (13) tamen personis quæ legibus (14) prohibentur ad testimonium cogi, et etiam illustribus, et his qui supra illustres sunt, nisi sacra forma interveniat) et si quidem in Regia urbe testes habitent, cogit eos propria (15) voce testimonium ferre : si vero non adfuerint mitti ad eos jubet procuratores partium, ut apud eos deponant, quæ (16) noverint, vel deerent, quæ ignorant. Eodem proculdubio observando, et in testimonio quod in gestis fit, nempe ut eædem personæ ab ejus necessitate excipiantur.

§. 1. Omnibus autem testibus sine damno et impendio (17) suo vult factas de his interlocutiones (18) et productiones procedere.

Si adversus eum qui testibus usus fuerit, iidem testes in alia lite producantur.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis testibus usus (19) fuerit, iidemque testes adversus eum in alia lite producantur : non (20) licebit ei personas eorum excipere (21) : nisi ostenderit (22), inimicitias (23) inter se et illos postea emersisse, ex quibus

(1) Id est, indignationem. *l.* 20. *ff. comm. divid.*

(2) Id est, vacillatio. *l.* 2. *in fin. l.* 16. *ff. h. t.* et 1. Harm. 6. *dict. cap. in fin.* ut si dicat se nescire, mox scire. *Bald.* Quid si dubitet ? potest tempus et spatium deliberandi ac respondendi a judice petere : qua de re vide Wurmserum 1. *pract.* 18. *obs.* 3.

(3) Falsus testis non juvatur fori præscriptione.

(4) Testis nunquam interrogandus præsentibus partibus.

(5) Aliam interpretationem Contii vide *in nova editione Parisiensi.*

(6) Probari genus ubi nulla sunt instrumenta, quinque testibus potest : ubi adsunt instrumenta privata, tres testes sufficiunt ; ubi instrumentum publicum, nulli requiruntur testes. *Syn. Basil.* 21. *tit.* 1. *c.* 36.

(7) Testis instrumentarius cogitur de instrumento, quoties rogatus eo nomine fuerit, testimonium dicere. *Synops. h. t.*

(8) Hanc legem Cujacius restituit 13. *obs.* 38. ejusdem facit mentionem 8. *obs.* 13. extat autem apud autorem *Synops.* 21. *tit.* 1. *c.* 37.

(9) Interpretatio Contii.

(10) Adde *Novell.* 90. *cap.* 8.

(11) Id fallit in personis legibus exceptis.

(12) Id est, quæ percepit sensu aliquo. Estne testis audiendus deponens de actu mentali, seu præsumpto, puta de voluntate alicujus ? audiri potest, hujusmodi tamen testimonium minus firmum est. vide Wurms. 1. *pract.* 18. *obs.* 1. Auditurne testis de credulitate deponens ? auditur, dummodo credulitas sit conjuncta sensui, et munita ratione. v. Wurmser. *dict. loco*, *observ.* 16. et Socin. *reg.* 429. Ea nosse quis non dicitur, quæ duntaxat per transennam ac iter faciens audivit. vid. 1. Harmenop. *dict. cap.*

(13) Testimonium inviti dicere qui non coguntur.

(14) *l.* 9. *Supr. h. t.* vid. *l.* 4. *ff. h. t.*

(15) Quid in scriptis non deponent ? possunt deponere. *infr. h. t. ibi*, *deponant* : nisi præcise judex uti eorum præsentia velit quæ ad veritatem explorandam potissimum requiritur. *l.* 3. §. 1. 2. 3. *ff. h. t.*

(16) Dixi *Supr. h. t.*

(17) Ἀζημίως εἶναι. dixi ad *l.* 11. *in fin. Supr. h. t.*

(18) Διαλαλίας καὶ τὰς παραγωγάς. *Synops. dict. loco.*

(19) 3. *quæst.* 3. *c. si quis testibus.*

(20) Recusare testes non possum, quibus antea usus sum : quorum fidem iis utendo semel probavi : hinc etiam colligunt, non recte recusari ut judicem, quem quis semel ut testem et advocatum probaverit. adde *l.* 20. *in fin. ff. de opt. legat.* vide exemplum elegans apud Ciceron. *pro Roscio Comœdo in fin.*

(21) Subaudi, ὡς εὐτελεῖς ἢ τί τοιοῦτο, id est, quod viles, aut quid tale. *Syn. Basil. ibid. cap.* 28. 1. Harm. 6. §. 35. adde *Nov.* 90.

(22) Alias non præsumitur inimicitia, nisi probetur.

(23) Ob inimicitias supervenientes testes possumus excipere. *ut hic : et l.* 3. *ff. h. t.* sed et procuratorem. *l.* 21. *ff. de procur.* et tutorem. *l.* 6. §. 17. *ff. de excusat.* judicem. *l.* 13. §. 8. *in princ. l.* 16. *C. de judic.* arbitrum. *l.* 32. §. 14. *ff. de recep. qui arbitr.* accusatorem. *c. repellantur.* 7. *de accusat.* adde Clar. *sent.* §. *ult. q.* 14. *vers. ulterius dixi.*

testes repelli (1) leges præcipiunt : non adimenda scilicet ei licentia, ex (2) ipsis depositionibus testimonium eorum arguere. † Sed et si liquidis probationibus datione (3) vel promissione (4) pecuniarum (5) eos corruptos esse ostenderit, etiam eam allegationem integram ei servari præcipimus. Dat. 7. Kal. Jun. D. N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De solutione.

18. Idem A. Mennæ P. P.

TEstium facilitatem (6), per quos multa veritati contraria perpetrantur, prout possibile est, resecantes: omnibus prædicimus, [ut] qui (7) in scriptis a se debita retulerint, non (8) facile audiantur, si dicant, *Omnis debiti vel partis solutionem sine scriptis se fecisse*, velintque viles et forsitan redemptos (9) testes super hujusmodi solutione producere : nisi quinque (10) testes idonei, et summæ atque integræ opinionis præsto fuerint solutioni celebratæ, hique cum sacramenti (11) religione deposuerint sub (12) præsentia sua debitum esse solutum : ut scientes omnes ita ea statuta esse, non aliter debitum, vel partem ejus persolvant, nisi vel securitatem in scriptis capiant vel observaverint præfatam testium probationem : His scilicet qui jam (13) sine scriptis debitum vel partem ejus solverint, [a] præsenti sanctione merito excipiendis. † Sin vero facta quidem [per scripturam] securitas sit, fortuito autem casu vel incendii vel naufragii, vel alterius infortunii perempta (14), tunc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, etiam [debiti] solutionem per testem (15) probare, damnumque ex amissione instrumenti effugere. Dat. Kal. Jun. D. N. JUSTIN. A. II. CONS. 528.

Ut testes rogati adhibeantur.

In AUTHENT. de testibus. §. et licet. collat. 7. tit. 2. Novell. 90. c. 2.

ROgati (16), ut in testamentis, non fortuiti vel transeuntes (17) veniant (18).

† *Idem est, si post solutionem rogati intersint confessioni creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.*

De testibus cogendis testimonium perhibere, et intra quindecim dies interrogandis.

19. Idem A. Juliano P. P.

SI quando invitos (19) testes in pecuniariis causis ex nostra (20) lege aliquis trahere maluerit, si quidem sua sponte fidejussionem suæ personæ sine damno præstare velint, hoc fieri : sin autem noluerint, non (21) carcerali custodia detrudi, sed sacramento eos committi censemus (22). Si enim pro toto litis certamine jurijurando testium credendum esse putaverint hi, qui eos produxerint : multo magis præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent. † Sed cum minime oporteat testes in hujusmodi casibus protelari, et pro alienis commodis suas invenire difficultates : disponimus, non amplius testes observare compelli judices, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim (23) dies : intra quos judi-

(1) Inimicum lex repellit a testimonio, *ut hic.* inimicum, inquam, non levem, sed capitalem. vid. *l.* 3. *ff. h. t.* Quid si testis inimicitia ab eo ipso, in quem testis producitur, orta est ? Bartolus putat eo casu testem admitti posse. *l.* 1. §. *cum quis.* 26. *ff. de quæstionib.* adde Wurmser. 1. *pract.* 18. *obs.* 12.

(2) Testis ex sua depositione potest argui, ut si sit varius, contrarius, perjurus, vacillans, repugnantia deponens, singularis, non juratus, si in facto proprio testetur : si nullam testimonii rationem reddit, si publicatis testimoniis receptus. vid. Ferrariensem *formula opposita contra testes* 10.

(3) Satis est ad elevandam testis fidem, si probetur ei data vel promissa pecunia. adde *l.* 2. *ff. de concussione.* 1. *quæst.* 1. *c. concussionis.* 128. *l.* 1. §. 2. *ff. ad leg. Corn. de falsis.* addunt nonnulli preces eo sensu, corruptos testes pecunia, vel precibus, vel promissione fidem amittere, etiamsi suis in testimoniis non mentiantur. vid. Oldend. *c.* 66. *except. n.* 26. Galli concepta formula ita recusant testem quasi corruptum *par dons, promesses ou argent.* idem dicendum de testibus instructis ab ipso litigatore, procuratore, aut ejus advocato. Oldendorp. *c.* 4. *de testib. n.* 18. adde Hartm. 2. *pract.* 15. *obs.* 16. ubi tamen scribit, testibus pecuniam impune dari posse, verum ut fateantur : cuique enim permitti parare sibi probationes, quod non probo. vid. *l.* 2. *in fin. ff. de cond. ob turpem causam.*

(4) *l.* 1. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de falsis.*

(5) Pecuniæ vocabulum late patet. vid. *l.* 2. §. 1. *Supr. de pecun. constit.*

(6) Faciles ad testimonium ferendum, facile mentiuntur, videntur enim operas suas ultro ingerere, atque ita suspecti. *l.* 25. *ff. de procurat. l.* 21. *in fin. ff. de tut. vel curat. datis.*

(7) Testibus quinque idoneis et juratis probare solutionem chirographi solidam, ejusve partem possumus. Alias scripto obligatus de scripto solutionem a se factam, probare non cogitur. Præsentes autem testes esse debent τῇ καταβολῇ ἢ τῇ καταθέσει eo tempore quo solutio creditori facta est : aut quo ipse creditor confessus fuit sibi satisfactum. Quid si debitori facta fuit ἀπόδειξις ἔγγραφος : hoc est : per scripturam liberatio aut recepti confessio, eaque scriptura casu fortuito velut incendio perierit ? Debitor solutionis a se factæ ἀσφάλειαν, id est, quitantiam scriptam sibi periisse casu fortuito probare poterit. *Synops. Basil. ibid. c.* 39. adde 1. Harm. 6. §. 3. *Goth.* Vid. ad hanc legem Marant. *part.* 6. *de repuls. testium. num.* 10. et Joann. a Sande *decis. Frisicar. l.* 1. *tit.* 10. *defin.* 1. Ans. Adde Cujac. *l.* 8. *obs.* 38. S. L. Conf. Bald. *in l.* 1. *ff. de ventre insp.* Socin. *reg.* 521. Franc. de Aret. *cons.* 57. *et cons.* 45. Alex. *consil.* 24. *et* 97. 2. *vol.* Bart. *ad l.* 2. §. *Labeo. D. de aq. plu. arc.* Canonistas plenissime *in c. quoties. de testibus.* Mod.

(8) *Nov.* 90. *c.* 2. Cautionis scriptæ dissolutio per apocham probanda est.

(9) Redempti testes : de quibus vid. *l.* 17. *Supr. h. t.*

(10) Dixi ad *l.* 1. *Supr. h. t.* adde, quinque testes habere vim scripturæ. Hac lege permotus Senatus Spirensis censuit, Quinque testibus rem quamlibet probari posse, quantumvis statutum prohibeat, probationes nisi scriptæ sint admitti. vid. Mynsing. 1. *obs.* 5. adde Cujac. 13. *obs.* 38.

(11) 1. Harmen. 6. *in fin.*

(12) Ita ut sensu perceperint. *l.* 20. §. *pen. ff. qui testam.* testes tenentur deponere de sua præsentia in actu. *Bald.*

(13) *l.* 7. *supr. de leg. et constit.*

(14) Apocha deperdita, fortuito vel casu. duobus testibus probare possumus solutam creditori fuisse pecuniam.

(15) Duos *l. ubi.* 12. *ff. h. t.*

(16) Testis an præsumatur rogatus vid. Mantic. 2. *de conject.* 21. 52.

(17) Vana aut per transennam, ἐκ τοῦ παρέργου sumpta testimonia non valent. vid. 2. Harm. 6. §. 37. *Nov.* 90. *c.* 2.

(18) Subaudi, quoties debitor scripto obligatus satisfacit creditori.

(19) Invitus quis cogitur etiam in pecuniaria causa testimonium dicere.

(20) *l.* 16. *supr. h. t.*

(21) Testis in custodiam non conjicitur : sed ei juramentum de exhibendo se in judicio defertur.

(22) De hac lege, quam singularem dicunt. vid. Lanfranc. *ad c. quoniam contra. in verb. testium. in* 6. *quæst. de verb. sit.* Raphael. Fulgos. *in l.* 1. *infr. quomodo et quando jud.* Socin. *reg.* 523. Hippolyt. *sing.* 24. Thom. Fer. *caut.* 12. Angel. *cons.* 267. Mod.

(23) Testes quindecim duntaxat dierum spatio judicio, ubi causæ civiles sunt, assistere coguntur. 1. Harmen. 5. §. 34. de quindecim dierum præscriptione, vid. Cujacium *c.* 8. *de tempor.*

ces provideant, quatenus cognitionem suscipiant, in qua testes necessarii visi fuerint: ut omnino licentia eis concedatur, et alterutra parte (1) cessante, et minime eos observare volente, si per executores admoniti (2) venire noluerint, testes accipere, et alterutra parte præsente (3) quæ eos introducit, testimonia eorum capere. † His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere [a] judice nullam habente licentiam eos, postquam abfuerint, iterum retrahere. † Ipsum autem judicem, si per eum steterit, quominus testimonium præstetur, parti læsæ omnem (4) jacturam pro hujusmodi causa illatam ex suis facultatibus resarcire [disponimus]. Dat. 12. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

An testium productio fieri debeat præsente adversario.

In AUTHENT. de testibus. §. et hoc vero quia multoties. col. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 9.

SEd et si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læsus, aut damnum patiens, et testes apud judicem producere (5) *voluerit, et eorum testimonia publicare* (6) *: adversarius moneatur a judice, et sic eo præsente judex attestationes recipiat. Quod si venire noluerit, etiam eo absente attestationes recipiat : et perinde valeant, ac si eo præsente receptæ fuissent : nec opponere poterit*, quod ex una partæ datæ sunt.

De testibus apud compromissarios judices productis.

20. Idem A. Juliano P. P.

CUm apud compromissarios judices testes fuissent producti (7), variatum erat, utrum deberet eorum depositionibus in judicio litigator uti, an non esset audiendus? Sancimus igitur, siquidem in compromissis aliquid pro (8) hujusmodi causa statutum (9) est, hoc observari.

† Sin autem nihil conventum est in hujusmodi casibus: siquidem supersint testes (10), licentiam habere eum contra quem depositiones eorum proferuntur, si eas recusaverit (11), concedere (12) testes iterum adduci, et non (13) opponi eis quod jam testimonium suum dederint: Vel si hoc concedere minime noluerit, depositiones eorum quasi factas accipere: omni jure legitimo quod ei competit adversus eas servato. † Sin autem ab hac luce omnes subtracti (14) sint, tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ approbata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas accipere. † Si vero res permixtæ fuerint, et quidam ex his mortui, alii viventes: tunc in superstitum quidem testimoniis eandem electionem servari litigatori adversus quem testimonia proferuntur: in morientium autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni (secundum quod jam prædiximus) adversus eas et testes legitimo jure quod ei competit adversus quem proferuntur, integro reservato. Dat. 6. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

T I T. XXI.

DE FIDE (15) INSTRUMENTORUM, ET AMISSIONE (16) EORUM, [ET DE APOCHIS] ET (17) ANTAPOCHIS FACIENDIS, ET DE HIS, QUÆ (18) SINE SCRIPTURA FIERI POSSUNT.

De amissione instrumentorum.

1. Imp. ANTONINUS A. Septimiæ Martiæ.

DEbitores (19) tuos quibuscunque rationibus (20) debere tibi pecuniam si probaveris, ad solutionem compellet aditus præses provinciæ: Nec oberit tibi amissio (21) instrumentorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. 5. Idus Septemb. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Si quis utatur instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est.

2. Imp. ALEXANDER A. Mabiliano.

SI uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi (22) victus est, et paratus est (si ita visum fuerit) a quo pecuniam petis, ejusdem (23) criminis te reum facere, et discrimen (24) periculi [pœnæ] legis Corneliæ subire, non oberit sententia, a qua nec is contra quem data est, appellavit: nec tu, qui tunc crimini non eras

(1) *Novell.* 90. *c.* 9.

(2) Citanda pars est, quoties testium depositiones recipiuntur. vid. Socin *reg.* 406.

(3) Testium productio non fit μονομερῶς, nisi altera pars absit, *d. c.* 9. pars præsens testes interrogari petere potest, non tamen præsens est interrogationi: cum in secreto fieri debeat interrogatio. *l.* 14. *supr. h. t.*

(4) Judex negligens parti ad omnem jacturam actionis tenetur, nam ex quasi maleficio litem suam facit. *pr. Inst. de obl. ex quasi delict. l. ult. ff. de extr. cognit.*

(5) Quando producendi testes, vide Oldendorp. *c.* 3. *de testib.*

(6) Publicatio testium quomodo fiat.

(7) Testes examinati et publicati coram arbitris non faciunt fidem in quacunque instantia, quia debent iterum per judicem examinari; Lanfrancus *in tract. de arbitr. quæst.* 33. Socinus *reg.* 8. Menoch. *de arbitr. jud. l.* 2. *cent.* 2. *c.* 109. *n.* 9. Mod.

(8) Id est, ut stetur testium depositioni compromissariæ etiam in ipso judicio.

(9) Conventiones compromissariæ servandæ.

(10) *Sub.* omnes.

(11) Nemo tenetur stare depositioni testium factæ coram arbitro, nisi sint mortui. *Infr. h. t. ibi : ab hac luce subtracti* : adde *l.* 5. *in fin. Supr de recept. arbitr.*

(12) Id est, petere.

(13) Testium igitur depositio facta in compromisso invito eo, qui testimonio oneratur, fidem in judicio non facit, nisi conventum ita fuerit expresse, ut etiam in judicio fidem faceret : item nisi omnes mortui sint. Quid si qui mortui sint, alii non mortui? adversus superstitum personas et testimonia excipi poterit : adversus autem mortuorum personas non poterit : sed adversus eorum testimonia tantum.

(14) Dixi *supr. h. t.*

(15) *L.* 22. *ff.* 4. *et* 11. *C. Theodos.* 14. *Nov.* 73. *et* 2. *Ecl.* 2. 3. *et* 1. Harmen. 8. *et* 3. *Decret.* 22. Quid? ignotis literis et sigillis, estne fides statim adhibenda? est, si cum his plura concurrant : cujus sententiæ vide exceptiones apud Socinum, *reg.* 374.

(16) *l.* 1. 4. 5. 6. 7. 8. 13. *Infr. h. t.*

(17) Apocha, quitantia : Antapocha, *contrepromesse. leg.* 14. *Infr. h. t.* Prior debitori : posterior creditori est utilis.

(18) *l.* 9. 10. 11. 12.

(19) *l.* 1. *C. Gregorian. tit. si amissis, vel debitori redditis instrumentis, creditum petatur.*

(20) Et indiciis. *l.* 19. *Supr. de rei vind.*

(21) Amissione instrumenti debitum non perit creditori. adde *l.* 5. *Infr. de pign. et hypothec.*

(22) *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *Infr. quibus res judicata non nocet.*

(23) *l.* 24. *Supr. de probat.*

(24) Vid. quæ notavi *ad l.* 7. *ff. de accus. et inscript.*

subjectus, appellare (1) debuisti. PP. 3. Kal. Octobr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De eo, qui non usurum se instrumento contestatus est.

3. Idem A. Æliano.

SI adversarius tuus apud acta præsidis provinciæ, cum fides instrumenti quod proferebat, in dubium revocaretur, non (2) usurum se contestatus est, vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione ejus constitit, negotium denuo repetatur. PP. 3. Non. Decembr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De amissione instrumenti.

4. Imp. GORDIANUS A. Martiano.

ILlatæ dispensatori (3) pecuniæ, si ob amissorum instrumentorum casum probatione defeceris, inspectio rationum (4) fiscalium [fidem] demonstrabit. Dat. 2. Id. Febr. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Qui allegat instrumentum casu perditum debet probare: et nisi probet casum, non patrocinatur ei allegatio casus. Bald.

5. Idem A. Prisco et Marco militibus.

SIcut iniquum est, instrumentis vi (5) ignis consumptis, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem: ita non (6) statim casum conquerentibus facile credendum est: intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, vel aliis argumentis probare debere [fidem] precibus vestris adesse. PP. 3. Kal. Jun. SABINO II. et VENUSTO CONSS. 241.

Licet sit perditum instrumentum manumissionis, potest tamen probari manumissio per testes.

Paul. de Castr.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Lucido.

STatum tuum, natali (7) professione (8) perdita, mutilatum non esse, certi juris est. Dat. 13. Kal. Febr. *Nicomediæ*, MAXIMO II. et AQUILIO CONSS. 286.

Aliquem esse militia perfunctum, et per consequens habere privilegia veteranorum, amissis instrumentis, vel inde non confectis, potest probari per testes.

7. Iidem AA. et CC. Zinimæ.

SI solennibus stipendiis honeste sacramento (9) solutus es, licet super hujusmodi re instrumenta (10) (ut dicis) facta perdita sint, tamen si aliis evidentibus probationibus veritas ostendi potest, veteranorum (11) privilegia etiam te usurpare posse, dubium non est. Dat. 15. Kal. Jun. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

Licet dominus perdat instrumentum proprietatis, propter hoc nihil accrescit usufructuario. Bald.

8. Iidem AA. et CC. Alexandro.

SI constiterit proprietatem possessionis, de qua agitur, apud vos esse; providebit Judex ex persona fructuarii (12) nullum præjudicium dominio vestro comparari, propter amissionem instrumentorum. Dat. 15. Kal. Mart. DIOCLET. III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

De divisione.

9. Iidem AA. et CC. Aristenæto.

INstrumentis etiam non (13) intervenientibus, semel divisio (14) recte facta, non habetur irrita.

De venditione.

10. Iidem AA. et CC. Victorino.

CUm instrumentis etiam non intervenientibus venditio (15) facta rata maneat: consequenter amissis etiam, quæ intercesserant, non tolli substantiam veritatis placuit. Dat. 8. Kal. Novembr. *Retinassi*, AA. CONSS. *

De emancipatione.

11. Iidem AA. et CC. Theagenæ.

EMancipatione facta, etsi (16) actorum tenor non existat, si tamen aliis indubiis probationibus, vel ex personis, vel ex instrumentorum incorrupta fide factam esse emancipationem probari possit: actorum interitu veritatis convelli non solet. Dat. 3. Id. Novembr. AA. CONSS. *

(1) *l.* 5. *ff. de appell. et relation.*

(2) Qui contestatur se non usurum instrumento, tacite confitetur instrumentum falsum esse, vel inutile.

(3) Vide *l.* 1. *supr. si adversus fiscum.*

(4) *l.* 5. *supr. de edend. l.* 2. *Infr. de discussorib.*

(5) *l.* 1. *supr. h. t.*

(6) *l.* 13. *Infr. h. t. l.* 18. *in fin. Supr. tit. prox.*

(7) Naturali professione perdita, status non amittitur. vid. *l.* 5. *Infr. de testam. l.* 2. *ff. de excus. tut.*

(8) Professionum duæ species apud Jurisconsultos, natales scilicet et censuales libri. Natales, quibus natos sibi liberos apud acta parentes profitebantur. *l.* 13. *supr. de probat.* Apulejus *Apolog.* 1. cujusmodi acta tabularia vocat Virgil. 2. *Georg.* libros actorum. Juvenal. *satyr.* 9. Reponebantur ea in templo Saturni; quod φυλακτήριον τῶν συμβολαίων dicebatur, teste Plutarcho. Censuales vero libri sunt, quibus census, patrimonium et ætates apud censores et censitores profitebantur antiqui. *l.* 3. *l. ult. infr. sine censu vel reliqu. l.* 4. *ff. de censibus. l.* 15. *l.* 22. *l.* 39. *Infr. de liber. caus. l.* 16. *l.* 29. §. 1. *ff. de probat. l.* 7. *Infr. de donat. l. ult.* §. 16. *ff. de munerib.* Siculus Flaccus *lib. de condit. agror.* Higenus *de limit. agror. ut et apud ærarium.* Varro 4. *de ling. in fin.* Macrob. 1. *Saturn.* 8. Festus *in ærarii.*

(9) Sacramentum militare intelligit. de quo vide Veget. 2. *de re milit.*

(10) Quæ testimoniales literæ etiam dicuntur. Veget. 2. vid. Cujac. *ad l.* 11. *Infr. de professoribus et medicis.*

(11) Instrumento missionis honorariæ amisso, miles non amittit jus veterani.

(12) Sensus est, non si proprietarius instrumentum proprietatis amisit, ideo proprietas usufructuario adcrescit: adde *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 10. *Infr. h. t. l.* 7. *Infr. de præscript. longi tempor.* 10. *vel* 20.

(13) *l.* 25. *Infr. de liberali causa.*

(14) *l.* 17. *Supr. de pact. l.* 1. *Supr. si major. factus ratum*

(15) Dixi *ad l.* 17. *Supr. de pact.* adde *l.* 3. *Infr. de fide et jure hastæ.* 2. Paul. 11. §. 14. *l.* 2. *in fin. ff. de contr. empt. l.* 12. *supr. de probat.*

(16) Emancipatio scripturam non requirit. adde quæ scripsi *ad l.* 17. *Supr. de pact.*

De inductione in vacuam possessionem donationis causa.

12. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

NOn idcirco minus in vacuam (1) inductus prædii possessionem donationis causa, quod ejus facti prætermissum instrumentum adseveratur, hanc obtinere potes. Dat. Id. Decembr. *Nicomediæ*, AA. Conss. *

De testatione amissorum instrumentorum.

13. Iidem AA. et CC. Leontio.

APud eos (2), qui rem gestam (3) ignoraverunt, amissorum instrumentorum habita testatio (4) nihil ad probationem veritatis prodesse potest. Dat. 16. Kal. Jan. *Nicomediæ*, AA. Conss. *

De contrariis scripturis

14. Iidem (5) AA. et CC. ad Severum. Comitem Hispaniarum.

SCripturæ diversæ (6) fidem sibi invicem derogantes, (7) ab una eademque parte prolatæ, nihil (8) firmitatis habere poterunt. Dat. 4. (9) Kal. Maji, *Viminacii*, CC. Conss. *

Collatio instrumentorum et testium.

15. Imp. Constantinus A. ad populum.

IN (10) exercendis litibus (11) eandem (12) vim obtinent (13) tam fides instrumentorum, quam depositiones testium. Dat. *Romæ*, 12. Kal. Aug. Gallicano et Basso Conss. 317.

De his qui scripturam suam inficiantur.

16. (14).

SI (15) conventus (16) quis negaverit (17) manum propriam prolatam in libello (18) aut alia charta; si quidem ex comparatione is convincatur, hoc est, alia ejus prolata manu, et comparata cum ea quæ est in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio solidos vigintiquatuor. Si vero aut tabellio productus fuerit, apud quem instrumentum scriptum est, aut alii quidem testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter pœnam viginti quatuor aureorum non possit habere licentiam objiciendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, ut dicat, quamvis instrumentum factum fuerit, ea tamen quæ in eo scripta sunt non fuisse data: sed omnimodo condemnetur, etiamsi nihil ipsi revera solutum est.

§. 1. Hæc quidem obtineant, si conveniatur quis ex proprio contractu. Si vero tutor est, aut curator unius earum, quæ sub cura esse solent personarum, masculus aut fœmina secundum constitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, et manum propriam prolatam in contractu eorum, qui sub tutela aut cura sunt, inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione (19) convincantur mentiri, præstent ipsi viginti quatuor aureos. Si vero ex productione tabellionis, aut testium; pecuniæ quidem non numeratæ exceptio ne adimatur his, qui sub tutela vel cura sunt (neque enim peccarunt illi) sed ipsi tutores aut curatores alios viginti quatuor aureos pœnæ nomine dent actori, habentibus his, qui sub tutela aut cura sunt, salvam sibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum est ipsos ex alienis peccatis damno adfici.

§. 2. Hæc de reis conventis ubi dixit constitutio, transitum fecit et ad agentium personam. Jubens ut si actor manum propriam inficietur positam in charta contra ipsum prolata, forte in ea quæ de suscepta dicitur confessione,

(1) Vacua possessionis traditio probari potest testibus. *l.* 15. *Supr. de rei vind. l.* 12. *Infr. de contrahend. empt. l.* 2. *Infr. de adquir. et retinend. possess. l.* 29. *Infr. de donat.*

(2) Puta testes, vicinos judices, vel ad quos negotium non pertinet.

(3) Id est, negotium quod mihi cum alio intervenit.

(4) *l.* 22. *supr. de transact. l.* 9. *supr. de his, quæ vi metusve.*

(5) Constantinus II. *C. Theod.* 14. *l.* 1.

(6) Nemo potest proferre de una eademque re diversas sententias: unam condemnatoriam, absolutoriam alteram: vel unum instrumentum pure concipere, alterum sub conditione, vel contraxisse Kalend. Januar. Romæ, et eadem die Carthagini: licet eisdem Kalend. et Romæ possit contrahi et decimo ab ea milliario. Sunt et hæc diversa, eundem fundum mihi soli emptum, et mihi et uxori.

(7) Ab altera parte prolatæ etc. *C. Theod. h. t.*

(8) Neutra scriptura fidem facit.

(9) 3. Non. Maji, Constant. Dalmatio et Zenofilo Conss. ita scriptum extat in *C. Theod. d. tit.* si ita est, hæc lex lata est anno 333.

(10) Vid. Zas. 2. *Responsorum* 23. ubi notat, quibus fundamentis instrumenta firmentur et infirmentur.

(11) Id est, ad justam probationem.

(12) Id est, ubi præcise non requiritur scriptura, nihil interest quid probetur testibus aut scripto. Eadem enim est, et testium et instrumentorum autoritas. Quid si inter se pugnet? distingue, nam ei instrumento ad quod testes fuerunt admissi, testes præferuntur. vide *Nov.* 73. *c.* 3. autoritas enim instrumenti et fides magis a testibus, quam a nudo perscriptore dependet. Quid si instrumentum testium subscriptione sit munitum? testibus puto non permitti factum id reprobare, cui semel subscripserint. *l.* 13. *in pr. Infr. de non numer. pecunia.* vide *l.* 75. *ff. de reg. jur.* nisi se deceptum in subscribendo docuerit. *l. ult. Infr. plus valere quod agitur*, *l.* 2. *Infr. de reb. alien. non alienand.* quid si impugnandum sit instrumentum per alios testes, quam qui ei interfuerunt? Mynsingerus putat testibus scripturam præferri, merito. Præsumitur enim in pari causa et pro actus validitate, et pro ipso reo. Quid si testes vincant numero? distingue, aut enim agitur de his impugnandis, quæ continentur in instrumento, aut de ipsa instrumenti falsitate. Priore casu, testes qui instrumento non interfuerunt, non admittuntur. *l.* 18. *supr. de testib. ibi, sub præsentia.* et ita accipe *l.* 1. *supr. de testib.* facit *l.* 13. *in fin. Infr. de non numer. pecun.* nisi post instrumentum perfectum, contrahentes de contractu jam habito, ejusque sententia inter se colloquentes plenissime audierint. Altero possunt audiri. *l.* 14. *in fin. Infr. de contrah. stipul.* quemadmodum et de solutione facta, dixi *ad l.* 1. *Supr. de testib.* Quid testes suntne potiores censualibus libris et monumentis. dixi ad *l.* 10. *ff. de probat.* et dicam ad *l.* 1. *infr. de censibus.* Goth. Satis copiose hæc enarrat pro modulo legis Gothofredus; præter quem vide Zuccar. *ad l. fin. n.* 129. *infr. de edict. divi Adrian. toll.* Ruinum *cons.* 35. *et* 36. *l.* 5. Paul. de Castr. *ad l. testium. Supr. de testib.* Cæpol. *caut.* 253. Hippol. *sing.* 157. Bald. *ad l.* 1. *ff. qui testam.* Zasium *l.* 2. *sing. c.* 23. Mod.

(13) Imo non obtinet. *d. l.* 10.

(14) Hanc legem Cujacius restituit 10. *obs.* 8.

(15) Interpretatio Latina *d. l.* 10.

(16) Εαν ἀγόμενος, si reus. *Synops. Bas.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. Agitur enim hac lege de pœna rei ex proprio vel alieno contractu conventi manum propriam negantis. *in princ. et* §. 1. Item de pœna actoris negantis suam manum. §. 2. *Infr. h. t.*

(17) Pœna negantis propriam scripturam.

(18) Εν γραμματείῳ, ἐν προικὶ ἢ ἑτέρῳ χάρτῃ etc. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. in cautione, dote aut alia charta.

(19) Vid. *l.* 20. *infr. h. t.*

ipse similiter, siquidem ex sola comparatione convincitur, præstet viginti quatuor aureos: si vero ex produ-ctione tabellionis aut testium, tunc modis omnibus imitet, et agnoscat contenta in illa charta, etiamsi revenon sunt accepta ab ipso. Hæc si proprio nomine agat. vero tutor est aut curator, dat quidem duplam pœm viginti quatuor aureorum. Is vero qui sub tutela aut ura est, possit objicere probationi exceptionem non numeratæ pecuniæ.

Si contractum vel transactionem in scriptis fieri placuit. De arrhis.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Ontractus venditionum vel permutationum: vel donationum, quas intimari [non] est necessarium (1), ationis etiam arrharum (2), vel alterius cujuscunque usæ, [quas tamen] in scriptis fieri placuit: transtionum (3) etiam, quas in instrumento recipi convenit, on (4) aliter vires habere sancimus, nisi instrumenta in undum (5) recepta, subscriptionibusque partium (6) onfirmata; et si per tabellionem conscribantur, etiam ipso completa, et postremo a partibus absoluta sint: t nulli liceat prius quam hæc ita præcesserint, vel a cheda (7) conscripta (licet literas unius partis vel ambaum habeat) vel ab ipso mundo, quod necdum est impletum vel absolutum, aliquod jus sibi ex eodem conactu vel transactione vindicare: adeo ut nec illud in hujusmodi venditionibus liceat dicere, quod pretio statu(8) necessitas venditori imponatur, vel contractum enditionis perficere, vel (9) id quod emptoris interest, i persolvere. Quæ tam in postea conficiendis instrumens, quam in his quæ jam scripta, nondum (10) autem bsoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi jam super is transactum sit (11), vel judicatum, quæ retractari on possunt, exceptis emptionalibus tantum instrumentis un vel in scheda, vel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca jura in his tenere concedimus. Illud etiam adjicientes, ut in posterum si quæ arrhæ super facienda emptione cujuscunque rei datæ sunt, sive in scriptis, sive sine scriptis: licet non sit specialiter adjectum quid super iisdem arrhis non procedente contractu fieri oporteat, tamen et qui vendere pollicitus est, venditionem recusans in duplum (12) eas reddere cogatur, et qui emere pactus est, ab emptione recedens, datis a se arrhis cadat, repetitione earum deneganda. Dat. Kalend. Junii, Domino nostro JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

De testium vel instrumentorum receptione committenda judici alterius territorii.

18. Idem A. Mennæ P. P.

JUdices, sive in hac inclyta urbe, sibi in provinciis, [secundum] ea quæ disposuimus (13), ut possint si hoc perspexerint, occasione testium in aliis (14) locis degentium litigantes vel procuratores eorum ibi destinare, ut depositionibus (15) sub utriusque (16) partis præsentia factis, res ad eos referatur (17): etiam in illis servare volumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur: ut si poposcerint, in aliis locis id eis facere permittatur: et hoc si juste peti judex invenerit, similis proferatur sententia: ut postquam in locis opportunis fides instrumento data vel minus data fuerit, referatur negotium ad priorem judicem. Dat. 8. Id. Aprilis, DECIO V. C. CONS. 529.

In AUTHENT. de testibus. §. et quoniam. vers. hæc omnia, collat. 7. tit. 2. Novell. 90. cap. 5.

APud eloquentissimum aliquem judicem vel defensorem civitatis, sive a provincia in provinciam (18), *vel ab urbe in urbem, sive ab urbe in provinciam hæc petantur: sed hoc in civilibus tantummodo causis: nam in cri-*

(1) Id est, de quibus in scripturam redigendis convenit, alias nihbet actus sine scriptura perfici potest: nec requiritur in ullo ontractu insinuatio. dixi ad *l.* 17. *supr. de pact.* nisi lex vel jus ommune nominatim scripturam exigat. *cap.* 1. *de censibus.* vel onventio contrahentium. *infr. h. t. ibi: placuit, convenit.*

(2) V. Maraut. *de ord. jud.* 4. *part.* 9. *distinct. n.* 97. Zasius *l.* 2. *respons. c.* 24. Rimin. *Inst. de donat. in rubr. n.* 63. 73. *et ibidem* §. 1. *n.* 57. Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 187. Mod.

(3) Vide *l.* 17. *Supr. de pact. l.* 5. *Supr. de transact.*

(4) Ex contractu scripto non oritur jus, nisi scriptura in mundum sit recepta et subscripta etc. *l.* 15. *in fin. infr. de contr. empt.*

(5) Id est, χάρτην καθαρόν, *Nov.* 44. *c.* 2. id est, chartam uram. Hieronymus adversum Rufinum, Schedulis nondum emenlis, nondum ad purum digestis.

(6) Quid si partes contrahentes scribendi sint ignaræ? quidam ex ov. 73. *c.* 8. colligunt duos notarios exigi, qui pro imperito literarum subscribant. vid. Alciat. 6. *et* 8. *parerg.* sed unus sufficit. ov. 44. *in pr.*

(7) Res ita habet, solent tabelliones primum contractum referre tra ordinem in schedam, (scheda dicitur ἀπό τοῦ σχίζειν a indendo) deinde eum redigunt in mundum.

(8) Id est, convento.

(9) Agentes ex empto præstari rem venditam petimus, aut co ficiente id quod nostra interest. adde *l.* 11. §. 1. *et seq. ff. de t. empt.*

(10) Lex trahitur ad actus præteritos, nondum plene perfectos.

(11) Transacta, judicata non retractantur. vide *l.* 229. *l.* 230. *de verb. sign. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tertyll.*

(12) Non impleto contractu culpa venditoris venditor restituit duplum: culpa emptoris, emptor arrhas amittit, idem in locatione, quæ ἀντίστροφος est emptionis, lege *Rhodia cap.* 19. et in sponsalibus, in quibus sponsus venditoris locum obtinet, sponsa emptoris vicem tenente. *l. ult. Infr. de sponsalib. et arrhis.* (apud Thurios aliter observatum, teste Theophrasto *in lib. de legibus apud Stobæum*; apud quos venditor plectebatur exactione tantæ pecuniæ, quanta rem vendiderat.) Ergo dispar emptoris et venditoris conditio sive pœna? non est. Quia venditor de suo dat tantumdem, alterum vero non dat, sed reddit. Quæro amplius, An arrhæ imputentur venditori in pretii partem? Imputantur, si in nummis sint, adeo ut qui eas accepit, eas non reddat ad instar pignoris, sed desideret plenitudinem. Isidor. *l. ult. ff. de lege commiss.* plura vide apud Cujacium 11. *obs.* 17.

(13) *l.* 16. *supr. tit. prox.*

(14) Examinatio testium absentium potest committi judici illius territorii, in quo testes degunt, id est, requirendus est vicinus judex, ut testes in suo territorio degentes interroget. adde *l.* 7. *ff. testamenta quemadmodum.* fallit in causis criminalibus. *Auth. proxim.*

(15) Hujusmodi depositiones Græci ὑπομνήματα et καταθέσεις vocant.

(16) Testes jurant præsente parte adversa. vide Wurmserum 1. *pract.* 18. *observ.* 19. et ad eorum examinationem pars citanda. Hartmann. 2. *pract.* 18. *obs.* 6.

(17) Judex cui examinatio committitur, non publicare, sed remittere allegationes clausas debet.

(18) Vide Alexan. *ad l. hac consultissima.* §. *fin. Infr. de testam.* et Jo. And. *ad c. cum causam extr. de testibus.* Mod.

minalibus testes apud (1) judices repræsentandi sunt , et cum res exegerit , tormentis (2) subjiciendi.

De apochis et antapochis.

19. Idem A. Demostheni P. P.

PLures apochis , vel redituum , vel usurarum perceptis , si quando super his fuerit dubitatio exorta : eas habere [se] negando , jus agentium faciunt vacillare (3) , cum coloni adversus dominum certantes , et sibi iniquam forte libertatem (4) vindicantes , vel debitores creditoribus suis temporalem præscriptionem opponere cupientes , ad easdem inficiationes perveniunt. Quod resecantes , jubemus , ut in præfatis casibus , vel aliis privatis similibus si voluerit is , qui apocham (5) conscripsit , vel exemplar , cum subscriptione ejus , qui apocham suscepit , ab eo accipere , [vel antapocham (6) suscipere] omnis ei licentia hoc facere concedatur , necessitate (7) imponenda apochæ susceptori antapocham reddere : ita tamen , ut si hoc is , qui apocham conscripserit , facere neglexerit , vel non curaverit : nullum ei præjudicium ex eo quod antapocham non recepit , generetur , cum hoc quod pro quibusdam introductum (8) est , inferre eis jacturam minime rationi conveniat æquitatis. Dat. 12. Kalend. Octobr. *Chalcedone* , DECIO V. C. CONS. 529.

De comparatione literarum.

20. Idem A. Juliano P. P

COmparationes (9) literarum ex chirographis fieri , alis instrumentis quæ (10) non sunt publice confecta (11) , satis abundeque occasionem criminis falsitat dare , et in judiciis , et in contractibus manifestum e Ideoque sancimus , non licere (12) comparationes litera rum ex chirographis (13) fieri , nisi trium (14) testes habuerint subscriptiones , ut prius (15) literis (16) eoru fides imponatur (17), vel [ex] ipsis hoc (18) deponentibus , sive cunctis , sive omnimodo duobus (19) his (20) sine comparatione literarum testium procedente et tunc ex hujusmodi chartula jam probata comparat fiat , aliter (21) etenim fieri comparationem nullo conc dimus modo , licet in semetipsum (22) aliquis (23) char tam (24) conscriptam proferat : sed tantummodo ex rensibus (25) , vel publicis instrumentis , vel huju modi chirographis quæ enumeravimus , comparati nem trutinandam. Omnes [autem] comparationes n aliter fieri concedimus , nisi (26) juramento antea præst to ab his (27) qui comparationem faciunt (28) , fuerit a firmatum , *Quod neque lucri (29) causa , neque inim tiis , neque gratia tenti , hujusmodi faciunt comparati tionem :* et hoc observari tam in omnibus sacris nostr scriniis , quam in apparitione omnis Sublimissimæ Præf cturæ , necnon Magisteriæ potestatis , cæterisque omnib

(1) Ut remissio examinationis testium fieri non debeat.

(2) Testis torqueri potest. *l.* 13. *supr. de testib.* An id perpetuo verum est ? non est verum in civilibus causis et in criminalibus , nisi certis tantum casibus , puta si vacillet. *l.* 15. *ff. de quæstionibus.* si negotio aut delicto interfuisse dicatur. *l.* 18. §. 3. *ff. de quæst.* Hartm. 3. *pract. c.* 8. *obs.* 9. addit , si sponte dicendum ad testimonium movetur. *Novell.* 90. *c.* 1. §. 1. non bene : nec enim dicitur aliud ibi , quam quod ignoti et corrumpere veritatem festinantes torqueri possunt. Idem dicit de arenario et similibus personis. *l.* 21. §. 2. *ff. de testibus.*

(3) Adi Alciatum *lib.* 1. *prætermiss. col.* 1. Rip. *ad l. admonendi. n.* 95. *ff. de jurejur.* Afflict. *decis.* 181.

(4) Canonem : vel sic . usuras solve , Actio : neutrum tibi debetur : hunc enim fundum triennio mihi possedi , vel sic. Agitur de mutua pecunia post triennium. Exceptio. Res ita est , sed eo temporis intervallo tu fundi canonem : ille usuras mutui persolvit. Solutione usurarum , vel pensionum præscriptio interrupta parum ... , tuamque possessionem juvare potest. *l. penult.* §. *ultim. Infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* Replicatio. si ita est , doce pensionis et usurarum solutionem. Duplicatio , quid juris ? Utriusque solutio per antapocham commode probari potest. vel hinc potes colligere , antapochas dominis et creditoribus necessarias.

(5) Apocha , professio est pecuniæ solutæ , quæ datur debitori a creditore.

(6) Antapocha est instrumentum solutionis censuale probans debitum in futurum. Molinæus *de usur. quæstion.* 20. *num.* 208. vel sic , est professio pecuniæ solutæ , quæ datur creditori a debitore . Antapochæ vicem sustinet exemplar apochæ subscriptæ datum creditori. Formula antapochæ potest ita concipi , Lucius Titius fateor C. Scio aut illi die illa tot solvisse annui reditus nomine , quem ei debeo ob fundum vel possessionem illam . vel tot usurarum nomine ob creditam mihi pecuniam. vide Cujacium *hic.*

(7) Apocham (quitantiam vocant) solutæ pecuniæ mihi fieri postulo , Actio. Non recuso si tu vicissim antapocham mihi dederis , exceptio. Quid juris ? justa est exceptio.

(8) *l.* 6. *Supr. de legibus. l.* 5. *in fin. Infr. de secund. nupt. l.* 25. *ff. de testibus. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de Carbon. edict.*

(9) Ad comparationes istas decurritur , quoties accidit debitorem syngrapham suam denegare. *Goth.* Comparatio litterarum in Apocha non admittitur. Decian. *resp.* 11 *vol.* 1. *num.* 125. Vide Fachin. *lib.* 11. *c.* 35. Ans. Adde Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 1. *quæst.* 58. *n.* 5. *et cent.* 2. *cas.* 114. Grammat. *decis.* 35. *nu* 15. Boer. *decis.* 282. S. L.

(10) Quid in ea scriptura , quam quis in judicio jussu judic scripsit ? Bartolus ait , non fieri ex ea comparationem : Baldus fieri. Sed Bartolum defendit Zasius 2. *Respons.* 25.

(11) Quando et quomodo procedat hic textus , vide Aret. *con* 64. *col.* 3. *et seq.* Goza. *cons.* 3. *num.* 16. Bartol. *ad l. admonendi. n.* 30. *de jurejur.* et ibi Jason. *n.* 139. Rip. *n.* 132. Zasium *lib.* 2. *respons. c.* 25. Alexand. *cons.* 239. *n.* 2. Gramma *decis.* 34. *a. n.* 15. Dec. *cons.* 219. *in fin.* Mod.

(12) Actor postulat adversus reum.

(13) Aliis scil. ipsius debitoris ἐκ ἰδιοχείρων. 1. Harm. 8. §. 1

(14) Aliorum scilicet.

(15) Sic puto legendum : ut non prius literis eorum fides imponatur , quam ipsis hoc deponentibus etc.

(16) Literas testium vocat chirographum ab eis subscriptum.

(17) Sic lego , *quam ipsis hoc deponentibus etc.*

(18) Quid , se subscripsisse id chirographum ex cujus comparatione arguitur chirographum controversum in debitorem conscriptum

(19) Auctor chirographi (cui plures testes interfuerunt) probari potest , vel per duos eorum tantum. Inde colligunt , Testamenti solennitatem probari duobus testibus , licet in ejus confectione septem requirantur : adde quæ dicam ad *l. ult. infr. de B. P. secund. tab.*

(20) Sic lego , *ex his . et tunc comprobatione literarum testium procedente ex hujusmodi chartula jam prolata comparatio fiat etc.*

(21) Ideoque mortuis testibus non fiet comparatio.

(22) Utilem vero reo.

(23) Id est , actor.

(24) Puta antapocham.

(25) Ἐκ τῶν ἀγοραίων. Harmenop. *d. loco.* Forensia et publica instrumenta ἀγοραῖα dicuntur. *Novell.* 40. 52. *c.* 2. 73. *c.* 5. 11 *c.* 2. 142. *c.* 2. diversa ab ἰδιοχείροις , quorum fit mentio *l.* 11. *Infr. qui potior.*

(26) Comparatio literarum seu scripturarum fieri debet jurejurando prius præstito. *Synops. Bas.* 22. *tit.* 1. *c.* 73. *in fin.* adde *Nov.* 49. *c.* 2. *in fin.*

(27) Id est , actoribus imponatur.

(28) Idque fieri desiderant ac postulant.

(29) Jurare arbiter seu judex comparandarum literarum debet se judicaturum non lucri , aut inimicitiæ , aut gratiæ causa.

judiciis quæ in orbe nostro constituta sunt, his omnibus in posterum observandis. Comparationes enim jam antea factas retractari, extra periculum minime est. Dat. 14. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

In AUTHENT. de his qui ingrediuntur ad appell. §. illud etiam judicavimus. coll. 5. tit. 4. al. 11. Novell. 49. cap. 2.

AD hæc, ex his literis quibus adversarius tuus utitur (1), *et profert: recte petis examinationem fieri. Item et charta quæ profertur ex archivo* (2) *publico, testimonium publicum habet.*

In AUTHENT. de instrumentor. cautela et fide. §. oportet vero. §. seq. coll. 6. tit. 3. al. 2. Novell. 73. cap. 8. et 9.

AT si contractus fiat in civitate (3), *et unam libram auri excesserit: omnimodo collationi adsit argumentum quodlibet, nec credatur ei soli.*

De instrumento iterum producendo.

21. Idem A. Juliano P. P.

Cum quidam (4) instrumentum protulerit, vel aliam chartulam, eique fidem imposuerit (5), postea autem persona (6) contra quam ista chartula vel instrumentum prolatum est, quasi falsum hoc constitutum redarguere conatur; ne diutius dubitetur, utrum necessitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita vice hoc proferre, an sufficiat fides jam approbata: sancimus, si quid tale evenerit, eum (7) qui petit iterum eam chartam proferri, prius sacramentum (8) præstare, *Quod existimans se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad hujusmodi venit petitionem.* Quid enim, si (9) cum nosset deperditam esse chartam, vel forte concrematam, vel alio modo diminutam, hanc requiri adsimulans, et ad difficultatem productionis respiciens, hujusmodi faciat petitionem? † Et postquam hoc ab actore vel petitore fuerit juratum et inscriptionum pagina apud competentem judicem deposita (10): tunc necessitatem (11) imponi ei qui protulit chartam de qua quæritur, iterum eam apud judicem criminis (12) proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis ventilari. *Sin autem dicat, non esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus hujus corrupta vel abrepta sit:* tunc (13) subeat sacramentum, *Quod nec habeat eandem chartulam, nec alii eam dederit, nec apud alium voluntate ejus constituta sit, nec dolo malo fecerit quominus appareat [ea], sed re [vera] ipsa chartula sine omni dolo sit deperdita, et productio ejus sibi impossibilis sit*, et si tale subeat sacramentum ab hujusmodi necessitate relaxetur. † Quod si prædictum jusjurandum subire minime maluerit (14): tunc quasi falsa chartula nullas habeat vires adversus eum contra quem prolata est, sed sit penitus evacuata. Neque enim ulterius pœnam produci contra eos qui non juraverint, volumus: cum forsitan quidam subtili (15) reverentia tenti, nec verum sacramentum præstare patiuntur. † Eandem autem copiam ei præstamus, donec (16) causa apud judicem ventilatur. Si enim jam plenissimum finem accepit, et neque per appellationem (17) suspensa est, neque per solidam retractationem (18) adhuc lis vivere speratur: tunc satis durum est hujusmodi querelæ indulgeri, ne in infinitum (19) causæ retractentur, et sopita jam negotia per hujusmodi viam iterum aperiantur, et contrarium aliquid nostro eveniat proposito. Dat. 5. Kal. Mart. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De edendo.

22. Imp. (20) JUSTINIANUS. *

SI (21) postuletur ab aliquo in judicio, ut instrumentum non (22) adversus seipsum, sed alium quendam producat, quod alteri prosit, idque producere recuset, ut qui damnum inde metuat; verum is qui exhiberi chartam petit, nequaquam eum lædendum dicat, sed pecuniam ipsum ab illis accepisse, qui per instrumentum exhibendum coarguendi sunt: vult constitutio, ut is qui habet instrumentum, idipsum proferat, siquidem ex illius prolatione nihil ipse damni sensurus sit. Sin reapse detrimentum ei prolatum instrumentum adferat, nequaquam eum cogi ad proferendum debere: cum ei magis expediret id occultare, quam publicare. Quod si affirmat is, qui opus est instrumento, nihil ei fraudis ex eo futurum; duntaxat jusjurandum præstet, *Quod existimando se fidei suæ detrimentum pati propter instrumenti exhibitionem, eam ipsam ob causam proferre chartam recuset:* Et quoniam sibi damno id fore putat, curiosius sacramentum præstet atque dicat, *Se non quia pecuniam acceperit, vel quid aliud non proferendæ chartæ causa, vel quod muneris promissionem habeat, nec metu illius, contra quem instrumentum requiratur, nec ejusdem amore, chartæ exhibitionem recusare, sed quia magnum ex*

(1) Fit etiam comparatio scripturæ judicialiter productæ ab adversario. *ut hic*: et desumptæ ex archivo publico. *Infr. h. t.*
(2) De archivo alias dixi.
(3) Dicam ad Nov. 73. c. 8. *et* 9.
(4) Puta actor.
(5) Id est, idque verum esse, neque confictum in judicio semel juraverit. *Gl. v.* Molinæus *ad consuetud. Parisien. tit.* 1. *gloss.* 1. *n.* 45. Socin. *cons.* 330. Mod.
(6) Id est, reus.
(7) In omni instrumento primum ab eo, qui protulerit, *ut hic.* Inde vero ab eo, qui falsum arguit, probationes exigimus. *vers. et postquam. Infr.* 1. Harmen. 8. §. 4.
(8) Vide *l.* 1. *Supr. de jurejur. propter calumn.*
(9) Reus scilicet.
(10) Depositum, id est, juratum.
(11) Si quis pro se instrumentum in judicio produxerit, et exemplar apud acta reliquerit, licet illud exemplar fidem faciat: si tamen pars altera velit Authenticum falsi accusare, pars quæ semel Authenticum produxerit, tenetur Authenticum iterum proferre. vel sic: Quando quis produxit instrumentum solenniter publicatum, ad exhibendum authenticum non cogitur, nisi petitor id ex inspectione velit falsi redarguere. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 44. *num.* 3.
(12) Apud quem de falsi crimine agitur.
(13) Vide quæ notavi ad *l.* 6. §. 4. *Supr. de his qui ad Eccles.*
(14) Pœna nolentis jurare.
(15) Id est, metu divini numinis ad superstitionem usque. *l.* 8. *in pr. ff. de condit. instit.* Sunt his alii contrarii qui contemptu religionis jurant facile. *dict. l.* 8.
(16) Hanc restrictionem diligenter observa.
(17) Appellatio suspendit sententiam.
(18) De qua *l. ult. infr. de temp. et repar. appell.*
(19) Litium infinitas vitanda. *l.* 13. *Supr. de judic.*
(20) Hanc legem Cujacius restituit 10. *observ.* 8. Ejus etiam meminit Justinianus *edicto nono et Synops. Basil.* 18. *ex lib.* 22. *tit.* 1. *c.* 7.
(21) Interpretatio Leunclavii.
(22) Adde *l.* 7. *supr. de testib.*

eo circa facultates suas detrimentum capiet. Nam quemadmodum is, qui quadam in causa verum scire putatur, invitus (1) quoque testimonium dicere cogitur, neque (2) si pecuniam promissam habet ob non perhibendum testimonium, neque si (3) adversus amicos testimonium dicturus venit, recusare testimonium potest, ita nec is recusare potest, a quo instrumenti exhibitio desideratur, vel propterea quod aliquid acceperit, aut accepturum se speret, vel ob amicitiam cum illo, cui damno futurum est instrumentum. † Sed si quis juret *se instrumentum, quod desideratur, non habere;* prorsus id proferre, quod non habet, haud (4) cogitur: sin ejusmodi sacramentum præstare non sustinet, omnino cogitur desideratum instrumentum exhibere: Quod si semet occultaverit, quasi qui nec jurare, nec instrumentum edere velit: omne damnum, quod hinc emerget, ei, cui opus est instrumento, de suo compenset: Iisdem obtinentibus etiam in argentariorum aliorumque brevibus. † Cæterum illi codices, vel instrumenta proferre cogantur, qui (5) et testimonium dicere adversus aliquem coguntur. Nam in quas personas invitus quis testimonium non dicit, adversus easdem nec codices, vel instrumenta, vel quid aliud tale proferre cogitur. Notissimi sunt autem ex legibus, qui (6) adversus aliquos inviti testimonium dicere non coguntur, sicut et ii, contra quos aliqui testimonium perhibere non coguntur. † Nec ulli licet aliter cogere ut exhibeantur instrumenta, nisi eodem (7) in judicio, in quo causa agitur. † Idque sumptibus (8) ejus, qui codicis, aut instrumentorum exhibitionem fieri desiderat.

† Oportet autem semel duntaxat eorum ostensionem fieri: ac si prolato semel instrumento, desideret is, cui opus est, exhiberi denuo, siquidem rationi consentaneum visum fuerit judici, ut iterum quoque charta proferatur, ille vero qui eam jam protulit, secundam exhibitionem recuset (9), quod se dicat *chartam perdidisse, vel alii qui non habere facultatem ejus exhibendi:* juramento tantum fidem facito, nec amplius ad proferendam cogitor Iisdem obtinentibus non in urbe duntaxat imperatrice: verumetiam in universa republica.

TIT. XXII.

PLUS VALERE, QUOD AGITUR, QUAM QUOD SIMULATE (10) CONCIPITUR (11).

1. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Ruffino.

IN contractibus rei (12) veritas (13) potius, quam scriptura (14) perspici debet.

Cum objicitur simulatio, debet inquiri veritas facti. Bald.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Soteriæ.

ACta simulata, velut non ipse, sed (15) ejus uxor comparaverit, veritatis substantiam mutare non possunt. Quæstio itaque facti (16) per judicem, [vel] Præsidem provinciæ examinabitur. Dat. 10. Kal. Maji CC. CONSS. 293.

3. Iidem AA. et CC. Maximæ.

EMptione pignoris (17) causa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur (18). Dat Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

(1) Vid. *quæ notavi ad l.* 156. *ff. de reg. jur.*
(2) Testimonium etiam invitus dicit is, qui pecunia corruptus fuit, ne testimonium diceret
(3) Testimonium etiam adversus amicum inviti dicere cogimur.
(4) *l.* 21. *supr. h. t.*
(5) In quem testimonium dicere possumus, in eum possumus codicem proferre.
(6) *l.* 4. 5. 19. *ff. de testibus.*
(7) *d. l. pen. in fin. supr. h. t.*
(8) Sumptibus petitoris editur instrumentum, *ut hic*, et testimonium dicitur. *l.* 11. *in fin. l.* 16. *in fin. supr. de testib.*
(9) *d. l. pen. in pr.*
(10) De exceptione simulationis vid. Oldendorp. *c.* 60. *de except.* Papon. 3. *Notar.* 9. *c. de simulation.* Non valent istæ simulationes, cum donatio fit sub prætextu venditionis. *l.* 9. *Infr. de contr. empt.* pignus sub colore emptionis. *l.* 3. *Infr. h. t.* dotis datio sub conventione depositi, *l.* 27. *ff. depositi.* venditio sub specie investituræ. *tit. de prohibit. feudor. alienat.* §. *callidis.* illicita pactio sub specie mutui. *l.* 3. *supr. de postul.* adde quæ alibi scripsi de simulatione ad *l.* 5. *supr. de legib. l.* 21. *supr. de transact. l.* 7. *infr. de contrah. empt.* adde *l.* 54. *ff. de obl. et action.*
(11) In instrumento scil.
(12) Η τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, rerum veritas. *Synops. Basil.* 22. *tit.* 1. *c.* 79. *et* 1. Harm. 8. §. 2.
(13) Res gesta, *l.* 6. *Infr. si quis alteri vel sibi.* veritatis substantia. *l.* 2. *Infr. h. t. l.* 17. *in fin. Infr. ad SC. Vellejan.* veritas rerum. *l.* 6. §. 1. *ff. de officio præsid.* fides facti, intercedente veritate. *l.* 54. *ff. de oblig.*
(14) in qua potest esse error. *l.* 92. *ff. de reg. jur.* Goth. Confer. *l.* 54. *ff. de manumiss. testam.*
(15) Simulatio ab una persona ad aliam non valet. Prohibitus quid facere per uxorem, id etiam ipse facere non potest. *l.* 6. *infr. si quis alteri vel sibi.* nec enim uxoris nomine abuti oportet. *l.* 11. *in fin. supr. de his, quæ vi metusve.* vel interposita uti persona, ad id efficiendum quod legibus est prohibitum. *l.* 1. *in fin. supr. de contract. judic. l.* 46. *ff. de contrah. empt. l.* 5. §. 3. 4. 5 *ff. de auct. tut.*
(16) Ex facto jus oritur. *l.* 52. §. 1. *ff. ad l. Aquil.*
(17) Simulatio ab uno contractu ad alium non valet. Interim dicas cum Baldo, pignoris causa emptionem fieri, quoties creditoris gratia res ei vendita in instrumento refertur, quæ tantummodo ei pignorata est, ut emptionis prætextu creditor fructus rei lucretur, ut ille putat. Est enim hic contractus ἀντιχρήσεως et quidem licitus. *l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypothec.* Ne dicas cum Bartolo, non præsumi veram venditionem, cui est appositum pactum de retrovendendo. Id enim expressam nec illicitam formam continet, cui stari oportet. Ne dicas cum Accursio, id pertinere ad legem commissoriam pignoris, ex *l.* 1. 2. 3. *infr. de pact pign.* quia nondum lex ea fuerat. Exemplum tituli emptionis pete ex *l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. de distract. pign.* adde Cujac. 6 *obs.* 26. vid. tamen *l.* 3. *l.* 9. *in fin. infr. de contr. empt.* Pignoris autem causa emptio fit, quoties re ipsa pignus accipimus: simulate emimus: sic in *d. l.* 3. *et d. l.* 9. donationis causa fit venditio cum re ipsa donatur, simulate vero res venditur. sic in *l.* 23 *Infr. mandat.* re ipsa venditur, pro parte vero donatio simulate fit
(18) Hoc quatenus verum sit, docebit te Decius *cons.* 167. Doct *ad l. nemo potest. de leg.* 1. Jas. *n.* 44. Rip. *n.* 65. *cum seq.* Paul. Castr. *ad l. si quis pro eo. col.* 6. *de fidejuss.* iterum Jason ad §. *fuerat. n.* 86. *Inst. de action. et ad l. non dubium supr. de legibus.* Cœpol. *in tract. de simulat. contr. præs.* 7. *et* 26. Hippol. *sing.* 474. Parisien. *cons.* 86. *in fin. lib.* 3. *et cons.* 111. *lib.* 4. *n.* 12. Gozad. *cons.* 69. *n.* 11. et *cons.* 28. *n.* 6 *et* 15. Afflict. *decis.* 60. Socinus Jun. *cons.* 50. *lib.* 1. Grammat *decis.* 45. *et* 89. Ruin. *cons.* 154. *lib.* 4. Tiraquell. *de Retract tit.* 1. *gloss.* 2. §. 1. *n.* 12. Cott. *in memorabil. in verb. Contractus simulatio.* Bartol. *cons.* 65. Rot. Rom. *decis.* 484. Ægid *decis.* 716. *in tit. de donat.* Cagnol. *ad l. imaginaria venditio de reg. jur.* rursum Afflict. *decis.* 381. *n.* 8. Guid. Papæ *q.* 414 Corn. *cons.* 112. *l.* 4. Abb. *ad c. cum contingat. col.* 2. *de jurejur.* Mod.

4. Iidem AA. et CC. Decio.

SI quis gestum a se, alium (1) egisse scribi fecerit, plus actum, quam scriptum valet. Dat. 8. Kal. Decembr. CC. Conss. 293.

5. Iidem AA. et CC. Victori.

SI falsum instrumentum emptionis conscriptum tibi velut (2) locationis, quam fieri mandaveras, subscribere non relegentem, sed fidem habentem, suasit: neutrum contractum (in utroque alterutrius consensu deficiente) constitisse proculdubio est. Dat. 13. Kal. Januar. CC. Conss. 294.

TIT. XXIII.

DE COMMODATO (3).

De vi majore et casu fortuito.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Sciolæ.

EA quidem, quæ vi (4) majore auferuntur, detrimento eorum, quibus res commodantur, imputari non solent. Sed cum is, qui a te commodari sibi bovem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis, ac fortunam futuri damni in (5) se suscepisse (6) proponatur: Præses provinciæ, si probaveris eum indemnitatem tibi promisisse, placitum conventionis implere eum compellet. Dat. 6. Kal. Jun. ipsis AA. Conss. 287.

De ancilla.

2. Iidem AA. Aulizano.

CUm eum, qui temporalis (7) ministerii causa suscepit ancillam, ad restitutionem (8) ejus bona (9) fides urgeat: consequens est, socerum tuum hujus rei causa tradidisse ancillam, adito Præside provinciæ, probare: ut fidem (10) susceptam is, adversus quem supplicas, compellatur agnoscere. Dat. Prid. Non. Novembr. ipsis AA. Conss. 287.

De rebus datis ad pignorandum

3. Iidem AA. Soteriæ.

DE restituendis rebus, quas [marito] obligandas (11) pro se dederas, postquam debitum fuerit extenuatum, commodati actionem etiam adversus heredes ejus exercere potes. Dat. 3. Idib. April *Sirmii*, ipsis et Conss. 287.

De compensatione.

4. Iidem AA. et CC. Faustinæ.

PRætextu (12) debiti (13) restitutio commodati (14) non probabiliter recusatur. Dat. 12. Kal. Decemb. ipsis AA. Conss. 293.

TIT. XXIV.

DE PIGNERATITIA (15) ACTIONE.

De fructibus pignoris.

1. Impp. (16) Severus et Antoninus AA. ad Metrodorum.

EX (17) pignore percepti fructus imputantur (18) in debitum: qui si sufficiunt ad totum debitum, solvitur actio, et redditur pignus. Si debitum excedunt, qui supererunt, redduntur (19), videlicet mota actione pigneratitia. PP. Idib. Octobr. Apro et Maximo Conss. 208.

(1) Simulatio ab una persona ad aliam non valet. Eo casu solent inspici personæ quæ re ipsa contrahunt, et quibus prodest contractus, non ea, cujus nomen simulationis causa commodatur.

(2) Sit hæc hypothesis, Procurator cum tuo mandato domum locare posset, vendidit. Instrumento venditionis (cum putares locationis esse instrumentum) ignarus fraudis, subscripsisti. Quid juris? negatur actus subsistere. Non est venditio, quia locare voluisti: non est locatio, quia accipiens emere voluit. Et sic erronea subscriptio vitiat actum, nec obligat scribentem, et actus ab ipso subscribente interdum falsi potest argui.

(3) 2. Paul. *sent.* 4. *et* 13. *D.* 6. *et* 13. *Ecl.* 1. et 2. Harm. 10. Oldend. *class.* 4. *act.* 15.

(4) Casus regulariter non præstatur a commodatario. *l.* 5. §. 4. *ff. h. t.* vide Paulum 2. *sent.* 4. §. 2. 3.

(5) Casus interdum præstatur ob conventionem. *ut hic.* et 2. Harm. 10. §. 1. *l.* 23. *ff. de reg. jur.* adde *l.* 1. §. 35. *ff. depositi*, *l.* 22 *Supr. de negot. gest. l.* 6. *in fin. Infr. de pign. act. l.* 7. §. 15. *ff. de pact. l.* 5. §. 2. *ff. commodati l.* 39. *ff. mandati.* ob moram. *l.* 3. *in fin. ff. de act. empt.* ob culpam. *d. l.* 3. §. 7. *et l.* 18. *ff. h. tit. l.* 22. *supr. de negot. gest. l.* 4. §. 8. *ff. de doli mali et metus exception.* §. 2. *Inst. quib. mod. re contrah.*

(6) Atqui hæc a nullo præstantur. *l.* 23. *in fin. ff. de reg. jur.*

(7) Ut ad tempus ministret. Finito utendi tempore, commodatum finitum intelligitur. *l.* 17. §. 3. *ff. h. t.*

(8) Commodatum non est alienatio. *l.* 9. *ff. h. t.* tenetur enim commodatarius de re quam accepit restituenda.

(9) Commodatum contractus est bonæ fidei. §. 28. *Inst. de act.* adde *l.* 23. *ff. de reg. jur.* §. 2. *Inst. quib. mod. re contrah. oblig.*

(10) Fidem susceptam cogimur agnoscere.

(11) *l.* 5. §. 12. *ff. h. t.*

(12) *l.* 18. *in fin. ff. h.t.* Quid si expensæ in rem commodatam factæ sint? *l.* 18 §. 2. *ff. h. t.* retentioni locus esse potest. adde *l.* 18. *in fin. ff. h. t. l.* 20. *in fin. ff. de adq. vel amitt. possess. l.* 15. *in fin. ff. de furtis.* Goth. Vid. Johann. Zanger. *de Exceptionib. part.* 3. *c.* 8. *n.* 120. Ans.

(13) Non liquidi scil. alioquin pugnat cum *l. in rebus.* §. *ult. ff. hoc tit. et l. ultim. in princ. Infr. de compensat.* vide Cujac. *in notis ad recept. sentent. Julii Pauli lib.* 2. *c.* 12. et *observat. lib.* 9. *c.* 37. Forner. *lib.* 2. *select. cap.* 14. Mercer. *lib.* 1. *opinion. c.* 14 Gilbert. Regium *lib.* 1. *ἐναντιοφανῶν. cap.* 8. Mod.

(14) Commendati. Cujac. *apud* Paul. 2. *sentent.* 12. §. *ult.* reprehensus a Fornerio 2. *select.* 14. a seipso defensus 9. *obs.* 37.

(15) §. *ult. Inst. quib. mod. re et* 13. *D.* 7. *et* 3. Harmen. 5. Hic titulus tantum differt a titulo *de pignorib. et hypoth. Infr.* quantum rei traditio a conventione rei tradendæ. §. *Item Serviana.* 7. *Inst. de act.* dixi ad *tit. ff. de pignorib. et hypoth.* De actione pigneratitia directa, vid. Oldendorp. *Class.* 3. *act.* 12. contraria *act.* 13.

(16) Hanc legem Cujacius restituit 11. *obs.* 31.

(17) Interpretatio Latina.

(18) Pignoris fructus in debitum suum creditor imputare cogitur. *ut hic. l.* 11. *Infr. de usur.* Quid si creditor, occasione creditæ pecuniæ, laboris operæque multum sustinuit? contemplatione operarum fructus eum lucrari tradit Hostiensis *in summa titul. de usuris.* §. *in aliquo. vers.* 12. Joann. Andr. *in c. conquestus. de usur. cap. ad nostram. de rebus Ecclesiæ non alien.* Panormitanus *in dict. cap. conquestus.* Romanus *singulari* 538.

(19) Vide *l.* 4. *Infr. h. t.*

De operis ancillæ, et de pensionibus domus

2. Imp. Alexand. A. Demetrio.

QUod ex operis (1) ancillæ, vel ex pensionibus domus, quam pigneri detineri dicis, perceptum est: debiti quantitatem revelabit (2). Dat. Kalend. Octob. Antonino iv. et Alexand. Conss. 223.

3. Idem A. Victorino.

CReditor (3), qui prædium pignori nexum detinuit, fructus (4), quos percepit, vel percipere (5) debuit, in rationem exonerandi debiti computare necesse habet: et si agrum deteriorem (6) constituit, eo quoque nomine pigneratitia actione obligatur. PP. 6. Idib. Decemb. Antonino iv. et Alexandro Conss. 223.

Pactum de venditione Pignoris.

4. Idem A. Hermeo et Maximillæ.

PActum vulgare (7), quod proposuistis, *Ut, si intra certum tempus pecunia soluta non fuisset, prædia pignori vel hypothecæ data vendere liceret*: non adimit debitori adversus creditorem pigneratitiam actionem (8). PP. 12. Kalend. Maji, Maximo ii. et Æliano Conss. 224.

De casu fortuito, de culpa, de probatione.

5. Idem A. Dioscoridæ.

SI (9) creditor sine (10) vitio suo argentum pignori datum perdiderit, restituere id non cogitur: sed si culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifestis rationibus se perdidisse: quanti debitoris interest, condemnari debet. PP. 13. Kalend. Maji, Juliano ii. et Crispino Conss. 225.

De casu fortuito.

6. Idem A. Trophinæ.

QUæ (11) fortuitis (12) casibus accidunt, cum prævideri non potuerint, (in quibus etiam aggressura (13) latronum est) nullo (14) bonæ fidei judicio præstantur: et ideo creditor pignora, quæ hujusmodi casu interierint, præstare non compellitur: nec (15) a petitione debiti (16) submovetur: nisi (17) inter contrahentes placuerit, *Ut amissio pignorum liberet debitorem*. PP. Idib. April. Fusco et Dextro Conss. 226.

De deterioratione et sumptibus.

7. Imp. Gordian. A. Juliano.

CReditor (18), qui fundos et domos pignori, vel hypothecæ accepit, damnum (19) in decidendis arboribus domibusque destruendis ab eo datum, in rationem debiti deducere cogitur. Et si dolo vel culpa rem suppositam (20) deteriorem fecerit: eo quoque nomine pigneratitia actione tenebitur, ut talem (21) restituat, qualis fuerat tempora obligationis: Creditor autem necessarios (22) sumptus, quos circa res pigneratitias fecit, exigere non prohibetur. PP. 13. Kal. Aug. Gordiano A. ii. et Pompeiano Conss. 242.

De amissione pignoris vera, vel simulata.

8. Impp. Philippus A. et Philippus C. Saturnino.

SI nulla (23) culpa seu segnitia creditori imputari potest: pignorum amissorum dispendium ad periculum ejus minime pertinet. † Sane si simulata (24) amissione etiamnum eadem pignora (ut adseveras) a parte diversa possidentur: adversus eum experiri potes. PP. 8. Kalend. Mart. Præsente et Albino Conss. 247.

De dominio, et periculo pignoris.

9. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Georgio.

PIgnus in (25) bonis debitoris permanere, ideoque ipsi (26) perire in dubium non venit. Cum igitur

(1) Operæ ex pignorato servo perceptæ a creditore, creditum minuunt. 3. Harm. 5. §. 4. vid. *l.* 2. *Infr. de part. pignor.* vid. Paul. 2. *sent.* 13. §. 2. Hinc colligunt, extra sortem nihil accipi jure posse, et usuras esse quidquid præter sortem capitur. vid. tamen Socin. *reg.* 3.

(2) Id est, minuet.

(3) 3. Harm. 8. §. 5.

(4) Fructus pignoris percepti a creditore, mutuum minuunt. vid. *l.* 2. *Infr. de part. pign.*

(5) Creditor de fructibus perceptis et iis quos percipere debuit, tenetur.

(6) *l.* 7. *Infr. h. t.*

(7) Vulgare dicitur, quod vulgo solet adjici. ut in *l.* 1. *Infr. de pact. pign.* §. 1. *Instit. quib. alien.* et ita pactum vulgare dicitur in alio casu *l.* 30. *ff. de pact. dotal.* vide Cujac. 4. *observat.* 34.

(3) Nam si pignus plus debito sit venditum, creditori lucro non cedet, sed debitori. *l.* 1. *Supr. h. t. l.* 6. §. 1. *l.* 7. *ff. h. t.*

(9) 3. Harm. 8. §. 23.

(10) Creditor non tenetur de pignore perdito sine sua culpa, vitio rei. *l.* 13. *ff. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fœnor.* Et ita creditor debitum non prohibetur petere, etiamsi pignus non reddat. §. *ult. in fin. Inst. quibus modis re.*

(11) Pignori quod casu fortuito accidit, debitoris, hoc est, domini, periculo est; non creditoris: itaque si quid tale pignori acciderit, neque pignus debitori creditor præstabit: neque a petitione debiti submovebitur. 3. Harm. 5. §. 21.

(12) Fortuiti casus dicuntur, qui prævideri non possunt, ideoque nec pertinent ad creditorem, sed ad debitorem. *l.* 9. *infr. h. t. d.* §. *ult. in fin. l.* 21. §. 2. *ff. de pignorib. l.* 23. *ff. de reg. jur.* adde *l.* 13. *infr. mandati. l.* 5. §. 4. *ff. commod. l.* 1. §. 35. *in fin. ff. depositi. l.* 41. *ff. locat. l.* 12. *in pr. ff. de custod. et exhibit. l.* 2. §. 7. *ff. de admin. rer. l.* 135. *in fin. ff. de verb. sign.*

(13) Latronum aggressura fortuitis casibus annumeratur.

(14) Casus ipso jure nullo bonæ fidei judicio præstantur.

(15) §. *ult. Inst. quib. mod. re.*

(16) Cum nemine personalis actio ei competit. *Syn. Basil.* 25. *tit.* 1. *c.* 42. 3. Harm. 5. §. 28.

(17) Pacto conveniri potest, ut pignoris amissionem creditor præstet: et pignore amisso liberetur debitor, atque ita jure conventionis casus præstari potest fortuitus. adde *l.* 1. *Supr. commod. l.* 23. *ff. de reg. jur.*

(18) In pignore dolum, culpam et custodiam creditor præstare cogitur. 3. Harm. 5. §. 22. §. 2. *Inst. quib. mod. re. d. l.* 23. *ff. de reg. jur.*

(19) *l.* 3. *in fin. supr. h. t.*

(20) Obligatam, pignoratam.

(21) Is est effectus restitutionis. vid. *l.* 38. §. 4. *ff. de usur.*

(22) *l.* 8. *in pr. ff. h. t. l.* 6. *Infr. de pign. et hypoth.* non tamen immoderatos. *l.* 25. *ff. h. t.*

(23) *l.* 4. §. 8. *ff. de doli mali except.*

(24) Facit *l.* 10. *Infr. de distract. pign.*

(25) *l.* 35. *in fin. ff. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fænor.* §. 1. *Inst. quib. alien. l.* 12. *in pr. ff. de distract. pign. l.* 17. §. 11. *ff. de ædil. edict.*

(26) Dixi ad *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 6. *ff. de naut. fænor. l.* 29. *ff. qui et a quib. manumiss.*

dseveras in horreis (1) pignora deposita, consequens st, secundum jus perpetuum (2) pignoribus debitori pereuntibus (si tamen in horreis, quibus et alii solebant (3) ublice uti, res depositæ sint) personalem actionem debiti reposcenti causa integram te habere. PP. 6. Non. Maji, *Mediolani*, AA. Conss. 293.

De longi temporis præscriptione. De probatione et luitione pignoris.

10. Iidem AA. et CC. Apollodoræ.

NEc creditores, nec qui his successerunt (4), adversus debitores pignori quondam res nexus petentes, reddita (5) jure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata (6) et consignata et deposita: longi temporis præscriptione muniri possunt: Unde intelligis, quod si originem rei probare potes, adversario tenente vindicare dominium debes. Ut autem creditor pignoris defensione (7) se tueri possit, extorquetur ei necessitas probandi debiti: vel si tu teneas, per vindicationem (8) pignoris, hoc idem inducitur: et tibi non erit difficilis, vel solutione, vel oblatione atque solemni depositione pignoris liberatio. Dat. Non. Maji, ipsis CC. et Conss. 294.

De pigneratitia competente soluto debito.

11. Iidem AA. et CC. Ammiano.

PIgnoris causa res obligatas, soluto (9) debito restitui debere, pigneratitiæ actionis natura declarat: Quo jure, si titulo pignoris obligasti mancipia, per eandem actionem uti potes: nec creditor citra (10) conventionem, vel Præsidalem jussionem debiti causa, res debitoris arbitrio suo auferre potest. Dat. 5. Kal. Jan. *Sirmii*, ipsis CC. et Conss. 294.

De longi temporis præscriptione.

12. Iidem AA. et CC. Herisco.

QUo minus fructuum (11), quos creditor ex rebus obligatis acoepit, habita ratione, ac residuo debito soluto, vel si per creditorem factum fuerit, quo minus solveretur, [oblato (12), et consignato, et deposito,] pignora quæ in eadem causa durant, restituat debitori: nullo spatio longi temporis defenditur. Dat. 12. Kal. Decemb. CC. Conss. 294.

TIT. XXV.

DE INSTITORIA (13) ET EXERCITORIA (14) ACTIONE.

De mutuo.

1. Imp. Antoninus A. Hermeti.

SErvus (15) tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligavit, si cum eum officio alicui, vel negotiationi exercendæ præponeres, etiam ut id faceret (16), ei permissum a te probetur. Quod si hæc actio locum non habeat: si quid in rem tuam versum (17) probabitur, actione in eam rem proposita, cogeris exolvere. PP. 8. Kal. Septembr. Duob. Aspris Conss. 213.

De contractibus servorum.

2. Imp. Alexander A. Callisto.

EX contractibus servorum, quamvis de peculio (18) duntaxat domini teneantur, de eo tamen, quod in rem eorum versum (19) est, vel cum institore ex causa cui præpositus fuit, contractum est: etiam in solidum conveniri posse dubium non est. PP. Kalend. Maji, Alexandro A. II. et Marcello Conss. 226.

De deposito.

3. Idem A. Martiæ.

INstitoria tibi adversus eum actio competit, a quo servum mensæ præpositum dicis, si ejus negotii causa quod per eum exercebatur, depositam (20) pecuniam, nec redditam, potest probari. PP. Nonis Maji, Agricola et Clementino Conss. 231.

(1) Vide quæ de horreis scripsi ad *l.* 7. *ff. de instruct. vel instrum. leg. l.* 21. §. 6. *ff. de furt.*

(2) Id est, usitatum

(3) Atqui si res pignorata in tutiorem locum fuisset delata, non perisset: tenetur itaque creditor. *arg. l.* 28. *in fin. ff. de admin. et peric. tut. l.* 34. *in fin. ff. de damn. infect.* Solve, Qui facit quod fieri consuetum est, non peccat. Exemplum et consuetudo in non delictis excusat.

(4) Pignoratitia datur in heredem. *l.* 19. *ff. de petit. hered.* Paul. 2. *sent.* 13. §. 6.

(5) Vid. *l.* 3. *Infr. de luit. pignor.*

(6) Nota horum trium ordinem, oblationis, consignationis, et depositionis. vide *l. ult. Infr. l ult. ff. h. t.* adde *l.* 19. *Infr. de usur. l.* 20. *Infr. de pignor. et hypoth. l.* 3. *Infr. de luit. pign. l.* 9. *Infr. de solution. l.* 6. §. 1. *ff. de pign. act. l.* 11. *in fin. ff. qui potior. l.* 28. *in fin. ff. de admin. et peric. tutor.*

(7) Puta retentione.

(8) Creditor vindicat pignus actione quasi Serviana. §. 7. *Inst. de actionib.*

(9) Pignus soluto debito restitui debet.

(10) Extra, *Ital.* vid. *l.* 3. *Infr. de pignoribus.* adde *l.* 6. §. 2. *ff. de re judic.* vid. *l.* 7. *Infr. de distr. pign.* Goth. De modo procedendi ex pacto executivo, vid. Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 45. *n.* 8. *et de Pace public. cap.* 2. *n.* 25. Heig. *part.* 2. *quæst.* 7. *n.* 41. Tessaur. *decis.* 26. *n.* 6. Anton. Fab. *ad Cod. l.* 4. *tit.* 42. *defin.* 57. Jacob. Cancer. *var. resolut. tom.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. 4. 5. Adde Edmund. Merill. *l.* 1. *observ. c.* 7. Ans.

(11) *l.* 2. *Supr. h. t. l.* 2. *Infr. de part. pignor.*

(12) *l.* 10. *supr. h. t.*

(13) §. 2. *Inst. quod cum eo.* 14. *D.* 3. *et* 2. Paul. *sent.* 8. *et* 8. *Eclog.* 2. vid. Oldendorpium *Class.* 4. *act.* 5.

(14) §. 2. *Inst. quod cum eo.* 14 *ff.* 1. 2. Paul. *sentent.* 6. *Synops. Basil.* 1. adde Harmenop. 2. *tit.* 11. *c.* περὶ ναυτικῶν. adde Oldendorp. *Class.* 4. *act.* 4. Exercitor, navis dominus, qui ab eo præponitur navi, cuique navis custodia committitur, magister navis dicitur. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.* πιστικός. Harmen. *d. loco.* Potest etiam dici maritimus institor.

(15) Servus negotiationi præpositus a domino, ex mutuo dominum obligat, id ei si permiserit dominus, ut mutuam acciperet: si non apparet id permissum, de peculio, et in rem domini verso quæritur. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 1. *cap* 13.

(16) Institor quod ex suo facit officio, dominum obligat: quod ultra, non obligat, nisi in rem et utilitatem domini verterit. §. 2. *Inst. quod cum eo.*

(17) *l.* 2. *infr. h. t.*

(18) Peculio tenus domini obligantur ex servorum contractu.

(19) *l.* 1. *supr. h. t.*

(20) Ex deposito facto apud institorem, tenetur institoris dominus.

De muliere.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Antigonæ.

ET (1) si a muliere (2) magister (3) navi præpositus fuerit, ex contractibus ejus ea exercitoria actione ad (4) similitudinem institoriæ tenetur. PP. 13. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 393.

Mandatum de mutua pecunia accipienda.

5. Iidem AA. et CC. Caio.

SI mutuam pecuniam accipere a [te] Demetriano Domitianus mandavit, et hoc posse probare confidis, ad (5) exemplum institoriæ eundem [Domitianum] apud competentem judicem potes convenire. Dat. 4. Kal. Novemb. ipsis CC. CONSS. 294.

De voluntate domini.

6. Iidem AA. et CC. Onesimæ.

QUi secutus domini voluntatem, cum servo ipsius habuit contractum: ad instar [actionis] institoriæ recte in solidum (6) dominum convenit. Dat. 14. Kal. Decemb. CC. CONSS. 293.

TIT. XXVI.

QUOD CUM (7) EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICETUR; VEL DE PECULIO (8), SIVE QUOD JUSSU (9), AUT DE IN REM VERSO (10).

De filiofam. tutore, vel curatore.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Ælio.

CUm filiusfamilias tutor (11) aut curator datur (12), pater tutelæ vel negotiorum gestorum judicio de peculio et de in rem verso conveniendus est. Quod si voluntate (13) ejus filius decurio sit creatus, et a magistratibus tutor constitutus, pater in solidum (14) satisfacere cogitur: cum id onus exemplo cæterorum munerum civilium introductum intelligatur. Dat. 7. Idib. Novemb. DEXTRO II. et PRISCO CONSS. 197.

De filio, qui abstinuit hereditate paterna.

2. Iidem AA. Annio.

EJus rei nomine, de qua cum filiofamilias contractum est, sive sua voluntate, sive ejus, in cujus potestate fuit, sive in peculium ipsius, sive in rem patris ea pecunia redacta est; si paterna hereditate abstinuit, actionem, nisi in (15) id, quod facere possit, non dari perpetui Edicti (16) interpretatione declaratum est. PP. 8. Kal. Decemb. DEXTRO II. et PRISCO CONSS. 197.

De mutuo.

3. Imp. ANTONINUS A. Artemoni.

ETiam si non mandante (17), neque jubente, neque subscribente (18) domina pecuniam mutuam servo Priscæ dedisti, tamen ea quantitas si in rem dominæ ejus justis erogationibus versa est, de in rem verso apud suum judicem eam conveni: consecuturus secundum juris formam id quod tibi deberi apparuerit. Dat. 3. Kal. Jul. LÆTO et CEREALE CONSS. 216.

De filio, qui abstinuit hereditate paterna.

4. Idem A. Lucio.

SI ex contractu patris jussu (19) ejus mutuam pecuniam accepisti, teque ejus hereditate abstines, frustra vereris, ne a creditoribus ejus conveniaris. Dat. 5. Kal. Jan. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De fidejussione.

5. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

NUlla res prohibet filiosfamilias (20), si pro aliis (21) majores vigintiquinque annis fidejusserint, actione competenti adversus eos teneri. Sed si duntaxat de peculio tecum agatur, defensionibus, si quæ tibi competunt, uteris. PP. 6. Id. Decemb. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

(1) *Synops. Basil.* 53. *tit.* 1. *cap.* 39. Cum exercitor aut magister (ναύκληρος Græcis) a muliere navi præpositus fuerit, si quid is deliquerit, tenetur ipse, non mulier. 2. Harm. 1. §. 8. ex contractu vero magistri, mulier teneri potest. *ut hic.* quia in res mulieris hic contrahit. *Scholiastes Synops. Basil.* 18. *tit.* 1. *cap.* 13.

(2) *l.* 1. §. 16. *ff. de exercitoria.*

(3) Προσοντής τῶν πραγμάτων αὐτῆς, curator rerum ipsius mulieris. *Synops. d. loco.*

(4) Quippe si institorem mulier præponat, institoria tenetur. *Synops. ibid.*

(5) *l.* 19. *in princ. ff. de institoria.*

(6) Vid. *l.* 2. *in fin. supr. eod.*

(7) *L.* 4. *Instit.* 7. *et* 14. *D.* 5. adde Oldendorp. *Class.* 4. *act.* 7.

(8) §. 4. *Instit. quod cum eo. et L.* 15. *D.* 1. 2.

(9) §. 1. *Instit. quod cum eo.* 15. *D.* 4.

(10) §. *ult. Instit. quod cum eo.* 15. *D.* 3. *et* 18. *Eclog.* 7.

(11) Et decurio. *l.* 1. *Supr. ne filius pro patre.*

(12) V. Molinæus *ad l.* 1. *in princ. n.* 35. *ff. de verb. oblig.* Vitalis *lib.* 2. *variar. lect. c.* 26. Mod.

(13) Secus si invito. *d. l.* 1.

(14) Imo de peculio tantum, et de in rem verso. *l.* 3. §. *ult. ff. de pecul. l.* 1. *in fin. ff. de magistr. conven. l.* 2. §. *penult. ff. ad municip.* Sed hic tacite rem pupilli salvam fore; ibi rempublicam salvam fore tantum promisit. vide in hanc ἀντινομίαν Cujac. 13. *observat.* 34.

(15) *l.* 2. *ff. h. t. l.* 49. *ff. de re judicata.*

(16) *d. l.* 2.

(17) Paria sunt mandare, jubere, et subscribere. His enim perinde pariterque obligamur, paria sunt effectu; diversa, nomine.

(18) Subscriptio vim habet mandati. *l.* 1. §. 4. *ff. quod jussu.*

(19) Nudus minister ac nuncius, gerendo non obligatur.

(20) Filiusfamilias major fidejubere potest pro alio. *l.* 3. §. 5. §. 9. *ff. de peculio.* facit *l.* 39. *ff. de obligat.*

(21) Quid si pro patre? vid. *l.* 8. *Infr. de fidejussoribus.*

De habitatione a servo mutuum accipiente concessa.

6. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Matrono.

SI servus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua, *in* (1) *usurarum vicem habitandi facultatem* [creditori] concessit : nullo jure adversarius tuus hospitium (2) ex hac causa sibi vindicat : cum te servi factum non obligaverit, et ingrediens (3) rem tuam, contra vim ejus, auctoritate competentis judicis protegeris. Dat. 12. Kal. Jul. ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

De mutuo.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Crescenti.

EI (4) qui servo alieno dat pecuniam mutuam, quamdiu superest (5) servus, item post mortem [ejus] intra annum de peculio in dominum competere actionem : vel (6), si in (7) rem domini versa sit hæc quantitas, post annum etiam esse honorariam actionem, non est ambigui juris. Quapropter si quidem in rem domini pecunia versa est : heredes (8) ejus convenire potes de ea summa, quæ in rem ipsius processit. Si vero hoc probari non poterit : consequens est, ut superstite quidem servo dominum de peculio convenias : vel si jam servus rebus humanis exemptus est, vel distractus, seu manumissus, nec annus excessit ; de peculio quondam adversus eum experiri possis.

§. 1. Alioquin (9), si cum libero res ejus agente, cujus precibus meministi, contractum habuisti, et (10) ejus (11) personam elegisti : pervides contra dominum nullam te habuisse actionem, nisi vel in rem ejus pecunia processit, vel hunc contractum ratum (12) habuit. Dat. Non. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 287.

Si pater mandavit, vel jussit, vel fidejussit.

8. Idem AA. et CC. Diogeni (13).

SI mandator (14) pro filio tuo extitisti, vel jussu tuo cum eo, quem in potestate tunc habuisti, contractum est : intelligis et sorti et usuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti, ut res, quæ pignoris jure detinentur, liberari possint. Quod si fidejussor creditæ pecuniæ intercessisti : teneri te ex ea obligatione, explorati juris est. Dat. 3. Kal. Maji, CC. CONSS. 293.

De contractu filiifam.

9. Iidem AA. et CC. Isidoro.

SI ex (15) alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor extitisti, vel quod patrem (16) tuum in fidem suscepisti : tam in patris positus potestate jure teneris, quam etiam morte genitoris tui juris effectus. Et si quidem patri heres extitisti, in solidum : alioquin, in quantum facere potes, secundum Edicti formam. Sed et si per emancipationem (17) tui (18) juris effectus es : similiter convenire te posse, debes intelligere. Dat. 6. Idus April. *Byzantii*, CC. CONSS. 293.

De venditione.

10. Iidem AA. et CC. Diogeni et Aphrodisio.

SI (19) liberam (20) peculii administrationem habentes, equas de peculio cum fœtu servi vendiderunt, reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quod si non habentes liberam peculii administrationem, rem dominicam eo ignorante distraxerunt : neque dominium, quod (21) non habent, in alium transferre possunt, neque conditionem eorum servilem scientibus [emptoribus] possessionis justum afferunt initium. Unde non immerito, nec longi temporis præscriptionem hujusmodi possessoribus

(1) De antichresi vid. *l.* 11. *l.* 14. *l.* 17. *Infr. de usuris. l.* 33. *ff. de pign. act. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypoth.* Cujac. 3. *obs.* 35. Goth. Antichresis jure civili permissa est, etiamsi fructus legitimum usurarum modum excedant, si modo incertus sit fructuum eventus. *l.* 17. *infr. de usur.* alias sorti imputandum, quod legitimum usurarum modum excedit. *arg. l.* 14. *Infr. de usur* vid. Mornac. *ad l.* 14. *C. et l.* 36. *ff. eodem.* Ann. Robert. *rer. judicat. lib.* 2. *c.* 8. Joann. a Sande, *lib.* 3. *tit.* 12. *defin.* 10. S. L. Jure Canonico prohibita est. *cap. ad nostram.* 7. *extr. de jurejur. cap.* 1. *plures. cap.* 8. *conquestus. de usuris.* Tessaur. *decis.* 78. Costal. *ad d. l.* 33. *ff. de pignor. act.* Borcholten *de usur. cap.* 6. Ans.

(2) Servus in præjudicium domini, non transfert possessionem rei dominicæ.

(3) Missum in possessionem facto servi potest autoritate sua dominus expellere.

(4) Qui servo alieno mutuum dat, superstite quidem servo perpetuo : post mortem servi, intra annum de peculio actionem habet. Quid si servus mutuum in rem domini vertit? perpetuo, hoc est etiam post mortem servi aget creditor. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 11.

(5) Id est, quamdiu vivit, διηνεκῶς, id est, perpetuo. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 11.

(6) Actio de peculio interdum annalis, interdum annum excedit, est perpetua quamdiu servus vivit : mortuo vero, alienato, vel manumisso, est annalis. adde *l.* 5. *infr. ad SC. Macedonian.*

(7) *l.* 41. *in fin. ff. de pecul.*

(8) Heredes tenentur de in rem verso.

(9) Pars enim prior hujus legis de mutuo per servum accepto tractat.

(10) Καὶ τῇ περὶ αὐτὸν τῶν φροντιστὴν διαθέσει ἐδανείσας. et adfectione erga ipsum procuratorem mutuam dedisti. *Synops. ibid.*

(11) In rem versione, et ratihabitione, mutuum nostram nomine factum conciliatur. *l.* 1. §. 6. *ff. quod jussu.*

(12) Ratihabitione factum alienum nostrum facimus. *l.* 3. *supr. de rei vind. l.* 7. *Infr. ad SC. Macedon. l.* 4. *Infr. de usucap. l.* 1. *Infr. de evict.* vid. *l.* 12. *in fin. ff. de solutionibus.*

(13) Patri.

(14) *l.* 1. §. 3. *ff. quod jussu.*

(15) Filiusfamilias facile mutuatus vel fidejussione pro patre præstita, tam in potestate positus in solidum tenetur, quam post mortem patris. Quod si heres scriptus est, rursus in solidum : sin minus, in quantum facere potest, tenetur. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 13.

(16) *l.* 8. *Infr. l.* 10. §. 1. *ff. de fidejussor. et mand.*

(17) Vid. *l.* 2. *Supr. h. t.*

(18) Liberi per emancipationem fiunt sui juris. vid. *l. ult. Infr. de emancipation.*

(19) Liberam peculii administrationem servus qui habet, rem peculii vendere potest : secus est in eo qui non habet : quippe is ne justum quidem possessionis initium affert ei, qui in [illegible] loco emit. Quod si res mobilis erat, etiam furti in duplum actio adversus emptorem competit. ita Græci hanc legem reddunt. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. περὶ δούλων. *ex lib.* 18. *tit.* 2. *c.* 15.

(20) Adde *l.* 18. *in fin. ff. de pignor. act.*

(21) Res peculiaris res domini est, potest enim per dominum adimi. *l.* 40. *in. fin. ff. de peculio.* vid. Cujac. 5. *obs.* 18.

prodesse manifestum est. † Ideoque res mobiles ementes [a servo] etiam furti (1) actione tenentur. Dat. 5. Non. Octobr. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

De contractu cum ancilla.

11. Iidem AA. et CC. Attalo.

Cum ancilla (2) contrahenti (quam jure non obligari [posse] constat) adversus dominum in quantum locupletius (3) ejus peculium factum est, ea superstite, ac post mortem [ejus] intra utilem annum dandam actionem non ambigitur. Dat. Prid. Kal. Decemb. CC. Conss. 293.

An et quatenus dominus per servum obligetur.

12. Iidem AA. et CC. Victori.

Dominum (4) per servum obligari non posse, ac tantum (5) de peculio (deducto scilicet quod naturaliter servus domino debet) ejus, creditoribus dari actionem, vel si quid in rem ejus versum probetur, de in rem verso, Edicto perpetuo declaratur. Dat. 13. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

Quod jussu.

13. Impp. Honor. et Theod. AA. Joanni P. P.

Dominos (6) ita constringi manifestum est actione prætoria (7), quæ appellatur, *Quod jussu*, si certam numerari præceperint servo, actorive pecuniam. Igitur [hac] in perpetuum edictali lege sancimus : Ut qui servo, colono (8), conductori, procuratori [actori] ve possessionis, pecuniam mutuam dat; sciat dominos possessionum, cultoresve terrarum obligari non posse. Neque familiares epistolas, quibus homines plerumque commendant (9) absentem, in id trahere convenit, ut pecuniam, quam rogatus non fuerat, impendisse pro prædiis mentiatur : cum nisi specialiter, *Ut pecuniam præstet*, a domino fuerit postulatus; idem dominus teneri non possit : Creditaque quantitate multari volumus creditores, si hujusmodi personis non jubente domino, nec fidejussoribus specialiter acceptis, fuerit credita pecunia. † Sane creditori damus licentiam : ut si liber [a] rationibus, quas gerebat, fuerit inventus actor servus procuratorve prædiorum; utilis actio pateat de peculio. Dat. 5. Idib. Jun. *Ravennæ*, Honorio x. et Theodosio vi. AA. Conss. 415.

TIT. XXVII.

PER (10) QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRATUR.

1. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marcellæ.

Excepta (11) possessionis (12) causa, per (13) liberam personam, quæ alterius juri non est subdita, nihil acquiri posse, indubitati (14) juris est. Si igitur procurator non sibi, sed ei, cujus negotia administrabat, redintegratæ rei (15) vindicationem pactus est, idque pactum etiam stipulatio insequuta est, nulla domino obligatio acquisita est. Servis autem res traditæ, dominis acquiruntur. Dat. Kal. Jul. ipsis et Conss.

Quæsita personali sine cessione, similiter quæritur hypothecaria. Bald.

2. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Cum per liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata (16). acquiratur [quidem] ei (17), cujus nomine pecunia credita est, per hujusmodi numerationem condictio; non autem hypotheca, vel pignus eorum, quæ procuratori data, vel supposita sunt, dominis contractus acquiritur : talem differentiam expellentes sancimus et condictionem (18), et hypothecariam actionem, vel pignus ipso (19) jure, et sine aliqua cessione ad dominum contractus pervenire.

† Si enim procuratori (20) necessitas legibus imposita est, domino contractus cedere actionem, quare quemadmodum ab initio in personali actione cessio supervacua videbatur, non etiam in pignoribus, et hypothecis simili modo dominus contractus habeat hypothecariam actionem, seu pignoris vinculum, vel retentionem sibi acquisitam? Dat. Kal. Novemb. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

(1) *l.* 56. §. 3. *ff. de furtis.*
(2) *l.* 5. §. 2. *ff. de tributor. l.* 1. §. 3. *l.* 27. *ff. de peculio.*
(3) Id est, eo detracto quod domino debetur. *l.* 12. *infr. h. t.*
(4) Dominus suo nomine non obligatur, quum servus contraxit, sed actione de peculio tenetur, deducto scil. eo, quod naturaliter ei servus debebat : deque in rem verso. *Syn. Basil.* 18. *tit.* 2. *c.* 17.
(5) *l.* 1. *in fin. ff. de pecul.* §. 10. *Inst. de act.*
(6) Tunc dominus ex contractu servi tenetur, quum specialiter quantitatem definierit, quæ vel servo, vel conductori sive colono, vel actori fundi (διοικητῇ τοῦ ἀγροῦ) mutuo dari debeat. Quippe non datur in eum actio, si per epistolam creditori servum suum vel conductorem, vel actorem fundi commendavit. *Synops. Basil.* 18. *tit.* 2. *cap.* 17. adde et quæ *ibi Scholiastes* annotavit.
(7) Actio quod jussu, prætoria.
(8) Dominus non obligatur per colonum in iis quæ non pendent ex mandato domini.
(9) Commendatitiæ literæ, in dubio non præsumuntur emissæ animo obligandi, sed commendandi tantum : de commendatione adde *l.* 43. *ff. de contrahend. emptione. l.* 11. §. *si ita quis.* 2. *ff. de legat.* 3.
(10) 2. *Instit.* 9. *et* 3. *Inst.* 29.

(11) Vide *l.* 11. §. 6. *ff. de pign. action. l.* 20. *in fin. ff. de acquirend. rer.* §. 5. *Inst. per quas personas cuique.*
(12) Possessionis causa estne dominium, ut Azo (et post eum alii) existimavit? An plus, hoc ostenditur, νομὴν μόνην possessionem solam nobis per liberam personam quæ sui juris sit, adquiri? ut Græci hoc caput reddunt *apud aut. Syn.* 16. *tit.* 9. *cap.* 11.
(13) Paul. 5. *sent.* 2. §. 2.
(14) Si strictum jus spectemus, non æquum : competit enim utilis. An et directa? vid. Hotoman. 3. *obs.* 31.
(15) Id est, de litis redintegratione pactus est. καὶ συμφωνήσαι πρὸς τὸ ἀγοραστὴν ἄνωθεν περὶ τούτου τοῦ πράγματος δικάζεσθαι. *Synops. Basil. d. cap.* 12. Procurator igitur litis redintegrationem domino non adquirit per stipulationem : licet per traditionem rei dominium adquirat domino.
(16) *l.* 9. §. 8. *ff. de reb. cred.*
(17) *l.* 2. *in fin. d.* §. 8. *ff. de reb. cred. l.* 126. §. 2. *ff. de verb. obligat.*
(18) Per liberam personam condictio, hypothecaria actio, et pignus nobis adquiritur ipso jure, sine cessione.
(19) Id est, directo, sine cessione.
(20) Procurator cogitur cedere actiones domino.

3. Idem A. Juliano P. P.

I (1) duo, vel plures communem servum habeant, et unus ex his jusserit, *Ut suo nomine servus ab ali-o stipuletur decem* (puta) *aureos*, *vel aliam rem*: ipse item servus non ejus, qui jussit, sed alterius ex domi-s suis fecit mentionem, et nomine illius stipulatus est: ter antiquam sapientiam quærebatur, cui acquiratur tio, vel lucrum, quod ex hac cuusa accidit? utrum, qui jussit, an ei, cujus servus fecit mentionem, an olobus? Cumque ex omni latere magna pars auctorum ulium effuderit tractatum: nobis verior eorum sententia detur; qui domino, qui jussit (2), asserunt stipula-nem, et ei tantummodo acquiri dixerunt; quam alio-m, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim (3) ligni:ati servorum indulgendum est, ut liceat eis, do-ni jussione contempta, sua libidine facere stipulatio-m, et ad alium dominum, qui eum forsitan corrupit, enum lucrum transferre: quod neque ferendum est; si vus impius domino quidem, qui jussit, minime obe-ndum existimaverit, alii autem, qui forsitan ignorat, nescit, repentinum adducat solatium. Quod enim sæpe ad antiquos dicebatur, *jussionem* (4) *domini non esse similem nominationi*, tunc debet obtinere, cum servus sus ab uno ex dominis stipulationem facere, sine no-ne stipulatus est, tunc enim ei soli acquirit, qui jus-. Sin autem expresserit alium dominum: soli illi ne-se est acquisitionem celebrari: multo enim amplius ortet valere dominici nominis mentionem, quam heri-a * jussionem. Dat. 15. Kal. Decemb. LAMPADIO et ESTE VV. CC. CONSS. 530. * al. sterilem.

TIT. XXVIII.

AD SENATUSCONSULTUM MACEDONIANUM (5).

De eo qui se patremfam. dixit.

1. Imp. ÆLIUS PERTINAX (6) A. Atilio.

I filius [familias] cum in potestate patris esset, mu-tuam a te pecuniam accepit, cum se (7) patremfa-ias diceret, ejusque affirmationi credidisse te justa ratione edocere potes: exceptio (8) ei denegabitur. PP. 10. Kal. April. FALCONE et CLARO CONSS. 194.

Quibus casibus non est locus Senatusconsulto.

2. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Sophiæ.

ZEnodorus si, cum (9) sui juris esse publice videretur, aut patris voluntate (10) contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, vel suæ potestatis constitutus novatione facta fidem suam obligavit, vel alias agnovit debitum: non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. 5. Kal. Mart. SATURNINO et GALLO CONSS. 199.

De emptione et promissione pretii cum usuris.

3. Iidem AA. Macrino.

SI (11) filiusfamilias aliquid mercatus, pretium stipulanti venditori cum usurarum accessione spondeat: non esse locum Sanatusconsulto, quo fœnerare filiisfamil. est prohibitum, nemini dubium est: Origo (12) enim potius obligationis, quam titulus actionis considerandus est. PP. Id. Mart. SATURNINO et GALLO CONSS. 199.

De consensu patris de pignore.

4. Iidem AA. Cyrillæ.

SI, permittente (13) patre, filiosfamilias pecuniam mutuam dedisti: Senatusconsulti potestas non intervenit, et ideo persecutio pignoris, quod in bonis patris fuit, non denegabitur: præsertim cum et eidem filius heres extiterit: modo si nullus alius jure conventionis, [vel] ratione temporis, et ordinis potior apparuerit. PP. 12. Kal. Maji, FABIANO et MUTIANO CONSS. 202.

De legationis, vel studiorum causa, de jussu patris.

5. Imp. ALEXAND. A. Septimiæ Musæ.

MAcedoniani Senatusconsulti auctoritas petitionem ejus pecuniæ non impedit, quæ filiofam. studiorum (14),

1) Servus communis adquirit omnia dominis suis pro domini-portionibus: exceptis iis, quæ alterius ex domini jussu stipu-r. *Syn. Basil.* 16. *tit* 9. *c.* 13. Goth. Hæc est duodecima de-ex 50. Justinian. vid. Inglois. *Ans.*

2) Servus communis adquirit ei qui jussit contrahi, non ei, s nomine adquisivit, et ita jussus prævalet nominationi. vid. *ff. de stipul. serv.*

) Malitiis non est indulgendum. *l.* 38. *ff. de rei vind. c.* *itiæ.* 5. *de elect. in* 6.

) Jussio non absimilis est nominationi: Hoc est, cum unus inorum servum communem jubet suo, id est, jubentis nomi-tipulari, plus non valet jussio, quam nomen: hoc est, servus, teri domino qui non jussit stipuletur, ei adquirit, non ei qui t: ut plus valeat nominis dominici mentio, quam sterilis jus- *ut hic in fin.* plus valere nomen quam jussionem. Quid si liciter servus, nullo dominorum nominato stipulatus est? tunc li adquirit qui jussit, *ut hic.* Quidam tamen aliter hunc lo-accipiunt: hoc sensu, cum unus dominorum servum commu-jubet suo, hoc est, jubentis nomine stipulari, plus valet jus-uam nomen. Cum jubet simpliciter stipulari, plus valet no-quam jussio: et ita post *Azonem* hunc locum interpretantur.

(5) §. 7. *Inst. quod cum eo. L.* 14. *D.* 6.

(6) Duæ tantum exstant Imperatoris Pertinacis constitutiones: quarum hæc una, altera in *l.* 1. *C. de necessar. serv.* In ff. vero aliarum constitutionum fit mentio, ut in *l.* 5. §. 2. *et* §. *fin. ff. de jure immunit. l.* 12. §. 2. *ff. de fideic. libert. et* §. *pen. h. t. quib. mod. testam. infirm.* Ans.

(7) Qui se sui juris affirmat, non juvatur Macedoniano *l.* 3. *l.* 19. *ff. h. t.*

(8) De exceptione Macedoniani, v. Oldend. *c.* 49. *de except.*

(9) *l.* 3. *ff. h. t.*

(10) *l.* 4. *Infr. h. t.*

(11) Senatusconsultum Macedonianum locum habet in mutuo filiisfamilias dato: igitur non in emptione per eos contracta: non denique si quid mercari, vel si pretium cum usuris stipulanti promiserint: quidquid enim eo nomine promissum erit, recte ab iisdem petetur. *Syn. Basil. et ib. Theod. Scholiastes* 18. *tit.* 4. *c.* 16.

(12) *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.*

(13) Adde *l.* 2. *Supr. h. t. l.* 5. *vers. Sane si jussu. Infr. h. t.*

(14) Ελευθερίων σπουδασμάτων, id est, liberalium studiorum. *Synops. d. tit. cap.* 13. *l.* 7. §. 13. *ff. h. t. l.* 47. *in fin. ff. de solut.*

vel legationis causa alibi degenti, ad necessarios sumptus, quos patris pietas (1) non recusaret, credita est. Sed ex contractu filii post mortem ejus de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, si anni utilis spatium petitionem non impedit. † Sane si jussu (2) patris datum mutuum probetur: nec in quos usus versa sit pecunia disquiri necesse est, sed perpetua (3) in patrem etiam mortuo filio, est actio. PP. prid. Kalend. Mart. AGRICOLA et CLEMENTINO CONSS. 231.

De peculio. 1. De nepotibus et pronep.

6. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Theopompo.

SI filius tuus in potestate tua agens, contra (4) Senatusconsultum Macedonianum mutuam sumpsit pecuniam: actio de peculio adversus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam potest.

§. 1. Quod Senatusconsulti auxilium, licet *filiifamilias* meminerit, et ad nepotes (5), et pronepotes porrigitur. PP. 6. Non. Mart. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

De ratihabitione patris. 1. De filiofam. milite.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI filiusfamilias citra (6) patris jussionem, vel mandatum, vel voluntatem, pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit: Veterum ambiguitatem decidentes, sancimus, quemadmodum, si ab initio voluntate patris, vel mandatu filiusfamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur; ita et si postea ratum pater habuerit contractum, validum esse hujusmodi contractum: cum testimonium (7) paternum respuere satis iniquum sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, vel principali (8) mandato patris, vel consensui non esse absimilem: cum nostra novella lege generaliter omnis ratihabitio (9) prorsus retrotrahatur (10), et confirmet ea, quæ ab initio subsecuta sunt. Et hæc quidem de privatis hominibus sancienda sunt.

§. 1. Sin autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit, sive sine mandato, sive consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris, stare oportet contractum: nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniæ creditæ, vel ubi consumptæ sint? In pluribus (11) enim juris articulis filiifamilias milites non absimiles videntur hominibus, qui sui juris sunt: et ex præsumptione (12) omnis miles (13) non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere et expendere, nisi in causas castrenses. Dat. 12 Kal. August. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXIX.

AD SENATUSCONSULTUM VELLEJANUM (14).

De solvente pro alio

1. Imp. ANTONINUS A. Lucillæ.

MUlieribus [quidem,] quæ alienam obligationem suscipiunt, vel in se transferunt, si id contrahentes (15) non ignorent, Senatusconsulto subvenitur: sed si pro aliis, cum obligatæ non essent, pecuniam exsolverint (16): intercessione cessante, repetitio nulla est. PP. Non. Dec. GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

De Principaliter *debitrice.*

2. Idem A. Nepotianæ.

FRustra (17) Senatusconsulti exceptione, quod (18) de intercessionibus fœminarum factum est, uti tentasti quoniam principaliter (19) ipsa debitrix fuisti: ejus enim Senatusconsulti exceptio tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud creditorem ejus intercessit. Sin autem pro creditore suo alii obligaverit, vel ab eo se, vel debitorem suum delegata passa est; hujus Senatusconsulti auxilium non habet. PP. 3. Idib. Aug. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 21[3]

(1) Et merito id receptum; nec enim vento vivitur. vid. *l. ult. Infr. de alend. liber. ac parent.* De expensis factis in eruditionem puerorum, vid. *l. 15. ff. de negot. gest. l. 27. §. ult. vers. sed si l. 28. 29. 38. ff. de rei vindic. l. 25. ff. de pign. a t.* vid. glossas quæ notavi ad *l. 79. §. 1. ff. de verb. signif.* Goth. Confer. *l. 50. ff. famil. ercisc.* Ans.

(2) *l. 2. et 4. Supr. h. t. l. 7. ff. quod cum eo.*

(3) *l. 1. §. 1. 2. ff. quando de peculio.*

(4) *l. 1. §. h. t. l. 1. supr. ne filius pro patre.*

(5) *l. 14. ff. h. t.* vid. *l. 84. ff. de verb. sign.*

(6) *l. 7. §. 11. ff. h. t.* Goth. Hæc est decima tertia ex 50. novi Justinian. *Ans.*

(7) Testimonium paternum non potest nisi inique respui. dixi *l. 7. §. ult. Inst. de curat. fur.*

(8) Vid. *l. 7. in fin. ff. quod cum eo. l. 1. §. 14. ff. de vi et vi armat.*

(9) Ratihabitio patris Macedonianum excludit.

(10) Ratihabitio retro trahitur. *l. 25. in fin. Infr. de donat. inter vir.* de hac regula dixi: et alias dicam. adde *l. 16. §. 1. ff. de pignor. et hypothec. l. 44. §. 1. ff. de usurpat. et usucap. c. ratihabitionem. de reg. jur. in 6.*

(11) In Macedoniano: *ut hic. et l. 1. in fin. l. 2. ff. h. t.* in testamento. *l. ult. Infr. de testam. milit.*

(12) Non dissimilis præsumptio est in *l. 22. Infr. ad SC. Vellejan.*

(13) Hinc colligunt, Maritum præsumi mutuum accipere in rem, utilitatem communem, et augmentum societatis seu communionis. Molinæus *de usur. quæst. 38. n. 291. 292.*

(14) *L. 2. 16. D.* [illegible] Paul. *sentent. 11. et 1.* Harmen. 13. [illegible] *cap. 48. de except.* Papon. 12. *Arrest.* 5. Moribus Galliæ, mulier potest pro marito mutuum accipiente, vel aliter se obligante, cum ejus autoritate, etiam heredia sua antiqua hypothecæ subjicere. Num inde Velleianum in Gallia desuetum? dicis: Molinæus negat: sed id in Gallia receptum ideo esse, quod inter virum et uxorem plerumque omnium bonorum communio sit. Hinc præsumi maritum obligari, et mutuum accipere in communis societatis augmentum. Aliud fore, si inter eos communio pactis quibusdam matrimonialibus, vel dotalibus non fuerit, vel jam facta bonorum separatio sit; vel si mulier obligari pro se voluerit; vel si pro viro intercesserit non societatis causa, sed in rem mariti eorumve qui marito sunt conjuncti, vel in aleam profusura. Velleiano mulier etiam non juvatur, si mutuum maritus acceperit pro negotio uxoris gerendo, verbi gratia, pro ejus hæredibus exonerandis, vel a commisso liberandis, et similibus. Et Velleianum retineri servarique in Gallia *Molin.* censet. quem vide *tractatu de usur. quæst. 38. num. 292.* adde Papon. 12. *Arrest num. 4.* Goth. De exceptionibus Senat. Velleian. vid. Joann. Zanger. *de except. part. 3. cap. 11.* Ans.

(15) Id est, qui contrahunt cum muliere.

(16) Mulier solvens non juvatur Velleiano. *l. 4. in fin. infr. t. l. 4. 5. l. 8. §. 5. ff. h. t.*

(17) 1. Harm. 13. §. 13.

(18) Velleianum pertinet ad intercessiones mulierum. *l. 2. §. l. 29. ff. h. t.* Mulier pro alio intercedens juvatur Velleiano.

(19) Mulier in rem suam obligata, non juvatur Velleiano. *l. 10. 13. infr. h. t. l. 4. 11. 17. 24. 27. ff. h. t.* In rem suam obligata est πρωτοτύπως principaliter, id est cum primaria est debitrix, neque alterius nomine in se obligationem suscepit. Altera porro nomine non obligatur, quæ pro suo creditore se alii obligavit: ejusque nomine se vel debitorem suum delegari patitur. Harmen. *dict. §. 13.*

De matre intercedente pro filio.

3. Idem A. Servato.

SI (1) cum ipse mutuam pecuniam acciperes, mater (2) tua contra amplissimi ordinis consultum, fidem suam interposuit: exceptione se tueri potest. PP. 3. Idib. Aug. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De obligatione, vel solutione pro alio.

4. Imp. ALEXANDER A. Alexandræ.

SEnatusconsultum locum habet; sive eam obligationem, quæ in alterius persona constitit, mulier in se transtulit (3), vel participavit; sive, cum alius pecuniam acciperet, ipsa se ab initio ream constituit: quod in rerum earum [habitis] pro aliis obligationibus admissum est. ✠ Sed si (4) prædia tua annis major vigintiquinque vendicasti (5), et pro (6) marito pecuniam solvisti (7): deficit (8) auxilium Senatusconsulti. PP. 6. Kalend. Januar. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De marito res uxoris oppignorante.

5. Idem A. Popiliæ.

SI sine voluntate tua res tuæ a marito tuo pignori datæ sunt, non tenentur. Quod si consensisti (9) obligationi, sciente (10) creditrice: auxilio Senatusconsulti uti potes. Quod si patientiam (11) præstitisti, [ut] quasi suas res maritus obligaret, decipere (12) voluisti mutuam pecuniam dantem, et ideo tibi non succurretur Senatusconsulto; quo infirmitati, non (13) calliditati mulierum consultum est. Dat. 15. Kalend. Julii, JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De matre, quæ tutoribus filiorum promisit indemnitatem.

6. Idem A. Torquato.

SI mater, cum filiorum suorum patrimonium gereret, tutoribus (14) eorum *securitatem* promiserit, et fidejussorem præstiterit, vel pignora dederit: quoniam quodammodo suum (15) negotium gessisse videtur, Senatusconsulti auxilio, neque ipsa (16), neque fidejussor ab ea præstitus, neque res ejus pignoratæ adjuvantur.

§. 1. Sin autem tutore se excusare volente, ipsa se interposuit (17) *indemnitatem* ei repromittens, auxilio Senatusconsulti uti minime prohibetur.

§. 2. Si vero tutores petiit, et sponte periculum suscepit: quominus teneatur, auctoritas (18) eam juris tuetur. PP. 6. Idus Octob. MODESTO et PROBO CONSS. 229.

Si maritus fundum uxoris obligaverit.

7. Imp. GORD. A. Viviano.

SI sciens (19) creditor a marito propter (20) proprium debitum obligari fundum mulieris, licet ea consentiente (21) eum pignori acceperit: propter Senatusconsulti auxilium vendendo eum, dominium (22) mulieri auferre nequivit: nec tibi necesse est, (præstito (23) pretio emptori) vindicare, si matri heres extitisti. PP. 12. Kal. Octob. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

Si paternam obligationem filii et filiæ in se receperunt.

8. Idem A. Triphoni

SI (24) paternam obligationem non tantum masculini sexus [filii] verum etiam filiæ emancipatæ in se re-

(1) Etiam cum pro filio mulier fidejubet, exceptione Senatusconsulti Velleiani uti potest. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 19. *ex lib.* 26. *tit.* 7. *cap.* 67. 1. Harm. 13. §. 32.

(2) Mater pro filio quoque fidejubens, Velleiano utitur, *ut hic.* nisi matris jussu mutuum filio datum sit. vid. *Arrest.* apud Papon. *d. loc. num.* 3. *in fin.*

(3) *l.* 14. *Infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t.*

(4) Vid. Papon. *d. loc. n.* 4. *ibi*, *Quinto. le pareil seroit*: *et ibi*, *Octavo. femme comme peut vendre son immeuble pour la debte de son mari.*

(5) Quid si se, suasve res obligavit pro marito: ut eum carcere custodiave publica redimeret? Papon. *ibi n.* 8. refert, mulieri Velleiano consultum. Plus est igitur vendidisse et solvisse, quam se obligasse. Contrarium refert Harmen. 1. *tit.* 13. §. 14. ubi refert, mulierem quæ acceptum ab aliquo argentum dederit, ut e custodia virum liberaret, obligari, neque ei subveniri, quamvis causetur se intercessisse, vel in patris potestate fuisse. Hæc eo sententia defenditur: quod eam ob causam mulier dotem alienare possit. *l. sed et si.* 21. *ff. solut. matrim.*

(6) Si propter viri obligationem mulier in alieni contractus vinculum se conjecerit, propriisque facultatibus maritum obligatione liberare studuerit, si quidem pollicita non solverit, ne solvere quidem cogetur: quod si solverit, solutum condicere non poterit: præsertim si absolutæ legitimæque sit ætatis. 1. Harm. 13. §. 17.

(7) *l.* 1. *supr. h. t.*

(8) Imo non deficit. *l.* 32. §. 2. *ff. h. t.* solve: mulier ibi solicitavit emptores, non hic. adde Papon. *d. loco. n.* 2. *ibi*, *Femme qui est occasion du prest n' a l' exception du Velleien*; *et num.* 3. *ibi*, *Femme ayant prie le creancier de prester, n' a l'exception du Velleien.* Potest etiam hæc lex referri ad mulierem, quæ fundum tanquam suos in usus vendidit.

(9) *l.* 7. *infr. h. t. l.* 8. *ff. h. t.*

(10) Non ignorante res esse mulieris quæ pignori darentur. *l.* 8. §. 8. *ff. h. t.*

(11) Res invitæ uxoris pignorari non possunt. *supr. ibi*, *si sine voluntate*: nec volentis. *ibi*, *si consensisti.*

(12) Mulier decipiens non juvatur Velleiano. vid. *l.* 18. *infr. h. t.*

(13) Calliditati mulierum non succurritur, sed infirmitati. vid. Papon. *d. loc. n.* 11.

(14) *l.* 8. §. 1. *ff. h. t.*

(15) Mulier suum negotium gerens non juvatur Velleiano. vid. *l.* 2. *supr. h. t.* Suum gerit negotium, cum res alterius administrat, veluti, si res liberorum gerat, et eorum tutoribus securitatem promittat, et fidejussorem det.

(16) Mulier cum effectu, id est, utiliter et cum suo commodo obligata, fidejussorem, resque ejus recte obligat.

(17) Aliud est matrem filiorum tutoribus excusare se tutela volentibus indemnitatem promittere, *ut hic.* aliud ipsorum pupillorum negotia administrare, et eorum tutoribus securitatem promittere, *supr. h. t.* Priore casu, mulier Velleiano juvatur: altero non juvatur. Hinc collige, corrigendum esse §. 2. apud Paul. 2. *sentent.* 11.

(18) Auctoritate juris tenetur. Cujac. ad *l.* 17. *ff. de injust. rupto irrito.* ut verbum, *tueatur*, accipiatur passive.

(19) Et ita malæ fidei.

(20) Ratio decidendi.

(21) *l.* 5. *supr. h. t.*

(22) Ex inutili alienatione, dominium non transfertur.

(23) Emptori rem alienam scienti pretium non restituitur.

(24) *l.* 8. *infr. de fidejussor.*

ceperunt : quamvis filiæ virilibus (1) obligationibus eximantur, propter exceptionem, quæ ex Senatusconsulto Vellejano descendit; tamen (2) filios in id quod se obligaverunt, teneri, filiarumque subducta persona patrem in id conveniri posse, in quo conveniretur, si filiæ non intercessissent, dubium non est. Pignora tamen patris etsi in posteriore (3) obligatione accepta sunt : sine (4) dubio tenentur. Sed et si in priore fuerint obligatione, quatenus ad patrem per restitutoriam (5) actionem redit, eatenus tenebuntur. PP. Non. Octob. Pio et Pontiano Conss. 239.

De Solutione facta ab ignorante beneficium SC.

9. Idem A. Proculo.

Quamvis mulier pro alio solvere (6) possit, tamen, si præcedente (7) obligatione, quam Senatusconsultum (8) de intercessionibus efficacem (9) esse non sinit, solutionem fecerit, ejus Senatusconsulti beneficio munitam se ignorans; locum habet repetitio. PP. Nonis Julii, Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De Conductione.

10. Imp. Philippus A. et Philippus C. Triphonæ.

Si adversarius tuus non cum marito tuo, sed tecum (10) negotium gessit : reliqua conductionis, quæ dicis esse contracta, obtentu hujusmodi obligationum non potes recusare. Enimvero si cum eosdem fundos non tibi, sed marito (11) tuo locaret, personam tuam ut idoneam secutus est : beneficio amplissimi ordinis, quod factum est de intercessionibus fœminarum, te tueri potes. PP. 18. Kal. Septemb. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

De jure hypothecario, seu pignoris remissione.

11. Idem A. Heboræ.

Etiam constante matrimono jus hypothecarum, seu pignorum (12) marito (13) remitti posse, explorati juris est. PP. 8. Kal. Octob. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

De Matre res suas obligante pro dote filiæ.

12. Impp. Valerianus et Gallien. AA. Sepidutæ.

Si dotare (14) filiam volens, genero res tuas obligasti, pertinere ad te beneficium Senatusconsulti falso putas. Hanc enim causam ab eo beneficio esse removendam prudentes viri putaverunt. PP. 9. Kal. Martii, Tusco et Basso Conss. 259.

De fœnore.

13. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Condianæ.

Si fœnebris pecunia juxta fidem veri (15) a creditore tibi data est : sive tota quantitas fœnoris, sive pars ejus in usum mariti processisse proponatur, decreto patrum non adjuvaris : licet (16) creditor causam contractus non ignoraverit. Dat. 3. Kal. Sept. ipsis AA. Conss.

De muliere et ejus fidejussore.

14. Iidem AA. et CC. Basilissæ.

Mulierem contra Senatusconsulti Vellejani auctoritatem non posse intercedere, eademque exceptione fidejussorem (17) ejus uti posse, juris auctoritas probat. Unde si mater tua marito quondam suo heres non extitit, satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. PP. 8. Kal. April. *Byzantii*, CC. Conss.

De eo, qui mandato mulieris promisit.

15. Iidem AA. et CC. Agrippino.

Si uxor pro marito contra Senatusconsultum intercessura, te rogavit (18) mandatario nomine, ut pro ea tuam fidem obstringeres : initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas, qua conventus defendi potes. PP. 18. Kal. Junii, *Sirmii*, CC. Conss.

De novatione.

16. Iidem AA. et CC. Rufino.

Si mulier alienam suscepit obligationem : cum ei per exceptionem Vellejani Senatusconsulti succurratur, cre-

(1) Inter eos qui nominatim obligantur, dividitur in viriles partes obligatio.

(2) Quoties masculi et fœminæ permixtim obligantur, obligatio pro parte fœminarum non valet. Et ita contractus interdum pro parte tantum tenet.

(3) Novante.

(4) Dubium ex eo nascitur, quod in obligatione posteriore ac novante pignus datum reperiatur pro accedente obligatione inutili. Quæ igitur ratio decidendi est? Hujusmodi pignus magis ad causam quam ad titulum obligationis referendum esse.

(5) Rescissoriam, ut in *l.* 16. *infr. h. t.*

(6) Mulier pro alio solvens, non juvatur, *ut hic.* quemadmodum et si donat. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.*

(7) Id est, ob præcedentem obligationem. *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.*

(8) *l.* 2. *supr. h. t.*

(9) Solvens ob non efficacem obligationem mulier, juvatur Velleiano.

(10) Si contrahitur principaliter cum muliere, negotium ad eam spectat, ideoque non juvatur.

(11) Mulier conducens prædia, obligatur : pro marito conducente fidejubens, non obligatur.

(12) Quod mulieri competit in rebus mariti. *l.* 8. *in princ. ff. h. t l.* 11. *ff. quibus mod. pign. l.* 1. §. *penult. Infr. de rei uxor. act.*

(13) Mulier potest remittere marito jus hypothecæ. Hoc aliud est quam fidejubere.

(14) Mater se obligans pro dote filiæ, non juvatur Velleiano. Dotis favor Velleianum excludit. *l. ult. infr. h. t. l.* 41. *ff. de jure dot.* Mulier dotem pollicita non juvatur Velleiano, sed eam præstare cogitur. 11. Harmen. 13. §. 21. et 32. *Synops. Basil.* 6. *tit.* 36. *ex lib.* 26. *tit.* 7. *cap.* 87.

(15) Aliud si conlusorie, ut qui non obligatam sibi mulierem fore spondendo sciebat, mutuum dando eam obligaret. *l.* 11. *l.* 29. *ff. h. t.* vid. Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 4. *ibi*, *Septimo.*

(16) Vid. Molinæum *de usur. quæst.* 30. *num.* 203. *et l.* 19. §. 5. *ff. h. t.*

(17) Velleiani exceptione fidejussor juvatur. *l.* 6. *l.* 30. *in fin. ff. h. t.* nisi successerit Principali.

(18) Mulier mandans fidejuberi, non tenetur ex mandato. Quid qui promisit? ne is quidem tenetur. *ut hic.*

litori contra priores (1) debitores rescissoria actio datur. PP. 17. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. Conss.

De simulate gestis.

17. Iidem AA. et CC. Alexandro et aliis.

SI cum pater vester a Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, velut (2) hanc ejus uxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatum ex Senatusconsulto venientem pervenire necesse est: cum eam veritatis (3) substantia constituta potius quam simulata gesta tueatur. 3. Idus Martii, CC. Conss.

De muliere decipiente.

18. Iidem AA. et CC. Zotico.

FOeminis alienas [vel] veteres (4), vel novas obligationes aliqua ratione suscipientibus subvenitur: nisi creditor aliqua ratione per mulierem deceptus (5) sit: nam tunc replicatione doli, Senatusconsulti exceptionem removeri, constitutum est. Dat. 5. Id. Nov. *Antiochiæ*, CC. Conss.

De obligatione, quæ ex persona mulieris initium sumpsit.

19. Iidem AA. et CC. Faustinæ.

CUm ad eas etiam obligationes, quæ ex mulieris persona calliditate (6) creditoris sumpserunt primordium, decretum patrum, quod de intercessione fœminarum factum est, pertinere Edicto perpetuo declaratur: Si [tamen] creditor, qui contrahere cum alio proposuerat, mulieris (7) personam elegit: exceptione contra petitores (8) secundum ea quæ asseveras, defendi potes. Dat. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De heredibus.

20. Iidem AA. et CC. Theodotiano.

HEredes quoque mulieris adversus creditores [eadem] exceptione, quæ ex Senatusconsulto introducta est, uti posse dubium non est. Dat. 9. Kal. Jan. ipsis CC. Conss.

De jure hypothecarum remisso.

21. Imp. Anastasius A. Celeri Magistro officiorum.

JUbemus (9), licere mulieribus et pro uno contractu, vel certis contractibus, seu, pro una vel certis personis seu rebus juri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare (10): quodque ita gestum sit, hac auctoritate nostra firmum illibatumque custodiri; ita tamen ut [et] si generaliter (11) tali renunciatione pro uno (ut dictum est) contractu, seu certis contractibus, vel ad unam, vel ad certas res, seu personas consensum proprium accommodantes usæ sunt, vel fuerint: eadem renunciatio ad (12) illos contractus, et illas res seu personas, quibus consensum [suum] proprium accommodaverunt, vel accommodaverint, coarctetur, nec aliis quibusdam contractibus, quibus minime mulieres consenserunt, vel consenserint, prætendentibus eam, opponendi licentia præbeatur. His scilicet omnibus, quæ in præsenti per hanc consultissimam legem statuimus, ad præteritos (13) nihilominus contractus pro negotiis et controversiis, necdum (14) transactionibus, vel definitivis sententiis, seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. Dat. Kal. April. Anatolio et Agapito Conss. 508.

De donatione propter nuptias. 1. *De dote.*

In Authent. ut immobilia antenuptial. donat. §. Si quis igitur. coll. 5. tit. 16. al. 14. Novell. 61. cap. 1.

SIve a me, sive ab alio pro me fiat donatio (15) *propter nuptias: quod ea ex causa est immobile, neque* (16) *alienare valeo neque obligare: In hoc ergo contractu mulieris consensus nihil proficit, quo minus demus mulieri in rem actionem in sponsalitia largitate soluto matrimonio: nisi et secundo* (17) *post biennium profiteatur, et aliæ res viro sint, ex quibus ei consuli possit. Absque his enim neque si frequenter consentiat, lædetur: vir tamen obligabitur in aliis rebus suis hujus obligationis seu alienationis occasione: quæ, quantum ad mulierem, pro non dicta, et pro non scripta habetur.*

(1) Adde *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.*

(2) Si nomen uxoris simulate instrumento insertum pro mariti nomine fuerit, obligatio ipso jure nulla est, simulationis gratia, ideoque locus non est Velleiano, sed nullitati.

(3) Vide *l.* 1. *supr. plus valere quod agitur.*

(4) *l.* 2. §. 4. *ff. h. t.*

(5) *l.* 5. *Supr. h. t. l.* 2. §. 3. *l.* 23. *l.* 30. *ff. h. t. l.* 11. *Infr. de distract. pign. l.* 110. *in fin. ff. de reg. jur.*

(6) Adversus calliditatem creditoris, mulieri subvenitur.

(7) *l.* 8. §. 14. *l.* 12. *l.* 28. *in fin. l.* 29. *ff. h. t.*

(8) Petitorem.

(9) Hujus legis fit mentio in lege unica. §. 15. *vers. licet enim Infr. de rei uxoriæ.*

(10) Renunciare Velleiano mulier potest, *l.* 11. *Supr. h. t. l.* 23. §. 2. *Infr. h. t. l.* 32. §. 4. *ff. h. t.*

(11) Renunciari generaliter potest Velleiano a muliere, fuerit tamen melius vim et naturam Velleiani mulieri a notario indicari. vid. Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 1. *ibi*, *Renonciations au Velleien sans declaration suffit.*

(12) Renunciatio generalis non extenditur ad extraneas personas: atque ita, filia renuncians paternæ successioni, non censetur renunciare fraternis hereditatibus: videlicet, ut ne vis et effectus renunciationis unius, et quidem odiosæ ad alium casum extendatur, quam qui expressus sit. *arg. l. si domus,* 21. *ff. de servit. præd. urban. l. suum.* 13. *infr. de jure d liber. l.* 1. §. *sed videndum.* 11. *ff. de successorio edicto. l. si ita stipulatus.* 126. §. *Chrysogonus.* 2. *ff. de verb. oblig. l. ad probationem servitutis.* 22. *supr. de probat.* Capella Tholozana *decis.* 45. Ludovicus Romanus *consilio* 168.

(13) Lex ad præteritos casus referri potest, si legislator expressim hoc voluerit.

(14) Et ita lex ad imperfecta negotia tacite refertur.

(15) Vide Rip. *ad l.* 2. *n.* 103. *cum seq. ff. solut. matr.* Bal. Novel. *in tract. de dote in* 7. *part. princ. privil.* 1. Abb. *ad c. pervenit. extr. de empt. et vendit.* Afflict. *decis.* 311. *et decis.* 349. *n.* 4. Rim. *Instit. quib. alien. licet vel non. in princ. n.* 88. *et* 202. Cephal. *cons.* 51. *n.* 26. *vol.* 1. Mod.

(16) Res immobilis donata propter nuptias, alienari non potest, neque obligari, etiam muliere consentiente, nisi etc. *Infr. h. t. ibi*, *nisi et* Goth. Vide omnino Rittershus. *in exposit. Nov. part.* 2. *cap.* 4. *et part.* 5. *cap.* 9. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 11. *num.* 66. Ans.

(17) Dicam ad *l.* 22. *in fin. Infr. h. t.*

*

§. 1. *Et multo* (1) *magis idem in dotibus locum habet, ut non aliquid immobile pro ea alienetur, vel obligetur: omnibus tamen privilegiis doti datis, in sua firmitate durantibus, sive agat mulier, sive nomine ejus alius.*

De secunda intercessione.

22. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano. P.P.

SI mulier perfectæ ætatis [constituta,] post intercessionem, vel cautionem conscripserit, vel pignus, aut intercessorem præstiterit: sancimus, antiqua legum varietate cessante, si quidem intra biennale juge tempus post priorem cautionem numerandum, pro (2) eadem causa fecerit cautionem, vel pignus aut intercessorem dederit: nihil sibi præjudicare, quod adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam jacturam inciderit. Sin autem post biennium hæc fecerit: sibi (3) imputet, si, quod sæpius cogitare poterat et evitare, non fecit, sed ultro firmavit: videtur (4) etenim ex hujusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua causa aliquid agere, et tam ex secunda (5) cautione sese obnoxiam facere, [in quantum hoc fecit] quam pignus aut intercessorem utiliter dare.

De muliere, quæ proprio viro consensit.

In AUTHENT. ut nulli jud. lic. hab. loci servat.
§. et illud. coll. 9. tit. 17. al. 9.
Novell. 134. cap. 8.

SI (6) *qua mulier instrumento consentiat proprio* (7) *viro, aut scribat, et propriam substantiam, aut scipsam obligatam faciat, jubemus, hoc nullatenus valere, sive semel, sive* (8) *multoties hujusmodi aliquid pro eadem re fiat: sive privatum, sive publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neque factum quicquam, neque scriptum esset: nisi* (9) *manifeste probetur* (10), *quod pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sint.*

Si mulier aliquid acepisse dicatur, ut intercederet.

23. Idem A. Juliano P. P.

ANtiquæ jurisdictionis retia, et difficillimos nodos resolventes, et supervacuas distinctiones exulare cupientes, sancimus, mulierem, si intercesserit, sive ab initio, sive postea aliquid (11) accipiens, ut sese interponat: omnimodo teneri, et non posse Senatusconsulti Vellejani uti auxilio: sive sine scriptis, sive per scripturam sese interposuerit. Sed si quidem in ipso instrumento intercessionis dixerit *sese aliquid accepisse, et sic ad intercessionem venisse*, et hoc instrumentum publice (12) confectum inveniatur, et (13) a tribus (14) testibus consignatum: omnimodo (15) esse credendum, eam pecunias, vel res accepisse, et non esse ei ad Senatusconsulti Vellejani auxilium regressum.

† Sin autem sine scriptis intercesserit, vel instrumento non sic confecto, tunc, si possit stipulator ostendere (16) eam accepisse pecunias, vel res, et sic (17) subiisse obligationem; repelli eam a SC. juvamine. † Sin vero hoc minime fuerit ab eo approbatum: tunc mulieri superesse auxilium, et antiquam actionem adver-

(1) Argumentum a minori ad majus observa: et sic a donatione propter nuptias ad dotem. Donatio propter nuptias privilegiata, multo magis et dos. Quidam hæc verba referunt ad alienationem dotis, quasi nullo jure possit dos alienari, et male. *Novell.* 61. *cap.* 1. Hoc tantum lex demonstrat, majorem esse causam prohibendæ alienationis dotis, quam propter nuptias donationis: Alias, differunt in privilegio dos, et donatio propter nuptias. vide Cujac. *ad Novell.* 61. *in fin.*

(2) Secunda intercessio mulieris, post biennium facta (pro extraneo scil. *Authentica, si qua mulier. Infr. h. t.*) aufert mulieri beneficium Velleiani. *Novell.* 61. *c.* 1. §. 2. *Novell.* 134. *cap.* 8. adde Papon. 12. *Arrest.* 5. *num.* 7. *ibi, le Villeien n' a lieu contre response geminée.* Excipe *authent. proximam Infr. h. t.*

(3) Error committenti imputatur.

(4) Hæc præsumptio juris est et de jure, contra quam non admittitur exceptio. *l. ult. Supr. ad SC. Macedon. l. ult. Infr. arbit. tut. l.* 15. §. 3. *ff. de re jud.*

(5) Dixi *Supr. h. t.* Geminatus actus evidentem consensum inducit.

(6) Hæc authentica notariis est frequentissima in usu. Est vero sententia hæc: Mulierem pro marito, vel sæpius intercedentem, non obligari: pro extraneo obligari, sit primam obligationem post biennium confirmaverit. adde *l.* 21. *l.* 22. *supr. h. t.*

(7) Hæc authentica proprie pertinet ad obligatas mulieres maritorum causa.

(8) Aliud est in causa extranei. *l.* 22. *supr. h. t.*

(9) Nota exceptionem, quæ locis in illis fallit, in quibus mulier communionem bonorum cum marito suo habet: tunc enim si quid uxor cum marito acceperit, præsumitur in rem suam vertisse, aut saltem vertere debuisse. Hujusmodi vehementi præsumptione munitus creditor potest utiliter mulieri credere: inique vero eum decipere mulier non debet. Quid si mulier vel uxor sponsionem suam jurejurando firmavit? *c. ex rescripto.* 9. *de jurejur.* mulier intercessione jurata pro aliquo facta, non juvatur Valleiano, sicuti nec minor auditur, si juraverit. *Auth. sacramenta puberum. Supr. si advers. vend.* aliud tamen receptum apud Gallos. Papon. 9. *Arrest.* 6. *n.* 23. *et* 12. *Arrest.* 5. *num.* 9. *ibi, Velleien receuable, non obstant le serment.* quod tamen refero ad uxores ætate minores, ut solæ adversus juramentum restituantur.

(10) Mulier intercedens cum marito vel extraneo, non præsumitur fieri locupletior. Præsumitur pro marito, et extraneo potius intercedere quam suo nomine. Quod ad maritum attinet, cessat ea præsumptio in iis locis et contractibus, in quibus uxor communionem bonorum habet cum marito: tunc enim vel solus maritus mutuum accipiens obligat uxorem in communibus bonis, et in eorum utilitatem præsumitur mutuum accipere, multo magis valebit ea præsumptio, cum ipsa uxor mutuum accipit. An et in aliis bonis uxorem suam maritus obligabit? non obligabit mulierem si solus contraxit. obligabit, si cum ea contraxit, merito. Potest enim mulier mutuum accipere et obligari in solidum, ad ea bona conservanda, quæ cum marito communia habet. Hujusmodi bona uxoris dici possunt. Nam quod est commune, nostrum dicere merito possumus. His casibus æquum est mulierem in solidum obligari posse, rei communis servandæ causa. vid. Molinæum *de usur. quæst.* 38. *num.* 291. licet ea invita et ignorante maritus communionis dominus censeatur, resque communes in solidum alienare possit contra societatum vulgarium naturam. *l.* 68. *ff. pro socio.* quod tamen Parisiensi consuetudine receptum est.

(11) Sensus est, Mulierem mercede accepta nec gratis fidejubentem Velleiano non juvari. *l.* 6. §. 7. *ff. mandati.* Goth. Vide Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 11. *num.* 133. ubi hanc leg. in muliere quæ pro extraneo intercedit tantum, obtinere vult, secus si pro marito. Adde Joann. a Sande, *decis. Frisicar. l.* 3. *tit.* 11. *defin.* 5. Ans.

(12) Instrumento publice confecto creditur.

(13) *Vel a tribus etc. et male* §. 2. *infr.* Nam instrumentum publicum quod ad hanc causam specialiter attinet, requirit subsignationem trium testium: verum hæc solennitas in Gallia non servatur. vid. Bugnionem *in legibus abrogatis.*

(14) Instrumento a tribus testibus subsignato creditur. adde *l. scripturas.* 11. *Infr. qui potiores.*

(15) Probatio contra præsumptionem juris, et de jure non admittitur: vid. tamen Socinum *reg.* 314.

(16) Aliis legitimis probationibus.

(17) Id est, non gratis, sed pretio accepto. Pecunia accepta fidejubens mulier, Velleiano non juvatur: quæ tamen gratis fidejubens, juvatur.

sus eum servari, pro quo mulier intercessit, vel ei actionem parari.

§. 1. Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis pecunias, vel res dederit, ut pro eo sese obligaret: mulieri quidem, quæ revera hæc accepit, nullus pateat aditus ad Senatusconsulti auctoritatem, creditori autem liceat adversus eam venire: et, quod (1) potest, ab ea exigere, et in reliquum, antiquum debitorem aggredi, vel in partem, si aliquid a muliere possit accipere: vel in totum, si ea penitus inopia fatigetur.

§. 2. Ne autem mulieres perperam sese pro aliis interponant, sancimus, non (2) aliter eas in tali contractu posse pro aliis se obligare, nisi instrumento publice confecto, et (3) a tribus testibus subsignato, accipiant homines a muliere pro aliis confessionem (4): tunc enim tantummodo eas obligari, et sic omnia tractari, quæ de intercessionibus fœminarum, vel veteribus legibus cauta, vel [ab] imperiali auctoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem observationem mulieres acceperint intercedentes: pro (5) nihilo habeatur hujusmodi scriptura, vel sine scriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus scripta: [ut] nec SC. auxilium imploretur, sed sit libera et absoluta, quasi penitus nullo in eadem causa subsecuto.

De intercessione pro libertate.

24. Idem A. Juliano P. P.

VEterum ambiguitatem decidentes, sancimus, Si quis ut servo (6) suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si in libertatem servum perduxerit, sive principaliter mulier sese obligavit, sive pro servo hoc fecit, teneri eam recte omnimodo, Senatusconsultum Vellejanum in hoc casu tacere imperantes. Satis etenim acerbum est, et pietatis rationi contrarium, dominum servi, qui credidit mulieri, sive soli, sive post servi promissionem, et libertatem servo imponere, et suum famulum perdere, et ea minime accipere, quibus fretus ad hujusmodi venit liberalitatem.

De dote

25. Idem A. ad populum urbis Constantinopolitanæ, et universos provinciales.

GEneraliter sancimus: ut (7), si quis major vigintiquinque annis, sive masculus, sive fœmina (8), dotem (9) pollicitus sit, vel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est, omnimodo compellatur (10) suam confessionem adimplere: neque enim ferendum est, quasi casu fortuito (11) interveniente mulierem fieri indotatam, et sic a viro forsitan repelli (12), et distrahi matrimonium. Cum enim scimus, favore (13) dotium et antiquos juris conditores severitatem legis sæpius mollire: merito et nos ad hujusmodi venimus sanctionem. Nam si spontanea voluntate ab initio liberalitatem suam ostendit, necesse est eum, vel eam suis promissionibus satisfacere: ut quod ab initio (14) sponte scriptum, aut in pollicitationem deductum est, hoc ab invitis postea compleatur: omni auctoritate Vellejani Senatusconsulti in hac causa cessante.

T I T. XXX.

DE NON (15) NUMERATA PECUNIA.

De Pignore *convento, vel dato, et de probatione pignoris dati.*

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Hilario.

SI pecuniam tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, et *Pignus* (16) datum probaturus es; in rem experiri potes: nam intentio dati pignoris nec numeratæ (17) pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. † Eademque ratione veritas servetur, si te possidente pignus adversarius tuus agere cœperit. [PP. Kalend. Septemb. Laterano et Rufino Conss.] 198.

(1) Delegata mulier si non solvendo sit, creditor superfluum ab antiquo debitore potest petere.

(2) Si Velleiano, ejus beneficii seu auxilii non admonita, mulier renunciaverit, Velleiano juvabitur: neque ei obstabit renunciatio. vid. tamen Socinum *reg.* 271.

(3) Dixi *supr. h. t.*

(4) Id est, cautionem, ὁμολογίαν.

(5) Instrumentum factum contra solennitatem legis, ipso jure nullum est.

(6) Mulier intercedens pro servo, ut consequatur libertatem, non juvatur hoc senatusconsulto. *Goth.* Hæc est decima quarta ex 50. novis decisionibus Justinian. Inglois. *Ans.*

(7) *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 28. *tit.* 7. *cap.* 84. 4. Harmen. 8. §. 22.

(8) Vid. Bald. Novellum *in tract. de dote* 6. *part. princ. privil.* 12. Rim. *Instit. de donat. in rubr. n.* 39. *et* 42.

(9) Vid. *l.* 12. *Supr. h. t.*

(10) Velleianum cessat sex casibus, favore dotis. *ut hic.* libertatis. *l.* 24. *supr.* si mulier renunciet Velleiano. *l.* 21. *supr. h. t.* aut pretium fidejussionis causa accepit. *l.* 23. *supr. h. t.* si secundo cavit. *l.* 22. *supr. h. t.* si decipit. *l.* 5. *in fin. l.* 18. *supr. h. t.*

(11) Dotem promissam omnimodo promissor præstare cogitur: neque casu fortuito deminutis facultatibus, ab ea præstanda liberatur: ne fiat alioquin indotata mulier, et a viro repudium, dotis non solutæ, aut deperditæ nomine patiatur: aut potius color alius ad eam rem quæratur.

(12) Hodie non fit divortium ob non solutam dotem. *l.* 11. §. 1. *Infr. de repudiis et judic. de morib. sublat. Novell.* 22. *cap.* 18. Goth. Hinc colligunt indotatam mulierem a viro expelli posse. Præpos. Alex. *ad c. per vestras. col.* 1. *in fin. extr. de don. inter vir. et ux.* Jo. Campeg. *in tract. de dote part.* 2. *quæst.* 54. Rom. *cons.* 517. *in princ.* Bal. *ad l. si donaturus.* §. 1. *ff. de condict. ob caus. et ad l. divisione. ff. solut. matrim.* Bartol. *ad l. si donaturus.* v. Socinum *reg.* 258. *et* 315. Mod.

(13) *l.* 70. *ff. de jure dot.* vid. *l.* 85. *ff. de reg. jur. et ibid.* Decium.

(14) Contractus ab initio voluntatis: ex postfacto, necessitatis. *l.* 5. *supr. de obligationib. et act.*

(15) *Instit. de liter. obligat.* §. 2. *Instit. de except. l.* 4. *ff. de doli mali et met. except.* περὶ ἀναγνωρίσεως. 23. *Syn. Basil.* 1. 2. Harmen. 2. Oldendorp. 52. *de exceptionibus.* vide omnino Rebuffum *tom.* 1. *tract. de chirographis, et schedularum recognit. articul.* 1. *fol.* 128. *num.* 10. *et sequentib. ad* 73. *eundem tom.* 2. *tract. de resciss. contr. art. unico, gloss.* 19. *num.* 26. Huc referre possis titul. *de dote cauta non numerata lib.* 5. *tit.* 15. *Infr.* et titulum, *Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non sit, lib.* 8. *tit.* 33. *et Nov.* 100. *de non numerata dote.* In Gallia ut hæc exceptio servetur, et in ea cui onus probandi incumbat, dicam ad *l.* 14. *infr. h. t.*

(16) Vid. *l.* 1. *et* 2. *infr. si pignor. conventionem.*

(17) Tρ. nec numerata pecunia.

De Parte non numerata.

2. Imp. ANTONINUS A. Maturio.

MInorem pecuniam te accepisse, et majorem (1) cautionem interposuisse, si apud eum, qui super ea re cogniturus est, constiterit: nihil ultra quam accepisti cum usuris in stipulatum deductis restituere te jubebit.

De hypotheca.

3. Idem A. Demetrio.

SI ex cautione tua, licet (2) *Hypotheca* data (3), conveniri cœperis: exceptione opposita, seu doli, seu non numeratæ pecuniæ, compellitur (4) petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, absolutio sequetur.

De Solutione *facta juxta cautionem.*

4. Idem A. Bassano.

CUm fidem cautionis agnoscens, etiam (5) *Solutionem* portionis debiti, vel usurarum feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimium tarde querelam deferre.

De eo, qui scripturam propriam, vel numerationem negat.

In AUTHENT. de trient. et semiss. §. studium. collat. 3. titul. 5. Novell. 18. cap. 8.

COntra, qui propriam scripturam, qua convenitur, abnegat, vel numerationem inficiatur: convictus in duplum (6) *condemnetur: nisi sacramento illato confiteatur: tunc enim non punitur, nisi in expensas circa probationes factas, actoris juramento declarandas. At* (7) *si post numerationis inficiationem prætendat solutionem: omnino solidum exigitur, nec prodest jam facta solutio.* † *Contra si actor literas suas a reo prolatas abneget, eadem sit et pœnæ et jurisjurandi forma.*

† *Hac pœna curatori in*[illegible]*igenda, si de suis literis quæstionem referat in causa ejus quem curat.*

De Causa *debiti præcedente.*

5. Imp. ALEXANDER. A. Haustiano.

ADversus petitiones adversarii si quid juris habes, u[illegible] eo potes. Ignorare autem non debes, non numerat[illegible] pecuniæ exceptionem ibi locum habere, ubi quasi (8) credita pecunia petitur. Cum autem ex præcedente *Cau*[illegible] debiti (9) in chirographum quantitas redigitur, non r[illegible]quiritur, an tunc, cum cavebatur, numerata sit: se[illegible] an justa causa debiti præcesserit.

De eo, qui obligationem alterius *suscepit.*

6. Idem A. Justino.

FRustra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ t[illegible] esse munitum, quando (ut fateris (10)) in ejus v[illegible]cem, qui erat obligatus, *substitueris* te debitorem.

De Condictione *et exceptione.*

7. Idem A. Juliano, et Ammiano.

SI quasi accepturi mutuam pecuniam adversario cavistis quæ numerata non est, per *Condictionem* (11) obli[illegible]gationem repetere: [et] si actor non petat, vel *Exceptione* non numeratæ pecuniæ adversus agentem u[illegible] potestis.

Heredibus, et in heredes quando competat.

8. Idem A. Materno.

SI intra legibus definitum (12) tempus, qui cautioner[illegible] exposuit nulla querimonia usus, defunctus est: res[illegible]duum tempus ejus *Heres* (13) habebit tam adversus cre[illegible]ditorem, quam adversus [ejus] *heredem.* † Sin auter[illegible] questus (14) est, exceptio non numeratæ pecuniæ heredi et adversus (15) heredem ejus perpetuo competit. † Si vero legitimum tempus excessit, in querimoniam credito[illegible]re minime deducto, omnimodo heres ejus, etiam si pu[illegible]pillus (16) sit, debitum solvere compellitur.

(1) Sive nulla, sive minor pecuniæ quantitas sit numerata, potest ἀναργυρία opponi. *Synops. Basil. h. t. cap.* 60. §. 2.

(2) Exceptionem pecuniæ non numeratæ objicere debitor potest, etiam si pignora jam vel hypothecas creditori suo dederit. *Synops. h. t. cap.* 62. imo etsi juraverit. *l. ult. infr. h. t.*

(3) Commentatus est in hanc legem copiosissime Emanuel Costa: præter quem vide et Forcatulum *Necyomant. jur. dialog.* 75. Mod.

(4) *l.* 10. *in fin. l.* 13. *infr. h. t.* interim Cujac. *Nov.* 100. colligit, contestatione transferri onus probandi in actorem. Quidam etiam cautionis vocabulo hic intelligunt instrumentum privatum vel publicum, in quo mentio fit receptæ pecuniæ, non tamen numeratæ.

(5) Exceptioni τῆς ἀναργυρίας renunciat, qui cepit usuras vel partem sortis solvere. *Synops. h. t. cap.* 63. 2. Harmen. 1. §. 3. vide Molin. *q.* 20. *de usur. num.* 208. *ibi, sexto solvens ex intervallo.*

(6) Pœna falso negantis propriam scripturam, vel numerationem.

(7) Pœnam mentientis et inficiantis observa. Si quis mutuum se accepisse inficiatus convictus sit, hanc pœnam patitur, ut universum debitum exsolvere cogatur, licet cautiones quasdam proferat solutionis a se in partem debiti factæ. 3. Harmen. 5. §. 65. Eo etiam pertinere potest, quod apud eundem Harmen. 5. *Scholiastes* 2. *tit.* 2. §. 10. scribit eum qui partem debiti inficiatur, quod alteram solutam esse excipiat, onus probationis sustinere aliter quam si totum debitum fuisset inficiatus.

(8) Id est, ubi vere credita pecunia petitur: ut hinc colliger[illegible] possis, hanc exceptionem locum tantum habere in mutuo: et sun[illegible] tamen quædam non absimiles exceptiones in pignore et dote.

(9) Puta venditionis.

(10) Suscipiens alterius in se obligationem, exceptionem oppo[illegible]nere non numeratæ pecuniæ non potest. *l.* 4. *infr. de duob.* *reis stipul.*

(11) Cautio dati chirographi condici potest, si ex eo numerat[illegible] non sit pecunia, et ita actio, non tantum exceptio competit ei cui non est numerata pecunia. *l.* 3. *supr. de cond. indeb. et l. ult.* *supr. de condict. ex lege.* ex *l.* 15. *infr. de fidejussoribus. l. ult.* *infr. de solutionib. l.* 3. *ff. de condict. sine causa. l.* 9. *supr. a*[illegible] *exhibendum. l.* 1. *l.* 2. *C. Gregoriano. tit. si debito persoluto.*

(12) Vid. *l.* 14. *Infr. h. t.*

(13) Ad heredem exceptio non numeratæ pecuniæ transmittitur nisi tempus sit finitum.

(14) Contestatio locum facit perpetuæ petitioni. *l.* 87. *l.* 13[illegible] *ff. de reg. jur.*

(15) In heredem exceptio non numeratæ pecuniæ datur.

(16) Heres etiam pupillus tenetur debito paterno. dixi ad *t.*[illegible] *Supr. de hered. action.*

De Parte *non numerata.*

9. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Zoilo.

Um ultra (1) hoc, quod accepit, re obligari nemi- nem posse constet, [et] si stipulatione interposita, acita creditor non dederit : in factum [esse] dandam ceptionem convenit. Si (2) necdum tempus intra quod ujus rei querela deferri debet, transiit ; vel (3) si intra oc in testando juri paritum sit : nihil ultra hoc, quod cepisti, sortis a te nomine [aditus Rector vel] Præ- provinciæ exigi patietur.

De probatione, et de longi temporis præscriptione.

10. Iidem AA. Mezantio.

Sseveratio *debitum* (4) *solutum* contendentis, tempo- ris diuturnitate non excluditur : Nec huic obloqui- r, quod exceptio non numeratæ pecuniæ certa die (5) n delata querela prius evanescat : cum inter eum, qui tum adseverans (6) ; onus subiit probationis, et ne- ntem numerationem, (cujus naturali ratione proba- (7) nulla est) et ob hoc (8) ad petitorem ejus rei cessitatem transferentem, magna sit differentia.

De transactione.

11. Iidem AA. Eutychiano.

I transactionis (9) causa dare Palladio pecuniam stipu- lanti spopondisti : exceptione non numeratæ pecuniæ endi non potes.

De mandatore et fidejussore.

12. Iidem AA. Severiano.

TAm mandatori (10) quam fidejussori non numeratæ pecuniæ exceptio exemplo rei principalis competit.

De causæ probatione, et de confessione debitoris.

13. Imp. JUSTINUS A. Theodoro P. P. (11).

GEneraliter sancimus : Ut, si quid scriptis cautum fuerit, pro quibuscunque pecuniis ex antecedente (12) causa descendentibus, eamque causam specialiter promissor edixerit, non jam ei licentia sit causæ probationem stipulatorem exigere, cum suis (13) confessionibus acquiescere debeat (14): nisi certe ipse e contrario per apertissima (15) rerum argumenta scriptis inserta, religionem judicis possit instruere, quod in alium quemquam modum, et non in eum, quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit. Nimis enim indignum (16) esse judicamus, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere.

De tempore hujus exceptionis proponendæ. 1. *De deposito, de securitatibus publicarum functionum, vel dotis,* 2. *et cæteris.* 3. *de Jurejurando.* 4. *quæ observanda sunt in hac querela proponenda.*

14. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN contractibus, in quibus (17) pecuniæ, vel aliæ res numeratæ, vel datæ esse conscribuntur, non intra quinquennium (18) (quod antea constitutum erat) non numeratæ pecuniæ exceptionem objicere possit, qui accepisse pecunias, vel alias res scriptus sit, vel successor ejus : sed (19) intra solum biennium (20) continuum : ut

1) Gratuitum hinc colligunt mutuum esse, et mutui debitorem obligari ultra id quod accepit. *l.* 17. *ff. de pactis. l.* 11. §. 1. *de reb. cred.* idem in pecuniam constituente pro alio. *l.* 11. *in ff. de pecun. const.* idem in fidejussore. *l.* 8. §. 7. *ff. de fi- ussor.* An idem in pactis et stipulationibus ? vid. quæ dixi ad 3. *Supr. de pact.* An idem in traditionibus rerum ? vid. *l.* 48. *de pactis.*
2) *l.* 14. *infr. h. t.*
3) Negans numeratam sibi pecuniam exceptione pecuniæ non meratæ intra biennium uti potest. Imo et post biennium, si lo intra illud tempus διεμαρτύρατο : id est, protestationem in- osuit. *Synopsis et ibi Scholiastes* 23. *tit.* 1. *cap.* 67. *et* 68. 2. men. 2. §. 4. protestatione igitur perpetuatur jus exceptionis γυρίας.
4) Exceptio non numeratæ pecuniæ, biennalis, solutæ perpetua.
5) Id est, biennio. *l.* 14. *princ. infr. h. t.*
6) Qui factum adseverat, probare tenetur: qui factum negat, tenetur. *l.* 23. *supr. de probat.*
7) Dixi ad *l.* 23. *in fin. supr. de probat.*
8) *l.* 3. *supr. h. t.* vid. *l.* 13. *infr. h. t.*
9) Petenti ex transactione non objicitur exceptio ἀναργυρίας. ops. *h. t. c.* 69.
10) Reus principalis mandator et fidejussor ἀναργυρίαν possunt cere.
11) Præfecto urbi. Cuj. 3. *obs* 3.
12) Cavi me centum tibi debere ex antecedente causa aliqua, i gratia emptionis, et hoc specialiter edixi, id est scripsi ? bationem a te exigere non possum. Cur ? confessionibus meis uiescere debeo. Tu non cogendus es probare te mihi aliquid ven- isse, vel te centum illa mihi numerasse : sed ipse probare de- , nihil te olim mihi vendidisse : Hoc, inquam, probare debeo perfunctorie, sed per apertissima tantum rerum argumenta ptis inserta. Tantisper dum id probavero, confessioni meæ præ- tæ stabitur, *ut hic.* adde §. *ult. Inst. de fidejussorib. l.* 30. *de verb. obl. l.* 2. *in fin. Infr. de quadrienn. præscr. l.* 25. *de probat.* ex reo partes actoris sustinet. *l.* 1. *ff. de except. script. et præjud.* adde auctorem *Syn. h. t. c.* 71. et 3. Harm. 74. Cujacium *ad Novell.* 100.

(13) Suæ confessioni quisque debet acquiescere, confessionem legitime factam nemo potest revocare. vid. Dynum *ad c.* 21. *de reg. in* 6. vid. etiam diligenter Molin. *q.* 39. *de usur. n.* 208. *in pr.*

(14) Vide Joan. de Imol. *ad l. a Titio. ff. de verb. oblig.* Roffredum *in libellis ad Rubr. certi condictio.* Joan. Andr. *in addit. ad* Specul. *tit. de consensu.* §. *nunc videndum. vers. quæ est ratio.* Paul. Castr. *in l. si divort. ff. de verbor. obligat.* Lud. Rom. *ad l. generaliter. ff. h. t.* Bart. *ad l. cum quis decedens.* §. *codicillis. vers. ad quæst. ff. de leg.* 2. Jason. *ad l. admonendi. ff. de jurejur.* et *ad l. cum te transegisse. supr. de transact.* Felin. *in c. cum cautio. de fid. instrum. et c. at si cleric.* 6. *col. extr. de judiciis.* Bald. *in l.* 3. *infr. de repud. hered.* Cyn. *l.* 1. *infr. de confess.* Alex. *cons.* 13. *vol.* 1. Socin. *cons.* 178. *et cons.* 228. Mod.

(15) Falsitas instrumenti testibus potest argui. vid. *l.* 3. *in fin. Supr. si min. se major.*

(16) Quibusdam casibus hoc non est indignum. vid. Mynsing. 4. *obs.* 51.

(17) Id est, non aliis quam in mutuo.

(18) Aliud hic jure civili, aliud jure canonico statuitur : Jason. *ad l. qui pecuniam.* 30. *n.* 7. *et* 8. *ff. si cert. petat.* Hippol. *sing.* 463. *et sing.* 622. Felin. *ad c. si cautio. de fid. instr.* Diaz. *Reg.* 249. Duen. *reg.* 261. Mod.

(19) Διαμαρτυρία τῆς ἀναργυρίας protestatio seu exceptio non numeratæ pecuniæ intra biennium continuum opponi debet : olim quinquennio, hodie biennio continuo extinguitur : exceptis iis quibus jure speciali olim concessum erat, etiam post quinquennium eam exceptionem opponere, *ut hic. Synops. h. t. cap.* 72. 2. Harmen. 2. *c.* 8.

(20) *Inst. de literarum obligat.* §. 2. *Inst. de except.* Hodie semper in Gallia auditur excipiens non numeratam pecuniam, sed ei incumbit onus probandi. Rebuff. *tom.* 1. *constit. in proœm. n.* 59. Goth. Quod cum Jure Canonico convenit, quo non numeratæ pecuniæ exceptio etiam post biennium opponi potest in vim exceptionis doli mali. vid. Dyn. *ad cap. locupletari, de reg. jur. in* 6. Panorm. *cap. ult. extr. de solut.* Felin. *cap. si cautio. n.* 60. *de fide instrum.* Ans.

eo elapso nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci possit : his scilicet , qui propter aliquas causas specialiter legibus expressas etiam elapso quinquennio in præteritis temporibus adjuvabantur , etiam in posterum (licet biennium pro quinquennio statutum est) eodem auxilio potituris.

§. 1. Sed quoniam securitatibus , et instrumentis depositarum rerum , vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur , justum esse perspeximus , hujusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare , in aliis vero brevi tempore concludere. Ideoque sancimus instrumento (1) quidem depositionis (2) certarum rerum , vel certæ pecuniæ , securitatibusque publicarum (3) functionum , sive in solidum sive ex parte soluta esse conscribantur , illis etiam securitatibus , quæ post confectionem dotalium (4) instrumentorum de soluta dote ex parte , vel in solidum exponuntur , nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi.

§. 2. Super (5) cæteris (6) vero securitatibus quæ super privatis debitis a creditore (7) conscribuntur , *partem debiti sortis , vel usurarum nomine solutam esse* significantes , vel adhuc fœneratitia cautione apud creditorem manente , solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes , vel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneratitii promittentes , vel si qua alterius cujuscunque contractus gratia , in quo numeratio pecuniarum , vel datio certarum specierum scripta est , securitas similiter data sit , depensas esse pecunias , vel alias res , vel partem earum significantes : intra triginta (8) tantummodo dies post hujusmodi securitatis expositionem connumerandos , exceptionem non numeratæ pecuniæ posse objici : ut si hi transacti fuerint , eadem securitas a judicantibus omnibus modis admittatur : nec ei liceat , qui securitatem exposuit , post excessum memoratorum [triginta] dierum non esse sibi solutas pecunias vel alias res dicere.

§. 3. Illo (9) videlicet [semper] observando (10) : ut , in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere , vel ab initio , vel post taxatum tempus elapsum: in his (11) nec jusjurandum offerre liceat (12).

§. 4. In (13) omni vero tempore , quod memoratæ exceptioni taxatum est , ei licebit , cui talis exceptio competit , vel denunciationibus scripto missis querelam non numeratæ pecuniæ manifestare [ei] qui numerasse eam , vel alias res dedisse instrumento scriptus est : vel si (14) abesse eum his locis , in quibus contractus factus est contigerit , in hac quidem alma urbe apud quemlib ordinarium judicem , in provinciis vero apud viros cl rissimos rectores earum , vel defensores locorum eande querelam manifestare , eoque modo perpetuam sibi exc ptionem efficere. Sed si præsens quidem sit , qui pecun numerasse , vel alias res dedisse scriptus est , aliquam v ro administrationem in hac alma urbe ; vel in provinc gerat , ut difficile esse videatur denunciationem ei mitter licentiam damus ei , qui memorata exceptione uti velit alios judices adire , vel in hac alma urbe , vel in provi ciis , et per eos manifestare , cui exceptionem hujusmo objicit , factam a se super non numerata pecunia quer lam esse. † Quod si in provinciis [vel] non sit ali administrator civilis , vel militaris , vel propter aliqua causam difficile sit ei , qui memoratam querelam oppon adire eum , et ea quæ dicta sunt , facere : licentiam damus per virum reverendissimum Episcopum (15) ea dem suam exceptionem creditori manifestare , et ita te pus statutum interrumpere. † Quæ etiam in exceptio non numeratæ dotis (16) locum habere certum est. D Kal. Jul. *Constantinop.* D. N. Just. A. II. Cos. 528.

In Authent. de temp. non sol. pec. super dot. §. sin autem. coll. 8. tit. 1. al. coll. 7. tit. 11. Nov. 100. cap. 1.

Hanc autem querelam in scriptis fieri oportet , *et si qu eam in judicio faciat* : *oportet eam mulieri* , *vel omn modo ei qui dotem conscripsit* , *innotescere*.

Qui possunt hac exceptione uti.

15. Idem A. Mennæ P. P.

Si cui non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio etiam eo supersedente tali auxilio uti , vel præsente vel absente , creditores ejus (sive ipsi conveniantur , u pote res ejus detinentes ab his , qui debita ejus exigunt cui competit hujusmodi exceptio , vel dotis , vel alteri causæ nomine : sive contra alios possidentes aliquam actio nem ipsi moveant) [possint] in examinando negoti suis adversariis eandem non numeratæ pecuniæ exceptio nem opponere : nec (17) eo prohibeantur , quod princi

(1) Non numeratæ pecuniæ exceptionem nemo opponit adversus apocham seu instrumentum , quo confessus est se depositum accepisse : sed nec adversus securitatem (ἀπόδειξιν Græci vocant) δημοσίων , id est , de rebus fisci vel publicis functionibus et tributis , ἢ κατὰ ὁμολογίας ἀπαιτητικῆς ἐπὶ προικί : hoc est , adversus cautionem scriptam receptoriam de dote seu dotis receptæ. *Synops. et* Harm. *d. loco.*

(2) In deposito confesso vel (ut loquuntur interpretes) confessionato , non admittitur exceptio non depositæ pecuniæ. vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 17. *n.* 7.

(3) Vid. *l. ult. infr. de apoch. publ.* adde *l.* 2. *in fin. infr. de quadrienn. præscript.*

(4) Exceptioni non numeratæ dotis locus non est , si præter instrumentum dotis etiam apocha caverit maritus se dotem accepisse. vid. Cujac. *ad Nov.* 102. *in fin.*

(5) Exceptionem non numeratæ pecuniæ intra dies triginta potest opponere creditor adversus ἀπόδειξιν seu apocham solutæ sibi pecuniæ a se debitori factam , alio nomine , quam depositi tributorum , et dotis : atque ita differt spatium triginta dierum a biennio, de quo supra , quod datur , quum quis habet chirographum tanquam crediturus , et alter postea dicit se nihil accepisse. Triginta vero dierum , cum creditor securitatem fecerit , veluti qui solidum vel partem acceperit. *Synops. et Scholiastes ibid.* Dic , apertius biennii exceptio competit reo seu debitori : triginta dierum credito

(6) In quibus non agitur de deposito , de tributis , de dote *ut Supr.* §. 1.

(7) Spe futuræ solutionis , si creditor apocham debitori trad dit , dabitur etiam ei exceptio non numeratæ.

(8) Vide quæ notavi ad *l.* 7. *in fin. ff. de public. et vectig.*

(9) In quibus causis pecuniæ non numeratæ exceptio oppo non potest , aut intra triginta dies duntaxat potest , nec jusjura dum defertur. 2. Harm. 2. §. 9. *Synops. dict. loc.*

(10) Vide Jasonem *ad l. manifestæ* 38. *ff. de jurejur.* Mod.

(11) Excipere cui non licet , jusjurandum deferre non potest vide *l.* 35. *in fin. ff. de jurejur.*

(12) Vid. tamen *Novell.* 136. *cap.* 6.

(13) Exceptionem pecuniæ non numeratæ qui habet , nec ea opponere propter metum adversarii sui potest, protestatione (Græcis διαμαρτυρία) apud præsidem vel apud Episcopum interposit tempus interrumpit. *Scholiast. Synops. dict. loc.*

(14) *l.* 14. *infr. de contr. stipulat.*

(15) *l.* 21. *Supr. de Episcop. aud.*

(16) Vid. *Infr. de dote caut. non numer.*

(17) Adde *l.* 15. *ff. de fidejuss.*

alis debitor ea nunquam usus sit : ita tamen , ut neque rincipali debitori , neque fidejussori ejus aliquod præjucium generetur , si is qui eam exceptionem opposuerit , ictus fuerit : sed possint illi postea si conveniantur , ina statuta scilicet tempora , eadem se exceptione tueri.

De jurejurando.

16. Idem A. Joanni P. P.

INdubitati juris est , non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere , et in talibus nominibus , [vel] fœneratitiis , vel aliis cautionibus (1) , quæ etiam (2) sacramenti habent mentionem (3). † Quæ enim differentia est in hujusmodi exceptione , sive jusjurandum positum est , sive non , tam in fœneratitiis cautionibus , quam in aliis instrumentis , quæ talem exceptionem recipiunt.

T I T. XXXI.

DE COMPENSATIONIBUS (4).

Fisco petenti ex eadem non ex aliena statione fit compensatio.

1. Imp. Antoninus A. Dianensi.

ET Senatus censuit , et sæpe rescriptum est , compensationi in causa fiscali , ita demum locum esse , si eadem (5) statio (6) quid debeat quæ petit. Atque hoc juris propter confusionem diversorum officiorum tenaciter servandum est. Si quid autem tibi ex ea statione , cujus mentionem fecisti, deberi constiterit: quamprimum recipies.

Judicatæ rei solvendæ non solutæ compensatio recte petitur.

2. Idem A. Asclepiadæ.

EX (7) causa quidem judicati [si debitum] solutum repeti (8) non potest , ea (9) propter nec compensatio (10) ejus admitti potest. † Eum vero, qui judicati convenitur (11), compensationem pecuniæ sibi debitæ implorare posse nemini dubium est.

Reipublicæ debitor certis casibus compensationem non objicit.

2. Imp. Alexand. A. Capitoni.

IN ea , quæ Reipublicæ te debere fateris , compensari ea quæ [invicem] ab (12) eadem tibi debentur , is cujus de ea re notio est, jubebit : si (13) neque ex Kalendario , neque ex vectigalibus (14) , neque ex frumenti, vel olei publici pecunia , neque tributorum , neque alimentorum , neque ejus qui statutis sumptibus servit , neque fideicommissi civitatis debitor sis.

Quantitatis et pecuniæ compensatio ipso jure fit , et ad concurrentem quantitatem usuræ sistuntur.

4. Idem A. Luciano.

SI constat pecuniam invicem (15) deberi (16): ipso (17) jure pro soluto (18) compensationem haberi oportet

(1) An contra instrumentum guarentigiatum , aut confessatum non numeratæ pecuniæ exceptio opponi possit , vid. Groeneweg. hic : et Censur. Forens. nostram *lib.* 4. *cap.* 18. S. L.

(2) Vid. *l. ult. ff. ad municip.* adde speciem *l. penult. supr. de transact.* et ita , non obstante juramento potest excipi de non numerata pecunia , h. e. exceptio non numeratæ pecuniæ locum habet etiam in jurata cautione. *Syn. Basil. d. l. c.* 76. jurata porro cautio Græcis ἐνωμότος ὁμολογία. De gratia jurisjurandi dixi ad *d. l. ult.* a quo sit petenda. v. Roland. a Valle 1. *consil.* 6.

(3) Exceptio non numeratæ pecuniæ competit etiam apposito juramento , et juramentum intelligitur secundum naturam actus , super quo interponitur. Tiraquell. *de constit.* 3. *part.* 7. *lim. n.* 54. Jacob. de Nig. *ad rub. ff. de verbor. oblig. n.* 182. Fortun. Garzia. *ad l. si unus.* §. *pactus ne peteret. num.* 68. *ff. de pact.* Decius *consil.* 240. *et* 351. *num.* 8. Didacus Covarruvias *ad rubr. extr. de testibus* 2. *part. n.* 12. Guterius *part.* 1. *resolut. c.* 37. Mod.

(4) §. 39. *Inst. de actionibus* , *et* 16. *D.* 2. adde Paul. 2. *sentent.* 5. §. 3. Oldendorp. *de except. compensat. cap.* 47. *de except.* In Gallia consuetudinaria compensatio apud judicem sine literis regiis non admittitur : quod ad compendium sigilli Regis excogitatum refert Rebuffus *tom.* 1. *in proœm. constit. gl.* 5. *num.* 57. Goth. Ad hunc tit. vid. Cujac. *lib.* 6. *observat. cap.* 16. *et lib.* 15. *cap.* 12. *et tom.* 3. *comment. ad jus civil.* S. L.

(5) Si unus fisci stationarius mihi debet , alii sum debitor , petere non possum compensationem. adde *l.* 12. *ff. h. t.*

(6) Σταττιῶν. Fiscus in diversis provinciis quosdam habuit, qui res ipsius curarent. Curatio quælibet appellatur statio. 7. *Synops.* 5. *ex lib.* 24. *tit.* 10. *cap.* 25. *et ibid. Scholiastes.* stationis fiscalis fit alibi mentio in *l.* 1. *Infr. ne fiscus rem quam vendid. lib.* 10. *tit.* 5. *l.* 9. *infr. de susceptorib. lib.* 10. *tit.* 70. *l.* 2. *infr. de solut. et liberationibus.* Curationem hic voco , non locum stationis. vid. Cujac. 24. *observ.* 37. non ipsas mansiones , in quibus officia fiscalia consistunt. vide Cujac. *ad l.* 1. *infr. ne fiscus rem.* non officium stationarii , sed ipsum stationarium et curatorem fiscalem. His ita cognitis dicamus , fisco agenti compensationem objici posse : sed tunc tantum , cum eadem ex statione debet non alia. Nam cujusque stationis ratio separata est , verbi gratia καθολικὸς seu generalis Alexandriæ debitum fiscale petit : Reus seu debitor contra , sibi tantumdem a fisco Antiochiæ deberi ait ? quum alia statio sit , exceptionem non habebit : si aliter compensationes petuntur , συγχέονται αἱ φροντίδες καὶ οἱ λόγοι τῶν καθολικῶν , cautiones ipsæ et rationes generalium confunduntur. *Synopsis Basilic. et ibid. Scholiastes* 7. *tit.* 6. *extr.* 10. *c.* 125.

(7) Judicati ex causa qui convenitur , compensare potest : qui tamen si ex eadem causa jam solvit , quamvis iniqua sententia sit , neque solutum repetit , neque in compensationem alterius debiti , ejus nomine conventus , opponit se indebitum aliquod ante solvisse , ut hic , εἰ μὴ προσελεύσεις χρήσεως ἄνωθεν τὰ τῆς γυμνασθῇ, id est , nisi usus accessione , lis jam antea quoque fuerit exercita. Synopsis , et ibid. *Scholiastes cap.* 26.

(8) Solutum judicati causa non repetitur , nec compensatur , licet judicatum iniquum fuerit.

(9) Compensari non potest, quod solutum repeti non potest.

(10) Compensationis exceptio potest in executione sententiæ opponi.

(11) Id est , sententia mandatur executioni.

(12) *l. ult. ff. h. t. l.* 46. §. 5. *ff. de jure fisci.*

(13) Reipubl. potest objici compensatio. *Goth.* Vide Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 8. *num.* 19. Ans.

(14) Compensatio fisco objici non potest petenti tributa , *ut hic.* adde *l. aufertur.* 46. §. *ut debitorib.* 5. *ff. de jure fisci.* Quid ? decimas petentibus compensatio num recte potest objici ? negat objici posse Roman. *sing.* 547. *argum. hujus legis.* eo magis quod decimæ Deo debeantur , *cap. tua nobis* 26. *de decimis.* Idem notat. *gloss.* 16. *quæst.* 1. *cap. decima* 66.

(15) *l.* 10. §. 2. *ff. h. t.*

(16) Vide de compensatione Socinum *reg.* 61. Roman. *cons.* 204. *col.* 2. *n.* 9. Angel. *cons.* 132. Afflictum *decis.* 163. Vivi. *lib.* 1. *commun. opin. in vers. compensatio.* 43. *opin.* Mod.

(17) *l.* 5. *infr. h. t. l.* 4. *ff. h. t. l.* 7. *Infr. de solut.* Goth. Vid. Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 8. *num.* 121. 131. Ans.

(18) Compensationis vis hæc est , ut solutionis similitudinem habeat : id est , ut qui compensare possit , solvisse videatur. Proinde qui totius debiti compensationem habet , integrum debitum : qui partis , eam partem solvisse , et ejusdem partis usuras legitime debitas sustulisse intelligitur. *Synopsis Basil. et ibi Scholiastes* 7. *titul.* 6. *ex tit.* 10. *cap.* 27. Solvit qui compensat. vide *l. si debitor.* 4. *in fin. ff. qui potiores.*

ex eo tempore, ex quo ab utraque parte debetur, utique quoad concurrentes quantitates, ejusque solius quod amplius apud alterum est, usuræ debentur, si modo petitio earum subsistit (1).

Ex testamento debitum ita compensari potest, ut ejus usuræ non debeantur, quod compensari potest.

5. Idem A. Honoratæ.

ETiamsi fideicommissum (2) tibi ex ejus bonis deberi constat, cui debuisse te minorem quantitatem dicis, æquitas (3) compensationis usararum excludit computationem: petitio autem ejus quod amplius (4) tibi deberi probaveris, sola relinquitur.

Ut pecuniæ cautæ non numeratæ, non est necesse compensationem opponi, ita rerum amotarum nomine recte petitur compensatio.

6. Idem A. Pollidenti.

NEque scriptura (5), qua cautum est accepta, quæ (6) negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: et compensationis æquitatem jure postulas. Non enim prius exsolvi, quod debere te constiterit, æquum est, quam petitioni mutuæ (7) responsum fuerit: eo magis, quod ea te persequi dicis, quæ a muliere divortii causa amota quereris. PP. Dat. Kal. Decemb. Alex. A. III. et Dione Conss. 230.

Venditor privatus pretium petens compensationem patitur, non fiscus.

7. Idem A. Euzosio.

SI ex venditione pretium venditori debetur: compensationis ratio opponitur. Adversus fiscum (8) enim solummodo emptores petitioni pretii compensationem objicere prohibentur.

De fructibus perceptis, et de legato.

8. Imp. Gordianus A. Emerito.

SI propter fructus (9) ex possessione tua perceptos vitricus tuus debitor tibi constitutus est: cum id quod a matre tua ei legatum est, a te petere cœperit; mu tuo (10) debitæ quantitatis apud eum, qui super ea judicaturus est, compensationem non immerito objicie

Alteri quod debes non mihi, compensare mihi non cogeris.

9. Idem A. Eumenidi.

EJus, quod non ei (11) debetur, qui convenitur, se alii, compensatio fieri non potest.

De indebito soluto.

10. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Nicandro.

QUoniam liberum (12) fundum distractum tibi propo nis: post vero, veluti præcedente emptionem obligatione certum quid solvisse (13), si debitum a te apu Præsidem provinciæ petatur: compensationem ejus quod indebite (14) solvisti potes opponere.

De nominatoribus tutorum.

11. Iidem AA. Juliano et Paulo.

SI tutores (15) pupillis officio magistratus urgente nominastis (16), ac pro his (17) propter onus primipili (18) pecuniam solvistis, superstitiosam geritis solicitudinem ne ab ipsis conventi (19) hanc eis imputare (20) minime possitis, vel a vobis quicquam amplius exigatur, si tantum (21) quantum eis tutores debuerunt, vel vos nomine ipsorum majorem (22) quantitatem dedisse probetur.

De parte compensata, et de pignoribus.

12. Iidem AA. et CC. Corneliano.

INvicem (23) debiti compensatione habita, si quid amplius (24) debeas, solvens, vel accipere creditore nolente offerens (25), et consignatum deponens, de pignoribus agere potes.

De publicis pensitationibus.

13. Iidem AA. et CC. Basso.

SI velut in id debitum, quod solennium (26) publicarum pensitationum nomine [debueras] compensaturo

(1) Quando subsistat, vide *l.* 88. *ff. de reg. jur. et ibi* Decium.
(2) Debitum ex testamento potest compensari.
(3) §. 39. *Inst. de act.* Hoc quid est? ipso jure fit compensatio. *l.* 4. *Supr. h. t.*
(4) Partis admittitur compensatio, at non solutio. *l.* 12. *infr. h. t.* vid. Negusantium *tract. de pignor. memb.* 5. *part.*3. *num.* 24.
(5) *l.* 13. *infr. de sol.*
(6) Nuda mutui cautio destituta numeratione non obligat.
(7) *l.* 8. *Infr. h. t.*
(8) Venditor nisi sit fiscus, petens pretium patitur compensationem. *l.* 46. §. 5. *ff. de jure fisci. Synops. Basil. h. t. cap.* 31.
(9) Fructuum consumptorum debitor compensationem patitur.
(10) *l.* 6. *supr. h. t.*
(11) Creditor compensare non cogitur, quod alii, quam debitori suo debet. *l.* 16. *ibi*, *ab alio. l.* 18. *ff. h. t.* vide tamen *l.* 5. *ff. h. t.* An procurator in rem suam compensare possit, quod actor domino debet, vid. apud Cujac. 24. *observ.* 37.
(12) Venditor tenetur fundum luere et tradere liberum, non solum a servitutibus, sed etiam a creditoribus.
(13) Emptor quod solvit, empti fundi liberandi causa, imputare potest in id pretium quod debet venditori.
(14) Quantum ad te: debite, quantum ad venditorem attinet.
(15) Vid. in hanc legem Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 8. *n.* 66. Ans.
(16) Magistratus potest onus nominandi tutoris alicui mandare.
(17) Pupilli scilicet absentibus tutoribus, quos nominastis.
(18) Vide *l.* 4. *infr. de primipilo. lib.* 12. *tit.* 63.
(19) Qui tutorem nominavit, a pupillo potest conveniri.
(20) Principalis quod imputare potuit, id ejus successor ac subsidiarius imputat.
(21) Qui tutorem nominavit ejus in subsidium in eam quantitatem quam is debuit, tenetur.
(22) Si tutor plus impendit, quam accepit, pupillo imputat, ergo et is, qui tutoris loco quid impendit, id imputabit.
(23) *l.* 2. *supr. h. t.*
(24) *l.* 5. *supr. h. t.*
(25) Partis qui compensationem petit, residuum offerre, consignare et deponere tenetur. *l.* 10. *in fin. l.* 12. *Supr. de pignor. action. l.* 3. *infr. de luitione pignor.*
(26) Quod solennium ac publicarum pensitationum nomine debeo, compensare non possum cum eo, quod mihi a curatore Reipub. privatim debetur.

[t]ibi, nihil te petiturum postea Mutiano (1) scripsisti: [r]edditis (2) his quæ venerant in compensationem, non [i]ndebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

De actionibus in rem, vel in personam. 1. De debito liquido, vel non liquido. De deposito. 2. De possessione occupata.

14. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

COmpensationes (3) ex omnibus (4) actionibus ipso (5) jure fieri sancimus, nulla differentia in rem (6), vel personalibus actionibus inter se observanda.

§. 1. Ita tamen compensationes objici jubemus, si causa, ex qua compensatur, liquida sit (7), et non multis ambagibus innodata, sed possit judici facilem exitum sui præstare: satis enim miserabile est post multa forte variaque certamina, cum res jam fuerit approbata, tunc ex altera parte, quæ jam pene convicta est, opponi compensationem jam certo et indubitato debito, et moratoriis ambagibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque judices observent, et non procliviores ad admittendas compensationes existant: nec molli animo eas suscipiant: sed (8) jure stricto utentes, si invenerint eas majorem et ampliorem exposcere indaginem, eas quidem alii judicio reservent; litem autem pristinam jam pene expeditam, sententia terminali (9) componant: excepta actione depositi (10) secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse disposuimus.

§. 2. Possessionem autem alienam (11) perperam occupantibus compensatio non datur.

TIT. XXXII.

DE USURIS (12).

Stipulatio parit usuras, nec scripturam exigit.

1. Imp. ANTON. PIUS A. Evocato.

SI (13) interrogatione præcedente promissio usurarum recte facta probetur: licet instrumento conscripta (14) non sit, tamen optimo jure debentur.

Mora emptoris parit usuras venditori.

2. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Lucio.

USuras emptor, cui possessio rei tradita (15) est, si pretium venditori non obtulerit (16): quamvis pecuniam obsignatam in (17) depositi causam habuerit, æquitatis ratione præstare cogitur.

Nuda conventio parit interdum usuras, si vel solutæ sint, vel pignus in eas datum.

3. Iidem AA. Juliano.

QUamvis usuræ fœnebris pecuniæ citra (18) vinculum stipulationis peti non possint: tamen ex pacti conventione solutæ, neque ut indebitæ repetuntur (19), neque in sortem accepto ferendæ sunt.

Pignus obligatum pro minoribus usuris, non potest retineri pro majoribus ex posteriori contractu nascentibus. Bald.

4. Iidem AA. Honorio.

PEr retentionem (20) pignoris usuras servari posse, de quibus præstandis convenit, licet (21) stipulatio inter-

(1) Curatori Reipublicæ.

(2) Id est, solutis: ut sit sensus, dicis te debitorem publicarum functionum coactum fuisse a novo Reipublicæ curatore solvere, quod antea cum Mutiano ejus decessore, (privati ejus, non fiscalis debiti causa) compensaveras: et quæris, num a novo illo curatore solutum possis repetere? non potes, potes tamen a Mutiani herede id, quod tibi debitum est, exigere.

(3) Nihil novum induci hac constitutione notat Cujacius 8. *observ.* 16.

(4) Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fiunt, ut hic, ex omni contractu naturali vel civili. *l.* 4. *ff. h. t.* naturali tantum. *l.* 6. *ff. h. t.* testamento. *l.* 5. *Supr. h. t.* contestatione judiciali. *l.* 8. *supr. h. t.* actionibus in rem et in personam. *Infr. h. t.* at non in facti obligationibus: est enim inter artifices longa differentia. *l.* 31. *ff. de solutionib.* nec facta functionem solutionis recipiunt. *l.* 2. §. 7. *ff. de eo quod certo.* De aliis exceptionibus dicetur alibi. His interim adde quæ scripsi ad *l.* 36. *ff. de administ. et peric. tut.* nempe compensationem, quæ fit ipso jure, solas ad usuras usurarum odio restringi. Accurs. *in l.* 10. *ff. h. t.*

(5) §. 30. *Instit. de actionib. l.* 4. *Supr. et l.* 4. *l.* 10. *ff. h.* t.

(6) *dict.* §. 30. vid. Cujac. 15. *observ.* 12.

(7) Non liquidi ad liquidum non fit compensatio. Compensatio denique non fit nisi debiti liquidi, confessi, præsentis, non controversi, non incerti, quod et ante Justinianum fuit, *l.* 22 *ff. h. t. l.* 3. *ff. de tut. et rat. distrah.* Adde huic loco Socin. *reg.* 61.

(8) Non hoc dicit, compensationes jure stricto niti: sed hoc potius, judicum in compensationibus admittendis vel non admittendis magnam potestatem esse.

(9) Terminalis sententia, quæ causæ terminum adfert. sic terminalis lapis, qui agrum finit. Ammianus Marcellin. 38. *qui et finalis apud autores de limitibus agrorum.*

(10) Res deposita non potest prætextu compensationis retineri: id est, ubi depositum repetitur, non admittitur petitio compensationis. *l.* 11. *ff. depositi.* hoc etiam ante Justinianum fuit. Paul. 2. *sent. tit. de deposito.* 12. §. 3.

(11) Spoliato non objicitur compensatio. Spoliatus ante omnia restituendus est, non obstante compensationis exceptione. vide Forner. 2. *select.* 14. vel ita, in actione momenti compensationi locus non est: quod olim quoque obtinuit. Nam momentanea impediri possunt.

(12) *L.* 22. *D.* 1. *et* 2. *C. Theod.* 33. *et* 2. Paul. *sent.* 14. *et* 23. *Eclog.* 3. *et* 3. Harmen. 7. *et* 5. *extr.* 39. vid. Papon. 12. *Arrest.* 7. *des contraits usuraires etc.* adde *de usuris rei judicatæ lib.* 7. *tit.* 54. *infr. de naut. fœn.* 22. *ff.* 2. *Novell.* 121. Molin. *in tract. de usur. De usur. pupill.* vid. *l.* 5. *tit.* 56. An licitum sit aliquid extra sortem accipere, dixi ad *l.* 2. *Supr. de pign. act.* et omnium maxime ad *l. placuit.* 29. *ff. de usur.*

(13) Usuræ ex promissione non debentur, nisi stipulanti sint promissæ.

(14) Usurarum stipulatio scripturam non requirit. Stipulatio ἄγραφος, id est, non scripta usurarum valet. 3. Harmen. 7. §. 2. dixi ad *l.* 17. *supr. de pact.*

(15) Emptor usuras debet pretii a die traditionis rei factæ. *l.* 5. *infr. et l.* 13. §. 20. *ff. de act. empt.*

(16) Et eatenus fuerit in mora. Mora emptoris in pretio solvendo parit usuras, id est, usuris eum subjicit.

(17) Sola destinatio et voluntas deponendi emptorem, cui res jam tradita est, non excusat ab usuris. Differunt hæc deposuisse et deponere voluisse.

(18) Paul. 2. *sent.* 14. §. 1. excipe *l.* 4. *infr. h. t.* usuræ ex pacto (hoc est, sine stipulatione promissæ) solutæ repeti non possunt: nec in sortem a creditore computentur. *Synops. Basil.* c. 47. 3. Harm. 7. §. 14. Quæ verba intelligenda sunt de legitimis usuris: nam illicitæ usuræ in sortem computantur. *Scholiastes Syn. d. c.* 47. *l.* 26. §. 1. *in fin. infr. h. t.*

(19) Nuda conventio parit usurarum solutarum retentionem, et ad usuras solutas retinendas sufficit. *l.* 26. *ff. de cond. indeb.*

(20) Non modo sortis, sed usurarum causa pignus potest retineri. Retinere pignus possum mihi traditum in usuras nudo pacto mihi promissas.

(21) Ratio dubitandi sumpta ex *l.* 1. *l.* 3. *supr. h. t.*

*

posita non sit, merito constitutum est, et rationem habet: cum (1) pignora conventione (2) pacti etiam usuris obstricta sint. † Sed (3) enim in causa de qua agis, hæc ratio cessat, siquidem tempore contractus de minoribus usuris petendis convenit, postea (4) autem cum se debitor præstaturum majores repromisit, non potest videri rata pignoris retentio: quando eo tempore, quo instrumenta (5) emittebantur, non convenit, ut pignus etiam ad hanc adjectionem (6) teneatur.

Remittit majores usuras, qui minores certis annis exigit.

5. Iidem AA. et CC. Sabino et aliis.

ADversus creditorem usuras majores ex stipulatu petentem, si probetur per (7) certos annos minores (8) postea consecutus, utilis est pacti exceptio: secundum quod tueri causam potestis etiam adversus (9) defensores civitatis majores petentes ex cautione, si probaveritis semper (10) quincunces (11) amitam pupillorum vestrorum, quæ majores caverat, dependisse.

Oblatio, obsignatio, depositioque sortis et usurarum ut facienda sit, et quam vim habeat.

6. Imp. ANTON. A. Antiæneo.

SI creditrici (12), quæ ex causa pignoris obligatam sibi rem tenuit, pecuniam debitam cum usuris testibus præsentibus (13) obtulisti; eaque non accipiente obsignatam eam deposuisti (14), usuras ex eo tempore, quo obtulisti (15), præstare non cogeris: absente (16) vero creditrice, præsidem super hoc interpellare debueras.

Præstitæ aliquando usuræ perpetuam obligationem usurarum non pariunt.

7. Idem A. Aristeo.

CReditor instrumentis suis probare debet, quæ intendit (17), et usuras se stipulatum, si potest. Nec enim si aliquando (18) ex consensu præstitæ sunt, obligationem (19) constituunt.

Remittit majores usuras, qui minores sciens postea exegit.

8. Idem A. Theophoro.

QUamvis Bassa, cum pecuniam mutuam acciperet, minores usuras Menophani (20) spopondit; *et nisi intra certum tempus eas solvisset, ampliores* (21) (licitas (22) tamen) promisit [tamen,] si post tempus cautioni præfinitum creditor easdem (23) accepit, nec majores sibi dari postulavit, ac per (24) hoc non recessisse eum a minorum præstatione probari potest: eas usuras computari oportet, quarum in exactione creditor perseveravit.

Oblatio debiti facta tutori creditoris liberat a majoribus usuris: depositio vero ab omnibus.

9. Idem A. Probo.

SI per te non stat, quominus intra tempora præfinita pecuniam minorem solveres [usurarum (25),] sed

(1) Ratio decidendi. *l.* 22. *infr. h. t.*

(2) Pactum de usuris traditioni pignoris adjunctum, ad usuras petendas valet. *l.* 48. *ff. de pactis.* Conventione nuda promissæ usuræ non exiguntur. *l.* 3. *supr. h. t.* Promissis nudo pacto, et eo nomine pignore dato seu obligato, pignus usurarum ita promissarum nomine retineri potest, etiam si pignus debito vilius sit. *Synops. h. t. c.* 47. *et ibi* Anatolius *Scholiastes. l.* 11. *§.* 3. *ff. de pign. act.* adde *l. ult. infr. debitorem venditionem pignoris.* atque ita multa possunt per retentionem servari, quæ peti non possunt. Alex. *ad l. non solum.* 8. *§. morte.* 6. *ff. de novi operis nunciat.* Garzias *ad l. idem.* 25. *§.* 2. *ff. de pact.*

(3) Casus diversus a superiore.

(4) Id est, post tempus contractus.

(5) Id est, cum pignus contraheretur in sortem duntaxat. Agitur enim hic de chirographariis usuris. Usuræ chirographariæ sunt, cum pignus contractum est in sortem duntaxat. Hæc taxatio si defuerit, pignus datum *ὑπὸ κεφάλαιον* sortis ratione (capitale Itali vocant, quod Galli *le sort principal*) tacite quoque usuris subjicitur. Harmenopul. *apud* Cujacium 5. *observat.* 28.

(6) Usura, sortis adjectio, ut hic, incrementum. *l.* 28. *in fin. infr. h. t.* Hujusmodi augmentum non ex ipsa pecuniæ substantia (sicut fœtus ovium, aut partus ancillæ) sed ex usu rei oritur. vid. *l.* 34. *ff. h. t.* Ædificii urbani, et mobilium rerum merces usura dici potest, sed hujusmodi tamen ut sorti rei locatæ semper aliquid depereat: in mutuo vero non idem.

(7) Minimas usuras qui per certos annos sciens accepit, tacite fatetur majores sibi non deberi. Imo non fatetur. *l.* 16. *ff. de in rem verso.*

(8) Vide *l.* 8. *Infr. h. t. l.* 13. *ff. h. t.*

(9) Et ita remissio tacita aliquando valet, ut hic: quæ alias tacita non valeret: *ut l.* 37. *ff. de pact.* nec ad præstandas majores obligatur. *l.* 102. *in fin. ff. de solut. et liberat.*

(10) Id est, spatio triennii. *argum. l.* 1. *Infr. de fideicommiss.* vult enim Bald. hanc particulam veram esse in triennio, vel saltem in decennio vel vicennio. Harm. ita hanc legem exponit. 3. *tit.* 7. §. 9. Qui ex liberalitate longo tempore (*ἐπὶ πολὺν χρόνον*) usuras non petiit, non recte superioris temporis usuras exigit: adde 2. *Feud.* 2. §. 1. *l.* 1. *infr. de fideicommiss.*

(11) Quincunx usura. *l.* 17. *ff. h. t. Cinq pour cent.* estque ducentesima quadragesima pars sortis: unde sorti exæquatur in 240.

mensibus, sive viginti annis. vid. Molin. *in tract. de usur. n.* 53.

(12) Vide *Zanger. de except. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 105. Aus.

(13) Alias nudum propositum offerendi non excusat. *l.* 2. *supr. h. t.*

(14) In publico, vel æde sacra. *l.* 19. *Infr. h. t.* plus est deponere quam offerre. Est enim ordine hoc prius tempore: illud posterius. Porro non hic agitur de oblatione verbali, quæ non est ad petendas usuras efficax: nec de reali, nuda tamen, sed de ea quæ duo habet adjuncta: puta quæ facta fuit coram testibus et re ipsa, et quam secuta sit in publicum vel ædem sacram depositio. Aliter Molin. hæc explicat *quæst.* 39. *de usur. num.* 297.

(15) Hoc scil. modo, de quo hic agitur, quemque superius explicavi.

(16) Nota cautionem debitori utilem ad evitandas usuras.

(17) Hoc est, *καὶ τὸ χρέος, καὶ τὴν τόκων ἐπερώτησιν*, et sortem et usurarum stipulationem. *Synops. h. t. c.* 51. 3. Harm. 7. §. 15.

(18) *Ἐπί τινα χρόνον*, per aliquod tempus. Harmen. *ibid.* Quod aliquando factum est, in perpetuam non trahitur necessitatem, *l.* 28. *Supr. de pactis.* Quod longo tempore factum est. *l.* 6. *ff. h. t.* aut per multos annos. *l.* 13. *ff. h. t.* trahitur, et quidem adversus fiscum. *l.* 5. *Supr. h. t. ibi, secundum quod.* Et ita non continuo usuras promisisse intelligitur, qui eas aliquando solvit. Nec a solutione brevis temporis, ad perpetuam promissionem et obligationem infertur. Minimum tempus non est modus adquirendæ obligationis. *l.* 44. §. 1. *ff. de obl. et act.*

(19) *Οὐ ποιεῖ πρόκριμα τῷ χρεώστῃ*, nullum faciunt debitori præjudicium. *Syn. et* Harm. *d. loco.*

(20) Creditori.

(21) *l.* 40. *ff. de rebus cred. Syn. d. c.* 47.

(22) *l.* 1. §. 3. *ff. de pign. et hypoth. l.* 17. *ff. h. t.*

(23) I. e. Minores.

(24) Puto legendum *ac per hoc recessisse eum a majorum præstatione*, ut sit sensus, cui ex eodem contractu minores vel majores usuræ debentur, si minores eligit, majores tacite remisisse intelligitur; si non ita legendum est, saltem legis sententia huc refertur.

(25) Hanc particulam legit Haloander: legerunt et veteres optimo sensu, si debitor minores usuras tempore congruo obtulit, cursum majorum evitat.

er (1) tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idque apud judicem datum probaveris, ejus temporis, quo per te non stetisse apparuerit, usuræ majores non exigentur. † Quod si etiam sortem deposuisti, exinde ex quo id factum apparuerit in usuras (2) non convenieris.

De dupli computatione.

10. Idem A. Donato.

USuræ per (3) tempora solutæ (4) non proficiunt reo ad dupli (5) computationem. Tunc enim, ultra sortis summam usuræ (6) non exiguntur, quoties temporis solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

Post oblatum sibi debitum fructus pignoris percipiens creditor eos in sortem imputare cogitur.

11. Idem A. Popilio.

EX prædiis pignori obligatis créditor post oblatam (7) sibi (8) jure pecuniam quam non suscepit, si fructus (9) accepit, exonerari (10) sortis debitum certum est (11).

De nudo pacto.

12. Imp. ALEXAND. A. Tyranno.

FRumenti (12), vel hordei mutuo dati accessio, etiam ex nudo (13) pacto præstanda est.

De judiciis bonæ fidei. De re judicata.

13. Idem A. Eustachiæ.

IN bonæ fidei judiciis (14) (quale est negotiorum (15) [etiam] gestorum) usurarum rationem haberi certum est. † Sed si finitum est judicium sententia, quamvis minoris condemnatio facta est, non (16) adjectis usuris, nec provocatio secuta est, finita retractanda non sunt: nec (17) ejus temporis, quod post rem judicatam fluxerit, usuræ ullo jure postulantur, nisi ex causis judicati.

De antichresi.

14. Idem A. Aurelio.

SI ex pactione uxor tua mutuam pecuniam dedit, *Ut* (18) *vice* (19) *usurarum* [*domum*] *inhabitaret*, pactoque ita, ut convenit, usa est, non etiam locando domum pensionem redegit: referri quæstionem, quasi plus domus redigeret, si locaretur, quam usurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. † Licet enim uberiore sorte potuerit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed vilius (20) conducta habitatio videtur.

De pœna inserta in contractu mutui.

15. Imp. GORD. A. Claudio.

CUm allegas uxorem tuam ea conditione mille aureorum [numero] quantitatem sumpsisse, *Ut si intra diem certum debito satis non fecisset, cum* (21) *pœna qua-*

(1) Mora tutoris pupillo nocet.

(2) Id est, in nullas usuras, sive minores dicas, sive majores. 7. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Goth. Confer. *l.* 6. *et l.* 19. *oc. tit.* Zanger. *de exception. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 154. Ans.

(3) Id est, per partes, diversis temporibus, per intervalla mporum. *l.* 29. *l.* 30. *Infr. h. t.*

(4) Id est, non concurrunt, nec in duplum computantur. Hoc imputantur. *Novell.* 121. *et* 138. Cætera ad hanc legem vid. ud Alciat. 1. *parerg.* 33. Molin. *n.* 46. 47. *de usur.* Hot. 2. *usur.* 16.

(5) Lex vetus fuit, etiam Ægyptiorum, *teste Diodor.* 2. ne reditor κεφάλαιον, id est, caput aut sortem, majorem faceret duplo. Idem Romani vetuerunt exigi usuras ultra duplum, in quo duplo scil.) simplum inerat, ita ut cum usuræ semel ad quantatem sortis ascendissent, non exigerentur. Hinc illud Harmen. 3. *t.* 7. §. 6. τῶν τόκων τὸ κεφάλαιον διπλασιαζόντων ὁ τόκος παύεται. Usurarum sortem duplicantium usura cessat. vid. Molin. *d. n.* 43. Et ita duplum illud est alterum tantum sorte amplius. 26. §. 1. *ff. de cond. indeb. l.* 4. *in fin. ff. de naut. fœn. dict.* 9. *l.* 27. *in fin. l. pen. l. ult. Infr. h. t. l. ult. Infr. de dejuss. et mand.* idque licitum vocatur *in l.* 19. *infr. de mant.* adde Cujac. *ad Novell.* 121. Eo pacto Romani moderati sunt suras, nec permiserunt passim centesimas, indultis levioribus. vid. Molin. *ibid.* ita quoque iidem id quod interest moderati. *l. unic. fr. de sententiis, quæ pro eo quod interest.*

(6) *Usuræ exiguntur*, in vulgatis ita legebatur.

(7) A debitore scil. de oblatione vid. *l.* 9. *infr. de solut.*

(8) *Sibi in jure*, quidam ita legunt.

(9) Ἀντίχρησις solvitur oblatione debiti, hoc est, debitor sorm et usuras creditori offerendo efficit, ut creditor jus suum ἀντιχρήσεως amittat: hoc est, ut ne fructus pignoris suos faciat. uid si eos percepit? exonerabitur sortis debitum. de antichresi de *l.* 14. *l.* 17. *infr. h. t. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypoth.* 6. *supr. quod cum eo. l.* 33. *ff. de pign. act.*

(10) Ἀντίχρησιν sola oblatio solvit, ut hic: non usuras. *l.* 6. *pr. h. t.* vid. *l.* 2. *Infr. de pact. pign.*

(11) Cur ita? quia post non acceptam debiti solutionem, bona fe prædii alieni fructus suos facere non potest.

(12) Pro fructibus aridis usuras pacisci licet, sed et pro liquis. *l.* 23. *infr. h. t.* quin et pro veste. *l.* 25. *Infr. h. t.* Et breviter pro fructibus mutuo datis etiam usura potest ex pacto peti. *Synops. h. t. c.* 54. Harm. *h. t. c.* 23.

(13) Atqui pecuniæ usuræ non debentur, nisi ex stipulatione. *l.* 3. *Supr. h. t.* suo jure id receptum? διὰ τὸ ἄδηλον τῶν καρπῶν. *Synops. Basil. h. t. cap.* 66. 3. Harm. 7. §. 24. ob incertum et inconstans frugum pretium. *l.* 17. *infr. h. t.* quod etiam efficit, ut majores stipulemur usuras in frugibus, quam in pecunia. vid. *l.* 23. *Infr. h. t.*

(14) *l.* 32. §. 2. *ff. de usur.* veluti locati. *l.* 54. *ff. locati.*

(15) Negotiorum gestorum actio bonæ fidei est: ideoque in ea usuræ exiguntur. *l.* 24. *Infr. h. t. l.* 19. §. 4. *l.* 31. §. 3. *l.* 37. §. 1. *ff. de negot.*

(16) Vid. *l.* 3. *vers. si enim novatur. infr. de usur. rei jud.*

(17) *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 1. *Infr. de sent. quæ sine certa quantitate.*

(18) Est ea ἀντίχρησις, de quâ vid. *l.* 17. *infr. h. t. l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypoth.* 3. Harm. 5. c. ἀντιχρήσεως. Antichresis, estne idem quod emptio redituum: cujus fit mentio *in c.* 1. *et* 2. *ext. de empt.* Hot. 2. *obs.* 1. negat. movetur, quod ibi creditor fundum pro domino possidet, ejusque periculo sit, hic non sit.

(19) Vice usurarum permissum est mihi abs te tuas ædes habitare. Sed ablocavi, et plus redegi ex mercede quam legitimus modus usurarum ferret, quid juris? quod amplius erit, sorti imputabo, ut hic. sumpto argumento a contrario sensu. adde 3. Harm. 5. c. περὶ ἀντιχρήσεως. Quid si habitavi? servatur conventio, etiamsi pluris ea habitatio censeatur, quam modus legitimus usurarum fuerit, et vilius mihi conducta domus potius, quam illicitum fœnus contractum videbitur. *infr. h. t. ibi, licet enim.* adde Cujac. 8. *obs.* 17. vid. tamen *l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypoth.*

(20) Quid si deceptio sit ultra dimidium justæ mercedis? Accursius putat debitori competere remedium legis 2. *Infr. de rescind. vendit.* Idem sentit Papon. 3. *Not.* 9. *c. de restit. contre louages et conductions.* adde *l.* 3. *Supr. comm. utriusque jud.* facit *l.* 16. *in fin. ff. de minor.* 25. *ann. l.* 2. *l.* 22. *in fin. ff. locati. d. c.* de quo tamen dubitari potest propter incertam spem mercedum, quæ solent decrescere: moveor *l.* 17. *et* 23. *Infr. h. t.* adde glossam Accursii, ubi scripsi in *l.* 14. *infr. de locato.*

(21) Vid. quæ notavi ad *l.* 98. §. 5. *ff. de solut. et liber.* adde *l.* 44. *ff. hoc tit. l.* 13. §. 26. *ff. de act. empt.*

drupli redderet, *quod accepit* : juris forma non patitur, legem contractus istius ultra (1) pœnam legitimarum usurarum posse procedere.

De pecunia data, ut triticum reddatur.

16. Idem A. Sulpitio.

CUm non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, *Ut* (2) *certa modiatio* (3) *tritici præstaretur ; ac, nisi is modius sua die fuisset oblatus*, *mensurarum additamentis* (4) *in* (5) *fraudem legitimarum usurarum gravatum* te esse contendas : potes adversus improbam petitionem competenti uti defensione.

De agricolis.

In AUTHENT. nullum credentem agricolæ tenere. §. Sancimus itaque. coll. 4. tit. 13. al. 5. Nov. 34. c. 1.

AD hæc, qui fructus aridos (6) *credidit agricolæ, vel pecuniam in unoquoque anno pro* (7) *modio* (8) *octavam partem modii, pro solido* (9) *siliquam unam* (10) *usurarum nomine accipiens : terram, sive aliquid aliud, quod pignori accepit : omnimodo reddat. Si aliquid præter hoc commiserit : ab actione cadat omnimodo.*

De fructibus.

17. Imp. PHILIPPUS A. Euxeno.

SI (11) ea lege possessionem mater tua apud creditore suum obligavit, *Ut fructus* (12) *in vicem usurar consequeretur*, obtentu (13) majoris percepti emolume propter (14) incertum (15) fructuum proventum resci placita non possunt.

De solutione indebiti.

18. Idem A. Castori.

INdebitas usuras, etiamsi ante sortem solutæ non fuerin ac (16) propterea minuere eam non potuerint, lic post sortem redditam creditori fuerint datæ (17), exclu [veteris] juris varietate repeti posse, perpensa ratio firmatum est.

De oblatione debiti et consignatione et depositione.

19. Idem A. Hyreniæ.

ACceptam mutuo sortem cum usuris licitis creditorib post contestationem offeras : at si non suscipiant consignatam in publico depone (18), ut cursus legitim rum usurarum inhibeatur : in hoc autem casu publicum (1 intelligi oportet, vel sacratissimas ædes (20), vel u competens (21) judex super ea re aditus deponi eas di posuerit : Quo subsecuto, etiam (22) periculo debitor l berabitur, et jus pignorum tolletur : cum Serviana (2

(1) Pœnam ultra legitimum usurarum modum stipulari non licet.

(2) Nota de reditu specierum in vino, frumento et similibus data pecunia constituto. Quæritur, qua proportione talis reditus sit emendus ? dic ut in proxima Authentica.

(3) Id est, certus modiorum numerus.

(4) *l.* 23. *infr. h. t.* id est, majorem moderationem. *l.* 44. *ff. h. t.*

(5) Sive usura consistat in nummis, sive in fructibus, ut hic, utrobique ad legitimum modum reducetur. vid. Molin. *q.* 2. *de usur. n.* 68. *et q.* 21. *n.* 215. Papon. 12. *Arrest.* 17. *n.* 17.

(6) Fructus aridi, ut messes. *l.* 1. *C. Theod. h. t. l. ult. in fin. ff. de jure fisci. l.* 15. *C. Theod. de suscept. lib.* 10. *tit.* 70. An idem in liquidis? idem *d. l.* 1. *l.* 23. *infr. h. t.* Goth. Vid. hic Rittershus. in *Expos. Novell. part.* 3. *cap.* 10. Ans.

(7) Nota proportionem, ad quam redigenda est emptio reditus frumentarii. Hodie puto considerandam esse rationem usurarum receptarum in singulis provinciis. Exemplum sumam a Gallis, apud quos regiis constitutionibus reditus constituitur ad assis analogiam, *au denier douze.* Itaque modio valente decem aureos, reditus modii emendus erit 120. Quid si modii valor augeatur? Molinæus 21. *q. de usuris. num.* 122. Papon. 12. *Arrest.* 17. c. 17. refert debitori electionem permitti usuras ut solvat in pecunia, refertque ita judicatum in Curia. Admitto equidem favendum esse reo debitori : sed si ita est, æquitas etiam postulabit, ut decrescente modii pretio, creditori justa merces suppleatur a debitore, ne alioquin claudicet contractus. Sed ea de rę dicam *l. seq. infr. h. t.*

(8) Modio mutuo dato debitori usuræ vice, octavam modii partem, id est, duos sextarios, possum ab eo stipulari ; eaque usura est centesima, ut constat ex *Nov.* 130. c. 4. 6.

(9) Id est, pro singulis solidis 72. solidi liberam auri efficiunt. 3. Harm. Zonar. c. 17. *Synod. Nicenæ.*

(10) Triens est usura, unam siliquam pro solido dari : tertia centesima, quæ trecentis mensibus aut vigintiquinque annis sorti exæquatur, paritque annuatim quatuor in centum, *quatre pour cent.* de qua vid. *Novell. Leon.* 83. Cujac. tamen ad *Nov.* 32. refert, ob centenos aureos recte stipulari solidos quatuor, et siliquas quatuor : successisse postea majorem usuram, quæ reddat solidos sedecim, semissem et quatuor siliquas, id est, in libram auri solidos duodenos, et Nicephorum usuræ nomine exegisse in singulas auri libras duodecim solidos, id est, in singulos solidos quatuor siliquas ad rationem scil. centesimæ.

(11) *l.* 11. §. 1. *ff. de pign. et hypoth.*

(12) Dixi ad *l.* 14. *supr. h. t.*

(13) Id est, prætextu. Ratio dubitandi pro debitore hinc sumitur.

(14) Ratio decidendi hinc sumitur pro creditore. Et tamen aliter judicatum fuisse a Senatu Parisiensi ostendi ad *l.* 16. *supr. h. t.* Sic sentio in omni venditione (ergo et reditus annui de quo h agitur) spectandam esse quantitatem justi pretii, quod est temp re venditionis. *l.* 8. *in fin. Infr. de rescind. vendit.* eoque adm so non esse quærendum, an res empta creverit, an decreveri cum certo jure periculum et detrimentum rei ad emptorem pertinea

(15) *l.* 23. *infr. h. t.* Goth. Casum *h. l.* non esse usurariu probat Joann. Aurpach. *l.* 1. *epist. juridic.* 10. Ans. Adde Cuja *lib.* 3. *observ. cap.* 35. *et quæ not. supr. l.* 6. *h. t.* S. L.

(16) Usuræ indebitæ solutæ ante sortem, sortem minuunt. Q si post sortem solutam depensæ fuerint ? stricto jure, sortem m nuere non possunt (quia sors soluta hic proponitur) ex æquo t men repeti possunt : nam sorte soluta nihil superest in quod im tentur. *Synops. h. t. c.* 61. 3. Harm. 7. §. 6.

(17) Olim plerisque visum fuit : Usurarum indebitarum cond ctionem non esse, licet omnes imputationem admitterent. Hodie imputatio admittitur, et indebitæ solutæ condicuntur, *l.* 26. §. *ff. de cond. indeb.*

(18) Molinæus *numer.* 296. 297. *de usur.* negat hanc depositi nem requiri. Movetur lege 122. §. 5. *in fin. ibi, jure. ff. de ver oblig.* de qua quæstione *ibi* dixi : *ut et in l.* 6. *Supr. h. t.* qu nomine reprehenditur a Cujacio ad *d.* §. 5. Eandem sententia probat etiam Rolandus a Valle 1. *cons.* 33. *num.* 34. *et seq.* *ib. cons.* 63. *num.* 24. *et seq.* Sunt et alii loci juris apertissi in *l.* 2. *l.* 6. *supr. h. t. l.* 7. *l.* 18. *in fin. ff. h. t. l.* 10. *Sup de pign. act. l.* 9. *Infr. de solutionib. l.* 28. *in fin. ff. de adm nist. et peric. tut. l.* 82. *ff. de cond. et demonstr.* Aliter Cujaci *d. loco*, distinguit usuras ex mora oblatione sisti, non eas quæ stipulatione debentur.

(19) In publico deponere, est in æde sacra, vel ubi judex, s per ea re aditus, deponi jussit.

(20) Antiquum fuit, res communes, *l.* 4. *in fin. ff. fam ercisc.* vel alterius, *ut hic.* vel proprias in æde sacra deponer hinc *Euclio* in Aulularia act. 4. *Tu modo cave, cuiquam indic sis aurum meum esse istic fides.* et post : *Fides etiam atque etiam nunc salvam ut aulam abs te auferam. Tuæ fidei concredidi a rum, in tuo loco et fano modo est situm.*

(21) Publicus locus fit etiam judicis dispositione : publicus, i est, tutus. vid. *l.* 9. *Supr. de pignor. action.*

(22) Depositione legitima sortis et usurarum facta, debitor us rarum cursum sistit : periculum rerum a se depositarum in cred torem suum transfert : et pignoratitiam adquirit *ut hic.* antichi sim liberat. *l.* 11. *supr. h. t.* Goth. De depositionis solennitate effectu vid. Censur. Forens. nostram *lib.* 4. *c.* 35. S. L.

(23) De qua vide §. 7. *Instit. de act.*

tiam actio manifeste declaret, pignoris inhiberi persecujonem, vel solutis pecuniis, vel si per creditorem stetetit, quominus solvantur. † Quod etiam in trajectitiis (1) ervari oportet. † Creditori scilicet actione utili ad exactioiem earum, non adversus debitorem, nisi forte eas reeperit, sed contra depositarium, vel ipsas competente ecunias.

De mandatoribus et fidejussoribus.

20. Idem A. Ælio.

CONstitutionibus (2) sacris, quæ ultra certum modum usuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatorius (3) etiam vel fidejussoribus subventum est: quibus uasi mandator vel fidejussor conventus uti potes.

De soluto simpliciter.

21. Idem A. Chresimo.

SI usuras præstari pignore dato convenerat; et in continenti numeratione facta, postea vel ante (4), propter quod debitum solutionem feceras, non (5) designati, habuit (6) creditor in usuras tibi accepto ferendæ olutæ quantitatis facultatem.

De pignoribus.

22. Idem A. Carino.

PIgnoribus quidem intervenientibus, usuræ, quæ sine (7) stipulatione peti non poterant, pacto (8) retineri (9) possunt (10). † Verum hoc jure constituto, cum hujusnodi nullo interposito pacto tantummodo certæ summæ præstari pœnam convenisse proponas: nec peti, nec retineri quicquam amplius potest, et ad pignoris solutionem urgeri te disciplina juris perspicis.

De oleo et quibuscunque fructibus.

23. Idem A. Jasoni.

OLeo (11) quidem, vel quibuscunque fructibus mutuo datis incerti (12) pretii ratio, additamenta (13) usurarum ejusdem materiæ suasit admitti.

De negotiis gestis.

24. Idem A. Glauciæ.

SI mater (14) tua major annis constituta, negotia (15), quæ ad te pertinent, gesserit: cum omnem (16) diligentiam (17) præstare debeat, usuras (18) pecuniæ tuæ, quam administrasse fuerit comprobata, præstare compelli potest.

De auro, argento, veste.

25. Imp. CONSTANT. A. ad populum.

PRo (19) auro et argento et veste facto chirographo licitas solvi, vel promitti usuras jussimus.

De præscriptione triginta, vel quadraginta annorum.

1. *De modo usurarum.*

26. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs (20), qui principali actione per exceptionem triginta (21), vel quadraginta annorum, sive personali, sive hypothecaria ceciderunt, [jubemus] non posse super usuris, vel fructibus præteriti (22) temporis aliquam movere quæstionem, dicendo ex iisdem temporibus eas velle sibi persolvi, quæ non ad triginta, vel quadraginta præteritos annos referuntur, asserendo singulis annis earum actiones nasci: principali (23) enim actione non subsistente, satis supervacuum est super usuris, vel fructibus adhuc Judicem cognoscere.

§. 1. Super usurarum vero quantitate etiam generalem sanctionem facere necessarium (24) esse duximus, veterem

(1) Id est, nauticis.

(2) Usuris modus jure injectus est. vide quæ scripsi ad *l.* 1. §. 3. *in fin. ff. de pign. et hypoth.*

(3) Beneficia debitoribus usurariis concessa ad eorum mandatores et fidejussores pertinent.

(4) Hinc colligit Cuj. 13. *obs.* 31. ante gestum negotium autoitatem interpositam tutoris valere.

(5) Vide *l.* 1. *infr. et l.* 5. §. 2. *ff. de solut. et liber.*

(6) Sortem et usuras debens, si quas quantitates creditori solvit, nulla facta mentione, quo nomine solveret, facultatem habet reditor, si velit, in usuras duntaxat acceptam facere solutionem. *ynops. h. t.* 1. *c.* 64. ubi tamen Scholiastes speciem hanc ponit, ntem et usuras debentem, si libras sexaginta solvat: pro rata uadraginta quidem in sortem; viginti vero in usuras dedisse videri.

(7) Usuræ sine stipulatione ex nudo pacto non petuntur, nisi t pignora in usuras ex pacto dandas detineantur: Tunc enim et ine stipulatione petuntur, *ut hic.* Scholiastes *Synops. Basil.* 7. *it.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 5. *cap.* 1. *l.* 3. *l.* 4. *Supr. h. t. l.* 17. . 4 *ff. h. t. l.* 24. *ff. de præscript. verb.*

(8) *l.* 4. *Supr. h. t.* vide Cujac. 8. *obs.* 17. *in fin.*

(9) Per exceptionem doli. *l.* 2. *Infr. de fiscal. usur. lib.* 10. *tit.* 8.

(10) Modo legitimæ sint. *l.* 27. *in fin. infr. h. t.*

(11) Id est, re liquida, idem in aridis, dixi ad *l.* 12. *Supr. h. t.*

(12) Fructibus mutuo datis, licet et majores usuras stipulari, ιὰ τὸ ἄδηλον τῶν καρπῶν, propter incertitudinem fructuum. *Synops. Basil. h. t. c.* 66. 3. Harm. 7. §. 24. Quippe nonnunquam ccidit, ut mutuans centum modios, pactus sim usuræ nomine modium unum in singulos menses, quod usura est centesima: sed ortasse quum mutuo darem centum illos modios, uno aureo modii sex veniebant: verum fertilitate sequuta quum debitor mentruum mihi modium solvit, non centesimam, sed bessem mihi entesimæ præbet. Hoc enim facit æstimatio modii, propter insequutam annonæ copiam. Ita Scholiast. *Synops. illo loco.* dixi ad *l.* 17. *Supr. h. t.*

(13) *l.* 16. *supr. h. t.* Cujacius hinc colligit fruges recepisse immodicas usuras, adde *Novell.* 32. vel supra legitimum modum, idque confirmat Græcorum autoritate, 3. *obs.* 35. sed ea de re dixi ad *l.* 17. *supr. h. t.*

(14) Paul. 1. *sent.* 4. §. 4.

(15) Vide *l.* 13. *supr. h. t.* Paul. *ibid.* §. 3. §. 4.

(16) Paul. 1. *sent.* 4. §. 4. dixi ad *l.* 3. §. 9. *ff. de negot. gest.*

(17) Paul. *ibid.* §. 1.

(18) *d. l.* 13. *d.* §. 3. *l.* 37. §. 1. *ff. h. t.*

(19) Omne debitum rei fungibilis sive mutuabilis, nudo pacto, vel consensu, sive in continenti, sive ex quocunque intervallo, mutuum fieri, seu in mutuum converti potest. Molin. *de usur. quæst.* 85. *num.* 660. *l.* 12. *supr. h. t. l.* 8. *Supr. si cert.*

(20) Sors (ut et omnis actio personalis) tricennio præscribitur. An et sortis usuræ? ὁ ἥρως πατρίκιος, id est, heros Patricius, putabat non præscribi tricennio, quum usuræ singulis annis nascantur. Nam triginta annis sortis ratione elapsis, inveniuntur usurarum nomine anni primi, decurrisse anni 29. secundi anni, 28. atque ita deinceps. Idem in fructibus censebat Patricius: verum hæc sententia reprobatur hac constitutione: cum sit absurdum, causa principali sortis sublata, de usuris et fructibus contendere. *Syn. Bas. h. t. c.* 69.

(21) Triginta vel quadraginta annis personales, et hypothecariæ actiones intereunt. *l.* 2. *Supr. de pecunia constituta.*

(22) *l.* 28. *infr. h. t.*

(23) Dixi ad *l.* 129. *in fin. ff. de reg. jur.* actione sublata iniquum est de usuris, et fructibus contendere.

(24) Fuerat enim incertus usurarum modus ante Justinianum: vide Molin. *de usuris*, *n.* 42. aut saltem gravis et durus. idem *n.* 54.

duram, et gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoque (1) jubemus, Illustribus (2) quidem personis, sive eas præcedentibus, minime licere ultra tertiam (3) partem centesimæ usurarum nomine in quocunque contractu vili, vel maximo stipulari. † Illos vero, qui ergasteriis (4) præsunt (5), vel aliquam licitam (6) negotiationem gerunt, usque ad bessem (7) centesimæ [usurarum nomine in quocunque contractu] suam stipulationem moderari. † In trajectitiis (8) autem contractibus, vel specierum fœnori dationibus, usque ad centesimam (9) tantummodo licere stipulari, nec eam excedere; licet veteribus legibus hoc erat concessum. † Cæteros (10) autem [omnes] homines dimidiam (11) tantummodo centesimæ usurarum [nomine] posse stipulari (12): et eam quantitatem usurarum etiam in aliis omnibus casibus nullo modo ampliari, in quibus citra (13) stipulationem (14) exigi usuræ solent. Nec (15) liceat judici memoratam augere taxationem (16), occasione consuetudinis (17), in regione obtinentis. † quis autem aliquid contra modum hujus fecerit constitutionis, nullam penitus de (18) superfluo habeat actionem: sed et si acceperit, in (19) sortem hoc imputa compelletur. † Interdicta (20) licentia creditoribus pecuniis fœnori dandis aliquid detrahere, vel retinere liquarum (21) nomine, vel sportularum (22), vel alt rius cujuscunque causæ gratia. Nam si quid hujusmo factum fuerit, principale debitum ab initio ea quantitat minuetur (23), ut tam ipsa minuenda pars, quam usu ræ ejus exigi prohibeantur. † Machinationes etiam cre ditorum, qui ex hac lege prohibiti majores usuras stipu lari alios medios (24) subjiciunt, quibus hoc non ita in terdictum est, resecantes jubemus (25), si quid tale fue rit attentatum, ita usuras computari, ut necesse esset tanquam si ipse, qui alium interposuit, fuisset stipula tus: in quo casu sacramenti (26) etiam illationem locu habere sancimus (27). Dat. *Constantinop.* JUSTINIANO CON

(1) Usurarum ratio ex hoc loco ex Scholiaste Synopseos 23. *tit.* 32. *c.* 47. *et* 69. et Harm. 3. *tit.* 7. §. 25. hæc est a Justiniano definita: In illustribus τριτὸν ἑκατοςῆς triens centesimæ, id est nummi quatuor ἐπὶ τῶν τραπεζιτῶν καὶ τῶν ἄλλων πραγματευτῶν (qui ἀργυροπρᾶται, καὶ ἔμποροι Harmenopulo *d. loco.*) id est, in nummulariis cæterisque negotiatoribus δίμοιρον ἑκατοςῆς, bes centesimæ, hoc est, nummi octo. Legitima vero usura eorum qui διαποντίως τοκίζουσι ἤτοι ἐπικινδύνως: usuram trajectitiam nauticam, periculo suo capiunt ἑκατοςιαῖον, est centesima: hoc est, nummi duodecim: In aliis hominibus ἡμιεκατοςιαῖον centesimæ semis, id est, nummi sex. Quid Ecclesiæ et venerabilis domus? quadrantem centesimæ, id est, nummos tres accipiunt. Scholiastes *d. loco.* et præstant. Harm. *d. loco.*

(2) Illustribus personis trientes usuræ permissæ. *ut hic, et Infr. h. t. ibi, ultra tertiam partem*, et sic minores. Sic, trientarium fœnus etiam Alexander exercuit, *teste Lampridio*: quod tamen legis modo non dicitur. Fiscus enim medias stipulatur, semisses scil. *l. ult. Infr. de fiscalib. usuris. lib.* 10. *tit.* 8. Civitatum quoque usuræ sunt semisses. *l.* 10. *ff. de pollic.* Ecclesiasticæ vero quadrantes. vide *Novell.* 7.

(3) Tertia pars centesimæ, triens usura, *Quatre pour cent*, *l.* 3. §. 1. *ff. de contraria tutela.*

(4) Ergasterium, est negotiatio. Præsunt ergasterio trapezitæ, argentarii, et cæteri institores, *l.* 2. *Supr. de episc. l.* 9. *Infr. de operibus publ. l.* 2. *Infr. de met.* Est et locus, ubi opus fit, officina.

(5) Justis negotiatoribus terrenis, mediterraneis aut terrestribus, besses usuræ permissæ. *Infr. ibi, ad bessem.* Argentariis licet stipulari besses usuras. Inter negotiatores usura legitima bes est. Quin argentariis besses debentur, licet eas non fuerint stipulati. *Novell.* 136. *c.* 4. Quid si negotiari desinant, aut nomen alteri cedant? besses usuræ deberi desinunt. Molin. *ibid. num.* 60. 61.

(6) Licita est negotiatio, vel ea quæ vere fœneratitia est, qua funguntur ii, qui nullam etiam aliam exercent.

(7) Bes usura est ad centesimam, quod bes ad assem. Besses usuræ sunt duæ partes centesimæ, 150 partem sortis quolibet mense pendens, integram vero sortem 12 annis et 6 mensibus. Annuatim solvuntur 8 in 100 *huit pour cent.* Id fœnus Antoninus Pius exercuit. Jul. Capitol. *in ejus vita.*

(8) Usura centesima, non major, maritimis et navigantibus permissa. An centesima dicitur anni ratione, an vero certi duntaxat itineris, quod anno potest esse brevius? prius ait Molinæus. *n.* 91. *de usur.*

(9) Centesima usura, *douze pour cent*, quæ centesimo mense sortis quantitatem parit, et reddit. Solebant enim veteres in menses, non in annos fœnerari. Plut. *in libell.* περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Æschines *adversus Ctesiphontem* Horat. *Epod. oda* 2. *omnem relegit Idibus pecuniam, quærit Kalendis ponere.* Inde usura menstrua Ciceroni 6. *ad Atticum.* De duplici centesima, vide *l. nihil interest.* 4. §. *ff. de nautico fœnore.*

(10) Non illustres, quique non sequuntur mercaturam terrestrem, vel maritimam, dimidias centesimæ possunt stipulari. Ergo et rustici? Posse videntur, cum hic non excipiantur, quamvis et hi solas trientes possint promittere. *Novell.* 32. Quadrantes quoque excipiuntur ab Ecclesia. Scholiast. 27. *Eclog.* 3. 3. Harmenop. 7. *c.* περὶ καρπῶν.

(11) *l.* 2. *in fin. Infr. de usuris rei jud.* Dimidia centesimæ se semis usura parit annuatim sex in centum. *Six pour cent.* Senu aureos parit quotannis in centenos. *Theod.* 4. *de act.*

(12) Et ita qualitas fœnoris ex qualitate fœnerantis metienda ut mercator eo pacto possit besses stipulari et capere ab illustri illustris non possit capere ultra trientes a mercatore.

(13) Citra stipulationem et pactum exiguntur usuræ quæ exigun tur propter moram. *l.* 32. §. 2. *ff. h. t.*

(14) Stipulationis verbo, Molinæus intelligit omnem conventic nem. *ibi, num.* 56. Verum hunc locum autor Synopseos *d. c.* 69 ita accipit, usuras majores accipi non posse ne quidem per reter tionem pignorum. *l.* 4. *princ. vers. nec pignora. ff. de nautic fœnore.* Alias usuræ legitimæ non tantum stipulatione interposit promissæ servantur, sed pignoris quoque retentione, licet nud pacto et citra vinculum stipulationis promissæ. *l.* 4. *supr. h. t.*

(15) In usuras majores legitimis judex reum condemnare non po test prætextu consuetudinis locorum: hoc est etiamsi consuetud loci sit usuras majores legitimis præstare. *Syn. d. loco.*

(16) Quæ scilicet pertinet ad usuras debitas ex mora, non ad illas, quæ deberi possunt ex superiorum stipulationum aliqua.

(17) Sensus est, prætextu consuetudinis usuras ex nuda mor debitas, semisses esse. Tres casus excipe, pupillares. vid. *l.* 1 *Infr. de usur. pupill.* sociorum. vid. *l.* 4. *Infr. de ædific. privat* rei judicatæ. *l.* 3. *infr. de usur. rei jud.*

(18) Habet tamen citra superfluum, et ita utile per inutile non vitiatur. *l.* 15. *Supr. h. t. l.* 20. *ff. h. t. l.* 8. *supr. si certum l.* 26. *in pr. ff. de cond. indeb. l.* 102. *in fin. ff. de solut.* *liberat.* Molinæus addit, nullum casum in jure reperiri, in qu propter excessum, vel administrationem illicitam, fœnus totum vi tietur, excepto casu singulari. *Novell.* 32. *de fœnor. agric.* vid tamen eundem *q.* 10. *de usur. n.* 139.

(19) Usuræ legitimis majores acceptæ, in sortem imputandæ.

(20) Creditori non licet a debitore aliquid accipere nomine sil quarum, aut consuetudinis: si quid autem acceperit, id in sortem computabit.

(21) Κερατίων ἢ συνηθειῶν, 23. *Ecl.* 3. *c.* 69. Siliqua vigesima quarta pars solidi.

(22) Quas creditores forte stipulabantur dare executoribus pro pe cunia exigenda, vel tabellionibus, pro cautione scribenda.

(23) Vide Molin. *de usur. quæst.* 13. *num.* 164.

(24) Illustris, cui trientes tantum stipulari permittitur, per ar gentarium, cui licitæ sunt besses: id est, majores, stipulari non potest. hinc collige, Peccari etiam per intercedentem seu interpo sitam personam. dixi ad *l.* 5. *supr. de legibus.* atque ita, majores usuras stipulari non possumus διὰ μέσου προσώπου per mediam per sonam. *Synops. d. l.*

(25) Hinc colligunt quæstionem, causas et leges usurarum non esse fori (ut vocant) ecclesiastici, sed imperialis. qua de re vi de Molin. *quæst. de usur. num.* 70. 71.

(26) Vide quæ not. ad *l.* 6. §. 4. *supr. de his, qui ad eccles*

(27) Hoc apud autor. Synops. additur. Illos qui tabernis præ sunt, vel aliquam negotiationem licitam (quoniam qui illicitam exercent, ut tincturam purpuræ et monetas, etiam puniri debent exercent ad bessem usque, centesimæ stipulationem suam moderari

Ne usuræ ultra duplum currant.

27. Idem A. Mennæ P. P.

DE usuris, quarum modum jam (1) statuimus, pravam (2) quorundam interpretationem penitus removentes, jubemus, etiam eos, qui ante eandem sactionem ampliores quam statutæ sunt, usuras stipulati sunt, ad modum eadem sanctione taxatum ex (3) tempore lationis ejus suas moderari actiones: scilicet illius temporis, quod ante eam defluxit legem, pro tenore stipulationis usuras exacturos.

§. 1. Cursum insuper usurarum ultra (4) duplum minime procedere concedimus: nec si pignora (5) quædam pro debito creditori data sint, quorum occasione quædam veteres leges et ultra duplum usuras exigi permittebant. Quod [et] in bonæ fidei judiciis, cæterisque omnibus casibus, in quibus usuræ exiguntur, servari censemus.

Ne usuræ in sortem convertantur, et ne usuræ usurarum exigantur.

28. Idem A. Demostheni P. P.

UT nullo modo *usuræ* (6) *usurarum* a debitoribus exigantur, et veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum: si enim usuras in sortem redigere fuerat concessum, et totius summæ usuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus revera usurarum usuræ exigebantur? hoc certe erat *non rebus* (7), *sed verbis tantummodo legem ponere*. Quapropter hac apertissima lege definimus, nullo (8) modo licere cuiquam usuras præteriti temporis, vel (9) futuri (10) in sortem redigere, et earum iterum usuras stipulari. Sed et si hoc fuerit subsecutum: usuras quidem semper usuras manere, et nullum usurarum aliarum incrementum sentire: sorti autem antiquæ tantummodo incrementum usurarum accedere.

De duplo.

29. (11).

USuræ (12) minutim (13) et per (14) intervallum solutæ cum duplo compensantur, etiam si non universæ simul (15) solutæ fuerint.

30. (16).

PRæsens (17) constitutio declarat, usuras particulatim (18) solutas, duplum debitæ sortis non excedere. Verum excipitur id quod positum est in 160. *Nov. de usuris pecuniæ municipalis* (19).

TIT. XXXIII.

DE (20) NAUTICO (21) FOENORE.

Pro tempore, quo creditor suscepit periculum trajectitiæ pecuniæ, usura centesima debetur: pro tempore sequenti, communis. Salic.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Honorato.

TRajectitiam (22) pecuniam, quæ periculo (23) creditoris datur, tamdiu (24) liberam esse ab observatione communium usurarum, quamdiu navis ad portum adpulerit, manifestum est.

Pecuniæ nauticæ debitoris est periculum, nisi aliud fuerit conventum. Salic.

2. Iidem AA. Chosimaniæ.

CUm dicas te pecuniam ea lege dedisse, *Ut in sacra* (25) *urbe tibi restitueretur*, nec (26) incertum

(1) i. e. *l.* 26. *supr. h. t.*

(2) Ad majores ante hanc legem constitutas, ac promissas usuras, fœneratores non putabant hanc legem pertinere; vult igitur majores ante hanc constitutionem promissas ad modum hac lege præfinitum revocari.

(3) Vide Molin. *q.* 10. *de usur. num.* 142. 153. *et quæst.* 16. *num.* 188. Papon. 12. *Arrest.* 7. *num.* 16. adde *Novell.* 73. *c.* 9. *et* 115. *c.* 1.

(4) *Nov.* 121. *Nov.* 138. *Nov.* 160. *l.* 19. *infr. mandati. l.* 26. §. 1. *ff. de cond. indeb. l.* 4. §. 1. *ff. de naut. fœnore.*

(5) In usurarum causis aliquid jure pignoris, et retentionis toleratur, sed intra legitimum modum: vetitis usuris ultra duplum, etiamsi creditor pignoribus acceptis sibi caverit. vide Molin. *de usur. n.* 47. 107. 108.

(6) *l.* 20. *supr. ex quib. caus. infam. l.* 26. §. 1. *D. de cond. indeb. l.* 2. §. 5. *ff. de administ. rer. ad civit.* Non est accessio accessionis: ut usus seu usura usus, *ut hic*: pecuniæ usus. *l. ult. ff. de magist. conv. l.* 1. *infr. de fiscalib. usur. lib.* 10. *tit.* 8. fructuum usura, *l.* 15. *ff. hoc tit.*

(7) Rebus, non verbis lex imponenda. vid. Molin. *d. loco. n.* 236. Cicero pro *Cæcinna*: Non ex verbis jus pendet, sed verba serviunt hominum consiliis, et autoritatibus.

(8) Nec pro futuri temporis usuris, nec pro usuris annorum, qui præterierunt, ullo modo pacisci usuras quis potest: ne quidem, si juxta formam veteribus usitatam fiat *Synops. Basil. h. t. c.* 71.

(9) Et sic omnis Anatocismus sublatus. Molin. *ibid. num.* 44. Est autem Anatocismus, quoties usura sorti conjuncta alias usuras parit. *l.* 7. §. 12. *l.* 58. §. 1. §. 4. *ff. de admin. et peric. tut.* nec est simplex renovatio, aut continuatio usurarum, quam Plutarchus ἐν ἑλληνικοῖς παλιντοκίαν, Cicer. 3. *ad Atticum* 20. ἀνατοκίαν nuncupat. Puto Anatocismum, de quo hic agitur, odio fœneratorum interdici, alias, si novam sortem debitori numerare licet, et ab eo novas alias usuras stipulari, cur non, acceptas ab eodem usuras brevi manu, eidem renumerare sortis instar licebit? ut ex ea pecunia novas usuras præstet. *d.* §. 3. *d.* §. 1. *et* 4. Hoc adjiciendum: Novella Leonis in universum usuras vetari.

(10) Licet usuras in futurum accipere. *l.* 57. *ff. de pactis. l.* 2. §. 6. *ff. de doli mali et metus except. l.* 122. *in pr. ff. de verb. oblig.* at eas acceptas in sortem redigere, ei iis redactis usuras exigere non licet.

(11) *Synopsis d. loco cap.* 72.

(12) Leunclavii interpretatio.

(13) Κατὰ μικρόν, adde *Novell.* 121.

(14) Καὶ κατὰ χρόνον, hoc est, diverso tempore solutæ.

(15) Καθάπαξ, *et* ὑφ' ἕν.

(16) *Synops. d. l. c* 73.

(17) Interpretatio Leunclavii.

(18) Κατὰ μέρος.

(19) Usuræ in universum currunt in debitis ad municipia pertinentibus, et usuris publicis. Scholiastes *Synopseos d. c.* 73. id est, ultra duplum currunt.

(20) *L.* 22. *D.* 2. *Novell.* 106. 110.

(21) Seu maritimo.

(22) Id est, quæ trans mare vehitur. *l.* 1. *ff. h. t.* διαπόντια χρήματα dicuntur Græcis. *Synops. Basil. c.* 7. *tit.* 7. *ex lib.* 53. *tit.* 5. *cap.* 1. *et passim* 3. Harmen. 7. §. 20. erat autem fœnus nauticum centesima: ut et si quis fructus credidisset. *d.* §. 20. *Synops. h. t. c.* 15.

(23) *l.* 4. *ff. h. t.* aliud in terrena.

(24) Non ulterius: discusso periculo maris, die, aut conditione cessis, inter negotiatores bes usura debiti incipit et cessat centesima. vide Molin. *de usuris, num.* 91. Cujac. *d. Nov.* 106.

(25) Sacra urbs non est Hierosolyma, ut quidam putant, sed, vel Constantinopolis vel Roma. *arg. l.* 2. *infr. quæ res exportar.*

(26) Creditor ad quem periculum navigationis non pertinet, usuras majores non accipit. *Synops. Basil. h. t. c.* 13.

periculum, quod ex navigatione maris metui solet, ad te (1) pertinuisse (2) profitearis, non est dubium, pecuniæ creditæ ultra licitum (3) [modum] te usuras exigere non posse.

Qui suscepit in se periculum navigationis, intelligitur in se suscipere periculum fortunæ, non culpæ debitoris. Bald.

3. Iidem AA. Juniæ.

CUm proponas te nauticum fœnus ea conditione dedisse, *Ut post navigium, quod in Africam dirigi debitor adseverabat, in Salonitanorum (4) portum nave delata, fœnebris pecunia tibi reddetur*, ita ut navigii duntaxat, quod in Africam destinabatur, periculum susciperes; perque vitium debitoris, nec loco quidem navigii servato, illicitis (5) comparatis mercibus, quæ navis continebat, fiscum occupasse; amissarum (6) mercium detrimentum, quod non ex marinæ tempestatis discrimine, sed ex præcipiti avaritia, et incivili debitoris audacia, accidisse adseveratur, adscribi [tibi] juris publici ratio non permittit.

Debitor generis liberatur per interitum, si creditor suscipit in se periculum; alias non. Bald.

4. Iidem AA. Eucharisto.

TRajectitiæ quidem pecuniæ, quæ (7) periculo creditoris mutuo datur, casus, antequam ad destinatum locum navis perveniat, ad debitorem non pertinet. [Sine] hujusmodi vero conventione, infortunio naufragii debitor non liberabitur.

TIT. XXXIV.

DEPOSITI (8), VEL CONTRA.

De rei interitu, de concurrentibus actionibus.

1. Imp. ALEXANDER A. Mesteno.

SI (9) incursu latronum, vel alio fortuito casu ornamenta deposita apud interfectum perierint: detrimentum ad heredem ejus, qui depositum accepit, qui dolum (10) solum et latam (11) culpam (si (12) non aliter specialiter convenit) præstare debuit, non pertinet. Quod si prætextu latrocinii commissi, vel alterius fortuiti casus, res, quæ in potestate heredis sunt, vel quas dolo desiit possidere, non restituuntur; tam depositi, quam (13) ad exhibendum actio, sed et in rem vindicatio competit.

De usuris.

2. Imp. GORDIANUS A. Celso.

USuræ in depositi (14) actione, sicut in cæteris bonæ fidei judiciis (15), ex mora (16) venire solent.

De usuris et de furti actione.

3. Idem A. Austero.

SI depositi experiaris, non immerito [etiam] usuras (17) tibi restitui flagitabis: cum tibi debeat gratulari, quod furti (18) eum actione non facias obnoxium. Si quidem in rem depositam invito domino sciens prudensque in usus (19) suos converterit, etiam furti delicto succedit.

De usuris.

4. Idem A. Timocrati.

SI (20) deposita pecunia is qui eam suscepit, usus (21) est, non dubium est, etiam usuras (22) debere præstare (23). Sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo (24) sortis facta condemnatio est: ultra non potes propter usuras experiri. Non (25) enim duæ sunt actiones, alia sortis, alia usurarum, sed una: ex qua condemnatione facta, iterata actio rei judicatæ exceptione (26) repellitur.

(1) Creditorem.

(2) Ob pactum contrarium scil.

(3) Aliis personis sc. ab his quæ mari negotiantur.

(4) Σάλων, seu Salona, navale Dalmatiæ Straboni 7. nec enim ad Salonem mediterraneam Bithyniæ hic locus referendus, unde Salonites caseus dictus: vide *Strabonem* 2.

(5) Illicitæ merces confiscantur.

(6) Si vitio debitoris pecunia nautica confiscata est, creditori non perit in debitorem actio: et merito. Nam etsi maris periculum in se suscepit, casus supervenientes culpa debitoris non recepit.

(7) Trajectitiæ seu nauticæ pecuniæ periculo creditoris mutuo dabantur.

(8) Vide *L.* 16. *D.* 3. adde Oldend. *class.* 4. *act.* 23. 3. Harm. 9.

(9) Depositarius dolum duntaxat, et latam culpam præstat: at non fortuitum casum, nisi aliter convenit. *Synops.* 13. *tit.* 2. *c.* 35. 3. Harm. 9. §. 15. *Syn.* 13. *tit.* 2. *c.* 35.

(10) *l.* 20. *ff. h. t.* 13. *Syn.* 2. *c.* 35. 5. Harm. 9. *c.* περὶ τυχηρᾶς περιστάσεως.

(11) Non levem, alias culpæ, id est, desidiæ aut negligentiæ non tenetur. §. 3. *Inst. quib. mod. re contrah.* Solius doli nomine tenetur. *l.* 23. *ff. de reg. jur.*

(12) *d.* §. 3. *d. l.* 23. *l.* 1. §. 6. *l.* 20. *ff. hoc tit. l.* 7. §. 14. *l.* 27. §. 3. *ff. de pactis.*

(13) *l.* 1. §. 32. *ff. h. t.* καὶ τῇ περὶ ἀποκρυβέντων πραγμάτων ἀγωγῇ κατέχεται. id est, actione rerum celatarum: amotarum. *Synops. Basil. h. t.* Dixi in Nomenclatore meo ad Harmenopulum 1. *tit.* 3. §. 3. in voce ἀποκρυβῆς ὅρκος.

(14) Ex mora depositi usuræ, *l.* 24. *in fin. ff. h.* t. et fructus debentur. Paul. 2. *sent.* 12. §. 2.

(15) *l.* 28. *in fin. ff. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. de usur.* puta, locati. *l.* 54. *ff. locati.* pro socio. *l.* 60. *ff. pro socio.* negotiorum gestorum actione. *l.* 38. *ff. de negot. gest.* et aliis, quorum fit mentio, *in* §. 28. *Instit. de act.*

(16) Idem dicendum si depositarius re deposita fuerit usus. vide *l.* 3. *l.* 4. *Infr. h. t.*

(17) Humanitatis est deteriore uti actione.

(18) Concursus actionis furti admittitur cum actione depositi. *l.* 29. *ff. h. t.* pro socio. *l.* 45. *l.* 46. *ff. pro socio.* et mandati. *l.* 22. §. 7. *ff. mand.* vid. Cujac. 17. *obs.* 12.

(19) *l.* 4. *Infr. h. t. l.* 28. *in fin. l.* 25. §. 1. *l.* 29. *ff. h. t.* adde *l.* 1. §. 1. *ff. de usur.*

(20) Depositarius, sive ex deposito usuras accepit: sive ipse deposito sit usus, usuras præstat. 3. Harm. 9. §. 4.

(21) Vid. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 8. *Supr. ad exhib.* Goth. Interpretatio hujus legis vid. apud Joann. Zang. *de except. part.* 3. *c.* 5. *num.* 89. Ans.

(22) Non tenetur etiam lucrum ex deposito factum restituere: potest enim fieri, ut lucrum ex pecunia deposita fecerit: Teneri videtur, cum iniquum sit ex re mea fieri locupletiorem, cum gratuitam, integram et abstinentem ab omni lucro fidem debeat. *l.* 38. *circa fin. ff. de negot. gest.* et cum dolo faciat, qui id quod ad se pervenit, non reddat. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.* Sed non ita est: nec enim statim meum est, quod ex mea pecunia comparatur. *l.* 1. *infr. si quis sibi vel alteri.* Quin scholiastici negant usurarium ad restituendum lucrum ex usuris acceptis factum, teneri: sed ad eas tantum pecunias, quas illicite exegit. qua de re vid. plenius apud Molin. *de usur. q.* 83. *p.* 627. 628. lucrum hujusmodi superlucrum appellant.

(23) Etiamsi mea sit mora.

(24) Adde *l.* 3. *vers. et ideo. Infr. de usuris rei judic. l.* 49. *in fin. ff. de act. empt.*

(25) Imo duæ sunt. *l.* 8. *vers. ibi enim duæ. ff. de eo quod certo.* Solve: Usurarum promissarum ex stipulatione, duæ sunt obligationes: usurarum ex mora unica obligatio. Hæ peti non possunt, priores possunt. *l.* 23. *ff. de except. rei jud.*

(26) *l.* 5. *l.* 6. *ff. de except. rei jud.*

De sequestro.

5. Impp. VALER. et GALLIENUS AA. et VALERIANUS C. Claudiano.

PRopter instrumenta quidem, quæ te deposuisse cum adversario tuo dicis, *Ut* (1) *residua pecunia, quæ ex conductione debebatur* (2) *soluta, ea reciperes:* si (3) id quod placuerat implesti, sequestrum (4) potes convenire: Quamvis (5) autem hæc reddita non fuerint: tamen adversus eum, a quo fundum conduxeras, si omne, quod ex contractu debebatur, reddidisti; ipsis solutionibus (6) tutus es.

Sequester instrumentorum tenetur ea reddere in casu reddendi. Bald.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Alexandro.

IS (7), penes (8) quem utramque (9) partem transactionis, vel alia instrumenta commendasse (10) dicis, legem qua hæc suscepit, servare (11) necesse habet (12).

De pecunia deposita, et a depositario credita.

7. Iidem AA. Attico.

DEsiderium tuum cum rationibus juris non congruit: nam (13) si custodiam (14) pecuniæ suscepisti, quam aliis a te [mutuo] datam (15), conscriptum instrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit (16): solutionem ejus competentem improbe recusas (17).

Actio depositi personalis debitoris non sequitur debitorem. Bald.

8. Iidem AA. Alexandro.

SI is qui depositam a te pecuniam accepit, eam suo nomine, vel cujuslibet alterius mutuo dedit: tam ipsum de implenda suscepta fide, quam ejus successores (18) teneri tibi certissimum est. Adversus eum autem, qui (19) accepit, nulla actio tibi competit, nisi nummi extent: tunc enim, contra possidentem uti [rei] vindicatione (20) potes.

De rebus commendatis a servo hereditario.

9. Iidem AA. Menophilo, et cæteris.

CUm (21) hereditas personam (22) domini sustineat, ab hereditario (23) servo, priusquam patri vestro successeritis, res commendatas, secundum bonam fidem ab ejus qui suscepit, successoribus (24) apud Rectorem provinciæ petere potestis.

De infamia et condemnatione.

10. Iidem AA. et CC. Septimæ.

QUi depositum non restituit, suo nomine conventus et condemnatus, ad ejus restitutionem cum infamiæ (25) periculo urgetur. Scripta Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De compensatione, deductione, doli exceptione.
1. De attestatione depositario ab alio facta, ne depositum reddat.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI quis (26) vel pecunias, vel res quasdam per depositionis acceperit titulum (27): eas volenti ei qui deposuit, reddere illico (28) modis omnibus compellatur: nullamque (29) compensationem (30), vel deductio-

(1) Sequester is est, apud quem plures in solidum rem deposuerunt certa conditione custodiendam et reddendam. *l.* 14. *Eclog.* 2. *c.* περὶ μεσεγγυητῶν, id est, de sequestris. adde *l.* 6. *infr. l.* 12. §. 1. *et* 2. *l.* 17. §. 1. *ff. depositi. l.* 110. *ff. de reg. jur.*
(2) A te scil.
(3) Ante conditionem sequestri impletam, agi non potest, *l.* 1. §. 2. *in fin. ff. deposit.*
(4) Quid sequester *Supr.* dixi.
(5) *l.* 4. 19. 23. *Infr. de solut. et liberat.* Ratio dubitandi hic sumitur, nondum enim plene liberatus videbatur, cui obligationis instrumentum nondum erat redditum. sed non ita est: constat enim e contrario, non continuo censeri reum liberatum, etiamsi penes eum sit obligationis instrumentum. vid. *l.* 20. *supr. de probat.*
(6) Cur? solutione extinguitur obligatio. *Inst. quib. mod. toll. obl. l.* 107. *ff. de solut. et liberat.*
(7) Id est, sequester. *l.* 5. *supr. h. t.*
(8) Qui ab utraque parte, vel transactionis, vel cujusvis alterius contractus instrumenta depositi nomine accepit, necesse habet pactis stare. quibus ea suscepit. 3. Harm. 9. §. 20.
(9) Id est, actorem et reum.
(10) Id est, deposuisse.
(11) *l.* 9. §. 3. *ff. de dol. mal.*
(12) Nisi sponsio sit inhonesta. *l.* 17. *in fin. ff. de præsc. verb.*
(13) Qui rem apud se depositam apud alium quempiam adhibita scriptura deposuit, haud recte quæ accepit, restituere recusat cautionem proferens, qua sese ostendit apud alium deposuisse. 3. Harm. 9. §. 2.
(14) Depositarius custos.
(15) Nugatur, qui hac voce intelligit depositum. Reus hic cogitur ad solutionem. *in fin. Infr. hic. ibi. solut.* Depositarius non solvit, sed restituit.
(16) Forte quia in eo adscriptum erat, pecuniam Titii Seio creditam fuisse ab Attico depositario.
(17) Et ita qui deposuit si nullam depositi cautionem habet, potest in subsidium probationes quærere etiam ex instrumento depositarii cum alio facto. Quod hic legimus depositarium conveniri, an ideo excluditur actio adversus eum, qui meam pecuniam a depositario mutuo accepit? vid. *l.* 8. *in fin. Infr. h. t.*
(18) *l.* 9. *in fin. infr. h. t. l.* 12. §. 2. *l.* 25. *ff. h. t.*
(19) Dixi ad *l.* 13. *supr. de obl. et action.*
(20) Vid. *l.* 9. *in fin. ff. de rei vind.*
(21) Depositum ab hereditario servo heres actione consequi et vindicare potest. 3. Harm. 9. §. 10.
(22) Vid. *l.* 31. *ff. de her. inst.*
(23) *l.* 1. §. 29. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de oblig. et action.*
(24) *l.* 8. *supr. h. t.*
(25) *l.* 1. *l.* 6. §. 6. *ff. de his, qui notant.*
(26) Ad intellectum hujus legis vide Bellon. *lib.* 4. *supputat. cap.* 6. et an posterior pars sit abrogata per *Novell.* 88. vid. Rittershus. *exposit. Novell. part.* 3. *c.* 1. *n.* 10. Ans. Adde Boër. *decis.* 395. *num.* 7. Cagnol. *ad l. contractus* 23. *ff. de reg. jur. num.* 16. S. L.
(27) Id est, de quibus depositum constat aliquo instrumento. Quæritur autem, an id locum habeat in deposito confessato? locum habere ostendit Roland. a Valle 1. *cons.* 17. *n.* 2. 3. 4. 5. *et seq. quod consilium omnino vide; est enim et perelegans et varia doctrina refertum.*
(28) Quam celerrime. *vers. sed et si. Infr. h. t.* prima fronte. *quod obtinere. in fin.* quam ocyssime. *in fin.* hinc colligunt, Instrumentum depositi habere executionem paratam. vid. Roland. a Valle *d. cons. n.* 2.
(29) Depositarius deponenti suum depositum repetenti objicere hæc non potest, compensationem, deductionem, doli exceptionem, actionem personalem, in rem hypothecariam.
(30) Compensationi locus non est in causa depositi. Paul. 2. *sent.* 12. §. 3. *l.* 14. *in fin. supr. de compensat. Novell.* 88. *cap.* 1. §. 30. *vers. sed nostra. Inst. de act.* 3. Harm. 9. §. 22. §. *in bonæ fidei. Inst. de act.*

nem (1), vel doli exceptionem opponat: quasi et ipse quasdam contra eum, qui deposuit, actiones (2) personales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cum non sub hoc modo depositum acceperit, *Ut non concessa ei retentio generetur, et contractus, qui (3) ex bona fide oritur, ad (4) perfidiam retrahatur*. Sed et si ex utraque parte aliquid fuerit depositum: nec in hoc casu compensationis præpeditio oriatur: sed depositæ quidem res, vel pecuniæ ab utraque parte quam celerrime (5) sine aliquo obstaculo restituantur, ei videlicet primum, qui primus (6) hoc voluerit, et postea legitimæ actiones integræ quoque ei reserventur. Quod obtinere (sicut jam dictum est) oportet, et si ex una parte depositio celebrata est, ex altera autem compensatio fuerit opposita: ut integra omni legitima ratione servata, depositæ res vel pecuniæ prima (7) fronte restituantur.

§. 1. Quod si in scriptis attestatio (8) non per dolum, vel fraudem fuerit ei qui depositum suscepit, ab alio transmissa, ut minime depositum restituat; hocque per jusjurandum affirmaverit, liceat ei, qui deposuit, sub defensionis cautela idonea præstita res depositas, quam (9) ocyssime recuperare.

In AUTHENT. de deposito, et denunciation. inquilinorum. §. 1. col. 6. tit. fin. Nov. 88. cap. 1.

S*Ed jam cautum est, ne quis extrinsecus depositario interdicat* depositi restitutionem: *qua subsecuta, depositor possidens pulsari poterit ab eo, qui interdixit.* † *Si contra factum fuerit, damnum quodcumque acciderit ei qui vim passus est, præstabitur ab eo qui interdixit, necnon et tertia centesimæ usurarum nomine, ex quo facta est hujusmodi contestatio.* † *Quibus pœnis subjacet, qui per inquilino (10) dationem pensionum vel publice personæ panis interdicit administrationem.*

De heredibus.

12. Idem A. Joanni P. P.

SUpervacuam veterum differentiam (11) e medio tollentes, si quis certum pondus auri vel argenti confecti, vel in massa constituti deposuerit, et plures scripserit heredes; et unus (12) ex his contingentem sibi portionem a depositario acceperit, alter supersederit, vel alias fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit: et postea depositarius in adversam inciderit fortunam, vel sine (13) dolo depositum perdiderit: sancimus, non esse coheredi ejus licentiam venire contra eum coheredem suum, et ex ejus parte avellere, quod ipse ex sua parte consequi minime potuit, quasi eo quod coheres accepit, communi constituto: cum si certæ pecuniæ depositæ fuerint, et suam partem unus ex heredibus accepit, nemini veniat in dubium bene (14) eum accepisse partem suam, et non debere aliam partem attingere: nobis etenim non videtur esse homo (15) obnoxius, neque in massa, neque in specie, neque in pecunia numerata, qui suam partem suscepit, ne industria (16) pœnas desidiæ solvat: si enim et alius heres tempora opportuna, quemadmodum coheres ejus, observasset: et suam uterque reciperet, et sequentibus altercationibus minime locus relinqueretur.

TIT. XXXV.

MANDATI (17) VEL CONTRA (18).

De sumptibus et de salario.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Leonidæ.

ADversus (19) eum cujus negotia gesta sunt, de pecunia, quam de propriis opibus, vel ab aliis (20) mutuo acceptam erogasti, mandati actione pro sorte et usuris (21) potes experiri. De salario (22) autem quod promisit, apud Præsidem provinciæ cognitio præbebitur.

De sumptibus et de pignoribus.

2. Iidem AA. Marcello.

CUm ex causa fidejussionis pecuniam patrem tuum exsolvisse (23) proponas; habes (24) mandati actionem qua non solum pecuniam, sed etiam pignora (25) in obligationem deducta, potes consequi.

(1) Deductio est partis: compensatio totius interdum et partis.
(2) *d. l.* 14. *in pr.*
(3) Hæc verba significant, bonæ fidei accessionem esse. vid. Cujac. 17. *observ.* 4.
(4) Quod bonæ fidei est, ad perfidiam non est trahendum.
(5) Prima fronte, id est, illico. *in pr. supr. h. t. et infr. h. t.* quam ocyssime.
(6) Facit *l.* 29. *ff. de judiciis.*
(7) Illico. *supr. h. t.*
(8) Protestatio tertii facta depositario non potest remorari, vel impedire depositi mei restitutionem.
(9) Illico. vid. *supr. hic.*
(10) In aliis causis potest debitori fieri denunciatio: ne solvat creditori. vid. *l.* 8. *ff. de leg. commissor.*
(11) Differentia videtur in eo fuisse: Pecuniam numeratam depositam pro parte hereditaria restitui uni heredum deponentis posse quidam existimabant: neque eo nomine coheredem a reliquis coheredibus conveniri posse, aliis partibus pecuniæ, casu fortuito, apud depositarium peremtis, sibi denique recte partem suam accepisse, et in ea accipienda vigilasse. Massam vero auri, argenti facti, vel infecti, massam inquam, vel speciem argenti depositam recte quidem restitui pro parte hereditaria heredi putabant; verum si partes reliquæ casu fortuito periissent apud depositarium, censebant eum heredem qui partem suam in specie, vel massa ita acepisset, recte conveniri a coheredibus. Hanc differentiam tollit Justinianus, hoc constituto, ut ne qui heres sibi vigilaverit in parte sua depositi recipienda, eo nomine a coheredibus conveniatur aliis partibus casu peremptis apud depositarium: sive pars restituta depositi in pecunia, sive in massa, sive in specie consistat non hoc magis, quam illo modo, heredem coheredibus suis obnoxium esse.
(12) *l.* 1. §. 36. *ff. h. t.*
(13) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*
(14) Suum qui recepit, coheredi aut socio non obligatur. *l.* 38 *ff. familiæ ercisc. l.* 62. *ff. pro socio. l.* 31. *ff. locati.* excip *l.* 22 *ff. familiæ ercisc.*
(15) Quid si legamus, *heres*. Est enim species hujus constitutionis in herede partem suam depositi recipiente.
(16) Industrii pœnas negligentium non solvunt.
(17) Vid. *L.* 17. *D.* 1. adde 14. *Ecl.* 1. Oldend. *class.* 4. *act.* 24
(18) Mandati directa competit ei, qui mandavit: Contraria ei cui mandatum est. vide *l.* 4. *infr. h. t.*
(19) Contraria mandati datur in mandatorem.
(20) Procurator potest a tertio quodam mutuam pecuniam accipere, explicandi mandati negotii causa.
(21) *l.* 12. § 9. *ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 15. §.2.
(22) *l.* 17. *infr. h. t. l.* 7. *ff. h. t.* Goth. Adde *l.* 1. §. *in honoraris. ff. de extr. cogn. et l.* 1. *Supr. de suffrag.* Ans.
(23) Fidejussor pro reo potest solvere.
(24) Heredibus fidejussoris competit contraria adversus reum principalem.
(25) Id est, detrimentum aut damnum datum pignoribus, quæ creditori dederas, debitoris principalis causa.

Si is, qui actionem mandavit, egerit.

3. Iidem AA. Germano.

SI pater tuus sibi sui juris constituto actionem adversus debitores suos mandavit: potuit et ipse præsens adversus eos re (1) integra experiri. Si quid itaque ab eo apud judicem actum est, rescindi nulla ratio patitur.

De sumptibus.

4. Imp. ALEX. A. Vulnerato.

ETiam (2) si contrariam sententiam reportaverunt, qui te ad exercendas causas appellationis procuratorem constituerunt: si tam nihil culpa tua factum est, sumptus (3) quos in litem probabili (4) ratione feceras, contraria (5) mandati actione petere potes.

De bonorum possessione a procuratore neglecta.

5. Idem A. Guliano.

SI maritus sororis tuæ tibi procurans petere bonorum possessionem noluerit, cum ipso tibi congrediendum est: quam querelam ita cum effectu habes, si mandasse, ut peteretur bonorum possessio, eumque neglexisse (6) arguas.

De tacito mandato.

6. Imp. GORDIAN. A. Sosibio.

SI fidejussor pro reo patiente (7) fidem suam adstrinxerit, mandati (8) cum eo post exolutam pecuniam, vel factam condemnationem potest actionem exercere.

De pecunia credita.

7. Idem A. Aureliano.

SI literas ejus secutus (9), qui pecunias actor (10) fuerit, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti: tam condictio adversus eum, qui a te mutuam sumpsit pecuniam, quam adversus eum, cujus mandatum secutus es, mandati actio tibi competit (11).

De pecunia credita, et de pignoribus.

8. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Lucio.

SI tibi pupillorum pater, ut pecuniam in rem suam servis ejus crederes, mandavit (12), et in hanc rem [æque] ipso præcipiente pignora (13) sunt obligata: et mandati actione pupillos (14) post mortem patris convenire, et exequi (15) jus obligationis pignorum poteris, si in solutione cessabitur.

De causa per procuratorem læsa.

9. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Marcello.

CUm per procuratorem causam tuam læsam (16) esse dicas, mandati actio adversus eum tibi competit.

An intercessor, qui nondum solvit, mandati agere possit.

10. Iidem AA. Papio.

SI pro eo contra quam supplicas, fidejussor seu mandator intercessisti; et neque condemnatus (17) es, neque bona [sua] eam dilapidare [postea] cœpisse comprobare possis, ut [tibi] justam (18) metuendi causam præbeat, neque ab initio ita te obligationem suscepisse, ut eam possis et ante (19) solutionem convenire: nulla juris ratione, antequam satis creditori pro ea feceris, eam ad solutionem urgeri certum est. Fidejussorem vero seu mandatorem exceptione munitum, et injuria (20) Judicis damnatum, et appellatione (21) contra bonam fidem minime usum, non posse mandati (22) agere manifestum est.

De gestis, vel non gestis, de dolo, et culpa, de sumptibus.

11. Iidem AA. Cajo.

PRocuratorem non tantum pro his, quæ gessit, sed etiam pro his quæ gerenda suscepit (23), et tam

(1) Id est, ante litem contestatam. *l.* 16. *ff. de procur.*

(2) Ratio dubitandi hæc fuit *in l.* 56. *ff. h. t. l.* 10. §. 1. *ff. de negot. gest.*

(3) *d. l.* 56. *in fin. l.* 46. §. 6. *ff. de procur.*

(4) *l.* 27. §. 4. *ff. h. t. l.* 38. *ff. de rei vind. l.* 3. *ff. de contr. tut.*

(5) *l.* 1. *supr. h. t. l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *ff. h. t. l.* 46. §. 5. *ff. de procur.*

(6) Mandatarius, si quid in rem domini necessarium, aut jam cœptum neglexit, tenetur. *l.* 11. *infr. h. t. l.* 5. 6. §. 1. *in fin. l.* 8. §. 4. §. 10. *l.* 22. *in fin. l.* 27. §. 2. *ff. h. t. l.* 17. §. 3. *ff. commodati.*

(7) Qui patitur pro se fidejubere, videtur mandare. *l.* 6. §. 2. *ff. h. t.* patientia mandati species est.

(8) *l.* 2. *supr. h. t.*

(9) Qui mandavit credi. *l.* 8. *Infr. h. t. l.* 27. *in fin. ff. h. t. l.* 5. *supr. de inst. l.* 13 *ff. de fidejussor.* qui simpliciter commendavit. *l.* 12. §. 12. *ff. h. t. l. ult. supr. quod cum eo. l.* 65. *ff. de adqu. rer. dom.*

(10) Id est, dispensator.

(11) Ordine tamen servato discussionis et divisionis. Nov. 4. c. 1.

(12) *l.* 7. *supr. h. t.*

(13) Ut *l.* 2. *in fin. supr. h. t.*

(14) Heredes scil. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejussoribus.* dixi ad *l.* 4. *supr. de hereditar. action.*

(15) Vide *l.* 17. *infr. de fidejussoribus.*

(16) *l.* 8. §. 1. *ff. h. t. l.* 10. *supr. de procur.*

(17) Fidejussor non agit actione mandati, nisi condemnatus sit, aut reus bona sua dilapidet et evertat. *l.* 38. *in fin. ff. h. t. l.* 45. *ff. de fidejussor.*

(18) Fidejussionis longæ pertæsus ab ea se liberari recte potest petere: et eo nomine adversus eum cujus causa fidejussit, agere: ut fidejussionis onere liberetur. vide Socin. *reg.* 147. *l. Lucius* 38. *ff. mandati.* Goth. An et quando ante solutionem ad liberationem agere possit fidejussor, vide Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 41. *l.* 2. *centur.* 1. Christin. *decis.* 138. *vol.* 1. Guidon. Pap. *decis.* 117. Ans. Adde Valentin. Franc. *de fidejuss. cap.* 5. *num.* 559. *et seq.* Matth. Coler. *de processib. executiv. part.* 1. *c.* 10. *num.* 310. *et seq.* Andr. Gail. *l.* 2. *observ.* 29. *num.* 3. *et seq.* Joann. a Sande *l.* 3. *tit.* 10. *defin.* 7. S. L.

(19) Vide Socinum *reg.* 148.

(20) *l* 67. *ff. de fidejussoribus.*

(21) Fidejussor condemnatus appellare debet: alias, si citra appellationem oppositam solverit, non repetet. *l.* 8. §. 8. *l.* 29. *in pr. l.* 48. *ff. h. t.*

(22) Mandati agimus adversus eum, cujus nomine fidejussimus.

(23) Adde, nec gessit.

propter exactam ex mandato pecuniam quam non (1) exactam, tam dolum (2), quam culpam sumptuum (3) ratione bona (4) fide habita, præstare necesse est.

De tenore mandati servando.

12. Iidem AA. Firmo.

CUm mandati negotii contractum certam (5) accepisse legem adseveres: eam integram secundum bonam (6) fidem custodiri convenit. Unde si contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentem fundum vendidit, nec venditionem postea ratam (7) habuisti: dominium tibi auferre non potuit.

De dolo, culpa, casu.

13. Iidem AA. Zosimo.

A Procuratore dolum (8) et omnem (9) culpam, non etiam improvisum (10) casum præstandum esse, juris autoritate manifeste declaratur.

De eo, quod duorum voluntate uni eorum datum est.

14. Idem AA. Hermiano.

SI secundum mandatum Triphonis et Felicis equos tua pecunia comparatos, vel in solutum a proprio debitore tibi traditos, uni (11) de his utriusque voluntate dedisti: ad parentum placitis eos mandati judicio conventos bona fides urget.

De morte domini.

15. Iidem AA. Precatio.

MAndatum re integra domini morte (12) finitur (13).

Si mandatarius fidem rumpat.

16. Iidem AA. Uranio.

AD comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta, quanti (14) interest mandatoris, tenetur.

De salario.

17. Iidem AA. Gorgonio.

SAlarium (15) incerta pollicitationis peti non potest.

De eo, pro quo intercessum est, et de ejus successoribus. De mora, ed de usuris.

18. Iidem AA. Tusciano.

POst solutionem a se factam, qui dari mutuo mandavit, ab eo pro quo intercessit, vel successoribus ejus, quod solutum est, etiam cum usuris (16) post moram recte postulat.

De usuris et pignoribus.

19. Iidem AA. Eugenio.

PRetii rerum distractarum, quas venales præcedente mandato acceperas, ultra licitum (17) usuras ex stipulatione, vel mora præstare [licet pignora data probentur) compelli non potes.

De eo, qui incertum litis redemit.
1. De sumptibus.

20. Iidem AA. Epapatho.

SI contra licitum, litis (18) incertum redemisti: interdictæ conventionis tibi fidem impleri frustra petis.

§. 1. Quod si gratuitum mandatum suscepisti, secundum bonam fidem sumptus (19) recte postulas.

De pecunia, fama et culpa.

21. Imp. CONSTANTINUS A. Volusiano PF. P.

IN re mandata non pecuniæ solum, cujus est certissimum mandati judicium, verumetiam existimationis (20) periculum est. Nam suæ quidem quisque rei moderator (21) atque arbiter, non omnia negotia, sed pleraque ex proprio animo facit: aliena vero negotia exacto (22) officio geruntur: nec quicquam in eorum administration neglectum (23) ac declinatum culpa vacuum est.

(1) Vide *l.* 5. *in fin. supr. l.* 21. *in fin. Infr. h. t.*
(2) *l.* 13. *infr. h. t.*
(3) Vide *l.* 4. *supr. l.* 14. *infr. l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *l.* 27. §. 4. *ff. h. t.*
(4) Vide *l.* 20. *infr. h. t.*
(5) Id est, aliam a vulgari et communi.
(6) *l.* 11. *Supr. h. t. l.* 16. *l.* 59. §. 1. *in fin. ff. h. t.*
(7(Ratihabitione confirmatur alias inutilis venditio.
(8) *l.* 11. *supr. h. t.*
(9) Etiam levem. dixi ad *l.* 23. *ff. de reg. jur.*
(10) Casus a nemine præstatur. Hoc ut verum sit, dixi ad *l.* 6. *supr. de pignorat. et l.* 15. §. 2. *ff. locati.*
(11) Quod uni socio traditur alterius voluntate, etiam alteri illi videtur traditum. *Salic.*
(12) Morte finitur mandatum re integra, dixi ad *l.* 26. *in pr. l.* 27. §. 3. *ff. h. t. l.* 8. *supr. de oblig. et action. l. ult. ff. de solut. et liberat.* §. *item si adhuc. Inst. de mandato.* aliis etiam causis finitur.
(13) Fallit in pia causa *arg. l. si ego.* 9. §. 1. *ff. de jure dotium.* si mandator tenebatur id facere, quod mandavit. *Glossa in l. fundi venditor.* 33. *ff. de adquir. vel amitt. poss. c. si super gratia.* 9. *de offic. jud. deleg. in* 6. fallit quoque favore pacis: unde Marsilius notat *sing.* 44. Procuratorem, ejus qui vulneratus fuit, constitutum ad pactum ineundum, vulnerato postea mortuo cum adversario defuncti recte transigere et pacisci posse. Bald. *ii addit.* Speculat. *tit. de homicidio.*
(14) *l.* 8. §. 6. *ff. h. t.*
(15) Vid. *l.* 1. *in fin. supr. l.* 56. §. 3. *ff. h. t.*
(16) *d. l.* 1.
(17) Puto duplum. vide *l.* 27. §. 1. *Supr. de usur.*
(18) O ἐργολαβήσας τὴν ἀλλοτρίαν δίκην etc. Qui alienam litem redemit, impleri promissa in hac causa recte non petit: nec enim mandati actionem habet. Qui vero mandati nomine litem alicujus suscepit, sumptus factos repetere potest, *Synops. Basil.* 14. περὶ ἐργολάβων, ubi ἐργολάβον definit, eum qui pecuniam præstat, ut alienæ actionis in se fiat cessio, quod et Harmenopulus confirmat. *l.* 6. *t. de verborum signific.* §. 30. vide *l.* 15. *supr. de procur.* vide *supr. tit. ne liceat potentiorib. patrocin.* adde Cujac. 8. *observ.* 31.
(19) Vide *l.* 11. *supr. h. t.*
(20) *l.* 1. *l.* 6. §. 5. *ff. de his, qui notant.*
(21) Vid. *l.* 9. *Supr. de Judæis.* Ciceronem *pro Ballo, et Roscio Amerino*: vide Rolandum a Valle, 1. *cons.* 21. *num.* 9.
(22) Id est, cum omni diligentia.
(23) Dixi *l.* 1. *supr. h. t.*

De redemptoribus.

22. Imp. ANASTASIUS A. Eustachio P. P.

PEr diversas interpellationes (1) ad nos factas, comperimus quosdam alienis rebus fortunisque inhian- (2), cessiones aliis competentium actionum in semet oni properare (3): hocque modo diversis personas litorum vexationibus afficere: cum certum sit, pro inbitatis obligationibus eos magis, quibus antea suppetet, [jura] sua vindicare, quam ad alios ea transfervelle. Per hanc itaque legem jubemus, in posterum jusmodi conamen inhiberi: nec enim dubium est renptores (4) litium alienarum videri eos esse, qui tales siones in se confici cupiunt: ita tamen, ut si quis dapecuniis hujusmodi subierit cessionem, usque (5) ad am tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem, et rarum ejus actiones exercere permittatur: licet (6) inumento cessionis, venditionis (7) nomen insertum sit: ceptis (8) scilicet cessionibus, quas inter coheredes pro tionibus hereditariis fieri contingit: et his quascunque, creditor, vel is qui res aliquas possidet, pro debito, (9) rerum apud se constitutarum minime ac tuitione cepit: nec (10) non his quas inter legatarios, seu fiicommissarios, quibus debita, vel actiones seu res aliæ ictæ sunt, pro his fieri necesse sit. Nulla etenim tali tione intercedente redemptor (sicuti superius declaratum) magis existit, qui alienas pecuniis præstitis subiit tiones. Si autem per donationem (11) cessio facta est: ant omnes hujusmodi legi locum non esse: sed antiqua ra esse servanda: ut cessiones, tam pro exceptis et spealiter enumeratis, quam aliis causis factæ seu faciendæ cundum actionum, quæcunque cessæ sunt, vel fuerint, norem, sine quadam imminutione obtineant.

23. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

AB Anastasio divæ memoriæ principe justissima constitutio (12) conscripta est tam humanitatis quam benevolentiæ plena: Ut ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta, et ne (13) amplius a debitore consequatur his, quæ præstitit cessionis auctori, exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illa sanctione continentur. Sed cum hi qui circa lites morantur, eandem piam dispositionem in sua natura remanere minime concesserint, invenientes machinationem, ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem (14) per coloratam cedant donationem: generaliter Anastasianæ constitutioni subvenientes, sancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecuniis acceptis, [et] venditione actionum habita; partem autem donationis titulo videri transferre: sed si voluerit debitum totum (15) pure donare, et per donationem actiones transferre: non occulte, nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publice autem simulatam donationem celebrare, sed undique puram, et non dissimulatam facere donationem: hujusmodi enim cessionibus non adversamur.

§. 1. Si quis autem occulte aliud quidem agere conatur, et pecunias pro parte accipit, et vendit particulatim actiones, partem autem donare simulat, vel ipsi qui emptionem actionis [partem] subit, vel forsitan alii per (16) suppositam personam, (quia et hoc sæpius perpetratum esse didicimus) hujusmodi machinationem penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat, quam ipse vero contractu re ipsa persolvit: sed omne, quod superfluum (17) est, et per figuratam (18) donationem translatum, inutile (19) esse ex utraque (20) parte censemus: et neque ei qui cessit actiones neque ei qui eas suscipere curavit, aliquid lucri, vel fieri, vel remanere, vel aliquam contra debitorem, vel res ad eum pertinentes esse utrique eorum actionem.

§. 2. Sed et si quis donationem quidem omnis debiti facere adsimulaverit, ut videatur esse tota donatio: aliquid (21) autem occulte susceperit: et [in] hoc casu tantummodo exactionem sortiri [ejus] quod datum esse comprobetur, et si hoc a debitore persolvatur, nulla contra eum vel substantiam ejus ex dissimulata donatione oriatur molestia.

§. 3. Et justum quidem fuerat hoc remedium debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiam lex data

(1) Ad interpretationem hujus et seq. leg. vid. omnino Joann. Sande de actionum cessione *cap.* 11. Ans.

(2) Et quasi vorantes. vide *l.* 2. *supr. ne liceat potentioribus.*

(3) Præparare. vide Cujacium 16. *observ.* 24.

(4) Redemptores litium sunt, qui lites alienas sibi cedi faciunt. s litigiosa vendi non potest. vide Cujacium 8. *obs.* 31.

(5) Cessione empti nominis nemo ulterius uti potest, quam ad antitatem soluti pretii, hoc est, Redemptor, sive is in quem ienæ litis facta cessio est, amplius recipere, quam pro pecuniam præstitarum, et usurarum competentium quantitate, non pot. *Synops. Basil. eod. cap.* 83. In Gallia hæc constitutio locum n habet, ubi cessionarius integrum debitum potest petere. Imertus *in Enchiridio in verb. pecuniaires.* adde Cujac. 10. *obs.* 3.

(6) Cessio juris non valet, nisi in instrumento causa cessionis ljiciatur: puta venditionis, *ut hic.* hoc tamen locum habere neat Marsilius, *singulari* 45. quoties debitor, adversus quem jus do, præsens est, nec contradicit, ut eo casu non possit simulaonis exceptionem objicere adversus hujusmodi cessionem: *atque a retulisse* Baldum *in l. cum essent.* 33. *in fin. ff. de servit. ustic. prædiorum.*

(7) De hujusmodi fraudibus, dixi ad *l.* 5. *Supr. de legibus*, *ad l.* 26. *supr. de usuris.* Venditio præsumitur fraudulenta, si e re litigiosa facta fuerit. hinc colligunt, Non stari confessioni artium causa prohibitionis, et suspicionis manente. vide Molin. *e usur. num.* 34.

(8) Nota primam exceptionem regulæ: cujus sensus hic est: Res tigiosa inter coheredes potest dividi.

(9) Secunda exceptio ad pignora pertinet, hoc sensu: Res litigiosas pignorari posse et in solutum dari.

(10) Tertia exceptio: cujus hæc sententia est: Possessori rei alienæ inferenti æstimationem litis, dominum cedere actionibus suis posse: ut *l.* 63. *ff. de rei vind.* vide Cujac. 16. *obs.* 16.

(11) Quarta exceptio, cujus hæc sententia: Res litigiosa donari potest. Tres alias exceptiones enumerat Paponius 1. *Notar.* 2. *c. des ventes fol.* 87. quæ meo judicio in superiores incidunt.

(12) *l.* 22. *supr. h. t.*

(13) Id ut observetur in Gallia, dixi ad *l.* 22. *Supr. h. t.*

(14) Colorata donatio, non confirmat inutilem venditionem.

(15) Res litigiosa in totum donari potest, pro parte vendi non potest: hoc ante Justinianum licuit.

(16) Alia persona abuti in fraudem legis non possumus.

(17) Utile per inutile non vitiatur. *l.* 8. *Supr. si certum. l.* 20. *l.* 29. *ff. de usuris.*

(18) Figurata donatio, *ut hic.* colorata. *supr. h. t.*

(19) In Gallia non est inutile, ut dixi *Supr. ad l. penult.* addit Paponius 1. *Notar.* 2. *cap. des ventes fol.* 86. *et seq.* hujusmodi cessiones in Gallia in quosvis permitti, dummodo non sint potentiores, quod in nobilibus, scholasticis, officialibus regiis, quibus fori privilegium competit, maxime apparet.

(20) Justinianus hoc addidit constitutioni Anastasianæ. Ea enim superfluum justi pretii numerati ex re litigiosa auferebat emptori, non venditori.

(21) Pretii scilicet, aut pecuniæ.

est, quam homines astete lacerandam esse existimaverunt. Sed ne videamur in tanta temporum nostrorum benevolentia aliquid acerbius admittere: in futuris (1) post præsentem legem casibus [hæc] observari censemus: ut omne quod contra legem Anastasianam excogitatum est, in posterum nostro perfruatur remedio.

24.

PRæsens (2) constitutio mentionem facit constitutionis Anastasii divæ memoriæ, quæ facta est de cessionibus, quæque vult, ei, qui pecunias dederit, actiones cedi: nihil tamen amplius exigi permitti quam quod re ipsa dederit. Inveniens in ea quasdam personas exceptas, præcipit, et in iisdem personis (3) hanc legem observari, neque superioris legis exceptione uti, sed ut emptor pecunias recipiat aut usuras. Quod si donatio simpliciter actionum fiat, lex jubet cessionem donationum causa factam valere, nisi forte circumveniendi animo facta sit.

TIT. XXXVI.

SI SERVUS (4) EXTERO SE EMI MANDAVERIT.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Dionysiæ.

SI servus (5) extero se mandaverit emendum, quamvis (6) nec ex [persona] servi (quia hoc liber mandare non potest) nec ex domini persona (quoniam qui mandat ut a se res comparetur, inutiliter mandat) consistere credebatur actio: tamen optima ratione, quia non id agitur, ut ex ipso mandato, sed propter mandatum ex alio contractu nascatur actio, domino quæri placuit obligationem. Si itaque domino ignorante emi te mandasti, ac te nummos subministrante (7) peculiares soluti sunt, emptori minime liberatio per hujusmodi factum potuit pervenire. Nec tamen si tradita, nec manumissa es: etiam mandati de ancilla, et empti de pretio consequendo contrarias (8) actiones ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictum est, utrumne mancipium an pretium consequi velit, cum ex peculio, quod ejus fuit, solutio celebrata obligationis vinculo emptorem liberare non potuerit.

TIT. XXXVII.

PRO SOCIO (9).

Si unus pecuniam, alius operam conferat.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Aurelio.

SOcietatem, uno (10) pecuniam conferente, alio operam, posse contrahi magis obtinuit.

De prædio communiter empto.

2. Iidem AA. et CC. Pantonio.

CUm proponas, te prædium, conjuncto dominio cu[m] patrono (11) tuo comparasse, in possessionemque ta[m] te quam ipsum inductum (12), juris ratio efficit, ut [do]minium fundi ad utrumque pertineat. Sane, quia pretiu[m] a te solo numeratum, et solennibus pensitationibus, c[es]sante socio, satisfactum esse dicis, judicio societatis quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris.

De bona fide. De herede.

3. Iidem AA. et CC. Victorino.

CUm in societatis contractibus fides (13) exuberet conveniatque æquitatis rationibus etiam compe[n]dia (14) æqualiter inter socios dividi: Præses provinci[æ] si patrem tuum salinarum (15) societatem participasse, non recepta communis compendii portione rebus human[is] exemptum esse perspexerit, commodum societatis, quo[d] deberi juxta fidem veri constiterit, restitui tibi (16) pr[æ]cipiet.

De causa testati, vel intestati.

4. Iidem AA. et CC. Celeri.

SI societatis jure, vel transactionis stipulatione subd[ita] bonorum omnium æquis partibus inter te, et Favia[m] divisionem recte fieri placuit: quominus hæc rata server[e]tur, nihil (17) interest, utrum testatus, qui fuerit obl[i]gatus, an intestatus, rebus sit humanis exemptus.

(1) Dixi ad *l. 7. supr. de legibus.*
(2) Hanc constitutionem restituit Cujac. 16. *obs.* 16.
(3) Latina interpretatio.
(4) *l. 54. ff. mandati.*
(5) *d. l. 54.*
(6) Hoc est, *τῆ μὲν ἀκριβεία οὐκ ἔχει ὁ δεσπότης τὴν ἀγωγὴν* etc. hoc est, stricta quidem ratione dominus actionem non habet, quoties servus alicui se mandavit emendum a domino, et emancipandum: verum quia propter mandatum alius contractus nascitur, idcirco emptor domino solvens pretium ex servi peculio, ab empti actione non liberatur, quum servus de suo solverit. Sed in arbitrio domini est, utrumne mancipium recipere velit, an pretium petere. *Syn. Basil. 7. tit. 6. ex lib. 14. tit. 1. c. 84.*
(7) *l. 7. infr. de act. empt.*
(8) De exceptione ineptæ cumulationis vide Oldendorpium *cap. 22. de except.*
(9) Dixi *L. 17. D. 2.* adde Oldendorp. *class. 4. act. 21.* Papon. 15. *Arrest. 2, de communauté et societé.* Eundem *Notar.* 2. *cap. de societé.* Pro socio agere hic dicitur, non qui defendit socium, sed qui ex causa societatis in socium agit.
(10) *§. 2. vers. nam et ita. Instit. eod. l. 29. §. 1. ff. h. t.*
(11) Adi Bartolum *hic*: et adde quod emens rem nomine s[uo] et alterius, præsumitur emisse propria pecunia, ideoque qui p[ar]tem rei consequi vult, tenetur partem pretii reddere, nisi al[iud] probet. Boer. *decis.* 23. Berojus *q.* 46. *n.* 3. Rom. *cons.* 2[..] Dec. *cons.* 348. *n.* 4. *et cons.* 442. *n.* 38. Alex. *cons.* 78. *n.* *vol.* 2. *et cons.* 77. *vol.* 6. *et cons.* 134. *vol.* 5. Cravetta [..] 129. Mod.
(12) Qui prædium simul emunt, quique in illud simul in[du]cuntur, tacitam inter se communionem habent. *l. 31. ff. h.* Quid si eorum unus pretium numeravit? quid si solus fundi p[en]sitationes præstitit? partem socio condicet.
(13) *l. 78. in fin. ff. h. t.*
(14) *l. 52. §. 4. in fin. ff. h. t.*
(15) *l. 63. §. 8. ff. h. t.*
(16) Heredi scilicet. Actio pro socio datur etiam heredi, et [in] heredem. *d. §. 8.*
(17) Sensus est: Societatem non desiderare scripturam, aut ve[r]borum proprietatem, id est, propriam solemnemque formula[m] *l. 2. ff. de oblig. et act.* quanquam et res et verba interven[iant] nihil vetat.

De consensu.

5. Iidem AA. et CC. Theodoro.

TAmdiu societatis durat, quamdiu (1) consensus partium integer perseverat. Proinde si jam tibi pro socio nata est actio, eam inferre apud eum, cujus super ea re notio est, non prohiberis.

De conditionibus.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

DE societate apud veteres dubitatum (2) est, si sub conditione contrahi potest: puta *Si ille Consul fuerit*, societatem esse contractam? Sed ne simili modo apud posteritatem, sicut apud antiquitatem hujusmodi causa ventiletur: sancimus societatem contrahi posse non solum pure, sed etiam sub (3) conditione (4): voluntates etenim legitime contrahentium omnimodo conservandæ sunt.

De curatore furiosi.

7. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus, veterum dubitatione semota, licentiam habere furiosi curatorem (5) dissolvere, [si maluerit,] societatem furiosi, et sociis licere ei renunciare (6). Et quemadmodum in omnibus contractibus aliis legitimam auctoritatem ei dedimus, ita et in hac parte eum permittimus competenter commodis furiosi providere. Dat. CP. post Consulat. LAMPAD. et OREST. 531.

TIT. XXXVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE (7), ET VENDITIONE.

De loco.

1. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Paulo.

VEnditiones, etsi in alio (8) loco (9), quam [in] quo possessiones constitutæ sunt, [fiant,] non ideo irritæ esse creduntur.

De consensu, et de furiosis.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Avito.

EMptionem, et venditionem consensum (10) desiderare; nec furiosi ullum (11) esse consensum manifestum est. Intermissionis (12) autem tempore furiosos majores viginti quinque annis venditiones (13), et alios (14) quoslibet contractus (15) posse facere non ambigitur.

De simulatione.

3. Iidem AA. Valeriæ.

SI donationis (16) causa, venditionis simulatus contractus est: emptio [in (17)] sui deficit substantia (18). Sane si in possessionem rei, sub specie venditionis, causa donationis, *Ut te aleret*, induxisti: sicut perfecta donatio facile rescindi non potest; ita legi (19), quam tuis rebus donans dixisti, parere convenit.

De emptione rei propriæ, vel sibi donatæ.

4. Iidem AA. Luciano.

CUm res tibi donatas ab herede donatricis [tibi] distractas [esse] proponas, intelligere debueras duplicari tibi titulum possessionis non (20) potuisse, sed ex

(1) §. 4. *Inst. l.* 4. *l.* 63. *in fin. ff. h. t.*

(2) Cur de eo dubitabatur? Societati mancipatio inest, ut et emptioni mancipatio, id est, imaginaria venditio. Ulp. 19. §. 2. nec recipiebat conditionem. vide quæ dixi ad *l.* 77. *ff. de reg. jur.* Hodie imaginaria venditio sublata. *l.* 54. *ff. de obl. et act.* et consequenter placet societatem sub conditione contrahi, *ut hic.* ut et emptionem. §. 4. *Inst. de empt.* et locationem. *l.* 20. *ff. locati*: et transactionem. *l.* 9. *Supr. de transact.*

(3) *l.* 1. *ff. h. t.*

(4) Sub conditione societas potest contrahi. *ut hic.* ut ex tempore et ad tempus. 3. Harmen. 10. §. 1. *l.* 1. *ff. h. t. Synops. Basil.* 10. *tit.* 1. *cap.* 10.

(5) Adde *l.* 65. §. 7. *ff. h. t.*

(6) Ἀπαγόρευσις πολλάκις παρὰ τῷ νόμῳ καλεῖται ἡ τῆς κοινωνίας διάλυσις. Renunciatio sæpius in jure dicitur societatis dissolutio. 3. Harm. 10. §. 16.

(7) Vide *L.* 18. *D.* 1. *et* 3. *C. Theod.* 3. Oldendorp *class.* 4. *act.* 1. 2. 3.

(8) *l.* 15. *Infr. de præscript. longi temporis.* ut et donatio. *l.* 27. *in fin. l.* 30. *in pr. infr. de donat.* Huc res redit, inter absentes contrahi posse venditionem. *l. ult. infr. si quis alteri vel sibi.* non est idem in oblatione rei furtivæ a fure facienda: fur enim non liberatur, nisi rem præsentem offerat. *l. fin. ff. de condict. furt.* etiamsi absentis gratia possit fieri novatio. *l.* 17. *ff. de condict. furt.*

(9) Vide Baldum *hic*, Bartolum *ad l. cunctos populos. Supr. de summa Trinit.* et Tiraquellum *in tract. de utroque retractu tit.* 1. §. 1. *gloss.* 2. *num.* 46. *cum seq* Mod.

(10) *l.* 1. §. 2. *l.* 9. *ff. h. t.*

(11) Proprie sumptum. *l.* 5. *l.* 40. *ff. de reg. jur.* tacite tamen consentire dicitur. *l.* 2. §. 2. *in fin. ff. soluto*: de furioso dixi plenius ad *l.* 13. §. 1. *ff. de officio præsid.*

(12) Intermissio furiosi, inumbrata ejus quies.

(13) *l.* 7. §. 2. *ff. de Publiciana.*

(14) Verbi gratia, matrimonium. *l.* 16. *in fin. ff. de ritu nupt.* testamentum. *l.* 17. *ff. qui testam.*

(15) Et testamenta. *l.* 9. *infr. qui testam.*

(16) Donationis causa vel gratia emptio, *hic. et l.* 9. *in fin. infr.* perficitur, quoties re ipsa donandi animus est, venditionis tamen color et nomen quæritur: quoties, inquam, id videri volumus vendidisse aut emisse, quod donamus ipsi, vel donatione ab aliis accipimus. *l.* 55. *ff. h. t. l.* 3. *Supr. plus valere quod agitur quam quod simulate concipitur. l. ab Anastasio.* 23. *supr. mandati.*

(17) Αὐτοπόσατος ἄκυρος ἐστίν, irrita est. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 12. 3. Harm. 3. §. 36. hoc sensu: Donationis causa facta venditio, irrita est, si quis autem fundum ea lege vendidit, ut pretii loco emptor alimenta sibi præberet, recte cogit eum pactis conventis stare. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 12. idem dicendum, si remisisti pretium, vel rem minoris vendidisti. *l.* 9. *infr. h. t.*

(18) *l.* 36. *ff. h. t.* valebitne donatio? valebit. *l.* 9. *in fin. infr. h. t.* et ita, si non valet quod ago, ut ago, valet ut valere potest. Non valet ut venditio, valet ut donatio: inspicitur voluntas contrahentium, quibus animus fuit donare: ita ut verus contractus donationis prævaleat simulatæ venditioni. adde quæ dixi *supr. plus valere.*

(19) Donatarius implere cogitur modum vel conditionem donationi adjectam. *l.* 22. *in fin. infr. de donat.*

(20) Id est proprietatis. vide *l.* 78. *ff. de verb. sign.* nam ex pluribus causis possidere possumus. *l.* 3. §. 4. *ff. de acquir. vel amitt. possess. l.* 159. *ff. de reg. jur.*

donatione et traditione dominum (1) factum [te] frustra emisse : cum rei propriæ (2) emptio non possit consistere. At tunc demum tibi profuit (3), si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur (4). † Sane quoniam *omnia* (5) *bona* tibi ab ea donata et tradita dicis : ad hoc et a filio ficta venditio rerum maternarum afferre perfecta etiam donatione (6) poterit defensionem, ne vel exemplo (7) inofficiosi testamenti possit hæc avocare.

De tutore, et ejus uxore.

5. Iidem AA. Gratiæ.

CUm ipse tutor nihil ex bonis pupilli, quæ distrahi possunt, comparare palam, et bona fide (8) prohibetur : multo (9) magis uxor ejus hoc facere potest.

Si emptrix venditori nupserit.

6. Iidem AA. Lucretio.

SI Gaudentius in matrem tuam titulo venditionis (10), sine quadam fraude dominium mancipii transtulit : non (11) idcirco, quod postea inter eos matrimonium, et divortium secutum dicitur, juri ejus quicquam derogatum est : quod vindicare, te matri tuæ successisse probans, minime prohiberis.

De simulatione.

7. Iidem AA. Pisoni.

SI ancillam ex emptione sibi quæsitam, mater tua donatione a secundo (12) marito postea (13) se simulavit accepisse : tituli falsi (14) figmentum, [donationis] dominium ei duplicare, vel auferre non potuit.

Si pretium solutum non sit.

8. Iidem AA. Diogeni.

SI non donationis (15) causa, sed vere vineas distraxisti, nec pretium numeratum est : actio tibi pretii (16), non eorum, quæ dedisti, repetitio (17) competit.

De pretio.

9. Iidem AA. Severo.

EMpti (18) fides, ac venditi, sine quantitate (19) nulla est. Placito (20) autem pretio, non (21) numerato, sed solum tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus : nec idcirco is, qui comparavit, minus recte possidet, quod soluta (22) summa dari convenerat, negatur. Sed [et] si donationis (23) gratia prædii factam venditionem traditio sequatur : actione pretii nulla competente, perficitur (24) donatio.

De emptione simulata rei propriæ.

10. Iidem AA. Georgio.

SI mater tua velut ex patris [tui] bonis prædium summ comparavit : cum rei (25) propriæ (26) non consistat emptio, et hanc simulatam proponas, hujusmodi placitum mutare substantiam (27) veritatis, et ei nocere non potuit.

(1) Vide *l.* 48. *ff. de pactis.*

(2) *l.* 10. *infr. h. t. l.* 16. *ff. h. t. l.* 40. *ff. de pign. act. l.* 37. *ff. de condict. indeb. l.* 28. *ff. de acquir. vel amitt. possess. l.* 45. *ff. de reg. jur.* potest tamen emi possessio rei suæ, vel jus in eam competens alteri. *l.* 32. *l.* 34. §. 4. *ff. h. t.* potest etiam emi sub conditione. *l.* 41. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 98. *ff. de cond. et demonst.*

(3) Emptio scilicet.

(4) Fingamus rem fuisse tibi donatam ab uxore. *l.* 1. *ff. de donat. int. vir. et uxor.* et ab ea revocatam. *l.* 25. *in fin. infr. de donat. inter virum et uxor.*

(5) Donatio hæc bonorum omnium est immensa.

(6) Inofficiosa scilicet, ut sit sensus : Quod per inofficiosæ donationis querelam nobis avocari potest, id emere possumus.

(7) Vide *l.* 1. *in fin. l.* 6. *in fin. supr. de inoffic. donat.*

(8) Alterius tutoris autoritate, causa cognita, et judicis decreto interveniente. *l.* 54. *ff. de administr. et peric. tut. l.* 5. §. 2. *ff. de aut. tut. l.* 1. §. 2. *ff. de reb. eor.* Gutierez *de Tutelis part.* 2. *cap.* 15. *num.* 6. *et* 8. Ans.

(9) Tutor si res pupillares palam potest emere, multo magis ejus uxor : Si jure non potest rem pupillarem emere, nec per uxorem id ei facere licitum fuerit. vide *l.* 5. §. 3. *ff. de auct. tut.* vide *l.* 5. *supr. de legib.* dixi ad *Authent. Quibuscunque* 14. *supr. de sacros. eccles.* vide *l. ult. infr. de rescind. vendit.*

(10) Vel donationis. *l.* 24. *ff. de donat. int. vir. et uxor.*

(11) Donatio perfecta non vitiatur, licet perveniat ad casum a quo non posset oriri. *d. l.* 24.

(12) Idem si a primo.

(13) Fraudulenter admodum donat, qui rem propriam ab eo cui donare studet, sibi donatam confitetur.

(14) Vide *l.* 1. *supr. plus valere.*

(15) Venditio non ideo rescinditur, quod pretium solutum non sit (nisi ab initio donationis causa facta sit) *Synops. Basil.* 19. *tit.* 5. *cap.* 16. et 3. Harmen. 3. §. 38. non enim rem repetere debet venditor, sed ad pretium agere. *Schol. Syn. ibi.* vide *l.* 3. *supr. h. t.* adde *l.* 9. *in fin. infr. h. t.*

(16) *l.* 12. *in fin. supr. de rei vind. l.* 14. *infr. de rescind. vend.*

(17) Retentio tamen potest competere. *l.* 19. *ff. h. t.*

(18) Ἡ τῆς ἀγοραστικῆς πίστις. *Synops. h. t. cap.* 16. Harm. *eod.* §. 39.

(19) Id est, sine pretio. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. Inst. eod. in fin. princ.* Recte notat Cujacius 8. *ad Afric. fol.* 292. ex Galeno 11. *de differentiis puls.* Nummum esse σύμβολον ὠνῆς καὶ πράσεως. et ex Platone 13. *de repub.* σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς. Non idem in locatione, quæ certa ponderatione aut modiatione fieri potest. Plin. 9. *epist. non nummo, sed partibus locavi.*

(20) Venditor emptori rei possessionem tradidit, de pretio inter contrahentes convenit; pretium venditori emptor non numeravit ; potestne emptor irritam habere venditionem, invito adversario, eoque invito ab emptione discedere ? Imo potestne creditor ejus rem ab emptore avocare, quasi nondum plene perfecta venditione ? non potest. *hac l. in princ.* Quin emptor, malæ fidei possessor eo casu non videtur, etiamsi pretium non solvit. *vers. nec idcirco.* Quid si donationis gratia seu donandi animo speciem vendidisti, et rem tradidisti ? qui ita tradidit, ad pretium, quasi venditor experiri non potest ; cum re ipsa ab initio non vendiderit, sed donaverit. adde *Synops. h. t. d. cap.* 6. Harmen. *d.* §. 39.

(21) Nec numerato puto commodius ita legi.

(22) Solutio pretii non facit venditionem, sed consensus, potest enim fides haberi de pretio. *l.* 19. *ff. h. t.* adde *l.* 8. *ff. de pericul. et commod.*

(23) Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.*

(24) Valet. *l. ult. ff. pro donato. l.* 21. *in fin. supr. de transact.*

(25) Nemo rem propriam emere potest : adeo ut, quamvis εἰκονικῶς, id est, imaginario videatur emere, nullum tamen præjudicium patiatur. *Synops. h. t. d. c.* 16.

(26) Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.*

(27) *l.* 2. *supr. plus valere.*

De invito.

11. Iidem AA. Paterio.

INvitum comparare, vel distrahere (1) postulantis desiderium, justam causam non continet (2).

De fidejussore, de instrumento, de petitione pretii, de pœnitentia.

12. Iidem AA. Paterno.

NOn idcirco minus emptio perfecta est, quod emptor fidejussorem (3) non accepit, vel instrumentum testationis vacuæ possessionis amissum est: nam secundum consensum auctoris in possessionem ingressus, recte possidet: pretium sane, si eo nomine satisfactum (4) non probetur, peti potest: nec enim, licet (5) in continenti facta, pœnitentiæ (6) contestatio consensu finita rescindit.

De conditione collata in arbitrium contrahentis.

13. Iidem AA. Juliano.

IN vendentis (7), vel ementis voluntatem collata conditione comparandi, quia non (8) astringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est (9): Idcirco dominus invitus (10) ex hujusmodi conventione rem propriam, vel quilibet alius distrahere non compellitur.

An cuivis personæ vendi possit.

14. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Fabiano, P. P. Illyrici et Italiæ.

DUdum (11) proximis consortibusque (12) concessum (13) erat, ut extraneos (14) ab emptione (15) removerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraherent: sed quia gravis hæc videtur injuria, quæ inani honestatis colore velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inviti (16): superiore lege cassata, Unusquisque suo arbitratu quærere, vel probare possit emptorem: [nisi (17) lex (18) specialiter quasdam (19) perso-

(1) Sensus est, ne rescripto quidem Principis posse impetrari, ut quis invitus cogatur rem emere vel vendere. facit *l.* 13. *in fin. l.* 14. *infr. h. t.* ideo coacta venditio rescindi solet. vide *l.* 1. *infr. de rescind. vendit.* potest tamen quis testamento damnari vendere. *l.* 66. *ff. de leg.* 1. vel ad id ratione communionis cogi. *l.* 13. §. 17. *ff. de act. empt.* vel ut fami publicæ consulatur. *l.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urbi.* sed et ratione sævitiæ. §. *ult. Inst. de his, qui sunt sui. l.* 2. *ff. de his, qui sunt sui*: vel favore quodam speciali rei abalienatæ. *l.* 2. *Infr. de patribus qui fil. suos. distrax.* adde quæ dixi de invito ad *l.* 69. *l.* 156. *ff. de reg. jur.* Hæc quidem dicimus, non tamen intelligimus res suas quenquam cogi injusto pretio distrahere. *l. ult. ff. ad l. Jul. de annona.*

(2) *l.* 5. *supr. de obligat. et act. l.* 16. *infr. de jure delib.* adde Husan. *de propr. hominib. quæst.* 5. *n.* 40. *et seqq.* Anton. Merend. *l.* 1. *controvers. cap.* 30. Ubi multos proponunt casus, quibus quis favore religionis et utilitatis publicæ cogi potest, ut justo pretio rem suam vendat. *Ans.* Add. Gomesius *tom.* 2. *var. resolut. c.* 2. *num.* 51. Covarruv. *lib.* 8. *var. resolut. cap.* 41. Mod.

(3) Fidejussor et instrumentum traditæ possessionis ad substantiam emptionis non pertinent: ut hæc non sint, potest ea subsistere. vide *l.* 12. *supr. de fide instrum. l.* 17. *supr. de pact.* Aliud est in venditionibus, quas de scripto fieri convenit, in his enim scriptura requiritur. *Inst. h. t. in pr. l.* 17. *supr. de fide instrum.* Venditio in scriptis non est, hoc ipso solo quod scripta sit, ut hodie fere omnes scriptura muniuntur: sed quas scripto fieri conventum est, aut in quibus lex scripturam requirit. vide Ferrariens. *in forma libelli in causa venditionis* 37. *in verb. vendidit.* 3. *n.* 2.

(4) Vide *d. l.* 12.

(5) *l.* 19. *in fin. ff. h. t.*

(6) Dixi ad *l.* 5. *in fin. supr. de oblig. et act. l.* 39. *supr. de transact.*

(7) *l.* 7. *ff. h. t.*

(8) Obligationis vis est in astringendo seu vinciendo. *l. obligationem* 44. *ff. de oblig. et action.* unde obligatio juris vinculum. *pr. Inst. de oblig. l. quidquid adstringendæ.* 99. *ff. de verb. oblig.* ut hinc colligas obligationem impropriam esse quæ non adstringit necessitate.

(9) Hoc dicit breviter: Contractus collatus in arbitrium alterius ex contrahentibus non valet. quod an sit verum et æquitati consentaneum, docebunt te Canon. Socin. et Alex. *ad l.* 1. *ff. solut. matr.* et *ad l. ita stipulatus ff. de verb. oblig.* Afflictus *decis.* 337. *n.* 10. quid item in dote hic dicendum, vide *l. cum post* §. *genere ff. de jure dot.* Jasonem *ad l. post dotem. n.* 40. *ff. solut. matr.* et *ad l. si quis arbitratu. n.* 2. *ff. de verb. oblig.* Socin. Jun. *ad d. l. ita stipulatus. n.* 138. *et n.* 142. Mod.

(10) Dixi ad *l.* 11. *supra h. t.*

(11) *L.* 6. *C. Th. de contrah. empt. lib.* 3. id est, olim nemo poterat rem immobilem extraneæ personæ vendere: extraneæ, id est, non proximo, non consorti: quod hac lege abrogatur: postea tamen jus antiquum revocatum in feudis. 2. *Feud.* 13. saltem excogitatum jus προτιμήσεως seu retractus, de quo dicam ad constitutionem Friderici, inscriptam de jure προτιμήσεως. adde Novellam Romani senioris c. 3.

(12) Consortes dicti qui eundem agrum sortiti, eundem postea regionibus diviserunt. dixi ad 3. *Verrinam*, et 5. *Feud.* 13. Dicam et mox nonnulla alia.

(13) Interest nostra, res majorum nostrorum non nobis eripi. *l.* 22. *infr. de administr. tut.*

(14) Præsumitur enim affectio in conjunctis pro retinenda possessione adfini, et gentilitia, quæ fuit majorum, adfinium vel gentilium sive agnatorum. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 20. adde *l.* 35. *ff. de minorib.* 25. *ann.* Interim non puto hac lege derogari *l.* 3. *Infr. de jure emphyt.* qua dominus præfertur extraneo in emendis emponematis coloni: quemadmodum non puto quidquam derogari titulo, non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre. *Infr. lib.* 11. *tit.* 55.

(15) Sic potior est propinquus extraneo in emphyteusi, conductione et rerum soli antichresi ex Novel. Cæsaris Romani et Manuelis. 3. Harm. 3. §. 118. *ad* §. 122.

(16) Dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.*

(17) Vendendi libertas lege civili coërceri potest: ut ne cuique quisque possit pro animi sui sententia res vendere. Testator etiam potest prohibere, ne heres alienet. *l.* 69. §. 3. *l.* 88. §. 15. *ff. de legat.* 2. Judex quoque potest prodigo interdicere alienatione. *l.* 18. *ff. qui testam.*

(18) Adde *l. unic. Infr. non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneos transferre. lib.* 11. *tit.* 55. adde quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. de rebus creditis.*

(19) Novella Romani (cujus fit mentio 3. Harmen. 3. §. 118.) et Constantini Porphyrogennetæ, cognato rem immobilem vendente, ad eam comparandam primo ordine vocantur συγγενεῖς ἀναμεμιγμένοι ἢ συγκείμενοι, ἤτοι ἔχοντες μεμιγμένην κοινότητα etc. id est, cognati promiscue conjuncti, habentes inter se rem (hoc refero ad rem ipsam de qua agitur) communem. Post cognatos admittuntur alii ἔχοντες κοινότητα καὶ συμπεπλεγμένοι κοινωνοί, qui rem communem habent seu consortes. Post hos οἱ μόνοι ἀναμεμιγμένοι, οἱ καὶ ξένοι, id est, qui tantum permixti (*ceux qui ont leurs terres enclavées dedans et parmy celle qui se vend*) licet extranei sint. Post hos rursus (hac parte durior est Harmenopuli locus quam Novella 1. Constantini, quæ ea parte lacunam habet) οἱ συμπεπλεγμένοι ἢ συμπαρακείμενοι ὁμοτελεῖς. id est, simul conjuncti, consortes. Post hos denique οἱ ἁπλῶς ἔν τισι μέρεσι συνακτῶς ἡνωμένοι, id est, qui simpliciter aliqua ex parte rei alienandæ, uniti sunt et vicini (ὁμοτελεῖς autem illo loco iidem Græci interpretantur, omnes quotquot sub eodem censitore, qui ὑποτεταγμένος, descripti, licet diversis in locis tributa sua solvant.) Et hoc quidem ordine, et gradu ad rem venditoris privati admittuntur hæ personæ: multo magis ἐπὶ τῆς ὁμάδος τῶν κεκλημένων χωρίων ἢ ἀγροιδίων, ubi agitur de venditione fundi alicujus, certi corporis seu certæ universitatis: hoc enim casu οἱ κτήτορες αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους προτιμῶνται. Illorum possessores aliis (ita interpretor hunc locum) præferuntur: forte (ut opinor) quod eorum intersit, prædia suæ universitatis suique corporis ad alterius universitatis homines transferri. Et hæc ratio veteribus illis fuit κατὰ τάξιν προτιμήσεως, hoc est, prærogativæ suæ gradu, et ordine inter venditores, et emptores rerum immobilium servandæ. Hodie moribus quibusdam Gallorum, proximi adgnati, et cognati admittuntur intra certum tempus ad bona proximorum immobilia alienata, retrahenda: de quo jure inter cæteros Tiraquellus plenissime scripsit, libro de utroque retractu. Est enim alius a lignagerio, id est, lineari gentilitio seu cognatitio, retractus pactitius seu conventionalis.

*

nas (1) hoc facere prohibuerit.] Dat. 6. Kal. Junii, *Vincentiæ*, TATIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

De quantitate pretii collata in arbitrium, vel declarationem tertii.

15. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano P. P.

SUper rebus venundandis (2), si quis rem ita comparaverit, *Ut res vendita esset*, *quanti* (3) *Titius* (4) *æstimaverit*, magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus (5): quam decidentes sancimus (6), cum hujusmodi conventio super venditione procedat, *quanti ille æstimaverit*, sub hac conditione stare venditionem, ut, si quidem ipse qui nominatus est, pretium definierit, omnimodo secundum ejus æstimationem, et pretia persolvi, et venditionem ad effectum pervenire, sive in scriptis (7), sive sine (8) scriptis contractus celebretur: scilicet si hujusmodi pactum, cum [in] scriptis fuerit redactum, secundum nostræ (9) legis definitionem per omnia completum (10), et absolutum sit: Sin autem, vel ipse noluerit (11), vel non potuerit pretium definire: tunc (12) pro nihilo esse venditionem, quasi nullo pretio statuto: nulla conjectura (imo magis divinatione) in posterum servanda, utrum in personam certam, an in boni viri arbitrium respicientes, contrahentes ad hæc pacta venerint: quia hoc penitus impossibile esse credentes, per hujusmodi sanctionem expellimus. Quod etiam in hujusmodi locatione (13) locum habere censemus.

TIT. XXXIX.

DE (14) HEREDITATE (15), VEL ACTIONE VENDITA.

De hereditate.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Geminio.

ÆS alienum, hereditate nomine fisci vendita, ad onus emptoris (16) bonorum pertinere, nec (17) fiscum creditoribus hereditariis respondere, certum et absolutum est.

Venditor hereditatis debet conveniri a creditoribus hereditariis, non autem emptor, etiamsi fuit actum inter ipsum et venditorem, ut deberet illis solvere, vel satisfacere. Paul. de Castr.

2. Imp. ANTONINUS A. Floriano.

RAtio juris (18) postulat, ut creditoribus hereditariis et legatariis seu fideicommissariis te convenire volentibus, tu respondeas: et cum eo qui hereditatem venundedisti, tu experiaris suo (19) ordine. Nam *ut satis tibi detur*, sero (20) desideras: quoniam eo tempore, quo venundabatur hereditas, hoc non est comprehensum. Quamvis enim ea lege emerit: *Ut creditoribus hereditariis satisfaciat*: excipere tamen actiones hereditarias invitus cogi non potest (21).

De actione.

3. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

NOminis (22) venditio, etiam ignorante (23), vel invito eo, adversus quem actiones mandantur, contrahi solet. PP. 5. Id. Febr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De hereditate.

4. Idem A. Diogeni.

QUi nondum certus de quantitate hereditatis, persuadente (24) emptore, quasi exiguam quantitatem eam vendidit: bonæ fidei judicio conveniri ut res tradat vel actiones mandet, non compellitur: [nam] suo quoque jure eorum persecutionem habet.

(1) Ut quibusdam casibus cogimur emere et vendere. vide quæ scripsi ad *l.* 11. *Supr. h. t.* ita certis casibus cogimur non alienare, inviti non alienamus: nisi lex vetet alienari. *l.* 1. *Supr. ne Christian. mancip.* potest etiam consistere prohibitio rerum ipsarum intuitu, puta alienarum. *l. ult. Infr. de reb. alien.* communium post litem contestatam. *l.* 1. *in fin. supr. communi divid. l.* 14. *ff. famil. ercisc.*

(2) Emptionis pretium in alterius arbitrium conferri potest, ut et locationis. §. 1. *Instit. de locatione. l.* 25. *ff. locat.* sic in alterius arbitrium conferri potest rei restitutio. *l.* 43. *ff. de verb. oblig.* matrimonium. *c. super eo.* 5. *de condition. apposit.* divisio. *l.* 75. *ff. pro socio.*

(3) §. 1. *vers. sed nostra decisio. Inst. h. t.*

(4) Extraneus scil. non emptor, non venditor. *l.* 13. *supr. h. t.*

(5) Qui et prudentes. *l.* 2. §. 5. *ff. de orig. jur.*

(6) Nota regulam. *Goth.* Hæc 15. decisio est ex 50. novis Justiniani decisionibus, habetque locum in omni contractu, per ea quæ Inglois. *Ans.*

(7) Id accidit, quoties vel lege, vel partium consensu scriptura requiritur, ut non alias venditio valeat, nisi fiat scriptura. *l.* 17. *supr. de fide instrum.*

(8) Hæc testibus probatur, nunquam igitur scripto? Imo et scripto: potest enim citra necessitatem contrahendæ venditionis scriptura, ad nudam venditionis probationem adhiberi. *l.* 4. *ff. de pign. et hypoth.* Sunt enim diversa, scripturam requiri ad substantiam actus, et ad ejus probationem. vid. Ferr. *in forma libelli venditionis* 37. *in verb. vendidit.* 3. *num.* 2.

(9) Vide *l.* 17. *Supr. de fide instr.*

(10) *d. l.* 17.

(11) *l.* 75. *ff. pro socio.*

(12) Vide ad hunc locum Hotom. 5. *obs.* 10.

(13) §. 1. *Inst. de emptione et venditione*, *l.* 25. *ff. locati.* et aliis, ut hujusce legis initio dixi.

(14) Dixi ad *Lib.* 18. *ff.* 4.

(15) Hereditas, actio, et ita jus vendi potest.

(16) Hoc speciale est in fisco. *l.* 41. *ff. de jure fisci.* secus in aliis. *l.* 2. *Infr. h. t.* De jure et privilegiis fisci, vide *Infr. Tit. de privilegio fisci.* et Bald. *hic.*

(17) *l.* 2. *Infr. de quadriennii præscr.*

(18) Explicationem hujus legis vid. apud Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 9. *numer.* 28. Ans.

(19) Creditores hereditarii venditorem ipsum hereditatis prius convenire debent: nam ad emptorem invitum non veniunt, *ut hic*, *et l.* 2. *supr. de pact. l.* 94. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l. ult.* §. 3 *Infr. de jure delib.* præterquam si a fisco vendita hereditas fuerit *l.* 1. *Supr. h. t.* tunc enim creditores hereditarii non fiscum, sed emptorem hæreditatis convenire debent.

(20) Quia fidejussorem postulas. *l.* 6. *ff. de damn. infect.* quem invenire difficile est. *l.* 2. §. 6. *ff. de jud.* aliud esset, si nuda cautio peteretur. *l.* 41. *d. tit.* merito. nam quoties futurum damnum metuitur, satisdatio potest exigi, *l.* 27. *in fin. l.* 38. *ff. pro soc.* num omissa? etiam omissa. Causa cognita etiam ex integro aliæ cautiones exiguntur. *l.* 8. §. 3. *l.* 10. *in fin. ff. qui satisdare l.* 4. *ff. ut in poss. l.* 20. §. 14. 15. *ff. de oper. novi.* Dicamus brevius, venditorem hereditatis non de evictione, sed de facto suo satisdare. *l.* 2. *ff. h. t.*

(21) Volens tamen potest.

(22) Omne jus, omnisque actio cedi potest, invito etiam eo in quem ceditur, *ut hic. Syn. Bas.* 19. *tit.* 4. *c.* 25. *l.* 7. *infr. h. t. l.* 1. *in fin. Infr. de novat.*

(23) V. *l.* 1. *in fin. infr. de novat.*

(24) V. *l.* 9. *in pr. ff. de dol. mal.*

Emptor hereditatis mandatis actionibus habet directas, quas concipit in personam mandantis. Bald.

5. Idem A. Onesimo.

Mptor hereditatis, actionibus mandatis, eo jure (1) uti debet, quo is, cujus persona fungitur, quamvis les etiam adversus debitores hereditarius actiones empto- tribui placuit.

Posterior in titulo, sed prior in possessione, priori in dominio præfertur. Bald.

6. Idem A. Pomponio.

QUi tibi hereditatem (2) vendidit, antequam (3) res hereditarias traderet, dominus earum perseveravit, et ideo vendendo (4) eas aliis, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit, ex emptione conventus, quanti (5) tua interest, præstare getur.

De actione.

7. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Manassæ.

POstquam eo decursum est, ut cautiones (6) quoque debitorum pignori dentur: ordinarium visum est, ost nominis venditionem utiles (7) emptori (sicut responsum est) vel ipsi creditori postulanti dandas actiones.

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitæ: sed agit ad illam actione personali. Bald.

8. Iidem AA. et CC. Juliano.

EX nominis emptione dominium rerum obligatarum ad emptorem non transit, sed vel in rem suam procuratore facto vel utilis (8), secundum ea quæ pridem constituta sunt, exemplo creditoris persecutio tribuitur.

Sicut potest vendi actio in personam, ita actio in rem. Bald.

9. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

CErti et indubitati juris est, ad similitudinem ejus qui personalem redemerit actionem, et utiliter eam movere suo nomine conceditur, etiam eum qui in rem actionem comparaverit, eadem uti posse facultate. Cum enim *actionis* (9) nomen generale sit omnium, sive in rem sive in personam actionum, et apud omnes veteris juris conditores hoc nomen in omnibus pateat: nihil est tale, quod differentiam in hujusmodi utilibus actionibus possit introducere.

TIT. XL.

QUÆ RES VENIRE (10) NON POSSUNT: ET QUI (11) VENDERE VEL EMERE VETANTUR.

De purpura.

1. Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Fausto Comiti sacrarum largitionum.

FUcandæ (12) atque distrahendæ (13) purpuræ, vel (14) in serico, vel in lana, quæ blatta (15) vel oxyblatta (16) atque hyacinthina (17) dicitur, facultatem nullus possit habere privatus. Sin autem aliquis supradicti muricis (18) vellus vendiderit, fortunarum (19) suarum et capitis sciat se subiturum esse discrimen.

(1) *l.* 2. *ff. h. t. l.* 156. §. 3. *ff. de reg. jur.*

(2) Idem in re quavis vendita. Nam si duo rem eandem seorsim in solidum emerint, qui prior eam acceperit, potior fuerit: etsi neque pretium solvit, neque instrumentum rei venditæ obtinuit *l. quoties duobus.* 15. *supr. de rei vindicat.* 3. Harm. 3. §. 94.

(3) Venditor, re tradita, dominium amittit. adde *l.* 21. *ff. h. t.* vid. *l.* 11. *infr. de act. empt.*

(4) *d. l.* 21.

(5) Si venditor rem emptori non potest tradere, præstando ei quod interest, liberatur. vide *l.* 4. *infr. de act. empt.*

(6) Nomen potest pignorari, et vendi. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 4. *infr. quæ res pignori.*

(7) *l.* 8. *infr. h. t. l.* 1. *supr. de oblig. l.* 5. *supr. quando fiscus. l.* 16. *ff. de pact.*

(8) *l.* 7. *supr. h. t.*

(9) §. 1. *Inst. de act. l.* 25. 27. 28. *ff. de oblig. et action. l.* 178. §. 2. *ff. de verb. signific.*

(10) Vendi. *Haloand.*

(11) Et quæ. Cujacius *hic.* de rebus enim, non de personis est hic titulus.

(12) Quidam legunt, *tingendæ.*

(13) Μηδεὶς καπηλευέτω, nemo cauponetur. *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 1. *cap.* 71. Goth. De purpuræ tinctura, vid. Panciroll. *rer. memorabil. tit. de purpura.* Ans.

(14) Hoc innuitur, nulli privato permitti sericum, lanam, vel blattam, vel oxyblattam, vel hyacinthinam tingere atque distrahere, aut potius, Nemini permitti cauponari, aut distrahere purpuram, μήτε ἐν μετάξῃ μήτε ἐν ἐρίῳ. vel in serico vel in lana. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 1. *c.* 71.

(15) Βλαττία διβόλεα καὶ τριβόλεα νήματα χουστρῇ. *Nicetas.* Lampridius in Heliogabalo: *Paraverat funes blatta, et serico, et cocco intortos.* Eutropius in Nerone: *Retibus aureis* (lege *auratis*) *piscabatur, quæ blatteis funibus extrahebat.* adde *Suet.* Hinc blattearii in *l.* 2. *C. Th. de excusat. artific. lib.* 13. *titul.* 4. et blatta serica. *l. ult. C. Th. de murileg. lib.* 10. *tit.* 20. et pallium blattosericum apud Vopiscum *in Aureliano*: sericoblatta. *l.* 10. *infr. de murileg. lib.* 11. *tit.* 7.

(16) Oxobapta, id est, rubro tincta: oxobapta lana, blatta rubro tincta: ὀξὺ enim Suidæ ἑψητόν τὸ ἀπὸ τῶν φοινίκων. Oxobapta diversa ab Ianthina, de qua *infr. h. t.*

(17) Ianthina. et recte, ut sit purpura violacei coloris, quæ ideo Rhodina dicitur in *l.* 3. *infr. de vestib. hol. lib.* 11. *tit.* 8. et expressis verbis, purpura Ianthina in *l.* 70. *in fin. ff. de leg.* 3.

(18) Murex, piscis genus tingendis vestibus utile, inde murileguli dicti. *infr. de murileg. lib.* 11. *tit.* 7. Isidorus 12. *cap.* 16. cochleæ aut conchæ genus fuit. vide 1. Cassiodor. 2. adde quæ scripsi ad Accurs. *l.* 9. *infr. de murileg. lib.* 11. *tit.* 7.

(19) Δημεύεται καὶ κεφαλικῶς τιμωρεῖται, proscribitur et capitaliter punitur. *Synops. ibid.*

De Serico.

2. Iidem AAA. Toriobando Duci Mesopotamiæ.

COmparandi serici (1) a Barbaris facultatem omnibus (sicut jam præceptum est), præter Comitem commerciorum (2), etiamnum jubemus auferri.

De Frumento publici Canonis.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. ad Senatum et Populum.

QUia nonnumquam in diversis (3) littoribus distrahi publici canonis (4) frumenta dicuntur, vendentes et ementes sciant capitali pœnæ [se] esse subdendos, et in publicam fraudem commercia contracta damnari.

De frumento exercitui misso.

4. Impp. Honorius et Theodosius AA. Fausto P. P.

NE frumentum quod devotissimo exercitui mittitur, in prædam lucrumque vertatur, hac sanctione decernimus; ut quicunque hoc fuerint forte mercati, honestiores quidem stylum proscriptionis, [et omnium bonorum amissionem] incurrant: inferiores autem vilioresque personæ capitali (5) supplicio subjaceant.

TIT. XLI.

QUÆ RES EXPORTARI (6) NON DEBEANT.

1. Impp. Valens et Grat. ad Theodorum Magistrum militum.

AD (7) Barbaricum transferendi vini, olei, et liquaminis (8) nullam quisquam habeat facultatem: ne gustus (9) quidem causa, aut (10) usus commerciorum.

Non licet vendere arma hostibus pop. Rom. nec eorum legatis. Sal.

2. Imp. Marcianus A. Aulo P. P.

NEmo alienigenis Barbaris (11) cujuscunque gentis ad hanc urbem sacratissimam (12) sub legationis specie vel sub quocunque alio colore venientibus, aut in diversis aliis civitatibus vel locis, loricas (13), scuta, et arcus, sagittas, et spathas, et gladios, vel alterius cujuscunque generis arma (14) audeat venundare: Nulla prorsus iisdem tela, nihil penitus ferri vel facti jam, vel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. Perniciosum namque Romano imperio, et proditioni proximum est, Barbaros, quos indigere convenit, telis eos, ut validiores reddantur, instruere. Si quis autem aliquod armorum genus quarumcumque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis nostræ interdicta ubicunque vendiderit: bona (15

(1) Hinc colligunt Gratiani tempore conficiendi serici rationem Romanis incognitam fuisse. Sericum sane, res pretiosa æstimata est. *l.* 37. §. 1 *ff. de evictionib.* adeo ut Vopiscus referat libram auri, libram serici fuisse. Et lex Rhodia *ὁλοσηρικὰ ὅμοια τῷ χρυσίῳ.* quod de his tantum dicitur, pro quibus aurum dependitur ad sacoma. vid. Cujac. *hic.* Sericum etiam numeratur inter species pertinentes ad vectigal. *l.* 16. §. 7. *ff. de public. et vectigal.* Sericum autem quid fuerit dubitatur, a populis Orientis qui Seres dici constat sericum. Alciatus 6. *Parerg.* 25. putat seres vermiculos fuisse, quorum semen ovis piscium simile in Græciam fuerit allatum a monachis ex Serinda Indiæ civitate, sub Justiniano, ut tradit Procopius: cui rei Pollux assentitur *lib.* 7. *cap.* 17. ait enim se audivisse, ex certis animalibus Seras telas suas collegisse. est enim *σὴρ*, Pausaniæ, vermis. Sidonio vero, populus Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus. Ausonius *in monosyllabis*, in pelago volitat mercator vestifluus Ser. Constat ex Solino *cap.* 53. Seras vellera ex arboribus aquæ adminiculo carpsisse. Huc illud Virgilii pertinet, 2. Georgic. *Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres*: et illud Senecæ in Hippolyto: *Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.* Sed operæ pretium est ea de re Plinium adire 6. *cap.* 17. Seres, inquit, lanicio sylvarum nobiles perfusa aqua depectentes frondium canitiem. unde geminis fœminis nostris labor redordiendi fila, rursusque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publicum matrona transluceat. An est lana, quæ de ligno dicitur, quamque *ἐριόξυλον* appellant. *l.* 70. §. 9. *ff. de leg.* 3. Minime: ut ibi dicemus. A serico, vestes sericæ, olosericæ, vel oloberæ, nam serica veteres dixere *βήρυς.* subsericæ, de quibus dicam *infr. de vestibus holoberis. lib.* 11. *tit.* 8. vide interim Petr. Fabrum 1. *Semest.* 15. Sericum autem album fuisse ex Cassiodoro potest colligi: crines enim lacteos et albentes comas serici appellat, et muricis rubicundis fontibus bis terque solitas satiari, ut pulcherrima ebrietate ruberent; adjicit etiam colorem illum regnantem discrevisse et conspicuum fecisse, præstitisseque humano generi, ne de aspectu Principis posset errari 1. *Cassiodor.* 2.

(2) De quo dixi ad *l.* 1. *supr. de annon. et capit.* adde *l.* 4. *et ult. infr. de commerc. et mercat.*

(3) *l.* 7. *infr. de naviculariis seu naucleris. lib.* 11. *tit.* 1.

(4) Qui ex canone publico frumentum emit aut vendit, capitaliter punitur. *Synops Basilic. d. cap.* 71.

(5) Et ita durius punitur vilis, quam nobilis: durius in pœnis corporalibus, mitius in pecuniariis.

(6) Id est, transferri extra fines Romani Imperii.

(7) *Εἰς τὸ βαρβαρικόν.* 19. *Synops.* 1. *cap.* 73. *ad barbaricum l.* 3. *infr. de servis fugit.* adde *l.* 2. *infr. de commerc. et mercat.* ad nationes barbaras. *l. unic. infr. de litorum et itinerum custod. l.* 12. *tit.* 45. ad solum barbarum. *l.* 2. *infr. de Eunuch.* Ammian. 18. *Visus in Barbarico miles.* Festus, *Barbari antiquitus omnes gentes exceptis Græcis.* unde Plautus Nævium Poetam Latinum, barbarum dixit. Ita Paulus Græcos et barbaros opponit. *epist. ad Rom. c.* 1. *vers.* 14. Idem Festus, *Barbaricum, clamor est exercitus, quod eo genere Barbari utantur.* Goth. Declarationem hujus tit. vid. apud Leonin. *Consil.* 56. *num. fin.* et Alciat. *disp. lib.* 4. *c.* 11. Ans.

(8) Liquamen, *γάρου.* 19. *Ecl.* 1. *cap.* 73. Gari fit mentio in *l.* 3. §. 1. *D. de pen. leg.* Cælius Aurelian. 2. Chronic. *Garum quod appellamus liquamen ex pisce siluro confectum.* et paulo post: *Ex garo quod vulgo liquamen appellant.* Cassiodorus in calce Geoponicon *λικουάμεν.* Vopiscus *in Aureliano*, liquaminis sextarium unum. Liquamen Syrorum lingua Muria dicitur. *Acron.* Oxygarum, liquamen acetosum, *Apitius.* vid. Cujac. 9. *observ.* 9. *in fin.* Garum autem dictum, a garum pisce ex quo primum fieri cœptum: licet postea fieri cœpit ex infinito genere piscium. Liquamen autem dictum, quod soluti in falsamento pisciculi eundem humorem liquant, cujus liquor appellatur salsugo et muria. Muria autem aqua sale commixta, effectaque gustu in modum aquæ maris. 20. *Isid.* 3. A garo *γαρέψαι* salsamentarii. 3. Harm. 4. §. 13.

(9) Ne alioquin degustationis causa illecti promptius invadant fines Romanorum. Hoc enim modo Longobardos legimus a Narsete in Italiam pellectos: et Gallos ab Etruscis. *Liv.* 5. adde Alciat. 4. *disp.* 11.

(10) *Μηδὲ ἐπὶ τῇ χρήσει αὐτῶν τῶν ἐμπόρων*, id est, ne quidem ad usum ipsorum mercatorum: qui commercii causa ad barbaros proficiscuntur. *Synops. d. c.* 73.

(11) Barbari qui sint, dixi paulo ante et ad *l.* 6. *in fin. ff. de bon. damnat.*

(12) Constantinopolim intelligit, quam et sacram appellat in *l.* 2. *Supr. de naut. fœnor.*

(13) Vid. *l.* 4. *ff. ad leg Jul. Majest.* Procop. 1. *de bello Pers.*

(14) Adde et aurum. *l.* 2. *infr. de commerc. et mercat.*

(15) Arma vel ferrum barbaris vendens proscribitur, et capitali supplicio punitur, *ut hic*, *et Synops. d. cap.* 73.

jus universa protinus fisco addici, ipsum quoque capita-
em pœnam subire decernimus.

T I T. XLII.

DE EUNUCHIS (1).

Tanquam homicida punitur ille, qui castrat aliquem. Bald.

1. Imp. Constantinus A. Aurelio Duci Mesopotamiæ.

SI quis post hanc sanctionem in Orbe Romano eunuchos fecerit, capite (2) puniatur: mancipio tali, ec non etiam loco, ubi hoc commissum fuerit, domino iente et dissimulante, confiscando (3).

2. Imp. Leo A. Viviano P. P.

ROmanæ (4) gentis homines, sive in (5) Barbaro, sive in Romano solo eunuchos factos nullatenus quobet modo ad dominium cujusquam transferri jubemus: ena gravissima statuenda adversus eos qui hoc perpetraausi fuerint: tabellione (6) videlicet, qui hujusmodi nptionis sive cujuslibet alterius alienationis instrumenta onscripserint, et eo (7), qui octavam vel aliquid veigalis causa pro his susceperit, eidem pœnæ subjicien-). † Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca nostro nperio subjecta factos, cunctis negotiatoribus (8), vel uibuscunque aliis emendi in commerciis, et vendendi, bi voluerint, tribuimus facultatem.

T I T. XLIII.

DE (9) PATRIBUS, QUI FILIOS SUOS DISTRAXERUNT.

Parentes non possunt liberos alienare quoquo titulo, etiam donationis vel pignoris.

1. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Papinianæ.

LIberos (10) a parentibus neque venditionis (11), neque donationis titulo, neque pignoris (12) jure, aut alio (13) quolibet modo, nec sub prætextu (14) ignorantiæ accipientis in alium transferri posse, manifestissimi juris est.

Propter nimiam paupertatem egestatemque pater vendere potest et pignorare filium seu filiam.

2. Imp. Const. A. Provincialibus salutem.

SI (15) quis propter nimiam paupertatem egestatemque victus (16) causa, filium filiamve sanguinolentos (17) vendiderit (18), venditione in (19) hoc tantummodo casu valente, emptor obtinendi ejus servitii habeat facultatem: Liceat autem ipsi qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alii ad ingenuitatem eum propriam repetere: modo (20) si aut pretium offerat, quod potest valere, aut mancipium pro ejusmodi præstet.

(1) *Nov.* 142. *Nov. Leon.* 60.
(2) *l.* 3. §. 4. *ff. ad leg. Corn. de sicar. Nov.* 142. *c.* 1.
(3) Hodie fit liber. *Nov. Leon.* 60. *vers. Bona.*
(4) Castretur ut ne quis Romanus, vetat hæc constitutio, ne uidem extra solum Romanum, neve quis ullum Romanum caatum emat: sed ut emptor, venditor, tabellio, qui id genus nptionis conscripsit; et publicanus, qui pro eo vectigal suscepit, nfantur. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 1. περὶ εὐνούχων *c.* 74. §. 2.
(5) Barbarum solum non Romanum. In barbaro solo, est, ἔξω Ρωμαϊκοῦ ἐδάφους, extra solum Romanum. *Synops. Basil.* 19. . 1. περὶ εὐνούχων.
(6) Tabellio publicorum contractuum scriptor. *l.* 17. *supr. de* *le instrum. l.* 24. *Infr. de testam. l.* 1. *infr. ut nemo ad suum* *trocinium lib.* 11. *tit.* 53. συμβολαιογράφον appellat autor *Sy-* *ps. d.* §. 2.
(7) Octavam hanc τελωνὴν vocat autor *Synops. d.* §. 2. vecti- l enim hoc impositum erat venditioni eunuchorum. *l.* 16. §. 7. *de publicanis et vectigal.* Octavarii dicebantur hi publicani ab tavis exigendis.
(8) Adde *l.* 16. §. 7. *ff. de public. et vectigal.*
(9) *l.* 3. *C. Theod. h. t. tit.* 3. Paul. 5. *sent.* 1. §. 1.
(10) Romanis quondam licuit liberos suos ter vendere. Halicarn. 2. nctos ad opus rusticum mittere, interficere. *l.* 10. *Infr. de pa-* *ia potestate.* sed ea potestas tandem in imaginariam venditionem generavit. Hodie apud Moscovitas, si verum est quod refertur a gismundo Libero B. ab Herb. filii vendi possunt, nec fiunt libe- nisi post quartam venditionem.
(11) *l.* 1. *l.* 37. *Infr. de liberal. caus. l.* 10. *Infr. de patria* *testate.*
(12) Vid. *l. ult. infr. quæ res pign.* adde *l.* 6. 7. 8. *ff. de* *gn. et hypoth.*
(13) Vid. *l.* 12. *supr. de oblig. et act.*
(14) *l.* 39. §. 3. *ff. de evict.* vid. Cujac. 16. *obs* 29.
(15) *Synops. Basil.* 19. *tit.* 1. *cap.* 5. 3. Harm. 3. §. 100.
(16) Victus pueri causa scilicet non patris.
(17) Sanguinolentis Hal. et male. Sanguinolenti sunt recens nati. *l.* 1. *in fin. C. Th. de exposit. lib.* 5. *tit.* 7. 6. Lactant. 20. infantes a sanguine. *l.* 1. *C. Th. de his qui sanguinolentos emptos vel nutriendos acceperint. lib.* 3. *tit.* 8. ἐξ ὠδίνων τῶν μητρώων, 2. Ælian. 7. a matre rubentes. Juvenal. *Sat.* 7. a matre sanguinolenti. Donat. *in Andriam.* Sanguinolentorum etiam meminit Prudentius *advers. Symmachum.* Jul. Capitolinus *in Albino.* Exemptus utero quod contra consuetudinem puerorum qui nascuntur, et solent rubere, esset candidus, Albinus dictus est, *Hæc ille.* Qui puer ita exponebatur ἀπροφάσιστος, 1. Harm. *ult.* quasi neglectus. vid. apud Cujac. 5. Paul. *sent.* 1. §. 1. veterem formulam de infante sanguinolento a matriculariis (Gall. *Marguilliers*) invento. adde de expositis *l.* 4. *ff. de agnoscend. et alend.*
(18) Potestne pater egestatis causa filium pignorare? posse videtur *arg. l.* 9. *in fin. ff. de pign. et hypothec. l.* 2. *C. Th. de alim. quæ inopibus parentibus de publico.* alias neutrum potest. *l.* 1. *Supr. h. t. l.* 12. *supr. de obl. et act.* Goth. De hoc vide Alciat. *lib.* 2. *de verb. sign.* Doctores *ad l. eum qui.* §. *an pater. in verb. palam est. ff. de fur.* Marsil. *sing.* 101. Boër. *in addit. ad* Dyn. *in reg. in argumentum. in lit. A. de reg. jur. in* 6. Tiraquel. *in tract. de utroque retractu. tit.* 1. §. 26. *gl. n.* 21. *et seq.* Socin. *reg.* 174. *homo liber.* Cagnolum *ad l. non debet. n.* 4. *de reg. jur.* Oroscium *ad l.* 12. *ff. de legib.* Covarr. *lib.* 3. *var. resol. c.* 14. Gilbertum Regium *lib.* 1. ἐναντιοφανῶν *c.* 21. porro quod hic quæri solet, an homo liber possit dari obses, de eo, quæ necessitatis causa permittantur alioqui vetita, Azo *in sum. de test.* Socin. *reg.* 218. *et reg.* 414. Pet. de Anch. *cons.* 84. Rom. *cons.* 228. Bald. *cons.* 70. *lib.* 3. Mod.
(19) Vendi liber homo regulariter non potest, ut hic. nec obses dari: nisi pro publica causa. alias exceptiones vid. apud Felin. *cap. ex rescripto.* 9. *extr. de jurejur.* Socin. *reg. homo lib.* 174. *et* 267.
(20) *l.* 1. *C. Th. hoc tit.* negat renumerationem (sic legendum est potius quam remunerationem) pretii exposcendam, alii volunt reddi pretium cum adjectione quintæ. *Nov. Valent. de patribus qui filios distraxerint.* sed hanc legem Constantini Justinian. prætulit.

TIT. XLIV.

DE RESCINDENDA (1) VENDITIONE.

De vi extorta.

1. Imp. ALEXAND. A. Maronæ.

SI (2) pater tuus per vim (3) coactus domum vendidit: ratum non habebitur, quod non bona fide gestum est: malæ fidei (4) enim emptio irrita est. Aditus itaque nomine tuo Præses provinciæ auctoritatem sua interponet: maxime cum paratum te proponas id, quo pretii nomine illatum est, emptori refundere.

Pretii veri dimidio non soluto.

2. (5) Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Lupo.

REm (6) majoris pretii (7), si tu (8) vel pater (9) tuus minoris (10) distraxerit (11): humanum (12) ut vel (13) pretium (14) te restituente emptoribus, fundum (15) venundatum recipias (16), auctoritate (17) Judicis intercedente (18): vel si emptor (19) elegerit (20)

(1) Dixi *L.* 18. *D.* 5.

(2) Qui per vim coactus vendidit, potest, restituto pretio quod accepit, venditionem per vim factam rescindere: nec id tantum ipse, verum etiam ipsius heredes. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 10. *c.* 57. 3. Harm. 4. §. 79.

(3) *l.* 6. *ff. de off. præsid. l.* 8. *infr. h. t. l.* 11. *supr. de contrah. empt.* 3. Harm. 3. *l.* 10. *infr. de distract. pign.*

(4) Malæ fidei emptio non est emptio. *l.* 6. *infr. de præscript. longi tempor.* aliud in stipulatione: nam malæ fidei stipulatio est stipulatio, nec nisi per exceptionem excluditur. *l.* 36. *ff. de verb. obligat.* vid. Cujac. 8. *obs.* 10. summo itaque jure valet stipulatio: ex æquo tamen et bono exceptione opposita eliditur.

(5) Hanc legi conjunge leg. 8. *infr. h. t. Novellam Romani.* Harmen. 3. *tit.* 3.

(6) An mobilem? dicam ad *l.* 8. *Infr. h. t.*

(7) Quod quidem tempore venditionis spectatur. *l.* 8. *in fin. Infr. h. t.*

(8) Major annis sc. vel minor, cum decreto tamen. *l.* 11. *infr. de præd. min.*

(9) Beneficium hujus legis secundæ competit heredibus.

(10) Ita ut nec dimidia pars veri pretii accepta sit.

(11) Beneficium hujus legis secundæ competit venditori, ut hic. An etiam emptori? dixi ad *l.* 1. §. *sed si e nerit.* 13. *ff. si quid in fraud. patron.* Cujac. certe negat beneficium hujus legis ad emptorem porrigi. 16. *obs.* 18. Quo nomine reprehensus a Roberto 2. *Animad.* 13. defensus ab Anton. Mercator. 2. *not.* 13. Objectio potest ita concipi. Datur hoc beneficium in omnibus bonæ fidei contractibus. *l.* 3. *in fin. supr. communia utriusque judicii.* datur ei, qui rem æstimatam accepit. vid. *l.* 6. *infr. solut. matrim.* Ergo et emptori. *d.* §. 13. *l.* 46. *in fin. ff. de solut. et liberat.* An et ei qui permutavit? *d.* §. 13. an locatori? dixi ad *l.* 14. *Supr. de usur.* An conductori? dixi ad *d.* §. 13. An transigenti? dicam *infr. hic.* An ei, qui fundum nimis æstimatum in solutum accepit? datur: vide quæ not. ad *l.* 6. *infr. solut. matrim.* An in omnibus bonæ fidei contrahentibus? datur. *l.* 3. *in fin. supr. comm. utriusque jud.* An dividenti? vid. *l.* 3. *supr. comm. utriusque.* An aliis etiam casibus? vid. Molin. *quæst.* 14. *de usur.* An et in feudi concessione vel emphyteusi, et adjudicatione facta creditori? Minime. Socin. *reg.* 2. *C. de rescind. vend. An et quando locum non habet* 226. *et regula, venditio ultra dimidiam justi pretii regulariter non valet* 436. Goth. Vide Anton. de Paydilla *h. l.* Et an in omnibus contractibus sit admittenda, vid. Ant. Merend. *lib.* 1. *controv. p.* 34. 35. 36. 37. Caspar. Roderic. *de Reditibus, quæst.* 11. *n.* 15. *et seqq.* Ans. Adde Pinell. *ad h. l. part.* 2. *c.* 3. *n.* 1. *et seq.* Christin. *vol.* 2. *decis.* 288. *et vol.* 3. *decis.* 66. *et seq.* Joann. a Sande *decis. Frisic. lib.* 3. *tit.* 4. *defin.* 11. 12. Berlich. *part.* 2. *conclus.* 42. *n.* 5. *et seq. et decis.* 126. S. L.

(12) Aliud enim dicendum stricto jure videtur, propterea quod venditor semper nosse verum pretium rei suæ præsumitur. *l.* 15. *infr. h. t.* verum humanitas repugnat. *l.* 18. *in fin. ff. solut. matrim.* Quid? num id perpetuo verum est, ut ob inæqualem dimidii rationem rescindatur venditio? negatur perpetuum. Ideoque dicitur non admitti rescissio, quotiescunque alienatio facta fuerit decreto judicis. *l.* 1. *infr. de prædiis decurion. l.* 2. *supr. de fide instrum.* non admitti quoque post annos triginta. Sed tamen Harm. *ex Novell. Romani Cæsaris* 3. *tit.* 3. §. 80. *et* 83. refert actionem ex hac lege intra quadriennium instituendam esse: item non admitti propter auctum (a tempore venditionis) rei valorem. *l.* 8. *in fin. infr. h. t.* Mynsing. 2. *respons.* 12. *n.* 30. vel si res jussu testatoris sit vendita. vid. quæ scripsi ad *l.* 49. §. 8. *ff. de leg.* 1. Tiraquell. *de retract.* §. 4. *gloss.* 1. *n.* 4. si transactione res alienata. idem *ibid. gloss.* 9. *n.* 107. *idem* Socin. *reg.* 226. *et* 436. adde *l.* 65. *ff. de cond. indeb. l.* 15. §. 3. *ff. de re judicata.* quod ultimum non probat Speculator *lib.* 4. *part.* 3. *rub. de rescind. vend. n.* 14. Movetur autem quod in transactionib receptum sit, ut pro modico magnum amittamus. *arg. l.* 8. *de transact.* hoc etiam improbatur ab Imberto in enchiridio. M vetur. *l.* 26. *in fin. ff. de verb. oblig.* adde *l.* 5. *supr. de d mal.* Tiraquelli sententiæ, usus Galliæ et Edictum Caroli IX. a cedit latum ann. 1563. teste Papone 2. *Not. cap. de except. f* 628. Volunt etiam non competere beneficium hujus legis ei, rem alienavit cum juramento de re nunquam revocanda. *l.* 8. §. *ff. de condit. instit.* Roland. a Valle 1. *cons.* 59. *n.* 5. *et n.* 1 Socin. *d. loco.* sed nec ei, qui sciens verum rei suæ valorem ceptus sit ultra dimidium justi pretii. Cur id ita receptum? v. eundem *ibid. n.* 10. *et seq.* sed nec ei, qui donavit emptori r duum pretii. (Galli appellant *la plus value.*) idem si ad pu cum incantum, hoc est, publice et decursis hastis res vendita *l.* 6. *l.* 8. *infr. de remiss. pign.* si per judicem res debitoris c ditori adjudicata. *l.* 15. §. 3. *ff. de re judic.* si ab alio qu ipso rei domino, res ipsa vendita est: idem esse, si venditor nunciavit beneficio hujus constitutionis. *arg. l.* 14. *in fin. ff. ædil. edict. l. si quis in conscribendo.* 29. *supr. de pactis.* Soc *d. reg.* 226. *et* 436.

(13) Alternativum libellum et alternativam petitionem obser venditionem rescindi postulantis.

(14) Acceptum.

(15) Hæc particula, ut et *l.* 8. *Infr. h. t.* innuit, Non q rumvis rerum venditionem ob inæqualitatem pretii rescindi, immobilium; an et mobilium? Cujacius negat 16. *obs.* 18. *inf.* Molin. §. 22. *n.* 47. *consuet.* hanc legem ait admitti in re mobilibus pretiosis duntaxat, non aliis. Quam sententiam Galliæ receptam, etiam adversus minores, defendit Mercator gantissime, *Notar.* 12. *in fin.* Robertus 2. *animadv.* 12. in om bus rebus mobilibus locum habere ait. Fateor tamen propter r vel summam minimam, restitutionem non concedi. *l.* 4. *ff. de stit. in integ. l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *ff. de dol. mal. l.* 54. *ff. de contrah. em*

(16) Quid si chasmate fundus periit, aut deterior casu factu non liberatur debitor: sed aget emptor, si volet, ad supplem tum justi pretii. Abbas Sicul. *in c. cum dilecti.* 3. *extr. de em* Cremensis *singul.* 84.

(17) Non proprio venditoris arbitrio, nec ipso jure rescindi iniqua emptio, sed autoritate judicis intercedente.

(18) Hanc legem, cujus usus maximus et quotidianus est, petiverunt accuratissime Cagnolus, Pinellus, et Menesius. præ quos vide Rim. *Instit. quib. alien. licet vel non. in princ. n.* 1 et Aret. *ad* §. *actionum. n.* 7. *Instit. de act.* Crav. *cons.* Goza. *cons.* 44. *n.* 15. Decium *ad l. fin. n.* 18. *ad fin. Su de pact. et ad l. quatenus. ff. de reg. jur.* rursus *cons.* 11 *n.* 4. *et cons.* 210. 309. *et* 583. Socin. Jun. *cons.* 50. *col. lib.* 1. *et cons.* 50. *n.* 15. *lib.* 2. Ant. Negusan. *in tract. de pi et hypoth* 5. *part.* 1. *memb. n.* 42. Alex. *cons.* 118. *n.* 6. *seq. vol.* 7. Tiraq. *de retract.* §. 1. *gloss.* 18. *n.* 64. *et* 66. *ad l. si unquam. in præf. n.* 127. *infr. de revocand. do* Bald. *in tract. de præscript.* 26. *q.* 4. *part. princ. n.* 1. 8. Socin. *reg.* 226. Boër. *decis.* 235. *n.* 4. Jo. de Anan. *cons. n.* 4. Jo. de Neviz. *cons.* 89. *n.* 2. Jo. Crot. *cons.* 12. *et co* 120. *n.* 38. *et cons.* 145. *n.* 4. Joan. Cephal. *cons.* 210. *n. usque ad n.* 77. *vol.* 2. Mod.

(19) Idem in ejus liberis. *Syn. Basil.* 19. *tit.* 10. *c.* 58. Harm. 3. §. 80.

(20) Datur electio emptori, ut vel fundum comparatum restit recepto pretio quod numeravit; vel venditori id, quod deest j pretio, refundat: et ita electio emptori auferri non debet a v ditore, quantumvis rei suæ recuperandæ cupido. *l.* 8. *in* *Infr. h. t.*

quod deest justo (1) pretio, recipias. *Minus* autem *pretium* esse videtur, si nec (2) dimidia pars [veri] pretii soluta sit.

De alterutro contrahentium invito, et de fisco.

3. Iidem AA. Martianæ.

DE contractu venditionis et emptionis jure perfecto, alterutro invito (3) nullo recedi tempore bona fides patitur: nec ex rescripto (4) nostro: Quo (5) jure fiscum nostrum uti, sæpe constitutum est.

De fundo magno pretio comparato, postea minoris distracto.

4. Iidem AA. Eudoxio.

AD rescindendam venditionem, et malæ fidei probationem, hoc solum non sufficit, quod (6) magno pretio fundum comparatum, minoris distractum esse commemoras.

De dolo, bona fide, et de majore 25. annis.

5. Iidem AA. Rufo.

SI dolo (7) adversarii deceptum venditionem prædii te fecisse Præses provinciæ aditus animadverterit: sciens contrarium (8) esse dolum bonæ fidei, (quæ in (9) hujusmodi maxime contractibus exigitur) rescindi venditionem jubebit. Quod si jure perfecta venditio est a majore (10) vigintiquinque annis, intelligere debes, consensu mutuo perfectam venditionem resolvi (11) non posse.

De venditore duplum pretii offerente.

6. Iidem AA. Gratiano.

NOn (12) est probabilis causa, propter quam rescindi consensu factam veditionem desideras. Quamvis enim (13) duplum offeras pretium emptori: tamen invitus ad rescindendam venditionem urgeri non debet.

De milite venditore.

7. Iidem AA. Muracolo (14), et aliis militibus.

RAtas (15) manere semper factas jure venditiones, vestra etiam interest (16): nam si oblato pretio rescindere venditionem facile permittatur: eveniet, ut [et] si quid vos [de] laboribus vestris a fisco (17) nostro vel a privato comparaveritis, eadem (18) lege conveniamini quam vobis tribui postulatis.

De dolo, metu, et quantitate pretii.

8. Iidem AA. Euodiæ.

SI voluntate tua fundum (19) tuum filius tuus venundedit, dolus ex calliditate atque insidiis (20) emptoris argui debet, vel metus mortis vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, quod paulo (21) minore pretio fundum venditum significas, ad rescindendam venditionem invalidum est. Quod si videlicet contractus emptionis atque venditionis cogitasses substantiam (22), et quod emptor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum (23) gerentes, ad hunc contractum accedant, vixque post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic, quod obtulerat, addente, ad certum consentiant pretium: profecto perspiceres, neque bonam (24) fidem quæ emptionis atque venditionis conventionem tuetur, pati, neque ullam rationem concedere, rescindi propter hoc consensu finitum contractum, vel statim, vel post pretii quantitatis disceptationem: nisi (25) minus dimidia justi (26) pretii, quod

(1) Justum pretium reducendum est ad tempus venditionis. *l.* 8. *in fin. Infr. h. t.* justum pretium rei non est ejus dimidium, sed integrum et verum. adde quæ dixi ad *l.* 50. *ff. de furt.* vid. Forner. 2. *select.* 19. Quod deest justo pretio hic supplendum est, ideoque non audiendus est emptor dimidium justi pretii offerens. At objicies illa: Harm. *d. loco.* ἀντιςρέφει, loquitur de emptore, τὸ περισσότερον τῦ ἡμίσεως: id est, quod deest dimidio, et ita judicatum refert Masuerius apud Ferrariensem *in forma libelli in causa venditionis* 37. *summa* 4. *in verbis, quæ et qualis, fol.* 317. ab ea sententia videtur non abludere Robertus *d. loco cap.* 13. Mercator *d.* 13. notat mendum esse apud Harmen. legendum esse ex Novell. Rom. τὸ περισσότερον τῦ τιμήματος, hac proportione, ut si res digna viginti, vendita fuit octo; non satis sit duo restitui, ut decem compleantur, id est, dimidia efficiatur, sed duodecim, ut verum pretium, id est, summam viginti efficias. An eadem proportio in emptore? vid. Scholiastem Harmenopuli *d. loco.* vid. Mynsingerum 4. *observ.* 73.

(2) Ob non dimidiam justi pretii contractus rescinditur: nec tamen satis est id, quod dimidio deest, suppleri, ut superius dixi.

(3) *l.* 7. *infr. h. t. l.* 5. *Supr. de oblig. et action.*

(4) *l.* 12. *Supr. de rei vindicat. l.* 35. *Infr. de donat.*

(5) Princeps subdito invito a contractu cum eo inito recedere non potest. adde *l.* 7. *Infr. h. t.*

(6) Non, si rem magno pretio comparavi, vili distraxi, ideo rescissioni locus dabitur.

(7) *l.* 8. *Infr. h. t.* 10. *in fin. Infr. de distract. pign.* Goth. Vid. Goed. *de contrah. stipulat. cap.* 3. *num.* 120. Ans.

(8) Dolus contrarius bonæ fidei.

(9) Bona fides in emptione exigitur.

(10) Quid si a minore? distinguendum est, an ipse, an cum decreto vendiderit.

(11) Symmach. 2. *epist.* 85. *Vox juris et legum est, bonæ fidei contractum non rescindi.*

(12) *Synops. cod. cap.* 62. Harmen. *eod.* §. 85.

(13) Harmen. 3. adde *l.* 63. *ff. ad leg. Falcid.* id est, pretium conventum et tantundem.

(14) Mucatraulo. vid. Cujac. *ad l.* 4. *infr. de jure fisci.*

(15) *l.* 3. *supr. h. t. l.* 54. *ff. de contrah. empt.*

(16) Propter metum talionis.

(17) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(18) Vid. *ff. quod quisque juris. l.* 41. *ff. de reg. jur.*

(19) Dixi superius hanc legem pertinere ad res mobiles pretiosas, quales sunt margaritæ, bona mobilia per aversionem vendita, emptio sectionis nemorum. vid. Molin. 3. *consuet.* 22. *num.* 47.

(20) Dolus ex insidiis probari debet: ex insidiis. *l.* 6. *supr. de dol. mal.* ἀπὸ ἐπιβουλῶν. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 3. *cap.* 46. qualitate facti. *l.* 10. *infr. h. t.* adde *l.* 4. *supr. h. t.* adde *l.* 10. 11. *Infr. h. t.* vid. *l.* 13. *supr. de transact. l.* 5. *supr. de his, quæ vi metusve.*

(21) Substantia contractuum est, sine qua non consistunt. vid. *l.* 54. *ff. de contrahend. empt.*

(22) Circumscribere alius alium in emptione et venditione μετὰ φύσιν natura et jure potest. *l.* 16. §. 4. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 22. *in fin. ff. locati.* non tamen ultra dimidium justi pretii, et hoc in majoribus: minor enim deceptus infra dimidium justi pretii restituitur. 3. Harmenop. 3. §. 81. 82. *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 10. *c.* 64. Circumscriptio porro hujusmodi non est dolus, sed prudentia quædam œconomica in adquirendo consistens.

(23) Votum venditoris et emptoris observa.

(24) Bona fides emptionem et venditionem tuetur.

(25) Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.* Deceptio ad dimidium usque justi pretii inter majores permissa: cum minore non permissa, ut supra dixi. Interdum tamen dominum deceptum in sexta parte pretii, sufficit: vel si per procuratorem vendidit. vid. Socin. *reg.* 226. 436. Bart. *in l. Societatem.* 76. *vers. Arbitrorum. l. unde* 79. *ff. pro socio.* vid. *l.* 3. *Supr. commun. utriusque judicii.*

(26) De justo pretio, vid. *l.* 50. *ff. de furtis.*

fuerat tempore (1) venditionis, datum esset, electione (2) [jam] emptori præstita servanda. Dat. Kal. Decembr. CC. Conss.

De pecoribus pro pecunia in solutum datis.

9. Iidem AA. Domitio.

PRetii causa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus (3) in solutum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.

De dolo.

10. Iidem AA. Severo.

DOlus emptoris qualitate (4) facti, non quantitate (5) pretii æstimatur (6). Quem si fuerit intercessisse probatum: non adversus eum, in quem emptor dominium transtulit, rei vindicatio venditori, sed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum restitutio competit.

De pretio non soluto, de compensatione per errorem facta.

11. Iidem AA. Magnæ.

VEnditor (7) factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit (8) quo id ageretur, et consensit, de dolo queri potest. Igitur cum patrem tuum, ut majus comprehenderetur instrumento pretium, quam rei quæ distrahebatur, esse convenerat, consensisse profitearis, propter hoc solum de circumscriptione frustra queritur.

§. 1. Sane, si placitum pretium non probetur solutum, vel in quantitatem debiti per errorem facti compensari cautum fuerit: hoc reddi recte postulatur.

De eo qui urgente debito distraxit.

12. Iidem AA. Antiocho.

NOn idcirco minus venditio fundi, quod (9) hunc (10) ad munus sumptibus necessariis (11) urgentibus, non viliore pretio, vel urgente (12) debito distraxisse contendis, rata manere debet. [Ab] illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac pretium, si non integrum solutum est, petendo, facies consultius.

Si socer venditoris ementi denunciaverit, ne compararet.

13. Iidem AA. et CC. Nicæ.

SI major (13) annis vigintiquinque fundum distraxisti propter hoc solum, quod ementi, ne compararet, socer tuus denunciavit (14), emptionem [factam] a rescindi bona fides non patitur.

Si emptor pacto non satisfecit.

14. Iidem AA. et CC. Basilicæ.

EA conditione distractis prædiis, ut quod Reipubl. debebatur, qui comparavit restitueret: venditor se (15) celebrata solutione, quanti interest, experiri potest: non (16) ex eo, quod emptor non satis conventioni fecit, contractus irritus constituitur.

De quantitate pretii.

15. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. ad Hypatium P. P.

QUisquis major (17) ætate (18) prædia etiam (19) procul posita distraxerit, paulo (20) vilioris pretii nomine, repetitionis rei venditæ copiam minime consequatur: Neque [enim] inanibus immorari sinatur objectis, ut vires locorum sibimet causetur incognitas (21) qui familiaris (22) rei scire vires vel merita (23) atque emolumenta [ante] debuerat. Dat. 6. Kalend. Ma Merobaude II. et Saturnino Conss. 383.

(1) Augmentum rei venditæ post tempus venditionis emergens, restitutioni sive rescissioni venditionis locum non facit. His adde quæ dixi ad *l.* 16. *l.* 23. *Supr. de usur.* facit etiam ad quæstionem augmenti et detrimenti monetarum, quoties de mutuo reddendo, vel reditu annuo præstando in pecunia vel frumento agitur. adde Roland. a Valle 1. *cons.* 49.

(2) Dixi ad *l.* 2. *Supr. h. t.*

(3) Vid. *l.* 17. *Infr. de solut. et liberat.*

(4) Vid. *l.* 8. *supr. h. t.*

(5) Id est, vilitate pretii.

(6) Imo æstimatur. vid. *l.* 13. *supr. de transact.*

(7) Venditor de dolo emptoris tum queri potest, quum dolum tempore contractus ignoravit; quippe si dolum sciens contraxit, non amplius ei succurri potest: si vero pretium, de quo convenit, non solutum probetur, vel cautum fuerit, ut in quantitatem debiti per errorem facti compensaretur, recte hoc reddi postulatur, *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 10. *cap.* 67. Goth. Vide hic Leonin. *emendat. lib.* 7. *cap.* 2. *num.* 2. Ans.

(8) Scienti et consentienti non infertur injuria. *l.* 145. *ff. de reg. jur.*

(9) Οτι χρέων ἢ λειτουργιῶν ἐπικειμένων πέπρακε: hoc est, non potest venditor hoc prætextu irritam facere venditionem, si dicat, se debitis aut oneribus functionum publicarum urgentibus vendidisse. *Synops. h. t. cap.* 68.

(10) ita legerem hunc locum: quod hunc non viliore pretio, sed ad munus sumptibus necessariis urgentibus vel urgente debito: ut muneris voce, λειτουργίαν intelligamus, debiti voce χρέος.

(11) Venditio facta viliore pretio propter munus publicum, vel urgens debitum, non rescinditur: ea tamen est causa, propter quam solet restitutio indulgeri. *l.* 16. *Infr. h. t. l.* 1. *Infr. de præd. decur. l.* 2. *Infr. sine censu vel reliquis.* vide Cujac. 16. *observat.* 18.

(12) *l.* 4. *infr. de pignor. et hypothec.*

(13) *l.* 5. *Supr. h. t.*

(14) Denunciatio ejus, cujus non interest rem vendi, venditio non officit.

(15) Venditio non rescinditur ex eo, quod emptor non solutum uti convenit.

(16) Vide quæ notavi ad *l.* 1. *in fin. ff. h. t. et l.* 8. *Supr. de contrah. empt.* imo irritus constituitur. *l.* 6. *infr. de pactis inter empt.*

(17) Quid si minor? restituitur in integrum, ut minor decepti etiam infra dimidium.

(18) Atque administrandis familiarum suarum curis idoneus esse probatus. *l.* 4. *C. Theod. de contrah. empt.* et ibi interpres.

(19) Vid. *l.* 1. *supr. de contrah. empt.*

(20) Venditio facta paulo viliori pretio non rescinditur. *l. Infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.*

(21) Interdum tamen vires facultatum suarum quis ignorat. §. *vers. Prævaluisse. Instit. quib. ex caus. manumittere.*

(22) Bonus paterfamilias rerum suarum nosse pretia debet, etiam procul sitarum, neque ferendus est, si dicat earum rerum æstimationem ignorasse, cum eas venderet: suarum, inquam, quas scilicet diu possedit, diu tractavit, non de recenti habuit, vel acquisivit. *arg. l.* 4. *Supr. de hæreditar. act. l.* 10. *ff. qui et quib. manumissi.*

(23) Quatenus verum sit quod hinc colligitur, ignorantiam rium sui patrimonii non esse probabilem, vide Port. et Jason. *addit. ad eum ad §. in fraudem. col.* 2. *Inst. quib. ex caus. manum. non licet.* Socin. Jun. *cons.* 73. *col. si. li.* 2. Decii *cons.* 583. Mod.

De subhastatione ob publicæ rationis necessitatem.

16. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Margillum (1) Vicarium Africæ.

SI (2) quos debitorum (3) mole (4) depressos necessitas publicæ rationis adstringat proprias distrahere facultates, rei qualitas, et redituum (5) quantitas æstimetur: nec sub (6) nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur, ut possessionibus viliore [pretio] distractis, plus exactor (7) ex gratia (8), quam debitor ex pretio consequatur (9). Hi postremo, sub empti titulo, perpetuo dominii jure potiantur, qui tantum adnumeraverint fisco, quantum (10) exegerit utilitas privatorum. Etenim periniquum est, ut alienis bonis sub gratiosa (11) auctione distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori. Dat. 13. Kal. Jul. *Aquil.* Acc. Idus Januar. *Hadrumeti*, post Consulat. Tatiani et Symmachi VV. CC. 391.

De his qui munera fuga destituunt, vel contractus furtim ineunt.

17. Impp. Arcad. (12) et Honor. AA. Messalæ.

HI (13) qui imposita munera (14) civitatum (15) fuga (16) destituunt, vel ineundos furtim (17) existimant esse contractus: intelligant, sibi (18) nihil hæc profutura esse commenta, et pretio (19) emptorem [fugæ conscium] multandum esse quod dederit. Dat. 12. Kal. Sept. Theodoro V. C. Cons. 399.

De Palatinis.

18. Imppp. Arcad. Honor. et Theod. AAA. Nestorio Comiti rerum privatarum.

VEstium, auri et argenti, seu mancipiorum coemendorum, si quando a privatis nostris ea contigerit venundari, Palatini (20) sciant sibi copiam denegatam: pœna in eos amissionis pretii exercenda.

TIT. XLV.
QUANDO (21) LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE (22).

Re integra contrario consensu ab emptione disceditur: re vero non integra, actus priori similis requiritur. Sal.

1. Imp. Gord. A. Rufino.

RE quidem integra (23) ab emptione et venditione utriusque partis consensu recedi potest. Etenim quod (24) consensu contractum est, contrariæ voluntatis adminiculo dissolvitur (25). At enim post traditionem (26) interpositam nuda voluntas non resolvit emptionem: si non actus quoque priori similis (27) retro agens venditionem intercesserit.

Per dationem arrharum res non desinit esse integra, sed per solutionem pretii desinit esse integra. Bald.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Felici.

PErfectam (28) emptionem atque venditionem re integra tantum pacto et consensu (29) posse dissolvi constat. Ergo si (30) quidem arrhæ (31) nomine aurum da-

(1) Ad Magnillum *l.* 10. *C. Theod. de fide et jure hastæ. tit.* 17.
(2) *l.* 3. *C. Theod. de fide et jure hastæ. lib.* 10. *tit.* 17.
(3) Qui debitorum mole oppressus distrahit, solo prætextu coactæ venditionis non juvatur. *l.* 12. *Supr. h. t.* juvatur tamen, si res ejus iniquo pretio venditæ sunt.
(4) Μεγέθει, magnitudine. *Synops. h. t. c.* 72.
(5) Redituum ex quantitate quantitas veri pretii dignoscitur. Id autem ex justa et æquabili proportione fieri facile potest. vid. Molin. *de usur. n.* 115. Ita rei reditus nota est ejus pretii.
(6) Restitutio adversus subhastationem iniquam, et fraudulenter initam datur.
(7) Ο ἀγοραστής, emptor. *Synopsis. h. t. c.* 72.
(8) *l.* 3. *Infr. de jure fisci lib.* 10. *tit.* 1. ex gratiosa emptione, *l.* 2. *Infr. de fide et jure hastæ lib.* 10. *tit.* 3. gratiosa, inquam, i. e. iniqua.
(9) Itaque quum æris alieni venditio publica sit, verum pretium venditori præstari oportet. *Synops. d. cap.* 72.
(10) Id est, quantum res ipsa valuerit.
(11) Gratiosa auctio, ut hic, gratiosa emptio. *d. l.* 2. gratia. *d. l.* 3.
(12) Gratianus, Valentinianus, et Theodos. *l.* 8. *C. Theod. de contrah. empt.*
(13) *l.* 8. *C. Theod. h. t.*
(14) Munera civitatum, debita curiæ servitia et patriæ, Scholiastes *d. l.* 8 *C. Th.* interpretatur.
(15) Civitatum, provinciarumque destituunt. *l.* 8. *C. Theod. de contrahend. emption.*
(16) *l.* 51. *Infr. de decur. l.* 1. *Infr. si curial. rel. civit. lib.* 10. *tit.* 37.
(17) *l.* 15. *ff. de donat.* vid. *l.* 7. §. 2. *ff. de bon. damn.* et ita furtiva alienatio facta a curiali, refugiente onera suæ patriæ, revocatur.
(18) Et se ad debita servitia revocandos. *d. Scholiastes.*
(19) Casum observa, in quo emptor cogitur rem emptam restituere; etiamsi pretium rei non reddatur. Idem fit in *l.* 11. *supr. de his, quæ vi metusve.* vid. Cujac. 16. *obs.* 13.
(20) Palatini rem privatam Principis sub Comite rerum privatarum administrant. *supr. hic. in epigraphe.* ideoque Comites res Principis distrahere: Palatini Comitis res emere vetantur. Emere, inquam, citra auctionem. *l. ult. infr. de fide et jure hastæ. lib.* 10. *t.* 3. Sic tutor ex auctione pupilli res emere potest. *l.* 2. §. 8. *ff. pro empt. l.* 5. *supr. de contrah. empt.*
(21) *L.* 18. *ff.* 5. *et* 3. Harm. 3. *c.* περὶ συμφωνίας.
(22) Re integra utriusque consensu scil.
(23) *l.* 2. *infr. h. t. l.* 2. *ff. de rescind. vendit.* integris omnibus. *l.* 58. *ff. de pact.* re nondum secuta *l.* 7. §. 6. *ff. de pactis.* nondum tradita. Fidejussoris datio impeditne quominus res sit integra? non impedit. *l.* 95. §. 12. *ff. de solut.* ex contrario contractus esse potest sine fidejussore. *l.* 12. *Supr. de contrah. empt.* Quid arrha? vide *l.* 2. *Infr. h. t.*
(24) Vid. *l.* 80. *in fin. ff. de solut. et liberat.*
(25) Nuptias excipe. *l.* 8. *Infr. de repud. et judicio.*
(26) Vel post pretium solutum. *l.* 2. *ff. de rescind. vendit.*
(27) Rei interventu quæ contrahuntur, re debent resolvi. Rei traditio resolvit traditionem, nuda verba non resolvunt. vid. *l.* 35. *ff. de reg. jur.* Consensus consensu tollitur, ut et verba verbis contrariis tolluntur.
(28) Perfecta venditio et emptio intelligitur, simul atque de pretio convenitur. *Inst. de empt. in pr. l.* 9. *supr. de contrah. empt.*
(29) Mutuo sc. non unius: cogitur enim venditor rem præstare etiam invitus. *l.* 11. §. 2. *ff. de act. empt.*
(30) *Synops. Basilic.* 19. *tit.* 5. *c.* 22.
(31) Quid? arrhæ datio num rem deintegrat, vel efficit, ut res non sit integra? distinguendum est, Si datur, ut pars pretii, res non est integra. Est integra, si ut symbolum venditionis. vid. quæ not. ad *l.* 35. *ff. de contrah. empt.* ut pars pretii intelligitur dari, si aurum seu pecunia numerata arrhæ nomine detur. *l. ult. ff. de lege commiss.* Arrha non ut pars pretii datur, si aurum detur, ut hic, vel annulus. *l.* 5. §. 15. *ff. de inst. act. l.* 11. §. 6. *ff. de act. empt.* Nec enim annulus in id est inventus, ut res ad instar pecuniæ restituat, cum id quoque possit accidere, majoris ut pretii annulus detur arrhæ nomine, quam res emptæ valeat. adde quæ not. ad *l.* 17. *supr. de fide instrum.*

tum sit, potest hoc solum secundum fidem pacti recuperare (1). Sin vero partem pretii persolvisti ad ea (2) quæ venditorem ex venditione oportet præstare, magis actionem, quam ad pretii quantitatem (3), quam te dedisse significas, habes.

TIT. XLVI.

SI PROPTER PUBLICAS PENSITATIONES (4) VENDITIO FUERIT CELEBRATA.

Venditio solenniter facta ob tributa non soluta non revocatur, licet a debitore vel creditore tributum postea offeratur. Bald.

1. Imp. Antoninus A. Materno.

VEnditionem ob (5) tributorum cessationem (6) factam revocari non (7) oportet, neque priore domino (8) pretium offerente, neque creditore ejus jura hypothecæ sive pignoris [prætendente (9)]. Potior (10) est enim causa tributorum (11), quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt.

Venditio legitime facta non retractatur.

2. Impp. Diocletian. et Maximian. AA. Plotio.

SI (12) deserta prædia, ob cessationem collationum, vel reliqua tributorum, ex permissu Præsidis ab his, quibus periculum exactionis tributorum imminet, distracta sincera fide justo pretio solenniter comparasti: venditio ob solennes præstationes necessitate facta convelli (13) non debet. Sin autem venditio nulla (14) auctoritate Præsidis precedente facta est, hanc ratam haberi jura non concedunt. Id itaque quod frustra gestum est, revocari oportet: ita ut indemnitati tributorum omnibus modis consulatur. Quæ omnia tractari convenit præsente (15) eo quem emptorem extitisse proponis.

Convento debitore, ac convicto ob publicas pensitationes non solutas, debet solennis celebrari venditio. Bald.

3. Imp. Constantinus A. Faustino (16) Præsidi Bæticæ.

SI (17) quis fundum, vel mancipium, [aliamve rem] ob cessationem tributorum, vel etiam ob vestium, auri, argentique debitum, quæ annua exactione solvuntur, occupata, convento debitore, et apud Judicem interpellatione celebrata, cum solutio cessaverit, sub hasta distracta comparaverit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Sin autem minoris (18) forte persona fuerit inserta: necesse (19) sit legitimæ defensionis venditioni personam adesse: nihilque intersit, utrumne officium summæ rei (20) Procuratoris, an certe Rectoris (21) provinciæ id, quod debitum fuerit, proposuerit (22). Dat. Pridie Idus Decemb. Feliciano et Titiano Conss. 337.

(1) Arrhæ condicuntur condictione sine causa. *d.* §. 6. *l.* 3. *infr. de act. empt.* adde *l.* 3. *Infr. de spons.*

(2) De quibus vide *l.* 11. *ff. de act. empt.*

(3) Condicendam scil. emptor post illatam pretii partem eam condicere non debet: sed agere ex empto- *d. l.* 11.

(4) Pensitationes publicæ sunt, quæ fiunt ob cessationem tributorum. *l.* 1. *Infr.* collationum. *l.* 2. *Infr. h. t.* vestium, auri argentique debitum. *l.* 3. *Infr. h. t.* διὰ δημόσιον χρέος. 19. *Synops.* 13. *c.* 1. *l.* 52. *ff. de act. empt. et lib.* 10. *tit.* 21. *Infr. de capiendis et distrahendis pignorib. tribut. caus.*

(5) Διὰ δημόσια χρέα. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 13. *cap.* 1. διὰ δημόσιον χρέος. 3. Harm. 3. §. 95. ob debitum vel debita fiscalia.

(6) Num biennii ad instar Ecclesiæ? *Novell.* 7. *c.* 3. §. 2. cui fiscus comparatur. *Novell.* 6. num arbitrariam, cum dies non definiatur a lege? *l.* 21. *ff. de judic. l.* 1. *in fin. ff. de jure delib.* An sex mensium, ex *l.* 10. *Infr. de annonis et tribut. lib.* 10. *tit.* 16. An triginta dierum, ut *l.* 5. *infr. de erogat. milit. annon. l.* 7. *in fin. ff. de publican. et vectigal.* placet secunda sententia.

(7) *l.* 8. *Infr. de remiss. pign.* oratione tamen D. Marci et Commodi intra quinquennium potest dominus vindicare. Harmen. *d. loco.* Theoph. §. 14. *Inst. de usucap. Syn. Bas.* 19. *tit.* 13. *ex lib.* 10. *tit.* 19. *cap.* 2. ubi tamen Scholiastes quadriennium tantum dari notat. Verum nova Zenonis constitutione, emptor statim securitatem consequitur, nec rei nomine convenitur amplius, nisi per collusionem et fraudem emerit. *Synops. ibid. l.* 2. *infr. de quadrienn. præscr. l.* 3. *infr. de jure fisci.* ideoque Zenonis constitutio tanquam posterior valere debet. Scholiast. *ibid.*

(8) *l.* 2. *Infr. si antiquior creditor.*

(9) Aliud erit, si ante rem venditam debitum fisco obtulerit, et in ejus locum substitutus et subrogatus fuerit. *l.* 2. *Infr. de his, qui in prior. credit.*

(10) Προτιμότερος ἐστὶν ὁ δημόσιος, omnibus potior est fiscus. *Synops. et* Harm. *d. loco.*

(11) In ipsis bonis scil. tributariis. An in aliis? non puto, nisi debitor ante fuerit fisco obligatus. *Infr. h. t. l.* 2. *Infr. de privil. fisc.* et ita intellige *l.* 1. *Infr. si antiquior creditor.*

(12) Si quis res occupatas ejus, qui in tributorum solutionibus cessat, et apud judicem eo nomine interpellatus fuerit, publice comparaverit, firmiter eas retinet. *Synops. Basil. h. t. c.* 3.

(13) *l.* 8. *in fin. infr. de remiss. pign.* Goth. Hinc collige restitutioni locum non esse adversus solennes subhastationes. *l. quæcunque. Infr. de jure et fide hast. fiscal. l.* 10. *t.* 3. Ans. Adde *l.* 7. §. 5. *l.* 24. §. 1. *ff. de minorib.* et late Berlich. *decis. aur. decis.* 126. *et DD. ibid. num.* 5. et quæ not. Censur. Forens. nostra, *l.* 4. *cap.* 44. *num.* 3. S. L.

(14) Bona debitoris fisci vendi non debent, sine autoritate præsidis, alias res vendita revocatur. *l.* 2. *Infr. si vendito pign.*

(15) In præjudicium possidentis nudo facto citra jus nihil agi potest, nisi eo præsente. Possessio etiam injusta nemini auferenda sine causæ cognitione.

(16) Ad Egnatium Faustinum. *l.* 2. *C. Tdeod. de distrah. pignorib. lib.* 11.

(17) *l.* 2. *C. Theod. de distrah. pignoribus.*

(18) Adversus infantes et minores ita agi solet. Infans citari non potest, sed ejus curator. *l.* 1. §. 2. *ff. de administ. et pericul. tutor.* supra infantiam et septimum annum constitutus citari potest, sed cum tutore, si habet. *dict.* §. 2. *in fin.* si non habet, actor compellit adolescentem ad petendos sibi curatores. *l.* 7. §. 2. *ff. de minorib.* 25. *ann.* aut potius judex interpellandus, ut det curatorem, nisi ipse jam ex officio dederit. vid. quæ notavi ad *l.* 4. §. 6. *ff. de damn. infect.* ne alioquin pro absente habeatur. *l.* 10. *ff. quib. ex caus. in poss.* vel peremptorium impetratum nullius sit momenti. *l.* 54. *ff. de re judic.* ideoque dispungendam negationem in *l.* 5. *ff. de rebus autor. judic.* existimo: eo sensu, Bona pupilli præsente defensore, et quidem a judice dato possunt distrahi.

(19) Hastæ fiscalis vis est hæc et fides, ut si recte facta sit, nec rescripto Principis, nec beneficio ætatis, aut nulla alia ratione convelli possit. *l.* 8. *Infr. de remiss. pign.* nisi minor sit indefensus, et ita restringe *l.* 5. *infr. de fide et jure hastæ. lib.* 10. *tit.* 3.

(20) Summæ rei procurator, Cæsaris procurutor, ὁ τῦ μεγίςυ πράγματος προςατεύων, dixi ad *l.* 7. *Supr. ubi causa fiscal.*

(21) Rector *d. l.* 2. *C. Theod.*

(22) Deleget, si etiam in hac debitores forte cessaverint conditione juris expressa. *d. l.* 2.

T I T. XLVII.

INE (1) CENSU (2) VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI NON POSSE.

Promittens solvere tributa rei in dotem datæ, non tenetur ex promissione re ad dotatorem reversa. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Capitoni.

X conventione (3) quidem, qua pactam novercam tuam cum patre tuo dicis cum fundum in dotem da-, *Ut* (4) *ipsa* (5) *tributa agnosceret*, actio tibi ad-sus eam competere non potest, etiam si pactum in sti-ationem deductum probetur. Sed et si fundus æstima-, ita ut pars instrumenti significat, in dotem datus , ex vendito (6) actio, ut placitis stetur, non (7) npetit. PP. Non. Decemb. ipso A. III. et DIONE NSS. 230.

mparans fundum ea lege, Ne solvat censum et tribu-um, *tali pacto non excusatur*, *quin solvere compella-ur, quod pro ipsa possessione debetur.* Bald.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Marcellum.

Ei (8) annonariæ emolumenta tractantes (9), cognovimus hanc esse causam maxime reliquorum, od nonnulli captantes (10) aliquorum (11) momenta-s (12) necessitates, sub hac conditione fundos (13) nparant (14), *Ut* (15) *nec reliqua eorum fisco inferant, immunes eos possideant.* Ideoque placuit; ut si quem stiterit hujusmodi habuisse contractum, atque hac le- (16) possessionem esse mercatum; tam pro solitis cen-us fundi comparati, quam pro reliquis universis (17) ejusdem possessionis obnoxius teneatur: cum (18) necesse sit eum qui comparavit, censum rei comparatæ agnoscere, nec (19) liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere. Dat. Kal. Jul. *Agrippinæ*, CONSTANTINO A. v. et LICINIO C. CONSS. 319.

In AUTHENT. de mandat. princ. §. non permittas itaque. coll. 3. tit. 4. Nov. 17. cap. 8.

SEd et periculum in se recipere potest (20), *si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inventus fuerit: tunc enim venditor apud gesta profiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium tributorum.*

3. Imp. JULIANUS A. Secundo P. P.

OMnes (21) pro his agris, quos possident, publicas (22) pensitationes agnoscant: nec pactionibus (23) contrariis adjuventur, si venditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita voluerit retinere: et si necdum translata sit professio (24) censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidentes pro possidentibus exigantur. Dat. 14. Kal. Mart. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. et SALLUSTIO CONSS. 363.

T I T. XLVIII.

DE (25) PERICULO (26) ET COMMODO REI VENDITÆ.

De eo quod contigit post venditionem perfectam.

1. Imp. ALEXAND. A. Apollonio.

POst perfectam venditionem omne commodum, et incommodum, quod rei venditæ contigit, ad (27)

(1) *l.* 11. *C. Th.* 3. de fundo vendito sine censu. ἄνευ τέλους. *Ecl.* 14.

(2) Census est tributum; vectigal, publica pensitatio, onus orum non personarum. *l.* 3. *infr. de annon. et tribut. tit.* 16. 10. *l.* 7. *ff. de publican.* adde quæ dicam *infr. de censib.* . Ferrariensem *in forma libelli ad facti præstationem*, *in verfactum.*

(3) Interpretationem hujus legis vid. apud Leonin. *emendat. l.* 1. 8. 9. 10. Ans.

(4) Eadem pene verba exstant in *l.* 11. *supr. de pact.* sed in sic legitur, ut creditoribus, quibus fuerunt prædia obligata, ras solverent. Differt itaque casus d. legis 11. ab hac lege: di- lex 11. refertur ad usuras creditoribus privatis præstandas: hæc ad tributa fisco persolvenda.

(5) Venditoris effici pactione non potest, ne emptor tributa di agnoscat. *l.* 42. *ff. de pact. l.* 3. *infr. h. t. l. ult. infr. de dis rei priv. l.* 5. *Infr. de divers. præd.*

(6) Ex empto, Hotomann. ad *l.* 11. *supr. de pact.*

(7) Hanc negationem expunge, ex *d. l.* 11. *in fin.* vid. Ho-n. *ibid.*

(8) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(9) Hic interpolatur integra pene sententia. *l.* 1. *C. Theod. e censu lib.* 11. *tit.* 3.

(10) Captati. *d. l.* 1. *C. Theod.*

(11) Aliquorum nomen. *d. l.* 1. *C. Theod.*

(12) Nam venditor plerumque necessitate rei familiaris compelli- vendere pretio minore. *l.* 2. *l.* 12. *l.* 16. *supr. de rescind. d. l.* 1. *infr. de præd. decur.* Salvianus 5. *de provid.* inopiam nes venditorem esse eamque ob causam volunt beneficium *l.* 2. *r. de rescind. vendit.* ad solos venditores pertinere, non ad em-res: qua de re ibid. dixi ad Cujac. 16. *obs.* 18.

(13) Fundos optimos *d. l.* 1. *C. Theod.*

(14) Comparant et electos. *d. l.* 1. *C. Theod.*

(15) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(16) Hoc genere *d. l.* 1. *C. Th.*

(17) Etiam præteritis eo sensu, emptorem fundi fisco obnoxium esse tributorum etiam præteritorum causa. *l.* 7. *ff. de public. et vectigal.*

(18) Hæc quæ sequuntur, desunt *d. l.* 1. *C. Theod.* desumpta sunt tamen ex *l.* 2. *C. Theod. de contr. empt. lib.* 3. *tit.* 1. *in pr.*

(19) Nota regulam.

(20) Id est, debet eo sensu, conveniri primo loco emptorem fundi tributarii, tanquam possessorem: secundo venditorem, quasi fidejussorem et ita absque fisci privilegio collatores inferunt, quæ diu præstiterunt.

(21) *l.* 3. *C. Theod. hoc tit.*

(22) Τὰ δημόσια τελέσματα. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 14.

(23) *l.* 42. *l.* 52. §. 2. *ff. de pact.*

(24) De professione censuali, dixi ad *l.* 6. *supr. de fide instrum.*

(25) Dixi ad *L.* 18. *D.* 6.

(26) Periculi appellatione in homine mors intelligitur. *l. ult. infr. h. t. l.* 18. *ff. h. t.* fuga §. 3. *Inst. de empt.* vulnus. *d.* §. 3. furtum. *l.* 35. §. 4. *ff. de contrah. empt.* in agro, chasma, inundatio. *l.* 10. *in fin. ff. h. t.* alluvio, seu potius deluvio. *l.* 7. *ff. h. t.* arborum dejectio. *l.* 9. *ff. h. t.* in vino, acor et mucor. *l.* 1. *l.* 6. *ff. h. t. l.* 12. *infr. tit. prox.* in ædibus incendium. *l.* 5. *infr. eod. l.* 11. *ff. h. t.*

(27) Εἰς κέρδος καὶ ζημίαν τοῦ ἀγοραστοῦ, ad lucrum et damnum emptoris. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 16. §. 12. et 3. Harm. 3. §. 17. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 5. *l.* 7. *l.* 8. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. de empt. l.* 12. *infr. tit. prox.*

emptorem pertinet. Auctor (1) enim ex his tantum causis (2) suo ordine tenetur, quæ ex præcedente (3) tempore causam evictionis (4) parant: et ita (5), si ei denunciatum est, ut causæ agendæ adesset, et non absente emptore contra eum pronunciatum est.

De emptione per singulas mensuras, vel per aversionem.

2. Idem A. Juliano.

Cum convenit, *ut singulæ* (6) *amphoræ vini certo pretio veneant:* antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione, periculum vini mutati emptoris, qui moram (7) mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit (8). Cum autem *universum*, *quod in horreis* (9) *erat positum*, venisse sine mensura, et claves (10) emptoribus traditas alleges post perfectam venditionem, quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. † Hæc omnia locum habent, non solum si vinum, sed etiam si oleum, vel frumentum, vel his similia venierint, et ea aut deteriorata, aut penitus corrupta fuerint.

De dolo auctoris.

3. Idem A. Diaphaniæ.

Dolum auctoris (11) bonæ fidei emptori (12) non n cere (13) certi (14) juris est.

De emptione perfecta et de mora.

4. Imp. Gordian. A. Siluro.

Cum (15) inter emptorem et venditorem (16) [c tractu sine scriptis inito,] de pretio convenit, m raque (17) venditoris in traditione non intercessit: p culo emptoris rem distractam esse in dubium non ve

De incendio.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Leontio.

Cum speciem venditam per violentiam ignis (18) al sumptam dicas: si venditionem nulla conditio suspenderat, amissæ rei periculum te (20) non adstring

(1) ο Πράτης, id est, venditor. *Synops.* et Harmen. *d. loco.* ut *l.* 3. *infr. h. t.*

(2) Id est, postquam res empta alterius esse, quam venditoris pronunciata fuerit, et hoc beneficium ordinis venditori competens diligenter notandum.

(3) *l. ult. infr. h. t. l.* 3. *infr. de ædil. act.* venditor enim de evictione ex causa præcedente, ut hic, non subsequente, tenetur. Hujus generis est evictio facta Principis auctoritate, *l.* 11. *ff. de evict.*

(4) Vid. *tit. de evict.*

(5) Denunciare venditori, *sommer a garent son vendeur.* Notanda est diligenter hæc cautio emptoribus, cujus etiam fit mentio in *l.* 8. *infr. de evict.* et locis aliis, de quibus ibid. dicam.

(6) Venditionis pretium interdum constituitur in singulas amphoras, in singulas metretas et in singulas libras, in singulos modios. *l.* 35. §. 5. *ff. de contrah. empt.* in singula dolia. *l.* 1. §. 1. *in fin. ff. hoc tit.* cui venditionis speciei contraria est venditio, quæ fit uno pretio. *d.* §. 5. quæ non fit ad mensuram. *infr. h. t. et d.* §. 1. quæ fit universim. *in fin. h. t.* quæ fit aversione. *l.* 4. §. 1. *et* 2. *ff. h. t. l.* 62. *in fin. ff. de contrahend. empt.* aversione vendere, *vendre en gros*, *en bloc.* Est autem hujus rei notanda differentia, ut infra dicemus.

(7) *l.* 14. *ff. h. t.*

(8) Cur ita? quia hujusmodi venditio videtur sub hac conditione fieri, ut in singulas metretas, aut singulos modios, quos quasve admensus fueris, aut in singulas libras, quas appenderis, aut in singula corpora, quæ adnumeraveris, pretium solvas. *dict.* §. 5. id est, videtur ita conventum, non prius perfectam esse venditionem, quam admensio, ponderatio, vel numeratio facta fuerit.

(9) De horreis, et eorum usu apud veteres dixi in *l.* 7. *ff. de instruct. vel instrum. legat.*

(10) Cellæ vinariæ. adde *l.* 1. *infr. de crimine expilatæ. l.* 74. *ff. de contrah. empt.* Res ita habet: Vini in singula dolia venditi periculum acoris et mucoris pertinet statim ad emptorem post degustationem et approbationem, cujus nota est consignatio. *l.* 1. §. 2. *l.* 14. *in fin. ff. h. t.* nisi venditor de bonitate vini adfirmavit, cujus tamen bonitatem sciebat paucos intra dies mutatum iri. Eo casu, ni emptorem vitii admonuerit, venditoris erit periculum. *l.* 15. *ff. h. t.* quam speciem non invitus extenderem ad debitorem, qui, sciens edicto publico monetam sublatum iri, paulo ante edicti promulgationem creditori suo solutionis causa eam obtulit, ut ita restringas *l.* 102. *ff. de solutionib. et liberat.* Periculum etiam eo casu effusionis, furti et similium ad emptorem pertinet, nisi venditor in se custodiam ad certum usque tempus receperit. *l.* 1. *ff. h. t.* post tempus non tenetur. *dict. l.* 1. §. 3. *et seq.* Quid si custodiam simpliciter et indefinite recepit, nullo tempore adjecto? in infinitum eam non præstabit. *l.* 4. §. 2. *ff. h. t.* Ideoque post testationem et denunciationem tollendi factam emptori, venditor nihil præstabit. *l.* 1. §. 4. *l.* 4. *in fin. ff. h. t.* Ergo perpetuo ante admensurationem et degustationem periculum ad venditorem pertinebit? mucoris pertinebit omnimodo: quinetia substantiæ vini, nisi tale damnum vi magna acciderit *l.* 2. *in fi ff. h. t. l.* 31. *ff. de act. empt. l.* 14. *ff. de furtis.* vel empto denunciaverit, ut admetiretur. vis magnæ appellatione, intelli vim latronum. Fatale sane damnum est, si cella vinaria chasma periit, si in eam ignis ab aliquo injectus sit: si extraordinaria aquarum aut tempestate vini navigium in portu fuerit submersum His casibus vinum venditori non peribit, nisi moram degustatio fecerit. *l.* 4. *ff. h. t.* Quid si dies admetiendi condicta emptoi mora præterierit? mucoris periculum ad emptorem pertineb *supr. h. t. l.* 5. *ff. h. t.* Quid si vinum universum, quod in c la vinaria erat, venditum fuit? periculum vini ad emptorem p tinebit statim post traditas ei claves cellæ vinariæ, ut hic. *l.* *ff. de contrah. empt.* Quid si vinum e navi sit venditum? vi traditionis clavium custodiæ appositio sufficit. *l.* 51. *in fin. ff. acquir. vel amitt. possess.* aut quid simile.

(11) Τȣ πράτȣ *Synops.* 19. *tit.* 6. *cap.* 13. 3. Harm. 3. §. id est, venditoris. ut *l.* 1. *Supr. h. t. et l.* 2. *in fin. l.* 5. *l.* *in fin. ff. h. t. l.* 37. *ff. de act. empt. l.* 4. §. 27. §. 31. *ff. doli mali et metus except.* §. 3. *vers. Quidquid. Inst. de empt.*

(12) Nisi rem dolus respiciat: veluti, si res sit furtiva, vel possessa, emptor eam non usucapiet. §. 2. *Inst. de usucap.* Ali fuerit, si dolus rem non respiciet, sed ipsum tantummodo contr ctum, et ita accipe *l.* 13. *in fin. ff. de Publician. in rem actio l.* 21. §. 2. *ff. de pecul. l.* 5. *ff. de divers. temp. præscript.*

(13) Potest enim emptor agere ex contractu habito cum fraud lento venditore, ut vel stetur venditioni, vel ab ea discedatur *l.* 13. §. 27. *ff. de act. empt.* agit etiam ad rei traditionem. *l.* 3 §. 3. *in fin. ff. de contr. empt.* et quando pluris emit. *d. l.* 1 §. 4. ut et ad interesse, et ad omnia detrimenta. *d. l.* 13. *in p l.* 15. *in fin. ff. hoc tit. l.* 30. §. 1. *ff. de act. empt.*

(14) Cur? emens a quocunque, quem esse rei dominum puta bona fide emit. Scholiastes. *d. cap.* 13.

(15) Rei venditæ periculum ad emptorem pertinet, nisi vendit in mora rei tradendæ fuit. *Synos. Basil. ibid. cap.* 14. *et* Harm. 3. §. 17. *in fin.*

(16) Inclusa desunt in quibusdam, desumpta forte ex *l.* 1 *supr. de fide instrum.*

(17) Moram committit venditor in tradendo, si die traditioni signationis, mensurationis, ponderationis et similium non dicta emptorem ad eas res perficiendas non vocavit. *l.* 1. §. 3. *l.* 4. *fin. l.* 14. *ff. h. t.* Hujusmodi denunciatione venditor moram e cludit, et in eam incurrit emptor. *d. l.* 2. *supr. h. t.*

(18) Incendium rei emptæ spectat ad emptorem: nisi incendiu lata culpa vel dolo venditoris acciderit. *l.* 11. *ff. h. t.*

(19) Si ante conditionis eventum res sub conditione vendita p riit, venditori perit, nisi hoc ipsum convenit, ut res periet emptoris servaretur. *l.* 10. *ff. h. t.*

(20) Venditorem scil:

De morte ancillæ distractæ.

6. Iidem AA. Cerulo.

MOrtis casus ancillæ distractæ etiam ante (1) traditionem sine mora venditoris dilatam, non ad venditorem, sed ad emptorem pertinet: et hac non ex præ(dicto) (2) vitio rebus humanis exempta, solutionem pre(tii) emptor non recte recusat.

T I T. XLIX.

DE (3) ACTIONIBUS EMPTI (4) ET VENDITI (5).

Utrum agendum sit in rem, an in personam.

1. Imp. ANTONINUS A. Delianæ.

ADversus (6) eum cui agrum vendidisti judicio (7) venditi consiste. Nec enim tibi in rem (8) actio cum (em)ptore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit (9).

De residuo pretii, vel compensatione erronea, de fructibus.

2. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Domitiano.

VEnditi actionem ad recipiendum residuum (10) pretium intendere adversario tuo poteris. Nec quod in (co)mpensationem (11) venerit, quasi et tu invicem debe(ba)s, id obesse tibi poterit, si in bonæ fidei contractu (in quo majores (12) etiam vigintiquinque annis officio (ju)dicis in his, quæ dolo commissa sunt, adjuvantur) (ju)sto (13) errore te ductum, vel fraude (14) adversarii captum, quasi debitum id esset, quod revera (15) non debebatur, pepigisse monstraveris.

† Fructus quoque perceptos ante (16) venditionem contractam, quos, cum venditioni non (17) accessissent, eundem emptorem invasisse proponis, eodem judicio reposces.

De arrhali pacto.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Serpodoro.

EX arrhali (18) pacto (19) personalis (20) duntaxat actio paciscentibus præparatur (21).

Si venditor rem non tradat.

4. Iidem AA. Mutiano.

SI traditio rei venditæ juxta emptionis contractum procacia (22) venditoris non fiat: quanti interesse (23) compleri emptionem fuerat arbitratus Præses provinciæ, tantum in condemnationis taxationem (24) deducere curabit.

De emptore qui ante totum pretium solutum fructus percepit.

5. Iidem AA. Decimæ.

CUrabit Præses provinciæ, compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretii, quam penes se habet, cum (25) usuris restituere (26): quas et perceptorum (27) fructuum ratio, et minoris (28) ætatis favor (licet nulla (29) mora intercesserit) generavit.

Quid veniat in actionem venditi.

6. Iidem AA. Neratio.

VEnditi actio, si non ab initio aliud convenit, non facile ad (30) rescindendam perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit.

(1) Ancilla vendita, si needum tradita moritur sine culpa ven(di)toris, aut non ex vitio aliquo ante venditionem contracto, em(pt)ori perit, ejusque pretium a venditore emptori condicitur. §. 3. (In)st. *de empt. Synops. Basil. h. t. cap.* 16. et 3. Harm. 3. §. 19.

(2) Vitia rei venditionem præcedentia præstantur a venditore. (l.) 1. *Supr. h. t.*

(3) Dixi ad *Lib.* 19. *ff.* 1.

(4) Vide *l.* 11. *ff. h. t.*

(5) Vid. *l.* 11. *infr. h. t.*

(6) Venditor adversus emptorem actionem de pretio habet. Nam (in) rem actionem post rem emptori traditam habere non potest. (S)*ynops. Basil.* 19. *tit.* 8. *c.* 30. *et* 3. Harm. 3. 49. an saltem (hy)pothecariam in rem ipsam venditam adhuc extantem habet? ha(be)re non videtur.

(7) Id est, actione venditi. de qua vid. *l.* 2. *et* 6. *Infr. h. t.* (l.) 13. §. 9. *ff. h. t.*

(8) Venditam scil. *l.* 8. *supr. de contrah. empt.*

(9) Sed ad pretium. Venditor rem traditam non vindicat, sed (ej)us pretium. *l.* 6. *Infr. h. t. d. l.* 8. *et* 9. *in fin. d. tit.*

(10) Venditor agit ad pretium. *l.* 1. *supr. h. t.* ergo et ad ejus (r)esiduum, quo nomine permittitur rei retentio. *l.* 13. §. 8. *ff. h.* (t.) adde *l.* 21. *in fin. supr. de pactis. l.* 85. §. 6. *ff. de verb.* (o)*blig.* Roland. a Valle 1. *cons.* 53. *num.* 17. *et seq.*

(11) Compensatio per errorem approbata non nocet venditori resi(d)uum pretii petenti.

(12) Majoribus dolo deceptis subvenitur. *ff. ex quib. causis major.*

(13) Justus error excusat.

(14) Fraus adversario non prodest.

(15) Indebiti liberatio condicitur. *l.* 51. *ff. de pact.*

(16) Potest id evenire fructibus tempore venditionis a solo sepa(r)atis necdum collectis a venditore.

(17) Hujusmodi enim fructus venditioni non accedunt, ut nec (c)uta et cæsa. *l.* 17. §. 6. *ff. h. t.*

(18) Seu arrabonico.

(19) Id est, contractu. Pactum arrhale quod datione arrharum sumpsit effectum.

(20) Arrhæ repetuntur condictione sine causa. *l.* 11. §. 6. *ff. h. t.* vid. *l. ult. supr. quando liceat ab empt.* arrhæ datio nobis etiam præparat personalem actionem, ut hic.

(21) Aliud est præparare, aliud parare: hoc illo majus est. vid. Cujac. 10. *observ.* 24. Goth. Adde Emund. Merill. *lib.* 1. *observ. cap.* 38. Ans.

(22) Id est, contumaci mora.

(23) *l.* 10. 12. *Infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t. l.* 62. *in fin. ff. de contrah. empt.*

(24) Adde quæ notavi ad *l.* 6. *ff. ut legatorum.*

(25) Emptor a tempore rei sibi traditæ usuras pretii debet. *Synops. Basil. h. t. cap.* 54. 3. Harm. 3. §. 60. *l.* 2. *supr. de usur.*

(26) Vide ad legem hanc Cagnolum, qui ex professo ad eam scripsit, Zoannettum *rer. quotid. c.* 9. Covarruviam *lib.* 3. *var. resol. c.* 4. Afflictum *decis.* 20. *n.* 5. Alexand. *cons.* 147. *col.* 1. *lib.* 5. et *ad l. de divisione. n.* 12. *ff. solut. matr.* Gomes. *ad* §. *actionum. n.* 19. *Instit. de act.* Socin. *cons.* 133. *lib.* 1. *et cons.* 88. *lib.* 4. Paris. *cons.* 75. *n.* 17. *lib.* 4. Decium *cons.* 183. *ad fin.* Corn. *cons.* 250. *n.* 4. *vol.* 2. Vivien. *lib.* 1. *com. opin.*

(27) Emptor percipiens fructus rei, tenetur venditori ad usuras pretii. *l.* 13. §. 20. *ff. h. t. l.* 2. *supr. de usur.* Goth. Atque ita non ratione capitalis pecuniæ, sed pro quantitate perceptorum fructuum. vid. A. Gabriel. *conclus. lib.* 3. *conclus.* 4. *num.* 18. J. Baptista Costa, *de quota et rata, quæst.* 91. Ans.

(28) *l.* 3. *Supr. in quib. caus. in int.*

(29) Debentur usuræ eo casu recepto jure. *d. l.* 3.

(30) Venditi actione (si id conventum est: puta pacto seu lege commissoria, vel addictionis in diem, vel si judicis id officio jubeatur. *l.* 2. *supr. de rescind.*) agere possumus ad venditionem rescindendam.

De numm is venditoris ei solutis.

7. Iidem AA. Diodoro.

SI servos distraxisti, ac pretium de peculio (1) eorum quod ad te pertinebat, nesciens unde solveretur, accepisti: consequens est, integram te habere actionem pretii: cum (2) proprii (3) venditoris nummi soluti non præstent emptori liberationem.

Si emptor re non tradita se pro domino gesserit.

8. Iidem AA. Eusebio.

SI pater tuus venundedit portionem suam, nec (4) induxit (5) in vacuam (6) possessionem prædii: jus omne penes se eum retinuisse certum est. Neque enim velut traditionis factæ vectigal (7) exolutum, si simulatum (8) factum intercessit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus Præses provinciæ, si animadverterit in vacuam (9) possessionem neque patrem (10) tuum, neque successores ejus emptorem (11) vel heredes ipsius quocunque loco factos induxisse, non dubitabit nihil (12) esse translatum (13) pronunciare. Et si te (14) ex empto ad inducendum [eum] in vacuam possessionem prædii perspexerit conveniri: existimabit (15), an pretium sit solutum: ac, si repererit non esse pretio satisfactum, hoc (16) restitui tibi providebit.

De onere prædii venditi.

9. Iidem AA. Antipatræ.

SI minor a venditore sive sciente sive ignorante dicebatur (17) capitatio (18) prædii venditi, et major inventa sit: in tantum convenitur, in quantum si (19) scisset emptor ab initio, minus (20) daret pretii. Si vero hujusmodi onus et gravamen functionis cognovisset (21), nullam adversus venditorem habet actionem (22).

De carne tempore placito non tradita.

10. Iidem AA. Attalo.

CUm venditorem carnis, fide conventionis rupta, tempore placito hanc non exhibuisse proponas, ex empto actione, eum, quanti (23) intersit (24) tua si tibi præstita fuisset, apud Præsidem provinciæ convenire potes.

De ancilla a venditore manumissa.

11. Iidem AA. Bucarpiæ.

SI ancillam tibi ex causa venditionis traditam venditor manumisit: libertatem alienæ factæ præstare non (25) potuit. Quod si (26) post venditionem ante traditionem manumisit, pleno jure dominus constitutus, Civem Romanam facere non prohibetur: tibi personali propter (27) ruptam fidem contra venditorem actione competente.

De vino.

12. Iidem AA. Crispino.

SIcut (28) periculum vini mutati, quod certum (29) fuerat comparatum, ad emptorem, ita commodum (30) aucti pretii pertinet. Utque hoc verum est, certæ qualitatis (31) ac mensuræ distracto vino, fide

(1) Et ita de sua pecunia pretium receperit, *l. unic. vers. Si itaque. supr. si servus extero.*

(2) Pretium rei non videtur accepisse, qui pecuniam suam ac propriam ignorans ab emptore accipit: ideoque hujusmodi solutio non aufert venditori actionem ad pretium emptori condicendum. adde *Synops. Basil. h. t. c.* 55.

(3) Nota regulam, Debitor venditori vel creditori solvens ex eorum pecunia debito non liberatur. *dict. vers. Si itaque. l.* 8. §. 5. *l.* 22. §. 8. *in fin. l.* 54. *ff. mandati.* merito: cum emptor nummos venditoris facere cogatur. *l.* 11. §. 2. *in fin. ff. h. t.* quod est emptoris, ejus amplius fieri non potest. adde *l.* 4. §. 1. *ff. de manumiss.*

(4) *l.* 50. *ff. de rei vindicat.*

(5) Libellus actionis ex empto, formatur ad possessionem vacuam tradendam.

(6) Hoc quid sit, vid. *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l.* 52. *in fin. ff. de verb. oblig.*

(7) Non ideo quis rem suam facit, aut suam esse asserit, quod eam in censum deduxerit. *l.* 25. *supr. de rei vind.* vid. *l.* 4. *infr. de donat. l.* 64. *ff. de adquir. rer. dom.* id est, quod ejus nomine tributum solverit: potuit enim rei nomine censum solvere, et tamen alieno nomine.

(8) Simulatio veritatem mutare non potest. *l.* 15. *infr. de liberali caus.* Sicuti nec error. *l.* 6. §. 1. *ff. de offic. præsid.* nec falsitas. *l.* 5. *supr. de juris et facti ignor.*

(9) In vacuam possessionem inductus dominus.

(10) Venditorem scil.

(11) Singularis successor non potest propria auctoritate possessionem ingredi, aliud est in herede universali. vid. Bald. *hic.*

(12) Hinc colligunt sententiam proferri posse verbis negativis.

(13) Venditor emptorem in vacuam possessionem inducens transfert dominium.

(14) Heredem scil. Datur enim empti actio adversus heredem venditoris.

(15) Judex actorem, se induci in possessionem postulantem, ex officio condemnare potest, ut reo prius pretium exsolvat. *l.* 13. §. 8. *ff. h. t. l.* 31. *in fin. ff. de rebus credit.* judex enim emptionis id omne facit quod emptioni est annexum.

(16) Id est, residuum pretii.

(17) Hinc illa clausula contractibus emptionis adponi solita, *sera tenu ledict. acquereur payer le cens à tel seigneur, monta par chacun an a N.*

(18) Venditor sive sciens, sive ignorans ignoranti minorem fi di συντέλειαν, hoc est, capitationem dixit, quam debeatur, tantum ab emptore, qui ignorans ita emit, convenitur, quanrem minoris empturus erat, si modum scisset τῆς συντελείας est, capitationis: sin autem minorem modum dici a venditore sc vit, et tamen emit, nullam actionem habet. *Synops. Basil.* 19 *tit.* 2. *cap.* 58.

(19) Nota finem actionis, Quanto minoris, de qua vide *l.* 3 *ff. h. t.*

(20) Id est, tenetur actione, Quanto minoris.

(21) Finge dominum colono quondam suo prædia vendidisse. Solent locationes prædiorum persæpe fieri ea lege, ut colonus tributa, et census persolvat; eo casu colonus non præsumitur talium censuum ignarus fuisse emptionis tempore.

(22) Cur ita? fraus non fit scienti. *l.* 145. *ff. de reg. juris.* Certiorari non debuit, qui non ignoravit. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.*

(23) Vid. *l.* 4. *supr. h. t.*

(24) Emisse alias carnes ab alio scil. Alias, in hoc interesse de quo hic agitur, lucrum non venit, quod emptor ex carne facere potuit; non veniet etiam damnum, seu æstimatio servorum fame mortuorum ob non traditas carnes, sed illa tantum omn. utilitas quæ circa rem consistit. *l.* 21. §. 3. *ff. h. t.*

(25) *l.* 5. *infr. de his, qui a non domin.*

(26) *l.* 6. *supr. de hered. vel action. vend.* Venditor ancillam quam nondum emptori tradidit, potest utiliter manumittere. Tenetur tamen emptori in quod ejus interest. *l.* 2. 3. *infr. de his qui a non domin.* Quid eo casu ejus quod interest appellatione contineatur, vide *l.* 23. *ff. h. t.*

(27) *d. l.* 6.

(28) Vide *l.* 1. *supr. de periculo et commod.*

(29) Vide *l.* 2. *supr. de peric. et commod.*

(30) Commodum aucti pretii ad emptorem vini pertinet.

(31) Eadem quantitate, et mensura vinum tradi oportet, quod venditum est.

laciti servandam esse convenit. Quo non restituto, non retii quantitatis, sed quanti interest (1) emptoris, competit actio.

De fructibus et onere functionis.

De pretio et usuris.

13. Iidem AA. Alexandro.

FRuctus (2) post perfectum jure contractum, emptoris spectare personam convenit, ad quem et functionum (3) gravamen pertinet. Venditor quoque pretium antum, ac (4) si mora intercessisse probetur, usuas (5) officio Judicis exigere potest.

De servis.

14. Iidem AA. Rufoni.

EMptor (6) servorum certe de his tradendis (7), et de eorum *fuga* (8), itemque *sanitate* (9), *erroresque* (10) *non esse*, [aut *noxa* (11) *solutos*,] repromitti sibi recte postulat.

De tritico.

15. Iidem AA. Antonio.

ULtra modum tritici distracti citra pactum, in solutione mora (12) non facta, nihil emptor exigere potest.

De pecoribus.

16. Iidem AA. Cyrillo.

POst perfectam venditionem fœtus (13) quidem pecorum emptori, venditori vero sumptus (14), si quos bona fide fecerit, restitui debere notissimum est.

De emptore expulso a tertio.

17. Iidem AA. Hermiano et Lupo.

EXpulsos (15) vos de fundo per violentiam a Nerone, quem habere jus in eo negatis, profitentes, nullam (16) vobis adversus eum ex cujus venditione fundum possidetis, actionem competere probatis. Igitur ad instar interdicti (17) seu actionis (18) permissæ experiendum esse perspicitis.

T I T. L.

SI (19) QUIS ALTERI, VEL SIBI SUB ALTERIUS NOMINE (20), VEL ALIENA (21) PECUNIA EMERIT.

De re pecunia mariti, nomine uxoris empta.

1. Imp. ANTON. A. Secundino.

SI pecunia patris fundus mancipiaque comparata sunt: tamen cum emptiones *matris* (22) *tuæ nomine* (23) *factas esse* proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuisse constitutam. Plane, si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem pretii existimas, civiliter (24) contende.

Si pater nomine filiorum emerit.

2. Imp. ALEXAND. A. Septimæ et aliis.

SI emancipatis (25) vobis fundos, quos *nomine vestro*, cum in potestate ageretis, pater emerat, tradidit, vel in (26) possessione eorum voluntate patris fuistis, dominium acquisistis.

(1) Vide *l.* 4. *supr.* quo nomine non id venit, quod emptor lucrari potuit, si vinum ei fuisset traditum. *l.* 21. §. 3. *ff. h. t.* sed damnum quod emptor incurrit, vinum ob id majore pretio ab alio emendo. vide *l.* 10. *Supr. h. t.*

(2) Fructus pendentes, etiam maturi cedunt emptori. *l.* 3. §. 1. *l.* 13. §. 10. *ff. h. t. l.* 38. §. 2. *ff. de usur.* non separati a solo etiamsi necdum evecti sint. *l.* 66. *in fin. ff. de contr. empt.* quos si emptor perceperit, restituere venditori cogitur. *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* Quid pensiones, cui cedunt? dixi ad *l. ult. ff. de jure fisci*. et hæc de emptione. Fingamus fundum deberi ex stipulatu, ceduntne stipulatori fundi fructus pendentes? dixi ad *l.* 78. *in fin. ff. de verb. oblig.*

(3) Cujus est functio, ejusdem est et fructus.

(4) Et sic lego, *pretium tantum*, *nisi mora intercessisse probetur*, *tunc enim usuras officio etc.*

(5) Re tradita, emptor illico, et ipso jure, usuras pretii venditori debet. *l.* 5. *supr. h. t. l.* 13. §. 20. *ff. h. t. l. ult. ff. de peric. et commod. l.* 18. *in fin. ff. de usur.* Paul. 2. *sent.* 17. §. 9. vide Molin. *de usur. n.* 225.

(6) Emptori servorum quid venditor præstare debeat.

(7) *l.* 11. §. 3. §. 4. *ff. h. t.*

(8) Id est, fugitivos non esse. *d. l.* 11. §. 7. *l.* 17. §. 20. *ff. de ædil. edict.*

(9) *d. l.* 11. §. 4. *ff. h. t.*

(10) *d. l.* 17. §. 14.

(11) *d. l.* 11. §. 8.

(12) Mora efficit, ut plus emptori tribuatur, quam sit ei venditum.

(13) Paul. 2. *sent.* 17. §. 9. de fructibus alias dixi. adde *l.* 13. §. 10. §. 18. *ff. h. t. l.* 31. §. 6. *ff. de ædil. edict.*

(14) *l.* 13. §. 22. *l.* 38. §. 1. *ff. h. t. l.* 40. §. 1. *ff. de cond. et demonst.*

(15) Et re vobis violenter ablata. *Synops. h. t. cap.* 65. *et* 3. Harmen. 9. *cap.* 64.

(16) De vi emptori illata venditor non tenetur: hoc est, emptor cui per vim res ablata est, nullam eo nomine adversus venditorem actionem habet. *Synops. et* Harm. *d. l.* sicuti, nec de injuria ei illata. *l.* 51. *ff. de evictionib.* nec de casu, aut vi regia, *du faict de Prince. l.* 11. *ff. de evictionib.* sed nec de eo quod ei ablatum alio quam per sententiam modo. *l.* 57. *ff. d. tit.*

(17) Possessionem repetimus per interdictum unde vi.

(18) Actionis promissæ. Cujac. 17. *observ.* 6. actionis, inquam. *l.* 1. §. 4. *in fin. ff. uti possid.* forte in factum. *l.* 4. §. 2. *ff. de damn. infect. l.* 3. §. 2. *ff. ne vis fiat.* vel incerti. Utriusque enim et interdicti et actionis, idem effectus, licet formula diversa. v. Cujac. 5. *obs.* 17.

(19) 10. *Synops.* 15.

(20) Puta uxoris. *l.* 1. *l.* 5. filiorum in potestate. *l.* 2. defuncti. *l.* 3. sororis. *l.* 4. mariti. *l.* 6. *infr. h. t.*

(21) Puta communi. *l.* 8. *infr. l.* 4. *supr. commun. utriusque.* mandatoris. *l.* 5. *infr.*

(22) Et ita uxoris ementis. *l.* 5. *infr.*

(23) Res ejus esse videtur, non cujus pecunia, sed cujus nomine empta est. Paul. 2. *sentent.* 17. §. 15. cujus nomen in instrumento emptionis continetur. *l.* 21. *supr. de probat.* vide *l.* 8. *infr.*

(24) Accursius videtur legisse *similiter*. Similiter (inquit) negotiorum gestorum actione, si gesta negotia: mandati, si ex mandato etc.

(25) Parens frustra aliquid comparat filio in potestate posito, ut ei adquirat dominium: nam quod filio in potestate posito adquiritur, patri adquiritur. Sed tamen inutilis illa emptio convalescit, si rem emptam filio jam emancipato tradidit. adde *l.* 16. *supr. de probat.*

(26) Vide *l.* 2. *infr. de adquir. et retin. poss.*

Si mater pro filiis pecuniam numeraverit.

3. Idem A. Patrimo.

MAncipia, quorum meministi, si (ut proponis) *nomine tuo*, itemque *fratris tui*, cui successisti, empta, vobis tradita sunt: licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse (1) contineatur, persequi ea more judiciorum non prohiberis.

De simulatione.

4. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Cyrillo.

QUamvis instrumento emptionis *socrus nomen inscripseris* (2): tamen, si (3) possessionem tenens dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamvis ipsa (4) contractus tabulas habeat, reformidas.

De viro et uxore.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Vero.

CUm propria pecunia tua te comparante possessionem, quondam uxoris (5) tuæ nomen tantummodo accommodasse [dicas], eandemque occasione custodiæ suæ commissorum instrumentorum contra bonam fidem proprietatem ejusdem fundi usurpasse dicas: Rector provinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, donationem a non (6) domina uxore tua in filiam suam collatam, nullum præjudicium dominio tuo attulisse, docenti tibi veritatem (7) precibus tuis adsistere, restituere eandem possessionem habita etiam fructuum (8) taxatione (9), curabit.

6. Iidem AA. Dionysio.

MUltum interest, utrumne uxore tua comparante pecuniam numerasti (10), eique possessio tradita est: an contractu emptionis a te nomine tuo habito, tantum uxoris nomen post instrumentis inscribi feceris. Nam si quidem uxor tua *nomine suo emit*, *eique res traditæ sunt* nec in te quicquam de his processit, non nisi de pretio adversus eam, in quantum tu pauperior (11), et illa locupletior facta est, habes actionem. † Quod si (12) tu quidem emisti, et tibi tradita est possessio, tantum autem nomen uxoris quondam tuæ instrumento inscriptum est, res (13) gesta potior quam scriptura habetur. Si vero ab initio (14) negotium uxoris gerens comparasti nomine ipsius, empti actionem nec illi, nec tibi quæsisti, dum [quæ] tibi non vis, nec illi potes.

† Quare in dominii quæstione ille potior (15) habetur cui possessio a domino tradita est.

Si emptor pretio suscepto fidem ruperit.

7. Iidem AA. Gerontio.

CUm per eos qui negotia tua gerebant, olei materiam te comparasse, contractusque fidem pretio suscepto rupisse venditorem proponas: si quidem ex empto, hi qui juri tuo subjecti fuerant, contrahentibus: tibi quæsita est actio, vel per te, [vel per eum] cui mandaveris: sin (16) vero sui juris constituti, secundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, ac sibi empti quæsierunt actionem; per eos vel quibus (17) illi dederint mandatum, adi competentem judicem: qui secundum bonam fidem (18) quæ in hujusmodi contractibus observari solet, satisfieri providebit.

De eo, qui pecunia aliena vel communi emit.

8. Iidem AA. Valentinæ.

QUi aliena pecunia comparat, non ei cujus nummi fuerunt, sed (19) sibi tam actionem empti, quam dominium, si ei fuerit tradita possessio, quærit. Cum itaque de rebus communibus (20) fratrem patruelem tuum quædam comparasse contendas: de tua pecunia hunc conveniendo, facies consultius. Nam in rem de rebus ab eo comparatis tibi contra eum petitio non competit.

(1) Non ei, qui numeraverit pretium, sed ei, cujus nomine res empta est, rei dominium adquiritur: id est, ministro numerationis pretii res empta non adquiritur a suo domino.

(2) Simulate scil.

(3) Recte hoc additum est. Nec enim præsumitur simulatio, nisi probetur. Proinde cum duæ res hic pro pupilli matre faciant: puta, quod fundus ejus nomine emptus reperitur, et emptionis titulo penes se habeat, filius non præsumitur rei dominus, nisi simulationem contractus probaverit.

(4) Tenor instrumenti non juvat recitantem, vel tabellarium, sed eum tantum quem tenor scripturæ designat. *l.* 21. *supr. de probat.*

(5) Si vir nomen uxoris emptioni accommodaverit.

(6) Is cujus nomen simulatæ emptionis instrumento adscriptum est, rem emptam alteri donare non potest.

(7) Inest tacite hæc conditio omnibus rescriptis. *l.* 7. *supr. de divers. rescript.*

(8) Fructus veniunt in actionem rei vindicationis.

(9) De taxatione vide quæ notavi ad *l.* 6. *ff. ut legat.*

(10) Res ejus continuo non est, qui pecuniam numeravit. Notandus est hic casus. Uxor emit suo nomine, vir pecuniam numerat, res traditur uxori. Cujus est res? uxoris. Marito tamen tenetur de pretio, *ut hic. Synops. Basil.* 19. *tit.* 15. *cap.* 6.

(11) Qui quid suo nomine ex alterius pecunia comparat, et quantum ex ea re locupletior factus est, et id quo alter pauperior factus est, restituere debet.

(12) Maritus rem emit, res marito traditur, contractus emptionis, uxoris nomine concipitur. Cujus est res? mariti. Cur ita? quia constat ab initio maritum proprium negotium gerere voluisse.

(13) Veritas rei scriptura potior.

(14) Maritus rem ab initio comparat uxoris nomine: cui res quæritur? ne dicas marito: quia uxoris nomine adsumpto contraxit; ne dicas uxori, quia alteri nemo stipulari potest. Cuinam igitur? ei cui prius possessio a domino tradita fuerit: uxori vel marito se.

(15) In dominii quæstione ille potior habetur, cui possessio tradita est a vero domino.

(16) Non tantum sui juris constituti, *ut hic*: sed in potestate constituti, ut liberi, procuratorio munere fungi possunt. *supr. h. t. ibi, qui juri tuo subjecti.* adde *l.* 8. *in fin. princ. ff. de procuratorib.* Procurator mandatoris potestati subjectus, mandatori non sibi actionem adquirit: sui vero juris procurator sibi actionem adquirit: per eum tamen ejusve substitutum dominus agere et rem petere potest.

(17) Procurator alium suo loco potest ad agendum substituere.

(18) Est enim emptio contractus bonæ fidei.

(19) Aliena pecunia quod comparatur, sit comparantis, non ejus cujus fuit pecunia. facit. *l.* 1. *supr. h. t. l.* 9. *infr.* Paul. 2. *sentent.* 17. §. 15. *l.* 21. *supr. de probat.* vide Socinum *reg.* 141. Fallit id in pecunia militis. *l.* 8. *supr. de rei vindicat.* minoris. *l.* 3. *infr. arbit. tut.* uxoris seu dotali. vide *l.* 54. *ff. de jure dot.*

(20) Res emptæ communi pecunia non sunt communes. *l.* 4. *supr. comm. utriusque jud.*

De dominio in non numerantem transferendo, et de absentibus.

9. Iidem AA. Rufinæ.

NIhil prohibet, altero pecuniam numerante, in alium vel utriusque contrahentis consensu, vel certe venditore tantummodo volente dominium transferri, eo etiam manifeste constituto, ut inter absentes (1) per mediam personam, veluti per nuntium (2) vel per epistolam, talis contractus perfici possit.

T I T. LI.

DE REBUS ALIENIS (3) NON ALIENANDIS (4), ET DE PROHIBITA ALIENATIONE, VEL HYPOTHECA.

De re aliena vendita.

1. Imp. ALEXAND. A. Cantiano.

SI (5) Præsidi provinciæ probatum fuerit, Julianum nullo jure munitum servos tuos scientibus (6) vendidisse: restituere tibi emptores servo jubebit. Quod (7) si ignoraverint, et eorum facti sunt, pretium (8) eorum Julianum tibi solvere jubebit.

Si marito rem uxoris distrahente, ea instrumentum signaverit.

2. Imp. GORD. A. Græciæ.

DIstrahente (9) marito rem tui juris, si consensum ei non accommodasti: licet (10) sigillo (11) tuo venditionis instrumentum fraude (12) conquisita signaveris, hujusmodi tamen commentum emptori usucapione (13) non subsecuta, vel longi (14) temporis præscriptione minime munito, nullam præstitisse securitatem potest.

De herede.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Valeriano.

VEnditrici succedenti (15) hereditario jure perfectam recte venditionem rescindere, ac dominium revocare non licet. † Sed et si hæc ex persona sua vindicet: vel exceptione te doli mali, si hanc viam elegeris tueri, vel evicta re si defensione monstrata uti nolueris, quanti tua interest, poteris experiri.

De matre, quæ rem filii in sulutum dedit.

4. Iidem AA. Affabili.

MAncipia patris, qui fundum a Philippo conduxerat, successione tibi quæsita, domino fundi pro debitis (16) in solutum mater tua dando, nihil (17) tibi auferre potuit. Ideoque si tu major vigintiquinque annis effectus ab ea negotium gestum non fecisti ratum (18): oblito debito, si (19) non hæc locator jure pignoris sibi obligata vendidit, petere poteris.

Si pater fundum filii emancipati vendiderit.

5. Iidem AA. Ægro.

SI fundum tuum pater post emancipationem te non consentiente venumdedit, neque ei successisti (20), neque possidens longi (21) temporis præscriptione munitus est: tibi agenti eum Rector provinciæ reddi efficiet.

(1) *l. 1. in fin. supr. de contrah. empt. l. 2. §. 2. ff. de obligat. et actionib.*

(2) Absentes emimus, vel per epistolam, vel per nuntium: nudum enim ministerium præstat nuntius. *l. 15. ff. de constit. pecun.* fungiturque epistolæ vice, ut et e contra, epistola mutus est nuntius. Inde volunt, nuntium in personam domini verba concipere: procuratorem vero in personam suam domino nominato. Bald. ad *l. 1. supr. h. t.*

(3) *l. 3. supr. de rei vindicat. l. 5. Infr. de adquir. et retin. possess. l. 28. ff. de contrah. empt. l. 11. ff. de reg. jur.*

(4) Vide libros duos singulares Pulvæi *de prohibita rei alienæ distractione.* Mod.

(5) Alienam rem qui sciens emit, nunquam fit ejus dominus: sin ignorans emit, ipse quidem usucapit, verum is qui rem vendidit, domino tenetur. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 8. *c.* 66. *et* 3. Harmenop. 3. §. 29. *et l.* 2. §. *si servus.* 13. *l.* 7. §. *qui bona fide.* 4. *ff. pro emptore.*

(6) Sciens rem alienam, eam non adquirit.

(7) Scienter emens rem alienam, eam non usucapit; quin restituere eam domino cogitur: ignoranter emens, usucapit. Consultum est tamen domino adversus venditorem pretii nomine.

(8) Re præscripta, pretium a venditore condicitur: ut quod succedat loco rei. Bald. *l. 19. supr. de negot. gest. l. 3. in fin. supr. de rei vindic. l. ult. ff. de negot. gest.* vide Wurms. 1. *pract.* 31. *cap.* 7.

(9) Maritus rem uxoris (μὴ προικιμαῖον, ἀδιατίμητον, hoc est, non dotalem, inæstimatam. Scholiastes *Synops.* 19. *tit.* 8. c. 68.) vendidit; uxor decepta a marito venditionis instrumentum signavit, quæritur utrum sibi præjudicet mulier? non præjudicat: nam adhuc (soluto scil. matrimonio, vel marito ad inopiam redacto. *d. Scholiastes.*) emptori vel usucapione (si res mobilis vendita sit. *d. Scholiastes.*) vel longi temporis præscriptione (si res sit immobilis, *d. Scholiastes.*) opus est. *Synopsis. ibid.* adde 3. Harmen. 3. *cap.* 65. Quid si consensum præstitit mulier? rata est venditio: nisi fundus fuerit dotalis. Porro mulier a marito ita decipi potuit, si mulieri chartam unam pro alia subsignandam obtulit. *dict. Scholiastes.*

(10) Consentire videtur alias instrumento, qui sigillum suum ei adponit.

(11) Vide *l. 126. §. 2. ff. de verb. obligat.* Signans igitur per errorem actum vel instrumentum, id confirmare non intelligitur: alias præsumitur instrumentum confirmare, qui signum ei apponit. *l. 26. §. 1. ff. de pignor. et hypoth.* quin signo nonnunquam ipsam possessionem adprehendimus. *l. quod si.* 14. §. 1. *ff. de periculo.*

(12) Vide exemplum *l. ult. supr. plus valere quod agitur.*

(13) Vide *l. 3. infr. de præscr. longi tempor.*

(14) Vide *l. 19. infr. de evictionibus.*

(15) Filius factum patris mutare non potest: vel ita, heres non potest revocare factum defuncti, si vult esse heres. *l. 14. supr. de rei vindic. l. 7. infr. de liberal. caus. l. 73. ff. de evictionib.* Eodem modo heres necesse habet stare ei investituræ quam pater fecerit. *l. 7. Cod. Longobard. de ult. volunt.* 4. *Feud.* 70. Quid si pater legitimæ filii onus imposuit? Filius non cogitur onus illud sustinere. *Authent. Novissima, et l. omnimodo.* 30. *supr. de inoffic. testam. Novell.* 17. *cap.* 1. cum legitima filiis debeatur legis, non solius parentis voluntate, eamque ut sibi debitam a patre accipere videtur, non titulo penitus lucrativo, ut superior regula sit vera in eo, qui hereditatem a defuncto percepit sibi non debitam.

(16) Id est, pro mercede debita fundi conducti.

(17) *l. 3. supr. de rei vindic. l. 11. ff. de reg. jur.*

(18) Ratihabitio inutiliter gesta conciliat. vide *l. 60. in fin. ff. de reg. jur.*

(19) Creditor mancipia jure pignoris sibi obligata vendere potest. *l. 1. l. 2. infr. si advers. vend. pign. l. 1. l. 2. l. 3. infr. si antiquior creditor pignus vendiderit. et infr. de distr. pignorum. l. 4. ff. de pignorat. action. §. 1. Inst. quib. alienare licet.*

(20) Defunctus rem successuri potest alienare. alias filius potest patris facto contradicere, jure proprio, non hereditario.

(21) *l. 3. infr. de præscript. longi tempor.*

De re aliena vendita.

6. Iidem AA. Rufo.

NEmo res ad te pertinentes, non obligatas (1) sibi, nec ex officio (2) vendendi potestatem habens, distrahendo quicquam tibi nocere potuit.

De prohibita alienatione.

7. Imp. JUSTINIAN. A. Joanni P. P.

SAncimus, sive (3) lex (4) alenationem inhibuerit, sive testator (5) hoc fecerit, sive pactio (6) contrahentium hoc admiserit, non solum dominii (7) alienationem (8), vel mancipiorum manumissionem (9) esse prohibendam, sed etiam ususfructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris (10) nexum penitus prohiberi. Similique modo, et servitutes (11) minime imponi, nec emphyteuseos (12) contractum, nisi in his tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas, vel testatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiserit.

TIT. LII.
DE COMMUNIUM (13) RERUM ALIENATIONE.

Ratione communionis potest fiscus totam rem efficaciter vendere: secus in privato, etiamsi pretium in fisci utilitatem convertat. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Apollodoro.

SI (14) nulla usucapionis prærogativa, vel diuturni silentii præscriptio emptorem possessionis, quam a coheredibus (15) patrui tui distractam suggeris, pro portione tua munit: in rem actio incolumis perseverat. At si receptum jus (16) securitatem emptori præstiterit, arbitrium est tibi liberum conveniendi eos, qui pro portione tua satis illicitam venditionem celebraverunt.

Qui vendit rem communem, non præjudicat consorti, nisi secuta usucapione, vel præscriptione. Bald.

2. Idem A. Terentiano.

MUltum interest, utrum coheredes tui possessionem communem distraxerunt; an vero fiscus (17), cum partis dominus esset, soliditatem juxta proprium (18) privilegium vendidit. Etenim si a fisco facta sit venditio fidem ejus infringi, minime rationis est. Si vero coheredes (19) soliditatem vendiderunt: licet (20) emptor ab his delagatus, partem pretii fisco solverit, alteramque in cautionem deduxerit, tamen portioni tuæ ea venditio non potest obsistere.

Quando aliqua communia sunt pluribus ut singulis, unusquisque per se habet partis suæ alienandæ liberam facultatem. Bald.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Eusebio.

FAlso tibi persuasum est, communis prædii portionem pro indiviso (21), antequam communi dividundo judicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi.

(1) Res nobis obligatas ex pacto possumus alienare. *l. ult. §.* 1. *infr. de jure domin. d. l.* 4.

(2) Officii jure rem alienam vendere quis potest: veluti tutor, curator. *l.* 56. *§.* 4. *ff. de furtis.* executor judicii. *l* 50. *ff. de eviction.* procurator specialis. *l.* 63. *ff. de procuratorib.* censitor *l.* 5. *in fin. ff. de censib.* at non maritus. *princ. Inst. quibus alienare.* quia lex Julia fundum dotalem alienari vetat.

(3) Lege, testatoris jussu, vel conventione partium, res inalienabilis effici potest.

(4) Veluti favore ecclesiæ. *l.* 14. *supr. de Sacros. Eccles. Novell.* 7. *c.* 1. *vers. Alienationis.* dotis. *pr. Inst. quibus alien. non licet.* minoris. *l.* 1. *ff. de rebus eorum.*

(5) Testator rei alienationem prohibere potest. *l.* 7. *infr. de administr. tut. l.* 4. *infr. de fideicommiss. l.* 7. *Infr. de testam. manumiss. l.* 2. *infr. qui non possunt ad libertatem pervenire. l.* 77. *§.* 27. *ff. de leg.* 2. *Nov.* 119. *c.* 11. *Nov.* 120. *c.* 9. Prohibitio hujusmodi num effectum in infinitum tempus obtinet? Non obtinet: sed ad quartum tantum gradum ejus, qui alienare prohibitus est. *Novell.* 159 *c.* 2. *vers. Quod autem. in verbis: Post quatuor.* Prohibitio autem alienationis fit, aut ratione personæ, aut rei respectu.

(6) Vide *infr. si mancipium ita fuerit alienat. ut manumitt. vel contra.* adde *l.* 61. *ff. de pact.*

(7) Alienare non tantum is intelligitur, qui dominium alienat, sed etiam qui manumittit, qui dat in usumfructum, qui dat hypothecæ vel pignori, qui servitutem imponit, qui dat in emphyteusim.

(8) Vide Rip. *ad l. filiusfam. §. divi. ff. de leg.* 1. Tiraq. *post leges connub. in gl.* 5. Jason. *ad l. ita stipulatus. col.* 10. *in fin. n.* 17. *ff. de V. O.* Fab. de Monte *in tractat. de empt. et vendit.* 22. *q.* 4. *p.* 2. *n.* 11. Mod.

(9) Manumissio est alienatio. *l.* 9. *§.* 1. *ff. de autor. tutor.*

(10) Argumentum observa: Qui non potest alienare, idem nec pignori dare potest. Et tamen, qui emere prohibetur, pignori accipere non prohibetur. *l.* 24. *ff. de pignoribus.* Goth. Hypothecæ constitutio, et pignoris datio alienationis appellatione continentur. *hic.* Facit quod jus in re alteri constituatur. *l.* 1. *ff. de pign. act. l.* 17. *§.* 1. *D. de pactis. l.* 1. *l.* 18. *ff. de pignor. et hypothec.* vide etiam *l.* 28. *D. de V. Sign. l. ex hac. §.* 2. *ff. de alienat. jud. mutand. caus. fact. l.* 2. 3. *ff. de religios. l.* 67. *ff. de V. Sign.* Ans.

(11) Fit enim servitutis constitutione deterior fundus.

(12) Sed nec in feudum dare. vid. Cujac. 2. *Feud. tit.* 4.

(13) De communi, *Hal.* Communes sunt res, quas cum coheredibus, sociis, fratribus et similibus communes habemus: in quibus coheres, socius, frater vel similis partem aliquam habet.

(14) Socius rem communem, totam prorsus, non recte vendit. Itaque socius alter, si emptor, necdum dominus factus sit usucapione vel præscriptione, in rem agere poterit. *Synopsis Basilic.* 19. *tit.* 4. *cap.* 73.

(15) Vendens rem communem non præjudicat socio, quin partem suam possit vindicare, nisi si res sit usucapta vel præscripta: tunc enim potest contra socium agere ad pretium. *Salicet.* adde quæ notavi ad *l. ult. ff. pro dote.*

(16) Id est, usucapio vel præscriptio.

(17) Fiscus si rem communem vendiderit, emptorem in solidum dominum facit, quamvis enim prorsus rem alienam vendiderit, (ut ex Institutionibus disci potest, *§. ult. Inst. de usucap.*) dominum facit emptorem: tenetur tamen ei qui jus dominii, vel hypothecæ in illa re habere se dicit, et quidem intra quadriennium. Quod autem alienæ rei pretium ad fiscum pervenerit, id venditionem firmam ratamque facit. Tunc enim hoc privilegium fiscus habet, quum speciali privilegio rem ipsemet vendidit. *Synops. Basil. ibid. c.* 74.

(18) Ut a privato res aliena solida vendi non potest, ita nec pars ejus, id est, communis. Potest tamen fiscus singulari privilegio rem communem vendere, eo scilicet effectu, ut qui ab eo rem communem emerit, statim securus fiat. vide *l. unic. infr. de vendit. rer. fiscal. lib.* 10. *tit.* 4.

(19) Privati scil.

(20) Fiscus rem communem potest vendere, privatus non potest. Quid si privatus vendiderit, et pretium fisco per emptorem solverit. Idemne hic erit dicendum in fisco pretium rei communis percipiente, quod superius dictum est de fisco rem communem alienante, ejusque pretium accipiente? non idem est.

(21) Indivisa res non tantum sociis, sed et extraneo vendi potest. vide *l.* 12. *infr. de donat. l.* 1. *supr. comm. divid.* potest et in feudum dari. 2. *Feudor.* 58. *§.* 2. donari. *d. l.* 12. legari. *l.* 5. *§.* 1. *ff. de legat.* 1. obligari. *l.* 1. *supr. h. t.* merito. Nam quod mihi cum alio commune est, quasi meum est. *l.* 46. *ff. de ritu nupt. l.* 5. *§.* 1. *ff. de legat.* 1.

Alienatio pro parte non valet. Bald.

4. Iidem AA. Ulpiano militi.

POrtionem quidem tuam militantis (1) frater tuus alienare non potuit: ejus autem partem pretio soluto tibi restitui postulare nec militari gravitati convenit.

Ubi res pro parte evincitur, pro parte debetur evictio. Bald.

5. Iidem AA. et CC. Olympiano.

SI major annis vigintiquinque veluti (2) propria nescienti (3) communia fratribus tuis prædia distraxisti, licet nullum instrumentum intercesserit, neque quicquam specialiter convenerit (4): alienæ portionis evictione secuta, quanti interest, emptori solves.

T I T. LIII.

REM ALIENAM GERENTIBUS NON INTERDICI RERUM SUARUM ALIENATIONE.

Ratione officii mali gesti non interdicitur venditio: sed cum sua causa res transfertur. Bald.

1. Imp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Publicæ.

NOn est interdictum tutoribus vel curatoribus, etsi ex eo titulo judicati debitores sunt constituti, cum (5) causa res suas alienare (6). Potuit ergo (7) curator tuus fundum suum cum suo onere obligare fisco nostro: quam (8) et privato potuisset.

T I T. LIV.

DE PACTIS (9) INTER EMPTOREM ET VEDITOREM COMPOSITIS.

Propter moram ex pacto emptor arrhas perdit, et rem traditam restituere tenetur. Bald.

1. Jmp. ANTONINUS A. Diotimæ.

SI ea lege (10) prædium vendidisti, *Ut, nisi intra certum tempus pretium fuisset exolutum, emptrix arrhas (11) perderet, et dominium ad te pertineret:* fides contractus servanda est.

De re retrovendenda.

2. Imp. ALEXANDER A. Charisio.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderunt (12); [*Ut*] (13) *sive ipsi, sive heredes (14) eorum emptori pretium quandocumque (15), vel intra certa tempora obtulissent, restitueretur;* teque parato satisfacere, conditioni dictæ, heres emptoris non paret; ut contractus fides servetur, actio præscriptis (16) verbis, vel (17) ex vendito (18) tibi dabitur: habita ratione eorum, quæ post oblatam ex pacto quantitatem ex eo fundo ad adversarium pervenerunt.

De lege commissoria.

3. Idem A. Felici militi.

QUi ea lege prædium vendidit (19), *Ut nisi reliquum (20) pretium intra certum tempus restitutum esset, ad se reverteretur:* si non precariam (21) possessionem tradidit, rei vindicationem non habet, sed actionem ex vendito.

(1) Socius partem socii alienare non potest: multo minus et socii militis partem alienare poterit: ut hæc in milites fieri non possunt, ita miles socii partem alienatam, pretio quantumvis oblato, retrahere non potest. Vel ita? Socius communem rem totam alienaverit, socius alter partem suam tantum recte vindicabit: non eam quæ venditoris fuit: etiamsi socius miles sit, et partem socii venditam retrahere velit. *Synops. h. t. cap.* 76.

(2) Prædia ut propria atque tua, quæ communia erant, ignoranti vendidisti, pars emptori evicta est: teneris emptori pro parte in quod interest.

(3) Aliud si sciens rem communem emit. vide *l.* 27. *infr. de evictionibus.*

(4) De evictione, et ita evictionis nomine agitur, licet evictio non sit promissa. vide *l.* 6. *infr. de evictionibus.*

(5) Seu onere. *l.* 67. *ff. de contrah. empt.*

(6) Et de his etiam testari. *l.* 17. *infr. de administr. tutor.*

(7) Argumentum a venditione permissa, ad pignoris constitutionem observa. Qui potest alienare, potest pignorare. *l.* 18. *in pr. ff. de pignoratitia. l.* 9. §. 1. *ff. de pignor. et hypoth.* Valet argumentum a contrario sensu, Non potest alienare, ergo nec pignorare? non valet. Conditio emphyteuseos vendi non potest, domino non denunciante. *l. ult. infr. de jure emphyteut.* pignorari tamen potest. *l.* 16. *in fin. ff. de pignorat.* vide Cujac. 5. *Feudor. cap. Imperialem.*

(8) Argumentum a privato ad fiscum, ut quod inter privatos liceat, id cum fisco facere sit permissum.

(9) Adde *L.* 18. *D.* 2. *de in diem addictione*, (quo pertinet *l.* 7. *infr. h. t.*) et *tit.* 3. *de lege commissoria.* quo pertinet *l.* 1. *l.* 3. *infr. h. t.*

(10) Vide Leonin. *emendat. l.* 4. *c.* 16. *n.* 1. Ans.

(11) Pactum observa, Ut emptor arrhas amittat, si pretium intra certum tempus non solverit. *l.* 8. *ff. de leg. commissor.*

(12) Hanc quoque legem repetit Cagnolus. cæterum vide et Corasium *miscell. lib.* 3. *c.* 9. Covarruviam *var. resol. lib.* 1. *c.* 9. *et c.* 15. Rainaldum Corsum *lib.* 2. *indagat. c.* 10. Zoannettum *rerum quotid. c.* 45. Tiraq. *de utroque retractu tit.* 2. Jason. *ad l. nemo potest. n.* 12. *de leg.* 1. Angel. *cons.* 199. Crav. *cons.* 156. rursus Jason. *ad l. si ita quis promiserat.* §. *Seja. n.* 10. *ff. de verb. oblig.* Fab. de Monte *in tract. de empt. et vend. in* 7. *quæst. princ. n.* 1. Socin. *ad l.* 1. §. *sed quoties. ad SC. Trebell.* Aret. *ad* §. *præterea. n.* 24. *Instit. de Except.* Mod.

(13) Pacisci possumus, ut res nobis retrovendantur: seu ut eodem pretio nobis transcribantur. *l.* 12. *ff. de præscript. verb.* Goth. Vide Donell. *de præscript. verb. cap.* 2. *n.* 2. Zanger. *de Except. part.* 2. *c.* 2. *num.* 114. Ans.

(14) Retrovenditionis pactum ad heredes extendi potest.

(15) Indefinita vox satis ostendit, pactum de retrovendendo certo tempore non circumscribi.

(16) *Dict. l.* 12. vide ad hunc locum Forcatulum *Dialog. Necyomant.*

(17) Duas actiones dari observa ex hoc pacto in continenti apposito. *l.* 6. *infr. de rerum permutat. l.* 9. *infr. de donat.*

(18) In quod interest.

(19) Et tradidit scil.

(20) Pactum valet ut res ad venditorem revertatur, si residuum pretium non solvatur. *Bald.*

(21) Fundum tibi vendidi, et tradidi ea lege, ut eum precario a me possideres, quoad certa die solvisses residuum pretii. Residuum non est solutum? rem possum vindicare, quia precario a me possedisti. *l.* 15. §. 4. *D. de precar.* Quid si precarii clausula non fuit adjecta? mihi competet actio ex vendito. *infr. h. t.* vide Cuj. 16. *obs.* 29.

Qui elegit viam contractus , non potest reassumere viam pœnitentiæ et distractus. Bald.

4. Idem A. Juliano.

COmmissoriæ venditionis legem exercere non potest (1), qui (2) post præstitutum pretii solvendi diem , non vindicationem rei eligere , sed usurarum pretii petitionem sequi maluit.

De usuris .

5. Imp. GORDIANUS A. Longino.

INitio (3) venditionis si pactus es , *Ut is , cui vendidisti possessionem , pretii tardius exsoluti [tibi] usuras pensitaret :* non immerito existimas etiam eas tibi , adito Præside [provinciæ] , ab emptore præstari debere. Nam si initio (4) contractus non es pactus , si cœperis experiri , deberi ex mora duntaxat (5) usuras , tam ab ipso debitore , quam ab eo (6) , qui in omnem causam empti suam fidem adstrinxit , de jure postulabis.

Si pactum non servetur.

6. Imppp. CARUS , CARINUS et NUMERIANUS AAA. Rimulo.

CUm te fundum tuum certæ (7) rei contemplatione inter vos habita , exiguo pretio in alium transtulisse commemores , poterit tibi ea res non esse fraudi : quando non impleta (8) promissi fide , dominii tui jus in suam causam reverti (9) conveniat. Et ideo aditus competens judex , fundum cujus mentionem facis , restitui tibi cum (10) fructibus suis , sine ulla ludificatione , sua auctoritate perficiet : præcipue cum et adversa pars receptis (11) nummis suis , nullam passa videri possit injuriam.

De pacto , Ut intra certum tempus restituto pretio sit res inempta.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Musæo.

SI a te comparavit is , cujus meministi , et convenit , *Ut si* (12) *intra certum tempus soluta fuerit data quantitas , sit res inempta* , remitti (13) hanc convention[e] rescripto nostro non jure petis. Sed si se subtrahat (14) ut jure dominii eandem rem retineat : denunciationis (1[5]) et obsignationis depositionisque remedio contra fraud[em] potes juri tuo consulere.

De conventione servanda : de posteriore pacto.

8. Iidem AA. et CC. Auxanoni.

TEmpore contractus inter emptorem et venditorem [ha]bitam conventionem , integram servari , si ab ea p[o]steriore (16) pacto non recedatur ; certum et (17).

De pacto , Ne liceat novo domino rem humano juri eximere.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis ita paciscatur in venditionis , vel alienatio[nis] contractu , *Ut* (18) *novo domino nullo modo liceat loco vendito , vel alio modo sibi concesso , monumentum extruere , vel alio modo humano juri eum eximere* : Sa[n]cimus , licet hoc apud veteres (19) dubitabatur (20) , t[a]le pactum ex nostra lege esse fovendum , et immutilatu[m] permanere. Forsitan enim multum ejus intererat , ne vicinus (21), non solum quem nollet , aggregaretur , s[ed] [etiam] pro quo specialiter interdictum est. Cum e[]nim venditor , vel alter alienator non alia lege jus suu[m] transferre passus est , nisi tali fretus conventione : quom[o]do ferendum est , aliquam captionem ex varia pati eu[m] interpretatione ?

TIT. LV.

SI SERVUS EXPORTANDUS (22) VENEAT.

De manus injectione.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Petroniæ.

LEge venditionis exportata mancipia *sub denunciati[o]ne* (23) *manus injiciendæ* , libertatem ab empt[o]

(1) Adi Cravettam *cons.* 151. *n.* 8. Paul. de Castro *ad l.* 1. *D. de donat.* Alexan. *cons.* 10. *vol.* 1. Curtium *cons.* 12. Salycet. *ad l. ea lege. de condict. ob caus.* Angel. *cons.* 199. Socin. *cons.* 253. Bart. *ad l. in diem. D. de aqua pluv. arc.* Petr. de Anchor. *cons.* 332. Mod.

(2) Qui rei pretium , et pretii usuras maluit sequi , pacto legis commissoriæ uti non potest. *l.* 6. *in fin. l.* 7. *D. de leg. commissor. l.* 38. *vers. Dicebam. D. de minorib.* 25. *ann.*

(3) Vide *l.* 13. *supr. de pact.*

(4) Usuræ in continenti contractus alicujus , non fœnebris. *l.* 1. *supr. de usur.* promissæ , debentur ex natura ejusdem contractus. *l.* 13. *supr. de pactis. l.* 26. §. 1. *D. depositi.* Post contractum promissæ non ex pacto , sed officio judicis debentur.

(5) Cum nec fructus perceperit. *l.* 16. *in fin. D. de usur.*

(6) Id est , quam a fidejussore. *l.* 24. §. 1. *D. de usuris. l.* 18. *supr. mandati.*

(7) Si substantiale pactum contractus non servatur , contractus rescinditur. Substantiale autem est, quod causam dedit contractui. *Bald.*

(8) Vide Roland. a Valle 1. *cons.* 59. *num.* 7.

(9) Imo non revertitur. *l.* 14. *supr. de rescind. vendit.*

(10) *l.* 8. *in fin. princ. D. de pericul. et commod.*

(11) Emptor receptis nummis suis nullam patitur injuriam a venditore.

(12) Potest res ita vendi , ut refuso pretio intra certum tempus res venditori restituatur. *l.* 1. *supr. h. t. l.* 1. *infr. quando decreto opus non est.* Hujusmodi pactum Galli vocant , *Pact de reméré , ou Faculté de reachapt.*

(13) Id est , prorogari. Pactum redimendi , (de quo *l.* 2. *su[pr.] h. t.*) intra certum tempus venditori competit : neque Princ[i]p[is] rescripto prorogari potest.

(14) Emptor scil.

(15) Venditor cui pactum redimendi intra certum tempus com[]petit , emptori fugienti denunciando jus redimendi , obsignando deponendo pretium , rem recuperat. *l.* 2. *in fin. infr. de ju[re] emphyt.*

(16) Pactum pacto contrario tollitur. vide *l.* 3. *supr. de rescin. vendit.*

(17) Ratio dubitandi sumitur ex *l.* 48. *D. de pact.*

(18) Nota genus pacti.

(19) Pomponium intelligit autorem *l.* 61. *D. de pact.*

(20) Ea dubitatio hic sublata , et abrogatur *l. pen. D. de pact.*

(21) Vide quæ de vicino dixi ad *Novellam* 63. *cap.* 1.

(22) Dixi ad titul. *de servis exportandis* , *L.* 18. *D.* 7. Soler[e] plerumque domini ita vendere mancipia , vel quod ipsi venditor[es] eadem lege servos emerint. *l.* 7. *D. h. t.* vel servorum odio quorum conspectum ferre non possunt. Exportandus venit , q[ui] ita venit ut ex loco venditionis amoveatur. Ea lege vendere Græ[ce] est ἐπ' ἐξαγωγῇ. Demosthen. *in Timocratem* : Ælianus *in epi[st.]* Dion. 54. id est , ἔξω τῆς πόλεως. Ulpian. Sic pœnæ causa se[rvi] ex urbe in villam ablegantur a dominis. *l.* 35. §. 3. *ff. de here[d.] instit.* adde *l.* 4. §. 9. *ff. de manumiss.*

(23) Nota pactum , de quo *in l.* 2. *in princ. infr. h. t.*

e (1), vel qui successit in locum ejus, antequam fi-
es rumpatur, accipere possunt. Quæ tamen a fisco (2)
ost manumissionem vindicantur, et in perpetuam servi-
utem eadem lege veniunt, cum in his civitatibus conver-
antur, quas contrahentes exceperunt: Ante manumissio-
em vero injiciendæ manus facultas non denegatur, atque
deo non petuntur in publicum.

Pœna conventionali debet quis esse contentus: nam legalis applicatur fisco. Bald.

2. Iidem AA. Nedieno.

SI, *ut* (3) *manus injectionem haberes*, cavisti tibi: jure tuo uti potes. Quod si hoc omisisti, et pœnam ipulatus es: homo quidem fisco commissus est, tu vero ictus es ex stipulatu actionem. In omnibus tamen quæ-itur, an (4) domini voluntatem in locum prohibitum venerit.

De manumissione.

3. Imp. ALEXAND. A. Nonio.

ANcilla, quæ exportanda veniit, nec exportata est, sed ab emptore in eadem civitate morante empta, manumissa est; adversus (5) legem venditionis libera ri non potuit: et ideo aditus a te Procurator meus par-ibus suis fungetur.

Si quis a servis suis se venditum fuisse dicat.

4. Idem A. Papiæ.

MOveor, quod te a (6) servis suis dominum eorum veniisse affirmas, sub ea lege, *Ne in patria more-r*, et ab eo, cui te emptor prior vendiderat, manu-issum esse dicis: Quare competens Judex adversus eum iem præsentem esse dicis, cognitionem suam præbebit: si veritas accusationis aderit, execrabile (7) delictum in emplum capitali pœna vindicabit. Sed quoad usque (8) obaveris, quæ intendis, status tuus esse [is] videtur, ui in te post manumissionem deprehenditur.

De pacti interpretatione.

5. Idem A. Seraphiano.

QUi exportandus a domino de civitate sua venit, nec (9) in urbe Roma morari debet. Qui autem de provincia certa, nec (10) in Italia. Si itaque contra legem constitutam factum probare potes, utere jure quod propterea tibi competit.

TIT. LVI.

SI MANCIPIUM ITA VENIERIT, NE (11) PROSTITUATUR.

Vendita ne prostituatur, si contra fit, redit ad venditorem, nisi consenserit eam prostitui. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Socrati.

PRæfectus urbi (12) amicus noster, eam quæ ita veniit, *Ut, si prostituta fuisset, abducendi* (13) *potestas esset*, ei, cui secundum constitutionem divi Hadriani in competit, abducendi impertiet facultatem. Quod si (14) eum patientiam (15) accomodasse contra legem quam ipse dixerat, ut in turpi quæstu mulier haberetur, animadverterit: libertate competente secundum interpretationem ejusdem Principis, perduci eam ad Prætorem, cujus de liberali causa jurisdictio est, ut [ibi] lis ordinetur, jubebit. Nec enim tenor legis quam semel comprehendit, intermittitur, quod dominium per (16) plures emptorum (17) personas ad primum, qui prostituit, sine lege simili pervenit.

2. Idem A. Severo P. P.

MUlierem, quam ita venisse allegas, *Ne prostitueretur, aut si prostituta fuerit, libera esset*: per officium (18) militare exhiberi apud Tribunal oportet: ut si controversia referatur [de] pacto, (quod tamen si verum est, libertas mulieri existente conditione competit) agatur causa apud eum cujus de ea re notio est. Hæc autem lex et (19) nisi tabulis venditionis inserta sit, quamvis (20) epistola, vel (21) sine scriptis facta ostenditur, valet.

3. Idem A. Aurelio.

EAm quæ ita venit, *Ne corpore quæstum faceret*: nec (22) in caupona sub specie ministrandi prostitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportere.

(1) Emptor servum exportandum manumittere potest. Manumis- servus, si in locum emptionis reducitur, libertatem amittit, fisco cedit.

(2) Omne delictum fiscum habet ultorem. *Bald.*

(3) Manus injectionem pacisci possumus, hoc est, ut ni parea- legi contractus, rei a nobis venditæ manum injicere liceat. 1. *in princ. et in fin. supr. h. t. l.* 9. *ff. h. t. l.* 1. *infr. tit.* *l.* 20. §. 2. *ff. de manumiss. l.* 7. *ff. qui sine manumiss.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand.*

(4) *l.* 1. *ff. h. t. l.* 16. §. 4. *ff. de public. et vectig.*

(5) Contra pactum ancilla non potest manumitti.

(6) Servi, qui dominum suum vendiderunt, capite plecti ju-ntur, *ut hic. Synopsis Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 19. *tit.* 7. *c.* 14.

(7) Execrabile delictum est, si dominus a servis suis venditus rit, et proinde qui id fecerint, capite plecti jubentur. 7. *Ecl.* 6. *lib.* 19. *tit.* 7. (*etiam* 17.) *cap.* 4.

(8) Nemo præsumitur a suis venditus, nisi venditionem proba-it: non præsumitur atrox delictum nisi probetur. *l.* 51. *ff.* *socio.*

(9) *l.* 5. *ff. h. t.*

(10) Quæ ratio urbis Romæ ad cæteras: ea Italiæ est ad reliquas ovincias. Interdicta civitate, interdicitur Roma: interdicta certa ovincia, interdicta quoque Italia censetur.

(11) *L.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urb. l.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand. l.* 7. *ff. de jure patron. l.* 6. *in fin. ff. qui sine manumiss. l.* 1. §. *similique modo.* 4. *infr. de Latina libertate. l. si quis.* 56. *ff. de contr. empt. l. si venditor.* 6. *ff. de servis export.*

(12) *d.* §. 8.

(13) *l.* 2. *supr. tit.* [illegible]

(14) Nemo potest remittere pactum, ubi remissio pacti continet delictum. *l.* 10. §. 1. *ff. de in jus vocand.*

(15) Patientia sola plerumque dilinquitur. Tenetur enim, qui ancillam prostitutioni eximere potuit, nec exemit. *l.* 7. *ff. qui sine manumiss.*

(16) Per quascunque m[illegible]s res ambulat, suam tamen conditionem servat. vid. *l.* 15. *ff de minorib.* 25. *ann. l.* 25. §. *si operas. D. de usufr. l.* 25. §. *perinde.* 8. *D. de hered. pet.*

(17) *l.* 7. *D. de jure patron.*

(18) Judicis officium est, inquirere in delicta, etiamsi nullus sit accusator.

(19) Id est, etiamsi non tabulis etc. unde colligunt, hanc pactionem valere interpositam ex intervallo.

(20) Quamvis sine epistola. *Accurs.*

(21) Quamvis epistola non sine scriptis. ita videtur legendum ex interpretatione Azonis.

(22) *l.* 4. §. 2. *D. de his, qui notantur.* Prohibitum una via, altera non debet ad[illegible]ti. *l.* 21. §. 1. *D. de tutorib. et curat. datis. l.* 8. §. [illegible] *d.* *instit.*

TIT. LVII.

SI MANCIPIUM ITA FUERIT ALIENATUM, UT (1) MANUMITTATUR, VEL (2) CONTRA (3).

De pacto, Ut manumittatur.

1. Imp. ALEXAND. A. Patricensi.

SI Patroclus posteaquam te Hermiæ donationis (4) causa dedit lege dicta, *Ut si quindecim annis continuis servisses, ad libertatem perducereris, ita ut civis Romanus esses tempore peracto:* si modo Patroclus non (5) contrariæ voluntatis fuerit, aut [etiamsi] si jam decesserat, ad libertatem pervenisti: quoniam placuit non solum ad venditos, sed etiam (6) ad donatos eam legem, ut manumitterentur, pertinere. Nec (7) te potuit, semel translato dominio in Hermiam, postea alii Patroclus vendere: et ideo non de præstanda tibi libertate, quam ex constitutione jam fueras adeptus, litigare debuisti: sed libertatem quam obtinueras, defendere.

2. Idem A. Eutychiano liberto.

SI ea lege Crestes servum suum, sed naturalem (8) filium venumdedit, *Ut emptor eum manumitteret*, quamvis (9) non est manumissus, ex Constitutione (10) divorum Marci et Commodi ad Aufidium Victorinum, liber est.

De manumissione inutili.

3. Idem A. Fulginio.

SI Justa Saturnino puellam nomine Firmam, agentem tunc annos septem, hac lege vendiderit, *Ut, cum haberet annos vigintiquinque, libera esset:* quamvis factum ab emptore præstandæ libertatis pacto non sit insertum: sed ut libera esset, expressum: tamen constitutioni (11) Divorum Marci et Commodi in semestribus [scriptæ] locus est: ideoque impleto vicesimoquinto anno Firma libera facta est; Nec obest ei, quod vicesimoseptimo anno manumissa est, quæ jam ex constitutione libera erat. Et is quem post (12) vicesimumquintum annum te conceptum enixa est, ingenuus est.

De mora.

4. Imp. GORDIANUS A. Jocundæ.

SI is qui pretium pro (13) te acceperat, *Ut stati tempore [te] libertate donaret*, moram repromis libertati præstitit: ex [eo] tempore [te] liberam (1 esse effectam manifestum est, ex quo, cum (15) po dari libertas, non est præstita: et ideo ex te natos, i genuos videri procreatos, non incertæ opinionis est.

De pacto, Ne ad libertatem perducatur.

5. Idem A. Martino.

EA quidem mancipia quorum venditio eam legem a cepit, *Ne* (16) *ad libertatem perducantur*, etian manumittantur, nancisci libertatem non possunt. Neq enim conditio quæ personæ ejus cohæsit, immutari (1 facto ejus qui ea lege comparavit, potest. Nec tam pœnæ exactio, si qua addita conditioni non servatæ, j stam exigendi tribuit causam. Qua igitur ratione te p terit revocare ad officium Procuratoris (18), qui eam l gem venditioni dedit, perspici non potest: cum nec (1 in privatorum contractibus fiscus se interponere debeat et literæ ad te missæ, personæ factum, (si non ip manumiseris,) non contineant.

De pacto manumittendi non servato.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Rufinæ.

SI puellam ea lege vendidisti, *Ut* (20) *manumitteretu et si manumissa non esset, centum* (21) *aurei* (2 *præstarentur:* non (23) servata fide, nihilominus eam r ptam ex (24) vestigio servitutis ad libertatem, qu præstari potuit, constitit: nec pecunia quasi rupta fi suscepta, recte petetur: cum, non (25) mutata vendit ris voluntate, conditionis potestatem (26), post man mittentis factum (27) repræsentari, optima ratione placui

(1) *l. 3. ff. de servis export.* adde 19. *Eclog.* 17. et Cujac. 1. *obs.* 29.

(2) Suetonius *in Augusto c.* 21. Barbaros crebrius, aut perfidiosius rebellantes non graviore unquam multatus est pœna, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra trigesimum annnum liberarentur.

(3) *l. 5. infr. h. t.*

(4) Cujac. *d. loco. l. 8. ff. qui sine manumiss.*

(5) Vide *l. 6. in fin. infr. h. t. et d. l.* 8.

(6) Vide Cujac. *d. loco.* Et ita constitutio favore libertatis disponens in venditione, trahitur ex interpretatione ad donationem.

(7) *l. 56. ff. de contrah. empt.*

(8) Vide quæ scripsi ad *Novell.* 78. *c.* 4. *ad l. 5. ff. de præscr. verb.*

(9) Quod non fit per hominem, lex interdum pro facto habet. *l. ult. infr. h, t. l. 10. ff. de in jus vocand. l. 3. §. 2. ff. de legit. tutor. l. 84. §. 1. ff. de hered. instit. l. 8. in fin. ff. de jure patronatus. l. 3. ff. qui sine manumiss.*

(10) Cujus meminit *l. 3. infr. l. 7. §. 8. ff. de donat. int. vir. l. 3. ff. qui sine manumiss.*

(11) De qua vide *l. 2. supr.*

(12) Quod ex ea quæ post annum vicesimum quintum manumitti debet, nascitur, ingenuum est: adde quædam ex Cujac. 10. *observ. 21. in fine.*

(13) Vide *l. 38. ff. de liberali caus.* vide Cujac. *d. loco.*

(14) Qui post tempus libertatis matri necessario conferendæ n scitur, liber est.

(15) Id quando committatur, vide *l. ult. ff. qui sine manumi*

(16) *l. 7. infr. de testament. manumiss. l. 44. §. 7. ff. de gat. 1. l. 9. §. 2. ff. qui et a quibus manumiss.* Theoph. §. *Inst. de his, qui sunt sui.* adde *l. ult. supr. de rebus alie non alien.*

(17) Emptor legem rei venditæ impositam mutare non potest.

(18) Fisci scil.

(19) Procurator fisci cognoscit de causis inter fiscum et privatu

(20) Επί ἐλευθερωθῆναι ἐμπροθέσμως, ut ad constitutum die manumitteretur. *Synops. 19. tit. 17. cap.* 21.

(21) *l. 20. §. 2. ff. de manumiss.*

(22) Πρόστιμον, pœnam. *Synops. ibid.*

(23) Si quis puellam vendiderit, ut ad constitutum diem man mitteretur, et si manumissa non esset, pœnam stipulatus fuerit die cedente puella quidem manumitteretur, pœna vero peti nequit cum pacti vis præstandam a venditore manumissionem importa *Synopsis d. loco.*

(24) Evestigio.

(25) *l. 3. ff. de serv. export.*

(26) Potestate manumittentis etc. Cujac. 16. *observ.* 24.

(27) Lex interdum repræsentat quod ab actore fieri debet. d ad *l. 2. supr. h. t.* adde quæ dixi ad *Nov. 1. c.* 1.

TIT. LVIII.

DE ÆDILITIIS (1) ACTIONIBUS.

1. Imp. ANTONINUS A. Decensio.

SI (2) non simpliciter, sed consilio fraudis servum tibi nescienti fugitivum (3), vel alio modo vitiosum quis vendidit, isque [idem] fugitivus abest, non solum in pretium servi venditorem conveniri, sed etiam damnum (4) quod per eum tibi accidit, competens judex (ut jampridem placuit) præstari jubebit.

2. Imp. GORDIANUS A. Penthilio.

CUm (5) proponas servum quem pridem comparasti, post anni tempus fugisse: qua ratione eo nomine cum venditore ejusdem congredi quæras, non possum animadvertere. Etenim redhibitoriam (6) actionem sex (7) mensium temporibus, vel quanto minoris, anno concludi, manifesti juris est.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Mutiano.

SI (8) apud priorem dominum fugisse mancipium non doceatur: fuga post (9) venditionem [interveniens] ad damnum emptoris pertinet. Sin autem venditor *non vitiosum* (10) *etiam in posterum fieri servum* temere (11) promiserit: quamvis hoc impossibile (12) esse videatur, tamen secundum fidem antecedentis (13), vel in continenti secuti pacti experiri posse non ambigitur. Posteriores (14) enim casus non venditoris sed emptoris periculum expectant. Verum cum servum, quem comparaveras, ad eum (15) qui distraxerat, rediisse contendis, competens judex perspectis omnibus, pro repertæ rei qualitate proferre curabit sententiam.

4. Iidem AA. Falsc.

SI prædium quis sub ea lege comparavit, *Ut* (16), *si displicuerit, inemptum sit*, id, utpote sub conditione venditum, resolvi, et redhibitoriam actionem adversus venditorem competere, palam est.

† Idem observatur, et si pestibilis (17) fundus (id est, pestibiles (18) herbas (19), vel lethiferas habens) ignorante emptore distractus sit: nam et in hoc [etiam] casu per eandem actionem, eum quoque redhibendum esse [constat.]

In redhibitoria actione debet probare emptor servum fugitivum esse. Salic.

5. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEOD. AAA. Nebridio P. V.

HAbito (20) semel bonæ (21) fidei contractu, mancipioque suscepto, et pretio soluto, ita demum repetendi pretii potestas est ei, qui mancipium comparavit, largienda; si (22) illud quod dixerit fugitivum, poterit exhibere. Hoc enim non solum in Barbaris, sed etiam [in] provincialibus servis jure præscriptum est. Dat. 3. Kal. Jul. CP. HONOR. et EVODIO V. C. CONSS. 388. sive 386.

TIT. LIX.

DE (23) MONOPOLIIS (24) ET CONVENTU (25) NEGOTIATORUM ILLICITO, VEL (26) ARTIFICIO (27) ERGOLABORUM (28), NECNON BALNEATORUM, PROHIBITIS, ET PACTIONIBUS ILLICITIS.

1. Imp. ZENO A. Constantino P. P.

J*Ubemus* (29), ne quis cujuscunque vestis, vel piscis,

(1) 3. *C. Theod.* 4. dixi ad *L.* 21. *ff.* 1. adde Cujac. 9. *observ.* 3. *ubi de ædilitiis actionibus.*

(2) Si quis servum fugitivum prius vendiderit, tam in pretium quam in damnum extrinsecus accidens convenitur: ut si mancipium aliud sollicitavit, aut re quadam subrepta aufugit. *Synops. Basil.* . *tit.* 10. *c.* 52.

(3) *l.* 13. §. 1. *ff. de act. empt. l.* 16. §. 2. *ff. de evict.*

(4) *l.* 23. §. 1. *ff. de ædil. edict.*

(5) *d. l.* 54. *ff. h. t.*

(6) Redhibitoria (Græci ἡ ἀναστρέφουσα τὸ πραθὲν ἀγωγὴ) x mensium spatio, vel quanti minoris (ἡ μειοῦσα καὶ ἐλαττοῦσα ὁ τίμημα) anno excluditur. *Synops. illo loco.* 3. Harm. 3. §. 68. urrunt autem emptori sex menses, ex quo rei vitium cognovit, ut cognoscere debuit. Harmen. *ibid.* §. 69.

(7) *l.* 19. *in fin. l.* 55. *ff. h. t.*

(8) *l.* 54. *ff. h. t.* Magna in servo præsumptio est integritatis, apud priorem dominum non fugit.

(9) Fuga post venditionem interveniens ad emptorem pertinet, isi venditor nunquam fugitivum fore servum repromisit, *ut hic*: el nisi ante venditionem fugisse probetur. *Synopsis Basil.* 19. t. 10. *cap.* 54.

(10) Servus fugitivus, vitiosus.

(11) Temere quod quis promittit, suæ temeritati imputare debet.

(12) Qui promittit servum fugitivum non fore, rem pene impossibilem promittere intelligitur. promittit enim factum alienum: unc ratio dubitandi sumitur in hac lege *ex* §. 3. *Inst. de inut. stip.* Ratio decidendi potest adferri in eo, Dominum sc. factum servi promittentem, obligari, æque ac si proprium factum promisisset.

(13) Pacta contractum antecedere, et subsequi possunt. Vide 27. *ff. de pactis.*

(14) Vide *l.* 1. *et l. ult. supr. de pericul. et commod.*

(15) Id est, ad venditorem. Si servus venditus ad venditorem vertitur, restituendus est.

(16) *l.* 31. §. 22. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de contrah. empt.* adde Rolund. a Valle 2. *cons.* 62. *in fin.* Goth. Et si ædilitium edictum locum habet in immobilibus. *l.* 1. *et l.* 49. *ff. h. t.* Donell. *h. t.* cap. 2. Ans.

(17) *l.* 49. *ff. h. t.* Cujacius legit. 16. *obs.* 24. pestilis fundus. Pestilis, id est, pestibulas, vel herbas lethiferas habens. Pestibulæ, natricum serpentumque pestes, ut loquitur Columella: conficto nomine ex peste, ut naustibuli, ex navi, auctore Festo. Odore solo fit pestilis locus. Vide quæ notavi ad *l.* 2. §. 29. *ff. ne quid in loco publico*, et ita Columell. 18. Serpentis odorem pestilentem esse. Ita pestilens ager Salapinorum, Cicero 2. *Agraria*, *quem vide.*

(18) Pestibulas, Cujac. *d. loco*, *ut supr. h. t.*

(19) *l.* 19. §. 1. *ff. locati.*

(20) *Lege un. C. Theod. h. t. Synops. h. t. cap.* 6.

(21) Quid si venditio non bona fide facta sit: et venditor sciens prudens servum fugitivum vendiderit? emptor a venditore pretium quidem recipit: præstare tamen cautionem duntaxat debet, ut si servum invenerit, eum reddat. Scholiastes *Synops. d. c.* 56. *l.* 21. *in fin. ff. de ædil. edict.*

(22) Redhibitoria agens emptor, fugitivum exhibere et restituere debet

(23) Sensus apud Synopseos autorem hic est: De negotiatoribus, qui annonæ insidiantur, dum emunt et supprimunt merces, aut falsis ponderibus utuntur: et quod non liceat inter se pacisci de speciebus, ne minoris vendant, quam inter se statuerunt, et ne sint monopolia. 19. *Eclog.* 18.

(24) *Monopolii* verbo utitur, et quidem Græco et deficiente Latino. Ita Suetonius c. 71. scribit, Tiberium in Senatu abstinuisse sermone Græco: adeo ut *monopolium* nominaturus, prius veniam postularet, quod sibi verbo peregrino utendum esset. Cæterum monopolium est, jus vendendæ certæ mercis, quod unus certive homines sibi vindicant permissu Principis, sub vectigalis onere. *Goth.* vid. Strach. *de mercatura. part.* 4. Jacob. Bornit. *de ærar. redit. lib.* 2. *cap.* 3. Ans. Adde Cujac. *lib.* 16. *obs. c.* 23. *et lib.* 10. *observ. cap.* 19. S. L.

(25) Pars secunda tituli de conventibus, id est, conventionibus, et pactis negotiatorum illicitis.

(26) Pars tertia tituli.

(27) Vel artificum ergolaborumque. Cujac. *hic.* artificum ergolaborum. *Hal.*

(28) Qui opus conducunt faciendum.

(29) *Syn. Bas.* 19. *tit.* 18. *cap.* 1.

vel pectinum (1) forte, aut echini (2), vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel cujuslibet materiæ, pro sua autoritate, vel sacro jam elicito, aut in posterum eliciendo rescripto (3), aut pragmatica sanctione, vel sacra nostræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conventionibus (4) conjuret, aut paciscatur, *Ut* (5) *species diversorum corporum negotiationis, non minoris quam inter se statuerint venundentur.* † Ædificiorum quoque artifices, vel ergolabi (6), aliorumque diversorum operum (7) professores et balneatores penitus arceantur pacta inter se componere; *Ut ne* (8) *quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam alteri solicitudinem alter intercipiat:* data licentia unicuique ab altero inchoatum et derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque hujusmodi facinora denunciandi sine ulla formidine, et sine judiciariis sumptibus. † Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis (9) propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. † Cæterarum præterea professionum (10) primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis, aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint convenientes hujusmodi sese pactis constringere, quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus: officio tuæ sedis quinquaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis monopoliis, et interdictis corporum actionibus commissas forte (si hoc evenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum.

TIT. LX.

DE NUNDINIS (11) ET (12) MERCATIONIBUS.

1. Impp. Valens et Valent. AA. ad Probum P. P.

QUi exercendorum mercatuum, aut nundinarum licentiam, vel veterum (13) indulto, vel nostra autoritate meruerunt: ita beneficio rescripti potiantur, ut nullum in mercatibus atque nundinis ex negotiatorum mercibus conveniant, vel in venalitiis (14) aut locorum temporali quæstu et commodo privata exactione sectentur, vel sub prætextu privati (15) debiti aliquam ibidem (16) concurrentibus molestiam (17) possint inferre.

TIT. LXI.

DE VECTIGALIBUS (18) ET COMMISSIS (19).

De manumissione.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Victorino.

SI (20) jure manumissus es, ante (21) quæstionem commissi motam; statum tuum vectigalis nomine convelli non est æquum.

De quinquennio elapso, de re non existente.

2. Iidem AA. Linuo.

NEque commissum, quod ante quinquennium (22) factum dicitur, si lite res anticipata (23) non est, vindicari potest: neque pro re quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo supprimatur, pretium peti potest (24).

De militibus.

3. Iidem AA. Ingenuo militi.

OMnibus militibus (25) nostris prospeximus, ne ob omissas professiones pœna commissi tenerentur. Proinde deposito hoc metu, si qua portoria debere te apparuerit, exsolve.

(1) Πκτεῖς. *Ecl. d. loco.* Pectinum quibus uniuntur vel deducuntur capilli. Cujac. *hic.* Alii pectinis vocabulo piscis genus intelligunt, de quo Horat. 2. *serm.* 4. *Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum*: quod mihi fit verisimilius.

(2) Ηχεῖς *Ecleg. d. loco.* Cujac. hic videtur legisse *herinacei*, quorum cute vestes poliri notat, et in iis fraudem, et monopolium magnum lucrum invenisse, Plinius scribit *l.* 8. *c.* 37.

(3) Monopolii jus privatus a Principe impetrare non potest.

(4) Pars secunda tituli.

(5) Monopolii forma hæc est.

(6) Εγρολάβοι, *Synops. ibid. c.* περὶ τεχνιτῶν ἢ ἐγρολαβῶν. Iidem Græci εργολήπτεις. *Pollux*: ἐργολαβόντες quibus contrarii ἐκδόντες. Gloss. ἐργολάβος redemptor, *ut ex l.* 39. *ff. de rei vind.*

(7) Εργοδιδάσκαλοι, *Ecl. d. loco.*

(8) *l.* 12. §. 8. *infr. de ædificiis privatis.*

(9) Monopolium exercentis pœna.

(10) Professionum primates, *les maistres jurez*, quasi collegii judices. *l. ult. supr. de jurisdict. omnium judicum.*

(11) *Nundinæ* quid, dixi ad *lib.* 50. *ff.* 11.

(12) Nundinæ, celebriores mercatus: Mercationes, seu mercatus, parvæ nundinæ, *Assemblées*: vetitæ celebrari die dominico. 1. *legum Francicarum* 139.

(13) Nundinæ πανηγύρεις, statis temporibus fiunt eis locis in quibus eas habendi jus datum est, longa consuetudine, vel beneficio Principis, vel senatus, vel consulum: vel (ut est in Novella Valentiniani et Martiani *de siliquarum actionib.*) decreto ordinum, honoratorum, et civium præsente moderatore provinciæ. Ex his notari potest, quibus potestas jus nundinarum concedendi competat. quibus adde *l.* 1. *ff. h. t.*

(14) Venalibus: sensus est, Ne quid exigatur ex mercibus, aut venalibus servis et ex quæstu temporali locorum, in quibus exponuntur merces.

(15) Nundinæ publicam habent securitatem. vide Molin. *de usuris, quæst.* 3. *n.* 92. ut qui earum causa conveniunt, non interpellentur privati debiti causa. *l.* 3. *in fin. ff. de feriis.* publici tamen delicti causa possunt interpellari. *d. l.* 3. ut et banniti. *arg. l.* 4. *ff. de pœnis*: etiam injuste. Bald. *hic.* sed et rei criminum. *Novell.* 17. *c.* 7. adde *l.* 2. *vers. Ei vero. in fin. infr. de exhib. et transm.*

(16) Et intra dies nundinarum, quos plures fuisse indicat *l.* 138. *ff. de verb. obl.*

(17) Repræsaliarum seu clarigationis jus cessat nundinarum tempore. Bald. *hic.*

(18) 11. *C. Theod.* 11. *et* 56. *Ecl.* 4. *etc.* κλεπτοτελωνήματος. 12. Harmenop. 3. *c.* περὶ λειτουργιῶν τελῶν καὶ κουμερκίου. dixi ad *L.* 39. *ff.* 4. Vectigal quid sit, vide *l.* 6. *infr. h. t.*

(19) Commissum, casus mercium improfessarum apud publicanum. Pœna omissæ professionis, publicatio mercium aut venalium improfessorum. *Goth.* Adde Bossium *tit. de vectigalibus fol.* 395. *cum* 7. *tit. seq.* Fornerium *lib.* 1. *select. c.* 20. Mod.

(20) Qui suis ex mercibus aliquid celare voluerit, ne vectigal pendat, et deprehensus fuerit, merces amittit. Similiter si servum celavit, dominium amittit. Sed si quis celatum servum manumisit, postquam libertas semel competere cœpit, non amplius eum fiscus vindicare potest. *Synops. Basil.* 56. περὶ κλεπτοτελωνήματος *tit.* 4. *cap.* 1.

(21) Servus improfessus manumitti potest ante quæstionem commissi motam.

(22) Pœna commissi præscriptione quinquennii tollitur, seu elapso quinquennio fiscus vectigal commissum vindicare non potest vel commercium. Immo nec ante quinquennium si res non exstat, nec dolo supprimitur, sed forte periit. *Syn. ibid. c.* 2.

(23) Id est, contestata.

(24) Etiam intra quinquennium. vide Cujac. *c.* 24. *de præscr.*

(25) Militibus remittitur pœna commissi: non tamen ipsum portorium. *l.* 7. *in fin. infr. h. t.*

De licitatione.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Rufum.

PEnes (1) illum vectigalia manere oportet, qui superior (2) in licitatione exstiterit : ita ut non minus quam triennii fine (3) locatio concludatur, nec illo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum jura conductionumque recreari (4) oportet, ac simili modo aliis collocari. Dat. 10. Kal. Jul. CRISPO Cæs. II. et CONSTANTINO Conss. 321.

Pro quibus rebus vectigal solvitur, vel non.

5. Idem A. Menandro.

UNiversi provinciales pro his rebus quas (5) ad usum (6) proprium vel ad fiscum inferunt, vel exercendi ruris gratia revehunt, nullum vectigal a stationariis exigantur. Ea vero quæ extra prædictas causas, vel negotiationis gratia portantur, solitæ [præstationi vel] pensitationi subjugamus : capitali (7) pœna proposita stationariis (8), et [urbanis] militibus, et cæteris personis, quorum avaritia id tentari firmatur.

De æqualitate in publicis functionibus servanda, de navicularis.

6. Impp. VALENS et VALENT. AA. ad Florentinum Comitem sacrarum largitionum.

OMnium (9) rerum (10) ac personarum quæ privatam degunt vitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. Hoc ideo dicimus, quia nonnulli privatorum elicitas (11) suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia, vel cætera hujusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi adserant esse concessa. Si quis ergo privatorum hujusmodi rescriptione nitatur, cassa eadem sit : Vectigalium enim non parva functio est, quæ debet ab omnibus, qui negotiationis seu transferendarum (12) mercium habent curam, æqua ratione dependi : [exceptis navicularis, cum sibi gerere rem probabuntur.] Dat. 10. Kal. Mart. VALENTINIAN. et VALENT. AA. Coss. 369.

De octava vectigalium nomine solvenda.

7. Iidem AA. et GRATIANUS A. ad Archelaum Comitem Orientis.

EX præstatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octavas (13) more solito constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat : nulla super hoc militarium (14) personarum exceptione facienda.

De legatis.

8. Imppp. GRAT. VALENT. THEOD. AAA. Palladio Comiti sacrar. largit.

A Legatis gentium (15) devotarum, ex his tantum speciebus quas de locis (16) propriis unde conveniunt, huc deportant, octavarii (17) vectigal accipiant : quas vero ex Romano solo, quæ sunt tamen lege concessæ, ad propria deferunt, has habeant a præstatione immunes ac liberas.

De vectigali alabarchiæ per Ægyptum, et Augustamicam.

9. Iidem AAA. eidem Comiti sacrarum largitionum.

USurpationem totius licentiæ summovemus circa vectigal Arabarchiæ (18) per Ægyptum atque Augusta-

(1) 4. *C. Th.* 11. *l. unic.*
(2) *l.* 9. *ff. h. t.*
(3) Locantur vectigalia in triennium : olim in quinquennium, ut scribit Varro 4. *de lingua.*
(4) Retractari, renovari.
(5) Nota, quarum rerum nomine vectigal non debeatur.
(6) Imo eas profiteri oportet. *l.* 16. §. 3. §. 9. *ff. h. t. l.* 203. *ff. de verb. sign.* Solve : aliud est profiteri, aliud vectigal solvere. Cogimur etiam profiteri ea, quæ vectigal non pendunt, alias (ut est in veteri inscriptione,) Quod usurarium invehitur, ansarium non debet. vide Cujac. 14. *obs.* 3.
(7) Capitale est, exegisse a provincialibus vectigalium causa plus quam statutum est, *l. un. in fin. C. Theod. h. t.*
(8) Stationarii et urbani milites, portitoribus et octavariis adsident, ut Dion. declarat 54. de quibus accipienda est lex 34. *in fin. ff. ex quib. causis major.*
(9) *l.* 3. *C. Theod. de immun. concess. lib.* 11.
(10) Πάντα τὰ ἰδιωτικὰ πράγματα τελωνιζέσθωσαν etc. Omnium rerum privatarum nomine vectigalia exigantur, nec quisquam ullo patrocinii modo sanctionem proferat, quæ ipsum a vectigali liberet: sed sive negotiator est, sive merces transferet (et ita distinguitur ἔμπορος καὶ ὁ μεταφέρων φορτίον) vectigal dependat : exceptis navicularis. Nam hi, quum sibi negotientur, a præstatione vectigalis sunt immunes. *Synopsis Basil.* 56. *tit.* 4. περὶ κομμερκίου, c. 6.
(11) Immunitas vectigalium neque rescripto quidem principis conceditur : vel ita, Nullus est immunis a vectigalium solutione, etiamsi super immunitate proferat principis rescriptum : quia præsumitur obreptitium. *Salicet.* adde *l.* 7. *infr. h. t.*
(12) Vectigal proprie onus est mercium quæ transferuntur, sive sint provinciales, sive peregrinæ. *l. ult.* §. 7. *ff. h. t.* sive in provinciam deferantur, sive ad peregrinos : mercium, inquam, onus est, non mercatorum ; nam et qui mercatores non sunt, si quid mercis vehant, vectigal solvunt : plerumque in itinere. *l.* 21. *ff. de donat. int. vir.* plerumque in transitu pontis. *l.* 60. §. 8. *ff. locati.* In quibusdam pontibus pro transitu datur. Seneca *in sapientem non cadere injuriam.* Gallis appellatur hoc vectigal *pontenage.*
(13) Octava vectigalis exigitur per stationarios et urbanos milites, qui portitoribus et octavariis adsident feruntque suppetias. Inde octavarium vectigal. *l.* 8. *infr. h. t.* Gallic. *le huictiesme.* adde quædam ex Cuj. de vectigalibus centesimæ, quadragesimæ. 6. *obs.* 28.
(14) *leg.* 3. *supr. h. t.*
(15) Τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν. 56. *Synops. tit.* 4. περὶ κομμερκίου. *c.* 8. et 2. Harmenop. 5. *c.* περὶ πρεσβευτῶν. id est, exterarum gentium.
(16) Ἀπὸ τοῦ ἔθνους αὐτῶν. *Eclog. d. loco.* Harm. *d. l.*
(17) Vid. *l.* 7. *supr. h. t.*
(18) Alabarchiæ, ita emendat Cujac. 8. *obs.* 37. sic in edicto Justinian. 11. τῷ κατὰ καιρὸν ἀλαβάρχῃ. *c.* 2. et paulo post, *c.* 3. προεστῶτες ἀλαβαρχίων. Joseph. 17. δεῖται τοῦ ἀλαβάρχου. *et lib.* 20. παῖς τοῦ καὶ ἀλαβαρχήσαντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. et Juvenal. *Satyr.* 1. inter quos ausus habere Nescio quis titulos Ægyptius aut Alabarches. et ita Pompejus (Cujacius id refert ad Antonium) a Cicerone 2. *ad Attic.* 17. Alabarches dicitur (non Arabarches, quasi Arabiæ partem subegisset, ut putat *ibid.* Manutius) eo quod gloriaretur se vectigalia populi Romani adauxisse. ἄλαβα enim Hesychio : τὸ μέλαν ᾧ γράφουσι. Alabarches magister est scripturæ. scripsi ad Varronem *ubi de aratione*, quæ fiebat pascendi pecoris causa. Si quidem pastores in saltibus publicis pecora pascentes numerum capitum sui pecoris apud publicanos profitebantur. vide Simonem Bossium 2. *ad Attic.* 17. Sed tamen Cujacius ἀλαβαρχίαν interpretatur vectigal, quod pro transductione pecorum inferebatur : cui lex hæc mirum ad modum favet. Idem adjicit, Arabarchiæ vocabulum pro Alabarchia usurpari, ut ἀργάλεον, ἀλγάλεον : φραγγέλιον, φλαγγέλιον.

*

neam (1) constitutum, nihilque super traductione animalium (quæ sine prohibitione (2) solita minime permittenda est) temerarie per licentiam vindicari concedimus.

De vectigalibus ad angustiarum solatia quæsitis.

10. Impp. Arcad. et Honor. AA. Rufino P. P.

Vectigalia quæcunque quælibet civitates sibi ac suis curiis ad angustiarum (3) suarum solatia quæsierunt, sive illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, sive quibuscunque aliis earundem civitatum usibus designantur: firma his atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.

De salibus.

11. Iidem AA. Lampadio P. P.

Si quis sine (4) persona mancipum (5) (id est, salinarum conductorum) sales emerit, vendereve tentaverit, sive propria audacia, sive nostro munitus oraculo: sales ipsi [una] cum eorum pretio mancipibus addicantur.

De rescriptis.

12. Impp. Honor. et Theod. AA. Gusoni Comiti sacrar. largit.

Quicquid contra vectigales largitionalium [titulorum,] vel pragmaticis, vel sacris adnotationibus fuerit elicitum (6), effectu et viribus carere censemus.

Quibus vectigal penditur, et de jure locandi

13. Impp. Theod. et Valent. AA. Flaviano P. P.

Exceptis his vectigalibus quæ ad sacrum patrimonium nostrum quocunqne tempore pervenerunt, cætera (7) reipublicæ civitatum atque ordinum, æstimatis dispendiis, quæ [pro] publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reserventur: cum duas (8) portiones ærario nostro conferri prisca institutio disposuerat: atque hanc tertiam jubemus adeo in ditione urbium municipumque consistere, ut proprii compendii curam non in alieno potius quam in suo arbitrio noverint constitutam. Designatæ igitur consortium portionis catenus juri ordinum civitatumque obnoxium maneat, ut etiam locandi, quanti sua interest, licentiam sibi noverint contributam.

TIT. LXII.

VECTIGALIA NOVA INSTITUI NON POSSE (9).

1. Impp. Severus et Anton. AA. Victorino.

Non quidem temere (10) permittenda est novorum vectigalium exactio, sed si adeo tenuis est patria tua, ut extraordinario auxilio juvari debeat, allega Præsidi provinciæ, quæ in libellum contulisti: qui re diligenter inspecta, utilitatem communem intuitus, scribet nobis quæ compererit: Et an habenda sit ratio vestri, et quatenus, existimabimus.

2. Iidem AA. Callistiano.

Vectigalia nova nec decreto civitatum institui possunt.

3. Impp. Gallien. et Valerian. AA. Tusco et aliis.

Non solent nova vectigalia inconsultis Principibus (11) institui. Ergo et exigi (12) aliquid quod illicite poscatur, competens judex vetabit, et id quod exactum videtur, si contra rationem juris exortum est, restitui jubebit.

4. Imp. Constant. A. ad Felicem P. P.

Si (13) provincialium nostrorum querela de conductorum aviditate extiterit, et probatum fuerit ultra antiquam (14) consuetudinem, et nostræ (15) terminos jussionis aliquid eos profligasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis vel eorum, qui tuæ gravitati succedunt (16), licitationis cura servetur.

5.

Illorum (17), qui publica sive fiscalia debent, omnia bona sunt obligata.

(1) Augustanicam.
(2) Præbitione. Præbitio solita, id est, vectigal Alabarchiæ.
(3) Civitas quælibet vectigalia sibi necessarias ad utilitates imponere potest.
(4) Sal emere a conductoribus salinarum singuli cogebantur. Unde et in libris feudorum, inter regalia, salinarum reditus computantur. *tit. quæ sunt regalia.* Salinas publicas intellige, nam privatis etiam salinas possidere licuit. vid. *l.* 4. §. 7. *ff. de censibus.* adde Cujacium 3. *obs.* 31.
(5) Publicani maximas familias in salinis habebant, *l.* 59. §. 1. *ff. de hered. instit. l.* 13. *ff. de publicanis. l.* 17. *in fin. ff. de verb. sign.* vide Cujac. 7. *observ.* 4. *in fin.* Damnabantur etiam nonnulli ad salinas. *l.* 8. §. 8. *ff. de pænis.*
(6) *l.* 3. *infr. tit. prox.*
(7) Cæterarum.
(8) Vectigalis soluti duas partes habet fiscus: tertiam civitas seu municipium: nisi sit vectigal Principi reservatum. *Salic.*
(9) *l.* 10. *ff. de publicanis. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi public. Nov.* 43. *cap.* 1. §. 1.
(10) Id est, consulto Principe. *l.* 4. *infr. et d. l.* 10. 56. *Eclog.* 1. *cap.* 9.
(11) *d. l.* 10. in monarchica gubernatione, scil. in democratica vero, citra populi consensum.
(12) *l. ult. supr. tit. prox.*
(13) Περισσοπρακτήσας τελώνης etc. Publicanus qui ampliusquam par sit, exegerit, exilio perpetuo punitur: et alius pro eo constituitur: licitatione (quæ Græcis ὑπερθεματισμὸς) vectigalis in conspectibus præsidis facta. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 4. *cap.* 16.
(14) *l.* 4. *in fin. l.* 9. §. 6. *ff. de publicanis.*
(15) *l.* 3. *supr. h. t.*
(16) Hi ἄρχοντες præsides. *Synops. d. loco.*
(17) Interpretatio Leunclavii. Est autem hæc lex desumpta ex 56. *Eclog.* 4. *cap.* 17.

T I T. LXIII.

DE COMMERCIIS (1), ET MERCATORIBUS.

De debitis pensionibus agnoscendis.

1. Impp. Valens et Valent. AA. ad Julianum Comitem Orientis.

NEgotiatores, si qui (2) ad domum nostram pertinent, potentiorum quoque homines (3) necessitatem debitam pensionum (ut honestas postulat) agnoscere moneantur : ut per cunctos qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ devotionis effectus. Dat. 15. Kalend. Maji, *Constantinopoli*, Divo Joviano et Varroniano Conss. 364.

De barbaris.

2. Imppp. Gratian. Valentin. et Theodos. AAA. Tatiano Comiti sacr. larg.

NOn (4) solum Barbaris aurum minime præbeatur : [sed] etiamsi apud eos inventum fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed (5) si ulterius aurum pro mancipiis, vel quibuscunque speciebus ad Barbaricum (6) fuerit translatum a mercatoribus, non jam damnis, sed suppliciis subjugentur. Et si id Judex repertum non vindicat, tegere, ut conscius (7) criminosa festinat.

De nobilioribus et de ditioribus.

3. Impp. Honor. et Theod. AA. Theodoro P. P.

NObiliores (8) natalibus (9), et honorum luce conspicuos (10), et patrimonio ditiores, perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebeios et negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium.

De Persis.

4. Iidem AA. Anthemio P. P.

MErcatores tam imperio nostro, quam Persarum Regi subjectos, ultra (11) ea loca : in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis convenit, nundinas exercere minime oportet : ne alieni regni (quod non convenit) scrutentur arcana. † Nullus igitur posthac imperio nostro subjectus, ultra Nisibin (12), Callinicum (13) et Artaxatam (14) emendi, seu vendendi species causa proficisci audeat : nec præter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas. Sciente utroque, qui contrahit, et species quæ præter hæc loca fuerint venundatæ, vel comparatæ, sacro ærario nostro vindicandas : et præter earum rerum ac pretii amissionem, quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilii se pœnæ sempiternæ subdendum. Non defutura contra judices, eorumque apparitores, per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercadi gratia Romanus, vel Persa commeaverint. † Exceptis videlicet [his,] qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram Clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas : quibus humanitatis [et legationis (15)] intuitu extra præfinita [etiam] loca mercandi copiam non negamus : nisi sub specie (16) legationis diutius (17) in qualibet provincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturæ insistentes, non immerito una cum his cum quibus contraxerint, seu resederint, pœna hujus sanctionis persequetur.

De numero collegiatorum, et substituendo aliquem in locum defuncti.

5. Iidem AA. Aetio P. P.

CEssante omni ambitione, omni licentia, quingentorum [sexaginta trium] collegiatorum (18) numerus ma-

(1) *Commercium* quid, vide apud Ulpian. 19. §. 5. Theoph. *Inst. de inut. stipul.*

(2) *l. 5. C. Theod. de lustrali collatione. l. 13. tit. 1. l. 1. de episc. aud.*

(3) *Hominum* vocabulo in jure nonnunquam intelliguntur procuratores, actores, custodes, conductores, emphyteuticarii, chartularii, vasalli. vide *l. 2. §. 1. supr. de episc. et cleric. l. 1. infr. de dignitatib. l. 1. infr. de conductoribus et procuratoribus sive actoribus. l. 11. tit. 71.* vid. Cujac. 8. *observ.* 14.

(4) Adde quædam ex oratione Ciceronis *pro L. Flacco.*

(5) Negotiatores pro mercibus quas emunt ἐν τῷ βαρβαρικῷ, in Barbarico, non persolvant aurum, sed alias species reddant : qui secus faxit, plectendus : Judex qui id facientem non punierit, tanquam conscius punietur. Quippe Barbaris aurum non solum non præbendum, sed etiam quidquid apud eos auri est, auferendum. Synops. *Basil.* 36. *tit.* 12. περὶ κεκωλυμένων εἰδῶν. c. 20. Nobis cum Barbaris (finge Turcis et similibus) permissa videtur permutatio, non emptio.

(6) Negotiatores, pro mercibus quas emunt in Barbarico, non solvunt aurum, sed alias species reddunt. 56. *Ecl.* περὶ κεκωλυμένων εἰδῶν. adde *l. 2. supr. quæ res exportari.*

(7) Judex sceleris conscius punitur. vide Bellovis. 2. *pract.* 6. num. 40.

(8) Nobiliores arcentur a mercatura, non quod mercatura sit illicita, (est enim contractus jure gentium) sed quia plebeio humile est commercium cum nobili. Molinæus *de usur. numer.* 59. Quisque honestior est, eo minus decet eum negotiari et fœnerari.

(9) Mercatura tribus hominum generibus interdici videtur, nobilibus, magistratu fungentibus aut functis, ditioribus : nempe ut facilius sit emendi vendendique commercium μεταξὺ τοῦ ἰδιώτου καὶ πραγματευτοῦ, inter plebeios et negotiatores. *ut hic. Synops. Basil.* 19. *tit.* 18. *ex lib.* 56. *tit.* 1. *cap.* 21. quod postea sublatum videtur aut certe desuetum. Nam teste Harmenopulo 2. *tit.* 5. §. 19. ὅτι πάντες ἐξεῖλουσι κομμερκεύειν, omnibus commercia exercendi potestas est. *Goth.* Vid. *l. 6. infr. de dignitat.* An exercitia mercaturæ obsint dignitatibus, vid. Tiraquell. *de nobilit. cap.* 33. Guid. Papæ *quæst.* 196. Mynsinger. *cent.* 8. *obs.* 54. Ans.

(10) Vide Fornerium *lib.* 2. *select.* c. 3. Tiraquellus vero multa in hac re disputat *de nobilit.* c. 13. *a n.* 19. infinitasque more suo auctoritates accumulat, ut modo exercitio mercaturæ imminui nobilitatem et amitti, modo non amitti probet. eodemque pertinent eleganter admodum tradita ad hujus legis explicationem a Jacobo Mondella *cons.* 43. Mod.

(11) *l. ult. infr. h. t.*

(12) Nisibis : quæ Philoni Nasabis et columnas significat. Ouranio Nesibis, quæ vox Phœnicum lingua significat lapidum comportatorum cumulum. Stephanus *de urb.*

(13) Gallinisus dicitur Ammiano *tit.* 23. id est, munimentum robustum, commercandi opimitate gratissimum.

(14) Artaxata Armeniæ urbs est. *Strabo* 11. ab Artaxia rege Armeniæ sic dicta. Stephanus *lib. de urbibus.*

(15) Legatis eorumque comitibus multa indulgentur.

(16) Legationis privilegio neminem abuti oportet.

(17) Frequenti delicto pœnam augeri hinc colligitur, qua de re vide Bellovis 3. *pract.* 16. *n.* 7.

(18) Vide *infr. de collegiatis.* Collegiati hic sunt copiatæ. *l. 1. C. Theod. de lustrali collatione.*

neat, nullique his addendi, mutandive, vel in defuncti locum substituendi pateat copia: ita, ut judicio tuæ sedis sub ipsorum præsentia corporatorum, in eorum locum quos humani subtraxerint casus, ex (1) eodem quo illi fuerant, corpore, subrogentur: nulla alii corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

De civitates vetustis legibus inclytas transgredientibus, vel peregrinos negotiatores suscipientibus.

6. Iidem AA. Maximo Comiti sacrar. largit.

SI qui inclytas nominatim vetustis legibus civitates (2) transgredientes ipsi, vel peregrinos negotiatores sine Comite commerciorum suscipientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilii ulterius evadent. Ergo omnes pariter, sive privati, sive cujuspiam dignitatis, sive in militia constituti, sciant sibi, aut ab hujusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeundnm.

TIT. LXIV.

DE RERUM PERMUTATIONE (3), ET PRÆSCRIPTIS (4) VERBIS.

De evictione.

1. Imp. Gord. A. Therasæ.

SI cum patruus tuus venalem possessionem haberet, pater tuus pretii nomine (licet non taxata quantitate (5)) aliam possessionem dedit, idque [quod] comparavit, non injuria judicis, nec patris tui culpa evictum est: ad exemplum ex empto actionis non immerito id quod tua interest, si in patris jura successisti, consequi desideras. At enim si cum venalis possessio non esset, permutatio facta est, idque quod ab adversario præstitum est, evictum (6) est; quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui (7) postulabis.

Collatio emptionis et permutationis.

2. Impp. Diocl et. et Maxim. AA. Primitivæ.

PErmutationem (8), utpote [re ipsa] bonæ fidei constitutam, sicut commemoras, vicem (9) emptionis obtinere, non est juris incogniti.

De actione.

3. Iidem AA. et CC. Leontio.

EX placito (10) permutationis, nulla re secuta, c. stat nemini actionem competere (11): nisi (12 . pulatio subjecta ex verborum obligatione quæsierit pa bus actionem.

Si is, qui fundum ex causa permutationis accepit, cum vendiderit.

4. Iidem AA. et CC. eidem Leontio.

CUm precibus tuis expresseris, placitum inter te, t alium permutationis intercessisse, eumque fundum te datum vendidisse, contra emptorem quidem te nuli habere actionem perspicis, cum ab eo susceperit do nium, cui te tradidisse titulo permutationis non n. Sed si secundum fidem placiti stipulatio subjecta est: s cessores ejusdem, cum quo contractum habuisti, conv re non prohiberis. Si vero nulla stipulatio interces *præscriptis verbis actio est, ut* (13) *vel fides placiti servetur*, vel quod alterius accipiendi fundi gratia d sti, causa (14) non secuta restituatur.

De fundo dato, ut accipiam domum.

5. Iidem AA. et CC. Theodolanæ.

QUoniam adseveras, patrem tuum ei contra quem p ces fundis, hac conditione dedisse fundum, *ut i cem domum certam acciperet:* aditus Præses pro ciæ placitis eum parere, vel si causam (15) propter qu fundus datus est, sequi non perspexerit, conditionis tione datum [a te] restituere, sicut postulas, jubel.

De lege traditionis.

6. Iidem AA. et CC. Protogeni.

REbus certa lege traditis: si huic non pareatur, p scriptis (16) verbis incertam civilem dandam ac nem, juris autoritas demonstrat.

De frumenti datione ut accipiat oleum.

7. Iidem AA. et CC. Timotheo.

EMptionem rebus (17) fieri non (18) posse, pridem cuit. Igitur cum frumenti certam modiationem G-

(1) Vide Forner. 2. *select.* 21.

(2) *l.* 4. *supr. h. t.*

(3) Dixi *ad Lib.* 19. *D.* 4. *et* 10. *Synops.* 3. Græcis ἀντκλλαγὴ et ἀνκλλαγὴ dicitur *d. tit.* 3.

(4) Dixi *ad Lib.* 19. *D.* 5.

(5) Vid. Molinæus *ad consuetud. Parisiens.* §. 55. *gloss.* 1. *n.* 107. Vaconius *lib.* 1. *declarat.* 27. Vandus *lib.* 1. *variar. quæst.* 25. Mod.

(6) Permutata res si evincitur, in factum competit actio, cui res evincitur. *l.* 1. §. 1. *ff. de rerum permut. l.* 5. §. 2. *in fin. ff. de præscr. verb.* in quod interest. *l.* 29. *Infr. de evictionib.*

(7) Vide Pap. 3. *notar.* 9. *de restitut. contre eschange.*

(8) Permutatio bona fide contracta venditioni et emptioni adsimilatur. *Synops. d. tit.* 3. *cap.* 4.

(9) Permutatio vicina emptioni. *l.* 2. *ff. de rer. permut.* instar emptionis. *Nov. Valent. vers. Ita fit. de conf. his, quæ administ.* quasi emptio, *l.* 62. *ff. de jur. dot.* Qui permutat, emptori similis. *l. ult. ff. quib. ex caus. in possess. et* 19. *Eclog.* 3. c. 4. non tamen idem. *l.* 1. *ff. de rerum permut.* Permutatio fit rebus. *d. l.* 1. non emptio. *l. pen. infr. h. t.* Interdum pecunia cum facto permutatur. *l. ult. ff. de condict. causa data*, veluti si quis pecuniam accipiat, ut manumittat. Hujusmodi species non est emptio, sed vel permutatio vel locatio. *l.* 5. §. 2. *ff. de præscr. verb.*

(10) Vid. Cujac. 11. *obs.* 17.

(11) Differt in eo permutatio ab emptione: Hæc, nudo c su: illa, re perficitur. *l.* 5. §. 2. *ff. h. t.*

(12) Stipulatio adnexa contractui innominato, facit ut non locus pœnitentiæ. *l.* 5. *infr. de contrahend. stipul.*

(13) *l.* 5. *in fin. infr. h. t.*

(14) *l.* 7. *in fin. infr. h. t. l.* 1. *in fin. ff. de rer. permu*

(15) *l.* 4. *in fin. supr. h. t.*

(16) *l. ult. in fin. infr. h. t. l.* 18. *ff. de præscr. verb. l.* 2. *supr. de pact. int. empt.*

(17) Sed pecunia numerata, *l.* 1. §. 1. *ff. de contrah. e* §. 2. *Inst. de empt.*

(18) Imo emptio priscis temporibus etiam sine nummo fuit. *ff. de contr. empt.* Ubi versibus Homericis probatur rebus emptio. sic apud Virgil. 1. *Georgic.* emendi verbum est sine mo, illo versu: *Teque sibi generum Tethys emat omnibus u* Et alioquin Romæ primo pretium pendebant in trutina. Et trutinam solvebatur (cujus vestigium trutina in æde Saturni) de Ennius: *Pœni stipendia pendant.* Hinc libripens in empt bus. Varro 4. *de lingua*: §. 1. *Inst. de testament.* Per contra permutatio cum pecunia signata esse potest. *l. cum hi.* 8. § *cui.* 24. *ff. de transact. l. ita constante.* 26. *ff. de jure dot. mulier.* 21. *ff. de pactis dotal.* §. *constituitur.* 2. *Inst. de u* Plinius 31. c. 8. vide Forcatulum *Necyomantiæ* c. 48. et *l.* 4. *in fin. supr. h. t.*

…cho et Acamato te dedisse, ut tibi repræsentent olei …gnatum pondus, adseveres: si placitis citra stipulatio… solennitatem non exhibeant fidem, quantum dedisti, …sa (1) non secuta condicere pro desiderio tuo potes.

De lege donationis.

8. Iidem AA. et CC. Paulinæ.

A lege (2) rebus donatis Candido, *Ut quod placue…t rat, menstruum seu annuum tibi præstaret*, cum hu…modi conventio non nudi pacti nomine censeatur, sed …us propriis dictæ legis substantia muniatur: ad implen…n [tibi] placitum (sicut postulas) præscriptis ver… (3) competit actio.

T I T. LXV.

DE (4) LOCATO (5) ET CONDUCTO.

De rei interitu.

1. Imp. ANTONINUS A. Agrippino.

Dominus horreorum periculum vis majoris (6), vel effracturam (7) latronum, conductori præstare non cogitur (8). His cessantibus, si quid extrinsecus (9) ex depositis rebus, illæsis horreis perierit, damnum depositarum rerum [ei] resarcire debet.

De ædificiis extruendis.

2. Idem A. Epicleto.

ADversus eos, a quibus exstruenda ædificia conduxisti (10), ex conducto actione contendens, eo judicio, quod est bonæ (11) fidei, debitum cum (12) usuris solitis consequeris.

An inquilinus expelli possit.

3. Idem A. Callimorphoniæ.

ÆDe (13) quam te conductam (14) habere dicis, si (15) pensionem (16) domino in solidum (17) solvisti (18), invitam (19) te expelli (20) non oportet (21): nisi (22) propriis (23) usibus dominus eam necessariam (24)

(1) Rebus certa lege datis, ex ea lege datur actio. *l.* 10. *supr. de pactis. l.* 1. *infr. de pactis conventis.* non datur autem ex nudo pacto, ut hinc constet, pactum datione in contractum transire, … potius, contractum esse cui inest pactum: cum nihil referat, …cedat an sequatur pactum. *l.* 3. *supr. de ædilit. actionib.* vi… Cujac. 11. *obs.* 17. *in fin.*

(2) Pactum datione munitur, et transit in contractus nomen. …e Cujac. 11. *obs.* 17. *in fin. et* 14. *obs.* 28. *in fin.*

(3) *l.* 6. *supr. h. t.*

(4) Dixi *ad L.* 19. *D.* 2.

(5) Locator non is est semper qui mercedem accipit, nam … locat alterius operas, dat mercedem. Dici potest generalius, …catorem esse eum, qui dat utendum vel faciendum aliquid: …nductorem esse, qui quid accipit utendum vel faciendum: ut …are nihil aliud sit, quam utendum vel faciendum aliquid dare, …ducere, accipere. vid. Cujac. 2. *obs.* 28.

(6) *l.* 33. *in fin. ff. h. t.*

(7) Aggressuram. *l.* 12. *infr. h. t. l.* 34. *l.* 55. *ff. h. t.*

(8) Nisi custodiam in se receperit. *d. l.* 55.

(9) Locator vim, et casum non præstat, sed culpam.

(10) Conductor ædificii extruendi hic ipse opifex est, et archi…tus qui mercedem accipit: qui locat ædificium extruendum, …uniam numerat: et si conductori pecuniam tardius quam par …, numeret, usuras præstat. Harum vocum vim ignorarunt cum …cursio veteres.

(11) *l.* 17. *infr. h. t.*

(12) In locato veniunt usuræ ex mora. *Salic.* Faber qui præ…tit operam nec recepit mercedem, eam petit cum usuris. Bald. … 17. *infr. h. t.*

(13) *Synops. Basil.* 20. *tit.* 1. *περὶ ἐνοίκων. cap.* 54. *et* 3. …rm. 8. §. 36. Insula: quidam ita legunt apud Accursium, qui…s accedit *lex* 30. *ff h. t.* utut sit, hypothesis hujus legis adapta… potest ad prædia rustica. vide Cujac. 12. *observ.* 38. quibus …ibus colonus male versatur in re conducta, vide Imbertum *in …chiridio, in verbo, Le fermier.*

(14) Conductor casibus hac lege comprehensis a locatore potest …pelli. Quid emphyteuta: num iisdem ex causis expelli poterit? …n poterit: tametsi inter emptionem et emphyteusim magna si…ilitudo sit. *l.* 1. *infr. de jure emphyt.* Itaque post Joann. And. … Jasonem notat Hippolytus Marsil. *singular.* 91.

(15) Inquilinus, quamdiu pensionem solvit, a domino expelli …n potest: nisi vel ad proprium usum, eumque necessarium do… egeat, eamve reficere velit, vel inquilinus ea male sit usus. 23. …log. 1. c. *περὶ ἐνοίκων.* 54. *et* 3. Harm. 8. *cap. περὶ …*

(16) Partis enim solutio non sufficit. *l.* 41. §. 1. *in fin. ff. usur.*

(17) Vel paratus sis solvere: Offerens enim danti proximus est. …ovell. 91. *cap.* 2. *in fin.* Aliud ergo fuerit, mora commissa in solvendo. Quid: eo casu cujus temporis mora spectabitur? dic, triennii moram requiri in emphyteuta rei privatæ: in ecclesiasticæ emphyteuta, biennium. *l.* 2. *infr. de jure emphyteutico.* in conductionibus biennii moram requiri, si conductor non apparebit. *l.* 56. *ff. h. t.* aut si præsens sit et pactum ei de non expellendo factum sit. *l.* 54. §. 1. *ff. h. t.* His cessantibus moram statim prima pensione committi. Alii *dictam legem* 56. *et leg.* 54. referunt ad eum, qui in lustrum conduxit, Cyrus et Baldus *hic.* Cuj. *Novell.* 7. *fol.* 352. utramque legem refert ad quemlibet conductorem, hac sententia, Quemlibet conductorem, expelli posse post biennii cessationem: et huc refert illud Martialis 12. *Epigramm.* 32. *Vidi, Vacerra, sarcinas tuas vidi, quas non retentas pensiones pro bima portabat uxor.*

(18) Primus casus quo locator conductorem jure potest expellere, is est, Si mercedem vel pensionem non solvit: etiamsi pactum factum sit de non expellendo. vide Ferrariensem *in forma libelli, quo agitur ad facti præstationem* 42. *in verbo Investivit. n.* 7.

(19) Conductorem. ergo a contrario, invito locatore conductor ante tempus migrare non potest, quod perpetuo verum non est. dixi ad *l.* 17. §. 1. *l.* 55. *in fin. ff. h. t.* addam etiam quædam alia ad *l.* 33. *infr. h. t.*

(20) Jure civili licitum forte locatori, facto ipso conductorem expellere. Jure Gallico expellitur officio judicis. Imbertus *d. loco.* Papon. 10. *Arrest.* 3. *num.* 6. *in fin.* Paponius refert, Senatusconsulto (quod tamen Imbertus dicto loco videtur negare) comprobatum fuisse factum ejus qui conductorem, finito conductionis tempore excedere nolentem, vi expulerat. 1. *Arrest.* 3. *num.* 6.

(21) Eo nomine actio competitne in id quod interest? vide *l.* 15. *infr. h. t.*

(22) Secundus casus quo locator conductorem expellere potest. Propter inopinatos casus licitum est domino recedere a conventis. *Bald.*

(23) Propria commoda alienis anteponere licet. Propria intellige, sua, suorumve, puta uxoris, liberorum; hoc enim videtur tacite excipi, et porrigi ad liberos et uxorem, propter summam ejusmodi personarum inter se conjunctionem. Quædam enim laxius ex æquo et bono intelliguntur, quod in usu relicto uxori, vel marito perspicitur. *l.* 2. 3. 4. 5. *de usu et habit.* Huc etiam facit, quod propter supervenientes liberos donatio revocari possit. *l.* 8. *infr. de revocand. donat.* ergo et locatio: neque fit injuria conductori, cum idem eidem in pari causa sit permissum. Debuit quoque id intelligere, a parente nunquam locationem ita fieri, quin tacite liberorum necessitates excipiat. Huc aptari potest, quod scripsi ad *l.* 13. *in verb. Tam pro se quam pro filio. supr. de advoc. divers. judic.* 1.

(24) Necessitas facit aliquid esse licitum. Hujus necessitatis exemplum elegans vid. apud Paponem 10. *Arrest.* 3. *num.* 3.

esse probaverit, aut (1) corrigere (2) domum maluerit (3), aut (4) tu male (5) in re locata versata es (6).

De horreis effractis.

4. Imp. Alexand. A. Sabino.

EX Divi Antonini Pii literis certa forma est, ut domini horreorum effractorum, ejusmodi querelas deferentibus custodes exhibere necesse habeant, nec ultra periculo subjecti sunt. Quod vos quoque adito Præside provinciæ impetrabitis. Qui si majorem animadversionem exigere rem deprehenderit; ad Domitium Ulpianum Præfectum prætorio (7), et parentem (8) meum, reos remittere curabit. Sed quia domini horreorum (9) nominatim [etiam ipsi] custodiam repromiserint, eidem exhibere debent.

De rebus a colono inductis.

5. Idem A. Petromæ.

CErti juris est, ea quæ voluntate (10) dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris jure dominis prædiorum teneri. Quando autem domus locatur, non est necessaria in rebus (12) inductis, illatis scientia domini: nam ea quoque pignoris jure tenentur.

Si conductor rem fruendam alii locet.

6. Idem A. Victorino.

NEmo prohibetur rem (13) quam conduxit, fruendam alii (14) locare: si nihil aliud convenit (15).

(1) Tertius casus quo conductor expelli potest.

(2) Necessario, sc. *l.* 35. *ff. h. t.* (Græcis ἐπισκευάσαι. 3. Harmen. 8. §. 36.) tunc dominus prædii pro rata temporis deducere ex mercede tenetur. Quod si dominus insulæ citra necessitatem demolitus quid fuerit, ut melius tamen reponeret? præstare tenebitur quanti conductori interfuerit non migrare. *l.* 30. *ff. h. t.* Hoc tamen semper verum non videtur. Nam si quid transversarium dominus reficit, idque conductori sit incommodo, nihil locator conductori ex mercede deducet. Aliud omnino futurum est, si necessariam cænaculi partem aperuerit. *l.* 27. *ff. h. t.*

(3) Pone hoc casu, domum esse refectam, et eo nomine inquilinum expulsum: quæri potest, utrum domo refecta possit inquilinus se in veterem locationem restitui jure postulare? Inquilinum id jure petere posse notat Accursius *in l. si duo.* 3. §. 3. *in verb. dominum. ff. uti possidetis*, quod Bartolo notatu dignum videtur *ibidem*, ut et Romano *singulari* 234. et Cremensi *singulari* 71. Quid? in integrum tempus conventæ conductionis restitueturne conductor, initio tantum facto a domo refecta, an potius ab eo tempore quo conductione expulsus est? hoc verius videtur. Lege enim permittente factum a locatore, pœnam ei inferre non debet. *l.* 26. *ff. de damn. infect. l.* 55. *l.* 129. *ff. de reg. jur.* ut id damni conductoris quam locatoris esse periculo sit æquius, emptionis exemplo, a qua perfecta transit illico periculum in emptorem. *l.* 1. *et passim, ff. et C. de periculo, et commodo rei venditæ.* Rursus quæri potest, quam pensionem præstare inquilinus debeat, an quæ initio conventa est, an ampliorem, habita ratione domus refectæ, et in commodiores forte usus mutatæ? Id æquius esse videtur: ne cum alterius jactura locupletetur. *l.* 6. §. 3. *ff. de negot. gest.* et alioqui constat, conductori mercedis deductionem fieri, si incommodior ejus habitatio refectione reddatur. *l.* 27. *ff. h. t.* ut ex contrario debeat augeri merito, si commodior sit effecta.

(4) Quartus casus quo conductor a locatore expelli potest.

(5) *Novell.* 120. *c.* 8. Symmachus *in epist.* Conductor ædibus ita abusus est, ut parvo licet tempore iisdem locis labem consulto intulisse dicatur: *et post*, geminum beneficium a vobis expostulat: primum, ut improbissimus inquilinus locorum intentione depellatur. Deinde, ut habita deterioratæ rei æstimatione justæ sumptus instaurationis agnoscat.

(6) Suntne aliæ causæ præter superiores? Certe sufficiens non est causa conductoris expellendi, quod alius uberiorem pensionem offerat. *l.* 21. *infr.* Cujac. 12. *obs.* 38. adjicit, conductorem malos ob mores, vel ob existimationem malam, vel si conventu difficilis sit, aut si nullum cum eo negotium agitur, quin cum eo lis sit aliqua, expelli posse: quod ad mulieres illaudatæ famæ et vitæ, veluti meretrices et lenones extendunt leges. *Nov.* 14. *cap.* 1. *l.* 4. *Infr. de spectacul. l.* 11. *tit.* 40. vid. Papon. 22. *Arrest.* 9. *n.* 14. *ibi*, *Putain peut être contraint de vuider d'une maison*, *et num.* 25. *ibi*, *Putain n'est reçeue en ferme de maison.* Zasius *in l.* 1. *ff. soluto matrim. n.* 39. 40. post Alexandrum, Ancharanum, Imolam, Speculatorem, hoc videtur etiam referre ad fabros, et id genus artifices, quorum nimis violento artificio auditorii, vel templi quies turbari potest, et ad eos studiosos, qui fistulando, cantando vel altiori voce legendo, vicinis studiosis sunt molesti, idque utilitati publicæ deberi putat. An conductor possit expelli ante tempus ab emptore fundi, vide *l.* 9. *infr. h. t.* An ab heredibus locatoris: An conductore mortuo ejus heres expelli possit, vide *l.* 10. *Infr. h. t.* An quia rem alteri locaverit, vide *l.* 6. *infr. h. t.* Quid si prænumeravit integræ locationis universam pensionem? non potest expelli. vide Ferrariensem *form.* §. 2. *n.* 9. Quid si usufructuarius, vel proprietarius fundum locaverit in annos, isque sit mortuus? Proprietarius non cogitur stare locationi. *l.* 9. §. 1. *ff. h. t.* Quid si tacita reconductio facta est? vid. *l.* 16. *infr. h. t.* Quid si observandæ conductionis causa jus hypothecæ in rem conductam conductor habuerit? dicam *l.* 9. *infr. h. t.* Quid si plures in annos facta fuit locatio, verbi gratia in decem annos? Paponius notat, SC. Parisiensi vetitum ne hujusmodi conductorem liceret expellere, cum ei utile dominium competat, et ob naturalem possessionem interdictum possessorium. *l.* 1. *ff. si ager vectigalis.* Gloss. *l. Si, ut certo.* 5. *si duobus.* 15. *ff. commodati. l. si quis ante.* 10. *ff. de adqu. vel amitt. possess.* vid. Papon. 10. *Arrest.* 3. *num.* 2.

(7) Ut et alibi ad Præfectum urbi. *l.* 1. §. 3. *ff. de off. præfect. urbi.*

(8) Dixi ad *l.* 2. §. 5. *ff. qui petant. tutores.* expressa, *l.* 1. *supr. de sacros. eccles. l.* 4. *ff. de adim. vel transf. leg.* ... tacita. *l. Pomponius.* 5. *ff. in quibus causis pign.* ut in ea re differat prædium rusticum ab urbano, et illata in rusticum prædium nunquam tacite obligentur, etiamsi dominus sciverit (hoc adversus Accursium et receptam opinionem defendit Forcatulus 17. Necyomantiæ) illata in ædes tacite sint obligata. *l.* 2. *ff. in quib. caus. pign. vel hypoth.* Rationem differentiæ eam esse, quod ædibus et urbano ædificio nihil aliud sit conductoris quod locatori obligetur: in rustico, etiamsi illata non sunt, pignori fructus sunt. *l. eo jure.* 4. *l. prædiis.* 7. *ff. in quib. caus. pign.* et breviter illata in rusticum prædium non aliter esse pignori, quam si expresse pignorata sint, *arg. l.* 1. §. *ult. ff. de Salviano.* idque in Serviana, et quasi Serviana et Salviano interdicto esse. §. *ite. Serviana* 7. ubi Theoph. *l. debitor.* 59. *ff. ad SC. Trebell. sequens.* 2. *Inst. de interdict. l.* 1. §. *hoc interdictum.* 1. *ff. de migrando.* Deinde hic non quæri an invecta in rusticum prædium indistincte sint pignori locatori: sed an invecta a colono seu servo alicujus sint conductori pignorata. Hoc tandem definiri: invecta a servo, non esse pignori, nisi dominus ipse expresse consenserit.

(9) Horrearius custodiam effracti horrei non debet, nisi specialem custodiam repromiserit. *l.* 55. *l.* 60. *in fin. ff. h. t.* et vide *l.* 15. §. 1. *ff. h. t.*

(10) Id est, si expressim et nominatim conventum, ut illa essent pignori locatori. vid. *l.* 11. §. 2. *ff. qui potior.*

(11) Inducta, invecta, illata in urbanum prædium, tacite obligantur domino, etiam ignoranti, *ut hic. l.* 4. *ff. de pactis. l.* ... *ff. in quib. caus. pign.* in rusticum, scienti tantum, §. *h.* §. 7. *Inst. de action.* id est, ei qui id stipulatus fuerit. *l.* 1... §. 2. *ff. qui potior.* Cujus rei differentiam Cujacius ad solos populi Romani mores refert. vid. quædam alia apud Forcatulum *dialogo* 23. *Necyomant.* Cæterum id privilegium tacitæ hypothecæ mutari ulla conductoris qualitate non potest. vid. Paponem 1... *Arrest.* 3. *num.* 4. 5.

(12) Quo vocabulo, communi opinione, interpretes negant intelligi merces. *arg. l.* 32. §. 2. *ff. de usufr. leg.* vid. Wurmser. *pract.* 30. *c.* 1. 20. *Ecl.* 1. *c.* 66. *l.* 7. *l.* 48. *l.* 60. *ff. h. t.*

(13) Τὸν ἀγρὸν fundum. *Synops. Basil.* 20. *tit.* 1. *c.* 66.

(14) Personæ sc. idoneæ. *l.* 7. *ff. de usu et habit. arg. Nov.* 14. *c.* 1. *l.* 27. §. 1. *ff. de usur. l.* 19. *supr. de episc. et cl.*

(15) Conveniri potest, ne conductor rem conductam alii locet.

De vectigalibus.

7. Idem A. Terentiano.

SI (1), cum Hermes vectigal octavarum (2) in quinquennium conduceret, fidem tuam obligasti; posteaque (3) spatio ejus temporis expleto, cum idem Hermes in conductione, ut idoneus detineretur, non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris temporis periculo adstringi, competens Judex non ignorabit.

De lue, tempestate, vel alio cœli vitio.

8. Idem A. Higinio.

LIcet certis annuis quantitatibus fundum conduxeris: *si tamen expressum non est in locatione*, (ut mos (4) regionis postulabat,) *ut, si qua lue* (5) *tempestatis, vel alio cœli vitio damna accidissent, ad onus tuum pertinerent;* et quæ evenerunt sterilitates (6), ubertate aliorum annorum repensatæ non probabuntur: rationem tui juxta bonam fidem haberi recte postulabis: eamque formam, qui ex appellatione cognoscet, sequetur.

De emptore fundi locati.

9. Idem A. Fusco.

EMptorem (7) quidem (8) fundi necesse non (9) est stare colono, cui prior dominus locavit, nisi ea lege emit.

(1) Qui conduxit ad certum tempus, si temporis expleto spatio permanserit, videtur in alium annum conducere. Verum fidejussor ipsius eo, quod remissum sit tempus conductionis, non amplius adstringitur, nisi de integro conduxerit. *Synops. Basil. ibi c.* 67.

(2) Octavarium. *Hal.* vid. *l.* 7. *l.* 8. *supr. de vectigal. et commiss.* Octavarium, vel octavarum vectigal observa.

(3) Fidejussor conductoris vectigalium finito tempore non tenetur: licet is pro quo fidejusserit, de novo reconduxerit. Salic. 13. §. 11. *vers. Sed hoc ita verum est. vers. Eadem causa erit. ff. h. t.*

(4) Sterilitas quæ vitio cœli accidit, non est periculo coloni, nisi vel aliud convenit, vel mos regionis id postulet. Ad priorum tamen annorum ubertates sterilitatem quæ accidit, repensari convenit: atque ita in sublevando residuo damno, post fertiles annos, coloni rationem haberi. *Synops.* [illegible]

(5) Lues [illegible] calamitosæ, sed et ea quæ aliquo cœli vitio accidit, aut incursu hostium, aut uredine, aut solis ardore non adsueto, aut lascivia exercitus prætereuntis, aut terræ motu, vel chasmate, vel vi cui resisti non possit, puta fluminum, graculorum, sturnorum, aut incendio: idem est si labes omnes fructus tulerit. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* conductori remissionem parit: nisi ut in quibusdam regionibus fieri solet. *Supr. ibi: ut mos regionis postulabat.* adde *l.* 19. *infr. h. t.* conductor casus in se receperit. *Supr. h. t. ibi: si tamen expressum non est etc.* Hoc obiter notant casibus in se receptis, casus insolitos non intelligi: tamensi conductor cum juramento casus in se receperit: volunt enim quidam præcise et nominatim casus insolitos recipi oportere. *l.* 78. *in fin. ff. de contrah. empt.* vide Gail. 2. *observ.* 23. *num.* 18. eamque communem esse opinionem, refert Joannes Andreanus 3. *quæst.* 36. *num.* 4. quod notandum, si verum: quis enim casus nisi insolitus? *facit l.* 78. *in fin. ff. de contrah. empt.* Possis tamen dicere inter casus alios aliis usitatiores vel frequentiores esse, nisi etiam sterilitas ex hujusmodi lue aut cœli vitio nascens ubertatibus aliorum annorum repensata sit. *infr. h. t. ibi: ubertate aliorum annorum repensatæ. l.* 15. §. 4. *ff. h. t.* cessat igitur compensatio in locationibus ad annum tantum vel ad biennium factis, in quibus superiores ob causas fit remissio pro rata percepti reditus, cum in novennalibus detur tantum dilatio et solvendi terminus prorogetur. Molinæus §. 40. *consuetud. num.* 8. nisi colonus agat de fructuum a solo separatorum consumptione, perit enim res suo domino, id est, conductori. *l.* 61. §. 8. *ff. de furt.* nisi colonus sit partiarius, partem enim damni sustinere debet, ut et lucri. *l.* 25. §. 6. *in fin. ff. h. t.* nisi sterilitas aut damnum vitio negligentiave colendi vel culpa coloni evenerit: veluti si sciens, belli tempore fundum aliquem conduxit. Id enim imputandum conductori, qui conditionem rerum et tempus novit, nec sibi prospexit vel cavit. Cotta *in memorabilibus in verbo conductor. ibi: Secundo adde*: nisi agatur de modico damno, non intolerabili. *l.* 25. §. 6. *ff. h. t.* nisi conductor ex lege locationis debuit fructus quicunque perciperentur. vid. *l.* 18. *infr. h. t.* An idem in emphyteuta et eo qui ad longum tempus conduxit? vid. *l.* 1. *infr. de jure emphyteut.* Quid de eo dicendum est, qui metu belli, aut pestis domo fugit, quamvis neutrum sit secutum: Cotta *d. loco*, putat remissionem pensionis faciendam esse pro rata temporis; cum sint paria fieri aliquid propter metum, vel propter probabilem suspicionem metus. *l.* 7. §. 1. *ff. quod falso tutore.* Superioribus adde, quod idem Cotta ibi ex Alberico refert, propter grandines et tempestates nunquam remitti pensionem his in locis, si grando fructus semper verberare solita fuerit. *l.* 15. §. 2. *vers. si vero nihil extra consuetudinem acciderit. ff. h. t.*

(6) Sterilitas quibusdam videtur esse, quoties semen in terram projectum non colligitur. Alias vero quoties sumptibus deductis conductor decipitur ultra dimidiam justæ mercedis. Alii judicis arbitrio id committunt. Gail. 2. *observ.* 23.

(7) Res paulo laxius interpretanda: successor universalis (aliud in particulari, ut hic.) cogitur stare locationi a defuncto factæ. *l.* 59. *ff. de reg. jur.* sed et minor locationibus a tutore factis. *arg. l.* 8. *ff. de admin. et peric. tut.* ut et creditor missus in possessionem crediti servandi causa stare cogitur locationi a debitore suo, (citra fraudem tamen,) factæ, *l.* 8. §. 1. *ff. de reb. autor. judic.* aliud est in proprietario qui non cogitur stare locationi fundi ab usufructuario factæ. *l.* 9. §. 1. *ff. h. t.* aliud etiam in uxore, quæ præcise non cogitur stare locationi a marito factæ. vid. quæ dixi ad *l.* 25. *in fin. ff. solut. matrim.*

(8) Si quis fundum vendiderit, cum in eo colonum haberet, non cogitur emptor colono potestatem ejus fruendi et colendi facere, nisi forte fundum ea lege emit. *Synops. Basil. ibid.* [illegible] 3. Harm. 8. §. 39.

(9) Nisi conductori jus in rem adquisitum sit, verbi gratia, superficies. *l.* 1. §. 1. *in fin.* §. 6. *ff. de superficieb.* emphyteusis. *l.* 1. §. 1. *in fin. ff. si ager vectigalis.* pignus. Idem dicendum si conductoris ad securitatem, bona sua locator obligavit. Bart. *hic.* Imol. *consil.* 118. Jas. *ad l.* 15. *Supr. de rei vind.* bona, inquam, non tantum universa, sed rem ipsam locatam specialiter. Nec enim generalis hic hypotheca sufficeret. et ita a Senatu Parisiensi multoties judicatum. vide Paponem 10. *Arrest.* 3. *n.* 1. Idem 1. *Notar* 2. *c. de louage*: Imbertus *in enchiridio in verbo, un achepteur n'est tenu.* Quid si conductori locator, aut etiam emptor quanti ejus intersit, offerat, estne audiendus? audiendus videtur. Nam qui pignoris jure rem persequitur, a rei venditione removetur, si qualiscunque possessor debitum offerat. *l.* 13. *in fin. ff. quib. modis pign.* vide Rolandum a Valle hanc quæstionem explicantem 1. *cons.* 6. *n.* 10. *et seqq.* Quæ tamen sententia displicet Gulielmo Onciato *quæst. Acad.* 10. *n.* 22. Displicet etiam Socino. Verum contraria opinio communior est, de qua vide Negusantium *tract. de pignor. et hypothec.* ubi de differentia generalis et specialis hypothecæ tractat, facit etiam *l.* 5. *ff. de distract. pignor.* Cur? in id quod interest obligatio succedit in locum facti obligationis et patientiæ. Quid si locator juravit conductorem expulsum non iri? Rol. *d. loco n.* 29. putat locatorem expresse obligari ad factum et patientiam fruendi præstandam: quod juramentum servari debeat in forma (velut loquuntur) specifica, cum non recipiat æquivalens seu tantundem. Alexand. *in l. stipulationes non dividuntur.* 72. *ff. de verbor. obligat.* Jas. *in l. si pecuniam* 5. *ff. de condict. causa data.* Quid si locationis continuatio promissa fuerit? idem, quod de prima locatione dicendum est. Quid si locator promisit se domum locatam non alienaturum, inque eam rem domum ipsam obligavit? Jus retentionis conductori competere eo casu putant. *arg. l.* 7. *in fin. ff. de distr. pign.* de quo vid. Negus. *tract. de pign. in pr.* Quid in emphyteusi? aliud: cogitur enim emptor proprietatis stare emphyteutæ. Soc. *reg.* 387. Quid si colonus impensas fecit, et eas repetit? ante receptas impensas eum expelli posse negat Soc. *d. loc. arg. l. colonus.* 12. *ff. de vi, et de vi arm.* Quid si in longum tempus conduxit? idem quoque. *l.* 1. *ff. de superf. et ibi* Bart. Bald. *hac l.* Soc. *ibid.* successor enim singularis vel emptor expellere te non possunt, cui in longum tempus fundus locatus est. Emens etiam fundum a fisco, colonum ejus expellere non possum. *l. cognovimus.* 3. *infr. de mancipiis et colonis. l.* 11. *tit.* 62. ut nec colonum municipii vel Reipublicæ, licet ad modicum tempus conduxerit. *l.* 1. *ubi Gloss. et Bart. ff. de loco publico fruendo.* Quid si colonus partiarius sit? idem in eo dixeris. Nam hic quasi socius est. *l. si merces.* 25. §. *vis major.* 6. *ff. h. t. l.* 63. §. *in heredem.* 6. *ff. pro socio.* Quid si emptor sit fructuum? idem plane. Bald. *in d. l. emptorem.* Quid si duobus res locata est? volunt primum præferri secundo, etiamsi secundo conductori facta sit traditio. *Jas.* adde *l.* 15. *supr. de rei vindic.* Quod tamen legi valde repugnat: mihique magis ea placet opinio Alexandri et Socini *cons.* 29. et ita quoque Papiæ judicatum fuisse, refert Cotta in *Memorabil. in verb. locatio.*

stare colono, cui prior dominus locavit: nisi (1) ea lege emit. Verum si probetur aliquo pacto consensisse, *ut in eadem conductione maneat*, quamvis sine (2) scripto, bonæ fidei judicio, [ei] quod placuit parere cogetur.

De heredibus.

10. Imp. GORDIANUS A. Pomponio.

VIam veritatis ignorans, in conductionibus non succedere heredes (3) conductoris existimans: cum sive perpetua conductio est, etiam ad heredes transmittatur: sive temporalis, intra tempora locationis heredi quoque onus (4) contractus incumbat.

De invito in conductione non retinendo.

11. Imp. PHILIPPUS A. Theodoro.

INvitos (5) conductores seu heredes eorum post (6) tempora locationis impleta non (7) esse retinendos, sæpe rescriptum est.

De aggressura latronum.

12. Idem A. Nicæ.

DAmnum quod per aggressuram (8) latronum in possessionibus locatis rei tuæ illatum esse proponis, a domina earundem possessionum, quam nullius (9) criminis ream facere te dicis, resarciri tibi nulla ratione desideras.

De pluribus conductoribus.

13. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALERIAN. C. Heraclidæ.

SI divisa (10) conductio fuit, et in singulis pro partibus facta: alieno nomine conveniri vos non oportet. Si autem omnes qui conducebant, in (11) solidum locatori sunt obligati: jus ei competens conveniendi quem velit, non debet auferri. Habetis sane vos facultatem locatori offerendi (12) debitum: et ut transferantur (13) in vos ea, quæ ob hanc conductionem ab his quorum nomine inquietamini, obligata sunt, postulandi.

De annona.

14. Iidem AA. et CC. Juliano et aliis.

SI his qui a vobis redemerant (14) frumentum, et hordeum annonæ (15) inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

De conductrice expulsa.

15. Iidem AA. et CC. Euphrosynæ.

SI de fundo a locatore expulsa (16) es, [cum eo] agere ex (17) conducto potes: pœnamque [a locatore,] quam præstari rupta conventionis fide placuit, exigere, ac retinere potes.

De lege cauductionis servanda, de tacita renovatione.

16. Iidem AA. et CC. Timotheo.

LEgem (18) quidem conductionis servari oportet, nec pensionum nomine amplius quam convenit, reposci. Sin autem tempus in quo locatus fundus (19) fuerat, sit exactum, et [in] eadem [locatione] conductor permanserit: tacito (20) consensu eandem locationem una (21) cum vinculo pignoris renovare videtur.

De bona fide. De usuris.

17. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Hosalio.

PRæses provinciæ ea quæ ex locatione debentur, exsolvi sine mora curabit: non ignarus ex locato et conducto actionem, cum si bonæ (22) fidei, post moram (23) usuras legitimas admittere.

(1) Quod plerumque solet fieri: ne alioquin locator, qui domum suam vendidit, teneatur conductori. *l.* 25. §. 1. *ff. h. t.* Locatorem cum dico, fiscum excipe venditorem. *l. ult. ff. de jure fisci.*

(2) *l.* 24. *infr. h. t. l.* 14. *ff. h. t.*

(3) Morte conductoris non expirat conductio. §. *ult. Inst. h. t. l.* 19. §. 8. *l.* 60. §. 1. *ff. h. t. l.* 18. *infr. de jure dot.* §. 36. *in fin. Inst. de rer. divis.* Morte usufructuarii perit ususfructus: ut hinc constet, fructuarii aliam in eo esse conditionem quam conductoris. §. 36. *Inst. de rer. divis.*

(4) Heres tenetur ex contractu patris.

(5) Vide quæ notavi de invito ad *l.* 11. *supr. de contrah. empt. l.* 69. *l.* 156. *ff. de reg. jur.*

(6) Igitur hæc lex locum non habet in his, qui perpetuo agris sunt addicti. *l.* 23. §. 1. *infr. de agric. et censit. l.* 11. *tit.* 47.

(7) Imo sunt retinendi. vid. *l.* 11. *in fin. ff. de publican. et vect.*

(8) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(9) Aliud dicendum, si propter ejus inimicitias id ab aliquo commissum fuerit. *l.* 25. §. 4. *ff. h. t. l.* 66. *ff. solut. matrim.*

(10) Divisio contractus inducit divisionem obligationis.

(11) Duo enim rei locationis in solidum esse possunt. *l.* 13. §. 9. *l.* 47. *ff. h. t. l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. commod. l.* 9. *ff. de duob. reis.*

(12) Correus debendi partem correi nomine creditori offerre potest.

(13) Beneficium hoc cedendarum actionum vocant.

(14) Locans operas aut vecturam, puta plaustrarius vel cisiarius antequam mercedem acceperit, operas præstare non cogitur, fidem fallere non ante præsumitur.

(15) Publicæ scil.

(16) *l.* 3. *Supr. h. t.*

(17) *l.* 15. *ff. h. t.* An et in quod interest? Quid si conductor a locatore ex secunda causa legis 2. *Supr. h. t.* expulsus sit ob eandem causam conductorem suum expellere cogitur, num tenebitur conductori in quod interest? Paponius 10. *Arrest.* 3. *num* 3. refert non teneri, quia necessitate expellit, jure id permittente.

(18) Canonem augere dominus nequit, aut colonum expellere, quamdiu tempus conductionis durat. Verum exacto tempore potest hoc facere, nisi vel nominatim, vel tacite locatio redintegrata sit. *Synopsis Basil.* 20. *titul.* 1. *c.* 75. *l.* 25. §. 3. *ff. h. t.*

(19) Tacita reconductio in rusticis etiam prædiis locum habet, ut hic, et in urbanis quoque diverso tamen jure. Nam in rusticis præsumitur conductori tacite indulgeri annualis conductio: in urbanis, prout quisque tantum habitavit. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.* Cur ita? quia fructus ex rustico prædio annuatim tantum percipiuntur: in urbano, quot diebus. vide Ferrariensem *in formula libelli, quo agitur ad facti præstationem, in verb. investivit.* 2. *num.* 8. Paponem 1. *Notar.* 2. *c. du louage.* Petrum Ancharanum 1. *qu.* 6. Apud Parisienses; locator prædia urbana tacite locare videtur ad trimestre tantum. Cur? dies pensionum ibi quater in anno cedunt. Papon. *d. loco.* ubi quædam alia vide, de tacita stagni reconductione.

(20) *l.* 13. §. 11. *l.* 14. *ff. h. t.* cur ita fit? non præsumitur mutata voluntas. Alciat. 2. *præsumpt.* 17. Quid si locatio in scriptis præcise habita fuerit? Locatoris patientia non confert conductori tacitum jus reconductionis. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.* Tunc enim mens contrahentium fuisse videtur, ut non aliter quam scriptura renovaretur locatio: eaque perfecta. Alciat. *d. loco.* Petr. Anchar. *d. loco num.* 6.

(21) Tacitis in reconductionibus ut ipsa conductio commodo conductoris convalescit, ita lex pignorum qua tenebatur locatori, reviviscit: et breviter; Relocatio censetur fieri repetita locationis lege, id est, repetita qualitate quæ erat in priori. Alciat. *d. loco.*

(22) Locatio contractus bonæ fidei. *l.* 2. *supr. h. t.*

(23) Conductor post moram usuras debet. *d. l.* 2. *l.* 54. *ff. h. t. l.* 17. §. 4. *ff. de usur.*

De sterelitate.

18. Iidem AA. Amno.

EXcepto (1) tempore, quod edaci locustarum (2) pernicie sterelitatis vitium intercessit, sequentis temporis fructus quos tibi juxta præteritam consuetudinem (3) deberi constiterit, reddi tibi Præses provinciæ jubebit.

De fide servanda et consuetudine.

19. Iidem AA. Valerio.

CIrca locationes atque conductiones maxime fides (4) contractus servanda est, si (5) nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem (6) regionis. Quod si (7) alii remiserint contra legem contractus atque regionis consuetudinem pensiones: [hoc] aliis præjudicium afferre non potest.

De conductione rei propriæ.

20. Iidem AA. Carpophoro.

QUi rem propriam (8) conduxit, existimans alienam, dominium non (9) transfert, sed inefficacem contractum facit.

Si alius majorem pensionem offerat.

21. Iidem AA. et CC. Antoniæ.

SI (10) olei certa (11) ponderatione fructus anni locasti (12): de contractu bona fide habito, propter hoc solum, quod alter majorem (13) obtulit ponderationem, recedi non oportet.

De operis.

22. Iidem AA. et CC. Papiniano.

SI hi contra quos supplicas, facta locatione certi temporis, suas tibi locaverint (14) operas: quatenus bona fides patitur, causa cognita, competens judex conventoinem servari jubebit.

Si conductor rem suam esse dicat

23. Iidem AA. et CC. Prisco.

AD probationem (15) rei propriæ sive defensionem non sufficit locatio ei facta, qui post de dominio cœperit contendere: cum inscientia (16) domini proprii, et errantis nullum habeat consensum: sed ex eventu (17), si victus fuerit, contractus locationis non constitisse magis declaratur: nemo enim sibi (18) jure possessionem mutare potest.

De instrumentis, de heredibus, et de vidua conductoris.

24. Iidem AA. et CC. Antonino.

COntractus locationis conductionisque, non (19) intervenientibus etiam instrumentis, ratus habeatur: Secundum quod heredes (20) conductoris, etsi non intervenerint instrumenta, non uxorem (21) convenire debes. Sane de posteriore tempore, quo conductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones integras ab ea pete.

(1) Id est, deducto. Ponamus primo anno fertilitatem, secundo sterilitatem, tertio parem fertilitatem fuisse.

(2) Remissio pensionis fit propter edacitatem vermium; ut et graculorum, sturnorum. *l.* 15. §. 2. *ff. h. t.* Ad locustas illud Arnobii 1. *adversus gentes* pertinet: a locustis et muribus arroditur omne genus frugum, et Orpheus de corallio loquens vim habente servandæ segetis ἐκ τευυῶν ἀγέλχς ἐκ τῆς ἀκαιδός ἄπλετον ἔθνος. vide Cujacium 15. *obs.* 28. De locustis placet hoc ex Plinii 11. c. 19. addere. Deorum, inquit, iræ, pestis ea intelligitur. Namque et grandiores cernuntur, et tanto volant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur: solemque obumbrant, solicite suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: et tanquam parum sit maria transiisse, immensos tractus permeant, diraque messibus contegunt nube multa contactu adurentes: omnia vero morsu erodentes et fores quoque tectorum, Italiam ex Africa maxime coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina remedia confugere coacto inopiæ metu: in Cyrenaica regione lex etiam est, ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, deinde fœtum, postremo adultas, desertoris pœna constituta in eum qui cessaverit. Et in Lemno insula, certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referunt. Graculos quoque ob id colunt, adverso volatu occurrentes earum exitio. Necare et in Syria, militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Idem autor 8. c. 29. Nec minus, inquit, clara exitii documenta sunt, etiam ex contemnendis animalibus. ut Varro autor est, a cuniculis suffossum in Hispania oppidum: a Talpis, in Thessalia: ab ranis civitatem in Gallia pulsam: ab locustis in Africa: ex Gyaro insula, incolas a muribus fugatos: in Italia Amyclas a serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas, late deserta regio est a scorpionibus et solpugis gente sublata: et a scolopendris abactos Trezienses autor est Theophrastus.

(3) Consuetudo in pensionibus servanda.

(4) Id est, lex contractus. *l.* 25. §. 3. *ff. h. t.*

(5) Alias ex consuetudine sumeretur præsumptio et in tacitis semper statutum videtur inesse. *l.* 31. §. 20. *ff. de ædilit. edict.* Cujacius tamen ex Græcis hic legit affirmative, si specialiter, μὲν ἰδικῶ etc. Robertus vulgatam defendit 1. *animad.* 14. Græcorum lectio nisi fallor, ut genuina et proba defendi potest, ut sit sensus: Id etiam servandum, quod inter contrahentes convenit, etiamsi vulgo aliter contrahi moris sit, possunt ea quæ sunt consuetudinis omitti. *Infr. h. t. l.* 8. *Supr. h. t.*

(6) Id est, adversus ea quæ vulgo fieri licet. *l.* 8. *supr. h. t.* alias adversus statuta contrahere non licet. *l.* 7. §. 7. *ff. de pact. et infr. ne fidejussores dotium dentur.*

(7) Non si quidam locatores pensionem colonis uno anno ultro remiserint: id cæteros locatores obligabit. facit *l.* 1. *supr. Res inter alios acta.*

(8) *l.* 28. *ff. de adquir. vel amittend. possess.* vide *l.* 45. *ff. de regul. juris.*

(9) Sicuti e contrario, locatio necessario facit dominium rei locatæ spectare ad locatorem. *l.* 23. *infr. h. t.*

(10) Non potest aliquis propterea duntaxat expellere conductorem, quod alius venerit, qui majorem pensionem præstaturum se polliceatur. *Syn. Bas.* 20. *tit.* 1. *c.* 85.

(11) Nummis semper non sit locatio, merces locationis consistere potest in his, quæ pondere constant.

(12) Proprie hoc verbum intellige cum Cujacio 8. *ad Afric. fol.* 192. *et* Corrasio 2. *Miscellan.* 11. non translatitie cum Accursio, pro in usum concessisti.

(13) *l.* 23. *ff h. t.*

(14) Adde *l.* 14. *supr. h. t.*

(15) Adde *l.* 18. *supr. de rei vind.*

(16) Inscientia et error nullum habet consensum. *l.* 15. *ff. de jurisdict. l.* 2. *ff. de judiciis.*

(17) Ex eventu multa judicantur. *l.* 16. §. 8. *ff. de pœnis.*

(18) Sibi ipse. Cujac. *ad l.* 33. §. 1. *ff de usurp.* facit *l.* 3. §. 19. *ff. de adq. vel amitt. possess. d. l.* 33. §. 1.

(19) *l.* 9. *supr. h. t. l.* 14. *ff. h. t.*

(20) *l.* 10. *supr. l.* 29. *l.* 34. *infr. h. t. l.* 19. §. 8. *ff. h. t.*

(21) Mariti ex conductione non tenetur uxor. vide *l.* 1. *supr. ne uxor pro marito.*

*

De judicio petitorio et possessorio.

25. Iidem AA. et CC. Epagatho.

SI quis conductionis titulo agrum, vel aliam quamcunque rem accepit: possessionem prius (1) restituere debet, et tunc de proprietate litigare.

De conductionis fide impleta.

26. Iidem AA. et CC. Opinioni et Hermogeni.

SI conductionis implestis fidem, ejusdem rei gratia factum instrumentum (2) evanuit. Quod si quid vestrum in fundo fuit, vel vi (3) direptum est, hoc restitui vobis Præses provinciæ jubebit.

De mercede prorogata.

27. Iidem AA. et CC. Neroni.

SI tibi, quæ pro colonis conducti prædii prorogasti (4), dominus fundi stipulandi dare spopondit, competens Judex reddi tibi jubebit: Nam si (5) conventio placiti fine stetit: ex nudo (6) pacto, perspicis actionem jure nostro nasci non posse.

De dolo, custodia, et casu.

28. Iidem AA. et CC. eidem Neroni.

IN judicio tam locati quam conducti, dolum (7), et custodiam, non etiam casum (8), cui (9) resisti non potest, venire constat.

De ædificiis a conductore destructis.

29. Iidem AA. et CC. Juliano.

CUm conductorem ædificia, quæ suscepit integra destruxisse (10) proponis, hæc etiam heredes (11) ejus Præses Provinciæ instaurare, ædificiorum inter vos habita ratione jubebit.

De curialibus.

30. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

Florentio P. P.

CUrialis (12), neque procurator (13) neque conductor (14) alienarum (15) rerum, nec fidejussor, aut mandator conductoris existat: alioquin nullam obligationem neque locatori, neque conductori ex hujusmodi contractu competere sancimus.

De militibus.

31. Imp. LEO A. Aspari Magistro militum.

MIlites (16) nostros alienarum rerum conductores, seu procuratores (17), aut fidejussores (18), vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne, omisso armorum usu, ad opus rurestre (19) se conferant, et vicinis graves præsumptione cinguli militaris existant. Armis (20) autem, non privatis negotiis occupentur: ut numeris et (21) signis suis jugiter inhærentes Rempublicam, a (22) qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant.

Dominus, finita locatione prioris, potest locare rem alteri, nec potest primus secundo conductori molestiam, vel litem inferre. Salic.

32. Imp. ZENO A. Adamantio P. P.

NE cui liceat, qui aliquam domum alienam, vel locum, aut ergasterium (23) nomine conductionis accepit, alteri qui post eum domini voluntate ad eandem conductionem accessit, litem inferre, quasi rem illicitam aut agenti damnosam tentaverit: sed patere facultatem (24) dominis domos [suas] vel ergasteria, vel loca cui voluerint locandi: ipsis nihilominus qui conduxerint, a

(1) *l.* 11. §. 3. *ff. h. t.*

(2) Solutione creditori facta, debiti instrumentum ipso jure nullum, ideoque condici potest. *l.* 5. *in fin. supr. depositi. l. ult. supr. ad exhib. l.* 2. *supr. de cond. ex lege.*

(3) *l.* 15. *supr. h. t. l.* 24. §. 4. §. 5. *ff. h. t.*

(4) Prærogasti: Græci vocant τὴν δοθεῖσαν πρὸ χρείαν τοῖς γεωργοῖς. hoc sensu: si fundi dominus ea quæ fundi conductor colonis prærogavit, illi stipulanti dare spopondit, tenetur, sed si nudo tantum pacto promiserit, non tenetur. *Syn. Basil.* 11. *tit.* 1. *ex lib.* 20. *tit.* 1. *c.* 87.

(5) *l.* 10. *supr. de pact.* Paul. 2. *sent.* 14. §. 1. *in fin.*

(6) *l.* 7. §. 4. *ff. de pact.*

(7) Vide *l.* 23. *ff. de reg. jur.*

(8) §. 5. *Inst. h. t.*

(9) *l.* 25. §. 6. *ff. h. t.*

(10) Destructa per conductorem debent per eundem restitui. *Salic.*

(11) Vide *l.* 24. *supr. h. t.*

(12) *Decurio. ex Nov. Th. ne curialis.*

(13) *l.* 34. *infr. de decur.*

(14) *l.* 4. *ff. de decur.*

(15) Etiam publicarum. *l.* 6. §. 2. *ff. de decur. l.* 97. *C. Th. de decur. l.* 2. §. 1. *ff. de admin. rerum ad civit.* quod Adrianum constituisse Xiphilinus scribit.

(16) Miles neque conductor, neque conductoris procurator (διοικητής est Græcis) fidejussor vel mandator fieri potest: ne et ipse circa hæc occupetur: ac vicinis ob cinguli, id est, militiæ privilegium gravis existat. *Syn. Basil.* 20. *tit.* 1. *c.* 90. adde 1. Harm. 61. §. 3. *l. ult. infr. l.* 50. *ff. h. t.* 20. *Syn. Basil.* 1. *c.* 90. *l.* 13. 15. *et* 16. *infr. de re milit. Nov.* 116. 2 *Tim.* 2. *vers.* 4. Ambros. 1. *off.* 36. Sidon. 1. *epist.* 18. Vegetius militibus privata negotia non mandantur. Flor. 11. L. Posthumius consularis, quoniam cum exercitui suo præesset, opera quorundam militum usus esset, damnatus est. Idem de fœderatis constituitur *l. ult. infr. h. t.* lege Gallica, nobiles conduetores esse fundorum vetantur.

(17) *l.* 3. §. 2. *ff. de procur.* Ambros. 1. *off.* 36. Si is qui imperatori militat a susceptionibus litium ac negotiorum forensium venditione mercium prohibetur humanis legibus, quanto magis qui fidei exerces militiam? Sidon. 1. *epist.* 8. Negotiatores militant, milites negotiantur, student pilæ senes, aleæ juvenes. adde *l. uni. infr. negotiatores ne militent. lib.* 12. *tit.* 35.

(18) *l.* 8. §. 1. *ff. qui satisdare.*

(19) Huc refer constitutionem Francisci I. *anni* 1540. *Que les Gentils-hommes et gens d' ordonnance, ne peuvent prendre ni tenir aucune ferme. tom.* 3. *ordin. Gall.* 5.

(20) Armorum peritos milites esse magis oportet, quam negotiationis, *ut hic.* vel legum. *l.* 1. *supr. de jur. et fact. ignor.*

(21) Ad quos remittantur. *Nov.* 116. *c.* 1.

(22) Ali a repub. milites æquum est.

(23) Id est, officinam.

(24) Nemo invitus res suas uni semper et eidem locare cogitur. *Goth.* Fallit tamen tribus casibus quos recenset Gomez. *tom. resolut. c.* 3. *num.* 5. et Mynsing. *cent.* 1. *obs.* 23. et contrarium obtinet jure Canonico, si primus conductor sit scholaris. *cap. extr. de locat. et conduct.* Ans.

omni super hoc molestia liberis conservandis : nisi (1) forte pacta per scripturam specialiter inita cum dominis, vel his qui postea conduxerint, legibus videlicet cognita, gentis intentionibus suffragentur. † Quod si quis hujusmodi controversiam sacris jussionibus (2) interdictam, crediderit commovendam : si privatus est, acriter cæsus sibi subeat pœnam : si militat, decem librarum auri dispendio feriatur.

33. (3).

HÆc (4) constitutio permittit utrique, tam locatori quam conductori, ut liceat intra (5) annum conductionem solvere, tam in Italia, quam in omnibus provinciis : ac ne pœnam quidem velut ex transgressione præstare : nisi contractus initio specialiter huic legi valedixerint, aut citra scripturam renunciarint.

De re aliena.

34. Idem A. Sebastiano P. P.

COnductores (6) alienarum rerum seu alienam cujuslibet rei possessionem precario detinentes, seu heredes (7) eorum, si non eam dominis recuperare volentibus restituerint, sed litem usque ad definitivam sententiam expectaverint : non solum rem locatam, sed etiam æstimationem ejus victrici parti ad similitudinem invasoris (8) alienæ possessionis præbere compellantur.

De militibus.

35. Imp. JUSTIN. A. ad Senatum.

LIcet retro Principes multa de militibus (9) qui alienas possessiones, vel domos conductionis titulo procurandas suscipiunt, sanxisse manifestum est : tamen quia res sic est contempta, ut neque interminationis sacratissimæ constitutionis milites memores, ad hujusmodi sordida (10) audeant venire ministeria, et relictis studiis (11) publicis, signisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum prosilire, et armorum atrocitatem non in hostes ostendere, sed (12) contra vicinos, et forsitan etiam adversus ipsos miseros colonos quos procurandos susceperint, convertere : necessarium duximus ad hanc sacratissimam venire constitutionem, altius, et plenius hujusmodi causam corrigentes. Jubemus itaque omnes omnino, qui sub armis militant, sive majores, sive minores (*Milites* (13) autem appellamus tam eos qui sub excelsis Magistris militum tolerare noscuntur militiam, quam qui in undecim (14) devotissimis scholis (15) taxati sunt, nec non eos qui sub diversis optionibus (16) Fœderatorum (17) nomine sunt decorati) saltem in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare : scituros, quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto, vel aliqua sententia cadant (18) militia, et non sit regressus eis ad pristinum gradum, neque beneficio Imperiali, neque consensu, vel permissu judicis, sub quo tolerandam sortiti sunt militiam : ne, dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias suamque opinionem amittant, ex (19) militibus pagani, ex decoratis infames (20) constituti : et quod post hujusmodi conductionem, (quam penitus interdicimus) a publico susceperint, et hoc sine aliqua mora, vel procrastinatione, reddere compellantur. Scituris et ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorum conamine violata, quod nulla eis exactio contra eas concedatur : [ut] qui (21) alieni appetens constitutus militem procuratorem (22) elegerit, et [a suis] cadat reditibus. † Pateat autem omnibus hujusmodi copia apud competentes Judices accusationis, ut qui in hac causa delator existat, laudandus magis quam vituperandus intelligatur : pœna, quam contra milites nostrorum præceptorum contemptores, et ipsos qui eis conductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris causis obtinente.

T I T. LXVI.

DE (23) JURE EMPHYTEUTICO (24).

Contractus emphyteuticus propriam habet naturam, atque

(1) Stipulatio hæc permissa est, ne locatori liceat fundum alteri relocare quam conductori : quin stipulari possum, ne tuum fundum vendas alteri quam mihi. *l.* 75. *ff. de contrahend. empt. l.* 21. §. 5. *ff. de act. empt. l.* 122. §. 3. *ff. de verb. oblig.* ut quomodo coerceri libertas alienandi. vide *d.* §. 3. eodem et locandi possit.

(2) Rescripto Principis jus privati mutari non potest.

(3) Hanc constitutionem ex Basilicis restituit Cujac. 12. *obs.* 38. extat autem apud autorem *Synopsis Basil.* 20. *tit.* 1. *cap.* 93.

(4) Interpretatio Leunclavii 20. *Eclog.* 1. *cap.* 93.

(5) Ex hoc loco Cujacius probat ædilitium edictum pertinere ad locationes. 12. *observ.* 38. quod tamen negat Ulpianus in *l.* 63. *ff. de ædil. edict.*

(6) Qui rem conduxerunt, et post finitum conductionis tempus eam non restituunt ante condemnationem, sed usque ad definitivam sententiam expectant, et rem ipsam reddere et æstimationem præterea rei præstare tenentur. *Synops. h. t. c.* 92.

(7) *l.* 24. *supr. h. t.*

(8) *l.* 10. *in pr. infr. unde vi.*

(9) *l.* 31. *supr. h. t.*

(10) Militibus sordida est possessionum alienarum conductio.

(11) Militia studium publicum.

(12) Armorum atrocitas non ostendenda in vicinos, sed in hostes.

(13) Milites qui.

(14) Scholæ sunt undecim, videlicet scutariorum tres, agentium in rebus, armaturarum seniorum, armaturarum juniorum, Gentilium seniorum, Gentilium juniorum : Scutariorum sagittariorum, Scutariorum clibanariorum : Fabricensium. *Notitia imperii.*

(15) Scholares sub primiceriis scholarum.

(16) Auxilia fœderatorum optiones.

(17) Fœderati sunt sub optionibus. vide *Nov.* 116.

(18) Pœna militis conducentis alienam possessionem.

(19) Ex milite paganum fieri, ex decorato infamem nota est.

(20) De facto scil.

(21) Pœna delicto similis.

(22) *l.* 31. *supr. h. t.*

(23) §. 3. *Inst. de locat.* 20. *Eclog.* 2. *c.* περὶ ἐμφυτεύσεως. 3. Harm. 3. *c.* περὶ ἐμφυτεύσεως *et tit.* 4. Clar. *lib.* 4. §. *emphyt.* Papon. 1. *Notar.* 2. *c. d' emphyteuse albergation. benevis, et baulx perpetuels.*

(24) Ἐμφύτευσις, ἐκ τοῦ ἐμφυτεύειν, ab insitione. Inde *Nov. Valent. de prædiis pist.* insitionis nomine hunc contractum significat. Est ergo emphyteusis contractus, quo dominus fundi sui defecti forte et squalidi, usum et fructum plenissimum, et quasi dominium alteri concedit ea lege, ut inserendo, plantando, arando, poliendo, colendo meliorem faciat : proque eo pendat pretium seu vectigal annuum. Cujac. *hic.* ut a libellaria et contractu colonario seu πακτοκωμῷ differat, dixi ad *l.* 24. §. 1. *supr. de sacros. Eccl. et ad Novell.* 7. Hoc addendum in libellaria, in introitu contractus offerri summam quandam pecuniæ quæ a Gallis *entrage.* vide Papon. *in d. loco in pr.* Ut ad emphyteusim revertar, ejus species sunt variæ. Nova est, quæ habet originem in ejus persona, quæ vult de ea disponere. Antiqua quæ ab aliquo ascendente. Hereditaria quam quis stipulatus est pro se et heredibus quibuscunque vel pro se et heredibus, si tamen est accepta a privato. Non hereditaria quam aliquis stipulatus est pro se et descendentibus nulla facta mentione heredum. vide Clar. *ibid. q.* 16.

figuram , exigitque scripturam , et propter particulare damnum emphyteuta non liberatur a canone. Bald.

1. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

JUs (1) emphyteuticarium (2) neque (3) conductionis , neque alienationis esse titulis adjiciendum , sed hoc jus tertium esse constituimus (4) , ab utriusque memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum : conceptionem [item] definitionemque habere propriam , et justum esse validumque contractum (5) : in quo cuncta quæ inter utrasque contrahentium partes super omnibus vel etiam fortuitis casibus , pactionibus , scriptura (6) interveniente habitis , placuerint , firma illibataque perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri : ita ut si interdum ea quæ fortuitis casibus eveniunt, pactorum non fuerint conventione concepta , si quidem tanta (7) emerserit clades quæ prorsus etiam ipsius rei quæ per emphyteusin data est, faciat interitum : hoc non emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino , qui quod fatalitate ingruebat etiam nullo intercedente contractu habiturus fuerat , imputetur. Sin vero particulare (8) , vel aliud leve contigerit damnum (9) , ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia : hoc emphyteuticarius suis partibus non dubitet adscribendum.

Pacta emphyteutica servanda sunt : quibus cessantibus , servanda est natura contractus. Bald.

2. Imp. Justinian. A. Demostheni P. P.

IN emphyteuticariis contractibus sancimus , siquidem aliquæ pactiones (10) in emphyteuticis instrumentis fuerint conscriptæ : easdem et in omnibus aliis capitulis observari , et de rejectione ejus qui emphyteusin suscepit si solitam pensionem , vel publicarum functionum (11) apochas non præstiterit. † Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum , sed per totum triennium (12) neque pecunias solverit (13) , neque apochas domino tribu[illegible]

(1) Censualis contractus quid est? Differt ab emphyteusi , ideoque census debitor , etiamsi non solvat censum per biennium , imo per centum annos , jure suo vel re censuali non excidit , *text. cum gl. in c. constitutus. 6. extr. de relig. domib.* Bald. *in l. 2. §. 1. ff. de Publician. in rem action. et tit. de pace Constantiæ , in verb. persolvere fictum. et in Auth. et qui. Infr. de bon. aut. jud.* Imol. *in c. propter. 3. extr. de locato.* Jas. *lib. 2. hoc tit.* quibus addendum eum , qui singulis annis certam frumenti modiationem præstare teneatur , in dubio censuarium , non emphyteutam censeri , ut ea ratione biennii mora jure suo non excidat. Alberic. *l. 2. hoc tit. arg. d. c. constitutus.* Hippol. de Mars. *sing. 94.* de censuario contractu , vide Everard. *in loco ab Emphyt. ad censum* 31.

(2) Ἐμφύτευσις neque conductio est , neque alienatio , sed jus proprium. *Syn. Basil. 22. tit. 2. c. 1.*

(3) Definitio κατὰ ἀφαίρεσιν τῆς εὐχντῖυ.

(4) Pro emphyteusi condictio ex lege competit. Cur? emphyteusis non fuit contractus peræque potens , ut actionem vi sua pareret : nisi lex accessisset. vide Clar. *ib. q. 47.*

(5) Et quidem nominatim. Clar. *d. loco. q. 2. ex communi opinione.*

(6) Scriptura in contractu emphyteutico necessario ab initio requiritur : alias non valet. Clar. *d. l. q. 4. ex communi opinione.* quod in aliis multis contractibus non requiritur. vide *l. 17. supr. de pact.* contrarium tamen putat Molinæus ad consuetudines Parisienses §. 33. *num.* 38.

(7) Hoc volunt interpretes , ob quamcunque sterilitatem emphyteuticarium non excusari a canone , ob chasma , labem et inundationem integræ rei , non ob labem partis. *infr. h. t. ibi : ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia.* Judex tamen æquus poterit eo casu pensionis quantitatem cum fructibus , qui ex residua parte rei emphyteuticariæ colligentur , conferre : et ita pensionis solutionem moderari. Cessantem vero belli causa canonem solvere , excusari quidem a caducitate emphyteuseos , at non a pensionis præstatione : præsertim si pensio exigua sit. Clar. *d. qu.* adde Gail. 2. *obs.* 23. *n.* 23. Quid si domus et aliquot jugera agri in emphyteusim dentur , sitque domus incendio consumpta? Emphyteuta domum reficere cogitur , et pensionem solvere , quia adhuc durat emphyteusis per aream remanentem , quæ est maxima rei pars , nisi pensio magna debeatur , eaque propter fructus solvatur , non autem modica propter utile dominium. vide Petr. Anchar. 3. *cf.* 78. *num.* 12. Finge me dedisse Ecclesiæ domum ut me aleret : eandem domum exustam vel alio casu fortuito destructam? tametsi causa desinat , ob quam Ecclesia me alere debeat , alere tamen adhuc tenetur : quia translato dominio periculum est donatarii seu accipientis. *l. Lucius. 11. ff. de evict. l. necessario. 8. ff. de pericul. et commod. l. si pecuniam. 5. §. 1. ff. de cond. causa data.* aliud igitur est in emphyteusi , ut in qua res non transeat in accipientis dominium. Cremensis *sing.* 1. clades (Græcis βλάβη) totius rei emphyteuticariæ ad dominum rei ὡς ἐπὶ πράσεως , sicut in venditione fit. *Syn. h. t. c. 1.* igitur ad emphyteutam non pertinet.

(8) Μερικὴ βλάβη , cui opponitur κατὰ παντὸς τοῦ πράγματος , ut sit sensus , emphyteuticarii periculo accidere particulare damnum. eleganter autor Synopseos *d. c. 1.* adjicit , ὡς ἐπὶ μισθώσεως , [illegible] cut in locatione : ut in superiore casu totius rei interitus ὡς ἐπὶ πράσεως , nisi aliæ conventiones speciales de rei damno intervenerint. *d. c. 1.*

(9) Quid si rei emphyteuticariæ per alluvionem aliquid accesserit? non augebitur pensio. Nam cum ad emphyteutam damnum pertineat , ad eundem deferri commoda oportet. vide Clar. *d. l. q. 4.*

(10) Pactiones in emphyteusi servandæ , sive ad ipsam emphyteusin , sive ad ipsum emphyteutam ejusve rejectionem pertineant. Quid si nihil de eo rejiciendo nominatim dictum sit? si per triennium canonem emphyteuticum non solvit , neque domino dederit τῶν δημοσίων ἀποχὰς , publicorum tributorum apochas , nulla meliorationis vel emponematum quæ dicuntur , ratione habita , omnibus modis , id est , omnimodo rem ipsam amittit. Neque proferre ad sui defensionem poterit , quod verbi gratia , propter emphyteuma non fuerit inquietatus. Nam hoc ipsum voluntate spontanea non ex inquietatione præstitum oportuit. *Syn. ibi c. 2.*

(11) Τῶν δημοσίων ἀποχὰς , vide *Infr. h. t.* quid si thesaurus sit repertus? est enim fortunæ , ut loquuntur , donum. *l. 63. §. [illegible] ff. de adq. rer dom.* vel potius Dei beneficium. *l. un. infr. de Thesauris.* Quidam putant emphyteutæ fieri. *Doctores in §. thesauros. 39. Inst. de rer. divis.* Choppin. 2. *de domanio* 5. *n.* 20. Sed æquius est , ut emphyteutæ tantum cedat pro dimidia parte ac si in fundo dotali fuisset repertus. *l. 7. §. 12. ff. solut. matrim.*

(12) *l. 32. in fin. supr. de episc. aud.* olim biennium ut [illegible] conductione. *l. 56. ff. locati.* Cujac. *Nov. 7.* quod in emphyteusi Ecclesiastica obtinet. *Nov. 7. c. 3. §. 2. Nov. 120. c. 8 c. Potuit. extr. de locato.* Emphyteuta cessans in solutione canonis per triennium cadit ab Emphyteusi privati hominis : Ecclesiæ vero per biennium. vide Clar. *d. loco q. 8. ex comm. opinione.* per triennium dixi , non antea : etiamsi emphyteuticarius juraverit se annuatim soluturum. Clar. *ib. contra comm.* Triennio vero elapso semper privari potest , etiamsi pensio inferenda minimi sit pretii cum eo casu , non tam de lucro vel commodo , quam de recognitione utilis dominii agatur. Clar. *ib. ex comm. opinione.* idem dicendum , si sciens , non si ignorans , puta si successit defuncto tunc enim juvandus est. *l. 1. ibi. si qui mihi justa causa ff. ex quib. caus. major. l. ult. in fin. ff. de leg. 2.* adde Gail. 2. *obs. 48. n 4.* nec paupertatis prætextu , minus dimidia pensionis intulit , tunc enim ab universa emphyteusi cedere dicitur. Clar. *ib.* Non idem dicendum est si aliud convenerit , aut si tantundem emphyteutæ debeat dominus , quam pensionis sit quantitas , tunc enim æquo jure admittitur compensatio. Soc. *reg.* 114.

(13) Ipse vel ejus procurator. *l. 57. ff. de solut. et liberat.* Quid si re ipsa obtulit et consignavit? satisfecisse intelligitur. *Novell. 9. c. 2. in fin.* Quid si unus heredum tantum partem suam obtulit? omnes jure suo cadunt : alioquin præstatio emphyteuseos contineretur. *l. 7. ff. comm. præd.* ad eundem modum cessatio parentis nocet successoribus , si in eorum quoque gratiam emphyteusis data sit : nisi statim seu modico post triennium intervallo obtulerit idque æquius videtur. *in fin. infr. h. t. et c. Potuit. extr. de locato.* quod tamen Afflictus non admittit *decis.* 74.

rum (1) reddiderit : volenti ei licere eum a præ-
s emphyteuticariis repellere, nulla ei in posterum alle-
tione nomine meliorationis (2), vel eorum quæ *empo-
mata* dicuntur, vel pœna opponenda : sed omnimodo
(si (3) dominus voluerit) repellendo (4), neque
ætendente quod non est super hac causa inquietatus :
m neminem oporteat conventionem, vel admonitionem
pectare, sed ultro sese offerre, et debitum spontanea
luntate persolvere, secundum quod et anteriore lege
stri numinis generaliter cautum est. ✝ Ne autem ex
c causa dominis facultas oriatur emphyteutas suos re-
llere, et reditum (5) minime (6) velle suscipere, ut
hujusmodi machinatione triennio elapso, suo jure is
i emphyteusin suscepit, cadat (7); licentiam ei con-
dimus, attestatione præmissa, pecunias offerre (8),
sque obsignatis, et secundum legem depositis, minime
jectionis timere periculum.

*Emphyteuta potest jus suum vendere vel non, secundum
norem pactorum, cessante autem super hoc pacto, do-
nus est requirendus, an velit emere pro tali pretio,
od ab alio invenitur, et expectandus est per duos men-
s.* Bald.

3. Idem A. Juliano P. P.

Um dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum do-
mini voluntate suas meliorationes, quæ Græco voca-
bulo ἐμπονήματα dicuntur, alienare, vel jus emphyteu-
ticum in alium transferre, an ejus expectare consensum ?
Sancimus, si quidem emphyteuticum instrumentum super
hoc [casu] aliquas pactiones habeat, eas observari.
✝ Sin autem nullo [modo hujusmodi] pactio inter-
posita est, vel forte instrumentum emphyteuseos de-
perditum est : minime licere emphyteutæ sine con-
sensu domini meliorationes suas aliis vendere, vel
jus (9) emphyteuticum transferre (10). ✝ Sed ne hac oc-
casione accepta, domini minime concedant emphyteutas
suos accipere pretia meliorationum quæ invenerunt, sed
eos deludant, et ex hoc commodum emphyteutæ depereat :
disponimus (11), attestationem (12) domino transmitti, et
prædicere, quantum pretium ab alio [revera] accipi
potest. Et si quidem dominus hoc dare maluerit (13), et
tantam præstare quantitatem, quantam ipse revera emphy-
teuta ab alio recipere potest, ipsum dominum omnimodo
hæc comparare. Sin autem duorum mensium spatium fue-
rit emensum, et dominus hoc facere noluerit : licentia
emphyteutæ detur, ubi voluerit, et sine consensu domini
meliorationes suas vendere : his tamen personis (14), quæ
non solent in emphyteuticis contractibus vetari ad hujus-
modi venire emptionem.

✝ Necessitatem autem habere dominos, si aliis melio-
ratio secundum præfatum modum vendita sit, accipere
emphyteutam : vel si jus emphyteuticum in personas non
prohibitas, sed concessas et idoneas ad solvendum em-

(1) Τῶν δημοσίων ἀποχάς. 20. *Ecl.* 1. *cap.* 3. περὶ ἐμφυτεύσεως.
Hinc constat emphyteutam ad solutionem vectigalis ratione prædii
emphyteutici teneri. *l.* 2. *ff. si ager vectigalis.* vide Clar. *ibi. q.* 4.
An et ad refectionem ædificii emphyteuticarii ? tenetur. Petr. An-
cor. 3. *quæst.* 78. *num.* 2.

(2) Finita emphyteusi culpa emphyteutæ, ipse emphyteuta
ἐμποιήματα seu meliorationes amittit : sin minus, non amittit :
ejusque heredibus eo nomine actio competit. Clar. *ibid. quæst.* 45.
Wurmser. 1. *pract.* 34. *observ.* 2. et ita differunt emphyteuticarii
a colonis. *l.* 61. *ff. locati.* Quid si domum ædificavit : in electio-
ne domini positum est ædificii æstimationem solvere, vel ut ædi-
ficium tollatur pati. vide Clar. *l.* 4. §. *feud. quæst.* 88.

(3) Communi opinione dicitur, eo casu sufficere nudam volun-
tatem directi domini de ejiciendo emphyteuta, adeo ut emphyteu-
ta statim ipso jure cadat, neque ulla requiratur judicis sententia.
Clar. *d. loco. quæst.* 9

(4) Officio tamen judicis, non privata autoritate ; et ita com-
muniter ab omnibus tenetur. Clar. *quæst.* 11. Wurmser. 11. *pract.
observ.* 1.

(5) Qui solet communiter præstari in fine anni. *arg. l.* 42. *ff.
de verb. oblig. l.* 9. *l.* 17. *ff. de reg. jur.* Speculator *d. loco.*
Clar. *ex comm. opin. quæst.* 12.

(6) Quid si emphyteuta trium annorum pensionem prærogare
velit ? dominus eam recipere cogi non potest, nec etiam debet,
cum invito beneficium non detur. *l.* 69. *ff. de reg. jur.* facit *l.* 38.
§. 16. *l.* 122. *ff. de verb. oblig.*

(7) Emphyteuta statim, a triennio moram canonis non soluti
purgans, auditur. *c. Potuit. extr. de locato : Novell.* 91. *c.* 2. *in
f. l.* 7. *supr. de pact. int. empt. l.* 32. *supr. de Episc. aud.*
Quid ? si oblatio emphyteutam purgat, purgabit multo magis ipsa
canonis acceptilatio, ut in dubio censeatur caducitas ei remissa,
nisi de injuria sibi facta dominus protestatus non fuerit. §. *ult.
Inst. de injur.* proniores enim sumus ad reum liberandum. *l.* 47.
ff. de obl. et act. vide tamen Clar. *quæst.* 10.

(8) Emphyteusis finitur culpa emphyteutæ, *ut hic.* adde et
tempore (ad quod data est) finito, ut et extincta generatione,
in cujus favorem concessa est. vide Clar. *quæst.* 42.

(9) Emphyteuta jus emphyteuticarium alienans sine consensu do-
mini, jure suo cadit, nec in eum sententia requiritur : sed tamen
ante realem traditionem non dicitur perfecta alienatio : hoc est,
nondum censetur emphyteusim alienasse. Wurms. 1. *pract.* 34.
§. *ult. ex comm. op.* (nisi clausula constituti vel precarii sit
apposita : idque stricto jure, non ex æquo ; quod Delphinates se-
quuntur. Guid. *decis.* 101.) idem dici volunt, si facta sit tradi-
tio sub hac protestatione *salvo et reservato consensu domini et non
aliter.* (nisi forte res emphyteutica magni sit momenti : ut castrum,
et traditio facta sit potentioribus. vide Cæpollam *cautela* 22.) idem
etiam dici volunt, si emphyteusim quis pro se acceperit, et pro
his quibus dederit. Idem si emphyteuta prohibitus sit alienare in
potentiorem. nam prohibitio in quibusdam inducit tacitum consen-
sum in reliquis : tunc enim volunt irrequisito domino alienare vel
cedere posse emphyteusim inferioribus et æqualibus. Idem quoque
dicendum erit, si alienandæ emphyteuseos jus habuit pacto in eam
rem nominatim cum ipso domino directo inito. Rom. *sing.* 471.
Idem esse existimatur, si ignorans vendidit. *arg.* 2. *Feud. de
controv. int. dom.* 42. *l. ult.* §. *sin. autem.* 3. *Auth. res quæ.
C. com. de legat. l. ult. in fin.* et ibi *Gl. et* Bart. *ff. de legat.* 2.
quemadmodum per contrarium directus dominus per ignorantiam,
canonem recipiens post commissam emphyteusim, non remittit jus
commissæ emphyteuseos. Soc. *reg.* 115. idem censetur, si alienatio
non solennis : hoc est, si solennitas statuto vel consuetudine requi-
sita, in ea servata non fuerit. Soc. *ib.* plures exceptiones apud
eundem, vide *in reg. Vasallus* 434. Quid si partem tantum alie-
navit ? emphyteutam cadere tantum parte alienata judicatum fuit
in consilio Neapolitano. Quid si integram emphyteusim alienatam
emphyteuta recuperavit ? pœnam caduci non evitat. Putant itaque
colonum a tali injuria pœnitentia sua, nocentem esse non desine-
re. facit *l.* 1. §. 25. *ff. deposit. l.* 4. §. 10. *ff. de usurpat. l.* 65.
ff. de furtis. idque communis probat opinio, de qua vide Clar. *d.
loc. quæst.* 13. a qua Mynsingerus dissentit, 3. *respons.* 38.
num. 27. 28.

(10) Dic, *ut infr. h. t.*

(11) Emphyteuta jus emphyteuseos (agitur tamen hic de melio-
rationibus) vendere volens tenetur διαμαρτυρίαν πέμπειν τῇ πρω-
τοτύμῳ δεσποτείᾳ, attestationem transmittere primario domino,
eumque de pretio certiorem facere. Qui si emere noluerit, liberum
est emphyteutæ jus suum elapso bimestri spatio transferre. Quin et
emptorem cogitur admittere dominus, ubi primum duo menses ex-
pleti fuerint. 3. Harm. 3. §. 117.

(12) Nota et adde *l.* 32. *supr. de episc. audient.*

(13) Datur domino directo intra bimestre tempus jus προτιμήσεως
(de quo dicam ad constitutionem Friderici de jure προτιμήσεως.)
vide interea Papon. 1. *Notar.* 2. c. *d'emphyteuse*, ibi *droict de
retenue au Seigneur direct*, et ibi. *Le Prince n'a droict de re-
tenue fors qu'en certain cas* Jure feudali intra annum 2. *Feud.* 9.
ubi vide *Cuj.*

(14) Potentioribus aut vetitis capere. *l.* 135. §. 3. *ff. de verb. oblig.*

phyteuticum canonem transponere emphyteuta maluerit (1) : non (2) contradicere , sed novum emphyteutam in possessionem suscipere , non per conductorem vel per procuratorem , sed ipsos dominos per se , vel per literas suas , vel (si hoc non potuerint vel noluerint) per depositionem in hac quidem civitate apud virum clarissimum magistrum censuum , vel præsentibus tabulariis per attestationem , in provinciis autem per præsides vel defensores celebrandam. † Et ne avaritia tenti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent : (quod usque ad præsens tempus perpetrari cognovimus) non amplius eis liceat pro subscriptione [sua] vel depositione n quinquagesimam (3) partem pretii , vel æstimationis l qui ad aliam personam transfertur , accipere. Sin aute novum emphyteutam vel emptorem meliorationis suscip re minime dominus maluerit (4) , et attestatione fa intra duos menses hoc facere supersederit : licere emph teutæ etiam non consentientibus (5) dominis ad al suum jus , vel emphyteumata (6) transferre. Sin aute aliter fuerit versatus , quam nostra constitutio disposu jure emphyteutico cadat.

(1) Emphyteuta jus emphyteuseos (domino tamen prius requi- pliciter alienare potest , id est , non potest jus emphyteuticum simqua vide Roland. a V[illegible] sed prohibetur , nisi adhibeatur solemnitas. de phyteutæ plures rem emphyteuticam *cons.* 3. *num.* 85 Possunt tamen emrequisito domino. Clar. *ib. q.* 14. *idem q.* 17. Sunt enim in solidum emphyteutæ , nec de hujusmodi divisione directus dominus potest conqueri , cum ejus non intersit penes quem sit res emphyteutica , nec ulla recognitio nomine rei debeatur. Clar. *ibid. qu.* 14. Potest etiam emphyteuta , nisi specialis consuetudo obstet , irrequisito domino , jus emphyteuticum extraneo capaci , non potentiori donare. vide Forn. 2. *qu.* 22. *select.* 30. vel legare : salvo tamen jure directi domini. Eo casu donatarius vel legatarius sine consensu domini possessionem apprehendere potest ; et præterea eidem domino (dominum intellige etiam usufructuarium. Clar. *ib. q.* 23.) novus emphyteuta laudimia seu *εισδεκτικὰ* solvere tenetur pro nova investitura. Clar. *qu.* 15. Laudimia , inquam , id est , quinquagesimam partem pretii. *infr. h. t. vers. et ne avaritia.* quod onus locum etiam habet in rebus donatis , quarum solvenda est eo nomine æstimatio : etiamsi emphyteutæ licuerit emphyteusim alienare. Clar. *q.* 23. permutare (cui tamen rei strictum jus repugnare videtur. Clar. *q.* 17.) pignori dare , vel hypothecæ dare. idem *q.* 18. *l.* 16. *in fin. ff. de pignoratitia.* locare ad modicum tempus *q.* 19. E contrario non potest eandem rem in emphyteusim dare , est enim datio emphyteuseos alienationis species. *q.* 10. aut in ea servitutem constituere in præjudicium domini. *q.* 11. licet in sui præjudicium possit , ut tantisper dum emphyteusis durabit , teneatur eam servitutem pati. *arg. l.* 1. *§. pen. in fin. ff. de superficiebus. et arg. §. quid ergo. De investitura de re aliena facta.* 2. *Feud.* 8. *l. Statius Florus.* 48. *ff. de jure fisci.* Capella Tholosana *et ibid.* Aufrerius *decis.* 461. intervertere possessionem , *ejusdem. q.* 25. aut rem deteriorem facere. *arg. Nov.* 7. *c.* 3. *§.* 1. *Nov.* 120. *c.* 8. *Auth. qui rem.* 14. *supr. de sacrosanct. Eccles.* quibus casibus emphyteuta cadit jure suo. Clar. *ib. q.* 26. ut et arbores excidendo , vel formam rei mutando. Gail. 2. *pract.* 67. *n.* 12. Restat dispicere , num emphyteuta possit jure testati , vel intestati emphyteusim transferre. Quod ad testati causam attinet , potest emphyteuta novam emphyteusim , id est , a se adquisitam pro se et quibus dederit , vel pro se filiis et heredibus jure suo in quemcunque voluerit filiorum : quin in extraneum dispositione testamentaria conferre. Antiquam autem , id est , ab ascendentibus acceptam emphyteusim : acceptam , inquam , sub ea formula *pro adquirente ejusque liberis* , parens tenetur filiis relinquere. Clarus *ibi quæst.* 16. superest causa intestati : emphyteusis indefinite accepta ad filios adquirentis defertur ; ad certam generationem accepta , generationem conventam non excedit : Ad certum tempus accepta potest ad extraneos etiam heredes , id est , ad non legitimos transferri : ad conventum tamen tempus duntaxat. In perpetuum vero tempus collata , si ita concepta fuit , *Teneat pro se et filiis* , ad solos descendentes defertur : si ita , *pro se et heredibus extraneis* , etiam ad extraneos : si ita , *pro se et heredibus* , in extraneum quemcumque deferetur , nisi sit emphyteusis Ec siastica. *Novell.* 7. *c.* 3. *in princ. vers. Aliter.* Imo etiam si clesiastica , si modo solenniter facta fuerit , ut communiter m pars interpretum scribit. qua de re vide Roland. a Valle 1. c 90. n. [illegible] Clar. d. loco quæst. 28. vers. Et q *que tamen disputando.* non admittit , nisi expresse facta si extraneis heredibus , aut in ipsa investitura talia verba sint cta , quæ tantundem præstent , puta pro se et quibus ded vel pro se et heredibus quibuscunque. Extraneos cum dico , etiam intellige. Nam si emphyteusis ejus conditionis fuerit , extraneum transiret , delicti causa jus emphyteuticum ad fi deferetur. *l.* 4. *infr. de fundis patrim. lib.* 11. *tit.* 61. nisi phyteusis sit Ecclesiastica , idque favore religionis. *l.* 17. *ff usufruct.* Clar. *ibid. quæst.* 29. Quod de fisco dictum est correos accipiendæ emphyteuseos Clarus negat pertinere , inter jus adcrescendi non est , *quæst.* 39. sed nec ad Ecclesiam ext Ideoque tametsi emphyteuta monasterium ingrediatur , jus emphyteuticum ad Ecclesiam non transfertur. Merito , nulla nam spes caducitatis esset. vid. Clar. *d. loc. quæst.* 33. Dictum es perius , filios interdum succedere in jus emphyteuseos. An nat les ? si emphyteusis sit privata , naturales succedent. Clar. *quæst.* ut et legitimati (nihil enim differunt a legitimis. *Novell.* 89. Clar. *d. loc. quæst.* 81.) et fœminæ , nisi emphyteusis ac pro filiis. *l.* 22. *ff. de verb. sign.* aut statuto repellantur fœm a successione stantibus masculis. Quid nepotes ex filia ? si em teusis accepta pro se et filiis et nepotibus masculis , vel pro des dentibus suis virilis sexus non succedent , secus si accepta in tiam generationem. Clar. *quæst.* 36. Quid filii abstinentes hereditate ? succedent , si emphyteusis accepta pro se , filiis et redibus , vide Clar. *d. loc. quæst.* 37. Gail. 2. *pract.* 128. n. *et obs.* 154. *num.* 17. An emphyteusis transeat ad institutum re certa , vide eundem ibi *quæst.* 38.

(2) Quid si emphyteusis sit finita citra culpam emphyteutæ is desideret renovari contractum emphyteuticarium ? Clarus ex c muni opinione refert , injuria affici , nisi renovetur ei emphyteu sis : eoque nomine ad superiores appellari posse , *d. loc. quæst.* Gail. 2. *obs.* 148. *num.* 23.

(3) Laudimia a novo emphyteuta quæ debeantur domino dil observa. *Goth.* Laudimium est quinquagesima pars pretii *h. t.* sante puta pacto , statuto , vel consuetudine , Alexand. *vol. consil.* 5. *n.* 8. Bursat. *vol.* 2. *consil.* 137. *n.* 39. Proinde d tur ad ratum pretii , non valoris rei , etsi major sit pretio. Alex *d. loco.* et Cravett. *consil.* 389. Potest tamen dominus pro contrarium , puta quod majus sit pretium , et detecta fraude pretium rei , commissa in præjudicium laudemii , sit locus d lutioni , et res incidit in commissum. Papon. *decis.* 171. *num* Boer. *consil.* 52. *in fin.* Amod. de Pont. *tract. de laudem. quæst.* 4. *et* 8. Maur. Burg. *d. tract. part.* 1. *inspect.* 10. Ans.

(4) De hoc jure *προτιμήσεως* supra dictum est.

(5) i. e. Invitis.

(6) *Εμπονήματα* , *supr. h. t.* meliorationes. *supr. h. t.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER QUINTUS.

TIT. I.

DE (1) SPONSALIBUS (2), ET ARRHIS (3) SPONSALITIIS, ET PROXENETICIS (4).

Dissolutis sponsalibus de futuro, licitum est alii nubere. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Annonariæ (5).

ALii desponsatæ (6) renunciare conditioni, et nubere alii non prohibentur.

Sponsa sponsum absentem tenetur per biennium expectare: quo elapso, alteri nubit impune. Bald.

2. Impp. Constantius A. et Constans C. ad Pacatianum P. (7). P.

SI is qui puellam suis nuptiis pactus est, intra (8) biennium exequi nuptias in eadem provincia degens supersederit, ejusque spatii fine decurso, in alterius postea conjunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei sit, quæ nuptias maturando, vota sua diutius eludi non passa est. [Dat. Prid. Idib. April. *Martianopoli*, Pacatiano et Hilariano Conss.] 332.

(1) Tractat de Sponsalibus ante Nuptias: ut quas præcedant sponsalia, arrharum dationes et proxenetica. De Antenuptialibus quædam dicenda sunt obiter ad quarundam etiam legum faciliorem intellectum. Nuptiarum dies legitimi tres erant. *l.* 66. §. 1. *ibi; ante diem tertium. de donat. inter vir.* Primus dicebatur a Græcis προαύλια, id est, desponsalia. Ea fiebant auspicato. Cicer. 1. *de divinat.* Valerius 2. *cap.* 1. optime a turture et cornice, si par integrum apparuisset, quia utrumque animal adeo sui conjugis studiosum, ut eo mortuo superstes nullius præterea conjunctionem appetat. Post auspicia sacra faciebant. Secundus ἀπαύλια, decubatio, eoque deducebatur sponsus in domum soceri a Paranympho, quem nonnulli νυμφευτήν, alii πάροχον vocabant, si futura uxor virgo fuisset: si vidua, mulier ad sponsum deducebatur a Nymphagogo, seu προμνηστρία, id est, pronuba. In limine ignis, et aqua ponebatur, utrumque sponsus et sponsa manu tangebat: ipsa nupta ejusdem aspersione lustrabatur (eo pertinet lex 66. *in fin. ff. de donationibus inter virum.*) Interdum recta via virgo in domum mariti (si forte per nuntium nubebat) deducebatur. *l.*5. *l.* 6. *l.* 7. *ff. de ritu.* Sub vesperam, vel etiam noctu celebrabantur nuptiæ, faces accendebantur, virginis facies operiebatur (hinc nuptiæ) velo, quod Græcis ἔχυθον, et καλύπτρα, seu flameum: lutei coloris erat, ne pudor virginis proderetur, ferreus annulus ei a viro dabatur. Sponsa vero tres asses: quorum primum in manu, alterum in pede, tertium in sacciperio ferebat. Primum sponso dabat, quasi eum sibi illo pretio coemptum esset habitura: alterum in foro diis laribus deponebat. Tertium in vicino compito fodiebat. Nonius c. 12. *in Nubentes.* Inde convivium apparabatur, mox Hymenæus ducebatur cum choreis. Post hæc, pronuba sponsam ad genialem lectum deducebat, hanc antecedebant δᾳδοφόροι, id est; faciferi, duoque colum cum lana et fusis ferentes. alii mundum muliebrem, et alia quæ ob id παράφερνα. Sponsa ita deducta, a sponso detegebatur, quo nomine dona accipiebat, quæ ob id ἀνακαλυπτήρια, et quod ab eo primum videretur ὀπτήρια, et quod eam alloqueretur προσφθεγκτήρια. adde Cujac. 2. *feud.* 9. His ita peractis, pronuba unam ex facibus accendebat, pervigilem futuram: cæteras extinguebat, mox sponsæ duobus digitis cingulum solvebat, quod Dianæ, ob eam causam λυσιζώνη, a Latinis Cinxiæ cognomento, dicebatur. Festus *in voce Cinxiæ*, dixi *libro* 1. *ad Leges* 12. *Tabular.* Cingulum illud erat ex ovilla lana contextum nodo qui Herculeus vocabatur, propterea quod Hercules fœcundissimus creditus sit. Ubi omnes discessissent, sponsus clausa janua disponebat custodias foris, quarum opera muliercularum importuna vel pietas, vel simulatio a foribus arceretur, si qua commoveretur virginis clamore. Interea juventus nuces cum strepitu spargebat. Festus *in Nuces.* et hæc de secundo nuptiarum die. Tertius dies nuptiarum ἐπαύλια, quasi nuptiarum appendix, Latinis Repotia. In eo sponsi affines convivium instaurabant: eoque uxor in domum mariti deducebatur. Egrediens domo paterna nupta pedem tollebat, ne limen attingeret, idque ne pharmacis magicis lædi posset, quæ sub limine ad destruendum conjugium vel concordiam, vel vim genitalem solent a veneficis poni. Plutarchus *in Romanis quæstionibus* 29. Claves mox ei dabantur, vel ut illa intelligeret, quod jus in familia mariti esset habitura, vel ad significandam partus facilitatem. Festus *in voce Clavium.* adde quæ scripsi ad *l.* 2. *ff. de divort. et repud.* Plura vide apud Costanum Titulo de matrimonio, de ritu nuptiarum. Julium Scaligerum 3. *Poëtices.* 101.

(2) *l.* 1. *l.* 2. *infr. h. t.* dixi ad *Lib.* 23. *D.* 1. *L.* 3. *C. Theod.* 5.

(3) *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.*

(4) *Al.* proxenetriis. Alciat. 1. *dispunct.* 22. vid. *l.* 6. *infr.*

(5) Bianori.

(6) Desponsata alii, renunciare sponsalibus potest et alii nubere. *Synops. Basil.* 28. *tit.* 2. *cap.* 15. *et* Harmen. 1. § 9. *l.* 2. *in fin. infr. de repud. et judic. de mor. l.* 2. §. 2. *ff. de divort. et repud.* Quid si sponsalia degenerent, sintque contracta per verba de præsenti? aliud dicendum fuerit. adde *l.* 15. *ff. de cond. et demonstr. l.* 30. *ff. de reg. jur.* adde Wurmser. 1. *pract.* 35. *observ.* 1.

(7) Constantinus ad Pacatianum P. U. *l.* 4. *C. Theod. h. t.*

(8) Si sponsus præsens est, et in eadem provincia, nec intra biennium exequitur nuptias, potest puella impune alii nubere, *ut hic l.* 4. *C. Theod. de sponsalibus.* Dion. 54. Sueton. *in August.* 28. *Synops. Basil.* 1. *c.* 16. 4. Harmen. 1. §. 18. absens expectatur per triennium. *l.* 2. *infr. de repud. et judic. de mor.* olim quadriennium: et ulterius. *l.* 17. *ff. de sponsalib.* adde Cujac. 16. *observ.* 35.

Obligationem purificatam sequentis casus occursio non resolvit : secus in obligatione purificanda. Bald.

3. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS et THEODOSIUS AAA. Eutropio P. P.

ARrhis (1) sponsaliorum (2) nomine datis, si interea (3) sponsus, vel sponsa decesserit, quæ data sunt, jubemus restitui, nisi causam (4), ut nuptiæ non celebrarentur, defuncta persona jam præbuit. Dat. 13. Kal. Jul. *Thess.* GRATIANO A. V. THEODOS. A. I. CONSS. 380.

Tutor vel curator non poterit dissolvere sponsalia contracta per patrem puellæ. Salic.

4. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. ad Marianum P. P.

SI (5) pater pactum de filiæ nuptiis inierit, et humana sorte consumptus ad vota non (6) potuerit pervenire, id inter sponsum et sponsam firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur destinatum (7): nihilque permittatur habere momenti, quod cum defensore (8), ad quem minoris commoda pertinebant, docebitur fuisse transactum. Periniquum est enim, ut contra (9) paternam voluntatem, redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cum plerumque etiam ipsius fœminæ (10) adversus commoda propria inveniatur laborare consilium. Dat. 4. Non. Novemb. HONOR. XIII. et THEOD. X. AA. CONSS. 422.

Qui contraxit sponsalia, et ea non vult exequi: si est ætatis legitimæ, arrhas quas recepit, restituet duplicatas: si minor, solum quas recepit. Bald.

5. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Erythrio P. P.

MUlier (11) juris sui constituta (12) arrharum (13) sponsalium nomine usque (14) ad duplum (15) teneatur, id est (16), in id quod accepit, et aliud tantundem, nec amplius si (17) post completum vicesimumquintum annum, vel (18) post impetratam veniam ætatis, atque in competenti judicio comprobatam, hujusmodi arrhas suscepit. In simplum autem, id est, tantummodo [in id] quod accepit, si minoris ætatis est: sive virgo sive vidua sit, sive per se, sive per tutorem, aut curatorem, vel aliam personam easdem arrhas acceperit. † Patrem (19) vero, vel matrem legitimæ ætatis consti-

(1) *l. 6. C. Theod. h. t.*

(2) Arrharum datio solet antecedere sponsalia, *ut hic*: ut et emptionem et conductionem. *l. 17. in fin. supr. de fide instrum.*

(3) Sponsus (dic idem in sponsa) moriens ante nuptias, *ut hic*: arrhas non amittit, licet eo moriente dimidia pars donationis ante nuptias ab eo factæ, ad ejus sponsam (si tamen osculum ei datum est) pertineat. *l. 16. infr. de donationibus ante nuptias.* Idem dicendum est in donatione sponso a sponsa facta ante nuptias. *d. l. 16. in fin.* Quid si dos marito ante nuptias data? si nuda præcesserunt sponsalia, statutum vel pactum de lucranda dote non pertinet ad maritum. Sin per verba de præsenti contractum sit, pertinebit: etiamsi mulier, neque cognita, neque in domum mariti deducta sit. *arg. l. 7. ff. de ritu nupt.* sin minus, heredes uxoris datam condicent. *l. 10. ff. de condict. causa data.* eamque distinctionem, ut veriorem et communiter receptam, Gailius probat 2. *obs.* 80. *n.* 3. Statutum scil. de lucro dotis locum habere in sponsa. adde quæ dixi ad *l. 2. ff. h. t.* idque etiam usurpari in dote dicta seu promissa. Nihil enim interesse inter dotem datam et promissam: cum ex sola promissione dos constituatur. vid. *l. 4. Infr. de collat.* De doario quid dicendum? Cujacius negat doarium, seu ὑπόβολον deberi uxori, nisi in mariti concubitum venerit, et hoc esse quod dicitur. *Au coucher gagne la femme son douaire*, 2. *feud.* 9. *fol.* 515. *in fin.*

(4) Ut si in culpa fuit, ne contrahi posset conjugium. 4. Harm. 1. §. 3.

(5) *l. 7. C. Theod. h. t.* Sæpenumero pater susceptis pro filia sponsaliorum arrhis, vita defungitur, necdum contractis nuptiis. Deinde post ejus mortem, aut tutor, aut curator efficere conatur, ut dirimantur sponsalia, cavetur itaque hac constitutione infringi et labefactari nequaquam oportere, quæ superstite patre probata et conventa sunt. 4. Harmen. 42. §. 4.

(6) Post sponsalia mora injicitur nuptiis, vel expresse. *l. 1. supr.* vel tacite. *l. 2. supr.* vel neutro modo: puta, morte, vel sponsi, vel sponsæ. *l. 3. supr. h. t.* eorumve parentis, *ut hic. et l. 17. ff. h. t.*

(7) Definitum. *l. 7. C. Theod. h. t.* Solebant enim parentes uxores liberis destinare. vide quæ dixi ad *l. 66. ff. de ritu nuptiar.* et ita patris destinatio post mortem ejus effectum sortitur.

(8) Quid si pater eidem filiam destinaverit? potest utique eam ducere. *l. 36. ff. de ritu nupt.*

(9) In elocanda filia patris defuncti arbitrium judices sequi debent.

(10) Familiæ. *d. l. 7. C. Theod. h. t.* et male. Hoc innuit, fœminas plerumque laborare adversus proprium commodum.

(11) Ὁ ἀρραβὼν φύσιν ἔχει τοιαύτην etc. Arrha sponsalitia eam vim et naturam habet, ut is quidem qui eam accepit, si sponsalium fidem non impleat, duplum ejus quod accepit præstet; qui vero dedit, arrhis excidat. 4. Harm. 2. §. 1.

(12) Addunt Græci τελείαν ἄγουσα τὴν ἡλικίαν, ætatem perfectam agens. *Synops. Basil.* 28. *tit. cap.* 2 4. Harmenop. 2. §. 6

(13) Jam datarum scil. non promissarum tantum. Tiraquellus *de retract. conventionali, ad fin. tit. n.* 36. ut hæc constitutio non pertineat ad arrhas promissas tantum. vid. Rol. a Valle 1. *cons* 37. *n.* 4.

(14) Διπλοῦς ἀῤῥαβῶνας duplatas arrhas. *Synops. ibid.*

(15) Pœnam sponsæ nuptias sine causa detractantis observa. Mulier sui juris constituta minor vigintiquinque annis arrhas acceptas tantum restituit. *Infr. h. t. ibid. in simplum autem.* Major vigintiquinque aut minor vigintiquinque post impetratam tamen ætatis veniam arrhas et tantundem præterea restituit, *ut hic*: quemadmodum, si ὑπεξούσιος, seu in parentis potestate posita sit. *Infr. h. t. vers. Patrem, ibi, duplum tantummodo*: et ita hanc legem intellige, quantumvis diversa sit Græcorum interpretatio. 28 *Eclog.* 2. *cap.* 1.

(16) Duplum in legibus est res ipsa principalis: et tantundem, quod in pœnis, *ut hic. Inst. de oblig. ex delict.* usuris. *l. 10. supr. de usuris.* et eo quod interest, notandum. *l. unic. C. de sentent. quæ pro eo quod interest.*

(17) Arrhas sibi datas, mulier sui juris constituta et ætatis perfectæ, nuptias recusans duplatas restituit, *ut hic.* Quid si minoris ætatis cum esset, veniam ætatis impetravit et arrhas accepit? rursus duplas restituet, si recuset nuptias, *ibi*, vel post impetratam. Quid si minor veniam ætatis non impetravit? simplas tantum restituet. *vers. in simplum. Synops. d. tit.* 2. *c.* 2. Harm. *ibid.*

(18) Ætatis autem veniam viri a vigesimo, fœminæ a decimo octavo ætatis anno impetrant a Principe, qua impetratione curatorum potestate eximuntur: et perinde ac si sui juris essent, res suas administrant: hoc excepto, quod sine decreto nihil ex suis rebus alienare possint. Harmenop. *ibid.* §. 7. *l. 2. l. 3. supr. de his, qui veniam ætatis impetrarunt.*

(19) Arrhas pro filia, vel nepte accipiens pater, mater vel avus, si matrimonium puellæ impediverint, duplatas arrhas præstant, *ut hic.* Quid si matrimonium non impediant, sed matrimonium aliter constare non possit? ipsas tantum arrhas restituunt. *vers. Quod ita. Synops. ibid.* Quid si ante contracta sponsalia matrimonium justa de causa contrahi non posse sciverunt, et tamen arrhas receperunt? duplas arrhas quoque restituent. Est enim quod sibi imputent, qui scientes prudentes arrhas receperint ejus matrimonii nomine, quod contrahi non posse sciebant: secus enim, si ignorabant. *vers. His illud. Synops. ibid.* Harmenop. *ibid.* §. 8.

tutos, sive simul sive separatim arrhas pro filia susceperint: avum etiam, vel proavum, si pro nepte vel pronepte, in duplum tantummodo convenit teneri. Quæ ita custodiri censemus, si (1) non propter personam, vel conditionem, vel aliam causam legibus, vel generalibus constitutionibus interdictam, futurum matrimonium constare prohibetur: Tunc enim quasi nullo facto, utpote sine causa easdem arrhas præstitas, tantummodo reddi consequens esse præcipimus. † His [illud] quoque adjicimus: ut etiamsi (2) legibus prohibitæ non sint speratæ nuptiæ, post arrhas autem sponsalitias sponsa conjugium sponsi propter (3) turpem, [vel prodigam,] vel impudicam conversationem, aut religionis (4), vel sectæ diversitatem recusaverit, vel eo quod quasi vir coitum (5) (ex quo spes sobolis oritur) facere non potuerit, vel ob aliam (6) justam excusationis causam: si quidem probatum fuerit ante datas easdem arrhas sponsalitias hoc quidem mulierem (7), vel parentes ejus cognovisse; sibi debeant imputare. Sin vero horum ignari sponsalitias arrhas susceperint, vel post arrhas datas aliqua justa causa pœnitentiæ intercesserit: eisdem tantummodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. † Quæ (8) omnia simili modo (9) etiam (10) de sponsis super recipiendis necne, arrhis præstitis custodiri censemus: quadrupli (11) videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita erat, in (12) qua et arrharum quantitas imputabatur, cessante: nisi (13) specialiter aliud ex communi consensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. † Extra definitionem [autem] hujus legis, si cautio pœnam stipulationis continens fuerit interposita, ex utraque parte nullas vires habebit: cum in contrahendis nuptiis libera (14) potestas esse debeat. Dat. Kalend. Jul. MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

De proxeneticis.

Hujus legis epitomen retulerat ex Harmenopulo (12) Contius, sed eam integram ex Basilicis edidit

Cujac. *lib.* XI. *obs. cap.* 18.

6.

Constitutio (15) vult, ne (16) proxeneta, seu conciliator (17) nuptiarum quidquam capiat. Si tamen omnino sustineat aliquid accipere, si quidem nihil de ea re convenerit, nihil omnino consequatur: sin pactum intercesserit, non ultra vicesimam partem dotis, et ante nuptias donationis exigat, si dos ad ducentas usque libras auri pertingit: minus autem, si quidem volet, ut accipiat; liberum ei facit. † Sin vero cujuscunque [majoris] quantitatis dos fuerit, ultra decem (18) libras auri proxenetam accipere non permittit, neque si perfecta est dos, vel ante nuptias donatio. † Quod si præter hæc aliquis pactus sit, ne exigatur, sed et solutum reddatur, sive pecuniam accepit, sive res, datave est concessio debiti, aut omnino accepit aliquid mobile, vel immobile, vel se movens: intentatis actionibus non solum contra accipientem, sed etiam contra ejus heredes: nec solum ab eo qui dedit, sed etiam ab ejus heredibus: pœna decem librarum auri definita adversus eos, qui præter hæc [aliquid] agere tentaverint.

(1) Lege jubente quæ dirimuntur sponsalia, pœnam non merentur.

(2) Hæc verba extant in *l.* 1. 26. *supr. de Episc. aud.*

(3) Repudii causas nota. adde *Novell.* 22. c. 15. et ita corporis, bonorum et animi ratione repudio locus est. Corporis, ut quia turpis sponsus, *ut hic. l.* 12. *in fin. ff. h. t.* Bonorum, quia prodigus. Animi, quia impudicus, et improbatæ sectæ.

(4) *d. l.* 16. *vid l.* 15. *supr. de Judæis. Novell. Leonis* 93. Goth. De Jure Canonico licet cum hæreticis sive sectariis commiscere conjugia. *c.* 16. 28. *quæst.* 1. c. 14. *de hæreticis. in* 6. Ans.

(5) Adde *l.* 14. §. 7. *ff. de ædilit. edict. Novell.* 117. *c.* 12.

(6) Puta absentiam biennii, vel triennii. *l.* 2. *supr. h. t.* tamen. nisi sponsalia sint de præsenti, *extra. de conjugio leprosor.* vid. Wurms. 1. *pract.* 35. *obs.* 2. vel quia virgo putabatur, quæ tamen mulier despondit. *arg. l.* 11. *in fin. ff. de act. empt.*

(7) Arrhas etiam dari a sponsa sponso hic locus innuit, quod et Accursius notavit *infr. vers Quæ omnia.* Id tamen Cujac. 4. *observ.* 16. negat: atque in sponsalibus sponsum, non sponsam arrhas dare.

(8) Arrhas acceptas sponsus quemadmodum restituat.

(9) Sciens prudens quæ cum turpi, cum prodigo, cum hæretico, cum impotente vel simili sponsalia contrahit, et arrhas ei dat, etiamsi justam repudii causam habeat, arrhas tamen non repetit; *ut hic: et dict. l.* 16. *supr. de episc. aud.* Sic creditores qui scientes inopem heredem passi sunt in hereditate morari, ab eo satisdationem non exigunt. *l.* 31. §. 2. *ff. de reb. aut. judic.* Sic in emptionibus, scienti vitium non succurritur. *l.* 1. *in fin. ff. de act. empt.* Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex. *Horat.* Huic vicinum est, quod Jason ad *l.* 24. *ff. solut. matrim.* negat constante matrimonio, uxorem dotem repetere posse, quæ scienter cum viro inope, vel prodigo, vel obærato contraxit, aut mox non idoneo futuro: eamque opinionem Gailius probat, 2. *obs.* 84. *arg. l.* 145. *ff. de reg. jur. c. Scienti* 27. *de reg. in* 6. *l.* 34. *supr. de transact.* Idem dicendum esse de creditoribus minus idoneos fidejussores probantibus, vid. *l.* 10. *in fin. ff. qui satisd. l.* 3. *in fin. ff. ut in possess.* sed et eo qui sciens luminibus effossis hominem emit. *l.* 43. §. 1. *ff. de contrahend. empt.* quod ad uxorem attinet, superiora vix probare possum, Bartolum et Ripensem in eo secutus: qua de re vide quæ dixi ad *d. l.* 24.

(10) Quæ de sponso dicta sunt, ad sponsam accommodantur.

(11) *l.* 6. *C. Theod. h. t. l. unic. C. Theod. si provinciæ rector. l. unic. C. Theod. si nuptiæ.*

(12) Quadruplum regulariter ipsum principale, seu ipsam rem principalem in pœnis continet.

(13) Atqui pœnis legum contenti esse debemus. *l.* 19. *ff. de verb. oblig.* Solve: Quadruplum hic licet stipulari, quia jure vetere, etiam in hanc rem legitima fuit pœna quadrupli. *d. l.* 6. *d. l. unic. C. Theod. si provinciæ. d. l. unic. C. Theod. si nuptiæ.* Quadrupli pœna hodie tantum ex conventione valet. vid. Cujac. 16. *observ.* 34. *et* 4. *observ.* 22. *et* 11. *observ.* 17.

(14) Liberæ nuptiæ esse debent. *l.* 12. 15. *infr. de nupt.* Quid? Metus summo pudore patri exhibitus (reverentialem metum quidam appellant) vitiatne nuptias? non vitiat. Talis enim metus non cadit in virum constantem, nisi causa cognita constet ob nimiam reverentiam parentum, liberos tacuisse. Vid. Gailium 2. *observ.* 39. Quid? hujusmodi matrimonium potestne convalescere? Wurmser. 1. *pract.* 36. *observ.* 1. ait, spontanea cohabitatione et copula matrimonium convalescere: eoque casu judicem quantitatem moræ, et amorem conjugum inter se considerare. c. *ad id, quod* 21. *x. de sponsalibus. c. discretionem.* 6. *x. de eo qui cog. consang.* Hujusmodi subsequente copula novum consensum induci, metum tolli. *l.* 2. *supr. de his, quæ vi metusve.* Idque maxime in eo perspici, qui a parentibus puellæ deprehensus, coactus est cum puella matrimonium contrahere. Gailius *d. loco.* 12. 4. *tit.* 3. §. *ult* extat eadem constitutio apud autorem *Synops. Basil.* 54. *tit.* 13. *περὶ προξενητῶν*, c. 4.

(15) Interpretatio Leunclavii.

(16) Τὸν προξενήσαντα γάμον.

(17) Quid proxeneta. vid. *l.* 3. *ff. de proxenet.*

(18) Id est, septingentos viginti aureos et ita certas hic modus proxeneticis nuptialibus datur, ut et advocato plerumque centum aurei. *l.* 1. §. 12. *in fin. ff. de extraord. cognit.* Interdicuntur omnino proxenetica præpositis ecclesiasticis. *Novell.* 123. c. 16.

TIT. II.

SI RECTOR (1) PROVINCIÆ, VEL AD EUM PERTINENTES SPONSALITIA (2) DEDERINT.

1. Imppp. GRATIAN. VALEN. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

SI (3) quis in potestate publica positus, atque honore administrandarum provinciarum, qui parentibus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut ipsis quæ matrimonium contracturæ sunt, potest esse terribilis (4), arrhas sponsalitias dederit, jubemus (5): ut deinceps, sive parentes, sive eædem mutaverint voluntatem: non modo juris laqueis liberentur, pœnæque [statutæ] expertes sint: sed extrinsecus data pignora lucrativa (6) habeant (7), si ea non putent esse reddenda. Quod ita late patere volumus, ut non (8) solum circa admistrantes, sed etiam circa administrantium filios (9), nepotes ac propinquos: [et] participes (10) [id est, consiliarios,] domesticosque locum habeat: quibus tamen administrator operam dederit. † Impleri autem id postea matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas de quibu locuti sumus, arrhis fuerat obligatum, si sponsarum con sensus accedat. Dat. 15. Kal. Jul. *Tessalonicæ*. DD NN. GRATIANO A. V. et THEOD. A. CONSS. 380.

TIT. III.

DE DONATIONIBUS (11) ANTE (12) NUPTIAS, VEL PROPTER (13) NUPTIAS, ET SPONSALITIIS.

De muneribus sponsalitiis, si, ea quæ d nat vir futurus, tradiderit uxori, vel donandi animo dotem auxerit.

1. Impp. SEVER. et ANTON. AA. Metrodoro.

MUltum interest, si ea quæ donat vir futurus, trad derit (14) uxori (15), et postea (16) in dotem a ceperit: an vero donandi animo dotem auxerit, ut vide tur accepisse, quod non accepit: priore enim casu don

(1) Αρχων præses, 4. Harm. 2. §. 10. Idem in quocunque magistratu: et administrante officium. *l. unic. infr. si quacunque præditus potestate. l. 38. ff. de ritu. Syn. Basil.* 28. *tit.* 5. *cap.* 39. 42. *et tit.* 4. *c.* 19.

(2) Sponsalia. *C. Theod. h. t. lib.* 3. *tit.* 6. sponsalitias dederint arrhas. *Hal.* Sponsalitia, *ut hic, et l. ult. infr. de ingenuis manumissis.* pignora. *l.* 6. *in fin. C. Theod. de sponsal. et antenupt.* arrharum nomine data. *l.* 1. *infr. si nuptiæ ex rescripto.* Græci μνηστρα. Hieronymus in virginitatis laude. *Humanorum sponsaliorum pignoribus subarrhantur.* Arrhæ in sponsalibus non erant nummi, sed vel annulus pronubus vel monilia, ut in Maximino juniore apud Capitolinum et apud Hesychium, inde κάτοςμα καὶ ἔνρια, πειθέματα ἀῤῥαβωνιακά. vid. Cujac. 11. *observ.* 17.

(3) *l. unic. C. Theod. h. t.*

(4) Φοβερός. 4. Harmen. 2. §. 13.

(5) *l.* 38. *l.* 63. *ff. de ritu nupt. l. un. infr. si quacunque prad. potestat.*

(6) Καὶ κερδαίνειν τοὺς ἀῤῥαβῶνας. 28. *Eclog.* 1. c. 20.

(7) Imo non lucratur. *l.* 38. *ff. de ritu.* Quidam abrogari putant dictam *legem* 38. Cyrillus Græcus interpres *legem* 38. refert ad nuptias ab officiali præsidum contractas, qui ut præsidibus lege inferior nuptias contrahendo levius peccare præsumitur. Hanc vero legem refert ad ipsos præsides, eorum filios, nepotes, propinquos, domesticos, participes ejus, seu adsessores, quibus ipse præses constituendis nuptiis operam navaverit. Alia hic etiam adferunt emplastra, quæ Cujacius refutat *hic, et* 4. *observ.* 21.

(8) Sponsalia in sua provincia præses contrahere non potest: quod si contraxerit, liberum est puellæ, ejus parentibus, tutoribus et curatoribus, nuptias recusare, et acceptas arrhas lucrari. Quid filii, nepotes, cognati, domestici, consiliarii ipsius præsidis? eadem ratione in eadem provincia sponsalia contrahere vetantur, *ut hic.* 4. Harmen. 2. §. 10. *et* 11. Quid dicendum de præsidum filiabus? Idem ex constitutione Leonis 23. Harm. *ibid.* §. 14. Quid si præses ipse potestate exiit, et puella nuptias ejus detrectet? stabile conjugium ejus fuerit. *vers. Impleri. infr. h. t.* Harmen. *ibid.* §. 12.

(9) *Novell. Leon.* 23. addit filias 4. Harm. 2. §. 14.

(10) Συγκάθεδροι. Græc. *Eclog. d. loco.* id est, adsessoris pertinentes. Cujacius hic, qui Græcis προσήκοντες. adde *l. unic.* §. 3. *supr. de contractibus judicum. l.* 3. *supr. si certum petat.*

(11) Donatio propter nuptias hodie est contractus specialis. *Novell.* 119. *cap.* 1.

(12) §. 3. *Instit. de donationibus.* 3. *C. Theod.* 5. περὶ μνηστείας δωρεῶν. 8. *Eclog. tit.* 4

(13) Donatio ante nuptias vel propter nuptias, idem. Fit enim propter nuptias: plerunque, ante nuptias: interdum post nuptias. §. *pen. Inst. de donationibus.* Quod ita donatur a marito uxori in vicem dotis ἀντίφερνη. *l. ult. infr. h. t.* Ejusdem juris est hæc donatio, cujus et dos, eadem pacta recipit, eandem quantitatem. *Novell.* 97. *cap.* 2. *vers. Primum.* Eandem, quoniam supra dotem, mortuo marito uxori redditur ὑπόβολον, id est, dotis incrementum. Demetrius Chartophylax, *quæst.* 55. §. 4. Harmenop 10. Est enim Græcis ὑποβάλλειν, adjicere. Dotalitium dicitur *cap. plerumque* 4. *extr. de donat. inter vir. can.* 10. *si aute* 36. *quæst.* 2. et Roberto *in Chronico*, Wilhelmus, inquit, Siciliæ fecit chartam Johanni reginæ de dotalitio suo: in con tutionibus Neapolitanis dotarium, a Longobardis Morgan ghe vid. Cujac 2. *Feudor.* 9. a Gallis *Douaire*, quod tamen Cujac plene non probat. 5. *observ.* 4. *in fin.* Ex Græcis alii reddid dimidiam, alii tertiam, nisi aliud contractum fuisset. 4. Harm nop. 10. Moribus Thecozanis redditur dimidia: more Longobar rum, quarta pars bonorum mariti. *l.* 11. *C. Longobard. de h quæ a viro.* Romano jure, tertia dotis. 2. *Feudor.* 8. §. 2. C stitutionibus Neapolitanis tertia bonorum mariti. *lib.* 3. *tit.* 15. 16. et consuetudine Normanniæ. Gothorum jure, decima norum mariti. Porro, ὑπόβολον non debebatur uxori, nisi in biculum mariti venisset, et hoc est quod dicitur, *Au coucher gne la femme son douaire.* Virgini, ut Harmenopulus 4. *tit.* docet: non dicitur ὑπόβολον, quod erat tertia pars dotis: θεώρητρον, quod erat duodecima. Id Græci quoque dixere ἀναλιπτήριον. vid. Cujac. 2. *Feudor.* 9. apud Gallos doarium al est consuetudinarium, sive statutarium, aliud conventionale præfixum. Hoc legem accipit a contrahentibus. Illud a lege vel tuto, utrumque tamen plerumque conjungitur, daturque alterutr uxori electio. His adde Clar. 3. *sent.* §. *donatio qu.* 11.

(14) Dotem non acceptam potest maritus interdum utiliter dotem convertere, veluti si ante nuptias contractas mille uxori navit, eaque etiam tradidit, maritus poterit eam summam a se profectam, ab uxore dotis nomine rursus accipere: et dotis ju cio utiliter obligari. Quid si id tantum scripsit, animo dotis gendæ, se mille ab uxore accepisse, cum vel nihil, vel cent tantum accepisset? Donatio hæc impeditur: nihil, inquam, act est ea donatione. Itaque hoc casu, id tantum quod re ipsa in tem datum fuerit, repetetur: quod datum non fuerit, non re tetur hac lege. *Synops. Basil.* 28. *tit.* 3. *cap.* 1. *et* 4. Harm 3. §. 1. Quid, si quidem non tradidit, sed conscripsit mille, tra animum augendæ dotis, sed ut revera donaret, deinde cad mille cautione comprehensa, mulier viro in dotem auttulerit, it cum cæteris chirographis et nominibus et vir sciens prudens, in cætera dotis eam cautione mille continentem dotis nomine se ac pisse conscripserit? Puto idem fore, ac si eadem mille re ipsa t didisset. Novo enim jure promissæ animo donandi, res necessitat traditionis continent. *l. si quis argentum.* 35. *infr. de donatic bus.* huic legi intelligendæ omnino adde Constantinum Rogeri *tractatu de dote, cap. Quinto oportet videre.*

(15) Id est, sponsæ. nam quod uxori quis largitur, etsi dona nis nomine tradiderit, debet maritus in eadem voluntate ad m tem usque permanere. Scholiast. Harmen. 3. *tit.* 4. §. 4.

(16) Hæc donatio contractus est specialis. *Novell.* 119. *cap. in princ.* idque ita colliges, donatio propter nuptias comparar doti. §. *penult. Instit. de donat.* Dos autem est contractus. *l. ff. de judiciis. l.* 23. *ff. de reg. jur.*

non impeditur, et res quæ in ea causa sunt dotis effectæ, judicio de dote peti possunt: posteriore [autem casu] nihil actum est donatione: et quod in dotem datum non est, repeti non potest.

De nuptiis non secutis.

2. Imp. ALEXAND. A. Attalo.

SI (1) Præsidi provinciæ probaveris, ut (2) Eutychiam uxorem duceres, munera (3) te parentibus ejus dedisse: nisi Eutychia tibi nupserit, [tibi] restitui, quod dedisti jubebit.

De dolo.

3. Idem A. Marcellæ.

SOllicitatione a fratre quondam tuo sponsalium (4) causa facta, etsi (5) in stipulationem deducta sit, eo præstanda non fuit, quoniam in dote uxor maritum vellit (6): Exceptionem (7) [itaque doli] adversus actionem ex stipulatu recte objicies.

De donatione collata in tempus nuptiarum

4. Imp. GORDIAN. A. Marcello.

QUod sponsæ ea lege (8) donatur, *Ut* [*tunc* (9)] *dominium ejus adipiscatur*, *cum nuptiæ fuerint secutæ*, sine effectu est (10).

Si nuptiæ sequi non possunt.

5. Impp. VALENTIN. et GALLIEN. AA. Theodoræ.

EA quæ tibi ut sponsæ daturum se promisit is, qui te ficto (11) cœlibatu, cum aliam matremfamilias domi reliquisset, sollicitavit ad nuptias, petere cum effectu non potes: cum tu sponsa, uxore domi posita, non (12) fuisti.

De donatione die nuptiarum facta.

6. Imp. AURELIANUS A. Donatæ.

CUm (13) in te simplicem donationem dicas factam esse die (14) nuptiarum et in ambiguum possit venire, utrum a sponso, an a marito donatum sit: sic distinguendum est, ut, si in tua (15) domo donum acceptum est, ante nuptias videatur facta esse donatio: Quod si penes (16) se dedit sponsus, retrahi possit: uxor enim fuisti (17).

De verbo remanere.

7. Impp. CARUS, CARIN. et NUMER. AAA. Lucianæ.

SI, cum ante nuptias munera darentur, ita conventum est, atque hujusmodi conscripta est pactio, *Ut si qua sors extitisset contra voluntatem ejus*, *et matrimonium distraxisset*, *tunc quæ data erant*, *apud eum qui dedisset*, *heredemve ejus remanerent* (18): potest, qui hereditatem ejus accepit, cui pacta puella munera lege prædicta susceperat, eadem jure postulare.

De jure alienandi.

8. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Euphrosynæ.

SI ante matrimonium major quinque et viginti annis constitutus, sponsæ suæ, licet ante sponsalia, fundum donavit, eamque in vacuam induxit (19) possessionem: postea nullo titulo superstitem, vel testamento eundem relinquentem, alienare potuisse certi ac manifesti juris est.

(1) Donationum ante nuptias dominia ab ipso quidem initio donationis recte constituuntur seu adquiruntur: sub conditione tamen revocantur, si non subsecutæ fuerint nuptiæ. Harm. *ibid.* §. 2.

(2) Res tantum promissas a suo sponso sponsa in suam dotem redigere non potest. Papon. 1. *Notar.* 4. *c. d. contract. de marice.* Cur ita? vid. *l.* 4. *infr. h. t.* sibi donatas et traditas potest. *l.* 5. *infr. de secund. nupt.* ad se missas citra donationis animum, (qui in dubio non præsumitur) non potest, cum eas accepisse præsumatur, ut ornatior ad virum accederet: non ut dotem suam augeret. Clar. 3. *sent.* §. *donatio. quæst.* 10. Constante vero matrimonio quæ ornamenta a marito usus sui necessarii causa mulier acceperit marito mortuo, in dubio, ea lucratur. Clar. *ibid.* Andr. Gail. 2. *obs.* 91. nisi contraria sit consuetudo. Roland. a Valle 1. *cons.* 16. *n.* 12.

(3) Donata sponsæ parentibus a sponso, ut nuptiæ fiant, nuptiis non secutis, ea recte repetuntur. *Synops. ibid. cap.* 2. Harmenop. *ibid.* §. 7.

(4) Datum ob causam matrimonii futuri causa non secuta, condicitur. Sponsalia. *l.* 8. *infr. de præd. et aliis reb. minor. Novell. Valentin. vers. Opportunum duximus. de episcop. jud.* seu ὑποφέρνη, seu sponsalitia largitas. *l.* 4. *Infr. de secund. nupt.* dotis est ἀντισήκωσις. Scoliast. *Synops. Basil.* 26. *tit.* 1. περὶ γάμων amussis, levamentum atque sacoma.

(5) Stipulatio justam pollicitationem non dolosam firmat.

(6) Sponsalitia largitas, amplæ dotis contemplatione facta condicitur, si dos est minor, quam promissa.

(7) Doli exceptio actorem repellit. *l.* 36. *ff. de verb. oblig.*

(8) Id est, in tempus matrimonii. *l.* 32. §. 22. *ff. de donat. int. vir. et uxor. l.* 97. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Donaturus aliquid uxori futuræ, dominii translationem in tempus nuptiarum rejicere non debet. et ita non inspicitur initium promissionis, sed tempus effectus et executionis. Bald. *hic.*

(9) Paria sunt, aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitum, *ut hic.* Ratio igitur constitutionis hujus hæc est: quod donatio referatur ad tempus matrimonii, quo tempore ratæ non sunt donationes inter conjuges factæ: multum igitur interest, quis ut sponsæ donet, an ut uxori. 4. Harmen. 3. §. 5. *l.* 5. *infr. h. t.* Retro: paria sunt, aliquid fieri tempore permisso, et conferri in tempus permissum. *l. in tempus.* 62. *ff. de hered. inst.*

(10) Cur ita? Ante matrimonium non transiit dominium, quia non fuit res tradita. *l.* 2. *supr. h. t.* Post matrimonium, etiam non transiit, quia, licet tradit, transferre etiam non potuit. vid. *l.* 8. *infr. de donat. inter. vir.* Quoties enim transferri dominium non potest, ex eo non oritur obligatio.

(11) Qui uxorem habens fingit se cœlibem atque ita aliam despondens quid promisit, ex ea promissione conveniri non potest: si quid tamen dederit, non poterit repetere. 28. *Eclog.* 4. *c.* 5.

(12) Potest enim nemo simul et uxorem domi habere, et alibi sponsam. vide quæ dixi ad *l.* 7. *in fin. supr. de Judæis.*

(13) Donare sponsæ suæ quis potest, nuptæ non potest. Quid si ipso die nuptiarum donaverit? quæri potest, an ea donatio tanquam in sponsam collata valeat, an potius tanquam in uxorem facta non valeat? In hoc scrupulo pervestigandum est, ubinam mulier fuerit, cum in eam donatio est collata. Nam si mulier tunc in sua domo erat, in sponsam videtur collata donatio: sin vero erat in domo viri, tanquam in nuptam censetur facta donatio. Jam enim ab eo tempore nupta, et non ultra sponsa fuisse videtur, *ut hic.* 4. Harmen. 3. §. 9. *Synops. Basil. l.* 8. *tit.* 3. *c.* 6.

(14) Valet donatio facta uxori die nuptiarum, Cum in sua domo esset: secus, si cum esset in mariti domo.

(15) Quod mulieri in ejus domo die nuptiarum donatur, nondum uxori donatur, sed sponsæ, *ut hic.* 28. *Ecl.* 4. *c.* 6.

(16) Domus viri domicilium est matrimonii. *l.* 5. *in fin. ff. de rit. nupt.* In ea absenti mulier nubere potest, per nuntium sc. in sua non potest. vid. Paul. 2. *sent.* 19. §. 5.

(17) Uxor censetur, quæ in domum viri deducta, *ut hic.* licet virgo. *l.* 7. *ff. de ritu nupt. l.* 8. *infr. de incestis et inutilib. nupt.*

(18) Verbum *remanerent*, hic sumitur pro restituantur et ita mentem magis, quam verba spectamus.

(19) Perfecta donatio revocari non potest etiam testamento. *Novell.* 61. *cap.* 1. *in pr.*

De rescriptis.

9. Iidem AA. et CC. Juliano.

CUm te sponsæ (1) filii tui quædam donasse confitearis : perfectam donationem rescindi, nec nostro oportet rescripto (2), quam tua voluntas jurisque auctoritas fecit ratam.

De nuptiis non secutis.

10. Iidem AA. et CC. Dionysio.

SI (3) filiæ tuæ sponsus, ei mancipium donavit, ac tu in eum jumenta liberalitatis ratione contulisti, nec nuptiis secutis, contra juris rationem, quod dederat, abstulit (4) : non invicem datorum restitutio, sed ejus quod illicite rapuit, repetitio competit (5).

De morte sponsi, qui donavit.

11. Iidem AA. et CC. Neæ.

SI tibi res proprias liberalitatis causa sponsus tuus tradidit, eo quod ab hostibus postea interfectus (6) est, irrita donatio fieri non potest.

De divortio.

12. Iidem AA. et CC. Timotheæ et Cleotimæ.

SI (7) mater vestra filiæ suæ sponso, vel marito prædia sine (8) ulla repetendi lege donavit, et eum in vacuam possessionem induxit : nuptiis divortio solutis, perfecta non dissolvitur donatio.

De creditoribus donatoris.

13. Iidem AA. et CC. Alexandro.

DE rebus in sponsam donationis gratia collatis, creditores (9) mariti facti, si non prius obligatas eas sibi probent, eam convenire minime possunt.

Mater consentiens donationi rei suæ, venire contra non potest, etiam pecuniam rei offerendo. Bald.

14. Iidem AA. et CC. Aureliæ.

SI consensiente (10) matre sua sponsus filiæ tuæ mancipia donavit : et, his acceptis in dotem non æstimatis, matrimonio post decessit : mater eademque heres (11) eis pretium offerens, restitutionem eorum improbe recusat.

Donatio inter sponsos præsumitur esse largitas sponsorum, et matrimonio non secuto, donatum redditur donatori, nisi per ipsum donatorem stetit quod matrimonium non sequatur. Bald.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum Præfectum urbi.

CUm (12) veterum sententia displiceat, quæ donationes (13) in sponsam nuptiis quoque non secutis decrevit valere ; ea, quæ largiendi animo inter sponsos, sponsas jure celebrantur, redigi ad hujusmodi conditionem jubemus : ut sive [adfinitatis coeundæ causa, sive ita, vel] in potestate patris degentes, vel ullo modo proprii juris constituti, tamquam futuri causa matrimonii aliquid sibi ipsi, vel consensu parentum mutuo largiantur : si quidem sposus, [vel] parentes ejus [sponsæ] filium [noluerint] uxorem : id quod ab eo donatum fuerit, nec (14) repetatur traditum : et si quid apud donatorem resedit, ad sponsam, [et heredes ejus] submotis ambagibus transferatur. Quod si sponsa, vel is, cujus agit potestate, causam non contrahendi matrimonii præbuerit : tunc sponso ejusque heredibus sine aliqua d...

(1) Quod socer nurui dedit, rescripto Principis revocare non potest, *ut hic.* 28. *Synops.* 4. *c.* 9. et ita donatio cedit in nurus commodum ; nisi constet ipsum socerum, vel consanguineos mariti alio animo donasse, quam ut nurui adquireretur. *l.* 12. *infr. h. t.* Alias in dubio res donatæ uxori a consanguineis mariti, sunt mariti, cum ejus contemplatione donata sint. Bart. *arg. l.* 10. §. 6. *ff. de vulgar. et pupill. subst.* vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 10. *n.* 10. 11. *et passim eod. cons. n.* 8. 9. Clar. 4. *sent.* §. *donatio. q.* 10. *vers. Sed nunquid.* quod Aleiat. non probat 2. *præsumpt.* 18. Movetur, quod donata per avum nepoti, patri non adquirantur, licet patris contemplatione donentur. *Doctores in l.* 91. *ff. de leg.* 1. Movetur etiam, quod donata reipublicæ legatis, donentur occasione reipublicæ. *Doctores in l.* 64. §. 5. *ff. soluto matrim.* Movetur quoque, quod donatio facta uxori a consanguineis mariti, marito non quæratur, ut cui nulla facta sit promissio, nulla traditio. *l.* 20. *Supr. de pact.* Movetur etiam *l.* 12. *Infr. l.* 7. *Supr. de condict. ob caus.* in qua, quod simpliciter donatur alicujus uxori, simpliciter donatum valet, neque præsumitur datum occasione mariti : alias septem objectiones vide apud Roland. a Valle 1. *cons.* 10. *n.* 89. Donatum adrogato ab adrogatoris amico vel cognato, ipse adrogatus beneficio ipsius adrogatoris habere intelligitur, ideoque hujusmodi res donatæ ad eum, quem adrogato suo adrogator substituerit, pertinebunt. *l.* 10. §. 6. *ff. de vulgar. et pupill. subst.* sic donatum vel promissum viro a cognato, vel ab alio, uxoris jussu, non fit mariti. *l.* 7. *ff. de condict. ob caus.* Donatum a viro servis uxoris, non fit uxoris aut servorum ejus. *l. pen.* §. 1. *ff. soluto matrim.* sic donatum sponsæ, vel uxori ut cultior esset, repeti potest. *l.* 5. §. 10. *ff. commodat.* Datum servo, non ut semper, sed ad certum usum certis temporibus utatur, non est peculii. *l. id vestimentum.* 25. *ff. de pecul.* sic vestimentum ex lana viri mulieri confectum, ipsius etiam mulieris cura, viri est. *l. sed si vir.* 31. *ff. de donat. inter virum.*

(2) Vid. *l.* 5. *infr. de revocandis donat.* Neque enim decet Principem in alicujus detrimentum vana, et inania conferre beneficia. 4. Harm. 3. §. 10.

(3) Sponsus sponsæ quædam donavit : vicissim quædam a patre suæ sponsæ accepit : Nuptiis non sequutis, sponsus res a se donatas abstulit : quæritur an sponsæ pater eo nomine donationem a se factam revocare possit ? non potest : sed rapta a sponso ... suæ, quem generum fore sibi existimabat, repetere, *ut hic.* S, 28. *tit.* 3. *c.* 10. 4. Harm. 3 §. 12.

(4) De facto.

(5) 27. *Eclog.* 4. *c.* 10. Imo non competit. *l.* 15. *infr. h.*

(6) Morte sponsi donatio propter nuptias non fit irrita.

(7) Donare genero suo socrus potest, adeo ut etsi matrimonium solutum fuerit cum donatricis filia, donatario non possint ... res donatæ. *Synops. Basil.* 28. *tit.* 3. *c.* 12.

(8) *l.* 23. *infr. de donat. inter vir.* Quod simpliciter donatur simpliciter valet. *l.* 7. *supr. de condict. ob caus.* Ideoque ... uxori a consanguineis mariti, uxoris fieri debent. dixi ad *l.* ... *supr. h. t.*

(9) Creditores vel hypothecarii antiquiores res sponsæ donatas avocare possunt. *Synops. d. loco*, *c.* 11. *l.* 2. *infr. de revocandis his quæ in fraud.* E contrario, res donatas sponsæ maritus ... obligare non potest. Bald. *hic.* vel ita : Donatum sponsæ a sponso anteriores sponsi creditores conferre non possunt, nisi hypotheca habeant : et ut Harm. 4. *tit.* 3. §. 13. notat, nisi specialiter ... ita donatas obligatas habuerint. Neque tamen hinc colligere ... in rebus ita donatione acceptis (ὑποβολον Græci vocant) justæ hypothecæ habere. Scholiast. Harmen. *ibid.* §. 14. nec enim habet. *l. assiduis.* 12. *in fin. infr. qui potior. in pign.*

(10) Filius res matris donare propter nuptias potest, ea consentiente : res ita donatas mater revocare non potest, etiamsi pretium rei donatæ offerat. facit. *l.* 41. *ff. de rei vind.* Potest enim quædam in re donata esse utilitas, quæ pretio desit : ut eo pacto pretiam non semper rerum ipsarum vicem sustineat.

(11) *l.* 1. §. 1. *ff. de except. rei vend.*

(12) *l.* 2. *C. Theod. de sponsal.*

(13) Donationes in sponsam factæ parentum consensu, nuptiis non secutis culpa ipsius mulieris, restituendæ sponso : non secutis culpa donatoris, donatarius non modo rem ipsam retinere potest (si eam jam habeat) sed et nondum acceptam, ut sibi tradatur potest condicere. adde *Synops. Basil.* 28. *tit.* 3. *cap.* 15.

(14) Imo repeti potest. *l.* 10. *in fin. supr. h. t.*

ntione [per condictionem , aut per utilem actionem em] redhibeantur. Quæ similiter observari oportet , ex parte sponsæ in sponsum donatio facta sit. Dat. Kal. Novemb. PP. 16. Kal. Sept. *Romæ* , CONSTAN- A. v. et LICINIO CONSS. 319.

ndo sponsus donavit sponsæ , et non intervenit oscu- n , repetitur omne datum : sed si intervenerit osculum , petitur dimidia pars : aliam lucratur sponsa ratione uli. Bald.

16. Idem A. ad Tiberianum Vicarium Hispaniarum.

a sponso rebus sponsæ donatis interveniente (1) osculo (2) ante nuptias hunc , vel illam mori contigerit dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem inere præcipimus , dimidiam ad defuncti , vel defun- heredes , cujuslibet gradus sint , et quocunque jure esserint : ut donatio stare [pro] parte dimidia , et vi pro parte dimidia videatur. Osculo vero non in- niente , sive sponsus , sive sponsa obierit , totam in- ari donationem , et donatori sponso , vel heredibus ejus ui. Quod si sponsa interveniente , vel non interve- te osculo , donationis titulo (quod raro (3) accidit (4)) t aliquid sponso largita , et ante nuptias hunc , vel n mori contigerit : omni donatione infirmata , ad do- cem sponsam , sive ejus successores , donatarum rerum inium transferatur. Accept. 13. Kal. Maj. *Hispali* , TIANO et PACATO CONSS. 336.

Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ætate non indiget insinuatione. Salic.

17. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Hierio P. P.

MInoribus (5) ætate fœminis , etiam actorum testificatione (6) [in ante nuptias donatione ad eas facta] omissa (7) , si patris auxilio destitutæ sint , juste consulitur , ut firma donatio sit. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* TAURO et FELICE CONSS. 428.

Quod ad alterum ex conjugibus revertitur de eo , quod dedit , non tenetur filiis primi matrimonii reservare. Bald.

18. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migraverit nuptias , vel non migraverit : nihil omnino filiis prioris conjugii ex donatione (8) ante nuptias quam ipse , vel alius pro ipso uxori quondam ejus matri communium liberorum donaverit , servare cogitur : quoniam et mater liberis ex priore matrimonio extantibus , post secundas nuptias , multoque amplius si non fuerit alteri marito sociata , nihil iisdem filiis ex dote (9) quam patri eorum ipsa, vel alius pro ea (10) obtulerit , servare compellitur.

Constante matrimonio dos et donatio propter nuptias possunt de novo augeri , et de novo constitui , et pacta de novo apponi , vel vetera prorogari. Bald.

19. Imp. JUSTINUS (11) A. Archelao P. P.

SI constante matrimonio consilium augendæ dotis (12)

(1) Osculi sponsæ a sponso dati vim observa. Donavit sponsus æ , camque tempore sponsaliorum osculatus est ? mortuo spon- imidiam partem rerum donatione acceptarum sponsa lucratur : m restituit sponsi heredibus. Quid si eodem casu , sponsa præ- ua est? sponsæ heredes dimidiam partem rerum donatione ac- rum lucrantur , dimidium restituunt sponso superstiti vel ejus ibus. *hac l. in princ.* Quid si osculum non intervenit ? que res donatione acceptæ restituuntur. *vers. Osculo.* Quid si a sponso donavit et alterutrum horum mori contigit ? *ἀναδί- πάντως ἡ δωρεά* , id est omnino restituitur donatio : omnino , m , id est , non quærimus , an osculum intervenerit necne. *d. loco* , c. 16. 4. Harm. 4. *περὶ φιλήματος μνηστήρων* , de sponsorum , §. 11.

(2) Osculi sponsæ a sponso dati vim observa. 28. *Eclog.* 4. . Per osculum et dexteras resignatur pudor spiritu. Tertull. *e velandis virginib.* Ovidius : *Oscula si dederis , fies mani- amator. Beguinarum* fuit is error , osculum mortale esse tum , ut merito postea damnatus is error fuerit. *cap. ult. et t. de hæreticis.* Illud de osculo adjiciendum est , Solo oscu- n contrahi propinquitatem. *can.* 18. *lex divina* 27. *q.* 2. et Longobardico , propter solam osculationem uxoris domini , va- n feudum amittere , *tit. quibus mod. feud. amittatur.* Sed omnia locum apud Gallos non obtinent , apud quos osculo pu- a delibari non creditur , ne quidem in sponsa : adeo ut spon- olosano senatusconsulto anno 1575. Julii 12. sponsalitia mu- restituere jussa sit. Quod tamen in sponsalibus per verba de nti contractis locum habere non videtur , vide Anton. Gui- m *in tractatu de sponsalibus , cap. de effectu sponsal. in fin.* is *in tit. de extraordinariis crimin. n.* 3. refert , quendam plexum fuisse , quod osculum per vim nuptæ mulieri rapuis- Benignius est tamen pœnam in hujusmodi casibus arbitrio ju- relinqui , quam tam severam sententiam imitari. vide Clar. 5. §. *ult. quæst.* 83. *vers. Osculum inferens.* De osculo alienæ ri dato vindicato , vide etiam Valer. 6. *c.* 1. et vindicando , Augustin. 21. *de civitat.* 11. de eo præsertim quod Græci *γλωττισμα* (quoties vir) *ἐν καιρῷ τῆς συνουσίας τὴν γλῶτταν τῷ τῆς γυναικὸς ἐμβάλλει στόματι.* hoc est , osculum columba- Seneca 20. *epist.* 115. Quid si quis fœminæ labris columba- adde c. 4. *nec aliqua.* 27. *quæst.* 1. De aliis ad osculum ientibus , vide Petrum Gregor. 8. *syntagm.* 8. *et* 36. *syn-* . 12. *in fin.* Petrum Costanum in Polyhistore , c. 4. Adda- et hæc raptim : Moris fuisse veteribus dexteram aversam oscu- 11. Plin. 36. Catoni de provincia decedenti mulieres manum osculatæ , quod genus honoris Imperatoribus modo : et quidem perpaucis id temporis tribuebatur. Plutarch. *in Catone.* Principes Romani peregre profecturi , vel urbem repetentes , senatores osculo excipiebant , quod a Nerone neglectum. Sueton. *in Nerone* , *cap.* 10. *in fin.* et Diocletiano , qui pedes osculandos præbuit. Pomp. Lætus *in Dion.* Osculum inter Christianos familiare fuisse reperio apud veteres , cujus vel abstinentia , et subtractione agnoscebantur jejunantes Christiani. Tertull. *de Oratione.* Adorantes manum deosculari solitos , colligi potest ex illo loco Hieronymi : *Qui adorant* , inquit , *manus solent deosculari , et capita submittere* : quod se Job beatus elementis et idolis fecisse negat.

(3) Mulieres raro donant , sunt enim avaræ.

(4) Accidit tamen. *l.* 10. *ff. de condict. causa data.*

(5) 3. *Cod. Theod.* 5. *l.* 8. *in fin. supr. h. t.*

(6) Olim donatio propter nuptias erat insinuanda , nisi collata fuisset in matremfamilias minorem , *ut hic. et l. ult.* §. 1. *infr. de jure dot. l.* 34. §. 1. *infr. de donat.* aliud in dote fuit. vide *l.* 31. §. 1. *infr. de jure dot.* Constitutionibus Gallicis etiam dos insinuari debet , ut falsitatis nulla sit occasio , quod est longe diversum a Novella Leonis 50. quæ remittit insinuationem cuivis donationi scriptæ vide quæ dixi ad *Nov.* 127. c. 2.

(7) Insinuandi tempus non currit minori , nec filiofamilias , qui patris auxilio destituitur. *Bald.*

(8) Mater donationem propter nuptias servare cogitur liberis primi matrimonii.

(9) Mater dotem liberis primi matrimonii servare non cogitur : ideoque potest ea dote in secundo matrimonio fungi , *ut hic* : nisi ex aliis bonis suis tantum præstiterit , aut præstitura sit liberis , quantum dotis præstiterit secundo marito : sed si præter eam dotem nihil habet in bonis , virilem tantum ex ea conferre in secundum maritum potest , et ita accipienda est lex 6. *in princ. infr. de secund. nupt.*

(10) Paria sunt , fieri pro me et per me. *Bald.*

(11) Justinianus tamen hanc legem se fecisse profitetur. *l. ult.* §. 1. *infr. h. t.* sed jam imperantem cum patre : quo vivo nobilissimus Cæsar , et Imperator appellatus est.

(12) Dotem constante matrimonio mulier , vel alius ejus nomine augere , et ampliare potest. *Novell.* 97. *cap.* 2. Quid , statuta , de dotis lucro , num locum habitura sunt in hujusmodi dotis augmento facto constante matrimonio ? ita putat Rolandus a Valle , eamque sententiam novem rationibus confirmat *tractat. de dote quæst.* 100.

inierit, vel uxor forte, vel ejus nomine quilibet alius: nihilominus marito quoque liceat, seu pro marito cuilibet alii, tanto donationem (1) ante nuptias additamento majorem facere, quanto dotis augetur titulus. Nec (2) obsit in hujusmodi munificentiis interdictas esse liberalitates (3) tempore nuptiarum: Indulgendum (4) est namque consensui communi partium: ne, cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius constituatur augmentum. Idemque licere præcipimus, etiam in his matrimoniis, in quibus interdum (5) accidit ante nuptias quidem donationem nullam esse, solam vero dotem marito mulierem obtulisse: ut etiam tunc muliere dotem augente, liceat (6) marito quoque donationem in uxorem suam ejusdem (7) quantitatis facere, quantum aucta dos continere dignoscitur: pactis (8) videlicet de redhibitione, vel retentione auctæ dotis, vel donationis (prout partes consenserint) pro jam statuto modo ineundis, sive in augendis veteribus (9) pactis, quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione, et dote principaliter constituenda inita sunt. Jura etiam hypothecarum (10), quæ in augenda dote vel donatione fuerint, ex eo tempore initium accipiant, ex quo eædem hypothecæ contractæ sunt, et non (11) ad prioris dotis, vel ante nuptias donationis tempora referantur. ✝ Sed et si e contrario maritus et uxor ad deminuendam dotem, et ante nuptias donationem consenserint: licere eis ad similitudinem (12) deminutionis quæ in dote fit, etiam ante nuptias minuere donationem: ut pacta de amborum deminutionibus (13) ineunda, firma et legitima esse intelligantur: exceptis videlicet his casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundas migraverit nuptias: aut uxor similiter ex anteriore matrimonio liberis extantibus, secundo marito se junxerit: in hoc enim secundo matrimonio vel a parte mariti, vel a parte mulieris, vel ab utraque (si hoc etiam acciderit) interdictam esse deminutionem dotis, vel ante nuptias donationis, ne (14) aliquid adversus filios prioris matrimonii machinari videatur, censemus.

In AUTHENT. De æqual. dot. et propter nupt. don. aliud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 2.

SEd jam necesse est, si alia pars augmentum præst... alteram (15) quoque partem incrementum celebrar... et si quidem vir alieno ære non impediatur, in rebus q... buslibet procedat augmentum. At si debitor sit, ne fi... dis erga creditores suspicio subesse possit, omnino re... mobiles incremento dotis proficiant. Si enim mulier imm... bilis substantiæ domina res mobiles in augmentum ded... in hac parte dotis nullo utetur adversus alios credit... privilegio.

Donatio ante nuptias, seu potius propter nuptias, potest fieri constante etiam matrimonio.

20. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm multæ nobis interpellationes factæ sint adv... maritos qui decipiendo (16) suas uxores, facieb... donationes quas *ante nuptias* (17) antiquitas nominavit, i... sinuare autem eas actis intervenientibus supersedeban... ut infectæ maneant, et ipsi quidem dotis commoda ... crentur, uxores autem sine nuptiali remedio relinqu... tur: Sancimus, nomine (18) prius emendato, ita r... corrigi, et non (19) *ante nuptias donationem* ea... vocari, sed *propter nuptias* [*donationem* (20).] Q... re (21) enim dotem quidem etiam constante matrim... mulieri marito dare conceditur: donationem autem ma... to, nisi ante nuptias facere non permittatur? et quæ h... jus rei differentia rationabilis potest inveniri: cum mel... erat mulieribus propter fragilitatem (22) sexus, qu... maribus subveniri? sicut enim dos propter (23) nupt... fiat, et sine (24) nuptiis quidem nulla dos intelligitu... sine (25) dote autem nuptiæ possunt celebrari: ita et donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alii, de... esse aperta licentia, et constante (26) matrimonio tal... donationem facere: quia quasi antipherna (27) hæc p... sunt intelligi, et non simplex (28) donatio. Ideo ea... et antiqui juris conditores inter (29) donationem etiam ...

(1) Auctus quanto fuerit constante matrimonio titulus dotis, tanto donatio propter nuptias a marito potest augeri. *l.* 20. *vers. Sancimus. infr. h. t. Novell.* 97. *c.* 2.

(2) Remota ratio dubitandi, sumpta ex *l.* 1. *ff. de donat. inter vir. et similibus.*

(3) Id est, donationes.

(4) Indulgendum est communi partium consensui.

(5) Valet contractus dotis sine donatione ante nuptias.

(6) Muliere dotem suam augente, non est necesse marito donationem propter nuptias augere, *ut hic. et Novell.* 22. *c.* 31. Hodie necesse est, *Novell.* 97. *c.* 2. *vers. Primum.* ibid. *sed utrumque celebrare omnino augmentum.* adde Authenticam proximam.

(7) Non majoris, minoris secus. Cur autem major dote donatio propter nuptias fieri non possit, hæc est ratio, Ne fraus fiat legibus prohibentibus donationes inter virum et uxorem.

(8) *l. unic.* §. 6. *infr. de rei uxor. act.*

(9) Pacta dotis vetera prorogari possunt.

(10) Mulier potest renunciare juri hypothecæ.

(11) Pacta in augmento dotis vel donationibus adposita valent: sed ab eo tantum tempore quo fuerint interposita, non a prima dotis, aut donationis propter nuptias constitutione.

(12) Argumentum a dote ad donationes propter nuptias observa. adde *l.* 20. *infr. h. t.*

(13) Dos et donatio propter nuptias constante primo matrimonio deminui, mutuo consensu potest: in secundo matrimonio liberis existentibus ex primo, deminui non potest: ne fraus fiat legibus. *infr. de secundis nupt.*

(14) Vide dictam *l.* 6.

(15) Et ita abrogatur pars legis superioris *ibi, liceat marito*

(16) Viri facile decipiunt uxores.

(17) Hodie propter nuptias donationes dicuntur. *infr. h. t.*

(18) Nomine emendato, emendatur vitium quod ex qualitate ... minis nascebatur.

(19) Quod olim donatio ante nuptias dicebatur, hodie pr... nuptias donatio appellatur. *Nov.* 97. *c.* 1. §. *penult. vers.* ... *nos. Instit. de donat.*

(20) Et quidem specialem esse contractum. *Nov.* 119. *in pr...*

(21) Argumentum a dote ad donationem propter nuptias ... va. Licet dotem constituere constante matrimonio, licet ergo ... rito donationem non tantum ante nuptias, sed post nuptias fac... Quod si post nuptias licet, impropria erit appellatio donat... ante nuptias. adde *l.* 19. *supr. h. t.*

(22) Mulieribus magis indulgetur propter fragilitatem s... quam viris.

(23) Dos fit propter nuptias.

(24) Dos non potest esse sine matrimonio. *l.* 3. *ff. de jure* ...

(25) Matrimonium potest esse sine dote, *l.* 11. *infr. de rep. et jud. de morib.* et merito. Consensus enim nuptias facit, ... dos. *d. l.* 11. *Novell.* 22. *c.* 3. Majorianus tamen omnimodo ... tem exigit.

(26) Constante matrimonio maritus donare propter nuptias pot...

(27) Φέρνη dos: ἀντιφέρνη dotis compensatio, quasi contraria ... ex parte mariti, dixi initio hujus tituli.

(28) Quæ sit remunerandi causa donatio, non est simplex dona...

(29) Dos ab antiquis inter donationes numeratur. Non est ... simplex donatio, sed contractus et quidem specialis. *Novell.* ... *cap.* 1. *in princ.* Cujus distinctionis utilitas summa est: C... ctus non insinuantur, donationes insinuantur. *l. sancimus. infr. de donationibus.*

s connumerant. Si igitur et nomine et substantia nihil stat a dote ante nuptias donatio : quare non etiam ea nili modo et matrimonio contracto dabitur ? Sancimus ique omnes licentiam habere (1), sive prius quam ma-monia contraxerint, sive postea (2), donationes mu-eribus dare propter dotis donationem : ut non (3) sim-ices donationes intelligantur, sed propter dotem, et (4) opter nuptias factæ.

In Authent. ut immobil. ante nupt. donat. §. Et sancimus. coll. 5. tit. 16. al. 14. Novell. 61. cap. 1.

PErmissa est et in rem (5) *actio pro tali donatione mulieri adversus omnes possesores.*

† Simplices etenim donationes non (6) propter nu-tias fiunt, sed propter nuptias vetitæ sunt; et propter ias causas, et libidines forsitan, vel unius partis egesta-m, non propter ipsarum nuptiarum affectionem (7) ef-ciuntur. Si igitur dote jam præstita, maritus nulla an-nuptias donatione facta donare mulieri res maluerit, a (8) tamen ut dotis quantitatem non excedant, et hoc ssum significaverit (9), *Quod non simplicem faciat onationem, sed propter dotem jam conscriptam, et ipse d donationem venerit*, licebit hoc ei facere, et suppo-atur (10) pactis dotalibus hujusmodi donatio : et si qui-em hoc specialiter fuerit expressum, pacta conventa ser-ari (11) oportet.

† Sin [autem] donatio quidem talis facta sit, utpo-dotali instrumento antecedente, nulla (12) autem pa-a tali donationi post nuptias inserantur : re ipsa (13) vi-eatur hoc esse pactum, ut secundum (14) dotales con-entiones intelligantur, et in tali donatione pacta fuisse onventa, ut æquis (15) passibus utraque ambulet, tam os, quam donatio : ita tamen, ut Leoniana constitu-o (16) (quæ super exæquatione pactionum loquitur, on in quantitate, sed in partibus) maneat in his casibus intacta, et non solum ea immutilata custodiatur, sed etiam nostra (17) quam de interpretatione ejus fecimus, ambiguitatem ejus tollentes, disparibus enim pactionibus factis, majorem lucri partem ad minorem deducendam esse censemus, ut eodem modo uterque minorem partem lucretur.

In Authent. ut exact. instant. dot. §. illud. coll. 7. tit. 3. al. 5. Novell. 91. cap. 2.

DOs data donationem propter nuptias meretur (18) *: præterea si* (19) *pars mulieris dotem solvere sit parata, cum ex diverso recusetur, et mulier hoc contesteletur; cumque sit res mobilis* (20), *signaculo imposito recondat* (21), *aut ingrediens judicium hoc petat fieri* (22), *ut parti viri denuncietur : et sic nequaquam declinanda est donationis exactio. At si per* (23) *dilationem dos viro non detur : etiam donatio prorsus denegetur.*

§. 1. Similique modo, si facta quidem fuerit talis donatio, quæ antea (24) quidem *ante nuptias* vocabatur, nunc autem *propter nuptias*, non autem fuerit actis intervenientibus insinuata, licebit etiam constante matrimonio eam insinuare, nullo penitus obstacolo ex nuptiarum interventu faciendo : si (25) enim fieri eas post nuptias concedatur, multo magis insinuari. Similique modo, et ea (26) constitutio, quam pro augendis tam dotibus, quam ante nuptias donationibus fecimus (27), intacta illibataque conservetur : Omnibus videlicet, quæ de simplicibus donationibus inter maritum, et uxorem constante matrimonio, vel a veteribus, vel a nobis statuta sunt, in suo robore duraturis.

In Authent. ut spon. lar. in princ. coll. 9. tit. 2. Novell. 119. c. 1. et in Authent. ut frat. filii. §. illud quoque. col. 9. tit. 10. Novell. 127. cap. 2.

EO decursum est, ut sponsalitia largitas (28) *specialis sit contractus, nec insinuationem desideret, etiamsi*

(1) Donatio propter nuptias, ante et post nuptias celebrari potest.

(2) Id est, constante matrimonio. *l.* 19. *supr. h. t.* ut hinc iam tacite intelligas, donationem propter nuptias non esse simicem donationem, quia si esset simpliciter donatio, prohiberetur nstante matrimonio.

(3) Donatio propter nuptias non est simpliciter donatio, sed opter dotem et nuptias facta.

(4) Donatio propter nuptias, propter dotem datio.

(5) Ergo mulieris propria. *l.* 1. *ff. de rei vind.* et tamen res natæ propter nuptias, dicuntur obligatæ mulieri. *l.* 19. *vers. ira. Supr. h. t.* Suæ vero rei nullum pignus consistit. *l.* 45. *ff. e reg. jur.* Solve : Favore dotis actiones contrariæ admittuntur.

(6) Donationes simplices cur vetitæ sunt inter maritum et uxom, vide *l.* 1. *ff. de donat. inter vir.*

(7) *l.* 11. *infr. de naturalib. liber.*

(8) Donatio propter nuptias constante matrimonio facta dotis uantitatem excedere non debet. vide *l.* 10. *infr. de pactis conventis.*

(9) Alias præsumeretur simplex donatio.

(10) Adjiciatur.

(11) *l.* 7. §. 7. *ff. de pact.*

(12) Dotis pactum extenditur ad donationem propter nuptias, oc est, eadem pacta in donatione propter nuptias repetita intelguntur, quæ in dote constituta continentur, *ut hic* : Azo *in mma, tit. de donat. ante nupt.*

(13) Id est, tacite ex natura contractus.

(14) Pacta dotalia tacite repetita intelliguntur in donatione proter nuptias, nisi aliqua fuerint expressa in ipsa donatione. Exrossum removetur præsentia taciti, tacitum venit suppletive : exressum vero suppletionem non recipit.

(15) Receptum in uno correlativorum extenditur ad aliud. De elativis alibi diximus.

(16) *l.* 9. *infr. de pactis conventis.*

(17) *l.* 10. *infr. de pactis conventis.*

(18) Dote data seu constituta mulier potest maritum cogere ad constituendam donationem æquali quantitate, qualitate et pactis. Quin, multi putant donationem ipso jure constitutam intelligi. *arg. hujus authent.* hac similitudine : ut quemadmodum maritus dotis dominus est ; ita mulier donationis propter nuptias (licet usumfructum habeat maritus.) Item sicut dos soluto matrimonio uxori redditur. *l.* 2. *ff. solut. matrim.* Ita hæc donatio. *Nov. de æqualitate dotis.* 97. §. 1. Item quantum maritus ex pacto lucrari potest ex dote, tantundem uxor lucretur ex dicta donatione, ut æqualitas in omnibus servetur, licet nullum pactum in lucro talis donationis intervenerit. *vers. Sin autem donatio. Supr. h. t.* Quæ si ita sunt, parum prosunt pacta de lucranda dote, vel dotis parte. Superioribus tamen hæc addenda sunt, multis in locis non fieri tales donationes, uti notat Baldus *hac lege.*

(19) Si mulier dotem non dederit, sed tantum promiserit, eamque postea velit dare, maritus vero recuset : mulier dotem, si ea consistit in rebus mobilibus, deponet ac consignabit : sin minus, offeret tantum.

(20) Si res sit immobilis.

(21) Id est, offerat. Nam immobilium oblatio habetur pro datione. Res mobilis ut offeratur.

(22) Mulier differens dotis præstationem, non meretur propter nuptias donationis præstationem. *Bald.*

(23) §. *penult. Instit. de donationibus.*

(24) Donatio ex intervallo insinuatur. valet a tempore donationis non insinuatæ, quasi retro factum trahatur ad præsens. vide Hotoman. 11. *cons. in fin.*

(25) Si post nuptias donatio potest perfici, multo magis insinuari poterit.

(26) *l.* 9. *supr. h. t.*

(27) *l. Dicta lex* 19. est Justinian. de ea re dixi *ib.*

(28) Id est donatio propter nuptias.

ab alio detur, licet in viri personam donatio fiat, quatenus ipse in hunc contractum conscribat: hoc quantum ad mulierem. At si vir, vel alius qui dederit eam, non insinuet, cum ea sit quantitas, et pacta dotalium concedant parti viri: nullam super eis habeat vir actionem.

PAter donationem propter nuptias quam contulit in uxorem, non cogitur servare liberis prioris matrimonii, etsi ad secundas nuptias migraverit: Aliud est, si apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione resedit. Illud enim servare liberis prioris matrimonii debet.

In AUTHENT. de æqualit. dot. §. aliud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 2.

NUnc (1) inhibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonii, quorum unicuique, etiam cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secundæ uxori: ita etiam a parte uxoris.

TIT. IV.

DE NUPTIIS (2).

Si inter puellæ tutorem, et matrem, et propinquos non convenit.

1. Impp. SEVERUS et ANTONIN. AA. Portio.

CUm de nuptiis puellæ (3) quæritur, nec inter tutorem (4) et matrem (5), et propinquos (6), de eligendo futuro marito convenit: arbitrium (7) Præsidis provinciæ necessarium est (8).

Si pater puellæ instrumento non subscripsit.

2. Iidem AA. Trophimæ.

SI nuptiis pater tuus consensit: nihil oberit tibi, quod instrumento ad matrimonium pertinenti non subscripsit (9).

De liberto.

3. Iidem AA. Valeriæ.

LIbertum (10), qui patronam, seu patroni filiam, vel conjugem, vel neptem, vel proneptem uxorem ducere ausus est; apud competentem judicem accusare poteris (11), moribus temporum meorum congruentem sententiam daturum: quæ hujusmodi conjunctiones odiosas esse merito duxerunt.

Ne liberi concubinas parentum ducant.

4. Imp. ALEX. A. Perpetuo.

LIberi concubinas (12) parentum suorum [uxores] ducere non possunt: quia minus religiosam et probabilem (13) rem facere videntur. Qui si contra hoc fecerint crimen stupri committunt.

De tacito consensu patris.

5. Idem A. Maximæ.

SI (14) (ut proponis) pater quondam mariti tui, in cujus fuit potestate, cognitis (15) nuptiis, non (16) contradixit (17), vereri non debes, [ne] nepotem suum non agnoscat.

De matrimonio in provincia contra mandata Principum contracto.

6. Imp. GORDIANUS A. Valeriæ.

ETsi contra (18) mandata Principum contractum sit in provincia consentiente muliere matrimonium, tamen post depositum officium, si in eadem voluntate perseveraverit, justæ nuptiæ efficiuntur: et ideo postea liberos susceptos (19), natosque ex justo matrimonio, legitimos esse, responsum (20) viri prudentissimi Pauli declarat.

Si pater non consenserit.

7. Idem A. Apro.

SI (ut proponis) post querelam de marito a filia [tua] ad te delatam, dissolutum est matrimonium, nec te consentiente ad eundem regressa (21) est: minus legitima conjunctio est, cessante patris voluntate, in cujus est potestate: atque ideo non petente (22) filia, petitionem dotis repetere non prohiberis.

(1) Et ita abrogatur *l.* 19. *in fin. supr. h.t.* Goth. Vid. Rittershus. in *expos. Nov. part.* 5. *c.* 10. *Novell. Leonis* 50. Ans.
(2) Dixi ad *Lib.* 23. *D.* 1.
(3) Τῆς ἀνήβου καὶ ὀρφανῆς κόρης ἀμφιβάλλουσι, impuberis puellæ et pupillæ dissentiunt. 4. Harmenop. 4. §. 22.
(4) Tutoris arbitrium quæritur in nuptiis puellæ.
(5) Matris arbitrium quæritur in eligendo filiæ marito. *l.* 20. *infr. h. t.* Augustin. *epist.* 133. *Rogatus sum ut confirmarem nuptias puellæ, facerem, inquam: sed mater puellæ non adest: et tu scis ad nuptias contrahendas voluntatem ejus necessariam.* adde Cujac. 3. *obs.* 5. dixi ad *l.* 25. *ff. de ritu nupt.*
(6) *l.* 18. *l.* 20. *infr. h. t.*
(7) Facit *l.* 3. *in fin. ff. de administ. et peric. tut.*
(8) Potestne parens committere alicujus arbitrio potestatem elocandæ filiæ? potest. *l.* 14. *ff. de dote præleg.*
(9) Consensus patris requitur in nuptiis liberorum: at non ejus subscriptio. Ad tabulas nuptiales patris subscriptio, non ad substantiam nuptiarum pertinet.
(10) Nubere honeste liberto mariti mulier non potest, *ut hic.* 4. Harmen. 6. §. 49. *l. quanquam in.* 62. §. *mulier.* 1. *ff. de ritu nupt.* Paul. 2. *sent.* 19. §. *ult.*
(11) Hoc abrogatur *l.* 15. *infr. h. t.*

(12) Adde *l.* 14. §. 2. *ff. de ritu nupt. l.* 1. §. 3. *ff. de concub.*
(13) Et honestam. *l.* 1. §. 3. *ff. de concub. Novell.* 115. *c.* 3. §. 6.
(14) Nuptiis filii pater qui non adversatur, consentire intelligitur: et natum ex eo nepotem alere cogitur. *Synops.* 28. *tit.* 4 *cap.* 30.
(15) Aliud si ignoret. *l.* 11. *ff. de statu homin.*
(16) *l.* 7. *in fin. ff. de spons.*
(17) Jussum igitur præcedere non est necesse: cum sufficiat post cognitas nuptias, non contradicere, hoc est, ratum habere.
(18) *l.* 38. *l.* 63. *l.* 65. *in fin. ff. de ritu nupt.* 28. *Synops.* 4. *c.* 30.
(19) *Conceptos*, Contius ita restituit, 1. *lect.* 7. ex Thalelæo. et Ulpiani fragmento 5. *et l.* 11. *ff. de statu homin.* Græci legunt συλληφθέντας. Possumus itaque non minus interpretari *susceptos*, quam *conceptos. l.* 17. §. 5. *ff. ad SC. Trebell.* vide Cuj. 13. *obs.* 25.
(20) *d. l.* 65. Goth. adde Cujac. *lib.* 1. *obser.* 11. et Cont. *lib.* 1. *disp. c.* 7. S. L.
(21) *l.* 18. *ff. de ritu nupt.*
(22) Non renitente, Contius 1. *lect.* 7. non renitente, Cujac. 13. *observ.* 25. non parente, *Aurelianus.*

Quorum consensus requiritur, vel non.

8. Idem A. Romano.

IN copulandis nuptiis, nec curatoris (1), qui solam rei familiaris sustinet administrationem, nec cognatorum vel adfinium ulla auctoritas potest (2) intervenire: sed spectanda est ejus voluntas, de cujus conjunctione tractatur.

De nuptiis contra mandata contractis.

Quidam ajunt se hanc constitutionem in quibusdam exemplaribus reperisse. Quam tametsi in nullis libris reperi, nec Græci eam habuerint, ne quid desideretur, adscripsi.

Idem A. Rationalibus.

MAnifestum est, nuptiis contra mandata contractis, dotem, quæ data illo tempore, cum traducta est, fuerat, juxta sententiam D. Severi fieri caducam, nec, si consensu postea cœpisse videatur matrimonium, in præteritum commisso vitio potuit mederi. Dat. Kal. April. *Antiochiæ*, GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De tabulis nuptialibus, vel ad filios pertinentibus.

9. Imp. PROBUS A. Fortunato.

SI vicinis (3), vel aliis scientibus, uxorem liberorum procreandorum causa domi habuisti, et ex eo matrimonio filia suscepta est: quamvis neque nuptiales tabulæ (4), neque ad natam filiam pertinentes (5) factæ sunt, non ideo minus veritas matrimonii, aut susceptæ filiæ, suam habet potestatem.

De nuptæ dignitate.

10. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Paulinæ.

CUm te non ex Senatore patre procreatam, sed ob (6) matrimonium cum Senatore contractum, clarissimæ (7) fœminæ nomen adeptam dicas: claritas, quæ beneficio mariti tibi parata est, si secundi (8) ordinis virum postea sortita es, redacta ad prioris dignitatis statum deposita (9) est.

De uxore a parentibus retenta.

11. Iidem AA. et CC. Alexandro.

SI invita detinetur (10) uxor tua a parentibus suis: interpellatus Rector provinciæ amicus noster, exhibita (11) muliere, voluntatem ejus secutus, desiderio tuo medebitur.

De filiofamilias.

12. Iidem AA. et CC. Sabino.

NEc filium (12) quidem familias invitum (13) ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit. Igitur, sicuti desideras, observatis juris præceptis sociare conjugio tuo quam volueris, non impedieris: ita tamen, ut contrahendis nuptiis patris tui (14) consensus accedat.

De instrumentis.

13. Iidem AA. et CC. Onesimo.

NEque sine (15) nuptiis instrumenta facta ad probationem matrimonii sunt idonea, diversum veritate continente: neque, non (16) interpositis instrumentis, jure contractum matrimonium, irritum est: cum omissa (17) quoque scriptura, cætera nuptiarum indicia (18) non sint irrita.

De libertate contrahendi, vel distrahendi.

14. Iidem AA. et CC. Titio.

NEque ab initio (19) matrimonium contrahere, neque dissociatum reconciliare (20) quisquam cogi (21) potest: unde intelligis, liberam (22) facultatem contrahendi, atque distrahendi (23) matrimonii transferri ad necessitatem non oportere.

(1) *l.* 20. *ff. de ritu nupt.* Goth. Vide Georg. Tholosan. *Syntagma. jur. lib.* 9. *c.* 3. *n.* 13. et Scheidwin. *ad tit. Instit. de nupt. part.* 2. *requis.* 4. *num.* 40. *et ad tit. de actionibus. §. omnium. num.* 49. 50. S. L.

(2) Imo potest. *l.* 20. *in fin. infr. h. t.*

(3) Nati ex ea quæ præsumitur uxor, præsumuntur legitimi. his adde *l.* 6. *ff. de his qui sui vel. l.* 11. §. 9. *ff. ad leg. Jul. de adult.* Gail. 2. *observ.* 79. ut hinc etiam colligas, ignorantiam non præsumi in vicino. *l.* 55. *ff. locati.* alias præsumitur ignorantia. *l.* 6. *Infr. qui milit. poss. vel non.* Quid si testis interrogatus eam rationem reddit testimonii, quod videlicet fuerit vicinus, an fidem faciet. vid. Bald. *in l. conventicula.* 15. *supr. de episcop. et cler.* Bart. in *l.* 1. *ff. si certum petat.*

(4) *l.* 13. *l.* 20. *infr. h. t. l.* 7. *ff. de sponsal. l.* 11. *infr. de repud. et jud. de morib. Novell.* 22. *Novell.* 74. *Novell.* 117.

(5) Nativitatis scripturæ ad natos liberos pertinentes, *παιδογραφία*, de quibus *l.* 2. §. 1. *ff. de excus. tut.*

(6) Uxor senatoris clarissima. Senatores igitur clarissimi. *l.* 13. *infr. de dignit. Novell.* 22. *c.* 36. vid. *l.* 100. *ff. de verb. sign. l. fœminæ.* 8. *ff. de senat.*

(7) Vide quæ scripsi ad *l.* 5. *ff. de curator. furios. l.* 8. *ff. de senat.*

(8) Id est, inferioris. *d. c.* 36. *l.* 8. *in fin. ff. de senatorib.*

(9) Quæ iterum nubit, non utitur privilegiis prioris mariti. *d. cap.* 36. *l.* 22. §. 1. *ff. ad municipalem.*

(10) Pœna detinentis uxorem alterius: adde *l.* 8. *ff. de divortiis*

(11) De uxore exhibenda et ducenda agi potest adversus socerum. *l.* 2. *ff. de liber. exhib.*

(12) *l.* 14. *infr. h. t. l.* 21. *ff. de ritu nupt.*

(13) Matrimonium metu contractum, non subsistit, et impune dissolvitur. *l.* 14. *infr. h. t.* nisi novo consensu confirmetur. vide Wurms. 1. *pract.* 36. *cap.* 1. Gailium 2. *pract.* 93.

(14) *l.* 20. *infr. h. t.* vide *l.* [illegible] *l.* 25. *ff. de ritu nupt.*

(15) Nuptiæ absque dotalibus instrumentis contrahi possunt, dum ea serventur, quæ leges servari præcipiunt. 4. Harm. 4. §. 15. Sola instrumenta dotalia non faciunt nuptias.

(16) Matrimonium non requirit instrumenta dotalia. Nuptiæ possunt esse, licet testationes in scriptis non sint. *l.* 4. *in fin. ff. de pign. et hypoth.*

(17) *Amissa* sic Græci legunt, *ἀπολλυμένου τοῦ συμβολαίου*. Cujac. 17. *obs.* 6. utrumque dici potest. Omissam vel amissam scripturam non vitiare reliqua indicia nuptiarum.

(18) Matrimonium indiciis probari potest.

(19) De nuptiis nunc primum contractis.

(20) De nuptiis reconciliatis et redintegratis, vide *l.* 7. *ff. de divort.*

(21) *l.* 12. *supr. h. t.*

(22) *l.* 12. *in fin. supr. h. t. l.* 21. *l.* 28. *ff. de ritu nupt. l.* 134. *ff. de verb. oblig.*

(23) De nuptiis distractis. *l.* 19. *ff. de verb. oblig.*

★

De liberta.

15. Iidem AA. et CC. Tatiano.

UXorem libertam suam manumissori, si (1) non sit ex his personis, quæ (2) specialiter prohibentur, ducere non est interdictum, et ex eo matrimonio justos patri filios nasci certissimum est.

In AUTHENT. ut liberti de cætero. §. si quis autem. coll. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 3.

SEd novo jure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi, dotalibus instrumentis confectis.

De filia a patre exposita, et ab alio nutrita.

16. Iidem AA. et CC. Rhodoni.

PAtrem, qui filiam exposuit (3), hanc nunc adultam sumptibus et labore [tuo] factam, matrimonio conjungi filio tuo desiderantis favere voto convenit: qui si renitatur, alimentorum (4) solutioni [in hoc solummodo casu] parere debet.

De cognatis et affinibus.

17. (5) Iidem AA. et CC.

NEmini (6) liceat contrahere matrimonium cum filia (7), nepte, vel pronepte: itemque cum matre (8), avia, vel proavia: et ex latere (9) amita (10), ac matertera (11), sorore (12), sororis filia (13), et ex ea nepte (14): præterea (15) fratris [tui] filia (16), et ex ea nepte: itemque ex affinibus (17), privigna (18), noverca (19), nuru (20), socru (21), cæterisque quæ jure antiquo prohibentur, a quibus cunctos volumus [se] abstinere. Dat. Kal. Maji, *Damasco*, TUSCO et ANULINO CONSS. 295.

De vidua transeunte ad secundas nuptias.

19. Imppp. VALENT. VALENS et GRATIAN. AAA. ad Senatum.

VIduæ (22) intra (23) quintum et vicesimum annum degentes, etiamsi (24) emancipationis libertate gaudent, tamen in secundas nuptias sine patris sententia non conveniant. † Quod si in conventionis delectu, mulieri voluntas patris (25) repugnat sententiæ, et propinquorum (26): placet admodum (ut in virginum (27) conjunctionibus sancitum est) habendo examini auctoritatem quoque judiciariæ cognitionis adjungi: ut si pares (28) sint genere ac moribus competitores, is potior existimetur, quem sibi consulens mulier approbaverit. † Sed ne forte hi qui gradu proximo (29) ad viduarum successionem vocantur, etiam honestas nuptias impediant, si hujus rei suspicio præcesserit, eorum volumus auctoritatem judiciumque succedere, ad quos etiamsi fatalis sors intercesserit, tamen hereditatis commodum pervenire non possit. Dat. 17. Kal. August. GRATIANO A. II. et PROB. CONSS. 371.

De consobrinis.

19. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano P. P.

CElebrandis inter consobrinos (30) matrimoniis licentia legis hujus salubritate indulta est, ut revocata pri[...]

(1) Sublata est hodie hæc distinctio. *Auth. sed novo. infr. h. t.*

(2) Generalis permissio non continet casus specialiter prohibitos.

(3) Titius pater filiam exposuit, Cajus expositam educavit: Cujus requiritur consensus in exposita elocanda? Naturalis patris.

(4) Educator patri filiam suam vindicanti imputat alimenta. Seneca *controvers.* 6. Pete quantumvis pro disciplinis, imputa quantumvis pro alimentis; et educator apud Quintil. *declamat.* 278. Recipere illud, nisi solutis alimentis non putuisti. *et post*: alimenta solvisti, computasti mecum ut expositam reciperes. adde *l.* 1. *infr. de infantib. exposit.* Ergo, quæ misericordiæ causa dantur, interdum repetuntur. *l.* 7. *in pr. ff. de calumniatorib.* Cujac. 16. *obs.* 36.

(5) Integra lex extat apud auctorem collat. leg. Mosaicar. *tit.* 6.

(6) Nuptiæ prohibitæ inter ascendentes et descendentes, *ut hic.* etiamsi naturales tantum vel adoptivi sint, quod etiam obtinet dissoluta potestate, pudori enim sit avi appelatio ei, quæ quondam neptis fuerit. 4. Harm. 6. §. 21. adde leg. Salicam antiquam Francorum huic pene similem. *tit.* 14. *c.* 12.

(7) Vide *l.* 53. *l.* 68. *de ritu nupt.* vide Ulp. 5. §. 5. vide 6. Harm. 4.

(8) §. 1. *Inst. de nupt.*

(9) *l.* 68. *ff. de ritu nupt.*

(10) *l.* 17. §. 2. *ff. de ritu nupt.* §. 5. *Inst. de nupt.*

(11) *d.* §. 5.

(12) §. 2. *Inst. de nupt. l.* 35. §. 1. *ff. de verb. oblig.*

(13) *l.* 56. *ff. de ritu nupt. l.* 2. *Infr. si nuptiæ ex rescripto. l. ult. infr. de incestis et inutil.* Gaius 1. *Inst.* 4. §. 4.

(14) Neptem ex sorore tamen ducere plebiscito quondam permissum fuisse, refert Plutarcus *Problem.* 6. Verum id postea sublatum, adeo ut ne proneptem quidem sororis ducere liceat. *l.* 39. *ff. de ritu nupt.* Alexius Comnenus, *libr. juris orientalis in constitutione Alexii*, περί γάμυ θείας, ad suggestionem Proedri et Etherarchi, Bardoe Zeri constituit, ut ne amita nuptias contrahat cum fratris filio: fratris filia cum patruo, tametsi sexto gradu ex cognatione conjungantur: quæ constitutio ex Nicolai quoque patriarchæ Constantinopolitani subnotatione recepta est. Sueton. *in Claudio* 26. et Corn. Tacitus *lib.* 5. refert: Claudium Cæsarem illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ per jus osculi et blanditias in amorem pellectum, subornasse primo in senatu, qui censerent, Claudium cogendum ad eam uxorem ducendam, quasi Reipub. interesset, dandamque cæteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die Claudium confecisse nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam et altero principali.

(15) Quæ sequuntur, a Triboniano addita sunt ex Constantii et Constantis lege.

(16) §. 3. *Inst. de nupt. l.* 2. *infr. si nuptiæ ex rescripto.*

(17) Nuptiæ prohibitæ certis casibus inter affines. §. 6. *Inst. de nupt.* Qui affines, vide *l.* 4. §. 3. *ff. de gradibus et affinib.*

(18) *d.* §. 6. *l.* 13. *in fin. ff. de ritu nupt. l. ult. in fin. ff. de condict. sine causa. l.* 38. *in pr. ff. ad leg. Jul. de adult.*

(19) §. 7. *Inst. de nupt. l.* 14. §. 4. *vers. Quidam novercam ff. de ritu. Nov.* 115. *c.* 3. §. 6. *et c.* 4. §. 3. *l.* 5. *ff. ad leg. Pomp. de parricid.*

(20) *d.* §. 4. *vers. Nurus* §. 6. *Inst. de nupt.*

(21) §. 7. *Inst. de nupt. d.* §. 4. *vers. Itaque socrus. l.* 4. §. 6. *ff. de gradib. et affinib.*

(22) 3. *C. Theod.* 7. *l.* 1. Olim idem primum obtinuit in pupillis, deinde in virginibus puberibus. *l.* 20. *infr. h. t.*

(23) Aliud erit, si majores vigintiquinque annis.

(24) Aliud in filio emancipato. *l.* 25. *ff. de ritu nupt.*

(25) *Matris*, ita emendat Cujac. 3. *obs.* 5.

(26) *l.* 1. *supr. h. t.*

(27) Pupillarium. Cujac. *d. loco* ita legit.

(28) Pares inter corrivales mulier unum eligere potest.

(29) Personæ interdum proximiores in ordine succedendi proximo nocentiores, magisque metuendæ sunt ac suspectæ. facit *l.* 1 *infr. ubi pupill. educar.*

(30) Duorum fratrum liberi inter se conjungi possunt, *ut hic* §. 4. *Inst. de nupt. l.* 2. *infr. de instit. et substit. l.* 3. *ff. de ritu nupt.* adscripta tamen negatio est apud Theoph. et Cajum 1 *Instit.* 4. §. 7. et ita quoque scriptum reperitur *l.* 1. *C. Theod de incest. nupt.* Sed et Harmen. 4. *tit.* 6. §. 22. testatur, non facere uxorem ducere τὴν ἐξαδέλφην patruelem suam: id est, filiam patrui, aut amitæ. Poterant tamen conjungi rescripto Principis. *l unic. C. Theod. si nupt. ex rescript.* Paulus Monach. *in Theod.* Ambrosius 8. *epist. ad Paternum.* Cassiodor. 7. *Variar.* 46. Qua ratione permotus Contius 1. *lection.* 9. scribit hanc legem a Triboniano corruptam. Utut sit, constat inter consobrinos nuptias modo permissas, modo prohibitas fuisse. his adde *Canon.* 18. *apost.* August. 15. *de civitat.* 16. Goth. Jure Canonico quum consobrini sint secundo gradu, matrimonia hæc sunt prohibita. *can.* 20. 35. *q.* 2. *et* 3. *can. ad sedem.* §. *hanc computationem* 35. *q.* 5. Explicationem hujus legis vide apud Joann. a Sande, *lib.* 2. *tit.* 1. *defin.* 3. Ans. Quatenus obtineat, vide Censur. Forens. nostram *lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 17. *et seq* S. L.

ti (1) juris auctoritate, restinctisque calumniarum fo-
nentis, matrimonium inter (2) consobrinos (3) habea-
ur legitimum: sive ex duobus fratribus, sive ex duabus
sororibus, sive ex fratre et sorore nati sunt: et ex eo ma-
trimonio editi, legitimi, et suis patribus successores ha-
beantur. Dat. STILICONE II. et ANTHEMIO CONSS. 405.

De puellis.

20. Impp. HONOR. et THEOD. AA. ad Theodorum P. P.

IN conjunctione filiarum (4) in sacris (5) positarum, patris (6) expectetur arbitrium. Sed si sui juris puellæ sit intra (7) quintum et vicesimum annum constituta, ipsius quoque adsensus exploretur. Si patris auxilio destituta, matris (8) et propinquorum (9), et ipsius (10) quoque requiratur adultæ judicium. Si [vero] utroque orbata parente, sub curatoris (11) defensione constituta sit, et inter honestos competitores matrimonii oriatur forte certamen, ut quæratur, cui potissimum puella jungenda sit, si puella cultu verecundiæ (12) propriam noluerit voluntatem depromere, coram positis propinquis, judici (13) deliberare permissum est, cui melius adulta sociëtur.

De militibus.

21. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Basso P. P.

A Caligato (14) milite usque ad Protectoris (15) personam sine aliqua solennitate matrimoniorum, liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi conjugia permittimus facultatem.

De donatione ante nuptias. De instrumento dotis. De pompa et celebritate nuptiarum.

22. Iidem AA. Hierio P. P.

SI (16) donationum ante nuptias, vel dotis (17) instrumenta defuerint, pompa (18) etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse recte alias (19) inito matrimonio firmitatem, vel ex eo natis liberis jura posse legitimorum auferri: inter (20) pares honestate personas nulla lege impediente consortium, quod ipsorum consensu, atque amicorum fide firmatur. Dat. 10. Kalend. Mart. *Constantinop.* FELICE et TAURO CONSS. 428.

De scenicis mulieribus et eorum liberis. 7. De instrumentis dotalibus. 8. De casibus futuris, vel præteritis.

23. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

IMperialis benevolentiæ proprium (21) hoc esse judicantes, ut omni tempore subjectorum commoda tam investigare, quam eis mederi procuremus, lapsus quoque mulierum, per quos indignam honore conversationem imbecillitate sexus elegerint, competenti moderatione sublevandos esse censemus, minimeque eis spem melioris conditionis adimere: ut ad eam respicientes, improvidam, et minus honestam electionem facilius derelinquant. Nam ita credimus Dei benevolentiam, et circa genus humanum nimiam clementiam (quantum nostræ naturæ possibile est) imitari (22), qui quotidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur, et pœnitentiam suscipere nostram, et ad meliorem eam statum deducere. Quod si circa nostro subjectos imperio nos etiam facere differamus: nulla venia digni esse videbitur.

§. 1. Itaque cum injustum sit, servos quidem libertate donatos posse per divinam indulgentiam natalibus (23) suis restitui, postque hujusmodi Principale beneficium ita (24) degere, quasi nunquam servissent, sed ingenui [nati] essent: mulieres autem quæ scenicis [quidem] ludis sese [ante] immiscuerunt, postea vero spreta mala conditione ad meliorem migravere sententiam, et inhonestam professionem effugerunt, nullam spem principalis habere beneficii quod eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potuerunt: Præsenti santione clementissima principale beneficium eis sub ea lege condonamus, ut, si (25) derelicta mala et inhonesta conversatione commodiorem vitam amplexæ fuerint, honestatique sese dederint, liceat ei nostro supplicare numini, ut divinos affatus sine dubio mereantur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum: his, qui eis conjungendi sunt, nullo timore te-

(1) *Dict. l.* 3.

(2) Inter consobrinos matrimonium permissum.

(3) Hic advertendæ leges de nubendo in familia et tribu *Num.* . *Tobiæ* 7. de nubendo ei qui proximus esset genere, cujusmodi lex Solonis fuit apud Athenienses. Pollux 3. *Onomast.* 3. Hujus is meminit Terentius in Phormione: *Lex est*, (inquit) *ut quæ qui sint genere proximi iis nubant, et illos ducere eadem hæc lex jubet.* Idem in Adelphis: *Hæc virgo orba est patre. Hic meus amicus illi genere est proximus. Huic leges cogunt nubere hanc.* Fortunatian. 1. Rhetor. *Lex est, orba proximo nubat, vel si eam noluerit in matrimonium ducere, det decem millia.* Verum, proximitatis nomine circumscriptæ, ac definitæ legibus sunt nuptiæ apud Romanos. vide *l.* 17. *supr. h. t.*

(4) Adde *l.* 18. *supr.*

(5) Non sui juris.

(6) *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 11.

(7) *l.* 18. *supr. h. t.*

(8) *l.* 1. *supr. h. t.*

(9) *d. l.* 1. *et d. l.* 18. *supr. h. t.*

(10) Vide *l.* 8. *supr. h. t.*

(11) *d. l.* 8. *in fin.*

(12) Verecundam et consequenter silentem decet esse mulierem. Propter verecundiam naturale est mulierem tacere. *l.* 1. §. 5. *ff. de postulando.*

(13) *d. l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(14) Id est, vide *l.* 9. *in fin. ff. de custod. et exhib. reor.*

(15) *Præfecti cohortalis*, ita legit Prateius in voce Caligatus. De protectoribus *dicam infr. ad tit. de domesticis et protectoribus. lib.* 12. *tit.* 17.

(16) Donatio propter nuptias ad substantiam matrimonii nihil pertinet. *l.* 3. *C. Theod. de nupt. l.* 8. *C. Theod. de sponsal.*

(17) Dotis instrumenta non sunt de substantia matrimonii. dicam plenius *ad Authent. Maximis. infr. h. t.*

(18) Pompa hujusmodi, et nuptiarum celebratio non est de substantia matrimonii. adde quæ dixi ad *Novell. Leon.* 89.

(19) Matrimonium consistere potest sine donatione propter nuptias, sine dotis instrumento, sine pompa.

(20) Hoc innuit, inter impares honestate personas (veluti si senator scenicam ducat permissu Principis) exigi tabulas nuptiales.

(21) Proprium Principis, subditorum commodis prospicere.

(22) Deum imitatur qui ignoscit.

(23) Servi natalibus restitui possunt a Principe.

(24) Effectus restitutionis natalium.

(25) Scenicæ mulieres, vitæ pœnitentes, Principis rescripto cuivis, etiam illustri possunt nubere. Hodie non requiritur rescriptum. *Novell.* 89. *et Novell.* 117. Antiqua porro hujus rescripti formula extat apud Cassiodorum *epist.* 8. Quod de scenica diximus, idem exigebatur in ancilla. Hieronymus *ad Oceanum*: Si ab Imperatore stolam illæ, id est, ancillæ meruerint, inter uxores eas recipere cogentur etc.

nendis : ne scitis præteritarum legum infirmum esse videatur [tale] conjugium, sed ita validum hujusmodi permanere matrimonium confidentibus, quasi nulla præcedente inhonesta vita uxores eas duxerint, sive dignitate præditi sint, sive alio modo scenicas in matrimonium ducere prohibeantur : dum (1) tamen dotalibus (2) omnimodo instrumentis non sine scriptis tale probetur conjugium. Nam omni (3) macula penitus direpta, et quasi suis natalibus hujusmodi mulieribus redditis, neque vocabulum inhonestum eis inhærere de cætero volumus, neque differentiam aliquam eas habere cum his quæ nihil simili peccaverunt.

§. 2. Sed et liberos ex tali matrimonio procreandos, suos et legitimos patri esse : licet (4) alios ex priore matrimonio legitimos habeat : ut bona ejus tam ab intestato quam ex testamento isti quoque sine ullo impedimento percipere possint.

§. 3. Sed et si tales mulieres post divinum rescriptum ad preces earum datum ad matrimonium venire distulerint, salvam eis nihilominus (5) existimationem servare præcipimus, tam in aliis omnibus, quam ad transmittendam, quibus voluerint, suam substantiam, et suscipiendam competentem sibi legibus ab aliis relictam, vel ab intestato delatam hereditatem.

In AUTHENT. Scenicas non solum si fidejussores. §. 2. coll. 5. tit. 6. al. 4. Novell. 51.

QUod eis permittetur, etiamsi (6) *juraverint in tali professione se perseveraturas : quia legibus expressum est, illicitæ rei jusjurandum servari non oportere : et pœna perjurii, si qua est, in eum convertenda est, qui exigit.*

§. 4. Similes vero tale merentibus ab Imperatore beneficium mulieribus illas etiam esse volumus, quæ dignitatem (7) aliquam [habent,] etsi non Serenissimo Principi supplicaverint, ultroneam (8) tamen donationem ante (9) matrimonium meruerint : ex qua dignitate, et aliam etiam omnem maculam per quam certis hominibus legitime conjungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet.

§. 5. His illud adjungimus, ut et filiæ hujusmodi mulierum si quidem post (10) expurgationem prioris vitæ matris suæ natæ sint, non videantur scenicarum esse filiæ, nec subjacere legibus quæ prohibuerint filias scenicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin vero ante procreatæ sint, liceat eis preces offerentibus invictissimo Principi sacrum sine obstaculo ullo mereri rescriptum : quod eis ita nubere permittatur quasi non sint scenicæ matris filiæ : nec jam prohibeantur illis copulari, qui scenicæ filias, vel dignitatis, vel alterius causæ gratia uxores ducere interdicitur : ut tamen omnimodo dotalia inter eos etiam instrumenta conficiantur.

§. 6. Sed et si a scenica matre procreata, quæ usque ad mortem suam in eadem professione duraverit, post (11) ejus obitum preces Imperatoriæ Clementiæ obtulerit, et divinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ injuriæ, et nubendi licentiam sibi condonantem : istam quoque posse sine metu priorum legum in matrimonio illi copulari, qui dudum scenicæ filiam uxorem ducere prohibebantur.

§. 7. Immo etiam illud removendum esse censemus quod in priscis legibus (licet obscurius) constitutum est, ut matrimonia inter (12) impares honestate [personas] contrahenda, non aliter quidem valeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint : his vero [etiam non] intercedentibus, omnimodo firma sint, sine aliqua distinctione personarum : si modo liberæ sint, et ingenuæ mulieres, nullaque nefariarum, vel incestarum conjunctionum sit erit suspicio. Nam nefarios (13), et incestos coitus omnibus modis amputamus, sicut et illos, qui præteritarum legum sanctione specialiter vetiti sunt : exceptis videlicet his quos præsenti lege permittimus : ligitimique matrimonii jure muniri præcipimus.

In AUTHENT. ut lic. matr. et aviæ. §. quia vere legem coll. 8. tit. 18. Novell. 117. cap. 4.

MAximis decorati dignitatibus usque (14) *ad illustres nonnisi dotalibus instrumentis* (15) *conscriptis contrahunt nuptias : licet ante contractas retineant : exceptis Barbaris reliqui omnes affectu solo recte contrahunt matrimonium.*

§. 8. His itaque per hanc generalem legem ita constitutis, et de cætero conservandis, præteritas etiam hujusmodi conjunctiones ex subjecto tempore factas secundum prædictam dispositionem judicari præcipimus : ut si (16) quis talem uxorem ab initio nostri imperii (prout dictum est) jam duxerit, et liberos ab ea procreaverit, justi

(1) Probatur conjugium, seu matrimonium dotalibus instrumentis : ut inter quos instrumentum dotis intercessisse probatum erit, inter eosdem matrimonium intercessisse et contractum probetur. *ut hic* : Romanus *sing.* 448. putat dotis instrumento plene, ac perfecte probari, dotis restitutionem faciendam esse : at non plene probari matrimonium, sed semiplene et præsumptive tantum. *cap. illud.* 2. *Nov. ut fratrum filii* 127. *Gloss. in l. concubinatu.* 3. *ff. de concubinis, et in l. penult. C. de fidejussorib.*

(2) Dotalia instrumenta requiruntur in nuptiis scenicæ a Principe restitutæ.

(3) Effectus restitutionis natalium. Inde colligitur, infamem famæ restitutum a testimonio dicendo non arceri.

(4) Legitimati succedunt cum legitime natis.

(5) Remittitur jusjurandum illegitimum. vide *l. ult. ff. qui satisdare.*

(6) i. e. Etiamsi cesset causa finalis privilegii impetrati.

(7) Dignitatis nuda adeptio famam interdum restituit. Ratio potest hæc esse, quod concessa dignitate nobili, omne impedimentum famæ sublatum videatur. Inde putat Baldus, Tacite famæ restitui, quem Imperator suos inter consiliarios ascivit. Principis enim comitatum illustrem esse. *l.* 1. *infr. de præpositis laborum. lib.* 12. *tit.* 18.

(8) De proprio motu. *cap. si motu proprio* 23. *in fin. de præbend. et dign. in* 6. Bald. *hic.*

(9) Ergo illicitum matrimonium famæ restitutione non confirmat.

(10) Privilegium matris non prodest filiæ ante privilegium natæ. Hinc concludit Baldus, non dici filium regis, qui natus ante coronationem sit. *arg. l.* 25. *ff. de test. milit. l.* 2. §. 2. *ff. de decur.* vide Hotom. *Illustrium quæst.* 2. Goth. Adde Joann. Apach. *Epist. juridicar. lib.* 2. *Epist.* 2. Ans.

(11) Interdum liberi post mortem parentum possunt legitimari.

(12) *l.* 22. *supr. h. t.*

(13) Nefarii coitus damnati : vide *Novell.* 12.

(14) Μεχρί καὶ τῶ πρωτοσπαθαρίου. 4. Harm. 4. περὶ [illegible] τικῶν, *et Synops.* 28. *tit.* 3. *cap.* 16.

(15) Olim tabulæ nuptiales requirebantur, ut per nuptias liberi sui fierent et legitimi. *Novell.* 12. *cap.* 4. *vers. Si enim. Novell.* 18. *cap.* 11. et inter impares honestate personas. *l.* 22. *supr. h. t.* Hodie non exiguntur, nisi illustris uxorem ducat non illustrem : nisi sint barbari. Mitius enim cum Barbaris agitur propter eorum simplicitatem. *Novell.* 117. *cap.* 4. in reliquis nuptiis non exiguntur instrumenta dotalia ; sufficit enim ut testatio fiat apud defensorem ecclesiæ, quæ tamen observatio remittitur tenuioribus, et agrariis militibus, et his qui nuptias jurejurando confirmarunt palam in æde sacra, vel tactis divinis scripturis. *Novell.* 74. *cap.*

(16) Confirmato matrimonio confirmatur status liberorum : et e contra.

is et legitimos, et tam ab intestato quam ex testamento atris successores habeat, legitima in posterum nihilominus ea uxore permanente, procreati quoque liberi legitimi sint.

Verbum nuptiarum *quomodo accipitur.*

24. Idem A. ad Senatum.

SAncimus, si quis *nuptiarum* fecerit mentionem in qualicunque pacto (1), quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum, vel non faciendum concipi..., et sine *nuptiarum tempus* dixerit, *sive nuptias* nominaverit: non (2) aliter intelligi conditionem esse adimplendam, vel [non] extenuandam, nisi ipsa nuptiarum cedat festivitas (3): et non esse tempus inspiciendum, quo nuptiarum ætas, vel fœminis post duodecimum num accesserit, vel maribus post quartum decimum annum completum, sed ex quo vota nuptiarum re ipsa (4) ocesserint: Sic enim et antiqui juris contentio dirime..., et immensa librorum volumina ad mediocrem modum tandem pervenient.

De liberis furiosi, vel mente capti.

25. Idem A. Juliano P. P.

SI furiosi parentis liberi, in cujus potestate constituti sunt, nuptias possint contrahere, apud veteres agitatur (5): et quidem filiam (6) furiosi marito posse ...ulari, omnes pene juris antiqui conditores admiserunt: ...fficere enim putaverunt, si pater non contradicat. In ...o autem familias dubitabatur: ut Ulpianus quidem re...it constitutionem Imperatoris Marci, quæ de furioso ...m loquitur, sed generaliter de filiis mente (7) capti, ...e masculi, sive fœminæ sint, qui nuptias contrahunt: hoc facere possint etiam non adito Principe. Et aliam ...bitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de men... capto constitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum ..., quasi exemplo mente capti et furiosi filios adjuvan... His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, ...cimus, hic repleri, quod Divi Marci constitutioni de... videtur, ut (8) non (9) solum dementis, sed etiam ...osi liberi cujuscunque sexus (10) possint legitimas contrahere nuptias, tam dote, quam ante nuptias donatione a curatore eorum præstanda, æstimatione (11) tamen in in hac regia urbe excellentissimi Præfecti Urbis, in provinciis autem virorum clarissimorum earum Præsidum, vel locorum Antistitum, tam opinione (12) personæ, quam moderatione dotis, et ante nuptias donationis constituenda, præsentibus tam curatoribus dementis, vel furiosi, quam his qui ex genere eorum nobiliores (13) sunt: ita tamen ut nulla ex hac causa oriatur, vel in hac regia urbe, vel in provinciis jactura substantiæ furiosi, vel mente capti, sed gratis (14) omnia procedant: ne tale hominum infortunium etiam expensarum detrimento prægravetur.

De alumna, de suscepta a sacro baptismate.

26. Idem A. Juliano P. P.

SI quis alumnam (15) suam libertate donaverit, et in matrimonio suo collocaverit: dubitabatur apud antiquos, utrumne hujusmodi nuptiæ legitimæ esse videantur, an non? Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes (16), non esse vetitum matrimonium censemus: si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiæ, et nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quare prædictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius invenitur, ut quam ab initio loco filiæ (17) habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam et ab initio non ut filiam educavit, et libertate donavit, et dignam esse postea suo putavit matrimonio. † Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, sive alumna sit, sive non, a sacrosancto suscepit baptismate (18): cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, et justam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus per quem Deo mediante animæ eorum copulatæ sunt.

De ætate contrahentium.

27. Idem A. Joanni P. P.

SAncimus (19) nuptias, quæ inter masculos et fœminas majores, vel minores sexagenariis (20), vel quin-

(1) Ut si ita pactum sit, Dabis vel facies si nupserit?

(2) Adde *l.* 39. §. 1. *ff. de statuliber.*

(3) Puta sacra benedictio, dixi ad *Nov. Leon.* 89. adde quæ ...psi ad *l.* 66. §. 1. *ff. de donat. inter vir.* Hotoman. 13. *Illustr.*

(4) Conditio nuptiarum impletur per actum et rem ipsam, non habitum et potentiam. *Salic.*

(5) Hæc est 16. decisio ex quinquaginta novis Justiniani, ut ...re est apud Inglois. *Ans.*

(6) Vide Theoph. *Inst. de nuptiis.*

(7) Vide Festum *in mente captis.*

(8) Argumentum a mente capto ad furiosum.

(9) Dementis et furiosi filii, cujuscunque sexus sint, nuptias ...trahere possunt, dotem constituere, et donare propter nuptias, ...atore et judice adhibitis. *l.* 28. *supr. de episcop. aud.*

(10) *Inst. de nupt. in princ.*

(11) *l.* 43. *ff. de legat.* 3.

(12) Quo quisque dignioris est familiæ, majorem dotem mere... *l.* 28. *supr. de episcop. aud. l.* 60. *ff. de jure dot.*

(13) Præsumitur pro nobilioribus. *d. l.* 28. *l.* 1. *infr. de cond.* ...*iorr.*

(14) Hinc concludunt, Pauperum advocatis nullum deberi ho...rium.

(15) Alumnam ducere possumus. Collactaneam vertit interpres ...*tit. de nupt.* et collactaneæ exemplum ponit in ancilla ...is. Possis et alumnam interpretari eam, quam quis ab alio ex...tam aluit. vide Festum *in Alieclus.* adde de alumno quæ scri... ad *l.* 1. *infr. quæ res pignor.*

(16) Hæc est 17. decisio ex quinquaginta novis Justinianeis, vid. apud Inglois. *Ans.*

(17) Adoptio hæc anonyma est: quia nec vere adoptio, nec vere adrogatio est. vide Zasium 2. *Responsorum* 7. ubi de anonymis in jure tractat.

(18) Nemo eam ducere potest, quam ex sacro baptismate suscepit. Ratio hic affertur quasi paternitatis, *ut hic. et* 28. *Synops. Basil.* 5. *c.* 17. *cap.* 53. *Synodus in Trullo, apud.* 4. Harmen. 6. περὶ τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Balsamon *ad dict. cap.* 52. Potest hæc etiam adferri, ætatis latum discrimen. Quin Harmenopulus *loco superiore* negat contrahi posse nuptias cum ejusce mulieris matre, aut filia. Demetrius Chomatenus Archiepisc. Bulgariæ, *lib.* 3. *juris Orient. tit. de Secul. cognat. ubi adfert c.* 56. *sext. Synod.* Quæ etiam hodie obtinent inter Ruthenos et Moscos. Sigismundus L. B. ab Herb. *in rerum Moscovitarum commentario.* Inter confirmatam, et patrem ejus, qui confirmationi ejus adhibetur, velut sponsor, et pater, cognatio et prohibitio constituitur. *can. si quis filiastrum.* 30. *quæst.* 1. ex concilio Tridentino, 8. *Sess. cap.* 2. Hic etiam locus ostendit pueros et infantes ad sacramentum baptismatis oblatos ab extraneis fuisse. An et a parentibus offerri justum est? vide August. *epist. ad Bonifacium.* An baptismo in continenti post delictum suscepto, pœna delicti minuenda sit? vide apud Tiraquellum *tract. de pœnis causa* 26.

(19) Citatur in *l.* 12. *infr. de legitimis heredibus.*

(20) Dixi ad Ulpian. 16. §. 3. adde *l.* 21. *ff. de act. empt.* adde Cujac. 33. *de præscript.* Anton. Mercat. 1. *not.* 1. *in fin* Anton. Guibert. *in tract. de spons. et matr.*

quagenariis (1), lege Julia, vel Papia proibitæ sunt, homines volentes contrahere, et ex nullo modo, vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

De nova dignitate mariti, vel soceri.

28. Idem A. Joanni P. P.

SI libertam quis uxorem habeat, deinde (2) inter Senatores scribatur dignitate illustratus: an solvatur matrimonium, apud Ulpianum quærebatur: quia lex Papia inter (3) Senatores et libertas stare connubia non patitur. Nos igitur Dei sequentes judicium, non patimur in uno eodemque connubio mariti felicitatem uxori fieri infortunium: ut quantum vir in altum tollatur, tantum et conjux ejus decrescat, imo magis penitus depereat; absit itaque a nostro tempore hujusmodi asperitas, et firmum maneat matrimonium, et uxor marito concrescat, et sentiat ejus fulgorem: stabileque maneat matrimonium [ex] hujusmodi superventu minime deminutum. Simili modo, si privati hominis filia ad liberti veniat connubium, et postea (4) pater mulieris ad Senatoris dignitatem fuerit elatus, taceat Papiæ legis crudelissima sanctio: et neque per hunc modum dissolvatur matrimonium inter facti senatoris filiam et libertum, ne soceri prosperitas sine genero inveniatur. Melius enim est, legis Papiæ severitatem in utroque casu compescere, quam eam sequendo hominum matrimonia dispergere, non ex vitio mulieris et mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna: cum enim ex una radice vitium nascitur, consequens est ut una lege tollatur.

De scenicis mulieribus.

29. Idem A. ubique terrarum constitutis Episcopis.

SAcram fecimus constitutionem (5), nemini permittentes neque invitam mulierem ancillam aut liberam, in scenam aut orchestram pertrahere, neque converti volentem, prohibere eam ejus fidejussores (6), quasi super hoc ipso certum auri modum promissum repetendo: sed si quid tale factum fuerit, prohiberi hæc et a clarissimis provinciarum Præsidibus et a civitatum religiosissimis Episcopis constituimus, dantes licentiam religiosissimis Episcopis una cum clarissimo provinciæ Præside, etiam invitos trahere ad se eos qui compulerint, aut qui mutari seu converti ab ea actione prohibuerint, et publicam quidem fieri eorum substantiam, ipsos vero civitate expelli. Si vero qui provinciam regit, ipse sit qui eas compulerit aut a prædicta actione conversionem seu resipiscentiam prohibuerit, damus licentiam et solos religiosissimos Ep[iscopos] adire eam quæ talia patitur, aut ejus fidejussorem: hunc vero [Episcopum] adversari magistratum habenti et non permittere injuste agere, aut si minus fuerint a[d] id consequendum potentes, indicare id nostro imperi[o] ut a nobis competens exerceatur pœna: fidejussionibus s[i]mul liberandis, et fidejussoribus (7) indemnibus conse[r]vandis: licentiam dantes conversis hujusmodi mulierib[us] liberis et ingenuis existentibus ad matrimonium transi[re] legitimum, etiamsi contigerit honestissimis dignitatibus q[ui] illas duxerint, decorari, non amplis indigentibus imp[e]rialibus rescriptis, sed sua potestate nuptias celebrantibus nuptialibus nimirum instrumentis omni modo inter ips[os] factis, eademque et de filiabus scenicarum constituentes.

§. 1. Hanc autem dictam constitutionem, et in quin[to] libro omnium constitutionum hujus scilicet nostræ pieta[tis] cognominis libri ad civiles magistratus rescriptam posu[i]mus. Quoniam enim oportebat per præsentem sanctionem et vobis ubique terrarum positis religiosissimis Episco[pis] hæc facere manifesta, propterea congregantes, quæ [ad] ipsam pertinent expositione latiore sancita, etiam eand[em] divinam constitutionem fecimus etiam ad vos, ut sacer[do]talem conservantes reverentiam et continentiæ studios[i] hæc custodiatis, tam magni Dei metum, quam imper[ia]lem indignationem, si quid horum prætermiseritis, co[n]siderantes. Dat. Kalend. Novembr. CP. D. N. Just. iv. et Paulino Conss. 534.

TIT. V.

DE INCESTIS (8) ET INUTILIBUS NUPTIIS.

De liberta, quæ a patrono divertit.

1. Imp. Alexander A. Amphigono.

LIberta (9), eademque uxor tua, si a te invito (10) discessit (11), connubium cum alio non habeat [nec] modo uxorem eam habere velis.

De polygamia.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Sebastianæ.

NEminem, qui sub ditione sit Romani nominis, [bi]nas (12) uxores habere posse, vulgo patet: cum eti[am] in Edicto Prætoris hujusmodi viri infamia notati sint. Qu[am] rem competens judex inultam esse non patietur.

De ancillis.

3. Imp. Constantinus A. Patroclo.

CUm (13) ancillis non (14) potest esse connubium (15) nam ex hujusmodi contubernio servi (16) nascun[tur].

(1) Quinquagenaria mulier nuptias potest contrahere, *ut hic*: quin tali ex muliere partus legitimus est, sublata vetere super ea re dubitatione Cæsariensis advocationis, uti constat ex his quæ scripsi ad *l.* 12. *infr. de hered. inst.*

(2) Superveniens marito senatoria dignitas nuptias perfectas non dirimit, quæ alioquin, si maritus antea senator fuisset, non possent contrahi. Res enim jam perfecta non vitiatur, licet veniat ad eum casum a quo non possit incipere. *Salicet.* adde *l.* 3. *infr. tit. proxim.*

(3) Lege Papia senator libertam ducere non poterat, adde *l.* 27. 28. 29. 30. *ff. de ritu nupt.*

(4) Quæsita patri dignitas liberorum quidem statum auget, non tamen eorum nuptias dissolvit.

(5) *l.* 14. *l.* 33. *supr. de Episcop. aud.*

(6) *Novell.* 51.

(7) Maleficii fidejussor accipi non potest. *l.* 70. §. 5. *ff. de fidejussor. Novell.* 51.

(8) *Lib.* 3. *C. Theod.* 12. Ulp. 5. §. 7. *tit.* 6. *coll. leg. Mosaic.* 28. *Ecl.* 4. *c.* περὶ γάμων ἀθεμίτων. 4. Harmen. 6. *c.* περὶ κεκωλυμένων γάμων. adde Petr. Gregor. 9. *Synt.* 11. Incestas nuptias Sozomen. appellat ἀκολάστους καὶ καταβεβλημένας μίξεις.

(9) *Nov.* 22. *c.* 37.

(10) *l.* 10. *l.* 11. *ff. de divort. et repud.*

(11) Hinc colligunt uxorem cogi maritum sequi, nisi pactum [con]trarium interpositum fuerit: qua de re vide Wurmser. 1. p[r.] 36. *cap.* 4.

(12) Dixi ad *l.* 7. *supr. de Judæis.* adde *Nov.* 18. *c.* 5. [...] *Sicut enim quis legitimæ uxori conjunctus.*

(13) Sumpta est ex *l.* 6. *C. Theod. de decurionibus lib.* [...]

(14) Plautus *Casina in prologo*, Quid istuc est? serviles nu[ptiæ] servine uxorem ducent aut poscent sibi? Novum attulerunt, [quod] fit nusquam gentium. At ego aio hoc fieri in Græcia et Car[thagi]ni. Et hic in nostra terra atque in Apulia, majoreque opera [ibi] serviles nuptiæ, quam liberales etiam curari solent. Hodie co[nnu]bium cum ancilla esse potest. *Nov.* 78. *c.* 1. *Nov.* 117. *c.* 6. [...] Idem Jure Canonico *cap.* 1. *et tot. tit. extr. de conjug. serv.*

(15) *Nov.* 22. *c.* 10. *l.* 3. *infr. solut. matrim.* Ulp. 5. §. [...] est tamen contubernium. Paul. 2. *sent.* 19. §. 3. inde uxores [ser]vorum contubernales. *l.* 12. §. 33. *ff. de instruct. vel instrum.* [...]

(16) Natus ex ancilla et servo fit servus. *l.* 24. *ff. de statu* [hom.] *l.* 1. Gaji. 4. §. 10. e contrario, natus ex libera et servo fit [in]genuus spurius. *l.* 3. *in fin. infr. solut. matrim.*

ldeoque præcipimus, ne Decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine servarum ducente confugiant. Si nim Decurio clam actoribus et procuratoribus nescientius, alienæ fuerit servæ conjunctus: et mulierem in metallum detrudi per (1) sententiam judicis jubemus: et psum Decurionem in insulam deportari: omnibus bonis jus civitati, cujus Curialis fuerat mancipandis, si pa-ria potestate fuerit liberatus, nullosque habeat liberos, vel arentes, vel etiam propinquos, qui secundum legum rdinem ad ejus successionem vocentur. † Quod si actoes vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, uerint conscii vel compertum facinus promere noluerint: netallo eos convenit implicari. † Si vero dominus [loci] oc fieri permisit, vel postea (2) cognitum celavit, si uidem in agro id factum est, fundus cum mancipiis et ecoribus, cæterisque (3) rebus quæ cultui rustico sustientur, fisci juribus vindicetur. Si vero in civitate id factum est: dimidiam bonorum omnium partem præcipius confiscari: pœnam augentes, quoniam intra (4) doesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox ognitum publicare (5).

De matrimonio contra legum præcepta, vel contra mandata constitutionesque Principum.

4. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Andromachum Comitem rerum privatarum.

QUi contra legum (6) præcepta, vel contra mandata (7) constitutionesque (8) Principum nuptias forte contraxerit; nihil (9) ex eodem matrimonio, sie ante (10) nuptias donatum, sive deinceps quoquo mo (11) datum fuerit, consequatur: idque totum quod alterius liberalitate in alterum processerit, ut indigno dignæve sublatum, fisco (12) vindicari sancimus: Exptis tam fœminis, quam viris qui aut errore (13) acermo (14), non affectato, insimulatove, neque ex vili causa decepti sunt, aut ætatis (15) lubrico lapsi: Quos tamen ita demum legis nostræ laqueis eximi placuit, si (16) aut errore comperto, aut ubi ad legitimos pervenerint annos conjunctionem hujusmodi sine ulla procrastinatione diremerint.

De uxore fratris, de sorore uxoris.

5. Iidem AAA. Cynegio.

FRatris (17) uxorem ducendi vel (18) duabus sororibus conjungendi penitus licentiam summovemus, nec dissoluto quocunque modo conjugio.

Pœnæ incestarum et vetitarum nuptiarum.

6. Impp. Arcad. et Honor. AA. Eutychiano P. P.

SI quis incesti (19) vetitique conjugii sese nuptiis funestaverit: proprias, quamdiu vixerit, teneat facultates (20): sed neque (21) uxorem, neque (22) filios ex ea editos habere credatur. † Nihil prorsus prædictis (23), neque per interpositam quidem personam, vel donet superstes, vel moriturus derelinquat: dos (24) si qua forte solenniter aut data aut promisso fuerit, juxta jus (25) antiquum fisci nostri commodis cedat: testamento suo extraneis (26) nihil derelinquat; sed (sive testato, sive intestato) legibus ei et jure succedant, si qui forte ex justo et legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est, de descendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem pater, mater, avus, avia: de latere, frater, soror, patruus, amita. † Testandi sane ita demum habeat facultatem, ut his tantummodo personis pro juris ac legum, quod voluerit arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore mandavimus: ita (27) tamen, ut [ab] hereditate defuncti

(1) Pœna quæcunque sit, sententiam judicis exigit. *l.* 12. *ff.* *pœnis.*
(2) Scientiæ supervenientis ratione quis punitur, qui ratione norantiæ excusabatur a pœna.
(3) Publicatur res ubi sita est.
(4) Et ita mitius punitur is, in cujus domo fit aliquid eo paute, quam ipse principalis qui deliquit. *l.* 1. *infr. de falsa mota. l.* 9. §. 2. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* dixi ad *Nov.* 14. 1. *Nov.* 42. *c. ult.* §. 2. *Nov.* 68. *vers. Omnibus. Novell.* 1. c. 8.
(5) Cogimur delicta graviora publicare et denunciare, non tam præcipiti festinatione, sed inquisita veritate facti. *arg. l.* 2. 43. *ff. ad SC. Tertull. l.* 137. §. 2. *ff. de verb. obligat. l.* 13. *solut. matrim.*
(6) *l.* 23. *ff. de ritu nupt.*
(7) *l.* 6. *supr. de nupt. l.* 2. §. 1. *ff. de his, quæ ut indign.* *Eclog.* 5. *c.* 30.
(8) *l.* 5. *l.* 54. *supr. de Episcop. et Cleric. l.* 26. *vers. Ea lelicet. supr. de nupt.* et contra Senatusconsultum. *l.* 1. *infr. proxim.*
(9) De pœnis incestarum nuptiarum, vide *l.* 6. *infr. h. t.*
(10) Ex *l.* 3. *C. Theod. h. t.* inter cæteras pœnas incestis nuis impositas hoc refertur, ut donatio propter nuptias fiat cadu: quemadmodum jure antiquo dos. *l.* 52. *ff. de ritu nupt.* novo a fit. *l.* 1. *Supr. de cond. ob caus.*
(11) Ergo nec prælegatum consequi. *l.* 6. *Infr. h. t. l.* 27. *ff. usufr. leg. l.* 13. *ff. de his, quæ ut indign.* Ans.
(12) *l.* 6. *infr. h. t. l.* 2. §. 1. *l.* 13. *ff. de his, quæ ut ingnis. l.* 27. *ff. de usufr. legat.*
(13) Errori acerrimo ignoscitur. *l.* 57. *in fin. ff. de ritu nupt.* *ovell.* 12. *c.* 1. *in fin.*
(14) *Acrissimo* quidam ita legunt, idque probavit Albericus, eadem forma dicitur qua celerissimus a Cajo Mario apud Priscianum, et ab Ennio apud Charisium. vide Cujac. 15. *observ.* 13. *in fin.*
(15) Ætatis lubrico succurritur. *l.* 57. *in fin. ff. de ritu nupt. l.* 38. §. 4. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.*
(16) Pœnitentia admittitur in incestu per errorem contracto. vide Hermogen. apud. Ruffinum 6. *collation. leg. Mosaic.*
(17) Una duobus fratribus jungi non potest. *l.* 8. *l.* 9. *Infr. h. t. l.* 2. *C. Theodos. de incest. nupt.*
(18) Unus duabus sororibus jungi non potest, *ut hic*: ut nec una duobus fratribus. *supr. h. t.* vide *Canon.* 18. *Apost. epist. Basilii ad Diodorum, de eo qui duas sorores duxit.* Quin Nov. Patriarchæ Sisinii et Xiphilini vetat, ne quis sororem sponsæ suæ ducat. 3. Harmen. 6. *Goth.* In secundo tamen affinitatis gradu, veluti inter me et eam quam uxoris meæ frater uxorem habuit, nuptiæ prohibitæ non sunt. Affinitatis enim gradus nulli sunt, neque affines alii ex aliis nascuntur. *l.* 4. §. 4. *ff. de gradib. et affinib.* Quod affinitas tantum sit jus necessitudinis contractæ inter conjugem et alterius conjugis coguatos. *d. l.* 4. §. 3. *ff. de gradib. et affinib.* S. L.
(19) Cum consobrina, sorore fratris filia, ejusve uxore. Hæc enim exempla ponuntur in *l.* 3. *C. Theodosian. h. t.* unde hæc lex desumpta est.
(20) Olim pœna ignium et proscriptionis erat. *d. l.* 3.
(21) Prima pœna incestarum nuptiarum. §. 12. *Inst. de nupt.*
(22) Secunda. *d.* §. 12. *vers. itaque.*
(23) Tertia. *Novell.* 143. *vers. Sancimus.*
(24) Quarta.
(23) *l.* 4. *supr. h. t. l.* 52. *ff. de ritu nupt. l.* 3. *ff. de jure dot.* §. 12. *Inst. de nupt.*
(26) Quinta.
(27) Sexta.

penitus arceatur, si quis ex his (1), quos memoravimus in contrahendis incestis nuptiis consilium iniisse monstrabitur, successuro in locum illius, qui post eum gradu proximus invenitur. † Ea sane quæ de viris cavimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese consortiis commaculaverint, custodiantur.

† Memoratis vero personis non extantibus [nostro] fisco locus pateat. Dat. 6. Id. Decemb. *Constantinop.* ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

In AUTHENT. de incestis et nefariis nuptiis. §. 1. col. 2. tit. 7. al. 6. Novell. 12. cap. 1.

INcestas nuptias (2) contrahentis pœna est, confiscatio (3) bonorum, tam cæterorum, quam dotis: exilium (4) etiam et cinguli (si quo potitur) spoliatio: verberatio quoque si vilis est, fœmina quoque talia scienter peccante, simili pœnæ subjuganda. Substantia sic amissa (5), liberis hoc ipso sui juris effectis, si quos habet legitimos applicetur: ut tamen pater ab eis alatur: quibus non extantibus fisco defertur.

In AUTHENT. quib. mod. naturales effic. sui. §. fin. col. 7. tit. 1. Novell. 89. cap. ultimo.

EX (6) complexu nefario aut incesto, seu damnato liberi, nec (7) naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, ut nec alantur (8) a patre.

De humilibus et abjectis fœminis, nec non de Senatoribus.

7. Impp. VALENT. et MARTIANUS (9) AA. Palladio P. P.

HUmilem (10) vel abjectam (11) fœminam minime eam judicamus intelligi, quæ licet pauper (12), ab ingenuis tamen parentibus nata sit. Unde licere statuimus Senatoribus, et quibuscunque amplissimis dignitatibus præditis ex (13) ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes in matrimonium sibi accipere, nullamque inter ingenuas et opulentiores ex divitiis et opulentiore fortuna (14) esse distantiam. Humiles (15) vero abjectasque personas (… tantummodo mulieres esse censemus; ancillam, ancill… filiam, libertam (16), libertæ filiam [scenicam, scenic… filiam, tabernariam, tabernarii vel] lenonis aut arenar… filiam; aut eam quæ mercimoniis publice præfuit. Ideo… que hujusmodi inhibuisse nuptias Senatoribus (17) harum fœminarum, quas modo enumeravimus, æquum est. Da… Prid. Non. April. *Constantinop.* AETIO et ASTERIO (18… CONSS. 454.

De uxore fratris.

8. Imp. ZENO A. Epinico P. P.

LIcet quidam Ægyptiorum (19) idcirco mortuorum (20… fratrum sibi conjuges (21) matrimonio copulaverint, quod (22) post illorum mortem mansisse virgines dicebantur, arbitrati scilicet (quod certis (23) legum conditionibus placuit) cum corpore (24) non convenerint, nuptias non videri [re] esse contractas; et hujusmo… connubia tunc temporis celebrata, firmata sunt, tam… præsenti lege sancimus, si quæ hujusmodi nuptiæ contra… ctæ fuerint, eas earumque contractores, et ex his prog… nitos, antiquarum legum tenori subjacere, nec ad exem… plum Ægyptiorum (de quibus supradictum est) eas v… deri fuisse firmas, vel esse firmandas.

Abrogatio rescriptorum, vel pragmaticarum formarum aut constutionum, quæ tyrannidis tempore incestas nuptias permiserant.

9. Imp. ANASTASIUS (25) A. Severiano P. P.

AB incestis nuptiis universi, qui nostro reguntur im… perio noverint temperandum: nam rescripta (2…

(1) Personis.

(2) Conciliat. hujus auth. cum *Novell.* 17. *cap.* 12. Item cum *Novell.* 134. *cap. ult.* vide Rittershus. *in explicat. Nov.* 12. *cap.* 2. *part. c.* 2. *num.* 33. Ans.

(3) Vide *infr. h. t.*

(4) Id est, deportatio. facit *l.* 5. *ff. de quæstionib.* Septima pœna.

(5) Octava pœna, bonorum privatio.

(6) Spurius jure civili, neque inter vivos, neque ultima voluntate quicquam ex bonis paternis capere potest. Cujus sententiæ ampliationes quatuordecim, exceptiones decem, vide apud Duenazium *reg.* 366.

(7) Nona pœna. *Nov.* 74. *c.* 6. alias pœnas vide apud Clarum 5. *sent.* §. *incestus.* 9.

(8) Vide *Nov.* 89. *c.* 15. Goth. De jure Canon. debentur alimenta. *cap. cum haberet.* 5. *extr. de eo, qui duxit in matrimon.* quod sequitur Camer. Imper. Andr. Gail. *lib.* 2. *obs.* 88. *num.* 12. Ans.

(9) Fit hujus constitutionis a Martiano latæ mentio *Nov.* 117. *cap.* 6.

(10) Pars Novellæ Martiani, *de matrimoniis senatorum* §. *humiles*

(11) *d. cap.* 6.

(12) Non ideo quis humilis aut abjectus, quia pauper. vide omnino *d. Novellam Martiani.*

(13) Ex ingenuis parentibus nascuntur interdum pauperes liberi.

(14) Hinc illud Horatii, *lib. Epodon*, 4. *Fortuna mores non mutat genus.*

(15) Humiles et abjectæ personæ quæ, vide *l.* 1. *Infr. de natur. liberis.*

(16) Id abrogatum *Nov.* 89. *c.* 1. §. 1.

(17) *l.* 23. *l.* 44. *ff. de ritu nupt.* id abrogatur. *Nov.* 78. *c.* 3. *Nov.* 117. *c.* 6.

(18) Studio.

(19) Et Judæorum et veterum. *l.* 3. *C. Theod. de incest.* Quin ipsi Ægyptii sorores eodem patre vel eadem matre genitas ducere poterant: Lacedæmonii eadem matre, Athenienses eodem patre … nitas, Philo Judæus *lib. de specialib. legib.* Arnob. 8. *con… gentes*: et huc pertinet quod apud Æmilium Probum in Cim… et procemio vitarum legitur priscorum Atheniensium more licit… fuisse sorores ducere. Androcides tamen *oratione contra Alcib… dem*, Athenæus *lib.* 13. et Suidas in verbo Cimon et ἐσοχκισ… referunt, Cimonem ideo ostracismo a sua civitate ad tempus r… gatum fuisse, quod sororem suam Elpinicem duxisset. Sane soro… ducendæ jus Persarum legibus non fuit. unde Cambysem legi… apud Herodotum *lib.* 3. cum amore sororis captus fuisset, nec… ceret sororem lege Persarum ducere, interrogasse regios judic… apud quos legum interpretatio et custodia erat, Num lex id … mitteret? responsum accepisse, Nullam legem se invenire, … fratri sit licitum nubere sororem, quandam tamen invenire … liceat Regi Persarum facere quod lubeat. Sororis nuptias que… vetitas apud Priscos testis Phocylides in illo versu, μηδὲ κασιγν… εἰς ἀπότροπον ἔλθε μὲν εὐνήν, id est, ne stratum vetitum ge… sororis inito.

(20) Mortui fratris uxorem frater superstes ducere ita jubeb… lege Mosis. *Deut.* 25. *vers.* 5. *Luc.* 20. *vers.* 28. *Ruth.* 4. *vers.* …

(21) His ita eveniebat, ut una duobos fratribus esset conjun… quod est contra legem 5. *supr. eod. l.* 9. *infr. h. t.*

(22) Eam ob causam Judæi et Ægyptii ducebant viduas fratr…

(23) Antiquis, quorum sententia explosa est.

(24) Explosa veterum quorundam opinio existimantium solo c… sensu nuptias non contrahi ac nunquam perfici, nisi reipsa seq… concubitu: adde *l.* 6. *supr. de don. ante nupt. Novell.* 22. *cap.* … *l.* 30. *ff. de reg. jur.*

(25) Idem A. Sebastiano P. P. Cujacius ita restituit 8. *obs.* … vultque hanc legem esse Zenonis. Est etiam ad eundem Sebas… num alia Zenonis constitutio, qua Basilisci acta rescindunt… *l.* 16. *supr. de sacros. Eccles.* Sebastianum hunc moribus pr… tum Triboniano simillimis, Suidas scribit in *Zenone.*

(26) Dixi ad *d. l.* 16.

uoque omnia, vel pragmaticas formas aut constitutiones iupias, quæ quibusdam personis tyrannidis tempore periserunt scelesto contubernio matrimonii nomen imponee, ut fratris filiam (1), vel sororis (2), vel eam uæ cum fratre quondam nuptiali jure habitaverat, uxoim legitimam turpissimo consortio liceret amplecti, aut t alia hujusmodi committerentur, viribus carere decerimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licentia corboretur.

T I T. VI.

DE INTERDICTO (3) MATRIMONIO INTER (4) PUPILLAM ET TUTOREM SEU CURATOREM FILIOSQUE EORUM.

De rusticitate et imperitia.

1. Impp. SEVERUS et ANTONIN. AA. Marino.

SEnatusconsulti (5) auctoritatem, quo inter pupillam et tutoris filium connubium saluberrime sublatum est, ircumveniri rusticitatis et imperitiæ velamentis non oportet.

De matre pupillæ.

2. Imp. ALEXAND. A. Byrrho.

MAter pupillæ cum (6) tutore filiæ suæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur.

De curatore post nuptias dato.

3. Idem A. Rogatiano.

CUm proponas ei, quam matrimonio tuo junctam suggeris, post liberos susceptos curatorem patrem (7) um datum, quem contendis nec te in potestate habuisse: im rite contractum matrimonium ex post (8) facto vitiare in potuerit, justam interpretationem metuere non des: ne liberi quos habetis, non ex justo matrimonio suscepti videantur. Ut autem omnis scrupulus (9) auferatur, insistere pater tuus debet, necnon et uxor tua, ut alius loco ejus detur: habebit enim facultatem repetendæ rationis negotiorum gestorum ab eo qui fuerit substitutus.

De filio liberti tutoris.

4. Imp. PHILIPPUS A. Higinæ.

LIbertinum, qui filio suo naturali (10), quem in servitute susceperat, postea manumisso pupillam suam; eandemque patroni sui pupillam in matrimonio collocavit, ad sententiam Amplissimi ordinis qui hujusmodi nuptiis interdicendum putavit, pertinere, dubitari non oportet.

De filia curatoris.

5. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Apuleio.

CUratorem (11) adulto suo filiam suam nuptui collocare non posse, falso tibi persuasum est (12).

De filio tutoris.

6. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Lucio.

SI (13) patris tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel post redditam nondum exacto quinto et vicesimo anno, necnon utili (14) anno, uxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex hujusmodi conjunctione procreasse videri potes. Sane (15), si hoc pater puellæ, cum (16) decederet, postulavit, et nuptiæ rite contractæ, et filius videtur jure susceptus.

De infamia et dotis condictione.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Paragonio.

SI tutor, vel curator pupillam, vel adultam quondam suam sibi (17), vel filio (18) suo, nullo divino impetrato beneficio, in matrimonio collocaverit: manet infamia contra eum, veluti confessum de tutela: quia hu-

(1) Ἀδελφιδῆν Græci. Hujusmodi nuptiæ ante Constantinum Constantium modo permissæ (ut ex Cornelio Tacito 12. cont) modo multis constitutionibus inhibitæ. *l.* 39. *l.* 57. §. 1. *de ritu nupt.* Xiphilinus *in Nerva.* vide *l. Constantini*, *et nstantis* apud Cujac. 8. *obs.* 28.

(2) Vide *l. ult. infr. si nuptiæ ex rescripto.* adde *Const. Diot.* quæ extat apud Ruffin. *tit.* 6. *coll. leg. Mosaic. et* Papian. permissum erat matrimonium cum fratris filia: vetitum cum oris filia, etiamsi in eodem gradu essent. Ulp. 5. §. 6. et ideo *l.* 39. *l.* 56. *ff. de ritu nupt. l.* 38. §. 1. *ff. ad leg. Jul. de ult.* de sororis filia, nepte et proneptæ loquuntur autores, non fratris filia, et in *l. ult. ff. de cond. sine caus. l.* 57. §. 1. *de ritu nupt.* de avunculo, non de patruo. Quare, quod Dion ibit, Nervam vetuisse, Ne quis ἀδελφιδῆν duceret, de sororis, n de fratris filia intelligit, ne duceretur, cujus mater duci non terat. Postea id immutatum: neque hodie licet tertio gradu uln ducere. *ut hic. l.* 17. *supr. de nupt.* §. 3. *Inst. de nupt.*

(3) Jure canonico hujusmodi matrimonium subsistit. vide urmser. 1. *pract.* 36. *c.* 2.

(4) *l.* 15. *ff. de sponsalib. l.* 59. *l.* 60. *ff. de ritu nupt. l. ult. de leg.* 1. *l.* 2. §. 1. *ff. de his, quæ ut indig.* 4. Harmen. 6. περὶ ἐπιτρόπων. 28. *Eclog.* 5. *c.* 13.

(5) *d. l.* 59. *l.* 60. §. 1. *l.* 14. *infr. de excus. tut.*

(6) Privigni sui tutor quis esse potest. *l. ult. Infr. de contr. tut.*

(7) Socer non prohibetur dari curator nurui. *l.* 17. *infr. de cus. tut.*

(8) Titius Cajam duxit, Titii pater Cajæ datus est tutor: estne rimendum matrimonium? non est: nam rite contractum matrimonium ex post facto non vitiatur. adde *l.* 28. *supr. de nuptiis.*

(9) Suspicionem etiam vir bonus cavere debet. sic Julius Cæsar, *Meos tam suspicione quam crimine judico carere oportere.* Sueton. *in Julio* 74. Sic Livia apud Dionem, *oportet te Auguste non modo non peccare, sed ne videri quidem peccasse.*

(10) Eroti Pamphilus nascitur. Eros manumissus tutor Cajæ filiæ patroni datur. potestne Eros Pamphilo suo naturali pupillam suam elocare? non potest. et sic appellatione filiorum naturales filii continentur. adde *l.* 64. *ff. de ritu nuptiarum.*

(11) Curator potest adulto suo filiam suam matrimonio jungere. Filium autem adultæ cujus curam gerit, absque jussu Principis non potest: alioquin notatur infamia. 4. Harmen. 6. §. 52. adde *l.* 1. *supr. h. t.*

(12) Potest enim adultus sine ullo metu rationem rei suæ ab uxore sua ejusque heredibus exigere.

(13) Etiamsi tutor curatori rationes reddiderit; pupillam tamen cujus tutelam gessit, non potest antequam ea vigesimum quintum ætatis annum attigerit, et concessum restitutioni quadriennium effluxerit, uxorem ducere, etsi jam ex altero matrimonio liberos suscepit. 4. Harmen. 6. §. 50.

(14) Quod est prohibitum tempore minoris ætatis, idem durat tempore utilis anni, et ita restringe *legem* 19. *vers. idemque est in minore. ff. de novationib.*

(15) Exceptio regulæ superioris.

(16) *l.* 36. *ff. de ritu nupt. l.* 28. §. 3. *ff. de lib. et posthum. l.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 1. *in fin. infr. si nupt. ex rescripto.*

(17) *l.* 36. *ff. de ritu nupt.*

(18) *l.* 64. *ff. de ritu nupt.*

*

jusmodi conjunctione fraudem administrationis tegere laboravit : et dos data per condictionem repeti potest.

De eo , qui pro tutore , seu curatore , vel negotiorum gestore administravit.

8. Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P.

Si quis tutoris vel curatoris nomine usurpato, id est, pro (1) tutore seu curatore negotiorumve gestore res pupillæ administraverit , eamque sibi filiove suo copulaverit : tales nuptias stare , et non ad exemplum tutorum infirmari sancimus : ne ex hujusmodi subtili , vel maligno tractatu matrimonia, seu proles ex his progenita vel dos super his data , vel promissa , aliquam læsionem , vel calumniam patiantur.

TIT. VII.

SI QUACUNQUE PRÆDITUS POTESTATE , VEL AD EUM PERTINENTES AD SUPPOSITARUM JURISDICTIONI SUÆ ADSPIRARE TENTAVERINT (2) NUPTIAS.

1. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. Theodoro P. P.

Si (3) quis ordinaria , vel qualibet præditus potestate , circa nuptias invitis ipsis , vel parentibus [earum] contrahendas (sive pupillæ , sive apud patrem virgines , sive viduæ erunt , sive sui juris viduæ , denique cujuscunque sortis) occasione potestatis utatur , et minacem (4) fervorem suum invitis his , quorum utilitas agitur , exhibere , aut exhibuisse detegatur ; hunc , licet prohibitas nuptias non peregerit , attamen pro tali conamine (5) multæ librarum auri decem obnoxium statuimus : et cum honore abierit , peractam dignitatem usurpare prohibemus , tali scilicet pœna , ut si circa honorem eum , quo male usus est , vindicandum nostris statutis parere noluerit : eam provinciam in (6) qua sibi usurpaverit , habitare per juge biennium non sinatur. Illo videlicet adjiciendo , ut et in potestate adhuc constituto , liceat personæ quam hujusmodi ambitu circumvenire tentaverit , confestim contestatione proposita , cum sua suorumque domo jurisdictionem ejus evitare : curaturis hoc uniuscujusque civitatis defensoribus , et ejusdem judicis apparitoribus. Et quidem si hæc pravitas Ordinarii (7) judicis erit , universa domus ejus ratio , atque omnia , vel civilia , vel cr[iminalia] negotia quamdiu idem in administratione fuerit Vicario (8) competant. Sin autem Vicarius , vel simil[is] potestatis , vim [in] hujusmodi matrimonio contrahe[n]do molietur : vicissim (9) Ordinarius judex intercess[or] existat. Sin [autem] erunt utrique suspecti , ad illustre[m] Prefecturam specialiter talium domorum , quamdiu ibide[m] administraverint , tuitio pertineat. Dat. 15. Kalend. Jul. *Thessalonicæ*, Gratiano A. v. et Theod. A. I. Conss. 38[0]

TIT. VIII.

SI NUPTIÆ EX (10) RESCRIPTO PETANTUR (11).

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Theodoro P. P.

Quidam (12) vetusti juris ordine prætermisso, obreptione (13) precum (14) nuptias quas se intelligunt no[n] mereri , a nobis existimant postulandas , sæpe haben[t] [puellæ] consensum confingentes : Quapropter tale sponsalium genus præsentis legis definitione prohibemus. S[i] quis igitur contra hanc definitionem nuptias precum subreptione (15) meruerit : amissionem bonorum , et pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat , et amiss[o] jure matrimonii , quod prohibita usurpatione meruerit filios se ex hac conjunctione susceptos , justos non habiturum , nec unquam postulatæ indulgentiæ annotationis v[el] indulto efficacem se veniæ effectum meruisse : exceptis hi[s] qui parentum (16) sponsionem de nuptiis filiarum imple[re] desiderant , vel sponsalia (17), hoc est arrharum data nomine , reddi sibi præcepto legum cum statuta pœna deposcunt. Dat. Kal. Febr. Honor. viii. et Theod. iii AA. Conss. 409.

2. Imp. Zeno A. Basilio P. P.

Nefandissimum scelus fratris sororisve filiæ (18) nuptiarum , quod sacratissimis constitutionibus sub gravissimæ pœnæ interminatione damnatum est , iterato præsentis divinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus Precandi quoque in posterum super tali conjugio (im[mo] potius contagio) cunctis licentiam denegamus : ut unus quisque cognoscat impetrationem quoque rei cujus est de[ne]gata petitio , nec si per subreptionem (19) post han[c] diem obtinuerit , sibimet profuturam.

(1) Prohibitio nuptiarum ad tutorem et curatorem pertinens , non extenditur ad protutorem et procuratorem seu gestorem : alioquin paulatim omnis qui rationibus reddendis esset obnoxius , prohibetur sibi vel filio suo conjungere eam cui obligatus esset. *l.* 67. §. 5. *ff. de rit. nupt.*

(2) Tentasse illicitum , crimen est , adde 28. *Synops.* 5. *cap.* 39. *et* 3. *Cod. Theod.* 11.

(3) Si quis quemcunque magistratum gerens , quamcunque puellam invitam , vel invitis parentibus ducere præsumpserit : decem auri librarum mulctam pro isto conamine præstare cogitur. *Synops. Basil.* 28. *tit.* 5. *c.* 39. *l. unic. C. Th. h. t. l. un. supr. si rect. provinc. l.* 38. *l.* 63. *ff. de ritu.*

(4) Magistratus justum metum infert.

(5) Conatus punitur. vide *l.* 5. *infr. ad leg. Jul. Majestat. et l.* 20. *infr. de furt.* adde Cujac. 15. *observ.* 25.

(6) V. *supr. tit. de interdict. matrim.*

(7) Recusari , suspicionis ob causam , judex ordinarius potest.

(8) Non si ordinarius judex est , ideo vicarius ejus suspectus postulatur.

(9) Ordinario suspecto , itur ed ejus vicarium et e contra , *ut hic.* si uterque , ad majus tribunal. *vers. sin autem infr.*

(10) *L.* 3. *C. Th.* 10. 28. *Eclog.* 5. *c.* 40.

(11) Seu reconcilientur : quod Græcis est πραγματεύεσθαι. *Synops. Basil.* 28. *tit.* 5. *c.* 40. 4. Harmenopul. 4. §. 71.

(12) *l. unic. C. Th. h. t.* Nuptiàs sibi concilians Principis rescripto proscribitur , liberi ex ea conjunctione nati liberi non sunt etiamsi precibus , συγχώρησιν , id est , ut id sibi indulgeretur obtinuerit. *d. c.* 40. *et d.* §. 17.

(13) Non valet rescriptum obreptitium , vel illicite impetratum *l. ult. infr. h. t. l. ult. supr. de divers. rescript.* adde *l.* 29. *ff. ad leg. Corn. de fals.*

(14) *l. ult. supr. de incest. et inutil. nupt.*

(15) Subreptionem hic vocat , quam superius , obreptionem confunduntur tamen sæpe illa duo inter se. vide *l.* 29. *ff. ad leg Corn. de falsis.*

(16) *l.* 6. *in fin. supr. de interdict. matr.*

(17) *l. unic. supr. si rector provinc. vel ad eum pertin.*

(18) Dixi ad *l.* 17. *supr. de nupt. l. ultim. supr. de incest. et inutil. l.* 39. *ff. de ritu nupt.* §. 3. *Inst. de nupt.*

(19) Vide *l.* 1. *supr. h. t.*

TIT. IX.
DE (1) SECUNDIS (2) NUPTIIS (3).

Pœna nubentis intra tempus luctus.

1. Imppp. Gratianus, Valentinianus, et Theodosius AAA. Eutropio P. P.

I (4) qua mulier nequaquam luctus (5) religionem priori viro nuptiarum festinatione præstiterit : ex ju- quidem notissimo sit (6) infamis (7) : præterea (8) cundo viro ultra tertiam partem bonorum in dotem non t, neque ei ex (9) testamento plus quam tertiam par- n relinquat. Omnium præterea (10) hereditatum, lega- rum, fideicommissorum, suprema voluntate relictorum, ortis causa donationum sit expers : hæc namque omnia heredibus, vel coheredibus aut ab intestato succeden- bus vindicari jubemus : ne (11) in his in quibus corre- onem morum induximus, fisci videamur habere ratio- m. His etiam (12) amittendis, quæ prior maritus ei prema voluntate reliquerit : quanquam hæc quæ mulie- a priori viro relinquuntur, et per immaturum (13) atrimonium vacuata esse cœperunt, primo a decem per- nis Edicto Prætoris enumeratis (id est, ascendentibus, descendentibus, ex latere autem usque ad secundum radum, scilicet gradibus (14) servatis) deinde (15) præ- sumi a fisco jubemus. Eandem quoque mulierem infamem redditam hereditates ab intestato (16) vel legitimas, vel honorarias, non ultra tertium gradum finimus vindicare. P. P. 15. Kal. Jan. Gratiano v. et Theod. AA. Conss. 380.

In Authent. de nupt. §. si autem tutelam. coll. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 40. et 2. pars hujus Authent. habetur collat. 4. tit. 18. al. tit. 16. de restit. et ea quæ parit undecimo mense. §. fin. Novell. 39. c. 2.

Eisdem pœnis subjicitur etiam ea, quæ (17) parit intra (18) luctus tempus, si modo indubitatum sit sobolem hanc defuncto non (19) existere : nam et usufructu antenuptialis donationis privatur. Item (20) et ea quæ suscepta liberorum tutela, contra sacramentum, secundo nubit, non prius tutorem petens, et rationem reddens, et exolvens omne quicquid debet. Sed hodie (21), ulteriore jure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptiis a tutela repellitur.

2. Iidem AAA. Eutropio P. P.

SI (22) qua ex fœminis perdito marito, intra anni spatium alteri festinaverit nubere (parvum enim tempus (23) post decem (24) menses (25) servandum adjici-

(1) *L.* 3. *C. Theod.* 3. *et* 28. *Eclog.* 12. *cap.* *περὶ τῶν δευτερογαμούντων* etc. adde 4. Harmenop. 7. de pœnis secundarum nuptiarum, vide *Nov.* 22. *cap.* 20. 23. *et seq.* Gail. 2. *observ.* 98. urms. 1. *pract.* 36. *cap.* 5. c. 9. de tertiis et quartis, vide ovell. *Leon.* 90. *Constantini Porhpyrogennetæ cap.* 1. *et quæ id. dixi.* His illud Hieronymi *ad Pammachium* conjungatur, *on damno*, inquit, *bigamos, imo nec trigamos, et si dici po- t octigamos, Idem ego* (inquit) *nunc voce proclamo libera, n damnari in ecclesia bigamiam, imo nec trigamiam, et ita ere quinto et septimo et ultra.* Hæc ille, adde 31. *q.* 1. *can. eriant.* 11. Gratian. 27. *q.* 2. *can. additur.* 13. vide *l.* 4. *Infr. bon. quæ lib.* quod eo magis est notandum, quod nonnulli it, qui secundas nuptias honestam fornicationem appellent. 31. *æst.* 1. *can. hac ratione.* 9. unde Tertullianus *libr. de Monomia.* Unum matrimonium novimus sicut unum Deum. sed et idam (falso tamen) putant legatum relictum uxori, si honeste psserit, ei non deberi, si secundo, vel tertio nupserit. quemadodum et illi decipiuntur, qui legatum mulieribus elocandis relim, ad viduarum elocationem pertinere negant. Nam ut recte anutius de Phanutio in *commentar. de lucro dotis*, *Glos.* 6. st Decium, Nevizanum, Angelum, Castrensem et Raynerium, ribit, pœnæ contra secundo nubentes sunt hodie correctæ ex Apooli autoritate, testantis, Conjugium honorabile esse inter omnes, i inter cætera notat Romæ habitum honorem fuisse mulieri, quæ ginti duos : et marito, qui viginti mulieres extulisset. Hieronym. *epist.* 26. Boer. *decis.* 186. adde Hieronym. *in can. additur.* 13. *us.* 27. *qu.* 2. adde *l.* 4. *infr. de bon. quæ lib.*

(2) Secundæ dicuntur, quæ post priores sive proprie secundæ nt, sive tertiæ, sive quartæ : secundum dici potest, quod prium sequitur quoquo modo, immediate vel mediate ; denique uod iteratum. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 72. *num.* 20. *et seqq.*

(3) Huc spectant Pulvæi *libri duo de mulierum luctu, et de cundis nuptiis ; et tomi duo repetitionum et consiliorum in matea connubiorum, collecti* a Joanne Nicolai, item quæ scripsit orasius *lib.* 3. *miscell.* c. 1. Mod.

(4) Eadem verba extant in *l.* 4. *infr. ad SC. Tertull.*

(5) Dixi ad *l.* 15. *supr. ex quibus caus. infam.* adde 4. Harenopul. 6. c. *περὶ μοιχείας.* ubi inter cætera explicatur, quid t τὸ πένθ@ et μεσίμ@ χρόν@. adde *Novellam.* 22. *cap.* 40.

(6) Prima pœna mulieris nubentis intra tempus luctus.

(7) *d. l.* 15. *d. l.* 4. adde *l.* 2. *infr. h. t. l.* 1. *in fin. l.* 8. *seq. ff. de his, qui not.* nisi impetraverit jus nubendi a Prinipe. *l.* 10. *ff. de his, qui not.*

(8) Secunda pœna.

(9) Hinc constat infames testamentum facere posse.

(10) Tertia pœna.

(11) Vide *l.* 1. §. 14. *infr. de caduc. tollend.*

(12) Quarta pœna.

(13) Immaturum, *ἄωρον.* *Novell.* 2. *c.* 4. Plin. 4. *epist.* Nuptias quorum alterum immaturum, alterum serum est.

(14) Quoties lex defert jus diversis gradibus intelligit secundum ordinem graduum.

(15) Fiscus est post omnes. vide *Novell.* 1. *c.* 1. §. 1. *vers. inordinatum. l.* 4. *infr. de bonis vacant.*

(16) Quinta pœna.

(17) Baldus idem dicendum putat de ea, quæ intra annum luctus cum aliquo rem habuit.

(18) De ea, quæ parit undecimo mense, dixi ad *Nov.* 39. *c.* 2.

(19) Negativa filiationis probatur tempore. *l.* 29. *ff. de liber. et posthum.*

(20) Hoc desumptum est ex *Nov.* 22. c. 40.

(21) *Nov.* 94. *c.* 2.

(22) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(23) Duorum scil. mensium, et ita duo menses parvum tempus. *l.* 19. *infr. de legat.*

(24) Lugendi legitimum tempus annus quidem fuit, et tamen decem menses, idque ad Theodosii usque tempora. Ovid. 1. *Fastor.* Romulus *anno constituit menses quinque bis esse suo : et per totidem menses a funere conjugis uxor Sustinet in vidua tristia signa domo.* Numa quidem auxit annum duobus mensibus, at non annum luctus totidem auxit. Ita decem tantum mensibus matronæ Brutum luxere. Liv. 2. Plin. *de viris illustribus*, Senec. 8. *epist.* Annum fœminis ad lugendum constituere majores. Idem *lib. de consolatione. Majores decem mensium spatium lugentibus viris dederunt.* Haud dubie hoc postremo loco annum, priore illo decem menses intelligens. Postea propter Cannensem cladem et frequentiam lugentium institutum fuit, ut non amplius triginta diebus lugeretur. Festus *in Græcia sacra.* Valerius 1. *cap.* 1. quod spatium temporis indubie ad habitum tristiorem referendum, non ad id spatium, quod mulieribus vitandæ sanguinis perturbationi præscriptum. lugebatur maritus lugubribus, elugebatur anni spatio, etiam sine lugubribus, ob sanguinis perturbationem. *l.* 8. *et l.* 11. *ff. de his, qui notantur.* Mortuo marito intra legitimum tempus partum edens mulier maritum lugebat, non elugebat. *d. l.* 11. Lugebantur parentes, non elugebantur. *d. l.* 11. §. 1. de qua differentia lugendi et elugendi scripsi ad *d. l.* 11.

(25) Olim luctui agendo præfiniti erant decem menses, per supra notata. Tempore legis Juliæ Miscellæ. *Novell.* 22. *cap.* 43. nondum præfinitus erat annus. Primus Theodosius annum præfinivit, *ut hic.* quem qui secuti sunt autores, non decem mensium, sed de annuo luctu loquuntur : et qui ante annum accipiunt pro decem mensibus. Sidonius 4. *epist. si decessisset ager tribueret heredibus anni luctus tempus immune.* Apulejus 8. *Si luctu legitimo miserrimæ fœminæ necessarium concessisset tempus quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni.* vid. Cujacium *cap.* 3 *de præscription.*

mus: tametsi id ipsum exiguum putemus) probrosis (1) inusta notis honestioris nobilisque personæ decore, et jure privetur: atque omnia, quæ de prioris mariti bonis, vel jure sponsalium (2), vel judicio defuncti conjugis consecuta fuerat, amittat. Dat. 3. Kal. Jun. *Constantinop.* Eucherio et Syagrio Conss. 381.

De his, quæ reservanda sunt liberis primi matrimonii, et de successione in bonis eorum, et quibus modis transeuntes ad secundas nuptias coërcentur.

3. Iidem AAA. Floro P. P.

Foeminæ (3), quæ susceptis ex priore matrimonio filiis, ad secundas [post tempus luctui statutum] transierint nuptias, quicquid ex facultatibus priorum maritorum sponsalium jure, quicquid etiam nuptiarum solennitate perceperint, aut quicquid mortis causa donationibus factis, aut testamento jure directo, aut fideicommissi, vel legati titulo, vel cujuslibet munificæ liberalitatis præmio ex bonis ([ut dictum est]) priorum maritorum (4) fuerint adsecutæ: id totum ita ut perceperint, integrum ad filios quos (5) ex præcedente conjugio habuerint, transmittant, vel ad quemlibet ex filiis (dummodo ex his tantum [sit,] quos tali successione dignissimos judicamus) in quem contemplatione meritorum liberalitatis suæ judicium mater crediderit (6) dirigendum. Nec quicquam eædem fœminæ ex iisdem facultatibus alienandum in quamlibet extraneam personam, vel successionem ex alterius matrimonii conjunctione susceptam, præsumant: atque habeant potestatem possidendi tantum [atque fruendi] in diem vitæ, non etiam alienandi (7) facultate concessa. Nam si quid ex iisdem rebus in alium quemlibet fuerit ab ea translatum: ex maternis redintegrabitur facultatibus, quo illibata ad eos quos statuimus liberos bona, et incorrupta perveniant.

§. 1. Illud etiam addimus [huic] legi, ut si aliquis ex iisdem filiis quos ex priori matrimonio susceptos esse constabit, forte decesserit matre jam secundis nuptiis funestata (8), aliis etiam ex eodem matrimonio progenitis liberis superstitibus, id quod per eandem successionem ab intestato, vel ex testamento suæ posteritatis mater videbitur consecuta, in diem vitæ suæ pro sibi debita portione sola (9) tantum possessione delata, omne his quæ supererunt, ex priore susceptis matrimonio filiis relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quamlibet extraneam personam, vel quicquam alienandi habeat potestatem. † Quod si nullam ex priore matrimonio habuerit successionem (10), vel natus native decesserint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis jure obtineat, atque in his nanciscendi (11) dominii, et testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Dat. 6. Kalend. Jun. *Constantinop.* Antonio et Syagrio Conss. 382.

In Authent. de nupt. §. si vero expectet. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 23.

In donatione propter nuptias, etiamsi alius pro viro dederit, deserit eam proprietas.

In Authent. col. constitut. et §. quibus supra. versic. venient autem talia. Novell. ead. cap. 25.

Lucrum hoc æqualiter (12) inter liberos lege distribuitur non arbitrio parentis permittitur.

In Authent. de nupt. §. hinc nos. col. 4 tit. 1 Novell. 22. cap. 46. et de non elig. secund. nuben. §. cum igitur. coll. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. 3.

Ex testamento quidem succedit mater liberis suis, quæ convolavit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet. Ab intestato quoque vocatur sive ante mortem filii, sive postea secundas ineat nuptias: Sed ab intestato eorum solum usumfructum percipit, quæ ex (13) paterna substantia ad filium pervenerunt: Quantum vero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter, ut in residuis omnino ingratitudine, et hoc contra matrem fratresque inspecta.

In Authent. de non elig. §. hoc autem. col. 1. tit. 2. Nov. 2. cap. 2. et de nupt. collat. 4. tit. 1. §. quoniam autem infirmas. Novell. 22. cap. 26.

Sed et si quis ex his præmoriatur absque progenie, redit ad matrem dominium: quantum acquiritur ex p...

(1) Nubens intra tempus luctus infamis est, et alias pœnas patitur. *de quibus hic*, *gloss. can. omnis.* 7. *quæst.* 1. *can.* nisi mulier consensu liberorum prioris matrimonii nubat. vide *Novell. de non eligendo.* 2. *in verb. copulative.* Angel. *in l. mater.* 5. *Infr. ad SC. Tertyllianum.* vel consensu prioris mariti: potest enim fieri ut testamento suo prior maritus uxori eam potestatem fecerit. Bald. *in l. filium.* 24. *supr. famil. ercisc. et in l.* 1. *supr. h. t.* fallit quoque in muliere minore vigintiquinque annis. *Gloss. in l.* 2. *supr. si adversus delictum. arg. l. pen. Supr. ex quibus caus. infam.* fallit quoque hæc sententia jure canonico. *cap. pen. et ult. extr. de secund. nupt. Gloss. l.* 1. *Supr. h. t. et in l. liberorum.* 11. §. *non solent autem.* 3. *ff. de his, qui notant. infam.* licet contrarium teneat *Gloss. in l. decreto.* 15. *supr. ex quib. caus. infamia. et c. ult. extr. de secund. nupt. et cap. ex parte.* 47. *extr. de appell.* Bald. *in l.* 1. *Supr. h. t.* Soc. *reg.* 272.

(2) Id est, donationis propter nuptias. et ita accipitur in Novella Valentiniani *de episcopal.*

(3) *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vide Guid. Pap. *decis.* 228.

(4) Quid si alius pro viro quid mulieri dederit? idem dicendum. *Auth. in donat. infr. h. t.*

(5) Lucrorum nuptialium, hoc est, eorum quæ mulier titulo lucrativo consequitur ex bonis mariti proprietatem, ad secundas nuptias transiens, tenetur servare liberis communibus. alienatione in extraneos penitus prohibita, *ut hic.* Quid si mariti contemplatione res variæ uxori donatæ sint, eaque mortuo marito alteri nubat? Quidam putant hujusmodi quoque lucra servanda liberis ex primi matrimonii: quia cum mariti contemplatione ejus uxori donata hic constituantur. videntur ex bonis ipsius mariti profecta. *l. sed si.* 10. §. *in arrogato.* 6. *ff. de vulgari et pupil. subst.* ... *aditio.* 45. §. 4. *ff. de adq. vel omitt. her. l. cum oportet.* (*ubi gloss. infr. de bon. quæ liberis.* Contrarium tamen sentit Ludovicus Romanus *Cons.* 493. movetur autem, quod hæc lex s... pœnalis mulieri secundo nubenti: pœna autem in actu ficto locum non habet. *l.* 3. §. *hæc verba. ff. de negot. gest. l.* 1. §. *hoc interdictum. ff. de fonte.* Ad hæc pœnas extendi non debere. vide Cremensem *singulari* 82.

(6) Lucrum hoc æqualiter distribuitur inter liberos. *Nov.* 2 *c.* 1. *Novell.* 22. *c.* 25. *Infr. h. t.*

(7) *l.* 6. §. 1. *infr. h. t. l.* 2. *vers. quorum. infr. de indict. viduitate. Nov.* 22. *c.* 23. *vers. et generaliter.*

(8) Parum honeste de secundis nuptiis id dicitur.

(9) Quod mater ex filii prioris matrimonii successione lucratur ejus proprietatem cæteris defuncti fratribus tenetur servare: si nulli sint, potest id alienare, deque eo testari.

(10) Id est, nullos liberos.

(11) *l.* 6. §. 2. *l.* 8. §. 3. *infr. h. t.* Goth. Ac proinde ultimus ex liberis prioris matrimonii de iis disponere non potest. vid. Joann. a Sand. *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 3. *defin.* 1. Ans.

(12) Meritus omnis hic intelligitur, qui non est demeritus. *l.* 24. *l.* 77. §. 25. *ff. de leg.* 2.

(13) Origo bonorum consideratur.

o non existentium liberorum : residuum autem conceditur ibuslibet defuncti heredibus : Si quid ergo ex his alienaverit : pro supracsripta portione confirmatur alienatio : are si sola heres extiterit , in solidum ad ipsam redit , el alienationem sequitur.

Ex quocunque conjugio suscepti filii a suis parentibus collatas sponsalitias largitates sibi vindicant præcipuas. Bald.

4. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Mariniano P. P.

CUm aliis (1) sanctionibus jusserimus , materna bona integra ad liberos pervenire , quod tamen mulier mariti largitate percepit , [id] ex eo tantum liberi conjugio procreati sibi speciale tanquam paternum noverint patrimonium] vindicandum. Itaque si habens filios ad cundas nuptias fortasse transierit : sponsalitiam largitam (2) , quam vir secundus contulit in uxorem , tanmmodo filii , qui ex secundo matrimonio suscepti sunt , o soliditate possideant ; nec prosit liberis ex priore susceptis matrimonio , quod mulier ad tertia minime vota igraverit. Quod si posterior vir sine liberis ex eodem atrimonio susceptis decesserit , quidquid ab eo ex sponlium largitate uxor fuerit consecuta , id sibi jurique suo iat esse collatum , etiamsi ex priore matrimonio donar filios reliquisse doceatur. Ad maternas sane veniens , l ex hoc , vel ex quolibet alio titulo facultates omnis steritas , ex quocunque suscepta viro , pro debita sibi ortione , ut a matre , vel spontanea largitate , vel per stamentum ejus fuerit collata , possideat. Nos enim hac ge id præcipue custodiendum esse decernimus , ut (3) quocunque conjugio suscepti filii , patrum suorum onsalitias retineant facultates. Dat. 3. Nov. *Ravennæ* , ONOR. XIII. et THEOD. X. AA. CONSS. 422.

Ut mater transiens ad secunda vota lucra prioris matrinii tenetur reservare filiis ejusdem matrimonii , ita vir uoque transiens ad secunda vota tenetur reservare filiis usdem matrimonii lucra dotis. Bald.

5. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P.

GEneraliter censemus (4) , quocunque casu constitutiones ante hanc legem, mulierem liberis communibus orte mariti matrimonio dissoluto , quæ de bonis mariti eam devoluta sunt , servare sanxerunt : iisdem casibus oritum (5) quoque quæ de bonis mulieris ad eum deluta sunt , morte mulieris matrimonio dissoluto , communibus (6) liberis servare. Nec interest , si alter pro mao donationem ante nuptias , vel pro muliere dotem crelerit offerendam. Hoc observare præcipimus , licet res te nuptias donatæ (ut adsolet (7) fieri) in dotem a uliere redigantur. Dominium autem rerum quæ liberis per hujus legis , vel præteritarum constitutionum auctoritatem servantur , ad liberos pertinere decernimus. Itaque defuncto eo , qui eas liberis servabat , extantes ab omni possessore liberi vindicabunt : consumptas [vero] ab heredibus ejus exigent , qui eas servare debuerant. Alienandi sane , vel obligandi suo nomine eas res , quæ liberis servari præceptæ sunt , eis qui reservaturi sunt , adempta licentia est. Negotia vero liberorum (8) patri utiliter administrare concedimus. Dividendi quoque res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio , vel eligendi quem voluerint , licentiam (9) non denegamus.

§. 1. In his autem casibus , in quibus res ut paternas mater liberis communibus servare præcepta est , (hoc est , ubi morte mariti matrimonio dissoluto , mulier ad alias nuptias pervenerit) vel ubi [res] ut maternas patrem liberis communibus servare censuimus : hoc est (ubi morte mulieris matrimonio dissoluto vir ad alias nuptias venerit) si hereditatem ejus parentis qui prior mortuus est , non adierint liberi , licebit eis tamquam ejus tantum res fuerint , qui posterior moritur , ea sibimet vindicare , scilicet si ejus , qui posterior moritur , hereditatem crediderint adeundam : ne (10) quod favore liberorum inductum est , quibusdam casibus ad læsionem eorum videatur inventum.

In AUTHENT. de nupt. §. si vero expectet. et §. quoniam autem infirmas. et §. deinceps vers. soluto. 1. col. 4. tit. 1. Novell. 22. c. 23. 26. et 20.

HÆ res lucro cedunt liberis , licet heredes non sint patris , aut matris , aut utriusque , nisi fuerint ingrati , et probetur ingratitudo.

§. 2. Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum , ut eo quoque casu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam a marito perveniunt , vel maritus eas quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt : hoc est , ubi primum matrimonium alterius morte dissolvitur , nec superstes ad secundas nuptias pervenit , si res , vel maritus , vel uxor , hoc est , qui superstes est , non consumpserit , vel alienaverit , (quod eis ad secundas nuptias non venientibus , quasi rerum dominis (11) concessum esse non dubium est) liberis liceat res a patre profectas , ut paternas , a matre , ut maternas accipere. Dat. 7. Idib. Septemb. CP. THEOD. A. XVIII. (12) et FESTO (13) CONSS. 444.

In AUTHENT. neque virum quod ex dote. §. propterea igitur. coll. 7. tit. 10. al. coll. 8. tit. 1. Novell. 98. c. 1.

UXore mortua , quod vir ex dote lucratur , filiis communibus omnimodo reservatur quantum vel proprietatem , usufructu patri concesso. Idem est ex parte mulieris , si lucretur ex sponsalitia largitate. Item si aliter matrimonium solvatur , super iisdem lucris loquitur hæc eadem constitutio.

(1) Quæ non extant.
(2) Id est , donationem propter nuptias , dixi ad *l.* 3. *supr. de nat. ante nupt.*
(3) *Novell.* 22. *c.* 29. *l.* 4. *ff. ad SC. Tertull.*
(4) Intellectum hujus leg. vid. apud Joan. a Sand. *decis. Frisiar. lib.* 2. *tit.* 3. *defin.* 1. 2. 3. Ans.
(5) *Novell.* 2. *c.* 2. *Novell.* 22. *c.* 23. *vers. et hæc communis.*
(6) Pater lucra dotalia communibus liberis servare tenetur.
(7) Donata propter nuptias uxori plerumque a muliere in dotem rediguntur.
(8) Pater , bonorum filii legitimus est administrator.
(9) *l.* 3. *supr. h. t. l.* 8. §. 7. *infr. de repud. et judic. de mor.* Hodie adempta licentia est. *Nov.* 2. *c.* 1. *Nov.* 22. *c.* 25.
(10) *l.* 19. *in fin. supr. de fin. instrum. c.* 61. *de reg. jur. in* 6.
(11) Secundas nuptias qui non contrahat , lucrum nuptialium commodorum in solidum consequuntur . ... *et l.* 8. §. 5. *infr. h. t.* Hodie pro virili portione. *Nov.* 127. *c.* 3.
(12) To. 17. id est , A. D. 43.
(13) Albino.

In AUTHENT. ut fratrum filii. §. quia vero mulieres. coll. 9. tit. 10. al. 7. Novell. 127. cap. 3.

SI tamen abstineat mater a secundis nuptiis, habebit et ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, et in omnibus ascendentibus a secundis nuptiis abstinentibus.

6. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA.
Erythrio P. P.

HAc (1) edictali (2) lege in perpetuum (3) valitura sancimus, si ex priore matrimonio (4) procreatis liberis pater materve ad secunda, vel tertia, aut ulterius (5) repetiti matrimonii vota migraverit: non sit ei licitum novercæ, vel vitrico, testamento, vel sine scriptura; seu codicillis, hereditatis jure, sive legati, sive fideicommissi titulo plus (6) relinquere, nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis causa habita donatione, conferre, nec inter vivos conscribendis donationibus, (quæ etsi constante matrimonio civili jure interdictæ sint, morte tamen donatoris ex certis causis confirmari solent) quam filio, vel filiæ, si unus, vel una extiterit. ┼ Quod si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus minime plus quam ad unumquemque eorum pervenerit, ad eorum liceat vitricum novercamve transferri. Sin autem non ex æquis portionibus ad eosdem liberos memoratæ transierint facultates: tunc quoque non liceat plus (7) eorum novercæ, v vitrico testamento relinquere, vel donare, seu dotis, v ante nuptias donationis titulo conferre, quam filius, v filia habet, cui minor portio ultima voluntate derelicta vel data fuerit, aut donata: ita tamen, ut quarta p quæ eisdem liberis debetur ex legibus nullo modo minu tur, nisi ex his causis quæ de inofficioso excludunt qu relam. Quam observationem in personis etiam avi, [v aviæ,] proavi, et proaviæ, nepotum, vel neptium item pronepotum, vel proneptium, sive in potestate, s ve emancipati emancipatæve sint, ex paterna, vel m terna linea venientibus, custodiri censemus. ┼ Sin ve plus quam statutum est, [aliquid] novercæ, vel vitr co relictum, vel donatum, aut datum fuerit, id quo plus relictum, vel donatum, aut datum fuerit, tamqua non scriptum, neque relictum, vel donatum, aut d tum sit, ad personas deferri liberorum (8), et inter e dividi jubemus omni circumscriptione, si qua per inte positam personam, vel alio quocunque modo fuerit exc gitata, cessante.

§. 1. His illud adjungimus, ut mulier in his casib in quibus ante nuptias donationes, cæteras etiam res marito ad se devolutas, secundum priorum legum statu liberis communibus (9), ut paternas, servare compel tur: hoc est, ubi morte (10) mariti matrimonio dissol to ad alias nuptias venerit immobilium rerum et manc piorum (11), annonarum quoque civilium (12) usufru.

(1) Hanc legem Justinianus allegat *Novell.* 22. *c.* 8. Goth. Pro intellectu hujus leg. vid. Fachin. *lib.* 3. *controvers. c.* 66. Joann. a Sand. *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 3. *defin.* 4. 5. 6. Treutler. *part.* 2. *exercit.* 16. *th.* 6. *litt.* D. et omnino Berlich. *de jure novercar. part.* 2. *art.* 2. *sect.* 2. Ans. Adde Joh. Baptist. *hodiern. practicar. quæst. ad d. l. hac edictali.* S. L.

(2) Potestne hæc lex statuto tolli? posse existimat, et probat Roland. a Valle *tract. de lucro nuptiali*, *quæst.* 24. Quæ vera, si statuto cautum fuerit, ut maritus dotem lucretur, existentibus etiam liberis ex uno matrimonio. Quid fiet, si nominatim statuto id expressum non fuerit, sed ex sententia tantum statuti colligi poterit? Idem dicendum putat Rolandus, quod superiore casu dictum est, posse enim non modo expresse, sed et tacite huic legi derogari. *q.* 25. Quid? huic legi tacite num videtur derogatum, si statuto cavebitur, maritum dotem lucrari, uxore præmoriente sine liberis: hoc non addito ex primo, vel secundo matrimonio? Idem autor putat formula superiore non derogari huic legi. *quæst.* 26. Quid? statutum lucrandæ dotis habetne locum in dote constituta secundo marito ab extranea mulieris persona? locum habebit; nec liberis primi matrimonii revocatoria actio ex hac lege competet. Cum Is qui dotem dat, potest dotis restitutionem stipulari uti velit, et cui velit. *ibid. cap.* 27. Quid? num præfertur secundus maritus liberis prioris matrimonii, si statuta ita caveatur, ut maritus dotem uxoris omni casu lucretur? præfertur. Idem *quæst.* 28. Idem fuerit, si cautum ita fuerit, ut moriente uxore sine filiis ex eo matrimonio susceptis, maritus dotem lucretur, *quæst.* 29. ut nihil teneatur de dote restituere, *quæst.* 30. ut uxore præmoriente sine liberis communibus, *quæst.* 31. vel sine filiis amborum duorum, dotem lucretur, *quæst.* 32. si permittente *ita* statuto dotem integram marito dederit et tradiderit: secus, si eo casu neque dederit, neque tradiderit, *quæst.* 34. Quid si statuto lucrum dimidiæ dotis defertur marito uxore sine liberis præmortua, et altero capite statutorum, jubentur statuta stricte *intelligi.* An hoc posteriore prius interpretandum erit: ut in lucro dotis superstiti marito deferendo, sequamur hanc legem civilem, quæ non vult maritum lucrari dotem extantibus liberis prioris matrimonii? Ita censet Rolandus a Valle *ibid. quæst.* 35. Pone, statutum marito lucrum dotis deferre in præjudicium liberorum prioris matrimonii, quæritur utrum statutum locum habeat adversus dictos *filios*, in aliena jurisdictione existentes? locum non habet. Idem *quæst.* 36. Idem si maritus promisit dotem restituere in omnem casum et eventum dotis restituendæ. *ibid. quæst.* 37. vel totam et integram dotem. *ibid. quæst.* 38. aut si lucro dotis etiam statutario renuntiaverit. *quæst.* 39. (ita ut hujusmodi renuntiatio lucri dotalis non possit ab ipsis mariti creditoribus revocari ex Edicto. *ff. de iis quæ in fraud. cred. quæst.* 40.) Idem, si maritus de d testari uxori permiserit (adeo ut hujusmodi permissionem ij maritus retractare non possit.) *ibid. quæst.* 41. Idem fuerit si crum dotis statutarium juramento interposito maritus promise restituere in omnem casum, et eventum dotis restituendæ, renu tiando præterea omnibus, juris, et legum auxiliis; hoc enim c statuto de lucro dotis renuntiasse aperte intelligitur. *ib. quæst.*

(3) Corrigitur hæc lex per statuta. vid. Menoch. 6. *præsum* 48. *n.* 31.

(4) Aliud si vulgo concepti: hæc enim authentica hac p locum non habet in filiis vulgo conceptis. Bald. *in l. cum ter.* 77. *§. mater.* 2. *ff. de legat.* 2. Roman. *singul.* 231. C mensis *singul.* 88.

(5) Vide Novellam Constantini Porphyrogennetæ, *cap.* 2.

(6) Conjux transiens ad secunda vota non potest ullo titulo secundum conjugem transferre plus, quam reliquerit uni ex fi primi matrimonii, cui minus reliquerit: et quod ultra reliquer non valet, sed inter liberos æqualiter dividitur. *Salic.* Pone p legatum esse marito ab uxore, et bonorum divisionem ex hac ad æqualitatem inter vitricum, et privignos redigi: quæritur in viriles partes inter eos bona defunctæ mulieris dividantur: vero liberi prioris matrimonii prius detrahere suam legitimam p sint, ut ea detracta in eo quod supererit, fiat inter eos, et vi cum divisio? Rolandus a Valle *tract. de lucro nupt. quæst. n.* 3. censet *arg. Novell. de nupt. cap. optime.* 27. liberos pr detrahere legitimam: exinde bona defunctæ inter eos dividi et tricum. Movetur etiam, quod liberi unum auxilium habeant j naturæ: alterum, quod mater secundo nubat: ubi plura vide a eundem: quo loco et hanc sententiam multis confirmat et con rium evertit.

(7) Dixi ad *l.* 18. *supr. de donat. ante nupt.*

(8) Pro rata personarum, non pro rata hereditatis Joann. ptist. Costa *de quota et rata quæst.* 85. Ans. Liberorum prioris matrimonii, non etiam secundi. *Novell.* 22. *cap.* 27. *et hoc decernens.* S. L.

(9) Liberis prioris matrimonii res ab eorum patre propter ptias donante acceptas mater servare debet.

(10) *Novell.* 68.

(11) Rusticorum, ut in *l.* 3. *ff. de divers. tempor. præscrip*

(12) *Annonæ civiles* comparantur rebus immobilibus, *ut h* Idem interpretes statuunt in reditibus annuis, nisi ad tempus dicum constituti sint: alias immobilibus comparari volunt, alienari sine decreto. vid. Molinæum *de usuris*, *quæst.* 37. *n.* 1 adde Gail. 2. *observ.* 19.

luntaxat vitæ suæ temporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. Mobilium vero rerum, justis pretiis æstimatione (1) habita per eos, quos utraque pars elegerit arbitros judicaturos, interposito sacramento, simili modo usumfructum habeat, si (2) idoneam fidejussionem præbuerit, quod easdem res mobiles, vel earum pretium filiis et filiabus ex eodem motrimonio procreatis vel post mortem eorum neptibus et nepotibus ex eisdem liberis procreatis, sive omnibus, sive uno unave superstite mori contigerit, secundum legum modum (3) restituat: vel certe si fidejussiones idoneas præstare distulerit, aut nequiverit: prædictæ res mobiles nondum matri a liberis traditæ, apud eosdem manebunt. Solutæ vero eidem matri, vel ab eadem detentæ restituentur liberis, si tamen ab his fidejussio idonea matri fuerit oblata, qua caveri debet, *Quod eidem superstiti pro usufructu earundem rerum mobilium, vel pretio quo taxatæ sunt, usurarum nomine centesimæ partem tertiam* (4) *annuis quibuscunque temporibus præstare non different*: ita [tamen], ut in eadem fidejussione hoc quoque caveatur (5), *Quod a filiis filiabusve, vel ex his progenitis liber is, si* (6) *ante eandem matrem omnes eos obire contigerit, omnes res prædictæ mobiles secundum legum moderationem* (7) *matri, et ad eandem luctuosum lucrum redeat, restituantur*. † Erit itaque licitum utrilibet parti, quæ fidejussionem præbuerit, si sibi commodum esse perspexerit, his rebus mobilibus uti frui, easdemque dare mutuo, vel obligare, vel vendere, ut ex his maxime liberi acquirentes possint materno affectui sine suo incommodo deservire. † Sin autem utraque pars prædictam fidejussionem dissimulaverit, aut forte offerre nequiverit: eædem res apud (8) mulierem usque in diem vitæ suæ manebunt.

a AUTHENT. de non eligend. §. aliud. coll. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. 4. et in Authent. de nupt. §. et quia parum. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 45.

SEd si aurum fuerit in donatione propter nuptias scriptum: cautio usurarum exponitur, non autem aurum exigitur; nisi forte viri substantia habeat aurum, et cætera quæ scripta fuere.

§. 2. Omnibus videlicet iisdem maritalibus facultatibus, his etiam quas habet habituraque (9) est tamquam si jure pignoris (10), vel hypothecæ suppositæ sint, super eadem ante nuptias donatione, vel rebus aliis ad eam ex mariti substantia devolutis, ex eo die, quo eædem res ad eam pervenerint, liberis obligatis: ut si quis post traditas matri, vel detentas ab ea res (si ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quæ se repetitis nuptiis copulaverit: in vindicandis (11) iisdem suppositis rebus posteriores habeantur: liberis qui ex eodem matrimonio procreati sunt, et nepotibus neptibusque qui ex iisdem liberis geniti sunt, sine dubio præponendis.

§. 3. Sin vero liberorum suorum affectione (12) servata, pater, materve ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir his quæ de bonis uxoris ad se transeunt, neque mulier rebus quæ ex substantia mariti ad se pervenerunt, pro (13) suo arbitrio uti, vel eas vendere, aut quocunque jura, vel modo alienare, vel pignoris jure, seu hypothecæ, si voluerint, obligare, utpote domini earum prohibebuntur. Extantes autem prædictas res, si non fuerint alienatæ, vel consumptæ, vel suppositæ, licebit liberis vindicare (14), etiam (15) non adeuntibus hereditatem parentum. Dat. 2. Kal. Mart. MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

Filius transmittit ad descendentes jus vindicandi lucrum sibi proveniens propter secundas nuptias patris, vel matris, ascendentibus et collateralibus exclusis: sed electionem habet in quem volet liberorum suorum lucrum illud transferendi. Non est igitur hæc lex abrogata Novell. 2. Justiniani quæ matri electionem adimit, non autem ejus filio. Char.

7. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

IN quibus casibus pater dotem, mater ante nuptias donationem (16), vel alias res ad se ex altera parte devolutas, filiis utriusque sexus servare præcepti sunt: si quem ex filiis vel filiabus ante patris, vel matris obitum mori contigerit (sive ante secundas, sive postea) filio vel filia, nepote vel nepte, vel pluribus, patre suo adhuc vivo, vel matre superstite, derelictis: portionem quæ defuncto filio, vel filiæ debebatur, vel lucrum ex ea, non ad fratres, vel sorores mortui, sed ad (17) filios ejus, vel filias, vel nepotes utriusque sexus, aut (18) pronepotes, avis, vel proavis superstitibus, pervenire decernimus: eligendi (19) videlicet, quos voluerint ex liberis superstitibus, non adempta licentia. Dat. Kal. Mart. ELLO V. C. CONS. 478.

(1) Æstimatio facit venditionem. *l.* 1. *ff. de æstim. act. l.* 10. *de jur. dot.*

(2) *Novell.* 2. *cap.* 4. 22. *cap.* 45.

(3) Secundum legum moderationem. *Infr. h. t.*

(4) Id est, usuras trientes.

(5) Vid. Anton. Gabriel. *commun. conclus. de secund. nupt. conclus.* 3. *numer.* 29. hæc postrema cautio in dubio non exigetur, si liberis hisce de rebus libera disponendi esset facultas. ad. Anton. Fab. *Cod. lib.* 5. *tit.* 5. *defin.* 16. Ans.

(6) Id est, satisdabunt se reddituros res omnes quas ex causis παιδίας mater lucratur. Cætera transmittuntur ad heredes suos.

(7) *Ut et supra secundum legum modum.* Hæc verba videntur adjecta a Triboniano propter constitutionem Justiniani, quæ vult deduci id quod ex casu mortis liberorum mater lucratur.

(8) Mater præfertur filiis in administratione rerum donatarum propter nuptias.

(9) Tacitis hypothecis continentur etiam futura bona. In tacitas hypothecas veniunt etiam futura seu adquirenda bona, *ut hic.* An jura et nomina? veniunt. Cyn. *et* Bald. *hic.*

(10) Lucra nuptialia matres liberis servare tenentur: quin pro eorum restitutione bona ipsarum matrum præsentia, et futura tacite obligata sunt. Bona matrum liberis sunt obligata pro rebus ab eorum patre ad eam translatis.

(11) Vide *l.* 3. *in fin. supr. h. t.*

(12) Amat liberos quæ ad secundas nuptias non transit.

(13) Secundas ad nuptias qui non transit, potest pro suo arbitrio de lucris nuptialibus disponere. *Novell.* 22. c. 1. non alienata tamen pertinent ad liberos, etiamsi parentum heredes non existant.

(14) *l.* 3. *in fin. supr. h. t.*

(15) *l.* 8. §. 1. *infr. h. t.*

(16) V. Joannem Aurpachum *lib.* 2. *allegat. c.* 25. Mod.

(17) Proprietas rerum donatarum propter nuptias a matre ad liberos transferenda. Quid si unus liberorum moritur? ejus liberi patrem repræsentant; et in ea fratres defuncti excludunt. *l.* 8. *infr. h. t.* et ita præmortuis filiis, si nepotes existunt, succedunt in lucra nuptialia jure hereditario in stirpes. *Nov.* 22. c. 25. *l.* 3. *infr. de bon. quæ lib.*

(18) Lucra nuptialia parentes liberis in infinitum tenentur servare: In liberis tamen unum eligere possunt et in eum id genus lucri conferre.

(19) Datur electio filio, ut partem quam habet in donatione propter nuptias matri facta, transferat in quem velit liberorum suorum.

8. Imp. Justin. A. Mennæ P. P.

SI quis prioris matrimonii filiorum ante secundas nuptias patris, vel matris mortuus fuerit, filiis a se, vel nepotibus, vel pronepotibus relictis: partem ejus non (1) ad fratres, vel, si nullus alius frater, vel soror sit, ad patrem (2), vel matrem ejus pervenire, sed (3) ad filios, vel nepotes, vel [pronepotes] ejusdem mortuæ personæ, sancimus: ut sive unus, sive plures sint, eam (4) tantummodo partem vindicare possint, quæ mortuo competit.

§. 1. Illud (5) etiam certa sanctione definire censemus, ut si quis vel si qua ex alio matrimonio filiis procreatis, minime ad secundas (6) nuptias venerit, eodem modo liceat quidem genitori [vel genitrici] res ex priore conjugio sibi acquisitas, quomodo (7) voluerit, alienare, vel administrare: Si quæ vero earum minime sint alienatæ, possunt liberi etiam (8) non adeuntes paternam, vel maternam hereditatem eas vindicare.

§. 2. Certum esse sancimus, quod etiam illa de cætero videbitur earum fuisse rerum alienatio, quæ in (9) testamento (10) genitoris, vel genitricis, vel specialiter relinquendo, vel generaliter heredem instituendo facta sit.

In Authent. de nupt. §. deinceps. et §. solut. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 20.

NUnc autem, nisi expressim (11) *transponat in alios, præsumitur ipsis conservare talia lucra.*

§. 3. Talem vero licentiam [datam] filiis, ut etiam non (12) adeuntes paternam, vel maternam hereditatem, lucra vindicarent, quæ parens eorum ex matrimonio quod secundo toro minime mutavit, sibi adquisita non alienavit, nullo modo eis concedimus, si paternam vel maternam hereditatem ab intestato ex parte (si forte alii etiam ex anteriore matrimonio morienti parenti filii sunt) sibi acquisierint.

§. 4. In illo etiam veterem sanctionem adimplentes, præcipimus exemplo (13) matris, cujus res post secundas nuptias filiis ex priore matrimonio natis [in hypotheca] suppositæ sunt, ad conservanda eis lucra quæ ex priore matrimonio ad eam pervenerunt: patris quoque bona quæ habet habiturusque est, filiis ex priore matrimonio natis post secundas ejus nuptias, ad ea conservanda quæ ex eorum matre lucratus est, supposita esse.

§. 5. Illius etiam patris qui in sua potestate talem liberum (14), vel liberos habens maternam eis substantiam, vel ex materna linea ad eos devolutam servare compellitur: bona iisdem liberis (15) supposita esse ad conservandas easdem maternas res decernimus: ita tamen ut occasione talium hypothecarum, neque patris, neque matris administrationem filii valeant perscrutari (16), vel aliquam eis movere super hoc quæstionem: cum perspicuum sit juris, etiamsi alienata fuerint eorum bona, quæ extra memorata lucra, vel maternas res sunt, jus hypothecæ integrum iisdem manere filiis. Dat. 3. Idib. Decemb. D. N. Justiniano A. II. Cons. 528.

Totum quod ultra modum secundæ conjugi datur vel relinquitur, tanquam non datum liberis utriusque matrimonii applicatur. Bald.

9. Idem A. Mennæ P. P.

QUoniam præteritæ (17) leges omnia quæ liberis ex priore matrimonio procreatis, mulier quidem secundo marito, vir autem secundæ uxori dotis, vel ante nuptias donationis nomine vel alio quocunque modo dederit, vel reliquerit, his ampliora quæ uni filio, vel filiæ ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquenda sunt, revocata ad solos filios, [vel filias] ex anteriore matrimonio natos pervenire constituerunt, nullaque in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta est: hoc quoque corrigentes, omnia quæ memorato modo revocantur, non solum ad filios prioris matrimonii, sed (18) etiam ad eos qui ex secundis nuptiis nati fuerint, pertinere, et in capita inter omnes dividenda sancimus.

§. 1. Ad hæc lucra quæ marito, vel uxori ex dote vel ante nuptias donatione occasione repudii accedunt, indistinctæ post secundas eorum nuptias liberis ex priore conjungio procreatis ad similitudinem (19) matrimonii morte dissoluti servari, nec de cætero repudii causam requiri, vel aliam in ea [re exquisitionem] fieri. Dat. Id. April. *Constatinop.* Decio V. C. Cons. 486.

(1) Sed ad liberos, ut *l. 7. supr. h. t.*

(2) Rerum propter nuptias matri donatarum proprietas spectat ad ejus liberos. Unus liberorum moritur relicto matre et liberis. quid juris? liberi matrem, id est, suam aviam excludunt in ea parte.

(3) *l. 3. infr. de bon. quæ lib.*

(4) Nepotes succedunt in stirpes.

(5) Subrogati melioris non sunt conditionis quam hi sunt quibus subrogantur.

(6) Qui non transit ad secunda vota, potest de lucris nuptialibus disponere. *Bald.* Est qui ita interpretatur. Caja suscepit ex Titio liberos, eadem postea nupsit Sempronio, a quo res varias donatione propter nuptias accepit. Mortuo Sempronio mansit vidua? Potest Caja alienare quo voluerit modo res donatione propter nuptias a Sempronio acceptas, etiamsi liberos ex Titii nuptiis habeat.

(7) Etiam per testamentum: qua de re vide §. 2. *infr.*

(8) *l. 6. in fin. supr. h. t.*

(9) Alienationis verbo etiam intelligitur alienatio per testamentum, seu testamentaria. *l.* 69. §. 3. *ff. de leg.* 2. *l.* 135. §. 3. *ff. de verb. obligat.* vide *l.* 1. *infr. de fund. dotal. l.* 28. *l.* 67. *ff. de verb. signif.* Imo institutio non continetur. *l.* 38. *ff. de leg.* 3.

(10) Olim parens non transiens ad secunda vota lucra nuptialia alienare poterat non tantum inter vivos, sed etiam testamento, per legatum aut fideicommissum, aut generalem institutionem. §. 1. *supr. hic. l.* 5. *in fin. supr. eod.* Hodie specialiter tantum, non per generalem institutionem. *Authent. prox. Infr. h. t.* et ita hic §. abrogatur.

(11) Alciatus hinc colligit, Parentes alienantes bona generaliter præsumi reservasse lucra matrimonii filiis suis: nisi expressim e alienent. 1. *præsumpt.* 5.

(12) Liberi adeuntes pro parte hereditatem paternam vel maternam, lucra nuptialia alienata revocare non possunt.

(13) Ut bona matris secundo nubentis liberis (quibus lucra nuptialia reservari debent) tacite obligantur. *l.* 6. §. 2. *supr. h.* ita et patris, *ut hic.* Hoc tamen speciale est, Patrem non cogi a reddendam liberis rationem superiorum nomine. *infr. h. t.*

(14) *Liberum* dixit numero unitatis, ut *l.* 33. *ff. de pactis.*

(15) *l.* 12. §. 1. *vers. Exceptis. infr. qui potior.*

(16) Nota casum in quo parens non tenetur ad reddendam rationem.

(17) *l.* 6. *supr. h. t.*

(18) Abrogatur eo pacto *lex* 6. *supr. h. t.* Verum hæc nostra lex postmodum abrogatur per *Authent. ad eos. infr. h. t.* reducta usu *d. l.* 6.

(19) Statuta de lucris nuptialibus soluto per mortem matrimonio locum etiam habent matrimonio per divortium soluto. *l.* 6. *l. ult. infr. de repud. et judic. de morib. Nov.* 98. *c.* 1.

In AUTHENT. de nupt. §. 1. et §. nec illud. et §. optime. coll. 5. tit. 1. Novell. 22. cap. 1. 29. et 27.

AD eos solos (1) etiam nunc pertinet: et si quis ex eis præmoritur relicta sobole, portio ejus ad eam devertur.

10. Idem A. Demostheni P. P.

CUm apertissime legibus caveatur, ingratos (2) liberos a majorum suorum hereditate merito esse repellendos, si hoc idem in suis elogiis conscripserint, et rera hoc fuerit revelatum: reclamare videtur hujusmodi anctioni divalis constitutio (3) Leonis inclytæ recordaionis, quam super filiis ex priore matrimonio procreatis onscripsit. Nam cum necessitas est patri, vel matri, qui d secunda vota migraverit, tantum præstare per quamumque causam secundo marito, vel novercæ, quantum ilio, vel filiæ ex anterioribus nuptiis progenitis, qui parem minimam habiturus est, reliquerit; maxima iniquias ex hac sanctione contra genitores efficiebatur: liberi tenim scientes, quod omnimodo aliquid sibi a genitoriius suis etiam nolentibus relinquendum est, et tantum, uantum secundus maritus, vel noverca acceperit, omni icentia et lascivia suos genitores injuriis adficiebant. Quaropter sancimus, ingratos (4) revera liberos neque hoc eneficium, quod divalis constitutio Leonis Augustæ meoriæ eis præstitit, in posterum posse sibi vindicare, sed uasi ingratos ab omni hujusmodi lucro repelli. † Quam bservationem in personis, etiam avi et aviæ [proavi et roaviæ], nepotum, vel neptium, item pronepotum el proneptium, sive in potestate, sive emancipati mancipatæve sint: ex paterna vel materna linea veientibus custodiri censemus. † Sed quemadmodum geitoribus providemus, ita et innocuam (5) posteritatem ullis affici injuriis patimur: ut non genitores, qui sese ecundis nuptiis devoverint, irrationabile odium ad prioes (6) liberos forsitan habentes, sine justa ratione eos ıgratos [vocare] concedatur. † Eos etenim liberos huısmodi beneficio defraudari volumus, qui re (7) ipsa ıgrati circa suam antiquitatem ab heredibus genitorum quidis (8), et indubitatis probationibus convicti fuerint, t ejusmodi casibus, qui antea priscis legibus enumerati ınt. Dat. 15. Kalend. Octob. *Chalcedone*, DECIO V. . CONS. 486.

In 28. lib. βασιλικῶν fit mentio XI. *constitutionis hujus tuli, quæ ipsius quidem est Justiniani, sed ab eo abroıta Novell. 2. in qua etiam illius meminit: illam vero tum ex ipso βασιλ. libro, tum ex Novella Justiniani fuisse constat de hereditatibus filiorum, quorum matres ad secundas venerant nuptias, si ipsi ante eas intestati decesserint. † In eodem βασιλ. libro fit etiam mentio* XIV. *constitutionis hujus tituli, quæ ipsius est Justiniani, eam Cujacius Latinam edidit in Comment. ad Novell. Justiniani: quem secuti, illam sic restituimus.* Char.

11. Idem A. * (9).

SI filii, quorum parentes ad secundas venerant nuptias, ante eos decesserint, proprietas lucrorum nuptialium ad filiorum heredes etiam extraneos testamento scriptos perveniet: deducto eo, quod in casum (10) orbitatis parentem lucrari convenit, quod etiam pro rata observatur uno ex pluribus filiis ante parentem mortuo. Sed si parens lucra nuptialia alienaverit, et ad secundas nuptias venerit: nec eum liberi heredem instituerint, valebit alienatio ad finem ejus, quod in casum mortis liberorum lucrari parens, qui alienavit, debuit, et reliquum revocabitur ab heredibus defunctorum liberorum. Dat. *

Cum recitat primum hujus legis caput Cujacius, hæc adjicit: quæ tamen potius pro interpretatione accipienda videntur:

Nam pars, quæ ei competebat, transit ad heredes ejus, sive fratres sint, sive extranei, deducto tantum eo pro rata quod apud parentem ex casu orbitatis sive morte liberorum remanere debet.

Verum Græcam quoque hujus constitutionis epitomen ab Ant. Augustino editam relinquimus. Char.

Græca constitutio. Ejus particulam hanc retulit Ant. August.

SEcundo nubens, aut uxorem ducens, prioris matrimonii lucra ipsius liberis præmortuis habeat, et vindicet ab his qui habent.

TIT. X.

SI (11) SECUNDO NUPSERIT MULIER, CUI MARITUS USUMFRUCTUM RELIQUIT.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Tatianum P. P.

SI usumfructum maritus rerum (12) suarum decedens uxori reliquerit, eaque in secundas nuptias consortium-

(1) Qui injuriam passi sunt. res ita habet: Qui ad secundum atrimonium transiit, non potest ad secundam conjugem dotis vel onsalitiæ donationis, vel quo alio titulo plus transferre, quam unum ex liberis prioris matrimonii, cui minus reliquerit. uid, si plus datum sit? Id quod ultra modum erit, revocabitur, ertinebitque non ad liberos primi et secundi matrimonii, sed ad s tantum liberos qui offensi sunt per transitum ad secunda vota, est, ad priores liberos. *Bald.*

(2) Ingrati liberi merito exheredantur.

(3) *l.* 5. *supr. h. t.*

(4) Ingrati liberi non admittuntur ad lucra nuptialia liberis prii matrimonii a lege data. Ideoque juste exheredati liberi in surtlui partem non veniunt, neque ex parentis bonis tantum quanm vitrico, aut novercæ parens dedit: Imo nihil vindicare posınt. Exheredatio enim extinguit omne jus filii, idque adjicitur 6. *Supr. h. t.* quæ vetat filio relinqui minus legitima: hæc ve ne minus quam vitrico aut novercæ, utrumque adimitur exeredato.

(5) Innocens posteritas nullis afficienda est injuriis.

(6) Persæpe id evenit, ut parentes secundi, quam prioris matrimonii liberos magis diligant.

(7) Ingratitudo intelligitur cum effectu. *Novell.* 22. *cap.* 27. *vers. Hoc autem.*

(8) Ingratum qui dicit, probare tenetur, *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 14. *vers. Sive.* nec enim statur nudo patris testamento. *arg. l.* 4. *ff. de inofficios. testam.*

(9) Justinianus meminit hujus constitutionis *Novell.* 22. *et* 68.

(10) Casus orbitatis sive mortis liberorum, dotis, vel donationis propter nuptias lucrandæ pro parte vel in totum. Casus ii sunt, divortii, mortis, orbitatis, sive mortis liberorum. Inde casus absolute pro lucro nuptiali. *l. ult. infr. de jure dot.* ut casus dotis, casus militiæ.

(11) *l. unic.* 3. *C. Theod.* 9.

(12) Usumfructum rerum suarum maritus uxori relinquit, vel rerum ante nuptias donatarum. Priore casu veteri jure mulier secundo nubendo usumfructum amittit, qui ad filios defuncti revertitur. Posteriore, non amittit. sed post obitum ejus ad filios ejusdem defuncti redit. Hodie usumfructum ita demum amittit mulier, si ita relictum accepit, ut per secundas nuptias eum amitteret. *Auth. prox.*

*

que convenerit : usumfructum , quem ex priore marito consecuta fuerit , amittat (1) : atque eum filiis ex eo die , quo nupserit , mature restituat. Quod si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiæ , nec muniat [eos] tutoris auxilium , ac per hujusmodi occasionem mater , quæ relicta fuerant , usurpaverit : omnia legitime repetantur , [et] cum competentibus fructibus ad liquidum deducta ratione restituat. Hæc de usufructu , quem vir extremam constituens voluntatem , de rebus propriis uxori reliquerit. † De usufructu vero rerum ante nuptias donatarum , ea observari , quæ anteriores constitutiones decreverunt , sancimus. Dat. Idib. Martiis , ARCAD. A. II. et RUFINO CONSS. 392.

In AUTHENT. de nupt. §. si vero solum. coll. 4. tit. 1. ex Nov. 22. c. 32.

HOc locum habet , si datus vel relictus fuerit ea lege , ut ex fecundis nuptiis interiret : alioquin perseverat , sive relictus esset , sive donatus , quibus casibus licuit. Sed ususfructus in dote , sive ante nuptias donatione lege permissus , non potest a testatore derogari.

TIT. XI.

DE DOTIS (2) PROMISSIONE (3) ET NUDA POLLICITATIONE (4).

De quantitate omissa.

1. Imp. ALEXAND. A. Claudiæ P. (5).

FRustra (6) existimas actionem tibi competere , quasi promissa dos tibi , nec præstita sit , cum (7) neque species ulla , neque quantitas promissa sit , sed (8) hactenus nuptiali instrumento adscriptum , *Quod ea , quæ nubebat , dotem dare promiserit.* P. P. Kal. Aug. POMPEIANO et PELIGNO (9) CONSS. 232.

De usuris.

2. Imp. GORD. A. Herodoto P. P.

S*I pro dote promissa usuras* (10) *dare* socer tuus spopondit : id , quod deberi ostenderis , competens judex solvi tibi præcipiet. P. P. 12. Kal. Septemb. Pi et PONTIANO CONSS. 239.

De quantitate commissa in arbitrium stipulatoris.

3. Idem A. Claudio [P. P.]

SI quum ea quæ tibi matrimonio copulata est , nuberet is (11) , cujus meministi , dotem tibi non addita quantitate , *sed quodcunque* (12) *arbitratus fuisset* , pr ea daturum se rite promisit , et interpositæ stipulation fidem non exhibet : competentibus actionibus usus , a repromissi emolumentum jure judiciorum pervenies. V detur enim boni (13) viri arbitrium stipulationi insertur esse. P. P. Kalend. Januar. SABINO et VENUSTO CONSS. 24[1]

De parte non soluta.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Rufo.

SI voluntate dotantis in dotali instrumento plura (14) tibi tradita scripsisti , quam suscepisti : intelligis de (15) his , quæ desunt , petendis pactum esse consecutum. S. Non. Aprilis , AA. CONSS.

Cui datur actio.

5. Iidem AA. et CC. Dasumianæ.

SI pater marito tuo stipulanti promiserit dotem , nc tibi , sed (16) marito contra successores soceri compe tit actio. Dat. 8. Kal. Decemb. AA. CONSS.

De verbis , de scriptura , de nudo pacto.

6. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Hierio P. P. post alia.

AD (17) exactionem dotis , quam semel præstari pla cuit , qualiacunque sufficere verba censemus , [siv

(1) Secundas qui olim nuptias contrahebat , relictum vel concessum sibi a priore conjuge usumfructum bonorum omnium amittebat , et liberis prioris matrimonii integrum restituebat. id quidem abrogatur Authentica proxima.

(2) De dotibus 3. *Cod. Theod.* 13. *et* 4. Harm. 8. Ulp. 6.

(3) De dictione dotis , vide Ulp. 6. §. 2.

(4) Ex qua nascitur actio. *l.* 4. *l. pen. Infr. h. t. l.* 1. §. *penult. ff. de collat. dot.*

(5) Claudio : ita legendum est : scribit enim ad maritum Imperator.

(6) Vide Antonium Guibertum *de dote p.* 39. Corasium *ad l. qui liberos. p.* 427. *de rit. nupt.* Vandum *lib.* 2. *var. q. c.* 4. Guterium *lib.* 1. *resol. c.* 64. *an.* 13. Menochium *de arbit. jud. c.* 149. Mod.

(7) Dos incerta , re et genere ex pacto nudo peti non potest , etiamsi nudum pactum in scriptis sit redac[illegible] , cum possit mulier vel vilissima quædam dotis nomine exhibere , vel ita : Dotem promittente muliere non adjecta quantitate , aut re certa expressa quæ in dotem detur , inutilis est promissio , cum possit mulier vel vilissimum quidpiam dotis loco dare. 4 Harm. 8. §. 44. Imo peti potest. *l.* 3. *Infr. h. t. l.* 69. §. 4. *ff. de jure dotium.* Harmen. *d.* §. 4. refert ad patrem pro filia dotem pollicentem : hanc legem ad ipsam filiam. Verum hæc sententia Accursio displicet , et Forcatulo 2. *Cupidin. num.* 8. *et* 9. putat itaque maritum hac lege indefinitæ dotis promissionem ad omnium bonorum dotem extendere (cum id nulla lege prohibeatur. *l.* 4. *Infr. de jur. dot.*) voluisse : ac si Imperator diceret , valet promissio dotis : sed frustra nimiam dotem tibi esse præstandam opinaris. Alii putant hac lege id innui , Indefinitam dotis promissionem nullius fore momenti , nisi privilegio vel beneficio Principis adjuvetur promissio : se Fajus apud Paponem , 1. *Notar.* 4. *cap. de contract. de mariag* Harmenopuli distinctionem tuetur , cujus hanc esse rationem putat interesse mulieris quoties ipsa dotem promisit , dotis promissione ad quantitatem minimam redigere , ut reliqua bona sint ei para phernalia. Contrarium eveniret , quoties aliquis dotem mulier nomine marito promisit , ne alioquin indotata maneat. Sincerio est et æquior , meo judicio Forcatuli sententia , minus tamen text videtur respondere.

(8) Dotem promittere , et dotem dare promittere , seu solenn ter dicere hic distinguuntur. adde Forcatulum *in Cupidine Juri perito* , Costanum *tract. de dotib. c.* 4. *in fin.*

(9) Feliciano , ita legi oportet.

(10) Usuras dotis qui promittit , dotem ipsam promittere vid tur. *l.* 21. §. 1. *ff. de donat. inter vir.*

(11) *Sub int.* extraneus : *ut Theodorus* Græcus interpres notat.

(12) Vide *l.* 1. *Supr. h. t. l.* 69. §. 4. *ff. de jure dot.*

(13) *l.* 22. *in fin. ff. de reg. jur.*

(14) Plus ex causa dotis qui se recepisse confitetur , quam re pit , ad supplementum dotis agere potest. vide *Synops. Basil.* 2 *tit.* 1. *c.* 38. *et* 4. Harm. 8. §. 25. περὶ τῶν εἰς προῖκα δοθέντ[illegible]

(15) Facit *l.* 12. §. 3. *in fin. ff. de pactis dotal.*

(16) Ex promissione dotis agit maritus non mulier , secus legato. *l.* 69. §. 2. *ff. de legat.* 1. Ex nuda promissione dotis p tere dotem debet. 4. Harm. 8. §. 13. ex quavis promissione pet tionem dotis habet , etiamsi stipulatio non præcedat. *Synop ib. c.* 85.

(17) *l.* 3. *C. Theod.* adde Harm. *d. loco.*

ıipta fuerint, sive non] etiamsi (1) stipulatio (2) in ollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta.)at. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* FELICE et TAURO onss. 428.

Ex quibus bonis dotem filiæ dedisse pater intelligatur.

7. Imp. JUSTINUS A. Joanni P. P.

SI pater dotem pro filia simpliciter dederit (3), vel [pro] filio ante nuptias donationem fecerit (4), abeat autem filius, vel in potestate constitutus, vel forı emancipatus res maternas, vel [ex] alio modo tales, ıæ acquisitionem effugiunt, quarum ususfructus solus pud patrem remanet, vel quocumque modo poterat quasım actiones contra patrem habere: dubitabatur apud veres, utrumne videretur pater ex ipso debito dotis vel ıte nuptias donationis fecisse promissionem, vel donatio-m, ut sese ab hujusmodi nexu liberaret, an debitum uidem remaneret in sua natura, liberalitas autem parna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggesset. Et in tali dubitatione multa pars legumlatorum sedivisit, alio etiam incremento hujusmodi quæstioni adto, si forte dixerit in instrumento dotali, ex rebus parnis et maternis dotem, vel ante nuptias donationem are: utrum pro dimidia parte videatur datio, vel proissio facta esse, an pro rata portione utriusque substane. Utramque igitur dubitationem certo fini tradentes, ncimus (5), si (6) quidem nihil addendum existimarit, sed simpliciter (7) dotem vel ante nuptias donanem dederit, vel promiserit: ex sua liberalitate hoc cisse intelligi, debito in sua figura remanente. Neque im leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino ternum (8) esse officium, dotem vel ante nuptias dotionem pro sua dare progenie. Liberalitas itaque talis maneat vera et irrevocabilis (9), ut puro nomine et liberalitas et debitum suam sequantur fortunam. † Ubi (10) autem ex rebus tam suis, quam maternis, vel aliis, quæ non acquiruntur: vel ex suis debitis dixerit se fecisse hujusmodi liberalitates: tunc si quidem penitus inopia tentus est, ex illis videri rebus dotem vel ante nuptias donationem esse datam, quæ ad filios vel filias pertinent. Si vero et ipse substantiam idoneam possidet, in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem, vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. Poterat enim secundum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare: et consentire filiis suis, quando voluerint partem, vel forte totam suam substantiam, quam habent, paternæ liberalitati pro dote, vel ante nuptias donatione aggregare: ut revera (11) appareat quid ipse velit dare, et quid de substantia filiorum proficiscatur: ne dum effuso sermone sese jactet, in promptum incidat sui periculum. Dat. Kal. Novemb. LAMPADIO et ORESTE, CONSS. 530.

TIT. XII.

DE (12) JURE (13) DOTIUM (14).

De evictione et de dolo.

1. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Nicephoro.

EVicta (15) re, quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio (16) vel promissio fuerit interposita: gener contra socerum vel mulierem, seu heredes eorum (17), condictione, vel ex stipulatione agere potest.

† Sin autem nulla pollicitatio, vel promissio intercesserit: post evictionem ejus, si quidem res æstimata (18) fuerit, ex empto competit actio. [Sin vero hoc non est factum: si quidem bona (19) fide eadem res in dotem data est, nulla marito competit actio.] Dolo autem dantis interposito, de dolo actio adversus eum locum habe-

(1) Etiamsi dictio vel stipulatio etc. *d. l.* 3. Tribonianus verm *dictio* sustulit propter sublatam solennitatem dotis dicendæ. m factum in *l.* 1. *Infr. de jure dotium.* Dos autem dicebatur omnibus verbis sine stipulatione, vide *l.* 48. *ff. de jure dot.* uti ita: decem doti tibi erunt. *l.* 59. *ff. de jure dot.* aut, quod hi debes doti tibi erit. *l.* 44. §. 1. *l.* 46. §. 1. *l.* 57. *ff. de* *e dot.* dixi ad Ulp. 6. §. 1. *et seq.*

(2) *l.* 35. §. 5. *infr. de donat.*

(3) Intellectum hujus legis vid. apud Afflict. *decis.* 179. et nn. Baptist Costam *de quot. et rat. q.* 62.

(4) Idem Corasius *ad d. l. qui liberos. p.* 415. *et p.* 424. et s.s *epistol. qu. c.* 21. Concenatius *lib.* 2. *qu. c.* 4. Mod.

(5) Hæc est 18. de isto ex quinquaginta novis Justiniancis. . Inglois *decis.* 18. Ans.

(6) Aliam distinctionem vide in *Novell. Leon.* 21.

(7) Pater dotans filium, vel donans propter nuptias, suis ex nis in dubio dotare, aut donare intelligitur, non ex bonis fi-, filiæve cui donat, quantumvis ipsi liberi sint locupletes. *l.* 5. 12. *ff. de jure dot. et* 4. Harm. 8. *cap.* περι τῶν εἰς προῖκα ὀιδόνται. *Syn. d. l.* 1. Imo non intelligendus est de suo dotare. 43. §. 1. *ff. de admin. et peric. tut.* sed potius animo compendi debiti (quod cuivis debitori, etiam patri, solet accidere. 22. §. 3. *in fin. ff. solut. matrim.*) et nomine curatorio. *l.* 34. *de neg. gest.* An id receptum est ideo, quod præsumatur pase obligatione naturali voluisse liberare, ut vult Baldus? An ius, quod pater durius obligatur ex officio suo paterno, quod lege est, quam ex gestione et administratione bonorum filiæ? ita in duriorem casum videatur promittere et solvere. *l.* 4. *l.* 5. *de solut.* ut vult Mynsing. 5. *obs.* 32. An potius quod inter junctissimas personas donatio facile præsumitur? An quia dans promittens, in dubio intelligitur promisisse de suo, ut vult iatus 1. *præsumpt.* 26. Placet summopere definitio Leonis No. 21. Patrem solum conveniri, quoties solus promiserit: si cum), æqualiter teneri. nisi inæqualiter promiserit. Alii notant rem in dubio præsumi suis ex bonis dotasse filiam, nisi inops sit, nisi filia legitime consentiat, nisi pater gerat negotia filiæ, nisi pater sit naturalis tantum: his enim casibus præsumi, non ex propriis bonis, sed ipsius filiæ, filiam ipsam dotare. adde Campegium *tract. de dot. part.* 1. *quæst.* 16.

(8) Paternum officium est, dotare filias, vel donationem propter nuptias dare. vid. quæ dixi ad *l.* 19. *in fin. ff. de ritu nupt.* *l.* 81. *ff. pro socio.*

(9) Dos semel data revocari non potest.

(10) Pater qui ex suis, et maternis filiæ bonis filiam dotat, dotis causa suo nomine tenetur, nisi sit inops.

(11) Vide Hotom. 8. *consil.*

(12) Dixi ad *lib.* 23. *ff.* 3.

(13) Id est, causa, conditione, natura.

(14) De dotium origine, notatione: An dos sit quid universale: An dos promissa, vel soluto matrimonio, vel modica, sit dos: vide Costanum *tract. de dotib. cap.* 12. An dos filiæ tantum naturali debeatur, et inhoneste viventi: An pater filiam locupletem dotare teneatur: An dotanda sit filia, quæ inscio patre nupsit, vel patri ingrata fuit. vide eundem *ibid. c.* 3. Quid res extradotales, seu extra dotem, vel paraphernales? vide *l.* 29. *Infr. h. t.* *l.* 9. §. 3. *ff. de jur. dot.* 4. Harm. 4. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1.

(15) Vide *l.* 16. *ff. h. t.* ut hinc colligas esse actionem de evictione ex dote, *ut hic*, *et l. un.* §. 1. *Infr. de rei uxor.* est et ex venditione, permutatione, in solutum datione, adjudicatione, articulo do ut facias, *l.* 52. *ff. de evict.* ex donatione si ἐπ' ἀντιδόρῳ quis donaverit. *l.* 2. *Longob. de evict.* est et ex investitura. 2. *Feud.* 8. ubi vid. *Cujac.*

(16) Dictio: ita scriptum fuisse Cujacius refert ad 6. *Ulp.* causam dixi *l.* 6. *supr. de dot. promiss. in fin. l.* 49. *ff. de jure dot.*

(17) *l.* 13. *Infr. h.t.*

(18) Sensus legis hic est, Ubi constitutio dotis incipit a promissione, re evicta potest agi de evictione: ubi incipit a traditione, de evictione non agitur, nisi res æstimata data sit, vel dolus dantis, vel tradentis intercessit.

(19) *l.* 69. §. 7. *ff. de jure dot.*

bit : nisi a muliere dolus interpositus sit : tunc enim , ne famosa actio adversus eam detur , in factum actio competit. P. P. Data Kalend. August. MUTIANO et FABIANO CONSS. 202.

De eo , qui stipulatus est dotem sibi reddi.

2. Imp. ANTONINUS A. Alluviadi.

SI stipulatio *de restituenda portione dotis datæ* subjecta est , conditioque (1) ejus extitit : habet ex ea actionem is , in cujus personam utiliter concepta commissaque est : Secundum quod si Pollo soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem , eo quod mater vestra donandi animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari : metuere (2) non debet doli exceptionem , quod matri suæ , quæ pactum interposuit , heres ex minore quam dimidia portione extitit : nisi liquido probatum fuerit , matrem ejus mutasse (3) dotis pacti voluntatem , contentamque esse [voluisse] filiam [suam] pro portione hereditatis prælegationibus , maritumque suum (4) exactione liberari voluisse. P. P. Dat. 3. Kal. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De manumissione servi dotalis.

3. Imp. ALEXAND. A. Euphemio.

ETsi dotis exactio (5) , defuncta in matrimonio filia , potuisset ad patrem pertinere : dotalibus tamen servis maritus (6) testamento directam et fideicommissam libertatem jure dedit , et præstita revocari non debuit : cum et inter vivos manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio , liberam habeat maritus facultatem. P. P. 6. Id. Decemb. ANTONINO et ALEXANDRO CONSS. 223.

De universis bonis mulieris.

4. Idem A. Valenti.

NUlla (7) lege prohibitum (8) est , universa (9) bona in dotem marito fœminam dare. P. P. 4. Id. Jul. MAXIMO II. et ÆLIAÆO CONSS. 224.

De æstimatione.

5. Idem A. Statiæ.

QUotiens res (10) æstimatæ (11) in dotem dantur : maritus dominium consecutus, summæ veluti pretii debitor efficitur. Si itaque non convenit , *ut soluto mat. monio restituerentur* , et jure æstimatæ sunt : retine eas , si pecuniam tibi offerat. Dat. 3. Id. April. ALEXA DRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De nudo pacto.

6. Imp. MAXIMINUS A. Sulpitio.

AVia tua eorum , quæ pro filia tua in dotem dedit etsi verborum obligatio non intercessit , actionem fide conventionis ad te , si heres extitisti , transmitt potuit. Nec (12) enim eadem causa est patris et mat paciscentium : quippe matris pactum actionem præscrip verbis constituit : patris dotis actionem profectitiæ non ne competentem conventione simplici minime creditur novare. Dat. 3. Id. Febr. MAXIMINO A. et AFRICA CONSS. 237.

De parente , qui ex intervallo stipulatus est.

7. Imp. GORDIANUS A. Marco.

CUm a socero tuo pro uxore dos tibi daretur , si in stipulationem deducta non est sub tempore dat nis , sed postea ; socer tuus tecum paciscendo , si id ex voluntate filiæ suæ fecit , conditionem ejus lædere non potuit. Quandoque enim sola de dote experiens , pactum non debere ad sui dispendium operari , de j defenditur. P. P. Dat. Kalend. Octobr. PIO et PONTIA CONSS. 239.

De additamentis.

8. Idem A. Agrippinæ.

ETiamsi non dotem reddi mater , sed *ea , quæ in tem data sunt* , *ut* (14) *eam sequerentur* , *vel ad pertinerent* , *in matrimonio defuncta filia* , stipulata si durante matrimonio filia decedente , actionem ex stipu tu videri quæsitam , æquissimum esse judicamus. Cui co sequens est , ut etiam (15) id (16) , quod additamenti ( ) causa in dotem datum est , eadem actione repetatur. P. Kal. Feb. SABINO et VENUSTO CONSS. 241.

(1) Conditionis eventu nascitur actio.

(2) Vide *l.* 19. *ff. de reg. jur.*

(3) Id enim potest , *l.* 72. *in fin. ff. h. t.*

(4) Vide *l.* 11. *ff. de dot. prælegata.*

(5) Dotis exactio an ad patrem redeat , filia in matrimonio defuncta superstitibus liberis , vide *l. dos a patre* 4. *Infr. sol. matrim.*

(6) Dotalis servus potest per maritum in testamento , et inter vivos manumitti. *l.* 21. *ff. de manumissionib.* rataque ejusmodi libertas est , etiamsi soeero competat dotis exactio , filia in matrimonio defuncta. *Synops. Basil.* 38. *tit.* 1. *c.* 89.

(7) Permissa intelliguntur , quæ nulla lege prohibita sunt. vide *l.* 7. *Supr. de religios. et sumpt. fun.* proinde facile libertatem præsumimus.

(8) Imo , prohibitum minori. *l.* 9. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 1. *Supr. si advers. dot.* et in fraudem alicujus liberorum. *l. unic. Supr. de inoff. dot.* vel prioris matrimonii. *l.* 6. *Supr. de secund. nupt.* idem dicendum si mulier decepta. *l.* 6. *in fin. l.* 12. §. 1. *in fin. ff. h. t.* adde Forcat. 27. *Necyom.*

(9) *l.* 72. *ff. h. t.* etiam immobilia , *l.* 62. *ff. h. t. l. ult. in fin. Infr. si major fact. alien.* non solum præsentia, sed et futura. Bald. *hic.*

(10) Dotem æstimatam accipiens , non res ipsas, sed earum pretium consequutus intelligitur. Ideoque soluto matrimonio non res ipsas , sed earum æstimationem reddere potest. *Synops. ibid. c.* 92. *et* 4. Harm. 8. §. 5. si modo nihil de electione conventum fu *ut hic. l.* 10. §. *ult. ff. h. t.*

(11) Vid. *l.* 10. *infr. h. t.*

(12) Pater dotans filiam non potest sibi quærere actionem per stipulationem : cæteri etiam possunt nudo pacto , *ut hic* die videtur patri dari actio ex stipulatu , etiamsi nulla interp sit stipulatio. Nam stipulationes et hypothecæ inesse dotibus in liguntur. *l. un.* §. 1. §. 6. *infr. de rei uxor. act.*

(13) Jus filiæ quæsitum facto patris , non potest patris facto non oonsentiente mutari , *ut hic* , *et l.* 28. *ff. h. t. l.* 6. *infr. pact. convent. l.* 7. *ff. de pact. dot.*

(14) Hinc colligunt , Sensum magis spectari quam verba

(15) Dotis augmentum eadem dos censetur , non alia et no hoc est , eandem dotem esse sinit , non aliam efficit : ideoque lut pars dotis iisdem privilegiis fruitur , quibus et ipsa dos lucrum spectes , sive facultatem donandi filiæ , sive hypothecæ citæ privilegium , sive jus stipulationis interpositæ pro ea redda , ut multis notat Rol. a Valle *tract. de lucro dotis. c.* 100.

(16) Dotis stipulatio trahitur ad augmentum dotis , *ut hic* ; l t stipulatio stricte intelligi soleat. *l. quidquid adstringendæ.* 99 *de verb. oblig.*

(17) Dispositum in principali , in augmento intelligitur ta repetitum. *Bald.* adde *l.* 26. *in princ. Supr. de usur.*

Qui potiores creditores habentur.

9. Imp. Decius A. et C. Urbicanæ (1).

DOtis tuæ potiorem causam magis esse convenit, quam Reipublicæ cui postea (2) idem maritus obnoxius ctus est. P. P. 6. Id. Jun. Decio A. et Grato Conss. 251.

De æstimatione.

10. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Ingenuo.

Um dotem te æstimatam (3) accepisse profitearis : apparet jure communi per pactum quod doti inserim est, formato (4) contractu, ex (5) empto (6) tionem esse. Quis enim dubitet æstimationem (7) a te ulieri deberi, cum periculo (8) tuo res deteriores fiant, l augmenta lucro tuo recipiantur. P. P. 12. Kal. Maji, aximo II. et Aquilino Conss. 286.

De rebus dotalibus direptis.

11. Iidem AA. et CC. Severæ.

DE his quæ in dotem data ac direpta (9) commemoras, mariti tui esse actionem, nulla est dubitatio. it. 10. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 287.

De fundo empto ex pecunia dotali.

12. Iidem AA. et CC. Rufinæ.

X pecunia dotali fundus a marito tuo comparatus, non tibi quæritur (10), cum neque maritus uxori tionem empti possit acquirere : at dotis tantum actio i competit. Unde aditus Præses provinciæ, si non [te] nsegisse repererit, sed ex majore parte dotem consecum, residuum restitui providebit. Dat. 8. Kal. Maji, raclice, AA. Conss. 287.

Si mater res filiæ in dotem dederit.

13. Iidem AA. et CC. Catulæ et Statiæ.

I a matre vestra superstite aliquid ad (11) vos pertinens, in dotem scienti vitrico vestro datum est : intelligitis nullam firmitatem juris dationem habere, si neque pollicitatio (12), neque stipulatio intercessit. Dat. Prid. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 287.

An de bonis maternis filia dotanda sit.

14. Iidem AA. et CC. Basilissæ.

NEque mater (13) pro filia dotem dare cogitur, nisi ex magna et probabili causa, vel lege specialiter (14) expressa: neque pater (15) de bonis uxoris suæ invitæ ullam dandi habet facultatem. Dat. Non. Novembr. *Philippopoli*, AA. Conss. 287.

De instrumentis.

15. Iidem AA. et CC. Ulpiano.

CUm citra (16) fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probanti, post divortium quondam uxoris tuæ secundum bonam fidem restitui debere constet : amissis etiam instrumentis sine dubio cætera probationum indicia (17) jure prodita non habentur irrita. Dat. 8. Kalend. August. *Sirmii*, AA. Conss. 287.

De re communi.

16. Iidem AA. et CC. Æmilio.

ANte (18) divisionem soror tua intestato patri etiam ipsa succedens, pro indiviso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur. Dat. Non. Julii, *Sirmii*, CC. Conss. 293.

De proprietate et usufructu.

17. Iidem AA. et CC. Sabino.

REs, quas (19) usufructu sibi deducto socrus (20) in dotem dedit, venundando auferre (21) tibi non potest. Dat. Nonis Julii, *Sirmii*, CC. Conss. 293.

(1) Urbicariæ.

(2) Inter fiscum et mulierem prælatio sumitur ex tempore. d. dicam ad *l.* 2. *Infr. de privil. fisci.*

(3) *l.* 5. *Supr. h. t.*

(4) Pacta dotalia formant contractum. *l.* 1. *Infr. de pact. vent. l.* 7. §. 5. *ff. de pact. dot.* vide Cujac. 2. *obs.* 15.

(5) Dotem æstimato acceptam vir tueri potest actione ex em : et cur.

(6) Æstimata res ubi datur in dotem, tenetur mulier viro one ex empto.

(7) Soluto matrimonio rerum æstimatarum pretium mulieri a ito debetur.

(8) Dotis æstimatæ periculum, et commodum maritum sequi. *l. un.* §. 9. *in fin. infr. de rei uxor. act. l.* 51. *ff. solut. rim. l.* 10. *in pr. l.* 42. *ff. de jure dot.* 4. Harm. 8. §. 1.

(9) Pro rebus dotalibus direptis agit maritus non uxor. *l.* 49. *in ff. de furtis.*

(10) Dotalibus nummis comparatum non est in uxoris dominio : si partem dotis mulier consequuta fuerit, neque transegerit, esiduo dotis agere poterit. Quippe non debet harum rerum ita tarum dominium vindicare. *l. ult. infr. de servo pignor. da l.* 55. *in fin. ff. de donat. inter vir. et uxor. l.* 49. *in fin. le furtis. Syn. Basil. h. t. cap.* 98. *et* 4. Harm. 8. §. 29. et Cujac. 5. *obs.* 29. Imo quæritur, fitque dotalis. *l.* 54. *ff. h.* t 4. Harm. 8. §. 29. Fit dotalis, si maritus non sit solvendo. ad *d. l.* 54. et sic in subsidium.

(11) Mater non potest dare rem filiorum pro dote sua. *Bald.* denique non potest dotem sibi constituere ex bonis filiorum : licet hoc *ἀντίδωρον* naturale liberi videantur quodammodo matri debere, ut et alimenta.

(12) *l.* 1. *supr. h. t.*

(13) Mater non cogitur filiam dotare ; nisi ex causis expressis in jure : *ut hic* : aliud in patre. *l.* 19. *ff. de ritu nupt.*

(14) Dotare filiam mater non cogitur, sed nec ex bonis uxoris filiam dotare pater facultatem habet. 4. Harm. 8. §. 49. Quinimo pater receptam dotem, quam pro filia dederat, in secundas ejus nuptias servare debet. *ibid.* §. 50. *l.* 19. *ff. de ritu nupt.*

(15) Pater dotare filiam non potest de bonis uxoris suæ invitæ.

(16) Dos citra scripturam dari potest. Ideoque etsi data fuerit interveniente scriptura, et instrumenta perierint, nihilominus dos petitur, si modo probetur datam fuisse. *Synops. Basil. h. t. c.* 101. 4. Harmenop. 8. §. 17. Amissio instrumentorum dotalium non præjudicat doti. adde *l. un.* §. 1. *vers. et nemo. infr. tit. prox.*

(17) *l. ult. supr. de prob.*

(18) Communio non impedit partem pro indiviso dari in dotem. *l.* 1. *supr. comm. divid. l.* 14. *supr. de contrah. empt. l.* 3. *supr. de comm. rer. alien. l. ult. Infr. de litigiosis. l.* 11. *Infr. de donat.*

(19) Quarum, Accursius, Cujac. 17. *obs.* 6. ut sit *σύλληψις*, sicut in *l.* 24. *Supr. familiæ ercisc. l.* 14. *Infr. de fideicomm.*

(20) Tua scilicet.

(21) Et ita auferendo proprietatem. Hoc innititur, proprietatem alienari non posse invito proprietario. *l.* 11. *ff. de reg. jur.*

18. Iidem AA. Menestrato.

SI socrus tua fundum deducto usufructu uxori tuæ donavit, tibique in dotem uxor quidem proprietatem (1), socrus autem usumfructum dedit: uxore tua rebus humanis in matrimonio exempta, fundum apud te remansisse secundum (2) placiti inter vos fidem non ambigitur. Nam si acceptura certum quid annuum, filiæ suæ usumfructum locavit: mortua (3) conductrice, ususfructus extingui minime potuit. Dat. 14. Kalend. Jan. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

An actio filiæ per patrem quæratur.

19. Iidem AA. et CC. Achilli.

CUm patrem pro filia dotem tibi dantem, *Si post mortem suam in matrimonio constituta rebus humanis eadem eximatur*, *partem dimidiam dotis Amniæ reddi*, pactum proponas: post vero testamento facto, cum aliis etiam Amniam heredem scripsisse, nec Amniam quicquam ex stipulatu petere velle sanxisse: si quidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam non probetur, ex (4) alieno pacto non prorsus ei ulla competit actio. Si vero ex ea verborum (5) conceptione sibi Amnia quæsivit obligationem, ac tibi testatorem prospexisse probetur: contra eam ex stipulatu post eventum conditionis petentem, quatenus accepit ex defuncti voluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salva Falcidia) uti potes. Dat. 13. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De fructibus.

20. Iidem AA. et CC. Tiberio.

PRo (6) oneribus matrimonii, mariti lucro fructus totius dotis esse, quos ipse cepit: vel si uxori capere donationis (7) causa permisit, eum, in quantum locupletior (8) facta est, posse agere manifestissimi juris est. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De æstimatione.

21. Iidem AA. et CC. ad Geminium.

SI inter virum et uxorem (9) pactum sit interpositum, *Ut si matrimonium intra quinquennii forte tempora quoquo modo esset dissolutum, species (10) æstimatæ d[...]ti datæ, pretiis (11), quibus æstimatæ sunt, redder[...]tur (12)*: manifestum est non (13) pretia specierum [...]ri, sed ipsas species debere restitui: cum in placitis [...]cierum reddendarum idcirco pretiorum nomen videat[...] annexum, ne, si species aliqua deminuta fuisset aut pe[...]dita, alio pretio, quam quo taxata fuerit, reposceretu[...] Dat. Nonis August. *Agrippinæ*, CC. Conss. 293.

De alienatione.

22. Iidem AA. et CC. Libyanæ.

REm quam pater in dotem genero pro filia dedit, n[...] recepit, alienare (14) non potest. Dat. 5. Kal. D[...]cemb. iisdem CC. Conss. 293.

23. Iidem AA. et CC. Diogeni.

SI prædium uxor tua dotale (15) venundedit: s[...] necne contractum ratum habuerit, nihil interest: [...] rei tibi quæsitæ dominium (16) auferre nolenti mini[...] potuerit. Dat. 5. Kal. Octob. *Viminacii*, CC. Conss. 29[...]

An dos revertatur ad eum qui dedit.

24. Iidem AA. et CC. Aurelio et Lysimacho.

SI dotem marito libertæ vestræ dedistis, nec eam r[...] *di soluto matrimonio vobis* in continenti pacto, [...] stipulatione prospexistis: hanc, culpa (17) uxoris dis[...]luto matrimonio penes maritum remansisse constitit: [...] eam ingratam circa vos fuisse ostenderitis. Dat. 6. [...]lend. Novemb. *Antiochiæ*, CC. Conss. 293.

Si mulier stipuletur dotem sibi reddi, testandi causa.

25. Iidem AA. et CC. Eutychiano.

SI mulier dotem a viro dari stipuletur, *Ut (18) de[...] testari possit*: cum ordinationis testamenti cogitati[...] mortis antecedens (19) tempus significet, nec (20) con[...]tionem, sed causam contineat, intestata (21) quo[...] muliere defuncta, stipulationem committi proficiet. Dat. [...] Id. Novembr. *Antiochiæ*, CC. Conss.

(1) *l.* 22. *l.* 23. *Infr. h. t.*

(2) Ejusdem rei proprietas in dotem dari potest ab uxore, ejusdem rei ususfructus ab uxoris matre.

(3) Morte conducentis non extinguitur usus formalis. *Salic.*

(4) Pater filio emancipato stipulari non potest. Nam alieno ex pacto non datur actio. *l.* 26. *Infr. h. t. l.* 27. §. 4. *in fin. ff. de pactis. l.* 1. *Infr. inter alios acta.* Nota textum. adde quæ notavi ad *l.* 38. §. 17. *ff. de verb. obl.*

(5) Stipulatio est verborum conceptio. Paul. 2. *sent.* 3. §. *unic.*

(6) *l.* 21. §. 1. *ff. de donat. int. vir.*

(7) Fructus dotis a marito uxori donari possunt. Donati tamen possunt repeti, qua facta est uxor locupletior.

(8) *l.* 50. *in fin. ff. de donat. int. vir.*

(9) Pro intellectu hujus legis vide Ant. Fabr. *de re nummaria cap.* 2. *num.* 17. 18. 19. Ans.

(10) *l.* 5. *supr. h. t.*

(11) *l. ult. ff. de pactis dotal. l.* 50. *ff. soluto matrim.*

(12) Si modo extent. *l.* 1. *Infr. soluto matrim.*

(13) Æstimatam rem qui restituere sub eadem æstimatione tenetur, de ipsa re, non de æstimatione tenetur: et ita hoc casu res est in dote, non æstimatio.

(14) *l.* 17. *supr. h. t. l.* 21. *infr. de donat.*

(15) Uxor prædium dotale inæstimatum non potest vend[...] nec vendenti marito consentire. *Inst. quib. alienare licet.* in[...] *l. unica.* §. 15. *infr. de rei uxor. act.*

(16) Dotis dominium an sit penes uxorem, vel virum, [...] *l.* 30. *Infr. h. t.* et an res dotales pereant, aut sint periculo [...]riti vel uxoris, vide Costanum *tract. de dotib. c.* 5. *d. l.* 17[...]

(17) Dos culpa mulieris amissa non revertitur ad eum, qui[...]dit, nisi id sibi stipulatus sit. adde *l.* 69. §. 6. *ff. de jure d[...]*

(18) Dedit mulier dotem, ut de ea testari posset, non est [...]stata, committitur stipulatio: quia non fuit conditio superio[...] verbis apposita, sed causa efficiens, et impulsiva. Defectus c[...]æ impulsivæ jus agendi non impedit.

(19) Testamentum mortem antecedit, neque locum habet si mortuo testatore.

(20) Do tibi aliquid ut de eo testari possis? Datio non est [...]ditionalis, sed causalis.

(21) Vide *l.* 4. *infr. de contr. stipul.*

Si pater dotans stipuletur extraneo.

26. Iidem AA. et CC. Demostheni.

TI genero (1) dotem dando pro filia pater commu-nis (2) *eam reddi tibi extraneo* (3) *constituto* stipu-latus est, n:c sibi cessante voluntate, nec tibi prohiben-: jure, quærere potuit [actionem]. Dat. 6. Kal. Jan.)sis CC. et Conss. 294.

De oneribus hereditariis.

27. Iidem AA. et CC. Pompejano.

Icet dos jure penes maritum remanserit : pro rebus tamen hereditariis successores, non maritus (4) uondam, solennibus pensitationibus parere debent. S. 6. .al. Jan. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

De muliere minore vigintiquinque annis.

28. Imp. Zeno (5) A. Æliano P. P.

MUlier in minori ætate constituta, dotem marito, consentiente generali (6), vel speciali curatore, recte dare et exigere (7) potest: licet ipse temporibus creationis fidejussorem in minorem (8) quam dos est, quantitatem dicitur præstitisse. ✝ Hoc idem observatur, et si minor ante nuptias donationem consentiente (ut dictum est) curatore fecerit. Dat. Kal. Jan. Basilio II. et Armatio (9) Conss. 476.

De viro vergente ad inopiam.

29. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

UBi (10) adhuc (11) matrimonio constituto (12) maritus ad inopiam (13) sit deductus, et mulier sibi prospicere (14) velit (15), resque sibi suppositas pro dote, et ante nuptias donatione, rebusque extra (16) dotem constitutis tenere, non tantum mariti res ei tenenti (17), et super his ad judicium vocatæ, exceptionis (18) præsidium ad expellendum ab hypotheca secundum creditorem præstamus: sed etiam si ipsa contra detentatores rerum ad maritum suum pertinentium, super iisdem hypothecis aliquam actionem (19) secundum legum distinctionem moveat, non (20) obesse ei matrimonium adhuc constitutum sancimus, sed ita eam posse (21) easdem res vindicare, vel a creditoribus posterioribus (22), vel ab aliis qui non potiora jura legibus habere noscuntur, ut potuisset si matrimonium eo modo dissolutum esset, quo do-

(1) Vide Goeld. *de contr. stip. cap.* 10. *num.* 43. *et seqq.* Ans.

(2) Titius, nomine Cajæ filiæ, Sempronio genero dotem con-tuit, eamque reddi Demostheni emancipato stipulatur? non est ilis stipulatio, cum pater non possit stipulari filio emancipato: m emancipatus patri est extraneus. Extraneo non possumus sti-lari. *l.* 19. *supr.* adde *l.* 4. *l.* 7. *infr. de pactis convent. l.* 45. *solut. matrim.*

(3) Emancipato.

(4) Maritus dotem uxoris, pacto lucratus est: mortua uxore, :reditatis ejus nomine pensitationes sunt præstandæ, uxoris heres convenienti, non maritus: et ita onera hereditaria spectant heredes uxoris, non ad maritum dotem uxoris lucrantem. ad-*l.* 72. *ff. h. t.*

(5) Hæc constitutio Zenonis ad Ælianum scripta, discissa a iboniano fuit in tres partes: quarum una hic continetur: altera *l. ult. supr. de in integr. restit.* tertia in *l. ult. infr. de ma-stratibus conveniendis.*

(6) Curator dotis constituendæ causa generalis, vel specialis nstitui potest. *l.* 61. *ff. h. t.*

(7) Et exigi: ita legendum esse Cujacius monet 16. *observ.* 14.

(8) In eo minor mulier læditur: ut cui cautum non sit in in-gram dotem. vitium hoc ne dicas accidisse dolo curatoris, sed ibæ. *l. ult. infr. de magistratibus conveniendis.* Res ergo ita bet: Minor mulier centum dedit in dotem curatore adhibito et nsentiente. Curatoris non vitio, sed scribæ (hoc supplendum *d. l. ult.*) fidejussor accipitur a mulieris minoris marito in oginta et ita minorem in quantitatem. Minor dotem inutiliter am esse contendit, petitque restitui? non est audienda, cum e communi usa sit. *l. ult. Supr. de in integr. restit. l.* 51. 4. *in fin. ff. de fidejussoribus. l.* 116. §. 1. *ff. de reg. juris.* lem enim constituit adhibito curatore: et tamen subvenietur da-ei actione in scribam, cujus vitio fidejussor in minorem quan-item acceptus est: Ex his itaque tribus legibus coactis in unam, t ex alia clarissimam lucem accepit: adde Cujacium 16. *observ.* 14.

(9) Male adjungitur Basilio Armatius, quia non cum Basilio, l cum Basilisco fuit Consul, cujus memoria damnata. *l.* 16. *r. de sacros. eccles.* adeo ut solum Armatii nomen in inscri-one ponatur, non Basilisci. Scribe itaque, Dat. Kalend. Jan. . Basilio V. C. Cos. Nam is Basilius consul fuit solus. adde jac. 16. *observ.* 14.

(10) Dotis, donationis ante nuptias, et extradotalium rerum no-ne, mulier etiam constante matrimonio, res mariti inopis (hæc au sive circumstantia maxime hic servanda est) tanquam ex pothera tenere potest: Nam sive conveniatur a creditoribus ma-i, exceptionem habet: sive agat, vincere debet. Neque ei obstat od nondum solutum sit matrimonium: nam hoc casu res mariti ita accipere potest, quasi si matrimonium solutum foret, atque ipsi dotis petitio competiisset. Cæterum creditores, si quas actiones habere se putant, iis experiri debent adversus virum, vel res ipsius quas postea forte adquisivit. Mulier nihil interea potest alienare, dum maritus vivit, quippe nullam aliam ob causam res eas mulier consequitur, quam ut fructus earum percipiat, et se cum marito communibusque liberis alat. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1. *c.* 113. *et* 4. Harmen. 8. §. 38.

(11) Ante diem agi non potest. *l.* 1. *supr. de plus petit. cap. unico extr. de plus petit.* fallit si maritus ad inopiam vergat, *ut hac lege*, fallit si debitor fugit. *l. ait prætor.* 10. §. *si debitorem.* 16. *ff. de his, quæ in fraudem.* aut suspectus est. *l. si fidejussor.* 7. *in fin. ff. qui satisdare.* Joan. Andr. *in cap. unic. de plus petitionibus.*

(12) Id est, constante. *Novell.* 97. *cap.* 6. *in princ. vers. Quia enim.*

(13) *l.* 30. *in fin. infr. h. t. l.* 24. *ff. solut. matrim.*

(14) Periculum enim est in mora.

(15) Vide Sarmient. *l.* 3. *selector. c.* 12. Contium *lib.* 1. *disput. c.* 7. Mod.

(16) Paraphernalia intelligit, de quibus vide *l.* 8. *l. ult. infr. de pactis conventis. l.* 9. §. 3. *ff. de jure dot.* Dos, donatio propter nuptias et res paraphernales, diversæ.

(17) Voluntate etiam mariti. *Novell.* 22. *c.* 39.

(18) Uxor mariti res tenens, exceptione adversus agentes mariti creditores juvatur. Possidenti datur exceptio, non possidenti actio.

(19) Dotales res etiam constante matrimonio viro ad inopiam redacto mulier actione instituta potest petere. An directa in rem? ut vult Harm. 4. *tit.* 8. §. 29. An utili? ut Cujac. 5. *obs.* 29. Hanc rationem Harmenopulus affert, quod hypothecaria mulier res etiam viri avocet.

(20) Ratio dubitandi videbitur hæc esse, mulierem agere non posse dotis suæ nomine constante matrimonio.

(21) Mulier constante matrimonio, viro ejus vergente ad inopiam, non modo contra eum, sed etiam contra tertios possessores bonorum mariti potest agere, ut consequatur dotem, donationem propter nuptias et res paraphernales collocet in tuto, ut his omnibus marito, filiis, ac familiæ possit prodesse, *ut hic. et l.* 24. *ff. solut. matrim.* vide Roland. a Valle 1. *cons.* 9. *n.* 12. Nec cogitur mulier, antequam agat, adversus creditores possessores discutere mariti bona. Idem *ibid. n.* 20. 21. 22. *et seqq.* Quid si creditores mulieri dotis æstimationem offerunt? Idem Rolandus negat (*num.* 39. 40.) creditorem admitti: quin *l.* 1. *Infr. si antiq. credit.* huc non pertinere existimat.

(22) Ergo non ab anterioribus expressam saltem habentibus dixi ad *Novell.* 109. *cap.* 1. *et in l. assiduit.* 12. *Infr. qui potiores.*

tis et ante nuptias donationis exactio ei competere poterat : ita tamen , ut eadem mulier nullam habeat licentiam eas res alienandi vivente marito , et matrimonio inter eos constituto : sed fructibus earum ad sustentationem , tam sui (1) quam mariti (2) , filiorumque (3) , si quos habet , abutatur. Creditoribus scilicet mariti contra eum ejusque res , si quas postea forte acquisierit , integra sua jura habentibus , ipsis etiam marito et uxore post matrimonii dissolutionem super dote , et ante nuptias donatione pro dotalium instrumentorum tenore integro suo jure potituris. Dat. (4) 3. Idus Decembr. D. N. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de æqual. dot. §. illud. coll. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 6.

Donationem quoque propter nuptias in hoc casu constante matimonio vindicare potest (5).

De rei vindicatione et actione hypothecaria.

30. Idem A. Demostheni P. P.

IN rebus dotalibus (6) sive mobilibus , sive immobilibus (7) , sive se moventibus , [si tamen extant (8) ,] sive æstimatæ, sive inæstimatæ sint (9) , mulierem in his vindicantis omnem habere post dissolutum matrimonium prærogativam [jubemus] , et neminem creditorum mariti , qui anteriores (10) sunt , posse sibi potiorem causam in his (11) , per hypothecam vindicare , cum eædem res et ab initio uxoris fuerint , et naturaliter (12) in ejus (13) permanserint dominio. Non enim , quod legum subtilitate (14) transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri , ideo rei (15) veritas deleta vel confusa est. Volumus itaque eam in rem actionem in hujusmodi (16) rebus quasi propriis habere , et hypothecariam (17) omnibus anteriorem possidere : ut sive ex naturali (18) jure ejusdem mulieris res esse intelligantur , sive secundum l[e]gum subtilitatem ad mariti substantiam pervenisse [v[i]deantur] , per utramque viam , sive in rem , sive h[y]pothecariam , ei plenissime consulatur.

† Omnis autem temporalis exceptio , sive per usuc[a]pionem inducta , sive per decem , sive per viginti ann[o]rum curricula , [sive per triginta vel quadraginta ann[o]rum metas ,] sive ex alio quocunque tempore majore vel minore sit introducta : ea mulieribus ex eo [tempore opponatur , ex (19) quo possunt actiones movere , id est opulentis quidem maritis constitutis , post dissolutum m[a]trimonium : minus autem idoneis , ex quo hoc infortu[]nium eis illatum esse claruerit : cum constante etiam m[a]trimonio posse mulieres contra maritorum parum (20) id[o]neorum bona hypothecas suas exercere , jam nostra le[ge] humanitatis intuitu definitum sit : ficti divortii falsa (2[1]) dissimulatione in hujusmodi causa quam nostra lex am[]plexa est , stirpitus eruenda. Recitata septies (22) in n[o]vo consistorio Palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. D[e]cio V. C. CONS. 529.

Cum extraneus , i. e. non habens in potestate , d[at] dotem pro muliere , datio respectu viri dicitur donatio [ob] causam , respectu mulieris donatio simplex : nec indig[et] insinuatione : licet olim secus. Salic.

De insinuatione dotis , et donationis ante nuptias. 2. De mora et de usuris.

31. Idem A. Juliano P. P.

CUm quidam dotes pro mulieribus dabant , sive m[a]tres , sive alii cognati , sive extranei : recte quide[m] eas mariti sine monumentorum observatione suscipieba[nt]. Cum autem mulier redhibitionem casus (23) stipulabatu[r] et hujusmodi fortuitus casus evenisset : ipsa mulier , t[an]pote a se non facta donatione , propter hoc quod mou

(1) Gradus amoris ab uxore præstandi observa : ut se , maritum et liberos alat. Charitas bene ordinata incipit a seipsa.

(2) Sive dos sit apud virum , sive apud mulierem , oneribus matrimonii debet inservire : *Femme separée de biens , est tenue de nourrir la famille de son mari , si elle a dequoy.*

(3) Et merito. Nam licet separationem bonorum postulet , non renunciat tamen affectui materno : id est , alendis liberis.

(4) Theodorus vetus interpres in *l.* 1. §. 1. *infr. de rei uxor. act.* refert in extremo hujus legis dici , mulierem posse renunciare his , quæ sibi competunt , hypothecis : quo nomine Contius 1. *lect.* 7. monet superiora Theodori verba hic adjicienda . quod Cujacio displicet 13. *obs.* 25. Negat enim a Theodoro constitutionem , ut vocat προικιμὲ ην intelligi hanc legem , sed eam ipsam in quam scripsit , id est , *l. un.* §. 15. *infr. de rei uxor. act.* quæ circa finem ex Anastasiana constitutione tradit , mulieribus licere renunciare hypothecis , lege introductis propter causam dotis.

(5) Ut dominus.

(6) Vide Bald. Novell. *de dote* 8. *part. princ.* Et quatenus in praxi obtineat hoc dotis privilegium , Censur. Forens. nostr. *lib.* 1. *c.* 12. *n.* 3. *et seqq.* S. L.

(7) Vide *l.* 93. *ff. de verb. sign.*

(8) Mulier res suas extantes vindicat.

(9) Vide Corasium *lib.* 5. *miscell. c.* 14. *et ad l. naturaliter.* §. *nihil commune pag.* 293. *de acq. poss.* Zasium *lib.* 2. *intellect. c.* 5. Jo. Robert. *lib.* 3. *sent. jur. c.* 18. Quæsad. *lib.* 1. *quæst. jur. c.* 14. Guterium *part.* 1. *resol. c.* 3. *num.* 19. Mod.

(10) De prærogativa dotis dixi ad *Novell.* 97. *cap.* 6.

(11) Rebus scil. mulieris extantibus.

(12) Id est , naturali jure. *infr. h. t.* jure gentium. Dotis igitur dominium constante matrimonio naturaliter est uxoris.

(13) *l.* 75. *ff. h. t. l.* 21. §. 4. *ff. ad municipal.*

(14) Res dotales inæstimatæ manent uxoris : æstimatæ , subtili jure sunt mariti , naturali mulieris , si tamen extent , *ut hic.* Im[o] jure naturali res hujusmodi sunt mariti , dominium earum ren[] per traditionem adepti. *l.* 20. *Supr. de pactis.* §. 40. *Inst. rer. divis.* Si traditionis initium spectamus , res ita fuerit : si c[] tum , puta quod res dotales plerumque redeant ad mulierem sol[u]to matrimonio morte aut divortio , falsum. vide Cujac. 10. *observ.*

(15) Fictio et subtilitas non mutat rei veritatem.

(16) Extantibus scil.

(17) Si res hujusmodi sunt mulieris , quæ pignori eidem mul[ie]ri esse possunt ? *l.* 45. *ff. de reg. jur.* Favore dotis id rece[p]t[um] dicimus. Nam si juris subtilitatem spectamus , mulier hypoth[eca]ria utetur in res suas extantes juris subtilitate (id est , æstimat[io]ne earum) mariti factas : si jus naturæ , quo res ejus dotales [ex]tantes ejus esse dicuntur , vindicatione : et ita diverso respectu [di]versis plane actionibus utetur mulier.

(18) Naturaliter. *ut supr.*

(19) Nulla dotis nomine currit præscriptio , antequam agi [pos]sit. *l.* 7. §. 4. *in fin. Infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.*

(20) *l.* 9. *Supr. h. t. l.* 24. *ff. solut. matrim.*

(21) Eum olim in finem , falsa dissimulatione divortii uteban[tur] conjuges.

(22) Septimo miliario urbis. ut *l.* 22. *in fin. Supr. de sac[r.] Eccles. l. pen. Supr. de reb. cred.* vide *l. ult. Infr. de le[g.] tut. l.* 19. *Infr. de jure delib. l.* 30. *infr. de fideicomm. l. Infr. de bon. quæ lib. l.* 3. *Infr. de bon. lib. l.* 20. *in fin. in[fr.] de agricol. et censit. lib.* 11. *tit.* 47. *l.* 34. *infr. de donat.* [] dem forte ratione septimum dicitur , qua decimum suburbium C[ar]thaginis , quod autore Procopio ab eadem distabat stadiis sept[ua]ginta. vid. Cujac. 22. *observ.* 3.

(23) Id est , lucrum dotis vel donationis propter nuptias. d[] ad *l.* 11. *supr. de secund. nupt.*

menta deerant, necessitatem habebat actiones in hujusmodi casu ad eum qui dotem dedit, per cessionem transferre, vel ipsas res reddere: et ita inveniebatur forsitan post prolixa matrimonii annorum curricula, et liberos forte editos infelix (1) mulier indotata. Sancimus itaque in [omnibus hujusmodi casibus] nullis monumentis (2) rem indigere, sed in omni persona ratas esse hujusmodi donationes: et mulierem ipsam dotem suam habere, (cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit) et firmiter hoc apud eam permanere: nisi ipse qui ab initio dotem dedit, sibi dari in hujusmodi casum stipulatus sit: tunc etenim cum neque ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, sed sibi omnem (3) rem ille qui dotem dedit, pepigerit, hujusmodi tractatus habere locum non potest: atqui in aliis omnibus casibus in quibus ipse non est stipulatus, tristitiæ suæ mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis.

§. 1. Simili quoque modo si quis extraneorum, (id est, qui eum pro quo dat, non in potestate habeat) pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, et necessaria monumenta adhibuerit: cum excedat summam legitimam donatio, vel non minor (4) materfamilias nuptura sit, non solum ad eam cui ante nuptias donatio datur monumenta suam adhibeant firmitatem, sed (5) etiam ad illum pro quo dedit: ut si lucrum ei ex dotalibus pactis accesserit, hoc non cedat donatori, sed in suum lucrum hoc maritus convertat, firmumque et irrevocabile habeat, nisi donator, et hoc [sibi] reddi hujusmodi casu fuerit stipulatus, ne et in præfato casu simile anteriori vitium oriatur. Sin autem minor quantitas sit, vel ita res gesta sit, ut monumentorum ex omni parte nulla sit utilitas, tunc et donatio ad utramque personam valeat, et maritus causam lucretur: nisi et hic donator eam sibi stipulatus sit.

§. 2. Præterea sancimus, si quis in dotem vel prædia, vel certum reditum, vel ædes, vel panes civiles spoponderit, vel promiserit: si ex tempore matrimonii biennium (6) transactum sit, illico redituum, vel pensionum, necnon panis civilis (7) quæstum (8) eum præstare, etiamsi non fuerint adhuc res principales traditæ: et si tota dos in auro sit, itidem post biennium usuras (9) usque ad tertiam partem centesimæ præstari. Sin autem aliæ res præter immobiles, vel aurum fuerint in dotem datæ, sive in argento, sive in muliebribus ornamentis, sive in veste, sive in aliis quibuscunque, si quidem æstimatæ fuerint, simili modo post biennium, et earum usuras ex tertia parte centesimæ currere: æstimatione earum (quia et hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda quæ pro singulis speciebus facta est, vel pro unoquoque genere dotalium specierum, id est, pro argento, vel ornamentis, vel veste, vel aliis speciebus, et non esse expectandam post singulas æstimationes unam (10) coadunationem totius calculi: quod satis scrupulosum, et per nimiam subtilitatem perniciosum est. Sin autem minime res mobiles fuerint æstimatæ, ea post biennium observari, quæ leges post litem (11) contestatam pro omnibus hujusmodi rebus definiunt. † Sin vero res permixtæ fuerint, et partim in auro, partim in aliis rebus mobilibus vel immobilibus, pro jam facta divisione (12) omnia procedere: licentia minime deneganda marito, quando voluerit, dotem petere. † Nec is qui debet (13), putet sibi licentiam esse, reditus vel pensiones, vel usuras, vel alias accessiones solventi (14), dotis solutionem protelare: sed sive ante biennium, sive postea voluerit: dotem pars mariti petere queat, et secundum leges eam exigere. Dat. 12. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

T I T. XIII.

DE (15) REI UXORIÆ (16) ACTIONE (17) IN EX STIPULATU ACTIONEM TRANSFUSA (18), ET DE NATURA DOTIBUS PRÆSTITA.

Pro dote bona sunt tacite obligata. Bald.

1. Imp. JUSTINIANUS A. ad populum urbis Constantinopolitanæ, et ad universos provinciales.

REm in præsenti (19) non minimam aggredimur, sed in omni pene corpore juris effusam, tam super rei uxoriæ actione, quam ex stipulatu: earum communiones, et differentias resecantes, et in unum tramitem ex stipulatu actionis totum rei uxoriæ jus quod dignum esse va-

(1) Mulier indotata infelix, ut quæ nec se nec liberos possit alere.

(2) Dos nunquam insinuatione indiguit: aliud in donatione propter nuptias. *l.* 17. *supr. de don. ante nupt. l.* 19. *Supr. de sacros. Eccles.*

(3) Quoties extraneus dans dotem sibi stipulatur eam reddi, ex ea stipulatione agitur, existentibus etiam liberis ex eo matrimonio.

(4) Olim donatio propter nuptias fuit indistincte insinuanda, nisi collata fuisset in matremfamilias minorem vigintiquinque annis, *d. l.* 17.

(5) Acta voluntariæ jurisdictionis nunquam extenduntur ad eum, cum quo non sunt celebrata, etiamsi ejus intersit.

(6) Promissor dotis post biennium præstat ejus reditus, pensionem et usuras trientes, quæ non solent alias ex stipulatione deberi, nisi in stipulationem sint deductæ. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *Supr. de usuris.* ut nec reditus, nisi post litem contestatam.

(7) Panes civiles sunt reditus in pane constituti concessi ad vitam, vide Alciat. *lib.* 8. *c.* 5. Ans.

(8) Id est, usuras. Interdum usuræ debentur sine stipulatione ex nudo pacto, veluti pecuniæ trajectitiæ. *l.* 5. §. 1. *ff. de nautico fœnore. l. etiam.* 30. *ff. de usur.* pecuniæ civilis, et earum rerum quæ mensura constant. *l.* 12. *l.* 23. *supr. de usur.* interdum sine pacto, *αὐτομάτως ut hic. et l.* 3. §. 2. *ff. de usur.* et in actione ex testamento, quamvis sit stricta. dixi ad *Nov.* 136. *c.* 6.

(9) Dotis sponsor post biennium a contracto matrimonio usuras præstat ad tertiam usque centesimæ usuræ partem. 4. Harm. 4. §. 25. *quatre pour. cent.*

(10) Coadunatio calculi multarum rerum facit, ut res diversæ separatim æstimatæ sint una tantum res. Distincta enim pretia rerum multarum in uno, et eodem instrumento res diversas non constituunt. Bald. *hic.*

(11) Mora legibus introducta ei comparatur, quæ per litis contestationem inducitur.

(12) Id est, ut de singulis secundum naturam suam judicetur.

(13) Id est, promissor dotis.

(14) Solvendo. Debitor non potest offerendo annuum reditum rem retinere in tempus futurum invito creditore. *Baldus.*

(15) Doti repetendæ tres actiones jure civili comparatæ sunt: ex stipulatu, hypothecaria, et vindicatio. adde Costanum *tract. de dote*, *cap.* 6.

(16) Actio rei uxoriæ Græci, *ἡ περὶ τῆς ἀναλήψεως προικὸς ἀγωγή*, de restitutione dotis actio: ex stipulatu actio, *ἡ τὴν προῖκα ἀπαιτοῦσα ἀγωγή*. Dotem exigens actio. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *cap.* 117. *et* 4. Harmen. 8. §. 50. quarum actionum adæquatio fit nova hac lege.

(17) §. 29. *Instit. de actionib.* seu repetitione dotis.

(18) Ut rei uxoriæ actio hodie sit sublata. *l.* 12. §. 1. *Infr. qui potior.*

(19) Ad intellectum *h. l.* vide Govean. *var. lect. lib.* 2. *cap.* 5. Charond. *verisimil. lib.* 2. *cap.* 16. ubi hanc *l. unic.* conciliat cum *l.* 7. *ff. solut. matrim.* Ans.

*

lere censemus, concludentes. *Rei uxoriæ* itaque actione sublata (1), sancimus, omnes (2) dotes per ex stipulatu actionem exigi; sive scripta fuerit stipulatio, sive non: ut (3) intelligatur re (4) ipsa stipulatio esse subsecuta. Eodemque modo, et si (5) inutiliter (6) facta est stipulatio: adjuvari enim eam magis quam evanescere oportet. Si enim cum una in instrumento stipulatio valida inveniatur, aliis etiam inutilibus suam noscitur præstare fortitudinem (7): quare (8) non ex nostra lege hujusmodi stipulationibus robur accedat legitimum? Est enim consentaneum nobis qui censemus, et ubi stipulatio supposita non est, intelligi (9) eam fuisse adhibitam: et multo (10) magis etiamsi inutilis est, validam eam effici.

§. 1. Et ut plenius (11) dotibus subveniatur (12): quemadmodum in administratione (13) pupillarium rerum, et in aliis multis juris articulis tacitas hypothecas inesse accipimus: ita et in hujusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam, sive ex parte (14) marito pro restitutione dotis, sive ex parte (15) mulieris pro ipsa dote præstanda, vel rebus dotalibus evictis (16): sive (17) ipsæ principales personæ dotes dederint, vel promiserint, vel susceperint, sive aliæ pro his personæ: et dos sive adventitia sive profectitia sit, secundum veteris juris nominationem. Ita enim et imperitia hominum et rusticitas (18) nihil eis poterit afferre præjudicii: cum nos illis ignorantibus et nescientibus in hoc casu nostram induxerimus providentiam. Sicut enim et stipulationes, et hypothecæ inesse (19) dotibus intelliguntur, et inutiles (20) stipulationes emendantur: sic et in posterum causa invenietur valida et perfecta, quasi omnibus dotalibus instrumentis a prudentissimis viris confectis. † Et nemo putet nos hoc sancire in his tantummodo dotibus quæ instrumentis receptæ sunt: Nihil enim prohibet, et si sine (21) scriptis dos, vel detur, vel promittatur, vel suscipiatur: simili modo intelligi factam stipulationem et hypothec[a] ex utraque parte, quasi (22) fuerit scripta. Et natura (2[3]) quidem ex stipulatu actionis hæc intelligatur: re uxo[ria] in posterum cessante (24).

§. 2. Sed etsi non ignoramus ex stipulatu action[em] stricto (25) jure esse vallatam, et non ex bona fide [de]scendere: tamen quia novam naturam de dote stipula[tio] sibi invenit, accommodetur ei natura rei uxoriæ, et b[o]næ (26) fidei beneficium: et omnes quidem eventus q[uos] dos ex stipulatu habet, maneat pro sua natura exerce[re]. Si quid autem optimum (27) ex rei uxoriæ actione inv[e]nimus, hoc in præsenti specialiter ei addimus: ut sit nova ista ex stipulatu, quam composuimus, et non pr[o]pria tantum, sed etiam veteris actionis pulchritudine (2[8]) decorata.

§. 3. Primum itaque quid naturale sit ex stipula[tu] actionis, exponatur: ita si quid ex actione rei uxor[iæ] supervenerit, addatur. Sciendum itaque est Edictum Pr[æ]toris, quod de (29) alterutro introductum est, in ex s[ti]pulatu actione cessare: ita uxor a marito relicta recipia[t] et dotem consequatur: nisi (30) specialiter pro dote maritus ea dereliquit: cum manifestissimum sit, test[a]torem qui non hoc addiderit, voluisse eam utrumq[ue] consequi (31).

§. 4. Maneat ex stipulatu actionis jus ad (32) succe[s]sores, et sine mora transmissionis incorruptum.

§. 5. Taceat in ea retentionum verbositas. Quid eni[m] opus est inducere ob (33) mores retentionem, alio aux[i]lio ex constitutionibus introducto? vel ex qua cau[sa] ob (34) res donatas retentio introducatur, cum sit don[a]tori facultas per actionem in rem directam, vel per ut[i]lem, vel per condictionem suo juri mederi? Sed nec re[]tentio ob (35) res amotas necessaria est, cum pateat omni[]bus maritis rerum amotarum judicium. Sileat ob (36) li[beros]

(1) Rei uxoriæ actio hodie sublata.
(2) Pro dote competit actio ex stipulatu.
(3) Dos ita in stipulatione constituitur, ut etiamsi non intervenerit stipulatio, fingatur tamen intervenisse, *ut hic*. Quin nudo pacto et simplici pollicitatione promissa, exigi potest jure speciali. *l. ad exactionem.* 6. *Supr. de dot. promiss.*
(4) Id est, ipso jure. Stipulatio dotibus inesse intelligitur. vid. §. 1. *Infr.*
(5) Ex dotis inutili stipulatione agi potest: quod omnino singulare.
(6) Inutilis dotis stipulatio habetur pro utili.
(7) Inutilis stipulatio per utilis stipulationis adjectionem confirmatur.
(8) Potest aliquid stipulatio, ergo et lex.
(9) Vide §. 1. *infr. h. t.*
(10) Ex inutili magis fieri potest quid utile, quam ex eo ipso quod penitus non est; Entis enim ad id quod est, transitus facillimus est. difficilius enim est nunc primum aliquid de novo inducere, quam in melius reformare.
(11) Dotibus subvenitur.
(12) Vide Jo. Aurpachum *ad hunc §. lib. 2. allegat. c.* 30. *ad* §. 4. *Maneat.* Goveanum *lib.* 2. *variar. lect. c.* 5. *ad* §. 5. *Taceat.* Pileum *quæst.* 81. M. Vertranium *de jur. liber. cap.* 5. *ad* §. 7. *Cum autem.* Guterium *ad d. part.* 1. *resol. cap.* 21. *num.* 8. Mod.
(13) '. 20. *infr. de administrat. tut*
(14) Bona mariti tacite obligata sunt uxori pro restituenda dote.
(15) Bona mulieris tacite marito obligantur pro præstanda ei dote.
(16) Si res dotalis marito evincitur, uxor marito evictionis nomine tenetur. adde *l.* 1. *Supr. de jure dot.*
(17) Dos a quibus personis constituatur.
(18) Rusticitati lex succurrit. Provisio legis facit, ut error atque imprudentia non noceat contractui. Provisio hominis inutilis non tollit utilem legis provisionem. *Baldus.*
(19) *Vers. Rei uxoriæ. in princ. vers. Est enim. in princ. supr. h. t.* §. 6. *infr. h. t.*
(20) *Dict. vers. Est enim. in princ.*
(21) Dotis promissio, et susceptio dotis scripturam non requirit *l.* 6. *supr. de dot. promiss. l.* 15. *Supr. de jure dot.*
(22) Ficta legitima stipulatio vim habet instrumenti et stipulationis.
(23) Natura actionis ex stipulatu.
(24) Rei uxoriæ actio sublata.
(25) Actio ex stipulatu stricti juris.
(26) Actio ex stipulatu pro dote, est bonæ fidei. §. 29. *Inst de actio.*
(27) Quod utile erat in actione *rei uxoriæ*, id in actionem e[x] *stipulatu* transfusum.
(28) Vetustati decor suus inest.
(29) Edictum Prætoris de alterutro observa: hujus Edicti fi[t] mentio in *l. ult. C. Theod. de testam. ibi*, Sic mulier in Edict[o] quod de alterutro est: *cum suam explanaverit opinionem ne pœnitentia possit ad aliud transire, etiam satisdatione cogitur præcavere, nisi si ætatis juvetur auxilio etc.* Hoc autem edicto cavebatur, ut si quid maritus uxori hereditatis, vel legati, vel fideicommissi titulo reliquisset, alterutro contenta esset mulier: relicto scil. vel dote, actione ex testamento, vel rei uxoriæ actione, qu[a] in re deterior erat mulieris conditio, quam creditorum, quibu[s] quid legatum erat. vide alia quædam apud Cujac. 3. *observ.* 16.
(30) Vir legans uxori in dubio non intelligitur legare pro dote. Cui mulieri ita legatur, ea non potest ex testamento, et ex stipulatu agere. Pro dote est animo dotis compensandæ legare. *l.* 46. *ff. solut. matrim. l.* 53. *l.* 77. §. 5. *ff. de leg.* 2. ideoque in dubio mulier utrumque consequetur, dotem, scil. et relictum.
(31) Quia in dubio non intelligitur esse onus, ex quo legatum est simplex.
(32) Actio ex stipulatu actionem et promissionem transmittit in heredes. *l.* 6. *Supr. de jure dot. l.* 27. *ff. soluto.*
(33) Ob mores retentio, *ut hic*: *et* 6. Ulpian. 9.
(34) Ob res donatas retentio, *ut hic*: *et d.* §. 9.
(35) Ob res amotas retentio, *ut hic*: *et d.* §. 9.
(36) Ob liberos retentio, *ut hic*: *et d.* §. 9. *et* §. 10.

..os retentio, cum ipse naturalis (1) stimulus parentes ...liberorum suorum educationem hortetur: ne varium ...ius culpæ mariti contra uxores excogitent, ut possint ...dem retentione contra eas uti, cum et jam imperiali...bus constitutionibus statutum sit, si culpa mulieris dis...lutum matrimonium fuerit quid fieri oporteat. Sed nec ... (2) impensas in res dotis factas retentio nobis satis ...detur esse idonea. Cum enim necessariæ (3) quidem ...pensæ dotis minuant quantitatem, utiles autem non ali... in rei uxoriæ actione detinebantur, nisi ex voluntate ...lieris: non abs re est, si quidem mulieris voluntas in...cedat, mandati (4) actionem a nostra auctoritate ma...o contra uxorem indulgeri: quatenus possit per hanc, ...od utiliter impensum est, adservari: vel si non inter...at mulieris voluntas, utiliter tamen res gesta est, ne...iorum gestorum adversus eam sufficere actionem. Quod ...voluptariæ sint, licet [ex] voluntate ejus expensæ: ...uctio (5) operis quod fecit, sine læsione tamen prio...speciei, marito relinquatur: ut sit omnium retentio...n expeditus tractatus, et ex stipulatu actio merito se...dum sui naturam nullam accipiat retentionem.

. 6. Illo proculdubio in ex stipulatu actione servan..., ut si (6) decesserit mulier constante matrimonio, ... non in lucrum mariti cedat, nisi ex quibusdam pa...nibus, sed ad mulieris heredes ex stipulatu actio se...dum sui naturam transmittatur, sive expressa fuerit, ... ex hac lege inesse (7) intelligatur.

. 7. Cum autem in (8) exactione dotis ex stipulatu ...em actio naturaliter restitutionem dotis a parte mari...xori illico (9), et in solidum fieri jubebat, rei uxo...autem annua, bima, trima die in his quæ pondere, ...ero, mensura consistunt, exactionem pollicebatur, et ...in solidum, sed in quantum maritus facere potest, ...on dolo malo suam deminuerit substantiam: in hac ...e rudem figuram ex stipulatu damus actioni: ut si ...imonium fuerit dissolutum, nullo pacto adhibito; in tantum quidem maritus condemnetur, in quantum (10) facere potest: quia hoc æquissimum est, et reverentiæ debitum maritali, si (11) non dolo malo versatus est: cautione (12) videlicet ab eo exponenda, *Quod si ad meliorem fortunam pervenerit, etiam quod minus persolvit, hoc restituere procuret.*

† Exactio (13) autem dotis celebretur non annua, bima, trima die, sed omnimodo intra (14) annum in rebus mobilibus, vel se moventibus (15), vel incorporalibus: cæteris videlicet rebus quæ solo continentur, illico restituendis: quod commune (16) utriusque fuerat actionis. † Sin autem supersederit res mobiles, vel se moventes vel incorporales post annale tempus restituere, vel cæteras res statim post dissolutum matrimonium: etiam (17) usuras (18) æstimationis omnium rerum quæ extra immobiles sint, usque ad tertiam partem centesimæ ex bona fide introducendas maritus præstet: fructibus (19) videlicet immobilium rerum parti mulieris ex tempore dissoluti matrimonii præstandis: similique modo pensionibus, vel vecturis navium sive jumentorum, vel operis servorum, vel quæstu civilium annonarum, et aliis quæ sunt eis similia, parti mulieris restituendis.

§. 8. Igitur et in sequenti capitulo sua ex stipulatu actio utatur natura: ut si mulier a marito fuerit heres instituta (20), et legis Falcidiæ ratio emerserit, etiam dotis debitum liceat ei sicuti alia debita ex substantia mariti subtrahere, et sic quartam partem deducere.

§. 9. Cumque ex stipulatu actio in his casibus quos enumeravimus propriam naturam habeat: necessarium est in sequenti tractatu ea exponere quæ [vel] communia sunt utriusque actionis, vel quæ in solam ex stipulatu actionem colligi oportet: vel propria quidem rei uxoriæ actionis, exinde [autem] ex stipulatu actioni accommodanda: Itaque partus (21) dotalium ancillarum, id est quæ æstimatæ non sunt, vel quæ servi dotales ex quacunque causa (nisi ex re mariti, vel operis suis) acqui-

... *l.* 1. §. 3. *ff. de justit. et jur.*

... Ob impensas retentio, *ut hic*: *et d.* §. 9. *l.* 23. *ff. solut. ...im. l.* 1. §. 2. *l.* 5. *l.* 15. *ff. de impensis.* Ulpian. 6. §. 9. ...5. 16. 17. Theoph. §. 37. *Inst. de action.*

... Necessariæ impensæ dotem minuunt. *d. l.* 5. *d. l.* 15.

... Utiles impensas, voluntate mulieris factas, maritus servat ...ati actione: citra voluntatem mulieris factas actione negotio...gestorum. adde *l.* 7. *in fin. l.* 8. *ff. de impens.*

... Id est, ablatio. *l.* 9. *ff. de impensis.*

... Dos ad mulieris heredes revertitur, muliere mortua con... matrimonio: nisi sit aliud conventum. *l.* 19. *Supr. de do... ante nupt. l.* 18. *Supr. de jure dot.*

... Vide §. 1. *Supr. h. t.*

... Dotem exigens actio olim et illico, et in solidum dotem ...at. De restitutione vero dotis actio (περὶ τῆς ἀναλήψεως προι...γωγῆ) non illico, sed per tres annos petit ἐκθεμώμενα, ...σιμενα, μετρούμενα, non etiam in solidum, sed in quantum ... poterat, adversus maritum proponebatur. Verum hodie ἡ ...ροικα ἀπαιτοῦσα ἀγωγὴ, dotem exigens actio, seu ex stipula...io ad instar rei uxoriæ actionis non in solidum movetur, ... quantum facere potest maritus: hac tamen lege, ut mari...xori cautionem exponat, futurum, ut si quid adquisierit, ei ...ciat. Exactio vero non per tres annos (ut in restitutione ..., seu rei uxoriæ actione) nec illico fit: sed annuo quidem ...ivuntur ea, quæ mensura constant: cætera vero statim. Quod ...itus illico, vel post anni decursum restituere supersederit: ... rerum mobilium usuras, et immobilium fructus a soluti ma...nii tempore, cum pensionibus, navium vecturis (Græci ...α, καὶ ναῦλα) et fructibus cæteris præstat. *Syn. Basil.* 29. ... *cap.* 117. 4. Harmenop. 8. §. 52. Goth. Viduæ an sint ...nda alimenta intra annalis temporis spatium, quo dotem in ... soli non consistentem apud se retinere possint heredes mariti, vide Anton. Merend. *contr. lib.* 2. *cap.* 43. Ans.

(9) Differentiam actionis, *Ex stipulatu*, *et rei uxoriæ* observa. Priore, maritus cogitur dotem restituere illico et in solidum: Posteriore vero, annua, bima, trima die. Galli, *A un*, *deux et trois payemens*, et in quantum maritus facere possit.

(10) Actione de dote maritus conventus, in quantum facere potest. v. *l.* 173. *ff. de reg. jur.* nisi mala fide facere posse desierit.

(11) Dolus omnem reverentiam tollit. *l.* 1. *Supr. ubi senatores vel clariss. l.* 18. §. 1. *ff. solut. matrim. l.* 17. *ff. de jure dot.*

(12) Etiamsi maritus convenitur in id tantum quod facere potest, cavet tamen uxori de integra solutione facienda, quoties ad meliorem fortunam pervenerit. facit *l.* 47. §. 2. *ff. de peculio.*

(13) Vide Socinum *reg.* 389.

(14) Mobilia, moventia, incorporalia, intra annum maritus restituere cogitur. Res soli, seu immobiles, illico. Quod de anno dictum est, locum non habet, si dos mulieri legata sit, dotis enim legatum commodum repræsentationis habet. *l.* 1. §. 2. *ff. de dote prælegata.*

(15) *l.* 93. *ff. de verb. signific.*

(16) Similitudo et communio actionis, Ex stipulatu et Rei uxoriæ.

(17) Pœna mariti res dotales suo tempore non restituentis.

(18) De usuris dotis præstandis. *Goth.* Ad hunc vers. an et fructus rerum mobilium seque moventium qui intra annum ad restitutionem dotis concessum percipiuntur, mulieri sint restituendi, vide Ant. Merend. *controv. jur. lib.* 2. *cap.* 42. Ans.

(19) De dotis fructibus, pensionibus, usuris, operis, quæstu civilium annonarum et similibus.

(20) Uxor heres instituta a marito legatis onerata, ante omnia dotem deducit, de residuo vero solvit legata deducta Falcidia.

(21) Partus dotalium ancillarum inæstimatarum dotis sunt portio. *l.* 19. §. 2. *l.* 69. *in fin. ff. de jure dot.*

sierunt : ad mulierem pertinere utraque actio similiter voluit. Fœtus (1) autem jumentorum, et omnia quæ *fructuum* nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonii, sive æstimata, sive non æstimata sint. Sed et novissimi (2) anni in quo matrimonium solvitur, fructus pro rata temporis portione utrique parti debere adsignari, commune utriusque actionis est, in rebus scilicet non æstimatis. Æstimatarum enim rerum maritus quasi (3) emptor, et commodum sentiat, et dispendium subeat, et (4) periculum expectet.

§. 10. Cautione videlicet defensionis in specie in qua dotem suæ (5) uxoris, vel nurus (6), in familiæ erciscundæ judicio præcipuam (7) filius defuncti detrahit, secundum propriam naturam ex stipulatu actionis coheredibus suis præstanda.

§. 11. Videamus igitur, quali incremento ei de rei uxoriæ actione accedente, formari decet ex stipulatu actionem : Cumque juris certi atque indubitati sit, si (8) parens per virilem sexum ascendens, dote pro filia vel nepte præstita emancipaverit eam, vel ipse decesserit, in rei uxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiamsi fuerit exheredata : (quod non erat in ex stipulatu actione ; ibi etenim velut aliæ actiones in omnes coheredes actio dividebatur) æquissimum nobis visum est, et in ex stipulatu actione mulierem (9) dotem suam præcipuam accipere, etsi emancipata vel exheredata sit, vel cum aliis heredibus scripta.

§. 12. Quo a nobis recepto, et aliæ multæ species promptum accipient exitum : cum dos (10) possit, et de inofficioso actionem excludere, (maxime si sufficit (11) ad quartam) et in collationem ferri, si intestatus paterfamilias decesserit, et testamento facto, quando (12) hoc testator dixerit: Quæ omnia ex stipulatu actio a rei uxoriæ actione accepit.

§. 13. Accedit ei et alia species ab rei uxoriæ ac[...] ne, si quando etenim extraneus dotem dabat, nulla [...]pulatione, vel pacto pro restitutione ejus in suam per[so]nam facto, quisquis is fuerat, mulier habebat rei uxo[riæ] actionem : quod antea in ex stipulatu actione non [...] Stipulatione autem, vel pacto interposito, stipulato[r] vel is qui paciscebatur, habebat vel ex stipulatu, [...] præscriptis verbis civilem actionem. In præsenti aut[em] non sic esse volumus, sed si (13) non specialiter extrane[us] dotem dando in suam personam dotem stipulatus sit, [...] pactum fecerit : tunc præsumatur (14) mulierem ipsam [sti]pulationem (15) fecisse, ut ei dos ex hujusmodi casu [...]cedat. Neque [enim] in hac specie volumus videri [ex]traneum tacitam stipulationem fecisse : ne (16) quod [...] mulieribus introduximus, hoc adversus mulieres conv[er]tatur. † Imo magis in hujusmodi dotibus quæ ab ex[tra]neis dantur, [vel promittuntur,] ipsa mulier fecisse [vi]deatur tacitam stipulationem : nisi expressim [extraneu[s] *sibi dotem reddi* pactus fuerit, vel stipulatus : cum [do]nasse (17) magis mulieri, quam sibi aliquod jus serva[re] extraneus non stipulando videatur. † *Extraneum* (18) [...]tem intelligimus omnem, citra parentem per virilem [...] sexum adscendentem, et in (20) potestate dotatam per[so]nam [non] habentem : parenti (21) enim tacitam [ex] stipulatu actionem damus.

§ 14. Et hoc ex rei uxoriæ actione simili modo [ex] stipulatu actioni accomodandum est : si (22) quando enim post dissolutum matrimonium dos a patre ejus pe[te]batur : siquidem rei uxoriæ fuerat actio, non poterat [...]lus pater sine (23) consensu filiæ suæ agere : et si n[on]dum actione mota ab hac luce fuerat subtractus, et (24) si lis contestata esset, ad filiam quasi proprium (25) [ma]trimonium dos revertebatur : quod non erat in ex st[ipu]latu actione : ibi enim et solus actionem habebat, c[...]

(1) Fœtus dotalium jumentorum sunt mariti, *ut hic et l.* 10. §. 3. *ff. de jure dot.* Partus ancillarum dotalium, non sunt. *vers. itaque. Supr. h. t.* cur tam varie ? partus ancillæ non est in fructu. *l.* 1. *ff. de usur.*

(2) Fructus rerum non æstimatarum percepti, anno dirempti matrimonii, pro rata dividuntur inter maritum et uxorem, ejusque heredes, *l.* 7. §. 1. *l.* 11. *ff. solut. matrim.* vid. Cujacium 14. *observ.* 22.

(3) Æstimatio, quasi emptio, *l.* 1. *ff. de æstimatoria.* Ideo fundus æstimatus proprie dotalis non est, ejusque omnes fructus etiam post divortium ad maritum pertinent : redditaque dotis æstimatione liberatur : ejus etiam commodum, dispendium et periculum sustinet, velut dominus.

(4) *l.* 10. *l.* 12. §. 1. *ff. de jure dot. d. l.* 1.

(5) Finge patri tuo dotem uxoris tuæ numeratam, ut *l.* 2. *Supr. familiæ erciscund.*

(6) Finge patri tuo dotem nurus numeratam. ut *l.* 7. *ff. de prælegat.*

(7) In familiæ paternæ erciscundæ judicio, dotem uxoris nurusque nostræ, præcipuam deducimus. *l.* 28. §. 2. *ff. familiæ ercisc.* vide *l.* 2. *Supr. familiæ ercisc.*

(8) Dotem a patre vel avo constitutam filia consequitur, etiamsi sit exheredata vel emancipata : hoc est, dos cum restituitur, ad ipsam filiam redit, si emancipata sit : si sub potestate patris, et dos a patre data sit, dos communis ei cum patre, *ut hic.* 4. Harmenop. 8. §. 53.

(9) Mulier dotem suam præcipuam accipit, etiamsi a patre emancipata vel exheredata sit, vel cum heredibus scripta.

(10) Dos de inofficioso actionem potest excludere, si sufficit ad quartam.

(11) Dos quæ ad filiam revertitur, imputatur ei in legitimam.

(12) Filia heres instituta a patre, dotem fratribus non confert, nisi pater specialiter hoc ipsum designarit. *l.* 7. *infr. de collationibus.*

(13) Extraneus dans dotem, nisi sibi redditionem paciscatur, donare censetur, ideoque dotis restitutio non fit extraneo, nisi redditionem sibi pactus sit. Injuste enim id repetitur, quod donatum esse præsumitur. *l.* 6. *l.* 31. *in princ. vers. Sancimus* [...] *de jure dot. l.* 9. *vers. Quod adeo. Infr. tit. prox. l.* 43. [...] *Plane. ff. de jure dot.*

(14) Adde *l. ult. Supr. de dot. promiss.*

(15) Dos ab extraneo data, citra stipulationem redditionis, [mu]lieri reddenda : præsumitur enim eo casu mulier sibi dotis re[ddi]tionem stipulari, nec videtur extraneus tacite stipulari. (Ex[tra]neus autem est, omnis persona extra virilis sexus ascendentes [et] eos qui personam dotatam in potestate non habent.) Ascende[ntes] masculi et in potestate dotatam filiam habentes, tacite stipulari [in]telliguntur : cum et olim rei uxoriæ actionem habuerint. *Syn[opsis] ibid. cap.* 117.

(16) Gratiosa et favorabilia in dispendium non vertenda. [...] *Supr. de legibus.* vide *cap.* 61. *de reg. in* 6.

(17) Extraneus dotem donare videtur : Pater qui in potes[tate] habet, non videtur.

(18) Extraneus omnis citra parentem virilis sexus.

(19) Mater ergo extranea est. Extraneus non intelligitur st[ipu]lari. *Supr. eod.*

(20) Si est in potestate filia, pater habet tacitam ex stip[ulatu] actionem. tacitam dixi, quam tamen intendere debet filiæ vol[unta]te, quia communis res est. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *ff. solut. matr[im.]* *l.* 34. §. 6. *ff. de solut.* si est emancipata, pater non habet [...] si expressam ex stipulatu actionem : alioquin sola emancipata [...] *l.* 22. §. 5. *l.* 34. *ff. solut. matrim.*

(21) Vide *l.* 6. *ff. de jure dot.*

(22) Dotem soluto matrimonio mulier ipsa potest exigere. [Sy]*nopsis Basil. d. cap.* 117. *in fin.*

(23) Vide *l.* 2. *infr. solut. matrim.*

(24) Actio de dote, patre mortuo etiam post contestatione[m] ad mulierem tota pertinet ; igitur lite contestata interdum [...] transit actio ad heredes. *l.* 2. *infr. solut. matrim. l.* 29. *ff. de* [...] *oper. libertor.*

(25) *l.* 30. *Supr. de jure dot. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de* [...]*norib.* 25. *ann.*

nsu filiæ non expectato : et si decedebat (1), ad suos redes (2) transmittebat : Sed rei uxoriæ jus, et in ex pulatu actionem transponere, satis humanum, satis uum, satis utile matrimoniis est.

n AUTHENT. de æqual. dot. §. quia vero jam. col. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 5.

SEd *quamvis dos potestatis sive pactionis jure ad patrem redeat, non tamen licet ei, filia denuo nubente, deminuere* (3) *priorem dotis mensuram, nisi forte bstantia sua decrescat aliqua fortuita clade : tunc enim nplius secundo marito in dotem præstare non cogitur, si quantum facultates ejus patiuntur.*

§. 15. Et cum lex Julia (4) fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri a marito non (5) consentiente uliere, hypothecam autem nec si mulier consentiebat : terrogati sumus, si oporteat hujusmodi sanctionem non per Italicis tantummodo fundis, sed pro omnibus locum ibere? Placet itaque nobis eandem observationem non utum in Italicis fundis, sed (6) etiam in provincialis extendi. Cum autem hypothecam (7) [ei] etiam hac lege donavimus, sufficiens habet remedium mur, et si maritus fundum alienare voluerit. Sed ne et nsensu mulieris hypothecæ ejus minuantur, necessarium t, et in hac parte mulieribus subvenire : hoc tantumodo addito, ut fundum dotalem (8) non solum hypoecæ titulo dare nec consentiente muliere maritus post, sed nec alienare : ne fragilitate (9) naturæ suæ in pentinam deducatur inopiam. Licet enim Anastasia (10) lex de consentientibus mulieribus vel suo juri nunciantibus loquatur ; tamen eam intelligi (11) oport in rebus mariti, vel dotis quidem æstimatis, in quis dominium et periculum mariti est. In fundo autem n æstimato, qui et *dotalis* proprie (12) nuncupatur, aneat jus intactum, ex lege quidem Julia imperfectum, nostra autem auctoritate plenum, atque in omnibus rris effusum, non tantum Italicis, et sola hypotheca nclusum.

§. 16. Illud etiam generaliter præsenti addere sanctioni necessarium esse duximus, ut si qua pacta (13) intercesserint, vel pro restitutione dotis [vel] pro tempore (14), vel pro usuris (15), vel pro alia quacunque causa, quæ nec contra (16) leges, nec contra constitutiones sunt, ea observentur. Sin autem repudio matrimonium fuerit dissolutum, omnia jura quæ ex Theodosiana (17), vel nostra (18) lege descendunt, immutilata costodiantur. † Similique modo ea quæ Anastasiana (19) lege pro his quæ *bona gratia* (20) separantur, enumerata sunt, firma illibataque permaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus, vel libris prudentium cautum est, quod non contrarium huic legi inveniatur, et hoc in sua maneat firmitate, et ex stipulatu actioni aggregetur, licet in re uxoria tractatum est. † Quæ omnia in his tantummodo dotibus locum habere censemus, quæ post hanc legem datæ fuerint, vel promissæ, vel etiam sine scriptis habitæ : instrumenta (21) enim jam confecta viribus carere non patimur, sed suum expectare eventum. Dat. Kalend. Nov. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

TIT. XIV.

DE PACTIS (22) CONVENTIS TAM SUPER DOTE, QUAM SUPER DONATIONE ANTE NUPTIAS, ET PARAPHERNIS.

De lege dotis servanda.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Nicæ.

LEgem (23) quam dixisti, cum dotem pro alumna dares, servari oportet, nec (24) obesse tibi debet, quod dici solet, *ex pacto actionem non nasci.* tunc (25) enim hoc dicimus, cum pactum nudum (26) est : alioquin (27) cum pecunia datur, et aliquid de reddenda ea convenit, utilis est condictio (28). PP. 7. Kal. Febr. ALBINO et ÆMILIANO CONSS. 207.

(1) Post litem contestatam scil.
(2) Non ad solam filiam.
(3) Patri non licet deminuere dotem filiæ ad se reversuram, si proprium patris patrimonium fortuito deminutum fuerit.
(4) Cujus fit mentio multis locis *pr. Inst. quib. alienare licet.* 1. *Infr. de fundo dotal. l.* 4. *ff. de fundo dotali. l.* 16. *ff. de lit. testam. l.* 77. §. 5. *ff. de leg.* 2. *l.* 42. *ff. de usurpat.* ul. 2. *sentent.* 21. §. 2. lata fuit ab Augusto.
(5) *l.* 23. *Supr. de jure dot.*
(6) Fundus dotalis, ubicunque sit positus, alienari vel obligari a marito consentiente etiam muliere non potest.
(7) §. 1. *supr. h. t.*
(8) Inæstimatum scil.
(9) Nam mulier facile a viro seducitur. *Nov.* 61. *cap.* 1. §. 2.
(10) Dixi ad *l.* 29. *in fin. Supr. de jure dot.* adde *l.* 21. *supr. ad SC. Vellejan.*
(11) Lege Anastasiana mulier juri suo renunciare potest. *d. l.* 21. go et dotis inæstimatæ alienationi et hypothecæ consentire? non est. Eo non pertinet Anastasii constitutio, sed ad dotem tantum æstimatam, et alias res mariti, quæ mariti periculo sunt. de *l.* 11. *supr. ad SC. Vellejanum.*
(12) Fundus æstimatus non proprie dotalis, cujus etiam fructus maritum pertinent soluto matrimonio.
(13) Pacta dotalia, quæ dotis causam non minuunt, sunt servanda. *l.* 1. *infr. de pact. convent.*
(14) Puta, ut ante annum reddatur res mobilis. §. 7. *vers. actio. Supr. h. t.*
(15) Majoribus forte, quo eas maritus sua die dotem non reddiderit.

(16) Talia enim pacta non valent. *l.* 6. *supr. de pactis.*
(17) *l.* 8. *Infr. de repudiis et judic. de morib.*
(18) *l.* 11. *Infr. de repudiis et judic. de morib.*
(19) *l.* 9. *Infr. de repudiis et judic. de morib.*
(20) Bona gratia matrimonia dissolvi dicuntur *hic, et Novell.* 98. *cap.* 2. §. 2. communi consensu. *d. l.* 9. dulciter, sine querela ; sine libello repudii. μετ' εὐφημίας. *Plutarch.* Bona gratia matrimonium sine causa dissolvi non potest. *Novell.* 117. *cap.* 30. Sunt autem bona gratia dissolvendi matrimonii certæ causæ, ut repudii, certa causa sterilitas. *l.* 60. §. 1. *in fin. ff. de donat. inter virum.* Lex Ausonia id vetabat. Palladius 2. *Epigramm.* οὐ δύναμαι δ' ἀλόχου τῆς ἀδιομάχης ἀναχωρεῖν, εἴργει γὰρ χάρτης, καὶ νόμος Αὐσονίος. adde Cujac. *ad Novell.* 22.
(21) Lex nova non refertur ad instrumenta jam confecta. *l. ult. infr. de prædiis decurion.* adde *l.* 27. *supr. de usuris.*
(22) Vide *L.* 23. *D.* 4. adde Paul. 2. *sent.* 22.
(23) Vide *l.* 10. *Supr. de pact. l. ult. Supr. de rerum permut. l. un. in fin. supr. de rei uxor. act.*
(24) Ratio dubitandi sumpta ex *l.* 7. §. 5. *ff. de pact. et similibus.*
(25) Pacta quæ de restituenda dote fiunt, valent, quippe non nudum hoc pactum est, quod de rerum jam datarum restitutione fit. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex tit.* 5. *c.* 30.
(26) Pactum nudum actionem non parit. Nudum esse desinit, quotiens datione sumpsit effectum.
(27) *l.* 18. *ff. h. t. l.* 8. *supr. de rerum permutat.*
(28) Hoc innuit, rebus certa lege dari actionem ; datio, non conventio facit hunc contractum, pactumque inesse dationi vel contractui, non igitur nudum pactum, cum sit contractus.

De fructibus.

2. Imp. ANTONINUS A. Theodotæ.

FRuctus prædiorum in dotem datorum, si secundum pactum (1) sumptibus tuis tuorumque servierunt, repeti non posse, ambigere non debes. Dat. 11. Kal. April. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

An pactum patris noceat filiæ.

3. Imp. GORD. A. Torquatæ.

QUamvis (2) pater tuus, cum te nuptui collocaret, pactus sit, *Ut si maritus* (3) *tuus superstitibus filiis communibus in matrimonio decessisset, pars* (4) *dotis liberorum nomine retineatur*: ejusmodi (5) [tamen] conventio, quominus actionem integræ dotis habeas, proficere non potest. Dat. 6. Id. Januar. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

An pactum matris prosit filio.

4. Idem A. Agatho.

PActum dotale, quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, *Ut, si in matrimonio decessisset, tibi et fratribus tuis dos restitueretur*: si stipulatio ex persona vestra, cum (6) in potestate patris constituti non essetis, minus legitima intercessit (7), defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quærere non potuit. [Sed] obligatione verborum rite (8) intercedente, dotis petitionem habere potuisti, maxime si adhuc vinculis potestatis patriæ non artingeris, petitionem exequi non prohibe[ris]. PP. 5. Idib. Jun. SABINO et VENUSTO CONSS. 241.

De pacto interposito vice testamenti.

5. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIM. AA. Claudio.

HEreditas extraneis (9) testamento (10) datur. Cum (11) igitur adfirmes dotali instrumento pactum interpositum esse vice testamenti, [*Ut*] *post mortem mulieris bona ejus ad te pertinerent, quæ* (12) *dotis titulo tibi non sunt obligata*: intelligis (13) nullâ [te actione] posse convenire heredes seu successores ejus, ut tibi restituantur quæ nullo modo debentur. P. P. Non. Febr. ipsis A[A.] et CONSS.

De pacto patris dotantis.

6. Iidem AA. et CC. Rufo.

SI (14) convenit, *Ut in matrimonio uxore defuncta, dos penes maritum remaneret* (15): profectitiæ dotis repetitionem hujusmodi pactum inhibuisse, explorati juris est: cum deteriorem causam dotis, in (16) quem casum sui repetitio competit, pacto posse fieri, auctoritate juris sæpissime sit responsum. Dat. 5. Non. Maji, ipsis A[A.] CONSS.

(1) Pacisci mulier potest, ut ex dotis fructibus se suamque familiam alat. *l.* 4. *in fin. l.* 12. §. 1. *ff. h. t. l.* 21. *in fin. ff. de donat. inter virum.* Id si convenerit, fructus a marito condici non poterunt.

(2) Pactum cum socero initum, ut si constante matrimonio superstitibus liberis sese decedere contigerit, dimidia duntaxat dos restituatur, inutile est. 1. Harmen. 9. §. 35. *Synops.* 16. *cap.* 32.

(3) E contrario conveniri potest, ut moriente filia pars ejus liberis restituatur. *l.* 1. §. 1. *ff. de dot. prælegat.*

(4) Pactum patris non valet, ut filia mortuo ejus marito contenta sit certa dotis parte, neve integra ad eam revertatur, aut ut pars ejus cedat liberis ex eo matrimonio natis, et ita favor mulieris favori liberorum, quantumvis pacto interposito, præfertur. *l.* 30. *ff. h. t.*

(5) *l.* 2. *l.* 16. *ff. h. t. l.* 1. *ff. de dote prælegata.*

(6) Mater liberis emancipatis stipulari non potest stricto jure (et ita hanc legem accipe) utiliter, secus. *l.* 7. *infr. h. t.* Paulo aliter Baldus id exprimit, matrem non posse verbis directis liberis stipulari: obliquis posse, quoties scilicet sibi stipulatur pro filiis.

(7) Cur ita? vide quæ dixi ad *l.* 38. §. 17. *ff. de verb. oblig.*

(8) Rite, ut quæ ab eo interponatur, qui stipulatur; non fit rite ab absente, *l.* 1. *ff. de verb. oblig.* sensus est ergo, filiam emancipatam a patre stipulari sibi posse dotis maternæ restitutionem.

(9) Pactum ut præmortuæ uxori maritus succedat, irritum est. Neque enim pactis hereditas datur. Pactum non est modus jure civili introductus ad quærendas aliorum hereditates: id enim fit tantum, vel testamento, vel lege ab intestato. adde 4. Harmen. 9. §. 34. Extraneum porro hic intelligi omnem qui ab intestato succedit: et nota, sponsum vel maritum hoc casu sponsæ et uxori extraneum censeri.

(10) Non pactis. vide *l.* 30. *supr. de pact. l.* 61. *ff. de verb. obligat.* adde quæ scripsi ad *l.* 15. *supr. de pact.*

(11) Pactus cum uxore, ut ejus defunctæ heres esset, nihil paciscitur: hoc est, id genus pacti inutile est. Non enim pacto de hereditate nostra disponere possumus: quum extraneus sine testamento nequeat alterius heres esse. *Synops. h. t. cap.* 15. Harmen. *d.* §. 34.

(12) Id est, parapherna. *l.* 8. *infr. h. t.* quasi diceret, pactum non valere, ut vir uxori in paraphernalibus succedat. Aliud est, si idem de dote convenerit.

(13) In Gallia illud observari Papon. refert 20. *Arrest.* 2. [§.] *ibi, et sont journellement tant es pays de droict escrit que coustumes, futures institutions d'heritier legitimement faites contracts de mariage, societè de tous biens et autres, et a esté souvent jugé par arrest de Thoulouse et Paris: notamment entre nobles.* abrogata hac lege, et *l.* 15. *Supr. de pact.* Chasseneus *in consuetud. Burgundiæ, rub.* 4. §. 7. in verbis, *constant leur mariage.* Ita judicatum quoque ab Assessoribus Curiæ Spirensis. Mynsinger. 2. *obs.* 3. adde Cynum, Baldum, Salicetum, Castrensem ad *l. si pater.* 12. *supr. de inofficios. testam.* Mas[uer.] *tit. de societate, num.* 5. *et* 10. *et tit. de success. n.* 57. Benedictus *in cap. Raynutius.* 16. *n.* 198. *extr. de testamentis.* Tiraquell. *de jure primogenitorum, quæst.* 6. *num.* 8. Mynsing. *Respons.* 49. Hippolyt. de Marsiliis *singul.* 50. *et* 333. Boerius *consuet. Bituricens. rub. des coustumes concernans les mariages.* §. 1. valet autem maxime id pactum de succedendo, si factum [a] patre liberis. *Nov.* 19. (abrogata. *l. pactum.* 15. *supr. de pact.*) si juratum. Gabriel. 3. *communium tit. de donation.* si vicissitudinarium mutuum et reciprocum (hæc enim institutio captatoria non est, ubi duorum similis est affectus. *l. captatorias.* 70. *de hered. instit.* vide *Novell. Valentiniani de testam. l.* 1. alioquin mutua donatio aliis privilegiis fruitur: neque insinuatione indiget. uti not. Marsilius *d. sing.* 333.) si tabulis nuptialibus [in]jectum, (idque favore matrimonii et nuptiarum, quarum causa pater etiam filiæfamilias donare potest.) Item si non omnis hereditas datur, sed pars tantum vel usufructus. Chassan. *d. l.* pactum vero de non succedendo, etsi jure civili non valeat. *l. quando.* 35. §. 1. *supr. de inofficios. testam. l. pactum dotali. Infr. de collat. l. ult. ff. de suis et legitim.* jure tamen Canonico jurejurando confirmatum utile est. *cap. quamvis.* 2. *de pact. in* [6.]

(14) Si pactum fuerit, ut priore defuncta uxore dos apud virum permaneat, si modo a patre (hic enim non est extraneus) profectitia dos est, valet pactum et excluditur pater. Nihil enim prohibet pacto deteriorem dotis causam, præsertim ubi ad solum patrem ejus repetitio pertinet, fieri. 1. Harm. 9. §. 35. *l.* 9. *l.* 1 *infr. de hered. instit.*

(15) Pater potest juri (quod in dote filiæ profectitia habet) renunciare.

(16) Quibus casibus dotis conditio deterior fieri possit.

An pactum avi prosit nepotibus.

7. Iidem AA. et CC. Phileto.

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, *nepotibus* (1) pactus *restitui*: licet his actionem quærere non potuit, tamen utilis (2) eis ex æquitate accommodabitur actio. Dat. 14. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De paraphernis.

8. Impp. Theod. et Valent. AA. Hormisdæ P. P.

HAc lege decernimus, ut vir in his rebus quæ extra dotem mulier habet, quas Græci *parapherna* (3) dicunt, nullam (4) uxore prohibente habeat communionem, nec aliquam ei necessitatem imponat: Quamvis enim bonum erat mulierem, quæ seipsam (5) marito committit, res etiam ejusdem pari arbitrio gubernari, attamen quoniam conditores legum æquitatis (6) convenit esse fautores, nullo modo (ut dictum est) muliere prohibente virum in paraphernis se volumus immiscere. Dat. Idib.

De æqualitate dotis et donationis propter nuptias.

9. Impp. Leo (7) et Anthemius AA. Nicostrato P. P.

EX morte cujuscunque personæ, sive mariti, sive mulieris, eandem partem (8), non pecuniæ quantitatem, tam virum ex dote, quam mulierem ex ante nuptias donatione lucrari decernimus: veluti si maritus mille solidorum ante nuptias donationem confecerit, licebit (9) mulieri et minoris et amplioris quantitatis dotem offerre, et marito similiter ante nuptias donationem.

† Hoc tamen observandum est, ut quantam partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione, si priorem maritum mori contigerit, tantam et maritus ex dote partem, non pecuniæ quantitatem (10) stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. et si pactum contra vetitum fuerit subsecutum; infirmum atque invalidum hoc esse, ut nulla ex eo procedere possit exactio, præcipimus. Eadem custodiri censemus, sive pater pro filio, sive mater, sive ipse ducturus uxorem sui juris constitutis, sive quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturæ dederit, [seu promiserit.] † Similique modo, sive pater pro filio, sive mater, sive ipsa pro se, sui juris videlicet constituta, sive quilibet alius pro ea uxorem ducturo dotem dederit, seu promiserit, quoniam et alio (11) pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se videtur offerre. † Quod adeo verum est, ut [et] ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrum suum reposcat: nisi forte is qui eam obtulerit, statim (12) (id est, tempore oblationis seu promissionis) stipulatus vel pactus sit, ut sibi dos prædicta reddatur. Dat. 15. Sept. Anthemio A. ii. Conss. 468.

In Authent. de æqual. dot. §. 1. col. 7. tit. 9. al 8. Novell. 97. cap. 1.

ÆQualitas (13) omnimodo servanda est (14) in dote et in donatione antenuptiali: non tantum in lucris exinde proventuris, sed etiam in præstatione et constitutione utriusque. † Augmentum quoque vel prorsus non fiat, vel ab utraque parte celebretur, pari scilicet quantitate: ne vel eo modo subvertatur æqualitas.

In Authnt. de non elig. secundo nubentes. §. fin. col. 1. tit. 2. Novell. 2. cap. ult.

SEd quæ nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino viro mortuo percipiet ex donatione. † Item quæ minus quam professa est, dedit: pro quantitate præstito et lucrum sentiat.

10. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

LEge Leonis (15) divæ memoriæ, pacto lucrorum dotis et ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adjiciente quid fieri oporteat, si hoc minime observatum sit, nos omnia clara esse cupientes, præcipimus, disparibus eis factis, majorem lucri partem ad (16) minorem deduci, ut eo modo uterque minorem partem lu-

(1) Avus maternus nepotibus dotem restitui utiliter pacisci potest. *l. 45. ff. solut. matrimon.* Goth. vid. Gœdd. *de contrahend. stipul. cap.* 10. *num.* 45. Ans.

(2) Non directa, dixi ad *l. 4. supr. h. t.*

(3) Galli peculium vocant. vide *l. 9. §. 3. ff. de jure dot.*

(4) Nihil juris marito datur in paraphernis, nisi hactenus quatenus patitur mulier, *l. 5. supr. l.* 11. *infr. h. t. l.* 17. *infr. de donat. inter. vir.*

(5) Vide *l. 2. infr. de fidejuss. dot.*

(6) Legum conditores æquitatis fautores esse convenit.

(7) *l.* 20. *vers. Sin autem.* ibid. *Ita tamen ut Leonina constitutio. Supr. de donat. ante nupt. Nov.* 117. *c.* 6.

(8) Ut quemadmodum vir tertiam, ita uxor tertiam consequatur. *l.* 10. *infr. h. t. vers. Sin autem.*

(9) Dotis quantitas amplior aut minor esse potuit donationis propter nuptias quantitate: hodie æquales quantitates esse debent. *Novell.* 97. *cap.* 1. *Jul. ibid.*

(10) Dos sit. 6000. Donatio propter nuptias 2000. aureorum? quantitates inæquales sunt, vir quartam dotis, id est, 1500. uxor quartam donationis propter nuptias, id est, 500. sibi stipulatur. ...tas sibi stipulantur, et tamen inæquales. quia superius lucrum ...fertur ad principium inæquale, cujus effectus, nisi inæqualis esse potest. *Novell. Justiniani* 97. *cap.* 1. id non probat. Vult ergo, ut quantam vir stipulatus sibi fuerit summam, tantam uxor sibi stipuletur. Tentari potest *dict. Novell.* 97. abrogari *Novell.* 117. *cap.* 6. reducta hac lege: equidem Baldus negat consuetudine hanc legem, *et dict. Novell.* 97. servari.

(11) Quod quis nostro nomine facit, ipsi facere videmur.

(12) Qui dotem promisit, redditionem ejus statim sibi stipulari debet, alias non auditur redditionem stipulari volens post dotem jam traditam. *l. unic. §.* 13. *supr. de rei uxor. act.*

(13) Dotis et donationis propter nuptias idem pactum, et eadem in pactis æqualitas esse debet, *ut hic.* Id verum si constante matrimonio factum fuerit: nam alioquin, si inæqualia pacta essent, donatio inter virum et uxorem permitteretur, quod tamen prohibitum est. *l. 1. ff. de donat. inter virum.* alias ante contractum matrimonium, hujusmodi pacta inæqualia valent. Innocent. *in cap. donatio.* 8. *extr. de donat. inter vir. et uxor. et ibi.* Butrigar. Angelus *hic*: Socinus *reg.* 106.

(14) Nisi alia sit, ut in Delphinatu patriæ consuetudo, Guido Papias *decis.* 363. vel nisi juvenis senem: nobilis ignobilem ducit: his enim casibus inæquale pactum, et inæqualitas toleratur velut adjecta a muliere ad mariti sui juventutem, vel nobilitatem pensandam, ac velut remunerandam. Guido *dicto loco.*

(15) *l. 9. Supr. h. t. l.* 20. *vers. Sin autem. ibi, ita tamen ut Leonina constitutio. supr. de donat. ante nupt. Novell.* 22. *cap.* 20.

(16) Inæqualis lucri portio ad æqualitatem reducitur.

cretur. Dat. 8. Idus April. *Constantinop.* Decio V. C. Cons. 529.

De paraphernis.

11. Idem A. Joanni P. P.

SI mulier marito suo nomina (1) (id est , fœneratitias cautiones) quæ extra (2) dotem sunt, dederit (3) , *ut loco paraphernorum* (4) *apud maritum maneant* , et hoc dotali instrumento fuerit adscriptum : utrumne habeat aliquas ex his actiones maritus , sive directas , sive utiles , an penes uxorem omnes remaneant, et in quem eventum dandæ sint marito actiones , quærebatur ? Sancimus itaque , si quid tale evenerit , actiones (5) quidem omnimodo apud uxorem manere, licentiam autem marito [dari] easdem actiones movere apud competentes judices , nulla ratihabitione ab eo exigenda : et usuras (6) quidem eorum circa se et uxorem expendere : pecunias autem sortis , quas exegerit , servare mulieri , vel in causas [ad] quas ipsa (7) voluerit, distribuere : et si quidem in dotali instrumento hypothecæ [pro his] nominatim a marito scriptæ sint , his esse mulierem ad cautelam suam contentam. † Sin autem minime hoc scriptum inveniatur : ex præsenti nostra lege habeat (8) hypothecam contra res mariti , ex quo pecunias ille exegit. Ante enim habeat mulier ipsa facultatem si voluerit , sive per maritum , sive per alias personas easdem movere actiones , et suas pecunias [percipere ,] et ipsas cautiones a marito recipere , securitate ei competente facienda. † Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones : et dolum et (9) diligentiam maritus circa eas præstare debet , qualem et circa suas res habere invenitur : ne ex ejus malignitate , vel desidia aliqua mulieri accedat jactura. Quod si evenerit , ipse eandem de proprio resarcire compelletur. Dat. Kal. Nov. Lampadio , et Oreste VV. CC. Conss. 530.

TIT. XV.

DE DOTE (10) CAUTA NON NUMERATA (11).

De numeratione et scriptura.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. et CC. Dionysiæ.

DOtem numeratio (12) , non scriptura dotalis instrumenti facit : et ideo non ignoras , ita demum te ad petitionem dotis admitti posse , si dotem a te re (13) ipsa datam probatura es. Dat. 13. Kal. Augusti Chilone et Libone Conss. 205.

De donatione.

2. Imp. Alexand. A. Papinianæ.

QUod de suo maritus constante (14) matrimonio donandi animo in dotem adscripsit : si eandem donationem legitime confectam non revocavit (15) , qui incrementum doti dedit , et durante matrimonio mortem (16) obiit : ab heredibus mariti , quatenus liberalitas interposita munita est , peti potest. PP. Non. Dec. Alexandro A. III. et Dione Conss. 230.

De tempore exceptionis.

3. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

IN dotibus quas datas esse dotalibus instrumentis conscribi moris (17) est , cum adhuc nulla datio , sed pollicitatio tantum subsecuta sit , liceat non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere , non solum marito contra uxorem , vel ejus heredes , morte mulieris vel repudio dissoluto matrimonio , sed etiam heredibus mariti cujus morte dissolutum est matrimonium : socero etiam , vel ejus heredibus , si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit : omnique personæ quam dotem suscepisse una cum marito conscribitur , et ejus similiter heredibus , ita tamen , ut intra (18) annum tantum continuum a morte mariti , vel mulieris , vel missione repudii computandum , ea licentia detur. Dat. Kal. Jun. DN. Justiniano A. II. Cons. 528.

In Authent. de temp. non solut. pec. super dote. §. generaliter. col. 8. tit. 1. al. col. 7. tit. 10. Novell. 100. cap. 2.

QUod locum habet, si intra biennium solvatur matrimonium : si autem ultra biennium usque ad decimum annum extendatur : et ipsi marito et heredi ejus intra tres menses querela permittitur. Sed si decennium transcurrerit , omnino querela denegatur , permissa restitutione in integrum præfinita : et specialiter si minor ætas interveniat.

(1) Nomina , id est , fœneratitiæ cautiones.
(2) Vide *l.* 9. *supr. de rei vindicat.*
(3) V. *l.* 8. *supr. h. t.*
(4) Maritus cui tradidit uxor instrumenta , præsumitur procurator uxoris. Alciat. 1. *præsumpt.* 33.
(5) Maritus potest movere actiones paraphernalium bonorum , quorum tradita habet instrumenta , eaque debita exigere citra satisdationem rati. vide tamen *l.* 21. *supr. de procurat.*
(6) Usuras paraphernalium bonorum maritus potest in suam , et uxoris utilitatem convertere : sortem vero tenetur uxori servare.
(7) Vide *l.* 8. *supr. h. t.*
(8) Pro restituendis paraphernalibus bona mariti tacite uxori obligantur. *l.* 29. *supr. de jure dotium.*
(9) Maritus in paraphernalibus sibi commissis eandem diligentiam quam in rebus suis præstare debet.
(10) His adde titulum de pecunia non numerata , et si pignoris conventionem numeratio pecuniæ secuta non sit.
(11) *Novell.* 100. *et* 23. *Ecl.* 3. *et lib.* 33. *tit.* 3. *cap.* 4. *et lib.* 29. *tit.* 3. *cap.* *περὶ ἀναργυρίας προικός.*
(12) Dos numerata , dos propria ac vera est , non ea quæ tantum cauta est. Igitur ut dos possit repeti , non sufficit cautam oportet numeratam fuisse. Nuda cautio non obligat , sed numerata *l.* 1. *supr. de donat. ante nupt. l.* 9. *Infr. de bon. proscript.* Harmen. 8. §. 14.
(13) Ἐν αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ἀποδεικνύῃς , τοῦτ' ἔστι μὴ ἐν χάρτῃ μόνον ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι ἡ προὶξ ἐπεδόθη . hoc est : dotem a te revera datam probaveris : id est , si non in charta tantum , sed re ipsa dos data fuerit. *Synops. Basil.* 29 *tit.* 1. *tit.* 5. *c.* 41.
(14) Quid si post divortium ? vide *l.* 21. *ff. de verb. oblig.*
(15) Vide Roland. a Valle 1. *consil.* 90. *num.* 14.
(16) Morte confitentis convalescit concessio dotis facta donandi animo. *ut hic.* et *l.* 59. *ff. de donat. inter virum.*
(17) Moris est dotalibus instrumentis conscribi dotes datas esse.
(18) Cautioni falsæ dotis objicitur præscriptio anni numerandi soluto matrimonio , quam *Nov.* 100. valde immutavit. Vult enim ut soluto matrimonio exceptio dotis non numeratæ opponatur intra annum , si matrimonium biennium tantum duravit. alioquin intra tres menses tantum certis casibus : alias nullo modo.

TIT. XVI.

DE DONATIONIBUS (1) INTER (2) VIRUM ET UXOREM, ET A PARENTIBUS IN LIBEROS FACTIS, ET DE RATIHABITIONE.

De bonis a fisco occupatis.

1. Imp. ANTONINUS A. Triphenæ.

BOna (3) quondam mariti tui fiscus (4), si nemine [ei] successore existente ut vacantia occupaverit, donationes ab eo factæ, si usque (5) ad finem vitæ in eadem voluntate permansit, revocari non possunt. PP. 3. Idus Jan. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De militibus.

2. Idem A. Marco milti.

SI ancillam nummis tuis comparatam esse Præsidi provinciæ probaveris, donationisque causa focariæ (6) tuæ nomine instrumentum emptionis esse conscriptum: eam tibi restitui jubebit. Nam licet cessante jure matrimonii donatio perfici potuerit, milites tamen [meos] a focariis suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. PP. 12. Kalend. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De donatione facta ab uxore aut socero.

3. Idem A. Epicteto.

DOnatio mancipiorum, aliarumque rerum quas tibi ab uxore tua donatas dicis: si modo suæ potestatis cum donaret, fuit: vel patris [sui] voluntate id fecit, et in eadem voluntate donationis usque (7) ad ultimum diem vitæ perseveravit: et ex mea et ex D. Severi patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem filiæ facta est donatio a quondam socero (8) tuo, etiam inter vivos ea perfici potuit. PP. 4. Non. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De his, in quorum potestate sunt vir et uxor, quive in eorum potestate fieri possunt.

4. Idem A. Claudiano.

NEc (9) inter (10) eas quidem personas, quarum juri subjecti sunt vir et uxor, [qui] (11) quæve in eorum potestate sunt, donationes jure civili fieri possunt. PP. 3. Idus August. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De divortio.

5. Imp. ALEXANDER A. Quintillæ.

SI (ut proponis) pater tuus, in cujus potestate fuisti, marito tuo genero (12) suo instrumentum debitoris donationis causa dedit, isque matrimonio durante vita functus est, ac postea a marito divertisti: quod gestum est, non valet. PP. Idib. Februar. ALBINO et MAXIMO CONSS. 228.

De morte uxoris donatariæ.

6. Idem A. Nepotiano.

ETiamsi uxoris tuæ nomine (13) res quæ tui juris fuerant, depositæ sunt, causa proprietatis ea ratione mutari non potuit, etsi donasse te uxori res tuas ex hoc quis intelligat, cum donatio in matrimonio facta, prius (14) mortua ea, quæ liberalitatem excepit, irrita sit: nec est ignotum, quod cum probari non possit, unde uxor matrimonii tempore honeste (15) quæsierit, de-

(1) Infra donationes simpliciter inter virum et uxorem prohibitæ constante ipso matrimonio, ut hoc titulo. Quid mutuæ? hodie valent, ut notavi ad *l.* 5. *supr. de pact. convent.*

(2) Dixi *ad lib.* 24. *D.* 1. adde Clar. 4. *sent.* §. *donatio quæst.* 9.

(3) Si quam maritus donasset, ad finem usque vitæ donationi adquieverit, rata fit donatio: quapropter, si fiscus marito successerit, tanquam nullos heredes habenti, donationes factas rescindere non potest. *Synops. Basil.* 30. *tit.* 1. *cap.* 50. *et* 4. Harmen. 11. §. 4.

(4) Confiscatio bonorum mariti non infirmat factas uxori donationes a marito.

(5) *l.* 14. *Infr. h. t. l.* 32. §. 2. *ff. h. t.*

(6) Miles focariæ donare non potest. Focariæ, militum amicæ, quæ focum eis struunt. dixi ad *l.* 12. §. 6. *ff. de instruct. vel instrum.* Paulus 3. *sent.* 6. §. 37. adde quæ scripsi ad *l.* 5. *ff. de donat.* Rolandus a Valle 1. *consil.* 98. id ad clericos extendit: recte, militant enim clerici vel quasi militant. vid. *l.* 10. *Supr. de Episc. et Cler.* Everard. *in Topicis loco a milite armatæ militiæ ad militem cœlestis militiæ* 59. *et a milite ad Ecclesiam* 57.

(7) Donatio facta ab uxore, morte ejusdem, aut si ea in potestate erat patris, ejus morte confirmatur.

(8) Socer quondam, genero dare potest. *l.* 26. *in fin. ff. h. t.*

(9) Nec qui virum et uxorem suæ potestati subjectos habeat, nec qui sunt in uxoris, aut viri potestate, sibi donare possunt, hoc est, nec socer consoceri: nec filius viri servo mulieris donare possunt. *Synops. Basil. ibid. cap.* 39. adde 4. Harm. 11. §. 7.

(10) Socer consocero donare non potest. *l.* 3. §. 6. *ff. h. t.*

(11) *l.* 3. §. 2. *ff. h. t.*

(12) Morte soceri non confirmatur donatio genero facta ab eodem socero, si filia supervivat. *Bart.*

(13) Vir deponens rem aliquam nomine uxoris, non amittit rei depositæ dominium. *l.* 8. *in fin. supr. de inoffic. donat.*

(14) Morte donatarii extinguitur donatio, et ad eum res revertitur, qui donavit. *l.* 18. *l.* 20. *in fin. infr. l.* 32. §. 14. *ff. h. t. l.* 8. *ff. de reb. dub.*

(15) Præsumitur uxor constante matrimonio quidquid adquisivit de bonis mariti adquisivisse, turpis quæstus evitandi causa, *ut hic. l.* 51. *D. h. t. cap. significavit.* 2. *x. de donat. inter virum.* Plautus *Casina*, Nam peculii probam nihil habere addecet clam viro: et quod habet partum, ei haud commodi est: Quin viro aut subtrahat, aut stupro invenerit. Hoc viri censeo omne, quidquid tuum est. Idem est in rerum Ecclesiasticarum curatore. Hic enim præsumitur omnia parasse ex rebus Ecclesiæ, quæ non patet ei obvenisse jure cognationis. *Novell.* 123. *cap.* 3. Ea quoque ratione gastaldus, id est, actor præsumitur ex re domini parasse, quod adquisivit. *l.* 1. *Legum Longobardic. t.* 3. *de adquir. act. reg.* Quid? tutor qui antea pauper, post administrationem rerum pupillarium, dives factus est? præsumitur tutor vel curator ex sua potius industria dives factus, quam ex bonis pupilli vel adulti. *l.* 10. *Infr. arbitrium tutelæ.* Præsumitur enim quis ex sua potius industria, quam ex alienis bonis locupletari. Ad eundem modum, quidquid frater adquisit, præsumitur suo labore potius quam ex communibus bonis adquisivisse. dixi ad *l.* 51. *ff. h. t.* adde Cremensem *sing.* 6. Quid qui officio aliquo fungitur? num ex suo officio adquisivisse præsumitur? vide *l. defensionis facultas.* 7. *Infr. de jure fisci, lib.* 10. *tit.* 1. Quid filia vel filiusfamilias? præsumitur filia patris ex bonis adquisivisse, at non filius: nisi aliæ conjecturæ accedant, ut ex Bartolo refert Masuerius, *tit. de præsumpt.* 19. *num.* 7. Aliud ergo si longe post matrimonium, id est, non intra annum luctus mulier quæsiverit, (Nam ex his quæ in continenti fiunt, præsumptio colligitur. *l. si ventri.* 24. §. *in bonis.* 2. *ff. de rebus auctoritate judic. l. si quis post hac.* 9. *Infr. de bonis proscriptorum.*) aliud etiamsi maritus inops fuit, uxor vero dives: major enim præsumptio minorem debet vincere. Aliud autem est in concubina. vide Coras. 3. *Miscell.* 5. idem tamen putat esse in concubina. Baldus *l.* 1. *Infr. de naturalibus liberis.* Aliud quoque si uxori bona paraphernalia multa fuerint, aut si negotiatrix mulier erat: nam quæ in domo mariti reperiuntur, ejus esse præsumuntur, non uxoris. Cætera quæ ad hanc regulam pertinent, vide apud Alciatum 3. *præsumpt.* 26. Zas. 1. *cons.* 5. *n.* 21. Mynsing. 2. *obs.* 92. ubi inter cætera notat hanc præsumptionem mulieri non tantum a marito ejusve heredibus, sed et ab extraneo posse objici.

mariti bonis eam habuisse veteres juris auctores merito crediderint. PP. Non. Decemb. ALEXAND. A. III. et DIONE CONSS. 230.

Si matrimonium valuit, vel non.

7. Idem A. Theodotæ.

SI ex voluntate (1) patris tui filio (2) tutoris nupta es, collata in maritum donatio ipso jure irrita est (3). Sed si matrimonium jure non (4) valuit; licet ipso jure donatio tenuerit: quia tamen indigna persona ejus fuit, qui nec maritus potest dici, utiles actiones super revocandis (5) his tibi competunt. PP. Kal. Octob. LUPO et MAXIMO CONSS. 233.

De fructibus.

8. Idem A. Leoni.

SI fructus (6) eorum prædiorum, quæ iu dotem accepisti, matrimonii tempore uxorem tuam percipere passus es, eosque uxor tua consupsit (7): restitui tibi post divortium oportere, nulla ratione contendis. Sin autem ex his locupletior (8) facta est, in tantum potest conveniri. PP. 5. Kal. Oct. MAXIMO et PATERNO CONSS. 234.

De rebus uxori comparatis ex pecunia mariti.

9. Imp. GORDIAN. A. Origeni.

ETsi de tua (9) pecunia mancipia uxori tuæ comparata sunt: tamen si ei tradita (10) sunt, eorum dominium non ad te, sed ad eam pertinet: pecuniæ autem tantummodo repetitionem habes, sive (11) negotium ejus gerens numerationem fecisti, sive in eam donationem conferens quantitatem pretii largitus es (12). Etenim vel in solidum (13), vel quatenus locupletior (14) facta est, actione cum ea competenti experiri poteris. PP. 7. Kal. Octob. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

De confirmatione donationis ne res donata injuriose auferatur.

10. (15) Idem A. Valeriano.

SI maritus quondam uxoris tuæ, cum sui juris esset in eam prædia, vel donationis titulo contulit, et i ea voluntate usque ad mortem suam duravit: ex Oratio ne (16) divi Severi confirmata est donatio. At si eas re pater defuncti injuriose abstulit: per Præsidem provinciæ eas restituere (17) cogetur. Nec enim quasi maleficiis (18 ejus sit maritus extinctus, crimen intendens, sub prætextu (19) accusationis, quæ donata sunt, auferre debuit cum causa liberalitatis (20) a criminatione separata (21 sit. PP. 7. Kal. Febr. ARIANO et PAPPO CONSS. 244.

De petitione et repetitione.

11. Idem A. Maximo.

SIcut cessat petitio quantitatis, quam de suo maritus uxori in (22) menses singulos, vel annos (23) [singulos] proprii (24) usus ejus gratia promittit: ita [et] ex ea causa nummi soluti erogatique non dari repetitionem manifestum est. PP. 5. Kal. Jul. GORD. A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De obligatione rei donatæ.

12. Idem A. Secundinæ.

SI maritus tuus creditores sortitus, post (25) factam in te donationem, fundum quem ex donatione juri tuo vindicas, iisdem specialiter obligavit: eandem obligationem defensionis tuæ firmitatem interrumpere, intelligere debes: cum sit (26) manifestum, non solum hujusmodi obligatione, sed etiam donatione, vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, revocatam esse a viro in mulierem factam donationem. PP. 3. Kal. Feb. ARIANO et PAPPO CONSS. 244.

(1) Et ita juste.
(2) Vide *l.* 6. *in fin. l.* 7. *supr. de interdict. matrim. l.* 66. *l.* 67. *ff. de ritu nupt.*
(3) Quia donatio constante matrimonio facta non valet etiam inter vivos conjuges, ut hoc casu.
(4) Donatio inter conjuges putativos, licet teneat ipso jure, non tenet tamen in effectu, potestque revocari. Uxor etiam illicita viro non donat.
(5) Adde *l. unic.* §. 12. *in fin. Infr. de caduc. tollend.*
(6) Fructuum etiam donatio non valet inter conjuges, nisi sint consumpti.
(7) Fructus uxori donati et consumpti non repetuntur, nisi facta sit locupletior. *l.* 28. §. 3. *ff. h. t.*
(8) Eatenus revocatur donatio inter conjuges facta, quatenus recipiens locupletior efficitur. *l.* 28. §. 3. *l.* 32. §. 9. *l.* 50. *in fin. ff. h. t.*
(9) Maritus ex sua pecunia rem uxoris potest emere.
(10) Traditio transfert dominium. *l.* 20. *Supr. de pact.*
(11) Licet maritus rem uxoris emat propria pecunia, res tamen uxoris est, si ei tradita sit.
(12) Rei uxori traditæ pretium maritus condicere potest, vel ut gestor: vel ut donator.
(13) Si tradidisti, ut gestor.
(14) Si tradidisti, ut donator. *l.* 8. *in fin. supr. h. t.*

(15) Alias hæc lex est 11. apud Haloand. recte: ut ex die subscriptionis apparet.
(16) *l.* 32. §. 1. *ff. h. t.*
(17) Spoliatus ante omnia restituendus est. *l.* 1. *Infr. si per vim. l. si quis ad se fundum.* 7. *Infr. ad l. Jul. de vi public. et* 3. *quæst.* 1. *can. redintegranda.* 4. *et cap. conquerente.* 7. *extr. de restit. spoliat.*
(18) Veneficiis.
(19) Etiamsi reus qui spoliavit, crimen actori objicere sit paratus, non per id tamen impeditur, quominus actor spoliatus ante omnia restituatur. Causa spoliationis privilegiata est, nec protelari prætextu criminis objecti debet.
(20) Separata est causa donationis ab actione criminis.
(21) Separatorum separata debet esse ratio. *l. ult. ff. de calumniatorib. l.* 20. *ff. de minorib.* 25. *ann. l.* 18. §. 1. *in fin. ff. famil. ercisc.*
(22) De menstrui vel annui donatione inter conjuges non agitur: nec soluti repetitio datur.
(23) *l.* 28. *in fin. l.* 33. *ff. h. t.*
(24) *l.* 31. §. 8. §. 9. *ff. h. t.*
(25) Vid. *l.* 32. §. 5. *ff. h. t.*
(26) Hodie mutatum hoc est. *Novell.* 162. *cap.* 1. §. 1. quæ negat maritum rem donatam uxori pignori obligando mutasse voluntatem videri.

Donatio valida facta uxori non præjudicat creditori anteriori, sed sequenti. Sal.

13. Imp. Diocletianus et Maximianus AA. Rufinæ.

T quidem ante donationem possessionis in te jure (ut dicis) a marito collatam, prædium ab eodem credi- i obligatam (1) fuerit : alienationem ejus salvo (2) ju- debiti, si tamen juris ratio actionem ejus [creditoris] n excludit, factam esse non dubium est. Quod si do- ione (3) jure celebrata, eo quod vel ante nuptias fa- est, vel in iisdem casibus in quibus etiam constante trimonio donatio procedere potest, obligatio insecuta : factum mariti, quem diem suum obiisse memorasti, tuo officere non posse certum est (4). PP. 12. Kal. ias, Maximo II. et Aquilino Coss. 286.

De confirmatione donationis facta in testamento.

14. Iidem AA. Octavianæ.

X verbis quæ in postremis judiciis (5) inseruntur, li- cet ad fideicommissum, vel legatum utilia sint, non en omnino legati vel fideicommissi persecutio datur : ita demum, si relinquendi studio hujusmodi verba rint adscripta : Unde te voluntatis (6), non juris quæ- nem in preces tuas contulisse palam est. Cum igitur amento lecto animadvertimus maritum tuum ex præce- te donatione dominium tibi reservasse, securitatique ad obtinendam proprietatem cavisse : inditorum ver- um conceptio non fideicommissum relictum ostendit, ex Senatusconsulti (7) auctoritate liberalitatem mariti , cui custodiendæ etiam moriens prospexerit, quate- firmare potuit dominium, mortis tempore tibi esse ictam. PP. 3. Non. Octob. ipsis et AA. Conss. 290.

De venditione simulata, et de fisco creditore mariti donantis.

15. Iidem AA. Justinæ et aliis.

(8) non verum contractum pater vester gessit, sed sub (9) specie (10) venditionis donationem [possessionis] in matrem vestram contulit, nec ex bonis, quæ in persona patris vestri permansisse videbantur, ob (11) primipilum indemnitati fiscali (12) satisfieri potuit : licet in eadem donandi voluntate perseveraverit : ex eadem tamen possessione ad supplendam pecuniam, quæ ex bonis ab eo relictis colligi nequiverit, conferendum est. Quod si liberalitatis tenorem mutata voluntate pater tuus interrupit (13) in hereditate ejus dominium resedisse nulli dubium est. PP. 4. Kal. Febr. Tyberiano et Dione Conss. 291.

De re empta ex pecunia mariti.

16. Iidem AA. Theodoro.

SI filii tui emancipati matris hereditatem sibi acquisierunt : proba (14) apud præsidem provinciæ non donandi animo te nomine uxoris tuæ prædia comparasse, sed nominis duntaxat ejus titulo (15) [usum] per possessionem rerum a venditoribus tibi traditarum (16) dominum esse effectum, ut comprehensa filiorum tuorum injuria, proprietatis jus incolume perseveret. Nam si largiendi (17) proposito id te fecisse constiterit : pecuniæ tibi persecutio competit. PP. Id. Mart. Tyberiano et Dione Conss. 291.

De paraphernis a marito consumptis.

17. Iidem AA. et CC. Capitolinæ.

DE (18) his, quæ (19) extra dotem [in domum] illata a marito erogata commemoras : si (20) quidem te donante consumpta sunt, intelligis adversus heredes non nisi in quantum locupletior fuit, habere te actionem : Si (21) vero contra voluntatem tuam : omnia tibi restitui oportere. PP. 8. Kal. Mart. *Heracliæ*, AA. Coss. 293.

An donatio initio vel ex post facto valeat.

A Marito in uxorem donatione collata matrimonii tempore, nec (22) initio dominium transferri potest :

) Præcedens obligatio non impedit sequentem dominii translam, obligationem impedit.

) Res obligata alienari solet salvo jure debiti.

) Donatio valida non præjudicat creditori anteriori, sed se- ti.

) Cur ita? vide *l.* 2. *infr. si aliena res pignori.*

) Id est, in testamentis : hoc innuit, donatione inter vivos maritum uxori facta et in ejus testamento confirmata, rem que æstimationem non deberi, sed rem tantum ex donatione e confirmata, ut confirmatio donationis inter virum et uxorem in testamento non intelligatur esse nova dispositio : sed ve- tantum corroboratio, et retrotrahatur. Ideoque si donator mihi , quod antea mihi donavit, id confirmationis jure capietur, legati : ut hinc constet, verbum *Lego*, non semper facere le- m, ut nec verbum *Dono*, donationem. *l.* 15. §. 4. *ff. loca-* ide Cravettam *in repetitione rubricæ. ff. de legatis.*

) Voluntatis et juris quæstiones diversæ.

) *l.* 32. *ff. h. t.*

) Donavit uxori maritus, ne tamen donasse videretur, in in- entum contulit se vendidisse : reapse igitur donatio fuit ima- ia venditio, quæritur an hujusmodi donatio subsistat? sic sa- res donatas ante mortem non revocavit maritus. Pone non asse, et cum deberet fisco ex causa primipili mortuum esse : l solutionem reliquum ejus patrimonium non sufficere? etiam in res ita donatas experiri potest. Quid si superstes donatio- revocavit? ne quidem rei dominium alienavit, sed illud mo- heredi reliquit, *ut hic. Synops. Basil.* 19. *tit.* 5. *ex lib.* *it.* 1. *cap.* 69.

l. 20. *infr. h. t. l.* 32. §. 5. *ff. h. t.*

) Εἰκονικῶς πιπράσκων ἐδωρήσατο, id est, imaginarie vendens it.

(11) Ἀπὸ πριμιπίλου. *Synops. ibid.* ubi in ora legitur, ἀπὸ δημοσίου, ex causa fiscali ex primipilo. vide *infr. de primipil. lib.* 12. *tit.* 63.

(12) Maritus in fraudem fisci, cui est obligatus, donare uxori non potest, aut donationem venditione simulata adumbrare.

(13) Id est, revocavit, revocata donatione, res donatæ revocari in hereditatem donatoris intelliguntur.

(14) Præsumitur enim pro instrumento. *l.* 18. *supr. de probat.*

(15) Si maritus honoris gratia nomen uxoris adscribi curavit in instrumento emptionis quod fecit, ipsum fundum potest vindicare. *Salicet.* Præsumitur emptio simulata, si titulus in persona uxoris adjectus est, et traditio facta est ipsi marito. vid. *l.* 4. *l.* 5. *supr. si quis alteri vel sibi.* Bald.

(16) Maritus rem emptam sibi traditam ait : uxor suo nomine rem emptam adfirmat, quis potior in dominio? mulier : etiamsi maritus ex traditione sibi facta se usum duntaxat titulo ac nomine uxoris probare velit.

(17) Quod vir uxoris nomine comparavit, eique tradidit, non repetit : sed pretium tantum : nam quoties titulus et traditio in persona uxoris concurrit, adquiritur uxori dominium.

(18) *Synops. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 30. *tit.* 1. *cap.* 30. §. 4. 4. Harm. 9. §. 22.

(19) Parapherna intelligit, ne quibus vide *l.* 8. *l.* 11. *supr. de pact. convent. tam. l.* 9. §. 3. *ff. de jure dot.* quæ Græcis ἐξώπροικα.

(20) Paraphernalia uxoris si maritus ea consentiente consumit, præsumitur donatio et repetit uxor quatenus maritus est locupletior.

(21) Si maritus consumit uxoris parapherna ea invita, tenetur in solidum. *l.* 8. *supr. de pact. convent.*

(22) Rei donatæ inter conjuges dominium non transfertur. Facit *l.* 4. *supr. de don. ante nupt. l.* 22. *ff. de don. inter vir.*

nec post [si] divortium intercesserit (1), vel prior persona, quæ (2) liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta, vel ab eo qui donavit fuerit revocata (3), potest convalescere. Dat. 4. Kalend. Septemb. AA. Conss. 293.

Si mater donet filio communi.

19. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

SI (4) constante matrimonio tibi mater (5) domum tradidit: hanc in tuis (6) bonis fecit. Datum Idib. Jul. *Philippopoli*, CC. Conss. 294.

Si creditor mariti consentientis rem uxori donaverit.

20. Iidem AA. et CC. Claudiæ.

CReditor debito soluto de pignore liberato nihil ad uxorem debitoris quondam transferre potuit. Sed nec consensus ejusdem debitoris accedens per eum, [qui] creditor fuit, imaginariæ (7) factæ venditioni ad dominium transferendum prodesse quicquam potuit: cum tam ea quæ simulate aguntur, quam quæ in uxorem a marito donationis causa tempore matrimonii procedunt, propter juris civilis interdictum (8) (cum proponas uxorem superstite (9) marito rebus humanis exemptum) pro infectis habeantur. Dat. 5. Id. August. *Viminacii*, CC. Conss. 294.

De uxore expendente pro marito.

21. Iidem AA. et CC. Maucaliæ.

SI propriis habitis contractibus, quam acceperas mutuam pecuniam pro marito donationis causa erogasti: cum hæc ad dignitatem (10) profuerit, nec locupletior sit factus: intelligis nullam tibi contra eum competere actionem. Dat. 3. Id. August. *Viminacii*, CC. Conss. 294.

De servo manumissionis causa donato.

22. Iidem AA. et CC. Archinoæ.

MAritus (11) manumissionis (12) causa servum muli[illegible] constante matrimonio donare potest. S. Kal. Augusi. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

Si socrus nurui donaverit.

23. Iidem AA. et CC. Cæcilianæ.

SI te in vacuam (13) possessionem prædii socrus (1[illegible] tua titulo donationis ante matrimonium, vel post i[illegible] duxit: ad rescindendam donationem pœnitentia (15) nih[illegible] proficit. S. Kal. Novembr. *Brundusii*, CC. Conss. 29[illegible]

De condemnatione mariti donatoris.

24. Imp. Constant. A. Petronio Probino.

REs (16) uxoris, quæ vel successione qualibet, [illegible] emptione, vel [etiam] largitione viri in eam [illegible] te (17) reatum jure pervenerant, damnato (18) [ac m[illegible] tuo ex pœna marito, vel in servilem conditionem ex p[illegible] næ qualitate deducto,] illibatas esse præcipio, nec ali[illegible] ni (19) criminis infortunio adstringi uxorem: cum p[illegible] ternis maternisve, ac propriis bonis frui eam integro l[illegible] gum statuto religiosum (20) sit: et donatio maritalis a[illegible] te (21) tempus criminis ac reatus collata in uxorem quia pudicitiæ (22) præmio cessit, observanda sit, t[illegible] quam si maritum ejus natura non pœna subduxerit. S[illegible] autem aqua et igni ei interdictum erit, vel deportat[illegible] illata, non tamen mors ex pœna subsecuta: donationes viro in uxorem collatæ, adhuc in pendenti (23) m[illegible] neant: quia nec (24) matrimonium in hujusmodi casi[illegible] dissolvitur, ita ut si usque ad vitæ suæ tempus marit[illegible] eas non revocaverit, ex morte ejus confirmentur: fi[illegible] nostro ad easdem res nullam in posterum communion[illegible] habituro. Dat. 3. Kal. Mart. *Sardiniæ*, Crispo II. Constantino II. Conss. 321.

(1) Donatio inter virum et uxorem divortio facto tacite evanescit.
(2) Res donata inter conjuges donatario præmoriente tacite fit irrita. *l.* 6. *supr. h. t.*
(3) Donatio facta constante matrimonio potest a donatore revocari. Quid si jurata sit donatio? Roland. a Valle negat revocari posse 1. *consil.* 77. *num.* 8. et passim *dict. consil.*
(4) Donare filiæ suæ constante ejus matrimonio mater potest. *Synops. Basil.* 30. *tit.* 1. *c.* 73. *et* 4. Harm. 11. §. 6.
(5) Donatum uxori alicujus constante matrimonio ab ejus consanguineis fit uxoris, non mariti.
(6) Non mariti.
(7) *l.* 18. *supr. h. t.*
(8) *l.* 15. *supr. h. t.* res ita habet: libero meum pignus a meo creditore, eique satisfacio. Postmodum clam adsimulo me pignus creditori vendidisse, ut deinde creditor uxori meæ pignus donet: donatur pignus meæ uxori? talis donatio in fraudem legis excogitata non valet. Nam sicut non possum donare uxori, ita nec alii rem meam donanti colludendo consentire.
(9) Vide *l.* 6. *supr. h. t.*
(10) Dixi ad *l.* 40. *et* 42. *ff. h. t.* vide Ulpian. 7. §. 1.
(11) Donare servum mulieri maritus potest, ut acceptum manumittat. *Synops. Basil. ibid. c.* 75.
(12) Patronatus jure non censetur locupletior donatarius factus. *l.* 7. *in fin. ff. h. t. l.* 109. *ff. de legat.* 1. locupletior factus non videtur, qui libertum adquisivit.
(13) *l.* 12. *supr. de donat. ante nupt.*
(14) Donatio valet inter socrum et nurum. *l.* 3. §. 7. *ff. h.* [illegible] vel ita, donare socrus genero recte potest. *Synops. Basil. ib cap.* 76. vel ita, socrus nurui, et nurus socrui donare non p[illegible]betur: nec enim jus hic potestatis vertitur. 1. Harm. 11. §. [illegible]
(15) In legitima donatione pœnitere non licet.
(16) *l.* 1. *C. Theod. de bonis proscriptorum lib.* 9. *tit.* 42.
(17) *l.* 2. *supr. ne uxor. pro marito.*
(18) *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.*
(19) Alieni criminis infortunio nemo adstringitur. vide *l. infr. de pœnis.*
(20) Religiosum est permitti quemque suis bonis frui. *l.* 9. *su de Judæis et cœlicol.*
(21) Post contractum crimen capitale vir uxori donare non [illegible]test, ante potest; adeo ut si vir donationem ante supplicium [illegible] revocaverit, uxor donationem consequatur. adde *l.* 15. *ff. de nat. l.* 48. *in fin. ff. de jure fisci.*
(22) Donatio viri in uxorem pudicitiæ præmium.
(23) Deportatione donatio uxori facta ipso jure ac tacite [illegible] censetur revocata: pendet tamen jus donationis ex mariti volunt[illegible]
(24) Matrimonium non dissolvitur aquæ et ignis interdictione[illegible] deportatione. *Nov.* 22. *cap.* 8. *et* 13. *l.* 1. *infr. de repud. et dic. de morib.* Imo dissolvitur. *l.* 56. *ff. solut. matrim.* Solv[illegible] nuptiæ manent jure gentium: non jure Quiritum. Jus gentium nuptiis potissimum spectatur. *l.* 14 §. 2. *ff. de ritu nupt.* et [illegible] solvit Cujac. *Novell.* 22.

Authent. de nupt. §. quod autem, col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 8.

Ed hodie nemo bene natus a principio , ex supplicio fit servus , et ideo matrimonium non dissolvitur.

De insinuatione et confirmatione donationum.

25. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

DOnationes quas parentes (1) in liberos cujuscunque sexus in potestate sua constitutos conferunt, vel uxor suum maritum , vel maritus in suam uxorem (2) , alteruter eorum in aliam personam , cui constante trimonio donare non licet, vel aliæ personæ in [eam] donare non poterant, ita firmas esse per silentium (3) natoris , vel donatricis sancimus , si (4) usque ad quan-atem legitimam , vel eam excedentes , actis fuerint in-atæ (5). Nam amplioris (6) quantitatis donationem mi-ne intimatam, nec per silentium (7) ejus qui donavit, nfirmari concedimus. Sin vero specialiter eas in supre- voluntate donator vel donatrix confirmaverit, sine ul- distinctione ratæ habebuntur : ita tamen , ut si quidem ra lege definitam quantitatem expositæ , minime in tis insinuatæ fuerint: specialis earum confirmatio ex eo npore vim habeat , ex quo eædam donationes confir-atæ [sunt]. Si vero vel non amplior sit donatio, vel m amplior esset , in actis insinuata sit : tunc et silen-m donatoris , vel donatricis : et specialis confirmatio (8) illud (9) tempus referatur quo donatio conscripta : sicut et alias ratihabitiones (10) negotiorum gestorum illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt. Nec cæterum subtilem divisionem facti , vel juris (11) in-duci posse. Dat. Id. Dec. DN. Justiniano A. ii. ... 528.

De Imperatore vel Augusta.

26. Idem A. Mennæ P. P.

DOnationes , quas divus Imperator in (12) piissimam Reginam suam conjugem , vel illa in Serenissimum maritum contulerit , illico (13) valere sancimus , et plenissimam habere firmitatem : utpote imperialibus contractibus legis (14) vicem obtinentibus , minimeque opitulatione quadam extrinsecus egentibus. Dat. 8. Idus April. Decio V. C. Cons. 529.

De captivitate.

27. Idem A. Joanni P. P.

SI unus ex his qui matrimonio fuerant copulati , in alium donatione facta ab (15) hostibus captus esset , et in servitutem deductus, et postea ibi [morte] peremptus : *quærebatur* , an hujusmodi liberalitas quam ante fecit , ex hoc roborari videretur , an vacillare ? et iterum si donator quidem in civitate Romana constitutus decessisset , mortis autem ejus tempore is , qui donationem accepisset , in captivitate degeret , et post reversus esset , an videretur et tunc donatio rata haberi ? Cum itaque in utroque casu oporteat augusto remedio causam dirimi : cum nihil (16) tam peculiare sit imperialis majestatis , quam humanitas , per quam solam Dei servatur imitatio (17) , in ambobus casibus firmam esse donationem censemus. Dat. Kalend. Dec. Lampad. et Oreste VV. CC. Conss. 530.

(1) Donationes patris in liberos filiosfamilias convalescebant , n ea voluntate perseverantes decessissent. Paul. 5. *sent.* 11. 3. sola matris morte non confirmabantur. *l.* 1. §. 1. *ff. pro nato. l.* 2. *in fin. ff. pro herede.* sed si judicio patris extremo firmatæ. *l. pen. ff. de collat. l.* 2. *C. Gregori in. familiæ isc.* Hodie silentio confirmantur , *ut hic.* Goth. Vide Bellapert. . et Am. Merend. *controv. jur. lib.* 1. *cap.* 24. Ans.

(2) Adi Menchacam *controvers. illustr. lib.* 1. *c.* 5. et Gilber- Regium *lib.* 2. ἐνχυτιοφανῶν *c.* 18. Mod.

(3) Donatio in conjuges silentio donatoris confirmatur : hoc est , ... superstes non revocavit , *ut hic.* Quid si donatio sit reci-oca et mutua : Hippol. Marsilius *singul.* 50. notat id genus do-tionis morte confirmationem non requirere , valere denique sine ditione : idque ita notatum esse a Cyno et Castrensi in *l. si pa-* . 5. *supr. de inoffic. testam.*

(4) Vide quæ scripsi ad *l.* 27. *infr. de donat.*

(5) Insinuationem donationis inter virum et uxorem observa.

(6) Nota regulam : Quid hujusmodi donatio num prorsus inuti- est ? An potius ad summam quingentorum solidorum sustinenda *l.* 34. *l.* 36. §. 3. *infr. de donat.* Salicetus negat : probat enim hujusmodi donatione defectum esse in re : quod videlicet insi-ata non fuerit , et in persona , quod inter conjuges non valeat atio , sed tamen Clarus 4. *sentent.* 4. §. *donatio. quæst.* 17. *s. Sed hic.* notat , Saliceti opinionem communiter reprobari trariamque opinionem æquiorem esse.

(7) Sustinentur hujusmodi donationes jure relicti potius , quam contractus , ideoque ex illis detrahitur Falcidia sicut de legatis , additur etiam id verum esse , quoties ante mortem mariti intervenit traditio vera vel ficta , vel aliquid traditionis vice : veluti constitutum et confessio recepti. alias , si sola promissio intervenit , morte non confirmatur : Clarus id ita communiter intelligi ab omnibus interpretibus notat 4. *sent.* 4. §. *donatio. quæst.* 9. *vers. Scienta autem.*

(8) *l.* 20. *ff. h. t. l.* 20. *ff. de pign. act. l.* 40. *ff. de mort. causa donat.*

(9) Idem Clarus *ibid.* ex communi opinione refert , hujusmodi donationem morte mariti confirmantis respectu dominii non retrotrahi ad tempus factæ donationis : sed fructuum perceptorum respectu. Idem sentit Bald. *hic.*

(10) Vide *l.* 7. *in fin. princ. l.* 1. *supr. ad Senatuscons. Maced. l.* 16. §. 1. *ff. de pign. et hypothec. l.* 20. *ff. de pign. action. l.* 44. §. 1. *ff. de usurp. et usucap.*

(11) Quæ juris sunt , retrotrahuntur , non quæ sunt facti. *arg. l.* 7. *ff. de jure codicill.*

(12) Princeps constante matrimonio uxori suæ donare potest.

(13) Ita ut mors Principis non expectetur. quod in cæteris non est.

(14) Contractus initi cum Imperatore et Augusta vicem legis obtinent , facit *l.* 7. *infr. de bon. quæ liberis. l. ult. in fin. infr. de quadrien. præscr.*

(15) *l.* 32. §. 14. *ff. h. t.*

(16) Principis nihil tam peculiare , quam humanitas.

(17) Humanitatem observantes , Deum imitantur.

TIT. XVII.

DE (1) REPUDIIS (2) ET JUDICIO

DE MORIBUS (3) SUBLATO.

De deportatione, et aquæ, et ignis interdictione.

1. Imp. ALEXANDER A. Abutinianæ.

MAtrimonium quidem deportatione (4), vel aquæ et ignis interdictione non (5) solvitur, si casus in quem maritus incidit, non mutet uxoris adfectionem. Ideoque dotis exactio (6) ipso (7) jure non competit: sed indotatam eam esse, cujus laudandum propositum est, nec ratio æquitatis, nec exempla permittunt. PP. Nonis Novembr. ALEXAND. A. III. et DIONE CONSS. 230.

De absentia sponsi.

2. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. et VALERIAN. Cæs. Paulinæ.

LIberum est filiæ tuæ, si sponsum suum post tres (8) peregrinationis annos expectandum sibi ultra non putet, omissa spe hujus conjunctionis, matrimonium facere: ne opportunum (9) nubendi tempus amittat: cum posset nuntium (10) remittere, etiam si præsente illo consilium mutare voluisset. PP. 7. Kal. April. ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

De ficto repudio in fraudem dotantis.

3. Impp. DIOCLETNIAUS et MAXIMIANUS AA. Tullio.

DUbium non est omnia omnino quæ (11) consilio . . cte geruntur, jure meritoque effectu et firmitate . . ti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti, et ex . . morte ejus repetitionem stipulatus es, circumscribendi . . tem tui causa ficto (13) repudio matrimonium brevi . . tempore recessum est: res dotales quas ante nuptias obtul. . Præses provinciæ recipere te non dubitabit. Certum enim daturam operam Moderatorem provinciæ, ut q . . contra fas gesta sunt, fructum (15) calliditatis obtin . . non possint: cum nobis hujusmodi commenta displiceant. Imaginarios (16) enim nuntios, id est, repudia, nulli esse momenti, sive nuptiis fingant se renunciasse, si sponsalibus, [etiam veteribus] juris auctoribus p. . cuit (17). Dat. 2. Kal. Septemb. *Tyberiade*, AA. CC. CONSS.

De potestate matris.

4. Iidem AA. et CC. Pisoni.

FIliæ divortium in potestate matris (18) non est. D. 3. Kal. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS 293.

De potestate patris.

5. Iidem AA. et CC. Schyroni.

DIssentientis patris (19) qui initio consentit matrimonio, cum marito concordante (20) uxore filia . . lias (21), ratam non haberi voluntatem, divus Marc . .

(1) Dixi ad *lib.* 24. *ff.* 2. *Cod. Theod. h. t. lib.* 3. *tit.* 16. de formulis repudii, vide *l.* 2. *ff. de divort. et repud.* de justis causis divortii, vide *Novell.* 117. *c.* 8. 9.

(2) Repudium divortium est sponsaliorum: Divortium, repudium matrimonii. Interdum tamen confunditur vox utraque *l.* 8. *infr.* Divortium primus Romæ fecit Sp. Carvilius Ruga, quod ejus uxor corporis vitio ei non pareret et apud censores, juraverat se liberorum tollendorum gratia uxorem ducere, anno urbis 523. 4. Gell. 3. ex eo tempore cautiones rei uxoriæ necessariæ visæ, ut ex Ser. Sulpitii *lib. de dotibus* refert Gellius *d. loco.* Et tamen Plutarchus *in Romanis quæstionibus* refert Domitianum primum repudia permisisse. De divortio hoc etiam addatur, Flaminicæ, hoc est, uxori Flaminis non licuisse divortium facere. Fest. *in Flaminica.* 10. Gell. 15. *ibi*, *Matrim. Flamin. nisi morte dirimi jus non est.*

(3) Propter mores retentio ex dote fiebat. Ulp. *in fragm. tit.* 6. §. 9. mores inquam, pravos et inhonestissimos uxoris. de quibus *l.* 11. §. 2. *infr. h. t.* verum hoc judicium postea sublatum. *d.* §. 2. *vers. Judicio.* ut et retentio ob mores. *l. un.* §. 5. *supr. de rei uxor. act. vers. quid enim opus est inducere ob mores retentionem?* De morum judicio, adde *l.* 5. *ff. de pactis dotal. l.* 39. *et l.* 47. *ff. solut. matrim.* Ulp. 6. *l.* 11. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 8. *ff. de captiv. et postl. revers. l.* 1. *Cod. Theod. de dot. l.* 4. *Cod. Theod. de incest. nupt.* de censoribus morum apud Romanos, vide Asconium *orat. in Pisonem*; autorem ad Herennium *lib.* 1. Donatum *in Terentium*; Varronem 5. *de lingua*; et Gellium 4. *c.* 20.

(4) Deportatione viri vel amissione civitatis, matrimonium non solvitur: dos tamen ex æquo potest repeti.

(5) Vide quæ dixi ad *l.* 24. *supr. de donat. inter vir.* adde *l.* 5. *ff. de bon. damnat. Novell.* 22. *c.* 13. *l.* 13. §. 1. *ff. de donat. inter vir.*

(6) Actio. *Hal.*

(7) Sed ex æquitate. *Infr.* Nam actio de dote constante matrimonio competit hoc casu. ut et alio. *l.* 24. *ff. solut. matrim.*

(8) Præsens sponsus expectatur per biennium. *l.* 2. *supr. de sponsalib.* absens per triennium, *ut hic.*

(9) Opportunum nubendi tempus puellis non auferendum.

(10) Sponsalibus renunciari potest. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l. supr. de sponsal.*

(11) Effectus consilio gesti.

(12) Ut *l.* 59. *ff. solut. matrim. Novell.* 22. *c.* 19.

(13) Fictum repudium non impedit pactum in casum m. . collatum.

(14) Res ita habet: Stipulatus sum dotem tuæ uxoris mihi r. . di in casum mortis, non divortii. Matrimonium solutum est . . vortio, non morte? deficit conditio stipulationis: postea redin. . gratum est matrimonium: An etiam redintegratur stipulatio? . . sane, si fictum divortium fuit, non verum. *l.* 26. *in fin. ff. . . pactis dot.* quia nec tali divortio solvitur matrimonium, nec . . tinguitur stipulatio, atque ideo ex morte committitur stipulatio . . perinde ac si nullum divortium intercessisset. adde Cuj. 13. *obs.* . .

(15) Calliditas fructum non meretur.

(16) Imaginarii nuncii seu imaginaria repudia nullius . . momenti.

(17) Cont. 1. *lect.* 7. hoc addendum putat ex Græcis. und. . iterum conjuncti fuerint, non potest in secundis nuptiis lo. . habere stipulatio, quod Cujacio displicet 13. *observ.* 25.

(18) *l.* 20. *supr. de inoff. testam.* idem in patre. *l.* 5. *infr. h.* . .

(19) Vide *l.* 32. §. 19. *ff. de don. int. vir.* de matre dic. . est lege superiore.

(20) Parens bene concordans matrimonium liberorum in pote. . te positorum dissolvere non potest. *d. l.* 20. *d.* §. 19. *l.* 18. *sup. . de inoff. l.* 1. *in fin. ff. de lib. exhib.* nisi sit magna cau. . *infr. h. t.*

(21) Ideo recte queritur filia apud Ennium in hunc modum . . apud autorem ad Heren. lib. 1. *Injuria abs te afficior indig. . pater. Nam si improbum esse Ctesiphontem existimaveras, C. . me huic locabas nuptiis? Sin est probus, Cur talem invitum . . vitam cogis linquere?* et in Plauti *Sticho*: filia ad patrem, . . olim (*nisi tibi placebat*) *non datum oportuit: Aut nunc* . . *æquum est abduci pater.* adde Cujac. Nov. 23.

pater noster, religiosissimus Imperator, constituit: nisi magna (1) et justa (2) causa interveniente hoc pater fecerit. Invitam (3) autem ad maritum redire, nulla juris præcipit constitutio.

† Emancipatæ (4) vero filiæ pater divortium in arbitrio suo non habet. Dat. 5. Kalend. Septembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

In AUTHENT. de nupt. §. est quoque. col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 19.

E Contra si filiifamilias distrahunt parente nolente (5), *quid juris sit, exprimit nova constitutio de nuptiis, scilicet ne matrimonia distrahantur in læsionem* (6) *parentum, qui dotem, vel ante nuptias donationem obtulerint, aut susceperint soli, aut cum filiis: quia sicut in contrahendo matrimonio consensus parentum exigitur, ita et in dissolvendo.*

De repudii libello non tradito, vel cognito marito.

6. Iidem AA. et CC. Phœbo.

LIcet repudii libellus non (7) fuerit traditus, vel cognitus marito, dissolvitur matrimonium. Dat. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

De uxore militis.

7. Imp. CONSTANT. A. Dalmatio.

UXor, quæ in militiam profecto marito, post interventum annorum quatuor (8), nullum sospitatis ejus potuit habere indicium (9), atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupsit, quam libello Ducem super [hoc suo] voto convenit; non videtur nuptias iniisse furtivas (10), nec dotis amissionem sustinere, nec capitali (11) pœnæ esse obnoxia, quæ post tam magni temporis jugitatem non temere, nec clanculo (12), sed publice contestatione deposita nupsisse firmatur. Ideoque observandum est, ut si adulterii suspicio nulla sit, nec conjuctio furtiva detegatur, nullum periculum ab his quorum conjugio erant copulatæ, vereatur: cum, si conscientia maritalis tori furtim esset violata, disciplinæ ratio pœnam congruam flagitaret (13). Dat. *Nesso* (14), FELICIANO et TITIANO CONSS. 337.

In AUTHENT. ut. lic. mat. et aviæ. §. quod autem a nobis. col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 11.

HOdie quantiscunque annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neque literas, neque responsam ab eo acceperit. † Sed si mortuum audierit: non prius nubat, quam per se, vel per alium, eum sub quo militabat, adiens interrogavit, si pro veritate mortuus est: ut apud gesta deponatur cum jurejurando, si mortuus sit: quo subsecuto, post annum nubat. † Si vero præter hæc nupserit: tam ipsa, quam qui eam duxerit, veluti adulteri puninatur. † Sed qui juraverit, si falso jurasse convincatur: militia nudatus, decem libras auri solvet illi, quem mortuum fuisse mentitus est: eo licentiam habente, si voluerit, suam uxorem recipere.

De modo contrahendi ac dissolvendi matrimonium.

1. *De causis repudii.* 4. *Pœnæ repudiantium sine causa.* 8. *De pactis.*

8. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Hormisdæ P. P.

COnsensu (15) licita matrimonia posse contrahi, contracta (16) non nisi misso repudio dissolvi præcipimus: solutionem (17) etenim matrimonii difficiliorem (18) debere esse, favor (19) imperat liberorum.

§. 1. *Causas* autem repudii (20) hac saluberrima lege apertius designamus. Sicut enim sine (21) justa causa dissolvi matrimonia justo limite prohibemus: ita adversa necessitate (22) pressum vel pressam, quamvis infausto (23), attamen necessario auxilio cupimus liberari.

§. 2. Si qua (24) igitur maritum suum adulterum (25), aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra nostrum imperium aliquid molientem, vel falsitatis crimine condemnatum invenerit, si sepulchrorum dissolutorem, si sacris ædibus aliquid subtrahentem, si latronem, vel

(1) Puta furoris et similium. *l.* 4. *l.* 5. *ff. h. t. Nov.* 22. *c.* 19. *in fin. l.* 22. §. 9. *ff. soluto.*
(2) Cui multum solet a judicibus tribui. *l.* 1. *in fin. l.* 26. §. *ult. ff. ex quibus causis major.*
(3) Vide *l.* 69. *ff. de reg. jur.*
(4) Contractum ab emancipato filio matrimonium pater dissolvere nullo modo potest.
(5) Cujus consensus requiritur in contrahendo matrimonio, ejus consensus etiam requiritur in dissolvendo.
(6) Factum filii patri non nocet.
(7) Sufficit repudium mitti per nuncium, vel libellum conjugi latum, missumve ad domum ejus.
(8) Vide quæ dixi de hujus loci abrogatione, *Novell.* 117. *cap.* 11.
(9) *Σύμβολον. Nov.* 22. quidam legebant *Judicium.*
(10) Furtivæ nuptiæ.
(11) Furtivarum nuptiarum pœna capitalis.
(12) Hinc colligere possumus, Nuptias palam fieri debere, teste populo. Apulej. 6. Nuptiæ in villa sine testibus legitimæ non possunt videri. In villa, est in secessu et secreto. *l.* 8. *ff. de manum. vindict.* In concubinatu idem vitium non notatur, nisi mulier sit ingenua claraque. *l.* 3. *ff. de concub.* adde quæ scripsi *ad Nov. Leonis* 89. Græci nuptias clandestinas κλεψιγάμους vocant.
(13) *l. un.* §. 16. *supr. de rei uxor. act.*
(14) *Naisso.*
(15) Vide *l.* 30. *ff. de reg. jur.*
(16) *Novell.* 117. *cap.* 10. et simplici consensu. *Novell.* 140. adde *l.* 35. *ff. de reg. juris.*
(17) Plus est igitur repudio dissolvi matrimonium, quam consensu.
(18) Nuptias facile dissolvi non permittit favor liberorum.
(19) Liberis multum favetur.
(20) De repudii causis adde *Novell.* 22. *c.* 15. *Novell.* 117. *c.* 8. *et* 9. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 2. *c.* 1. *et* 4. Harmen. 12. §. 13. *et seq.* Zonar. *et* Balsamo *in can.* 5. *apost.* Goth. Jure Canonico non dissolvitur matrimonium quoad vinculum, sed tantum quoad thorum et mensam ne quidem propter adulterium, adeoque verum divortium non est. *cap.* 1. *extr. de divort.* Ans.
(21) Matrimonia dissolvi sine legitima causa non possunt.
(22) Interest matrimonium dissolvi, si id necessitas exigat.
(23) Divortii infaustum auxilium.
(24) Quibus de causis maritus possit repudiari, dixi ad *Nov.* 22. *cap.* 15. §. 1. *Nov.* 117. *c.* 9.
(25) Plures hic causæ divortii enumerantur, quam in *l.* 1. *C. Theod. h. t.* ubi uxori licet repudium mittere marito homicidæ, medicamentario, (hoc est, venefico) et sepulchrorum dissolutori: sic ut si præter superiores causas repudium mittat, usque ad acuculam in domo mariti deponere debeat, et in insulam deportari.

latronum susceptorem, vel abactorem, aut plagiarium, vel ad contemptum [sui] domusve suæ ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam castas (1) exasperat) cœtum ineuntem, si suæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio simili modo insidiantem, si se verberibus (2) (quæ ingenuis aliena sunt) afficientem probaverit, tunc repudii auxilio uti necessario ei permittimus libertatem et causas dissidii legibus comprobare.

In AUTHENT. ut lic. mat. et aviæ. §. causas. col. 8. tit. ult. alias §. quia vero quædam in f. Novell. 117. cap. 9. al. cap. 13.

SEd novo jure vir, qui sine causa hoc fecerit, ex alia substantia sua etiam constante matrimonio tantum dabit uxori, quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis : sed matrimonium ob id non solvitur.

§. 3. Vir (3) quoque pari fine claudetur, nec licebit ei sine causis apertius designatis propriam repudiare jugalem (4) : Nec ullo modo expellat nisi (5) adulteram, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut ex sacris ædibus aliquid subtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum se ignorante vel nolente, convivia appetentem; aut ipso invito sine justa et probabili causa foris scilicet pernoctantem, vel circensibus, vel theatralibus ludis, vel [arenarum] spectaculis [in ipsis] locis, in quibus hæc adsolent celebrari, se prohibente, gaudentem, vel sibi veneno, vel gladio, aut alio simili modo insidiatricem, vel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam, seu falsitatis se crimini immiscentem invenerit, aut manus audaces sibi probaverit ingerentem : tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, et causas dissidii legibus comprobare.

§. 4. Hæc nisi vir et mulier observaverint, ultrice providentissimæ legis pœna (6) plectentur. Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentaverit, suam dotem, et ante nuptias donationem amittat, nec (7) intra quinquennium nubendi habeat denuo potestatem : æquum est enim eam interim carere connubio, quo se monstravit indignam. Quod si præter hæc nupserit, erit ipsa quidem infamis : *connubium* vero illud nolumus nuncupari. Insuper etiam arguendi hoc ipsum volenti concedimus libertatem. Si vero causam probaverit intentatam : tunc eam et dotem recupare, et ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus vindicare censemus, et nubendi post (8) annum [ei] (ne (9) quis de prole dubitet) permittimus facultatem.

§. 5. Virum etiam, si mulierem interdicta arguerit (10) attentantem; tam dotem, quam ante nuptias donationem sibi habere seu vindicare, uxoremque (si velit) statim (11) ducere, hac justa definitione sancimus. Sin autem aliter uxori suæ renunciare voluerit, dotem redhibeat, et ante nuptias donationem amittat.

§. 6. Servis (12) etiam seu ancillis puberibus, si crimen adulterii (13), vel majestatis (14) ingeritur, tam viri, quam mulieris, ad examinandam causam repudii, quo veritas aut facilius eruatur, aut liquidius detegatur; si tamen alia documenta defecerint, quæstionibus subdendis. Super plagis etiam (ut dictum (15) est) illatis ab alterutro commoventis, easdem probationes (quoniam non facile, quæ (16) domi geruntur, per alienos poterunt confiteri) volumus observari.

§. 7. Si vero filio vel filiis, [filia] vel filiabus extantibus repudium missum est, omne, quicquid ex nuptiis lucratum est, filio seu filiis, filiæ seu filiabus post mortem accipientis servari (17) : id est, si pater temere repudium miserit, donationem ante nuptias a matre servari : si mater, dotem ipsam eidem [vel eisdem] filio seu filiæ patre moriente dimitti censemus : patri videlicet vel matri in scribendis filiis heredibus, [si] unum seu unam vel omnes scribere, vel uni ex his donare velit, electione (18) servata : nec ullam alienandi seu supponendi memoratas res permittimus facultatem. Sed si aliquid ex iisdem rebus defuerit, ab heredibus seu earum detentatoribus (si tamen non ipsos heredes scripserit, aut scripti filii non (19) adierint) resarciri præcipimus : ut etiam hoc modo inconsulti animi a repudio mittendo detrimento retrahantur.

§. 8. Pactiones (20) sane, si quæ adversus præsentia scita nostræ majestatis fuerint attentatæ, tanquam legibus contrarias nullam habere volumus firmitatem. Dat. 5. Id. Januar. PROTOGENE et ASTERIO CONSS. 449.

(1) Nihil est quod æque uxorem exasperet, quam viri impudicitia.

(2) Eam ob causam hodie matrimonium non dissolvitur. *Novell.* 117. *cap.* 14. Quæ merito in uxorem sint permissa, vide apud Romanum *sing.* 4.

(3) De causis repudii viro permissi, dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 15. §. 2. *Novell.* 117. c. 8.

(4) Id est, uxorem.

(5) Pauciores quoque causas in viro enumerat. *l.* 1. *C. Th. h. t.* causas nimirum repudii in viro hasce esse, ut vel mœcham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiet.

(6) Pœna injusti repudii. Non mittitur repudium nisi justis de causis : alioquin injusti repudii actio est. *Novell.* 117. *cap.* 13. *l.* 38. *ff. solut. matrim. l.* 8. *in fin. ff. de captivis et postlim.*

(7) Gravior interdum pœna constituitur uxori *ἀπεσχοίκν*, sive repudium mittenti : Nam in perpetuam monasterii captivitatem conjicitur. *Novell.* 117. c. 13. *in pr.* et omnia sua deponit in domo mariti, usque ad aciculam capitis, id est, acum crinalem. *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de repudiis.*

(8) *l.* 9. *infr. h. t.*

(9) Si mulier intra annum luctus nubit, de prole dubitatur. *l.* 11. §. 1. *ff. de his, qui notant.* Eam ob causam indicitur illi luctus annuus : quin et propter reverentiam et memoriam mariti, quandoquidem etiamsi intra annum pepererit, annum luctus peragere debet, nisi hoc a Principe impetraverit. *l.* 10. *ff. de his, qui notant. infam.* id quod prægnanti nunquam concedit Princeps. Tacit. 1. Dion. 48. 58. Plutarch. *in Anton.* E contrario remittitur luctus, si maritus luctu indignus fuerit. *d.* §. 1. adde Cujac. 6. *observ.* 32. *ubi de luctu mulierum, et festinatis nuptiis tractat. et ad Novell.* 22. *et ad c.* 20. *de præscriptionib.* Quid si divortio, aut bona gratia matrimonium sit solutum? vide *l.* 9. *in fin. infr. h. t.*

(10) Maritus secundam uxorem statim ducere potest, quocunque divortio solutum sit matrimonium.

(11) *l.* 11. *in fin. ff. ad leg. Jul. de adulteriis.*

(12) Servis et ancillis creditur adversus dominos certis criminibus. *l.* 32. *infr. ad leg. Jul. de adulteriis. l.* 1. *infr. de quæstion.* vide quæ dixi ad *Nov. Leon.* 49.

(13) *d. l.* 32. *d. l.* 1.

(14) *d. l.*

(15) Vide §. 2. *supr. h. t.*

(16) *Domestici* testes interdum admittuntur : interdum, id est, in *domesticis* factis. dixi ad *Novell.* 90. c. 1. adde *l.* 3. *Infr. de naufragiis. lib.* 11. *tit.* 5. *l.* 6. *Infr. qui militare. lib.* 12. *tit.* 34.

(17) *l.* 11. §. 1. *vers. filiis autem. Infr. h. t. l.* 9. *in fin. Supr. de secund. nupt.*

(18) Azo et Hugolinus existimant hanc electionem non denegari ex *Novell.* 2. *c.* 1. hoc est, ut lucrum nuptiale quod adquirit per matrimonium morte, vel quasi morte (puta monachismi professione, vel servitute) dissolutum possit superstes conjux in quem voluerit liberorum conferre : sed si inter vivos divortium citra causas superiores acciderit idque Cujac. probat. *Nov.* 2. *cap.* 1. *et Nov.* 22. *c.* 25.

(19) Alias si adiisset, factum patris non posset reprobare. *l. cum a matre.* 14. *supr. de rei vindic.*

(20) *l.* 1. *in fin. supr. de rei uxor. act.*

De communi consensu.

9. Imp. ANASTASIUS A. Theodoro P. P.

SI constante matrimonio, communi (1) consensu tam viri quam mulieris, repudium sit missum, quo nulla causa continetur, quæ consultissimæ constitutioni divæ memoriæ Theodosii et Valentiniani inserta est: licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post (2) annum ad secundas nuptias convolare. Dat. 15. Kal. Martii, ANASTASIO A. II. CONS. 497.

In AUTHENT. ut lic. mat. et aviæ. §. quia vero ex consensu. coll. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 10.

QUod hodie non (3) licet, nisi castitatis concupiscentia hoc fiat: tam dote quam ante nuptias donatione filiis conservatis: Quæ si alias postea nuptias contrahere: vel luxuriose vivere inveniantur, liberis tradendæ sunt earum facultates, delinquentibus earum proprietatem amittentibus: Filiis autem non extantibus fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimi subjiciantur pœnis.

De impotentia coeundi.

10. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN causis jam dudum specialiter definitis ex quibus recte mittuntur repudia, illam addimus, ut, si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos (4) annos continuos computandos coire (5) minime propter naturalem (6) imbecillitatem valeat, possit mulier vel ejus parentes sine (7) periculo dotis amittendæ repudium marito mittere: ita tamen, ut ante nuptias donatio eidem marito servetur. Dat. 3. Id. Dec. DN. JUSTINIANO A. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de nupt. §. per occasionem. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 1.

SEd hodie non biennium solum, sed triennium enumerari volumus ex ipso tempore copulationis computandum.

De matrimonio sine dote constituto, et judicio de moribus sublato.

11. Idem A. HERMOGENI Magistro officiorum.

JUbemus, ut quicunque mulierem cum voluntate parentum: aut si parentes non habuerit, sua voluntate maritali affectione in matrimonium acceperit: etiam (8) si dotalia instrumenta non intercesserint, nec (9) dos data fuerit: tanquam si [cum] instrumentis dotalibus tale matrimonium processisset, firmum conjugium eorum habeatur: non (10) enim dotibus, sed affectu (11) matrimonia contrahuntur.

§. 1. Si quis autem eam, quam (12) sine dote uxorem acceperat, a conjugio suo repellere voluerit: non aliter ei hoc facere liceat; nisi talis culpa intercesserit, quæ nostris legibus condemnatur. Si vero sine culpa [eam] rejecerit, vel ipse talem culpam contra innocentem mulierem commiserit: compellatur ei quartam (13) partem propriæ substantiæ pro rata portione persolvere: ut si quidem quadringentarum librarum auri, vel amplius vir substantiam habeat, centum (14) libras auri mulieri præstet, et nihil amplius, etsi quantamcunque substantiam possideat. Si vero minus quadringentis libris auri pura substantia ejus fuerit, tunc quarta (15) pars computatione facta puræ (16) substantiæ ejus usque ad minimam quantitatem mulieri detur. Eodem modo servando et in mulieribus (17), quæ indotatæ constitutæ, [si] sine culpa mariti, constitutionibus cognita eos repudiaverint, vel ipsæ culpam innocenti marito præbuerint: ut ex (18) utraque parte æqua lance, et æquitas et pœna servetur. Hoc lucro quartæ partis, filiis quidem non extantibus, ipsi viro et mulieri competente, et ab his quomodo voluerint, disponendo: Filiis autem, et deinceps personis ex eodem matrimonio intervenientibus, eis servando ad (19) similitudinem dotis, et propter nuptias donationis per omnia quæ super his statuta sunt.

§. 2. Inter culpas autem [viri, et] uxoris constitutionibus enumeratas et has adjicimus, *si forte uxor sua ope, vel industria abortum (20) fecerit, vel ita luxuriosa (21) est, ut*

(1) Id abrogatur *Nov.* 117. *cap.* 10. reducitur postea *Novell.* 140.

(2) Quid si mulier ante annum luctus peperit, potestne statim nubere? Cujac. 1. ad *Novell.* 22. *et c.* 20. *de præscriptionibus.* et 6. *obs.* 37. putat posse quoties matrimonium dissolvitur inter vivos, puta mutuo consensu, servitute, electione solitariæ vitæ: aliud fore, si morte matrimonium sit dissolutum.

(3) Imo licet. *Novell. Justin.* 140.

(4) Hodie tres. *Novell.* 22. *cap.* 6. *Auth. prox. Infr.*

(5) Dixi ad *Novell.* 22. *cap.* 6. *Novell.* 117. *cap.* 12. adde *l.* 60. §. 1. *l.* 61. *l.* 62. *ff. de donat. inter vir.*

(6) Non ergo propter accidentalem. *cap.* 1. *extr. de frig. et malef.* Idem etiam marito propter sterilitatem fœminæ. *l.* 60. §. 1. *ff. de donat. int. vir. et uxor.* Olim tamen in Ecclesia Romana propterea divortio non erat locus, sed si quis cum uxore congredi non poterat, suo, vel uxoris vitio, eam tamen tanquam sororem retinere debebat. *Can. requisisti.* 33. *quæst.* 1. quo respicit. *Cap.* 4. *Consultationi extr. de frig. et malefic. et ibi* Cujac. *Ans.*

(7) Causam observa ex qua mulier repudium mittit sine dotis amissione.

(8) Dotalia instrumenta ad nuptiarum substantiam nihil pertinent. *l.* 20. *vers. quare. supr. de donat. ante nuptias.* dixi ad *l.* 9. *l.* 13. *l.* 22. *supr. de nupt.* vide tamen *Novell.* 74. *cap.* 4. *Novell.* 117. *cap.* 3. *et* 4.

(9) Matrimonium sine dote esse potest. vide *l. ult. supr. ad SC. Vellian.* adde *Nov.* 22. *cap.* 18.

(10) Affectu, non dotibus matrimonia contrahuntur.

(11) *Nov.* 74. *cap.* 4. vide *l.* 30. *ff. de reg. juris.*

(12) Ob nullam acceptam dotem uxor a marito repudiari non potest. *Nov.* 22. *cap.* 18. Quid si promissam dotem maritus non accepit? dixi *Supr. ad l. ult. supr. ad SC. Velleian.* Quid si inopem uxorem maritus expulit, et locupletem postea factam recipere velit? vide quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. de fidejuss. dot.*

(13) Qui sola affectione indotatam uxorem accepit discordiæque causam dedit, præstet conjugi quartam partem bonorum suorum: ita tamen ut non excedat ea pars centum libras auri. vide *Novell.* 22. *cap.* 18. Idem quadrans debetur conjugi superstiti egeno, vel egenæ morte soluto matrimonio, sive extent liberi, sive non extent. *Nov.* 53. *c.* 6. *Nov.* 74. *c.* 5.

(14) Dotis maximæ modus, centum auri libræ, *ut hic. Nov.* 22. *cap.* 18. *vers. Si quid.* qui fuit olim decies centenorum millium nummum. *l.* 6. *in fin. ff. de usur.* Martialis 2. *epigr.* 65. *Centena dicies quæ tibi dedit dotis.* Juvenal. *Satyra* 10. *circa fin. Et ritu decies centena dabuntur Antiquo.*

(15) Vide *vers. Si vero. supr. h. t.*

(16) Id est, soluto ære alieno. ut *Nov.* 22. *cap.* 18. *vers. Si vero.* alias, pura substantia est soluta tributis. *l.* 20. §. 4. *infr. de agricolis et censitis. lib.* 11. *tit.* 47.

(17) Mulier indotata discordiæ causam præstans marito præstat quadrantem bonorum suorum liberis communibus servandum.

(18) Pœnarum æquitas.

(19) *l.* 8. §. 7. *supr. h. t. l.* 6. *in fin. supr. de secund. nupt.*

(20) De uxore abortum procurante, vide *Nov. Leon.* 31. *Nov. Justin.* 22. *cap.* 16.

(21) Mulier olim etiam poterat repudiari, si temetum, id est, merum bibisset. vide quæ scripsi ad *Nov.* 22. *c.* 16. et ad *l.* 12. *tab. lib.* 2. *tit. de nupt.* §. 5.

*

commune lavacrum (1) [*cum*] *viris libidinis causa habere audeat : vel , dum* (2) *est in matrimonio , alium maritum sibi fieri conata fuerit :* et in his enim casibus locum habere constitutiones sancimus , quæ de culpa tam mariti quam uxoris loquuntur : ut quemadmodum dos , vel donatio propter nuptias perit , ita et mulieres indotatæ in quartam partem , quam et viris et mulieribus ex hac lege destinavimus , amissionis periculum sustineant : Judicio *de moribus* (3) (quod antea quidem in antiquis legibus positum erat , non autem frequentabatur) penitus abolito. Omnibus etenim causis requisitis , et perlectis , quas antiquitas introducebat , nihil validum præter eas quas anteriores constitutiones , et præsens dispositio introduxit , invenimus. Dat. 12. Kal. Dec. DN. Justin. A. II. Cons. 528.

Ne liberi matrimonium distrahant in fraudem parentum.

12. Imp. Justinianus.

VUlt (4) constitutio (5) neque sub potestate constitutos , neque sui juris filios , neque masculos , neque fœminas posse distrahere matrimonia in suorum læsionem patrum aut matrum , qui dotes , aut antenuptiales donationes obtulerunt , vel susceperunt. Sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrum (6) consensum , ita neque transigere (7) matrimonia sinimus in parentum læsionem citra illorum voluntatem. Sed et si mittatur repudium , competere contra eos exactionem pœnarum non sinimus , sive ipsi dederint hoc , vel susceperint , sive etiam cum aliis susceperint , parentem quidem contra voluntatem filii non posse transigere matrimonium , filiis autem permittere , et in minori ætate constitutis , et neque quid utile sit scientibus citra patrum voluntatem solvere matrimonium , et ex hoc parentes lædere. Hoc autem bene quidem inchoans philosophissimus (8) sancivit Marcus : Diocletianus autem hunc secutus est : nos autem similiter approbavimus.

TIT. XVIII.

SOLUTO (9) MATRIMONIO QUEMADMODUM (10) DOS PETATUR (11).

De ancilla et partu ejus.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Gemillæ.

DUbium non est , post æstimationem dotis , pactione vel stipulatione interposita , *Ut* (12) *si ipsæ res dissoluto matrimonio extarent , uxori reddantur :* et ancillas cum partu ex stipulatu judicio restitui oportere. PP. 3. Idus Aprilis , Leterano et Rufino Conss. 198.

De patre mulieris , et de fisco.

2. Iidem AA. Aquiliæ.

SEcundum rationem juris existimas restitui tibi debere dotem a fisco , qui bona damnati (13) patris tui suscepit (14). Licet enim viro quondam tuo pater tuus heres extiterit , attamen juri tuo hoc derogare non potest : cum et ipse pater sine (15) voluntate tua , nec exigere , nec accipere dotem poterat. Dat. Prid. Non. April. Apro et Maximo Conss. 208.

De matrimonio opinato.

3. Imp. Antoninus A. Hostiliæ.

SI ignorans (16) statum Erotis , ut liberum duxisti (17), et dotem dedisti , isque postea servus est judicatus ; dotem ex peculio recipies : et si quid præterea eum tibi debuisse apparuerit. Filii autem tui , ut ex libera nati , incerto (18) tamen patre , spurii (19) ingenui intelliguntur. PP. 3. Kal. Septemb. Læto et Cereale Conss. 216.

(1) De uxore cum viris libidinis causa lavante , vide *Nov.* 22. *cap.* 16.

(2) De muliere quæ vivo marito alios de matrimonio compellat , vide *d. cap.* 16. adde *Nov. Leon.* 30.

(3) *Leg.* Ulpian. 6. §. 9. 12. 13. Actio de moribus pœnalis. *l. un.* §. 5. *vers. Quid enim opus est inducere ob mores retent. supr. de rei uxoriæ act. l.* 5. *ff. de pactis dot. l.* 15. §. 1. *l.* 39. *ff. solut. matrim. l. de morib.* 4. *C. Theod. de incest. nupt. l.* 3. *C. Theod. Victum civiliter agere criminaliter posse.* Non dabatur heredi , et in heredem. *d. l.* 4. *d. l.* 15. §. 1. Mores alii erant graviores , alii leviores. Ulpian. *d. loc.* §. 12. *l.* 2. *C. Theod. de repud.*

(4) Ex veteri interprete alia etiam circumfertur interpretatio.

(5) Hujus constitutionis meminit Justinianus *Nov.* 22. c. 18. *vers. Ut non.* Extat autem lib. 28. βασιλικῶν.

(6) *Princ. Inst. de nuptiis.*

(7) Filii non possunt sine consensu patris matrimonia dirimere. *dict. Novell.* 22. *cap.* 19.

(8) Φιλοσοφώτατος , quem et *religiosissimum* possis interpretari. *l.* 5. *supr. h. t.*

(9) Dixi ad *L.* 24. *D.* 3.

(10) Dos soluto matrimonio quo tempore restituenda , et quæ in restitutionem dotis veniant , vide apud Costanum *tractat. de dote cap.* 6.

(11) Dotis petitio certis casibus impeditur : ex pacto. *l. si pater.* 12. *ff. de pactis dotal. l. unic.* §. *Illo procul dubio.* 6. *supr. de rei uxoriæ act. Novell. de Sanctiss. Episcop.* 123. *c.* 39. si maritus dotem non accepit. *l. maritus.* 52. *ff. soluto. matrim.* si matrimonium distractum culpa mulieris ipsius. *l. Lucius.* 38. *ff. h. t. l. si dotem.* 24. *supr. de jure dotium. l. consensu.* 8. *supr. de repud. et judicio de mor.* quoties sine causa mulier divertit. *d. l. consensu.* 8. si dos evicta sine culpa et dolo mariti. *l. Mævia.* 49. *in fin. ff. h. t.* propter adulterium uxoris. *d. l. consensu.* 8. *l. pen. in fin. Infr. ad leg. Jul. de adult. cap. plerumque. extr. de donat. inter vir. l. miles.* 11. §. *socer.* 3. *ff. ad leg. Jul. de adult.* Quid ? dos hoc ultimo casu potestne retineri ab heredibus mariti ? non posse censet Bartolus , Baldus , Raphaël , Imola , Castrensis in *l. rei.* 15. §. 1. *ff. h. t.* Campegius *de dote part.* 3. *q.* 216. vide Costanum , *d. c.* 6. *num.* 27. Quid si mortuo marito stuprum admiserit mulier ? Costanus *d. loc.* putat dotem retineri , at non condici posse : ducta argumentatione a donatione antenuptiali. *l. cum multæ.* 20. *supr. de donat. ante nupt. l. ult. supr. de dotis promiss.* Quid ? mulier num dotem amittit ob osculum alteri concessum ? Baldus ita censet , quod eidem Costano displicet *d. c.* 6. *in fin.*

(12) Titia dedit marito ancillas æstimatas , ea lege , ut si soluto matrimonio extent , reddantur. Extant ancillæ , extant et earum partus , debenturne etiam Titiæ partus ? debentur.

(13) *l.* 31. *ff. h. t.*

(14) Successor omnis mariti , etiam fiscus , ad dotis restitutionem tenetur.

(15) *l.* 7. *infr l.* 34. *ff. h. t. l. unic.* §. 14. *supr. de rei uxor. act. l.* 14. *ff. ad leg. Falcid. l.* 34. §. 6. *ff. de solut.* dixi ad Ulpian. 6. §. 4.

(16) *l.* 22. *in fin. ff. h. t.*

(17) Nota ex hac lege quod uxor ducit virum.

(18) Spurii sunt quibus pater est incertus. §. 12. *Inst. de nupt.* Incerta est patris conditio , in hoc themate igitur liberi spurii. Est tamen in voce *Incertum* , manifesta ὁμωνυμία.

(19) Nati ex libera , et ex eo qui liber esse existimabatur , spurii ingenui. vide *l.* 6. *infr. de suis et legit.*

De dote profectitia, et morte mulieris.

4. Imp. ALEXAND. A. Apollonio.

Dos (1) a patre profecta (2), si in matrimonio decesserit (3) mulier filiafamilias (4), ad (5) pa... n redire debet. PP. 18. Kal. Septemb. FUSCO et DE... o CONSS. 226.

De captivitate uxoris, et morte ejus.

5. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Tauro.

SI quidem vivit apud hostes uxor tua: nondum frater ejus quasi heres dotem repetere potest. Si vero diem ... cta (6) est, et hereditatem ejus possit vindicare: do... quoque repetitio ei jure competit, cum (7) in stipu... um deducta sit. PP. 2. Non. Maji, ÆMILIANO et BAS... CONSS. 260.

Tam marito quam uxori in rei dotalis æstimatione decepto succurritur. Salic.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Alexandræ et Neroni.

SI circumscripta matre vestra, viliore (8) pretio dotales res æstimatæ sunt: quid super hujusmodi contra... um vitio statutum sit, vulgo patet (9). Proinde si ... osis artibus mariti circumventam matrem vestram, in... ca [æstimatione circumscriptam,] apud Præsidem provinciæ evidentibus probationibus ostenderitis: quando vobis possidentibus ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis potestas opituletur: sciet quatenus religionem judicationis suæ temperare debeat.

† Sin autem etiam maritus (10) in æstimatione gravatum se alleget; veritate examinata, non amplius quam pretium justum restituere compelletur. Hæc tum locum habent, cum res (11) in natura sunt: si tamen extinctæ sint, pretium, quod dotali instrumento inditum est, considerabitur. PP. 7. Kal. Nov. ipsis AA. CONSS. 287.

An pater possit pecuniam vel dotem adimere.

7. Iidem AA. et CC. Erotio.

FIliæ pecuniam (12) adimere, quam habes in potestate, minime prohiberis. Nam si pro ea dotem dedisti: hanc constante matrimonio, ne (13) consentiente quidem ipsa: matrimonio autem dissoluto [eadem] invita repetere non (14) potes. S. 5. Id. Febr. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

In quantum maritus, vel ejus heredes conveniantur.
8. Iidem AA. et CC. Salustiæ.

NEc maritus, licet post divortium, in quantum (15) facere possit, condemnandus est; postea (16) idoneus factus: qui non reddiderat integrum, residui probabiliter solutionem recusat. At cum ejus heredes (17) in solidum conveniendos non ambigatur, ne cum his solvendo factis experiri non possis, superstitiosam geris sollicitudinem. Datum 13. Kal. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 294.

...) Vide ad hanc legem Costanum *tract. de dote*, c. 6. *n.* 3. ...h. Adde Anton. Tessaur. *decis.* 190. Ans.

...) An et adventitia? dicam in *l.* 5. *infr.*

...) Nullis relictis liberis. hanc additionem recepit usus, ut ... dicam.

...) Idem in matrefamilias (id est, filia emancipata) obtinet, ... Theodorus adnotavit. Facit *l.* 5. §. 11. *ff. de jure dot. l.* 5. *de divort. et repud. l.* 10. *l.* 59. *ff. solut. matrim.* Quidam ...m hic expungunt vocem *familias.*

(5) Soluto morte filiæ matrimonio, profectitia dos ad patrem, ... eam dedit, redire debet. *l. ult. supr. comm. utriusque judic.* ... *ff. de jure dot.* Quid si filia relictis liberis mortua? Bulga... ad patrem, qui dotem dedit, dotem eo casu reverti putat. ...rtinus negat: cujus opinio prævaluit, favore liberorum, quo... interest ali: da ea quæstione dixi ad Ulpian. 6. §. 4. His ... e Forcatul. 7. *Cupidin.* 2. 3. 4. Quid si divortio solutum est ...rimonium? dixi ad Ulpian. *d. loco.*

(6) Sed quomodo probabitur defuncta? Bartolus ita distinguit. ...dans, inquit, intentionem suam ex vita alicujus, debet proba... ipsum vivere: nec probare sufficit, ipsum vivum fuisse. Fun... s autem intentionem suam in alicujus morte, mortem probare ...itur. *l.* 2. §. 4. *ff. de test. et quemadm.* Possunt eo casu pro... i testes, qui dicant se vidisse eum, de quo agitur, mortuum ... sepeliri. Potest etiam mors probari, si tempus annorum cen... n elapsum fuerit, ex quo non visus fuerit. *l.* 23. *Supr. de sa... s. eccles.* Potest et per famam civitatis vel loci in quo dicitur ... s esse mortuus, mors ejus probari. *l.* 30. §. 3. *ff. de adquir. vel ...tt. hered.* Plura vide apud Menochium 6. *præsumpt.* 49. *ubi ...issime explicat, quamdiu homo vivere præsumatur.*

(7) Aliud ergo si in stipulatum non sit deducta et ita dos ad... titia, mortua in matrimonio muliere, semper penes maritum ...anet. *l.* 1. *supr. si advers. dot.* Ulpian. 6. §. 5. *l.* 22. *ff. de ...giosis et sumpt. fun. l.* 23. *ff. de evict. l.* 20. *ff. de cond.* ... *l.* 5. *ff. de bon. damnat.* Cornutus in Persium: *Dos*, inquit, ...*ve Romano data, non patrio dicta nomine; si repudium non ...venit, post mortem uxoris ad maritum pertinet*, *idque ipso* ... *l.* 15. *ff. de fundo dotali.* nisi dos specialiter sit receptitia. Ulpian. *d. loco.* vide Cujac. 9. *observ.* 4.

(8) Deceptis in æstimatione dotis mulieribus succurritur. *l.* 12. *ff. de jure dot.* 18. *Eclog.* 1. *cap.* 3.

(9) Datur enim beneficium legis 2. *supr. de rescind. vend.* Nam qui rem dat æstimatam, vendit: et æstimatio; venditio est. *l.* 1. *ff. de æstimatoria. l. unic.* §. 9. *in fin. supr. de rei uxor. act.*

(10) Beneficium legis 2. *supr. de rescindend. vendit.* datur emptori. *ut hic, et l.* 46. *in fin. ff. de solut. et liberat.* Emptori, inquam, seu marito cui dos pluris æstimata data est. Nam qui rem æstimatam accipit, emptoris loco habendus est. *l.* 22. *ff. de action. rer. amot.* Est enim æstimatio venditioni similis. *l.* 7. §. 1. *ff. de Publician.* Imo emptio est. *l.* 10. §. 4. *ff. de jure dot.* his adde quæ dixi ad *l.* 1. §. 13. *ff. si quid in fraud. patr.* Sed tamen Cujac. 17. *obs.* 1. negat, simpliciter verum esse quod dicitur, Emptori dari beneficium legis 2. Concedit hoc nostro casu dari restitutionem: in aliis, negat, notatque eo nomine differentiam hanc inter venditionem simplicem, et venditionem dotis causa; datur enim hoc themate restitutio venditrici mulieri et emptori marito non tantum ultra dimidium, sed etiam modice deceptis. vide eundem 16. *obs.* 18.

(11) Res in natura esse dicitur, quæ extat: alibi in rerum natura. *l.* 17. §. 2. *ff. de action. rer. amot.* adde *l.* 26. *ff. de statu homin.* Galli genus hoc etiam loquendi observant, *La chosa est encore en nature.*

(12) Peculium ut in *l.* 31. §. 2. *ff. de donat.* et ita legit Thalelæus: nisi pecunia singulariter hic accipiatur pro peculio. vide Cujac. 17. *obs.* 6.

(13) Dotem profectitiam constante matrimonio pater repetere non potest etiam consentiente filia: dissoluto vero, ea invita.

(14) *l.* 28. *ff. de jure dot. l.* 34. *ff. de solut. et liberat.*

(15) *l.* 12. *ff. h. t.*

(16) Dotis residui nomine convenitur maritus locupletior factus: atque ita novæ facultates marito supervenientes efficiunt, ut ad residuum dotis denuo conveniri possit, *Bald.* adde *l. un.* §. 7. *supr. de rei uxor. act.* adde *l.* 63. §. 8. *ff. pro socio.*

(17) Exceptio, *Ne quis teneatur ultra quam facere possit*, ad heredes non transit. *l.* 12. 13. *ff. h. t. l.* 7. *ff. de except.*

De successoribus mariti.

9. Iidem AA. et CC. Martiæ.

DOtis actione successores (1) mariti super eo, quod ei dotis nomine fuerat datum, convenire debes. Ingrediendi enim possessionem (2) rerum dotalium, heredibus mariti non consentientibus, sine (3) auctoritate competentis judicis, nullam (4) habes facultatem. S. Dat. 8. Kal. Novemb. CC. Conss. 294.

De dote socero data.

10. Iidem AA. et CC. Epigono.

SI socero (5) filiæ tuæ dotem dedisti: licet in ejus positus potestate gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio, sed in solidum a te, consentiente filia, conventum eum satisfacere oportet. S. 7. Id. Nov. *Heracliæ*, CC. Conss. 294.

De morte mariti.

11. Impp. Honorius et Theodosius AA. Mariniano P. P.

SI (6) constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte consumptus: dos, quæ data dicitur, vel promissa, ex ejus uxoris facultatibus, ad (7) eandem revertatur: nihilque sibi ex hoc defuncti heres audeat vindicare, quod ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. Dat. Non. Decemb. *Ravennæ*, Honorio viii. et Theod. iii. AA. Conss. 409.

Hic notatur in vet. lib. manusc. Græcas constitutiones desiderari, quod etiam ex 28. lib. βασιλ. constat: cum vero earum sententia nondum sit nobis satis perspecta, nec etiam ordo, satius est expectare a Cujacio ipsorum quos habet βασιλικῶν librorum editionem, ex quibus illæ, ut aliæ plures, quæ in hoc Codice desunt, peti possunt.

TIT. XIX.

SI DOS CONSTANTE MATRIMONIO SOLUTA FUERIT.

Dos constante matrimonio non potest uxori restitui, restituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Salic.

1. Impp. Honorius et Theodos. AA. Mariniano P. P.

SI (8) constante matrimonio a marito (9) uxori dos [sine (10) causa legitima] refusa est (quod legibus fieri non (11) potest, quia (12) donationis instar perspicitur obtinere) eadem uxore defuncta, ab ejus heredibus (13) cum (14) fructibus ex die refusa dotis marito restituatur: ita ut proprietas ejusdem liberis ex eadem susceptis [competens] alienari contra leges a marito non possit. Datum 5. Non. Novemb. Honor. viii. et Theod. iii. AA. Conss. 409.

TIT. XX.

NE (15) FIDEJUSSORES (16) [VEL MANDATORES (17)] DOTIUM DENTUR (18).

Satisdatio pro dote conservanda non debet dari: et si est data, non tenet. Bald.

1. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Cynegio P. P.

SIve (19) ex jure (20), sive [ex] consuetudine profisciscitur, ut vir uxori fidejussorem servandæ dotis exhibeat: [tamen] eam jubemus aboleri. Datum Nonas Septembr. Eucherio et Syagrio Conss. 381.

2. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

GEnerali definitione constitutionem pristinam amplificantes, sancimus nullam esse satisdationem, vel m-

(1) Dixi ad *l.* 3. *supr. de heredit. act.*
(2) Soluto matrimonio, dominium rei dotalis revertitur ipso jure, non possessio.
(3) Aliud erit, si præsidalis jussio vel conventio accessit. *l.* 11. *Supr. de pign. action. l.* 3. *Infr. de pign. et hypoth.*
(4) *l.* 5. *ff. de acquir. vel amitt. possess.* vide *l.* 6. §. 2. *ff. de re judicat.*
(5) Competit de dote actio adversus socerum cui dos data est: competit, inquam, in solidum, non de peculio. *l.* 22. §. 12. *ff. h. t.*
(6) *l.* 3. *C. Theod. de dot.*
(7) Mortuo marito, dos ad uxorem revertitur.
(8) Lex ultima superioris tituli, et lex istius tituli, partes duæ sunt unius ejusdemque constitutionis, ut constat ex *l.* 3. *C. Th. de dot.* Lex superioris tituli est de marito mortuo: hæc de uxore mortua.
(9) Vel socero. *l.* 1. §. 9. *ff. de dote præleg.*
(10) Causas legitimas v. in *Nov.* 22. *c.* 39. *et l.* 73. §. 1. *ff. de jure dot. l.* 20. *ff. solut. matrim.*
(11) *l.* 1. §. 9. *ff. de dote prælegat.*
(12) Manente matrimonio, vir uxori donare non potest, non potest igitur matrimonio constante dotem eidem restituere. Talis enim restitutio, donationis instar obtinet. *Nov.* 22. *c.* 39.
(13) Extraneis scil. ut mulier hoc themate videatur extraneos heredes fecisse liberis relicta portione ligitima. Cujac. *hic.*
(14) Dos constante matrimonio restituta uxori, cum suis fructibus restituenda est marito. *d. c.* 39.
(15) Dotis fidejussorem, cum dotem accepit, maritus dare non cogitur, nisi, antequam sponsalia contraherentur, id convenerit: adde *l. un. C. Theod. de fidejuss. dotium.*
(16) Vide *C. Th. de fidejuss. dot.* adde *l.* 7. *ff. de exc.* Hinc illud Macrobii, 1. *Saturn.* 6. Cum a Principe gentis Corneliæ Scipionem sponsalia poscerentur, asinum cum pecunia in forum produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus.
(17) Mandator dotis dicitur cujus mandatu uxor dat viro dotem.
(18) Cur ita? vide *l.* 2. *Infr. h. t.*
(19) Fidejussorem dotis servandæ (ἐπὶ τῷ φυλάξαι τὴν προῖκα) maritus dare non cogitur: etiamsi maxime lex, aut consuetudo id fieri permittat. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 29. *tit.* 9. *c.* Nulla est hujusmodi satisdatio. *l.* 2. *Infr. h. t.* Putat tamen Duarenus *tractatu de soluto matrimonio, cap.* 4. fidejussorem dari obligari, et hoc titulo dandi fidejussoris necessitatem tantum remitti. Sunt et qui existimant, dotis servandæ fidejussorem non dari, *ut hic.* restituendæ tamen dotis fidejussorem utiliter dari: vide certiora apud Baldum Novellum *tractatu de dote, parte* privilegio 21. et Campegium *tractatu de dote q.* 73. *ad* 33.
(20) Sive ex lege. Pet. Faber. *Semest.* 24. putat ita legendum esse

um pro dote exigendum, vel (1) a marito, vel a re ejus, vel ab omnibus, qui dotem suscipiunt. Si (2) m credendum (3) mulier sese, suamque dotem patri riti existimavit, quare fidejussor, vel alius intercessor gitur, ut causa perfidia in connubio eorum generet? Dat. 10. Kal. Aug. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. ss. 530.

TIT. XXI.

RERUM (4) AMOTARUM (5).

ritus conventus actione de dote pro rebus amotis potest compensationem objicere. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Polydeucæ.

COmpensationis (6) æquitatem jure postulas: non enim prius exolvi quod debere te constiterit, æquum est, m petitioni mutuæ (7) responsum fuerit: eo magis d ea te persequi dicis, quæ divortii causa amota ques. Cum igitur apud competentem judicem ex stipulaonvenaris: apud (8) eundem doce tui juris res ablasse. PP. Dat. 5. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. III. IONE CONSS. 230.

Actio rerum amotarum non competit, nisi soluto matrimonio. Bald.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Sereno.

DIvortii (9) causa rebus uxoris a marito (10) amotis, vel ab uxore mariti, rerum amotarum Edicto etuo permittitur (11) actio. Constante (12) etenim imonio neutri eorum neque pœnalis (13), neque (14) sa actio competit, sed de damno (15) in factum daactio. Dat. 5. Kal. Octob. ipsis AA. CONSS. 287.

ccessores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos pervenit. Bald.

3. Iidem AA. et CC. Quartino.

DE rebus, quas divortii causa quondam uxorem tuam abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra (16) successores ejus non in solidum, sed in quantum ad eos pervenit; quod si res extent (17), dominii vindicatione uti non prohiberis. Data 5. Non. Decemb. ipsis AA. CONSS.

TIT. XXII.

NE PRO DOTE MULIERIS BONA QUONDAM MARITI ADDICANTUR (18), ID EST, IN SOLUTUM DENTUR.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Apollinariæ.

UT uxori pro dote addicantur bona quondam mariti, jure prohibitum est. Sane si (19) nullo relicto successore non idoneus decessit: secundum juris formam (20), quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuæ consulere non prohiberis. Dat. 5. Non. Decemb. AA. CONSS.

TIT. XXIII.

DE FUNDO (21) DOTALI.

Ubi electio est reservata mulieri, fundus dotalis licet æstimatus non potest alienari. Salic.

1. Impp. SEVER. et ANTON. AA. Didiæ.

SI æstimata prædia in dotem data sunt, et convenit, *Ut electio* (22) *mulieri servetur*, nihilominus lex Julia (23) locum habet. Est autem *alienatio* (24), omnis actus, per quem dominium transfertur. PP. Dat. 12. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

) Dotis fidejussor vel mandator neque a marito, neque ab patre datur. *Synops. ibid.*

) Argumentum a majori ad minus. vide *l.* 21. *ff. de reg. jur.*

) Iniquum est, ut cum mulier suum animum suamque vitam ito credat, bona non committat: fidemque magis alieno homi- id est, fidejussori habeat, quam amicitiæ fideique communi. *Infr.* Eadem ratio adfertur in *l.* 8. *supr. de pactis conventis.* Molinæum *de usuris n.* 254. ubi scribit fidejussores dotium ter frequentiam matrimoniorum non admitti: quod his admis- brevi possit contingere civitatis unius vel provinciæ cives, incolas omnes, mutuis fidejussionibus institutos esse: qua ex tes in immensum dubio procul orirentur.

) Dixi *ad L.* 25. *D.* 2. adde *l. ult. in fin. infr. de furt. l.* 52. *ff. de furtis.*

) Hæc actio nascitur ex delicto. *l.* 21. §. 5. *ff. h. t. l.* 52. *de re judic.* ex divortio, id est, a divortio. *L.* 17. *ff. h. t.*

) Compensationes æquitate nituntur. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 24. *ff. soluto matrim.*

) Mutuæ petitionis objectio compensatio est, et proinde quarerum inter se compensatio non est, nec retentio nec mutua io est.

) De mutuis petitionibus apud eundem judicem, vide *l.* 11. *ff. de jurisd. l.* 34. *ff. de procur. l.* 38. *ff. mandati. l.* 15. *e except. rei jud.* l. 1. *in fin. ff. de extraord. cognitionib.* 96.

) Rerum amotarum actio post divortium datur. *l.* 17. *in ff. h. t.*

0) Actio rerum amotarum datur etiam in maritum. dixi ad 7. §. 2.

(11) Promittitur. Cujac. ita legit 17. *obs.* 6.

(12) *l.* 25. *ff. h. t.*

(13) Idque in simplum. *l. ult. in fin. ff. de serv. corrupt.*

(14) Vide *l. ult. in fin. Infr. de furtis.*

(15) Facit *l.* 27. §. 30. *ff. ad leg. Aquil.*

(16) In heredem condictio furtiva pœnalis non datur, sed in id tantum quod ad eum pervenit. qua de re Cujac. 7. *obs.* 37. *et* 13. *observ.* 37. Goth. Adde Ant. Fabr. 4. *conject.* 1. *circa fin.* Ans.

(17) Si non extabunt, condicentur. *l.* 17. §. 2. *l.* 25 *ff. h. t.*

(18) *Addicere* verbum est prætoris: ut et do, dico: Addicere bona, est collocare penes alium, eumque bonorum possessorem facere.

(19) Addici dotis causa bona mariti mulieri non debent, si relictis heredibus maritus decesserit. Si vero nullo relicto herede decesserit, tunc secundum jus indemnitati mulieris, quantum fieri potest, consuletur. *Syn. Basil.* 29. *tit.* 1. *ex lib.* 28. *tit.* 11. c. 28. *et* 4. Harm. 8. §. 42. dixi de hoc casu ad *l.* 6. *infr. de bon. aut. jud. poss.*

(20) *l.* 12. *ff. de rebus aut. jud.*

(21) Dixi ad *L.* 23. *D.* 5.

(22) *l.* 11. *ff. h. t. l.* 1. *supr. solut. matrim.* aliud futurum est, si nihil de electione convenit. *l. ult. ff. de pactis dotal.*

(23) Lex Julia vetat fundum dotalem alienari. *l. unic.* §. 15. *supr: de rei uxoriæ act.*

(24) Alienationis verbo omnis actus intelligitur, per quem dominium transfertur, *ut hic.* adde *l.* 28. *l.* 67. *ff. de verb. sign.* quin continetur quoque testamentum. *l.* 8. §. 2. *supr. de secundis nupt.*

Maritus non provocat ad divisionem fundi dotalis, sed provocatur. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Domitiæ.

MAriti, qui fundum communem cum alio in dotem inæstimatum acceperunt, ad communi dividundo judicium provocare non possunt (1), licet ipsi possint provocari (2). PP. 5. Non. Octob. GORDIANO, A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. XXIV.

DIVORTIO FACTO APUD QUEM LIBERI MORARI, VEL EDUCARI DEBEANT.

In arbitrio judicis est, apud quem alantur liberi facto divortio. Salic.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Cælestinæ.

Licet neque nostra, neque Divorum Parentum nostrorum ulla constitutione caveatur, ut per (3) sexum liberorum inter parentes divisio celebretur: competens tamen Judex æstimabit (4), utrum apud patrem, an apud matrem matrimonio separato filii morari, ac nutriri debeant. S. 8. Kal. Jul. *Veronæ*, CC. CONSS. 293.

In AUTHENT. ut liceat matri et aviæ. §. illud. col. 8. Tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 7.

SI (5) pater causam divortii præstiterit, apud matrem ad secundas nuptias non venientem liberi nutriantur patris expensis. Si vero contra, tunc apud patrem, matris locupletis expensis: nisi pater minus idoneus sit: tunc apud matrem locupletem nutriantur. Nam quemadmodum locupletes filii matrem alere coguntur egentem: ita justum decernimus et a matre filios pasci. † Quod de matre, et filiis indigentibus dictum est, hoc quoque in omnibus ascendentibus, et descendentibus personis utriusque naturæ decernimus observari.

TIT. XXV.

DE ALENDIS (6) LIBERIS, AC PARENTIBU[S]

De alendis parentibus.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. Basso.

PArentum necessitatibus (7) liberos succurrere ju[s] est. Sine die et consule.

2. Divi Fratres et AA. Celeri.

COmpetens judex a (8) filio te ali jubebit, si in facultate est, ut tibi alimenta præstare possit. [...] Id. April. ipsis et CONSS. 162.

De alendis liberis.

3. Iidem AA. Titianæ.

SI competenti judici eum, quem (9) te ex Claudio e[...] esse dicis, filium ejus esse probaveris, alimenta ei [...] modo facultatum præberi jubebit. Idem, an apud [...] educari debeat, æstimabit. P. P. 13. Kal. Mart. *Ru[...]* RUSTICO et AQUILINO CONSS.

4. Impp. SEVER. et ANTON. AA. Sabino.

SI patrem tuum officio debito promerueris (10), pa[...]nam pietatem tibi non denegabit. Quod si sponte [...] fecerit, aditus [competens] judex alimenta (11) pro [...]do facultatem præstari tibi jubebit. Quod si patrem se [...]gabit: quæstionem istam in primis idem judex exam[...]bit. P. P. Non. Febr. LATERANO et RUFINO CONSS. [...]

TIT. XXVI.

DE CONCUBINIS (12).

Non licet marito concubinam habere, hoc dicit, et in [...] Imperator favet uxoribus. Salic.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

NEmini (13) licentia concedatur, constante (14) ma[tri]monio concubinam penes se habere. Dat. 18. F[...]

(1) Id enim fit sponte et ad alienationem eo actu pervenitur. *l.* 18. §. 2. *ff. de castr. pecul.*

(2) Id fit necessario. Idem accidet in provocatione communi dividundo, quæ fit pupillarium rerum causa. *l.* 17. *Infr. de præd. minor. l.* 7. *ff. de reb. eor. qui sub tutela.* vide quædam in hunc locum apud Cujac. 7. *observ.* 23.

(3) Per sexum divisionem quidam fieri voluisse hinc videntur, puta ut mares apud maritum, fœminæ apud uxorem alerentur.

(4) In arbitrio judicis est, statuere an apud patrem, an apud matrem liberi sint educandi, apud eum tamen esse debebunt semper cujus innocentia probata fuerit. *Novell.* 117. *cap.* 7. et apud matrem interdum satius fuerit liberos educari quam apud patrem. *l.* 1. §. 3. *ff. de liber. exhibend.* vel apud fratrem. dixi ad *l.* 11. *supr. communia utriusque judicii.* De his vide plura apud Menochium *de arbitrar. judic. cas.* 168.

(5) Adde *Novellam* 98. *c.* 2.

(6) Dixi ad *lib.* 25. *D.* 6. *de agnosc. et alend. liber.*

(7) Alimentis. *l.* 2. *Infr. l.* 8. §. 5. *Infr. de bonis quæ liber. l.* 5. *infr. de patria potestat.* Est enim iniquissimum patrem indigere, cum filius sit in facultatibus. *l.* 5. §. 13. *ff. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. de tutel. et rationib. distrah.* Non cogitur tamen filius æs alienum patris dissolvere. *l.* 5. §. 16. *ff. h. t. l.* 2. *l.* 4. *Supr. ne filius pro patre.* etiamsi pro patre in carcerem conjecto fidejussionem negare impune non possit. *Nov.* 115. *c.* 3. §. 8. An munera nuptialia parentibus pupilli tutores possint mittere, vide *l.* 12. §. 3. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 1. §. 5. *ff. de tut. et* [...] adde Forc. 2.

(8) *l.* 1. *supr. h. t.*

(9) Uxor agere potest adversus maritum pro alimentis com[...] filio præstandis.

(10) Pater tenetur alere filium non ingratum.

(11) Liberi a parentibus alendi. *l. un.* §. 5. *vers. sileat.* [...] *de rei uxor. act. l.* 8. §. 5. *infr. de bon. quæ lib.*

(12) Dixi ad *lib.* 25. *D.* 7.

(13) Hujus constitutionis meminit Sozomenus 1. *histor.* 8. [...] Martianus *Novell.* 4. *tit.* 4. *de matrimoniis Senatorum.*

(14) Concubinatus jure civili licita fuit consuetudo, *ut hic* [...] *l.* 5. *in fin. Infr. ad SC. Orsilian. et ff. de concubin. l.* 5. *I*[...] *de nat. lib.* non tamen constante matrimonio, id est, eo temp[ore] quo quis uxorem habet. *l. ult. in fin. Infr. commun. de m*[...] *miss.* Paul. 1. *sent.* 20. *et Novell.* 18. *cap.* 5. *vers. Si au*[...] *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 5. *l. ult. in fin. ff. de divort. et re*[...] *l.* 121. §. 1. *ff. de verb. oblig.* multo minus duas uxores [...] tempore habere licet. *l.* 7. *supr. de Judæis. l.* 2. *Supr. de i*[...]*stis. Leo Novell.* 91. Constantinus Porphyrogeneta apud Harm[...] 4. *tit.* 7. *in fin.* præcisius agit: Concubinatum enim penitus [...]mnat et vetat. Quæ cum eo consuescit, qui uxorem habet, p[...] dicitur. vide *l.* 144. *ff. de verbor. sign. De concubinis* vide [...]jac. 5. *obs.* 6.

Jul. CONSTANTINIS, patre et filio CONSS. 320. 321. aut 324.

TIT. XXVII.

DE NATURALIBUS (1) LIBERIS, ET MATRIBUS EORUM, ET EX QUIBUS CAUSIS JUSTI (2) EFFICIANTUR.

De his, qui dignitate præditi sunt.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad (3) Gregorium.

SEnatores (4) seu Præfectos (5), vel quos in civitatibus Duumvirilitas, vel Sacerdotii (6), id est Phœniciarchiæ (7) vel Syriarchiæ ornamenta condecoraut; placet (8) maculam subire infamiæ et alienos a Romanis legibus fieri, si ex ancilla, vel ancillæ filia, vel liberta, vel libertæ filia, vel scenica (9), vel scenicæ filia, vel tabernaria, vel tabernariæ filia, vel humili, vel abjecta [persona,] vel lenonis, aut arenarii filia, vel quæ mercimoniis publice præfuit, susceptos filios in numero legitimorum habere voluerint, aut proprio judicio, aut nostri prærogativa rescripti (10): ita ut quicquid talibus liberis pater donaverit (seu illos legitimos, seu naturales dixerit) totum retractum legitimæ soboli reddatur, aut fratri aut sorori, aut patri, aut matri. ✝ Sed et si uxori tali quodcunque datum quolibet genere fuerit, vel emptione collatum: etiam hoc retractum (11) reddi præcipimus: ipsas etiam, quarum venenis (12) inficiuntur animi perditorum ([si] quid quæritur (13), vel commendatum dicitur, quod his reddendum est, quibus jussimus; aut (14) fisco nostro) tormentis (15) subjici jubemus. Sive itaque per ipsum donatum est, qui pater dicitur, vel per alium, sive per interpositam personam, sive ab eo emptum, vel ab alio, sive ipsorum (16) nomine comparatum: statim retractum reddatur, quibus jussimus: aut si non existant, fisci juribus vindicetur. Quod si existant, et in præsentia rerum constituti agere noluerint, pacto vel jurejurando (17) exclusi: totum sine mora fiscus invadat. Quibus tacentibus, et dissimulantibus ad defensionem fiscalem duorum mensium tempora limitentur: intra quæ si non retraxerint, vel propter retrahendum Rectorem provinciæ [non] interpellaverint; quicquid talibus filiis, vel uxoribus liberalitas (18) impura contulerit, fiscus noster invadat, donatas vel commendatas res sub pœna quadrupli severa quæstione perquirens. Dat. 12. Kal. August. *Carthagine*, NEPOTIANO et FACUNDO CONSS. 336.

In AUTHENT. ut lic. mat. et aviæ. §. quia vero legem. col. 8. tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 4.

SEd novo jure hujusmodi mulieres cum omnibus hominibus contrahere nuptias possunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus, dum tamen dotalia instrumenta super hoc conficiantur ab illustribus. Reliqui vero citra eos, qui majoribus decorati sunt dignitatibus, solo adfectu nuptias contrahere possunt, dum tamen liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Quantum naturalibus liberis, vel eorum genitrici relinqui possit.

2. Impp. ARCAD. et HONORIUS AA. Anthemio P. P.

MAtre, vel legitimis filiis, vel nepotibus, aut pronepotibus, cujuscunque sexus, uno pluribusve existentibus; bonorum suorum unam (19) tantum (20) unciam pater naturalibus filiis seu filiabus, eorumque genitrici: vel si sola sit concubina, semunciam (21) largiendi, vel relinquendi habeat potestatem. Quicquid vero ultra (22) modum concessum relictum sit, legitimis filiis, vel matri, vel cæteris successoribus jure reddatur. Dat. Id. Novemb. STILICHONE II. et ANTHEMIO CONSS. 403.

In AUTHENT. quib. mod. natu. eff. sui. §. ne igitur. col. 7. tit. 1. Novell. 89. cap. 12.

NUnc soli liberi naturales, et legitimi ad hunc modum coarctant: non etiam mater.

De legitimatione per oblationem curiæ.

3. Impp. THEOD. et VALENT. AA. ad Apollonium P. P.

SI quis [naturalem (23) duntaxat fœcunditatem sortiatur,] seu liber ipse, seu Curiæ sit nexibus obliga-

(1) Περὶ παίδων φυσικῶν. 28. *Ecl.*4. Naturales liberi dicuntur nati ex concubinis.

(2) Dixi ad *Novell.* 74.89. vide 4. *C. Theod.* 6. Papon. 3. *notar.*. 6. *cap. des legitimations.*

(3) *Nov.* 89. *c.* 15. *vers. unde.*

(4) Id remissum senatoribus. *Novell.* 117. *capit.* 4. *Auth. proxim. infr.*

(5) Perfectissimos *Hal.* quam lectionem probat Antonius Augustinus *lib. ad Modestin.* et Cujacius ad 13. *Ulpian.* et ita extat in Novella quadam Martiani, *de matrimoniis senatorum.* Perfectissimos Græci διασημοτάτους.

(6) Sacerdotia hæc Gentilium Phœniciarchiæ et Syriarchiæ observa, de quibus alibi diximus.

(7) Dixi ad *l. unic. supr. de offic. Comit. Orient. Nov.* 89. *c. ult.* et adde *l.* 6. §. 14. *ff. de excus. tut. l.* 8. *ff. de vacat. muner.*

(8) Quod de Syriarchis et Phœniciarchis dixit superius, postea displicuit Justiniano *Novell.* 89. *c. ult.*

(9) *l.* 7. *in fin. supr. de incest. et inutil.*

(10) Rescripto jus non confertur spurios instituendi, nisi forte jis id impetratum fuerit, et princeps adjecerit, se id concedere non obstante lege.

(11) De revocandis donationibus in concubinam factis.

(12) Id est, illecebris.

(13) Præsumitur concubina res suas omnes adquisivisse ex bonis ejus cujus concubina est. Bald. Cremensis *singulari* 6.

(14) Spurio quod aufertur, deficientibus quibusdam personis applicatur fisco.

(15) Ut rerum expilatarum quantitas adgnoscatur, concubina torqueri potest.

(16) De emptionibus factis a patre spurii nomine.

(17) Jusjurandum nihil adversus leges potest. *l.* 5. §. 1. *in fin. supr. de legibus.*

(18) Liberalitas impura.

(19) Qui liberos legitimos habet, non potest liberis naturalibus eorumque matri una plus uncia relinquere, *ut hic.* soli vero concubinæ, semunciam. Idem si solos parentes, nullos vero liberos legitimos habet, *ut hic.* Hodie, deducta portione parentibus aut liberis debita, legitimi liberi eorumque mater reliquum capere possunt. *Novell.* 87. si nullos liberos aut parentes habet olim semissem. *l.* 8. *Infr. h. t.* hodie assem. *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 3.

(20) Vide Socin. *reg.* 285.

(21) Vide *Nov.* 89. *cap.* 12. *in pr. vers. et siquidem.*

(22) Relicta ultra modum revocantur.

(23) Inclusa videntur esse desumpta (et perperam) ex Novell. Theodosii de bonis decurionum. vide Cujac. ad *Novell.* 74.

tus: et tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit, ejus civitatis Curiæ (1), unde ipse oritur, et in solidum heredes scribendi liberam ei concedimus facultatem. † Quod si cui non ex urbe, sed [ex] vico vel possessione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eosque velit sub definitione prædicta Curiæ splendore honestare, et hereditatis opibus (2) adjuvare, ejus civitatis adscribendi sunt ordini, sub qua vicus ille ac possessio censetur (3). † Quod si alterutram Regalium Civitatum patriam sortiatur (4), sit ei liberum susceptam ex inæquali (5) conjugio sobolem, cujuscunque civitatis decurionibus immiscere: dummodo civitas, quæ eligitur, totius provinciæ teneat principatum. Indignum enim est, ut qui sacratissimæ urbis ubere gloriatur, naturales suos non illustris ordine civitatis illuminet. † Et hoc sive postrema definiat [voluntate,] sive donatione cujuslibet quantitatis in liberos naturales pater conferat. Et quod de subeunda sorte curiali, seu testamento (6), seu actorum fide constituit, ita ratum esse, stabiliterque volumus observari, ut sive abstinendo [ab] hereditatibus, sive abdicando donationes naturales liberi curialem voluerint evitare fortunam, posteaque paternarum opum, vel in solidum, vel ex parte reperti fuerint possessores, licet eas (7) alienaverint, omnimodo ad conditionem, in qua pater eos amplificatis opibus esse voluit, etiam inviti cogantur accedere. † Sed et si filiam (8) naturalem vel filias habuit, et eam vel eas curiali, vel curialibus civitatis, ex qua oriundus est vel sub qua vicus vel possessio, unde oritur, consistit, vel ejus civitatis, quæ (9) principatum totius provinciæ tenet, matrimonio (10) collocavit: hæc eadem in persona ejus, vel earum ad exemplum marium obtinebunt. Quid enim interest (11), utrum per filios, an per generos commoditatibus civitatum consulatur? et utrum novos (12) lex faciat curiales aut foveat, quos invenit? Dat. 16. Kal. Jan. *Constantinop.* EUDOXIO et DIOSCORO CONSS. 442.

4. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Armasio P. P.

QUoniam desideria morientium [ex arbitrio viventium] non sine justa ratione colligimus: et is, qui naturalem filium habens, hortantibus legibus ultro ad instar legitimi filii municipalibus eum voluit aggregare muneribus, et donare patriæ principalem: manifestavit notumque fecit sine dubio professione certissima facultatum suarum omnium elegisse se adfectione debita successorem: cum certe hujusmodi personis adeo sacratissima constitutione subventum sit, ut nec (13) renunciandi eis, aut alienandi, vel repudiandi paternas hereditates aut donationes in fraudem Curiæ concedatur facultas: sed muneribus patriæ susceptis, patrimonia subire cogantur: nullam e diverso calumniantium vocem penitus patiemur admitti: sed ipsum Philocalum, et paternorum bonorum omnium ab intestato heredem, et nostræ (14) civitatis curiæ principalem injuncta, vel injungenda sibi munera subire, ex eoque genitos, vel nasciturcs filios similiter paternæ conditioni subjacere præcipimus. Et hujusmodi formam in omnibus causis, quæ similiter in quocunque civitatis ordine curiaque contigerint, in posterum decernimus observari. Dat. Kal. Jan. *Constantinop.* JORDANE et SEVERO CONSS. 470.

De legitimatione per subsequens matrimonium.

5. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

DIvi Constantini (qui veneranda Christianorum fide Romanum munivit (15) imperium) super ingenuis concubinis ducendis uxoribus, filiis quinetiam ex iisdem, vel ante matrimonium, vel postea progenitis, suis ac legitimis habentis, sacratissimam constitutionem renovantes (16), jubemus eos, qui ante hanc legem ingenuarum mulierum nuptiis minime intercedentibus, electo contubernio, cujuslibet sexus filios procreaverint: quibus nulla videlicet uxor est, nulla ex justo matrimonio legitima proles suscepta: si voluerint (17) eas uxores ducere, quæ antea fuerant concubinæ: tam conjugium legitimum cum hujusmodi mulieribus ingenuis (ut dictum est) posse contrahere, quam filios utriusque sexus ex earundem mulierum priore contubernio procreatos, mox postquam nuptiæ cum matribus eorum fuerint celebratæ, suos patri, et in potestate fieri: et cum his, qui postea ex eodem matrimonio suscepti fuerint, vel solos (si nullus alius deinde nascatur) tam ex testamento volentibus patribus etiam ex integro succedere, quam ab intestato petere hereditatem paternam: pactis, quæ [matrimonii] tempore super dotibus vel ante nuptias donationis rebus subsecuta fuerint, etiam (18) ad ipsorum personas pertinentibus: ut una cum fratribus suis postea ex eisdem parentibus forte

(1) Legitimantur liberi *curiæ oblatione*: hoc est, si curiæ a patre re ipsa oblati, aut ejus testamento curiæ destinati fuerint. *l.* 9. *in fin. infr. h. t. Nov.* 89. *cap.* 2. *et* 3. *Instit. de nupt. in fin.* Offerebantur autem Curiæ civitatis, teste populo vel actis intervenientibus.

(2) Interest reipublicæ, subditos esse locupletes.

(3) Castrum possessio resve civilis probatur alicujus esse territorii per solutionem census. *Baldus.* adde *Novell.* 89. *cap.* 2. §. 2. *l.* 4. §. 2. *ff. de censibus.*

(4) Probari solutione census castrum vel villam alicujus esse territorii hinc colligit Baldus.

(5) Concubinatus licita consuetudo. *l.* 5. *in fin. infr. ad SC. Orfitian.* quin conjugium est, sed inæquale, *ut hic.* inde concubina ἡμίγαμος Zonaræ dicitur: uxorem imitatur. *Julian.* adde *Novell.* 18. *c.* 5. *et* 11. nec superduci potest. *l. unic. supr. tit. prox.* tenetur quoque lege Julia de adulteriis. *l.* 13. *ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* est et quasi noverca, ejusque conjunctio liberis concubinarii non permissa. *l.* 4. *supr. de nupt.*

(6) Testamento curiæ filios destinare pater potest.

(7) Præsumitur fraus ex posteriori possessione.

(8) Legitimatur filia naturalis, si a patre viro curiali elocetur vel destinetur uxor.

(9) Metropolis dicitur quæ principatum totius provinciæ tenet. *l.* 4. §. 6. *ff. de off. procons.*

(10) *Nov.* 89. *c.* 2. §. 13. *Instit. de nupt.*

(11) Generi nobis sunt liberorum loco: ut et soceri parentum.

(12) Civibus novis non minus favendum quam antiquis civibus.

(13) Acceptans vel admittens onus, commodum et connexum admittere intelligitur. Imo hoc nostro casu emolumentum repudiare non potest: hoc est, filius patris destinatione decurio factus, hereditatem ea conditione relictam repudiare non potest.

(14) Bostræ, ita legitur *Novell.* 89. *cap.* 2. §. 1.

(15) *Al.* minuit, quæ lectio, velut falsa rejicitur a Castrensi et ita est: Constantinus Christiana fide Romanum imperium munivit.

(16) Renovatur lex Constantini per Zenonem.

(17) Legitimi et sui fiunt, nati in concubinatu ex ingenua muliere, concubinatu in matrimonium converso. *l.* 6. *Infr. h. t. Instit. de nupt. in fin. Novell.* 12. *cap.* 4. *Novell.* 74. *cap.* 1. *Novell.* 89. *c.* 8.

(18) Donatio primo filio nasci turo ex tali matrimonio facta, valet, *ut hic*: et *l.* 24 facit *l.* 5. *ff. de operis libert. l.* 24. *ff. de pact. dotalibus.* Imo non valet: quia personæ non existenti donari videtur: et in non absimili casu ususfructus sine persona constitui non potest: ut hinc sequi videatur, donationem sine persona esse non posse. *l.* 26. *ff. de stipulat. servorum.* vide Guidonem Papæ *decis.* 267.

progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis et ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum emolumenta percipiant. † Hi vero, qui tempore hujus sacratissimæ jussionis necdum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerint, minime hujus legis beneficio perfruantur: cum liceat easdem mulieres sibi prius jure matrimonii copulare, non extantibus legitimis liberis, aut uxoribus, et legitimos filios (utpote nuptiis præcedentibus) procreare: nec audeant quos ex ingenua concubina dilato post hanc legem matrimonia nasci voluerint, ut justi ac legitimi postea videantur, magnopere postulare. Dat. 10. Kal. Mart. Basilio ii. et Armas. Conss. 476.

De arrogatione.

6. Imp. Anastasius (1) A. Sergio P. P.

JUbemus eos, quibus nullis legitimis existentibus liberis, in præsenti aliquæ mulieres uxoris loco habentur, ex his sibi progenitos seu procreandos, suos et in potestate legitimosque habere, propriasque substantias ad eos vel per ultimas voluntates, vel per donationes, seu alios legi cognitos titulos si (voluerint) transferre: Ab intestato quoque ad eorum hereditatem vocandos, nec aliquas quæstiones seu altercationes exercendi sub qualibet astutia subtilique legum vel constitutionum occasione super his, vel agnatis seu cognatis genitoris eorum, vel quibusdam aliis superesse facultatem in posterum. † Nihilominus quisquis hujusmodi mulierem uxoris loco dotalibus instrumentis confectis habuerit, pro ejus sobole similem eandemque formam custodiri: ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium acquirendi. † Filios insuper et filias jam per divinos adfatus a patribus suis in arrogationem (2) susceptos, vel susceptas, hujus providentissimæ nostræ legis beneficio et juvamine potiri censemus. Dat. Kal. April. Anastasio (3) A. iv. et Agapito Conss. 508.

Lex, quæ cassatur, intelligitur cassari quoad futura, non quoad præterita. Bald.

7. Imp. Justin. A. Marino P. P.

LEgem Anastasii (4) divinæ recordationis, quæ super naturalibus filiis emissa est, in (5) his valere tantum casibus concedimus, qui (6) nunc usque subsecuti sunt, pro ejusdem legis tenore in matrimoniis tunc constantibus, vel postea contractis: ita tamen, ut non aliunde progenitis subvenisse credatur, quam non ex nefario (7) nec incesto conjugio. Naturalibus insuper filiis vel filiabus ex cujuslibet mulieris cupidine non incesta, non nefaria procreatis, et in paterna per arrogationem seu per adoptionem sacra susceptis, ex divinis jussionibus, sive antequam eadem lex irrepserit, sive post eandem legem usque ad præsentem diem, non sine ratione duximus suffragandum: ut adoptio seu arrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbanda quæstionibus: quasi quod impetrarunt, lege quadam interdictum sit: quoniam et si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit, movente misericordia (8): qua indigni non sunt, qui alieno laborant vitio. Sint itaque post eandem arrogationem seu adoptionem sui, et in potestate patrum: successionesque tam ab intestato quam ex testamento capiant, prout in arrogatis seu adoptatis constitutum est. In posterum vero sciant omnes legitimis (9) matrimoniis legitimam sibi posteritatem quærendam, ac si prædicta constitutio lata non esset. Injusta (10) namque libidinum desideria nulla de cætero venia defendet: nullum sublevabit novum adminiculum præter anteriorum dispositionum ordinem, non ante lata sanctio, quam ex hoc die resecandam pia suggerit ratio: non arrogationum vel adoptionum prætextus: quæ ulterius (11) minime ferendæ sunt: non astutiæ, sive divinis adfectandæ literis, sive quibusdam illicitis ambiendæ machinationibus: cum nimis sit indignum, nimis item impium, flagitiis (12) præsidia quærere, ut et petulantiæ servire liceat, et jus novemque *patris*, quod eis denegatum est, id (13) altero legis colore præsumant. Dat. 5. Id. Novembr. Justino A. et Eutherico Conss. 519.

Quantum possint naturales capere.

8. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

HUmanitatis intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, ut liceat eis nulla legitima sobole, vel matre subsistente, naturalem vel naturales filios, matremque eorum, non tantum ex tribus unciis, (quod præteritæ leges permittebant) sed etiam ex duplici portione, id est sex (14) unciis heredes scribere: ut licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habeant, ex suprema tamen [ejus] voluntate permittatur eis usque ad prædictas sex uncias (si hoc scilicet naturalis pater voluerit) hereditatem ejus capere: ita tamen ut memoratam sex unciarum quantitatem in omnibus naturalibus filiis et matre eorum minime testator excedat: quam et in legatis, et in fideicommissis eis relinquendis, et dotibus (15), et donationibus tam aliis, quam ante nuptias usque ad sex unciarum æstimationem liberam [similiter] naturalibus eorum patribus damus potestatem. † Hæc autem in futuris tantummodo testamentis, vel ultimis voluntatibus, vel dotibus, vel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Januar. *Constantinop.* DN. Justiniano A. ii. Cons. 528.

In Authent. quib. mod. naturales effic. sui.
§. Si vero filios. et §. fi. col. 6. tit. 1.
Novell. 89. cap. 12. et cap. 15.

LIcet patri sine legitima prole seu parente, cui relinqui necesse est, decedenti, naturalibus totam substantiam

(1) Cujus fit mentio *l.* 7. *Infr.*

(2) Hac lege permissum est naturales liberos adrogando suos et legitimos facere, sed huic constitutioni derogat. *l.* 7. *Infr. h. t. Novell.* 89. *cap.* 11. *in fin.* videtur tamen quasi reduci constitutio Anastasiana, permissa per adoptionem legitimatione *Novell.* 117. *cap.* 2.

(3) Anatolio.

(4) Id est, *l.* 6. *supr. h. t.*

(5) Abrogatur *l.* 6. *supr. h. t.*

(6) Lex Anastasii in futurum abrogatur. *Novell.* 89. *c.* 7.

(7) Utrumque in præteritum legi Anastasii indulgeatur jus naturales liberos adoptandi, naturalium tamen nomine non intelliguntur nati ex nefario et incestuoso conjugio.

(8) *l.* 6. *ff. de decurionibus.*

(9) *Novell.* 89. c. 7. *c.* 12. *in fin.*

(10) Injustis desideriis venia denegatur.

(11) Vide tamen quæ dixi ad *Novell.* 117. *c.* 2.

(12) Flagitiis præsidia non sunt quærenda: nec vitia juvanda.

(13) *Cap.* 39. *de reg. jur. in* 6.

(14) Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

(15) Dotes naturalium filiorum eis imputantur in legitimam: adde *l. uxorem.* 41. *§. pater.* 11. *ff. de leg.* 3.

*

suam vel inter vivos largiri, vel in testamento transmittere. Quod si parentes duntaxat ei supersint: legitima parte parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. Ab intestato vero cum desit soboles civilis, nec supersit conjux legitima: si naturales ex concubina extant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu conjuncta, in duas paternæ substantiæ uncias succedant, ut matri inter eos virilis portio (si superest) detur. Hujusmodi enim naturales filios pasci boni viri arbitrio est necesse: sive legitimi extant, et succedunt: sive conjuge viva quilibet alii (1) *sunt heredes. Hi ergo et parentibus parem* (2) *præstent, si opus sit, pietatem. Sed qui ex damnato* (3) *sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur.*

De legitimatis per oblationem curiæ.

9. Idem A. Mennæ P. P.

Communium rerum esse utilitatem recte judicantes, Iucidis et omni ambiguitate segregatis legibus uti nostro subjectos imperio, ad præsentem sanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ usque adhuc obtinebat, certissimum facimus, ut quoties naturales filii curiali (4) fortunæ patriæ sui genitoris adsignantur, vel adhuc vivente patre vel post ejus obitum, pro dispositione testamenti ab eo conditi; et eo modo legitima jura in paterna successione adipiscantur, [ut] (quod recte fieri minime dubium est) licet Illustrem dignitatem, ex qua curialis fortunæ liberatio competere non potest, naturales filii antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendentium (5), vel ascendentium (6), vel ex latere agnationis, vel cognationis jure eidem patri conjunctorum (licet ipsi legitimi successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod jus sibi vindicare. ✝ Quod et in his locum habebit, qui jam a naturali patre curiali conditioni traditi, et adhuc superstites sunt: eodem scilicet modo nec illis contra substantiam ejusdem naturalis filii, vel ex eo descendentium [vel (7) ascendentium,] vel a latere conjunctorum, aliquod sibi jus vindicare valentibus. Sed si quidem iste naturalis filius, sive postquam legitimus successor patri effectus sit, sive in antecedente tempore, filios ex legitimo matrimonio, vel alios descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad ejus successionem, sine testamento morientis vocari, nec curiæ locum esse præterquam si quarta portio bonorum ejus eidem curiæ debeatur, eo quod nullus forte ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo videlicet observando, ut hi, quos [iste] naturalis filius, posteaquam (8) fortunæ curiali datus est, procreaverit, et decuriones sine dubio sint, et curialia peragere munia compellantur.

§. 1. Si vero *sine liberis* cujuscunque gradus intestatus decesserit: si quidem matre superstite, tertiam quidem partem bonorum ejus matrem habere, duas vero alias partes curiam, cui a patre datus est. Sin autem mater quidem defuncti non superest, alii vero cognati ex materna linea descendentes, vel ascendentes, vel ex latere venientes ad ejus vocentur successionem: tunc ea quidem, quæ a patre naturali ad eum pervenerunt, [eidem] curiæ competere. Si quid vero filio postea legitimo successori effecto, vel a matre sua, vel aliunde quocunque legitimo modo acquisitum sit, hoc ad proximos maternos ejus cognatos pervenire. Illo videlicet observando, ut sive matre ejus superstite, sive ea ante filium mortua, aliquis ex ejus genere ejusdem curiæ fortunam subire paratus sit: liceat [ei] offerenti se eidem curiæ, bona mortui, quæ de substantia patris ad eum pervenerunt, capere, muniaque peragere curialia, quo accidente, mater defuncti (si adhuc supersit) non solum tertiam partem eorum, quæ extra paternam substantiam filius ejus aliunde acquisiverit, sed etiam omnia ea, vel ipsa sola, vel cum coheredibus suis capiet.

§. 2. Ea vero, quæ de successione naturalis filii post curialem conditionem morientis constituimus, non tantum in his locum habere debent, qui postea a patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiam in illlis, qui jam dati sunt, si tamen adhuc supersunt. Quod si ante præsentem sanctionem mortui (9) sunt, minime ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extendimus.

§. 3. Et quoniam omnimodo favendum est curiis civitatum: illud etiam in hanc partem addendum esse censemus, ut liceat (10) patribus naturales filios curiæ (11) patriæ suæ tradere, non (12) solum nulla (13) eis legitima sobole existente, sed etiam si filios, vel alios liberos ex legitimis matrimoniis procreatos habeant, et eo modo naturales quoque filios sibi legitimos successores efficere: ita tamen, ut (14) minime eisdem patribus liceat per donatio-

(1) Alimenta liberis naturalibus debentur non modo a patre, ejusve liberis legitimis aut legitimatis, sed etiam a patris naturalis successoribus seu heredibus: et quidem ex bonis ipsius testatoris. adde *c. cum haberet. 5. extra. de eo, qui duxit in matrim. quam pol. per adult.*

(2) Pater et filius pari jure tenentur in permissionibus et prohibitionibus; ut quemadmodum pater spurium filium non instituit, ita nec patrem filius.

(3) Alimenta jure civili non debentur liberis ex damnato coitu procreatis. adde *auth. ex complexu. supr. de incestis et inutil.*

(4) *Nov.* 89. *c.* 2. *c.* 3. *c.* 4.

(5) Legitimati per matrimonium liberis justis consanguinei sunt, at non ii, qui per oblationem tantum. Cur ita? legitimi sunt, *ut hic, et Nov.* 89. Illi omni cognationi omnibusque cognatis legitimi sunt: hi legitimanti tantum, non aliis cognatis: cur? Prior legitimatio naturam imitatur, at non posterior: unde notat Bart. statuto civitatis legitimationem non haberi pro legitimato in bonis extra territorium positis. Cujus differentiæ vis hæc est: ut priore casu legitimatus, legitimis fratribus succedat, non posteriore casu. Quid si quis legitimatus est Principis rescripto? extra territorium quoque civitatis legitimatus censetur. Cur? propter summam Principis potestatem sive personas ipsas spectes, sive res: hoc est legitimatus habebitur omnibus patris cognatis, et extra territorium quoque suæ civitatis: ut per Principem legitimatio ea parte, legitimationem quæ matrimonio fit, imitetur: et eam superet quæ fit tantum per curiæ oblationem: causam si quæsiveris, hæc adferri poterit, quod potestas Principis non in unius civitatis tantum prætorium, sed in totius Principatus fusum sit et extensum.

(6) Hæc verba delenda. vide Cujac. 17. *obs.* 6.

(7) Hæc verba delenda esse Cujac. monet 17. *observ.* 6. est enim iniquum et falsum, patrem naturalem non succedere ascendentibus naturalibus: hoc est patri suo vel proavo.

(8) Hoc jure patre facto curiali, liberi postea suscepti, sunt curiales: ante suscepti non sunt. hodie etiam ante suscepti curiales sunt. *Nov.* 101. *c.* 4.

(9) Hæc constitutio locum non habet in jam mortuis, sed morituris.

(10) *l.* 3. *supr. h. t.*

(11) Legitimos habens liberos potest filios suos naturales, si quos habet, curiæ offerre: sed et eis relinquere et donare, non plus tamen quam uni liberorum cui minus dederit.

(12) Legitimare per oblationem curiæ filios naturales pater potest, licet alios legitimos jam habeat.

(13) *Nov.* 89. *c.* 2. §. 1.

(14) Legitimato filio pater plus relinquere non potest, quam legitimis et legitime natis.

m, vel ultimam voluntatem amplius [eidem] filio naali dare, vel relinquere, quam (1) uni filio ex legiti- matrimonio procreato dederit, vel reliquerit, cui mina portio data, vel relicta sit. Dat. Kal. Jun. DN. STINIANO A. II. CONS. 528.

De legitimatione per subsequens matrimonium.

10. Idem A. Demostheni. P. P.

Um quis a muliere libera, et cujus matrimonium non est legibus interdictum, cujusque consuetudine idebat, aliquos liberos habuerit, minime dotalibus insumentis compositis, postea autem ex eadem adfectio- (2), etiam ad nuptialia pervenerit instrumenta, et s iterum ex eodem matrimonio liberos procreaverit: ne teriores liberi, qui post dotem editi sunt, sibi omne ernum patrimonium vindicare audeant, quasi justi et potestate effecti fratres suos, qui ante dotem fuerant i, ab hereditate paterna repellentes: hujusmodi iniquim amputandam censemus. Cum enim adfectio prioris sois, et ad dotalia instrumenta efficienda, et ad posterem filiorum edendam progeniem præstiterit occasio- , quomodo non est iniquissimum, ipsam stirpem seulæ posteritatis [priorem] quasi injustam excludere: (3) gratias (4) agere fratribus suis posteriores dent, quorum benificio ipsi sunt justi filii, et nomen ordinem consecuti? Neque enim verisimile est, eum, postea vel donationem, vel dotem conscripserit, ab io talem adfectionem circa mulierem non habuisse, quæ dignam esse *uxoris* nomine faciebat. Quapropter sanus in hujusmodi casibus omnes (5) liberos, sive andotalia instrumenta editi sint, sive postea, una (6) emque lance trutinari, et omnes [filios] suos in poate suis existere genitoribus, ut nec prior, nec junior o habeatur discrimine: sed qui ex iisdem matrimoniis creati sunt, simili perfruantur fortuna. Dat. 15. Kal. eb. *Chalced.* DECIO V. C. CONS. 529.

er sequens matrimonium filii nati ex concubina legitiitur, etiamsi ex eo matrionio nullus postea nascatur: natus vivens non reperiatur tempore mortis patris. ic.

11. Idem A. Juliano P. P.

Uper legem conscripsimus, qua jussimus, si (7) quis mulierem in suo contubernio collocaverit, non initio adfectione (8) maritali (eam tamen, cum qua poterat habere connubium) et ex ea liberos sustulerit, postea vero adfectione procedente, etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit: non solum secundos liberos, qui post dotem editi sunt, justos, et in potestate esse patribus, sed etiam anteriores, qui et his qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis præstiterunt. Quam legem quidam putaverunt sic interpretari, ut sive non (9) progeniti fuerint post dotem conscriptam liberi, sive jam ab hac luce subtracti: non anteriores filios justos haberi, nisi utroque tempore viventes, et superstites liberi inveniantur: quorum supervacuam subtilitatem penitus inhibendam censemus. Sufficiat etenim talem adfectionem habuisse, ut post liberorum editionem et dotalia efficiant instrumenta, et spem (10) tollendæ sobolis habeant: licet enim hoc, quod speratum est, ad effectum non pervenerit, nihil anterioribus liberis fortuitus (11) casus derogare concedatur: et multo magis si quis mulierem, quam in contubernio suo habuerat, prægnantem (12) fecerit, postea autem adhuc gravida muliere constituta, dotalia fecerit instrumenta, et puer vel puella editus vel edita sit, justa patri soboles nascatur, et in potestate efficiatur, et heres existat morienti sive ab intestato, sive ex testamento. Satis enim absurdum est, si filii post dotem progeniti anterioribus liberis adjutorium adferant, et ipsum puerum, vel puellam sibi opitulari non posse. Et generaliter definimus, et quod super hujusmodi casibus variabatur, definitione certa concludimus: ut semper in hujusmodi quæstionibus, in quibus de statu liberorum est dubitatio, non (13) conceptionis: sed partus tempus inspiciatur: et hoc favore facimus liberorum, ut editionis tempus statuamus esse inspectandum: exceptis his tantummodo casibus, in quibus conceptionem (14) magis approbari, infantium conditionis utilitas expostulat. Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

In AUTHENT. de incest. nupt. §. Dubitatum. col. 2. tit. 7. al. Novell. 12. cap. 4.

QUod jus locum habet, et si ante hoc consortium, legitimorum pater sit ex alia conjuge, a qua separatus sit legitime, vel ea mortua.

In AUTHENT. de trient. et semiss. §. penult. col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. ult.

SEd nova constitutio non permittit hoc in ancilla, nisi ei, qui sine legitimis aliis reperitur.

) *Nov.* 74. et ita derogatur *Novell. Th. de bon. decur.*

) *l.* 11. *Infr. h. t. l.* 20. *vers. sancimus. supr. de don. ante* *t. Inst. de nuptiis in fin. Novell.* 89. *c.* 8. *Infr.* Legitimatio matrimonium, tabulas et scripturam requirit jure civili, *ut* *: et Instit. de nupt. in fin.* non tamen jure Canonico. *c. tan-* 6. *extr. qui filii sint legitimi.*

) Autor beneficii alteri conferendi ipso beneficio non est arus, sed adjuvandus potius; adde *l. amicissimos.* 36. *§. Lu-* 1. *ff. de excus. tut.*

) Hinc videtur defendi posse communis illa opinio, Legitimaper nuptias non tantum legitimum fieri, sed jus primogenituiam consequi adversus fratres justis postea nuptiis susceptos. ad *Novell.* 89. *c. ult.*

) *d. §. ult. Inst. de nupt. in fin. Novell.* 19.

) Legitimati per matrimonium æquali jure censentur, et sucnt patri una cum aliis ante et post matrimonium legitime ptis.

) Legitimatur filius naturalis per subsequens matrimonium, *ut hic.* Cujus regulæ extensiones viginti, exceptiones quatuordecim, vide apud Duenazium *reg.* 350.

(8) Affectio maritalis nuptias facit, *ut hic. l.* 10. *supr. h. t.*

(9) Dixi ad *Novell.* 74. *in pr. et Novell.* 89. *c.* 8.

(10) Si ita est, qui mortis periculo instante, concubinam *uxorem* vocat, liberos ex ea susceptos non legitimabit: ut velle videtur Baldus *in hac lege.*

(11) Anterioribus liberis fortuitus posteriorum casus nihil derogat: et ita per matrimonium legitimantur liberi, etiamsi post alii non nascantur, vel nascantur, et moriantur.

(12) Ut sciri possit quis legitime natus sit, non inspicitur tempus conceptionis, sed partus.

(13) Verbum *procreati* non modo locum habet in natis, sed etiam in conceptis, et adhuc in utero existentibus, ut concepti et nondum nati possint per rescriptum legitimari, vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 51. *num.* 37.

(14) Adde *l.* 7. *l.* 26. *ff. de stat. homin.*

In AUTHENT. ut lib. dec. §. si quis autem. col. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 3.

NOva alia constitutio hoc generaliter inducere videtur et in his, qui ex ancilla sunt, ut ex ipsa dotis inscriptione simul, et libertas tribuatur, et jus suorum.

De legitimatione per Principem.

In AUTHENT. quib. mod. nat. effic. legit. §. 1. vers. Si vero solummodo et §. sed et aliud. col. 6. tit. 3. al. 1. Novell. 74.

PRæterea qui legitimam non habet prolem, sed ex hujusmodi consuetudine duntaxat naturalem: potest ab eo precibus (1) *Principi datis, legitimos sibi constituere, et sine* (2) *matrimonio, si mulier jam defuncta sit, vel deliquerit, vel occultetur, vel alias venire prohibeatur, vel quoquo modo matrimonium impediatur, ut sacerdotio.*

De legitimatione ex testamento.

In AUTHENT. quib. mod. nat. effic. legit. §. illud autem. col. 6. tit. 3. al. 1. Novell. 74. cap. 2.

ITem sine legitimis decedens, in testamento (3) *scribens* velle se naturales filios fore legitimos successores, *licentiam habeat, ut post mortem ejus filii Principi supplicent, testamentum ostendentes, et Principis, et legis dono fiant heredes: si tamen filii voluntatem patris amplectantur. Quod generaliter observatur: Sed si alii quidem volunt legitimi fieri, alii non: volentes fiant, cæteri in jure naturali remaneant.*

De eo, qui in aliquo instrumento nominatus est filius.

In AUTHENT. ut liceat matri et aviæ. §. Ad hoc autem. col. 8. tit. 18. al. 13. Novell. 117. cap. 2.

SI quis liberos habens naturales ex muliere libera, quæ uxor ei poterat (4) *esse, dicat* (5) *in instrumento sive publice, sive propria manu conscripto habente subscriptionem trium testium fide dignorum, sive in testamento, sive in gestis monumentorum,* hos suos esse, *nec adjecerit* naturales, *hujusmodi filii ei legitimi successores erunt.* † *Et si uni ex multis filiis testimonium quodlibet ex prædictis modis præbuerit, cæteris ex eadem muliere natis ad legitima jura sufficiet.*

De nepote naturali.

12. Idem A. Joanni P. P.

CUidam, qui justum filium habebat (6), nepos accessit naturalis. Si nepotis (7) nomen hujusmodi soboli legibus accommodandum esset, quærebatur. Volebat enim tali (8) naturali nepoti ex suo legitimo filio jam defuncto progenito totam [suam] substantiam relinquere, quasi sacris constitutionibus tantummodo in filiis naturalibus prohibentibus totum patrimonium, sive quantam partem voluerit, eis relinquere, et certo fine partes eorum concludentibus? Hujusmodi antem dubitatio, et in alia [dubitationis] specie ventilata est. Quid enim, si ex naturali filio nepotem habeat avus legitimum patri suo, vel naturalem? In omnibus itaque talibus dubitationibus, cum nulla legitima consequentia in hujusmodi personis custoditur, sed interventu sobolis naturalis nullum (9) jus legitimum subesse potest, ut necessitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis, quantum voluerint suæ substantiæ in eos conferre; scilicet nulla legitima sobole subsistente. Filiis enim naturalibus relinqui constitutiones, quantum voluerint, ideo prohibuerunt quia (10) vitium paternum refrenandum esse existimaverunt. In nepotibus autem non eadem observatio in prælatis speciebus custodienda est, ubi legitima soboles minime facit impedimentum. Ea enim subsistente: veterum constitutionum tenorem in naturalibus filiis statutum, et in nepotes extendimus. Sed hoc in his tantummodo sancimus, in quibus voluntate aliquid consecuti sunt. Jura etenim ab intestato (11) in avi successionem nemini eorum penitus aperimus. Et hæc non solum eis accedere censemus a substantia avi paterni naturalis, sed etiam proavi, vel ejus cognationis: si quis saltem hujusmodi vocabulum in tam degeneres (12) homines extendere voluerit. Dat. Kal. Novembr. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT XXVIII.

DE TESTAMENTARIA (13) TUTELA.

De testamento patronæ.

1. Impp. SEVER. et ANTONIN. A. Speratæ.

QUem dicis tibi tutorem in testamento patronæ (14) datum, si administrationi se non (15) immiscuit, nominatum...

(1) De legitimatis per rescriptum.

(2) Legitimati statuto, vel a Comite (quem Palatinum Comitem interpretes nostri appellant) liberi naturales succedere parentibus suis non possunt, existentibus legitimis, *ut hic*: nisi forte ipsi legitimi consentiant legitimationi, ne alioquin ipsis legitimis in jure successionis fiat præjudicium.

(3) De legitimatis per testamentum.

(4) Verbum *poterat* habet quatuor significationes. vid. Roder. Suarez. *de matrim. n.* 33. Ans.

(5) Legitimari a patre videtur filius naturalis, si instrumento publico, vel scriptura manu propria perscripta et subscriptionem trium testium fide dignorum habente *filius* nominatur seu appellatur, *ut hic.* quam sententiam quatuor exceptionibus propositis coercet et restringit Duenazius *reg.* 348. de trium testium subscriptione, ejusque vi et effectu, vide *l. scripturas.* 11. *infr. qui potiores.*

(6) Utrum nepos naturalis avo succedat.

(7) Filii appellatione in odiosis nepos non continetur: si ratio odii quæ erat in filio, cessat in nepote: ut filii certæ qualitatis mentione facta nepos alterius qualitatis non continetur.

(8) Legitimo nepoti ex filio naturali: vel naturali ex legitimo: vel, naturali ex naturali, legitimis non existentibus, potest avus universa bona relinquere, licet eorum parenti non posset nisi semissem relinquere. *l. humanitatis.* 8. *supr. h. t.* forte quod nepos censetur jure extranei, vel pro extraneo habeatur: ut quod extraneo, et eidem testator possit relinquere.

(9) Legitima nulla debetur liberis naturalibus: Naturales tantum liberi non agunt de inofficioso. adde *l.* 1. §. 1. *ff. de bo possess. contra tabul.*

(10) *Sub.* incontinentiæ.

(11) Nepos cæterique liberi naturales avo vel proavo nullo modo succedunt.

(12) Est hoc natis ex concubinatu vitium, ut degeneres sint, nothi et obliqui. Lucanus, Obliquo maculat qui sanguine regna. et Bastardi vulgo a Germanico *Bos art*, id est, degeneris ingenii vide Cujac. ad *Novell.* 118.

(13) Dixi ad *L.*26.*D.* 2. Tutela alia legitima, alia dativa, alia testamentaria, *ut hic:* alia Atiliana. utut sit, tutor dari testamento potest. An et curator? non datur. *l.*7. *Infr. h.t.l.* 1. *in fin. de confirmando tutor.* quia lex 12. tabularum de tutela loquitur, non de curatore, datus tamen confirmatur a prætore. *d. l.* 1. a de Cujac. 7. *observ.* 6. An et adoptio? sic videtur. Velleius Paterculus 2. Eutrop. 7. Sueton. *in Tiber.* Cic. *in Bruto*, Nepos *Attico.* Imo non recte, propter superioris legis 12. tab. rationem sed tamen confirmatur. dixi ad *l.* 63. §. 10. *ff. ad SC. Treb.* et contractus, dixi ad *l.* 21. *ff. qui test.* Hoc interim notandum est, in Gallia neque lege, neque testamento tutores, sed tantum ex inquisitione dari. vide Lucium 8. *Placit.* 3. *num.* 1.

(14) Idem in patrono. *l.* 28. *in fin. ff. h. t.*

(15) *l.* 1. *in fin. ff. de eo qui pro tutor.*

actione tibi tenetur: neque enim jure (1) datus tutor it. Quod si administraverit (2) sponte res tuas, experi- adversus eum actione negotiorum gestorum potes. PP. al. August. APRO et MAXIMO CONSS. 208.

De testamento et codicillis.

2. Imp. ANTON. A. Sabiniano.

Tsi a patre tuo testamento jure tibi tutor datus, eo (3) tempore, quo heres extitisti, in rebus humanis fuit: men codicillis alius tutor recte datus est, et uterque (4) opter voluntatem testatoris tutor erit: nisi testamento tum pater alium codicillis dando reprobaverit, tunc im posterior solus tutor erit. Dat. Id. April. DUOBUS ASPRIS CONSS. 213.

Si ex pupillis unus in suam tutelam venerit.

3. Imp. ALEXANDER A. Gordio et aliis.

I tutores testamento (5) vobis dati sunt, quanquam unus vestrum suæ (6) ætatis factus sit, id est pupil- em ætatem excesserit, tutela tamen vestra ad eum non rtinet Dat. 5. Kal. Jan. MAXIMO II. et ÆLIANO NSS. 224.

De testamento matris.

4. Idem A. Felicianæ.

MAter (7) testamento filiis tutores dare non potest, nisi eos heredes instituerit. † Quando autem eos he- es [non (8)] instituerit, solet ex voluntate defunctæ us tutor a Præsidibus confirmari.

Nullo vero ex his interveniente, si res pupillares, dati sunt, administraverint (9): pro tutelæ actione ntur. PP. 7. Kal. Jun. JULIANO II. et CRISPINO NSS. 225.

De servo alieno.

5. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Daphnæ.

pupillorum pater alienum (10) servum de quo po- stulas, et tutorem esse voluerit, et liberum, manen- amen alio tutore pupillis [ante] dato: et redimi: et manumitti hunc apud præsidem provinciæ, et curato- rem adjungi oportet. PP. 3. Kal. Mart. SECULARI et DONATO CONSS. 261.

De administratis et neglectis.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Donnæ.

SI tibi pater avunculum testamento recte tutorem dedit, nec is excusatus est: eum tutelæ judicio, tam de administratis, quam de neglectis (11) (cum administrari deberent) apud competentem judicem conveni, secundum bonam fidem tibi satisfacere jussurum. Subscripta Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De differentia tutoris et curatoris.

7. Iidem AA. et CC. Triphenæ.

TUtelæ [actione] contra tutorem mota, quem [in] testamento patris, in cujus fuisti potestate, datum proponis: reddi tibi, si quid debetur, competens Judex aditus jubebit. Curatorem (12) enim inutiliter [in] testamento dari non ambigitur. Dat. 17. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De verbis Græcis.

8. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P.P.

TUtores (13) etiam Græcis (14) verbis licet in testamentis relinquere: ut ita tutores dati videantur, ac si legitimis verbis eos testator dedisset. Dat. Prid. Id. Sept. THEODOSIO A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

TIT. XXIX.

DE CONFIRMANDO (15) TUTORE.

De testamento matris.

1. Imp. ALEXANDER A. Prisco.

TEstamento matris (16) tutores dati, excusare [se] necesse (17) non habent, nisi decreto secundum voluntatem defunctæ, et quidem inquisitione (18) babita dati fuerint. PP. 3. Non. Mart. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

) Cessatio injuncti perperam officii neminem obligat. *l.* 5. *in- ui dare tut.*

) Tutor jure non datus si se tutelæ miscuerit, actione gesto- negotiorum tenetur.

) Eodem tempore, quo confirmantur, simul fieri videntur. *l.* nihil prius aut posterius æstimatur in his, quæ fiunt co- tempore.

) Et ita pater dando posteriorem tutorem non intelligitur prio- removisse. *Bald.* vel sic, tutor testamentarius non excluditur codicillarem, sed ambo simul tutores sunt. *Salic.* adde *l. ul- in fin. ff. h. t.*

) *Tutor* testamento datus legitimum excludit. legitima tutela mentariæ cedit. *l.* 9. §. 1. *in fin. ff. de tut. et rationib.*

) Suæ ætatis fieri, est puberem fieri. Dion. 53. τῆς ἐν τῇ ... Puberes vocantur, qui nondum pervenerunt ad annum vi- umquintum ætatis. vide Cujac. 6. *obs.* 3. ubi varias ætatis ficationes explicat.

) Mater non dat tutorem filio, nisi eum heredem instituat: n tamen judex cum inquisitione confirmat. Non confirmatus ur pro tutelæ, si gesserit. *l.* 4. *ff. h. t.*

) Cujacius ad *tit. Instit. de tutelis.* hanc negationem expun- am monet: Nunquam enim tutor datus a matre, nisi institu- to. *d. l.* 4. *l.* 69. §. 2. *ff. de leg.* 2. Goth. Male: vide Glossam et *l.* 28. §. 2. *ff. h. t.* etc. *l.* 3. *ff. de confirm. tutor.* J. G.

(9) *l.* 39. §. 9. *ff. de administ. et peric. tutor.*

(10) Si servus alienus cum libertate tutor datur, servus redimendus est, et ut curator vel tutor alteri adjungitur. *Salic.*

(11) Tutor negligentiam præstat, et de negligentia tenetur. *l.* 2. *Infr. si tutor non gesser. l.* 60. §. 3. *ff. de ritu nupt. l.* 1. §. 1. *ff. de admin. et peric.*

(12) Curator testamento inutiliter datur, licet confirmetur. *l.* 1. *in fin. ff. de confirmando tutor. l.* 6. *supr. de negot. gest.* vid. Cujac. 7. *observ.* 6.

(13) Novella Theodosii de testamentis.

(14) Tutor Græcis verbis dari potest, *ut hic.* Quinam actus Græcis verbis fieri possint, dixi ad *l.* 11. *ff. d. leg.* 3.

(15) *L.* 26. *D.* 3.

(16) Et ita inutiliter. *l.* 2. *ff. h.* t.

(17) Tutor inutiliter datus, nisi a die confirmationis suæ excusatione non indiget.

(18) Cur magis inquiritur tutor a matre datus, quam a patre? matris, ut et omnium mulierum consilium fragile est. *l.* 4. *ff. de testam. tut.*

De epistola et imperfecto testamento.

2. Idem A. Valerio.

NEque per epistolam (1), neque ex imperfecto (2) testamento tutorem recte dari indubitati juris est. Sed voluntas patris in constituendis tutoribus, vel curatoribus in hujusmodi casibus a Judice, ad cujus officium hæc res pertinet, servari solet. Secundum quæ vereri non debes, ne tempus antequam (3) confirmareris, tibi cesserit. PP. 8. Id. August. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

Si ante confirmationem alius tutor datus fuerit.

3. Idem A. Soffiano P. P.

SI (ut proponis) pupillo cujus meministi, pater inutiliter testamento tutores dedit; et priusquam (4) hi confirmarentur, alii ab eo cujus interest, dati (5) sunt, id quidem quod (6) jure gestum est (7), revocari non potest. † An autem qui judicium patris habent, curatores eidem pupillo constitui (8) debeant, aditus competens Judex perspectis (9) utilitatibus ejus æstimabit. PP. 3. Idib. April. MODESTO et PROBO CONSS. 229.

De Parentibus naturalibus.

4. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

NAturalibus (10) liberis providentes, damus licentiam patribus eorum in his rebus quas quocunque modo eis dederint, vel reliquerint, ([scilicet] intra præfinitum nostris legibus modum) et tutorem eis relinquere: qui debet apud competentem Judicem confirmari, et ita res gerere pupillares. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

TIT. XXX.
DE LEGITIMA (11) TUTELA.

De avunculis et patruis.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Firminæ.

AD avunculos (12) nec masculorum tutelæ ex lege duodecim tabularum deferuntur: cum solummodo patruis si non se excusaverint, id jus tributum sit. PP. 8. Kal Jun. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

De agnatorum et cognatorum differentia sublata, de sexu, ætate et gradu.

In AUTHENT. de hered. ab intest. §. ex his. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 5.

SIcut hereditas agnatione non inspecta proximis defertur: sic et tutelæ onus comitatur emolumentum, si masculi et perfectæ sint ætatis, et nulla lege prohibeantur suscipere. Quod si plures sint ejusdem gradus: et ad tutelam vocantur: jubemus communiter apud judicem convenientibus unum, vel plures eligi, et eum vel eos administrare: ut magis idoneo, vel idoneis committatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur: et substantiis eorum minoribus tacite subjacentibus pro hujusmodi gubernatione.

De capitis deminutione.

2. Iidem AA. et CC. Asclepiodoto.

AD agnatos pupilli jure (13) legitimo sollicitudinem tutelæ pertinere, nisi capitis (14) deminutionem sustinuerint, manifestissimum est. S. 3. Non. April. AA. CONSS. 290.

De fœminis impuberibus.

3. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

COnstitutione divæ memoriæ Constantini (15) lege Claudia (16) sublata, pro antiqui (17) juris auctoritate salvo (18) manente agnationis jure, tam consanguineus id est, frater, quam patruus (19), cæterique legitimi a pupillarum fœminarum tutelam vocantur. Dat. Kalend. Jul. MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

De fratre emancipato.

4. Imp. ANASTASIUS A. Polycarpo P. P.

FRater emancipatus (20), qui in germani sui vel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores gradus, non tantum cognatorum (21), sed etiam agnatorum antecedere a nobis pro nostra dispositione jussus est, eta

(1) Per epistolam dari tutor non potest, *ut hic.* ut nec hereditas (nam epistola ne vim quidem codicillorum habet. *l.* 17. *ff. de jur. codicill.*) sic epistola qua quis sibi coheredem cavit, petitionem non habet. *l.* 52. *ff. de pact.* fidejussor tamen epistola dari potest. *l.* 22. *Infr. de fidejuss.* Quin epistolæ nonnunquam vicem instrumenti obtinent. *l.* 29. *ff. de probat.*

(2) Ratio dubitandi hæc esse potuit, quod imperfectum patris testamentum inter liberos valeat. *l.* 21. §. 1. *infr. de testam.* Goth. Vid. *l.* 3. *ff. h. t.* Sichard. ad. *l. hac consultissima.* §. *ex imperfecto. Cod. de Testam. num.* 5. 6. 7. Ans.

(3) Excusationis tempus non cedit tutori inutiliter dato, antequam confirmetur. *l.* 1. *l.* 3. *ff. h. t. l.* 58. §. 2. *ff. de admin. et peric. tut.*

(4) Antequam tutor inutiliter a patre datus confirmetur, potest per judicem alius dari: interim dum tutor confirmetur, potest per judicem alius dari: tutor confirmandus non impedit quin alius possit dari.

(5) A judice.

(6) Legitime facta non revocantur. adde *c.* 73. *de reg. in* 6. *l.* 85. §. 1. *ff. de reg. jur.*

(7) A judice.

(8) Tutor confirmandus dato a judicibus tutori, ut curator adjungi potest.

(9) Confirmatio tutoris in judicis deliberatione consistit.

(10) Pater naturalibus liberis tutorem dare potest, confirmandum tamen a judice. *l.* 3. *infr. quando mul. tut.* Nov. 89. c. 14.

(11) Dixi ad *L.* 26. *D.* 4. et 1. *Inst.* 15. *et* 11. Ulp. 3. *et seq.*

(12) Legitimæ tutelæ deferuntur ad agnatos, et ita ad patruos non ad avunculos. §. 1. *Inst. h. t. l.* 1. *l.* 6. *ff. h. t.* Hodie cognati, si modo proximiores sint, tutelam obtinent. *Auth. pr infr. Novell.* 118. *c.* 5.

(13) i. e. Lege 12. tab. Nam hic quibus testamento tutor dat non extat ex lege 12. tab. agnati erant tutores: eaque tutela legitima dicebatur. *Instit. h. t. l.* 1. *l.* 5. *ff. de legitim. t* Ulp. 11. §. 3.

(14) Minima capitis deminutio agnatum excludit a tutela. *l. in fin. ff. eod.* §. *ult. Instit. h. t.*

(15) *l.* 2. *C. Theod. de tutor. et curator. creand.*

(16) De qua vide Ulp. 11. §. 8. *in fin.*

(17) Vid. Ulp. *d. loco.*

(18) Id est, tantisper dum manet jus cognationis. *l.* 2. *supr. h*

(19) *l.* 2. *C. Theod. de tut.* ita habet, *in fœminis tutelam legitimam consanguineus patruus non recuset.*

(20) Frater emancipatus vocatur ad curam et tutelam fratris, *hic*, et *l.* 5. *Infr. de curatore furiosi.* quemadmodum et ad legitimam ejus hereditatem ex constitutione Anastasii, §. 1. *Inst. success. cognator.* §. *ult. in fin. Instit. de servili cognat. l.* *Infr. de legitim. hered.*

(21) Quo vocabulo proprie intelliguntur fratres sororesque ex eodem patre prognati, prognatæve. vid. Cujac. 11. *obs.* 26.

ad legitimam fratrum et sororum, necnon liberorum fra-rum tutelam, quasi minime patris potestate per jus eman-ipationis relaxatus, si non alia juri cognita excusatione nunitus sit, vocari: nec sub prætextu capitis deminutio-is alienum ab hujusmodi onere semetispum esse conten-lere sancimus. Dat. Kalend. April. JOANNE et PAULINO CONS. 498.

De minore viginliquinque annis.

5. Imp. JUSTIN. A. Demostheni P. P.

NEmo neque frater, neque alius legitimus in tutelam sive ingenui, sive liberti vocetur, antequam (1) quin-um et vicesimum suæ ætatis annum impleat. Immineat enim cuique pro (2) sua tantummodo administratione pe-iculum (3), ne alieno onere alius prægravetur. Sic et-nim et pupillis et adultis competens gubernatio induce-ur, et naturalis (4) ordo per omnia conservabitur. Cui nim ferendum est eundem (5) esse tutorem, et sub tute-a constitui, et iterum eundem esse curatorem, et sub ura agere? Hæc certe et nominum et rerum fœda con-usio (6) est. Discretis itaque omnibus, vel dativi, vel egitimi fiant tutores vel curatores hi, qui talis ætatis sunt, ui suarum rerum administratio committitur, quorumque es possunt (7) plenissimo jure hypothecarum (8) tene-i. Omnibns (9) quæ de successionibus tam ingenuorum, uam libertorum prioribus legibus disposita sunt, in suo obore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsen-s legis sanctione accepturis: maxime in libertorum (10) uccessionibus: ne videantur ex eo, quod ad (11) tutelæ ravamen non veniunt, successionis emolumentum amit-re. Recitata septies (12) in novo consistorio Palatii Ju-iniani. Dat. 3. Kalend. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

T I T. XXXI.

QUI PETANT (13) TUTORES VEL CURATORES.

De litigaturo cum minore.

1. Imp. ANTONINUS A. Chrysanthæ.

ADmone (14) adolescentem adversus quem consistere vis, ut (15) curatores sibi dari postulet, cum qui-us secundum juris formam consistas: qui si in petendis is cessabit, potes tu competentem judicem adire, ut in (16) dandis curatoribus officio suo fungatur (17). PP. 3. Non. Februar. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De liberto.

2. Idem A. Epaphrodito.

PAtroni (18) tui filii si ejus ætatis sunt, ut res eorum per tutores administrari debeant: cura adire Prætorem, et nomina edere, ex quibus tutores constituantur, ne si cessaveris, obsequii deserti periculum subeas. PP. 3. Non. Jul. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De matre.

3. Idem A. Atalantæ.

IN locum tutoris defuncti (19), vel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filiis (20) tuis idoneum ex eadem (21) provincia a judice competente postula: qui secundum officium suum utilitatibus eorum providebit. PP. 4. Idib. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De creditore.

4. Idem A. Domnino.

SI filiis debitoris (22) tui non sunt necessarii, qui tutores petant, potes et ipse curare, ut accipiant, per quos legitime defendantur. PP. 3. Id. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De amita.

5. Imp. ALEXANDER A. Fuscianæ.

AMita (23) tutores petere filiis fratris sui non prohibetur. PP. 5. Kal. Jul. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De matre.

6. Idem A. Otaciliæ.

MAtris (24) pietas instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes. Sed et observare (25), ne quid secus quam oportet, in re [filii] tui pupilli agatur.

(1) Tutoris aut curatoris munere minor vigintiquinque annis ngi non potest. §. 13. *Instit. de excus. tut.* 5. Harmenop. 11. 37. §. *ult. Inst. de fiduciaria tut.*

(2) Quisque suæ administrationis causa obligatur.

(3) Onere alieno nemo gravatur.

(4) Naturalis ordo conservandus.

(5) Incivile est eundem esse tutorem et in alterius tutela consti- *d.* §. 13.

(6) Nominum et rerum fœda est confusio: verbi gratia, eundem torem vel curatorem esse, et sub tutela vel cura constitui.

(7) Hinc colligunt, Bona minoris vigintiquinque annis non ligari, si forte tutelam alterius gesserit. Alii si decreto judicis sserit, obligari putant: alii eo tantum casu, quo tutelæ gestio-m sacramento interposito susceperit.

(8) Bona tutoris pupillo tacite obligata. *l.* 20. *infr. de admi-str. tut.*

(9) Tutores majores omnino vigintiquinque annis esse debent, etiam res ipsorum obligatæ sint nullo hinc præjudicio successio-bus Patronorum aut cognatorum generando. *Synops. Basil.* 37. 4. *cap.* 2.

(10) *pr. Inst. de legitima patron. tut.*

(11) Ubi onus tutelæ, ibi successionis emolumetum. v. *l.* 73. *ff.* *reg. jur.*

(12) Septimo, dixi ad *l.* 30. *supr. de jur. dot.*

(13) *L.* 26. *D.* 6. et 3. *C. Theod.* 18.

(14) *Sub.* tu creditor pariter, ut *l.* 4. *Infr. h. t.* et contra minorem monere debet, uti curatorem ad lites postulet, qui si monitus non petierit, etiam absenti eidem et invito dabitur. *Baldus.*

(15) *l.* 2. §. 4. *ff. h. t.*

(16) Curatores ad litem minores licet inviti accipiunt, *ut hic*, servato tamen hujus legis ordine.

(17) Id est, ut etiam invito curator detur.

(18) Libertus omittens petere tutores filiis patroni, periculo deserti obsequii subjacet. Salic. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l.* 19. *ff. de jure patron.*

(19) *l.* 7. §. *pen. infr. de curator. furiosi.*

(20) De matre vide quoque *l.* 6. 8. 9. *et ult. infr. h. t.*

(21) *l.* 5. *Infr. qui dare tutor. l.* 3. *ff. de tut. et cur. datis ab his. l.* 1. *in fin. l.* 13. *in fin. ff. de excus. tut.*

(22) Creditor in subsidium petit, tutorem pupillo debitoris sui dari. *l.* 2. §. 3. *ff. h. t. l. ult.* §. 2. *infr. de administr. tut.*

(23) *l.* 10. *infr. de legitim. hered.*

(24) *l.* 3. *supr. l.* 8. *infr. l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l. ult.* §. 2. *infr. de administr. tut. l.* 2. §. 23. *ff. ad SC. Tert.*

(25) Mater tutores a se petitos filio observare cogitur, at non legitimos aut testamentarios, ut notatur *in l.* matres. 3. *infr. ad SC. Tertyll.* Cynus *in l. ult.* §. *personis.* 2. *infr. de administr. tut.*

† Petendi autem filiis curatores (1) necessitas matribus imposita non est, cum puberes minores annis vigintiquinque ipsi sibi curatores, si res eorum exigit, petere debeant. PP. 10. Kal. Octobr. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De tutore.

7. Imp. GORDIANUS A. Dionysio.

ADmone (2) eam, quæ quondam pupilla tua fuit, cum eam non tantum viripotentem esse, sed etiam nupsisse proponas, ut sibi petat curatorem. Quod si ea petere neglexerit: quo maturius possis (3) rationem reddere administrationis adito eo, cujus super ea [re] notio est, petere curatorem non vetaberis. PP. 6. Id. Jan. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De matre.

8. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Musico.

CUm a matribus (4) sedulum petendi tutoris officium exigatur; nec fortuiti (5) casus impedimentis (6) adscribantur; proponasque procuratorem (7) qui ad petendum pupillo tutorem a matre fuerat constitutus a latronibus interfectum (8), petitionem ex necessitate demoratum esse: ab hereditatis successione matrem repelli, cujus (9) nullum vitium intercessisse asseris, perquam durum est. PP. 5. Id. Mart. TIBERIANO et DIONE CONSS. 291.

De habente tutorem.

9. Iidem AA. Asclepiodoto.

CUm jure habenti (10) tutorem tutor (11) dari non possit: intelligis (12) matrem (13) non officium pietatis in petendo tutore deseruisse, sed jure munitam merito filio suo tutorem non postulare. S. 3. Non. April. *Byzantii*, AA. CONSS. 299.

De patruo magno.

10. Iidem AA. et CC. Prisco.

NEpotibus fratris tui (14), si eorum mater in petend tutoribus debito non fugatur officio, petere tutore solenniter potes. S. Prid. Kalend. Maji, *Sirmii*, CC CONSS. 294.

De matre.

11. Imp. ZENO A. Dioscoro P. P.

MAtres naturalibus (15) [etiam] filiis ad similitud nem eorum, qui ex justis ac legitimis nuptiis sur procreati, petendorum tutorum necessitati subjaceant: nul la (16) eis ignorantia juris ad evitanda legibus, vel sa cris constitutionibus definita, si petitionem tutorum minu curaverint, profutura. Dat. Kalend. Sept. *Constantinop* ZENONE A. II. CONS. 479.

TIT. XXXII.

UBI (17) PETANTUR TUTORES, VEL CURATORES.

1. Imp. ANTONINUS A. Aristobulæ.

MAgistratus ejus civitatis (18), unde filii tui originem per conditionem patris ducunt, vel ubi (19) eorum sunt facultates, tutores vel curatores his quam primum secundum formam perpetuam dare curabunt. Quod si fi lii neque possident quicquam in provincia ubi morantur neque inde originem ducunt, restituti (20) apud patriam suam, et ubi patrimonium habent, morabuntur, et ibi defensores legitimos sortientur. PP. Kalend. Octobr. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

(1) Mater punitur, si tutorem impuberi non petit, non si curatorem puberi non petiit. *l.* 2. §. 29. *ff. ad SC. Tertyll.* et in eo magnum discrimen est tutoris et curatoris. De reliquis differentiis, vid. Cujac. 17. *observ.* 7.

(2) *Subaudi*, tu debitor (nam mox sequitur, quo maturius possis rationem reddere) ut *in l.* 1. *et* 4. *supr. h. t. creditor.*

(3) Tutor vel debitor volens reddere rationem administrationis, potest petere adulto curatorem dari cui reddatur ratio. facit. *l.* 7. §. 2. *vers. permittitur etiam. ff. de minorib.* 25. *ann.* adde *l.* 2. §. 3. *ff. qui pet. tutor.*

(4) *l.* 6. *supr. h. t.*

(5) Fortuiti casus impedimentis non adscribuntur: ut casus fortuitus ei non obsit, qui quantam potuit diligentiam negotio adhibuit, ut *l.* 2. §. 1. *et seq. ff. si quis cautionibus.*

(6) Id est, fortuiti casus inter impedimenta voluntaria non censentur: alias fortuiti casus impedimentum præstant, et quidem excusatione dignum, ut hic casus fortuitus superveniens procuratori excuset dominum a contumacia.

(7) Tutor peti potest per procuratorem. adde *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l. mutus.* 43. §. *is, qui.* 3. *ff. de procur.*

(8) Impedimentum superveniens, procuratori ad tutorem petendum misso, matrem excusat. *Salic.* Diligentiam adhibenti quam adhiberi debuit, casus fortuitus non debet obesse. Bald. *l.* 2. §. 43. *ff. ad SC. Tertyll.*

(9) Puniri non debet, qui nullo vitio laborat. *l.* 22. *infr. de pœn.*

(10) *l.* 1. *vers. quod tamen. Infr. de tut. vel curat. illustr. l.* 9. *Infr. qui dare tut. l.* 4. *Infr. in quib. caus. tutor. habenti. l.* 27. *ff. de testam. tut. l.* 13. §. 5. *ff. de excus. tut.* §. 5. *Instit. de curat.*

(11) Curator tamen dari potest. *l.* 20. *in fin. ff. de tut. et curat. dat.*

(12) Quia petitio adversus juris constitutionem fuisset.

(13) Imputari matri non debet, si tutorem filio tutorem jam habenti non petiit.

(14) Negligente matre patruus magnus, potest petere tutorem dari. facit *l.* 2. *ff. h. t.* mora priorum et proximorum in petendo tutore proximo adgnato vel cognato primis et proximis non nocet. *Goth.* Vid. *l.* 10. *infr. de legitim. hered. l.* 2. §. *fin. ff. ad SC. Tertyll.* Ans.

(15) Mater naturalibus liberis sicuti et legitimis tutorem petere debet, aliis eis non succedit.

(16) Error juris matrem non excusat, juris scilicet naturalis. *l.* 2. *supr. de in jus vocando.*

(17) *L.* 26. *D.* 6.

(18) De pupillo, qui originem paternam habet in una civitate, in alia domicilium, in alia patrimonium: Si quæras quis judex sit competens in dando ei tutore vel curatore: Sic sentio. Originis et domicilii simul judicem competentem esse, et originis ita hic vocabulum accipio, ut in *l.* 17. §. 4. *ff. ad municip.* domicilii vero a patre ultro electi non fortuito delati judicem præferri judici originis: multo magis patrimonii judici: ut ejus administratio ad omnia bona extendatur, et tamen a rerum pupillarium judicibus curatores bonis dari, ut quot judices rerum pupillarium fuerint, totidem curatores possint constuitui. ut *l.* 27. *ff. de tutor. et curatorib. dat. l.* 21. §. 2. *ff. de excus. tut.* ad curatores referas. Quid si datus tutor in loco domicilii, puta Romæ: idem alibi, puta in provincia bonis pupillaribus curator datus fuerit eoque præsente provincialium bonorum alienatio Romæ facta sit? judicium valet. *l.* 5. §. 12. *ff. de rebus eorum, qui sub tut.* ut hinc etiam colligas præsentiam et interventum curatoris bonorum provincialium requiri, quoties de bonorum provincialium alienatione domicilii in loco agetur. Solent autem in ea re judices urbani literis uti requisitoriis, de quibus dixi ad *l. a divo.* 15. §. 1. *ff. de re judicata.* Cæterum ut decretum de bonis provincialibus distrahendis Romæ fieri possit, hastæ tamen solennitatem apud rerum provincialium judicem celebrari oportebit.

(19) Domicilium etiam patrimonii ratione pupillus habet.

(20) Nota de restituendis patriæ, atque origini defunctorum liberis.

TIT. XXXIII.

DE TUTORIBUS VEL CURATORIBUS ILLUSTRIUM (1), VEL CLARISSIMARUM (2) PERSONARUM.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Proculo Præfecto urbi.

ILlustribus (3) Præfectus urbi (4) adhibitis decem (5) viris e numero Senatus amplissimi, et Prætore (6) clarissimo viro qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores [curatoresve] ex quolibet ordine idoneos faciat retentari, et sane id libero (7) judicio, expertesque damni constituent judicantes. Et (8) si in regendis pupillaribus substantiis singuli creandorum pares esse non possunt, plures (9) ad hoc [secundum veteres leges] conveniet advocari: ut (10) quem cœtus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimum judicabit, sola sententia obtineat Præfecturæ, [super cujus nomine, solemnitate servata, postea (11) per Prætorem interponatur decretum:] Itaque hoc modo remoti a metu, qui consilio affuerint, permanebunt: et parvulis adultisque Clarissimis (12) justa defensio sub hac prudentium deliberatione perveniet.

† Quod (13) tamen circa eorum personas censuisse nos palam est, quibus (14) neque tastamentarii defensores, neque legitimi, vita, ætate, facultatibus suppetunt: Nam ubi forte hujusmodi homines offeruntur, si nihil ad defensionem suis privilegiis comparabunt, ut teneri possint, jure præscribimus. † Ceterum alia quæ in causis minorum antiquis legibus cauta sunt, manere intemerata decernimus.

† In provinciis (15) autem Curiales in nominandis tutoribus et curatoribus clarissimarum personarum exhibeant debitam cautionem, et discriminis sui memores cognoscant, indemninati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. Dat. 3. Kal. Januar. *Mediolani*, TIMASIO et PROMOTO CONSS. 389.

Occupati circa majora non vocantur ad minora. Bald.

2. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Aureliano Præfecto urbi.

GEnerali lege prospectum est, ne (16) qui ad illustrium (17) Senatorum tutelam cùrialibus occupati necessitatibus vocentur. Dat. 8. Kal. August. THEODOSIO A. III. et ABUNDANTIO CONSS. 393.

TIT. XXXIV.

QUI (18) DARE (19) TUTORES VEL CURATORES POSSUNT, ET QUI DARI (20) NON POSSUNT (21).

Status controversiam passo dari curator potest.

1. Imp. ALEXANDER. A. Amphibulo.

CUm tibi in ea ætate constituto, ut si de statu (22) [tuo] constaret, per tutores sive curatores negotia tua administrari deberent, libertatis controversiam fieri alleges: non [ideo] oportuit impediri, quo magis (23) liberari causa ordinata, quia interim pro libero habebaris, curator tibi daretur, per quem defendi causa tua potest. PP. Kalend. Novemb. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Maritus uxori curator non datur.

2. Idem A. Artemisiæ.

MAritus (24), etsi rebus uxoris suæ debet affectionem, tamen curator ei (25) creari non potest (26). PP. Kal. Jul. FUSCO II. et DEXTRO CONSS. 226.

(1) Huc pertinet *l. 2. infr. h. t. l. 7. §. 6. vers. sed si infr. de curatore furiosi. Nov. 22. c. 40. in fin.*

(2) Clarissimarum personarum appellatione intelliguntur plerumque tres Sanatorum ordines, illustres, spectabiles et clarissimi, ut *l. 2. infr. quando mulier tut.* Est enim clarissimorum nomen generale et speciale. dixi *l. 100. D. de verb. sign.*

(3) Illustris præf. et ita scriptum in *l. 3. C. Th. de tutor. et curat.*

(4) *d. vers. sed si. l. 2. in fin. infr. quando mulier tut.* Præfecti urbis Principes erant senatus. Cæterum hoc primo capite legis agitur de tutoribus creandis in urbe, ut et *infr. in fin.* in provinciis.

(5) His fiebat consilium, *infr. ibi:* qui consilio affuerint. de quo dixi ad Ulpian. 1. §. 13.

(6) Prætor tutelaris.

(7) Liberum judicium hic Baldus interpretatur rationibus reddendis non obnoxium: unde mox sequitur expertes damni: et post, remoti a metu.

(8) Plures tutores et curatores dari possunt, unus ubi sufficere non potest.

(9) Græcis προκριθέντες, et πρόκριτοι dicuntur, qui ita plures eliguntur.

(10) Idem fit in Episcopo creando. *Novll.* 123. *cap.* 1. *l.* 42. *supr. de Episcop. et Cler.* Sic et apud Cornel. Tacitum 4. *Annal.* Patricii tres nominabantur, ex queis unus Flamen dialis eligebatur. adde *l.* 23. *D. de tut. dat.*

(11) Ordo hic in tutore servatur, eligitur, confirmatur, decernitur ei administratio: quem adeo præcise servandum post Accursium putat Baldus, ut is ordo nisi servetur inutilis sit tutoris datio.

(12) Hæc lex agit de clarissimis, ut et *l. 2. infr. de illustribus.* qui et nobiles. *l. ult. §. 6. vers. Sed si quidem nobilis. infr. de curator. furiosi.*

(13) Tutores et curatores clarissimis, hoc est, nobilibus in urbe sic constituuntur. Si nulli sint testamentarii vel legitimi, ex quocunque ordine senatorio, vel equestri sumuntur ab illustri præfecto urbi qui est Princeps senatus adhibitis in consilium decem senatoribus et prætore tutelari: plures nominantur: deinde unus idoneus pronunciatur sententia præfecti urbi: ut ille postea solenniter detur, decernatur, prodatur, inauguretur, confirmetur auctore prætore tutelari: atque ita sententia præfecti præcedit decretum prætoris. *l. ult. infr. de magistr. conveniend. l. tutoris. 5. D. de confirm. tut.*

(14) *l. 5. infr. tit. prox.*

(15) In provincia clarissimis tutores vel procuratores dantur et nominantur a præsidibus decreto decurionum, et eorum periculo qui adfuerint.

(16) Sensus est, ut ii tantum, qui curiæ civitatis suæ obstricti non sunt, tutores dentur illustrium senatorum liberis impuberibus sui juris.

(17) De illustrium tutoribus vel curatoribus.

(18) Nec enim omnium judicum est tutores dare. vide *Lib. 26. tit. 5. D. de tutoribus et curatoribus datis. l. 7. in fin. D. de confirm. tut.*

(19) *Subaudi*, quibuscunque: aliis tamen ab illustribus et clarissimis, de quibus dictum est titulo superiore. ad hanc quæstionem refer *l. 1. l. 11. l. 22. D. hoc titulo.*

(20) *d. l. 7. in fin. Novell.* 72.

(21) Item cui dari. *l.* 1. 3. 5. 9. 10.

(22) Vid. *l. 17. D. de tutorib. datis.*

(23) Id est, quominus: Cujacius ita interpretatur, uti scripsi ad *l. 7. D. pro emptore.*

(24) De tutela fœminarum dictum est alias in *l. 3. supr. de legitim. tut. et ad Ulpian.* 11. §. 11. adde Cujac. 7. *obs.* 11. adde quædam ex *l. 2. supr. de procurat.*

(25) *l. 4. infr. de excusationibus tutor. §. 19. Instit. de excusat. tutor.* puta furiosæ. *l. 14. C. de curatoribus furios.*

(26) Quia si vir male gereret, tacite mulier ei negligentiam remitteret.

Cæco curator non datur.

3. Imp. PHILIPPUS A. Dolenti.

LUminibus (1) captum curatorem haberi (2) debere falso tibi persuasum est. PP. 13. Kal. August. PEREGRINO et ÆMILIANO CONSS. 245.

Miles tutor vel curator non datur.

4. Idem A. Emerito.

MIlitiæ (3) armatæ muneribus occupatus, neque si legitimus sit, neque si ex testamento datus fuerit, nec alio modo etsi voluerit, tutor vel curator fieri potest: sed si errore ductus res administraverit: negotiorum (4) gestorum actione convenitur. PP. 10. Kal. August. PERIGRINO et ÆMILIANO CONSS. 245.

Dantis jurisdictioni non subjectus non recte datur.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Æmilianæ.

NEque a præside alterius (5) provinciæ, neque [a] magistratibus municipalibus tutorem ortum ex alia civitate, nec domicilium, ubi nominatur, habentem, jure dari posse ab eo, cujus jurisdictioni subjectus non est, certissimi juris est. Neque cessatio injuncti perperam (6) officii ad periculum ejus pertinet. S. 12. Kal. Maji, AA. CONSS. 290.

Negligente etiam matre petere tutorem Præses dare debet.

6. Iidem AA. et CC. Leontio.

QUod dicis, matrem (7) filiis tutores nolle petere, super hac re adi præsidem provinciæ: qui si eam neglexisse perspexerit, etiam ipse magistratus dare tutores, vel nomina (8) mittere, ut ab ipso decreto tribui possint, jubere non prohibetur. PP. 2. Kal. Maji AA. CONSS. 290.

Servus tutor vel curator non datur.

7. Iidem AA. et CC. Rufo.

IN servili (9) conditione constitutum tutorem, [vel curatorem] a præside (10) dari non posse, nullam habet juris dubitationem. S. 2. Non. Jul. *Philippopoli* AA. CONSS. 290.

De creditore *pupilli.*

8. Iidem AA. et CC. Euelpisto.

CReditorem (11) debitoribus (12) tutorem datum, non tantum petitionem non amittere, sed etiam ipsum sibi posse solvere (13), non ambigitur. PP. 5. Non. Jul. CC. CONSS. 293.

De creditore vel debitore ejus qui in curatione est.

In AUTHENT. ut hi qui ob. se ha. per. §. sed et si quis. col. 6. tit. 1. al. 2. Nov. 72. cap. 2.

MInoris (14) debitor (15), vel is cui minor tenetur (16), aut qui minoris res tenet, a curatione prohibetur. Nam et ante curator (17), si minoris creditor efficiatur, non sine adjuncto curatore administrabit. Hoc autem ab initio vel probet, vel juret se credere minorem obligatum, vel res ejus habere. Nam si taceat; actionis sustinebit jacturam. Item si debitor taceat: nec redhibitione, nec alia tempore curationis solutione juvabitur. Sed si actionis cessionem (18) adversus minorem suscipiat, nec post curam quidem depositam ea permittitur

(1) Oculo utroque orbatus curator esse non potest. *l. unic. infr. qui morbo* uno potest. *l. 9. infr. de excusat. tutor.*

(2) Est qui restituit, *habere.* Neque enim cæcus curator esse prohibetur, aut tutor, sed si velit tantum excusationem habet. *l. unic. infr. qui morbo. et l. post susceptam.* 40. *ff. de excusat. tutor. l. etiamsi tutor.* 16. *ff. de auctor. tutor.* ut sit sensus, cæcum non esse in ea causa, ut ei curator dandus sit. Alius hanc emendationem reprehendit. Dicam alibi aliquando. *J. G.*

(3) Miles armatæ militiæ, neque tutor, neque curator dari potest. §. 14. *Instit. de excusationibus.* adde *l.* 8. *ff. de excus. tutor.* procurator. *l.* 31. *supr. de locato. l.* 8. *infr. de legatis.* 5. Harm. 11. §. 30. Quid si errore ductus res administraverit? negotiorum gestorum actione convenitur. *Synos. Basil.* 37. *tit.* 7. *ex tit.* 5. *cap.* 53.

(4) Pro tutore qui negotia gessit, etiam negotiorum gestorum actione conveniri potest. Paul. 1. *sent.* 4. §. *ult. l.* 1. *in fin. supr. de testam. tut. l.* 6. *supr. l.* 3. §. 10. *ff. de negot.*

(5) In tutore dando, magistratum servare oportet fines territorii et jurisdictionis suæ. *l.* 3. *ff. de tutorib. dat. l.* 3. *supr. qui petant tutores.* Si tamen defuerint idonei, potest magistratus ex vicinis civitatibus honestissimum quemque inquirere, et nomen præsidi provinciæ mittere, non ipsum dandi arbitrium vindicare. *l.* 6. *infr. h. t. l.* 24. *ff. de tutorib. et curatorib. dat.* Interdum etiam non municeps dari potest. *l.* 10. *ff. de tutelis.* Fallit etiam lex nostra in testamentario tutore. Possumus enim alienæ civitatis civem liberis tutorem dare. *l.* 32. *ff. de testam. tut.* quamquam et eo casu tutori dato competit excusatio. *l.* 11. *infr. de excusat. tutor.*

(6) *l.* 1. *supr. de testam. tut. l.* 8. *ff. de fidejuss. tut.*

(7) Dixi ad *l.* 3. *l.* 6. *l.* 8. *supr. qui petant tut. l.* 2. §. 23. *ff. ad SC. Tertull.*

(8) Vid. *l.* 24. *ff. de tutorib. dat.*

(9) Servus non potest dari a judice tutor vel curator. *Synops. dict. tit. cap.* 33.

(10) Nam a testatore potest. §. 1. *Inst. qui test. dar. tut. poss.*

(11) Olim creditor debitori tutor dari poterat, *ut hic. l.* 7. *infr. de excusat. tutor. l.* 78. §. 1. *ff. de contrah. empt. l.* 9. §. 5. *ff. de admin. et peric. tut.* ut et is qui litem habebat cum pupillo vel adolescente: nisi lis esset de omnibus bonis vel maxima parte, vel de statu. *l.* 6. §. 18. *l.* 20. *l.* 21. *ff. de excusat. tutor.* §. 4. *Inst. de excusat. tut.* Hodie hujusmodi personæ non modo excusantur, sed etiam removentur. *Nov.* 72. *cap.* 1. nisi sit mater vel avia. *Novell.* 94. etiamsi post susceptam administrationem adquirant obligationem adversus pupillum. Quo nomine intellige non permitti tutoribus vel curatoribus cessionis jure obligationes in pupillum adquirere. uti olim licuit. *l.* 12. *ff. de rebus eorum. qui sub tut. dict. Novell.* 72. *in princ.* In Gallia creditor vel debitor conditionem suam evulgare non cogitur, si a testatore tutor datus fuerit. et ita judicatum a Gratianopolitano senatu, anno 1461. Februar. 6. refert Bugnonius *in legibus abrogatis.*

(12) Debitor potest etiam tutor esse pupilli creditoris. *l.* 5. §. 4. *ff. de admin. et peric. tut.*

(13) *d. l.* 9. §. 5.

(14) Creditor minoris, sive ipsum minorem, sive res ejus obligatas habeat, nulla ratione ad ejus res curandas admitti potest. etiamsi legibus vocetur: ne forte vel cautionem aliquam subtrahat, vel aliquo modo eas quæ apud minorem sunt probationes avertat, easque in minoris ipsius fraudem recitet. 5. Harm. 11. §. 39. adde *Novell.* 71. *cap.* 1.

(15) Et ita abrogatur *dict.* §. 4.

(16) Et ita abrogatur *d.* §. 5. *d. l.* 7. *d.* §. 1.

(17) *l. ult. infr. de in litem dando.*

(18) Abrogata *l.* 12. *D. de rebus eorum.* Goth. Vid. Rittershus. *in expos. Novell. part.* 8. *cap.* 5. et omnino Covet *en son recueil. verb. tuteur. cap.* 4. Ans.

ti: nec is qui cesserit, agere debet: cum in legem commiserit, licet cessio pro justis causis facta sit, sed minor ucrabitur. His valentibus in omni cura prodigorum fore, aut furiosorum, aut dementium, et omnium quas introducunt leges.

Tutorem habenti tutor non datur.

9. Iidem AA. et CC. Maximiano.

SI sororis tuæ filiis tutore legitimo patruo constituto, nec ullo excusato privilegio, tutor datus es: cum habenti (1) tutorem alium dari jura prohibeant: necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione neri, non ambigitur. S. 3. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. onss. 293.

De habente curatorem.

10. Iidem AA. et CC. Florentino [militi] (2).

CUratorem (3) habenti neque adjungi nisi (4) causa cognita, neque in locum ejus alium substitui, nisi ite priore remoto, ambigui juris non est: te quoque ofuturum (5), damni, quod medio tempore negotiis pullaribus contigit, esse succedaneum: cum actorem peculo (6) tuo constituere debueras: nec jure Magistratum absentia tua alium creasse certum est. PP. 3. Kalend. pril. CC. Conss. 294.

De litibus.

11. Impp. Constans (7) A. et Constantin. C. ad Bassum Præfectum urbi.

IN universis (8) litibus (9) placet non prius puberem justam habere personam, nisi interposito decreto, aut ministrandi patrimonii gratia, aut (10) in litem fuerit rator datus: ut juxta præcedentia nostræ pietatis statulegitime initiatæ litis agitata in judiciis controversia finitur. Dat. 3. Id. Octob. *Aquilejæ*, Constant. A. et cinio Conss. 311.

12. Imppp. Valentinian. Gratian. et Theod. AAA. Eutropio.

CUrator adolescenti ordinatus, post inchoatam litem non potest sub (11) prætextu specialis curatoris a se nominati, aut litem contestatam deserere, aut ab administratione se subtrahere. Dat. 4. Kal. Octob. *Constantinop.* Eucherio et Syagrio Conss. 381.

De Principis colono aliisque privilegium habentibus.

13. Impp. Honor. et Theod. AA. Monaxio Præfecto urbi.

NE magistratuum ulterius procedat licentia: plenius designamus, ne patrimonialem (12) colonum, sive alium, qui privilegio (13) ab hac nuncupatione defenditur, tutelæ muneris astringat officium. Dat. * Honorio viii. et Theodosio iii. AA. Conss. 409.

T I T. XXXV.

QUANDO (14) MULIER TUTELÆ OFFICIO FUNGI POTEST.

Mulier de jure communi non potest tutelæ officio fungi. Salic.

1. Imp. Alexander A. Otaciliæ.

TUtelam administrare virile (15) munus est (16), et ultra sexum fœmineæ infirmitatis tale officium est. PP. 10. Kal. Octobr. Juliano ii. et Crispino Conss. 225.

2. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Tatiano P. P.

MAtres (17) quæ amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eas jure eveniat, fateantur actis [sacramento præstito (18)], *ad alias nuptias se non venire.* † Sane in optione hujuscemodi nulla cogatur, sed libera in conditiones quas præstituimus, voluntate descendat: nam si malunt alia optare matrimonia, tutelam administrare non debent. † Sed ne sit facilis in eas post tutelam jure susceptam irruptio, bona ejus primitus qui tutelam gerentis affectaverit nuptias, in obligationem (19) venire, et teneri obnoxia rationibus parvulorum præcipimus: ne quid incuria, ne quid fraude depereat. † His illud adjungimus, ut mulier si ætate

(1) Habenti tutorem legitimum alius a judice dari non potest. xi ad *l.* 9. *supr. qui petant.*

(2) Hæc vox delenda. Nam miles ne volens quidem ad tutelam curam admittitur. Cujac. 17. *observ.* 6.

(3) *Tutorem habenti*, Cujacius ita emendat 17. *observ.* 6. Id am suadent quodammodo hæc verba, *Negotiis pupillaribus. cod.* est præterea falsum curatorem habenti curatorem dari non posse. 20. *in fin. D. de tutoribus datis.*

(4) Curam habenti alius curator adjungi potest causa cognita. 20. *in fin. ff. de tutoribus datis.*

(5) Hæc lex intelligenda est de absente sui negotii, non reipucæ causa. Nam absens reipublicæ causa periculo medii temporis obstringitur. *infr. si tutor vel curator Reipublicæ caus. aber.* n in locum ejus alius tutor detur. *l.* 12. *ff. de tutelis.* in locum entis ex alia causa, neque tutor, neque curator datur. *l.* 11. *ff. tutorib. et curatorib. datis.* quatenus in ea fuerit, id est, abrit. vid. Cujac. *d. loc.*

(6) *l. un. infr. de actore a tutore.*

(7) Constantinus *l.* 1. *C. Theod. de tut. et curat. cread.*

(8) Excepta momentaria possessione. *l. ult. supr. qui legitimam sonam.*

(9) Minori datur curator ad lites, alioquin legitimam personam judicio standi non sustinet.

(10) *l.* 4. *supr. si advers. rem judic. l.* 2. *supr. qui legitimam personam. l.* 45. *in fin. ff. de re judicata.*

(11) Generalis curator a lite desistere propter specialem curatorem datum ad lites non debet. *Bart.*

(12) Principis colonus vel alias privilegiatus tutor dari non potest, vid. *l.* 8. *infr. de excusat. tutor.*

(13) Ut miles *l.* 4. *supr. h. t.*

(14) *Novell.* 94. *Novell.* 118. *cap.* 5. hoc autem adjectum videtur, quoniam ipsæ mulieres olim perpetua tutela aut potestate viri continebantur, dixi ad leges 12. tabul.

(15) *l.* 16. *ff. de tut.*

(16) Regula est generalis quæ exceptiones admittit: olim ita usitata, ut vel a judice, *l.* 21. *ff. de tutoribus datis.* vel patris testamento matri liberorum tutela inutiliter mandaretur. *l.* 26. *ff. de testam. tut.*

(17) *Nov.* 94. *c.* 1. Hodie extensum id est ad avias. *Authent. Matri et aviæ. infr. h. t.*

(18) Hodie remissum hoc est. *Auth. Sacramentum. infr.*

(19) Mater si contra jurisjurandi fidem iterum nubit non redditis rationibus nec petito alio tutore, filii habent tacitam hypothecam, tam in vitrici, quam in matris bonis. adde *l.* 6. *infr. in quibus casuis pign. vel hypoth.*

major est, tunc demum pætendæ tutelæ jus habeat, cum tutor, [vel testamentarius vel] legitimus (1) defuerit, vel privilegio a tutela excusetur, vel suspecti genere summoveatur, vel ne suis quidem pro animi aut corporis valetudine administrandis facultatibus idoneus inveniatur. ✝ Quod si fœminæ tutelas refugerint, et præoptaverint nuptias: tunc demum Vir Illustris Præfectus urbi (2), accito Prætore qui impertiendis tutoribus præsidet, sive Judices, qui in provinciis jura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores jubebunt. Dat. 12. Kal. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. et NEOTHERIO CONSS. 390.

In AUTHENT. de hered. ab intest. §. ex his. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 5.

MAtri (3) et aviæ (4) secundum (5) ordinem tutelam (6) etiam ante agnatos subire permittimus, si (7) inter gesta nuptiis aliis, et Senatusconsulti Vellejani auxilio renuntiaverit: solis testamentariis tutoribus eas præcedentibus, legitimis (8) et dativis postpositis. Defuncti namque voluntatem præponi volumus. Præter has autem aliis mulieribus interdicimus officium tutelæ subire.

In AUTHENT. ut sine prohibit. mat. debit. § propterea igitur. col. 7. tit. 6. al. 4. Novell. 94. cap. 2.

SAcramentum quidem non (9) exigitur, sed contractis secundis nuptiis expelli eam a tutelæ convenit: salva minoribus omni alia (prout juris est) cautela.

In AUTHENT. col. et const. ut supra.

AD hæc, et si debitum inter ipsam et fiiios quoquomodo vertitur, tutela materna non ideo minus admittitur debito (10) in sua natura durante. Potest etiam mater naturalium filiorum tutelam agere, omnia (11) age
quæcunque in legitimis defi ita sunt filiis.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SI pater secundum nostram constitutionem natural
bus (12) liberis in his rebus, quæ ab eo in eos pr
fectæ sunt, tutorem non reliquerit, mater autem volu
rit eorum (sive masculi sint, sive fœminæ) subire tu
telam, ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc fac
re, quatenus actis sub competenti Judice intervenient
bus, juramentum antea præstet, quod ad nuptias no
perveniat, sed pudicitiam suam intactam conservet, e
renunciet (13) *senatusconsulti Vellejani præsidio*, *omn*
que (14) *alio legitimo auxilio*, suamque substantiam sup
ponat: et ita filiorum suorum vel filiarum naturalium tu
tricem [eam] existere sancimus. Omnibus quæ pro ma
tribus et liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis
divalibus constitutionem cauta sunt, in hujusmodi matri
bus observandis. Si enim in filiis justis, in quibus et te
stamentariæ et legitimæ sunt tutelæ, et tamen matribus
his deficientibus, ad providentiam filiorum suorum veni
re conceditur, multo magis in his casibus ubi legitim
tutela evanescit, saltem alias eis dare humanissimum est
Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* LAMPADIO et OREST
VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXXVI.

IN (15) QUIBUS (16) CASIBUS (17) TUTOREM (18) VEL CURATOREM (19) HABENTI TUTOR VEL CURATOR DARI POTEST.

De absentia et reversione tutoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Tiberiano et Rufo.

SI in (20) locum ejus tutoris ad tempus dati estis
qui Reipublicæ (21) causa aberat, isque jam finit

(1) Id hodie abrogatur: præferuntur enim matres et aviæ tutoribus datis et legitimis. *Authent. Matri et aviæ. infr. h. t.*

(2) *l. 1. supr. de tut. illustr.*

(3) Tutelam filiorum matres sine ullo impedimento gerere possunt, verum simul atque ad secundas nuptias transierint, pelluntur a tutela. 5. Harm. 11. §. 54.

(4) Ampliatur lex *in pr. supr. eodem* ad avias.

(5) Mater præfertur aviæ in tutela liberorum administranda, utpote propinquior.

(6) In tutela liberorum gerenda mater præfertur quibuscunque adgnatis liberorum.

(7) Tutelam liberorum gerere matri, et aviæ licet, dum Senatusconsulto Vellejano, et secundis nuptiis renuncient, *ut hic.* 1. Harmen. 1. §. 27. verum novo jure secundis nuptiis renunciare non coguntur: cum tacite ipsis secundis nuptiis a tutela removeantur. *Authent. prox.*

(8) Derogatur legi 2. *vers. His illud.* ibi: *vel legitimi defuerint. supr. eod.*

(9) Derogatur legi 2. *in princ.* ibi: *sacramento præstito. supr. eod. et Novell.* 22. *c.* 40. Goth. Text. est in *l.* 22. *circa fin. infr. de admin. tut.* Rittershusius *in exposit. Novell. part.* 8. *c.* 2. Ans.

(10) Exceptio ad *l.* 8. *supr. tit. prox.*

(11) Puta ut inventarium faciat. *l.* 24. *infr. de admin. tut.*

(12) Naturalibus etiam liberis matres possunt esse tutrices. *l. ult. infr. de confirmando tutore. Nov.* 89. *cap.* 14.

(13) Mater tutelam liberorum adfectans, renunciare Vellejano cogitur. *Nov.* 118. *cap.* 5. In Gallia locum id non habet: et ita placito Senatus Burdegalensis decretum, anno 1521. Julii 26. uti Bugnonius *in legibus abrogatis* refert.

(14) Renunciationem quæ fit omni legum auxilio et juri introducto in favorem sexus observa: ea renunciatione mulieres rediguntur ad jura communia masculorum, nec habent aliquod beneficium in præjudicium pupillorum. Quid si talis renunciatio fuerit omissa? Baldus *in Authent. Matri et aviæ. supr. eod.* negat valere decretum interpositum super tutela matris et aviæ: nec eas præsumi renunciasse, ideoque juvari juris ignorantia. *l. ult. supr de juris et facti.* quod paulo videtur durius: Æquiores existim quibus id placet, mulieres tutelam suscipiendo tacite videri supra dictis juribus renunciasse: sed et ea omnia præstitisse, quibus a tutelam pervenitur. facit. *l.* 77. *ff. de adquir. vel omitt. hered. l* 30. *ff. de verb. oblig.* Addit Rolandus a Valle 1. *cons.* 13. *num* 6. *et sequent. ad* 22. a multis existimari; ex clausula (qua vide licet renunciamus omni juris legumque auxilio) videri renuncia tum *l.* 6. *et* 12. *ff. de transact.* de non visis et cognitis verbi testamenti, quam tamen opinionem non probat, *num.* 26. ad hæ beneficio juris municipalis, item beneficio ne in solidum conve niantur, beneficio inventarii, cedendarum, excussionis, ordinis divisionis, beneficio non abstrahendi de domo, revocandæ dona tionis ob non factam insinuationem, beneficio non incarcerandi simulationis. Ad hæc tolli purgationem moræ, conductori denega ri remissionem occasione belli supervenientis. Denique his et simi libus renunciatum videri. *Goth.* Vid. Zanger. *de except. part.* 3 *cap.* 11. *num.* 157. Ans.

(15) Tutorem habenti cur non omnibus casibus tutor dari pos sit, dicam *infr. h. t.*

(16) Dic in locum absentis Reipubl. causa, *l.* 1. *infr. h. t* excusati, *l.* 2. *infr. h. t.* suspecti, remoti, defuncti, relegati *l.* 4. *infr. h. t.*

(17) Causis, tutorem habenti tutor vel curator dari potest, u *l.* 4. *infr. h. t.*

(18) *l.* 1. *l.* 2. *et l.* 4. *infr. h. t. l.* 9. *supr. qui petant tutor l.* 9. *Supr. qui dare tutor.*

(19) *l.* 3. *et l.* 5. *infr. h. t. l.* 10. *Supr. qui dare. l.* 20. *in fin. ff. de tutorib. datis.*

(20) In locum absentis reipublicæ causa, licet is tutor esse non desinat, alius tutor dari potest. hæc lex exceptio est ad *l.* 4 *infr. h. t.*

(21) *l.* 12. *ff. de tut. l.* 15. *in fin. ff. de tutor. dat. ab his l.* 3. §. 10. *ff. de suspectis. l.* 45. *ff. de excusationib. l.* 9. *ff de tut. et ration. distrahend.*

unere quod ei injunctum est, abesse desiit (1): quin l ejus officium curamque pertineant negotia pupillæ amigere non debetis. Sed consultius feceritis, si præsidem ovinciæ virum clarissimum adieritis, ut is ad adminirationem tutelæ compellatur. PP. 8. Kal. Ang. ANTONO A. et BALBINO CONSS. 214.

De curatore dato impuberi.

2. Imp. ALEXANDER A. Valentiniano.

)Otuit quidem et debuit competens judex in locum excusati (2) tutoris, licet pupillus alios quoscunque beret tutores, curatorem (3) dare. Quamvis autem cutor cum aliis in locum excusati tutoris substitutus sis: nen periculo administrationis ultra pubertatis (4) temra non adstringeris. PP. 5. Id. Jun. MODESTO et PROCONSS. 229.

De curatore tutori adjungendo.

3. Idem A. Hylæ.

Ropter (5) late diffusum, id est, in diversis locis constitutum patrimonium, vel quod solus administrani non sufficias, an tibi tutelam administranti adjungi quos curatores oporteat, præses provinciæ, si te non icientem deprehenderit, æstimabit. PP. 8. Id. Denbr. POMPEIANO et PELIGNO CONSS. 232.

De tutore suspecto, vel excusato vel defuncto, vel relegato.

4. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Euplojo.

Icet tutorem (6) habenti tutor dari non potest (7): tamen certis (8) ex causis alius idoneus substitui entia competentis Judicis solet in locum suspecti (9), convictus ac remotus (10) est, et in locum excusa11), vel defuncti (12), vel relegati (13) tutoris. PP.). Mart. SECULARI II. er DONATO CONSS. 261.

De curatore tutori adjuncto.

5. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIM. AA. et CC. Zenoni.

CUm ob augmentum (14) facultatem curatores adjungi (15) soleant, non prius dati tutores [ab] administratione eorum liberantur. Sane si is qui administravit, tempore finitæ tutelæ fuit solvendo (16): secuti temporis periculum ad te pertinere non (17) potuisse manifestum est. Dat. 3. Kalend. April. CC. CONS. 293.

TIT. XXXVII.

DE ADMINISTRATIONE (18) TUTORUM VEL CURATORUM, ET (19) PECUNIA PUPILLARI FOENERANDA, VEL DEPONENDA.

De pecunia pupilli vel minoris.

In AUTHENT. ut hi qui oblig. se hab. §. quoniam. col. 6. tit. 1. al. 2. Novell. 72. cap. 6.

NOvissime (20) *cautum est, a curatore pecuniam pupillarem non esse fœnerandam: Quod si fecerit, mutui subjacebit periculo: nisi mobilis sit ejus substantia cujus cura administratur: tunc enim curator illud solum mutuare cogetur, quod ad dispensationem sufficiet adolescentis, ejusque rebus: quod vero plus est, caute recondatur: vel nisi ex necessitate hoc fecerit, veluti propter expensas in pupillum faciendas.*

Curatorem non teneri pro tutoribus præcedentibus.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Modesto.

FRustra times administrare res adolescentis, cujus curator es, ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis te recepisse, sed ea quæ agenda

) Curator in locum datus absentis eo reverso, seu finita absendeponit officium, facit *l.* 14. §. 1. *ff. de tutelis.*

) In locum tutoris excusati potest curator dari. *l.* 4. *in fin.* . *h. t. l.* 11. §. 1. *l.* 28. *ff. de test. tut.* Ulpian. 11. §. 23. æc vox exceptio est ad *l.* 4. *infr. h. t.*

) Imo tutorem ex Senatusconsulto dari oportuit. *l. si quis condition.* 11. *ff. de test. tut.* Dic, curatorem hunc instar tutoris: cum ultra pubertatem non duret hac lege. Unde tu-, sive protutelæ eum teneri quidam existimabant. *l.* 3. *infr. r. tut.*

) *l.* 1. *infr. quando tutores vel curatores. l.* 25. *ff. de tutodatis. princ. Instit. quibus modis tutela finitur.*

) Propter diffusum patrimonium tutori curator adjungi po-Hæc lex exceptio est ad *l.* 4. *infr. h. t. l.* 11. *in fin. infr. rcus. tutor.*

) *l.* 9. *Supr. qui petant tutores. l.* 9. *Supr. qui dare tutor.* 4. *sentent.* 13. §. 3.

) Curatorem habenti potest. *l.* 20. *in fin. ff. de tutor. et or. datis.* Cur tam varie? An quia datio tutoris est ex inione atque decreto, actus autem legitimi semel peraguntur, terantur? An quod pupillus in tutoris potestate sit, et nemo in duorum potestate esse: ita ut sit potestas cujusque in m, nisi pro uno habeantur, ut cum sunt conjunctim dati pluresve, curatoris autem nulla sit potestas in personam?

Tutorem habenti certis ex causis alius substitui a judice t: puta in locum absentis reipublicæ causa. *l.* 1. excusati propter diffusum patrimonium. *l.* 2. 3. *supr. h. t.* rerum aliarum. *l.* 21. *in fin. ff. de excus. tutor.* in locum surdi, muti, furiosi. *l.* 17. *ff. de tutelis.* adde et casum *l.* 15. *ff. de tut.* et alium ex *l.* 17. *in fin. ff. de appellationibus.*

(9) Vide *l. ult.* §. 10. *Infr. de curatore furiosi.*

(10) *l.* 2. *supr. h. t.*

(11) *l.* 11. §. 1. *ff. de testam. tut.*

(12) *l.* 3. *supr. qui petant tutores.*

(13) Relegatio excusationis species. *d. l.* 3. *l.* 11. *in fin. l.* 3. §. 9. *ff. de leg. tut.* Cujacius emendavit *deportati.* nisi forte vox *Relegati* hic accipienda sit pro *Deportati.* Cujacius ad *l.* 8. 9. *etc. ff. de excus. tutor.* ab ea tamen emendatione discedit. adde Paul. 2. *sentent.* 25. §. 8.

(14) Propter auctas pupilli facultates tutori curator solet adjungi. *l.* 9. *in fin. ff. de administr. et peric. tutor.*

(15) Alius licet tutor adjungatur, prior non liberatur.

(16) *l.* 39. §. 16. *ff. de administr. et peric. tutor.*

(17) Cur ita? collige ex *l.* 1. *in fin. infr. de dividenda tut.*

(18) *L.* 26. *D.* 7. *et* 3. *C. Theod.* 19. *Novell.* 72. *cap.* 6. *et* 7.

(19) Tutorum administrationis partes sunt hæ: inventarium facere: pecuniam otiosam ad prædiorum rusticorum emptionem deponere: si prædia nulla occurrunt emenda, fœnerari: cæteras res diligenter custodire: in judiciis pupillos suos et adultos defendere.

(20) Id est, ex *Novell.* 72. *cap* 6. Goth. Vid. Rittershus. *in expos. Nov. part.* 8. *cap.* 6. *et not. ad l.* 37. §. 1. *ff. de negot. gest.* Ans.

putas age: et (quod magis interest (1) omnium partium) insta: ut Judex inter (2) te, et tutores datus (3), quamprimum partibus suis fungatur. PP. 12. Kal. Octob. ALBINO, et ÆMILIANO CONSS. 207.

Curatorem administratione durante a collega non conveniri.

2. Iidem AA. Timoni et Elpidophoro.

ADversus curatorem adolescentis cui collegæ (4) dati estis, quamdiu administratio communis durat, exerceri judicium non potest. PP. 2. Kal. Maji, APRO et MAXIMO CONSS. 208.

De sumptibus.

3. Imp. ANTONINUS A. Eumoso.

SUmptus (5) in pupillum tuum necessario (6), et ex justis honestisque causis Judici qui super ea re cogniturus est si probabuntur (7) [facti] accepto ferentur: etiamsi (8) Prætoris decretum de dandis eis non sit interpositum. Id namque quod (9) a tutoribus sive curatoribus bona fide erogatur, potius justitia (10) quam aliena auctoritate firmatur. 14. Kal. Septembr. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De liberto tutore.

4. Idem A. Proculæ.

NIsi eam pecuniam, quam constiterit libertum (11) paternum tutorem filiæ tuæ rationi ejus debere, vel deposuerit (12), vel in prædiorum comparationem converterit, remittitur ad Præfectum Urbi, secundum ea quæ constituta sunt arbitrio ejus puniendus. PP. 12. Kalend. Octobr. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De tutoribus condemnatis.

5. Idem A. Rufino.

FRustra tutores quondam adolescentium quorum curam administras, judicatum [facere] detrectant, cum exacta pecunia possit auctoritate Præsidis in depositi (13) causam haberi. PP. Kalend. Jun. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De calumniosis actionibus non intentandis.

6. Imp. ALEXADER A. Paconio.

NOn est ignotum, tutores vel curatores [adolescentum], si nomine pupillorum vel adultorum scientes calumniosas (14) instituant actiones, eo nomine condemnari oportere: ne sub prætextu (15) nominis eorum propter suas simultates secure (16) lites suas exercere posse existiment (17). PP. 7. Idib. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De forma alienandi testamento data.

7. Idem A. Valerio.

TUtelam pupillorum tuorum sic administrare debes, ne ædificium quod his relictum est, contra formam (18) alienandi testamento datam vendas. PP. 7. Idib. Jul. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De curatore qui non administravit.

8. Idem A. Aprili.

ETsi scisses (19) te curatorem datum nec administrasses: cæteris curatoribus, et administrationem peragentibus, et sufficientibus (20) damno præstando, contra te actio dari non potest. Sin (21) autem nescisses (22) te curatorem datum, etiamsi solvendo cæteri non sint, damni periculum ad te non redundat. PP. 7. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. III. et DIONE CONSS. 230.

De dote constituenda.

9. Idem A. Inclytæ.

SI curatores habes, hique dotare (23) te bonis tuis (24) cessant: adito Præside provinciæ impetrabis, ut quo

(1) Adde *l. cum Stichus.* 29. *ff. de solution.*

(2) Curator adulti pro tutoribus antecedentibus non tenetur, nisi negligentia in exigendo possit ei imputari. vide *Infr. quando ex facto tutoris.*

(3) Datos.

(4) Plures cum tutelam gerunt, alter in alterum non agit, ut universalis administrationis ratio reddatur. *l.* 12. *l.* 18. *l.* 32. *in fin. ff. h. t.* Pro universali curatione non potest agi, nisi finito officio. Bald. vide Cujac. 17. *obs.* 7. *in fin.*

(5) *l.* 33. *in fin. ff. h. t.* Potestne tutor salarium exigere? potest. *d. l.* 33. *in fin.* vide Wurms. 1. *pract.* 38. *cap.* 11.

(6) Puta in alimenta. *l.* 2. *Infr. de aliment. pupill.*

(7) Probare sumptus debet is, qui sumptus se fecisse ait. facit *l. si quis pro redemptione.* 36. *in fin. pr. Infr. de donat. l.* 1. §. 3. *ff. de tutelæ et ration. distrah.*

(8) Nam expedit quodcunque non interponi. *d. l.* 2.

(9) Naturali justitia quod confirmatur, non eget alia confirmatione. *Bald.*

(10) Probatione alia non indigent quæ naturali justitia confirmantur. *l.* 3. §. 7. *ff. de cond. causa data. l.* 13. §. 7. *ff. de excusat. tutor.*

(11) *l.* 10. *Infr. h. t.*

(12) Tutor debitor pupilli pecuniam debitam pupillo deponere debet ad prædiorum comparationem. Minus est deposuisse, quam comparasse: alterutrum tamen exigitur, *ut hic*; adde *l.* 5. §. 4. *ff. h. t.*

(13) Summa liquida non potest tuto solvi minori propter metum restitutionis. *l.* 1. *supr. si advers. solut.* non tamen eo prætextu potest tutor aut alius debitor pupilli, vel minoris pecuniam penes se retinere. Cogitur enim pecuniam deponere vel consignare *l.* 5. *l.* 7. §. 7. *ff. h. t. l.* 73. *in fin. ff. de procuratoribus l.* 56. §. 1. *ff. mandati. l.* 64. *ff. de fidejussoribus.* vide Molinæum *de usur. quæst.* 39. *num.* 298.

(14) Tutor calumniosam: vel supervacaneam actionem intendens, proprio nomine obligatur. *l.* 9. §. 6. *in fin. ff. h. t. l.* 7[illegible] §. 2. *in fin. ff. de leg.* 2. bonam movere cogitur et appellare *l.* 11. *Infr. h. t.*

(15) Prætextu officii calumniam committi non oportet.

(16) Securi.

(17) Existimentur.

(18) Contra formam datam a testatore non debet tutor rem pupilli vendere. *l. ult. supr. de rebus alienis.* Imo potest vendere et ea in re patris præceptum negligere. *l.* 5. §. 9. *ff. h. t.*

(19) Sciens se tutorem, de neglecta tutela tenetur, si geren[illegible] solvendo non sit. *l.* 3. *Infr. de divid. tut. l.* 4. §. 3. *ff. re[illegible] pupill. salv.* adde *l.* 19. *infr. h. t.*

(20) Exceptio excussionis tutori vel curatori qui non gessit adversus eum qui gessit competit.

(21) Ignorans se tutorem, tutelæ non tenetur.

(22) Vide *l.* 5. *infr. de periculo tut.*

(23) Dotem sibi constitui, et eo nomine adversus curatores m[illegible] ram committentes agere adulta: sed et officium super ea re judic[illegible] implorare potest. facit *l.* 52. *ff. h. t. l.* 43. *ff. de leg.* 3.

(24) Dotare de suis, et propriis bonis curator adultam n[illegible] cogitur.

noderatum (1) est honestæ personæ, præstare cogantur. PP. 17. Kal. Maji, AGRICOLA et CLEMENT. CONSS. 231.

De liberto curatore.

10. Idem A. Rufinæ.

SI liberti (2) ejusdemque curatoris culpa, vel fraude ratio vestra læsa sit: sarciri damnum ab eo qui de-it, Præses provinciæ curabit: Non dubitaturus etiam raviorem executionem adhibere, si quid tam aperta raude commissum est, ut puniendum in liberto crimen eprehendatur. PP. 2. Kal. Aug. AGRICOLA et CLEMENTI-o CONSS. 231.

De tutore qui non appellavit, vel appellationem non prosecutus est.

11. Imp. GORDIANUS A. Cæcilio.

SI bonam (3) causam ea, cujus tutor es, habuit, et adversus latam sententiam non (4) appellasti, seu ost appellationem provocationis solennia implere cessaveis, tutelæ judicio indemnitatem pupillæ præstare debes. P. Id. August. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De fraude tutorum, de negligentia curatorum, de fœmina minore viginti quinque annis.

12. Idem A. Octavianæ.

DE his, quæ in fraudem administrationis a tutore gesta, vel negligenter acta a curatoribus eorum, quius successisti, allegas, agere debes: si modo annos leitimæ ætatis implesti. Neque [enim] ignoras non (5) ultum patrocinari fœcunditatem liberorum fœminis ad reum suarum administrationem, si intra ætatem legitimam nt constitutæ. PP. 3. Non. Octob. GORDIANO A. II. et OMPEIANO CONSS. 242.

Satisdatio de rato.

13. Idem A. Longino.

TUtores debita pupillaria, seu deposita reposcentes, ad satisdationem (6) compelli non posse, manifestum it. PP. 8. Kal. Maji, ARIANO et PAPPO CONSS. 244.

De rationibus reddendis.

14. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Clementi.

RAtiones (7) curæ (8) administratæ ante impletum quintum et vicesimum annum durante (9) officio posci jure non posse, manifestum est (10). PP. Prid. Non. August. PHILIPPO A. II. (11) et TITIANO CONSS. 249.

De eo, qui signavit ut curator.

15. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Licinio.

SI non subscripsisti (12) quasi fidejussor: frustra vereris, ne ex ea intercessione qua signasti ut curator (13), olim liberatus (ut affirmas) sententia Præsidis, ex officio curatoris conveniri possis. PP. Prid. Non. Mart. DIOCLETIANO III. et MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

De alienatione rerum pupillarium.

16. Iidem AA. et CC. Proculo.

NOn omni (14) titulo res pupilli potestatem alienandi (25) tutores habent: sed administrationis tantum causa distrahentes, quæ eis venundare licet, justam causam (16) possidendi comparantibus præstant. Cum itaque donandi (17) nulla (18) ratione res eorum, quorum administrant negotia, potestatem habeant: vindicare dominium a possidentibus non prohiberis. Dat. 10. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS. 287.

De testamenti factione, vel donatione.

17. Iidem AA. et CC. Martiali.

DE successione sua (19) tutores frustra timent: cum his qui tutelam administraverunt, testamenti factio non denegetur, nec de bonis suis donare aliquid prohibeantur. S. 16. Kal. Novembr. *Sirmii*, AA. CONSS.

De periculo nominum, et de pignoribus.

18. Iidem AA. et CC. Soterico.

DEbitoribus pupillæ pro officii ratione tutorem te constitutum adseverans, ad te nominum (20) periculo

(1) *d. l.* 43. *l.* 60. *ff. de jure dot. l.* 22. §. 4. *ff. ad SC. rebell.*

(2) Libertus male administrans removetur a tutela, eaque priatur. *l.* 4. *supr. h. t.*

(3) Cui contraria est calumniosa, et supervacanea. *l.* 6. *supr. h. t.*

(4) Tutor in bona causa cogitur appellare, et appellationem osequi, alioquin litis nomine tenetur. Est enim officium tutoris tilia non prætermittere, inutilia non admittere. *l.* 27. *supr. de iscop. aud.*

(5) Defectus ætatis non suppletur numero liberorum. *l.* 2. *supr. e in integr. restit. l.* 1. *in fin. supr. qui et advers. quos. l.* 2. *de minor.*

(6) Tutor agens pupilli nomine non tenetur cavere de rato. 23. *ff. h. t.*

(7) Rationes a curatore antequam 25. annum minor expleverit, m exiguntur tantisper dum curator gerit. 5. Harm. 11. §. 35.

(8) Curator tenetur ad rationes reddendas, ut et quivis alienam ministrationem suscipiens. vid. Rol. a Valle 1. *cons.* 49.

(9) *l.* 2. *supr. h. t.*

(10) Imo non est manifestum: sed falsum. *l.* 4. *in fin. l.* 16. *fin. ff. de tut. et ration.* Goth. Vid. *l.* 9. §. 4. *ff. de tut. et* it. Ans.

(11) Tρ. 1.

(12) Vid. quæ dixi ad *l.* 14. *supr. si cert. pet.*

(13) De eo quod quis facit ut tutor vel curator, vel procurator, vel gestor alterius, suo nomine conveniri non potest. *l. ult. ff. de inst. act.* vid. Wurms. 1. *pract.* 38. *c.* 10.

(14) Ergo aliquo: sunt enim alienationis variæ species et causæ.

(15) Hoc innuit, Certis causis, alienandi facultatem tutoribus permitti: in reliquis alienantes justam causam possidendi non transferre. Male autem alienat, qui donat. *l.* 22. *in fin. l.* 46. *in fin. ff. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de tut. et rationib.* nonnunquam tamen donare potest. *l.* 12. *in fin. ff. h. t.*

(16) Tutor justa de causa, hoc est, ex causis jure permissis res pupilli sui potest alienare.

(17) Non administrat, qui donat.

(18) Potest igitur justis de causis donare. *d. l.* 12.

(19) Tutela non efficit, quominus tutor de suis testari suaque donare possit. *l. un. supr. rem alienam gerentibus.*

(20) Periculum nominum spectat ad tutorem. *Goth.* An et quando periculum nominum ad tutorem spectet, vid. late Hartman. Pistor. *q.* 49. Ans. Adde *Censur. Forens. nostram et DD. ibi allegat. lib.* 1. *c.* 18. *n.* 10. S. L.

pertinente, parere solutioni (1) denuntia (2). Qui si satis non fecerint: in venditione (3) pignorum uti [communi] jure potes. S. Prid. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

De absente tutore dato.

19. Iidem AA. et CC. Vindiciano.

TUtor licet absens (4), decreto datus, si sciens (5) solenniter se non excusaverit, administrationi constituitur obnoxius. S. 3. Idib. Februar. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

De tacita hypotheca in bonis tutoris vel curatoris.

20. Imp. Constantinus A. Eufemianæ.

PRo (6) officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitoris existant, tanquam pignoris (7) titulo obligata, minores sibimet vindicare minime prohibentur. † Idem est, et si tutor, vel curator quis constitutus, res minorum non (8) administraverit. Dat. 7. Kal. April. *Treveris*, Volusiano et Anniano Conss. 314.

De donationum conditione neglecta.

21. Idem A. Maximo P. P.

[PUpillorum (9) seu] minorum defensores, si per eos donationum conditio (10) neglecta (11) est, rei amissæ (12) periculum præstent. Dat. 3. (13) Kal. Februar. *Romæ*, Sabino et Rufino Conss. 316.

De alienatione rerum pupillarium.

22. Idem A. ad Populum.

LEx (14), quæ tutores curatoresque necessitate adstrinxit, ut aurum, argentum, gemmas, vestes, cæteraque mobilia pretiosa (15), urbana etiam [prædia, et] mancipia, domos, balnea, horrea, atque omnia quæ intra civitatem sunt, venderent, omniaque ad nummos redigerent, præter (16) prædia et mancipia (17) rustica, multum minorum utilitati adversa est. Præcipimus itaque, ut hæc omnia (18) nulli tutorum curatorumve liceat vendere: nisi (19) hac forte necessitate et lege, qua rusticum prædium atque mancipium vendere, vel pignorare, vel [in (20) donationem] propter nuptias (21), vel in dotem dare in præteritum licebat: scilicet per (22) inquisitionem (23) judicis, et probationem causæ, interpositionemque decreti, ut fraudi locus non sit. † Ante omnia igitur urbana (24) mancipia, quæ totius supellectilis notitiam gerunt, semper in hereditate et in domo retineantur: nam boni (25) servi fraudem fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione (26) positi poterunt prodere veritatem: atque ita omnia observabunt, ut nec inventarium (27) minuere, nec mutare, vel subtrahere aliquid tutor valeat: Quod in veste, margaritis, gemmis, et vasculis, cæteraquæ supellectili necessarium est. Et tolerabilius (28) est (si ita contigerit) servos mori suis dominis, quam servire extraneis; quorum fuga (29) potius tutori adscribitur, sive negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam, sive duritia, vel inedia, atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur, sed magis diligunt: ita ut hæc lex per hoc quoque melior antiqua sit. Tunc enim remota servorum custodia etiam vita minorum sæpius prodebatur. † Nec vero domum (30) vendere liceat in qua defecit pater, minor crevit, in qua majorum (31) imagines aut [non] videre fixas, aut revulsas videre, satis est lugubre. Ergo et domus, et

(1) Vid. *l.* 2. *Infr. arbitr. tutel.*

(2) Officio tutoris incumbit debitoribus pupilli denunciare ut solvant.

(3) *l.* 14. *infr. de distr. pign.*

(4) Tutor absens potest dari. *Bald.*

(5) *l.* 8. *supr. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 5. *in fin. ff. h. t.*

(6) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(7) Bona tutoris et curatoris tacite pupillo, et adolescenti obligantur. *l. un. supr. rem alienam gerentib. l. un.* §. 1. *supr. de rei uxor. act. l. ult. vers. Discretis. supr. de legitim. tut. Novell.* 118. *c.* 5. *in fin.* vid. Negusantium 2. *de pignor.* 4. *num.* 5. Quid si ipse minor sit adhuc annis viginti? vid. *d. vers. Discretis.*

(8) Bona tutoris vel curatoris non modo pro male gestis, sed etiam pro non penitus gestis, tacite obligata sunt pupillo, vel adulto.

(9) *l.* 2. *C. Theod. h. t. l.* 1. *vers. Hisque. C. Theod. de donat. l.* 25. *Infr. de donat.*

(10) Puta faciendi vel non faciendi. vid. *l.* 25. *Infr. de donat.* et ita tutor non implens conditionem utilem pupillo, tenetur ei, in quod interest.

(11) Donationes μονομερῶς non fiunt. dixi ad *l.* 25. *Infr. de donat.*

(12) Id est, non quæsitæ. *l.* 7. *Infr. arbitr. tut.*

(13) *l.* 2. *C. Theod. h. t.* habet 4. Kalend. Novembr. *S. L.*

(14) Orationem Severi intelligit, quæ extat in *l.* 1. §. 2. *ff. de reb. eor. qui.*

(15) Mobilia pretiosa immobilibus comparantur.

(16) V. *l.* 1. §. 2. *ff. de reb. eor.*

(17) Vid. *l.* 3. *Infr. de præd. decur.*

(18) Mobilia scil. et prædia urbana ac rustica. Rustica et suburbana alienari non possunt, quod hic vetatur. vid. quædam ad hunc locum apud Cujac. 7. *obs.* 23.

(19) Tutor vel curator nihil ex rebus minorum vendere potest, nisi ex justa et probabili causa. Quin justa causa alienandi non sufficit. Nec enim res eas sine decreto judicis alienare potest. excepta veste usu detrita, et iis quæ servando servari non possunt, exceptis etiam animantibus pupillorum usui supervacuis. *Synopsis Basilic.* 32. *tit.* 11. *ex lib.* 38. *tit.* 9. *c.* 30. *et* 5. Harm. 41. §. 4.

(20) Quibus ex causis prædia minorum alienari possunt.

(21) *l. ult. vers. cum autem. infr. si major fact. alien. st.*

(22) Quibus solennitatibus res minorum alienari oporteat.

(23) De qua vide *l.* 5. §. 9. *ff. de reb. eor. qui sub tut.*

(24) De urbanis mancipiis non vendendis sine decreto, *ut hic. et vers. ult. Infr. h. t.* deque eorum utilitate. Quid rustica? Vendi multo minus possunt. Hac enim lege Constantinus nihil mutat orationi Severi, quæ rustica mancipia vetabat alienari. *supr. eod. in princ.* facit *l.* 3. *infr. de præd. decur.*

(25) Boni servi utilitas.

(26) *l.* 34. *ff. h. t.* et ita per familiares et domesticos probantur ea quæ fiunt in domo, id est, domestica. vid. *l.* 8. §. 6. *supr. de repudiis.*

(27) Possunt enim res hujusmodi facile subtrahi ac mutari.

(28) Occurrit objectioni, ut ex duobus malis minus eligatur. *l.* 200. *ff. de regul. jur.*

(29) Præsumitur servus pupillaris fugisse ob negligentiam, vel sævitiam tutoris.

(30) De ædibus paternis pupilli non distrahendis a tutore sine decreto, *ut hic. et vers. ult. Infr. hic.* facit *l.* 35. *ff. de minor*

(31) Adde *d. l.* 35. Interest nostra, res majorum nobis servari. facit *l. dudum.* 14. *supr. de contr. empt. l.* 35. *ff. de minor. l.* 36. *in fin. ff. de bonis libertorum. l.* 1. §. 15. *ff. si quid in fraudem patron.* 3. *Regum* 21. *ubi de Nabotho et ejus vinea.* Plinius 2. epist. ad Valerianum: *Me prædia materna parum commode tractant, delectant tamen ut materna.* Idem lib. 7. ad Fabatum: *Maternis cedere, ne Corneliæ quidem possum. Ideo Brutus notatus est, quod paterna bona mancipasset.* qua de re locus extat Crassi oppido elegans apud Ciceronem 2. *de Orat. et Oratione pro A. Cluentio.* 5. Quintil. 3. Horat. 1. *serm.* 2. *Rem patris oblimare, malum est, ubicunque.* Idem 1. *epist.* *Mævius ut rebus maternis atque paternis Fortiter absumptis, urbanus cæpit haberi Scurra.* Cicero 6. *in Verrem*: *Græci turpitudinem summam arbitrabantur referri in literas publicas pretio parvo ea quæ a majoribus quis accepisset vendidisse.* Heraclides 1. πολιτειῶν refert turpe habitum apud Lacedæmonios, terram vendere: ut et apud Locros teste Aristot. 2. *politic.* 5. unde lege Solonis τὰ πατρῷα κατεδηδοκότες, ἄτιμοι, qui bona paterna decoxissent, ab administratione Reip. remoti. Laërtius *in Solone.* his adde Tiraquell. *de retractu*, *quæst.* 46. Goth. Vid. etiam Menoch. 3. *præsump.* 83. Ans.

cetera omnia immobilia (1) in patrimonio minorum permaneant (2) : nullumque (3) ædificii genus , quod integrum hereditas dabat , collapsum tutoris fraude depereat. Sed et si parens vel ille cujuscunque heres est minor, reliquerit deformatum ædificium : tutor testificatione operis ipsius, et multorum fide , id reficere cogatur : ita enim annui reditus plus minoribus conferunt , quam per fraudes pretia diminuta . ✝ Servi (4) etiam qui aliqua sunt arte præditi, operas suas commodo minoris inferant, et reliqui qui in usu minoris domini esse non poterunt , quibusque ars nulla est , partim labore suo, partim alimoniarum taxatione pascantur : lex enim non solum contra tutores , sed etiam contra (5) fœminas immoderatas atque intemperantes prospexit minoribus : quæ plerumque novis maritis non solum res filiorum , sed etiam vitam (6) addicunt. ✝ Huic accedit , quod ipsius *pecuniæ* (7) (in (8) quo robur omne patrimoniorum veteres posuerunt) fœnerandi (9) usus vix diuturnus , vix continuus , et stabilis est : quo subsecuto , intercidente sæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. ✝ Jam ergo venditio tutoris nulla sit sine (10) interpositione decreti. Exceptis his duntaxat vestibus (11) , quæ detritæ usu , seu corruptæ servando (12) servari non potuerint.

✝ Animalia (13) quoque supervacua , quamvis minorum , quin veneant , non vetamus. Dat. Id. Mart. CONSTAN. A. VII. et CONSTANTINO C. CONSS. 326.

De canone non soluto.

23. Idem A. Felici.

SI (14) tutoris , vel curatoris culpa , vel dolo , eo quod vectigal (15) prædio emphyteutico impositum minime dependere voluissent , minoris [prædium] fuerit amissum : damnum quod ei contigit , ex substantia eorum resarciri necesse est. Dat. 13. Kalend. Maji , *Constantinop.* DALMATIO , et XENOPHILO CONSS. 333.

De inventario faciendo.

24. Impp. ARCAD. et HONORIUS AA.
Eutychiano P. P.

TUtores (16) , vel curatores , mox (17) quam (18) fuerint ordinati , sub (19) præsentia publicarum (20) personarum (21) inventarium (22) rerum omnium (23) et instrumentorum solenniter facere curabunt (24). Aurum , argentumque , et quicquid vetustate (25) temporis non mutatur , si in pupilli substantia reperiatur, in tutissima custodia (26) collocent : ita tamen ut ex mobilibus aut prædia idonea comparentur (27), aut si forte (ut adsolet) idonea non potuerint inveniri , juxta antiqui juris formam usurarum (28) crescat (29) accessio : quarum exactio ad periculum (30) tutorem pertinet. Dat. 7. Kal. Mart. *Constantinop.* ARCAD. IV. et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

Si debitor pupilli solvat.

25. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SAncimus : creatione tutorum et curatorum cum omni procedente cautela , licere debitoribus pupillorum vel

(1) De rebus immobilibus pupillorum non alienandis sine decreto , *ut hic. et vers. ult. Infr.* Porro immobilium appellatione , pecunia destinata in prædiorum emptionem continetur. vide Romanum , *consil.* 188. Forcatulum *Necyomantiæ cap.* 39. *n.* 5.

(2) Immobilia minorum sine decreto tutor alienare non potest, *ut hic* : ne quidem consensu pupilli ipsius. Quid ? adventitia filii potestne pater sine decreto alienare ? vide Jasonem *ad l. singularia.* 15. *ff. de reb. cred.* Ripam *ad l. obligatione.* 6. *num.* 56. *ff. de pignorib.*

(3) Tutor domum pupilli prætextu instaurationis , destruere non debet , ut materias distrahat : nisi indubie ruinam minentur , et instauratione indigeant. Quid si parens pupilli , vel alius qui hereditatem suam ad pupillum transmisit, quum demoliri vel reficere partem domus cœpisset , decessit ? Χρὴ τὸν ἐπίτροπον περὶ τούτου διαμαρτυρίᾳ χρήσασθαι, de hoc ipso attestatione uti tutor debet. *Synops. Basil. d. cap.* 30.

(4) Quemadmodum tutores servis pupillaribus uti debeant.

(5) Tutorum nomine hac etiam lege intelliguntur matres tutelam filiorum administrantes.

(6) Non tantum liberorum , sed et suam. *l.* 12. *Infr. qui potiores.*

(7) De pecuniæ utilitate dixi *ad Novell. Leonis* 52.

(8) Imo in pecudibus robur veterum fuit. vide peculium et pecunia. *Festus. Columella* 6. *Varro. Plinius.*

(9) Fœnerandi usus vix diuturnus , vix continuus , vix stabilis.

(10) Nulla minorum bona vendi possunt sine decreto , sive mobilia sint sive immobilia : nisi talia dixeris , ut diu commode servari non possint , ut sunt vestes detritæ et similes : ad hæc animalia supervacua. *Infr. h. t.*

(11) *l.* 4. *infr. quando decr. opus non est. l.* 53. *ff. de hered. petit.*

(12) Sine decreto judicis , minorem mensam suam mercatoriam , id est , negotiationem , et ut barbari quidam loquuntur , traficam distrahere non posse , hinc colligitur : cum negotiatio dicatur earum rerum esse , quæ servando servari possint. vide Simoncellum 2. *de decret.* 6. *inspect.* 4.

(13) *l.* 56. *ff. de admin. et peric. tut.*

(14) *l.* 3. *C. Theod. h. t.* Goth. De bonis quæ servando servari non possunt , vid. Math. Coler. *de processibus executiv. part.* 1. *c.* 2. *n.* 155. Ans.

(15) Imputatur tutori , si res emphyteutica propter canonem non solutum ad dominum redierit. facit *l.* 5. §. 6. *in fin. ff. h. t. l.* 78. §. 2. *in fin. ff. de leg.* 2.

(16) *l.* 4. *C. Theod. h. t.* De inventario a tutoribus , et curatoribus faciendo. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 27. *Supr. de episc. aud. l.* 13. *infr. arbit. tut. l.* 7. §. 6. *in fin. infr. de curatore furiosi. Nov.* 94. *in epil.*

(17) Id est , cum primo poterunt. Accurs. 6. *hic.* εἴσω τριῶν μηνῶν μετὰ τὴν τελευτὴν 5. Harm. 11. §. 25. περὶ προτιμήσεως ἐπιτρόπων. Idem tempus heredi præsenti ad inventarium faciendum præscribitur : absenti annus. *l. ult.* §. 13. *in fin. Infr. de jure deliberandi.* Idem spatium trium mensium datur a Leone. *Novell.* 110. *in fin.* inventario rerum dotalium faciendo.

(18) Quo tempore inventarium rerum minoris a tutoribus et curatoribus inchoandum ? Dic , quam primum potest fieri. *l. tutor , qui repertorium.* 7. *ff. h. t.*

(19) Quibus præsentibus inventarium pupillare fieri oportet , an pluribus notariis præsentibus id fieri necesse est , an vero uno tantum præsente satis sit ? Dic unius præsentiam sufficere. His addendum , in inventario minoris faciendo creditores non evocari : licet secus sit in inventario quod fit ab herede , sed et illud observandum , inventarium pupillare in judicio fieri oportere , ut notat Accurs. Bart. et alii , hoc est præsente judice : id enim in jure fieri censetur. *l.* 11. *in fin. ff. de Justitia. l.* 4. *in fin. ff. de interrog. in jure fac.*

(20) Id est , tabulariorum. *l.* 32. *supr. de Episc. et Cler.*

(21) Ergo plures requiruntur tabelliones ? Accurs. unicum sufficere ait. In inventario heredis præter tabularium tres requiruntur. *Novell.* 11.

(22) Ἀπογραφὴν τῶν πραγμάτων τοῦ τελευτήσαντος. Harmen. *ibid.* descriptionem rerum defuncti. adde *l.* 7. *ff. h. t.*

(23) Quarum rerum fieri debeat inventarium.

(24) Alioquin ut suspecti removentur aliisque pœnis subjacent : nisi testator inventarii confectionem specialiter remiserit. *l. ult.* §. 1. *Infr. arbit. tutel.*

(25) Dixi ad *l.* 22. *in fin. Supr. h. t.*

(26) Pecuniæ pupillares quæ commode servari possunt , custodiendæ a tutoribus ut prædia idonea comparentur , vel fœnori occupentur.

(27) De prædiis ex pecunia pupillari comparandis.

(28) De pecuniis pupillaribus fœnori occupandis.

(29) Hodie tutores non coguntur pecunias pupillares fœnori dare. *Authent. novissime. supr. h. t. Nov.* 72. *c.* 6.

(30) Quomodo periculum nominum ad tutores pertineat , vid. *l.* 16. *in fin. ff. h. t.*

*

adultorum ad eos solutionem facere: ita tamen, ut prius sententia (1) judicialis sine omni damno celebrata hoc permiserit: quo subsecuto, si et judex [hoc] pronunciaverit, et debitor persolverit: sequitur hujusmodi causam plenissima securitas, ut nemo (2) in posterum inquietetur: non enim debet quod rite, et (3) secundum leges ab initio actum est, ex alio eventu resuscitari. † Non autem hanc legem extendimus etiam in his solutionibus, quæ vel ex reditibus (4), vel ex pensionibus, vel aliis hujusmodi causis pupillo, vel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneratia (5) forsitan cautione, vel aliis similibus causis solutionem facere, et se liberare desiderat: tunc enim eam subtilitatem observari censemus. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

Nec autoritas interposita noceat tutori, vel curatori.

26. Idem A. Joanni P. P.

Cum quædam mulier testamento condito filium suum præteriisset (6), idem autem filius, qui præteritus erat, vel fratris, vel extranei esset tutor, vel curator, qui scriptus a matre tutoris fuerat heres: in præsenti specie manifestissimum erat, stare tutorem, vel curatorem in præcipiti (7) loco: sive enim auctoritatem (8) suam, vel (9) consensum (10) de adeunda (11) hereditate præstare pupillo, aut adulto minime voluerit, ne ex hac causa sua jura aliquod patiantur præjudicium (satis enim imminet periculum tutelæ, vel utilis negotiorum (12) gestorum actionis, ne pupillus, vel adultus, utpote ex illius tarditate læsus, litem ei ingerat) sive hujusmodi timore perterritus auctor fuerit pupillo vel adulto, periculum emergebat: dum (13) enim alii consentit, ipse sua jura perdit: videbatur etenim confirmare matris suæ judicium quod oppugnandum esse existimabat: et multæ aliæ insuper species oriuntur (14), ex quibus verendum est tutori, vel curatori circa suas res præjudicium [parari:] puta in hypothecis, et aliis variis causis. Invenimus autem generaliter definitum, post officium depositum omnes actiones, quas tutor, vel curator ex necessitate (15) officii subierit, in quondam pupillum, vel adultum transferri (16). Quare tam optimo exemplo argumentati (17), [nec non] et aliis omnibus casibus, in quibus veretur tutor vel curator, ne præjudicium ei aliquo fiat, timorem ejus removemus: Damus igitur eis cur summa fiducia res pupillorum, vel adultorum gubernare scituris, quod lex nostra sua eis jura immutilata reservat, nihil (18) ex hujusmodi auctoritate, vel consensu præjudicii subituris. Dat. 10. Kal. Septembr. *Constantinop.* post Consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531

Ad l. 25. sup. h. t. de usuris.

27. Idem A. Joanni P. P.

Constitutionem, quam nuper (19) fecimus, disponentes, quemadmodum debent solutiones in contractibus minorum fieri sive ex reditibus (20), sive ex pensionibus, sive ex aliis similibus causis, etiam in usuras extendimus: quæ tamen non summatim, neque ex multis annis collectæ jam debentur, biennales metas, et centum solidorum qnantitatem minime excedentes. Dat. 10. Kal. Novembr. *Constantinop.* post Consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

De eo, qui in tutela, vel curatione est defendendo 5. et de rerum ejus alienatione.

28. Idem A. Joanni P. P.

Sancimus, neminem tutorum vel curatorum pupilli, vel adulti, vel furiosi, aliarumque personarum, quibus tam ex veteribus, quam ex nostris [legibus vel] constitutionibus creantur curatores, defensionem (21), quam pro lite (22) susceperunt, recusare: sed ab initio litis modis omnibus memoratas personas defendere, et litem præparatam secundum leges instruere: scientes, quod hoc munus necessarium (23) est, tam tutelæ, quam curationi. Et si hoc recusaverint, vel subire distulerint: non solum utpote suspecti (24) amoveantur, amissa eorum existimatione, sed etiam ex substantia sua omne detrimentum, quod antelatæ personæ ex recusatione defensionis sustinent, resarcire cogantur.

§. 1. Sed et si quis ex quadam interpellatione admonitus pro litis instructione consuetam cautelam exposuerit, vel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorem susceperit, vel demens (25), vel furiosus fa-

(1) Judicis decreto quævis pecunia solvi potest. §. *ult. ibi, ut prius judicialis sentent. Inst. quibus alienare licet. l.* 7. §. 2. *ff. de minoribus.* adde *Supr. si adv. solut.*

(2) Cur ita? collige ex *l.* 4. *in fin. Infr. ad leg. Jul. de adult.*

(3) Recte facta non revocantur. *c.* 73. *de regul. jur. in* 6.

(4) Debitor sine judicis decreto annuos reditus annuasque pensiones pupillo potest solvere. *l.* 27. *Infr. h. t.*

(5) Fœneratitiæ pecuniæ pupillis citra judicis decretum solvi non possunt. *d.* §. *ult. Instit. quibus alien. licet vel non.*

(6) Id est, exheredasset. Nam matris præteritio pro exheredatione habetur. §. 7. *Inst. de exhered. lib.*

(7) Res ita habet: Titia Mævium filium, eundemque tutorem Caji in testamento præteriit Cajo herede instituto, quo se vertet hic Mævius? si Cajo autoritatem suam, vel consensum de adeunda hereditate præstiterit, infelix, videbitur propriam exheredationem adprobasse, et matris hereditatem abdicasse. Si non præstiterit verendum est ei, ne Cajo tutelæ judicio utili obstringatur.

(8) Hoc dicit respectu pupilli, *ut infr. h. t.*

(9) Vide Anton. Mercator. 1. *not.* 2.

(10) Hoc dicitur respectu puberis. *Infr. h. t.*

(11) Sine decreto judicis, curatoris tamen consensu, adultus hereditatem adire potest. *hac lege.* vide Simoncellum *tract. de decretis.* 2. *Tit.* 6. *inspectione* 5.

(12) *l.* 17. *supr. de negotiis.*

(13) *l.* 12. *l. ult. ff. de inofficioso.*

(14) Observa hanc sententiam, et adde *l.* 1. *Infr. quando ex facto tutoris. l. ult. in fin. ff. si quis cautionibus.*

(15) Necessitas officii excusat. sic advocato non nocet necessitate facta accusatio. *l. ult. ff. de postulando. l.* 14. §. 9. *ff. de bon. libert.*

(16) *l.* 4. §. 1. *ff. de re judicata.*

(17) Argumentum ita ducitur. Finita tutela vel cura transeunt actiones in pupillum et adultum; Potest itaque pupillus vel adultus a suo tutore vel curatore, post finitam tutelam conveniri.

(18) Licet tutor consentiat ut tutor, non tenetur tamen jure proprio. *l.* 14. §. 9. *ff. de bon. libert.*

(19) *l.* 25. *supr. h. t.*

(20) *d. l.* 25. *in fin.*

(21) Tutor ut curator, adultum in lite pupillum defendere tenetur. *l.* 30. *ff. h. t.*

(22) Tutor litem susceptam deserere non potest.

(23) *d. l.* 30.

(24) Pœna tutoris vel curatoris pupillos, vel adultos suos non defendentis.

(25) Tutoribus vel curatoribus lite cœpta furiosis factis, alius substituitur qui lites exequatur.

tus fuerit : sancimus , continuo (1) curatorem ei in ompetenti judicio (2) ordinari , cura et provisione tam udicis , sub quo lis vertitur , quam cognatorum et proinquorum , et actoris , si voluerit : ut non ab eo instiuta lis diutius protrahatur : necessitatem habente creato uratore defensionem subire , et cætera litis adimplere.

§. 2. Personis (3) etiam , quæ periculo proprio , vel ıæ substantiæ tutores , vel curatores petierunt (sive maes (4) [forte] fuerint , sive quidam alii) compelleuis eos , quos ordinaverint (5) tutores vel curatores , reparare talem subire defensionem : vel si illi noluerint oc facere, et propter hujusmodi defensionis recusationem tutela , vel curatione removeantur ; necessitatem impoimus memoratis personis alios tutores , vel curatores orinare in ipsis gestis , in quibus tutores vel curatores eantur , ex sua confessione declarantes talem subire deısionem. Ne autem tales personæ sine provisione debita linquantur , vel contra eos agentium jura diutius protentur , sancimus , continuo, id est , post recusationem fensionis , in casibus videlicet , in quibus (sicut dictum t) hoc fieri possit , creationem aliorum tutorum , vel ratorum celebrari : cognatis (6) , aliisque propinquis et finibus , vel creditoribus (7) , vel aliis quorum (8) terest , adeuntibus , vel admonentibus eos , qui secunm leges jus habent tutores , vel curatores constituere.

§. 3. Defensionem autem et nomen ejus in hoc casu rtius declarantes , ne forte putaverint tutores , vel cuores gravamen sibimet imponi , illam decernimus defenıem eos subire , quæ non (9) satisdatione pro eventu s constituitur , sed ut tantummodo litem secundum leın ordinem pro pupillo , vel adulto aliisque personis truant , licentiam ex hac nostra auctoritate habentes , e (10) decreto , res quarum gubernationem gerunt , cautela litis subsignare.

§. 4. Omnem autem dubitationem pro defensione puorum et adultorum , aliarumque personarum penitus putantes , sancimus (11), omnes tutores vel curatores (12) alias creari , nisi prius cum aliis solemnibus ver- , quæ pro gubernatione rerum , tam in gestis , quam cautionibus ab his conscribuntur , et hoc specialiter resserint , *quod omnimodo sine ulla dilatione defensio-n pro pupillis et adultis aliisque supra memoratis per-is subire eos necesse est.*

§. 5. Hisque adjicimus , nullam [neque] in hoc capitulo ambiguitatem relinquentes , tutoribus et omnibus curatoribus licere (13) fructus , sive qui ex reditibus prædiorum colliguntur , sive qui ex substantia personarum , quarum gubernationem habent , inventi fuerint , (id est , vinum , oleum , et frumentum , vel cujuscunque speciei sunt) sine decreto distrahere justo (14) pretio , quod in his (15) locis , in quibus venditio celebratur , tunc temporis noscitur obtinere et quæ ex venditione eorundem fructuum colliguntur pecuniæ , cum alia pupillorum vel adultorum aliarumque personarum substantia administrentur. Dat. 12. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

T I T. XXXVIII.

DE PERICULO (16) TUTORUM ET CURATORUM.

Notitiæ *causa datus tutor periculo subjacet.*

1. Imp. ALEXANDER A. Quarto.

ET qui notitiæ (17) causa liberti tutores dantur, quamvis soli administrandorum negotiorum pupillorum sive adultorum facultatem interdum non accipiant, propter tenuitatem sui patrimonii , periculo tamen omnes sunt obligati : sive ea , quæ scire debent , ex utilitate eorum tutores sive curatores dissimulaverint , sive fraudem aliquam adhibuerint , vel cum aliis participaverint , aut cum suspectos facere deberent , vel in officio muneris , vel debito obsequio cessaverint. PP. 9. Kal. Febraur. ALEXAND. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

In Diversa provincia *administrans periculo non subjacet.*

2. Idem A. Saturo.

AD eos , qui in alia (18) provincia tutelam administrant , periculum administrationis ex persona tutorum , qui in alia provincia res pupilli gerunt , non porrigitur. PP. Non. Jul. ALEXAND. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

) Lite etiam cœpta curator ad lites indigentibus datur.

) Curator ad lites ab ipso causæ litisque judice datur. facit *ult. de judic. in* 6.

) Ad curam eorum qui tenentur pupillis tutores petere , per-t , ut a tutoribus pupilli defendantur : et si fuerint remoti , constituantur. adde *l. tutores vel curatores.* 24. *supr. h. t.*

) Matris officio atque muneri incumbit , non tantum tutores re , sed etiam exequi , ut per eos pupilli recte defendantur. *Novell.* 117. *c.* 1.

) Cautio qua de hic agitur , non præstatur a matribus , tementariis , et legitimis tutoribus gerentibus , sed dativis , hoc non coguntur matres in id incumbere , vel in id curam suam ndere , tutores ut liberorum omnes tutelam gerant , sed ut ii liberis suis tutores petierint , gerant : ut negligentia petiti a e tutoris , ad ipsam matrem pertineat , at non testamentarii egitimi tutoris.

) *l.* 10. *Supr. qui petant tutor.*

) *l.* 4. *supr. qui petant. tutor.*

) Vid. *l.* 7. *Supr. qui petant tutor.*

) Tutor defensionem pupilli promittens , satisdare judicatum , vel de rato non cogitur : sed tantum judicio sisti. *l.* 1. *ff. h. t.* eoque nomine immobilia pupilli sine decreto obligare.

) Observa casum in quo per tutorem et curatorem possunt obilia pupilli , et adulti citra decretum obligari.

) Quænam cautio exigatur a tutoribus creandis.

(12) Tutelæ hac nominatim cautione deferri solent , nempe , ut tutor promittat defensionem pupilli sui ultro et sponte suscipere , *ut hic.* Quid ? hæc cautio estne nominatim instrumento tutelari inferenda ? Baldus ita putat.

(13) Tutores vel curatores possunt fructus pupillares licet servando possint servari , sed et jumenta et animalia superflua sine decreto distrahere , pretiis tamen forensibus et justis , id est , usitatis eo loco in quo distrahuntur , *ut hic* : neque cogitur ea parte tutor annonæ caritates expectare vel aucupari , ut eos fructus carius vendat , sed nec tenetur in longinqua , et dissita loca fructus pupillares mittere , ut eos pretio majore distrahat : sufficit enim tutori , ut , quo loco fuerit , eos justo pretio divendat.

(14) Adde *l.* 2. *Supr. de rescind.*

(15) Id est , forensi pretio. *l.* 63. *ff. ad leg. Falcid.*

(16) *L.* 26. *D.* 7. *et Novell.* 118. *c.* 5. *in fin.*

(17) *Notitiæ causa* tutor datus licet non administret , tenetur tamen , si contutores non instruxit , aut suspectos postulavit. *Notitiæ causa* dantur plerumque ii qui actores fuere , ut instruant tutores et curatores de fortunis pupilli. *l.* 32. §. 1. *ff. de testam. tut. l.* 14. §. 1. *et* 6. *ff. de solutionibus.*

(18) Tutor *Provinciæ unius* , non tenetur de facto tutoris alterius provinciæ. *Bald.* Si administratio est divisa a testatore vel a judice , periculum unius non spectat ad alium. *Salic. l.* 2. *Infr. de divid. tut. l.* 4. *l.* 47. *in fin. l.* 51. *ff. de admin. et peric. tut.*

Non servanda, *vel in horreo servanda*, *si combusta.*

3. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Gratiano.

SI res pupillares, quas [in] horreo conditas habere, aut etiam venundare debuisti (1), in hospitio (2) tuo (ut adseveras) vi ignis absumptæ sunt : culpam seu segnitiem tuam non ad tuum damnum, sed ad pupilli tui spectare dispendium, minus probabili ratione deposcis. PP. 3. Kal. April. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

Casus fortuiti.

4. Iidem AA. et CC. Floro.

TUtoribus vel curatoribus fortuitos (3) casus, adversus quos caveri non potuit, imputari non (4) oportere, sæpe rescriptum est. PP. 12. Kal. Septemb. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

Ignarus *sese tutorem esse*, *periculo non subjacet.*

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Severo.

SI tutor petitus, vel testamento datus, tutorem te constitutum esse, non ex remissioris (5) negligentiæ vitio, sed justæ (6) ignorationis (7) ratione non didicisti, idque liquidis (8) probationibus ostenderis (9) : periculo ejus temporis (10), quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. 3. Id. Septemb. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Tempus *post tutelam finitam ad tutoris periculum non pertinet.*

6. Iidem AA. et CC. Epicteto.

TEmporis, quod (11) insequitur post tutelæ translationem, administrationis officio finito, ad eos, qui fuerunt, tutores, gerendæ rei non pertinere periculum rationis est. S. 5. Kal. Decembr. CC. CONSS. 293.

TIT. XXXIX.

QUANDO (12) EX FACTO TUTORIS VEL CURATORIS MINORES AGERE (13) VEL CONVENIRI (14) POSSUNT.

Condemnato *tutore minores conveniuntur.*

1. Imp. ANTONINUS (15) A. Septimio.

JUliana, cujus [tibi] curatores condemnati sunt, vicesimum quintum annum ætatis egressa est, actio (16) judicati utilis adversus ipsam bonaque ejus [tibi] exercenda est. Nam tutores curatoresque finito (17) officio non esse conveniendos ex administratione pupillorum vel adolescentium : sæpe decretum est. P. P. 8. Kal. Ju... Romæ, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Credita *a tutore pecunia pupillari agunt.*

2. Imp. ALEXANDER A. Sorarcho.

ET si tutores tui cum pecuniam pupillarem crederent ipsi stipulati (18) sunt, utilis actio tibi dabitur.

Mutuo *data pecunia tutori etc. in rem minorum conveniuntur.*

3. Imp. GORDIANUS A. Prudentiano.

SI in rem minoris pecunia profecta sit, quæ curatori vel tutori ejus nomine minoris mutuo (19) data est merito personalis in eundem minorem actio danda est. P. Non. Septembr. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 2..

Locatis *prædiis pupillaribus a tutore agunt.*

4. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Maximianæ.

SI hi, qui te in pupillari ætate constituta tutores fuerint, postea (20) in administratione perseverantes

(1) Tutor qui servavit non servanda, tenetur de casu, (pone, tutorem distulisse vinum vendere, quod post acuit : quodque ante potuit commode vendere) hoc est, rei pretium præstat, alias non tenetur. *l.* 4. *Infr. h. t.*

(2) Εν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ. in sua domo. ita Græci legunt, hac sententia : si tutor res eas, quas in horreo conditas aut venundatas esse oportuit, in domo sua servaverit, easque contigerit igni absumi, velut ex culpa segnitiaque sua convenitur. *Synops. Basilic.* 17. *tit.* 7. *cap.* 79. Tutor cogitur res pupilli tuto in loco deponere. *l.* 9. *supr. de pignorat. l.* 27. *ff. de admin. et peric. tutor. l.* 34. *ff. de damno.*

(3) De casibus fortuitis tutor non tenetur. *l.* 32. §. 1. *l.* 50. *ff. de admin. et peric. tut.*

(4) Excipe casum *l.* 3. *supr. h. t.*

(5) *Negligentia remissior*, est supina negligentia : privata denique, hoc est peculiaris et affectata quæ non in alios, aut paucissimos saltem cadit.

(6) Justa est ignorantia, quæ cuivis communiter accidere solet. Alias scientia arguitur ex iis quæ communiter fieri solent. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 19. *n.* 38. *ad* 44.

(7) Negligentia non adscribitur ignoranti. *l.* 8. *supr. de administr. tut.*

(8) Probationes juris et de jure, liquidæ sunt : ut hinc colligas: Probare eum *liquido*, qui negotium vel litem præsumptionibus aut probationibus juris confirmat. adde Jacob. Aretinum *in l. licet.* 74. *ff. de leg.* 1. Probationis liquidissimæ exemplum ponunt interpretes in testimoniis et scripturis, quibus stari lex jubeat. Id enim genus probationis (juris scl. et de jure) certum ac liquidissimum est : si modo vox *stari* in probationum quæstione posita fuerit, non in quæstione dispositiva : hoc enim casu adversus id genus probationis probationem in contrarium admitti : famam ... reprobari, et reprobatam, nullius effectus esse : quod fama reprobata, fama censenda non sit.

(9) *Onus probandi* hic injungitur tutori, quod tamen ... injungitur in *l.* 6. *ff. de admin. et peric. tut.*

(10) *Ignoti temporis* periculum non præstatur.

(11) Finita tutela finitur periculum administrationis. *l.* 11. ... *arbit. tutelæ.*

(12) *L.* 26. *D.* 9.

(13) Agere. *l.* 2. 4. *ult.*

(14) Conveniri. *l.* 2. 3.

(15) Id est, *Antoninus Caracalla*, ut in fastis consularib... observat Ant. Contius. *Ans.*

(16) *Condemnato* tutore minoris, minor convenitur judicati actione. *l.* 2. *ff. de administ. et peric. tut.* non ipse tutor. sententia fertur quidem in tutorem : at non in eum fit executio, eum inquam, hoc est, ejus bona.

(17) Finito officio, tutor vel curator ex administratione non convenitur.

(18) Ex *stipulatione* tutoris in rem pupillarem, pupillo quæritur utilis actio. Agunt minores actione ex stipulatu de pecunia a tutore val curatore *credita* : sive constante officio, sive post ... officii consequentia vel muneris, ipsi tutores vel curatores stipulati fuerint.

(19) *Mutuo* a tutore accepto et in rem pupilli verso, datur ... pupillum utilis actio. *l.* 2. *Infr. de curat. furiosi. l.* 4. *Infr.* ... *t.* adde *l. civitas.* 27. *ff. de reb. cred. l. ult. ff. de exercit. l. pupilli.* 6. §. 1. *ff. de negot.*

(20) Officio finito si tutor perseverat in administratione, ip... obligatur.

l curatores constituti, tua prædia locaverint (1): eos npetenter conveni: sed [et] ex eorum contractu utitibi quæri potuit contra successores conductoris actio. 3. Non. Mart. AA. Conss.

Certis *ex causis tantum pupilli agunt.*

5. Iidem AA. et CC. Onesimæ.

Fr (2) tutorem pupillo actio, nisi certis ex causis (3) quæri non potest. Dat. Id. Decemb. CC. nss.

TIT. XL.

SI (4) EX PLURIBUS (5) TUTORIBUS VEL CURATORIBUS, OMNES, VEL UNUS AGERE PRO MINORE, VEL CONVENIRI POSSINT.

Nolentibus *aliis unus minorem recte defendit.*

1. Imp. Antoninus A. Cassio militi.

Uno (6) ex tutoribus, vel curatoribus causam posse minorum defendi, cum (7) alii tutores, vel cuores eam defendere noluerint, ignorare non debes. PP. nis Nov. Missala et Sabino Conss. 215.

Denunciari *actio his, vel ab his, qui in provincia tutores vel curatores sunt, debet.*

2. Imp. Constantinus et Licinius C. ad Symmachum.

(8) divisum administrationis periculum per provincias sit: his (9) tantum omnibus insinuari (10) conit, et ab ipsis inferri litem, qui in ea provincia tu-, vel curæ officium sustinent, ne de aliis (11) pro-ius defensores minorum ad judicia perducantur. Dat. Prid. Non. Februar. Constantino A. v. et Licinio C. Conss. 319.

TIT. XLI.

NE (12) TUTOR, VEL CURATOR VECTIGALIA CONDUCAT.

Tutor vel curator prohibetur vectigalia conducere, tutela non finita, vel ratione non reddita, sub pœna falsi. Salic.

1. Imp. Antoninus A. Sexto.

Competens Judex non ignorat (13) non esse admittendos ad vectigalia conducenda [eos] qui pupillorum vel adolescentium tutelam, seu curam administrant, vel qui ejus administrationis rationem nondum reddiderunt. Sed quamquis contra interdictum ad vectigal conducendum accesseris, tamen quoniam ultro (14) me adisti (15), si tam vectigali, quam pupillis satisfeceris, falsi (16) crimine carebis.

† Cum autem fisco te jam obstrictum postea tutorem esse factum dicas: periculo te excusare poteris. PP. 8. Kalend. August. *Romæ*, Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

TIT. XLII.

DE TUTORE (17) VEL CURATORE (18) QUI SATIS (19) NON DEDIT.

Tutor, vel curator, qui non satisdedit, dum debet, administrare prohibetur, et ad satisdandum compellitur. Salic.

1. Imp. Valerianus et Gallieneus AA. Titio et Flaviano.

Si nondum vobis ætas legitima completa est, satisdationem ab his, quos minus idoneos curatores vobis

) *Ex locatione* agunt minores actione locati, prædiorum ım a tutore facta.

) Regulariter pupillo per tutorem non quæritur actio. *l.* 11. *ff. de pignorat.*

) Ex quibus quæritur utilis actio. *l.* 2. *l.* 4. *supr. h. t. l.* 2. *le admin. et peric. tut.*

) Id est, *An, si*. Genus loquendi Græcanicum.

) Frustra hoc non dicitur. Nam simul plures tutores dari ınt. *l.* 23. *ff. de tutor. dat. l.* 3. *l.* 24. *in fin. ff. de admin. ric. tut.* Huc referri potest pars extrema epigraphes tituli *de inistratione et periculo tutorum D. et l.* 3. *in fin. et* 4. *tit.*

) Tutores enim in solidum sunt tutores.

) Indivisa tutela (aliud si divisa. *l.* 4. *ff. de admin. et petut.*) rata causæ pupillaris defensio est, quam cessantibus aliis executus est. *d. l.* 3. *in princ. l.* 24. *in fin.* ut unius tutoutoritas pro omnibus sufficiat, dixi ad *l.* 5. *Infr. de autor. tanda.*

) Pars posterior *l.* 1. *C. Theod. de denunciatione vel edie rescript.* Goth. Ubi notanter in inscriptione deest Licinii no-, qui non fuit Cæsar cum Constantino. *S. L.*

) Si ita est, facto tutoris jus creditorum mutabitur, quod n negat. *l.* 36. *l.* 47. *in fin. ff. de admin. et peric. tut.* e. Lex præsens agit de denunciatione apud veteres recepta, explosa: ut mox dicemus, et ita Cujac. solvit *Paratitlo C.* . *obs.* 8.

) Id est, *denunciari.* Olim qui actionem in personam impet, eam confestim non poterat exercere, sed denunciationem olennem præcedere, et eam quidem fieri oportebat apud acta, ditione rescripti, cum ex rescripto aliquis causam erat introırus et a denunciatione vel editione rescripti, utrique parti constituta tempora certa ad litem exequendam et contestanexceptæ erant causæ ecclesiasticæ, et modicæ, id est quæ non excedebant centum aureos, et momentariæ possessionis tutelæ, negotiorum, de chirographis, de querela inofficiosi. *l.* 3. *l.* 5. 6. 7. *C. Theod. d. tit. l.* 1. *C. Theod. utrum vi. l. quicunque. C. Theod. de his, quæ administratoribus vel publicum negotium gerentibus distracta sunt.* Intra tempora superius constituta qui non egerat: præscriptione temporis submovebatur. post hunc tamen lapsum per indulgentiam Principis dabatur redintegratio denunciationis intra menses quatuor. Post hunc secundum lapsum non erat locus testationi. *l.* 2. *C. Theod. de temp. et repar. denunc.* Symmach. *epist. ad Theod.* Hodie omnes causæ agendæ sunt statim remotis denunciationum ambagibus. §. 15. *Inst. de actionibus. l. ult. Infr. de interdictis.* vide Cujac. 16. *observ.* 7. *et* 17. *observ.* 8.

(11) *l.* 4. *l.* 47. §. 2. *l.* 51. *ff. de admin. et peric. tutor.*

(12) Adde *l. ult. supr. qui dare tutores. l.* 49. *ff. locati. l.* 9. *ff. de confirmando tutore. l.* 9. §. 3. *ff. de publicanis. l.* 1. §. 9. *ff. ad leg. Corn. de falsis.*

(13) Hujus prohibitionis duæ fuerunt rationes, una ne pupillus oneretur ex causa fiscali. *d.* §. 3. altera ne pupillis prælatis fisci tacitæ hypothecæ amittantur.

(14) Pœna minuitur confitenti ultro, necdum convicto. De quo vide plura apud Tiraquellum, *tract. de pœnis. causa* 30.

(15) Et veniam petiisti. facit *l.* 15. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de falsis.*

(16) Falsi tenetur tutor et curator qui vectigalia publica conducit: cum duobus in solidum bona sua obligare videatur, quod in tutore et curatore speciale est: Nam in alio crimen stellionatus esset. *l.* 1. *et ult. infr. de crimin. stellionat.*

(17) Legitimo, vel dato sine inquisitione, quippe satisdatio non exigitur a testamentariis tutoribus, aut confirmatis a prætore: ab aliis exigitur. *l.* 3. *Infr. h. t.* §. 5. *Inst. de Atiliano. l.* 30. *C. de episcop. aud.*

(18) 1. *Instit.* 24.

(19) Rem pupilli salvam fore.

ab adversario cum Magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate: Prohibentur (1) enim ab administratione, nisi securitati vestræ satisdatione prospexerint. PP. Non. Jul. ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

Tutor non satisdans inopia removetur a tutela sine infamiæ nota: secus si fraude. Salic.

2. Iidem AA. et VALERIAN. C. Euplojo.

EUm tutorem, qui superest, si secundum Præsidis præceptum et juris formam satis non dat: removeri (2) a tutela, si inopia (3) hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus Rector provinciæ jubebit: et in (4) locum defunctorum alios idoneos substitui præcipiet: præsertim cum patrimonium pupilli nova hereditate auctum (5) esse proponas. Tutores autem dati (6) ab heredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maji, SECULARE et DONATO CONSS. 261.

Gesta a tutore qui non satisdedit, sunt ipso jure nulla in præjudicium minoris.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Stratonicæ.

IN dubium non venit, tutores, qui testamento (7) dati non sunt, administrandi potestatem, nisi satisdatione emissa salvam (8) tutelam fore, non habere. Si igitur tutor, qui pro tutelari officio non caverat, judicio expertus est: adversus eum lata sententia juri tuo officere non potuit: nec ea, quæ ab eo gesta sunt, ullam firmitatem obtinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando eo, quæ ab eo gesta sunt, ipso jure (9) irrita (10) sunt. PP. 18.Kal. Januar. *Nicomidiæ*, DIOCLET. III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

De pluribus tutoribus, quorum nullus satisdare tenetur, si unus satisdet, ille in administratione præfertur. Salic.

4. Iidem AA. et CC. Tertullo.

NOn omnium tutorum par similisque causa est. Quapropter cum exemplo (11) testamentarii (12) confirmatum a Præside (13), vel datum (14) ex inquisitione non onerari satisdatione rem pupillorum salvam fore manifestum sit: pluribus (15) tamen datis ex inquisitione tutoribus, illum qui satis secundum formam Edicti rem pupilli salvam fore dedit, in administratione præferri jamdudum obtinuit. S. Idib. Decembr. *Nicomediæ*, C[...] CONSS. 293.

Tutor antequam satisdet, officium non exercet, nisi circa tempore peritura, vel ea, quæ neglecta præjudicium afferre non possunt. Bald.

5. Impp. CONSTANTINUS et MAXIMIANUS AA. [Severo, et Maximo] CC.

TUtor, qui satisdationem, cum satisdare debuit, minime interposuit: nihil (16) omnino ex bonis pupilli alienare potest. Posteaquam autem ad tutelæ administrationem electus (17) est, et bonorum (18) possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse, et cætera [ejus] quæ tempore (19) arctarentur, persequi debuisse, aperte claret. Dat. 11. Kal. Januar. CONSTANTIO et MAXIMIANO AA. CONSS. 305. vel 306.

TIT. XLIII.
DE SUSPECTIS (20) [TUTORIBUS, VEL CURATORIBUS].

De liberto tutore.

1. Imp. ANTONINUS A. Domitiæ.

LIbertum tuum, et tutorem filii tui, si fraudulenter res ejus administrare existimas, suspectum facere potes, modo si officium ejus pubertate pupilli finitum (21) non est. Nam si eo jure tutor esse desiit, [is] judicio tutelæ conveniendus est. PP. Idib. August. *Romæ*, DRUSIS et ASPRIS CONSS. 213.

De curatoribus cessantibus gerere.

2. Idem A. Longino.

CUratores (22) quidem suo periculo, quanto tardius (23) ad eos tutela transfertur, cessant. Quod (24)

(1) Vide *l.* 5. *Infr. h. t.*

(2) Atqui nondum administrationem habet? An dicemus removeri, non ab actu administrationis, sed omnimodo? An potius removeri ab administratione futura?

(3) Inopiæ succurritur. §. *ult. Inst. de suspect. l.* 8. *ff. de suspect.* Inopiæ enim causa non satisdans eoque nomine remotus tutor, non fit infamis: qui ex superioribus causis infamis fieret, si dives remotus esset.

(4) In locum defuncti tutoris alius substituendus.

(5) *l.* 3. *l. ult. supr. in quibus casibus tut. hab.*

(6) Substitutus tutor ab heredibus defuncti tutoris rationem exigere debet. *l.* 39. §. 16. *ff. de admin. et peric. tut.*

(7) Testamentarii tutores non satisdant. *l.* 17. *ff. de testam. tut. princ. Inst. de satisdat.*

(8) Salvam tutelam fore promittit, qui salvam rem pupilli fore promittit, hæc enim duo paria. adde *l.* 2. §. 2. *ff. de prœt. stip.*

(9) Quidquid tutor vel curator gerit non præstita satisdatione, ipso jure nullum est.

(10) Ob administrationis et exercitii defectum. *l.* 2. *infr. de eo qui pro tutore.*

(11) Simile nullum idem est, adde *l.quod Nerva.* 32.*ff. deposit.*

(12) Exemplo testamentarii, confirmatus tutor non satisdat.

(13) Confirmatur a judice tutor a patre datus emancipato: confirmatur sine satisdatione, quia patris approbatio pro satisdatione est.

(14) Datus, ex inquisitione, non satisdat. *l.* 5. *ff. de confirm. tut. l. ult.* §. 7. *ff. de admin. rer.*

(15) *l.* 17. 18. 19. *ff. de testam. tut. l.*7. *ff. rem pupill. l.* 53. §. 3. *in fin. ff. de furtis.* §. 1. *Inst. de satisdat.* Goth. Cujus instituti rationem pete ex *l.* 3. §. 6. *ff. de admin. et peric. tut.* S. L.

(16) *l.* 3. *supr. h. t. l.* 7. §. 2. *ff. de curat. furioso.*

(17) Tutor simpliciter electus, id est, etiamsi nondum satisdedit, aut inventarium fecit, si modo scivit se tutorem datum esse, bonorum possessionem pupilli nomine potest agnoscere, *ut hic.* An et transmittere pupilli jus deliberandi? ita putat Bartolus. *arg. l. cum in antiquioribus.* 19. *infr. de jure deliberandi. l. sequitur.* 4. §. *si pupilli.* 14. *ff. de usurpat.* Est præterea jus deliberandi, res quæ tempore perire potest: cum anno tantum duret. *d. l. cum in antiquioribus. vers. Ideoque.* Sed nec id damnosum pupillo esse potest: ut id facere posse videatur tutor, etiamsi nondum satisdederit rem pupilli salvam fore: vel inventarium fecerit. facit *l. tutor, qui repertorium.* 7. *ff. de admin. et peric. tut.* vide Bartolum *in l. qui duos.* 9. *ff. de rebus dubiis.*

(18) Tutor etiam non præstita satisdatione, bonorum possessionem nomine pupilli agnoscere debet.

(19) Tutor antequam satisdet, non exercet, aut administrat res pupillares, nisi res tempore perituras. *l.* 7. *in fin. princ. ff. de admin. et peric. tut.*

(20) Dixi *lib.* 26. *D.* 10.

(21) Huic actioni locus est manente, non finita tutela. *l.* 7. *infr. h. t. l.* 11. *ff. h. t.* aliter quam tutelæ actioni, cui locus est finita, non manente tutela. *l.* 3. §. 6. *in fin. ff. h. t.*

(22) De curatore negligente.

(23) Periculum curæ neglectæ spectat ad curatores.

(24) *l.* 3. *infr. h. t.*

in fraudem id [esse factum existimas , suspectos eos ostula : qui si summoveri meruerint , in locum eorum lios accipies. PP. Id. Januar. Læto II. et Cerale onss. 216.

De tutoribus nolentibus gerere.

3. Imp. Alexander A. Fortunatæ.

PRæses provinciæ tutores (1) filiorum tuorum strictio- ribus remediis (2) adhibitis omnimodo administra- onis officium compellet agnoscere. Quod (3) si in eadem ntumacia (4) perseveraverint (5) : suspectos (6) po- ulare , ut alii in locum eorum petantur, non prohiberis. P. Id. Januar. Alexand. A. III. et Dione Conss. 230.

Testamentarius *tutor etiam suspectus f. p.*

4. Idem A. Thalidæ.

ETiam testamento (7) patris tutorem datum suspectum postulare potes , si fraudem tutoris argueris. PP. 8. al. Jan. Maximo II. et Paterno Conss. 234.

Quid spectatur in accusatione suspecti.

5. Idem A. Asclepiadi.

IN postulandis suspectis tutoribus seu curatoribus non (8) vires patrimoniorum principaliter, sed an nihil [segni- r , nihil] fraudulenter (9) geratur , perpendi opor- . PP. 6. Kalend. Januar. Maximo II. et Paterno onss. 234.

De removendo suspecto , et adjungendo curatore pauperi.

6. Imp. Gordian. A. Felici.

PIetatis (10) fungeris munere , qui fratris tui filios (ut necessitudo sanguinis saudet) protegere conaris. Si itur tutores , vel curatores eorum non recte administrant, spectis eis postulatis atque ostensis , ut alii in (11) lo- um eorum constituantur , facile impetrabis. Quod si ni- l in fraudem egerunt , verum ita egeni (12) sunt , ut eorum administratione fratris tui filiorum substantia ericlitetur , an eis adjungendus sit curator , qui idoneis cultatibus sit , Rector provinciæ æstimabit. † Remo- endi (13) autem licentia non (14) solum parentibus utriusque sexus , sed etiam cognatis , et extraneis , et af- finibus , et ipsi , cujus res administrantur , si non impu- bes (15) sit , arbitrio cognatorum bonæ opinionis consti- tutorum conceditur. PP. 5. Idus Novembr. Pio et Pon- tiano Conss. 239.

De administratione.

7. Idem A. Gorgoniæ.

EUm , quem ut suspectum tutorem vel curatorem ac- cusas , pendente (16) causa cognitionis abstinere ab administratione rerum [tuarum] , donec causa finiatur , Præses provinciæ jubebit. Alius tamen interea (17) in lo- cum ejus in administratione rerum ordinandus est. PP. 7. Kalend. Mart. Sabino II. et Venusto Conss. 241.

De administratione. De contutore.

8. Impp. Philippus A. et Philippus C. Proculo.

SI non suspectum contutorem tuum postulare , ac re- movere ab administratione bonorum pupilli curave- ris : admitti nequaquam potest ratio desiderii tui (18) , jam nunc postulantis tutelam tibi nomine ejusdem pupilli restitui. PP. 14. Kal. Novemb. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

Infamis *ex dolo remotus tutor.*

9. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Ammiano.

SUspectos (19) tutores ex (20) dolo (21) , non etiam eos , qui ob negligentiam remoti sunt , infames fieri manifestum est. S. 8. Kal. Maji, CC. Conss.

TIT. XLIV.

DE IN (22) LITEM DANDO TUTORE , VEL (23) CURATORE.

Tutor potest agere contra pupillum , alio contutore auctore. Salic.

1. Imp. Antoninus A. Miltiadi.

SI quas petitiones adversus pupillos tuos habes , dirige- re eas potes , adsistentibus causamque defendentibus

(1) De tutore negligente.

(2) Pignoribus captis. §. 3. *Inst. de satisdat. tutor. l. 9. ff. muneribus.*

(3) *l. 2. Supr. h. t.*

(4) Contumaciter nolens administrare , removetur ut suspectus , in ut loquitur Baldus , banniri et in carcerem conjici potest , i officium ac munus necessarium sibi impositum non suscipit.

(5) Ex contumacia tantum incheata tutor non removetur , sed continuata et contumaci plane.

(6) Vide *l. 4. in fin. l. 7. in fin. ff. h. t.*

(7) Etiam testamentarius tutor suspectus postulari potest. *l. 1.* 5. *ff. h. t. §. 2. Inst. h. t.*

(8) Non inopia , sed fraus segnem tutorem suspectum facit. 8. *ff. h. t. §. ult. in fin. Inst. h. t.*

(9) Suspectus potest postulari , qui res pupilli fraudulenter ministrat.

(10) Pietas fratris in filios exercenda.

(11) In locum suspecti tutoris alius constituendus.

(12) Paupertas non est idonea causa , ut quis removeatur a tute- Justa tamen causa est , ut inopi alius adjungatur. facit *l.* 5. *or. h. t. l. 1. ibi : propter tenuitatem. supr. de periculo tutorum.*

(13) Suspectos tutores removere possunt et ascendentes et cogna- , et extranei , et ipsi quorum res administrantur , si non im- beres sint. *Synops. Basil.* 37. *tit.* 10. c. 19.

(14) Suspecti actio quasi publica. v. *l.* 1. § 6. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. h. t.*

(15) Impuberibus non permittitur tutores suos suspectos facere. *l. 7. ff. l. 4. supr. h. t.*

(16) Tutor pendente causa suspecti , res pupilli jure administra- re non potest. Itaque alius ejus loco substituendus est. §. 7. *Instit. h. t. l. 14. §. 1. in fin. ff. de solution.*

(17) *l. 4. supr. in quibus casibus tut. hab.*

(18) Tutor durante adhuc tutela , non potest administrationis , id est , tutelæ rationem a collega suo exigere ; suspectum tamen eum postulare potest. *l. 2. supr. de admin. tut. l. 12. l. 32. in fin. ff. de admin. et peric. tut.*

(19) Suspectus tutor accusatus , si ob dolum remotus sit , infa- mia notatur : sin ob negligentiam , non fit infamis. *Syn. d. tit.* 10. c. 22. Goth. Pro intellectu hujus leg. vide Montan. *de tute- lis. cap.* 36. *reg.* 8. *num.* 13. 14. Ans.

(20) §. 6. *Inst. h. t. l. 7. §. 1. ff. h. t.*

(21) Quid si tutor ob dolum suum judicis tantum inquisitione , ac nemine eum accusante remotus est ? non fit infamis : hoc est , Condemnatus per inquisitionem , non est infamis , etiamsi ex dolo condemnatus sit. *l. un. in fin. infr. si tutor. vel curator non ges- serit. l. 3, §. præterea. 4. ff. h. t.*

(22) *l. 19. ff. de aut. tut. et §. ult. Instit. de autor. tutor. et* Ulpian. 11. §. 24.

(23) Hodie curator datur , non tutor prætorius , ut olim. *dict.* §. 24.

contutoribus (1) tuis, cum et si alios tutores non haberent, ad hoc genus litis defendendæ curatores accipere deberent. PP. 13. Kal. Aug. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Tutor pupilli, cujus pater vendidit fundum secum communem, consultius faciet, si tutela durante partem suam non vindicet. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Euaresto.

AN tibi partis fundi paterni vindicatio competat, is cujus de ea re notio est, æstimabit. Respicere autem debes officium, in quo te esse tutorem dicis: ne (2) ob ejusmodi petionem evictione (3) secuta, ultra pretii quantitatem auctoris (4) heredem pupillum tuum oneres, qui laudatus per te defendi debeat: cum aut compensationis (5) rationem habere, aut contrario tutelæ judicio experiri possis. Sed ne tuum jus (si quod habes) impediatur, ad eam rem defendendam, quæ (6) adversus te vindicantem agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. 12. Kal. Maji, JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Curator datus certæ rei vel liti, non tenetur de alia gestione. Bald.

3. Imp. GALLIENUS A. Valerio.

AD protegendam (7) causam tutor sive curator datus, conveniri non (8) potest administrationis (9) periculo, cum sola suscepti negotii tutela mandata est. Si nihil igitur (ut allegas) præter negotium gessisti, frustra conveniris. PP. Kal. April. VALERIANO et LUCIANO CONSS. 266.

Si curator ad litem expendit aliquid pro utilitate pupilli, debet illud recuperare. Bald.

4. Idem A. Irenæo.

AD litem datus tutor, si quid bona fide erogasti (10), a contutoribus (11), more solito exigere potes. PP. Kal. Novemb. PATERNO et ARCESILAO CONSS. 263.

Ubi tutor testamentarius vel legitimus est cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litem facere provideri. Salic.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Tigrani.

SIve ex testamento, sive [ex] jure legitimo, fratris (12) tui filiorum tutelæ onus ad te perveniat: vereri non debes de his quæstionibus quas adversus fratrem tuum quondam tibi fuisse dicis: cum si (13) qua emerserit lis, procuratore dato, et illis curatore ad litem constituto, et solennitati (14) juris (ubi tutor exigitur) et indemnitati utriusque prospici possit. Script. 4. Kal. Maji, CC. CONSS. 293.

TIT. XLV.

DE EO QUI PRO (15) TUTORE NEGOTIA GESSIT.

Mulier quæ tutrix esse non potest, si se gerat ut tutrix, actione pro tutelæ tenetur.

1. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Marcello.

ETiam mulieres (16) si res pupillares pro tutore administraverint, ad præstandam rationem tenentur. PP. ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacumque parte judicii.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Marco.

NOn utiliter (17) nominatus tutor pupillorum nomine agendo, licet ex eorum persona injunctas impleat intentiones, exceptione (18) (si tutor non est) summovetur. Dat. Non. Decemb. CC. CONSS.

TIT. XLVI.

SI MATER (19) INDEMNITATEM PROMISIT.

Licet mater petierit tutorem dari filio ejus periculo, non propterea tenetur ex illo facto, nisi hoc expressum fuerit judicis decreto. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Brutiæ.

SUo potius periculo Magistratus tutores, quos petisti, dederunt, quam tu contra sexus conditionem alicui

(1) Altero tutore auctore cum altero agi potest. Est igitur eo casu supervacuum curatorem litis causa postulari. *l.* 3. §. 2. *ff. de tutelis.* vide *l.* 24. *ff. de testam. tut.*

(2) Tutoris hæc esse cura debet, ut ne pupillus in pœnam contractus incidat.

(3) Res ita habet, Tuus frater fundum communem vendidit, et duplæ nomine emptori repromisit. Fratre mortuo tutor liberorum ejus, partem tuam emptori evincis. Emptor a te conventus, duplæ sibi promissæ nomine experitur in pupillos quibus defensionem debes? Quid juris? Præstat te compensatione uti, id est, te partem tuam a fratre tuo venditam fratris tui filiis judicio tutelæ imputare, ne alioquin tui pupilli in pœnam dupli incidant. Sin minus curator in litem pupillis tuis eligendus est, qui eos in causa evictionis defendat.

(4) Id est, venditoris fratris.

(5) *l.* 3. *infr. de contrario jud. tut. l.* 1. §. 4. *ff. de contr. tut.*

(6) *l.* 5. *infr. h. t.*

(7) Protegendum: *Vulg. Hal.*

(8) Curator certæ rei vel liti datus, alterius rei litisve nomine non tenetur: quippe certa ac definita fines suos non excedunt.

(9) Curator in litem non subjicitur periculo administrationis.

(10) Curator in litem sumptus repetit.

(11) *l.* 3. *infr. de contr. jud. l.* 30. *ff. de negot.*

(12) *l.* 2. *supr. h.t.*

(13) *d. l.* 2. *l.* 3. §. 2. *ff. de tutelis.* §. 3. *Inst. de aut. tut.*

(14) Curator ad litem pupillis, et minoribus constituendus est, tutore vel curatore adversus, eos litigante. Dandus, inquam, curator ad litem est jure ordinario. *l.* 19. *ff. de auct. præstand. l.* 17. §. 1. *ff. de appellat.* Jus enim legitimum non vult tutorem, nec simplicem curatorem. Ulpian. 11. §. 24. vide Cujac. 17. *observ.* 7.

(15) *Lib.* 27. *D.* 5.

(16) *Nov.* 155. *c.* 1. quidam hanc vocem referunt ad mulieres tutelæ gerendæ capaces: ut ea ratione negent non capaces tutelæ, si gesserint, teneri pro tutelæ. *l. cum a matribus.* 8. *supr. qui petant tutores.* verius est tamen qui res pupillares gerit pro tutore, rationibus reddendis obnoxium esse. Tacita hypotheca num eorum in bona competit? vide Gloss. *in l. pro officio.* 20. *supr. de admin. tut. l. dabimusque.* 19. §. 1. *ff. de reb. auctor. judicis possid.*

(17) Puta a matre. *l.* 47. §. 3. *ff. de admin. et peric. tut.*

(18) Exceptio tutoris illegitimi potest opponi in quacunque parte judicii, sicut exceptio falsi procuratoris. adde *l. Paulus.* 221. *ff. de verb. sign.*

(19) Paul. 2. *sentent.* 11. §. 2. *l.* 6. §. 4. *supr. et l.* 8. §. 1. *ff. ad SC. Vellejan.*

ex ea obligatione (1) obstricta es, quod tuo periculo tutores filiis tuis dari postulasti. PP. 3. Idib. Mart. MAXIMO II. (2) et URBANO CONSS. 235.

Tutor matri pupilli vel avo administrationem committens, ab eis indemnitatis promissionem recipiens, officio finito convenitur: et ipse ab eis conservabitur indemnis. Salic.

2. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Asclepiadi et Menandro.

QUædam pupillorum vestrorum a matre, itemque avo materno administrata, eorumque nomine indemnitatem vobis promissam adseveratis: Quæ si ita sunt, et idem pupilli legitimæ ætatis effecti, non adversus matrem suam, neque avum, sed contra vos congredi malunt (3): non immerito indemnitatem ab his præstari desiderabitis, quos et administrationem suo periculo pridem suscepisse proponitis. PP. 4. Idus Julii, PRÆSENTE et ALBINO CONSS. 247.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Cajano.

OB tutorem non idoneum a matre petitum, frustra vobis eam teneri contenditis, cum non nisi (4) specialiter ejus periculo dari decreto fuerit comprehensum, ex ea obligatione obstricta sit. S. Kal. Dec. AA. CONSS.

TIT. XLVII.
SI CONTRA (5) MATRIS VOLUNTATEM TUTOR DATUS SIT.

Contra matris voluntatem tutor filio dari non potest. Bald.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Tertio.

SI (6) contra matris ultimam (7) voluntatem Fuscinium filio communi tutorem datum probaveris: eum sine damno existimationis a tutela removendum Prætor decernet: Quæ rescriptio, si (8) in fraude convictus fuerit, non suffragabitur (9). PP. 13. Kal. Mart. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

TIT. XLVIII.
UT (10) CAUSÆ POST (11) PUBERTATEM ADSIT TUTOR.

Tutor causam pupilli inchoatam prosequi tenetur etiam post pupillarem ætatem, si instrumenta curatori non reddiderit. Salic.

1. Imp. PHILIPPUS A. Dextro.

TUtores, qui (12) necdum administrationem ad curatores transtulerunt, defensioni causarum pupillarium adsistere oportere, sæpe rescriptum est. Et ideo si (ut proponis*) instrumenta (13) quibus asseri possunt causæ provocationis, etiamnum hi quorum meminisli, apud se detinent: aditus Præses provinciæ periculi sui eos admoneri præcipiet. PP. 12. Kalend. Novemb. PHILIPPO A. et VITIANO CONSS. 246.

TIT. XLIX.
UBI (14) PUPILLI (15) EDUCARI (16) DEBEANT.

Pupilli educari debent apud matrem, nisi ad secunda vota transierit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Dionysodoro.

EDucatio pupillorum tuorum nulli magis quam (17) matri eorum, si (18) non vitricum (19) eis indu-

(1) Mater si suo periculo tutores filiis suis dari postulat, fidejubens, ejus intercessio infirmatur Senatusconsulto Vellejano. *l.* 6. §. 1. *supr. ad SC. Vellejan.* nisi specialiter decreto comprehensum sit, Periculo matris, quæ tutorem petit, tutorem dari. *l. ult. infr. h. t.* Aliud futurum est, si, ut reipsa tutelam filiorum administraret, tutoribus filiorum repromisit. *d. l.* 6. *in princ.*

(2) Maximo III. *Haloander.* et recte.

(3) Meus tutor matri meæ, et avo meo materno rerum mearum administrationem permisit, exacta ab eis cautione indemnitatis. Quid dicendum? Est in arbitrio meo agere adversus tutorem, ergo et adversus matrem? sic sane: non tamen ex stipulatu tutoris. *l.* 9. *infr. arbit. tut.* Qua igitur actione? negotiorum gestorum actione. *l.* 24. *supr. de usuris.* et ita Paulus intelligendus est 2. *sent.* 11. §. 2.

(4) Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(5) Quemadmodum judex tutorem confirmare solet, quem mater liberis heredibus institutis dederit. *l.* 4. *supr. de testam. tut.* item reprobare solet quem mater reprobavit. *ut hic.* cui convenit *lex* 21. §. 2. *ff. de tutor. dat.*

(6) Tutor liberis contra matris ultimam voluntatem dari non debet.

(7) Quid si vivens ac superstes mater tutorem aliquem liberis petiit? Eum qui petitus ita fuerit a matre, cæteris omnibus præferri putat Baldus. magnam enim esse præsumptionem pro matre: cui superstiti ac sanæ merito id permittendum videtur, quod in extremis positæ aut testamento suo facere conceditur: ut nullum sit discrimen, an mater tutorem liberis testamento suo petierit, an vero superstes, vel alio actu quam testamentario.

(8) Fraudis in tutela convictus, notatur. *l.* 1. *vers. Qui pro. ff. de his qui notant. l.* 2. *supr. de tut. vel curat. qui non satisd. l. ult. supr. de suspect.*

(9) Subaudi, ut ne teneatur fraudis admissæ: nam tametsi removeatur citra infamiam, fraudis tamen admissæ teneri merito debet. Removetur, at non liberatur.

(10) *l.* 5. §. 6. *ff. de admin. et peric. tut.*

(11) Causa dubitandi hæc esse potuit. Tutela pubertate finitur, ideoque post pubertatem causæ adesse tutor non cogitur.

(12) Causa decidendi hæc est, Etiamsi tutela pubertate finitur, periculum tamen administrationis non ante finitur, quam si rationes a tutore redditæ sint. Nondum rationes reddidisse intelligitur, qui litis instrumenta retinet.

(13) Tutor omnem rationem curatori non restituit, qui litis suo consilio cœptæ instrumenta nondum transtulit. facit *d.* §. 6.

(14) *L.* 27. *D.* 2.

(15) Pupilli dicuntur qui patre orbati. ut hic titulus differat a titulo, *Divortio facto apud quem liberi morari et educari debeant.* Est enim titulus ille de liberis patrem habentibus.

(16) Educatio propriam personam ipsius pupilli spectat: qua voce victus, vestiarium, habitatio. *l. ult. ff. de aliment. vel cib.* institutio morum et liberalium artium continetur. *l.* 2. *infr. de alimentis.* est enim ingenii quoque educatio. Terent. *bene et pudice doctum, atque educatum ingenium.*

(17) *Novell.* 22. *c.* 38. Nam ut Menander ait: ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς, ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὃ δ' οἴεται. *Goth.* Vide tamen *l.* 32. *ff. de adopt. l. ult. infr. de contr. jud. tut. l.* 15. *supr. de negot. gest.* Ans.

(18) Id est, si secundas non contrahit nuptias. *Nov.* 22. *cap.* 38. ut hinc constet, nuptiis secundis matres liberorum apud se educandorum jus amittere. Cuj et hoc recte additur, legatum matri relictum quamdiu cum filiis steterit, matrem ipsam nubendo amittere. *l. sed si hoc.* 62. *in fin. ff. de cond. et demonstr.*

(19) Et tamen vitrico privigni educatio et tutela permitti potest. *l. ult. infr. de contr. jud. tut. l.* 32. *in fin. ff. de adopt.* sic Cajus Octavius apud vitricum educatus. *Dion.* De educatione, Bartolo, Baldo et Speculatori et Wurmsero non convenit. vid. Wursm. 1. *pract.* 38. *cap.* 4. Cujacius 6. *observ.* 29. contra putat recte argumentum a tutela ad educationem duci. *l.* 1. §. *ult. ibi, exemplo tutoris. ff. ubi pupilli.* at non e contra. Nam jure antiquo matri tutela filii non permittebatur, nisi a Principe eam impetrasset: educatio vero permittebatur. Seneca. *de consolatione ad Marcian.* Pupillus relictus sub tutoris custodia usque ad XIV. annum fuit sub matris custodia.

xerit, committenda est. Quando autem inter eam et cognatos et tutores super hoc orta fuerit dubitatio: aditus Præses provinciæ, inspecta personarum qualitate et conjunctione (1), perpendet (2) ubi puer educari debeat. Sin autem æstimaverit apud quem educari debeat, is necessitatem habebit hoc facere, quod Præses jusserit. PP. 7. Id. Febr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Ubi pupillus educetur, est in judicis arbitrio, de eo tamen qui ei succedere debet, est justa suspicio. Salic.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Gratæ.

UTrum nepos tuus ex filia apud te, an apud patruum suum morari debeat, ex singulorum affectione, et qui magis ad suspicionem ex spe (3) successionis proprior sit, æstimabitur. S. 18. Kal. Novemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 243.

TIT. L.

DE ALIMENTIS (4) PUPILLO PRÆSTANDIS.

Tutor judicis officio cogitur alimenta præstare pupillo, licet pendeat quæstio de statu suo. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Faustino.

PUpillus, si ei alimenta (5) a tutore suo non præstantur, Præsidem provinciæ adeat: qui, ne in alimentorum præstatione mora fiat, partibus suis fungetur. † Idem est et si de statu (6) pupilli seu adulti, et de bonis ejus controversia pendeat. PP. 6. Id. Jul. *Romæ*, LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

Pupillus præsumitur alimentatus a tutore, et non præsumitur de nihilo vixisse, vel sine sumptibus studuisse. Bald.

2. Imp. ALEXAND. A. Euphido.

QUod plerumque postulatur, ut arbitrio Prætoris alimenta pro modo (7) facultatum pupillis, vel juvenibus constituantur, pro officio suo, qui aliena negotia gerunt, ne apud judicem controversiam habeant, faciunt. Cæterum si bonus vir et innocens tutor arbitrio (8) suo aluit pupillos (quod interdum etiam necesse est fieri (9), ne secreta (10) patrimonii et suspectum æs alienum [pandatur]: quod melius est interim taceri, quam cum de modo bonorum quæritur, ultro proferri, et apud acta jus dicentis contra utilitatem pupillorum designari) non dubie accepto (11) ferre debebunt ea quæ vir bonus arbitratur merito ad exhibitionem educationis, ministeria, studiaque erogata esse. Nec ferendus est juvenis, qui cum præsens esset, studiisque eruditus atque alitus esset: si (12) ea per alium se consecutum non probet, sumptus recuset quasi vento (13) vixerit, aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. PP. Non. Decemb. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

TIT. LI.

ARBITRIUM (14) TUTELÆ.

De verbis testatoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Leoni.

CUm tutelæ administratæ ratio a te peti cœperit: neque veritati (15), neque justis probationibus officit, quod (ut (16) dicis) testator modum (17) patrimonii sui verbis testamenti ampliavit (18), vel minuit. PP. 5. Kal. Octob. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De nominibus.

2. Idem A. Præsentino.

NOmina (19) paternorum (20) debitorum si idonea fuerint initio susceptæ tutelæ, et per latam culpam tutoris minus idonea tempore tutelæ esse cœperunt, judex qui super ea re datus fuerit, despiciet: et si palam dolo tutoris, vel manifesta (21) negligentia (22) cessatum est,

(1) Quædam dixi ad *l.* 18. *supr. de nuptiis.*

(2) Arbitrarium est decernere, apud quem filius educaretur: quod tamen causa cognita, citatis, ut loquuntur, citandis, fieri debet. *l. pen. ff. h. t.* vide Menochium 2. *de arbitrar. jud.* 168.

(3) Judex non decernit temere educatorem eum, qui pupilli successionem sperat. *l.* 1. §. 1. *in fin. ff. h. t.* licet eadem ratione ad eum redierit tutela legitima.

(4) Huc referenda est pars postrema epigraphes tituli, *ubi pupillus educari vel morari debeat: et de alimentis ei præstandis.*

(5) *l.* 5. *ff. h. t.* §. 9. *Inst. de suspect. l.* 3. §. 14. *ff. de suspectis.*

(6) Alimenta pupillo decernuntur, etiamsi de statu bonisque paternis fiat ei controversia.

(7) *l.* 3. *in princ.* §. 1. *ff. h. t.*

(8) Et ita sine decreto. *l.* 3. *supr. de administ. tut.*

(9) *d. l.* 3.

(10) Interest pupilli secreta patrimonii ejus, æsque suspectum alienum non evulgari apud acta. *l.* 2. *vers. quid enim. Infr. quando et quib. quart. l.* 14. *infr. de cont. stipul. l.* 7. *ff. de adm. tut. Edict. Justin.* 7. *cap.* 2. sic, qui secretum alienum sibi commissum evulgat, injuriæ tenetur. *l.* 1. §. 38. *ff. depositi.* Eo jure si lis pupillo sit cum aliquo, inventarium integrum pupilli adversario non exhibetur, sed ea tantum capita quæ in controversia posita sunt. facit *l. ult. supr. de precibus imperat.*

(11) *d. l.* 3. *l.* 2. *ff. h. t.*

(12) Præsumitur in dubio pupillus alimenta a tutore percepisse: non de nihilo vixisse, aut sine sumptibus vixisse.

(13) Præsumitur nemo vento vixisse. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 50.

(14) Id est, de actione tutelæ. Cui respondet titul. *ff. de tutelæ et rationibus distrahendis, et utili curationis causa actione lib.* 27. *tit.* 3. Hanc actionem vocat Arbitrium, quod omnis hujus judicii potestas sit in arbitrio judicantis, qui excussis tutelæ rationibus ex bona fide statuit, quæ tutorem pupillo præstare aut reputare oporteat. Eidem contraria actio opponitur, de qua *infr. tit.* 58.

(15) Veritati, et heredibus suis vel extraneis, nihil officit, quod defunctus modum patrimonii sui declaraverit. *l.* 10. *supr. communia utriusque judicii. l.* 6. *supr. de probat. l.* 6. *Infr. de testament. l.* 81. §. 4. *ff. de leg.* 1. *l.* 77. §. 30. *ff. de leg.* 2. *l.* 15. *in fin. ff. ad legem Falc.* nisi defunctus juraverit. Descriptionem enim defuncti coguntur sequi, nisi malint hereditate multari. dixi ad *Novell.* 1. *Nov.* 48. Quod de heredibus dictum est, ad creditores non pertinet. *d. Novell.* 48. *c.* 1. §. 1.

(16) Non secundum testatoris æstimationem, sed secundum veritatem, tutor reddere rationem tenetur.

(17) Vid. *Nov.* 48. *de eo qui moriens juravit quantum haberet in bonis*

(18) Voluntates defuncti dispositivæ servantur, non enunciativæ. *l.* 6. *infr. de testament.* nisi sit juratum. *d. Nov.* 48.

(19) Si debitores pupilli solvendo fuerint initio inchoatæ tutelæ, seu inchoante administrationem tutore, postea vero lata tutoris negligentia non solvendo esse cœperint, eorum inopia periculo tutoris est. *Synops. Basil.* 37. *tit.* 11. *ex lib.* 38. *tit.* 3. *cap.* 30.

(20) De nominibus paternis. De nominibus contractis a tutore agitur in *l.* 18. *l.* 21. *supr. de admin. tut. l.* 7. §. 2. *ff. de adm. et peric. tut.* adde *l.* 35. *ff. de reb. cred.*

(21) Lata culpa est quæ excusari non potest: quæ potest, minor culpa est.

(22) In nominibus paternis exigendis tutor tenetur tantum de lata culpa. *l.* 57. *ff. de admin. et peric. tut.*

utelæ judicio damnum quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandum esse, statuere curabit. PP. Non. Jul. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

De re empta a curatore ex pecunia minoris.

3. Idem A. Vitalio.

SI curator (1) post decretum Præsidis, sublata (2) pecunia quæ ad comparationem possessionis fuerat deposi-a, sibi prædium comparavit: elige (3), utrum malis n emptione negotium tibi eum gessisse, an quia in usus nos pecuniæ conversæ sunt, legitimas (4) usuras ab eo ccipere: secundum quæ Judex tutelæ judicio redditus, artem religionis implebit. PP. 3. Kal. Jul. Læto ii. et ereale Conss. 216.

De eo qui bonis paternis abstentus est.

4. Imp. Alexand. A. Aglao.

EUm, qui bonis paternis secundum Edicti formam abstentus (5) est, hereditariis actionibus conveniri ulla ratio suadet. Nec (6) ad rem facit, quod adversus uratores vel tutores, si non consulte abstentus sit, actio competat: Nihil quippe in ea [actione], quæ ex fficio gesta sunt vel geri debebunt, veniet: sed culpa lummodo, quantique (7) interfuit ejus non fuisse abentum, æstimabitur. Cui consequens (8) est, ut si opter eam causam transegisti (9) cum tutoribus vel ratoribus, nulla adversus te creditoribus patris tui peio competat (10). PP. 3. Kal. Maji, Alexandro A. ns. 223.

Ut ad eundem Judicem eatur.

5. Imp. Gordianus A. Victorino.

OMnes tutores, seu heredes eorum qui administraverunt tutelam, ad eundem (11) judicem ire debere, jampridem constitutum est (12). Cum igitur patrem tuum cum alio tutelam administrasse alleges: Præses provinciæ eundem Judicem adversus te atque heredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quisque condemnari debeat, examinaturum. PP. 10. Kal. August. Pio et Pontiano Conss. 239.

Si minor contractum approbat.

6. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Cunoni et aliis.

CUm interdictæ (13) venditionis vitium, etiam pretii fraude tutor vester cumulasse (14) proponatur: non dubitabit Præses provinciæ, quando venditionem (15) confirmare (16) voluistis (17), residuum pretium cum usuris venditæ a (18) tutore possessionis celeriter vobis restitui jubere. Quod autem petitis ab heredibus ejus qui vendidit, pretium vobis exsolvi, superfluo (19) a nobis desideratis: quia nec Præsidis experientiam possit [hoc] latere, tutores qui gesserunt, sive eorum heredes ob ea negotia quæ per eos administrata sunt, principali (20) loco conveniri debere: cæteris (21) ob culpæ rationem non servati detrimenti periculo substitutis: vel si pariter (22) administrasse doceantur, etiam adversus unum, liberum experiundi arbitrium competere: ita ut actiones

(1) Quid? daturne directa tutelæ actio in curatorem universan saltem protutelæ? Dari videtur, quia tutoris vicem sustinet. alelæus hic putat τὸν τοῦ ἀνήβου κουράτωρα τῆς τουτέλας κατέχεσθαι, d Ulpiani sententiæ repugnat, *l.* 1. §. 7. *ff. de eo qui pro tut.*

(2) Depositam apud alium pupillarem pecuniam ad prædiorum nparationem tutor ab ipso depositario invito repetere potest, t non emat prædia; quod fortassis verum est, nisi nominatim lege ipsi depositario data pecunia est ut apud eum esset, tantisdum prædium pupillo emeretur; quod merito notari potest debet, adversus tutores qui prætextu tutelæ, privatas injurias isci volunt adversus hujusmodi depositarios.

(3) Minoris est electio, utrum rem petat emptam sua pecunia icet non suo nomine) an pecuniam ipsam cum usuris centeis. *Salic.*

(4) De usuris pupillaribus, vid. *l.* 7. §. 10. *ff. de adm. et ic. tut. l.* 1. *infr. de usuris pupillarib.*

(5) Abstinens hereditate hereditariis actionibus non tenetur. *supr. quod cum eo. l.* 3. *infr. de revoc. his quæ in fraud. l. l.* 18. *ff. de tut. et rat. l.* 20. §. 4. *D. de adq. vel omitt. hered.*

(6) Pro herede non gerit, qui actionem exercet adversus tutoet curatores, quod inconsulte, eorum ductu, patris hereditate inuerit.

(7) In actionem tutelæ venit id quod interest pupilli vel adulti fuisse abstentum. adde *l.* 1. *l.* 2. *supr. si ut omissam.*

(8) Argumentum recte duci a contractibus ad delicta hinc col-Bald. ut in *l. omnem.* 20. *ff. de judic.*

(9) Transactionis causa quod quis consequitur a tutore vel cure, ob inconsultam hereditatis paternæ abstentionem, non vir consequutus nomine hereditario, ideoque conveniri a creditbus paternis non poterit. Baldus: *Quod filius*, inquit, *quærit ontractu, vel quasi, non eum facit heredem patris. Filius sigens de patris nece, non propterea se immiscet.*

(10) Cur nulla competit? An hoc ideo quod quæ filius patre tuo, proprio contractu vel quasi adquirit, ea filium heredem is non efficiunt: quo jure existimant eum qui de patris morte adversariis transegerit, pro herede non gerere: pacem deni- (sic enim nostri loquuntur) de morte patris facere non esse m hereditarium. Bart. Aug. *in l. si filius qui patri.* 12. *ff. ulgari.*

(11) Eundem ad judicem iri solet, si plures sint tutores, *ut hic. et l.* 6. §. 1. *in fin. ff. de edend. l.* 2. *ff. de quib. rebus ad eundem.* quemadmodum si inter plures agitur familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum. *l.* 1. *ff. de quib. rebus ad eundem.* si plures correi ejusdem pecuniæ. *Nov.* 96. *cap.* 2. §. 1. si plures vindicent servi dominium. *l.* 8. §. 1. *l.* 9. *ff. de lib. caus.* si mutuæ sint petitiones. dixi ad *l.* 1. *supr. rer. amot.* et breviter ad eundem judicem remittendi sunt, qui vel eodem jure, vel ratione ejusdem officii tenentur.

(12) Ne causæ continentia dividatur. *l.* 1. 2. *ff. de quib. reb. ad eundem.*

(13) *l.* 1. *ff. de reb. eor.*

(14) Tutor fraudem fraude cumulat, qui non tantum prædia pupilli sine decreto distrahit, sed etiam iniquo ac minimo pretio ea vendit.

(15) Ratam habens venditionem rei alienatæ legibus prohibitæ, non intelligitur ratam habere ejusdem rei iniquam, seu non suo dignove pretio venditionem. ut hinc colligas, Pretium quidem venditionis ratum haberi posse, licet ejus qualitas rata non habeatur. proinde negotium unum, et idem nonnunquam forma sua partim comprobari, partim non probari, qua nimirum forma non fuerit servata. Hinc constat quoque, Actum qui mei contemplatione nullus sit, ratum haberi et confirmari posse. adde *l. Julianus.* 13. §. 27. *et* 29. *ff. de act. empt.*

(16) Ratum habere contractum tutoris, et ex eo ejusve nomine experiri pupillus potest.

(17) In electione minoris positum est ratam habere venditionem invalidam a tutore factam.

(18) Minor si venditionem tutoris invalidam confirmavit, potest pretium juste petere ab ipso tutore.

(19) In his quæ jure communi sunt permissa, Principis scriptura supervacua est: supervacuo et frustra petitur a Principe, quod jure facere conceditur. *l.* 1. §. *nam in suis, vers. ut superfluum. infr. de thesauris l.* 30. *ff. de reb. auct. jud. possid.*

(20) Tutor qui gessit, ejusque heredes prius conveniendi sunt, quam qui non gesserunt. vid. *Infr. de divid. tut.*

(21) Qui non gesserunt sc. vid. *l.* 1. *infr. si tutor vel cur non gesser.*

(22) Quemadmodum sit agendum adversus eos qui pariter tutelam administrant, melius explicatur in *l.* 1. §. 10. 11. 12. *et seq. ff. de tut. et rationib. distrah.*

quas adversus alios habetis, ad electum transferantur. PP. 4. Kal. Septembr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De dolo et culpa tutoris.

7. Iidem AA. et CC. Alexandro.

QUicquid (1) tutoris dolo vel lata (2) culpa (3), aut levi, seu curatoris, minores amiserint (4), vel (5), cum possent, non (6) adquisierint: hoc in tutelæ seu negotiorum gestorum utile judicium venire non est incerti juris. S. Prid. Id. April. AA. CONSS.

De longi temporis præscriptione.

8. Iidem AA. et CC. Dalmatio.

TUtores tutelæ conveniri, longi temporis præscriptio (7) non prohibet: Unde si his transactione, vel novatione (8) aut acceptilatione liberationem non præstitisti: apud Rectorem provinciæ, quæcumque tibi debentur, repetere non prohiberis. S. 14. Kal. Maji, AA. CONSS.

Utrum tutor, an heres promittentis indemnitatem, conveniri debeant.

9. Iidem AA. et CC. Juliano.

TUtorem quondam, ut tam rationem, quam si quid reliquorum (9) nomine debet, reddat, apud Prætorem convenire potes: quamvis enim matrem tuam susceptis bonis vestris *indemnitatem* (10) *pro hac administratione tutori se præstituram promisisse* proponatur: tamen adversus tutorem tibi tutelæ, non (11) adversus matris successores ex stipulatu competit actio. S. Prid. Kal. Januar. AA. CONSS.

Qua actione tutor, vel ejus heredes conveniri debeant.

10. Iidem AA. et CC. Pomponio.

SI defunctus tutelam vestram administraverit: non re rum ejus dominium (12) vindicare, vel tenere potes sed tutelæ contra ejus successores tibi competit actio. † Debitum autem aliis indiciis comprobari oportet nam quod (13) neque ipse, neque uxor ejus quic[...] ante administratiouem habuerunt; non idoneum hujus continet indicium (14). Nec enim pauperibus industria (15 vel augmentum patrimonii quod (16) laboribus, et multi casibus quæritur, interdicendum est. S. 10. Kal. Febr *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

De tempore post tutelam finitam.

11. Iidem AA. et CC. Chrusiano.

TUtor post puberem ætatem puellæ, si in administra tione connexa (17) perseveraverit (18): tutelæ actio[...] totius temporis rationem præstare cogitur. Sin autem post (19) finitam administrationem in iisdem rebus mi[...] se immiscuerit: temporis quod insequitur, periculum [...] eum non pertinet. S. Kal. Decemb. *Anchialo*, CC CONSS. 293.

De successoribus.

12. Iidem AA. et CC. Quintillæ.

TUtelæ actio tam heredibus (20) quam [etiam] c[on]tra (21) successores (22) competit. S. 10. Kalend. Decemb. *Sirmii*, CC. CONSS. 293.

(1) *Syn. Basil.* 37. *tit.* 11. *ex lib.* 38. *tit.* 3. *c.* 30.
(2) *l.* 2. *supr. h. t.*
(3) *l.* 7. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 23. *ff. de reg. jur.*
(4) *l.* 21. *supr. de admin. tut. l.* 4. *ff. quando ex facto tut.*
(5) Damnum, in amissis: in non quæsitis, lucrum consideratur: utrumque tutor pupillo præstat, quantum sc. minori abest quantumque lucrari potuit. *l.* 13. *ff. rat. rem.* licite sc. non illicite. *arg. auth. novissime. supr. de admin. tut. dist.* 46. *c. sicut non suo* 10.
(6) *d. l.* 21. *l.* 15. *in fin. l.* 16. *l.* 17. *l.* 18. *ff. locati.*
(7) Actio tutelæ non præscribitur, id est, tutelæ actio perpetuatur. *l.* 5. *in fin. infr. quib. non objicitur. l.* 3. *in fin. ff. de contr. tut.* Hodie præscribitur annis triginta. *l.* 3. *in fin. infr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann. l.* 2. *supr. de constituta.*
(8) Διὰ μεταθέσεως καὶ ἀποχῆς. *libri Basil.* apud Cujac. 17. *obs.* 6. *in fin.* Haloander legit *transactione, atque acceptilatione. Synops. Basil. d. tit.* 3. *c.* 30. διὰ τῆς μεταθέσεως χρέους καὶ ἀποχῆς. Liberandi modos interim serva, transactionem, novationem et acceptilationem.
(9) Minoribus competit in tutores actio ad rationes et reliqua. vid. *l.* 82. *in fin. ff. de cond. et demonst.*
(10) Dixi ad *l.* 1. *supr. si mater indemnitatem.*
(11) Contra tutorem debet pupillus agere; non adversus eum qui *indemnitatem* promisit.
(12) Tutor quod adquirit sibi non pupillo suaque ex industria non ex bonis pupilli adquisivisse præsumitur.
(13) Nec hodie nec semper recte pauper fuisse præsumitur qui olim pauper fuit. vide Alciat. 2. *præsumpt.* 27. *n.* 3. Ideoque licet pauper bona divitis administret, non præsumitur tamen ex ejus bonis adquisivisse, sed ex sua potius industria. quod in tutore, et quovis privati administratore locum habet: non tamen in publicæ rei administratore, ut notant in *l.* 7. *supr. de jure fisci.* An idem dicemus in matre tutrice? Alexander *cons.* 26. *vol.* 4. ita putat, Nam ut lex non distinguit, ita videtur ad omnes [...] no tutores pertinere. Idque evidentius apparet ex his quæ de [...] a vidua post mariti mortem quæsitis diximus ad *l.* 6. *in fin. sup. de donat. int. vir.* Corrasius 3. *Miscell.* 5. *n.* 7. negat locum habere in ea matre, cui nulla fuit industria nullumque patrimonium. Hoc enim casu honestissimum esse, turpis quæstus vitandi gratia dicere, eam præsumi ex eorum bonis quorum tutelam administravit, adquisivisse. Nec obstare *l.* 1. *supr. si quis alteri vel s[ibi]* quæ liberis negat vindicationem rei traditione matri quæsitæ post mortem mariti, cum mater eo casu traditione dominium ac quisierit. Superiorem opinionem confirmari, quod Accursius [...] *l.* 6. *infr. de jure fisci.* et Baldus *in l.* 1. *supr. de hered. ve[l] act. vend.* scribat: Regios officiarios præsumi res suas de boni[s] fisci quæsivisse.
(14) Non idoneum judicium.
(15) Sensus est: Quemque præsumi sua potius industria, [qu]am alienis bonis ditari. qua de præsumptione vid. Alciat. 2. *præ[sumpt.]* 27. *n.* 3. adde quæ scripsi ad *l.* 6. *Supr. de don. int. vir.* [et] *ad d. l.* 7.
(16) Facit *l.* 4. §. 1. *ff. de muner.*
(17) Administrata post tutelam finitam prioribus connexa, veniunt in actionem tutelæ, *ut hic*: adde *l. unic. Supr. ut causæ p[ost] pubertatem. l.* 17. *ff. de negot. l.* 5. §. 5. *ff. de admin. et p[eric.] tut. l.* 13. *ff. de tut. et rat. distrah. l.* 27. *ff. de appell.*
(18) Tutor vel curator tenetur perseverare in connexis ante translationem, non post.
(19) Vid. *l.* 6. *Supr. de peric. tut.*
(20) *l.* 1. §. 17. *ff. de tut. et rat. l.* 2. *Infr. com. de success.*
(21) *l.* 1. §. 16. *l.* 7. *ff. de tut. et rat. l.* 42. §. 5. *in fin. Supr. de episcopis. l.* 3. *Infr. de hered. tut.*
(22) Κατὰ κληρονόμων, contra heredes. *Syn. Basil. d. tit.* 3 *c.* 35. *et* 5. *Harm.* 11. §. 47.

De confessione tutoris extra inventarium, et de inventario conficiendo.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

VEteris juris dubitationem decidentes (1), sancimus; si quidem tutor, vel curator pro substantia pupilli vel adulti (2) aliquid ubicumque (3) dixerit ad majorem quantitatem eam reducens, sive pro utilitate pupilli, vel adulti, sive per suam simplicitatem, sive per aliam quamcunque causam: nihil veritati præjudicare, sed hoc obtinere quod ipsius rei inducit natura, et mensura pupillaris vel adulti ostendit substantiæ. † Sin (4) autem inventario publice facto res pupillares vel adulti inscripserit (5), et ipse per hujusmodi scripturam confessus fuerit ampliorem quantitatem (6) substantiæ: non esse aliud inspiciendum, nisi hoc quod inscripserit, et secundum vires ejusdem scripturæ patrimonium pupilli, vel adulti exigi, neque (7) enim sic homo simplex (immo magis stultus) invenitur, ut in publico inventario scribi contra se aliquid (8) patiatur.

§. 1. Illo proculdubio observando, ut non audeat tutor, vel curator res pupillares, vel adulti aliter attingere, vel ullam sibi communionem ad eas vindicare, nisi (9) prius inventario publice facto, secundum morem solitum res ei tradantur: nisi testatores qui substantiam transmittunt, specialiter inventarium conscribi vetuerint (10): Scituris tutoribus et curatoribus, quod si inventarium (11) facere (12) neglexerint: et quasi suspecti (13) [ab] officio removebuntur, et pœnis legitimis (14) quæ contra eos interminatæ sunt, subjacebunt: et postea perpetua macula infamiæ (15) notabuntur (16), neque ab Imperiali beneficio absolutione hujus notæ fruituri. Dat. Idib. August. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

T I T. LII.

DE DIVIDENDA (17) TUTELA, ET PRO QUA PARTE QUISQUE TUTORUM CONVENIATUR.

Si tutor qui tenebatur, tempore officii depositi est solvendo, collega non tenetur. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Optato.

SI post finitum administrationis officium, collegæ tui indemnitati præstandæ idonei (18) fuerint, posteaque dum non conveniuntur, minus idonei effecti sunt, vitium alienæ (19) cessationis ad dispendium tuum pertinere non potest. ...

---

(1) Hæc est 19. decisio ex quinquaginta novis Justinianeis, id. apud Inglois. *Ans.*

(2) Exemplum ponunt in curatore adulti sui facultates commendante, ut eo facilius ditiorem uxorem reperiret.

(3) Confessio tutoris profitentis (citra inventarium tamen) majorem quantitatem patrimonii pupilli non præjudicat veritati: non nocet denique ipsi confitenti. Quid si in inventario facta hujusmodi confessio fuerit? præjudicat tutori confitenti: adeo ut contrarium probare deinceps non possit. *vers. sin autem.*

(4) Confessio rerum pupilli in inventario facta a tutore, adeo tutori præjudicat, ut non possit contraria probatione uti.

(5) Quid si res proprias inventario pupilli tutor adscripsit? Alicetus existimat præsumptionem juris et de jure esse, res eas pupilli esse aut saltem eas tutorem pupillo donasse, adeoque tutorem, si in inventario descripserit, rem sibi a patre pupilli legatam, videri legato renunciasse, quod Alciato omnimodo non placet: quem vide *part. 2. præsumpt. num.* 11.

(6) Aliud erit, si tutore ignorante tale quid adscriptum fuerit.

(7) Adde quæ scripsi ad *l. ult. supr. ad SC. Vellejan.*

(8) Mobile præsertim: id enim occultari facile potest. *l.* 22. *pr. de adm. tut.* Quid si immobile seu prædium aliquod inventario pupillari tutor adscripserit, quod pupilli non esset? Areti-nus putat id pupilli non fieri: negat denique ea re veritati præjudicium fieri, *arg. l. cum falsa. 5. supr. de jur. et fact. ignor.* quod rationi consentaneum videtur Baldo. Quid si inventario quædam adscripsit tutor, hac protestatione adjecta, ut si pupilli non sint, pro adscriptis non habeantur? protestatio hæc tutorem non relevabit: nisi post causa cognita judicis autoritate res ejusmodi in inventario dispunctæ fuerint. Idem erit si dubius, aut cum ita se credere diceret, aliquid aliud inventario pupillari adjecerit. Nam cum istiusmodi confessio apud acta in ipso judicio fiat, idem præstat ac reddit *Credendi* verbum, quod pura ac præcisa enunciatio in adfirmatio. ut *not. leg. 2. §. quod observari. 2. supr. de jur. propt. calum.* Quid si testibus res ita inventario pupillari scriptas, suas ac proprias, aut alterius esse probare velit? Raynerius Forlivianus putat testes non admitt. adversus hoc genus scripturæ, juris et legis cautione interpositum, non ipsorum conscribentium voluntate. Contra Richardus Salicetensis putat testibus locum esse. *arg. l. testium. 18. supr. de testibus.* atque ita Venetiis judicatum refert Baldus. facit *gl. l. pupillus. 4. infr. de usu. pupill.*

(9) Tutor antequam inventarium rerum pupillarium fecerit, nihil quod pupilli sit, attingere vel administrare potest. et breviter: tutoris administratio tutori decerni non potest, nisi inventario solenniter facto, eoque præcedente *vers. nisi. infr. h. t. l.* 24. *supr. de admin. tut. l. 7. §. 6. in fin. infr. de curatore furios.*

(10) Testator potest tutori inventarii faciendi necessitatem remittere. Idque procedit sive expresse prohibuit, sive tutori remisit. Verbalis etiam tantum differentia est, utrum quis dicat, *Veto fieri inventarium*: vel, *remitto confectionem inventarii.* Bart. *ad l. 55. ff. de legat.* 1. et ita communiter sentiunt interpretes, Clarus §. *Testamentum. quæst. 66. vers. quod ad tertium. vers. sed hoc quidem.* Quid? voluntate testatoris non obstante: poteritne judex, si minori id expedire deprehenderit, tutorem ad inventarii confectionem cogere? Poterit. Bart. *d. loco.* eamque communem esse opinionem refert Covarruvias 2. *Variar. resolut.* 54. *num.* 4. et Clarus *d. loco versic. sed si qui.* ubi notat statuto Genuensium aliter receptum. Quid? usufructuario potestne remitti a testatore onus inventarii conficiendi? dixi ad *l. 1. supr. de usufructu.* Quid? heredi potestne remitti? Posse ait Cujacius ad *Nov. 1. obs. 1. in fin.* Clarus paulo aliter distinguit: in præjudicium videlicet creditorum non posse: In legatariorum, fideicommissariorum et coheredum præjudicium, non posse, idque pro communi opinione adversus Baldum Clarus defendit, *d. loco versic. quod ad primum.* Quid? testator potestne cuivis tutori inventarii conficiendi necessitatem remittere? Cuivis potest: etiam legitimo et dativo: nisi aliter causa cognita definierit judex. *arg. l. tutores. 24. supr. de admin. tut. l. 1. supr. ubi pupilli educar.* Quid si statuto necessitas inventarii faciendi tutori mandetur? vel hoc etiam casu testatorem tutori eam necessitatem posse remittere, censet Baldus.

(11) Sive expresse prohibeat fieri inventarium, sive remittat inventarii necesssitatem.

(12) *l. 7. ff. de administr. et peric. tut.*

(13) Quid si factum quidem inventarium est, ignorantia tamen quasdam res tutor non adscripsit? si cum primum earum rerum notitiam tutor habuerit, eas adjecerit, non removebitur. *arg. l. cum ancillis. 3. supr. de incestis.*

(14) Pœna tutoris non conficientis inventarium, hæc est, ut removeatur tanquam suspectus, *ut hic*: et pœnis legitimis subjaceat et infamiæ. *infr. h. t.* Juratur etiam adversus eum in litem *d. l.* 7. Wurmser. 1. *pract.* 38. *n.* 8.

(15) Graviori animadversioni. *l. 1. §. 7. ff. de off. præf. urb.* adde *l. 3. §. 15. in fin. ff. de suspect.* in vincula detrudi posse Wurmserus ait *d. loco.* modo conditionis humilis sit.

(16) *d. §.* 7.

(17) *l. 10. infr. de fidejussoribus et mandat.*

(18) Tutor non tenetur ex facto contutoris, qui solvendo tempore finitæ tutelæ fuit. *l. 3. supr. de probat. l. ult. supr. in quibus causis tutor. habenti. l. 39. §. 10. l. 53. ff. de admin. et peric. tut. l. ult. ff. rem pupill. salv.*

(19) *l. ult. in fin. Supr. in quibus causis tut. hab. l. 39 §. 10. l. 53. ff. de admin. et peric. tut.*

re, juris ratio non patitur. PP. 6. Id. Mart. GORD. A. II. et POMPEJANO CONSS. 242.

2. Impp. CARINUS et NUMERIANUS AA. Primigenio.

SI divisio administrationis inter tutores sive curatores in eodem loco, seu provincia constitutos facta necdum (1) fuerit, licentiam habet adolescens, et unum eorum eligere, et totum debitum exigere: cessione (2) videlicet ab eo adversus cæteros tutores seu curatores actionum ei competentium facienda. † In divisionem autem administratione deducta, sive (3) a Præside, sive testatoris voluntate: unumquemque pro sua administratione convenire potest: periculum invicem tutoribus [seu curatoribus] non (4) sustinentibus: nisi per dolum aut culpam suspectum non removerunt, vel tarde (5) suspicionis rationem (6) moverunt, cum alter eorum non solvendo effectus sit, vel suspicionis causam agendo sua sponte jura pupilli prodiderunt. Nec prodest eis dicentibus, [eum] contutorem suum non admistrasse res pupillares. † Sin vero ipsi (7) inter se res administrationis diviserunt: non prohibetur adolescens unum ex his in solidum convenire, ita ut actiones quas adversus alios habet ad electum transferat. PP. emissa 12. Kal. April. CARINO II. et NUMERIANO AA. CONSS. 284.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Zotico.

LIcet tutorum conventione (8) mutuum periculum minime finiatur: tamen eum qui administravit, si solvendo sit, primo (9) loco, ejusque successores conveniendos esse non ambigitur. S. 4. Kal. Octob. CC. CONSS.

TIT. LIII.
DE IN (10) LITEM JURANDO.

Contra heredem tutoris ob dolum vel latam culpam instrumenta non restituentem, juratur in litem. Salic.

1. Imp. SEVER. et ANTONIN. AA. Asclepiodoto.

ADversus heredes tutoris ad transferendam tutelam judicem accipiens, tempore litis instrumenta (11) ad puberem pertinentia restitui desiderabis. Quid si dolo non exhibeantur in litem (12) jurandi tibi facultas erit: modo si quondam pupillo debitam adfectionem ad vincula (13) quoque religionis extendere volueris. PP. Kal. August. ANTONINO II. et GETA II. CONSS. 206.

Nemo invitus jurat in litem: et contra heredem tutoris, etiam si sit heres heredis ob dolum vel latam culpam non restituentem juratur in litem. Salic.

2. Imp. ANTONINUS A. Severo.

IS, qui rationem tutelæ seu curæ reposcit, invitus (14) in litem jurare compelli non potest: sed volens ita demum audiendus est, si heres per (15) longam successionem tutoris instrumenta pupillaria dolo vel circumveniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin vero neque dolus (16), neque lata culpa, neque fraus heredis convincitur, omissa jurisjurandi facultate judex de veritate cognoscet: quæ etiam argumentis liquidis (17) investigari potest. PP. 11. Kal. Octob. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

Pupillus vel adultus non potest liquidum debitum gratis remittere. Bald.

3. Idem A. Prisciano.

SUmma sententia comprehensa (18), quam cessantibus curatoribus quondam tuis judex secutus jurisjurandi a te prolati religionem, in condemnationem deduxit, minui (19) pacto non potuit. PP. Kalend. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

Contra tutorem etiam propter levem culpam juratur in litem: contra vero tutoris heredem propter dolum et latam culpam tantum Salic.

4. Imp. GORD. A. Mutiano.

ALio (20) jure est tutor, alio heres ejus: Tutor (21) enim inventarium cæteraque instrumenta (22) si non

(1) Divisione nondum inter tutores facta, potest pupillus in solidum unum eligere cessis actionibus adversus alios. *l.* 6. *in fin. supr. tit. prox.*

(2) *l.* 2. *Infr. de contrar. judicio tutelæ. l.* 1. §. 18. *ff. de tut. et rat.*

(3) Si divisa est in partes, seu regiones, vel provincias tutelæ administratio a judice vel testatore pro ea quisque parte tantum convenitur, quæ ei attributa est, non pro parte collegarum, nisi dolus aut magna culpa arguatur, quod collegam suspectum non fecerit, aut fecerit quidem, sed vel lusorie vel eversis jam facultatibus. *Goth.* Facit *l.* 55. §. *fin. ff. de administr. et peric. tutor.* Ans.

(4) Tutor de ea re quæ extra suam regionem est, in judicium vocari non potest. *l.* 51. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 2. *supr. de periculo tut.*

(5) Puta eversis tutoris facultatibus.

(6) id est, cur suspectus sit.

(7) Si divisa sit tutela, sola tutorum conventione sine judice singuli tenentur in solidum cum hac conditione, ut quem pupillus elegerit, ei cedat actiones suas adversus alios. adde *l.* 5. *ff. de magistratib. conveniend.*

(8) Conventio tutorum non potest in fraudem pupilli dividere officium tutelæ, periculumque commune. *l.* 25. *l.* 26. *supr. de pact. l.* 1. §. 8. *ff. de admin. rer.*

(9) Pacto tutorum non obstante, prius convenitur gerens, et ejus heredes, quam qui non gessit. *l.* 8. *supr. de admin. tut. l.* 2. *infr. si tut. vel cur. non gesser. l.* 6. *supr. tit. prox. l.* 55. *ff. de admin. et peric. tut.*

(10) *L.* 12. *D.* 3. περὶ ὅρκου ἐπιδικαζομένου 22. *Synops. B...* 6. *cap.* 1.

(11) Adde *l.* 1. §. 3. *ff. de tut. et rat.*

(12) Contra heredem tutoris jurari in litem potest ob non restituta instrumenta. *l.* 2. *Infr. h. t. l.* 10. *ff. h. t.*

(13) Jusjurandum religionis est vinculum.

(14) Invitus nemo jurat in litem. vid. quæ notavi ad *l.* 156. *ff. de reg. jur.*

(15) Contra heredem tutoris, etiamsi sit heres heredis, jurari potest in litem, si sit in dolo vel lata culpa. *l.* 1. *supr. h. t.*

(16) Adde *l.* 5. §. 3. *ff. h. t.*

(17) *l.* 4. §. *pen. ff. h. t.*

(18) Et ita debitum liquidum a pupillo vel adulto remitti non potest.

(19) Minor non potest pacto remittere condemnationem latam ex juramento in litem a se præstito.

(20) Heres defunctus censetur alio jure (unde notant, fœneratoris heredem, codices defuncti fœneratorios habere non ... mi. *Clem.* 1. *de usuris.*) nisi lis contestata fuit cum defuncto. *l. quæsitum* 8. *in fin. ff. de precario.*

(21) Tutor qui inventarium non fecit, in litem jurejurando tenetur, similiter et is qui instrumenta non profert. Nam hoc ipsum dolo facere videtur, quum reperta in hereditate instrumenta supprimit. Si vero post litis contestationem tutore defuncto heredes iudicium actionis tutelæ non impleverint, et ipsi in litem jurejurando tenentur. *Synops. Basil.* 37. *tit.* 5. *ex lib.* 38. *tit.* 25. *c.* 4.

(22) *l.* 1. *et* 2. *supr. h. t. l.* 10. *ff. h. t. l.* 4. *supr. ad exhibendum.*

proferat, in litem jusjurandum adversus se potest admittere: at (1) enim heres ejus ita demum, si reperta in hereditate dolo malo non exhibeat. Sed cum adversus ipsum tutorem litem (2) contestatam esse dicatis: transferentibus vobis in heredes ejus actionem præses provinciæ partes suas exhibebit: non ignorans, nisi exhibeantur instrumenta, quatenus juxta formam constitutionum partes suas debeat moderari. PP. 7. Kalend. Octobr. Pio et Pontiano Conss. 239.

Propter dolum defuncti non juratur contra heredes. Bald.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Artemidoro.

Licet (3) adversus heredes ob non factum inventarium jusjurandum (4) in actione tutelæ prætermitti placuerit, judicem tamen [datum] velut ex dolo tutoris aliis indiciis instructum, adversus eos ferre sententiam convenit. S. 8. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss. 293.

TIT. LIV.

DE (5) HEREDIBUS (6) TUTORUM VEL CURATORUM.

Hered. s tutoris non tenentur ex levi culpa tutoris. Bald.

1. Impp. Sever. et Antonin. AA. Fusciano (7).

Heredes tutorum ob negligentiam quæ non (8) latæ culpæ comparari possit, condemnari non oportet, si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum, aut gratia præstitum sit. PP. 5. Id. Mart. Laterano et Rufino Conss. 198.

De non gesto a tutore tenetur ejus heres. Salic.

2. Imp. Antonin. A. Valentino et Materno.

Pater vester tutor vel curator datus si se non excusavit, non ideo vos minus heredes ejus tutelæ vel utili (9) judicio conveniri potestis, quod eum tutelam seu curam non administrasse dicitis: nam et cessationis (10) ratio reddenda est. Prius tamen propter actum suum eos conveniendos esse, qui administraverunt, sæpe rescriptum est. PP. 11. Kal. Mart. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

Heredes tutoris tenentur de eo, quod defunctus a se vel ab alio non exigit. Salic.

3. Idem A. Vitæ.

Adversus (11) heredes quondam tutoris tui tutelæ actione consiste. In judicium autem veniet etiam id, quod tibi tutor ex (12) causa fidejussionis debuit. PP. 4. Non. Jul. Anton. A. iv. et Balb. Conss. 214.

Heredes tenentur ad eos perventa restituere, et de neglectis a defuncto rationem reddere. Salic.

4. Imp. Alexand. A. Frontino.

Heredes eorum, qui tutelam vel curam administraverunt, si quid ad (13) eos ex re pupilli vel adulti pervenerit, restituere coguntur. In eo etiam, quod tutor vel curator administrare debuit (14), nec administravit, rationem reddere eos debere, non est ambigendum. PP. 8. Kalend. Novemb. Alexandro A. iii. et Dione Conss. 230.

TIT. LV.

SI TUTOR VEL CURATOR NON (15) GESSERIT.

Qui non admittitur ad accusandum, potest esse promotor inquisitionis, et potest implorare officium in locum deficientis accusatoris. Salic.

1. Imp. Alexand. A. Zotico.

Certum (16) est non solum eos qui gesserunt, sed [etiam] qui (17) gerere debuerunt, tutelæ teneri etiam in ea quæ a contutoribus servari non potuerunt:

(1) Res ita habet: in tutorem semper, id est, etiam ex levi culpa in litem jurari ob non exhibita instrumenta. In heredem tutoris ob non exhibita instrumenta nunquam jurari in litem, nisi dolo proprio, vel lata culpa, *l.* 1. *infr. de hered. tut. l.* 4. §. 1. *ff. de fidejuss. tut.* instrumenta non exhibeat. Ex dolo defuncti non jurari, nisi lis contestata fuerit cum defuncto. An et ex levi culpa tutoris lite cum eodem contestata in heredem jurabitur? Salic. ait.

(2) Effectus litis contestatæ. *l.* 1. *infr. tit. prox.*

(3) Tutoris heres ob non factum inventarium, non tenetur ille quidem, sed alio tamen modo convenitur. Nam quia dolo malo tutoris factum videtur, quod nullum conscriptum sit inventarium: velut ex dolo tutoris heres tenetur. *Synops. Basil.* 37. *tit.* 5. *ex lib.* 38. *tit.* 3. *c.* 36.

(4) In litem.

(5) Vid. *l.* 1. *infr. tit. prox.*

(6) Huc refer partem tituli de fidejussoribus et nominatoribus, et heredibus tutorum vel curatorum *L.* 27. *ff.* 7.

(7) *Præf. urbi*, de quo dicam ad Tertull. *lib. ad nationes J. G.*

(8) Ἀπὸ μεγάλης ἀμελείας. Basilic. ideoque hanc negativam Cujacius expungit, *hic et* 13. *observ.* 39. eo sensu, heredem tutoris ex ejusdem levi culpa teneri: et ita a communi opinione dissentit. Movetur quod heres tenetur ex contractu defuncti: ergo et levi culpa, ad hæc, cum receptum sit heredem tutoris negligentiæ propriæ non teneri. l. 4. §. 1. *ff. de fidejuss. tut. l.* 4. *ff. de magistr. conven.* satis id indicat propter negligentiam defuncti heredem obligari.

(9) Utili non directa, tenetur qui non gessit. *l.* 4. §. 3. *ff. rem pupilli salvam fore.*

(10) De non gesto a tutore vel curatore tenentur eorum heredes, ut *infr. si tut. vel curat. non gesserit.*

(11) *l.* 1. 2. *supr. h. t. l. ult. infr. h. t. l.* 1. §. 16. *ff. de tut. et rat. l.* 12. *supr. arbit. tut.*

(12) Heredes tutoris tenentur ex eo, quod defunctus a se vel ab alio non exegit.

(13) Heredes defuncti tenentur id, quod ad eos pervenit, restituere.

(14) Heres tutoris tenetur de neglectis a defuncto.

(15) *l.* 6. *supr. arbit. tut. l.* 2. *l. ult. in fin. Supr. tit. prox.*

(16) Tutor qui tutelam non gessit, si quidem is qui eam gessit idoneus est, non convenitur: sin ille solvendo non est, convenitur: propterea quod contutorem ut suspectum non removerit. *Synops. Basil.* 37. *tit.* 11. *ex tit.* 16. *cap.* 1.

(17) *l.* 6. *supr. arbitr. tut. l* 3. §. 2. *l.* 39. §. 11. *ff. de adm. et peric. tut. l.* 4. §. 3. *ff. rem pupill.*

si modo cum [eos] suspectos facere deberent, id officium omiserunt. Tu (1) autem etsi contra patronum (2) tuum famosam actionem instituere non potuisti: providere (3) tamen ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum, cujus de ea re jurisdictio fuit, potuisti. PP. 2. Id. Decemb. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Contutor pro gestis a contutore idoneo non tenetur in subsidium, pro neglectis ab utroque pariter tenetur cum illis. Salic.

2. Idem A. Justo.

QUi se non immiscuerunt tutelæ vel curæ ex persona eorum qui gesserunt, et idonei sunt, non (4) onerantur. Si qua vero sunt, quæ cum geri debuerint, omissa sunt, latæ culpæ ratio [omnes] æqualiter tenet. PP. 8. Kal. Maji, JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

TIT. LVI.

DE USURIS (5) PUPILLARIBUS (6).

Si tutor pecuniam pupilli in usus suos convertit, ad usuras tenetur. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Crescentino.

TUtorem vel curatorem pecuniæ, quam (7) in usus suos convertit, legitimas (8) usuras præstare debere, olim placuit. PP. Non. Jun. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Tutor tenetur ad usuras etiam ejus quod a contutore debetur, vel pro contutore debet. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Ampliato.

EJus quod ex causa (9) tutelæ debetur usuras (10) præstari oportere dubium non est: quamvis alio pro participe (11) muneris necessitas solutionis irrogetur: quia non id alias contingit, quam si cessatio contutoris in suspecto faciendo imputari possit. PP. 13. Kalend. Jul. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Si tutori non potest culpa imputari, ad usuras non tenetur. Salic.

3. Idem A. Vitalio.

SI pecuniam pupillarem, neque idoneis (12) hominibus (13) credere, neque (14) in emptionem possessionum convertere potuisti: non ignorabit judex usuras ejus a (15) te exigi non oportere. PP. Id. April. MODESTO et PROBO CONSS. 229.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Ditatio et Aurelio.

PUpillus agere vobiscum actione tutelæ compelli non (16) potest. Verum adversus futuram (17) calumniam, ut et si quid ei debetis, cursus inhibeatur usurarum, denunciationibus (18) frequenter interpositis, ad judicium eum (19) provocate (20): ac si rem dissimulatione proferat actis apud præsidem provinciæ factis voluntatis vestræ rationem declarate: quo facto, tam vobis ipsis,

(1) Accusare alium non videtur, qui judicis officium advocat et implorat, ut judex in eum de quo agitur, inquirat.

(2) *l. 1. infr. de obsequiis. l. 16. ff. de in jus vocando.*

(3) Libertus patronum accusare ita non potest, ut patronus infametur, potest tamen recte judicis officium implorare, ut in patronum inquirat. Pone tutorem inquirente judice suspectum repertum esse damnatum ac remotum: eritne infamis? negant interpretes infamem fieri: quod nimirum, oblique postulante liberto, infamis fieret, unde notant infamem non fieri, qui inquirente tantum judice officio tutelæ remotus sit. *Gloss. l. ult. supr. de suspect. et l. 3. §. præterea. 4. ff. de suspect.* adde Bart. *in l. infamem. 7. ff. de publ. judic.*

(4) Vide *l. 8. supr. de admin. tut. et seq.*

(5) *l. 3. supr. arbitr. tut. l. 7. §. 10. ff. de admin. et peric. tut.*

(6) Usuræ pupillares hic sunt, quas tutores pupillis suis præstant, si pecuniam pupillarem suos in usus converterunt. *l. 1. infr. h. t. l. 38. ff. de negot.* si quam pecuniam pupillis suis debeant. *l. 2. infr. h. t.* et eam a se non exigunt vel solvunt. *l. 4. infr. h. t.* si pecuniam pupillarem cum possent idoneis hominibus non crediderunt, vel ex ea non emerunt prædia. *l. 3. infr. h. t.*

(7) *l. 7. §. 4. ff. de admin. et peric. tut.*

(8) Centesimas. Accurs. *arg. l. 38. ff. de negot.* besses vel semisses. Hotom. 1. *de usur.* 7. Cujac. *hic.* Accursii opinionem sequitur Molinæus *de usur. quæst.* 76. *num.* 588. hic enim agi putat de magnis usuris: nullas autem majores esse centesimis. verum autor Synops. Basilicon 37. *tit.* 11. *ex tit.* 7. *cap.* 1. νομίμους τόκους, hoc est, legitimas usuras hic interpretatur ἡμιεκατοστιαίους semisses centesimæ, ubi in ora quoque hoc præterea observatur, semisses centesimas præstare eum, qui pecunia pupillari utatur, sed centesimas deberi ostendit *l. 88. ff. de negot.*

(9) *l. 34. ff. de usur.*

(10) Pro more regionis.

(11) Usuras in regione consuetas tutor debet, quoties conveniitur ex sua persona vel contutoris. *l. 7. §. 14. ff. de admin. et peric. tut.*

(12) Εὐπόροις προσώποις, id est, locupletibus. *l. ult. ff. rem pupill.* vide Cujac. 8. *observ.* 30. et ita legendum apud autorem Synops. Basil. *tit.* 37. *tit.* 11. *ex lib.* 38. *tit.* 17. *cap.* 3. ubi perperam legitur ἑτέροις pro εὐπόροις, quod et ibidem in ora notatum est.

(13) Alii legunt *nominibus*, utrumque rectum est, *Idoneis nominibus et Idoneis hominibus.*

(14) *l. 42. §. 7. supr. de episcopis.*

(15) Pecuniæ otiosæ sunt quas vel idoneis hominibus credere, vel in emptionem prædiorum convertere tutor non potuit, earum pecuniarum usuras non debet. vid. Paul. 2. *sent.* 14. §. *ult. l.* 12. *in fin. ff. de admin. et peric. tut.*

(16) *l. un. Supr. ut nemo invit. ager.* adde *l. 2. supr. de in lit. jur.* Ad hanc legem vide Mont. *de tutel. cap.* 37. *num.* 8.. et Zanger. *de except. part.* 3. *cap.* 2. *num.* 103. 163. 164. Ant.

(17) Testes ad æternam rei memoriam recipi et interrogari petere is potest, qui rationes reddere paratus, morosum et in ea re fugientem habet adversarium.

(18) Duobus modis cursus pupillarium usurarum impeditur, oblatione pecuniæ obsignatæ, et depositione. *l. 1. in fin. ff. de usur. l. 28. §. 1. ff. de admin. et peric. tut.* et oblatione quidem per denunciationem facta sæpius, et ad extremum apud acta protestantis dicentis protestatione facta per debitorem, sed et eo dicente se paratum esse parem rationem facere cum pupillo sine denunciatione et depositione.

(19) Molinæus *de usur. d. loco q. 39. et n.* 205. 206. id intelligit de adulto talium denunciationum capace: capace, inquam, ex more regionis, cujus imbecillitatem supplendam esse existimat propinquorum præsentia.

(20) Agendi tempus adversario constitui a judice recte postulamus. vide *l. diffamari. 5. infr. de ingenuis.*

quam securitati filiorum vestrorum consuletis. † Quod et in curatoribus locum habet. PP. 3. Kal. Septemb. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

TIT. LVII.

DE FIDEJUSSORIBUS (1) TUTORUM VEL CURATORUM.

Cum tutore et cum fidejussore non potest pupillus in solidum agere. Salic.

1. Imp. Alexand. A. Felici.

Eligere (2) debes utrum cum ipsis tutoribus vel curatoribus, seu heredibus eorum, an cum his qui pro ipsis se obligaverunt, agere debeas: vel (si ita malis) [dividere] actionem. Nam in (3) solidum et (4) cum reo et cum fidejussoribus agi jure non (5) potest. PP. 10. Kalend. Februar. Jul. ii. et Crispino Conss. 225.

Pro ea parte quam tutor solvit, liberatur fidejussor.

Ex Salic.

2. Idem A. Prisco.

Non est ambigui juris electo (6) reo et solvente fidejussorem liberari, et ideo si simpliciter (7) acceptus est fidejussor in id, quod tutor seu curator debiturus esset, cum (8) proponas tutorem seu curatorem condemnatum solvisse, quid dubium est fidejussorem liberatum esse? Plane, si stipulatio rem salvam [pupillo] fore interposita est, vel cautum est in id (9), quod a tutore vel a curatore servari non potest, manet fidejussor obligatus ad supplendam tibi indemnitatem (10). PP. 8. Kal. August. Fusco ii. et Dextro Conss. 226.

TIT. LVIII.

DE CONTRARIO (11) JUDICIO TUTELÆ.

Actio extincta cedi non potest. Bald.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Stratoni.

Si pro contutore judicato pecuniam solvisti (12): nullum judicium tibi contra pupillum competit, ut delegetur (13) tibi adversus liberatum actio. Quod si nomen emisti: in rem suam procurator datus, heredes judicati poteris convenire. PP. 7. Kalend. Mart. Fabiano et Mutiano Conss. 202.

Tutor non ex propria, sed contutoris culpa condemnatus solvens, habet beneficium cessionis, et utilis actionis. Salic.

2. Imp. Antoninus A. Primitivo.

Si non ex propria (14) culpa solus pupillæ condemnatus es, sed absens et indefensus acquievisti (15): cum ex causa judicati satisfacere cœperis, actiones adversus contutores tuos mandari (16) tibi a pupilla desiderabis, vel utili (17) actione uteris. PP. 3. Idib. Octob. Duce.. et Aspris Conss. 213.

Pro illa parte ad quam pupillus succedit tutori, extinguitur actio tutelæ. Salic.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Thesidi.

Si pater tuus, quem privigni (18) sui tutelam administrasse proponis, testamento recte facto, pupillo etiam quondam suo herede instituto, decessit: quoniam nonnisi (19) pro portione hereditaria tutelæ petitionem confusione constet extingui, pro residua parte succedentem patri, tutelæ te convenit apud competentem Judicem reddere rationem, qui secundum bonam fidem, eorum etiam quæ patrem tuum in rem ejus erogasse dicis, admissa compensatione, reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem. Quod si sciens amplius in rem suam erogatum agendum propterea tutelæ non putaverit, eum contrario judicio convenire potes. S. 18. Kal. Jan. CC. Conss. 293.

TIT. LIX.

DE AUCTORITATE (20) PRÆSTANDA.

Pupillus potest sibi illustrari sine tutore, sed non actionem remittere. Salic.

1. Impp. Dioclet. et Maximianus AA. et CC. Antonino.

Neque tutoris, neque curatoris absentia quicquam stipulationi (21) pro pupillo [vel (22) adulto] habitæ nocet. Sine die. AA. Conss.

(1) *Lib.* 27. *D.* 7.

(2) *l.* 7. *ff. h. t.* hodie sublata est electio, cum principalis sit conveniendus. *Novell.* 4. c. 1.

(3) Cum tutore et cum fidejussore non potest pupillus in solidum agere.

(4) Libello uno et eodem reus ejusque fidejussor conveniri non potest.

(5) Nisi protesteris te una solutione contentum esse. *arg. l.* 1. §. *quia autem.* 4. *ff. quod legat.* Quid si fidejussor renunciavit beneficio novæ constitutionis: agi adversus eum potest. *Bald.*

(6) An electo tutore fidejussor liberetur.

(7) Fidejussor tutoris duobus modis obligari potest, uno modo pure ac simpliciter, *ut hic.* Altero, si non idoneus sit tutor. *vers. plane.* Prior formula pura est: Altera conditionalis: utraque tamen recta est ac legitima.

(8) Solvente reo liberatur fidejussor.

(9) Duobus modis fidejussor tutoris obligari potest, vel simpliciter, vel in omnem causam.

(10) Quid fidejussorem, fietne citra novum judicium executio? sic videtur. Nam qui fidejubet apud acta judicii, fidejussor est, etiamsi voluntaria jurisdictione non contentiosa fidejusserit. Tutius tamen est, ut id recte possit fieri, fidejussorem nominatim obligari non debiti modo, sed etiam judicati nomine, *arg. l. ult. infr. de usur. rei judic.*

(11) *Lib.* 27. *D.* 4. De contrariis judiciis, vide Cujac. 9. *observat.* 2.

(12) Et ita extincta obligatione. hoc innuit: Extinguendam, non jam extinctam actionem, cedi posse.

(13) *l.* 36. *ff. de fidejussor. l.* 76. *ff. de solut.*

(14) Tutor ob contutoris culpam condemnatus si solverit, actiones in contutorem, sibi cedi postulare potest.

(15) Id est, non appellasti.

(16) Id est, cedi. vide *l.* 2. *supr. de divid. tutela. l.* 20. *in fin. ff. de tut. et rat. l.* 4. *supr. de in lit. dando.*

(17) Tutori adversus contutorem utilis est actio, *ut hic*: et duumviro adversus collegam. *l.* 2. §. 9. *ff. de admin. rer.*

(18) Vitricus privigno tutor esse potest. *l.* 2. *supr. de interdict. matr. l.* 32. §. 1. *ff. de adopt.* dixi ad *l.* 1. *supr. ubi pupil.* quod verum Bald. existimat, si ei curator adjungatur. Cur? vide eundem.

(19) *l.* 6. *supr. de hered. act.*

(20) *De auctoritate tutorum* 1. *Inst.* 21. *de auctoritate et consensu tutorum Lib.* 26. *D.* 8. περὶ αὐθεντίας ἢ συναινέσεως ἐπιτρόπων. 37. *Ecl.* 6. Autoritas approbatio tutoris expressa.

(21) Pupillus sine tutore sibi stipulari potest. *l.* 9. *ff. h. t. Inst. eod in pr. l.* 7. *infr. de contr. stipul.*

(22) Hæc negatio deest *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* Goth Vide ibi notat. S. L.

2. Iidem AA. et CC. Serenæ.

NEque actiones sine tutoris auctoritate in ætate pupillari constituta remittendo (1) quicquam amittere poteris. S. 17. Kalend. Maij. CC. Conss. 293.

Emens a pupillo sine tutore, non præscribit. Salic.

3. Iidem AA. et CC. Cajo.

EUm qui a pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit (2), longi temporis spatium non defendet. S. 3. Kalend. Decembr. CC. Conss. 293.

Minor non potest esse in judicio criminali sine tutoris, vel curatoris auctoritate. Salic.

4. Imp. Justin. A. Joanni P. P.

CLarum posteritati facientes, sancimus, omnino debere, et agentibus, et pulsatis in criminalibus (3) causis minoribus vigintiquinque annis adesse (4) tutores, vel curatores, in quibus (5) casibus [adultos, et] pupillos leges accusari concedunt: cum cautius et melius sit cum suasione (6) perfectissima, et responsa facere minores, litemque inferre, ne ex sua imperitia vel juvenili calore aliquid, vel dicant (7), vel taceant (8), quod si fuisset prolatum, vel non expressum, prodesse eis poterat, et a deteriore calculo eos eripere. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

In omnibus actibus sufficit auctoritas unius tutoris, nisi administratio sit divisa. Bald.

5. Idem A. Joanni P. P.

VEterem dubitationem amputantes, per quam testamentarii quidem vel per inquisitionem dati tutoris et unius auctoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diversis regionibus destinati: legitimi autem, vel simpliciter dati omnes consentire compellebantur: Sancimus, si plures tutores fuerint ordinati, sive in testamento (9) paterno, sive ex lege (10) vocati, [sive] a judice (11), vel ex inquisitione, vel simpliciter dati, unius (12) tutoris auctoritatem [pro] omnibus tutoribus sufficere, ubi (13) nondum divisa est administratio, vel pro regionibus, vel pro substantiæ partibus: ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus vel regionibus auctoritatem pupillo præstare: quia in hoc casu non (14) adsimiles esse testamentariis, et per inquisitionem datis legitimos, et simpliciter datos jubemus: eo quod fidejussionis onere prægravantur, et subsidiariæ (15) actionis adminiculum speratur. † Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res quæ agitur, solutionem (16) faciat ipsius tutelæ: ut puta si pupillus in (17) arrogationem se dare desiderat. Etenim absurdum est solvi tutelam non consentiente, sed forsitan ignorante eo, qui tutor fuerat ordinatus: tunc etenim, sive testamentarii, sive per inquisitionem dati, sive legitimi, sive simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam auctoritatem præstare: *Ut quod* (18) *omnes similiter tangit, ab omnibus comprobetur.* † Quæ omnia simili modo, et in curatoribus observari oportet. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* post Consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

(1) Pupillus sine tutore actionem remittere non potest.

(2) Emens a pupillo suo tutor non præscribit.

(3) Minor non potest esse in judicio criminali sine tutoris autoritate. *Salic.* pupillus tutore, adultus curatore ea in re indiget. Possis quoque dicere in judicio criminali, et ad litem criminalem curatorem pupillo dari. *arg. l. propter.* 7. *infr. ad l. Jul. de adult.* Quid si lis instituta contra minorem vigintiquinque annis fuerit, nullo prius illi dato curatore? ipso jure nulla fuerit: Bossius *tit. si adversus rem judicatam.* Roland. 1. *cons.* 31. *num.* 1. idque receptum in regnis Hispanicis esse, Placa retulit 1. *delict.* 32. *num.* 12. In Italia diversum. Ferrariens. *in forma inquisitionis, in verbo*, et in Gallia. Imbert. *in Enchiridio. in verbo, Autoritas.* Rebuff. *in proœm. constit. gl.* 5. *n.* 71. Moventur Itali et Galli quod in delictis minor vigintiquinque annis, major tamen quatuordecim habeatur in omnibus pro majore, præcipue si delictum confitetur. Boss. 1. *de confessis*, *n.* 69. adde *l. un. supr. si advers. delict. l.* 37. §. 1. *ff. de minorib.* Potest tamen ætas ad elevationem pœnæ ei prodesse. Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 50. *in princ.* vide tamen quæ mox dicuntur. *Goth.* Adde Montan. *de Tutel. cap.* 32. *reg.* 9. *num.* 74. Ans.

(4) Id est, auctoritatem interponere. Jure veteri præsentia vel consilium tutoris sufficiebat pupillo volenti accusare. *l.* 7. *infr. ad leg. Jul. de adult. l.* 2. §. 1. *ff. de accus.* Paul. 5. *sent.* 12. §. 4.

(5) An hæc sententia est, Accusari non de omni crimine adulti et pupilli possunt? an potius hæc, de quocunque possunt, et in eo ab impuberibus differunt? in criminali causa pupillis tutor: adultis, curator: minoribus tutor et curator datur. *Bald.*

(6) Suasio perfectissima hic est auctoritas tutoris vel curatoris: nempe quasi suadeat pupillo suo tutor. Auctoritas ergo suasio est.

(7) Confessio minoris in judicio criminali sine auctoritate curatoris non obligat ipsum minorem. Quid si curatorem non habeat? idem: explosa Petri opinione: qui putabat eo casu valere minoris confessionem, licet restitueretur. *l. certum.* 6. §. 5. *ff. de confessis.* Itaque minor in judicio sine curatoris autoritate confessione sua obligari non poterit, ut qui neque testes producere, neque alios actus sibi præjudiciales sine curatoris auctoritate possit in judicio facere. Quid? eademne est ea in re adulti et pupilli ratio? eadem, explosa quoque Dyni sententia: Nam hic pupillus et adultus comparantur, si non idem sunt. Quid si non de judicii solennitate, sed de veritate pervestiganda agitur: Nicolaus Matharellus putat hoc posteriore casu citra curatoris autoritatem confessione sua minorem in criminali judicio obligari. *arg. l. si fidejussor.* 29. §. *quædam.* 4. *ff. mandati.* Quid si confessio minoris qua de agitur, non sit voluntaria, sed tormentis elicita? Confessioni adulti stari præcedentibus indiciis putat Jacob. Butrigarius, quod non alias verum putat Baldus, quam si præsente curatore causa cognita ante quæstionem fuerit interrogatus. In hac enim specie consequentem quæstionem, executionem quandam antecedentis cognitionis videri. *arg. l. si postulaverit.* 27. §. *quæstioni.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult.* Quid si non in se, sed in alium minor in judicio criminali fateatur? non est necessaria curatoris autoritas. *argument. l. ultim. infr. ad SC. Silan.* Quid si extra judicium verisimiliter quid in se minor confessus est? in eadem permanere in judicio cogi potest. *l. quæro.* 58. *in fin. ff. de ædilit. l.* 25. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 1. *infr. si quis Imperator. l. milites.* 8. §. *oportet. infr. de quæst.* Quid si confessus sit coram judice incompetenti? Eandem confirmare coram judice competente cogitur, si modo ex tali confessione orta est suspicio vel fama. *c. et si.* 4. *extr. de judic. c. Innocent. c. per inquisitionem.* 26. *extr. de elect. c. cum super. extr. de confess.*

(8) Confessus aut pro confesso minor ex contumacia non habetur, nisi interveniat curatoris autoritas, *ut hic.*

(9) Tutores testamentarii.

(10) Legitimi tutores a lege vocantur.

(11) Dantur tutores a judicibus, vel ex inquisitione vel simpliciter.

(12) In omnibus causis sufficit unius tutoris vel curatoris autoritas: nisi auctoritas sit divisa, vel actus sit, quo tutela finiatur *l.* 4. *ff. h. t.* Ulp. 11. §. 26. *l.* 1. *et* 2. *supr. si ex plur. tut. l.* 3. *l.* 24. §. 1. *ff. de adm. et peric. tut. l.* 7. *in fin. ff. de cur. fur. l.* 5. §. 7. *ff. jud. solvi.* adde Cujac. 17. *observ.* 8.

(13) Prima exceptio.

(14) Olim erant absimiles. vide Ulp. 11. §. 26.

(15) In magistratus municipales.

(16) Secunda exceptio.

(17) *l.* 8. *l.* 17. §. 1. *ff. de adopt. l.* 14. *ff. de tutel.* §. 1. *Inst. quib. mod. tut. finit.* 5. Gell. 19.

(18) Facit *l.* 8. *ff. de aqua et aquæ pluv. c. quod omnes.* 29. *de reg. jur. in* 6.

TIT. LX.

QUANDO TUTORES VEL CURATORES ESSE DESINANT (1).

Pubertate finitur officium curatoris adjuncti simul cum officio tutoris cui adjungitur.

1. Imp. ANTONINUS A. Hernulæ.

SI curatores tutoribus adjuncti sunt : pubertate (2) pupilli tam tutorum , quam [curatorum adjunctorum (3)] officium finiri : ideoque alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos , manifestissimum est. PP. 4. Kal. August. *Romæ*, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Pupillus non potest cassare tutorem. Salic.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Menippo.

TUtoris officium ex sola voluntate pupilli non finiri certissimum (4) est. S. 13. Kal. Februar. CC. CONSS. 293.

Pubertas non ex inspectione, verum ex ætate æstimanda.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

INdecoram (5) observationem in examinanda marium pubertate resecantes , jubemus quemadmodum fœminæ post [impletos] duodecim (6) annos omnimodo pubescere judicantur , ita et mares post excessum quatuordecim (7) [annorum] puberes (8) existimentur : indagatione (9) corporis inhonesta cessante. Dat. 8. Id. April. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. LXI.

DE ACTORE A TUTORE SEU CURATORE DANDO.

Etiam pater tutor filii non constituit procuratorem, sed actorem ante litem contestatam. Bald.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Alphocrationi.

SI sui juris constituti filii tui , matri successerunt : licet (10) te tutorem eorum esse probetur, tamen non (11) per procuratorem , sed actorem (12) decreto constitutum

(1) Quibus modis tutela finitur. 1. *Inst.* 22.

(2) Tutela pubertate finitur , *ut hic. et Inst. h. t. in princ.* . 2. *supr. in quib. casibus tut. hab. l.* 25. *ff. de tut. dat. l.* 4. *ff. de tut. et rat.* Sed tamen generali quadam locorum consuetudine , præsertim Germaniæ , tutoris et administratoris officium , et per consequens ejus periculum ad legitimam usque ætatem adultorum , puta 25. annum continuatur , cujus consuetudinis rationem vide apud Gail. 2. *pract.* 96.

(3) Finito principalis officio finitur officium adminiculi et adjuncti. adde *l. quæsitum.* 12. *ff. de tut.*

(4) Certis enim tantum modis iisque per legem introductis finitur. facit *l.* 10. *ff. de off. procons.* et inviti tutela continentur.

(5) De qua mox dicam.

(6) *l.* 13. §. 2. *ff. de tut. dat.* quod quanquam Justinianus sibi tribuat , videtur tamen aliunde sumpsisse. Tertullianus *lib. de velandis virginibus* : *Tempus* , inquit, *Ethnici observarunt , ut ex lege naturæ jura sua ætatibus reddant. Nam fœminas quidem duodecim annis , masculos a duobus amplius annis ad negotia admittunt.*

(7) Fuit et id quoque desumptum aliunde ex Proculi scilicet schola. Ulp. 11. §. *ult.* Hinc Tertullianus *lib. de anima c.* 20. *Pubertatem* , inquit , *animalem cum carnali dicimus convenire : pariterque et illam suggestu sensuum , et istam processu membrorum exurgere a decimo quarto fere anno* , quia Asclepiades inde sapientiam supputat , nec quia jura civilia abhinc agendis rebus attemperant : sed quod et hæc de primordio ratio est. Hanc etiam definitionem fuisse pubertatis jure receptam Macrobius refert 7. *Saturn.* 7. Idem 1. *in somnium* 6. *Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit.* Ideo tutela pueris quasi virile jam robur absolvitur , de qua tamen fœminæ propter votorum festinationem maturius biennio legibus liberantur.

(8) Pubertas igitur in masculo quatuordecim , in fœmina duodecim annis definitur, ut hic , *et l.* 5. *ff. qui test. fac. l.* 2. *ff. de vulg.* §. 1. *Inst. de nupt. Novell.* 119. Ulp. 11. §. *ult.* Tertull. *lib. de anima c.* 20. *et lib. de velandis virginib.* Macrob. 1. *in somn.* 6. *et* 7. *saturn.* 7. hujus definitionis cognitio utilis est : quippe impubes nuptias contrahere non potest , *ut hic.* testari , *l.* 4. *infr. qui testam.* testimonium dicere , *l.* 19. *in fin. ff. de testib.* torqueri , *l.* 10. *ff. de quæst.* obligari sine tutoris autoritate *l.* 3. *supr. de aut.* Plena vero pubertas in masculo decimo octavo , in fœmina decimo quarto anno finitur , *l.* 40. §. 1. *ff. de adopt. l.* 1. §. 3. *ff. de post. l.* 14. §. 1. *ff. de alim. l.* 57. *ff. de re jud.* §. 3. §. *ult. Inst. quib. ex caus. manumitt. Nov.* 115. *c.* 3. *in fin. l.* 19. *C. Th. de decur.* Plena vero ætas in masculo viginti annis, in fœmina octodecim. *l.* 2. *in princ. et* §. 1. *supr. de his , qui veniam ætat. Novell. Leon.* 28.

(9) Olim pubertas probabatur ex habitu , Ulp. 11. §. *ult. Inst. h. t. in pr.* vel aspectu , *l.* 3. *supr. si minor se major. l.* 32. *ff. de minor.* ex aspectu , ut Cujacius putat. *d. tit. si minor.* necessariæ partis , Aristophanes : σφῆκες παίδων δοκιμαζομένων αἰδοῖα πατρέσι θεᾶσθαι. Plato 11. legum. τὴν τοῦ τῶν γάμων χρόνου συμμετρίαν τε ἢ ἀμετρίαν ἡ δικάζουσα σκοπεῖν κοινίτω γυμνοὺς μὲν τοὺς ἄρρενας , γυμνὰς δὲ ὀμφαλοῦ μέχρι θεώμενος τὰς θηλείας. Quintil. *declamat.* 279. *Postea nudari filium atque in conspectu judicis constitui cogit.* Idem *in instit. quæstionem hanc centumviralem esse ait : pubertas annis , an habitu æstimetur.* Habitum Dioclet. videtur appellare vigoris vestigium. *l.* 4. *infr. qui testament.* verum Rævardus 4. *variar.* 10. veteribus Romanis indecoram hanc corporis inspectionem in usu non fuisse putat : et Justinianum illo Platonis loco deceptum , quæ de habitu , hoc est , dispositione , figura et forma corporis honeste dicta erant , ad hanc indecoram inspectionem inepte transtulisse. Quo etiam loco notat masculos anno decimo quarto , etiamsi generare non possent , ipso tamen facto puberes fuisse declaratos. solebant enim masculis ad annum usque decimum quartum comæ nutriri. Martialis 3. *epigr.* 58. *Et pædagogo non jubente parere gaudent villico capillati. Eo elapso spatio , comæ insigne pubertatis præcidebantur.* Porphyrio *in Horatium.* Martialis 6. *Epigr.* 52. *Hic jacet in tumulo raptus puerilibus annis Pantagathus domini cura dolorque sui. Vix tangente vagos ferro resecare capillos Doctus , et hirsutas excoluisse genas.* Persius *satyr.* 3. *quibus indetonsa juventus Invigilat siliquis , et grandi pasta polenta.* Scribit etiam Julius Sabinus *in Virgilium* , aris alicujus Dei detonsas tempore pubertatis comas fuisse consecratas.

(10) Tutor propter absentiam non dat curatorem , sed actorem. *l.* 10. *in fin. supr. qui dare tutor.* qui et adjutor. *l.* 13. §. 1. *ff. de tut.*

(11) Tutor potest tutelam administrare per actorem : non per procuratorem : Bart. etiamsi pater tutor filii esse proponatur. *hac l.* Bald.

(12) Actor appellatur , quia plerumque litis causa datur. *l.* 10. *infr. de appell. l.* 31. §. 6. *ff. de negot. l.* 24. *ff. de adm. et peric. tut. l.* 6. *ff. quando ex facto tutoris.* §. *ult. Inst. de curatorib.*

a te, res eorum te absente peti convenit. S. Non. Januar. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

TIT. LXII.

DE EXCUSATIONIBUS (1) [TUTORUM ET CURATORUM] ET DE TEMPORIBUS EARUM.

Spado a tutela non excusatur.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Aviolæ.

FAlsa suasione credis te propterea quod *spado* (2) sis, immunitatem a tutelis habere. PP. Kalend. Maji, Chilone et Libone Conss. 205.

De rebus provincialibus.

2. Iidem AA. Habentiano (3) et Cosconio.

SI curatores dati estis generaliter (4), nec (5) decreto significatum est, *Italicarum tantum rerum* vobis munus injunctum: adire debetis competentem judicem, ut vos a provinciali administratione liberet (6): Quod si factum fuerit, petent sibi in provincia curatores adolescentes. PP. 8. Kalend. Septemb. Chilone et Libone Conss. 205.

Ingenuus *a tutela libertini excusatur.* Salic.

3. Iidem AA. Crispino.

EXcusationis quidem tuæ, si ingenuus (7) libertino tutor datus es, certa causa est. Sed cum te Præses provinciæ audiendum non putaverit propter præscriptionem, quasi tardius adires, nec a decreto povocaveris: intelligis parendum esse sententiæ. PP. Idib. Mart. Albino et Æliano Conss. 207.

De Marito ignorante.

4. Imp. Antoninus A. Agatho [Dæmoni].

AMplissimi ordinis consulto (8), qui (9) pupillam suam uxorem ducit, nuptias contrahere non (10) intelligitur, et tamen infamis (11) constituitur. Sed si tu Demetriæ (12), cum eam in matrimonio haberes, absens et ignorans curator constitutus es: potes esse securus, dum tamen alius substituatur. Non enim [debet] ignorantiæ maritorum, amplissimi ordinis consulto fraus quæri. PP. 11. Kalend. Jul. Sabino et Æliano Conss. 207.

De libertis.

5. Imp. Alexand. A. Basilio.

LIbertos (13) a tutela vel cura liberorum patroni seu patronæ nullam excusationem impetrare [posse.] amplissimus ordo, auctore D. Marco, censuit. Et idem nec illud eis prodesse debet, quominus curatores etiam inviti patroni seu patronæ liberis dentur, quod eorundem tutelam administraverunt.

De termino, intra quem excusationes proponi debent.

6. Idem A. Maximiano.

QUinquaginta (14) dies, qui præfiniti sunt ad professionem excusationis iis qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum Prætoris, aut testamentum parentis notum (15) factum fuerit ei qui ad munus vocatus fuerit, ipsa constitutio, quæ hoc induxit, sauxit. Sed si quis in ejus temporis computatione ab eo, cujus de ea [re] notio fuerit, injuriam passus, non provocavit: acquiescere [rebus] judicatis debet. PP. 3. Non. Maji, Juliano II. et Crispino Conss. 225.

Creditor *vel* debitor *non excusatur.*

7. Idem A. Antonino.

NEque a tutela, neque a cura ideo quis excusatur, quod creditor (16) sive debitor ejus est, cui tutor sive curator datus est: sed participem in munere habere debet, ut si res exegerit, is qui alieno auxilio eget, defendatur. PP. 3. Id. Jul. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

Coloni fisci *non excusantur.*

8. Idem A. Maximo.

COloni (id est conductores prædiorum ad fiscum (17) pertinentium) hoc nomine (18) excusationem a mu-

(1) Dixi ad *L.* 27. *D.* 1.

(2) *Eunuchus* tutor datus immunitatem non habet. *Syn. Bas.* 38. *tit.* 1. *c.* 46. *l.* 15. *ff. h. t.*

(3) Adventiano. vide Cujac. 15. *obs.* 3.

(4) Curator generaliter datus intelligitur etiam datus ad bona extra provinciam sita, ut eorum nomine etiam teneatur, sed etiam facile ab illis obtinere solet liberationem.

(5) Atqui videtur neminem posse curatorem dare bonis quæ sita vel posita sunt extra provinciam suam. *l. pupillo.* 27. *ff. de tut. et curat. dat.* an hic dicemus cum Accurs. curatorem a Principe datum, vel ab alio ejus mandato, atque ita ab eo qui jurisdictionem quoque in provincia habeat? An potius cum Bartolo, provincialibus etiam bonis curatorem recte dari ab eo, qui jurisdictionem habeat in personam adulti: exemplo tutorum, qui, si ab eo dati sint, qui jurisdictionem habeat in personam pupilli, dari quoque intelliguntur, ut administrent bona pupilli in quacunque provincia posita. *l.* 1. *supr. ubi pet. tut. l.* 1. *ff. de tut. et curat. dat.*

(6) *l.* 19. *l.* 21. *in fin. ff. h. t.* adde *l.* 24. *ff. de admin. et peric. tut.*

(7) Ingenuus excusatur a tutela libertini. *l.* 1. §. 4. *l.* 44. *ff. h. t.* quod si rejicitur excusatio, appellare debet: alias tenetur. *l.* 27. *in fin. ff. de tut. vel curat. dat.*

(8) *l.* 1. *supr. de interd. matr.* Imo oratione D. Marci. *l.* 15. *ff. de sponsal. l.* 60. §. 5. *ff. de ritu.* vid. quæ scripsi ad *l.* 7. *infr. de prædiis minorum.*

(9) Vide *supr. de interdict. matrim. inter pupill. et tut.*

(10) *l.* 7. *ff. ad leg. Jul. de adult.*

(11) *l.* 7. *supr. de interdicto.*

(12) Uxori. Si maritus ignorans curator datur uxori, a pœna Senatusconsulti excusatur: si tamen alium substitui petierit. vide *l.* 2. *supr qui dare tut.*

(13) Libertus nullo modo excusatur a tutela vel cura filiorum patroni, adeo ut quamvis eorum tutor fuerit, ab eorum cura gerenda non excusetur. *l.* 1. §. 4. *l.* 14. *ff. h. t. l.* 14. *ff. de tut. dat.* vide tamen Paul. 2. *sent.* 28. §. 2.

(14) Quinquaginta dies excusationum incipiunt cedere, posteaquam tutor decretum prætoris, aut testamentum quo tutor datus est, cognoverit. *Synops. Basil. d. tit.* 1. *c.* 50. Igitur ignoranti non currit aut elabitur tempus excusationibus constitutum a lege, *ut hic*, *et l.* 13. §. 1. *ff. h. t.* Eadem ratione Bartolus in *l. quandiu.* 5. *infr. qui admitti.* negat, ignoranti tempus jurisjurandi currere.

(15) Tempus se excusandi a tutela non currit ignoranti.

(16) *l.* 8. *supr. qui dare tutores.* Hodie creditores et debitores pupilli excusantur ab ejus tutela. *Nov.* 72. *c.* 1. 2.

(17) *l. ult. supr. qui dare tutor.* adde l. *unic. supr. ne tutor vel curator vectig.* Aliud in conductore vectigalium civitatis alienjus. *l.* 15. §. 10. *ff. h. t.*

(18) Præsertim si præsentes negotium exercent. *l.* 8. §. 1. *ff. de vacat. mun.* in aliis liberantur. *l.* 5. §. 11. *ff. de jure immunit.* Dicamus, muneribus fungi posse, sed tamen sine damno fisci, quod ut fieri recte possit, præsidis notionem esse. *l. ult.* §. 1. *ff. ad municip.*

…neribus civilibus non (1) habent: ideoque injunctæ (2) tutelæ munere fungi debent. PP. 4. Kal. Februar. Fusco et Dextro Conss. 226.

Oculo amisso a tutela suscepta tutor non excusatur.

9. Idem A. Romano.

FRatres [tuus] non ideo a tutela, vel cura excusari debet, quod oculum (3) amisit: proinde intelligis munus susceptum eum deserere non posse. PP. Kal. Febr. Modesto et Probo Conss. 229.

Exactores tributorum excusantur.

10. Idem A. Crispino.

EXactores (4) tributorum tanto tempore, quanto rationem tributariam tractaverint, non solum ab oneribus, sed etiam a tutelis vacationem habere, dubitare non debuisti. Dat. Id. August. Alexandro A. III. et Dione Conss. 230.

De bonis existentibus in alia provincia.

11. Idem A. Hylæ.

TEstamento tutor datus, ut a bonis his excusareris, quæ pupilli tui in alia (5) provincia, quam unde es, ubique moraris, possident: intra quinquagesimum diem postulare debuisti. Quod si facere cessasti: excusatio eadem temporis præscriptione summovetur: sed propter (6) late diffusum patrimonium, an tibi adjungi alios curatores oporteat, Præses provinciæ, si te insufficientem deprehenderit, æstimabit. PP. 8. Id. Dec. Pompiano et Peligno Conss. 232.

De tutela voluntaria.

12. Imp. Gordianus A. Valentino.

VOluntariæ (7) tutelæ munera privilegiis (8) nihil derogant (9). PP. 2. Kal. Nov. Pio et Pontiano Conss. 239.

Libertus, unus senatoris etiam excusatur.

13. Idem A. Apollinari.

NE Senatorum (10) quidem liberti (11), nedum cæterorum, propterea quia patronorum negotia gerunt (12), a muneribus civilibus habent immunitatem: tantummodo etenim unus (13) Senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, a tutela sive cura vacationem habet. PP. 10. Kalend. Februar. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De tutore nominato ut injuriam redimat vel litiget.

14. Idem A. Heraclidæ.

SEveriter Præses provinciæ exequetur, si animadverterit avunculum tuum propterea nominari tutorem, ut metu hujusmodi creationis a (14) Magistratibus injuriam redimat (15). Quinetiam, si aliqua ei excusatio competit, et non alia causa nominatus est, quam ut (16) lite fatigetur: quod in eam rem absumptum fuerit, is qui eum nominavit, juxta formam constitutionum ei reddere cogetur. PP. Idib. Septemb. Gord. A. et Aviola Conss. 240.

Si judicio excusationis pendente tutela finiatur.

15. Idem A. Tauro.

QUanquam in tutela detentus, eo quod excusatio, quam objiciebas, non est admissa (17), provocationis auxilium flagitaveris; et in medio tempore hi, quorum meministi, in adulta ætate agere cœperint (18): tamen non (19) eo minus causa interpositæ provocationis propter periculum administrationis ejus temporis judiciorum more examinanda est. PP. 8. Kalend. Novemb. Ariano et Pappo Conss. 244.

Lis de hereditate.

16. Imp. Philippus A. Theodoto.

SI (ut allegas) tutor his datus es, cum quibus disceptationem (20) hereditatis tibi esse proponis, et

(1) Adde *l. ult. supr. qui dare tutores. l. 1. infr. ne rustica- ad ullum obsequium. l. 1. infr. de agricol. et cens.*
(2) A præside. *d.* §. 11.
(3) Dixi ad *l.* 3. *supr. qui dare tutores.* aliud in cæco. *l.* 40. *h. t. l. 1. infr. qui morbo.*
(4) Facit *l.* 22. *in fin. l.* 41. *ff. h. t.* §. 1. *Inst. h. t.*
(5) Tutor testamentarius tenetur bona administrare etiam extra provinciam constituta, præterquam si ab his se excusaverit: quo nomine curator ei adjungi solet. dixi ad *l.* 5. *supr. qui dare tut.*
(6) *l.* 3. *supr. in quibu. casibus tut. vel cur. habent.*
(7) *Voluntaria*, Hal.
(8) *l.* 30. §. 2. *l.* 31. *in fin. ff. h. t.* facit *l.* 7. *supr. de* … *l.* 28. *Supr. de pact. l. ult. Supr. ne uxor pro marito.* … quæ scripsi ad *l.* 6. *ff. de usur. l. 1. infr. de fidejussoribus.* … *vell.* 1. *cap.* 1. *l.* 19. *infr. de agricolis.*
(9) Privilegium jusve excusandi se ab officio tutelæ vel curæ … habet: si munus subiit, exinde non potest (quantum ad munus sponte susceptum) se excusare. An et ab aliis similibus in … rum? potest. vide Wurmser. 1. *pract.* 38. *obs.* 6. Per actum … rei tantum contrarium non amittitur privilegium in aliis.
(10) Aliud in liberto uxoris senatoris. Libertus enim non excusatur quantumvis res uxoris administret. *l.* 15. §. 8. *ff. h. t.*

(11) Liberti non excusantur a tutela, quod gerant patronorum suorum negotia: nisi patronus sit senator, et quidem masculus, et tunc unus tantum excusat. Quid si libertus jus aureorum annulorum impetravit? non excusabitur, etiamsi patroni gerat negotium, ut eodem jure censeatur, quo reliqui ingenui. *l.* 43. 44. *in fin. ff. h. t. l.* 17. §. 1. *ff. ad municip.*
(12) Idem dicendum si filiorum patroni tutelam gerunt. *l.* 43. *ff. h. t.*
(13) Eadem ratio erit, si plurium patronorum gerant negotia.
(14) Inquisitores criminales tenentur, si in inquirendo malo more versati sunt. *Bald.* malo more versatur inquisitor, qui ab innocente, innoxio et immerito pecuniam extorquet.
(15) Nominans aliquem ad munera eo fine, ut se a nominatione redimat, criminaliter tenetur. *l.* 3. *l.* 4. *ff. de leg. Jul. repetundar.*
(16) Nominans aliquem ad tutelam, ut lite fatigetur, ei ad expensas tenetur.
(17) Appellari potest, si judex non admittit admittenda. *Bald.*
(18) Accessoria litis inceptæ terminanda sunt, etiamsi lis principalis intereat.
(19) Vid. *l.* 30. *ff. de admin. et peric. tut.*
(20) *l.* 21. *ff. eodem.* §. 4. *Inst. h. t. l.* 7. *supr. h. t.*

tempora (1) antiquitus excusationibus præstituta etiam nunc opitulantur : adire Præsidem provinciæ potes, formæ super ea [re] statutorum principalium obtemperari pro sua gravitate jussurum. PP. 10. Kalend. August. PEREGRINO, et ÆMILIANO CONSS. 245.

De dato curatore nurui suæ.

17. Impp. GALLIENUS et VALERIANUS AA. Epagatho.

LIcet Orationis sub D. Marco habitæ verba deficiant : is tamen qui post contractas nuptias nurui (2) suæ curator datur, excusare se debet, ne manifestam sententiam (3) ejus offendat, et labem pudoris contrahat. Dat. 6. Id. Januar. VALERIANO II. et LUCIANO (4) CONSS. 256.

Non appellari sed excusationem proponi, si pupilli pater usumfructum omnium bonorum uxori suæ reliquerit.

18. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Sabino et aliis.

TUtores nominatos appellationem (5) interponere necesse non habere, certissimi juris est. Quapropter licet non appellasti : si quam te excusationem habere confidis, intra tempus quod Divi Marci constitutione præscriptum est, hac apud Præsidem provinciæ uti non prohiberis. Nam quod (6) omnium (7) bonorum patrem pupulli usumfructum reliquisse quondam uxori suæ proponis, ad excusandos vos a tutela non est idoneum. Dat. Non. April. CC. CONSS.

De eo qui matrem pupillæ convenire vult.

19. Iidem AA. et CC. Dionysio.

INusitatam rem desideras, de tutela filiæ te dimitti postulans, quod (8) te posse contrario tutelæ judicio matrem (9) ejus convenire contendis. Sine die et CONSS.

Si is qui tutor fuit, curator detur.

20. Iidem AA. et CC. Cratino.

CUrator adultis nominatus, quorum tutor antea fueras, invitus (10) in administratione teneri non potes (11). Proinde si dies (12) excusationibus præfinitus nondum excessit, uti competenti defensione potes. S. 10. Kalend Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De communione.

21. Iidem AA. et CC. Parammoni.

QUod res cum uterinis fratribus tibi communes (13) esse profitearis, ad excusationem tutelæ non est idoneum : cum harum divisio curatore dato fieri possit. S. 18. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De excusatione approbata.

22. Iidem AA. et CC. Hermodoro.

SI tutor nominatus decreto Præsidis, habens excusationem absolutus (14) es, ad te non pertinere periculum administrationis, manifestum est. Dat. 13. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De lite quam soror vel filii sororis tutoris habent cum pupillo.

23. Iidem AA. et CC. Neophyto.

HUmanitatis ac religionis ratio non permittit, ut adversus (15) sororem, vel filios sororis actionum necessitates (16) tutelæ occasione suscipias : cum et ipsius etiam pupilli cui tutor datus es, aliud videatur exigere utilitas : scilicet ut eum tutorem potius habeat, qui ad defensionem ejus non inhibeatur affectu (17). Juxta formam igitur quam consulti dedimus, prætorem adiri oportet : ut et justo tuo desiderio, et pupilli ipsius commodo consulatur. S. 6. Kalend Februar. *Sirmii*, TUSCO et ANULINO CONSS. 295.

Navicularii excusantur.

24. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Flaviano P. P.

EXcusationem naviculariis (18) tutelæ sive curæ hactenus ipsis tribuimus, ut in hujusmodi officiis, minoribus sui tantum corporis obligentur. Datum 3. Non Mart. *Mediolani*, AA. CONSS.

(1) *l. 6. supr. h. t.*

(2) Curator nurui datus debet se excusare. *l.* 3. *supr. de interdicto.* alias in infamiam incidit.

(3) Eadem ubi æquitas est, ibi jus idem esse debet.

(4) Lucillo, *Cassiodorus et omnes fastorum autores.*

(5) A creatione tutoris non appellatur, sed excusatio proponitur. *l.* 13. *ff. h. t.* §. 16. *Instit. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. quando appellandum.* sed tamen Cujacius ad *l.* 4. *ff. h. t.* a datione tutelæ appellari posse putat. Nominato excusatio permittebatur, excusatione non recepta. *d.* §. 1. *l.* 16. *ff. h. t.* appellabatur jure antiquo, hodie excusatio nuda sufficit sine appellatione, aut potius appellationis genere excusatio proponitur. dixi ad *l.* 4. *ff. h. t.*

(6) Inopia pupilli non excusat a tutela. *Salic.*

(7) Ut hoc pacto filius inops censeatur. Hodie filii legitima ususfructus etiam onere gravari non potest. *Novell.* 18. *cap.* 3.

(8) Mater a tutela filii non excusatur, licet filio debeat.

(9) Nemo ideo excusatur a tutela, quod matri futuri pupilli pecuniam crediderit.

(10) §. 18. *Instit. h. t.* Paul. 2. *sent.* 27. §. *ult.*

(11) Fallit hoc in liberto. *l.* 5. *supr. h. t.*

(12) *l.* 6. *supr. h. t. l.* 16. *ff. h. t.*

(13) Communio non excusat a tutela. facit *l.* 7. *supr. h. t. l.* 2. *supr. de in litem dand. tutor.* §. *ult. Inst. de auctor. tut.*

(14) Periculum tutelæ non spectat ad eum, cujus excusatio fuit approbata.

(15) Tutelam vel patrocinium minoris suscipere contra sororem propriam, vel sororis filios nemo cogitur. Ob hanc igitur causam potest quis a tutela se excusare, ne ob tutelæ necessitatem, pro pupillo causas dicere contra personam tanta sibi propinquitate junctam cogatur : *Aut. Synops. Basil.* 38. *tit.* 1. *c.* 67. addit hoc jus esse ξένον καὶ θαυμαστὸν, novum et admirabile. Hoc etiam eo loco notant, non præsumi inter fratres odium : imo verosimile esse, alterum ab altero diligi. de qua præsumptione vid. Alciat. 1 *præsumpt.* 23.

(16) Potest tamen quis adversus proximos et cognatos pupillum suum defendere. *versic.* 5. Gell. 13. ut et advocatos fisci pupillos suos defendere adversus fiscum potest. *l. penult. ff. de postuland.*

(17) Generali sermone nemo præsumitur quidquam in eorum detrimentum, quos habet consanguineos, constituere. de qua præsumptione, v. Alciat. 1. *præsumpt.* 27.

(18) Navicularii a tutelis extraneis, id est, non naviculariorum excusantur : facit *l.* 17. §. 2. *l.* 41. *in fin. ff. h. t.*

Silentiarii excusantur.

25. Imp. ANASTAS. A. Antioco præposito sacri cubiculi.

VIros clarissimos sacri nostri palatii Silentiarios (1) circa latus nostrum militantes, de tutelis et curationibus excusari sancimus. Dat. Kal. Januar. JIOANNE et ASCLEPIONE CONSS. 500.

TIT. LXIII.

SI TUTOR VEL CURATOR FALSIS (2) ALLEGATIONIBUS EXCUSATUS SIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Symmacho et Diotimo.

SI absentibus (3) necessariis personis, vel his, qui sua sponte vos defendere volebant; non (4) competentibus allegationibus, qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati esse a munere jussi sunt, ne eis circumvenisse judicis religionem prosit, præses provinciæ audiet vos: et si injustum (5) decretum extorsisse eos apparuerit, exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronunciabit, ex quo dati sunt. PP. 12. Kal. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Post sumptam administrationem frustra se quis excusat. Salic.

2. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Aulizano.

TUtores (6) quos postea (7) quam bona pupillorum administraverunt, a præside provinciæ, quasi re integra excusari se impetrasse (8) adseveras, periculum administrationis evitare minime posse manifestum est. PP. 4. Kal. Jun. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

3. Iidem A. et C. Octavio.

SI, ut proponis, pars diversa ab administratione tutelæ seu curæ tuæ, itemque fratris tui ambitione (9) potius quam juris ratione se excusavit: periculo injuncti muneris minime liberata est. Sine die et Consule.

TIT. LXIV.

SI TUTOR VEL CURATOR REIPUBLICÆ (10) CAUSA ABERIT.

1. Imp. GORDIANUS A. Guttio.

QUi tutores vel curatores dati Reipub. (11) causa abfuturi sunt, ad tempus se excusare debent a tutela, ne etiam medii (12) temporis periculo obstringantur. Quod quidem si tu fecisti, ejus intervalli quo abfuisti, periculum non debes pertimescere. Quod si id prætermisisti, ut priore loco is conveniatur, qui administravit [de] jure postulabis. PP. Id. Mart. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

2. Idem A. Reginio.

CErtum est eos, qui Reipub. [causa] abesse desierunt, ab omni nova (13) tutela anno (14) vacare debere. PP. 5. Kal. Mart. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

TIT. LXV.

DE EXCUSATIONIBUS VETERANORUM (15).

1. Imp. ANTONINUS A. Saturnino.

QUi causaria (16) missione sacramento (17) post viginti (18) [annorum] stipendia solvuntur, et integram famam retinent, ad publica privilegia (19) veteranis concessa pertinent. PP. 7. Idib. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

2. Imp. GORDIANUS A. Celeri Veterano.

QUod placuit veteranos [tantummodo] conveterani (20) filiorum seu militum, et quidem unam (21) tutelam seu curam eodem tempore administrare compelli: eo (22) pertinet, ut (23) si aliis dati fuerint, intra so-

(1) Silentiarii excusantur a tutelis et curationibus. *Novell.* 53. . 5. *l. ult. infr. de silent.*
(2) *§. ult. Inst. h. t. l.* 60. *ff. de ritu nupt.*
(3) *l.* 45. *in fin. ff. de re judic.*
(4) Falsis allegationibus excusatus tutor pupillo obligari non esinit. unde notat *Bart.* jure singulari sententiam ex falsis allegationibus latam adversus minores ipso jure nullam esse, cum in his valeat, licet per restitutionem rescindatur. adde *l.* 1. 2. 3. 4. *ifr. si ex falsis instrum. vel testimon. judicatum sit.*
(5) Injuste judicis decreto excusatus tenetur de periculo tutelæ. 37. *ff. h. t. l.* 11. *§.* 2. *ff. de minor.*
(6) Tutores excusatione prius uti debent, quam res administrent: quod si res minorum jam administrare cœperint, non amplius se excusare poterunt, nisi certis ex causis: ut cum Reipub. causa abfuerint. *Synops. Basil.* 38. *tit.* 1. *cap.* 71.
(7) Suscepta jam administratione frustra quis se excusat. *l.* 17. . 5. *ff. de excus.* facit *l.* 3. *supr. tit. prox.* excipe *l. ult. Infr.* 30. *l.* 40. *ff. de excus. l.* 11. *§.* 2. *ff. de minor. l.* 1. *in fin.* . *h. t. §.* 19. *Inst. h. t. l.* 2. *supr. qui dare.* vid. Wurmser. 1. *ract.* 38 *obs.* 7.
(8) Sententia contra jus minoris lata minori non præjudicat. 2. *supr. h. t. l.* 6. *supr. tit. prox.*
(9) Ambitiosa excusatio non excusat. adde *l.* 4. *ff. de decr. ab ordine.*

(10) *§.* 2. *Inst. de excus. l.* 3. *§.* 10. *ff. de suspectis.*
(11) Tutela excusatur, qui Reipubl. causa abest.
(12) Absens reipub. causa periculo medii temporis non obstringitur, si se excusavit. vid. quæ dixi ad *l.* 10. *supr. qui dare tut.*
(13) Absentes reipub. causa reversi, a nova tutela suscipienda, habent anni vacationem. *l.* 10. *ff. de excus. tut.*
(14) *d. l.* 10.
(15) *l.* 4. *supr. qui dare tutor.* Veterani qui sint, vide *l.* 8. *§.* 6. *ff. de excus.* vid. *tit. infr. de veteranis. l.* 9. *infr. quando provoc. non est necess.*
(16) De sacramento militari dixi ad *l.* 2. *ff. de veteranis.*
(17) *l.* 2. *§.* 2. *ff. de his, qui notant.*
(18) Justum tempus militiæ, viginti annorum scil. præstat munerum excusationem. *d. l.* 9. *l.* 8. *§.* 2. *ff. de excus. l.* 3. *infr. de his, qui non impl. l.* 1. *infr. de professorib.* vid. quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. de re militari.*
(19) Vide titulum *ff. de veteranis, seu de privilegiis veteranorum.*
(20) Nota genus privilegii veteranis dati.
(21) Nota aliud genus privilegii veteranis dati.
(32) Invitum non cogendum ex statuto, ita intelligimus, ut non cogendus sit, quoties utitur suis defensionibus: alias cogi potest.
(23) Probare privilegium suam debet qui eo nititur, atque ita præsumi non solet privilegium nisi probetur.

lennia tempora causas excusationis ad competentem judicem deferant. PP. 3. Kal. Jul. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

TIT. LXVI.

QUI NUMERO (1) LIBERORUM SE EXCUSANT.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Herodiano.

QUi ad tutelam vel curam vocantur, Romæ quidem trium (2) liberorum incolumium numero, de quorum etiam statu non ambigitur: in Italia vero quatuor, in provinciis autem, quinque, habent excusationem. PP. Non. April. GETA et PLAUTIANO CONSS. 204.

2. Imp. ANTONINUS A. Marcello.

NEque filia amissa (3) numero prodest ad declinanda municipalia munera, neque nepotes numerantur, quorum pater superest: cum suo nomine patri prosint. Dat. Id. Jun. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

TIT. LXVII.

QUI MORBO (4) SE EXCUSANT.

1. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Sabino.

LUminibus captus (5), aut surdus (6), aut mutus, aut furiosus (7), aut perpetua (8) valetudine tentus, tutelæ seu curæ excusationem habet. PP. 13. Kalend. April. PRÆSENTE et ALBINO CONSS. 247.

TIT. LXVIII.

QUI ÆTATE (9) SE EXCUSANT.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Severo.

PAter tuus si major est annis septuaginta (10), ad tutelam seu curam evocatus: excusare se solemniter potest. PP. 5. Id. Septemb. CHILONE et LIBONE CONSS. 205.

TIT. LXIX.

QUI NUMERO (11) TUTELARUM.

1. Impp. SEVER. et ANTON. AA. Pompejano.

SI tres (12) tutelas vel curas eodem tempore non defunctorie (13) susceptas administras: onere (14) quartæ tutelæ, seu curationis pupillorum, seu adolescentium non gravaberis. † Finito (15) autem officio pubertate pupillorum, vel ætate adolescentium, aliæ substitui possunt: licet nondum ratio tutelæ seu curæ administratæ reddita sit. Sed imperfectæ (16) diversæ species vacationis, licet permixtæ ad excusationem non proficiunt. † Scire igitur debes eum qui duos filios habet, et duas tutelas administrat, excusationem non mereri. PP. 4. Id. Octob. ANTONINO A. II. et GETA II. CONSS. 206.

TIT. LXX.

DE CURATORE FURIOSI (17) VEL PRODIGI (18).

De ætate prodigi vel furiosi.

1. Imp. ANTONINUS A. Marinianæ.

CUratores impleta (19) legitima ætate prodigis (20) vel furiosis (21) solent tribui. PP. 4. Kalend. August. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De rebus sine decreto non alienandis.

2. Imp. GORDIANUS A. Avitio.

ORationis (22) divi Severi beneficium, quo possessiones rusticas sine decreto præsidis pupillorum seu adolescentium distrahi, vel obligari prohibitum est, non injuria etiam ad agnatum (23) furiosi (24) porrigitur (25).

(1) *l.* 2. §. 2. *ff. de excus. Instit. de excusat. tut. in pr.* adde quæ notavi ad *l.* 7. §. 3. *ff. de bon. damn.*

(2) *d.* §. 2. *d. pr. Inst. d. t.* adde *l.* 3. *infr. de his, qui num. lib. vel paup.*

(3) Vid. *l.* 2. §. 4. *ff. de excus. tut. vers. filii autem superstites.*

(4) §. 7. *Instit. de excusat.*

(5) Dixi ad *l.* 3. *supr. qui dare tutores. l.* 9. *supr. l.* 40. *ff. de excusat. l.* 16. *ff. de auct. præst.*

(6) De surdo, adde l. 7. §. 1. *ff. de decurion.*

(7) *l.* 10. §. *ult. vers. si quis autem in insaniam. l.* 12. *versic. furor. ff. de excus.*

(8) *l.* 10. *l.* 11. *et* 12. *l. pen.* §. *ult. ff. de excus.* §. 7. *Inst. de excus. tut.*

(9) §. 13. *Inst. de excus. l.* 2. *ff. h. t. l.* 74. §. 1. *in fin. ff. ad SC. Treb.*

(10) Anni septuaginta excusant a muneribus civilibus. *d.* §. 13. *d. l.* 2. *d.* §. 1. *l.* 10. *infr. de decurionibus. l.* 3. *infr. qui ætate vel profess. l.* 3. §. 6. §. 12. *ff. de munerib. l.* 3. *ff. de jure immunitat. l.* 15. §. 11. *ff. de excus.*

(11) §. 5. *Inst. et l.* 2. *in fin. l.* 15. §. 15. *ff. de excusat.*

(12) *d.* §. 5. *d. l.* 2.

(13) Defunctorie est imaginarie, simulate, affectate, in fraudem juris.

(14) Recte hoc adjectum. Nec enim quælibet tutela onus est.

(15) *d.* §. 5.

(16) Diversæ excusationis species imperfectæ nihil proficiunt. vide *l.* 15. §. 11. *ff. de excus. tut. l.* 1. *in fin. ff. de vac. mun.* unde notant, imperfecta plura diversi generis et formæ, unum derfectum non constituere. adde *l. ubi fidejussor.* 24. *D. de solution.* secus si ad eundem finem tendant et colliment. Tunc enim juncta et multa juvant, quæ singula et disjuncta non juvant. *l. instrumenta.* 5. *supr. de probation.* Quid testes singulares duo pluresve, fidemne faciunt? non faciunt, nisi in genere sint contestes vid. *l. ob carnem.* 21. *in fin. D. de testib.* veluti si testis unus dixerit se audivisse Titium dicentem, se in Deum non credere: alius eundem Titium dixisse, se non credere Ecclesiam Catholicam.

(17) Dixi ad *L.* 27. *D.* 10. §. 3. *Instit. de curatoribus.* Ulpian. 12. §. 2. *et* 3. *l.* 8. *in fin. D. de tutorib. datis.*

(18) Prodigus qui censeatur, vid. *l.* 1. *D. h. t.* Ulp. 2. §. 2. §. 3. Cajum 1. *Instit. ult.*

(19) Id est, etiam post impletam legitimam ætatem licet majorem. §. 3. *Instit. h. t.*

(20) *l.* 1. *ff. h. t.* de furoris speciebus dicam ad *l.* 6. *infr. h. t.*

(21) Cui comparant mutum et surdum, quem intellectu carere ob superiora vitia contigerit: alias muto vel surdo curator non datur. *l.* 8. *in fin. ff. de tut. dat.* vid. Wurms. 1. *pract.* 38. *observ.* 5.

(22) *l.* 1. *ff. de reb. eor. qui sub tut.* vid. *l.* 22. *supr. de administr. tut.*

(23) Adgnatos. *Hal.* et generaliter ad omnes administratores similium personarum, *ut hic.* ad hospitalarios, et similes. Castrensis *in l. orphanotrophos.* 32. *supr. de episcopis.*

(24) Res furiosi alienari ab ejus adgnato tutore non possunt, sicut nec res pupilli.

(25) Argumentum a minore ad furiosum et prodigum observa, et jura in minoribus constituta ad furiosos et prodigos extende *l.* 8. §. 1. *l.* 11. *in fin. ff. de rebus eorum.* vide Oddum *tract. de restitut. parte* 1. *quæst.* 1. *art.* 4. adde Everardum *Topicis loco a minoribus ad furiosos etc.* 73.

Si igitur citra decretum Præsidi fundus mente capti etiam ab agnato ejus tibi pignori nexus est, vinculum pignoris in eo non consistit: utilem tamen adversus eum personalem actionem, si ob ejus utilitatem (1) pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Kal. Januar. Pio et Pontiano Conss. 239.

De patre mente capto.

3. Idem A. Aureliæ.

SI pater (2) tuus mentis compos non est, pete ei curatores, per quos, si quid gestum est, quod revocari oporteat, causa cognita in pristinum statum restitui possit. PP. 7. Id. April. Gordiano et Aviola Conss. 240.

De matre furiosæ.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Asclepiodoto.

CUm repudiante furiosa (3) sui juris constituta maritum, qui solus repudiare potuit, quædam matrem furiosæ, marito quondam ejus instrumenta confecisse significes: intelligis nihil (4) eam contra furiosam disponere [potuisse,] cum ejus ad eam (5) jure non pertinuerit defensio. S. Id. April. *Byzantii*, AA. Conss.

De fratre furiosi, vel furiosæ.

5. Imp. Anastasius A. ad Populum.

NE lucrum quidem antea indebitæ successionis emancipato (6), vel emancipatis deputasse, nihil vero de oneribus tutelæ prospexisse videamur: curatores nihilominus eos (7) pro duodecim tabularum lege furiosis fratribus et sororibus utpote legitimos existere, hac legis sanctione decernimus.

De dilucidis intervallis.

6. Imp. Justinian. A. Juliano P. P.

CUm (8) aliis quidem hominibus continuum (9) furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quædam eis intermissio perveniat, et in hoc ipso multa sit differentia, ut quibusdam breves induciæ, aliis majores ab hujusmodi vitio inducantur: antiquitas disputabat, utrumne in mediis furoris intervallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescente finita, iterum morbo adveniente redintegraretur? Nos itaque ejus ambiguitatem decidentes (10), sancimus (cum incertum est in hujusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, sive ex longo, sive ex propinquo spatio, et impossibile est, et in confinio furoris et sanitatis eum sæpius constitui, et post longum tempus sub eadem esse varietate, ut in quibusdam videatur etiam pene furor esse remotus) curatoris creationem non (11) esse finiendam, sed manere quidem eam donec talis furiosus vivit: quia non (12) est pene tempus in quo hujusmodi morbus desperatur (13): sed per intervalla quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed (14) ipsum posse (15) furiosum, dum sapit et hereditatem adire, et omnia alia facere quæ sanis hominibus competunt. Sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit: curatorem in contractu suo conjungi, ut nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem, quotiens morbus redierit: ne crebra, vel quasi ludibriosa (16) fiat curatoris creatio, et frequenter tam nascatur (17), quam desinere videatur. Dat. Kal. Septemb. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De furioso in potestate patris constituto. 1. De hereditate furioso adquirenda. De curatore dando, et cautione ab eo præstanda et inventario conficiendo.

7. Idem A. Juliano P. P.

CUm furiosus quem morbus detinet perpetuus (18), in sacris (19) parentis (20) sui constitutus est: indubitate curatorem habere non potest: quia sufficit ei ad guber-

(1) Vid. *l.* 3. *supr. quando ex facto tutoris.*

(2) Filius potest petere curatorem patri furioso dari: quin ipse furioso patri dari curator potest. dixi ad *l.* 1. *in fin. l.* 2. *in fin.* 4. *ff. h. t.* adde *Novell.* 115. *cap.* 3. §. 12.

(3) Seneca 3. Contr. *Nullum patri curatorem dari, quod iniquus pater sit et impius: sed quia furiosus.*

(4) Qui tutor non est, res pupilli distrahere non potest. *l.* 8. *ff. de rebus eor.*

(5) Matrem scil. Mater jus administrationis bonorum liberis competentium non habet. *l.* 88. *in fin. ff. de solution.*

(6) *l.* 4. *supr. de legit. tut.*

(7) Fratres emancipati vocantur ad successionem fratrum sororumve: et ad tutelam, si minores illi sint. *d. l.* 4. sive majores, furiosi tamen et prodigi.

(8) Curator furiosi habentis dilucida seu sana intervalla, eo etiam tempore curator esse intelligitur, quo is de quo agitur, dilucida aut sana intervalla habet, hoc est, quo non est in furore. Quid? ut sit tutor eo tempore, potestne eodem tempore administrare? non potest. Fuerit igitur in hac specie cura ipsa continua: administratio discontinua. Interest autem hoc casu scire, cura cesset necne: nam si furore cessante, cura statim finietur: furore redeunte, novo curatore opus esset, aut certe prior ille curator nova excusatione uti posset: posset et novum inventarium fieri, incerto admodum eventu: et sic cum summo furiosi discrimine extingueretur et restitueretur cura.

(9) Furor alius est perpetuus, *ut hic. l.* 7. *in pr.* §. 2. *infr. h. t. l.* 14. *ff. de off. præsid. l.* 12. §. 2. *ff. de judiciis. l.* 22. §. 7. *ff. soluto.* alter habet intervalla. *d.* §. 7. dilucida intervalla 9. *vers. Si vero. infr. qui test. fac.* seu intermissionem. *l.* 20. § 4. *ff. qui testamenta.* A demente separantur furiosi. *l.* 6. *ff. h. t. l. ult.* §. 1. *supr. de adm. tut. l.* 27. §. 5. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 2. *ff. de inoff. l.* 8. §. 1. *ff. de tut. dat.* vide quæ de furioso dixi ad *l.* 13. §. 1. *ff. de offic. præsid.*

(10) Hæc lex cum *l. sancimus. infr. qui testam. fac. poss.* faciunt 20. ex novis Justinian. decisionem. vid. Inglois. *Ans.*

(11) Dilucido furiosi pupilli intervallo curatoris administratio suspenditur.

(12) Morbus ex antiqua causa renascens sanatus esse non intelligitur. facit *l. Martius.* 59. *ff. locat.*

(13) Præsumitur semper furiosus qui semel furiosus fuit. vid. Alciat. 2. *præsumpt.* 18.

(14) Curatorem hic habet, et tamen omnia perinde agit, ac si non haberet: hoc ideo, quod curatorem (ut est hæc ὑπόθεσις) habitu tantum habeat, non actu.

(15) Tempore dilucidi intervalli, furiosus sanis comparatur: sic interdicti et banni suspensi tempore, qui in eo statu sunt, ea omnia gerere possunt, quæ qui non interdicti.

(16) Ludibrio est frequens personæ mutatio.

(17) Perpetuum aliquid interdum constituitur, vitandæ nimiæ frequentiæ causa.

(18) De furore perpetuo dixi ad *l.* 6. *supr. h. t.*

(19) *Sacris perpetuis parentis, Hal.* Filiifam. in sacris parentum erant. *l. ult.* §. 2. *supr. de inoffic. l.* 20. *supr. de nuptiis. l.* 3. *vers. Sin vero. infr. de bonis matern. l. ult.* §. 1. *vers. Sin vero. Infr. ad SC. Tertyll. l.* 2. *vers. prospiciendum. infr. de bonis quæ lib. l.* 12. *Infr. de collat. l. penult.* §. 1. *infr. de adopt.* ut et adoptati. 8. *Valer.* 7. at non emancipati. *l.* 31. *infr. de fideicomm. l.* 1. §. 2. *infr. de annali except. l.* 13. *infr. de legitim. hered.* Sacra parentis, patria potestas. His adde quæ dixi ad *lib.* 1. 12. *tab. c. de sacris privatis.* Glossis, in sacris parentum esse: est ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς εἶναι.

(20) Pater filiofamilias furioso curator legitimus.

nationem rerum quæ ex castrensi (1) peculio, vel aliter ad eum pervenerunt, et vel [ante furorem] ei acquisitæ sunt, vel in furore obveniunt, vel in his quorum proprietas ei tantummodo competit, paterna verecundia: Quis enim talis adfectus extraneus inveniatur, ut vincat (2) paternum? vel cui alii credendum est res liberorum gubernandas, parentibus derelictis? Licet Tertullianus (3) juris antiqui interpres libro singulari, quem *de castrensi* (4) *peculio* condidit, tali tractatu proposito videatur obscure eandem attingere sententiam, nos tamen hoc apertissime introduximus.

§. 1. Sin autem parentes ab hac luce decedere contigerit: nostra constitutio (5), quam promulgavimus de his quæ in testamento furioso (6) relinquenda sunt, vel substitutione (7) eorum in suo robore permaneat.

§. 2. Sin vero (8) perpetuo furiosus sui juris sit: tunc in paterna (9) quidem hereditate quæ quasi debita (10) ad posteritatem suam devolvitur, nulla est juri veterum dubitatio: cum illico (11) appareat, et suus (12) heres existat suis parentibus.

§. 3. Sin autem ex alia quacunque causa hereditas ad eum, vel successio perveniat: tunc magna et inextricabilis vetustissimo jure dubitatio exorta est: sive adire hereditatem, vel bonorum possessionem petere furiosus possit, sive non, et si curator ejus ad bonorum possessionem petendam admitti debeat, et juris auctores ex utroque latere magnum habuere certamen. Nos itaque utramque auctorum aciem certo fœdere compescentes, sancimus (13) furiosum (14) quidem nullo modo posse, vel hereditatem adire, vel bonorum possesionem agnoscere: curatori autem ejus licentiam damus (immo magis necessitatem imponimus) si utilem [ei] esse successionem existimaverit, eam bonorum possessionem agnoscere, quæ antea ex decreto dabatur, et ad similitudinem bonorum possessionis habere: cum (15) petitio bonorum possessionis Constantiniana (16) lege sublata (17) sit, et ab eo introducta observatio [quæ pro] antiqua sufficit petition .

§. 4. Sed cum antiquitas in curatore furiosi multas ambages constituit, quemadmodum ab eo cautio, vel satisdatio detur: vel pro quibus rebus, et quibus personis, et si omnis curator talem præstet cautelam, necessarium nobis visum est, ut humano generi consulentes, omnem quidem obscuritatem et inextricabilem circuitum (18) tollamus, compendioso autem, et dilucido remedio totum complectamur. Et prius de creatione curatoris, qui furiosis utriusque sexus datur, sancientes, tunc et aliis certum finem imponemus.

§. 5. Et si quidem parens (19) curatorem furioso, vel furiosæ in ultimo elogio heredibus institutis, vel exheredatis dederit, ubi et fidejussionem (20) cessare necesse est, paterno (21) testimonio pro [ejus] satisdatione sufficiente: ipse qui datus est, ad curationem perveniat: ita (22) tamen, ut in hac florentissima civitate apud Urbicariam Præfecturam deducatur: in provincia autem, apud præsidem ejus, præsente etiam, tam viro religiosissimo locorum antistite, quam tribus primatibus, et actis intervenientibus, tactis sacrosanctis Evangeliis, edicat *omnia se recte, et cum utilitate furiosi agere, et neque prætermittere ea, quæ utilia furioso esse putaverit, neque admittere quæ inutilia existimaverit.*

(1) Castrense hoc peculium filii pater non administrat ut pater, et usumfructum in eo habens, sed ut curator filii furiosi.

(2) Nullus affectus vincit paternum. facit *l.* 27. *supr. de episcop. aud. l.* 9. *infr. de impub. et aliis. l.* 67. §. 1. *in fin. ff. de ritu. l. quidam, cum filium.* 46. *ff. de hered. inst.*

(3) Tertullianus is est (qui et Septimius Florens Tertullianus) natione Afer, patria Carthaginiensis, qui de religione Christiana complures libros antiquissimus scripsit, quemque et exercitatum in legibus Romanis fuisse scribit Eusebius 2. *histor.* 2. cujus rei ejusdem libri indices clari sunt, translationibus ex jure sumptis refertissimi. Vixit autem sub Severo et Antonino: libros quæstionum octo composuit, ut ex indice colligere possumus Τερτυλλιανȣ̃ Quæstionum βιβλία ὀκτώ. Citatur *quæstionum* ejus *liber primus* in *l.* 27. *ff. de legibus. l.* 28. *ff. de acquir. vel amitt. poss.* quartus in *l.* 30. §. 6. *ff. de acquir. vel omitt. hered.* Citatur etiam liber ejus *de peculio*, mox ut dicetur: Citantur et alii incerti in *l.* 3. §. 2. *ff. de hered. instit. l.* 2. §. 44. *ff. ad SC. Tertullian.* Quidam consulem eum fuisse scribunt. Fuerunt præter Tertullianum alii Jurisconsulti Christiani, veluti Licinius Rufinus et Aurelius Arcadius, Charisius. vide Cujacium 7. *observat.* 2. *in fin.* Anton. August. *lib. de nominibus propriis* τȣ̃ πανδέκτȣ *Florentini.*

(4) Citatur a nostris Tertulliani liber singularis de castrensi peculio in *l.* 23. *ff. de testam. milit. l.* 4. *ff. de castrens. pecul.*

(5) *l.* 9. *infr. de impub. et aliis substitut.*

(6) Pater potest furioso substituere pupillariter eique curatorem relinquere.

(7) Substituere exemplariter filio furioso pater potest: sed et curatorem ei relinquere.

(8) Hereditas patris intestati defertur ad filios quantumvis furiosos.

(9) In extranea non idem. *l.* 63. *ff. de adquir. vel omitt. hered.*

(10) *l. ult.* §. *pen. infr. de codicillis. l.* 1. *infr. de imponend. lucrat. descript.* adde *l.* 7. *in pr. ff. de bonis damnat.*

(11) *l.* 8. *infr. de jure delib.*

(12) Suus heres patre mortuo, filius etiam furiosus censetur, *ut hic*: adeo ut curator ei testamento a patre relictus curam ejus gerat; neque opus sit novum a magistratu petere, nisi, ut Baldus notat, substitutum vulgarem, vel coheredem extraneum haberet: cum in pupillo ita sit. *l.* 1. *supr. de testam. tut.* Quid? furiosus filius, ut ita patri suus sit heres, transmittitne, hoc est, potestne moriens in furore eam hereditatem transmittere? Accursius negat: putat enim filium furiosum in his suum heredem censeri, ut curator ejus possit administrare, sine immixtione: sic ut necesse non habeat bonorum possessionem nomine furiosi petere; verum Baldus putat furiosum recte hereditatem quoque transmittere: *ut in l. apud.* 8. *infr. de suis.* Et tamen idem Baldus in §. *tali. infr. h. t.* differentiam facit hereditatis paternæ furioso delatæ, ab extranei successione. Priorem transmitti putat, non posteriorem. Non posteriorem, inquam, licet legata et fideicommissa transmittantur. Diversitatis in eo rationem constituit, quod hereditas extranei non adquiratur ipso jure: legata vero ipso jure adquirantur: ideoque ubicunque hereditas ipso jure adquiritur (ut in suo) ibi transmissionem quoque fieri: et hanc communem interpretum opinionem esse.

(13) Hic §. habetur pro 21. decisione ex quinquaginta Novis Justinianeis. Inglois. Pro intellectu vid. Bellon. *lib.* 4. *Supputat. c.* 2. Ans.

(14) Si hereditas extranei delata est furioso, furiosus non petit bonorum possessionem: sed ejus curator. Idem in pupillo. *l.* 9. §. 3. *l.* 11. *ff. de auct. tut.* §. 1. *Inst. de auct. tut.*

(15) Formularis scilicet.

(16) *l.* 8. *l. ult. infr. qui admitti ad bon. possess.* §. *ult. Inst. de bon. possess.*

(17) V. *d. l.* 8.

(18) Circuitus inextricabiles vitandi: fit enim male per plura, quod potuit fieri per pauciora.

(19) Parens liberis majoribus vigintiquinque annis furiosis testamento curatorem dare potest.

(20) Curator testamentarius furiosi non satisdat. *l.* 27. *supr. de Episcop. aud.*

(21) *d. l.* 27. Testimonium paternum pro satisdatione sufficit. *Inst. de satisdat. tut. in pr.* non potest honeste a liberis respui. *l. ult. supr. de SC. Maced.*

(22) Quænam solennitates observandæ a curatore testamentario furiosi.

In AUTHENT. ut hi qui obligat. §. pen. col. 6. tit. 1. al. 2. Novell. 72. cap. ultim.

QUod nunc generale est circa omnes curatores, ut jurent quidem, non tamen a ratiociniis sint exempti. ✝ *Idem est in tutore.*

[Et] inventario (1) cum omni subtilitate publice scripto, res suscipiat, et eas secundum sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentium ad similitudinem tutorum et curatorum adulti.

§. 5. Sin autem testamentum quidem parens [ejus] non confecerit, lex (2) autem curatorem utpote agnatum vocaverit, vel eo cessante, aut non idoneo forsitan existente, ex judiciali (3) electione curatorem ei dare necesse fuerit: tunc secundum præfatam divisionem in hac quidem florentissima civitate apud gloriosissimam Urbicariam Præfecturam creatio procedat. Sed si quidem nobilis (4) sit furiosi persona: etiam florentissimo Senatu (5) convocando, ut ex inquisitione curator optimæ atque integræ opinionis nominetur. Sin vero non talis persona sit: etiam solo viro gloriosissimo Præfecto Urbi præsidente hoc procedat. Et si quidem curator substantiam idoneam (6) possideat, eo sufficiente ad fidem gubernationis, et sine aliqua satisdatione nominationem ejus procedere. ✝ Sin autem non talis ejus census (7) inveniatur, et tunc fidejussio (8), in quantum possibile est, ab eo exploretur, creatione omnimodo sacris scripturis (9) propositis in omni causa celebranda: ipso autem curatore, cujuscunque vel substantiæ, vel dignitatis est, præfatum sacramentum (10) pro utiliter rebus gerendis præstante, et inventarium (11) publice conscribente, quatenus possint undique res furiosi utiliter gubernari. In provinciis etiam his omnibus observandis, ut apud Præsidem cujuscunque provinciæ, et virum (12) religiosissimum Episcopum civitatis, nec non tres primates memorata creatio procedat: eadem observatione et pro jurejurando, et pro inventario, et satisdatione et hypotheca (13) rerum curatoris modis omnibus adhibenda.

§. 7. Tali itaque ordinatione in curatore furiosi disposita, si quid postea (14) ad furiosum pervenerit, sive ex hereditate (15), vel successione, vel legato, vel fideicommisso, vel alio quocunque modo hoc furioso accedat: et cum alia ejus substantia manibus curatoris tradatur, inventario etiam super (16) his omnibus rebus [scilicet] faciendo: et sub ejus cura custodiatur, quatenus si quidem resipuerit furiosus, et acquisitionem admiserit (17), ipsi restituatur.

§. 8. Sin autem in furore diem suum finierit, vel ad suam sanitatem perveniens eam repudiaverit (18): si quidem (19) successio est, ad eos referatur (volentes (20) tamen) id est, vel ad substitutum (21), vel ab intestato heredes, vel ad nostrum ærarium (22): eo scilicet observando, ut hi veniant ad successionem, qui mortis (23) tempore furiosi propinquiores existant ei, ad cujus bona vocabuntur, si non in medio esset furiosus, omni satisdatione, vel cautione quam per inextricabilem (24) circuitum veteris juris actores induxerunt, radicitus excisa: legatis (25) autem proculdubio, et fideicommissis, cæterisque acquisitionibus furioso acquirendis, et substantiæ ejus aggregandis.

§. 9. Sin autem ipse resipuerit, et ea admittere noluerit, et aperte hæc respuerit, vel heres (26) ejus hoc fecerit: a substantia ejus illico separandis, quasi nec fuerint ab initio ad eum devoluta: et per legitimum tramitem ambulantibus, substantiam furiosi neque prægravantibus, neque adjuvantibus.

§. 10. Sin autem curator furiosi secundum nostram legem nominatus decesserit: sub eodem modo, eademque (27) observatione alius (28) creabitur: quemadmodum et si suspectus (29) reperiatur, alter surrogetur: quod et veteribus legibus placuit.

(1) Inventarium exactum curator furiosi facere debet. *d. l. 27. 7. ff. de admin. et peric. tut.*

(2) Lege 12. Tabularum furiosi sunt in adgnatorum tutela. *d. 27. vers. Sin autem. l. 14. ff. de officio præsid.* dixi ad leges 12. Tabul. *lib. 2. tit. de tutor. et curat.* 18. *c. de curat. furiosi.* 7.

(3) Post testamentarios. §. 5. *supr. h. t.* et legitimos. *supr. h.* dativi succedunt curatores.

(4) *V. l. un. supr. de tut. vel curat. illustr.*

(5) Id ut fiat, vid. *d. l. un. in pr.*

(6) Idoneus atque honestus non satisdat. *l. 15. ff. qui satisd.*

(7) Census pro bonis hic accipitur.

(8) Fidejubent dativi curatores quorum non est idonea seu locuples persona.

(9) Creator curator sacris scripturis propositis.

(10) Curatores jurant de recta administratione et re pupilli salva.

(11) Curator furiosi inventarium rerum furiosi publice conscribere tenetur. *vers. in provinciis. in fin. infr. l. 27. in fin. Supr. episc. aud. l. 24. supr. de administr. tut. l. 13. §. 1. Supr. ut. tut. l. 7. ff. de admin. et peric. tut. Novell. 94. in fin.*

(12) Curatorem furioso sine præsentia episcopi et privatum ho- recte dari, notat Bartolus, ex §. *furiosi.* 3. *Institut. de curator.* quod liber Institutionum hoc Codice posterior sit, hoc amplius adjicit, hac parte præsentem legem consuetudine non servari. *c. 2. extra de tregua et pace.*

(13) Furiosi in bonis curatorum suorum tacitam habent hypothecam. *d. l. 27. in fin. l. 20. supr. de administ. tut.*

(14) Vid. Bellonum *l. 4. supput. c. 2.* Waltherum *lib. 2. Mi-ll. c. 24.* Mod.

(15) Curator delatam furioso hereditatem potest agnoscere.

(16) Curator inventario tenetur addere novas hereditates furioso delatas, facit *l. 9. §. ult. ff. de admin. et peric. tut.*

(17) Furiosus si resipuerit, agnitam hereditatem a curatore repudiare vel admittere potest. *ut hic. et §. 8. infr.* Quid si non admiserit, sed antequam admitteret, in furore decesserit? dic ut §. 8. *infr. h. t.*

(18) §. 7. *supr. h. t.*

(19) Hereditatem extranei sibi delatam furiosus non transmittit ad heredes. Hic enim hereditas extranei furioso delata, eo in furore moriente, defertur ad ejus substitutos: vel ad heredes ab intestato extranei defuncti. *ut hic.* Quid legata et fideicommissa? transmittuntur. *vers. legatis. infr.* Cur tam varie? dixi ad §. 2. *in fin. supr. h. t.* Quid si hereditas patris furioso suo delata est? ibidem dixi.

(20) Vide *l. 16. infr. de jure deliber.*

(21) *l. 51. ff. de hered. pet.*

(22) Vide *l. 12. in fin. ff. de bon. possess.*

(23) Proximus ut quis dicatur, mortis tempus spectatur. §. 6. *Inst. de legitima adgnat.* dixi ad *l. 12. tab. tit. de hered. ab intest.*

(24) Et ita abrogatur pars *l. 1. ff. de bon. poss. furios. etc.*

(25) Furiosus legata sibi delata recta via ab intestato transmittit ad heredes: hereditatem nisi aditam non transmittit. Ratio hæc esse potest: recta via dominium legati adquiritur. *l. 64. in fin. ff. de furtis*: in adeunda vero hereditate animo opus est. *Inst. de hered. qualit. in fin.*

(26) Heres furiosi res ei delatas repudiare potest.

(27) In subrogato curatore furiosi constituendo eadem solennitas requiritur, quæ in eo servata est cui fit substitutio; quod in subrogationum variis generibus (sunt enim multa et varia) summe observandum.

(28) In locum mortui curatoris furiosi, creatur alius. adde *l. 3. supr. qui petant tut. l. 4. supr. in quibus casib. tut. hab.*

(29) *l. 2. l. 3. l. 5. ff. de suspectis.*

§. 11. Hæc autem omnia, quæ de creationibus curatorum per novam definitionem introducta sunt, futuris (1) casibus imponantur: et neque antea facti curatores removeantur, neque aliquid eis novum accedat, sed antiquo ordine statuti in antiquos (quantum ad creationem) permaneant terminos: cautione videlicet, vel satisdatione quæ antiquitus fuerat introducta, super postea venientibus ad furiosos successionibus minime præstanda. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. LXXI.

DE (2) PRÆDIIS (3) ET ALIIS (4) REBUS MINORUM SINE (5) DECRETO NON ALIENANDIS (6), VEL OBLIGANDIS (7).

De distractione pignoris.

1. Imp. ANTONINUS A. Minutiano.

VEnditio quidem prædii, qnod jure pignoris (8), vel in causa judicati (9) captum et distractum est, ad senatusconsultum (10) quod de non alienandis prædiis pupillorum, vel adolescentium, nisi auctore Prætore, vel Præside provinciæ factum est, non pertinet: sed (11) si etiamnum in ea ætate es cui subveniri solet, aditus competens judex, an te in integrum restituere debeat, præsente (12) diversa parte, causa (13) cognita dispiciet. PP. 13. Kal. Decemb. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

Si tutor, vel curator sine decreto vendiderit.

2. Imp. GORDIANUS A. Clearcho, et aliis.

NOn est vobis necessaria (14) in integrum restitutio, si tutores (15), vel curatores vestri possessionem, licet pignori nexam, vendiderunt, [sine decreto.] Quod si creditores (16) id fecerunt: ita demum juxta formam Edicti beneficium tibi impertietur, si fraudulenta (17) venditione, participante (18) consilio emptoris, damnum tibi inflictum esse doceatur. PP. 3. Kal. Februar. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Pater non potest alienare rem filii sine decreto. Bald.

3. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Theodosiano, et aliis.

CUm emancipatis vobis prædium acquisitum foret alienari a patre (19) eodemque curatore sine Præsidis auctoritate non potuit: maxime si tanquam [suum (20) esset non tanquam] pupillare, vendiderit: itaque illibata vobis persecutio (21) ejus manet. PP. 3. Non. Januar TUSCO et BASSO CONSS. 259.

De venditione, transactione, permutatione, donatione, et aliis modis alienandi.

4. Iidem AA. Mithridati.

NOn solum (22) per venditionem rustica prædia, vel suburbana pupilli, vel adolescentes alienare prohibentur: sed neque transactionis ratione, neque permutatione, et multo (23) magis donatione (24), vel alio (25) quoquo modo ea transferre sine decreto a dominio suo possunt: Igitur, et tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, vindicare eum potes: [sed et] si quid invicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo (26) restituere debes. PP. 15. Kal. Maji, SECULARI II. et DONATO CONSS. 261.

De obreptione.

5. Iidem AA. Sereno.

ET si Præses provinciæ decreverit alienandum, vel obligandum pupilli suburbanum (27), vel rusticum

(1)* Dixi ad *l.* 7. *supr. de legibus.* adde *l. penult. supr. mandati. Novell.* 158. *c.* 1.
(2) *L.* 27. *D.* 9.
(3) Rusticis, suburbanis. *l.* 1. *ff. h. t.*
(4) Puta prædiis urbanis. *l.* 22. *supr. de adm. tut.* mancipiis urbanis et rusticis, mobilibus pretiosis. dixi ad *d. l.* 22.
(5) *l.* 11. *infr. h. t.*
(6) *l.* 4. *infr. h. t.*
(7) *l.* 1. *l.* 2. *infr. h. t.*
(8) Contracti a patre.
(9) Prohibitio alienationis rerum pupillarium, ad venditiones necessarias non pertinet *l.* 1. §. 2. *l.* 3. §. 1. *ff. h. t. l.* 9. *ff. de minorib. l.* 1. *supr. si advers. vend. pign.*
(10) Cujus fit mentio in *l.* 7. *infr. h. t. l.* 1. §. 1. §. 2. *ff. h. t.*
(11) Minor patitur etiam secundum decretum, licet adversus id restituatur: vide *l. cum et minores.* 4. *supr. si advers. rem judic.*
(12) *l.* 13. *in fin. princ. ff. de minorib.*
(13) *l.* 11. §. 3. *ff. de minorib.*
(14) Quoties ipso jure venditio nulla est, restitutio minori non est necessaria. *l.* 11. *infr. h. t.*
(15) Rem pupilli creditoribus obligatam tutori vel curatori vendere sine decreto non licet.
(16) Creditor rem minoris sibi obligatam jure potest vendere. *l.* 1. §. 2. *l.* 7. §. 1. *ff. h. t.* vendere, inquam, idque sine decreto, quod tamen tutoribus, et curatoribus non licet. Cur tam varie? An quia res de qua hic agitur, manserat in bonis pupilli, ideo sine decreto a tutoribus alienari non potest. ut putat Vasquius *de success. tit. de testam.* An potius quod tutores et curatores vendunt nomine ipsius minoris: ut quemadmodum ipse minor sine decreto non potuit alienare, ita nec tutor. *arg. l. minor.* 51. *ff. de procurat.* Creditor vero rem minoris vendendo, cum jure suo distrahit, ut mirum non sit decretum aliud non exigi. cum sufficiat semel, tempore obligationis scil. cum res ei obligaretur, decretum interpositum fuisse. Hæc ratio magis probanda est. Nam si vera Vasquii ratio esset, ne quidem creditor sine decreto rem minoris alienaret hac lege: quam tamen recte distrahit.
(17) Aut si citra fraudem multum detrimenti passi sint minores: *l.* 1. *supr. si advers. vendit. pign. l.* 4. *supr. de rebus alien.*
(18) Fraudulenta venditio est, quoties venditor cum emptore colludit. *l.* 9. *ff. h. t.* vide *l.* 46. *ff. de fidejussorib.*
(19) Curator (etiamsi pater sit) filii prædia alienare sine decreto non potest. *l.* 7. §. 2. *ff. h. t.*
(20) Curator rem pupilli nomine pupillari sine decreto alienare non potest: multo minus proprio nomine.
(21) Vindicatio. *l.* 2. *infr. si quis ignorans rem min.*
(22) Alienationis verbo continetur transactio, permutatio, donatio. *l.* 16. *ff. de fundo dotali.* adde *l.* 28. *l.* 67. *D. de verb. sign.* Goth. Interpretat. hujus legis vid. apud Leonin. *emend. lib.* 3. *cap.* 3. *n.* 4. Ans.
(23) Cui non licet de prædio transigere, aut permutare, eidem prædium donare non licet.
(24) Etiam propter nuptias, dotem, munus sponsalitium. Ob has etiam causas curator alienare non potest sine decreto. *l. ult. infr. si major fact. alien.*
(25) Renunciare juri hypothecæ minorem non posse hinc colligitur
(26) *l. unic. supr. de reputat.*
(27) Quid in urbano? dixi ad *l.* 22. *supr. de administ. tut.*

prædium : tamen actionem pupillo, si falsis (1) allegationibus circumventam religionem ejus probare possit, Senatus reservavit : quam exercere tu quoque non vetaberis. PP. 3. Kal. Maji, SECULARI II. et DONATO CONSS. 261.

De causa alienationis probanda.

6. Imppp. CARUS, CARINUS, et NUMERIANUS AAA. Varo.

MInorum possessionis venditio per procuratorem delato ad Prætorem, vel Præsidem provinciæ libello (2) fieri non potuit : cum ea res confici recte aliter non possit, nisi (3) apud acta causis probatis (4), quæ venditionis necessitatem inferant, decretum solenniter interponatur. S. Non. Maji, CARO et CARINO AA. CONSS. 283.

De resolutione donationis.

7. Iidem AAA. Isidoro.

SI ad resolvendam (5) donationem quam in emancipatum te pater contulerat, minor vinginti quinque annis cautionem (6) ei emisisti : cum hujusmodi scriptura contra Senatusconsulti (7) auctoritatem data sit, non obest juri tuo. PP. 6. Idib. Decemb. CARO et CARINO AA. CONSS. 283.

De donatione propter nuptias.

8. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Theodotæ.

PRædia rustica quæ contra Senatusconsultum data esse ante (8) nuptias sponsaliorum nomine, precum tuarum confessio ostendit : cum proprietas ad te propter juris interdictum transire non potuerit, in dominio mariti permansisse palam est. PP. 3. Non. Novembr. DIOCLETIANO et ARISTOBOLO CONSS. 285.

Si curator prædium distraxerit, et res suas evictionis nomine obligaverit.

9. Iidem AA. Mutiano.

ETsi is, quem prædium rusticum minoris distraxisse affirmas, curatoris officio functus id fecit : venditio tamen contra Divi Severi (9) Orationem facta, Præsidis sententia non immerito rescissa est. Pignora sane quæ ob evictionis periculum idem curator ex rebus propriis (10) tibi obligavit, non prohiberis persequi. PP. Non. Novembr. DIOCLETIANO et ARISTOBOLO CONSS. 285.

De rei venditæ vindicatione, et pretii restitutione.

10. Iidem AA. Grato.

PRædiorum, quæ sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti Præses opem feret : apud quem si illuxerit, non universa pretia quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse (11), pro (12) ea duntaxat pecuniæ parte [te] conveniri permittet, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit (13). S. 6. Id. August. ipsis AA. CONSS.

De decreto et de pretii quantitate.

11. Iidem AA. Trophimo.

SI quidem sine (14) decreto (15) minor annis patronus tuus rusticum prædium venundedit : supervacuum est

(1) *l. 1. supr. si tut. vel cur. falsis allegation.* Falsa allegatio, obreptio. *l. 2. §. 2. in fin. l. 5. §. 15. D. h. t.*

(2) Procurator non potest constitui ad petendum interponi decretum super alienatione rei minoris. Accursius, Baldus *hic*, et Rolandus a Valle 1. *cons.* 35. *n.* 21. facit *l.* 9. *D. de off. procons.* aliud est in petenda restitutione. *l.* 25. *in fin. D. de minor.* excusatione tutoris proponenda. *l.* 25. *D. de excus. tut.*

(3) Alienationis causas proponi coram judice non sufficit : est enim præterea necesse, ut apud acta causæ alienationis probentur. *l.* 5. *§.* 14. *D. h. t.*

(4) Causa cognita. *d. §.* 14. *l.* 11. *D. h. t.*

(5) Id est, repudiandam. Quæ minor alienare non potest sine decreto, ea nec repudiare sine decreto potest. Sed verisimilius, imo verius est hic agi de pacto resolutorio donationis : hoc sensu : filiusfamilias non potest ex intervallo se obligare sine consensu patris ad retro donationem faciendam donatori : quia cum semel jus quæsitum minori fuerit in re immobili, jus aliud a se abdicandi sine decreto amplius non habet. *l.* 1. *in fin. l. sed si pecunia.* 3. *§. si jus.* 4. *l. magis puto.* 5. *§. fundum.* 8. *D. de rebus cor.* Goth. Conciliationem hujus legis cum *l.* 1. *D. h. t.* vid. apud Leonin. *Emendat. lib.* 3. *cap.* 3. *num.* 2. Ans.

(6) Cautio prædii donati, res immobilis : rei vero mobilis, inter mobilia refertur. Et ita actio, cautio, obligatio et instrumentum, res mobilis, vel immobilis dici potest, ut res est quæ in obligationem, nomen, cautionem vel instrumentum deducta.

(7) *l. 1. supr. h. t.* Imo id tribuitur orationi D. Severi. *l.* 1. *D. h. t.* Senatus auctoritas etsi ab unius domi, natu per Julium Cæsarem occupata, valde fracta, et imminuta est, a bonis tamen Principibus interdum servata, quod quæ constitutui essent oratione complexi, de his censendi arbitrium senatui relinquerent : quemadmodum videre possumus in variis Principum orationibus. *l.* 8. *ff. de transact. l. 1. l. 2. ff. de feriis. l. 1. ff. de fugitivis. l. 16. ff. de sponsalibus. l. 32. ff. de don. int. vir. l. 1. §. 3. ff. ne de statu defunct. l. 4. ff. si libertus ingenuus esse dic.* Eas orationes senatusconsulta sequebantur. dixi ad *l.* 16. *D. de ritu.* Hinc fit, ut quod uno loco oratione inductum traditur, id alio loco senatusconsulto introductum dicatur : ut ne quis illis locis ullam ἀντινομίαν putet. Sic oratione et senatusconsulto introductum dicitur, Ne quis sine autoritate prætoris transigat de alimentis testamento relictis. *l. 8. ff. de trans. l. 23. §. 2. ff. de cond indebiti.* Ne res minorum distrahantur, *ut hic. l. 1. l. non fit.* 12. *D. h. t.* Ad eum modum oratione constituta, tribuuntur senatusconsulto. Ulpian. 26. §. 7. *l. pen. ff. ad SC. Tert.* et e contra *l. 1. Supr. de interdict. matrimon. l. 4. supr. de excus. tut. l. senatuscons.* 59. *l. libert.* 64. *§. 1. l. si quis tutor.* 60. *§. quamvis.* 5. *l. non solum.* 67. *§. Sed videamus.* 3. *ff. de ritu.*

(8) Immobilia minoris donari non possunt. *l. 4. supr. h. t.* possunt tamen donari propter nuptias cum decreto prætoris. *l. 22. supr. de admin. tut. l. ult. in fin. infr. si major fact. alien.* sine decreto non possunt, *ut hic :* adde quæ dixi ad *l. 3. supr. de don. propter nupt.* Quid ? mobilia possuntne donari propter nuptias sine decreto ? possunt : moderate tamen, et ita accipe *l. 1. Supr. si advers. donat.* Quippe d. lex cum nostra lege, unius constitutionis duæ sunt partes : quarum hæc est de prædiis : altera de rebus mobilibus. His etiam congruit *l. 1. C. Greg. si advers. donat. spont. fac.* Potest et illud addi, Minori viginti quinque annis permitti donationem ejus, a quo heres institutus est ab hostibus redimendi causa *Novell.* 115. *cap.* 3. *§.* 13. adde Cujac. 7. *obs.* 24. adde quæ scripsi ad *l. 3. in fin. infr. si major factus.*

(9) *l. 1. ff. h. t.*

(10) Tutorem pupilli sine decreto alienans, venditionis nomine res proprias obligat. Pupillus eo casu rem suam recte evincit : nec tamen curatoris obligatio dissolvitur. unde colligunt, Accessorium non sequi suum principale, ubi in accessorio eadem non est ratio.

(11) Id est, versam fuisse.

(12) Minor vindicans sua prædia non jure alienata, pretium restituere tenetur, quatenus in ejus utilitatem versum probatur. *l. 32. §. 4. ff. de adm. et peric. tut.*

(13) Versum fuisse, probare emptor tenetur, non fuisse versum dicere, ipsi minori satis est. adde *l. 16. infr. h. t.* Apertius dicendum est ? Emptori probationis onus incumbere, si tutori vel curatori, *ut hic* : non si ipsi pupillo pecunia est soluta. *l. 16. infr. l. 9. §. 4. ff. de jurejur.* Quod de emptore dictum est, locum non habet in creditore, cui sine distinctione probandi onus incumbit. *l. 1. l. 2. Supr. si advers. cred.* Placet et illud, Si contractus ipso jure nullus fuit, creditoris esse probationem : si jure valuit, minoris, vide Molin. *de usur. qu.* 38. *num.* 284.

(14) Venditio quoties solemnitate destituitur, pretii dati utilitas non spectatur : sed ipsius tantum venditionis vitium. vide *l. 2. supr. h. t.* Venditorem, priori quam secundo casu restitui utilius est.

(15) Solemnitate prædii minoris venditio destituitur, quæ fit sine decreto.

de vili pretio tractare, cum Senatusconsulti auctoritas retento dominio alienandi viam obstruxerit. Si vero jure (1) interposito decreto venditionem (2) vili pretio ejus possessionis, cujus vires ignorabat, fecit; juxta perpetui Edicti auctoritatem in integrum restitutio, causa [tamen] cognita, præbetur. S. 12. Kal. Decembr. ipsis AA. Conss.

De ære alieno.

12. Iidem AA. et CC. Leontio.

OB (3) æs alienum (4) tantum (5) causa cognita Præsidiali decreto prædium rusticum minoris provinciale distrahi permittitur. Dat. 2. Kal. Maji, *Heracliæ*, CC. Conss.

De prædio vectigali, vel patrimoniali, sive emphyteutico.

13. Iidem AA. et CC. Zenophilæ.

ETiam (6) vectigale (7), vel patrimoniale (8) sive emphyteuticum (9) prædium sine decreto Præsidis distrahi non licet. Dat. 8. Kalend. Septemb. *Sirmii*, CC. Conss.

De pretio restituendo.

14. Iidem AA. et CC. Phrominio.

UTere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque, quorum precibus fecisti mentionem, sententiis, ac doli (10) mali exceptionem oppone, pretium ob (11) eorum(12) debitum solutum (13) probans, si sortem (14) cum (15) usuris, quæ fisco deberentur, pupilli non offerentes (16), fundos [provinciales] citra decretum Præsidis venundatos cum fructibus petant. Dat. 9. Kal. Decembr. ipsis CC. Conss.

De prædio in solutum dato.

15. Iidem AA. et CC. Sabino.

SI minor vigintiquinque annis prædium rusticum, cui aliud (17) deberes, sine decreto in solutum (18) dedisti: dominium a te discedere non permittit Senatusconsulti auctoritas. Dat. 8. Kal. Decemb. CC. Conss.

De rei vindicatione, vel condictione, et pretii restitutione.

16. Iidem AA. et CC. Eutychiæ.

SI prædium rusticum, vel suburbanum (quod ab urbanis (19) non loco, sed qualitate (20) secernitur) in pupillari ætate constituta, tutore auctore; vel adulta sine decreto Præsidis provinciæ in (21) qua situm est, venundedisti: secundum sententiam Senatusconsulti dominium ejus, sive (22) jus a te discedere non potuit, sed vindicationem ejus, et fructuum (23), vel his non existentibus (24), condictionem competere constitit. Emptor autem si probare (25) potuerit ex cæteris facultatibus (26) obedire te muneribus (27) sive oneribus non potuisse, ad utilitates (28) præterea tuas cessisse pecuniam, quam pretii nomine sumpseras: doli (29) exceptionis auxilio pretium (30) cum usuris quas præstitura esses, et sumptus meliorati pretii servare tantummodo potest. Dat. 6. Id. April. *Anchialo*, CC. Conss.

(1) Aliud est, venditionem jure non fieri: aliud, minore pretio.
(2) Minor adversus venditionem restituitur. *l.* 27. §. 1. *vers. item ex diverso. ff. de minor.* vide *l.* 1. *l.* 2. *supr. si advers. vendit.*
(3) *l. ult. infr. h. t. l.* 5. §. 9. §. 14. *ff. h. t.*
(4) *Sub.* et similes casus: de quibus vide Accurs. Nec enim, ut nostri loquuntur interpretes, taxativæ dictiones excludunt casus similes, in quibus par aut major sit ratio.
(5) Imo non sufficit, ut sit æs tantum alienum, sed etiam requiritur, ut creditores cum effectu id est, reipsa solutionem urgeant, ut usuræ ratio id exigat, ut judici constet, minori non extare res alias ex quibus possit satisfieri. *d. l.* 5. §. 9. *in fin.* ut res minus damnosæ distrahantur, ne res magni momenti pro exiguo debito vendatur. *l.* 7. §. 8. *ff. de minorib.* tutoris quoque autoritas requiritur, *l.* 2. *l.* 3. *supr. de auctor.* causæ cognitio, *l.* 6. *Supr. h. t.* decretum judicis. *l.* 22. *supr. de admin. tut.* et ut post decretum interveniant subhastationes. *l.* 7. §. 8. *ff. de minorib.* legitimo tempore factæ. *argum. Auth. Hoc jus porrectum. supr. de sacrosanct. eccles. l.* 4. *infr. de fide et jure hastæ.* vid. Rol. a Valle 1. *consil.* 33.
(6) Id est, non modo minorum propria prædia, sed et vectigalia, id est, emphyteutica a civitate, vel a Principe in emphyteusin accepta, vel conducta sine decreto alienari non possunt.
(7) Vectigalia prædia, civitatum prædia emphyteutica quæ quis in emphyteusin a civitate aliqua accepit. *l.* 1. *ff. si ager vectigalis.*
(8) Patrimoniales fundi sunt qui ad Principis patrimonium pertinent. *infr. de fund. patr.* quorum alii privatis dantur in emphyteusin, alii locantur.
(9) Emphyteuticarii fundi qui emphyteutico jure privatis dantur a principe, qui tamen patrimoniales sunt et dici possunt, quod ex patrimonio privato principis sint. *l.* 12. *infr. de fund. patrim.*
(10) Doli mali exceptio datur interdum adversus pupillum. *l.* 16. *in fin. infr. h. t.*
(11) Si tutor ex pretio fundi pupilli creditoribus satisfecit, fundum alienatum pupillus vindicare non potest, nisi sortem cum usuris emptori restituat. *l. pen. in fin. ff. h. t.*
(12) Id est, pupillorum.
(13) *l.* 13. *in fin. ff. h. t.*
(14) Quod scilicet pupillo profuit.
(15) *l.* 16. *in fin. infr. h. t.*
(16) *l.* 4. *in fin. supr. h. t.*
(17) Immobilia pro alio debito non possunt in solutum dari sine decreto. *l.* 4. *supr. h. t.*
(18) Qui solvit, alienat.
(19) Prædium rusticum ab urbano, non loco, sed qualitate differt.
(20) Qualitas prædii quæ hic dicitur, alibi dicitur materia. vide *l.* 198. *ff. de verb. sign.* ὕλη 2. *Eclog.* 2. *c.* 197. genus vid. *l.* 166. *ff. de verb. sign.* obscure: dicendum apertius: Qualitas est, qua quales dicimur: id fit autem non ex qualitatibus omnibus, sed his tantum quæ facile non mutantur.
(21) Auctoritas interponenda est per judicem, ubi res sita est: interdum sufficit interposita a judice domicilii. *l.* 5. §. 12. *ff. h. t.*
(22) Non tantum dominii pupillaris, sed et juris puta servitutis vel emphyteuseos alienatio prohibetur. *l.* 3. §. 5. *ff. h. t.* idque commune fundus pupillaris habet cum dotali. vide Cujac. 7. *obs.* 23.
(23) Pupillaris fundus alienatus sine decreto judicis non tantum petitur; sed et fundi fructus. *Goth.* Vide Johann. Cop. *de fructib. lib.* 4. *cap.* 1. Ans.
(24) Condictio vindicationis subsidiaria.
(25) Dixi ad *l.* 10. *supr. h. t.* cui adde negativam directo probari non posse. *l.* 23. *supr. de prob.*
(26) Mobilibus. *l.* 5. §. 9. *ff. h. t.*
(27) Adde *l.* 1. *in fin. supr. qui et advers. quos.*
(28) *l.* 14. *supr. h. t.*
(29) *d. l.* 1. *l.* 7. §. 1. *ff. de curat. furios.*
(30) *d. l.* 14.

De prædio communi.

17. Iidem AA. et CC. Philippo.

INter omnes minores nec commune (1) prædium sine decreto (2) Præsidis sententia Senatusconsulti distrahi patitur (3) : nam ad divisionis (4) causam provocante tantummodo majore socio, ejus alienationem, et sine decreto fieri jampridem obtinuit. Dat. 7. Idus Decembr. CC. Conss.

De debito fiscali.

18. Impp. Constantin. A. et Constan. C. ad Senatum (5).

SI minores, vel ex patris nomine, vel ex suo, debitis [dumtaxat (6)] fiscalibus (7) urgentibus (8), vel ex privatis contractibus reperiantur obnoxii : decreti interpositio [a] Constantiniano (9) Prætore celebranda est, probatis examinatisque causis : ut patefacta rerum fide, firma venditio perseveret. Dat. 12. Kalend. Januar. Probiano et Juliano Conss. 322.

TIT. LXXII.

QUANDO DECRETO OPUS NON EST.

De voluntate patris, vel testatoris.

1. Imp. Severus et Anton. AA. Valentino.

SI probare potes, patrem (10) pupilli, cujus tutores convenisti, consensisse, ut reddito tibi prædio pretium reciperet : id, quod convenit, servabitur. Neque enim in ea re auctoritas Præsidis necessaria est, ut tutorum sollicitudini consulatur, si voluntati defuncti pareant. Dat. 6. Kalend. Januar. Antonino et Geta Conss. 206.

De concessione Principis.

2. Imp. Aurelianus A. Pulchro.

ILlud requirendum est, an adito Principe (11) Saturninus Vir Clarissimus specialiter jus venditionis acceperit : Ad instar enim præsidialis decreti concessio Principalis accedit. Dat. Id. Januarii *.

De voluntate parentis, vel testatoris.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Stratoniciano.

PRædium rusticum, vel suburbanum a minore vigintiquinque annis alienari sine decreto Præsidis, nisi parentis (12) voluntas, vel testatoris (13), ex cujus bonis ad minorem pervenit, *super alienando eo aliquid* mandasse deprehendatur, nulla ratione potest. Dat. 12. Kal. April. *Nicomediæ*, AA. Conss.

De vestibus detritis, et animalibus supervacuis.

4. Imp. Constantinus A. ad Populum.

ET (14) sine interpositione decreti tutores et curatores quarumcunque personarum vestes detritas, et (15) supervacua animalia vendere permittimus. Dat. Id. Mart. Costantino A. vii. et Constantio C. iv. Conss. 326.

TIT. LXXIII.

SI QUIS IGNORANS (16) REM MINORIS ESSE, SINE DECRETO COMPARAVERIT.

De præscriptione.

1. Imp. Gordianus A. Felici.

SI ea quæ in jura tutoris, hereditario, vel honorario titulo successit, possessionem tuam vendiderit : si ut pupillarem distraxit : emptor qui sciens (17) a tutoris herede mercatus est, cum officium (18) morte finiatur, alienam rem comparando, de temporis intervallo nullam potuit acquirere defensionem. Si vero ut suam distraxit, ignoransque rem alienam emptor comparavit, neque statim (19) per traditionem (20) possessionis dominus effectus est, sed tantummodo adversus te statuti (21) tempo-

(1) *l.* 1. §. 2. *in fin. l.* 5. *in fin. l.* 6. *l.* 7. *ff. h. t.*

(2) Sine decreto minor commune etiam prædium distrahere non potest : majore socio provocante, sine decreto dividere potest, *ut hic*. Quid si major ad divisionem non provocet, et interim bona sua profundat ? Posse etiam minorem immobilia sua dividere (etiamsi non provocetur a socio annis majore) putat post Cuneum Socinus *reg.* 228. Idem quoque existimat, quoties minor suam conditionem meliorem facit : facere autem meliorem intelligitur, quoties rixosum, vel damnosum habet socium et cum eo nihil quidquam commercii habere vult. *arg. l. si convenerit.* 14. *ff. pro socio* ; Bald. *in l.* 1. *supr. si advers. trans.* Quid major ipse bonis interdictus, poteritne minorem ad divisionem provocare ? non poterit. *l. ex castrensi.* 18. §. 2. *ff. de castrens. pecul.* Socin. *d. loco*

(3) Passive sumitur hoc verbum.

(4) *d. l.* 1. §. 2. *in fin. d. l.* 7. *l.* 20. *ff. de auct. tut.*

(5) Ad Sever. *Hal.*

(6) *Ut et l.* 12. *supr. h. t. tantum.*

(7) Decreto interveniente res minoris alienari potest propter fiscale debitum, puta propter dacias et collectas. *Bald.*

(8) *l.* 5. §. 9. *in fin. ff. h. t.*

(9) De prætoribus Constantinopolitanis, dixi ad *l.* 2. *supr. de off. præt.* Decretorum interpositio proprie pertinebat ad Constantinianum.

(10) Conventione patris fundus hereditarius revendi potest sine decreto. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 7. *supr. de pact. int. empt. l.* 5 §. 6. *ff. de reb. eor. qui sub tut.*

(11) Speciali principis permissione res pupillaris potest distrahi. Hinc Baldus : *Rescriptum principis*, inquit, *idem operatur, quod decretum inferioris, solenniter enunciatum.* et Salicetus, *Concessio principis specialis habet vim decreti.* adde *l.* 2. *ff. h. t.*

(12) *l.* 1. *supr. h. t.*

(13) Valet alienatio sine decreto facta testatoris voluntate. *l.* 1. §. 2. *ff. de rebus eor. qui.*

(14) Pars legis 22. *in fin. supr. de adm. tut.*

(15) *d. l.* 22.

(16) Quid si sciens ? vide speciem apud Harmenopulum 5. *tit.* 11. §. 56.

(17) Qui rem minoris tanquam minoris emit ? non præscribit : si tanquam majoris et bona fide, quinquennio præscribit.

(18) Officium morte finitur. *l.* 17. *supr. de negot.* quædam tamen hodie consuetudinibus nonnullis hereditaria facta sunt, veluti pincernarum, dapiferorum et his similia officia.

(19) Qui rem alienam ignorans comparat, non fit statim dominus.

(20) *l.* 20. *ff. de adq. rer.*

(21) *l.* 2. *infr. tit. prox.* id est, quinquennii. vide *l.* 3. *ejusd. tit. prox.*

ris (cum (1) te legitimæ ætatis esse non diffitearis) potest uti præscriptione. Dat. 5. Idib. Septembr. Pio et Pontiano Conss. 239.

De vindicatione prædii , et de fructibus.

2. Idem A. Crispinæ.

SI contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuæ distractæ sunt , conveni earum possessorem , ut (si ita probaveris gestum) et possessio retrahatur , et fructus (2) universi rovocentur , si non bona fide emptorem fuisse , qui emit , constiterit. Dat. 16. Kal. * Gordiano A. II. et Pompeiano Conss. 242.

De secundo emptore , et de præscriptione.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Agathæ.

POssessiones [tuæ] rusticæ , vel suburbanæ sine cognitione causæ et interpositione decreti contra Senatusconsultum alienatæ , nec a secundo (3) emptore recte tenentur , nisi statutum (4) temporis spatium intercesserit. Dat. Id. Februar. *Nicomediæ* , CC. Conss.

Si emens a donatario præscripserit.

4. Iidem AA. et CC. Alexandro.

QUoniam (5) adversus emptorem , ad quem ex persona ejus cui contra Sanatusconsultum donata (6) res est , justo titulo interveniente ea res de qua lis est , transitum fecit : requirere oportebit , an præsente priore domino , et majore (7) effecto , sine controversia bona fide decennio , vel absente viginti annis , qui quæstionem patitur , possessor fuisse monstretur. Quod si apud Gravitatem tuam manifeste constiterit , sine ulla cunctatione , habita longi temporis præscriptione , petitorem oportebit excludi. Dat. 6. Id. Jun. *Dorostoli* , CC. Conss.

TIT. LXXIV.

SI (8) MAJOR FACTUS ALIENATIONEM (9) FACTAM SINE DECRETO (10) RATAM HABUERIT.

Licet minor factus major ratam habeat alienationem prædii intra dimidium justi pretii venditi , potest nihilominus ipsum vindicare , nisi justum pretium suppleatur , vel in debito compensetur. Salic.

1. Imp. Gordianus A. Liciniæ.

CUm proponas , curatorem patris tui non interposito Præsidis decreto prædium rusticum heredi creditoris , seu tutori ejus destinasse venundare , eamque venditionem (11) deceptum patrem tuum ratam habuisse, si minore pretio distractum est prædium , et inconsulto errore lapsum patrem tuum (12) perperam venditioni consensum dedisse constiterit , non abs re erit superfluum (13) pretii in compensationem deduci , quod Præsidis provisione fieri convenit , cujus solertiæ congruum est , si diversa pars bonam fidem non amplectatur , in (14) arbitrio ejus ponere , an velit possessionem cum fructibus restituere , ita ut fœnebris pecunia cum competentibus usuris restituatur. Dat. Non. Octobr. Pio et Pontiano Conss. 239.

2. Idem A. Alexandro.

SI (15) sine decreto Præsidis prædia tua a tutore tuo alienata sunt , nec speciali (16) confirmatione vel (si bona fide (17) possessor fuisset) statuti (18) temporis excursu id quod perperam est actum , fuerat stabilitum , Præses provinciæ possessionem in jus tuum retrahet. Dat. 7. Kalend. Januar. Pio et Pontiano Conss. 239.

3. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

SI quando sine (19) decreto minorum , vel adhuc sub curatoribus constitutorum , vel per veniam ætatis eo-

(1) Præsumi quem majorem esse hoc ipso quod minorem se non contendit , ex hoc loco notat Baldus. Est et hoc notandum , veteri etiam jure præscriptiones adversus minores non cucurrisse , nisi majores factos : hoc est , ab initio non cucurrisse : quod et ex hoc loco , et *l. ult. infr. h. t. l.* 3. *infr. quibus non objicitur longi temporis præscriptio* , probari potest : licet Justinianus hoc sibi tribuat *in l. ult. supr. in quib. causis in integrum restitutio non est necessaria.* ubi post Placentinum refert Accursius Justinianum ea tum scribentem bibisse : neque hujus legis recordatum fuisse. vide plura apud Baldum 6. *de præscript.* 1. *num.* 29.

(2) Rem suam sine decreto alienatam , minor cum fructibus vindicat , nisi emptor fuerit bonæ fidei. Is enim fructus lucratur , etiamsi præscriptionis tempus non impleverit *l.* 48. *ff. de adq. rer.*

(3) Minus legitime alienata vindicat minor etiam a secundo emptore , nisi secundus emptor sit munitus præscriptione.

(4) Quinquennii scil. *l.* 1. *in fin. supr. h. t. l.* 2. *l.* 3. *in fin. infr. tit. prox.*

(5) Minoris res donata est absque sententia judicis : donatarius eam alteri cuidam vendidit ? Vult hæc constitutio emptorem rei minoris , cum justum titulum habeat possesssionis , eam rem postquam minor major factus fuerit , posse præscribere decennio , si minor ipse sit præsens : vicennio , si absens. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 4. *cap.* 62.

(6) Emens qui ab eo comparat , cui minor donavit sine decreto , contra minorem præscribit , a die qua major factus est , decennio eo præsente : vicennio , eo absente. *l.* 3. *in fin. infr. tit. prox.*

(7) Vide quæ scripsi ad *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(8) Adde *lib.* 2. *tit.* 46. *supr.* differunt tamen inter se : hic enim titulus est , de causis quæ ipso jure nullæ sunt : ille de his , quæ nisi ratæ habentur , rescindi possunt.

(9) Venditionem *Hal.*

(10) Et ita hic titulus pertinet ad causas quæ ipso jure nullæ sunt

(11) Venditoribus competit beneficium *legis* 2. *et* 8. *supr. de rescind.*

(12) Beneficium *d. l.* 2. competit heredibus.

(13) Res ita habet : Patris mei curator fundum dignum quadraginta , paterno creditori , cum ei tantum decem deberentur , in solutum dedit Pater major factus , venditionem ratam habuit , mox decessit ? possum eo casu adversus creditorem agere , vel ad supplementum justi pretii , vel ut fundus cum fructibus restituatur ; refusa ei sorte fœnebri, ejusque usuris , et ita patris ratihabitio venditionem ipso jure nullam confirmare potuit. Patris confirmatio potestatem mihi ademit agendi jure minoris , jure majoris non ademit. non dico venditionem omnino nullam , jus illud est minoris. Dico patrem deceptum fuisse ultra dimidiam justi pretii : quod cuivis majori licet dicere.

(14) Dixi ad *l.* 2. *supr. de rescind.*

(15) Si sine decreto venditio facta est, et ne major quidem factus venditionem ratam habuerit, neque longo usu *κυρίως* proprie , rem comparaverit emptor bonæ fidei , qui emit , cum fructibus eam restituit. *Synops. ibid. cap.* 64.

(16) *Ut l.* 1. *supr. h. t.*

(17) *l.* 1. *supr. tit. prox.*

(18) *l.* 1. *l.* 3. *supr. tit. prox.* quinquennii *l.* 3. *infr. h. t.*

(19) Sine decreto alienata res pupilli vel minoris cui vel curator est , vel ætatis venia concessa est , rata est , si post vigesimum quintum annum ætatis ipse minor ejusve heres quinque continuis annis nihil conquestus fuerit , *ut hic : Synops. Basil.* 10. *tit.* 25. c. 4. *et* 1. *Harm.* 12. §. 32. Goth. Intellectum hujus *l.* vid. apud Moutan. *de Tutel. cap.* 33. *num.* 551. 557. 567. *et seqq.* Ans.

rum curam excedentium, res alienantur, vel supponuntur, et ad perfectam ætatem iidem minores provecti, longo (1) silentio (2) querelam hujusmodi tradiderint, ut inutilis alienatio, vel suppositio diuturno silentio roboretur, certum tempus ad talem confirmationem præfinitum esse censemus. Ideoque præcipimus, si per quinque continuos annos post impletam minorem ætatem, id est, post (3) vigintiquinque annos connumerandos, nihil conquestus (4) est super tali alienatione, vel suppositione is, qui eam fecit, vel heres ejus, minime posse retractari eam occasione prætermissionis decreti, sed sic tenere, quasi ab initio legitimo decreto fuisset res alienata vel supposita. † Cum (5) autem donationes a minoribus needum decreto celebrari possint, si minor, vel post veniam ætatis rem immobilem donationis titulo in alium (excepta (6) propter nuptias donatione) transcripserit, non (7) aliter hoc firmitatem habebit, nisi post vigintiquinque annos impletos, inter præsentes quidem decennium, inter absentes autem vicennium donatore acquiescente effluxerit: ut tamen in heredis (8) persona illud tantummodo tempus accedat, quod post ejusdem (9) heredis minoris ætatem silentio transactum sit. Dat. Idib. April. Decio V. C. Cons. 529.

T I T. LXXV.

DE (10) MAGISTRATIBUS (11) CONVENIENDIS (12).

1. Imp. Antoninus A. Mutiano.

SI Magistratus a tutoribus seu curatoribus quos tibi dederint, seu nominaverint, stipulati (13) sunt *se eo nomine indemnes* (14) *futuros, et si quid præstitissent, repetituros*, inque eam rem fidejussores acceperunt: extra rem salvam fore satisdationem, actio, quam adversus tutores seu curatores tuos instituisti, alienam obligationem non resolvit. Sed adversus Magistratus qui curatorem dederunt, actio utilis ita (15) demum competit, si universis bonis excussis, revocatisque quæ eum in fraudem alienasse constiterit, indemnitati tuæ in solidum satisfieri non potuit. Quam si exercueris, mandatis tibi ab eis actionibus adversus fidejussores quos acceperunt, consistere potes, licet utilem actionem sine (16) cessione habeas. Accepta Non. Januar. Duobus et Aspris Conss. 213.

2. Imp. Alexand. A. Paterno.

IN heredes (17) magistratus, cujus non (18) lata culpa idonee cautum pupillo non est, non solet actio dari. P P. 3. Non. Jul. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

Magistratus qui sunt solvendo habent beneficium divisionis.

3. Imp. Gordianus A. Probiano.

SI tu et collega (19) tuus, cum Magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionemque idoneam non exegistis, nec alias servari pupillo indemnitas potest, et utrique solvendo estis, pro (20) virili parte, in vos actionem dari non injuria postulabis. Dat. 8. Kal. Novemb. Pio et Pontiano Conss. 239.

Contra Magistratum agitur in subsidium, id est, excussis tutoribus, collegis et fidejussioribus. Salic.

4. Idem A. Aruntiano.

ADversus nominatorem tutoris, vel curatoris minus idonei non ante perveniri potest, quam (21) si bonis nominati, itemque fidejussoris ejus, necnon collegarum, ad quorum periculum consortium administrationis spectat, excussis, non sit indemnitati pupilli, vel adulti

(1) Longum silentium, quinque anni, *ut hic*.
(2) Tacitus consensus supplet defectum decreti.
(3) Præscriptio quinquennii minori currit ab anno vigesimoquinto impleto.
(4) Hinc colligunt, simplicem querelam coram vicinis ratihabitionem impedire.
(5) Donare etiam cum decreto res suas minor non potest. Quid si ætatis venia impetrata rem donavit et post vigesimum quintum ætatis annum decennio, præsens: vicennio absens tacuerit? donatio confirmatur. Quid si antequam id tempus expleretur, decesserit? intra residuum tempus licet ejus heredi donationem revocare: post completum tempus non licet. Quid si ipse minor propter nuptias donaverit? rata vel ab ipso initio donatio est, *hac lege*: *Synops. Basil.* 10. *tit.* 25. c. 4. *et* 1. Harm. 12. §. 33. adde *l.* 16. *ff. de minoribus*: adde *supr. tit. Si adversus donationem*: vide tamen quæ scripsi ad *l.* 8. *supr. de prædiis minorum.*
(6) Prima exceptio regulæ. minor donare propter nuptias potest: ut possit, dixi ad *l.* 8. *supr. de prædiis minor.* An et dotis causa minor sua prædia donare potest? dixi ad *l.* 4. *supr. de jure dot.*
(7) Secunda exceptio, Donatio facta a minore silentio longi temporis firmatur, id est decennio inter præsentes: vicennio inter absentes, computatione facta a majori ætate donatoris.
(8) Silentium heredis idem operatur quod silentium defuncti.
(9) *Ejusdem ætatem hæredis*: *minor silentio etc.* et ita legit Accursius: quod ita Græci recte hic interpretantur, ἵνα τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διάσημα δράμῃ τοῦ κληρονόμου αὐτῶ σιωπῶντος. vide Cujacium apud Paul. 1. *sent.* 9. §. 4.
(10) Vide *L.* 27. *D.* 8.
(11) *Sub.* municipalibus vel duumviris qui tutores vel curatores dederunt, aut nominaverunt, nec ab iis satisdationem exegerant, rem minoris salvam fore: ut hinc constet, hanc actionem pertinere ad tutores et curatores qui satisdare tenentur, ut sunt legitimi et dati sine inquisitione: non ad testamentarios, eosve qui inquisitione dati sunt. *l. ult. supr. de auctor. præstanda.* Et hæc in provinciis. Nam in urbe alia ratio est. dixi ad *l. ult. infr. h. t.*
(12) Non est hic titulus usitatus apud Gallos. vide Bugnon. *in legibus abrogat. duobus locis.*
(13) Subsidiaria est hæc actio, quia priusquam eatur ad Duumviros, discuti oportet bona tutoris vel curatoris, et revocari actione Pauliana, si quæ tutor vel curator alienavit in fraudem minoris: item excuti bona fidejussorum, et collegas tutorum, qui ipsos tutores suspectos non fecerunt, *ut hic*, *et l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.*
(14) Judicem non corrumpit, qui indemnitatem ei pollicetur: per contrarium. Judex corruptus non censetur, qui indemnitatem sibi præstari stipulatur. adde *l. si quis uxori.* 52. §. *si fugitivum.* 12. *ff. de furtis. l. eum pro quo.* 17. *ff. de in jus vocando.*
(15) Utilem actionem legis cautione habens, directas quoque sibi mandari recte potest petere. *l.* 1. §. 1. *vers. sin autem ab alio. ff. de superfic.*
(16) Vide quæ notavi ad *l.* 1. *l.* 4. *ff. rem pupill.*
(17) *l.* 1. §. 7. *l.* 4. *l.* 6. *ff. h. t.* §. 2. *in fin. Inst. de satisd. tut.*
(18) Hanc negativam Cujacius 13. *obs.* 39. expungit: ut et in *l.* 2. *supr. de her. tut.*
(19) Collega quid? vid. *l.* 173. *ff. de verb. sign.*
(20) Simul delinquentes collegæ utiliter tenentur, si ambo sint solvendo: *vel ita*, Magistratus qui sunt solvendo, habent beneficium divisionis. adde *l.* 1. §. 9. *l.* 7. *in fin. ff. h. t.*
(21) Contra magistratum agitur in subsidium, id est, excussis tutoribus, collegis et fidejussoribus. *l.* 5. *Infr. h. t.*

*

satisfactum. P. P. Id. Martii, ATTICO et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Sufficit tutores fuisse solvendo tempore depositi officii, ut ad magistratum non possit perveniri.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Eugeniæ.

IN Magistratus municipales (1) tutorum nominatores, si administrationis (2) finito tempore non fuerint solvendo, nec ex cautione fidejussionis solidum exigi possit, pupillis quondam in subsidium (3) indemnitatis nomine actionem utilem competere ex Senatusconsulto, quod auctore Divo Trajano, Parente nostro, factum est, constitit. Dat. 7. Idib. Decemb. ipsis AA. CONSS.

6. Imp. ZENO A. Æliano P. P.

CUm sit adjecta Prætoris (4) sententia, generalem curatori administrationem mandantis, et quod eam pro more sequitur (5) decretum pariter sit compositum: manifestum est non curatoris dationem fuisse invalidam: sed in æstimanda (6) adultæ substantia, Scribæ (7) vitium, qui tanquam non (8) amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fidejussorem acceperat, intercessisse: in quo casu non (9) curatoris erit ratio reprehendenda, si qua læsio rebus minoris illata fuisse adversus legum ordinem comprobetur: sed super negligentia (10) vel dolo Scribæ, qui veram substantiæ taxationem passus est occultari, legibus (11) erit agendum. Dat. 5. Kal. Januar. BASILIO V. C. CONS. 476.

(1) *l. 2. ff. h. t. l. 2. §. pen. ff. ad municipalem.*

(2) Sufficit tutores fuisse solvendo tempore depositi officii, ut ad magistratum non possit perveniri: adde *l. 5. in fin. ff. de confirm. tut.*

(3) *l. 4. supr. h. t.*

(4) *Sub.* tutelaris, de quo vide quæ scripsi ad *l. 1. supr. de tutoribus et curatoribus illustrium.* Goth. Intellect. hujus l. vid. apud Leonin. *emendat. lib. 2. c. 14. n. 18.* Ans.

(5) Præposterationem dubitationem facere in hac lege quidam putant, inquit Baldus: quasi administratio generalis ante decreta fuerit, quam inventarium factum fuerit, aut datus fidejussor. Verum sciendum est hanc legem pertinere ad magistratus majores, puta prætores et præsides: in quos tametsi a dato tutore, vel curatore satisdationem non exegerint, rem pupilli salvam fore, non datur tamen hæc subsidiaria actio: sed in scribam qui non idonee satis exegerit: et in eo itaque Magistratus majores a municipalibus magistratibus differunt.

(6) Si scriba (qui inventarium composuit.) minorem æstimationem fecit, et ex ea fidejussorem recepit, tenebitur minori actione in factum, neque eo tamen datio curatoris vitiabitur. facit *l. 1. §. 8. ff. h. t.* dixi ad *l. 28. supr. de jure dot.*

(7) Præsidis vel prætoris sc. non cujusvis judicis: clarissimus enim appellatur in *Nov. 94. in epilogo.* et evidentius in Novellis Constantini Porphyrogennetæ περί τῶν συνηθειῶν τȣ σχοίβȣ. vide Cujac. 16. *obs.* 14.

(8) Inventario rerum minoris æstimationem earum adjiciendam esse ex hoc loco notant. *arg. l. si quis intra. 7. infr. de bonis proscr.* Sed tamen Baldus æstimationem præcise non exigit, vel earum designationem certam tantum, forte quod in rebus minorum æstimandis ipsi tutores possent decipi.

(9) Vendens curator rem sui pupilli, vel adulti, uti ea in inventario publica autoritate (hoc est, a personis publice ad id destinatis, vel a judice datis,) æstimata est, non tenetur, licet eam minoris vendiderit, quam reipsa valeat, *ut hic;* nisi eam æstimationem injustam esse, ex publica vicinis et adjacentibus in locis fama constare ei potuit. *arg. l. si tutor. 5. supr. de periculo tutor.*

(10) Notarius de dolo et imperitia tenetur.

(11) Notarius omittens exscribenda describere, vel in inventarium referre, in quod interest parti tenetur.

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER SEXTUS.

TIT. I.

DE SERVIS FUGITIVIS (1) ET LIBERTIS (2) MANCIPIISQUE CIVITATUM, ARTIFICIBUS (3), ET AD DIVERSA OPERA (4) DEPUTATIS, ET AD REM PRIVATAM, VEL DOMINICAM (5) PERTINENTIBUS.

De furto, de usucapione, et longi temporis præscriptione.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Æmiliæ.

SErvum fugitivum sui (6) furtum facere, et ideo non habere locum nec usucapionem (7), nec longi temporis præscriptionem, manifestum est: ne servorum fuga dominis suis ex quacunque causa fiat damnosa (8). S. Id. Decembr. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De fugitivis requirendis.

2. Iidem AA. et CC. Pompejano.

REquirendi fugitivos potestatem fieri dominis, Præsidialis officii est. Dat. Kal. Maji, CC. CONSS.

De servis transeuntibus ad Barbaros.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad Probum.

SI (9) fugitivi servi deprehendantur (10) ad (11) Barbaros (12) transeuntes: aut (13) pede (14) amputato (15) debilitentur, aut metallo dentur, aut qualibet alia (16) pœna afficiantur. Sine die et CONSS.

In AUTHNET. ut nulli Judicum. §. quia vero nos oportet. col. 9. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. ult.

SEd (17) *novo jure si criminis qualitas membri* (18)

(1) *L. 11. D. 4.* Fugitivus condemnato comparatur, suique accusator dicitur. *l. 15. Supr. de probationib. Novell.* 53. c. 4. *vers. illum vero. l. 7. §. 2. ff. de suspect. l. 28. in fin. ff. de operis libert.* adde *l. ult. ff. de statu.* Goth. Ad hunc titulum et singulas leges vid. Guid. Papon. *Ans.* Et Cujac. *tom.* 3. *comment. ad jus civile.* S. L.
(2) *l. 5. vers. libertis. infr. eodem.*
(3) *l. 5. infr. h. t.*
(4) *l. ult. infr. h. t.*
(5) Id est, ad dominium Principis sive fiscum *l. 7. Infr. h. t.*
(6) *l. 60. ff. de furt. 7. Syn. Basil. 6. ex lib. 60. tit. 7. c. 6.* et aliis in rebus aliud sit fur, aliud res furtiva. Cujac. 17. *obs.* 10.
(7) *§. 1. in fin. Inst. de usucap.*
(8) Vid. Puivæum *ad legem Atiniam.* Forcatulum *Aviarii c. 11.* Evard. nostrum *Triboniani sui pag.* 12. Mod.
(9) Cæpolla hanc legem ad nauseam usque repetit quem vide.
(10) Barbari an hostes? an exteri? *l. 2. supr. de commerciis. l. 19. §. 8. ff. de captiv. l. nulli. 28. §. quod si. 3. supr. de episcopis.*
(11) Ἐπὶ τὸ βαρβαρικόν. *Eclog. d. loco. c. 8.* ut et in *l. 1. supr. quæ rei exportari.*
(12) Pœnam deprehensi in delicto nondum perfecto, etiam patiuntur, *ut hic*: quoties nimirum voluntas certa, vel conjectura delicti perficiendi est. de quo vide quæ scripsi in *l. cogitationis. ff. de pœn.*
(13) Alternativæ pœnæ constitui possunt a lege, *ut hic*: tres pœnæ alternativæ constituuntur. Quid hoc casu, cujus erit electio? debitoris seu rei, ut minimam possit eligere? an potius judicis? hoc verius. *Cynus: Jacob. de Ravenna. Petr.* Neque distinctio Bartoli placet existimantis judicis esse electionem, si ad eum legis verba pœnam imponentia dirigantur: contra rei, si ad reum: si ad neutrum, in corporalibus pœnis judicis: in pecuniariis, rei, esse electionem. *l. 1 §. 1. ff. de effract. l. ult. ff. de injur. l. plerumque. 10. §. ult. ff. de jure dot. Gloss. in l. Lucio. 23. ff. de leg.* 2. Nec Andreas Pisanus placet existimans pœnis pluribus impositis, si pœnis in illis servitus pœnæ reo constituatur: reum utpote servum pœnæ, non posse eligere: secus posse. Cæpolla aliter distinguit, unam eamque certam pœnam, licet dura sit imposita a lege, judicem imponere cogi: nisi magna admodum causa suadeat remittendam vel minuendam esse. Quid si incerta pœna est? arbitrio suo pœnam judex imponet ex æquo et bono, ex eo quod benignius est, non severius: ut non capitalem faciat, quam ex æquo et bono pecuniariam esse sufficit. Quid si plures sint lege impositæ? si utræque pecuniariæ sunt et verba referuntur ad judicem, judicis: si ad reum vel neutrum, rei erit electio: si utræque corporales, vel una corporalis, altera pecuniaria, judicis erit electio.
(14) Unico non duobus. sic falsario manus amputatur *Nov.* 17. *Nov.* 42. Nec enim quis ita damnari potest, ut utraque manus, vel pes uterque ei abscindatur. *Nov. 134. c.* 13.
(15) Qua parte quis peccavit, eadem quoad ejus fieri potest, multari et puniri debet: Fugitivo pes hic ita amputatur: ut alibi, manus falsario, blasphemo lingua.
(16) Simili vel extraordinaria: capitali etiam interdum. *l. 3. in fin. ff. ad l. Corn. de sicariis. l. 38. §. 1. ff. de pœnis. l. 3. §. 10. D. de re milit.* Cur ita? in atrocissimis motus ad delictum habetur pro confecto. *l. 5. supr. de episc. et cler. l. 7. infr. ad l. Corn. de sicariis.* vide tamen *Novell. Leon.* 67.
(17) Vide ad hanc authenticam Bartholomæi Cæpollæ repetitionem.
(18) Membri appellatione manus continetur, *ut hoc loco.*

abscissionem exigat , una sola manus (1) *abscindetur , sed pro furto nec morietur* (2) , *nec aliquod membrum abscindetur , sed aliter castigabitur.* Fures *autem vocantur, qui occulte et sine armis hujusmodi delinquunt: Qui autem violenter aggrediuntur aut cum armis , aut sine armis , aut in domibus , aut in itineribus , aut in mari , pœnis legalibus subjiciantur.*

De servo fugitivo suscepto.

4. Imp. CONSTANTINUS A. ad Valerianum.

QUicunque (3) fugitivum servum in domum , vel in agrum inscio domino susceplt (4) , eum (5) cum alio pari vel viginti solidis (6) reddat. Si vero secundo , vel tertio (7) eum susceperit , præter ipsum duos vel tres alios vel prædictam æstimationem pro unoquoque [servo] domino repræsentet. In minorum persona tutoribus vel curatoribus pœna simili imminente. Quod si ad prædictam pœnam solvendam is qui susceperit , minime sufficiat, æstimatione competentis Judicis castigatio (8) in eum procedat. Quod si servus fugitivus ingenuum se esse mentitus , sub (9) mercede (10) apud aliquem fuerit ; nihil (11) is qui eum habuit , poterit incusari. Sane mancipium torqueri (12) oportet , ut manifestet , utrum propter lucrum capiendum callide [a domino] ad domum , vel ad agrum ejus qui eum suscepit , immissus sit , an non. Quod si maligne factum esse ex servi interrogatione patuerit , servo etiam suo eum qui hoc fecerit , privari oportet , et ad fiscum pertinere mancipium. Dat. 5. Kal. Jul. GALLICANO et B... CONSS. 317.

De mancipiis libertisve artificibus pertinentibus ad Rempu et ad fugam sollicitatis.

5. Idem A. ad Januarium.

MAncipia (13) diversis artibus prædita , quæ ad Rempublicam pertinent , in iisdem civitatibus placet permanere : ita ut si quis tale mancipium sollicitaverit (14) vel avocandum crediderit , cum servo altero [sollicitum] restituat , duodecim solidorum summa inferens Reipublicæ illius civitatis , cujus mancipium abduxit. Libertis quoque artificibus , si sollicitati fuerint, eadem forma civitati reddendis : ita ut pro fugitivo servo si sollicitudine Defensoris (15) non fuerit requisitus et revocatus , idem Defensor duo vicaria (16) mancipia exigatur : nec beneficio (17) Principali , nec venditione in ejus persona [jam] de cætero valituris. Dat. ... Kal. Martii, CONSTANTINO A. v. et LICINIO C. CONSS. 31...

Si repetenti servum fugitivum proprietas opponatur.

6. Idem A. ad Tyberianum Comitem (19) Hispaniarum.

CUm servum quispiam repetit (20) fugitivum , alius (21) evitandæ legis gratia , quæ in occulta... mancipia certam pœnam statuit , proprietatem opponit vel in vocem libertatis eum animaverit , illico (22) nequissimus verbero (23), super quo ambigitur , tormenti...

(1) Pœna manus amputationis imposita , quæri solet quæ manus amputari debeat : an qua reus minus potest , puta sinistra , ut vult Accursius . Bartolus , Baldus , Cæpolla ? An qua plus potest ? *arg. l. quæritur.* 10. *D. de statu* : An qua deliquit , ut Odofredus , Prima verior. *arg. l. si præses* 32. *l. interpretatione.* 42. *D. de pœnis.* etiamsi ea prorsus sit debilis , aut manui non similis. Castrensis , Angelus , Cæpolla , rejecta Baldi opinione. Quid si reo nulla sit manus ? in alia parte corporis puniendum esse censet Baldus. Quid si vulneranti pœna manus imposita , reus autem duo vulnera intulit ? manus unius amputatio sufficiet : quia vulnera simul sunt illata , ideoque unicum tantum delictum censetur. Quid si ex uno delicto , manus amputationem meretur , ex alio pœnam capitalem ? manus prius abscindi : deinde capitis pœna affici debet. *Bart. Castr. Ang. Cæpol.* adde quæ scripsi 2. *Feud.* 55. *§. callidis. in verb. manum.* In falsi scriptore singulare hoc videtur , ut ei dextera manus amputetur. *ibid. dextri.*

(2) Furi vita non adimitur , sed latroni. Quid si fur his , terve furtum commiserit ? Baldus capitaliter suspendio puniri posse putat , eamque communem opinionem esse scribit Clarus 5. *sent.* §. *furtum* 16. quin , pro unico tantum furto , modo sit enorme : a quo Rolandus a Valle dissentit 1. *cons.* 91. Hoc constat. Jure civili furtum interdum capitale fuisse , ex *l.* 15. *ff. de cond. causa data.* Præstat tamen locorum consuetudinem in ea re sequi , et in dubio ad hanc Authenticam recurri , etiamsi quis sæpius furtum commisisse dicatur. vide Clarum *dict. loco.* Nam constitutio Friderici de quinque solidis lata ob violatam pacem specialis est. 2. *Feud.* 27. §. 8.

(3) Mas vel fœmina : hac enim voce sexus uterque continetur. Nam si lex dixisset , quæcunque persona , masculi continerentur : non generis ipsius vocis vi , sed ex propria superiorum vocum natura.

(4) *Subint.* dolo malo. Nam ut quis puniri possit de recepto servo , dolus requiritur. est enim ipsa receptatio per se honesta , qua nimirum alius alium juvat. Dolus tamen præsumitur in eo , qui scire potest. ut quia res in publica fama est et notoria , in vicina maxime.

(5) Pœna fugititivum servum recipientis. 6. *Harmenopul.* 13.

(6) Æstimatio hæc vulgaris fuit servi sive mancipii. *l.* 1. §. 5. *infr. de comm. serv.*

(7) Geminata et iterata delicta gravius puniuntur. vid. Tiraquellam *tract. de pœnis.*

(8) Pœnam in corpore patitur , qui in ære nihil habet , *ut hic. l.* 6. *in fin. supr. de modo multarum. l.* 1. *in fin. ff. de pœnis.* quod Bartolus , Baldus et Imola verum esse putant , etiam in uno nummo deficiat : quod inhumanum puto. Illud verius est superiorem sententiam locum non habere in contractibus , in delictis levioribus , vel quoties adversarius id non postulat : postremo ubi reus ipse nobilis est. Socinus *reg.* 21.

(9) Errantem excusat contractus licitus : quo jure moti nonnulli , negant eum delicto teneri , qui mercede conductus et ignorans in aliena sylva arbores cæciderit. Quæ opinio Accursii in *l.* 23 *ff. de rei vind.* ab omnibus communiter adprobatur : volunt et toties mandatarium excusari , quoties res ei mandata licita fuerit Bald. ad *l.* 5. *infr. de accusat.* vide Rolandum a Valle *cons.* 54 *numer.* 6. 7. 8. 9. 10.

(10) Titulus justus excusat a dolo præsumpto.

(11) Cur ita ? pœna remittitur bona fide facientibus : sive rem alienam , vel uxorem recipiant , sive res suas commodent , et commodatarius post eis abutatur.

(12) Ad torturam interdum , ad condemnationem nimirum , ... liberationem pervenitur probationum penuria , in secretis tractatibus et consiliis.

(13) Id est , libertos , ut in *l. ult. infr.* eorum artificio et operis respublica utebatur.

(14) Solicitans ad fugam punitur.

(15) *l.* 1. *supr. de defensorib. civit.*

(16) Vicaria mancipia quæ vicem alterius repræsentant.

(17) Judex in officio suo negligens , ne quidem Principis rescripto absolvi potest : ut et maxime sit absolutus , regressum tamen in eum , cui favit injuste non habet , et merito : ut ne quam proprio nomine pœnam exsolvit , eam ab alio repetat.

(18) Hi servi qui sunt in fuga , nec vendi possunt , nec donari vide Cujac. 17. *obs.* 16. adde *l.* 6. *infr. ad l. Fab. de plag.*

(19) Comes Hispaniæ.

(20) An condictione ex *l.* 4. *supr. h. t.* An officio judicis , ut vult Cynus ? An rei vindicatione , ut vult Accursius? prior verior est , nam agitur hic ad pœnam et illico. Rei autem vindicatio neque pœnalis est , neque ita momentaria.

(21) Dominii quæstio agenti referri potest : et ut hinc colligitur de jure tertii potest excipi.

(22) Illico ubi agitur , summarie agitur.

(23) Eadem vox reperitur in *l. un. infr. de mulier. quæ se propr. serv.*

ıbjiciatur, ut (1) aperta veritate, disceptationis termi-ıus fiat: Quod non solum utrisque jurgantibus proderit, ·d etiam servorum animos a fuga poterit deterrere. at. 15. Kal. Septembr. PACATIANO, et HILARIANO ONSS. 332.

De servo fiscali.

7. Imppp. VALENS, VALENTIN. et GRATIAN. AAA. ad Felicem Consularem.

SI quis servum fiscalem (2) putaverit occultandum, non solum eum restituere, sed etiam duodecim (3) bras argenti pœnæ [nomine] fisci juribus dependere ompellatur. Dat. 2. Idib. April. GRATIANO II. et PRO-o CONSS. 371.

Si servus publicis operibus deputatus connubium contrahat cum ancilla.

8. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Albino Præfecto urbi Romæ.

I qui publicorum (4) servorum fabricis (5), seu aliis operibus [publicis] deputati, tanquam propriæ con-ionis immemores, domibus se alienis et privatarum an-larum consortiis adjunxerint, tam ipsi, quam uxo-s (6) eorum, et liberi (7), confestim conditioni pristi-laborique restituantur. Dat. 8. Kal. August. TIMASIO PROMOTO CONSS. 389.

TIT. II.
DE FURTIS (8) ET SERVO CORRUPTO (9).

De concurrentibus actionibus.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Theogeni.

I pecunia tua mandantibus servis [tuis] quidam præ-dia comparaverunt: eligere (10) debes, utrum furti actionem [et condictionem,] an mandati potius inferre debeas: neque (11) enim æquitas patitur, ut [et] criminis causam persequaris, et bonæ (12) fidei contractum impleri postules. Dat. 11. Kal. Maji, SEVERO et ALBINO CONSS. 195.

Si dominus pretium rei furtivæ non solvat.

2. Iidem AA. Negotiatoribus.

INcivilem (13) rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam (14) pretium fuerit solutum a dominis. Curate igitur cautius (15) negotiari, ne non tantum in damna hujusmodi, sed etiam in criminis suspicionem (16) incidatis. PP. Kal. Decembr. CHILONE, et LIBONE CONSS. 205.

De re nondum dedicata.

3. Imp. ANTONINUS A. Secundo.

SI nondum (17) rem templo divino dedicatam vitricus tuus furto abstulit: habes (18) adversus eum furti (19) actionem. PP. 6. Id. Septembr. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De servo sollicitato.

4. Imp. ALEXAND. A. Aurelio. [Herodi.]

ADversus eum duntaxat, quem servum tuum sollicitasse (20) dicis, si eum deterioris animi fecerit, servi

(1) *l.* 12. *infr. de agric.* adde Cujac. 17. *obs.* 10.
(2) De pœna servum fiscalem occultantis.
(3) Atqui pœna quadruplum excedere non potest. §. *omnes.* 21. *t. de act.* vid. Bald. *hic.*
(4) De servis publicis populi Romani.
(5) Vid. *tit. de fabricensib. lib.* 11.
(6) Pœna servi publici P. Romani nuptias cum ancilla con-ıentis.
(7) Partus hic sequitur conditionem patris. Atqui matris condi-ıem sequi debet. *l. partum.* 7. *supr. de rei vind.* hoc fit me-te per matrem quæ ipsum virum sequitur: virum uxor, liberi trem sequuntur, atque ideo patrem.
(8) Vid. *L.* 47. *D.* 2. optime cohæret hic titulus superiori, est enim servus ut fugiat, quin secum rem aliquam pecuniamve mini auferat, ut dixi *l.* 12. *Infr. ad l. Fab. de plagiariis.*
(9) Vide *L.* 11. *D.* 3. Inde est δυλοπατ:ιχς δίκη.
(10) Agi ex delicto et contractu simul non potest: nam contra-cumulari non possunt: et est iniquum rem et pretium simul sequi.
(11) Ex pluribus actionibus contrariis una eligenda est: qua ele-actor variare non potest. *l.* 88 *ff. h. t.* Imo concursus furti mandati admittitur. *l.* 22. §. 7. *ff. mandati.* vide Cujac. 17. *rv.* 12. sed et Baldus hic varios casus profert, in quibus con-ia cumulari posse demonstrat.
(12) Mandatum intelligit, et ita dominus actionem ex servi man-adquirit.
(13) Furto res subreptas earum emptor vero domino restituere tur, etiam non recepto pretio, *ut hic.* 6. Harmenop. 6. §. 6.
(14) Possessor rei furtivæ rem domino restituere cogitur etiam recepto pretio. *l.* 23. *supr. de rei vind.* facit *l.* 27. *ff. de tivis.* Imo pretium recepit, si quis rem alienam a latronibus ut *l.* 6. *in fin. ff. de captivis.* Idque volunt æquum ex eo es-quod dominus nulla alia actione suum consequi a latronibus usset. atqui *d. l.* 27. negat servum ita emptum usucapi posse? ita sit, eadem etiam negat pretium emptori restituendum: et *d. l.* 27. conciliandam esse. Ad hæc, emptori pretium a do-o restitui volunt, si emptor tempore venditionis protestatus it, se rem ea mente comparasse, ut eam domino redderet. olla *cautela* 1. Wurmser. 1. *pract.* 31. *cap.* 1. a quo tamen ta dissentit *cons.* 436. Clarus *lib.* 5. §. *furtum* 6. *vers. sed hinc incidenter.* dubius hæret inter utrumque. Nattæ sententiam Alciatus probat: quam et confirmat lex, *id quod nostrum.* 11. *ff. de reg. jur.* quin protestatio emptoris nimiam diligentiam continens, dolum ejus arguit. *l.* 7. *ff. de cond. inst.* cui sententiæ liberius accedo. Idem præterea volunt esse, si pretium rei venditæ in rem domini versum fuerit. *l.* 19. *supr. de procur.* si dominus ultro pretium restituerit. *l.* 36. *ff. de cond. indeb.* si consuetudo contraria existet. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 29. Quid si emptor auctorem laudaverit? vid. *l.* 5. *infr. h. t.* Quid si in taberna publica, vel in foro, ubi res ejusmodi vulgo vendi solent, bona fide quis emerit? puto pretium restituendum emptori. *arg. l.* 3. *ff. de SC. Macedon. l.* 52. §. 15. *ff. de furt.* quin eo casu admittitur ad agendum cum ipso domino, si forte res ei subtracta sit. et huc refero *l.* 74. *ff. de furt.* Quid si eo tantum nitatur emptor, quod imprudens emit, et alias laudatæ famæ sit? tali exceptione emptorem juvari non puto, ut quem caute negotiari lex velit, *ut hic.* Interea tamen sciendum, ei qui ignorans emit, dari actionem furti, non tamen adversus dominum, *l.* 52. §. 10. *ff. de furt.*
(15) *l.* 19. *ff. de reg. jur.*
(16) Malæ fidei. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 12. *in fin. infr. h. t.* Negant tamen interpretes possessorem rei furtivæ furem præsumi, nisi concurrentibus aliis in id conjecturis, ut furti non teneatur possessor, nisi scienter rem alienam emisse probatus fuerit. *d. l.* 12. vel malæ et illaudatæ famæ sit: quo casu quæstionem haberi posse existimant: idemque dicendum in eo apud quem falsa moneta reperta fuerit. vid. Hippolyt. de Marsil. *ad l. qui falsam. n.* 121. *et seq. ff. ad leg. Corn. de falsis.* Recte Bartolus monet inspiciendum esse quo pretio res empta sit, et utrum clam vel palam; ut ex hujusmodi indiciis dolus arguatur. *l.* 6. *supr. de dolo* Clam emisse videtur, qui ignotum venditorem nominat. *l.* 5. *infr. h. t.*
(17) Destinatione sola dedicationis, non transit res privata in sacram, non fit sacra, neque templo quæritur actio. Imo sola destinatione dedicatur. *l. cum pater.* 77. §. *surdo.* 3. *ff. de leg.* 2.
(18) Id est, tibi non templo, vel pontificibus competit actio. *l.* 35. *ff. de liberali. l.* 2. *ff. de pollic.*
(19) Non sacrilegii: ut hinc colligas, in delictis qualitatem rei considerari, quæ tempore delicti est in actu, non quæ est in potentia, aut via ad actum.
(20) *l.* 5. *supr. tit. proxim. l.* 1. §. 3. *vers. qui igitur servum. ff. de servo corrupto.*

corrupti agere potes. Quod si sollicitatum (1) occultaverit, etiam furti cum eodem agere potes. Quas actiones etiam per (2) procuratorem exercere minime prohiberis. PP. Idib. Septembr. ALEX. A. CONS. 223.

De venditore exhibendo.

5. Idem A. Cornelio.

CIvile (3) est quod (4) [a te] adversarius tuus exigit: ut rei quam apud te fuisse (5) fateris, exhibeas (6) venditorem: nam a transeunte et ignoto te (7) emisse, dicere non convenit, volenti evitare alienam bono viro suspicionem (8). PP. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De alienatione, contrectatione, detentione servi alieni.

6. Idem A. Pythidoro.

ALienum (9) servum sine voluntate domini qui sciens vendiderit (10), seu donaverit (11), vel alio modo alienaverit (12): nihil domino deminuere potest. Et si contrectet (13), vel apud se detinuerit, etiam furtum (14) facit. PP. Kal. Maji, JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De eo qui pecuniam perferendam accepit, et in suos usus convertit.

7. Idem A. Dato.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferendam (15) dedisse proponis, parva quantitate numerata reliquam in usus suos (16) convertit, furtum fecit. PP. Id. Jan. MODESTO et PROBO CONSS. 229.

De exactore tributorum.

8. Idem A. Valentino.

ETiam furti actione (17) tributorum (18) exactor tenetur, si te non (19) cessante in tributoria exactione, sciens (20) quod nihil debetur, ancillam tuam abduxit, aut vendidit: quæ res facit, ut nec emptor usucapiat, vendicatioque tibi [ipsius] competat. PP. 10. Kal. Mart. POMPEIANO et PELIGNO CONSS. 232.

De rei interitu.

9. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Ædisio.

SUbtracto furto, vel vi abrepto mancipio, quamvis hoc rebus humanis (21) non oblatum (22) fuerit exemptum (23): tam ad raptorem, quam ad furem periculum redundabit, et uterque eorum pœna legitima coercebitur. S. 7. Kal. Februar. *Sirmii* *.

De usucapionibus, de successoribus.

10. Iidem AA. et CC. Valerio.

SI abducta mancipia furto vel (24) plagio (25), venundata Præses provinciæ perspexerit, cum nec ab emptore propter cohærens vitium, antequam ad dominum (26) possessio revertatur (27), [hæc] usucapi possint: et te ei cujus fuerint, seccessisse (28) repererit, restitui tibi providebit (29). Sine die et Consule.

(1) *l. 2. in fin. ff. de privat. delict. l. 36. in fin. ff. de furtis.*

(2) Per procuratorem delictorum actiones civiliter moveri possunt. *l. 2. in fin. infr. ad l. Fab. de plag.*

(3) At non necessarium. Accurs. *hic. l. 4. §. 4. ff. de condict. ob turp.* Imo necessarium, si magistratus exhiberi jubeat. *l. 13. ff. de offic. præsid.*

(4) Titulum suæ possessionis in jure dicere quisque cogitur.

(5) Confessio præteriti præsumptionem in præsenti inducit.

(6) Et nominis.

(7) Furti suspicionem non evitat, qui dicit se ab ignoto emisse. Da notum hominem indicatum fuisse, num pretium emptori restitui oportebit? restituendum esse non puto, nisi patrocinetur alii. dixi ad *l. 2. supr. h. t.*

(8) *l. 2. supr. eodem.* De furti indiciis vide Baërtium apud Bellovisanum 3. *pract. cap.* 5.

(9) *§. 3. in fin. Instit. de usucap.*

(10) *d. l. 16. infr. h. t. l. 1. l. 6. infr. de usucap. pro emptore.*

(11) *l. 2. infr. de usucap. pro donato.*

(12) *l. 54. §. 1. ff. h. t.*

(13) Animo amovendi. *l. 52. §. 19. ff. h. t.*

(14) Et plagium. *infr. l. 12. ad leg. Fab. de plagiar.*

(15) Furti tenetur qui pecuniam, quam ad alium perferendam accepit, suos in usus convertit. *l. 14. §. 9. l. 41. §. 1. ff. h. t. l. 38. in fin. ff. de noxalibus. l. 22. §. 7. ff. mandati.* 15. *Ecl.* 2. *ex lib.* 60. *cap.* 20. quo nomine furti competit actio mittenti, nisi recepturi magis intersit. *l. 14. in fin. ff. h. t.* His sequentia conjungamus. Rem certo loco debuisti, tabellarius in itinere eam consumpsit, quid juris? tibi perit. *arg. l. 2. ff. de eo quod certo. l. 11. ff. de reb. cred.* Si certo loco non debuisti, sive te monui, ut remitteres, sive non monui, tibi non perit, si idoneo homini vel publico tabellario perferendam dedisti. *l. 20. ff. commodati.* Num etiam idoneus is est, qui te monuit ut rem ad me mitteres? minime: nisi jussero ut ei rem ad me perferendam dares. *l. 10. in fin. l. 11. et 12. in princ. et fin. ff. commodati.*

(16) Quid si eam tibi pecunia data esset, ut cui velles dares, et post eam consumpseris? teneris mandati. *l. 32. §. 7. ff. mandati.*

(17) Nisi conventus *sit* alia actione, puta in factum. *l. 2. supr. ex quibus causis infam.* alias furti actione conventus fit infamis. *l. 63. ff. h. t.*

(18) Tributorum iniquus exactor, tenetur furti. 15. *Ecl.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 6. *c.* 21.

(19) Adde *l. 73. ff. h. t.*

(20) Aliud si ignorans, aut non vana persuasione ductus. *l.* 2. *§. 20. ff. vi bonorum.*

(21) Rei furtivæ, vel vi possessæ periculum ad furem et raptorem pertinet. *l. 46. ff. h. t. l. ult. supr. de condict. furt.* nisi moram purgaverit oblatione, *ut hic. et l. 17. ff. de cond. furt.* vel novatione. *d. l. 17.* vel stipulatione. *d. l. 17. l.* 29. [illegible] *ff. de verb. oblig.* vel si intra judicati tempora res furtiva perierit, sine dolo malo furis condemnati. *l. 14. §. 11. ff. de eo quod* [illegible] alias quivis raptor est in mora. *d. l. ult. l. 1. §. 34. ff. de* [illegible]

(22) Moram semper admittit, quisquis ex maleficio tenetur.

(23) *l. 50. ff. h. t.*

(24) Plagio res exportata usucapi non potest.

(25) Hic et male Græci videntur legisse *Fuga* pro *Plagio*, ut ostendit Cujacius 7. ad *Africanum fol.* 127. adde *l. 60. ff. de* [illegible]

(26) Vel quasi: puta tutorem. *l. 4. §. 11. ff. de usurpat.*

(27) Saltem ficte, puta si rei æstimationem nacti fuerimus. *l. 4. §. 13. ff. de usurpat.* si rem pro tradita habueris. *l.* 33. *ff. de usurpat.*

(28) Quid? actio furti daturne successori? vindicatio datur successori etiam singulari. *l. 2. supr. de petit. hered. l. 1. infr. commun. de legat.* Condictio universali tantum successori datur *l.* [illegible] *ff. de condict. furt.* nisi dominium ejus venditum fuit a testatore. *l. 10. §. 2. d. tit.* non singulari, *l.* 11 *d. tit.* actio vero furti [illegible] universali datur. *l. 47. ff. h. t.* non singulari, nisi ex nova contrectatione, et ita Rolandus a Valle accipit legem 47. 65. *ff. h. t. l. 8. ff. de servo corrupto. l. 35. ff. de usurpat.* eo etiam movetur, quod actio personalis non sequatur singularem successorem. Quod si proprietas heredi, alteri ususfructus sit relictus, quis aget? vid. *l. 35. ff. de usurpat.*

(29) Atqui furti actio datur ei, qui possidet. *l. 1. §. 15. ff. si is qui testament. liber. l. 35. ff. de usurpat.* nostro autem themate successor non possidet. vid. Bald. *hic.*

De noverca, de furto manifesto vel nec manifesto.

11. Iidem AA. et CC. Demostheni.

DE his quæ subtraxisse novercam (1) pupilli tui, precibus significas, Rectorem adi provinciæ: qui si eam, posteaquam (2) dominus rerum is pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam cognoverit: non ignorat in quadruplum furti manifesti; nec manifesti [vero,] dupli actione furti constituta, condemnationem formari. Dat. 7. Kal. Septembr. *Viminacii*, CC. CONSS.

De partu ancillæ furtivæ, et de concurrentibus actionibus.

12. Iidem AA. et CC. Quintæ.

ANcillæ subtractæ partus (3) apud furem editi, priusquam a domino possideantur, usucapi nequeunt: matris furem, etiam horum causa furti actione teneri convenit: quapropter furti (4) actione et condictione (5), vel adversus possidentem [rei] vindicatione (6) de mancipiis uti non prohiberis, cum altera pœnam (7) continens alterius electione minime tolli possit. Nam extra (8) pœnam rei persecutionem esse, nulla juris quæstio est, cum etiam hi qui aliena mancipia comparaverint (9), si hanc causam non ignorent, furti actione teneantur. Dat. Idib. Octob. *Sirmii*, CC. CONSS.

De transactione.

13. Iidem AA. et CC. Domno.

POst decisionem (10) furti leges (11) agi prohibent. Quod si non transegisti (12), sed de sublatis partem tantum accepisti, residuum vindicare, vel condicere, et actione furti apud Præsidem [provinciæ] agere potes. Dat. Kal. Decemb. *Sirmii*, CC. CONSS.

De res ablatas suscipiente.

14. Iidem AA. et CC. Dionysio.

EOs qui a servo (13) furtim ablata (14) scientes (15) susceperint (16), non tantum de susceptis convenire, sed etiam pœnali furti actione potes. Dat. 8. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De successoribus.

15. Iidem AA. et CC. Socratæ.

FUrti actione (17) minime teneri successores (18), ignorare non debueras. De instrumentis autem ablatis (19) in rem actione tenentes convenire potes. Dat. 3. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. CONSS.

De servo alieno vendito.

16. Iidem AA. et CC. Arthemidoro et aliis.

SI servum (20) vestrum nutriendum qui (21) susceperat, venundedit (22): furtum commisit. Dat. Kal. Octob. *Viminacii*, CC. CONSS.

De uxore.

17. Iidem AA. et CC. Canoni.

QUamvis [etiam] expilatæ (23) hereditatis criminis promiscuus usus exemplo actionis furti ream uxorem (24) fieri non patiatur: tamen heredes, itemque filii super his quæ de patris bonis possidet; adversus eam in rem actione (25) experiri non prohibentur. Dat. Idib. Decembr. CC. CONSS.

(1) Uxor mortui mariti bona ab herede apprehensa subripiens furti tenetur. *ut hic.* si nondum apprehensa, non tenetur. *l.* 17. *infr. h. t.* multo minus si constante matrimonio subripuerit. *l.* 1. *ff. rerum amotarum.*

(2) Nam hereditati jacenti, id est priusquam heres sit possessor, non dicitur furtum fieri. *l.* 2. *in fin. l. ult. ff. expilatæ hered. l.* 35. *ff. de usurpat.* nisi tribus casibus. *l.* 68. 69. *ff. hoc tit.*

(3) Dixi ad *l.* 48. §. 5. *l.* 60. *ff. h. t.*

(4) Partus rei furtivæ actione furti peti potest.

(5) Furtiva. *l.* 14. *ff. de condict. furt.*

(6) Vindicatio de mancipiis.

(7) Pœnalis actio rei persecutionem non tollit, et e contra. *l.* 54. § 3. *ff. h. t. l.* 7. *ff. de condict. furt.*

(8) Extra pœnam rei persecutio est.

(9) *l.* 37. *ff. de cond. indeb.*

(10) *d. l.* 7. *in pr. l.* 61. §. 1. *ff. de furt. l.* 18. *infr. de donationib.*

(11) 12. tabularum scilicet, dixi ad *l.* 12. *tabul. lib.* 2. *tit.* 24. *c.* 5.

(12) Transigere de furto licet.

(13) Num idem si a libero homine. Marsilius *consil. criminali* 53. *numer.* 26. negat idem esse. Differentiæ rationem hanc esse putat, quod hac lege nuda furtivæ rei receptio non spectetur, sed et servi corruptio. *l.* 20. *infr. h. t. l.* 1. *ff. de servo corrupto.* ut hac ratione cesset hujus legis dispositio, si a libero homine res furtivas quis receperit.

(14) Hoc est, res a servo subreptas. An aliud in recipiente latronem vel furem? Ait Marsilius *d. consilio.* dixi ad *l.* 1. *ff. de recept.* et *infr. de his qui latrones* aliud quoque in recipiente rem raptam. *l.* 3. §. *non tantum.* 3. *ff. de incendio. l. crimen.* 9. *infr. ad l. Juliam de vi.* Aliud item in recipiente adulterii damnatam. *l.* 9. *infr. ad l. Jul. de adult.* Aliud quoque in receptatore servi rerumque furtivarum simul. *l. si quis.* 12. *infr. ad l. Fab. de plagiariis.* Sed et aliud in receptante fisci pecunias. *l. unic. infr. de crimine peculatus*: Hos enim receptatores furti non teneri. Uno verbo, Marsilius illo loco existimat, eum qui sciens res furtivas recepit, nulla lege civili, furti pœna teneri. Nec hanc legem obstare: ut quæ generaliter non loquatur de quocunque rem furtivam recipiente, sed de eo qui rem a servo subreptam recepit. Hunc enim singulari jure furti teneri, quod videlicet præter rem receptam, servum corruperit. Cæterum hanc rationem cessare in cæteris, qui rem furtivam a libero homine sibi traditam receperit.

(15) *l.* 35. *ff. h. t. l.* 1. *ff. de receptat. l.* 11. §. *fin. ff. de servo corrupto. l.* 6. *in fin. ff. ad l. Jul. pecul.*

(16) Qui sciens res a servo subreptas recipit, furti tenetur. §. 4. *in fin. Inst. de oblig. quæ ex delict. l.* 10. *supr. quod cum eo. l.* 12. *infr. ad l. Fab. de plagiariis. l.* 14. *ff. commodati.* vide Rolandum a Valle 1. *cons.* 45.

(17) 6. Harmenop. 5. §. 1. pœnali scilicet. §. 1. *Instit. de perpet. et temp. l.* 1. *ff. de privat. del.* dixi ad *l.* 111. §. 1. *ff. de reg. jur.*

(18) Ex furto delictoque defuncti. his adde quæ superius dixi de actione furti successoribus competente, ad *l.* 10. *in fin. supr. h. t.*

(19) *l.* 27. *l.* 32. *ff. h. t.*

(20) Et ita alienum. *l.* 6. *supr. h. t.*

(21) Hinc non illepide Baldus, *si pastor*, inquit, *lupus efficitur, furti tenetur.*

(22) Aut constituit se emptoris nomine possidere, sufficit enim ad furtum, rem alienam ficte contrectasse. *Salicet.*

(23) Uxor expilatæ hereditatis non tenetur *l.* 5. *ff. expilatæ.*

(24) Dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.*

(25) *l.* 2. *ff. expilatæ.*

De naufragio vel incendio.

18. Iidem AA. et CC. Dionysiodoro.

IN eum, qui ex naufragio (1) vel incendio cepisse, vel in his rebus damni quid dedisse dicitur; intra annum utilem (2) ei cui res abest, quadrupli (3): post (4) annum in simplum actionem proditam præter pœnam olim statutam, edicti forma perpetui declarat. Dat. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss.

Nova constitutio Friderici Imperatoris de statutis et consuetudinibus contra Ecclesiæ libertatem editis tollendis, col. 10.

NAvigia quocunque locorum pervenerint, si quo casu contingente rupta fuerint, vel alias ad terram pervenerint, tam (5) ipsa navigia, quam navigantium bona illis integra reserventur (6), ad quos spectabant, antequam navigia hujusmodi periculum incurissent: sublata penitus (7) omnium locorum consuetudine, quæ huic adversatur sanctioni: nisi (8) talia sint navigia, quæ piraticam (9) exerceant pravitatem, aut sint nobis, sive Christiano nomini inimica. † Transgressores autem hujus nostræ constitutionis bonorum suorum publicatione (10) multentur: et si res exegerit, eorum audacia juxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

De falso procuratore.

19. Iidem AA. et CC. Nestiæo.

FAlsus (11) procurator depositum recipiendo, vel æs alienum exigendo citra domini voluntatem, furtum facit; ac præter rei restitutionem, actione [dupli] nec manifesti furti convenitur. Sine die et Consule.

De eo, qui servum alienum corrumpere conatus est.

20. Imp. Justin. A. Juliano P. P.

SI quis (12) servo alieno suaserit, ut aliquam rem domini sui surriperet, et ad se deferret, servus autem hoc domino manifestaverit, et domino concedente (13), res ejus ad iniquum hujusmodi suasionis auctorem pertulerit, et ipse inventus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is qui res suscepit, utrumne (14) pro occasione furti, an pro servo [corrupto], quia cum corrumpere voluerit, an non solum furti, sed etiam servi corrupti [is] obligetur; veteres dubitaverunt? Nobis itaque eorum altercationes decidentis (15) placuit, non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari: licet enim servus minime deterior factus est, tamen consilium (16) corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, et quemadmodum (17) secundum juris regulas furtum quidem non est commissum, quia is (18) videtur furtum committere, qui contra domini voluntatem res ejus contrectat, ipse autem furti actione propter dolum suum tenetur: ita et servi corrupti eum actio propter suum vitium non abs re extendatur, ut sit ei pœnalis actio imposita tanquam (19) reipsa fuisset servus corruptus, ne ex hujusmodi impunitate, et in alium servum qui [facile] possit corrumpi, hoc facere pertentet. Dat. Kal. August. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

Si servus bona fide possessus furtum committat.

21. Idem A. Juliano.

APud antiquos quærebatur, si servus quem aliquis bona (20) fide possideat, furtum commiserit alienarum rerum, vel ipsius apud quem constitutus est: an ipse, [qui eum] bona fide detinet, noxalem furti actionem adversus verum dominum habeat, vel ipse ab eo, qui furtum passus est, prædicta conveniatur actione. Cumque generalis regula (21) ab antiqua prudentia exposita est, *hujus hominis gratia, pro (22) quo noxalem furti actionem suscipere quis compellitur, adversus alium furti actionem habere non concedens*, quidam ita eam per (23) conjecturam interpretati sunt, adversus bonæ fidei quidem possessorem nullo modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, adversus verum dominum

(1) *l. 1. ff. de incendio.*
(2) Vid. Cujacium 2. *observ.* 18.
(3) *d. l. 1. l. 44. vers. idem ait. ff. de adquirendo rerum.*
(4) Imo post annum non datur. *l. 2. in fin. infr. de naufrag.*
(5) Naufragio privati res suas jure non amittunt. Ideoque res naufragiorum neque a privato, neque a publica persona invitis earum dominis retineri possunt. Crudelitatis genus est, ultra naufragium velle desævire: et illos ad dispendia cogere, quibus inopem vitam probantur immania elementa dedisse. Cassiodorus 4. *variar.* 7.
(6) *l. ultim. ff. de incend. l. 4. l. 5. infr. de naufrag.* §. 48. *Institut. de rerum divis. l. 8. ff. ad l. Rhod.*
(7) Clausula generalis, *non obstante etc.* in constitutionibus Principum sufficit; neque enim singulas consuetudines et singula statuta scire princeps cogitur. *cap. 1. de constitut. in 6.*
(8) Subripere licet impune res naufragii a pirata, vel hoste imperii, vel ab hæretico facti: ab alio facti non licet.
(9) Piratæ comparantur reis majestatis divinæ et humanæ.
(10) Pœna subripientis aliquid ex naufragio.
(11) Falsus procurator furtum facit. *l.* 43. §. 1. *l.* 80. §. 6. *ff. h. t. l. 24. supr. de procurat. l. 18. in fin. ff. de solution.* Falsus autem procurator est, qui nullum unquam mandatum habuit. Vel qui revocatum, vel ipso jure nullum habet. Bald. *hic.*
(12) §. 8. *Instit. de obligat. quæ ex delicto.*
(13) Furtum fit invito domino. *infr. h. t.* interdum volenti, *ut hic.*
(14) Videtur legendum, *utrumne furti: an pro servo quem corrumpere voluit? non solum furti, sed etiam servi corrupti is obligatur etc.* ut hæc sint in quæstione, an furti, an servi corrupti, an utriusque nomine teneatur.
(15) Hæc est 22. decisio ex quinquaginta novis Justinianeis, ut videre est apud Inglois, quem vide *h. l.* Ans.
(16) *l. 47. ff. de reg. jur.*
(17) Hæc ἀντίθεσις obscura est; nos ita explicamus, Singularia duo hac lege proponuntur, reus, de quo hic agitur, furti tenetur, quamvis proprie furtum non fecerit: et servi corrupti, quamvis proprie servum non corruperit. Non furtum fecit, quia rem volente domino contrectavit: passus enim dominus rei est, rem apud eum (nimirum sollicitatorem servi) deferri, ut delata apud eum interciperetur, et in furto deprehenderetur. Non servum corrupit, quia servus ipse sollicitatorem domino indicavit, et communicato cum hero consilio apud sollicitatorem, rem domini detulit, ut sollicitator in furto deprehenderetur. His cognitis res ita confertur; quemadmodum adversus sollicitatorem in hac hypothesi datur furti actio, licet proprie furtum non fecit, hoc est, invito domino rem contrectavit: ita adversus eundem datur servi corrupti actio, licet servum ipsum (frugi et fidelem domino) non corruperit: hoc ideo, quia lex consilium corruptoris considerat, non factum.
(18) §. 6. *Inst. de obligat. ex delict.* 2. Gajus 10. §. 4.
(19) *Tanquam*, particula fictionis nota est. Delicta facto et animo delinquentis perfecta puniuntur, etiamsi vera delicti definitione perspecta non sint perfecta. vide quæ dixi ad *l. 18. ff. de pœnis. l. unic. supr. si quacunque præditus potestat.* adde quæ dixi ad *Novell.* 134. *cap.* 10. *l.* 5. *supr. de Episc. aud. l. 5. infr. ad l. Jul. majest. l. 1. ff. de extraord. crimin.*
(20) Pro servo bona fide possesso conveniuntur bonæ fidei possessores, noxali actione. *l. 11. ff. de noxalib.*
(21) Regula antiquæ prudentiæ.
(22) Regula hoc innuit, pro quo noxalem quis actionem suscipere cogitur, ejus nomine adversus alium actionem non habet. *vers. qui habet. Infr. h. t.*
(23) Per conjecturam interpretari appellat argumentum a contrario.

furti actionem noxalem recte decerni. Tunc autem bonæ fidei possessorem furti nomine quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando servus sub domini [sui] fuerit constitutus possessione: et pro his rebus posse eum adversus dominum habere actionem, non solum quas servus subtraxit jam apud eum constitutus, sed et quas furatus est, quando fugit quidem a bonæ fidei possessore, adhuc autem nondum sub manibus domini [sui] fuerat constitutus. Quam interpretationem prisca quidem jura per conjecturam introducebant, nos autem altius, et [verius] ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio esse prolatam accipimus. Cum igitur bonæ (1) fidei possessor domini (2) cogitatione furem possidet (3), merito, donec apud eum constitutus est, et aliis tenetur noxali actione, si extranei furtum a servo fuerint passi, et ipse adversus verum dominum non habet actionem, secundum regulam (4) dicentem: *Qui habet adversus* (5) *alium furti actionem*, *ipse ea teneri non potest*. Sin autem desinat in servi retentione (6), et ille apud verum dominum fuerit inventus: tunc ipse quidem noxali furti actione minime potest teneri: adversus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem pro rebus, quas vel tunc furatus est, cum est apud verum dominum, vel antea postquam bonæ fidei possessoris retentionem (7) excessit, necdum apud verum dominum factus (8) est. Sic iterum regulæ generali casus evenit consentaneus. Qui enim habet tunc furti actionem adversus (9) dominum, ipse aliis teneri furti actione non potest, et sic ex (10) tempore omnibus discretis, vetustissima dubitatio nostro fœdere conquiescat, et bonæ fidei possessor in parte certa (11) temporis habeat actionem, et non teneatur [actione]: et ipse dominus in alio tempore (12) non teneatur actione, et in alio sub actione constituatur. ✝ De eo [autem] qui liber (13) constitutus ab alio bona fide tenetur, si furtum commiserit, recte et sine aliqua dubitatione dicitur posse eum qui liber est cognitus, et ab ipso qui bona fide eum detinet, pro furto conveniri: et bonæ fidei possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conveniri, sed ipsum pro suo furto respondere: quia generalis regula [de servo] prolata est: et pro (14) eo qui non servus, sed liber, et suæ potestatis est, noxalem moveri actionem, impossibile, nostrisque legibus incognitum est. Dat. Kal. Octob. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De re commodata.

22. Idem A. Joanni P. P.

MAnifestissimi (15) quidem juris est, perpetrato furto, ei competere furti actionem, cujus (16) interest ne furtum committatur. Sed quærebatur apud antiquos legum interpretes, si quis commodavit alii rem ad se pertinentem, et ipsa subtracta est, an furti actio adversus furem institui possit ab eo qui rem utendam susceperit, idoneo (17) scilicet constituto: quia et ipse commodati actione a domino pro ea re conveniri possit? Et hoc quidem

(1) Bona fide Titius servum alienum possidet. Servus ille noxam nocuit, furtum alii fecit: quæritur an bonæ fidei possessor servi nomine, noxali actione conveniri possit? potest. Quid si idem servus illi bonæ fidei possessori furtum fecerit? non potest bonæ fidei possessor ille noxali actione experiri adversus verum servi dominum. Cur ita? Vero domino furti actio ob servum competit: ita verus dominus furti actione noxali eo nomine conveniri non potest, *vers. qui habet.* Quid si servus apud bonæ fidei possessorem esse desiit et apud verum dominum esse cœpit? bonæ fidei possessor actione noxali conveniri amplius non potest. *vers. sin autem.* Potestne ob res furto sublatas experiri adversus verum dominum? potest: sed pro iis tantum rebus, quas servus furatus est, postquam apud bonæ fidei possessorem esse desiit. Quisque enim habet tunc furti actionem adversus dominum, cum ipse aliis teneri furti actione non potest. Ita emendo et lego hunc versiculum: *Qui enim etc.* apertissimo sensu, qui huc usque non perceptus a nostris videtur. Nam si quæsieris, cur bonæ fidei possessor, ex furto sibi facto a servo post amissam ejus possessionem agere adversus verum dominum possit? Hæc erit ratio: Bonæ fidei possessor post amissam servi possessionem, aliis furti actione noxali teneri non potest: igitur ab eo tempore jus furti actionis movendæ ei competere in aliquem cœpit, si rursus quæras in quem? nullum alium reperies, quam verum rei dominum. Atqui si servus mansisset apud bonæ fidei possessorem: bonæ fidei possessor furti non potuisset instituere actionem? non potuisset, sic enim (ut loquitur hic Justinianus) omnia ex tempore discernenda. Jus ex tempore variatur, tempus aliud alias actiones postulat: ita accidet, ut certa temporis parte, bonæ fidei possessor, hoc est, cum servum possedit, non habuerit (addita hac negatione necessario hic locus legendus est ex *vers. cum igitur. infr. h. t. ibi*, *et ipse adversus verum dominum*) actionem adversus verum dominum: et eodem tamen tempore teneatur (ita affirmative dispuncta negatione hic locus legendus videtur) actione extraneis. *d. vers. cum igitur.* Jus ex tempore variatur: tempus aliud alias actiones postulat: ita fiet, ut cum possessor bonæ fidei servum non possidet, habeat actionem adversus dominum, et non teneatur extraneis actione. *infr. ibi. et bonæ fidei possessor.* Contra accidet, ut ipse dominus, cum servus apud bonæ fidei possessorem fuerit, non teneatur; cum esse desierit apud eum, sub actione constituatur. *ibi*, *et ipse dominus. infr. eodem.* nisi quis malit ita legere totum hunc locum, *et bonæ fidei possessor in parte certa temporis non habeat actionem, et teneatur actione: et ipse dominus in alio tempore non teneatur actione, et in alio sub actione constituatur etc.* hoc sensu, cum bonæ fidei possessor servum possidet, ex furto servi non habet actionem adversus dominum, licet eodem tempore extraneis teneatur furti. Hæc videtur sententia manifesta esse *vers. cum igitur. infr. h. t.* nihil tamen necessario mutandum esse

(2) Est hæc possessio civilis, quæ a Græcis dicitur τῇ ψυχῇ δεσπόζοντος κατοχὴ, 50. *Eclog.* 2. *cap.* 60. id est, animo domini, opinione domini. *l.* 22. §. 1. *ff. de noxalib. action.*

(3) Apud bonæ fidei possessorem servus si furtum extraneo fecit, tenetur bonæ fidei possessor servi nomine noxali actione: nec tamen adversus verum dominum actionem habet.

(4) De qua *supr. vers. cumque generalis.*

(5) Qui adversus alium furti actionem habet, is ea teneri non potest. Cur autem id receptum fuerit, satis non constat: aut constat imperfectissime: sic Urseius in non absimili specie eam rationem adfert, non fuit in potestate servi, ut uni dominorum serviat. *l.* 27. §. 1. *ff. ad legem Aquil.* quæ ratio satis est infirma, de qua vide Cujacium 17. *observation.* 25. ubi ostendit regularum juris, quas Jurisconsulti a majoribus per manus acceperant, rationes, neque diligenter nimium conquiri, neque reddi nimis bonas.

(6) Id est, naturali possessione.

(7) Id est, naturalem possessionem amisit.

(8) Sic homines sub fidejussione facti dicuntur. *l.* 2. *in fin. ff. de custod. reor.* reus sub custodia officii factus. *l.* 1. *infr. ad SC. Turpill.* in possessione factus. *l.* 11. *ff. ut in possess. legat.* et *Novell.* 17. εἰ δέ τινά ὑπὸ καὶ τὸν λόγον ποιήσεις, si aliquem sub verbo feceris. adde Cujacium 8. *observ.* 30.

(9) Qui adversus dominum furti actionem habet, aliis ipse teneri furti actione non potest.

(10) Tempora inter se concilianda ut contraria vitentur.

(11) Quoties scilicet servum non possidet naturaliter. *versic. sin autem. supr. h. t.*

(12) Quoties scilicet domini cogitatione furem possidet. *versic. cum igitur. supr. h. t.*

(13) Si liber homo, cum esset apud bonæ fidei possessorem extraneo furtum fecit, ipse tenetur, non bonæ fidei possessor.

(14) Liberi hominis causa non datur noxalis actio. *l.* 42. *ff. de noxalib. l.* 13. *in fin. D. de interrogat.* quod ad mercenarios, servos nostri temporis potest extendi. *l.* 89. *D. de furtis.*

(15) Est 23. ex 50. decisionibus. vid. §. 16. *vers. Sed nostra. Instit. de obligat. quæ ex delicto.* Goth. Adde Inglois. *Ans.*

(16) Furti actio competit ei, cujus interest furtum non committi. *l.* 10. *D. de furtis.* ex causa scil. honesta. *l.* 11. *D. h. t.*

(17) Vide Modestinum 2. *differentiarum* apud Ruffinum *tit.* 10. *in fragmentis Pythœanis.*

*

pene jam fuerat concessum, ut habeat ipse actionem, nisi inopia dignoscatur laborare: tunc enim furti actionem domino competere dicebant. Sed ea satis increbuit dubitatio, si tempore, quo furtum committebatur, idoneus erat [is] qui rem commodatam acceperat, postea autem ad inopiam pervenit, antequam moveatur actio quæ [ei] antea competebat: an debeat actio quæ semel ei adquisita est, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reverti? Tum et hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria sit, necne? Sed omnem talem tractatum alia sequitur subdivisio, si ex parte solvendo sit is qui rem utendam accepit, ut possit non in totum, sed particularem solutionem ei facere: an habeat furti actionem, vel non?

§. 1. Tales itaque ambiguitates veterum, imo magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus in tanta rerum difficultate simplicior (1) sententia placuit: ut in (2) domini sit voluntate sive commodati actionem adversus (3) res accipientem movere desiderat, sive furti adversus eum qui rem surripuit: et alterutra earum electa (4) dominum non posse ex pœnitentia ad alteram venire actionem: sed si quidem furem elegerit, illum qui rem utendam accepit, penitus liberari: sin autem quasi commodator veniat adversus eum qui rem commodatam accepit, ipsi [quidem] nullo modo competere posse adversus furem furti actionem: eum autem qui (5) pro re commodata convenitur, posse adversus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens (6) rem esse surreptam, adversus eum, cui res commodata fuit, perveniat.

§. 2. Sin autem nescius (7), et dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem pervenire: tunc licentia ei concedatur, et adversus furem venire nullo obstaculo ei opponendo, quoniam [jam] incertus constitutus movit adversus eum qui rem utendam accepit, commodati actionem: nisi domino ab eo satisfactum est: tunc etenim omnimodo furem a domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui [pro] re [sibi] commodata domino satisfecit: cum manifestissimum sit, etiamsi ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans (8) rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito adversus furem transivit; omnimodo liberari eum qui rem commodatam suscepit: quemcunque causæ exitum adversus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, sive in partem, sive in solidum solvendo sit is, qui rem commodatam accepit.

§. 3. Sed cum in *secundam* dubitationem incidebant, quid statuendum sit, si quis rem commodatam (9) habuerit, quam aliquis furto subtraxerit, et lite pulsatus condemnationem passus fuerit, non tantum in rem furtiva, sed etiam in pœnam furti: et postea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere desiderans, utpote ex suæ rei occasione (10) ortam: alia dubitatio incidit veteribus, utrumne rem tantum suam, vel ejus æstimationem consequatur, an etiam summam pœnalem? Et licet ab antiquis variatum est, et ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus, licet (11) variaverit, eligendus est, non in prima, sed in secunda ejus definitione, in qua lucrum statuit minime ad dominum rei pervenire: ubi (12) enim periculum, ibi et lucrum collocetur: ne sit damno tantum deditus, qui rem commodatam accepit, sed liceat ei etiam lucrum sperare.

§. 4. Cum autem in (13) confinio earum dubitationum *tertia* (14) exorta est [quæstio]: quare non, et eam decidimus? Cum enim apertissimi juris sit, non (15) posse maritum constante (16) matrimonio furti actionem contra suam uxorem habere, quia lex [ita] atrocem (17) [actionem] dare in (18) personam ita sibi conjunctam (19) erubuit: ejusmodi incidit veterum sensibus quæstio. Quidam (20) etenim re sibi commodata, hujusmodi rei furtum a sua muliere passus est, et dubitaba-

(1) Simplicitas legibus amica. §. 7. *Inst. de fideicomm. hered.* §. 3. *vers. et hæc. Instit. de legit. agnatorum success.*

(2) Qui rem commodavit, agere potest rei nomine, vel in ipsum furem, vel in commodatarium, *l.* 14. §. 14. 16. *l.* 68. *ff. de furtis.* §. 16. *Instit. de obligat. quæ ex delict.*

(3) Commodator, quoties res commodata apud commodatarium furto sublata est, vel adversus commodatarium commodati, vel furti adversus furem experiri potest: sic ut alterutra actione electa ad aliam redire non possit: sic denique ut alteruiro electo adversus alium non possit experiri. Quid commodatarius? conventus a commodatore rem suam commodatam furto subreptam esse sciente, furti actione adversus furem experiri potest, *ut hic.* Quid si a commodatore, furtum ignorante aut dubitante, commodati actione commodatarius conventus sit? licet commodatori ab instituta commodati actione discedere, et commodatario prætermisso, furti actionem adversus ipsum furem instituere, nisi a commodatario suum sit jam consecutus: hoc enim casu uterque, et commodatarius et fur a commodatore conveniri non possunt: licet fur ipse a commodatario possit eo casu conveniri. §. 2. *vers. nisi domino.* Quid si a fure solidum non possit exigere? nullum regressum adversus commodatarium etiam locupletem habiturus est. §. 2. *vers. omnimodo.*

(4) Commodator furem vel commodatarium eligere potest, eorum uno electo adversus alium non agit. *d.* §. 16. nisi ignorans egerit. §. 2. *infr. h. t.*

(5) Commodatarius conventus a domino adversus furem potest agere,

(6) Vid. §. 2. *infr. h. t.*

(7) Ignorans eligere non potest, nec dubitans.

(8) Commodatario res commodata furto subtracta est a fure: rem furtivam et pœnam a fure consequitur. Commodator post superveniens ea judicio sic exacta a commodatario petit? injuria agit: rem enim suam tantum vindicare potest: pœnam furti commodatario adjudicatam condicere non potest: tametsi occasione rei commodatæ ea orta sit. Cur ita jus est? periculum commodatæ rei subire potuit commodatarius, lucrum igitur ex ea re natum, ejus esse debet, *ut hic.*

(9) Idem in locato. vide *l.* 9. *ff. locat.* aliud in pignore. *l.* 22 *ff. de pignorat. act.*

(10) Occasione rei nostræ orta, non semper nostra sunt.

(11) Papinianus variavit, *ut hic. et l.* 6. §. 1. *ff. de servis exportand.* variarunt et alii Jurisconsulti. vide quæ scripsi ad *l.* 75. *ff. de reg. jur.*

(12) Vide *l.* 10. *ff. de reg. jur.*

(13) Confinium dubitationum.

(14) Si marito res commodata ab uxore subtrahitur, uxor a rei domino furti conveniri potest: a marito, furti non potest, sed in factum actione.

(15) *l.* 2. *ff. rerum amot.*

(16) Aliud est post divortium. *l.* 3. *ff. rerum amot.*

(17) Atrox actio furti.

(18) Atroces actiones in personas conjunctissimas non damus.

(19) Conjuncta persona viro mulier est: quod in accusationibus, atrocioribus actionibus et testimoniis servandum.

(20) Commodatam rem marito ab extraneo quodam uxor furto surripuit: quæritur an a domino rei mulier possit conveniri furti actione, an potius maritus ipse commodati conveniendus est? Potest alteruter conveniri: uti rei domino sederit, seu visum fuerit. Pone maritum conventum esse: poteritne maritus adversus uxorem, in hac specie furti agere? Non poterit, sed rerum amotarum tantum propter matrimonii pudorem, *ut hic.* Quid si commodator maritum elegit, neque ab eo solidum possit consequi? furti actionem instituere adversus mulierem commodator non poterit. *vers. Dominus. infr.*

tur, utrumne domino rei furti actio contra mulierem præstaretur, an propter necessitatem causæ, et maritus ejus, utpote actioni commodati suppositus, possit habere furti actionem? Et auctores quidem juris satis et in hac specie contra se jurgium exercuerunt: ex præsenti autem lege, et anterioribus nostris decisionibus quæ in ista positæ sunt constitutione, potest et hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus (1) electionem ad quem voluerit pervenire: sive ad eum qui rem commodatam accepit, sive contra eum qui furtum commisit, et in hac specie maritus quidem propter matrimonii (2) pudorem, non furti, sed rerum (3) amotarum actionem habeat, si ipsum dominus elegerit: Dominus autem omnem licentiam possideat, sive adversus maritum commodati, sive adversus mulierem furti actionem extendere: ita tamen, ut si ipse (4) qui rem commodatam accepit, solvendo sit, nullo modo adversus mulierem furti actio extendatur: ne ex hujusmodi occasione inter maritum et uxorem qui non bene secum vivunt, aliqua machinatio oriatur, et forsitan marito volente uxor ejus extrahatur, et furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. 15. Kal. Septembr. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

T I T. III.
DE OPERIS (5) LIBERTORUM.

De operis tempore manumissionis impositis. De pretio. De alimentis.

1. Impp. Severus et Anton. AA. Romano.

SI tempore (6) manumissionis operæ tibi impositæ sunt, scis te eas præstare debere. Solet (7) autem inter patronos, et libertos convenire, *ut pro operis aliquid* (8) *præstetur*, licet pretium (9) peti non possit, nisi (10) quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ, defectis (11) tamen facultatibus patroni, eum alere (12) cogebaris. PP. 3. Kal. Januar. Chilone et Libone Conss. 205.

De manumissionis causa tradito.

2. Iidem AA. Eutycheti.

MAnumissionis causa traditus, neque (13) in servitutem reduci a manumissore potest (14), neque impositas operas præstare cogitur (15). PP. 6. Kal. Maji, Antonino A. II. et Geta II. Conss. 206.

De eo qui nummis acceptis manumisit.

3. Iidem AA. Quintiano.

QUi nummis acceptis (16) ab extraneo, servum suum manumisit, et pro operis pecuniam ab eo accepit: sive fuerant operæ impositæ, sive non; ut indebitam (17) solutam reddere cogitur. PP. Kalend. Novemb. Albino et Æmiliano Conss. 207.

De venditione operarum.

4. Imp. Anton. A. Valeriano.

SI quam tibi pecuniam a liberto tuo ex venditione (18) operarum deberi probaveris: restitui tibi a liberto tuo Præses jubebit: Ex hoc enim liberam (19) testamenti factionem libertus habet, modo si non onerandæ (20) libertatis gratia emissam [esse] cautionem probabitur. PP. 14. Kalend. Maji, Duobus et Aspris Conss. 213.

De manumittente ante tempus quo tenetur manumittere.

5. Idem A. Terentio.

MAter tua ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, operas impositas petere non (21) potest: nisi ejus tantum temporis quo eum ante (22) manumisit (23), quam dies fideicommissæ libertatis existeret. sed nisi (24) ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem judicem pro modo admissi vindicaturum. PP. 3. Idib. Maji, Duobus et Aspris Conss. 213.

De pecunia. 1. De duobus filiis.

6. Imp. Alexand. A. Minicio.

NEc patronis pro operis mercedem accipere licet: quamvis si indictæ operæ præstitæ non (25) sint, ad pecuniæ exactionem obsequii non præstiti æstimatio convertatur.

§. 1. Qui autem duos (26) filios in potestate, vel di-

(1) §. 2. 3. *supr. h. t.*

(2) Propter matrimonii pudorem uxor constante matrimonio furti a marito non convenitur.

(3) *l.* 2. *l.* 3. §. 3. *ff. rerum amotarum.*

(4) Commodator si ab uxore commodatarii furtum fuerit rei commodatæ passus, uxorem commodatarii prius convenire non potest, quam marito inidoneo judicato. adde *l.* 28. *ff. rerum amot.*

(5) *L.* 38. *ff.* 1.

(6) Operæ tempore manumissionis impositæ sunt præstandæ. Tempore manumissionis dicuntur imponi, quoties, nisi operæ promissæ essent, libertas data non esset. *l.* 77. *ff. de solution.*

(7) *l.* 24. *ff. h. t.*

(8) Id est, aliquod pretium, *ut infr.*

(9) Pro futuris operis pretium non potest exigi a patrono, nisi conventum sit, vel necessitas id exigat. *l.* 24. *ff. h. t.*

(10) Charitativum subsidium (sic enim nostri loquuntur interpretes passim) suis subditis necessitatis tempore dominum imponere posse hinc colligunt: et quidem personalium servitiorum loco, et ad eorum tantum æstimationem. *arg. l. si libertus.* 27. *ff. h. t.*

(11) Id est, deminutis aut consumptis.

(12) Alere patronum inopem libertus cogitur. *l.* 5. §. 18. *ff. de agnosc. liber.* 49. *Ecl.* 3. *c.* 51.

(13) *l.* 32. *ff. h. t. l.* 1. §. 5. *ff. quarum rerum actio.*

(14) Cur ita? non præstat beneficium, qui debitum reddit. *l.* 13. *ff. h. t.* Operas potest imponere, qui ultro tantum non ex necessitate manumisit.

(15) Erronea promissio operarum non valet.

(16) Qui manumisit, acceptis ab extraneo nummis, operas imponere non potest.

(17) Operarum indebita præstatio condicitur.

(18) Id est, dum ei revenderes operas tibi debitas. *l.* 37. *ff. de bonis libert.*

(19) Dixi ad *d. l.* 37.

(20) *d.* §.5. hinc colligit Baldus, Rusticos et Vasallos in libertatis suæ præjudicium obligari non posse. adde *l.* 6. *ff. de off. præsid.*

(21) *l.* 95. *in fin. D. de leg.* 1.

(22) Manumittens ante tempus quo manumittere tenetur, temporis anticipati ratione operas imponere potest, non ultra. *Salic.*

(23) *l.* 32. *D. de dolo.* atqui videtur manumittere non posse. *l.* 31. §. 1. *D. ad SC. Trebell.*

(24) Vid. *l. ult. infr. de obsequiis.*

(25) Pro præteritis operis mercedem accipere licet. *l.* 13. §. 2. *l.* 24. *D. h. t.*

(26) Duo filii ab operarum præstatione liberant. *l.* 37. *D. de oper. libert.* de jure liberorum, vide plura in *l.* 1. *l.* 2. *infr. de jure liberorum.*

versis temporibus habuit, Lege Julia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur. Dat. 12. Kal. Jun. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De empto suis nummis.

7. Idem A. Augustino.

SI tuis (1) nummis emptus es ab eo a quo manumissus es: nec operas ei debes, nec puniri ab eo ut ingratus potes: *patronum* tamen tuum esse (2) eum negari non oportet. Dat. 3. Idib. Septembr. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De liberta quæ patrono nupsit.

8. Idem A. Lictorio.

LIbertæ tuæ, ducendo (3) eam uxorem, dignitatem auxisti: et ideo non est cogenda operas tibi præstare, cum possis Legis beneficio contentus esse, quod invito (4) te alii non possit juste nubere. Dat. 10. Kalend. Mart. FUSCO et DEXTRO CONSS. 226.

Si cui relinquatur libertas in diem cum onere aliquid præstandi.

9. Idem A. Herculiano.

TItius, si [cum] testamentum faceret, servo suo Cajo (5) libertatem cum conditione hac dedit, *Cajum servum meum a die mortis meæ annis tribus peractis manumitti volo: ita [tamen] ut præstet* (6) *heredibus meis, sicut me vivo præstabat:* et cum idem servus testatori diurnum quiddam præstaret, et post mortem ejus usque ad diem præstandæ libertatis etiam heredibus præstiterit: manifestum est, quod adeptus libertatem, ad eandem præstationem compelli non possit. Dat. 7. Id. August. FUSCO et DEXTRO CONSS. 226.

De extraneis heredibus, et de maritis patronarum.

10. Imp. ALEXANDER A. Cæcilio.

LIberti libertæque defunctorum, operas neque extraneis (7) heredibus patronorum, neque maritis (8) patronarum debent. PP. Kalend. Novemb. ALEXANDRO A. CONS. 227.

De natis ex liberta, si patronus libertæ permiserit nubere.

11. Imp. GORDIANUS A. Africano.

QUod (9) ex liberta muliere nascitur, ingenuum est. §. 1. Is autem, qui libertæ suæ nubendi commodavit adsensum (10), quamvis (11) operas ab ea exigere non possit, jura [tamen] patronatus non amittit. PP. 3. Non. August. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

Ubi morandum. De ingratis libertis.

12. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. Veneriæ.

QUi manumittuntur, liberum (12), ubi voluerint, commorandi arbitrium habent: nec a patronorum filiis, quibus solam (13) reverentiam debent, ad serviendi necessitatem redigi possunt: nisi ingrati probentur: cum neque cum (14) patrono habitare libertos jura compellant (15). S. 9. Kal. Jun. ipsis AA. CONSS.

De eo qui libertum alienum recepit.

13. Imppp. VALENT. VALENS et GRATIAN. AAA. ad Probum P. P.

IN redhibitione (16) operarum maneat pœna in eum qui libertum alienum recipiendum esse duxerit. Dat. 3. Idib. Jul. GRATIANO A. II. et PROBO CONSS. 371.

TIT. IV.
DE BONIS (17) LIBERTORUM, ET JURE (18) PATRONATUS.

Si servus a domino data pecunia mereatur libertatem, omnia jura patronatus dominus retinet: ideoque si bona illius fisco vindicata sint, fiscus ei in jura liberti succedit.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Secundæ.

MUltum (19) interest, utrum quis suis nummis emptus ac manumissus sit ab emptore, an a domino suo da-

(1) *l.* 4. *D. de manumissionib.*

(2) Imo non est. *l.* 10. *D. de in jus vocando.*

(3) Liberta uxor patroni sui facta, non tenetur ad operas. *l.* 46. *D. h. t.*

(4) *l.* 45. *D. de ritu nuptiarum.*

(5) Alciatus 6. *parerg.* 9. aliquando putavit hanc constitutionem adulterinam esse, quod Caji nomen hic servo tribuatur: quodque veteres consueverint Græcis non Latinis nominibus servos appellare.

(6) An in infinitum? an potius triennii tantum spatio? postremum verius est, et ita tempus triennii adjectum libertatis præstationi intelligitur restringere onus indefinitum servo impositum.

(7) Liberti operas non debent extraneis patroni heredibus.

(8) Patrona mortua, liberti ejus marito operas non debent: honorem tamen debent. dixi ad *l.* 2. *supr. de in jus vocando.*

(9) Ingenui sunt libertorum liberi. *Instit. de ingenuis. l.* 9. *infr. de ingenuis manumissis.*

(10) *l.* 2. *infr. de obsequiis.*

(11) Matrimonium potentius est, quam jus patronatus.

(12) Libertus ubi voluerit, morari potest, dum tamen operas præstet quas debet.

(13) Patroni liberis liberti solum reverentiam debent, non operas.

(14) Imo cum patrono morari cogi possunt. *l.* 38. *in fin. D. h. t.* et ex provincia Romam venire cogi, ut operas reddant. *l.* 20. *in fin. D. h. t.* quin peregre cum eo proficisci. *d. l.* 38. si modo per orbem terrarum temere non vagetur. *d. l.* 20. quod ex longinquis et brevibus excursionibus definitur. *l.* 13. *in fin. D. de annuis legat.* Quid si certo loco morari jussi sint servi liberta te donati? voluntati defuncti obtemperandum est. *l.* 18. *in fin. D. de aliment. l.* 44. *D. de manumissis testam.* Quid si extraneo plane sub ejusmodi conditione sit relictum, ut certo loco habitet? jus libertatis ejus tali jussione non potest infringi. *l.* 71. §. 2. *D. de condit. et demonstrat.* Ad certum domicilium et locum adstringi, servitutis species est. Hoc constat, sententia judicis, certum adsignari posse reo domicilium, *l.* 7. §. 1. *ff. de interdict. et relegat.* An subdito licet patriam mutare? vid. Papon. 3. Notar. 6. *fol.* 462. de addictis glebæ colonis et censitis alibi dictum est.

(15) Imo compellunt. *l.* 71. §. 2. *ff. de cond. et demonstrat.* Resp. quod ibi tempore manumissionis illam legem imposuerit, hic ex intervallo. *Ans.*

(16) Qui alienum libertum occupat, loco ipsius tenetur ad operarum præstationem. *l. un. in fin. infr. de colon. Illyr lib.* 11.

(17) Dixi ad *L.* 38. *D.* 2.

(18) Dixi ad *L.* 37. *D.* 14. juris patronatus hæc præcipua capita sunt: Ne a liberto in patronum proponatur turpis actio. *l.* 2. *l.* 5. *ff. de obsequ. parent. l.* 4. §. 16. *D. de doli mali et metus.* ut reverentia et officium, *l.* 26. §. 12. *D. de cond indeb.* et alimenta præstentur. *l.* 5. §. 18. *D. de agnosc. et alend. lib.* ut ingratus libertus revocetur in servitutem. *l.* 3. *vers. Reverentia. infr. h. t.* ut patronus liberto succedat. *l.* 4. *infr. h. t.*

(19) *l.* 4. *infr. de obseq.*

ta pecunia mereatur libertatem? Priore (1) enim casu ad [bona] ejus contra tabulas admitti patronum non placet, posteriore (2) [vero] omnia jura patronatus retinet. Et ideo cum Sabiniani patroni filii qui plenum [jus] habuit, ut hostis (3) publici bona fisco vindicata sint: secundum ea quæ divo Pertinaci placuerunt et nos secuti sumus, in (4) jura libertorum ejus fiscus [noster] successit (5). PP. 5. Nonas. Jul. FAUSTINO et RUFINO CONSS. 211.

2. Impp. VALENS et VALENT. AA. ad Florianum Comitem rerum privatarum.

SI liberti conniventibus (6) patronis consortium cum ancillis colonisve nostris (7) elegerint: sciant [illi] se deinceps commoda patronatus amissuros (8). Dat. 3. Idib. Octob. *Treveri*, LUPICINO et JOVINO VV. CC. CONSS. 367.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI quis patronorum in posterum hujusmodi narrationem conceperit, vel in libertatibus quæ inter vivos actitantur, vel in his quæ ex testamento, vel codicillis scriptis [vel sine scriptis] habitis proficiscuntur, *Ut* (9) *liberti eorum a jure patronatus liberentur*: antiqua interpretatione semota, non dubitet etiam patronatus jus ex sola tali verborum conceptione libertis esse remittendum: nec [eorum] successionibus quæ ab intestato descendunt, quas veteres etiam post hujusmodi actus servari in libertorum bonis decreverunt, a nobis patronis, integris reservandis. Sed quemadmodum in natalium (10) restitutione omne jus tollitur patronatus, ita et in hujusmodi verbis eandem vim esse observandam omnes non ignorant. Idemque (11) juris est, si inter vivos manumissione imposita, in ultimis voluntatibus concessio (12) data fuerit patronatus (13): ita tamen, ut in omnibus natalium restitutiones, ex quibus pene solis ingenuitas mera (14) libertis competit, tam obtineant, quam in nostra Republica polleant: cum nobis cordi est, ingenuis (15) magis hominibus quam libertis eam frequentari. Reverentia (16) tamen quæ a libertis [patronis] debetur, et jure quod adversus ingratos (17) libertos patronis competit, integris reservandis, et si per verborum conceptionem secundum a nobis inductum modum jus patronatus fuerit amissum: cum etiam hæc ingenuitatis præmio tollantur, quam pene (18) sola natalium restitutio inducit: his videlicet casibus per quos pœnalibus modis jus patronatus quasi ab indignis patronis eripitur, in suo robore duraturis. Recitata septies (19) in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novemb. DECIO V. C. CONS. 529.

4. (20) Αυτοκρατωρ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ. deest.

Varia capita Græcæ constitutionis Justiniani de jure patronatus ex variis locis in unum congesta, per Ant. Contium.

§. 1. Multi modi in ea enumerabantur, quibus cessat jus patronatus: ut passim ajunt Græci interpretes.

§. 2. Volens patronus remittit ei qui manumittitur, jura patronatus, lib. XLVIII. Βασιλικ. tit. ult.

§. 3. Qui suis nummis est emptus liber fit, et solutus omni jure patronatus etiam jure veteri, lib. XLVIII. Βασιλικ. ὁ κλέψας ἀλλοῖα πράγματα, καὶ διὰ τῶν τοιούτων κλοπιμαίων πραγμάτων ΙΙ. συναγαγὼν, καὶ δοὺς ταῦτα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ ΙΙ. κλέψας, οὐ δύναται δοῦναι ταῦτα καὶ ἐλευθερωθῆναι, ἀλλὰ δοῦλος μένει, καὶ τούτων ἀφαιρουμένων ἀπ' αὐτοῦ.

Id est,

Qui alienas res furatus est, et ex earum distractione decem puta redegit, eaque dedit pro sua libertate, liber fit: qui vero decem furatus est, non potest ipse dare, et liber fieri, sed servus manet etiam iisdem decem ei ablatis.

§. 4. Ο ἀπρονόητος ἐλευθεροῦται, ἀπρονόητος δέ ἐστιν ἢ ὁ μηδένα τὸν προνοούμενον ἔχων αὐτοῦ ἢ ὁ μὴ δυνάμενος ἑαυτοῦ προνοεῖσθαι ὁποῖός ἐστιν ὁ παράφρων καὶ ὁ μαινόμενος.

§. 5. Servus ægrotus (21), nisi ejus curam dominus gerat, fit liber, et dominus amittit in eo jus patronatus. Item ne filii adoptivi patroni libertos patris adoptivi habeant.

§. 6. Δοῦλος στρατευόμενος εἰδήσει τοῦ οἰκείου δεσπότου ἐλευθεροῦται. Servus sciente domino militiam adeptus, potestate domini liberatur, et ingenuus fit cessante jure patronatus.

† Idem cautum fuisse videtur de servo Episcopatum vel clericatum, vel aliquam dignitatem sciente domino adepto, ut ita concipi debeat hæc epitome:

(1) Qui servum meum ejusdem pecunia a me redemit et manumisit, jus in ejus bona succedendi non habet.

(2) Etiamsi a servo meo pecuniam manumissionis causa accepero, nihilominus tamen ei succedo.

(3) Hostis publici bona fisco cedunt.

(4) *l.* 9. *ff. ad l. Jul. majest.*

(5) Vid. quæ dixi ad *d. l.* 9.

(6) Dissimulans pro consentiente habetur, jusque suum remittere intelligitur.

(7) Id est, fiscalibus.

(8) Et ita jus patronatus a patrono liberti remitti potest, *ut hic. et l.* 3. *infr. h. t*

(9) Remittens jus patronatus, jus omne in libertum reverentia excepta, remittit. *Novell.* 78. *cap.* 2.

(10) Natalium restitutione jus omne patronatus tollitur, ita ut libertus nec obsequium nec honorem patrono debeat, nec ingratus accusari possit. *vers. Cum etiam hæc. infr. h. t. l.* 10. §. 3. *ff. de in jus vocand.*

(11) Remissiones factæ in ultima voluntate, et inter vivos inter se comparantur.

(12) Hoc est remissum jus patronatus.

(13) Et libera testamenti factio. *l.* 47. §. 2. *ff. de bon. libert.* et ita abrogatur *d.* §. 2.

(14) Mera libertas.

(15) Ingenuis potius quam libertis hominibus rempubl. frequentari interest.

(16) Remissione generali, quædam tacite excipiuntur.

(17) Ingrati actio datur adversus eum, cui jus patronatus remissum est. *l.* 2. *infr. de libert. Nov.* 78. c. 2. non datur adversus restitutum natalibus, dixi *supr. h. t.* Plus est ergo natalibus rastitui, quam jura patronatus remissa habere. Quod ad actionem tamen ingrati attinet, datur adversus donatarium.

(18) Natalium restitutio pene inducit ingenuitatem. *l.* 2. *l.* 3. *ff. de natalibus restituend.*

(19) Septimo dixi ad *l.* 30. *supr. de jure dot.*

(20) Hanc constitutionem Cujac. 20. *obs.* 34. restituit, partim ex Latina quadam et veteri translatione, partim ex Basilicis.

(21) *l. unic.* §. 3. *infr. de Latina libert. Novell.* 153. *cap.* 1. *l.* 2. *ff. qui sine manumiss.*

Δȣ̃λος στρατευόμενος ἢ ἀξιωματικός γενόμενος εἰδήσει etc.

§. 7. Ancillas nostras in concubinatu habere possumus. Qui habet uxorem legitimam, non potest habere concubinam. Si quis sine uxore constitutus ancillam suam sub nomine habeat concubinæ, et in eadem usque ad mortem suam consuetudine perseveraverit : illa cum liberis suis in ingenuitatem rapietur, et supra legitimam portionem peculium quod dominus cum moreretur, habebat, capiet : neque liberi aut heredes, aut cognati defuncti in illam jus patronatus habebunt.

§. 8. Intestato liberto mortuo ad ejus successionem primum vocantur descendentes, id est, veteri (1) quidem jure liberi post libertatem parentum concepti, ex hac vero lege etiam liberi in servitute parentum concepti, et postea manumissi, et post liberos hujusmodi vocantur deinde cæteri ascendentes, et parentes liberti, et fratres si modo sint liberi, id est, manumissi patronatus jure in hac parte sopito.

§. 9. Placebat (2) in eo genere percipiendarum hereditatum (loquitur *de legitimis hereditatibus*) successionem non esse, id est, ut quamvis proximus quis secundum ea quæ diximus, vocatur ad hereditatem, aut spreverit hereditatem, aut antequam adeat, decesserit, nihilomagis legitimo jure sequentes admittantur. Quod iterum Prætores imperfecto jure corrigentes, non in totum sine adminiculo relinquebant : sed ex cognatorum ordine eos vocabant, utpote agnationis jure eis recluso. Sed nos nihil perfectissimo juri deesse cupientes, nostra constitutione quam de jure patronatus humanitate suggerente protulimus ; sancimus successionem in agnatorum hereditatibus non esse eis denegandam ; cum satis absurdum erat, quod cognatis a Prætore apertum est, hoc agnatis esse reclusum : maxime cum in onere quidem tutelarum, et primo gradu deficiente sequens succedit ; et quod in onere obtinebat, non erat in lucro permissum.

§. 10. Illud certum est (3), ad serviles cognationes illam partem Edicti qua proximitatis nomine bonorum possessio promittitur, non pertinere : nam nec ulla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed nostra constitutione, quam pro jure patronatus fecimus (quod jus usque ad nostra tempora satis obscurum, atque nube plenum, et undique confusum fuerat) et hoc humanitate suggerente concessimus, ut si quis in servili constitutus consortio, liberum (4) vel liberos habuerit : sive ex libera, sive ex servilis conditionis muliere, vel contra serva mulier ex libero vel servo habuerit liberos cujuscunque sexus, et ad libertatem his pervenientibus, et ii qui ex servili ventre nati sunt, libertatem meruerint : vel dum mulieres liberæ erant, ipsi in servitute eos habuerint, et postea ad libertatem pervenerint, ut hi omnes ad successionem patris, vel matris veniant, patronatus jure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum successionem, sed etiam alterum in alterius successionem mutuam (5) vocavimus, ex illa lege specialiter eos vocantes, sive soli inveniantur, qui in servitute nati, et postea manumissi sunt : sive una cum aliis qui post libertatem parentum concepti sunt, sive ex eodem patre, vel eadem matre, sive ex aliis qualicunque copulatione nati sunt, ad similitudinem eorum qui ex justis nuptiis procreati sunt.

§. 11. Sed (6) nostra constitutio, quam pro omni ratione Græca lingua compendioso tractatu habito composuimus, ita hujusmodi causam definivit, ut si quidam libertus, vel liberta minores centenariis sint, id est minus centum aureis habeant substantiam (sic enim lex Papiæ summam interpretati sumus, ut pro mille sestertiis unus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione, si tamen testamentum fecerint. Sin autem intestati decesserint nullo liberorum relicto, tunc patronatus jus (quod erat ex lege de decem tabularum) integrum reservavit. Cum vero majores centenariis sint, si heredes, vel bonorum possessores liberos habeant, sive unum, sive plures cujuscunque sexus, vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnibus modis una cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint, si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos patronasque vocavimus. Si vero testamentum quidem fecerint, patronos autem, et patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes eos exheredaverint, vel mater sive avus maternus eos præterierint, ita quod non possint argui inofficiosa eorum testamenta, tunc ex nostra constitutione per bonorum possessionem contra tabulas non dimidiam ut antea, sed tertiam partem bonorum liberti consequantur, vel quod deest, eis ex constitutione nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit, ita sine onere, ut nec liberis liberti libertæve ex ea parte legata, vel fideicommissa præstentur, sed ad coheredes eorum hoc onus redundet : multis aliis casibus a nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad hujusmodi dispositionem juris perspeximus, ut tam patroni patronæque quam liberi eorum, necnon qui ex transverso latere veniunt, usque ad quintum gradum ad successionem libertorum libertarumque vocentur, sicut ex ea constitutione intelligendum est, et si ejusdem patroni, vel patronæ, vel duorum duarumque pluriumve liberi sint, qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionem : et in capita non in stirpes dividatur successio : eodem modo, et in iis qui ex transverso latere veniunt, servando. Penitus enim consonantia jura ingenuitatis et libertinitatis in successionibus fecimus. Cumque (7) antea fuerat septimo loco bonorum possessio, *Tum quem ex familia*, et octavo, *unde patroni, patronæque, et parentes eorum* : utramque per constitutionem nostram quam de jure patronatus fecimus, penitus evacuavimus. Cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuimus, quas usque ad quintum gradum tantummodo coartavimus, ut sit aliqua inter ingenuos et libertinos differentia, sufficit eis, tam contra tabulas bonorum possessio, quam *Unde legitimi*, et *unde cognati* : ex quibus possunt jura sua vindicare omni scrupolositate et inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum resoluta.

(1) Id est, Leg. 12. Tabul.
(2) *Inst. de legitima agnat. success.*
(3) *Inst. de servili cognatione.*
(4) Id est, filium, ut *l.* 34. *ff. de pact.*
(5) An jure veteri libertorum liberi jus mutuæ successionis habuerunt excluso suo patrono ? Robertus videtur hoc voluisse 3. *recept.* 24. quo nomine reprehensus a Cujacio 17. *obs.* 13. defenditur a seipso 3. *animadvers.* 2. reprehenditur iterum ab Antonino Mercatore 3. *Notar.* 25. adde Cujac. 20. *obs.* 34.
(6) *Inst. de success. libert.*
(7) §. 4. *vers. Cumque. Instit. de bon. possess.*

Contius. Videri posset, et hac lege constitutum fuisse id, quod ait Justinianus Instit. quibus manumit. non licet, *ne masculus in testamento manumittere posset, nisi decimumseptimum implevisset annum, et decimumoctavum attigisset: et vice versa ne fœmina testamento manumitteret, nisi decimumsextum implevisset, et decimumseptimum attigisset: ut utroque casu, tam in masculo quam in fœmina media via electa sit inter annos pubertatis, et viginti annorum ætatem. Sed quia Græci numeri hac in re depravati sunt, nec hanc constitutionem diserte exprimunt, nihil hic ea de re affirmare audemus. Sequatur quisque quod probabile videtur, donec certiore confirmatione, vel refutatione certior fiat, quid n cessario sequi debeat.*

TIT. V.

SI (1) IN FRAUDEM PATRONI A LIBERTIS ALIENATIO (2) FACTA SIT.

Alienata in fraudem patroni revocantur usque ad legitimam portionem. Bald.

1. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Claudio.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienaverit (3), quatenus legitima pars deminuta est, revocandi tributam convenit esse potestatem. Dat. Kal. Novemb. *Sirmii*, CC. Conss.

2. Iidem AA. et CC. Juliæ.

DEfuncto quidem liberto patronus intestato (4) succedens, per actionem Calvisianam in ejus fraudem alienata revocare potest. Verum cum patronum post liberti sui mortem ab eo fundi collatam donationem habuisse ratam (5) adseveras, manumissoris factum infirmare successores ejus minime possunt. Dat. 8. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. Conss.

TIT. VI.

DE OBSEQUIIS (6) PATRONO PRÆSTANDIS.

De actione famosa.

1. Imp. Anexand. A. Zotico.

COntra patronum tuum famosam (7) actionem instituere non potes. PP. 2. Idus Maji, Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De nuptiis.

2. Idem A. Leontogono.

LIbertæ quæ voluntate patroni, aut jure nuptæ (8) sunt, non coguntur officium patronis suis præstare. Dat. 14. Kal. Aug. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De his qui pactione data manumittuntur.

3. Idem A. Xantho.

ETiam qui pactione (9) data a dominis manumittuntur, mero (10) jure omne eis obsequium debent.

De lite.

4. Idem A. Victorino.

SI manumissori tuo vim, et audaciam objecisti, ei, qui te beneficio suo ex servitute liberando, ut adversarium [te] haberet, fecit: Præses provinciæ, quatenus coercere ejusmodi temerariam licentiam debeat, æstimabit. Nam si qua tibi pecunia debebatur, sive de rebus adversus patronum disceptatio fuerat: non protinus ad litigandum (11) currere debueras: maxime autem si hoc facere auderes, sine (12) atrocitate [certe] verborum æquitatem petitionis tuæ commendare Judici potuisti, omni honore patrono debito reservato. PP. 2. Kal. Octob. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

De liberis damnatorum.

5. Imp. Gordianus A. Sulpitiæ.

ETiam liberis (13) damnatorum consuetum obsequium libertos paternos præstare debere (14), in dubium non venit. Proinde si non agnoscunt reverentiæ debitæ munus: non immerito videntur ipsi adversus se provocare severitatem. PP. Non. Septemb. Sabino II. et Venusto Conss. 241.

Quale obsequium præstandum, et de vinculis.

6. Idem A. Cornelio.

LIbertos, sive libertas maxime quibus impositæ operæ non sunt, consuetum (15) potius obsequium quam servile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque vincula (16) perpeti, non est opinionis incertæ. Dat. 3. Kal. April. Attico et Prætextato Conss. 243.

(1) Dixi ad *L.* 38. *D.* 5.
(2) Quid si manumissio facta sit? Ipso jure nulla est.
(3) Alienata in fraudem patroni revocantur usque ad legitimam. *l.* 1. *ff. h. t.*
(4) Patronus alienata a liberto intestato mortuo revocat per Calvisianam. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t. l.* 16. §. 6. *ff. de pet. hered.* testato vero per Fabianam.
(5) Patronus alienationem factam a liberto, si ratam habuerit, ipse ejusque heredes eam revocare non possunt.
(6) Dixi ad *L.* 37. *D.* 15.
(7) *l.* 1. *in fin. supr. si tutor non gesser* 49. *Eclog* 2. c. 1.
(8) *l.* 11. *in fin. supr. l.* 48. *ff. de oper. libert.*
(9) Id est, canone. Pactum enim hic sumitur pro canone, ut *Novell.* 120. *cap* 8.
(10) Jus merum.

(11) Libertus patronum in jus non vocat sine venia. *l.* 4. §. 1. *l.* 8. §. 1. *l.* 9. *et seq. ff. de in jus vocand.*
(12) Libertus adversus patronum litigare sine atrocitate verborum debet. vid. *l.* 11. §. 1. *ff. de dolo.* Goth. Adde *l.* 6. *sup. de postulando.* S. L.
(13) *l.* 5. §. 20. *ff. de agnosc. liberis.* Nov. 78. c. 2. §. 1. *in fin. l.* 4. §. 19. *in fin. ff. de jure patronatus.* etiam privignis *l.* 7. *infr. de hered. l.* 3. *infr. tit. prox.*
(14) Imo non debent. *l.* 3. *ff. de interdictis. l.* 1. *supr. de bon. libert.*
(15) Obsequio contrariæ sunt operæ non impositæ, durum servitium et similia.
(16) Vincula suis libertis imponere patronus non potest, ut nec parens liberis, nec maritus uxori. Baldus, adde quæ dixi ad *l.* 12. *supr. de oper. libert.*

De privignis, et filiis patroni.

7. Impp. DIOCL. et MAXIM. AA. Metrodoro.

NEque libertis novercæ, injuriæ inferendæ privignis (1) ejus libera facultas esse debet, paternos etiam libertos (sicut dicis) injuriosos tibi fuisse, ferendum non est. Præses igitur provinciæ vindictam tibi personarum conditioni congruentem impertiri non dubitabit. Dat. 5. Id. Maji, MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De patrona.

8. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ (2) tuæ obsequiis refragari te fas est. Dat. 12. Kal. Februar. DIOCLETIAN. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

TIT. VII.

DE LIBERTIS (3) ET EORUM LIBERIS.

1. Imp. ANTON. A. Daphno.

NOn est ignotum, quod ea quæ ex causa fideicommissi manumisit, ut ingratum (4) libertum accusare non potest: cum id judicium extra (5) ordinem præbeatur ei qui [voluntate] servo suo libertatem gratuitam præstitit, non qui debitam restituit. PP. 5. Kal. Maji, MESSALA et SABINO CONSS. 215.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Maximum Præfectum urbi.

SI manumissus ingratus circa patronum suum extiterit, et quadam jactantia (6), vel contumacia cervicem adversus eum erexerit, aut levis (7) offensæ contraxerit culpam: a potrono rursus (8) sub imperium ditionemque mittatur, si in judicio, vel apud pedaneos (9) judices patroni querela exorta ingratum eum ostendat: filiis (10) etiam qui postea (11) nati fuerint, servituris: quoniam illis delicta (12) parentum non nocent, quos tunc esse ortos constiterit, dum libertate illi potirentur. † Sane si is, qui in nostro consilio vindicta liberatus est, post coercitionem [ex] pœnitentia dignum se præstiterit (13), ut ei civitas Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quam si hoc patronus ejus oblatis precibus impetraverit. Dat. Idib. (14) Apr. *Romæ*, CONSTANT. (15) A. V. et CONSTANTE C. CONSS. 319.

3. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. ad Senatum.

LIberti non modo adversus patronos non audiantur, verum etiam eandem quam patronis ipsis [debent], reverentiam præstent heredibus (16) patronorum: quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur, si illi datæ sibi libertatis immemores, nequitiam receperint (17) servilis ingenii. Dat. 7. Id. August. *Ravennæ*, MARINIANO et ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

4. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Basso P. P.

LIbertinæ conditionis homines, vel eorum filii, etiamsi militantes (18) [docebuntur] ingrati: ad servitutis nexum procul dubio reducentur (19). Dat. Kal. April. *Ravennæ*, THEODOS. II. et VALENT. AA. CONSS. 425.

TIT. VIII.

DE (20) JURE AUREORUM (21) ANNULORUM (22), ET DE NATALIBUS (23) RESTITUENDIS.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Philadelpho.

NAtales antiquos, et jus ingenuitatis non ordo præstare Decurionum, sed a nobis (24) peti potuit. Dat. 15. Kal. April. *Ravennæ*, ipsis AA. CONSS.

(1) Liberti debent reverentiam privignis patroni. *l.* 5. *supr. h. t.* adde quæ notavi de noverca *l.* 4. *ff. de inoff.* multo magis liberis patroni. *l.* 6. *in fin. ff. de oper. libert.*

(2) Ut patrono, ita patronæ debetur obsequium. *l.* 5. *supr. et l.* 7. *in fin. ff. de oper. libert. l. ult. ff. de obsequiis.*

(3) Et eorum moribus. *L.* 4. *Cod. Theod.* 11.

(4) De actione ingrati, vid. *l.* 3. *supr. de bon. libert. Novell.* 78. *cap.* 2.

(5) Ingrati enim actio legibus non est prodita: aut si prodita est, veluti lege Ælia Sentia, in desuetudinem abiit, post illam legem senatusconsultis, et constitutionibus de ingratitudine libertorum agi extra ordinem cœpit, *ut hic.*

(6) *l. un. C. Theod. h. t.*

(7) Ob levem offensam inviolato obsequio, non deserto commissam, non revocantur in servitutem liberti.

(8) Liberti revocantur in servitutem ob vitium ingrati. *l. pen. supr. de oper. libert. l.* 6. *in fin. ff. de restit. in integr. l.* 6. *ff. de agnosc. l.* 70. *ff. de verb. sign.* §. 1. *Inst. de cap. deminut. Novell.* 78. *cap.* 2. Tac. 13. 2. Valer. 1. Ambros. *de Jacob. et beata vita.*

(9) Vid. *l.* 2. *supr. de pedaneis judicibus.*

(10) Ingratitudo patris non nocet liberis ante ingratitudinem natis: post ingratitudinem natis nocet: ideoque qui ita nascuntur, cum parentibus in servitutem revocantur.

(11) Natus ex ingrato, et ingratus in servitutem reducitur.

(12) Delicta parentum regulariter liberis non nocent. vide tamen *l. quisquis.* 5. §. 1. *infr. ad leg. Jul. majestat.*

(13) Cornelius Tacitus tamen *lib.* 13. ait (Neronis tempore) vindicta liberatos non potuisse in servitutem retrahi.

(14) Dat. 6. Kal. August. Coloniæ Agrippinæ. *Cod. Theod. h. t.*

(15) Pacaciano et Hilariano Consulibus.

(16) Liberis sc. *l.* 5. *supr. tit. prox.* Novella Valentiniani de libertis. *etiam filiis actionem ingrati ademit.* vide Cujac. *ad Novell.* 78. Puto tamen id etiam ad extraneos heredes pertinere. *l.* 2. *supr. de in jus vocand.*

(17) Servus ergo nequam est et fur. vide Bald. *hic.* Ita solent libertini ad nequitiam servilis ingenii redire. Plautus in Persa Act. 5. *Ita pars libertinorum est, nisi patrono, qui adversatus est. Nec satis liber sibi videtur, nec satis frugi, nec satis honestus. Ni quid efficit; ni ei maledixit, ni grato ingratus repertus est.*

(18) Facit *l.* 1. §. 3. *ff. de obsequiis.*

(19) Hinc anno 1542. Tholosano Senatusconsulto cautum fuisse refert Paponius, Literas status in criminibus et delictis non concedi. *Lettres d' estat: ne s' octroyent en delict, et en crimes.* 2. *Notar.* 8. *cap. des lettres d' estat.* Idem 10. *Arrest.* 8. *num. ult.* de literis status et justitiæ alias diximus.

(20) Dixi ad *L.* 40. *D.* 10. *h. t.*

(21) Annulorum aureorum jus quid? dixi in *l.* 1. 2. *infr. h. t. ex tit. ff. h. t.*

(22) De annulis vide quæ scripsi ad *l. signatorius annulus.* 74. *D. de verb. sign.*

(23) Dixi ad *L* 40. *D.* 11.

(24) *l.* 1. *D. h. t.* Hodie beneficium hoc cuivis liberto [illegible] datum est a lege. *Nov.* 78. *c.* 1. His vide Paponis tractatum de nobilitate 5. *Arrest.* 4. et 2. *Notar.* 7. *c. d' ennoblissement.*

2. Iidem AA. et CC. Eumeni.

Aureorum usus annulorum beneficio Principali tributus (1), libertinitatis (2) quoad vivunt imaginem (3), non statum ingenuitatis præstet (4). Natalibus autem antiquis restituti liberti, ingenui (5) nostro constituuntur beneficio. Dat. 13. Kal. * *Sirmii*, CC. Conss.

In Authent. ut liberti de cætero. §. 1. et §. illud. coll. 6. tit. 7. al. 6. Novell. 78. cap. 1. et 2.

Sed hodie quia manumittentes servos suos, cives denunciant Romanos (non enim aliter licet) ex ipsa manumissione aureorum annulorum et regenerationis jus habent : ut sint quidem liberi et ingenui, sed jure patronatus illæso.

TIT. IX.

QUI (6) ADMITTI AD BONORUM POSSESSIONEM (7) POSSUNT : ET INTRA (8) QUOD TEMPUS (9).

De filiofamilias.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Macrinæ.

Bonorum possessio filiofamilias delata (10); cum ignorante (11) quoque patre possit peti, emolumentum etiam patri allatura, si ratam (12) petitionem pater habuerit, amittitur (13) transacto tempore (14). Sine die et consule.

De bonorum possessione quæ defertur proximitatis nomine.

2. Iidem AA. Crispino.

Si bonorum possessio tibi duntaxat competit proximitatis nomine, habuisti spatium centum (15) dierum utilium, ex quo eum defunctum (16) scisti (17), ad bo-

(1) Annulorum jus tribuebatur habentibus in bonis mille quadringentos, qui census erat equestris. Sueton. *in Julio c.* 33. sic Arnobius 4. Pecunia donat annulos aureos, passim Plinii seculo, *lib.* 33. *cap.* 3. parcissime sub Vitellio. Sueton. *cap.* 12. Nunquam aut rarissime sub Alexandro Severo jus aureorum annulorum dabatur. *Lamprid.*

(2) *Libertatis*, quidam ita legunt. Cujac. ad *l.* 1. *infr. si servus aut libertus.* legit *libertis.*

(3) Imago ingenuitatis minus est, quam ingenuitatis status.

(4) Imo præstat. *l.* 5. *l.* 6. *D. de jure aureor.* Annulis enim aureis donatus vivit ut ingenuus, moritur ut libertus. *l.* 3. *ff. de bonis libert.*

(5) Natalibus restitutus fit ingenuus, *ut hic. et l.* 2. 3. 5. *D. de natalib.* Qui jus aureorum impetrabat, non fiebat ingenuus. *Supr. h. t.* ut deterioris sint conditionis hi quam illi. *Nov.* 74. *cap.* 1. *l.* 4. §. 6. *supr. de bon. libert. l.* 6. *D. de bon. libert. l.* 6. *infr. de suis et legitim. l.* 3. *ff. de bon. libert.* horum honor augetur, conditio non mutatur. *l.* 33. §. 2. *ff. de cond. et demonstr.* Hodie juris utriusque sublata videtur differentia, saltem videtur confusio, dum utrumque libertinis omnibus a lege tribuitur, *Novell.* 78. Cæterum licet sic in libertis aboleretur omnimodo servitutis nota, non continuo tamen in tribus erant relati. *l.* 35. *ff. de leg.* 3.

(6) Pars prima tituli.

(7) De bonorum possessoribus dixi ad *L.* 37. *D.* 1. An hodie bonorum possessiones sint in usu, dicam ad *l. ult. infr. h. t.*

(8) Pars altera tituli.

(9) Ad aliquot hujus tituli leges scripserunt Alciatus, Cagnolus, et Camillus Plautius. Idem *ad rubr. l.* 1. 4. et 9. Hippolytus Riminaldus. *Mod.*

(10) Vide Waltherum *lib.* 1. *miscell. c.* 24. *et lib.* 2. *c.* 38. Bellonum *lib.* 3. *supput.* c. 1. Mod.

(11) Et invito. *l. ultim.* §. 1. *infr. de bon. quæ liberis.*

(12) *l. ult. ff. de bon. possess. l.* 6. §. 1. *ff. de adq. vel omitt. hered. l. ult.* §. 1. *D quis ordo in bon. poss.* Imo patris jussus præcedere debet, nec sufficit ratihabitio *l.* 25. §. 4. *D. de adquir. vel omitt. hered.* nihil saltem operari ratihabitio dicitur. *l.* 6. §. 6. *ff. de negot.* aliud in hereditate : aliud in bonorum possessione. Cur aliud ? Ne dicas cum Accursio, hereditatis aditionem juris esse civilis, quo patria potestas maxime attenditur. Bonorum possessiones, juris esse Prætorii, eoque patriam potestatem negligi. Nam ratihabitione, bonorum possessio adquiritur patri, jure prætorio, *ut hic.* Potest commodius dici, jure civili perpetuam et liberam esse potestatem adeundi *l.* 8. *infr. de jure delib.* In bonorum possessione petenda tempus angustius : et in eo proinde filium privari : ut filio non sit necesse patris jussum præcedere, quemadmodum in plerisque aliis cernitur, ut ubi lis tempore peritura sit, a regulis discedamus : et habiles fiant personæ, quæ antea idoneæ non erant.

(13) Renunciatio tacita facta per filium patri nocet, *ut hic.* Immo nocere non potest. *l.* 13. *in fin. l.* 14. *D. de adq. vel omitt. hered. l.* 8. §. 1. *infr. de bon. quæ lib.* An cum Jasone dicemus id ita fieri, quod expressa renunciatio plus noceat quam tacita ? vel, quod ex silentio, lapsu temporis intercedente, pater filio consentire præsumatur. *arg. cap. illud.* 8. *extr. de præscript. cap. is qui tacet.* 42. *de reg. in* 6. (de quo tamen vide *l.* 10. *supr. de petit. hered.*) An potius jus esse diversum hereditati, an vero bonorum possessioni renunciet filius : ut leges contrariæ (de quibus paulo ante) loquantur de repudianda hereditate : hæc nostra de bonorum possessione intelligenda sit : Hujus autem differentiæ hanc esse rationem, videlicet, ut hereditatem injussu patris repudiare non possit, quod eam patris injussu non possit adire. *l.* 6. *et* 86. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* Injussu patris, eoque invito bonorum possessionem possit petere, proinde et repudiare : et ita patri obesse, *hac lege.*

(14) Legitimo. de quo vide *l.* 2. *infr. h. t.*

(15) Centum dies utiles dantur extraneo, puta cognatis et adgnatis ad petendam bonorum possessionem, *ut hic. l.* 3. *D. unde cognati. et l.* 1. §. 8. *et* 9. *D. de successorib.* §. 4. *in fin. Inst. de bon. poss.* liberis annus datur. *l.* 1. §. 12. *et* 15. *D. de success. edict. l.* 4. *in fin. D. quis ordo in bon. poss.* §. 4. *in fin. Inst. de bon. poss.* Ulp. 28. §. 10. Eodem centum dierum spatio plerumque adeunda hereditas erat ex solenni testatoris lege. Ulpian. 22. §. 27. *l.* 3. §. 8. *D. de minorib. l.* 22. §. 1. *D. quando dies legat.* quod spatium, dies aditionis dicitur in *l.* 9. §. 1. *D. de jur. et fact. ignor. l.* 86. *D. de adq. vel omitt. hered.* Hodie a Principe annus datur : a cæteris judicibus novem menses. *l. ult.* §. 13. *in fin. infr. de jure delib.* in casu singulari dantur adversus exheredatum præsentem sex menses : absentem duodecim. *l.* 36. *in fin. supr. de inoff.* Inventario vero conficiendo tres menses. *l. ult.* §. 2. *infr. de jure delib.*

(16) De transmissionis jure, vide quæ scripsi ad *l. un.* §. 3. *infr. de caducis tollendis.*

(17) Tempora bonorum possessionis, scientibus tamen morte alterius debitam sibi hereditatem, currunt. *l.* 10. *D. de bon. poss. l.* 2. §. 5. *ff. quis ordo.* Quid si tutor scivit ? scientia tutoris nocet impuberi. *l. ult. D. de jur. et fact. ignor* ut et aliis casibus. *l.* 3. *in fin. ff. de tributor. l.* 22. §. 5. *ff. de liberali. l.* 4. §. 23. *D. de doli mali.* Quid si actor vel syndicus reipublicæ nescit reipublicæ. *l.* 14. *D. ad municip.* Quid si parens ? non nocet filio. *l.* 1. *vers. Nam et. D. de bon. poss. furios. l.* 3. *D. quis ordo.* Major ergo erit in ea re tutoris autoritas quam patris ? sic sane ? Cur ille quasi dominus est. *l.* 27. *D. de admin. et peric. tut.* potest etiam bonorum possessionem petere pupillo majori infante. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 7. §. 1. *D. de bon. poss.* pater infanti tantum. *d.* §. 1. *l.* 18. *infr. de jure delib.* Fœmina testamentum facere potest tutore auctore. Ulpian. 20. §. *pen.* at non patre auctore. *l.* 6. *D. qui testam.* Pupilli obligantur tutore, non patre auctore. *l. ult.* §. 2. *D. de verb. oblig.* adde Cujac. 14. *obs.* 8

norum possessionem amplectendam. Dat. 3. Non. Novemb. Geta Cons.

De infante.

3. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. Crescentio.

Infantis (1) nomine agnitam bonorum possessionem, et antequam (2) loqueretur diem functi, recte competere (3) nulla dubitatio est. S. Kal. Januar. Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

De emancipata.

4. Iidem AA. et CC. Marcello.

Emancipata (4) si non agnovit intra (5) annum, *Unde liberi* bonorum possessionem, nullam (6) ad heredes vindicationem successionis transmittere potuit. Dat. 3. Kal. Maji, *Heracleæ*, CC. Conss.

De ignorantia facti.

5. Iidem AA. et CC. Maximo.

Quamdiu per facti (7) quæstionem incertum (8) est, utrumne secundum tabulas, an ab intestato, et ex quo capite possessio sit delata, ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris solicitudinem.

De ignoratia juris.

6. Iidem AA. et CC. Frontinæ.

Juris (9) ignorantiam, nec mulieribus prodesse in Edicti perpetui cursu de (10) agnoscenda bonorum possessione, manifestum est. Dat. 3. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. Conss.

De pupillo et tutore.

7. Pars epistolæ Constantii et Maximiani AA. et Severi et Maximiani Nobilissimorum CC.

Bonorum quidem possessionem pupilli nomine agnoscere (11) tutorem (12) potuisse, aperte declaratur: ipse autem pupillus (13) bonorum possessionem sine tutoris auctoritate amplecti non potest, nisi etiam impuberi sine (14) tutoris auctoritate hoc postulanti, sciens (15) hoc competens judex dederit bonorum possessionem: tunc enim emolumentum successionis videtur [ei] Prætorio jure quæsitum esse. 6. Idib. Septemb. Constantio et Maximiano Conss. 306.

De rusticitate, ignorantia, absentia, vel alia ratione.

8. Imp. Constantius (16) A. ad Dionysium.

Quicunque res ex parentum, vel proximorum successione jure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse, si per rusticitatem (17), vel ignorantiam [facti (18), vel absentiam] vel quamcunque aliam rationem intra præfinitum tempus bonorum possessionem minime (19) petiisse noscatur: quoniam hæc sanctio hujusmodi consuetudinis necessitatem mutavit. Dat. Prid. Idib. Mart. *Heliop.* Constantio A. et Constante C. Conss.

Quomodo et quando agnoscenda successio.

9. Idem (20) A. ad Populum.

Ut verborum inanium excludimus (21) captiones: ita hoc observari decernimus, ut (22) apud quemlibet (23) judicem, vel [etiam] apud Duumviros, qualiscunque (24) testatio (25) amplectendæ hereditatis ostendatur, statutis prisco jure temporibus coarctanda, eo addito (26), ut etiamsi intra alienam vicem, id est, prio-

(1) *l. 7. §. 1. in fin. D. de bon. poss.*
(2) Infans qui nondum loquitur. vide *l. si infanti.* 18. *infr. de jure delib.*
(3) Heredi infanti.
(4) Emancipati debent agnoscere intra annum bonorum possessionem *unde liberi.*
(5) Id est, intra tempus legitimum. *l. 69. in fin. D. de adq. vel omitt. hered.*
(6) Nisi liberi bonorum possessionem intra annum petierint, eam non transmittunt ad heredes. *l. ult. §. 13. in fin. infr. de jure delib.* Ulp. 28. §. 10.
(7) De facti ignorantia, adde *l. 8. infr. h. t. l. 2. D. quis ordo.*
(8) Ignoranti tempus petendæ bonorum possessionis non cedit. *l. 2. supr. h. t.*
(9) *l. 11. l. ult. supr. de jur. et fact. ignor. l. 8. ff. de jur. et fact. ignor.*
(10) Id est, in lucro mulieribus non subvenitur ignorantia lapsis: in damno subvenitur. vid. Cujac. 14. *obs.* 38. 39.
(11) At non repudiare. *l. 8. ff. de bon. poss.*
(12) *l. 7. §. 1. ff. de bon. poss.*
(13) *l. 5. infr. de jur. deliber.*
(14) Impubes, causa cognita, bonorum possessionem sine tutore postulare potest. et ita restringe §. 1. *Inst. de auct. tut.*
(15) Impuberis conditionem sc. *l. 7. ff. de bon. poss.* et ita volunt. judicem ex sua conscientia, judicare posse. *l. 3. in fin. ff. de offic. prætor.* et hic tam judicis, quam tutoris auctoritatem præesse. *l. 7. §. 2. vers. Quid tamen. ff. de minor.*
(16) Constantinus. *l. 7. §. 3. supr. de curat. furios.*
(17) Id est, juris imperitiam. *l. 3. §. 12. ff. de SC. Silaniano.*
(18) Vid. *l. 5. supr. h. t.* hæc verba *facti vel absentiam*, Cujac. expungit 17. *observ.* 19. Græci ita legunt, ἐὰν διὰ ἀγροικίαν ἢ οἷον δήποτε ἄλλον λογισμόν.
(19) Hoc innuit nullum excludi commodo bonorum possessionis ob id solum, quod intra tempora bonorum possessionem solenniter non petierit a prætore, modo eam interim agnoverit.
(20) Constantinus scil. *l. 7. §. 3. supr. de curat. furios.*
(21) In bonorum possessionibus petendis: idem in cretionibus. *l. 17. infr. de jure delib.* Goth. Ad hanc leg. vid. Guid. Pap. Alciat. et Bellon. *lib. 4. Supputat. cap. 1. et* 3. Ans. Adde Cujac. *lib. 17. observ.* 19. S. L.
(22) Bonorum possessio factum requirit.
(23) Olim apud municipales magistratus peti bonorum possessio non poterat: municipalis mixtum imperium non habuit: datio bonorum possessionis, mixti est imperii. Dare bonorum possessionem erat prætorium vel præsidale, non duumvirale. vid. Cujacium 17. *obs.* 19.
(24) Olim solennis petitio datioque requirebatur. *l. 1. infr. comm. de success. l. 20. in fin. ff. de except.*
(25) Post Constantinum Theodosius et Valentinianus, etiam circa testationem existimant sufficere qualecunque judicium admittendæ bonorum possessionis. *l. unic. C. Theod. de cretionibus*, vel *bon. poss.* sive ut Græci interpretes ajunt, οἷαν δήποτε ἔνδειξιν τῆς καταδοχῆς, quod et Justinianus probat. §. 6. *Inst. de bon. poss.*
(26) Olim præmatura agnitio, id est, facta intra tempus delatam proximiori cognato, eo deficiente, recte facta non intelligebatur. *l. 42. §. 2. ff. de bon. libert.*

ris gradus, properantius exeratur, nihilominus tamen efficaciam parem, quasi suis sit usa curriculis, consequatur. Dat. Kalend. Februar. *Laodiceæ.*

TIT. X.

QUANDO NON PETENTIUM (1) PARTES PETENTIBUS ADCRESCANT (2).

De successionibus non petentium portiones accrescunt petentibus. Alex.

1. Imp. Gordianus A. Marthanæ.

QUoties pluribus liberis, cessante legitima successione (3), bonorum possessio defertur [beneficium] Edicti perpetui quibusdam (4) omittentibus, his solis qui bonorum possessionem agnoverunt, portionem non petentium accrescere, in dubium non venit. Dat. Idib. Januar. Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

TIT. XI.

DE BONORUM POSSESSIONE SECUNDUM (5) TABULAS (6).

Donec causa falsi per appellationem discutitur, bonorum possessio agnosci non potest. Bald.

1. Imp. Alexand. A. Vitali.

PEndente (7) appellatione a sententia, qua falsum (8) testamentum pronunciatum est: incerto (9) adhuc, an defunctus intestatus decesserit: proximitatis nomine bonorum possessioni locus non est. Dat. 3. Kal. Maji, Maximo II. et Æliano Conss. 224.

2. Imp. Gordian. A. Cornelio.

BOnorum quidem possessionem ex Edicto Prætoris nonnisi secundum eas (10) tabulas, quæ septem (11) testium signis signatæ sunt, peti posse, in dubium non venit. Verum si eundem numerum adfuisse sine (12) scriptis testamento condito, doceri potest: jure civili testamentum [factum] videri, ac secundum nuncupationem (13) bonorum possessionem deferri, explorati juris est. PP. 12. Kal. Mart. Attico et Prætextato Conss. 243.

TIT. XII.

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA (14) TABULAS QUAM PRÆTOR LIBERIS (15) POLLICETUR.

1. Imp. Alexand. A. Rufo.

LIberi, contra tabulas parentum bonorum possessione admissa, solis (16) parentibus et liberis legata præstare secundum Edictum debent. PP. 4. Idib. Octobr. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

2. Idem A. Claræ.

POsthumo (17) nato, qui (18) neque heres institutus a patre neque nominatim exheredatus est (19), testamentum rumpitur. Et si contra (20) tabulas bonorum possessio infantis nomine a tutore petita est: secundum tabulas [bonorum] possessio locum habere non potest. Dat. Kal. Mart. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

TIT. XIII.

DE BONORUM POSSESSIONE CONTRA TABULAS LIBERTI (21), QUÆ PATRONIS LIBERISQUE (22) EORUM DATUR.

1. Imp. Gordianus A. Herculiano.

LIcet ex causa fideicommissi (23) manumissus sit [is,] quem ex voluntate patris cum sorore [tua] te manumisisse proponis: tamen, si extraneos scriptis heredes,

(1) Bonorum possessionem scil. 40. *Eclog.* 7.

(2) Jure adcrescendi portio deficientis alteri accrescit, id est, adjungitur. *l.* 3. *in fin. ff. de bon. poss.* vid. *ff. de usufructu adcrescendo. l.* 20. *ff. de leg.* 2. *l.* 89. *ff. de leg.* 3. *l.* 142. *ff. de verb. sign. l.* 67. *ff. de adquir. vel omitt. hered. l. un.* §. 10. *infr. de cad.* vid. Duarenum *lib.* 30. 1. *et* 2. *de jure adcrescend.* 1. Michaelem Grassum *lib. sent.* §. *jus adcrescendi.*

(3) Ad hanc legem extant commentarii Cagnoli, Hipp. Riminaldi, et Guterii, præter quos vide Alciatum *lib.* 4. *paradox.* c. 8. Mod.

(4) Id est, non petentibus. Omittere bonorum possessionem et hereditatem, est ab ea tempore excludi, id est, intra tempora constituta eam non accipere. Amittere, genus: Omittere species est. et hoc sensu semper hereditas, aut bonorum possessio omitti dicitur, non alio. vid. Anton. Mercatorem 3. *Not.* 20. *in fin.* Græci ita legunt, *καὶ τινες παραιτήσονται. Eclog. dict. loco, cap.* 1.

(5) Dixi ad *Lib.* 37. *D.* 11. De bonorum possessionibus, hoc paucis tenendum est, Dari vel testamento facto vel ab intestato: Priore casu, dupliciter, vel scriptis heredibus *ut hic*: vel præteritis liberis, quæ et contra tabulas. *tit. prox.* 12. his adde Carbonian. *tit.* 17. quæ datur liberis impuberibus præteritis, quibus fit controversia status et bonorum paternorum. adde et eam quæ competit patrono, ejusve liberis. *tit.* 13. Ab intestato, ut *unde liberi.* 14. *unde legitimi et unde cognati.* 15. *unde vir et uxor* 18.

(6) Quid? secundum nuncupationem potestne dari bonorum possessio utilis? potest. vid. *l.* 2. *infr. h. t.*

(7) Quoties de jure testamenti quæstio est, toties bonorum possessio ab intestato peti non potest.

(8) *l.* 46. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(9) *l.* 84 *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(10) Quibus ex tabulis bonorum possessio secundum tabulas detur.

(11) *l.* 7. *ff. h. t. l.* 12. *infr. de testam.* adde quæ dixi *l.* 20. *supr. de fide instrum.*

(12) Bonorum possessio secundum tab. non tantum datur ex testamento scripto, sed et ex non scripto, *ut hic*: Causam dubitandi faciebat vox *tabulas.* vix enim, aut certe improprie videntur dici tabulæ testamentum sive scripto seu nuncupativum, ut hinc constet tabularum appellatione nuncupativum testamentum contineri.

(13) Utilis bonorum possessio datur nuncupativis heredibus. *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l. ult. in fin. infr. de codicill.*

(14) Dixi ad *L.* 37. *D.* 4. adde 45. *Eclog.* 17.

(15) Præteritis scilicet.

(16) Petita bonorum possessione contra tabulas, emancipati certis personis præstant legata, *ut hic*: sui, nullis. *l.* 20. §. 2. *ff. h. t. l.* 6. §. 9. *ff. si quis omiss. caus. test. l.* 1. *ff. de legat. præstand. contra tab.*

(17) Posthumi adgnatione testamentum rumpitur. *l.* 1. *infr. de posthum. l.* 1. *l.* 3. *pr. et* §. 3. *ff. de injust.* §. 1. *Inst. de exher. lib.*

(18) Id est, præteritus, eaque præteritionis est definitio. Sic apud Festum *Præteriti senatores* dicuntur neglecti a Censoribus, quod erat ignominiosum: sic ipsa quoque patris præteritio ignominiosa. *l.* 31. *infr. de fideicommissis.*

(19) Hanc legem ex professo etiam explicuit Hipp. Riminaldus et And. Alciatus, quem vide præterea *lib.* 4. *Paradox.* c. 10. et et Jul. Clarum §. *testamentum. quæst.* 43. Mod.

(20) Bonorum possessio contra tabulas datur præterito, *ut hic.* Atqui testamentum in quo præteritus est filius ipso jure nullum est? Nullum sane: sed stricto jure. *l.* 1. *in fin. ff. si tabulæ testamenti nullæ extab.* §. 1. *Inst. de exhered. liber.* ex æquo tamen non est nullum: cum per filium approbari possit. *l.* 17. *ff. de injusto.*

(21) *l.* 6. *ff. de bon. poss. l.* 23. *ff. de bon. libert.*

(22) Nam liberi patroni et ipsi sunt patroni

(23) *l.* 29. *ff. de bon. libert. l.* 3. §. 1. *ff. de suis. et ita ex* necessitate.

partis (1) legitimæ contra tabulas ejus bonorum possessionem petendo, vel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tempora Edicto præstituta eam partem poteris obtinere. PP. 6. Kal. Decemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

2. Imp. ANASTASIUS (2) A. Asclepiodoto.

PAtronus, liberti muneribus (3) electis (4), et operis (5), a contra tabulas bonorum possessione repellitur. Dat. 13. Kalend. Mart. VIATORE (6), et ÆMILIANO CONSS.

TIT. XIV.

UNDE (7) LIBERI (8).

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Sarpedoni.

SI avus tuus relictis tribus emancipatis (9) filiis decesserit, hique bonorum possessionem *unde liberi* acceperint: pro rata portione heredes (10) eos extitisse palam est. Dat. 4. Non. * MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

2. Iidem AA. et CC. Zosimo.

EX testamento (11), vel ab intestato existente filio, vel nepote suo (12) herede, nemo (13) potest ab intestato heres existere. Dat. 3. Id. Mart. ipsis AA. et CONSS.

3. Imp. CONSTANTIN (14) A. ad Leontium Comitem R. P. Orientis.

QUi (15) se patris post avum intestatum (16) defuncti negat heredem; mortui avi paterni suscipere facultates non potest, maxime (17) emancipatus: nisi (18) per bonorum possessionem ad hujusmodi beneficium pervenerit. Dat. 8. Id. April. LIMENIO et CATULLINO CONSS. 349.

TIT. XV.

UNDE LEGITIMI (19), ET UNDE COGNATI (20).

De consobrinis.

1. Imp. ALEXAND. A. Ulpio.

COnsobrinorum (21) tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis neminem jure pertinuerint: tu, qui eorum possessionem agnovisti, persequi non prohiberis. Dat. 3. Id. August. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De propiore sobrino.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Zenoni.

CUm propiorem (22) sobrinum (id est, natum [a] consobrina) rebus humanis intestatum defunctum proponas: intelligis sine (23) auxilio bonorum possessionis ejus te successionem vindicare non posse. Dat. 7. Kalend. Jun. *Laodiceæ*, AA. CONSS.

De nepotibus avi materni.

3. Iidem AA. et CC. Felici.

NEpotibus (24) avi materni pro virili (25) portione etiam jure honorario successio defertur. Dat. Idib. Octobr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Probatio debet esse de necessario concludentibus.

4. Iidem AA. Syristæ.

NOn (26) hoc, an tenuerit quis res hereditarias, necne, [sine voluntate adquirendæ sibi hereditatis,] quærendum est: sed an admiserit (27) hereditatem, vel bonorum possessionem. Dat. 11. Kal. Jan. *Sirmii*, CC. CONSS.

(1) *d. l.* 6. Interdum tutorum bonorum possessio petitur: scripto scil. herede omittente.

(2) *Theodosio* tamen hæc lex tribuitur. *l. ult. Cod. Theod. de testam. et codicill.* nam et eadem lex ultima extat interpolata in *l. ult. infr. de codicillis.* et ibid. Theodosio adscribitur.

(3) *l.* 37. *ff. de bon. libert.*

(4) Illectus. *l. ult. C. Theod. de testam. et codicill.*

(5) Quondam impositis. *l.* 20. *ff. de jure patron.*

(6) *Victore V. C. consule.* ita scriptum in *l. ult. infr. de codicill. et d. l. ult. C. Theod.* ut sit annus 494. non 495.

(7) Dixi ad *L.* 38. *D.* 6. adde *L.* 4. *C. Theod.* 2. Incipit nunc tractare de bonorum possessionibus ab intestato.

(8) Bonorum possessio *unde liberi*, directe ac proprie seu ex verbis legis, parentibus non datur, sed improprie atque utiliter: nam proprie solis liberis datur. *l.* 8. §. 12. *ff. de bon. poss. contr. tab.*

(9) *l.* 15. §. 1. *infr. de legitim. hered. l.* 7. *supr. de inoffic.*

(10) Jason putat, heredem jure prætorio proprie et directo heredem esse: quod falsum est. Nam tametsi ubi nemo est heres, nec re, nec spe prætor directas actiones, et dominium directum transferat: Prætor tamen non facit heredem directo, sed potius vice heredis.

(11) *l.* 39. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(12) Idem est jure prætoris, existente filio, vel nepote non suo.

(13) Id est, potior est causa sui heredis. *l.* 5. *in fin. ff. unde legitimi.*

(14) *Constantius. Cod. Theod.*

(15) Vide ad hanc *l.* Cujacium 4. *obs.* 6. *et Cod. Theod. de bonis maternis.*

(16) Intestato, *Hal.* Quid si ex testamento? vid. *l. ult. supr. si minor ab hered.*

(17) Hoc ideo dixit, quod de eo qui in potestate erat, magis dubitabatur: verum idem in utroque. Accurs. *hic.*

(18) Id est, nisi jure civili. Nepos repudiata patris hereditate avitam potest agnoscere, sed jure tantum prætorio. Cur? Jus abstinendi datum nepoti a Prætore ejus favore introductum est. §. 2. *Instit. de hered. qualit.* Ideoque avitam amplecti potest, ne alioquin abstinendi beneficium fraudi ac damno ei sit. Jure vero civili hereditas utriusque est confusa: ut merito pro una parte adire, pro altera non adire nequeat. *l.* 1. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(19) Dixi ad *Lib.* 38. *D.* 7.

(20) Dixi ad *L.* 38. *ff.* 8.

(21) Consobrinis datur bonorum possessio. *l.* 6. *infr. comm. de successionib.* Goth. Qui sint consobrini vid. *l.* 10. §. 8. *vers. eodem gradu. ff. de gradib.* Ans.

(22) Propiori consobrino, id est, nato a consobrina datur bonorum possessio. Propior sobrino quis? dixi ad *l.* 10. §. 15. *ff. de gradib.*

(23) *l. ult. infr. h. t.*

(24) §. 6. *Inst. de heredib. instit.* §. 1. *Instit. de servil. cognat. Novell.* 118. *cap.* 1. *in fin.*

(25) *l.* 11. *supr. famil. erciscund.*

(26) Heres non continuo dicendus est, qui bona hereditaria possidet. dixi ad *l.* 1. *infr. de repud. vel abstin. hered. l.* 20. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(27) *l.* 5. *infr. h. t.* Admittimus hereditatem, et bonorum possessionem sola animi demonstratione. *l.* 6. *infr. de jure deliber.*

De cognatis.

5. Iidem AA. Platoni.

CErtum quidem est, cognationis jure citra (1) admissionem bonorum possessionis neminem posse succedere : defuncti vero cognati succedere nolente, bonorum possessionem petere non (2) urgentur. Dat. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. Conss.

T I T. XVI.

DE SUCCESSORIO (3) EDICTO.

1. Imp. Alexand. A. Juliano.

SI mater (4) tua propter furorem suum patrui (5) sui bonorum possessionem non accepit : tu filius ejus eorundem bonorum patrui magni possessionem ex Edicto, quo prioribus (6) non petentibus, sequentibus (7) permittitur, admissus es. PP. 3. Id. Decemb. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

2. Impp. Diocnet. et Maximian. AA. Firmo.

SI aviæ eorum frater, de quorum successione agitur, velut (8) ex testamento adiit hereditatem, quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum condis, et ab intestato non petita bonorum possessione, functus est : ac tu, licet quinto (9) gradu constitutus, ex successorio capite petiisti bonorum possessionem, vel necdum exclusus petas : eorum successionem potes vindicare. Nam si (10) is quem quarto gradu constitutum [esse] non ambigitur, ex Edicto petiit, nec te latuit : frustra nobis supplicasti. Dat. 6. Id. April. *Sirmii*, CC. Conss.

T I T. XVII.

DE (11) CARBONIANO (12) EDICTO.

1. Iidem AA. et CC. Floræ.

SI tibi ac filio tuo ab his contra quos supplicas, status movetur quæstio : perspicis præmature rerum quas velut de patris successione filius tuus vindicat, restitutionem postulari : cum si in pupillari (13) permaneat ætate, secundum formam Edicti Carboniani data bonorum possessione (14), satisdatione impleta, tunc demum in possessionem eum constitui conveniat : vel hac non (15) oblata, portionem ab omnibus, quam vindicat, possideri : servitutis (16) vero quæstionem in tempus pubertatis differri. Dat. 12. Kalend. Novemb. *Sirmii*, CC. Conss.

Ex summaria cognitione pervenitur ad Carbonianum. Bald.

2. Imppp. Theod. (17) Arcad. et Honor. AAA. ad Rufinum P. P.

CArbonianum edictum sub (18) personis legitimis [ex] indubitato matrimonio custodito (19) partu, et probata legitima successione, defertur : scilicet ut in possessione novus heres constitutus (20), usque (21) ad pubertatis annos, sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. Dat. 3. Kalend. Octobr. Theod. A. III. et Habundantio Conss. 393.

T I T. XVIII.

UNDE (22) VIR ET UXOR.

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Hierio P. P.

MAritus et uxor ab intestato invicem sibi in solidum (23) pro antiquo jure (24) succedant, quoties (25) deficit omnis parentum, liberorumve, seu propinquorum legitima vel naturalis successio, fisco (26) excluso. Dat. 12. Kalend. Mart. Hierio et Ardaburio Conss. 427.

In Authent. de exhibend. et introduc. reis. §. quoniam vero. in fin. col. 5. tit. 8. al. 6. et col. 8. tit. 18. al. 13. ut lic. matri et aviæ. §. quia vero 2. Novell. 117. cap. 5.

PRæterea si matrimonium sit absque dote, conjunx autem præmoriens locuples sit : superstes vero laboret inopia : succedat una cum liberis communibus alteriusve matrimonii in quartam, si tres sint, vel pauciores. Quod si plures sint, in virilem portionem : ut tamen ejusdem matrimonii liberis proprietatem servet, si extiterint : his vero non extantibus, vel si nullos habuerit, potietur etiam dominio, et imputabitur legatum in talem portionem.

(1) *l. 2. l. 4. supr. h. t.*

(2) Invitis bonorum possessio non defertur. *l. 3. §. 3. ff. de possess.*

(3) Dixi ad *L. 38. D. 9.*

(4) *l. 2. in fin. ff. ad SC. Tertull.*

(5) Et ita recte legitur in vulgata Haloandri editione, et a veteribus, ut Accursio et Baldo : perperam in nova editione Parisiensi legitur *Patris*; nam qui matri patruus, mihi patruus magnus *l. 10. §. 15. vers. patruus. ff. de gradib.*

(6) Vis hæc est successorii edicti. *l. 2. ff. h. t.*

(7) Filius locum matris furiosæ repræsentat.

(8) Si primus non agnovit bonorum possessionem ut debuit, sequens admittitur per successorium edictum.

(9) In quinto etiam gradu successorio edicto locus est.

(10) Quartus gradus quintum excludit.

(11) Dixi ad *L. 37. D. 10.* adde *4. Cod. Theod. 3.*

(12) Carboniano is impubes juvatur cui status quæstio movetur.

(13) Ex Carboniano edicto differtur status quæstio impuberi mota.

(14) Impubes præstita cautione constituitur bonorum possessor.

(15) Si impubes non satisdat, solus non possidet.

(16) *l. 1. §. 11. ff. h. t.*

(17) Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Rufino PF. *in Cod. Theod. h. t.*

(18) Locus est corruptus, quem ita restituo, *sub personis legitimis custodito partu, et indubitato matrimonio probata legitima successione.* Hac restitutione admissa, facilia sunt omnia : legitimas porro personas intellige, de quibus *lex 1. §. 10. ff. de inspic. ventr.* Ex indubitato autem matrimonio legitimam successionem deferri, *argumento est lex 9. supr. de nupt. lex 6. ff. de his qui sunt sui.*

(19) *l. 2. ff. de inspiciendo ventre.*

(20) Vocatus, *Cod. Theod. h. t.*

(21) *l. 1. §. 11. l. 3. §. 2. ff. h. t.*

(22) Dixi ad *L. 38. D. 11.* adde Ulpian. 15. 16.

(23) Vid. Ulpian. *tit. 16. de solidi capacit.*

(24) Lege Papia decimaria Thalelæus *lib. 43. βχσιλικῶν tit. 5.* et male. Nam lex Papia decimaria ad testati tantum successionem pertinet. *l. 2. infr. de infirmand. pæn. cælib.* Jus antiquum hic a Triboniano dicitur, habita ratione constitutionis novæ, latæ ab iisdem imperatoribus a quibus et hæc lata est, cujus meminere in *l. ult. Cod. Theod. de legitim. hered.* quæ non liberis quidem; sed parentibus aut propinquis extantibus conjuges ad certam partem : nullis autem extantibus, in solidum ab intestato invitabat. Vid. Cujac. 3. *observ.* 12.

(25) Alias est extraneus uxoris. *l. 3. infr. quorum bonor.* nisi conjunx qui superstes est, inops fuerit, defunctus vero locuples. *Novell. 53. cap. 6. Novell. 117. cap. 5.*

(26) Et ita in *d. l. ult. C. Theod. de legitim. heredib. fisco nostro jura in commenti proponimus.*

TIT. XIX.
DE REPUDIANDA (1) BONORUM POSSESSIONE.

1. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. Theodosiano.

EMancipatus, repudiata bonorum possessione, absentiæ (2) patroni causæ velamento rursus ad eandem redire quæstionem frustra conatur. Sine die et Consule.

2. Iidem. AA. et CC. Theodoro.

FIlio delatam bonorum possessionem, patri ad fraudem filii repudiare (3) non licet. Dat. 6. Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. XX.
DE (4) COLLATIONIBUS (5).

De eo, quod pater filio emancipato donavit.

1. Imp. ALEXAND. A. Deuteriæ.

EMancipatos liberos testamento (6) heredes scriptos, et ex eo successionem obtinentes, a patre donata fratribus conferre non oportere, si pater, ut hoc fiat, supremis judiciis non cavit, manifesti juris est. PP. 3. Id. Jul. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Si pater ut conferatur caverit, vel non.

In AUTHENT. de trien. et semiss. et §. illud quoque bene col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 6.

EX testamento, et ab intestato cessat dotis, et aliorum datorum collatio, ita demum (7) si parens hoc designavit (8) expressim: aliis, quæ de collatione dotis sunt, suum robur obtinentibus.

De dote.

2. Idem A. Primo.

SI pater intestatus decesserit relictis duobus filiis, et filia cujus nomine dotem promiserat (9): portiones hereditatis æquæ sunt, et dos nihilominus ita conferenda est, ut pro portionibus fratres ejus a necessitate præstandæ ejus [dotis] liberentur. Dat. 3. Id. Septembr. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

3. Idem A. Alexandro.

PActum (10) dotali (11) instrumento comprehensum (12), *Ut (13) contenta dote (14), quæ in matrimonio col-*

---

(1) Περὶ τῶν παραιτουμένων τὴν τῶν ὑπαρχόντων διακατοχήν. 40. *Eclog.* 8.

(2) In repudianda bonorum possessione non requiritur præsentia advocati. *l.* 4. *supr. de postulando*: in causa fisci requiritur. *l.* 7. *ff. de jure fisci.* hoc etiam addendum, Propter absentiam advocati dari dilationem. *l.* 15. *in fin. l.* 23. *in fin. ff. ex quib. caus. major.*

(3) *l. ult. vers. sancimus. infr. de bon. quæ liber.*

(4) De hac materia extant tractatus Saporiæ Tolosani: eundemque in exegesin redegit Petrus Stella Aurelianus. *Med.*

(5) Bonorum scilicet inter liberos, parentibus mortuis, faciendis. Dixi ad *L.* 37. *D.* 6. adde *Novell.* 18 *cap.* 6. *Novell.* 97. *c.* 6.

(6) Olim instituti nihil conferebant, *ut hic*, *et l.* 7. *infr. h. t. l.* 1. §. 6. *ff. h. t. l. ult. Supr. commun. utriusque jud.* nisi collationem præcepisset testator, *ut hic*, *et d. l.* 7. *l.* 8. *ff. de dot. collat.* hodie emancipati emancipatis, ac suis et e contra sui suis, et emancipatis profectitia, et adventitiorum usumfructum conferunt, nisi testator collationem prohibuerit. *Auth. proxim. et Novell.* 18. *cap.* 6. Idem ab intestato jus est. Eo enim casu liberi conferunt, nisi testator collationem prohibuerit. *l.* 39. §. 1. *ff. familiæ.* Possis interea notare, non agi hic simpliciter de donatis emancipato, sed de rebus testamento donatis emancipato. *Goth.* Ad singulas leges hujus tit. vid. Guid. Pap. et Parjurat. *Arr.* Collationis materiam vid. apud Vital. Nemaus. et noviss. Arnold. Vinn. *tract. de collat.* et Marc. Anton. de Amatis *in repetit. l. Si emancipati.* 9. *infr. h. t.* S. L.

(7) Collationi non sunt obnoxiæ res a patre liberis donatæ, si parens eas conferri vetuit. adde 5. Harm. 8. §. 37.

(8) Id est, vetuit.

(9) Dos a patre filiæ promissa, nec soluta, confertur. *l.* 1. §. 8. *ff. de dot. collat.* sed per liberationem. *d. l.* 1. §. 8. Id est, liberandi sunt fratres, sive sorores a promissione pro sua parte: liberandi sunt coheredes pro rata: est et illud obiter notandum, non hic agi simpliciter de dote, sed de dote promissa a patre.

(10) Vid. 5. Harm. 8. §. 10. *et* 90.

(11) Pone dotatam filiam statuto excludi patris successione? masculo extante excludetur: puto aliis filiabus non dotatis existentibus idem esse. Quid si masculus non extabit, aut esse desierit? si, dum extabit masculus, exclusa est, eo mortuo non censebitur exclusa: si simpliciter exclusa, semper exclusam esse existimant interpretes. Bart. *in l. ult. ff. ad SC. Treb.* si modo filius heres semel fuerit, secus si heres esse noluerit, aut esse non potuerit. Vid. Capell. Tholos. *dec.* 459.

(12) Quid si renunciatio bonorum paternorum, non ipsi patri, sed uni fratrum, vel extraneo, favore tamen fratrum facta fuerit? an ei soli cui facta est, an et aliis ejus coheredibus proderit? etiam aliis prodesse quidam censent (quod Hotomanus *consult.* 8. amplectitur, Dynum et Baldum sequutus) et eo quidem magis, si jurata hujusmodi renunciatio fuerit. Putant enim animæ interitum æque versari in juramento fratri, et extraneo non servato, ac si ipsi patri juratum esset. *c. quamvis.* 2. *de pactis. in* 6. Imo eo magis renunciationem ejusmodi juratam scilicet fratri vel extraneo servandam esse, quo metus reverentiæ paternæ in ea cessavit, hoc est, quod patris metus non intervenerit. Capell. Tholos. *decis.* 458. *et* 460. *Aufr.* Verum placet mihi magis sententia Raphaelis in *l.* stipulatio ista. 38. *ff. de verb. oblig.* existimantis decretalem illam in *d. c. quamvis.* effrenem esse et exorbitantem, ut ea de causa extendi extra propriam facti speciem non debeat: Porro illam facti speciem referri ad renunciationem patri factam a filia: non esse igitur extendendam ad renunciationem fratri, vel extraneo factam. *arg. cap. quæ a jure.* 28. *de reg. in* 6. Pone filiam paternæ hereditati renunciasse? Castrensis censet *consult.* 311. eam renunciationem tantum prodesse ejus fratri, non sorori, de quo tamen dubitari posse censeo.

(13) Pactum ut filia contenta sit dote, cæterisque bonis renuntiet, jure civili non valet, *ut hic. l.* 35. §. 1. *supr. de inoff.* *l. ult. ff. de suis. l.* 94. *ff. de adq. vel omitt. hered.* nisi forte dos data legitimæ portioni satis sit ac sufficiat. *arg. l.* 8. *supr. de inofficios. l.* 1. §. 3. *ff. si quis a parente manumiss.* Sed moribus nostris hæc conventio recepta est. Pap. 16. *Arrest.* 4. §. 2. lib. 20. *Arrest.* 2. §. 1. dixi ad *l.* 15. *supr. de pactis.* præsertim si filia jurata renuntiet. hujusmodi quoque renunciatio valet jure Canonico. *c. quamvis. de pactis*, *in* 6. quod caput proprie pertinet ad renunciationem juratam, non ad pactum juratum promittenti stipulanti hereditatis. Pactum succedendi, seu de succedendo juratum, quo quis nobis stipulantibus hereditatem suam promittit jure civili non obtinet (hoc enim pacti genere, libera testamenti factio promittenti tollitur. *l. pactum.* 15. *supr. de pactis.*) constitutione Leonis valet. *Novell. Leonis* 19. Contra pactum de non succedendo jure civili non valet, *ut hic. l. si quando.* 35. §. 1. *supr. de inoffic. l. ult. ff. de suis.* jure Canonico valet si juratum sit. *d. c. quamvis*: adde Guid. Pap. *dec.* 146. 192. 224. Bon. *quæst.* 62. Cap. Tholos. *dec.* 456. Rotam *decis.* 850. Pap. 6. *Arr.* 4. Quid si beneficii civilis filia a notario monita non fuerit? Papon. *d.* §. 2. refert in Gallia quæ scripto jure utitur, filiam eo casu non restitui. Sed tamen jus Canonicum civili in hac hypothesi præferri non oportere, Hotomanus multis probat *cons.* 2. Ratio potest esse: quod hujusmodi pactum, vel renunciatio jus naturæ impugnet primum. Deinde multis casibus jusjurandum non confirmat ea quæ geruntur, verbi gratia, cautio non numeratæ pecuniæ juramento confirmari non potest. *l. ult. supr. de non numeratæ*: sed nec ex falsis instrumentis transactio. *l. pen. supr. de transact. l. ult. ff. ad municip.* Quid si quæ renunciavit filia, vivo patre mortua est? Bart. *in l.* 94. *ff. de adq. vel omitt. hered.* Bald. hic et Rolandus a Valle 1. *cons.* 1. *num.* 4. communem, ut ait, opinionem sequutus et æquitatem, negat tali renunciatione præjudicium fieri nepotibus. *l.* 10. *in fin. ff. de bon. libert.* *ff. de injusto.* et merito: cum successio avita nepotibus debeatur non ex paterna, sed legis et edicti providentia, ut a patre filiis seu liberis auferri non possit. *arg. l. si arrogator.* ... *de adopt.* Moventur quod ejusmodi renunciatio tacitam conditionem habeat, *Si successio filiæ deferatur*: et consequenter tacita conditione deficiente, renunciatio pro non facta sit habenda. *l.* ... *in fin. ff. de novat.* facit *l.* 34. *supr. de inoffic.* ... parentes, vel paciscendo, vel etiam renunciando, jus ... tionis, liberis aliquando adquisitum, eis auferre non possunt ... hujusmodi renunciatio propter actus tantum liberos ... ex *l.* 8. *infr. de revoc.* Roland. a Valle *d. cons.* ...

(14) Profectitia. *l.* 17. *infr. h. t.*

cabatur, *nullum* (1) *ad bona paterna* (2) *regressum haberet*: juris auctoritate improbatur, nec intestato patri (3) succedere (4) filia (5) ea ratione prohibetur. ✝ Dotem sane quam accepit, fratribus qui in potestate manserunt, conferre (6) debet. Dat. 14. Kalend. Jul. AGRICOLA, et CLEMENTINO CONSS. 231.

4. Imp. GORDIANUS A. Marino.

FIliæ (7) dotem (8) in medium ita demum conferre coguntur, si vel ab intestato succedant, vel contra petant: nec dubium est profectitiam, seu adventitiam (9) dotem a patre datam vel constitutam, fratribus qui (10) in potestate fuerunt conferendam esse. His etenim qui in familia defuncti (11) non sunt, profectitiam tantummodo dotem post varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. 4. Idib. Mart. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Dos data confertur constante matrimonio, minus accipiendo de portione hereditatis. Bald.

5. Idem A. Alexandro. (12).

DOtis quidem petitio (13) perseverante matrimonio tibi non competebat: quamvis enim ea (14) intestato patre defuncto, fratri conferre debueras; non (15) tamen eo nomine adversus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus (16) [in] partem tibi delatæ successionis patris auferre potueris. Dat. Non. Septemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

In AUTHENT. de æqualitate dotis. §. illud quoque. col. 7. tit. 9. al. 8. Novell. 97. cap. 6.

QUod locum habet sive (17) *pars viri sit idonea, sive mulieri possit imputari, quare marito ad inopiam vergente ex lege Justiniani etiam constante matrimonio non exegerit dotem. Quod ei licet, cum et sui juris sit, et legitimæ ætatis, et cum mater obtulerit dotem, et pater ei consentiat agenti. His cessantibus, solam actionem (licet inanem) conferens, partem ex hereditate feret: hoc, cum dos parva sit. Sed dotem magnam quæ conferri speratur, invito etiam patre filia exigere potest. Hæc observantur, ubicunque collationis ratio emergit, etiamsi avita sit successio.*

Quæ conferat emancipatus.

6. Idem A. Claudio.

EA (18) demum ab emancipatis fratribus his, qui remanserunt in (19) potestate, conferri consueverunt, quæ in bonis eorum fuerunt (20) eo tempore (21) quo

(1) Pactum de hereditate amittenda vel non succedendo jure civili non valet. vide tamen Socinum *reg.* 280. Quid si pactum factum est in ipso matrimonii contractu, ut filia æqualiter cum fratribus succedat, vel primogenitus ex eo matrimonio nasciturus in omnibus bonis succedat? Pactum jure civili non valet: pactis enim hereditas non datur. *l. hereditas.* 5. *supr. de pact. convent.* liberam testandi facultatem auferret promissori contra *l. ex eo.* 4. *infr. de inutil. stipul. l. stipulatio hoc modo concepta.* 61. *ff. de verb. oblig. l. cum donationis.* 34. *supr. de transact. l. ult. ff. de suis. l.* 1. *supr. de sacrosanct. eccles.* votum etiam inducit captandæ mortis ejus qui promisit, ut subsistere ea ex causa non debeat. *l. de fideicommisso.* 11. *supr. de transact. cap. nec captandæ.* 3. *c. detestanda.* 2. *de concess. præb. in* 6. proinde nec juramento. *cap. non est obligatorium.* 58. *de reg. jur. in* 6. nec statuto vel consuetudine confirmari potest: nam quod pacto fieri non potest, neque statuto potest fieri. Imola *in l. cum Artemidorum.* 4. *infr. ut in possess. legat. in l.* 2. *infr. quæ sit longa consuetudo.* ut in hac specie libertas ultimæ voluntatis potentior sit dote et successione. Verum consuetudine jam recepta hujusmodi conventio valet inter nobiles. Capella Tholosana *decis.* 452. valet Leonis jure ut filius ex æquo sit heres, *Novell.* 19. Valet jure feudorum pactum tale, ut ne filii nati ex eo matrimonio succedant: aut ne in majori parte succedant, quam quæ data fuerit. *c. filiis. si de feudo defuncti contentio sit. c. unic. de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto.* Pone hujusmodi pactum initum, potestne pater in eo pœnitere? potest: quia post tempus mortis refertur. vide plura apud Capellam Tholosanam *decis.* 453.

(2) Quibus bona postea a patre quæsita comprehendi negant Dynus et Baldus *argum. l.* 1. *ff. testam. quemadm. aper.* Idem Baldus negat filiam tali renunciatione jus ex testamento patris succedendi remittere, hoc est. quæ jurato renunciat filia in hac specie, licet successioni ab intestato renunciet, non tamen renunciat juri succedendi patri ex ejus testamento: ne hoc renunciationis genere libera testamenti factio patri præripiatur. Bart. *l. ult. supr. de pactis*: Capella Tholos. *decis.* 456.

(3) Quid? filia renuncians bonis paternis: fraternis num etiam renunciat? Finge filiam ob hujusmodi renunciationem patri non successisse? Pone patris hereditatem ad fratres filiæ renunciantis delatam. Pone rursus unum ex fratribus ejus mortuum: quæri potest an superior filia fratri ita mortuo cum reliquis defuncti fratribus succedat, ut superior renunciatio ei non obstet? Non obstat. Cur? uno casu facta renunciatio, renunciationem in alio non inducit. *l. si domus.* 21. *ff. de servit. urb. l. si quis suus.* 8. *ff. de jure delib. l.* 1. §. *Sed videndum.* 11. *ff. de success. edict.* Igitur facta cum in modum patri renunciatio, fratri facta non intelligitur. Vis enim et effectus unius contractus ad alium, quam qui expressus est, non extenditur. *l. si ita stipulatus.* 126. §. *Chrysogonus.* 2. *ff. de verb. obl. l. ad probat. supr. de probat.* vide Guid. Pap. *decis.* 191. 211. et Capell. Tholos. *decis.* 457. Roman. *consil.* 168.

(4) Non fini legitimæ, hoc est non ut simpliciter nudam legitimam ejusve supplementum petat, sed in universum. Quid si testatus sit pater? ad solam legitimam ejusve supplementum erit filiæ actio. *argum l.* 8. *l.* 35. §. 1. *supr. de inoffic.*

(5) Multo minus et ejus liberi prohibentur.

(6) An idem, si filius renunciavit hereditati paternæ propter expensas studiorum causa factas? Baldus hic negat, nisi filius juramento renunciaverit. *Goth.* vid. Corasium *Epist. quæst.* c. 52. Guterium *part.* 2. *resol. c.* 50. Berojum *quæst.* 45. Mod.

(7) Non modo suæ. sed etiam emancipatæ. Nam omnes liberi sive sui non sint sive in potestate, dotem conferunt: sui suis et emancipatis: emancipati suis et emancipatis. vid. *l.* 17. *infr. h. t.*

(8) Quid donatio propter nuptias? confertur quoque: est enim quædam veluti dos et ἀντιφέρνη. *Novell.* 18. *cap.* 6. Quid donatio simplex? vid. *l. penult. infr. h. t.*

(9) Dos adventitia confertur, *ut hic. et l.* 1. §. 7. *ff. de dot. collat.* hodie non confertur, *l. ult. infr. h. t.* utique hodie sola profectitia dos confertur, ita et adventitiorum ususfructus. *d. l. ult.*

(10) Vide quæ dixi ad *l.* 7. *infr. h. t.*

(11) Vid. *d. l.* 17.

(12) *Hal.* Alexandræ, ut alloquatur mulierem.

(13) *Al. portio.* male. nam mox sequitur actio.

(14) *Legendum videtur*, eam.

(15) *l.* 9. *supr. de rei vind. l.* 7. *supr. soluto. l.* 20. *ff. famil.*

(16) Liberi acceptam (de promissa vid. *l.* 2. *supr. h. t.*) dotem conferunt, vel re ipsa, id est, vera divisione. *l.* 1. §. 11. *ff. h. t.* vel cautione collationis. *l.* 1. §. 9. *ff. h. t. l.* 20. *ff. familiæ*: vel cautione defensionis. *l.* 2. *supr. eodem.* vel tanto minus accipiendo ex parentum bonis, *ut hic: et Novell.* 97. *cap.* 6. Galli, *Rapporter, ou moins prendre. l.* 1. §. 20. *ff. h. t.*

(17) 5. Harmenop. 8. §. 25.

(18) 5. Harmenop. 8. §. 33.

(19) Id est, suis.

(20) Et ita profectitia et adventitia. Hodie hoc immutatum est. *l. ult. infr. h. t.*

(21) *l.* 13. *l.* 15. *infr. l.* 1. §. 17. *ff. h. t. l. ult. supr. si ut omiss.* et Ulpian. 28. §. *emancipatis.* 4. vid Cujac. 3. *observat.* 34. ubi ostendit momentum mortis sive morientis, vitæ potius, quam morti tribui.

pater fati munus implevit (1) : exceptis [his] videlicet, quæ ab ipsis aliis debentur (2). Dat. 7. Kal. Maji, Peregrino et Æmiliano Conss. 245.

De dote.

7. Imp. Philippus A. Tyranniæ.

Filiam testamento (3) patris institutam heredem fratribus iisdemque coheredibus, dotem conferre non oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designaverit, explorati juris est. PP. 6. Kalend. Maji, Præsente et Albino Conss. 247.

8. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Calippo.

Si soror tua in paternorum bonorum divisione te fefellit (4); nec dotem quam acceperat a patre vestro intestato diem functo, contulit (5) : Præses provinciæ, examinatis partium allegationibus, *cum bonis dotem confundi* jubebit, *et quod deducta ratione plus apud eam* [*esse*] *animadverterit*, *tibi restitui* jubebit. Idem est, et si arbitro (6) dato divisio celebrata est. S. 6. Id. Jul. ipsis AA. Conss.

Emancipati quibus conferunt.

9. Iidem AA. et CC. Onesimo.

Si emancipati utrique (7) a patre fuistis, collatio cessat. Sin autem frater tuus in potestate (8) [patris] mortis tempore fuerat, nec ullum testamentum relictum est, vel novissimum judicium communis patris, teque emancipatum probatum fuerit, ab intestato [te] ad successionem paternam venientem, ad collationem forma Edicti perpetui certo jure provocat. S. 6. Kal. Maji, *Heracliæ*, CC. Conss.

De dote.

10. Iidem AA. et CC. Hirenæ.

A Patre verbis precariis in codicillis relictum (9), extero (10) jure capiens filia, ad collationem dotis urgeri non potest. S. 6. Kal. Decembr. *Sirmii*, CC. Conss.

Quibus emancipatus confert.

11. Iidem AA. et CC. Artemiæ.

Posthumo (11) [præterito] patris testamentum rumpenti, atque intestato succedenti, emancipatum petita bonorum possessione conferre debere bona sua, perpetuo Edicto cavetur : cum his etiam qui sui futuri essent, si vivo patre nati fuissent, conferre debere manifeste significatur : et emancipatis, si legi datæ collationis non pareant, denegandas (12) actiones, non est ambigui juris. 5. Kal. Januar. ipsis AA. et CC. Conss.

De dote, et de peculio.

12. Iidem AA. et CC. Philanteæ.

Filiæ, licet maneat (13) in sacris (14), si dotem (15) non conferat, quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia constitutis, actiones (16) hereditarias denegari non ambigitur. Unde consulte ac pro juris ratione collationem fratribus tuis quos in patris communis mortis tempore fuisse potestate proponis, offeres. Cum autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (17) (si hoc neque castrense (18), neque relictum (19) eis doceatur) præcipuum habere non possint, sed in divisionem paternæ veniat hereditatis, nec quicquam mutet, penes quem res ex hoc proficiscentes, et in eadem causa durantes, constitutæ reperiantur, absoluti manifestique juris est. Dat. 11. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. Conss.

De quæsitis post vel ante mortem patris.

13. Iidem AA. et CC. Antistiæ.

Si donatione tibi post (20) mortem patris fundum quæsisti, soror [tua] portionem ejus vindicare non potest. Nam si is filiæfamilias constitutæ (21) tibi a patre donatus est : cum sorore patri communi succedens (22), eum præcipuum (23) habere contra jura postulas. Dat. 6. Id. Februar. *Sirmii*, iisdemque CC. Conss.

(1) Quid si quid postea adquisiverint? non conferent. 5. Harmenop. 8. §. 33. adde *l.* 15. *infr. h. t.*

(2) Id est, deducto ære alieno. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t.*

(3) Filia succedens ex testamento, dotem olim non conferebat, nisi testator jussisset : hodie confert, nisi testator expressim collationem prohibuerit. *Novell.* 18. *cap.* 6. dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* adde *l. un.* §. 11. *in fin. supr. de rei uxor.*

(4) Fallit coheredem, qui cum eo hereditatem dividit, nec a patre accepta confert.

(5) Collatio omissa condici potest, *l.* 36. *in fin. ff. fam.*

(6) Sive divisio familiæ fiat præsente arbitro, *ut hic* : sive absente, *ut supr. h. t.* omissa collatio condicitur. vid. *d. l.* 36. *in fin.*

(7) Emancipatus emancipato non confert, *ut hic.* suo confert, si ipse ab intestato succedat. *Infr. h. t. l.* 9. *ff. h. t. l.* 1. § *fin. ff. de conjungend. cum emancip. liberis.*

(8) Vid. *l.* 6. *supr. h. t.*

(9) Legatum. Liberi prælegata non conferunt. vid. *l.* 16. *infr. h. t. l.* 4. *ff. de dot. collat.*

(10) Extero jure a patre filia capit, quod ut extranea, non ut filia accipit.

(11) Posthumis fit collatio, etiam ab emancipato. *l. ult. ff. h. t.*

(12) Non conferenti denegantur actiones hereditariæ. *l.* 14. *infr. h. t.*

(13) Solis nuptiis liberi non solvuntur patria potestate. *l.* 5. *infr. de condit. insert. l.* 7. *supr. de nupt.* §. *secundæ. Inst. de SC. Tertull. l.* 1. *infr. de bon. quæ lib.* Atque ita mulier sub duorum est potestate, patris nimirum et mariti. Marito adquirit ex operis diurnis : patri vero usumfructum cæterorum bonorum. *l.* 4. *infr. de bon. quæ lib.*

(14) Sacra paterna et in sacris paternis esse, constitui, retineri, manere. vel ab his dimitti, absolvi, dixi plenissime ad *l.* 10. §. 1. *infr. de adopt. et ad l. ult. infr. ad SC. Tertull.*

(15) Filiæ dotes conferunt : alioquin denegatur eis ad hereditatem paternam actio. adde *l.* 3. *supr. h. t.*

(16) *l.* 11. *in fin. supr. h. t.*

(17) Peculium profectitium collationi obnoxium *l.* 13. *supr. familiæ.*

(18) Peculium castrense non confertur. *l.* 21. *in fin. infr. h. t. l.* 3. *infr. de castrensi peculio.*

(19) Peculium a patre legatum non confertur. *l.* 65. §. 1. *ff. de rei vind. l.* 38. *vers. adeo ut si prælegatum. ff. de cond. indeb.*

(20) Patre mortuo adquisita liberi sui non conferunt, *ut hic* : sed nec emancipati. *l.* 15. *infr.* vid. *l.* 6. *in fin. supr. h. t.*

(21) Sui liberi res a patre inter vivos acceptas conferunt.

(22) Suus patri non succedens, donationem a patre factam non confert.

(23) Sui ab intestato donationem simplicem conferunt, *ut hic* : ex testamento instituti [illegible] habent. *l.* 18. *supr.* [illegible] et ita utramque legem conciliat Cujacius 3. *obs.* 39.

De heredibus.

14. Iidem AA. et CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam [tuus] ab intestato patri suo heres (1) extitit, et ei posthumus (2) a te editus successit, actiones hereditarias amitæ (3) filii vestri, quas habuit patris sui mortis tempore, dotem non conferenti, denegare Præses non dubitabit. PP. 7. Kal. Mart. *Trimontii*, Tusco et ANULINO CONSS. 295.

De emancipatis.

15. Iidem AA. et CC. Philippo.

NEc (4) emancipati (5) post mortem communis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, ejus bona pro hereditaria dividunt portione. Datum. Idib. Decemb. ipsis CC. CONSS. 297.

De codicillis.

16. Iidem AA. et CC. Socrati.

FIliam cum fratribus suis coheredibus intestato patri succedentem, ultra (6) relictum codicillis (7) non conferentem dotem, judicio familiæ erciscundæ nihil posse consequi, summa cum ratione placuit. Dat. 5. Kal. Januar. ipsis CC. CONSS. 297.

De dote et ante nuptias donatione.

17. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

UT liberis, tam masculini quam fœminini sexus, sive sui juris (8), sive in potestate constitutis, quocunque jure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit contra tabulas bonorum possessione petita, vel inofficiosi querela (9) mota rescisso, æqua (10) lance parique modo prospici possit, hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inserendum, ut (11) in dividendis rebus ab intestato (12) defunctorum parentum, tam dos (13), quam ante nuptias donatio (14) conferatur, quam (15) pater, vel mater, avus, vel avia, proavus, vel proavia, paternus, vel maternus dederit, vel promiserit pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, pronepote, vel pronepte, nulla (16) discretione intercedente, utrum in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponsos earum, ut per eos (17) eadem in sponsas donatio celebretur: ut in dividendis rebus ab intestato [defuncti] parentis, cujus (18) de hereditate agitur, eadem dos, vel ante nuptias donatio ex substantia ejus profecta conferatur: emancipatis (19) videlicet liberis utriusque sexus, pro (20) tenore præcedentium legum [ea] quæ in ipsa emancipatione [a parentibus suis] (ut adsolet (21) fieri) consequuntur, vel post (22) emancipationem ab eisdem parentibus acquisierint, collaturis. Dat. 5. Kal. Mart. BUSÆO et JOANNE CONSS. 467.

De emancipatis, vel alio modo sui juris effectis.

18. Imp. ANASTASIUS A. Constantino P. P.

LIberos (23), qui per nostræ legis auctoritatem per oblationem precum (24) et Imperiale rescriptum, sui juris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo (25) jure sunt, collationes facere jubemus (26) compelli secundum ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. Dat. 12. Kal. August. *Constantinop.* PROBO et AVIENO juniore CONSS. 503.

De dote, et ante nuptias donatione.

19. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

ILlam merito dubitationem amputare duximus, quæ super collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas personas satis jam ventilata est. Nam si intestatus quis defunctus esset, filio, vel filiis, [aut] filia, vel filiabus relictis, et ex mortua filia [vel filio] cujuscunque sexus, aut numeri (27) nepotibus: vel si qua

(1) Jus petendæ collationis transit ad heredem.
(2) Etiam posthumis fit collatio. facit *l.* 11. *supr. l.* 2. *ff. h. t.*
(3) Amitæ fratrum filiis conferre debent. *l.* 19. *infr. h. t.*
(4) Vid. Harmenop. 8. §. 33.
(5) Id est, et emancipati. *ut hic;* et sui *l.* 13. *supr. h. t.* res post mortem patris quæsitas non conferunt. *l.* 6. *ff. h. t.*
(6) Hoc innuit, Filias ab intestato succedentes etsi cætera conferant, relicta tamen in codicillis non conferre.
(7) *l.* 10. *supr. h. t.*
(8) Omnes liberi, sive sui juris sint, sive in potestate, profectitiam a parentibus dotem vel donationem propter nuptias inter se conferunt. *l.* 4. *supr. h. t.*
(9) Abrogatur *l.* 6. *l.* 7. *ff. de dotis collat.*
(10) Æqualitas inter fratres servanda. vid. *l.* 4. *supr. commun. divid.*
(11) Adde 5. Harmenop. 8. §. 36.
(12) Vide Cujac. 17. *obs.* 3.
(13) Dos profectitia conferri debet.
(14) Donatio propter nuptias a parentibus profecta conferenda. *l.* 29. *supr. de inofficioso.* an et id quod studiorum causa a patre impensum est? non confertur, nisi credendi animo pater erogaverit, quod in dubio præsumitur. *l.* 50. *ff. familiæ.* Alciat. 1. *præsumpt.* 7.
(15) Profectitia quæ, vid. *l.* 4. *supr. h. t. l.* 1. §. 1. *et* 7. *ff. de dot. coll.*
(16) Nihil interest sponso sponsæ nomine an sponsæ sponsi nomine donetur.
(17) Forte legendum, *ut per eas eadem in sponsos donatio celebretur.*
(18) In collationibus bonorum non considerantur extraneæ dotes, et donationes propter nuptias.
(19) Profectitia ante vel post emancipationem quæsita, emancipati conferunt.
(20) Correctio seu mutatio legum non præsumitur. dixi ad *l.* 32. *infr. de appellat.*
(21) Solet pater in emancipando filio aliquid donare. *l. ult. infr. de emancip. lib. l.* 8. *infr. de bonis proscript. l.* 37. *in fin. ff. de negot.*
(22) Profectitia post emancipationem conferunt emancipati. Profectitia, id est, res donatas a patre: et ita simplex etiam profectitia donatio confertur. vid. *l.* 20. *infr. h. t.*
(23) Pars legis 11. *infr. de legitim. hered. l. pen. infr. de emancip. liber.* Omnium enim harum legum una inscriptio et subscriptio.
(24) Filii emancipati ex rescripto principis, reservato jure legitimarum hereditatum (quod genus emancipationis introduxit Anastasius *l. pen. infr. de emancipat* auctor hujus legis) vocantur ad legitimam hereditatem patris cum fratribus in familia retentis: sic tamen ut bona propria conferant. vid. Cuj. 18. *observ.* 18.
(25) Id est, solennibus veterum adhibitis ex legibus 12. tab. vid. *l. ult. infr. de emancip.*
(26) Ut ita quoquo modo liberi sint emancipati, ad collationem vocentur.
(27) Vide *l.* 4. *et l.* 8. *h. t.* Herbaj. *rer. quotidianar. cap.* 9 An nepotes qui paternam hereditatem repudiaverunt, conferre teneantur dotem, vid. Guid. Pap. et Purpur. *Ans.* Adde DD. et allegat. in censur. forensi nostra *lib.* 3. *cap.* 13. *num.* 11. S. L.

*

intestata defuncta esset, filio quidem, vel filiis, filia vel filiabus similiter relictis, ex mortuo vero filio, vel filia itidem nepotibus cujuscumque sexus aut numeri: de modo quidem successionis minime dubitabatur, sed palam erat quod hujusmodi nepotes duas (1) partes paternæ, vel maternæ portionis tantum haberent, tertiam partem patruis suis, vel avunculis, vel amitis, vel materteris, pro jam posita constitutione concedentes: de collatione vero dotis, vel ante nuptias donationis quam defuncta persona pro filio, vel filia superstitibus, et pro mortuo vel mortua filio vel filia dedisset, multa dubitatio orta est: superstitibus quidem filiis defunctæ personæ non debere se dotem, vel ante nuptias donationem pro se datam a suo patre, vel matre, conferre filiis mortui fratris [sui,] vel mortuæ sororis suæ contendentibus, eo quod nulla constitutio super hujusmodi collatione posita esset: nepotibus vero mortuæ personæ non tantum huic resistentibus, sed etiam adserentibus, quod onus collationis constitutione Arcadii et Honorii (2) divæ memoriæ sibi impositum, in personis tantummodo suorum avunculorum, non etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locum habere posset. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios, vel filias defunctæ personæ dotem (3), vel ante nuptias donationem a parentibus suis sibi datam conferre nepotibus (4), vel neptibus mortuæ personæ: quam eosdem nepotes (5), vel neptes patruis suis, aut avunculis, amitis etiam et materteris dotem, vel ante nuptias donationem patris sui, vel matris, quam pro eo, vel ea mortua persona dedit, similiter conferre: ut commixtis (6) hujusmodi collationibus cum bonis mortuæ personæ, duas (7) quidem [partes] nepotes, vel neptes habeant illius portionis quæ patri, vel matri eorum, si superesset, deferebatur: tertiam vero ejusdem portionis partem una cum [sibi] competentibus portionibus filii, vel filiæ defunctæ personæ, cujus de hereditate agitur, capiant. Dat. Kalend. Jun. *Constantinop.* D. N. JUSTINIAN. A. PP. II. CONS. 528.

In AUTHENT. de trien. et se. §. neque illo. col. 3. tit. 5. Nov. 18. cap. 4.

QUæ tertiæ portionis diminutio correctionem novo jure capit, ad æqualitatis justitiam redacta in omnibus talibus personis.

De his quæ imputantur in quartam. 1. De dote, et ante nuptias donatione.

20. Idem A. Mennæ P. P.

ILlud sine ratione a quibusdam in dubietatem deductum, plana sanctione revelamus: ut omnia (8) quæ in quartam portionem ab intestato successionis (9) computantur his, qui ad actionem de inofficioso testamento vocantur: etiam si intestatus is decesserit, ad cujus hereditatem veniunt, omnimodo coheredibus suis conferant. Quod tam in aliis, quam in his quæ occasione militiæ (10) uni heredum defuncti pecuniis acquisitæ lucratur is, qui militiam meruit, locum habebit: ut lucrum quod tempore mortis defuncti ad eum pervenire poterat, non solum testamento condito quartæ parti ab intestato successionis computetur, sed etiam ab intestato conferatur. Hæc autem regula, ut omnia quæ portioni quartæ computantur, etiam ab intestato conferantur: minime e (11) contrario tenebit, ut possit quis dicere etiam illa quæ conferuntur omnimodo in quartam partem his computari qui ad inofficiosi querelam vocantur. Ea enim tantummodo ex his quæ conferuntur, memoratæ portioni computabantur, pro quibus specialiter, legibus, ut hoc fieret, expressum est.

§. 1. Ad hæc cum ante nuptias donatio (12), vel dos a patre data, vel matre, vel aliis parentibus pro filio, vel filia, nepote, vel nepte, cæterisque (13) descendentibus conferatur: si unus, vel una liberorum ante nuptias tantummodo donationem, vel dotem, non etiam simplicem (14) donationem accepit, vel acceperit, alter vero, vel altera neque dotem, neque donationem ante nuptias a parente suo suscepit, vel susceperit, sed simplicem tantummodo donationem: ne ex eo injustum (15) aliquid oriatur, [si] ea quidem persona quæ ante nuptias donationem, vel dotem suscepit, conferre eam cogenda [sit]: illa vero quæ simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem ejus minime coarctanda est: si quid hujusmodi acciderit, jubemus ad (16) similitudinem ejus (17), qui ante nuptias donationem, vel dotem conferre cogitur, etiam illam personam quæ nulla dote, vel ante nuptias donatione data, solam simplicem donationem a parentibus suis accepit, conferre eam: nec (18) recusare collationem [ex] (19) eo quod sim-

(1) *l.* 9. *ff. de suis.* §. 15. *Instit. de hered. quæ ab intest.* vide *Novell.* 18. *cap.* 4. *l.* 4. *C. Th. de legitim. hered.* §. 15. *Inst. de hered. quæ ab intest.*

(2) *l. nepotes.* 5. *C. Theod. de legitim. hered.*

(3) Dos et donatio propter nuptias conferuntur. *l.* 17. *supr. h. t. l.* 20. *infr.*

(4) Patrui, et amitæ, avunculi et materteræ dotes, et donationes propter nuptias liberis fratrum sororumve conferunt. *l.* 14. *supr. h. t.*

(5) Nepotes et neptes, suis patruis, avunculis, amitis et materteris dotem, et donationem propter nuptias conferunt.

(6) Collatione fit commixtio.

(7) Hodie id abrogatum. *Novell.* 18. *cap.* 4.

(8) Quæcunque in legitimam imputari solent, eadem ab intestato conferri debent.

(9) Quam habiturus esset ab intestato.

(10) Militia confertur. adde *l. omnimodo.* 30. §. *imputari. supr. de inofficioso.* Imo non confertur. *l.* 1. §. 16. *ff. de collat.*

(11) Quæ condito testamento legitimæ imputantur, ab intestato conferuntur, at non e contra. Nam quæ conferuntur ab intestato in legitimam, facto testamento non imputantur, nisi id expresse cautum reperiatur.

(12) Dos et donatio propter nuptias profectitia confertur.

(13) *l.* 19. *in fin. supr. h. t.*

(14) De donationis simplicis collatione, vide *infr. eodem.*

(15) Si quis dotem vel donationem propter nuptias profectitiam habet, eam simplici donatario confert: vicissim justum fuerit, ut simplex donatarius donationem simplicem eidem conferat.

(16) Ut dos et donatio propter nuptias confertur, ita et simplex donatio: dicamus apertius, quemadmodum coheres meus dotem et donationem propter nuptias profectitiam mihi confert, ita et simplicem donationem profectitiam eidem confero.

(17) Lex distinguit liberorum conditionem: ut hinc colligas. Hodie suos suis, et emancipatis: emancipatos emancipatis, et suis profectitia conferre.

(18) Simplex donatarius, etiam invitus, ad collationem cogitur.

(19) Nota vanum argumentum donatarii. Ne dicas itaque cum interpretibus, Donatarium ad collationem faciendam non obstringi, nisi expressim donator collationem vetuerit. Nam si fallitur hic donatarius, cum ita colligit: Ideo se ad collationem non teneri, quod lex collationis ei dicta non fuerit, *ut hic*: E contrario collige, Donatarium a collatione facienda prius non excusari, quam expressim collatio ei remissa sit.

lex donatio non aliter confertur, nisi hujusmodi legem mator tempore donationis suæ indulgentiæ imposuerit. Dat. 8. Id. August. *Constantinop.* Decio V. C. Cons. 529.

De peculio adventitio.

21. Idem A. Joanni P. P.

UT *nemini* (1) de cætero super collatione dubietas oriatur, necessarium duximus constitutioni (2), quam in favore liberorum fecimus, hoc addere: ut (3) res ias parentibus acquirendas esse prohibuimus (4), nec llationi post obitum eorum inter liberos subjaceant. Ut im castrense (5) peculium in commune conferre in heditate dividenda, et ex prisci juris auctoritate minime gebantur: ita et alias res quæ (6) minime parentibus quiruntur, proprias [liberis] manere censemus. Dat. . Kal. Novembr. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. no 2. 530.

TIT. XXI.

DE TESTAMENTO MILITIS (7).

De milite pro parte testato, pro parte intestato.

1. Imp. Antoninus A. Floro militi.

FRater tuus miles si te specialiter in bonis, quæ in paganico (8) habebat (9), heredem fecit: bona, quæ castris reliquit, petere non (10) potes, etiamsi is qui um heres institutus est, adire (11) ea noluerit, sed intestato succedentes veniunt: modo si in ejus locum stitutus non es, et liquido probetur fratrem tuum cansia bona ad te pertinere noluisse. Nam voluntas (12) tis [in expeditione occupati] pro jure (13) servа. Accepta 5. Id. Septemb. Duobus et Aspris Conss. 213.

2. Idem A. Septimo militi.

MIles si castrensium tantummodo (14) bonorum commilitonem suum instituit heredem: cætera bona ejus, ut intestati defuncti, mater ejus jure possidebit. Quod si extraneum scripsit heredem (15), isque adiit hereditatem: bona ejus in te transferri non jure desideras. PP. 11. Kal. Mart. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

Utrum testamentum valeat jure communi, an jure militari.

3. Idem A. Vindiciano.

QUamquam militum testamenta juris (16) vinculis non subjiciantur, cum propter simplicitatem (17) militarem, quomodo (18) velint, et quomodo possint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis testamento institutio etiam jure (19) communi accepit auctoritatem. Nam (20) cum paterfamilias filiam ex duabus unciis, uxorem ex uncia heredes scripserit, nec de residuis portionibus quicquam significaverit: in tres partes divisisse eum apparet hereditatem, ut duas habeat, quæ sextantem accepit, tertiam, quæ ex uncia heres est instituta. PP. Kal. Novemb. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

De manumissione.

4. Imp. Alexander A. Junio.

SI Rufinus, Vir Clarissimus Tribunus (21), laticlavius (22) major annis [lege] definitis (23) faciens testamentum, te manumisit, justam libertatem competis-

(1) Ad intellectum hujus *l.* vid. Fachin. *lib.* 5. *contr.* *c.* 83. d. Pap. *h. l.* Ans. Adde Cujac. *lib.* 3. *observ.* *cap.* 30. Me. *de arbitr. judic. lib.* 2. *c.* 127. S. L.

(2) *l.* 6. *infr. de bon. quæ lib.*

(3) Collationi non sunt obnoxiæ res quæ parentibus per liberos adquiruntur, quæ autem sint ille quæ parentibus non adquiur per liberos, v. *infr. titul. de bonis, quæ liberis in potepatris constitutis, ex matrimonio vel alias adquiruntur*, et *m administratione.*

(4) *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *infr. de bon. quæ lib.*

(5) Castrense peculium non confertur. *l.* 12. *supr. h. t.* *l.* 1. 5. *ff. h. t.* *l.* 3. *infr. de castr. pecul.*

(6) Hinc collige adventitia non conferri, ut ita abrogetur lex 4. . *h. t.* *l.* 1. §. 7. *ff. de dot. coll.* nam adventitiorum nudus fructus parentibus adquiritur. *l.* 6. *infr de bon. quæ lib.* §. 1. *t. per quas person. cuique.*

(7) Dixi ad *Lib.* 29. *D.* 1. adde 35. *Eclog.* 21. *fol.* 26.

(8) Paganicis hic opponuntur castrensia.

(9) Id est, in bonis paganicis, paganica opponuntur castrensibus.

(10) Et ita heredi instituto in paganicis non adcrescunt bona aria defuncti; videntur enim quodammodo duæ duorum hoim hereditates. *l.* 17. §. 1. *ff. h. t.* Ideoque herede militarium rum non adeunte, pars eorum ad heredes ab intestato militis tur: Ut ita pro parte testatus, pro parte intestatus moriatur. *ff. h. t.*

(11) Adire bona. Symmachus *in epist.* Aditione bonorum suc. Lucianus παρελθόντα εἰς τὴν οὐσίαν: et ita quoque dicimus, e hereditatis institutionem, nomen, testamentum. Vide Cu. *ols.* 18.

(12) *l.* 5. *l.* 14. *l.* 15. *infr. h. t.* *l.* 1. *ff. h. t.*

(13) Si modo de ea constet, *l.* 24. *l.* 25. *in fin. ff. h. t.*

(14) Institutio facta in castrensibus ad se paganica non trahit. *l.* 11. *l.* 12. *ff. h. t.*

(15) Simpliciter, nam institutio simpliciter facta comprehendit omnia.

(16) Juris vinculis testamenta militum non subjiciuntur.

(17) Simplicitas militaris, *ut hic*: armatæ militiæ. *l.* 1. *supr. de juris et facti ignorat.* imperitia. *l.* 40. *ff. de administrat. et peric. tutor.* Arma magis quam leges scire miles præsumitur. *l. ult. in fin. infr. de jure delib.* Tacitus *in Agricola*, *Credunt plerique militaribus ingeniis subtilitatem deesse, quia castrensis jurisdictio secura et obtusior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exercet.* adde *l. pen. infr. ad leg. Corn. de falsis.*

(18) Miles quomodo vult et potest, testatur, *ut hic*, *et l.* 15. *infr. h. t.* prius arbitrii: alterum necessitatis est.

(19) An privilegiatus testamentum faciens præsumatur in dubio potius uti jure communi, quam speciali, vide Alciatum 3. *præsumpt.* 36.

(20) Miles filiam ex duabus unciis: uxorem ex unica uncia instituit, nec de residuis novem unciis quidquam disposuit: Quæritur cui cedant reliquæ novem unciæ? Jure communi paganorum receptum est, ut eo casu testator videatur filiam instituisse ex duabus partibus hereditatis, uxorem ex tertia. *l.* 13. §. 2. *l.* 47. §. 1. *ff. de heredibus instit.* §. 5. *Instit. de heredib. inst.* ergo et miles. Nam testamentum militis, quoad ejus fieri debet, salva ratione recti sermonis ad jus commune reducitur. *Bald.* et institutio per quotam trahitur ad omnia bona. *Salic.*

(21) Horatius 1. *Sermonum* 6. *Sumere depositum clavum, fierique tribunum.*

(22) Laticlavi. *Hal.* Tribunorum alii laticlavii, alii angusticlavii, Senatores omnes laticlavii, equites angusticlavii, ut merito hæc separentur in *l.* 42. *ff. de donat. inter vir.* latum clavum impetrare, vel equestris ordinis fieri. De lato et angusto clavo dixi ad *d. l.* 42. fatuum est alioqui quod Accursius et Baldus hic nugantur de clava ferrea a tribunis medios inter hostes projici solita, ut ad eam hostibus eripiendam, sed et eos in fugam vertendos milites suos accenderent.

(23) Id est, major annis viginti.

se, scire debes. Quod si minor annis ex lege constitutus fuerit, cum faceret testamentum: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec (1) militibus remissa est. Quod si idem testator causam manumittendi te habuit, quæ probabilis vivo manumittente consilio futura (2) esset: quia per fideicommissum data libertas a quolibet minore annis ei, cujus causa (3) probari potuit, præstari debet: ex testamento militis hujusmodi servis justam libertatem competere consequens est. Dat. 16. Kal. Decemb. ALEXANDRO A. CONS. 224.

Qui ex testamento militis capere possunt.

5. Idem A. Sozomeno.

EX testamento militis, sive adhuc in militia, sive intra (4) annum missus honeste decessit, hereditas et legata omnibus quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera quæ militibus concessa sunt, liberum (5) arbitrium, quibus velint, relinquendi supremis [judiciis suis] concessum est: nisi (6) lex specialiter eos prohibuerit. Dat. 17. Kal. Februar. JULIANO II. et CRISPINO CC. CONSS. 225.

De substitutione.

6. Idem A. Valentino.

IN testamento quidem ejus qui non (7) miles fuit, si duobus heredibus institutis, altero (8) cui (9) potuit usque ad tempus pubertatis parens facere testamentum, altero (10) cui posteaquam heres extitit, substituere non potuit, invicem substitutio eisdem verbis facta est: in eum solum casum eam locum habere sententiis prudentium virorum, et constitutionibus Divorum parentum (11) meorum placet, quo utrique pari ratione potuit substitui. Sed cum ex testamento militis controversiam esse proponas, defuncta parvula ejus filia, posteaquam heres extitit patri, cum qua simul æquis partibus heres institutus eras, substitutione invicem (12) facta: et mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autem ex substitutione ad te pertinere contendas, juri- quidem [...] tio manifesta est, licere militibus proprio privilegio eti[...] heredibus extraneis (13), posteaquam (14) h[...]redes [...]terint, mortuis substituere: Sed tibi probandum est, [...] ita frater tuus senserit. PP. 11. Kal. Maji, Fusco et DEXTRO CONSS. 226.

De verbis, Fortunato liberto meo do, lego.

7. Idem A. Fortunato.

EX his verbis, *Fortunato liberto meo do, lego*, vin[di]care tibi libertatem non potes, si pagani (15) tes[ta]mentum proponatur. At enim cum testatorem militem (1[6]) fuisse proponas: si non errore (17) ductus libertum [...] crediderit, sed dandæ libertatis animum habuerit: lib[er]tatem equidem directam competere tibi, sed et legati vi[n]dicationem habere te prærogativa militaris privilegii pr[æ]stat (18). Dat. 12. Kalend. Januar. ALEXANDRO A. [...] MARCELLO CONSS. 227.

De institutione ad tempus.

8. Imp. GORDIANUS A. Æterno militi.

CErti juris est, militem (19) ad (20) tempus eti[am] heredem instituere posse. PP. 5. Kal. Octob. P[IO] et PONTIANO CONSS. 239.

De præteritione.

6. Idem A. Valerio.

SIcut certi juris est militem qui scit (21) se filium [ha]bere, aliosque scripsit heredes, tacite (22) eum [ex]heredare intelligi: ita si ignorans (23) se filium hab[ere] alios scribat heredes, non obesse filio ademptam hereditatem, sed minime valente testamento, si sit in potest[ate], eum ad successionem venire in dubiis non habetur. [PP.] 5. Non. Octob. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

(1) Minor annis viginti. *l.* 5. *infr. l.* 4. §. 18. *ff. de fideicommiss. libert.* quantumvis miles sit, servum testamento manumittere non potest. *l.* 29. §. 1. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de manumiss. testament.* nisi causa cognita. *infr. eod.* habetur ergo potior ratio legis prohibentis minorem manumittere, quam privilegii militibus quidvis permittentis.

(2) Quod inter vivos causa cognita fieri potest, idem et testamento fieri conceditur.

(3) De causis, vide *l.* 11. 12. 13. 14. *ff. de manumiss. vind.*

(4) *l.* 21. *l.* 26. *l.* 38. *ff. h. t. l.* 40. *l.* 92. *ff. ad l. Falc.*

(5) *l.* 1. *supr. h. t.*

(6) Exempla prohibitionum vid. *in l.* 13. §. 3. *l.* 41. §. 1. *ff. h. t. l. ult. supr. de hæreticis. l.* 7. §. 1. *ff. de legat.* 3.

(7) Paganus filium impuberem, et fratrem puberem heredes instituit, eosque invicem substituit? mortuo impubere succedet impubes.

(8) Puta filio vel filia, cui parentes possunt substituere pupillariter.

(9) Vide *Inst. de pupillari substitut.*

(10) Puta fratre, cui vulgariter substitui solet, non pupillariter.

(11) Severi et Antonini. *l.* 4. §. 2. *ff. de vulgari.* Parentes autem vocat quos habuit imperii antecessores.

(12) Miles filiam impuberem et fratrem impuberem instituit eos invicem substituit, mortua intra pubertatem filia, mater filiæ patruo ejus præferetur, nisi patruus probaverit testatoris voluntatem mutatam fuisse: ut etiam in pupillarem casum valeat substitutio: Alias reciproca substitutio facta diversæ conditionis vel ætatis liberis, valet tantum in vulgari casu. *d.* §. 2. *l.* 2. *infr. de impub. et aliis.* vid. Cujac. 17. *obs.* 26. adde *l.* 39. *l.* 45. *ff. de vulgari.*

(13) *l.* 5. *l.* 28. *in fin. l.* 41. §. 3. 4. *ff. de vulgari.*

(14) Miles verbis directis, etiam post pubertatem, liberis substituere potest. *l.* 8. *infr. de impuber.* paganus per fideicommi[ssum] tantum et verbis fideicommissariis. *l.* 41. §. 3. *ff. de vulgari* [...] *ult. Inst. de pupillari.* vid. Cujac. 12. *obs.* 27.

(15) Paganus servum, cui legatum adscripsit, manumisisse n[on] videtur. *ut hic*, *et l.* 65. *ff. de heredib. instit.* aliud in m[ilite]. *infr. h. t.*

(16) Miles servum cui scienter ut liberto legatum adscripsit, manumisisse videtur, *ut hic*, *et l.* 40. §. 1. *ff. h. t.* dic aper[te]. Si miles servum suum sciens liberum nuncupaverit, eique leg[atum] adscripserit, manumittit. *Novell.* 78. *cap.* 4. *vers. Si enim.* [Pa]ganus non manumittit. *l.* 2. *infr. de necessar. l.* 65. *ff. d[e] [he]r. instit.* Quid si paganus sub appellatione liberorum, servos her[edes] instituerit? manumittit. *d. l.* 2. Plus igitur in institutione [...], quam in legato.

(17) Excidit sæpe nobis falsa demonstratio in herede institu[en]do. *l.* 33. *ff. de conditionibus et demonstrat.*

(18) Constat.

(19) Aliud in pagano. *l.* 34. *ff. de hered. instit.*

(20) *l.* 15. §. 4. *l.* 19. *in fin. l.* 41. *ff. h. t.*

(21) *l.* 10. *infr. h. t. l.* 36. §. 2. *ff. h. t. l.* 16. §. 5. *ff. [de] testam. tut.*

(22) Militis id est facta a milite præteritio, exheredatio [es]t. *l.* 47. *in fin. ff. de bon. libert.* miles non cogitur filium nomina[tim] exheredare. Miles silentio exheredat. *l.* 12. *ff. de bon. lib[er]t.* §. 6. *Inst. de exhered. liber.*

(23) Miles ignorans se filium habere non juste eum præterit

sthumus vel jam natus a milite ignorante præteritus, ab intestato ei succedit : eo sciente, habetur pro exheredato. Salic.

10. Impp. Philippus A. et Philippus (1) C. Justino militi.

I cum vel in utero haberetur filia inscio patre (2) milite, ab eo præterita sit : vel cum in rebus huma- (3) eam non esse falso (4) rumore perlato pater avit, nullam ejus [in] testamento fecit mentionem, ntium hujusmodi exheredationis (5) notam nequaquam igit. Is autem miles qui testamento *filiam* (6) *suam* pellavit, eique legatum dedit : non instituendo eam edem, exheredavit. PP. 12. Kalend. Jun. Præsen-, et Albino Conss. 247.

De captatoria institutione.

11. Iidem A. et C. Æmiliano militi.

Aptatorias (7) institutiones etiam in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. PP. 7. Ka-. Jul. Præsente et Albino Conss. 247.

De lege Falcidia, si quid ultra vires hereditarias petatur.

12. Iidem A. et C. Domitiæ.

IN testamento militis (8) legem (9) Falcidiam, et in legatis (10), et fideicommissis (11) cessare, explorati juris est. Sane si quid ultra (12) vires Patrimonii postulatur : competenti defensione tueri te potes. PP. 6. Non. Jul. Præsente et Albino Conss. 247.

De flagitio militari.

13. Impp. Valerianus et Gallienus AA. Claudiæ.

ET militibus nostris, Centurionibus quoque ob flagitium militare (13) damnatis (14) non aliarum quam castrensium rerum testamentum facere permittitur (15), et intestatis jure proprio succeditur a fisco. Prop. Non. August. Valeriano et Gallieno AA. III. et II. Conss. 256.

De solennitatibus non servatis.

14. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. heredibus Maximi.

SI a fratre suo militante mater vestra scripta heres successionem [ejus sibi] quæsivit : quamvis testamenti

) *Al.* Gordianus.

) Vid. *l.* 9. *supr. h. t.*

Mortuus non est in rebus humanis : mortuus, homo esse it.

) Quid si sciens nullam filiæ in testamento mentionem fecit? silentium habebitur pro exheredatione. adde §. *pen. Instit. heredat. liberorum.*

Qui a patre exheredatur, quasi notatur. Exheredatio species æ est. Ex ea tamen causa filius non fit infamis. dixi ad *l.* 13. *ex quib. caus. infam.*

Quem miles non exheredat, instituit : quem non instituit, edat. Miles autem filium heredem non instituit, si filium m appellavit, aut si eidem ut filio tantum legavit. Paganus o legaverit, nec instituerit, non censetur filium exheredasse. *in princip. l.* 36. *supr. de inofficioso.*

l. 70. *l.* 71. *D. de hered. instit.* Captare est aucupari lu-. Hinc captatoriæ scripturæ. *l.* 64. *D. de legatis* 1. captare itatem. *l.* 25. *supr. de transact. l.* 1. *D. si quis aliq. testa-* ptatoriam institutionem, χάριν ἀμειβομένην, vocat Harmeus 5. *tit.* 8. Hoc modo, Si Titius me : vel, Qua ex parte me heredem instituerit : vel, Si Titius Cajum sibi heredem erit, mihi heres esto. His formulis referimus gratiam quam nus : nec tantum accipimus, sed reposcimus, nobis vel aliis tatem captantes, idque aucupium hereditatis, secretum vo- alienæ seu testatoris appellatur. *l.* 70. *D. de hered. instit.* aucupium *in l.* 71. *in fin. d. tit.* captio appellatur. Captautem non est, quæ remunerandæ jam factæ institutionis tit. *l.* 71. *D. de hered. instit.* quæ fit mutuatis affectionibus : m forte legendum in *l.* 70. *D. de heredib. instit.* id est, testatoris offensa. *l.* 3. *D. si quis aliquem testari. et l. ult.* . *t.* ut mutuari affectionem testatoris sit placabilibus verbis em provocare ad mutandam exheredationem : ad legatum re- ndum pœnitenti. Huic interpretationi adjunge quæ de ea re æstantissimi viri scripserunt. Alciat. 2. *Parerg.* 31. Ant. inus 4. *emendat.* 15. Cujacius 16. *observ.* 11. et ex hoc lustrari *d. legem* 70. adde etiam quædam ex Mynsingero 1. . 8. Addantur et hæc, mutuis affectionibus judicia provocanitti. *l.* 70. *D. de hered. instit.* ut et offensam testatoris . *l. ult. D. si quis aliquem testari. et l. ult. infr. si quis n testari.* quanta ex parte me heredem scriptum habueris, parte heres esto. *l.* 29. *D. de hered. instit. l.* 20. *in fin. condit. instit.* (cui contraria hæc est : qua ex parte me heredem scriptum in tabulis recitaveris, ex ea parte heres esto : hæc pro non scripta. *l.* 1. *in fin. D. de his quæ pro non s.*) qua ex parte Titius me heredem scripserit, ex ea parte s heres esto. *l.* 71. *D. de hered. instit.* Qua ex parte me a scriptum heredem recitavero, ex eadem parte Sempronius eres esto. Hæc non est captatoria. *l.* 81. *in fin. D. de hered. instit.* Contra hæc captatoria est, Titius si Mævium tabulis testamenti sui heredem a se scriptum ostenderit, heres esto. *l.* 71. *in fin. D. de hered. instit.* Non valet quoque ad secretum alienæ voluntatis conditio institutionis collata, hoc est, in alienam voluntatem. *l.* 70. *in fin. D. de hered. instit.* Non valet hæc institutio, quem Titius voluerit, instituo. *l.* 32. *D. de hered. instit.* si Mævius voluerit, Titius heres esto. *l.* 52. *in fin. D. de condit. et demonst. l.* 68. *in med. D. de hered. instituend.* si heredem me non feceris, centum dare spondes. *l.* 61. *D. de verb. obligat. l.* 34. *supr. de trans. l.* 4. *D. de inutilibus stipul. l.* 5. *supr. de pactis conventis* (licet ita valeat, si me vel filium exheredaveris, centum dabis. *l.* 132. *D. de verb. obligat.* nam qui sic stipulatur, hereditatem non directe sibi stipulatur, sed potius notam exheredationis fugit.) Quid si ita : si Titius Capitolium ascenderit, Cajus heres esto : Cajo lego centum? Valet hujusmodi institutio ad legatum : confertur quidem utrumque in alterius, puta Titii, voluntatem, sed tacite non expresse. Hujusmodi institutio toleratur, quia palam et aperte non confertur in alterius voluntatem, sed tacite et per consequentias tantum : multa autem expressa nocent, quæ non expressa non nocent. *l. si quis Semproniam.* 68. *D. de hered. instit. l. nonnunquam.* 52. *D. de cond. et demonst.* et breviter captatoria institutio non est, quæ fit mutuis affectionibus. *l. captatorias.* 70. *D. de heredib. instit.* ubi duorum similis est affectus. *Novell. Valent. de testam.* sicut in mutuis inter vivos duorum vel plurium inter se donationibus cernitur : adde *l.* 64. *D. de leg.* 1.

(8) Aliud in pagani testamento, et militis, jure communi facto *l. penult. infr. h. t.* et tamen veterani *l.* 40. *D. ad l. Falcid.*

(9) Falcidia in testamento militis cessat, *ut hic*, *et l.* 17. *in fin. D. h. t. l.* 7. *infr. et l.* 17. *l.* 92. *in fin. l. ult. D. ad leg. Falcid.*

(10) *d. l.* 7. *d. l.* 17. 92. *et ult.*

(11) *l.* 1. §. 18. *D. ad SC. Trebell.*

(12) Heres ultra quam ad eum pervenerit, non tenetur. *l.* 22. §. 5. *infr. de jure delib. l.* 1. §. 17. *D. ad SC. Trebell.* si tamen inventarium fecerit. *d. l.* 22. §. 14. ideoque legata ab eo facta, qui non solvendo fuit, inutilia sunt. *l.* 15. *infr. de legat. l.* 16. *infr. ad l. Falcid. l.* 17. *D. de mort. caus. don.* §. *ult. Inst. de leg. Falcid.*

(13) Secus, si ob commune delictum. Tunc enim cognati militis fiscum excludunt. *l.* 1. *D. de veter. et milit. success.*

(14) Miles ob flagitium militare damnatus potest testari de rebus castrensibus, *ut hic*, *et l.* 11. *D. h. t.* in paganicis fiscum habet heredem, *ut hic.*

(15) Lege sc. alias permitti ei potest. *l.* 32. §. 8. *D. de donat. inter vir. l.* 1. *D. de veter. et milit. success.* vel a Principe. *l.* 6. §. 6. *D. de injusto.* vel ab ipso judice dum condemnat *l.* 22. §. 1. *D. de leg.* 3.

scriptura non continet juris (1) observationem, hanc [tamen] hereditatem fratrem testatoris, vel ejus filios ab intestato evincere non potuisse, jure constitit. PP. 5. Non. Maji ipsis AA. CONSS.

De degentibus in expeditione.

15. Imp. CONSTANTINUS A. ad Populum.

Milites in expeditione (2) degentes, si uxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremo cujuslibet generis homines amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu: quomodo possunt (3), ac velint, testentur: nec uxorem, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum, aut libertas dignitasve quæratur. Proinde sicut juris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina (4), aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotaverint, aut in pulvere inscripserint (5) gladio suo, ipso tempore quo in prælio vitæ (6) sortem derelinquunt, hujusmodi voluntatem stabilem esse oportet. Dat. 3. Id. August. *Nicomediæ*, OPTATO, et PAULINO CONSS. 334.

De scriniariis et apparitoribus.

16. Imp. ANASTASIUS Hierio P. P.

Scriniarios (7) vel apparitores (8), qui Virorum Magnificorum Magistrorum militum jussionibus vel actibus obtemperant: etsi nomina eorum matriculis (9) militaribus referri videantur (10), nullatenus [tamen] in ultimis a se conficiendis voluntatibus juris militaris he[...] re facultatem decernimus. Dat. Id. Februar. *Constantin.* PAULO V. C. CONS. 496.

Quando miles testetur quomodo vult.

17. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

Ne quidam putarent in omni tempore licere mil[...] testamento, quoquo modo voluerint, comp[...] sancimus his solis (11), qui in expeditionibus (12) [...]pati sunt, memoratum indulgeri circa ultimas volunt[...] conficiendas beneficium. Datum 4. Id. April. DECIO [...] C. CONS. 529.

De pupillo.

18. Idem A. Joanni P. P.

Licet antiquis (13) legibus permittebatur (14) pu[pil]lis (15), si Tribunatum (16) numerorum (17) mer[e]bantur (18), ultimum elogium conficere posse: attam[en] indignum nostris temporibus [esse] videtur, eum [qui] stabilem (19) mentem nondum adeptus est, propter pr[i]vilegia militum, sapientium (20) hominum jura pertr[a]ctare, et in [tam] tenera ætate ex tali licentia paren[]tia parentibus forte suis, vel aliis propinquis nocere, pr[o]priam substantiam extraneis relinquendo. Ideoque hoc fi[e]ri nullo (21) modo concedimus. Dat. Kal. Nov[em]. post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. An[no] 2. 532.

(1) In militari testamento non requiritur juris communis observatio, *ut hic*. Nam voluntas militis in expeditione occupati pro jure servatur. *l. 1. in fin. supr. h. t.*

(2) *l. 1. in fin. supr. h. t.* ἐν ςρατοπεδίῳ *Synops. Basil.* 35. *tit.* [...] *ex tit.* 21. *c.* 51. 5. Carm. 1. §. 48.

(3) *l. 3. supr. et l. ult. D. h. t. l. 37. supr. de inoff.*

(4) Militibus testamentum facturis in ipso pugnæ tempore vagina (vide Ammianum *lib.* 18. *p.* 135.) clypeus, pulvis, humus, chartæ, vel tabularum loco esse possunt. adde *Novell. Leonis* 40. ut et notæ, pro litteris. *l. 40. D. h. t.* sanguis pro atramento: ensis, pro stylo, penna ac calamo, *ut hic*, *Synopsis et* Harm. *ibid.*

(5) Præsente aliquo scil. Vix est enim ut cujusquam manus ex hujusmodi scriptura agnosci possit. Quot testes requirantur in militis testamento, dixi ad *Novell. Leonis* 41.

(6) Sors vitæ, vita ipsa.

(7) Σκρινιάριος auctor Etymolog. χαρτοφύλαξ. Forcat. 12. Aviarii 2. scriniariis hodie comparari posse putat secretarios et scribas Ducum et Tribunorum. Quinam scriniarios habuerint, mox dicam.

(8) Scriniarios olim habuerunt Præfecti prætorio, Magistri militum, Comites utriusque ærarii, Proconsul Asiæ, Castrensis sacri palatii, item duces.

(9) Matricula militem sola non facit, ideoque qui militum effectu carent, et militum munere non funguntur, carent et privilegio. *c. un. de vasal. milit.*

(10) Aliud est videri, aliud esse. Nomina scriniariorum videntur esse in matriculis militaribus, non sunt tamen, id est, videntur milites, non sunt tamen vere milites, etiamsi jus castrensis peculii habent. *l. 6. infr. de castr. pecul. milit.* Fit eorum militum mentio in *l. 8. infr. de numerariis.*

(11) *l. ult. ff. h. t.* Miles jure militari per id tantum tempus uti vel testari potest, quo militat et in castris degit. §. 3. *Instit. eod.*

(12) Ἐν ςρατοπέδοις. *Synops. ibid. cap.* 52. idque sive sit in castris, sive in fossato, sive in hybernis, sive in præsidiis, sive in stativis seu sedibus sedetis ac ædibus. *d. l. ult. l. 18. supr. de episc. aud.* Sufficit ergo ut fiat in expeditione, licet non in procinctu: alioquin nihil aut parum distabit miles a pagano. Nam paganus in procinctu et hostico, jure militari testari potest. *l. ult. ff. h. t.* quod illis locis de quibus dixi, intermortua sit quodammodo memoria legum. vide Cujac. *cons.* 49.

(13) Forte ante Adrianum Imperatorem. Valerianus apud V[o]piscum *in Probo*: *Miraris quod ego imberbem Tribunum fecer[im] contra constitutum D. Adriani.* et de eodem Adriano Spart[ianus]: *Nullum tribunum, nisi plena barba fecit, aut ejus ætatis [...] prudentiæ, et annis tribunatus robur impleret.*

(14) Olim permissa fuit testamenti factio impuberi tribuno [nu]merorum, quasi dignitate supplente ætatem. ut hinc quoque [...] colligere, tribunatum numeri, aliasque dignitates militares im[pu]beribus permissas. 1. Veget. 4. Plin 8. *epist.* Corrasius 5. [mi]*scell.* 2[...]. ideo testamenti factionem pupillis permissam putat, q[uod] tribunatus nomen esset honoris, non officii, iis maxime qui [...] illustri familia essent: et quod possent majores natu vicarios ad[ju]tores et consiliarios habere. vide Cujac. 17. *obs.* 36.

(15) *Si in tribunatu numerorum.* Rævardus 4. *variar.* [...] emendat: ortum errorem putat ex ea scriptura: *tribunatu nu*[-]*merorum.* Tribunus ergo numerorum est qui alias Romanorum coh[or]ti, vel legioni præpositus fuit. Tribunatus numerorum, mu[nus] ipsum. Cohortes enim, ut legiones suos tribunos habuerunt. Plin. [...] *epist. l. 25. ff. h. t.* In tribunatu igitur numerorum mereri [...] tribuni officio ac munere fungi.

(16) Numeri interdum cohortem, vel legionem significant S[ozo]men. 1. *histor. tripar. l. 14. infr. de re milit.* Hinc in numeros referri. *l. un. in fin. ff. de bon. poss. ex test. milit.* Interdum a legionibus separantur numeri. *l. 13. infr. de re milit.* Goth[ofredus] (tribunatum numerorum) reponit Rævardus *variar. lib.* 4. *ca*[p.] (in tribunatu numerorum.) Sed veterem lectionem defendit [...]nin. *emendat. lib.* 4. *cap.* 3. *num.* 1. Ans.

(17) Ad eundem modum lege Constantini, impuberibus profi[ten]tibus cœlibatum dabatur jus testamenti faciendi in ipso monasterii ingressu. 1. *Sozomen.* 9. quod tamen Leo mutavit. *Nov.* 6.

(18) Et per consequens non permittebatur patri in cujus pote[sta]te erant, eis substituere.

(19) Impuberis mens non est stabilis.

(20) Factio testamenti sapientibus tantum et stabilem mentem habentibus permittitur.

(21) Et ita abrogantur antiquæ leges, quibus permittebatur [im]pubari tribuno numerorum testamenti factio.

TIT. XXII.

QUI TESTAMENTA (1) FACERE POSSINT, VEL NON (2).

De Socio omnium bonorum.

1. Imp. GORDIANUS A. Petronio militi.

Quamquam omnium bonorum socer tuus, itemque frater ejus socii (3) fuerint: tamen non eo minus idem frater ejus cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi heredem instituere quem vellet. † Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quod (4) indivisam successionem cum sorore sua dicatur habuisse. PP. 12. Kal. August. ARIANO et PAPPO CONSS. 244.

De sibi Mortem inferente.

2. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. et CC. VIATORI et PONTIÆ.

Si is, qui te cum uxore tua heredem scripsit, quando (5) testamentum ordinavit (6), sanæ (7) mentis fuit, nec postea alicujus sceleris (8) conscientia obstrictus, sed (9) aut impatiens (10) doloris, aut aliqua (11) furoris (12) rabie (13) constrictus, se præcipitem dedit, ejusque innocentia liquidis probationibus commendari potest a te, adscitæ mortis obtentu postremum ejus judicium convelli non debet. Quod si futuræ (14) pœnæ metu, voluntaria morte supplicium antevenerit, ratam voluntatem ejus conservari leges vetant. PP. Kal. Decembr. ipsis AA. et CONSS.

De sene, de ægroto, 1. de filiofamilias.

3. Iidem AA. et CC. Licinio.

Senium (15) quidem ætatis, vel ægritudinem (16) corporis, sinceritatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre.

§. 1. Filium autem qui in potestate est (17), testamentum facere non posse, indubitati juris est. Dat. 4. Non. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

De impubere.

4. Iidem AA. et CC. Radoni.

Si frater patruelis tuus ante (18) decimum quartum (19) ætatis suæ annum decesserit, cum facere non potuit testamentum: nihil recte ex ejus postremo judicio postu-

(1) Qui sequitur tractatus maximam et evidentem utilitatem in se continet: Testamentis enim inseruntur institutiones, substitutiones, exheredationes, legata, fideicommissa, tutelæ, libertates, adsignationes libertorum, mortis causa donationes, mortis causa capiones, attestationes, ademptiones, confirmationes codicillorum, præcepta, consilia, damnationes, injunctiones: quæ omnia patent latissime.

(2) Dixi ad *L.* 28. *D.* 1. de accusato. vide *l.* 8. *et* 9. *l.* 13. *ff. h. t.* de ægroto. *l.* 3. *infr. h. t.* Augusta, *l.* 7. *infr. h. t.* de bannito, vid. Clar. 8. *sent.* §. *testam. q.* 19. (ubi differentiam facit inter bannitum simpliciter et bannitum simul et damnatum ad mortem, et inter bona interdicti in loco sita et extranea, et inter leges loci interdicti et alias) de captivo. *l.* 8. 12. *et* 13. *ff. h. t.* cæco, *l.* 8. *infr. h. t. Nov. Leon.* 69. De eo, qui rem indivisam cum alio habet, *l.* 1. *in fin. infr. h. t.* damnato ad metallum, ad ferrum, ad bestias, *l.* 8. §. 4. *ff. h. t.* ad perpetuos carceres. Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 23. ad mortem. (Clar. 3. *sent.* §. *test. q.* 21. consuetudine receptum esse refert, ut is testari possit in illis bonis in quibus bonorum confiscatio locum non habet. contra *l.* 6. §. 6. *ff. de injusto.*) ob carmen famosum, *l.* 18. §. 1. *ff. h. t.* ex militari delicto, *l.* 6. §. 6. *ff. de injusto.* De deportato, *l.* 8. §. 2. *ff. h. t.* de sui status dubio, *l.* 15. *ff. h. t. Novell. Leon.* 33. de eunucho, *l.* 5. *infr. h. t.* de excommunicato nihil definitur, potest itaque testari. vide Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 24. de filiofamilias, l. 11. *et* 12. *infr. eodem.* de furioso, *l.* 9. *infr. h. t.* de hæretico, vide *l.* 17. §. 1. *l.* 18. 19. *supr. de hæret. Nov.* 144. c. 1. vide *l.* 3. *infr. h. t.* de sui status incerto, *l.* 14. *et* 15. *ff. h. t.* de infami. *l.* 1. *supr. de secund. nupt.* Clar. 3. *sent.* §. *testamentum quæst.* 25. de impubere. *l.* 4. *infr. h. t.* interdicto bonis seu prodigo, *l.* 18. *ff. h. t.* de interdicto aqua et igni, *l.* 8. §. 1. *ff. h. t.* inhabiles ad testamentum faciendum, an possint ad pias causas testari, dixi ad *Auth. similiter. infr. ad l. Falc.* de legato. *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.* de leproso dicam ad *l.* 3. *infr. h. t.* majestatis reo. *l. ult. infr. ad l. Jul. majest.* manibus privato, *l.* 10. *ff. h. t.* monacho, *Nov. Leon.* 5. vide Clar. 3. *sent.* §. *testam. q.* 28. 29. 30. muto, surdo a natura, *l.* 10. *infr. h. t.* obside, *l.* 11. *ff. h. t.* De Prælato et Clerico, vide Clarum 3. *sent.* §. *testamentum q.* 27. Principe, *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.* peregrino, *l.* 31. 32. *ff. de jure fisci.* Ulpian. 20. §. 14. *in fin.* prodigo, *l.* 18. *ff. h. t.* §. 2. *Inst. quib. non est permiss.* relegato, *l.* 8. §. 3. *ff. h. t.* sene, *l.* 3. *infr. h. t.* servo privati vel Principis, *l.* 16. *ff. h. t. Leon. Nov.* 36. socio omnium bonorum, *l.* 1. *infr.* surdo, muto. *l.* 10. *infr.* spurio, *Nov.* 89. *c.* 12. *et* 15. *Auth. licet in fin. supr. de natur.* vid. Clar. *d. loco q.* 31. sui interfectore, *l.* 2. *infr. h. t.* valetudinario, *l.* 3. *infr. h. t.* vasallo, *cap.* 1. *de success. feudi.* usurario, *c. ult. de usuris in* 6. vide Clarum 3. *sent.* §. *testam. q.* 26.

(3) Socius omnium bonorum testari potest. *l.* 4. *in fin. supr. et l.* 52. §. 2. *ff. pro soc.*

(4) Rem indivisam cum alio communem habens testari potest. *d. l.* 4. *l.* 3. *supr. de comm. rer. alien.* 5. Harm. 1. §. 36. Commune quippe mihi cum alio meum est, meumque esse dici potest, ut in ea parte jure dominii uti possim. adde *l.* 51. *ff. pro socio.*

(5) Tunc enim requiritur sanitas mentis: neque superveniens ex irrito et nullo validum facit.

(6) Perfecte ac plene. Nec enim cœptum tantum testamentum furore post superveniente pro perfecto habetur. *l.* 9. *infr. h. t.*

(7) Quod semper præsumitur. Sensus et ratio naturalis præsumitur in quolibet homine, nisi probetur contrarium. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 38.

(8) *l.* 32. §. 7. *D. de donat. int. vir.*

(9) H ὡς τὴν ζωὴν ἀποστρεφόμενος, id est, quasi vitam aversaretur. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 3. *c.* 2. 5. Harm. 1. §. 41.

(10) *l.* 6. §. 7. *vers. quod si quis. D. de injust. l.* 34. *D. de milit. testam. l.* 43. §. 4. *D. de ædil. l.* 5. *infr. si reus vel accusator.* dixi ad *l.* 3. §. 4. *D. de bonis eor.*

(11) H μανίας ἢ λύπης, ἢ πολυημερίου νόσου, hoc amplius addit 5. Harm. 1. §. 41. id est, aut furore, vel rabie constrictus, aut diuturno morbo detensus. *Synops. d. loco.*

(12) Furoris rabies.

(13) Aut pudore æris alieni. *l.* 55. §. 2. *D. de jure fisci.*

(14) Sui interfector, ob metum pœnæ futuræ capitalis tamen, testari non potest, *ut hic.* vide *l.* 3. §. 1. 2. 3. 4. *D. de bon. eor. qui ante sentent.* Bellovisanum 3. *pract.* 38. *in pr.*

(15) De senibus dixi ad *l.* 5. *D. de jure immunit.*

(16) *l.* 17. *D. h. t. l.* 27. *Supr. de transact.* An et qui elephantiasi seu lepra laborat? potest: ut qui expresse non prohibeatur, et ita judicatum fuisse refert Pap. 29. *arrest.* 1. *n.* 16.

(17) Filiusfam. de profectitiis et adventitiis ne quidem patre permittente testari potest. *l.* 6. *et* 16. *D. h. t.* de adventitiis quorum ususfructus patri non quæritur. potest. *l. ult.* §. 5. *vers. filiis. infr. de bon. quæ lib. Nov.* 98. *c.* 1. §. 1. vid. Wurms. 1. *pract.* 30. *obs.* 16. Potest etiam de castrensibus et quasi testari. *l.* 7. §. 6. *D. de donat.* Paul. 3. *sent.* 4. §. 3. ut et donare causa mortis, patris consensu *l.* 7. §. 5. *D. de don.*

(18) Ante pubertatem, id est pupillo, seu impuberi testari non licet. *l.* 5. *l.* 19. *D. h. t.* §. 1. *Inst. h. t. l.* 1. §. 8. *D. de B. P. secund. tab. l.* 2. *Infr. quando provoc.* 2 Cujac 2. §. 3. Paul. 3. *sent.* 4. §. 1.

(19) De pubertate alias dixi.

latur. Nam si hanc ætatem egressus, licet vigoris (1) nondum emersissent vestigia, suum solenniter ordinavit judicium, hoc evellere frustra conaris. S. 6. Id. Novemb. *Pantichi*, CC. Conss.

De Eunuchis.
5. Imp. Constantinus A. ad Rufinum P. P.

EUnuchis (2) liceat facere (3) testamentum, componere postremas exemplo omnium (4) voluntates, conscribere codicillos (5) salva testamentorum observantia (6). Dat. 5. Kal. Mart. *Sirmii*, Constantino A. v. et Constante C. Conss. 339.

De eo qui Imperatorem *heredem instituit.*

6. Idem A. ad Volusium Præfectum urbi.
SI quis Imperatorem forte heredem instituerit (7), habeat (8) mutandi (9) judicii facultatem, et quemcunque voluerit, secundum leges in testamento suo heredem scribendi. Dat. 12. Kal. Mart. *Mediolani*, Arbitione et Lolliano Conss. 355.

Si Imp. *vel Augusta heres instituatur, vel testetur.*

7. Imppp. Valens, Valent. et Grat. AAA. Maximo.
CUm heredes instituuntur Imperator seu Augusta: jus commune (10) cum cæteris habeant. Quod [et] in codicillis, et fideicommissariis (11) epistolis (12) jure scriptis observandum erit. † Et sicuti priscis legibus cautum est, Imperatori quoque (13), et Augustæ testamentum facere liceat, et mutare (14). Dat. 7. Idib. August. Gratiano A. II. et Probo Conss. 371.

De Cæcis.
8. Imp. Justinus A. Demostheni P. P.

HAc consultissima lege sancimus, ut carentes oculis (15) seu morbo [vitiove,] seu ita nati, per (16) nuncupationem (17) suæ condant moderamina voluntatis: [scilicet] præsentibus (18) septem testibus (19), quos aliis quoque testamentis interesse juris est, tabulario etiam (20): ut cunctis ibidem collectis, primum ad se convocatos omnes, ut sine scriptis (21) testentur, edoceant (22): deinde exprimant nomina (23) specialiter *heredum*, et dignitates (24) singulorum, et indicia, ne sola (25) nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: et ex quanta parte, vel ex quot unciis in successionem admitti debeant: et quid unumquemque legatarium seu fideicommissarium adsequi velint: omnia denique palam (26) edicant quæ ultimarum capit dispositionum series lege concessa. Quibus omnibus ex ordine peroratis, uno eodemque loco, et tempore, sed et tabularii manu conscriptis sub obtutu (27) septem (ut dictum est) testium, et eorundem testium manu subscriptis, dehinc consignatis tam ab eisdem testibus, quam a tabulario, plenum obtinebit robur testantis arbitrium. Quæ in eundem modum erunt observanda, quamvis non heredes instituere, sed legata solum vel fideicommissa, et in summa quæ codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. † At cum humana fragilitas mortis præcipue cogitatione

(1) Vid. quæ dixi ad *l. ult. supr. quando tut. esse des.*

(2) *l.* 6. *D. de lib. et posthum.* Cujac. 17. *obs.* 24. hoc verbum referri posse ait ad cubicularios principum. *l.* 2. *Infr. de præpos. sacri cubic. l.* 2. *Infr. de priv. cor. qui in palat. milit.* ut etiam si servi sint, habeant testamenti factionem (quemadmodum *Novella Leonis* 38. generaliter de servis principis constitutum est) vel ad eunomianos spadones, quibus *l.* 17. *C. Th. de hæret.* ademerat testamenti factionem: cui rei magnum argumentum præbet *l.* 23. *et* 27. *d. tit.*

(3) Causa dubitandi fuit, quod solis puberibus testandi facultas sit permissa, eunuchi vero non ita pubescant. Ideoque Alexander Severus eunuchos, tertium genus hominum appellavit, teste Lampridio, ob eandem causam consul Mamercus Genucio bonorum possessionem secundum tabulas denegavit. 7. *Val.* 7.

(4) Id est, eadem ætate. Olim anno decimo octavo tantum eunuchis testari licuit, cum eo tempore plerique pubescant. Paul. 3. *sent.* 4. §. 2.

(5) Eunuchus testamentum facere potest, *supr. h. t.* codicillos, *ut hic*, adoptare. *Nov. Leon.* 26. potest etiam episcopus esse. dixi *c.* 20. 21. *Can. Apost.* non potest uxorem ducere. *Novell. Leon.* 98. adde alia quædam de eunuchis ex *lege* 128. *D. de verb. sign.* et ex *tit. de eunuchis supr.*

(6) Id est, solennitate: Principes, licet indulgeant testamenti factionem, non tamen remittunt juris solennia. facit *l.* 3. §. 3. *D. de bon. lib. l.* 35. *supr. de inoff. test.*

(7) Potest enim princeps heres institui. *l.* 16. *infr. de testam.* Possumus etiam jactare, nos principem heredem facturos: cujusmodi jactatio pro institutione non habetur. *l. ult. D. qui testam.*

(8) Princeps in multis jure privatorum utitur. vide *l.* 7. *infr. h. t. l.* 3. *infr. de testam. l.* 4. *infr. ad l. Falc.* 1. Harm. 5. §. 39.

(9) Principem institutum a nobis heredem possumus revocare seu exheredare. *l.* 19. *vers. nec sane. infr. de testam.* tametsi ea inconstantia, princeps videatur injuria quodammodo affici, et ludibrio haberi.

(10) Vide *l.* 6. *supr. h. t.*

(11) Ab Imperatore herede instituto fideicommissum et legatum dari potest. Paul. 4. *sent.* 1. §. 3.

(12) Per epistolam fideicommissum principi relinqui potest. ut hic. *l.* 16. *infr. de testam.* Principes fideicommissa ex codicillis. ex epistolis non admittebant. *l.* 2. *C. Th. de testam. et codicill.* Justinianus hanc Valentis prætulit. Quædam hic adjecta ex Symmacho vid. apud Cujac. 5. *observ.* 7.

(13) Imperatori et Augustæ testamentum mutare licet.

(14) Ratio dubitandi fortasse potuit hæc esse, quod mutatio videatur principe indigna.

(15) Cæcus testamentum facere potest, *ut hic.* Cur ita? quia scire potest adhibitos testes et audire sibi testimonium perhibentes. Paul. 3. *sentent.* 4. §. 4. vide quæ de cæco dixi ad *Novell. Leon.* 69. Goth. Ad hanc l. vide Gabriel. Vasq. *de testam. c.* 1. §. 5. Molin. *disput.* 130. Durant. *de arte test. tit.* 1. *caut.* 9. Ans.

(16) Id est, ἀγράφως, citra scripturam. *Syn. Bas.* 35. *tit.* 3. *c.* 8.

(17) Cæcus nuncupativum testam. facere potest, si tamen fari potest: adde quæ dicam ad *l.* 21. *infr. de test.*

(18) Testari ad pias causas cæcus an possit hac forma non servata, vide apud Tiraquellum 20. *privilegio piæ causæ.*

(19) §. 2. *Instit. de testament.* ἑπτὰ ἢ ε′, id est, septem aut quinque. *Synopsis Basil.* 35. *tit.* 3. *cap.* 8. *et* 5. Harmen. 1. §. 3.

(20) Ut sint octo. Totidem enim requiruntur in cæci testamento. De numero testium in testamento necessariorum dixi ad *Novell. Leonis* 41.

(21) Cæcus sine scripto testari potest, *ut hic*: Leonis vero constitutione secreto testamentum facere potest. *Novell. Leonis* 69. ἐγγράφως 35. *Synopsis* 3. *c.* 8. *in fin.* 5. Harmen 1. §. 34.

(22) Formularum veterum verba hodie in testamentis non requiruntur. *l.* 26. *in fin. infr. de testam.*

(23) Τὸ ὄνομα καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν κληρονόμων, id est, nomen, indicia et dignitates heredum. *Synops. Basil.* c. 8. Cæcus enim debet heredem nuncupare, κατὰ σημεῖον διὰ τὸ μὴ πλανηθῆναι. hoc est, certis et indubitatis signis heredem exprimere, ut ne ullus error in ea institutione oboriatur. 5. Harm. 1. §. 31.

(24) Adde *l.* 17. *D. de conditionibus et demonstrationibus. l.* 14. *D. de fideicomm. lib. l.* 37. *in fin. D. de stipul. servor.*

(25) Propter solum nomen potest ambiguitas oriri. *l.* 30. *D. de testam. tut. l.* 106. *D. de verb. oblig.*

(26) Palam quid sit, vide *l.* 21. *C. h. t.*

(27) Id est, sub præsentia.

perturbata (1), minus (2) memoria possit res plures consequi: patebit eis licentia, voluntatem suam, sive in testamenti, sive in codicilli (3) tenore compositam, cui velint scribendam credere: ut in eodem [loco] postea convocatis testibus, et tabulario, re etiam (ut dictum est) patefacta cujus causa convocati sunt, etiam chartulare (4) promatur, quam susceptam testatori recitabit tabularius, simul et testibus: ut ubi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, et ex animi (5) sui quæ lecta sunt, disposuisse sententia, et in fine subscriptio sequatur testium, necnon omnium signacula tam testium (prout dictum est) quam tabularii. Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: jubemus, ubi tabularius reperiri non possit, octavum (6) adhiberi testem (7): ut quod tabulario pro supradicto modo commisimus, id per octavum testem effectum capiat: libera potestate concedenda voluntates suas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita subscriptam, ita denique consignatam, ut antelatæ formæ declarant, cui (8) velint ex testibus custodiendam [mandare (9)]. Sic namque fieri confidimus, ut non recipiat se tantum in cæcis testandi licentia, sed ne locum quidem ullum relinquat insidiis, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus (10), tot insuper in tuto locata manibus (11). Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* Justiniano et Valerio Conss. 521.

De Furiosis.

9. Imp. Justinianus A. Juliano P.P.

Furiosum (12) in suis induciis (13) ultimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen et retro principibus et nobis placuit. † Nunc autem hoc decidendum est, quod simili modo antiquos (14) animos movit, si cœpto testamento furor eum invasit. Sancimus itaque [tale] testamentum hominis qui in ipso (15) actu testamenti adversa valetudine tentus est, pro nihilo esse. Si vero voluerit in dilucidis (16) intervallis aliquod condere testamentum, vel ultimam voluntatem, et hoc sana mente incœperit facere, et consummaverit, nullo tali morbo interveniente, stare testamentum sive quamcunque (17) ultimam voluntatem censemus: si et alia (18) omnia accesserint quæ in hujusmodi actibus legitima observatio requirit. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* Lampad. et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De Surdis et Mutis.

10. Idem A. Joanni. P. P.

Discretis (19) surdo et muto, quia non semper hujusmodi vitia sibi concurrunt: sancimus, si quis utroque morbo simul laboret, id est, ut neque audiri neque loqui possit, et hoc ex ipsa natura (20) habeat: neque (21) testamentum facere (22), neque codicillos, neque fideicommissum (23) relinquere, neque mortis causa donationem celebrare concedatur, nec libertatem (24) sive vindicta (25) sive alio (26) modo imponere: eidem legi tam masculos quam fœminas obedire imperantes. † Ubi (27) autem et hujusmodi vitii non naturalis, sive masculo, sive fœminæ accidit calamitas, sed morbus (28) postea superveniens et (29) vocem (30) abstulit, et aures conclusit: si ponamus hujusmodi personam litteras scientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei sua manu (31) scribenti permittimus.

(1) Humana fragilitas mortis cogitatione perturbatur.

(2) Morti vicinum non esse examinandum in testem hinc colligunt quod tamen examinantis arbitrio præstat relinqui. Morientem quoque non recte testari, neque eam facultatem in mortis articulo constitutis, permittendam esse, ut de suis testentur, hinc colligunt.

(3) Codicillos cæcus facere, ut et testamentum potest.

(4) Forte, chartula depromatur, unde mox sequitur *quam susceptam.*

(5) Testamentum animi sententia.

(6) Octo testes (si tabularius desit) requiruntur in cæci testamento. dixi ad *Novell. Leon.* 41.

(7) Unus testis hic subrogatur in locum tabellionis. An ideo dicendum est, tabellionem testem esse? Bald. negat tabellionem connumerari inter testes. Nam alioquin uno teste adhibito testis alterius vicem notarius sustineret: si tamen in judicio de sua scriptura deponit, audiri potest, ut testis, non ut tabellio.

(8) Testamentum uni testium custodiendum dari potest.

(9) Ea lege, ut quoties eo opus fuerit, id exhibeat. *l.* 24. *infr. de fideic.*

(10) Oculis et auribus.

(11) Hoc est, subscriptionibus.

(12) De furiosi testamento. De mente capto, vide *l.* 17. *D. h. t.* Neutèr enim, id est, furiosus vel demens tempore adversæ valetudinis testari potest. *l.* 16. §. 1. *l.* 17. *D. h. t. l.* 2. *D. de inoff. l.* 1. §. 8. *D. de B. P. secund. tab.*

(13) Id est, dilucidis intervallis *infr. h. t.*

(14) Eo sensu antiqui animi dicuntur, quo veteres animi in *l.* 3. *infr. de posth. her. inst. l.* 23. *in pr. infr. de leg.*

(15) Εν αὐτῷ τῷ διατίθεσθαι. 33. *Eclog.* 3. c. 9.

(16) Εν τοῖς διαλείμμασι 35. *Eclog.* 3. *c.* 9. 5. Harm. 1. §. 15. quæ et intervalla dicuntur simpliciter in *l.* 14. *vers. Si vero. D. de offic. præsid.* 2. Caj. 2. §. 4. §. 5. confinia furoris et sanitatis in *l.* 6. *vers. Nos itaque. supr. de curat. fur.* tempus intermissi furoris a Paul. 3. *sent.* 4. §. 5. *et* §. 1. *Inst. eod.* induciæ. *supr. h. t.*

(17) Codicillos, mortis causa donationes.

(18) Solennitates intelligit in aliorum testamentis requisitas.

(19) Non habet quo referatur hæc oratio, nisi legas de discretis.

(20) Mutus et surdus simul a natura testamentum aut codicillos, aut mortis causa donationem facere non potest, imo nec libertatem conferre, *ut hic. Synops. Basil.* 35. *tit.* 3. *c.* 10. 5. Harm. 1. §. 17. 18. Ne dicas cum interpretibus, Paganis testamenti factionem a Principe eo casu permitti ex *l.* 7. *D. h. t.* ipso vero jure militi. §. 2. *Inst. de militar. testam.* utrobique enim agi existimandum est de his, qui simpliciter vel surdi vel muti sunt. Nam qua ratione paganus mutus et surdus a natura, principi testamenti faciendi causa supplicaverit? quo motu quibusve gesticulationibus mutus eodem casu heredem instituet? dicendum est igitur, paganos mutos vel surdos simpliciter testamenti factionem olim a principe petere debuisse. *d. l.* 7. militibus a lege permissum fuisse. *d.* §. 2. hic autem omnibus surdis vel mutis permitti. Quod de surdo diximus, ne sumas de eo, qui tarde vel exaudit, vel loquitur: sed de eo qui nihil omnino natura exaudit, quique nihil penitus loqui potest. §. 3. *Instit. h. t.* adde Ulpianum 20. §. 13. *l.* 3. *D. de ædilitio.*

(21) Quid? surdus et mutus simul, potestne pias ad causas testamentum facere? Quidam ajunt, alii negant, de quo vide Tiraquellum *privilegio* 9. *piæ causæ.*

(22) Nec ei interesse ut testis. vide Oldend. *cap.* 4. *de testib. num.* 15. Est enim optima illatio testimonii dictionem ei denegari, cui testamentum facere non liceat. v. *l.* 18. *vers. merito. D. h. t.*

(23) Quidni possit, cum fideicommissum nutu relinqui possit. *l.* 21. *D. de leg.* 3. Solve, nutu relinqui potest ab eo, qui loqui non potest, non a muto simul et surdo a natura, *ut hic.*

(24) Mutus et surdus a natura bona alienare inter vivos etiam non potest, ex quo libertatem servis inter vivos non confert. Ideoque curator ei dari solet. *arg. l.* 2. *D. de curat. fur.*

(25) Simpliciter tamen surdus non mutus potest. *l.* 1. *D. qui et a quib. manumiss.*

(26) Olim inter amicos per epistolam licuit. Paul. 4. *sent.* 12. §. 2. sed præstat verba Pauli de eo intelligi, qui vitio aliquo surdus et mutus factus est, quippe qui natura talis est, scribere non potest.

(27) Surdus et mutus vitio vel morbo, non natura, si literas novit, literis testari potest.

(28) Paul. 4. *sent.* 12. §. 2.

(29) Ut mutus sit et surdus.

(30) Vox ablata, mutum: aurium conclusio surdum efficit.

(31) Mutus et surdus vitio aliquo, sciens tamen literas testari sua manu potest.

*

† Sin (1) autem infortunium discretum est, quod ita raro (2) contingit: et surdis, licet naturaliter hujusmodi sensus variatus est, tamen omnia facere et in testamentis, et in codicillis, et in mortis causa donationibus, et in libertatibus et in omnibus aliis permittimus. Si enim vox (3) articulata ei [a] natura concessa est: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia scimus quosdam jurisperitos et hoc subtilius cogitasse, et nullum esse exposuisse, qui penitus non exaudiat, si (4) quis supra cerebrum illius loquatur, secundum quod Jubentio Celso placuit. In eo autem, cui morbus postea superveniens auditum (5) tantummodo abstulit, nec dubitari potest quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. Sin (6) vero aures quidem apertæ sint, et vocem recipientes, lingua autem ejus penitus præpedita: licet a veteribus auctoribus sæpius de hoc variatum est: attamen si hunc peritum (7) litterarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribentem hæc omnia facere, sive naturaliter (8), sive per interventum morbi hujusmodi infortunium ei accesserit: nullo (9) discrimine, neque in masculis, neque in fœminis in omni ista constitutione servando. Dat. 15. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De Filiisfamilias.

11. Idem A. Joanni P. P.

NEmo ex lege, quam nuper (10) promulgavimus, in (11) rebus quæ parentibus acquiri (12) non possunt, existimet aliquid esse innovandum, aut permissum esse filiisfamilias (13) cujuscunque gradus, vel sexus testamentum facere (14), sive sine (15) patris consensu (16) bona possideant secundum nostræ legis distinctionem, sive [cum] eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus (17): sed antiqua (18) lex per omnia conservetur, quæ filiisfamilias, nisi in certis casibus (19), testamenta facere nullo modo concedit, et in his personis quæ hujusmodi facultatem habere jam concessæ sunt. S. Dat. Kal. Sept. *Constant.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

12. Idem A. Joanni P. P.

OMnes omnino quibus quasi (20) castrensia peculia habere [ex legibus] concessum est, habeant licen-

(1) Surdus natura non tamen eadem natura simul mutus, testari potest. quid si vitio talis sit? idem; potest enim vel voce, vel scriptura testari.

(2) Leges interdum statuunt de his quæ raro fiunt, et ita restringitur *l.* 4. 5. 6. *D. de legib.*

(3) Surdus qui mutus a natura non est, testari potest. An id cuiquam accidere possit, mox dicetur.

(4) Surdus a natura nemo sic est, quin si supra cerebrum illius quis loquatur non audiat. sed tamen Plinius 10. *c.* 69. refert, ei cui primo negatus sit auditus, huic et sermonis usum ablatum, et ideo marina ostrea, quod surda sint, muta esse quoque natura. Alexander Aphrodisiensis in problematis putat, ideo fieri, quod una sit nervorum conjunctio, quæ ad linguam et aures pertineat, et ea ratione contingere, ut affecto aurium nervo nervus quoque linguæ afficiatur. Cur vero qui muti sunt non a natura audiunt? idem Alexander id ex eo fieri putat, quod oriatur proprium nervorum πάθος, sive ut Politian. vertit, localis nervorum passio.

(5) Surdus ex morbo testari potest.

(6) Mutus tantum natura vel morbo, non surdus testari potest, si literarum sit peritus.

(7) Mutus non surdus literarum sciens testari potest.

(8) Natura vel morbo quidem muti esse possunt, non tamen surdi? exemplum extat apud Herodotum *lib.* 1. et Gell. 5. *c.* 9. de Crœsi filio, qui cum mutus a puero fuisset, articulate ad hostis impetum exclamavit: ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροῖσον: sed et quispiam Samius Athleta, nomen illi fuit ἄιγλης, cum antea loquens non fuisset, ob similem causam loqui cœpit. Gell. *d. loc.* qui nunquam id potuisset nisi auditu prius sermonem accepisset, didicissetque.

(9) De muto et surdo quod *hac lege* dictum est, idem obtinet in fœminis mutis et surdis.

(10) Id est, anno 529. intelligit autem *l.* 6. *Infr. de bon. quæ liber.* intelligit etiam *leg. ult. Supr. de collat.* quæ lata est anno 530.

(11) Id est, ne quidem in rebus quæ parentibus adquiri non possunt, et ita Græci μηδὲ τοῖς ἀπροσπορίστοις, 35. *Synops.* 3. *c.* 11. ut hinc dubitandi ratio sumatur: sunt vero ἀπροσπόριστα adventitia aliunde filio quam a patre vel patris liberalitate quæsita, quorum proprietas liberis, ususfructus patri competit, imo et proprietas si moriantur ipsi liberi. Scholiastes synopseos illo loco τῶν ἀπροσποριστῶν quædam exempla ponit rerum quæ liberis adquiruntur, veluti ex testamento alterius, vel ex militia, vel ex scientia in quibus filiusfamilias possit testari, in cæteris non possit.

(12) *d. l. ult.* filiusfamilias de adventitiis et propriis testari non potest, etiamsi in illis pater nullum habeat usumfructum. vid. Clarum 3. *sent.* §. *testamentum. quæst.* 18. *de peculio castrensi vel quasi potest. Instit. h. t. in pr.*

(13) Vide 5. Harmenop. 2. in hunc locum. vide Clarum 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 18.

(14) Atqui filiifamilias donare mortis causa possunt patris consensu. *l.* 25. *in fin. D. de mort. caus. donat.* Cur tam varie? Paponius 1. *notar.* 7. *c. des testamens* negat veram varietatis hujusce causam adferri posse. Alii donare posse putant, quod mortis causa donatio contractum imitetur, et præsentem obligationem adferat. dic melius, Eum qui testatur, sui juris esse debere: et testamentum ex alieno arbitrio pendere absurdum esse. vide Clarum *d. q.* 18. inter se vero repugnare, ut unus et idem filiusfamilias et sui juris sit. Majorem autem esse autoritatem patriæ potestatis, quam ut sola testamenti factione filius sui juris fieri censeatur. Donare vero ministerii nudi est. Nam et per servum dominus donare potest. vide Bald. *Inst. hoc tit.* Quid? ad pias causas de profectitiis, potestne testari filius consentiente patre? potest constitutione Bonifacii, et ita accipe *c. licet* 4. *de sepulturis in* 6. ubi per μείωσιν *eligere sepulturam*, dixit pro *legare sepultura causa.* vide Clarum 3. *sentent.* §. *test. quæst.* 5. quid valetne statutum, ut filiusfamilias possit testari? valere videtur. Quid si interim dum pater captus ab hostibus, et testetur ejus filius? patre postliminio redeunte testamentum filii evanescit. vide *l. ult. vers. ita tamen. infr. de sentent. passis.*

(15) *l.* 6. *et* 16. *l.* 19. *D. h. t.* cur sine patris consensu? Testamenti factio publici non privati juris est. *l.* 3. *D. h. t.* jus autem publicum exigit, ut qui testatur paterfamilias sit, et ut de re sua testetur. Jure civili vero filiusfamilias proprium nihil habet. Ulpian. 20. §. 10. constitutionibus peculia castrensia vel quasi propria habet, etiam usufructu tenus, adventitiorum vero proprietatem. §. 1. *Inst. per quas personas cuique.* De castrensibus autem jure militari testari potest: de quasi castrensibus communi jure. *l. ult.* §. 2. *supr. de inoffic. testament.*

(16) Filiusfamilias potest consensu patris bona possidere.

(17) Quid si quis filiusfamilias testatus est, postea juris sui factus decessit. Testamentum ejus ab initio ipso jure nullum, tacite confirmari non poterit. *l.* 1. §. 8. *ff. de B. P. secund. tab.* expresse poterit. *l.* 11. §. 2. *D. de B. P. secund. tab.* valet tamen eo casu testamentum solo jure fideicommissi. *l.* 1. §. 1. *ff. de leg.* 3. quasi defunctus ad causas fideicommissi, et codicillorum vim prioris testamenti traxerit. *l.* 19. *vers. sed in proposito. ff. de testament. milit. l.* 12. §. 1. *ff. de injusto.* vide Onciacum *Quœstionum Academ. ult.*

(18) Vide Ulpian. 20. §. 10.

(19) Id est, in castrensi, vel quasi castrensi. *l. ult. Infr. h. t. Inst. h. t. in pr.*

(20) Filiusfamilias testari potest de quasi castrensibus. Castrensia ad imitationem castrensium. *l. ult.* §. 1. *supr. de inoff.* castrense quod Græci ἰδιόκτητον. *Synops. ibid. c.* 11. quod in castris adquiritur, vel proficiscenti ad militiam datur. vide *l.* 4. *supr. familiæ. l.* 4. *l.* 11. *ff. de castr. peculio* Paul. 3. *sent.* 4. §. 3. quinam eo privilegio fruantur, vid. *d. l. ult.*

iam in ea tantummodo ultimas voluntates condere, secundum nostræ constitutionis tenorem, quæ talibus testatentis de inofficiosi (1) querela immunitatem præstitit. Dat. 3. Non. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXIII.

DE TESTAMENTIS (2) ET QUEMADMODUM (3) TESTAMENTA ORDINENTUR (4).

De statu testium.

1. Imp. HADRIANUS A. Catonio (5) Vero.

TEstes, servi an liberi fuerint, non in hac causa tractari oportet: cum eo (6) tempore quo testamentum signabatur, omnium consensu liberorum loco habiti (7) sint, nec quisquam eis usque adhuc status controversiam moverit. Sine die et consule.

Si scriptura intercidit.

2. Imp. ALEX. A. Expedito.

PUblicati (8) semel testamenti fides, quamvis ipsa materia, in qua primum a testatore scriptum fuit, casu, qui probatur, intercidit (9), nihilo minus valet (10). PP. Kal. Januar. FUSCO II. et DEXTRO CONSS. 226.

Si imperator institutus fuerit ex imperfecto testamento.

3. Idem A. ANTIGONO.

EX (11) imperfecto (12) testamento nec Imperatorem (13) hereditatem vindicare posse, sæpe constitutum est. Licet enim lex (14) imperii solennibus (15) juris Imperatorem solverit: nihil (16) tamen tam proprium imperii est, quam legibus vivere. PP. 11. Kal. Januar. LUPO et MAXIMO CONSS. 233.

De falsa demonstratione.

4. GORDIANUS A. Rufino.

SI in nomine (17), vel prænomine (18), seu cognomi-

(1) Inofficiosi querela non proponitur adversus testamentum us, qui de quasi castrensi peculio testatus est. vid. *d. l. ult.*

(2) Seu variis generibus testamentorum, fiunt enim vel scripto. 21. *infr. h. t.* nuncupatione sine scriptis. *l.* 21. §. 2. *l.* 26. *fr. h. t.* precibus imperatori oblatis. *l.* 19. *infr. h. t.* municipaius gestis habitis. *d. l.* 19. mystice. *l.* 21. *infr. h. t.* per æs et nam (sed hoc in usu esse desiit.) *l.* 15. *infr. h. t.* Est et aliud sterius. *l.* 20. *et* 21. §. 3. *l.* 27. *infr. h. t.* est et cujus signala incisa vel ablata. *l.* 30. *infr. h. t.* est et imperfectum, irrim, ruptum, *l.* 3. *l.* 21. §. 2. *infr. h. t.* quod procitum Festo, tum inter liberos, *d.* §. 1. et ad pias causas. vid. *auth. simili· Falcidia cessat. infr. ad l. Falc.* et holographum. *l.* 28. *in* 1. *infr. h. t.* factum tempore contagionis. *l.* 8. *infr. h. t.* factum agro et aliis locis ubi pauci sunt testes. *l. ult. infr.* publicatum. 2. *l.* 18. *l.* 23. *infr. h. t.* est et cujus authenticum intercidit. 2. *l.* 11. *infr. h. t.* cujus scriptura interlita, in quo etiam quæm suprascripta. *l.* 12. *infr. h. t.* in quo falsa demonstratio. 4. *et* 5. *infr. h. t.* falsa enunciatio. *l.* 6. *infr. h. t.* in quo err subjectus reperitur. *l.* 7. *infr. h. t.* deque iis aperiendis et ud acta publicandis a testatore. *l.* 18. *l.* 23. *infr. h. t.* ut scil. ando interciderint, sit unde eorum fides peti possit.

(3) Id est, de solennitatibus et regulis juris, quas in testamen- servari opus est, quas multis vigiliis excogitatas refert Impera-. *l.* 35. *supr. de inoff.* Huc referre possis contextus et actus itatem. *l.* 28. *infr.* testium subscriptionem. *l.* 28. §. 1. *infr. t.* testes, corumque numerum. *l.* 12. *et* 31. *vers. in illis. infr. t.* qualitatem et statum. *l.* 21. *infr. h. t.* præsentiam. *l.* 9. *r. h. t.* signacula et annulum. *l.* 12. *infr. h. t.* literarum conuentiam et notas. *Auth. quod sine infr.* subscriptionem. *l.* 21. *r. h. t.* Idioma. *l.* 21. *in fin. infr. h. t.* superflua testamenti necessaria. *l.* 17. *infr.* ambiguitatem. *l.* 24. *infr.* præposteration. *l.* 25. *infr.* heredis institutionem. *l.* 14. *infr.* ejusque qualiom et statum. *l.* 3. *et* 16. *infr. h. t.* heredis scripturam vel ncupationem a testatore faciendam. *l.* 29. *vers. Quod si. infr.* ius tabularum. *l.* 15. *vers. Et in Infr. h. t.* formam testamenti lie usitatam vide apud Speculatorem *in tit. de instrumentorum tione.* §. *compendiose :* apud Rolandum a Valle 1. *cons.* 36. post Bartolum *in l.* 1. *testam. quemadm.* notat formam testanin scriptis admodum periculosam esse, nempe quod si testium us moriatur ante testatorem vel ante apertas tabulas, integrum tamentum irritum fiat. Ideoque his temporibus raro reperiri soma in scriptis testamenta.

(4) Id est, fiant. dixi ad *l.* 28. *ff. h. t.* adde etiam de corum ectu. *l.* 10. 13. *et* 16. *in fin. infr. h. t.* et quemadmodum inmentur. *l.* 27. *infr. h. t.* Goth. Ad titulum et singulas leges l. Sichard. *Ans.*

(5) *Catoni.* §. 7. *Inst. eod.*

(6) *l.* 22. §. 1. *ff. h. t.* Testes testamentarii idonei esse debent tempore quo testamentum ordinatur, aut saltem idoneos tum sse habitos communi opinione sufficit, *ut hic.* Quid? dicemusne satis non esse testes testamentarios reprobari, quod tum servi vel infames, nisi et hoc addatur, communi opinione, tum pro servis habitos? Imo satis est dici infames tum fuisse, ut contra Bartolum tenet Bald. Fulgos. Castr. Roman. Alex. Corneus, Jas. Imola, Cumanus, Aretinus, quod vel ex hac lege elicitur satis. Heres agit ex testamento: excipitur adversus testamentum, testes tum fuisse servos: Heres hac replicatione utitur, ut servi fuerint, pro liberis tamen omnium consensu habitos: Pone, testem hodie probari servum, non præsumitur autem servus retro fuisse: hoc est, tempore testamenti: videtur non præsumi. vid. Castrens. *l. ad testium.* 22. §. *conditionem.* 1. *ff. h. t.*

(7) Testes debent esse liberi, vere vel putative. *l.* 22. §. 1. *ff. h. t.* 2. *Feud.* 19. *in fin.* hinc illud, communis error jus facit. *l.* 3. *in fin. ff. de supellect. legata.* Communis opinio veritatis vicem sustinet.

(8) De publicatione dicam *ad l.* 18. *l.* 23. *Infr. h. t.*

(9) *l.* 11. *infr. h. t.*

(10) *l.* 5. *supr. de fide instrum.* exemplo publicato creditur, nec Authentici amissio nocet.

(11) *Synops. Basil.* 35. *tit.* 2. *cap.* 2. *et* 5. Harm. 8. §. 104. *et* 105. *l.* 23. *ff. de leg.* 3. adde *l. ult. ff. h. t.*

(12) De testamento imperfecto dicam *ad l.* 21. §. 1. *infr. h. t.*

(13) Vide quæ dixi de Imperatore et Principe *ad l.* 6. *supr. qui testam. ad* §. *ult. Inst. quib. mod. test. Novell.* 105. *cap.* 2. *in fin.* adde *l.* 20. *in fin. infr. h. t. l.* 23. *ff. de legat.* 3. *et* 35. *Ecl.* 2. *cap.* 2.

(14) Id est, *lex regia. l.* 1. *ff. de const. principum.* §. 6. *Inst. de jure naturali.* vid. *Const. de conceptione Digestorum.* §. 7.

(15) Testamentum principis num solenne esse debet? ex hoc loco non possis negare solennitates in principis testamento requiri: vel non majores quam in militari ultima voluntate, quæ duobus testibus est contenta. *arg. l.* 15. *supr. et l.* 40. *ff. de test. milit.* idem esse existimant in quovis merum et mixtum imperium et omnimodam (ut loquuntur interpretes nostri) jurisdictionem habente. *arg. l. omnium.* 19. *infr. h. t.* Quibus addunt, testamentum sine solennitatibus factum ab eo, qui in loco conditi testamenti merum et mixtum imperium habeat, præsumi ab eodem insinuatum, cum voluntariæ jurisdictionis sit: et ita respondisse Bartolum et Franc. Pisanum in testamento illustris Ursini refert Baldus *in l. sancimus.* 34. *infr. de donat.*

(16) Legibus vivere proprium est imperii: Non igitur princeps legibus solutus est, sed videtur. *l.* 4. *supr. de legibus.* vid. quæ de ea re scripsi *ad Novell.* 105. *cap.* 2. *in fin.*

(17) Falsa demonstratio non vitiat: nisi ita falsa sit, ut dispositionem omnino incertam reddat. §. 29. *Inst. de legat. l.* 7. §. 1. *infr. de legatis. l.* 9. §. 1. *ff. de contrahend. empt. l.* 21. §. 1. *ff. qui testam. l.* 1. *ff. de injusto. l.* 48. *in fin. ff. de hered. inst. l.* 17. *ff. de cond. et demonst. l.* 32. *ff. de verb. oblig.* adde *l.* 26. *supr. de sacrosanct. Eccl.*

(18) *d.* §. 29. *l.* 8. §. 2. *ff. de B. P. secund. tab.*

ne [seu agnomine (1)] testator erraverit, nec (2) tamen de quo senserit, incertum sit: error hujusmodi nihil officit veritati. PP. 12. Kal. Januar. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De eo qui filius vocatus, cuive ut filio relictum est, veritate prævalente.

5. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Lucullo.

NEque professio (3), neque adseveratio (4) nuncupantium filios (5), qui non sunt, veritati præjudicat; et quæ ut filiis testamento relinquuntur, juxta ea quæ a principibus statuta sunt, non deberi, certi juris est. Accep. 6. Non. Jul. VALER. et GALLIEN. AA. III. et II. CONSS. 256.

De falsa enunciatione.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Terentiæ.

VErba (6) testamenti, quibus mater vestra decedens, nihil se cuiquam donasse (7) significavit: si res se aliter habeat, fidem (8) veri non perstringunt. PP. Non. Novembr. DIOCLETIANO A. et ARISTOBULO CONSS. 2[illegible]

De errore scribentis

7. Iidem AA. Rufinæ.

ERrore (9) scribentis testamentum juris solennitas mu[tilari] nequaquam potest (10), quando minus (11) sc[ri]ptum, plus nuncupatum videtur: et ideo recte testame[nto] condito, quanquam (12) desit, *heres esto*: cons[equens] est, existente herede legata seu fideicommissa juxta vol[un]tatem testatoris oportere dari. PP. 17. Kal. Febru[ar.] ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

De casu majore et timore contagionis.

8. Iidem AA. Marcellino.

CAsus majoris ac novi (13) contingentis ratione, ac versus (14) timorem contagionis (15), quæ te[stes] deterret, licet aliquid de jure laxatum est: non tam[en] prorsus reliqua testamentorum solennitas perempta e[st].

(1) De his vocabulis aliquid dicendum est, quæ Græci ὄνομα, χρηματισμόν, πατρωνυμίαν, προσηγορίαν vocant. 35. *Synops.* 2. *cap.* 3. Theophilus §. 29. *Inst. de legatis.* Prænomen apud Romanos est, quod familiæ nomen præcedit, ut Lucius Publ. Marcus: soletque ut plurimum notis scribi: Hodie successit ei id, quod familiæ nomini præponimus, puta Jacobus, Petrus, Antonius, quod ideo docti solent etiam notis scribere; indocti vero propria nomina appellant. Prænominibus caruisse pueros et maxime mulieres (nisi forte plures essent) versimile est. Utriusque familiæ nomine utebantur. Pueri etiam cognomen familiæ suscipiebant. Nomen vero apud Romanos significavit familiæ nomen ut Tullius. Cognomen erat, quod nomini conjungebatur, ut cognationis nomen. Tertium nomen Plutarchus appellat in *Coriolano et Mario*: Theophilus ἐπώνυμον. quo etiam nomine utitur Plutarchus et Justinianus *Novell.* 78. estque vel nunc primum partum vel hereditarium, ut Scipionis, Cæsaris, Ciceronis. vid. Varronem 2. *de re rustica. et Macrobium.* Agnomen cognominis genus est, quod ob insignem rem aliquam nomini additur. Vox agnomen legitur apud Ciceronem *lib. de inventione*, *et* §. 29. *Instit. de legat.* alibi legi negat Antonius Augustinus 3. *emendat.* 8. Superflue itaque hic legi et alibi tamen posse usurpari, quando cognominis vocabulum satis rem ipsam non exhibet. Sic Crasso Divitis cognomen fuit: Cic. *ad Atticum.* et Manlio Torquati, Cic. *de finibus.* et ita cum multis locis exstet verbum prænominis et cognominis: agnominis tamen non extat. *l.* 21. §. 1. *ff. qui testam. l.* 1. *ff. de liberis et posthum.* ubi dixi *l.* 13. *ff. ad l. Corn. de falsis. l. unic. infr. de mut. nomin.*

(2) Error in nomine, cognomine vel agnomine non vitiat, si constet de ipso corpore (vide tamen Socinum *regula* 119.) et tamen error in nomine appellativo generali vitiat, etiamsi constet de corpore. *l.* 4. *ff. de leg* 1. vid. tamen Socinum *regul.* 120.

(3) In censum. vide quæ notavi *l.* 13. *Supr. de probat.* adde *l.* 29. *ff. de probat. l.* 12. *ff. de jure patron. l.* 4. *Infr. de hered. inst. l.* 6. *Supr. de fide instrum. l.* 14. *Supr. de probation.*

(4) *l.* 5. *Supr. de probat.*

(5) Ubi quem quis instituit ut filium, non aliter instituturus, si filius is non sit, inutilis erit institutio. Idem dicendum, si ut fratrem instituit. *l.* 7. *Infr. de hered. inst.* dicta *l.* 1. §. 10. *ff. de Carbon. l.* 46. *ff. de jure fisci.*

(6) Verba enunciativa modum causæ disponunt. adi textum et Doctores *ib. in l. pater.* 17. §. 1. *ff. de doli mali et met. except. l. emptor.* 65. §. 1. *D. de rei vindic.*

(7) Inter vivos scilicet verba negativa testatoris veritatem non mutant, *ut hic*: et ita non creditur testari mensuram suæ substantiæ adfirmanti. *Novell.* 48. eidem non creditur accusanti. *l.* 3. §. 1. *D. de SC. Silan.* Et tamen obtemperatur injuriam remittenti. *l.* 5. *Supr. famil.*

(8) Dixi ad *l.* 1. *Supr. arbit. tut.*

(9) *l.* 9. §. 2. *D. de hered. inst.* v. *l.* 92. *D. de reg. jur.*

(10) Imo potest, *l.* 9. *D. de hered. inst.*

(11) *d. l.* 9. §. 2.

(12) *l.* 1. §. 5. *D. de hered. inst.* vid. quæ de ea re scrip[si] *l.* 1. *in fin. Supr. de recept. arbit.*

(13) Facit *l.* 28. *vers. et si quidem. Infr. h. t.*

(14) Legendum mihi videtur, *et adversus.* Nam hic aliquid jure laxatur casus majoris et novi et adversus timorem contag[io]nis intuitu.

(15) Puta pestis. Nulla enim alia fere contagio est, quæ te[st]adeo deterreat. Quid in testamento tempore pestis facto quot test[es] requiruntur? Quidam duos sufficere ajunt, moti *c. cum esses. ext. de testament.* de quo vide Rolandum a Valle 1. *consil.* 81. *num.* 44. et ita judicatum refert Guido Papæ *decis.* 513. Sed et Sp[eyeræ] ita probatum esse testamentum refert Mynsingerus 1. *observ.* 9[illegible] et cum in hostico testantibus duo testes sufficiant. *l.* 1. *D. de b[o]norum possess. ex testam. milit. l. ult. D. de test. milit.* Cum rusticanis testium numerus legitimo minor requiratur, *l. ult. In[fr.] h. t.* cum necessitas legem non habeat: id privilegium dari lo[cis] et temporibus, non personis: facti impedimenta non obstare act[ui] minus solenni. Eum qui contagioso morbo laborat, testari p[osse] coram testibus eum tantum audientibus, non tamen eum viden[ti]bus, ut hac lege: contra legem *si non speciali. Infr. h. t.* po[sse] eundem et testari coram testibus non rogatis. Boer. *decis.* 12[illegible] posse hujusmodi hominis testamentum per tabellionem nondum [ma]triculæ insertum describi. Angel. *in l. si vacantia.* 5. *C. de bo[nis] vacantibus. arg. l. ubi absunt.* 19. *D. de tutoribus.* mulierem te[m]pore pestis posse sine consensu agnatorum testari, licet suo fort[as]sis statuto sine consensu agnatorum testari prohibeatur. 3. Paris. *cons.* 33. Quinimo sanum in loco contagioso testari posse cor[am] testibus duobus rogatis. vide Boerium *decis.* 228. Alii contra sept[em] exigunt. *l.* 12. *Infr. h. t.* Utrumque nimis extremum et iniqu[um] est. Clarus arduam quæstionem esse ait, quæ Cæsarea distinctio[ne] egeat 3. *sentent.* §. *testamentum quæst.* 56. *vers. et hæc quidem* placet media sententia, quinque testes sufficere, si modo plur[es] reperiri non possint. Nam et is numerus sufficit in codicillis testamentis omnibus, quæ jure codicillorum valent. *l. ult. ve[rs.] sin autem. Infr. h. t.* (qualia sunt pene omnia testamenta quibus clausula codicillaris subintelligitur) et testamento homi[nis] rusticani. *l. ult. Infr. h. t.* Sed et hic dicitur aliquid de ju[re] communi relaxari propter metum contagionis: æquissima est a[u]tem relaxatio, si duo testes remittantur de summi juris observati[o]ne, ad hæc: Quinque testes sufficere dicuntur in rustici testam[en]to propter testium penuriam: ergo et hic idem jus esse debet: ita Baldus putat hic: Roland. a Valle 1. *cons.* 81. Clarus *d.* [lo]co. Hot. 2. *consil.* 15. et breviter communis opinio eo inclina[t] Roland. Clar. Hot. *d. loco.* adde Pap. 20. *Arrest.* 1. §. 1. [...] etiam admitti potest, non quod duo non sufficiant ad fidem [...]

estes enim hujusmodi morbo oppressos (1) eo tempore ngi (2) atque sociari remissum est: [non etiam] con-niendi numeri eorum observatio sublata est. Dat. 16. al. Jul. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Si testes non sint in conspectu testatoris.

9. Iidem AA. Patrocliæ.

I (3) non speciali (4) privilegio (5) patriæ tuæ juris (6) observatio relaxata est, et testes non in conspectu (7) tatoris testimoniorium (8) officio functi sunt : nullo re testamentum valet. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. III. AA. CONSS. 290.

De rescriptis.

12. Iidem AA. et CC. Menophelimo.

I testamentum jure factum sit, et heres sit capax, auctoritate rescripti nostri rescindi (9) non oportet. at. 16. Kal. August. AA. CONSS.

De testamento post mortem testatoris subtracto.

11. Idem AA. et CC. Zenoni.

NOn idcirco minus jure factum testamentum suas obtinet vires, quod post mortem testatoris subtractum (10) probatur. S. Dat. Prid. Id. Novembr. AA. CONSS.

De numero testium, de signaculis, de deletis, vel suprascriptis.

12. Iidem AA. et CC. Matronæ.

SI unus (11) de septem (12) testibus (13) defuerit (14), vel coram testatore omnes (15) eodem (16) loco testes suo (17), vel alieno annulo non signaverint, jure deficit testamentum. De his autem, quæ interleta (18) sive suprascripta (19) dicis, non ad juris solennitatem, sed

ndam : sed quia grave est duorum judicio universam defuncti reditatem extraneo deferri. Boerius *decis.* 228. et Roland. a Val. 1. *cons.* 81. eandem sententiam probant, quod ita possit testa-, qui in tyranni carcere detineatur : aut qui in castro sit aliquo, i nemini, hoc est, paucissimis accessus pateat. Alii pestis genus stinguunt : ut si non magna aut vehemens sit, justus ac legitis testium numerus requiratur. *argum. l. 1. §. proinde.* 8. *D. ædil. l. quæsitum.* 60. *D. de re judicata.* et ita judicatum sse refert Boerius *decis.* 221. sin magna sit, in terris Ecclesiæ licere solennitatem *c. cum esses* 10. *extr. de testam.* hoc est, quis testetur coram duobus testibus, et parocho seu plebano, sve vicario : in urbe vero imperioque Romano, hoc est, prociis imperio subditis quinque testes exigi. *argument. l. ult. fr. h. t.* (et ita Burdigalæ judicatum refert Boerius *ibid.*) si do qui testatus est, contagiosus sit : quippe non contagiosus in ntagioso loco testari coram septem testibus debet : nisi desertis agris sit : tunc enim quinque testes videntur sufficere. *l. ult. fr. h. t.* Pone testamentum a contagioso factum, jure illo speli contagiosis permissum : quæro an ægroto convalescente, et ad nitatem perducto deficiat id testamentum ? Corneus 4. *cons.* 54. Ripa existimant ; tale testamentum etiam tum sustineri ac vale-, etiamsi testator alterius testamenti solenniter faciendi potestan habuerit. Hoc amplius notandum est ex Boerio *decis.* 228. ntagiosos ex fenestra vel cancellis coram prætereuntibus in via tari posse. *argument. l. est differentia.* 9. *ibi, per fenestram. in quib. causis pignus. l. conficiuntur.* 8. *§. codicilli.* 2. *D. jure codicill. l. Si quasi.* 3. *ibi, per fenestram. D. de pignotitia.* Goth. An testamentum tempore pestis ab ordinaria testantorum solennitate sit immune, vid. Censur. Forens. nostram . 3. *cap.* 2. *num.* 23. S. L.

(1) Lego et emendo, *oppressis*, manifestissima et apertissima ntentia. Ideoque Græci hanc legem ita interpretantur, testes si tuerint propius ad testatorem accedere, ne morbi contagione iciantur, permittitur eis ut separatim (κεχωρισμένως) ab eo tamentum signent. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 2. *cap.* 7.

(2) Contagionis causa testibus permittitur separatim a testatore tamentum signare. Græci ita hanc legem explicant. 35. *Eclog. cap.* 7.

(3) *Synops. Basil. ibid. cap.* 8. est et hæc lex exceptio *ad* 12. *Infr. h. t.*

(4) Puta a principe concesso cum hac clausula, *non obstante.* 35. *Supr. de inoff. testam.*

(5) Jus commune statuto et consuetudine mutari potest, a prio non potest. *l.* 27. *ff. de reg. jur.*

(6) Ut si in conspectu testatoris testes sigilla non imponant. 35. clog. 2. c. 8.

(7) *l.* 12. *in pr. Infr. h. t.* hinc colligit Baldus, in testamenrequiri, ut testes videant testatorem : ideoque cæcum in testaento testem esse non posse. Quid si testes alias oculati interposito velo aut interjecta cortina testatorem loquentem audierint, non viderint tamen ? Quidam putant id genus testimonii fidem facere, dum testes notam habuerint vocem testatoris. *Gloss. in l.* 2. *§. idem Labeo. ff. de aqua et aquæ pluviæ et in c. præterea.* 27. *extra. de testibus.* Alii in teste testamentario visum requiri ex hac lege notant : eo magis quod vocem alienam periti possunt imitari. Notum enim illud Isaaci, *vox Jacob, manus Esau* : idque Cæpola *cautela* 220. in testamento omnino admittit (quod in codicillis et mortis causa donatione sorte remittendum esse putat) in matrimoniis testes de auditu fidem plenam non facere, nisi alia indicia sint. *c. præterea* 27. *ext. de testib.* secus in contractibus esse vel quasi. *Gloss. in can.* 15. *testes c.* 3. *quæst.* 9. Quid in delictis ? testis de visu testimonium proferre cogitur. Idem Cæpola *cautela* 231. Porro nota vox loquentis testi fuerit, necne, arbitrio judicis finitur. His addendum testamentum noctu quidem signari posse. *l. ad testium.* 22. *§. posse.* 6. *ff. h. t.* non tamen absque luminibus : tunc enim falsum præsumi. Noctu enim factum testamentum absque luminibus non valet. Jas. 3. *cons.* 50. Tiberius Decianus 2. *cons.* 65.

(8) Testium officio funguntur, si sigilla imponant. *Ecl. d. loco.*

(9) Testamentum jure perfectum non rescinditur per rescriptum. facit *l.* 7. *supr. de prec. imp.*

(10) Furtum testamenti testamentum non vitiat. Est enim vitium furti, quod ad testamentum attinet extrinsecum. vide *l.* 2. *supr. h. t.*

(11) Testes et eorum numerus ad testamenti solennitatem pertinere ex his verbis colligitur junctis cum verbis, *non ad juris solennitatem. Infr. h. t.* igitur uno ex septem testibus deficiente testamentum legitime probari non poterit, *ut hic* : adde *l. duo sunt Titii.* 30. *ff. de testam. tut.* Possis etiam dicere numerum testium formam esse substantialem jure civili inductam, non jure gentium. Nam numerus testium in testamentis augeri vel minui statuto vel consuetudine potest. *l. ult. Infr. h. t. l. Divus.* 24. *ff. et l. milites.* 15. *Supr. de test. milit.*

(12) Septem testes in testamentis regulariter requiruntur, *ut hic.* *§.* 3. *Inst. h. t. l.* 3. *ff. unde liberi. l.* 2. *supr. de B. P. secund. tab.*

(13) Testium numerus est de solennitate substantiali testamenti. *Bald.*

(14) Delectus solennis numeri testium testamentum vitiat, nisi in casibus exceptis, *ut in l.* 8. *supr. l. ult. Infr. h. t.*

(15) Coram testatore testes sigilla debent imponere, *ut hic.* *§.* 3. *Instit. h. t.* excipe casum *legis* 8. *in fin. l.* 9. *supr. h. t.*

(16) Testes testamenti eodem loco esse oportet.

(17) Testes et suo et alieno annulo signare possunt. *§.* 5. *in fin. Inst. h. t.*

(18) Interlinire est variis locis delere. *l.* 42. *in fin. ff. ad l. Aquil. l.* 11. *§.* 1. *ff. de servo corrupto. l.* 67. *ff. de leg.* 1. *l.* 2. *ff. ad leg. Corn. de falsis*

(19) Subscripta.

ad (1) fidei pertinent quæstionem, ut appareat (2), utrum testatoris voluntate (3) emendationem (4) meruerint, vel ab altero consulte (5) deleta sint, an ab aliquo falso (6) hæc fuerint commissa. S. Dat. Prid. Non. Jul. *Philippop.* AA. Conss.

De effectu et viribus testandi.

13. Iidem AA. et CC. Euriphidæ.

Testandi (*causa*) *de pecunia sua* Legibus certis (7) *facultas* est [permissa] : non [autem] Jurisdictionis mutare (8) formam, vel juri publico (9) derogare cuiquam permissum est.

De institutione et exheredatione *in codicillo.*

14. Iidem AA. et CC. Achilleo.

NOn (10) codicillum, sed testamentum aviam vestram facere voluisse, institutio (11) et exheredatio facta probant (12) evidenter. Subsc. Id. Decembr. CC. Conss.

De solemnitate verborum sublata

15. Imp. Constantinus (13) A. ad Populum.

QUoniam indignum est ob inanem (14) observationem irritas fieri tabulas et judicia (15) mortuorum : placuit ademptis his, quorum imaginarius (16) usus est institutioni (17) heredis verborum non esse necessariam observantiam, utrum imperativis (18) et directis verbis fiat aut inflexis (19) : nec enim interest (20) si dicatur, *Heredem facio* (21), *vel instituo*, *vel volo*, *vel mando*, *vel cupio*, *vel esto* (22), *vel erit* (23) : sed quibuslibet confecta sententiis, vel [in] quolibet loquendi (24) genere formata institutio valeat : si modo per eam liquebit voluntatis (25) intentio : nec necessaria sunt momenta (26) verborum quæ (27) forte (28) seminecis (29) et balbutientis

(1) In testamento aliud juris solennitas : aliud fidei quæstio.

(2) Abrasio seu litura in testamento seu in literis suspecto et substantiali loco instrumentum vitiat. adde *l. ult. Infr. de edict. D. Hadriani.* Socinum *reg.* 1. nisi plura sint in instrumento capita : tunc enim litura eam tantum partem vitiat : non alia capita instrumenti. *l.* 42. *Supr. de trans.* nisi ex antecedentibus et consequentibus certo colligatur, lituram consulto ac necessario inductam : hoc est, instrumentum eam lituram pati : vel sine ea litura consistere non posse. Idem dicendum, si qua parte litura est, eadem testator aliquid manu propria adscripserit ac de eo literarum comparatione facta constiterit. *l.* 20. *supr. de fide instrum.*

(3) De consulto deletis. *l.* 2. §. 7. *ff. de B. P. secund. tab.* Consulto, id est, voluntate. *l.* 8. §. 3. *ff. d. tit.*

(4) Interletis et suprascriptis superiora emendantur.

(5) De inconsulte deletis. *l.* 1. *ff. de his, quæ in test. delent.*

(6) De falso deletis, *l.* 2. *ff. ad l. Corn. de fals.*

(7) Legibus certis, id est, non suo arbitrio.

(8) *l.* 55. *ff. de leg.* 1. *l.* 15. §. 1. *ff. ad l. Falc.*

(9) V. *l.* 27. *ff. de reg. jur. l.* 35. *supr. de inoffic.*

(10) *l.* 13. *in fin. ff. de jure codicill.* §. 12. *Inst. de testam.*

(11) Institutio et exheredatio testamenti notæ ; Neutra fit in codicillis. vide *l.* 7. *infr. de codic.*

(12) Probatur ex heredis institutione et exheredatione defunctum voluisse testari, non codicillos facere, *ut hic.* Cur ita ? quia codicillis hereditas directo neque dari, neque adimi potest. *l.* 2. *l. si idem.* 7. *Infr. de codicill. l. quod per manus.* 10. *ff. de jure codicill. l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Treb.* §. *penult. Inst. de codic.* quæ conjectura locum etiam habet, licet deficiat solennitas in testamento necessaria, ut ea ratione defunctum dicamus testamentum non codicillos facere voluisse : eum actum de quo agitur, testamentum esse, non codicillos : testamentum, inquam, nullum : neque jure codicilli sustineri. Conjectura quæ ducitur ex solennitate cedit præsumptioni, quæ ex ipsa rei substantia nascitur. Cur ? Tolerabilius est inutilem reddi testatoris voluntatem, quam aliquid admitti, quod adversus ejus voluntatem faciat. Præsumitur quoque testator justas solennitates omittens, justæ, id est, solennis voluntatis pœnituisse, et perlusorium actum facere voluisse ; Quid si testator dixit se nolle solennia testamenti servare ? intelligitur id jure codicillorum valere voluisse, si solennitas codicillorum adfuerit. *Gloss. in l. nem.* 55. *ff. de leg.* 1. Quid si testator codicillos aut contractum se facere testatus est ; et actum hujusmodi codicillos, vel contractum appellavit, et nihilominus solennia testamentis necessaria servavit : verbi gratia, heredis institutionem et exheredationem in eo fecit ? valebit actus hujusmodi jure testamenti, *ut hac lege. l.* 17. *infr. h. t.* ac maxime quidem si ab alio quam testatore scriptum fuerit testamentum : nam error notarii officere testamento non debet. *l. errore.* 7. *Supr. h. t. l. si librarius.* 92. *ff. de regul. jur.* Quid si testamentariam solennitatem adhibuit, et tamen testatus est velle eum actum jure codicillorum obtinere ? Quidam jure testamenti valere putant. Alii in electione heredis positum esse, ut vel directo succedat ex testamento, vel jure fideicommissi ex codicillis, quorum prius Joann. Andreas concedit, si qui proximi ab intestato instituti sint : alterum si extranei. Quid si facto jam testamento ex intervallo heredes scripsit. et eum actum codicillos esse testatus est, neque testamentum expresse revocavit ? testamentum fecisse intelligitur : ut hinc constet, prius testamentum ruptum esse. Socinus *cons.* 69. Aleiat 9. *cons.* 68. Et breviter in hujus legis quæstione testatum dicemus, qui directis : codicillos fecisse, qui verbis inflexis usus sit. Quid si communibus usus sit ? codicillos fecisse dicemus, si ea dispositio non poterit ut testamentum valere. *l. ult. Infr. de codicill.* sin secus, testamentum fecisse. *l.* 1. *infr. de codic.* ex institutione testamentum præsumi : ejus defectu codicillum *hac lege.*

(13) T*ρ*. Constantius.

(14) Inanis observatio.

(15) Testamentum judicium defuncti.

(16) Videtur aboleri testamentum per æs et libram. de quo §. 1 *Instit. h. t.* Ulp. 19. §. 3. *et* 20. §. 2. *et* 3.

(17) Institutionis, alii legunt *instituendi*, quod de institutione hic dicitur, idem est in legatis. *l.* 2. *Infr. com. de leg.*

(18) Imperativa et directa verba, vid. Ulp. 24. §. 1.

(19) Verba inflexa.

(20) Olim intererat. Ulp. 21. §. *ult.*

(21) *d.* §. *ult.*

(22) *l.* 48. *in pr. ff. de her. inst.*

(23) *l.* 17. *ff. de liber. et posthum.*

(24) Etiam Græco. *l.* 21. *in fin. Infr. h. t.*

(25) Verba testatoris non attenduntur, dummodo mens ejus et voluntas constare possit.

(26) Solennitates verborum sublatæ, *ut l.* 26. *Infr. h. t. l.* 1. *Supr. de formulis.*

(27) Testatoris voluntas servanda, licet impropriis verbis usus sit : ut si verbo ususfructus proprietatem intellexerit, proprietas intelligenda erit. *l. Proculus.* 19. *ff. de usufruct.*

(28) Moriturus mox, licet in articulo mortis positus, licet seminecis et lingua balbutiat, testamentum tamen recte facere potest. *ut hic. l. Marcellus.* 15. *l. Seia.* 42. *in fin. ibi, morientem donare. ff. mortis causæ donat. l. et sine scriptura.* 5. *Infr. ad SC. Treb. l. Pamphilo.* 39. §. *propositum.* 1. *ff. de leg.* 3. *l. si pater.* 47. *in fin. ff. de fideic. libert. Nov.* 1. c. 4. si modo articulate, hoc est, cum sermonis intellectu locutus sit, potest enim ita quis testari, vel ad ultimum usque articulatæ vocis finem : nam qui articulate non loquitur, mortuo similis est, *l. jubemus.* 29. *Infr. h. t.* hoc igitur, non illo impeditur testamentum, tantisper enim dum articulate quis loqui potest, neque memoria, neque intellectu, neque consilio destitui vel insana mente præsumitur, tametsi morti re ipsa sit proximus. Quid si interroganti verbis iis testari, vel legenti testamentum responderit sic ? neque articulate locutus, neque compos mentis, neque testandi consilium habuisse intelligitur : sed hoc dixisse potius, ut a circumstantium interpellationibus se liberaret, quam ut de bonis suis testaretur. *arg. l. Labeo.* 7. *in fin. ff. de supellect.* Castr. *in l. hac consultissima.* 8. §. *at cum. Supr. tit. prox.* Nisi forte qui sic interrogat, persona minime sit suspecta, sed a testatore vocata : vel aliis præterea indiciis appareat, eum testari voluisse. Quid si testium nonnulli sana mente testatorem fuisse referant : alii negent ? His quam illis potius fides adhibenda : cum id quod verisimilius sit, deponant : licet alias affirmanti potius credatur, quam neganti. His addendum eum quoque inarticulate loqui intelligi qui eam vocem proferat, quæ nullum sensum habeat.

(29) Seminecis lingua, id est, semimortua, vide Livium 3. *et* 9. *de bello Punico* : Ovidius *in Metam.* Glossis seminex ἡμιθανής : et alio loco ἡμίπνικτος, seminecis et post ἡμισφαγής seminecis. Sic iisdem semianimis ἡμίψυχος. alio loco seminecem interpretatur ἡμιθνῆτα καὶ ἡμιθανῆ.

lingua profudit. Et in postremis (1) ergo judiciis ordinandis amota (2) erit [solennium] verborum necessitas : ut qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque instrumenti materia (3) conscribere, et quibuscunque verbis uti liberam habeant facultatem. S. Dat. Kalend. Februar. *Serdicæ*, CONSTANTINO A. II. et CONSTANTE A. CC. CONSS. 339.

De dignitate vel potestate ejus cui relictum est. 1. *De eo, qui agnovit voluntatem defuncti.*

16. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Eutropio.

NOn dubium (4) nec incertum est, sicut Imperatoribus (5) ita qualibet dignitate vel potestate decoratis viris, tam hereditatem, quam legatum seu fideicommissum (6) relinqui posse (7).

§. 1. Illud etiam adjiciendum est, ut qui ex testamento vel ab intestato heres extiterit : etsi (8) voluntas defuncti circa legata, seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa, tamen si sua sponte agnoverit, implendi eam necessitatem habeat. S. Dat. 15. Kal. Jul. *Thessal.* GRATIANO V. et THEODOSIO AA. CONSS. 380.

De superfluis et necessariis omissis.

17. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Æternali Proconsuli Asiæ.

TEstamentum (9) non ideo infirmari debebit, quod diversis hoc deficiens (10) nominibus (11) appellavit, cum superflua (12) non noceant. Namque necessaria (13) prætermissa imminuunt contractus, et testatoris officiunt voluntati, non (14) abundans cautela. Dat. 12. Kal. April. ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De his quæ apud officium censuale publicari solent.

18. Iidem AA. Africano Præfecto urbi.

TEstamenta omnia, cæteraque quæ apud officium censuale (15) publicari (16) solent, in eodem [loco] reserventur, nec usquam permittatur fieri ulla translatio (17) : *Mos* (18) *namque retinendus est fidelissimæ vetustatis ;* quem si quis in hac urbe voluerit mutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. 12. Kal. Octob. *Constantinop.* CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

De precibus Principi oblatis.

19. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Joanni P. P.

OMnium testamentorum solennitatem superare videtur, quod insertum mera (19) fide precibus (20) inter tot nobiles probatasque personas etiam (21) conscientiam Principis tenet. Sicut ergo securus (22) erit, qui actis (23) cujuscunque (24) judicis, aut municipium, aut auribus privatorum mentis suæ prostremum publicavit (25) judicium : ita nec de ejus unquam successione tractabitur, qui nobis mediis (26), et toto (27) jure (quod in nostris est scriniis constitutum) teste succedit. Nec sane illud he-

(1) Testamentum, postremum judicium. dixi ad *l.* 1. *D. qui testam.*

(2) Formales observationes heredes instituendi sublatæ. *l.* 26. *Infr. h. t.*

(3) §. 12. *Instit. h. t. et ibi*, *Theoph. l.* 1. *et* 4. *D. de B. P. sec. tab.* Miles jure speciali in clypeo, vagina et pulvere testatur. *l.* 15. *Supr. de test. milit.* idem in donationibus. *l.* 25. *Infr. de donat.*

(4) Ratio dubitandi erat. Ratio *Potentatus*, ut patet ex legibus quæ huic conjungendæ. vid. *C. Th. hoc anno* 580. dixi ad *l.* 2. *C. Th. ad l. Jul. repet.* J. G.

(5) Imperatori, hereditas legatum et fideicommissum relinqui potest. ut *l.* 3. *Supr. h. t. l.* 6. *l.* 7. *supr. qui testam.* et ita dignitas instituti, vel legatarii non vitiat institutionem vel legatum.

(6) *l.* 2. *C. Th. de testament.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 3.

(7) Causa dubitandi potest ex eo sumi, quod, ut inquit Terentius, inique comparatum sit, ut qui minus habent, aliquid addant ditioribus. facit *tit. Supr. ne liceat potentiorib.*

(8) Heres minus solenne testamentum adprobans, eo perinde tenetur, ac si solenne ab initio fuisset, *l.* 2. *Infr. de fideicomm.*

(9) Ex *l.* 3. *C. Th. de testament.*

(10) Moriens testator.

(11) Veluti si contractum i. e. codicillos appellavit, *ut paulo ante dixi.*

(12) Superflua non nocent. *l.* 37. *Infr. de don. l.* 56. *ff. mandati. l.* 32. §. 6. *ff. de auro. l.* 26. *in fin. ff. de adim. vel transfer. leg. l.* 65. *ff. de verb. obl. l.* 81. *l.* 94. *ff. de reg. jur.* Paul. 3. *sent.* 4. §. 10. interdum tamen ex supernumerariis dolus præsumitur. *l.* 7. *ff. de cond. inst.* aut si contra naturam actus adhibeantur. *l.* 8. §. 7. *ff. de fidejuss. l.* 77. *D. de reg. jur.*

(13) Necessariorum actorum prætermissio contractus et testamenta vitiat.

(14) Imo abundans et insolita cautio fraudis suspicionem inducit. dixi ad *l.* 7. *ff. de cond. inst.*

(15) Id est, magistrum census. *l.* 23. *Infr. h. t. l.* 4. *C. Th.* 4. *lib.* 3.

(16) *l.* 2. *Supr. cod. l.* 19. *Infr. h. t.* intimari, *d. l.* 23. id est, evulgari.

(17) Publicatio facta coram incompetente judice non tenet.

(18) Mos fidelissimæ vetustatis retinendus.

(19) Id est, bona et integra. *l.* 1. §. 1. *in fin. Supr. de suffrag.* sincera. *l.* 2. *Supr. si propt. publ. pensit.* bona fide, sinceriter. *l.* 10. *Infr. de distr. pign.* at non in meram voluntatem principis : unde recte mox Imperator adjicit, voluntates hominum audire volumus, non jubere.

(20) Observa novum testamenti genus, quod fit precibus principi oblatis, quodque Theodosianum dici potest : cujus fit etiam mentio in *Nov. Theod.*

(21) Testamentum factum coram solo Imperatore non est solenne, licet hac ex lege contrarium colligant interpretes ; quibus manifesto hæc particula *etiam* repugnat, soli igitur imperatori ac principi fides ea in re non adhiberetur. *arg. l.* 9. *in fin. Supr. de testib.* unde paulo ante, *inter tot nobiles probatasque personas :* et mox sequitur, *nobis mediis et toto jure (quod in nostris est scriniis constitutum ;) teste.* Est igitur constitutionis hujus hæc sententia, Testamentum factum, vel insinuatum per supplicationem coram principe vel coram alio judice valere, sine solennitate testium, hoc est, eorum numero, rogatione et signis. sic tamen, ut si dubitetur apud principem, fuerit nec ne insinuatum testamentum, id per duos testes comprobetur. *vers. ult. Infr. h. t.* Ex his constat hic agi de testamento quod per supplicationem auribus imperatoris intimatum. *versic. cum hoc ipsum.* Sed et de eo qui precibus oblatis imperatori successorem suum declaravit : qui mera fide ac sincera principem interrogat, quemadmodum de rebus suis disponat. Hoc cum accidit, quæri solet, utrum illa quasi interrogatio, illa quasi consultatio habeatur pro testamento, sive princeps ad eam interrogationem rescribat, sive non rescribat ? et valere constituit Theodosius, etiamsi imperator non rescribat. *versic. nec sane.* Pone principem ad hujusmodi consultationem rescripsisse : licetne testatori testamentum id mutare ? licet. *vers. ne post sententiam nostram.* Quid ? quot testibus oblatæ illæ preces principi probari possunt ? idoneis. *in fin. Infr.* Non uno igitur teste, ut putant multi : imo nec ipso quidem solo principe, ut recte Azo, et Hugolinus notant ad hanc legem. Quid ? si quis non principi sed judici, vel apud acta postremum suum judicium publicavit, nullis testibus advocatis ? valet testamentum. *vers. sicut ergo. Infr. h. t.*

(22) Et ita testamentum factum in loco, ubi minor solennitas requiritur, valet et in eo, ubi major requiritur. adde *l. ult. Infr. h. t.*

(23) De publicatione apud acta, vide *l.* 18. *Supr. h. t.*

(24) Sui tamen. vid. *l.* 18. *supr. h. t.*

(25) Sigillum curiæ testamento adpositum sciente testatore adpositum præsumi hinc colligit Boerius *decis.* 240. adde quæ scripsi ad *l.* 3. *Supr. h. t.*

(26) Id est, præsentibus. Ferrariensis *in forma libelli quo petitur hereditas ex testamento* 48. *in verbo vallatum* 6. *num.* 4. hinc itaque male colligit, in testamento unicum testem sufficere, quoties testamentum fit coram principe. dixi *supr. h. t. et ad Novell. Leonis* 41.

(27) Princeps jus totum, Princeps juris solennitatem supplet. Quæ coram Principe fit institutio, toto jure teste fieri intelligitur. *Jure teste* dixit, ubi alibi *ferro ultore.* §. 5. *Inst. de publ. jud.*

redibus nocere permittimus, si (1) rescripta nostra nihil de eadem voluntate responderint: *Voluntates etenim hominum audire volumus, non* (2) *jubere:* ne post sententiam nostram inhibitum videatur commutationis (3) arbitrium: cum hoc ipsum quod per supplicationem (4) nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si ultimum (5) comprobetur, nec contra judicium suum defunctus postea venisse detegatur. Ne quid sane prætermisisse credamur: hujusmodi institutionis successoribus designatis, omnia (6) quæ scriptis heredibus competunt, jubemus eos habere, nec super bonorum possessionis petitione ullam controversiam nasci: cum pro herede agere cuncta sufficiat, et jus omne ipsa complere (7) aditio videatur. Omnibus etenim præstandum esse censemus, ut libero arbitrio, cui testandi facultas suppetit, successorem suum oblatis precibus (8) possit declarare: et stabile sciat esse quod fecerit. Nec institutus heres pertimescat, cum oblatas preces secundum voluntatem defuncti idoneis (9) testibus possit approbare, si ei alia nocere non possunt. Dat. 12. Kal. Mart. *Ravennæ*, post consulatum HONORII VIII. (10) et THEODOSII V. AA. 499.

De posteriore voluntate non solenni.

20. Eorundem AA. Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ, et omnes provinciales.

NOlumus (11) convelli deficientium scriptas (12) jure ac solenniter voluntates, cum quoddam morientis supremum, et non scriptum processisse confirmatur arbitrium; tanquam patrimonium suum ad nos d[...] maluerit pertinere. Omnibus enim privatis, et militantibus interdicimus, ne hujusmodi perhibeant testimonia: et falsi criminis reos teneri præcipimus, si cum scriptæ jure ac solenniter deficientium extiterint voluntates, non (13) scriptum aliquid sub nostrorum Nominum mentione falso adstruere moliantur. Nemo itaque relictus (14) heres, vel legibus ad successionem vocatus (15), nostrum, vel potentium nomen horrescat (16): nemo ferre testimonia in hunc modum, vel suscipere [in] gestis hujusmodi voces (17) audeat nostro, vel etiam privatorum potentium nomine. Dat. 7. (18) Id. Mart. *Constantinop.* THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 407.

De forma testandi in scriptis, 2. vel sine scriptis. 3. De posteriore testamento. 4. ut Græce testari liceat.

21. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentino P. P.

HAc (19) consultissima lege sancimus, licere per scripturam (20) conficientibus testamentum, si (21) nullum scire volunt [ea] quæ in eo scripta sunt, consignatam (22), vel ligatam, vel tantum clausam (23), involutamque (24) proferre scripturam, vel (25) ipsius (26) testatoris, vel cujuslibet alterius (27) manu conscriptam eamque rogatis (28) testibus septem (29) numero, c[...]

---

(1) Coram principe testari dicitur, qui principem, libello oblato interrogat, quemadmodum de rebus suis disponat, etiam si princeps hujusmodi precibus nihil rescribat.

(2) Honeste: ne videatur privati voluntas ex aliena, seu imperatoris voluntate pendere.

(3) Dixi ad *l.* 6. *supr. qui testam.* dicendum namque videbatur, principis consensum in testamento revocando exigi, quod in eo ordinando principis consensus intervenerat, ut contrariorum sit eadem ratio.

(4) Libellus principi datus sic litis contestationem facit. *l.* 1. *l.* 2. *Supr. quando libellus. Nov.* 82. 113. sed et procuratorem actoris excusat ab onere tisdandi ratam rem dominum habiturum. *l.* 21. *ff. ratam rem.*

(5) Testamentum ultimum ex eo satis probatur, quod nullum aliud profertur.

(6) Paria sunt testamento scribi heredem, et precibus imperatori oblatis.

(7) Aditio vis tota testamenti est, *l.* 18. *in fin. ff. de stip. servor.*

(8) Scripto, *ut hic.* An et viva voce? sic est: si tamen duobus id testibus probabitur. Clar. *ex communi opinione* 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 56. *vers. est etiam.*

(9) Saltem duobus. *l.* 12. *ff. de testib.*

(10) Alii legunt 9.

(11) *l.* 5. *C. Th. de testam.*

(12) Scriptum testamentum alio scripto solenniter facto tolli potest: nuncupativo, quantumvis solenni, non potest: etiam si in posteriore testamento princeps heres institutus sit. vide *l.* 3. *supr. h. t.*

(13) Non scriptum scripto non opponitur.

(14) Testamento, scil.

(15) Id est, legitimus.

(16) Dixi ad *Nov.* 105. *c.* 2. *in fin.*

(17) Ex nuda voce princeps heredis nomen non admittit. §. *ult. Inst. quib. mod. test. infirm.*

(18) *Dat. 4. Id. Mart. Constantinop. Theod. A.6. et Palladio Coss. Cod. Theod.*

(19) Sumpta est hæc constitutio ex Nov. Theod. de testamentis, quam vide apud Forner. 2. *select.* 12.

(20) De forma scripti testamenti.

(21) Testatori non est omnimodo necessarium, ut præsentibus testibus dictet testamentum, quando ei liceat etiam ipsis absentibus tum dictare, tum scribere: sic tamen ut illis præsentibus ad signandum, suum esse testamentum profiteatur, et uno eodemque tempore testes signent ac subscribant. Nam testamentum non sic absolutum imperfectum est. *Synops.* 35. *Basil.* 2. *c.* 16. facit § 3. *Instit. de pupill.* 2. Cajus 4. §. 3.

(22) Testamentum consignatum, ligatum, clausum et involutum. vid. Paul. 5. *sent.* 28. §. 5. 1. Harm. 15. *in fin.* vide Forner. 2. *select.* 12

(23) Testator testamentum in scriptis clausum, sigillatum et sub[...] scriptum, ita ut voluntas ejus nulli alii nota sit, nisi eo mortuo facere potest, *ut hic*: Quid si vivo testatore, vel eo mortuo, a[...] te tabulas ejus apertas unus testium moriatur? corruit testame[...] tum. Bart. *in l.* 2. *ff. testam. quemadm. aperiantur.* quod ut te[...] tari possit, vide plures apud Socin. cautiones. *reg.* 399.

(24) Puta linteo. *l.* 22. *in fin. ff. qui testam.*

(25) Testamentum aliena, id est, alia, quam testatoris ma[...] scribi potest.

(26) Hoc testamentum holographum dicitur.

(27) Etiam servi. *l.* 28. *ff. qui testam.*

(28) *l.* 21. §. 2. *ff. h. t.* vide *Nov.* 90. *c.* 2. *vers. Hoc aut[...]* vide Forner. 2. *select.* 10. Quid? sufficitne testes rogatos, vel [...] herede, vel ab extraneo? sufficit: modo præsente testatore rog[...] sint, tunc enim testator ipse eos rogasse intelligitur: sufficit i[...] que testes rogatos esse a testatore, aut eo qui vice ejus fungat[...] Quid? num satis est rogari testes in genere, hoc est eo non co[...] memorato ut testes sint in testamento? Id satis esse putat Bal[...] Aretin. *in l. Domitius. l.* 27. *ff. h. t.* Quid? præsumunturne [...] gati qui præsentes fuisse scripti sunt a notario? non præsum[...] tur: nulla enim solennitas extrinseca, ut hæc est, præsumit[...] *l. quæcunque.* 13. *in fin. ff. de Publiciana.* Testes igitur, ut [...] stamento prosint, et se præsentes et rogatos fuisse referre debe[...] Quid si testamento subscripserint? rogati præsumuntur: si mo[...] præsente testatore subscripserint: quod in dubio præsumitur. B[...] *in l. sciendum.* 30. *ff. de verb. oblig.* (non tamen omnino nec[...] sarium est. Potest enim fieri quis ut subscribat, nec tamen sit [...] gatus: veluti si absente et ignorante testatore, vel præsente te[...] tore, et tamen invito subscribat.) Quid si testes passi sint sua [...] mina testamento adscribi jubente vel patiente testatore? rogati q[...] que præsumuntur. Quid si junctim dicuntur fuisse, *præsentes ad[...] biti et vocati?* Idem. (plus est enim adhiberi, quam adesse, [...] collectos esse: idem est quod rogari, præsertim ubi rogatio nec[...] saria est.) Quid si ita scriptum, *testes præsentes fuisse etc.* Di[...] illa etc. testes rogatos esse arguit. Quid si testator et notarius ju[...] sint periti? idem esse putant Bald. Odofredus, Aret. non id[...] autem Imola, Alexand. Aretinus quoque in eo sibi contrari[...] et Jason. Quid si eodem codice plura testamenta contineantur [...] in prioribus sit adjectum, testes rogatos fuisse? num et in sequ[...] tibus testamentis testes præsumentur rogati? Ita putat Baldus, [...] gel. Imol. Aretin. de quo vide Marticam 2. *de conject.* 11.

(29) *l.* 12. *supr. h. t. l. ult. in fin. Infr. eod.* Quinque s[...] cere notat Harm. 5. *tit.* 1. §. 7. Qui in bello vulneratum, et [...] via chambulantem tribus adhibitis testibus immo duobus fortu[...] inventis testari posse propter eam in quem incidit casum.

vibus (1) Romanis, puberibus (2) omnibus (3) simul offerre signandam (4), et (5) subscribendam (6): dum tamen testibus præsentibus testator suum testamentum dixerit quod offertur, eique ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit (7): quo facto et testibus uno eodemque die (8) ac tempore (9) subscribentibus et consignantibus testamentum valere: nec (10) ideo infirmari, quod testes nesciant (11) quæ in eo scripta sunt testamento. † Quod si literas (12) testator ignoret vel subscribere nequeat: Octavo (13) subscriptore pro eo adhibito, eadem servari decernimus. † In omnibus autem testamentis, quæ præsentibus, vel absentibus testibus dictantur, superfluum est uno, eodemque tempore exigere (14) testatorem, et testes adhibere, et dictare suum arbitrium, et finire testamentum. Sed licet alio (15) tempore dictatum (16), scriptumve (17) proferatur testamentum, sufficiet uno [tempore (18),] eodemque die (19), nullo actu (20) [extraneo] interveniente, testes omnes, videlicet simul, nec diversis (21) [temporibus] scribere, signareque testamentum. Finem (22) autem testamenti subscriptiones, et signacula testium esse decernimus.

† Non subscriptum autem a testibus, ac [non] signatum testamentum pro infecto (23) haberi convenit.

§. 1. Ex imperfecto (24) autem testamento (25) voluntatem (26) tenere defuncti, nisi (27) inter solos (28) liberos (29) [a parentibus utriusque sexus] habeatur, non volumus. † Si vero in hujusmodi voluntate liberis alia sit extranea (30) mixta persona: certum est eam voluntatem defuncti, quantum ad illam duntaxat per-

(1) Peregrinus, testis testamentarius esse non potest.

(2) Impubes testis testamentarius esse non potest. *l.* 20. *in fin. pr. ff. qui testam.* §. 6. *Inst. h. t.*

(3) Nec enim sufficit quibusdam obtulisse. *l.* 12. *supr. h. t.*

(4) Testes ipsimet signare debent in testamento.

(5) Aliud est signare, aliud subscribere: illud, annulo: hoc calamo perficitur.

(6) De subscriptione testium §. 3. *Inst. h. t.*

(7) De subscriptione testatoris *d.* §. 3. Hæc non est necessaria in testamento holographo. *l.* 28. *in fin. Infr. h. t.*

(8) Diem igitur testamento adjici oportet, vide quæ dixi ad *l.* 2. §. 6. *ff. testam. quemadm. l.* 3. *ff. de accusat.*

(9) Vide *Infr. h. t.*

(10) Ratio dubitandi.

(11) Ignoti possunt subscribere. *l.* 90. *ff. de leg.* 3. vide quæ dixi ad *l.* 22. *Infr. h. t.*

(12) Qua ratione testentur literarum ignari observa. Literarum imperitos Græci, ἀγραμμάτους. *l.* 6. *in fin. ff. de excus. tutor.* Theoph. §. 3. *Instit. de excus. tut.* quibus opponuntur γράμματα εἰδότες. 35. *Eclog.* 3. *c.* 10. hinc literas ignorare, *ut hic.* nescire. *l.* 3. §. 2. *D. de accusat.* §. 8. *Inst. de excus. d. l.* 2. Seneca 2. *de Clementia.* imperitia literarum. *l.* 30. *in fin. infr. h. t.* literati, scientes literas. *l. ult. infr. h. t.* γραμμάτων ἀνεπιστήμονες. *Nov.* 44. *c.* 1. γράμματα οὐκ ἐπιστάμενοι. *Nov.* 74. *c.* 8. Literarum igitur peritia, scribendi peritia est, non legendi simpliciter, ut merito possit defendi ignaros legendi, secreto, vel aliter quam cæcos testari non posse. *l.* 8. *Supr. qui testam.* Quis enim omnium bonorum hereditatem, et abalienationem uni tantum tabulario vel subscriptori committat, reliquis testibus voluntatis defuncti ignaris contra præscripta legum. *d. l.* 8. *l. ult. in fin. Infr. h. t. l.* 9. *in fin. Supr. de testib.* cum nec tam paucis fides etiam in codicillis adhibeatur. *l. ult. in fin. Infr. de codic.* aut in imperfecto inter liberos testamento. dicam §. *prox. Infr. hic.* Neque hic moveri debemus *Nov. Leon.* 69. quæ apud nos in usu non est. Nec moveamur etiam *l.* 14. *in fin. D. de dote præleg. l.* 1. *in fin. D. de verb. obl.* quæ testimonium videntur unius admittere. Illis enim legibus non agitur de hereditate. Pertineat igitur hæc lex ad imperitos scribendi: peritos tamen legendi. His enim tabularius facile non imponit: legendi vero imperitis facile potest imponi. Facilius legimus, quam subscribimus, facilius subscribimus, quam vel legimus, vel scribimus. *Nov.* 73. *c.* 8.

(13) Octavus subscriptor vicem testatoris literarum ignari repræsentat.

(14) Id est, exigi: ut sit sensus, non esse testatori necessarium, uno et eodem tempore testes adhibere, dictare testamentum, et finire.

(15) Alio tempore dictare, vel scribere testamentum possumus, alio testes adhibere.

(16) Octavo subscriptori scilicet. de quo *supr. h. t.*

(17) A testatore sc.

(18) *Supr. h. t.*

(19) Dixi *Supr. h. t.* adde *l.* 2. §. 6. *D. test. quemadmodum aper.*

(20) *l.* 28. *infr. h. t. l.* 21. *in fin. D. h. t.*

(21) Testamentum diversis temporibus neque subscribi, neque signari potest.

(22) Subscriptio et signatio testamenti finis.

(23) *Pro imperfecto*, *Nov. Theodosii vers. Non subscriptum*, *de testam* cui lectioni paragraphus proximus respondet hoc igitur demonstrat imperfectum testamentum esse, quod septem testium signis non sit obsignatum: perfectum, quod justo numero testium sit signatum. His adde quæ scripsi *ad l.* 6. *D. ad l. Corn. de falsis.*

(24) Imperfectum quid esset, dictum est *Supr. h. t.*

(25) Etiam nuncupativo. Clarus *ex communi opinione.* 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 12.

(26) Quævis defuncti voluntas, quibusvis verbis, vel scriptis expressa, inter liberos valet. *l.* 10. *l.* 16. *in fin. l.* 21. *in fin. Supr. familiæ. l.* 2. *Supr. de confirmando tut.* An et non subsignatum ab omnibus septem testibus subscriptis? valet, *ut hic.* Dixi etiam *ad l. ult. Supr. famil.* An et simplex patris schedula? dicam ad autheuticam proximam. *Infr. h. t.* An et notis scriptum valet? olim valuit. *d. l. ult.* hodie non valet. *Nov.* 107. *c.* 1. An et cœptum tantum necdum perfectum? non valet. Imperfectum testamentum ratione voluntatis inter liberos etiam non sustinetur. veluti, si cum aliquid legare quis cœperit, morte præventus sit. vide Clarum 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 9. ne ad pias causas quidem. Mynsing. 5. *obs.* 28. imperfectum hoc casu non esset nuda epistola. *l.* 17. *ff. de jure codicill.* An testibus destitutum valet? non valet. Cujac. 1. *Consult.* duos saltem interesse oportet. Clarus *d. loco*, *quæst.* 8. *vers. hinc infer.* Speculator *de teste* §. 11. *num.* 3. Papon. 20. *Arrest.* 1. §. 1. Hotom. *cons.* 15. ac multo quidem magis, si cæcus pater inter liberos testabitur: cum in ejus testamento octo alias testes requirantur. *l.* 8. *supr. qui testam.* Clar. *d. loco*, *quæst.* 17. Quin fœminam eo casu testem esse posse communiter putant interpretes. Clarus *d. loco*, *quæst.* 8. *vers. secundo infertur*: ad hæc, non requiri testes ut sint rogati. Clarus *ibid. vers. sed quæro*, quin semper in eo clausulam codicillarem subintelligi. Clarus *ibid. vers. unum tamen.* Aliud esse si liberorum unus in eo sit præteritus. Clarus *ibid. vers. sed quæro.* aut jure institutionis uni filiorum pars legitima non sit relicta. Idem *ibid. vers. sed pone.* vel si testamentum nutu conditum. Idem *ibid. vers. finali.* si quis in eo liberorum exheredatus fuerit. vide Hotom. *cons.* 15. *fol.* 140.

(27) Ex imperfecto testamento nemo succedit, nisi descendentes utriusque sexus ascendentibus. Quid si extranea persona mista est? quantum ad eam personam attinet, testamentum nullius est momenti. *ut hic.* quantum ad liberos, ratum est testamentum. *ut hic: Synopsis* 35. *tit.* 2. *c.* 16. Quid? inter succedentes ab intestato qui ex liberis non sint, testamentum imperfectum ratum non haberi oportet? Harmenop. scribit 5. *tit.* 10. §. 27. 28. 29. legata in hujusmodi testamento ab heredibus ab intestato esse præstanda: quod ex §. 2. hujus legis interpolatum est.

(28) Forte pias ad causas valebit? dicam *ad Auth. Similiter. Infr. ad l. Falcid.*

(29) Legitimos scilicet, vel legitimatos: alias imperfectum testamentum non valet inter liberos naturales tantum et spurios. Papon. 10. *Arrest.* 1. *num.* 2. Clarus 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 12. nisi a matre inter liberos factum. Liberos cum dicimus, in infinitum intellige liberos; quin et filias statuto ab intestati successione exclusas. Clarus *d. loco.* Quid? inter parentes imperfectum filii testamentum non valebit? Clarus ex eadem communi opinione valere negat. *d. loco.* nam quod extra communes regulas constitutum est, ad consequentias trahi non oportet *l.* 141. *ff. de Reg. Jur.*

(30) Testamentum imperfectum inter liberos, favore personæ extraneæ non sustinetur. vide omnino Clar. 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 10. Extranea est autem quæ non est ex liberis. *Novell.* 117. *c.* 1.

mixtam personam pro nullo haberi, sed liberis adscrescere] ....

In AUTHENT. de testam. imperfectis. §. non igitur omnia. coll. 8. tit. 8. al. 3. Novell. 107. cap. 1.

QUod *sine subscriptione ita procedit*, *si parens literas edoctus*, *manu* (1) *propria*, *n n signis* (2) *sed literarum consequentia declaret et* tempus (3), *et* liberorum nomina, *item*, *et* unciarum numerum, *seu* signa rerum specialium: *in quo et aliis legari*, *et fideicommitti*, *et libertas relinqui potest.*

In AUTHENT. de testament. imperfectis. §. et siquidem coll. 8. const. 3. Nov. 107. c. 2.

HOc *inter liberos testamentum ita infirmatur* (4), *si parens septem testibus adhibitis declaret* se nolle tale testamentum valere, *et aliam* (5) *disponat voluntatem*, *vel in testamento perfecto*, *vel in non scripta perfecta voluntate.*

§. 2. Per (6) nuncupationem quoque, hoc (7) est, sine scriptura, testamenta non (8) alias valere sancimus, quam si septem testes (ut supra dictum est) simul uno eodemque tempore collecti testatoris voluntatem, ut (9) testamentum sine scriptura facientis audierint.

§. 3. Si quis autem testamento jure perfecto postea ad aliud (10) venerit testamentum, non alias quod ante factum est, infirmari decernimus, quam (11) si id, quod secundo facere testator instituit, jure fuerit consummatum. Nisi (12) forte in priore testamento scriptis his, qui ab intestato (13) ad testatoris hereditatem, vel successionem venire non poterant, in secunda voluntate testator eos scribere instituit, qui ab intestato ad ejus hereditatem vocantur: eo enim casu, licet imperfecta videatur scriptura posterior, infirmato priore testamento, secundam ejus voluntatem (14) non quasi testamentum, sed quasi voluntatem ultimam intestati valere sancimus: in qua voluntate quinque (15) testium juratorum depositiones sufficiunt: quo non facto, valebit primum testamentum, licet in eo scripti videantur extranei.

(1) Hinc colligunt, Schedulam a patre scriptam nullis adhibitis testibus valere inter liberos. Baldus *hic.* vide Mynsing. 4. *obs.* 28. Quid si tantum subscripsit? Clarus 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 14. idem esse putat, si tamen pater in subscriptione mentionem faciat testamentum esse cui subscripserit. Quid si talis schedula ab uno liberorum subscripta? valet. vide *Novell.* 107. *c.* 1. Quid si neque a testatore vel liberis scripta subscriptave? non valet. Clarus *d. loco.* Quid si a solo notario? non valet. Clarus *d. loco. vers. præterea.* quemadmodum si dies desit, aut notis scripta sit. *Infr. h. t.* Clarus *d. loco*, *vers. Sed nunquid.* Quid si liberi ex partibus inæqualibus ibidem instituti? valet. Clarus *d. loco. num.* 8. Quid? hujusmodi schedula locumne habet in legatis ad pias causas? non habet: ut ita favor liberorum piam causam superet. Clarus *d. loco quæst.* 7. *num.* 2. His adde Hotomannum *cons.* 15. ubi tractat de testamento patris inter liberos.

(2) Testamentum signis regulariter scribi non potest, *ut hic*: ad pias tamen causas, scribi ita posse censent nostri. Tiraq. 12. *privil. piæ causæ.* adde quæ scripsi ad *l.* 8. §. 4. *ff. de hered. inst.*

(3) Testamenti substantia est, diem et tempus ei adjici, *ut hic*: quod in testamento pias ad causas requiri negat Tiraquell. 11. *privilegio piæ causæ.*

(4) Qua forma testamentum inter liberos revocari oporteat, dixi *ad Novellam* 107. *cap.* 2.

(5) Sola testamenti prioris revocatio nihil præstat, necesse est enim ut qui revocat testamentum aliud faciat. *l.* 36. §. 3. *ff. de testam. milit.* id etiam locum habere in testamento inter extraneos facto Paponius refert 20. *Arrestorum* 1. §. 3.

(6) Testamentum ἀγράφως citra scripturam ita fit, Qui vult ita testari coram iisdem testibus uno, eodemque tempore, audientibus testibus testamentum facere debet, *ut hic. Synopsis Basilicon* 35. *tit.* 12. *cap.* 27.

(7) Per nuncupationem testamentum, sine scriptura testamentum.

(8) Nuncupativum testamentum quemadmodum fiat. §. *ult. Instit. h. t.* 35. *Eclog.* 2. *cap.* 17. adde *l.* 26. *Infr. h.* t.

(9) Abrogatur per *l.* 26. *Infr. h. t.*

(10) Posteriori testamento, solenni tamen (tres casus excipe de quibus *in hac lege Infr. h. t.*) prius testamentum revocari potest. §. 2. *Institut. quibus modis testament.* etiamsi ex secundo testamento non fuerit adita hereditas. vide Clar. 3. *sentent.* §. *testamentum*, *quæst.* 94. etiamsi testamento priori omnia bona sua heredi donaverit testator, quo casu prius testamentum revocaverit. Clarus *dicto loco*, *quæst.* 95. etiamsi coram Imperatore prius factum fuerit. *l.* 19. *Supr. h. t.* Quid si clausula derogatoria, vel quod ei respondet juramentum, priori fuerit adpositum? quidam volunt non tantum expresse prius testamentum revocari oportere, sed et inserendam præterea clausulam derogatoriam, ejusque expressam mentionem faciendam. *argument. l.* 22. *ff. de leg.* 3. Bartol. Dynus *cap. quod semel placuit de reg. in fin.* Clarus *ex communi opinione* 3. *sentent.* §. *testamentum*, *quæst.* 94. *num.* 3. nisi forte justam ignorantiam clausulæ derogatoriæ priori testamento infertæ testator habuerit. vide Paponium 20. *Arrestorum* 1. §. 4. Cujacius 14. *observat.* 7. putat illa verba, *Si specialiter dixerit prioris voluntatis sibi pœnituisse etc. d. l.* 22. Triboniani non Hermogeniani esse. Tribonianum enim ipso sermone satis prodi: confusa ibidem pene omnia: familiare esse Triboniano desiderare specialem voluntatem, ubi quælibet sufficit. *l. ult. Infr. de novationibus. Novell.* 90. *cap.* 3. Nimis etiam licenter subaudiri in *l.* 6. §. 2. *ff. de jure codicill. l. ult. ff. de leg.* 2. specialiter defunctum derogasse priori voluntati. qua de re plenius vide Clar. 3 *sentent.* §. *testamentum*, *quæst.* 99. Testamentum vero inter liberos, posteriore simpliciter non revocatur, neque revocatum intelligitur, nisi factum fuerit coram septem testibus et in eo pater expressam revocationis mentionem fecerit. *Novell.* 107. *cap.* 2. vid. Clarum *d. loco*, *quæst.* 98. Quid si duo proferuntur testamenta eadem die confecta? si non apparet, quodnam eorum prius aut posterius fuerit, neutrum valere intelligitur. *gl. in l. ult.* in verbo, *missus. Infr. de edicto D. Hadriani*: *Communis opinio* apud Clar. *d. loco*, *quæst.* 100. sin minus, posteriori solenni stabitur.

(11) Testamentum prius secundo testamento infirmari potest, non quovis, sed jure perfecto, *ut hic*: Quid si extranei prorsus in priore testamento scripti sint, in posteriore vero, imperfecto tamen, heredes ab intestato heredes scripti fuerint? posteriore hoc testamento, licet imperfecto, prius jure perfectum infirmatur. *vers. nisi.* Quid? posterius hoc testamentum quomodo valet? non quasi testamentum, sed quasi voluntas intestati. *vers. eod. enim casu* Quid? testes quot, qualesque in eo esse debent? ut quinque in eo adhibitos fuisse sufficit, ita juratos esse oportet. *vers. in qua voluntate.* Pone in posteriore testamento heredes ab intestato, quique ab intestato defuncto successuri erant, scriptos esse, et superiora non fuisse servata: hoc est, posterius testamentum coram quinque testibus non juratis factum? Prius testamentum valebit: etiamsi in eo scripti sint extranei. *vers. quo non facto. Synops. Basil.* 35 *tit.* 2. *capite* 17. 5. Harm. 1. §. 40.

(12) Prius testamentum posteriore, solenni tamen, revocatur: nisi priore testamento extranei instituti fuerint, *ut hic. et l.* 2. *ff de injusto.* posteriore vero heredes venientes ab intestato: et posterius illud testamentum quinque testibus juratis probari possit. *Infr. h. t.* quæ ut coucurrant, posterior tamen illa testatio non valebit ut testamentum, sed ut voluntas intestati. *Infr. h. t.* Quid si in posteriore illa testatione liberorum aliquis sit præteritus? non valebit. Clarus 3. *sentent.* §. *testam. quæst.* 97.

(13) *d. l.* 2.

(14) Observa casum specialem, in quo causa intestati trahit ad se causam testati. vid. Clar. *d. loc.*

(15) Testamentum imperfectum dicitur, quod coram quinque tantum testibus etiam juratis, factum est: si tamen in eo successuri ab intestato scripti heredes fuerint, prius, in quo mere extranei scripti fuerunt, infirmatur hoc posteriore, licet alias imperfecto et ita hic casus est, quo perfectum testamentum imperfecto tollitur

§. 4. Illud etiam huic legi prospeximus inserendum, t etiam (1) Græce (2) omnibus liceat testari. Dat. Id. eptembr. Theodosio A. xvii. et Festo Conss. 439.

Si dictantibus ultimam voluntatem, vel testibus relinquatur.

22. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

Dictantibus (3) testamenta, vel aliam quamlibet ultimam voluntatem, legatum, vel fideicommissum, el quodcunque aliud, quolibet legitimo titulo testatorem osse relinquere minime dubitandum est. ✝ Testibus etiam l efficiendam (4) voluntatem (5) adhibitis pro suo libi, qnod voluerit testator relinquere non prohibetur. Dat. al. Maji, *Constantinopol.* Basilio Juniore V. C. ons. 480.

Ut testamenta apud Magistrum census aperiantur.

23. Imp. Justín. A. Archelao P. P.

Consulta divalia, quibus considerate prospectum est, ne voluntates ultimæ deficientium in hac Regia (6) rbe confectæ, apud alium aperiri (7) possint, quam apud] Virum Clarissimum pro tempore census (8) agistrum, monumentis intervenientibus pro juris ordine: neve in hereditate, cujus summa centum aureorum pretium non excedit, mercedis quicquam, aut sumptum, censum administrantes, aut censualis apparitio super intimandis iisdem elogiis audeant adsequi, firma nunc quoque dicimus: ac repetita promulgatione, non (9) solum Judices quorumlibet tribunalium (10), verum etiam Defensores Ecclesiarum, quos turpissimum intimationis genus irrepserat, præmonendos censemus, ne rem attingant, quæ nemini prorsus omnium secundum constitutionum præcepta, quam census Magistri competit. Absurdum est namque, si promiscuis (11) actibus rerum turbentur officia, et aliis creditum alius subtrahat: et præcipue clericis (12), quibus opprobrium est, si peritos se velint disceptationem esse forensium. Pœna etiam temeratoribus præsentis sanctionis feriendis quinquaginta (13) librarum auri. Nec enim concedendum est, ut suprema vota deficientium (14) eversionis (15) quicquam ex incongrua (16) insinuatione contrahant, dum res ab incongruis usurpantur audacter. Dat. 13. Kal. Decembr. *Constantinop.* Jtustino A. ii. et Opilione Conss. 524.

De ambiguitate et præposteratione.

24. Imp. Justinianus A. Menæ P. P.

Ambiguitates (17), quæ vel imperitia, vel desidia testamenta conscribentium oriuntur, resecandas esse

(1) *Synopsis Basil. ibid.* Ratio dubitandi esse potuit, quod ea, æ juris gentium sunt, quavis lingua posse expediri videantur: æ vero juris civilis sunt (ut testamenta) nonnisi Latine, et olim Græce fideicommitti potuit, legari non potuit. Ulp. 25. 9. hodie potest. *l.* 14. *infr. de manum. testam.*
(2) Quovis sermone testari possumus. *l.* 15. *ibid. vel in quolibet uendi genere. supr. h. t. l. ult. supr. de testam. tut.* quovis mone fideicommittimus. *l.* 11. *ff. de legat.* 3. legamus. *l.* 14. *fr. de manum. testament.* accepto ferimus. *d. l.* 14. dixi ad *l.* 8. *fin. ff. de acceptil.* testimonium in testamento ferre possumus. 20. §. 9. *ff. qui testam.* vide *l.* 8. *ff. de fidejussoribus.*
(3) Dictantes testamenta quinam sunt? Possis hac voce intellie, ut testes, ita jurisperitos, qui testamenta dictant. *l.* 88. *fin. ff. de legat.* 2. *Novell.* 158. *in pr.* nisi malis intelligere iptorem dictata excipientem, de quo *l.* 27. *ff. qui testam.*
(4) Id est, communiendam. *l.* 32. *in fin. ff. de furtis.*
(5) Legatarii quoque testamenta signant, velut subscriptores. um legatarii testes esse non poterant ex Senat. Liboniano (id n ut improbissimum genus falsi Plin. notat, 11. *epist. ult.*) die possunt *ut hic.* Idem etiam ante Scævolæ placuerat. *l.* 3. *fin. C. Theod. de testam.* ratio extat in *l.* 14. *ff. de rebus* . facit *l.* 20. *ff. qui test. l.* 39. *ff. de leg.* 3. §. 11. *Inst. de am. ordin.* Symmachus 1. *epist.* Cum testamenti jure confecti m recitatio publicaret, calumnia inanis objecta est, *quod signas nescio quid legati ex eadem voluntate cepissent.* Adduntur m rescripta quædam divalia, quibus adstipulatio ejusmodi reta est, quæ suam juvisse causam testimonio diceretur. Quasi isimile esset exemplum, ut tenuis honor quo subscriptores ob icitiam defectus asperserat, legitimum possit abolere judicium. m si his legibus viveremus, *inimicis signatoribus tutius utere r*, quorum offensam nihil de testatore humanitatis exigeret. pot et alia reddi ratio, quod qui obsignant testamentum, quæ in continеantur, sæpissime ignorent. *l.* 21. *Supr. h. t.* nec ea nper necesse sit testibus edi. *l.* 29. *Infr. h. t.* Testator tabulas amenti tenens his verbis utebatur: *Hæc uti his tabulis cerisve ipta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites tenonium præbetote.* Ulpian. 20. §. 9. Hæc ratio magis placet, am quæ a Triboniano adfertur, ideo legatarios admitti, quod iversi juris successores non sint. §. 11. *Inst. de test. ordin.* vid. mer. 2. *select.* 12. Cujac. 9. *observ.* 37. *in fin.*
(6) In provinciis vero apud præsides, vel magistratus, vel fensores.
(7) Id est, publicari, insinuari. Formulas insinuationis vetussimas hic adjicere visum est ex Marculphi monachi libris, Cucio ab Emaro Ranconeto communicatas. Cujac. 4. *sent.* Paul. 6.
§. 1. *Anno illo, sub die illa, adstante defensore et omni curia illius civitatis*, Titius prosecutor dixit, *Peto, optime defensor, vosque laudabiles curiales atque municipes, ut mihi codices publicos patere jubeatis. Quædam enim in manibus habeo, quæ gestorum cupio allegatione roborari.* Defensor et curiales dixerunt. *Patent tibi codices publici, persequere quæ optas.* Prosecutor dixit. *Gajus vir illustris mihi mandavit, testamentum, ut mos est, gestis municipalibus insinuarem.* Defensor dixit, *Mandatum quidem recitatum est, sed testamentum quod præ manibus te habere dicis, etiam præsentibus nobis recitetur, et ut postulas, gestis publicis firmetur. Post recitationem testamenti*, defensor et curiales dixerunt. *Testamentum quod recitatum est, gestis publicis inseratur.* Prosecutor dixit, *Hoc amplius peto, optime defensor, ut mihi gesta publice edantur.* Defensor et ordo curiæ dixerunt. *Quia testamentum et mandatum rite condita, et bonorum virorum subscriptionibus firmata cognovimus, æquum est ut gesta cum a nobis fuerint subscripta et ab amanuensi edita, tibi ex more tradantur, eademque in actis publicis conserventur.* Pari modo acta in donationum insinuatione conficiebant. Quemadmodum tabulæ testamenti mortuo testatore aperiantur, dicam ad *l.* 2. *Infr. quemadmodum test. aperiantur.*
(8) Apud magistrum census testamenta insinuantur. *l.* 18. *supr. h. t.* Judices interdum munus id sibi adrogarunt, ut et defensores Ecclesiarum. *l.* 41. *Supr. de episc. et cler.* postea quæstori munus id delatum. *Novell. Leon.* 44. Cæterum apud eundem magistrum census donationes insinuabantur, *l.* 30. *infr. de donationibus.*
(9) Eadem verba extant in *d. l.* 41.
(10) Protribunalium. Cujac. *ad l.* 7. §. 13. *in verbo si paciscar. ff. de pactis.*
(11) Promiscuis actibus turbari officia absurdum est. *Goth.* Nota, Artifex unus non potest uti officio alterius, *l. quicunque. Infr. de executor. et exactor.* et ita in cancellaria Lusitaniæ judicatum refert Cabed. *decis.* 158. Ans.
(12) Clericum fori peritia atque disceptatio dedecet.
(13) Pœna quinquaginta librarum auri.
(14) Cujac. *consult.* 3. hinc colligit testamenta etiam insinuari post mortem testatoris. Negat tamen idem in donatione esse. facit *l.* 30. *Infr. de donat.*
(15) Incongrua insinuatio testamento non præjudicat. Ideoque testamentum coram competenti judice postea insinuari potest.
(16) Incongrua insinuatio fit coram judice incompetenti.
(17) Verborum ambiguitas, si a tabellionis errore procedit, non vitiat.

censemus : et sive institutio heredum post (1) legatorum donationes scripta sit , vel alia prætermissa (2) sit observatio , non (3) ex mente testatoris , sed vitio (4) tabellionis (5) , vel alterius qui testamentum scribit : nulli licentiam concedimus per eam occasionem testatoris voluntatem subvertere , vel minuere. Dat. Kal. Januar. DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

Transpositio verborum *non vitiat contractum , nec ultimam voluntatem.* Bald.

25. Idem A. Mennæ P. P.

PRæposteri (6) reprehensionem , quam novella constitutio [divi Leonis (7)] in dotalibus (8) instrumentis sustulisse noscitur , in aliis quoque omnibus tam contractibus (9) , quam testamentis (10) tollimus : ut tali exceptione (11) cessante , et stipulatio (12), et alii contractus , et testatoris voluntas indubitate valeant : exactione videlicet post (13) conditionem , vel diem competente. S. Dat. 7. Id. Decembr. DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONSS. 528.

De forma testandi sine scriptis.

26. Idem A. Mennæ. P. P.

IN testamentis sine (14) scriptis faciendis omnem formalem (15) observationem (16) penitus amputamus , ut postquam septem testes convenerint , satis sit voluntatem testatoris , vel testatricis simul omnibus manifestari (17) , significantis , *ad quos substantiam* [*suam*] *pervenire velit* , vel *quibus legata* [*dare*] , *vel fideicommissa* , *vel libertates disponere* : etiam (18) si non ante hujus dispositionem prædixerit testator , vel testatrix illa formalia (19) verba , *Ideo eosdem testes convenisse* (20) , *qui sine scriptis suam voluntatem , vel testamentum componere censuit.* S. D. 4. Id. Decembr. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

Quibus modis testamenta infirmantur : non decennii lapsu.

27. Idem A. Juliano P. P.

SAncimus, si quis legitimo modo condidit testamentum et post ejus confectionem decennium (21) prolapsum, siquidem nulla innovatio , vel contraria voluntas [testatoris] apparuerit , hoc esse firmum. Quod enim non mutatur (22), quare stare prohibetur ? quemadmodum enim qui testamentum fecit , et nihil voluit contrarium , intestatus (23) efficitur ? Sin autem in medio (24) tempore contraria testatoris voluntas ostenditur : siquidem perfectissima (25) est secundi testamenti confectio : ipso (26) jure prius tollitur testamentum : si autem testator tantummodo dixerit , *non voluisse prius stare testamentum* , vel aliis verbis utendo contrariam aperuerit voluntatem , et hoc vel per testes idoneos , non minus tribus (27) , vel inter acta manifestavit ; et decennium fuerit emensum : tunc irritum est testamentum , tam ex contraria voluntate , quam ex cursu temporali. Aliter etenim testamenta mortuorum per decennii transcursionem evanescere nullo patimur modo : prioribus (28) constitutionibus quæ super hujusmodi testamentis evacuandis latæ fuerant , penitus antiquandis. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* LAMPADIO , et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

(1) Olim ante heredis institutionem inutiliter legabatur. Ulpian. 24. §. 15. Paul. 3. *sent.* 6. §. 2. Hodie utiliter legatur. §. 34. *Inst. de legatis.*

(2) *l.* 9. *ff. de hered. inst.*

(3) Tabellio non potest ea in testamento supplere , quæ testator omisit.

(4) Vid. *l.* 2. *supr. de eunuchis.*

(5) Tabellionis error testamento *ut hic* , ut et contractui non nocet : ideoque mutari potest. *l.* 92. *D. de reg. juris.*

(6) Præposteratio verborum , neque contractus , neque ultimas voluntates vitiat. Cæterum de hoc præposterationis vitio , vid. *l.* 24. *supr. h. t.*

(7) Num est *l.* 25. *supr. de jure dot.* Accursius putat , et male : nihil enim ad rem pertinet : dotis præposteratæ mentio fit ex *Leone* §. 13. *Inst. de inutil. stipul.*

(8) De præposteratione in dotalibus instrumentis , vid. *hic. et* §. 13. *Inst. de inutil. stipul.*

(9) De præposteratione in contractibus.

(10) De præposteratione in testamento , facit *l.* 14. *D. de pecul. legat.*

(11) De exceptione præposterationis , vid. *l.* 5. *supr. de hered. act.*

(12) Vitium præposterationis non vitiat stipulationem. *d.* §. 13. *l.* 64. *D. de verb. oblig.*

(13) Præpostera est stipulatio , quoties stipulamur nobis dari ante eventum conditionis aut diei. dixi ad *d. l.* 64. Hujusmodi præposteratio actum non vitiat , ideoque post conditionem et diem ex ea agi poterit , *ut hic.*

(14) Sine scriptis quemadmodum testemur. adde *l.* 21. §. 2. *supr. h. t.*

(15) Formalis observatio hic est , quæ in testamentis scriptis exigebatur olim. vid. *h. l. in fin.*

(16) Vid. *l.* 15. *supr. h. t.*

(17) *l.* 8. *supr. qui testam.*

(18) 35. *Eclog.* 2. *c.* 20. abrogatur per nuncupationem. *l.* 21. §. 1. *supr. h. t.* id in testamento cæci locum non habet. *l.* 8. *Supr. tit. prox.*

(19) Formalia verba. sic formale pretium. *l.* 63. *in fin. D. ad leg. Falc.* Eadem formalia verba , de quibus hic agitur , in testamento scripto erant etiam adjungenda , ut ostendit lex 3. *C. Th. de testam.*

(20) Puto legendum *convocasse* , nam apud autorem Synops. 35. *tit.* 1. *c.* 20. legitur μετεκαλέσατο.

(21) 35. *Ecl.* 2. *c.* 21. olim decennio infirmabatur testamentum *l.* 6. *C. Theod. de testam.* hodie non infirmatur , nisi testator aperte declaraverit se in eo non perseverare , *ut hic* : Nuda voluntate infirmatur , concurrente decennio. Nuda voluntas non est silentium , sed consensus quovis modo expressus , vel revocatio expressa , minus tamen solennis , quemadmodum legata et fideicommissa revocari possint , vid. *l.* 3. *D. de adimend. vel transf. leg.* Goth. Vid. Vasq. *de Success. creat.* §. 17. *num.* 75. Gillen. *d. l. num.* 13. Ant. Merend. *controv. lib.* 3. *cap.* 45. et commen. nostra ad edictum perpetuum 12. *Jul.* 1611. *art.* 11. 12. *et seq.* §. 90. Ans.

(22) Stat , quod non mutatur. Permissum intelligitur quod non prohibetur. *l.* 5. *l.* 7. *Supr. de relig.*

(23) Testamento posteriore solenni , prius quasi ad causam intestati redit.

(24) Papon. 20. *Arrest.* 1. *num.* 3. Hostiensem secutus et Arrestum quoddam Gratianopolitanum , putat , intermedio et in decennii tempore , testamentum revocatum minus solenniter , completo decennio omnino revocatum.

(25) Hoc est. non nuda. adde §. 7. *Inst. quib. mod. testam. infirm.*

(26) Posteriore testamento prius testamentum jure tollitur.

(27) Quæ fit tribus tantum præsentibus testibus revocatio , minus est solennis : si tamen tali revocationi decennium accesserit , habebitur pro solenni , tres alioqui testes non sufficiunt , nisi tempore etiam decennii antiquatum fuerit testamentum.

(28) Et ita abrogatur *l.* 6. *C. Th. de Testam.*

De uno contextu, et de uno actu interveniente.
1. *De subscriptione.*

28. Idem A. Juliano P. P.

Um antiquitas testamenta fieri voluerit nullo actu (1) interveniente, et hujusmodi verborum compositio ...rue interpretata pene in perniciem, et testantium, testamentorum processerit: sancimus in tempore quo ...stamentum conditur, vel codicillus nascitur, vel ultima ...adam dispositio secundum pristinam observationem ce...ratur (nihil enim ex ea penitus immutandum esse cen...mus) ea quidem, quæ minime necessaria sunt, nullo ...ccedere modo: quippe causa subtilissima proposita, ea ...æ superflua (2) sunt, minime debent intercedere. Si ...id autem necessarium (3) evenerit: et ipsum corpus la...rantis respiciens contigerit; id est (4), vel victus neces...ii, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel ...positio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclite..., vel si quis necessarius naturæ usus ad depositionem ...erflui ponderis immineat, vel testatori, vel testibus: ...n esse ex hac causa testamentum subvertendum, licet ...ibus comitialis (quod et factum esse comperimus) ...i ex testibus contigerit, sed eo quod urget, et immi..., repleto, vel deposito, iterum solita per testamenti ...tionem adimpleri. † Et si quidem a testatore aliquid ...t testibus paulisper separatis, *cum coram his facere ...quid naturale testator erubescat:* iterum introductis te...bus consequentia factionis testamenti procedere. Si tamen ...quendam, vel quosdam testium aliquid tale contingat: ...quidem ex brevi (5) temporis intervallo necessitas pot...transire: iterum eorundem testium reversum expecta...(6), et solennia peragi [sancimus.] Sin autem lon...re spatio refectio fortuiti casus indigeat, [et] maxi...si salus testatoris periclitantis immineat: tunc illo, ...illis testibus circa quos aliquid tale eveniet, separatis ...s surrogari (7) et ab eo, vel ab eis, tam testatorem, ...am alios testes sciscitari, si ea, quæ eorum præsentiam ...cedunt, [omnia] coram his processissent. Et si hoc ...rit undique manifestum: jubemus, tunc eos, vel eum una cum aliis testibus ea quæ oportet facere, etsi (8) in medio subscriptiones testium jam fuerant subsecutæ. Sic enim, et naturæ (9) medemur, et mortuorum elogia in suo statu facimus permanere.

§. 1. Cum autem constitutione (10), quæ de testamentis ordinandis processit, cavetur, quatenus septem testium præsentia in testamentis requiratur, et subscriptio a testatore fiat, vel ab aliquo pro eo, et constitutio sic edixit, *Octavo subscriptore adhibito:* et quidam testamentum suum omne (11) manu propria conscripsit, et post ejus literas testes adhibiti [suas] subscriptiones supposuerunt, aliaque omnia solenniter in testamento peracta sunt, et testamentum ex hoc dubitabatur, an irritum factum esset: eandem constitutionem corrigentes (12) sancimus, *si quis sua manu totum* (13) *testamentum, vel codicillum conscripserit, et hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc sua manu confecit: sufficiat ei totius testamenti scriptura*, et non (14) alia subscriptio requiratur [neque (15) ab eo,] neque pro eo ab alio: sed sequantur hujusmodi scripturam, et litteræ testium, et omnis quæ expectatur observatio: et sic testamentum validum, et codicillus (16), si quinque (17) testium litteræ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneant, et nemo callidus machinator hujusmodi iniquitatis in posterum inveniatur. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC CONSS. 538.

Ut heredis nomen *a testatore scribatur*, *vel nuncupetur.*

29. Idem A. Joanni P. P.

JUbemus, omnino testatorem, si (18) vires habeat ad scribendum, nomen *heredis*, vel *heredum* in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere: ut sit manifestum, secundum illius voluntatem hereditatem esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel litterarum imperitia (19) hoc facere minime potuerit: testibus testamenti præsentibus, nomen, vel nomina heredis, vel heredum ab eo nuncupari, ut omnimodo sciant testes, qui sint scripti heredes: et ita certo heredis nomi-

(1) Nullus actus alienus testamento intermiscendus. *l.* 21. *in fin. qui testam.* alio tempore testes adhiberi non possunt, alio sub...tores. §. 3. *Inst. h. t.*

(2) Superflua dicuntur quæ minime sunt necessaria.

(3) Necessarius actus testamento alienus, usurpatus, testamenti ...equentiam non vitiat, sic Umbro apud Macrob. 1. *Saturn.* 16. ...t cum pollui, qui feriis opus vel ad deos pertinens, sacrorumve ...a fecisset, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem respiciens ...asset: unde Scævola consultus quid feriis agi liceret, respon..., quod prætermissum noceret. Quapropter si bos in specum de...sset, cumque paterfamilias adhibitis operis liberasset: non est ...s ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo imminenti vindicavit ruina. Qua ratione Virgilius *Georg.* 1. ...at licuisse festis diebus ovem non lanæ purgandæ, sed scabiei ...ndæ gratia, fluvio mersare salubri, ubi salubri dixit, aver...li morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum, purgan... lanæ causa.

(4) Necessarii actus qui.

(5) Necessarius actus qui intermiscetur, brevis esse debet, non ...i spatii.

(6) Exspectari possunt testes necessitate aliqua naturali impediti.

(7) Testes alii subrogantur in locum testium qui longiore spatio ...tum necessarium detinentur.

(8) Quinque ex septem testibus subsignant, duo necessitatis cau... abesse coguntur, alii duo eorum loco subrogantur: estne ab ...gro testamentum inchoandum? non est: subrogati intermediis ...scriptionibus præcedentium signa sua possunt adjicere.

(9) Id est, necessariis impedimentis.

(10) *l.* 21. *vers. quod si literas. supr. h. t.*

(11) Testamentum holographum est quod testator omne manu propria conscripsit, *ut hic*, *et Infr. h. t.* Isidor. 4. c. 14. Valentin. *Nov.* 2. *de testam.* quod eleganter Græci vocant, μυστικὴν διαθήκην, quia secretum testatoris testibus non enunciatur. 35. *Eclog.* 2. περὶ διαθήκης μυστικῆς, 4. Harm. 1. *cap.* περὶ μυστικῆς διαθήκης. Leo *Novell.* 69. κατὰ τὸν μυστηριώδη τρόπον et μυστικωτέρας διατάξεις. et διατάξεις ἐν μυστηρίῳ κειμένας.

(12) Emendatur *l.* 8. *l.* 21. *supr. h. t.*

(13) Testamenti holographi descriptio.

(14) Holographo in testamento subscriptio testatoris non exigitur. In scriptura privata testatoris non requiritur subscriptio. *Bald.* adde 35. *Eclog.* 2. *cap.* 13. non exigebantur testes ex Nov. Valentiniani, quæ tamen non obtinuit.

(15) In testamento holographo non requiritur subscriptio testatoris aut alterius ejus loco.

(16) Codicillus dicitur in singulari ut *l.* 14. *Supr. h. t.*

(17) Codicillus quinque testibus munitur.

(18) Heredis nomen olim manu testium scribi potuit. §. 4. *Inst. h. t.* manu testatoris, litterarum tamen periti, scribi hic jubetur, ut et *Novell.* 66. *cap.* 1. §. 1. Hodie per quasvis personas potest subscribi heredis nomen. *Novell.* 119. *cap.* 9. *Auth. proxim. Infr.*

(19) Heredis nomen ab imperito testatore nuncupari debet. *l.* 21. *ff. qui testam.*

ne successio procedat. Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulate (1) loqui potest: mortuo (2) similis est, et falsitas in elogiis committitur. Quam, ut exul fiat a Repub. nostra, maxime in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si non fuerit observatum, et nomen heredis, vel heredum (3) non fuerit manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum [stare] minime patimur (4), vel in totum, si tota heredum nomina fuerint prætermissa: vel in ejus heredis institutionem, cujus nomen neque lingua, neque manus testatoris significavit. ┼ Sed ne aliqua forsitan oblivio testium animis incumbat, pluribus interdum nominibus [heredum] expressis: ipsi testes in suis subscriptionibus (cum testator hæc non scripserit, sed nuncupaverit) eorum nomina subscribere non differant ad (5) æternam rei memoriam. Sin vero ipse testator in qualicunque parte testamenti nomina heredum (sicut dictum est) scripserit: supervacuum est [postea] testes in sua subscriptione hæc exprimere: cum forsitan nec eos scire testator suos heredes voluerit, et semel causa ex ipsius testatoris scriptura appareat. Oportet enim omnimodo, vel ex voce quidem testatoris, literis (6) autem testium qui ad elogium conficiendum fuerint convocati, nomina manifestari heredum. Quemadmodum enim in elogio (7) quod sine scriptura conficitur, necesse est testatorem voce exprimere nomen, vel nomina heredum: ita, et in testamentis per scripturam conficiendis, cum ipse testator manu sua scribere heredes, vel noluerit, vel minime potuerit, voce tamen ejus eos manifestari oportet. Quæ in posterum tantummodo observari censemus: ut quæ testamenta post (8) hanc Novellam nostri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali observatione procedant. Quid (9) enim antiquitas peccavit, quæ præsentis legis inscia, pristinam secuta est observationem? Scituris, et tabellionibus, et his, qui conficienda testamenta procurant, quod si aliter facere ausi fuerint, pœnam falsitatis (10) non evitabant, quasi dolose in tam necessaria causa versati. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. ut sponsal. larg. §. quia vero. coll. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 9.

ET (11) *non observato eo, subvenitur testamentis, si per se, sive per alium quis inscribat nomen heredi.*

Si testator testamentum jure factum inciderit, vel signa removerit.

30. Idem A. Joanni P. P.

NOstram provisionem (12), maxime circa ultima elogia defunctorum, nunc [etiam] extendi properam... Unde cum invenerimus quasdam controversias veteribus juris interpretatoribus exortas, propter testamentum, quod legitimo modo conditum, septemque testium signa habens postea fortuito casu, vel [per] ipsius testatoris operam lino toto, vel plurima ejus parte incisa, in ambiguitatem incidit: solitum ei præbemus remedium, sancientes si quidem testator linum (13), vel signacula inciderit [vel abstulerit,] utpote ejus voluntate (14) mutata (15) testamentum non valere (16). Sin autem ex alia quacunque causa hoc contigerit: durante testamento scripto [heredes] ad hereditatem vocari, maxime cum nostra constitutio, quam pro tuitione testamentorum promulgavimus, testatorem disposuerit, vel sua (17) manu nomen heredis scribere, vel si imperitia litterarum, vel adversa valetudine, seu alio modo hoc facere non possit: testes ipsos audito nomine heredis, sub præsentia ipsius testatoris nomen heredis suis subscriptionibus declarare. Dat. 15 Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPAD. et ORESTIS VV. CC. 531.

De rusticis.

31. Idem A. Joanni P. P.

ET ab antiquis legibus, et a diversis retro Principibus (18) semper rusticitati (19) consultum est, et in multis legum subtilitatibus stricta observatio eis remissa

(1) Articulate loqui quid sit vide in *l.* 7. *ff. de supellect.* §. 2. dixi quædam ad *l.* 15. *supr. h. t.*

(2) Mortuo similis, qui neque scribere, neque articulate loqui potest. Talis est mutus et surdus natura, de quo dixi ad *l.* 10. *supr. qui testament.* Inde etiam colligunt, heredem nutu institui non posse. De nutu dixi ad *l.* 52. §. 18. *ff. de oblig. et act.*

(3) Vide *l.* 25. *ff. qui testam.*

(4) Hoc abrogatum *d. Nov.* 119. *c.* 9.

(5) Testamenti scriptura in æternum probat.

(6) Id est, scriptura.

(7) Testamento.

(8) Vide *l.* 7. *Supr. de legibus.*

(9) *Novell.* 66. *c.* 1. *in pr. vers.* Cur enim.

(10) Testamentum non solenne falsum esse, juris et de jure præsumptione colligitur, Malumbra et Bart. in *l. si post.* 4. *Supr. de jur. et fact. ignor.* Bald. in *l. quoties.* 9. *ff. de hered. inst.* Cyn. et Angel. *hic.* falsum, inquam, sic ut tabellio ob omissas solennitates falsi puniri possit, *ut hic.* An idem in quovis alio instrumento non solenniter facto? non idem. Alex. Riminald. Jas. *hic.* Imola in *d. l. quoties.* 9. Ruin. 5. *cons.* 145. Quid? non solenne testamentum aliis in omnibus casibus estne falsum vel pro falso habetur? vide apud Mantic. 2. *de conjectur.* 3. ubi refert falsum de quo hic, intelligi cum tabellio nomen heredis scripsit, quod testator non voce, sed nutu indicavit: quod ut maxime hic sit verum, locum tamen non habere censet in testamento ad pias causas et codicillis, quod legata nutu possint relinqui. *cap. cum tibi.* 13. *x. de testament. l. nutu.* 21. *ff. de leg.* 3. *l. et in epistola.* 22. *Infr. de fideicomm.*

(11) Hoc est, non cogitur hodie testator manu sua heredis nomen scribere.

(12) Hæc lex est 24. decisio ex 50. novis Justinianeis. vid. h. glois. *Ans.*

(13) Testamentum a testatore consulto incisum, cuive signacula ablata, non valet, *ut hic. l.* 28. §. 1. *ff. de liberat. leg. l.* 1 §. 8. *ff. unde liberi.*

(14) Aliud est si casu, vel a muribus linum corrosum sit. *l.* 1 §. *ult. ff. de B. P. secund. tab.*

(15) Quod ex ipsa cancellatione præsumitur. *Bald.* præsumitur etiam facta in continenti cancellatio. Bald. *hic.*

(16) Ut eo casu hereditas ad heredes ab intestato deferatur: hoc enim velle videtur qui testamenti tabulas incidit. Baldus *hic.* Quid ipsone jure an ope exceptionis testamentum tollitur? ope exceptionis. *l.* 11. §. 2. *ff. de B. P. secund. tab.* adde *l.* 36. §. 3. *ff. de testam. milit.* Quid, si unicum tantum exemplar testamenti incisum? fides alterius non perit: nisi probetur ea mente testatorem incidisse, ut intestatus moreretur. *d.* §. 2. *l. ult. ff. de his qui in test. delent.*

(17) *l.* 29. *Supr. h. t.*

(18) *l. pen. Supr. qui admitt. ad bon. poss.*

(19) *l.* 3. §. 22. *ff. de SC. Silan.* quemadmodum rustici scripto et per nuncupationem testari possunt. Testamentis quæ ruri fiunt diligens observatio remittitur.

quod ex ipsis rerum invenimus documentis. Cum enim testamentorum ordinatio sub certa definitione legum instituta sit: homines rustici (1), et quibus non est litterarum peritia, quomodo possunt tantam legum subtilitatem custodire in ultimis suis voluntatibus? Ideoque ad Dei humanitatem respicientes, necessarium duximus per hanc legem eorum simplicitati subvenire. Sancimus itaque, in omnibus (2) quidem civitatibus, et in castris Orbis Romani, ubi et leges nostræ manifestæ sunt, et litterarum viget scientia: omnia quæ in libris nostrorum Digestorum, seu Institutionum, et imperialibus sanctionibus, nostrisque dispositionibus in condendis testamentis cauta sunt, observari, nullamque ex præsenti lege fieri innovationem.

† In illis vero locis (3), in quibus raro inveniuntur homines litterati (4), per præsentem legem rusticanis (5) concedimus antiquam eorum consuetudinem (6) legis vicem obtinere: ita tamen, ut ubi scientes litteras inventi fuerint, septem testes (quos ad testimonium convocari necesse est) adhibeantur, ut unusquisque pro sua persona subscribat. Ubi (7) autem non inveniuntur litterati, septem (8) testes etiam sine scriptura testimonium adhibentes admitti. Sin autem in illo loco minime inventi fuerint septem testes: usque ad quinque (9) modis omnibus testes adhiberi jubemus: minus autem nullo modo concedimus (10). Si vero unus, aut duo, vel plures fuerint litterati, liceat eis pro (11) ignorantibus litteras, præsentibus tamen subscriptionem (12) suam interponere: sic (13) tamen, ut ipsi testes cognoscant testatoris voluntatem: et maxime quem, vel quos heredes sibi relinquere voluerit: et hoc post mortem testatoris jurati deponant. Quod igitur quisque rusticorum (sicut prædictum est) pro suis rebus disposuerit, hoc omnimodo, legum subtilitate remissa, firmum, validumque consistat. Dat. 3. Non. Jul. *Constantin.* DN. JUSTINIANO A. IV. et PAULINO V. C. CONSS. 534. * (14).

T I T. XXIV.

DE HEREDIBUS INSTITUENDIS (15), ET QUÆ PERSONÆ HEREDES INSTITUI NON POSSUNT.

De Deportatis *non instituendis heredibus.*

1. Imp. TITUS ÆLIUS ANTON. A. Antestiano.

QUi deportantur (16), si heredes scribantur, tanquam peregrini (17) capere non possunt, sed hereditas in ea causa est, in qua esset, si scripti non fuissent. Sine die, et consule.

De Residui *appellatione.*

2. Imp. ANTONINUS A. Cælitio.

PAter tuus, si ex residua parte heres institutus est, quam alter heres scriptus capere (18) non poterat, isque ad nullam partem hereditatis per conditionem suam admitti potuit: ex asse heres extitit: Nam *residui* (19) commemoratio etiam totum admittit. PP. 15. Kalend. Julii, *Romæ*, DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

(1) *Rusticani*, Haloand.
(2) 55. *Eclog. l. 2. cap. ult.*
(3) In agris pauci reperiuntur scribendi periti. *Novell.* 73. 9. *vers. Hæc autem.*
(4) Quos Græci γράμματα ἐπισαμένυς vocant 35. *Eclog.* 2. *ult. et infr. scientes litteras* dicuntur.
(5) Puto hanc constitutionem non tantum pertinere ad ipsos rusticos, sed ad cives, si forte de scripto ruri testari voluerint.
(6) Consuetudo Rusticorum vicem legis obtinet.
(7) Puta in agris, in itineribus. Leo *Novell.* 41. *Novell.* 43. *in fin.* in agris vel itineribus tres testes sufficere ait.
(8) In testamento rusticani nuncupativo septem testes requiruntur.
(9) Rusticani scripto testari possunt quinque tantum testibus præsentibus, si plures haberi non poterunt.
(10) Idem numerus requiritur contagionis tempore. *l.*8. *supr. h. t.*
(11) Ex *Novella Leonis* 43. per scribendi ignaros testamenta consignari possunt.
(12) Subscriptionis necessitas remissa est *constitutione Leonis* 42.
(13) 35. *Eclog. 2. cap. ult.*
(14) In quibusdam notatur hic deesse Græcam constitutionem.
(15) Dixi ad *L.* 28. *ff.* 5.
(16) Deportati institutio habetur pro non scripta.
(17) Peregrinus heres institui non potest, *ut hic*, *et l.* 6. §. 2. *ff. h. t. l.* 10. §. 6. *ff. de in jus voc. l.* 1. §. 2. *et* 3. *ff. de leg.* 3. Ulp. 17. §. 1. *et* 22. §. 2. adde quæ scripsi de peregrino ad Ulp. 5. §. 8. Testatorem, testes et heredes cives esse oportet. 36. *C. Th. de hæret. l.* 31. 32. *ff. de jur. fisc.* Peregrinus quoque testamentum facere in loco peregrino non potest, quoad bona in eo loco sita, *l.* 1. *in verb. quicunque civis. ff. ad leg. Falc.* per fideicommissum tamen institui poterat. vide Theoph. 1. *Inst. de fideic. hered.* Addantur et hæc, Peregrinos habitos fuisse, qui non cives Romani essent. vide *l.* 6. §. 2. *ff. h. t.* qui e deditiorum numero erant. Ulp. *tit.* 22. §. 2. qui aqua et igni interdicti. Ulp. *tit.* 10. §. 3. in certum locum deportati et ἀπολιδες. *sunt quidam.* 17. §. 1. *ff. de pæn. l.* 1. §. *hi quib.* 2. *ff. de legat.* 3. Atque his quidem omnibus jus redditum a prætore, qui peregrinus ideo dicebatur. *l.* 2. §. 28. *ff. de orig. jur.* cæterum peregrini in his quæ sequuntur, differebant a civibus. Inter solos cives capiendi jus ex testamento civium erat: unde peregrinus nihil ex testamento civis Romani capere poterat, *ut hic.* civium duntaxat testamenta rata Romæ habebantur, *arg. l. 1. ff. ad l. Falc.* Ulp. 22. inter solos cives justæ nuptiæ. *pr. Instit. de nupt.* concubinæ. Ulp. *tit.* 5. Boet. *in Topic.* Cic. Senec. 4. *de benef.* 35. Jus patriæ potestatis. *pr. Inst. de pat. potest.* Jus patronatus. *l.* 10. §. 6. *ff. de in jus voc.* solemnis per nexum abalienatio. Cic. *in Topic.* præscriptio ante Justinianum tamen, et quidem ex veteri illa sententia ac regula, *Adversus hostem* (is erat peregrinus) *æterna auctoritas esto.* Cic. 1. *offic.* soli cives militabant. *l.* 6. *l.* 7. *infr. qui milit. poss.* verberibus cædi non poterant et in crucem agi. *Act. Apost.* 22. *vers.* 25. Cic. 5. *Ver.* honores gerebant soli cives. *l. Barbarius* 3. *ff. de offic. Præt.* suffragia ferebant, toga utebantur. dixi ad *l.* 32. *ff. de jur. fisc.* ac prætexta. 1. *Macrob.* 6. Prænominibus etiam carebant peregrini, quæ tum demum, cum in civitatem adsciscebantur, assumebant. Cic. 13. *epist. ad Attic.* unde gentilitia quoque Romanorum nomina peregrinos usurpare vetuit Claudius, et civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Suet. *Claud.* 25. permagni interesse existimans, ad decus et ornamentum civitatis, nominum societate peregrinos Romanis civibus jungi. His adde quæ de peregrino dixi ad Ulp. 5. §. 8. Placet et hoc addi ex Cicer. 1. *offic.* Peregrini et incolæ officium esse, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena Repub. curiosum esse. et 1. *de orat.* lex peregrinum vetat in murum ascendere. Peregrino jubemur dare vel vendere, ut comedat, *Deut.* 14. *vers.* 21. Jubebantur et Judæi eum non contristari vel affligere. *Exod.* 22. 23. nec convicio afficere: quinimo jubebantur eum diligere. *Levit.* 19. *vers.* 33. et circumcidere, cupientem Judæum fieri. *Exod.* 12. In Italia raro suscepti, nisi jus hospitii prius habuissent: unde nec ab Evandro Hercules susceptus est antequam morte Caci virtutem suam probasset. Serv. *Æneid.* 8. Prætexta uti non poterant. Macrob. 1. *Saturn.* 6. nec toga, vide Suet. *Claud.* 15. honores tamen eis habiti, si pop. Romanus eorum opera usus fuisset. *Liv.* 22. *et* 27. Consules etiam quidam facti. 7. Plin. 43. ubi de Cornelio Balbo: et in Senatum allecti. Sueton. *Jul.* 80. Pœnæ species etiam fuit in peregrinitatem redigi. Suet. *Claud.* 16. *et* 25. Hodie peregrini testati et intestati apud nos hereditatem suam ad scriptos heredes, vel agnatos aut cognatos transmittunt. *Auth. omnes peregrini. infr. com. de success.*
(18) *l.* 78. *in fin. ff. h. t.*
(19) *l.* 78. 79. *et* 80. *ff. h. t. l.* 95. *l.* 160. *ff. de verb. sign.*

De errore testatoris in persona heredis.

3. Imp. ALEXAND. A. Vitali militi.

CUm proponas Alexandrum equitem testamento primo loco Julianum, *ut* (1) *libertum suum* heredem instituisse, eique substituisse his verbis, *Quod si ex aliqua causa primus heres hereditatem meam adire noluerit* (2), *vel* (3) *non potuerit: tunc in* (4) *locum ejus secundum heredem substituo Vitalem:* post mortem autem testatoris Julianum servum communem (5) fuisse defuncti militis, et Zoili fratris ejus apparuerit: an tu ex substitutione admittaris, voluntatis (6) est quæstio. Nam si credens eum proprium, et suum libertum heredem instituit, nec per eum ad alium quemquam hereditatem pertinere voluit, extitit conditio substitutionis: tibique hereditas delata est (7). Quod si verba substitutionis subscriptæ ad jus retulit, ut si nec per semet ipsum alium fecisset heredem (potuit (8) enim, quamvis jubente domino, nolle adire) ita demum substitutus vocaretur: si tamen paruerit domino, et adierit, substitutioni locus non est. PP. 6. Kal. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

4. Imp. GORDIANUS A. Ulpio.

SI pater tuus eum quasi (9) *filium* [*suum*] heredem instituit, quem falsa opinione ductus suum credebat, non instituturus, si alienum (10) nosset, isque postea subditus esse ostensus est: auferendam (11) ei successionem, Divorum Severi, et Antonini placitis continetur. PP. Pridie Non. Octob. PIO, et PONTIANO CONSS. 239.

Si uxor nominetur affinis.

5. Idem A. Cassiano.

NOn ideo minus uxor tua jure heres videtur instituta, quod non uxor, sed *affinis* (12) testamento nominata est. PP. 5. Kal. Octob. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De institutione facta animo compensandi.

6. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Antonino.

SI compensandi debiti gratia uxor maritum fecit heredem: desiderio tuo præter portionem hereditatis debitum (13) [quoque] restitui postulantis, non tantum juris severitas (14), verum etiam defunctæ voluntas refragatur. PP. 12. Kal. Mart. PRÆSENTE, et ALBINO CONSS. 247.

De adoptato in locum fratris.

7. Impp. DIOCLETIANUS, et MAXIMIANUS AA. Zinoni.

NEc (15) apud peregrinos (16) fratrem (17) [sibi] quisquam per adoptionem facere poterat. Cum igitur, quod patrem tuum voluisse facere dicis, irritum sit, portionem hereditatis, quam is, adversus quem supplicas, velut adoptatus (18) frater heres institutus tenet, restitui [tibi (19)] Præses provinciæ curæ habebit. PP. 3. Non. Decemb. DIOCLETIANO II. et ARISTOBULO CONSS. 285.

De collegiis.

8. Iidem AA. Hadriano.

COllegium (20), si (21) nullo speciali (22) privilegio subnixum sit, hereditatem capere non posse (23), dubium non est. PP. 10. Kal. Jun. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

(1) Ubi quem quis instituit ut libertum, non alias instituturus si is libertus non sit, omnino inutilis institutio est. *l.* 7. *supr. de test. milit.* vide Cujac. 17. *observ.* 21.

(2) Substitutionis vulgaris non pupillaris hæc verba sunt. vid. Cujac. 17. *observ.* 21. ad hos enim duos casus porrigitur substitutio vulgaris.

(3) Substitutio vulgaris *si heres non erit*, intelligenda est, *si noluerit, vel non potuerit, ut hic*: vide tamen exceptiones duas apud Soc. *reg.* 386.

(4) Te ut libertum meum heredem institui, communis eras: num recte institutus es? Si te ut meum certa opinione institui, non recte: si ut communem, recte institui.

(5) *l.* 37. §. 2. *ff. de legat.* 3. vid. Cujac. 10. *obs.* 40.

(6) Puta utrum instituturus eum fuerit, si servum communem nosset.

(7) Liber non est, nec institutio valet. *l.* 13. §. 3. *ff. de testam. milit.*

(8) Imo non potuit. *l.* 21. *infr. de jur. delib.*

(9) Institutio facta de aliquo tanquam de filio, cum non sit filius, habetur pro non facta. vid. *l.* 5. *supr. de testam.* adde *l.* 9. *ff. de hered. instit.*

(10) Id est, suppositium. *l.* 46. *de jure fisci.*

(11) Non a fisco: sed ab heredibus ab intestato. *l. cum tabulis.* 16. *ff. de his quæ ut indignis.* quia falsa opinione testator instituit.

(12) Institutio non vitiatur, si uxor appelletur adfinis. adde *l.* 4. *l.* 5. *supr. de testam.* merito: inter virum enim et uxorem constituitur quasi quædam affinitas. *l.* 8. *ff. de condict. causa data.*

(13) Aliud erit si quid relictum fuerit debitori non compensandi debiti animo. *l.* 7. *supr. de neg. l.* 6. *supr. de hereditar. act. l.* 7. *infr. de bon. autor. jud.* vide *l.* 85. *ff. de legat.* 2. *l.* 12. *ff. ad legem Falcid. l.* 20. *ff. de cond. inst.*

(14) Legis Papiæ, quæ vetat conjuges inter se ex testamento capere, nisi compensandi causa. *Cont.*

(15) Αδελφοποιια non admittitur: ne quidem inter exteros. Nam adoptio naturam imitatur: at nemo sibi fratrem gignit. Pone, Peregrinum (qui mihi natura frater non erat) heredem institui sub fratris nomine, heredem propterea non facio, quod fratrem appellavi: quum lex factam per adoptionem fraternitatem prohibeat. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 13. *c.* 15. *et ibi Scholiast.* Quid si peregrinum, mihi tamen cognatum adoptavi et heredem institui? Scholiastes *illo loco* notat, valere adoptionem et institutionem. Quid si adrogavi quasi fratrem et heredem institui? institutio non valet ita ut hujusmodi adoptio et institutio possit per liberos adoptantis revocari. *Syn. et Schol. illo loco.* licet tamen, fratris nomine adjecto, instituere eum, qui non sit frater: eum denique quem fraterna charitate diligo *Græci ibi. l.* 58. §. 1. *ff. de hered. inst.* Cæterum ut ad ἀδελφοποιΐαν revertar, earum rerum numero habetur, quæ fieri nequeant aut non soleant, unde et matrimonium non impedit, adoptio enim naturam imitatur: at nemo sibi fratrem gignit. 4. Harmen. 6. §. 20.

(16) Παρὰ τοῖς ἔξω ῥώμης οἰκοῦσι apud eos qui extra Romam habitant. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 13 *c.* 15. *et* 5. Harm. 8. §. 106.

(17) Adoptari nemo potest ut frater. vid. *l.* 14. *in fin. infr. de fideicomm.* potest tamen quis ita heres institui, ut nomen familiæ et arma seu insignia ferat. Papon. 10. *Arrest.* 1. §. 15. vide *l.* 7. *l.* 63. §. 10. *ff. ad SC. Treb. l.* 19. §. 6. *ff. de don.* Cic. 7. *ad Attic.* 8. *et* 8. *famil.* 26. *et lib. off. ubi de M. Satr.* Suet. *Julio* 83. *et Octavio c.* 101. Ovid. 16. *Metamorph.* Dion. 45.

(18) Institutus ut frater a fratre errante, recte non est institutus.

(19) Et ita non applicatur fisco portio ejus quem ut fratrem falso institui, *ut hic.* applicatur portio ejus quem ut filium falso institui. Cur? in filio indignitas est qui suppositius est: in fratre non est.

(20) Collegiis illicitis hereditas relinqui non potest: illicitis, puta Judæorum. *l.* 1. *supr. de Judæis.* Christianorum enim collegia licita. *l.* 1. *supr. de sacr. eccl.* his adde quæ notavi ad *l.* 9. *ff. de mort. caus. l.* 2. *ff. de reb. dub. l.* 3. *ff. de collegiis.*

(21) Vide quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. de sacr. eccl. l.* 1. *ff. quod cujuscunque univers.*

(22) *Sub.* Principis. dixi *l.* 1. §. 1. *ff. quod cujuscunque univers.* Quid licitum collegium? vid. *l.* 26. *ff. ad SC. Treb.*

(23) Fieri possit alioquin temporis decursu, ut universa pene paganorum bona collegiis adquirerentur. Nec enim mori dicuntur collegia. *l.* 76. *ff. de jud.* hinc apud Gallos jus Amortizationis *admortissement*, introductum, de quo vide Paponem 1. *Arrest* 14. eundem 3. *Notar. c. des admortissement.* Peckium *in tract. de amortizatione bonor.*

De institutione, cum quis morietur.

9. Iidem AA. et CC. Juliæ.

EXtraneum (1) etiam, *cum* [*quis* (2)] *moreretur*, heredem scribi [sibi] placuit. PP. 16. Kal. Novemb. *Sirmii*, AA. Conss.

De his, quibuscum factio testamenti non est.

13. Iidem AA. et CC. Asclepiadæ.

NEque (3) per se heredes institutos, quibus hoc concessum (4) non est, neque per servos proprios hereditatem posse quærere, juris dictat ratio. S. 16. Kalend. Septembr. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

De ignoto testatori.

11. Impp. Theodos. et Valent. AA. Hierio P. P.

EXtraneum etiam penitus ignotum (5) heredem quis instituere potest. Dat. 11. Kal. Mart. *Constantinop.* Felice, et Tauro Conss. 428.

De civitatibus.

12. Imp. Leo A. Erythrio P. P.

HEreditatis (6), vel legati (7), seu fideicommissi (8), aut donationis titulis domus, aut annonæ civiles, ut quælibet ædificia, vel mancipia, ad jus inclytæ urbis, vel alterius cujuslibet civitatis pervenire possunt. Dat. Kal. Mart. Martiano, et Zenone Conss. 469.

De institutione ex re certa.

13. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

QUotiens certi quidem ex (9) certa re (10) scripti sunt heredes, vel certis rebus pro sua institutione contenti esse jussi sunt, quos legatariorum (11) loco haberi certum est: alii vero ex certa parte, vel sine parte, qui pro veterum legum tenore ad certam unciarum institutionem referuntur: eos tantummodo omnibus hereditariis (12) actionibus uti, vel conveniri decernimus, qui ex certa parte, vel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occasione heredum ex certa re scriptorum fieri. Dat. 8. Id. April. *Constantinop.* Decio V. C. Cons. 529.

De verbis, Sempronius Plotii heres esto.

14. Idem A. Joanni P. P.

CUm in libris Ulpiani, quos ad Masurium Sabinum scripsit, talis species relata sit, hanc apertius expedire nobis visum est. Quidam testamentum faciens ita instituit, *Sempronius Plotii* (13) *heres esto*: Veteres quidem existimabant, errorem nominis esse, et sic institutionem valere, quasi testator *Plotius* nominaretur, et Sempronium [sibi] scripsisset heredem. Sed hujusmodi sententiam crassiorem esse existimamus: neque (14) enim sic homo supinus (15), imo magis stultus invenitur, ut suum nomen ignoret: sed si (16) quidem ipse testator Plotio cuidam heres extitit: manifestum est sibi Sempronium heredem instituisse, ut per mediam ipsius testatoris personam Plotii heres efficiatur. Et hoc argumentamur ex atiqua (17) regula, quæ voluit *heredem* (18) *heredis*, [*testatoris*] *esse heredem*. Sin autem nihil tale factum

(1) Extraneus ita potest institui, *cum morietur*, *ut hic*: at non filius, nam hæc institutio præteritioni ob longam moram similis est.

(2) Extraneus ita potest institui. *l.* 79. §. 1. *ff. de cond. et dem.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 6. atqui ex die ad diem non datur hereditas. *l.* 35. *ff. de hered. inst.* Ex die mortis dari non potest, veluti, post quinquennium quam moriar, tacite in diem conferri potest, veluti, Cum capere poteris. *l.* 62. *ff. h. t.* Cum adoleveris. *l.* 33. *ff. de vulgar.* Cum morieris, *ut hic*, et ita sæpe fit, ut quæ expressa non valent, tacite valeant, *l.* 9. §. 18. *l.* 38. *ff. h. t. l.* 77. *l.* 195. *ff. de reg. jur.* vide Cuj. 3. *observ.* 34.

(3) Heres esse prohibitus, ne quidem per servum hereditatem acquirere potest. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 3. *c.* 18.

(4) Per se qui capere non potest, per alium non potest. *l.* 31. *ff. h. t.* §. 4. *Inst. de her. qualit.*

(5) Hæc lex deprompta est ex *l. ult. C. Th. de legit. hered.* ai extraneis, ac sæpe ignotis in donationibus, successionibusque tribuitur. *l.* 46. *ff. h. t.* §. *ult. Inst. h. t.* sic tutor ignotus institui potest. §. 10. *Inst. de excus. tut. Nov.* 90. *c.* 1. *l.* 29. *in ff. de donat.* Suet. *Aug. c.* 66. Hereditates sibi relictas ab ignotis non admittebat.

(6) Civitati relinqui hereditas potest, olim non poterat. Ulpian. 22. §. 6.

(7) *l.* 73. *in fin.* vid. *l.* 122. *in pr. ff. de leg.* 1. Ulp. 21. §. 28.

(8) Ulp. *d. loco* 22. §. 5. *l.* 26. *ff. ad. SC. Treb.*

(9) Institutus in re certa vicem sustinet legatarii, *ut hic*, nisi coheres ei universitatis, vel ex parte datus hereditatem repudiaverit, vel non adierit, tunc enim idem est per omnia, ac si ab initio universalis heres institutus fuisset. Jason *hic*. Quid si coheres datus adiit? Quidam volunt heredis loco haberi, quod propria auctoritate possit rem adprehendere: legatarius non possit, sed accipiat ab herede. Menoch. *in tract. de adip. hered. R medio* 4. *num.* 134. Alii, partim heredis, partim legatarii. Bald. ad *l.* 35. *ff. h. t.* Alii putant, quod ad rem ipsam attinet, haberi pro legatario: ideoque Falcidiam pati, neque ei remedium competere *l. ult. infr. de edict. Div. Hadriani.* Volunt etiam eum non teneri creditoribus hereditariis, nisi testator eum heredibus æquaverit. Filium vero institutum in re certa haberi pro herede: ut non possit quasi præteritus rumpere testamentum. vide Grassum *lib. sent.* §. *hered. quæst.* 3.

(10) Rerum heres institui potest. *l.* 35. *ff. h. t. l.* 16. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.*

(11) Legatum, et institutio particularis, ejusdem naturæ. vide Papon. 20. *Arrest.* 1. §. 8.

(12) Vide *l. ult. supr. de hered. act.*

(13) Et ita extranei. *l.* 76. §. 1. *ff. de legat.* 2. Duobus modis hæc verba intelligi possunt.

(14) Stupiditatem magis reprobari, quam nimiam subtilitatem hinc colligit Tiraq. *tract. de pœnis causa* 12.

(15) Supinus ita nullus est, ut nomen suum ignoret. *ut hic et infr. h. t.* unde fatuus præsumitur qui in proprio nomine errat: et ex tali errore fatuitas præsumitur, *ut hic.* Eadem est ratio si quis erret in nomine filii: cum censeatur eadem persona. *l. ult. Infr. de impub. et aliis substit.* Alias error in nomine, cognomine et agnomine proprio non vitiat, si constet de corpore. *l. si in nomine.* 4. *supr. de testam.* Superioribus tamen exemplum Georgii Trapezuntii addatur, quem morbi asperitate proprii nominis obsitum refert Jovius *in ejus vita.*

(16) Prima superioris formulæ interpretatio: *Sempronius Plotii heres esto*: Plotii, puta cui successit testator. Si ita institutio intelligi potest, erit valida, quantumvis impropriæ verba accipiantur.

(17) Antiqua regula.

(18) Heres heredis mei, mihi est heres. *l.* 7. *in fin. ff. de adq. vel omitt. hered.* vid. *l.* 194. *ff. de reg. jur.*

*

est, supervacuam et inanem hujusmodi institutionem esse: nisi (1) prius herede Plotio sibi instituto, sic adjecerit, *Sempronius Plotii heres esto*: tunc etenim existimandum est eum dixisse, *si non Plotius heres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemve Plotii ex substitutione vocari*; ita ut ex (2) consequentia verborum Plotius quidem institutus, Sempronius autem substitutus inveniatur. Sin autem, neque ipse testator Plotio heres extitit, neque (3) Plotium heredem antea scripsit, et sic Sempronium Plotio heredem esse voluit: nullius esse momenti talem institutionem, cum non (4) est verisimile, in suum nomen [quemquam] errasse. Dat. 3. Kal. August. post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXV.

DE INSTITUTIONIBUS (5) ET SUBSTITUTIONIBUS, ET RESTITUTIONIBUS SUB CONDITIONE FACTIS.

De conditione nuptiarum.

1. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Alexandro.

CUm avum maternum ea conditione filiam tuam heredem instituisse proponas, *si* (6) *Anthylli filio nupsisset*, non prius eam heredem existere, quam conditioni paruerit, aut Anthylli filio recusante (7), matrimonium impeditum fuerit, manifestum est. PP. Kal. Octob. ANULINO, et FRONTONE CONSS. 200.

2. Imp. ANTONINUS A. Cassiæ.

COnditioni (8) sub qua testamento matris tuæ (9) heres instituta es, si non paruisti: locum habet substitutio. Nec enim videri potest sub specie turpium (10) nuptiarum viduitatem (11) tibi indixisse, cum te *filio* (12) *sororis suæ consobrino tuo* probabili consilio *matrimonio jungere* voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges: cum ex his [precibus,] quas libello complexa es, declaretur, non (13) per eum stetisse, quominus supremæ voluntati matris tuæ testatricis satisfieret. PP. 8. Id. Mart. *Romæ*, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De conditione emancipationis.

3. Idem A. Maxentio et aliis.

SI mater vos sub conditione (14) *emancipationis* heredes instituit, et prius quam voluntati defunctæ pareretur, sententiam [deportationis (15)] pater meruit, vel aliter defunctus est: morte ejus, vel alio modo patria potestate liberati, jus adeundæ hereditatis cum sua causa quæsistis. S. Prid. Kal. Maji, SABINO et ANULINO CONSS. 217.

De filiofamilias, instituto a patre sub conditione casuali, *vel* potestativa.

4. Imp. ALEXANDER A. Æmiliano.

SI pater filium, quem in potestate habebat, sub conditione, *quæ* (16) *in ipsius potestate non erat*, heredem scripsit; nec in defectum ejus exheredavit, jure testatus non videtur. † Cum autem trans mare et longe te agentem sub hac conditione heredem scriptum esse dicas, *si* (17) *in patriam, quæ in provincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses*; nec exheredatum te alleges, si (18) in eum locum non redisses: manifestum est multis casibus non voluntariis (19), sed fortuitis evenire potuisse, ut eam implere non posses: et ideo adire hereditatem non prohiberis. PP. Kal. April. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

(1) Secunda superioris formulæ interpretatio. Plotium heredem institui: mox adjeci, *Sempronius Plotii heres esto*: eo casu Sempronius Plotio substitutus intelligitur.

(2) Ex consequentia verborum ducitur interpretatio.

(3) Ubi non est institutio, ibi nulla est substitutio.

(4) Non est verisimile in suum nomen quenquam errare. *Supr. h. t.* verisimilia quæ non sunt, non attenduntur, nec admittuntur. *l. ult. ff. quod metus causa.*

(5) Id est, de conditionibus institutioni et substitutioni adjectis. *Infr.* vid. *L.* 28. *ff.* 7.

(6) Vid. Cujac. 17. *obs.* 21. hujusmodi conditio mixta est: *Si Anthylli filio nupserit.*

(7) *l.* 1. *infr. de his, quæ sub modo. l.* 31. *ff. de cond. et demonst.* Conditio habetur pro impleta, quoties per eum, cujus interest impleri, statur quominus impleatur. *l.* 161. *ff. de reg. jur.*

(8) Conditio hæc fuit, *Si Titio sororis meæ filio nupserit.*

(9) Adde *l.* 3. §. 1. *ff. de hered. inst.*

(10) Honestæ conditioni heres ni paruerit, substitutus admittitur.

(11) Viduitatem indicere videtur, qui sub conditione turpium nuptiarum legat aliquid. *l.* 63. §. 1. *ff. de cond. et demonst.*

(12) Nuptiæ inter consobrinos permissæ, *ut hic. et l.* 19. *supr. de nupt.* Sobrini filius τρισεξάδελφος. Quæ a matre scripta est heres sub hac conditione, si consobrino nupserit, omnino conditionem implere debet. Non enim turpes hæ nuptiæ sunt, nisi forte per ipsum steterit, quominus fiat. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 12. *c.* 30.

(13) Vide *l.* 1. *in fin. supr. h. t.*

(14) Conditio hæc fuit, *Liberos meos heredes instituo, si pater eos emancipaverit, vel cum sui juris erunt per emancipationem, vel in tempus emancipationis. l. ult. infr. de don. quæ sub modo. l.* 70. *ff. de cond. et demonst.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 12.

(15) Emancipationis conditio locum habet patre deportato, vel mortuo, *ut hic*, et *l.* 44. *ff. de jure dot.* et e contra, Conditio emancipationis per mortem patris locum habet, filio a patre emancipato. *l.* 11. *ff. de leg.* 3. *l.* 15. *ff. quando dies legat.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 12. Conditioni satisfit per æquipollens. adde *l.* 22. *versic. Brasidas. ff. ad SC. Trebell.* Morte patris quis emancipatur vide *l.* 29. §. 5. *ff. de lib. et posth.*

(16) Filius institui non potest sub alia conditione quam potestativa. *l.* 4. *ff. de hered. inst. l.* 83. *ff. de cond. et demonst. l.* 10 §. 4. *vers. existimo. ff. de bon. libert.* Igitur filius non potest heres institui sub conditione casuali vel mixta, nisi sub contraria exheredetur: alioquin testamentum est nullum. *ut hic.* adde *l.* 1. *ff. de injusto. l. Lucius.* 83. *in verbo, nullius est momenti. ff. de cond. et demonst.* Verum hanc legem hodie corrigi, ut talis conditio rejiciatur ad legitimam usque filii et valeat testamentum. Glossa et Bart. hic notant. *argum. l. quoniam.* 32. *l. scimus.* 36. §. *cum autem. supr. de inofficioso. Gloss. in l. suus.* 4. *in verb. constat. ff. de hered. inst.* et hanc sententiam Bartolus ait esse communem, ut et Alexander Jacobinus de S. Georgio ter ita judicatum fuisse refert. Idem tenet Ripa *in rub. ff. de vulgari.* Benedict. *in cap. Raynucius.* 16. *in verb. reliquit. num.* 25. *extr de testam.* Bernardus de Luco *reg.* 727. Rodericus Suares in Repetit. *d. l. quoniam in prioribus* 32. Montalvus in Glossa *lib.* 9 *tit.* 4. *part.* 6. Contrarium tenet Decius *hic* et Corrasius *in rub C. de impub.* Sed tamen Duenazius *reg.* 368. refert Glossæ et Bartoli opinionem communiorem esse.

(17) De institutione his verbis facta, *Si in patriam regressa fueris*

(18) Nam et hoc adjici potuit, *Si in hunc locum redierit, exheres esto.*

(19) Potestativa conditio, voluntaria: Casualis extra voluntatem posita, pendet ex eventu, vel fortuna. Mixta, quæ partim ex voluntate, partim ex casu. *l. ult. infr. de necessar. l. un.* §. 2 *infr. de caduc.*

De conditione divortii.

5. Impp. VALER. et GALLIEN. Maximo.

R Eprehendenda tu magis (1) es , quam mater tua : Illa enim si heredem te sibi esse vellet , id , quod t inutile , *matrimonium te dirimere* (2) *cum viro* , non beret : tu porro voluntatem ejus divortio comprobasti. portuerat autem , etsi conditio hujusmodi admitteretur , æferre (3) lucro concordiam (4) maritalem . Enimvecum boni (5) mores hæc observari vetent : sine ullo mno conjunctionem (6) retinere potuisti . Redi (7) tur ad maritum sciens hereditatem matris , etiamsi reris , retenturam (8) : quippe quam retineres , licet orsus ab eo non recessisses. PP. 12. Kal. Decembr. LERIANO IV. et GALLIENO III. AA. CONSS 258.

De conditione disjunctiva. *De tacita conditione* , si sine liberis decesserit.

Græca constitutio JUSTINIANI.

6. Idem A. ad Senatum.

Eneraliter sancimus , si quis ita verba sua composuerit , ut edicat , *Si filius*, *vel filia intestatus* (9) , *intestata* , *vel sine liberis* [*aut sine testamento* (10) ,] *sine nuptiis decesserit* , et ipse , vel ipsa liberos suerit , sive nuptias contraxerit , sive testamentum fece-, firmiter res possideri , et non esse locum substitutioeorum , vel restitutioni. Si enim nihil ex his fuerit secutum , tunc valere conditionem , et res secundum ba testamenti restitui , ut incertus successionis morientis us videatur certo substitutionis , vel restitutionis fine cludi. Cui enim ferendus est intellectus , si forsitan tenentum quidem non fecerit , posteritatem autem harit : propter hujusmodi verborum angustias liberos ejus ni pene fructu paterno defraudari ? Viam itaque imm obstruentes , ut ne quis alius deviet , hujusmodi faius senctionem : et hanc legem in perpetuum valituram ucimus, tam patribus quam liberis gratam : quo exemplo m aliis personis , licet extraneæ (11) sint , de quibus hujusmodi aliquid scriptum fuerit , medemur. † Cum autem invenimus excelsi ingenii Papinianum in hujusmodi casu , in quo pater filiis suis substituit , [nulla] liberorum ex his procreandorum [adjectione] habita optimo intellectu disposuisse , evanescere (12) substitutionem , si is qui substitutione prægravatus est , pater efficiatur , et liberos sustulerit, intelligentem non (13) esse verisimile , patrem , si de nepotibus cogitaverit , talem fecisse substitutionem : humanitatis intuitu hoc , et latius et pinguius interpretandum esse credidimus , [ut] et si quis naturales (14) filios habet , et partem eis reliquerit, vel dederit usque ad modum quem nos statuimus , et substitutioni eos subjugaverit , nulla liberorum eorum mentione facta , et hic intelligi evanescere substitutionem , liberis eam excludentibus , et intellectu optimo his , qui ad substitutionem vocantur , obsistente , et non concedente ad eos eam partem venire : sed (15) ad filios , vel filias , nepotes, vel neptes , pronepotes, vel proneptes morientis transmittente , et non aliter substitutione locum accipiente , nisi ipsi liberi sine justa (16) sobole decesserint : ut (17) quod inter justos liberos sancitum est , hoc et in naturales filios extendatur. † Quæ omnia et in legatis (18) , et fideicommissis specialibus locum habere sancimus. Dat. 11. Kal. Augusti , *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De conditione vivo testatore , *vel post mortem ejus impleta.*

7. Idem A. Joanni P. P.

SI quis heredem scripserit sub tali conditione , *si ille Consul factus fuerit*, *vel Prætor* (19) *:* vel ita filiam suam instituerit heredem, *si nupta fuerit:* vivo (20) autem testatore vel ille Consul processerit , vel Prætor fuerit factus , vel filia ejus nupta fuerit , vel adhuc vivo testatore Consulatum quidem , vel Præturam ille deposuerit , filia autem ejus [a marito] diverterit , omni veterum dubitatione explosa , sancimus , quandocunque impleta fuerit conditio , sive (21) vivo eo , sive mortis tempore , sive post mortem ; conditionem videri esse completam. Quod et in legatis , et fideicommissis et libertatibus obtinendum esse censemus , ne , dum nimia utimur circa hujusmodi

(1) Qui facit , gravius peccat quam qui jubet.

(2) De conditione , *Si a marito diverterit.* Conditio divortii , ge remittitur , *ut hic* , *et l. 8. in fin. ff. de usu et habit.* reiat enim utilitati publicæ , *l. 2. §. 44. ff. ad SC. Tert.* . 1. c. 1. ei contraria est , Si a marito non diverterit. vide *infr. de cond. insert.*

(3) Lucro pecuniario concordia maritalis præferenda.

(4) Et honestatem. *l. 26. ff. si quis omissa causa test.*

(5) Præceptum testatoris contra bonos mores non obligat.

(6) Id est , matrimonium.

(7) Honeste.

(8) Qui paret turpi conditioni , non propterea perdit relictam.

(9) Sempronius filius mihi heres esto , quod si intestatus , vel liberis , vel si sine nuptiis decesserit ; substitutus ei sit Ti- : Sempronius nuptias contraxit , liberos sustulit , testamentum m fecit , liberis substitutis , estne locus substitutioni ? locus est Titii substitutioni : omnes enim conditiones defecerunt. d si tantum nuptias Sempronius contraxit ? non est etiam locus stitutioni : quia disjunctiva particula *Vel* , inter conditiones tivas posita , resolvitur in conjunctivam *Et :* idque favore liorum. Ideoque hujusmodi substitutioni locus non erit , nisi nes conditiones defecerint , facit *l. 85. ff. de her. inst. l. 4.* . *de verbor. signif.*

(10) Inclusa supersunt.

(11) Hæc constitutio extensa est ad extraneos.

(12) Substitutio evanescit , si is , qui substitutione prægravatus est , liberos sustulit. *l. 30. Infr. de fideicommiss. l. 85. in fin. ff. de hered. inst.*

(13) Qui extraneis patrem præfert , ejus quoque liberos præferre intelligitur.

(14) Cajus Titio naturali filio Sempronium substituit : Titius liberos legitimos suscepit ? non est locus substitutioni. Ergo in substitutione facta naturalibus liberis post eorum mortem , tacita intelligitur conditio , si decesserint sine legitimis liberis. *ut hic. l. 43. ff. de vulgari.* ut eo casu minus scriptum quam dictum videatur. *l. 102. ff. de cond. et demonstr.*

(15) Liberi patris fideicommisso gravati , excludunt substitutum.

(16) Et ita naturales tantum liberi non excludunt substitutum. Quid si legitimati ? excludunt. vide *Arrest. Parisiense* apud Papon. 20. *Arrest.* 3. §. 5. nec enim differt legitimatus a legitimo. *Nov.* 35. *c.* 3. adde *l.* 77. §. 13. *ff. de legat.* 2. *l.* 17. §. 4. *ff. ad SC. Treb.*

(17) Jus constitutum in liberis justo matrimonio procreatis , interdum ad naturales tantum extendi potest.

(18) Hæc constitutio in legatis et fideicommissis etiam locum habet.

(19) *l. 21. ff. quando dies leg.*

(20) Sufficit conditionem casualem, vel mixtam impletam fuisse vivo testatore , licet impleta non duraverit. *l. 91. in fin. ff. de cond. et demonstr.*

(21) *d. l. 91. l. 18. ff. de manum. test.*

sensus subtilitate (1), judicia testantium defraudentur. Dat. 9. Kal. August. *Constantinop.* post consulatum LAMBAD. et ORESTIS VV. CC. 531.

De institutione, secundum conditiones infra scriptas.

8. Idem A. Joanni P. P.

SI testamentum ita scriptum inveniatur, *Ille heres esto secundum* (2) *conditiones* (3) *infra scriptas*, si quidem nihil est adjectum, neque aliqua conditio in testamento posita est: supervacuam (4) esse conditionum pollicitationem sancimus, et testamentum puram habere institutionem. Et argumento utimur, quod Papinianus respondit (5): *Vicos Reipublicæ relictos, qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommisso, minus deberi, quod testator fines eorum, et certaminis formam, quod celebrari singulis annis voluit, alia scriptura se declaraturum promisit, ac postea morte præventus non fecit.* Sin autem conditiones quasquam in quavis parte testamenti posuit: tunc videri ab initio conditionalem esse institutionem, et sic omnia compleri tamquam si (6) testator ipsas institutiones eisdem conditionibus copulasset, quæ infra conscriptæ sunt. Dat. 6. Kalend. August. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

An in vulgari substitutione contineatur tacita pupillaris.

9. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam prægnantem habens conjugem, scripsit heredem ipsam quidem suam uxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte, et adjecit, *si non posthumus natus fuerit alium sibi heredem esse:* posthumus autem natus impubes (7) decessit: dubitabatur, quid juris sit, tam Ulpiano, quam Papiniano viris disertissimis voluntatis (8) esse quæstionem scribentibus: cum opinabatur Papinianus eundem testatorem voluisse posthumo nato, et impubere defuncto, matrem magis ad ejus venire successionem, quam substitutum. Si enim suæ substantiæ partem uxori dereliquit: multo magis, et luctuosam (9) hereditatem ad matrem venire curavit. Nos itaque in h[ac] specie Papiniani dubitationem resecantes, substitution[em] quidem in hujusmodi (10) casu, ubi posthumus nat[us] adhuc impubes viva matre decesserit, respuendam e[sse] censemus. Tunc autem tantummodo substitutionem [ad]mittimus, cum posthumus minime editus fuerit, vel p[ost] ejus partum mater prior decesserit. Dat. 3. Kal. Augu[st.] *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS, V[V.] CC. 531.

TIT. XXVI.

DE IMPUBERUM (11) ET ALIIS (12) SUBSTITUTIONIBUS.

De partibus institutionis tacite repetitis in substitutione.

1. Impp. M. ÆLIUS et ANTONINUS AA. Secundo.

CUm (13) heredes ex disparibus partibus instituti, invicem substituti sunt, nec in substitutione facta e[st] ullarum partium mentio: verum est, non (14) alias pa[r]tes testatorem substitutioni tacite inseruisse, quam qu[æ] manifeste [in] institutione expressæ sint. Dat. CLA[R]II. et SEVERO CONSS. 171.

De substitutione reciproca.

2. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Frontiniæ.

HEreditatem quidem defuncti intestati filii delatam t[i]bi, dubitari non oportet: substitutio enim testame[n]to patris facta, ad pubertatis tempora porrigi non potes[t] quia ipso, et aliis non (15) ejusdem conditionis hered[i]bus institutis, et invicem substitutis, propter eorum pe[r]sonam, quibus in unum casum duntaxat substitui potes[t] etiam in filio idem debere servari, et ratio suadet, Divus Marcus pater (16) constituit. PP. 6. Kal. Augu[st.] CHILONE, et LIBONE CONSS. 205.

De vulgari.

3. Imp. ALEXANDER A. Achillæ.

HEres instituta matris testamento, si successionem [e]testamento omisisti, et ab intestato bonorum posse[ssionem]

(1) Subtilitate judicia testantium non sunt defraudanda.

(2) Hæc clausula conditionem facit, si conditiones postea exprimantur et adjiciantur. *Goth.* Conciliat. hujus leg. cum *l. quoties. §. tantundem. ff. de hered. instit.* vide apud Kinschot. *respons.* 26. *num.* 9. Adde Everhard. *consil.* 203. *num. final.* Guid. Pap. *h. l.* Ans.

(3) Etiamsi destinata adjectio conditionis testamento non inseritur, testamentum non vitiatur. *l.* 77. *in fin. ff. de legat.* 2. Accidentia omissa testamentum non infirmant.

(4) Imo non est supervacua, cum ita institutus habeatur pro non instituto. *l.* 9. §. 5. *ff. de hered. inst.*

(5) *in d. l.* 77. *in fin.*

(6) Nihil interest institutioni immediate conditio adjiciatur an in quavis parte testamenti puta inferiore: ita ut conditio in fine testamenti adjecta reddat institutionem perinde conditionalem, ac si ab initio fuisset apposita.

(7) Dixi ad *l.* 28. *supr. de inoff.* §. 2. *Inst. de SC. Tertull. l.* 7. *in fin. ff. unde liberi. l.* 26. *ff. si quis omiss. caus. l.* 4. *Infr. ad SC. Tertull. et l.* 11. *Infr. comm. de success. l.* 72. *ff. de cond. et demonstr.* Inde etiam colligunt, Præsumi senem ante juvenem mori. vide Alciat. 1. *præsumpt.* 73.

(8) Voluntatis quæstio.

(9) Tristem, §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* luctuosam legitimam portionem, *l.* 28. *supr. de inoff.* triste lucrum. *l. ult. Infr. comm. de succession.*

(10) Uxorem ex una parte instituo, ventrem ex altera: et posthumus natus non sit, Titium in ejus partem substituo. Nascitur posthumus, idem moritur impubes viva matre: mater [suc]cedit, non substitutus: et ita Titius tacite non intelligitur posthumo impuberi substitutus: Vulgari quidem substitutioni tacite inest pupillaris: sed effectum non habet adversus matrem: sive sit coheres ipsa adjecta filio, *ut hic*, sive non sit. *l.* 8. *infr. t[it.] proxim.* adde Cujac. 12. *obs.* 27.

(11) Impuberum substitutio, quæ pupillaris, de qua dixi *lib.* 28. *ff.* 6. *et* 2. *Inst.* 16.

(12) Hæc substitutio est vulgaris, de qua etiam dixi ad *lib.* [28.] *ff.* 6. *et* 2. *Inst.* 15.

(13) Heredes ex diversis partibus institui et invicem eos substitui, nec in substitutione partes expressi? Ad substitutionem vocantur, sicut in institutione vocati sunt, *ut hic.* hoc est, [in] substitutione partes repetitæ tacite intelliguntur, quæ expresse [in] institutione commemoratæ sunt, *ut hic. Synopsis Basil.* [3]. *tit.* 13. *cap.* 23.

(14) Vid. *l.* 24. *ff. de vulg. et pupill.*

(15) Diversæ conditionis, vel ætatis liberis facta substitutio [re]ciproca valet tantum in vulgari casu. *l.* 4. §. 2. *ff. h. t. l. supr. de test. mil.*

(16) Non quidem meus, sed Commodi. Est autem hæc constitutio Severi et Antonini Caracallæ, cujus fit mentio in *d.* §. 2.

his jus habere voluisti : substituto (1) locum quin fecis, in dubium non venit. Proinde si substitutus hereditatem amplexus est, actionibus quæ [tibi] adversus trem competebant, ipsum convenire, non successionem intestato potes vindicare. PP. II. Kal. Sept. MAXIMO et ÆLIANO CONSS. 224.

An vulgaris expressa contineat tacitam pupillarum.

4. Idem A. Firmiano.

QAmvis placuerit, substitutionem impuberi, qui in potestate testatoris fuerit, a parente factam ita, *si heres non erit* (2), porrigi (3) ad eum casum, posteaquam heres extitit, impubes decessit, si modo contrariam (4) defuncti voluntatem extitisse probe: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, *mihi Firmianus filius, et Ælia uxor mea* (*quod* (5) *minor*) *heredes non erunt, in locum eorum Publius mianus heres esto :* manifestum est, in eum casum fan substitionem, quo utrique (6) heredum substitui uit. PP. 4. Kal. Jul. FUSCO II. et DEXTRO CONSS. 226.

Quomodo substitutio expirat.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Hadrianæ.

Ost aditam (7) hereditatem (8) directæ substitutiones non (9) impuberibus filiis factæ, expirare so- PP. 10. Kalend. Jun. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De jure accrescendi.

6. Iidem AA. et CC. Quintiano.

Estamento [jure] facto, multis (10) institutis heredibus, et invicem substitutis : adeuntibus suam porm etiam invitis (11) coheredum repudiantium accre(12) portio. Sine die et consule.

Per substitutionem pupillarem succeditur pupillo ex testamento, et venientes ab intestato repelluntur. Alex.

7. Iidem AA. et CC. Feliciano.

SI testamento [jure] facto intra pupillarem ætatem et in sua potestate constitutæ filiæ (13), *si intra pubertatem decesserit*, directis verbis pater substituit : heredem te factum ex testamento (14) post eventum conditionis, intestati successionem exclusisse constat. S. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si miles filio heredi instituto substituerit.

8. Iidem AA. et CC. Patronæ.

PRecibus tuis manifestius exprimere debueras (15), maritus quondam tuus miles (16) defunctus, quem testamento facto heredem communem filium vestrum instituisse proponis, et secundum heredem scripsisse : utrumne in primum casum, an [in] secundum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore, si intra decimum quartum suæ ætatis annum, aut postea (17) decesserit, substituerit. Nam non est incerti juris, quod si quidem in patris militis positus potestate, primo tantum casu habuit substitutum, et patri heres extitit : eo defuncto ad te omnimodo [ejus] pertineat successio. Si vero substitutio in secundum (18) casum, vel expressa, vel compendio (19), non usque ad certam ætatem facta reperiatur : si quidem intra pubertatem decesserit, eos habeat heredes, quos pater ei constituit, et adierint hereditatem. Si vero post (20) pubertatem (21), [tunc] ejus te successionem obtinente, veluti ex causa (22) fideicommissi, bona, quæ cum moreretur, patris ejus fuerint, a te peti possunt. S. 5. Id. April. AA. CONSS. 293.

Res ita sit : *Si Achilla heres non erit, Titius heres esto.* lla repudiat hereditatem ex testamento : et mavult ab intestaccedere? fit locus substituto. Hæc enim verba, *si heres non* ita solent accipi, *si heres non erit ex testamento* : cum pricœpit Achilla heres non esse ex testamento, factus est locus itutioni. *l.* 60. *versic. nam filius. ff. de adq. vel omitt. her.*
Verba sunt substitutionis vulgaris.
Vulgaris facta filio impuberi pupillarem comprehendit. *ff. eodem.*
Vulgaris interdum pupillarem non includit ex tacita testavoluntate.
l. 41. *in fin. ff. h. t.*
Filio impuberi possum substituere pupillariter et vulgariter : vulgariter tantum. His cognitis fingamus substitutionis forn fuisse. *Filius et Ælia uxor heredes sunto, si heredes non*, *Publius heres esto* : filius in pupillari ætate decedit ? pars d Publium defertur, non ad Æliam quæ pupillariter supecasu filio non videtur substituta. Vulgaris substitutio eo casu arem non continet. Nam si ad Æliam deferretur, substitutio inæqualis. Ælia filio substituta esset vulgariter et pupillariter, vero Æliæ vulgariter tantum. Hinc constat, Vulgarem duoæqualibus factam, in neutra pupillarem continere. *Alex.* itutionem in hoc casu locum habere non posse, nisi et in perutriusque locum habeat. *Bart.*
Aditione vulgaris substitutio expirat. Heres eo tempore prontelligitur. vid. Grass. *lib. sent. §. hereditas. quæst.* 5.
Vulgares. *l.* 6. *infr. de legatis.*
Id est, puberibus. Substituere nemo potest puberi filio post m hereditatem, *ut hic.* Id tamen locum non habere in testapias ad causas scribit Tiraquellus 21. *privilegio piæ causæ.*
) Heredibus pluribus institutis, et invicem substitutis, repuium partes hereditatem adeuntibus etiam invitis addicuntur, *ut hic. Synops. Basil.* 35. *tit.* 1. *c.* 28.

(11) Invitis quoque adcrescit portio. *l.* 35. *ff. de adq. vel omitt. hered. l. un. §.* 10. *infr. de caducis tollend.* Cur ita ? vid. *l.* 2. *ff. de adq. vel omitt. her.*

(12) Accrescendi jus inter institutos et invicem substitutos locum habet. *l.* 1. *supr. quando non petentium. l.* 1. *supr. de success. edicto. l.* 9. *ff. de suis.* dixi ad Ulpian. 26. §. 5. Goth. Differentiam inter jus accrescendi et substitutionis vid. Edmund. Merill. *lib.* 1. *obs. cap.* 10. Guid. Pap. *h. l.* Ans.

(13) Vide *l.* 2. *ff. de vulgari.*

(14) *l.* 3. *ff. de vulgari.*

(15) Hanc legem repetierunt Cagnolus et Hipp. Riminaldus. vid. Goveanum *lib.* 1. *var. lect. c.* 2. Emanuelem Zoarem *lib.* 1. *observ. c.* 8. Forcatulum *Necyomant. dialog.* 35. Vaccinum *lib.* 4. *declarat.* 63. Mod.

(16) Dixi ad *l.* 6. *in fin. supr. de test. milit.* Goth. Vide in hanc l. Govean. *lect. lib.* 1. *cap.* 2. Vigilium *de pupill. substit. §. qua ratione n.* 13. Ant. Merend. *contr. lib.* 3. *c.* 39. Ans.

(17) *l.* 15. *ff. h. t.*

(18) *l.* 2. §. 1. *ff. h. t.* Substitutio in secundum casum, pupillaris vel compendiosa : in primum, vulgaris. *In primum* autem dicitur, quia providet, si heres non sit, qui primus est eventus quo via substitutis aperitur. Primus dicitur, quia non esse, præcedit esse. vid. Bald. *hic.*

(19) Id est, non expressa certa ætate.

(20) Militibus datum est, ut substituant puberi, in secundum casum pupillariter vel compendiose. vid. *l.* 6. *supr. de test. mil.* vid. Cujac. 12. *obs.* 25. 26. *et* 27. Idem paganis datum est. *c. Rayn.* 16. *extr. de testam.*

(21) Vid. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 1. *in fin. ff. de confirmando tutor.*

(22) Substitutio facta a milite puberi verbis civilibus valet jure fideicommissi : trahitur ad fideicommissum. vide Cujac. 11. *obs.* 25.

De substitutione facta mente captis.

9. (1) Imp. Justinian. A. Mennæ P. P.

Humanitatis (2) intuitu parentibus (3) indulgemus, ut si filium, nepotem, vel pronepotem cujuscunque sexus habeant, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius vel filia, nepos, vel neptis, pronepos vel proneptis mente (4) captus, vel mente capta perpetuo sit: vel si duo vel plures isti fuerint, nullus vero eorum sapiat, liceat (5) hisdem parentibus legitima (6) portione ei, vel eis relicta, quos voluerint his substituere: ut occasione hujusmodi substitutionis ad (7) exemplum (8) pupillaris, querela (9) nulla contra testamentum eorum oriatur: ita tamen, ut si postea [resipuerit (10), vel] resipuerint, talis substitutio cesset. Vel si filia, aut alii descendentes ex hujusmodi mente capta persona sapientes sint: non liceat parenti, qui, vel quæ (11) testatur, alios, quam ex eo descendentes, unum vel certos vel omnes substituere. † Sin vero etiam liberi testatori, vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis, quæ mente captæ sunt, nullus descendat, ad fratres eorum unum, vel certos, vel omnes eandem fieri substitutionem oportet. Dat. 3. Idib. Decembr. *Constantinop.* DN. Justiniano A. PP. ii. Cons. 528.

De substitutione facta duobus impuberibus filiis.

10. Idem A. Joanni P. P.

Cum quidam duobus (12) impuberibus filiis suis heredibus institutis adjecit, *si uterque impubes decesserit, illum sibi heredem esse*: dubitabatur apud antiquos legum auctores, utrumne tunc voluerit substitutum admitti, cum uterque filius ejus in prima ætate decesserit: an alterutro decedente, illico substitutum in ejus partem succedere. [Et] placuit Sabino, substitutionem tunc [eum habere, cum (13) uterque decesserit: cogitasse enim patrem primo [filio] decedente, fratrem suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriorem sententiam existimantes (14) non aliter substitutionem admittendam esse censemus, nisi uterque eorum [in] prima ætate decesserit. Dat. 6. Kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

Interpretatio verborum, quisquis mihi heres erit, *et* Titius filio meo heres esto: *et verborum:* Titius una cum filiis suis et Sempronius heredes mihi sunto.

11. Idem A. Joanni P. P.

Si quis duobus heredibus institutis filio suo impuberi et una cum alio tertio substituerit, et verba testamenti ita composuerit: *Quisquis mihi heres erit, et Titius filio meo heres esto*, secundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuo impubere filio, quærebatur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: utrumne duo priores, qui et patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur, tertius in reliquam dimidiam? an tres substituti unusquisque ex triente, ad substitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, si quis heredem ita scripserit, *Titius una* (15) *cum filiis* [*suis*] *et Sempronius heredes mihi sunto*: et in præsenti [enim] specie quærebatur secundum Ulpianum voluntas testantis utrumne Titium una cum filiis suis in dimidiam vocet, et Sempronium in aliam dimidiam: an omnes [in] virilem (16) portionem? Nobis autem in prima quidem specie videtur tres substitutos, unumquemque in trientem (17) vocari: in secunda autem specie, cum et natura pater (18) et filii eadem esse persona pene intelligantur, dimidiam quidem partem [Titio] cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio adsignari. Dat. 7. Kal. August. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

(1) Fit mentio hujus constitutionis in *l.* 7. §. 1. *supr. de cur. furiosi.*

(2) Exemplaris substitutio humanitatis intuitu parentibus indulta: est enim humanitatis summæ furiosi, et mente capti curam suscipere. unde notant, exemplariter substituendi jus parentibus concedi jure humanitatis, non potestatis: ut ob eam rationem videatur parens naturalis filio naturali furioso exemplariter posse substituere: licet secus sit in pupillari, quæ sit jure potestatis. De exemplari substitutione adde quæ scripsi ad §. 1. *Inst. de pupillari, ad l. ex facto.* 43. *ff. de vulgari et pup.*

(3) An naturalibus tantum? dicam *infr. h. t.* Quid e converso, possuntne liberi parentibus furiosis exemplariter substituere? Potestne etiam mater liberis suis exemplariter substituere? Mox dicetur.

(4) Mente captis substituitur directo ad similitudinem pupillorum. §. 1. *Inst. de pupillari. l.* 51. *ff. de her. petit.* dic idem in furiosis et mutis. *l.* 43. *ff. de vulg.* prodigo, aleatori et similibus: et ita alter alteri interdum testari potest contra *legem* 32. *ff. de her. instit.* potest furiosus per patrem, quod per se ipsum non potest, *l.* 10. *infr. de hered. instit.* poterit pater bona filii testamento alienare certa lege. *l.* 1. *infr. de bon. mat. l. ult.* §. 6. *vers. si enim. infr. de bon. quæ liber.*

(5) Olim id erat impetrandum. *l.* 43. *ff. h. t.*

(6) Cum substituitur exemplariter, legitima saltem relinquenda, unde quidam colligunt, Naturalem parentem liberis non posse substituere, quod naturalibus liberis legitima non debeatur, verum de ea re superius diximus. Imo exheredato potest etiam substitui. *l.* 1. §. 2. *ff. h. t.*

(7) Πρός μίμησιν ϰ πρός ὁμοίωσιν dicitur Theoph.

(8) Exemplaris substitutio fit mente captis. §. 1. *Instit. de pupill.*

(9) Adversus exemplarem substitutionem querela inofficiosi non competit.

(10) Cessante causa finali exemplaris substitutionis, cessat ipsa substitutio.

(11) Exemplaris substitutio potest fieri etiam a matre, quamtumvis pupillarem facere non possit, *l.* 33. *ff. de vulg.* etiam bonorum filii administrationem nudam habeat, non jus alienandi *l.* 31. §. 6. *ff. de negot.* Quid si a matre et a patre simul substitutio facta sit? facta a patre substitutio præferetur. Bald. *hic.* eundem modum matris substitutio avitæ præferetur. Bald. *hic.*

(12) *l.* 25. *l.* 42. *ff. de vulg.* §. 6. *Instit. de pupill.*

(13) Dicta *l.* 25.

(14) Hæc est 25. decisio ex 50. novis Justinianeis. vid. glois. *Ans.*

(15) Quoties plures instituuntur cum adjectione nominis collectivi, quilibet vocatur in virilem, ac si essent singulariter nominati. *Bart.*

(16) Instituto patre una cum liberis suis, *ut hic*, vel simul cum liberis, vel cum liberis: una cum parente liberi vocantur: admittuntur. *vers. in secundu. Infr. h. t.* Quid si ita? *Filium et liberos ejus instituo?* liberi ordine successivo (quem charitatis ordinem interpretes vocant) admittentur. *l.* 5. *Supr. de instit.* §. 3. *l.* 77. §. 32. *ff. de legat.* 2. Quid si ita? *filium meum heredes ejus instituo*? ordinata successio hoc casu facta seu immorata intelligitur: quia vivus filius heredem non habet, ut hic constet in formula superiore filii instituti heredes, una cum ipso filio non admitti. Bart. *in l. Gallus.* 29. §. *quidam recte. ff. de liberis.* Quid si ita institui. *Nepotem meum et patrem ejus instituo?* Ordo necessitatis hic attenditur, non scripturæ: hoc est Nepoti meo prætulisse patrem ejus videor, filium non videor nepoti meo postposuisse. *argum. l.* 31. *ff. de hered. instit.* Quid si ita rem aliquam emi: *mihi, filio, et nepoti*? cum heredes mei erunt, pactus intelligor: nam qui filio paciscitur, ei ut heredi non ut socio pacisci videtur. *l. si tibi.* 17. §. 4. *ff. de pact.*

(17) Adde *l.* 17. §. 3. *ff. de hered. instit.* Imo in semissem *l.* 9. *ff. de vulg.*

(18) Pater et filius eadem pene persona. adde *l.* 22. §. 1. *in de agricol. et censit.*

TIT. XXVII.

DE NECESSARIIS (1) [SERVIS] HEREDIBUS INSTITUENDIS, VEL SUBSTITUENDIS.

Si servis relinquatur sub appellatione libertorum.

1. Imp. ANTONINUS Aufidio et aliis.

CUm servi constituti, sub (2) appellatione *libertorum* heredes scripti essetis, ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberi, et heredes instituti fuissetis. ✝ Quod in legato locum non habet (3). Accepta 7. Kal. Mart. PRISCO et APOLLINARE CONSS. 170.

De institutione in fraudem creditorum: de servo pignorato.

2. Imp. PERTINAX A. Lucretio.

IS, qui solvendo non est, heredem necessarium etiam in fraudem creditorum relinquere potest (4). Sed si pignori (5) datus fuisti, et in eadem causa permansisti: ne ab eo quidem debitore qui solvendo non fuit, liber et heres necessarius existere potuisti. PP. 11. Kal. April. FALCONE, et CLARO CONSS. 194.

De ancilla pupilli herede a tutore instituta.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIM. AA. et CC. Felici.

SI tutor (6) ancillam tuam contubernio suo conjunxit, ac post heredem eam instituit: neque dominium ex hujusmodi facto tibi auferri potuit: ut et ejus aditione jussu tuo tibi per hanc successio quæratur [jure] concessam habes facultatem. S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS. 293.

Si servus in primo gradu manumissus substituatur pupillo.

4. Imp. JUSTINIAN. A. Juliano. P. P.

CUm quidam suum pupillum heredem instituit, et servo directis verbis libertatem reliquit, et in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum servum sine libertate pupillo suo substituit: *Quærebatur* inter prudentes, si (7) ex hujusmodi substitutione heres necessarius pupillo existeret? Causa enim altercationis ex veteri (8) regula orta est, qua omnibus placuerat hunc servum necessarium heredem domino fieri, cui in eodem (9) gradu et hereditas et libertas relinquebatur. In præsenti autem non in unum tam libertas, quam substitutio congregata est, sed in alium (10), et alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem (11) decidentibus (12) mirabile visum est, si quis putet ex hujusmodi scrupulositate impediri testatoris voluntatem, maxime domini, et existimet non fieri servum heredem necessarium, sed ei licentiam præstet, et libertatem consequi, et hereditatem respuere, et domini voluntati reclamare. Qui si hoc facere tentaverit, etiam puniendus est. Sit itaque, et vivo pupillo liber, quia testator hoc voluit, et mortuo pupillo necessarius heres, quia (13), et hoc voluit testator. Dat. 15. Kalend. Decembr. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De servo testatoris.

5. Idem A. Joanni P. P.

QUidam cum testamentum conderet, duobus heredibus scriptis, unum quidem ex parte instituit, servum (14) autem suum, cujus et nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate scripsit heredem, et postea eundem servum alii legavit, vel post institutionem heredis servum per legatum alii adsignavit, et tunc heredem eum sine libertate instituit: *Dubitabatur*, si hujusmodi legatum, vel institutio aliquas vires posset habere, et cui acquiratur legatum, vel institutio? Dubitationis autem materia erat, quod adhuc servum suum constitutum heredem sine libertate scripserat: et tanta inter veteres exorta est contentio, ut vix possibile sit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquendo, nobis alius modus hujus decisionis (15) inventus est: quia semper vestigia (16) voluntatis sequimur testatorum. Cum igitur invenimus nostro jure hoc esse inductum, ut (17) si quis servum suum tutorem filiis suis reliquerit sine libertate, ex ipsa (18) tutelæ datione præsumatur, etiam libertatem ei favore pupillorum imposuisse: quare non hoc etiam in hereditate et humanius, et favore libertatis inducimus, ut si (19) quis servum suum scripsit heredem

(1) Et servis. *Haloand.*
(2) *l.* 7. *ff. de testam. mil. l.* 5. *supr. de test.*
(3) Nisi in mil. *l.* 7. *Supr. de test. mil. Nov.* 78. *c.* 4. Cur item legatum servo proprio relictum sub appellatione liberti non valet, institutio valet? *ut hic*, *et l.* 5. §. 2. *Infr. h. t.* causa hæc esse potest quod hereditates pleniore honore tribuuntur, *l.* 5. §. 6. *ff. de leg. præst.* adde *l. pen. infr. h. t.*
(4) Imo non potest. *l.* 31. *ff. de pig.* §. 6. *Inst. de action.*
(5) Valet libertas data vivo servo in fraudem creditorum, creditoribus non obligato specialiter, *ut hic. l.* 83. *ff. h. t.*
(6) Tutor non potest ancillam pupillarem necessariam heredem instituere: seu, Tutor non potest testari de bonis pupilli. facit *l.* 7. §. 3. *ff. pro emptore. l.* 56. §. 4. *ff. de furtis.*
(7) Id est, an hujusmodi. ut *l.* 29. *supr. de pact.*
(8) Vetus regula.
(9) Servus necessarius est, cui in eodem gradu et hereditas et libertas relicta est.
(10) Servus potest ab instituto libertatem consequi et pupillo necessarius heres existere.
(11) Id est, jurgationem. Est enim altercatio jurgatio Festo.
(12) Hæc est 26. decisio Justinianea. vid. Inglois. *Ans.*
(13) Omnis testator affectat heredem ex testamento.
(14) Servus eo ipso quod heres a domino scriptus est, liber censetur: licet expresse libertas ei data non sit. *ut hic.* Quid si scriptum a se heredem servum, in continenti alii legaverit testator? inutiliter legat, neque hereditatem servo relictam aufert. Quid igitur servo fiet? et liber et heres efficitur. *ut in pr. hujus leg.* Quid si dominus heredem servum scripsit, et codicillis libertatem ei reliquit? Libertatis adjectio codicillis ita facta nihil ei adjicit, cum ipsa institutione, ante tacite libertatem adeptus fuerit. §. 1. *Infr. eodem.* Quid si neque heredem scripsit in testamento, neque libertatem ei codicillis reliquit, sed vel legatum vel fideicommissum ei tantum reliquit? tacite cum legato libertas servo data non intelligitur, §. 2. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 13. *cap.* 39. Quid? num saltem legatum ab heredibus testatoris servo præstandum erit? præstabitur. *d.* §. 2. *ili, non tamen ita impii.*
(15) Hæc *l.* 5. juncta *l.* 6. *infr. h.t. et l. fin. infr. de condit. insert.* faciunt 27. decis. ex 50. novis Justinian. vid. Inglois *Ans.*
(16) Parendum testatoris voluntati.
(17) *l.* 9. *Infr. de fideic. libert.* §. 1. *Inst. qui test. tut. dari possunt. l.* 10. *in fin. l.* 32. *in fin. ff. de test. tut.*
(18) Ipsa tutelæ datione servi consequuntur libertatem puta, si a domino dati ejus liberis tutores fuerint. *d.* §. 1. *l.* 32. *in fin.*
(19) §. 2. *Inst. quibus ex caus. manum. non licet. pr. Inst. de hered. inst.* adde Ulpian. 22. §. 11.

sine (1) libertate, omnino civis Romanus efficiatur: quo inducto neque acquisitio, neque tam effusus veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque enim ferendum est supponere quosdam esse ita supinos (2), ut eundem servum et heredem instituant sine libertate, et iterum alii per legatum eundem servum adsignent.

§. 1. Sed cum veteres, et aliam proposuerunt ambiguitatem, dicentes, si quis servum suum in testamento quidem heredem ex parte sine libertate scripserit, in (3) codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio valere, et ille tam heres, quam liber fieri, ne videatur per codicillos hereditas confirmari, in (4) quibus [hereditas] dari secundum veteres regulas non potest. Nos [itaque] in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta, et libertatem [et] hereditatem simul servis per nostram liberalitatem et benignam interpretationem indulgeamus, ut gratulentur, cum non servi remaneant, sed et liberi et heredes efficiantur: cum tanta in eos nostri numinis benevolentia effusa est, ut [et] si libertas eis neque testamento neque codicillis data sit: tamen hereditate (5) servis relicta, quasi injunctam esse libertatem videri [possit.]

§. 2. Illo videlicet observando, ut si legatum (6), vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneant in servitute: non tamen ita impii (7) heredes existant, ut liberalitatem testatoris, et serviles labores debita remuneratione defraudare conentur, et non derelictum, licet adhuc servis constitutis, donent.

§. 3. Quæ juris nostri definitio etiam ad aliam speciem dubitatam benigne extendatur. Si (8) quis etenim testamento principali servum suum cuidam legaverit (9), in (10) pupillari autem substitutione eundem servum filio suo sine libertate substituerit: *Quærebatur*, sive utilis esset tali substitutio, et per servum legatum substitutio post mortem pupilli legatario acquiratur: sive inutilis esset hujusmodi substitutio, quia sine libertate in servum proprium facta est? Melius itaque nobis videtur legatario eum non statim acquiri sancire, sed expectandum (11) esse substitutionis eventum, et si quidem pupillo mortuo, locus fuerit substitutioni, et liber et heres efficiatur: sin autem substitutio minime locum habuerit, forsitan pupillo jam in pubertatem perveniente: tunc ad legatarii dominium transeat. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant, quatenus in suspenso fiat libertas, et statuliber (12) intelligatur: ita et ex nostra interpretatione, et sine adjectione libertatis in substitutione, et liber, et heres pupillo existat. Dat. 2. Kalend. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De servo pure instituto a domino, cui relinquitur libertas sub conditione.

6. Idem A. Joanni P. P.

DEcisione (13) nostra, quam fecimus, sancientes eum, qui a domino suo sine libertate heres instituitur, videri libertatem accepisse, in propria firmitate durante: si quis servum suum pure quidem heredem instituerit, libertatem autem sub conditione ei donaverit: siquidem conditio talis sit, quæ in *potestate* (14) servi posita est, ille autem eam neglexerit, minimeque compleverit: et libertate eum, et hereditate sua culpa defraudari. † Sin autem *casualis* (15) conditio est, et ex furtunæ (16) insidiis defecerit, tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: hereditatem autem, siquidem solvendo (17) sit, ad alios venire, quos leges vocant, si non aliquis fuisset substitutus (18). Sin autem solvendo non sit: ut necessarius heres institutus, simul et libertatem et hereditatem obtineat. Tunc enim secundum definitionem tam veteris, quam nostræ decisionis, et liber, et heres necessarius existat. Dat. 2. Kal. August. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXVIII.

DE LIBERIS PRÆTERITIS, VEL EXHEREDATIS (19).

De exheredatione post omnes heredum gradus.

1. Imp. ANTONINUS A. Faviano.

CUm post (20) omnes heredum gradus exheredatio scribitur, si adjiciat testator *ab omnibus* (21) *se gradi-*

(1) Et ita abrogatur Ulpian. 22. §. 7. §. 12.

(2) Nemo ingenio supino esse præsumitur. Ut natura nihil frustra facit, ita homines sobrii et sani, qui naturam quasi ducem sequuntur, nihil unquam frustra facere existimandi sunt.

(3) De servo cui hereditas in testamento, libertas in codicillis relicta est: hinc colligunt, Utiliter datum ex inutili confirmatione non infirmari.

(4) Codicillis hereditas dari non potest directo: oblique potest. vid. *l.* 2. *infr. de codic. l.* 14. *Supr. de testamentis.*

(5) Hereditate servis relicta, quasi injuncta libertas eis videtur; nec enim heredes esse possunt, nisi et liberi sint.

(6) Vid. *l.* 2. *in fin. Supr. h. t.* militem excipe. *l.* 40. §. 1. *ff. de testam. milit. l.* 7. *in fin. Supr. de testam. milit.*

(7) Heres servo defuncti legatum, vel fideicommissum summo jure non debet: quia sine libertate nihil ei legari potest. *l.* 76. *in fin. ff. de hered. inst.* impius est tamen nisi præstet: Interdum aliquid præstandum ex urbanitate, quod non debetur obligationis necessitate. *Bald.* connivemus in hujusmodi rebus servis nostris. *l.* 17. *in fin. ff. de alim.* eadem conniventia servi testamenta faciunt. Plin. 8. *epist.* 16. bona habent propria. *l.* 4. *ff. de manum.* dant enim dominis suis munus (Seneca 7. *de benef. Nunquid dubium est, quin servus cum peculio domini sit: dat tamen domino suo munus.* adde *l.* 107. *in fin. ff. de leg.* 1. adde quæ dixi ad Ulp. 5. §. 5.) quasi dotem dat quoque. *l.* 39. *ff. de jure dotium.*

(8) Institui impuberem filium meum, servum meum legavi, eundem servum filio meo sine libertate substitui? Qui ita substitutus est, non est legatarii, liber est: ut eo loco habeatur, ac si impuberi morienti substitutus esset: ut liber sit sub conditione. Impubere in eo statu moriente, servus ita substitutus fit liber et heres. Quid si heres post pubertatem moriatur? substitutio deficit fietque legatarii servus ille, *ut hic*, *Synops. Basil.* 10. *ex lib.* 35 *tit.* 13. *cap.* 40.

(9) Sit et hæc hypothesis, *Titio Pamphilam do, lego: Si filius impubes morietur, Pamphilum ei substituo.* vid. *l.* 38. *ff. de hered. instit. l.* 18. *in fin. ff. de vulg.* pendente conditione Pamphilus legatarii est.

(10) Potest servus legatus impuberi substitui.

(11) Conditio expectanda.

(12) Alii legunt, *statim liber*, alii *nec statim liber*: divisim tamen *statu liber* an conjunctim *statuliber* legas, nihil interest.

(13) Decisiones quinquaginta Justiniani huic Codici additæ hoc verbo vel simili deprehenduntur.

(14) Conditio potestativa.

(15) Conditio casualis.

(16) Casualis conditio fortunæ insidiis obnoxia.

(17) Hæc lex loquitur de hereditate quæ solvendo est, ut *l.* 57 *ff. de hered. instit.* de hereditate quæ solvendo non est, vide Cujac. 7. *observ. ultim.*

(18) Servo præfertur substitutus, vide Cujac. *d. loco.* Idem in *l.* 3. *in verbis, si servum. ff. de hered. instit.* legit hic, *institutus.* adde *l.* 27. *in fin. supr. de inoff.*

(19) Dixi ad *Lib.* 28. *ff.* 2.

(20) Clausula in fine (idem dicunt ab initio. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.* vel in medio. *d. l.* 3. §. 4. Bart. *hic.*) posita, refertur ad omnia antecedentia, si nulla ratione ad unum magis pertineat quam ad aliud.

(21) Exheredatio debet fieri ab omni gradu.

bus exheredare : non dubitatur juri satisfactum [esse]. Et ideo etiamsi [id] non adjiciatur , appareat tamen eum id eo consilio scripsisse , ut ab omnibus exheredaret , recte factum testamentum videtur. Proinde cum paterfamilias filiis institutis et invicem substitutis , filium exheredaverit , intelligendus (1) est , exheredationem ab utroque gradu fecisse. Nam cum iidem heredes instituti sunt , nulla ratio reddi potest , quare videatur in posteriore tantum casu exheredare voluisse. PP. 6. Kal. Jul. Chilone et Libone Conss. 205.

De nepote præterito.

2. Imp. Alexand. A. Heraclidæ.

Si avus tuus , qui patrem tuum et novercam æquis portionibus heredes instituit , cum te (2) quoque haberet in potestate , testamento nominatim non exheredavit : mortuo patre tuo vivo avo , sine impedimento legis Vellejæ succedendo in patris tui locum , rupisti avi testamentum , et ad te hereditas ejus tota pertinuit. PP. 6. Id. April. Fusco ii. et Dextro Conss. 226.

De verbis , Ille filius meus alienus meæ substantiæ fiat.

3. Imp. Justinian. A. Joanni P. P.

Si quis filium proprium ita exheredaverit , *Ille filius meus alienus* (3) *meæ substantiæ* (4) *fiat* , talis filius ex hujusmodi verborum conceptione non præteritus , sed exheredatus intelligitur. Cum enim manifestissimus est sensus (5) testatoris : verborum interpretatio nusquam tantum valeat , ut melior sensu existat. Dat. 10. Kal. Martii , *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

De differentia inter mares et fœminas sublata.

4. Idem A. Joanni P. P.

[Maximum] vitium antiquæ subtilitatis præsenti lege corrigimus (6) , quæ putavit alia (7) esse jura observanda in successione parentum , si ex testamento veniant , in masculis , et [alia] in fœminis , cum ab intestato similis [jus] utrique sexui servaverunt. Et aliis (8) verbis exheredari filium debere sanxerunt , aliis filiam : et inter nepotes exheredandos alia jura civilia , alia prætoria introduxerunt : et si præteritus fuerat filius , vel ipso jure testamentum evertebat , vel contra tabulas bonorum possessionem in totum accipiebat : filia autem præterita (9) jus accrescendi ex jure vetere accipiebat , ut eodem momento , et testamentum patris quodammodo ex parte jure accrescendi everteret , et ipsa quasi scripta legatis supponeretur : ex prætore autem habebat contra tabulas bonorum possessionem in totum. † Constitutio autem Magni Antonini eam in tantum coarctabat , in quantum jus accrescendi competebat. Qui enim tales differentias inducunt , quasi naturæ (10) accusatores existunt (11) , cur non totos (12) masculos generavit , ut unde generentur non fiant (13). Nam hoc corrigentes , majorum nostrorum sequimur vestigia , qui eandem observationem colere manifestissime visi sunt. Scimus etenim antea (14) simili modo , et filium [et filiam ,] et [alios] omnes inter cæteros (15) exheredatos scribere esse concessum. [Tum etiam] centumviri (16) aliam differentiam introduxerunt : et ex hac iniquitate vitium emersit , quale ex libris Ulpiani , quos ad edictum prætoris fecit , inventum a Triboniano viro gloriosissimo nostro quæstore cæterisque viris facundissimis compositoribus juris enucleati ad nostras aures relatum est. Nam cum ultimum (17) adjutorium de inofficiosi querela positum esset , et nemo ex alio ortus præsidio ad hanc decurrere posset : inventa fuerat filia præterita minus habens , quam filia exheredata. Cum enim per (18) contra tabulas bonorum possessionem , vel jus accrescendi semissem substantiæ filia præterita accipiebat , et omnibus legata præstare compellebatur (19) , scilicet usque ad dodrantem suæ portionis , remanebat ei sescuncia [tantummodo] in sua successione. Quod si fuisset exheredata , quarta pars omnimodo totius substantiæ ei relinqui debebat : et quam injuria dignam pater existimabat , amplius habebat ea , quam taciturnitate in institutione præteriit : et si secundum nostræ constitutionis (20) definitionem quam de supplemento (21) quadrantis disposuimus , repletio fuerat introducta : simili modo exheredatæ in quartam [partem] repletio accedebat , et ita vitium permansit , ut nec ex nostra constitutione emendationem aliquam sentiret. † Sancimus itaque quemad-

(1) Qui filiis institutis et invicem substitutis , unum filiorum exheredat , ab institutione et substitutione cum exheredasse intelligitur.

(2) Neptem scilicet. Nepos præteritus adgnascendo rumpit testamentum avi. *l.* 13. *ff. de injusto.* §. 2. *Instit. de exher. lib.* aliud si post mortem avi. *l.* 9. §. 2. *ff. de liber. et posth. l.* 34. *Supr. de inoff. test.*

(3) Formulam exheredationis observa. addantur et illæ , *filius meus exheres esto. l.* 2. *ff. de lib. et posth. Filius exheres sit* , *exheres erit. l.* 17. *d. t. Te exheredavi* , *quoniam te contentam esse dote volui. l.* 61. *ff. de heredib. instit. Titius filius meus exheres esto. vers. nominatim. Inst. de exhered. liber.*

(4) Dubitandi ratio consistere in hac voce videtur : substantiæ enim appellatione videtur pecunia significari , non hereditas. *l. cogi.* 16. *ff. ad SC. Trebell.*

(5) Sensu reperto verba negliguntur. Interpretatio non fit ad literam , sed ad sensum , qui verbis prævalet , his adde *l.* 15. *Supr. de testam.* melius est sensum quam verba amplecti. *l.* 20. §. 9. *in fin. ff. qui test. l.* 3. §. 9. *in fin. ff. de adimendis.*

(6) §. 5. *Inst. de exhered. liber. Novell.* 115. c. 3. hoc innuit , Masculos et Fœminas æqualiter ab intestato succedere : nominatim testamento exheredari oportere. *Goth.* Pro intellectu hujus l. vid. Barbat. *vol.* 4. *consil.* 81. *n.* 9. Ans.

(7) Olim alia jura fœminarum fuerunt et masculorum in successionibus testamentariis et ab intestato. vid. *l.* 14. *infr. de legitim. hered.*

(8) Olim verbis aliis exheredabantur filii , aliis filiæ.

(9) Olim masculi præteriti testamentum rumpebant : fœminæ non rumpebant , sed eis dabatur jus adcrescendi. *vers. Cum enim Infr. hic.*

(10) Naturam accusare non licet, *l.* 14. *Infr. de legitimis heredib.*

(11) Atqui jure divino videntur fœminæ masculis deteriores *Numer.* 27.

(12) Id est , omnes.

(13) Non fiat.

(14) Forte lex 12. *tab.* §. 3. *Inst. de exhered. lib.*

(15) Inter cæteros , liberi testatoris exheredari hodie non possunt. vide *in fin. Infr. h. t.*

(16) De centumviris et centumviralibus judiciis dixi ad *l.* 13 *ff. de inoffic.*

(17) Querela inofficiosi , ultimum adjutorium. §. 2. *Inst. de inoffic.*

(18) *Ut Supr. h. t. vers. filia autem.*

(19) *l.* 6. §. *pen. ff. si quis omissa causa testam. l.* 1. *Supr de B. P. contra tab.*

(20) *l.* 30. *supr. de inofficioso.*

(21) De supplemento legitimæ alias dixi.

*

modum in successionibus parentum, quæ ab intestato (1) deferuntur, æqua lance et mares et fœminæ vocantur, ita (2) et in scriptura testamentorum eas honorari, et similibus (3) verbis exheredationes nominatim procedere, et contra (4) tabulas bonorum possessionem talem habere, qualem filius, vel suus, vel emancipatus haberet: ut, et ipsa si fuerit præterita (5), ad instar filii emancipati, vel sui, vel testamentum ipso jure evertat, vel per contra tabulas bonorum possessionem stare hoc non patiatur. Et hæc non solum in filiabus obtinere, sed etiam in nepotibus (6), et neptibus et deinceps observari censemus, si tamen ex masculis progeniti sunt. † Sed quia et aliud vitium fuerat sub obtentu differentiæ introductum, et alia (7) jura exheredationis in posthumis, alia in jam natis observabantur: cum necesse fuerat posthumam inter (8) cæteros exheredatam etiam legato honorari, filiam autem jam progenitam etiam sine datione legati: et hoc brevissimo incremento verborum ad plenissimam definitionem deduximus, sancientes eadem jura obtinere, et in posthumis (9) exheredandis (10) sive masculini, sive fœminini sexus sint, quæ in filiis, et filiabus jam statuimus: ut etiam ipsi, vel ipsæ nominatim exheredentur, id est, posthumi, vel posthumæ facta mentione. Dat. Kal. Septembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. ut cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum. cum sequentibus §§. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 3.

NOn licet parenti aliquem ex liberis exheredare, vel præterire, nisi is probetur ingratus, et ingratitudinis causas nominatim inserat testamento. Causæ vero ingratitudinis nova constitutione expressæ sunt quatuordecim.

In AUTHENT. ut cum de appell. cog. §. aliud. et §. sequenti. et §. sive igitur. et §. hæc autem. in fin. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 3.

EX causa (11) exheredationis, vel præteritionis irritum est testamentum, quantum ad institutiones: cœtera (12) namque firma permanent.

TIT. XXIX.

DE POSTHUMIS HEREDIBUS INSTITUENDIS (13), [VEL EXHEREDANDIS,] VEL PRÆTERITIS.

Per nativitatem posthumi præteriti testamentum rumpitur, et legata non debentur. Alexand.

1. Imp. ANTONINUS A. Brutatio.

SI post testamentum factum, quo posthumorum suorum nullam mentionem testator fecit, filium filiamve suscepit, intestato vita functus est: cum agnatione (14) posthumi, vel posthumæ, cujus non meminit, testamentum ruptum sit: Ex (15) rupto autem testamento nihil deberi, neque peti posse explorati juris est. Dat. et PP. 4. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

(1) Fœminæ ab intestato cum masculis æqualiter succedunt.

(2) Argumentum a successione legitima intestati ad testamentariam.

(3) Non hoc ait, Testatorem cogi totidem uncias fœminis relinquere, quot masculis: sed si in animo habuerit fœminas exheredare, iisdem verbis esse exheredandas quibus et masculi.

(4) Quæ masculis defuncti bonorum possessio; eadem fœminis etiam datur.

(5) Quæ remedia masculis a patre præteritis competunt, eadem et fœminis competunt.

(6) Hæc constitutio extenditur ad nepotes, neptes et deinceps ex masculis progenitos.

(7) Exheredabantur olim aliter posthumæ, aliter filiæ jam natæ. Posthumæ inter cæteros exheredatæ legati titulo aliquid relinqui oportebat: jam natæ aliquid relinqui necesse non erat. Hodie ut jam natæ, natique, ita posthumi et posthumæ exheredari debent, hoc est, similibus verbis nominatim, non inter cæteros.

(8) Inter cæteros exheredatur posthumus cujus mentio non fit, contra non exheredatur inter cæteros, cujus posthumi nominatim fit mentio: ut *cæteris exheredatis*, posthumus exheredatus non censeatur: qui alias non censetur exheredatus, nisi *posthumi* appellatione specialiter designatus sit, *ut hic.* quanquam novo jure posthumus exheredari non possit, *ut Infr. dicetur.* cum exheredari liberi non possint, nisi ingrati: vitium autem ingrati in posthumum non cadat.

(9) Quæ remedia liberis masculis et fœminis competunt contra tabulas parentum, eadem competunt posthumis.

(10) Hodie posthumi exheredari non possunt. *Auth. non licet. Infr. h. t. Nov.* 115. *c.* 3. *l.* 33. §. 1. *Supr. de inofficioso.*

(11) Testamentum in quo liberi injuste vel exheredati, vel præteriti sunt, uno respectu irritum est: altero non est irritum. Irritum est, quod ad institutos, non quod ad legatarios. An et quod ad fideicommissarios attinet? mox dicetur.

(12) Fideicommissum universale etiam deberi, hoc est restitui debere ex eo testamento, in quo filius fuerit injuste exheredatus, vel præteritus, hinc colligitur. Nam cæterorum appellatione fideicommissa continentur. *l. ita tamen.* 27. §. *quoties.* 6. *ff. ad SC. Treb. Nov.* 115. *c.* 3. unde Auth. desumpta, ubi fit mentio non legatorum tantum, sed et fideicommissorum. Cum itaque generatim loquatur lex illa, generaliter intelligenda est: ut ne quis putet verbum *fideicommissi* coercendum esse ad singulare fideicommissum: nam ut paulo ante dictum est, lex in genere loquitur, ut merito in genere legem eam interpretari debeas. Deinde effecta nihil adjiceretur; cum fideicommissa singularia exæquata sint legatis. *l.* 1. *ff. de leg.* 1. facit quoque ad hanc sententiam similis casus, *l. si servum.* 28. §. 1. *ff. si quis omissa causa*: *Gloss in l. eam quam.* 14. *infr. de fideic.* Ad hæc, universale fideicommissum favorabilius est singulari. *l. nam quod.* 14. §. 1. *ff ad SC. Treb.* ut si singulare valeat, multo magis valere debet universale. Idem quoque probat Bart. in *l. peculium.* 65. *in fin. ff. de leg.* 2. licet Angelus in tractatu de testamentis in verbo fideicommissum, contrariam sententiam defendat, et Martinus Silius vid. Capell. Tholosan. *decis.* 454. Quid si in hujusmodi testamento præteritionis causa rupto, clausula codicillaris adjecta est? Idem quod in fideicommisso universali superius diximus, obtinere vult Bart. *l.* 1. *ff. de jure codic.* sed et paria esse relinquere ab intestato venientibus, et hac formula uti, *si non valet jure testamenti, valeat jure codicillorum*, ut notatur *in l. ex testamento.* 29 *infr. de fideic.* Idem tenet Angel. *Instit. de codicill.* Bart. et Bald *hic, et in l.* 2. *ff. de leg.* 3. Faber *hic*, Salic. Castr. *cons.* 60. Rom. *cons.* 127. Quid si testamentum nullum non est ob præteritionem filii jam nati, sed posthumi? Bart. in *dict. l.* 1. ita distinguit: clausulam codicillarem vim et effectum fideicommissi sortiri, si de posthumo testator cogitaverit: secus si nihil cogitaverit. *arg. l. pen. ff. de jur. codicill. l. certi juris.* 8. *Supr. de test. mil. l. si unquam.* 8. *infr. de revoc. don.* Verum Dynus, Jacobus, Bald. Paulus, Ludovicus verba testamenti inspicienda existimant: ut si testator dixerit simpliciter tempore instanti, *si non valet testamentum, rumpatur testamentum agnatione posthumi*: nihil quidquam præstet superior clausula. *arg. l. si ita.* 7. *ff. de auro. l. cum stipulamur.* 125. *ff. de verb. obl.* secus si ita dixerit in futuro, *si non valet aut valebit jure testamenti, valeat jure codicillorum*, et hanc communem esse opinionem ex ipso Bartolo, Angelo, Saliceto, Baldo, Imola, Raphaele, Fulgosio, Castrensi, refert Capella Tholosana *dec.* 455.

(13) Huc refer partem tituli 2. *D.* 28.

(14) Adgnatione posthumi præteriti rumpitur testamentum. *l.* 1. *Infr. h. t.* quamvis natus illico decesserit. *l.* 2. *l.* 3. *infr. h. t.* vid. *l.* 2. *supr. de bon. poss. contra tabulas.*

(15) Ex rupto testamento nihil olim debebatur, neque peti poterat, *ut hic*, puta hereditas. *l.* 15. *in fin. ff. de injusto.* fideicommissum *l.* 81. *ff. de leg.* 2. vel legatum, hodie ex causa præteritionis irrito facto testamento, solæ institutiones pereunt, cæteri firma permanent. *Novell.* 115. *c.* 3. *Auth. ex causa. Supr. tit. prox.* et consequenter legata sive fideicommissa.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Soterico.

Xoris (1) abortu (2) testamentum mariti non solvi: posthumo vero præterito, quamvis natus illi- (3) decesserit, non restitui ruptum, juris evidentis- est. S. 12. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. Conss.

Posthumus natus vivus, licet illico decedat, rumpit testamentum, si ipse ad nullum declinat monstrum, vel prodigium. Salic.

3. Imp. Justin. A. Joanni P. P.

Uod certatum est apud veteres, nos decidimus (4). Cum igitur is, qui in ventre portabatur, præteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset redactus, suus heres existeret, si non alius eum antecederet, et nascen- uptum testamentum faceret: si posthumus in hunc em orbem devolutus est, voce autem non emissa ab luce subtractus est, dubitabatur, si is posthumus ru- facere testamentum posset? [Et] veterum (5) turbati sunt, quid de paterno elogio statuendum Cumque Sabiniani existimabant, si vivus natus esset, vocem (6) non emisit, rumpi testamentum: appa- e, quod et si mutus fuerat, hoc ipsum faciebat: n etiam nos laudamus sententiam: et sancimus, si (7) perfecte natus est, licet illico postquam in ter- (8) cecidit, vel in manibus obstetricis (9) deces- nihilominus testamentum rumpi, hoc tantummodo rendo, si vivus ad orbem totus processit, ad nullum ans monstrum (10), vel prodigium. Dat. 15. Kal. nbr. *Constantinop.* Lampadio, et Oreste VV. CC. . 53o.

In ultimis voluntatibus casus omissus habetur pro expresso.

4. Idem A. Joanni P. P.

Quidam cum testamentum faciebat, his verbis usus est: *Si filius, vel filia intra decem* (11) *mensium spatium post mortem meam editi fuerint, heredes sunto:* Vel ita dixit, *filius, vel filia* [*qui*] *intra decem menses proximus mortis meæ nascentur, heredes sunto:* jurgium antiquis interpretatoribus legum exortum est, an (12) videantur non contineri testamento, et hoc ruptum facere? Nobis itaque eorum sententiam decidentibus (13), cum frequentissimas leges posuimus testatorum voluntates adjuvantes: ex neutra hujusmodi verborum compositione ruptum fieri testamentum videtur, sed sive vivo (14) testatore, sive post mortem ejus intra decem menses a morte testatoris numerandos filius, vel filia fuerint progeniti, maneat testatoris voluntas immutilata, ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos [filios] non præteriit. Dat. 12. Kal. Decembr. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 53o.

T I T. XXX.

DE JURE DELIBERANDI (15), ET DE ADEUNDA (16) VEL ACQUIRENDA (17) HEREDITATE.

De emancipata quæ manumisit, et quædam ob funeris impensam distraxit.

1. Imp. Antoninus A. Titiæ.

SI a patre emancipata, eo defuncto bonorum possessionem non agnovisti: frustra vereris, ne hereditati pa-

Vid. Ferrariensem *in forma libelli quo petitur hereditas ex* -ento 48. *in verbo, ac etiam, numer.* 11. 12. 13. *et seq.*

Abortivi adgnatione non rumpitur testamentum, *ut hic et infr. h. t.* et merito. Abortivus enim vel abactus venter par- fficere non videtur. Paul. 4. *sent.* 9. §. 6. adde *l.* 129. *ff.* -b. *sign.* Hinc fit etiam, ut abortu facto in possessionem finiatur. *l.* 1. §. 27. *ff. de ventre in poss. mitt.* Non idem eo qui exsecto ventre matris, si tamen aliquandiu vixerit, est. *l.* 6. *in fin. pr. ff. de inoff. l.* 12. *ff. de liberis et* -m. *l.* 141. *ff. de verb. sign.* His adde quæ scripsi ad *No-* 9. c. 2. vid. Renatum Choppinum 3. *de privilegiis rustic.* -t. 5.

l. 13. *in fin. infr. h. t.*

Hæc est 28. decisio ex 5o. Novis Justinianeis. vid. In- *Ans.*

Veteres animi, quidam ita legunt: dixi ad *l.* 9. *Supr.* -tam. adde Cujac. 18. *obs.* 9.

Vox in partu edita, vitæ indicium.

Posthumus, si vivus nascatur, rumpit testamentum, etiamsi decedat. Vivus fuisse intelligitur, si vocem emisit. *Supr. h. t.* cum spiritu fuisse visus est. *l.* 12. *in fin. ff. de liber. et* In mortuis non idem, nam qui mortui nascuntur, neque neque procreati, neque liberi. *l.* 129. *ff. de verb. sign. Sy-* *Basil.* 35. *tit.* 20. *ex tit.* 8. *c.* 36. 5. Harm. 5. §. 27.

In more positum fuit priscis seculis natos infantes protinus -am statuere. Statius *lib.* 2 *sylv.-tellure cadentem Accepi,* *sinu.* et lib. 5. *Meus ille meus, tellure cadentem Excipe:* 2. *Natum pronus atque humum ipsam primo murmure* -agientem *Blando Calliope sinu recepit.* Tertull. lib. de : *Prima constitutio infantis super terram statim Ædeæ* -dum Statinæ deæ) *sacer est.* Statinam Varro deam facit -æ præsidem, quam inde nomen traxisse existimat 2. *de vi-* -uli *Romani*, quod natus puer simul ac sublatus erat ab -ice, statuebatur in terra, ut auspicaretur rectus esse. vide 11. *obs.* 3o. Forcat. 23. *Cupid. in fin.*

Obstetrices, quasi ἰατρίναι a Græcis hic, de quibus alias dixi.

(10) Monstrosus partus testamentum non rumpit. *l.* 14. *ff. de statu hom. l.* 135. *ff. de verb. sign.*

(11) Vide quæ dixi de partibus ad *Nov.* 39. *c.* 2. fuit hæc juris antiqui formula qua partus legitimus significabatur. *l.* 29. *ff. de liber. et posth. l.* 3. *in fin. ff. de suis et legitimis.* Goth. Vid. in hanc leg. Berengar. *Ans.*

(12) *An filii eo vivo nati*, hæc verba videntur hic desiderari. Cont. *an hi qui vivo testatore nati sunt.* Cujac. ita legit, *l.* 10. *ff. de liber. et posth. in fin.* Qui mortuo testatore nascitur, ex jure antiquo instituendus erat, vel exheredandus: Qui vivo testatore, ex lege Velleja. Ulp. 22. §. 19. Hoc igitur constituitur. Institutionem factam de posthumo in unum casum, porrigi ad alterum ad quem testator verisimiliter processisset, si de eo cogitasset. *Bart.* vel institutionem factam de posthumo nascituro post mortem, trahi ad posthumum natum in vita, ut eo casu institutus posthumus *si post mortem nascatur*, non rumpat testamentum, etiam si vivo testatore nascatur. Olim si alteruter casus omissus fuisset, eo casu qui omissus erat, natus rumpebat testamentum. *l.* 10. *ff. de liber. et posth.* quæ lex hac constitutione (quæ una ex 5o. decisionibus est) videtur abrogari. Alias hujus antinomiæ conciliationes vide apud Accurs. Bart. Bald. *hic* et Cujac. *d. l.* 10. Forcat. 21. *Cupid.* Papon. 1. *Not.* 8. *tit. d' institution d' heritiers.*

(13) Hæc est 29. decisio ex 5o. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.*

(14) Paul. 3. *sent.* 5. §. 9.

(15) Dixi ad *L.* 28. *ff.* 8. concesso heredibus, intra certum tempus ut apud se deliberent, utrum velint hereditatem adire vel non.

(16) Hac voce satis innuitur hunc titulum ad voluntarios heredes pertinere, quibus solis aditio necessaria est: suis enim non est necessaria. Cæterum, Adire hereditatem is etiam videtur, qui debitum paternum exsolvit. *l.* 2. *Infr. h. t.* qui de hereditate sibi delata testatur. *l.* 6. *Infr. h. t.*

(17) *Dixi ad lib.* 29. *ff.* 2. Adquirendi verbum generalius comprehendit cretionem, aditionem, immistionem, gestionem pro herede, existentiam, quæ Græcis ἀδιαφασις et animi destinationem solam.

ternæ sis obligata, quod (1) servum ejus nullo jure manumisisti, res quoque, et mancipia quædam propter funeris (2) impensas distraxisti. PP. Kalend. Jul. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De solutione.

2. Imp. ALEXAND. A. Florentino militi.

CUm debitum paternum te exsolvisse (3) alleges: pro portione hereditaria agnovisse te hereditatem defuncti non ambigitur. PP. 6. Id. Februar. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Differentia filii in potestate, et emancipati.

3. Imp. GORDIANUS A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tempore in (4) patris sui fuit potestate, sive ex asse (5) heres institutus est, etiam (6) clausis (7) tabulis heres potuit existere: sive (8) ex parte, nihilominus statim suus ei heres extitit: nec ea propter quod intra paucos dies mortis patris sui concessit in fatum, tu ad ejusdem fratris tui potes accedere successionem. Quod si cum juris (9) sui esset, ante aditam hereditatem decessit, tuque fratri tuo legitimus heres extitisti; sive intra (10) tempora Edicto præfinita, bonorum possessionem agnovisti: quæ hereditariarum facultatum sunt, vel quæ ab alio injuria detinentur, Præsidis diligentia tibi restituentur. PP. 15. Kal. Septembr. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

Si pater voluntate filii pro herede gesserit.

4. Imp. DECIUS A. Athenaidi.

FIliofamilias delata hereditate, si pater (11) pro herede voluntate filii (12) gessit, solennitati (13) juris satisfactum videri, sæpe rescriptum est. PP. 10. Kal. Mart. DECIO A. et GRATO CONSS. 251.

De pupillo et tutore.

5. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Paulo.

POtuit pupillus (14) pro herede, tutore auctor
rendo consequi successionem: sed ipsius actus
luntas (15) fuit necessaria. Nam si (16) quid nesci
tutor egit, illi hereditatem non potuit acquirere.
16. Kalend. Jul. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 258

De animi destinatione et eo, qui de hereditat sibi relicta testatur.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Philippæ.

SI avia tua patrem tuum ex duabus unciis scrip
redem, ex sola (17) animi destinatione pater tu
res fieri poterat. Igitur si testamento [suo] easde
uncias ad te pertinere decreverit, apud Rectorem
vinciæ duarum unciarum jus persequi poteris. P
Kal. August. *Sirmii*, ipsis IV. et III. AA. CONSS.

De transmissione ad heredem.

7. Iidem AA. et CC. Eusobino.

QUoniam sororem tuam prius defunctam esse pro
quam cognosceret, an a fratre (19) sibi aliqu
reditatis fuisset relictum: manifestum atque
est, antequam (20) pro herede gereret, vel bonoru
sessionem admitteret, defuncti successionem eam n
tuisse ad heredes suos transmittere. PP. Kalend.
Thiralli, AA. CONSS.

De longi temporis præscriptione.

8. Iidem AA. et CC. Claudio.

LIcet in continenti sui (21) heredes se paternis r
miscuerint bonis: tamen ignorantes (22) delat
esse hereditatem, longi (23) temporis præscription

(1) Emancipatus servum paternum manumittendo, hereditati se immiscuisse non censetur, *ut hic.* aliud in filio non emancipato. *l.* 42. §. 2. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* milite tamen excepto. *d. l.* 42. §. *ult.* Hodie se immisceret, sublata differentia omnis emancipationis. Bart. *hic.*

(2) *l.* 14. §. 7. *ff. de religiosis. l.* 20. §. 1. *ff. de adquir. vel omitt. hered.* adde *l.* 1. *Infr. de repudianda vel abstinenda.*

(3) Filius solvens simpliciter debitum patris defuncti, præsumitur solvere velut heres. *l.* 8. *in fin. supr. de inofficioso*, hoc est, pro rata parte, patris hereditatem agnovisse videtur. *Synops. Basil.* 35. *tit.* 14. *c.* 73.

(4) Ὑπεξούσιος, seu non emancipatus patris heres efficitur ipso jure, et hereditatem transmittit, licet ipse paternis bonis se non immiscuerit: facit *l.* 30. *ff. ex quib. caus. major. l.* 2. *ff. de* ...*is. l.* 14. *ff. de usurpatione.* Et hoc quidem est quod a veteribus ...ebatur: *Existentiam sui heredis operari transmissionem hereditatis paternæ etiam non agnita, ad quoscunque.* Bart. etiam extraneos. Bald. *hic*, *num.* 2.

(5) *l.* 1. *in fin. ff. de juris et facti.*

(6) *l.* 8. *infr. h. t. l. un.* §. 5. *infr. de caducis.*

(7) Id est, ante apertas tabulas.

(8) *d.* §. 5.

(9) Emancipatus non agnitam patris hereditatem non transmittit ad suos, *ut hic.* non emancipatus transmittit. *Supr. h. t.* quod etiam hodie servari *Bald.* putat, *hic. num.* 6.

(10) *l.* 4. *supr. qui admitti ad bon. poss.*

(11) *l.* 18. *infr. h.t.* Pater hereditatem filiofamilias delatam potest adire.

(12) Nihil interest ipse per me faciam, an per alium
luntate quid fiat. *l.* 5. §. 3. *ff. de admin. et peric. tut.*

(13) Hereditatem sibi delatam patris jussu adisse vicet
volente pater pro herede gessit, *ut hic. Synops. Basil.*
c. 74. Quid enim interest ipse filius adeat delatam sibi
tem, an ejus pater eo volente?

(14) *l.* 18. *in fin. infr. h. t.*

(15) *l.* 7. *supr. qui admitti.*

(16) Pupillus adit, tutore auctore, alter sine altero
potest.

(17) Hereditas sola animi destinatione aditur. *ut hic*,
Infr. h. t. l. 4. *supr. unde legitimi. l.* 20. *l.* 88. *ff. de*
omitt. her.

(18) De hereditate nobis relicta possumus testari, ut
actu quo de ea testamur, defuncti hereditatem adiisse videmur.

(19) Fratris hereditas non adita non transmittitur.

(20) Vide *l. unic.* §. 5. *infr. de caducis. l.* 2. *infr. Orphitianum.*

(21) *l.* 5. *supr. h. t.*

(22) §. 3. *Inst. de hered. quæ ab intest. l.* 6. *ff. de*
omitt. hered. l. 11. *ff. de lib. et posth.*

(23) Jus adeundi, vel immiscendi longi temporis spatio
litur, longo silentio nemo renunciat hereditati paternæ (
tima dixi ad *l.* 34. *in fin. supr. de inofficioso.*) Longissi
que, id est, 30. annis præscribitur. *l.* 3. *Infr. de præsc*
vel 40. *ann.* De tempore bonorum possess. vide quæ
l. 2. *supr. qui admitt.*

...nus hanc recte vindicent, excludi non possunt. S. 17. ... Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

De interrogatione in jure.

9. Iidem AA. et CC. Platoni.

... curatoris quondam tui testamento jure facto, vel ab intestato legitima delata est successio: hoc casu ei, ... non repudiavit hereditatem, eam licet adire. Rector ...r provinciæ aditus, si hereditati necdum sunt obli..., eos, *an* (1) *heredes sint*, interrogare debebit: ac ...mpus ad (2) deliberandum petierint, moderatum sta...(3). S. 16. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

De inopia defuncti et de rebus heredi vi ablatis.

10. Iidem AA. et CC. Sabinæ.

... te bonis paternis major [quinque et viginti] annis immiscuisti: neque inopia (4) patris te excusat, ne... vis (5) fratris portionem tuam, vel testamentum ...ntis arcere (6) de exactione creditorum, qui jure ... (7) pro hereditaria portione te conveniunt, potest. ... Kal. Januar. *Sirmii*, CC. Conss.

De filiofamilias et ejus patre.

11. Iidem AA. et CC. Philumenæ.

...Enitente (8) te pater tuus, in cujus fuisti potestate, neque spem delatæ tibi legitimæ quærendæ suc...nis absumere, neque hereditarios (9) manumittendo ...s, his præstare libertatem potuit. S. 6. Id. Februar. ...i, CC. Conss.

De bonorum possessione agnita.

12. Iidem AA. et CC. Antonino.

...berem agnoscentem (10) bonorum possessionem, postea quam ei fuerit hereditas delata, pro herede ge... non ambigitur. S. 3. Kal. Decembr. CC. Conss.

De suis heredibus.

13. Iidem AA. et CC. Sclepolidi.

SUum heredem omissa (11) bonorum possessione, paternam successionem obtinere potuisse, certi juris est. S. 3. Id. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss.

Si heres nondum possederit.

14. Iidem AA. et CC. Flaviæ.

SI sorori suæ frater tuus civili, vel honorario successit jure: licet (12) res ex ejus bonis descendentes, non probetur tenuisse, heres tamen effectus, contra (13) possidentes experiri potest. S. 12. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De filiofamilias sui juris effecto.

15. Imp. Constant. A. ad Leontium Comitem Orientis.

NOn est dubium, si priusquam (14) filius jussu patris adierit hereditatem, propriæ potestatis effectus sit, arbitrio suo eundem hanc sibi potuisse quærere. Dat. 17. Kal. April. Limenio et Catulino Conss. 349.

De libero arbitrio.

16. Impp. Arcad. et Honor. AA. Annodio.

NEc emere (15), nec donatum (16) adsequi, nec damnosam quisquam hereditatem (17) adire compellitur (18). Dat. 7. Kal. Januar. Olybrio et Probino Conss. 395.

De cretionibus.

17. Iidem et Theod. AAA. Anthemio P. P.

CRetionum (19) scrupolosam solennitatem hac lege penitus amputari decernimus. Dat. 5. Kal. April. *Constantinop.* Honorio vii. et Theod. AA. Conss. 407.

(1) Interrogari potest instantibus creditoribus is, cui delata est ...tas, heres velit esse necne. adde *l.* 11. *supr. de hered. pe... de ætate.* 11. §. 2. *ff. de interrogation.* plura vide apud ...tam de his interrogationibus *præparatoriis in praxi*, *par... membr.* 7.

(2) Deliberaturo spatium moderatum concedi solet. *l. ult.* §. 13. *... h. t. l.* 1. 2. *ff. h. t. l.* 5. *ff. de interrog. l.* 34. *ff. de ...r. l.* 9. §. 1. *ff. ad SC. Treb.*

(3) *Sub.* ut satisfiat creditoribus, non ut tollatur jus successo... de quæ scripsi ad *l.* 1. §. 12. *ff. de successor. edict.*

(4) Inopia testatoris non liberat heredem.

(5) Licet ab alio quis patiatur injuriam: non tamen eo nomi... injuriosus esse debet. Non ideo quis a suis creditoribus li..., quod propriis bonis spoliatus sit. Vis a tertio illata non ... debitorem.

(6) Hoc est, non ideo minus a creditoribus defuncti, (cujus ...tatem major vigintiquinque annis adisti) conveniri potes, ...vim a fratre tuo tibi fieri proponas, et ab eodem portionem ..., paternum denique testamentum eripi, *ut hic. Synops. Ba... tit.* 14. c. 79. *et* 5. Harmen. 8. §. 26.

(7) Leg. 12. Tab. *l. ult. supr. de her. act. l.* 25. §. 13. *ff. ...r.*

(8) Pater repudiare hereditatem filio delatam eo invito non po... *l.* 26. *in fin. Infr. de fideicomm. l. ult. vers. sancimus. ... de bonis, quæ lib.* adde *l.* 10. *ff. de transact. l.* 13. *in ... de adq. vel omitt. her. l.* 8. *ff. de bon. possess.*

(9) *l.* 1. *Infr. de his, qui a non dom.*

(10) Agnoscens bonorum possessionem, pro herede gerit. Qui agnoscit jure prætorio, videtur adire jure civili.

(11) Omisso prætoris beneficio jure civili beneficium suis heredibus est paratum. facit *l.* 30. *ff. ex quib. caus. major. l.* 17. §. 1. *ff. de adq. vel omitt. her. l. quoties duplici.* 91. *ff. de reg. jur.*

(12) Adeunti non est necessaria rerum hereditariarum adprehensio. Aditio facit heredem, non possessio.

(13) Qui adit, dominium adquirit, etiamsi non possideat. *l.* 6. *supr. h. t.*

(14) Emancipatus aditam hereditatem patri non quærit, etiamsi ei, cum filiusfamilias esset, fuerit delata. Tempus aditæ hereditatis non delatæ inspicitur.

(15) Dixi ad *l.* 5. *supr. de obl. l.* 11. *supr. de contrahend. empt.*

(16) Invito non fit donatio. *l.* 69. *ff. de reg. jur.* vide exceptiones varias ad hunc locum apud Socinum *reg.* 453.

(17) Invitus nemo fit heres, *ut hic et l.* 6. *in fin. l.* 85. *ff. de adq. vel omitt. her.* vel bonorum possessor. *l. ult. supr. unde legit. l.* 3. §. 3. *ff. de bon. poss.* Cæterum hanc legem ad extraneos heredes, non ad necessarios referre nos oportet, id etiam constabit ex *l.* 149. *C. Theod. de decur.* ex qua lex nostra desumpta est, facit *l.* 21. *Infr. h. t. d. l. ult. supr. unde leg.* §. 1. *Inst. de heredum qualitate. l. sed si plures.* 10. §. *filio.* 2. *ff. de vulg.*

(18) Si tamen fuerit compulsus, restituit *l.* 21. *in fin. ff. quod met. caus.* adde *l.* 4. *l.* 13. §. 4. *ff. ad SC. Treb.*

(19) Id est, cernendæ hereditatis. facit *lex ult. supr. qui admitt.* §. *ult. Inst. de bon. poss.* De cretionibus et earum solennitate dixi ad Ulp. 22. §. 27. 28. 29. 30. 31. 32. adde *C. Th. de cretionib. vel bon. poss.* adde Varr. 5. *et* 6. *de lingua*: Plin. 10. *epist.* Isid. *l.* 5. Cicer. 13. *ad Attic.* 46. *et* 1. *de Orat.*

De infante.

18. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Senatum.

SI infanti (1) (id (2) est minori septem annis) in potestate patris , vel (3) avi, vel proavi constituto , vel constitutæ , hereditas sit derelicta , vel ab intestato delata a matre , vel linea , ex qua mater descendit , vel aliis quibuscunque personis : licebit (4) parentibus ejus , sub quorum potestate est , adire ejus nomine hereditatem , vel bonorum possessionem petere.

§. 1. Sed si hoc parens neglexerit , et in memorata ætate (5) infans decesserit : tunc parentum quidem superstitem omnia ex quacunque successione ad eundem infantem devoluta , jure patrio quasi jam infanti quæsita capere.

§. 2. Parente vero non subsistente , si quidem post ejus obitum tutor (6) infanti sit ; vel datus fuerit : posse [eum] etiam adhuc infante pupillo constituto , ejus nomine adire hereditatem , sive vivo parente , sive post mortem ejus ad eum devolutam : vel bonorum possessionem petere , et eo modo eidem infanti hereditatem quærere.

§. 3. Sin vero vel non sit tutor , vel cum sit , ea facere neglexerit , tunc eodem infante in ea ætate defuncto (7) , omnes hereditates ad eum devolutas , et non agnitas ita intelligi , quasi ab initio non essent ad eum delatæ : et eo (8) modo ad illas personas perveniant , quæ vocabantur , si minime hereditas infanti fuisset delata. Ea vero , quæ de infante in potestate parentum constituto statuimus , locum habebunt , et si quacunque causa sui juris [idem] infans inveniatur.

§. 4. Si autem septem (9) annos ætatis pupillus excesserit , et priore parente mortuo , in pupillari ætate fati munus impleverit , ea obtinere præcipimus , quæ veteribus continentur legibus : nulla dubietate relicta , quin pupillus post impletos septem annos suæ ætatis ipse adire hereditatem , vel bonorum possessionem petere , consentiente parente , si sub ejus potestate sit , vel cum tutoris auctoritate , si sui juris sit , possit , vel si non habeat tutorem, adire Prætorem et ejus decreto (10) hoc jus consequi. Dat. 6. Id. Novembr. *Ravennæ* , Theodosio xii. et Valentiniano ii. AA. Conss. 426.

De jure deliberandi.

19. Imp. Justinian. A. Demostheni P. P.

CUm in antiquioribus (11) legibus, et præcipue in Quæstionibus Julii Pauli invenimus , filiosfamilias paternam hereditatem deliberantes posse et in suam posteritatem hanc transmittere : et aliis [etiam] quibusdam adjectis , quæ in hujusmodi personis præcipua sunt : eam deliberationem et in omnes (12) successores, sive cognatos sive extraneos (13), duximus esse protelandam (14). Ideoque sancimus , si quis vel ex testamento , vel ab intestato vocatus , deliberationem meruerit : vel si hoc quidem non fecerit , non tamen successioni renunciaverit , ut ex hac causa deliberare videatur : sed nec (15) aliquid gesserit quod aditionem , vel pro herede gestionem inducat : prædictum arbitrium in successionem suam transmittat : ita tamen, ut unius (16) anni spatio eadem transmissio fuerit conclusa. Et si quidem is ,qui sciens (17) hereditatem vel ab intestato , vel ex testamento sibi esse delatam , deliberatione minime petita , [intra annale tempus] decesserit : hoc jus ad suam successionem intra annale tempus extendat. Si enim ipse , postquam testamentum fuerit insinuatum , vel ab intestato , vel ex testamento , vel aliter ei cognitum sit heredem eum vocatum fuisse, annali tempore translapso nihil fecerit , ex quo vel adeundam , vel renunciandam hereditatem manifestaverit : is cum successione sua ab hujusmodi beneficio excludatur. Sin autem instante annali tempore decesserit , reliquum tempus pro adeunda hereditate suis successoribus sine aliqua dubietate relinquat : quo completo nec heredibus ejus alius regressus in hereditatem habendam servabitur. Recitata septimo (18) in novo consistorio palatii Justiniani. Dat. 3. Kal. Novembr. Decio V. C. Cons.

De instituto ex diversis portionibus , vel instituto et pupillariter substituto.

20. Idem A. Joanni P. P.

QUidam elogio condito heredem scripsit in certas uncias , et post certa verba testamenti eundem in aliis uncias , vel tantas , vel quantascunque , et tertio

(1) Dixi ad *l.* 2. *et* 3. *supr. qui admitti : Novell.* 158. Filio infanti tantum pater bonorum possessionem petit , *l.* 7. *in fin. ff. de bon. poss. l.* 1. *C. Theod. de cretionib. vel bon. poss.* tutor majori infante. *l.* 6. *l.* 7. *ff. de bon. poss.* dixi ad *l.* 2. *l.* 3. *supr. qui admitti.* vide Cujac. 14. *obs.* 8.

(2) Infans , id est , minor septem annis. *l.* 14. *ff. de spons.* qui fari non potest. *l.* 3. *supr. qui admitti. l.* 1. §. 2. *ff. de adm. et peric. tut.*

(3) Ascendentes paterni descendentis infantis nomine hereditatem adire possunt , sive eo vivo , sive mortuo.

(4) *l.* 4. *supr. h. t. l.* 6. §. 3. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(5) Post annum , sc. alias heres post delatam hereditatem annum habet ad deliberandum. *l.* 19. *Infr. h. t.*

(6) Tutor adire potest pupilli infantis hereditatem , tutorio nomine.

(7) Tutor , mortuo infante pupillo hereditatem pupilli defuncti adire non potest.

(8) Transmittit quoque ad extraneos hereditatem licet non aditam filius in potestate : de quo plenius dixi ad *l. unic.* §. 3. *infr. de caducis.*

(9) Delatam majori infante hereditatem , nec solus tutor adire potest. Quis igitur adibit ? Pupillus : patris tamen vel tutoris consensu. *l.* 5. *supr. h. t. l.* 9. *ff. de adq. vel omitt. her.* Quid neque patrem neque tutorem habeat ? judicis autoritate adire poterit. *in fin. infr. h. t.*

(10) Major septennio decreto prætoris adire potest.

(11) Hujus l. fit mentio in *pr. l. fin. h. t.* vid. ejusdem intellectum apud Joh. Decher, *lib.* 1. *dissert.* 14. *num.* 42. et Joan a Sande *decis. Frisic. lib.* 4. *tit.* 9. *defin.* 1. Ans.

(12) Filiusfam. jus deliberandi ad omnes successores transmittit. *Novell.* 158. Si tamen is decesserit intra annum computandum a die scientiæ , eo elapso heredes jure adeundi excludentur. Quid extraneus? transmittit , *ut hac lege.*

(13) §. 5. *Inst. de hered. qualit.* An et in fiscum transmittat dixi ad *l.* 6. *ff. de jure fisc.* adde quæ scripsi ad *l. un.* §. *infr. de caducis.*

(14) Id est , extendendam.

(15) Qui quid hereditarium gessit, renunciat deliberationi : ideoque jus eo casu deliberandi ad successorem non transmittitur. §. *supr. h. t.*

(16) *l.* 22. §. 13. *in fin. infr. h. t.*

(17) Vide quæ dixi ad *l.* 18. §. 1. *supr. h. t.*

(18) Septimiliario , de quo dixi ad *l.* 30. *supr. de jure dot.*

vel in aliam partem hereditatis, vel in quendam unciarum modum: ille autem unam institutionem (1), vel duas admittens, unam vel duas, vel quantascunque respuendas esse censuit: quærebatur apud veteres, si hoc ei facere permittatur. † Similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suum heredem ex parte instituit, et quendam extraneum in aliam partem quem pupillariter substituit (2): et postquam testator decessit, pupillus quidem patri [ejus] heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit: et postea adhuc in prima ætate pupillus constitutus ab hac luce subtractus est, et pupillaris substitutio locum sibi vindicavit: Cumque substitutus eandem partem admittere noluit, *quæsitum* est, si potest jam heres ex principali testamento factus, pupillarem substitutionem repudiare? Utramque igitur dubitationem simul decidendam (3) esse censemus. Placuit enim nobis, sive in institutione, sive in pupillari substitutione, ut vel (4) omnia admittantur, vel omnia (5) repudientur, et necessitas imponatur heredi particulari facto, vel aliam, aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam substitutionem pupillarem. Dat. Prid. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

Si is, qui de statu suo litigat, heres instituatur.

21. Idem A. Joanni P. P.

CUm aliquis scripsit heredem eum (6), qui de sua conditione ei, qui dominium ejus vindicabat, in judicio adversabatur: is autem, qui dominum se esse dicebat, adire eum hereditatem imperabat, ut acquisitio hereditatis per eum celebraretur, indignatus (7) est, quasi domino ei parere: *dubitatio* veteribus exorta est, si qua pœna imponatur hujusmodi insolentiæ? Veteres in multas trahuntur sententias, sed nos eorum discordiam sic esse decidendam censemus, ut distinctio subtilis causæ [ei] imponatur, ut si quidem ita scripta est institutio, *illum servum illius* (8) *heredem instituo*: quia apertissimum est, intuitu (9) domini institutionem esse conscriptam, necesse sit omnimodo per competentem Judicem eum compelli (10) adire quidem hereditatem, et eam acquirere: nulli autem ex postfacto subjici gravamini, si liber pronuncietur: sed omne sive lucrum, sive damnum ad eum redundare, qui in servitutem eum trahebat, et denegari (11) ei et adversus (12) eum omnes hereditarias actiones, nullo ei ex hoc præjudicio generando. † Sin autem quasi (13) liber institutus est, nulla domini, vel servi mentione in institutione habita, tunc nullo compelli modo eum adire hereditatem: nec denegari ei liberare judicium: sed [et] hereditatem per suum jus decurrere, et liberale judicium suam expectare sententiam, sive agente eo, sive pulsato: ut siquidem servus pronuncietur, tunc domino suo hereditatem acquirat: sin autem liber, eam adipiscatur: si adire maluerit. Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De tempore adeundæ, vel repudiandæ hereditatis, de jure deliberandi, et de inventario.

22. Idem A. ad Senatum.

SCimus (14) jam duas esse promulgatas a nostra clementia constitutiones: unam (15) quidem de his, qui deliberandum pro hereditate sibi delata existimaverint: aliam (16) autem de improvisis debitis, et incerto exitu per diversas species eis imposito. Sed et veterem constitutionem (17) non ignoramus, quam Divus Gordianus (18) ad Platonem scripsit, de militibus, qui per ignorantiam hereditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo (19) rebus conveniantur, quas in hereditate defuncti invenerint: ipsorum autem bona a creditoribus hereditariis non inquietentur. Cujus sensus ad unam præfatarum constitutionum a nobis redactus est. *Arma etenim magis, quam* (20) *jura scire milites* sacratissimus legislator existimavit. Ex omnibus itaque istis unam legem colligere, nobis apparuit esse humanum: et non solum milites adjuvare hujusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum si improvisum emerserit debitum, sed etiam si onerosam quis inveniat esse, quam adiit hereditatem: ita enim, nec satis necessarium deliberationis erit auxilium, nisi hominibus formidolosis, qui (21) et ea timent, quæ nulla digna sunt suscipione.

§. 1. Cum igitur hereditas ad quendam, sive (22) ex testamento, sive ab intestato sit delata, sive ex asse, sive ex parte: si quidem recta via adire maluerit hereditatem, et spe (23) certissima hoc fecerit, vel sese immiscuerit, ut non postea eam repudiet: nullo indiget inventario, cum (24) omnibus creditoribus suppositus sit: ut-

(1) Institutus in diversis partibus non potest unam partem amplecti, alteram repudiare, defuncti voluntas scindi non potest. ƒr. h. t.

(2) Idem institutus et pupillariter substitutus, non potest institutionem amplecti, et substitutionem repudiare. *infr. h. t.*

(3) Hæc est 30. decis. ex 50. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.*

(4) Vide *l.* 1. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(5) Vide *l.* 55. *D. de adq. vel omitt. hered.*

(6) Qui de suo statu litigat, si heres instituitur, tanquam servus illius cum quo litigat, per judicem cogitur sine præjudicio is adire hereditatem jussu ejus, quocum litigat, et ei adquirere.

(7) Non sine indignatione servi inviti alienis dominis parent.

(8) Quod servo domini ejus commemoratione facta relinquitur, mino adquiritur.

(9) Quod intuitu domini relinquitur, domino adquiritur, n servo.

(10) Vide *l.* 3. *in fin. supr. de hered. inst.*

(11) *l.* 59. *ff. de hered. instit.*

(12) *l.* 74. §. 2. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(13) Qui de statu suo litigat si tanquam liber ab aliquo institutar, sibi adquirit, nisi servus pronuncietur. adde Cuj. 17. *obs.* 21.

(14) *Synops. Basil.* 35. *tit.* 14. *c.* 90. *et eod. lib. tit.* 13. *c.* 7.

(15) *l.* 19. *supr. h. t.*

(16) Quæ hodie non extat.

(17) Cujus meminit Justinian. §. 5. *in fin. Inst. de hered. qualitat.*

(18) *d.* §. 5.

(19) Miles pro his tantum rebus quas in hereditate invenit, convenitur. *l.* 12. *supr. de testam. milit.* et sic non in solidum.

(20) *l.* 9. §. 1. *D. et l.* 1. *supr. de juris et facti ignorantia l.* 3. *supr. de testam. milit. uti dixi l. pen. infr. ad leg. Corn. de falsis. Scilicet arma magis quam sidera Romule noras, Curaque finitimos vincere major erat.* Ovid. 1. *Fast.*

(21) Formidolosus est qui vana inaniaque metuit. Vanus timor non excusat..

(22) Heres sive testamentarius sive ab intestato sit, sive ex asse, sive ex parte adire sine inventario hereditatem potest: cujus aditionis vis hæc est, ut qui ita adit, obnoxius sit creditoribus defuncti, cum ultro adierit. 35. *Eclog.* 14. *cap.* 90. Goth. Vide Leonin. *Emend. lib.* 3. *c.* 12. *num.* 12. Ans.

(23) Hereditatem ultro adeuntis, spreto jure deliberandi et inventarii, pœna.

(24) Hereditatem defuncti qui adit nullo facto inventario, omnibus creditoribus obnoxius est. Pæna hæc est inventarium non facientis, ut ultra vires hereditarias teneatur: cujus sententiæ variæ exceptiones videndæ apud Socinum *reg.* 770.

pote hereditate ei ex [sua] voluntate infixa. † Similique modo, si non (1) titubante animo respuendam, vel abstinendam esse crediderit hereditatem, et apertissime intra (2) trium mensium spatium ex quo ei cognitum fuerit scriptum se esse, vel vocatum heredem, [ei] renunciet: nullo (3) nec inventario faciendo, nec alio circuitu expectando, sit alienus [ab] hujusmodi hereditate, sive onerosa, sive lucrosa sit.

§. 2. Sin autem (4) dubius (5) est, utrumne admittenda sit necne defuncti hereditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hereditatem, vel sese immisceat: omni tamen modo inventarium (6) ab ipso conficiatur: ut intra triginta (7) dies post apertas tabulas, vel postquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam sibi ab intestato hereditatem cognoverit, numerandos, exordium capiat inventarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habebat: et hoc inventarium intra (8) alios sexaginta dies modis omnibus impleatur sub (9) præsentia tabulariorum, cæterorumque qui ad hujusmodi confectionem necessarii sunt: subscriptionem (10) tamen supponere heredem necesse est, significantem, et quantitatem (11) rerum, *et quod nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda res apud eum remaneant:* vel si ignarus sit litterarum, vel scribere præpediatur, speciali tabulario ad hoc solum adhibendo, ut pro eo litteras supponat, venerabili (12) signo (13) antea manu heredis præposito, testibus videlicet adsumendis, qui heredem cognoscant (14), et jubente eo tabularium pro se subscribere, interfuerint.

§. 3. Sin autem [a] locis, in quibus res hereditariæ, vel maxima pars earum posita est, heredes abesse (15) contigerit: tunc eis unius anni spatium a morte testatoris numerandum damus ad hujusmodi inventarii consummationem: sufficit enim præfatum tempus, etsi longissimis spatiis distant: tamen placuit dare eis facultatem inventarii conscribendi, vel per se, vel per (16) instructos procuratores in (17) loca, ubi res positæ sunt, mittendos.

§. 4. Et si præfatam (18) observationem inventarii faciendi solidaverint: hereditatem sine (19) periculo habeant, et legis (20) Falcidiæ adversus (21) legatarios utantur beneficio: ut in tantum hereditariis creditoribus (22) teneantur in (23) quantum res substantiæ ad eos devolutæ valeant: et eis satisfaciant qui primi (24) veniant creditores: et si nihil reliquum est, posteriores (25) venientes repellantur: et nihil ex sua substantia penitus heredes amittant: ne (26) dum lucrum facere sperant, in damnum incidant. Sed et si legatarii interea venerint: eis satisfaciant ex (27) hereditate defuncti, vel ex ipsis (28) rebus, vel ex earum forsitan venditione (29).

§. 5. Sin vero creditores, qui post emensum patrimonium necdum completi sunt (30), superveniant: neque ipsum heredem (31) inquietare concedantur, neque eos qui ab eo comparaverint (32) res (33), quarum preti...

(1) Σκιαζέση vel σκαζέση διανοία, titubante animo, *Synops. d. c.* 90. male: deest enim illo loco negatio.

(2) Heres si intra spatium trium mensium quibus potuit adire ex inventario, hereditati renunciaverit, nullo egebit inventario. Eustathius aliter hunc locum exprimit, quasi renunciationi hereditatis sive deliberationi sint præscripti tres menses, quod falsum est. vid. Cuj. 14. *de præscript.*

(3) Inventarium facere non cogitur, qui repudiat hereditatem.

(4) Hereditatem cum dubitatione adeunti, non est necessaria adeundi deliberatio. Nam adire eam potest, facto inventario.

(5) Inventarium facere quibus heredibus utile sit.

(6) De inventario ab herede conficiendo, vide *Nov.* 1. c. 2. §. 1. rerum pupillarium, *l.* 24. *supr. de administr. tut. l.* 13. *Supr. arbitr. tutelæ.* rerum dotalium, vide *Nov. Leon.* 110. ab usufructuario faciendo. *l.* 1. §. 4. *ff. usufruct. quemadm. cav.*

(7) Inventarii inchoandi tempus triginta dies ab apertis tabulis: perficiendi trium mensium, *ut hic*, et *infr. h. t. ibi, intra alios sexaginta dies*: vide alia quæ notavi ad *Novell. Leon.* 110. *in fin. l.* 24. *supr. de administr. tut.*

(8) Inventario conficiendo trimestre tempus præstitutum. Contractius est tempus inventarii quam deliberationis, est enim deliberationis tempus anni vel novem mensium. Sed vicissim utilius est ex inventario quam ex deliberatione adire, cum is, qui ex inventario adierit, non teneatur in solidum, sed pro viribus tantum hereditatis, et Falcidiæ beneficium habeat.

(9) Inventarii ad confectionem ab herede, qui convocandi sint adde *Novell.* 1. *c.* 2. §. 1.

(10) Inventario per se vel per tabularum heres subscribere tenetur.

(11) Inventario quas res inscribi oporteat.

(12) Προσκυνουμένω σημείω. *Syn. Basil. d. c.* 90. Crucis scilicet, ut hinc colligas, Signum crucis inventario et instrumentis apponi solitum. vid. quæ dixi ad *Nov. Leon.* 72.

(13) Quid? omissio hujus signi vitiatne inventarium? non vitiat. Est enim (ut hic ait Bartolus *num.* 3.) levis solemnitas, et minimi præjudicii, quæ omissa non vitiat. *l.* 1. *ff. de ventre inspiciendo.*

(14) Testes inventario adhibiti heredem debent cognoscere.

(15) Intra anni spatium heredes absentes inventarium faciunt, *ut hic*, §. 11. *infr. h. t.* Annus ille a morte testatoris numeratur.

(16) Procuratore ad inventarium faciendum uti possumus et quando.

(17) Inventarium quo loco res sitæ sunt fieri debet, ideoque non est ferendus heres si res rusticas in urbem inventarii conficiendi causa, vehi jusserit, cum in itinere multa facile possint perire vel subtrahi.

(18) Inventarium aliud hereditarium, aliud tutelare est: hoc pupillis fit a tutore: illud creditoribus et legatariis fit ab herede. Nunc, Pone tutelare inventarium factum esse a tutore: quæri potest, an ut pupillo tantum, an etiam ut heredi prodesse debeat non prodest, ut heredi: utriusque enim inventarii diversa solennitas est, et in multis dissentanea, nisi forte aliud consuetudo indulgeat: aut si non in tutelari inventario hereditatis inventarii solennitas servata quoque fuerit: vide Cæpollam *cautela* 126.

(19) Quia non tenentur in solidum. de exceptione inventarii vide Oldendorp. *c.* 17. *de except.*

(20) Heres inventario confecto, Falcidiam deducit.

(21) Falcidia heres, facto inventario, utitur adversus legatarios non adversus creditores.

(22) Creditores legatariis præferuntur.

(23) Quousque heres facto inventario creditoribus hereditarii teneatur.

(24) Creditoribus primo venientibus heres potest satisfacere bona fide, id est, si nescierit alios tempore potiores: alias, si resciverit id primo venientibus solvere non debebit, nisi exacta cautione *l.* 41. *ff. ad l. Falc.* et ita hoc casu occupantis fit melior conditio. vide *l.* 19. *ff. de re jud.* Melior inquam, quoad jus possidendi attinet, non tamen omnimodo. §. 6. *infr. h. t.*

(25) Negligentia creditori imputatur.

(26) Stulta est ratio, aut certe frigida.

(27) Legatariis satisfit ex defuncti hereditate.

(28) Puta si res illis specialiter sunt legatæ, atque ita hoc casu legatariis, rebus ipsis seu rerum solutione satisfieri potest.

(29) Heres facto inventario, luendi æris hereditarii causa, res hereditarias potest vendere. An quomodocunque verbi gratia, sine subhastatione? potest, *Bald.* quod minime ferendum videtur.

(30) Id est, quibus necdum aut nondum plene satisfactum est.

(31) Eadem in milite, *l.* 12. *in fin. supr. de testam. milit.*

(32) Creditori hereditario adversus emptorem rei hereditariæ non datur evictio, *ut hic*: ut qui ab herede rem hereditariam emerit securus fiat, neque possit eo nomine a creditoribus hereditarii conveniri. Quid si res fuit aliena? Factum heredis domino præjudicium non adfert. Bart. *hic num.* 2.

(33) Quid: jus ac beneficium hereditatis potestne vendi? potest *Tit. ff. de heredit. vel act. vendita.* An et jus ipsius inventarii seu beneficium inventarii? adde quæ scripsi ad *l.* 78. *ff. ad SC Trebell.*

in legata, vel fideicommissa, vel alios (1) creditores processerunt. Licentia creditoribus (2) non deneganda adversus legatarios venire, vel hypothecis (3), vel indebiti (4) condictione uti, et hæc quæ acceperint, recuperare: cum satis absurdum sit, creditoribus quidem jus suum (5) persequentibus legitimum auxilium denegari, legatariis vero qui pro lucro (6) certant, suas partes leges accomodare.

§. 6. Sin vero heredes res hereditarias creditoribus hereditariis pro debito dederint in solutum: vel per donationem pecuniarum satis eis fecerint: liceat aliis creditoribus qui ex anterioribus (7) veniunt hypothecis, adversus eos venire, et [a] posterioribus [creditoribus] secundum leges eas abstrahere, vel per hypothecariam actionem, vel per condictionem ex lege, nisi voluerint debitum (8) eis offere.

§. 7. Contra ipsum tamen heredem (secundum quod sæpius (9) dictum est) qui quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur.

§. 8. Sed nec adversus (10) emptores rerum hereditariarum, quas ipse [heres] pro solvendis debitis, vel legatis vendidit, venire alii concedatur: cum satis anterioribus creditoribus a nobis provisum est, vel ad posteriores (11) creditores, vel ad (12) legatarios pervenientibus, et suum jus persequentibus.

§. 9. In computatione autem patrimonii damus ei [licentiam] excipere et retinere quicquid in (13) funus (14) expendit, vel in testamenti insinuationem (15), vel inventarii confectionem (16), vel in alias necessarias causas hereditatis approbaverit sese persolvisse. Si vero et ipse aliquas contra defunctum habebat actiones: non hæ confundentur (17), sed similem [cum] aliis creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum (18) tamen prærogativa inter creditores servanda.

§. 10. Licentia danda creditoribus, seu legatariis, vel fideicommissariis, si majorem putaverint esse substantiam a defuncto derelictam, quam heres [in] inventario scripsit, quibus voluerint legitimis modis quod superfluum est, approbare (19), vel per tormenta (20) forsitan servorum hereditariorum (21) secundum anteriorem nostram legem quæ de quæstione servorum loquitur, vel per sacramentum illius, si (22) aliæ probationes defecerint: ut undique veritate exquisita, neque lucrum neque damnum aliquod heres ex hujusmodi sentiat hereditate: illo videlicet observando, ut si ex hereditate aliquid heredes surripuerint (23), vel celaverint, vel amovendum curaverint, postquam fuerint convicti, in duplum (24) hoc restituere, vel hereditatis quantitati computare compellantur.

§. 11. Donec (25) tamen inventarium conscribitur: vel si res præsto sint, intra tres menses (26): vel si abfuerint (27), intra annale spatium secundum anteriorem (28) distinctionem, nulla (29) erit licentia neque creditoribus neque legatariis vel fideicommissariis eos vel inquietare, vel ad judicium vocare, vel res hereditarias quasi ex hypothecarum autoritate vindicare: sed sit hoc spatium ipso jure pro (30) deliberatione heredibus concessum: nullo scilicet ex hoc intervallo creditoribus hereditariis circa temporalem præscriptionem (31) præjudicio generando.

(1) Hereditariarum rerum emptor ea cautione res hereditatis emere debet, ut pretium rerum emptarum heredi, si possit, numeret præsentibus creditoribus, vel legatariis pretium recipientibus: utque numerationis ejusce contestatio fiat in ipso venditionis et emptionis instrumento: nec enim sufficit emptori res hereditarias ab herede venditas, ut creditoribus et legatariis satisfaceret: cum et pretium earum solvi quoque superioribus personis oporteat, Cæpolla *cautela* 225. Verum res hereditariæ commodius et tutius publice decursis hastis comparantur.

(2) Creditores hereditarii res hereditarias legatariis traditas ab herede possunt evincere, quoties hereditas non est solvendo: facit *l. 6. ff. de separationib.* non, si solvendo est, ut *l. ult. supr. de hered. act.*

(3) Si res extant.

(4) Si res non extant, hypothecariis in rem ipsam competit condictio ad pretium.

(5) Melius est favere repetitioni quam adventitio lucro. *l.* 41. *in fin. ff. de reg. jur.*

(6) Legatum, titulus lucrativus.

(7) Priores creditores, posteriores evincunt.

(8) Vide *l.* 1. *infr. qui potior.*

(9) §. 4. §. 5. *supr. h. t.*

(10) §. 5. *supr. h. t.*

(11) §. 6. *supr. h. t.*

(12) §. 5. *supr. h. t.*

(13) Observa quas expensas heres imputare possit creditoribus.

(14) Funeris expensa omne debitum præcedit. *l. pen. ff. de religios. l.* 1. *in fin. ff. ad l. Falcid.* §. *ult. Inst. de l. Falcid.*

(15) Insinuationis expensa, vide *l.* 23. *supr. de testam.*

(16) Inventarii expensa.

(17) Debitum heredis qui inventarium fecit, non confunditur, *l.* 48. *ff. ad legem Falcid.*

(18) Ut qui prior tempore, potior fit jure, *l.* 15. *supr. de rei vind. l.* 3. *infr. qui potior.*

(19) Adversus inventarium probationes admittuntur, alias in dubio præsumitur pro inventario, nisi contrarium probetur. vide Alciat. 3. *præsumpt.* 20. In solenni scriptura nihil præsumitur omissum. *l.* 17. *ff. de probation.*

(20) Vide *Nov.* 1. *cap.* 2. §. 1.

(21) Ad probanda facta domestica domesticis utimur. Domestica domesticis probantur. *l.* 8. §. 6. *supr. de repudiis.*

(22) Jusjurandum omnium probationum subsidium. De sua quisque conscientia jurare cogitur. *l.* 6. §. 4. *vers. Sicubi. supr. de his qui ad Eccl.*

(23) Vide *l.* 71. §. 6. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(24) Pœna heredis rem hereditariam occultantis duplum.

(25) Intra tempus inventarii faciendi heres a creditoribus et legatariis conveniri non potest, *ut hic.* Hinc notant exceptionem hanc, *sum intra tempus conficiendi inventarii*, in judicio opponi posse: sed et litis contestationem impedit. Quid si agatur eo tempore seu intra illud tempus non opposita ea exceptione? Lis ipso jure nulla non est. Capella Tholosana *decis.* 257. Quid, num perpetuo verum est, eam exceptionem heredi competere intra tempus conficiendo inventario a lege præstitutum, ut ne a quoquam possit conveniri? Verum certis casibus non est: possunt enim, vel eo tempore legata pias ad causas, alimenta et funus exigi ab herede: potest et suspectus facultatum, vel fugæ heres eo tempore conveniri, potest et eodem tempore usurarum nomine conveniri et ad earum restitutionem cogi, ut et commodati in eum agi. Bald. Castrens. *hic.* Angel. *l.* 1. §. *hæc stipulatio.* 9. *ff. si cui plus quam.* Quæ omnia vera sunt: etiam si ipsa hereditas idonea sit. Quid, eo tempore potestne heres alios convenire? potest. Bart. *hic.* Pausam igitur et dilationem suam habet heres adita etiam hereditate, tantisper dum inventarium facit, ut neque a creditoribus, nec a legatariis possit eo tempore conveniri. Tricesimo ab adita hereditate die, inventarium inchoare: sexagesimo post primum illum mensem die, perficere debet, si res hereditariæ sint præsentes, si dissitæ, anni spatium habet inventario perficiendo. Illo temporis spatio invitis creditoribus et legatariis perfruetur, ut ab iis neque conveniri, neque in jus trahi, aut hypothecaria actione conveniri possit, *ut hic.* Quid si ante id spatium inventarium perfecerit? conveniri poterit, quod heredibus summe notandum est.

(26) De mensium computatione v. Macrob. *lib.* 1. *cap.* 4. Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 50. Ans.

(27) Inventarium in urbe, intra tres menses; in provinciis intra annum fieri oportet, Græci apud Cuj. 14. *observ.* 39.

(28) §. 2. 3. *supr. h. t.*

(29) Quidam piam causam excipiunt. Volunt enim etiam nondum confecto inventario heredem conveniri posse præstandi legati causa. vide Tiraq. 24. *privilegio piæ causæ.*

(30) Tempus deliberandi et inventarii faciendi datur: est tamen hoc illo contractius, dixi §. 2. *supr. h. t.*

(31) Intra tempus inventarii conficiendi creditoribus tempus agendi non currit. Cur ita? quia intra id tempus iidem heredes conveniri non possunt. *supr. h. t.*

*

§. 12. Sin vero postquam adierint, vel sese immiscuerint, præsentes (1) vel absentes inventarium facere distulerint (2), et datum jam a nobis tempus ad inventarii confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso quod inventarium secundum (3) formam præsentis constitutionis non fecerint, et heredes esse omnimodo intelligantur: et debitis hereditariis in solidum teneantur, nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt.

§. 13. Et hæc quidem de his sancimus, qui deliberationem nullam petendam [esse] curaverint: quam putamus quidem penitus post hanc legem esse supervacuam, et debere ei derogari. Cum enim liceat eis et adire hereditatem, et sine damno ab ea discedere ex præsentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? † Sed quia quidam vel vana formidine, vel callida machinatione, pro deliberando nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiversari, et hereditatem inspicere, et alias contra eam machinationes excogitare, et eandem deliberationem flebilibus (4) adsertionibus repetita prece sæpius accipere: ne quis nos putaverit antiquitatis (5) penitus esse contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem, vel (6) a nobis vel a nostris judicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine uno (7) anno, a nostris vero judicibus novem mensibus: ut neque (8) ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: sed et si fuerit datum, pro (9) nihilo habeatur, Semel (10) enim et non sæpius (11) eam peti concedimus.

§. 14. Sin autem hoc aliquis fecerit, et inventarium conscripserit (necesse est enim omnimodo deliberantem inventarium cum (12) omni subtilitate facere) non liceat ei post tempus præstitutum, si (13) non recusaverit hereditatem, sed adire maluerit, nostræ legis uti beneficio; sed in solidum secundum antiqua jura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inventi sint, unus quidem ex anterioribus qui deliberationem dedit, alter autem rudis, et novus a nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conservantur? electionem ei damus, vel nostram constitutionem eligere et beneficium ejus sentire: vel si eam aspernandam existimaverit, et ad deliberationis auxilium convolaverit, ejus effectum habere: et si non intra datum tempus recusaverit hereditatem, omnibus in solidum debitis hereditariis teneatur: et non secundum modum patrimonii, sed etiam si exiguus sit census (14) hereditatis, tamen quasi heredem eum in totum obligari: et sibi imputet (15), qui pro novo beneficio vetus elegerit gravamen: et ideo ad ipsam deliberationis dationem, et divinum rescriptum super hac promulgatum, hoc adjici volumus, ut sciant omnes (16), quod omnimodo (17) post petitam deliberationem, si adierint, vel pro herede gesserint, vel non recusaverint hereditatem, omnibus (18) in solidum hereditariis oneribus teneantur. Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit, inventarium autem minime conscripserit, et vel adierit hereditatem, vel minime eam repudiaverit: non solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiam legis Falcidiæ beneficio minime utatur. Quod si post deliberationem recusaverit inventario minime conscripto: tunc res hereditarias creditoribus, vel his qui ad hereditatem vocantur, legibus reddere compelletur: quantitate earum sacramento res (19) accipientium manifestanda, cum taxatione tamen a judice statuenda.

§. 15. Notissimum autem est hac constitutione, quæ omnes casus continet, nostris constitutionibus jam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum altera etiam Gordianæ (20) constitutionis sensus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito melior exitus inventus sit, et tribus constitutionibus in unum congregatis unus appareat, et in milites et in alios omnes juris probabilis articulus; ea propter ex anterioribus inquietari nostro subjectos imperio non patimur: scilicet ut milites (21) etsi propter simplicitatem præsentis legis subtilitatem non observarint, in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate invenerint. Quam, patres conscripti, in hujusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. Dat. 5. Kal. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS. VV. CC. 531.

TIT. XXXI.

DE REPUDIANDA (22), VEL ABSTINENDA (23) HEREDITATE.

De eo qui habitavit in domo hereditaria.

1. Imp. ANTONIUS A. Mutatio.

SI (24) paterna hereditate te abstinuisse constiterit, et non (25) ut heredem in domo, sed ut inquilinum,

(1) §. 11. *supr. h. t.*
(2) Pœna heredis inventarium non conficientis intra tempus legitimum, teneri in solidum.
(3) Lege non juvantur, qui in legem committunt.
(4) Lachrymæ supplicantibus communes.
(5) Princeps non est antiquitatis contemptor.
(6) Tempus deliberandi petitur, vel a Principe, vel a judice. *l.* 9. *supr. h. t.*
(7) Tempus deliberandi annuum a Principe, novem mensium a magistratibus conceditur.
(8) Injusta dilatio a Principe concedi non solet.
(9) Injusta dilatio pro nulla habetur.
(10) Semel quod dari potest, frustra sæpius postulatur.
(11) Imo sæpius. *l.* 3. *ff. h. t.*
(12) Id est, nullis rebus omissis. *Novell.* 1. *cap.* 2. §. 2.
(13) Petens tempus ad deliberandum, nisi repudiat, tacite adiisse videtur: olim ita non fuit. *l.* 19. *supr. h. t. l.* 69. *ff. de adq. vel omitt. hered.*
(14) Id est, exigua æstimatio.
(15) Electio imputatur eligenti.
(16) Nota regulam.
(17) Post deliberationem adire vel repudiare heres cogitur.
(18) Post deliberationem, qui non repudiat hereditatem adiisse videtur, et ut heres in solidum creditoribus hereditariis tenetur.
(19) In hypothecariis, et petitione hereditatis juratur in litem. *l.* 5. *ff. de in litem.*
(20) Vide *princip. hujus legis.* §. 5. *Inst. de hered. qualit.*
(21) Inventarii omissio non obligat militem solvendo æri alieno. dixi ad *Novell.* 1. c. 2.
(22) Paul. 4. *sent.* 4. *pars tit.* 2. *D. lib.*29. *ibi de omitt. her.* Repudiatio fit in jure. Recusatio quovis modo. Solus heres repudiat non fideicommissarius.
(23) Abstinent sui, repudiant extranei, *l.* 1. 2. *infr. h. t. l. ult.* §. 1. *supr. tit. prox. ibi. respuendam vel abstinendam.*
(24) Adde *l.* 3. *infr. de revocand. his, quæ in fraud.*
(25) Qui velut heres in domo paterna habitat, abstentionem revocare, immiscere se et gerere pro herede præsumitur. Cæterum an quis ut heres, aut extraneus gerat, ex indiciis potest colligi. vide *l.* 4. *supr. unde legitimi. l.* 1. *supr. de jure delib. l.* 20. *ff. de adq. vel omitt. hered.* §. *ult. Inst. de heredum qualit.* Ulpian. 22. §. 26.

l custodem, vel ex alia justa ratione habitasse (1) lido fuerit probatum (2): ex persona patris conveniri te rocurator meus prohibebit. PP. Id. Jul. MESSALA, et BINO CONSS. 215.

De eo, qui fundos a creditoribus comparavit.

2. Idem A. Severo.

SI paterna hereditate [te] abstinuisti, non ideo quod a (3) creditoribus fundos comparasti, (si modo id na fide (4) fecisti) a posterioribus, qui sub eisdem (5) obgationibus pecuniam patri crediderunt, jure conveniris (6). PP. 5. Kal. Julii, LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De transactione inutili super hereditate quæsita.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Theodosiano.

Ius heres exceptione pacti, qui testamentum injustum adseverans, postea *nihil se de paterna successione petrum* non ex causa donationis, sed transigendi animo jure (7) professus est: cum respuere (8) quæsi (9) nequiret (10) hereditatem, et transactio (11) lo (12) dato, vel retento, seu promisso (13) mini (14) procedat, summoveri non potest. Sine die CC. NSS.

ec repudiatam hereditatem posse quæri, nec quæsitam repudiari: de confessione in jure.

4. Iidem AA. et CC. Modestino militi.

cut (15) major (16) vigintiquinque annis, antequam adeat, delatam repudians (17) successionem, post quærere non potest: ita quæsitam (18) renunciando nihil agit, sed jus quod habuit, retinet: nec quod confessos (19) in jure pro judicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem (20) pertinet. S. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De pupillo.

5. Iidem AA. et CC. Claudianæ.

PUpillorum repudiatio delatæ hereditatis sine (21) tutore autore facta, nihil eis nocet. S. 2. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. CONSS.

De suis heredibus.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SI quis suus (22) recusaverit paternam (23) hereditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistincte ei remissum, donec res paternæ in eodem statu (24) permanent, hoc facere, et post multum (25) temporis licebat ei ad eandem hereditatem redire: hoc corrigentes, sancimus (26), siquidem res jam venditæ (27) sunt, ut nullus aditus ei ad hereditatem reservetur: quod et antiquitas observabat. Sin autem [res] alienatæ non sunt: siquidem major annis constitutus est, et tempora restitutionis nulla ei supersunt, intra trium annorum spatium tantummodo hujusmodi ei detur licentia. Sin autem, vel minor est, vel in utili tempore constitutus, tunc post impletum quadriennium (28) (quod spatium pro utili anno qui restitutionibus dabatur, præstitutum est) aliud

(1) Præsumitur heres esse velle, qui in domo paterna habitat.
(2) Protestatione scilicet contraria.
(3) Possidens ut emptor, non obligatur ut heres.
(4) Habet enim causam a creditoribus paternis, non a patre: patri, sed creditoribus succedit.
(5) Quid si a posterioribus creditoribus emit? Creditoribus prios tempore tenetur hypothecaria. *arg. l. ult.* §. 6. *supr. tit.* at non legatariis et fideicommissariis. *l. ult. ff. si quis sa causa test.*
(6) Cui contrarium est, per suppositam personam emere: vel ia bona paterna emere. *l.* 91. *D. hoc tit. l.* 21. *D. de pecu-l.* 54. *D. de admin. et peric. tut. l.* 17. §. 1. *D. quæ in dem credit.* In continenti post abstentionem. *l.* 24. *in fin. D. b. aut. jud.* vicinitatis enim ratione præsumitur dolus. *l.* 15. *donat.*
(7) Confessio, oblatio, actus denique quicunque sit, judicia. præsente adversario, audiente ac tacente, interpositus confi, offerenti et agenti nocet, *ut hic. Accurs. Bald.* Quid si in judicio quid præstet quod uni parti obesse possit? protene jus suum tueri, is cujus interest, debebit, ne videatur consentire. *l.* 1. *infr. de relat.* Quid sententias, quo silenndem comprobare intelligimus? decenni silentio. *l. ab eo.* 3. *quemodo et quando judex. l. ad solutionem.* 5. *Infr. de re ata.*
(8) *l.* 4. *infr. h. t.*
(9) Adire videtur, qui adversus testamentum patris movet quefalsi. *l.* 14. *ff. de bon. possess.*
(10) Adde *l.* 55. *ff. h. t. l.* 14. §. 1. *ff. ad SC. Treb.*
(11) Vide *l.* 38. *supr. de transact.*
(12) Transigens donare velle non intelligitur. adde *l.* 38. *supr. ansact.*
(13) Aliud foret, si utilis fuisset transactio. *l.* 4. *supr. de pact.*
(14) Inutilis transactio vim pacti, vel repudiationis non habet. inutilis acceptilatio utile pactum continet, nisi expresse disit ne haberet. *l.* 8. *D. de acceptilat.* vid. Bald. *hic. num.* 5.
(15) Semel heres, semper heres est. Nam ut semel repudiatam amplius non potest, ita aditam postea repudiare non potest.
(16) Aliud in minore. §. 5. *Inst. de hered. qualit.* et impubere. *D. de off. procur.*
(17) Repudiatione hereditas amittitur. *l.* 13. *infr. h. t.*
(18) Major vigintiquinque annis semel heres, semper heres esse cogitur, etiamsi damnosa appareat hereditas. Paul. 3. *sent.* 5. §. *ult.* vide Dynum *ad cap.* 21. *de reg. in* 6. adde *l.* 75. *ff. de reg. jur.*
(19) Confessus (id est qui confitetur debitum) in jure pro judicato habetur. *l.* 29. *ff. de donat. l.* 56. *ff. de re jud. l.* 1. §. 7. *D. si quis in fraud. patron. l.* 6. *ff. de confessis. l.* 4. *in princ. ff. ad l. Jul. Majest.* tamen agnitam hereditatem in judicio repudians, non habetur pro judicato. Cur ita fit? actus invalidus licet fiat in judicio, semper est invalidus. Agnita semel hereditas repudiari nunquam potest ab annis vigintiquinque majore ne quidem in judicio.
(20) Legendum videtur *confitentis*, hac sententia, Confessus in jure, pro judicato licet habeatur: si quis tamen in jure repudiaverit hereditatem, confiteri non videtur, superior enim sententia, quæ de confesso in jure est, pertinet seu referenda est ad vocem confitentis certam quantitatem deberi, non ad vocem repudiantis hereditatem. Confessio in jure non pertinet ad repudiationes, quibus non liberamur ab aliis: sed ad eas confessiones potius, quibus alteri possumus obligari, quibus certam denique nos quantitatem debere confitemur. et sic confiteri in jure, et repudiare in jure differunt.
(21) Adde *l.* 1. §. 4. *ff. de successor.*
(22) Quid si emancipatus? Idem *l.* 8. *ff. de collat.* et sublata est hodie differentia emancipationis.
(23) Vel avitam. *arg. l.* 8. *ff. de collat. ibi*, *cum de bonis parentis inter fratres disputetur.* Accursius, Bart. Bald. *hic.* Quid si maternam? potest intra annum admitti. *l.* 6. *in fin. ff. ad SC. Tertyllian.* Imo nullo modo potest. *l.* 2. *supr. de juris et fact. ignor.* Potest intra annum, ut dixi ad *d. l.* 2.
(24) Id est, dum non sunt venditæ. *l.* 8. *ff. de jure delib.*
(25) Imo non post annum, *l.* 8. *in fin. ff. de collat.*
(26) Suus abstentionem nunquam revocat, ubi res sunt alienatæ: minor vero revocare potest, usque ad triennium, quod ei currit, post vigesimum nonum annum. adde *l.* 24. §. 2. *ff. de minorib.*
(27) *l.* 8. *ff. de jure deliber.*
(28) Quadriennium loco utilis anni minoribus datum. *l. ult. supr. de temp. in integ. rest.*

triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hereditatem, et suam abdicationem (1) revocare. Quo tempore transacto, nullus aditus penitus ad paternam [hereditatem] ei reservetur: nisi forte [adhuc] eo in minore ætate constituto, res venditæ sint. Tunc etenim per in integrum restitutionem non denegatur ei adire hereditatem, et res recuperare, et creditoribus paternis satisfacere. Dat. 15. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. anno secundo. 532.

TIT. XXXII.

QUEMADMODUM (2) TESTAMENTA (3) APERIANTUR (4), INSPICIANTUR, ET DESCRIBANTUR.

1. Imp. ALEXANDER A. Proculæ.

UT testamentum quod dicis factum, proferatur, et publice recitetur, competens Judex (5) jubebit. PP. 2. Kal. April. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Testamenta debent aperiri secundum consuetudinem loci, ubi fit apertio. Alex.

2. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Alexandro.

TEstamenti tabulas ad hoc tibi a patre datas, ut in patriam perferantur, affirmans: potes illuc perferre, ut secundum (6) leges, moresque locorum insinuentur (7): ita scilicet, ut testibus non præsentibus (8) adire prius vel pro tribunali (9), vel per libellum Rectorem provinciæ procures, ac permittente eo, honestos viros (10) adesse facias, quibus præsentibus aperiantur, et ab his (11) rursum obsignentur. PP. 12. Kalend. Januar. MAXIMO II. et GLABRIONE CONSS. 257.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Aristoteli.

EJus (12), quod ad causam novissimi patris vestri dicii pertinet, de calumnia (13) tibi juranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit (14), vel ad ignominiam (15) alicujus pertinere dicitur, inspiciendi, describendi, præter diem (16), et consulem (17), [Re]ctor provinciæ facultatem fieri jubebit. Dat. 6. Kal. M[...] CC. CONSS.

Eodem modo publicantur, et aperiuntur codicilli, quo testamentum. Bald.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Hesperium P. P.

COdicillos (18), seu scripturam quolibet tenore formatam (19), ea oportebit observatione in publico proferri, qua testamenta panduntur. Dat. 3. Kal. Aug. *Mediolani*, AUSONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

TIT. XXXIII.

DE EDICTO DIVI ADRIANI (20) TOLLENDO, ET QUEMADMODUM SCRIPTUS HERES IN POSSESSIONEM MITTATUR.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Lucillo.

CUm (21) inter institutum, et substitutum controversia moveatur: eum qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. PP. 12. Kal. Decembr. DEXTRO et PRISCO CONSS. 197.

(1) Minor omissam hereditatem revocare potest. *supr. si ut omiss. hered. l.* 7. §. 7. *ff. de minoribus.*

(2) Et quando, vide *l.* 2. *infr. h. t.*

(3) Adde, et codicilli et quælibet ultimæ scriptæ voluntates. *l. ult. infr. h. t.*

(4) *L.* 29. *D.* 3. *et* 35. *Eclog.* 6.

(5) Testamentum aperiri per officium judicis petitur. *l.* 1. *l.* 4. *ff. h. t.* dixi *l.* 2. 18. *et* 23. *supr. de testament.*

(6) Aperire hoc titulo non tantum est tabulas testamenti patefacere naturaliter, ut in Senatusconsulto Silaniano: sed etiam civiliter, id est, secundum leges et mores civitatis in qua fit apertura testamenti.

(7) Testamenta vel vivo testatore aperiuntur et publice insinuantur apud acta, ut major eis fides accedat, *ut hic.* aut post mortem testatoris ut innotescant heredibus, legatariis, fideicommissariis, servis manumissis et fisco, cui debetur vicesima, et aliis quorum interest.

(8) Id est, absentibus. *l.* 7. *ff. h. t.*

(9) Id est, viva voce.

(10) Testamenta aperiebantur præsentibus testibus, vel honestis personis, *ut hic.* facit *l.* 1. §. 36. *ff. depositi.* a præsentibus intra triduum, vel quinque dies: ab absentibus intra eos dies, cum supervenissent. Paul. 4. *sent.* 6. §. 3. Hoc autem modo aperiebatur: Testes (vel maxima pars eorum) adhibebantur, qui testamentum signaverant. Agnitis signis, rupto lino, aperiebatur et recitabatur testamentum, describendi exempli fiebat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in archivum redigebatur, ut si quando exemplum ejus intercidisset, foret unde peteretur. Paul. 4. *sent.* 6. §. 1. Coram postea recitabatur præsentibus iisdem honestis viris in foro, vel Basilica, inter horam secundam et decimam diei. Paul. *ibid.* §. 2. Hinc illud Augustini *in Psalm.* 31. *Tamdiu*, inquit, *contradicatur de hereditate mortuorum. quamdiu testamentum proferatur in publicum et cum testamentum fuerit prolatum in publicum, tacent omnes, ut tabulæ aperiantur et recitentur. Judex intentus audit, advocati silent, præcones silentium faciunt, universus populus suspensus est, ut legantur verba mortui.*

(11) Honestis viris scilicet. Paul. 4. *sentent.* 6. §. 2. hoc [...] magirtratus videtur retulisse his verbis, *exemplo sublato ab iis [...] magistratibus testamenta obsignari, quorum præsentia [...] aperta. idque* §. 1. *ante vocaverat signum publicum.*

(12) Verba hæc fuerunt prætoris tam in interdicto de tabulis exhibendis, quam in extraordinarii auxilii pollicitatione. Cujacius [...]

(13) Qui testamentum aperiri seu publicari postulat, jurare de calumnia cogitur. *l.* 1. *supr. de jurejur. propter calumn.*

(14) Aut vetuisse intelligitur, quod ea parte sit substitutio pupillaris. *l.* 8. *ff. h. t.* §. 3. *Instit. de pupill. l.* 21. *supr. de testament.* 2. Gajus 4. §. 3.

(15) Veluti exheredationem, vel præteritionem, et ita testamentum non vitiatur, licet in eo quid famosum sit descriptum. [...] *l.* 54. *ff. de legat.* 1.

(16) Diem et consulem testamenti Prætor non patitur descr[ibi] *l.* 2. §. 6. *D. h. t.*

(17) Hinc constat, diem et consulem testamentis adjici m[o]s fuisse. de qua re alias dixi. *d.* §. 6.

(18) *l.* 2. §. 2. *ff. de tabul. exhibend.*

(19) Puta epistolam fideicommissariam, et omne omnino scriptum testamenti, etiam imperfectum. *l.* 2. §. 1. *ff. h. t. l.* [...] §. 3. *et* 5. *ff. de tabul. exhibend.* principales et secundas tabu[las] *d. l.* 2. §. 2.

(20) *L.* 29. *C. Theod. quorum appell.*

(21) Paul. 3. *sent.* 5. §. 2. In adipiscenda possessione institutus præfertur substitutio. facit *l.* 8. §. 4. *ff. de legat.* 2.

…ium testamenti invisibile non impedit heredem mitti in possessionem. Alex.

2. Imp. ALEXANDER A. Entacto.

QUamvis quis se filium defuncti præteritum esse alleg…t, aut falsum (1), vel inofficiosum testamentum, seu alio vitio subjectum, vel servus (2) defunctus …e dicatur; tamen (3) scriptus heres in possessionem …ti solet. PP. 6. Kal. Novemb. MAXIM. II. et ÆLIANO …ss. 224.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

…Dicto divi Hadriani quod sub occasione (4) Vicesi…mæ (5) [partis] hereditatis introductum est, cum …tis ambagibus, et difficultatibus, et indiscretis nar…ibus penitus quiescente, quia et vicesima (6) here…tis ex nostra recessit republica: antiquatis nihilominus …aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretatio…n ejusdem Edicti promulgata sunt, sancimus, ut si … ex asse vel ex parte institutus (7), competenti judici …mentum ostenderit non (8) cancellatum, neque abo…n, neque ex quacunque suæ formæ parte vitiatum, …quod [in] prima figura sine omni vituperatione ap…at, et depositionibus testium legitimi numeri valla… (9) sit: mittatur quidem in possessionem earum re… quæ testatoris mortis (10) tempore fuerunt, non au… legitimo modo ab alio detinentur, et eam testifica… publicarum personarum accipiat. Sin autem aliquis …radictor extiterit (11): tunc in judicio competenti (12), …æ in possessionem missionis, et subsecutæ contradi…is ventilentur, et [ei] possessio acquiratur, qui …ra (13) ex legitimis modis jura ostenderit (14), sive …missus est, sive qui antea detinens contradicendum putavit, nullis angustiis temporum hujusmodi missione coarctanda, sed sive tardius, sive præmature aliquis missus est, legis tantummodo arbitrium requiratur, et causa unde vel missio vel contradictio exoritur. Sive enim post (15) annale tempus, sive post majoris ævi curricula aliquis fuerit missus, si tamen ex legitime formato testamento missio procedat, nullum ei temporis obstaculum objiciatur: nisi (16) tantum temporis effluxerit, quod possit vel possessori plenissime securitatem super (17) dominio præstare, vel ipsi qui missus est, omnem intentionem excludere. Si enim vel ex una parte, vel ex utroque latere temporis prolixitas occurrerit, manifestissimum est non solum missionem, sed etiam ipsam principalem causam esse sopitam. Dat. 12. Kal. April. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

T I T. XXXIV.

SI (18) QUIS ALIQUEM TESTARI PROHIBUERIT (19), VEL COEGERIT.

1. Imp. ALEXAND. A. Severæ.

CIvili disceptationi crimen adjungitur, si testator non (20) sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo, qui heres est institutus, vel a quolibet alio, quos noluerit, scripsit heredes. S. 15. Kal. Jan. ALEXANDRO A. et CONS. 223.

Privatur successione, qui impedit aliquem, quominus testetur. Salic.

2. Impp. DIOCLETIANUS, et MAXIMIANUS AA. et CC. Nicagoræ.

EOs, qui ne (21) testamentum ordinaretur, impedimento fuisse monstrantur, velut (22) indignas perso-

…) Vide Paul. 3. *sent.* 5. §. 11. Vitium testamenti invisibile …dem mitti in possessionem non impedit, nisi de vitio in con…iti doceatur. *Alexand. Salic.* adde *l. ult. infr. de codicill.* …si ab eo provocatum est. *l. 6. infr. quorum appellat. l. ul… ff. de appellat. recip. Novell. Valentiniani de testament.* …l erit, si de petitione hereditatis agetur. Tunc enim de falso cognoscitur. *l.* 5. §. 1. *ff. de heredit. petit.*

… *l.* 1. §. 6. *ff. de Carbonian.*

… Præsumitur solenne testamentum, seu voluntas testatoris, …nis esse, perfecta, absoluta, formamque suam continere: …l ejus fieri potest et ex verbis potest colligi, non in eo quod …um, vel silentio prætermissum. Gloss. Bart. Bald. Jas. *in l. …t divisionem.* 4. *supr. de jur. et fact. ignor.* Alciat. *l.* 2. *de bon. possess. secundum tabul.* Bart. *in l. si scriptum.* 11. *de probat.*

… Occasione vicesimæ hereditatis. *Haloand.* occasione heredita… *…etus scriptura apud* Cujac. 18. *observ.* 9. Goth. Ad intelle… hujus legis vid. Leonin. *consil.* 68. *num.* 9. Wames. *cent.* 1. *…l.* 86. *num.* 3. et quando locum habeat Card. Tusc. *lit. l. …us.* 288. Joann. Janes. *rer. quotid. lib.* 2. *cap.* 3. Ans.

… Lex de vicesima hereditatum, augendi ærarii gratia, lege … primum irrogata est extraneis heredibus nec inopibus *Dion.* 55. …e Nervæ, Trajani, Adriani, Marci, et aliorum constitutio…, vel recisa, vel reducta: ad postremum, abolita ne alio… cum Alciato putes a Gratiano sublatam. Ad hanc vicesimam …r libros duos scripsit. Eadem etiam lex de aperiendis tabulis …menti cavit. *l. 7. ff. de appellation. recipiend.* Paul. 4. *sen…* 6. §. *ult. ibi, necessario vectigali.* adde Plin. *in Panegyri…* …de legibus vicesimæ, adde *l.* 2. §. 44. *ff. de orig. juris.*

…) Vicesima hereditatis sublata, *ut hic.*

…) Vel scripto, vel per nuncupationem, sive id in scriptum …gatur, sive non redigatur. Quo tamen ultimo casu heres potest, ut testium depositiones audiantur a judice et in scriptum redigantur. Accursius *hic*, *in verb. depositionibus*, Tiraquell. *de retract. gentil.* §. 2. *gloss.* 1. *num.* 14. Quid? hoc edictum non dabitur heredibus ab intestato? Rolandus a Valle 1. *consil. num.* 5. negat dari, nisi succedentibus ex testamento in totam hereditatem, vel quotam: at non venientibus ab intestato.

(8) Testamenti vitia.

(9) Non fit missio ex edicto D. Hadriani, nisi testamentum, ut oportuerit, fuerit oblatum vel publice recitatum. Paul. 3. *sent.* 5. §. 14.

(10) Paul. 3. *sent.* 5. §. *ult.*

(11) Hinc colligunt, pro legato consequendo via executiva agi non posse ubi contradictor reperitur. vid. Mynsing. 5. *obs.* 60. *Nov.* 1. *c.* 4.

(12) Competens judicium hereditatis est, ubi res sunt hereditariæ, *l. 1. supr. ubi de hered.* vide Ferrariens. *in forma libelli quo petitur hereditas ex testam.* vide Hartmann. 2. *observ.* 1. *c.* 7.

(13) *l. 1. supr. h. t.*

(14) Probari testibus missionem in possessionem, ut et cætera acta judiciaria hinc colligunt.

(15) Ex edicto Divi Hadriani post annum scripti heredes in possessionem rerum hereditariarum non mittuntur. Paul. 3. *sent.* 5. §. 13.

(16) Dixi ad *L.* 29. *ff.* 6.

(17) Tempus igitur dominii transferendi causa est.

(18) *L.* 29. *ff.* 6.

(19) Crimen est aliquem testari prohibere vel cogere.

(10) Si quis quem testari coegerit. 35. *Syn.* 4. *c.* 4.

(21) Si quis quem testari prohibuerit. *l.* 1. 2. *ff. h. t.* adde *l.* 23. *supr. de inoffic. l.* 19. *ff. de his, quæ ut indign.* Nov. 115. *c.* 3. §. 9. *et* 35. *Eclog.* 4. *c.* 1.

(22) Paul. 5. *sent.* 12. §. 2.

nas a successionis compendio removeri, celeberrimi juris est. PP. Kal. Jan. DIOCLETIANO II. et ARISTOBULO CONSS. 285.

3. Iidem AA. et CC. Euthychidi.

JUdicium uxoris (1) postremum in se provocare (2) maritali (3) sermone, non est criminosum. Dat. 5. Kalend. Januar. CC. CONSS. 293.

TIT. XXXV.

DE HIS (4) QUIBUS UT INDIGNIS (5), HEREDITATES AUFERUNTUR (6), ET AD SENATUSCONSULTUM SILANIANUM (7).

De nece testatoris inulta.

1. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Celeri.

HEredes, quos necem testatoris inultam (8) omisisse (9) constiterit, fructus (10) integros cogantur reddere. Neque enim bonæ fideí possessores ante controversiam illatam videntur fuisse, qui debitum officium pietatis scientes omiserunt. Ex hereditate autem rerum distractarum, vel a debitoribus acceptæ pecuniæ post motam litem bonorum usuras (11) inferant. Quod in fructibus (12) quoque locum habere, quos in prædiis hereditariis inventos, aut exinde perceptos vendiderint, proculdubio est. Usuras autem semisses (13) dependere, satis est. Dat. 15. Kal. April. CHILONE, et LIBONE CONSS. 205.

De pupillo herede, et si testamentum a tutore falsum dicatur.

2. Iidem AA. Vero.

POlla quidem liberam habuit administrandi patrimonii sui potestatem: nec (14) idcirco: quod pupillus illi heres extitit, ea quæ ab ipsa finita sunt, revocari disceptationem oportet. Sed si pupilli (15) nomine falsu[m] dicere vis testamentum, de quo per Pollam transactum (16) est, potes experiri: dum memineris, si in causa non [ob]tinueris, et portionem quam ex eo testamento pup[illus] habet, te ei salvam facturum, (quam (17) adimi [pu]pillo necesse erit (18) secundum juris formam), et calumnia (19) tua Præsidem deliberaturum, quamvis [pu]pilli nomine agere videaris, cum retractas ea quæ [fi]nita sunt per coheredem. PP. 8. Kal. Maj, ANTONINO III. et GETA III. CONSS. 209.

De tabulis ante quæstionem de servis habitam apertis.

3. Imp. ALEXAND. A. Antiochiano.

SI ea quæstio infertur filiis ejus, quam consobrinam tuam dicis, quod (20) tabulæ testamenti patris eorum qui a familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio [de] servis haberetur, apertæ et recitatæ sunt: propter ampl[issi]simi ordinis consultum hereditas a fisco vindicatur: ideo agi cuasa apud Procuratorem meum debet: quia n[on] eo tempore pupilli fuerunt. PP. 2. Non. April. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De epistola, vel codicillis, de eo, quem testatrix voluntatem suam non mereri declaravit.

4. Idem A. Philomuso.

HEreditas in testamento data, per epistolam (21), vel codicillos, adimi [verbis directis] non pot[est]. Quia tamen testatrix *voluntatem suam non* (22) *mer[uisse]* unum ex heredibus suis declaravit (23), merito ejus p[or]tio non jure ad alium translata, fisco (24) vindicata [est]. Libertates autem in (25) eadem epistola datæ peti [possunt].

---

(1) Maritus per uxorem potest heres institui. Wurmser. 1. *pract.* 39. *c.* 18.

(2) At non suggerere testamentum.

(3) Blanditiis licet permovere testantem, ut aliquid nobis testamento suo relinquat. Vis sola hac constitutione prohibetur, non blanditiæ. Institutio facta blando sermone non est vitiosa. *l. ult. ff. h. t.* vid. *l.* 11. *supr. de test. milit. l.* 70. *ff. de hered. inst.*

(4) Lex quædam extat apud autorem *Synops. Basil.* 33. *tit.* 4. *c.* 7. quæ ad hunc locum videtur referenda, hoc sensu: Si quis aliquem testari prohibuerit, vel quum testari cœpisset, testamentum prohibuerit perficere: tenetur quidem læso ex causa prohibitionis: si quid autem superfuerit, fisco applicatur et ipse relegatur.

(5) Vide *L.* 34. *ff.* 9.

(6) A fisco scil. sed hoc in Gallia non servatur. Bugnon. *in legib. abrogat.*

(7) Vid. *L.* 29. *D.* 5. v. Paul. 3. *sentent.* 5. quando factum fuerit, dixi *l.* 5. *ff. h. t.* Illud adjiciendum, fuisse et aliud senatusconsultum de quæstione familiæ factum, Nerone 2. et Pisone Conss. teste *Tacito* 13. 14. quod ideo Pisonianum. *l.* 8. *ff. h. t.* et Neronianum a Paul. 3. *sentent.* 5. §. 5. Idem Claudianum dictum. *ff. de SC. Silanian. et Claudian.* Novum autem non est ut Neroniana senatusconsulta dicantur Claudiana. vid. Cujac. 1. *obs.* 18. de senatusconsultis et edictis Claudianis, vide plura apud Pet. Fabr. 1. *Semestrium* 25.

(8) *l.* 17. *ff. de his, quæ ut indign.*

(9) Quod tempus requiritur, ut inultam necem omisisse dicantur? certum enim temporis spatium constitutum ad eam rem fuisse videtur ex *l.* 1. *supr. in quibus causis in integrum restitut.*

(10) *d. l.* 17. *et* 76. §. 7. *ff. de legat.* 2.

(11) *l.* 18. *ff. de his, quæ ut indign.*

(12) Vid. Cujac. 21. *obs.* 27.

(13) Ut *l.* 17. §. 6. *ff. de usur.* vid. Cujac. *ad l.* 3. *infr. de fiscalib. usur.*

(14) Heres quantumvis sit pupillus, auctoris facto adstring[itur].

(15) Tutor pupilli nomine de falso testamentum accusare pot[est]. Imo non potest. *l.* 2. *infr. de his qui accus. dixi ibi.*

(16) Ergo de falso hic transactum fuit? non ita est. *l.* 7. *ad l. Corn. de falsis. l.* 18. *supr. de transact.* Nam Polla in hypothesi transegit de testamento nondum suspecto. vid. Hotom. *Illustr.* vid. tamen Cujac. 6. *obs.* 11. ubi notat et evincit de f[also] posse transigi.

(17) Dolus tutoris agentis nocet pupillo. Imo non nocet. *l.* §. 1. *infr. unde vi.*

(18) Imo necesse non est, cum minori eodem casu ignoscat *l.* 5. §. 9. *ff. de his, quæ ut indign.*

(19) Tutor de calumnia proprio nomine teneri potest. Si tam[en] citra calumniam bona fide egerit, tutori ignoscitur. *l.* 22. *in f. ff. h. t.*

(20) *l.* 6. *l.* 9. *l. pen. l. ult. infr. l.* 1. *et toto tit. ff. de S[C.] Silanian.* Paul. 3. *sent.* 5. §. 5.

(21) Epistola vel codicillis hereditas adimi non potest. Inj[uste] tamen non adimitur, quod adimitur indigno, adde quæ scr[ipsi] ad *l.* 1. *infr. de codicill.*

(22) Epistola indigno hereditas adimi potest. vid. Papon. *Notar.* 7. *cap. de Nullitate.*

(23) Pone testatorem coram notario, vel duobus tribusve testibus contestatum esse, metum sibi illatum a Titio de quo conqueritur: metu ab eo illato, testamentum se fecisse: testamentum lubenti animo mutaturum fuisse, nisi metus aut timor Titii obstitisset. Hac contestatione defendi potest, Titio heredi scripto tanquam indigno, hereditatem auferri, et fisco applicari. vid. Ma[scard.] tic. 2. *de conject.* 7.

(24) Quod indigno adimitur, plerumque cedit fisco. vid. P[aul.] a Valle 1. *cons.* 56. *n.* 3.

(25) Libertas per epistolam conferri potest.

erunt (1). PP. 2. Kalend. Decemb. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De sepultura.

5. Idem A. Tyranno.

NOn oportet ut indignis heredibus successiones auferri prætextu, quod (2) in sepultura supremis [judicis, vel voluntatibus] defunctorum obtemperatum non fuisset. PP. 7. Id. Mart. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De nece vindicanda.

6. Idem A. Venusto, et Clementino.

MInoribus (3) viginti quinque annis heredibus non obesse crimen (4) inultæ (5) mortis placuit. Cum vos autem etiam accusationem pertulisse, et quosdam ex his punitos proponatis: licet is, qui mandasse cædem dicitur, provocaverit, vereri non debetis, ne quam hereditatis paternæ quæstionem a fisco meo patiamini. Convenit (6) enim pietati vestræ respondere causam appellationis reddenti. Quod si (7) majoris ætatis fuissetis, etiam ex necessitate provocationis certamen implere deberetis, ut possetis adire hereditatem. PP. 15. Kal. Jul. ALEXANDRO A. III. et DIONE CONSS. 230.

Qui non est in culpa, non debet esse in pœna. Bald.

7. Idem A. Vitaliæ.

SI ideo ultio (8) necis testatoris non est desiderata, quia cædis auctores reperiri (9) non potuerint: obesse heredibus, ex quo nulla (10) eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Id. Martii, LUPO et MAXIMO CONSS. 233.

De falsi accusatione.

8. Imp. GORDIANUS A. Tatiæ.

ALia causa est ejus qui falsi instituta accusatione, ad finem usque, quod insimulabat, perduxit, et contrariam (11) sententiam meruit: alia ejus qui inchoatam accusationem non (12) pertulit: cum in illius [quidem] partem succedat fiscus, hic autem, qui contrariam Judicis sententiam non sustinuit, suæ partis non perdat persecutionem. PP. 15. Kal. Februar. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Si occisores ignorantur, potest hereditas adiri impune. Alex.

9. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Æliænæ.

CUm fratrem tuum veneno (13) peremptum esse adseveres, ut effectus successionis ejus tibi non auferatur, mortem ejus ulcisci (14) te necesse est. Licet enim hereditatem eorum, qui clandestinis insidiis perimuntur, hi, qui jure vocantur, adire non vetentur, tamen si interitum non fuerint ulti, successionem obtinere non possunt. PP. * TYBERIANO et DIONE CONSS. 291.

Heredi scripto a legitimo prævento non aufertur hereditas a fisco, si mora, vel culpa non possit ei imputari. Salic.

10. Iidem AA. et CC. Sylvanæ.

SOrorem (15) fratris necem jure licito vindicantem (16), evincere ab uxore [recte] scripta successionem non convenit. secundum quæ fiduciam innocentiæ geris, et neque dolo malo tuo maritum necatum, neque alias indignam te successionem probari [posse] confidis: adversus omnem calumniam maximam habes securitatem. Dat. 15. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. CONSS.

Dilatio ad vindicandam necem defuncti, non nocet heredi interim morienti, nec servis libertate donatis, nec aliis legatariis. Salic.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni PP.

CUm Silanianum Senatusconsultum a nobis, tam laudandum, quam corroborandum est: necnon D. Marci Oratio, quæ circa (17) id facta est; invenimus autem nullam in ea mentionem *libertatis* factam, et veteres mo-

(1) Cur ita? collige ex *l.* 19. *in fin. ff. de reg. jur.*

(2) Heres ineptam defuncti voluntatem circa sepulturæ sumptus negligendo, indignus non intelligitur. *l.* 5. *supr. de relig.* adde *l.* 14. §. 5. *ff. de relig. l.* 113. §. 5. *ff. de legatis* 1. *l.* 7. *ff. de annuis. l.* 27. *ff. de cond. inst. l.* 13. *ff. de usu et usufruct.* *l.* 1. *ff. de administr. rer. ad civit.* alias notatur qui non ineptam defuncti voluntatem negligit. facit *l.* 33. §. 1. *supr. de inoffic.* Hodie negligenti eripitur hereditas, non tamen quasi indigno. *Nov.* 1.

(3) Minori non objicitur crimen inultæ mortis defuncti. *l.* 1. *supr. in quibus caus. in integr. restit.* Goth. Declarationem hujus vid. apud Hartmann. Pistor. *quæst.* 47. *num.* 13. Ans.

(4) Crimen inultæ mortis, *ut hic*, et *l.* 1. *supr. h. t. l.* 7. *l.* 10. *infr. h. t.* crimen ingrati heredis. *l.* 22. *in fin. ff. de SC. Silanian.* Pertinet hæc constitutio ad Silanianum ut et 9. et 10. *infr. h. t.*

(5) Non vindicatæ. *l.* 10. *infr. h. t.*

(6) Non tamen est necessarium.

(7) Major 20. annis non potest adire hereditatem defuncti, nisi et reo cædis postulato rem perduxerit ad sententiam unam, atque alteram: interposita appellatione a priori. *l.* 9. *infr. h. t.* Cujac. 18. *observ.* 6.

(8) Dixi ad *l.* 6. *supr.*

(9) Nemini imputatur, qui quod potuit, præstitit. *l.* 16. *in supr. de inoffic. testam.*

(10) Pœna sine culpa non infligitur.

(11) *l.* 47. *ff. de hered. pet.*

(12) Accusans testamentum falsi, ita demum quod in eo relictum est, amittit, si in accusatione usque ad sententiam definitivam perseveraverit superatusque fuerit, secus si destitit, *l.* 8. §. 14. *ff. de inoffic.* is quem pœnitet ejus quod per errorem fecit, venia dignus est. *l.* 38. §. 7. *ff. ad l. Jul. de adult.*

(13) Heres veneno interempti hereditatem adire potest, antequam mortem ulciscatur atque vindicet, *ut hic*. aliud est, si occisus sit vi aperta. *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 1. §. 21. *l.* 5. *in fin. l.* 21. *ff. de SC. Silanian.* Paul. 3. *sentent.* 5. §. 2. ut hinc colligas, hanc constitutionem ad Silanianum pertinere, ut et 6. *Supr. h. t.*

(14) Dixi ad *l.* 6. 7. *supr. h. t.*

(15) Soror fratris necem potest vindicare. *ut hic.* Potestne frater illatam fratri injuriam vindicare, puta crimen adulterii in defuncti fratris uxorem persequi atque vindicare? Paponius, Alexandrum secutus adversus Castrensem, negat posse. et ita judicatum apud Burdegalenses refert 22. *Arrest.* 9. *n.* 16.

(16) *l.* 6. 7. *et* 9. *supr. h. t.* adde *l.* 47. *in fin. ff. de bon. libert.*

(17) Fuit igitur Marci oratio post SC. Silanianum. Quando Silanianum factum fuerit, dixi in epigraphe *hujus tit. ad tit. ff. de SC. Silan.* Fuit quoque hujusce quæstionis cura Adriano, ut Spartianus autor est, adeo curæ fuit Imperatoribus dominorum securitas.

vit quædam de libertatibus (1) relictis in testamento necati testatoris quæstio : necessarium nobis visum est, et hanc dirimere. Hi enim qui libertate fuerant in hoc testamento donati, si eam accepissent, lucrum quod eis in medio [tempore] accidit, poterant sibi acquirere : Interea autem procrastinatione propter necis vindictam habita, hoc minime ad eos pervenit, et postea in libertatem deducti periclitabantur. [Sed] ne medium tempus fieret eis damnosum, et maxime si ancillæ in medio pepererint, et postea hereditas adita sit : bellissimum nobis videtur, divi Marci prudentissimi Principis Orationem, et in libertatibus producere, ne princeps (2) philosophiæ plenus aliquid videatur imperfectum sanxisse : sed ita in hereditatibus (3), et legatis, et fideicommissis, et maxime in libertatibus quas semper philosophia (4) amplectitur, extendatur ejus ratio, ut et lucrum quod in medio accidit, eis post libertatem acceptam restituatur : et partus liber, et ingenuus esse intelligatur : nullaque machinatione hujusmodi præpeditio damnum aliquod irrogare concedatur, [ut] et libera eorum posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorum genitorum commodum consequetur. Merito enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit : *nihil* enim (5) *actum esse credimus : dum aliquid addendum superest.* Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De servis, qui auxilium domino occiso non præbuerunt.

12. Idem A. Joanni P. P.

TAlis de antiquo jure dubietas nostræ Serenitati suggesta est propter Senatusconsultum Silanianum, et servos qui supplicio afficiuntur, sub eodem tecto commorantes, et non suum auxilium domino per insidias occiso præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus (6) de verbis, *sub eodem tecto* (7), significatur : sive in eodem cubiculo, sive in triclinio, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat : adjicientes, si dominus in via (8), vel in agro fuerit interfectus, eo servos puniri qui præsto erant, et non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla distinctione super qualitate præsentiæ utentes. Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes, sancimus (9), omnes servos, e quocunque loco, sive in via, [sive in agro,] possi clamorem exaudire, vel insidias sentire, et non auxiliu tulerint : supplicio Senatusconsulti subjacere. † Oport enim eos ubicunque senserint dominum periclitantem, a prohibendas insidias concurrere. Datum 15. Kal. No *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS V CC. anno secundo. 532.

TIT. XXXVI.

DE CODICILLIS (10).

De agnatione posthumi.

1. Imp. ALEXANDER A. Mocimo, et aliis.

RUpto (11) quidem testamento posthumi agnatione codicillos (12) quoque ad testamentum pertinent non valere, in dubium non venit. Sed cum post ruptu testamentum patrem pupillorum vestrorum literas (1 emisisse proponatis, quibus præcedens judicium confirm vit, Prætor nihil contra jus fecit, si novissimam ej voluntatem secutus, relictum testamento Reipublicæ fid commissum, ut ex codicillis relictum, præstandum e pronunciavit. PP. 3. Kal. Jul. MAXIMO III. et PATER CONSS. 234.

De hereditate.

2. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Asclepiodotæ.

HEreditatem (14) quidem neque dari, neque adimi dicillis posse manifestum est (15). Verbis tamen p

(1) Mora heredis non vindicantis necem defuncti, non officit libertatibus in testamento datis.

(2) Marcus Princeps Philosophiæ plenus.

(3) Mora heredis necem defuncti non vindicantis, non nocet legatariis.

(4) Philosophia libertates amplectitur.

(5) Nihil actum credimus, dum aliquid addendum superest. *l.* 1. *ff. de orig. jur.* adde *l.* 139. *in fin. ff. de verb. sign.* ex Lucani *lib.* 2. . . . *Sed Cæsar in omnia præceps, Nil actum credens, dum quid superesset agendum.*

(6) *l.* 1. §. 26. §. 27. *ff. de SC. Silanian.*

(7) Paul. 5. *sentent.* 5. §. 3.

(8) Paul. *dicto loco.*

(9) *l.* 1. §. 28. *ff. de SC. Silanian.* 6. Harmen. 12.

(10) Dixi ad *L.* 29. *D.* 7. adde Grassum *libro sententiarum* §. *Codicillus.*

(11) Codicilli rumpuntur rupto testamento, *ut hic.* nisi venientes ab intestato, gravati sint restituere id, quod eis relictum est codicillis, tunc enim valent codicilli, licet testamentum effectum non habeat. *l.* 14. *l.* 29. *infr. de fideicommiss. l. ex ea scriptura.* 29. *ff. qui testament.* Idem dicendum, quoties heredes tacite, non expresse rogati sunt de eo restituendo quod in codicillis continetur, tunc enim valent codicilli, licet non testamentum, *l. qui filio.* 38. §. 1. *ff. de heredib. inst.* idem est quoque si testamentum ab initio nullum fuit : ut puta, si præteritus in eo filius fuit. Dynus et Bartol. *in l. legata.* 19. *ff. de legat.* 1. vide cinum *reg.* 60.

(12) Posthumi adgnatione rumpitur testamentum, ergo et co cilli ex testamento dependentes.

(13) Ruptum testamentum confirmari potest a testatore co quinque testibus, valebitque eo casu testamentum jure codicillor adde *l.* 38. *ff. de cond. et demonstr.*.

(14) Hereditas per fideicommissum dari vel adimi codicillis test, *ut hic*, et *l.* 22. *infr. de fideicommiss. l.* 75. *ff. de legat* directo non potest. *l.* 2. *in fin. l.* 10. *ff. h. t.* §. 2. *Instit.* h *l.* 4. *supr. tit. proxim. l.* 5. §. 1. *supr. de necess. l.* 77. *ff. heredib. inst. l.* 27. *in fin. ff. de cond. inst. l.* 76. *ff. ad S. Treb. l.* 14. *supr. de testament.* 2. Cajus 7. §. *ult.* nisi a mil *l.* 19. *ff. de testam. milit.* An idem inter liberos et venientes intestato? *l.* 36. *ff. de hered. instit.* in ad pias causas voluntat *l.* 1. *C. de sacros. eccles.* in institutione, *l.* 14. *supr. de test.* facta rei certæ, vel si declarationis modo testamentum fecit te tor? *l. asse.* 77. *ff. de heredib. inst.* ita censet Socinus *regula* His adde, hereditatem literis non dari. *l.* 17. *ff. de jure codic.* nec adimi. *l.* 4. *Supr. de his quib. ut indign.* vide præterea H polytum Marsilium *sing.* 49.

(15) Cur ita? ne jus testamentorum et codicillorum confun tur. adde *l.* 7. *infr. h. t. l. non codicillum.* 14. *supr. de test.* §. *pen. Inst. de jure codicill. l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Trell.*

cariis (1) per hujusmodi etiam novissimi (2) judicii ordinationem jura non faciunt irritas voluntates. Unde (3) inefficaciter te codicillis rogatam esse, *ut quibusdam rebus contenta*, *portionem quam testamento fueras consequuta*, *aliis restitueres*, falso tibi persuasum est. PP. Id. Octob. Peregrino, et Æmiliano Conss. 245.

De codicillis contrariis.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Hyacintho, et aliis.

Cum proponatis, pupillorum vestrorum matrem diversis temporibus ac dissonis voluntatibus duos (4) codicillos ordinasse: in dubium non venit id, quod priori codicillo inscripserat, per eum, in quem postea secreta (5) voluntatis suæ contulerat, si a prioris tenore discrepat, et contrariam (6) voluntatem continet, revocatum (7) esse. P. P. 6. Idib. Septemb. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

De absentia onerati.

4. Iidem AA. et CC. Stratonico.

Non idcirco minus, quod intestato (8) te absente (9) codicillos mater fecit, hi, quibus precariis verbis dscripta sunt, relicta capiunt. Sine die et consule.

De furioso.

5. Idem AA. et CC. Flaviæ.

Ne codicillos quidem furentem (10) posse facere, certissimi juris est. Si igitur scriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, ut aliquid ex hac peti possit: adseverationi tuæ mentis eum compotem fuisse negantis, fidem adesse (11) probari (12) convenit. Dat. 6. Kal. Dec. *Divelli*, CC. Conss. 293.

De confirmatione codicillorum.

6. Iidem AA. et CC. Demostheni.

Sive (13) initio, quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, sive novissime relicta servari mandaverit; confirmatione munitus, nullam justam gerere solicitudinem potes. Dat. 3. Idus Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss. 293.

Differentia testamenti, et codicillorum.

7. Imp. Constantinus A. ad Maximum P. P.

Si idem (14) codicilli, quod testamenta possent, cur diversum (15) his instrumentis vocabulum mandaretur (16),

(1) Quæ et fideicommissaria et παρακλητικά dicuntur nusquam obliqua. Fideicommittere his verbis possumus: *Fideicommitto*, *peto*, *volo dari*. Ulpian. 25. §. *ult. Inst. de singulis reb. per fideicommiss.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. *Volo hereditatem meam Titii esse. l.* 118. *ff. de leg.* 1. *rogo*, *mando. Instit. dicto loco:* Paul. *dict. loc. deprecor*, *injungo*, *impero.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. *cupio.* Paul. *d. loco. cupio des. l.* 115. *ff. de leg.* 1. *opto*, *credo daturum. d. l.* 115. *exigo. l.* 118. *ff. de leg.* 1. *desidero.* Paul. *dicto loco. desidero uti des. d. l.* 118. *scio hereditatem meam te restituturum Titio. d. l.* 118. *Jubeo. l.* 28. §. *penultim. ff. de liberat. legata.* Quid *Relinquo*? Paulus *dicto loco* negat esse precarium. Scævola præcarium facere videtur. *l.* 78. §. 8. *ff. ad SC. Trebell.* Quid *Commendo*? Paulus etiam *dicto loco* negat precarium verbum esse: quod et alibi confirmatur. *l.* 12. *Infr. de fideicommiss. libertatib. l.* 11. §. 2. *ff. de legatis* 3. nisi forte probetur, testatorem eo verbo fideicommittere voluisse. Et hæc quidem jurisconsulti. Interpretes vero ita: Verborum alia sunt directa, alia obliqua, alia communia seu mixta ex utrisque. Directis non ab alio quis capit, sed a seipso: obliquis, ab alio. Mixta seu communia quæ utrique institutioni possunt adaptari. vide Grassum *de communi opinione libr. sententiarum*, §. *substitutio*, *quæstion.* 4. Directa sunt, ut *instituo*, *heres esto*, *accipiat*, *accrescat*, *capiat*, *dominus esto*, *revertatur*, *moriatur.* Obliqua, *detur*, *lego*; *restituat.* Communia, *competat*, *deveniat*, *devolvatur*, *habeat*, *pertineat*, *relinquo*, *remaneat*, *substituo*, *succedat*, *veniat.* Grass. *d. l. ex communi opinione quæst.* 3.

(2) Codicillus, novissimi judicii ordinatio est, hoc est, species ultimæ voluntatis.

(3) Codicillis hereditas directo dari non potest, præcariis verbis dari potest, *ut hic.* eadem ratione codicillis declarari potest: quis, aut quis ex pluribus heres sit institutus in testamento. *l. asse toto.* 77. *ff. de hered. inst.* Potest et codicillis substitutio, dubia alioqui declarari, ut directa sit, non obliqua, aut fideicommissaria. Bald. 2. *cons.* 249. Hoc amplius notandum est, codicillis tametsi imperfectis, ambigua verba testamenti posse declarari. *l. ult. ff. de reb. cor. qui sub tut.* Pone, testator decem filio reliquit codicilis: post declarat, ea se filio reliquisse jure institutionis: quæritur, utrum ea declaratio codicillis facta valeat? Bald. *in l. non codicillum.* 14. *supr. de testam.* Salic. et Jason aunt *in Authent. novissima*, *supr. de inoffic.* Romanus contra vere putat, *consil.* 179. *n.* 7. Pone, rursus testamentum nuncupativum factum, postea vero testatorem codicillis adscripsisse se testamentum scriptum fecisse? Hujusmodi codicillaris adscriptio vim testamenti nuncupativi non subvertit. Castrens. 1. *cons.* 93. Singulare est hoc, codicillis testamentarium heredem, indignum hereditate declarari posse, ut eo elogio codicillari, hereditas tanquam indigno ei auferatur, et ad fiscum, non ad alios coheredes ea perveniat, *l. heredi.* 15. *ff. de his*, *quæ ut indign.* Decius *cons.* 1. cujusmodi tamen adscriptio, seu contestatio fieri potest favore ab intestato heredum. Cumanus *in l. si filius.* 7. *ff. de liberis et posthum.* Pone derogatoriam clausulam priori testamento adjectam esse, posteriore vero non esse revocatam testamento, codicillis tamen postea revocatam esse: Quæro an secundum testamentum specialiter factum, sine speciali revocatione valeat? Valet, quia hoc casu hereditas neque datur, neque adimitur; quod cum non sit prohibitum, permissum esse intelligendum est. *l. necnon.* 28. §. *quod ejus.* 2. *ff. ex quib. causis majores.* et ita Salicetus et Alexander *hic.* Angelus §. *penult. Inst. de codicillis.* Jason *in l. sancimus.* 27. *supr. de testament.*

(4) Plures codicillos facere possumus. *l.* 6. §. 1. *ff. h. t.* §. *ult. Inst. h. t.* Quid si plures eadem die facti reperiantur: et in uno fundus Tusculanus legetur Titio, altero eidem non legetur? Codicillus cui legatum fuit adscriptum, prior fuisse existimabitur. Nam præsumimus id semper prius fuisse, quod jure prius esse debuit. Jure, priore loco legamus, posteriore adimimus: nec adimi quicquam potest, nisi antea jam legatum. vide Alciatum 3. *præsumpt.* 42.

(5) *l.* 70. *D. de heredib. instituendis.* vid. quæ dixi ad *l.* 11. *Supr. de testam. milit.*

(6) Codicillus postremo codicillo contrario tollitur. Posterior codicillus priori præfertur. *l.* 19. *infr. de fideicommissis.* et hoc quidem naturale est etiam in legibus. *l. ult. D. de const. princ.* et testamentis §. 2. *Inst. quib. modis testam.* 2. Cajus 3. §. 5.

(7) Codicillus codicillo mutatur, *ut hic*: ergo et suppleri etiam et emendari poterit. *l.* 8. *in fin. ff. h. t.*

(8) Conficiuntur codicilli etiam ab intestato. *l.* 8. *pr. et* §. 1. *l.* 16. *ff. h. t.* §. 1. *Inst. h. t. l.* 5. *infr. ad SC. Trebell. l.* 88. *in fin. ff. de legat.* 2. Imo non debentur fideicommissa ab intestato. *l.* 13. *in fin. ff. de inofficioso.* Videtur dicta lex 13. abrogari.

(9) Absente herede ab intestato, codicillos facere possumus: Absentia heredis non impedit codicillos fieri.

(10) Furiosus codicillos facere non potest. *l.* 2. §. 3. *ff. h. t.*

(11) Alias quilibet sanæ mentis fuisse præsumitur, nisi contrarium probetur et merito. Quilibet enim talis esse præsumitur, qualis natura esse debuit. *Bald.*

(12) Qui negat sanæ mentis hominem, probare debet. et ita negatio plerumque probanda est. *plerumque*, inquam. Nam mera negatio probari non potest. *l.* 23. *in fin. supr. de probat.*

(13) Codicillos ante vel post testamentum facere possumus: utrovis tempore confirmentur, valent. Imo, ut neutro confirmentur, valent. §. 1. *in fin. Inst. h. t.* cum et alioquin nullo penitus facto testamento valeant, id est, cum valeant ab intestato. *l.* 4. *supr. h. t.* Potest etiam codicillus nuncupativi testamenti appendix esse. *l. ult. ff. de jure codicill.*

(14) Non idem codicilli possunt quod testamenta.

(15) Nomina quæ diversa habent, diversos etiam effectus habent.

(16) Daretur, Cujac. 18. *observ.* 9. et ita legendum esse apud Ulpianum 22. §. 29. *in fin.* monet.

*

quæ vis, ac potestas una sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi (1), ac substituendi potestas juris autoritate data non est. Dat. * 3. Jun. PACATIANO, at HILARIANO CONSS. 332.

Si quis ex eadem scriptura primum hereditatem ex testamento, deinde fideicommissum petat: et de testamento imperfecto. 3. De testibus.

8. Imp. THEODOSIUS A. Asclepiodoto P. P.

SI (2) quis agere ex testamento quolibet modo, sive scripto, sive sine (3) scriptura confecto, de hereditate voluerit: ad fideicommissi persecutionem adspirare cupiens minime permittatur. Tantum enim abest, ut aditum cuiquam pro suo migrandi desiderio concedamus: ut etiam illud sanciamus, Si testator faciens testamentum, in eodem (4) *pro codicillis etiam id valere* complexus sit: qui hereditatem petit ab ipsis intentionis exordiis, utrum velit, eligendi habeat potestatem, sciens se unius (5) electione alterius sibi aditum præclusisse: ita ut sive bonorum possessionem secundum tabulas, sive secundum nuncupationem, cæterasque similes postulaverit, aut certe mitti se in possessionem ex more petierit, statim inter ipsa hujus juris auspicia propositum suæ intentionis explanet.

§. 1. Illud quoque pari ratione servandum est, ut testator, qui decrevit facere testamentum, si id adimplere (6) nequiverit, intestato videatur esse defunctus: nec (7) transducere liceat ad fideicommissi interpretationem, velut ex codicillis ultimam voluntatem: nisi (8) id ille complexus sit, *ut* (9) *vim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere*: illo electionis videlicet jure perdurante, ut qui ex testamento agere voluerit, ad fideicommissum migrare non possit.

§. 2. Si quis vere ex parentibus utriusque sexus, ac liberis (10) usque ad quartum gradum agnationis (11) vinculis alligatus, vel cognationis nexu constrictus usque ad tertium, scriptus heres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet testamento, quod testator vicem quoque codicillorum voluit obtinere: licebit ei, si de hereditate ex testamento secundum mortui voluntatem agens fuerit superatus, vel certe ipse sponte voluerit, ad fideicommissi subsidium convolare: non enim par eademque ratio videtur, admittere debita (12), et lucra non capere.

§. 3. In omni autem ultima voluntate, excepto (13) testamento; quinque (14) testes, vel rogati (15), vel qui fortuito (16) venerint, in uno eodemque tempore debent adhiberi: sive in scriptis, sive sine (17) scriptis voluntas conficiatur: testibus videlicet, quando in scriptis voluntas componitur, subnotationem suam accommodantibus. Dat. 15. Kal. Mart. *Constantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

(1) Codicillis instituere aut substituere heredem non possumus. Institutiones tantum fiunt in testamentis. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 13. *in fin. ff. h. t. §. pen. Inst. h. t. l.* 14. *supr. de testam.*

(2) *l.* 7. *C. Theod de testament. et codicill.* Ex eadem scriptura non potest quis hereditatem petere ex testamento directo et ex fideicommisso codicillis adscripto. *Goth.* Singularem decisionem vide apud Math. de Afflict. *decis.* 134. Ans.

(3) Codicilli etiam sine scriptura fieri possunt, *ut hic.* adde *l. et sine.* 5. *Infr. ad SC. Treb. Gloss. in l. ait prætor.* 5. *in fin. in verb. pronunciatum. ff. de re jud.*

(4) De hac clausula vid. §. 1. *infr. h. t.*

(5) Unius electione plerumque alterius aditum nobis præcludimus. *l.* 11. *in fin. ff. de leg.* 2. adde *l.* 22. *in fin. ff. de damn.* licet tamen conjunctis personis variare. §. 2. *Infr. h. t.*

(6) Imperfectum testamentum. *l.* 1. *ff. de hered. petit. l.* 4. *l.* 29. *ff. qui testam.* inter extraneos scil. non suos. *l.* 21. §. 1. *Supr. de testam.* ut codicillus non sustinetur, *ut hic*, et *l.* 1. *ff. h. t. l.* 29. *ff. qui testam. l.* 11. §. 1. *ff. de legat.* 3. nisi testator pro codicillis valere jusserit.

(7) Codicillis tamen directa verba adjecta, oblique accipienda esse notant: ut codicillis filio impuberi in potestate, facta directa pupillaris substitutio trahatur ad fideicommissum, ut in *l. Scævola.* 76. *ff. ad SC. Trebell.* Accurs. Alexander. Aretinus *in l. verbis civilib.* 7. *ff. de vulgar.* sic codicillis facta institutio trahitur ad fideicommissum. Imol. *in l.* 1. *ff. de injusto.* Alex. 7. *cons.* 194. Quid: vulgaris et compendiosa institutio directis verbis facta, vi codicillaris clausulæ trahiturne ad fideicommissum? Hanc, non illam trahi notant, Dec. *cons.* 205. Bartol. *l.* 1. *ff. de jure codicill.*

(8) Codicillaris clausula non subintelligitur, nisi fuerit expressa; sic itaque testamentum, cui hæc clausula non fuerit adjecta, jure codicillorum non valebit, *ut hic.* et *l.* 1. *ff. h. t. l. coheredi.* 41. §. *cum filiæ.* 2. *ff. de vulgari. l. si jure.* 11. *Infr. de testam. manumiss.* Boer. *decis.* 33. Imo tacite interdum hæc clausula intelligitur. *l.* 38. *ff. de fideicommiss. libert.* sic sane: sed ducta tantum conjectura ex affectione testatoris. Quin subintelligitur in testamento militis. *l.* 8. *ff. de milit. testam.* ut in testamento inter liberos, *gl. in d.* §. *cum filiæ.* in causæ piæ testamento, Bald. *in d. l. si jure.* 11. favore libertatis, *ibid. Baldus.* ob vim summam justi honestique amoris. *text. ex gl. in l. testamento. ff. de fideic. libert.* (quod ultimum verum in legatis et fideicommissis, non in institutione) si adjecta sit a notario clausula *etc.* si testator dixit, velle se testamentum haberi pro legitimo, vel ut valeat omni meliori modo, vel jure cujuslibet ultimæ voluntatis; vel si testator in eo actu duravit. Quæ omnia vera censenda sunt, modo deficiat ille actus tantum in solennitate, at non in substantia: dum etiam actus ille solennitatem habeat saltem codicillis necessariam. Sed pone heredem jurare jussum, se præstiturum legata ex minus solenni testamento? subintelligetur superior clausula codicillaris. *l.* 2. *infr. comm. de legatis*: adde Mantic. *de conject.* 9. His adjiciendum codicillarem clausulam quibusdam videri quoque subintelligi, si adjecto distributivo, *quisquis mihi heres erit*, heres ita nuncupatus dare damnatus fuerit. Bald. *in duob.* 19. *ff. de except. rei jud.* licet contrarium videatur ex *qui liberis.* 8. §. *hæc verba. ff. de vulgari.* Idem traditur, si testator voluerit legata deberi, etiamsi hereditas non adeatur ex testamento. vid. Bald. *in l.* 1. *infr. si omissa sit causa testam.* at si in testamento vim et effectum testamenti prohibuerit, tunc enim videntur venientes ab intestato dare damnati. Imola *l.* 1. *ff. de cond. inst.* Idem quoque, si testator dixerit, ut actus, quem agit, omni solennitate remota valeat: ut perinde sit, ac si codicillarem clausulam adjecisset. Bald. *in l. pen. in fin. D. de legat.* 2. vid. Socin. *reg.* 198. Imo ut expresse adjiciatur hæc clausula, testamentum inofficiosum non valet. *l.* 13. *D. de inoffic.* Clausula codicillaris minus potest adjecta inofficioso, quam imperfecto testamento. Cur? Cujus testamentum quasi inofficiosum condemnatur, pro demente habetur. Demens autem testamenti factionem non habet. *l.* 36. *D. de legat.* 3.

(9) Hæc est clausula quæ vulgo codicillaris dicitur: cujus formulam vid. in *l.* 29. *in fin. D. qui testam.* sit etiam ejus mentio in *l.* 41. §. 3. *D. de vulgari. l.* 3. *D. de testam. milit. l.* 1. *infr. de testam. manumiss.*

(10) Personis conjunctis licet variare: aliis non licet, ut sæpius dixi *infr. h. t.*

(11) Id est, usque ad abnepotes. vide Cujac. 14. *observ.* 11.

(12) Proximis personis hereditates quasi debentur. adde *l.* §. 2. *D. de curat. fur.*

(13) Puta codicillis, *ut hic.* et mortis causa donatione, in qua requiri volunt ideo quinque testes, cum in donatione inter vivos duo sufficiant. *l. ult. infr. de donationib. causa mortis.* vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 8. *num.* 22.

(14) In omni ultima voluntate, excepto testamento, quinque testes sufficiunt. *l.* 28. §. 1. *supr. de testam.* ergo totidem testes in epistola fideicommissaria et mortis causa donatione intercedere oportebit. vide Manticam 1. *de conjecturis tit.* 11. *et* 12.

(15) In testamento rogati esse debent testes: in codicillo possunt esse non rogati.

(16) Fortuiti testes esse possunt in codicillis.

(17) Datur etiam decretalis bonorum possessio secundum nuncupationem, *ut hic.* et *l.* 2. *supr. de B. P. secund. tabul. l.* *l.* 8. *D. de B. P. secund. tabul.*

TIT. XXXVII.

DE LEGATIS (1).

De alimentis, et vestiario.

1. Imp. ANTONINUS PIUS A. libertis Sextiliæ.

QUamvis verbis his, *quoad* (2) *cum Claudio Justo morati essetis*, alimenta vobis, et vestiarium legatum sit: tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpre-r, ut et (3) post mortem Justi [Claudii] eadem vo-s præstari voluerit. Sine die et consule.

De venditione hereditatis.

2. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Sabiniano.

QUamvis heres institutus hereditatem vendiderit (4), tamen legata, et fideicommissa ab eo (5) peti possunt: et quod eo nomine datum fuerit, venditor ab ptore vel fidejussoribus ejus petere poterit. PP. 10. Kal. Septemb. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De oppigneratione rei legatæ.

3. Iidem (6) AA. Victorino.

QUi post testamentum factum prædia, quæ legavit, pignori (7), vel hypothecæ dedit, mutasse voluntatem circa legatariorum personam non videtur (8). Et ideo, [etiam] si in personam actio (9) electa est: recte placuit ab herede prædia liberari. PP. 6. Kalend. Maji, GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

De relictis servo proprio sine libertate.

3. Imp. ANTONINUS A. Sulpitio.

SErvis (10) testamento dominorum non (11) data libertate, legatum seu fideicommissum (12) relictum non (13) valet: nec convalescere potest, licet post (14) mortem testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sint. PP. 5. Kal. Jul. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Si legatarius rem legatam subtraxerit.

5. Idem A. Donato.

NOn (15) est dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti (16) in his rebus, quas subtraxisse (17) eum de hereditate apparuerit. PP. 5. Id. Septembr. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De substitutione.

6. Idem A. Juliano.

SI legata relicta primus (18) legatarius agnovit, substitutio eorum in persona Pontianæ facta evanuit. PP. 8. Kal. Maji, *Romæ*, LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De conjunctis re. 1. De errore scripturæ.

7. Idem A. Fausto.

SI (19) Fortidianum fundum primo pater tuus fratribus per præceptionem, ac (20) mox (21) tibi legavit, con-

1) Dixi ad *Lib.* 30. 31. 32. 33. 34. *D. lib.* 2. *Inst.* 20. ad-3. Paul. *sentent.* 6. Ulpian. 24. Gajum 5. vid. Grassum *lib.* ent. §. *legatum.*

2) Debuisti alimenta quoad cum Claudio morarer. Claudius tuus est? Debes alimenta etiam post mortem Claudii. Nam pliciter alimenta relicta perpetuo relinqui intelliguntur. *l.* 20. *de annuis. l.* 13. §. 1. *l.* 20. *in fin. D. de alimentis.* ut hinc stet, legatum post mortem Claudii remanere, non tamen rema- conditionem: neminem enim ita fatuum esse, ut alicui im-t cum aliquo post mortem habitare. Ideoque cum aliquo mo-di conditio intelligitur eo vivo, videlicet ut ad tempus vitæ ditio restringatur: post mortem vero expiret ex tacita testatoris ntate, non tamen expiret legatum.

3) Imo non debetur post mortem. *l.* 3. *l.* 4. *infr. de cond.* rt. *l.* 62. *in fin. D. de condit. et demonst.* non debetur, si tum factum fuit ejus contemplatione quocum habitare legata-jussus est.

4) Venditio hereditatis facta ab herede jure suo legatarius exuit.

5) Non ab emptore. *l.* 2. *supr. de hered. vel action. vendit.*

6) Severi nomen hic expungendum putat Pammelius in vita tulliani. Nam Severus pridie Nonas Februarii periit: hæc au- 6. Kal. Maj. diu post ejus obitum. adde quæ scripsi *in fin.* . *infr. de his quæ sub modo.*

7) Testator rem a se legatam postea obligans, non revocat le-m, *ut hic*, *et l. ult. infr. h. t.* quemadmodum si urgente ne-itate alienavit. *l.* 11. §. 12. *D. de leg.* 3. donans revocat, 8. *D. de adim.* Quid si rem suam alteri jam obligatam legat? ciebat obligatam, luetur ab herede: si nesciebat, a legatario. *l.* 6. *infr. de fideic.*

8) Imo videtur. *l.* 12. *Supr. l.* 32. §. 15. *D. de don. int.* Dictæ leges abrogatæ sunt per *Novell.* 162. c. 1. §. 1.

9) Quam autor *Synopseos* 44. *tit.* 4. c. 4. appellat τὴν ἐκ θήκης βοήθειαν, subsidium ex testamento: hoc sensu legatum re, licet id testator postea pignori, vel hypothecæ dederit. eque si adversus heredem legatarius actionem personalem elege-. hoc est, subsidium ex testamento, legatum heres a creditore rare cogitur.

10) *Synops.* 44. *tit.* 4. *c.* 28. *et* 5. Harmen. 10. §. 12.

11) Sine libertate servis nihil legari potest. *l.* 76. *in fin. l.* 89. *D. de hered. inst. l.* 15. *D. de opt. l.* 30. §. 15. *D. de fideicommiss. lib.*

(12) Servus institutus, nulla libertatis facta mentione liber intelligitur. vide *l.* 5. *supr. de necess.* aliud autem, si res ei tantum legata, vel fideicommissa, *ut hic*, *l.* 28. *Infr. de fideicommiss. l.* 88. §. 13. *D. de leg.* 2.

(13) Imo valet, *d. l.* 5. §. 2. *l.* 16. *l.* 17. *l.* 19. *D. de aliment.* Valet ex æquo et bono: valet quoque ipso jure, si a milite relictum. *l.* 7. *supr. de testam. milit.* vel si servus alteri legetur. *l.* 49. *D. ad leg. Falcid.*

(14) Aliud si vivo testatore.

(15) Si cui pars aliqua bonorum legata sit, et is res ex hereditate subtraxerit aliquas, excidit ea, quæ sibi competebat rerum legatarum exactione, in iis rebus quas eum retinuisse apparuerit: harum siquidem partem exigere non potest. 5. Harmenop. 10. §. 19.

(16) Id est, nomine rei ei legatæ.

(17) Merito, nam legatarius accipere debet. *l.* 1. §. 2. *D. quod legat.* alioquin si auctoritate propria, legatum amittit. *l.* 9. *infr. unde vi.* vide Clarum 3. *sent.* §. *Testam. quæst.* 68. Aliud erit, si testatoris jussu. *l.* 55. *D. de legat.* 1. *l.* 34. §. 1. *D. de legat.* 2. vel si testamenti fuerit executor, *arg. l.* 78. §. 1. *ff. de contrahend. empt.* Quid si heres possideat? negant interpretes propria auctoritate capere posse, et ita intellige quod scripsi ad *d. l.* 55. adde Clarum *dicto loco.*

(18) Legatariorum alii primi, alii secundi esse possunt, id est, in legatis fieri potest substitutio. *l.* 8. §. 4. *ff. de legat.* 2. Primo legatario agnoscente, secundus petere non potest, vide *l.* 5. *supr. de impub. et aliis.*

(19) Si quis cum prædium κατ' ἐξαίρετον, id est, per præceptionem fratribus suis legati nomine reliquisset, idem postea prædium alii cuipiam legaverit, omnes simul concurrentes legatarii prædium accipiunt. 5. Harmenop. 10. §. 8.

(20) Codicillis duobus eadem die factis, si res in uno legetur Titio, in altero res eadem legetur Cajo, ambo simul ex voluntate defuncti concurrunt, et admittuntur et per concursum faciunt sibi partes, quia præsumuntur re conjuncti. Accurs. *in l. cum proponatis.* 3. *in verbo*, *contrarium*, *supr. de codicill. arg. l. unicæ.* §. *His ita.* 10. *vers. Sin autem infr. de caducis.* Jason *in d. l. cum proponat. et l. ult. supr. de edicto Divi Hadriani.*

(21) Citra adimendi animum. §. 1. *Inst. de adempt. leg.*

cursu (1) dominium ejus tibi (2) quoque quæritur.

§. 1. Error (3) autem nominum in scriptura factus, si modo de mancipiis, vel possessionibus legatis non ambigitur, jus legati dati non minuit. PP. 5. Id. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

Si legatarius, quem testator tutorem dederat, tutor esse non possit.

8. Idem A. Demetrio.

AB administratione tutelæ religio sacramenti (4) Marcellum, quem vobis a patre tutorem datum [testamento] proponitis, eripuit. Quæ res, quominus legatum consequatur, non impedit. Nec enim juste ab ea petitione repellitur: cum etiamsi (5) vellet tutelam administrare, prohibeatur. PP. 8. Idus Martii, *Romæ*, SABINO II. et ANULINO CONSS. 217.

De falsi accusatione.

9. Imp. ALEXAND. A. Antiocho.

SI (6) in fraudem eorum quæ testamento relicta sunt, admissus est accusator, qui testamentum falsum diceret: Præses provinciæ secundum jurisdictionis formam solvi (7) legata jubebit, interposita cautione (8), *si evicta fuerit hereditas, ea restituturum* (9): quamvis alias tunc cautioni locus sit, cum sine controversia legata solvantur. PP. 7. Id. Februar. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De re aliena legata.

10. Idem A. Ingenuæ.

CUm (10) alienam (11) rem quis reliquerit, si quidem sciens: tam ex legato, quam ex fideicommisso ab eo qui legatum, seu fideicommissum meruit, peti potest. Quod si suam esse putavit: non aliter valet relictum, nisi (12) proximæ (13) personæ, vel uxori, vel alii ... personæ datum sit, cui legaturus esset, et si scisset ... alienam esse. PP. 5. Kal. Febr. ALBINO, et MAXIMO CONSS. 228.

De rebus legatis in dotem datis.

11. Idem A. Albiniano.

FIlia (14) legatorum non habet actionem, si (15) ea quæ ei [in] testamento reliquit [vivus (16)] pater, postea in dotem dederit. PP. 5. Non. Mart. POMPEIANO et PELIGNO CONSS. 232.

Si heres, cui prælegatum est, repudiet hereditatem.

12. Imp. GORDIAN. A Mutiano.

CUm responso viri prudentissimi Papiniani (17), quod precibus (18) insertum est, præceptionis (19) legatum et omissa (20) parte hereditatis vindicari posse declaretur: intelligis desiderio tuo juxta juris formam esse consultum. ✝ Verba vero responsi (21) hæc sunt: Filiæ mater prædium ita legavit; *Præcipito, sumito extra partem hereditatis.* Cum hereditati matris filia renunciasset nihilominus eam recte legatum vindicare visum est. PP. Constitutio 5. Idus Jul. SABINO II. et VENUSTO CONSS. 24.

Si cui res propriæ relinquantur.

13. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Severæ.

PRoprias (22) tuas res legari, vel fideicommitti tibi non (23) potuisse certum est. PP. 15. Kal. Maji MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

(1) Re conjuncti faciunt sibi partes per concursum.

(2) Ita ut in hac hypothesi legatarius semissem fundi habeat: habeat: instituti vero, iidemque legatarii alium semissem.

(3) Ut *l.* 4. *supr. de testam.*

(4) Militaris. Qui propter militiam, *l.* 4. *supr. qui dare tutores.* mandatum testatoris exequi non potest, non propterea legatum amittit. facit *l.* 11. *in fin. ff. ad l. Jul. de adulter. l.* 1. *ff. de veteranis.* Conditio impossibilis de jure, non vitiat, sed vitiatur tantum.

(5) *d. l.* 4.

(6) Legata quoties heres solvo, a legatariis ejusmodi cautionem exigere debeo, ut, si evicta fuerit hereditas, legata mihi restituant.

(7) Heres tenetur solvere legata, licet quæstio de hereditate moveatur, præstita tamen ei cautione a legatario. *l.* 6. *ff. de heredit. petit. l.* 8. *ff. si cui plus quam per l. Falcid.*

(8) Qua? an amplius quam per legem Falcidiam, ut volunt fere omnes? an evicta hereditate redditum iri, ut vult Cujac. 9. *observ.* 25.

(9) *Ea restitutum iri.* Cujac. 18. *obs.* 9. hoc innuit, non quod interdum illa cautio præstetur nulla mota controversia hereditatis. *l. ult. supr. de petit. her. l.* 3. §. 6. *l.* 4. *ff. si cui plus quam per l. Falcid. l.* 9. §. 4. *ff. ad exhib.* ideo minus, imo magis mota controversia et perlata accusatione falsi testamenti est præstanda.

(10) Legare rem alienam scientes, at non ignorantes possumus, nisi proximæ personæ: quæ exceptio notanda: dixi ad Theophilum §. 4. *Inst. de legatis.*

(11) Legatum rei alienæ scienter factum valet. §. 4. *Inst. h. t.* adde Paul. 4. *sent.* 1. §. 8. *et* 1. *Inst. de singul. rebus per fideic. l.* 67. §. 8. *ff. de leg.* 2. *l.* 10. *in fin. ff. de auro.*

(12) *Syn. Basil.* 44. *tit.* 4. *c.* 34.

(13) Proxima persona est non quam nemo antecedit: sed quæ jure sanguinis, licet remoto gradu, attingit. Tiraq. *de retrac. gentil.* §. 11. *gl.* 1. *num.* 4.

(14) Si quis testamento res filiæ legaverit, et superstes adhuc post testamentum suum res eas in dotem pro filia dederit, postea que mortuus fuerit, amplius filia legatum petere non potest. *Synops. ibid. c.* 35.

(15) Filiæ centum legavi, eidem post testamentum centum in dotem dedi, me mortuo ducenta non habet, sed centum, *ut hic.* Idem fuerit, si prius centum in dotem dedi, postea centum eidem legavi. *l.* 84. §. 6. *ff. de legat.* 1. nisi filia probaverit patrem voluisse legatum duplicare. *l.* 29. *ff. de jur. dot.*

(16) Legata vivo testatore præstari possunt. *l.* 22. *ff. de leg.* *l.* 6. *ff. de auro.* at non hereditas. vid. *l.* 1. *ff. pro hered.*

(17) Quædam similia extant in *l.* 87. *ff. de legat.* 1.

(18) Antiquum morem observa: consuetum fuisse precibus supplicantis responsa prudentum inserere.

(19) Omittenti hereditatem, prælegati petitio est. *l.* 17. §. *l.* 18. *l.* 91. §. 2. *ff. de legat.* 1. *l.* 77. §. 31. *ff. de legat.* *l.* 4. §. 11. *ff. de doli mali.*

(20) Quiddam tale extat in *d. l.* 87. *ff. de legat.* 1.

(21) Quoties heres in testamento etiam legatum habet quod extra hereditatem præcipiat: potest et omissa parte sua hereditatis, legatum sibi relictum capere. *Syn. Basil.* 44. *tit.* 4. *cap.* 36.

(22) Legari res mihi propria non potest, *ut hic*, nisi sub conditione. *l.* 98. *ff. de cond. et demonst.* nisi commoditatem aliquam mihi id legatum adferat. Cynus et Doctores *in l. si tibi homo.* §. 1. *ff. de legat.* 1. nisi res mea, quæ mihi legata est, alii debetur actione, vel officio judicis. *l.* 39. §. 2. *ff. de legat.* 1. *non quocumque.* 82. §. *si ex bonis.* 1. *ff. de legat.* 1.

(23) *l.* 41. §. 2. *ff. de leg.* 1. *l.* 66. §. 3. *ff. de leg.* 2. §. 1 *Inst. h. t.*

De monumentis, et de jure inferendi mortuum.

14. Iidem AA. Tatiano.

MOnumenta quidem legari (1) non posse manifestum est : jus (2) autem mortuum inferendi legari nemo ohibetur. PP. 2. Kal. Septemb. MAXIMO II. et AQUINO CONSS. 286.

De ære alieno.

15. Iidem AA. Terentio et aliis.

I universæ facultates, quas pater vester reliquit, debito (3) fiscali, aut privato absumuntur : nihil ex , quæ testamento ejus adscripta sunt, valere potest. od si deducto debito, in relictis bonis superfluum est, rtates impediri juris ratio non permittit : quin etiam ata necnon fideicommissa, salva lege Falcidia, præ- ıda sunt. PP. 3. Kalend. Octob. ipsis IV. et III. AA. NSS. 290.

De pignore.

16. Iidem AA. et CC. Syllæ.

Reditor si a debitore suo rem, quam pigneris (4) nomine susceperat, legatam sibi contendit: etiam de- ab heredibus ejus oblato, quominus restituat, defen- potest. S. 18. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. CONSS.

Quibus modis legata adimuntur.

17. Iidem AA. et CC. Eutychiano.

Atum legatum adimi (5) tam pure, quam sub conditione, non liberis tantum, sed etiam ingenuis uit. Dat. 3. Non. Mart. CC. CONSS. 293.

De legato nominis.

18. Iidem AA. et CC. Justino.

X legato nominis (6), actionibus ab his, [qui] successerunt, non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non potest : utilibus (7) autem suo nomine experietur. Dat. 6. Id. Dec. CC. CONSS.

De viro et uxore.

19. Iidem AA. et CC. Niconi.

NOn tantum duorum (8) mensium, sed et minoris (9) temporis maritus uxori testamento scriptus succedit : nec legata, vel fideicommissa, seu donationes temporis hujus angustia capi prohibet. Dat. 5. Id. Dec. *Nicomediæ*, CC. CONSS. 293.

De usufructuario.

20. Iidem AA. Eutychiano.

UXor patrui tui si testata decesserit, res tuas (10), tantum (11) usumfructum earum habens, legare non potuit. Dat. 7. Kal. Jun. CC. CONSS. 293.

De verbis.

21. Imppp. CONSTANTINUS, CONSTANTIUS, et CONSTANS, AAA. ad populum.

IN legatis, vel fideicommissis necessaria non sit verborum (12) observantia : ita ut nihil prorsus intersit, quis talem voluntatem verborum casus exceperit, aut quis loquendi usus effuderit. Dat. Kal. Februar. CONSTANTIO II. et CONSTATE CONSS. 339.

De annalibus legatis.

22. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

IN annalibus legatis, vel fideicommissis, quæ testator non solum certæ personæ, sed et ejus heredibus præstari voluit, eorum exactionem omnibus heredibus, et eorum heredem (13) heredibus servari pro voluntate testatoris præcipimus. Dat. 3. Id. Decembr. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

) Sed nec alienari, nec obligari. *l.* 2. *in fin. supr. de reli- s.* permutari quoque monumentorum usus non potest. *l.* 12. *ff. de religiosis.*

) Jus inferendi mortui legari potest, monumentum non po- Religiosas res legare non possumus, jus in ipsas possumus.

) Testator, qui solvendo non est, legat inutiliter : siquidem potest relinquere quod non habet, et legata aliter præstari possunt, quam deducto ære alieno. *l.* 12. *supr. de testam.* *l.* 16. *Infr. ad l. Falcid. l.* 1. §. 18. *ff. ad SC. Trebell.*

) Creditori meo pignus lego, heres debitum ei offert pignus restitui desiderans? heres non auditur, *ut hic.* ut ita pignoris um valeat. Quid si creditor præter pignus, debitum petat? petitio est, nisi testator animo compensandi pignus legaverit. . *et l.* 82. *ff. de leg.* 2.

) Vid. *tit. ff. de adimend. vel transf. legat. et Instit. de pt. legat.*

) Nomen debitoris cui legatur, suo nomine utilem habet nem : directam non habet, nisi sit mandata vel cessa. Directa, rbis legis est : utilis ex mente. *l.* 47. §. 1. *ff. de negotiis.*

) Sex casibus utilis actio datur sine cessione, puta in legato, ıc, et in dote. *l.* 2. *supr. de obl. et act.* si nomen in solutum ın sit. *l. ult. supr. quando fiscus* : emptori hereditatis. *l.* 5. *de her. vel act. vend.* vel nominis. *l.* 7. *d. tit. de hered.* pensionis. *l.* 20. *ff. de pignorib.* adde *l.* 1. *infr. de donat.*

) *Duum mensium. Haloand.* eodem prisco sermone utitur. *l.* 2. *C. Theod. de decur.* Ideo Cujacius 18. *obs.* 9. putat hæc verba desumpta fuisse ex aliqua lege prisca, forte Julia et Papia, ne aliter jus haberent capiendi solidi novi nupti inter se, qui infra ætatem essent habendi liberos lege definitam, quam si vel duum mensium spatio una fuissent, novi caloris coercendi causa, quo æstuantes facile sua omnia novo conjugi elargiuntur.

(9) Brevitas temporis quo matrimonium duravit, non impedit quo minus alter conjugum alteri legare possit. facit *l.* 12. §. 1. *in fin. ff. de leg.* 1. vid. *l.* 2. *supr. de secund. nupt.*

(10) Legans rem communem cum alio, partem suam tantum legare intelligitur, *ut hic.* adde *l. servi.* 5. §. 1. *ff. de leg.* 1. interdum solidam rem legat, ut si testator putavit rem suam esse in solidum quam legavit : si disertis verbis communem sibi cum herede suo fundum legavit : si fundum simpliciter legavit : si proprietarius ipse fundum legavit, tum enim usumfructum legasse quoque intelligitur. Doctores *in l. hac consultissima.* 21. *supr. de testament. l. qui se patris.* 3. *supr. unde liberi.* Socin. *reg.* 224.

(11) Usufructuarius usumfructum legare non potest. vid. *l.* 24. §. 1. *ff. de legat.* 1.

(12) Vid. *l.* 2. *infr. comm. de legat. pars legis* 15. *supr. de testament. l. ult. supr. qui admitt.*

(13) Heredis appellatione veniunt heredes in infinitum. *l.* 4. *ff. de jure immun. l.* 65. *ff. de verb. signif.* nisi legetur ususfructus. *l.* 13. *supr. de usufruct.*

Si uni totum, alteri pars relinquatur. 1. Si eadem res eidem sæpius relinquatur.

23. Idem A. Juliano P. P.

CUm quæstio talis de significatione verborum [animos] veterum (1) movit, si quis cuidam *agrum Cornelianum* puta, vel alium quempiam in solidum legaverit, deinde (2) alii partem ejus dimidiam, quantam portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur? Simili dubitatione et in hereditate, et in fideicommissis habita. Cumque computationes multæ introducebantur, et multis ratiocinationibus dignæ: nos hujusmodi computationes quasi superfluas, et contrarias voluntati testatoris, omnes esse sopiendas censemus. Cum enim manifestum est, eum, qui ab initio duodecim uncias rei cuidam reliquit, alii autem postea sex, recessisse (3) quidem a priore voluntate, voluisse (4) autem minui eam sex unciis, cum alii eas obtulit: et præsens casus exitum apertissimum inveniet. ✝ Si quis itaque vel agrum, vel hereditatem reliquit, primo (5) quidem in totum, secundo autem in partem dimidiam: utrumque in sex uncias esse, vel dominum rei legatæ, vel heredem. Et si tota re primo relicta, tertiam partem secundo reliquerit: secundum prædictum modum octo quidem uncias vel agri, vel hereditatis apud primum remanere, tertiam autem partem vel quatuor uncias ad secundum migrare. Et sic in omnibus statuendum est, id est, in hereditatibus, vel legatis, vel fideicommissis: vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per hujusmodi viam æstimanda sunt.

§. 1. Sed et aliam disceptationem juris antiqui non absimilem constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. Agitabatur enim, si quis *agrum Cornelianum*, vel forte alium, vel quandam rem cuidam legaverit: et postea iterum, vel sæpius (6) ei eandem rem per legatum, vel fideicommissum dederit, post talia autem verba testamenti, Sempronio eundem agrum, vel aliam rem legaverit, ut sæpius quidem fuisset Titii mentio, semel autem Sempronii: quid statuendum est? et quid juris sit, si conjunctim, aut separatim eis relinquatur, sive in legato hoc consistat, sive in hereditate? Hujusmodi igitur decidentes antiquam controversiam sancimus, cuicumque sit hereditas vel ager in memoratis casibus, sive conjunctim, sive soli, sive sæpius eidem relictus, æqua (7) lance et hereditatem, et agrum, et aliam quamcunque rem dividi, et ad dimidiam partem unumquemque vocari: nisi specialiter expresserit, et dixerit testator, tantas quidem partes velle unum, tantas autem alterum habere. In omnibus etenim testatoris (8) voluntatem, quæ legitima est, dominari censemus. Dat. 15. Kalend. Decembr. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De eo, qui exheredato substitutus est.

24. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam suum filiumfamilias impuberem exheredatum fecit, aliis heredibus scriptis, eidem autem pupillo alium substitutum reliquit, maximam scilicet (9) ostendens ad filium suum affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit, sed post exheredationis (10) injuriam etiam substitutionem ei addidit, et [a] substituto legatum reliquit. *Quærebatur*, si hujusmodi legatum, vel fideicommissum posset valere? Sed et si legatum eidem exheredato filio pater reliquerit, et substituerit ei exheredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere? Cum igitur antiquitas quidem hoc diverse tractare maluerit, nobis autem hujusmodi jurgia supervacua esse videantur: sancimus (11) nullo legato, nullo fideicommisso hujusmodi substitutum, qui (12) exheredato pupillo datus est, prægravari, nec si ipsam rem, quam pupillo legavit, a substituto ejus vel legare, vel fideicommittere voluit. Dat. 2. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LMPADII et ORESTIS VV. CC.

Legatarius celans testamentum, privatur legato et remanet heredi scripto. Salic.

25. Idem A. Joanni P. P.

SI legatarius [vel fideicommissarius] celaverit (13) testamentum, et postea hoc in lucem emerserit, an posse legatum sibi relictum is, qui celaverit, ex [eo] testamento vindicare, dubitabatur? Quod omnimodo inhibendum esse censemus, ut non accipiat fructum (14) suæ calliditatis, qui voluit heredem hereditate sua defraudare: sed hujusmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quasi pro non scripto apud (15) heredem ut qui alii nocendum esse existimavit, ipse suam sentiat jacturam: quemadmodum si legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum sit, non (16) subierit tutelam: ei quidem legatum aufertur, pupillo autem adsignatur, cui ille utilis esse noluit. Dat. Kal. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

(1) *Animos veteres.* Cujac. 19. *obs.* 9. *tit. antiquos animos. l.* 9. *supr. qui testam.* Goth. Hæc est 32. decisio ex 50. novis decisionibus Justinianeis. vid. Inglois. Adde Bellapert. *h. t.* et Vigl. *de hered. instituend.* §. *si plures. num.* 6. Ans.

(2) Totum si uni legatur, alteri pars totius, censetur pars illi de toto adempta. *l.* 6. *ff. de adimendis.*

(3) Tacita voluntatis revocatio.

(4) *l.* 13. §. 4. *ff. de hered. instit.*

(5) Adde §. 7. *Instit. de heredib. instit.*

(6) Vid. *l.* 34. §. 1. *ff. de legat.* 1.

(7) *l.* 19. *in fin. l.* 84. §. 12. *ff. de legat.* 1.

(8) Vid. *l.* 16. *infr. de fideicommiss.*

(9) Ironia, ut in *l.* 97. *ff. de leg.* 3.

(10) Exheredatio injuriosa.

(11) Hæc est 33. decisio ex 50. novis Justinian. ut videre est apud Inglois. *Ans.*

(12) A substituto impuberis exheredati non potest legari, vel fideicommitti: etiamsi exheredato pater aliquid legaverit.

(13) Legatarius celans testamentum, privatur legato idque heredi cedit, quasi non scriptum. 5. Harmenop. 10. §. 36. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 4. *cap.* 48.

(14) Fructum suæ calliditatis jure nemo percipit. Dolus suus nemini prodest.

(15) Vid. quæ dixi ad *l. unicam.* §. 12. *infr. de caducis.* Cur ita? quoties indignitas respicit favorem certæ personæ, quod ei aufertur, injuriam passo defertur.

(16) *l.* 32. *ff. de excus. tut. l.* 5. §. 2. *ff. de his, quæ ut indign. l.* 12. §. 4. *ff. de relig.* nisi tutor non idoneus sit, pupillo minor: et ita per eum non stet. *l.* 76. §. 6. *ff. de legat.* 2.

De legatis, vel fideicommissis temporalibus.

26. Idem A. Joanni P. P.

ILlud quod de legatis, vel fideicommissis temporalibus (1), utpote irritis, a legum conditoribus definitum est, emendare prospeximus: sancientes etiam talem legatorum, vel fideicommissorum speciem valere, et firmitatem habere. Cum enim jam constitutum sit, fieri posse temporales donationes (2), et contractus: consequens (3) est etiam legata, vel fideicommissa, quæ (4) ad tempus relicta sunt, ad eandem similitudinem confirmari: post completum videlicet tempus ad heredem iisdem legatis, vel fideicommissis remeantibus (5), necessitatem habente legatario, vel fideicommissario cautionem in personam heredis exponere, ut [ei] post transactum tempus res non culpa ejus deterior facta restituatur. Dat. 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XXXVIII.

DE VERBORUM (6) ET RERUM SIGNIFICATIONE.

De prædiis instructis *legatis.*

1. Imp. ANTONINUS A. Antipatræ.

PRædiis *instructis* (7) legatis, quamvis ex fructibus vinum et oleum in eodem fundo habuit: tamen si id venale (8) fuit: item ea, quæ ad tempus propter incursionem latronum tutelæ (9) causa in prædium translata sunt, legato non cedere, juris auctoribus placuit.

† Vinum vero quod in apothecis fuit, si ideo (10) illic habuit, ut cum in prædium venisset, materfamilias eo uteretur (11), legato cedere, ignorare non debes. PP. 6. Id. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De fundo instructo.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Rufino.

FUndo, *sicut* (12) *instructus* (13) *est*, legato, sive per fideicommissum relicto, villicum quidem, homines que, et omnia, quæ vel ipse paterfamilias, cum ibi ageret, vel ut fundus esset instructus, non temporis causa, in eo habuit, relicta esse, juris auctoritate definitum est: ea etiam, quæ tam fructuum colligendorum (14), quam servandorum, item pecora (15) stercorandi, vel pascendi causa ibi constituta, ut de his fructus capiantur, vel ut fundus sit instructus: fideicommisso cedere, certi juris est. Dat. Non. Octobr. *Sirmii*, AA. Consulibus.

De cautione περί ἀσφαλείας.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P.P.

SAncimus *cautionis* (16) nomine, vel ἀσφαλείας. id est, *Securitatis*, non (17) esse fidejussoris dationem

(1) Valet legatum factum ad certum tempus, vel incertum: contra, Hereditas ex die, vel in diem non datur, *l.* 34. *ff. de hered. instit.* nisi a milite. vid. *l.* 8. *supr. de testament. milit.* adde *l.* 9. *supr. de hæred. instit.*

(2) *l.* 1. 2. 3. *infr. de donationib. quæ sub modo.*

(3) Argumentum valet a contractibus ad ultimas voluntates. dixi ad *l.* 20. *ff. de verb. sign.* vid. Manticam 3. *de Conjecturis ultim. voluntatum.* 18. et Everardum *Topicis loco a contractibus ad ultimas voluntates.* 37. Goth. Vid. *l.* 44. §. 5. *et l.* 46. *ff. de legat.* 1. Ans.

(4) Ad tempus legari potest, *ut hic*, ut et vendi, donari. *l.* 1. *ff. de in diem addict. l.* 1. *l.* 2. *ff. de lege commissoria. l.* 1. 2. 3. *infr. de don. quæ sub modo.* dos relinqui. *l. in rebus.* 30. *supr. de jure dot. l.* 1. *supr. soluto.* emphyteusis dari. *l.* 2. *supr. de jure emphyteut.* vid. Bertrand. 4. *consil.* 1. *num.* 4.

(5) Finito legati tempore, legatum ad heredem revertitur.

(6) Dixi ad *L.* 50. *D. pen. tit.*

(7) Instructis prædiis legatis, ea tantum cedunt, quæ fuerunt ibi perpetui usus causa: ad tempus ibi reposita, venalia non cedunt.

(8) *l.* 12. §. 30. *ff. de instructo.*

(9) Id est, custodiæ *l.* 12. §. 29. *ff. de instruct.* vid. Paul. 3. *sentent.* 6. §. 39.

(10) Vinum in apothecis duplici causa habetur: vel ut eo utamur, *ut hic.* vel ut in horreo, ut postea vendamus. vid. *in d. l.* 12. §. 29.

(11) Illudque absumeret. Paul. 5. *sent.* 6. §. 42. *l.* 1. *supr. eodem.*

(12) *l.* 8. *l.* 12. §. 27. *l.* 16. §. 2. *l.* 20. §. 8. *ff. de instruct.*

(13) Fundi instructi legato instrumenta tam fundi quam patrisfamilias veniunt, veluti pecora, instrumenta fructuum colligendorum, villici, homines.

(14) *l.* 8. *ff. de instructo.*

(15) *l.* 9. *ff. de instructo.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 38.

(16) *l.* 188. *in fin. ff. h. t.*

(17) Cautionis verbum a lege, vel contrahentibus, vel a testatore, vel statuto, consuetudine, aut ordinatione prolatum nudam promissionem continet, non fidejussorem, *ut hic:* nisi qui cavere debet, sit suspectus: alias inanis cautio creditori non prodesset: nisi is, qui promisit, cautione antea erat obligatus (alias secunda promissio priori nihil adferret utilitatis) nisi agatur de cautione prætoria. *arg. l.* 7. *ff. de prætoriis.* nisi frustratoria esset nuda cautio: nisi cautio Burgensis (ut Galli dicunt) id est, sufficiens, et competens. *l.* 21. *ff. de judiciis.* idonea. *l.* 41. *ff. de pet. hered. l.* 6. *ff. de pignor. act. l.* 1. §. 36. *ff. depositi. l.* 59. *in fin. ff. mandati. l.* 4. *supr. de præcibus imp. l. pen. in fin. supr. depositi. l.* 3. *infr. de omni agro.* (Idonee enim cavere est satisdato et captis pignoribus. *l.* 4. §. 8. *Infr. de fideicomm. libert.*) bona et plena debeatur. Socinus *reg.* 43. nisi recte caveri oporteat. *l.* 2. *ff. de usufruct. earum rerum. l.* 1. §. 9. *ff. de collat. bonor. l.* 73. *ff. de verb. sign.* multo magis, si conjunctim bonam et sufficientem cautionem dari sit necesse. Copulationum namque vis hæc est, ut utrumque requiratur, et geminata qualitas cautionis ejusdem naturam augeat. Ad hæc, Fidejussore mortuo, vel non solvendo facto, alius peti potest. Superioribus casibus, idonea cautio non est simplex quantumvis hominis divitis juramentum. Legis enim et statuti præceptum in forma specifica implendum est. Sufficiens etiam non est quivis ex plebe: religiosus, quantumvis vir probus: quia nihil habet: *Auth. ingressi. supr. de sacros. eccles.* usurarius, licet dives: infamis manifestus: *l.* 20. *supr. ex quib. caus. infam.* (qua de re dubitari tamen potest) advocatus, procurator rixarum plenus, notarius fraudulentus, mulier: *l.* 1. *et passim. ff. ad SC. Vellcian.* minor, furiosus, prodigus et similes, qui obligari non possunt: *Inst. de inutilib. stipul. l.* 1. *ff. de verb. obl.* milites et nobiles in eundem ordinem referunt. mobilium tantum possessor etiam idonea cautio non est: sed nec is qui se non obligat ad instar principalis, puta non personaliter: si pignus nudum offertur (si tamen de Prætoria cautione agitur. *l.* 7. *ff. de prætoriis*,) qui instrumento publico cavere non vult. Sufficiens vero dici potest, qui suarum opum laudatores, seu certificatores apud judicem, arbitrum, vel commissarium in id delectum parte præsente, vel citata. *l.* 47. *ff. de re judic.* profert. Solent enim judices idoneos probare etiam parte invita. Tenetur quoque laudator ille in subsidium, principali non solvendo. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejuss. tut.* idoneus quoque intelligitur, qui non idoneus quidem est, sed tamen probatus a creditore est. *l.* 3. *in fin. ff. de fidejuss.* Quid si quis fidejussorem non reperit, est enim difficile fidejussorem reperire? decurritur ad sequestrum. vid. *l.* 5. §. 1. *ff. ut legat. Novell.* 88. *cap.* 2. §. 1. *l.* 33. §. 2. *supr de episc. et cler.* Quid si reus eo loci ubi petitur cautio, juret se satisdare non posse, alibi posse? auditur. *l.* 8. §. 5. *ff. qui satisdare.* His adde Rebuf. *tom.* 2. *tract. de sentent. execut. art.* 1. *gloss.* 16 *in verb. Bonne et suffisante caution.*

interpretandam (1): nisi hoc specialiter, vel in Græcis, vel in Latinis verbis scriptum fuerit: nisi enim, vel generaliter de satisdatione, vel fidejussione specialiter sit (2) nominatum, cautione, vel ἀσφαλείᾳ minime fidejussionem, sed nudam promissionem significari. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De verbo Aut.

4. Idem A. Joanni P. P.

CUm quidam sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicommissum, vel libertatem, vel tutelam scripsisset, *Ille, aut* (3) *ille mihi heres esto:* vel, *Illi, aut illi do lego:* vel *dari volo:* vel *illum, aut illum liberum:* aut *tutorem* (4) *esse volo*, vel *jubeo:* dubitabatur, utrumne inutilis sit hujusmodi institutio, et legatum, et fideicommissum, et libertas, et tutoris datio? an occupantis melior conditio sit? an ambo in hujusmodi lucra, vel munera vocentur? et an secundum aliquem ordinem admittantur? an uterque omnimodo? cum alii in institutionibus primum quasi institutum, admitti, secundum quasi substitutum, alii in fideicommissis posteriorem solum accepturum fideicommissum existimaverint, quasi recentiore voluntate testatoris utentem. Et si quis eorum altercationes sigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leve libri volumen extendere, ut sic explicari possit tanta auctorum varietas: cum non solum juris auctores, sed etiam ipsæ principales constitutiones, quas ipsi auctores retulerunt, inter se variasse videntur. Melius itaque nobis visum est (5), omni hujusmodi verbositate explosa, conjunctionem *Aut* (6), pro *Et* accipi: ut videatur copulativo modo esse prolata, et magis sit παραδιάζευξις (7), ut et primam personam inducat, et secundam non repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto (8), *Quod vi, aut clam, aut* conjunctio pro *et* apertissime posita est: ita et in omnibus hujusmodi casibus, sive institutionum, sive legatorum, sive fideicommissorum, vel libertatum, seu tutelarum hoc est intelligendum, ut ambo veniant æqua lance ad hereditatem, ambo legata similiter accipiant: fideicommissum in utrumque dividatur: libertas utrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio: [ut] sic nemo defraudetur a commodo testatoris, et major providentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur, apud quem debeat esse tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed hæc quidem sancimus, cum in persona hujusmodi proferatur scriptura. Sin autem una quidem est persona, res (9) autem ita derelictæ sunt, *Illam, aut illam rem illi do lego*, vel *per fideicommissum relinquo:* tunc secundum veteres regulas et antiquas definitiones, vetustatis jura maneant incorrupta, nulla innovatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiam in contractibus locum habere censemus. Dat. Prid. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De nomine familiæ.

5. Idem A. Joanni P. P.

SUggestioni Illyricianæ (10) advocationis respondentes, decernimus, *familiæ* (11) nomen talem habere vigorem, parentes, et liberos, omnesque propinquos, et substantiam, libertos (12) etiam et patronos, nec non servos per hanc appellationem significari: et si quis per suum elogium fideicommissum *familiæ* (13) *suæ* reliquerit, nulla speciali adjectione super quibusdam certis personis facta: non solum propinquos, sed etiam his deficientibus, generum (14) et nurum. Eos enim nobis humanum esse videtur ad fideicommissum vocari: ita videlicet, si matrimonium morte (15) filii, vel filiæ fuerit dissolutum: nullo etenim modo possunt gener, vel nurus filiis viventibus ad tale fideicommissum vocari: cum hi proculdubio eos antecedant: et hoc videlicet gradatim fieri, ut post eos liberti veniant. † Hoc eodem valente et si quis rem immobilem cuidam legaverit, vel fideicommiserit, eamque alienare prohibuerit (16) adjiciens, *ut si hoc fideicommissarius prætererierit, familiæ* (17) *suæ res acquiratur.* † In aliis autem casibus nomen *familiæ* (18) pro substantia oportet intelligi: quia et servi et aliæ res in patrimonio uniuscujusque esse putantur. Dat. 15. Kal. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. Anno secundo. 532.

(1) Imo interpretanda est *l.* 59. *in fin. ff. mandati.* Aliud est ad nudam, aliud ad idoneam cautionem teneri.

(2) Puta in testamento, ut *l.* 84. *ff. de leg.* 1. *l.* 32. *ff. ad SC. Trebell.*

(3) Disjunctiva posita inter personas honoratas, vel gravatas, tam in ultimis voluntatibus quam contractibus pro conjuncta capitur: non si inter res sit apposita.

(4) Adde *l.* 23. *ff. de testam. tut.*

(5) Hæc est 34. decisio ex novis 50. Justinian. *Ans.*

(6) *Aut* pro *Et* accipitur, et ita disjunctiva pro conjunctiva sumitur. *l.* 53. *ff h. t.* et e contra *d. l.* 53. *et* 29. *ff. h, t. l.* 11. §. 5. *in fin. ff. quod vi.*

(7) Alciatus 9. *Parerg.* 18 legit συνάφεια, et male. vid. Cujac. ad *l.* 27. *ff. de pactis:* et ad *l.* 133. *ff. de verb. oblig.* παραδιάζευξις falsa disjunctio quoties quid ita disjungitur, ut tamen conjunctim intelligatur, quæ loquendi forma etiam παρασιώπησις dicitur, cum quid ita reticemus, ut tamen tacitis nobis intelligatur. διάζευξις, disjunctio: ἐπαμφοτερισμός, alteratio.

(8) *l.* 11. §. 5. *in fin. ff. quod vi aut clam.*

(9) Disjunctiva inter res diversas posita, pro conjunctiva non habetur: inter personas posita, interdum habetur. *infr. h. t.*

(10) Illyriciana advocatio est eorum advocatorum, qui munere isto fungebantur apud Præfectum Prætorio Illyrici, cujus alibi quoque fit mentio.

(11) Familiæ relictum gradatim debetur personis appellatione familiæ comprehensis. De familia adde *l.* 195. §. 2. *l.* 196. *ff. h. t. l.* 32. §. 6. *ff. de leg.* 2. *l.* 14. §. *ult. ff. ad SC. Trebell.* Tiraquell. *libello Du retraict lignager* §. 1. *gloss.* 9. *num.* 195. Simonem de Prætis 3. *de interpret. ultimarum voluntat.* 3. *dubitatione* 1. *solutione* 11. *num.* 25.

(12) Vid. quæ scripsi ad *l.* 108. *ff. de cond. et demonstr.*

(13) De relicto familiæ. *Familiæ relinquo. ut hic*, et *l.* 32. §. 6. *ff. de leg.* 2. *familiæ volo adquiri. in fin. infr. h. t.* addatur et illud, *ne de nomine familiæ meæ exeat. l.* 88. §. 6. *ff. de leg.* 2.

(14) Gener et nurus numerantur in familia.

(15) Gener et nurus dicuntur etiam dissoluto matrimonio, et sic affinitas dicitur durare dissoluto quoque matrimonio. In edicto *de postulando*, præsentes affinitates intelliguntur, non quæ fuerunt. *l.* 3. §. 1. *ff. de postulando.* in nuptiis etiam non præsentes intelliguntur. §. 8. *ibi, si fuit nurus. Inst. de nupt.* Ita servus testari non potest pro iis dominis quorum antea fuerit. *l.* 14. *infr. de quæst.* Quare quod a Gallis dicitur, *Morte ma fille, mort est mon gendre*, refertur ad amorem potius quam ad pudorem et honestatem, morte filiæ deminuitur quasi necesssitudo, at non honestas et reverentia.

(16) Plerumque testatores vetant res extero vendi, vel in exterum alienari. *l. ult. supr. de reb. alien. non alienand.*

(17) De relicto familiæ dixi *supr. h. t.*

(18) Familiæ nomen pro substantia, ut eo loco: Adgnatus proximus familiam habeto, *l.* 195. §. 1. *ff. h. t.*

TIT. XXXIX.

SI OMISSA (1) SIT CAUSA (2) TESTAMENTI.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Januariæ.

SI in fraudem legatorum transmissam hereditatem ad substitutum (3) probatura es : utilis actio adversus um , cum quo fraudis consilium participatum est , [tibi] ompetit. Plane , si pecunia (4) accepta omisit (5) adionem , legata et fideicommissa præstare cogitur. Accept. alend. Octobr. FUSCO et DEXTRO CONSS. 226.

Si hereditas , quæ adiri poterit , repudietur in fraudem legatorum , habet locum hoc Edictum. Baldus.

2. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Victoriæ.

EUm , qui cum testamento posset obtinere hereditatem, ab intestato jus successionis voluit amplecti , libertibus (6) eodem testamento datis obesse non posse , ampridem placuit. Quod si cum jam neque adiri ex teamento hereditas , neque bonorum possessio peti possit , dicium defuncti non (7) usurpabitur , sed ad irritum ris ratione revocatum est; petitio relictorum nullo jure ocedit. Si vero jure facto testamento : cessante herede ipto alter ab intestato adiit hereditatem , neque libertes (8) , neque legata ex testamento posse præstari mafestum est. PP. Kalend. Januar. PHILIPPO A. et TIANO CONSS. 246.

3. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Apro et Piæ.

SI Proculiana patri vestro , cujus estis heredes , testamento quid reliquit , et scripti jure secundum ejus dicium vel omissa causa testamenti successerunt ab intestato , aditus competens Judex , quatenus legis Falcidiæ (9) modus patitur , vobis relicta restitui jubebit. Dat. 15. Kal. Januar. *Sirmii* , AA. CONSS.

TIT. XL.

DE INDICTA VIDUITATE (10) , ET LEGE JULIA MISCELLA (11) TOLLENDA (12).

Conditio viduitatis non spernitur , si legatum non adscribitur mulieri , sed alteri. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Bono.

LEgatum alii (13) sub conditione sic relictum , *si uxor* (14) *nuptui se post mortem mariti non collocaverit* (15) , contractis nuptiis conditione deficit , ideoque peti nequaquam potest. PP. 13. Kal. August. GORDIANO A. II. et POMPEINAO CONSS. 242.

Lex Julia Miscella in juramento et cautione Mutiana , quæ præstabatur , cessat. Salic.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

AMbiguitates legis Juliæ (16) Miscellæ generali lege tollentes , nullum concedimus fieri juramentum secundum prædictam legem , sed penitus ea una cum Mutiana (17) cautione super hac causa quiescente , licere *mulieribus* etiam maritorum (18) suorum (19) interminatione spreta , quæ viduitatem eis indicit , et non dato sacramento , procreandæ sobolis gratia tantum ad secundas migrare nuptias , pœna hujusmodi cessante , sive habeat liberos , sive non : et ea percipere (20) , quæ maritus dereliquit : quorum omnium manifestissimum est , dominium minime eas liberis existentibus habere , usufructu (21) tantummodo apud eas remanente , et ad liberos prioris tori proprietate eorum deferenda , secundum ea quæ de secundis nuptiis , et lucris quæ ex his mulieribus [obveniunt] statuta sunt , ne ex necessitate legis , et sacramento colorato (22) perjurium committatur. Cum

(1) *L.* 29. *D.* 4. adde 44. *Ecl.* 26. Omittere est negligere jusium defuncti : repudiare , abstinere , cessare.

(2) Causa testamenti ipsum testamentum , seu hereditas testanto delata.

(3) *l.* 1. *infr. de fideic. libert.* Substitutus cui defertur heredi, legata solvit.

(4) *l.* 3. 4. *ff. h. t.*

(5) Tenetur , qui omisit aditionem , licet non possideat.

(6) *l.* 22. *ff. h. t.*

(7) Non insuper habitum etc. Cujac. 3. *obs.* 22. *in fin.* ubi ionem verbi , *insuper habere* , explicat. *Insuper habere* , ut m autor notat 11. *observ.* 12. est παροράν vel πλημμελεῖν. Nam πλημμελήσει Hieronymus interpretatur , insuper habebit : et eon sensu Agellius 1. Eam confidentiam non insuper habendam elligit , et Symmachus , scribendi munus non insuper habitum , adde quæ dixi ad *l.* 43. *in fin. ff. de religios.* *l.* 17. *ff. de quæ ut indign.* adde alia ex Mureto 11. *variar.* 17.

(8) Vide *l.* 17. *ff. h. t.*

(9) Falcidia detrahitur , etiam quando legata ex hoc edicto entur. adde *l.* 6. *ff. h. t.*

(10) Id est , de legatis viro aut mulieri sub conditione viduitaet cœlibatus relictis.

(11) De qua dixi ad *Novell.* 22. *c.* 43. Cur ita dicitur , vide 3. *infr. h. t.*

(12) Id est , de remittenda conditione viduitatis a testatore indi. Hodie non remittitur. *Novell.* 22. *cap.* 44. Hujus itaque tii interpretatio desumenda est ex *dicto capite* 43. *et* 44.

(13) Extraneo scil.

(14) Mea.

(15) Id est , si uxor mea vidua permanserit : hoc igitur innuit : Si extraneo legavero sub conditione , *Si uxor mea vidua permanserit* , conditionem non remitti : quia nulla viduitas injungitur. *l.* 74. *ff. de condition. et demonstrat.* aliud erit si uxori vel alii mulieri legavero sub hac conditione , *Si vidua permanserit.* Eo enim casu conditio remittitur. *l.* 2. *supr. de instit. et substit.*

(16) Lege Julia Miscella cavebatur , ut mulieres , quibus viri ac mariti viduitatem indixissent , etiam si nuptias secundas contraxissent , relicta sibi legata consequerentur , præstito prius jurejurando se procreandæ sobolis gratia secundas nuptias contrahere. Cui legi , quod ad juramentum attinet , Justinianus derogat *hac lege et Nov.* 22. *c.* 43.

(17) Vide *l.* 3. *infr. h. t.*

(18) Quidam hinc colligunt , Legem Juliam Miscellam pertinuisse ad conditiones adscriptas solius mariti testamento. Sed Mercator 1. *Notar.* 2. ait etiam pertinere ad conditiones adscriptas extranei testamento : quod et evidenter ex *Justiniani Novella* confirmat 22. *c.* 44. *in fin.*

(19) Robertus hinc colligit , Legem Juliam Miscellam pertinere ad solas viduas. Mercator 1. *Notar.* 2. ait pertinere etiam ad virgines : eo sensu cœlibatus , aut viduitatis conditionem multo magis virginibus quam viduis remittendam esse.

(20) Hodie mulieres non possunt legatum accipere si nupserint. *Novell.* 22. *c.* 44.

(21) *l.* 3. *versic. nec quicquam. supr. de secund. nupt.*

(22) Ex colorato sacramento perjurium committitur.

*

enim mulieres ad (1) hoc natura progenuerit, ut partus ederent, et maxima eis cupiditas in hoc constituta sit: quare scientes prudentesque perjurium committi patimur? Tale igitur juramentum conquiescat, et lex Julia Miscella cedat cum Mutiana (2) cautione super hoc introducta: et a [nostra] republica separata. Augeri (3) etenim magis nostram Rempublicam, et multis hominibus legitime progenitis frequentari, quam impiis perjuriis affici volumus: cum satis esse inhumanum videatur, per leges (4), quæ perjuria puniunt, viam perjuriis aperiri. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

In Authent. de nupt. §. quæ vero nunc sequitur. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 43.

CUi relictum quid fuerit a conjuge, vel a qualibet persona, ne secundas ineat nuptias: *intra annum quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat: post annum vero capiat, præstita cautione* rei cum fructibus restituendæ, si contra fecerit. *Pro re immobili juratoria cautio fiat cum hypothecis; pro mobili (si persona sit idonea) eadem sit cautio: alioqui et fidejussor exigitur, si præstari potest. Contractis nuptiis res data vindicari potest: quod sic admittitur, ac si ei relictum, vel ordinatum non esset.*

Lex Julia Miscella correcta in muliere est correcta in viro, et conditio in viduitate opposita, si perseverantiam non requirit, est exspectanda. Bald.

3. Idem A. Joanni P. P.

LEgem Juliam Miscellam quemadmodum in fœminis sustulimus, ita et in (5) *masculis* esse sublatam, pertinere quidem ad sensum nostræ legis, quam super hoc promulgavimus, non est incertum: Ne tamen quædam ambiguitas simplices (6) animos moveat, etiam expressim sancimus, legem Juliam Miscellam, et Senatusconsultum (7), quod circa eam factum est, nec non Mutianam (8) cautionem, quæ super talibus nuptiis introducta est, non solum in fœminis, sed etiam in masculis cessare. † Sed quia apud Ulpianum in libris Sabinianis invenimus quædam verba, quæ effugiunt legis Miscellæ observationem: ne quis et ea sublata esse putaverit, sancimus, cum hujusmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, *Si vidua* (9) *erit*, vel *quoties vidua erit*, vel *cum vidua erit*, vel e contrario maribus, *Si amiserint uxores*, vel *quando ad cœlibatum pervenerint:* non vetari ea vindicare, vel legitimo modo sumere, quæ eis derelicta sunt. Neque enim ut permaneant, vel fœminæ in viduitate, vel masculi in cœlibatu, videtur esse relictum, ut locum ante nostram legem habeat lex Julia Miscella, quæ jam perempta est: sed cum primum hoc evenerit, illico competat talibus personis ejus quod relictum est, persecutio: quia sub conditione relictum esse videtur, sive semel, sive in annos singulos hæc liberalitas fuerit conscripta, quasi pro solatio suæ tristitiæ (10). Dat. Kalend. Novemb. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

TIT. XLI.

DE HIS, QUÆ POENÆ (11) NOMINE IN TESTAMENTO, VEL CODICILLIS [SCRIBUNTUR, VEL] RELINQUUNTUR.

Relictum, vel in alium translatum pœnæ nomine valet, nisi ob turpem causam, vel impossibilem conditionem relinquatur.

1. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

SUpervacuam observationem veterum [legum,] per quam testatorum voluntates ad effectum duci impediebantur, amputamus: præcipientes, nullum valere dicendo pœnæ nomine quædam esse relicta (12), vel adempta in supremis testantium voluntatibus, eas infirmare: sed licere testanti pro implenda sua voluntate, vel pecuniam dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit, tam in adimendis hereditatibus, vel legatis, vel fideicommissis, vel libertatibus, quam in præcipiendo ad alias personas eas transferri ab eo, cui relicta ab initio sunt, vel aliquid aliis ab eo dari, si minus dispositionibus suis heres, vel legatarius, vel libertate donatus paruerit. Quod (13) si aliquid facere, vel legibus (14) interdictum, vel alias probosum, vel etiam impossibile (15) jussus aliquis eorum fuerit: tunc sine ullo damno, etiam neglecto testatoris præcepto servabitur. Dat. Kal. Januar. *Constantinop.* Domino nostro Justin. A. PP. II. Cons. 528.

TIT. XLII.

DE FIDEICOMMISSIS (16).

De alimentis, et vestiario.

1. Imp. Antoninus A.

SI probaveris Demetrium petiisse (17) de matre heredeque sua, ut tibi alimenta menstrua, et vestiarium

(1) Mulieres ad id natura progenitæ, ut partus edant.
(2) Vide *l.* 3. *infr. h. t.*
(3) Rempublicam multis hominibus augeri interest.
(4) Legibus via perjuriis non aperitur, cum perjuria legibus ipsis puniantur.
(5) Ideo lex Julia Miscella dici existimatur, quod pertineat tam ad mares, quam ad fœminas quibus viduitas injungitur. *l.* 79. *in fin. ff. de cond. et demonstr.* dixi plenius *ad Novell.* 22. *c.* 43.
(6) Ut alibi *veteres animos et antiquos. l.* 23. *supr. de legatis.*
(7) Senatusconsulta quæ circa eam facta sunt. Cujac. *hic.* ut intelligas Pernicianum et Calvisianum, de quibus vide Ulpianum.
(8) De qua *l.* 2. *supr. h. t. l.* 72. §. 1. *ff. de cond. et demonstr.*
(9) Conditio, lego Mæviæ, *Si vidua erit*, *Cum vidua erit*, vel *lego Titio*, *si uxorem amiserit.* Cum cœlebs erit, non remittitur: nec enim viduitatem indicit, sed solatium viduitati præbet.
(10) Solatium tristitiæ.
(11) Vide *Lib.* 34. *ff.* 6. Ulp. 24. §. 17. §. 36. *Inst. de legat. l.* 12. *ff. de cond. et demonstr.* hoc tandem constituit, valere omnia quæ testamento, vel codicillis pœnæ causa relinquuntur ut suprema voluntas testatoris potior sit ratione juris, nisi si quid testator fieri jusserit impossibile aut quasi.
(12) Relictum vel ademptum pœnæ nomine valet: nisi turpis vel impossibilis conditio adjecta sit.
(13) Prohibitionem factam heredi, vel legatario, ne instituat heredem etiam extraneum, non valere, ex hoc loco colligitur junc. *l. quoties.* 22. *ff. de cond. et demonstr.* quia conditio potest negligi quæ vel spe præmii, vel metu pœnæ impedire potest liberam testandi facultatem, nisi forte testator justa ac legitima de causa heredem testari prohibuerit: veluti prodigum, vel similem. Alex. *cons.* 155. Jas. 2. *cons.* 189. 3. *cons.* 142. 4. *cons.* 164. Cur. *cons.* 160. *Gloss. in l. illæ.* 71. *ff. de her. inst.*
(14) Legibus interdicta, non natura, sed jure impossibilia censentur.
(15) §. *ult. in fin. Inst. de leg.*
(16) L. 30. 31. 32. *D. eodem.* adde *L.* 2. *Inst.* 23.
(17) Testamento, scil. minus solenni.

nnuum præstaret, eamque secutam voluntatem filii sui r multum (1) temporis, id est, non minus in tali usa triennio (2) ea præstitisse, ut in (3) futurum uoque ea præstentur, et si qua in præteritum præstita on sunt, ut exsolvantur, impetrabis. PP. 17. Kalend. ptemb. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De solutione fideicommissi inutiliter relicti.

2. Idem A. Eupatrio.

Tsi (4) inutiliter (5) fideicommissum relictum sit: tamen si heredes comperta (6) voluntate defuncti, rædia ex causa fideicommissi avo tuo præstiterunt (7): ustra ab heredibus ejus de ea re quæstio tibi movetur, m non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia (8) licti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse viatur. PP. 6. Kalend. August. LÆTO II. et CEREALE NSS. 216.

e morte manumissæ ex causa fideicommissi, cui hereditas quoque fideicommissa debebatur.

3. Idem A. Rufino.

Um secundum voluntatem defunctæ, Chrysidem puellam ab heredibus manumissam, eamque, priusquam restitueretur hereditas (9), intestato vita functam pronas: ad manumissores (10) ejus successio pertinet. Qui adierint ejus hereditatem confusis (11) actionibus, ficommisso sunt liberati. PP. 5. Id. Decembr. LÆTO II. CEREALE CONSS. 216.

De alienatione et oppigneratione extra familiam prohibita.

4. Imp. ALEXAND. A. Victorino.

Oluntas (12) patris prohibentis (13) *liberos fundos extra* (14) *familiam* (15) *vendere, vel pignori dare*, fratrem sorori (16) donare (17) prohibuisse non videtur. PP. 5. Kal. Jul. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Differentia substitutionis pupillaris, et fideicommissariæ.

5. Idem A. Reginæ.

SI frater tuus, postquam patri heres extitit, pubes (18) jam [factus,] sine liberis decessit: ex pupillari substitutione tibi hereditas ejus delata non est. Sed (19) si verbis fideicommissi aliqua parte testamenti confirmata est: fideicommissum ab heredibus petere non prohiberis. PP. 15. Kal. Februar. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Si res obligatæ relinquantur.

6. Idem A. Nilio.

PRædia obligata (20) per legatum, vel fideicommissum relicta, heres luere (21) debet: maxime cum testator conditionem eorum non ignoravit: aut si scisset, legaturus tibi aliud, quod non minus esset, fuisset. Si (22) vero a creditore distracta sunt, pretium heres exsolvere cogitur, nisi contraria defuncti voluntas ab herede ostendatur. PP. 16. Kalend. Mart. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Si quæratur de voluntate defuncti.

7. Idem A. Septimo.

VOluntatis (23) defuncti quæstio in æstimatione (24) Judicis est. PP. 15. Kal. Mart. FUSCO II. et DEXTRO CONSS. 226.

(1) Multum temporis triennium.

(2) 2. *Feud.* 2. §. 2. Triennio solutum annuum legatum, in rum perpetuo debetur. vide quæ dixi ad *l.* 28. *supr. de pact.* . *l.* 7. *l.* 8. *supr. de usuris. l.* 6. *ff. de usuris.* adde *l.* 88. 5. *ff. de leg.* 2.

(3) Vide *d. l.* 28.

(4) Licet inutiliter legatum relictum sit, et heredes scientes stiterint: non amplius id repetere possunt. *Synops. Basil.* 44. 1. c. 112.

(5) Agnoscens minus solennem voluntatem, et ex ea solvens repetit.

(6) *Comparata.* Hal.

(7) Ultro ac voluntarie. *l.* 23. *infr. h. t. l.* 16. §. 1. *supr. testam. l.* 83. *ff. de fideic. libert. l.* 9. §. 5. *ff. de jur. et i ign.*

(8) Conscientia relicti.

(9) Fideicommissum universale transmittitur, licet non facta restitutio: ut hinc constet pertinere etiam hunc titulum ad fiommissa universalia. adde *l.* 5. 12. 14. 15. 16. 30. *et ult.* *h. t.*

(10) *l.* 17. *ff. de bon. lib. Instit. de suc. lib.*

(11) Debitori succedente creditore, confunditur actio. *l.* 7. *supr. pactis. l.* 6. *infr. ad l. Falc. l.* 95. §. 2. *ff. de solut.*

(12) Vide *l. ult. supr. de reb. al. non alien.*

(13) Alienatione liberis interdicta non prohibentur ipsi liberi inse alienare, *ut hic.* Quid liberis alienare prohibitis, an nepos are vetatur? prohibetur, ut et alii descendentes. Quid si here- alienare prohibuit? heres heredis prohibitus quoque intelligi- *l. pater.* 38. §. *Julius.* 4. *ff. de leg.* 3.

(14) Facit *l. ult. supr. de verb. et rer. sig. l.* 88. §. 6. *ff. eg.* 2.

(15) Familiæ appellatione contineri fratres et sorores hinc collir: sed tamen verius est hic agi de familia testatoris, hoc sen- Extra familiam alienare prohibitum non videri extra familiam toris alienare, si sorori donaverit. vide Simonem de Prætis 3. *interpr.* 3. *dubit.* 1. *solut.* 10. Quid si nupta est soror? vide *lt. supr. de verb. sign.* Quid liberi alienare prohibiti extra faiam, an in infinitum alienare vetantur? hujusmodi prohibitio rtum gradum, seu quartam generationem, non egreditur, *Nov. de rest. fideic.* 39. §. *pen.* in verb. *post quatuor demum generationes.* Socin. *reg.* 284.

(16) Sorori quod donatur, non alienatur extra familiam. *d. l. ult. in fin.*

(17) Si ita est: prohibitus alienare, poterit donare? non ita est. Nam de nuda donatione hic non agitur, sed de donatione facta sorori. Persona, non genus contractus huic constitutioni privilegium facit: alias, non quemadmodum donare licet quod vendi potest. *l.* 163. *ff. de reg. jur.* ita donare possumus, quod vendere prohibemur.

(18) Directa pupillaris expirat pubertate. adde *l.* 8. *supr. de impub. et aliis.*

(19) Fideicommissaria substitutio non expirat pubertate.

(20) Hic agitur de re obligata postea legata, vel fideicommissa, ut et alibi *l.* 57. *ff. de leg.* 1. §. 5. *Inst. de leg.* ut et in *l.* 3. *supr. de leg.* de re legata postea obligata hoc tandem innuit, Res obligata si a sciente testatore relinquatur, ut heres teneatur eam luere, vel ejus loco pretium solvere.

(21) Legatum (si forte res legata alicui obligata sit) heres luere debet, ut id legatario præstet, *ut hic.* Fallit, si facto ipsius legatarii res ipsa obligata est, *ut hic. et l. res obligata.* 57. *ff. de leg.* 1. *arg. l. licet placeat.* 15. *ff. de dote prælegata.* si legatum ipsum universale sit. (Hujus enim legati luitio ad legatarium pertinet, quod una cum suo onere transeat. *arg. d. l.* 15. *l. cum pater.* 77. *ff. de leg.* 2.) si res ipsa legata sit nomine extranei, hoc est, alterius quam ipsius testatoris, vel heredis ejus. Bart. *hic.* Socin. *reg.* 171. adde quæ scripsi apud Theophil. §. 5. *Inst. de legat.*

(22) Prædia obligata, si legantur, ea cogitur heres luere. Quod si jam a creditore distracta sunt, compellitur heres horum æstimationem legatario præstare. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 1. *c.* 116. 5. Harm. 10. §. 34.

(23) *l.* 15. *infr. h. t. l.* 95. *ff. de leg.* 3. atque ita servandæ voluntatis defuncti causa a verborum propria significatione recedere licet: quod quoties aut quibus casibus permittatur, vide apud Socinum *reg.* 44. verborum propriæ significationi statur, nec ab ea recedendum est.

(24) *l.* 12. *in fin. l.* 29. *in fin. ff. de leg.* 3. *l.* 168. *in fin. ff. de reg. jur.*

De relictis ei, qui fideicommissariam libertatem meruit.

8. Idem A. Masculo.

QUi fideicommissariam (1) libertatem meruit, legata, seu fideicommissa a defuncto sibi data suo jure persequitur. PP. 15. Kalend. Jun. FUSCO II. et DEXTRO CONSS. 226.

Qui possunt onerari, vel non.

9. Imp. GORDIANUS A. Paulinæ.

AB eo, qui (2) neque legatum (3), neque fideicommissum, neque hereditatem, vel mortis (4) causa donationem accepit, nihil per fideicommissum relinqui potest. PP. 17. Kalend. Octobr. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

De verbo Volo.

10. Idem A. Firmo.

VErbum, *volo* (5), licet desit, tamen (6) quia additum perfectum sensum facit, pro (7) adjecto habendum est. 3. Id. Decembr. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Si alienationi consentiant fideicommissarii.

11. Idem A. Papyriano.

QUotiens ab omnibus (8), qui alienatione (9) facta ad fideicommissi petitionem adspirare possunt, venditio celebratur, aut quibusdam vendentibus alii consenserint (10): contractus auctoritas convelli nequaquam potest. PP. 2. Kal. Januar. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De rogato restituere post mortem.

12. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Rufino.

POst mortem suam rogatam restituere hereditatem, d[efuncti] judicio, et (11) antequam fati munus i[m]pleat, posse satisfacere, id est, restituere hereditat[em] quarta parte vel retenta, vel omissa (12), si voluerit, e[x]plorati juris est. PP. Id. Octobr. PEREGRINO et ÆMILI[A]NO CONSS. 245.

De relictis a substituto.

13. Iidem A. et C. Sempronio.

QUoties principali (13) loco heres institutus testatori su[c]cedit: legata, seu fideicommissa a (14) substituto d[a]ta posci jure non possunt. PP. 8. Kal. Mart. PR[Æ]SENTE et ALBINO CONSS. 246.

De substitutione facta impuberi verbis precariis. Ver[bis] precariis substituti, si intra pubertatem heres institutus [de]cedat, eo intra pubertatem mortuo, fideicommissum pe[te]re possunt ab ejus heredibus, si adita hereditate dece[sse]rit, vel a legitimis testatoris heredibus, si heres institut[us] decesserit non adita hereditate. Char.

14. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Falconi.

EAm (15), quam frater tuus instituerat, sive quæsit[a] sive non quæsita hereditate decesserit: cum tam simpliciter (16), antequam (17) duodecimum ætatis anni implevisset, verbis precariis (18) testamento facto nonnu[l]los ei voluerit substitutos: nihil prohibet fideicommiss[um] petere (19), vel ab ipsius heredibus (20) [vel ab his, qui bona intestati tenent (21). Tunc enim locum ha[bet] quod regulariter (22) traditur, *ea quæ in testamento*

(1) Fideicommissum servo, cui libertas est legata, cedit eo tempore quo libertas: ut ita legatum non sit inutile. *l.* 91. §. 2. *ff. de leg.* 1. *l.* 9. *l.* 19. *ff. de manumiss. testament.*

(2) Quem non honoro, gravare non possum. *l.* 1. §. 17. *ff. ad SC. Treb.*

(3) A legatariis, fideicommissariis, donatariis mortis causa legare et fideicommittere possumus: iisdem possumus substituere. *l.* 50. *l.* 77. §. 32. *ff. de leg.* 2. *l.* 36. §. 1. *l.* 77. *ff. de cond. et demonstr. l.* 12. *ff. de mort. caus. don.*

(4) *l.* 8. §. 5. *in fin. ff. de transact. l.* 77. §. 1. *ff. de leg.* 2.

(5) Dixi ad *l.* 4. §. 6. *supr. de arbitr.*

(6) Legendum fortasse videtur (*tametsi additum perfectum sensum facit*) *pro adjecto habendum est.*

(7) Sensus intellectus orationis defectum supplet.

(8) Si alienationi consentiunt hi, quorum interest rem alienari, alienatio revocari non potest. *l.* 120. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 77. §. 27. *ff. de leg.* 2. *Novell.* 159. *c.* 3.

(9) Alienandi prohibitio sine causa facta non valet: causa adjecta, vel subintellecta valet, ut eo casu alienatione facta, sequentes admittantur, sequente alienante, alii rursus sequentes, at non antecedens qui alienavit: ut hinc colligatur, Fideicommissum ex prohibitione alienandi subintelligi. vide Simonem de Præt. 3. *de interpret. ult. volunt.* 3. *dub.* 1. *solut.* 10. ubi notat, rationem hujusmodi prohibitionum subintelligi ex re ipsa, vel personis, puta quod res sit familiæ omnino utilis: vel quod prohibitio facta sit infanti, prodigo, furioso, pupillo et similibus.

(10) Pacto vel consensu fideicommissum remitti potest.

(11) Quod in diem debetur, ante diem solvi potest. *l.* 137. §. 2. *in fin. ff. de verb. obl.*

(12) Vide *l.* 9. *infr. ad l. Falcid.*

(13) *Principe loco*, ita legitur in vetustis. Cujac. 18. obs. [9] in illo versu, *Lubrica per vacuum posui vestigia princeps.*

(14) Instituto adeunte, relicta a substituto non debentur, *l.* [. . .] *D. si quis omissa.*

(15) Σύλληψις: pro, *ea quam*. de qua dixi ad *l.* 17. *supr.* [de] *jure dot.* vel ἀντίπτωσις, solœcismi species, de qua ad *l.* 3. *su[pr.] de his, quibus ut indignis.*

(16) Id est generaliter, his verbis, *si intra pubertatem dece[sserit]* Gov. 1. *Lect.* 1.

(17) Sit hæc hypothesis: *Sive quæsita, sive non quæsita here[di]tate, adoptiva mea intra pubertatem decesserit, hereditatem T[itio] et Cajo restitui volo.* Quid juris est? Quæsitam adoptivæ f[iliæ] hereditatem restituent adoptivæ heredes: non quæsitam legitimi [te]statoris heredes, atque ita legitimi heredes rogari possunt. a[lias] interpretationes vide apud Alciatum 1. *dispunct.* 9. Duar. 2. *disp.* Govean. 1. *variar.* 1. Goth. Adde Fachin. *lib.* 6. *controv.* *cap.* 97. Guilhelm. Onciacium, *lib.* 2. *Academicar. quæst.* *cap.* 29. et omnino Rainald. Cors. *indagat. jur. lib.* 3. *cap.* 19. [. . .]

(18) Adoptivis liberis substitui potest pupillariter.

(19) Legatarius legatum propria auctoritate capere non deb[et], sed id ab herede petere, *ut hic. glos. in verb. petendo. in[de] Rainaldus* 18. *extr. de testam.* unde adversus occupantem con[pe]tit interdictum quorum legatorum. *infr. quor. legat.* nisi cam [po]testatem fecit testator legatario, ut legatum propria auctoritate [ca]peret. *text. et gl. in l. Titia cum test.* 34. §. 1. *D. de leg.* 2

(20) Si adoptivæ quæsita fuit hereditas.

(21) Si adoptivæ quæsita non fuit hereditas.

(22) Non adita hereditate relicta non valent. vide *l.* 12. §. [. . .] *D. de bon. lib. l.* 1. *D. de injust.* nisi testator voluerit rel[icta] solvi per heredes suos ab intestato.

·uquuntur , *si ex testamento non adeatur hereditas* , *non* ·*dere* : cum verbis relicta [directis] adiri potuit hereditas , non cum illa ipsa sic data est , ut esset ab intestato successoribus postulanda. Quod rescripsimus sequentes ·lseverationem tuam , quasi scripta heres non fuerit jure ·loptata (1) : alioquin si in familia relicta heres facta ·esserit : et consequenter ipsius heredes petitioni fideicommissi respondere coguntur. PP. 14. Kalend. Septemb. ·ALERIANO III. et GALLIENO II. AA. CONSS. 256.

De patre rogato filium suum a rogante heredem institutum emancipare.

15. Iidem AA. Philocrati.

QUamvis (2) simpliciter (3) te ac fratrem tuum aliquis instituerit heredes , ejusque hereditatis commodum pater ex tua fratrisque persona pro portionibus ·ris potestatis ratione quæsierit : tamen quia inferiori- (4) verbis testamenti vos sui (5) juris facere testa- curavit , intelligi potest restituendæ hereditatis com- ·lo fideicommisso patrem obstrictum esse. PP. 6. Id. ·obr. *Romæ* , MAXIM. II. et GLABRIONE CONSS. 257.

·herede rogato quidquid ex hereditate ad eum pervenerit, post mortem suam restituere.

16. Impp. CARUS , CARINUS , et NUMERIAN. AAA. Isidoræ.

·Um (6) virum prudentissimum Papinianum respondisse non ignoremus , etiam legata hujusmodi fideicommisso contineri , id est , ubi (7) heres rogatus fue- *quidquid ex hereditate ad eum pervenerit* , *post mortem restituere* : animadvertimus etiam præceptionis (8) compendium testatoris verbis comprehensum esse (9). † Sane quoniam in fideicommissis voluntas (10) magis, quam verba plerumque (11) intuenda est ; si quas pro rei veritate præterea probationes habes , ad commendandam hanc patris voluntatem quam fuisse adseveras , apud Præsidem [provinciæ] experiri non vetaris. PP. Prid. Id. Novembr. CARO et CARINO AA. CONSS. 283.

De liberatione legata.

17. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Fortunato.

SI creditoris voluntas jure (12) subnixa liberari (13) te debito volentis doceri potest : etiam antequam solenniter tibi liberatio a successore præstetur (14) , exceptionem (15) tibi ex (16) voluntate defuncti descendentem competere manifestum est. PP. 12. Kal. Maji , MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De necessitate reddendæ rationis remissa.

18. Iidem AA. Apolausto.

CUm necessitatem reddendæ (17) rationis defunctus remittendam tibi esse petierit , manifesti juris est , voluntatem defuncti immutatam (18) esse debere. PP. Id. Mart. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De priore et posteriore voluntate.

19. Idem AA. Ampliato.

CLari et aperti juris est , in fideicommissis posteriores (19) voluntates esse firmiores. PP. 8. Id. Septembr. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

Jure non adoptata , ut adoptata adire non potest. adde *supr. de hered. inst.*

Si mulier filiis suis institutis , patrem ipsorum rogaverit , ·manumittat , hoc dicere videtur , debere patrem liberis ·ipatis hereditatem restituere : ac propterea quandocunque fue- mancipati , restituere tenetur. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 6. ·125.

Fideicommissum inducitur ratione agnationis conservandæ. ·Simonem de Prætis 3. *de interpret. ult. volunt.* 3. *dubitat.* 1. ·11.

Vide quæ scripsi ad *l.* 44. *in fin. D. de manumiss. testam.*

Filium tuum heredem instituo , *si eum emancipaveris.* ut *l.* 93. *D. de cond. et demonstr.* cuinam debetur hereditas ? ·io tuo , qui heres institutus est : an tibi conditionem im- ·? filio. Ideoque rogatus de emancipando filio , rogatus quoque ·itur de restituenda ei hereditate. *Salicet.* ut qui antecedens ·t , consequens voluisse intelligatur. *Bald.*

Quæstio hujus constitutionis hæc est , An prælegata veniant ·commissi restitutione.

Nota regulam.

His verbis , *quidquid ex hereditate ad te pervenerit* , *resti-* ·continetur quoque præceptionis compendium seu legatum : ·quod oneratus fideicommisso percepit a coheredibus : nisi ·ia doceator testatoris voluntas , idque ita statuitur propter ·*Quidquid* , *ut hic*. Hoc itaque casu , Prælegata venient ·commissum. Idem dicendum , si heres indefinite portionem ·non hereditariam tamen) restituere jussus sit. *l.* 3. §. 4. ·*SC. Trebell.* dixi *non hereditariam* : nam hereditatis ap- ·ne legatum non continetur. *l.* 96. *in fin. D. de leg.* 3. ·*D. ad l. Falc.* Ergo prælegata perpetuo ad substitutum de- ·? Minime : deferuntur enim in substitutione fideicommis- ·*ut hic.* non tamen in vulgari. *l.* 32. *in fin. D. de leg.* 3. ·tione inter vivos. *l.* 68. *D. de leg.* 2. in jure adcrescendi. ·*D. de leg.* 1. *l.* 75. *in fin. D. de leg.* 3. vel ita : His ver- ·*uidquid ex hereditate mea ad te pervenerit* , *restituito* : *vel legatorum nomine a tuis coheredibus percepisti* , *restituere debes*. Idem dicendum , si ita scriptum fuerit : *Centum a coheredibus præcipito* , *et si præmorieris* , *portionem coheredi restituito* : quia eo casu præceptionis legatum portioni hereditatis infinitæ inest. *l.* 3. §. 4. *D. ad SC. Trebell.* Quid si ita pactum sit : *Centum a coherede præcipito* : *portionem hereditariam si præmorieris* , *eidem restituito.* aliud dicendum. *d.* §. 4. quemadmodum si hereditatem jussus sis restituere. *l.* 96. *D. de legat.* 3. Quid si ita ? *Titio hereditatem restituito* , *quarta parte retenta* , *et centum a Cajo coherede tuo tibi legata sint.* Titius eo casu prælegata consequetur. *l.* 86. *ff. ad l. Falc.* Interest igitur damnetur quis restituere indefinite portionem , aut quicquid ex hereditate ad eum pervenerit , vel hereditatem , aut portionem hereditariam. *l.* 91. *ff. ad l. Falc. l.* 96. *ff. de leg.* 3.

(9) Imo non est : hereditatis enim appellatione non continetur legatum. *l.* 96. *in fin. ff. de leg.* 3. *l.* 91. *ff. ad l. Falc.*

(10) *l.* 7. *supr. h. t. l.* 23. *supr. de leg. l.* 7. *in fin. ff. de supellect.*

(11) Hoc recte additum est. Nam plerumque sola verba spectantur. *l.* 19. *in fin. ff. de usufr. leg.* nonnunquam etiam utrumque consideratur , *l.* 67. *in fin. ff. de leg.* 2. *l.* 52. §. 4. *ff. de leg.* 3.

(12) Legata seu relicta in testamento solenni possunt retineri ope exceptionis adversus heredem , *ut hic.* An et relicta in testamento minus solenni ? Covarruvias adversus communem interpretum opinionem aliud existimat. vid. Grassum 1. §. 5. *quæst.* 1. *num.* 13.

(13) Liberatione legata , debitori competit actio et exceptio.

(14) In agente scil. *l.* 7. *in fin. ff. de lib. leg.* §. 13. *Inst. de legat.*

(15) *l.* 3. §. 3. *l.* 22. *ff. de liberat.*

(16) *l.* 4. §. 10. *ff. de doli mali.*

(17) Rationis reddendæ necessitas testamento remitti potest , *ut hic.* si tamen legatarius dolo quid administraverit , non prodest ei liberatio. *l.* 5. §. 7. *ff. de administr. et peric. tut. l.* 9. *l.* 20. *in fin. l.* 28 §. 9. *ff. de liberat.*

(18) *Immutilatum* , Cujac. 18. *obs.* 1.

(19) Vide *l.* 3. *supr. de codicill. l.* 87. *ff. de cond. et demonstr.*

De relictis a tutore.

20. Iidem AA. Juliano.

ETiam (1) a pupillorum tutoribus, velut ab ipsis (2) relicta fideicommissa debentur. PP. 3. Non. Decemb. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

De transmissione ad heredem.

21. Idem AA. et CC. Tiberio.

SI in personam patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies utiliter (3) cessit: licet tempore, quo fuerat datum, necdum (4) te natum [fuisse] probetur, uxorem patrui [tui,] quem contendis rogatum fuisse patri tuo, *si sine liberis decesserit*, ab avo [tuo] relicta restituere: si ei successerit, de fideicommisso convenire debes. Nam si patrui etiam hereditas tibi quæsita est, non de fideicommisso quærendum, sed hereditas ab ea vindicanda est. Dat. 6. Id. Febr. AA. Conss. 293.

De epistola, libello, scriptura, nutu, testibus.

22. Iidem AA. et CC. Plautiano.

ET (5) in epistola (6), vel (7) libello, vel sine (8) scriptura, imo etiam nutu (9) fideicommissum relinqui posse adhibitis testibus, nulla dubitatio est. Dat. Id. April. *Byzantii*, AA. Conss. 293.

Si veritas, vel solennitas juris desit.

23. Iidem AA. et CC. Stratonico.

SI (10) veritas, vel solennitas (11) juris deest, nec (12) amplexus parentis voluntatem relicta dedisti, vel transactionis causa stipulantibus (13) promisisti, negotiumq integrum est: ad solutionem urgeri non potes. Dat. ! Kal. Februar. AA. Conss. 293.

De instrumentis relictorum prædiorum.

24. Iidem AA. et CC. Menostrato.

INstrumenta (14) prædiorum per fideicommissum rel... rum, quæ ad probationem originis eorum pertin... heredes præstare necesse non habent: cautionem (15) ... men præstare debent, quod si opus fuerit, legatario ... fideicommissario ipsa, si habeant, proferant (16). ... Kal. Decembr. *Sirmii*, AA. Conss. 293.

De re heredis.

25. Iidem AA. et CC. Julianæ.

HEredum (17) etiam res proprias per fideicomm... relinqui posse, non ambigitur. Dat. 2. Kal. M... CC. Conss. 293.

De repudiatione.

26. Iidem AA. et CC. Fortunato, alias Cajano.

EX repudiatione (18) fideicommissi, doli (19) mal... ptio justa causa intercedente tunc opponitur, ... do ipse, cui fideicommissum relictum est, repud... usus fuerit. Unde cum (20) hoc non te, sed (21) p... fecisse adseveres, qui tibi nocere non potuit, nihil ... obesse potest. Dat. 2. Id. April. *Sirmii*, CC. Conss. ...

De pœnitentia.

27. Iidem AA. et CC. Olympiadi.

FIdeicommissum ejus, qui reliquerit, pœnitentia ... probata, successores nunquam præstare compell... Dat. 5. Kalend. Octob. *Viminacii*, CC. Conss. 29...

(1) *Pars legis* 5. *supr. de reb. cred.*

(2) Relictum a tutore intelligitur relictum a pupillo. *d. l.* 5. *l.* 69. §. 2. *in fin. ff. de leg.* 2.

(3) Aliud si ei non cessisset. *l.* 67. *l.* 75. §. 1. §. 6. *ff. de leg.* 2. *l.* 4. *ff. de aliment. l.* 3. *infr. quando dies legat. l. ult. supr. si omissa sit causa testam. l. un.* §. 7. *infr. de caduc.*

(4) Dies fideicommissi vivente fideicommissario si cedit, fideicommissum transit ad ejus heredem, ut tunc in rerum natura non existentem.

(5) 5. Harm. 10. §. 23. *l.* 75. *ff. de leg.* 2.

(6) *l.* 1. *supr. de codicill. l.* 75. *ff. de leg.* 2. aliud in hereditate. *l.* 17. *ff. de jure codicill.*

(7) Epistola, de qua hic, species est ultimæ voluntatis: parum differt, aut certe effectu non differt a codicillis: est enim nihil aliud codicillus, quam brevis epistola. At prætereа, ut codicillis, sic epistola fideicommissum relinqui potest. *ut hic, l. epist.* 75. *ff. ad SC. Trel.* et si de fide ejus constet, debentur ea, quæ in ea scripta sunt. *d. l. ult. ff. de leg.* 2. Hinc epistola fideicommissaria dicitur in *l. cum heredes.* 7. *supr. qui testam.* Unde et a quinque testibus subscriptam esse oportet: alioquin nullius est momenti. Accursius *in l.* 1. *supr. de codicill.* Nam in qualibet specie ultimæ voluntatis quinque testes sunt necessarii, *l. ult.* §. 3. *supr. de codicillis.* ubi dixi. Alicubi tamen epistola species ultimæ voluntatis constituitur differens a codicillis. *l. miles.* 75. *l. ult. ff. de leg.* 2. Nam epistola sine scriptura non perficitur: codicilli etiam sine scriptura possunt perfici. *l. ult. in fin. supr. de codic. l. et sine.* 5. *infr. ad SC. Treb.* Accurs. *in l. ait prætor.* 5. *in fin. ff. de re judic.* Cæterum litteræ quibus animi affectus exprimitur, vim codicillorum non obtinent. *l. litteræ.* 17. *ff. de jure codicill.* adde Mantic. 1. *de conjectur.* 11.

(8) *l.* 32. *infr. h. t. l.* 5. *infr. ad SC. Treb. l.* 5. §. 1. *ff. de re jud*

(9) Vid. *l.* 21. *ff. de leg.* 3. Ulp. 25. §. 3. Nutu tamen possumus jubere hereditatem adiri. *l.* 93. §. 1. *ff. de adq. vel hered. l.* 65. §. 3. *vers. nam si. ff. ad SC. Treb.* et si ... nutu institui non possit. *l.* 29. *supr. de testam.* Quæ nutu ... stant, alias retuli, *ad l.* 52. *in fin. ff. de oblig. et act.* ...

(10) Ex minus solenni voluntate non debentur fideicom... nisi per heredem scienter præstita fuerint, vel transactione stipulanti promissa.

(11) Vide *l.* 29. *infr. h. t.*

(12) Amplexus voluntatem defuncti videtur qui legata tr... qui transactionis causa promisit. *l.* 2. *supr. h. t.*

(13) Fideicommissum in stipulationem deduci potest. *l.* ... *ff. de cond. indeb.*

(14) Instrumenta emptionis prædii per fideicommissum ... apud heredem testatoris remanent, præstita cautione de ... bendis, quoties necessitas fuerit.

(15) Nota genus cautionis de quo dicam *infr. h. t.*

(16) Id est, exhibeant. *l.* 5. *ff. familiæ. l.* 48. *in fin.* ... *in fin. pr. ff. de act. empt.* Apud quem instrumenta e... esse debeant, vide *l.* 7. *Supr. de edend. l.* 4. §. 3. *ff.* ... *ult. ff. de fide instrum. l.* 15. *ff. de reb. aut. jud.*

(17) Res heredum per fideicommissum relinquere possum... inde ac proprias. §. 4. *Inst. de leg.* §. 1. *Inst. de si... per fideic. l.* 57. §. 8. *ff. de leg.* 2.

(18) Vid. *l.* 38. *in fin. ff. de leg.* 1.

(19) Dolo facit qui legatum petit, quod jam repudi... *l.* 36. *ff. ad l. Aquil.*

(20) Si legatum filiofamil. factum fuerit, et pater id r... rit, id ipse filius petere potest. *l.* 44. *Synops.* 2. *c.* 8. ...

(21) Repudiatio patris filio non nocet. vid. *l.* 11. *supr* ... *delib.* vid. Hot. 8. *cons.*

(22) Pœnitentia fideicommissum revocari potest. vid. *l.* ... *ff. de adim.*

De fideicommisso servis propriis relicto.

28. Iidem AA. et CC. Tiberio.

EX fideicommisso sub conditione sine (1) libertate servis propriis inutiliter dato libertas peti non potest. at. 15. Kalend. Novembr. *Trans mare*, CC. Conss. 293.

De testamento, quod jure non valet.

29. Iidem AA. et CC. Achilleo.

EX testamento, quod jure (2) non valet, nec fideicommissum quidem, si non ab intestato (3) quoque ccedentes rogati probentur, peti potest. Dat. 8. Kal. ecemb. CC. Conss. 293.

De tacita conditione, si sine liberis decesserit.

30. Imp. Justinianus A. Demostheni P. P.

CUm acutissimi ingenii vir, et merito ante alios excellens Papinianus in suis statuerit responsis (4), *si is filium (5) suum heredem instituit, et restitutionis st mortem oneri subegit, non aliter hoc videri disposuis-, nisi (6) cum filius ejus sine sobole vitam suam relierit:* nos hujus sensum merito mirati, plenissimum ei namus eventum: ut (7) si quis hæc disposuerit, non ntum filium heredem instituens, sed etiam filiam, vel initio nepotem, vel neptem, pronepotem, vel pronеem, vel aliam deinceps posteritatem, et eam restituonis post obitum gravamini subjugaverit: non aliter hoc nsisse videatur, nisi ii, qui restitutione onerati sunt, e filiis, vel filiabus, nepotibus, vel neptibus, pronetibus, vel proneptibus fuerint defuncti: ne (8) viatur testator alienas successiones propriis anteponere. Reata septimo (9) in novo consistorio palatii Justiniani. at. 3. Kal. Novemb. Decio V. C. Cons. 529.

De relictis a filio præterito.

31. Idem A. Joanni P.P.

QUidam filium suum a sacris (10) paternis remisit, et postea testamento condito eum præteriit (11), nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis: ipsum autem, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommisso prægravavit: *Quærebatur*, si utile esset hujusmodi fideicommissum? Tota igitur antiqua dubietate super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit (12), ut emancipatus (utpote injuria (13) a patre adfectus (14)) non compellatur fideicommissum a sua persona relictum præstare. ✝ Quod etiam in aliis personis, quas exheredari necesse est, locum habere censemus. Dat. Prid. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum Lampadii, et Orestis VV. CC. 531.

De herede jurare, vel solvere cogendo.

32. Idem A. Joanni P. P.

QUæstionem ex facto emergentem resecantes, et voluntati mortuorum prospicientes, sancimus, si sine (15) scriptura, et præsentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit heredis juramentum (16), vel forsitan legatarii, vel fideicommissarii, quotiens ab eo relictum est fideicommissum, sive universitatis, sive speciale: necesse (17) habere heredem vel legatarium, seu fideicommissarium, prius jurejurando de calumnia (18) præstito, vel sacramentum subire, et omni inquietudine sese relaxare: vel si recusandum existimaverit sacramentum, aut certam [partem, vel] quantitatem manifestare fideicommissario derelictam noluerit, si forsitan majorem fideicommissarius expetat: omnimodo exactioni fideicommissi subjacere, et eum ad satisfactionem compelli: cum ipse (19) sibi judex, et testis inveniatur, cujus religio, et fides a fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisque aliis ad-

(1) Servis propriis citra libertatis donationem frustra fideicomttimus. vid. *l.* 4. *supr. de leg. l.* 88. §. 13. *ff. de leg.* 2.
(2) *l.* 23. *supr. h. t. l.* 8. §. 1. *supr. de codicill. l.* 1. *in fin. de hered. pet. l.* 4. *l.* 29. *ff. qui testam. l.* 11. §. 1. *ff. de ut.* 3.
(3) Legata in testamento inutili non debentur, nisi repetita ab testato fuerint. Salic. *l.* 13. *ff. de inoffic.* ab intestato dare dinus, si testamento clausula codicillaris sit adjecta. vid. *l.* 11. *de testam. manumiss. l.* 41. §. 3. *ff. de vulgari.* vide ad nc locum Paponem 20. *Arrest.* 1. *num.* 5.
(4) Id est, libro 9. responsorum: ut constat ex *l.* 102. *ff. de dit. et demonstr.*
(5) Fideicommissi restitutioni post mortem suam filius obnoxius, telligitur fideicommissum sub hac conditione restituere gravatus, sine liberis decesserit, *ut hic.* ut hinc constet, huic sententiæ um non esse: quoties extraneus fideicommissi restitutione onerar. *Gloss. in l. ex facto.* 17. §. *si quis rogatus.* 4. *ff. ad SC. eb.* vid. Socin. *reg.* 167.
(6) Liberi gravati hereditatem post mortem suam restituere inliguntur gravati si decesserint sine liberis. *d. l.* 102. *l.* 6. *supr. nstitut.* vid. Papon. 20. *Arrest.* 1. *num.* 1.
(7) Nota regulam.
(8) Filius quoties de restituenda hereditate gravatur, subintellitur clausula, *Si decesserit sine liberis*, ut eo casu testator plus axisse, minus scripsisse præsumatur, ne videatur alioquin alienos extraneos successores suis præposuisse. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 9. id si filius restituere piæ causæ sit rogatus, et liberos ipse requerit? Quidam putant eum cogi restituere, quod iniquissimum uto. Impius enim videtur pater, qui suorum curam non habet, Apostolus testatur. Huc etiam aureum dictum Augustini pertinet, quod in jus Canonicum relatum est 17. *quæst.* 4. *c. ult.* vide plura apud Tiraquell. *privilegio* 17. *piæ causæ.*
(9) Vid. quæ dixi ad *l.* 10. *supr. de jur. dot.*
(10) Vid. *l. ult. in fin. infr. ad SC. Tertull.*
(11) Legata et fideicommissa relicta a filio præterito non debentur. *l.* 2. *D. de leg.* 3. dic idem a patrono præterito. *l.* 31. §. 3. *D. de fideicomm. libert.*
(12) Hæc est 35. decisio ex 50. novis Justinian. vid. Inglois. *Ans.*
(13) Præteritio patris ignominiosa. Sic præteriti a censore Senatores ignominiosi.
(14) Vide Festum *in præteriti in fin.*
(15) Potest enim sine scriptura relinqui. *l.* 22. *supr. h. t.* Goth. Declarationem hujus legis vid. apud. Inglois. *decis.* 9. *quæst.* 1. *num.* 4. Vaud. *lib.* 2. *var. quæst.* 14. Guid. Pap. *decis.* 331. facit §. *ul. Instit. de fideicommiss hereditat.* et quomodo in praxi intelligenda vid. Joann. a Sande *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 5. *defin.* 18. Ans.
(16) Jurans heres relictum a defuncto aliquid esse, tenetur ex minus etiam solenni voluntate relictum præstare. vid. Manticam 1. *de conject.* 9.
(17) Negans fideicommissum cogitur jurare vel solvere. §. 12. *Inst. de fideicomm.*
(18) Juramentum deferens jurare prius de calumnia cogitur. vid. *l.* 1. *supr. de jurejur. propter calumn. l.* 9. *supr. de reb. cred. l.* 34. §. 4. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. 1. §. 2. *ff. rer. amot.*
(19) Quoties de judicandi munere agitur: nemo simul testis et judex esse debet. Hæc tamen duo in ejus personam, cujus jurejurando res ab adversario committitur, coire posse videntur. adde Cujac. 12. *obs.* 19. verbi gratia in causa propria potest quis esse testis et judex consensu adversarii. Bald. *hic.*

ventitiis probationibus requisitis. Sed sive quinque sint testes, sive minores, vel nemo: causam per illius sacramentum, vel dandum, vel recusandum suam habere tam firmitatem, quam exactionem, sive pater sit, qui fideicommissum dederit, sive extraneus: ut æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cum enim res per testium (1) solennitatem ostenditur: tunc et numerus (2) testium, et nimia subtilitas requirenda est. Lex etenim, ne quid falsitatis (3) incurrat per duos (4) forte testes compositum (5), majorem numerum testium expostulat: ut per ampliores homines perfectissima veritas reveletur. Cum autem is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, (et maxime ipse heres (6): cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria, et indubitata [fide] relicta? cum et in leges respeximus, quæ justis dispositionibus testatorum omnimodo heredes obedire (7) compellunt: et sic strictius causam exigunt, ut etiam amittere (8) lucrum hereditatis sanciant, eos, qui testatoribus suis minime paruerint.

Si heres relictum solvere noluerit.

In AUTHENT. de heredib. et falcid. §. si quis autem non implens. col. 1. tit. 1. Novell. 1.

HOc amplius qui defuncti judicium lege non repræsentatum monitus a judice intra annum non implet, excluditur eo, quod præter debitum naturale perceperit ex eodem judicio. † Hoc autem cum onere suo, danda super hoc cautione, defertur primo substitutis, mox ordine servato coheredibus adeuntibus vel generali fideicommissario, vel legatario soli, vel ex pluribus in parte potiori, vel speciali fideicommissario, vel legatario majoris emolumenti, vel omnibus, vel volentibus, vel libertate in testamento donatis, prout quisque eorum prior nominatus est: exheredatis ne hic quidem respectis: Postremo defertur extraneo, vel fisco.

TIT. XLIII.

COMMUNIA DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS, ET DE IN REM MISSIONE TOLLENDA.

Quæ actiones legatariis, vel fideicommissariis competant, et de legatorum differentiis sublatis.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Demost. P. P.

CUm hi, qui legatis, vel fideicommissis honorati sunt, personalem actionem plerumque habere noscantur: qui vel vindicationis (9), vel sinendi (10) modo, aliorumque (11) generum legatorum subtilitatem prono animo admittat, quam posteritas optimis rationibus usa nec facile suscepit, nec inextricabiles circuitus laudavit? quis in rem (12) missionis scrupulosis utatur ambagibus? Rectius igitur esse censemus, in rem quidem missionem penitus aboleri: omnibus vero tam legatariis quam fideicommissariis unam (13) naturam imponere, et non (14) solum personalem actionem præstare, sed et in rem, quatenus eis liceat easdem res sive per quodcunque genus legati, sive per fideicommissum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione instituenda, et insuper utilem Servianam, id est hypothecariam super his quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cum enim jam hoc jure nostro increbuit, licere (15) testatori hypothecam rerum [suarum] in testamento quibus voluerit dare, et iterum novellæ (16) constitutiones in multis casibus, et tacitas (17) hypothecas introduxerunt: non ab re est etiam nos in præsenti (18) casu hypothecariam donare [actionem.] quæ [etiam] nullo verbo præcedente possit ab ipsa lege induci. Si enim testator ideo legata, vel fideicommissa reliquit, ut omnimodo personæ ab eo honoratæ ea percipiant, apparet ex ejus voluntate etiam præfatas actiones contra res testatoris esse restituendas: ut omnibus modis voluntati ejus satisfiat, et præcipue cum talia sint legata vel fideicommissa, quæ piis (19) actibus sunt deputata. Et hæc disposuimus, non tantum si ab herede fuerit legatum derelictum vel fideicommissum, sed et si a (20) legatario vel fideicommissario vel alia (21) persona quam gravare fideicommisso possumus, fideicommissum cuidam relinquatur. Cum enim non aliter valeat, nisi (22) aliquid lucri adferat ei a quo derelictum est, nihil est grave, etiam adversus eum non tantum personalem, sed etiam in rem et hypothecariam extendere actionem in rebus quas a testatore consecutus est. † In omnibus autem hujusmodi casibus in tantum, et hypothecaria unumquemque conveniri volumus; in quantum personalis actio adversus eum competit: et hypothecam esse non (23) ipsius heredis, vel alterius personæ quæ gravata est fideicommisso rerum, sed tantummodo earum quæ a testatore ad eum pervenerint. Dat. 15. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

(1) Testes ad solennitatem testamenti pertinent, *ut hic*. Quid numerus testium? ad solennitatem extrinsecam pertinere possis dicere. numerus enim testium forma est testamenti accidentalis, non substantialis, hæc nulla lege, vel consuetudine mutari potest. *l. ult. Supr. de test. milit.* Illa, nimirum accidentalis, potest. Nam vel lege, vel statuto testium numerus potest augeri, vel minui. *l. ult. supr. de test. l. divus.* 24. *ff. l. milites.* 15. *Supr. de test. milit.*

(2) In his quæ testibus necessario probari oportet, certus numerus et solennitas exigitur. adde *l. ubi.* 12. *ff. de testib.*

(3) Testium solennitas inducta est, ne quid in testamentis falsi induceretur. unde colligunt, testamentum non solenne injustum esse, et falso admittendo obnoxium, et ne quidem in foro conscientiæ observandum esse. Quid si falsitatis suspicio esset et confessum sit seu indubitatum testamentum ita factum, licet non solenniter? vid. apud Mantic. 2. *de conjecturis* 14.

(4) Testamentum duobus tantum testibus præsentibus compositum quasi falsum.

(5) Hanc vocem interpungit editio Haloandri, probatur tamen interpunctio a Cujac. 18. *obs.* 9. ut hic sit sensus, Ne quid falsi testes fabricent et committant, quod facilius ex composito facturi sunt duo testes quam plures, ideo plures testes desiderari in fideicommissis: puta quinque, ut plures rem communicent, uti loquitur *lex* 32. *ff. de furtis.* ut efficiant voluntatem. *l.* 22. *supr. de testament.*

(6) Heredi summa autoritas totius causæ commissa.

(7) *Novell.* 1. *cap.* 1. *Novell.* 48. *c.* 1.

(8) Tanquam indignos. Paul. 3. *sent.* 5. §. 10. adde quæ dixi ad *l.* 4. *C. de his, quæ ut indign.* Hodie quidem amittit non tamen quasi indignus. *Nov.* 1.

(9) Ulp. 24. §. 3. §. 7.

(10) Ulp. 24. §. 5. Goth. In hanc legem vid. Anton. Merend. *lib.* 3. *controvers. cap.* 48. 49. Ans.

(11) Puta ex damnatione per præceptionem. Ulp. 24. §. 2. §. 4. §. 6. §. 8. §. 11.

(12) In rem missionis solennitas sublata. *l. ult.* §. 2. *infr. h. t.*

(13) Legata fideicommissis exæquantur. *l.* 1. *ff. de leg.* 1.

(14) Legatario tres competunt actiones, ex testamento, rei vindicatio, hypothecaria. *l.* 2. *infr. h. t.* §. 2. *Inst. de leg. l. ult.* §. 2. *infr. h. t.*

(15) Testator res suas potest hypothecæ subjicere.

(16) *l.* 1. §. 1. *supr. de rei uxor. act.*

(17) *tit. infr. in qu. caus. pign. tacite.*

(18) Tacita hypotheca in bonis testatoris legatariis competit.

(19) Legata piis actibus deputata, favorabilia.

(20) Ab herede, legatario, fideicommissario fideicommittere possumus. vid. *l.* 9. *supr. de fideic.*

(21) Puta donatario mortis causa, dixi ad *d. l.* 9. adde *l. unic.* §. 7. *infr. de caducis.*

(22) Inutile legatum est quod legatario non prodest. vid. *d. l.* 9.

(23) *l.* 4. *ff. de separation.*

Exæquatio legatorum et fideicommissorum.

2. Idem A. Juliano P. P.

OMne (1) verbum significans testatoris legitimum sensum, legare vel fideicommittere volentis, utile atque [v]alidum est, sive directis (2) verbis, quale est *Jubeo* (3) [fo]rte: sive (4) precariis utatur testator, quale (5) est *ro[go]*, *volo*, *mando*, *fideicommitto*: sive juramentum inter[p]osuerit: cum et hoc nobis audientibus ventilatum est, [te]statore quidem dicente ἐν ὅρκῳ (6), partibus autem hu[ju]smodi verbum huc atque illuc lacerantibus. Sit igitur (secundum quod diximus) ex omni parte verborum non efficax voluntas secundum verba legantis, vel fideicom[m]ittentis, et omnia (7) quæ naturaliter insunt legatis, et [fi]deicommissis inhærere intelligantur: et contra quidquid [fi]deicommittitur, hoc intelligatur esse legatum, et si quid [il]le est, quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex [fi]deicommissis accommodetur: et sit omnibus perfectus [ev]entus, et ex omnibus nascantur in rem actiones, et ex [o]mnibus hypothecariæ, ex omnibus personales. Ubi au[te]m aliquid contrarium in legatis et fideicommissis eve[ni]et, hoc fideicommisso quasi humaniori aggregetur, et [se]cundum ejus dirimatur naturam. Et nemo moriens putet [il]litimam voluntatem reprobari, sed nostro semper utetur [ad]jutorio: et quemadmodum viventibus providimus, ita [et] morientibus prospiciatur, et si specialiter legati tantum [fec]iat testator mentionem, hoc et legatum et fideicommis[su]m intelligatur, et si fidei heredis, vel legatarii (8) [ali]quid committatur, hoc et legatum esse videatur. Nos [eni]m *non verbis* (9), *sed ipsis rebus leges imponimus*.

Dat. 10. Kal. Mart. *Constant.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

De optione legata. 2. De non alienandis rebus restitutioni subjectis.

3. Idem A. Joanni P. P.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus forte optio servi vel alterius rei fuerit relicta, vel [si] uni quidem legatario optio servi, vel alterius rei relicta est, ipse autem moriens plures sibi reliquerit heredes: *dubitabatur* inter veteres, si inter legatarios, vel heredes legatarii fuerit certatum, et alter alterum servum, vel alteram rem eligere velit, quid sit statuendum? † Sancimus itaque in omnibus hujusmodi casibus rei judicem fortunam esse, et sortem (10) inter altercantes adhibendam: ut quem sors prætulerit, is quidem habeat potestatem eligendi, cæteris autem æstimationem præstet contingentium eis partium, id est, servis quidem et ancillis majoribus decem annis, si sine arte (11) sint, viginti (12) solidis æstimandis: minoribus vero decem annis, non amplius quam in decem solidos computandis: sin autem artifices sint, usque ad triginta solidos æstimatione eorum procedente, sive masculi, sive feminæ sint: exceptis notariis, et medicis, utriusque sexus: cum notarios quinquaginta solidis æstimari velimus, medicos (13) autem et obstetrices (14) sexaginta. Eunuchis (15) minoribus quidem decem annis usque ad triginta solidos valentibus, majoribus vero usque ad quinquagita: sin autem artifices sint, usque ad septuaginta.

§. 1. Sed et si quis optionem servi vel alterius rei re-

(1) *l.* 21. *supr. de legat.* adde *l.* 11. *in pr. ff. de leg.* 3.

(2) De directis et precariis dixi ad *l.* 2. *supr. de codicill.* adde [Cuj]ac. 11. *obs.* 25.

(3) *Jubeo* est verbum directum: non omnino tamen. *infr. hic.* [v]*forte*: quasi diceret, de hoc verbo dubitari posse. *l.* 28. §. [1]. *ff. de lib. leg.* vide Cujac. 11. *obs.* 25.

(4) Jurans aut jurare jussus a testatore heres se præstiturum le[gat]a ex testamento minus solenni, obligatur: ut hinc colligas, [cla]usulæ codicillaris vim habere ejusmodi juramentum: non deberi [qua]si ex testamento, sed quasi ex codicillis. Vid. Mantic. 1. *de [con]ject.* 9. Porro quibus casibus subintelligatur clausula superior, [tac]tum est in *l. ult. supr. de codicillis.*

(5) Verba precaria. §. *ult. Inst. de singul. reb. per fideicomm.* [l]. 25. §. 2. Paul. 4. *sent.* 1. §. 6.

(6) Lege, ἐνορκῶ, unica dictione, quod interpretari possumus, [j]*uro*, vel *jurejurando convenio*, eadem forma qua εὐόρκῶ, id [est], *liquido juro*, et ita quoque Glossæ Græcorum exponunt. Est [eni]m frequens testatori cum jurisjurandi religione heredes onerare [lega]ti, vel fideicommissi præstatione. *l.* 77. §. 23. *ff. de leg.* 2. [et] *in l.* 3. *ff. de jure fisci. per Deum rogo te. Infr. et* §. 1. *In[st]. de fideic.* Tertull. *de præscript. Ego sum heres Apostolorum: [sicu]t caverunt testamento suo, sicut fideicommiserunt, sicut adju[rave]runt. Per salutem Principis*: ut male Alciat. 4. *dispunct.* 12. [exe]mplum ponat hoc modo, Juro me daturum centum: Nam ex [ea] scriptura neque legati, neque fideicommissi petitio est. Et hoc [neq]ue perperam Accursius. Si heres juraverit se daturum. Nam [hæc] conditio jure remittitur. vid. Cujac. 17. *observ.* 25. Neque [a]djuratio, per deos, in testamentis tantum, sed et aliis nego[tiis] inter vivos veteribus fieri solita. Cicero 13. et 14. *ad Brutum*: [v]*eni per deos: propera per deos.* et 16. *ad Atticum* 6. *per [deo]s expedi.* Autor ad Herennium 4. *per deos amplexare.* Teren[t.] *Andria act.* 5. *scena* 1. *per ego te Deos oro.*

(7) *l.* 1. *ff. de leg.* 1. §. 3. *Inst. de leg.*

(8) Olim a legatario legari non potuit, a fideicommissario po[tuit]. Gajus 2. *tit.* 7. §. 4. Ulp. 24. §. 20.

(9) Non verbis, sed rebus leges imponuntur. *l.* 3. *supr. de præt.* *l.* 1. *infr. de latina libert.* *l.* 3. §. 9. *ff. de adim. vel [tran]sfer.* *l.* 9. *infr. quæ res pignor.* Cicer. 2. *de inventione.*

(10) Sorte quædam privata finiuntur. Cic. 1. *offic. in princ.* Quoties plures, quibus optio est relicta, dissentiunt in eligendo, sorte res dirimitur, *ut hic et* §. 23. *Inst. de leg.* ut et aliis casibus: puta, si de deponendis apud aliquem instrumentis *l.* 5. *ff. familiæ.* de divisione bonorum inter coheredes facienda agitetur. *l.* 1. *infr. quando et quibus quarta pars lib.* 10. *tit.* 34. si dubitatur quinam priores causam dicere debeant. *l.* 14. *ff. de jud.* si de servis manumittendis. *l.* 24. §. 17. *ff. de fideic. libert.* aut de liberis dividendis quæstio sit. *Novell.* 162. *c.* 3. *in fin.* Olim quoque sortitione dabantur judices. Contra, episcopus sortibus eligi prohibetur. *l.* 47. *supr. de episc. et cleric.* His adde Mynsing. 4. *obs.* 37. ubi quærit, quemadmodum divisionem inter fratres fieri oporteat. An forte, An potius divisio seniori fratri committenda sit, electione juniori data.

(11) Qui sine arte sunt servi majores decem annis, viginti solidis æstimantur: minores decem annis, decem solidis: Notarii, quinquaginta: Medici et obstetrices, sexaginta: reliqui artifices triginta: Eunuchi minores decem annis, triginta; majores annis decem sine artificio, quinquaginta, cum artificio, septuaginta.

(12) De pretio communi servorum dicam ad *l.* 1. §. 5. *infr. de comm. serv. man.*

(13) Medicorum ad commendationem hic locus pertinet. quod plurimum æstimentur: Nam quod minus hic æstimentur quam Eunuchi, vitium temporis fuit, non artis. adde Forn. 2. *select.* 8. Possis et hinc obiter etiam colligere: Servos medicinam exercuisse, de quo dixi ad *l.* 1. §. 5. *infr. de com. ser. manum.* qui tamen testes, *l.* 20. §. 7. *ff. qui testam.* *l.* 11. *supr. de testib.* et tabularii, *l.* 3. *infr. de tabular.* patroni causarum, *arg. l.* 1. *supr de postulando*: et judices esse non poterant. *l.* 3. *ff. de offic. præt.* *l.* 12. §. 2. *ff. de judiciis.* Puto usui medicinæ pernecessarium id datum fuisse, cum et alias mulieres medicæ esse possint. *l.* 1. §. 5. *ver. Sin autem. infr. de comm. servo.* An servi episcopi, clerici et monachi esse potuerint, vid. *Novell. Leon.* 9. 10. 11. De servis plura dixi ad *l.* 3. *in fin. ff. de cap. minut.* *l.* 32. *l.* 209. *ff. de reg. jur.*

(14) De obstetricibus, medicis adde *l. pen. supr. de posthum hered.* *l.* 9. *ff. ad l. Aquil.*

(15) Eunuchorum pretia. adde *tit. Supr. de Eunuchis.*

*

liquerit non ipsi legatario, sed (1) quem Titius forte elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, [vel non potuerit,] vel morte fuerit præventus, et in hac specie *dubitabatur* apud veteres quid statuendum sit: utrumne legatum exspiret, an aliquod ei inducatur adjutorium, ut viri boni arbitratu procedat electio? Censemus itaque, si intra annale tempus ille qui eligere jussus est, hoc facere supersederit, vel minime potuerit, vel quandocunque decesserit: ipsi legatario videri esse delatam electionem: ita tamen, ut (2) non optimum ex servis, vel aliis rebus quidquam eligat, sed mediæ æstimationis, ne dum legatarium satis esse fovendum existimamus, heredis commoda defraudentur.

§. 2. Sed quia nostra majestas per multos casus legatariis, et fideicommissariis prospexit; actionesque tam (3) personales, quam in rem et hypothecarias dedimus, et in (4) rem missionis tenebrosissimus error abolitus est: et ad hanc legem pervenimus. Nemo (5) itaque [heres] ea quæ per legatum vel pure vel sub certo die relica sunt, vel quæ restitui aliis disposita sunt, vel substitutioni supposita, secundum veterem dispositionem putet in posterum alienanda (6), vel pignoris, vel hypothecæ titulo adsignanda, vel mancipia manumittenda: sed sciat [hoc] quod alienum (7) est, non ei licere, utpote sui patrimonii existens, alieno juri applicare: quia satis absurdum est, et irrationabile, rem quam in suis bonis pure non possidet, eam ad alios posse transferre, vel hypothecæ, pignorisve nomine obligare vel manumittere, et alienam spem decipere.

§. 3. Sin autem sub (8) conditione, vel sub incerta die fuerit relictum legatum vel fidecommissum universitatis, vel speciale, vel substitutione, vel restitutione: melius quidem faciet, si et in his casibus caveat ab omni venditione, vel hypotheca, ne se gravioribus oneribus evictionis nomine supponat. † Sin autem avaritiæ cupidine propter spem conditionis minime implendæ, ad venditionem, vel hypothecam prosiluerit; sciat quod conditione impleta ab initio causa in irritum devocetur: et sic intelligenda est quasi nec scripta, nec penitus fuerit celebrata: ut nec usucapio, nec longi temporis præscripti contra legatarium, vel fideicommissarium procedat. Quod similiter [obtinere] censemus in hujusmodi l gatis sive pure, sive sub die certo, sive sub conditi ne, sive sub incerta die relicta sint. Sed in his omnib casibus legatario quidem, vel fideicommissario omnis centia pateat rem vindicare, et sibi adsignare, nullo o staculo ei a detentatoribus opponendo.

In AUTHENT. de restit. et ea, quæ part. §. quamobr præsentem. col. 4. tit. 18. al. 6. Novell. 39. cap. 1.

RES, quæ subjacent restitutioni, prohibentur aliena quidem, vel obligari. Sed si (9) liberis portio le gitima non sufficit ad dotis (10), sive donationis (11) pr pter nuptias obligationem: permittitur res prædictas eam causam alienare, vel obligare pro modo honest personarum congruo. Ea enim, quæ communiter omnib prosunt, his quæ specialiter quibusdam utilia sunt, pr ponimus.

§. 4. Emptor autem sciens (12) rei gravamen, adve sus venditorem actionem habeat tantum ad (13) restituti nem pretii, neque duplæ stipulatione, neque meliorati ne (14) locum habente: cum sufficiat (15) ei saltem pretio, quod sciens dedit pro aliena re, sibi satisfie Creditori nihilominus pignoratitia contraria actione adv sus debitorem competente: ut ex omni parte omnique st dio id, quod semper properamus ad effectum perdu tur, et ultima (16) elogia defunctorum legitimum fin sortiantur, bonæ (17) fidei proculdubio emptoribus in gra jura, et nullo modo ex hac constitutione demin contra venditores habentibus. Dat. Kal. Septembr. Co stantinop. post consulatum LAMPADII, et ORESTIS V CC. 531.

(1) Optio rei legatæ quoties committitur tertio: illo non eligente intra annum, vel morte prævento, electio transfertur in legatarium, ut *l.* 28. *ff. de cond. et demonstr.*

(2) Legatarius non rem optimam, sed modicæ æstimationis eligere debet. *l.* 37. *ff. de leg.* 1.

(3) *l.* 1. *l.* 2. *Supr. h. t.*

(4) *d. l.* 1. *Novell.* 39. *in pr.* Paul. 4. *sent.* 1. §. 15. In rem missio fiebat fideicommissorum nomine herede non existente solvendo adversus extraneos rerum hereditariarum possessores.

(5) Rei restitutioni subjectæ pure, vel certa die alienatio, pignoratio et manumissio non tenet ipso jure, *ut hic*: nisi certis casibus jure novo. *Auth. proxima. infr. h. t. Nov.* 39. *c.* 1.

(6) Adde *l.* 15. *ff. de reb. dub. l.* 70. *ff. ad SC. Treb.*

(7) Vide *supr. de rebus alienis.*

(8) Res sub conditione, vel sub die incerta restitutioni obnoxiæ, possunt interim alienari, vel obligari: sed tamen adveniente casu restitutionis, fingitur retro nulla alienatio, vel obligatio. *d. l.* 15. *l.* 17. *ff. quib. mod. ususfr.*

(9) Restitutioni res obnoxiæ possunt hodie certis casibus perpetuo alienari. vid. *in hanc authen.* Roland. a Vall. 1. *cons.* 85. *num.* 5. *et seq. et* 4. *cons.* 27.

(10) Doti seu in dotem dari possunt etiam quæ alienari prohibita, *ut hic.* quod non tantum locum in dote de novo constituta habet, sed et in dote quam filius accepit vivo patre restituendam: sive filia pro se sive pro liberis (quos certis casibus dotare cogitur) dotem dare velit: sive inter vivos pater sive testamento dotem velit filiæ constituere, sive filia elocata sit nulla, vel exigua dote: si mulier maritum se dignum non reperiat, nisi omnia bona restitutioni obnoxia in dotem daret; sive tale fideicommissum universale sive particulare et purum, sive alienatio expresse prohibita a testatore, vel statuto per juramentum firmato, sive privato sive Ecclesiæ restitutio hujusmodi bonorum facienda sit: sive m lier de cujus dote agitur, fœcunda sit, sive sterilis. Quin ben cium id transire ad filii et filiæ heredes putant, ut et ad eum mulier cessit jura dotalia: sed et in dote in qua mulier habet dejussorem obligatum: et in re emphyteutica restitutioni obn nimirum ut dotis et similium causa alienari possit etiam sine c sensu domini. Perpetuam quoque hujus beneficii causam esse e stimant, ut res dotis, vel similis causæ nomine detracta ex fid commisso, nunquam ad fideicommissarium revertatur. Accu Bart. Bald. Castrensis, Jason *hic.* Aliud censent, si alia bona tent, ex quibus dos aut donatio propter nuptias dari possit: dominii alienatio prohibita, si fœmina jussa sit restituere, si traneus, aut qui liberorum numero non sit, restituere sit jussu ut *ex* Dyno, Jacobo de Arena, Salicet. Bald. Castrensi, Nico de Neapoli refert Socin. *regul.* 12. si res sui natura alienari n potest, veluti feudum. vid. Socinum *regul.* 324.

(11) Alienari prohibita in dotem et propter nuptias donation dari possunt, *ut hic*: sed et pro alimentis, redemptione sui aliorum captivorum, causa pia. Socin. *regul.* 3. *et* 324. except nes vid. *supr. h. t.*

(12) Scienter emens rem restitutioni subjectam re evicta, hal actionem ad pretium tantum, non ad duplum, etiam si dupl promissum fuerit.

(13) *l.* 27. *infr. de evict.*

(14) Qui rem alienam sciens comparat, meliorationes faci amittit: quod et stricti juris est. dixi ad *l.* 38. *ff. de petit. here*

(15) Quasi dicat, potuit summo jure pretium ipsum quo amittere.

(16) Ultima elogia legitimum finem sortiri debent.

(17) Bonæ fidei emptor re evicta non modo duplam promissam sed ipsas quoque meliorationes recipit.

TIT. XLIV.

E FALSA (1) CAUSA (2) ADJECTA LEGATO, VEL FIDEICOMMISSO.

1. Imp. ANTONINUS A. Septimo.

*V*Erba testamenti, quæ inseruisti, aut solutam (3) pecuniam debitam testatori declarant, aut volunta- ejus liberare volentis debitorem manifeste ostendunt. ideo, aut peti quod (4) solutum est non potest, aut causa fideicommissi, ut debitor liberetur, agendum nisi (5) liquido probari possit eum non liberari de- rem voluisse, sed errore (6) lapsum solutam sibi pe- am existimasse. PP. 7. Kalend. Martii, ANTONINO iv. et BALBINO CONSS. 214.

2. Imp. ALEXAND. A. Faustinæ.

Tiamsi veritas debiti (7) non subest, falsa tamen de- monstratio (8) non perimit legatum, et ex testamen- jus quoque nomine competit actio. PP. 7. Id. No- . ALEXANDRO A. CONS. 223.

Si maritus legat dotem uxori certa quantitate non expressa, oportet uxorem probare numerationem. Salic.

3. Idem A. Verinæ.

non (9) designata certa quantitate dotem tibi legavit maritus, sed *quodcunque ad eum dotis nomine perve- , perventurumve esset*, et id ex testamento petis : saria probatio est numeratæ pecuniæ. Quod si quan- m (10) expresserit, debetur (11), et si in dotem da- non (12) est : quasi aliud legatum, non eo jure, dos fungitur. PP. Non. Maji, MAXIMO II. et ÆLIA- C. CONSS. 224.

4. Imp. GORDIAN. A. Alexandro.

SI dotem (ut proponis) defuncta (13) in matrimonio uxore tua patri (14) ejus reddidisti, vel etiam ea non reddita, testamenti verbis (ut adseveras) munitus es, quibus se recepisse (15) dotem universam quondam socer tuus significavit : ne hoc nomine conveniaris, solicite agere non debes : cum aut soluta dote, nulla super- sit actio, aut non reddita, adversus petentem juxta defuncti veluntatem parata sit exceptio. PP. 15. Kal. Jun. SABINO II. et VENUSTO CC. CONSS. 241.

Si legatur dos facta relatione ad instrumentum dotis, nihil aliud requiritur, nisi quod instrumentum loquitur. Bald.

5. Imp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Severæ.

REfert (16) largiter, [an] *dotem tibi reddi* maritus, an *quæ* (17) *instrumento dotali conscripta sunt*, legati, seu precariis verbis statuit : quippe [cum] superiore quidem casu datum probanti repeti tantum, posteriore vero nihil (18) nocente falsa demonstratione [quod] significatum [est] instrumento, postulari possit. S. 14. Kal. Decembr. CC. CONSS. 293.

TIT. XLV.

DE HIS QUÆ SUB MODO (19) LEGATA, VEL FIDEICOMMISSA RELINQUUNTUR.

1. Imp. ANTONINUS A. Saturninæ.

IN (20) legatis quidem, et fideicommissis etiam modus (21) adscriptus pro (22) conditione observatur. Sed si per te non stat, quominus voluntati testatoris pareas, sed per eum, cui (23) *nubere* (24) jussa es, quo

Falsa causa legandi, legata non vitiat. *l.* 12. *l.* 17. §. 2. §. 6. *ff. de cond. et demonst.* §. 31. *Inst. de leg.* Ulp. 24. nisi probetur testatorem, si scivisset causam falsam, non relicturum. vid. Wurms. 1. *pract.* 39. *obs.* 20.

Adde *L.* 35. *D.* 1. Causa est ratio legandi præteritum ali- præsupponens, sive demonstrans. *l.* 12. *in fin. ff. de cond. monstrat.* Quatuor hæc separantur, Conditio, Demonstratio, , Modus, ἄιρεσις δήλωσις, αἰτία ϰ̀ τρόπος. 44. *Eclog.* 29.

His verbis, *Soluta est mihi pecunia*, liberatio relinquitur, *infr. eod.* vid. *l.* 31. *ff. de lib. leg.* Goth. Ad intellectum legis vid. Ant. Merend. *contr. jur. l.* 2. *c.* 27. Ans.

Quod solutum est, peti non potest.

Alias præsumitur pro qualibet depositione. vid. Alciat. 3. *upt.* 21.

Erronea testatoris confessio non nocet.

Demonstratio hæc fuit : *Decem quæ Titio debeo.*

l. 3. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 17. *l.* 33. *ff. de cond. et demonst. Inst. de leg.* Ulp. 24. §. 19. ἡ πλαςὴ ἀπαρίθμησις. *Sy- Basil.* 44. *tit.* 16. *cap.* 62. hac sententia, Falsa demonstra- nquam legata perimit. Ideoque si quis ita legaverit, Do lego ureos centum quos ei debeo : licet nihil debeatur, legatum ὡς ἀπὸ ἀπαριθμήσεως, tanquam ex numeratione. Harmeno- 5. *tit.* 10. §. 24. hanc legem ita reddit, Falsa numeratio non perimit, unde si quis legans ita dixerit, *do huic tot os, quos ipsi debeo*, etiamsi non debeat, sed falso id dixe- alet tamen legatum.

Dos incerta simpliciter uxori si prælegatur, uxor dotis quan- probare debet : alias legatum est inutile ei : si certa, non : estque remisso probationis onere, legatum utile, *ut hic.* 15. *Inst. de legat. l.* 6. *ff. de dote præleg.*

Demonstratio hæc fuit, *Decem quæ in dotem accepi.*

Imo non debetur. *l.* 1. §. 7. *ff. de dot. præleg.*

(12) Falsa demonstratio his verbis innuitur, de qua vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(13) Mortua filia in matrimonio dos patri ejusve heredibus reddi debet.

(14) Pater liberationem dotis legare potest.

(15) His verbis liberatio relinquitur, ut *l.* 1. *supr. h. t.*

(16) Dos, si ad instrumentum dotis relatione facta, legatur, statur instrumento : si ad dotem, veritas inquiritur.

(17) Demonstratio hæc fuit : *Quæ instrumento dotali conscripta sunt, do, lego.*

(18) *l.* 2. *supr. h. t. l.* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 33. *ff. de cond. et demonstr.*

(19) Adde *L.* 35. *D.* 1. Modus est finis propter quem legatur, vel causa legandi collata in futurum, verbi gratia lego Titio centum ut quinquaginta Mævio restituat. *l.* 2. *Infr. h. t.*

(20) Quoties alicui sub modo legatum relinquitur, puta, *ut hoc faciat*, capit ille quidem legatum : verum si modus defecerit, legatum amittit. Modus enim est conditionis eventus in legatis et fideicommissis ; si vero legatum mulieri relictum fuerit, *ut Petro nuberet*, ac legatum quidem acceperit, sed Petrus eam ducere nolit, legatum reddere non cogitur. Nec enim per eam stetit, quo minus impleatur conditio. *Synops. Bas.* 44. *tit.* 28. *c.* 1.

(21) Modus est quasi conditio, et ita sæpius appellatur. *l.* 8. §. 7. *ff. de condit. instit. l.* 21. §. 3. *ff. de annuis leg. l.* 71. §. 1. *l.* 108. *ff. de cond. et dem. l.* 3. *in fin. l.* 4. *ff. de donat.* Non est tamen proprie conditio. *l.* 17. §. 2. *l.* 44. *in fin. ff. de manum. test.* Modus est, cum ita legamus ut aliquid fiat. *l.* 2. *infr. h. t. l.* 17. *in fin. ff. de cond. et demonstr.*

(22) Id est, impleri debet, quemadmodum et conditio.

(23) *l.* 31. *ff. de cond. et demonstr.*

(24) Modus hic fuit, ut Saturnina nuberet Titio.

minus id, quod tibi relictum est, obtineas, non oberit. PP. 5. Kal. Januar. (1) GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

2. Imp. GORDIANUS A. Ammonio P. P.

EX (2) his verbis, *Titio decem millia, vel insulam relinquo, ita ut* (3) *quinque millia ex his, vel eamdem insulam Mævio restituat*: licet antea (4) neque legati, neque fideicommissi petitio nascebatur, tamen in libertate (5) a D. Severo hoc admissum est. Sed et in pecuniariis causis (6) voluntatis tuendæ gratia non immerito recipiendum est, ut etiam ex hujusmodi verbis, sive (7) ad conditionem, sive ad modum respiciant, sive ad dandum, vel faciendum aliquid: fideicommissi actio omnifariam nascatur, videlicet in (8) conditionibus post exitum earum. Sin vero legato, aut fideicommisso relicto, testator legatarium, seu fideicommissarium prohibuerit, vel heredem suum, vel alium quendam debitum exigere: habet debitor adversus legatarium, seu fideicomissarium agentem, usque ad quantitatem [relicti, sive] fideicommissi, sive legati exceptionem (9). PP. 6. Id. August. SABINO II. et VENUSTO CONSS. 241.

TIT. XLVI.

DE CONDITIONIBUS (10) INSERTIS (11) TAM LEGATIS, QUAM FIDEICOMMISSIS, ET LIBERTATIBUS.

De conditione, si sine liberis decesserit.

1. Imp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Claudiæ.

CUm (12) testatorem fideicommissum Tralliano (13) ab eo, quem pro parte heredem instituerat, ita reliquisse proponas, *si* (14) *sine liberis institutus diem obiisset*: ... nepotem quem ex filia susceperat, heredem institu... conditionem adscriptam fideicommisso defecisse, manifestum est: nisi alia defuncti voluntas evidenter probetur. PP. Non. Decembr. LATERANO, et RUFINO CONSS. 1...

De conditione divortii.

2. Iidem AA. Galliano.

CUm patremfamilias fideicommissi nomine, quo... diem certam reliquit, ita cavere præcepisse pr...nas (15), *si a marito non* (16) *divertisset*, jurisdictionis (17) originem perinde servari æquum est, ac si ... super ea re scriptum fuisset. Nec (18) exemplum le... vel hereditatis, in quibus conditio divortii nonnunquam remitti solet, huic rei comparandum est: cum (19) absurdum sit, ideo perpetui edicti negligi formam, ... patris sui voluntati non obtemperatur. PP. *Antioch*... 11. Kalend. August. ANTONINO AA. II. et GETA II. CONSS. 206.

De conditione, si cum focaria sua, matreque ejus moretur.

3. Imp. ANTONINUS A. Aurelio militi.

SI ea conditione Aulazanus (20) legata testamento ... stari voluit, *si cum focaria sua* (21) *matreque ... moraretur*, et per eum stetit, quo minus voluntati testatoris pareret: cum [sua] sponte scripturæ testa... non (22) obtemperaverit, ad petitionem non admitt... PP. 6. Id. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De conditione nuptiarum.

4. Imp. ALEXAND. A. Liciniæ.

LEgatum, sive fideicommissum a patruo tuo re... tibi sub conditione, *si* (23) *filio ejus nupsisse*...

(1) *Al.* Februarii. Pammelius *in vita Tertull.* Nam pridie nonas Februarii Severus periit: adde quæ scripsi ad *l.* 3. *supr. de legat.*

(2) Vid. ad hanc *l.* Cujac. 14. *obs.* 25.

(3) Nota genus modi.

(4) Olim ex modo non oriebatur actio, hodie oritur.

(5) Finge ita legatum fuisse ut servum manumitteres, ut *l.* 48. *ff. de fideic. libert.*

(6) Quod olim non fuit.

(7) *l.* 21. §. 3. *ff. de annuis legat.*

(8) V. Cuj. *d. l.*

(9) Pro legatis sub modo relictis, competit actio et exceptio.

(10) *Lib.* 35. *D.* 1.

(11) *Incertis*, Hal.

(12) Si quis alicui legatum sub hac conditione reliquerit, *si sine liberis heres diem suum obeat*, isque nepotibus ex filia decesserit, deficit conditio. Nam quum relictis liberis mortuus sit, etiam legatum inutile est, nisi alia defuncti voluntas evidenter probata fuerit. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 29. *c.* 1.

(13) *Trallianis.* Hal.

(14) *Si Titius heres meus pro parte sine liberis decesserit, partem suam hereditatis Tralliano restituito.* Titius nepotem ex filia heredem instituit: num debetur Tralliano fideicommissum? non debetur. Nec enim decedit sine liberis, qui nepotem ex filio relinquit heredem: facit *l.* 48. *ff. soluto.*

(15) Heres legatario satisdat legati sub conditione, vel in diem relicti nomine. *l.* 1. *ff. ut legat.* nisi testator cautionem remiserit, *l.* 7. *infr. ut in possess. leg.* His ita constitutis, testator ita testatus est: *Filia post vigesimum annum Sempronio fundum dato.* eidemque Sempronio caveat sub hac conditione, *Si non diverterit.* Sempronius sibi caveri petit. Cautio denegatur Sempronio. Movetur, filia quod superiori conditione a patre ad divertendum provocata videatur, quum divortii conditio turpis natura sua sit. Sempronius turpem quidem esse conditionem admittit, sed hoc adjicit, turpes conditiones pro non adjectis haberi, cavendum igitur.

(16) Cui contraria est, si a marito diverterit. *l.* 5. *su... institut.*

(17) Id est, edicti quo heredes legatorum nomine cavere... tur: ne alioquin relictum aliquod novum putes, quo relic... conditione ita demum captantur, *si conditio consummata si*... le nunquam auditum fuit.

(18) Ratio dubitandi, de qua vid. Cujac. 9. *obs.* 6.

(19) Argumentum a contrario sensu in legibus, statutis ... mis voluntatibus est validum, *ut hic*: nisi hujusmodi inte... tione inducatur legis, statuti, vel juris communis emendat... sententia juri ejusve rationi contraria, si contrarius ille cas... decisus sit: si qui statuerunt, ea interpretatione inciderent ... nam. Id quoque in statuto emendante non obtinere putant ... terpretatio subintellecta statuto ipso prohibita sit: si in stat... ctio, ut vocant implicativa (*uti maxime*, et similis) adje... si alia mens esset contrahentium, aut testantium, si hoc ... argumenti a verbis narrativis legis vel canonis, vel a causa ... siva, non finali, vel ab una tantum causa finali sumitur: ... tat Socinus *reg.* 28. adde Manticam 3. *de conject.* 15. ... Everardum *in Topicis loco* 82. *argumento a contrario sen*...

(20) Puto legendum *Aulazano*, eo sensu: *Aulazano cen... lego, si cum focaria ejusque matre morabitur.* Per Aul... stetit, quo minus voluntati testatoris fieret satis: Aulazan ... stra legatum petit.

(21) De focaria, vid. *l.* 2. *supr. de donat. int. vir.* ... §. 5. 6. *l.* 15. *ff. de instruct.* Paul. 3. *sent.* 6. §. 37.

(22) Legatarius faciendi debitor, si non facit, legatum ... cipit. *l.* 1. *supr. de instit. l. un.* §. 2. *vers. vel ipsum* ... *de caducis*

(23) *Liciniæ centum do lego, si filio meo nupserit*, fili... ritur: Liciniæ non debetur legatum. vid. Cujac. 17. *obser.* 22

tuo (1) filio, priusquam matrimonium cum eo con-
eres, conditio defecerit, nulla ratione deberi tibi exi-
as. PP. Kal. Decembr. Alexand. A. II. et Mar-
lo Conss. 227.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Faustino.

uxorem tuam tempore (2) nuptiarum in (3) patria potestate fuisse monstretur, fideicommissi commodum lictum, *cum* (4) *nupserit*, nullo alio diem ejus ce- prohibente, patri quæsitum non ambigitur. † Quod patre ante nuptias emancipata fuerit, ac potsea de- rit, superstite patre, et marito, ac liberis: actio- fideicommissi sibi competentem ad heredes suos trans- S. 6. Kal. Febr. *Sirmii*, CC. Conss. 293.

De conditione pluribus personis *injuncta.*

6. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

lures personæ unam conditionem implere fuerint ssæ, apud Ulpianum *dubitabatur*, utrumne omnes eandem facere debeant, an singuli quasi soli im- eam compellantur? Videtur autem nobis unumquem-) necessitatem habere conditionem implere, et pro ne sibi contingente accipere quicquid ex hoc com- st: ut hi quidem, qui compleverint jussa, ad lu- vocentur, qui autem neglexerint, sibi imputent, si usmodi commodo repellantur. Dat. 3. Kal. Au- *Constantinop.* post consulatum Lampadii, et Ore- V. CC. 531.

eo, qui jussus est liber esse, si certum quid heredi dederit.

7. Idem A. Joanni P. P.

quidam (6) testamento condito libertatem servo dereliquit sub conditione, *si suo heredi certum n solidorum præstaret*, vel *aliam quandam spe- vel vicarium servum*: Ille autem servus non in eo-) loco constitutus, ubi etiam heres fuerat, herili ntum cognito properabat ad heredem cum ipso, ssus erat dare heredi: sed in medio latronum, vel hostium incursione, [vel alio fortuito casu] peremptum est, quod portabat: *Quærebatur* inter antiquos, si præpediretur libertas, quia hoc dare servus non potest propter memoratum fortuitum casum? Itaque veterum dubietate quiescente, nobis placuit, ut et libertas omnimodo competat, et commodum, quod heredi, vel extraneo relinquitur, non (8) abstrahatur. Ex quacunque igitur causa impediatur, sive per heredem, sive per eum, cui dare [aliquid] jussus est, sive per fortuitos casus, in libertatem quidem ipse omnimodo perveniat, nisi ipse servus noluerit adimplere conditionem: obnoxius tamen constituatur post libertatem heredi, vel ei, cui dare aliquid jussus est, (nisi (9) et ipse oblatas pecunias non susceperit: quod enim semel (10) repudiatum ab eo est, redintegrari minime concedimus) quatenus hoc, quod dare jussus est, omnimodo implere compellatur, vel ipso mancipio [præstando] si existat: vel (11) in æstimatione ejus, non amplius, quam in quindecim (12) solidos computanda: vel in alia re, si et ipsa appareat: vel si non existat, vera ejus æstimatione præstanda. Dat. Prid. Kal. Maji, *Constantinop.* post consulatum Lampadii, et Orestis VV. CC. Anno 2. 532.

TIT. XLVII.

DE USURIS (13) ET FRUCTIBUS LEGATORUM, SEU FIDEICOMMISSORUM.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Maximo.

Legatorum (14), seu fideicommissorum usuras ex eo tempore quo lis (15) contestata est, exigi posse manifestum est: Sed et fructus rerum, et mercedes servorum, qui ex tastamento debentur, similiter præstari solent. Proposita Prid. Kal. August. Æmiliano (16) et Frontone Conss. 200.

2. Imp. Antoninus A. libertis Cassiani.

Adversus eos (17), qui sub obtentu legis Falcidiæ legata (18) morantur, notissimum est juris auxilium. Si igitur proposita stipulatione cavere (19) cum satisdatione potestis *vos restituturos*, *quanto amplius quam per eam legem licet*, acceperitis: Judex, qui de fideicommssis jus dicit, solida vobis legata præstari jubebit. Quod si satis-

31. *ff. de cond. et demonstr.*
itiæ centum do lego cum nupserit. Nupsit Titia in patris adhuc posita. Cuinam legatum quæsitum est, Titiæne an ? patri. *l.* 14. *in fin. ff. quando dies leg. l.* 78. *ff. de* g. nam legati dies cessit tempore nuptiarum quo Titia nit emancipata. In legatis conditionalibus tempus condi- icimus. *l.* 28. *ff. de pignor.* in stipulationibus factis a tempus contractus, non conditionis inspicitur. *l.* 78. *ff.* *blig.*
ptæ etiam filiæ in parentum potestate esse possunt. *l.* 12. *oll.* An et in mariti? sunt etiam in ejusdem potestate, rvitia. vid. Wurm. 1. *pract.* 36. *obs.* 9.
legato cum nupserit.
ribus injuncta conditione, impleta conditio non prodest, ıti. *l.* 44. *in fin. ff. de hered. instit.* Faciendo quisque ionem implet, non alteri. *l.* 13. *ff. de manumiss. te-* dum necesse est ab omnibus conditionem impleri, puta lividuum factum est. *l.* 13. §. 2. *ff. de statuliber.*
Joann. Zauger. *de Except. part.* 3. *cap.*2.*num.*150. Ans. colligitur, Eum qui quid deferre creditoris ad domum roprio sumptu et periculo deferre teneri non creditoris. *de usur. quæst.* 9. *n.* 138.

(8) Et ita constat casu fortuito non excusari debitorem. Rei interitu neminem liberari ab implenda conditione. adde *l.* 11. *supr. si cert. petat. l.* 3. *l.* 20. *ff. de statulib.*
(9) *d. l.* 3. §. 1. Ulp. 2. §. 5.
(10) Semel repudiatum redintegrari non potest.
(11) Æstimatio rei loco est.
(12) *l.* 35. §.3. *infr. de donat.* de vulgari servorum pretio, v. *l.* 1. *infr. de comm. servo.*
(13) *l.* 3. *in fin. ff. de annuis.* Paul. 3. *sentent.* 8. §. *ult.* Cajus 2. *tit.* 7. *in fin.* De usuris testamentariis vid. Molin. *q.* 73. *de usur.* Hotomannum 2. *de usur.* 4.
(14) *Synops. Basil.* 44. *tit.* 2. *cap.* 84.
(15) Usuræ legatorum debentur a lite contestata, *ut hic: et l.* 4. *infr. h. t. l.* 91. *in fin. ff. de leg.* 1. Mora fit ex die litis contestatæ. Mora fit cum postulanti non datur. Paulus 3. *sentent.* 8. §. *ult.* atque ita, Quoties ex testamento actione legatum petitur, fructus post litem contestatam capti et partus editi, et servo legato quæsiti legatario restituuntur. Harmenop. 5. *tit.* 10. §. 33.
(16) Anulino.
(17) Heredes scil.
(18) Id est, legatorum præstationem.
(19) Paul. 3. *sentent.* 8. §. 2.

dationem implere non potueritis : arbitro (1) dato certum diem vobis præfiniet, intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. Et si (2) constiterit legi Falcidiæ locum non esse, et usuras et fructus post litem contestatam percipietis. PP. 16. Kal. Jul. Duobus et Aspris Conss. 213.

3. Imp. Alexand. A. Paterno.

SI homines certi per fideicommissum tibi relicti fuerint, post moram periculo (3) debitoris fideicommissi sunt. Proposita 12. Kal. April. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

4. Imp. Gordian. A. Dionysio.

IN legatis et fideicommissis fructus (4) post (5) litis contestationem, non ex die mortis consequuntur (6), sive in rem, sive in personam agatur. PP. Non. Septemb. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

TIT. XLVIII.

DE INCERTIS (7) PERSONIS

1 Αὐτοκράτωρ Ἰȣςινιανός.

Hujus constitutionis meminit Justinianus Instit. de legatis. §. posthumo. et Instit. de bon. possess. in princ. *ex quibus locis hoc argumentum confeci. A. Cont.*

CUm olim incertis personis nec legata (8) nec fideicommissa relinqui possent, nec libertas, nec posthumo (9) alieno, qui nec institui poterat, hæc omnia correxit Justinianus : ita tamen, ut incertus (10) tutor nec hodie dari possit.

Photius quoque, et Balsamon in Nomocanone *non uno in loco ejus meminerunt, ajuntque esse tit.* 48. *lib.* 6. *constitutionem unam. Ex his igitur et sequentes qu[illegible] epitomas confeci.*

NUmerat hæc constitutio varia themata, var[illegible] species, quibus docet id quod illicito (11) coll[illegible] relictum est, non valere, nisi singulis e collegio legat[illegible] sit : contra autem quidquid licito collegio legatur, va[illegible]re. *Nomocanonis tit.* 12. *cap.* 9.

Item aliud argumentum.

DIcit constitutio valere quod relinquitur licito colleg[illegible] aut corpori (12), vel clericis, vel collegiis, [illegible] curiæ, vel cohorti præsidis, vel medicis, vel doct[illegible]bus, vel advocatis, vel militibus, vel ejusdem arti[illegible] opificibus seu artificibus, vel sacerdotibus, vel cuic[illegible] alii corpori : et ait, relictum dividi viritim, et ex æ[illegible] partibus inter eos, qui tempore mortis testatoris fue[illegible] descripti in albo, præterquam si certam quantitatem [illegible]stator unicuique attribuerit. ✝ Dicit quoque ad extre[illegible] ea constitutio, quod si semel, aut annuum quid in [illegible] usus relictum sit, aut ecclesiis, aut xenonibus, aut [illegible]chiis, aut venerabilibus domibus, aut communi cler[illegible]rum, aut ad captivorum redemptionem, aut ipsis [illegible]peribus, vel captivis, valeat defuncti voluntas *N[illegible]nonis Tit.* 2. *cap.* 1.

Hæc excerpsi ex utraque Nomocanonis La[illegible]ne, in quibus editionibus, et cæteris ejusdem fa[illegible] sunt permulta nobis valde suspecta. Itaque pessime [illegible] videntur de nobis omnibus mereri, benevole lector, [illegible] cum Græca habeant, vel βασιλικῶν, *vel Nom[illegible] exemplaria, et cætera ad jus pertinentia, suppre[illegible] cis suas futiles, et indoctas translationes duntaxat ed[illegible] quominus eorum fœdissima pleraque peccata ex Græ[illegible] collatione coargui possint.*

(1) Arbiter dabatur ad ineundam Falcidiam.

(2) Heres legati solutionem denegat, veritus ne creditoribus aliquando imminentibus non habeat unde postea Falcidiam detrahat : Dupliciter eo casu legatariis, consultum est. Primum enim cavere possunt se restituturos quanto amplius quam per legem Falcidiam licuerit, acceperint. Secundo, si cavere non potuerint, Prætor fideicommissarius dabit arbitrum ad ineundam rationem legis Falcidiæ, et diem intra quem ineatur, partibus præsentibus : et secundum eam de fideicommisso pronunciabit, vel herede non veniente ad diem damnabit eum, ut solidum legatum præstet cum onere usurarum et fructuum a die litis contestatæ. *l.* 3. *ff. de usur. l.* 78. *ff. de leg.* 2. *l.* 6. *in fin. ff. si cui plus quam per leg. Falcid. l. pen. ff. de usur. l.* 88. *in fin. ff. ad leg. Falcid.*

(3) Moram qui admittit, casus fortuitos præstat. *l.* 39. §. 1. *l.* 47. *in fin. ff. de leg.* 1.

(4) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(5) De fructibus legatorum.

(6) Legatarii scil. Quæstio est utilis : Cui scilicet fructus rei legatæ cedant. Alii hunc locum ita interpretantur : Rei alienæ legatæ fructus non pertinere ad legatarium, nisi a lite contestata : rei testatoris, pertinere. Accurs. *hic.* Alii (Galli scilicet) heredem non de precipiendis teneri, sed de perceptis. vid. Bart. *hic.* Ulpianus de percipiendis etiam teneri heredem ait. *l.* 39. §. 1. *ff. de leg.* 1. Paul. 3. *sent.* 6. §. 46. aliter distinguit, Fructus qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinere : ante perceptos, non pertinere. Alii negant fructus perceptos ante aditam hereditatem deberi, alii deberi ajunt. vid. Grassum *l.* 1. *sentent.* §. *legatum quæst.* 71. Cujacius *c.* 18. *de præscriptionibus.* putat fructus deberi a tempore moræ, si per damnat[illegible] a tempore aditionis, si per vindicationem res legata sit. [illegible] dici potest (non loquor de usuris certæ pecuniæ legatæ) [illegible] pertinere qui rei sit dominus. *l.* 42. *ff. de usuris. l.* 86 *ff. de leg.* 1. ergo ad legatarium, cum recta via domin[illegible] legatæ transeat in legatarium. *l.* 64. *in fin. ff. de furtis.* [illegible] est autem, fructus rei legatæ deberi tantum ex mora. *ut [illegible]* singulari jure fructus rei ad pias causas legatæ, a tempore [illegible] debeantur. *l.* 46. §. 4. *supr. de Episcop. et Cleric.* [illegible] *c.* 12. *vers. Si autem legatum.* Interea ex Harmenop. 5. [illegible] §. 46. *discimus, Heredem, si post judicis sententiam* [illegible] *stre tempus in solvendo legato fecerit*, commoda ad [illegible] usque præstare legatario.

(7) Περὶ ἀφανῶν προσώπων. 35. *Eclog.* 18. §. 25. §. [illegible] *de legat.* Ulpian. 22. §. 4. *et* 24. §. 18. Paul. 3. *sent.* [illegible] §. 13. Incertæ personæ sunt, quas ne quidem testator [illegible] luti si dixerit, *Ei qui filiam meam duxerit*, vel, *qu[illegible] Consul factus fuerit centum do lego. d.* §. 25. 26. 27. *I[illegible] leg. ubi Theophilus.* Inter incertas etiam personas censentur [illegible] mi alieni. Inter incertas etiam personas videntur paulo post [illegible] collegia, et similia corpora, adde *l.* 4. *ff. de reb. dub.*

(8) *d.* §. 25. *d.* §. 18. *d.* §. 13.

(9) *Inst. de bon. poss. in pr.* §. 28. *Inst. de leg.*

(10) *d.* §. 27. *l.* 20. *l.* 30. *ff. de test. tut.*

(11) Illicito collegio legari non potest, ergo licito colleg[illegible] ri potest. *l.* 1. *supr. de sacros. eccles. l.* 8. *supr. de h[illegible]* vid. *l.* 38. §. 6. *ff. de leg.* 3. *l.* 20. *ff. de reb. dub.*

(12) *d l.* 20.

TIT. XLIX.

AD SENATUSCONSULTUM (1) TREBELLIANUM (2).

De oneribus hereditariis.

1. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Probo.

SI ex senatusconsulto quartam partem hereditatis (3) retinuisti, et dodrantem fideicommissario restituisti : uod creditoribus hereditariis pro (4) novem unciis præteris, a fideicommissario petere potes. PP. 15. Kal. prid. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De oneribus, et legatis.

2. Imp. PHILIPPUS [A.] et PHILIPP. C. Juliano.

AD eum, cui ex Trebelliano SC. pars hereditatis restituitur, successionis onera, seu legatorum (5) estationem pro competenti portione spectare, indubitati ris est. PP. 18. Kal. Novembr. PEREGRINO et ÆMILIA. CONSS. 245.

De republica.

3. Imppp. CARUS, CARIN. et NUMERIAN. AAA. Zotico, et aliis.

SI per fideicommissum hereditas Reipublicæ (6) relicta est, ex Trebelliano SC. (quod ab intestato (7) quoque locum habet) quartæ partis, et fructus (8) ejus bis restitutio (9) competit. Sine die, et consule.

De tacita repetitione fideicommissi.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Quintianæ.

NOn (10) justam te gerere solicitudinem per fideicommissum relictæ portionis hereditatis perspicimus, verentem ne fructum amittas relicti fideicommissi, quoniam avia testatoris ex parte heres scripta, et tibi rogata restituere, calliditate, ac fraude (11) repudiavit, ut ad alium nepotem eundemque coheredem devolvatur portio, a quo tibi nominatim non fuerat fideicommissum relictum, et coacta (12) suspectam hereditatem adire, priusquam pro (13) herede gereret, rebus sit humanis exempta : cum divo Antonino parenti nostro deberi etiam a (14) substitutis fideicommissum contemplatione judicii testatoris, quasi tacite ab his repetitum, jamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem, quam illa, quæ repudiavit, hereditatem adire coacta (15), ut suspectam retinere non potuit, timere debes. S. 6. Id. Jul. *Philippopol.* AA. CONSS.

De scriptura. De succedentibus ab intestato.

5. Iidem AA. et CC. Verissimo.

ET (16) sine scriptura per fideicommissum hereditas recte relinquitur. Igitur si uxor tua te, et privignum suum in discrimine mortis constituta designavit, velle successionem obtinere usque ad dodrantem; ejus voluntatem ratam servari convenit : cum [ab] intestato (17) ei succedentes, de restituendo fideicommisso conventos, ultra quartam, ære alieno (18) deducto, quantum penes eos sententia SC. relinqui præcepit, tantum (19) obtinere (20) posse præstiterit. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, C. CONS.

De filiis, vel filiabus oneratis fideicommisso.

6. Imp. ZENO A. Dioscorio P. P.

JUbemus, quotiens pater, vel mater, filio seu filia, filiis vel filiabus ex æquis, vel inæquis partibus heredibus institutis, invicem seu simpliciter quosdam ex his (21) aut quendam rogaverit, *Qui prior sine liberis decesserit, portionem hereditatis suæ superstitibus restitue-*

(1) Quo tempore factum fuerit, vid. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t.* §. 4. *t h. t.* Verba senatusconsulti vid. *ibid.* §. 2. Trebelliano retius est Pegasianum. §. 5. *Inst. eodem.* Trebelliano transferetur actiones in fideicommissarium. Pegasiano deducendæ quartæ fideicommisso jus datum est. Autore Justiniano hodie Pegasian in Trebellianum transfusum est.

(2) Dixi ad *L.* 36. *ff.* 1. *L.* 2. *Inst.* 23.

(3) Trebellianicam heres deducit ex hereditate, id est, ex fiommisso universali hereditatis, *ut hic.* nisi institutus sit conplatione fideicommissarii ipsius : tunc enim nullam quartam nere notat Accurs. in *l.* 18. *in fin. ff. h. t.* et ibid. Bald. et nan. Imola in *l.* 11. *ff. de leg.* 1. *l.* 3. §. *cum Pollid.* 3. *ff. isuris.*

(4) Deducta quarta ab herede, onera creditorum dividuntur r heredem et fideicommissarium pro quadrante et dodrante, *ue* : non deducta, omnia transferuntur in fideicommissarium.

(5) Fideicommissarius pro rata tenetur ad onera et legata, *ut* ; *et l.* 1. §. *pen.* §. *ult. ff. h. t.* §. 5. §. 6. *Inst. h. t. l.* 1. 9. *l.* 15. §. 1. *ff. ut leg.* Paul. 4. *sent.* 3. §. 1.

(6) Etiam de hereditate reipublicæ restituenda quarta detrahi. facit *l.* 1. §. 5. *l.* 3. *in fin. ff. ad l. Falcid.*

(7) Trebelliano et legi Falcidiæ ab intestato etiam locus est. *infr. h. t. l.* 6. §. 1. *ff. h. t. l.* 4. *supr. de codicill. l. ult. quando dies leg. l.* 13. *ff. de inoff.* et merito, cum fideimmissum ab intestato relinqui possit. *l.* 5. *infr. h. t. l.* 22. *r. de fideic.* vid. Wurms. 1. *pract.* 39. *observ.* 17.

(8) *l.* 22. §. 2. *ff. h. t.*

(9) Alii legunt *institutio.* Cujac. 18. *obs.* 9. legit *retentio.*

(10) Vid. Cujac. *in hanc l.* 18. *obs.* 12.

(11) Id est, in fraudem fideicommissarii. vid. Cuj. *d. loco.*

(12) Heres coactus adire hereditatem, Falcidiam amittit. *ut hic. et infr. h. t. in fin.* quod ex Pegasiano in Trebellianum translatum est. adde *l.* 14. §. 3. *l.* 28. *ff. h. t.*

(13) Pro herede gestio sequitur aditionem. *l.* 14. §. 3. *ff. h. t.*

(14) *l.* 74. *ff. de leg.* 1. *l.* 61. *in fin. ff. de leg.* 2.

(15) Dixi *supr. h. t.*

(16) *l.* 22. *supr. de fideicomm.*

(17) Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.*

(18) Quarta intelligitur deducto ære alieno.

(19) *Nihil obtinere*, Cujac. 16. *obs.* 9.

(20) Id est, retinere, ut in *l.* 9. *supr. de his quibus ut indign. l.* 1. *supr. de his quæ sub modo.*

(21) Fratribus scil. et ita testator prohibere non potest, quominus liberi primi gradus quartam Trebellianicam detrahant. Clar. 3. *sent.* §. *Testament. quæst.* 63. (nisi forte testator hereditatem restitui jubeat liberis et descendentibus filii gravati. Clar. *d. loco.*) sive unam sive duas quartas possint liberi primi gradus detrahere. Clar. *d. loco ex communi opinione*, Roland. a Val. 1. *cons.* 12. *n.* 8. Quid? liberi secundi gradus possuntne probiberi quominus quartam detrahant? possunt, ut ex hac constitutione colligunt interpretes. ergo et extranei multo magis, quibus nulla legitima debetur. Clar. *ex comm. opin. d. loco et q.* 62. etiam si pupillo alias substituti sint. Clar. *d. loco quæst.* 72.

re: (1) non (2) per (3) imputationem redituum (licet (4) hoc testator rogaverit vel jusserit) sed de ipsis rebus hereditariis, dodrans (5) restituatur. Idemque in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere jubemus: et si pater vel mater filio seu filia institutis (sicut supra dictum est) heredibus, rogaverit *eos easve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus suis ac deinceps restituere hereditatem.*

§. 1. In supradictis autem casibus fideicommissorum servandorum satisdationem (6) cessare jubemus, si non specialiter eandem satisdationem testator exigi disposuerit, et cum pater vel mater secundis (7) existimant nuptiis non abstinendum. In his enim duobus casibus, id est, cum testator specialiter satisdari voluerit, vel cum secundis se pater vel mater matrimoniis junxerit, necesse est, ut eadem satisdatio pro legum ordine præbeatur.

§. 2. Sin autem is qui fideicommissaria restitutione gravatus est, uno (8) filio superstite, vel nepote ex filio seu filia nato, vel pronepote, vel posthumo relicto decesserit: non (9) videtur extitisse conditio, et ideo deficit fideicommissi petitio.

§. 3. Illud etiam admonemus ea quæ de Falcidiæ portione non (10) per reditus (11), sed per ipsas res hereditarias retinenda, et de satisdatione fideicommissorum (sicut supra dictum est) concedenda diximus; non (12) ulterius quam in his personis et casibus, quorum superius mentio facta est, oportere produci. PP. Kal. Septembr. *Constantinop.* PROBINO et EUSEBIO CONSS. 489.

In AUTHENT. de sanct. Episc. §. sed et hoc præsenti ... §. si quis sub conditione. col. 9. tit. 6. al. 15. Novell. 123. cap. 37.

NIsi rogati, restituere datum dotis causa, vel propt[er] nuptias donationis, vel relictum sub conditione n[u]ptiarum vel liberorum, monasterium (13), *vel alium l[o]cum venerabilem ingrediantur: sive restitutio, aut su[bs]titutio fiat sub prædictis conditionibus, sive in redemptione[m] captivorum, seu in egentium alimenta.*

In AUTHENT. de restit. §. nobis ergo recte. col. 8. tit. 9. al. 4. Novell. 108. tit. 1.

COntra cum rogatus fuerit, quis, ut sine liberis dec[e]dens, quod tunc ex hereditate superest, restituat *vel aliis hujusmodi fideicommissi verbis gravatus, qua[r]tam* (14) *institutionis fideicommissario restituere cogitu[r]. Super hoc igitur, et cautionem* (15), *nisi* (16) *a defu[n]cto remissa sit, exponet. Quod si contingat eam dem[i]nui, aut ex ipsius substantia suppletur, aut ea deficie[nt]et, in rem actione et hypothecaria fideicommissario [non] permittitur adversus rerum acceptores. Ex* (17) *causa ta[]men dotis, seu propter nuptias donationis, seu captivoru[m] redemptionis, vel si non habeat, unde faciat expensas hujus quartæ permittitus deminutio.*

(1) Trebellianicam deductionem liberis suis auferre testator non potest, *ut hic.* An extraneis? potest. *Gloss. Nov.* 1. *de hered. et Falc. §. ult. Instit. ad SC. Trebell.* Cyn. *Auth. sed cum testator. infr. ad l. Falc.*

(2) Liberis beneficio singulari datum est, ut in eorum Falcidiam non imputentur fructus medio tempore, i. e. pendente conditione fideicommissi percepti: quod olim non fuit. et ita abrogatur *l.* 18. *l* 22. §. 4. *ff. h. t.* Superior regula habetne locum quoties non alieni testatoris descendenti, sed alicui extraneo restituenda est hereditas? Rolan. 1. *cons.* 30. *n.* 7. *et cons.* 78. *n.* 11. *et seqq.* improbata Salyceti opinione negat. Movetur autem §. 3. *infr. hic*, ubi traditur, legis hujus beneficium ad alias personas, aliosve casus, quam qui hac lege comprehensi sunt, non extendi. Movetur etiam, quod plenior usus fratri in fratrem permittatur quam in extraneum.

(3) Fructus non imputantur filiis in Trebellianicam, *ut hic.* ergo multo minus in legitimam quæ jure naturæ debetur, ut quæ longe favorabilior sit. Verum quæri potest, de quibus fructibus hanc sententiam accipi oporteat. Et vero intelligi debet de fructibus inventis in hereditate testatoris, sed tamen perceptis post mortem ipsius testatoris. Nam fructus percepti ante mortem testatoris conjuncti sunt ejus patrimonio, suntque pars ipsius hereditatis, et in legitimam liberorum imputantur. Butrigar. *hic.* Angel. *in l. Centurio.* 15. *ff. de vulg.* vid. Mantic. 7. *de conjecturis* 10.

(4) Liberis interdum licet patris voluntatem negligere. *Goth.* Et hinc colligunt liberis primi gradus detractionem prohiberi non posse. Bart. Bald. *hic.* Et nota, quod hic tantum una detractio admittatur, puta legitimæ, vel Trebellianicæ, ut in *Novell.* 30. *de restit. cap.* 1. *et l.* 24. *supr. famil. erciscund.* Secus jure Canonico quod duplicem detractionem admittit *cap. Raynut.* 16. *et cap. Rainald. extr. de testam.* Ans. Quod et mores sequuntur. de quibus v. Censur. Forens. nostram *lib.* 3. *c.* 9. *n.* 10. S. L.

(5) Et ita novem unciæ. Ergo penes liberos restitutionis onere gravatos unica tantum quarta civili jure remanebit. sed Rolan. a Valle 1. *cons.* 30. *n.* 7. negat eam opinionem communi usu receptam esse propter *c. Raynutius.* 16. *extr. de testamentis.* Subtiliter et illud adjicit *d. loco. et* 1. *cons.* 12. *n.* 8. hic dodrantem restitui ex eo quod superest post jam deductam legitimam: dodrantem assis hic intelligit relictum post detractionem legitimæ. Contrariam opinionem defendit Hotomanus 36. *Illust.* adde Cujac. 8. *obs.* 3. ubi de duarum quartarum deductione.

(6) Filio meo mandavi ut hereditatem meam fratri suo rest[itue]ret: vel filium filiamve rogavi, ut hereditatem meam suis libe[ris] restituerent? His duobus casibus filius et filia de fideicommisso [re]stituendo satisdare non coguntur, nisi nominatim eis ut satisdar[ent] injunxi, vel nisi secundas nuptias contraxerint, *ut hic.* adde N[o]vell. 108. *c.* 2. *l.* 54. *in fin. ff. ad SC. Trebell.* et quæ scri[psi] ad *l.* 7. *infr. ut in possess. legator.* et Joseph. Ludovic. *decis[io]ne* 63. *n.* 5. *et Gloss. in l.* 1. *Infr. ut in possess.*

(7) Dixi ad *Nov.* 22. *c.* 41.

(8) Non videtur sine liberis mortuus, qui vel unum tant[um] reliquit. *l.* 101. §. 1. *ff. de condit. et demonstr. l.* 6. *supr. instit. l.* 30. *supr. de fideic. l.* 1. *supr. de condit. insert. l.* ... *ff. de pollicitat. l.* 148. *l.* 149. *ff. de reg. jur.*

(9) Vid. *d.* §. 1.

(10) Heres de restituenda hereditate gravatus fructus, quos a[nte] moram restituendi percepit, restituere non tenetur, *ut hic*: *et mulier.* 22. §. *si heres.* 2. *l.* 18. *ff. h. t.* fallit si hereditas te[r]ræmotu, vel casu fortuito diminuta sit: tunc enim heres eam [fra]cturam supplere ex fructibus hereditatis cogitur, pro rata nimiru[m] hereditatis diminutæ. Roman. *in l. scribit Celsus.* 33. *ff. ad S[C.] Treb.* fallit quoque quoties testator heredem suum restituere jussi[t] quodcunque ultra hereditatem acceperit: tunc enim heres restitu[ere] fructus illos tenetur. *l. ita tamen.* 27. §. *heres ex asse.* 16. [ff.] *ad SC. Treb.* fallit quoque si fructus illi testatoris cura here[dis] quæsiti fuerint. de quo vid. Socinum *reg.* 172.

(11) Dixi de hac imputatione initio hujus legis.

(12) Privilegium concessum filiis non extenditur ad nepotes.

(13) Titius jussus, *si sine liberis mortuus fuerit, hereditate[m] Cajo restituere*, si monasterium postea ingressus, id est, mon[a]chismum professus fuerit, hereditatem ipsam non restituit: qu[ia] ei monasterium, loco filii esse videatur.

(14) Rogatus *superfluum hereditatis* restituere, quartam deduci[t].

(15) Cautio a defuncto remitti potest.

(16) Cautio remitti potest ei, qui oneratus est restitutione [fi]deicommissi.

(17) Titius quod ex hereditate mea illi supererit, post morte[m] Cajo restituere jussus ultra quartam deducere potest ex illa here[di]tate certis casibus, *ut hic.*

De fideicommisso relicto pupillo vel furioso. 1. Quibus casibus ipso jure utiles actiones transferuntur in fideicommissarium.

7. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus, licentiam esse etiam soli tutori (1) recte fieri fideicommissi nomine universitatis restitutionem, nod pupillo relictum est, et sine onere fidejussionis, ubi imen pupillus fari non possit, vel abesse noscitur: ne um nimia (2) subtilitate utimur circa res pupillares, sa subtilitas (3) ad perniciem eorum revertatur. ✝ Idemue juris esse oportet, et si furioso (4) fideicommissaria ebeatur hereditas: ut restitutio curatori ejus soli nomine ilicet furiosi celebretur. Quis enim sensus (5), quæ x certa furioso esse intelligitur, cum [in] utroque su restituentes (6) plenissimam consequantur ex nostra ge securitatem? Hoc eodem observando, et si ipsi pulli vel furiosi restitutione gravati (7) sunt.

§. 1. Cum autem aliquis hereditatem restituere jussus t, et dolo malo vel post litem contestatam vel antea se contumaciter celaverit, vel si suppositus fideicomissariæ restitutioni, antequam restitueret hereditatem hac luce subtractus est, nullo herede, vel sucssore [ei] existente; vel fideicommissarius cui reituta est ex Trebelliano SC. hereditas, alii per leicommissum restituere jussus fuerit res hereditarias: emadmodum actionum translatio celebretur in tris istis casibus apud veteres *dubitabatur* (8)? et Domius Ulpianus constituendum esse super his putavit. Sanmus itaque, ut sive per contumaciam (9) abfuerit is, i restitutio imposita est, sive morte (10) præventus llo relicto successore fuerit, sive a primo fideicommisrio in secundum translatio celebrari jussa est, ipso (11) re utiles actiones (12) transferantur. Dat. 10. Kal. Nombr. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. ONSS. 530.

A quo solvendum sit speciale fideicommissum.

8. Idem A. Joanni P. P.

QUidam testamento condito, jussit heredem *omnem* (13) *hereditatem, quam ei dereliquit, alii restituere*: speciale etiam fideicommissum alteri adscriptis: et *quærebatur*, specialis fideicommissarius id, quod ei relictum est, a quo consequi debeat: utrumne ab herede, ut post restitutionem ejus alias res universitatis fideicommissarius accipiat? an una cum aliis rebus oporteat, et hoc generali fideicommissario aggregari, ut ipse speciali fideicommissario hoc tradat, sive in rebus, sive in pecuniis fideicommissum [relictum sit?] Sancimus (14) itaque totam quidem substantiam secundum Senatusconsulti Trebelliani auctoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario id, quod ei derelictum est, dependere. Dat. 15. Kalend. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPAD. et ORESTIS VV. CC. Anno secundo. 532.

TIT. L.

AD (15) LEGEM FALCIDIAM (16)

De repetitione.

1. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Prisco.

SCire debes, omissa Falcidia, quo pleniorem (17) fidem restituendæ portionis exhiberes, non videri plus debito solutum esse. PP. 3. Id. Maji, LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

Adversus quos, et pro qua portione locum habet Falcidia.

2. Idem A. Sactiano.

FAlcidiæ rationem adversus omnes (18) pro modo legatorum, et fideicommissorum locum habere, certi et

(1) Hereditas tutori, vel curatori, *l.* 37. *in fin. l.* 38. *l.* 39. *h. t.* et e contra, ab iisdem restitui potest, *in fin. hujus princ. fr. l.* 1. §. 12. *l.* 35. *l.* 37. §. 1. *ff. eodem.*

(2) *l. ult.* §. 1. *supr. de legibus.*

(3) Subtilitas plerumque in perniciem utentis vertitur.

(4) *Dict.* §. 12. *d. l.* 35.

(5) Furiosus sensu, certaque voce caret.

(6) Tutoribus et curatoribus restituere hereditatem pupillis retam tutius est.

(7) *d.* §. 12. *d. l.* 35. *d.* §. 1.

(8) Hæc est 37. decisio ex quinquaginta novis Justinian. vid. glois. *Ans.*

(9) Adversus contumaces vel absentes, vel mortuos heredes fiicommissarii postulant decretum. *l.* 67. *ff. h. t.* Paul. 4. *sent.* 4 §. 3.

(10) *l.* 13. §. *ult. l.* 14. *ff. de testam. milit.*

(11) Sine cessione, adde *l.* 37. *ff. h. t.*

(12) *l.* 41. *ff. h. t. l.* 1. *supr. de obligat.*

(13) Cujacius monet, Justinianum hic prohibitionem detrahendæ lcidiæ vetante testatore parturire, quod biennio post hanc legem idit, constitutione emissa ad eundem præfectum prætorio.

(14) *Titius omnem meam hereditatem Cajo restituat*: et post, *mpronio centum dari volo.* Quæritur a quo Sempronius centum cipere debeat? An a Titio herede: an a Cajo fideicommissario niversali? Responsum est, a Cajo.

(15) Dixi ad *L.* 35. *D.* 2.

(16) Lex Falcidia lata est ab Augusto, *Suida teste*, Trebellianum sub Nerone. *l.* 1. §. 1. *ff. ad SC. Treb.* Pegasianum sub espasiano. §. 5. *Instit. de fideicomm. hered.* Hujus primum caut vid. in *l.* 1. *ff. h. t.* aliud in *l.* 81. *ff. h. t.* aliud in *l.* 16. *infr. eodem.* aliud quod a Duareno adfertur. 1. *disput.* 58. non admittendum, ut quod secundi capitis ambitu contineatur.

(17) Indebitum non solvit, qui plenam fidem defuncto præstare maluit. *l.* 19. *infr. h. t.* Paul. 4. *sent.* 3. §. *ult.* vel, Solvens scienter quod potuit per Falcidiam retinere, non dicitur plus debito solvere. *l.* 9. *infr. h. t. l.* 5. §. 15. *ff. de donat. inter vir.* Falcidiam igitur non detrahens sequi voluntatem testatoris videtur, *ut hic, et l. ult. infr. h. t.* Nam contra sententiam testatoris Falcidia deducitur. *l. Titia.* 86. *ff. h. t.* sententiam, inquam, tacitam et generalem: alias non deducitur contra expressam ejus prohibitionem. *Auth. sed cum testator. infr. h. t.* Expressam non tantum apertissimam prohibitionem intelligimus, sed et ex verbis testamento adjectis collectam: veluti si prohibuerit alienationem rei legatæ, et eam voluerit manere apud successorem ejus cui relicta est: his enim verbis intelligitur Falcidiam prohibuisse: quia legatarius videtur alienare, si permittit quartam detrahi. Gloss. Aretinus, Galiaulus in *l. centurio.* 15. *ff. de vulgari.* Idem dicendum, si testator voluit tota et plena et integra, vel sine diminutione legata præstari: vel integram solutionem legatorum fieri a suis executoribus: aut si noluerit heredem plus petere habereve quam ei relictum sit: vel si legatario rei legatæ propria auctoritate accipiendæ potestatem fecerit. An idem si pleno jure legata præstari jusserit? vid. Tiraq. ad *leges connub. Gloss.* 5. *n.* 93. *et* 168. Quid? superioribus casibus heres num ab aliis legatis Falcidiam suam deducet, et quidem integram? deducet: ut superiores clausulæ in aliorum legatariorum non heredis ipsius præjudicium additæ censeantur. vid. Mantic. 9 *de conject. ult. volunt.*

(18) Falcidia minuuntur omnia legata pro rata. *l.* 32. §. 3. *l.* 80 *D. h. t.* §. *ult. Instit. eod* §. 5. *Inst de fideic hered* excipe quosdam casus de quibus dixi ad Nov. 119. *c. ult*

✝

explorati juris est. PP. Kal. Jul. LATERANO et RUFINO CONSS. 198.

De tacito fideicommisso.

3. Imp. ALEXANDER A. Hermagoræ.

ETiamsi tacitum (1) fideicommissum heredem administrasse apparuerit, legata tamen, seu fideicommissa, quæ testamento relicta sunt, præstanda esse, ambigi non oportet: ad eum videlicet modum, quem lex Falcidia patitur: cum quartam, quæ aufertur (2) heredi, qui contra (3) legem fidem suam obtulit, legatariis proficere non placuit. PP. Id. Octobr. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De Principe.

4. Idem A. Philetiano.

ET in legatis Principi (4) datis legem Falcidiam locum habere merito Divo Hadriano Placuit. PP. 5. Kal. Jan. ALEXANDRO A. CONS. 223.

De mortis causa donationibus.

5. Idem A. Damasatæ.

SI mortis (5) causa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes: legis Falcidiæ ratione secundum constitutionem Divi Severi avi mei uti [merito] potes. PP. 15. Kal. Novembr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De ære alieno. 1. Ex quibus legatis Falcidia deducitur. 2. Si quid ultra solidum heres præstiterit, aut fecerit.

6. Idem A. Secundinæ.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ omne æs alienum deducitur, etiam (6) quod ipsi heredi mortis tempore debitum fuerit, quamvis aditione hereditatis confusæ (7) sint actiones.

§. 1. Omnia autem legata, quamvis (8) in operibus publicis conficiendis statuisque ponendis data sint, ad contributionem dodrantis pro rata suæ cujusque quantitatis revocantur.

§. 2. Nec (9) si quid ultra (10) solidum heres præstiterit, aut perfecerit, legitimæ computationi præjudicatur. S. 5. Kal. Januar. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De testamento militis.

7. Idem A. [Primo, et] P. Pomponio.

IN testamento quidem militis (11) jus legis Falcidiæ cessat. Sed si ea, quæ ad (12) vos pertinent, defunctus tenuit, bonorum ejus videri minime possunt: et ideo recte rationem eorum, ut æris alieni, haberi desideratis. PP. Kal. Maji, ALEXANDRO II. et MARCELLI CONSS. 227.

Quibus casibus Falcidia cessat.

In AUTHENT. de hered. et Falcidia. §. hinc nobis, et §. sequ. col. 1. tit. 1. Novell. 1. cap. 2. et 3.

SEd (13) cum testator hoc expressim (14) vetuit, non ignarus quis modus sit sui patrimonii, cessat Falcidia (15): et si heres in hoc defuncto non (16) pareat defertur hereditas personis enumeratis sub titulo de legatis, et fideicommissis. † Item si heres quædam legata substantiæ suæ mensuram subtiliter agnoscens, præstat in solidum: neque (17) ex his repetitio, nec ex aliis permittitur retentio, nisi inopinatum quid emergat. † His cessantibus locus est Falcidiæ, si fiat inventarium (18) secundum modum, tempusque statutum in aditione: Hac quoque adhibita observatione, ut in præsentia omnium ipsius (19) civitatis, in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda, perficiatur: vel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium, itidem ipsius civitatis locupletum, et bonæ opinionis, absque præjudicio tamen veritatis inquirendæ per servorum quæstionem, et heredis, testiumque jusjurandum. Quo non (20) observato, solida legata præstet, etsi fines hereditarios excedant. Nulla autem quæstionum talium, vel litium excedat annum. Anno enim culpa heredis transacto cadet a relictis.

(1) Heres qui fidem suam tacite, id est, clam dat testatori de restituendo sibi relicto personæ jure incapaci, privatur omni commodo hereditario, fisco applicando. *l.* 59. *D. h. t.* Fiscus eo casu tenetur ad legata, Falcidiamque detrahit ad instar heredis. *Salic.*

(2) Heres ex tacito fideicommisso nihil retinet; solidum enim fisco vindicatur. vide ad hunc locum quædam apud Cujac. 7. *observ.* 31. *in fin. ubi et Goveanum perstringit.*

(3) In tacito fideicommisso heres contra legem fidem suam offert.

(4) Princeps lege Falcidia solutus non est, *ut hic*: nec lege Glicia. *l.* 8. §. 2. *D. de inoffic.* nec lege Voconia. qua de causa veniam legis Voconiæ in senatu Augustus petit apud Dionem. Solutus est tamen solennibus manumissionum. *l.* 14. *in fin. ff. de manumiss.* et, teste Servio, lege quæ vetat in urbe mortuum sepeliri. Caducariis vero solutus est; sunt enim odiosæ. *l.* 56. *D. de leg.* 2. adde Cujac. 15. *obs.* 30.

(5) De donatione mortis causa detrahitur Falcidia. *l.* 18. *in fin. infr. h. t. l.* 2. *in fin. infr. de don. caus. mort. l.* 77. §. 2. *D. de leg.* 2. ut hinc colligas, mortis causa donationem legatis comparari.

(6) Ante Falcidiam æs alienum deducitur, vel id etiam quod stricto jure aditionis confusum videri potest. *l.* 8. *in fin. l.* 14. *infr. h. t. l.* 12. *l.* 39. *l.* 87. §. 2. *D. h. t.* §. 4. *Inst. eod. l.* 51. *D. ad SC. Treb. l.* 39. §. 1. *D. de verb. sign.*

(7) *l.* 3. *Supr. de fideic.*

(8) De legatis ad opera publica et statuas publicas relictis detrahitur Falcidia.

(9) *l.* 15. §. 2. *l.* 16. *l.* 61. *D. h. t.* id hodie abrogatum *Nov.* 1. *cap.* 4.

(10) *Ultro*, Cujac. *ad Novell.* 1. *cap.* 3.

(11) Adde *l.* 12. *supr. de testam. milit. l.* 1. §. 12. *D. si cui plus, quam per legem Falcid.*

(12) Etsi cessat Falcidia in testamento militis, potest tamen heres deducere bona sua per defunctum possessa.

(13) Falcidia olim non poterat prohiberi. *l.* 15. §. 1. *D. h. t.* hodie prohiberi potest. *ut hic*: dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.* Quid liberi primi gradus possuntne prohiberi Falcidiam deducere? non possunt.

(14) Heres Falcidiam non detrahit, cum testator prohibuit.

(15) Quid? Trebellianicam potestne testator prohibere? potest, nisi sit primi gradus filius. *Bald.* adde *l. jubemus.* 6. *Supr. ad SC. Treb.* Soc. *reg.* 432. Manticam 7. *de conjectur.* 11.

(16) Pœna heredis non obsequentis testatori.

(17) Et ita abrogatur *l.* 6. §. *ult. supr. h. t.*

(18) Heres inventarium etiam conficiens Falcidiam detrahit.

(19) Solennitates inventarii conficiendi quæ sint observa.

(20) Pœna heredis inventarium non conficientis.

n AUTHENT. ut sponsal. larg. §. si quando. col. 9. tit. 2. Nov. 119. c. 11.

Ed et in ea re cessat Falcidia , quæ ita relicta est , ne (1) alienetur , sed permaneat apud successores s , cui relicta est.

n AUTHENT. de eccl. tit. §. si autem heres. col. 9. tit. 14. al. 6. Novell. 131. cap. 12.

Imiliter Falcidia cessat (2) *in his , quæ ad pias* (3) *causas relicta sunt.*

Si heres fideicommissarium heredem instituat.

8. Idem A. Aurelio.

ritum quidem propterea (4) testamentum fratris tui sse non potest , quod ex causa fideicommissi obligatus , *ut , si sine liberis prior decederet , paternam tibi ditatem redderet :* Sed licet te heredem scripserit , in onenda tamen legatorum ratione , quibus te oneratum suggeris , fideicommissum debitum æris (5) alieni (6) deduci oportet : insuperque in residuo legis Fale beneficium vindicabis. PP. Id. Septemb. MAXIMO t PATERNO CONSS. 234.

De condictione indebiti.

9. Imp. GORDIANUS A. Mestriano.

Rror facti (7) , quartæ ex causa fideicommissi non retentæ repetitionem non impedit. Is autem qui s (8) se posse retinere, [universum restituit ,] cononem non habet : Quin etiamsi jus (9) ignoraverit , t repetitio. PP. 15. Kal. Novembr. PIO , et PONo CONSS. 239.

An retentio Falcidiæ transmittatur ad heredem.

10. Idem A. Diogenio.

QUanquam pater tuus fratrem tuum rogaverit , *ut si sine liberis diem suum fungeretur , portionem hereditatis tibi restitueret ;* tamen intestato eo diem suum functo , id quod beneficio legis Falcidiæ (10) habere potuit , ad (11) successorem intestati pertinere : ideoque non immerito sororem tuam , quæ simul tecum ab intestato ei successit , emolumenti , quod retinere potuit, portionem sibi vindicare , manifestum est. PP. 5. Id. Novemb. GORDIANO A. II. et POMPEJANO CONSS. 242.

Si testator filium certis rebus pro Falcidia jussit esse contentum.

11. Idem A. Maximæ.

SI (ut allegas) pater tuus eam portionem , ex qua te fecit heredem , fratribus tuis restituere jussit, certisque speciebus pro Falcidia præcepit (12) esse contentam : auxilium legis Falcidiæ , quod imploras , apud suum Judicem non (13) prohiberis flagitare. PP. 6. Kalend. Novemb. ARRIANO et PAPPO CONSS. 244.

De donationibus inter virum et uxorem.

12. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. Justino.

IN donationibus inter (14) virum , et uxorem factis [legem] Falcidiam habere locum , quando fideicommissi partibus funguntur , nonnullis juris placitis comprehensum est. PP. 16. Kal. Jul. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

) De re prohibita alienari non detrahitur Falcidia.

) Hodie Falcidia cessat in his quæ ad pios usus sunt relicta , ic. olim detrahenda fuit. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.* cui tamen repu- Paul. 4. *sent.* 3. §. 3. repugnat quoque *Nov.* 131. *c.* 12. gnat etiam quod et apud Paulum *d. loco* Cujacius notat , Dei m postulare , ut nec in deorum donis valeat lex Falcidia , constitutio juris civilis , quæ inter conjuges donationem prohi- in deorum donis non valeat. *l.* 5. §. 12. *D. de donat. int.* Quæ sententia Fornerio 2. *select.* 25. displicet : Negat enim um Deo tolli , cum ad modum legitimum revocatum aliquot s delibatur. In *d.* §. 12. mutuo amore conjuges non spoliari , es id quod donatur mox in Dei cultum confertur , nec dona- rem auget. Ad rem non pertinere , quod legato libertatis ans heredis minuatur. *l.* 8. §. 9. *ff. de inoffic.* aut quod li- tis immensa æstimatio sit , nec similem esse relegatæ dotis m. *l.* 81. §. 1. *et* 2. *ff. ad l. Falc.* cum suum mulieri red- . *Novell.* 131. *c.* 12. Non simpliciter denegari Falcidiam in egatis : sed ita demum si in his præstandis dolum heres adhi- t. Huc pertinere illud Augustini *in serm.* 2. *q.* 4. *c. de vita* . *c. ult. Quicunque vult* , inquit , *exheredato filio heredem* e *Ecclesiam , quærat alterum , qui suscipiat , non Augusti-* Quando hic cœpta est de legatis ad pias causas disputatio , is causis aliquid paucis ex communi opinione interpretum tandum est , unumquemque testari pias ad causas posse , non pupillum , prodigum , furiosum : Filiumfamilias vero posse consensu respectu solius piæ causæ , non aliarum. vide Clar. 3. t. §. *testam. quæst.* 5. In testamento ad pias causas , duos sufficere : non requiri testes ut in eo sint rogati : mulierem testem esse posse : in eo valere dispositionem testatoris capta- m : valere nutu conditum hujusmodi testamentum : liberis in linqui posse citra institutionis titulum : eodem sustineri legata n pias causas laicis relicta. Clar. 3. *sent.* §. *testam. quæst.* 6. An testamentum imperfectum sustineatur propter pias causas , vide Clar. *ibid. quæst.* 7. adde *l.* 21. §. 1. *Supr. de testam.* De privilegiis piarum causarum adde Oldendorpium *c.* 14. *de jur. singulari.* Goth. Hanc authenticam perperam transcriptam prob. Censur. Forens. *lib.* 3. *cap.* 9. *num.* 4. S. L.

(3) Pia causa quæ dicatur , maxime controversum est. vid. *l.* 15. *ibi , pie relinqui debet. ff. de inofficioso.* Cremensem *singulari* 9. Tiraq. *initio tract. piæ causæ :* Grassum §. *Testament. quæst.* 17. *et* 18.

(4) Etiamsi quis gravatus sit de restituendo , testari tamen potest.

(5) *l.* 6. *supr. h. t. l.* 1. §. 12. *ff. si cui plus , quam per leg.*

(6) Fideicommissum deducitur , tanquam æs alienum.

(7) Heres per errorem facti solvens , non amittit condictionem Falcidiæ. *l.* 7. *l.* 10. *supr. de juris et facti ignor.*

(8) Qui sciens solvit , non decipitur : ideoque non juvatur. *l.* 5. *supr. h. t. l.* 19. *infr. h. t. l.* 12. *supr. de fideicomm. l.* 20. *ff. de donationibus.*

(9) Solvens indebitum per errorem juris , non condicit. *l.* 10. *supr. de jur. et facti ignor. l.* 9. *in pr. et* §. *ult. ff. de jur. et facti.*

(10) Hinc colligunt , Liberos gravatos restitutione fideicommissi , unicam tantum quartam detrahere. qua de quæstione dixi *l.* 6. *supr. tit. prox.*

(11) Falcidiæ beneficium detrahendæ transmittitur ad heredem , *ut hic. et l.* 41. §. 3. *ff. de vulg.* ut et Trebell. *l.* 1. *infr. quorum legat. Grass.* §. *Trebell. quæst.* 2.

(12) Testator olim non potuit Trebellianicam prohibere , *ut hic : et l.* 18. *infr. h. t.* hodie potest. *Nov.* 1. *c.* 2. *in fin.*

(13) Hodie prohibetur. *d. c.* 2.

(14) In donationibus morte confirmatis locum habet Falcidia , *ut hic :* adde *l.* 15. §. 5. *ff. h. t. et l.* 32. §. 1. *ff. de donat. inter virum.*

De fideicommissaria libertate.

13. Iidem AA. et CC. Zetho.

SI ea, cujus filium tuum servum significas, ex judicio defuncti, quem dicis fideicommissariam libertatem ei reliquisse, aliquid consecuta (1) est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immerito obnoxia constituta debet urgeri. Nam fideicommissum ei relictum usque eum modum potest petere, quem deducto pretio servorum, quos fuerat rogata manumittere, relictarum substantia patitur. S. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss. 293.

Si creditor debitori successerit ex parte.

14. Iidem AA. et CC. Faustinæ.

LIcet adieris patris hereditatem, et confusione (2) pro parte, qua eidem successeris, extinguatur actio, quam tibi [adseris] competere, eo quod ex administratione tutelæ (3) multa eum debuisse (4) contendis, pro residuis tamen partibus coheredes convenire non prohiberis: et fundum a (5) te relictum eatenus, quod deducta quarta residui substantia patitur, præstare necesse habes. Dat. 6. Kal. Octob. *Viminacii*, AA. Conss. 293.

De instrumentis prædiorum.
Nec de dote prædiorum, nec de instrumentis Falcidia detrahitur. Bald.

15. Iidem AA. et CC. Pomponio.

SI prædiorum (6) dotis apud te jure remanentis instrumenta verbis precariis, vel testamento, vel codicillis uxor tibi dari mandavit, ejus judicium successores implere compellentur: cum instrumentis (7) prædiorum domino relictis Falcidiæ nulla possit intervenire quæstio. Supposita 16. Kalend. Februar. *Sirmii*, CC. Conss. 294.

Si testator non sit solvendo.

16. Iidem AA. et CC. Diomedi.

SUccessores legata, vel fideicommissa, si æs alienum hereditarium defuncti substantiæ (8) fines occupaverit, legis Falcidiæ jussio peti, item Trebelliani Senatusconsulti præceptum exigi non concedit. S. 16. Kal. Feb. *Sirmii*, AA. Conss. 299.

De detractione Falcidiæ.

17. Idem AA. et CC. Cajo.

A Coheredibus (9) relicta legata, quatenus modus legis Falcidiæ præstitutus patitur, posse peti ... simi juris est. Suppos. 5. Kal. Novemb. *Anchiali* ... Conss.

De eo, quod heres jussus est dare, antequam adeat.

18. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SI quis quadringentorum forte solidorum habens substantiam, jusserit, *heredem non* (10) *aliter adire hereditatem, nisi prius trecentos octoginta solidos cuidam praestat*, vel *aliam quantitatem*, quæ deminuere Falcidiam potest: sancimus, heredem, si adierit, legis Falcidiæ beneficio sustentatum, replere (11) quidquid ad Falcidiam deest: et prius eo dato vel retento, ... una datio est, quæ celebrari disposita fuerit, sive in multas dividitur personas, præfatæ legis immutilatum habere beneficium. Si (12) enim cum mortis (13) causa donatio procedat, et hæc modum legis Falcidiæ excedat, heres post aditionem repetit eam pecuniam, quæ ... modum legis Falcidiæ corporaliter (14) quidem data ... lege autem in patrimonio testatoris permansit: quare ... in præsenti casu et viventibus et morientibus providemus, et eorum ultima elogia conservantes, et commodum heredıtarium non minuentes? Dat. Kalend. Novembr. Constantinop. post consulatum Lampadii et Orestis ... CC. 531.

Si heres legata solverit, vel solvere promiserit.

19. Idem A. Joanni P. P.

CUm certum sit, heredem, qui plenam (15) fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcidiæ prætendentem retentione uti, quia videtur voluntatem testatoris sequi: ... mus hoc simili modo firmum haberi, et si cautionem (16)

(1) Agnoscens sibi legatum sub ea conditione, ut servum manumittat, proprium servum manumittere cogitur: et tamen in legato Falcidiam patitur, licet minus justo servi pretio consequatur. adde *l.* 13. *ff. de minoribus. l.* 24. §. 13. *ff. de fideicomm. libert.*

(2) Vid. *l.* 6. *supr. h. t. l.* 6. *supr. de hered. act.*

(3) Pater emancipati filii pupilli tutor legitimus.

(4) Pro rata qua creditor debitori succedit, confunditur actio.

(5) Creditor heres sibi debitum deducit: si ab eodem postea quid relictum sit, ex eo quartam deducit et ita legatum speciei per æs alienum minuitur. *Bald.*

(6) Prædiorum dotes quid *l.* 34. §. 1. *ff. de leg.* 2. *l.* 2. *in fin. ff. de instructo. l.* 52. §. 2. *ff. de fidejussoribus.*

(7) De instrumentis prædiorum, seu de instrumentis prædiorum dotis, non detrahitur Falcidia.

(8) Æs alienum si totam defuncti hereditatem absumit, frustra de legatis, frustra de Falcidia, et Trebellianica quæritur. vide *l.* 12. *supr. de testam. milit. l.* 15. *supr. de legat.* §. *ultim. Institut. de leg. Falcid.*

(9) A coherede, id est, de prælegatis, detrahitur Falcidia. *l.* 35. §. 1. *ff. de hered. inst.* hoc est, Falcidiam coheres ... tus supra portionis suæ dodrantem, de prælegatis deducit, ... *et l. Nesennius.* 22. *ff. h. t.*

(10) Testator Falcidiam, nec directo, nec per indirectum prohibere potest: hodie posse videtur. *Nov.* 1. *cap.* 2.

(11) *Repleri.* Hal. hinc colligit Cujac. 15. *observ.* 2. Falcidiam quæ deducebatur olim per exceptionem, hodie ipso jure ... efficere legata.

(12) Argumentum a donatione mortis causa ad testamentum observa.

(13) De mortis causa donatione Falcidia detrahitur. *l.* 5. ...

(14) *l.* 1. §. 5. *ff. quod legatorum.* id est naturaliter, ... nuit. Cum hodie retentionis modus nullus sit, vindicari Falcidiam ... et revocari a donatario. *l.* 77. §. 2. §. 6. *in fin. ff. de leg.* ... vid. Cujac. 18. *obs.* 12.

(15) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.* ubi dixi.

(16) Ὁμολογίαν confessionem. vide quæ notavi ad *l.* 25. ... *probationibus*: adde *Novell.* ...

n'r (1) integra legatorum solutione fecerit : quod vete- …s legibus (2) in ambiguitatem deductum est. In utro- … etenim casu; id est, sive solverit, sive super hoc …ionem fecerit, æquitatis ratio similia suadere videtur. …). 15. Kal. Nov. *Constantinop.* post consulatum Lam- …i et Orestis VV. CC. Anno secundo. 532.

TIT. LI.

DE CADUCIS (3) TOLLENDIS.

1. Imp. Justinianus A. Senatui urbis Constantinopolitanæ.

…T nomen (4) et materiam *caducorum* ex (5) bellis …ortam et auctam civilibus, quæ in se Populus Ro- …us movebat, necessarium duximus, *Patres* (6) *con-* *…ti*, in pacificis nostri imperii temporibus ab Orbe Ro- …o recludere : ut quod belli (7) calamitas introduxit, …(8) pacis lenitas sopiret. Et quemadmodum in mul- …pitulis lex Papia (9) ab anterioribus (10) Principi- …mendata fuit, et per desuetudinem abolita : ita et a …s circa caducorum observationem invidiosum suum …tat vigorem, qui et ipsis prudentissimis viris displi- …, multas invenientibus vias, per quas caducum non … (11).

Sed et ipsis testamentorum conditoribus (12) sic gra- …na caducorum observatio visa est, ut et substitutio- …13) introducerent ne fiant caduca : et si facta sint, ad certas personas recurrere disponerent : vias recluden- tes, quas lex Papia posuit in caducis : quod nos fieri concedimus. Et cum lex Papia, jus antiquum, quod ante eam in omnibus simpliciter versabatur, suis machi- nationibus et angustiis circumcludens, solis parentibus et liberis testatoris usque (14) ad tertium (15) gradum, si scripti fuerant heredes, suum imponere jugum erubuit, *jus antiquum* (16) intactum eis conservans : nos omni- bus (17) nostris subjectis sine differentia personarum [hoc] concedimus.

§. 1. Cum igitur materiam et exordium caducorum lex Papia ab aditionibus quæ circa defunctorum hereditates procedebant, sumpsit, et ideo non a morte testatoris, sed ab apertura (18) tabularum dies cedere legatorum Se- natusconsulta quæ circa legem Papiam introducta sunt, censuerunt; ut quod in medio deficiat, hoc caducum fiat : primum hoc corrigentes, et antiquum statum reno- vantes, sancimus, omnes habere licentiam a (19) morte testatoris adire hereditatem : similique modo legatorum, vel fideicommissorum pure vel in diem [certam (20)] relictorum diem a morte testatoris cedere.

§. 2. Et cum triplici (21) modo ea quæ in ultimis elogiis relinquuntur, contigebat deficere; consentaneum est, et tempora eorum, et nomina manifeste exponere : ut quod vel tollitur, vel reformatur, non sit incogni- tum. † Ea etenim, vel (22) his (23) relinquebantur, qui in rerum natura tunc (24) temporis, cum condeban- tur ultima elogia non fuerant (forte hoc ignorantibus te- statoribus :) et ea *pro non scriptis* esse leges existimabant:

… Ut qui sciens solvit solida legata, Falcidiam non deducit. *l.* 1. ita et qui solida promittit, *ut hic. et l.* 16. *h. t.* Id …alet conventio ne heres Falcidia utatur : alias, si non solida …serit, intelligitur promisisse deducta Falcidia : et ad legis …ripta suam voluntatem accommodasse : de qua præsumptione …lciatum 3. *præsumption.* 32. et tamen patronus, qui legem …m se omissurum fidejussori cavit, non tenetur. *l.* 20. *ff. de* *…tion.* quo exemplo defendi posse Cujacius putat *Novell.* 18. …s qui legem Glciani se omissuros caverunt, non teneri.

… Intelligi potest *d. l.* 20. quæ est Marcelli, cui forte nullum …men fuit inter legem Papiam et Falcidiam, ut dixi *supr. h. t.*

… *Ulp.* 17. Caducum legatum dicitur, quod a legatario cadit …cum, et sic, quod legatarius capere non potest. Ulp. *d. l.*

… Dixi de etymo caduci *supr. h. t.*

… Lex Papia Poppea de caducis hereditatibus et legatis lata …b Augusto augendi ærarii gratia, quod bella civilia suscepta …Pompeium et Cæsarem, et inter Pompeium, Lepidum et …m exhauserunt. Tacit. 3. *Annal. l.* 2. *supr. de veteri jure* *…ando.* ejusdem ærarii inopis augendi causa vicesima heredi- …excogitata. Plin. *in Panegyrico.* Alia præterea causa fuit …caducariæ : incitandi scil. cœlibes pœnis. Tacit. *d. loco.* …nas caduciatis veriti animum ad nuptias contrahendas adji- …, augerentque civibus imperium, quorum numerus incredi- …vibus bellis amissus fuerat : adeo ut Papius et Poppeus ipsi- …ibi consules creati sint non inventis patribus aut maritis, …s præponerentur. *Dion.* 56. dicam ad *tit. de infirmandis* *…cœlibatus. infr.*

… Hac oratione Justinianus legis Papiæ caducariæ autoritatem …um rescindit.

… De bello et de belli calamitatibus vid. Pet. Gregorium 31. …*gm.* 12.

… Cessante ratione legis, cessat legis dispositio. vide Everard. …*pics in loco* 80. *a cessatione rationis.* L. Valerius apud Li- …34. *Quas tempora aliqua desiderant leges mortales, et tem-* *…s ipsis mutatas video : quæ in pace latæ sunt, plerumque* *…abrogat : quæ in bello, pax.*

… De qua superius dixi.

…) Ne dicas cum Accursio, *l.* 27. *l.* 28. *supr. de nuptiis.* sunt …utræque leges Justiniani, non anteriorum principum : sed …legis Papiæ caput quo præscripta ætas erat habendis liberis. …*n.* 26. Severus emendavit, ut scribit Tertullianus *in Apolo-* *getico.* Sic Constantinus *l.* 1. *Infr. de infirmand. pœnis cœlibatus.* sustulit pœnam cœlibatus et orbitatis, lege Papia introductam.

(11) Solent enim Jurisconsulti in dubiis contra fiscum responde- re, *l.* 10. *D. de jure fisci.* hinc etiam constat Jurisconsultos ver- satos in caducorum causis fuisse : quod et alibi quoque satis osten- ditur. *l.* 6. *in fin. D. de jure codicill. l.* 2. *D. de auro. l. ult. in fin. D. de his, quæ ut indign. l.* 59. *D. de condit. et de- monstr. l.* 135. *D. de verb. sign.*

(12) Conditores testamentorum qui hic dicuntur? Testatores ipsi : quinimo et Jurisconsulti, quorum consilio testatores utebantur. *l.* 88. *in fin. D. de leg.* 2. adde *l.* 22. *supr. de testam.*

(13) Maxime reciprocas, *l. miles.* 75. *§. ult. D. de leg.* 2. *l.* 5. *D. de vulgari. l. unic. Infr. tit. prox.*

(14) Ulp. *tit.* 18.

(15) Hoc ad omnes heredes extenditur.

(16) Quod scilicet præcessit legem Papiam caducariam. vide Ul- pian. 1. §. 15. *et tit.* 17. §. 2. 25. 29. *l.* 5. *ff. de vulgari. l.* 29. *in fin. ff. de legat.* 2.

(17) Quæ legata : aut portiones hereditatis Papia lex noluit in fiscum recidere, sed apud liberos vel parentes instituti ad tertium usque gradum remanere, ad omnes heredes extenduntur, *hic.*

(18) Hoc emendatur *infr. hic.*

(19) Hodie quilibet heres statim a tempore mortis testatoris adi- re hereditatem potest. dies legatorum ab eo tempore cedit, nec expectatur apertura tabularum et aditio hereditatis, nec desidera- tur scientia legatarii. *l. ult. Infr. quando dies legat.*

(20) Non male hoc adjectum est, velut nonnulli arbitrantur. Eorum enim quæ sub conditione, vel in diem incertum relicta sunt, dies cedit, cum conditio extitit; dies incertus ideo conditio- nem facit, quod possit non cedere.

(21) Triplici modo olim legata deficiebantur, vel initio testamen- ti faciendi scil. vel post testamentum vivo testatore, vel post mor- tem testatoris.

(22) Tribus temporibus distinguuntur inter se, quæ pro non scriptis, quæ in causa caduci, et caduca, Pro non scriptis sunt, quæ ipso testamenti tempore : in causa caduci, quæ post testa- mentum : Caduca, quæ post mortem testatoris deficiebant.

(23) Pro non scripto dicitur quod relinquitur ei, qui in rerum natura non est, tempore testamenti.

(24) Primum tempus, de quo vide §. 3. *infr. hic.*

Vel (1) vivo (2) testatore is, qui aliquid ex testamento habuit, post testamentum ab hac luce subtrahebatur: Vel ipsum relictum expirabat, (forte quadam conditione, sub qua relictum fuerat, deficiente:) quod veteres appellabant *In causa caduci:* Vel (3) mortuo (4) jam testatore hoc, quod relictum erat, deficiebat, quod aperta voce *Caducum* nuncupabatur.

§. 3. In primo (5) itaque ordine, ubi *Pro non scriptis* efficiebantur ea quæ personis jam ante testamentum mortuis testator donasset, statutum fuerat, ut ea omnia bona manerent apud eos (6), a quibus fuerant derelicta: nisi vacuatis (7) vel substitutus suppositus, vel conjunctus fuerat aggregatus: tunc enim non deficiebant, sed ad illos perveniebant, nullo gravamine (8) (nisi perraro (9)) in hoc *Pro non scripto* superveniente: quod et nostra majestas quasi antiquæ benevolentiæ consentaneum, naturali ratione subnixum, intactum atque illibatum præcepit custodiri in omne ævum valiturum.

§. 4. Pro secundo (10) vero ordine, in quo ea vertuntur, quæ *In causa caduci* fieri contigebant, vetus jus corrigentes, sancimus, ea, quæ ita evenerint, simili quidem modo manere apud (11) eos, a quibus sunt derelicta, heredes forte, vel legatarios, vel alios, qui fideicommisso gravari possunt: nisi et in hunc casum, vel substitutus (12), vel conjuctus (13) eos antecedat. Sed omnes personas, quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam gravamen (14), quod ab initio fuerat complexum omnimodo sentire: sive in dando sit constitutum, sive [illegible] quibusdam faciendis, vel in modo, vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunque via excogitatum. Neque enim ferendus est is, qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit.

§. 5. In novissimo (15) autem articulo, ubi proprie *Caduca* fiebant, secundum quod prædiximus, etiam clausis (16) tabulis tam existere heredes, quam [illegible] sive ex parte (17) sint, sive ex asse instituti, [illegible] et dies (18) legatorum et fideicommissorum (secundum quod prædiximus (19)) a morte defuncti cedere. H[illegible] tatem etenim, nisi (20) fuerit adita, transmitti (21) [illegible] veteres concedebant, nec nos patimur: exceptis (22) videlicet liberorum personis, de quibus Theodosiana lex (23) super hujusmodi casibus introducta loquitur: his nihilominus, quæ super his, qui deliberantes ab hac luce migrant, a nobis constituta sunt, in suo robore mansuris.

§. 6. Libertatibus (24) proculdubio [et] post præsentem sanctionem propter sui naturam, quæ aditionem heredis expectant, ab (25) adita hereditate una cum [illegible] quæ (26) servis in testamento manumissis, vel aliis [illegible] tis relicta sunt, competentibus. † Excepto etiam usufructu (27), qui sui natura ad heredes legatarii transmitti non patitur: quia neque a morte testatoris, neque [illegible] adita hereditate, quantum ad transmissionem, di[illegible]

(1) In causa caduci dicebatur, quod relinquebatur ei, qui post testamentum factum moriebatur, aut quod deficiebat, conditione testamento adjecta deficiente.

(2) Secundum tempus, de quo vid. §. 4. *Infr. hic.*

(3) Caduca dicebantur, quæ mortuo testatore deficiebant.

(4) Tertium tempus, vide §. 5. *Infr. hic.* adde *l.* 3. *Supr. de cond. insert.*

(5) Ut olim. §. 2. *Supr. hic.* ita et hodie quæ deficiunt initio testamenti pro non scriptis habentur, neque recidunt in fiscum, nec ad ea pertinent leges caducariæ. et eleganter Plin. 2. *epist.* In codicillis quæ pro non scriptis habentur, delatori locum non esse, sed pertinere ad substitutum, vel ad conjunctum, id est coheredem, vel collegatarium, vel si nullus sit substitutus, aut conjunctus, apud heredem scriptum vel legitimum. *l.* 55. *in fin. ff. de legat.* 2. vel a legatario retinentur a quo relicta sunt. *l.* 88. §. 13. *ff. de leg.* 2. et quidem sine onere, quia cum principale pro non scripto habeatur, consequens est et onus ei injunctum pro non scripto haberi: excipe tamen duos casus, quibus legata apud eos resident cum onere. Unus est ex SC. Liboniano. *l.* 5. *in fin. ff. de his. quæ pro non script.* alter exceptus est favore libertatis. *l.* 26. §. 6. *ff. de fideic. libert.* De tertio vid. *l.* 122. §. 1. *ff. de leg.* 1. quia non dicitur, Seii portionem esse pro non scripta: sed Seium qui repudiavit pro non scripto habendum.

(6) *Sub.* heredes.

(7) Id est, personis quarum portio deficit.

(8) Id est, onere. Onus est præstare legata, fideicommissa, libertatem. Onus est etiam modi, conditionis, dandi, faciendi.

(9) Id est, duobus casibus, de quibus *Supr.* dixi.

(10) Olim quæ deficiebant post testamentum vivo testatore, in causa erant caduci. §. 2. *supr. hic.* Deficiebant autem, vel morte naturali heredis, vel legatarii, vel conditionis defectu. Ea hodie in causa caduci non sunt, sed pertinent ad substitutum, vel conjuncto adcrescunt, vel remanent apud heredem vel legatarium, vel alium a quo relicta sunt.

(11) Quæ in causa caduci, seu quæ deficiunt facto testamento ante mortem testatoris, ea apud eos manent, seu iis adcrescunt a quibus sunt relicta, sive heredes sint, sive legatarii. Quod si ei cujus pars ita deficit, substitutus aut conjunctus datus sit: Pars deficiens illis adcrescit, non heredi, vel legatario, a quibus nimirum res legata est.

(12) Substitutus in fideicommisso, vel legato præfertur heredi.

(13) Conjunctus in fideicommisso, vel legato præfertur heredi.

(14) In eo distant quæ sunt pro non scriptis, de quib. §. 3. *Supr.* ab his quæ sunt in causa caduci. Illa apud eos, a quibus relicta sunt, resident sine onere, *d.* §. 3. hæc cum suis oneribus transeunt, *ut hic.*

(15) Id est, tertio. olim quæ deficiebant post mortem testatoris nondum apertis tabulis, directo et proprio nomine sunt caduca §. 2. *vers. vel mortuo. supr. h. t.* Hodie nihil eorum deficit, cum aperturæ tabularum nulla habeatur ratio, *l. unic. infr. tit. pro.*

(16) Et ita ante apertas tabulas heres scriptus hereditatem [illegible] potest. *l.* 3. *supr. de jure delib.*

(17) Et sic videtur abrogata *lex* 1. *in fin. ff. de jur. et fact*

(18) Legatorum dies a morte testatoris cedit.

(19) §. 1. *in fin. supr. hic.* excipe §. 6. *infr. hic.*

(20) Hereditas nisi adita non transmittitur, *ut hic*, *et l. Supr. de jure delib.* excipe *l.* 18. 19. *Supr. de jure delib. unic. infr. tit. prox. l.* 84. *ff. de adq. vel omitt. her. l.* 3. §. 3 *ff. de SC. Silaniano.*

(21) Transmissionum tres modi. Primus modus fit suitatis jure quo filius qui in potestate defuncti erat, hereditatem licet non aditam transmittit ad heredes etiam extraneos. *l. ult. supr. qui admitti.* (quia suus ipso jure est heres etsi non adeat. §. *sui.* 2. *Inst. de her. qualit. l.* 1. §. 7. *ff. si quis omiss. causa test. l. in suis.* [illegible] *ff. de lib.*) Quid si repudiavit expresse: aliud dicendum [illegible] *l. un. infr. tit. prox.* Jas. *in l.* 4. *supr. qui admitti.* Secundus modus transmissionis sanguinis jure fit, quo hereditatem ascendentium cujusque sexus non aditam transmittimus ad solos descendentes. Tertius fit beneficio legis. *l.* 19. *supr. de jure delib.* qua [illegible] heres intra annum deliberandi moriens transmittit hereditatem non aditam, quod genus transmissionis patet latissime: locum [illegible] habet in quavis hereditate etiam extranei tam ex testamento quam ab intestato. *d. l.* 19.

(22) *l. unic. infr. tit. prox. l.* 18. *supr. de jure delib.*

(23) Liberi hereditatem etiam non aditam transmittunt. *l. uni. Infr. tit. prox.*

(24) Legata vel fideicommissa pure, vel in diem certum relicta cedunt a morte testatoris, excepto legato libertatis. *ut hic. l.* 8. *ff. quando dies legat.* sed et usufructu, et quibusdam al[illegible] quæ cedunt a tempore aditæ hereditatis.

(25) Libertates ab adita hereditate cedunt. *l.* 14. *ff qui test. l.* 74. *in fin. ff. de adq. vel omitt. her. l.* 86. *ff. de cond. demonst. l.* 8. *ff. quando dies legat.* adde *l.* 14. §. 3. *ff. qui a quibus manumiss.* Hinc Cujac. 4. *obs.* 4. colligit, Catonianam regulam non pertinere ad libertates. qua de re dixi ad *l.* 3. *ff. reg. Caton.*

(26) *l.* 7. *in fin. ff. quando dies legat.*

(27) Ususfructus ad heredes non transit. *l.* 2. *ff. quando dies,*

dit. † Sed hæc omnia in his observari sancimus secun-
um præfatam dispositionem, quæ pure, vel in diem
rtum relicta fuerint.

§. 7. Sin autem aliquid *sub conditione* relinquatur, l casuali (1), vel potestativa, vel mixta: quarum ventus ex fortuna (2), vel ex honoratæ personæ volunte (3), vel ex utroque (4) pendeat, vel sub incerto e: expectari (5) oportet conditionis eventum, sub qua erit derelictum, vel diem: ut tunc cedat, cum vel nditio (6) impleatur, vel dies incertus extiterit. Quod in medio is, qui (7) ex testamento lucrum sortitus t, decedat, vel eo superstite conditio defecerit, hoc, uod ideo non prævaluit, manere disponimus simili mo- apud eos (8), a quibus relictum est: nisi et hic vel bstitutus relictum accipiat, vel conjunctus, sive heres, e legatarius hoc sibi acquirat: cum certi juris sit, et (9) institutionibus, et legatis, et fideicommissis, et ortis (10) causa donationibus posse substitui.

§. 8. Sed ut manifestetur pro qua parte manere opor- hoc, quod fuerit defectum, apud eos, a quibus sit relictum: sancimus, si quidem ad heredes lucrum perniat, pro (11) parte hereditaria fieri ejus distributiom: cum et ab ipsis simili modo si valuisset, præstaur, nisi nominatim ab uno, vel a certis heredibus fuel derelictum: tunc enim quemadmodum solus, vel soli estabunt, ita et lucrum sentient. Sin autem legatarii, l fideicommissarii sint, vel mortis causa donatione horati, vel alia forte persona, quæ fideicommisso prævari potest, et hoc evanescat: manere hoc apud enuratas personas sancimus pro virili (12) omnimodo porne, id est, pro numero personarum.

§. 9. Ne autem hoc, quod non ineleganter summi inii vir (13) Ulpianus in hac parte cum omni subtilitate posuit, prætereatur, sanctione nostra hoc apertius incimus. Cum enim jam statuimus (14) hoc cum suis eribus ad eum, qui lucratur, pervenire, sancimus, si idem conditio, vel aliud gravamen in dando (15) sit nstitutum: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri noscere. Sin autem in faciendo (16) aliquid impositum : si (17) quidem hoc per alium impleri possit, simili modo et a lucrante agnosci! puta si honorata persona jubeatur insulam, vel monumentum, vel aliud tale suis sumptibus facere, vel heredi, vel legatario, vel alii forte, cui testator voluerit: vel rem ab herede testatoris emere, vel locationem, vel fidejussionem subire, et si quid hujusmodi facti simile sit: nihil enim refert, sive per eum, de quo testator locutus est, sive per alium ejusdem lucri successorem adimpleatur. Sin vero talis est verborum conceptio, et facti natura, ut quod relictum est, ab alio impleri (18) non possit: tunc etsi lucrum ad aliquem pervenerit, non tamen et gravamen sequi: quia hoc neque ipsa natura concedit, neque testator voluit. Quid enim si [testator] jusserit eum in certum locum abire, vel liberalibus studiis imbui, vel domum suis manibus extruere, vel pingere, vel uxorem ducere? quæ omnia testatoris voluntas in ipsius solius persona intelligitur conclusisse, cui et suam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, ut pro simili parte lucrum sentiant, et gravamen, ubi hoc possit procedere, subeant. Et [hoc] locum habente omni quidem modo in his quæ *in* (19) *causa caduci*, vel *caduca* (20) (secundum quod supra dictum est) fiebant: in *pro* (21) *non scriptis* autem, non omnibus, sed quibusdam: quia eorum quædam, etsi talia sint, tamen cum suo onere veniebant: quæ [et] nos in novi juris compositione specialiter enumerari jussimus, ne quis veteris juris prolixitatem quasi rebus necessariam, vel per eorum revolvat scientia.

§. 10. His ita definitis, cum in superiore parte nostræ sanctionis in plurimis (22) locis *Conjuncti* (23) fecimus mentionem, necessarium esse duximus omnem inspectionem hujus articuli latius, et cum subtiliori tractatu dirimere, ut sit omnibus et hoc apertissime constitutum. Non enim tantum conjunctivo (24) modo quædam relinquuntur, sed etiam disjunctivo (25). † In his itaque si (26) quidem coheredes sunt omnes conjunctim, vel omnes disjunctim vel instituti vel substituti: hoc, quod fuerit quoquo modo evacuatum, si in parte hereditatis vel partibus consistat, aliis coheredibus cum suo gravamine (27) pro hereditaria parte, etiam si jam defuncti sunt, acquiratur: et [hoc] nolentibus (28) ipso jure accrescat (29), si

(1) Conditionum, alia casualis, alia potestativa, alia mixta. *th.* Novum hujus §. intellectum vid. apud Johann. Decher. 1. *differt.* 3. *n.* 13. Ans.

(2) Casualis conditio est hæc, *si fulserit*, *si tonuerit*.

(3) Ea est potestativa, quæ et promiscua. *l.* 11. §. 1. *ff. de* *d. et demonstr.* non quod sit in facili, sed quia nulla fere poativa est, quæ possit esse non potestativa.

(4) Ea est mixta seu communis, ut si quis ita dixerit: *Si io reverso ab hostibus decem dederis. Si Titio consule Capito- ascenderis.*

(5) *l.* 5. §. 2. *ff. quando dies legat.*

(6) Quid si ante conditionem mortuus heres sit, heredem reuit obligatum. *l.* 65. *ff. de cond. et demonst.* Quid si legata- ? ejus heredi non cedit legatum. *ut hic et l.* 42. *ff. de oblig.* r quam in stipulationibus in quibus obligatio, quæ non extinur morte promissoris. *l.* 57. *ff. de verb. obl.* §. *pen. Inst. de* *ilib.* §. 3. 4. *Inst. de verb. obligat.* nec morte stipulatoris nguitur.

(7) Legatarius vel fideicommissarius.

(8) Heredes.

(9) Nota regulam.

(10) Vide *l.* 9. *supr. de fideicomm. l.* 1. *in fin. supr. de leg.*

(11) §. 10. *Infr. hic.*

(12) Id est, pro virili, proque ratione legati cujusque.

(13) De Ulp. dixi ad *l.* 2. §. 5. *ff. qui petant tut.*

(14) §. 4. *supr. h. t.*

(15) Adde *l.* 6. §. 7. *ff. de statulib.* Conditio dandi per alium leri potest. *l.* 15. *in fin. ff. de statulib. l. ult. ff. de cond. inst.*

(16) De faciendi onera quod ab alio præstari potest.

(17) Conditio faciendi regulariter per alium impleri potest, aut potius, factorum quædam per alium impleri possunt, quædam non possunt. *l. inter artific.* 31. *ff. de solut.*

(18) De faciendi onere quod ab alio præstari non potest.

(19) §. 2. *vers. vel vivo. in fin.* §. 4. *supr. h. t.*

(20) *d.* §. 2. *in fin.* §. 5.

(21) *d.* §. 2. *vers. Ea etenim. et* §. 3.

(22) *d.* §. 3. §. 4. §. 7. *in fin.*

(23) *l.* 80. *l.* 89. *ff. de legat.* 3. *l.* 142. *ff. de verb. sign. l. unic. supr. quando non petent.*

(24) De relictis conjunctivo modo. *l.* 81. *ff. de legat.* 3. *hi re et verb. conj.*

(25) De relictis disjunctivo modo. Hi re tantum conjuncti.

(26) Quoties omnes conjuncti, vel omnes disjuncti sunt in institutione, vel substitutione, et unius eorum pars deficit, toties pars deficiens cæteris coheredibus adcrescit hoc modo: cum suo onere primum: deinde si coheredes illi heredes alios reliquerint, pars deficiens illis heredibus adcrescet: adcrescet, inquam, pro hereditaria parte. Postremo pars deficiens interdum invitis illis adcrescit ipso jure: quoties nimirum hereditatem jam adierunt: est enim absurdum ejusdem hereditatis partem agnoscere, partem repudiare.

(27) §. 8. *Supr. hic.*

(28) Coheredi conjuncto, vel disjuncto, pars adcrescit etiam invito et ignoranti. *l.* 35. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(29) Adcrescendi jus parte unius deficiente, locum habet: cujus sententiæ plures exceptiones vide apud Soc. *reg.* 213.

suas portiones jam agnoverint : cum sit absurdum (1), ejusdem hereditatis partem quidem agnoscere, partem vero respuere, secundum quod in divini nostri numinis decisionibus statutum est. † Sin (2) vero quidam ex heredibus institutis [vel substitutis] permixti sunt, et alii conjuctim, alii disjunctim nuncupati: tunc (3) siquidem ex conjunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad solos conjunctos cum (4) suo veniat onere, id est, pro parte hereditatis, quæ ad eos pervenit. † Sin (5) autem ex his, qui disjunctim scripti sunt, aliquid evanescat : hoc non ad solos disjunctos, sed ad omnes tam conjunctos, quam etiam disjunctos similiter cum suo onere pro portione hereditatis perveniat. Hoc ita tam varie, quia conjuncti (6) quidem propter unitatem sermonis quasi in unum corpus redacti sunt, et partem conjunctorum sibi heredum quasi suam (7) præoccupant : disjuncti vero ab ipso testatoris sermone (8) apertissime sunt discreti, ut suum quidem habeant (9) : alienum autem non soli appetant, sed cum omnibus coheredibus suis accipiant. Et hæc in heredibus (10) tantummodo statuenda sunt.

§. 11. Ubi autem (11) legatarii, vel fideicommissarii duo forte, vel plures sunt, quibus aliquid relictum sit; siquidem hoc conjunctim (12) relinquatur : et omnes veniant ad legatum, et pro sua portione quisque hoc habeat. Si vero pars quædam ex his deficiat (13), sancimus eam omnibus, si habere maluerint, pro virili (14) portione cum omni suo onere adcrescere : vel si omnes noluerint, tunc apud eos remanere, a quibus derelictum est. Cum vero quidam voluerint; quidam noluerint : volentibus solummodo id totum accedere. Sin autem disjunctim (15) fuerit relictum, siquidem omnes hoc accipere et potuerint et maluerint, suam quisque partem pro virili portione accipiat : et non sibi blandiantur, ut unus quidem rem, alii autem singuli solidam ejus rei æstimationem accipere desiderent : cum hujusmodi legatariorum avaritiam antiquitas varia mente susceperit, in uno (16) tantummodo [genere] legati eam accipiens, in aliis respuendam esse existimans. Nos autem omnimodo repellimus, unam (17) omnibus naturam legatis, et fideicom[missis] imponentes, et antiquam dissonantiam in una[m] trahentes concordiam. Hoc autem ita fieri sancimus, n[isi] testator apertissime et expressim disposuerit (18), *Ut un[i] quidem res solida, aliis autem æstimatio rei singulis [in] solidum præstetur.* Sin vero non omnes legatarii, qu[i]bus (19) separatim res relicta sit, in ejus acquisitione[m] concurrant, se unus forte eam accipiat : hæc solida ej[us] sit : quia sermo testatoris omnibus prima facie solidu[m] adsignare videtur, aliis supervenientibus partes a prio[ri] abstrahentibus, ut ex aliorum quidem concursu prior legatum minuatur. Sin vero nemo alius veniat, vel venire potuerit : tunc non (20) vacuatur pars, quæ deficit nec alii accrescit, ut ejus, qui primus accepit, legatu[m] augere videatur : sed apud ipsum, qui habet, solida re[maneat] maneat : nullius concursu deminuta. Et ideo si onus fuerit in persona ejus, apud quem remanet legatum adscriptum : hoc omnimodo impleat, ut voluntati testatoris pareatur. † Sin autem ad deficientis personam [hoc] onu[s] fuerit collatum : hoc non sentiat is, qui non alienum sed suum [tantum] legatum imminutum habet. Sed [e]varietatis non in occulto sit ratio : cum ideo videatur t[e]stator disjunctim (21) hoc reliquisse, ut unusquisque suu[m] onus, non alienum agnoscat : Nam si contrarium vole[ba]bat, nulla erit difficultas conjunctim ea disponere.

§. 12. Quæ autem antiquis legibus dicta sunt *de his quæ ut indignis* (22) *auferuntur*, et nos simili modo int[a]cta servamus : sive in nostrum fiscum, sive (23) in alias (24) personas perveniant.

§. 13. Cum autem in superiore parte legis non (25) ad[i]tam hereditatem minime, nisi (26) quibusdam personis ad heredes [defuncti] transmitti disposuimus, neces[se] est, si (27) quis solidam hereditatem non adierit, hanc si (28) quidem habeat substitutum, ad eum, si volueri[t] et potuerit, pervenire. Quod si hoc non sit : vel ab in[]testato successores eam suscipiant : vel si nulli sint, v[el] accipere nolint, vel aliquo modo non capiant : tunc a[d] nostrum ærarium devolvatur.

(1) *l.* 20. *in fin. supr. de jure deliber. l.* 2. *ff. de adquir. vel omitt. hered.*

(2) Heredibus conjunctis et disjunctis simul permixtis, si conjunctorum aliquis deficit, pars ejus ad conjunctos : si disjunctorum aliquis deficit, pars ejus ad disjunctos et conjunctos defertur. *Goth.* Confer. *l.* 15. *l.* 59. §. 2. *ff. de hered. inst. l.* 34. *in pr. ff. de leg.* 1. Ans.

(3) Adcrescit conjunctis quod in uno conjunctorum heredum deficit.

(4) Adcrescit pars deficiens cum suo onere.

(5) Adcrescit non tantum disjunctis, sed et conjunctis, quod in uno disjunctorum heredum deficit.

(6) Heredes conjuncti quasi in unum corpus redacti.

(7) Pars conjuncti heredis quodammodo alterius est conjuncti. Partem coheredis sibi conjuncti quasi suam percipiunt.

(8) Heredes disjuncti sunt sermone, non re. Re quidem conjuncti, sermone disjuncti. Conjuncti vero hic dicuntur re, et verbis conjuncti, neutro modo disjuncti.

(9) *Non habeant* : ita legunt nonnulli.

(10) Hic paragraphus ad heredes tantum pertinet : ut et proximus ad legatarios.

(11) Dixi superiori §. de hered. seu de jure adcrescendi inter heredes.

(12) Conjunctim relicta duobus legatariis æqualiter inter eos dividuntur : pars vacans volentibus cum suo onere adcrescit. Collegatario pars non adcrescit invito.

(13) Collegatario disjuncto pars disjuncti adcrescit invito, *ut hic.* Conjuncti non adcrescit invito. *supr. hic.* coheredi adcrescit etiam invito. §. 10. *supr. hic.*

(14) *l.* 7. §. 2. *ff. de reb. dubiis.*

(15) *l.* 61. *in fin. ff. de legat.* 2.

(16) Pars collegatarii collegatario adcrescit, si disjuncti fuerint sublata veteri differentia legatorum per damnationem et per vindicationem, de qua vide Ulp. 24. §. 12. *et* 13.

(17) Una legatorum et fideicommissorum est natura. *l.* 1. [*ff.*] *de leg.* 1.

(18) Legari res uni, alteri rei æstimatio potest. *l.* 33. l. 8 §. 5. *ff. de leg.* 1. *l.* 13. *in fin. l.* 20. *ff. de leg.* 2. *l.* 14. [*ff.*] *de usu et usufructu.*

(19) *l.* 1. §. *pen. ff. de usufr. adcrescendo.*

(20) Jus non decrescendi.

(21) Disiunctim legamus, ut unusquisque suum onus non alienu[m] adgnoscat.

(22) Vid. *tit. de his, quæ ut indign.*

(23) Indignis quæ eripiuntur, certis casibus fisco cedunt, al[iis] casibus, privato seu privatis.

(24) *Alienas* : quidam ita legunt. adde *l.* 7. *supr. de don. int[er] virum. l. pen. Supr. de legat.* hinc etiam observa, non [se]mp[er] quod aufertur indigno, fisco cedere.

(25) Transmitti hereditas non adita, nisi in certas personas no[n] potest. §. 5. *supr. h. t. l.* 7. *supr. de jure deliber.*

(26) Dixi ad *d.* §. 5. adde *l. unic. Infr. tit. prox.*

(27) Adcrescit substituto volenti, capaci tamen, aut eo deficiente, heredibus ab intestato : iis rursus deficientibus, fisco pars defuncti ante aditam hereditatem si modo defunctus fuit ex his personis, quæ non aditam hereditatem transmittant. Quid si here[s] nullum substitutum habuit, sed coheredem? coheredi pars deficien[s] adcrescet, *ut supr.* Quid si legatarium vel universalem fideicommissarium? idem dixeris. *Nov.* 1. *c.* 1. §. 1. 2. 3.

(28) *l.* 2. §. 4. *ff. de B. P. secund. tab.*

§. 14. Hæc autem omnia locum habere censemus, tam i testamentis, sive in scriptis, sive (1) sine scriptis abitis, quam in codicillis (2), et omni (3) ultimo logio, vel (4) si quid ab intestato fuerit derelictum, ec non in mortis causa donationibus. Tantum etenim nois superest clementiæ, quod scientes etiam fiscum norum ultimum (5) ad caducorum vindicationem vocari, men nec (6) illi pepercimus (7), nec Augustum priilegium exercemus: sed quod (8) communiter omnibus rodest, hoc [rei] privatæ nostræ utilitati præferenum (9) esse censemus, nostrum esse proprium subjetorum commodum imperialiter existimantes.

§. 15. Locum autem huic legi constituimus in his defunctorum elogiis, quæ posthac (10) composita fuerint: nteriores etenim casus suo marte discurrere concedimus.

§. 16. Hæc omnia ad vos, *Patres conscripti*, duximus se sancienda: [scilicet] ut nemini maneat incognitus ostræ benevolentiæ labor: sed Edictis ex solennitate a ostris magistratibus propositis, omnibus innotescat. Dat. al. Jun. *Constantinop.* DN. Justin. A. PP. iv. et aul. V. C. Conss. 534.

T I T. LII.

DE HIS (11) QUI ANTE APERTAS TABULAS HEREDITATEM TRANSMITTUNT.

ereditas ascendentium etiam non adita, transmittitur ad posteros per liberos institutos morientis, etiam clausis tabulis: quod obtinet in legatis et fideicommissis. Salic.

1. Impp. Theodos. (12) et Valent. AA. Hormisdæ P. P.

PEr hanc jubemus sanctionem, in posterum [valitu- ram,] filios (13), seu filias, nepotes, aut neptes, ronepotes, aut proneptes, a patre, vel matre; avo, el avia; proavo, vel proavia scriptos heredes: licet on (14) sint invicem substituti, seu cum extraneis (15), u soli sint instituti, et ante apertas tabulas defuncti (sive noverint scriptos heredes, sive ignoraverint) in (16) liberos suos, cujuscunque (17) sint sexus, vel gradus, derelictum sibi hereditariam portionem posse transmittere: memoratasque personas (si (18) tamen hereditatem non recusant) nulla hujusmodi præscriptione sibi obstante, eam tanquam debitam (19) vindicare. Quod scilicet etiam super legatis, seu fideicommissis a patre, vel a matre; avo, vel avia, proavo, vel proavia derelictis locum habet. Siquidem perindignum (20) est, fortuitas ob causas, vel casus humanos, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut proneptes, avita, vel proavita successione fraudari, aliosque adversus (21) avitum, vel proavitum desiderium, vel institutum insperato (22) legati commodo, vel hereditatis gaudere. Habeant vero solatium tristitiæ (23) suæ, quibus est merito consulendum. Dat. 3. Non. April. post consulatum Protogenis et Asterii 450.

T I T. LIII.

QUANDO (24) DIES LEGATI, VEL FIDEICOMMISSI CEDIT.

De annuis legatis vel fideicommissis.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Agrippæ.

SI competenti Judici annua (25) legata, vel fideicommissa tibi relicta probaveris, ab initio (25) cujusque anni exigendi ea habebis facultatem. Supposita 3. Kalend. Jun. Saturnino et Gallo Conss. 199.

Si agro pluribus relicto, cautum sit, Ut ad eum qui superfuisset, pertineret.

2. Iidem AA. Prisco.

AGrum pluribus relictum nominatim animadvertimus: et cautum esse, *ut ad eum qui* (17) *superfuisset* (28), pertineret: Quicunque igitur is fuerit: ad heredem suum (29), dominium transmittit, nec tali (30) fideicommisso adstringitur (31). PP. 15. Kal. August. Chilone et Libone Conss. 205.

(1) Adcrescendi jus locum babet in omni testamento, sive ipto, sive non scripto.
(2) Jus adcrescendi locum habet etiam in codicillis.
(3) Adcrescendi jus locum habet in omni ultimo elogio, hoc t, testamento, codicillis, epistola fideicommissaria, mortis cau- donatione. Sunt enim hæ species voluntatis ultimæ.
(4) Adcrescendi jus locum habet in omnibus ultimarum voluntum successionibus ut et ab intestato.
(5) Lex Julia caducaria ultimum locum fisco dedit. Bonus prinps post omnes est. Cassiod. in *formula Comitivæ privat.* adde 1. *in fin. supr. de secund. nupt. l.* 10. *ff. de jure fisci.* In mpendii causis Antonin. Imperator judicans nunquam favit. Catol. *in ejus vita.* vid. *Novell.* 105. Arist. 3. *pol.* 4.
(6) *l.* 9. *ff. de SC. Silan.*
(7) *Prospeximus.* Hal.
(8) *l.* 10. *ff. de jure fisci.* vid. quæ dixi ad *Nov.* 109. c. 1.
(9) Communiter quæ prosunt et publice utilia sunt, utilitati ivatæ bonus princeps anteponit.
(10) *l.* 7. *Supr. de legib.*
(11) Puta liberis.
(12) *l. unic.* §. 5. *Supr. de caducis.*
(13) Transmittitur hereditas ascendentium, etiam non adita, ad osteros institutos morientis quantumvis clausis tabulis: quod et in gatis et fideicommissis obtinet. vid. quæ scripsi ad *l. un.* §. 5. . 13. *supr. tit. prox. l.* 1. §. 8. *ff. de coll. bonor.* Goth. Vid. d hanc l. Joann. Decker. *l.* 1. *dissert.* 14. *num.* 42. Ans.
(14) Inter liberos non præsumitur reciproca substitutio.
(15) Datione coheredis extranei jus transmittendi non impeditur.
(16) Transmittit hereditatem non aditam parens ad liberos in potestate positos, *ut hic*, *d.* §. 5. *l.* 18. §. 3. *supr. de jure delib.*
(17) *l.* 24. *in fin. ff. de leg.* 2.
(18) Hereditatem recusans nihil ad suos transmittit: hac enim recusatione suitas ejusque jus tollitur. Bart. *in l.* 84. *ff. de adq. vel omitt. hered.* Jason *in l.* 4. *supr. qui admitti.*
(19) Parentum hereditas liberis debita.
(20) Fortuitus casus liberis nocere non debet.
(21) Contra desiderium parentum hereditas ad extraneos deferri intelligitur.
(22) Extranei nihil habent quod sperent in ejus hereditate qui liberos habet.
(23) i. e. mortis paternæ, quæ naturaliter liberis tristis et mœsta esse solet.
(24) Dixi ad *L.* 36. *D.* 2. *et* 44. *Ecl.* 20. adde Ulp. 24. §. 30.
(25) Annua quo tempore solvenda.
(26) Annua legata ab initio cujusque anni peti possunt, suntque solvenda. *l.* 12. §. 4. *ff. h. t.* aliud in stipulationibus. *l.* 13. *l.* 42. *l.* 238. *ff. de verb. oblig.*
(27) *l.* 87. §. 2. *ff. de leg.* 2.
(28) Supervixisse.
(29) Etiam extraneum. *l.* 78. §. 3. *ff. de legat.* 2.
(30) *Alii* Cujac. 18. *obs* 16.
(31) Constringitur. In quibusdam codicibus adjicitur hoc quod sequitur: ut heredibus eorum restituat, sicut sunt restituta ab aliis.

*

De conditione, Cum ad certam ætatem pervenerit.

3. Iidem AA. Æliæ.

SI Pontionilla ad (1) eam ætatem pervenerit, cui legatum, vel fideicommissum relictum (2) erat; petitionem ad heredes transmisit, licet ante decesserit quam consequeretur legatum, vel fideicommissum. PP. 5. Kal. August. CHILONE et LIBONE CONSS. 205.

De conditione, cum liberos habuerit.

4. Iidem AA. Ammiæ.

CUm uxori ususfructus (3) fundi legatur, et ejus proprietas, cum (4) liberos habuerit; nato filio (5) statim proprietatis legati dies cedit: Nec (6) quicquam obest, si is decedat. PP. Kal. August. ANTONINO A. III. et GETA item III. CONSS. 209.

De petitione in tempus dilata.

5. Imp. ALEXAND. A. Maximo.

EX his verbis, *Do lego Æliæ Severinæ filiæ meæ, et Secundæ decem: quæ legata accipere debebit, cum* (7) *ad legitimum statum* (8) *pervenerit:* non conditio fideicommisso, vel legato inserta, sed petitio (9) in tempus legitimæ (10) ætatis dilata videtur. Et ideo, si Ælia Severina filia testatoris, cui legatum relictum est, die legati cedente, vita functa est, ad heredem suum actionem transmisit; scilicet ut eo tempore solutio fiat, quo Severina, si rebus humanis subtracta non fuisset, vigesimumquintum annum ætatis implesset. Non cœptum (11) enim annum, sed impletum (12), si de emolumento relicti fideicommissi tractetur, expectandum esse [jurisprudentibus placuit. PP. 13. Kal. Januar. ALEXANDR. A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

De fideicommisso relicto ab intestato.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS, AA. et CC. Eusebio.

SI fideicommissum ab intestato (13) fuerit sorori tuæ relictum codicillis (14), et posteaquam dies fideicommissi cessit, [rebus humanis, licet] ignorans (15) fideicommissum, excesserit: actionem hujusmodi acquiri (16) potuisse, dissimulare non poteris: salva scilicet ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kal. Maji *Trallis*, AA. CONSS.

TIT. LIV.

UT IN POSSESSIONEM (17) LEGATORUM, VEL FIDEICOMMISSORUM SERVANDORUM CAUSA MITTATUR, ET QUANDO SATISDARI (18) DEBEAT.

De cognitione, an debeatur fideicommissum.

1. Divus ANTON. PIUS Salvio.

QUoniam nihil actor amplius (19) postulat, quam *ut fideicommissi nomine satisdetur:* non debet is, qui juri dicundo præest, subtiliter (20) cognoscere, *debeatur necne fideicommissum*, sed tantum decernere, *ut satisdetur*. Sine die, et consule.

(1) Legatum relictum alicui *cum ad certam ætatem perveniat*, impleta ætate transmittitur ad heredes. Bald. *l.* 5. *ff. h. t.* Verbi gratia relictum est puellæ cuidam legatum his verbis, *Cum quindecim annorum erit.* ad quam ætatem cum pervenisset, decessit ante quam legatum exegisset: constitutio hæc definit, licet legatum non petierit, si tamen ad eam ætatem pervenerit, ad heredes suos id eam transmisisse. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 16. *c.* 105.

(2) *Derelictum.* Hal. *delegatum.* Cujac. 18. *obs.* 16. sic Egesippus *c.* Solomæ delegatum servavit.

(3) Vestigium juris veteris hic observandum, quo uxori non habenti solidi capacitatem licebat legare usumfructum tertiæ partis bonorum: et cum liberos habuisset, ejusdem partis proprietatem. ut *l.* 78. §. 14. *ff. ad SC. Trebell.* Ulp. *tit.* 15. *vers. præter decimam. l.* 10. *ff. de præscriptis verb. l.* 48. *ff. de usur. l.* 24. *ff. de adimendis. l. ult. ff. de usufruct. leg.* adde Cujac. 10. *obs.* 17. *et* 18. *obs.* 16.

(4) Quandoque liberos habuerit. *Ulp.* 15. quandoque liberos habebit. *l.* 25. *ff. de cond. et demonst.* cum liberos habuisset. *l.* 48. *ff. de usur.* sublatis liberis. *l.* 24. *ff. de adimendis.* ad tempus liberorum. *l.* 61. *ff. de cond. et demonst.* in tempus liberorum. *l.* 4. *d. tit.*

(5) Etiam unico. *l.* 1. *supr. de cond. insert.* Nec interest natus sit vivo an mortuo testatore dum post testamentum. *l.* 9. *l.* 61. *ff. de cond. et demonst.* neque ex alio matrimonio. *l.* 25. *ff. de cond. et demonst.*

(6) Licet mulier filium, propter quem consecuta est legatum, amiserit, non propterea legatum amittit.

(7) *l.* 22. *ff. h. t.*

(8) Hæc verba *cum ad statum legitimum pervenerit*, legatum mora, non conditione suspendunt. *l.* 46. *in fin. ff. ad SC. Treb. l.* 26. §. 1. *ff. quando dies.* Tempus certæ ætatis adjectum legato, legatum conditionale non facit. Ideoque licet legatarius ante ætatem moritur, petitio legati ad ejus heredes transmittitur. adde Hotom. *cons.* 21. An idem erit, si ita legatum sit, Cum nupserit? vid *l.* 10. *ff. de cond. et demonst.* vid. Hotom. *ibi.*

(9) Aliud mora, aliud conditio. *ut hic, et l.* 60. §. 1. *ff. h. t. l.* 1. §. 1. *ff. de leg.* 2. *l.* 66. *ff. de cond. et demonst.*

(10) *l.* 13. *ff. de probationib. l.* 77. §. 14. *ff. de legat.* 2 Græci ἀκμὴν, id est, justam ætatem quæ et virilis vigor. *l.* 1 §. 2. *ff. de minoribus.* ad differentiam vigoris pubentis. *l.* 4. *supr qui testamenta.* et breviter status, ætas plena, perfecta, integra, vigintiquinque annorum. vid. Cujac. 29. *de præscript.* adde qua de legitima ætate scripsi ad *l.* 27. *ff. de negot.*

(11) An et quando annus cœptus pro completo haberi debeat, dixi ad *l.* 3. §. 3. *ff. de minor. l.* 5. *ff. qui testam. l.* 46. *ff. de cond. et demonst.* l. 74. §. 1. *ff. ad SC. Treb. l.* 8. *ff. de munerib.*

(12) *l.* 49. *ff. de leg.* 1.

(13) Fideicommissum ab intestato relinqui potest. vid. *l.* 3. *supr. ad SC. Trebell.*

(14) Legatorum codicillis relictorum dies perinde cedit atque testamento relictorum. *l.* 6. *in fin. ff. h. t.*

(15) *l.* 77. §. 3. *ff. de legat.* 2.

(16) Fideicommissum etiam ab intestato post diem transmittitur ad heredem etiam ignorantem. unde colligitur, interdum dominium adquiri sine traditione, *ut hic, l.* 64. *in fin. ff. de furtis.* vid. Ferrariensem *in forma libelli actionis realis* 2. *in verbo, Jure dominii* 9. *n.* 27.

(17) Dixi ad *L.* 36. *D.* 4.

(18) Dixi ad *L.* 36. *D.* 3. adde 44. *Ecl.* 21. 22. 31.

(19) Etiamsi nondum dies legati venerit, cautionem legatarius ab herede petere potest, qua de re Prætor summatim cognoscit. Summatim, id est, de jure legati non inquirit, sed simpliciter an legatum sit.

(20) Id est, summatim, *l.* 3. §. 1. *ff. h. t.* facit *l.* 14. *in fin. ff. ut legator. nomine.*

De cautione remissa.

2. Divus Marcus (1) Stratonicæ.

[...]is rerum experimentis cognovimus ad publicam utili[...]atem pertinere, ut satisdationes, quæ voluntatis defun[...]um tuendæ gratia in legatis, et fideicommissis intro[...]æ sunt, eorundem voluntate remitti (2) possint. Quo[...]que enim judicio (3) voluntatis cautio legati, vel fi[...]ommissi remitti potest. Sine die, et consule.

De pignore.

3. Impp. Sever. et Anton. AA. Symphoro.

[...]postquam (4) servandi legati, seu fideicommissi gra[...]ia in possessionem inductus es, pignoris obligatio, [...]renditio ab herede intervenerit: præcedere (5) cau[...]tuam (6) quam jure prætorio (7) veluti pignus ha[...], manifestum est. PP. 11. Kal. Decembr. Dextro, [...]risco Conss. 197.

De rogata restituere hereditatem, cum morietur.

4. Imp. Antoninus A. Protagoræ.

[...]m Artemidoram patri pupillorum tuorum heredem [...]xtitisse proponas: quamvis *ut fideicommissam here[...]am his, cum* (8) *moreretur, restituere* petita sit, nul[...]amen adversus debitores hereditarios habent pupilli [...]tionem. Plane, ut satis fideicommissorum nomine [...]idora det, (si (9) modo testator id fieri non pro[...]rit) apud suum Judicem conveni. PP. 3. Kal. Ju[...]æto II. et Cereale Conss. 216.

De jure missi in possessionem.

5. Imp. Alexander A. Paulinæ.

[...]i legati, sive fideicommissi servandi causa in pos[...]essionem mittuntur, non (10) proprietatem nanci[...]scuntur, sed jus pignoris (11). Ut autem, et post [...]tum pignus satisfiat defuncti voluntati, competens [...]te adeunte providebit. PP. 3. Id. August. Juliano [...] Crispino Conss. 225.

De fideiccommissario in possessionem mittendo.

6. Idem A. Donato.

Certa est forma jurisdictionis, qua fideicommissi servandi causa in possessionem rerum, quæ in causa hereditaria sunt, aut dolo malo esse desierint, is, cui legati, vel fideicommissi nomine satis non datur, mittitur, vel in proprias (12) res heredis, si fideicommisso satis non fit post (13) sex menses quam peti cœperit, secundum divi Antonini (14) patris mei constitutionem. PP. 6. Id. Januar. Fusco II. et Dextro Conss. 226.

An cautio possit remitti.

7. Idem A. Proculiano.

Scire debetis, fideicommissi [quidem], et legati satisdationem remitti (15) posse, Divum Marcum et Divum Commodum constituisse. Ut autem *boni* (16) *viri arbitratu is, cui ususfructus relictus est, utatur fruatur:* minime satisdationem remitti testamento posse. PP. 10. Kal. Martii, Fusco II. et Dextro Conss. 226.

De relicto civitati.

8. Impp. Diocletianus, et Maximianus AA. et CC. Zenodoro.

Contra eos, sive successores eorum, qui Rempublicam administrantes (17) per officii necessitatem civitati sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti Reipublicæ intererit satis acceptum non esse, dirigendam certum est actionem. Suppos. 7. Kal. Mart. CC. Conss.

TIT. LV.
DE SUIS (18), ET LEGITIMIS LIBERIS, ET EX FILIA NEPOTIBUS AB INTESTATO VENIENTIBUS.

De sorore consanguinea.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Crispinæ.

Si fratri (19) tuo legitima heres esse potes, centum (20) dierum præfinitione non excluderis ab acquirenda he-

[...]Fit hujus constitutionis mentio in *l.* 46. *ff. de pact.*

[...]Satisdatio legati vel fideicommissi causa heredi a testatore [...] potest, *ut hic, et l. 4. in fine. l. 7. infr. h. t. Nov.* 159. [...]*vers. Si vero in universum.* Potest etiam remittere testator, [...]edis bona hypothecæ sint subjecta legatariis. vid. Clar. 3. [...] 3. *testam. q.* 70.

[...]Indicio. Idem error multis aliis locis irrepsit. vid. Cujac. [...]. 22. hinc etiam constat in remittenda cautione vulgari fi[...]missario, sufficere quodlibet indicium. *l.* 77. *in fin. ff. de* [...]*t demonst.*

[...]. 2. *infr. qui potiores.*

[...]Habens pignus prætorium in re aliqua, præfertur posteriori[...]mptionis etiam titulum habentibus.

[...]Causam emptorum scil. at non creditorum anteriorum. *l.* 5. [...] *h. t.*

[...]Pignus prætorium dicitur quod jure prætorio, i. e. ex edi[...]stituitur. vid. *Infr. de præt. pig.* vid. Cujac. 5. *obs.* 30.

[...]Ante eventum diei incerti fideicommissum peti non potest: [...]missi vero sua die præstandi cautio peti potest: nisi cau[...] testatore sit remissa et merito: causa enim cognita, ante [...] conditionem cavere quis cogitur. *l.* 1. *in fin. ff. qui satisd.*

[...]. 2. *supr. h. t. l.* 7. *infr. h. t.*

[...]*l.* 5. *ff. h. t.*

[...]Prætorii. Prætorium enim pignus est, quod missio in pos[...]m constituit. *Infr. de prætorio pign. l.* 3. §. 1. *ff. de re[...]um. l.* 12. *ff. pro empt.*

[...]Vid. *l.* 5. §. 16. *ff. h. t.*

(13) Legatarius in res heredis mittitur, si post sex menses quam adiit prætorem, heres neque satisdedit, neque satisfecit.

(14) *d.* §. 16.

(15) Remittere satisdationem ei quem gravavit legato, vel fideicommisso, testator potest, *ut hic, l. 2. Supr. h. t. l. 12. ff. ut leg. l. 77. in fin. ff. de condition. et demonstrat.* Remittitur quoque hæc satisdatio fratri gravato restituere alteri fratri: et matri gravatæ restituere suis filiis, nisi ad secunda vota transierit. *l.* 6. §. 1. *supr. ad SC. Trebellian.* Vide Joseph. Ludovic. *decision.* 63. *num.* 4.

(16) Satisdatio legati heredi quidem remitti potest, sed non illa qua caveat se recte usurum fruiturum: quumque finitus fuerit ususfructus rem restiturum. *Synops. Basil.* 44. *tit.* 21. *cap.* 7. dixi ad *l.* 1. *Supr. de usufruct.*

(17) Pro legato reipublicæ tenentur ejus administratores satisdationem ab herede petere, alias negligentes tenentur in id quod reipublicæ interest. facit *l.* 1. 2. 3. *Supr. l. ult. ff. de magistratibus conveniend. l. 2. Infr. de adm. rer.* facit *l.* 26. *ff. de neg.*

(18) Dixi ad *L.* 38. *D.* 16.

(19) Hæc lex non est de liberis, sed de agnatis ex transverso, hoc tamen ideo factum esse potuit, ut intelligeremus in successionibus intestatorum, quid jure civili, et prætorio interesset, quod collata, et conjuncta *l. 2. Supr. qui admitti.* apparebit statim. Jus prætorium per se temporarium est, *l.* 35. *ff. de obligationibus. Institut. de perpetuis et temporalibus action.* civile, perpetuum.

(20) Heres legitimus succedendi jure non excluditur centum diebus.

reditate (1). PP. 3 Non. Novemb. ANTONINO A. II. et GETA II. CONSS. 206.

De nepotibus ex diversis filiis.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIMINA. AA. Aviæ.

NEpotes ex diversis filiis varii numeri avo succedentes ab intestato, non pro virilibus portionibus, sed ex (2) stirpibus succedunt. S. 3. Kal. Martii, *Hadrianopoli*, ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

3. Iidem AA. et CC. Frontoni.

UT intestato defuncti filius (3) ac nepos ex alio, qui mortis ejus tempore in rebus humanis non invenitur, manentes in sacris (4) pariter (5) succedant: evidenter lege duodecim Tabularum cavetur: Quod et honorarii juris observatio sequitur. S. 15. Kal. Jul. AA. CONSS.

De posthumo filio et sorore defuncti.

4. Iidem AA. et CC. Marcellæ.

INtestato [quidem] defuncto posthumum (6) suum heredem, quam sororem, licet consanguineam, haberi potiorem, ordo successionum lege duodecim (7) Tabularum factus nimis evidenter demonstrat. S. 6. Id. Dec. AA. CONSS.

De optato.

6. Iidem AA. et CC. Appiano.

SI te parens, in cujus fuisti potestate, solenniter in adoptionem (8) dedit: cum filiis naturalibus adoptivi patris ante, vel post quæsitis defuncto intestato succedere potes. Dat. 6. Kal. Mart. CC. CONSS.

De nato ex libera et servo.

5. Iidem. AA. et CC. Posidonio.

EX libera conceptus et servo, velut (9) spurius habetur: nec ut decurionis filius (quamvis pater ejus [naturalis] manumissus, et natalibus (10) suis re[...]tus hunc adeptus fuit honorem) defendi potest. Supp[...] 6. Id. Februar. CC. CONSS.

De filio libertini.

7. Iidem AA. et CC. Æmilianæ.

FIlium habere suum libertus (11) in potestate non [...]hibetur, cum ob præteritum statum ex legitimis [...]ptiis ingenuorum exemplo filios habere liberto non [...]terdictum. S. 16. Kal. Mart. CC. CONSS.

De filia defuncti apud hostes.

8. Iidem AA. et CC. Catoniæ.

APud hostes patre defuncto, filia communis vobis, [...] casu mortis scientia (12) non postulatur: heres [...]tit sua, et ad te transmisit (13) successionem. S. [...] Kal. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De filiis, seu filiabus, et nepotibus, seu neptibus ex filia.

Avo, vel aviæ ab intestato morienti succedunt ne[...] ex filia cum avunculis et materteris, cum demi[...] tertiæ partis ejus portionis, in qua parens succedere[...] viveret.

9. Imppp. VALENTIN. THEOD. et ARCAD. AAA. Constantino P. P.

SI defunctus cujuscunque sexus, aut numeri reliq[...] filios, et ex filia diem functa, cujuscunque se[...], aut numeri nepotes, ejus partis, quam defuncta fili[...]perstes patri inter fratres suos fuisset habitura, duas [...]tes consequantur nepotes ex eadem filia: tertia (14) [...] fratribus, sororibusve ejus quæ defuncta est, id est filiis, filiabusque ejus de cujus bonis agitur, avun[...] scilicet, sive materteris eorum, quorum commodo [...] sancimus, accrescat (15). † Hæc eadem, quæ de[...] materni bonis constituimus, et de aviæ (16) materna[...]ve etiam paternæ simili æquitate sancimus: nisi forte [...] elogia inurenda (17) impiis nepotibus justa semotis r[...]

(1) Cur ita? quia tempus centum dierum bonorum possessionibus præfinitum est, non hereditatibus. *Synops. Basil.* 41. *tit.* 2. *cap.* 24.

(2) Nepotes ex diversis filiis avo succedunt ex stirpibus. *ut hic.* id est, in stirpes. §. 6. *Inst. de heredit. quæ ab intest. Nov.* 118. *c.* 1. *in fin.* in stirpem Caj. 2. *tit.* 8. §. 3. *in fin.* seu portionem patris sui, non in capita.

(3) Cum filiis defuncti vocantur defuncti nepotes.

(4) Vid. *l. ult. in fin. infr. ad SC. Tertyll.*

(5) Si tamen nepos unicus sit: alioquin si filius unus sit, quatuor nepotes: hereditas non in quinque, sed in duas partes dividetur. vide *Nov.* 18. *c.* 1. Ideoque sive nepotes patruis concurrant, *ut hic*: sive patruorum liberi, in stirpes semper succedent. *l.* 2. *Supr. h. t.*

(6) Posthumus admittitur ad hereditatem defuncti. *l.* 3. §. 9. *ff. de suis.* et sorori defuncti præfertur, *ut hic.*

(7) *d.* §. 9.

(8) Adoptivus admittitur ad successionem cum filiis legitimis et naturalibus, sive ante, sive post adoptionem nati sunt. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 2. *c.* 26. *et* 5. Harm. 8. §. 8. *l.* 1. §. 6. *ff. unde liberi.* §. 2. *Inst. de her. quæ ab intestato.*

(9) Πορνογενής 45. *Ecl.* 2. *c.* 28. *l.* 1. *supr. soluto.*

(10) Dixi ad *l.* 2. *supr. de jure aureorum.*

(11) Nihil impedit quominus libertus filiis possit succedere, cum eos habeat in potestate.

(12) Sui heredes etiamsi ignorantes se heredes esse, naturæ concesserint, hereditatem parentum transmittunt ad heredes suos.

(13) Transmittit hereditatem etiam non aditam heres s[...] quoscunque heredes licet extraneos, *ut hic.* Cujus sententiæ [...] exceptiones vide apud Socinum *reg.* 73. adde quæ de tr[...]ne dixi ad *l. unic.* §. 5. *supr. de caducis tollendis.*

(14) Nepos ex filia avo materno succedit cum avunculis [...] terteris, cum deminutione trientis ejus portionis in qua mat[...] succederet, si viveret, *ut hic*, *et l.* 19. *Supr. de collat.* [...] *Theod. de legit. her.* §. 15. *in fin. Inst. de her. quæ ab* [...]*to.* Hodie sine deminutione succedit, *l. ult. Infr. eod.* [...] *c.* 4. *et* 118. *c.* 1. licet neque sui, neque legitimi sint. [...] hæc lex ejusque similes abrogantur: abrogatur etiam jus vet[...] ex filia nati, post lineam agnatorum vocabantur. §. 15. *In[...] her. quæ ab intest.*

(15) Hic integra sententia *C. Theod. d. loco.* prætermis[...] Et ita habet: *Quod si hic defunctus, de cujus bonis [...] habebit ex filia nepotes, sed præterea filios non habebit* [...] *præferri nepotibus possint habebit agnatos, in quandam* [...]*diam, et in dodrantem nepotes jure succedant.*

(16) Nepotes ut succedunt aviæ maternæ.

(17) Ne dicas cum Accursio, Nepotes ex filio justis de[...] posse exheredari ab avia. Nam agitur hic de successionibus [...]testato, nemo vero exheredatur ab intestato, sed nepotem [...] datum a patre, vel matre non repræsentare vicem sui pare[...] successione avi, vel aviæ. adde Cujac. 18. *obs.* 17.

...xit, [et hoc fuerit legibus approbatum]. Non solum ...i si intestatus avus, aviave decesserit (1), hæc ne...tus, quæ sancimus, jura servamus: sed et si avus, ...via, quibus hujusmodi nepotes erunt, testati obie... , et præterierint (2) nepotes, aut exheredaverint. ...m (3) et de injusto avorum testamento. Et si quæ ... poterant vel de re (4), vel de lite (5) competere ...nes, nepotibus deferimus secundum justum nostræ le...odum, quæ de parentum inofficiosis testamentis com...t filiis. Dat. 5. Kal. Mart. *Mediolani*, TIMASIO ...OMOTO CONSS. 389.

De capitis deminutione.

10. Impp. THEOD. et VALENTIN. (6) AA. Maximo (7) P. P.

...i aviarum successio morte interveniente discutitur, ...capitis deminutio (8) paterna (9) quærenda non est. ...enim in hujusmodi hereditatibus filiorum status, ...rsona spectatur, quotiens de ejus bonis, qui po...m familiæ potuit habere, tractatur. Dat. 15. (10) Octobr. *Ravennæ*, THEODOSIO XIII. et VALENTINIA... AA. CONSS. 430.

De parentibus et liberis defuncti, vel defunctæ.

11. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. ad Senatum Urbis Romæ.

...atre (11) superstite filius, vel filia, qui quæve mo...ur, filios dereliquerit: omnimodo patri suo, ma... suæ] ipso (12) jure succedant, quod sine dubio ...pronepotibus observandum [esse] censemus. Dat. ...ovemb. THEODOS. XV. et VALENT. [III.] AA. 430.

De liberis et transversalibus.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

...tiens aliquis, vel aliqua, intestatus, vel intesta...., mortuus, vel mortua fuerit, nepotibus, vel ...onepotibus cujuscunque sexus, vel deinceps aliis descendentibus derelictis, quibus *Unde liberi* bonorum possessio minime competit, et insuper ex latere quibuscunque agnatis, minime (13) possint iidem agnati quartam partem hereditatis mortuæ personæ, sibi vindicare, sed descendentes (14) soli (15) ad mortui successionem vocentur. Quod tantum in futuris (16), non etiam præteritis negotiis servari decernimus. Dat. Kal. Jul. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONS. 528.

De liberis.

In AUTHENT. de heredibus ab intestato. §. 1. col. 9. tit. 1. ex Novell. 118. cap. 1.

IN successionem mortui patrisfamilias, sive filiifamilias liberi ejus (17) si sunt, omnibus aliis prælati succedunt. Primi quidem gradus æqualiter (18) succedunt: nepotes et ulteriores in (19) stirpes: non distinguendo sexum (20), vel jura (21) potestatis, sed sola naturali causa inspecta.

TIT. LVI.

AD SENATUSCONSULTUM TERTYLLIANUM (22).

De infantibus.

1. Impp. DIOCLETIANUS et (23) MAXIMIAN. AA. et CC. Vivianæ.

LIcet liberi matribus ab intestato ita demum per se heredes existant, si fari (24) possint: tamen matres liberis, etiamsi infantes (25) naturæ concesserint, posse succedere, nulla dubitatio est. PP. 10. Kalend. April. TIBERIANO et DIONE Coss. 293.

Patrem matri præferri.

2. Iidem AA. et CC. Rhesæ.

IN successione filii, vel filiæ communis, sine liberis et fratribus (26) et sororibus morientis, pater (27) manumissor (28), quia ei sit vetus jus servatum, matri præfertur. S. 6. Id. Dec. CC. CONSS. 293.

(1) *Defecerit. d. l. 4. C. Theod.*
(2) Nepotes ex filia præteriti rumpunt testamentum aut injuste ...ati querela inofficiosi utuntur.
(3) Hæc vox deest in C. Theod. *d. loco.*
(4) De hereditatis petitione.
(5) Querela inofficiosi.
(6) Impp. Honorius et Theodosius AA. *Cod. Theod.*
(7) *Maximo præfecto urbi, l. 5. C. Theod. de legit. her.*
(8) Adde *l. 1. §. 4. ff. de suis.*
(9) Materna, ita extat in C. Theod. *d. l. 5.* et ita legi in Ba...*b.* 45. Cujac. 18. *obs.* 7. notat. et rectius, ut sit sensus, ...post emancipationem matris jure civili avo materno succe...viæ paternæ, vel maternæ non succedere. ad hæc frustra *mater* an fuerit emancipata, quia avia (ut et quævis mu...) familiæ potestatem non habet. *l. 13. ff. de suis. l. 8. Infr. ...ript. longi tempor. Leon. Nov.* 25. De emancipatione ad... *C. Th. h. t.*
(10) Dat. 5. Kal. Octob. Ravennæ, Theod. A. 9. et Constanti... oss. *C. Theod.*
(11) In successione ab intestato, descendentes ascendentibus præ... ; *ut hic, et 45. Ecl. 2. c. 32. l. 2. §. 6. ff. ad SC.* ... §. 3. *Inst. de SC. Tertull. Nov.* 118. *c.* 1. *Lex* 8. *in Theod. de legit.* estque hæc lex pars *legis* 5. *Infr. ad ...rtull.*
(12) Liberi ipso jure parentibus succedunt.
(13) Abrogatur pars *leg.* 9. *supr. eod.* et similes, de quibus *ibi dixi.*
(14) Descendentium appellatione in infinitum descendentes intelli... ut hac voce fideicommissi progressum in infinitum intel... 4. Simeon. de Prætis 3. *de interpretat.* 3. *dubitat.* 1. *so...* 10. veluti si dixero: *Bona mea ad descendentes meos pervenire volo et ideo alienari veto.* longissimo etiam gradu descendentes eo fideicommisso continebuntur. Bellovisanus *Nov. de restitut.* 39. §. *nos igitur*: Alex. 1. *Consil.* 56. Natta *Consil.* 437.
(15) *Nov.* 18. *c.* 4. *Nov.* 118. *c.* 1.
(16) *l.* 7. *Supr. de legib.*
(17) In successione defuncti liberi omnibus præferuntur.
(18) Primo gradu liberi inter se æqualiter succedunt.
(19) Nepotes inter se vel cum patruis vel cum amitis succedunt in stirpes. *l.* 2. 3. *supr. h. t.*
(20) Confirmatur *lex ult. supr. eod. l.* 9. *supr. h. t.* et similibus legibus abrogatis.
(21) Id adjectum videtur propter *legem* 10. *supr. h. t.*
(22) Dixi ad *L.* 38. *D.* 17. quo matres succedunt liberis ab intestato mortuis nulla relicta prole.
(23) Theodosio videtur hæc lex tribui. *Nov.* 158.
(24) Major infante per se matris hereditatem potest petere, vid. *l.* 18. *Supr. de jure delib.*
(25) Hoc innuit, Etiamsi filius infans ex SC. Orphitiano matri non succedebat, nisi per patrem aut tutorem: ex Tertylliano tamen, matrem cujusque ætatis filio succedere.
(26) Parentes, filiis sine liberis et fratribus mortuis succedunt, *ut hic*: Verum lege Hispanica patrem succedere filio notat Duenazius *reg.* 364. fratre defuncti excluso: Ubi etiam notat alia lege Hispanica, filium qui nullos habeat liberos, patrem vel matrem onerare non posse, nisi ad tertiam bonorum partem, præterquam in locis et civitatibus, quæ bona radici, hoc est, genti addicunt.
(27) In successione filii pater præfertur matri. *ut hic, et l.* 2. §. 15. *ff. h. t.* §. 3. *Inst. eod. l.* 10. *ff. de suis.* hodie non præfertur. *l. ult.* §. 1. *infr. h. t.*
(28) *l.* 10. *ff. de suis.* manumittit filium, qui emancipat.

De præscriptione tutoris non petiti.

3. Imp. CONSTANTIUS A. Catulino proconsuli Africæ.

MAtres, quæ puberes amiserunt filios, licet impuberibus [eis] tutores (1) non petierint, præscriptione (2) [tamen] non petiti tutoris ad excludendam eorum successionem minime debere præscribi, certum est. Dat. 6. Kalend. August. CONSTANTIO A. VII. et CONSTANTE CONSS. 354.

De secundo nubentibus.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

SI qua mulier nequaquam religionem (3) priori viro, ex quo filios, seu filias non habet, nuptiarum festinatione (4) præstiterit, ex jure quidem notissimo infamis fit, nisi (5) hujusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat: sin autem ei filii erunt, seu filiæ, et impetraverit indulgentiam, infamiæ (6) abolitionem permittimus, et cæterarum pœnarum antiquationem, si facultatum omnium, quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem filio, vel filiæ, filiis, seu filiabus donaverit, quos habebat ex viro priore susceptos, pure scilicet, et omni donationis solennitate completa, nec retento quidem usufructu. Quem quidem semissem si duobus filiis, seu filiabus, pluribusve donaverit, et sorte fatali (7) unus, vel una, seu alius, vel alia ex iisdem intestatus, vel intestata obierit: semper ad (8) superstites fratres, vel sorores volumus pertinere. † Si autem universi, vel universæ intestati diem obierint, duræ (9) fortunæ ad matrem solatia ex integro revertantur: ita scilicet ut hunc semissem, quem filiis, vel filiabus donaverat: intestato diem obeuntibus, rursus ipsa separatim ab ultimi filii, vel filiæ hereditate præsumat. PP. 15. Kal. Januar. GRATIANO V. et THEODOSIO AA. CONSS. 380.

5. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Senatui Urbis Romæ.

MAter (10), quæ (11) defuncto filio, filiæve liberis, ex testamento, vel ab intestato succed... matrimonium secundum post (12) mortem filii, filiæ non contraxerit, omnia filii [seu filiæ] morte lata, vel derelicta pleno jure acquirat. Sin vero ...rius (13) mariti conjugium elegerit, extrinsecus (14) ...dem quæsita filio, filiæve, simili firmitate possideat: ...rum vero paternarum (15) defuncti solo usufructu hu...nitatis contemplatione potiatur, proprietatem [et sor... bus, et] fratribus (16) transmissura defuncti. Dat. Idib. Novemb. *Ravennæ*, TEODOSIO XII. et VALENTI...NO II. AA. CONSS. 426.

Mater tutrix filii privatur ejus hereditate, si transi... ad secunda vota, antequam tutorem alium ei fecerit ordinari. Salic.

6. Iidem AA. Florentino P. P.

OMnem (17) [matri] sive ab intestato, sive ... substitutionis, si filius impubes moritur, deneganda volumus successionem, si ea legitima liberorum tutela... scepta, ad secundas contra sacramentum præstitum ...ravit nuptias, antequam (18) ei tutorem alium fecerit ...dinari, eique, quod debetur ex ratione tutelæ ge... persolverit. Dat. 7. Id. Jul. *Constantinopoli*, THEODO... A. XVI. et FESTO CONSS. 439.

De defuncti vel defunctæ matre, fratribus, sororibus, ...truo, patrueli, et patruelis filio. 1. *De patre, ma... fratribus, et sororibus. De secundo nubente.*

7. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis, vel si qua, matre superstite, et fratre vel ...gitimo, vel sola cognationis jura habente, intesta...

(1) Mater quæ filio tutorem non petit, filio non succedit, si quidem is impubes decessit; si pubes, succedit. *l.* 6. *Infr. h. t.* 41. *Ecl.* 1. *c.* 32. adde *l.* 2. §. 1. *l.* 4. §. 2. *ff. qui petant tutor. l.* 2. *supr. si advers. delict. et* 5. Harm. 8. §. 92.

(2) De præscriptione, id est, exceptione, non petiti tutoris: Præscriptio enim exceptio: hinc liber Tertulliani *de præscript. adversus hæret.* id est, de defensionibus et exceptionibus adversus hæreticos.

(3) Religionem viro mortuo uxor debet, hoc est, intra annum luctus alteri nubere non debet.

(4) Intra annum luctus sc. vid. *l.* 1. *Supr. de sec. nupt.* Nuptiarum festinatarum hæc est matri pœna, ut fiat infamis (nisi princeps ei infamiam remittat) quin ut princeps remittat, dimidiam bonorum quæ tempore nuptiarum habuerit amittit, liberis adquirendam, ne retento quidem usufructu et eo quidem amplius, ut si unus liberorum decedat, fratres superstites ei defuncto succedant. quod si universi intestato mortui sint, duræ fortunæ ad matrem solatia revertentur, hoc est, successio liberorum ad matrem revertetur. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* 33.

(5) *Novell.* 22. *c.* 22. *vers. sed neque.* adde quæ dixi ad *l.* 15. *supr. ex quibus caus. infam.*

(6) Princeps notam infamiæ potest remittere.

(7) Mortem intelligit, quam prudentiores non fato, sed Dei providentiæ attribuunt.

(8) Et ita fratres matres excludebant, *ut hic. et* §. 3. *vers. frater. Inst. eod.* hodie non excludunt. *l.* 7. *infr. h. t.*

(9) Vid. *l.* 28. *supr. de inoffic. l. ult. supr. de inst. l.* 15. *ff. de inoffic. l.* 7. *in fin. ff. unde liberi. l.* 26. *in fin. ff. si quis omiss. caus. test. l.* 78. *ff. de cond. et dem.*

(10) *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *cap.* 34.

(11) Quæ habet jus liberorum defuncto etc. *l.* 8. *C. T... de legit. her.*

(12) Quid si ante mortem filii? olim in omnibus bonis ... cum profectitiis tum adventitiis solum habebat usumfructum... *in fin. supr. de secund. nupt.* Hodie id immutatum est, ut ... dicetur.

(13) Mater nubens post mortem filii, pro sua parte adve... filii bona pleno jure capiebat, profectitia a patre usufructu... tum jure, *ut hic*: Hodie mater cum fratribus et sororibus d... cti succedit in virilem pleno jure in bonis adventitiis et pr... tiis, sive in viduitate permanserit, sive ad secundas nuptias ... rit ante vel post mortem filii. vid. *Nov.* 2. *c.* 3.

(14) Id est, adventitia filii.

(15) *Nov.* 22. *c.* 40. *l.* 10. *Infr. de legit. her.*

(16) Vox *fratribus*, deest in C. Theod. quod a Triboniano ...tatum; placuit enim Justiniano, ut et cum *sororibus* mater ...ret in virilem.

(17) Si mater non iteraturam se nuptias promiserit, legitim... filii tutela suscepta, secundum postea matrimonium contrax... filio qui decedit impubes, non succedet, ne quidem a patre ...stituta: nisi prius ei tutorem petierit, et quæcunque debentur ... ratione gestæ tutelæ persolverit. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* ... vid. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 10. *infr. de legit. her.* 5. Harm. 8. ...

(18) *l.* 3. *supr. h. t.* Mater tutrix filii privatur ejus heredi... si nupsit iterum antequam ei tutorem petierit, et ita cessat ... tylianum, *ut hic et Novell.* 22. *c.* 40. *et d. l.* 10. adde ... *infr. in quib. caus. pign.*

intestata decesserit : non excludi a filii successione ma-, sed una (1) cum fratre mortui , vel mortuæ , si rstes vel filius, vel privignus (2) ipsius sit, ad eam venire, ad similitudinem sororum mortui , vel mor- : ita tamen , ut si quidem solæ (3) sorores agnatæ, cognatæ, et mater defuncti , vel defunctæ supersint : veterum legum tenore dimidiam quidem mater, alte- vero dimidiam [partem] omnes sorores habeant. vero matre superstite et fratre , vel (4) fratribus so- vel etiam cum sororibus intestatus quis , vel intesta- moriatur , in capita distribuatur ejus hereditas : nec t matri occasione suorum mortui , vel mortuæ am- em partem sibi vindicare, quam rata portio capitum t : patruo scilicet mortui , vel mortuæ , et ejus filio, nepote nullum jus ad ejus hereditatem (matre [ejus] le existente) habentibus : nec ex veteribus legibus , x constitutionibus partem matris minui.

1. Sin autem defuncta persona non solum matrem, atres , et sorores superstites habeat , sed etiam (5) m : si quidem sui juris decessit, quia patris persona veniens matris jura superare videtur : omnibus pio o providentes , sancimus fratres quidem , et sorores æ personæ ad successionem proprietatis solos pro (6) portione vocari : patri autem , et matri usumfru- (7) totius successionis pro besse competere , æqua inter (8) patrem et matrem dividendum , reliqua ususfructus apud fratres et sorores remanente. Sin defuncta persona in sacris patris (9) constituta deces- pater quidem usumfructum quem et vivente filio at , teneat , donec , vivat incorruptum : mater au- quia [hunc] usumfructum habere vivente patre potest , totum apud patrem constitutum : una cum bus defunctæ personæ ad proprietatem vocetur , sci- cum sororibus sola in dimidia (10) , cum fratribus , romiscui (11) generis secundum supradictam distribu- in virilem portionem : Omnibus videlicet , quæ ulieribus ad secundas nuptias migrantibus sancita in suo statu durantibus. Dat. Kal. Jun. *Constan-* JUSTINIANIO A. PP. II. CONS. 528.

Si cum matre concurrant fratres , vel sorores , vel fratres et sorores.

In AUTHENT. de nupt. §. quoniam mater. col. 4. tit. 1. Nov. 22. cap. 47.

ET cum solis fratribus , et cum solis sororibus , et cum permixtis vocantur matres in virilem (12) *portionem.*

De exheredatione.

In AUTNHET. ut cum de appellat. cogn. §. sancimus itaque. §. si vero contigerit. col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 4.

IN testamento quoque non licet liberis parentes excludere , nisi justa causa exheredationis inseratur , quæ septenario numero nova constitutione distribuitur : alioquin rescinditur testamentum circa institutiones : nam in cæteris (13) *perseverat* (14).

De parentibus , fratribus , sororibus defuncti.

In AUTHENT. de hered. ab intestat. venient. §. consequens. et §. sequenti col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2.

DEfuncto sine liberis filio , parentes , si soli sunt , succedunt salva gradus (15) *sui prærogativa : si pari* (16) *gradu sunt, pariter succedunt : paternis* (17) *quidem dimidia , maternis vero alia dimidia delata , licet sit dispar eorum numerus. † Sed si cum parentibus fratres et sorores utrinque defuncti conjuncti supersint : vocantur cum ascendentibus gradu proximis, ita ut viriles portiones fiant, exclusa prorsus omni differentia sexus et patriæ potestatis , ubi nulla secundarum nuptiarum fit mentio.*

TIT. LVII.
AD SENATUSCONSULTUM ORFITIANUM (18).

De consanguineis , et matre et filia defunctæ.

1. Imp. ALEXANDER A. Evangelo.

SI intestatæ mulieri consanguinei existant , et mater (19), et filia ; ad solam filiam ex Senatusconsulto Orfitiano

---

Olim frater defuncti ejus matrem excludebat. *l.* 4. *vers. quidem. supr. h. t.* §. 3. *vers. frater. Instit. eod.* hodie non , *ut hic et Nov.* 22. *c.* 47. §. 2. *Nov.* 118. *c.* 2.

Vid. Cujac. 12. *obs.* 7.

Si defuncti mater et solæ sorores extabant , mater in se- succedebat , reliquæ sorores in alium semissem , *ut hic* : n virilem. *Nov.* 22. *c.* 47. *Auth. et cum solis. Infr. eod.*

Si defuncto mater et fratres , vel mater , fratres , et sorores , mater virilem obtinet.

Si defuncto pater , mater , fratres , et sorores extiterint , lo succeditur ? Si defunctus sui juris fuit , integra proprietas es , dimidia ususfructus ad patrem et matrem defuncti , *ut* ltera dimidia ad reliquos fratres defuncti deferebatur , *ut* ulo post integer ususfructus patri attributus fuit. *l.* 13. *c legit.* Tandem usus loco , virilis proprietatis patri data *v.* 118. *c.* 2. Si vero defunctus sui juris non fuit , ususfru- teger patri soli adquirebatur , *ut hic* : quod tamen immuta- , ut mox dicam. Proprietas vero adquirebatur matri et di- ususfructus , si solis sororibus defuncti concurrit : virilis , si atribus solis aut cum fratribus simul et sororibus defuncti ebat.

l. 11. *supr. fam. ercisc.*

Al. *Ususfructus totius successionis semissem competere.* quæ st sincera.

Olim pater matri præferebatur , et ita abrogatur *l.* 2. §. 15. §. 3. *vers. pater. Inst. eod. l.* 2. *supr. h. t. l.* 10. *ff. et legit.*

(9) Sacra paterna quid , dixi plenissime in *l.* 10. §. 1. *infr. de adoption.* adde *l. ult. supr. de curat. furiosi. l.* 3. *supr. de suis. l.* 3. *infr. de bonis matern. l.* 31. *supr. de fideic. l.* 1. §. *ult. Infr. de annali except. l.* 12. *supr. de collat.* Habebant veteres sacra propria et privata. Cic. 2. *de leg.* 7. Val. 7.

(10) *In dimidiam.* Hal. hodie in virilem. *Auth. et cum solis. Infr. h. t.*

(11) i. e. si matri concurrunt fratres simul et sorores defuncti.

(12) Olim cum solis sororibus vocabatur , et ita abrogatur pars legis superioris.

(13) Id est , legatis et fideicommissis. dixi ad *Nov.* 115. *c.*3. *in fin.*

(14) Olim ita non fuit , dixi ad *d. c.* 3.

(15) Ut qui prior gradu fuerit , prior succedat.

(16) Pares gradu pariter succeduut.

(17) Filio filiave defunctis , una dimidia paternis parentibus , altera maternis cedit. Mirum quod non dixerit : Paterna paternis , materna maternis cedere , ut *l.* 13. *infr. de legit. her.* Goth. Vid. Valentin. Forster. *de Successionibus lib.* 3. *c.* 11. *num.* 6. *et* 7. Ans.

(18) Dixi ad *L.* 38. *C.* 17. adde Paul. 4. *sentent.* 10. quo filii et filiæ succedunt matri intestatæ.

(19) In successione matris , filia matris consanguineis fratribus , et agnatis ex transverso omnibus defunctæ præfertur. adde *l.* 1. *ff. Inst. eod. in princ.* Id est , Descendentes præferuntur ascendentibus. *l.* 4. *Infr. h. t.* successio magis descendit , quam ascendit . si mulier extantibus matre et filia decedit , ad filiam defunctæ hereditas pertinet. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* 36.

hereditas pertinet. PP. 15. Kal. Febr. Fusco II. et Dextro Conss. 226.

De portionibus.

2. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Metrodoræ.

NOn pro numero superstitum mortis matris tempore: sed succedentium materna scinditur hereditas. Quapropter si mater vestra te, et uno fratre emancipatis; duobus autem aliis in patria positis potestate superstitibus, diem functa est: et hi, qui in potestate patris fuerant, priusquam (1) maternam hereditatem sibi quærerent, rebus humanis exempti sunt (2): inter duos tantum viriles non ambigitur factas portiones. S. 7. Kalend. April. *Sirmii*, AA. Conss.

Pro herede gestio.

3. Iidem AA. et CC. Juliano.

MAtri intestato defunctæ secundum Orfitianum Senatusconsultum, citra (3) bonorum possessionem filia pro herede (4) gerendo, succedere non prohibetur. S. 12. Kal. Novembr. AA. Conss.

De liberis et parentibus defuncti, defunctæve.

4. Imppp. Gratian. Valentinian. et Theodos. AAA. ad Hilarianum (5) P. V.

QUotiens (6) de emancipati filii, filiæve successione tractatur: filiis ex his genitis deferatur intacta pro solido successio; neque (7) ulla [defuncti] defunctæve patri, matrive concedatur intestatæ successionis hereditas. Dat. 15. Kal. Mart. *Mediolani*, Merobaude II. et Saturnino Conss.

De muliere illustri.

5. Imp. Justinianus A. Demostheni. P. P.

SI qua illustris (8) mulier filium ex justis nuptiis procreaverit, et alterum spurium habuerit, cui (9) pater incertus sit: quemadmodum res maternæ ad eos p[...] veniant, sive tantummodo ad liberos justos, sive et [...] [ad] spurios, dubitabatur. Sancimus itaque, ut [...] neque ex testamento, neque ab intestato, neque ex lil[...] ralitate inter vivos habita, justis liberis existentibus, [...] quid penitus ab illustribus matribus ad spurios perven[...] cum in mulieribus ingenuis (11), et illustribus (qu[...] castitatis (12) observatio præcipuum debitum est) no[...] nari spurios, satis injuriosum (13), satisque acerbum, nostris temporibus indignum esse judicemus. Et han[...] gem ipsi pudicitiæ (14), quam semper colendam c[...] mus, merito dedicamus. † Sin autem concubina libe[...] conditionis constituta filium, vel filiam ex licita (15) co[...] suetudine ab homine libero (16) habita procreaverit eos (17) etiam cum legitimis liberis ad materna venire [...] na, quæ jure legitimo in suo patrimonio possid[...] [...] dubitatio est. Dat. 15. Kal. Octob. *Chalced.* Decio C. Cons. 251.

De mora in libertate præstanda.

6. Idem A. Juliano P. P.

QUidam ancillæ suæ per fideicommissum libertatem [...] liquit, eo autem, a quo libertas relicta est, [...] ram (18) in libertate præstanda faciente, peperit [...] cilla; et esse [eum] quidem ingenuum puerum, [...] puellam qui post moram nati sunt; omnes veteris j[...] auctores consentiunt: dubitabatur autem inter eos, si [...] tri morienti posset succedere: hujusmodi itaque dubitat[...] nem eorum decidentes (19), ulterius eam procedere [...] patimur: sed sancimus eandem (20) matris progeniem [...] redem ab intestato ei posse existere: salvo jure legiti[...] ex auctoritate Senatusconsulti Orfitiani proli servando, [...] tam matre ex Senatusconsulto Tertulliano, quam prole Orfitiano Senatusconsulto invicem ad suas hereditates [...] nientibus. Dat. Kal. Octob. *Constat.* Lampadio, et O[...] ste, VV. CC. Conss.

TIT. LVIII.
DE (21) LEGITIMIS (22) HEREDIBUS.

De fratribus et sororibus.

1. Imp. Alexander A. Cassio et Hermionæ.

IN successione, quæ titulo consanguinitatis vel in bo[...] rum possessione, quæ proximitatis nomine compet[...]

(1) *l. 7. supr. de jur. delib.*
(2) Deficientis portio adcrescit, reliquis adeuntibus.
(3) Liberi citra bonorum possessionem matri succedunt. facit *l. 4. infr. tit. prox.* Cur ita? quia non prætoris, sed senatusconsulti beneficio admittuntur ad successionem. *l. 1. C. Th. de legit. hered. l. 1. C. Theod. de cretionib. bonor. sublat. l. 3. ff. unde legitim.*
(4) Sola aditione. Paul. 4. *sent.* 10. §. *ult.*
(5) Ad Hilarium P. P. *l. 3. C. Theod.*
(6) *l. 3. C. Theod. de legitim. hered.*
(7) Descendentes præferuntur ascendentibus. *l. 1. supr. h. t.*
(8) Spurius nulla in parte matri illustri, cui legitimi alii liberi sunt, ab intestato succedit: quin ne quidem inter vivos donatione quidquam ab ea accipere potest: matri vero concubinæ liberæ conditionis una cum ejus aliis liberis ex nuptiis legitimis procreatis succedit, qui ex ea concubinatu natus. *ut hic. Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* 36. *l. 3. supr. solut. matrim.*
(9) Spurius, cui pater incertus. dixi ad *Nov.* 89. *c.* 15.
(10) Matri illustri, cui legitimi sunt liberi, non succedit spurius, *ut hic*: non illustri, succedit. *vers. Sin autem. Infr. eod.*
(11) Aliud in ingenuis et vilibus. Roland. a Valle 1. *consil.* 74. *n.* 21.
(12) Quo mulier illustrior, eo castior esse debet.
(13) Injuriosum satis est illustri mulieri, spurios habere.
(14) Pudicitiæ cultus.
(15) Concubinatus Romanis licita fuit consuetudo atque conj[...] ctio. dixi ad *l. 1. supr. de concubin.* adde *l. 3. ff. h. t.*
(16) Aliud si ab homine servilis conditionis, aut libero quide[...] sed uxorem habente. dixi ad *Nov.* 89. *cap.* 15. quod tamen [...] landus a Valle non admittit 1. *cons.* 74. *n.* 32.
(17) Quid: vulgo quæsito filio potestne mater donare? poss[...] hoc loco notatur. Capella Tholosana *quæst.* 192.
(18) Qui post moram fideicommissariæ matris libertati fac[...] nascuntur, ingenui sunt, *ut hic. l. 1. §. 3. l. 2. §. 3. vers.* [...] *in. ff. ad SC. Tertull. l. 1. §. 1. ff. de suis.* ideoque matri [...] cedunt. *vers. fin. infr. et l. 2. §. 3. ff. ad SC. Tertull.*
(19) Hæc est 38. decisio ex quinquaginta novis Justiniani. [...] Inglois. *Ans.*
(20) Id est ita natam, ita susceptam post moram fideicommi[...] riæ libertatis matri factam.
(21) *Pars secund. tit. 16. ff. lib.* 38. *Nov.* 118. *c.* 3.
(22) Id est agnatis, quo nomine primo intellige fratres [...] sanguineos.

fratres (1), quam sorores pari jure esse, licet (2) [ex] eadem matre suscepti sunt, jus certum est. huic derogatur, quod amitas (3) vestras ab avo vedotatas (4) fuisse proponitis. P. P. Non. Maji, Maximo II. et Æliano Conss. 224.

De separatione bonorum.

2. Imp. Gordianus A. Tatianæ, et aliis.

ejus, quæ vos heredes instituit, patri hereditatem non quæsistis, posteaque mortuo patre, ac repudia-(5) ejus hereditate, defunctæ successionem agnovistis: quæ bonorum sunt defunctæ, ab his separari, quæ s vestri fuerunt, præses provinciæ non ignorabit. 6. Id. April. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De sorore consanguinea et filiis fratris.

oror fratris filio antefertur civili ac prætorio jure ex gradus prioritate. Bald.

3. Imp. Decius A. Asclepiodotæ.

onsanguinitatis jure, et fœminas (6) ad intestatorum successionem admitti posse, explorati (7) juris est. nde cum fratris tui intestato (8) mortui ad te coninitatis jure hereditas pertineat: nulla ratione alte-(9) fratris tui filii ad eandem successionem adspirasiderant: nam et cessante jure agnationis in persona um, prætorii juris beneficio ad te potius, quæ seim gradum obtines, hereditas pertinet, quam ad s tui filios, qui in tertio gradu constituti sunt. P. P. n. Decemb. Decio A. et Grato Conss. 251.

De fratribus, et filiis fratrum, et his qui post eos vocantur.

uthent. de hered. ab intestato venient. §. reliquum. l. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2. et ut fratrum fil. §. 1. col. 9. tit. 10. al. 7. Novell. 127. cap. 1.

essante (10) *successione lineæ descendentis, et ejus quæ sola sit ascendentis, vocantur primo* (11) *fratres, fratrisque præmortui filii in stirpes. Dico autem de fratre, ejusque fratris filiis, qui ex utroque parente contingunt eum, de cujus hereditate nunc agitur: quæ personæ veniunt, et* (12) *sine defunctæ nunc personæ parentibus, et cum proximis gradu ascendentibus. Et quidem prædicti fratris filius, et si* (13) *tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati sunt. In hac successione omnis differentia sexus, et emancipationis cessat.*

In Authent. de hered. ab intest. §. his autem non. et §. illud. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 3.

Post fratres autem ex utroque parente, et eorum filios admittuntur ex uno (14) *latere fratres, sororesve: cum quibus et filii eorum, si qui ex eis jam decesserint. † Hi autem fratrum filii cum pares sint defuncti fratribus, præferuntur* (15) *proculdubio ejusdem defuncti patruis, et aliis similibus: et in his successionibus omnino cessat sexus, et agnationis ratio.*

In Authent. de hered. ab intest. venient. §. Si vero neque. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 3.

Post fratres, fratrumve filios vocantur quicunque gradu sunt proximiores (16)*: ut pares* (17) *in gradu pariter admittantur, sublata differentia masculorum, et* (18) *fæminarum. Sola namque cognatio spectatur in talibus. Fiet autem divisio* (19) *in capita* (20) *et non in stirpes* (21).

Si testamentum non valet.

4. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Cæcilio.

Si aut nullum (22) testamentum nepos patrui tui ordinavit, aut intra quatuordecim annos constitutus fecit, et agnationis jure successio ejus tibi delata est: etiam citra (23) bonorum possessionis subsidium legitimo jure subnixus es. PP. Idib. Jul. ipsis AA. IV. et III. Conss. 290.

Fratres et sorores ad successionem pariter admittuntur.
Hodie consanguinei et uterini simul potiores sunt aliis, qui modo consanguinei, vel solummodo uterini. *Nov.* 84. *c.* 1. §. 1.
Vid. Cuj. 18. *obs. ult.*
Dotem non conferunt sorores, cum agitur de hereditate , sed cum de hereditate patrum.
Post repudiatam hereditatem patris, filius eam sibi vivenre delatam adire potest: et separationem bonorum petere, *et l.* 21. *ff. de adq. vel omitt. her.*
Non tamen ultra consanguineorum gradum, idque lege Vovid. Cujac. *hic.*
Et quidem lege 12. tabularum. dixi ad *l.* 12. *tab. lib.* 2. §. 13.
Intestato fratri soror potest succedere.
Olim fratres, vel sorores defuncti præferebantur alterius , aut sororis liberis, *ut hic*, *et l.* 14. *Infr. h. t.* Hodie entationis beneficium fratris filiis concessum est. *Novell.* . 127.
Id est, si nulli sint defuncto descendentes aut ascendentes, dmodum succedatur.
Frater (quo vocabulo sororem intellige) fratri succedit. s defuncti fratrumque præmortuorum filii in stirpes concurfratres intellige ex utroque parente conjunctos: fratrum veos, fratrum ex utroque parente conjunctorum liberos.
Id est, sive non concurrant ascendentibus, sive concurrant.
Fratris ex utroque parente mihi conjuncti filius, fratri meo no, vel paterno tantum meam evincit hereditatem, id est, uterino, vel paterno potior est, quod ad jus mihi succe, ut hoc casu qui tertio gradu fuerit, eo sit potior qui secundo fuerit. Tanta vis est repræsentationis, ut cujus parens uterinum mihi fratrem semel antecesserit, eundem filius antecedat. Non absimiliter plerisque in locis fieri solet inter nobiles præsertim illustres, apud quos primogenito natus in linea collaterali, patruos etiam proximiores defuncto excludit.

(14) Post liberos, post ascendentes, post fratres ex utroque latere conjunctos, post nepotes ex fratre utroque latere conjunctos, fratres sororesve ex uno tantum parente fratris sororisve uterinorum. vel ex patre tantum liberi, succedunt, suntque potiores patruis defuncti, quod et jure fit. Descendit enim successio magis quam ascendit.

(15) Nepos ex fratre meo licet uterino tantum, vel paterno tantum, mihi succedit, et patruo meo præfertur, eumque excludit.

(16) Ut sunt patrui, amitæ, materteræ, et ab his patrueles, consobrini, amitini: Exempli gratia, si mihi patruus sit Titius, patruelis vero Mævius, patruus patruele potior, nec immerito, cum patruus patruele sit proximior. Patrui enim filius, patruelis; nec ad patruelem, nisi per patruum pervenitur.

(17) Gradu pares, jure pares.

(18) Id est, agnationis, et cognationis.

(19) Plures patrui, avunculi, amitæ, materteræ, patrueles, amitini, consobrini, patrui magni, et deinceps inter se vel sibi cum aliis concurrentes succedunt in capita non in stirpes.

(20) Ut quot sunt personæ, tot sint portiones.

(21) *l.* 1. *ff. de suis.*

(22) Paria sunt, nullum, et inutile.

(23) Hereditas agnati jure civili delata adiri potest sine bonorum possessione. adde *l.* 3. *Supr ad SC. Orphitian. l.* 3. *ff. unde cogn.*

*

De agnatione, et cognatione.

5. Iidem AA. et CC. Pupillæ.

AD intestati successionem agnationis (1) quam proximitatis jure venientes haberi potiores, certum est. Supp. 16. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. Conss.

Si suus heres abstineat, vel repudiet.

6. Iidem AA. et CC. Claudianæ.

DEfunctis, suis extantibus heredibus, et abstinentibus, vel repudiantibus hereditatem, frater (2) jure consanguinitatis succedere potest. Suppos. Kal. Januar. AA. Conss.

De patruo, et matertera.

7. Iidem AA. et CC. Amiano.

PAtruo, ac materteræ tertio constitutis gradu non pariter intestati successio defertur, sed patris (3) frater agnationis jure sorori matris anteponitur. S. 17. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. Conss.

De defunctis apud hostes.

8. Iidem AA. et CC. Silano.

SI his, de quorum successione agitur, apud (4) hostes defunctis, secundum legis Corneliæ beneficium jure agnationis adita hereditate, vel petita bonorum possessione successisti; eorum substantiam vindicare non prohiberis. S. Non. Jul. *Sirmii*, AA. Conss.

De sorore, et avia.

9. Iidem AA. et CC. Demagoræ.

IN successione intestatæ, sororem (5) quam aviam, vel avum maternum, haberi potiorem non ambigitur. S. 6. Kal. Jul. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De tutore non petito.

10. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Florentium P. P.

SCiant, qui ad successionem vocantur pupilli mortui si defuncto ejus patre, tutorem (6) ei secundum legem non petierint intra annum, omnem eis, sive ab intestato, sive jure substitutionis, successionem ejus, si impubes moritur, denegandam esse. Dat. 5. Id. Jul. *Constantinop.* Theodosio A. xvii. et Festo Conss. 439.

De emancipatis.

11. Imp. Anastasius A. Constantino P. P.

SI ab eo, qui ex (7) sacro rescripto secundum nostram constitutionem (8) fieri postulaverit emancipationem liberorum, petitum sit, quatenus ei, qui emancipandus emancipandave est, minime legitima jura per emancipationem extinguantur: eadem jura tam emancipato vel emancipatæ contra personas alias hoc modo sibi conjunctas, quam (9) aliis itidem contra eum vel eam in hereditatibus, vel in successionibus, et tutelis, necnon ceteris serventur intacta (10): Collationibus (11) tam a his secundum ea quæ super emancipatis statuta sunt, quotiens talis casus emerserit, utpote peracta emancipatione faciendis. Dat. 15. Kal. August. Probo et Avieno Jun. Conss. 503.

De nato ex majore quinquagenaria.

12. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SI major quinquagenaria (12) partum ediderit, si (13) debet hujusmodi soboles suo patri succedere, et hereditatem ejus nancisci, a Cæsariana (14) advocatione interrogati sumus. Et sancimus, licet mirabilis (15) hujusmodi partus inveniatur, et raro (16) contingat; nihil tamen eorum, quæ probabiliter (17) a natura noscuntur esse producta: respui: sed omne jus quod ex quacunque lege liberis præstitum est, hoc merum atque immutilatum

(1) Hodie adgnati non sunt potiores, *Authent. post fratres fratrumque filios. supr. eod. Nov.* 118. *c.* 3. 4.

(2) Filiis se abstinentibus vel repudiantibus fratres succedunt.

(3) Patruus anteponitur materteræ, *ut hic.* hodie non anteponitur. vide *d. Nov.* 118.

(4) Adgnati veniunt ad successionem defuncti apud hostes, beneficio legis Corneliæ. adde *l.* 12. *ff. qui testam.*

(5) Hodie sorores non anteponuntur avo et aviæ maternis. *Nov.* 118. *c.* 2. *Auth. defuncto. supr. ad SC. Tertyll.*

(6) Pœna hæc est cognati intra annum cognato pupillo tutorem non petentis, ut ei impuberi morienti sive ab intestato, sive jure substitutionis non succedat. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 1. *c.* 42. 5. Harmen. 8. §. 92. sumptum autem hoc est ex Nov. Theodos. *de tut.* 5. *l.* 6. *in fin. supr. ad SC. Tert. l.* 6. *Infr. in quibus caus. pignus. l.* 2. *Supr. quando mulier tut.* adde *Nov.* 22. *c.* 40.

(7) De emancipatione ex sacro rescripto dixi ad *l.* 18. *supr. de collat.* adde *l.* 13. *Infr. h. t.*

(8) *l.* 5. *Infr. de emancipation.*

(9) Rescriptum principis reservans emancipato jura adgnationis sive succedendi, intelligitur reservare tam active quam passive. *Salic.*

(10) *l. ult. Infr. eodem. §. ult. Inst. de legit. adgnat. success. l.* 4. *supr. de legit. tut. l.* 5. *supr. de curat. fur.*

(11) Hæc verba ad finem usque legis Accursius non agnoscit et absunt quoque ab interpretatione: κατὰ πόδας. Cujac. 18. *obs.* 18.

(12) De partu quinquagenario adde exemplum Constantiæ uxor Henrici V. Imperatoris, quæ ea ætate peperit. vide Fazellum, *rerum Sicularum.* adde *l.* 15. §. 2. *ff. de adopt.* 16. Ulp. *ult. l.* 2? *supr. de nuptiis.* Goth. Vid. Nævisan. *Sylv. nupt. lib.* 2. *n.* 1? Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 89. Tholosan. *de Republ. lib.* 7. *cap.* 16. *n.* 17. Molin. *ad consuetud. Paris. tit. des fiefs num.* 92. Ans.

(13) Ratio dubitandi fortassis videbatur, quod hujusmodi partus insolitus et quasi contra naturam, et idem de eo dicendum videretur, quod de natis contra naturam. Quibusdam etiam videbatur ea ætate contractæ nuptiæ minus justæ ac legitimæ: *l.* 2? *supr. de nuptiis.* proinde et ex ea conjunctione nati injusti liberi et a successione matrum alieni.

(14) De Cæsariana advocatione, ad quam Justinianus noster multas constitutiones conscripsit, adde *l. ult. supr. de pactis.* sunt qui Cappadociæ Cæsaream hic accipiunt, quæ Charondæ legum primum usum doctissimosque interpretes habuit. de qua Strabo 12 sed tamen videtur Palæstinæ fuisse. *arg. l. penult. infr. de fidej.*

(15) Nam mulier eo tempore pro sterili habetur. *l.* 21. *D. de act. empt.*

(16) De his quæ raro fiunt, communiter jus aut lex constitui non solet. *l.* 3. *D. de legib. l.* 64. *D. de reg. jur.* fit tamen interdum. *l.* 12. *D. de senatoribus. l.* 7. §. 3. *D. de adq. rer.*

(17) Probabilia Jurisconsultus admittit.

ujusmodi (1) filiis, vel filiabus servari in omnibus successionibus : sive ex testamento, sive ab intestato, et sumpatim, non absimiles aliis fiant, quos similes natura efcit : maxime cum et anteriore (2) nostra lege hujusmoi nuptias permisimus, impares (3) eas videri minime oncedentes. Dat. 9. Kal. Nov. *Constantinop.* post conlatum Lampadii, et Orestis VV. CC. Anno secun). 532.

Qui succedunt emancipatis.

13. Idem A. Joanni P. P.

DE emancipatis filiis, qui [ex] sacro (4) rescripto patribus impertito hoc a suis genitoribus meruerunt, bitatum est.

§. 1. Cum [enim] Anastasiana lex (5) jura fratri legitima noscitur servare : si quis ex his sine testanto et liberis decesserit, utrumne ad fratrem, vel ad rorem ejus successio devolvatur, an ad superstitem pam, [dubitabatur,] hujusmodi dubitationem compeniso responso duximus esse finiendam. Ideoque sancimus similitudinem maternarum rerum aliarumque, de quijam a nobis lex (6) posita est, etiam hujusmodi editatem jure quidem dominii ad fratres, vel sorores totum pervenire, usumfructum (7) autem [ejus] patotum (8), sive priorem torum servaverit, sive ad undas migraverit nuptias, adquiri : sive per sacrum culum emancipatio procedat, sive alio legitimo modo eris (9) paternis fuerit absoluti.

. 2. Cum enim et pater utitur usufructu, et vo(10) ejus est, ad alios filios suas res pervenire : ea pter cum ex lege Anastasiana in alium articulum fras prospectum est, nunc a nobis in hac specie plenius s] subvenitur : ut pater habeat usumfructum (11), res autem vel sorores dominium rerum relictarum : ptis maternis (12) rebus, in quibus si ex eadem matre fratres vel sorores sint, eos solos (13) vocari oportet. Sin autem non supersint, tunc ad similitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earum cedere, ut sit apertissimus in omnibus tractatus, et non per differentiam personarum, vel rerum vacillare noscatur. Dat. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. Anno secundo. 532.

De differentia inter masculos, et fœminas sublata. De filiis sororis.

14. Idem A. Joanni P. P.

LEge (14) duodecim (15) tabularum bene humano generi prospectum est, quæ unam consonantium tam in maribus quam in fœminis legitimis, et in eorum successionibus, necnon et in liberis observandum esse existimavit : nullo (16) discrimine in successionibus habito, cum natura (17) utrumque corpus ediderit, ut maneat suis vicibus immortale (18), et alterum (19) alterius auxilio egeat, et uno semoto, et alterum corrumpatur. Sed posteritas dum nimia utitur subtilitate (20), non piam induxit differentiam, sicut Julius Paulus in ipso principio libri singularis, quem ad senatumsconsultum Tertyllianum fecit, apertissime docuit. Cui enim ferendum est, ab intestato successionibus suas quidem filias ad similitudinem masculæ sobolis in parentis vocari successionem, et iterum (21) germanas jure consanguinitatis eandem sibi vindicare prærogativam, deinceps autem legitimas fœminarum personas, si jura consanguinitatis non possident [a] successione legitima repelli, cum maribus eadem successio pateat? Quare enim patris soror non ad successionem filii fratris sui una cum masculis vocatur, sed aliud jus in amitis, aliud in patruis observatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui vocatur, germana autem ejus ab eadem successione recluditur? Hujusmodi itaque legis anti-

) Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria, est legiti, et ideo ad successionem admittitur.
) *l.* 27. *Supr. de nuptiis* : dixi ad Ulp. 16. §. 3.
) Seu impar matrimonium. Ulp. *d. loco.*
) Vide *l.* 11. *supr. h. t.*
) *l.* 5. *Infr. de emancipat. et d. l.* 11.
) *l. ult. Infr. comm. de succession.*
) Hodie pater virilem proprietatis cum fratribus defuncti cons obtinet. *Novell.* 118. *c.* 2. *vers. Si vero.*
Olim semis adquirebatur. *l.* 7. *Supr. ad SC. Tert.*
De sacris paternis dixi plenius ad *l.* 10. §. 1. *Infr. de ionib.*
) *l.* 50. §. 2. *in fin. D. de bon. libert.*
) Hodie virilem proprietatis, *d. c.* 2. dixi ad *l. ult. supr. s.*
) In maternis rebus uterini præferuntur.
) Hinc illa regula, Paterna paternis, materna maternis. 84. *c.* 1. §. 2. quam immutat *Novell.* 118. *c.* 2. vult enim conjunctos ex utroque latere uterinis, vel paternis tantum ri. Extantibus uterinis tantum, et paternis tantum dividi itatem defuncti in semissem, nulla habita ratione originis ho: quin cognatos, si proximior fuerit, excludit adgnatum. *l.* 118. *c.* 3. *Auth. Post fratres. supr. cod.* quod et in Galgionibus juri scripto subjectis servatur. Hot. *consil.* 23. In egionibus Galliæ, paterna paternis, materna maternis defe. vid. Hot. *ibi.* Pone igitur, patruelis mei filio bona quæaterna fuisse : eidem Franciscum nepotem ex fratre uterino tum fuisse : uter potior in illius paternis? Egone, an vero ex defuncti fratre uterino Franciscus? Paponius 21. *Arrest.* . et Lucius 8. *Arrest.* 10. *num.* 4. referunt contra nepotem tum fuisse, cum hic agatur de bonis paternis, idque ita ju Galli ex hac lege. Quod ut plenius intelligamus, rem pauplicemus : Titius ex Mævia suscepit AB. Mævia ex Sempronio CD. Sempronius ex Caia EF. Quod ad hujusmodi personas attinet, AB. sunt inter se consanguinei; CD. inter se quoque consanguinei : EF. inter se quoque consanguinei. AB. ad CD. uterini, ad EF. nihil. CD. ad EF. paterni. Pone C. mortuum, relictis bonis paternis, maternis, et adventitiis, D. ut frater consanguineus excludet AB. uterinos tantum, et EF. paternos tantum. Finge D. postmodum mori relictis bonis paternis, maternis, et adventitiis : AB. colligerent materna ex hac lege : EF. paterna. Hodie res agitur simplicius. Tota hereditas defuncti D. inter paternos, et uterinos æqualiter dividitur, ut unam mediam ferant paterni, alteram materni. *Novell.* 118. *c.* 2.

(14) Lex 12. tabularum nulla discretione sexus successionem defert. Paul. 4. *sentent.* 8. §. 3. adde §. 3. *vers. et hæc quidem. Inst. de leg. agnat. success.* dixi ad *l.* 12. *tab. lib.* 2. *tit.* 20. §. 6. *et* 21. *l.* 4. *supr. de lib. præteritis.*

(15) Huic legi contraria est lex Salica Francica *tit. de Allod.* qua cautum fuit, ut ne ulla portio terræ Salicæ ad fœminas deferretur, de qua vide quæ in utramque partem disputat Pyrrhus *disp.* 3. *de lege Salica*, et regni successione.

(16) *Nov.* 18. *c.* 4. *Nov.* 21. *Nov.* 118. *c.* 4. *et* 5. §. 3. *Inst. de legitima agnat. success.*

(17) Paria natura jus idem exigunt.

(18) Laus nuptiarum, facit *Novell.* 22. adde *Novell.* 39. *in fin. pr. l.* 220. *in fin. ff. de verb. sign.* v. Augustin. *de bono conjugii* : Martialem *epistola ad Tholosanos* : et Columellam *l.* 1. Musonium *apud Stobæum sermone* 65.

(19) Vir uxoris auxilio indiget *Genescos* 2. *vers.* 18.

(20) Nimia subtilitas impia.

(21) Hoc innuit, jure veteri filias successisse parentibus : sorores etiam fratribus, at non consobrinas consobrinis, et fœminæ ad hereditates legitimas ultra consanguineas ad successionem non admittebantur. Paul. 4. *sent.* 8. §. 3. dix. ad *leges* 12. *tab.*

quæ reverentiam et nos anteponi (1) novitati legis censemus, et sancimus (2), omnes legitimas personas (id est per virilem sexum descendentes) sive masculini, sive fœminini generis sint, simili modo ad jura legitimæ successionis ab intestato vocari secundum gradus (3) sui prærogativam: non ideo excludendas, quia consanguinitatis jura secundum germanæ observationem non habeant. Cum enim unius sanguinis jura remaneant per virilem sexum incorrupta: quare naturam (4) offendimus, et legitimo juri derogamus? cum et aliam maximam injuriam res in se continet, plerisque quasi vulnus intestinum incognitum. Cum enim, et ad (5) ipsarum mulierum successionem masculi jure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hereditatem ad eos legitimo jure deferri, ipsas vero nec invicem sibi, nec masculis eodem jure posse succedere, sed propter hoc solum puniri, quod (6) fœminæ natæ sunt, et paterno (7) vitio (si (8) hoc vitium est) prolem innocentem gravari?

§. 1. In his igitur casibus legem (9) duodecim tabularum sequentes, et novum (10) jus (11) novissimo jure corrigentes, etiam unum (12) gradum pietatis intuitu transferri a jure cognationis in legitimam volumus successionem: ut non solum fratris filius, et filia (secundum quod jam definivimus) ad successionem patrui sui vocentur, sed etiam germanæ consanguineæ, vel sororis uterinæ filius et filia soli, et non deinceps personæ una cum his ad jura avunculi sui superveniant: et mortuo eo, qui patruus quidem est fratris sui filiis (13), avunculus autem sorori suæ soboli, simili modo ex utroque latere succedant, tanquam [si] omnes legitimo jure veniant: scilicet ubi frater, et soror superstites non sunt. His enim personis præcedentibus, et hereditatem admittentibus, cæteri gradus remaneant penitus semoti (14). † Illo proculdubio observando, ut successio non in stirpes, sed (15) in capita dividatur, et is gradus in ordinem legitimum transferatur: cæteris omnibus successionibus secundum jus usque ad præsens tempus observatum in suo statu manentibus. Si qui autem casus jam evenerunt: secundum quod pristina jura volebant, eorum fiat distributio. Dat. 5. Kal. Decembr. post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 532.

Præfatio, et confirmatio superioris constitutionis. 1. *De filiis emancipatorum.* 2. *De fratribus, et sororibus uterinis.* 3. *De tertio gradu.* 4. *De tutela.* 5. *De casib[us] præteritis.*

15. Idem A. Joanni P. P.

MEminimus antea (16) divinam [nos] promulga[sse] constitutionem, per quam ad vestigia legis (17) du[o]decim tabularum totam progeniem ex legitima sobole d[e]scendentem, sive masculinam, sive fœmininam legitim[o] jure hereditatem adipisci sanximus: ut quemadmodum (18) ipsis a legitimis personis succeditur, ita et ipsæ legitima[ru]rum personarum amplectantur successionem. In qua co[n]stitutione unum gradum ex cognatis in jus legitimum r[e]duximus (19), id est, germanæ [consanguineæ] fi[lios] et filias, et sororis uterinæ filios, ac filias. Quam const[i]tutionem (20) in suo robore permanere censemus, cu[m] et in nostris (21) constitutionibus (22) tenor ejus a nob[is] relatus est. Sed subtiliore tractatu habito, necessariu[m] duximus, et si quid ex prætoria jurisdictione (23) fru[stra] inventum est, et hoc cum perfectissima definitione disp[o]sito nostras leges ampliari.

§. 1. Cum igitur prætorem (24) filium emancipatum, licet subtili (25) jure capite fuerat deminutus, attamen patris successionem sine ulla deminutione vocare manif[e]stum est: non eodem autem jure etiam ad fratrum suoru[m] successiones ab eo vocabatur, sed nec filii ejus jure leg[i]timo suis patruis succedebant: necessarium duximus h[oc] primum corrigere, et legem Anastasianam justo incr[e]mento perfectam ostendere: ut emancipati (26) filius, [et] filia, non solum in paternis [bonis], ad suorum sim[i]litudinem succedant: sed etiam in fratrum, vel sororu[m] suarum successione (sive omnes sui, sive omnes eman[ci]pati sint, sive mixti) æquo (27) jure invicem sibi su[c]cedant, et non secundum legem Anastasianam (28) pa[rte] aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis sa[n]cire bellissimum nobis visum est.

§. 2. Sed nec fratrem, vel sororem uterinos (29) co[n]cedimus in cognationis loco relinqui (30): cum enim ta[m] proximo gradu sunt, merito eos sine ulla differentia, ta[n]quam si consanguinei fuerant, cum legitimis fratribus [et] sororibus vocandos esse sancimus: ut secundo gradu co[n]stituti, et legitima successione digni reperti, aliis omn[i]bus, qui sunt ulterioris gradus, licet legitimi sint, pr[æ]cellant. Et hæc quidem de secundi gradus successione s[a]tis abundeque a nobis cum summa utilitate disposita sun[t].

(1) Antiquitas reducta novitati anteponitur.
(2) Fœminæ jure adgnationis pariter ut masculi admittuntur.
(3) Ut qui proximior sit, semper præferatur.
(4) Natura, id est, jus naturæ offenditur: naturam offendere non licet. *l. ult. supr. de lib. præt.*
(5) Masculi succedunt fœminis, *ut hic. et l.* 15. *infr. h. t.*
(6) Non ideo mulieres puniendæ, quod fœminæ.
(7) Paternum vitium (fuit hæc Stoicorum sententia) ipsi proli non nocet.
(8) Nullum vitium est in fœmina, quod sit fœmina.
(9) Dixi ad *l.* 12. *tabular.* 2. *tit.* 20. §. 13. adde §. 4. *Inst. de legitim. adgnator. success.*
(10) Novissimis nova corriguntur.
(11) Jus videtur hic sumi pro errore, aut certe legem Voconiam intelligit, quam hic tollit, de qua vide Paul. 4. *sentent.* 8. §. 3.
(12) *l.* 15. *Infr. h. t.*
(13) Olim fratris filius et filia ad successionem patrui sui vocabantur, si tamen defuncto frater et soror superstites non erant, *ut hic. et l.* 3. *supr. h. t.* Hodie succedunt etiamsi defuncto sint fratres. *Novell.* 127. *c.* 1.
(14) Hodie non sunt semoti fratrum filii. *d. c.* 1.
(15) Plures fratrum filii in patrui successione inter se concurrentes succedunt in capita. *Nov.* 118. *c.* 3. *in fin* cum reliq[uis] patruis concurrentes, in stirpes, ut dixi ad *d. c.* 3. adde Reb[uff.] *in proœm. constit. gloss.* 5. *num.* 81.
(16) Id est, *l.* 14. *supr. h. t.*
(17) *d. l.* 14. *in pr. et* §. 1. *in pr.*
(18) *l.* 14. *vers. cum enim.*
(19) *d.* §. 1. *in pr.*
(20) *d. l.* 14.
(21) Observa hunc Codicem editum fuisse post Institutionum lib[ros].
(22) §. 4. *Inst. de legit. adgnat. success.*
(23) Ex prætoris Edictis.
(24) *l.* 1. *Supr. de jure delib. l.* 6. §. 1. *vers. Quamvis. de bonor. poss. l.* 1. *in fin. ff. quis ordo.*
(25) Jus subtile.
(26) Emancipatus una cum suis patri, fratri, sorori succedit
(27) *l.* 1. *Infr. tit. prox.*
(28) §. 1. *Inst. de success. cognat. l.* 4. *Supr. de legit. tut.*
(29) Uterini fratri succedunt. *l. ult. Supr. ad SC. Tertull.* si tamen defuncto fratri non fuerint fratres utroque parente con[jun]cti: vel hujusmodi fratrum filii: hi enim præferuntur et uterinos excludunt. *Novell.* 118. *c.* 3.
(30) Ut succedant tanquam cognati

§. 3. Cum autem tertio gradui ex transversa linea fue- it locus, ubi patruis, et filiis fratrum, et sororum locum] antiquitas dedicavit: una cum illis tam eman- ipati (1) fratris, quam emancipatæ sororis filium tan- ummodo, et filiam, sive emancipatos, sive suos patri- us [suis] constitutos, et neminem alium ulterius: nec- on fratris uterini et sororis germanæ, vel uterinæ filium t filiam tantummodo ex legitima linea invicem vocari ensemus, sicut jam sanximus: ut omnes, qui vel ab ntiquos (2) jure, vel a nostra liberalitate in legitimo- um quidem positi sunt prærogativa, et eodem tertio gra- u sunt, simili jure vocentur. Successionis videlicet jure in hac parte servando: ut si (3) qui ex secundo gra- u vocati renunciaverint hereditati, et noluerint eam adi- , nullusque alius sit in secundo gradu, qui succedere otest, et vult: tunc hi, quos præsenti lege enumeravi- us ex tertio gradu, in locum recusantium succedant. Illo etiam observando, ut successio non in stirpes, l in (4) capita dividatur: cæteris omnibus successio- bus secundum jus usque ad præsens tempus observatum ocedentibus, et nullo ex cognatis supra memoratos gra- s ad juris agnatitii (5) formam redigendo, sed suum linem suamque proximitatem retinente incorruptam.

§. 4. Quas autem personas ex jure cognationis in legi- aas successiones transveximus, eas (6) etiam tutelæ avamini vicissim supponimus, scilicet si masculi sint, perfectæ ætatis, secundum nostræ constitutionis (7) iorem: ut non solum lucrum (8) sentiant, sed etiam avamini subjugentur.

§. 5. Si qui autem casus jam evenerunt, et per judi- lem sententiam (9), vel amicabilem (10) transactio- n sopiti sunt, nullam sentiant ex hac lege retractatio- n. Dat. Idib. Octobr. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO PP. IV. et PAULONI V. C. CONSS. 534.

TIT. LIX.
COMMUNIA DE SUCCESSIONIBUS (11).

De his, qui succedunt fratri emancipato.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Varaniæ.

Cire debuisti, fratre emancipato potiorem eam, quæ in familia mansit, in (12) alterius emancipati bonis non haberi: sed eos pariter, si (13) solenniter petierint bonorum possessionem, succedere. S. 15. Kal. Jun. *Sirmii*, CC. CONSS.

De tutelæ actione, et herede heredis.

2. Iidem AA. et CC. Apollinari.

SI pater tuus proprius (14) sobrino tuo agnato constituto, et intestato defuncto, civili jure adita hereditate; vel hoc ab initio non interveniente seu capitis deminutione perempto, solenniter (15) bonorum possessione (16) admissa, successit; ac tibi patris tui quæsita hereditas est: adire præsidem provinciæ debes, ac tutorem (17) ejus de tutela convenire. Dat. 14. Kal. Jun. *Veronæ*, AA. CONSS.

An vitricus provigno succedat.

3. Iidem AA. et CC. Ulpianæ.

VItrico (18) privigni successionem intestato civili, vel honorario jure non deberi, certissimum est. S. 15. Kal. Mart. *Sirmii*, CC. CONSS.

De servis.

4. Iidem AA. et CC. Asterio.

SErvus successores habere (19) non potest (20). Dat. Non. April. CC. CONSS.

Privignum novercæ non per se, sed per fratres succedere.

5. Iidem AA. et CC. Justinæ.

AMitæ, cui successisse filios suos proponis, hereditatem tuo nomine non recte petis. Sed quoniam hos [etiam] intestatos diem functos adseveras; siquidem hi, quos privignos (21) ejusdem amitæ dicis, eorum consanguinei (22) fuerint, fratres tam agnationis, quam cognationis jure secundo (23) gradu constitutos sibi præferri non ambigitur. Nam (24) si amitinis (25) tuis alio etiam patre natis,

) Filii fratrum emancipatorum succedunt omnino cum filiis um relictorum in familia, *ut hic. et §. 1. vers. nec interest. de servili cognat.*
) Legibus 12. tabularum, scil.
) Primis repudiantibus, aut non extantibus, proximiores dunt.
) Dixi ad *l.* 14. *in fin. Supr. h. t. Novell.* 118. *cap.* 3. *in l.* 2. *Supr. de suis.*
) Agnatici. *Novell.* 118. quæ ita inscripta est, de æqualitate tici juris.
) Ubi hereditas, ibi tutela, nisi ætas, vel sexus impediat: *l.* 73. *ff. de reg. jur.*
) *l. ult. Supr. de legitim. tut.*
) Ibi gravamen ubi lucrum, vide *l.* 23. §. 3. *supr. de fur-* . 149. *ff. de reg. jur.*
) Legis virtus non extenditur ad lites sententia vel transactio- finitas.
) Amicabilis transactio.
) Intestati scilicet quæ deferuntur, vel jure civili, vel prætorio.
2) Emancipato sui et emancipati fratres simul succedunt. adde . §. 1. *supr. tit. prox.*
3) Id remissum est, *l. ult. supr. qui admitti ad bon.*
) *Propior*: quidam ita legunt.
) Selennitas ea remissa est *d. l. ult.*

(16) Sicut hereditas per bonorum possessionem quæsita transmittitur, ita et adita. Jure nostro quod ad transmissionem attinet nihil interest inter jus civile et prætorium.
(17) Heredibus pupilli datur actio tutelæ. *l.* 12. *supr. arbitr. tut.*
(18) Vitrico privignus est adfinis. *arg.* §. 6. *Instit. de nupt.* Adfinitatis autem jure nulla successio ei defertur, *l.* 7. *infr. h. t.* hoc est, vitricus privigno ab intestato non succedit. *Synops. Basil.* 42. *tit.* 1. *c.* 46. ergo nec vitrico privignus, *ut hic.*
(19) Aut alteri succedere, vel dominus per eum cognatis servi. *l.* 9. *Infr. h. t. et Inst. de serv. cognat.*
(20) Nisi certis casibus servus successorem habet. *l. pen. Supr. de his, quibus ut indign. l.* 8. *Supr. de suis. l. ult. Supr. ad SC. Orphitian. l.* 8. *supr. tit. prox. l.* 1. *in pr. et* §. 3. *D. de suis.* quemadmodum et in Gallia hæc lex locum non obtinet, ut in qua nulli sint proprie servi. Quibus enim hodie utimur, liberi sunt. Est etiam plurium locorum consuetudo, ut filiis relinquatur peculium quod pater habuit. *Gloss. in can. illud.* 13. *quæst.* 2. *in fin.*
(21) Causæ constitutionem ad hanc legem difficilem vide apud Cujacium 12. *obs.* 7. et Hotom. 6. *obs.* 9.
(22) *l.* 1. *ff. de suis. Nov.* 118. *c.* 3.
(23) Utpote in etc.
(24) Ac si.
(25) Id est, filiis amitæ.

numquam (1) eorum matris (2) privigni sunt : admisisse te bonorum possessionem probans, eorum vindica successionem. S. 12. Kalend. Mart. CC. Conss.

De avunculo, et consobrino.

6. Iidem AA. et CC. Publiciano.

AVunculo (3) prioris, qui est [in] tertio gradu, quam consobrino (4), qui sequentem occupat, deferri successionem intestati, certi juris est. Supposita Kal. Octobr. CC. Conss.

De affinibus.

7. Iidem AA. et CC. Nicolao.

ADfinitatis (5) jure nulla successio permittitur (6). S. Idib. Octobr. CC. Conss.

Si spes testamentariæ successionis duret.

8. Iidem AA. et CC. Justæ.

ANtequam scriptus [heres] cujuscunque portionis capax repudiet hereditatem, vel alia ratione quærendæ facultatem amittat : ei (7), qui testamentum reliquit, intestato nemo succedit. Igitur perspicis, quod testamentariæ (8) successionis spe durante, intestato bona defuncti non recte vindicentur. S. 6. Idib. Mart. *Retiariæ*, CC. Conss.

De domino ancillæ, quæ cum defuncto contubernium habuit.

9. Iidem AA. et CC. Sopatro.

ANcillæ (9) dominus liberi hominis, cum quo contubernium hæc habuit, per hanc conjunctionem successionem vindicare non potest. S. 15. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De nutritoribus.

10. Iidem AA. et CC. Danubio.

NUtritoribus (10) hoc nomine, nec civili, nec honorario jure defertur hereditas. S. 6. Kal. Januar. CC. Conss.

De peregrinis et advenis.

In Authent. De statu et consuet. §. omnes peregrin[i] col. 10. const. fin.

OMnes peregrini et advenæ libere (11) hospitentur. [u]bi voluerint. Et hospitati si testari voluerint, de re[bus] suis liberam ordinandi habeant facultatem, quorum or[di]natio inconcussa servetur. Si vero intestati decesserint, [ad] hospitem (12) nihil (13) pervenit ; sed, bona ipsor[um] per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus (14) tradantur, vel in pias causas erogentur. Hospes vero aliquid ex talium bonis contra hanc constitutionem nostr[am] habuerit : Episcopo triplum restituat, quibus visum ei fu[e]rit adsignandum, non obstante statuto aliquo, aut co[n]suetudine, seu privilegio, quæ hactenus contrarium ind[u]cebant. Si qui autem contra hanc nostram constitution[em] venire præsumserint, eis de rebus suis testandi interdi[ci]mus facultatem, uti in eo puniantur, in quo deliqueru[nt] alias, prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.

De lucris nuptialibus et de bonis maternis.

11. Imp. Justinianus A. Demosteni P. P.

SAncimus, quemadmodum de his rebus, quæ liber[is] sacris constitutis ex occasione maritali acquisitæ su[nt] certus destinatus (15) est ordo ; ut si quis ex his ab [hac] luce fuerit subtractus, pars ejus, quam lucratus fuera[t], ad liberos ejus, vel nepotes concedatur ; quibus non [exstan]tantibus, ad fratres suos ex eodem matrimonio progetos, vel si etiam non supersint, ad fratres ex aliis [nu]ptiis procreatos : cumque nemo eorum fuerit relictus, tu[nc] ad patrem perveniet, ita et de his, quæ materna (16) linea per quamcumque occasionem, vel inter vivos, [vel] per ultimas dispositiones, vel ab intestato descendu[nt], similis ordo servetur : primo in filii, vel filiæ successionem posteritate ejus vocanda : eaque non inventa, fr[atri]no (17) consortio ejusdem, vel alieni matrimonii secundum prædictum ordinem arcessito : tunc ad ultimum (18) locum pater a legibus conclametur, et sui filii non [le]gitam hereditatem relictam, sed triste (19) lucrum sibi [e]geat acquisitum. In omnibus videlicet [casibus] in [su]perstite sobole liberorum et fratribus adhuc viventib[us], qui ad hereditatem defuncti patrem antecedunt, usu[fru]ctu (20) rerum, quarum dominium ad eos pervenit. a [d]

(1) Non consanguinei eorum etc. Cujac. 12. *observ.* 7. Lego, *nil quam*, *I. G.* id est, nudi privigni matris, non etiam amitinorum consanguinei.

(2) Matri, Hotom. 5. *observ.* 30. *eo sensu*, Si nunquam eorum matri ex novo matrimonio communes liberi nati, sed privigni tantum quæsiti sunt.

(3) Mihi avunculus est et consobrinus, quis eorum potior ut mihi succedat? avunculus.

(4) Vide *l.* 1. *supr. unde legitim.*

(5) Vide *l.* 3. *supr. h. t.* excipe casum *legis* 5. *supr. h. t.*

(6) *Promittitur*, Cujac. 17. *obs.* 6.

(7) Dic ut *Infr. h. t.*

(8) Quandiu ex testamento succedi potest, non succeditur ab intestato, *ut hic*, *et l.* 39. *ff. de adq. vel omitt. her.*

(9) Ancilla cum Titio libero homine contubernium habuit? ancillæ dominus Titio non succedet. Nam ut bonorum possessio peti possit, justum matrimonium esse oportet. *l.* 1. *ff. unde vir et uxor.*

(10) Nutritor non succedit ab intestato ei quem nutrivit, hoc videlicet solo quod eum nutriverit. facit *l. ult. infr. de infantibus expositis. l.* 24. *supr. de episc. audientia.* vide etiam de alumno quæ dicam ad *l.* 1. *Infr. quæ res pignor.* sic nec hospes hospiti. *Authent. omnes. infr. h. t.* nec socius socio. *l.* 4. *Supr. pro socio. l.* 1. *Supr. qui testam.*

(11) Liberi homines ire et habitare possunt, quo voluerint. *l.* ne. *supr. de oper. libert. l.* 71. §. 2. *ff. de cond. et demonstr.* [...] ut mutatæ habitationis causa Princeps bona confiscare non po[ssit].

(12) Peregrini testari quovis loco possunt, et heredem [...] etiam ab intestato habent. Olim quibusdam in locis jus succe[ssio]nis hospites sibi vindicabant hospitii jure, quod hæc Authe[nti]ca tollit. Non etiam probatur a Bartolo hic Accursius in *l. quo te[ ]la.* 73. *ff. de reg. jur.* existimans, omnibus deficientibus tut[orem] pupillo suo succedere.

(13) Ut quibusdam locis fiebat.

(14) Peregrini intestati bona heredibus ab intestato conserva[nt]ur. In Gallia Rex jure *albinagii* peregrinorum bona occupat [n]isi scholastici fuerint : vel albinagii jure privilegio quodam exem[ti], ut Scoti, Helvetii et similes. vide Rebuff. *in proœm. constit. glo.* 5. *n.* 82. vide Papon. 5. *Arrest.* 1. *du droict d'aubeine et* 3. [...] *tar.* 6. *des lettres de naturalité.*

(15) Leone scil. *l.* 4. *Infr. de bonis quæ liber.*

(16) Matri succedunt liberi.

(17) In maternis etiam bonis frater fratri succedit.

(18) *Nov.* 84. *c.* 1. Hodie fratres defuncti non præferuntur ejusdem parentibus.

(19) Patri filii hereditas triste lucrum. vide *l. ult. Supr. de inst. et substit.*

(20) *l.* 13. *Supr. de legitimis heredibus.* Hodie id immut[at]. *d. c. et c.* 3.

arentes remansuro. Dat. 15. Kal. Ooctobr. *Chalced.* ecio V. C. Cons 529.

De fratribus et sororibus.

In Authent. de consang. et uter. frat. §. 1. col. 6. tit. 13. al. 12. Novell. 84. cap. 1.

Ttaque mortuo patrefamilias, si filius decedat intestatus sine liberis, relictis fratribus et sororibus, aliis sanguineis, aliis uterinis, et quibusdam ex utroque parte conjunctis: in eos solos transmittit hereditatem, qui utroque (1) *latere connexi sunt.*

TIT. LX.

DE BONIS MATERNIS (2), ET MATERNI (3) GENERIS (4).

In rebus maternis delatis filio in potestate constituto pater habet hodie solum usumfructum. Salic.

1. Imp. Constantinus A. Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, et Senatui S.

Res, quæ [ex] matris (5) successione, sive ex testamento, sive ab intestato fuerint ad filios devolutæ, ita sint in parentum potestate, ut [utendi] fruendi (6) [duntaxat] habeant in diem vitæ facultatem, dominio (7) videlicet earum ad liberos pertinente. † Parentes autem, penes quos maternarum rerum utendi, fruendique [tantum] potestas est, omnem debent tuendæ rei diligentiam (8) adhibere: et quod jure filiis debetur, in (9) examine [per se, vel per procuratores (10)] poscere: et sumptus ex fructibus impigre facere, et litem inferentibus resistere: atque ita omnia gerere (11), tanquam solidum perfectumque dominium [ejus acquisitum fuisset], et personam gerant legitimam, (12) ut, si quando rem alienare voluerint, emptor, vel is, cui res donatur, observet, ne unquam partem earum rerum, quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, vel ignorans: docere enim pater debet, proprii juris eam rem esse quam donat, aut distrahit: et emptori, si velit, fidejussorem licebit accipere: quia nullam poterit præscriptionem (13) opponere filiis quandocunque rem suam vindicantibus. Dat. 15. Kalend. August. *Aquileiæ*, Sabino, et Rufino Conss. 316. Recitata apud Vectium Rufinum P. V. in Senatu, Non. Septembr. Constant. A. P. et Licinio Conss. 319.

In Authent. de nupt. §. si vero expectet. ver. interminatur. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 23.

Nisi tricennale tempus transeat, quo possessor dominus (14) *fit, et detentatio accipientes dominos faciat, vel constituat: tempore incipiente filiis currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint: nisi tamen aliquem impuberem ætas adjuvet.*

2. Impp. Arcad. et Honor. AA. Florentio P. P.

Quidquid (15) avus, avia, proavus, proavia [ex materna linea venientes] nepoti, nepti, pronepoti, pronepti, testamento, fideicommisso, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam intestati successione contulerint: pater filio, filiæve integra illibataque custodiat, ut vendere, donare, relinquere, alteri obligare [sicut nec materna (16) bona], non possit, [usufructu duntaxat ad eum pertinente:] ita ut quemadmodum ipse super his [rebus] licentiam totius potestatis amittit, defuncto eo, filio, filiæve præcipua (17) computentur, nec ab illis, qui ex parte (18) sunt coheredes, vindicentur. Dat. Idib. Octob. Olybrio, et Probino Conss. 395.

3. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Senatum urbis Romæ.

Si (19) viva matre emancipati (20) sunt filii, et postea decessit mater: quoniam omni commodo destituitur

(1) Utroque latere conjuncti præferuntur solis consanguineis et uterinis.

(2) 45. *Eclog.* 4. περὶ μητρικῶν ὑπαρξεων. Materna Bona, quæ a matre accipimus, *ut hic.* dicuntur et matrimonium Senecæ, Ausonio, Valerio, et D. Augustino: ut et paterna, patrimonium: paterna fratrimonium, ut in notis ad Senecam retuli.

(3) Materni generis bona quæ a materna cognatione veniunt. *Eclog. d. loco.* ejusmodi sunt ea quæ avus vel proavus maternus, vel proavia materna, et deinceps nobis dedit, contulit, reliquit.

(4) Additur in Theodosiano Codice *lib.* 8. *tit.* 18. cretione data.

(5) De bonis maternis vide *l.* 1. *C. Theod. l.* 8. *tit.* 18. ex editione Cujac. *Eclog. d. loco c.* 1. Goth. Explicationem *hujus l.* 1. et conciliationem *l. ult.* vide apud Joann. a Sande *decis. Frisicar. lib.* 2. *tit.* 7. *defin.* 4. Ans.

(6) In rebus maternis delatis filio in potestate constituto pater habet nudum usumfructum. Olim bona materna filiofamilias pleno jure acquirebantur. *l.* 6. §. 2. *l.* 92. *ff. de adq. vel omitt. hered. l.* §. 6. *ff. ad SC. Tertyllianum. l.* 3. §. 4. *ff. de donationib. inter vir. l.* 1. §. *ult. D. de liber. exhib.* Accurs. *hic.* vide Cuj. *hic.*

(7) *l.* 1. *Infr. de bon. quæ liber.*

(8) In quolibet administratore exigitur asperitas summa. Juvenalis, *sane certus et asper, Procuratorem vultu qui præferat ipso.*

(9) Hoc est, parentes qui usumfructum in bonis maternis liberorum habent, omnem tuendæ rei diligentiam adhibere debent, et præterea lites liberorum in judicio persequi, tam per se quam per procuratores: et sumptus ex fructibus facere. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 4. c. 1.

(10) *l.* 8. *infr. de bonis quæ liberis.*

(11) *l.* 6. §. 6. *vers. non autem. infr. de bonis quæ liberis.*

(12) Res maternas liberorum in quibus usumfructum ipse pater habet, non potest ipse pater alienare in fraudem ipsorum liberorum: ut eo casu tutissimum sit, emptori hujusmodi rerum fidejussorem ab ipso patre res eas vendente accipere.

(13) Præscriptio nulla liberis opponitur res suas maternas vindicantibus ab earum emptore, hoc est, ab eo cui pater ipsorum liberorum eas vel donavit, vel vendidit: quandocunque enim voluerint ipsi liberi, res suas vindicare poterunt.

(14) Possessor dicitur dominus competenti præsumptione.

(15) De bonis materni generis. *l.* 7. *C. Theod. de bon. matern.* Bona materni generis filio delata patri adquiruntur nudo usufructu: ideoque pater ea alienare non potest.

(16) *l.* 1. *supr. h. t.*

(17) Filius mortuo patre bona materna, aut materni generis reliquis fratribus non confert, qui ex parte sint coheredes, id est, fratris consortes. vide Cujac. 18. *obs.* 9.

(18) Et ita legitur in *d. l.* 7. *C. Theod.* et in Basilicis, ἀπὸ τοῦ πατρός. Nam extraneis heredibus certissimum est filios defuncti propria non conferre.

(19) 45. *Eclog.* 4. *c.* 3. *l.* 8. *C. Theod.* 8.

(20) Viva matre Titius et Cajus a patre emancipatus est: mater decessit: Proprietas bonorum mortuæ defertur ad ejus liberos: ususfructus vero eorum bonorum dividitur inter liberos et patrem viriliter. Quid si mulier mortua duobus liberis relictis, uno emancipato, altero in potestate patris posito? Hic cum illo, id est, cum emancipato fratre pariter succedit, ut proprietatem sibi acquirat, usumfructum patri. Imo quotiescunque hunc emancipabit pater, dimidiam partem pro emancipationis præmio, vel pretio retinere poterit. *ut hic. Syn. Basil.* 45. *tit.* 4. *c.* 3.

pater, neque retinet usumfructum, viriles ei inter filios (sive unus, sive plures sint) ususfructus tribuimus portiones. Sin vero mulier moriens alios ex filiis emancipatos a patre, alios in patria potestate dimiserit, in [hoc] casu dispari utetur maritus defunctæ beneficio. Quo casu utrique præscripsimus, id est, circa eorum quidem portionem, qui adhuc in sacris retinentur, usumfructum ex legum autoritate retinebit [pater] et præmium (1) delatæ emancipationis (2), cum volet, accipiet: in eorum vero parte, quos exisse de potestate viva matre constiterit, usumfructum virilis inter eos portionis secundum præscripta percipiet. † In nepotibus etiam, vel neptibus hoc observandum esse censemus, ut maritus qui uxore mortua non extantibus filiis cum solis nepotibus, vel neptibus ex hac lege ad emolumentum (3) vocandus est: si unus, vel una, pluresve nepotes ex filio uno, vel pluribus qui in potestate defecerunt, procreati sunt, hoc jure utatur, quod de filiis constitutum est. Nam licet hoc novum præsens lex constituat in nepotes: non tamen abs re est, ut in hoc casu deteriores esse nepotibus filii non sinantur. Habeat igitur avus veniens cum nepotibus in potestate durantibus usumfructum bonorum omnium quæ ex defunctæ aviæ successione delata sunt. Cum vero his quoque libertatem emancipatione largitur: similiter et ab ipsis (sicut de filiis constitutum est (4)) præmium (5) manumissionis accipiat, vel si ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet, ex parte manumissorum legitimum præmium; ex parte vero in potestate manentium retineat usumfructum. † Quod si nepotes sint neptesve aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab ipso avia vivente sacris (6) dimissi, idem avus virilis cum ipsis portionis habeat usumfructum. Si vero ex nepotibus neptibusve tempore quo in aviæ successionem vocantur, alii in avi sunt potestate, id est, mariti defunctæ, alii sui juris sunt: circa personas quidem eorum qui in potestate consistunt, et in usufructu consequendo, et in emancipationis præmio conquirendo ratio supradicta servetur. In his vero qui sui juris sunt, facultas capiendi ususfructus virilis inter eos portionis habeatur. † Eadem (7) autem et de pronepotibus utriusque sexus (8) sancimus: manente definitione quæ de singulis sancita est, si filii sint pariter ac nepotes. Dat. 7. Id. Nov. Theod. xiii. et Valent. iii. AA. Conss. 430.

Pater per transitum ad secunda vota non perdit usumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum. Salic.

4. Imp. Leo A. Callistrato P. P. per Illyricum

OMnem (9) ambiguitatis confusionem amputantes, liquida, et compendiosa lege sancimus, circa usumfructum maternarum rerum nullam esse differentiam, sive in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, sive (10) novercam filiis superinduxerit legibus quæ de maternis bonis latæ sunt, suam habentibus firmitatem. Patres igitur usumfructum (11) maternarum rerum, etiamsi ad secundas migraverint nuptias, sine dubio habere debebunt, nec ullam filiis, vel quibuslibet ex persona eorum contra patres improbam vocem accusationemque posse competere. Dat. Kalend. Septem. Anthemio A. ii. Cons. 468.

TIT. LXI.

DE BONIS, QUÆ LIBERIS (12) IN POTESTATE PATRIS CONSTITUTIS EX MATRIMONIO (13), VEL ALIAS ADQUIRUNTUR, ET EORUM ADMINISTRATIONE.

De bonis maternis et de lucris nuptialibus.

1. Impp. Theodos. et Valent. AA. ad Senatum urbis Romæ, post alia.

CUm venerandæ leges (14) vetuerint patribus jure potestatis acquiri quidquid eorum filiis avus, avia, proavus, proavia a linea (15) materna venientes quocumque titulo contulissent, hoc (16) quoque convenit observari, ut quicquid (17) vel uxor marito non emancipato, vel maritus uxori in (18) potestate positæ, quocunque titulo vel jure contulerit, sive transmiserit, hoc patri nullatenus (19) acquiratur: atque ideo in ejus tantum cui delatum est, jure durabit. Dat. 3. Id. Novem. *Ravennæ*, Theodosio xii. et Valentiniano ii. A. Conss. 426.

(1) *Synops. ibid.*

(2) Bonorum maternorum et materni generis ususfructus filiofamilias delatus patri adquiritur. *l.* 1. 2. *supr. h. t.* Quid si filius emancipetur? patris ususfructus extinguitur. Pro præmio tamen emancipationis parens olim potuit retinere trientem pleno jure. *l.* 1. 2. *C. Theod.* hodie semissem ususfructus. *l.* 6. §. 3. *Infr. tit. prox. l. ult. Infr. de emanc. lib.* §. 2. *Inst. per quas personas cuique.* ad remunerandum beneficium emancipationis: quod et beneficium bonorum quærendorum dicitur in *l.* 1. *ff. si quis a parente manum.* Quid si hujusmodi bona filio jam emancipato adquirantur? pater virilem in usufructu consequitur, *ut hic.*

(3) Præmium emancipationis collatæ liberis, id est, ut in bonis maternis liberorum parentes ipsi qui liberos ita emanciparunt, dimidiam ususfructus retinere possint, *ut hic.* Præmium idem et eadem præmii ratio est in lucris nuptialibus liberorum. *l.* 2. *Infr. tit. prox.*

(4) *l.* 17. *supr. de collat.*

(5) Id est, trientem. *l.* 2. *in fin. l.* 6. §. 3. *infr. tit. prox.* adde Cont. 1. *lect.* 7. seu pretium. §. 2. *Instit. per quas personas cuique:* quasi diceret, virilem illam portionem ususfructus, de quo hic agitur, patri cedere, non jure adquisitionis (nec enim per liberam personam quidquam adquiritur) sed tanquam munus legum, oblatum reverentiæ paternæ.

(6) Sacra paterna quid, dixi plenius in *l.* 10. §. 1. *infr. adopt.* vide *l. ultim. in fin. supr. ad SC. Tertyll.*

(7) *Synops. Basil. ibid.*

(8) Extensio hujus legis ad pronepotes utriusque sexus.

(9) *Synops. ibid. c.* 4.

(10) Pater secundis nuptiis usumfructum sibi quæsitum in rebus filiorum non amittit, *ut hic*, *et Novell.* 22. *c.* 34.

(11) *l.* 4. *infr. tit. prox.*

(12) *Quæ filiis familias*, *C. Theod. l.* 8. *tit.* 19.

(13) Puta ex casu dotis, vel donationis propter nuptias, hereditate, legato uxoris, vel mariti. *l.* 1. 2. *Infr. h. t.*

(14) *Lex* 2. *supr. tit. prox.*

(15) *d. l.* 1. *et* 2.

(16) Ut idem sit in lucris nuptialibus, quæ liberis in potestate positis adquiruntur, quod in bonis eorum maternis; utriusque namque generis bonorum proprietas liberis ipsis adquiritur, non patri.

(17) Lucra nuptialia liberorum non quæruntur patri. 45. *Eclog. cap.* 5. An usufructu tantum adquiruntur? *l.* 2. *in fin. infr. h. t.*

(18) Patria potestas nuptiis non tollitur, nuptiæ seu matrimonium non est modus tollendæ patriæ potestatis.

(19) Si proprietatem spectes: secus, si usumfructum. vide *l.* 1 *supr. de collat.*

De profectitiis.

2. Iidem AA. Hierio P. P.

Onstitutionis (1) novæ (2) capitulum clariore interpretatione sancimus, ut quæ per filios, nepotes, pronepotes, itemque filias, neptes, proneptes, quamvis in otestate sint, minime acquiri [patri] decrevimus a arito, vel uxore quocunque titulo collata, sive ultima ansmissa voluntate: nullus ad id quoque pertinere eximet, quod (3) ab ipso parente datum, [vel dotis] el ante nuptias donationis causa, pro una ex memoratis ersonis præstitum fuerat, ut minime ad eum, si casus derit, revertatur. Prospiciendum est enim, ne hac incta formidine, parentum circa liberos munificentia rerdetur: sed ut (4) his potestatis jure ad parentes reersis, cæterarum rerum, quæ ex substantia speciali congis ad superstitem devenerant, quamvis idem in sacris (5) sit, fructu (6) tamen solo atque usu parentius deputato, dominium ei, qui a conjuge, vel quæ a arito meruit, reservetur: parente propter emancipatiois beneficium, si voluerit, sicut in maternis rebus, vel uæ per eandem lineam veniunt, præmium (7) habituo. Dat. 10. Kalend. Mart. Felice et Tauro Conss. 428.

Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent heredes. Bald.

3. Iidem AA. Florentio P. P.

QUod (8) scitis prioribus continetur, nec a filia, quæ in potestate est, donationem ante nuptias patri, nec a filio dotem acquiri, eo addito confirmamus, ut (9) lefunctis his adhuc in potestate patris, si liberis extantius moriantur, ad (10) liberos eorum eædem res jure ereditatis, non ad patres jure peculii transmittantur, nec per nepotes avo videlicet adquirendæ. † Sin autem idem epos superstitibus tam patre quam avo paterno diem uum sine liberis obierit: eorum dominium quæ ad ipsum ex (11) matre, vel ab ejus linea pervenerint, non ad avum, sed patrem ejus perveniat: usufructu (12) videlicet in hujusmodi casibus avo (dum superrerit) reservando. Dat. 7. Idus Sept. *Constantinop.* Theodosio A. xvii. et Festo Conss. 439.

De bonis ex matrimonio quœsitis.

4. Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P.

QUæcunque res ad filium vel filiam, nepotes sive pronepotes utriusque sexus in potestate constitutos, ex priore, vel (13) secundo, aut tertio seu numerosiore (14) conjugio (15) pervenerint, ex (16) dote, vel quacunque donatione, seu hereditate, vel legato vel fideicommisso: earum (17) rerum usque in diem vitæ suæ pater, vel avus, vel proavus usumfructum habeant, easdem res quocunque (18) modo alienandi (19), vel pignoris seu hypothecæ jure obligandi, facultate eis penitus interdicta: dominio videlicet earum apud filios et nepotes sive pronepotes utriusque sexus permanente, etiamsi ex eodem matrimonio procreati non sint, ex quo eædem res ad parentes eorum, qui quæve in potestate sunt, fuerint devolutæ: Eo videlicet observando, ut morientium fratrum sororumve portiones, qui quæve ex eodem matrimonio progeniti vel progenitæ sunt, primo (20) quidem ad liberos (21) eorum (ut dictum est) si tamen fuerint, deinde his non extantibus ad superstites tantummodo fratres (22) vel sorores eorum perveniant, aut ad superstitem, si ex iisdem fratribus aut sororibus unus unave remanserit. Omnibus autem qui ex eodem conjugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio (23) sunt matrimonio editi, easdem res pro virili pervenire statuimus: nulla autem ex memoratis personis existente, parentes (24) eorum eas percipere. Parentibus vero quorum sub potestate sunt, usumfructum duntaxat habituris, memoratas res jure potestatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis iisdem liberis quandocunque sui juris fuerint, nulla temporali præscriptione obsistente, easdem res omnibus modis vindicare: nisi (25)

(1) Videtur esse pars *legis ultimæ supr. de sponsalib.*
(2) Id est, præcedentis.
(3) Restrictio legis superioris qua dictum fuit dotem vel donationem propter nuptias filii filiæve patri non quæri: hic excipitur los, et donatio propter nuptias a patre profecta, nam utrumque, hoc est, et donatio propter nuptias, et dos profectitia, id est, a parente filio, et filiæ constituta, soluto matrimonio ad ipsum parem, qui dedit revertitur, *ut hic.* Miror ab autore Synopseos 45. *it. 4. cap.* 6. hoc addi ἐὰν τὸ σύμφωνον ὅτω συμβῇ, si ita conventum sit. Nam hoc ipso jure ad patrem reverti constat, *ut hic. n verbo, revertatur, Prospiciendum est enim etc.*
(4) Lucra nuptialia liberorum soluto matrimonio, patri non adquiruntur, nisi usufructu tantum. Quid si filium, vel filiam, cui hujusmodi lucri proprietas obvenit, pater emancipare velit, et pro emancipationis præmio, dimidiam ejus proprietatis retinere? non poterit, sed dimidiam tantum ususfructus, ut et in bonis maternis liberorum dimidiam ususfructus retinere potest. *l.* 3. *supr. tit. prox.*
(5) Sacra paterna quid, dixi plenius in *l.* 10. §. 1. *infr. de adoptionib.*
(6) Hinc colligunt lucri nuptialis filio vel filiæfamilias delati usumfructum ad patrem deferri.
(7) *l.* 3. *supr. tit. prox.*
(8) Ex Novella de paternis, et maternis bonis.*tit.*7.*Eclog.d.l.c.*7.
(9) Lucra nuptialia mortuo eorum proprietario deferuntur hoc ordine: liberis primum defuncti: deinde patri: post, avo. Sic tamen, ut cum patri adquiruntur, avus in illis usumfructum habeat *Synopsis ibid. cap.* 7.
(10) Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos suos habent heredes, id est, ad liberos transferunt ejusmodi bona jure hereditatis potius, quam ad patrem jure peculii.
(11) Bona materna eodem ordine deferuntur liberis, patri et avo, quo lucra nuptialia, paulo ante diximus: hoc est, liberis primum, deinde patri, post avo, sic ut avus in illis usumfructum habeat, quoties ea bona patri defuncti adquiruntur.
(12) Avus paternus lucri nuptialis filiofamilias suo delati usumfructum habet, maternus proprietatem.
(13) Adde *l.* 4. *supr. tit. prox.*
(14) Nuptiæ secundæ, tertiæ, et quartæ, numerosiores denique permissæ. *ut hic.*
(15) De bonis quæ ex matrimonio filii adquiruntur.
(16) *l.* 11. *supr. com. de success.*
(17) Lucra nuptialia, vel aliunde liberis adquisita proprietate liberis ipsis adquiruntur: ususfructus eorum patri, avo, proavo.
(18) Usufructuarius dominium rei alienare, pignori, aut hypothecæ dare non potest.
(19) *Vers. Parentib. infr. h. t. l.* 6. §. 2. *infr. h. t. l.* 2. *supr. de bonis maternis: Novell.* 22. *c.* 24.
(20) Ad quos, et quo ordine deferantur lucra nuptialia. *l.* 7. *in fin. l.* 8. *supr. de secund. nuptiis. Nov.* 22. *c.* 26.
(21) De liberis.
(22) De fratribus et sororibus consanguineis tantum et uterinis simul.
(23) De fratribus consanguineis tantum et uterinis.
(24) De parentibus.
(25) *l.* 1 §. *ult. infr. de annali except.*

forte postquam potestate parentum eos contigerit liberari, tantum (1) temporis effluxerit, ut ex continua et inconcussa tenentis possessione eorum intentio excludatur. Dat. 5. Kalend. Mart. MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

De bonis ex sponsalibus quæsitis.

Sicut quæsita a marito uxor non adquirit patri, nisi quoad usumfructum, sic nec quæsita a sponso. Salic.

5. Iidem AA. Nepotiano Magistro militum Dalmatiæ.

NOn (2) sine ratione de negotio quod inter matremfamilias, cujus vestra suggestio meminit, et germanum ejus vertitur, magnitudo tua diversis legibus ex utraque parte prolatis, nostram credidit consulendam esse clementiam; cum mulier diversis juris lectionibus idem intelligi maritum, et sponsum (3) niteretur probare: germanus [autem] mariti nomen illi soli, qui nuptias contraxisset, et recitatione constitutionis (4) divorum retro Principum Theodosii et Valentiniani (qua cavetur, quicquid (5) maritus, vel uxor in potestate constituti invicem sibi reliquerint, non patri acquiri, sed ad eorum jus pertinere) imponere. Quamvis ergo significatione (6) nominis maritus vel uxor post cœptum matrimonium intelligatur, ex quo videlicet inducta est dubietas: attamen quia consequens est ambiguas atque legum diversis interpretationibus titubantes causas benigne (7) atque naturalis juris moderamini temperare: non piget nos in præsenti quoque negotio, de quo sublimitas tua suggessit, æquitati convenientem Juliani tantæ existimationis viri atque disertissimi jurisperiti opinionem sequi: qui quidem de dotali prædio tractatu proposito, idem jus tam de uxore quam (8) de sponsa observari arbitratus est: licet lex Julia de uxore tantum loquatur. Qua ratione tam sponsalitiam (9) donationem, quam hereditatem, quam memoratus sponsus suam sponsam lucrari voluit, non acquiri patri, sed ad eam pervenire, benignius esse perspicimus. Dat. Kal. Jul. LEONE A. V. CONS. 471.

De bonis, quæ extrinsecus ad filiosfamilias veniunt.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Demosth. P. P.

CUm oportet (10) similem providentiam tam patribus quam liberis deferri: invenimus autem in veteris juris observatione multas esse res quæ extrinsecus (11) ad filiosfamilias veniunt, et minime patribus acquiruntur quemadmodum in maternis (12) bonis, vel quæ ex maritali (13) lucro ad eos perveniunt, ita et in his, quæ ex aliis causis filiisfamilias acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaque filiusfamilias, vel patris sui vel avi, vel proavi in potestate constitutus, aliquid sibi acquisierit (14), non ex ejus substantia, cujus in potestate sit, sed ab aliis quibuscunque causis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus suis ad eum perveniant: eas suis parentibus non (15) in plenum sicut antea fuerat sancitum sed usque ad usumfructum solum (16) acquirat, et eorum ususfructus quidem apud patrem, vel avum, vel proavum, quorum in sacris sit constitutus, permaneat: dominium autem filiisfamilias inhæreat, ad exemplum, tam maternarum quam ex nuptialibus causis filiisfamilias adquisitarum rerum. Sic etenim et parenti nihil derogabitur, usumfructum rerum possidenti, et filii non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda aspicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod etiam gravius multis esse videtur: exceptis (17) castrensibus peculiis, quorum nec usumfructum patrem, vel avum, vel proavum habere veteres leges concedunt: in his enim nihil innovamus, sed vetera jura intacta servamus: eodem observando etiam in his peculiis, quæ quasi (18) castrensia peculia ad instar castrensis peculii accesserunt.

In AUTHENT. ut lic. mat. et aviæ. in princ. col. 8. tit. 18. al. 13. Nov. 117. c. 1.

EXcipitur, quod eis datur, vel relinquitur ab aliquo parentum, conditione hac adjecta, ne (19) ad patrem perveniat ususfructus.

(1) *Novell.* 22. *c.* 24.
(2) *Synops. Basil.* 45 *tit.* 45. §. 7.
(3) De bonis quæ ex sponsalibus filii adquiruntur.
(4) *l.* 1. *supr. h. t.*
(5) Lucra nuptialia liberi in potestate positi patri non adquirunt.
(6) Mariti propria significatione sponsus: nuptiarum sponsalia non continentur.
(7) In ambiguo pro eo quod benignius est judicatur. *l.* 1. *supr. de legat. l.* 168. *ff. de reg. jur.*
(8) Dotis nomen etiam extenditur ad sponsæ dotes. *l.* 14. *infr. de fideic. lib. l.* 18. 25. *ff. de legib. l.* 11. *ff. de serv. præd. rustic. l.* 10. *in fin. ff. de reb. dubiis. l.* 3. *ff. de his quæ in testament. l.* 42. *ff. de pœnis. l.* 155. §. 2. *l.* 192. §. 1. *ff. de reg. jur.*
(9) Quemadmodum res quæsitas a marito uxor non adquirit patri nisi usufructu tantum: ita et quæsita a sponso. adde *l.* 4. *ff. de fundo dot.* hoc est, ut lucra nuptialia filia patri non adquirit, ita nec lucra sponsalia.
(10) Hæc lex est ampliativa *l.* 1. *supr. de bon. matern.* Inglois *decis.* 7. *q.* 6. *num.* 1. Ans.
(11) Lucra non ex patris substantia, sed vel fortuito, vel labore quæsita liberi in potestate positi sibi adquirunt proprietate: patri usufructu: ut sit rerum ita quæsitarum eadem ratio quæ rerum maternarum, et lucrorum nuptialium, *ut hic.* ibi, *quemadmodum, ibi, ad exemplum, et* §. 1. *infr. h. t.* Quid si filiusfamilias in castris bona quæsiverit aliqua? ea ne quidem usufructu patri adquirit, *ibi, exceptis castrensibus.* Quid si in quasi castris? idem, ut sit eadem ratio quasi castrensis peculii et vere castrensis *ibi, eodem observando.* Quid? quæ vis ac potestas est usufructu ita parenti competentis? nempe ut plenissimam potestatem in eo habeat pater: ut eo uti, frui, res eas tenere et quo voluerit modo gubernare possit, et rursus ut liberi eo nomine nullam hypothecam in bonis patris superstitis, vel mortui habeant, nullas rationes ab eo possint exigere, non eum prohibere res eas tenere vel administrare: denique ut earum rerum administratio patri impunita sit: nisi ea bona vel alienet, vel hypothecæ subjiciat §. 2. Quid si quid ex fructu talium rerum parens adquisierit? potest ita quæsita parens pro animi sui sententia disponere, et abalienare in alios denique heredes transmittere, sed et res mobiles, immobiles, se moventes, ex iis quæsitas, in quamcunque voluerit personam liberorum, vel extraneam transferre. §. 2. *vers. et si quid*
(12) *l.* 1. *supr. h. t.*
(13) *l.* 1. *in fin. l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *supr. h. t.*
(14) Filiisfamilias adventitiorum usumfructum patri adquirunt adventitiorum, inquam, exceptis castrensibus et quasi; sui namque dominii et patrimonii res eas faciunt. §. 1. *vers. Quod nobis. vers. Quæ enim invidia est? Inst. per quas personas cuique.*
(15) Jus vetus abrogatur, de quo in *l.* 2. *infr. de patr. potest.*
(16) §. 2. *Inst. de adq. per adrog.*
(17) Exceptio regulæ superioris de castrensibus. adde *l.* 7. *infr. h. t.*
(18) Secunda exceptio de quasi castrensibus.
(19) Filiofamilias relictum ne ad ejus patrem perveniret, patri non quæritur.

Authent. de heredibus ab intest. ven. §. si vero cum. col. 9. tit. 1. Novell. 118. cap. 2.

Tem hereditas fratris , sororisve , ad quam una (1) cum patre admittitur , et forsan si aliunde quæratur prædicta.

In Authent. ut nulli jud. §. quia vero. col. 9. tit. 17. al. 9. Nov. 134. cap. 11.

Dem est in his , quæ ex lege deferuntur liberis , parentibus præsumentibus solvere matrimonium sine causis definitis.

1. Sub hac tamen definitione hunc legis articulum cimus , [ut] in successione quidem earundem re-, quæ extrinsecus (2) filiisfamilias acquiruntur , judem observentur , quæ in maternis (3) et nuptiali-(4) rebus statuta sunt.

2. Non autem hypothecam (5) filiifamilias adver-es patris viventis adhuc , seu jam mortui sperare au-t (6) , nec (7) ratiocinia ei super administratione re : sed tantummodo alienatione , vel hypotheca (8) nomine patribus denegata , rerum habeat parens issimam potestatem , uti fruique his rebus , quæ per familias secundum prædictum modum adquiruntur , ibernatio [rerum] earum sit penitus impunita (9): illo modo audeat filiusfamilias , vel filia , vel deinpersonæ vetare eum , in cujus potestate sunt , easdem nere , aut quomodo voluerit gubernare : vel si hoc nt , patria (10) potestas in eos exercenda est : sed at pater , vel aliæ personæ , quæ superius enumeratæ , plenissimam potestatem uti frui , gubernareque res prædicto modo acquisitas. † Et si quid [ex] usu earum pater , avus vel proavus collegerit (11) : habeat licentiam , quemadmodum cupit , hoc disponere , et in alios heredes transmittere , vel si ex earum [rerum] fructibus res mobiles (12) , vel immobiles , vel se moventes comparaverit : eas etiam quomodo voluerit , habeat et transmittat , et in alios transferat , sive extraneos , sive liberos suos , seu quamlibet personam. † Sin (13) autem res sibi memorato modo acquisitas parens noluerit retinere , sed (14) apud filium , aut filiam , vel deinceps personas reliquerit : nullam post (15) obitum ejus licentiam habeant heredes alii patris , vel avi , vel proavi eundem usumfructum , vel quod ex hoc ad filiosfamilias pervenit (utpote (16) patri debitum) sibi vindicare : sed quasi diuturna (17) donatione in filium celebranda , qui usumfructum detinuit , quem patrem [ejus] habere oportuerat , ita causa intelligatur , ut eundem usumfructum post obitum patris ipse lucretur : parente jus exactionis , quasi sibi debitæ a filio , qui usumfructum consensu ejus possidebat , suæ posteritati , vel successioni minime trasmittente : quatenus in omni (18) pace inter se successio ejus permaneat , nec altercationis cujusdam (maxime (19) inter fratres) oriatur occasio.

§. 3. Cum autem Constantiniana lege (20) cautum erat , si filiifamilias ab his , qui eos in potestate habent , nexu paterno per emancipationem (21) liberentur , debere (22) patrem tertiam (23) partem bonorum , quæ acquiri non solent , quasi (24) remunerationis (25) gratia a filio accipere , vel retinere , et ex hac causa iterum pars non minima (26) substantiæ liberorum adimebatur : sancimus hujusmodi casu interveniente , et emancipatione liberis imposita , non tertiam (27) partem dominii rerum minime acquisitarum , sed dimidiam (28) ususfructus apud majo-

Quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, toties usumfructum in filii portione non habet.

Id est , adventitiorum.

l. 1. *supr. h. t.*

l. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *supr. h. t.*

Pro rebus filii quas pater velut fructuarius administravit , hypothecam non habet.

Imo sperare audent , ut disertis verbis ponitur in §. *ult. legis.*

Hinc colligunt , Patrem habere plenam administrationem t habitu : habitu , quia administrat , actu quia rationem non . Num pater rationes , seu inventarium bonorum filii facere m , vide Mynsing. 2. *obs.* 39.

Parentes bona liberorum non possunt alienare suo nomine , m nomine possunt.

Quid si bona liberorum evertat ? si ultro dissipet ? videnferenda. *arg. l.* 22. §. 8. *vers. sin vero dotem. ff. soluto. ff. ad SC. Trebell.* et in negligentia , non nisi magna ex patri administratio adimenda.

Patria potestas exercenda.

Adquisita per patrem ex usufructu bonorum filii ad eundem , filio non adquiruntur : ideoque pater potest res ita adquirout voluerit in quoscunque alienare.

Græcis Κινητα , ἀκίνητα , αὐτοκίνητα πράγματα dicuntur. *s. Basil.* 45. *tit.* 4. *c.* 10.

Sententia hujus loci admodum turbata et perplexa est : sæximus in rebus maternis in lucris nuptialibus et sponsalin quæsitis casu , vel labore , præterquam in castris vel quaris , a liberis in potestate usumfructum patri competere. Quid usumfructum pater sibi non retinuit : sed cum superstes ilium (cujus ea bona fuerint) esse passus fuerit ? Pater diuillo silentio usumfructum filio donasse videtur : ut a coheresuis , mortuo patre , eo nomine filius conveniri non possit. talis , ususfructus a patre in vita omissi ad ejus heredes miransmittetur.

Pater usumfructum sibi debitum filiofamilias potest remittehic.

(15) Usumfructum adventitiorum sibi a patre donatum filius non confert.

(16) Id est , quasi debitum.

(17) Baldus *hic numer.* 4. videtur legisse *diurna.* eo sensu , Patrem filiofamilias suum diuturnum et diurnum donare posse : et hic quidem secundus est casus (de priore paulo antea dictum est *Supr. h. t.*) quo pater filiofamilias donare possit. Tertius est de dote et donatione propter nuptias. *l.* 35. *ff. familiæ.* Quartus , quando donat filio id quod donaturus esset extraneo. *Novell.* 92. *c.* 1. Quintus si studiorum causa. Bald. *hic.*

(18) Ea parentis est voluntas , ut liberi post mortem vivant unanimes.

(19) Concordia inter fratres servanda. vide *l.* 4. *supr. comm. divid.*

(20) Cujus pars extat *l.* 1. *supr. tit. proxim.*

(21) Emancipatio libertatis species.

(22) Usumfructum rerum maternarum , *supr. tit. proxim.* lucrorum nuptialium , *l.* 4. *supr. h. t.* sponsalitiorum. *l.* 5. *supr. h. t.* quæsitorum denique casu , vel labore alibi quam in castris , vel quasi castris liberis in potestate positis , patres obtinent. Quid si eos liberos velint emancipare ? ususfructus ille liberos ita emancipatos tacite sequitur. *vers. hoc obtinente :* potest tamen parens pro præmio emancipationis liberis ita collatæ , non tertiam partem bonorum , ut olim , retinere , sed dimidium ususfructus , hoc est , præmium emancipationis quod pater eo casu retinere sibi potest , *ut hic. ibi , non tertiam.*

(23) Vide *l.* 1. *supr. de bon. matern.* §. 2. *Inst. per quas personas cuiq.*

(24) *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de bonis maternis :* non enim potest æstimari emancipatio , unde quasi pro pretio emancipationis dicitur id dari. §. 2. *Inst. per quas personas cuique.*

(25) Vide *l.* 2. *supr. de bonis maternis.*

(26) Tertia scilicet , unde colligunt , tertiam partem minimam non esse , et quidem eo magis , quo dividi possit.

(27) Ut olim. *l.* 2. *C. Theod. de bon. matern.*

(28) Hodie præmium emancipationis patri debitum , est semis ususfructus bonorum filii : olim trientis erat pleno jure. *l.* 1. *l.* 2. *C. Theod. de bon. matern.*

res, qui emancipationem donant, residere: exceptis et in hoc casu castrensibus, et quasi castrensibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac causa diminuitur. Sic enim nec liberis cujuscunque sexus aliquid dominii auferetur, et patribus amplioris patrimonii ususfructus adsignabitur. Hoc obtinente (1), et si in emancipatione sibi parentes hoc minime servaverint (2): sed nisi specialiter, vel in emancipatione huic præmio renunciaverint, vel donatione facta sese et ab hujusmodi beneficio alienaverint, et in liberos hoc transtulerint: manere apud eos etiam tacentes jus, et beneficium ususfructus retinendi: ut post obitum (3) eorum ususfructus in omnibus memoratis causis ad eos perveniat, quorum dominium est: scilicet, secundum quod jam diximus: in successionibus eorum omnibus servandis, quæ [de] maternis, et nuptialibus bonis consultissimis legibus definita sunt.

§. 4. Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt, quam nos in maternis (4), cæterisque donationibus, quas servare necesse (5) est, et dubitabatur: ex quo tempore hypothecas competere oportet, utrumne (6) ab initio, an ex eo [tempore], ex quo male aliquid gestum est? compendiosa narratione interpretamur, initium (7) gerendæ, vel deserendæ administrationis, vel observationis esse spectandum, et non tempus, ex quo male aliquid gestum fuerit. Recitata in (8) novo consistorio palatii DN. Justiniani. Dat. 3. Kalend. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

De donatis a Principe, vel ab Augusta.

7. Idem A. Juliano P. P.

CUm multa privilegia Imperialibus donationibus jam præstita sunt, dignum incrementum et his conferre nostra dignata est clementia. Si quis igitur a (9) serenissimo Principe, vel a piissima Agusta, sive masculus, sive fœmina donationes sit consecutus, vel consecuta, sive mobilium (10), sive immobilium, sive se moventium rerum, filiusfamilias tamen constitutus, vel constituta, habeat hujusmodi res omni acquisitione absolutas, et nemini eas acquirat, neque earum usumfructum pater, vel avus, vel proavus sibi vindicet, sed ad (11) similitudinem castrensis (12) peculii omnem facultatem in eas filii, vel filiæfamilias habeant. Ut enim Imperialis (13) fortuna om[nes] supereminet alias, ita oportet, et principales liberal[itates] culmen habere præcipuum. Dat. proposita 12. [K]. April. *Constantinop.* LAMPADIO, et ORESTE VV. C. CONSS. 530.

De hereditate delata filiofam.

8. Idem A. Joanni P. P.

CUm non (14) solum in maternis rebus, quæ filiisfamilias deferuntur, sed etiam de aliis omnibus, a[d] acquisitionem effugiunt (et maxime post novellam n[ostri] numinis legem (15), [quæ] omnia, quæ extrinsecus filiosfamilias perveniunt, [et] non ex paterna substantia [sunt,] non esse acquirenda patribus statuit, [sed] tantummodo ad usumfructum) variæ altercationes exortæ sint, et varius eventus, variusque continetur tractatus, et semper in judiciis versantur: necesse est utiliter et apertissime omnia dirimere. † Sancimus itaque, in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominii acquisitionem, sed ususfructus tantummodo patri offertur: vel aliis a parentibus a filiofamilias cujuscunque gradus vel sexus sive pater adire filiumfamilias integræ ætatis compellit et ille reclamandum (16) existimat, sive filiusfamilias ire cupit, et pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam, et patrem ipsum sibi adire hereditatem recusante filio, et omne sive damnum, sive lucrum in eam habere fortunam, nullo (17) ex hoc præjudicio filio generando. † Sive e contrario patre recusante (18) filius libere hereditatem voluerit: nullam acquisitionem, nec usumfructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare, si quid ex hoc contigerit: nulla actione, neque contra patrem danda, ubi adversus ejus voluntatem filius hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum, vel aliud aliquam ex quocunque titulo, sive donationis, sive contractus [alterius] sibi acquirere maluerit: neque ad[versus] filium simili modo actione extendenda, ubi recusante eo, pater sua auctoritate hæc sibi vindicet: hujusmodi actionis tramite ex præsenti lege patri competente: sed habeat pater omnem licentiam, et actiones movere, et alias pulsari, ubi ad eum totum commodum advenit: et filius simili modo in (19) agendo, et pulsando, solus habeat et detrimentum, et commodum. Necessitate (20) pe[r] off[...]

(1) Supervacue id protestatione quæri nobis putamus, quod jure satis quæritur.

(2) Id est, exceperint.

(3) Omnino, ita ut pater revocare non possit, id quod semel donaverit.

(4) *l.* 12. §. 1. *vers. exceptis. infr. qui potiores.*

(5) Imo necesse non videtur: cum nulla hypotheca in patris bonis liberis competat. §. 2. *supr. h. t.*

(6) Hypothecam tacitam in bonis patrum liberi habent. Patrum, inquam, a quibus res ipsorum liberorum maternæ et similes administrantur.

(7) Hypothecæ in bonis patris liberis competentis initium est, non a male gesta administratione, sed ab ipso initio gestionis. *l.* 6. §. 2. *ibi, ex eo die quo eædem res ad eam pervenerint. supr. de secund. nupt.*

(8) Vide quæ dixi ad *l.* 30. *supr. de jure dot.*

(9) Donata a Principe vel Augusta, non quæruntur patri, etiam quod ad usumfructum. adde *l.* 26. *supr. de donationibus int. vir. Synops. Basil.* 1. *cap.* 13. Goth. Vid. Gomez. ad *leg. Tauri* 50. *num.* 72. Ans.

(10) Quid nomine mobilium contineatur, vid. Mantic. de Conject. *lib.* 9. *tit.* 3. Merces tamen negotiationis causa comparatæ mobilium nomine non continentur. *l. periculis.* §. 4. *ff. de auro et arg.* Menoch. *de præsumpt. lib.* 4. *quæst.* 137. Ans.

(11) Filiusfamilias quod a Principe accepit, quasi castrense est.

(12) *l.* 6. *supr. h. t.*

(13) Imperialis fortuna ut omnes alias supereminet, ita donationes a Principe, vel Augusta factæ privilegium merentur.

(14) Omnium fere rerum, quarum ususfructus patri adq[uiritur] liberi proprietatem habent: exceptis iis rebus, quæ ex re[bus pa]tris proveniunt. *Synops. Basil.* 45. *tit.* 4. *cap.* 14. Goth. [...] riam *hujus l.* 10. vid. apud Bellon. *Supputat. lib.* 3. *cap.* [...]

(15) *l.* 6. *supr. h. t.*

(16) Si filius res sibi delatas non vult adquirere, pater p[...] re eas adquirere potest, *ut hic*. et e contra *vers. sive e* [contra]*rio. infr. h. t.*

(17) Cur ita? vide *l.* 1. §. 1. *ff. de successorio. l.* 11. [...] *jure deliber. l.* 2. *Supr. de repudiand. vel abstin.*

(18) Derogatur *l.* 6. *l.* 13. *in fin. l.* 14. *ff. de adq. vel omitt. hered.*

(19) Adventitiorum nomine agere, vel conveniri filius [...] sive pro iis agat, sive conveniatur, *ut hic.* An et ea a[...] potest sine jussu patris? potest, nam et patre etiam in[vito] contradicente adire potest. *vers. sive. supr. h. t.*

(20) Filiusfamilias in judicio sine consensu patris esse non [potest] *ut hic.* Quid? num hoc perpetuo verum est? fallit in cau[sa cri]minali. *l.* 1. *l.* 2. *C. de caducis*: ut et spirituali, seu divi[...] religionis: sed et in iis, quæ voluntariæ jurisdictionis sunt [...] quoties pater legitimus non est administrator rerum fil[ii ...] quoque filius coram arbitratore litigare. In causis beneficiorum Ecclesiasticorum idem esse censent: ut et quoties judicis officium implorat: fallit quoque in reconventionis et appellationis ca[usa ...] quoties rescriptum impetrat, ut et iis casibus quibus minor in judicio esse potest sine auctoritate tutoris, vel si alieno [...] comparat, aut in judicio, certam pecuniam confessus, [...] damnatus est. vide Socin. *reg.* 151.

n (1) [Judicis] patri imponenda (2) tantummodo consentire, vel agenti (3), vel fugienti, ne judi- n sine (4) patris voluntate videatur consistere. Et hoc lem si plenæ (5) ætatis filius est, qui paternam vo- atem sequi non patitur.

. 1. Sin autem in secunda (6) ætate adhuc filius est, hereditate ei delata pater consentire adeunti heredita- noluerit, vel patre volente ipse reclamaverit: si qui- n recusaverit filius, licentiam damus patri simili mo- hereditatem adire, et eam pleno jure habere (7): omnibus quæ superius diximus, locum habentibus. autem patre recusante filius adire maluerit: damus lem licentiam ei hoc facere. Nolente autem patre res gubernare propter causæ necessitatem, habeat (8) litatem filius adire competentem Judicem, et ab eo re (9) curatorem (10) hereditati dari, per quem gu- atio rerum ad eum delatarum procedat: in utroque in integrum restitutionis auxilio minime ei denegando.

2. Similique modo et in milite filiofamilias qui re- verit aditionem hereditatis, quæ ei ex (11) castrensi- occasionibus veniat; patri danda licentia adire here- em, ut ad ipsum perveniat pleno jure, tam per usum- um, quam per dominium eandem hereditatem posses- m, quasi ipse pater ab initio fuisset heres institutus, idelicet subjacente omnibus oneribus hereditariis, et a commoda habituro, et ad filium nullo periculo dante. Et hæc quidem in his casibus observanda, quibus discordia inter patrem et filium vertitur.

3. Ubi (12) autem in unum voluntas eorum concur- et pater usumfructum, et filius habeat proprietatem: agentibus et fugientibus pater quidem suscipiat actio- et moveat, cujuscunquæ ætatis filius inveniatur, eatur autem etiam filiorum consensus (13), nisi ad- n prima (14) ætate sunt constituti, vel longe (15) it, sumptibus (16) videlicet a patre propter rerum menta faciendis: cum (17) enim nuda proprietas filiam inveniatur, ex qua substantia possibile est sumptus litis dependere?

§. 4. Sin autem æs alienum (18) ex defuncti persona descendit, cum etiam apud Veteres hæc esse substantia (19) intelligatur, quæ post detractum (20) æs alienum supersederit: habeat pater licentiam ex rebus hereditariis (primum quidem mobilibus (21), sin autem non sufficiunt, ex immobilibus (22) sufficientem partem nomine filii venundare, ut illico reddatur æs alienum, et non usurarum onere prægravetur. Quod si pater hoc facere supersederit, ipse usuras (23) vel ex reditibus, vel ex substantia sua omnimodo dare compelletur. Sin autem legata, vel fideicommissa sive annalia sive semel relicta imminent, hujusmodi personis: si quidem tales (24) reditus sunt, qui sufficiunt ad annalia legata, pater ex hujusmodi reditibus hoc dependere compelletur. Sin autem non habeat substantia sufficientem reditum ad legatorum, vel fideicommissorum præstationem, vel minime reditus, vel alias accessiones contineat, sint tamen res mobiles, vel immobiles, steriles (25) quidem, non tamen inutiles, veluti domus in provinciis pretiosæ (26), vel ubicunque posita [ædificia, vel] suburbana, ex quibus hujusmodi legata possint explicari: licentia dabitur patri sufficientem partem eorum similiter filii (27) nomine vendere, et satisfacere legatis. † Hoc proculdubio observando, ut et mancipia (28) ipse usufructuarius alere debeat, et omnia circa usumfructum facere, quæ nullo modo proprietatem possint deteriorem (29) facere: paterna reverentia (30) eum excusante, et a ratiociniis, et a cautionibus, et ab aliis omnibus, quæ ab usufructuariis extraneis (31) a legibus exiguntur secundum nostræ Constitutionis tenorem, quam super hujusmodi casibus tulimus.

§. 5. Ipsum autem filium, vel filiam, filios, vel filias, et deinceps alere (32) patri necesse est, non (33) propter hereditates, sed propter ipsam naturam, et leges quæ et a parentibus alendos esse liberos imperaverunt, et ab (34) ipsis liberis parentes, si inopia ex utraque (35) parte vertitur. Sed pater quidem in prædictis tantummodo causis habeat licentiam [rite (36)] res filiorumfamilias vendere filii nomine: vel si emptorem non invene-

Pater officio judicis cogitur consentire causa cognita.
Jussu magistratus quod fit in judicio, metu fieri non dici- l. 14. §. 1. l. 33. *ff. de injuriis.*
Judicium redditur in invitum etiam actorem.
Filiusfamilias non habet integram personam standi in judi- ne consensu patris *ut hic.* vide *l.* 9. *l.* 13. *l.* 39. *ff. de oblig.* e pupillus, nec adultus. *l.* 6. §. 2. *ff. ad leg. Jul. de adul-* ne tutoris vel curatoris autoritate. *l.* 1. *l.* 2. *supr. qui legi- personam standi in judicio.*
Plena ætas, non impubes.
Prima ætas impuberis. §. 3. *infr. h. t.* Secunda minoris 25. Thalelæus *hic.*
Vid. Anton. Merend. *controvers. lib.* 4. *cap.* 8. *et* 22. Ans. *l.* 8. *versic. ad defendendum. ff. de procurator.*
Etiam absente patre.
) Nota de curatore hereditati dato.
) Castrensem hereditatem a filio repudiatam pater adire potest.
) In his rebus in quibus pater usumfructum habet, filius pro- tem, pater proprietatis filio competentis administrationem *l.* 1. *vers. parentes. supr. de bon. matern.*
) Explicationem hujus §. 3. et conciliationem *l.* 1. *Supr. de matern.* vid. apud Joann. a Sand. *decis. Frisic. lib.* 2. *defin.* 4. Ans.
) Prima ætas cui secunda subopponitur. §. 1. *supr. h. t.*
) Abest quis maxime, cum longissime abest.
) Pater usufructuarius proprietatis bonorum filio competentis, es suscipere et excipere suis sumptibus tenetur.
) In particulari usufructuario id locum non habet, quemad- m in universali, de quo hac constitutione agitur.
) Usufructuarius universalis æs alienum dissolvere cogitur.
) Substantiæ vocabulo hic bona intellige, alias pro heredita- te. *l.* 4. *vers. Cum enim per. supr. de lib. præter.* alias pro pecunia non pro hereditate sumitur. *l.* 16. *in princip. ff. ad SC. Trebell.*

(20) Bona intelliguntur, detracto ære alieno. *l.* 39. §. 1. *ff. de verb. signific.*
(21) Ordinem rerum alienarum distrahendarum observa.
(22) Immobilia a mobilibus distrahenda.
(23) Usufructuarius universalis, ex usuris proprietatem liberare cogitur.
(24) Usufructuarius universalis legata præstare cogitur ex reditibus.
(25) A sterilium rerum alienatione inchoamus.
(26) Quæ damnosis similes.
(27) Usufructu ad onera injuncta exsolvenda non sufficiente, proprietas delibari potest.
(28) Usufructuarius mancipia in quibus usumfructum habet, alere tenetur.
(29) Usufructuarius deteriorem proprietatem facere non debet. *l.* 7. §. 12. *ff. soluto.*
(30) Pater a rationibus reddendis reverentia paterna excusatur. *l.* 6. §. 2. *Supr. h. t.* idem in orphanotropho. *l.* 32. *supr. de episc.* adde *Novell.* 131. *cap.* 11. *circa fin.*
(31) Usufructuarius rationibus obnoxius. adde *l.* 1. *supr. de usufruct.*
(32) Vide *l.* 3. *supr. de alend. lib.*
(33) Non propter lucrum quod a liberis parens accepit, sed propter ipsam naturam et leges liberi a parentibus alendi sunt.
(34) Liberi parentes inopes alere coguntur. *l.* 5. §. 13. *ff. de agnoscend. et alend. liberis.*
(35) *Alterutra*, Hal.
(36) Adhibitis solennitatibus. v. *infr. h. t.*

rit, [rite pignori] supponere, nullo modo licentia concedenda filiis easdem venditiones, vel hypothecas retractare. Non autem licentia parentibus danda extra (1) memoratas causas, res, quarum dominium apud eorum posteritatem est, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: sed si hoc fecerint, scituris, quod necesse est eos in legum laqueos incidere, quibus hujusmodi venditiones, vel hypothecæ sunt interdictæ: exceptis (2) videlicet [rebus] mobilibus, vel immobilibus illis, quæ onerosæ hereditati sunt, vel quocunque [modo] damnosæ, quas sine periculo vendere patri cum paterna (3) pietate licet: ut pretium earum vel in res (4): vel in causas hereditarias procedat, vel filio servetur. † Filiis autem familias in his [duntaxat] casibus, in quibus ususfructus apud parentes constitutus est, donec parentes vivunt, nec de iisdem rebus testari (5) permittimus, neque citra voluntatem eorum, quorum in potestate sunt, ulla licentia eis concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare, vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adsignare. Melius enim est coarctare juveniles (6) calores, ne cupidini dediti tristem exitum sentiant, qui eos post dispersum (7) expectat patrimonium. Cum enim (sicut dictum (8) est) parentes alere eos secundum leges et naturam compellantur, quare ad venditionem rerum suarum prosilire desiderant?

§. 6. Ubi autem puerilis ætas patri licentiam præstat etiam sine consensu filii hereditatem nomine ejus adire: si hoc fecerit [pater], damus quidem (9) filio in integrum restitutionem, postquam patria fuerit potestate liberatus, vel adoleverit: patrem autem [omnibus] oneribus hereditariis, licet nomine filii adiit, modis omnibus illigamus. Quare enim talem hereditatem adiit, qualem nec ipse, nec nunc filius idoneam sibi esse existimat? Non autem filio damus (10) licentiam, si in integrum restitutionem petat, respuendam credens esse hereditatem, adhuc minoribus curriculis instantibus, iterum per aliam restitutionem adire præfatam hereditatem, *ne ludibrio* (11) *leges ei fiant, sæpius eandem et amplec*[…] *et respuere hereditatem cupienti.* Si enim quod pater […] [filius] ratum non habuit, et propter hoc res[…]tus (12) est: quomodo ferendus videatur iterum judi[…] amplectens, quod post patris voluntatem contraria […]ctione aspernandum esse existimavit? † Sin vero […] quidem hereditatem repudiaverit (13) infante filio co[…]tuto, ipse autem filius postea vel adhuc in sacris co[…]tutus, vel patria potestate liberatus, adeundam esse […]diderit eandem hereditatem: licentiam damus ei […] sui juris efficiatur, tutoribus ejus, vel curatoribus […]ditatem adire, nullo præjudicio ex recusatione pat[…] generando: simili modo et in hac parte nulla e[…] tutoribus, vel curatoribus ejus licentia concedenda […]tra priorem suam veluntatem in integrum resti[…]nem petere. † Quæ et in legatis (14), et in […]commissis, tam specialibus, quam per universitatem […]ctis, et in aliis causis, quas supra enumeravimus, […]libusque eis observanda sunt. In servis autem, qui fi[…] [vel filiabus familias] donantur, sive constante […]monio, sive ab extraneis sub ea conditione, ut stati[…] in libertatem perducant: nullum impedimentum pa[…] faciat auctoritas. Qualis enim ususfructus potest ei a[…]ri, qui momentarius (15) esse ostenditur? Si enim in[…] momento necesse habeat eum et possidere, et lib[…] donare, in talem hominem qualis ususfructus patri […] acquiri?

TIT. LXII.

DE HEREDITATIBUS DECURIONUM (16), [NAVICULARIORUM (17), COHORTALIUM (18) MILITUM (19), ET FABRICENSIUM (20)].

1. Imp. CONSTANTIUS A. Mastichiano Præfect[…] annonæ (21).

SI quis navicularius (22) sine testamento et liber[…] successoribus defunctus sit: hereditatem ejus […]

(1) Quibus de causis parentes res liberorum non possunt alienare sine solemnitate.

(2) Mobilia et immobilia onerosa et damnosa parens sine solemnitate potest vendere.

(3) Pietatis est paternæ bona filiorum non distrahere.

(4) Quas in causas pretia rerum ad filiumfamilias pertinentium, verti oporteat.

(5) Filiifamilias de rebus suis quarum proprietas patri non adquiritur (excipe castrenses vel quasi castrenses) testari etiam non possunt. *l.* 3. §. 1. *l.* 11. *supr. qui testament. fac. l.* 3. *infr. de patria potest.*

(6) Juveniles calores coercere melius est.

(7) Id est, eversum.

(8) *supr. h. t. in pr.*

(9) *l.* 1. *in fin. supr. de filiofam. minor.*

(10) *l.* 41. *ff. de minorib.* Imo datur. *l.* 7. §. 9. *ff. de minorib.*

(11) Ludibrio leges esse non oportet.

(12) Restitui adversus factum patris filius potest. *ut hic.* Atqui restitutio liberis adversus parentes, ut et libertis adversus patronos denegatur. *l. ult. supr. qui et adversus quos in integrum restitui non possunt.* possis dicere non restitui officio judicis, sed jure actionis. *l.* 5. *Supr. de dolo.* Imo actionis restitutio rebus et personis cohæret, ex obligatione et officio judicis, extra personas, extra obligationem denique, ut Castrensis recte notat *in dict. l. ult.* Quin liberi restituuntur adversus factum judicis, cui factum patris sit immixtum. *l.* 2. *supr. si adversus rem judicatam.* datur quoque adversus patrem indirecte et oblique restitutio, *ut hic*, *l.* 2. *Supr. si adversus donationem.* Quin et adversus turpes personas parentum restitutio liberis datur maxime, aut sane actio instituitur, qua etiam sacris paternis ipsi liberi solvuntur. *arg. l. lenones.* 6. *infr. de spectacul. lib.* 11. *tit.* 40. *l. si lenones.* 12. *Supr. de episcop. audientia.* sed ex justa et magna causa. *arg. l.* 1. *in fin. ff. de in integrum restitut. Interpretes in dict. leg. ult. qui et adversus quos.* Datur quoque restitutio liber[…] quod a parente gestum fuit, ipso jure nullum sit. *l.* 2. *S*[…] *adversus donationem.* Eadem ratione restitui possunt adver[…] quæ nimio vel pudore, vel nimia reverentia cum parentibu[…]rint. *arg. l.* 1. §. *quæ onerandæ.* 5. *ff. quarum rerum ac*[…] *pen. ff. de furtis. Interpretes in d. l. ult.* sed et verbis […]tis et honestis actione in factum adversus patrem experiri p[…] ut de se potius queri, suamque facilitatem accusare, quam […]dem, pudorem et existimationem patris accusare videantur[…] *debet.* 11. §. 1. *ff. de dolo.* suas quoque ut et suorum […] adversus parentes defendunt recte civili actione non atroci […] criminali. *l.* 11. §. 1. *ff. de accusat. l.* 5. *infr. ad leg.* […] *de falsis*: ut et venia petita a prætore, parentes in jus […] *l. pen. supr. de in jus vocando.* His tot modis liberi adve[…] rentes directa vel actione, vel restituta experiri possunt.

(13) *l.* 1. *supr. si ut omiss.*

(14) Id est, in lucro, *l.* 7. §. 7. *ff. de minorib.*

(15) Momentarius ususfructus vix est ususfructus. Quasi pa[…] non esse, aut mox deficere. De momento. vid. Cujac. *ca*[…] *præscriptionib.* adde *l.* 127. *ff. de reg. jur.*

(16) *l.* 4. *Infr. h. t.*

(17) *l.* 1. *Infr. h. t.*

(18) *l.* 3. *Infr. h. t.*

(19) *l.* 2. *Infr. h. t.*

(20) *l. ult. Infr. h. t.* adde et ecclesiasticorum. *l.* 20. *S*[…] *episc. et cler.* præfecti prætorio, *l.* 3. *Infr. de appar.* […] *præt. lib.* 12. *tit.* 53. eorum qui consortes liberalitatis pri[…] *l.* 1. *infr. si liber. imper. soc. lib.* 10. *tit.* 14. Harum e[…] sonarum conjunctio fiscum quoque excludit.

(21) Merito hæc constitutio scripta est ad præfectum a[…] quoniam sub cura et dispositione ejus erat corpus navicu[…] *Novell. Valentinian. de navicularis.*

(22) De navicularis.

cum, sed ad corpus naviculariorum, ex quo fatali sorte btractus est, deferri præcipimus. PP. decimo quinto alend. *Lastronæ*, CONSTANTIO A. VII. et CONSTANT. Cl. es. Consulibus 354.

2. Idem A. Bonoso magistro equitum.

UNiversis (1) tam legionibus (2), quam vixillationibus comitatensibus seu cuneis insinuare (3) debebis, cognoscant, cum [eorum] aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque intestatus, [si] sine legitimo rede decesserit, ad vexillationem, in qua militavit, ejusdem necessario pervenire. Dat. 7. Id. Maji, *Hierpoli*, RUFINO et EUSEBIO CONSS. 347.

3. Idem A. Rufino P. P.

SI quis cohortali (4) conditione gravatus, sine testamento, vel quolibet successore ultimum diem obit: successionem ejus non ad fiscum, sed ad cæteros cohortales ejusdem Provinciæ pertinere jubemus. Dat. 5. Kal. Januar. LIMENIO et CATULINO CONSS. 349.

4. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P.

INtestatorum curialium (5) bona, si sine herede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipisci præcipimus. Dat. 5. Idib. Mart. FLORENTIO et DIONYSIO CONSS. 429.

5. Iidem AA. et CC. Aureliano comiti rerum privatarum.

SI quis fabricensis (6) sine liberis, vel legitimo herede decesserit non condito testamento: ejus bona cujuscunque summæ sint, ad eos pertinere [sancimus,] qui velut creditores (7) decedentium attinentur, qui fisco pro intercepto respondere coguntur. Hoc enim facto contingit, ut et Reipublicæ ratio salva permaneat: et fabricenses collegarum suorum solatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis tenentur obnoxii.

(1) *l. un. Cod. Theod. de bonor. milit.*
(2) De eo, qui in legione, vexillatione comitatensi, aut cuneo tat. *l.* 6. §. 7. *in fin. ff. de injusto.*
(3) Hinc librarii caducariorum in castris *l. ult. ff. de jure immit.* qui rationes conscribunt eorum, quæ morte militum in onem cadunt.
(4) De cohortali seu officiali præside. Cohortales perpetui qui m erant in provinciis: sed vulgares et gregarii. Cohortalis apud autorem *Synops.* 45. *tit.* 1. *cap.* 32. et Harmenop. 5. *tit.* 8. §. 107. εὐτελής dicitur: quo loco Harmenopuli interpres vertit, vilem et abjectum.
(5) De decurione.
(6) De fabricensi. Fabricensis autem est, qui in publicis fabricis militat. vid. *infr. de fabricensib. lib.* 11. *tit.* 9.
(7) Nominatores, Græci χειροτονηταί. Cujac. *hic*, *et ad l.* 59. *infr. de decur*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER SEPTIMUS.

TIT. I.

DE VINDICTA (1) [LIBERTATE,] ET APUD CONCILIUM (2) MANUMISSIONE.

Decretum ex falsa causa interpositum, favore libertatis non rescinditur. Salic.

1. Imp. Antoninus A. Tertio.

EOrum, qui apud concilium manumittuntur, post causam (3) a Judicibus probatam, et manumissionem secutam, non solet status in dubium revocari, si dicantur falsa (4) demonstratione liberati.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Sallustio.

NIhil civitati Romanæ semel præstitæ vel addere, vel detrahere secundam (5) manumissionem potuisse certissimum est. Dat. Prid. Kal. Maji, AA. CC.

3. Idem AA. et CC. Attonitæ.

NEc mulierem per maritum nec alium per (6) procuratorem [vindicta] manumittere posse, non ambigui juris (7).

Apud Præsides et magistratus manumissio fieri potest. Salic.

4. Imp. Constantius A. Maximo P. P.

APud concilium (8) [nostrum,] vel apud Consules (9), Prætores (10), [Præsules (11),] Præsides, Magistratusve earum civitatum, quibus hujusmodi jus (12) est, adipisci potest patronorum judicio servitus libertatem.

TIT. II.

DE TESTAMENTARIA (13) MANUMISSIONE.

De codicillis.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Primo.

SI codicillos (14) major viginti annis fecisset, confirmationis tempus libertati non nocere certum est: [illegible] enim potestas juris, sed judicii consideratur.

(1) Dixi ad *Lib.* 40. *D.* 2. Vindictæ nomen deductum a vindiciis. *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. jur.* Theophil. §. καὶ ἔτος. *Inst. de libertinis.* Seneca 3. *controv.* 9. Dixi ad *l.* 6. *Infr. de emancip. liberorum.*

(2) Alii scribunt *consilium. l.* 19. *ff. h. t.* vid. *l.* 2. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 2. *supr. de libertis et eorum liberis. l.* 2. *supr. si advers. libert.* Consilium quid sit vid. Ulpianum 1. §. 13. Est autem consessus Romæ prætoris cum viginti viris qui peregrini recuperatores dicebantur. 48. *Basil.* 2. *cap.* 46. Proconsulis autem et præsidis in provincia cum quinque senatoribus totidemque equitibus Romanis; tempus autem conventus erat hybernum tempus, litibus dirimendis constitutum. Cicero 5. *ad Attic.* 14. Theoph. §. 4. *Inst. quibus ex causis manumittere: et titulo de successionibus sublatis.* Strabo *lib.* 3. Hinc *conventus agere.* Cicero 5. *Verrina* 5. *ad Attic.* 16. et Cæsar 6. Livius 28. Festus *in conventus*, quod et *forum agere* Cicero 3. *epist.* 7. Festus *in forum agere.* Virgil. *Æneid. Acta Apostol.*

(3) *l.* 9. §. 1. *l.* 16. *ff. h. t.*

(4) Falsa demonstratio manumissioni non nocet. facit *d.* §. 1. adde §. 6. *Instit. quibus ex caus. manumitt.*

(5) Vindicta manumissio non iteratur, *hoc loco.* (ut hinc colligas, Manumissionem vindicta olim legis actionem fuisse. *l. ult. Infr. h. t. l. ult. Infr. de his qui a non domin.*) nec sit etiam per procuratorem. *l.* 3. *Infr. h. t.* Hodie non numeratur inter actus legitimos, seu legis actiones. *l.* 77. *ff. de reg. jur.* et merito: sublato quippe usu imponendæ vindictæ: et verbis solennibus. *l.* 8. *l.* 23. *ff. h. t.* circumductionibus et alapis sublatis. *l. ult. Infr. de emancip. liber.* adde *l.* 2. *Infr. de ingenuis.*

(6) Vindicta manumissio non fit per procuratorem, simplicem scilicet: fit tamen recte per procuratorem in rem suam. [illegible] *supr. de dolo malo. l.* 7. *in fin. ff. de donat. int. vir. l.* 6, *soluto.* sic in antiqua inscriptione, *Priscus manumissus ad concilium procuratorio nomine apud Domitianum Imperatorem.* [illegible] quoque manumissionis per procuratorem reddi potest. *l.* 15. § *ff. h. t.*

(7) Cur ita? Nemo alieno nomine lege agere potest. vid. jac. 7. *obs.* 17.

(8) *l.* 1. *Supr. h. t.*

(9) *l.* 1. *ff. de offic. consulis. l.* 4. §. 5. *Supr. de a[illegible] divers. judicum.*

(10) *l.* 1. *ff. de officio prætor.*

(11) Deest in multis, et ita dispungenda vox *Ecclesiæ* [illegible] Cajum 1. *tit.* 1. §. 2. legendum est forte, *proconsulis.* ut *l.* [illegible] *ff. h. t. l.* 2. *ff. de offic. procons.* Ulpian. 1. §. 7. nisi ref[illegible] id ad eas manumissiones, quæ in ecclesia fiebant. *l.* 1. *Supr.* [illegible] *his, qui in Eccles. manumitt. l. un. C. Theod. de manumiss.* [illegible] *ecclesia.*

(12) Id est, qui legis actionem habent. Paul. 2. *sent.* 25. §. [illegible] habent, inquam, non quia municipales sunt magistratus, sed [illegible] lege, vel Senatusconsulto, vel constitutione eis data est. *l.* [illegible] §. 2. *ff. de tutelis:* ut adversus Robertum scribit Mercator [illegible] *tar.* 21. apud eosdem magistratus municipales lege municipali [illegible]nigenæ liberos suos potuerunt emancipare. *l.* 1. *infr. de em[illegible] liber.* quomodo et Ulpianus in peregrinis manumittendis legem [illegible]regrinam spectat. dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

(13) Dixi ad *Lib.* 40. *D.* 4. adde Ulpian. 1. §. 9. Cajus [illegible] §. 1. adde §. 1. *Instit. de libertin.*

(14) Adde *l.* 43. *ff. h. t.*

De hereditate non adita, de memoria defuncti damnata.

2. Iidem AA. Phileto.

EX testamento defuncti libertates præstari non possunt hereditate (1) non adita, vel si rei memoria pro-er crimen, quod morte non intercidit, damnata est.

De in integrum restitutione.

3. Iidem AA. Euphrosyno.

Ibertas testamento [defuncti] data, adita hereditate contingit, et licet heres scriptus per in integrum re-tutionem abstinuerit (2) hereditate, [tamen (3)] hil ea res libertati obest. S. 17. Kal. Maji, APRO et AXIMO CONSS. 208.

De rationibus reddendis, vel non.

4. Iidem AA. Archelao.

Um testamento directam libertatem pater tuus sit con-secutus: quamvis ei heres extiteris, frustra tamen iones quas (4) tempore servitutis gessit, ut reddas, mpelleris, cum non ea conditione acceperit libertatem. autem, cui libertas seu fideicommissaria, seu directa, (5) rationes reddidisset, relicta est: ante reliqua illa-, et ea, quæ malo consilio amota sunt, ad libertatem potest pervenire. Si autem non debitor ex rationibus rit repertus: post aditam hereditatem quasi puram li-tatem consequitur. Proposita (6) 7. Kal. Decemb. TO II. et CEREALE CONSS. 216.

De manumissione in fraudem creditorum.

5. Imp. ALEXAND. A. Quintiliano.

(7) fraudem creditorum testamento datæ libertates, quamvis debitori heres, qui (8) solvendo est, extite-: per legem Æliam Sentiam non valent.

De addictione bonorum.

5. Imp. GORDIANUS A. Pisistrato.

I hereditas ejus, a quo testamento dicis te esse manu-missum, ob æs alienum spernitur (9) ab heredibus: conservandæ (10) libertatis gratia non injusta ratione cre-ditoribus hereditariis satis (11) offerens, judicium testatoris observari tibi postulabis: maxime cum id etiam a divo Marco (12) consultissimo Principe sit constitutum, quod in extranei (13) quoque persona observari oportet.

De prohibito manumitti.

7. Idem A. Justæ.

COntra (14) voluntatem matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum fieri prohibuit (15), non debes, ne videaris jura pietatis violare.

De libertate collata in diem incertum.

8. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Tremellio.

CUm testator libertatem tempore (16) nuptiarum filii sui, vel filiæ servi dari jussit: non tempus præstan-dæ libertatis præstituit: sed potius conditioni (17) locum fecit, ut non insecutis nuptiis libertas jure posci non possit.

De servo heredis.

9. Imppp. CARUS, CARINUS et NUMERIANUS AAA. Mauro.

SErvo tuo defunctus, licet te heredem scripsisse propo-nitur, directam tamen libertatem non potuit dare: jure enim directo (18) libertatem servis alienis (19) nemo potest (20) dare.

De impositione pilei et de aditione hereditatis.

10. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Germano.

DIrectis verbis jure data libertate, non solum imposi-tione pilei (21), sed et adita (22) hereditate, (si nulla juris impediat constitutio) liberti constituuntur Or-cini (23).

(1) *l.* 23. *ff. h. t. l.* 1. *infr. de fideic. libert.*
(2) *l.* 32. *ff. h. t.*
(3) Nec revocatur. *d. l.* 32. *l.* 4. §. 2. *ff. de fideic. libert.*
(4) Sicut liber factus de ante gesto non tenetur rationem redde-ita nec ejus heres. *l.* 1. *supr. an servus pro suo facto.* nisi ea ditione libertatem accepit, ut rationes redderet. *Synops. Ba-* 48. *tit.* 3. *cap.* 62.
(5) *l.* 41. §. 11. *ff. de fideic. libert.*
(6) Aut falsa inscriptio, aut vitiosa subscriptio. Hi enim consu-fuerunt Antonino solo imperante.
(7) Libertas in fraudem creditorum relicta revocatur. Quid si es ejus qui libertates ita reliquit, sit locuples? etiam revocari rtas potest. *ut hic. Synops. Basil.* 48. *tit.* 26. ex *tit.* 3. *c.* 63. ectamus igitur libertates in fraudem datas, non aditionem here-atis non idoneæ ab herede locuplete factam. Denique spectamus ltates defuncti non heredis.
(8) *l.* 57. *ff. h. t. l.* 5. *l.* 18. *ff. qui et a quibus manumiss.* ialitas heredis non facit convalescere testamentum.
(9) Hereditatem defuncti spernentibus heredibus, servus liberta-donatus petere potest bona sibi addici.
(10) *l.* 15. §. 5. *infr. h. t. l.* 20. *in fin. ff. h. t. l.* 2. *in fin.* 3. *l.* 4. *ff. de fideic. libert.*
(11) Vid. *Instit. de eo cui libert. caus.*
(12) *l.* 15. *Infr. h. t.*
(13) *l.* 50. *in fin. ff. h. t.*
(14) Manumittere servum contra voluntatem matris filius non potest. *Syn. Basil.* 48. *tit.* 3. *c.* 46.
(15) Contra defuncti voluntatem servus manumitti non potest. Vid. *l.* 5. *supr. si mancip. ita fuerit alienat. ut manumitt. vel contra.*
(16) Libertas in tempus nuptiarum relicta debetur veris tantum nuptiis secutis: non si simpliciter legatarius ad tempus nuptiarum idoneum venerit.
(17) Quam re ipsa evenire oportet. *l.* 30. §. 4. *ff. de leg.* 1.
(18) Per fideicommissum potest. *l.* 9. *infr. de fideicommiss. libert.*
(19) Etiam heredis. Hinc illud Tertulliani 5 *advers. Marcio-nem: Alienos servos nec Galba manumisit.* Ab eo præstatur li-bertas, apud quem servitus est legis.
(20) Imo potest. *l.* 7. *infr. l.* 31. *ff. de liberali.*
(21) Pileus libertatis insigne. vid. quæ dixi ad *l. un. infr de Latina libert.*
(22) *l.* 23. *ff. h. t.*
(23) Quibusdam Orthini dicuntur. De orcinis sæpius dixi. Ac-cursius legit Orthinum, id est, directo manumissum.

*

Si testamentum non valeat.

11. Iidem AA. et CC. Laurinæ.

SI (1) jure non (2) subsistit testamentum: in hoc nec libertates (cum (3) non fuisset adjectum, ut (4) pro codicillis scriptum valeret, proponas) recte datas constabit (5).

De hereditate adita, vel repudiata, et de collusione.

12. Iidem AA. et CC. Rhyso.

SI heredes jure facto testamento solenniter (6) adierint (7) hereditatem: ex testamento tibi libertas quæsita, postea colludentibus (8) tam scriptis heredibus, quam ab intestato vindicantibus successionem, adimi non potuit. Quod si sponte repudiaverint sibi delatam successionem: omnia quæ [in] testamento fuerant scripta, defecisse convenit. Si vero, ut nos defraudarent [heredes] libertate, collusisse eos Præses animadverterit, secundum hæc quæ D. Pius (9) Antoninus constituit, libertatibus consuli providebit.

De statuliberis.

13. Iidem AA. et CC. Martiali.

STatuliberis datam libertatem adimi (10) ab herede non posse certum est: nec alienatio (11), nec usucapio statulibero, quominus existente conditione libertatem consequatur, nocere potest.

De verbis Græcis.

14. Impp. Theodosius et Valentin. AA. Florentino P. P.

DIrectas libertates Græcis (12) verbis liceat in testamentis relinquere (13), ut ita libertates directe datæ videantur, ac si legitimis verbis eas testator dari jussisset.

Ad constitutionem divi Marci.

15. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

CUm constitutio divi Marci (14) declaret, si quis [condito] testamento, vel sine testamento moriens, ut locus fiat ab intestato successioni, libertates reliquer[it], nemo autem adire velit defuncti hereditatem, eo quod [su]specta esse videatur, et fuerint libertates forsitan, et s[i] scriptis fideicommissariæ relictæ; licere vel cuilibet *ext[ra]neo* (15), vel *uni* (16) *ex servis*, qui et ipse liberta[te] donatus est, et pro sua periclitatur conditione, adire [he]reditatem sub [hac] conditione et satisdatione (17) quod et creditoribus omnibus satisfaciat, et libertatem i[m]ponat his, quibus voluit testator: variæ dubitationes [ex] hac constitutione emerserunt: nam si res hereditariæ [he]rede minime invento venierint, an post venditionem [ea]rundem rerum possibile sit, vel servum, vel quemlib[et] alium adire, et recuperare quidem ab emptoribus re[s], satisfacere autem libertatibus, et creditoribus, quærel[ba]tur: et licet D. Severus, semel rebus venditis hoc n[on] admisit, nobis tamen Ulpiani sententia admodum placu[it], maxime propter libertates, ne depereant, et post ven[di]tionem rerum annale remedium dare divi Marci con[sti]tutioni, intra quod et creditoribus omnibus satisfiat, [et] emptores nihil novi patiantur, qui annalem (18) sa[ne] sentiebant rescissionem [et] *licere servo, qui liberta[te] donatus est, vel alii cuidam extraneo, vel ante vendi[tio]nem rerum, vel post venditionem, intra annale ta[men] tempus adire hereditatem, et res recuperare, prius satis[da]tione danda*, ut tam libertatibus, quam creditoribus [sa]tisfiat.

§. 1. Sin autem libertatibus quidem omnibus satisfac[ere] quis polliceatur, creditoribus autem non in solidum, [sed] in partem solvere creditum, ille autem hujusmodi pact[io]nem (19) admiserint: sancimus, et in hujusmodi c[asu] consultissimi Principis locum habere constitutionem, [et] eum modis omnibus admittendum [esse] censemus: [ma]xime cum ex voluntate creditorum hæc interponitur; [no]lentibus (20) etenim creditoribus admitti talem pactione[m] nullo modo concedimus.

§. 2. Sin vero quidam ex servis libertatem ampl[exi] fuerint, alii autem censuerint esse respuendam: et in h[unc] casum extendenda est divi Marci oratio, et proculdub[io], et in hac specie audiendus est petitor hereditatis: et [ha]beat liberum arbitrium servorum, sive ad libertatem [ve]nire volunt, sive in servitute remanere. Licet enim [Ro]manam civitatem recusare (21) nemini servorum licit[um] sit (22): tamen in hoc casu, ne propter quorundam [in]devotionem alii maneant in servitute, volentibus quid[em] omnibus servis licere in libertatem pervenire, nolenti[bus]

(1) Testamento irrito facto, ne quidem libertates in eo datæ valent, nisi fuerit adjectum, ut pro codicillis valeret. *Synops. Basil.* 48. *tit.* 3. *c.* 67.

(2) *d. l.* 23. *l.* 24. §. 11. *ff. de fideic. libert.*

(3) Cur? clausula codicillaris testamentum sustinet. vid. Papon. 20. *Arrest.* 1. *Arrest.* 5.

(4) Hæc est clausula codicillaris. *l. ult.* §. 1. *supr. de codicillis*: adde *l.* 29. *ff. ad SC. Trebell.*

(5) Imo constat valere. *l.* 38. *ff. de fideic. libert.*

(6) Solennitas adeundi sublata. *l. ult. Supr. qui admitti.*

(7) *l.* 10. *Supr. h. t. l.* 25. *ff. h. t.*

(8) Collusio heredis non præjudicat libertati. *l.* 5. §. 1. *l.* 14. *ff. de appellat.*

(9) *d.* §. 1. *d. l.* 14.

(10) *l.* 7. *l.* 32. *infr. de liberali. l.* 3. *ff. de statuliberis.*

(11) Imo alienari potest. *l.* 30. *ff. de statuliber.* dixi ad Ulp. 2. §. 3.

(12) Vid. quæ dixi ad *l.* 11. *in princ. ff. de leg.* 3. et ad *l.* 21. §. 4. *supr. de testam.* adde *Nov. Theod. de testament.*

(13) Ratio dubitandi esse potuit, quod olim Græce legari non poterat. Ulpian. 25. §. 9.

(14) De qua *l.* 6. *supr. et Instit. de eo cui libertat. caus.*

(15) *d. l.* 6. §. 5. *infr. h. t.*

(16) *d. l.* 6. §. 5. *et Instit. de eo cui libert. caus.*

(17) *l.* 4. §. 8. *ff. de fideicommiss. libert. Instit. de eo cui [li]bertat. caus.*

(18) Annalis rescissio.

(19) Pacisci possumus cum creditore, ut minus debito solvam.

(20) Potest tamen dilatio debiti solvendi a Principe postul[ari]. *l.* 4. *Supr. de precib. Imp.*

(21) Libertas invito datur, *ut hic*: sic liberatio invito con[ti]git. *l.* 53. *l.* 91. *ff. de solut.* sic servus *in Querulo, sive Aul[ula]ria Plauti. Nobis* (inquit) *quotidie nuptiæ, natales, debacc[ha]tiones, ancillarum feriæ, propter hoc quidem, n[e]c manum[itti] volunt.* At invito beneficium non datur. *l.* 69. *ff. de reg. ju[r].* Invito etiam filio libertas non datur. *Nov.* 89. *cap.* 11. *l.* 5. [in] *fin. Infr. de emancipat.* Paulus 2. *sent.* 25. §. *ultim.* Cur? [quia] jure sui est commodum, quod eriperetur filio, si emanciparet[ur] invitus. vide Cujac. ad *l.* 62. *ff. de verborum obligat.*

(22) Cur ita? ne videatur libertas tantæ civitatis sperni: qu[am] alii magno redimunt, et impetrant ægre. Nec ineleganter Leo [in] *Novell.* 102. *in fin.* duplex beneficium accipere eum, qui cogi[tur] beneficium accipere.

n quibusdam, vel recusantibus, spontaneam servitu- imminere oportet, et quem patronum habere nolue-, dominum suum, et forsitan acerbum sentiant.

3. Sin vero non omnes libertates adimplere pollici- uerit, sed certum numerum servorum ex his, qui ibertatem venire [jure] sunt jussi: ' melius est, si em res hereditariæ sufficiunt ad implendos (1) cre- es: etiam omnibus servis dare libertatem, etsi hoc citus non est. Sin autem deest [aliquid] in exsol- is creditoribus, humanius est, ut pauci saltem per- int ad libertatem.

4. Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium imus: bellissimam autem repletionem præfatæ Con- ioni donantes, sancimus, ut si non unus veniat he- atis petitor, sed plures quidem uno (2) momento, ue (3), vel ampliores: omnibus detur licentia com- ter hereditatem adire, prius satisdatione ab omnibus , ut creditoribus, et libertatibus satisfaciant. Sin per intervalla temporum hoc fiat, qui primus ve- habeat prærogativam, si etiam satisdationem præsta- test. Illo autem cessante hoc facere, alii gradatim dum tempora petitionis succedant, et hoc intra an- tempus observetur.

5. Sin autem uno pollicente quosdam liberos facere, autem totos, alius emerserit, satisdationem paratus am præstare, quod omnibus (4) creditoribus et us libertatibus satisfaciat: æquissimum est eum ad- , ut omnes libertates indistincte celebrentur. quod egium damus, non solum servos (5), qui libertate us est, sed etiam ei (6), cui nulla libertas relicta ut aliquid venustum eveniat: ut per eum cui relicta as non est, aliis libertas imponatur.

6. Sed si quidem antequam prior hereditarias res et atem accipiat, hoc eveniat, secundo petitori, vel , vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri censemus. Sin autem jam rebus servo qui primus hereditatem datis, et libertatibus ab eo quibusdam hereditariis impositis, quidam servus alius heredi- , vel liber extraneus hoc facere maluerit: licebit m [hoc] ei impetrare, et sub majoribus pollicita- us et satisdationibus hereditatem accipere. Sed prior ertate petitor maneat, licet res ab eo distrahantur, nnibus intra annum (secundum quod dictum est) andis, ex quo prior petitor judicem adierit.

T I T. III.

E LEGE FUSIA (7) CANINIA TOLLENDA.

1. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

vorum libertates in testamento relictas, tam dire- as, quam fideicommissaria ad exemplum (8) inter vivos libertatum indistincte valere censemus, lege Fusia Caninia de cætero cessante, nec impediente testantium pro suis servis clementes dispositiones effectui mancipari. Dat. Kal. Jun. * AA. Conss.

T I T. IV.

DE FIDEICOMMISSARIIS (9) LIBERTATIBUS.

De hereditate non adita.

1. Impp. Severus, et Antoninus AA. Primo.

Cum proponas hereditatem ejus [testatoris] aditam (10) non esse, a quo tibi fideicommissariam libertatem relictam dicis, et ab intestato (11) alium, quam qui scriptus est, hereditatem possedisse: si non (12) a legitimo quoque herede fideicommissaria libertas repetita est, nullo jure præstari eam ab eo, qui rogatus non est, desideras. Plane si pecunia accepta heredem institutum omisisse hereditatem docueris, libertatem tibi præstare cogetur. PP. 13. Kal. Mart. Laterano et Rufino Conss. 198.

Si legatarius manumiserit, deinde codicilli falsi pronunciati sunt.

2. Imp. Antoninus A. Valerio.

Quamvis codicilli (13) quibus avunculo defunctæ legatus esse videris, falsi pronunciati sunt: tamen si ante motam criminis quæstionem, justam libertatem es a legatario consecutus, posterior eventus non infirmat ita datam libertatem. Plane secundum D. Hadriani constitutionem datur heredi viginti (14) aureorum repititio.

De natis ex statulibera.

3. Imp. Alexander A. Lucio.

Cum (15) libertatem mulieribus sub conditione datam proponas: quid dubium est, eos, qui ex his ante (16) impletam eam eduntur, servos nasci, et pertinere ad heredes jure dominii? His enim demum succursum est, qui post (17) moram præstandæ libertatis progeniti sunt, ut liberi [et] ingenui nati videantur.

(1) Id est, ut satisfiat creditoribus.
(2) Plures uno momento hereditatem possunt petere.
(3) Utique.
(4) Omnibus qui libertatem offert, ei præfertur qui certis it.
(5) *In princ. supr. et l. 6. supr. h. t.*
(6) *l. 50. in fin. ff. h. t.*
(7) De lege Fusia Caninia dixi 1. *Institut.* 7. adde Paulum 4. *iarum* 14. Ulpian. 1. §. 24. Gajum 1. *tit.* 2. adde *legem m. C. Theodosiano de Judæis.* ubi loquitur de numero ma- ndorum. Plautus in *Querulo*, ait, *Ad legem Portiam Ca- . Furiam, Fusiam.* et Vopiscus in Tacito, ibi, *Servos isit, intra centum tamen ne Caniniam transiisse videretur.* 37. *ff. de conditionib. et demonstrationibus.* quæ inscripta d legem Fusiam Caniniam: et *l.* 22. §. 1. *ff. de fideicomm.* ubi testator servat modum legis Caniniæ.
(8) Argumentum a contractu ad ultimas voluntates; id est, fa- ntractibus concessus ad ultimas voluntates potest extendi.

(9) 48. *Ecloga* 1. dixi ad *Lib.* 40. *D.* 5. *L.* 2. *Institut.* 24.
(10) *l.* 2. *supr. de testam. manumiss.*
(11) *l.* 1. *supr. si omissa sit causa testament.*
(12) *l.* 24. §. 11. *ff. h. t.*
(13) Manumisit Titius servum sibi falsis codicillis relictum? heres defuncti, idemque servi manumissi dominus, a manumissore servum vindicare, seu in servitutem revocare non potest, sed a manumissore æstimationem servi, hoc est, viginti aureos, *ut hic. Synopsis Basil.* 48. *tit.* 13. *c.* 1. *l. penult.* §. 1. *ff. de jur. patronat. l.* 47. *ff. de manumiss. testament.*
(14) Adde quæ scripsi ad *l.* 1. §. 5. *infr. de communi servo.* Goth. Adde *l.* 8. §. *ult. et l.* 9. *ff. de inoffic. testam.*
(15) Libertate mulieri sub conditione relicta, quos pendente conditione ea mulier parit, servos parit: quos post conditionem, et moram, liberos, *ut hic. Synops. Basil.* 48. *tit.* 13. *cap.* 2.
(16) *l.* 26. §. 5. *ff. h. t. l.* 16. *ff. de statulib.*
(17) *l.* 26. §. 1. §. 2. *l.* 53. *ff. h. t. l.* 22. *ff. de statu hom.*

De ea, quæ voluntate domini in libertate morata est, et ea quæ nunquam fideicommissariam libertatem petiit.

4. Idem A. Hadriano.

SI voluntate domini in libertate est morata (1), cui (2) fideicommissaria libertas relicta fuit: secundum Senatusconsultum (3), et Constitutiones ad id pertinentes civis Romana facta ingenuos (4) peperit. Sed si (5) nunquam ab ea libertas petita est, sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea servi sunt.

De minore.

5. Idem A. Dionysio.

MInor (6) annis lege definitis, nec per fideicommissum libertatem supremis suis [elogiis (7)] relinquere potest, nisi his, quorum causam probare potest.

De aliena ancilla.

6. Idem A. Maximo.

DEberi etiam alienæ ancillæ fideicommissariam libertatem placuit: nec (8) deficit hoc debitum, si (9) interim domina (si modo nihil ex judicio ejus qui, quæve reliquit libertatem, perceperit) noluit vendere: quia possit tempore procedente, ubicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas.

Manumissi quorum fiunt liberti.

7. Idem A. Nicomedi.

HI (10), quibus per fideicommissum libertas supremis judiciis relinquitur, eorum (11) liberti efficiuntur, a quibus manumittuntur. PP. Kal. April. Fusco, et Dextro Conss. 226.

De libertate collata in heredis, qui non adiit, arbitrium.

8. Idem A. Eutycheti.

CUm proponas fideicommissariam libertatem in ti[...] tam, si (12 uxori testatoris placuisset: licet [...] non adeunte hereditatem, pertinere cœperit ad fil[...] lida hereditas, non refragante tamen uxore testat[...] potes petere libertatem.

Si servus non adscripta libertate tutor detur.

9. Impp. VALERIAN. et GALLEN. AA. Daphnidi.

ETsi non adscripta libertate testator servum suum [...] torem filiis suis dederit: receptum (13) est [ta[...] et libertatis et *pupillorum* favore (14), ut per (15) [...] commissum (16) manumisisse eum videatur. Et si non suum proprium, sed alienum (17) servum condi[...] ejus sciens tutorem adscripserit: æque fideicommiss[...] libertatem datam (nisi aliud evidenter defunctum se[...] appareat) Prudentibus placuit.

De libertate in tempus dilata.

10. Iidem AA. Mercuriali.

FIdeicommissaria quidem libertas ita tibi rel[...] cum (18) testatoris filius ad annum vigesimum [...] tum pervenerit, non intercidit, licet heredem intra [...] stitutam ætatem decessisse proponas: tempore quo [...] quo, si viveret, præfinitam ætatem impleturus et, spem libertatis non intercidere, vetus placitum est.

Manumissionem necessariam esse.

11. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. [et CC.] Flaviano.

SI servus fuisti, ac tibi per fideicommissum libert[as] re[...] licta fuit, pervides sine (19) manumissione te [...]

(1) Puta manumissi inter amicos, aut per epistolam, aut convivii adhibitionem. Qui ita manumittebantur, jure veteri non fiebant liberi: sed in libertate tantum morari dicebantur. Nam mutata voluntate patroni in potestatem a domino poterant redeci: quod tamen prætor minime permisit, ut Ulp. in reliquiis quibusdam regularum scribit. Nam et manumissum a peregrino, qui peregrinæ conditionis erat, non civis aut Latinus, ut et Plinius docuit in epistola *ad Trajanum*, Prætor servire non permittebat. Sed postea lex eis Junia Norbana propriam libertatem dedit, ut fierent Latini, id est, ejusdem juris essent, cujus et Latini colonarii: adde Cujac. 18. *observ.* 20.

(2) Vid. *l.* 9. *supr. de testam. manumiss.*

(3) Rubrianum sc.

(4) Natus ex ea, quæ in libertate morata est, id est, minus solenniter manumissa, ingenuus est. inde colligunt, ex serva ingenuum nasci posse. *ut hic*: et *l.* 1. §. 1. *ff. de suis.*

(5) Hodie non cogitur petere, cum ipso jure sit libera. *l.* 15. *infr. h. t.*

(6) *l.* 4. §. 18. *ff. h. t.* dixi ad *l.* 4. *Supr. de testam. manumiss.*

(7) Id est, in testamento: testamentum, hominis supremum elogium.

(8) Et ita abrogatur §. 11. apud Ulpianum *tit.* 2.

(9) Alieno servo libertas relinqui potest. Quid si dominus eum nolit vendere? legatum non extinguitur, sed in futurum tempus differtur, tantisper dum dominus voluntatem mutet, *ut hic.* et §. 2. *Inst. de sing. reb. per fideicommiss.*

(10) Servus mihi relictus est, et a me per fideicommissum statu liber factus meus libertus est. *ut hic. Synops.* 48. *tit.* [...] non ejus qui mihi eum reliquit, ejusve heredum.

(11) Manumissus ex fideicommisso fit libertus manum[...] *ut hic. d.* §. 2. *v. qui autem.*

(12) Vid. *l.* 14. *ff. h. t.*

(13) Cur receptum hoc dicitur? nempe quia stricto jure [...] casu non idem est, aut non eadem est ratio. Qui servum [...] suis dat tutorem, servo dedisse libertatem intelligitur: du[...] vore, libertatis et pupilli: qui servum heredem facit, præ[...] quidem liberum eum fecisse. libertatis favore, at nullius pupilli causa. Priore casu duplex ratio libertatem collatam esse [...] Posteriore una tantum ratio libertatem confirmat. *Goth.* [...] quædam dicuntur favore recepto, innuitur jure stricto co[...] esse, de quo §. 1. *Instit. qui testam. tut.* text. est in *l.* [...] *in fin. ff. de fideicomm. lib.* vid. Gloss. *hic.* et Charond[...] *mil. lib.* 1. *cap.* 21. Ans.

(14) Vide Emanuelem Costam *lib.* 1. *select. c.* 25. et Fra[...] *de alienæ rei distract. cap.* 7. Mod.

(15) *l.* 10. *in fin. ff. de testam. tut.* adde *l.* 24. §. 10. *ff.* [...] *fideicomm. libert.*

(16) Hodie directo. §. 1. *Instit. qui testam. tut.* *l.* 5. [...] *igitur. Supr. de necessar.* vel potius utraque. Cujac. 18 *obs.* [...] Alii putant directam ex testamento, si tutor in eo datus [...] petere: fideicommissariam, si in codicillis, vel alia ultim[a volun]tate. vide Ant. Fabr. 6. *conject.* 16.

(17) Vid. *l.* 5. *supr. de testam. tut.*

(18) Libertas legatarii non perit heredis morte.

(19) Hodie etiam sine manumissione. vid. *l.* 15. *Supr.* [...]

em pervenire non potuisse : quapropter si verbis
riis constitutus servus libertatem accepisti, adire Præ-
Provinciæ te oportet, ut causa cogita, si tibi de-
libertatem perspexerit, ad manumittendum eum, qui
, urgeat ; vel si latitet, contra (1) latitantem in-
sito decreto tibi prospiciat.

De verbo, commendo.

12. Iidem AA. et CC. Hyrenio.
verbo, *Commendo* (2), testamento, vel codicil-
is non videri fideicommissariam libertatem relictam
] auctoritate juris declaratur.

De aliena ancilla, et de eo qui judicium testatoris agnovit.

13. Iidem AA. et CC. Pythagoridæ.
e donatam ante matrimonium uxori suæ, postea ei
gato relicto, testamento manumitti, seu codicillis,
rbis precariis a successoribus voluit : tam eos ad
ptionem, et manumissionem, quam eam, quæ in
dis (3) relictis defuncti consensit judicio, teneri,
e fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur.

De manumissione eorum, qui sunt in utero.

14. Imp. Justin. A. Juliano P. P.
n inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam
bertatem possibile esset relinqui servo qui adhuc (4)
tre portaretur, et homo fieri speraretur? Nos vetus
m decidentes, libertatis (5) favore censemus et fi-
missariam, necnon directam libertatem suam fir-
m habere sive in masculo, sive in fœmina, qui,
adhuc in ventre vehitur, ut cum (6) libertate
respiciat, etsi mater sua adhuc (7) in servitute
us eum, vel eam ediderit. Sin autem plures (8)
vel creatæ sint, sive unius fecit mentionem, sive
ter nuncupavit, nihilominus omnes ad libertatem
is veniant cunabulis : cum in ambiguis (9) sensi-
elius sit (et maxime in libertate, favore ejus)
rem amplecti sententiam. Dat Kal. Octobr. Lam-
et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De mora.

15. Idem A. Juliano P. P.
illam, sive servum, cum fideicommissaria libertas
relicta sit, sancimus, si mora libertatis a debitore
facta fuerit, sententia (10) Præsidis eripi in libertatem,
et nullo facto, aut voluntate ab herede expectanda : sed
talem habere eos libertatem, quasi (11) ab ipso testatore
directis verbis fuerint libertatem consecuti, cum satis im-
pium atque absurdum sit, heredes testatoris differre vo-
luntatem, maxime (12) cum ad libertatem respiciat.

De libertate relicta uni ex liberis ancillæ, quem rogatus elegerit.

16. Idem A. Juliano P. P.

Si quis in testamento (13) suo rogaverit suum heredem, ex liberis ancillæ suæ, quam (14) nominaverit, unum, quem elegerit, ad libertatem perducere : et cum ancilla unum, vel plures enixa est, heres neque dum superest, in libertatem aliquem adduxerit; vel cum deliberat, quis ad libertatem producendus est, ab hac luce fuerit subtractus : dubitabatur ab Antiquis, utrumne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniat? Sed veteris quidem juris altercatio multa sane super hujusmodi casibus resonuit. Nos autem (15) heredis coercentes malignitatem si non voluntatem testatoris adimpleverit, et mox cum potuerit, non elegerit unum ex liberis ancillæ, et eum libertate donaverit, sancimus compelli non solum eum, sed etiam heredes, vel successores ejus omnes ancillæ liberos in libertatem perducere: [neque enim] hoc contrarium (16) est sententiæ testatoris. Cum [enim] omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, et non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit : si non pareatur ejus voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem perveniunt. Similemque esse definitionem censemus, et si non ab herede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogaverit libertatem imponi. Sic etenim justo timore heredes et legatarii, vel fideicommissarii perterriti et voluntatem testatoris adimplere procurent, et sibi non ex omnium libertate quandam afferre patiantur jacturam. Quod si reclamaverint : sibi tale dispendium imputent (17), non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia. Dat. 15. Kal. Decembr. *Constantinop.* Lampadio et Oreste Conss. 530.

De servo legato, ut manumittatur.

17. Idem A. Juliano P. P.

Cum quidam servum suum ita legaverit, [ut] legatarius libertatem ei imponat (18), et heres ad hujusmodi legatum improbe (19) versatus, servum dare legatario de-

Contra latitantem decretum interponitur.

Verbum *Commendo*, non satis exprimit fideicommissum,
es : arbitrium permitit potius quam preces adhibet, quæ
nentis necessitati permissæ sunt. *l.* 41. §. 6. *ff. h. t. l.* 11.
de leg. 3. Paul. 4. *sent.* 1. §. 6. v. quæ not. ad *l.* 2.
codic. et ad *l.* 186. *ff. de verb. signif.*

Agnoscens legatum, judicio defuncti parere tenetur, *ut*
l. 40. *in fin. princ. ff. h. t.*

Vid. *l.* 24. §. 4. *ff. h. t.*

Cujus causa favorabilis. *Goth.* Hæc est 39. decisio ex quin-
novis Justiniani decisionibus. vid. Inglois. *Ans.*

Cum libertate solem respicere, id est, ingenuum et in ipsa
ate nasci.

Ex ancilla potest nasci ingenuus, *ut hic* : et *l.* 1. §. 1.
nis.

Libertatis favore pluralis numerus pro singulari, et e con-
pitur.

Vide *l.* 5. *vers. Quamvis. supr. de bon. quæ liberis. l.* 20.
l. 179. *D. de regulis juris.*

(10) Et ita sine manumissione heredis, *infr. h. t.* quod olim exigebatur. *l.* 4. *in fin. l.* 11. *supr. h. t.*

(11) Propter moram heredis, fideicommissaria libertas in quasi directam mutatur : et ex fideicommissario fit Orcinus libertus.

(12) Voluntas defuncti non est differenda, præsertim cum de libertate agitur.

(13) *Synops. Basil.* 48. *tit.* 13. *cap.* 3. *et* 1. Harm. 18. §. 16.

(14) Si libertas fideicommissaria est relicta uni ex liberis ancillæ, quem elegerit heres, illo moriente, nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur.

(15) Hæc est 40. decisio ex quinquaginta Justiniani. vid. Ingl. *Ans.*

(16) Oratio de incerto ex certis sua aptitudine continet universos. *Bald.*

(17) Sua cuique nocet contumacia.

(18) Vide Guibertum *lib.* 1. *quæst. jur.* c. 9. Rainaldum Corsum *lib.* 2. *indag.* c. 27. Mod.

(19) *l.* 26. *in fin. ff. h. t.*

dignatus est, ut etiam lite pulsetur, et judex non in ipsum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: veteris juris interpretes dubitabant, ne quod obstaculum libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit eandem deberi libertatem, a quo danda sit, utrumne ab herede, an a legatario? Et si heres imponat libertatem, an legatarius qnod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, sive in totum, sive ex parte, sive etiam nihil? Talem itaque altercationem resecantes (1), miramur (2), quare Judex, qui præpositus est in prædicta causa, non omnimodo condemnationem in servum, sed in æstimationem ejus fecerit: cum ipsius vitium etiam hujusmodi præbuit altercationi occasionem. Unde si talis quæstio emerserit: nullum quidem judicem ita esse stultum (3) putamus, ut hujusmodi proferat condemnationem: sed si legatarius immineat, quatenus ei servus restituatur, et post litem contestatam duorum (4) mensium spatium effluxerit, censemus illico ad libertatem eripi servum, et illum quidem liberum esse, heredem autem pro sua indevotione [in] omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: jure patronatus integro legatario servando.

TIT. V.

DE DEDITITIA (5) LIBERTATE TOLLENDA.

1. Idem A. Juliano P. P.

DEdititia conditio nullo modo in posterum nostram Rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus deleta: quia nec in usu esse reperimus, sed vanum (6) nomen hujus libertatis circumducitur. Nos enim, qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in nostris esse legibus, quæ re ipsa obtinent.

TIT. VI.

DE LATINA (7) LIBERTATE TOLLENDA, ET PER CERTOS MODOS IN CIVITATEM ROMANAM TRANSFUSA.

Præfatio. 1. *De epistola.* 2. *De manumissione acta.* 3. *De servo ægroto a domino relicto.* 4. *De p... tuta contra legem venditionis.* 5. *De his, qui domin... nus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes ca... ventilare videntur.* 6. *Si manumittens voluerit Latin... bertum esse.* 7. *De manumissione statuliberi.* 8. *Si ... nus, qui servum judicio liberali superavit, pretium ... acceperit.* 9. *De nuptiis et de dotalibus instrum...* 10. *Si dominus servum apud acta filium suum nom... rit.* 11. *De instrumentis servitutis servo traditis, ve... ruptis.* 12. *De jure antiquo Latinitatis vel libertatis ... tionem faciente, et de variis modis liberandi su...* 13. *In quibus casibus hæc lex locum habeat.*

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm dedititii liberti jam sublati sint: ea propt... imperfectæ Latinorum libertas incertis vestigiis tit..., et quasi per satyram (9) inducta adhuc remanet, ... non inutilis quidem pars ejus diminuitur, quod autem ... re ipsa rationabile est, hoc in jus perfectum deducitur. ... enim *Latini* liberti ad similitudinem antiquæ Latin..., quæ in colonis (10) missa est, videntur esse intro..., ex qua nihil aliud Reipublicæ, nisi bellum accessi... le (11): satis absurdum est, ipsa origine (12) rei ... ejus imaginem derelinqui. Cum igitur multis modis ... ne innumerabilibus Latinorum introducta est conditio (13) et leges diversæ, et Sanatusconsulta introducta ... [et] ex his difficultates maximæ emergebant tam ... ge Junia (14), quam ex Largiano (15) Sanatusco...

(1) Hæc est decisio 41. ex quinquaginta novis decisionibus Justiniani. vide Inglois. *Ans.*

(2) Quoties res, quæ petitur, dari potest, ineptum est reum ad æstimationem ejus condemnari. Alioquin sententia a libello differret: quod esse non debet. *l.* 18. *ff. commun. divid.* vid. Oldend. *de sent. et re judic. cap.* 17.

(3) Stultus est judex qui cum res petitur, in æstimationem condemnat, si res præstari potest et debet.

(4) Adde *l. ult. ff. qui sine manum.* vide Cujac. *c.* 13. *de præscript.*

(5) Vide §. 4. *Inst. de success. libert.* Ulpian. 1. §. 11. *et* 20. §. 14. *et* 22. §. 2. Cajus 1. *tit.* 1. §. 4. *Nov.* 78. §. 3. *Instit. de libert.* huc etiam pertinet *l.* 43. *ff. de fid. lib.* vid. Paul. 4. *sent.* 12. §. 4. 5. 6. 7. 8.

(6) Dedititii qui fuerint, vide Cajum *d. loco.* Ulpian. 1. §. 11. adde quæ scripsi ad *l.* 7. §. 7. *ff. de dolo.* et Theophil. *de libertinis in fin.* Isid. *l.* 8. *c.* 4. Testamentum facere eis non licebat. Cajus *d. loco.* §. 5. Ulp. 20. §. 14. aut ex testamento capere, nullaque ratione ad civitatem priorem perduci. Cajus *d. loco.* §. 5. heredes institui. Ulp. 22. §. 2.

(7) Latina libertas quid, vide §. *ult. Inst. de libert.* §. 4. *Inst. de success. libert.* Ulp. 1. §. 5. 10. *et* 19. §. 4. *et* 20. §. 14. Caj. 1. *tit.* 1. §. 3.

(8) Vide Marcum Vertranium *de jur. liber. c.* 7. et Jac. Rævardum *de auctor. prudent. perinde c.* 7. Mod.

(9) Per Satyram inductum esse, est tumultuarie et confuse, hinc *imperium per satyram dare: per satyram sententiam exquirere: per satyram abrogare et derogare:* Festus in Satyra: *Per satyram exquirere sententias.* Salust. in Jugurtha: *Per satyram ædilem fieri.* Liv. 1. apud Diomedem 3. *c.* 7. *Opus per satyram collectum.* §. 1. *vers. Et primi. Constitutione ad antecessores.* sic apud autorem Panegyrici Flaviensium Constantino dicati, *Neque enim quasi per satyram confundenda sunt beneficia tua.* ... *ra lex*, lex multis aliis legibus conferta. Festus *d. loco.* q... rogatu multa simul comprehendit. 3. *Diomedes* 7. quæ d... bus rebus simul loquitur. Isid. 5. *Etymol.* νόμος π λλα ... ut et *Satyra* cibi genus ex variis rebus conditum. Fest. ... Satyra genus farciminis multis rebus refertum. Varro 2. *P... rum quæstionum.* Satyra est uva passa et polenta et nucl... mulso conspersi. Satyra lanx quæ referta variis multisque ... in sacro apud priscos Diis inferebatur, cujus generis lan... Georgicis Virgilius meminit. vid. 3. *Diomedem* 7. Varron... teri tabula ænea apud Appianum, *extra quam si quid ... ra foret.*

(10) Vide Ulpian. *d.* §. 4.

(11) Bellum civile fuit adversus Latinos, Hetruscos et ... cujus meminit Florus *abbreviator* 71. Appianus 1. *belli* ... Florus 3. *cap.* 18. Plin. de viris illustribus, *cap.* 63. 75. ... c. 8. Plin. 33. *cap.* 1. Eutrop. 5. *cap.* 1. August. 3. *d* ... *te* 17. *et* 26. Orosius 5. *c.* 18. Plutarchus *in Sylla.* Solinu... Euseb. *in lib.* 5. *de tempor.*

(12) Origine sublata, non est cujus fit imago.

(13) Latinorum conditio hæc erat, ut liberi vivebant m... bantur ut servi, veluti cum spiritu libertatem exuentes ... enim bona a manumissoribus occupabantur, non jure he... quoniam nulla est servi hereditas, sed jure peculii: idqu... le... Julia Norbana. Theophil. §. 4. *Inst. de success. libert.*

(14) Lex Norbana conditionem Latinorum prima reperit. ... §. 3. *Inst. de libert.*

(15) Dixi ad *Novell.* 78. adde §. 4. *Inst. de succe...* Porro senatusconsultum Largianum in Latini defuncti bo... neo manumissoris heredi, manumissoris filium præponeba... minatim non erat a patre exheredatus. *d.* §. 4.

non ex Edicto (1) divi Trajani, quorum quidem plefuerant nostræ leges, non autem in rebus (2) [eorum] rat experimentum: studiosissimum (3) [nobis] vin est, hæc quidem omnia et Latinam libertatem rese-e, certos autem modos eligere, ex quibus antea quim Latina competebat libertas, in præsenti autem Rona defertur conditio, ut his præsenti lege enumeratis, civibus Romanis nascentibus, cæteri omnes modi, per os Latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, non Latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis m patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso (4) pore mortis in eandem personam simul et libertas et vitus concurrant: et qui quasi liber moratus est, eriur non solum in mortem, sed etiam in servitutem?

. 1. Sancimus itaque, si quis *per epistolam* (5) sern suum in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc re quinque (6) testibus adhibitis, qui post ejus lis, sive in subscriptione positas, sive per totum tem effusas, suas literas supponentes, fidem perpetuam unt chartulæ præbere. Et si hoc fecerit, sive per se pendo, sive per tabularium (7), libertas servo comit quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, ut patrono vivente et libertatem, et civitatem Romanam eat.

. 2. Sed et si quis *inter* (8) *amicos* libertatem dare o suo maluerit: licebit ei similiter quinque testibus bitis suam explanare voluntatem; et, quod liberum m] esse voluerit, dicere: et hoc sive inter acta fueestificatus, sive testium voces attestationem sunt amæ, et literas tam publicarum personarum, quam ten habeant, simili modo servi ad civitatem Romanam lucantur, quasi ex codicillis similiter libertatem adintes.

3. Sed scimus hoc etiam esse in antiqua Latinitate, Edicto (9) divi Claudii introductum, *quod si quis servum suum ægritudine* (10) *periclitantem* [*a*] *sua domo publice ejecerit, neque ipse eum procurans, neque alii eum commendans, cum erat ei libera facultas, si non ipse ad ejus curam sufficeret, in Xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adjuvare, hujusmodi servus in libertate Latina antea morabatur: et quem ille morientem antea dereliquit; ejus bona iterum, cum moreretur, accipiebat.* Talis itaque servus libertate necessaria, domino etiam nolente, re ipsa donatus, fiat illico (11) civis Romanus, nec aditus in jura patronatus quondam domino reservetur. Quem enim a sua domo suaque familia publice repulit, neque ipse eum procurans, neque alii commendans, neque eum in venerabilem Xenonem mittens, neque consueta ei præbens salaria, maneat ab eo ejusque substantia penitus segregatus tam in omni tempore vitæ liberti, quam cum moriatur, necnon postquam jam in fata sua concesserit.

§. 4. Similique modo, si quis ancillam suam sub hac conditione alienaverit, *ne* (12) *prostituatur*, novus autem dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentaverit, vel si pristinus dominus injectionem manus in tali alienatione [sibi] reservaverit, et cum ad eum fuerit reversa [ipse] ancillam prostituerit: illico in libertatem Romanam eripiatur: et qui eam prostituerit, ab omni jure patronatus repellatur. Qui enim ita [demum] degener et impius constitutus est, ut talem exerceat mercationem, quomodo dignus est vel ancillam, vel libertam eam habere?

§. 5. Sed et *qui domini funus pileati* (13) *antecedunt*, vel in *ipso lectulo* (14) *stantes cadaver ventilare videntur*, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris, vel heredis: fiant [illico] cives Romani. Et ne quis vana liberalitate jactare se concedatur, ut populus quidem eum quasi humanum respiciat, multos pileatos (15) in funus procedentes adspiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in

) Hoc edicto cavebatur, ut si quis Latinus, invito aut inscio ino, civitatem Romanam sibi petiisset: viveret quidem is, ut , et omnia ageret, quæ civium Romanorum essent, verum ut ius moreretur. *d.* §. 4.

) Vide *l.* 2. *supr. comm. de legat.*

) Id est, utile, conducibile.

) Liberi igitur vitam agebant, atque ipso ultimo spiritu litem amittebant, et quasi servorum bona, quasi jure peculii, missores detinebant. §. 4. *Inst. de success. libert.* Salvian. 3. *ccles. Jugo Latinitatis addicuntur, quos scil. jubent sub lirum quidem titulo agere viventes, sed nolunt quidquam habeorientes, negato his ultimæ voluntatis arbitrio: etiam quæ stites habent, morientes donare non possunt.* Hæc Salvianus. ontrarii erant manumissi *denariales* (ex lege, denario jactato missi) et Chartularii manumissi per epistolam. *Burchardus*, *lphus rex Longobard. tit. de manumiss.* vide Cujac. 4. *obs.* 5.

) De manumisso per epistolam videndus est Cajus 1. *tit.* 1. §. 3. Quemadmodum per epistolam quis manumittat.

Tabularii inter cætera dabant operam scribendis manumisbus, *ut hic.*

) De manumisso inter amicos Cajus *d. loc.* adde §. 1. *Inst. ert.*

De quo vide *l.* 2. *ff. qui sine manumissione.* et Suetonium.

) *Novell.* 22. *cap.* 12. *Novell.* 153. *cap.* 1. *l.* 4. §. 5. *supr. m. libert.* adde *l.* 2. *infr. de infantib. exposit. l. ult. ff. pro icto. l.* 13. *ff. de statu hom.*

) Servus æger a domino expositus, illico fit civis, *ut hic*: dicio tamen relictus non fit. *l.* 13. *ff. de statu hominum.*

) Vide *l.* 1. *supr. si mancip. ita venier. ne prostituatur.*

) Pileus, libertatis insigne, *ut hic, et infr. h. t.* adde *l.* 10. *de testam. manum.* moris erat servis, simul atque manumisent, demere capillos, et capiti calvo pileum imponere, ut uasi symbolo tempestatem servitutis viderentur effugisse, ut agio liberati solent. *Nonius.* Huc alludere Paul. *Act.* 27. 34. videtur, in summo naufragio constitutus, οὐδενὸς θρὶξ, inquit, ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Juvenalis satyra 12. *gaudent ibi vertice raso Garrula securi narrare pericula nautæ.* Plaut. *in Amphitruone, ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.* Contra coma apud Spartianos libertatis erat insigne. Aristoteles *Rhetoric.* 1. ut apud Gallos ingenuitatis, unde Gallia comata, libera. Alii igitur putant, caput manumissis adrasum, ut ea ratione significarent se mutatos, et quasi novos homines factos: id enim vel apud Athenienses servabatur, teste Suida in ἀνδραποδώδη τρίχα. Porro ad id quod de pileo dixi, referenda est hæc clausula Cuspidii testamento inserta: *Tauro pileum do.* Ita directo manumissi funus defuncti præcedere solebant, ut Appian. indicat *in Mithridate*, dum Prusiam Bithyniæ regem gestasse pileum refert, ᾧ τρόπῳ τινὲς προΐασι τῶν ἐν ταῖς διαθήκαις ἐλευθερωθέντων: Persius 5. *Hæc mera libertas, hæc nobis pilea donant*, et a Plauto *in Captiveis*: et in Aurelii Victoris breviario dicuntur pilei manumissionis, id est, libertatis. Sueton. *in Tiberio.* Hinc *ad pileum vocare*, Liv. *l.* 3. *dec.* 3. *et* 10. *et* 4. *decad.* 8. *et* 5. adde Senec. 6. *ep.* 47. adde Livium 24. 26. 34. 45. 48. De pileo hoc adjicere visum est, pileatos servos venum ire solitos. vide 7. *Gell.* 4. Porro an et quomodo pileati Romani alias diximus. Hoc etiam notandum est, videri manumissos solitos fuisse albas vestes sumere. Tertull. *de resurrect. carnis, si familiam tuam libertate mutaveris, et vestis albæ nitore.* vide Cujac. 3. *obs.* 24. adde Antonium Gutherium *in Polyhistore cap.* 1. ubi de veteribus nudo capite propalam incedentibus, sed et manumissi quoque sumebant plerumque patronorum nomina, ut autor est Artemidorus in ὀνειροκριτικοῖς. dixi ad *l.* 9. *infr. de liberali causa.* De pileis plura nos aliquando, Deo dante, *in nostris ad hunc locum Commentariis* dicemus.

(14) Lecti præferebantur in funere. Tacit. *lib.* 16. *Tres igitur lectulos ad suprema retineri jubet.* Cicero 2. *de Legib. Ne lecti plures inferrentur lege sancitum est.* adde Halicarn. *lib.* 4.

(15) Servi pileati cadaver domini antecedentes, vel in lecto cadaveris stantes liberi efficiuntur, dixi *superius.* et in Commentariis dicemus quoque plenius.

pristina servitute, publico testimonio defraudati: fiant itaque et [hi cives] Romani: jure tamen patronatus patronis integro reservato.

§. 6. Illo proculdubio observando, ut si quis sive in testamento, sive vindicta quendam manumiserit, licet (1) hoc dixerit vel scripserit, quod voluerit [eum] esse Latinum; supervacua adjectio Latinitatis aboleatur, [et] ita fiat civis Romanus; ne modi qui ab antiqua observatione in civitatem Romanam homines perducebant, per privatorum (2) voluntates diminui videantur.

§. 7. Sed et si sub (3) conditione quidem libertatem servo suo reliquerit, et adhuc pendente conditione extraneus heres libertatem ei imposuerit: non ut antea Latinus, sed civis (4) fiat (5) Romanus. Et si quidem conditio defecerit, ipsius heredis qui libertatem imposuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta [conditio:] ne eripiatur liberis forsitan, et cognatis jus patronatus, Orcinus (6) libertus videatur, et ad eum jura patronatus derveniant, cui leges concedunt.

§. 8. Illud etiam satis acerbum nobis visum est, quod putabat antiquitas, si in liberali judicio superatus fuerat servus a domino, deinde servi (7) pretium ab aliquo ei persolutum est, in Latinitate eum remorari: quemadmodum enim rationabile est, et pretio eum perfrui, et mortis liberti tempore denuo eum in servitutem deducere, cum non sint ambo casus sibi consentanei? Et in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, jure patronatus minime ei subnixo: quia ipse quadammodo sibi libertus invenitur.

§. 9. Sed et si quis homini libero suam ancillam (8) in matrimonium collocaverit, et dotem pro ea conscripserit: (quod solitum est in liberis personis solum procedere) ancilla non Latina, sed civis efficiatur Romana. Si enim hoc, quod frequentissime in cives Romanos, et maxime in nobiles personas fieri soles, id est, dotalis instrumenti conscriptio, et in hac persona adhibita est, necessarium est, consentaneum effectum hujus scripturæ observari.

In Authent. de nupt. §. si vero ab initio. et §. adscriptio. coll. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 10. et 17.

AD hoc qui suam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanquam liberam: sive confecerit dotalia instrumenta sive non; aut sciens eam duci, tacuit ex studio: dominium ejus amittit, eaque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de servo. Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas studiosa interveniat, et quis credidit liberæ se jungi personæ, illa vero famula existere declaretur: ipso jure matrimonium non tenet. Adscriptio autem alieno nubere liberam non licet ignorante, vel sciente, nec consentiente domino: immo datur licentia domino per se, vel per Præsidem abstrahere adscriptium suum et plagis mediocribus eum castigare.

§. 10. Similique modo si dominus inter acta quend servum filium suum nominaverit (9), voci ejus qu tum ad liberam conditionem, credendum est: si e ipse tali affectione fuerit accensus, ut etiam filium su nominare non indignetur; et hoc non secreto, neque ter solos amicos, sed etiam actis intervenientibus, et qu in judicii figura nominaverit, quomodo potest eum vum iterum saltem morientem habere? sed perduca et ipse in civitatem Romanam, vera libertate, et n falso sermone domini sui sustentatus.

§. 11. Ille autem novissimus antiquæ Latinitatis dus in civitatem Romanam translatus eligendus est, quis instrumenta (10), ex quibus servus ostendebatu, vel dederit servo, vel corruperit. Sed ne furandi occa servis forsitan detur, et sua malignitate in libertat perveniant: talis modus certa, et indubitata probat manifestetur, ut testibus præsentibus non minus quin dominus instrumenta, vel det famulo suo, vel dele, aut alio modo corrumpat. Ex eo igitur modo civitat Romanam ei competere censemus, salvo jure patronat tam in hac specie, quam in cæteris: nisi ubi special hoc patronis denegavimus.

§. 12. His tantummodo casibus ex omni jure Latin tis antiquæ electis, cæteri (11) omnes modi, qui in bris prudentium, vel constitutionibus enumerati sunt, nitus conquiescant: nec Latini ab eis procedant, maneant (ut dictum est) servi in sua conditione, tali remedio abuti concedantur: et ne in posterum aliq jus Latinæ libertatis nostris legibus incurrat, lex J taceat, Largiano Senatusconsulto cessante, sileat Edictu divi Trajani, quod [ex] ea sequebatur, et si qua lex, vel Senatusconsultum, vel etiam Constitutio lo tur de Latinis: ea inefficax, quantum ad eam parte, remaneat, et triplex antea via libertatis, quæ mul ces introducebat ambages, uno directo tramite discat bulare. Quod si aliqua lex vel constitutio libertatis mentionem, non autem Latinitatis: ea pro civitate mana loqui intelligatur.

§. 13. Sed si quidem liberti jam mortui (12) su, et bona eorum quasi Latinorum his quorum intereat, gregata sunt, vel adhuc vivunt, nihil ex hac lege novetur: sed maneant apud eos jure antiquo firmiter tenta, et vindicanda. In futuris autem libertis pr constitutio locum sibi vindicet. Dat. Kal. Nov. Const post consulatum Lampadii et Orestis iv. Conss.

TIT. VII.

DE COMMUNI (13) SERVO MANUMISSO

1. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

IN communes servo, eorumque libertates, et quando cuidam domino pars libertatem imponentis accres, necne, et maxime inter milites qui hujusmodi imponi

(1) Non attenditur voluntas testatoris Latinum facere gestientis.

(2) Jus publicum testamento mutari non potest, *ut hic*, *et l.* 55. *ff. de leg.* 1. *l.* 5. §. 7. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 42. *ff. de oper. libert.*

(3) Si heres manumittit servum pendente conditione libertatis sibi relictæ, tenet libertas: sed cujus sit libertus, eventus ostendit.

(4) *l.* 3. §. 15. *ff. de statulib.*

(5) Atqui nemo contra defuncti voluntatem manumittendus. *l.* 31. §. 1. *ff. ad SC. Trebellian.*

(6) Dixi ad Ulp. 2. §. 8.

(7) Si pretium recipit dominus, ut servus in libertate moretur, vel ut manumittatur, non fit libertus Latinus, sed libertus tan

(8) Si dominus jungit ancillam libero, libera efficitur. *Nov.* 22. *cap.* 11.

(9) Servus apud acta filius a domino nominatus, non fit dem filius, sed liber. *Inst. de adopt. in fin. et ibi Theophil*

(10) Servitutis instrumento servo tradito, vel corrupto quinque testibus servus fit liber.

(11) Leges de Latina libertate abrogantur.

(12) Hæc constitutio non pertinet ad libertos jam mortuos

(13) Paul. 4. *sentent.* 12. §. 1. Ulpian. 1. §. 18. 19.

ertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres juris tores: et inventa est constitutio apud Martianum in institutionibus (1) divi Severi, per quam idem Impe-tor disposuit necessitatem (2) imponi heredibus militis mparare partem socii, et servum libertate donare. Sed alia constitutio [divorum] Severi, et Antonini prin-pum reperta est, ex qua generaliter necessitas (3) im-nebatur socio partem suam socio vendere, quatenus li-rtas servo imponatur: licet nihil lucri ex substantia so-morientis alii socio accedat, pretio videlicet arbitrio ætoris constituendo, secundum ea quæ [et] Ulpia-s (4) *lib.* 6. *fideicommissorum*, et Paulus *lib.* 3. (5) *eicommissorum refert*: Ubi et hoc relatum est quod et xtus Ælius (6) juris antiqui conditor (7) definivit, lium per Prætorem compelli (8), suam partem ven-re, quatenus liber servus efficiatur, quod et Marcellus d Julianum (9) *in ejus Digestis* (10) notat (11): que Marcellus, cum Julianum notaret, retulisse pa-t est.

§. 1. His itaque apud veteres juris auctores inventis, identes (12) tales altercationes generaliter sancimus, ut lla inducatur differentia militis seu privati in servis mmunibus: sed in omnibus communibus (13) famulis, e inter vivos, sive in ultima dispositione libertatem is legitimam imponere communi servo voluerit, hoc at: necessitatem (14) habente socio vendere (15) par-n suam quantam in servo possidet, sive dimidiam, si-tertiam, sive quantamcunque. Et si plures sint socii, ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes ne-sitatem habere partes suas quas in servo possident, vende-(16) ipsi qui libertatem servo imponere desiderat, vel edi ejus: licet et ipse communis servus heres institu-sit, et hoc moriturus dixerit: ita tamen, ut omni-do ipse qui partes alias comparaverit, vel heredes ejus rtatem imponant.

§. 2. Sin autem socius vel socii recusaverint pretium ipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas sonas; et sigillo impresso in (17) ædem sacram depo-e, et sic habere facultatem servum libertate donare, eum habere plenissimam libertatem, et civitate Romana perfrui, et nullum timere ex sociis: sibimet enim imputent, si cum liceret [eis] lucrari pretium, hoc accipere distulerunt.

§. 3. Sed ne circa peculium servi aliqua fiat dubitatio: peculium ejus in omnes socios pervenire jubemus ex partibus, pro quibus quisque dominium servi possidet. Licentia (18) concedenda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam ejus peculium, quod ei attingit, liberto concedere. Jura autem patronatus proculdubio pro suo ordine ad eum venire, qui libertatem donavit.

§. 4. Sin autem servus ratiociniis suppositus est: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, Præsidem Provinciæ, vel competentem judicem tempus statuere [oportet] intra quod debeat ratiociniis antea factis, et debitis, quæ ex his apparuerint, redditis, ita ad libertatem venire.

§. 5. Ne autem quantitas (19) servilis pretii sit incerta, sed manifesta: sancimus servi pretium, sive ancillæ, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis taxari: his videlicet, qui usque ad decimum annum suæ venerint ætatis, in decem (20) tantummodo solidis ponendis. ✝ Sin autem aliqua arte (21) præditi sunt, exceptis Notariis, et Medicis, usque ad triginta solidos pretium eorum redigi, sive in masculis, sive in fœminis. ✝ Sin autem *notarius* sit, vel *medicus*, sive masculus sive fœmina (22): notarius (23) quidem usque ad quinquaginta, medicus (24) autem usque ad sexaginta taxetur.

✝ Sin vero *eunuchi* (25) sint servi communes, majores decem annis: siquidem sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur, si autem artifices, usque ad septuaginta. Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta solidis æstimari volumus, et eorum partem competentem sociis accipient, et libertatem eis per competentes Judices imponere compellentur.

§. 6. Sin autem uno ex sociis libertatem, sive imponere, sive relinquere servo cupiente et pretium dante, alter, vel alteri ex his ipsi se velle dixerint libertatem imponere, et pretium dare, melior quidem causa erit ejus, qui primus ad hanc rationem pietatis (26) pervenit. Si tamen sub obtentu libertatis, et ipsi ad hoc prosiluerint,

(1) *Institutionibus*, Cujac. *hic*.
(2) De servo communi a milite manumisso.
(3) De servo communi a pagano manumisso.
(4) Vide Ulpian. *d. loco*.
(5) Adde Paul. *d. loco*.
(6) *Cæcilius*, Hal. vide Cujac. 7. *observ*. 25. ubi de variis ellationibus Jurisconsultorum tractat.
(7) Scripsit enim Ælius *ad leges* 12. *tabul*.
(8) Vide *l*. 2. *supr. de comm. rer. alien*.
(9) *l*. 30. *ff. de liberali causa*.
(10) Est et hæc Marcelli sententia in *l*. 16. *ff. de SC. Silaniano*.
(11) Hæc est 43. decisio ex quinquaginta novis Justiniani. vide lois. *Ans*.
(12) Marcellus notas composuit ad Digesta Juliani.
(13) Communes famuli, id est, paganorum famuli.
(14) §. *ult. Inst. de donat. l*. 18. *ff. de vulgari*.
(15) Et ita pars socio non adcrescit, ut olim. vide Ulp. 1. 18. §. 19.
(16) Inviti nonnunquam cogimur res nostras vendere. vide quæ psi ad *l. invito*. 69. *l. invitus*. 156. *ff. de reg. jur*.
(17) Deponebantur res, ut sæpius, in ædem apud sacerdotes: us rei extat exemplum apud Plautum *in Bacchidib*. æditus. oph. περὶ ἀναβάσεως. Herodianus refert *in Marco*, sub Commodo templum Pacis arsisse, in quo multa privatorum deposita nbusta. Idem Hierosolymis factum ac servatum fuit. 2. *Machab*. 3.
(18) Alias peculium nisi legetur, non debetur. *l*. 1. *infr. de* ulio *ejus qui libert. mer*. §. 20. *vers. peculium. Inst. de legatis*.
(19) De servorum pretiis legitimis, adde *Synops. Basil*. 7. . 6. *ex lib*. 48. *tit*. 14. *c*. 4. et 1. Harm. 18. §. 15.

(20) Æstimatio hæc vulgaris servi fuit. *l*. 3. *supr. comm. de leg. l*. 2. *supr. de fideic. libert. l*. 31. *ff. de minorib. l*. 8. §. 17. *l*. 9. *ff. de inoff. l*. 47. *ff. de manum. testam*. olim quindecim. *l. ult. ff. de cond. instit. l*. 35. §. 3. *Infr. de donat. l*. 26. *in fin. ff. mandati*. his adjiciendum, bona fide duobus etiam solidis ancillam emi posse. *l*. 74. *ff. de furtis*.
(21) Servorum artificum pretium.
(22) Fœminæ medicinam exercuerunt.
(23) Servi notarii pretium. adde *l*. 3. *supr. commun. de legat*.
(24) Servi medici pretium. vide *d. leg*. 3. Hinc colligas, veteres medicinam per servos exercuisse. *ut hic. et l*. 3. *supr. comm. de legat. l*. 25. §. 2. *ff. de oper. libert*. Sueton. *Nerone*. 7. Quintil. 2. Senec. 3. *de beneficiis*. 24. Cicero *pro Deiotaro*. Varro 1. *de re rustica* 16. Galenus 1. *de curatione*. ut et per libertos. *l*. 25. §. 2. *l*. 26. *ff. de operis libert. l*. 31. §. 6. *ff. de fideicomm. libert*. Postea Julius Cæsar Medicinæ professores civitate donavit, *teste Suetonio* 42. a Julio Augustus valetudine recuperata ope liberti Musæ (cui et jus aureorum annulorum et ingentem pecuniam cum bonis dedit: quemadmodum etiam patres eidem statuam ære collato, juxta signum Æsculapii statuerant *teste Sueton*. adde 19. Plin. 8. *et* 25. *c*. 7. *et* 29. *cap*. 1.) universo Medicorum ordini immunitatem civilium munerum dedit. *Dion*. 53. Hujusmodi postea immunitas Medicis Vespasiani, Hadriani et aliorum imperatorum rescriptis conservata fuit. *l. ult*. §. 30. *ff. de munerib. l*. 5. *infr. de professorib. et medicis. lib*. 10. *tit*. 52. ubi dixi *de immunitate medicis concess*.
(25) Servi Eunuchi pretium. vide *d. l*. 3.
(26) Causa libertatis inter pias causas numeratur. his adde quæ de libertate dixi *d. l*. 20. *ff. de reg. jur*.

tunc judicem competentem omnes compellere sine pretio ei libertatem imponere : peculio quidem in omnes secundum partem dominii distribuendo ; jura autem patronatus secundum sui naturam omnibus , qui libertatem imposuerint , æqualiter habentibus.

§. 7. Jus autem accrescendi (1) , quod antiqua jura in communibus servis manumittendis introducebant , nullius esse momenti , nec in posterum frequentari penitus concedimus. Dat. Kal. April. LAMPADIO , et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si alter ex dominis partem , quam habet in servo , ipsi legavit , dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere. Salic.

2. Idem A. Juliano P. P.

CUm apud omnes jurisperitos hoc placitum est , ut servus communis apud unumquemque dominum partim sit proprius (2) , partim alienus , ut ex hac causa possit et ipse legato honorari , et ipse legari , hujusmodi incidit quæstio : Duo , vel plures domini communem servum habebant , sed unus ex his ipsi servo suam partem , quam in eo habebat , legavit. Et semel accepta dubitationis occasione , hoc vetustas in magnum extulit certamen. Nos igitur sensum hujus legati crebra indagatione aggredientes , duplicem eum esse opinamur : aut enim putavit testator liberum fieri posse ex parte servum , qui hujusmodi legatum ei reliquit : aut , si hoc minime cogitavit , affectus socii fecit , ut ei acquiratur : heredes autem suos eundem servum possidere minime voluit : ut sit manifestum a suo patrimonio penitus esse eum alienatum. In tali itaque comparatione nos , qui fautores (3) libertatis sumus , sic ambiguam testatoris interpretamur (4) voluntatem , tanquam si voluerit eum libertate in sua parte donare. Et cum jam de communibus servis manumittendis statuimus , quid in hujusmodi casibus fieri oporteat : ex illius sanctionis tenore , et hujusmodi species sit definita. Fiat itaque liber ex parte quidem testatoris, secundum [ejus] voluntatem : ex altera autem parte , ex nostra definitione , pretio (5) secundum prædictæ (6) constitutionis tenorem , [vel socio] , vel sociis ab herede præstando, vel si accipere noluerint , tam [eam] offerendo (7) , quam consignando , et periculo (8) eorum deponendo : cum satis abundeque imperiale (9) est , humaniorem sententiam pro durioribus sequi.

TIT. VIII.

DE SERVO PIGNORI (10) DATO MANUMISSO

Maritus dotis dominus servum dotalem manumittit , si non invita uxore , cui specialiter pignori dedit. Salic.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Proculo.

LIcet dotale mancipium vir , qui solvendo est , potest manumittere : tamen si te pignori (11) quoque datum mulieri apparuerit , invita ea non posse libertatem adsequi , non ambigitur.

Tacita bonorum obligatio , etiam fisci , non impedit libertatem servi , nisi fraus , et eventus intervenerit. Salic.

2. Iidem AA. Abascanto.

LIbertas a debitore fisci (12) servo data , qui pignori non est ex conventione speciali (13) , sed tantum privilegio fisci obligatus , non aliter infirmatur , quam si hoc fraudis consilio effectum detegatur.

Etiam expressa generalis obligatio bonorum non impedit servum manumitti. Salic.

3. Iidem AA. Antonio.

AB (14) eo , qui bona sua pignori obligavit , *quæ (15) habet* , *quæque habiturus esset*, posse servis (16) libertatem dari certum est. Non (17) idem juris est in servis , qui pignoris jure specialiter (18) traditi vel obligati sunt.

Consentiente creditore , debitor jure manumittit servum, quem specialiter pignori dedit. Salic.

4. Imp. ALEXAND. A. Sabiniano.

SI (ut proponis) consentiente (19) creditore , cui pignoris jure cum aliis mancipiis obligatus fuisti , a debitore manumissus es : potuisti ad libertatem pervenire. PP. 6. Id. Maji , ALEXANDRO A. CONS. 223.

(1) Abrogatur , Ulpian. 1. §. 18. §. 19.
(2) Res communis dicitur , propria pro parte. vide *l.* 5. *in fin. ff. de leg.* 1.
(3) Principes libertatis fautores.
(4) Princeps voluntatem defuncti potest interpretari. vide Mantic. 3. *de conjecturis ult. volunt.* 1. *num.* 31.
(5) De quo vide *l.* 1. *supr. h. t.*
(6) Id est , *d. l.* 1.
(7) De oblatione et consignatione alias dixi.
(8) Depositum periculo creditoris.
(9) Imperio dignum , humaniorem sententiam pro duriore sequi.
(10) *l.* 3. *ff. de manum. l.* 4. *l.* 27. §. 1. *ff. qui et a quib. manumiss.*
(11) Maritus servum dotalem invita muliere manumittere potest , si tamen ipse sit solvendo , qui ut solvendo sit , manumittere tamen servum dotalem maritus non potest , si eum specialiter pignori uxori dedit , *ut hic. l.* 21. *ff. de manumiss.* adde *l.* 1. *infr. de remiss. pign.*
(12) *d. l.* 3. *d. l.* 4. *d.* §. 1.
(13) Tacita bonorum obligatio , etiam fisci non impedit libertatem servis , nisi fraus intervenerit. *l.* 11. *ff. qui et a quib. manum.*
(14) Generalis hypotheca bonorum non impedit servi manumissionem , hoc est , nemo , tametsi generaliter bona sua obligavit , impeditur servum manumittere. Quid si specialiter Pamphilum obligavit ? dominus eum manumittere non potest , *ut hic. Synops. Basilic.* 48. *tit.* 15. *cap.* 3. Specialis sic hypotheca magis obligat quam generalis.
(15) Generalis hypothecæ formulam , vid. *l.* 3. *Infr. h. t.*
(16) Maxime necessariis. *l.* 6. *l.* 7. *ff. de pignoribus.*
(17) Vid. *l.* 44. §. 7. *ff. de leg.* 1. vid quæ notavi *ad l.* ... *ff. de furtis.*
(18) Servus generaliter obligatus manumitti potest. *l.* 3. *Supr. h. t.* specialiter non potest , *ut hic* , et *l.* 2. *Supr. h. t.* nisi creditoris consensu. *l.* 4. *Infr. h. t.*
(19) Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.* adde *l.* 1. *Infr. de remiss. pign.*

ctio creditorum confirmat libertates manumissorum : nec fraus propria a debitore allegata ei patrocinatur. Salic.

5. Idem A. Extritatiano.

reditoribus satisfactum (1) fuerit : ancillæ , quæ ignori obligatæ a debitore manumissæ erant , liberæ nam ipse manumissor si fraudem se fecisse credito-, ut revocet libertates , audeat dicere , audiri (2) debet , nec heredes ejus.

vi empti a tutore de pecunia pupilli , intelliguntur ei specialiter obligati. Bald.

6. Idem A. Auctioni.

tor tuus de (3) pecunia tua servos emptos manu-isit : quoniam hujusmodi servi , sicut cæteræ res aribus pecuniis emptæ , jure (4) pignoris ex con-one (5) divorum parentum meorum obligati sunt , pupillorum liberi facti non sunt.

dotales , sive empti de pecunia dotali , possunt a marito jure manumitti. Salic.

7. Imp. Gordianus A. Julianæ.

cum nupsisses , mancipia in dotem dedisti , sive st datam dotem de (6) pecunia dotis maritus tuus m comparavit : justis rationibus dominia eorum ad erveneruut : ideoque frustra quæstionem super statu nissorum conaris inferre : qui ejus (7) facti , qui ravit , vel in (8) dotem accepit , ab eo jure po-t manumitti.

TIT. IX.

DE SERVIS REIBUBLICÆ (9) MANUMITTENDIS.

Servus civitatis potest manumitti ab ordine , decreto præsidis interveniente. Salic.

1. Imp. Gordianus A. Epigono.

SI ita ut lege (10) municipali , constitutionibusque Principum comprehenditur , cum servus publicus esses , ab ordine (11) (consentiente (12) etiam Præside Provinciæ) manumissus es : non ex eo quod is quem dederas vicarium (13) , in fugam se convertit , jugo servitutis quod manumissione evasisti , iterato cogeris succedere.

Manumissus solenniter a civitate , potest matrimonium contrahere. Salic.

2. Idem A. Hadrianæ.

SI decretum (14) ordinis auctoritas Rectoris Provinciæ comprobavit , quo is libertatem acceperat , cui postea fueras (ut proponis) matrimonio copulata : natam ex hujusmodi matrimonio , et civem Romanam esse , et in (15) patris potestate , non est opinionis incertæ.

3. Impp. Diocletianus , et Maximianus AA. et CC. Philadelpho.

TItulis (16) non præcedentibus quibus dominia servorum quæri solent , municipum libertus servus non efficitur. Si itaque secundum legem Vectibulici (17) (cujus [legis] potestatem senatusconsulto Jubentio Celso iterum , et Neratio Marcello (18) consulibus (19) facto , ad (20) Provincias porrectam constitit) manumissus , civitatem Romanam consecutus es : post vero ut libertus tabulariam (21) administrando , libertatem quam fueras

Vide *l.* 16. *ff. qui et a quibus manumiss. l.* 33. *in fin. pœn.*

Turpitudinem suam , ejusve cui successit , allegans nemo . *l.* 30. *supr. de transact.*

Servi a tutore , pupilli pecunia comparati , pupillo speciabligati intelliguntur : ideoque a tutore non possunt manumitti.

Pupillus in re , sua pecunia comparata , tacitam habet hym. adde *l.* 6. *ff. in quibus caus. pign.* adde Negusantium 2. *oribus* 4. *num.* 163.

Quæ citatur *l.* 3. *ff. de rebus eorum qui sub tutela.*

Servos ex pecunia dotali comparatos maritus manumittest.

l. 12. *supr. de jure dot.*

l. 21. *ff. de manumiss.*

Dixi *ad L.* 40. *D.* 3. Servi reipublicæ , servi populi Rovel alterius civitatis. *l. penult. Infr. de tabulariis. lib.* 10. . ad id deputati erant , ut servirent tabulario civitatis. Per servos publicos plerumque stipulabantur. *l.* 3. *Infr. de . revers. l.* 18. *ff. de adopt. l.* 2. *ff. rem pupill.*

Forma manumittendi servos publicos in provinciis cauta ibus municipalibus.

Id est , decreto ordinis. *l.* 2. *infr. h. t. l.* 1. *infr. nequis vitus. lib.* 11. *tit.* 36.

Tria concurrebant in manumissione servi publici , decretum , *supr. h. t.* consensus præsidis , *ut hic* : vicarii substitu*fr. h. t.*

Dixi *supr.*

l. 1. *supr. h. t.*

l. 8. *infr. de patria potestate.*

l. 6. *infr. de ingen. manum. l.* 1. *supr. de jure aur. annul.*

(17) *Vectii Libici* , Contius : *Vettii Libici* , Cujac. *hic.* fuit Vettiorum familia Romæ. Ita *Vettium Rufinum* legimus , *l.* 1. *supr. de bon. matern.* et Vettium Atticum , et Vettium Valentem , et Vettium Priscum , et Vettium Chilonem (cujus nomen Lipsius apud Tacitum 1. *historiarum* declarat) et alium in oratione pro M. Cœlio : et L. Vettium qui detexit conjurationem Catilinæ apud Dionem ; Antonius tamen Augustinus legit, *Vectibulitiam.* putatque ea lege concessum municipiis quæ in Italia erant , ut servos suos publicos possent manumittere : idque jus postea porrectum et ad provincias , et ad collegia constitutione D. Marci. Sed ut hereditates libertorum et extraneorum capere ex testamento atque ab intestato recta via non per fideicommissum municipes possent , senatusconsulto Aproniano et aliis opus fuit. *l. unic. ff. de libertis municip. et aliar. universit. l. omnibus.* 26. *ff. ad SC. Treb. l. hereditates.* 12. *supr. de hered. instit.*

(18) Familiæ is fuit Marcellorum , et Marcellus æque Jurisconsultum fratrem habuit. *l.* 12. §. 43. *ff. de instruct.*

(19) Jubentius Celsus et Neratius Marcellus Jurisconsulti insignes fuerunt , et Consules sub Hadriano.

(20) Leges urbanæ plerunque extenduntur ad provincias et municipia , ut lex Vettii Libici hac constitutione , qua servi reipublicæ manumissi , cives fiunt. Ita lex Attilia de tutoribus dandis in urbe ex lege Julia et Titia ad provincias porrecta. *Institution. de Atiliano tutore.* et lex Julia de cessione bonorum. *l.* 4. *infr. qui bonis cedere.* et lex Fannia ex lege Didia porrecta est in totam Italiam auctore Macrobio 3. *Saturnaliorum* 17.

(21) Tabularia , munus tabularii civitatis. hoc innuit , servos publicos semel manumissos , ob id in servitutem publicam non deduci , quod sua sponte tabulario civitatis servierint , vel alium actum pro civitate gesserint : nullo alio justo titulo servitutis præcedente.

consecutus, non amisisti (1): nec actus tuus filio ex liberis ingenuo suscepto, quominus decurio esse possit, obfuit.

TIT. X.

DE HIS, QUI A NON (2) DOMINO MANUMISSI SUNT.

Scienter manumittens servum alienum, ut proprium, tenetur domino hoc eligenti ad pretium. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Cornelio.

EUm, qui servos alienos, ac (3) si suos manumittit, ut (4) pretium eorum dominis, si hoc elegerint (5), dependat, [vel] quanti (6) sua interest (7), sæpe rescriptum est teneri. PP. Kalend. Mart. ANTONINO et BALBINO CONSS. 214.

Si procurator emit sibi servos, antequam tradat domino, potest manumittere illos. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Mercuriali.

FElicissima, quam mandante (8) te servum emisse dicis: si dominium servi, quem manumisit, nondum (9) ad te transtulerat: frustra petis, ut denegata libertate ejus, quem manumissum dicis, possessio tibi tradatur.

Non venditione hereditatis, sed traditione rerum transfertur dominium. Salic. *et* Bald.

3. Idem A. Pompejo.

QUi tibi hereditatem vendidit, antequam (10) res hereditarias traderet (11), dominus earum perseveravit: et ideo (12) manumittendo libertatem servo hereditario præstitit. PP. 6. Kalend. August. AGRICOLA, et CLEM. CONSS. 231.

Tenens servum precario, non manumittit. Salic.

4. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Zoilo.

SI non proprietatem donaveras, sed ministerium (13) ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium usum habebat, dominio tuo nihil (14) [illegible] dicavit. Nemo enim alienum servum, quamvis [illegible]prium manumittat, ad libertatem perducere pote[st].

5. Impp. DIOCLETIANUS. et MAXIMIANUS AA. et CC. Marcellinæ.

SI tradita sunt ex donatione (15) mancipia, jus [illegible] mittendi donatrix non habuit.

Filius, qui per se non potest manumittere, nec pa[tri] potest consentire. Salic.

6. Iidem AA. et CC. Milio, et aliis.

SI pater servum vestrum (16) licet vobis minorib[us] [vi]ginti (17) annis consentientibus manumisit: ei li[berta]tem præstare non potuit.

Libertas præstita servo alieno cum judicis, vel Pri[ncipis] decreto non præjudicat domino vero. Salic.

7. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum P. P.

SI (18) a non dominis libertas detur mancipio alieno: siquidem ab his judicibus impetrabitur, quibu[s] [...]di (19) jus est: sine ulla trepidatione pœnæ facilis [so]lutio est. Si vero jubentibus nobis, quicquam le[gis] actum esse doceatur, et non dominus, ut alienum [man]cipium manumitteretur, petisse [probetur]: tu[m] [ei]dem, qui in conspectu (21) nostro libertatem me[ru]tur [a non domino] consecutus, ei protinus, ad [quem] proprietatem pertinet, restituto: is, qui mancipium [alie]num fallendo (22) Principis conscientiam manu[misit], mancipia duo cogatur domino ejus dare, ejusdem ætatis, atque artis, [cujus] constiterit esse ma[numis]sum, et alia tria [fisco] eadem ratione similia. [Sed] mulcta non semper imponitur, sed potius conquies[cit si] forte manumissus inferentem sibi quæstionem status [...]cta legitima præscriptione (23) potuerit excludere [...] sibi amissi mancipii damna debeat imputare [is] [qui] in perniciem suam gesta taciturnitate (24) firmavit. P[P.] Id. Jul. CONSTANTINO A. v. et LICINIO C. CONSS. [...]

(1) Ratio dubitandi fuit, quod tabulariæ administratio videatur actus servilis. vide *l. penult. infr. de tabulariis. lib.* 10. *tit.* 69. sed tamen hic satis ostenditur, liberum hominem tabulariam ultro posse gerere salva libertate. Id etiam confirmat Livius 43. *hic ubi censores signatis tabellis publicis, clauso tabulario et dimissis servis publicis, negarunt se quidquam publici negotii gesturos.* Sed et actis eos intervenisse Capitolinus indicat *in Gordiano.*

(2) *L.* 4. *C. Th.* 9.

(3) *l.* 11. *supr. de jure deliberandi.*

(4) *l.* 31. *in fin. ff. de fideicomm. libert.*

(5) Conservatur libertas servo alieno collata, si dominus contentus sit pretio servi.

(6) Id quod interest pretio declaratur.

(7) Idem est rei pretium et quod interest, ut Thalelæus hic notat apud Cujacium 9. *obs.* 31.

(8) Procurator servos a se emptos domini mandato, antequam eos mandatori tradiderit, potest manumittere.

(9) *l.* 3. *infr. h. t.* vid. *l.* 8. *supr. de act. empt.*

(10) Vid. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 11. *supr. de act. empt. l.*2. *infr. de mancip. et colon.*

(11) Non venditione, sed traditione dominium transfertur. *l.*20. *supr. de pact.*

(12) *l.* 18. *ff. de manum.*

(13) Id est, usum precarium. *infr. eod.* solve, fructuar[ius] [...]liter servum manumittit. *l.* 9. *supr. de usufruct.* et e cont[ra]

(14) *l.* 5. *ff. pro donat.*

(15) Et quidem castrensia

(16) Hic ratio dubitandi sumitur ex lege Ælia Senti[a] [...] *Eclog.* 1. *c.* 16.

(17) *l. un. C Th.*

(18) Manumissionem apud judicem factam a non domin[o] [revo]care verus dominus potest: nulla pœna multando eo qui [...]sit, *ut hic in princ.* Quid si apud Principem quis alienum [...] manumisit? servum ita manumissum verus dominus in ser[vitutem] potest retrahere: sed et qui ita manumisit, vero domino [...] mancipia præstare cogitur, ætate, sexu, indole atque art[e] [simi]lia: eoque amplius fisco tria, eadem ratione similia, *Sy[nop]sil.* 48. *tit.* 25. *c.* 7.

(19) Vid. *l. ult. supr. de vindict. libert.*

(20) Hinc legis actio.

(21) Principis conspectus delictum auget. *l.* 16. §. 6. *ff. de* [...]

(22) Decretum obreptitium non valet.

(23) Obreptitia manumissio præscribi potest.

(24) Redimendi jus præscribi posse hinc colligunt. vid[e] [...]dum a Valle 1. *Consil.* 21. *num.* 8.

T I T. XI.
·I MANUMITTERE NON (1) POSSUNT, ET NE IN FRAUDEM (2) CREDITORUM MANUMITTATUR.

reditor intelligitur etiam, cui ex ultima voluntate ad libertatem præstandam debetur. Salic.

1. Imp. Alexand. A. Antiocho.

·rtum (3) jus est, non alias directas libertates per ·egem Æliam Sentiam (4), quæ sunt in fraudem ·orum manumissorum [datæ] revocari (5), *nisi ·silium (6) fraudis, hoc est animus manumittentis, ·ntus damni suum r. cipere volentium sequatur.*

Inter (7) creditores autem etiam eos numerandos quibus fideicommissum debetur, olim placuit. PP. Novemb. Maximo, et Æliano Conss. 224.

·ervus etiam per interpositam personam servum peculiarem non manumittit. Salic.

2. Idem A. Nataliano.

·vos meos, nec per interpositam (8) personam ad ·bertatem perducere homines peculii sui (9) pos- ·), mandatis [Principum] comprehenditur.

3. Idem A. Justinæ.

·o Marco (11) auctore amplissimus ordo censuit, *ne ·uis (12) in spectaculo* (13), *quod edatur, acto- ·4) suum, alienumve servum manumitteret: et si fa- ·sset, pro infecto haberetur.*

Minor annis viginti non potest tradere servum ad manumittendum. Salic.

4. Idem A. Felicissimo.

·ninor (15) annis viginti ad libertatem præstandam ·omines (16) tradidisti (17): senatusconsulto (18), ·gestum est, irritum constituitur.

In Authent. ut spons. larg. §. et hoc quoque. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 2.

SEd hodie ex (19) *quo testari possunt, et libertates possunt relinquere, antiqua lege cessante.*

In fraudem fisci non potest libertas præstari: nec dicitur fraudari, ubi pretium fuit solutum redemptori manumittenti. Salic.

5. Idem A. Prisco.

SI in fraudem eorum, quæ fisco debebantur, probari potest libertas data, non valet. Sed si (20) pecuniam is, quem patrem tuum appellas, emptori (21) dedit, et ab eo redemptus (22), ad libertatem perductus est: nihil videtur bonis defuisse ejus, qui fisci debitor dicitur.

Solus tutor non præstat libertatem a pupillo debitam. Salic.

6. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Olympio.

NEc (23) fideicommissariam libertatem a pupilla sua servis debitam tutorem posse præstare, certi juris est. Unde si hos, quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxisti, sed tutor manumisit, remanserunt in servitute (24).

In fideicommissariis libertatibus fraus consideratur ex eventu tantum. Salic.

7. Iidem AA. et CC. Zotico.

SI debitor ex administratione curæ dominus tuus non solvendo constitutus, fideicommissariam tibi reliquit libertatem: cum in (25) fideicommirsariis libertatibus eventum inspici tantum obtinuerit, nihil ejus voluntas tibi prodesse potest.

Dixi ad *L.* 40. *D.* 9. *L.* 1. *Instit.* 6.
§. 3. *Instit. quibus ex caus. manumitt.*
Libertates in fraudem creditorum datæ revocantur. *Syn.* 48. *tit.* 26. *ex tit.* 7. *c.* 34.
Vid. Cujac. 8. *obs.* 25.
Ipso jure.
l. 23. *ff. qui et a quib. manumiss.*
l. 27. *versic. ex omni. ff. qui et a quib. manumiss.*
Puta imaginarium emptorem, *l.* 13. *ff. de jure patr.*
i. e. Vicarios suos.
Quamvis eorum quasi domini sint. *l.* 17. *ff. de peculio.* ·tur etiam hoc quasi præcipuum concedi servis principum, ·peculio suo testarentur. Iisdem Leo *Nov.* 38. dedit testa·factionem.
Idem D. Adriano placuit: Namque is rogante populo, ut ·m ἁρματηλάτην manumitteret, per tabulam respondit, a se ·non debere, ut alienum servum liberaret, vel ut dominum ·manumittere: idque Dio scribit *in Adriano.* sed hujus ita ·ndæ rei primus auctor D. Marcus extitit. Suetonius *in Ti-* ·*ap.* 47. refert, Accium coactum fuisse in spectaculo comœ- ·nanumittere. vid. Petrum Fabr. apud Cujac. 2. *observ.* 22.
Puta magistratus qui populo aliquod munus edit.
Acclamatione, scil. populi. *l.* 17. *ff. qui et a quibus.* cui ·ervus actor fabulæ placuerat. Eandem legem Atticis fuisse Æschines contra Ctesiphontem: μήτε οἰκέτην ἀπελευθεροῦν ἐν ·τρῳ.
Fabulæ scil. histrionem.
Hodie manumittere ea ætate quis potest, qua testamentum *Novell.* 119. *cap.* 2. et ita hæc lex et *l.* 102. *ff. de leg.* 1. ·ntur.
Id est, servos.
Alteri scil. idque venditionis imaginariæ causa, ut emptor eos postea manumitteret. hoc itaque innuit, minorem per interpositas personas manumittere non posse. *l.* 4. *ff. de servis exportandis.*

(18) *Sine consilio*, Rævardus.

(19) Qua ætate quis manumittere possit.

(20) Casus est diversus a superiore. Sunt hæc diversa: Servum jam tuum in fraudem fisci manumittere: et servum ea lege emere, ut eum mox manumittas. Prius non licet, *ut hic*, licet posterius, *l.* 45. §. 3. *ff. de jure fisci.*

(21) Venditori, τῷ πράτῃ. ita legunt Græci, teste Cujacio *hic et in l.* 83. *ff. de verb. sign.* sic sentio, in hac lege mutari nihil etiam posse, ut hoc velle videatur imperator: licere fisci debitori emere mancipium, ut manumittat, *l.* 45. §. 3. *ff. de jure fisci.* Alias interpretationes vide apud Accurs. et Cuj. *hic.*

(22) Id est, emptus.

(23) Frustra libertas a tutore servo pupilli sui datur, licet servo ea debetur. *l.* 13. *ff. de manum.* ut hanc particulam referas ad vocem *debitam*, *infr. h. t.* quasi dicat, *neque debitam*, alioquin ineptum est dici, neque fideicommissariam, neque directam libertatem a tutore præstari. directa namque libertas non a tutore, sed a defuncto præstatur.

(24) Quid si voluntate pupilli manumisit? Cujac. 14. *observ.* 33. putat recte manumissum. Nam si servum patris, consentiente patre, filius potest manumittere. *l.* 16. *l.* 22. *ff. de manumissionibus. l.* 4. *l.* 22. *ff. de manumiss. vindict.* Cur non et servum pupilli tutor manumittet consentiente pupillo? Est enim tutor domini loco: tutor et pupillus unus, pater et filius, unus: et ambo quasi unus. Nec alia etiam ratione curator furiosi servum ejus manumittere non potest, quam quod nullus sit furiosi consensus. vide reliqua apud eumdem.

(25) In fideicommissariis libertatibus fraus consideratur ex eventu tantum, et ita lex Ælia Sentia locum in fideicommissariis libertatibus non habet, sed in directis tantum.

TIT. XII.

QUI (1) NON POSSUNT AD LIBERTATEM PERVENIRE.

Prohibitus in pœnam a testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci. Salic.

1. Impp. SEVERUS (2), et ANTONINUS AA. Torquato.

CUm D. Claudius (3) pater meus constituerit, a Præsidibus Provinciarum, vel qui coercendorum maleficiorum potestatem habent, *in perpetua* (4) *vincula damnatos* ad libertatem perduci non posse: hi, qui intra tempora pœnæ liberi, et heredes esse jussi sunt, aut legatum, fideicommissumve acceperunt: neque libertatem adipisci, neque quicquam eorum, quæ his data sunt, capere possunt. Quod si pœnæ tempus compleverint: jam omni vinculo exsoluti, et quasi ad pristinam, vel simplicem servitutis conditionem redacti, et si qua testamentis dominorum (5) illo tempore defunctorum acceperunt, sine ulla quæstione pœnæ præteritæ consequantur (6). *

Proihibitus in pœnam a testatore manumitti, non potest etiam per emptorem ad libertatem perduci. Salic.

2. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS, AA. Theodoro.

IS quidem, *qui* [*in*] *testamento* (7) *vetitus est manumitti*, ad libertatem non potest pervenire: sed in proposito interest utrumne eos, quos cum filio educatos esse testator expressit, propter familiare ministerium, et usum filiorum necessarium, et venire, et manumitti vetuerit, an quasi male meritis pœnam irrogaverit. Nam priore casu morte ejus, cui consulebatur, obsequii necessitate finita, libertas potest pervenire: posteriore [autem casu] id, quod pœnæ causa in servos statutum est, necesse est vires suas obtinere: quando divis parentibus meis placuerit hujusmodi testamentorum leges perpetuam servitutem male meritis servis irrogare, ut nec per suppositum emptorem ad libertatem perduci possint.

(1) In perpetua vincula damnati. *l.* 1. *Infr. h. t.* testamento prohibiti manumitti. *l.* 2. *Infr. h. t.*

(2) *Antoninus et Verus AA.* vel ita legendum est, *Antoninus A.* et hæc sententi Papiniano tribuitur in l. *Fratres imperatores.* 33. *ff. de pœnis.*

(3) Legendum est *Pius*, alias Claudius centum annis senior, non fuerit horum imperatorum pater.

(4) Damnati in perpetua vincula manumitti non possunt, aliud ergo fuerit, si in temporaria vincula damnati.

(5) Damnatus in temporaria vincula, non est servus pœnæ, sed manet in potestate dominioque ejus, cujus fuit, antequam damnaretur. Quid si in perpetua? idem dicendum in *l.* 8. *in fin. ff. de pœnis.*

(6) *Dat.* 16. *Kal. Jul. ipsis Antonino et Vero AA. Consulibus:* Cujacius hic.

(7) Pœnæ causa manumitti a testatore vetitus, nullo modo potest manumitti: *l.* 4. §. 9. *ff. de manumiss. l. ult. supr. de rebus alienis:* his adde et cum quis ita veniit ne manumitteretur. *supr. si mancip. ita fuer.*

(8) Sine manumissione *facit L.* 40. *ff.* 8. *et* 48. *Eclog.* 1. *ex tit.* 18. *cap.* 1. *fol.* 422.

TIT. XIII.

PRO QUIBUS CAUSIS SERVI PRO PRÆMIO LIBERTATEM ACCIPIUNT.

Cæde *domini indicata.*

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Firmino [servo].

QUoniam (9) religiosa solicitudo ad augendam [illegible] vocandamque fidei observationem, juris præmi[illegible] fici debet, si ad ulciscendam cædem (10) domi[illegible] corruptis probationibus, ac strenuo nisu constiteris: [illegible] tatem (11) quam his, qui dominorum cædem vindicant [illegible] jampridem Senatusconsultis (13), et Statutis Prin[illegible] præstari sancitum est, etiam tu pro tam ingentibus meritis, non ex ipso facto, sed aditione et sententia [illegible] dis reportabis. PP. 7. Id. Decembr. * et MAX. C[illegible]

Monetæ *adulteris delatis.*

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium.

SErvi, qui *Monetarios* (14) adulterinam monetam [illegible] destinis sceleribus exercentes, in publicum detul[illegible] civitate Romana donentur, ut eorum domini pret[illegible] fi.co percipiant. Dat. 15. Kal. Decembr. *Romæ*, [illegible] II. et CONSTANTINO II. CC. CONSS. 321.

Raptus *virginis crimine delato.*

3. Idem A. ad populum.

SI quis servus *Raptus* (15) [virginis] facinus dimulatione præteritum, aut pactione transmissum, [illegible] lerit in publicum: libertate donetur. Dat. Prid. [illegible] April. *Aquil.* CONSTANTIN. A. VI. et CONSTANTI[illegible] CONSS. 320.

Desertore *militiæ prodito.*

4. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS, et THEODOSIUS, AAA. ad Syagrium P. P.

SI *Desertorem* (16) militiæ servus prodiderit, lib[illegible] donetur. * Id. Jul. *Romæ.*

(9) Servus qui domini cædem indicavit, ad libertatem [illegible] velut pro præmiis indicii, libertate ei concessa præside lib[illegible] se pronunciante, *ut hic. et Synopsis Basil.* 48. *ex tit.* 18. [illegible] et 1. Harmen. 8. §. 29.

(10) Id est, si necem domini servus indicaverit.

(11) *l.* 5. *in fin. ff. de injur.*

(12) *l.* 1. *supr. de precib. imperatori off.* indicant. Cu[illegible] *observat.* 22. et ita quoque legitur a Græcis, [illegible] *Eclog. d. loco.* ubi etiam præmium indicii [illegible] vocant.

(13) Duobus scilicet, quorum unum est Silanianum, de [illegible] *l.* 1. *ff. de SC. Silaniano.* alterum *in l.* 3. §. 13. *ff. d.* [illegible]

(14) Servus reum falsæ monetæ deferens, pro præmio [illegible] libertatem consequitur, *ut hic, leg. Præmio.* 5. *Cod. Theod. de falsa moneta. Synops. Basil. d. tit.* 18. *cap.* 2. adde *l.* 1. *infr. de falsa monet.*

(15) Si servus raptum detulit, fit liber. *l.* 5. *in fin. ff. ad leg. Jul. de vi public. Synopsis d. tit.* 18. *cap.* 3.

(16) Si servus desertorem militiæ indicavit, fit liber. ad[illegible] *infr. de desertoribus. lib.* 12. *tit.* 46. *Synopsis d. capite* 3. [illegible]

TIT. XIV.

DE INGENUIS MANUMISSIS.

enuus testamento manumissus non efficitur libertinus : t tamen tenetur manumittenti restituere quicquid de ejus domo , vel ejus contemplatione meruit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Phileto.

ingenuum te ex testamento manumissum esse dicas : apud suos judices causam agere debes , si tamen ju- (1) contradictorem habes , id est, eum , qui se pa- um tuum esse dicit : memor senatum censuisse , ut post manumissionem originem repetierint , ea , quæ lomo manumissoris habent , ibi relinquant (2) . In causa etiam legata , ut liberto data esse , juris pru- ibus placuit.

Obsequia servitutis non faciunt ingenuum servum. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Pompejæ.

genuam natam , neque nutrimentorum sumptus (3), neque servitutis obsequium (4) faciunt ancillam , ne- manumissio (5) libertinam. PP. 5. Id. Maji , SABI- u. et VENUSTO CONSS.

manumissa est , postea ex antiqua causa pronunciata ingenua , liberi ante nati probantur ingenui. Salic.

3. Imp. PHILIPPUS A. Felicissimo.

aviam tuam uti ancillam manumissam (6) , postea ingenuam [esse] solenniter constiterit , staturnque justæ sententiæ tuetur auctoritas : filios ejus , quam- ante sententiam susceptos , ingenuam libertatem non erito flagitare , si cum peritioribus (7) tractatum ha- sses , facile cognosceres.

In hostilitate inter duas civitates consistente captus , non efficitur servus.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Agrippæ.

CUm cognatum tuum ingenuum (8) natum [ex] Palmyrenæ (9) factionis dominatione redemptum (10), velut (11) captivum distractum esse dicas , Præses provinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

Contra diffamantem aliquem de servitute , potest judex ad instantiam diffamati , tempus illi præfigere , intra quod debeat agere. Salic.

5. Iidem AA. et CC. Crescenti.

DIffamari (12) statum ingenuorum , seu errore , seu malignitate quorundam ; periniquum est (13) , præsertim cum affirmes diu Præsidem unum , atque alterum interpellatum a te , vocitasse (14) diversam partem , ut (15) contradictionem faceret , si defensionibus suis confideret. unde constat merito rectorem provinciæ commotum allegationibus tuis sententiam dedisse , ne de cætero inquietudinem sustineres. Si igitur adhuc diversa pars perseverat in eadem obstinatione : aditus Præses Provinciæ ab injuria temperari præcipiet. Dat. Prid. Non.

Famulatus liberi hominis , etiam per tempus longum , non facit eum servum. Salic.

6. Iidem AA. et CC. Dionysio.

SCientis conditionem liberum non posse fieri servum , evidentissimi juris est. Cum igitur proponas patrem pupillorum , quorum precibus fecisti mentionem , velut liberum te penes se habuisse [in] ministerium (16) , licet in actu (17) longi temporis : non præcedente vero titulo (18) , quo dominia quæri solent, mutare tuam conditionem minime potuit. S. 7. Kalend. Maji , AA. CONSS.

) *l. 1. ff. si ingenuus. l. 3. ff. de collusione.*
) *l. 3. §. 1. ff. si ingenuus.*
) *l. 3. infr. de infantibus expositis.*
) *l. 11. infr. h. t. l. 10. l. 23. infr. de liberali. l. 3. supr. ervis reipub. l. 22. Supr. de prob.*
) *l. 3. infr. h. t.* vide *l. 2. supr. de vindict. libertat.*
) *leg. 2. supr. h. t.*
) Peritiores consulendi.
) *Ingenuum, factum ex Palmyrenæ factionis velut captivum , ractum etc.* Cujacius ita rectissime emendat , 18. *obs.* 22.
) Motæ scil. sub Gallieno , Valeriano ob Odennato Palmyre- um rege. *Trebell. Pollio* (seu , ut Sextus Rufus ait , Decurio-) et Zenobia ejus uxore , quam devicit Aurelianus : his adde de tyrannide Basilici , et Avidii Cassii dixi ad *l.* 16. *Supr. acros. eccles.*
10) Ingenuus , qui ex Odennati vel Zenobiæ tyrannide redem- fuit , retinetur quidem veluti jure pignoris : non tamen recte ahitur velut captivus , eaque distractio ingenuitati ejus nihil judicat. facit *l. 12. infr. h. t.*
11) Recte hoc additum est. Nam factio , rebellio vel bellum ci- captivum non faciunt. *l. 21. in fin. ff. de captivis.*
12) Vide repetitionem Blaureri ad hanc legem. *Goth.* Adde nient. *lib. 1. c. 2.* Kinschot. *Resp.* 19. *num.* 19. An citatio a ex hac lege inducat litis pendentiam , vid. Zanger. *de Ex- part. 2. cap. 13. num. 14. et seqq.* Ans.
13) In hanc legem scripsit Cagnolus , præter quem vide Philip. tium *lib. 4. conclus.* 19. Molinæum *de divid. et individ. part.* 2. *n.* 6. Covarruviam *lib. 1. variar. resolut. cap.* 18. Mod.
(14) Quid , competens judex in hypothesi seu specie hujus constitutionis , quis futurus est ? Quidam diffamantis judicem putant judicem fore. *argum. l. juris ordinem. 2. supr. de jurisdictione. leg. ult. supr. ubi in rem actio.* Contrariam tamen sententiam communem magis et veriorem refert Blaurerus in repetitione hujus legis , *cap. 4. num.* 2. hoc est , competentem judicem in hac specie fore judicem diffamati non diffamantis. Quinimo diffamantem ubique posse conveniri refert , *argum. l. 3. ff. de offic. præsid. l. 1. supr. ubi de criminibus.* Alex. 5. *consil.* 103. Causam hanc adferunt , quod qui ex hac lege agit , non sit actor , sed reus : agit enim ut alius agat, et ut ejus actionem excipiat.
(15) Invitus agere nemo cogitur. *l. 1. supr. ut nemo invitus. l. ult. supr. de usur. pupillarib.* nisi alium diffamet quovis modo civiliter. *ut hic.* vel criminaliter , *l. 7. infr. qui accus. l. 3. §. 7. ff. de re milit.* aut sibi jus vel obligationem aliquam in fundo , domo et bonis alterius competere adferat. dixi quædam ad *l.* 13. §. 30. *ff. de act. empt.* vide Ferrar. *in forma respons. libelli in actione hypothecaria* 44. *in verbo et renunciationis* 10. *num.* 2. vide Mynsing. 3. *observ.* 78. adde *l. 40. ff. ad l. Aquil.* His enim casibus cogitur adversarius intra certum tempus experiri , ac nisi id faciat , perpetuum illi silentium a judice indicitur.
(16) Ministerium exhibitum etiam per longum tempus , ingenuum servum non facit. *l. 2. supr. h. t.*
(17) *l. 8. infr. de long. temp.*
(18) *l. ult. supr. de servis reip.*

Non renunciatio causæ, sed natalium veritas probat quem ingenuum. Salic.

7. Iidem AA. et CC. Matronæ.

SI te et filios tuos ingenuos esse constat, natalium (1) veritas vos tuetur: nam qui servitutis moverat quæstionem, apud acta causæ renunciando (2), ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam, nec prodesse potest.

Servi, vel liberi ex pacto non efficiuntur ingenui. Salic.

8. Iidem AA. et CC. Callimorpho.

INgenui nascuntur (3), libertini (4) manumissione tantum constituuntur, pactum (5) autem nec servis, nec libertinis ingenuitatem adsignat: nec his qui transactioni non (6) consenserunt, quicquam præjudicare potest.

Ex libertina matre natus est ingenuus, nec ei reverso obest, quod in captivitate hostium fuit. Salic.

9. Iidem AA. et CC. Potamoni.

LIbertina matre procreatam (7), ingenuam nasci natalibus, evidentis ac manifesti juris est. Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio (8) reversam proponas, et nunc tibi servitutis moveri quæstionem: consequens est adiri Præsidem provinciæ (9), qui de causa liberali cognoscet, jure laturus sententiam: sciens neque hujusmodi (10) matris conditionem, neque captivitatem reversis de statu pristino quicquam posse detrahere.

Nomina sunt ad recognoscendum, non ad faciendum quem servum, vel ingenuum. Salic.

10. Iidem AA. et CC. Athenodoræ.

AD recognoscendos singulos nomina (11) comparata, publico consensu, ob celandos natales ingenuis, si mutentur (12), minime nocet: natosque (licet in ministerio (13) servitutis) liberæ conditionis, non servos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

Locatio operarum nec facit, nec probat quem servum. Salic.

11. Iidem AA. et CC. Maximæ.

SI vestram possessionem nullus præcessit titulus ( ) sed ingenui constituti operas (15) mercede placita o- castis (16): nec statui [vestro] quicquam dero- est, nec ad conventionis implendam fidem solenniter ge- re prohibemini. S. Non. Mart. CC. Conss.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Salic.

12. Iidem AA. et CC. Quietæ.

AD mutandum liberæ statum, commissum plagii - nihil promovet: sed abductam natales, quibus á- ta est, post hunc etiam casum obtinere convenit. S 3 Kal. Decembr. AA. CC.

13. Iidem AA. et CC. Melandro.

INgenuum quis se (18) contendendo, nec probando amittit libertinitatem. S. 7. Id. Decemb.

Ignoranter desponsata, ut ancilla, suæ ingenuita non præjudicat. Salic.

14. Iidem AA. et CC. Aristoteli.

STatui ingenuæ ex eo solo, quod velut ancilla sa- saliorum (19) nomine data proponitur, præjudicari nulla ratione potest. S. 7. Kal. Januar.

TIT. XV.

COMMUNIA (20) DE MANUMISSIONIBUS

Si proprietarius, et usufructuarius simul libertatem se- imponant; pleno jure liber efficitur. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

SAncimus, si proprietarius servo, cujus ususfructus ad alium pertinebat, libertatem imposuerit, non secundum antiquam (21) observationem (22), et libertate ce- re, et eum sine (23) domino esse intelligi: sed nec ii- niri personam, cui res ad se venientes acquirat. Se, si tam proprietarius, quam usufructuarius libertatem ei

(1) Natalium veritas ingenuum tuetur.

(2) Renuncians liti status, non fatetur omnino adversarium ingenuum esse, quantumvis ipse sibi præjudicet. Renunciatione litis non facimus eum ingenuum qui ingenuus non est. *l.* 27. §. 1. *ff. de liberali.*

(3) Ingenui nascuntur, libertini fiunt. *Inst. de ingenuis.*

(4) *l.* 3. §. 1. *ff. de suis.*

(5) *l.* 2. *infr. de collus. deteg.*

(6) Pactis aut transactionibus absentis et ignorantis causæ nemo præjudicat.

(7) Vid. *l.* 11. *supr. de oper. lib.*

(8) Postliminio libertas recipitur.

(9) Præsides cognoscunt de causa libertatis.

(10) Id est libertinæ, ut *infr. h. t.*

(11) Nomina ad singulos recognoscendos inventa. *l.* 9. *infr. de liberali.* §. 29. *Inst. de legat.* vide *l. ult. supr. de servis reipublicæ.*

(12) Nominis mutatio non est evidens servitutis justæ argumentum. Non est igitur justa collectio: Nomen mutavit: ergo et servus fuit.

(13) *l.* 2. *l.* 6. *supr. h. t.*

(14) Vid. *l. ult. supr. de servis reipub.*

(15) *l.* 2. 6. *et* 10. *supr. h. t.*

(16) Ingenuus operas locare potest.

(17) Plagio abducta libertatem non amittit. facit *l.* 3. *et l.* *supr. h. t. l.* 2. *Supr. ubi de criminib.* Quid si a plagiario dita? ne tunc quidem libertatem amittit. *l.* 11. *Infr. ad l. de plagiariis.* Quid si fisco plagiarii bona commissa? ne tunc io- que, *ut hic.*

(18) Renunciasse libertinitatis probationi non videtur, qui genuum dixit, nec obtinuit, *ut hic.* Ad eundem modum put utile dominium eum etiam vindicare posse, qui directo succubuerit. *l.* 39. §. 1. *ff. de evict.* et velut feudatarium experiri po qui ut proprietarius non obtinuerit. Baldus *hic.*

(19) Vide *l.* 16. *infr. de lib. caus.* adde *supr. si rector provin*

(20) Possis dicere, κοινὰ ἢ καινά. Hujus enim tituli constitutiones ad omne genus manumissionis referuntur: His denique Justiniani novis constitutionibus vetus jus abrogatur.

(21) Nota jus vetus receptum in servis a proprietario manumi-

(22) Id est, ut ab antiquis usitatum erat. Ulpian. 1. §. 1

(23) *l.* 23. *ff. de liberali causa.*

onsentientes (1)] imposuerint, pleno jure liberum im] effici: et si quid postea [sibi] acquisierit, in bonis suis habere. Sin autem proprietarius solus rtatem imposuerit, usufructuario (2) minime consente: sit quidem ille, qui libertatem a proprietario acit, inter libertos proprietarii connumeratus: et si quid medio possidet, hoc sibi acquirat, sibique habeat, et posteritati relinquat salvo patronatus jure, per omnia diendo, nisi et hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse en libertus, quasi (3) servus apud usufructuarium pereat? donec usufructuarius vivit, vel ususfructus legi modo peremptus est. Etenim si finem ususfructus quoque modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur, quo ierit degere modo. Si vero adhuc superstite usufructuab hac luce fuerit libertus exemptus: hereditas ejus imum tramitem sequatur. Sin autem usufructuarius (4) mmodo libertatem imposuerit: siquidem hoc modo, edat usumfructum proprietario: plenissimum jus ha in servo proprietarius: ut omnia ei servus acquirat dum ea quæ generaliter in servos, et dominos cona sunt. Sin vero gratias agendo usufructuarius cum sufructu liberavit, et libertate donaverit: tunc ma quidem servus proprietario suo annexus: sed non (5) ssitas ei imponatur, donec vivit usufructuarius, vel ructus constare potest, observare proprietarium, et lam ministeria [ei] adimplere, sed Judices no eum in quiete tueantur. Post usufructuarii autem m, vel ususfructus quocunque modo interemptionem: serviat quidem domino, et omnia, quæ in medio m pervenerint, hæc suo domino acquirat. Et sit ex a constitutione hæc separatio inter servos et liberos: n secundum jus antiquum idem servus remaneat, et m respiciat dominum.

ntes possut manumittere per filios cujuscunque sexus, etiamsi non sint in potestate. Salic.

1. Illud quoque huic legi adjicimus, ut explosa an personarum (6) differentia, licet parentibus tam ulis, quam fœminis, filiis, filiabusve suis in sacris itutis, sive emancipatis, cujuscunque gradus, man n (7) imponere, quatenus servos in libertatem per nt, sive (8) apud Judicem, sive in sacris (9) Ecs (10), sive secundum alium, quem mandator vo legitimum modum. cum enim, et in (11) successionibus, et in aliis pene omnibus nulla est inter liberos discretio: oportet hoc observari, et in præsenti casu, maxime pro (12) libertate quam et fovere, et tueri Romanis legibus, et præcipue nostro nomini peculiare est. Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE CONSS. 530.

Potest manumitti, tam in Ecclesia, quam apud judicem, vel in testamento etiam infans, vel ignorans, ut sit civis Romanus. Bald.

2. Idem A. Juliano P. P.

SI quis servo suo libertatem imponat, sive in Ecclesia (13), [sive in æde sacra], sive ad qualecunque tribunal, vel apud eum [Judicem] qui libertatem imponere legibus habet (14) licentiam, sive in testamento, vel alio ultimo elogio, directam, vel fideicommissariam; nullo coerceatur modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem (15) requirere: neque enim [eum] tantummodo civitatem Romanam adipisci volumus, qui major triginta (16) annis existit: sed quemadmodum (17) in Ecclesiasticis libertatibus non est hujus ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ a dominis imponuntur, sive extremis dispositionibus, sive per Judices, vel alio legitimo modo hoc observari sancimus, ut sint omnes cives Romani constituti: ampliandam (18) enim [magis] civitatem nostram, quam minuendam esse censemus.

Si existens sine uxore ancillam propriam in concubinam habeat, et de ejus vel sobolis libertate, vel servitute nihil disposuerit, ad libertatem post ejus mortem perducuntur. Salic.

3. Idem A. Joanni P. P.

SI quis sine uxore constitutus, ancillam suam (19) [sub] nomine habeat concubinæ, et in eadem usque ad mortem suam consuetudine permanserit, et forsitan liberos ex ea sustulerit, sancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eandem, vel liberos ejus, si etiam liberos habuerit, in servitutem deducere, sed post mortem domini sub certo modo eripiatur in libertatem una cum sobole sua, si etiam eam forsitan habuerit. Ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam quomodo voluerit uti tam ancilla sua, quam etiam ex ea progenita sobole, [et] in suo ultimo elogio quidquid voluerit contra eos disponere, id est, quasi servos eos aliis legare, sive in

De servo consentiente proprietario simul et usufructuario nisso. vid. *l.* 15. *ff. quibus mod. ususfructus.* adde *l.* 6. *ff. numiss. testament.*

De servo a nudo proprietario manumisso.

Servus manumissus a proprietario, liber fit, et tamen servit ctuario. Quo jure id fieri posse dixeris? servit ut liber. *supr. de ingenuis.* Multum differunt servum esse et servi- nd juris est; hoc facti.

De servo a nudo usufructuario manumisso, adde *l.* 2. *ff. de niss. vindict. l.* 9. *supr. de usufruct.*

Manumissus ab usufructuario non est liber, nec tamen ser- prietario.

Olim filiusfamilias jussu patris manumittere poterat: jussu non poterat. Paul. 1. *sentent.* 13. §. 2. per emancipatos non poterat pater manumittere, *ut hic* Thalelæus notat: s poterat. *l.* 51. *in fin. ff. de tit. l.* 30. §. 1. *ff. qui et*. *manumiss. l.* 13. *ff. de jure patron. l.* 16. *l.* 22. *ff. de* niss. *l.* 4. *l.* 10. *l.* 22. *ff. de manumiss. vindict.* hodie jus est, ut mox dicetur.

Parentes possunt servos manumittere per liberos cujuscun- xus: etiam si non sunt in potestate.

Manumissiones non tantum fiunt apud judicem, vel in Ecclesiis, sed et alio quovis modo, hoc est, testamento, codicillis, directo, vel per fideicommissum.

(9) *supr. de his qui in Ecclesiis manumittuntur.* Vide *Concilium Africanum* 1.

(10) *l.* 2. *infr. h. t.*

(11) In successionibus nulla est inter liberos discretio

(12) Libertas a lege et Principe defenditur.

(13) *l.* 1. *in fin. supr. h. t. et supr. de his qui in eccles. manumitt.*

(14) *l.* 4. *supr. de vindict.*

(15) Infans etiam manumitti potest. *l.* 25. *ff. de manumiss.* Imo et his qui est in utero. *l.* 14. *supr. de fideic. libert.*

(16) Olim ætas hæc erat legitima civitatis Romanæ adipiscendæ. et servus ante hanc ætatem manumissus, non fiebat civis, sed Latinus, Theoph. *Instit. de libert.* Ulp. 1. §. 12. *l.* 39. §. 2. *ff. famil.* adde *l. ult. ff. de reb. dubiis. l.* 46. *ff. de manumiss. testam. l.* 13. *in fin. ff. de statulib.*

(17) Extensio juris ecclesiastici ad commune.

(18) Amplianda magis respublica, quam minuenda.

(19) Ancilla domini concubina ejusque liberi, morte et silentio domini fiunt liberi. adde *Novell.* 78. *c.* 4.

servitutem heredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate (1) eos præterierit, tunc post mortem ejus ad libertatem eripiantur: ut sit mors domini, libertatis eorum exordium. Hominibus etenim uxores (2) habentibus concubinas, vel libertas (3), vel ancillas habere, nec antiqua jura, nec nostra concedunt. Dat. Kalend. Nov. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII et ORESTIS 531.

TIT. XVI.

DE LIBERALI CAUSA (4).

De eo, qui filios vendidit.

1. Imp. ANTONINUS A. Saturnino.

REm quidem illicitam (5), et inhonestam admisisse te confiteris, quia proponis *filios ingenuos a te venundatos.* Sed quia factum (6) tuum filiis obesse non debet, adi competentem judicem, (si vis) ut causa agatur secundum ordinem (7) juris. PP. 5. Idib. Februar. *

De exceptione rei judicatæ.

2. Idem A. Veroniano.

SI hi, quos *servos tuos esse* dicis, liberi esse a diversa parte dicentur, de statu eorum more solito quæri oportet: nec enim res judicata (8) qua de proprietate (9) eorum pronunciatum est, opponi causæ liberali potest. Dat. Non. Febr. *Romæ*, MESSALA, et SABINO CONSS. 215.

Si liber homo alienæ ancillæ contubernium sequatur.

3. Imp. ALEXAND. A. Quirino.

SI liber homo alienæ (10) ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum (11) *ut se abstineret*, servus domini mulieris non (12) fit. PP. Non. Februar. FUSCO et DEXTRO CONSS. 226.

De re judicata.

4. Idem A. Jocundo.

SI is, *quem in servitutem petebas*, liber (quamvis absente (13) te) causa cognita pronunciatus est: secunda in servitutem petitio ejus dari tibi non debet. Sed si postea, quam cognovisti (14), de sententia judici[s a]pellasti, an jure lata sit, in auditorio (15) quære[tur].

De vendita a fisco, et de onere probationis.

5. Idem A. Sabino.

NOn ideo minus in libertatem proclamare potes[t], *quam ancillam tuam esse dicis*, quod eam ve[l a] fisco (16) comparasti. Sed (17) nec hodie ad præsc[riptio]nem operatur, quod venditionis tempore major [vi]annis fuerit: cum ætatis allegatio non (18) alias [ju]s[t]præscriptionem adversus civem Romanum accommo[dat]re, quam si participandi (19) pretii gratia consensum [s]tuti dedisse probetur. † Probationis (20) sane onu[s] ex servitute in libertatem adseritur, ad se recipit [...] si affirmationem suam non (21) impleat, inconc[...] possessionis jus obtinebis.

De eo, qui scripsit se servum esse.

6. Imppp. VALER. et GALLIEN. AA. et VALE[R.] A. Nobilissimus Cæs. Versimeno.

NEc si volens scripsisses (22) *servum te esse*, n[...]*rum*, præjudicium juri tuo aliquod compa[ra]sse quanto [nunc] magis, cum eam scripturam dar[e com]pulsum (23) te esse testaris?

Si heres veniat contra factum defuncti.

7. Imp. AURELIANUS A. Secundo.

SI ab eo, cujus servus fuisti, manumissus es: [...] libertatis controversiam sustines, maxime (24) [a he]rede ejus, qui [te] manumisit: cum etsi jure (25) [li]bertas non processerit, respectu tamen aditæ her[editatis] voluntatem defuncti, suo consensu firmare debuit.

De eo, qui nummos accepit, ut manumittere[t].

8. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et CC. Verinæ.

CUm adfirmes placuisse quondam domino tuo, [pro] te; *et pro filia tua dato* (26) *nummo certæ [quan]tatis vos manumitteret*, et te tantummodo liberavi[t: ad]tus Rector Provinciæ hortabitur (27) eum, salva re[veren]tia, quam patrono liberti solent exhibere, plac[ito suo] stare. Dat. Prid. * MAXIMO II. et AQUILINO CON[SS.] 286.

(1) Silentio libertas conferri potest.
(2) Concubinam uxori superducere non licet. vid. *l. un. supr. de concub.*
(3) *Al.* liberas.
(4) *L.* 40. *D.* 12. et 4. *C. Theod.* 8. Paul. 5. *sent.* 1.
(5) Res illicita et inhonesta patri, liberos ingenuos vendere. vid. *l.* 1. *supr. de patribus qui filios suos distraxerunt*: adde *l.* 26. *supr. de transactionib.* adde Paul. 5. *sent.* 1. §. 1.
(6) Pater venditos a se filios invito emptore, oblato tamen pretio, potest evincere: ut ita facti sui, altero invito, pœnitere et a contractu suo recedere, suumque factum retractare interdum quis possit: qui casus specialis est.
(7) Per adsertorem. Hodie adsertionis solennitas sublata. *l.* 1. *infr. de adsert. tollend.*
(8) *l.* 25. §. 1. *ff. h. t.*
(9) Alia est proprietatis causa, alia libertatis.
(10) Contubernio ancillæ alienæ, liber homo non transit in alterius dominium.
(11) Protestatio jure non munita, nullam vim obtinet. *Bald.*
(12) Vid. *l.* 1. *infr. de SC. Claudiano.*
(13) Sententia liberalis ferri potest absente parte: potest tamen ab ea appellari.
(14) Tempus appellationis interponendæ non currit i[gnoranti]. *l.* 3. *infr. quomodo et quando judex.*
(15) Causæ appellationum in auditoriis pensantur.
(16) Vendita mulier, etiam a fisco, in libertatem p[roclama]re potest.
(17) Ratio dubitandi.
(18) *l.* 7. *ff. h. t. l.* 1. *ff. quib. ad libert. proclam.* Ex constitutione Leonis 59. liber homo seipsum vendere non [lic]et, etiam participandi præmii causa.
(19) Quemadmodum id fieri potuit, dixi ad *dict. Nov.* [59.]
(20) Dixi ad *l.* 7. §. *ul. ff. h. t.*
(21) *l.* 4. *supr. de edendo.*
(22) Vide *l.* 39. *infr. h. t.* adde *l.* 26. *supr. de transa[ct.]*
(23) Paul. 5. *sent.* 1. §. 4.
(24) Cur ita? vid. *l.* 31. *ff. h. t. l.* 3. *supr. de reb. [...]* *l.* 13. *supr. de testam. manumiss.*
(25) Directo scil. *l.* 9. *supr. de testam. manumiss.*
(26) Id est, data summa aliqua pecuniæ.
(27) Hortandus est dominus, ut servet pactum cum servo [ha]bitum. vid. *l.* 9. *in fin. supr. de cond. ob caus.* 2. *Feud. ult.* id est, cogendus est moderate, ut hortationi nonnihil sit [in]st[a]n[tiæ] necessitatis. Ideoque Græci sic legunt, ἀναγκάζεται.

De cognomine.

9. Iidem AA. et CC. Proculo.

Im precum (1) tuarum conceptio licet eum, contra quem supplicas, *ex ancilla natum esse expresserit*, u nomini (2) cognomen, quo liberi duntaxat nuncuur, addiderit, et non servum esse, sed servili maadspersum comprehenderit: contra eum, qui servus est, supplicasse te intelligis (3).

De pactis et administrationibus.

10. Iidem AA. et CC. Stratonico.

beros privatis pactis (4), vel actu (5) quocunque administrationis non posse mutata conditione servos fieerti juris est.

Si servus honores gesserit.

11. Iidem AA. et CC. Faustino.

On (6) mutant servi statum, si ad civiles honores illicite, atque improbe adspiraverint. Unde si status ratur quæstio, intelligere vobis licet, nihil prodesse, quod (7) pater vester civiles honores gessit. Soleus itaque ordinatis, apud Præsidem Provinciæ de vestro cognoscetur.

De venditione.

12. Iidem AA. et CC. Proculo.

[ex] liberta te natum aliquis comparaverit (8): atum retines, quem antea habuisti. † Si vero ex a editum naturalis pater, idemque dominus distra-, ac post emptori pretium solvisti: non idcirco liem consecutus es (9). PP. 18. Kalend. Maji.

De statu defuncti.

13. Iidem AA. et CC. Paulo.

incipaliter de (10) statu defuncti agi non potest. Si vero ex peculio quondam ejus, quem tu bona relie commemoras, res vindicentur, vel ejus filiis moveatur status quæstio: hæc omnia solenniter Præsidali (11) notione decidi debent. Dat. 5. Kalend. Maji.

De effectu litis ordinatæ.

14. Iidem AA. et CC. Quintiano.

LIte ordinata (12), in possessione libertatis, is, de cujus libertate quæritur, constituitur, et interim pro libero habetur. Dat. 4. Kal. Maji, *Heracleæ*, AA. Conss.

De probationibus.

15. Iidem AA. et CC. Palladio.

NEc omissa professio (13) probationem generis excludit, nec falsa simulatio veritatem (14) minuit. Cum itaque ad (15) examinationem veri, omnis jure prodita debeat admitti probatio: aditus Præses Provinciæ, solennibus ordinatis, prout juris ratio patitur, causam liberalem inter vos decidi providebit.

De minore in dotem data.

16. Iidem AA. et CC. Diogeniæ.

SI ministerium (16) tuum quasi libero exhibuisti; ac te nesciente quasi ancilla in dotem data, conscriptum instrumentum est: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maxime cum te minorem ætate fuisse commemores, et placuerit minores (17) viginti annis nulla ratione mutare statum [posse,] ac pro liberis servos fieri: ne ante (18) libertatem inconsulte amittant, quam alii propter ætatis rationem sine consilio præstare non possunt. PP. 6. Id. Maji, *Hadrianop.* AA. Conss.

Si quibusdam ex pluribus fratribus quæstio moveatur.

17. Iidem AA. et CC. Resino.

MUltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, post delictis, vel casibus intervenientibus, singulorum causæ status separantur. Nihil itaque prohibet eundem, et tibi non (19) movere quæstionem [status] et eos, quos fratres tuos adseveras, in servitutem vindicare, sive retinere. Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem, aliæ sunt probationes necessariæ: nam quod (20)

Confessioni et libello supplicantis in ejus præjudicium, non orem statur.

Cognomen liberis hominibus usurpare licuit, servis non lisic apud Athenienses decreto sancitum fuit: Ne fortissimoirorum nomina, Harmodii scil. et Aristogitonis, qui liberecuperandæ gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, m servis indere liceret. Nefas enim ducebant nomina libertaiæ devota, servili contagio pollui. Gell. 9. *cap.* 2. Hinc colligitur, Libertos nomen patroni adsumpsisse, suoque l unicum ante habebant) cum prænomine adjunxisse. Eo us Persius, *verterit*, inquit, *hunc dominus*, *momento turrait Marcus Dama*. Idem testatur Artemidorus *lib. de somniis.*

Contrarius sibi ipsi testis non auditur. vid. Oldendorp. . *n.* 1. *de testibus.*

l. 37. *ff. h. t.* Goth. Ad hanc legem vid. Alciat. *lib.* 2. ox. *cap.* 5. Augustin. *lib.* 3. *emendat. c.* 8. Cujac. *lib.* 5. . 40. S. L.

l. 2. *supr. de ingenuis manumiss.* Cujacius legit, *vel actus unque administrati rationem*, ita quoque Græci legunt.

l. 28. *l.* 38. *infr. h. t. l.* 10. *supr. de probat. l. ult. infr. vus aut libert. lib.* 10. *tit.* 32. *l.* 3. *ff. de off. prætor.* his quæ scripsi ad *Novell.* 117. *c.* 11. ad eundem modum Terus *lib. de præscript.* originis et successionis Apostolicæ jactanegat continuo Apostolicos esse, et tamen recte cum hujusmodi hominibus ab ignorante contrahitur. *argum. l.* 3. *ff. de SC. Macedon.*

(7) Vid. *l.* 11. *infr. ad l. Fab. de plagiar. l. ult. infr. de fugit. lib.* 11. *tit.* 63.

(8) *l.* 4. *§.* 2. *ff. de manumiss.*

(9) Imo consequi debes, *l.* 1. *supr. h. t.*

(10) *infr. ne de statu defunct.*

(11) *l.* 3. *infr. ne de statu defunct.*

(12) Vindiciæ dantur secundum libertatem. *l.* 24. 25. *§. ult. ff. h. t. l.* 1. *supr. qui dare tutor. l.* 2. *§.* 24. *ff. de orig. jur.* adde *l.* 21. *infr. h. t.* dixi ad leges 12. tabular. *tit.* 22. *§.* 2. de ordinatione libertatis, vid. Cujac. 18. *obs.* 23.

(13) *l.* 39. *infr. h. t.* hoc itaque referendum videtur ad professiones natalium, de quibus dixi ad *l.* 6. *supr. de fide instr.*

(14) Falsa simulatio veritatem non minuit, *ut hic*, et *l.* 5. *supr. de jur. et fact. ignor. l.* 6. *ff. ad municip.*

(15) Ad examinationem veri, omnis justa probatio admittenda.

(16) Liber ministerium alteri exhibere potest. *l.* 2. 6. *et* 11. *supr. de ingenuis manumiss.*

(17) *l. ult. supr. de ingenuis manumiss.*

(18) *l.* 5. *supr. h. t. l.* 7. *§.* 1. *ff. h. t.*

(19) Absurdum est ut quis ultro libertatem suam amittere possit ea ætate, qua alii libertatem conferre non potest.

(20) *l.* 7. *supr. de ingenuis. l.* 17. *supr. de probat.*

tibi non movetur quæstio libertatis, eorum non idoneam constat habere probationem.

De locatione.

18. Iidem AA. et CC. Zotico.

AD probationem ingenuitatis ab eo, contra cujus successores postulas, facta tibi (1) locatio non sufficit: nec (2) tamen hoc solum ad servitutis vinculum argumentum est idoneum. S. Id. Jul. *Philippopol.* AA. Conss.

Si ab alio manumissus, ab alio servus dicatur.

19. Iidem AA. et CC. Paulo.

PRincipaliter causam ejus, de quo supplicas, esse, quam tuam perspicimus: nam cum te eum ad libertatem perduxisse profitearis, illius interest (3) magis solenniter suum tueri statum: et consequenter (4) tua etiam agetur causa: nam si ab eo contra quem fundis preces, servus dicatur, eique libertas ex manumissione tua vindicetur: probatio servitutis originis, et beneficium manumissionis libertatem illi adsignans, tuum etiam jus patronatus tuetur. Si vero consentiat servituti, tunc jure concesso, adito Præside Provinciæ, eum invitum etiam defendere poteris.

De libertate non revocanda. De his quæ non manumittendi causa fiunt.

20. Iidem AA. et CC. Æternali.

SIcut (5) semel præstitam libertatem revocari (6) non licet: sic per ea quæ non (7) manumittendi causa domini cum servis [propriis] agunt, nihil sibi detrahunt. S. 6. Kal. Septembr. AA. Conss.

Esse in possessione servitutis vel libertatis.

21. Iidem AA. et CC. Thrasyllæ.

EAm, quæ in possessione (8) libertatis non sine dolo (9) malo reperitur, in servitute constitutæ simile (10) habere præjudicium, Edicto Perpetuo cavetur. [Sed] si controversia erit, utrum ex servitute in libertatem petatur, an ex libertate in servitutem, su[a] conceptione manifeste probatur: nec quicquam juris [an]cillæ dolus propriis dominis aufert. S. Non. Octobr. [Maxi]mii. AA. Conss.

De natalibus, et de confessione.

22. Iidem AA. et CC. Pardalæ.

PArentes, natale (12), non confessio adsignat. (Q)ua propter si ex ancilla nata, post ad libertatem manumissa pervenisti: te (13) *servam professa* (14) vel ancilla altera natam, hujusmodi simulatione (15) vel errore quæsitam manumissione libertatem amittere minime potuisti: cum servi (16) nascantur ratione certa, non confessione constituantur. Dat. 5. Kal. Decembr. AA. Conss.

De obsequio præstito.

23. Iidem AA. et CC. Musciæ.

SI tibi testamento directa libertas a domino relicta est, et ex eo successerunt scriptæ [filiæ] (17): non idcirco quod secundum ejus voluntatem, vel contra de filiabus (18) uni præstas obsequium (19), cæteræ tuam rescindere possunt libertatem.

De confessione apud acta.

24. Iidem AA. et CC. Sebastiano.

INterrogatam, et professam apud acta *se esse ancil[lam]* hujusmodi factum defensionem libertatis non ex[clu]dit (20).

De instrumentis manumissionis.

25. Iidem AA. et CC. Licentiano.

SIcut instrumenta (21) prætermissa (22) manumissionis recte factæ nullum adferunt præstitæ libertati præjudicium (23): ita si servum ad libertatem perduxisti, instrumentorum amissio nihil ei nocere potest. S. 5. Id. Februar. CC. Conss.

(1) *d. l.* 17.

(2) Etiamsi servus rem aliquam a domino conducit, non ideo fit liber.

(3) Facit *l.* 22. *supr. de probat.*

(4) Causa dicitur principaliter pertinere ad eum cujus magis interest. *Bald.* facit *lex* 3. 4. 5. *ff. eodem.*

(5) *d. l.* 5.

(6) Semel præstita servo a domino libertas, amplius ab eodem domino revocari non potest, *ut hic. Synops. Basil.* 48. *tit.* 20. *cap.* 20. Nihil difficilius revocatur quam libertas. *l.* 26. *infr. h. t.*

(7) Vid. *l.* 24. §. 8. *ff. de fideicomm. libert. l.* 17. §. 1. *ff. qui et a quib. manum.*

(8) *l.* 14. *supr. h. t. l.* 4. *supr. ubi caus. stat.*

(9) *l.* 7. §. 5. *vers. Etsi. ff. h. t. l.* 15. *supr. de prob.*

(10) Paria sunt in servitute constitutum esse, et dolo malo in possessione libertatis esse.

(11) *l.* 22. *in fin. infr. de evict.*

(12) Parens is proprie est ac vere, ex quo nos geniti, non qui nos filios ac liberos appellat. Parentem enim natales faciunt, non confessio, *ut hic.* hac ratione servi nascuntur: confessione non constituuntur. *in fin. infr. eodem.* Quod autem hic dicuntur, *natales nobis parentem adsignare*, nihil aliud est, quam nos eam sortiri conditionem quam parens habuit cum ei nasceremur. Cæterum non ut natalibus nostris continuo, vel liberi, vel servi dicimur: ita natalibus patris, liberi continuo videmur. *l.* 10. *supr. de probat.* Goth. Vid. hic Brisson. *lib.* 1. *selectarum cap.* 5. S.

(13) *Te velut ex altera natam ancillam, servam professa quæsitam manumissione libertatem, hujusmodi simulatione, vel errore amittere etc.* quidam ita legunt.

(14) Mutatio hæc multiplex. Ancilla nata ex Arethusa, manumissa est: manumissa postea se ancillam quasi ex Dorcade confessa est, hujusmodi confessio sive simulationem voces, sive errorem, quæsitam semel manumissione libertatem non eripit.

(15) *l.* 15. *supr. h. t.*

(16) Servitus confessione nuda non contrahitur, sed vel natura, *ut hic.* vel lege.

(17) *Scripti*, ita legitur *in libris Basilicis.*

(18) *Filiis*, *libri Basilicon.*

(19) Ex obsequio uni heredum præstito a servo libertate donato, præjudicium libertati non fit. vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(20) Si modo metu et impressione alicujus terroris confessio apud acta facta sit. Paul. 5. *sentent.* 1. §. 4. alias confessio apud acta præjudicat, donec contrarium probetur.

(21) Facit *lex* 10. *in fin. supr. de fide instr. l.* 15. *supr. de jure dotium.*

(22) Mos fuit apud veteres manumissis instrumenta manumissionis tradere, *ut hic*, et *l.* 26. *infr. h. t.* eadem status instrumenta appellari puto *in l.* 8. §. 1. *ff. quod met. caus.*

(23) *Vitium*: quidam ita legunt, eamque lectionem Græci probant, apud quos legitur ἐλάττωμα. Cujac. 18. *obs.* 22.

De libertate non adimenda, de instrumento manumissionis.

26. Iidem AA. et CC. Modesto.

ut datam libertatem manumissis adimere (1) patronus non potest : ita manumissionis (2) instrumentum præ- cogitur.

e re judicata, de collusione et confessione ejus qui controversiam passo success.t.

27. Iidem AA. et CC. Austerio.

Rrianus mota sibi quæstione a Leonide, *liber fuit pronunciatus* (3) : in servitutem a victo iterum non petitus est. Coheres (4) etiam tibi ab Arriano datus, lens cum eo, sive heredibus ipsius qui status [ei] rat quæstionem, nihil tibi obfuit : nec ea, quæ in ssione inter eos venerunt, statum veritatis, vel no- substantiæ defuncti mutare potuerunt.

De statu et dignitate parentum.

28. Iidem AA. et CC. Eurymedonti.

i paterni magistratu functi dignitas (5), ad libertatis probationem nihil nepoti prodest : si quidem in li causa matris (6) non patris inspicitur conditio. ec materni (7) avi sola sufficit : cum licet avia quo- ibera probari possit, multis tamen ex causis status i consuevit. *Sirmii*, 4. Id. April. AA. Conss.

De redempta ab eo, in cujus fuit contubernio.

29. Iidem AA. et CC. Troillæ.

ancilla matre natam, et ab eo, redemptam, in cujus fuit contubernio (8), si non manumittitur, in ite permanere non ambigitur.

De obsequio non præstito.

30. Iidem AA. et CC. Eutychiæ.

o obsequii (9) non præstiti velamento, data libertas escindi non potest.

De quæstione improbe mota.

31. Iidem AA. et CC. Cassianæ.

SI tibi servitutis improbe moveatur quæstio : solennibus ordinatis, de calumnia (10), vel injuria (prout vindictæ viam elegeris) habita contestatione, posteaquam servus non esse fueris pronunciatus, adversus eam sententiam postulare potes : tunc demum etiam de his, quæ direpta probaveris, restitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petituris. S. 5. Id. Octobr. CC. Conss.

De subscriptione filiorum domini manumittentis.

32. Iidem AA. et CC. Athenaidi.

SUbscriptio (11) filii (12) domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quicquam potest.

De eo, qui accepta pecunia manumisit.

33. Iidem AA. et CC. Melitianæ.

LIcet accepta (13) pecunia dominus te manumisit ; tamen tributa libertas rescindi non potuit. S. 4. Id. Novembr. CC. Conss.

De concubinatu.

34. Iidem AA. et CC. Eremoniæ.

LIbera, concubinatus ratione non constituitur ancilla (14). Dat. Id. Nov. CC. Conss.

De eo, qui pupilli res velut tutor administravit.

35. Iidem AA. et CC. Attalo.

NOn idcirco minus, quod pupilli res velut (15) tutor administrasse dicitur, ex ejus persona servitutis pati quæstionem potest.

De pactis.

36. Iidem AA. et CC. Theodoro.

POst (16) certi temporis ministerium ancillæ, *liberam eam esse cum ea paciscendo*, conventionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatem : utque hoc verum est, ita (17) e contrario, si filios suos constituta cum his, libera (18) in ministerium tibi tradere promisisse (19) probetur, parere placitis non compellitur.

l. 20. *supr. h. t.*

l. 25. *supr. h. t.* vide quæ notavi ad *l.* 9. *ff. de novationibus.*

Liber pronunciatus ab adversario nunquam in servitutem pe- t : ab alio posse videtur, *arg. l.* 63. *ff. de re judic.*

Coheredis confessio super statu defuncti non præjudicat cohe- ntrarium adferenti. *Salic.*

l. 10. *supr. de probationib.* facit *l.* 11. *supr. h. t.*

In libertatis causa, matris non patris inspicitur conditio, , et *l. ultim. infr. eodem.* In nobilitatis causa contrarium bservatur. vide quæ dixi ad Ulpian. 5. §. 8.

Avi paterni vel materni ingenuitate nemo probatur omnino genuus.

Qui ancillam redimit ut ea concubina utatur, eam non li- *l.* 34. *infr. eodem.* vid. tamen *l. ultim. supr. comm. de iss.*

Non necessarii, aliud si alimenta denegant. l. 6. *ff. de lib.*

Qui per calumniam dicitur servus, probata causa liberali injuriarum experiri. *l.* 39. §. 1. *ff. h. t.* vid. *l.* 9. *l.* 10. *e injur.*

Tenet manumissio a domino facta, licet manumissioni filius bscripserit.

Puta heredi. *l.* 13. *supr. de testament. manumiss.*

Dominus accepta pecunia potest servum manumittere, *ut hic*, ut pater filium. *l.* 107. *ff. de verborum obligat.* dicendum alias videbatur manumissionem gratuito fieri, vel omnino non fieri.

(14) *l.* 29. *supr. h. t.* v. *l. unic. infr de SC. Claud.*

(15) Pupillus tutorem quondam suum, servum potest dicere : id est, Etiamsi servus titulum domini administraverit, non tamen efficitur libertus.

(16) Pactum inter dominum et ancillam non adstringit. *l.* 13. *in fin. supr. de transact.* Igitur ex pacto libera non erit, quæ se liberam pacta fuerit, cum ancilla esset : quemadmodum per contrarium ei quæ cum filiis est libera, pactum non nocet, quo se ancillam esse pacta est. *Synopsis. Basil.* 48. *Tit.* 26. *ex tit.* 26. *c.* 34.

(17) Vid. *infr. eodem.*

(18) *Cum iisdem libertate etc.* ita emendo, hoc nimirum sensu : Servus cum domino stipulari non potest, ut certi temporis ministerio alicui exhibito fiat liber : ita nec filius, ut certi temporis obsequio alicui exhibito emancipetur. Priori pacto dominus non tenetur. et ita quadrat comparatio : nisi malis ita cum Græcis, Ancilla pacto non fit libera. Libera pacto non fit serva. 48. *Ecl.* 20. *c.* 34. vel melius dic : Pacto non potest effici, ut post certi temporis ministerium fiam liber : et vice versa, pacto non potest effici, ut post certi temporis ministerium fiam servus una cum liberis meis, et priori pacto adversus te agere non possum : et posteriori adversus me vel liberos meos agere non potes.

(19) *l.* 1. *supr. h. t.*

De venditione hominis liberi.

37. Iidem AA. et CC. Olympio.

SI filium (1) tuum liberum genero vendidisti (2); qui tam proxima (3) necessitudine conjunctus, conditionis ignorantiam simulare non potest, utrisque (4) sociis criminis accusator deest.

De Limenarchis.

38. Iidem AA. et CC. Philesarpho.

NOn (5) idcirco minus, quod te *Limenarcha* (6) creato nemo contradixit reipublicæ nomine, moveri tibi status quæstio potest. Dat. 16. Kal. Januar. *Nicomed.* CC. Conss.

De professione.

39. Iidem AA. et CC. Potesentico.

LIberos *velut servos se profitentes* (7), statum eorum mutare non posse constat. S. 6. Kal. Januar. *Sirmii*, CC. Conss.

De altera parte absente.

40. Exemplum srcrarum literarum AA. et CC. ad Verutum.

JUxta Edicti nostri continentiam (8) in liberalibus quoque negotiis, sive de libertinitate, sive de ingenuitate [quæstio] moveatur, absente (9) nihilominus una parte causam discuti, et pro justitiæ ratione sententiam proferri, nihil prohibet.

De epistolis.

41. Impp. Constantin. et Licinius AA. ad Eutychium Præsidem Cappadociæ.

JUbemus omnes epistolas (10) actricis, quas ad Ælium *tanquam* (11) *principalem* (12) fecerat, inanes ac vacuas esse, atque in irritum devocari: ac de ingenuitate ejusdem Ælii requiri: nec mulieri id obesse, *quod ad* [...] *tanquam decurionem* (13) *ac principalem scripserit*, [...] id, quod idem se finxerit decurionem, vel principal[...] maxime cum non solum testium professione, et cogn[...] nis ejus jugum servile cognoscitur, verum etiam voce (14) propria ejusdem Ælii apud aliud (15) judicium pat[...] quod conditionis servilis videretur.

De filiis natis ante, vel post litem contestatam sup[er] statu matris.

42. Imp. Constant. A. ad Maximum P. P.

PLacuit eos, qui nascuntur, matrum (16) conditi[oni]bus uti, quarum mox (17) visceribus exponu[ntu]r. Ante (18) vero litem nati, suo nomine omnes in q[uæ]stionem vocentur: quoniam hos solos, qui in (19) [li]te nati erunt, omnem fortunam matrum complecti opo[rte]t, aut justis tradi dominis, aut libertate cum lucis (20) [au]ctoribus frui. Dat. Prid. Id. Julii.

TIT. XVII.

DE ADSERTIONE (21) TOLLENDA (22).

Qui de possessione libertatis in servitutem provocatu[s] per procuratorem potest respondere. Salic.

1. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

LItes super servili conditione movendas, ad cleme[ntio]rem tam examinationem, quam terminum tra[nsfe]rimus: jubentes, si quis vel adhuc serviens liberum s[es]se dixerit, vel in libertate commorans, ad servitutem [vo]catus fuerit: adsertoris difficultatem in utroque ca[su ces]sare (23), ipsumque per se [et] ad intentionem [...]

(1) *l.* 1. *supr. h. t. l.* 1. *supr. de patrib. qui filios distraxerunt.*

(2) Qui sciens liberum hominem vendit, plagium committit.

(3) Inter proximos et cognatos præsumitur scientia. vid. *l.* 7. *supr. de in integrum restitut. min.*

(4) Participes ejusdem criminis invicem se non excusant. *l.* 16. *in fin. ff. de quæstion.*

(5) Vid. *l.* 11. *supr. h. t.*

(6) De limenarcha dixi ad *l.* 4. *ff. de fugitivis. l.* 18. §. 10. *ff. de munerib.*

(7) *l.* 6. *l.* 15. *l.* 22. *l.* 24. *supr. h. t.* apud officium aliquod scilicet. vid. Paul. 5. *sent.* 1. §. 3.

(8) Id est, formulam, tenorem.

(9) *l.* 4. *supr. h. t. l.* 27. §. 1. *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *infr. tit. prox.*

(10) Epistolis ingenuitas probatur. *l.* 22. *infr. de agricol. lib.* 11. *tit.* 67. sed et consanguinitas. *l.* 13. *supr. de probat.* licet adversus epistolam contrarium possit probari, admittitur enim probatio per testes, per cognatos: imo propria confessio admittitur. *l.* 29. *supr. de probat.*

(11) Si dominus ad servum tanquam ad principalem civitatis literas dederit, non ea ratione liberum facit.

(12) Principales de quibus *hic*, *et l.* 42. *infr. de decurionibus. lib.* 10. *tit.* 31. *l.* 5. *in fin. infr. de cohort. lib.* 12. *tit.* 58. *l. unic. in fin. Infr. de imponenda lucrativa descript. lib.* 10. *tit.* 35. *l.* 4. *C. Theod. de extraord. sive sordidis muneribus. lib.* 11. Isidor. 9. *Etymol.* 4. decurionum primi, a quibus distributionum omnium forma procedit. *C. Theod. de iis quæ ad. vel off. pub. ger. l.* 4. *C. Theod. de extraordin. muner.* Hos intelligit Tertullianus *lib. de corona*, *Coronatur*, inquit, *et vulgus nunc ex principalium proprietatum* (lege *promotionum*) *exultatione.* Illic tamen nonnulli interpretantur principum nativitates. Hi erant decem vel quindecim vel viginti pro curiarum amplitudine. Inde *decem primi curiales*, *l.* 2. *in fin. Cod. Theod. de quæst. l.* 44. *l.* 42. *Cod. Theod. de his, quæ super relat. l.* 39. *C. Theod. de episcopis et clericis.* Iidem *viri principales.* Apulejus 8. *de Asino: principales civitatum dicuntur. l.* 27. §. 1. *ff. de pœnis. l.* 2. §. 1. *infr. quando et quibus quarta pars. lib.* 10. *tit.* 34. Firmicus 5. Mathes. 2. Salvianus 5. *de vero Dei judicio.* Hinc *principales Antiochenses*, *l.* 2. *infr. de excusat. mun. lib.* 10. *tit.* 47. *Alexandrini principales*, *l.* 56. *Infr. de decurionib.* qui et [pri]mates ordinis *Alexandriæ*, *l.* 57. *d. tit.*

(13) Si dominus ad servum tanquam ad decurionem litter[as] [scrip]serit, eum liberum non facit.

(14) Voce propria condemnari, damnatio maxima est.

(15) Confessio facta in uno judicio, nocet in alio.

(16) *l.* 28. *supr. h. t. l.* 7. *supr. de rei vindic.* Goth. [Vi]de hic Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 17. *num.* 23. Ans.

(17) *Partus*, viscerum matris portio.

(18) De liberis ante litem natis.

(19) De liberis post litem natis, vide *l.* 10. *ff. de usuris.*

(20) Id est, cum parentibus. sunt enim nobis parentes [...] autores.

(21) *Adsertio*, est defensio ejus, qui status controversiam [...] tur. Adsertor, vindex: alienæ vindex libertatis. Theoph. [...] *de his per quos agere.* dixi in *Topicis Ciceronis in loco* [...] *tionis.* Ideo admittebatur adsertor, quia is, cujus status v[...] tur in dubium, videbatur ea de re per se agere non posse [...] per adsertorem tantum: ne alioquin videretur servus egisse [...] minum. vide *l.* 1. 2. 3. 4. C. *Theod. de liberali causa.* [...] Paul. 5. *sent.* 1. §. *ult.* Mart. 1. *epigr.* 53. *Adsertor* [...] *tisque præstes, Et cum se dominum vocabit ille Dicas esse* [...] *manuque missos. Hoc si terque quaterque clamitaris Impon*[...] *giario pudorem.* adde Quintil. 5. *cap.* 2. *et* 48. *Ecl.* 20. [...] λογρχφις: id est, adsertione in servitutem, vide Sueton. [...] *Domitiano*, ubi de persuasoriis adsertionibus.

(22) Cur tollitur adsertoris usus? quia diu trahitur ju[dicium] liberale. Quod jus hodie sit, mox dicam.

(23) Hodie in causa libertatis non est necessarius adsertor [...] ipse aut per se causam agit, cui fit status controversia, [...] procuratorem, si ex libertate in servitutem petatur: non [...] servitate in libertatem. *infr. h. t.* quia servus esse præsumitur [...] qui est in possessione servitutis, et servus habere ad litem [...] ratorem non potest. In hoc autem differt procurator ab adsertore, quod adsertor suo periculo causam agit, et satis præstat judo [...] sti, et res salvas fore quas tenet is, qui servus dicitur. *l.* [...] *C. Theod. de liberali causa.* Et si defecerit in causa (quo[...] debet. *l.* 2. *infr. h. t.*) tenetur pœnali actione. Ista omnia [...] in procuratore.

dominum sese adserit, respondere: et si ex possessio- libertatis ad servitutem ducitur, etiam procuratorem e minime prohiberi: quod his, qui ex servitute ad ertatem prosiluerint, penitus interdicimus: illis legibus, æ dudum et secunda (1), et tertia (2) vice ad sertorias s examinari præcipiebant, in posterum conquiescen- us: cum sit justum primam definitionem in suis ma- e viribus, cum provocatio nulla oblata fuerit: qua recta ad similitudinem aliorum negotiorum judex, ad m res ex provocatione deducitur, eam examinabit: us et ipsius judicium ad secundam exquisitionem mini- deducetur occasione legum, quæ super adsertoriis li- is positæ sunt.

. 1. Super peculio (3) etiam eorum, vel aliis rebus, causis veterem defensionis observationem tollimus: cipientes illorum tantummodo peculia, qui ex posses- e servitutis super libera conditione litigant, aliasque , quæ vindicantur, in tuto pro dispositione judicis ocari.

. 2. Omnes vero, qui pro libertate periclitantur, si lem possunt fidejussorem dare, eum exigi. Sin vero ra datio ejus impossibilis eis sit, hocque judici ma- ste ostendatur: juratoriæ cautioni committi. Scientes, d si post hujusmodi expositionem abfuerint, et Edictis ti (4), in absentia nihilominus per unum annum du- erint, omnimodo servituti obnoxii erunt, et ejus do- io, qui litem eis intulit, sine ulla dubitatione adsi- buntur.

. 3. Scire vero eos volumus, qui aliquem ad servitu- vocant, quod si post primam accusationem in quo- que judicio, vel ex divali jussione factam, et [post] nonitionem ei oblatam, qui servus esse dicitur, in (5) judicio eum accusaverint: præterquam si ejus oc- onem ipse, qui servus esse dicitur, præstiterit: etsi nini sint, suo jure privabuntur. Dat. 3. Id. De- ib. Dom.

is, qui de servitute proclamat in libertatem, moriatur lite pendente, finitur causa. Salic.

2. Idem A. Joanni P. P.

Xpeditam antea quæstionem, in præsenti autem ex nostra lege, quam de adsertione tollenda posuimus, quandam difficultatem incidere periclitantem, compen- so remedio fulciendam esse censemus. Cum etenim per ertores super libertate judicium agitabatur, si in me- , adsertore litem agente, adsertus ab [hac] luce fuerat (6) subtractus, necessitas imponebatur nihilominus adsertori litem implere: ut emptor, si victus erat, et pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regressum adversus venditorem: ut ei, quasi liberæ personæ venditor reddat id, quod emptionali (7) instrumento continebatur, vel (8) natura contractus exigebat. In præsenti autem, quia adsertorum vana nomina rejecta (9) sunt: si persona, pro cujus conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum judicium potest adimpleri, una (10) tantum persona in judicium veniente? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori adversus suum auctorem venire, quatenus vel ostendat (11) venditor servum se vendidisse: vel si non (12) potuerit, quasi libera persona vendita, evictionis periculum ad eum revertatur.

TIT. XVIII.

QUIBUS AD LIBERTATEM PROCLAMARE (13) NON LICET: ET NE REBUS EORUM, QUI AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON PROHIBENTUR.

Si venditus non est pretium participatus, in libertatem se proclamat, alias secus. Salic.

1. Imp. Gordianus A. Proculo.

DIspar (14) causa est ejus, qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est, et ejus, qui pretium participatus est. Nam superiori quidem non denegatur libertatis defensio: posteriori autem, et si civis Romanus sit, et participatus est pretium, libertas denegatur.

† Eandemque [et] in eo distinctionem adhibendam, cui (15) fideicommissaria libertas debetur, meritissimi (16) juris auctores responderunt. PP. Kal. Maji, Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

Servi effecti propter delictum insigne, non possunt in libertatem proclamare. Salic.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Melanæ.

DE latronum familia (17) descendentibus, ex largitione principali (18), vel auctoritate fiscali servis factis, retro principes libertatem denegari decreverunt.

3. Imp. Constantinus A. ad Maximum P. P.

SI quis (19) in libertatem proclamaverit, id, quod apud se esse ejus, qui se dominum dicit, profitebi-

(1) Hodie igitur liberale judicium iterari prohibetur sublatis ad- ionibus profusoriis: id est, his, quæ dicis causa instituebant, non strenua opera: alias retractatio causæ, veluti ex oratione i Marci non est sublata. *l.* 1. §. 3. *ff. de statu.*

(2) Proclamatio in libertatem, *præjudicium*, ob id dicta, quod aretur terque quaterque. Martialis 1. *epigramm.* 53. *si terque terque clamitatis.* Apud Græcos in hac lege est ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ τῇ τετάρτῃ: servitus non iteratur. *l.* 4. *supr. de liberali causa.*

(3) Pecunia bonave ejus, qui de statu suo litigat, sequestro non ent deponi, nisi ex servitute proclamaverit in libertatem, quod llige ex *l.* 3. *infr. tit. proxim. et l. ult. Infr. de ordine cogn.*

(4) Is, qui servus dicitur, ob solam contumaciam servus pro- ciatur: cum tamen in omnibus aliis causis contumax, si bo- causam habuerit, vincere soleat: idque fit ob causam perju- *l.* 41. *supr. de transact.*

(5) Apud quem status controversia incepta, apud eundem fini- : alias, qui servum vindicat, causa cadit.

(6) Si servus venditus ante litem contestatam in causa liberali ritur, non debetur evictio; si post, debetur, nisi venditor doceat de dominio.

(7) Emptionale instrumentum.

(8) Evictio pacto debetur, vel natura contractus.

(9) *l.* 1. *supr. h. t.*

(10) Judicii forma destruitur, si unus litigantium principalis de medio subtrahitur.

(11) Venditor non præsumitur dominus nisi probet.

(12) Præsumitur liber, qui servus non probatur.

(13) Dixi *ad L.* 40. *D.* 13.

(14) Sola pretii participatio proclamationem ad libertatem impedit: at non nuda venditio sine participatione, quamvis scienter facta ex æquo, tamen admittitur. vide *l.* 5. *supr. de liberal.*

(15) *l.* 4. *ff. h. t.*

(16) *Meritissimo*, quidam ita legunt.

(17) Id est, secta, factione: hoc innuit, Latronis familiares captos, et munificentia principis capienti donatos pro præmio, aut fisci factos in libertatem proclamare non posse.

(18) Præmio Servi fiunt. *l pen. C. Theod. de liber. caus.*

(19) *l.* 2. *C. Theod. de lib. causa.*

ma, quoniam non de eo dubitatur, *reddi* (1) *ac deferri* Judex protinus pronuntiabit. † Quod vero petitur, si fuerit negatione dubium (2), per cautionem conservabitur ac petitio differetur: ut si fuerit approbata libertas (quoniam et ipsis, qui his rem commiserunt, medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio, atque omne, quod debetur, reposcatur: ut servitute depulsa, qui pro domino quondam fuerat, habebat, quod ut servo dominii jure largitus est, et quæ ex earum rerum quæstu ac fructibus congregata sunt, et quæ de furtivis compendiis obscure capta ac parata sunt; cum liberum esse non oporteat, quod apud servum dominus peculii nomine collocaverat. Ea vero, quæ testamento, vel donatione quæsita sunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectaque sunt, eidem ingenuo deputentur: quæ tamen universa exacto libertatis judicio, quatenus a supradictis rebus discernuntur, in sequestro (3) esse oportet: ut his ab utroque deductis, atque in medio (4) collocatis, ad eorum proprietatem uterque contendat. Dat. 15. Kal. Mart. *Thessalonicæ*, SEVERO et RUFINO CONSS. 324.

TIT. XIX.
DE ORDINE (5) COGNITIONUM (6).

Pendente lite super statu, non potest servus de crimine suum accusare adversarium. Salic.

1. Imp. ALEXAND. A. Vitalio.

CUm et ipse (7) confessus es, *status te controversiam pati:* qua ratione postulas, priusquam de conditione constaret tua, accusandi (8) tibi tribui potestatem contra eum, qui te servum esse contendit? Cum igitur (sicut allegas) statu tui generis fretus es: juxta jus ordinarium Præsidem (9) pete, qui cognita prius (10) liberali causa, ex eventu judicii, quid de crimine (11) statuere debeat, non dubitabit. PP. Id. * MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De libertate prius, quam de hereditate cognoscitur, si de ea principaliter quæratur: secus si incidenter, et de hereditate principaliter. Salic.

2. Idem A. Gallo.

SI de hereditate (12), et libertate controversia est, [prius (13)] agi causa libertatis debet: Sed si de hereditate agetur: ordinanda prius quidem est causa libertatis: sed sufficit (14) ei, qui libertate utitur, adjectoriam de hereditate secundum eum esse pronunciari. PP. 5. Idib. August. MAXIM. II. CONS. 224.

Quando pœna delicti dependet a statu, quæstio status est prius determinanda. Bald.

3. Idem A. Valerio.

SI (15) crimen aliquod inferatur ei, *quam ingenuam esse dicis*, ante liberalis causa suo ordine agi debet, cognitionem suam Præside præbente: quoniam necesse est ante sciri, si delictum probatum fuerit, [utrum (16)] ut in liberam, et ingenuam, an ut in ancillam constitui operteat [judicium].

Si sit quæstio de statu accusati, prius de statu debet cognosci, quam super crimine pronunciari. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Menedemo.

SI status controversiam pateris, lite prius liberali terminata, si pro te fuerit pronunciatum, agere etiam adversus eum, qui se dominum tuum esse contendit, non prohiberis. Quod si ideo te ab accusatione (17) elidit, quasi servum non proprium, sed alienum: liberale idem judicium cessat, causæ autem examinatio apud eum, qui judicat, ostendet, utrumne accusatio induci debeat propter statum personæ, an evanescat. Dat. 10. Kal. Decembr. GORDIAN. A. et AVIOLA CONSS. 240.

Quæstio, vel exceptio status impedit eum, de cujus statu quæritur, actiones movere vel exercere, prius quam de statu fuerit cognitum. Salic.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Alpheno.

CUm status quæstionem tibi moveri, et te debita (18) velle petere commemores, ordinarium est, prius solennibus interpositis (si hoc juris admiserit ratio) causam liberalem apud Præsidem provinciæ decidi: ut si liber fueris, vel servus non esse pronunciatus, tunc demum jure debita restitui jubeat: cum hoc incerto, utrumne

(1) Vide *l.* 34. *ff. de liberali.*
(2) Negatione res fit dubia.
(3) Dixi ad *l.* 1. §. 1. *supr. tit. prox.*
(4) *Sequestri*, *d. l.* 2. *C. Theod. medio jure. d. l.* 2. Cujac. 12. *observ.* 6.
(5) 49. *Eclog.* 22.
(6) Id est, judiciorum liberalium, status libertatis, ingenuitatis, servitutis. adde *lib.* 3. *tit.* 8. *supr. de ordine judic.*
(7) Ad hanc legem vide Revard. *lib.* 3. *variar. c.* 20. Govean. *lib.* 1. *var. lect. c.* 33. S. L.
(8) Pendente lite status servi, servus de crimine suum adversarium accusare non potest, *ut hic*, *et l.* 4. *infr. h. t.*
(9) His verbis num necessitas præsidi cognoscendi imponitur? Goveanus non putat *lib. variar.* 3. quem vide: Rævardus quoque 3. *variarum* 20. negat Præsidem vel Prætorem de causa status cognovisse, vide tamen *l.* 5. *infr. h. t. l.* 5. *supr. ubi causa status. l.* 7. *infr. ne de statu defunctorum. l.* 4. *ff. si ingenuus.* vide etiam quæ notavi ad *l.* 2. *supr. de pædan. et ad l.* 1. *supr. de ordine judic.*
(10) Liberalia judicia prius decidi oportet, quam criminalia vel civilia. *l.* 2. 3. 4. 6. *et* 7. *infr. h. t. l.* 18. *infr. de evict. l.* 26. *infr. ad l. Jul. de adulter.*
(11) Injuria scil. Nam qui per calumniam status controversiam movet, criminaliter accusari potest, *l.* 31. *supr. de liberali.* eo pacto sententia expressa tacitam includat.
(12) *l.* 7. *ff. de petit. her.*
(13) Vide *l.* 1. *supr. h. t.*
(14) Quotiescunque quis in causa principali vincit, omnia incidentia sunt sopita. *Bald.* adde *l.* 10. *ff. de his qui sunt sui.*
(15) Quoties unus et idem ab uno criminis, ab alio status quæstionem patitur: prius de statu quærendum est quam de crimine, ut sciamus utrum ut in ancillam, an ut in liberam crimen constituendum sit. *ut hic, Synops. Basil.* 48. *tit.* 26. περὶ διαγνώσεως ex *tit.* 22. *c.* 3.
(16) Pœna quoties inferenda a qualitate delicti dependet, quæstio status primum deciditur, *ut hic*: aliter enim puniuntur servi, aliter liberi.
(17) Vide *l.* 1. *supr. h. t.*
(18) Status cui fit controversia, sibi debitum petere non potest: potest enim accidere, ut servus actor pronuncietur: ideoque status causa prius decidenda: Vel ita, Qui sibi deberi dicit, et status controversiam patitur: primo liber declarari debet, ac tum debita sibi petere. *Synops. Basil. d. tit.* 22. *c.* 1.

libero constituto a domino tuo (si servum te senten- declaraverit ,) debeatur , ad solutionem debitorem urgeri non oporteat. S. Prid. Kalend. Maji , *Be-* , AA. Conss.

De rebus raptis ab his , quos servos tuos contendis , non prius quœritur quam causa servitutis et libertatis decisa fuerit. Salic·

6. Iidem AA. et CC. Alexandriæ.

res tuas raptas (1) , vel amotas (2) esse dicis ab his , *quos servos tuos esse contendis* , hique in liber- n proclamaverint : causa liberalis prius adversus eos , nc damni dati , rerumque amotarum lis apud Præ- n provinciæ contestanda est : ut si quidem liberi , servi non esse pronuncientur, tunc demum damni da- et amotarum rerum procedere possit adhibita probatio- condemnatio. Si vero secus , quæstio rerum amotarum escat. Dat. 3. Januar. *Sirmii* , AA. Conss.

possessorium rei recuperandæ , et petitorium super li- rtate simul intentetur ab eodem , petitorium prius de- ditur , et ex ejus eventu ad possessionem revertitur.

7. Imp. Constantinus A. ad Bassum P. P.

quando negotium status fuerit exortum , [si qui- dem] ab ejus parte , *qui dicitur servus* , aliquid di- r dominus abripuisse (3) , prius considerari placet , m de possessione (4) servitutis in libertatem reclaman- putet, an vero ex possessione libertatis in servitutem tur. At si eum de obsequiis servilibus libertatem con- rit flagitare : ante (5) decidi status convenit causam , e ita præberi direptorum negotiorum (si res exege- audientiam. † Quod si *ei* , *qui ad servitutem voca-* , quicquam direptum esse memoretur : universa , quæ titerit ablata , ita demum reddi convenit ei , qui ser- esse contenditur , si modo *salvam rem futuram* per eos fidejussores promiserit. Nam si tales dare non erit : tunc ea convenit , de quibus in judicio tracta- r , sequestrari (6) in eum diem [in] quo controver- sopiatur : ita ut ex iisdem (si aliqua alia facultas non poterit) tantum litis sumptus (7) , et alimoniæ ini subministretur , quantum moderato judicis arbitrio t æstimatum. Cum autem necdum lite de statu mota , ab aliquo direptæ sint , et sententia de restituenda possessione rerum lata , ille ne [huic] sententiæ satisfi- ret , de statu controversiam movit : necessitatem habebit , et sine satisdatione easdem res reddere , et tunc causam liberalem secundum juris ordinem exercere.

TIT. XX.
DE COLLUSIONE (8) DETEGENDA (9).

Servus colludendo cum domina non efficietur ingenuus , nec ex rescripto ex falsa causa impetrato. Salic.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. [et CC.] Theodoro.

CUm servum matris tuæ , et stupro violasse dominam suam , et turpis conjunctionis maculam excogitandæ ingenuitatis collusione , ac falsæ captivitatis velamento , apud competentem Judicem (10) obtegere voluisse proponas , nec libertatem ei matrem tuam dedisse , sed in solam ingenuitatem eum nudæ voluntatis mendacio (11) perducere nisam adseveres , servum esse palam est : quando etiam Divi Pii rescriptum (12) super captivitate emissum , quam non intercessisse significas , ingenuum fecisse non videatur : nec asseveratio consensus tui ingenuitatis jus tribuere potuerit. PP. 14. Kal. Jul. Dioclet. v. et Maximiano iv. Conss. 293.

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus : et detegens collusionem efficitur ejus patronus. Salic.

2. Iidem AA. et CC. Milesio.

LIbertinæ conditionis constitutis , privatis (13) pactis immutare statum suum non licere , Numiano (14) Senatusconsulto (15) , contra collusorem pœna statuta , præmioque detegenti promisso , manifeste declaratur. Dat. 5. Kalend. Decembr. CC. Conss.

TIT. XXI.
NE (16) DE STATU (17) DEFUNCTORUM (18) POST QUINQUENNIUM (19) QUÆRATUR (20).

Si de statu manumissoris defuncti non potest quœri , nec etiam de statu ab eo manumissi. Salic.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Niconi.

ADitus competens Judex causam præscriptionis examinabit : et si Domitiæ patronum , qui [ut (21)]

(1) *Ruptas* , Cujac. 18. *obs.* 2. estque verbum legis Aquiliæ loco optime conveniens , in quo de rebus furto subreptis agi- de rapto tamen agitur in *l.* 7. *inf.* *h.* *t.* Goth. Vide hic rd. *lib.* 1. *de præjud. cap.* 4. S. L.

(2) Causa status criminalem præcedit. *l.* 1. *l.* 4. *supr. h. t.*

(3) *l.* 6. *supr. h. t.*

(4) Si de possessorio rei recuperandæ et petitorio super libertate agitur ab eodem , petitorium prius deciditur , ejusque even- possessionem revertitur : si a diversis , possessionis causa deciditur.

(5) Major quæstio minori præfertur.

(6) Dixi ad *l.* 1. §. 1. *supr. de adsert. tollend.* *l.* 3. *in fin.* *quib. ad libertat.*

(7) Vide *l. pen. ff. ut in possess.* *l.* 9. *ff. de jur. deliber.*

(8) Collusionem Græci συμπαιγνίαν vocant. 48. *Ecl.* 12. dixi 40. *D.* 16.

(9) Intra quinquennium. *l.* 2. *ff. h. t.*

(10) Vide *l.* 2. *l.* 4. *ff. h. t.*

(11) Perlusoria sententia pro re judicata non habetur. *l.* 27. *ff.* *caus.* *l.* 50. §. 1. *ff. de leg.* 1. *l.* 14. *ff. de appellat.*

(12) Cui simile est in *l.* 9. *supr. de ingenuis*

(13) Vide *l.* 8. *Supr. de ingenuis manumiss.*

(14) *Noniano* , Hal. alii *Juniano* : alii *Viviano* , in aliis *Numano* : lege *Ninniano* : Cujac. *hic* , et ita Græci , τὰ τῶν νιννίων δόγματι ἐγγράφως ὁρισθέντα , ac fortasse Ninnius is fuit , qui in Fastis sub Domitiano Nonnius dictus est. vel L. Ninnius tribunus plebis , qui iniquis rogationibus Claudii intercessit. *Dion.* 38. vid. Cujac. *hic.*

(15) Senatusconsultum Numianum fuit Domitiani temporibus, *l.* 1. *ff. h. t.*

(16) Dixi ad *L.* 40. *D.* 15.

(17) Post quinquennium ex Senatusconsulto , de quo *l.* 4. *et ult.* *infr. h. t.* de statu defuncti non quæritur , *ut hic* : Ita ex Senatusconsulto ultra quinquennium post manumissionem proclamare ad ingenuitatem libertus non potest. *l.* 2. *l.* 4. *ff. si ingenuus esse dicetur.* Eadem ratione intra quinquennium collusio domini detegenda , *l.* 2. *ff. de collusione detegenda.*

(18) Qui videlicet ut liberi palam vixerint in diem usque mortis , *l.* 1. *l. ult. infr. h. t.*

(19) Mortis scilicet.

(20) Quonam Senatusconsulto id fuerit cautum , vid. *l.* 4. *l. ult. infr. h. t.*

(21) *l.* 4. *infr. h. t.*

civis Romanus [usque] in diem mortis vixit , annos quinque antequam lis bonorum mulieris inchoaretur , vita decessisse constiterit : libertæ status ex persona manumissoris (1) non retractabitur.

Si de matris statu defunctæ non potest quæri post lapsum quinquennium , nec etiam filii. Salic.

2. Iidem AA. et CC. Maximo.

SI is , qui te heredem fecit , propter matris (2) conditionem servus dicitur , et mater ante quinque annos litis motæ vita decessit , præscriptioni locus erit : cum quæri de statu non possit , nisi de conditione matris tractetur. Hoc ita , si quamdiu vixit , sine interpellatione ut civis Romana egit. P. D. S. ANTONINO A. II. et GETA C. II. CONSS. 206.

Quæstio status mota in vita alicujus , durat post ejus mortem , ut sciatur , quem habeat successorem.

3. Imp. ALEX. A. Olympiadi.

QUamvis defunctus sit maritus quondam tuus , cui status quæstio inferebatur , causa tamen [etiam] post (3) obitum ejus propter (4) emolumentum successionis durat , eamque apud eum , qui de hereditate , vel singulis rebus judicaturus est , decidi oportet.

Qui ut civis Romanus vixit per quinquennium , ejus successio non potest in dubium revocari.

4. Idem A. Martiano.

SI is , quem servum tuum fuisse , et a fratre tuo manumissum , atque heredem scriptum [esse] proponis , ut (5) civis Romanus vixit , nec intra quinquennium post mortem ejus status quæstionem movere cœpisti : intelligis , neque heredibus ab eo scriptis , neque his , quos liberos esse voluit , controversiam [te] contra formam Senatusconsulti (6) facere posse. Quod si prius (7) quam id temporis spatium excederet , agere cœpisti : et peculium ejus more judiciorum persequi , et cum manumissis ordinata lite , secundum formam Edicti experiri non prohiberis. PP. * Jun. MODESTO , et PROBO CONSS. 229.

5. Imp. GORDIANUS A. Severo.

QUod est constitutum , post quinquennium de statu defunctorum quæstionem incipere (8) non posse ad speciem emancipationis (9) , jure , necne persit , minime pertinet.

An defunctus vixerit ut ingenuus , inspicitur tempus mortis ejus. Salic.

6. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Pollæ.

SI mater tua quasi ingenua communi (10) opinione vixit , et quinquennium a die mortis ejus excessisse potes Rempublicam , et pupillos (11) , si tibi status quæstionem movere tentaverint , nota præscriptione repelle. An autem pro ingenua in die mortis egerit , in judicio requiretur. Quod si varietas interveniat , posteriora (12) tempora spectari convenit. PP. 6. Id. Jun. SECULA et DONATO CONSS. 261.

Etiam contra fiscum currit hæc præscriptio quinquennalis.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIMIANUS AA. et [CC.] Heliodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit , nec status controversiam , *Quasi fisci servus esset* , apud Præsidem provinciæ , qui super hujusmodi quæstionibus judicare solet , sed apud Procutatorem (13) Reipublicæ , non (14) competentem (15) judicem passus est , postque ejus mortem quinquennium effluxerit : status tuus ex præscriptione , quæ ex Senatusconsulto emanat , protectus est.

8. Iidem AA. Theodoræ.

REpetitio peculii rerum servi tui , si (16) nullo justo titulo intercedente corpora possideantur ab alio , nulla temporis præscriptione mutilabitur : Nec enim Senatusconsultum (17) , quod super non retractandis defunctorum statibus sancitum est , intervenit , si defunctus in fugam (18) conversus , atque latitans decessit. Dat. 10. Kalend. Decembr. *Mediolani* , DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. CONSS.

(1) Si de statu manumissoris quæri non potest , nec de statu ab eo manumissi.

(2) Si de statu matris quæri non potest , nec de filii statu quæri poterit , hoc est , si pater meus materve mea vita decesserunt ante quinque annos , nulla eis de statu lite mota , nec mihi moveri litis quæstio poterit , *ut hic* , *Synops. Basil.* 48. *tit.* 11. *c.* 3.

(3) Mota status quæstio post obitum rei durat.

(4) Id est , ut scire possit quem habiturus sit successorem.

(5) *l.* 1. *supr. h. t.*

(6) De quo *l. ult. infr. h. t.* fuit vero vetus Senatusconsultum. Suetonius in *Tito cap.* 8. vetuit inter cætera quæri de cujusquam defunctorum statu ultra certos annos.

(7) Si intra quinquennium a morte defuncti de statu ejus fuerit quæsitum , et de peculio ejus , et de manumissis ab eo quæri poterit.

(8) *l.* 1. *ff. h. t.*

(9) Quæstio status servilis post quinquennium incipere non potest : emancipationis potest : est enim minima status quæstio , quoties dubitatur , filiusfamilias , vel paterfamilias quis fuerit.

(10) Communis opinio probat.

(11) Vide *l. ult. supr. qui et adversus quos. et l. ult.* [illegible] *quibus non objicitur longi temporis præscriptio.*

(12) *l.* 14. §. 2. *in fin. ff. de aliment.*

(13) Procuratorem rei privatæ. Cujac. 1. *obs.* 24. *in fin.* id [illegible] rationalem : id ita legisse Græcos idem autor testatur in *l.* [illegible] *infr. de decurion.* De procuratoribus Cæsaris dixi ad *Titul.* [illegible] *officio procuratoris Cæsaris.*

(14) Incompentes condemnatio pro non facta habetur. *l.* 4. 6. *ff. de re judicata. et infr. si a non competente.*

(15) Judices quinam competentes olim fuerunt libertatis [illegible] status? vide *supr. ubi causa status.* adde Fornerium 1. *select.* 3. Rævardum 3. *variar.* 20. Goveanum 1. *variar.* 33. adde quæ [illegible] ad *l.* 1. *supr. et l.* 5. *supr. de ordine cognit.*

(16) Quæ nullo titulo possidentur , non præscribuntur. *l.* [illegible] *supr. de rei vind.*

(17) De quo vide *l.* 4. *supr. h. t.*

(18) Fuga nocet. adde *l.* 1. *infr. tit. proxim.*

T I T. XXII.
E LONGI (1) TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE, QUÆ PRO LIBERTATE, ET NON ADVERSUS LIBERTATEM OPPONITUR.

Moratus in libertate mala fide, non juvatur longi temporis præscriptione. Salic.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Mutiano.

Ala (2) fide morato in libertate diu (3) prodesse non potest [longi] temporis præscriptio. Unde confitearis fuga (4) te ab eo, cujus meministi, re-se: intelligis ex hoc solo sine dolo malo in possessio- libertatis non esse.

2. Iidem AA. et CC. Carcino.

ræstat firmam defensionem libertatis ex justo initio longo tempore obtenta possessio: Favor (5) enim ati debitus, et salubris jampridem ratio suasit, ut qui [bona (6) fide] in possessione libertatis per ti (7) annorum spatium sine interpellatione morati t, præscriptio adversus inquietudinem status eorum esse debeat, ut et liberi et cives Romani fiant. Dat. Jul. *Antiochiæ*, Constantio iv. et Maximiano 3) Conss. 302.

. Exemplum sacrarum litterarum Constantini, et Licinii AA. ad Dionysium Vicariam Præfecturam agentem.

a temporis longinquitate, etiamsi sexaginta (9) an-iorum curricula excesserit, libertatis jura minime lari oportere, congruit æquitati. Dat. 4. Kalend. , Volusiano, et Anniano Conss. 314.

T I T. XXIII.
DE PECULIO EJUS (10) QUI LIBERTATEM MERUIT.

eculium si non sit ademptum, sequitur manumissum inter vivos, non in ultima voluntate. Salic.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Rufino.

)nge diversam (11) causam eorum, qui a superstitibus manumittuntur, item illorum, quibus testamento libertas relinquitur, esse, dissimulare non debueras: cum superiore quidem casu concessum tacite peculium (12), si non adimatur: posteriore vero, nisi specialiter fuerit datum, penes successores remanere, juris sit evidentissimi.

T I T. XXIV.
DE SENATUSCONSULTO (13) CLAUDIANO (14) TOLLENDO.

Mulier libera servili amore capta, nec bona perdit, nec amoris fervore libera esse desinit. Bald.

1. Imp. Justinianus A. Hermogeni Magistro officiorum.

CUm (15) in nostris temporibus, in quibus multos labores pro libertate subjectorum sustinuimus, satis esse impium credidimus, quasdam mulieres libertate sua fraudari, et quod ab hostium ferocitate contra (16) naturalem libertatem inductum est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum Senatusconsultum, et omnem ejus observationem circa denunciationes (17), et Judicum sententias conquiescere in posterum volumus: ne [ea] quæ *libera* constituta est, semel decepta, vel infelici cupidine capta, vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem, et sit pessimum dedecus (18) cognationis suæ fulgori: ut quæ forsitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominium et dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem.

† Quod et in *libertis* [observari] oportet: semel etenim libertate potitam, per tale dedecus in servitutem deduci, religio temporum meorum nullo patitur modo. † Sed ne *servi*, vel *adscriptitii* (19), putent sibi impunitum esse tale conamen (quod maxime in adscriptitio (20) adserendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim hujusmodi hominum conditio decrescat) sancimus, si quid tale fuerit, vel a servo, vel ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum ejus sive per se, sive per Præsidem provinciæ talem servum, vel adscriptitium castigatione competenti corrigere, et abstrahere a muliere tali. Quod si neglexerit: sciat in suum damnum hujusmodi desidiam reversuram.

(Longi temporis præscripto quid est? continui decennii inter ntes: vicennii inter absentes.

(Moratus in libertate mala fide, non juvatur longi temporis riptione.

(Diu moratur, qui vicennio moratur. *l.* 12. *infr. h. t.*

(*l.* 1. *supr. ubi causa status. l.* 10. *in fin. ff. de liberal. l.* 15. §. 1. *ff. de usurp.* adde *l. ult. supr. tit. prox.* Fu-s malæ fidei præsumitur. vide quæ scripsi ad *l.* 12. *infr. ad ab. de plagiar.*

(Favor libertati debetur.

(*l.* 12. *ff. de liberali.*

(Servus vicennio libertatem bona fide præscribit; hoc est us in libertate per vicennium, bona fide, amplius inquietari otest: secus si in fuga per vicennium quasi liber vixerit: n enim servituti ejus præjudicium accidit. *Synops. Basil.* 48. 5. *ex tit.* 24. *cap.* 1.

(Tp. *IIII.*

(Servitute sexagenaria libertas non amittitur. adde *l.*6. *supr. genuis. l.* 21. *Infr. de evictionibus.*

) Adde *L.* 33. *D.* 8.

) Cur ita? plenior interpretatio sumitur adversus unum ma-ssorem: quam adversus eum, ejusque heredem simul.

) Manumisso servo in testamento peculium non videtur conces-, nisi nominatim sit relictum, *ut hic. l. penult. supr. an servus uo facto post manumiss. teneatur et l.* 1. §. 3. *supr. de comm. servo manumiss.* 10. *Eclog. in fin.* §. 20. *vers. peculium. Inst. de legatis. l.* 3. *ff. de manumissionibus quæ servis.* Manumisso inter vivos videtur concessum, nisi nominatim sit ademptum. *l.* 53. *ff. de peculio:* nisi quis manumittatur a pupillo. *l. pen. ff. de manumissis vindicta. Synops. Basil.* 10. *in fin. libri.*

(13) Senatusconsulto Claudiano locus fuit, quoties mulier libera contra domini denunciationem se alieno servo jungebat. Ex hoc SC. ejus fiebat ancilla, cujus ille servus erat: ut eo non denunciante, liberta. *Tacit.* 12. Idem jus servatum a Longobardis et Francis. Quid si liber alienæ ancillæ jungebatur? huic SC. locus non fuit. *l.* 9. *supr. comm. de successionib. l.* 3. *supr. de liberali.* Est et hoc adjiciendum, liberam concubinatus ratione non fieri ancillam. *l.* 34. *supr. de liberali.*

(14) *L.* 3. *Inst.* 13. §. 1. Ulp. 11. §. 11. *l.* 27. *ff. depositi. l.* 9. *l. ult. Cod. Theod. de liberali causa. l.* 10. *C. Th. de murilegulis.* a D. Claudio *Tacitus*: non a Vespasiano, ut scribit Suetonius *in Vespasiano cap.* 11.

(15) Extat integra apud autorem *Syn.* 48. *titul.* 26. *ex tit.* 25. *cap.* 1.

(16) Servitus contra naturam. *l.* 4. §. 1. *ff. de statu hominum.*

(17) Trina opus erat denunciatione.

(18) Dedecus cognatum servire. facit *lex* 1. 2. 3. *ff. de liberali causa.*

(19) Hi ἀπογραφοί et ἐναπογραφοί.

(20) *l. ult. infr. de agricolis et censit. lib.* 11. *tit.* 47.

TIT. XXV.

DE NUDO (1) JURE QUIRITUM (2) TOLLENDO.

Nudum nomen, quod quis in servis habebat, per hanc legem tollitur, et plenum dominium in servis conceditur. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

ANtiquæ subtilitatis (3) ludibrium per hanc decisionem (4) expellentes, nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos, vel nudum *ex jure Quiritum* nomen, vel tantum *in bonis* reperitur: quia nec hujusmodi volumus esse distinctionem, nec *ex jure Quiritum* nomen, quod nihil ab ænigmate (5) discrepat, nec unquam videtur, nec in rebus apparet, sed vacuum est et superfluum verbum, per quod animi juvenum, qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus et legitimus quisque dominus, sive servi, sive aliarum rerum ad se pertinentium.

TIT. XXVI.

DE USUCAPIONE PRO EMPTORE (6) VEL TRANSACTIONE (7).

Traditio rei alienæ, licet ex venditione furtum inducit, usucapionem impedit, et dominii vindicationem non tollit. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Flaviano.

MAncipia (8) tua si ab eis distracta sunt, qui (9) jus vendendi non habuerunt, vindicare ea potes. Nec enim usucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita venditione furtum (10) contractum sit. Prid. Id. Aug. ANTONINO A. IV. ET BALBINO CONSS. 214.

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationali causa, impedit rei sic prohibitæ usucapionem. Salic.

2. Imp. ALEXAND. A. Marcellino

SI contra defuncti voluntatem servos, quos propter [illegible] fectæ artis peritiam heredibus suis defun[illegible] ri (11) testamento præcepit (12), tutores vendiderunt [illegible] usucapi non potuerunt. Dat. 5. Non. Mart. J[illegible] et CRISPINO CONSS. 225.

Partus ancillæ furtivæ apud bonæ fidei emptorem conceptus et editus est usucapibilis. Salic.

3. Idem A. Nepotillæ.

SI matrem ejus, cujus nomine [te] quæstionem [illegible] dicis, bona fide emptam possidere cœpisti: et [illegible] ipsa in causam furtivam inciderit, tamen postea conceptum (14) apud te partum usucapere potuisti.

Consensus domini, vel usucapio ementis bona fide præjudicat ei. Salic.

4. Idem A. Achilleo.

VEnditioni ancillæ (15) si consensum (16) dedisse [illegible] versam partem probaveris: retractando (17) [illegible] ctum, quem ipsa ratum (18) habuit, non au[illegible] [Sed] et hac probatione cessante (19), si bo[illegible] emptam ancillam a venditore bona fide distrahente [lon] temporis spatio usuceperis, intentio proprietatem [illegible] cantis tenere non potest.

Mala fidei possessor partem, quam possidet, [illegible] præscribit, bonæ fidei autem possessor præscribit, nisi res esset vi possessa. Bald.

5. Imp. GORDIANUS A. Marino

SI partem (20) possessionis malæ fidei possessor ven[illegible] id quidem, quod ab ipso tenetur, omnino cum [illegible]

(1) Hoc, ut apertius intelligamus, notandum est, Triplex veteribus dominium fuisse, naturale, legitimum, et plenum. Naturale habet qui in bonis habet: unde Bonitarius dicebatur, dominus. Legitimum dominium habet, qui jure Quiritum dominium habet. plenum, qui et legitimum et naturale dominium simul habet. Theophil. *Inst. de libertinis.* Naturale et in bonis dominium servi is habebat, cui civi servus a cive quoque emptione traditus, non tamen ei mancipatus, aut in jure cessus, aut si non anno ab eo possessus. Quandiu quid horum deerat, servus in bonis emptoris erat: venditoris vero, ex jure Quiritum, hoc est uno eodemque tempore duorum erat dominorum. Ulp. 1. §. 16. Unius tamen horum dominii effectus altero potior erat. Nam servus quidquid adquirebat, suo domino bonitario adquirebat: id est, ei in cujus bonis erat, non ei qui jus dominii habebat ex jure Quiritum, unde cum nomen inane juris Quiritum esset, merito sublatum hac constitutione. Porro jure Quiritum adquirebatur dominium hereditatis aditione, mancipio, acceptione, justa usucapione, sub corona emptione. Varro 2. *de re rustica* 10. sine his causis res non abalienabatur jure Quiritum. Cicero *in Topicis.* Ulpian. 19. Idque dominium sibi assumebat is qui vindicabat, hac formula: *Hunc ego hominem ex jure Quiritum meum esse ajo.* Cicero 4. *Verrina.*

(2) Ulpian. 1. §. 16. *et* 19. §. 20. adde Theoph. *tit. de libertinis.*

(3) Subtilitatis antiquæ ludibrium. Subtiles interdum fuerunt antiqui, sed inaniter et inepte plerunque.

(4) Hæc lex junct. *l. unic. Cod. de dedit. libert. toll.* facit 43. decisionem ex quinquaginta novis Justiniani. vid. Inglois. *Ans.*

(5) Ænigma, et ab ænigmate non differunt.

(6) Dixi ad *L.* 41. *D.* 4.

(7) *l. 8. infr. h. t.*

(8) *l. 4. l. 6. l. 7. infr. h. t.*

(9) Qui aliena mancipia distrahit, furtum contrahit. [illegible] longa possessione non capiuntur. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 4 [illegible]

(10) Res furtiva usucapi non potest. adde *l. 2. Infr. de usu[illegible] pro donato*: præscribi tamen potest tricennio. *l. 1. §. 1. inf[illegible] annali except. l. cum quærebatur.* 11. *infr. unde vi.*

(11) Justa prohibitio alienationis facta per defunctum im[illegible] usucapionem.

(12) Testator certarum rerum alienationem vetare potest.

(13) Quod servari debet, vendi non potest.

(14) Conceptum apud se partum bonæ fidei possessor usuc[illegible] *l. 33. ff. de usucap.*

(15) *l. 1. supr. h. t. l. 6. l. 7. infr. h. t.*

(16) Qui domini consensu possidet, non indiget usucapione.

(17) Contractus invito adversario non retractatur, *l. 5* [illegible] *de oblig.*

(18) *l. 7. in fin. supr. quod cum eo*

(19) Citra domini consensum, longi temporis spatio bonæ [illegible] possessor præscribit. *l. 1. Infr. tit. prox. l. 3. infr. de l[illegible] temporis.*

(20) Quod (vi tamen non possessum) bona fide a malæ [illegible] possessore possidemus, usucapimus. *l. 4. supr. de rei vind.* [illegible] ipse possidet, non usucapit.

il:s (1) recipi potest: portio autem, quæ distracta est, ... ınum recte petitur a possidente, si sciens (2) alie-n comparavit, vel bona fide emptor nondum (3) im-et usucapionem. Violenter (4) enim possessione amis- priusquam (5) in domini potestatem perveniat, usu-emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit.

Vitium furti non purgatum, impedit rem usucapi etiam ab emptore bonæ fidei. Salic.

6. Idem PHILIPPUS A. cum Cœlio (6) collocutus dixit (7).

...m sit probatum, rem (8) pignori (9) fuisse obli-gatam, et postea a debitore distractam: palam est (10) potuisse eam quasi furtivam usucapi. Sine die, ısule.

Vitium furtivitatis officit possidenti, non ratione malæ fidei, sed ratione vitii, quod non est purgatum. Bald.

7. Idem A. et C. Compedi.

...ens servum (11) alienum contra domini voluntatem enundans, furtum committit. Quod rei vitium prius-(12) ad dominum ejus revertatur possessio, non ...ttit usucapionem fieri, licet bona fide possideatur. 5. Id. Febr. CC. CONSS.

8. Idem A. et C. Severo.

(13) causa transactionis (14) habentes justam cau-am possessionis, usucapere possunt.

Emens a pupillo sine tutore, non usucapit rem. Salic.

9. Idem A. et C. Cajo.

...m (15), qui a (16) pupillo sine tutoris auctoritate distrahente comparavit, nullum temporis [longi] spatium defendit. Sed si locupletior (17) emptoris pecunia factus, post pubertatem occasionem juris ad iniquum trahat compendium, doli mali submovetur exceptione. CC. CONSS.

TIT. XXVII.

DE USUCAPIONE PRO DONATO (18).

Traditione et usucapione pro donato dominium quæritur. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Macedonio.

SIve fuerit dominus (19), qui tibi loca, de quibus supplicasti, donavit: sive a (20) non domino bona fide donata suscepisti, eaque usucepisti, auferri (21) tibi quod jure quæsitum est, non potest. P. 5. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non usucapitur titulo pro donato. Salic.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Capitonio.

DOnantem ancillam alienam (22) nihil domino deminuere, non est ambigui juris: furtum etiam contrahere citra (23) voluntatem domini contrectantem, ut ejus rei nec usucapio possit procedere. S. 5. Id. April. AA. CONSS.

Ex donatione putativa sive erronea non procedit usucapio. Salic.

3. Iidem AA. et CC. Rhodano.

IRritam (24) facere donationem perfectam nemini licet. Utique hoc verum est, si error (25) falsæ causæ ratione bonæ fidei non defenditur. Quod et in dominio pro usucapione quærendo servatur.

Possessor malæ fidei fructus restituit.
Sciens alienum non usucapit. *l. 7. infr. h. t.*
Nondum impleta usucapione, bonæ fidei etiam possessori ...erri potest.
Rerum vi possessarum usucapio non est.
l. 4. supr. de rei vind. §. 8. *Inst. de usucap.* ubi de vi ...siva agitur, non de expulsiva, *ut hic*, id necesse non est. ...*pr. de his quæ vi met.*
Cum concilio: alii *cum consilio*, ut in Act. Apost. 25. συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου ἀπεκρίθη. quæ verba *cum* ...*o collocutus*, moris erat ita exprimi CCC. ut ex antiqua ...a Senetionis constat. Senetio CCC. dixit. vid. Cuj. 18. *obs.* 32. Princeps sententiam dicit. *l. 1. infr. de appellat. l. pen.* ...*his, quæ in testament. delentur. l. 3. infr. de quæstionibus.*
Usucapi, quasi furtiva, res non potest, quæ obligata alte-...nparata est: hoc est, re pignori obligata distracta, quasi usucapi ea res non potest. *Synops. ib. c. 20.*
In usucapione rei immobilis sufficit bona fides emptoris, ...a venditore, vel ejus autore vi sit possessa, ut *l. 5. supr.* ...n mobili et emptoris et venditoris requiritur, *ut hic. l. 3.* ...*pr. et l. 7. infr. h. t.*
Imo potest. *l. 5. ff. h. t. l. 4. §. 21. ff. de usurpat.*
Dixi ad *l. 6. supr. h. t.*
l. 5. in fin. supr. h. t.
Usucapere potest, qui ex causa transactionis bona fide rem ...a accipit, cum justam causam usucapiendi habeat. *Synops. ibi. c. 21.*
(14) *l. 29. ff. de usurpat.*
(15) Usucapere longi temporis spatio non potest rem pupilli, qui eam a pupillo sine tutoris ejus auctoritate comparavit: si tamen probaverit pupillum ex pecunia emptionis ei numerata locupletiorem factum esse, post pubertatem ab ipso conventus doli mali exceptione eum submovet. *Synops. ibi. cap. 23.*
(16) *l. 27. ff. de contrahenda emptione.*
(17) *l. 10. ff. de institoria.*
(18) Dixi ad *L. 41. D. 6.*
(19) Res a non domino bona fide nobis donatas usucapimus, *ut hic*, et 50. *Ecl. 60. c. 7.*
(20) Usucapione quæsita semel res aliena donatione a non domino tradita, bona fide accepta, auferri usucapienti non potest, *ut hic*, *Synops. Basil. 50. tit. 6. cap. 7.*
(21) Usucapio prodest adversus rei vindicationem. *l. 4. in fin. supr. tit. prox.*
(22) Donare aliena non possumus. *l. 6. supr. de furtis.*
(23) Furtum est contrectatio rei alienæ invito domino.
(24) Perfecta donatio irrita fieri non potest invito donatario. *Ecl. d. l. c. 9. l. 4. in fin. infr. de revocand. donationib.*
(25) Falsus titulus ad usucapionem non proficit. Falsus titulus est, quoties quis sibi donatum putat. §. 11. *Inst. de usucap. l. 1. ff. pro donato.* Itaque usucapere pro donato is non potest, qui putat sibi donatum esse, cum donatum non sit. *Synops. Basil. 50. tit. 6. c. 9.*

TIT. XXVIII.

DE USUCAPIONE PRO DOTE (1).

Res mobilis in dotem data, si vitium usucapionem non impedit, usurpabitur. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Taurino.

RES mobiles (2) in dotem datæ, quamvis alienæ, si sine vitio tamen fuerint a bonæ fidei accipiente (3) pro dote acceptæ, usucapiuntur (4).

TIT. XXIX.

DE USUCAPIONE PRO HEREDE (5).

Sicut suus heres non usucapit titulo pro herede: ita nec heres heredis etiam extraneus ex persona defuncti. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Theophilo.

CUm pro herede usucapio locum non habeat: intelligis, neque matrem tuam, cui heres (6) extitisti, neque te usu mancipia ex ea causa capere posse. PP. 7. Kal. Jul. *Romæ*, LÆTO et CEREALE CONSS. 216.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Maurinæ.

NIhil pro herede posse usucapi, suis heredibus existentibus (7) magis obtinuit.

3. Iidem AA. et CC. Diodoro.

OPinione falsa (8) mortis pro herede possessio rerum absentis procedere non potest.

Usucapio requirit titulum præcedentem. Bald.

4. Iidem AA. et CC. Serapioni.

USucapio non præcedente vero (9) titulo procedere non potest: nec prodesse neque tenenti, neque heredi ejus potest: nec obtentu velut ex hereditate es quod alienum fuit, domini intentio ullo tempori[s] spatio absumitur. Dat. 7. Kal. Januar. CC. CONSS.

TIT. XXX.

COMMUNIA (10) DE USUCAPIONIBUS.

Colonus corporaliter tenet, sed non possidet sibi, s[ed] domino: et ideo non præscribit. Bald.

1. Imp. ALEXAND. A. Sabino.

QUi ex conducto (11) possidet, quamvis corpor[ali]ter (12) teneat, non tamen sibi, sed domino re[s] creditur possidere, neque enim colono (13), vel conductori prædiorum longæ possessionis præscriptio [a]cquiritur. PP. 7. Kal. April. ALEXANDRO A. II. et MARCELLO CONSS. 227.

2. Idem A. Onesimæ.

JAmpridem quidem mancipium, de quo suppli[cas], comparasse te dicis: sed si cogitaveris rem fisci (14) mei usucapi non posse, respondere te actionibus fiscalibus intelligis: nec alias posse [rei] proprietatem obtinere, quam si non ex ancilla fiscali natum fuisse constiter[it].

Mala fides auctoris nocet successori singulari, vole[nti] uti actione singulari. Bald.

3. Imp. PHILIPPUS A. et C. Pantino.

SI (15) mala fide servum tuum sciens Antiochus te[nuit], intentionem tuam contra successorem (16) ejus, licet bona fide possidet, propter initii vitium usucapio non absumpsit.

TIT. XXXI.

DE USUCAPIONE TRANSFORMANDA, ET E[T] SUBLATA DIFFERENTIA RERUM MANCIPI (17) ET NEC MANCIPI.

Hodie res provinciales et Italicæ quantum ad usucap[ionem] sunt exæquatæ, et immobiles præscribuntur ubi[que]

(1) Dixi *ad L.* 41. *D.* 9.

(2) Quæcunque etiam mancipia. vid. Cujac. 14. obs. 9. In rebus soli aliud. Nam in immobilibus non facile vitium procedit, quod in eis furtum non fiat. 50. *Eclog.* 8. *cap.* 4. Fundus dotalis usucapi non potest. *l.* 16. *ff. de fundo dotali.*

(3) Puta marito.

(4) Res mobilis aliena in dotem data, ab accipiente potest usucapi. vid. *l.* 1. *ff. h. t.* vid. Cujac. *d. loco.*

(5) Dixi *ad L.* 41. *D.* 5. Si defunctus rem aliquam sine vitio possidet, heres usucapere potest.

(6) Quod defunctus usucapere non potuit, heres etiam si bonam fidem habeat, usucapere non potest. Nam vitia defuncti in heredem transeunt. *l.* 11. *ff. de divers. temporal.* 50. *Ecl.* 5. *c.* 5.

(7) Non extantibus tamen, id est, abstinentibus: quia sui heredes manent, etiamsi abstinuerint: suis existentibus agnati venire non possunt. Sed quia jure Prætorio venire possunt et pro possessore usucapiunt. *Goth.* Vid. Vigl. *de hered. qualit. et diff.* §. *sed ut nepotes.* Ans.

(8) Usucapiendi titulum verum esse oportet, *ut hic*, *et l.* 4. *infr. h. t. l.* 1. *ff. h. t. l.* 3. *supr. pro donato. l.* 4. *infr. de præscr. longi temp.* §. 11. *Inst. de usuc.*

(9) *l.* 3. *supr. h. t.*

(10) Dixi *ad L.* 41. *D.* 3.

(11) Quod alteri possidemus, non usucapimus. Conductor non possidet, *ut hic.* colonus. *infr. h. t. et l.* 1. *infr. in quib. caus. cessat.* qui præstat mercedem. *l.* 2. *infr. de præsc.* 30. *vel* 40 *ann.* emphyteuta *l.* 7. *in fin. d. tit.* creditor pignus. *l.* 13. ... *usurpat.* adde *l.* 36. *ff. de adq. vel amitt. possess.*

(12) Conductor corporaliter rem tenet: jure tamen civ[ili] non possidet: ideoque nec rem usucapit.

(13) *l.* 1. *infr. in quib. caus. cessat.*

(14) Res fisci usucapi non potest. *l.* 4. *infr. de præsc.* ... 2. 3. *in fin. infr. ne rei dominica vel templor.* §. 9. *Inst. de usuc. l.* 18. *l.* 24. *in fin. l.* 45. *ff. de usurpat. Syn. Bas.* 50. *tit.* 10. *c.* 2.

(15) Præscribere longi temporis spatio rem non potest he[res], qui mala fide possedit, licet ipse bonam fidem habeat: Vitia defuncti ad heredem transeunt. 2. Harm. 1. §. 44.

(16) Vitium defuncti transit in heredem etiam bonæ fidei *l.* ... §. 15. *ff. de usurp.*

(17) De rebus mancipi, et non mancipi, vid. Ulp. 19.

longi temporis : mobiles vero spatio triennii continui, ervenientibus a principio bona fide et titulo. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

Um nostri animi vigilantia *ex jure Quiritum* nomen et substantiam sustulerit (1), et communes exceptio- in omni loco valeant (2) : decem vel viginti, vel tri- annorum, vel si quæ sunt aliæ majoris ævi, con- tes prolixitatem : satis inutile est usucapionem in is quidem soli rebus admittere, in provincialibus n recludere. Sed et si quis res alienas, Italicas ta- , bona fide possidebat per biennium (3), miseri re- domini excludebantur : et nullus eis ad eas reserva- regressus : quæ et nescientibus dominis procedebant, nihil inhumanius erat, si homo absens et nesciens angusto tempore suis cadebat possessionibus. Ideo præsentem legem, et in Italicis soli rebus, quæ im- les sunt, vel esse intelliguntur, sicut annalem (4) tionem, ita et usucapionem transformandam esse mus : ut tantummodo et his decem (5), vel vigin- el triginta annorum, et aliarum exceptionum tem- currant, hujusmodi angustiis penitus semotis. † Cum n antiqui et in rebus mobilibus, vel se moventibus, fuerant alienatæ, vel quocunque modo (bona fide n) detentæ, usucapionem extendebant non tantum alico solo nexu, sed in omni orbe terrarum, et hanc li (6) tempore concludebant : et eam duximus esse gendam : ut (7) si quis alienam rem mobilem, seu ventem in quacunque terra, sive in Italica, sive nciali bona fide per continuum triennium (8) deti- t, is firmo jure eam possideat, quasi per usucapio- eam acquisitam. † [Hoc] tantummodo observan- ut in his omnibus casibus ab initio (9) eam bona apiat, secundum (10) quod exigit longi temporis riptio : et ut continuetur (11) ei possessio etiam an- is justi possessoris, et connumeretur in decennium, iginti annorum spatium ; vel tricennium. Quod et in mobilibus observandum esse censemus, ut in omni- usto titulo (12) possessionis antecessoris justa deten- tio, quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienæ rei scientia, licet ex titulo lucrativo ea cœpta est. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis materia, quæ ei subdita est, minuitur autem usucapionum compendiosa dominis jactura, et ejus jura nocentia : cum [etiam] res dividi mancipi et nec mancipi sane antiquum est : et merito antiquari oportet, ut sit rebus et locis omnibus similis ordo, inutilibus ambiguitatibus et differentiis sublatis. Dat. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulat. LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXII.
DE ACQUIRENDA (13) ET RETINENDA POSSESSIONE.

De acquisitione per liberam personam.

1. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. et CC. Attico.

PEr liberam (14) personam ignoranti (15) quoque acquiri possessionem; et postquam scientia (16) intervenerit, usucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione utilitatis, quam juris prudentia receptum est. PP. 6. Kal. Dec. FUSCO et DEXTRO CONSS. 226.

Si emptor sciente venditore in possessione fuerit.

2. Imp. ALEXANDER A. Mauro.

MInus instructus est, qui te sollicitum reddidit, quasi in vacuam (17) possessionem ejus, quod per procuratorem emisti, non sis inductus : cum ipse proponas te diu (18) in possessione [ejus] fuisse, omniaque, ut dominum gessisse. Licet (19) enim instrumento non sit comprehensum, *quod tibi tradita sit possessio* : ipsa tamen rei (20) veritate id consecutus es, si sciente (21) venditore in possessione fuisti.

De infante.

3. Imp. DECIUS A. Rufino.

DOnatarum rerum (22) a quacunque persona infanti (23) vacua (24) possessio tradita corpore (25) quæritur.

Vid. *l. unic. supr. de nudo jure Quiritum tollendo.*

Cujacius videndus *lib.* 10. *observ. c.* 36. Parladorius *quæst. dian. c.* 1. §. 10. Brissonius *lib.* 4. *select. Antiq. c.* 7. Ge- Longol. *de servitut. usucap. c.* 16. Rævardus *ad leges* 12. *c.* 16. *et in lib. singulari de lege Scribonia, et de usucam differentiis.* Mod.

Res Italicæ olim biennio usucapiebantur.

Jure veteri, id est, 12. Tab. res mobilis anno usucapie- , *ut hic : et vers. cum ante. infr. h. t.* qua de re dixi *ad* 12. *Tab. l.* 2. *tit.* 23. §. 1.

Hodie res omnes, sive sint Italicæ, sive provinciales, biles præscribuntur decennio inter præsentes : vicennio, in- sentes.

De annali usucapione dixi *supr.*

Usucapimus res omnes mobiles, aut se moventes bona fide iennium : immobiles, ubicunque eæ sitæ sint, decem annis sus præsentes : viginti annis adversus absentes. *ut hic.* 2. 1. §. 25.

Res mobiles triennio usucapiuntur, *pr. Inst. de usuc.* cum et bona fide : Immobiles vero annis decem inter præsentes : i inter absentes cum titulo et bona fide. adde *l.* 2. *infr. de long. temporis.* sine titulo vero annis triginta : et eo modo ritur dominium utile. *l.* 8. §. 1. *in fin. infr. de præsc.* 30. *ann.* apud autorem Synopseos 50. *tit.* 10. *c.* 3. *in fin.* le- διὰ τετραετίας, per quadriennium.

In usucapione satis est, si possessionis initio bona fides in- erit. *l.* 48. *ff. de adq. rer. dominio. l.* 44. §. 2. *ff. de* *at.* quod tamen Lateranense concilium non admittit. *c.* 41.

) Bona fides requiritur in usucapionum et præscriptionum . Et de bona et mala fide vid. Baldum 3. *de præscr. et ad*

eam rem 19. *quæst.*

(11) Continuatur possessio in successorem. §. 12. *Inst. de usucap.* adde *l.* 14. *ff. de usurpat.* hoc est, in diuturna possessione connumeratur etiam tempus anterioris possessoris. 2. Harmen. 1. §. 72. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 11. *c.* 10.

(12) Titulus in usucapione requiritur. vid. Bald. 3. *de præscript. quæst.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

(13) Dixi *ad L.* 41. *D.* 2.

(14) Paul. 5. *sent.* 2. §. 2.

(15) *l.* 34. §. 1. *l.* 49. *in fin. ff. h. t. l.* 13. *ff. de adq. rer.* §. 5. *vers. et hoc est. Inst. per quas personas cuique acq.*

(16) Liber ignoranti possessionem : scienti usucapionem adquirit.

(17) De vacua possessione agitur in *l.* 3. *et* 7. *infr. h.t.* vid. *l.* 2. *in fin. ff. de act. empt.* Goth. Vid, hic Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 10. *n.* 121. Ans.

(18) Paria sunt in vacuam possessionem induci, et sciente venditore diu in possessione fuisse. *l.* 12. *supr. de contrah. empt. l.* 2. *supr. si quis alteri.*

(19) Hinc colligit Alciat. 2. *præsumpt.* 23. quemque præsumi possidere ex titulo præambulo, id est, ex antecedente aliquo titulo, dixi ad *l.* 12. *supr. de fide instrument.*

(20) Revera possidet, qui sciente venditore possidet.

(21) *l.* 60. *ff. de reg. jur.* aliud nesciente. *l.* 5. *ff. h. t. l.* 14. §. 1. *ff. de furtis.*

(22) Hanc *l.* cum *l.* 1. *ff. h.t.* conciliat Charond. *verisim. l.* 2. *c.* 6. Ans.

(23) *l.* 32. §. 2. *ff. h. t.* 50. *Ecl.* 2. *c.* 1.

(24) *l.* 2. *supr. l.* 7. *infr. h. t.*

(25) Suo, scilicet.

Quamvis enim sint auctorum sententiæ dissentientes: tamen consultis videtur interim, licet animi plenus non fuisset adfectus (1), possessionem per traditionem esse quæsitam: alioquin (sicuti consultissimi viri Papiniani responso continetur) nec quidem per tutorem possessio infanti poterit acquiri. PP. 5. Kal. Apr. DECIO A. V. et GRATO CONSS. 251.

De animo solo.

4. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Nepotiano.

LIcet possessio nudo (2) animo acquiri non possit, tamen solo animo retineri potest. Si ergo prædiorum desertam possessionem non derelinquendi affectione transacto tempore non coluisti (3), sed metus (4) necessitate culturam eorum distulisti: præjudicium tibi ex transmissi temporis injuria generari non potest. PP. Kal. August. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De causa possessionis sibi non mutanda.

5. Iidem AA. et CC. Mennoni.

CUm nemo causam (5) sibi possessionis mutare possit, proponasque colonum nulla extrinsecus accedente causa ex colendi occasione ad iniquæ venditionis (6) vitium esse prolapsum: Præses provinciæ inquisita fide veri dominii tui jus convelli non sinet.

De eo, qui sine causa ingressus est in fundum alienum.

6. Iidem AA. et CC. Valerio.

SI nulla justa ex causa (7) ingressum (8) agrum [tuum] sive vineas, eum cujus meministi, Præses repererit, nec ulla præscriptione tua interpellatur petitio: restituere tibi possessionem cum omni causa (9) non dubitabit. S. Idib. April. AA. CONSS.

De improba possessione.

7. Iidem AA. et CC. Asyncrito.

IMproba possessio firmum titulum (10) possidenti præstare nullum potest. Unde ingredientem in (11) vacuam possessionem alieni fundi non consentiente do[mino] vel actore, qui ejus rei concedendæ potestatem ha[bet] causam justam possessionis adipisci non potuisse ce[rtum] est. PP. 5. Idus Dec. AA. CONSS.

De procuratore.

8. Iidem AA. et CC. Cyrillo.

PEr procuratorem utilitatis (12) causa possessionem etsi proprietas ab hac separari non (14) possit, dominium etiam quæri placuit. PP. 18. Kal. Ma[rt.] [Sir]mii, CC. CONSS.

De improba possessione.

9. Iidem AA. et CC. Sergio.

NEc ex vera venditione possessionem, quam non ce[pe]rat emptor (15) adeptus, improbe retinere po[test] ac multo minus is, qui adseveratione falsa velut emptor, cum sine obligatione pignoris pecuniam n[ummo] dedisset, fundum irrumpens alienum, retinendi j[ustam] causam habet. PP. 3. Non. April. *Sirmii*, CC. CONS.

De divisione et interruptione usucapionis.

10. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maternum.

NEmo ambigit, possessionis duplicem (17) esse [ratio]nem: aliam (18), quæ jure (19) consistit; a[liam] quæ corpore (20): utramque autem ita demum esse [le]gitimam (21), cum omnium adversariorum silentio, taciturnitate firmatur: interpellatione (22) vero et controversia progressa, non (23) posse eum intelligi possessorem, qui licet [possessionem] corpore teneat, [ta]men ex interposita (24) contestatione, et causa in jud[iciu]m deducta super jure possessionis vacillet ac dubitet. PP. [...] Kal. Feb. *Tribon.* VOLUSIANO et ANNIANO CONSS. [...]

De successoribus.

11. Impp. ARCADIUS et HONOR. AA. Petronio Vicario Hispaniarum.

VItia (25) possessionum a majoribus contracta p[er]durant: et successorem (26) auctoris sui culpa comitatur. Dat. 5. Kal. Jan. CÆSARIO et ATTICO CONSS. [...]

(1) *Affectus*, Hal.

(2) Nudo animo possessio retinetur, non adquiritur. vid. *l.* 44. *in fin. ff. eodem.*

(3) Culturam omittens, possessionem non amittit.

(4) Vid. *quæ not. ad l.* 1. §. 8. *ff. h. t.*

(5) Id est, titulum possidendi. vid. *l.* 1. §. 19. *ff. h. t.*

(6) Colono facta venditio domino non nocet.

(7) Sine vi, *l. ult. infr. unde vi.*

(8) Ingresso vacuæ possessionis vitium personale, non reale contrahitur: ideoque poterit res usucapi.

(9) Id est, cum fructibus. Causa est quidquid a re proficiscitur, vel rei cohæret. *l.* 3. §. 1. *l.* 8. *ff. de usuris et fructibus et causis.*

(10) Injusta possessio non est titulus. Sine titulo non est locus præscriptioni. *l.* 24. *supr. de rei vind.* §. 2. *Instit. de usucap.*

(11) *l.* 2. *l.* 3. *supr. h. t.*

(12) Cui multum tribui solet.

(13) Per procuratorem possessio et dominium adquiri potest. *l.* 1. *supr. per quas personas. l.* 1. *supr. h. t. l.* 20. §. 2. *ff. de adq. rer. dominio.*

(14) Imo potest. *l.* 12. §. 1. *ff. h. t.*

(15) Verus scilicet. *l.* 5. *ff. h. t.* de falso mox dicetur.

(16) Falsus emptor melioris conditionis esse non debet quam [...]

(17) Naturalem, scil. vel civilem: nulla est tertia. vid. [...] *observ.* 33. Goth. adde Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 10. *n.* 6[...]

(18) Jus et corpus opponuntur.

(19) Possessio jure consistens, est civilis possessio.

(20) Possessio corpore consistens, est naturalis possessio.

(21) Legitima dicitur, quæ defenditur legibus et inte[rdictis] possessoriis.

(22) Interruptio vitiat justam usucapiendi causam, adeo ut ad diem res possessa non fuerit, videatur possessio ad verum do[minum] recurrere, atque ipsa interruptione dominium renovare. [...] 1. §. 67.

(23) Possessor non intelligitur, qui licet possessionem c[orpore] teneat, interposita contestatione et causa in judicium deducta super jure possessionis vacillat ac dubitat.

(24) *l.* 26. *supr. de rei vindicat. l.* 2. *circa fin. l.* 10. *[i]nfr. de præsc. longi temp.*

(25) Realia scil. *l.* 24. §. 1. *ff. de usurpat. l.* 5. *in f[in.]* C. *Theod. unde vi.* estque pars postrema legis 2. *infr. si per v[im]*

(26) Omnem scil.

Si is, per quem possidebatur, possessionem reliquerit.

12. Imp. Justinian. A. Joanni P. P.

E libris Sabinianis (1) quæstionem in divinas nostri numinis aures relatam tollentes, definimus, ut sive …s (2), sive procurator, vel colonus, vel inquili… vel quispiam alius, per quem licentia est nobis pos…e, corporaliter nactam possessionem cujuscunque rei …iquerit (3), vel alii prodiderit, desidia forte vel dolo, …cus aperiatur alii eandem possessionem detinere: nihil …us domino præjudicii generetur: ne ex aliena (4) mali…te alienum damnum emergat: sed et ipse, si liberæ …tionis est, competentibus actionibus subjugetur: omni …ra ab eo restituenda domino rei, vel ei, circa quem …genter (5) vel dolose versatus est. Sin autem necdum …6) manibus procuratoris, vel coloni, vel inquili… vel servi possessio facta est (7), sed ipse eam ac…e desidia vel dolo supersedit, tunc et ipse qui eum …misit, ex mala (8) sua electione præjudicium circa possessionem patiatur, ex memoratarum personarum machinatione, vel negligentia accedens. Hoc etenim …m sancimus, ut dominus nullo modo aliquod discri… sustineat ab his quos transmiserit: non ut etiam lu… sibi per eos aliquod acquirat: cum et antiqua (9) … [juris] quæ definivit *deteriorem conditionem per …n domino nullo modo fieri*, tunc locum habeat, dominus de damno (10) periclitetur, non cum sibi …n per servum acquiri desiderat. † Salva videlicet in hoc casu domino rei, vel ei (11), qui ad eam detinendam præfatas transmiserit personas, adversus eas omni actione, (si qua ex legibus ei competit) servata.

TIT. XXXIII.

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI (12) TEMPORIS DECEM (13), VEL VIGINTI (14) ANNORUM.

Civilis interruptio præscriptionis non operatur, nisi contra eum contra quem interruptio facta est, et in hypothecaria non contrahitur vitium litigiosi. Bald.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Juliano P. P.

Cum (15) post motam et omissam quæstionem res ad nova dominia bona fide transierint, et exinde novi viginti anni intercesserint sine (16) interpellatione, non est inquietanda, quæ nunc possidet, persona: quæ sicut accessione prioris domini non utitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quod ei mota controversia sit. Quod si prior possessor inquietatus est: etsi postea per longum tempus sine aliqua interpellatione in possessione remansit, tamen non potest uti longi temporis præscriptione, quod etiam in Reipublica (17) servari oportet.

In Authent. ut spons. larg. §. rursus. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 7.

Malæ (18) fidei possessore alienante (19), cessat lon-

… Locus est huic legi, quando res tradita est alii et ab eodem …itur. Joan. Decher. *l.* 1. *dissert.* 3. *n.* 25. Ad emphyteutam …m, vel conductorem ad longum tempus trahi non potest. … *de jure Emphyt. quæst.* 18. *num.* 17. neque locum habet …ono tradente, ac deserente possessionem. Joann. a Sand. *de… Frisic. lib.* 5. *tit.* 4. *defin.* 7. Ans.

… Per servum, procuratorem, colonum, et inquilinum pos…is.

… Qui alteri non sibi possidet, si possessionem deserit, vel tradit, domino non præjudicat. *l.* 31. *et* 40. §. 1. *ff. h. t.* … *ff. de dolo. l.* 6. *in fin. Infr. unde vi. l.* 1. *Infr. si per … ult.* §. 5. *infr. de delatoribus. lib.* 10. *tit.* 11. *l.* 133. *ff.* … *jur.*

… Malitia soli autori nocere debet.

… In quærenda possessione potest quisque negligentia sua obes… cui quærere debuit: et tamen in id quod interest ei tenetur.

… Possessor naturalem et civilem possessionem amittit, si ille …em possidet, possessione expellitur: æque ac si possessionem traderet. Accurs. Bartol. Angel. *hic. Gloss. in cap. olim …* 12. *extr. de restit. spoliat.* quod tamen in Ecclesia, *per …es in d. cap. olim*, fisco et pupillo fallit. *c.* 1. *extr. de in …* adde aliam exceptionem ex Socino *reg.* 297.

… Possessio facta sub manibus procuratoris.

… Mala electio eligenti nocet.

… *l.* 133. *ff. de reg. jur.*

… *l.* 27. §. 1. *ff. ad SC. Vellejan.*

… Id est, custodi possessionis. *l.* 1. *infr. si per vim. l.* 6. *…nde vi.* adde *l. ult. Infr. de delatoribus. lib.* 10. *tit.* 11.

… 50. *Eclog.* 11. Præscribimus hoc spatio res immobiles cum … et bona fide.

… Adversus præsentes. v. *l.* 12. *infr. h. t. Nov.* 119. *c.* 7. *Ecl.* 14. 15. *et* 2. *Inst.* 6. *in princ.*

… Adversus absentes. v. *l.* 12. *infr. h. t.*

… Eadem extat sententia apud Paul. 5. *sent.* 2. §. 5.

… Hanc restrictionem adde *l. unic. supr. de usuc. trans…nda.*

… Adversus rempublicam etiam viginti annorum præscriptio …t ei qui justum initium possidendi habuit . nec medio tempore interpellatus est. Paul. *d. l.* §. 4.

(18) Præscribere longo tempore non potest, titulum habens a malæ fidei possessore, *ut hic*: nisi alienatio ab initio bonæ fidei fuerit. Angelus *in l. sequitur.* 4. *ff. de usurpat. Gloss. in d. l. item si res.* 4. *ff. de alien. jud.* nisi debitor alienet rem alteri pignoratam: tunc enim emptor bonæ fidei præscribit adversus hypothecariam: hæc quippe Auth. de præscriptione dominii, non hypothecæ constituta est. Aret. et Cynus *hic.* fallit etiam quoties habens titulum a malæ fidei possessore dominium non præscribit. fallit etiam quoties præscribitur res in qua non requiritur titulus, puta servitus. *l. si quis diuturno*, 10. *ff. si servitus vindicetur.* sed et si procurator mala fide vendidit, et dominus rei bonam fidem habebit. *l. qui fundum.* 7. §. *procurator.* 6. *ff. pro empt.* Idem esse putat Bartol. in *l. Pomponius.* 13. §. 1. *ff. de adq. vel amitt. possess.* Angel. *in l. sequitur.* 4. *ff. de usurpat.* Bald. *in l. ancillæ.* 12. *supr. de furtis*: in usucapione rei mobilis: cum possit res mobilis mala fide, sine furto distrahi. *l. alienum.* 6. *ubi Gloss. supr. de furtis.* vide alias exceptiones apud Bart. Angel. et Bald. *ibid.* adde Socin. *reg.* 431. Idem dicendum in secundo emptore: ut hæc Auth. locum tantum adversus primum emptorem habeat, Bart. in *d.* §. *cum quis.* idem censet quoties venditor non in ipsa traditione, sed post, malam fidem habuit. Nam si mala fides superveniens non nocet ipsi possessori malæ fidei, multo minus nocere debebit singulari successori. *Gloss. l. item si res.* 4. *ff. de alien. jud.* Aliud quoque existimant, si de fructibus adquirendis tractetur, cum hic de dominio adquirendo agatur. *Gloss. in l. vitia.* 11. *supr. de adq. vel amitt. poss.* Aliud etiam existimant in actionum præscriptione. Aret. *hic.* ut et si agatur de malæ fidei possessore ficto, vel præsumpto tantum. Quid si successor præscriptionem velit ex sua persona inchoare? Quid si venditor non mala fide prorsus, sed dubitans vendat? quid si perfecta præscriptione superveniat mala fides? Idem esse censent, Bald. *in l. nihil.* 2. *supr. pro her.* Cast. *in l. ancillæ.* 12. *supr. de furt.* Innocentius *in c. si diligenti* 17. *x. de præscr.* Bart. *in l. naturaliter.* 5. *ff. de usurpat. c. cum dilectus. de majoritate.* adde Socin. *reg.* 33.

(19) Voluntate sua ac sponte: secus si necessario. *l. Pomponius.* 13. §. *si jussu.* 9. *ff. de adq. vel amitt. possess.*

gi (1) *temporis præscriptio* (2), *si verus dominus ignoret* (3) *suum jus*, *et alienationem factam : spectatur ergo triginta annorum defensio. Si vero is*, *qui putabat easdem res sibi competere*, *hoc cognoscens intra decem annos inter præsentes*, *et viginti inter absentes litem non non fuerit contestatus : possessor præscriptione munitus*, *firmiter eas habebit*

In ATHENT. ut spons. larg. §. De præscriptione. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 8.

Q*Uod si quis quibusdam annis præsens sit*, *quibusdam absens*, *adjiciuntur ei super decennium tot anni quot annis ex decennio fuit absens.*

Præscriptio sortitur effectum re possessa bona fide cum titulo per longum tempus non interruptum. Bald.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC.

LOngi (4) temporis præscriptio his, qui bona (5) fide acceptam possessionem, et continuatam (6), nec interruptam (7) inquietudine (8) litis tenuerint, solet patrocinari. PP. 5. Kaled. Decemb. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

3. Iidem AA. et CC. Antonio.

SI vineæ, quas mater tua vitrico tuo in (9) dotem dedit, tuæ proprietatis sunt, nec (10) ulla præscriptio ex transacti temporis prolixitate adolevit : Præses provinciæ restitui tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit usucapio longi temporis. Bald.

4. Iidem AA. et CC. Hermogeni.

DIutina possessio tantum jure (11) successionis sine justo titulo (12) obtenta, prodesse ad præscriptionem hac sola ratione non potest. PP. *Sirmii*, 4. Id. April. AA. CONSS.

Error domini præstans patrocinium alteri in re propria, *vel etiam effectus non tribuit possessori titulum.* Bald.

5. Iidem AA. et CC. Soterico.

NEc petentem dominium ab eo, cui petentis solus error (13) causam possessionis sine vero titulo præstitit, silentii longi temporis præscriptione repelli ... evidentissimi est. S. *Sirmii*, 11. Kalend. Maji, ... CONSS.

Dolus dans causam contractui bonæ fidei, *invalida titulum ad præscriptionem temporis longi.* Salic.

6. Pars ex Epistola eorundem AA. et CC. ad Primos... Præsidem Syriæ.

SI (14) fraude (15), et dolo (licet inter majores ... gintiquinque annis) facta venditio est, hanc ... mare (16) non potuit consequens tempus, cum ... temporis præscriptio in malæ (17) fidei contractib... cum non habeat.

Instrumentorum amissio, *vel subtractio non præjudi... præscriptione munito.* Salic.

7. Iidem AA. et CC. Anteæ.

LOngi temporis possessione munitis instrumentorum amissio (18) nihil juris aufert : nec diuturnitate ... sessionis partam securitatem maleficium (19) alterius ... bare potest. Dat. Prid. Kalend. Januar. AA. CONSS.

Adoptio invalida, *vel error juris non est sufficiens ... præscriptionem longi temporis.* Salic.

8. Iidem AA. et CC. Celso.

SI is, contra quem supplicas, matris tuæ quon... mancipia quasi filius ex causa tantum adoptionis ... defendit : affectio destinatæ, ac illicitæ (21) adopti... ad horum dominium ei quærendum sola non suf... Quapropter mancipia petere non prohiberis, nulla... mens [temporis] præscriptionem : si hoc tantum ... præcedente is, contra quem supplicas, horum posse... nem ademptus est.

Exceptio præscriptionis non potest opponi in initio sed probanda venit fundata intentione actoris. Bald.

9. Iidem AA. et CC. Demostheni.

EMptor (22) bona fide contra præsentem (23) decen... præscriptione, [in] cujus initio (24) contestatione...

---

(1) Aliud in præscriptione longissimi temporis, quia mala fides tempore longissimo non nocet. *l.* 3. *l.* 4. *infr. de præscr.* 30.

(2) Præscribere longo tempore non potest, qui titulum habet a malæ fidei possessore, *ut hic.* An mobilia usucapere potest? hæc enim Authentica de præscriptione immobilium est. Bart. *in d. l. Pomponius.* 13.

(3) Ergo cum scit, neque ignorat, longissimum tempus non requiretur, sed longum tempus tantum. *l.* 1. *supr.*

(4) Præscriptio longi temporis prodest his qui bona fide possederunt, nec ullam contestationem litis sustinuerunt. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 11. *c.* 2. ubi Scholiastes separat δίκην, seu προκάταρξιν, et ὄχλησιν, litem sive contestationem ab inquietatione : ut prior usucapionem interrumpat, non posterior.

(5) *l.* 27. *ff. de contrah. empt.*

(6) *l.* 3. *ff. de usurpat.*

(7) *l.* 1. *supr. h. t. l.* 10. *supr. tit. prox.*

(8) Præscriptio interrumpitur litis contestatione. *l.* 1. *supr. l.* 10. *Infr. h. t. l.* 10. *supr. tit. prox.*

(9) Res aliena in dotem dari non potest; si tamen data fuerit, usucapi poterit.

(10) *l.* 4. *supr. de rei vind. l.* 2. *l.* 5. *supr. de reb. alien. l.* 4. *supr. de usuc. pro empt.*

(11) *l.* 4. *supr. de usucap. pro hered.*

(12) Sine titulo non est usucapio : adde *l. unic. supr. de usuc. transform.*

(13) Si per errorem causam possessionis meæ tibi præstiti, possum nihilominus rem meam vindicare, neque mihi oberit longi temporis præscriptio.

(14) Præscriptio longi temporis emptionem dolo factam ... mare non potest : quum mala fide possidere quis incipiat. ... *ibid. c.* 6.

(15) Contractus bonæ fidei, titulus est : nisi dolus causam ... dederit. Tunc enim titulus non est, ac proinde ex illo non ... scribitur.

(16) Dixi ad *l.* 1. *supr. de rescindenda.*

(17) Malæ fidei possessor non præscribit. vid. *c.* 2. et ibi ... num *de reg. in* 6.

(18) Instrumenti amissio non nocet præscriptioni, si mo... jure possessionis aliter probari potest. *l.* 6. *l.* 8. *l.* 10. *in fin.* ... *de fide instr. l.* 1. *infr. in quibus caus. cessat longi temp.*

(19) Id est, instrumenti fraudulenta subtractio.

(20) *l.* 10. *supr. de suis.*

(21) Mulieres non adoptant, vide tamen *l.* 5. *infr.* et §. ... *Inst. de adopt.* nec enim liberos habent in potestate. dixi ad ... *Leon.* 28. et ita quod possident illegitime adoptati non præscri...

(22) Præscriptione longi temporis bonæ fidei emptor ... auctori exceptionem objiciens, postea quam petitor dominium ... probaverit, adhibita probatione justæ possessionis absolvendus est. *Syn.* 50. *tit.* 1. *c.* 9.

(23) *Instit. de usuc. l. unic. supr. de usuc. transform.* ... *infr. quibus non objic.*

(24) Exceptio præscriptionis initio litis opponitur, post ... contestatam probatur.

sufficit, posteaquam suam impleverit intentionem, adhibita probatione justæ possessionis defensus, recte postulat.

Usucapio longi temporis litis contestatione interrumpitur. Bald.

10. Iidem AA. et CC. Rhegino.

bona fide possessionem adeptis longi temporis præ- criptio post moram litis contestatæ completa profi- : cum post (2) motam controversiam in præte- (3) æstimetur. Dat. Id. Decembr. CC. Conss.

11. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

r longi temporis præscriptione, quæ ex decem, l viginti annis introducitur, perspicuo jure sanci- ut sive ex donatione, sive ex alia lucrativa (4) bona fide quis per decem, vel viginti annos rem isse probetur, adjecto (5) [scilicet] tempore (6) prioris (7) possessoris: memorata longi tem- xceptio sine dubio ei competat, nec occasione lu- e causæ repellatur. Dat. Kal. Jul. DN. Justin. PP. ns. 528.

iptio longi temporis inter præsentes completur decen- inter absentes vicennio, et præsentes *dicuntur, ido uterque habet domicilium in eadem provincia, non in eadem civitate.* Salic.

12. Idem A. Joanni P. P.

n in longi temporis præscriptione tres emergebant teribus ambiguitates: prima, propter *res* (8), sitæ sunt: secunda, propter *personas* (9), sive ue sive alterutrius præsentiam exigimus: et tertia, 10) eadem provincia, vel in eadem civitate debent rsonæ tam petentis, quam possidentis, et res, pro certatur: omnes [eas] præsentis legis amplecti- efinitione (11), ut nihil citra eam relinquatur. cimus itaque debere in hujusmodi specie, utrius- *ersonæ*, tam petentis, quam possidentis spectari do- m: ut tam is qui dominii vel hypothecæ quæstio- iducit, quam is qui res possidet, domicilium ha- uno loco, id est, in una provincia (12): hoc magis nobis eligendum videtur: ut non (13) [in] civitate concludatur domicilium, sed magis provincia: et si uterque domicilium in eadem habeat provincia, causam inter præsentes esse videri, et decennii [magis] præscriptione agentem excludi. † De *rebus* autem de quibus dubitatio est, nulla erit differentia, sive (14) in eadem provincia sint, sive in vicinia, vel trans mare positæ, vel longo spatio separatæ. Sin autem non (15) in eadem provincia uterque domicilium habeat, sed alter in alia, alius in altera: tunc ut inter absentes causam disceptari, et locum (16) esse viginti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet sive in eadem provincia res constitutæ sint, sive in alia, super his controversiam in judicio provinciali moveri, et multo magis in hac florentissima civitate. Quid enim prodest in ipsa provincia esse possessionem, an in alia: cum jus vindicationis incorporale est, et ubicunque (17) res positæ sunt, et dominium earum, et vinculum ad dominum, vel creditorem possit reverti? Ideo enim nostri majores subtilissimo animo, et divino quodam motu ad actiones, et earum jura pervenerunt, ut incorporales (18) constitutæ possint ubicunque jus suum et effectum corporalem extendere. Sit igitur secundum hanc definitionem causa perfectissime composita, et nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neque inter absentes, quid statuendum sit: ut bono initio possessionem tenentis, et utriusque partis domicilio requisito sit expedita quæstio pro rebus ubicunque positis: nulla (19) scientia, vel ignorantia exspectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio.

† Eodem observando, et si res non soli sint, sed incorporales, quæ in jure (20) consistunt, veluti ususfructus, et cæteræ servitutes.

TIT. XXXIV.

IN QUIBUS CAUSIS CESSAT (21) LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIO.

Colonus subtrahendo instrumenta conductionis, non per hoc mutat causam possidendi, et ideo non præscribit. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Marcellinæ.

Si is, cui colendum (22) fundum dedisti, post instrumenta, quibus dominium ad te pertinere probari pos-

Præscriptio litis contestatione interrumpitur. *l.* 1. *l.* 2. *t.*

Vid. *l.* 10. *supr. tit. prox.*

l. 26. *in fin. supr. de rei vind.* id est, prorogetur.

In causis etiam lucrativis præscriptio, et longa possessio rem defendit. *l.* 26. *ff. de adquir. vel amitt. possess.*

. 2. §. 20. *ff. pro emptore.* hinc colligunt præsumi medio possedisse, qui hodie et ante decennium possederit. Pro- in extremis, probantur media. vid. Alciat. 2. *præsumt.* 21.

In præscriptione longi temporis decem, vel viginti anno- tiam tempus prioris possessoris computatur. *Synops. Ba- tit.* 11. *c.* 10. et 2. Harm. 1. §. 72.

l. 11. *ff. de divers. temporalib.*

De rebus.

De personis.

De præsentia.

Hæc lex juncta *l. corruptionem. C. de usufruct.* continet 44. x 50. novis Justin. vid. apud Inglois *decis.* 44. *quæst.* 1. ns.

Præsentes dicuntur, qui in eadem civitate domicilium habent.

Domicilium urbe non circumscribitur, sed provincia.

In præscriptione situs rerum non habetur ratio: nam et procul dissitas præscribimus.

(15) Absentes dicuntur qui non sunt in eadem provincia.

(16) Præscriptio igitur currit contra ignorantem, *ut hic.* Imo non currit. *l.* 7. *infr. qui militare.* Solve: Non currit, quod ad incommodum: secus quod ad commodum, *d. l.* 7. Alii putant currere, sed restitutionem dari. Bart. *in l.* 1. §. *si quis autem.* 8. *ff. de itinere.* Quid si justa sit ignorantia? currit quidem præscriptio: datur tamen restitutio adversus præscribentem. Bart. *in l.* 1. §. *si quis propter.* 9. *ff. de itinere.* Quid si de servitute præscribenda agitur? non currit adversus ignorantem præscriptio: cum in servitutibus præscribendis requiratur scientia domini, *Gloss. in l.* 2. *supr. de servit.* Aliam exceptionem vide apud Socinum *reg.* 305.

(17) Facit *l.* 1. *supr. de contrah. emptione. l.* 15. *supr. de rescind.*

(18) Incorporalia jura etiam longe dissita præscribimus.

(19) Uno casu id inductum, *Nov.* 119. *c.* 7. puta, si a malæ fidei possessore quis rem bona fide accepit. Nam si sciente domino, locum habet præscriptio: si ignorante, cessat.

(20) In jure consistunt ususfructus et servitutes.

(21) Id est, in quibus actionibus majoris temporis quam longi præscriptio requiritur.

(22) Vid. *l. un. supr. de usucap. transformanda. l.* 1. *supr. comm. de usuc. l.* 2. *infr. de præscr.* 30. *vel* 40. *annor.*

set, per novercam tuam subtraxit (1): hoc sola præscriptione [longi] temporis defendi non potest.

2. Iidem AA. et CC. Dionysio.

IN servorum (2) proprietatis negotio cum usucapio locum habeat, ad quæstionem longi temporis præscriptionis superfluo pervenitur.

Actio familiæ erciscundæ, vel communi dividundo non tollitur tempore. Salic.

3. Iidem AA. et CC. Apollinari.

UNus individuum (3) commune (4) pro solido possidens intervallo [longi] temporis, quominus socius portionem vindicare, vel eum communi dividundo judicio provocare possit, non defenditur: cum neque familiæ erciscundæ (5) judicium, neque communi dividundo actio excludatur longi (6) temporis præscriptione. 3. Kal. April. *Sirmii*, CC. Conss.

Petitioni hereditatis non præscribitur longo tempore, salvo nisi possessor cum titulo, et bona fide dominium usuceperit. Baldus.

4. Iidem AA. et CC. Libroæ.

HEreditatem (7) quidem petentibus longi (8) temporis præscriptio nocere non potest, verum his, qui nec pro herede, nec pro possessore, sed pro empto, vel donato, seu alio titulo res, quæ ex hereditate sunt, vel fuerunt, possident: cum ab (9) his successio vindicari non possit, nihil hæc juris definitio nocet. 3. Id. Septembris.

Sine titulo non procedit longi temporis præscriptio, et pro expensis justis datur retentio. Salic.

5. Iidem AA. et CC. Hosimo.

SI puerum non pro derelicto habitum, sed ab hostibus vulneratum, sumptibus tuis (sicut adseveras) liberum existimans curasti (10): longi temporis præscript[...] quominus dominus ejus offerens erogata recte (11, [...] cet, defendi non potes.

TIT. XXXV.

QUIBUS (12) NON OBJICITUR LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIO.

Militi in expeditione existenti, in effectu non cur[rit] præscriptio. Salic.

1. Imp. Alexander A. Venulejo.

TEmpus expeditionis (13) adversus petitiones, si [...] competisse juste probari possunt, præscriptionem [...] parit. 6. Non. Jul. Juliano, et Crispo Conss. 225

Frustra precibus impetratur, quod per restitutione[m] in integrum conceditur.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et C[C.] Aurelio Archiatro (14).

CUm per absentiam (15) tuam eos, de quibus q[ue]ris, in res juris tui irruisse adseveres, teque ol[en]dendi (16) curam a Comitatu nostro discedere non [...] palam sit: Præfectus prætorio noster accersitis his, [...] causa contingit, inter vos cognoscet. Non (17) nece[...] autem petis ex longi temporis diuturnitate præscript[ion]em tibi non opponi, quando justæ absentiæ ratio, et [nec]sitatis publicæ obsequium ab hujusmodi præjudicio [de]fendat. PP. 15. Kal. Mart. *Nicomediæ*, Max. [...] Aquil. Conss. 286.

Præscriptio longi temporis non currit minori. Sal[ic.]

3. Iidem AA. et CC. Numidio Correctori Italiæ

NOn (18) est incognitum, id (19) temporis, qu[od] in minori (20) ætate transmissum est, longi tem[poris] præscriptioni non imputari: ea enim tunc (21) c[...]

(1) Vid. *l.* 7. *supr. de præscript. longi temporis.*

(2) Mobilia, ut servi (nisi cohæreant fundo, ut mancipia rustica: tunc enim servus pro parte ruris et fundi habetur. *l.* 3. *ff. de divers. temporal. l.* 9. *ff. eod.* Sunt immobilia quæcunque rebus immobilibus adhærent) usucapiuntur triennio. Ideoque cessat quæstio præscriptionis, ubi de re mobili agitur: atque ita de præscriptione longi temporis in rebus mobilibus quærere superfluum est, quam in illis usucapio triennii locum habeat. *Synops.* 50. *tit.* 12.

(3) Id est, nondum divisum.

(4) Actioni mixtæ non præscribitur longo tempore.

(5) *l.* 1. §. 1. *vers. nemo. infr. de annali except. l.* 22. *supr. familiæ. l. ult. ff. pro dot.* excipe *l.* 1. *supr. de com. rer. alien.*

(6) Præscriptione longi temporis, hoc est, decem vel viginti annorum non excluditur actio familiæ erciscundæ, et communi dividundo, sed triginta tantum annorum præscriptione. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *c.* 3. 2. Harm. 1. §. 53.

(7) Petitio hereditatis non præscribitur longo tempore. *l.* 8. *supr. de jur. delib. Synops. Basil.* 50. *tit.* 22. *c.* 4. 2. Harm. 2. §. 8. nisi possessor cum titulo et bona fide dominium usuceperit: hoc est, si quis alio titulo possidens usuceperit, tutus est; nec enim actione petitionis hereditatis conveniri potest. *Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *cap.* 4.

(8) Decennii spatio inter præsentes, vicennio inter absentes. *l.* 12. *supr. tit. prox.*

(9) Petitio hereditatis non datur contra titulo possidentem, *ut hic, et l.* 1. *supr. de inoffic.* nisi quinque casibus, puta si venditor hereditatis absit nec compareat. *l.* 13. §. 4. *ff. de hered. pet.* si hereditas modico distracta sit. *dict. l.* 13. §. 5. si sciente emptore comparata. *d. l.* 13. §. 8. si empta sit a fisco. *d. l.* 13. §. 9. si titulus habetur pro non titulo. *d. l* 13. §. 1. Datur itaque petitio hereditatis, quæ mixta est actio, adversus eum [qui si]ne titulo possidet, nec tollitur longi temporis præscriptione.

(10) Qui puerum alienum vulneratum curat, eum posside[t non] animo domini, qui ita possidet, non præscribit adversus do[minum].

(11) Alias nisi offerret expensas, locus esset retentioni.

(12) 50. *Eclog.* 12.

(13) Militibus non objicitur longi temporis præscriptio. vid. [...] *de restit. milit.*

(14) *Archiatri* qui sint, dixi in *l.* 6. 9. 10. *infr. de p[rofesso]ribus et medicis lib.* 10. *tit.* 52. adde *l.* 8. *Infr. de [...] lib.* 12. *tit.* 41.

(15) Absenti necessaria et publica de causa non objicitur [præ]scriptio longi temporis.

(16) Qui sunt in comitatu principis medici, absunt nec[essaria] de causa.

(17) Frustra precibus a principe impetratur, quod per [restitu]tionem jure communi conceditur.

(18) *l.* 1. *in fin. l. ult. supr. si quis ignorans rem minor[is ...]* mirum sit, Justinianum hujusce juris constitutionem sibi [...]re. *l. ult. supr. in quib. caus. in integr. rest.*

(19) Cum decem vel viginti annorum tempore non com[putatur] id tempus, quo quis minor vigintiquinque annis fuit. Na[m præ]scriptio tunc incipit currere, quando ad majorem ætatem [...] pervenerit, hoc est, cum annum vicesimum quintum compl[evit]. *Synops. Basil.* 52. *tit.* 12. *c.* 7.

(20) Minori non objicitur præscriptio longi temporis

(21) Quando incipit currere præscriptio adversus minorem v[...] *l.* 5. *supr. in quibus causis in integrum restitutio. l.* 3. *in[...] præscript.* 30. *vel* 40. *annorum.*

p, quando ad majorem ætatem dominus rei perve-
it. P. 4. Id. Septembr. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

senti reipublicæ causa, vel fortuito, non obstat præscriptio. Salic.

4. Iidem AA. et CC. Crispino.

ossessio inconcussa sine controversia perseveravit: mitatem suam teneat objecta præscriptio, quam absentes, vel Reipublicæ (1) causa, vel maxime casu, nequaquam valere, decernimus. PP. 6. . Mart. Annibaliano, et Asclepiodoto Conss. 292.

les actiones regulariter non tolluntur longi temporis præscriptione. Salic.

5. Iidem AA. et CC. Januario.

ue (2) mutui, neque commodati, aut depositi, u legati, vel fideicommissi, vel tutelæ, seu alii personali (3) actioni longi temporis præscriptio- jici posse, certi juris est. S. Kal. Februar. AA.

rsus de captivitate rem non præscriptam vindicat ione directa: præscriptam vero utili rescissoria restitutione præhabita. Salic.

6. Iidem AA. et CC. Duicio.

ostibus captus (4), ac postliminio reversus, actio- in rem directa, vel qualibet alia dominium vin- , temporis adversarii possessionem frustra times: versus (5) eos, qui restitutionis auxilio quacun- one juvantur, hujusmodi factum non opituletur.

Præscriptio temporis contra præsentem, finitur annis decem: contra absentem, annis viginti.

7. Iidem AA. et CC. Cassandro.

PRæscriptione bona fide possidentes adversus præsentes annorum decem (6), absentes autem viginti muniuntur. Quod si ex alicujus persona (7) de petitorum parte restitutionis prætendatur auxilium: deducto eo, quo, si quid fuerit gestum, succurri solet, residuum computari, rationis est.

Militibus in expeditione degentibus adversus præscriptionem contra eos inchoatam succurritur, non delicatis in domo sua manentibus.

8. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

SAncimus his solis militibus, qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tempora, quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari: illis temporibus, per quæ citra (8) expeditionum necessitatem in aliis locis, vel in suis ædibus (9) degunt, minime eos ad vindicandum hoc privilegium adjuvantibus. Dat. Kalend. April. *Constantinop.* Decio Cons. 529.

TIT. XXXVI.

SI ADVERSUS CREDITOREM PRÆSCRIPTIO OPPONATUR.

Extraneus pignorum possessor titulo, et bona fide præscribit hypothecariæ actioni spatio temporis longi, personali contra debitorem salva manente. Salic.

1. Imp. Gordianus A. Veneriæ.

DIuturnum silentium (10) longi temporis præscriptione corroboratum, creditoribus pignus (11) persequenti-

bsenti reipublicæ causa vel fortuito casu, non obstat o longi temporis, *ut hic. Synops. Basil. ibid. c. 7. in pr.*
ræscriptio longi temporis non obstat mutuo, commodato, legato, fideicommisso, tutelæ, nec alii cuilibet actioni , *ut hic. Synops. d. loco.* ut plenius mox dicetur.
odie personales actiones præscribuntur 30. annis. *l. 3. Infr. de præscr. 30. vel 40. ann. l. 1. §. 1. Infr. de*
aptus ab hostibus et ab iisdem reversus, adversus præscri- restituitur.
dversus eum qui restitui potest, præscriptio non juvat. id. *l. 12. supr. de præscr. longi temporis.*
ræscriptio longi temporis non objicitur agenti in perso- . *l. 3. supr. tit. prox.*
empus voluntariæ absentiæ militem non tuetur adversus ionem. Voluntarie miles abest, quoties in expeditione sed alio loco citra causam expeditionis.
ixi ad *l. 18. supr. de episc. aud.* quod iterum retractare it. Quæri enim merito potest: cur in suis sedibus vel Ædes enim veræ militum fossata, stationes, castra ipsa) militari non fruantur: aut cur cum in illis sunt, abes- licæ causa non dicantur? eo magis quod nisi et in illis ituti privilegio militari fruantur, exiguo admodum tem- ficium militare duraturum eis sit, si in momentum so- litionis et procinctus tempus extenditur, neque ad statio- arium tempora porrigetur. Denique nulla mihi videtur cum in suis sedetis, vel hybernis sunt (*en garnison*) spolientur, cum vel eo temporis spatio annonas milita- ant. *l. 18. supr. de episcop. audient. l. 2. C. Theod.* icis *et protectoribus. lib. 6. tit. 24.* ut mihi suspicio ma- que sit, *hic et in l. ult. supr. de restit. militum.* (ubi itutio totidem verbis repetitur) et vers. *illis autem tem-* t apud Theoph. *Instit. de militari testamento*, legendum *milites non juvari*: eos jure denique militari in testando non frui cum citra expeditionis necessitatem in aliis locis quam in suis ædibus, εἰ μὴ ἐν τοῖς τεγομένοις αὐτῶν ἐν σεδέτοις degunt: ut loco τῶν *vel* legamus, εἰ μὴ, id est, *quam.* Quod et Theophilus satis indicat, cum sedeta exponit, ἔνθα διάγειν αὐτοὺς ἀνάγκη, loca in quibus milites agere necesse sit. Quid quod vix a paganis different milites, si in expeditione tantum militari eo beneficio fruentur: cum pagani ipsi in expeditione etiam jure militari testari possint. *l. ult. ff. de test. mil.* propter memoriam legum, cæterarumque disciplinarum locis illis intermortuam: ut defendi merito posse videatur, milites cum in ædibus suis positi, hoc est, cum in fossatis, stationibus et castris militares annonas accipiunt et necessario abesse dicuntur, ibidem eos jure militari testari posse, præscriptionem adversus eos non currere, restitutionis beneficio dignos esse, ut a paganis vel in eo differant, neve beneficium militare ad id tantum tempus referatur, quo in procinctu et expeditione sunt, quod nimis exiguum et breve est, et alioquin placet quod a Baldo notatum est *l. ult. supr. de rest. mil.* militiam nudam ac solam non præbere beneficium restitutionis in integrum, sed occupationem: occupationem, inquam, circa res militares: quarum pars non minima est in hybernis stationibus, sedetis, sedibus seu ædibus, castris denique ipsis et fossatis excubatione atque mora. Possis tamen et hunc locum sic accipere: Miles non fruitur privilegio militari, quoties non militaribus locis, vel quoties in suis ædibus citra expeditionis necessitatem moratur.

(10) Intellectum harum duarum legum vid. apud Sarmient. *lib. 2. cap. 9.* et Hartmann. Pistor. *quæst. 38. numer. 18. et 24.* Ans.

(11) Præscriptio longi temporis excludit non tantum in rem actionem sed et hypothecariam, *ut hic. l. ult. vers. sancimus. supr. de præsc. longi tempor. l. 7. l. ult. supr. de obl. et action. l. 19. infr. de evict.*

bus inefficacem actionem constituit : præterquam (1) si debitores, vel qui in eorum jura successerunt, obligatæ rei possessioni incumbant. Ubi autem creditori a possessore longi temporis præscriptio objicitur, personalis actio adversus debitorem salva ei competit.

Actio personalis contra solum obligatum dirigitur, et ejus heredes, hypothecaria, contra possessorem, qui longo tempore adversus creditorem præscribit. Bald.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. [et CC.] Marcellæ.

SI debitori heres (2) non extitisti, sed justa viginti annorum possessione collata in te donatio (3) corroborata est : neque personali (4) actione, quia debitori non successisti, convenire te juris ratio permittit : neque data pignori prædia post intervallum longi temporis tibi auferenda sunt : quando etiam præsentibus creditoribus decem annorum præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quam priorum Principum statutis probatum sit.

TIT. XXXVII.
DE QUADRIENNII (5) PRÆSCRIPTIONE.

Contra fiscum præscribitur quadriennio continuo.

1. Imp. Constantinus A. ad Orphitum P. V.

NOtum est, a fisco quæstionem post quadriennium [continuum] super bonis vacantibus (6) inchoandam non esse. Additum est et eos, qui nostra largitate (7) nituntur, nulla inquietudine lacessendos : nec his a fisco nostro controversiam commovendam, qui quoquo modo, aut titulo easdem res possederint.

Qui rem alienam emit a fisco illam vendente ut propriam, vel qui eam consecutus est a principe, ut fiscalem, non potest a domino, nec ab aliis jus in re prætendentibus, inquietari. Salic.

2. Imp. Zeno (8) A. Æneæ Comiti rerum privatarum.

OMnes (9), qui quascunque res mobiles, vel immobiles, seu se (10) moventes, vel in actionibus, aut quocunque jure constitutas, a sacratissimo ærario comparaverint (12) : eos quin etiam quibuscunque res [mo]biles, seu immobiles, seu se moventes, aut in act[ioni]bus, vel quocunque jure constitutæ, munificentiæ principalis nomine datæ fuerint, omnibus pariter privilegiis quæ ex divinis sanctionibus inclytæ recordationis, et nostræ pietatis super certis patrimoniis ante[m]ptores consecuti sunt, perpotiri [sancimus :] et ita [...]ctos hujusmodi beneficiis, seu privilegiis perfrui, [...] quam si super singulis substantiis seu patrimoniis [...] nunc, vel postea data fuisset hujusmodi d[...] nec (14) posse contra emptores prædictarum rerum [...] jam, [vel futuros,] vel contra eos quibus super [hu]jusmodi rebus largitas nostra delata est, vel fu[erit] [...] quas actiones in rem (15), dominii, vel hypothecæ (16) gratia, vel in personam (17) civiles, seu prætorias [ve]l ex legibus, seu sacratissimis constitutionibus descenderes, vel quaslibet alias (licet (18) nominatim præsenti [san]ctione non sint comprehensæ) moveri : data volentibus licentia intra quadriennium contra sacratissimum ærarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere [...] tamen, ut post elapsum quadriennium, nec (19) [sacra]tissimum fiscum licere sibimet quibuslibet actionibus [pul]sare cognoscant.

Si officialis fisci vendens confiteatur sibi pretium e[sse] numeratum, perpetuo est securus emptor.

§. 1. Ad hæc fiscalium rerum emptoribus cum [...] justitiæ consulentes jubemus, quoties competens [...]nium (20) gestis intervenientibus distractarum rerum [...] sese deposuerit suscepisse, minime post hujusmodi [...] pecuniæ depositionem emptores, quasi non numeratis pecuniis molestari, vel necessitatem iisdem emptoribus imponi (licet non solennem consecuti fuerint securitatem) soluta fuisse pretia probare. Sed cum sit in arbitrio [...]tia suscipientis minime deponere, sese, quod non acceperit, suscepisse : ita convenit nec emptores plenissima ex hujusmodi depositione super pretii solutione securitatem consecutos, ullum (sicut dictum est) ulterius pro bonis gravamen penitus formidare.

(1) Extraneus pignoris possessor, titulo et bona fide pignus longo tempore potest præscribere : personali contra debitorem manente. Debitor vero heresve ejus, *ut hic. et l.* 2. *infr. h. t.* pignus non præscribit etiam longo tempore.

(2) Vid. *l.* 1. *Supr. h. t.*

(3) Donatarius longo tempore pignus potest præscribere.

(4) Personalis actio non competit adversus extraneum pignoris possessorem : sed hypothecaria.

(5) 50. *Eclog.* 13. vide Cujac. *c.* 23. *de præsc. et* 5. *obs.* 30.

(6) Vacantium bonorum persecutionem fiscus quadriennali silentio amittit, *ut hic. et l.* 6. §. 7. *ff. si quis omiss. caus. l.* 18. *ff. de usurpat. l.* 10. *ff. de divers. temp. præscr. l.* 1. §. 2. *ff. de jur. fisc.* Præscribimus quadriennio rem fisci adversus ipsum fiscum. Rem fisci, puta res vacantes quæ Græcis πράγματα σχολάζοντα. *Synops.* 50. *tit.* 13. *c.* 1.

(7) Vacantia bona qui ex beneficio principis promeriti sunt, statim domini fiunt et securi adversus fiscum, *Ecl. d. loco.*

(8) Hujus constitutionis meminit Justinianus §. 13. *vers. constitutio autem divæ memoriæ Zenonis. Inst. de usucap. autor. Synops.* 19. *tit.* 23. *c.* 5.

(9) Intellectum hujus et seq. leg. vid. apud Neostad. *decis. Cur. Holland.* 15. Ans.

(10) Vid. *l.* 93. *ff. de verb. sign.*

(11) De his qui emunt a fisco, agitur hac lege, ut et sequenti de his qui emunt ab Augusto, vel principe, ejusve procuratoribus.

(12) Pars major hujus constitutionis est de eo, qui rem al[ienam] a fisco emit.

(13) Si cui res aliena a fisco fuerit donata.

(14) Qui rem alienam a fisco comparat, aut quovis alio t[itulo] habet, statim securus est adversus dominum, vel creditorem hypothecarium. Olim necessaria erat ei præscriptio quinquen[nii] ex edicto divi Marci, ut *l.* 3. *supr. si advers. fisc.* 3. Harmen. 3. §. 95. *Synops. illo c.* 5. dabatur quoque utilis actio. *l* 13. [...] *ff. de pet. hered.* At enim dices etiam hodie emptores [...] *l.* 1. *supr. de her. vel actione vend.* Quidam putant hic pr[...] adversus dominium et hypothecarias actiones, non adver[sus æs] alienum. Putarim dictam legem primam abrogari. Nam si h[...] scribuntur hypothecariæ, æs alienum utique præscribitur. [...] enim aliud hypothecarii creditoris persecutio, quam æris [...] actio? Quid fiscus? mox dicetur.

(15) Actio in rem dominium, vel hypothecam persequi[tur].

(16) Serviana. §. *ult. Inst.* et ibi Theoph. *de usuc.*

(17) Actiones in personam sunt, vel civiles, vel prætori[æ] [...] ex legibus vel constitutionibus descendunt.

(18) Vid. Cujac. 10. *obs.* 12.

(19) Post quadriennium quam fiscus rem alienam distrax[it] [vel] donavit, dominis et creditoribus in fiscum denegatur actio.

(20) Confessio procuratoris Fisci inter scripturas [...] præjudicat.

scus, vel procurator Cæsaris non tenetur de evictione promittere. Salic.

mp. JUSTINIANUS (1) A. Floro Comiti rerum privarum, et Curatori dominicæ (2) domus, et Petro viillustri Curatori divinæ domus serenissimæ Augustæ, Macedonio viro illustri Curatori et ipsi dominicæ domus [serenissimæ Augustæ].

ine a Zenone (3) divæ memoriæ fiscalibus (4) alienationibus prospectum est (5), ne (6) homines, ex nostro ærario donationis, vel emptionis, vel cuet alienationis titulo quicquam accipiunt, si quid contractum contrarium emerserit, vel evictionis, lterius inquietudinis gratia, ad dominium, vel hycam respiciens, aliquod sustineant detrimentum, sed sus emptores quidem, vel donationem accipientes, er alios titulos alienationis quicquam detinentes mi quæcunque actiones moveantur: sed tantummodo ærarium usque ad quadriennium tantum: quo apso, neque adversus fiscum aliqua remaneat actio. cimus hoc quidem in fiscalibus alienationibus gnaviservari: sed non simili modo rem fuisse observatam eas res, quæ a sacratissimis Imperatoribus (7), fiscalibus rebus, sed ex privata (8) eorum suba procedunt: quod satis irrationabile est. Quæ enim ntia introducitur, cum (9) omnia Principis esse gantur, sive ex sua substantia, sive ex fiscali fueiquid alienatum? Eodemque modo, et si a serenis-Augusta (10) aliquid alienetur, quare non ea-11) utatur prærogativa? sed Curatores nostri, per solemus substantiam nostram gubernare, necesse ha- in venditionibus rerum, et evictionem (12), et quæ sunt privatæ utilitatis pacta, emptionalibus inentis addere, vel quasdam tales obligationes in alieum instrumentis agnoscere, vel in permutationibus, transactionibus, si et hoc fuerit celebratum: hoc est eorum, qui nec majestatem Imperialem agno-, nec quantum inter (13) privatam fortunam, et reculmen medium est, et qui nostros Curatores, per quos res divinarum domuum aguntur, aliquibus injuriis, vel damnis afficere conantur. Quæ omnia resecantes, per hanc generalem, et in perpetuum valituram legem sancimus (14), omnes alienationes de aula procedentes, sive a nostra clementia, sive a serenissima Augusta conjuge nostra, sive ab his, qui postea digni fuerint nomine imperiali, sive jam alienatum quiddam est, sive postea fuerit, sine omni inquietudine permanere, sive res eis per nosmetipsos, sive per procuratores (ex epistalmate (15) tamen nostro) fuerint adsignatæ. Et nemo audeat eos, qui res accipiunt per quemcunque titulum alienationis, sive mobiles, sive immobiles, seu se (16) moventes, vel jura incorporalia, vel panes (17) civiles, judiciis adficere, vel sperare aliquam contra eos esse sibi viam apertam: sed omnis aditus præcludatur, omnis motus, et spes hujus petulantiæ. Sed adversus domos nostras habeant intra quadriennium tantum secundum imitationem fisci, quas existimant posse sibi competere actiones in rem, vel hypothecariam: ut ex nostra jussione (18) causa moveatur, et competentem mereatur effectum. Quod si quadriennium fuerit emensum; nec adversus domum nostram habeat quis quamcunque actionem. Quia igitur multa scimus, tam nosmetipsos, quam serenissimam Augustam conjugem nostram variis personis jam donasse, et vendidisse, et per alios titulos adsignasse, et maxime (19) sacrosanctis Ecclesiis, et xenonibus, et ptochotrophis, et episcopis, et monachis, et aliis innumerabilibus personis: et eandem liberalitatem ex nostra substantia, sive serenissimæ conjugis nostræ esse confectam: sancimus etiam eos firmo jure habere quod consecuti sunt; ita ut contra illos quidem nulla moveatur actio: intra quadriennium autem ex præsenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras divinas domus suas actiones super eisdem rebus movere: scituris: quod præfato quadriennio finito, neque adversus domos nostras aliquis eis reservetur regressus. Cum enim multa privilegia Augusta fortuna meruit (20), et in donatiobus (21) sine insinuatione gestorum omnem firmitatem habentibus, et super rebus, quas pro tempore serenissimus Princeps divinæ Augustæ constante (22) matrimonio donaverit, vel ipse a serenissima Augusta per donationis titulum consequatur, ut maneat illico donatio ple-

(1) §. *ult. vers. Nostra autem constitutio. Inst. de usuc.*

(2) Principis ex domo, vel ejus privata substantia, ex dominicæque ejus rebus si quid alienabatur, id fiebat per comitum privatarum et curatorem Dominicæ domus: habeat et a curatorem divinæ seu dominicæ domus suæ et quidem il-, *ut hic.* quod notandum.

(3) *l. 2. Supr. h. t.*

(4) Pertinet enim dicta lex 2. ad factas a Fisco alienationes.

(5) Vid. Zoannetum *rerum quotid.* c. 27. Bartholomæum de as *in tractat. An principes subditos a regia corona alienaint.* §. 3. Mod.

(6) Emptori auferri non potest res aliena ei a Principe vel Fidita. *ut hic.* Quid si Princeps inferior et superiorem recoens quid vendidit? aliud dicendum, nisi in territorio suo Reat jura Fiscalia exerceat: multo magis si superiorem non t et jura Regalia et Fiscalia possidet a tempore, cujus menon exstet, c. *super.* 26. *Ext. de verb. sign.* Quid si prinala fide vendidit: veluti sciens rem alienam esse? superiontentiam locum habere non putat Bart. *in l. ult. supr. si jus*: ut et quoties res Ecclesiæ, vel minoris vendita est a nis enim casibus minores et Ecclesias restitui. *Gloss.* 12. 2. c. *quousque. l. 1. Supr. si advers. fisc.* Idem putant ceps alienavit, nondum tamen rem tradidit. Bald. *in c. 1. de nova forma fidelitatis.* vid. Socin. *reg.* 342.

(7) Idem locum habet in principibus inferioribus superiorem cognoscentibus. vide Rol. a Valle 1. *cons.* 29. *n.* 17.

(8) Observa quibus de rebus hac constitutione agatur.

(9) Dixi de hac sententia ad *Novell.* 105. *c.* 2. §. 4. *circa fin.* ut breviter interea notemus, Nihil hic aliud dici, quam quod omnia tam fiscalia quam patrimonialia (de his enim tantum hac lege agitur) principis esse intelligantur: alias quæ quisque privatus possidet, principis sunt nudo imperio, non dominio. Scite Tertull. *lib. de Idololatria*, hanc adulatorum ferocem sententiam pie sic eludit, *Quid erit*, inquit, *Dei, si omnia sunt Cæsaris?*

(10) *l. 31. ff. de legibus. l. 6. in fin. ff. de jure fisci.*

(11) Imo non eadem utitur. *l.* 56. *et* 57. *ff. de legat.* 2.

(12) Curatores vel procuratores rerum principis non cavent de evictione rerum a principe distractarum: et merito, cum emptores statim securi sint. *l.* 13. *supr de non numerata. l. 2. infr. de discussoribus. lib.* 10. *tit.* 30. *l.* 11. *infr. de susceptoribus. lib.* 10. *tit.* 70.

(13) Magnum medium est inter privatam fortunam et regale culmen.

(14) Observa regulam.

(15) Id est, jussu, quidam legunt *epitagmate.*

(16) Vide *l.* 93. *ff. de verb. sign.*

(17) De quibus alias dixi.

(18) Privatus adversus fiscum litigaturus, ab eodem fisco (sicut libertus a patrono) veniam petere debet. Bald. *cons.* 432. Bart. *consil.* 18. Romanus *singul.* 9.

(19) Principes locis et personis religiosis maxime donare solent.

(20) Princip s habent multa privilegia.

(21) *l.* 34. *infr. de donationibus.*

(22) *l. pen. supr. de donationib. int. vir. l.* 7. *supr. de bon. quæ liberis.*

.ia, nullo alio confirmationis tempore expectando : ita et hoc videatur imperiale esse privilegium. Qui enim (1) suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum die nocteque laborant, quare non habeant dignam sua prærogativa fortunam? Quæ ergo pro Augusto honore, et cautela res accipientium nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas tua quam cæteri omnes judices nostri observare festinent, ex eo tempore valitura quo nutu divino imperiales suscepimus infulas. Dat. 5. Kalend. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XXXVIII.

NE REI DOMINICÆ (2) VEL TEMPLORUM (3) VINDICATIO TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE SUBMOVEATUR.

Servi, liberti, vel coloni principis, et eorum soboles indebite ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum debent retrahi omni præscriptione semota. Salic.

1. Impp. VALENS et VALENTIN. AA. ad Probum P. P. Galliæ.

SÆpenumero præceptum est, ut servi (4) atque liberti, colonique præterea rei nostræ, necnon etiam eorum soboles, ac nepotes, quicunque de nostris possessionibus recessissent, ac se ad diversa militiæ genera contulissent : cingulo, in quod obrepserant fraudulenter, exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota, nostro patrimonio reddantur.

Res emphyteuticariæ Cæsaris, reipublicæ, vel templorum, nullo titulo oneroso, vel lucrativo alienari possunt, ut præscribantur. Bald.

2. Imppp. VALENT. THEODOS. et ARCAD. AAA. Dextro Comiti rerum privatarum.

UNiversas terras, quæ a colonis, sive emphyteuticariis dominici (5) juris, Reipublicæ (6), vel juris sacrorum (7) templorum in qualibet provincia vend[...], [...] ullo alio pacto alienatæ sunt, ab his qui perperam [...] contra leges eas detinent, nulla longi temporis præscriptione officiente jubemus restitui : ita ut nec (8), pr[...] quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat. Dat. [...] Nonas Jul. *Constantinp.* VALENT. A. IV. et E[...] CONSS. 387.

Deminutio census soluti ad modum consuetum reducit rescripto obtento illicito non obstante. Jacob. But.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. ad Paulum Com. dominicæ rei.

SI qua (9) [unquam] loca ad sacrum dominium [per]tinentia cujuslibet temeritas occupaverit : secundum veteris census fidem in sua jura retrahantur. Rescripta (10) igitur obreptionibus impetrata, cum præscriptione longi temporis, et novi census præjudicio submovebit auctoritas tua : atque ita omnia suo corpori, quæ sunt avulsa, [re]stituet : neque enim incubatio (11) diuturna aut nolla professio, proprietatis nostræ privilegium abolere pot[est]. Dat. 5. Kal. April. ARCADIO V. (12) et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. XXXIX.

DE PRÆSCRIPTIONE XXX. (13), VEL XL. (14) ANNORUM (15).

Fundus ob tributa non soluta venditus, si in vend[itione solemnia] non fuerint servata, vel non intervenerint a jure r[equi]sita, vindicatur, nisi triginta annis sit præscri[ptus]. Salic.

1. Impp. DIOCLET. (16) et MAXIM. AA. Arianæ.

CUm adseveres, te absente, eos qui oculos (17) prædiis tuis imposuerant, operam dedisse, ut annariæ (18) collationis prætextu, vili pretio ab officio præsidiali prædia tua distraherentur ; si legitimi (19) tem[poris]

(1) Privilegiorum causæ.

(2) Id est, Principis privatæ.

(3) *l. 2. infr. eod.* Templa paganorum intellige, quæ principes et imperatores facti Christiani nonnunquam vendebant, ut et eorum jura. *l. ult. infr. de fund. patrimonialibus. lib. 11. tit. 61. l. 6. infr. de omni agro. lib. 11. tit. 58. et infr. tit. de divers. præd. urban. et rust. templ. lib. 11. tit. 69. l. 1. C. Theod. de fide cathol.*

(4) Servi liberti et coloni principis ab ejus possessione recedentes, et ad aliquam dignitatem obrepentes, ad statum pristinum retrahuntur omni præscriptione semota. vid. *l. 2. supr. comm. de usucapionibus.*

(5) *Dominicis reipublicæ*, ita legunt veteres. Cujac. 18. *obs.* 22. Emphyteuticarii dominici, id est, rei privatæ.

(6) Vide *l. 6. infr. de operibus publicis.*

(7) Hæc vox abest a veteribus libris, ut Cujac. monet *hoc tit. et* 18. *obs.* 22.

(8) *l. 23. supr. de rei vindic.* vid. *l. 1. in fin. infr. tit. prox.*

(9) *l. 15. C. Theod. 10. tit. 1. l. 3. infr. de fundis et saltibus rei domin. lib. 11. tit. 66.*

(10) Vide Papon. 3. *Not. c. des lettres de fief. fol. de assignation. et l. 1. infr. de annonis, et tribut.*

(11) Incubare (ut et habere) est naturalis et civilis possessionis, Tenere naturalis, Possidere civilis. In malam vero partem incubare est, mala fide possidere, et Servio recte tyrannus, incubator imperii qui et subsessor. Rex possessor. Augustinus, *homil.* 30. Nec erit vox justi possessoris, sed impudentis incubatoris improbitas. vide quæ notavi *ad l. 38. ff. de peculio.* Cujac. 42. *d. l.* 38. *et* 8. *ad Afric. fol.* 166.

(12) IV. *d. l. 15. C. Theod.*

(13) 50. *Ecl.* 14. 15. vide Cujac. 30. *de præsc. et* 9. *obs.* 24. His spatiis temporum res immobiles præscribimus, sine titulo, cum bona tamen fide. Hujus præscriptionis autor fuit Theod[osius] magnus Novell. Valent. et Theod. *de 30. ann. præscript.* in hoc jus Valentinianus tribuit patri suo, ne alioquin colligas [Theo]dosio patri, id est, antecessori. vide *l. ult. supr. de edend.* [...] an contraria sit lex 1. 2. *infr. h. t.* dicemus ibi. Cæterum præscriptionis legem Cassiodorus *lib.* 5. vocat patronam [humani] generis. Sidonius quoque *lib.* 8. omnem litem ea abeleri [...] His adde Procop. 1. *et* 3. *de bello Wandal.* Suidam *in P[...]* *Emiseno.*

(14) *Eclog. d. loco.* Cujac. *c.* 31. *de præscriptionibus.* [...] præscriptionis 40. annorum Anastasius, *l. 4. 5. 6. Infr. h.* [...] de tamen *l. 1. et 2. infr. h. t.*

(15) Suntne majores præscriptiones quam 30. vel 40. annorum? sunt sane, et quidem centum annorum Ecclesiis inductæ [...] tamen vid. *Novell.* 9. Cujac. *c.* 34. *de præscript.* sed et [...] Prophyrogenneta vetat inopes damno a potentioribus affectos [...] præscriptione 40. annorum. 1. Harmen. 3. §. 75.

(16) Superius dixi Theodosium Magnum autorem fuisse præscriptionis 30. annorum : Anastasium 40. Si ita est, quo jure hæc constitutio de præscriptione 30. vel 40. annorum ad Diocletianum pertinebit? Justinianus hic legitimum, seu longum tempus [pro]ctit ad 30. annos. vide Cuj. 18. *obs.* 27.

(17) Oculos prædiis alienis hic imponit qui captata occasione absentis debitoris contra legem interdicti emit viliore pretio in fraudem fisci et debitoris fiscalis. Ab hujusmodi emptore donec intra longum tempus, *l. 7. Infr. de agricolis et censit.* ([quod] hic inflectitur ad 30. annos) prædia sua vindicare potest, non quidem restituto etiam pretio.

(18) Fundus ob tributa non soluta venditus, si solennitates [omis]sæ fuerint, vindicari potest, nisi 30. annis sit præscriptus.

(19) Id est, longi temporis. Cujac. *d. loco.*

...atium ex venditionis die fluxit : qui provinciam re... inter vos cognoscet , et quod publico jure præscri... est , statuet. Sin autem nondum ex die publicæ ven...nis legitimum (1) tempus transmissum sit : Judex ...inatis allegationibus tuis , quod rei qualitas dictave... sequetur : non ignarus si injustam esse emptionem ...exerit , pretium quod pro vitioso contractu datum secundum principalium statutorum tenorem malæ fi... emptoribus restitui (2) non oportere.

2. Impp. VALENT. (3) et VALENS AA. ad Volusianum P. P.

...Ale agitur cum dominis prædiorum , si tanta preca... rio (4) possidentibus prærogativa defertur , ut eos (5) quadraginta annorum spatia qualibet ratione de... inquietare non liceat : cum lex Constantiniana ju... ab (6) his possessoribus initium non requiri , qui (7) potius quam alteri possederunt (8). Eos autem pos...res non convenit appellari qui ita tenent , ut ob hoc ...n solitam debeant præstare mercedem. Nemo igitur , ad possessionem conductor (9) accedit , diu alienas tenendo jus sibi proprietatis usurpet : ne cogantur do..., aut amittere quæ locaverunt , aut conductores uti... sibi fortassis excludere , aut annis omnibus super do...o suo publice protestari. Dat. 8. Kalend. August. ...ENTIN. et VALENT. AA. CONSS. 365.

...es actiones , quæ minori tempore non sunt limitatæ , triginta annorum præscriptione tolluntur. Salic.

3. Impp. HONOR. (10) et THEODOS. (11) AA. Asclepiodoto P. P.

...ut (12) in rem speciales , ita de (13) universitate , ac personales actiones ultra triginta annorum spatium mi... protendantur : sed si qua res , vel jus aliquod po...tur , vel persona qualicunque actione , vel persecutio... pulsetur : nihilominus erit agenti triginta annorum præ...ptio metuenda. † Eodem (14) etiam [jure] in ejus persona valente , qui pignus , vel hypothecam non a suo debitore , sed ab alio [per longum tempus] possidente nititur vindicare. † Quæ ergo antea non motæ sunt actiones , triginta annorum jugi silentio , ex (15) quo jure competere cœperunt , vivendi (16) ulterius non habeant facultatem : nec sufficiat precibus (17) oblatis speciale quoddam (licet per annotationem) promeruisse responsum , vel etiam [in] judiciis allegasse : nisi allegato sacro rescripto , aut in judicio postulatione deposita , fuerit subsecuta [per executorem] conventio : non sexus fragilitate , non absentia , non militia contra hanc legem defendenda , sed pupillari ætate duntaxat (18) (quamvis sub tutoris defensione consistat) huic eximenda sanctioni. Nam (19) cum ad eos annos pervenerint , qui ad solicitudinem pertinent curatoris , necessario eis similiter , ut aliis annorum triginta intervalla servanda sunt. † Hæ (20) autem actiones annis triginta continuis extinguantur , quæ perpetuæ videbantur , non illæ , quæ antiquis temporibus limitabantur. Post hanc vero temporis definitionem nulli movendi ulterius facultatem patere censemus, etiamsi se legis ignorantia (21) excusare tentaverit. Dat. 8. Kalend. Decembr. *Constantin.* VICTORE , et SYMMACHO CONSS.

Omnes actiones , etiam si jus publicum concernant , quæ triginta annis , vel paucioribus non tolluntur , quadraginta annis excluduntur. Salic.

4. Imp. ANASTASIUS (22) A. Matroniano P. P.

OMnes nocendi (23) quibuslibet modis artes omnibus amputantes , cunctas quidem temporales (24) exceptiones quæ ex vetere jure , vel ex principalibus decretis descendunt , tanquam si per hanc legem specialiter , ac (25) nominatim fuissent enumeratæ , cum suo robore durare , et suum cunctis , quibus competunt, vel in posterum competere valuerint , pro suo videlicet tenore præsidium in perpetuum deferre decernimus. Quicquid autem præteritarum præscriptionum , vel verbis , vel sensibus minus continetur , implentes , per hanc in perpetuum valituram legem sancimus (26) , Ut si quis contractus , si qua sit

(1) Dixi ad *l.* 23. *supr. de rei vind.* adde *l.* 7. *supr. ad SC. ...eian. l.* 2. *infr. si vend. pign. l.* 19. *in fin. infr. de evict.*
(2) Vid. *l.* 1. *supr. de usucap.*
(3) Hæc lex fuit de præscriptione sexaginta annorum , quæ a ...niano hic inflectitur ad præscriptionem 40. annorum. ut ... dicam.
(4) Præscribere annis quadraginta rem non potest , qui eam ...ario possidet.
(5) Præscriptio 40. annorum : de qua hic agitur , introducta ...at constitutione Constantini , cujus pars restat *in lege ult. supr. ...ong. temp. præscript. quæ pro libert.*
(6) Præscriptione 40. annorum , rem adquirit , qui eam rem non alteri possedit.
(7) Conductores rem non sibi , sed alteri possident , quia ob ipsum quod tenent, pactam præstant mercedem.
(8) Possidens alii non sibi non præscribit. *l.* 7. §. 11. *ff. ...m. divid.*
(9) Præscriptionem nullam temporis objicere possunt , qui tan...m conductores possident , qui non sibi , sed aliis possident. ...*ops. Basil.* 50. *tit.* 15. *cap.* 4.
(10) *Theodosius A.* ita legendum esse monet Cujacius *cap.* 30. *præscript.* Theodos. A. A. *P. F. P. l.* 1. *C. Theod. de act. ...o tempore finiendis.* Arcad. et Honor. *Hal.*
(11) Junior scil. non Theodosius magnus , cujus constitutionem ... habemus. Cujac. *hic. l.* 18. *observ.* 26. Est enim præscriptio... triginta annorum autor Theodosius magnus . ut sæpius diximus.
(12) Actiones in rem personales et mixtæ tolluntur triginta an... vide Cuj. *c.* 30. *de præscript.*
(13) Quæ περὶ ὅμαδος : ut in rem ἰδικαί. *Synops. Basil. d. tit.* 15. *c.* 5. Goth. Explicationem hujus legis vide apud Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 10. *num.* 22. Ans.
(14) Præscriptio igitur 30. et 40. ann. non currit adversus pupillos , sed adultos.
(15) *l.* 1. *in fin. infr. de annali except.*
(16) Actiones vivere dicuntur. Actionibus sua vita est.
(17) *l.* 2. *supr. quando libell. princip. oblat.*
(18) Præscriptio triginta annorum non currit adversus pupillos , etiamsi currat adversus minores vigintiquinque annis. vide tamen *l.* 5. *supr. in quibus caus. in integr. restit.*
(19) Pignus et hypothecam a tertio possessore creditor post longum tempus avocare non potest , *ut hic. Syn. Basil. d. c.* 5. vid. *l.* 7. *ff. h. t.*
(20) Præscribuntur annis triginta hæ actiones quæ olim perpetuæ erant : Non quæ antiquis temporibus circumscriptæ.
(21) Juris ignorantia nocet , id est , non prodest. vid. Cujac. 5. *obs.* 39.
(22) Anastasius autor præscriptionis 40. annorum , *ut hic* , *et l.* 5. 6. *infr. h. t.*
(23) Ad intellectum hujus legis vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 10. *num.* 23. Ans.
(24) Quæ scil. trigesimum annum non excedebant.
(25) Ut *l.* 2. *supr. de quadriennii præscript.* Clausula derogatoria statutorum.
(26) Præscribitur annis quadraginta omnis actio , quæ prava quorundam interpretatione annis triginta non est extincta . *ut hic. Synops. d. tit.* 15. *c.* 6. et 1. Harm. 3. §. 74.

*

actio, quæ cum non esset expressim supradictis temporalibus præscriptionibus concepta, quorundam tamen vel fortuita (1), vel excogitata (2) interpretatione sæpe dictarum exceptionum laqueos evadere posse videatur, huic saluberrimæ nostræ sanctioni succumbat, et quadraginta annorum curriculis proculdubio sopiatur: nullumque (3) jus privatum *vel publicum* (4) *in quacumque* causa, vel quacumque persona (5), quod prædictorum quadraginta annorum extinctum est jugi silentio, moveatur: sed quicunque super quolibet jure quod per memoratum tempus inconcussum et sine ulla re ipsa illata judiciaria contentione possedit, superque sua conditione (6) qua per idem tempus absque ulla judiciali sententia simili munitione potitus est, sit liber, et præsentis saluberrimæ legis plenissima munitione securus. Dat. 4. Kalend. *Constantinop.* * Olyb. V. C. Cons.

5. Idem A. ad Thomam P. P. per Illyricum.

PRæscriptionem quadraginta annorum ab his, qui ad curialem (7) conditionem vocantur, opponi non patimur, sed genitalem statum semper eos agnoscere compelli sancimus. Sacra etenim nostræ pietatis lex de aliis loquitur conditionibus: nec anterioribus constitutionibus per eandem novellam legem derogatur, quæ manifestissime curiales, et liberos eorum, explosis temporalibus præscriptionibus, patriis suis reddi præcipiunt.

Prædii tributarii dominium præscribi potest, canon ejus non potest.

6. Idem A. Leoni P. P.

COmpetit nostra serenitas, quosdam sacratissimam nostræ pietatis constitutionem (8), quæ de annorum quadraginta loquitur præscriptione, ad præjudicium etiam publicarum (9) functionum solutionis trahere conari: et, si quid per tanti vel amplioris temporis lapsum minime, vel minus quam oportuerat tributorum nomine solutum est, non posse requiri, seu profligari contendere: cum hujusmodi conamen manifestissime sensui proposito[que] [no]stræ legis obviare noscatur: Ideoque jubemus eos qui [rem] aliquam per continuum annorum quadraginta curric[ulum] sine quadam legitima interpellatione possederint, de [pos]sessione quidem rei seu dominio nequaquam removeri; functiones (10) autem, seu civilem canonem, vel ali[am] quampiam publicam collationem eis impositam depen[de]re (11) compelli, nec huic parti cujuscunque tempo[ris] præscriptionem oppositam admitti.

Actioni hypothecariæ ab extraneo possessore trig[inta] annis præscribitur. Bart.

7. Imp. Justinus A. Archelao P. P.

CUm notissimi juris sit, actionem hypothecariam [in] extraneos (12) quidem suppositæ rei detentatores [an]norum triginta finiri spatiis (13), si non interruptum [et] silentium, ut lege cautum est, id est, etiam per sol[am] conventionem, aut si ætas impubes excipienda monst[ra]tur, in ipsos vero debitores, aut heredes eorum prim[os] vel ulteriores nullis expirare lustrorum cursibus: nost[ræ] provisionis esse perspeximus, hoc quoque emendare, [ut] possessores ejusmodi prope immortali timore teneantur.

§. 1. Quamobrem jubemus hypothecarum (14) perse[cu]tionem quæ rerum movetur gratia, vel apud debito[res] consistentium, vel apud debitorum heredes, non ul[tra] quadraginta annos ex quo competere cœpit, prorogari (15) nisi conventio (16), aut ætas (sicut dictum est) interc[es]serit: ut diversitas utriusque rerum persecutionis quæ [in] debitorem, aut heredes ejus, quæque movetur in extr[a]neos, in solo sit annorum numero: verum in aliis omn[i]bus ambæ similes sint: in actione scilicet personali [et] custodiendis quæ prisca constitutionum sanxit justitia.

§. 2. Sed cum illud etiam in forensibus controvers[iis] ventilabatur, an creditor anteriora jura prætendens pot[erit] posteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam ult[ra] triginta annos inquietare, utpote imaginem (17) debitor[is] obtinentem, eique possidentem: necessarium duximus, hoc dirimere. Et sancimus (18), donec communis debit[or]

(1) Græci τυχȣ̃σαν, id est, qualemcunque appellant.
(2) Excogitata interpretatio, subtilis et calumniosa.
(3) Inde colligunt, Malæ fidei possessorem jure civili præscribere.
(4) *l. ult. infr. de fund. patr. l. ult. infr. de fund. rei priv.* excipe tributorum causam. *l.* 6. *infr. h. t.* excipe publicas collationes seu functiones, ut quibus nulla temporis præscriptio objiciatur. *l.* 6. *Infr. h. t.*
(5) Ut si quis dicatur esse cohortalis. *l.* 12. *infr. de cohortalibus.* servus navicularius, fabricensis, metallarius, murilegus, gynecíarius, vel alterius cujuscunque conditionis.
(6) Præscribitur status controversia annis quadraginta, *ut hic. Syn. d. c.* 61. 1. Harm. 3. §. 56. videtur et hoc dici: vindicationem in servitutem extingui, si quis annis quadraginta in possessione libertatis fuerit. Græci tamen servum fugitivum excipiunt; quando scil. non desiit a domino possideri vendicationi hujus rei quam possidere desiit, præscriptio opponi non potest. *l.* 2. *Supr. h. t.*
(7) Curialis revocatur ad suam curiam, nihil eum juvante præscriptione quadraginta annorum, *ut hic, et l.* 55. *infr. de decurionib.* vide *Novell. Majoriani de curialibus.*
(8) *l.* 4. *supr. h. t.*
(9) Præscribi quadraginta annis publicæ functiones (quas Græci δημοσίας συντελείας κ̧ πολιτικὸν κανόνα appellant) non possunt. *Syn. d. c.* 6. *in fin.* 1. Harm. 3. §. 58. *et* 74. *et* 2. *tit.* 1. §. 52. Imo possunt præterita tributa non exacta præscriptione quadraginta annorum adquiri. *l. ult. infr. de fundis patrimonialibus. Schol. Syn. d. c.* 6. 1. Harm. 3. §. 57. Distinguenda præterita sunt a futuris: Nam futuri temporis functiones possunt etiam ex[igi] post quadraginta annos, nisi fuerint possessori a principe donat[æ]. Scholiastes *illo loco.*
(10) Lex 4. *supr. h.t.* qua dictum fuit juri publico quadragin[ta] annis præscribi, non pertinet ad publicas functiones, *ut hic*, se[d] ad possessiones et dominia, *Supr. h. t.* sed tamen Cujacius c. 3. *de præsc.* notat ex Theodoro et Accursio et ex *l. ult. infr.* [de] *fundis rei privatæ*, eum qui sine canone agrum principis accep[e]rit et quadraginta annis possederit, nullo canone soluto, nec [de] agro, nec de fundo conveniri posse.
(11) *l.* 2. *Supr. comm. de usuc.*
(12) Hypothecariam creditor movere potest intra quadraginta an[n]os adversus debitorem: intra decem vel viginti, adversus extra[n]eos bona fide possidentes: intra triginta si mala fide possidean[t]. *Syn. Basil.* 50. *tit.* 15. *c.* 17. Scholiast. *Syn.* 6. *tit.* 6. *ex lib.* [5] *tit.* 2. *c.* 7. et 1. Harm. 7. *cap.* 63.
(13) Dic *ut infr. h. t.* §. 1.
(14) Jus hypothecæ quadraginta annis præscribitur, *ut hic*, [et] ita citius perit personalis quam hypothecaria: principalis quam accessoria.
(15) Hypothecæ præscriptio conventione ut et ætate impediri potest.
(16) Οχλησιν vocant Græci interruptionem. *Syn. d. c.* 7.
(17) Posterior creditor rem pignoratam priori creditori tenens imaginem principalis debitoris obtinet.
(18) Quanto tempore secundus creditor rem priori creditori pignoratam tenens præscribat adversus priorem, vide apud Wurm. [l.] *practic.* 28. c. 3.

non posse creditori anteriori triginta annorum ex-
nem opponi, sed locum esse quadraginta annorum
riptioni: quia dum ille vivit, merito anterior cre-
confidit, utpote apud debitorem ejus possessione per
iorem creditorem constituta. Ex quo autem in fata
ebitor decesserit, ex eo quasi suo nomine possiden-
posteriorem creditorem merito posse triginta annorum
 ere præscriptionem: et secundum hanc distinctionem
 ntationem temporum adhibendam, ut ex persona
 m sua posterior creditor triginta annos [per] quos
 post mortem debitoris possedit, opponat. Sin (1)
 conjungere voluerit suæ possessioni, quam post
 m debitoris habuit, etiam tempus, quo vivente de-
 vel ipse creditor, vel communis debitor detinuit,
 quadraginta annorum exceptionis jura tractari, et
 um deest ad quadraginta annorum possessionem,
 uam et ipse debitor creditorem repellere poterat, hoc
 sedisse ostendat.

§. 3. Eodem jure pro temporum computatione obser-
 , et si posterior creditor anteriori creditori offer-
 debitum paratus est, et is creditor longævam pos-
 is præscriptionem ei opponere conatur.

§. 4. Illud autem plus quam manifestum est, quod in
 us contractibus, in (3) quibus sub aliqua conditio-
 el sub die certa vel incerta, stipulationes, et pro-
 nes, vel pacta ponuntur, post conditionis exitum,
 st institutæ diei certæ, vel incertæ lapsum, præ-
 ones triginta, vel quadraginta annorum, quæ per-
 bus, vel hypothecariis actionibus opponuntur, ini-
 ncipiunt. Unde evenit, ut (4) in matrimoniis, in
 redhibitio dotis (5), vel ante nuptias donationis
 m incertam mortis, vel repudii differri solet, post
 i dissolutionem earundem curricula præscriptionum
 alibus itidem actionibus, vel hypothecariis opponen-
 initium accipiant.

§. 5. Immo et illud proculdubio est, quod, si (6)
 orum, quibus aliquid debetur, res sibi suppositas
 (7) violentia tenuerit (8): per hanc detentionem
 ptio (9) fit præteriti temporis, si minus effluxit
 a, vel quadraginta annis: et multo magis, quam
 t interruptio per conventionem introducta: cum li-
 o) contestationem imitetur ea detentio. Sed, et si
 ebitorum ad (11) agnoscendum suum debitum secundam (12) cautionem in creditorem exposuerit: tempora memoratarum præscriptionum interrupta esse videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ scilicet innovata permansit tam in personalibus, quam in hypothecariis actionibus. Namque improbum est, debitorem hunc contradicere, qui ne (13) sub accusatione creditoris (14) more debitoris fiat, secundam in eum super eodem debito cautionem exposuit.

§. 6. In his etiam promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per singulos annos (15), vel menses, aut aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cujusque anni, vel mensis, vel alterius singularis temporis computari manifestum est: nulla scilicet danda licentia vel ei, qui jure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoscunque alios annos detinuerit, dicendi ex transacto tempore dominium sibi in iisdem rebus quæsitum esse: cum in eodem statu semper manere datas jure emphyteutico (16) res oporteat: vel conductori, seu procuratori rerum alienarum dicenti ex quocunque temporum curriculo non debere se domino volenti post completa conductionis tempora possessionem recipere, eandem reddere. Dat. Kal. Decemb. Philoxeno, et Probo Conss. 525.

Præscriptione longi temporis quæritur præscriptori jus rem vindicandi a quocunque possessore. Salic.

8. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

Si (17) quis emptionis, vel donationis, vel alterius cujuscunque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem, vel viginti annos possederit, et longi (18) temporis exceptionem (19) contra dominos ejus, vel creditores (20) hypothecam ejus prætendentes sibi adquisierit, posteaque fortuito (21) casu possessionem ejus rei perdiderit: posse eum etiam actionem ad vindicandam rem eandem habere sancimus: hoc enim et veteres leges (si quis eas recte inspexerit) sanciebant.

§. 1. Quod si quis eam ream desierit possidere, cujus dominus, vel is, qui suppositam eam habebat, exceptione triginta, vel quadraginta annorum expulsus est: prædictum auxilium non indiscrete, sed cum moderata divi-

 Hypothecariam actionem secundus creditor hypothecam te- adversus primum creditorem, hoc est, adversus creditorem tempore, seu a quo tempore superatur, præscribere qua- a annis potest, donec communis debitor vivit: triginta an- debitore mortuo. *Syn. et Schol.* Harmen. *dictis locis.*

 Jus offerendi præscribitur quadraginta annis: adde *l. ult.* *e his qui in prior. cred. locum.*

(3) Præscriptio in obligationibus conditionalibus et in diem, currere adveniente conditione, vel die, *ut hic*, id est, m conditio extitit, et dies lapsa est. *Synops. Basil. d.* on ante. Cur? præscriptio non currit antequam incipiat ompetere. *l. 8. in fin. infr. h. t.* vide Balbum 6. *de præscr.* . 16.

(4) Præscriptio dotis et donationis propter nuptias, mulieri incipit post conjugii dissolutionem. *Syn. d. c. 7.*

(5) *l. 30. Supr. et l. 43. in fin. ff. de jure dot.*

(6) Præscriptio non opponitur ei qui sine vi res sibi pignoratas *ut hic. Syn. d. c. 7.* Quid si debitor secundam cautionem erit ad debitum suum recognoscendum? præscriptionis tem- sus interrumpit.

 l. 5. infr. de except.

 Per adprehensionem rei obligatæ interrumpitur præscriptio.

(9) Quæ ὀχλησις Græcis, ut dixi *supr.*

(10) Litis contestationem imitatur detentio.

(11) *l. 18. §. 1. ff. de constituta pecunia.*

(12) Iteratam cautionem Græci vocant γνωσιμαχικὴν ἀσφάλειαν. Ac similiter in *l. 4. supr. de advoc. diver. judic.* apud patronum fisci fieri acta τῶν γνωσιμαχησάντων. Cuj. 13. *observ.* 4. Debiti nova cautione interrumpitur præscritio.

(13) *Nec debitoris, sed ne sub accusatione moræ fiat*, ita legit Cuj. 18. *obs. 22. in fin.*

(14) *Debitoris*, Cuj. *d. loco.*

(15) In obligationibus annuis, vel menstruis, non initium obligationis, sed cessationis inspicitur. hoc est, in annuis legatis computatur tempus, non ex quo relicta fuerint, sed ex quo instituta fuerit actio: quæ quidem in singulos annos nascitur. *Syn. d. c. 7. in fin.*

(16) Tenens ut emphyteuta vel colonus non præscribit vide *l. 1. supr. in quibus causis cessat. l. 1. supr. comm. de usuc.*

(17) *Syn. illo loco*, c. 8.

(18) Qui rem longo tempore præscripsit, jus habet vindicandi.

(19) De exceptione præscriptionis, vide Oldend. c. 43. *de exception.*

(20) *l. 1. ff. de Publ. in rem.*

(21) Namsi sponte sua rem possidere desierit, non amplius exceptionem habuerit. Schol. *d. c. 8.*

sione ei præstari censemus : ut si quidem bona (1) fide ab initio eam rem tenuerit, simili possit uti præsidio : sin vero mala (2) fide eam adeptus est, indignus eo videatur : ita tamen, ut novus possessor, si quidem ipse rei dominus ab initio fuit, vel suppositam eam habebat, et memoratæ exceptionis necessitate expulsus est ; commodum detentionis sibi acquirat. Sin vero nullum jus in eadem re quocunque tempore habuit, tunc licentia sit priori domino, vel creditori, qui nomine hypothecæ rem obligatam habuit, et heredibus eorum ab injusto detentatore eam vindicare ; non obstante ei, quod prior possessor triginta, vel quadraginta annorum exceptione eum removerat : nisi ipsi injustus possessor triginta, vel quadraginta annorum, ex eo tempore computandorum, ex quo prior possessor, qui evincit, ea possessione cecidit, exceptione munitus est.

§. 2. Sed hæc super illis detentatoribus censemus, qui sine violentia eandem rem nacti sunt. Nam si quis violenter (3) eam abstulerit, omnimodo licebit priori possessori sine ulla distinctione eam vindicare.

§. 3. Sed et si quis non per vim, sed per sententiam Judicis eam obtinuerit, ea tantum occasione quod absens (4) prior possessor ad litem vocatus minime (5) responderit : licebit ei, et ad similitudinem cæterorum, qui rei dominium habent, intra annum se offerenti, cautionemque suscipiendæ litis danti, eandem rem recipere, superque ea cognitionalia subire certamina.

§. 4. Exceptionem (6) etiam triginta, vel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus usuræ (7) promissæ sunt, ex illo tempore initium capere sancimus, ex quo debitor usuras minime persolvit. Dat. 3. Id. Decembr. *Constantinop.* DN. Justin.

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, et in annos XL. *perpetuatur.* Bald.

9. Idem A. Demostheni P. P.

SÆpe quidam suos obnoxios (8) in judicium vocantes, et judiciariis certaminibus ventilatis (9), non ad certum finem lites perducebant, sed taciturnitate ... tempore adhibita, propter potentiam forte fugere ..., vel suam imbecillitatem, vel alios quoscunque casus (... sortes (10) humanæ multæ sint) qui nec dici ... merari possunt, deinde jure suo lapsi esse videbantur, eo quod post cognitionem novissimam (11) triginta a... rum spatium effluxerit, et hujusmodi exceptione ... ta, suas fortunas ad alios translatas videntes, merito ... dem sine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes eandem exceptionem, quæ ex triginta annis oritur ... huiusmodi casu opponi minime patimur. Sed licet ... nalis actio ab initio fuerit instituta (12), eam tamen in quadragesimum annum extendimus : cum non (13) ... sit, qui penitus ab initio tacuit ei, qui et postulationem deposuit, et in judicium venit, et subiit certamina, litem autem implere per quosdam casus præpeditus est. Sed et ipse actor defecerit, tamen suæ posteritati hujus causæ cursum eum relinquere posse definimus, ut ejus heredibus, vel successoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione sublata. Quod tempus ... est, quadraginta annorum spatium) ex eo numerari ... cernimus, ex quo novissima processit cognitio, postquam utraque pars cessavit.

TIT. XL.

DE ANNALI (14) EXCEPTIONE ITALICI CONTRACTUS TOLLENDA, ET DIVERSIS (15) TEMPORIBUS ET EXCEPTIONIBUS, ET (16) PRÆSCRIPTIONIBUS, ET INTERRUPTIONIBUS EARUM.

Exceptione annali sublata omnes personales actiones triginta annorum spatio tolluntur. Bart.

1. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

SUper annali (17) exceptione, quæ ex Italicis contractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus judiciis exortæ sunt, quantas et enumerari difficile ... explanari impossibile est. † Primum etenim natura ejus ...

(1) Bonam fidem qui ab initio habuit, jus rei detinendæ et vindicandæ longissimo tempore præscribit. Vindicandæ, inquam, adversus omnes, ne quidem excepto domino et creditore. Malæ fidei namque possessor adversus dominum rei non præscribit. Sine titulo res immobiles annis triginta præscribimus et utile dominium rei adquirimus : si tamen bonam fidem habuerimus. Et hæc præscriptio longissimi temporis dicitur.

(2) Malam fidem ab initio qui habuit, non tantum jus retinendæ rei habet, *ut hic*, sed et vindicandi certis casibus : puta a violento, scil. possessore. §. 2. *infr. h. t.* et in casu §. 3. *Infr. h. t.*

(3) Ob contumaciam possessoris malæ fidei actor missus est in possessionem rei ? intra annum potest malæ fidei possessor rem recuperare.

(4) De exceptione contumaciæ, vid. Oldendorp. c. 29. *de exception.*

(5) *l.* 1. *ff. ex quibus causis major.*

(6) *Syn. ibi c.* 9.

(7) Præscriptio usurarum incipit currere ab eo tempore, quo deberi incipiunt.

(8) Id est, debitores.

(9) Id est, mortis. *Syn. ibi c.* 10.

(10) Sortes humanæ multæ, *l.* 15. *l.* 16. §. 1. *supr. de usufructu.*

(11) Cognitio novissima, id est, ultima. *Nov.* 60. *c.* 2. §. 1. *vers. cum vero.*

(12) Per litis contestationem perpetuatur actio ad quadragesimum usque annum. vide Cujac. *c.* 1. *de præscript. et* 18. *observ.* 29. adde *l.* 1. *supr. de præscript. longi temporis.* Goth. Secus Jure Canonico, *cap. vigilanti.* 5. *cap. si diligenti.* 17. *cap fin. extr. de præscript.* An-

(13) Aliud est ab initio tacere et ex post facto. Paria non ... ab initio nullam actionem movere, et ad institutam continuandam casu impediri. adde *Syn. d. c.* 10.

(14) Actiones personales in Italia, præscriptione anni utilis ... vebantur. Hæc præscriptio a Justiniano tollitur ... plenius dicetur : adde *Synops. Basil.* 59. *tit.* 15. *c.* 1.

(15) Dixi ad *L.* 44. *D.* 3.

(16) *Vel, ut l.* 1. *vers. cum itaque. Infr. h. t.* Cujac ...

(17) Annus triplex nobis observandus, utilis, continuus, (... et Constantinianus,) Justinianeus. Utilis utilibus : et continuus continuis diebus constat : Justinianeus certis annis finitus est ... les dies dicebantur quibus quis experiri atque agere potuit. ... diebus (utilibus scil.) 365. annus utilis constabat. *l.* 1. *ff. de diversis temporalibus præscript. l.* 11. §. 5. *ff. et l.* 6. ... *l. Jul. de adult.* sic cretionum dies seu cernendæ et adeundæ hereditatis iis diebus constabat quibus quis scit, potestque cer... Cicer. *de Orat.* Ulp. *in frag.* Qua in denumeratione ... varia et anxietas summa occurrebat. Primum enim dies ... Prætor, Judexque sedisset, suique copiam fecisset actoris ... guendi erant a ceteris, ut et feriati a fastis, nefastis et inter... ut hæc constarent, quærebatur amplius an actor, reusve ... tem eo tempore non habuisset juris sui persequendi sive ... Prætorem non licuisset, sive per occupationes proprias, ... justæ absentiæ et similes. Nec enim sufficiebat prætorem sedisse ... lis diebus, hoc est, dies sessionum fuisse (dies sessionum ... quibus Prætor pro tribunali sedebat. *l.* 2. §. *dies.* 1. *D quando in bonor. possess.*) sed et præterea requirebatur actorem ... ipsis sessionum diebus agere potuisse, generis hujus causam ... ut decretum et causæ cognitionem requireret ; ut ea ratione ...

onis cum omni scrupulositate, et difficultate compo- t, cum multa concurrere debeant, ut ea nascatur. illud spatium annali alii quidem ita effuse inter- antur, ut (1) possit usque ad decennium extendi. udicantes usque ad quinquennium standum esse pu- unt. Et in nostris temporibus sæpius super hujusmodi o a judicibus variatum est: unde nec facile suum um in litigiis ostendere hujusmodi exceptio valuit. itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præscri- s sufficiant: hujusmodi difficultatibus illigari nostro tos imperio minime patimur. Ideoque memorata an- xceptione penitus quiescente, aliæ omnes legitimæ tiones, et præscriptiones in judiciis suum vigorem ant: sive quæ super decennio, vel viginti, vel ta, vel quadraginta annis introductæ sunt, sive quæ ibus spatiis concluduntur.

§ 1. Ad hæc cum nihil prohibet etiam ea, quæ ali- dubitationem acceperunt, clarioribus, et compen- sanctionibus renovari: jubemus omnes personales (2) es, quas verbosa quorundam interpretatio extendere metas triginta annorum conabatur, triginta annorum concludi: nisi legitimus modus, qui et veteribus, stris legibus enumeratus est, interruptionem temporis duxerit, sola (3) hypothecaria [actione] quadra- annorum utente curriculis. Nemo itaque audeat, ne- ctionis familiæ erciscundæ, neque communi divi- , neque finium regundorum, neque pro socio, ne- 4) furti, neque vi bonorum raptorum, neque (5) is cujuscunque personalis actionis vitam (6) longio- esse triginta annis interpretari: sed ex quo ab initio etit, et semel nata est, et non iteratis fabulis sæpe ita, quemadmodum in furti actione dicebatur, post oratum tempus finiri: exceptis omnibus actionibus, personales sint, quæ in judicium deductæ sunt, et tionalia acceperunt certamina, et postea silentio tra- sunt: in quibus non triginta, sed quadraginta annos xpectandos, ex quo novissimum litigatores tacuerunt, ostra antea promulgavit.

2. Ne autem imperfecta sanctio videatur, cum in rnis (7) quidem rebus filiisfamilias tempora exceptio- currere dispositum erat, ex quo sacris (8) paternis luti sunt, in aliis autem, quæ minime acquiri pos- , hoc non fuerat specialiter constitutum: apertissima itione sancimus, filiisfamilias (9) in omnibus his casibus, in quibus habent res minime patribus suis acquisitas, nullam temporalem exceptionem opponi, nisi (10) ex quo actionem movere potuerunt, id est, postquam manu paterna, vel ejus, in cujus potestate erant constituti, fuerint liberati. Quis enim incusare eos poterit, si hoc non fecerint, quod etsi maluerint, minime adimplere lege obviante (11) valebant. Dat. 15. Kal. Apil. *Constantinop.* LAMPAD. et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

Si possessor præscribens conveniri non potest propter absentiam, potentiam, infantiam, vel furorem, potest fieri interruptio præscriptionis per denunciationem factam præsidi, vel episcopo, vel defensori loci. Bald.

2. Idem A. Joanni P. P.

UT perfectius omnibus consulamus, et nemini absentia (12), vel potentia, vel infantia penitus adversarii sui noceat, sed sit aliqua inter desides (13), et vigilantes differentia: sancimus, si (14) quando abfuerit is, qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, et desiderat dominus rei, vel creditor suam intentionem proponere, et non ei licentia sit absente suo adversario, qui rem detinet, vel infantia (15), vel furore laborante, et neminem tutorem, vel curatorem habente, vel in magna potestate constituto, sua auctoritate [eas res usurpare]: licentia ei detur adire Præsidem [provinciæ], vel libellum ei porrigere et hoc in querimoniam deducere intra constituta tempora, et interruptionem temporis facere, et sufficere hoc ad plenissimam interruptionem. Sin autem nullo potuerit modo Præsidem adire, saltem ad locorum Episcopum eat, vel Defensorum civitatis, et suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Sin autem abfuerit, vel Præses, vel Episcopus, [vel Defensor civitatis]: liceat ei proponere (16) publice, ubi domicilium habet possessor, seu cum Tabulariorum subscriptione; vel si civitas Tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione: et hoc sufficere ad omnem temporalem interruptionem, sive triennii, sive longi temporis, sive triginta, vel quadraginta annorum sit. Omnibus aliis, quæ de longi temporis præscriptione, vel triginta, vel quadraginta annorum curriculis constituta sunt, sive ab antiquis legum conditoribus, sive a nostra (17) majestate, in suo robore duraturis.

sessionum diebus non continuo adnumerarentur. Nam ex rio adnumerabantur, si causa levis ac de plano institui po- *l. miles.* 11. §. 6. *D. ad legem Juliam de adult.* unde ple- ue fiebat, ut annus ille utilis decennium fieret. *vers. deinde.* *h. t.* Hæc cum absurda essent, Constantinus in restitutioni- petendis et amittendis pro unico anno plures: pro utili con- s annos substituit: varios tamen pro locorum et regionum ate. Nam ubi 26. anni dies illuxisset, in integrum restitutio- petendis, quinque annos Romæ: quatuor in Italia: tres in nciis præscripsit. *l.* 2. *Cod. Theodos. de in integr. restit.* *tit.* 6. Sed prædicta Justiniano displicuere. Nam ubique loco- minoribus restituendis quadriennium constituit, dinumerandum e ex quo dies 26. illucescere illis inceperit: majoribus vero, io absentes Reipublicæ causa esse desierint. *l. ult. Supr. de in integr. rest.*

Effusa anni interpretatio est, quoties annus sic ampliatur, decennium usque possit extendi.

Præscribuntur omnes actiones personales (excepta hypothe-) triginta annorum spatio. Quid si lis contestata est? aliud. *exceptis. Infr.* Goth. Explicationem hujus §. vid. apud Zan- *de except. part.* 3. *cap.* 10. *num.* 23. Ans.

) Hypothecaria quadraginta annis durat contra debitorem, vel heredem. v. Cuj. 2. *obs.* 18.

) Præscribi res furtiva a fure et vi capta a prædone triginta annorum spatio potest. *ut hic.* adde quæ scripsi ad *l. ult. Infr. unde vi.*

(5) *l.* 3. *Supr. de præsc.* 30. *vel* 40. *annor.* v. *l.* 5. *Supr. quib. non objicitur.*

(6) Actionis vitia. *l.* 3. *Supr. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann.*

(7) *l.* 1. *in fin. Supr. de bon. matern.*

(8) Sacra paterna quid. dixi in *l.* 10. §. 1. *Infr. de adopt.*

(9) Filiofamilias non valenti agere, non imputatur præscriptio. *Bald.*

(10) *l.* 3. *supr. de præscr.* 30. *vel. l.* 4. *Supr. de bon. quæ liber.* vid. Wurms. 1. *pract.* 6. *obs.* 17. adde Pap. 3. *not.* 9.

(11) Lege impediente agi non potest.

(12) Vid. *l.* 1. *ff. si mulier ventr. nomine. l.* 1. *l.* 21. *D. ex quibus caus. major.*

(13) Desides a vigilantibus distinguendi: hi pœnas illorum pati non debent. *l.* 3. *in fin. Infr. h. t.* vid. *l.* 24. *in fin. ff. quæ in fraud. credit.* vid. *l. ult. Supr. deposit.*

(14) Vid. *l.* 31. *Supr. de episc. aud.*

(15) *l.* 2. *in fin. ff. ex quibus causis major. l.* 4. *l.* 22. *ff. de in jus vocando.*

(16) *l.* 4. §. 5. *ff. de damno.* dixi ad *Nov.* 112. *c.* 3. Cujac. 7. *obs.* 15.

(17) Libellus principi datus litis contestationem in aliis causis, quam annalibus facit.

Generalis petitio re, quantitate, vel causa, citatione secuta sufficit ad interrumpendam præscriptionem in omnibus, quæ sub illa petitione possunt includi. Salic.

3. Idem A. Joanni P. P.

SI (1) ex multis causis quidam obnoxium habens, et maxime ex similibus quantitatibus, in unius quidem causæ summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in judicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse, cum ejus sensus incertus esse apparebat? Sed et in judiciis in multis casibus tales altercationes ventilatas invenimus, et maxime propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis forte fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem evanescere taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat, *obnoxium sibi aliquem constitutum* (2), aliæ dubitationes emergebant, si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur; an vero quasi silentio circa eas habito tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei adquisito. Sancimus itaque (3) nullam in judiciis in posterum locum habere talem confusionem: sed qui (4) *obnoxium suum* in judicium clamaverit (5), et libellum conventionis ei transmiserit, licet (6) generaliter nullius causæ mentionem habentem, vel unius quidem specialiter, tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem, nihilominus videri jus suum omne eum in judicium deduxisse, et esse interrupta temporum curricula: cum contra (7) desides homines, et sui juris contemptores odiosæ (8) exceptiones oppositæ sunt. Dat. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. XLI.

DE ALLUVIONIBUS (9), ET PALUDIBUS, ET PASCUIS (10) AD ALIUM STATUM TRANSLATIS.

Flumen alio avertere est prohibitum: ripam autem præmunire est permissum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Marco.

QUamvis fluminis naturalem cursum opere manufacto alio non liceat avertere (11), tamen ripam (12) suam adversus rapidi amnis impetum munire prohib[itum] non est. Et cum fluvius priore alveo derelicto, alium [si]bi facit: ager, quem circumit (13), prioris domi[no ma]net. Quod si paulatim (14) ita auferat, ut alteri [parti] applicet: id alluvionis jure ei quæritur, cujus f[undo] accrescit.

2. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Cæsario P. P.

HI, quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores (15) pro terris, quas possident, tributorum præstation[em] agnoscant. Et qui suum deplorant patrimonium demi[nu]tum (16), alieno saltem functionis onere liberentur nostræ serenitatis largitate defensi, locorum etiam pos[ses]sione contenti, pro agitanti census examine responde[ant] devotioni.

Latentia incrementa ad fiscum non pertinent, nec separatim pro his census exigitur. Bald.

3. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Cyro P. P.

EA (17), quæ per alluvionem (18), [sive in Æ[gy]pto per Nilum, sive in aliis provinciis per [di]versa flumina] possessoribus acquiruntur, neque ab ærario vendi, neque a quolibet peti, nec separatim cens[eri], vel functiones (19) exigi, hac perpetuo valitura lege s[an]cimus: ne vel alluvionum ignorare vitia, vel rem [an]xiam possessoribus videamur inducere. ✝ Similiter (20) nec ea quidem, quæ paludibus antea, vel pascuis vi[de]bantur adscripta, si sumptibus possessorum nunc ad [ha]gum fertilitatem (21) translata sunt, vel vendi, vel pe[ti], vel quasi fertilia separatim censeri, vel functiones e[xi]gi concedimus: ne doleant diligentes operam suam agri[s de]disse culturæ, nec diligentiam suam sibi damnosam [ju]dicantes] intelligant. Cujus legis temeratores quinquagi[nta] librarum auri condemnatione coerceri decernimus: [in]ter quos habendum est Officium quoque tuæ sedis excels[æ], si aliquid hujusmodi casus suggesserit disponendum, [ve]l si preces introduxerit petitoris. Dat. 11. Kal. Octo[b]. *Constantinop.* VALENT. A. v. et ANATOL. V[V. CC.] CONSS. 440.

(1) Si quis multas actiones habens, de aliquibus libellum obtulerit, omnes perpetuas reddit. Quin qui personales et de proprietate et hypothecarias actiones habet: et libellum offert, quo contineatur, eum personales actiones instituere, vel de proprietate, vel hypothecarias, non tamen ei nocebit aliarum omissio, *ut hic. Synops. Basil.* 50. *tit.* 15. *cap.* 1.

(2) Nulla qualitate adjecta.

(3) Hæc est una e 45. ex 50. novis decisionibus Justiniani, ut videre est apud Inglois *decis.* 45. et agit de præscriptione mere odiosa. *ibid. n.* 2. Ans.

(4) Regulam observa.

(5) Proclamaverit, id est, vocaverit.

(6) Petitio generalis citatione secuta ad interrumpendam præscriptionem in omnibus quæ sub illa petitione possunt includi sufficit.

(7) Præscriptiones inventæ adversus desides et sui juris contemptores. *l.* 2. *in pr. supr. h. t.* adde *l. ult. Supr. depositi.*

(8) Odiosæ sunt præscriptiones.

(9) *Eclog.* 12. *et* §. 20. *Instit. de rer. divis. l.* 7. §. 1. *l.* 30. §. 2. 3. *ff. de adq. rer. dom.* adde *Nov. Theod. de alluvionib.*

(10) Adde *l.* 30. *in fin. ff. de verb. sign. l.* 11. *tit.* 60. 61.

(11) Naturales cursus fluminis avertere non licet. vid. *ff. de fluminibus.*

(12) Ripam suam adversus impetum fluminis munire permiss[um].

(13) Et insulam facit, *l.* 7. §. 4. *l.* 30. §. 2. *ff. de adq. r[er].*

(14) *l.* 7. §. 1. *ff. de adq. rer.*

(15) Alluvione cui emolumentum adjicitur, eidem onus tr[ibuti] adcrescit.

(16) Deluvione cui quid diminuitur, eidem tributi onus dec[re]scit. *l.* 4. §. 1. *ff. de censibus.*

(17) Hæc lex extat apud Aggenum Urbicum, *lib. de lir[nit.] agror.* citaturque ex C. Theod. integra.

(18) Alluvionis incrementum per se non est censendum, [sed] unum corpus cum eo cui cohæret, judicandum.

(19) Alluvione qui quocunque loco, terram quæsiverunt, [e]i domini fiunt, nec ipsius nomine functiones fisco præstant, *ut h[ic]. Synops. Basil.* 50. *tit.* 12. *c.* 20.

(20) Paludibus obruta loca, vel pascuis adscripta, possessoru[m] sumptibus fertilissima facta a functionibus immunitatem habent pœna quinquaginta librarum auri in temeratorem hujus legis co[n]stituta. *Syn. d. cap.* 2.

(21) Qui agrum aliquem palustrem et inutilem exsiccavit, ex[cola]vit et excoluit, tributis statim non est onerandus, *ut hic.*

TIT. XLII.

DE SENTENTIIS PRÆFECTORUM (1) PRÆTORIO.

1. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. Thalassio P. P. Illyrici.

Litigantibus in amplissimo Prætorianæ præfecturæ judicio, si contra jus se læsos affirment, [non (2) provocandi, sed] supplicandi (3) licentiam ministramus : sive pro curia, vel qualibet publica utilitate, [seu alia causa] dicatur prolata sententia : nec enim publice prodesse singulis legum adminicula denegari : ita videlicet, ut intra biennium tantum nostro numini contra cognitionales Prætorianæ præfecturæ sententias post successionem (4) judicis numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. Dat. 3. August. *Constantinop.* Theodos. A. XVII. et Festo V. C. Conss. 439.

TIT. XLIII.

QUOMODO (5) ET QUANDO JUDEX SENTENTIAM PROFERRE DEBEAT PRÆSENTIBUS (6) PARTIBUS, VEL UNA PARTE ABSENTE.

An judex possit, vel cogatur absentem damnare.

1. Imp. M. Ælius Antoninus A. Publicio.

Non semper compelleris, ut adversus absentem pronuncies, propter subscriptionem Patris mei, qua significavit, etiam contra absentes sententiam dari solere. Id enim eo pertinet, ut etiam absentem damnare possis, non ut omnimodo necesse (7) habeas (8).

De causa peremptorii edicti cessante.

2. Imp. Gordianus A. Severo.

Cessante quoque causa peremptorii (9) edicti (10), adversus eos, qui admoniti (11) judicio adesse noluerunt, sententiam a judice posse proferri certum est. 4. Kalend. April. A. et Pont. Conss. (12) 239.

An sententia contra absentem lata firmitatem habeat.

3. Iidem A. Antistio.

Ab (13) eo judicato recedi non potest, quod vobis absentibus et ignorantibus (14) atque indefensis (15) dicitis esse prolatum : si ubi primum cognovistis, non illico de statutis querelam detulistis. Ita enim firmitatem sententia, quæ ita prolata est, non habebit, si ei non sit commodatus adsensus. PP. 4. Id. Jun. Gord. A. et Aviola Conss. 240.

Die feriato *et* absente *parte lata sententia non valet.*

4. Imp. Philippus A. Domitiano.

Si (ut proponis) pars diversa die feriato (16), absente, vel (17) ignorante te, a Judice dato, ferri sententiam pro partibus suis quasi (18) contumaciter deesses, impetravit : non immerito Præses denuo negotium alterius (19) Judicis notioni terminandum commisit. PP. 5. Id. Octobr. Peregrino et Æliano (20) Conss. 245.

(1) A præfectis prætorio non appellatur. *l.* 19. *l.* 30. *l.* 35. *de appellat. l. unic.* §. 1. *ff. de offic. præfect. prætor. Supr. de episcop. aud. Synops. Basil.* 9. *tit.* 1. *cap.* 53. ... a principe, vel senatu. *l.* 1. §. 1. §. 2. *ff. a quibus appellare.*

(2) A præfecto prætorio principi supplicari licet, *l.* 5. *supr. precibus imper. offerend.* Ea supplicatio ἀναψηλάφησις, id est, retractatio. dixi ad *Novell.* 82. *cap.* 12. *in fin. Nov.* 123. *c.* 1. ...κλικὸν, *Novell.* 119. *c.* 5. et retractatio dicta est. *l. pen.* ... *supr. de fide instrument. l. ult.* §. 5. *Infr. de temporibus ...at.* Quoties autem de sententia P. Prætorio principi supplicatur, ipsa sententia ad principem una cum precibus mittenda : li... pro republica lata sit, et quidem intra sententiæ latæ biennium, *ut hic. Synops. ibid. cap.* 53.

(3) Supplicatio, quæ fit Principi, genus est remedii adversus sententiam, *ut hic*, ut hæc ad superiorem judicem appellatio. ... *de appellat.* apud alium remissio : accusatio seu querela falsi, ... *si ex falsis instrumentis.* erroris propositio : ut et nullitatis ... validitatis, *l. si se non obtulit.* 4. §. *condemnatum.* 6. *ff. ... judicata.* Restitutio in integrum, qualis minoribus ob ætatem, majoribus etiam, ob absentiam justam conceditur. *l. cum et ...s.* 4. *Supr. si advers. rem judicatam. l. is, qui reipubli... D. ex quibus causis majores.* Porro supplicatio de qua ... *t l. si quid adversus.* 5. *supr. de precibus imperatori offe...*, differt ab appellatione : quia appellatio iniquitatem judicis ... : supplicatione vero errorem quisque proprium fatetur, *l. ...ti.* 17. *l. minor.* 18. *ff. de minoribus. Novell. in medio li... fieri sacras formas.* 113. *c.* 1.

(4) Intra biennium postquam præfectus prætorio deposuit præturam et ejus dignitati successit alter, supplicari ab ejus sententia ... oblato libello principi. Hodie ipsimet præfecto prætorio in... ...em dies latæ sententiæ supplicari potest. *Nov.* 119. *c.* 5. ...d. Cujac. *et Nov.* 82. *in fin.*

(5) *l.* 47. *ff. de re judic.*

(6) Sumptum hoc est ex legibus 12. Tabularum, de quibus dixi ...dem. *l.* 2. *tit.* 7. §. 10. adde 7. *Gell.* 2.

(7) Vid. *l.* 13. *Supr. de judiciis.*

(8) Et ita pro absente judicari potest.

(9) De peremptorio, vid. *l.* 68. *l.* 69. *l.* 70. *ff. de judic.*

(10) Sententia ut valeat, citatio peremptoria requiritur, *ut hic* : Cujus sententiæ viginti septem exceptiones, vid. apud Socinum *reg.* 352.

(11) A Judice. unde colligunt, Simplicem judicis jussum vim peremptorii consequi, et in vera contumacia reum constituere. Mihi tamen videtur id Imperator innuere, Cessante interdum quarto edicto seu peremptorio absentes condemnari. dixi ad *l.* 13. §. 2. *supr. de judiciis* : vel Non semper requiri, ut peremptorium palam proponatur : sufficere, si in notitiam rei venerit, cum et literæ et denunciationes sufficiant, *ut hic*, *et l.* 9. *Infr. h. t. l.* 1. *C. Theod. de petit. et desist.* Denique satis esse quoquo modo reus conventus fuerit. *l.* 47. *in fin. ff. de re judic.*

(12) *Dat.* 3. *Id. Aug. Constant. Theod.* 17. *et Festo* 5. *Coss.* Qui ita censent subscriptionem restituunt, ne ἀνισορησία laborent. Hujus enim tituli series hujusque legis inscriptio id non patitur.

(13) Si adversus absentem prolata sententia fuerit, is vero, cum primum cognovit, non appellaverit, non potest amplius absentiæ prætextu rescindi, *ut hic*, *Synopsis Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 55. et 1. Harm. 4. §. 52.

(14) Contumax alias non est qui se vocatum in jus esse nescivit.

(15) Non potest sententiam impugnare, qui legitimo tempore non appellavit : quia videtur ei adquievisse. dixi ad *l.* 9. *supr. de liberali.*

(16) Die feriato sententia non profertur : prolata, vitiatur. *l.* 1. *ff. de feriis.* vid. Oldend. *c.* 23. *de sent.* Goth. Vid. in hanc leg. Bellon. *supputat. lib.* 3. *c.* 18. Ans.

(17) Vid. Cujac. 18. *obs.* 30.

(18) Sententia lata contra contumacem, qui non erat contumax, ipso jure nulla est.

(19) Per sententiam nullam delati judicis, extinguitur ejus jurisdictio. *ut hic*, *et l. ult. infr. de sent. quæ sine certa quantit.* Quid ordinarii ? non extinguitur. vid. Wurms. 1. *pract.* 22. *obs.* 3.

(20) Æmiliano.

De loco.

5. Idem A. et Philippus C. Longino.

SI (ut proponis) Præses provinciæ , cum certum locum (1) causæ cognoscendæ dedisset , alibi per obreptionem aditus sententiam adversus te absentem protulit : quod ita gestum est , ad effectum juris spectare minime oportet.

De minoribus , curatore carentibus.

6. Impp. Valerian. et Gallien. AA. Domitio.

SI Præses quasi desertam (2) ab adultis tuis causam appellationis (3) , quæ ab adjutore (4) suo facta fuerat , circumduxit (5) , eo tempore , quo adulti curatores non habebant : repetitus notionem suam exhibebit (6). Neque enim debet adultis nocere , quidquid eo tempore statutum est , quo defensione (7) justa , et curatoris auxilio fuerant destituti.

De his qui denunciationibus conventi non sunt.

7. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Marino.

EA , quæ statuuntur adversus absentes (8) non per contumaciam , scilicet denunciationibus (9) nequaquam ex more (10) conventos , judicatæ rei firmitatem non obtinere certum est. PP. 3. Kal. Apr. ipsis v. et iv. AA. Conss. 293.

Quæ observanda sunt parte absente.

8. Iidem AA. Claudiæ.

COnsentaneum (11) juri fuit , temporibus ad præsentiam partis adversæ præscriptis , Præsidem provinciæ impleta juris solennitate (12) , et adversario tuo ternis (13) literis , vel uno (14) pro omnibus peremptorio edicto , Ut *præsentiam sui faceret* , commonefacto , si in eadem contumacia perseveraverit , præsentis allegationes audire : quod vel successor ejus facere curabit. A quo ter (15) citatus , si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit : non abs re erit , vel ad cogendum eum , ut sese repræsentet (16) , vel possessionem (17) bonorum , cui ... bit , ad te transferre , et adversarium petitorem constituere : vel auditis defensionibus tuis , id , quod juris ... exegerit , judicare. PP. 3. Kalend. Octobr.

In Authent. de letigiosis. §. omnem. col. 8. tit. 13. al. 8. Novell. 112. cap. 3.

QUi semel actionem (18) proponit , sive conven... judiciaria , sive precibus Principi oblatis , Jud... insinuatis et per eum adversario cognitis : necess... bet usque ad finem litem exercere. Qui si causam p... qui differat , reo postulante , tribus edictis citetur per ... tervalla triginta dierum , quia vox præconia (19) p... innotescit. Quæ citatio et per Principem delegatis per... titur : Quod locum habet , et si lis cœpta non sit. Q... si vocatus litem detrectet : ei aliud anni spatium indicetur , intra quod si cessat , Judex auditis allegationibus præsentis , et perquisita veritate , pronunciet. Sed nec ... tra annum veniens auditur , nisi prius reo litis expen... quas sustinuerit , inferat. His quoque præstitis , si inte... pto duntaxat anno denuo litem deserit , post trium ... ctorum , et anni unius spatii observationem ab omni ... actione.

De tribus denunciationibus.

9. Iidem AA. Leontio.

TRes denunciationes (20) ad peremptorii edicti ... cem (21) adversus contumaces convalescere , ... briter statutum est. PP. 11. Kal. Novemb. ipsis ... et iii. AA. Conss. 290.

De causa absentiæ necessaria.

10. Iidem AA. Blesio.

CUm non (22) voluntatis tuæ arbitrio , sed necessi... te (23) profectus sis , quicquid contra te absentem statutum fuerit , quando absentiæ causa necessaria ... officere tibi juris ratio non permittit. PP. 3. Idib. ... Tiberiano et Dione Conss. 291.

(1) Si alio loco quam quo debeat , judex judicet , sententia nulla est. *l.* 21. §. 10. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 6. *Infr. de sent. et interlocut.* dic idem de loco non tuto. vid. Oldend. *c.* 24. *de sententiis.*

(2) Res ita habet : Minor condemnatur. Curator et curatoris adjutor appellant , postea moriuntur : cum nemo appellationem prosequeretur , quasi desertam appellationis causam præses circumduxit. Quid juris ? Sine restitutione eremodicii , vel appellationis , ipso jure tutus est minor vigintiquinque annis indefensus , *ut hic. l.* 45. *in fin. ff. de re judicata.*

(3) A sententia desertæ appellationis appellari potest. vid. Wurms. 1. *pract.* 24. *obs.* 17. 20. 21. 22. *ubi de deserta appellatione.*

(4) De quo vid. *l.* 13. §. 1. *ff. de tutelis.* adde Alciat. 5. *parerg.* 18.

(5) Circumducere causam appellationis , Galli dicunt , *mettre l' appellation et ce dont a esté appellé au neant.* ita quoque dicitur circumduci cognitio in *l.* 27. §. 1. *in fin. ff. de liberali : et in l.* 73. §. 1. *ff. de judiciis.* Circumducere edictum , Galli dicunt , *Rabatre un defaut* , et in *l.* 45. *ff. de re judic.* acta circumduci quiddam plenius videtur.

(6) Atqui judex sententiam suam mutare non potest ? vid. Dynum ad *c.* 21. *de reg. in* 6. v. *l.* 75. *ff. de reg. jur.*

(7) *d. l.* 45. *d. l.* 75.

(8) Paul. 3. *sent.* §. 5. v. *l.* 47. *ff. de re jud. l.* 6. §. 3. *ff. de confessis.* vid. quæ notavi *dicta l.* 1. §. *penult. ff. quæ sent. sine appell.*

(9) *l.* 9. *Infr. h. t.*

(10) Vid. *l.* 8. *infr. h. t.*

(11) Vid. quindecim exceptiones apud Fellinum in *cap.* ... *extra. de probat.* Goth. Vid. in hanc leg. Gœdd. *de seq...* *cap.* 1. *num.* 110. Ans.

(12) *l.* 7. *supr. h. t.*

(13) Trinis literis. Paul. 5. *sent.* 5. §. 6. tribus edictis. *l.* 53. §. 1. *D. de re judic.* per tres vices. *l.* 13. §. 2. *supr. de judiciis.* edictis legitimis , *l.* 2. *in fin. supr. ubi in rem actio.*

(14) *d.* §. 6. *d.* §. 1. *l.* 72. *D. de judiciis.*

(15) Iterum Cujac. 18. *obs.* 30. ita legit , ut hoc verbum ... ratur ad successorem judicantis.

(16) Hæc enim via humanior est.

(17) *Novell.* 53. *c.* 4. §. 1. *l.* 3. *in fin. Supr. de proc...rib. l.* 13. §. 3. *supr. de judiciis. l.* 2. *ff. quibus ex caus... poss.* vid. *l.* 15. §. 6. *D. de damno.*

(18) Actor ad finem usque litem exercere cogitur : cujus s... tiæ octo exceptiones vide apud Socin. *reg.* 32.

(19) Id est , præconis.

(20) *l.* 7. *supr. h. t.*

(21) Dixi ad *l.* 13. §. 2. *supr. de judiciis.*

(22) Absenti ex causa probabili et necessaria , sententia no... cet. *l.* 4. *Supr. de procuratorib. l.* 1. *Supr. ex quibus causis major. l.* 7. *in fin. ff. de minor. l.* 53. §. 2. *ff. de re jud...* *Syn. Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 60.

(23) *l.* 26. *in fin. ff. ex quibus causis major.*

De eo, qui non appellavit.

11. Iidem AA. et CC. Valerio.

CUm præsentibus (1) partibus litem inchoatam propo- nas: si posteaquam contra te (licet absentem) pro- nunciatum est, intra præfinitum diem non appellasti: ...am (2) sententiam rescindi (3) postulanti multæ sa- ... constitutiones refragantur.

T I T. XLIV.

DE SENTENTIIS (4) EX PERICULO (5) RECITANDIS (6).

Non sufficit sententiam latam esse in scriptis, si non fuit recitata. Paul. de Cast.

1. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. Quinto.

ARbitri nulla sententia est, quam scriptam edidit liti- gatoribus, si (7) non ipse recitavit. Si igitur nihil ...lis, omissa provocationis mora; ex integro judicari im- ...trabis a Rectore provinciæ.

Sententia primo scripta, et postea recitata non potest corrigi, vel mutari. Bald.

2. Imppp. VALENS, VALENT. et GRATIAN. AAA. ad Probum P. P.

HAc lege perpetuo credimus ordinandum, ut Judices, quos cognoscendi, et pronunciandi necessitas tenet, non (8) subitas, sed deliberatione habita post negotium sententias ponderatas sibi ante forment, et emendatas statim in libellum secuta fidelitate conferant, scriptasque ex libello (9) partibus legant. Sed nec sit eis posthac copia corrigendi, vel mutandi (10): Exceptis (11) tam viris eminentissimis Præfectis prætorio (12), quam aliis illustrem administrationem gerentibus, cæterisque illustribus Judicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium (13) suum, et eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitivas recitare. Dat. 12. Kalend. Februar. GRAT. A. II. et PROBO CONSS. 371.

Non sufficit sententiam scribi, nisi legatur, et verbis proferatur. Bald.

3. Iidem AAA. ad Probum P. P.

STatutis generalibus jussimus, ut universi Judices, quibus reddendi juris in provinciis permisimus facultatem, cognitis causis ultimas (14) definitiones de scripti (15) recitatione (16) proferant. Huic adjicimus sanctioni, ut sententia, quæ dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem *sententiæ* habere mereatur: nec (17) ad rescissionem perperam decretorum, appellationis solennitas requiratur. Dat. 3. Non. Decembr. *Tribus*, GRAT. A. III. et EQUITIO CONSS. 374.

In AUTHENT. de mand. princ. §. sit tibi. col. 3. tit. 4. Novell. 17. cap. 3. et col. 6. tit. 12. al. 11. ut clerici apud. §. 1. Novell. 83. in princ.

NIsi breves sint lites, et maxime vilium personarum, vel causarum (tunc enim sine scriptis et sine aliqua

(1) Solenniter condemnatus intra legitima tempora non appel- ...s amplius non auditur.

(2) Legitime scil.

(3) Vid. *l. ult. infr. sentent. rescindi non posse.*

(4) Judicum scil. An idem in arbitris, ut ab eis dictæ senten- ... homologationem de scripto fieri oporteat, ne alioqain con- ...unatus arbitri sententiæ stare non teneatur? ita dici posse vide- ... *l.* 1. *Infr. h. t. l.* 4. §. 6. *Supr. de arbitr.* compromissum enim ... similitudinem judiciorum redigitur. *l.* 1. *ff. de recept. qui arbitr.*

(5) *l.* 4. *C. Theod.* 16. *breviculo.* Haloand. quæ lectio a Bu- ... et Alciato probatur, 1. *dispunct.* 2. Breviculum, Sext. Ruff. ... 1. *l. ult. infr. de conven. fisci debitoribus. lib.* 10. *tit.* 2. ...minutivum a brevi. Plautus *in Mercatore*: *Canum, vanum, ...triosum, succulentum, breviculum.* Est quasi scedula, Galli, ...*cton ou brevet.* Quidam vulgarem lectionem defendunt, hoc ...su, quemadmodum Judex sine periculo sententiam proferre ...sit, et in exemplum proferunt Prætorem nescio quem Genuen- ..., qui cataphractus equo insidens sententiam olim tulerit, dum ...m viri damnatique formidaret: sed ea opinione nihil ineptus. ...jac. 5. *obs.* 25. *in fin.* periculum existimat esse indicem sive ...ellum. Nam quod in Apophthegmatis, Plutarchus appellat ...ιν, Æmilius Probus in Epaminonda et Alcibiade *periculum* ...at Cicer. 1. *de legib.* Qui in isto periculo non ut a poeta ve- ...tem exigunt: et *in frumentaria*, Pericula magistratuum, et ... *antiquiss. lib. notarum*, quem idem Cujacius habet, Hæc ita ...pta sunt, *DP. de periculo, DL. de libello*, adde *l.* 15. *Infr.* ... *accusare.* Hæc tamen interpretatio Hotomano 3. *obs.* 20. non ...batur: putat namque Hotomanus, Periculum superioribus lo- ... non ea significatione accipi, sed pro judicii discrimine in du- ... litis eventu. absurdum alioquin fore constitui, ut per indicium, ... est, summatim tantum sententiæ recitentur, ac non potius in- ...ræ; ut res sit, certum est hoc innui, Sententiam sine scripto ...am nullam esse, id est, si dicta, non lecta. vid. *l. ult. infr.* ...mmin. *epist. program. Nov. Leon.* 45. Oldend. c. 20. *sent.* Ex ...iculo igitur est, ex tabella, ex libello, ex scripti recitatione. ...d. *l.* 2. *infr. h. t.* Est qui, *sententiam ex periculo recitare*, ...terpretetur, de memoria, seu memoriter, ἀπὸ τῆς πείρας a ten- ...mento. Ferrand. 2. *Explic.* 13.

(6) Recitatis, *C. Theod. h. t.* Goth. Vide hac de re Rebuffum *ad l. quod jussit. no.* 2. *num.* 208. *de re jud.* Lucium *in placitis curiæ tit. de re judic.* Rainaldum Corsum *lib.* 1. *indag. c.* 8. Rævardum *protribunal. c.* 21. Mod.

(7) Arbitri sententia nulla est, si dicta tantum, non lecta, vel scripta. *l.* 6. §. 5. *supr. de modo multarum. l.* 8. *vers. Hoc etiam. infr. de princ. agent. in reb.* Goth. Sed Jure Canonico sententia etiam sine scripto et voce prolata valebit. *cap.* 43. *extr. de test. et attest.* Ans.

(8) *l.* 6. *in fin. supr. de modo multar. l.* 1. *infr. de requir. reis. l.* 20. *infr. de pœnis. l.* 11. *supr. de judic.*

(9) Ex breviculo, ex periculo, *supr. in epigraph. hujus tit.* De scripti recitatione, *l.* 3. *Infr. h. t.* ex tabella, ex pila.

(10) Ideoque quod judex correxerit, vel mutaverit, ipso jure nullum fuerit. Seneca *in declam. et controv. Judex quam tulerit de reo tabellam revocare non potest. Quæsitor non mutat pronunciationem.* Apul. 1. Florid. *Tabella semel lecta, nec augeri litera una nec minui potest.* Non idem est in interlocutione. *l.* 14. *ff. de re jud.*

(11) Sententiam per alium recitare judici non licet, nisi sit illustris, *ut hic.* nisi unus ex pluribus judicibus recitet sententiam ex mandato et aliorum præsentia. *cap. cum ab uno.* 4. *de sent. et re judic. in* 6. nisi sententia sit interlocutoria. Bald. *l. ult. Infr. h. t.* nisi quibus casibus valet sententia sine scriptura. *c. ult. extr. de re jud.* vid. Socin. *reg.* 101.

(12) Qui sine scripto sententiam proferre possunt. Cassiod. *de sentent. præf. præt.* verbo, *sententiam dicis.*

(13) Aut præconem.

(14) Sententia definitiva scripturam requirit, *ut hic*, interlocutio non requirit, quin et definitivæ sententiæ certis casibus non requirunt. *Auth. prox. Infr. h. t.* et super incidenti sententia *l. pen. ff. de auth. tut.* Goth. Hæc lex canonisata est. *can.* 8. *caus.* 2. *quæst.* 1. Ans.

(15) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.* ibi, *ex libello.*

(16) Sententiam dici non sufficit, nisi scripta prius legatur, *ut hic. Synops. Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *cap.* 64. 1. Harmenop. 4. §. 41.

(17) *l. ult. infr. sentent. rescind. non posse.*

*

expensa cognoscere Præsidem oportet) *et nisi Episcopus cognoscat inter suos subditos.*

TIT. XLV.

DE SENTENTIIS (1) ET INTERLOCUTIONIBUS (2) OMNIUM JUDICUM.

De eo, qui per procuratorem litigavit.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Quintiliano.

NOn videtur nobis rationem (3) habere sententia decessoris tui: qui cum cognovisset inter petitorem, et procuratorem, non (4) procuratorem, sed ipsam dominam litis condemnavit (5), cujus persona in judicio non fuit. Potes igitur, ut re integra, de causa cognoscere. Dat. 4. Kal. Jun. ANTON. A. III. et GETA C. CONSS. 209.

De statu arbitri.

2. Imp. ANTONINUS A. Sextilio.

SI arbiter datus a Magistratibus, cum sententiam dixit, in libertate morabatur, quamvis (6) postea in servitutem depulsus sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei judicatæ auctoritatem (7).

De sententia definitiva.

3. Imp. ALEXANDER. A. Vectio.

PRæses provinciæ non ignorat definitivam sententiam, quæ condemnationem (8), vel absolutionem non continet, pro justa non haberi. PP. Kal. Octobr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS.

De ordine judiciorum servando.

4. Idem A. Severo.

PRolatam a Præside sententiam contra (9) solitum judiciorum ordinem (10), auctoritatem rei judicatæ non obtinere certum est. PP. 15. Kalend. Januar. AL. A. et DIONE CONSS. 230.

De sententia lata sub modo.

5. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPP. C. Montano.

CUm eorum, qui principaliter fisco tenebantur, ... ea lege fidejussoribus Procurator tradi jusserit, ut ipsi indemnitatem (12) fisco præstarent, nec a sent... ejus intercesserit provocatio: consequens est datæ ... obtemperari.

De loco et de officii præsentia adhibenda.

6. Imppp. CARUS, CARINUS et NUMERIANUS AAA. Zoilo.

CUm sententiam Præsidis irritam esse dicis, quod non publice (13), sed (14) in secreto (15) loco ... ejus non præsente, sententiam suam dixit, nullum ... ex his quæ ab eo decreta sunt, præjudicium generandi esse constat. PP. 5. Kalend. Decembr. CARO et CAR... CONSS. 283.

Si Præses pacisci suaserit.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Isidoræ.

EX stipulatione parta actione, pacisci proximis pœnis suadendo (16) Præses provinciæ, verborum obligationem, quam certo jure tolli tantum licet, extinguere non potest: nec vox (17) omnis Judicis judicati continet auctoritatem: cum potestatem sententiæ certis (18) finibus concludi, sæpe constitutum sit. Quapropter si (19) nil causa cognita secundum juris rationem tuam pronunciatum est: vox pacisci suadentis Præsidis actionem perimere, si quam habuisti, minime potuit.

Si empta evincatur in libertatem.

8. Iidem AA. et CC. Licinio.

LIbera quidem Theodora, quam ex emptionis caus. vel in solutum creditori traditam proponis, promi-

(1) *L.* 42. *D.* 1. Sententia quid est? Decretum a judice interpositum servato judiciorum ordine, de summa aut capite quodam litis, quod absolutionem rei continet, vel condemnationem certam actoris vel rei.

(2) Interlocutio quid est? præceptum judicis in principio vel medio litis interpositum, quod ad finiendæ litis præparationem spectat. nec enim finit aut perimit litem: dicitur et præjudicium, jussum, articulus, suasio. *l.* 7. *infr. h. t.* improprie sententia.

(3) Sententia rationem non habens nulla est.

(4) Sententia nulla est, si litigante procuratore sententia in personam domini concipitur. Cur? Procurator sive ab initio litem exercuit, sive lite composita, sententia damnandus est. *l.* 31. *in fin. ff. de negot. l.* 20. *ff. judicat. solvi. l. inter.* 8. *in fin. ff. de in integr. rest. l.* 42. §. 6. *ff. de procur. l. nihil.* 20. *Supr. de procurat.* Oldend. *c.* 35. *de sent.* quod quidem Wurms. 1. *pract.* 22. *c.* 7. *et tit.* 23. *c.* 2. notat verum esse jure civili, non jure canonico ex gloss. et Abbate in *c. sciscitata.* 6. *ext. de in integr. rest. et c. querelam.* 24. *ext. de elect.* Negat etiam id locum habere in tutore, curatore et syndico: cum possit sententia in pupillum, minorem, et Ecclesiam ferri, tametsi in judicio non fuerint, sed per conjunctas personas litigaverint. Idem quoque esse, si procurator lite contestata, ad unum tantum actum substitutus sit. Bald. *hic*: ut et in sententia interlocutoria minus præjudiciali. Item si dominus præsens in judicio sit, si illustris persona condemnanda sit, aut si de causa matrimonii agetur. *d. l. nihil.* 20. postremo in servitute reali: sententiam enim prædio dici. *l. liberto.* 31. *in fin. ff. de negot.* Soc. *reg.* 316. Goth. Adde Andr. Gail. *lib.* 1. *obs.* 111. *n.* 2. Ans.

(5) Sententia condemnatoria adversus procuratorem ferenda ... *ut hic.* An et absolutoria? ferenda est: ut notavi ad Accurs. *l.* §. *Marius.* 7. *ff. mandati.* Adde Roman. *singul.* 499.

(6) Facit *l.* 3. *ff. de offic. prætor. l.* 1. *supr. de testam.*

(7) Communis enim error excusat.

(8) Sententia absolutionem vel condemnationem requirit: al... quin ipso jure nulla est. *l.* 7. *et* 11. *infr. h. t.*

(9) Sententia contra ordinem judiciorum lata nulla est. *l. Infr. h. t. l.* 12. *ff. de appell.* vid. Old. *c.* 21. *de sent.*

(10) Qui et τύπος, *Synops. Basil.* 2. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* ... et 1. Harmenop. 4. §. 42.

(11) Modus ita concipi solet: Si sententia lata est sub modo valet: et servandus est modus, si non est appellatum.

(12) Rationem dubitandi collige ex *l.* 2. *infr. de sent. quæ ne certa quantitate.*

(13) Id est, publico loco.

(14) Sententia dicta secreto irrita est. *Synops. Basil.* 8. *tit.* 1 *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 70.

(15) Dixi ad *l.* 5. *Supr. tit. prox.* puta inconsueto. vid. Oldend. *c.* 25. *de sentent.*

(16) Judex pacisci suadens, sententiam non fert, neque actionem tollit. Judicis suasio inter propinquos, ut transigant, vim transactionis, aut sententiæ non habet. adde *l.* 1. *infr. comminationes, epist. program. subscript.*

(17) Judicis vox omnis autoritatem judicati non continet.

(18) *l.* 9. *infr. h. t.* certa decisione, certa qualitate, et plena cognitione.

(19) *l.* 4. *Supr. h. t. l.* 11. *infr. h. t.*

1) : citra provocationis auxilium sententia rescin- potest. Verum (2) si mota quæstione, præmissa iatione ei, qui auctor (3) hujusmodi mulieris judicatum processit : quanti tua interest, empti, si : vel ob debitum reddendum, si in solutum data repetere non prohiberis.

De retractatione.

9. Iidem AA. et CC. Domno.

t sententiam, quæ finibus (4) certis concluditur, eo, qui pronunciaverat, vel ejus successore, de one, quæ jam (5) decisa est, statuta rei judicatæ btinent auctoritatem : Nam nec de (6) possessione iciata, proprietati ullum præjudicium afferunt, nec ullam interlocutiones (7) plerumque (8) peri- S. Non. April. CC. Conss.

Qui possunt patria interdicere, vel non.

10. Iidem AA. et CC. Menodoro.

Ili, qui statuendi (9) non habet facultatem, inter- icere patria cuiquam permittitur. 3. Non. *

De jurejurando.

11. Iidem AA. et CC. Luciano.

judex in definitiva sententia *jusjurandum* (10) *so- nmodo præstari* præcipiat, non tamen addat, ex recusatione, vel præstatione sacramenti fieri : hujusmodi sententiam (11) nullam vim obtinere est.

De Latina et Græca lingua.

12. Impp. Arcad. et Honor. AA. Juliano Procons. Asiæ.

s tam (12) Latina, quam Græca lingua sententias erre (13) possunt (14). Datum 5. Id. Januar. Cæ- Attico Conss. 397.

Ne exemplis, sed legibus judicetur. Bart.

13. Imp. Justinian. A. Demostheni P. P.

Nemo (15) judex, vel arbiter existimet, neque consultationes, quas non rite judicatas esse putaverit, sequendum, et multo magis sententias eminentissimorum Præfectorum, vel aliorum procerum (non enim si quid non bene dirimatur, hoc et in aliorum Judicum vitium extendi oportet, cum *non exemplis* (16), *sed legibus judicandum* (17) *sit*) neque si cognitionales sint amplissimæ Præfecturæ, vel alicujus maximi magistratus prolatæ sententiæ : sed omnes judices nostros veritatem, et legum, et justitiæ sequi vestigia sancimus. Datum 3. Kalend. Novembr.

De reconventione.

14. Idem A. Demostheni P. P.

Cum Papinianus summi ingenii vir in quæstionibus suis rite disposuerit, non (18) solum judicem de absolutione rei judicatæ (19), sed (20) et (21) ipsum actorem, si e contrario obnoxius fuerit inventus, condemnare : hujusmodi sententiam non solum roborandam, sed etiam augendam esse sancimus, ut liceat judici, vel contra actorem ferre sententiam, et aliquid eum daturum, vel facturum pronunciare : nulla ei opponenda exceptione, quod non competens judex agenti esse cognoscatur. Cujus (22) enim in agendo observat arbitrium, eum habere, et contra se judicem in eodem (23) negotio non dedignetur. Dat. 15. Kalend. Decembr. Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

In Authent. De executoribus. §. fin. col. 7. tit. 8. al. 7. Novell. 96. cap. 2.

Et consequenter ego ab aliquo conventus, si vicissim ipsum pulsare velim, statim quidem hoc non licet,

id. quæ notavi ad *l.* 46. *ff. de verb. sign.* et ita empto- per sententiam.

ancilla in solutum mihi data est, eaque libera pronun- agam actione primitiva : si mihi vendita fuerit, utili

est, qui vendidit, vel in solutum dedit.

7. *supr. h. t.*

idex in re eadem suam, vel antecessoris sententiam retra- potest, *ut hic*, *et l.* 3. *infr. si a non competente.*

on eadem est causa possessionis et proprietatis. Ideoque ntiam tulit de possessione, non probibetur postea senten- de proprietate, *l.* 3. *infr. si a non competente.*

erlocutoria sententia ut sæpius non definit. Interlocutoria tum judicis in principio vel medio litis interpositum, iniendæ litis præparationem spectat : non etiam dirimit Id et præjudicium dicitur et articulus, et improprie t suasio. *l.* 7. *supr. h. t.* vid. Cujac. *hic.*

ete hoc additum est, quia interlocutio plerumque rem veluti admissa exceptione peremptoria. *l.* 37. *C. Theod.* *t.* vel adnotato reo absente et obsignatis bonis, *l.* 2. *ndent. appell.*

statuere non potest, non potest interdicere. vid. *l.* 20. *sdict.*

latio juramenti vim definitionis non habet.

4. *l.* 7. *supr. h. t.*

do est, inversus, lege *tam Græca quam Latina*, Petr. *mest.* 25. similis præposteratio est apud Senecam *lib.* *et in l.* 53. *ff. de reg. jur. l.* 43. §. 6. *ff. de ritu.* *idem scribit. ff. familiæ. l.* 85. *ff. de solutionibus. l.* 2. *testam. quemadmod. aper. l.* 222. *ff. de verb. sign. l.* 11.

§. *mulier. ff. ad l. Jul. de adult.* adde Cujac. 3. *obs.* 5. *et Instit. de l. Aquilia.*

(13) An etiam inter Latinæ gentis homines, hoc est, Latinæ nationis sive linguæ ? Forcatulus *in sphæra legali*, ita putat. Notat enim Romæ, ubi lingua Græca satis familiaris fuit, permultas sententias Græcis verbis latas fuisse. *l.* 17. *supr. ex quib. causis infam. l.* 13. *in fin. ff. de jurejur. l.* 9. §. 8. *ff. de pœnis.* adde *l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig.*

(14) Et ita derogatur legi 48. *ff. de re judicata.*

(15) Sententiam ab alio dictam judex appellationis sequi non debet : sed quod legibus consentaneum. *Synops. Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 75. et 1. Harm. 4. §. 40.

(16) Legibus non exemplis judicandum est. *l.* 12. *ff. de offic. præsid. l.* 1. §. 10. *supr. de veteri jure enucl.* §. *ult. Inst. de satisdationib.* fallit nisi sint exempla publicæ cujusdam personæ velut principis, vel plurium publicarum personarum : aut si jus deficit : tunc enim exemplis judicari potest. vid. Socinum *reg.* 225.

(17) Vivitur tamen exemplo, *Nov.* 22. c. 21. *in pr.*

(18) Sententia absolutionem vel condemnationem continere debet.

(19) Al. *judicare.*

(20) Reconveniri actor a reo potest apud eum judicem ad quem in jus vocatus est ab ipso actore : licet alias non sit competens : licet quoque causa sit diversa et separata, *ut hic.* Cujus sententiæ octodecim exceptiones vide apud Socinum *reg.* 332.

(21) *l.* 22. *ff. de judiciis. Nov.* 96. *cap.* 2. *Novell.* 123. *c.* 25. adde 3. *q.* 8. *c. accusatores. vers. cujus in agendo.*

(22) Male hinc colligunt : Eundem advocatum, et judicem esse posse, cum hic de mutuis petitionibus agatur, eo sensu, in causa reconventionis non habere locum exceptionem judicis incompetentis.

(23) Id est, in eadem lite, non diversa.

nisi apud (1) *eundem judicem. Qui si displiceat, intra viginti dies recusari potest* (2), *aliusque mereri, apud quem rursus utrumque negotium ventiletur. Alioqui lite contra me mota prius ventilata, et terminata, tunc demum et ego admittar.*

De lite habente plura capita.

In Auredani libro notatur hic deesse Græcam constitutionem: eam ex Basilicis edidit Cujacius lib. 12. obs. cap. 2. *eamque Justiniani esse tradit.*

15. Imp. Justinianus.

Constitutio jubet, ut si multa sint in lite capita (3), possit Judex super quibusdam eorum sententiam definitivam ferre, tuncque iterum de aliis quærere, et sententiam proferre, quæ ipsi videatur: neque compellatur unam sententiam de omnibus capitibus simul dicere.

De appellatione, et de judicis recusatione.

15. Idem A. Juliano P. P.

Cum solitum est in sententiis judicum sic interlocutionem proferri, *ut non liceat partibus ante definitivam sententiam ad appellationis* (4), *vel recusationis venire auxilium*: quidam putabant (5) non licere ante litem contestatam, nec judicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cum enim simul utrumque vocabulum ponitur: tam *appellationis* quam *recusationis*, provocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi: putabant, quod nec recusare quidem Judicem cuiquam concedatur ante litem contestatam: quod minime vetitum est. Caveant itaque Judices hujusmodi sermonem simul, et sine certa distinctione proferre.

TIT. XLVI.
DE SENTENTIA (6), QUÆ SINE CERTA (7) QUANTITATE PROFERTUR (8).

Valet sententia de futuro, si dependeat a jure, quod est de præsenti. Bart.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Ælianæ.

Cum judicem, quoad (9) pecunia condemnationis soluta fuisset, de (10) pendendis (11) usuris legem dixisse profitearis: non (12) contra juris formam s[...] tiam datam palam est.

Sententia, qua pronunciatur indemnitatem es[se] præstandam, valet. Salic.

2. Imp. Alexander A. Marcellino.

Quamquam pecuniæ quantitas sententia Curator[...] reipublicæ non continetur, sententia tamen [...] ta est, quoniam indemnitatem (14) Reipublic[æ...] stari jussit.

Sententia, et mens judicantis talis esse præsumit[ur] qualis et quanta ex allegatis, et probatis concipitur. Bald.

3. Imp. Gordianus A. Æmiliæ.

Hæc sententia, *Omnem* (15) *debiti quantitate[m] usuris competentibus* (16) *solve*, Judicati ac[...] præstare non (17) potest: cum apud Judices ita [...] sine certa quantitate facta condemnatio, auctorit[...] judicatæ censeatur, si (18) parte aliqua actorum [...] quantitas comprehensa.

Ubi sententia incerta est ipso jure nulla, non pr[...] judex aliam certam proferre, etiam contraria primæ. Salic.

4. Idem A. Saturninæ.

Hæc sententia, *Quæ bona* (19) *accepisti*, sol[...] incertum esset, quid accepisset, quantumqu[...] peteretur (20), præsertim cum ipse, qui extra [...] judicabat, interlocutus sit *dotem* (21) *datam*, *qu[...] teretur, non* (22) *liquidam esse: judicati auctorit[...]* nititur. Cum igitur is, qui postea judicabat, c[...] certam sententiam protulerit, neque a statutis pr[...] ris: ipsa tuo facto confirmasti judicatum.

TIT. XLVII.
DE (23) SENTENTIIS, QUÆ PRO EO Q[UOD] INTEREST (24), PROFERUNTUR.

Id, quod interest in casibus certis, duplum [...] non debet: in aliis autem, qui incerti esse videntu[r ...]

(1) Coram eodem judice conventionem fieri oportere.
(2) Vid. *Novell.* 53. *cap.* 3. Rittershus. *part.* 9. c. 17. Ans.
(3) *l.* 12. §. 2. *supr. de rebus cred.*
(4) Sententiam sub alternatione ferri non posse hinc quidam colligunt.
(5) Et male. *l.* 16. *supr. de judiciis.* vid. Cujac. 9. *obs.* 23.
(6) Idem fit in arbitrio. *l.* 21. §. 3. *ff. de recept. qui arbitr.*
(7) §. 32. *Inst. de act. l.* 5. §. 1. *l.* 59. §. 2. *ff. de re judicata.*
(8) Sententia judicis incerta nulla est: ne duplicentur alioquin lites. vid. Olden. c. 18. *de sentent.* Wurms. 1. *pract.* 22. c. 2.
(9) Judex diem legitimum judicati faciendi non tantum arctare, vel prorogare potest: v. *l.* 2. *ff. de re judicata.* sed ne dare quidem, *ut hic.*
(10) *l.* 13. *in fin. supr. de usur.*
(11) Hinc ratio dubitandi sumitur. Nam si judex reum in usuras condemnat, nec usurarum quantitatem addit, sententia incerta, ideoque nulla videbitur. Sed ratio decidendi in eo est, quod usurarum quantitas satis ex ipso jure publico intelligitur. *t. de usur. rei jud.* veluti, si ita judex pronunciaverit, *L. Titio G. Sejum ex causa venditionis C. debere videri: placere ejus pecuniæ usuras dependi, quoad sors soluta sit.* Certum dici potest, non modo quod est nominatim expressum: sed quod aliunde per certi relationem potest colligi. *l.* 3. *in fin. Infr. h. t.*
(12) *l.* 31. *ff. de usuris*, imo est, *l.* 3. *infr. h. t.*
(13) *l.* 5. *Supr. tit. proxim.*
(14) Qui reum jubet actorem indemnem conservare, licet nominatim certam quantitatem non adjiciat: re tamen ipsa certum exprimit. vid. *l.* 5. *in fin. l.* 59. *ff. de re jud.*
(15) *l.* 21. §. 3. *ff. de recept. qui arbitr. l.* 59. §. [...] *ff.* [...] *re jud. l.* 41. *in fin. ff. de usuris.*
(16) *l.* 31. *ff. de usuris.* Goth. Rationem hujus l[e]g[is ...] Rainald. Cors. *indagat. lib.* 1. *cap.* 7. Ans.
(17) Imo potest. *l.* 1. *supr. h. t.*
(18) Certa sententia est quoties ejus certitudo, vel [...] conventionis, vel instrumento obligationis: vel parte al[...] rum repeti potest. *l.* 5. *in fin. l.* 59. *ff. de re judicat.* [...] rei judicatæ quantitas satis intelligitur ex jure et tit. [...] *rei judicatæ.*
(19) *Bona fide accepisti etc.* Hal.
(20) *l.* 59. §. 1. *ff. de re judicat.*
(21) Ne quidem favore dotis valet sententia sine certa [...]
(22) Sententia sine certa quantitate nulla, *ut hic.*
(23) De eo quod interest, vide Alciat. Donellum hic. [...] *observ.* 12. *et* 13. Forcatulum *Necyomant.* 33. *et* 42 [...] *tract. de eo quod interest.*
(24) Id quod interest quid, vid. *l.* 21. *in fin. ff. de* [...] *ris nunciatione.* Fumeus *d. tract.* damni dati vel lucr[i ...] æstimationem definit: Cujac. ita 8. *ad Africanum.* [...] *quam haberem, vel habere possem, si mihi damnum d[...] lucrum interceptum non fuisset. Item rem quæ mihi abest* [...] *lucrari potui ex causa qua de agitur. Id denique qu[...] strum deterius, aut certe non melius factum est.* Cætera, [...] interesse vox sit Latina? vid. *l. debitor decem.* 82. *ff.* [...] *in not. ad verb. interusurium.*

interest præstatur : illud autem locum habet non *n dumno , sed etiam in lucro.* Charond.

1. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

pro eo , quod interest (1) , dubitationes antiquæ infinitum productæ sint (2) : melius nobis visum usmodi prolixitatem (3) , prout possibile est , in m coarctare. ✝ Sancimus itaque, in omnibus casi-) , qui *certam* (5) habent quantitatem (6) , vel n (7) , veluti in venditionibus (8) , et locationi-), et omnibus (10) contractibus (11) , hoc , quod , dupli (12) quantitatem minime excedere (13). liis autem casibus, qui *incerti* (14) esse videntur , , qui causas dirimendas suscipiunt , per suam tem requirere, ut hoc, quod re (15) vera (16) in- damnum , hoc reddatur , et non ex quibusdam ationibus (17), et immodicis perversionibus in cir- inextricabiles redigatur : ne dum in infinitum com- reducitur, pro sua impossibilitate (18) cadat : cum sciamus esse naturæ congruum , eas tantummodo pœnas exigi , quæ vel cum competenti moderamine proferuntur (19) , vel a legibus certo fine conclusæ statuuntur. ✝ Et hoc non solum in damno (20) , sed etiam in (21) *lucro* (22) nostra amplectitur constitutio : quia et (23) ex eo veteres id , quod interest, statuerunt. Et sit omnibus secundum quod dictum est , finis antiquæ prolixitatis, hujus constitutionis recitatio. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum Lampad. et Orest. Conss. 530.

TIT. XLVIII.

SI A NON (24) COMPETENTE JUDICE JUDICATUM ESSE DICATUR.

1. Imp. Alexander A. Sabiniano.

JUdex *ad certam rem datus* , si de aliis (25) pronunciavit , quam quod ad eam rem pertinet , nihil egit. 4. Non. * Maxim. II. et Æliano Conss. 224.

(1) In hanc l. vid. Charond. *verosimil. lib.* 1. *cap.* 8. Petr. Pertic. Alciat. et Caball. tract. *de eo quod interest.* Ho- *lib.* 2. *obs. cap.* 10. *et* 11. Ans.

(2) Tota enim hæc quæstio , de eo videlicet quod interest , in sistit , quæ ad Jurisconsultos parum pertinet. *l. ult. ff.* *. prætor. l.* 13. §. 1. *ff. de annuis legat. l.* 14. *ff. de* *emp. l.* 24. *ff. de reg. jur.* Goth. Hæc lex nobilis est iorum hominum in eam commentariis Alciati , Cagnoli , Fumei , Feretti , Plantii , Donelli , Molinæi , Hotoman- et Charondam *lib.* 1. *verisimil.* Vandum *l.* 2. *quæst. jur.* Menoch. *de arbitr. jud. cas.* 260. Rainald. Corsum *lib.* 1. 21. Mod.

(3) Et difficultatem. *l. ult. ff. de prætor. stipul.*

(4) ἐν πᾶσι τοῖς θέμασι. Casus propositiones.

(5) est , finitam.

(6) uta pretium certum , certam mercedem. In certis casibus , interest duplum non excedit , *ut hic* : in incertis temperarei æstimatione.

(7) uta rem.

(8) 1. *ff. de act. empt. l.* 1. *supr. de rer. permut.* nisi cum spes emitur. *l.* 11. *in fin. l.* 12. *ff. de act. empt.* nisi intersit non decipi. *l.* 13. §. 2. *ff. de act. empt.* nisi eram empturus : tunc enim omnia detrimenta consequor , tionem sunt secuta. *d. l.* 13.

(9) 33. *in fin. ff. locati.* Locatio certam rem et æstimatio- t , nisi si quid faciendum locetur. *l.* 13. *in fin. ff. de*

(10) quod interest non modo damnum perceptum , sed et nterceptum persequitur. *l.* 13. *ff. ratam rem haberi.*

(11) Iam ex omnibus contractibus certum condici potest. *l.* 9. *b. cred.* adde *l.* 74. *ff. de verb. obl.*

(12) Dupli æstimatio , alia est a vera æstimatione : de qua infra, es empta sit X. quæ hodie digna sit XXV. emptor non ur ultra XX. nempe X. pretii nomine quæ numeravit , . id est , ἰσόμετρον , nomine ejus quod interest supra pre- res venit. Quid si emptor pretium non numeravit ? ven- est in mora. *l.* 13. §. 8. *ff. de act. empt.* ideoque nihil Quid si venditor rem tradidit , emptor pretium non sol- a pretii debetur. *d. l.* 13. §. 20. ut fœnus : quia non ucrum actoris : sed ut id quod interest propter moram. *pro socio.* Fœnus propter lucrum datur , etiamsi nihil tersit , quemadmodum et pœna in conventionem deducta. *de recept. qui arbitr. l.* 38. §. 17. *ff. de verb. obl.*

(13) c in usuris duplum excedere non debet. *Nov.* 121. *l.* 10. *usuris.* In evictionibus olim etiam plus duplo stipulari t. *l.* 44. *ff. de act. empt. l.* 48. *ff. de evictionibus.* In do in litem , in stipulatione pœnali. *l.* 10. *ff. de servo* Goth. Quomodo intelligendum quod interest non excede- quantitatem , vid. Andr. Fachin. *lib.* 1. *controv.* 48. Ans.

(14) uantitate et re : veluti si de fundi possessione agitur, quæ rpore , neque certa quantitate constat , quanti interest officio judicis æstimabitur. *l. pen.* §. *ult. ff. uti possidetis. l.* 1. §. 41. *ff. de vi et vi armat.* Idem si agitur de restitutione operis , quod vi aut clam factum est : quia restitutionis , utpote facti , causa incerta est. Quanti intersit restitutionem fieri , æstimatur officio judicis. *l.* 15. §. 7. *ff. quod vi aut clam.* rei veritate. *l.* 6. *in fin. ff. de aqua et aquæ pluv.* Idem erit in obligationibus faciendi. *l.* 13. *in fin. ff. de re judic. l.* 2. *in fin. ff. qui satisdare.* Idem quoque est , quoties agitur de cautione præstanda. *d. l.* 13. vid. Cujac. *hic.* In veram namque quantitatem fidejussor tenetur , quoties de incerta quantitate agitur. *d. l.* 2.

(15) Verum interesse , damnum quod revera patimur : veritas enim extra affectionem privatam ejus , qui damno est affectus , extraque conventionem contrahentium est. unde nostri interesse aliud commune , aliud singulare , aliud conventum tradiderunt.

(16) In casibus incertis , qui certam quantitatem , vel rem non habent , ad finem dupli non taxatur id quod interest : sed arbitrio judicis relinquitur , ut ipse æstimet in rei veritate , quantum intersit actoris vel rei. Nec enim incertæ et infinitæ rei alia potuit quam infinita regula constitui , ut Aristoteles ait , τοῦ ἀορίστου ἀόριστον κανόνα εἶναι , et ita certi casus ab incertis definiuntur , in certis lex taxat id quod interest : in incertis , officium judicis : vid. Cujac. *hic* : adde quæ scripsi ad *l.* 13. *et* 18. *ff. ratam rem.*

(17) Petitoris scilicet qui debitoris in necem quanti sua intersit plus æquo rem æstimat.

(18) Infinitum impossibile.

(19) Judicis sententia scilicet , eorum enim est modus aliquis, *l. ult. supr. de modo mult.* et ita hanc legem accipe : non de his quæ quisque sibi ex conventione cavit : licet enim utique etiam triplum , *l.* 5. *ff. de jure fisci.* quadruplum stipulari. *l.* 56. *ff. de evict.* vid. Cuj. 16. *obs.* 34.

(20) Id quod interest , lucrum cessans est et damnum emergens. *l.* 2. *in fin. ff. de eo quod certo loco.*

(21) Imo lucri non habetur ratio. *l.* 21. §. 3. *ff. de act. empt.*

(22) *l.* 2. *ff. de eo , quod certo loco. l.* 33. *ff. locati. l.* 13. *ff. ratam rem haberi. l.* 73. *ff. de furtis.* ut usurarum , quæ percipi potuerunt a creditore , ratio habeatur. Roland. a Valle 1. *consil.* 35. Porro de lucro facto a fure ex re furtiva , vid. *l.* 3. §. 8. *ff. de sepulchro violato.* Goth. Lucri cessantis et damni emergentis interesse an et quando debeatur ? vid. Menoch. *de arbitr. cas.* 119. Ans.

(23) Id quod interest , non modo damnum perceptum , sed et lucrum interceptum persequitur. *l.* 13. *ff. ratam rem.*

(24) *l.* 2. *supr. de jurisd. l. ult. ff. de jurisd. l. pen. ff. de judic. c. At si clerici.* 4. *x. de judic.* vid. Oldend. *C. de sent. et re judic.*

(25) *l.* 3. *Supr. de pedaneis judicibus. l.* 7. *supr. ne de statu defunct. l.* 10. *supr. de sentent. et interlocut. l.* 6. *infr. de execut. rei judic. l.* 5. *Infr. quando provocare non est necesse. l. ult. ff. de jurisd.* puta si datus ad actionem locati , judicet de pecunia credita : si datus in causa possessionis , judicet de proprietate. *l.* 3. *infr. h. t.*

Magister militum non potest pronunciare contra non militem, si non habet commissionem ab eo, sub cujus jurisdictione ille est. Paul. de Cast.

2. Imp. GORDIANUS A. Liciniæ.

SI militaris (1) judex super ea causa, de qua civilibus actionibus disceptandum fuit, non datus a quo dari poterat, cognovit: etiam remota appellatione, id, quod ab eo statutum est, firmitatem judicati non habet.

Delegatus ad causam proprietatis, non potest cognoscere de causa possessionis, super qua non fuit delegatus. Bald.

3. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. et CC. Philetæ.

SI *de* (2) *proprietate datus* judex adversus te nihil super hoc statuit: Rector provinciæ aditus hanc causam cognoscere, suaque decidere sententia curabit: cum [et] si quid de (3) possessione pronunciatum probetur, hoc causæ proprietatis minime noceat. S. Non. Novembr. HERCUL. et CÆSAR. CONSS. 297.

Et in publicis et privatis causis sententia a non suo judice lata non valet. Salic.

4. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEODOS. AAA. ad Potitum Vicarium post alia.

[ET] in privatorum (4) causis hujusmodi forma servetur, ne quenquam litigatorum sententia non a suo Judice (5) dicta constringat. Dat. 10. Kal. Octobr. *Romæ*, AUXONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

TIT. XLIX.

DE POENA JUDICIS (6), QUI MALE (7) JUDICAVIT, VEL EJUS, QUI JUDICEM, VEL ADVERSARIUM CORRUMPERE CURAVIT.

Qui diffidentia justæ sententiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit: sive privata sit lis, sive publica, sive fiscalis. Bald.

1. Imp. ANTONINUS (8) A. ad Gaudium.

COnstitit in quacunque causa, sive privata, sive publica, sive fiscali, ut cuicunque data fuerit pecunia (9), vel judici, vel adversario: amittat ... nem (10) is, qui diffidentia justæ sententiæ in p... corruptelam spem negotii reposuerit. Dat. 14. K... nuar. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

In AUTHENT. ut litigantes in exordio litis jurent. ... quis autem ex litigatoribus. col. 9. tit. 7. al. 5. Nov. 124. cap. 2.

N*Ovo jure, qui dicit* (11) *se dedisse alicui, vel ... misisse, et personam declaraverit, et hoc proba... veniam meretur. Sed qui accepit, vel promissionem ... pit, si causa pecuniaria sit, dati triplum, promissi ... plum a Comite privatarum rerum exigatur, dignitat... cingulo amisso. † Si vero criminalis causa fuerit, ... scatis omnibus bonis, in exilium mittatur. Sed si ... vel promissum probare litigator nequiverit, persona, ... dicitur suscepisse, juret, quod* neque per se, neque ... aliam personam accepit, aut promissionem habuit, ... *libera sit. Sed litigator, qui ostendere non potuit ... causa pecuniaria æstimationem litis a Comite rerum ... tarum exigatur, lite sustinente proprium eventum: ... minali bonis omnibus confiscatis: causis apud compete... Judicem legitime terminandis. Sed si persona a litig... manifestata prædictum jusjurandum refutaverit, mem... subjaceat pœnis. Sed si quis litigantium juraverit ...* dedisse, vel promisisse: *si intra decem menses post ... tentiam memoratam ostendatur dedisse, vel promi... memoratis pœnis dantes et accipientes subjacebunt.*

Judex corruptus famam perdit, et damnum resarcit. Bald.

2. Imp. CONSTANT. A. ad Felicem.

DE eo, qui pretio (12) depravatus, aut gratia ... ram judicaverit, ei vindicta, quem læserit ... solum æstimationis dispendii, sed etiam litis discr... præbeatur. Dat. 8. Kalend. Novem. CONSTANTINO et LICINIO C. CONSS. 319.

TIT. L.

SENTENTIAM RESCINDI (13) NON POSS...

Nemo potest suam, vel antecessoris sui sentent... revocare: et si revocat, non est appellare necesse. Bald.

1. Imp. GORDIANUS A. Secundo.

NEque suam, neque decessoris (14) sui sent... quemquam posse retractare (15), in dubium ...

(1) Militaris judex de causa civili judicare non debet, *l.* 20. *ff. de jurisd. l.* 6. *C. Theod. de jurisd. l* 1. *supr. de offic. milit. jud.*

(2) Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(3) Datus judex, ut de proprietate cognoscat, de possessione judicare non potest.

(4) Sententia a non suo judice (puta dato a Procuratore Cæsaris) inter privatos dicta non parit judicati actionem.

(5) Puta Procuratore Cæsaris. *l.* 1. *supr. de pedaneis judic.*

(6) Competentis.

(7) *L.* 50. *D.* 13. si per imprudentiam, non convellitur quidem res judicata. *l.* 65. §. 2. *ff. ad SC. Treb. l.* 12. §. 3. *ff. de bon. libert. l.* 55. *ff. de re jud.* sed in solidam æstimationem ei quem damnavit, tenetur: salva tamen æstimatione vel fama. *l. ult. ff. de extraord. cogn.* Si vero per ambitionem et gratiam, etiam notatur infamia. vid. *l.* 2. *infr. h. t.* si pecunia corruptus, sententia ipsius nulla est. *l.* 7. *infr. quando provocare.* Goth. De pœna corrupti Judicis, et corrumpentis judicem, vid. Moc... *de arbitr. cas.* 242. *et seq.* Ans.

(8) *l.* 1. §. 3. *supr. de calumniatoribus.*

(9) *d. l.* 1. §. 2.

(10) Id est, si actor corrupit, amittit actionem: si reu... fensionem: Nam actionis verbo continetur exceptio.

(11) Corruptori medicina est confessio.

(12) Vid. *l.* 7. *infr. quando provocare. l.* 15. §. 1. ... *judiciis.*

(13) *l.* 9. *Supr. de sentent. et interloc.* Sententia prior ... riore potior: lex vero posterior priore potior. *Goth.* Fallit ... tentia lata in causa matrimoniali, quæ quocunque tempore ... detecto retractari potest. *cap.* 7. *Lator. cap.* 10. *consanguin...* *de sentent. et re jud.* vid. Zanger. *de except. part.* 3. *ca...* *num.* 39. Ans.

(14) *d. l.* 9.

(15) *l.* 3. *Infr. commun. epist.*

Nec necesse esse ab hujusmodi decreto (1) interprovocationem, explorati juris est. P. P. Kalart.

ptio peremptoria potest opponi ante sententiam, on postea, nisi ope restitutionis in integrum ratione ætatis. Salic.

2. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. et CC. Alexandro.

emptorias exceptiones omissas (2) in initio, anteiam (3) sententia feratur, opponi posse, perpeEdictum manifeste declarat. Quod si aliter actum in (4) integrum restitutio permittitur. Nam jun contra majores annis vigintiquinque non oppositæ ptionis (5) velamento, citra remedium appellatioindi non potest. 7. Kalend. Januar. *Nicomediæ*, ONSS.

rtute rescripti principis non retractatur sententia legitime lata. Paul. de Cast.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Proculum.

trata rescripta non placet admitti, si (6) decisæ el causæ fuerint judiciali sententia, quam provoulla suspendit, sed eos, qui talia rescripta merueetiam lumine (7) judiciorum expelli. Dat. 6. . Januar. CONSTANT. et LICINIO AA. CONSS. 312.

TIT. LI.

RUCTIBUS ET LITIUM (8) EXPENSIS (9).

1. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Alexandro.

fructuum (10) nomine continetur, quod justis umptibus deductis (11) superest. 3. Non. April. ONSS.

Factus malæ fidei possessor per litem contestatam, tenetur de perceptis, et de percipiendis: et vitium ejus transit in heredem. Salic.

2. Impp. VALENT. et VALENS AA. Olybrio P. P.

LItigator (12) victus, qui post conventionem rei incumbit (13) alienæ, non in sola rei redhibitione teneatur, nec tantum fructuum præstationem eorum, quos ipse percepit, agnoscat: sed [etiam] eos, quos (14) percipere potuisset, non quos eum redegisse constat, exolvat, ex eo [tempore] ex quo re in judicium deducta, scientiam (15) malæ fidei possessionis accepit. Heredis (16) quoque succedendis in vitium par habenda fortuna est. Dat. 7. Kal. Maji, *Trev.* VALENT. N. P. et VICTORE CONSS. 369.

3. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Asclepiodoto P. P.

TErminato (17) transactoque negotio, posthac nulli actio, neque ex rescripto super sumptuum petitione (18) præstetur, nisi (19) Judex, qui de principali negotio sententiam promulgavit, cominus partibus constitutis, juridica pronunciatione significaverit *victori causæ restitui debere expensas, aut super his querelam jure competere.* Post (20) absolutum enim dimissumque judicium, nefas est litem alteram consurgere ex litis primæ materia. Dat. 3. Kal. April. *Constantinop.* ASCLEPIODOTO et MARINIANO CONSS. 423.

Contra actorem non prosequentem, vel defendentem, vel perdentem profertur sententia calumniæ, damnorum, et expensarum. Bart.

4. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Edictum ad populum.

NOn ignoret is, cujus ex interpellatione aliquis secundum datam formam in longinqua protractus fuerit examina, quod si culpa sua fuerit dilata cognitio, vel minime actioni suæ adfuerit, vel delata [non] probaverit: pro calumnia quidem pœnam luat legibus constitutam, pro pecuniaria (21) vero causa, post (22) sum-

Quo sententia retractatur.
l. 4. *Infr. de except. l.* 23. §. 3. *ff. de condict. indebiti.*
An et post? Minime nisi a milite. *l.* 1. *supr. de juris et* uid si ipsa exceptio notoria sit? quid si qui ea utitur, in nti probationem offerat? vide Socinum *reg.* 127.
Adversus sententiam datur in integrum restitutio et appel*t hic.*
Id est, exceptionis.
Rescripto non potest rescindi sententia a qua non est apn. *l.* 2. *in fin. l.* 3. *supr. ut lite pendente. l. ult. Supr. adv. l. ult. Supr. quomodo et quando judex.* vid. Pa*notar.* 14. *c. des rescrits contre Juges.*
Limine judiciorum. Vulg. Hal.
Litis, *C. Theod. lib.* 4. *tit.* 17.
Præstandis victori a victo. vid. *l.* 79. *ff. de judiciis. l.* 6. *nfr. de appell.*
Fructus intelligitur, quod justis sumptibus deductis superest. *l.* 36. *in fin. ff. de her. pet.*
Malæ fidei possessor non rem tantum redhibet et fructus rcepit: sed etiam eos quos percipere potuisset lite contestaid in hereditatis petitione, in qua fructus etiam ante litis tionem percepti deducuntur. Quin si relicto herede moriiam ab herede, qui in ejus vitium successit, fit repetitio m fructuum. *Synops. Basil.* 9. *tit.* 3. *περί καρπῶν. cap.* 66.
Incubarit, *l.* 1. *Cod. Theod. h. t.* quæ vox malæ fidei possessionis index, dixi *l. ult. supr. ne rei dominicæ vel templorum.*

(14) *l.* 22. *Supr. de rei vind. l.* 10. *ff. de usur.* §. 2. *in fin. Inst. de offic. jud.* Goth. Adde *l.* 62. §. 1. *ff. de rei vindicat.* S. L.

(15) *d. l.* 22. vid. *l.* 25. §. 7. *ff. de hered. pet.*

(16) Heres possessoris tenetur de fructibus. *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.*

(17) Post sententiam definitivam de sumptibus litis non agitur, nisi judex sumptuum taxationem reservaverit.

(18) Repetione, *d. l.* 2.

(19) Expensæ ante litem contestatam et post factæ, officio judicis petuntur. *ut hic, Gloss. et Doctores in c. finem. extr. de dolo.* nisi promissæ in instrumento fuerint: hoc enim casu jure actionis peti possunt, etiam post sententiam in principali latam. *l.* 3. §. 2. *ff. de legat.* 3. Item nisi statuto debeantur: tunc enim condictione ex statuto peti possunt. Bart. *in d. l.* 3. Socinus *reg.* 140. Idem si nihil sit quod actori imputetur, ob expensas non petitas. *l. utique.* 16. ubi Accurs. *ff. de rei vind.* Idem in sententia interlocutoria, aut si judex sententiam supplere velit. Idem et in specie *l. eum.* 5. §. *Julian.* 3. *ff. de constit. pecun.*

(20) *l.* 10. *supr. de transact.*

(21) *Post pecuniaria dispendia, post sumptus*; sic enim ex veteribus, ut Novella Martiani, et prima omnium editione Moguntina hic locus restituendus est, et ex Basilicis in quibus hæc duo leguntur, τὰ δαπανήματα καί τὰ ζημιώματα. vid. Cujac. *hic.*

(22) *l.* 13. §. 6. *l.* 15. *Supr. et l.* 79. *ff. de judiciis.* §. 1. *vers. hæc autem omnia. Inst. de pœna temer. litig.*

ptus considerata quantitate postulatorum, vel medii itineris intervallo, condemnationem pro æstimatione judicis sustinebit. Dat. 5. Id. Novemb. *Constantinop.* VALENT. A. VII. et AVIENO CONSS. 452.

5. Imp. ZENO (1).

CONstitutio (2) præcipit, ut quivis Judex in sententia sua jubeat victum (3) factos in judicio sumptus præstare. Habet et potestatem Judex transcendendi sumptum ad decimam usque partem eorum, quæ impensa sunt, si eum ad hoc partis ejus, quæ sumptum profudit, impudentia permoverit: ita ut ea, quæ impensas excedunt, ad fiscales rationes pertineant, nisi forte Judex detrimentum partis victricis sarcire volens, partem aliquam horum ei adsignet. Neque tantum actor atque reus (in expensas) condemnantur, quum judex utrique competens est; verum etiam quum non est judex actoris competens: qui tamen ex reconventione victus sit, nec eum judicem recusare possit: sive adeo Præsides, sive dati a principe arbitri, judices fuerint. Nam et hi suos executores (4) atque compulsores habent. Quod si judex hoc non fecerit, ipse parti victrici damnum illud compensare cogitur.

§. 1. Si quis vero conventus bona fide solverit, aut actor lite destiterit, aut etiam judex inveniat eum non calumniatorem, sed de re dubia litigantem: hic evitabit impensarum condemnationem.

§. 2. Manifestum est autem, quod in judicibus pedaneis Præses [seu magistratus] est, qui debet eis assignare officialem [seu apparitorem] hæc tractantem [seu dirigentem]. Dat. 7. Kal. April. post consulatum Longini.

Privilegium concessum super litis expensis in totum, vel in parte non agnoscendis, extenditur ad adversarium propter æqualitatem servandam in judiciis.

6. Imp. ANASTASIUS A. Stephano Magistro militum.

CUm quidam per (5) leges sacrasque constitutiones, alii per speciales largitates sibi præstita privilegia prætendunt, tam super sportulis (6) pro conventionibus usque ad certam quantitatem præbendis, quam super expensis litium, vel minuendis, vel penitus non agnoscendis: per hanc legem decernimus, ut quicunque hujusmodi privilegio munitus est, vel postea talem prærogativam quolibet modo meruerit, sciat, et si quos ipse, ut[ique] obnoxios sibi pro quacunque criminali, vel civili ca[usa] constitutos, in accusationem deduxerit; hos nihilomi[nus] iisdem (7) privilegiis petituros: quoniam non (8) [...] ferendum, eos, qui præfatas prærogativas (ut [jam] ante latum est) prætendunt, aliquid plus ab advers[ariis] suis quærere concedi, quam ipsi ab aliis pulsati fac[ere] patiantur: ita scilicet, ut hæc quidem forma modis om[ni]bus observetur super privilegiis per liberalitates, vel [ge]neraliter quibusdam officiis, aut scholis, seu dignit[ati]bus, vel specialiter certis personis præstitis, vel pos[t] præbendis; sive hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus, vel affatibus insertum, sive prætermissum vel fuerit.

T I T. LII.

DE RE JUDICATA (9).

Rebus judicatis paretur, nisi petatur quod jam habetur. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Stellatori.

REbus quidem judicatis standum (10) est. Sed si p[ro]bare poteris eum, cui condemnatus es, id qu[od] furto amisisse videbatur, recepisse (11): adversus judic[atum] agentem, doli exceptione opposita tueri te poteris. [...] Kal. Mart. ANTON. A. IV. et BALBINO CONSS.

Propter calculum male summatum, non debet sententia rescindi, quæ transivit in rem judicatam. Paul. de Cast.

2. Idem A. Pacatiano.

REs judicatæ si sub prætextu *Computationis* (12) i[n]staurentur, nullus erit litium (13) finis. PP. Pr[id.] Non. * *Romæ*, LÆTO, et CEREALE CONSS. 216.

3. Idem A. Demetrio, et aliis.

SI pecuniam, quam mala ratione intercepisse vos a[p]paruerit, jussi sitis inferre cum (14) pœna, et co[m]perto præcepto Præsidis non (15) provocaveritis: unive[r]sam quantitatem debetis inferre.

(1) Cujacius hanc legem restituit, 12. *observ.* 21. sumpta est ex 9. *Synopseos Basil.* 3. *cap.* 70.

(2) Interpretatio Leunclavii.

(3) *l. ult. infr. quando provoc. non est necess. et* §. 1. *vers. hæc autem. Inst. de pœna temere litigant.*

(4) Εκβιβαστὰς καὶ ἐπιίκτας. *d. c.* 70.

(5) Privilegia super sportulis judiciariis, lege, vel beneficio principis concedi possunt.

(6) Adde *l.* 12. *infr. de prox. sacr. scrin.*

(7) Victus victori condemnatur in expensas quas fecit, non in eas quæ privilegio remittuntur aliquo.

(8) Ad æqualitatem videlicet servandam, ut quod uni privilegio remittitur, idem alteri remittatur. *ff. quod quisque jur. l.* 1. *in fin. ff. de constit. l.* 81. *ff. pro socio.*

(9) Dixi ad *L.* 42. *D.* 1. adde 4. *Cod. Theod.* 15. et *Synops. Basil.* 3. *c.* 70.

(10) Statur rebus judicatis.

(11) Victor a reo frustra postulat quod ipse jam habet.

(12) Computationis prætextu sententia non rescinditur. *l. [...] supr. de errore calculi.* vide quæ notavi ad *l.* 1. §. 1. *ff. q[uæ] sentent. sine appellat.*

(13) Fines litium esse oportet.

(14) Potest quis ad rem et pœnam condemnari.

(15) Tenet sententia, a qua non est appellatum. vide *l.* 1. *[...] de his qui per met. jud. non appellaver.*

Pter instrumenta de novo reperta, non retractatur sententia jam lata. Bald.

4. Imp. Gordianus A. Antonino.

specie (1) *novorum instrumentorum* postea repertum, res judicatas restaurari (2), exemplo grave at. 8. Id. Mart.

petit dilationem ad solvendum, dicitur sententiam approbare, et appellationi renunciare. Salic.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Valentino.

(3) solutionem *dilationem* (4) petentem acquievisse sententiæ manifeste probatur: sicut eum, qui et modo sententiæ acquieverit. Nec enim instaurari, rerum judicatarum patitur auctoritas.

a judicii semel publicata faciunt perpetuam fidem iam mortuo, vel remoto judice, qui de causa cognovit. Paul. de Castr.

6. Impp. Honor. et Theodos. AA. Juliano Proconsuli Africæ.

ta (5), quæ sunt translata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem. Neque morte (6) cognitoris perire debet publica fides. Kal. Sept. *Romæ*, Constantio, et Constante 414.

TIT. LIII.
DE EXECUTIONE (7) REI JUDICATÆ.

executione non est inchoandum: sed primo debet de causa cognosci, et per definitivam sententiam terminari.

. Impp. Sever. et Antoninus AA. Justino.

is propere Judex *Pignora Marcellæ capi, ac distrahi jussit* ante (8) rem judicatam. Prius est ergo, ut servato ordine, actionem adversus eam dirigas, et causa cognita sententiam accipias. PP. 3. Kal. Febr. Albino, et Æmiliano Conss. 207.

Sententia tunc habet executionem paratam, quando non fuit per stipulationem novata: alias non petitur executio sententiæ, quæ sublata est per novationem, sed agitur ex stipulatione novantis ordinaria via.

2. Iidem AA. Agrippæ.

SI causam judicati non novasti (9), rem judicatam Præses provinciæ etiam *Pignoribus* (10) captis (11) ac distractis ad emolumentum perduci jubebit. Quod si novata causa est, ex stipulatu tibi actio competit: et Judice accepto secundum juris formam experire.

Si pignora capta in causam judicati non reperiunt emptorem, factis subhastationibus dantur creditori in solutum. Paul. de Castr.

3. Iidem AA. Agrippæ.

ORdo rei gestæ, et mora solutionis, quæ intercessit, constantius (12) desiderat remedium. Si itaque Præsidem provinciæ, qui rem judicatam exequi debet, adieris, et allegaveris res soli, quæ *Pignori* datæ (13) sunt, diu subhastatas (14), ex compacto (15), sive ambitione (16) diversæ partis emptorem non (17) invenire [potuisse], in possessionem earum te mittet, ut [vel] hoc remedio res tamdiu protracta ad effectum perducatur. Dat. 11. Kalend. Jul. Messala et Sabino Conss. 215.

Publica stipendia non venduntur, nec in solutum adjudicantur, nisi in subsidium. Bald.

4. Iidem AA. Marcello militi.

STipendia (18) retineri (19) propterea, quod condemnatus es, non patietur (20) Præses provinciæ: cum rem judicatam possit aliis rationibus exequi. PP. 3. Non. *

(1) Sententia propter instrumenta de novo reperta non retracta- 27. *in fin. ff. de except. rei jud. l.* 35. *ff. hoc tit. Sy- Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *cap.* 75. et 1. Harme- *cap.* 35. fallit in fisco seu republica, minore, furioso, , libertate, spiritualibus, et Ecclesia, criminalibus, arbi- causis, quoties sententia lata est ex subsidiariis probatio- puta, juramento ex *l. admonendi.* 31. *ff. de jurejur.* fallit , si quis ante sententiam, adhibita omni diligentia, in- tum recuperare non potuit: fallit præterea, quoties instru- alterius sententiæ est. *l. post sententiam.* 9. *Supr. de sen-* Idem si instrumento sic reperto, constabit sententiam la- falsis instrumentis, vel probationibus esse. *l. penult. Supr. sact. l. pen. ff. de confessis.* Fallit quoque in sententia atoria: ut et si testamentum repertum est. Gloss. in *l.* 1. *ff. quemadmodum testam. l. si mater.* 11. *ff. de except. atæ.* licet contrarium sentiat in *l.* 3. §. *si legatarius.* 6. *plus quam per legem Falcidiam.* vid. Socin. *reg.* 361. causis restitutio datur adversus rem judicatam ob instru- e novo reperta. vide Sfortiam Oddum 2. *de rest. quæst.* 75.

(2) Ἀνανεοῦσθαι. *Synops. Basil.* 8. *ex l.* 9. *tit.* 3. *c.* 75. Harm.

(3) Synopsis *Basilicon d. tit.* 3. *c.* 76. 1. Harm. 3. §. 92. 93.

(4) Dilationem solvendi qui petit, tacite sortem deberi fatetur, tiæ adquiescit. Silentio sententia adprobatur. vid. *l.* 5. *arbitris. l.* 40. *ff. de pactis.*

(5) Hanc legem proprie pertinere ad gesta a Marcellino, V. S. et notario confecta adversus Donatistas, constat ex *l.* 55. *d. de hæret.* et D. Aug. *epist.* 158. 159. 160.

(6) Acta judicis semel promulgata perpetuam fidem faciunt, mortuo vel remoto judice, qui de causa cognovit.

(7) Vid. Wurmser. 1. *pract.* 23. Executio rei judicatæ fit re ad effectum eoque pertinet pars tituli 1. *lib.* 42. *ff.* et 52. 53. περὶ ἀπαιτήσεως τῆς ἀπὸ καταδίκης ἢ τῆς ἀποφάσεως δικαστικῆς. Executio fit vel per actionem, vel per officium judicis, vel per ministrum, vel apparitorem. *l.* 4. *ff. de appellat.* De exceptionibus adversus executionem sententiæ, vide Oldendorpium *c.* 59. *de exception.*

(8) Ante rem judicatam non fit executio. *l.* 4. §. 6. *l.* 56. *ff. de re judicata.*

(9) Sententia habet paratam executionem, nisi sit novata, *l.* 4. §. 4. *ff. de re judic.* de exceptione novationis, vide Oldend. *c.* 46. *de exception.*

(10) *l. ult. infr. h. t.*

(11) Per officium scilicet, non occupatis a creditore, licet ei dari dicantur.

(12) Id est, promptius.

(13) *Captæ* quidam etiam legunt.

(14) Subhastationem in rebus absentis distrahendis semper exigi hinc colligunt. vid. *l.* 16. *supr. de rescind.*

(15) Compactum, Græci κακουργίαν, calliditatem, vid. *l.* 3. *infr. si in causa judicati.*

(16) Ambitio, amicorum copia, non περιδρομή: ut putat Theodorus.

(17) Emptore pignoris non invento, pignus addicitur creditori. *l.* 3. §. 2. *infr. de jure dominii impetr.*

(18) Stipendia et annonæ militum judicati causa capi non possunt. 52. *Eclog.* 3. *c.* 81. nisi deficientibus aliis bonis in subsidium, *ut hic.* Quid præmia athletarum? possunt capi. *l.* 40. *ff. de re judic.* Quid annonæ clericorum? (præbendas et fructus beneficiorum vocant) capi possunt: nam et inter Græcos Theodorus hanc legem specialiter intelligit de militibus armatæ militiæ. dixi ad *Novell.* 53. *c.* 5. *in fin.* vide Rip. ad *l.* 6. 7. 8. 9. *ff. de pign. num.* 43. Quid mercedes diurni laboris? vide Ripensem *d. loco.*

(19) An pignorari? dixi *d. c.* 5. adde Ripens. ad *l.* 6. 7. 8. 9 *ff. de pign. n.* 43.

(20) Ne stipendiis ablatis militiam milites deserant, et utilitas publica communisque salus privati creditoris unius ergo detrimentum capiat.

*

Nomen debitoris potest capi pignori in causam judicati. Bald.

5. Imp. Gordianus A. Amando.

ETiam *Nomen* (1) *debitoris* in causa judicati capi posse, ignotum non est. PP. 3. Id. Octob. Attico et Prætextato Conss. 243.

Merus executor nan potest assumere partes judicis, et de justitia sententiæ cognoscere, vel pronunciare. Paul. de Cast.

6. Imp. Philippus A. et C. Titiano.

SI (ut proponis) rerum judicatarum *Executor* (2) datus partes [sibi] Judicis vindicavit (3), et contra ea, quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronunciandum putavit: sententia ab eo dicta vim rei judicatæ obtinere nequaquam potest (4).

Condemnatus si moram committat, tenetur de interitu, et accessionibus. Salic.

7. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Thodoro.

SI (5) longis apertisque frustrationibus partis adversæ restitutio remorata est, etiam servis (6), rebus humanis exemptis (7): a frustratore æstimatio eorum restituenda est. Animalia quoque cum fœtibus (8) tibi intercessu Præsidis repræsentabuntur.

Executor est ille, qui sententiam rite latam ad effectum perducit. Paul. de Cast.

8. Iidem AA. et CC. Nicomacho.

EXecutorem (9) eum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes audita omni et discussa lite prolatam, rei judicatæ vigorem ad effectum adducere. Sine die et consule.

Tunc est petenda executio, quando reus confessus vel si negavit, cum est convictus, et condemnatus. Paul. de Cast.

9. Iidem AA. et CC. Glyconi.

EOs, quos debitores tuos esse contendis, apud Præsidem conveni provinciæ: qui sive debitum confessi (10), sive negantes et convicti fuerint condemnati nec intra statutum (11) spatium solutioni satisfecerint, latæ sententiæ pignoribus (12) etiam captis, ac distractis secundum ea, quæ sæpe constituta sunt, meruerint executionem, juris formam tibi custodiet. S. Non. Novemb. CC. Conss.

TIT. LIV.

DE USURIS (13) REI JUDICATÆ.

Mora solutionis post sententiam, et quadrimestre tempus parit effectum usuræ centesimæ. Bald.

1. Imp. Antoninus A. Procuratoribus hereditatum (14).

IS, qui bona secundum dictam sententiam prosequitur: eas quoque rationes habiturus est, ut qui post legitimum tempus placitis non obtemperavit, usuram centesimam (15) temporis, quod postea fluxerit, solvat.

2. Imp. Justinianis A. Mennæ P. P.

EOs, qui condemnati solutionem pecuniarum, ... dependere jussi sunt, ultra (16) quatuor (17) menses a die condemnationis (18), vel si provocatio erit porrecta, a die confirmationis (19) sententiæ connumerandos distulerint: centesimas (20) usuras exigi præcipimus: nec priscis legibus, quæ duas (21) centesimas ...

(1) Nomina debitoris in subsidium, judicati nomine, capi possunt: in subsidium, quoties deficiunt res corporales. vid. *l.* 15. §. 2. §. 8. *ff. de re judicata.*

(2) Executoris officium hoc est, ut exigat, capiat, distrahat, addicat: non etiam, ut judicet, aut judicatum retractet, vel interpretetur, *l. pen. infr. h. t.* cogitur etiam reddere rationem. Roland. a Valle *cons.* 49.

(3) Vide *l.* 20. *ff. de jurisdict.*

(4) Ideoque ab eo appellari non solet. *l.* 4. *ff. de appell.* sed simpliciter reclamare contestatione sive invocatione superioris facta sufficit. vide Oldend. *cap.* 59. *de except.*

(5) Si post condemnationem reus moras nectat, et corpora, id est, mancipia et animalia, in condemnatione posita, rebus humanis eximi contingat, æstimationem eorum præstare cogitur, *ut hic. Synops. Basil.* 1. *tit.* 17. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *c.* 84. *et lib.* 16. *tit.* 1. *c.* 36.

(6) Si herede moram faciente, servus mortuus fuerit, cujus usus relictus est, in id quod interest condemnatur a tempore moræ, ad mortem usque servi: in id quod interest, id est, quanti interest ejus, cui usus relictus fuit, servum habere. Fortassis enim ex affectione in illum, qui usum servi habere debuit, servo quis legatum reliquit, et propter moram legatum periit. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 16. *ex lib.* 11. *tit.* 1. *c.* 36. *et ib. Scholiastes.*

(7) Mortua specie debita, fit in æstimationem rei executio. Bald. *l.* 63. *ff. de rei vind. l.* 8. *ff. de re judic.*

(8) Condemnatus, si moram committit, interitum et accessiones rei præstat. *l.* 2. *Supr. de fructibus et lit. expens.* Exinde litis contestatæ veniunt fructus.

(9) Executor rei judicatæ quis? adde *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 4. *ff. de appell.* Est vero ἐκβιβαστής, seu exequutor, qui post sententiam adhibetur, ut quæ judicata sunt exequatur. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 4. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *c.* 85. adde Theophilum §. 24. *Inst.* ...

(10) Eorum qui debita confessi sunt, pignora capi et ... possunt. Paul. 5. *sent.* 5. §. 4.

(11) Quatuor mensium. *l.* 2. *infr. tit. proxim.* olim 30. ... ex legibus 12. tabularum, dixi ad *l.* 12. *tabul. lib.* 2. *tit.* 20. §. 27.

(12) *l.* 2. *Supr. h. t. l.* 31. *in fin. ff. de re judic.*

(13) *L.* 4. *C. Th.* 17. de centesimis, vide *l.* 2. *Infr.* ... De usu hujus tituli vid. Grœneweg. et Christin. *decis.* ... Sande *decis. Frisic. lib.* 3. *tit.* 14. *decis.* 10. 11. Neostad. *decis. Senat. Holland.* 38. Ant. Fab. *ad Cod. lib.* 7. *tit.* 18. *defin.* 7. ...

(14) *Hereditatum fisci*: Contius: *heredum*, Haloand.

(15) Morator judicati faciendi post quadrimestre tempus præstat usuras centesimas. *l.* 2. *in fin. infr. h. t.*

(16) Quod et *legitimum tempus*, *l.* 1. *Supr. h. t.* statutum *spatium*, *l. ultim. Supr. tit. prox. quadrimestres induciæ* ... *ult. Infr. h. t.* Aliud olim tempus fuit. dixi ad *l.* 12. *tabularum lib.* 2. *tit.* 20. §. 27. adde Forner. 2. *select.* 15. *ubi ag. de tempore judicati faciendi.*

(17) Numerandos a lata sententia, vel si appellatio ... sit, a sententia judicio appellationis confirmata. Vide Harmenopulum et ibi Scholiastem 1. *tit.* 4. §. 88. 89. *et* 85. 86.

(18) Dies condemnationis.

(19) Dies confirmationis sententiæ.

(20) *l.* 1. *Supr. h. t. l.* 64. *in fin. ff. de re judic. l.* 2. *ff. de appellat. l.* 41. *ff. de usuris.*

(21) Aboletur bina seu duplex centesima usura, quæ olim obtinuit, *ut hic. l. un. C. Theod. eod.* Hodie itaque duplices centesimas condemnati non præstant. Molinæus *de usuris num.* 4. 44. abolentur quoque semisses. *l.* 26. §. 1. *versic. cæteros. ff. de usuris.*

ant , nec nostra sanctione (1) , quæ dimidiam æ statuit , locum in eorum personam habentibus. . Id. April. *Constantinop.* Decio Cons. 529.

a centesima debetur ex sorte tantum , et non ex priore usura , licet in condemnatione cum forte sit deducta.

3. Idem A. Joanni P. P.

imus , si quis condemnatus fuerit post datas a no- quadrimestres inducias , centesimas quidem usuras um naturam judicati eum compelli solvere , sed tan- do sortis (2) , et non usurarum , quæ ex pristino ctu in condemnationem deductæ sunt. Cum enim nstituimus *usurarum* (3) *usuras penitus esse de-* , nullum casum relinquimus , ex quo hujusmodi atio possit induci. Si enim sine emendatione relin- , aliquid absurdum , atque inelegans necesse est : cum [usuræ] utiliter ex contractibus descen- , plerumque minores centesimæ (4) ex nostra lege sunt : et necesse est minoribus usuris graviores sup- Si enim ex judicati actione centesimæ omnimodo it usuræ , ex contractibus autem hoc raro contin- n capitulis lege nostra tantummodo exceptis hujus- iniquitatem ipsa rerum necessitas introducebat. Et io remedio causam corrigentes , sancimus (5) sor- tummodo usuras usque ad centesimam currentes , ex i actione profligari : non autem usurarum quan- que usuras. Si enim novatur (6) judicati actione contractus : necesse est usurarum quidem , quæ an- contractus sunt , cursum post sententiam inhiberi : utem usuras ex judicati actione tantummodo sortis ere , et non ideo , quod forsitan consummata (7) ntitas sortis , et usurarum , totius summæ usuras colligi , sed sortis tantummodo.

pus quadrimestre , quod datur reis principalibus , datur et eorum fidejussoribus. Salic.

. Et cum antiquitas pessimo exemplo reis quidem nnatis laxamentum duorum mensium præstabat : sores (8) autem eorum eodem uti beneficio non ebat , ut liceret victoribus , relictis propter legem nnatis personis , a fidejussoribus eorum , vel man- us statim pecunias , vel res in condemnatione po- xigere : hujusmodi acerbitatem resecantes , sancimus mestres (9) inducias , quas dedimus condemnatis , etiam (10) ad fidejussores eorum , et mandatores extendi , ne legi fiat derogatum. Cum enim interventor solvere compellebatur , et ipse reum coercebat ad invitam solutionem , nullum condemnatus habebat sensum nostræ humanitatis : quia per (11) medium fidejussorem statim pecunias persolvere compellebatur.

T I T. LV.

SI PLURES UNA SENTENTIA CONDEMNATI SUNT (12).

Si plures condemnantur ad unam summam simpliciter debitam ex una causa , quilibet censetur condemnatus pro parte virili , vel æquali. Paul. de Cast.

1. Imp. Alexander A. Victori.

SI non singuli in solidum , sed generaliter tu , et collega tuus , una et certa quantitate condemnati estis : nec (13) additum est , *ut quod ab altero servari non possit , id alter suppleret :* effectus sententiæ [pro] virilibus (14) portionibus discretus est. Ideoque parens pro tua portione sententiæ , ob cessationem alterius ex causa judicati conveniri non potes.

Sententia contra plures tutores lata in viriles intelligitur divisa. Salic.

2. Imp. Gordianus A. Anniano.

QUoties e tutoribus (15) singulis procuratoribus datis , sequitur in omnium persona condemnatio , periculum sententiæ videtur esse divisum (16) : ideoque quod ab uno servari non poterit , a cæteris exigi non posse explorati juris est.

T I T. LVI.

QUIBUS (17) RES JUDICATA NON NOCET.

Licet sententia sit lata contra conjunctam personam , non propterea præjudicat non mandanti , neque ratum habenti. Salic.

1. Imp. Alexander A. Masculino.

SI neque mandasti (18) fratri tuo defensionem rei tuæ , neque quod gestum est , ratum habuisti : præscriptio rei judicatæ tibi non oberit. Et ideo non prohiberis causam tuam agere sine præjudicio rerum judicatarum. PP. Non. Maji , Alexand. A. Cons.

d. versic. cæteros.

Usura rei judicatæ , sortis est tantum , non usurarum , quæ emnationem deductæ sunt. Anatocismus enim sive fiat stipu- , sive judicato , prohibitus est. *l. unic. C. Theod. eod.* m usuræ non debentur , etiamsi in sortem redigantur , id amsi fiat anatocismus : et ita abrogatur *dict. lex unic. eod.*

l. 28. Supr. de usuris.

Centesima.

Observa sententiam , adde *l. 13. supr. de usuris , l. 4. epositi , l. 49. in fin. ff. de act. empt.*

Judicati actio novat contractum.

Συναφθεῖσα , vide quæ notavi ad *l. 36. ff. de ædilitio.*

Fidejussor olim tenebatur et exigi statim poterat , licet reo at , vel esset dilatio , quæ res pessimi exempli fuit. adde *§. 1. ff. de pactis. l. 21. §. 5. ff. de recept. qui arbitr. tract. de fidejussorib. ibi , Quare sexto.*

Tempus quadrimestre quod datur reis principalibus , datur et eorum fidejussoribus , *ut hic. Synops. Basil. 7. tit. 17. ex lib. 9. tit. 3. cap. 8. 9.*

(10) Fidejussori prodest dilatio , quæ reo principali concessa est.

(11) Adde *l. 31. ff. de re judicat.*

(12) Singuli pro virili portione tenentur. *l. 1. infr. h. t.*

(13) Plures simpliciter condemnati , censentur in partes æquales damnati , nisi sit aliud expressum. Judicato non fiunt duo rei , nisi hoc nominatim expressum fuerit. *l. 39. in fin. ff. de jure fisci.*

(14) *l. 2. infr. h. t. l. 43. ff. de re judic. l. 10. §. 3. ff. de appell.*

(15) Sententia adversus plures tutores data , in viriles intelligitur divisa.

(16) Vid. *l. 1. supr. h. t.*

(17) Res inter alios judicata aliis non nocet, *l. 2. infr. h. t.* vide *l. 63. ff. de re judicata.*

(18) Etiamsi sententia contra conjunctam personam lata sit, non propterea mihi præjudicat , si non mandavi , vel ratum habui.

Sententia super jure tertii lata, non patrocinatur, neque nocet alteri. Bald.

2. Imp. GORDIANUS A. Athemio.

Res inter (1) *alios judicatæ, neque emolumentum afferre his, qui judicio non interfuerunt, neque præjudicium* (2) *solent irrogare :* Ideo nepti tuæ præjudicare non potest, quod adversus *coheredes* ejus judicatum est, si (3) nihil adversus ipsam statutum est.

Sententia in criminali cum uno lata, non præjudicat alii. Bald.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Honorato.

JUris manifestissimi est, et in accusationibus (4), his qui congressi [in] judicio non sunt, officere non posse, si quid forte præjudicii videatur oblatum.

Non exemplis, sed legibus est judicandum.

4. Iidem AA. et CC. Soteriano.

NEc (5) in *simili* (6) negotio res inter (7) alios actas absenti præjudicare, sæpe constitutum est. Dat. *Sirmii*, 6. Kal. Decembr. C. CONS.

TIT. LVII.

COMMINATIONES (8), EPISTOLAS (9), PROGRAMMATA (10), SUBSCRIPTIONES (11) AUCTORITATEM REI JUDICATÆ NON HABERE.

Comminationes.

1. Imp. ANTONINUS A. Rogatiano.

NEc vim stipulationis obtinere potest comminatio (12) Judicis, qui *Certas* (13) *usuras præstituros eos* dixit, qui intra certum diem debitum non exolvissent. Prid. Id. Januar. ANTON. A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Epistola.

2. Imp. ALEXANDER A. Maximo.

REi judicatæ effectum non habet, quod per e[...]lam (14) Rector provinciæ solvere vos pecu[...] Reipublicæ jussit. 4. Id. Mart. MAXIM. II. et Æ[...] CONSS. 224.

Subscriptiones.

3. Idem A. Zotico.

EA, quæ causa cognita statuuntur, subscrip[...]bus (15) revocari non posse, sæpe rescriptu[...] PP. 6. Id. Septembr. ALBINO, et MAXIMO CONSS. [...]

Verbum judicis indistincte prolatum, necessitatem [...] importat, etiam scriptum in actu. Bald.

4. Imp. GORDIANUS A. Asclepiodoto.

INterlocutio (16) Præsidis apud acta signata, [*ut* [...] *solutioni debiti* (17) *is, qui convenitur, obs*[...] *præstitisset, duplum seu quadruplum inferat :* vo[...] potius comminantis (18), quam sententia judicantis [...] cum placitum hujusmodi, ne rei judicatæ auctor[...] obtineat, juris ratio declaret.

Fulminatio judicis statim libellum exequentis non ha[...] auctoritatem rei judicatæ. Salic.

5. Idem A. Jucundo.

JUdex, qui disceptationi locum dederat, partium al[...]legationes audire et examinare debuit ; nam subscriptionem (19) ad libellum datam talem, quæ dividi[...] partem in possessionem fundi mitteret, vicem rei judicatæ non obtinere non ambigitur. PP. 12. Kal. [...] GORDIANO A. V. et POMPEIANO CONSS. 242.

Programma, Comminatio.

6. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Cassiano.

PRogramma, si quod a Præside provinciæ proposi[...] est, vim rei judicatæ nequaquam obtinere p[...] nec comminationem (20) vim rei judicatæ obtinere m[...]festum est.

(1) Inter alios res judicatæ nec emolumentum, nec damnum absenti adferunt. Ideoque nec uno heredum condemnato, alteri præjudicatur. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 3. c. 93. 1. Harm. 4. §. 32. *in fin. d. l.* 63. vide *infr. inter alios acta. l.* 7. 14. 22. *et* 27. *ff. de except. rei judic.* vid. *l.* 14. *in fin. ff. de probat.* Exceptiones hujus regulæ vide apud Accurs. *hic.*

(2) *l.* 1. *ff. de except. rei judicatæ.*

(3) *l.* 2. *supr. de fide instrum.*

(4) Id est, in causis criminalibus. *l.* 9. *infr. de accusat.* Etiam in criminibus ea, quæ inter alios judicata sunt, aliis non officiunt. *Synopsis ibid. c.* 94. adde *d. l.* 2.

(5) Quæ in judicio sunt judicata, quamvis alius quispiam in eandem causam inciderit, tamen in eo valere non debent. Nec enim absenti ex rebus judicatis præjudicium nasci debet. *Synopsis Basil. ibi c.* 95.

(6) Exemplis non est judicandum, sed legibus. *l.* 13. *supr. de sentent.*

(7) *l.* 2. *supr. h. t.* vide *infr. inter alios acta.*

(8) *l.* 1. 4. *et* 6. *in fin. infr. h. t.*

(9) *l.* 2. *infr. h. t.*

(10) *l.* 6. *infr. h. t.*

(11) *l.* 3. *et* 5. *infr. h. t.*

(12) Comminatio judicis vim stipulationis non habet, *ut hic, et l.* 4. *l.* 6. *inf. l.* 7. *supr. de sent.* Symmachus in epistolis : *Sententia sub comminatione deprompta, effectu atque executione vacuatur.* Species ita proponitur a Græcis : Judex cum condemnasset quendam, ut centum aureos præstaret, postea quasi minitans : Ni solverit intra certum diem usuras dimidiæ, veluti centesimæ præstiturum. Hæc constitutio, neque sententiam neque stipulationem esse ait. *Synops. Basil.* 8. *ex tit.* 1. *ex lib.* 9. *tit.* 3. *cap.* 16.

(13) Verbi gratia, dimidias centesimæ.

(14) Per epistolam sententia ferri non potest etiam in reipublicæ favorem. adde quæ scripsi ad *l.* 13. *infr. de donat.*

(15) Sententia non revocatur judicis subscriptione. *l.* 5. *in* [...] *t. l.* 1. *supr. sent. rescindi non posse.* vide *l.* 45. *ff. de* [...]

(16) Si præses interloquendo, centum verbi gratia, solidos [...] jusserit, et ni centum intra diem dati fuerint, dari [...]plum vel quadruplum adjecerit, ea potius est comminatio [...] sententia. *Synops. ibid. c.* 98.

(17) Lex hæc ad publicos seu tributorum debitores pertinet [...] quippe pertinet dupli vel quadrupli pœna, cujus hac lege m[...] fit : ut ostendit lex 18. *C. Theod. de annona et tributis.* [...] *Debiti* vox et *obsequii* in re tributaria propria : de quo in [...]sis Theodosianis nostris. Ac nominatim *obsequii* in hac ipsa [...] *l.* 18. J. G.

(18) Verba comminatoria vim non habent rei judicatæ. [...] *l.* 1. *supr. h. t.*

(19) *l.* 3. *supr. h. t.*

(20) Vide *l.* 4. *l.* 4. *supr. h. t.*

Descriptum temere.

Imp. CONSTANTINUS A. ad Basssum P. P.

U magno conflictu sententia decerni solet, id pau- litteris temere (1) descriptis definiri fas non est. D. 15. Kal. April. CONSTANT. A. VI. et MAXIM. s 306.

T I T. LVIII.

EX FALSIS (2) INSTRUMENTIS, VEL TESTIMONIIS (3) JUDICATUM SIT.

...itur causa, si judicatum dicatur ex f. in. v. t. b. l. et l. 3. in pr. inf.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. ad Bassianum.

... tabulas testamenti, quas secutus Proconsul Vir ...issimus sentiantiam dixit, falsas dicere vis, præ- ...tionem suam non obstante præscriptione rei judi- ...uia nondum (5) de falso quæsitum est.

Rescindi, et si non provocatum sit.

2. Imp. ALEXANDER A. Optato.

...ui non (6) provocaverunt, si instrumentis falsis ...victos esse probare possunt, cum de crimine do- ... ex integro (7) de causa audiuntur. PP. 16. ...tobr. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

...n lata prætextu falsarum attestationum rescinditur, ...modo probetur, judex illis fuisse usus. Bald.

3. Idem A. Clementi.

...n (8) quidem testationem (9), qua diversa in judicio adversus te usa est, ut proponis, solito more arguere non prohiberis; sed causa judicati in irritum non devocatur, nisi probare poteris, eum qui judicaverat, secutum ejus instrumenti fidem, quod falsum esse constiterit, adversus te pronunciasse. PP. 7. Kal. Septembr.

4. Imp. GORDIANUS A. Herennio.

JUdicati executio solet suspendi (10), et soluti dari repetitio, si falsis instrumentis (11) circumventam esse religionem judicantis, crimine postea falsi illato, manifestis probationibus fuerit ostensum. PP. 5. Idib. Septemb.

T I T. LIX.

DE CONFESSIS (12).

Pro Judicatis habentur confessi.

1. Imp. ANTONINUS A. Juliano.

COnfessos in jure pro (13) *judicatis haberi* placet. Quare sine (14) causa desideras recedi (15) a confessione tua, cum et solvere cogeris. Accept. 3. Kal. Octobr. GENTIANO et BASSO CONSS. 212.

T I T. LX.

INTER ALIOS (16) ACTA (17), VEL (18) JUDICATA, ALIIS NON (19) NOCERE.

Solutio.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Epicrati.

INter (20) *alios res gestas aliis non posse præjudicium facere* sæpe constitutum est. Unde, licet quosdam de heredibus ejus, quem debitorem tuum fuisse significas,

...n omnis vox, non omnis voluntas judicis sententia est: ...um quæ causa cognita ab ipso judice de libello clarius ... literis recitatur.

...lsis ex instrumentis, vel testimoniis lata sententia rei ...xceptionem non inducit. l. 1. l. 3. *infr. h. t.* non nocet ...anti. l. 2. *infr. h. t.* judicati executionem suspendit et ...ionem parit. l. 4. *infr. h. t.* Paul. 5. *sent.* 5. §. *ult.* ...d. *cap.* 13. *de sent. et c.* 63. *de except. l.* 1. 2. 3.

...3. *infr. h. t.* adde *l. pen. supr. de transact. l.* 33. *ff.* ... falso jurejurando. *l.* 31. *ff. de jurejurand.* falsis allega- ...ide *l.* 2. *l.* 3. *supr. si tutor vel curator falsis allega-* ...*cusatus sit.* adde *l.* 75. *ff. de judiciis.*

... judex quasi probato testamento sententiam dixit, et se- ... testamentum illud falsum deprehensum fuerit: de novo ...onstituitur præscriptione rei judicatæ nihil obstante. ...*id. cap.* 113.

...d est judicem de falsis instrumentis cognovisse, aliud ...strumentis judicasse. Posteriore, non priore casu sen- ... revocatur: sententia ex falsis instrumentis lata revoca- ...e falso sit cognitum.

...entia ex falsis instrumentis lata citra appellationem, ...riam restitutionem ipso jure rescinditur, *ut hic*, *Sy-* ...*p.* 113. Imo restitutio in integrum est necessaria. *l.* 33. ...*dic.* Solve, Restitutio in integrum *d. loco*, est παλιν- ...*l.* 3. §. 9. *ff. de jure fisci*, non juris amissi redin- ...uia nihil amissum intelligi potest, re judicata ex falsis ...s. Quid si ex falsis probationibus sententia lata sit in ... in minorem? in fiscum? ipso jure nulla est. *l. si Præ-* ...*sic. Marcell. ff. de judiciis. l.* 1. *supr. h. t. l. unic.* ...*it. advers. fisc.* Quid si falsa illa instrumenta, de qui- ...r, ad instantiam partis sint confecta? ipso jure nulla ...tentia. *l. si quis obrepserit.* 29. *ff. ad l. Corn. de* ... quoque in decreto quolibet quod sententiæ nomine ...test: vide Socin. *reg.* 364.

...st παλινδικία.

(8) Tametsi maxime quis instrumentum falsum in judicio prolatum esse docere possit, non aliter tamen sententiam rescindet, quam si probaverit judicem sequutum illud ipsum instrumentum condemnasse. *Synops. d. cap.* 193.

(9) Vide *l.* 33. *ff. de re judic.*

(10) Suspenditur executio rei judicatæ ex falsis instrumentis vel testimoniis.

(11) *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 11. *ff. de exceptionib.*

(12) Dixi ad *L.* 42. *D.* 2. *et* 2. *Extra.* 18.

(13) Confessus in judicio pro judicato habetur. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 4. *c.* 8. *l.* 6. §. 2. *ff. h. t. l.* 13. *ff. de non numerata. l.* 26. *ff. depositi. l.* 25. *in fin. ff. de probat.* vide Molin. *de usur. n.* 208. An qui fatetur se ad sui defensionem aliquem occidisse, pleno jure sit confessus, vide Petrum Ancharan. 1. *quæst.* 40.

(14) Sunt tamen interdum justæ causæ, ex quibus licet confessionem revocare Mynsing. 1. *observ.* 51.

(15) Instrumento a se producto quemque stare cogi in solidum, non pro parte hinc colligit Cynus, cujus sententiæ vide duas exceptiones apud Socin. *reg.* 186.

(16) Symmachus in epist. *Quando absentibus atque ignorantibus inter alios gesta nocuerunt?*

(17) Gesta soluta. *l.* 1. *infr. h. t.* transacta, divisa donata. *l.* 2. *infr. h. t.* pacta. *l.* 3. *infr. h. t.*

(18) Hæc verba *vel judicata* abundant: ad hæc tamen alia referunt, ut *l.* 2. *l. ultim. supr. tit.* 56. *l.* 16. *in fin. ff. qui potiores. l.* 63. *ff. de re judicata. l.* 7. §. 2. *ff. de accusation.*

(19) Acta habita in uno judicio, in alio inter diversas personas non probant, *ut hic*, successores et heredes excipe. *l. si a te.* 9. *in fin. ff. de except. rei judicatæ.* sed et eos quibus noceret, vel prodesset sententia: adde alias exceptiones *in c. tam literis vestris.* 33. *extr. de testib.* Socin. *reg.*6.

(20) Gestæ res inter alios aliis præjudicium non faciunt. *l.* 2. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 1. *l.* 26. *supr. de transact. l.* 14. *supr. de jure dot. l.* 2. *l. ult. supr. quibus res jud. l.* 2. *infr. de exceptione. l.* 27. §. 4. *in fin. ff. de pact. l.* 3. *ff. de transactionib. l.* 63. *ff. de re judic. l.* 7. §. 2. *ff. de accusat.*

solvisse (1) commemores: tamen cæteri non alias ad solutionem urgentur, nisi debitum probatum fuerit. 5. Kal. April. *Byzantio*, AA. Conss.

Transactio cum uno facta, alteri non præjudicat, et qui rem quam donavit, postea cum alio dividit in præjudicium donotarii, nihil agit. *Sal.*

2. Iidem AA. et CC. Epicrati.

INter alios *factam transactionem* (2) *absenti non posse facere præjudicium* notissimi juris est. Quapropter, adito Præside Provinciæ, aviam tuam mancipium tibi donasse proba: ac si hoc jure ad te pertinere perspexerit, restitui tibi providebit. Neque enim si te absente divisionem (3) ejus fecerunt (4), aliquid juri tuo derogari potuit. 8. Idib. Aprilis.

Pactio *cum debitoribus hereditariis.*

3. Iidem AA. et CC. Fortnnatæ.

SI cum fratre tuo matri successisti: fratre pro portione tua cum debitoribus hereditariis paciscendo (5), vel agendo, non ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quæsitam obligationem extinguere non potuit. 5. Idib. Octobr. *Retriæ*, AA. Conss.

TIT. LXI.

DE RELATIONIBUS (6).

Habens referre, pronunciare non potest. Bald.

1. Imp. Constantinus A. Profuturo PF. annonæ.

SI quis (7) judicum duxerit esse referendum, nihil [inter partes] pronunciet; sed magis super quo hæsitandum putaverit, nostram consulat scientiam, aut si (8) tulerit sententiam, minime postea, ne a se provocetur, relatione præmissa (9) terreat litigantes: sciens quod si hoc fecerit, nihilominus jure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid, quod plena (10) instructione indigeat. Quoties autem ad scientiam Judex se polliceatur relaturum, consulta exemplum (11) litigatoribus illico (12) edi apud ... beat: ut si cui forte relatio minus plena, vel con... videatur, is refutatorias (13) preces similiter apud ... sine (14) aliqua frustratoria dilatione offerat. Dat. 4 ... lend. Februar. *Sirmii*, Constant. A. ... et L. Conss. 312.

In Authent. ut Judices non expect. sacras Jussio... §. jubemus 1. col. 9. tit. 8. al. 4. Novell. 125. cap. 1.

N*Ovo jure causa perfecte examinata, sententia* ... *netur: quæ executioni legitimæ demandatur* ... *ab ea fuerit appellatum.*

In causa criminali relatio est permissa.

2. Impp. Valentinianus, et Valens AA. ... Viventium P. P.

SUper (15) delictis provincialium nunquam ... provinciarum ad scientiam principum putent es... ferendum, nisi ediderint prius consultationis exem... quippe tunc (16) demum relationibus plena verit... est, cum vel allegationibus repelluntur (18), vel p... tur assensu. Dat. 3. Kal. Jan. *Trev.* Valentiniano et Valente AA. Conss. 365.

Pendente relatione, judicis officium conquiescit. Bald.

3. Iidem AA. et Gratian. A. ad Apodem...

SI (19) quando ratio, aut necessitas est in ne... stra judicia requirendi, expectandique re... omnes (20) omnino causas relationis series compre... ut recitata consultatione, quæ ita est dirigenda, ... modum actorum (21) recensione non (22) sit opus ... etiam necessario sociandis. Dat. 6. Id. Maji, *Tre...* Valentiniano NB. P. (23) et Victore Conss. 36...

(1) Coheres solvendo, coheredi non præjudicat. facit *l.* 19. *Supr. de locato. l.* 31. *ff. de judiciis.*
(2) Unius transactio alteri non nocet. *l.* 1. *l.* 26. *Supr. de transact. l.* 3. *ff. de transaction.*
(3) Donator rem donatam cum alio dividens in præjudicium donatarii, nihil agit.
(4) Alii heredes. vid. *l.* 17. *Supr. famil.*
(5) Fratres fratri non præjudicant, paciscendo, vel agendo sine mandato.
(6) *L.* 11. *C. Theod.* 29. *et L.* 49. *ff.* 1. Symmachus 1. *epist.* Relatio a judicibus fiebat ad Principem: Appellatio vero ab ipsis partibus. *l.* 2. *Supr. ut lite pendente*: Optatus 1. *Relatio missa est, rescriptum venit*: et 2. *ut de talibus factis ab illius temporis judicibus relatio mitteretur*: adde *Nov.* 125. *c.* 1. Hodie genus id relationis sublatum. *Nov.* 125.
(7) Referre qui ad Principem judex cœpit, judicare non potest. *l.* 2. *C. Th. h. t.*
(8) Referre qui ad Principem judex cœpit, si judicaverit, appellari poterit.
(9) *Promissa* Hal. Symmachus, *Promissa relatione discedo.*
(10) Relatio judicis ad Principem plena esse debet. *l.* 2. *infr. h. t. l.* 15. *infr. tit. proximo*: dixi ad *l.* 5. *Supr. de dil...*
(11) Relationis exemplum partibus edi debet. Cur ita *infr. h. t.*
(12) Intra decem dies. *l.* 1. *C. Th. de appellat.*
(13) Refutatoriæ preces, quæ judicis relationem refutant ... tatoria etiam dicuntur in *l.* 5. *C. Th. h. t.* adde *l.* 39. ... *appellat.*
(14) Hoc est, sine dilatione offero. *l.* 6. *in fin. infr. de* ...
(15) Relatio in causa criminali est permissa. *l.* 3. *C. Th.* ...
(16) Plena relatio quid.
(17) *Maturitas d. l.* 3.
(18) *Refelluntur d. l.* 3.
(19) *l.* 4. *C. Th. h. t.*
(20) Appellatione vel in integrum restitutione pendente ... in suo statu manere debent. *l.* 1. *Supr. h. t. l.* 6. §. 1. ... *ff. de interdict. et relegat. Syn. Basil.* 8. *tit.* 1. *ex lib.* 32. *cap.* 1. adde *l.* 1. *Supr. de in integr.*
(21) *Auctorum d. l.* 4.
(22) Vid. *l. ult.* §. 1. *Infr. de appellationib.* fieri itaq... brevi sermone relatio.
(23) Id est, nobili puero.

TIT. LXII.

DE APPELLATIONIBUS (1) ET (2) CONSULTATIONIBUS (3).

De possessione et vi.

Sententia Divi Severi A. data in persona Marci Prisci Idibus Januar. Pompeiano et Avito Conss. (4) 210.

s (5) de possessione pronunciare, et ita crimen dentiæ excutere (6) Præses provinciæ debuit: quod n fecerit, [juste ab eo] provocatum est.

De rescriptis.

2. Imp. Alexander A. Plautiano.

um quod postulas, non est, quod etsi rescri- i (7) mei auctoritas intercesserit, provocandi tamen tibi non denegetur.

De effectu appellationis.

3. Imp. Gordianus A. Victori.

llatione (8) interposita, licet a (9) Judice re- diata sit, in præjudicium deliberationis nihil fieri et in (10) eo statu omnia esse, quo tempore iationis fuerunt, sæpissime constitutum est. PP. 4.*.

De nominato ad Scribatum.

Impp. Philippus A. et Philippus C. Probo.

scribatum (11) nominatus (12) non provocasti, elli statuta non possunt.

De Apostolis.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Valenti, et aliis.

es provinciæ, ad quem appellasti, si non vitio gligentiæ vestræ tempus, quod ad reddendos *Apostolos* (13) præscriptum est, exemptum esse animadverterit, sed ex fatalis casus necessitate diem (14) functo eo (15), qui eos perferebat, id accidisse cognoverit, juxta perpetui juris formam desiderio vestro medebitur.

De causa decidenda a Judice appellationis. 1. De allegationibus, et probationibus. 2. De sumptibus testibus evocatis prœbendis. 3. De causa capitali. 4. De pœna temere litigantis. 5. Intra quæ tempora appellandum sit. 6. De Apostolis.

6. Iidem AA. et CC. dicunt.

Eos, qui de appellationibus cognoscent, ac judicabunt, ita judicium suum præbere conveniet, ut intelligant, quod cum appellatio post decisam sententia litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere (16) negotium ad judicem suum fas sit, sed omnem causam propria sententia determinare conveniat: cum salubritas legis constitutæ ad id spectare videatur, ut post sententiam ab eo, qui de appellatione cognoscit, recursus fieri non possit ad judicem, a quo fuerit provocatum. Quapropter remittendi litigatores ad provincias, remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant: cum super omni causa interpositam provocationem, vel (17) injustam tantum liceat pronunciare, vel justam.

§. 1. Si quid autem in agendo negotio minus (18) se allegasse litigator crediderit, quod in judicio acto fuerit omissum, apud eum, qui de appellatione cognoscit, persequatur: cum votum gerentibus nobis aliud nihil in judiciis, quam (19) justitiam locum habere debere, necessaria res forte transmissa non excludenda videatur.

§. 2. Si quis autem post interpositam appellationem necessarias sibi putaverit esse personas, per quas apud Judicem, qui super appellatione cognoscet, veritatem possit ostendere, quam existimavit occultam, hocque fieri Judex perspexerit; sumptus (20) iisdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cum id ipsa justitia persuadeat ab eo hoc recognosci, qui evocandi personas sua interesse crediderit.

ixi ad *L.* 49. *D.* 1. adde *Nov.* 23. 75. 126.
t pœnis earum, et consultationibus, in C. Th. ita le- *lib.* 30.
uas princeps cum suo conventu et consilio collocutus fa- . Hujusmodi consultatio συνέλευσις. Septuaginta *Psalm.* 1. ϐλὴν. vide quæ dixi ad *inscript. l.* 6. *Supr. de usucapio- nptore.*
os. Severus A. dixit, ita habent veteres, ut in formula ultimæ. *ff. de his quæ in testam. delentur*, et *l.* 3. *Infr. onib.* scripsi: adde *l.* 6. *Infr. h. t.*
3. *Supr. finium regund.* vide ad hanc legem Cujac. 5. adde *l.* 37. *ff. de judiciis. l.* 7. *Infr. ad l. Jul. de vi.*
ntentiæ rationem inserendam esse hinc colligunt. *l.* 122. *de verb. obl.* Hinc Servius 10. Æneidos: *Antequam ntentia, ejus præmittitur ratio.*
ppellatio vim etiam suam exerit adversus sententiam re- incipis accommodatam. *l.* 1. §. 1. *ff. h. t. l.* 48. *ff. de* vel ita: Appellari potest, etiam sine rescripto Principis.
ppellatione interposita suspenditur jurisdictio judicis a quo est, et sic interim nihil innovandum, *ut hic*, et *l.* 1. *nnovari appellatione interpos.* Cujus sententiæ vide sex s apud Socinum *reg.* 21. quinque alias vide apud Cor- *gulari appellat.* adde Ludovicum Romanum *singulari* 161. m Cottam *in verbo Appellatio.* adde viginti tres exce- Duenazio *reg.* 42.
ppellatio sententiam extinguit, invito etiam eo judice qui pronunciavit.
ellatione interposita, lis in suo statu perdurat.

(11) *l.* 1. §. 2. *ff. de muneribus.*

(12) A nominatione duumviri (cui jus est nominare ad munera) appellatur ad præsidem, *ut hic*, et *l.* 7. *l.* 11. *Infr. h. t. l.* 2. *Infr. de decur.* vid. Cujac. 9. *obs.* 35.

(13) Apostolos qui morte præventus intra certum tempus offerre judici non potuit, ab appellationis desertæ pœna excusatur. Quid Apostoli, vide *l. un. ff. de libell. dimiss.*

(14) *l.* 6. *infr. si pendente appellat. mors intervenerit.*

(15) Gerulus hic appellatur, *l.* 29. *et* 31. *C. Theod. h. t.* cujus verbi meminit persæpe Sidonius Apollinaris.

(16) Judex appellationis non remittit causam definiendam ad eum judicem a quo provocatum est. *Nov.* 82. c. 13.

(17) Judex appellationis ita plerumque solet pronunciare, Juste recteve appellatum, aut injuste appellatum, aut justam injustamve appellationem videri. *l.* 21. §. 2. *l.* 24. *D. h. t. l.* 39. *D. de minoribus. l.* 57. §. 1. *D. de admin. et peric. tut. l.* 97. *ff. de leg.* 3. *l.* 11. §. 3. *ff. ad l. Falc. l.* 122. §. 5. *ff. de verb. oblig. l.* 20. *in fin. ff. de quæstionibus. l.* 2. *in pr. ff. quando appelland.* videtur et hic mos pronunciandi Imperatoribus fuisse: *A re bene judicata temere appellasti furoris audacia.* Adde Optatum *libro de schismat. Donatist. l.* 7. *Infr. unde vi.*

(18) Omissa in causa principali, in causam appellationis deduci possunt. *l.* 4. *infr. de temporibus et reparat. appellat.*

(19) In judiciis justitia potissimum spectanda.

(20) Qui testes producit, expensas administrat. *l.* 11. *Supr. de testibus.* vid. *l.* 1. *supr. de fructib. et lit. expens.* vid. Bellovisan. 2. *pract.* 3.

§. 3. Super his vero, qui in capitalibus (1) causis constituti appellaverint: quos tamen et ipsos, vel qui pro his provocabunt, non (2) nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conveniet: id observandum esse sancimus, ut inopia (3) idonei fidejussoris, retentis in custodia reis, opiniones suas Judices, et exempla (4), ab appellatoribus edita, ac refutatorias (5) eorum ad scrinia, quorum interest, transmittant: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pandatur, ut meritis eorum consideratis, pro fortuna singulorum sententia proferatur.

§. 4. Ne temere autem ac passim provocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit persecutus, mediocriter pœnam (6) a competenti judice sustinere.

§. 5. Sin autem in judicio propriam (7) quis fuerit causam persecutus, atque superatus voluerit provocare: eodem (8) die, vel altero (9) libellos appellatorios offerre debebit. Is vero, qui negotium tuetur alienum, supradicta conditione etiam tertio die provocabit.

In Authent. de appell. et intra quæ tempora, §. 1. col. 4. tit. 2. Novell. 23. cap. 1.

Hodie autem cuilibet tribuitur spatium decem (10) *dierum, a sententiæ recitatione numerandum* (11).

§. 6. Apostolos (12) autem post interpositam provocationem, etiam non petente appellatore, sine aliqua dilatione (13) judicem dare oportet, cautione (14) videlicet de exercenda provocatione in posterum minime (15) præbenda. Sine die et consule.

De muneribus et honoribus.

7. Iidem AA. et CC. Neroni.

[Hi] qui ad civilia munera, vel ad decurionatum, vel honores evocantur (16), licet vacationem a Principibus acceperint, si appellationis (17) auxi[lio] utantur, consensu suo nominationem confirma[nt]. igitur ad munus vocatus appellaveris: apud Præs[idem] provinciæ juste te appellasse ostende.

Si appellans nec appellationem prosecutus sit, nec transegerit.

8. Iidem AA. et CC. Opimiano.

Si (18) contra majorem vigintiquinque annis sent[entia] prolata, provocationis secutæ tempore (19) præ[teritas] causas non esse repræsentatas (20), nec appellatione [pen]dente transactione (21) finitum negotium rector [ani]mavertit: res judicatas exequi curabit.

Si procurator appellaverit.

9. Iidem AA. et CC. Habe Rad. chariss. nob[is].

Dominus litis causam appellationis, quam (22) pro[cu]rator suus litigando interposuit, etiam absent[e] [pro]curatore exequi potest.

Si actor a curatore ordinatus deteriorem calculum reportaverit.

10. Iidem AA. et CC. Titiano.

Si actor (23) a curatore ordinatus deteriorem calc[ulum] reportaverit (24): tam ipse (25), quam curator [...] ad provocationis auxilium possunt pervenire: curator [...] solus provocationis litem exercebit. Sin autem in[...] adolescens veniam (27) ætatis impetraverit, vel ad [le]gitimam ætatem pervenerit: potest suo nomine appel[latio]nem exercere. S. Prid. Kalend. Octobr. *Viminaci* [...] Conss.

(1) Judex a quo, si in causa criminali appellatur, reum transmittere debet ad judicem ad quem, sub fida custodia cum actorum et sententiæ exemplo, et cum libellis dimissoriis.

(2) *l. 7. infr. quorum appellat. l. 4. ff. de appellat. recipiendis.*

(3) Inopia fidejussoris reus in custodia retinetur. *l. 12. in fin. infr. h. t.*

(4) *l. 19. infr. h. t.*

(5) *l. 39. §. 1. infr. h. t.*

(6) Pæna injustæ appellationis quinquaginta libræ argenti. *l. 5. in fin. infr. quor. appell.* Goth. Adde *l. 19. infr. h. t.* Ans.

(7) *l. 1. §. 11. ff. quando appell.*

(8) Tempus appellandi hodie emendatum est. *Authent. proxim. infr. h. t.*

(9) *Nov. 23. in pr.*

(10) A sententia judicis intra decem dies appellari oportet, sive propria causa sit, sive aliena, *ut hic.* adde quæ scripsi in *l. 1. §. 11. ff. quando appellandum.* In Gallia non observatur id, auditur enim appellans aliquando post decem annos et viginti. vid. Rebuff. *in proœm. constit. gl. 5. n. 93.*

(11) Appellationis interponendæ decendium, id est, decem dierum spatium datur, a die scientiæ, *ut hic notant Interpretes.* quibus elapsis jus appellandi non est. *c. concertationi. 8. extr. de appellat. in 6.* Quid si quis per procuratorem litiget? quid si sententia damnato ad domum insinuata? Quid si sententia sub conditione lata? Quid si non sententia sit, sed comminatio? etiam ultra decendium licet appellare. Socin. *reg.* 397.

(12) Judex debet Apostolos, etiam non petenti dare. *l. 32. §. 2. infr. h. t.*

(13) Frustratoria scilicet. *l. 1. in fin. supr. de relat.*

(14) Cautio provocationis interponendæ, his fere verbis concipiebatur. *Ni juste appellaveris, tantum dare te spondes.* Paul. 5. *sent.* 33. *ubi de cautionibus et pœnis appellationum.*

(15) Cautio appellationis exercendæ hodie sublata, de qua [...] Paul. *d. loco* Appellantibus injuste pœna apud veteres in[...] (Apud Gallos in curia, qui temere appellat, 60. librarum pœnam patitur.) Cujus pœnæ nomine datis fidejussoribus [...] erat caveri. Paul. *d. loco.* Id genus cautionis tollit hoc loco Diocletianus, non tamen pœnam provocationis injustæ tollit. Ca[...] ad hanc legem referri potest illud Taciti 14. *Auxitque* (de Nerone loquitur) *patrum honorem statuendo, ut qui a pri[vatis ju]dicibus ad senatum provocassent, ejusdem pecuniæ pericu[lum fa]cerent, cujus qui ad imperatorem appellaverunt.*

(16) Nominatim. vid. *l. 4. supr. h. t. l. 11. infr. h. t.* [...] *infr. de muner. patrimon. l. 1. ff. de vacat. muner.*

(17) *Aut querelæ, l. 12. C. Theod. de appellat.*

(18) Si sententia prolata fuerit adversus majorem 25. [...] is provocaverit, nec transegerit, res judicatas exequi nec[...] debet. *Sinops. Basil. 8. Tit. 1. ex lib. 9. tit. 1. c. 98.*

(19) Vid. *l. 18. infr. h. t.*

(20) Deserta appellatione sententia datur executioni, nisi interim transactum.

(21) Transactio sententiæ executionem impedit.

(22) Appellationem a procuratore interpositam dominus [...] potest. *l. 10. Infr. l. ult. in fin. ff. h. t. l. 1. l. 2. ff. a p[...] alium causæ appellationum.*

(23) *§. ult. Inst. de curatoribus.*

(24) Id est, succubuerit.

(25) *l. 9. supr. h. t. l. 3. in fin. infr. quorum appellat.*

(26) *l. 4. in fin. ff. h. t.*

(27) Qui veniam ætatis impetravit, in omnibus habetur [...] majore. Agit ut major qui veniam ætatis impetravit, ut h[...] *l. ult. supr. si major factus.* his exceptis, ut ne immobili[a] vendat, pignoretve. *l. 3. supr. de his qui veniam ætatis im[petraverunt].*

De nominationibus.

11. Iidem AA. et CC. Antonino.

..ves, et incolæ manifestas etiam excusationes haben..tes, [si] sub justa nominatione (1) non appella..erit, ad earum probationem non admittuntur.

De custodia, injuriis, tormentis.

12. Imp. CONSTANTIN. A. ad Catulinum post alia.

Inime fas est, ut in civili (2) negotio libellis appellatoriis oblatis, aut carceris cruciatus, aut cu..bet injuriæ genus, seu tormenta, vel etiam contu..s (3) perferat appellator: absque his criminalibus .., in quibus etiamsi provocare possit, cum tamen ..n debet obtinere, ut post provocationem in (4) ..dia (si (5) fidejussoris idonei copiam non habeat) ..veret. Dat. 3. Non. Novemb. *Trev.* acc. 16. Kal. .., *Hadrumeti*, VOLUSIANO et ANNIANO CONSS. 314.

De causis privatis.

13. Idem A. Petronio Probiano suo salutem dicit.

X (6) illo (7) tempore, [ex] quo in civilibus causis, quæ inter privatos moventur, consultaturum, ..relaturum te esse promiseris, vel appellationis a te ..positæ solennia completa fuerint: nihil posthac tibi ..libet speciale ac requisitum, vel quibuscunque mo..avoris gratiam præferens, audiendum est: sed ob..ndum, ut juxta priora statuta solennitatis more ex.., gesta ad comitatum omnia dirigantur etc. Dat. August. Arelato PP. Id. Octobr. *Thebaste*, SAPINO ..UFINO CONSS. 316.

Si illico viva voce appelletur.

14. Idem A. ad Bassum P. V.

..ltigatoribus (8) copia est etiam non scriptis libellis illico (9) appellare voce, cum res poposcerit judi.., [tam in civilibus (10), quam in criminalibus ..is]. Dat. 8. Idib. Jun. *Sirmii*, GALLICANO et BASSO ..ss. 317.

De actis ad judicem appellationis mittendis.

15. Idem A. ad Severum Vicarium.

..E (11) causas, quæ in nostram venerint scientiam, rursus (12) transferri ad judicia necesse sit: instructiones necessarias (13) plene actis inseri præcipimus: nam cogimur a proferenda sententia temperare: quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur (14) judex notis, si cuncta, quæ litigatores instructionis probationisque causa recitaverint, indita actis, vel subjecta non potuerint inveniri. Dat. 10. Kal. Jul. *Aquilejæ*, CONSTANTINO V. et LICINIO CC. CONSS. 319.

De judicibus delegatis a Principe.

Idem A. 16. ad Maximum post alia.

EOs etiam, qui imaginem (15) principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere. Dat. Prid. Id. Jan. *Sirmio*, CRISPO II. et CONSTANTIN. II. CONSS. 321.

De sententiis Prætorum.

17. Idem A. ad Julianum Præfectum urbi.

SI apud utrumque Prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit objectum: Præfecturæ (16) urbis judicium sacrum appellator observet. Dat. 3. Non. August. *Heracleæ*, CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. III. CONSS. 326.

De debitoribus fisci.

18. Idem A. Victori Rationalis urbis Romæ.

QUoniam (17) nonnulli fisci debitores cum jussi fuerint debitam summam exolvere, interposito provocationis auxilio vim executionis eludunt; nec jam opinionis (18) exemplum, nec refutatorias (19) preces curant petere, vel offerre: placuit, ut si (20) intra dies solennitatibus præstitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, deserta (21) ab eo provocatio existimetur, moxque debitum exigatur. Dat. Prid. Kalend. August. CONSTANTINO, et MAXIMO CONSS. 327.

A quorum sententiis appellare licet, vel non.

19. Idem A. ad universos provinciales.

A (22) Proconsulibus, et Comitibus, et his, qui vice Præfectorum cognoscunt, sive ex appellatione, sive ex delegatione, sive ex ordine (23) judicaverint, provocari permittimus: ita ut appellanti Judex præbeat opi-

) Dixi ad *l.* 4. *l.* 7. *Supr. h. t.*
) Judex appellanti injurius esse non debet. vid. *Harm.* 4.
) *l.* 6. §. 3. *Supr. h. t.*
) Vid. quæ scripsi ad *l.* 26. *Supr. de procur.*
) Civiliter enim condemnatus in custodia publica seu carcere ..eri non debet: criminaliter debet, nisi fidejussorem habeat.
) *l.* 5. *C. Theod. h. t.*
) Lite pendente per appellationem vel consultationem, prin.. supplicare non licet. *Novell.* 82. *et* 113. *cap.* 2.
) *l.* 7. *C. Theod. h. t.*
) Quando illico appellari potest, sine libello, viva voce. *l.* 5. *in fin. ff. h. t.*
..) Vid. *l.* 3. *in fin. ff. ratam rem.*
..) *l.* 9. *C. Theod. h. t.*
..2) A principe non appellatur. *l.* 1. §. 1. *ff. a quibus appel.. non licet.*
..3) *l.* 24. *infr. h. t. l. ult. supr. de relationibus.*

(14) Judex omnia qui litis acta ad principem cogniturum non remiserit, fit infamis. *Salic.* Judex non plene referens notatur. *Bald.*
(15) A delegato principis potest appellari, licet repræsentet imaginem principis a quo appellari non potest, *ut hic*, *et l.* 11. *vers. sane etiam. C. Theod. h. t.*
(16) A prætore ad præfectum urbi appellatur, *ut hic*, *et l.* 13. *Cod. Theod. h. t.*
(17) *l.* 14. *C. Theod. h. t.*
(18) *l.* 19. *infr. h. t.*
(19) *l. ult.* §. 1. *infr. h. t. l.* 1. *supr. de relation.*
(20) *l.* 2. *in fin. l.* 5. *Infr. de temporibus et reparat. appellat. l.* 2. *in fin. infr. quando provoc. non est necesse.* vid. Wurmser. 1. *pract.* 24. *obs.* 23.
(21) Appellatio habetur pro deserta, si reus intra legitimum tempus apostolos non petit.
(22) *l.* 16. *C. Theod. h. t.* A quibus judicibus appellari possit.
(23) Vid. *l.* 34. *infr. h. t.*

nionis (1) exemplum, et acta cum refutatoriis (2) partium, suisque litteris ad nos dirigat. A Præfectis (3) autem prætorio (4) provocare (5) non sinimus: Quod si (6) victis oblatam, nec receptam a judice appellationem affirmet: Præfectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si injuste appellare videbitur, lite perdita notatus (7) abscedet. At si vicerit, contra eum Judicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, ut digno supplicio puniatur. Dat. Kal. August. PP. Kal. Septemb. *Constantinop.* BASSO, et ABLAVIO CONSS. 331.

De majoribus, vel minoribus negotiis.

20. Idem A. Albino.

ET (8) in majoribus (9), et (10) in minoribus negotiis appellandi facultas est. Nec (11) enim Judicem oportet injuriam sibi fieri existimare, eo quod litigator ad provocationis auxilium convolavit. Dat. 7. Id. April. MARCELLINO, et PROBINO CONSS. Dat. Kalend. August. PP. Kalend. Septemb. *Constantinop.* BASSO, et BALBINO CONSS.

De appellatione recipienda.

21. Impp. CONSTANTIUS, et CONSTANS AA. ad Lollianum.

QUoniam (12) Judices ordinarii provocationis existimant respuendas; placet, ut si quis appellationem suscipere recusaverit (13), quæ non contra executionem (14), sed adversus sententiam intentionem jurgiumque terminantem fuerit interposita, triginta (15) auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio (16) ejus itidem soluturo, nisi ei pertinaciter restiterit, atque actis contradixerit, et quid jure sit constitutum, ostenderit. Dat. 8. Kalend. August. *Messadensi*, PP. *Capuæ*, ARBITIONE, et LOLLIANO CONSS. 355.

De bonis vacantibus, et de his, quæ ut indignis auferuntur.

22. Iidem AA. ad Volusianum P. P. post alia.

LAta (17) sententia, quæ (18) pertinet ad bona vacantia, et ad ea, quæ [ut] indignis (19), legibus cogentibus, auferuntur, si quis putaverit provoc... vox ejus debebit admitti. Dat. 3. Kal. August. A... NE et LOLLIANO CONSS. 355.

De provinciis, ex quibus appellatur ad Præfectu... urbis Constantinopolitanæ.

23. Iidem AA. ad Senatum.

CUm appellatio interposita fuerit per (20) Bithyn... Paphlagoniam, Lydiam, Hellespontum, ... etiam, ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rh... et Hemum (21) montem, Præfecturæ hujus urb... cium sacrum appellator observet.

De appellatione recipienda, et gestis una cum relati... litigatoribus præstandis.

24. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. salutem (22) ... Ordini civitatis Carthaginensis (23).

JUdicibus non solum appellationis suscipiendæ neces... videtur imposita, verumetiam triginta (24) diem spatia [ex die sententiæ] definita sunt, intra quæ ... sta (25) una cum relatione (26) litigatoribus convenit ... stari: Judice et Officio ejus, si statuta fuerint al... parte mutilata, multæ subjacentibus. Dat. Prid. ... Februar. *Mediolan.* DIVO JOVIANO et VARRONIANO CONSS. ...

De multis.

25. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEODOS. AAA. ad Syagrium P. P. post alia.

ET in (27) multis a Judicibus inferendis appellati... jubemus admitti. Dat. 14. Kal. Jul. GRATIAN... et THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De sententia Discussoris, vel Rationalis.

26. Iidem AAA. ad Pelagium Com. R. P. post alia.

CUm (28) post sententiam Discussoris (29), vel Ra... nalis fuerit provocatum, ad sinceritatem (30) ...

(1) *l.* 6. §. 3. *l.* 18. *supr. h. t.*
(2) Vid. *l. ult.* §. 1. *Infr. h. t.*
(3) A præfecto prætorio non appellatur. *l.* 8. *Supr. de episc. aud. l. un. supr. de sent. præfecti prætor.*
(4) *Qui soli vice sacra cognoscere vere dicendi sunt*: hoc additur *in d. l.* 16. *C. Theod. h. t.*
(5) Atqui a rescripto principis non appellatur. *l.* 2. *supr. h. t.*
(6) *l.* 6. *ff. de appell. recip.*
(7) Infamia scilicet: et hæc quidem pœna ei tantum imponitur, cujus appellatio non fuit recepta. alias mitius punitur. *l.* 5. *in fin. infr. quorum appell. non recip.*
(8) Appellatio in qualibet causa permissa est, *ut hic.* Cujus sententiæ vide viginti novem exceptiones apud Socinum *reg.* 24.
(9) *l.* 20. *C. Theod. h. t. criminalibus.*
(10) Appellari ab omnibus judicibus tam ordinariis, quam delegatis potest, *ut hinc colligunt et can. omnis. c. ad Romanam* 2. *quæst.* 6. Cujus sententiæ centum viginti exceptiones vide apud Antonium Nicellum *in tract. de concordantiis Glossarum, concordia* 6. Bernardum de Luco *reg.* 15. Marantam *tract. de ordine judicior. part.* 6. *art.* 2. *n.* 225. Duenazium *reg.* 45.
(11) *l.* 18. *C. Theod.* Injuria non fit judici, si ab eo appellatur.
(12) *l.* 25. *C. Theod. h. t.*
(13) Judex non deferens appellationi punitur.
(14) Ab executione sententiæ non appellatur, ideoque judex executioni deferre non cogitur. *l.* 4. *ff. h. t. l.* 5. *infr. quorum appellat.*
(15) Hodie Judex appellationem non recipiens damnum litis ... stinet et præterea decem libris auri multatur. *Novell.* 126. *c.* ...
(16) Id est, officiali. *l.* 58. *in fin. C. Theod. h. t.*
(17) *l.* 26. *C. Th. h. t.*
(18) A sententia lata fisci nomine appellari potest. adde *l.* ... *Supr. h. t.*
(19) Vid. *Supr. de his quibus ut indignis.*
(20) Quibus ex provinciis appelletur ad præfectum urbis.
(21) Hæmi montem. vid. Cujac. 1. *obs.* 26.
(22) *l.* 32. *C. Th. h. t.*
(23) Carthaginis, *d. l.* 32.
(24) Intra tricesimum diem dantur apostoli. *Goth.* Hæc lex ca... nisata est in *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans.
(25) *l.* 15. *l.* 19. *Supr. l.* 32. §. 2. *Infr. h. t. Novell.* ... *cap.* 3. *Nov.* 126. *c.* 3. *l.* 5. §. 2. *infr. de temp. et repar. app...*
(26) Cum sua subscriptione. vid. *Nov.* 126. *cap.* 3.
(27) *In Cod. Theod. l.* 38. ita legitur: *In condemnationi... appellationes jubemus admitti*: hoc autem innuit, Ab injusta ... dicis multa posse appellari. adde *l.* 29. *Cod. Theod. quor. app...*
(28) *l.* 45. *C. Theod. h. t.*
(29) *l.* 7. *Infr. quor. appell. l. ult. Infr. de discussorib.* ... 10. *tit.* 30.
(30) A procuratore Cæsaris ad Præfectum prætorio appellatu...

um transferatur : ut si mediocritas (1) negotii, aut quitas regionis ad judicium tuum litigatores venire atiatur, judicio Rectoris (2) provinciæ, quem robaveris, negotium deleges. Datum. 15. Kal. Mart. *Mediolan.* ARCAD. A. I. et BAUTONE 385.

De nominationibus.

27. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Ennodio Proconsuli Africæ post alia.

inationes libellis (3), vel edictis factæ citra (4) oncilium publicum non valent : de quibus nec ap- necesse est, si solennitas deest. Dat. 17. Kal. *Mediol.* OLYBRIO, et PROBINO CONSS. 395.

De revocatione appellationis.

28. Iidem AA. Nebridio Proconsuli Asiæ.

) quis libellos appellatorios ingesserit, sciat se bere licentiam arbitrium commutandi (6), et suos s recuperandi, ne justæ pœnitudinis (7) humani- putetur. Dat. 11. Kalend. August. *Constantinop.* IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De causis criminalibus.

29. Iidem AA. Cæsario (8) P. P.

ictos (9) supplicio, et pro criminum immanitate nnatos, nulli (10) per vim, atque usurpationem re liceat, ac tenere : quibus in causa criminali tatis (11) consideratione, si tempora suffragantur, endæ provocationis copiam non negamus : ut ibi ius examinetur, ubi (12) contra hominis salutem rem (13), vel gratiam Cognitoris oppressa puta- justitia : ea conditione, ut si Proconsul, vel Orientis, vel [Præfectus] Augustalis, vel Vi- erint cognitores, non tam ad clementiam no- 14), quam ad Amplissimas (15) potestates sciant erendum. Eorum enim de his plenum volumus icium, qui (si ita res est, et crimen exegerit) possunt (16) punire damnatos. Dat. 6. Kal. Aug. HONORIO, A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De suspectis Judicibus, a quorum sententiis appellare liceat.

30. Iidem AA. Theodoro P. P.

SI (17) quis provocatione interposita suspecti Judicis velit [prolatam] evitare sententiam, in hac voce liberam habeat potestatem : nec timeat contumeliam judiciorum : cum et ab ipsa injuria possit facile provocare : et maxime cum a solo tantum Præfecto (18) prætorio, non sine dispendio causæ provocare permissum sit. Sciant igitur cuncti sibi ab injuriis, et suspectis judicibus, et in capitali (19) supplicio ac fortunarum dispendio provocationem esse concessam. Datum 7. Id. Jun. *Mediol.* THEODORO V. C. CONS. 399.

De appellatione non suscepta, vel apostolorum copia denegata.

31. Impp. THEOD. et HONOR. AA. ad Asclepiodotum P. P. post alia.

SI (20) appellationem oblatam, in qua vel tuæ amplitudinis, vel Urbicariæ præfecturæ sacrum auditorium postulatur, judex non (21) susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam denegaverit : ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conveniendum adversarium ex sententia prolata, juxta antiquum (22) jus anni metas habeat litigator : vel si hujusmodi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum Judicum sacra desideratur auditio, ad hæç eadem facienda sex menses habeat litigator. ✝ Si vero arbiter appellationem suscipere, aut relationem dare contempserit (23), quatuor mensium tempora observantur : ut his, quæ statuimus, actitatis, pareat appellator temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Dat. 3. Kalend. April. *Constantinopoli*, ASCLEPIODOTO, et MARINIANO CONSS. 425.

De appellationibus ad Principem.

32. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Cyro P. P.

PRæcipimus (24) ex appellationibus Spectabilium Judicum, quæ per consultationes nostri numinis disce-

Iediocritas negotii, vel regionis intercapedo facit, ut ju- llationis litigantes in suam provinciam ad delegatum ali- nittat.
udici provinciæ, *d. l.* 45. *Cod. Theod. h.* t.
53. *Cod. Theod. h. t. l.* 54. *Infr. de decurionib.*
b electione et nominatione invalida non est necesse ap-
56. *Cod. Theod. h. t.* Goth. Hæc lex relata est a Gra- *s.* 2. *q.* 6. *can.* 41. Ans.
ppellationem revocare licet. adde Mynsing. 10. *obs.* 7. testationem revocare? licet. *c. præsentium.* 2. *de testibus :* adversarii jam intersit (puta propter impensas vel quid t qui protestationem revocare postulat ; impensas non *cap. cum interposita : extr. de appellat.* Tres alias ex- vide apud Socinum *reg.* 327.
enitenti parcitur. facit *l.* 4. §. 6. *supr. de hæret. Nov. vers. damus. Novell.* 18. *cap.* 8. *vers. Si vero. l.* 11. *jus vocando.*
l Eutychianum P. P. post alia, l. 57. *Cod. Theod. h. t.*
mnati ad supplicium, per vim eximendi non sunt. *l.* 30. *fr. h. t. l.* 6. *supr. de episc. aud. l.* 6. *ff. h. t. l.* 57. *od. h. t. et l.* 16. *Cod. Theod. de pœn.*
iam clerico vel monacho. *l.* 6. *supr. de episcopali* *audientia.*
(11) Pro damnato ad supplicium intra tempus appellare licet. *l.* 6. *ff. de appellat.*
(12) Causæ salutis graviorem merentur considerationem.
(13) Errori et gratiæ justitia opponitur.
(14) Ad principem non appellatur omisso medio.
(15) Id est, Præfectum Prætorio, quæstorem sacri palat. *l.* 32. *in princ. infr. h. t.*
(16) Judex appellationis etiam in criminalibus, suam exequitur sententiam.
(17) *l.* 58. *C. Theod. h. t.*
(18) Vid. *l. un. supr. de sentent. præfect. prætor.*
(19) In qualibet causa capitali appellare licet, *l.* 19. *supr. h. t.*
(20) *l. pen. Cod. Theod. h. t.*
(21) Querela appellationis aut apostolorum denegatorum pro diversitate judicum aliis atque aliis temporibus proponitur.
(22) *l.* 5. *in fin. ff. de appellation. recip. vel non.*
(23) Hinc colligunt : Statuto jus appellationis prohiberi non posse. vide Wurmser. 1. *practic.* 24. *observ.* 29.
(24) Ex Novella Theodosii quæ non extat. Notant nonnulli ad hanc legem, A delegato principis ejusve subdelegato, ad principem appellari. vid. Wurmser. 1. *practic.* 24. *observ.* 5.

ptationem implorat, non nostram ulterius audientiam expectari: ne nostris occupationibus (1), quibus pro utilitate mundi a singulorum nonnunquam negotiis avocamur, aliena defraudari commoda videantur. Sed si a Proconsulibus, vel Augustali, vel Comite Orientis, vel Vicariis fuerit appellatum: virum (2) illustrem Præfectum prætorio, qui in nostro est comitatu, virum etiam illustrem (3) Quæstorem nostri palatii, sacris judiciis præsidentes, disceptationem jubemus arripere eo ordine, ea observatione, iisdemque temporibus, quibus cæteræ quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditoriis terminantur: [et] hoc, licet quidam prædictorum Spectabilium judicum jure concesso, ut sacri judices, appellationes acceperint.

§. 1. Quod si a Duce (4) fuerit appellatum, si idem et Præses sit, Præfecturæ (5) necessario tantum jure ordinario in sacro auditorio judicabit.

§. 2. In his autem omnibus judiciis, quæ consultationum introduximus loco, vel apostolos (6), vel ea, quæ apud eum gesta sunt, contra cujus sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, et cognitiones inducere, apud viros illustres prædictos Judices, et ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere nostros epistolares præcipimus: officiis videlicet eorum cum quibus vir illustris Quæstor judicat, exequentibus judicata.

§. 3. Hæc si appellatio fuerit oblata Judici, qui non ex delegatione cognosci: eorum enim sententiis appellatione suspensis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos (7) æstimare, juste, necne fuerit appellatum, qui causas delegaverint judicandas.

§. 4. Huic saluberrimæ legi, illud etiam consultissime credidimus inserendum, ut si privato non illustri uni, pluribusve (ut assolet) nostra serenitas adita delegaverit causam, et ejus, eorumve definitio fuerit appellatione suspensa: vir quidem magnificus Præfectus prætorio, qui in nostro est comitatu, cum viro illustri Quæstore temporali (8) judicet die. Nostri vero libellenses (9), quæ apud arbitros gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, et ea, quæ geruntur, excipiant, scribant, scriptaque litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causæ dicantur.

§. 5. Sane si illustrium ac magnificorum judicum sententiæ fuerint appellatione suspensæ, eorum videlicet, quorum sententias licet appellatione suspendi, per consultationem nostram volumus audientiam expectari, licet antea privato homini (id est, non illustri) lite a nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiatur. Eodem observando et si al[ter ad]junctus sit arbiter, qui non illustrem meruit digni[tatem].

§. 6. Quicquid autem hac lege specialiter (10) [non] detur expressum, id veterum legum constitutionum[que re]gulis omnes relictum intelligant.

De sententia lata super statu curialium.

33. Iidem AA. Cyro P. P.

EO casu, quo apparitor Magisteriæ potestatis [...] ria (11), vel officio cohortali, de statu [...] cia patitur controversiam, vel ut tributa, vel fu[...] debens in provincia detinetur: si sententia Rector[is pro]vinciæ fuerit appellatione suspensa: cum tua subl[imitate] viro quoque magnifico Magistro militum co[...] causæ jubemus merita ponderari: licet Magister [...] Rectori provinciæ causam delegaverit perorandam.

De suggestionibus, et relationibus.

34. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

JUbemus, si (12) qua suggestio majoris, vel [...] Judicis ad nostram referatur clementiam de n[...] quod judicandum ei tradidimus, vel de quo pro [...] risdictione (13) judicaverit, petentis a nostro num[ine] [...]nem eidem imponi negotio, quod ab eo disceptat[um] est sive additum sit eidem suggestioni, quid referenti [...] (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem [mani]festum non fecit) sive nihil hujusmodi adjectum s[it], [...] simpliciter nostri numinis responsum expectat: no[n] pri[us] causam discerni, quam per sacram pragmatica[m] [...] numinis jussionem duo magnifici viri, vel Patric[ii], v[el] Consulares, vel Præfectorii, quos [pro tempore] [...] elegerimus, jubeantur adjungi viro illustri pro t[empore] Quæstori nostri palatii et una cum eo in scriptis [...] nem discernere (sive præsentibus partibus hoc pe[ege]rint, sive absentibus) et responsum relationi [...] sua sententia manifestare: ut tamen dispositio hu[jus] excellentissimorum judicum omnimodo rata sit: nu[lla] da licentia contra provocationem eorum proferre [...] tiam, vel aliam quamcumque dubitationem intra [...] Quam observationem non solum si unus judex su[ggestio]ne, vel relatione usus fuerit, tenere censemus: sed [etiam] si duobus, vel amplioribus datis judicibus, in una[m sen]tentiam minime omnes convenerint: sed divers[as] sententias unusquisque nostræ mansuetudini retuler[it], omnes nos consulerint quid decernendum sit.

(1) Princeps negotiis occupatus provocationis cognitionem aliis committit.

(2) *Novell.* 126. vid. Cujac. *ad Novell.* 22. Goth. Adde Rittershus. *in expos. Novell. parte* 10. *cap.* 6. Ans.

(3) *l.* 38. *in fin. infr. h. t. d. Novell.* 126. *in princ.*

(4) Hinc, Ducianum judicium, *l.* 38. *Infr. h. t.*

(5) Hodie magister officiorum, *l.* 38. *infr. h. t.*

(6) *l.* 6. *in fin. Supr. h. t.*

(7) *l.* 1. *l.* 3. *ff. quis et a quo appellat.* si pedaneus datus est a magistratu, ad magistratum appellatur: si a Principe ad magistrum officiorum vel præfectum prætorio et quæstorem. *Nov.* 23. *cap.* 4. Hoc interim notandum est, duobus casibus a pedaneis non appellari. *l.* 1. *infr. quorum appell. l. un. infr. ne liceat in una eademque causa ter provoc.*

(8) Dies temporalis, fatalis. *l.* 2. *l.* 5. §. 1. *infr. de temp. appellat. l.* 63. *Cod. Theod. de appellat. l. ult. in fi[n.] C. Theod. de reparat. appellat.*

(9) Dixi ad *l. ult. in fin. princ. supr. ubi senatores.*

(10) Correctio et mutatio legum non præsumitur: [...] *l.* 17. *in fin. Supr. de collat. c. cum expediat.* 29. *de el[ect.]* vide Roland. a Valle 1. *cons.* 68. *num.* 30. *et cons.* 72. [...] Molin. *de usur. num.* 58. Menochium 6. *præsumptionum* [...]

(11) De statu curialis vel cohortalis a præside ad Præf[ectum] [...] magistrum militum appellatur, etiamsi magister militum [...] præsidi delegaverit.

(12) Consultationibus principes respondent, adhibito [...] concilio.

(13) Ex ordine, *l.* 19. *supr. h. t.* ex qualitate judici[s] [...] *infr. h. t.* vide Cujac. *ad Novell.* 20.

De sententiis Præfectorum prætorio.

35. (1) Imp. (2) Justinianus. *

A[...] trigesima secunda constitutione dicente, de omni[...] magistratibus illustribus a quibusdam est appella[...] principem fore appellationis Judicem, præsens con[...] inveniens jus certum, quod adversus sententiam [...] torum prætorio appellatio quidem non est, retra[...] vero est: et si alius quidem sit Præfectus, credi[...]t, quia rescindet, quæ fuerint ab altero judicata: [...] idem ipse fiat Præfectus iterum, is, qui jam [...]iam tulit, contra cujus calculum et supplicationes [...] sunt, quia præsumitur pro vetere sua sententia [...]is, jubet constitutio, ut Quæstor una audiat cum [...]erum aut tertium Præfecto creato, et examinante [...] priore magistratu dictas sententias, statuens, ut [...]sit contra hujusmodi sententias retractatio.

De sententiis definitivis, et interlocutionibus.

36. (3) Imp. (4) Justinianus.

[...]ortet post omnem litem finitam tunc appellationem [...]eddi: neque enim læditur quis, si interea facta [...] interlocutio, quæ illi deneget jus competens, id [...]el testium productionem, aut relectionem instru[...], potest enim in appellatione omnia denudare, seu [...]re, ne contra medii temporis interlocutionem, data [...]atione, mora injiciatur dilationibus, sæpius in ea[...]ausa data appellatione, et examinata, iterum alio [...]lo ventilato, et iterum contra etiam ipsum porrecta [...]atione. Si vero diæteta est is, qui in media inter[...]one jus aliquod ipsis denegavit, jubet scripto istud [...]ut, ut ita in appellatione servent sibi suam de hoc [...]ionem impræjudicatam, si vero contra hæc fiat, [...] recipiat appellationem judex, et ipse qui appel[...], pro transgressione quinquaginta libras argenti [...]t.

De varietate judicum appellationis pro varietate summarum.

37. Idem A. Mennæ P. P.

N[...]5) offerendis provocationibus, ex quibus consulta[...]num more negotium in sacrum nostrum palatium [...]uci solebat, hoc addendum esse censemus: Ut (6) [...]dem non excedat litis æstimatio (7) decem (8) li[...]m auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia judi[...]cernendam (9), non duobus (sicut antea) ma[...]s Judicibus, sed uni tantummodo disceptatio ne[...]deputetur. Sin vero memoratam excedens quantita[...] viginti libris auri terminetur, duobus tradatur [disceptatio] magnificis judicibus, viris scilicet devotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus: ita tamen, ut si dissentiant, virum illustrem pro tempore Quæstorem adhibeant, ut eo dubietatem dirimente finiatur negotium. His videlicet litibus, quarum æstimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatii procerum introducendis: ut tamen secundum jam statuta (10) liceat quidem non solum victo, sed etiam victori consultationem ad unum, vel duos judices mittendam, intra biennii (11) tempus ei, vel eis intimare. Post excessum enim memorati temporis hujusmodi licentiam amputamus. Quæ vero fuerint ab eo, vel eis decreta, nulla provocatione suspendantur. Novas (12) etiam adsertiones a partibus apud eundem, vel eosdem judices addi, ad exemplum consultationis ad sacrum nostrum palatium introducendæ permittimus. Dat. 8. Id. April. *Constantinop.* Decio Cons. 529.

De Duciano judicio.

38. Idem A. Demostheni P. P.

Si quando Duciano (13) judicio appellatio fuerit oblata: sive ab ipsa (14) qualitate judicis, sive ex divina delegatione viro spectabili Duci destinata, sive inter spectabiles idem Dux connumeretur, sive illustri dignitate decoretur, sive etiam majore (cum etiam Magisteriæ potestatis homines, necnon Consulares sæpe utilitate publica poscente ad hujusmodi curam perveniant) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatus magistratum spectari: et appellationem ex quocunque duce pervenientem, non ut antea erat dispositum, sed apud (15) virum sublimissimum Magistrum officiorum, necnon virum excellentissimum nostri palatii Quæstorum, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, viris devotis epistolaribus excipientibus ventilari [sancimus:] nulla veteris legis in hac causa observatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos judices causa trutinanda.

De sententia oppugnanda, etiam ab adversario appellatoris. 1. De libellis refutatoriis. Ad l. 37. sup. h. tit.

39. Idem A. Juliano P. P.

Ampliorem providentiam subjectis conferentes, quam forsitan ipsi vigilantes inveniunt, antiquam observationem emendamus: cum in appellationum auditoriis, is solus post sententiam judicis emendationem meruerat, qui ad provocationis convolasset auxilium, altera parte,

(1) Hanc legem restituit Cujac. 12. *obs.* 3.
(2) Interpretatio Contii.
(3) Hanc legem restituit Cujac. 12. *obs.* 3.
(4) Interpretatio Contii.
(5) *Synops. Basil.* 1. *cap.* 103.
(6) Si lis, cujus ad consistorium provocatio pertinet, decem li[...] auri non excedit, unus tantum judex negotium disceptat: [...]o, ut olim: si decem libras auri excedit, duo judices de[...]: quibus epistolares duo sive notarii subservient: qui si [...]ient, quæstorem adhibebunt: si viginti libras auri lis exce[...] in commune auditorium senatorum lis introducetur, ut liceat [...] priore judicio, intra biennium vel uni vel duobus judici[...] vel omnibus senatoribus appellationem intimare. Nec ulla ap[...]one, quæ ab eis decreta fuerint, suspendantur: uti nec factæ apud principem examinationes retractentur. *Synops. d. c.* 103.
(7) Contestatio.
(8) Pro varietate summarum, de quibus agitur, ad alios atque alios judices appellatur. *Novell.* 23. *cap.* 1. et sic aliis atque aliis causa committitur in consistorio Principis ad quem provocatum est.
(9) Discernendam.
(10) *l. unic. Supr. de sentent. præf. præt.*
(11) Hodie anni. *l. ult.* §. 2. *infr. tit. prox.*
(12) *l.* 4. *Infr. de tempor. et reparat. appellat.*
(13) Appellatur a duce ad magistrum officiorum, et quæstorem sacri palatii.
(14) *l.* 19. *l.* 32. §. 1. *l.* 34. *Supr. h. t.*
(15) Olim apud Præfectum prætorio. *l.* 32. §. 4. *Supr. h. t.*

quæ hoc non fecisset, sententiam sequi (qualiscunque fuisset) compellenda. Sancimus itaque, si appellator semel in judicium venerit, et causas appellationis suæ proposuerit, habere licentiam, et adversarium (1) ejus, si quid judicatis opponere maluerit, si præsto fuerit, hoc facere, et judiciale mereri præsidium. Sin autem absens fuerit, nihilominus judicem per suum vigorem ejus partes adimplere.

§. 1. In refutatoriis (2) autem libellis, qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum procerum recitari, caveant tam litigatores, quam libellorum dictatores, verbosis (3) uti adsertionibus, et ea, quæ jam perorata sunt, iterum resuscitare: sed hæc sola eis inscribere, quæ compendiosa (4) narratione causas provocationis possunt explanare, vel aliquid novi continent, vel addere quod derelictum est: scituri, quod si hoc fuerit prætermissum, non deerit adversus libellorum (5) conditores amplissimi judicii competens indignatio, quod sufficiant gestorum volumina introducta, et virorum spectabilium Magistrorum scriniorum breves omnia apertissime ostendere.

§. 2. Sed enim scimus legem nostram (6) esse promulgatam, per quam more consultationem in causis quidem, quæ usque ad decem libras auri extenduntur, unum judicem sancimus supponi: viginti autem duos sublimissimos judices. Sed cum prima quidem facie videbatur, non tantam summam excedere: in definitiva (7) autem sententia apparebat judici, vel judicibus etiam majorem quantitatem debere imponere: non erat eis possibile formam, qua erant conclusi, excedere. Sed nos definimus, et omnem eis damus facultatem, si hoc ita fuerit subsecutum, licere eis, et ampliorem summam præfata quantitate, in qua dati sunt judices, excedere: et non ad modum suæ rationis, sed ad veritatis indaginem ferre sententiam: ne tanti judices, quasi vinculis præpediti non possint legum veritati, et judiciali vigori per omnia satisfacere. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* LAMPAD. et ORESTE CONSS. 530.

TIT. LXIII.

DE TEMPORIBUS (8) ET REPARATIONIBU[S] APPELLATIONUM, SEU CONSULTATIONUM.

Tempus exercendæ appellationis interpositæ a nomin[atione] ad munera, est duorum mensium a tempore scientiæ. Bart.

1. Imp. CONSTANTIN. A. ad Crispinum.

SI (10) quis per absentiam nominatus [vel ad D[ecuri]viratus (11), aliorumque bonorum infulas, vel [mu]nus aliquod evocatus] ad provocationis auxilium c[ucur]rerit: ex eo die interponendæ appellationis, duorum mensium spatia ei computanda sunt, ex quo con[tra] celebratam nominationem didicisse monstraverit. [In] præsenti, qui factam nominationem cognoverit, et ap[pellare] pellare voluerit: statim (13) debent duorum me[nsium] spatia computari. Datum 8. Id. Jul. CONSTANTINO A[.] et CONSTANTIO CC. CONSS. 320.

Si appellatur ab ordinario, ad appellationis prosecutionem inchoandum primum fatale est sex mensium et dantur alia tria unius mensis pro quolibet. P. de C[as]tr.

2. Impp. THEOD. (14) et VALENT. AA. Cyro. P. P.

TEmpora (15) fatalium (16) dierum pro secul[o no]stri (17) beatitudine credimus emendando, u[t] dilationum materias amputantes.

† Et primi quidem fatalis diei tempora post appellationem, sive a viro clarissimo (18) *Rectore* provinc[iæ], sive a *spectabili* judice fuerit appellatum, sex (19) [men]sium esse jubemus. Quod si primo fatali die lapsus [(20)] est appellator, tricesimum primum diem alterum [sanci]mus esse fatalem. Quod si eo [quoque] appellato[r ex]ciderit: tertium similiter totidem diebus intermissis [fata]lem observari decernimus. Quod si tertius (21) quoq[ue] ...

(1) Is qui vicit, hoc est, adversarius ejus qui appellavit, potest petere sententiam reformari. *l.* 10. *infr. quando provocare.*

(2) *l.* 6. §. 3. *l.* 19. *supr. h. t. l.* 1. *in fin. supr. de relationibus.*

(3) Libellorum forma verbosa esse non debet.

(4) Symmachus in *epist. ad Theod. Ego in referendo prolixus esse non debui.*

(5) Libellus generalis esse non debet. facit *l.* 7. *l.* 10. *ff. comm. prædior. l.* 40. *ff. de jure fisci. l. domum.* 5. *Supr. de rei vindicat. l. verbum.* 181. *ff. de verb. sign. l.* 2. §. *circa.* 3. *ff. de doli mali et met. except. Nov. de testam.* 107. §. *non igitur. cap. cum clamor.* 53. *extr. de testibus. cap. literæ. extr. de dilation.* Dixi in Pandectis practicis civilibus *titul. de edendo.*

(6) *l.* 37. *supr. h. t.*

(7) Si tempore sententiæ summa reperitur major quam litis initio videbatur, non impeditur judex sententiam proferre. Crescente lite crescit jurisdictio.

(8) Dixi ad *L.* 49. *D.* 4. *et ad l. ult.* §. 4. *Infr. h. t.* De temporibus appellationum hæc addantur, In propria causa biduum: in aliena, triduum olim fuisse. *l.* 1. §. 11. *ff. quando appellandum.* Postea decem dierum spatium a recitatione sententiæ constitutum est a Justiniano, et sic Justiniani constitutione hodie appellandum est intra decem dies a recitatione sententiæ. *Nov.* 23. *cap.* 1. Intra quintum diem libelli appellatorii petebantur. Paul. 5. *sent.* 34. quod a Gratiano transcriptum *in c. propter. c.* 2. *q.* 6. Peragendæ vero appellationi, biennium. *l. ult.* §. 2. *infr. h. t.*

(9) *L.* 11. *Cod. Theod.* 31. 32. 33.

(10) *l.* 10. *Cod. Theod. de appell.*

(11) *l.* 19. *Cod. Theod. de appell.*

(12) Ei qui ad honorem, vel munera nominatur, dantur [duo] menses exequendæ appellationis causa, *ut hic.* Mensis autem [hic] non numeratur ex initio Kalendarum, sed ex numero dierum [...] est, ut triginta dies habeantur pro uno mense. *l.* 1. *Cod. T[heod.] de decur.*

(13) Vid. *l.* 2. *infr. de decur.*

(14) Ex Nov. Theodosii quæ non extat.

(15) *Synops. Basil.* 1. *cap.* 126.

(16) Vide *l.* 5. *infr. h. t.* De fatalibus diebus dixi ad N[ov.] 49. *cap.* 1.

(17) Vid. Cujac. 12. *obs.* 4.

(18) De fatalibus sententiæ latæ ab aliquo clarissimo vel spect[abili] ...

(19) Appellare a Præside vel spectabili judice licet [...] menses: ut qui ab eis appellat, sex mensium diem hab[eat. Sy]nops. Basil. 9. *tit.* 2. *cap.* 126. Quod si nihil præstit[erit intra] sex hosce menses, dies alios triginta et unum habeat. Si exci[derit] et illo tempore, tertio dies alios triginta et unum habeat, si r[ur]sus et illi fuerint elapsi, totidem quarto dies impetret. Quod [si his] diebus exciderit, tunc intra tres alios menses principem adeat [et] reparationem appellationis petat, qua reparatione concessa, [...] pitur, ne dies alius sex mensium ei concedatur, sed trium [dun]taxat mensium intervallum, numerandorum ex quo fatalis [...] quartus præteriit. *ibid. Synops.*

(20) De secundo lapsu, *l.* 11. *C. Theod.* 23. vid. Cujac. 16. ...

(21) Tertius lapsus.

ierit temporalis, quartum etiam fatalem post tricе-
primum diem similiter observari decernimus. Quod
contigerit, ut quatuor (1) fatalibus diebus, qui
ivit, exciderit, tunc intra trium aliorum mensium
a nostro numine reparationem peti præcipimus:
tita nec adversarium decernimus admoneri, nec
alem diem ad petitionem reperationis numerari,
um mensium spatio ex quarto (2) fatali numerando
induci præcipimus, licet ante unum diem repa-
ierit impetrata, licet allegata in judicio virorum
um Præfectorum non fuerit. Nec hoc parti nocebit
: cum non dubius, sed notus omnibus dies fatalis
t. Et hoc si adversus viri clarissimi Rectoris pro-
, vel spectabilium judicum sententias fuerit appel-
† Quod si ab *Arbitro* (3) in provincia ex delega-
icra disceptante appellatio subsequatur: post prio-
talem lapsum tres alii tantum fatales dies similiter
ipra dictum est) servabuntur, nulla reperatione a
numine postulanda: ita, ut nonaginta tribus die-
ipsis, judicata congruæ executioni mandentur.
(4) autem ex sententia *Prætorianæ* (5) *præfecturæ*,
agistri officiorum, vel *ab alio illustri dignitate de-*
arbiter in hac sacratissima civitate fuerit delegatus,
ellatio contra definitionem, vel sententiam ejus sub-
fuerit: primus quidem fatalis dies duorum men-
alii vero tres ad similitudinem supradictorum fa-
numerentur. † Qui vero delegatum (6) vel a Spe-
judice, seu Præside provinciæ arbitrum appellave-
imum quidem fatalem diem duorum mensium,
o alios ad similitudinem prædictorum fatalium
habet. † Illud etiam circa observationem fata-
erum custodiri decernimus, ut si forte tempora-
in feriatos dies quoquo modo inciderint: præce-
os dies, ut temporales a litigantibus observentur.
l si quis secus ac jure præcipiunt (8), lapsus
rit temporalis, et hoc primo loco vel a præsente
rio, vel etiam a judice, si solus litigat appella-
erit oppositum, probatumque, pro eo habebi-
appellator, ac si sententiam quoquo modo non
susceperit. Dat. 12. Kal. Maji, VALENT. A. V.
TOLIO CONSS. 440.

AUTHENT. de his qui ingred. ad appell. §. 1.
col. 5. tit. 2. al. 11. Novell. 49. in princ.

qui appellat, impertitur annus (10) *intra quem*
undum se communiterve cum adversario litem exe-
aut si justa causa intercesserit, alius annus in-
ur: quo transacto lite non completa, rata manet *sententia. Appellatore cessante, cum unus mensis superest ex biennio: licet victori ingredi, ut reus quæratur: quo sive invento, sive non, suas afferat allegationes, et vel confirmetur, vel rescindatur sententia: in omni casu absente in expensis condemnando secundum tempora fatalium dierum. Neutro vero occurrente, post secundum fatalem permanet sententia rata.*

In AUTHENT. de appellat. §. 1. col. 8. tit. 5. al. col. 8. tit. 2. Novell. 93. cap. 1.

SI tamen in medio causæ apud Judicem appellationis, vel motæ, vel non motæ aliqui eligantur arbitri (11), *et propterea biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, et per quamlibet occasionem ad judicem appellationis causa revertatur: non lædatur ex cursu temporis, sed exerceatur, et terminum legitimum suscipiat, etsi decies millies plus quam biennii tempus transierit, nisi biennium cesserit, postquam arbitrium fuerit desertum.*

In AUTHENT. de appellat. et intra quæ temp. §. ad hæc sancimus. col. 4. tit. 5. al. 2. Novell. 23. cap. 2.

SEd et lis, quæ speratur in consistorium Principis (12) *inferri, absque damno moræ maneat intacta, donec ipse faciat eam introduci, et a proceribus secundum morem dirimi.*

In AUTHENT. ut sponsal. larg. §. hoc quoque. col. 9. tit. 2. Novell. 119. cap. 4.

SI appellatione secuta, novissimo induciarum die aut pars utraque aut solus, qui appellatione usus est, occurrerit, et suam præsentiam manifestaverit Judici futuro appellationis examinanti negotium, vel ejus consiliariis, aut his, qui lites intromittunt, et Judex (13) *in definitis diebus eum suscipere differat, nullum præjudicium partibus, aut uni earum ex hoc penitus volumus fieri, sed post hoc examinari appellationes hujusmodi, et legitima sententia terminari.*

Ad appellationem exercendam post tempora statuta, non conceduntur alia. Salic.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Appioni P. P.

NEmo (14) arbitretur in posterum licentiam futuram consultationibus ultra statuti temporis vivendi (15) spatia, neque (16) per oblationem precum, neque per

(1) uatuor fatales dies.
(2) artum fatale.
(3) tæ dilationes minus nocent.
(4) fatalibus in arbitris delegatis a P. Prætorio, magistro
, illustribus.
(5) judex vel a Præfectis, vel a magistro officiorum, vel ab
lam illustrium magistratuum in urbe Constantinopoli dele-
rit, et appellatio contra ejus sententiam subsequuta: ἡ
ἡ κυρία, primus quidem fatalis dies esto duorum mensium,
ro tres ad similitudinem supradictorum fatalium nume-
dem in arbitro delegato. *Synops. ibid.*
(6) fatalibus in sententiis illustrium.
(7) pellandi eadem ratio ab arbitro delegato, quæ a delegatis
, de quibus paulo ante dictum est. *Synops. ibid.*
(8) ixi ad *l.* 32. §. 4. *supr. de appell.*
(9) 18. *supr. de appellat.*
(10) empus exercendæ et finiendæ appellationis, annuum est,
dimentum aliquod subsit: tunc enim biennii est. *Goth.*
n. IV.

Hæc auth. canonisata est *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans.

(11) Si de causa appellationis compromittitur, tempora interim non currunt.

(12) Si stat per principem quominus judicetur, non currunt tempora appellationis, donec princeps constituat, quis cognoscat.

(13) Si stat per judicem appellationis, non currunt fatalia.

(14) Appellationes ad consistorium pertinentes nunquam ultra statutum tempus fiant: sive quis preces offerat, sive sacrum a Principe rescriptum impetret: non alio denique prætextu: sed ut omni modo quisque suam provocationem insinuare studeat: et gesta in illo judicio, contra quod provocavit, vel statim, vel omnino citius dimidio appellationis tempore tradat. Qui hoc tempus præterlabi siverit, dispendio suo multabitur. *Synops. Basil.* 9. *tit.* 8. *cap.* 127.

(15) *Utendi. Synops.* βχσιλιχῶν, et male: aut sane non necessario. Recte dicitur actio vivere. *Instit. de perpet. et temp. act. l.* 1. §. 1. *vers. nemo. Supr. de annali except.* vid. Cujac. 18. *obs.* 37.

(16) 9. *Ecl.* 1. *c.* 127.

sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum, neque sub prætextu quodam altero, sed omnibus incumbendum esse vigilanti diligentia, quo provocationes eorum intra statutum tempus introducantur: ita ut (1) etiam gesta in judicio, contra quod provocatum est, non prope finem temporis tradantur scrinio sacrarum epistolarum; ne præpediatur per astutias fatalis rei terminus; sed aut statim postquam appellatum sit, aut non minus, quam ante dimidiam partem temporis præbeantur scrinio, ne (quod per angustias (2) contingit temporum) tardus appellationis fautor suo dispendio refutetur.

In causa appellationis potest utraque pars non allegatum in causa principali allegare, et non probatum probare. Cyn.

4. Idem A. Tatiano Magistro officiorum.

PEr hanc divinam sanctionem decernimus, ut licentia quidem pateat in exercendis consultationibus (3), tam appellatori, quam adversæ parti novis (4) etiam adsertionibus (5) utendi, vel exceptionibus, quæ non (6) ad novum capitulum pertinent, sed ex (7) illis oriuntur, et illis conjunctæ sunt, quæ apud anteriorem judicem noscuntur propositæ. Sed et si qua dicta quidem allegatio monstrabitur, vel instrumentum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verum apud sacros cognitores sine procrastinatione præberi poterunt, id quoque eos admittere, quo exercitatis jam negotiis pleniore subveniatur veritatis lumine (8).

Tempus appellationis intimandæ, quod per l. 2. sup. eod. erat variatum ex diversitate judicum, hic variatur ex diversitate locorum. Salic.

5. Idem A. Triboniano Quæstori sacri palatii.

CUm anterioribus legibus ex omni provincia ad hunc nostrum sacratissimum comitatum similis cursus ad appellationes exercendas impertitus est, necessarium nobis visum est hujusmodi spatiis justum imponere libramentum. † Sancimus itaque, si (9) quidem ab Ægyptiaco (10), vel Libyco limite, vel Orientali tractu usque ad utrasque Cilicias numerando, vel [Ar... gentibus] et omni Illyrico causa fuerit more appel... num transmissa: primum semestre spatium in anti... finitione permanere, et nihil penitus neque diminui... que accrescere. † Sin autem ex aliis nostri imperi... tibus, sive Asianæ, sive Ponticæ, sive Thraciæ d... seos lis provocatione suspensa in hanc regiam urbem veniat: pro semestri spatio trium tantummodo me... spatium eis indulgeri, aliis trium mensium spatiis, i... nonaginta et tribus diebus, simili modo sequentibus semestre tempus, sive tres priores menses, secundu... corum definitionem, quam designavimus. Sed et al... bus mensibus, qui ex reparatione ab (11) aula c... solent, in suo robore duraturis et prioribus acceden... ut partim annale numeretur, partim novem me... [spatium] consequatur.

§. 1. Et cum antea in fine cujuscunque tempori... fatalis dies ex antiquis legibus constitutus esset, et sæp... niebat, cum multæ sint occasiones mortales appellati... vel ægritudine, vel spatii prolixitate, vel per alias c... quas nec dici, nec enumerari facile sit, eumdem diem fa... non observari, et lites expirare, hujusmodi luctuos... felicitatibus patrimonia hominum titubare: propter... fortunæ relevantes insidias, sancimus non (12) in... diem fatalem standum esse in posterum: sed sive... quartum diem fatalis luminis, et ipsum fatalem... post quinque dies, ex quo ortus fatalis effluxerit, appel... lator venerit, et litem instituendam curaverit, et... in competens judicium deduxerit, legi videri satisfac... nec ingemiscat mortuæ causæ dispendio, sed nostro au... deat beneficio: cum nobis cognitum sit, etiam ex... calculi dierum, quem officium habuit, sæpe esse... periclitatas: quod in posterum non fieri ex remedi... præsentis sperandum est. Eodem beneficio et in om... fatalibus aliis, qui vel a pedaneis judicibus, vel a... dantur, quos leges suis sanctionibus enumeraverunt... stodiendo, vel observando: ut decem fatales dies pr... ubique instituantur.

§. 2. In (13) his autem casibus in (14) quibus... nium constitutum est, quatenus more consultation... regia urbe sub communi audientia florentissimorum... nostri palatii procerum ventilentur, biennii metas... anni termino coartamus: ut intra eum et gesta col...

(1) *l.* 24. *supr. de appellat.*
(2) Adde *l.* 29. *in fin. ff. de eviction.*
(3) In appellationis causa produci et probari possunt non deducta, vel probata in causa principali, *ut hic.* Quid si qui appellat, sciens noluit ea in judicium deducere in causa principali? non audietur. Bald. *hic.* Quid si judex inquisitione facta sententiam tulit? sententiam suam tueri atque defendere non poterit, novarum probationum prætextu. Bald. *hic.* adde alium casum ex Socino *reg.* 323.
(4) *Eclog. d. loco cap.* 128. *et l.* 6. §. 1. *l.* 37. *supr. de appellat.* Appellatio a definitiva novis ex causis et probationibus defendi potest, *ut hic.* Quid si probationes non omnino novæ sint, sed ex veteribus pendentes? Quid si probationes novæ quidem, sed super alia re sint? Quid si exceptio dilatoria proponatur? Quid si probationes a sciente omissæ? aliud dicendum fuerit, ut notat Duenazius *reg.* 48.
(5) Adstructionibus.
(6) Appellatio ab interlocutoria ex iisdem actis defendi debet. adde *Clement. C. appellantis.* 5. *de appell.* Quid si lata contra absentem? Quid si in causa principali judex probationes admittere noluit? Quid si interlocutoria injuriam, cujus nulla reparatio sit, contineat? Quid si appellatio ex ipsius adversarii facto descendat? appellari potest. Socin. *reg.* 22.
(7) Appellatio cum exercetur, licentia est utrique parti novis adsertionibus, quæ in priori judicio usurpatæ non sunt, et exceptionibus utendi, modo ad ipsum caput pertineant, et j... priore judicio motæ sint. *Synops. Basil.* 9. *tit.* 1. *cap* 12...
(8) Probatio, veritatis lumen. vid. quæ notavi *ad tit. de*...
(9) Tempus appellationis inchoandæ, quod per *l.* 2. *su*... erat varium ex diversitate judicum, hic variatur ex div... locorum.
(10) *Synops. d. loco, cap.* 128. *vers. constitutio jubet.*
(11) Non ipso jure de reparatione ab aula concedi solita... quædam apud Cujacium *cap.* 16. *de præscript.*
(12) Pro quinque fatalibus diebus qui per *l.* 2. *Supr. h.*... troducebantur, hic unus tantum introducitur decem dierum pro... pter labilem hominum memoriam. vel ita: Fatales dies, ... omnino quibus fatum completur, sed decem dies fatalem præ... tes, cum ipso fatali et aliis quinque. Nam fortassis in calcu... rum erratur. Igitur ubicunque fatalis diei mentionem inveni... decem dies præstabimus. *Synops. d. c.* 128.
(13) Appellationis causa unius anni spatio finitur, ut ... nihilominus altera pars, quæ victrix in provinciali judicio ... potestatem habeat, si quidem velit, etiam citius introd... causæ, et ita peragendæ, ut etiam absente parte quæ prov... lis decidatur. *Synops. d. c.* 128.
(14) Ubi olim biennium dabatur ad introducendam appel... nem in consistorio principali, per hanc legem datur annu... appellatori quam appellato, si voluerint causam introducere

viris devotis epistolaribus (1) tradere, et refutato- (2) libellos (si voluerint) offerre, et litem in sa- nostrum consistorium introducere cogantur. Nulli ... ia deneganda victrici parti, si voluerit, secundum jam constitutum est, etiam præmature causam in- ... e: neque annali spatio expectato.

§. 3. Si tamen in (3) in sacro nostro consistorio lis ... ium ceperit, etiam si non fuerit in eodem die com- ..., tamen perpetuari eam concedimus: cum iniquum ... opter occupationes (4) florentissimi ordinis, quas ... nostræ pietatis ministeria habere noscitur, causas ... rnum deperire.

§. 4. Illud (5) etiam merito addendum huic legi cen- ..., ut si quis fatali die apud appellationis judicem ... luctus, sive ex parte una (6) sive cognitionaliter ... appellationis imponat (7) exordium; deinde relicta ... scedat, et in desidia reliquum tempus permaneat, ... nale tempus post inchoatam litem præterierit; victore ... sententiam ad effectum perducere valente, propter ... jam inchoatam, neque jam terminum accipere in- ... nte, cum appellatoris absentia eam finiri non facile ... dat: hujusmodi iniquitatem amputantes, cum ad- ... rius potest etiam minime præsente appellatore (8) li- ... xercere, quia hoc speciale privilegium ejus est, qui ... lationi examinandæ præsidet, posse et ex una parte ... n dirimere: jubemus eundem appellatorem, nisi ob- ... erit judicium, et causam usque ad finem peregerit, ... si per eum steterit, quo (9) minus omnia litis cer- ... a impleantur, appellatione defraudari, et senten- ... contra eum latam in suo robore durare, et ad ef- ... perduci, tanquam si ab initio minime fuerit pro- ... m: nisi ipse appellator evidentissimis probationi- ... (10) possit ostendere, se quidem summa ope nisum, ... se litem exercere; per (11) judicem autem stetisse, ... iam inexorabilem causam subsecutam, propter quam ... icere minime valuit. Tunc etenim aliud ei annale ... s indulgemus, quo effluente, et lite minime finem ... nte, cadere eum de appellatorio juvamine disponi- ... cum ei sit apertissima facultas et nostram adire ma- jestatem, et tarditatem (12) judicis in querelam deducere, et nostro beneficio perpotiri.

§. 5. Cui consentaneum est, ut et in sententiis omnium amplissimorum Præfectorum prætorio (13) ex divino oraculo retractandis (14) eadem observatio, quæ supra dicta est, post ingressum unius, vel utriusque partis tam propter absentiam personarum, quam propter statuta tempora teneat.

§. 6. Sin autem partes inter se scriptura interveniente paciscendum (15) esse crediderint, nemini parti licere ad provocationis auxilium pervenire, vel ullum fatale (16) observare: eorum pactionem firmam (17) esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu volumus pactis (18) litigantium mitigari. Dat. 15. Kal. Decembr. *Chalcedone*, Decio V. C. Cons. 529.

TIT. LXIV.
QUANDO PROVOCARE NON EST NECESSE (19).

De sententia lata contra res judicatas, a quibus appellatum non est.

1. Imp. Alexand. A. Apollinari, et aliis.

Latam (20) sententiam dicitis, quam ideo vires non habere contenditis, quod (21) contra (22) res prius judicatas, a quibus provocatum non est, lata sit. Cujus rei probationem si promptam habetis, etiam citra provocationis adminiculum, quod ita pronunciatum est, sententiæ auctoritatem non obtinebit. PP. 8. Kal. April. Alex. A. Cons. 223.

De sententia lata contra jus constitutionis, vel contra jus litigatoribus.

2. Idem A. Capitaneis.

Si cum inter te et aviam defuncti quæstio de successione esset, judex datus a Præside provinciæ pronunciavit (23) *potuisse* (24) *defunctum etiam minorem qua-*

(1) Epistolares, qui cancellarii. *l.* 8. *supr. de adsessoribus.*
(2) *l. ult.* §. 1. *supr. de appell.*
(3) Nov. 23. *c.* 2.
(4) Tempora quibus jus non redditur in consistorio principis, ... re non currunt.
(5) Novell. 93.
(6) *l.* 12. *supr. de legib. l.* 4. *infr. de accus. l.* 3. *infr. de* ... adde *Novell.* 49. *Novell.* 126. Cujac. 4. *obs.* 32. 20. *obs.* 11.
(7) Appellationis causa ob omissam in ea litis contestationem ... iatur, si modo in prima litis instantia contestata lis fuerit. ... enim litis contestationis durat post sententiam in causa ... ionis, neque per eam extinguitur aut suspenditur. Decius ... *per tuas* 58. *Extr. de appell.* Rota *decis.* 107. Guido Pa- ... *is.* 58. Bellamera *decis.* 697. Neque distinguitur, pars sit ... vel absens: ut si non necessaria sit litis contestatio in ... ppellationis parte absente, præsente sit necessaria: et ita ... m in Camera Spirensi refert Mynsing. 1. *observ.* 1.
(8) ... lque μονομερῶς *Nov.* 49. An appellationis processus vitietur ... sam litis contestationem, vid. Mynsing. 1. *obs.* 1.
(9) ... ite non contestata ad sententiam definitivam perveniri non ... *ut hic*, *Doctores in c. quoniam frequenter* 5. *Extr. ut* ... *contestata.* fallit in causa appellationis, nullitatis adnexa ... ioni, si actor judicium fugit, si officio judicis cogitur in ... riminali, si judicium non dirigitur adversus tertiam perso- ... i de libertate obtinenda agitur. *l.* 1. §. 2. *Supr. de adser-* ... n beneficiorum causis. *c.* 1. *de eo, qui missus in possess.* ... de Socin. *reg.* 239.
(10) Desertor excusatur causa cognita.
(11) Vide Cujac. *ad Novell.* 49. *et* 93.

(12) Tarditas sive mora judicis in querelam deduci potest.
(13) Statuta in causis appellationis, locum habent in causa supplicationis, interpositæ a Præfecto prætorio.
(14) Vide *l. pen. supr. de fide instrum.* vide Cujac. *ad Nov.* 82.
(15) Juri appellandi potest facto renunciari. *l.* 1. §. 3. *ff. a quibus appellari.* Pactum valet, ut dies fatales non observentur. *Synops. Basil. d. c.* 128. *in fin.*
(16) Potest conveniri; ne ullum fatale servetur.
(17) Imo est infirma. vide Roland. a Valle 1. *cons.* 39. *n.* 7. 28. 29.
(18) *l.* 43. *ff. de pact. l.* 25. *l.* 27. *ff. de reg. jur. l.* 1. *supr. fin. regundor.*
(19) Vid. *L.* 49. *D.* 8. In regno Galliæ hic titulus non servatur: quia necessaria est appellatio, etiam in casibus, ubi sententia est ipso jure nulla. Rebuff. *in proœm.* 1. *const. gloss.* 5. *n.* 90.
(20) Sententia si adversus aliam sententiam lata sit, ad eam rescindendam appellatio non est opus. *Synops. ibid. c.* 128. *in fin.*
(21) Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. h. t.*
(22) Una et eadem res non admittit contrarias sententias, id est, contra sententiam quæ in rem judicatam transiit, provocari non potest: et si pronunciatum fuerit, appellare non erit necesse. 29. *Ecl.* 1. *c.* 128. *in fin.* vide Oldend. *cap.* 21. *de sent. si contra rem judicatam iterum pronuncietur.*
(23) Sententia contra jus expresse lata, ipso jure non valet, *ut hic*, *et l. si expressim.* 19. *ff. de appellat.* Cujus sententiæ sedecim exceptiones vide apud Socin. *reg.* 354.
(24) Jure scil. et male, cum id contra leges sit. *l.* 5. *Infr. h. t. l.* 19. *ff. de appell. l.* 1. §. 2. *ff. quæ sent. sine appell.* Error juris in sententia expressus sententiam vitiat, facti non vitiat, ideoque appellandum est, vide Wurmser. 1. *pract.* 22. *c.* 12.

*

tuordecim annis testamentum facere, ac per hoc aviam potiorem esse: sententiam ejus contra tam manifesti juris formam datam nullas habere vires palam est: et ideo in hac specie nec provocationis auxilium necessarium fuit. Quod si, cum de ætate quæreretur, implesse defunctum (1) quartum decimum annum, et per hoc, *jure factum testamentum* pronunciavit, nec provocasti, aut post appellationis impletam causam destitisti: rem judicatam retractare non debes.

De Decurionatu, et Duumviratu.

3. Imp. Gordianus A. Ingenuo.

SI (ut proponis) suspensa apud Amplissimos judices cognitione provocationis, quam te ob id interposuisse dicis, quod Decurio (2) nominatus esses, ad Duumviratum vocatus es: manifestum est præjudicium futuræ (3) notioni memoratorum Judicum fieri non potuisse.

Si Magistratus dentur judices.

4. Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valer. C. Juliano.

CUm magistratus datos Judices, et (4) unum (5) ex his pronunciasse proponas: non videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia jure non teneat.

De multis.

5. Imppp. Carus, Carinus, et Numerianus AAA. Domitiano.

CErta ratione et fine (6) multare Præsides possunt. Quod si aliter, et contra (7) legis statutum modum provinciæ Præses multam vobis irrogaverit: dubium non est, id quod contra (8) jus gestum videtur, firmitatem non tenere, et sine appellatione posse rescindi. PP. Id. Januar. Caro, et Carino Conss. 283.

De die sententiæ.

6. Iidem AAA. Germano.

CUm non (9) eo die, quo Præses provinciæ præcepit, Judex ab eodem datus pronunciaverit, sed ductis diebus alieniore tempore sententiam dedisse pro... tur: ne ambages frustra interpositæ provocationis ... negotium protrahant, Præses provinciæ, superstitiosa ... pellatione submota, ex integro inter vos cognoscet.

De sententiis venalibus.

7. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Nicagoræ.

VEnales (10) sententias, quæ in mercedem a corruptis Judicibus (11) proferuntur, etiam citra interpositæ provocationis auxilium jam pridem a divis Principibus infirmas esse decretum est.

De Decurionatu.

8. Iidem AA. Constantino.

SI pater tuus, cum Decurio creareris, non (12) consensit, et decimum quintum annum ætatis agis, ... tus Præses provinciæ, si inhabilem (13) te ad eundem Decurionatus honorem esse perspexerit: quando hujusmodi ætati etiam prætermissa appellatione subveniatur, iniquam nominationem removebit.

De vacatione onerum, et munerum veteranis concessa.

9. Iidem AA. et CC. Rufinæ.

VEteranis (14), qui in legione, vel vexillatione militantes, post vicesima (15) stipendia honestam, vel causariam (16) missionem consequuti sunt; onerum, vel (17) munerum personalium vacationem concessimus. Hujusmodi autem indulgentiæ nostræ tenore remunerantes fidam (18) devotionem militum nostrorum, etiam provocandi necessitatem remisimus.

De condemnatione impensarum omissa.

10. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

OMnem honorem (19) salvum Judicibus reservantes ... quando una pars quasi læsa per definitivam eorum

(1) *l. 5. ff. qui testam.*

(2) Causa præjudicialis impedit electionem ad munera. vid. *Nov.* 134. *c.* 3. adde *l.* 7. §. 1. *ff. de decurionib.*

(3) Suspenso genere, suspenditur quælibet ejus species.

(4) Sententia ab uno ex pluribus delegatis lata, non valet, et nulla est. Quid si potestas ea facta est ipsis delegatis, ut alter sine altero posset judicare? Quid si qui sententiam non tulit, juret sibi non liquere? valere sententiam ab uno latam refert Socin. *reg.* 355.

(5) Tantum sine aliis. Pluribus simul delegatis, sententia non valet ab uno tantum lata. *l.* 39. *ff. de re judic.* vide Oldendorp. *c.* 12. *de sentent.*

(6) Judex ultra modum suæ jurisdictionis multare non potest. *l.* 20. *ff. de jurisd.* v. *Supr. de modo multarum.* Oldendorp. *c.* 29. *de sentent.*

(7) *l.* 2. *supr. h. t.*

(8) Quod contra jus geritur, firmitatem non habet. *c.* 64. *et* 82. *de reg. jur. in* 6.

(9) Non valet sententia lata per judicem delegatum extra delegationis tempus, *ut hic*, nisi consensu partium dies prorogatus fuerit. *l.* 2. §. 2. *ff. de judic.*

(10) Venalis sententia ipso jure nulla. vid. Old. *c.* 7. *de sent. et re jud. l. ult. supr. de pœna jud. qui male. l.* 15. *in fin. ff. de judic.* Quid si arbitraria sit sententia, hoc est, a compromissario lata? Quid si ab uno ex pluribus judicibus pecunia corrupto lata? valet. Socinus *reg.* 356.

(11) Quid si arbitro? paulo ante dixi.

(12) *l.* 1. *supr. ne filius pro patre. l.* 1. *supr. quod cum eo qui in aliena.*

(13) Minor ætate, vocatus ad decurionatum tutus est ipso jure sine appellatione: maxime si pater non consentit. *l.* 6. §. ... *ff. de decurionibus. l.* 2. *ff. de vacat. et excusat. mun. l.* 8. ... *de munerib. l.* 2. *in fin. ff. de jure immunit. l.* 2. *in fin. ff.* ... *regulis jur.*

(14) Veteranus habens immunitatem, vocatus ad munera personalia, non tenetur appellare. vid. *l. ult. Infr. de veteran.* ... *l.* 2. *infr. de re milit. l.* 8. §. 5. 6. *ff. de excusat. tut. l.* ... *infr. de his qui non implet. stipendiis.* Tacit. 1. Suidas 2. ... Cujac. 9. *obs.* 35.

(15) Vicesima stipendia militum. de quibus vide quæ scripsi *l.* 2. *Infr. de re milit.*

(16) *l.* 2. §. 2. *ff. de his qui notantur.*

(17) *Et*, Haloander.

(18) Fida devotio militum.

(19) Honor judici præstandus.

...iam, provocatione usa fuerit, interdicimus alteri ... quæ vicit (1), pro hoc tantummodo, quod ni... ... pro sumptibus (2) litis, vel detrimentis, vel ... quam oportuerat, jussa est, provocationem offer... ...um et ipsa decisionem litis recte factam esse confi... : Judicibus scilicet, sive florentissimis proceribus ... nostri palatii, sive his quibus pro minore litium ...tione consultationes delegantur, (si perspexerint ... ...ndum (3) esse victorem sumptuum perceptione) ... sine provocatione ejus, hoc statuentibus, et justam ...lem sumptuum quantitatem definientibus. Sed nec ... ne consultationis introducendæ victori provocare ...limus: cum et priscis legibus liceat ei et sine pro...onis auxilio eandem consultationem differente suo ...rio introducere: et nos ei nihilominus hoc permit..., injuriam ex supervacua provocatione judicibus ...rohibentes. Dat. 7. Id. April. *Constantinop.* DECIO CONS. 529.

TIT. LXV.

QUORUM APPELLATIONES NON (4) RECIPIUNTUR (5).

De absente per contumaciam.

1. Imp. ANTONINUS A. Sabino.

...s, qui per contumaciam (6) absens, cum [ad] ...gendam causam vocatus esset, condemnatus est ne...prius summatim perscrutato, appellatio recipi non ... PP. Non. Jul. ANTONINO A. IV. et BALBINO ... 214.

De criminibus.

... Impp. CONSTANTIUS, et CONSTANS, AA. ad Hieroclem Consularem Syriæ Cœles.

...servare (7) curabis, Ne quis homicidarum, venefi...corum, maleficorum (8), adulterorum, itemque ...um, qui manifestam violentiam commiserunt,] ar...tis (9) convictus (10), testibus superatus, voce etiam propria vitium scelusque confessus (11) audiatur appellans. Sicut enim hoc observari disposuimus; ita æquum est testibus productis, instrumentisque prolatis, aliisque argumentis præstitis, si sententia contra eum lata sit, et ipse, qui condemnatus est, aut minime voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus, contra se aliquid dixerit, provocandi licentiam ei non denegari. Dat. 5. Idib. Decemb. LEONTIO et SALUSTIO CONSS. 344.

De officialibus.

3. Impp. VALENTINIANUS et VALENS AA. ad Modestum P. P.

NUlli (12) Officialium *a sententia proprii judicis* provocatio tribuatur: nisi (13) in tantum negotio, quod ratione civili super patrimonio forte apud proprium Judicem inchoaverit: scilicet ut in eo tantum negotio a sententia ejus, cui paret, Judicis, quisquis velit Officialis appellet: quod per procuratorem etiam (14) persequi jure tribuitur. Dat. 4. Id. Jun. *Cyzici*, VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

De causa fisci, vel principis.

4. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS, et GRATIANUS, AAA. ad Olybrium P. V.

ABstinendum (15) prorsus [ab] appellatione sancimus, quoties fiscalis (16) calculi satisfactio postulatur, aut tributariæ functionis solenne munus exposcitur, aut publici, vel etiam privati (dummodo evidentis atque convicti (17)) redhibitio debiti flagitatur: [ut] necessario in contumacem (18) vigor judiciarius excitetur. PP. Romæ, 15. Kalend. Septembr. VALENTINIANO et VALENTE II. AA. CONSS. 368.

5. Imppp. VALENS, GRATIANUS et VALENTINIANUS, AAA. ad Thalassium Proconsulem Africæ.

De executione sententiæ.

AB (19) executione appellari non posse, satis et jure et constitutionibus cautum est: nisi forte executor

(1) Victor, victo appellante, necesse non habet et ipse appel... ...b hanc unam causam, quod videlicet nulla, vel minor ex... ...m litis, et detrimentorum ratio habita sit, quoniam hoc ... judicis, ad quem victus appellavit, suppleri potest.

(2) *supr. de fructibus et litium expensis.*

(3) Judici appellationis data licentia est, appellantem in sum... ...m condemnatum, condemnandi. *l.* 39. *vers. sancimus.* ...*c appellat.*

(4) ... 11. *C. Theodos.* 36. dixi *L.* 49. *D.* 5.

(5) Hic titulus rarius in Gallia servatur: cum omni appellatio... ...pter superioris reverentiam, deferatur: nisi sententia, ex ...tione regia executioni mandari possit, non obstante provo... *gloss.* §. 1. *versic. injusta. de frivolis appellat. in Prag...buff. in proœm. const. gloss.* 3. *num.* 99. Bugnon. *in le...brogat. duobus locis.*

(6) Contumax non auditur appellans. *l.* 4. *in fin. infr. h. t.* ... §. 2. *supr. de judiciis. Novell.* 82. *cap.* 5. *in fin.*

(7) ... 7. *Cod. Theod. h. t.*

(8) Legem hanc repetit Ludovicus Carrerius. Vide Gutherium 3. ...*esol. c.* 8. *n.* 5. et Menchacam *illustr. controvers. c.* 41. Mod.

(9) Convincendorum reorum tres modi, argumenta, testes, ...o.

(10) Convictus et sponte confessus non appellat. Convictus non ...us: aut confessus quidem, sed vi tormentorum appellat. ... *ff. de verb. significat.*

(11) Confessus non appellat. *Goth.* Vide Zanger. *de Tortur. reorum cap.* 5. *num.* 72. Estque hæc lex canonizata *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans. Usum hujus l. vid. apud Grœneweg. *de legib. abrogat. hic.* S. L.

(12) *l.* 17. *C. Th. h. t.*

(13) Officialis delicti in officio suo commissi a suo judice condemnatus non appellat, *ut hic.* Quid si in causa rei suæ sive patrimonii sui damnatus sit? potest appellare. *ut hic.*

(14) Adde *l.* 2. *supr. de procurat. l.* 10. *supr. de appellat.* vide *l.* 1. *ff. an per alium causæ appellat.*

(15) *l.* 19. *C. Theod. h. t.*

(16) In causa fiscali condemnatus non appellat. adde *l.* 8. *in fin. infr. h. t.*

(17) Convictus non est qui negat, nisi contrarium probetur. v. Mynsing. 4. *obs.* 50.

(18) *l.* 1. *supr. h. t.*

(19) Ab executione et executore, nisi modum excedat, non appellatur. *l.* 25. *C. Th. h. t.* Symmachus 1. *epist.* 25. *l.* 21. *supr. de appell. l. ab executore.* 4. *ff. de appell.* vide Roland. a Valle 1. *cons.* 43. *n.* 5. Wurms. 1. *pract.* 24. *c.* 10. adde quæ dixi ad *l.* 2. *supr. de episc. audient.* Quid si executionis ipsius injuria reparari non potest, nisi appelletur? Quid si non executio, sed interlocutoria sit, quæ vim definitivæ habeat? Quid si nulla definitiva post speretur? Quid si judex ab interlocutoria appellari permittat? Quid si pronunciatio de exequendo nuda sit? appellari posse notat Socin. *reg.* 26.

sententiæ modum judicationis excedat. A quo si fuerit appellatum, executione suspensa decernendum putamus, ut si res mobilis (1) est, ad quam restituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione suscepta, possessori res eadem detrahatur, et [sequestro (2)] idoneo collocetur reddenda ei parti, pro qua sacer cognitor judicaverit. † Quod si de possessione, vel de fundis executio [cessaverit,] et eam suspenderit provocatio, fructus omnes, qui tempore interpositæ provocationis capti, vel postea nati erunt, in deposito (3) collocentur, jure fundi penes eum, qui appellaverit, constituto. † Sciant autem provocatores, se vel ab executione appellantes, vel ab articulo (4), si eos perperam (5) intentionem cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta (6) librarum argenti animadversione multandos. Dat. 3. Kalend. Febr. *Trev.* VALENTE VI. et VALENTINIANO II. AA. CONSS. 378.

De testamentis aperiendis, et de heredibus in possessionem mittendis.

6. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. ad Hypatium P. V.

QUisquis (7) ne voluntas defuncti (8) testamento scripta reseretur (9), vel ne hi, quos scriptos patuerit heredes (10), [in possessionem (11) mittantur,] ausus fuerit provocare, interpositamque appellationem is, cujus de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit, viginti librarum argenti (12) multa et litigatorem, qui tam importune (13) appellaverit, et judicem, qui tam ignavam (14) conniventiam (15) adhibuerit, involvat. Datum Non. April. *Trev.* AUSONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

De Discussore et Rationali.

7. Iidem AA. et ARCAD. ad Pelagium Com... rerum privatarum.

ANte (16) sententiæ tempus, et ordinem (17) ... nec (18) a Discussore (19), nec a Rati... lari liceat. Dat. 15. Kal. Mart. *Mediol.* ARCAD... BAUTONE CONSS. 385.

De publico debitore.

8. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. Com... rerum privatarum.

ET (20) publicarum necessitatum, et privati ... poscit utilitas, ne commoda, quæ dom... debentur, callidis debitorum (21) artibus ... Quamobrem appellatione eorum rejecta, qui ... nifesteque convicti sunt: hoc observari præcepti ... auctoritate censemus, ut ei quem constiterit esse ... cum (22) debitorem, appellationis beneficium den... Dat. 3. (23) August. *Med.* ARCADIO IV. et HON... AA. CONSS. 396.

TIT. LXVI.

SI PENDENTE (24) APPELLATIONE MORS ... INTERVENERIT.

Instantia causæ appellationis transit ad heredem. Bart.

1. Imp. ALEXAND. A. Juliano.

ETiam post mortem ejus, qui (26) appellavit, ... est heredibus ejus, vel reddere causam provoca...

(1) In executionibus, res mobilis (si ab executoris injuria appellatur) non traditur actori, sed apud tertium deponitur: immobilis vero fructus sequestrantur.

(2) Dixi *supr.* de sequestratione.

(3) Ἐν μέσῳ τοῦ δικαίου Græci: his adde *l. ult. supr. quibus ad libert. proclam.* v. Cujac. 12. *observ.* 6. Paul. 5. *sentent.* 36. §. 1. si possessor condemnatus appellaverit, fructus sequestrantur. Symmachus in epistolis, *Constitutionis memor sequestravi mobilia, fructusque percepi, ne abutantur indebitis.* Quid si petitor sive actor appellaverit? non ita fit, nisi fructus populitentur ab adversario. *l. Imperatores.* 21. §. *ult. ff. de appellationib.*

(4) Id est, interlocutione. Jure canonico a quacunque interlocutione ex causa appellari potest. *can. Non ita* 2. *q.* 6. eoque jure utimur.

(5) Pœna injusti appellatoris quinquaginta argenti libræ. *l.* 10. *l.* 25. *C. Theod. l.* 6. §. 4. *supr. de appellat.* adde Wurms. 1. *pract.* 24.

(6) *d. l.* 10. *d. l.* 25.

(7) Appellari non potest ab iniquo statuto, licet a sententia dicta ex hujusmodi statuto appellare liceat. Bald. *hic, et in cap. cessante. extr. de appellat.* Soc. *reg.* 20.

(8) *Diem functi*, *l.* 26. *Cod. Theod. h. t.*

(9) *l.* 26. *C. Theod. h. t. ne testamentum refeietur et aperiatur*, *l. ult. ff. de appell. recip.*

(10) *Edicti per D. Adrianum conditi beneficium consequantur, ausus fuerit etc.* et ita scriptum est in *d. l.* 26. de hoc edicto vide *l.* 2. *supr. de edicto D. Had. l. ult. supr. de codic.*

(11) Ne scriptus heres in possessionem mittatur, non appellatur: et punitur tam appellans, quam appellationi deferens. vide *l. unic. Infr. si de momentanea possessione.* vide Wurms. 1. *pract.* 24. *cap.* 12.

(12) *Auri*, *d. l.* 26.

(13) *Importuna appellatio, ut hic, callida, l. ult. infr. h. t. moratoria. l.* 1. *C. Theod. h. t. superstitiosa*, *l.* 42. *C. Theod. de appellat.*

(14) *Ignave*, *d. l.* 26.

(15) *Cohibentiam*, *d. l.* 26.

(16) *Ante certum sententiæ etc. l.* 29. *Cod. Theod. h.* ... ἀποφάσεως. 9. *Ecl.* 1. *c.* 78. adde *l.* 6. §. 3. *supr. de* ... vide Mynsing. 4. *obs.* 43.

(17) Appellari a sententia interlocutoria jure civili ... hinc colligunt, ut ex *l. ante.* 2. *ff. de appell. recipiend.* ... appelletur a carcere vel a quæstione, vel ab excommu... vel a cæteris denique omnibus quæ citra appellationem ... non possunt, aut sane nonnisi difficulter reparari ... censent, quoties interlocutoria ad negotium principale et ... tiam negotii refertur: aut si judex actorum copiam ... *supr. ut lite pendente.* Idem etiam putant, si exc... sententia rejecta fuerit. *l.* 1. §. *si quis tutor.* 1. *ff.* q... *pellandum*: ut et si sententia super legitimatione persona... judex fidejussorem idoneum esse pronunciavit. *l. arbitr...* *satisdare*, si minori sine curatore solvi jubeat. *l. ait præ...* §. 2. *vers. permittitur, ff. de minorib.* aut probationes ... vel deneget; si interlocutoria executionem meretur: si ... lata in causa momentaneæ possessionis sit. Bart. *hic.* vide ... zium *reg.* 54.

(18) Imo licet ab interlocutoria appellare. *l.* 2. *ff de* ... *recip.* Goth. Et jure Canonico ante definitivam permitti... latio. *cap. ut debitas.* 59. *et cap. cum causam.* 62. *et* ... *de Appell.* Adde Concil. Trident. *sess.* 24. *cap.* 20. et ... *cap.* 1. *De Reformatione.* Ans.

(19) *l.* 26. *supr. de appell.* vide *l. ult. infr. de disc...* *lib.* 10. *tit.* 30.

(20) *l.* 32. *C. Theod. h. t.*

(21) Publicus debitor, manifeste convictus non appellat

(22) Adde *l.* 4. *supr. h. t.*

(23) *Dat.* 4. *Id. Aug. C. Theod.*

(24) *L.* 11. *C. Th.* 35. Dixi ad *L.* 49. *D.* 13. *l.* 2 *ff* ... *sent. sine appellat.*

(25) Ejus qui appellavit, scil. vel ejus contra quem appell... vel hominis controversi.

(26) Omnis instantia appellationis transit ad appellatoris ... des. Appellans tenetur heredes appellati ci are: at non e ... vid. Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 6. *num.* 97.

statis acquiescere. PP. 3. Non. Decembr. Ale-
... ons. 223.

2. Idem A. Marcellinæ.

... qui requirendus (1) annotatus appellavit, et ... actam causam mortuus est, bona (2) ad suc... pertinere, Parentibus meis placuit. PP. 3. Non. ... Alex. Cons. 223.

... ressa ademptio bonorum morte appellantis non perimitur: secus in tacita. Bald.

3. Idem A. Ulpio.

... qui ademptis bonis in exilium datus est, appel... rit, ac pendente provocatione defunctus est: quam... en in persona ejus evanuerit, tamen causam bo... gi oportet. Nam multum (3) interest, utrum ... pœna irrogata bona reo quoque adimat, quo ... rte ejus extincto crimine, nulla quæstio superesse ... an vero non ex damnatione [capitis,] sed spe... æsidis sententia bona auferantur: tunc etenim ... reo, sola capitis causa perimitur, bonorum re... quæstione. PP. 6. Id. Mart. Modesto et Probo ... 229.

... appellationis interpositæ a muneris nominatione morte appellantis expirat. Paul. de Castr.

4. Imp. Gordianus A. Alexandro.

... er tuus ad Decurionatum (4) evocatus appella... em interposuit, eaque pendente concessit in fa... onoris ejus quæstio morte finita est.

... noriatur ancilla petita cum peculio: durat tamen causa appellationis propter peculium. Paul. de Castr.

5. Idem A. Felici.

... ivis ancilla (5), de cujus dominio disceptaba... , et a Rectore provinciæ contra te jus dictatum ... in fatum concesserit: tamen cum appellationem ... re interpositam fuisse, et in numero (6) cogni-tionum pendere proponas, ea provocatio suo ordine (7) propter peculium ancillæ audiri debet.

Ultra tempus, quod datur ad prosequendam appellationem, dantur heredi appellantis quator menses.
Paul. de Castr.

6. Imp. Constantinus A. ad Bassum Præf. urbi post alia.

Si (8) unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione (9) defunctus sit, non residuum tantum temporis heredes ejus habeant, sed etiam alios quatuor (10) menses. Sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, post lapsum ejus temporis quatuor (11) mensium numerabitur [spatium:] ne ignorantes negotium, vel etiam super adeunda hereditate dubitantes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis affici compellantur. PP. 13. Kalend. Jun. *Sirmii*, Crispo II. et Constantino II. CC. Conss. 321.

TIT. LXVII.
DE HIS, QUI PER (12) METUM JUDICIS NON APPELLARUNT.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Dorophani.

Si contra te jure pronunciatum est, nec appellationis auxilium imploratum est, intelligis acquiescere te statutis oportere. In sacro (13) enim comitatu nostro timere nihil potuisti. S. 15. Kal. Jun. *Philippopoli*, AA. Conss.

Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur sententiæ acquiescere. Paul. de Castr.

2. Imp. Julianus A. Geminiano (14).

His (15), qui tempore competenti non appellant, redintegrandæ audientiæ facultas denegetur. Omnes igitur, qui contra Præfectos urbi, [Magistros officiorum,] vel Magistros militum, seu Proconsules, seu Comites (16), seu Præfectos Orientis, [seu Vicarios Augustales,] vel alium judicem sub (17) specie formidinis provocationem non arbitrantur interponendam, a revocanda lite repellantur (18). † Qui vero vim sustinuerunt, contestatione (19)

... dnotatio inter reos non est condemnatio: et tamen ab ea ... r. vid. *l.* 6. *infr. de accusat.*
... ona adnotati inter reos mortui pendente appellatione trans... heredem defuncti, non ad fiscum.
... ortui pendente appellatione crimen morte extinguitur. ... æstio bonorum ejus? utique: nisi nominatim bona ei ... empta. Expressa ademptio bonorum morte appellantis non ... , secus si tacita. adde *l. ult. infr. si reus vel accusator* ... *uerit. l. unic. ff. si pendente appellat. l.* 9. *in fin. ff.* ... *sci.*
... ausa appellationis interpositæ honore, vel munere delato, ... tur.
... ortua ancilla pendente appellatione, licet quæstio pro... ejus evanuerit, durat tamen lis peculii ejus, *ut hic*, ut ... , et partus et stipulationes de evictione. *l.* 16. *ff. de rei* ... e *l.* 3. *supr. ne de statu defunct.*
... numero cognitionum pendet appellatio, nondum re judi... ppellatione: quemadmodum et *rei* ipsi *pendere* dicuntur ... rimine liberati.
... est, servato ordine introductionum.
... ppellantium uno defuncto, heredes ejus quatuor alios men... t. Nam de hereditate adeunda deliberare possunt, ac de... vel accipere et exercere appellationem, vel non accipere, ... *ynops. Basil.* 9. *tit.* 1. *cap.* 148.

(9) *l.* 5. *supr. de appellat.*
(10) Vid. *l.* 29. *ff. de re jud.*
(11) Ultra tempus concessum appellanti ad exercendam appellationem, heres ejus quatuor menses habet, qui non currunt ex morte defuncti: sed ex quo finitum est tempus heredi deliberandi causa datum. vide omnino ad hanc constitutionem Cujac. c. 16. *de præscript. vers. Quintum est, ubi de temporib. exequentæ et agendæ appellationis.*
(12) *L.* 11. *C. Theod.* 34. *propter*, Hal.
(13) Ubi princeps, ibi securitas: ibi etiam cessat justi timoris præsumptio. *l. ult. supr. quod metus causa.*
(14) *Ad Germanianum*, *l.* 30. *C. Theod. de appellat.*
(15) *l.* 30. *C. Theod. de appellat.*
(16) Metathesis, ita legendum est, Comites Orientis, seu præfectos Augustales, seu vicarios vel alium judicem. *d. l.* 30. vid. Cuj. 8. *obs.* 21.
(17) Qui vano timore non appellat, sententiæ videtur acquiescere.
(18) Adde *ex d. l.* 30. *Nobis enim moderantibus rempublicam, nullus audebit judex provocationis perfugium jurgantibus denegare.*
(19) Qui justo metu ductus non appellat, intra tempora appellationis coram notario protestari debet, per se non stare quominus appellet. Hujusmodi protestatio vim habet appellationis legitimæ. vide Mynsing. 4. *observ.* 44. 45.

publice proposita, intra dies videlicet legitimos, quibus appellari (1) licet, causas appellationis evidenti affirmatione distinguant: ut hoc facto tanquam interposita appellatione iisdem æquitatis adminicula tribuantur. Emissa 15. Kal. Jul. (2) MAMERTINO et NEVITA CONSS. 362.

TIT. LXVIII.
SI UNUS EX PLURIBUS APPELLAVERIT (3).

Ubi est defensio communis, et eadem ratio vincendi, appellatio unius omnibus prodest, sed restitutio minoris non suffragatur majori. Bald.

1. Imp. ALEX. A. Licinio.

SI judici probatum fuerit, unam (4) eandemque condemnationem eorum quoque, quorum appellatio justa pronunciata est, fuisse, nec diversitate factorum separationem accipere, emolumentum victoriæ secundum ea, quæ [sæpe] constituta sunt, ad te quoque, [qui nec provocasti] pertinere non ignorabit. PP. Kal. 14. Septembr. 2. *

2. Idem A. Sereno.

SI in una (5) eademque causa unus appellaverit, ejusque justa appellatio pronunciata est: ei quoque prodest (6), qui non appellaverit. Quod si ætatis auxilio unus contra sententiam restitutionem impetraverit, majori, qui suo jure non appellaverit, hoc rescriptum non prodest.

TIT. LXIX.
SI DE MOMENTANEA (7) POSSESSIONE FUERIT APPELLATUM (8).

Sententia lata in possessorio etiam appellatione interposita, statim sortitur effectum: ita tamen possessio reformatur ut quæstio proprietatis integra servetur. Bald.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA ad Eusignium P. P.

CUm (9) de possessione (10), et [ejus] ... causa dicitur, etsi (11) appellatio interposita ... tamen lata sententia sortitur effectum. Ita tamen possessionis reformationem (12) fieri oportet, ut integra proprietatis causa servetur. Dat. 14. Kal. Decemb. ... diolan. HONOR. N. P. et EVODIO, CONSS. 386.

TIT. LXX.
NE LICEAT IN UNA EADEMQUE CAUSA ... TIO (13) PROVOCARE (14), VEL POST DUAS (15) ... TENTIAS JUDICUM, QUAS DEFINITIO PRÆFECTOR... BORAVERIT, EAS RETRACTARE.

Qui succubuit in duplici appellatione, non potest ... appellare super eisdem articulis, et etiam ... supplicare. Bart.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis in quacunque lite iterum provocaverit, ... ceat ei tertio (16) in eadem lite super iisdem ... lis provocatione uti, vel sententias excellentiss... Præfectorum prætorio retractare (17): licentia ... tigatoribus, arbitro dato, ipsius audientiam qui (18) dedit, ante (19) litem contestatam invocare: et hu... di petitione minime provocationis vim obtinente.

TIT. LXXI.
QUI (20) BONIS (21) CEDERE (22) POSSUN...

De effectu cessionis.

1. Imp. ALEX. A. Irenæo.

QUi bonis cesserint, nisi (23) solidum creditor ...

(1) *Appellare*, *d. l.* 30.
(2) *Jun. d. l.* 30.
(3) Et obtinuerit in causa appellationis, ejus victoria correo prodest.
(4) *l.* 2. *infr. h. t. l.* 10. §. 2. *ff. de appellat. l.* 1. *supr. de divers. rescript.*
(5) *l.* 1. *supr. h. t.* Goth. Totum hunc et seq. tit. Gratianus refert in *can.* 41. *caus.* 2. *q.* 6. Ans.
(6) In Gallia non prodest. Nam quilibet tenetur appellare. vid. Rebuff. *in proœmio constit. gloss.* 5. *num.* 98.
(7) *Momentaria*, Hal. *si de momento fuerit appellatum*, *L.* 11. *C. Theod.* 37. Momentum est celeris reformatio, et restitutio possessionis per vim, aut alio modo ablatæ, aut interpellatæ. vid. Isid. 5. *Etymol.* adde *l.* 8. *infr. unde vi.*
(8) Possuntne judices de causa proprietatis et possessionis simul cognoscere? possunt, si casus ita tulerit, non tamen coguntur. vid. Cujac. 2. *observ.* 35.
(9) *l. un. C. Th. h. t.*
(10) Mitti in possessionem si quis velit, contradictorem in jus vocare cogitur: qui si compareat, et missionis tempore expulsus non appellaverit, ad contradicendum postea non admittitur, *ut hic.* de quo vide Socinum *reg.* 163.
(11) Ita celeris est momenti reformatio, *l.* 14. *infr. de agricolis, et censit. lib.* 11. *tit.* 47. ut appellatione retardari non possit. Symmachus 1. *epist.* In causis quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi non oportet. A sententia, quæ causam possessionis dirimit, non licet appellare; ne quod beneficio celeritatis inventum est, subdatur injuriis tarditatis. *l.* 22. *Cod. Theod. quorum appellationes.* Hodie jure canonico appellari potest a possessione *cap. cum ad sedem.* 15. *Extr. de restit. spoliat.* vid. Wurmserum 1. *practic.* 24. *obs.* 12. Sic appellare licet a causa momentaneæ possessionis, ubi notoria est injustitia: sed et injuria per sententiam illata reparari non potest: quoties melior est causa possidentis (ut in turpi causa) ubi missio facta est ex secundo decreto: ubi sententia super fructibus et eo quod interest lata. vide Socinum *reg.* 18. in Gallia sententia possessorii (*recredentiam* vocant) executioni mandari potest, non obstante appellatione. Imbert. *in Enchirid. in versic. Un mineur.* Rebuff. *in proœm. const. gloss.* 5. *n.* 101. Goth. Intellectum hujus *l.* vid. ... delant. *decis. Ultraject.* 10. *n.* 7. Cujac. 1. *obs. c.* 20. ...
(12) Reformari id dicitur quod restituitur.
(13) Titulus ita conceptus est in Codice Theodosiano, *D... sessione ab eo, qui bis provocaverit, transferenda, l.* 11. ... adde *l.* 122. §. 5. *ff. de verb. oblig. Nov.* 82. *c.* 5.
(14) In eodem articulo scilicet. vid. Wurmserum 1. *pract.* ...
(15) Veluti si appellavero a duumviro ad præsidem, ... ad præfectum urbi.
(16) Appellare tertio in una eademque causa non licet, ... Quid si judex secundus appellationis reum expensis ... tio appellare posse refert Angelus *hic.* Quid si ... tertio, quartove appelletur? id permitti notat Bartolus *h.* ... Socinum *reg.* 328.
(17) Retractatio est pro appellatione.
(18) A sententia judicis dati appellatur ad eum qui ded... *ff. quis et a quo appell.*
(19) Recusatio judicis non est appellatio.
(20) An fœmina bonis cedere potest? vid. *l.* 7. *infr. h. t.* An ecclesia, minor, obligatus ad factum, mercator qui foro cedit, heres qui non confecit inventarium, debitor nulla molestia creditoribus affectus, excommunicatus, subditus ob vectigalia collectas non solutas: Doctor, miles, obligatus in specie ... Si creditorem habeat pauperiorem: spoliatus bonis in ... propter bellum: bannitus bonis restitutus: Debitor dives ... mnatus pro delicto, vide apud Martin. Brunum *tract. de cessione bonor.* 4. *q.* 1. ubi alias quoque quæstiones proponit. adde ... *reg.* 46. ubi sedecim casus enumerat in quibus cessio bonorum non admittitur.
(21) *Qui bonis ex lege Julia cedere possunt,* 4. *Cod. Theod.* ... legis Juliæ meminit *lex* 4. *infr. h. t.*
(22) Dixi *L.* 42. *D.* 3. *Novell.* 135.
(23) Qui bonis cedit, debito ipso non liberatur ipso jure ... solo carcere: potest enim rursus a creditoribus conveniri ... *ff. h. t. Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex tit.* 5. *c.* 8. Quid, teneturne tantum quatenus facere possit? tenetur. §. *cum eo quo quis ... Inst. de act.* Excipe quatuor casus de quibus vide Socin. *reg.* ...

...ri, non sunt liberati. In eo enim tantummodo hoc be...cium eis prodest, ne judicati detrahantur in carce...e (1). PP. 12. Kal. Decemb. Maximo II. et Æliano ...s. 224.

De eo, qui solvere paratus est.

2. Impp. Philippus A. et Philippus C. Abascanto.

Si quantitatem, quam licet Reipublicæ condemnatus ...ebebas, inferre paratus es: frustra vereris, ne (2) ...um (3) *bonorum cessionis* temere a te prolatum, pri... te necdum (4) distractis (5) facultatibus, juris ...ibus possit. PP. 13. Kalend. Februar. Philippo A. ...tiano (6) Conss. 246.

Si pater bonis cesserit.

...pp. Valerianus, et Gallienus, et Valerianus, Nobilissimus Cæsar AA. Juliano Lenissæ.

S... pater (7) tuus bonis cessit propter onera civilia (8), ...sius facultates oportet inquiri: non patrimonium, ... tibi emancipato quæsitum dicis, inquietari. Quod ut ... implorare æquitatem Præsidis debes.

De provinciis et de effectu cessionis.

4. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Chiloni.

...is Juliæ (9) de bonis cedendis beneficium, con...itutionibus Divorum nostrorum Parentum ad pro... porrectum esse, ut cessio bonorum admittatur, ... est: non tamen creditoribus sua (10) auctoritate ...e hæc bona, et jure dominii detinere; sed vendi...(11) remedio, quatenus (12) substantia patitur, in...iti suæ consulere permissum est. Cum itaque con...is rationem res jure (13) dominii teneas ejus, qui ...essit, te creditorem dicens, longi (14) temporis præ...ne petitorem submoveri non posse manifestum est. ... non bonis eum cessisse, sed res suas in (15) solu...i dedisse monstretur, Præses provinciæ poterit de ...ate tibi accommodare notionem.

De muneribus et honoribus.

5. Iidem AA. et CC. Myroni.

PRopter (16) honorem municipalem, vel munus (17), bonis cedentium invidiosam admitti cessionem minime convenit: sed his obnoxios pro modo substantiæ fungi.

De professione.

6. Imp. Theodos. A. [apud acta] dixit.

IN (18) omni cessione [bonorum,] ex qualibet causa facienda, scrupulositate (19) priorum legum explosa, professio (20) sola quærenda est.

§. 1. *Idem* dixit, in omni cessione sufficit voluntatis sola professio. Dat. Kalend. Maji, Honor. N. P. et Euodio Conss. 386.

De filiisfamilias.

7. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

CUm et filiifamilias (21) possint habere substantias, quæ patribus acquiri vetitæ sunt, necnon peculium (22), vel castrense, vel quod patre volente possident; quare cessio bonorum eis deneganda sit? cum et [si] nihil in suo censu hi, qui in potestate parentum sunt, habeant: tamen ne patiantur injuriam, debet bonorum cessio admitti. Si enim et paterfamilias admittendus est propter injuriarum timorem ad cessionis (23) flebile veniens adjutorium, quare filiisfamilias utriusque (24) sexus hoc jus denegamus? cum apertissimi juris est, et inter patresfamilias et inter alieno juri subjectos, si quid postea (25) eis pinguius accesserit; hoc iterum usque ad modum debiti posse a creditoribus legitimo modo avelli. Dat. 10. Kal. Mart. *Constantinop.* post Consulat. Lampad. et Orestis, VV. CC. 531.

Si quidam ex creditoribus inducias dare et alii cessionem bonorum accipere velint.

8. Idem A. Joanni P. P.

CUm (26) solito more a nostra majestate petitur, *Ut ad miserabile* (27) *cessionis bonorum homines veniant auxilium, et electio detur creditoribus, vel quinquenna-*

...) ...incula et verbera proposita erant iis, qui creditoribus ... non facerent, *ut hic. et l. ult. infr. l. 1. Cod. Theod.* ... quæ scripsi ad leges 12. Tab. *tit. de hered. ab intest. in fin.*
...) ...onorum facta cessio, si res adhuc est integra, revocari ... 3. *l.* 5. *ff. h. t. l.* 8. *infr. de distract. pign.* Pœnitere ... rebus adhuc integris.
... ...lde *l.* 7. *ff. ad l. Jul. majest.*
... est, re integra.
... ...i cedit bonis, distractionem bonorum patitur. *l.* 3. *l.* 5. ... 11. *supr. ex quib. caus. infam.* adde *Novell.* 135. ... §. 12. *Tab. lib.* 2. *tit.* 20. §. 27.
... Titiano.
... ...ssio bonorum facta a patre, ad bona liberorum ejus ... litur.
...) ...bitor principis, bonis potest cedere, *ut hic, et l.* 2. ... *supr. h. t.*
... ...ge Julia beneficium bonorum cessionis introductum. *Cod.* ... *t.* vid. Alciat. 2. *Parerg.* 4.
...) ...ta bonorum cessione, creditores bona debitoris autori...re dominii detinere non possunt.
...) ...lice scilicet.
...) ... est, si modo res propria debitoris fuerit.
... ... *infr. tit. proxim.*
... ...IV.

(14) Vid. *l.* 31. *ff. de usurpat.*
(15) Debitoris bona creditoribus in solutum dari possunt.
(16) Facit *l.* 12. *in fin. supr. de episc. et cleric. l.* 17. *supr. de rescind. vend. l.* 16. *ff. de munerib. l.* 19. *infr. de excus. munerum.*
(17) Evitandum scilicet.
(18) *l.* 2. *Cod. Theod.*
(19) Videtur cessio bonorum olim facta solennibus verbis.
(20) Nuda voluntas, *d. l.* 2. *l. ult. ff. h. t.* vid. Fornerium 2. *select.* 27.
(21) *Filiusfamilias possit. Hal.* Etiam filiifamilias bonis possunt cedere.
(22) Vid. Cuj. 13. *obs.* 18.
(23) Cessionis bonorum flebile auxilium est.
(24) Cedere bonis mulier potest. vid. Matthæum Brunum *tract. cess.* 4. *quæst.* 1. Quid Ecclesia? potest quoque. *Nov. ut determinetur.* 11. §. *si quis autem.*
(25) *l.* 4. 6. 7. *ff. h. t. l.* 3. *infr. tit. prox.* §. *ult. Inst. de act.*
(26) Si creditorum alii dilationem dare debitori volunt ea lege, ne cedat bonis et integrum solvat: alii præsentem bonorum cessionem admittunt: qui potiores? Numerus creditorum inspicitur.
(27) Miserabile bonorum cessionis auxilium.

le (1) *spatium eis indulgere*, *vel bonorum accipere cessionem*, *salva* (2) *eorum videlicet existimatione*, *et omni corporali cruciatu semoto* (3) *:* quotidie dubitabatur, si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias, alii autem jam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint? In tali itaque dubitatione nemini putamus esse ambiguum, quod sentimus, et quod humaniorem sententiam (4) pro duriore eligimus, et sancimus, ut vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum causa judicetur.

† Et si quidem unus creditor aliis omnibus gravior (5) in summa debiti inveniatur, ut omnibus in unum coadunatis, et debitis eorum computatis, ipse alios antecellat: ipsius sententia obtineat, sive indulgere tempus, sive cessionem accipere desiderat. Si vero plures quidem sint creditores, ex diversis autem quantitatibus: etiam nunc ampliori debiti cumulus minori summæ præferatur, sive par, sive discrepans numerus est creditorum: cum non ex frequentissimo ordine fœneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. Pari autem quantitate debiti inventa, dispari vero creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita ut quod pluribus (6) placeat, hoc statuatur. Sin vero undique æqualitas emergat tam debiti, quam numeri creditorum, tunc eos anteponi, qui ad humaniorem (7) declinant sententiam, non cessionem exigentes, sed inducias: Nulla quidem differentia inter hypothecarios, et alios creditores quantum ad hanc electionem (8) observanda; in rebus autem officio Judicis partiendis, suam vim singulis creditoribus habentibus, quam eis legum præstabit regula: Nullo præjudicio creditorum cuiquam ex quinquennii dilatione circa temporalem (9) præscriptionem generando.

TIT. LXXII.
DE BONIS (10) AUTORITATE JUDICIS POSSIDENDIS (11), SEU VENUNDANDIS, ET DE SEPARATIONIBUS BONORUM.

1. Imp. ANTONINUS A. Atticæ.

IN bonis mortui potiorem esse causam legatariorum, qui eum (utpote heredem) convenire potuerunt (12): quam eorum (13), quibus ipse [heres] legavit, a... festum est: cum prius legatum quasi (14) æs alienu... gatur: legatum autem a mortuo relictum, post (1... de)biti detractionem inducatur.

Creditores defuncti impetrant separationem a bon... si fidem heredis non sunt secuti. Paul. de Cas...

2. Imp. GORDIANUS A. Aristoni.

EST jurisdictionis tenor promptissimus, indemnit... remedium Edicto prætoris creditoribus hereditar. (1... demonstratum, ut quoties separationem (17) bonor... stulant, causa cognita impetrent. Reportabis igit... venientem desiderii tui fructum, si te non hered... dem (18) secutum, sed ex (19) necessitate (20) a ju... cium eos provocare demonstraveris.

3. Idem A. Claudianæ.

EX contractu, qui cessionem rerum antecessit (21)... debitorem contra juris rationem convenies, c... æquitas auxilio exceptionis (22) muniat. At tunc ... iterato possis desiderare conventionem, cum (23) ... postea quæsivit, quod Præsidem ad ejus rei licent... beat promovere.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et et CC. Clarianæ.

INcivile est, quod postulas, ut unus ex chirograph... riis (24) creditoribus debitoris bona compellatu (2... suscipere, satis [cæteris] ejus creditoribus factu...

5. Iidem AA. et CC. Acyndino.

SI bona debitoris tui vacare (26) constet, et ha... sco non agnoscatur, in possessionem eorum mi... competente Judice recte postulabis. 17. Kal. Ja... CONSS.

Creditores hypothecarii chirographariis præferuntur. Bald.

6. Iidem AA. et CC. Agathomaro.

PRo debito creditores addici (27) sibi bona sui ... ris non jure postulant (28). Unde, si quide...

(1) Vid. *l.* 4. *supr. de precib. imper. off.* vid. Papon. 10. *Arrest.* 9. *des respits et quinquenelles : et* 3. *notar.* 8. Cujac. 2. *observ.* 10. Rebuff. *in tract. de litteris dilatoriis.* spatium hoc quinquennii a principe impetrabatur, at non beneficium cessionis bonorum.

(2) Vid. *l.* 11. *supr. ex quib. caus. infam.* vid. Hot. 24. *Illustr.*

(3) *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* adde *Nov.* 135. *et ibid.* Cujac. Fornerium 2. *select.* 27.

(4) Humanior sententia, duriore rejecta, præferenda est et eligenda.

(5) Facit *l.* 10. *ff. de pactis.*

(6) Quod pluribus in bonorum cessione concedenda placet, admittendum.

(7) *l.* 3. *in fin. ff. de his quæ in testamento :* dixi ad *l.* 56. *ff. de reg. jur.*

(8) Secus quod ad jus debiti consequendi. *l.* 1. *ff. h. t. l.* 6. *infr. tit. prox.* Goth. An et quatenus majori parte creditorum consentiente in induciarum concessione, aut debiti remissione minor pars sequi debeat: vid. Censur. forens. nostr. *lib.* 4. *c.* 44. *num.* 4. *et seqq.* S. L.

(9) Dilatione pendente præscriptio adversus creditores non currit.

(10) *De rebus*, *L.* 42. *D.* 5.

(11) In Gallia non mittuntur actores in possessionem bonorum, maxime in causis beneficialibus, uti Rebuffus notat *proœm. const. gloss.* 5. *n.* 10.

(12) *l.* 11. *in fin. ff. ut in possess.*

(13) Legatarii defuncti priores sunt legatariis heredis, atque ita ordo est inter legatarios diversorum testamentorum, quia legatarii prioris testamenti, respectu legatariorum secundi testamen... si creditores censentur.

(14) Legatum, quasi æs alienum.

(15) Legatum detracto ære alieno solvitur.

(16) *l.* 6. *in fin. supr. de hered. act.*

(17) *l.* 1. §. 1. *ff. de separation.*

(18) Creditores defuncti separationem a bonis heredis in... nisi heredis fidem sunt secuti. Cur ita? quia qui fidem ... sequitur, cum herede contrahit: ideoque creditor est her...

(19) Necessitate qui litigat, adversarium non probat.

(20) Facit *l.* 1. §. 15. *l. ult. ff. de separation.* vid Cu... 10. *obs.* 25.

(21) *l.* 7. *supr. tit. prox.*

(22) Exceptio cessionis. §. *ult. vers. ecce enim. Inst.* ...

(23) *d. l.* 7.

(24) Quid in hypothecariis? idem. Bald. *hic.*

(25) *l.* 2. §. 3. *ff. de curatore bonis dando.*

(26) Mortuus si heredem non habet, creditores in poss... mittuntur. vid. *l.* 6. *in fin. infr. l.* 4. *ff. h. t. l.* 1. ... *pro dote mulieris*, *bona quond.* Aliæ sunt causæ possess... norum rei servandæ causa, puta si quis fraudationis causa ... ne in jus vocetur. vid. *l.* 9. *infr. h. t.* aut vocatus non ... nec defendatur. *l.* 2. *ff. quib. ex caus. in possess.* si exil... solum verterit, nec defendatur. *l.* 13. *d. tit.* si heres ... jussus non satisdet. *l.* 15. *ff. de rebus auctor.* adde Cujac. 10 ...

(27) Statim scil.

(28) *l.* 1. *infr. de jure dominii impetrando. l.* 4. ... *prox. l.* 14. *supr. de pactis.*

tui cæteri creditores pignori res acceperunt, potiores quam (1) te chirographarium creditorem haberi mbigitur. Quod si specialiter, vel generaliter nemiobentur obligatæ, ac sine (2) successore communis r, vel ejus heres decessit: non dominii rerum vinone, sed possessione bonorum, itemque venditione, i portione, pro (3) rata debiti quantitate omnibus oribus consuli potest.

creditor succedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, et non ultra, nisi esset relictum animo compensandi. Bald.

7. Iidem AA. et CC. Domno.

xor tua pro (4) triente patruo suo heres (5) extit, nec ab eo (6) quicquam exigere prohibita est; m a coheredibus pro (7) besse petere non prohi-: cum ultra (8) eam portionem, qua successit, non confundatur (9). Sin autem coheredes solven-) non sint, separatione postulata, nullum ei dafieri patiatur. Dat. Kal. Decembr. AA. Conss.

8. Iidem AA. et CC. Ælidæ.

ossessionem rei servandæ uxor defuncti, vel alii ditores missi, dominium (11) ex ea causa tenentes i minime possunt.

tus debitor comparet, ordinarie proceditur contra ad sententiam ferendam, et exequendam, si non arel, proceditur ad missionem, et venditionem. B.

9. Iidem AA. et CC. Teruncio.

proponas, eum, contra quem supplicas ex adinistratione negotiorum tibi obligatum, hunc se- juris rationem adito Rectore provinciæ potes con- Nam si (12) ad circumscriptionem (13) tui juris , nec defenditur, et eum *tuum esse debitorem* cond exemplum Edicti, bonorum (14) ejus possessiooteris impetrare. Tempore autem transacto, etiam onem eorum a competenti Judice postulare non ris. Dat. 14. Kal. Septembr. Dioclet. * et Ma- AA. Conss.

In Authent. de exhib. et introducend. reis. §. si vero semel. col. 5. tit. 8. al. 6. Novell. 53. cap. 4.

Et qui jurat (15) se venturum ad Judicem, *si se subtraxerit, Judex ipse si administrator sit, vel is, qui Judicem dedit, jubeat, eum exhiberi. Si vero omnino absit, examinet Judex, ubi sit, induciis* (16) *datis, intra quas si non occurrat, secundum unam partem examinato negotio mittet actorem in possessionem rerum ejus juxta* (17) *mensuram declarati debiti* (18). *Quod si redeat* (19), *antequam prosequatur causam, resarciat actori omne damnum: præstabitque fidejussorem de lite prosequenda, et res suas suscipiet.*

Misso uno ex creditoribus in possessionem ex primo decreto, cæteri debito modo, et congruo tempore, videntur in possessionem missi. Bald.

10. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

Cum apud veteres quæstionem ortam invenimus super pecuniis debitis, pro quibus hypothecæ non sunt constitutæ, propter res ad debitorem pertinentes, dum is severiores creditores formidans, sese celaverit, et illi de rebus ad eum pertinentibus competentia ingrediantur judicia, postulentque in possessionem rerum sese transmitti: si (20) etiam alii creditores, quibus obnoxius esse videtur, possint quandam habere communionem in rerum possessione: hujusmodi dubitationem amputantes, censemus per præsentem divinam generalem constitutionem, Ut si non omnes hujusmodi debita prætendentes, sed ex his certi ab judiciali sententia in possessionem rerum mittantur, non solum hi, sed etiam (21) alii omnes talia debita prætendentes, eadem commoditate potiantur, ut possint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus, de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sententia. Quid enim justius est, quam (22) omnes, qui ad res debitoris mitti debent, esse participes hujusmodi commoditatis? Ut autem non in perpetuum aliorum negligentia illi, qui pro suis debitis alacriores creditoribus aliis ostenduntur fuisse, prægraventur: rectius nobis esse videtur, tunc communionem habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregisse

(1) Hypothecarii creditores præferuntur chirographariis. vid. i ad *l. ult. in fin. supr. tit. prox. l. 9. infr. qui pot.*
(2) 5. *supr. h. t.*
(3) ro rata debiti, chirographarii creditores pretium ex bonis inter se partiuntur.
(4) leres particularis non repræsentat defunctum, nisi quateeres: ut non in majorem quantitatem confundatur actio.
(5) ro rata qua creditor succedit, confunditur actio.
(6) 6. *supr. de hered. inst.*
(7) 1. *l.* 6. *supr. de hered. act.*
(8) ixi ad *l.* 5. *l.* 6. *supr. de hered. act.*
(9) onfusionis habetur ratio hic: ne duo contraria sint in bjecto.
(10) 1. §. 1. *ff. de separat.*
(11) lissus in possessionem ex primo decreto dominium non *l. 4. supr. qui bon. ced. poss. l. 5. ff. ut in poss.*
(12) lissio ut fiat, hæc intercedere prius oportet. Oportet enim primum latitare, id est, abesse turpiter et quidem in creditorum: deinde non defendi: tum constare eum desse ipsius actoris summatim saltem. Inde petitur bonorum et fit missio. Tempus postea aliquod labi et interjici neut ad venditionem bonorum latitantis perveniatur, (quod rbitrio judicis definitur) ut ex pretio redacto satisfiat us.

(13) Decretum primum, vel secundum ut interponatur, reum latitare necesse est. *ut hic.* nisi adversus reum jam damnatum agatur, et in ejus bona fiat eo nomine executio. *l. properandum.* 13. §. *sin autem reus.* 3. *supr. de judiciis.* nisi quis absens sit dolo malo reipublicæ causa. *l. et qui data opera.* 5. *ff. ex quib. causis majores.* nisi reus ipse fisco debeat, et a fisco conveniatur. *l.* 1. *supr. si propter publicas pensitat.*
(14) *l.* 19. *ff. de in jus vocand. l.* 7. §. 1. *ff. quib. ex caus. in poss.* adde quæ dixi ad *l.* 5. *supr. h. t.*
(15) Perjurus qui juravit judicio sisti, nec comparuit, adhuc citandus est, antequam missio fiat in ejus bona.
(16) Induciæ dantur absenti.
(17) Non in omnia bona, ut olim. *l.* 1. *ff. quib. ex caus. in possess.*
(18) Quo nomine etiam expensas et damna intellige.
(19) Contumax reversus re integra, rerum suarum possessionem certa lege revocat, *ut hic.*
(20) *Si*, pro *utrum.*
(21) Si creditorum unus missus fuerit in possessionem ex primo decreto, ejus missio proderit omnibus aliis creditoribus, et intra biennium venientibus et debitum ostendentibus, et expensas pro rata refundentibus: absentibus vero si intra quadriennium venerint et superiora præstiterint.
(22) *l.* 12. *ff. de rebus autorit. judic.*

*

noscuntur, cum præsentes (1) quidem in una eademque degentes provincia, in qua et possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spatia, absentes (2) autem intra quadriennium creditoribus possessionem antelato modo detinentibus suum debitum certum (3) faciant, et expensas (4) secundum quantitatem debitorem persolvant eis, qui sententias consecuti sunt, per sacramentum (5) eorum manifestandas, qui eas adipiscendæ gratia possessionis rerum sustinuerunt: quia et secundum debita satis eis fieri, explorati juris est. Post (6) completum autem memoratum tempus, nullam eis esse licentiam eos, qui possessionem adepti sunt, molestare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem, quas ex legibus sibi competere putaverint: contra suos exercere debitores.

§. 1. Sin autem hi, qui detinent possessiones, vel ex sententias judicis res vendiderint, vel alio quocunque legitimo modo omne jus, quod in iisdem rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum a nobis (7) tempus transtulerint (8), et certas pecunias acceperint: quicquid superfluum inventum fuerit, et amplius quam eis debetur, hoc modis omnibus necesse est eos præsentibus tabulariis signare, et in cimeliarchio (9) sanctæ Ecclesiæ illius civitatis, in qua hujusmodi contractus celebratur, deponere: attestatione videlicet prius per memoratos tabularios conscribenda: præsente etiam eo, qui res eas vendiderit, vel in alias personas transtulerit, ut per eam manifestetur tam quantitas pecuniarum, quæ pro venditione rerum, vel translatione præstitæ sunt: quam earum, quæ superfluæ post dissolutum debitum inveniantur: ut si quis postea creditor apparuerit, et debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere: prius scilicet Rectore provinciæ sine aliquo damno causæ facientе examinationem, et non concedente nec viros reverendissimos œconomos, vel cimeliarchas (10) sanctæ ecclesiæ, in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum, vel dispendium sustinere: per suam autem interlocutionem creditorem præcipiente secundum modum debiti ex [...]positis pecuniis suum accipere debitum. Ut autem [...]ceat creditoribus in [venditione, vel] translation[...] rum, dolum, vel aliquam machinationem, vel cir[...]scriptionem facere: jubemus attestationem super h[...]brandam, apud Defensorem locorum, gestis interve[...]tibus, insinuari, sive tantum ex pretio, quantum [...]tur, sive plus, sive minus colligitur: præsentibus tantum (sicut dictum est) tabulariis, sed etiam [...]verendissimo cimeliarcha (11): Apud quem (si ita [...]tigerit) superfluæ pecuniæ signatæ deponendæ sunt. [...]jurandum (12) sacrosanctis evangeliis propositis vendit[...] vel translatore rerum præstante, *quod neque per gra[...] emptoris, vel ejus ad quem res jure cessionis tran[...]tur, nec aliquo dolo interveniente minorem justo pre[...]rum quantitatem acceperit, sed eam, quam revera [...] omni studio potuerit invenire.* Dat. 15. Kalend. Nov[...] *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS [...]rorum clarissimorum anno secundo 532.

TIT. LXXIII.
DE PRIVILEGIO FISCI (13).

Res paraphernales uxoris non obligantur fisco ex m[...] primipilaris officio. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Eutropiæ.

BOna mariti tui si ob reliqua administrationis primi[...]lariæ (14) a fisco occupata sunt: res, quas tuas [...] esse liquido probaveris, ab aliis separatæ tibi restituan[...]

Mulier et fiscus in tacita hypotheca paribus passib[...] ambulant. Bart.

2. Idem A. Valerianæ.

QUamvis (16) ex causa dotis vir quondam tuus ti[...] condemnatus, tamen si priusquam res ejus tibi [...]garentur, cum fisco contraxit, jus fisci causam t[...]

(1) De creditoribus præsentibus.
(2) De creditoribus absentibus.
(3) De qualitate debiti.
(4) De præstandis expensis.
(5) Missus in possessionem jurat de expensis.
(6) Intra quod tempus creditores admittuntur adversus missum in possessionem.
(7) Hæc verba *a nobis*, Alciatus expungit 1. *dispunct.* 19.
(8) Missionis utilitas alteri cedi potest.
(9) *Cimeliarcho*, quidam etiam ita legunt, et male: de cimeliarchio adde *l.* 20. §. 1. *infr. de agricolis et censit. lib.* 11. *tit.* 47. vid. quæ dixi ad *l.* 9. §. 6. *ff. de pœnis. Novell.* 74. *c.* 4. §. 2. *l.* 30. *supr. de episcopali audient.* adde Theophilum *in* §. *sacræ.* 8. *Institut. de rerum divisione.*
(10) *Cimeliarchos*, *Nov.* 40. *in præf.* §. 1.
(11) Cimeliarcho, hunc quidam vertunt thesaurarium.
(12) Vid. quæ dixi ad *l.* 6. §. 4. *supr. de his qui ad ecclesias.*
(13) Adde *lib.* 10. *tit.* 1. *infr.* adde *L.* 49. *D.* 14. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex tit.* 9. His adde Everardum in Topicis *loco* 61. a fisco ad Ecclesiam et piam causam: in *loco* 62. a fisco ad dotem: in *loco* 63. a fisco ad minores: in *loco* 64. a minoribus ad fiscum: in *loco* 65. ab Ecclesia ad fiscum.
(14) Id est, administratæ annonæ.
(15) Propter dotem non dotales. *l.* 4. *infr. in quibus caus. pign. tacite.* dixi ad *l.* 2. *supr. ne uxor. pro marito.* Res paraphernales uxoris fisco non obligantur ex mariti primipilaris officio.
(16) Tacita hypotheca fisci et dotis, pari jure censetur, si quis prius debitor fisci factus sit, ita ut ei bona ipsius obligarentur, ac deinceps uxorem duxerit, ita ut dotis quoque nomine sint obligata, fiscus dote potior est. si ne contrario dotis nomine prius obligatus fuerit, dos fisco præfertur, *ut hic. Synops. Basil.* 9. *tit.* 5. *ex tit.* 9. *c.* 2. Itaque mulier et fiscus in tacita hypotheca pares, et ideo qui prior eorum fuerit tempore, potior erit jure. Pares enim privilegii ratione, privilegiati ad jus commune redig[...] vid. *l.* 12. *infr. qui potior. l.* 9. *supr. de jure dot.* Dos et [...] denique in tacita hypotheca paribus passibus ambulant, *ut [...] l. dotis tuæ.* 9. *supr. de jure dotium. Nov.* 91. *c.* 1. uterque (fi[...]scus scil. et mulier) tacitam hypothecam suis ex contractibus [ha]bet. *l.* 2. *infr. in quib. caus. pignus tacite contr. l.* 1. *l.* [...]*tur.* 46. §. *fiscus.* 3. *ff. de jure fisci. l. unica* §. 1. *supr.* [...] *uxoriæ act. l. ult. supr. de pactis conventis. l. assiduis.* 12. [...] *qui potiores.* §. *fuerat.* 29. *Inst. de act. c. ex litteris.* 5. [...] *de pign.* Et proinde si inter se concurrant, præfertur is [...] qui prior tempore fuerit. *hac l. et d. l. dotis* 9. Quemadmo[dum] ergo fiscus non præfertur prioribus et anterioribus expressam [hy]pothecam habentibus. *l. si fundum.* 4. *infr. et l. si pignus.* [...] *qui potiores.* ita nec dos. *communis opinio in d. l. assiduis* [...] ut fiscus præfertur anterioribus creditoribus generalem tantum [ha]bentibus in bonis debitoris postea quæsitis. *l. si qui mihi.* 28 *ff. de jure fisci. l.* 3. *infr. h. t.* sic et dos: quia in ambiguis [...] favendum est. *l. in ambiguis.* 85. *ff. de regulis.* Salicet. *in d. l. assiduis* 12. (licet Glossa ibidem contrarium sentiat). Ut [...] obligatio præsumitur privati obligationem præcessisse. *l.* 1. [...] *de jure fisc.* sic et dotis obligatio. Salicet. *d. l. assiduis* 12. [...]lior est tamen fisci conditio in causa primipili, id est, ann[...] militaris, quam conditio dotis. *l.* 1. *supr. h. t.* Contra quibus [...] casibus potior est causa dotis quam fisci: quia tacita mulieris [...]fertur privati creditoris tacitæ, licet anteriori. *d. l. assiduis.* [...] licet. *Authent. quo jure. Infr. qui potiores*: fiscus tamen [...] item, *l. unica. Supr. rem alienam gerentibus. l. si pignus.* [...] *qui potiores.* Plateus *l. unica. Infr. pœnis fiscalibus credit.* [...]*ferri.* Item tacita dotis hypotheca, licet posterior, præfertur fi[...] bona alicujus occupare volenti ex causa maleficii, quia in del[...] fiscus tacitam hypothecam non habet. *Gloss. in d.* §. *fiscus* [...] *rescriptum.* 10. *ff. de pactis.*

...uit. Quod si post bonorum [ejus] obligationem ...ibus meis cœpit esse obligatus, in ejus bona cessat ...legium fisci (1). PP. 14. Kal. Novembr. ANTONINO A. iv. et BALBINO CONSS. 214.

... solvens fisco pro marito, non succedit in hypotheca fisci, nisi cessa sit actio. Bald.

3. Idem A. Julianæ.

S... cum pecuniam pro marito solveres, neque jus fisci ...n (2) te transferri impetrasti, neque pignoris causa ...um vel aliud qui ab eo accepisti, habes personalem ...nem: nec (3) potest præferri fisci rationibus, a quo ...ei vectigal denuo locatum esse: cum eo pacto uni... quæ habet habuitve eo tempore quo ad conductio... accessit, pignoris jure fisco teneantur. Salva igitur ...nnitate fisci debitorem tuum pro pecunia, quam pro ...sco solvisti, more solito convenire non prohiberis. ...3. Kal. Jan. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

4. Idem A. Quinto.

S... debitor cujus fuisse fundum ipse confiteris, prius (4) ...eum distraxit, quam fisco aliquid debuit, inquietan... te non esse Procurator meus cognoscet: nam etsi ...a debitor extiterit, non ideo tamen ea, quæ de do... ejus excesserunt, pignoris jure fisco potuerunt obli... PP. 3. Kal. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

...cus potest revocare pecuniam alii creditori solutam sine usuris. Bart.

5. Imp. ALEXANDER A. Mennæ.

P...cunia quam creditor a debitore suo recepit, si postea ex justa causa fisco restituenda (5) erit, sine usuris ...ur (6): quia non fœnus contractum (7), sed suum ...eratum extraordinario (8) jure (9) aufertur (10). ...15. Kal. Jun. FUSCO, et DEXTRO CONSS. 226.

(... Inter mulierem et fiscum servatur ordo temporis. Quid si ...concurrit cum privato antiquiore? privatum vincit. *l. assi... 12. infr. qui potiores.* concurrens cum fisco antiquiore, ...ir. Concurrens cum privato et fisco antiquioribus (demas ...m contraxisse cum privato, ac fiscum cum muliere) vin... ...vatum et fiscum; fiscum quidem non concurrendo cum fisco, ...ncurrendo cum privato, cumque vincendo qui jam vicit fi... vid. Anton. Mercatorem 3. *Notar.* 14. Robert. 3. *Ani...rs.* 14.

(... Uxor solvens fisco mariti nomine in hypothecam fisci non ...it, nisi ei cessa sit actio. vid. *l. 7. infr. h. t.* Ideoque si ...s denuo conduxit vectigalia, potior erit causa fisci quam ...is. Cur ita? fiscus præfertur omnibus hypothecam non ha...is: mulier solvens pro marito tacitam hypothecam in bonis non habet.

(... *l. 2. infr. in quib. caus. pign. l. 46. §. 3. ff. de jure fisci.*

(4... Si quis distraxerit, et postea fisco debuerit, a fisco non ...itur is qui ab eo rem comparavit. *Synops. d. tit. 9. c. 4.* ...gium fisci non extenditur ad bona debitoris, vendita ante... ...ontraxerit cum fisco, *ut hic, et l. 1. infr. de conveniend. ...bitoribus. l. 9. §. 2. infr. de bonis proscript. l. 15. ff. de* ... nisi in fraudem fisci alienatum. *l. 1. infr. de jure fisci.*

(... Fiscus potest ex suo privilegio pecuniam creditori solutam ...uris revocare. *l. 19. ff. de jure fisci.*

(... Cur sine usuris? fiscus rem persequitur, non personam. ...secutione in rem usuræ non veniunt. *l. 62. ff. de rei vi d.*

(... Id est, creditor pecuniam recipit ut suam, non ut mutuum ...titium quod ei auferri non potest, nisi extraordinaria per...ne, in quam usuræ venire non possunt.

(8... Id est, cognitione præsidis: puta si debitor non sit solvendo.

6. Imp. GORDIANUS A. Severianæ.

CUm patrem tuum fisci debitorem fuisse demonstres, eumque nubenti (11) tibi possessionem dedisse alleges. Procuratorem jus fisci exequentem eam jure pignoris revocare potuisse intelligis. PP. Non. Jun. SABINO, et VENUSTO CONSS. 241.

7. Impp. VALER. GALLIEN. AA. et VALERIAN. C. Diodoro.

SI (12) in (13) te jus fisci, cum reliqua [solveres] debitoris, pro quo satisfaciebas, tibi competens Judex adscripsit (14), et transtulit: ab his creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. PP. 15. Kal. Jun. ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

TIT. LXXIV.
DE PRIVILEGIO (15) DOTIS.

Privilegium, quod datur ratione personæ, ad heredes non transit. Bart.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Firmo.

SCire debes, privilegium dotis quo mulieres utuntur in actione de dote, ad (16) heredem non transire. PP. Kalend. Maji, POMPEJANO et AVITO CONSS. 210.

TIT. LXXV.
DE REVOCANDIS (17) HIS, QUÆ IN FRAUDEM (18) CREDITORUM ALIENATA (19) SUNT (20).

Alienatis bonis a debitore in fraudem creditorum, superest postea creditori actio personalis contra debitorem, et revocatoria contra eum, in quem facta est alienatio. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Cassiæ.

HEres, qui post aditam hereditatem ad eum, cui res cessit, corpora hereditaria transtulit: creditoribus

(9) Sui scilicet privilegii.

(10) Soluta plerumque pecunia creditori aufertur, *ut hic, et l. 6. §. 2. ff. de reb. aut. jud. l. 24. ff. quæ in fraudem cred. l. 18. §. ult. l. 19. ff. de jure fisci.*

(11) Debitor filiam in fisci præjudicium dotare non potest, et si dotaverit, dos retrahetur.

(12) Imo ut judex non transtulerit, privilegiarii tamen ii quoque videntur, quorum pecunia ad privilegiatum pervenit. *l. 2. ff. de cess. bon. l. 24. §. 1. 2. ff. de reb. aut. jud.* vid. Cujac. 18. *obs.* 40.

(13) Fisco seu in jus fisci succedens, potior est illis creditoribus quibus et fiscus præferebatur. *Synops. d. tit.* 7.

(14) Privilegium fisci transferri potest. *ut hic. et l. 3. supr. h. t. l. 45. §. 9. ff. de jure fisci.* Galli, *le faire subroger et mettre aux droicts du Roy.*

(15) Privilegia dotis varia sunt, de quibus vide Baldum Novellum, Campegium, et alios *in tractatib. de dote. Nov. 97. cap. 3. et 109. et 29. Ecl. 1.* vid. Baldum *ad l. 1. ff. soluto*: Oldend. *cap. 13. de jure singulari.* Fisci privilegiis dos in tacitis hypothecis fruitur, et cum fisco paribus passibus eo casu ambulat, de quo vid. quæ diximus *ad l. 2. supr. tit. prox.*

(16) Privilegium dotis non transit ad heredem extraneum mulieris, *ut hic. Synops. Basil. 7. tit. 6. ex tit. 9.* Imo ad heredem indefinite transit. *l. 13. §. 3. ff. de fundo dotali.*

(17) In Gallia literis regiis hujusmodi revocatio fieri debet. Rebuff. *proœm. const. gl. 5. n.* 102.

(18) Dixi ad *L. 42. D. 8. et §. 6. Inst. de act.*

(19) Alienandi verbum latissime patet. *l. 1. in fin. ff. h. t. l. ult. supr. de reb. alienis non alienandis.*

(20) Per actionem Paulianam scil. de qua vide Oldend. *Class. 6. act. 1.*

permansit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis ejus excussis (1), usitatis actionibus (si tibi (2) negotium gestum fuerit) ea, quæ in fraudem alienata probabuntur, revocabis. PP. 2. Id. Octob. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Pater non potest dotare filiam in præjudicium creditorum.

2. Imp. ALEXAND. A. Symphorianæ.

SI successione patris abstenta (3) fuisti: ob ea, quæ in dotem (4) data sunt convenire te creditores nequeunt, quibus pignora in dotem data non docentur: nisi bonis defuncti non sufficientibus, in fraudem creditorum dotem constitutam probabitur. PP. 10. Kalend. Julii, PROBO, et MAXIMO CONSS. 233.

Filius, qui nihil possidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non potest a creditoribus paternis conveniri. Bald.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Acyndino.

SI paterna (5) hereditate abstinuisti (6), nec quicquam in fraudem creditorum ex bonis ejus in te donationis (7) jure transcriptum est: a privatis creditoribus Præses provinciæ conveniri te non patietur. PP. 10. Kalend. Jul. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Heres non revocat alienata in fraudem a defuncto. Salic.

4. Iidem AA. et CC. Epagatho.

FIlios (8) debitoris, ei succedentes, veluti in c… torum fraudem alienatorum facultatem revocandi … habere, notissimi juris est. Subscripta 10. Kal. M… AA. CONSS.

5. Iidem AA. et CC. Crescentio.

IGnoti juris non est, adversus eum, qui sententia c… mnatus, intra statutum tempus (9) satis non fecit … defenditur, bonis possessis, itemque distractis: per … nem in factum contra emptorem, qui sciens (10) … dem comparavit, et eum, qui ex lucrativo (11) … possidet, scientiæ mentione detracta, creditoribus … esse consultum. S. 10. Kal. Novembr. AA. CONSS.

6. Iidem AA. et CC. Menandræ.

SI actu (12) solenni (13) præcedentem obligationem … remisti: perspicis adversus fraudatorem intra (14) … num (15) in quantum facere potest, vel dolo mal… cit, quominus possit, Edicto perpetuo tantum acti… permitti.

(1) Pauliana adversus possessorem non competit, nisi bonis debitoris excussis.

(2) *Sicut negotium* etc. quidam ita legunt. vide Cujac. 7. *observ. ult.* Putat autem intelligi usitatas actiones in factum quæ rem gestam demonstrant. *l.* 6. *supr. de transact.*

(3) Vide *l.* 3. *infr. h. t.*

(4) Dos filiæ in bonis patris non est. vide *l.* 11. *ff. quib. mod. pign.*

(5) Dos in fraudem creditorum constitui non potest. facit *l.* 13. *supr. de don. ante nupt. l.* 6. *supr. de privil. fisci.* vid. tamen *l. ult. infr. de primip. lib.* 12. *tit.* 63. *Syn. Basil.* 2. *tit.* 6. *tit.* 8. c. 17. et 3. Harm. 5. §. 51.

(6) *l.* 2. *in pr. supr. h. t. l.* 4. *supr. arbitr. tut. l.* 22. §. 1. *vers. similique. supr. de jure deliberandi. l.* 1. *Supr. de repudianda hered. l.* 4. *infr. de primip. l.* 57. *ff. de adquir. vel omitt. heredit.* Abstinendi verbum hic pertinere ad emancipatum filium Cujacius putat. Nam emancipatus abstinere dicitur. 13. *obs.*

(7) Donare in fraudem creditorum non possumus.

(8) Filii non revocant alienata in fraudem, ne patris al… turpitudinem detegant.

(9) Utilis anni. *l. ult. infr. h. t. l.* 6. *in fin. l.* 10. §. 1… *ff. h. t.*

(10) Adde *l.* 1. *l.* 6. §. 8. *l.* 10. *ff. h. t.*

(11) Revocatoria quoties actione agimus, qualitas alien… spectanda, quippe si titulo lucrativo res alienata est, fra… dantis intervenisse sufficit: Sin vero oneroso, dantis simul, a… cipientis intervenisse necesse est. *l.* 6. §. 11. *ff. h. t.*

(12) Actus solennis stipulatio.

(13) Puta acceptilatione. *l.* 1. *in fin. ff. h. t.*

(14) Vide ad hanc legem difficilem satis, Cujac. 12. *obs.*

(15) Vid. *l.* 5. *in pr. supr. h. t.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER OCTAVUS.

TIT. I.

DE INTERDICTIS (1).

I rdicta, ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenduntur, ne earum radices officiant. Bart.

1. Imp. Alexander A. Evocato.

CUm (2) proponas, radicibus (3) arborum in vicina Agathangeli area (4) positis crescentibus, fundamentis domus tuae periculum afferri: Præses, ad exemplum interdictorum, quæ in albo (5) proposita habet [Prætor,] *Si arbor nas ædes impendebit*: item, *Si in alienum agrum debit*: quibus ostenditur, nec (6) per arboris quiccasionem vicino nocere oportere, rem ad suam tem rediget. PP. 6. Kal. April. Jul. ii. et Cri- Conss. 225.

. Impp. Valer. et Gallien. AA. Messiæ (7).

P eses provinciæ in eum, qui ejusdem (8) provinciæ on est, nec ex interdicto (9) potest cognoscere. PP. l. Maji, Seculare, et Donato Conss. 261.

Possessorium præfertur petitorio, cum de utroque simul est quæstio, et succumbens in eo, debet probare in petitorio, et agitur interdictorum exemplo. Salic.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Pompejano P. P.

INcerti juris non est, orta proprietatis et possessionis lite, prius (10) possessionis decidi oportere quæstionem competentibus actionibus, ut ex hoc, ordine facto, de dominii disceptatione probationes ab eo, qui de possessione victus est, exigantur. Interdicta autem licet in extraordinariis (11) judicis proprie locum non habent, tamen ad exemplum (12) eorum res agitur. Subscripta Kal. Januar. *Sirmii*, ipsis AA. Conss.

Ille, qui proponit interdictum in limine judicii, tenetur actionem exprimere. Bald.

4. Impp. Arcad. et Honor. AA. Æmiliano P. P.

SI quis quodlibet interdictum efflagitet, ruptis veteribus ambagibus (13), inter ipsa cognitionum auspicia (14) actionem (15) exprimere (16), ac suas allegationes jubeatur propenere. Dat. 13. Kal. August. *Constantinop.* Arcadio A. vi. et Probo Conss. 406.

(1))ixi ad *L.* 43. *D.* 1. Interdicta suntne hodie usitata? vid. 4. *infr. eod. et l. ult. infr. de liber. exhib. et ff. de in- s sive de extraordinariis actionibus quæ pro his competunt.*
(2) Arbor si vicini in media area posita magnis actis radicibus, meæ fundamentis periculum affert: cogitur vicinus prætoris gistratus providentia eum excidere. 2. Harmenop. 4. §. 102.
(3) nterdictum *Ne rami arborum noceant*, per identitatem raxtenditur, ne arborum radices officiant.
(4) *ν τῶ μεσαυλιω.*
(5) nterdicta in albo proposita. vid. Cujac. 5. *obs.* 17. *in princ.* Adde Cujac. *lib.* 8. *obs. cap.* 15. Duaren. 1. *cap.* 13. Leo*nendat. lib.* 7. *cap.* 8. Ans.
(6) eque per arboris quidem occasionem vicino noceri oportere.
(7) dde *l.* 1. *supr. ubi de hered. agat.*
(8) . *l.* 1. vid. *l. ult. ff. de jurisd.* his adde quæ scripsi ad *eodem.* Goth. Intellectum hujus l. vid. apud Joh. Zanger. *ıt. part.* 1. *cap.* 2. *num.* 320. 321. Ans. Adde Cujac. *ıbs. cap.* 19. S. L.
(9) e possessione scil. plerumque enim interdicta fiunt de pos-, vel quasi. vid. Cujac. 5. *obs.* 19.
(10) ausa possessionis ante proprietatis causam deciditur. Posn præfertur petitorio, id est, petitorium causamque propræcedit. §. 4. *Inst. h. t. l.* 3. *supr. fin. regund. l.* 37. *ıdiciis. l.* 13. *supr. de rei vind. l.* 35. *ff. de adq. vel oss. l.* 1. §. 3. *ff. uti possidetis.* 2. *Feud.* 4. *et* 20. *et* 82. ılligitur, Interdictum retinendæ possessionis cum petitorio proponi simul non posse: ne sibi contrarius actor videatur. facit *l. ult. ff. de jud. l. ordinarii.* 13. *supr. de rei vind.* fallit, si agitur de re incorporali. *c. pastoralis* 5. *extr. de causa poss. et propriet.* aut diversis possessionibus: potest enim quis petitorio experiri ad possessionem naturalem adipiscendam: ut et retinendæ interdicto agere, ad civilem defendendam. Bart. *l. naturaliter.* 12. §. *nihil commune.* 1. *ff. de adq. vel amitt. poss.* Quid? interdictum recuperandæ vel adipiscendæ, potestne simul una cum petitorio proponi? potest. *l.* 18. *ff. de vi. l.* 10. *supr. de judic.* ubi dixi. Cujac. 7. *obs.* 35. adde Socinum *reg.* 187.
(11) Quæ non concepta a Prætore formula imperabantur. Frontinus et Aggenus *in lib. de limitibus agror.* ostendunt, jure ordinario ex interdictis actum fuisse. adde *l.* 47. *ff. de negotiis.*
(12) Hodie ex interdictis non agimus veteri more per formulam: sed extra ordinem non directo, sed utiliter: non directo, sed quasi interdicto sive exemplo interdicti, *ut hic et l. ult. infr. h. t. l. ult. infr. de lib. exhib. l.* 2. 4. *infr. unde vi.* id est, actione in factum. §. *ult. Inst. h. t.* Inde titulus Pandectarum, *de interdictis sive extraordinariis act. quæ pro his competunt.*
(13) Id est, omisso veteri ordine. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 3. *infr. tit. prox.* ordine, inquam, adeundi Prætoris impetrandæ formulæ. vid. Cuj. 5. *obs.* 17. remotis denunciationum et temporum ambagibus, de quibus dixi ad *l.* 2. *supr. si ex plurib.*
(14) Id est, confestim.
(15) Utilem in factum.
(16) Dixi ad *l.* 2. *supr. si ex plurib. tut.*

TIT. II.

QUORUM BONORUM (1).

Qui habet bonorum possessionem, non possidet: ideo pro adipiscenda possessione debet illud interdictum proponere, et de suo jure docere.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Justo.

Hereditatem (2) ejus quem patrem tuum fuisse dicis, petiturus, judicibus qui super ea re cognituri erunt, de fide intentionis (3) allega. Quamvis enim bonorum possessionem, ut præteritus agnovisti, tamen (4) interdicto, *quorum bonorum*, non aliter possessor constitui poteris, quam si (5) te defuncti filium esse, et ad hereditatem, vel (6) bonorum possessionem admissum probaveris. PP. 8. Kal. Januar. Laterano, et Rufino Conss. 198.

Succedens ab intestato sorori patrueli per bonorum possessionem unde agnati, bona hereditatis avocat ab injustis possessoribus per interdictum, Quorum bonorum. Bald.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Marco.

Si ex edicto sororis patruelis intestatæ (7) sine liberis defunctæ, recte petita bonorum possessione quæsisti successionem, ac negotium integrum (8) est: quæ cum moreretur, ejus fuerunt, secundum interdicti, *quorum bonorum*, tenorem ab (9) his, qui pro (10) herede, vel pro possessore possident, dolove malo fecerint, quo magis desierint possidere, tibi Rector provinciæ restitui efficiet. PP. 6. Kal. April. CC. Conss.

Consanguinei defunctæ in successione præferuntur ejus viro, et exceptio dominii requirens altiorem indaginem in hoc interdicto contra negantem non debet a… Salic.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. Petronio Vicario Hispan.

Constat (11) virum (12) a bonis intestatæ uxoi… perstitibus consanguineis esse extraneum: cum … dentium omnia responsa, et lex ipsa naturæ succ… eos faciant. Ergo jubemus: ut omnibus frustrationibu… amputatis, per interdictum *quorum bonorum*, in … rem corpora transferantur, secunda actione prop… non exclusa. Dat. 6. Kalend. August. *Mediolani*, … brio, et Probino Conss. 395.

TIT. III.

QUORUM (14) LEGATORUM (15).

Heres contra legatarium possidentem habet hoc interdi… ut sibi possessionem restituat, ut possit Falcidiam retinere. Bart.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Latinæ.

Heredi (16) scripto satis idonee (17) lege Fal… si exhausta legatis successio probetur, per q… retentionem prospectum est. Unde si legatarius, v… deicommissarius non consentiente patre tuo, quem … veras testatori successisse, et bonorum possessionem … pisse, relicta sibi legata, vel fideicommissa detinui… cundum sententiam interdicti (18), quod adversus le… rios scriptis heredibus propositum est, oblata (19) … datione, quam præstari oportet, in possessionem … stitui, ut ita retentione (20) competenti utaris, ex … potes. Dat. 16. Kal. Jun. AA. Conss.

(1) *L. 4. C. Th. 20. et 43. D. 2. §. 3. Inst. de interdict.* unde ita dictum vide *l. 1. ff. eodem.*

(2) Id est, possessionem rerum hereditariarum.

(3) Id est, proba te esse filium.

(4) Probationes factæ in judicio summario, fidem non faciunt in eo ubi plena causæ cognitio requiritur, *ut hic*: nisi probationes ipsæ de quibus agitur, confessiones sint partis, aut in ipso summario judicio sint etiam receptæ: nisi denique aliud conventum inter ipsos litigatores. Socinus *regul.* 311.

(5) Agens hoc interdicto non aliter adipiscitur bonorum possessionem, quam si judici probaverit se filium esse, si tanquam filius præteritus petierit bonorum possessionem contra tabulas.

(6) Hæc particula adjecta est, ἐκ τοῦ παραλλήλου: nam hoc interdictum datur bonorum possessori non heredi qui jure civili heres extiterit.

(7) Interdictum hoc competit etiam ab intestato.

(8) Hoc interdicto usurus probare debet se bonorum possessionem agnovisse cum re. vid. Cujac. *hic.*

(9) In quos detur hoc interdictum.

(10) *l. 1. ff. h. t.*

(11) *l. un. C. Theod. h. t.*

(12) Consanguinei defunctæ in successione præferuntur defunctæ marito. *l. un. supr. unde vir et uxor.*

(13) Remota denunciatione solenni et observatione temporum. *l. 4. supr. de interdictis.*

(14) *Quod legatorum, L. 43. D. 3.*

(15) Legatarius propria autoritate ante aditam hereditatem … pans rem legatam, tenetur rem restituere heredi, ut Falc… detrahat. vid. *l. 1. §. 2. ff. h. t.*

(16) Executionem sententiæ, vel instrumenti in singular… cessorem non dari, sed heredes tantum obligari, licet in ips… tentia nulla facta sit eorum mentio, Baldus ad hanc legem notat… Accursius in *l. ea lege. 3. supr. de cond. ob causam.* Ang… *si debitori. 2. supr. si adversus creditorem præscriptio oppo…* nisi reus principalis nomine creditoris, in instrumento co… sit se possidere, hoc enim casu singularem etiam successorem … veniri notat Socinus *reg.* 235.

(17) Lege Falcidia datur quartæ retentio exhausta legatis … sione. vid. Cujac. 2. *obs.* 2. *et* 10. *obs.* 28.

(18) Interdictum *quorum legatorum* datur scriptis heredib… versus legatarios et fideicommissarios non consentientibus her… legata, vel fideicommissa detinentes.

(19) Offerre satisdationem legatario bonorum possessorem … cogi, sed satis esse, ut moram non admittat legatario satis… nem petenti, ex hoc loco notant: et breviter in facti obliga… bus, neminem offerre cogi, cum sufficiat interpellatum moram … facere. quod tamen negant verum esse, quoties dies legato a… est: quoties heres jurejurando interposito aut geminatis … testatore legatum præstare damnatus est: quoties denique in ipso actus qui geritur, momento, oblatio præcise requiritur: his … casibus offerendam esse satisdationem, notat Socinus *reg.* 299.

(20) Vide *l. 10. supr. ad l. Falcid.*

TIT. IV.

UNDE (1) VI.

De vi propulsande.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Theodoro.

R[ecte] possidenti, ad defendendam possessionem, quam sine vitio tenebat, inculpatæ (2) tutelæ moderatio[ne i]llam vim (3) propulsare (4) licet (5). PP. 15. Ka[lend.] Decembr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De anno, de heredibus.

2. Iidem AA. et CC. Alexandro.

V(6) pulsos restituendos (7) esse interdicti exem[p]lo (8), si necdum utilis (9) annus excessit, cer[ti] juris est: et heredes (10) teneri in tantum, quan[tum] (11) ad eos pervenit. S. AA. CONSS.

De violenta possessione non tuenda.

3. Iidem AA. et CC. Ulpiæ et Proculinæ.

A[u]ctoritatem vobis Rescripti (12) nostri tenendæ pos[se]ssionis, quam vos per violentiam adeptam profi[temini], accommodari nimis improbe postulatis. S. 8. Id. [...] CC. CONSS.

De criminali et civili judicio. De fructibus.

4. Iidem AA. et CC. Hygino.

[Si] possessione vi dejectus es, eum et lege Julia (13) [de vi] privatæ reum postulare, et ad instar (14) inter[dicti u]nde vi conveniri potes, quo reum causam (15) omnem præstare oportet: in qua fructus (16) etiam quos vetus possessor percipere potuit, non [tantum] quos prædo percepit, venire non ambigitur. S. 6. Id. April. Sirmii, CC. CONSS.

De vi, errore, et domini incuria.

5. Imp. CONSTANTINUS A. ad Tertullianum.

INvasor (17) locorum pœna teneatur legitima (18): si tamen vi loca eadem (19) invasisse constiterit: Nam si per errorem aut incuriam (20) domini loca (21) ab aliis possessa sunt: sine pœna possessio restitui (22) debet. Dat. 6. Kalend. Maji, GALLICANO et SYMMACHO CONSS. 330.

De rescriptis et sententiis. 1. De tutoribus et curatoribus.

6. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Potito P. V.

MEminerint cuncti, sive vulgato (23) rescripto (24) mansuetudinis nostræ, sive (25) sententia cujuslibet judicis utantur in causis, conveniendos (26) dominos locorum esse: aut si forte defuerint, eorum actores ad insinuandas sententias, procuratoresque esse quærendos, ne inde (27) injuriarum nascatur occasio unde jura nascuntur. Quod si præcepta nostra implere neglexerint: omni negotio de quo jurgare cœperant, privabuntur.

§. 1. Sin autem habito plerumque colludio (28), curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occasione pervadant, ut pupillis vel adultis jurgandi copia et fructus adimatur: his eatenus subvenimus, ut eosdem non atterat (29) damno culpa temeritatis alienæ: sed illico (30) quidem possessio ei a quo est ablata, reddatur: curatores autem vel tutores æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur. Dat. 2. Non. Aprilis, ANTONINO et SYAGRIO CONSS. 382.

[(1)] §. 6. *Inst. de interdict.* 4. *C. Theod.* 21. adde *tit. De vi* [...]*mata. L.* 43. *D.* 16. Hoc interdictum recuperandæ posses[sionis es]t: Cujus causa, Prætor: materia, res immobiles: Forma, [...]io: Effectus, restitutio possessionis, et ejus quod interest.

[(2) I]nculpata tutela æquabilis, et remota ab omni culpa, quæ [...]do, non ulciscendo servatur. vid. Cujac. 5. *obs.* 18. Quid [si m]odum in se defendendo excessit: et occidit, cum posset [...]? Bartolus *in cap.* 1. *de pace Constantiæ.* et post eum [...] *sing.* 2. negant, eum teneri de occiso: sed ut reum pu[niri arb]itrio judicis. *arg. l.* 4. *infr. ad l. Jul. de adult.*

[(3) Q]uid? convicium convicio licetne propulsare? vide Gai[l. ...] *obs.* 100. 101.

[(4) l]. 1. §. 27. *l.* 17. *ff. de vi et vi. l.* 3. *ff. de justitia.*

[(5) U]nde colligi volunt, præsumi pro vivente adversus interfe[ctorem, t]unc scilicet aggressorem fuisse. vide Alciatum 3. *præ*[*sumpt.*] [...]).

[(6) V]i dejectus de possessione, interdicto *unde vi* restituitur [...]um. In heredes vero non agitur, nisi in quantum ad [eos perve]nit. *Synops. Basil.* 10. *titul.* 2. *ex lib.* 10. *tit.* 3. *cap.* 51. [... Har]m. 11. §. 9.

[(7) l.] 1. §. 3. *ff. de vi et vi.* §. 6. *Inst. de interdict.*

[(8) l.] 4. *Infr. h. t. l.* 3. *l.* 4. *supr. de interdict.*

[(]9) [l.] 1. §. 39. *ff. h. t.*

[(]10) [l.] 1. *in fin. ff. h. t.*

[(]11) [l.] 38. *ff. de reg. jur.*

[(]12) [V]iolenta possessio, ne quidem rescripto confirmari potest. [...] *h. t. l.* 2. *l.* 3. *supr. de precibus imper. l.* 4. *infr. de* [...] *l.* 2. §. 10. *ff. ne quid in loco publico. Synops. d. lo*[*co cap.*] 2. *et* 1. Harm. 11. §. 11.

[(]13) [l.] 1. §. 2. *ff. h. t.* §. 6. *vers. Qui autem. Inst. de in*[*terdict.*]

(14) Vid. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 3. *infr. de liber. exhib. l.* 3. *l.* 4. *supr. de interdictis.* Idque criminaliter. *l.* 1. *infr. quando civil. act.* vid. Cujac. 5. *obs.* 15.

(15) *l.* 6. *ff. h. t.*

(16) *l.* 1. §. 40. *ff. h. t.*

(17) *l.* 7. *infr. h. t. l.* 3. *supr. finium regund.* Est autem hæc lex interpolata a Triboniano, ut ex Frontino constat. adde Cujac. 19. *obs.* 16. ubi de locis alienis invasis agitur.

(18) Id est, legibus Juliis. *l.* 4. *supr. h. t.* vel lege ejusdem Constantini. *l.* 6. *l.* 7. *infr. ad l. Jul. de vi.* pœna capitis vel deportationis, quæ differtur post negotii totius exitum, ut ait lex 14. *C. Theod. quorum appellat.*

(19) Eundem.

(20) Dum segnis est in inspectione et conservatione locorum suorum.

(21) *Loca data ab aliis* etc. Cujac. 19. *obs.* 16.

(22) Interdicto restitutorio momentariæ possessionis, de quo v. *l.* 8. *infr. h. t.*

(23) *l.* 3. *supr. h. t.*

(24) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*

(25) Rescripto vel interlocutoria judicis nemini concessum est alienam possessionem ingredi.

(26) Sententia, libelli conventione, *ut hic*, *et l. pen. infr. de dignitatib.* vid. Cujac. *Novell.* 1. Goth. Adde Menochium *de recuperanda possessione remed.* 8. Fornerium *lib.* 2. *select. c.* 11. Zoannettum *rerum quotid. c.* 25. Lapum *allegat.* 101. Mod.

(27) Inde injuria nasci non debet, unde jus nascitur. adde *l.* 1. *in fin. supr. de his qui ven. ætat. l.* 2. *supr. de indict. viduit. l.* 19. *supr. de testam.* 16. *q.* 6. *can.* 2.

(28) Colludium tutoris.

(29) Imo atterit. *l.* 2. *supr. de his quib. ut indign.*

(30) *l.* 12. §. 1. *ff. de adq. vel amitt. poss.*

Pœna invasorum.

7. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Messianum Com. rerum privatarum.

SI (1) quis (2) in tantam furoris (3) pervenerit audaciam (4), ut possessionem rerum apud fiscum, vel apud homines quoslibet (5) constitutarum ante adventum Judicialis arbitrii violenter invaserit (6): dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit (7), restituat (8) possessori, et dominium ejusdem rei amittat (9). Si vero alienarum rerum possessionem invasit: non solum eam possidentibus reddat (10), verum etiam æstimationem earundem rerum restituere compellatur. Dat. 17. Kal. Jun. *Treveris*, Timasio et Promoto Conss. 391.

De momentaria possessione.

8. Impp. Arcad. et Honor. AA. Pasiphilo (11).

MOmentariæ (12) possessionis interdictum (13), quod non semper ad vim publicam pertinet (14), vel privatam, mox audiri, interdum etiam sine inscriptione meretur. Dat. 6. Idib. Jun. *Mediolani*, Olyerio et Probino Conss. 395.

De jurejurando.

9. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

SI (15) quando vis in judicio fuerit patefacta, deinde super rebus abreptis, vel invasis (16) vel damno dato tempore impetus quæstio proponatur: si (17) non po... rit, qui vim sustinuit, quæ perdidit, singula com... bare, taxatione (18) a Judice facta pro personarum a... negotii (19) qualitate; sacramento (20) æstimationem r... quas perdidit, manifestet (21): nec liceat ei ultra... taxationem (23) a Judice factam jurare (24): et... hujusmodi jurejurando (25) dato (26) fuerit declara... judicem condemnare oportet. Dat. Id. Decembr. *Con...tinop.* post Cons. Basilii. ii. et Armatii V. C. 47...

De conductoribus et precario possidentibus.

10. Idem A. Sebastiano P. P.

NOn abs re est, quemadmodum possessionis aliena... vasores (27), tam vetus quam præsens sacra co... tutio censuit esse puniendos: ita nec conductoribus... et possessionis alienæ detentoribus impune procedere... locatoribus forte, vel possessionem rerum suarum,... apud alios precario modo esse concesserant, recuperare... cundum leges volentibus, cum nulla sibimet cognita... bus allegatio competeret, duxerint resistendum (29)... non protinus, id est, non expectato judiciorum... ne (30), alienam possessionem recte eam recuperant... cedere patiantur. Eos namque jubemus pro tanta suæ... quitatis impudentia, si cognitionis judiciariæ eventu... rint condemnati: rei cujus possessionem sponte rest... usque ad definitivam sententiam minime passi sunt,... mationem victrici parti una (31) cum ipsa re pr... compelli. Dat. 5. Kalend. April. *Constantinop.* Theo... rico et Venantio Conss. 484.

(1) Si quis vi res vel fisci, vel alterius alicujus possidentis, absque jussu judicis ademerit, si quidem dominus est, rem amittit: sin aliena res erat, non solum eam reddit ei qui rapinam passus est, verum etiam ipsius æstimationem. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex lib.* 50. *tit.* 3. *cap.* 57. vel ita, De finibus litigans, si nondum finita lite locum, de quo est controversia, occupaverit, et postea victus fuerit, alterum tantum victori præstat: sin locus ipsius proprius fuerit, sufficit eum loco ipso excidere. *Synops.* 58. *tit.* 9. *ex lib.* 60. *tit.* 31. *cap.* 3. Goth. Hæc lex canonizata est in *can.* 13. *caus.* 1. *q.* 4. Aus.

(2) *l.* 3. *vers. illi vero. Cod. Theod. unde vi.*

(3) De furoris audacia, *l.* 2. *infr. de aquæd.* dixi *l.* 6. *in fin. pr. supr. de appell.*

(4) Vide Sarmientum *lib.* 2. *select. c.* 13. Covarruviam *lib.* 3. *var. resol. c.* 16. Menochium *ubi sup. remed.* 9. Pileum *q.* 86. *et* 87. Alphons. de Castro *de potest. leg. pœnalis lib.* 1. *c.* 5. *primo documento.* Mod.

(5) An idem jus est in rebus Ecclesiasticis? negat Socin. *reg.* 292. in duobus casibus.

(6) *l.* 5. *supr. h. t.*

(7) Autoritate propria rem controversam nemo jure capere potest, *ut hic.* Quid si debitor ipse fugiat, *ut in l. ait.* 10. *§. si quis debitorem.* 16. *ff. quæ in fraud.* Quid si nocturnus sit depopulator, *ut in l.* 1. *supr. quando liceat.* Quid si ita conventum, ut liceret propria autoritate capere? vid. *l.* 2. *infr. de pign.* Quid si de legato controversia sit? vid. *l.* 5. *Supr. de legatis.* Actori jus prehendendi esse notat Socinus *reg.* 34.

(8) Prima pœna invasoris. adde *l.* 10. *infr. h. t. l.* 13. *in fin. ff. de eo, quod met. caus. l. un. in fin. Supr. de suffrag. l.* 54. *infr. de decur. l.* 176. *ff. de reg. jur. §.* 1. *vers. sed ne, dum. Inst. de vi bon. §.* 6. *Inst. de interd.* 2. *Feud.* 27. *§.* 2. *in fin.*

(9) Altera pœna.

(10) Immo non reddit. *l.* 55. *ff. de furt.*

(11) Passibo, *l.* 8. *vers. momentariæ etiam possessionis. C. Theod. de jurisd.* qua ex constitutione tres leges desumptæ sunt, hæc scil. *l. pen. infr. de accus. l.* 1. *infr. de abigeis.* qua de re vid. Cujac. 1. *obs.* 20.

(12) Adde *l. un. supr. si de momentanea. l. ult. supr. qui legit.*

(13) Hoc interdictum hodie vocatur *redintegrandæ possessionis:* cujus videtur usus ex hac lege deductus et *l.* 5. *supr. h. t.*

(14) Nam et alia ex causa quam ex vi publica hoc inter... *unde vi* ad possessiones ablatas pertinet; veluti si sub spec... terrore rescripti, aut judicati ablata possessio. *l.* 6. *supr.* ... *l. ult. infr. h. t. l.* 2. *infr. si per vim vel alio modo.* ad occupa... tam possessionem vacantem, absente domino sine autoritate ... cis a non creditore, pertinet quoque hoc interdictum.

(15) 1. Harm. 6. §. 69. Goth. Vide in hanc legem Plot. ... *litem jurand.* et Petr. de Bell. Pertic. *Ans.*

(16) Vid. quæ not. *ad l.* 15. *§.* 9. *in fin. ff. quod vi.*

(17) *l.* 3. *l.* 7. *supr. h. t.*

(18) De taxationis verbo vid. Cujac. 2. *obs.* 12.

(19) Pervestigat etiam judex locum ubi jactura facta fuer... men. *d. loco.*

(20) Si damnum ab invasore illatum liquido probari non p... judex habita personæ qualitate, et ratione negotii, potest da... definire, et postea juramentum actori deferre. Quid? hered... liati num juramentum quoque defertur? Mynsing. negat. 4 ...

(21) Vid. Cujac. *ad Nov.* 18. 161. *Quinta parte.*

(22) Ultra taxationem judicis non juratur.

(23) Judex jubet rebus ita bene cognitis actorem jurare a... tam usque quantitatem: jurare denique, ὅτι οὐχ ἧττον τῶν ... των ἀπώλεσεν, quod his non minora detrimenta percepit.

(24) Contra furem juratur. vid. Clar. 5. *sent. §. furt.* 6. ... *item contra furem juratur.*

(25) Probari jurejurando actoris vis, et id, quod interest ... test, *ut hic. Gloss. in c. qualiter. extr. de accus.* Cujus se... duas exceptiones vide apud Socinum *regul.* 190. qua in re ... loco vis ipsa probanda est.

(26) Post ejusmodi juramentum probatio non admittitur. ... *de retract. gentil. §.* 4. *gl.* 1. *n.* 28.

(27) *l.* 5. *l.* 7. *l.* 9. *supr. h. t.*

(28) Coloni, et inquilini rei restitutionem denegantes sine ... sa, in rem ejusque æstimationem simul condemnantur.

(29) Opposita dominii exceptione: de qua vid. Oldendorp. ... *c.* 34. *de except.*

(30) Judiciorum ordo servandus.

(31) *l.* 34. *supr. de locat.*

De vacua possessione.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

C[um] quærebatur inter Illyricianam (1) advocationem quid fieri oporteret, propter (2) eos qui vacuam (3) [po]ssessionem absentium sine judiciali sententia detinue[ru]nt (4), quia veteres leges nec *unde vi*, interdictum, [nec] *quod vi, aut clam*, vel aliam quandam actionem ad [re]ciendam talem possessionem definiebant, violentia in [ta]lem possessionem minime præcedente, nisi domino tan[t]modo in rem actionem exercere permittentes: Nos (5) [non] concedentes aliquem alienas res, vel possessiones per [s]uam auctoritatem usurpare, sancimus, talem possessorem, [ut] prædonem intelligi, et generali jurisdictione ea [tene]ri, quæ pro restituenda possessione contra hujusmodi [perso]nas veteribus declarata sunt legibus. Ridiculum et[enim] est dicere vel audire, quod per ignorantiam alienam [rem] aliquis quasi propriam occupaverit. † Omnes autem [scire] debent, quod suum (7) non est, hoc ad alios mo[dis o]mnibus pertinere: cum talis depositio in furti actio[ne]m dudum veteribus legibus definita est, dicentibus, [qui]s alienam rem adversus (8) domini voluntatem at[tigi]t, furti actione teneatur: his videlicet quæ super [recup]eranda possessione a nobis disposita sunt, locum ha[be]bus, si (9) non ex die ex quo possessio detenta est, [trigin]ta (10) annorum excesserint curricula. Dat. 13. Ka[lend.] Novembr. *Constantinop.* post consulat. LAMPADII [et O]RESTIS VV. CC. Anno secundo 532.

TIT. V.

[SI P]ER VIM (11) VEL ALIO MODO ABSENTIS (12) PERTURBATA SIT POSSESSIO.

[A]d recuperandam possessionem absentis admittuntur carentes mandato: supple, caventes de rato. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Severo.

J[ud]ices (13), absentium qui cujuslibet rei possessione [pr]ivati sunt, suscipiant in jure personas, et auctoritatis suæ formidabile ministerium objiciant: atque ita tueantur absentes, ut id solum diligenter inquirant, an ejus qui quolibet modo peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, vel parens, vel proximus, vel amicus, vel colonus (14), vel libertus seu servus quolibet titulo retinebat: nec eos (15) qui dejecti sunt absentium nomine possidentes, quia minime ipsis decisio (16) causæ mandata (17) sit, ab experiunda (18) re secludant: nec si servi (19) sint, eorum rejiciant in jure personas, quia (20) hujusmodi conditionis hominibus causas perorare fas non sit. Sed post (21) elapsa quoque spatia recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis inferentibus largiri convenit: ut eos momentariæ perinde possessioni [sine ulla cunctatione] restituant, ac si reversus dominus litigasset. Cui tamen [domino] quolibet (22) tempore reverso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus, quia fieri potest, ut restitutio propter servos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu qui per injuriam sublatus est, omnia quæ supererunt ad disceptationem litigii, immutilata permaneant: judicio servato justis (23) legitimisque [absentibus] personis: cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subveniri. Dat. 10. Kalend. Novemb. *Constantinop.* (24) CONSTANTINO VII. et CONSTANTINO C. III. CONSS. 326.

Nec auctoritate rescripti, nec auctoritate interlocutoria judicis potest non citatus de possessione repelli. Bald.

2. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Petronio Vicario Hispaniarum.

NEc (25) Imperiale responsum, quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio Cognitoris ex quacunque parte innovare possessionis statum, eo qui rem tenet absente, permittit: quia negotiorum merita, partium adsertione (26) panduntur. Datum 15. Kalend. Januar. *Mediolani*, CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

(1) De Illyriciana advocatione alibi, ac persæpe dictum est.

(2) Si quis absentis rem vacuam detinuisset, non conveniebatur nec interdicto, *unde vi*, nec *quod vi, aut clam*: sed actione in rem quamdiu dominus erat qui aberat. Hodie possessor, interdicto generali de vi tenetur. Nam ridiculum est [dic]ere, putabam rem alienam meam esse. Itaque hic idem con[sti]tuitur, quod de furti actione in duplum: in qua si quis alienam invito domino attingit, furtum committit. Ut interim [no]s in hujus constitutionis specie superiora obtinere adversus possessionis detentorem, si non anni triginta præterierint, [ex] [quo] possessionem adeptus est. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex* [...] *tit.* 3. *cap.* 61.

(3) *l.* 6. *supr. de adquir. et retin. poss.*

(4) Id est, occuparunt: hoc innuit, Occupantem vacantem [possessi]onem ad eam restituendam, furis, et invasoris exemplo teneri.

(5) Justinianus momentariæ possessionis interdictum primus de[dit adv]ersus eum, qui vacuam possessionem occupavit. vid. Cu[jac.] *obs.* 16.

(6) Qui sciens rem alienam vacantem occupat, quasi prædo est.

(7) Meum quod non est, alterius est, *ut hic*, *et l.* 15. *ff. de rei jud.* fallit in re sacra aut nullius.

(8) Furtum est contrectatio rei alienæ invito domino.

(9) Præscribi triginta annis jure civili rem furtivam ex hoc lo[co] [co]nstituitur. Est enim species hujus constitutionis de eo qui vacuam [possessi]onem absentis sine judiciali sententia detinet, quem hæc [lex] [...]at ut prædonem, *ibi*, *uti prædonem intelligi*, quem deni[que] [ha]ec constitutio negat rem vacuam ita a se possessam præscri[bere,] [s]i non ex die, ex quo possessio ab eo detenta est, triginta [annorum] spatium excesserit, *ut hic*. adde *l.* 1. §. 1. *supr. de annali except.* Quid? qui a quasi prædone bona fide causam habent, quo tempore præscribunt? longo tempore. §. *quod autem. Inst. de usuc. et ibi Angel.* Quid jure canonico? Possessor ipse malæ fidei nullo tempore præscribit, *c. possessor.* 2. ubi Dinus *de reg. jur. in* 6. *cap. ult. extr. de præscript.* Qui vero ab eo causam, triennio. Cæpola *in l.* 1. *supr. pro emptore. num.* 10.

(10) Condictio ex hac lege finitur tricennio.

(11) *L.* 43. *D.* 4.

(12) Interdictum *unde vi* competit etiam ei qui absens expulsus est.

(13) *l.* 1. *Cod. Theod. unde vi.*

(14) *l. ult. supr. de adquir. et retin. poss.*

(15) Vide *l.* 2. *supr. qui legitimam personam.*

(16) *Dictio*, *d. l.* 1. *Haloand.*

(17) In recuperanda absentis possessione, admittuntur etiam carentes mandato, *ut hic*, si tamen de rato caveant.

(18) *Experiundo secludant.* Hal. *experiunda re*, *d. l.* 1.

(19) Pro recuperanda alteri possessione, etiam servus auditur. *d. l.* 1. *et l.* 4. *C. Theod. unde vi.*

(20) Ratio dubitandi.

(21) Id est, post annum.

(22) Dominus reversus auditur perpetuo. v. *l. ult. infr. tit. prox.*

(23) *l. ult. supr. qui legitimam personam.*

(24) *Mediol. Constantino A. VII. et Constantio Cæs. Cons. d. l.* 1.

(25) *l.* 5. *Cod. Theod. unde vi.* Possessor citra conventionem in sua possessione turbandus non est, seu rescripto principis, seu interlocutione judicis.

(26) *His horis causarum merita et fata panduntur. l.* [...] *de offic. civil. judic.* vid. Cujac. 16. *obs.* 8.

*

TIT. VI.
UTI (1) POSSIDETIS.

Interdicto uti possidetis ille est in possessione tuendus, qui possidet non vi, non clam, non precario ab adversario. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Cyrillo.

UTi (2) possidetis fundum, de quo agitur, cum ab altero, nec vi, nec clam, nec precario possidetis, Rector provinciæ vim fieri prohibebit: ac satisdationis (3), vel transferendæ (4) possessionis Edicti perpetui forma servata, de proprietate cognoscet. Subscripta 3. Id. Octobr. *Nicomediæ*, CC. Conss.

TIT. VII.
DE TABULIS (5) EXHIBENDIS (6).

Pupillari substituto, si pupillus in pupillari ætate decessit, datur interdictum de tabulis testamenti exhibendis. Bald.

1. Impp. Valer. et Gallien. AA. Germano.

SI in potestate patris fuerunt impuberes filii, et vos eis estis substituti (7), atque ita ad vos intra pubertatem illis decedentibus cœpit hereditas pertinere: de exhibendis testamenti tabulis interdicto uti potestis (8). PP. 7. Kal. Maji, Seculari, et Donato Conss. 261.

TIT. VIII.
DE (9) LIBERIS (10) EXIBENDIS, SEU DEDUCENDIS, ET DE LIBERO (11) HOMINE EXHIBENDO.

Filio, cui non infertur quæstio status, competit hereditatis petitio contra possidentem bona materna. Bald.

1. Imp. Antoninus A. Justino.

SI (ut proponis) cum tuæ potestatis esses, super rebus maternis obtinuisti: potes eos, qui tibi condemnati sunt, convenire. Quod si extiterit, qui (12) te filium in sua potestate esse contendit: interdicto in eum ... proposito, de fide intentionis ejus quæritur. PP. 6. I... April. Duobus et Aspris Conss. 213.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Cyrillæ (13).

ADi Præsidem provinciæ, ac postula filios tuos ... beri. S. 5. Id. April. *Byzantii*, AA. Conss.

Interdictum de uxore exhibenda competit contra patre... puellæ, qui habet eam in sua potestate. Bald.

3. Iidem AA. et CC. Euodiæ (14).

SI ad instar (15) interdicti de exhibenda filia Phil... eum conveniendum putaveris: Rector provinciæ ...tus suam vobis accommodabit notionem. S. 12. Kal... Decembr. *Nicomediæ*, AA. Conss.

TIT. IX.
DE (16) PRECARIO (17), ET SALVIANO (18) INTERDICTO.

Pro pignore vendito, contra emptorem non competit in... dictum Salvianum directum, sed ad hypothecariam ac... nem est recurrendum. Bart.

1. Imp. Gordianus Aristoni.

SI te non remittente pignus, debitor tuus ea quæ ... obnoxia sunt, venundedit (19): integrum tibi jus ... ea persequi, non interdicto Salviano (20) (id enim ... tummodo (21) adversus conductorem, debitoremve ... competit) sed Serviana (22) actione, vel quæ ad exemplum (23) ejus instituitur, utilis adversus emptor... exercenda est. PP. 6. Idib. Septembr. Pio et Ponti... Conss. 239.

(1) *L. 43. D. 17. §. 4. Inst. de interdict.* vid. Cujac. 5. *obs.* 32. vid. Festum *in verb. Possessio.* Est autem hoc interdictum, Retinendæ possessionis, cujus causa, Prætor: materia, res immobiles: Forma, ut qui possedit tempore turbationis, vel litis, non vi, non clam, non precario injuria afficiatur. Effectus, vim fieri vetari, et satisdari possessionis translatio.

(2) *l. 1. ff. h. t.* vid. Duaren. 1. *disp.* 21. Robert. 3. *sent.* 21. Goth. Adde Gœdd. *de contr. stipulat. cap.* 5. *num.* 289. *et de sequestr. cap.* 2. *num.* 45. Ans.

(3) Reddito interdicto *uti possidetis*, si petitorio judicio agitur, satisdare *judicatum solvi* debet petitori is qui in possessione potior est; aut si non satisdat, in petitorem satisdantem transferenda possessio est, ita ut alteri incumbat onus probandi. vid. *vers. olim. Inst. de satisd.* Paul. 1. *sent.* 11. §. 1. vid. *ibid.* Cujac.

(4) Pœnæ causa transfertur possessio. *l. 5. §. 1. in fin. ff. ut legator. l. 2. in fin. ff. de collatione. l. 6. in fin. ff. de Carboniano. Nov.* 18. *cap.* 10.

(5) *L. 43. D. 5.*

(6) Illi cujus interest, legatario, fideicommissario, substituto, et similibus.

(7) Interdictum competit primis heredibus vel secundis, existente causa substitutionis, *ut hic*; competit etiam legatariis aut fideicommissariis quorum interest. *l. 3. §. 10. ff. h. t.*

(8) Quodnam intra tempus? Robertus 2. *recept.* 39. *et* 2. *animadv.* 14. putat perpetuo dari et post annum. Nam et hic anni nulla fit mentio, et casus substitutionis in hac lege potest annum excedere, quo nomine reprehenditur a Cujacio 16. *obs.* 28. et Antonio Mercatore, 2. *Nota* 24. Notant itaque ex Paul. 4. *sent.* 7. §. 6. interdictum *de tabulis exhibendis* annuum esse. Annum interdicti non cedere hac constitutione a morte patris, sed pupillorum; a qua primum hereditas ad substitutos pertinere cœpit, cum superstitibus pupillis ad eos pertinere non potuerit. *l. 2. §. 2. de vulg. l. 1. ff. de hered. vel action. vendita.*

(9) Hoc interdictum *de liberis exhibendis* competit adversus ...tinentem dolo malo liberos nostros cujusque sexus et potestatis s...

(10) §. 1. *vers. exhibitoria. Instit. de interdictis.* vid. *L. 43. D.* ...

(11) Vid. *L. 43. D.* 29.

(12) Pater emancipatum filium hoc interdicto abducit.

(13) Etiam fœminis competit interdictum de liberis exhiben... *ut hic*: et *l. 3. §. 11. ff. de hom. lib. exhib.*

(14) *Euodio* quidam ita legunt, putantque hic agi de uxore ...rito exhibenda et ab eo ducenda. *l. 11. supr. de nuptiis. l. 2. de liberis exhibendis.* vide Cujacium *hic*, et apud Paul. 5. s... 6. §. 15.

(15) Vide quæ dixi ad *l. 2. l. 4. supr. unde vi.*

(16) Transit ad interdicta adipiscendæ possessionis.

(17) *De precario* interdicto, dixi ad *L. 43. D.* 26.

(18) De Salviano interdicto, dixi ad *lib. 43. ff. ult.*

(19) Contra pignoris emptorem creditor experitur *Serviana quasi, seu hypothecaria*, non *Salviano interdicto.*

(20) Interdictum hoc Salvianum, cujus causa efficiens, Salv... Julianus Prætor: Materia, res judicatæ et invectæ in prædium ...sticum vel urbanum quæ locatori pro pensione tacite sint obli...tæ: Forma, ut petatur revocatio rerum invito domino a con...ctore distractarum: Effectus, earum adeptio: Affinia, actio S...viana. *l. 1. infr. h. t.*

(21) Imo et adversus extraneum quemque datur. *l. 1. §. 1. ... de Salviano.* dixi ibi.

(22) Datur pro revocandis rebus hypothecæ subjectis, dixi ... Theophilum §. 7. *Instit. de action.*

(23) Quasi Servianam intelligit. vid. §. 7. *Inst. de act.*

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Fabricio.

itantis precario heredes (1) ad restituendum habiculum (2) teneri (3), contra eos interdicto (4) to, manifeste declaratur. S. Kal. Decembr. *Sir-* A. Conss.

TIT. X.
DE ÆDIFICIIS PRIVATIS (5).

De balneis.

Impp. Severus et Antoninus AA. Tauro.

balneum (6) (ut desideras) exstruere, et ædifiam ei superponere potes : observata tamen for-, qua cæteris super balneum ædificare permittiest, ut concameratis (8) superinstruas, et ipsum res, nec modum (9) usitatum altitudinis exce-P. Sine die et Consule.

De ædificiis non demoliendis.

2. Imp. Alexander A. Diogeni.

otiandi (10) causa ædificia demoliri, et marmora trahere, Edicto divi Vespasiani et Senatusconsulvetitum est (12). Ceterum de (13) alia domo in ansferre quædam licere, exceptum est. Sed nec ita (14) transferre licet, ut integris (15) ædificiis, publicus deformetur (16) aspectus. PP. 11. nuar. Alexandro A. Cons. 223.

De ruinis.

3. Idem A. Evocato.

n totum ex ruina domus licuerit non eandem fam in civitate restituere, sed in (17) hortum convertere, et an hoc consensu tunc Magistratuum non prohibentium, item vicinorum factum sit : Præses probatis his quæ in oppido (18) frequenter in eodem genere controversiarum servata sunt, causa cognita, statuet. PP. 7. Kal. April. Juliano II. et Crispino Conss. 225.

De ædificio communi.

4. Imp. Philippus A. et Philip. C. Victori.

Si (19) (ut proponis) socius (20) ædificii ad refectionem ejus sumptus conferre detrectat : non necessario extra (21) ordinem tibi subveniri desideras. Etenim si solus ædificaveris, nec intra quatuor mensium tempora cum centesimis (22) nummus pro portione socii erogatus restitutus fuerit, vel quominus id fieret, per socium stetisse constiterit, jus (23) dominii pro solido vindicare, vel obtinere juxta placitum (24) antiquitatis poteris. PP. 4. Kalend. April. Philippo A. et Titiano Conss. 246.

De balneis extructis in solo communi.

5. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Octavio.

Si is, contra quem preces fundis, sciens prudensque soli partem ad te pertinere, non quasi socius, vel collega communis operis solicitudine, solidam balneorum (25) extructionem ea (26) mente, ut sumptus pro portione tua [non] reciperet, aggressus est, sed ut totius loci dominium usurparet, et collapsum balneum refabricare enisus est : cum ædificia (27), quæ alieno loco imponuntur, solo cedant, nec impensæ (28) his qui improbe id fecerint, restitui debeant : antiquato D. Ha-

8. §. 8. *ff. de precario.*
oc est, habitationem.
no non tenetur. *l.* 11. *ff. de divers. tempor.*
e precario, quod restitutorium est.
uc refer 2. Harm. 4.
id. Harm. *d. loco, cap. περὶ βαλανείου κτίσματος*. Vi-5. *c.* 10. de balneo, adde *l.* 5. *infr. h. t.*
orma ædificiorum veterum, reficienti servanda, ut neque aut vicinorum prospectui officiat, nisi hujusmodi servibeat pacto aut stipulatione sibi concessam, 2. Harm. 4. oth. Adde Rævard. *conject. lib.* 3. *cap.* 12. Ans.
amerare, est ad fornicis morem ædificare, *l.* 31. *ff. de* ¦ue area concamerata in *l.* 19. §. 5. *ff. locati.*
id. *l.* 11. *ff. de servit. præd. urb. l.* 1. §. 17. *ff. de vi nunciat.* De modo altitudinis ædificiorum Rutilius Floe Republica orationem habuit. Quis modus fuerit præscriertum, sub Augusto sexaginta pedum altitudo finita. banc altitudinem postea cohibuit Nero. Tacit. *lib.* 15. en ad modum non constat. Certe Augusti constitutionem postea revocavit teste Sexto Aurelio Victore. adde 2. Vi-. Senecam 1. *controvers.* 3. De crassitudine parietum 52. §. 13. *ff. pro socio.*
41. §. 9. *ff. de leg.* 1. *l.* 45. *in fin. ff. de donat. inter ult. ff. de damno. Synops. Basil.* 19. *tit.* 1. *ex lib.* 58. 2. *l.* 52. *ff. de contrahend. empt.*
ntius putat hoc senatusconsultum factum fuisse anno quin- Adriani, Aviola et Pansa consulibus, ex *l.* 41. §. 1. *t.* 1. Sed Cujacius 5. *observ.* 26. putat aliud SC. fuisse tum D. Adriani subsecutum sit. Nam edicta senatusconirmari solebant. *l.* 1. *ff. in quibus caus. pign.* vel erroesse in Imperatoris nomine : eo magis, quod hujus legis Adriano tribuatur. *d.* §. 1.
id. *l.* 6. 7. *infr. h. t.* Imo potest distrahere. *l.* 43. §. 1. 1.
alia in aliam domum transferre licet quum integra non alioqui prohibitum est propter ornatum et aspectum urbis. *Synopsis Basil. ibid.*

(14) Id Spartianus Adriano tribuit.

(15) Aliud si non integra ædificia deponantur. *d.* §. 5.

(16) Publicus urbis aspectus non deformandus.

(17) Ædes ruinosas in hortum convertere interdum non licet. Liceat autem necne judicis arbitrio relinquitur.

(18) Ex his quæ in oppido frequenter servantur, judicari potest.

(19) Si socius ad refectionem ædificii sumptus fecit, non necessario, extra ordinem ei subvenitur : sin autem solus ædificasti, nec cum centesima τὸ ἀναλογοῦν μέρος, certam portionem recepisti, ubi quadrimestre præterierit, dominium ejus in solidum consequeris, nisi quominus tibi solveretur, per socium non steterit. *Syn. Basil.* 12. *tit.* 1. *in fin.*

(20) Socius ædificii expensas repetit, *ut hic, et l.* 16. *supr. de rei vind.* id oratione D. Marci constitutum fuit. *l.* 52. §. 10. *ff. pro socio.* De sumptibus ædificii repetendis, adde *l.* 33. *in fin. ff. de cond. indeb. l.* 45. §. 1. *ff. de act. empt. l.* 29. §. 2. *ff. de pign. et hyp. l.* 14. *ff. de doli mali.* §. 30. *vers. Certe. Inst. de rerum divisione.*

(21) Ἔξω τῶν διατεταγμένων *Synops.* 11. *tit.* 1. *in fin.*

(22) Id est, centesimas usuras. vide Molinæum *de usur. num.* 57. ubi duos alios casus speciales usuræ centesimæ enumerat ex *l.* 1. *supr. de usuris pupillar. et l. ult. supr. de usur. rei jud.*

(23) Socius moram quadrimestrem committens in sumptibus socio qui ædificavit restituendis, dominium rei communis amittit.

(24) Orationem Divi Marci, *l.* 52. §. 10. *ff. pro socio.*

(25) De balneo, adde *l.* 1. *supr. h. t.*

(26) Qui sciens nomine proprio commune ædificium reædificat, sumptus non repetit, *ut hic, et l.* 6. §. 2. *ff. comm. dividundo.* vide quæ dicam *infr. h. t.*

(27) Ædificium solo cedit.

(28) Vide tamen quæ de ea re alias dixi ad *l.* 38. *ff. de hered. petit.* adde *l. ult. supr. de negot. l.* 5. *supr. de rei vind. l.* 37. *ff. de rei vind. l.* 46. *in fin. ff. de damno.* aliud æquitatis esse videtur.

driani (1) edicto Præses provinciæ memor juris publici, in dirimenda disceptatione legum placita custodiet. PP. 6. Non. Octobr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De translatione.

6. Imp. CONSTANTINUS A. Elpidio agenti vicem P. P.

SI quis post hanc legem civitate (2) spoliata ornatum (hoc est, marmora, vel columnas) ad rura transtulerit, privetur ea possessione, quam ita ornaverit. Si quis autem ex alia in aliam civitatem labentium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit: quoniam utrobique hæc esse publicum decus est, licenter hoc faciat. Data similiter facultate etiam de possessione (3) ornatum hujusmodi ad possessionem aliam transferendi, quamvis (4) per muros, vel etiam per mediam civitatem ea transferri necesse sit: ita ut ea solummodo quæ illata fuerint civitatibus exportentur. Dat. 6. Kal. Jun. *Viminacii*, CRISPO II. et CONSTANTINO II. CONSS. 321.

7. Imp. JULIAN. A. ad Vitianum (5) Vicarium Africæ.

NEmini columnas, vel statuas cujuscunque materiæ ex alia eademque provincia vel afferre (6) liceat (7), vel movere. Dat. 6. Kal. Novembr. JULIANO A. IV. et SALUSTIO CONSS. 363.

Differentia curialium et non curialium.

8. Imppp. VALENS, GRAT. et VALENT. AAA. Modesto P. P.

SIngularum urbium Curiales (8) etiam inviti, vel reparare intra civitates, quas olim habuerunt domos, vel de novo ædificare cogantur, illic semper muniis inservituri, et aucturi propriarum frequentiam civitatum. Possessores vero qui non erunt Curiales (9), in ... in quibus domos possident, easdem domos d... neglectasque reparent, judiciaria ad conservand... præceptum auctoritate retinendi. Dat. 13. Kal. N... GRATIANO IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

De spatio inter novum ædificium et publi... ædes relinquendo.

9. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AAA. Æmiliano Præfecto urbi.

SI cui loci proprietas ædificandi juxta publi... animum dederit, is quindecim (11) pedum ... terjecto inter publica ac privata ædificia, ita ... fabricandum, ut tali intervallo, et publicæ ... culo vindicentur, et privatus ædificator velut ... fabricato loco, destructionis quandoque futuræ no... detrimentum. Dat. 10. Kal. Novembr. ARCAD. A... PROBO CONSS. 406.

De muralis ambitus constructione.

10. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Monaxio P. P.

PEr provincias Mesopotamiam, Osdroenam, ... tensem, Syriam secundam, Phœniciam, ... sem, Ciliciam secundam, utramque Armeniam, ... que Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atq... spontum, ubi magis hoc desideratur, cæterasque ... cias cunctis volentibus permittatur murali (12) ... dos proprios seu loca sui dominii constituta vallar... 3. Non. Maji, *Constantinop.* THEOD. A. IX. ... STANTIO III. CONSS. 422.

De mœnianis.

11. Iidem AA. Severino P. P.

MOemiana (13), quæ Græco vocabulo τειχ... appellant, sive olim constructa, sive in ...

(1) Vespasianus idem edixerat. Suetonius, *Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat, vacuas areas occupare et ædificare, si possessores cessarent, cuique permisit.* et Victor *Romam deformem incendiis veteribus ac ruinas reparavit, permissa, si domini deessent, ædificandi copia, Vespasianus et Adrianus dominium dederunt instauratori statim, Divus Marcus a quatuor mensibus.* vid. *l.* 1. *ff. in quibus causis pignus. l.* 52. §. 10. *ff. pro socio.* adde Cujac. 19. *obs.* 20.

(2) Ex civitate in aliam civitatem columnas ædificii transferre licet. *vers. si quis autem. infr. h. t.* rus eas transferre non licet, *ut hic*, ex agro in alium agrum licet. *vers. Data similiter. infr. h. t.* Ex domo in urbe sita ad aliam in urbe sitam quædam transferre licet, *l.* 2. *vers. Ceterum. supr. h. t.* Ex una provincia in aliam non licet. *l.* 7. *infr. h. t.* et ita potest accipi hæc constitutio quam nonnulli de rebus intelligunt sublatis *promercii* causa; alii de non labente ædificio. Alia quædam ad hanc legem adfert Cujac. 19. *obs.* 19. quem vide. Causa constitutionis hujus hæc esse potest, impensarum immensitate.

(3) Id est, agro, villa.

(4) Ratio dubitandi.

(5) Avitianum. ut *l.* 1. *C. Th. de itinere publico. l.* 1. *C. Th. de ind. deb. l.* 15. *C. Th. de cursu publico.*

(6) *Auferre*, Hal.

(7) Imo licet. dixi ad *l.* 6. *supr. h. t.*

(8) Curiales urbium, domos proprias suis in urbibus habere, sed et antiquas reparare vel de novo ædificare coguntur.

(9) Nam curiales urbium coguntur tantum ad antiquarum ædium reparationem: non ad novarum extructionem.

(10) Restitutio ædium præcipitur, *ut hic*, *et l.* 7. *ff. de offic. præsid. l.* 46. *ff. de damno.* e contrario destructio inhibetur. *l.* 2. *supr. h. t. l. ult. infr. de jure reip.*

(11) Legitimum spatium novi ædificii ab ædibus publicis, quindecim pedes, *ut hic*, *et l.* 46. *C. Th. de operib. publ.* et 56. *Syn.* 2. *cap.* περὶ παραγγελίας ex *tit.* 11. *c.* 7. 2. Harm. ... adde *l.* 11. *in fin. infr. h. t. et l.* 14. *ff. de servitut.* ...

(12) Muris seu murali ambitu fundos cingere cuivis ... unde notant Fortalicium, vel castrum in suo quemque ... care (est enim jus ædificiorum, juris gentium.) *l. ex* ... *ff. de justit.* nisi hujusmodi ædificia ad æmulationem ... alterius fierent. *l. opus novum.* 3. *D. de oper. public.* ... limitibus imperii. *l. quicunque castellorum.* 2. *infr. de* ... *mitrophis. lib.* 11. *tit.* 59. vel materiam præberent sedi... offensionis. (Tunc enim merito publica utilitas pri... nenda est. *l. Lucius.* 11. *ff. de evict. l. item, si verber.* ... *ff. de rei vind.* etiamsi privilegio principis id fieret. ... *stum.* 9. *Extr. de decimis.*) Eadem est ratio, si quis ... non contentus ædificio, jurisdictionem inde vel jus civi... municipii usurpare voluerit: id enim sine principis perm... licet. Bartol. *in l. ult. ff. de collegiis.* Eadem quoque ... tentia judicis muri disjuncti sint. Joann. Faber *in l.* ... *infr. de pœnis.* Chassanæus *in consuet. Burg. tit. des fo...* *n.* 4. facit *l. sacra loc.* 9. §. *muros.* 4. *ff. de rerum* ... Idem si vel consuetudo, Chassanæus *illo loco*, vel constit... cipis contraria sit, ut et apud Hispanos est. *l.* 7. *tit.* ... *Ordinationum, et l.* 47. *Tauri. in fin. et in Pragmati...* *antiquis*, ubi habetur, Neminem posse sine licentia ... ædificare aut reficere castella.

(13) De Mœnianis, *l.* 242. §. 1. *ff. de verb. sign.*

(14) Κούσσας. *Hal.* alii legunt σκιάστας, alii ... ὄρθας. Vetustissimi habent ἐξώστας, uti Cujacius monet ... *stit. de act. et* 1. *observat.* 30. ἐξωστai sunt projectiones ... ἐξωθεῖσθαι, quod est expellere et projicere. Eam quoque ... confirmat autor Synopseos *ibid. cap.* 9. Harm. 2. *tit.* 4. ... ρὶ ἐξώστου §. 65. dicitur etiam ἐξώστης a quibusdam ἡλιακ... *ibid. c.* περὶ ἡλιακοῦ ἤτοι ἐξώστου. §. 65. solarium. *Nov.* ... et Harm. *d. loc. c.* περὶ σολαρίων. *l.* 12. §. 5. *infr. h.*

nciis (1) construenda, nisi spatium inter se per pedes liberi aeris habuerint, modis omnibus ntur. In his vero locis in quibus ædificia priva- orreis publicis videntur objecta, obstructione mœ- , quindecim pedum intervalla serventur, quem dinis (3) modum ædificaturis quoque proponi- ut si quis intra definitum spatium, id est, de- pedum mensuram (5) ædificare, vel intra quin-) pedum mœnianum possidere tentaverit: sciat m fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum tro adscribendam. Dat. 3. Kal. Octob. Ascle- et Mariniano Conss. 423.

. 1. *De spatio ab eo, qui ædificat, relinquen-* *In quantum liceat domum attollere.* 3. *De fene-* 4. *De prospectu.* 5. *De solariis, mœnianis et* 6. *De columnis et publicis porticibus ac stationi-* . *Si ædificaturo lis moveatur.* 8. *De opere in-* *perficiendo.*

Imp. Zeno (7) A. Adamantio Præfecto urbis.

) quo pace frui cœpimus, et litibus et externis is populos nostros eximere studentes, variis legi- ndis animum applicuimus: inter quas et hanc eferri volumus, dilucide demonstrantem, et quæ nificentia suggessit, et cautissime omne ambiguum em: Non multum autem a civilibus verbis reces- sed vulgo (9) notioribus uti maluimus, ut ita e in eam inciderint, alterius interpretis non egeant Ex relatione igitur magnitudinis tuæ cognovimus, legem immortalis memoriæ patris (10) nostri quam super his posuit qui in hac gloriosa civi- icare voluerint, quibusdam sui partibus propter terpretantium opiniones ambiguam esse.

§. 1. Et nos itaque præcipimus, ut qui proprias domos renovare cupiunt, non solum veterem (11) formam (12) non excedant, (sicut nec hi qui novas ædificant) aut lumen, vel prospectum (13) vicinis auferant, adversus ea quæ pridem constituta sunt: verum etiam addimus, quale jus is qui ædificat, habere debeat, cum facultatem habet ex pacto, vel stipulatione mutandæ, si velit, veteris formæ. Tunc enim sancimus, ut si (14) pactum vel stipulatio ædificanti suffragetur, liceat ipsi secundum vim pacti et stipulationis ædificare, etiamsi officere vicinis quibus pactum adversatur, ita ædificando videatur.

§. 2. Sed cum nostra constitutio dicat, duodecim (15) pedes oportere relinqui ab eo, qui ædificaturus est, inter propriam et vicini domum, et *plus* vel *minus* adjiciat: quod magnam sane ædificantibus securitatem præstat: (nihil autem dubium (16) aptum est ad tollendam ambiguitatem) diserte ac perspicue jubemus, duodecim pedes relinqui intermedios inter utramque domum incipientes (17) a superposita fundamentis ædificii parte: eademque observatione perseverante ad summum usque altitudinis culmen. Et ei, qui hoc in posterum observaverit, licere domum in quantam (18) voluerit altitudinem excitare, et attollere, et fenestras fabricare, tam quæ prospectivæ (19) dicuntur, quam quæ luciferæ (20), secundum divinam constitutionem, sive novam domum velit extruere, sive veterem instaurare, sive ex incendio collapsam exædificare: Nulla licentia ex hoc spatio concessa tollendi vicino directum (21) et omni ex latere domus inviolatum in mare prospectum: quem domi stans vel sedens habet, non autem detorquendi hunc ipsum prospectum, ita ut cogatur vicinus ex obliquo (22) mare aspicere. Quod autem ad hortos (23) atque arbores attinet: nec aliquid in superioribus constitutionibus comprehensum est, nec de his hic aliquid addetur: neque enim convenit.

§. 3. Nulli autem liceat ædificanti domum juxta (24)

te hoc additum. Nam in provinciis permissum erat ædi- niana non tamen in urbe semper. *Ammian.* 27. Nam et Prætextatus præfectus urbi sustulit omnia fabricari Romæ que vetita legibus.

nianum, seu solarium a privati ædificio extruere quis licto decem pedum spatio: a publico ædificio quindecim *yn. ibid.* c. 9. 2. Harm. 4. §. 65.

intercapedinis modo dixi ad *l.* 14. *ff. de servit. præd.* th. Vide *l.* 9. *supr. h. t.* Tholosan. *de Republ.* *l.* 2. . Ans

ædificia privatorum Theodosium reliquisse intervallum um, leges Gundebaldi Burgundionum docent, et jus vetus Leo scribit *Nov. ult.* hodie duodecim. *l.* 12.

suram, vel intra quindecim pedes ædificare, vel Mæ- ssidere tentaverit. Cujac. ita restituit *l.* 19. *observ.* 21.). *supr. h. t.* adde *l. ult. D. fin. regundor.*

le *Novell.* 63. 165. *et* 2. Harm. 4. §. 59.

rpretatio Contii.

l. Gell. 1. c. 10.

st, antecessoris.

Ecl. 2. c. περι παραγγελίας *ex tit.* 11. c. 10. et 2. 4. περί ἀνανεώσεως οἴκυ παλαίυ, *l.* 1. *supr. de servi-* . *ff. de servitut. præd. urban.* *l.* 8. §. 3. *ff. de oper.* . §. 1. *ff. de aqua et aquæ.*

forma dicam *infr. h. t.*

nomine Constantinopoli duos inter vicinos controver- themium mathematicum, et Zenonem rhetorem de stituto contra veterem morem, de servitute altius non non officiendi luminibus, Agathias scholasticus *lib.* 5. m quoque in urbe, refert Zonaras fuisse querelam mu- dam adversus Petronam præfectum vigilum vicinum ἑαυτῦ διαίτας ὑψῦντα, καὶ τῇ αὐτῆς οἰκείᾳ ἐπισκοπῦντα. 17. *obs.* 35.

m. *d. loco. Eclog. d. loco.* §. 3. *in fin. infr. h. t.*

§. *ult. Inst. de servitutibus.*

(15) Ædificaturus duodecim pedes relinquit inter propriam, et vicini domum, et ita abrogatur lex 11. *vers. quem intercapedinis. supr. h. t.* et Harmenopuli locus 2. *tit.* 4. *c. de domuum extructione, cap. de domuum elevationib.* Reducitur tamen a Leone *Nov. ult.* Legibus duodecim tabularum sufficiebat intra vicinorum domos spatium duorum pedum, dimidii interdum, ut ait Festus, et Isidorus 15. *Etym. ult.* dixi ad *leges* 12. *tabul. l.* 2. *tit.* 11. §. 6.

(16) Dubium ambiguitatem non tollit.

(17) Principium intervalli a vicini ædificio relinquendi sumendum est a fundamentis. Est enim fundamentum altitudinis norma.

(18) Licet in infinitum ædes suas tollere intra legitimum spatium. Augusti lege non licebat septuaginta pedibus altius tollere, *Strab.* 5. Trajani sexaginta, Sextus Aurelius Victor *in Trajano.* Leon. 100. *v.* §. 4. *infr. h. t.*

(19) Παρακυπτικὰς καὶ φωταγωγὺς *hic. et* §. 3. *Infr. h. t.* Glossis Transenna καραμὶς φωταγωγὸς. Harm. *d. loco.* παρακυπτικῶν tantum fecit mentionem: Ecloga fenestrarum tantum, τοξικαὶ vero aliud genus fenestrarum est apud Harmenopulum *d. l. cap.* περὶ τοξικῶν. Galli videntur appellare, *archieres*, *et barbacanes.*

(20) Fenestræ prospectivæ, et luciferæ.

(21) Directus in mare prospectus nemini tollendus, nisi intermisso spatio centum pedum: obliquus tolli potest intermisso spatio duodecim pedum. Hodie etiam in obliquum servatur spatium centum pedum. *Nov.* 63. 165. Harm. *d. loco, cap.* περὶ ἀπόψεως *in fin.* idque Harm. *d. c.* περὶ ἀπόψεως ἔσω, ex Papiniani *lib.* 3. *quæstionum*, porrigit ad prospectum montium. *Synops. Basil. d. loco.* negat ullo modo etiam per obliquum adimi posse.

(22) Obliquus prospectus maris, ἐκ πλαγίυ. *Ecl. d. loco.*

(23) Hortorum, atque arborum nulla servitus esse debet: Græci id ita explicant. *Ecl. d. loco.* Apud Harmen. *d. loco.* c. περὶ κήπων καὶ φυτῶν. licet horum prospectum impedire interpositis quinquaginta pedibus.

(24) Ἐν ςενοπῷ *Syn.* et Harm. *illo loco.*

compitum forte aut angiportum (1), vel plateam duodecim pedibus latiorem auferre partem plateæ, vel compiti, et proprio superaddere ædificio. Non enim quæ ad rempublicam pertinent, minuere, et ædificantibus dividere volentes, duodecim pedum intervallum in medio domorum definimus, sed ne angustiora sint domorum intervalla. Si autem majus sit spatium, maneat vetus distantia: non enim eam minui concedimus, sed servari urbi propria jura. Si autem vetus ædificium secundum veterem formam tale erat, ut minus esset domorum abs se invicem spatio duodecim pedum intervallum, ne liceat præter veterem formam in altitudinem ædificium erigere, vel fenestras facere, nisi decem pedes in medio intercedat. Tunc enim prospectivas (2) is, qui ædificabit, non poterit facere, nisi antea quoque fuerint, ut dictum est. Luciferas (3) vero faciet utique sex pedum servato ab imo pavimento in altum intervallo: eo tamen non audente ullo modo facere id, quod vocatur pseudopatum (4) (id est, falsum aut fictitium tabulatum, aut pavimentum in ipso ædificio) et ita ab hoc pseudopato ad sex pedum altitudinem luciferas fenestras excitare, et sophistice (5) legem interpretari, et cavillari. Si enim hoc liceat: eveniet iterum, ut luciferæ (6) æquent prospectivarum utilitatem, et nihil distent a prospectivis (7), et vicino noceant: quod quidem fieri prohibemus, nullatenus competens ædificantibus, vel ex pacto (8), vel ex stipulatione jus tollentes, si quod tale prorsus competat.

§. 4. Insuper cum priore lege cautum sit, centum (9) pedes altas domos combustas instaurare licere, etiam si alteri prospectum in mare prohibeant: hanc etiam tollentes ambiguitatem, constituimus hoc obtinere tam in his quæ post conflagrationem renovatæ sunt, quam quæ nunquam antea fuerunt, et nunc primum extruuntur. Sed et in his quæ nullam ignis injuriam senserunt, vetustate autem, aut alia quacunque causa defecerunt, et in omnibus omnino domibus quæ ædificantur, si centum pedum spatium relinquatur inter circumjacentia lota, omni impedimento cessante fiant ædificia, etiamsi aliis domibus prospectum in mare adimant. Prospectum autem hunc liceat auferre (10) a solis culinis (11), vel latrinis, vel secessibus, vel scalis (12), vel trajectibus ad sola diverticula vicorum pertinentibus, vel basternis (13), quamvis, et intra centum pedes velit quis ædificare, si modo tamen duodecim pedes in medio intercedant. Hæc observari volumus quando nullum adest pactum quod ædificare volentem adjuvet. Qui autem ei vicini ædificant, intra definitum ab eis modum ... tunc enim et eo non custodito spatio permittimus ... ædificia, etiam si prospectum adimant iis, qui ... runt, et pacti sunt, aut qui in eorum domos ... runt, quandoquidem competentia jam quibusdam ... ventione jura, per generalem auferri legem non ...

§. 5. Item illud etiam statuimus, ne ea quæ ... solaria (15), post hanc legem ex solis lignis et ... construantur, sed ad eorum quæ Romanensia ... cuntur, modum et figuram ædificentur, et inter ... laria ex adverso sese spectantia decem pedes relinquant. Sin hoc præ loci angustia fieri non possit, tunc ... fiant ἐκ παραλλαγῆς, hoc est, ut se invicem ... ex adverso vel ἐκ παραλλήλου respiciant, ... nis, ex obliquo atque transverso. Si vero spatium ... dium decem pedes non excedat, tunc nulla ex ... nec adversa, nec transversa liceat solaria, aut ... na (17) fabricare. Quæ vero secundum supra scriptam ... mam ædificabuntur, jubemus alta esse ab imo solo ... quindecim et eorum quidem columnas lapideas ... gneas ita solo imponi jubemus, ut non ad cathetum sive perpendiculum stent, sicuti nec muros, ut ne ... qui est sub illis in superiore parte, ut dictum est ... stitutis solariis, obturetur, nec ex hoc angustior ... giportus, et publicum iter. Prohibemus autem ... las (19) a solo angiportus inchoare, et ad solaria ... ita ut tam ex impensa et præparatione firmiore, ... quod non ita proxima sint inter se solaria, breva... rariora et extinctu faciliora ex igne pericula civit... his, qui domus habent, immineant. Si autem con... stram hanc legem fiat solarium vel scala; non id ... quod factum fuerit, detruncabitur, sed etiam ædifi... minus decem auri librarum pœnam expectabit: ... designavit architectus, aut qui opus recepit, alias ... auri libras persolvet, et qui fabricaverit artifex, ... inopiam (20) non potuerit pœnam solvere, corpore ... a civitate fiat extorris.

§. 6. Præterea jubemus nemini (21) licere mu... ordine collocatas columnas in publicis porticibus et ... nibus ab eo quod vocatur Milium (22), usque ad ...

(1) Vide *Eclog. d. loco.*

(2) Παρακυπτικάς *ut supr.* §. 2.

(3) Φωταγωγὰς, *ut supr.* §. 2. Harmenop. *d. loco. cap.* περὶ Φωταγωγῶν Θυρίδων, ubi in notis, et momenclatore exposui quid essent φωταγωγοί et παρακυπτικαὶ θυρίδες.

(4) Ψευδόπατον,

(5) Σοφίζεσθαι τὸν νόμον.

(6) Fenestræ luciferæ prospectivis minus utiles: illis lumen tantum, his prospectum percipimus.

(7) Fenestris prospectivis nocetur vicino.

(8) §. 1. *supr. h. t.*

(9) Centum pedum spatio intermisso prospectum etiam directum vicino possumus adimere. *Eclog. d. loco* Harm. d. loco *cap.* περὶ ἀπόψεως.

(10) Intra minus spatium quam centum pedum scilicet. minus, puta intra duodecim pedes.

(11) Μαγειρίων *hic*, *Ecl. d. loco*, μαγειρίῳ Harm. *d. loco.*

(12) Κλιμακκὸς *hic*, κλιμακκῶνος. Harm. *d. loco.*

(13) Η διαβάσεων πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων ἢ ἐκ τούτων ἃ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ βασέρνας *hic.* ἢ ἀποβασερνιων ἤγουν τῶν λεγομένων παρόδων ἤτοι διαβατῶν. Harm. *d. loco.* quidam legunt διαβάσεων. Porro *basternæ* sunt transennæ: sive protecta, quæ habentur in ædibus transcundi vel spatiandi gratia. Alio sensu, *basternæ*, vehicula sunt, sive lecticæ, vel, ut est in glossis veterum, Esseda, quæ (quod plerumque speculari lapide clauderentur) eædem Glossæ illo loco, Juven. 1. *Quæ vehitur clauso latis specularibus antro*, recte interpretantur basternas. Antrum dixit ut et ... mus caveam basternarum. Palladio Amites basternarum ... ticæ quibus ea vehicula sustinentur. Servius Honoratus ... *sunt vehicula, sicuti nunc basternas videmus.* Lampridius ... *liogabalo, Dedit basternas et rhedas.* Ammianus 14. Bas... latera civitatis cuncta discurrunt. adde Cujac. 13. *obs.* 30.

(14) §. 2. §. 3. *supr. h. t.* §. *ult. Inst. de servitutib.*

(15) Σολάρια *hic*, σωλαριῶν *d. loco.* Harmen. *d. loco* ... σωλαρίων.

(16) ῥωμανήσια *Græci hic*, et *Eclog. d. loco.*

(17) Ἤτοι ἐξώστας, *Græci hic.* adde Harm. *d. loco.* ... καὶ ἐξώστου. ibi ἡλιακοῦ καὶ ἐξώστου. ibi ἡλιακόν τὸν παρά τισιν ... καλούμενον, dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.* adde *Novell. ult.* ... ἡλιακοῦ.

(18) Κατὰ κάθετον. Sic κατῶθεν *Eclog. d. loco.* Harmen. ...

(19) *Eclog. d. loco.* Harmen. *d. loco.* Scalæ trajectus ... *Nov.* 159. sive portus aut stationes navium auctore Moscho ... περὶ σχεδῶν. Alciatus perperam cœnacula interpretatur.

(20) Dixi *l.* 1. *in fin. ff. de pœnis.*

(21) 58. *Ecl.* 1. c. περὶ παραγγελίας *ex tit.* 12. c. 22.

(22) Ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου, hic ἀπὸ τοῦ μιλίου. *Eclog.* ... ubi Leunclavius *miliarium* vertit. Miliarium columna Romæ ... in foro ab Augusto, a qua omnes viæ Italiæ initium et fi... pìebant. dixi ad *l.* 154. *ff. de verb. sign.* adde Suet. *in O*...

...bstruere ædificiis, vel solis etiam tabulis, vel aliis ...is rebus in medio columnarum extructis: sed ipsa ... ædificia non excedant in latitudine pedes sex, ...hensis etiam parietibus plateam versus: in altitu...ro pedes septem. Omnimodo autem volumus per ... columnarum ordines relinqui a porticibus ad pla...rum iter: decorari quoque hujusmodi tabernacula ...icinas exterius saltem marmore: ut et civitati sint ..., et transeuntibus voluptati: In reliquis autem ci... regionibus (1) extructas (2) in mediis columnis of..., prout urbi esse utile, et quatenus et quomodo ...veris, extrui sancimus, omni (3) æqualitate ser...ne quod uni permittitur, cæteris prohibeatur.

... Et hoc quidem constituimus, ut ne calumnian...olis et machinationibus, æquis et bonis viris peri...struatur. Multi enim ædificaturis lites, non ex in...iqua accepta, sed per invidiam substruentes, in...onum illis causam præbent: ut eum, qui jam ...t ædificare, prohibitum, et opus imperfectum re...e coactum, et in jus tractum, pecuniam ad ædi...em repositam, litigando consumere cogant: et ... omnium incommodissimum est) postquam victri...ntentiam retulit, adhuc quasi indissolubilibus vin...bligari contingit, dum appellationis prætextu fata... expectare cogitur, et ex hac frustratione, et ædi...is interruptione voluptatem capit ejus adversarius. ...cimus itaque in ejusmodi casibus, ut si (4) ap... ab his, quæ ab arbitro definita sunt, intercesse...nul atque missa fuerit ad judicem relatio, vel for...ptis redacta, licere victori et victo, non observato ... appellationis introducendæ tempore, una cum ...rio, vel soli ad tuæ (5) magnificentiæ tribunal ..., et adversario ex more vocato, si absit, termi...i controversæ facere: ut omni mora abscissa, le... litis finis imponatur, ne hyeme, si ita accide...esente vel imminente, dum longos appellationum ...statos expectare cogitur is, qui injuste ab in...dificio prohibitus est, damna intolerabilia susti... Quod autem est proximum, si etiam quis in hujus...ntroversiis appellare (7) voluerit, conquerens de ...dinis tuæ sententia, illico eam, quam dicunt ...tionem (8) fieri jubemus; et dari tam victo quam ... ut de more sententiam ipsam accuratius expen...n sacro nostro palatio, omni mora cessante. No...utem quicunque ædificantes impedire præsumpse...uod si victi fuerint, et omne (9) quodcunque ...rit damnum resarcient, et materiæ pretia, quam ...le erit corruptam aut deterioratam esse inter litium ... rependent. † Quod autem ad eos, qui injuste ...e tentaverint, attinet, et hi si victi fuerint, da..., qui ædificium prohibuerit, et causæ ideo adesse ... fuerit, refundent.

† Omnem autem hujusmodi controversiam in solo magnitudinis tuæ judicio decidi præcipimus, et neque ulli cuiquam illustrium magistratuum audire hujusmodi causas, neque ex hac causa litigantes, militiæ, vel fori præscriptione ad detractandum (10) judicium, vel sumptuum, et damnorum, quæ sententia gloriosissimi præfecti urbis, aut ab ipso dati cognitoris continebuntur, solutionem detrectandam permittimus: sed exactioni eos subjici volumus, qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præscriptione utente.

§. 8. Provideat autem magnificentia tua, ne (11) quis redemptorum, aut fabrorum, aut artificum opus a se inchoatum relinquat imperfectum (12), sed ut accepta mercede opus, quod incepit, perficere cogatur: vel omne damnum, quod inde ædificare volens acceperit, et quidquid omnino dispendii sensit ex eo quod opus perfectum non fuerit, sarciat. Si autem penuria (13) laboret qui ita deliquerit, fustibus cæsus civitate ejiciatur. Nullus (14) autem id perficere prohibeatur, quod ab altero cœptum opus fuerit: quod præsumi cognovimus a quibusdam artificibus, vel redemptoribus, nec iis, quæ ipsi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere sinentibus, atque inde damnum intolerabile inferentibus iis, qui domos suas fabricari cupiunt. Qui itaque hoc solo recusat opus perficere, quod ab alio ante inchoatum sit, is eandem pœnam excipiat, quam is excepit, qui opus reliquit.

Antonius Contius *juris studiosis: Quid in hac lege restituenda, vel in Latinum sermonem transferenda præstiterimus, experiemini, si hanc nostram operam cum editione Portana et Scrimgeriana contuleritis. Nam in utraque sequens constitutio erat acephala, et in altera ita corrupta et translata, ut magna ex parte aieret, quæ hæc negat; negaret quæ hæc asserit. En quanta in legibus, vel edendis, vel transferendis cautio. Utraque etiam editio prima ipsius constitutionis verba in inscriptionem ipsius transtulit: altera sic*, Ἀδαμαντίω ἐπάρχω πόλεως καὶ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολαύοντες etc. Altera vero sic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα etc. *Qui error ei contrarius est, qui ante Haloandrum obtinuerat in principio constitutionis de Justinianeo Codice confirmando: ut illa verba inscriptionis*, Ex præfecto hujus almæ urbis, *in textum ipsius constitutionis irreperent, hoc modo:* Ex præcepto hujus almæ urbis etc. *Quis autem unquam appellari audiit Præfectum urbis præfectum judiciorum aut judiciorum pacis? Itaque quamvis sola conjectura adjutus sim, in hujus legis principio restituendo: omnibus tamen vobis probatum iri judicium meum spero. Est autem elegantissima lex, et ad multos juris articulos controversos, si qua alia, adprime utilis.*

(1) ... regionibus urbis alias dixi. adde *l.* 1. §. 13. *ff. de offic.* ... *urbi.*

(2) ... δὶ μεσόξυλα etc. Tabernæ quæ in medio columnarum ..., prout existimaverit præfectus urbi, struantur, qui pa...onibus modum servabit. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 21. *ex* ...*ap.* 10.

(3) ...qualitas est, quoties quod uni permittitur, cæteris non ...

(4) ...3. *Eclog.* 2. c. περὶ παραγγελίας *ex tit.* 11. c. 11.

(5) ...ræfectum urbis intellige ex inscriptione hujus constitutionis.

(6) ...ως περιμένουσι τὰς μακρὰς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους. Græci ...αμένειν τὰς κυρίας, *Eclog. d. loco.* ubi alii legunt κυρίας ... finiunt τὰς ἐμπροθέσμους ἡμέρας. qua de re dixi ad *Nov.* ...

(7) Hic constat licuisse appellare a Præfecto urbi, quod tamen aliquando prohibitum fuit, sed postea iterum permissum. *l.* 23. *C. Theod. de appell. l.* 2. *supr. de his, qui propter met. jud.* ut in ea re minor fuerit auctoritas præfecti urbi quam præfecti prætorio. Idem significat Symmachus et ipse præfectus urbis, *lib.* 1. *epist.* 41.

(8) Τὴν καλουμένην κονσουλτατίωνα. Consultatio, species appellationis.

(9) *Ecl. d. loc. in fin.*

(10) *Ecl. d. loco.*

(11) *l. unic. supr. de monopoliis.*

(12) *d. l. unic.*

(13) Adde §. 5. *in fin. supr. h. t. l.* 1. *in fin. ff. de pœn.*

(14) Perficere id nemo prohibetur, quod ab alio inceptum.

Ad superiorem legem Zenonis.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm dubitabatur, utrum constitutio Zenonis (1) divæ memoriæ ad (2) Amantium Præfectum urbi scripta, quæ de servitutibus loquitur, localis esset, et huic florentissimæ urbi dedicata, deberent illius quidem jura in hac observari, antiqua vero quæ contraria sunt, locum habere in provinciis: indignum esse nostro tempore putantes aliud [jus (3)] in hac regia civitate de hujusmodi observari, aliud apud nostros esse provinciales: sancimus eamdem constitutionem in omnibus urbibus Romani Imperii obtinere, et secundum ejus definitionem omnia procedere: et si quod jus ex ea lege innovatum est a vetere dispositione, hoc et in provinciis a Præsidibus earum observari: cæteris (4) videlicet omnibus, quæ non per Zenonianam legem innovata sunt, sed veteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manentibus. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et OTESTIS VV. CC. 531.

TIT. XI.

DE NOVI (5) OPERIS NUNCIATIONE.

Si nunciator novi operis sit paratus statim de jure suo docere, debet audiri, et de causa cognosci, et intra tres menses terminari. Salic.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

DE operis novi nunciatione quandam antiquis ortam fuisse dubitationem nostra cognoverit tranquillitas: dicentibus, si quis denunciationem ad inhibendum opus miserit, non posse eum post annum elapsum ex quo denunciatio missa est, iterum ædificationem prohibere. Quod dupliciter iniquum nobis esse videtur: sive etenim non recte opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediri: sive recte denunciationem emiserit, etiam post annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes, sancimus, si quis denunciationem emiserit, in hac quidem regia urbe Præfectum urbi festinare: in provincia vero Rectorem ejus intra trium (6) mensium spatium causam dirimere: sin vero aliquod fuerit quocunque modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum, licentiam habere eum qui ædificationem deproperat, opus de quo agitur, efficere, prius fidejussore ab eo dato officio Urbicariæ præfecturæ [...] provinciali, *Ut si non recte ædificaverit, omne opus [...] post denunciationem fecerit, suis sumptibus destru[...]* enim et opera non per inanes denunciationes prohib[...]tur, et recte denunciantibus consuletur. Dat. 12 [...] Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPA[...] ORESTIS VV. CC. anno secundo. 532.

TIT. XII.

DE OPERIBUS PUBLICIS (7).

De immunitate.

1. Impp. CONSTANTINUS et CONSTANS AA. (8) ad Catulinum.

PLurimi (9) immunitates operum publicorum [...]sione (10) Judicum adepti sunt: et ideo j[...] imposterum elicitas immunitates nullius esse moment[...] 6. Kalend. August. *Sirmii*, URSO [LUPULO] et [...]MIO CONSS. 338.

De impensis accepto ferendis.

2. Iidem AA. ad Marcellinum Comitem Orient[...]

QUæ (11) operibus publicis impensa (12) cons[...] accepto ferri oportere cognoscas. Datum 5 [...] Octob. *Constantinop.* LIMENIO, et CATULINO Con[ss.]

De cruce et sanctis reliquiis.

3. Græcæ constitutionis epitome (13).

NEque monachus, neque alius quivis in loco pu[bli]c[o] vel ubi spectacula fiunt, crucem (14) impo[...], reliquias sanctas.

De prætoriis et publicis domibus.

4. Iidem AA. Ecdicio Præfecto Ægypti.

PRætorio (15) judicum et domus publicas (16) [...] publico juri atque usui (17) [semper] vi[...] PP. 4. Non. Decemb. *Antiochiæ*, MAMERTINO, [...] VITTA CONSS. 362.

De Judicibus.

5. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Symmac[hum] Præfectum urbis.

INtra (18) urbem Romam, [veterem, et novam (19)] nullus Judicum novum opus informet (20), quo [...]

(1) *l.* 12. *supr. h. t. Novell.* 63. *in princ.*

(2) Ad Adamantium, ut ex inscriptione *d. l.* 12. constat.

(3) Jus urbanum ad provincias plerumque extenditur.

(4) Ubique terrarum, hoc est, non modo in urbe, sed etiam in provinciis, quæ de ædificiis superius dicta sunt, obtinent, excepto prospectu in mare. Nam is tantum Constantinopoli et in ejus continentibus duntaxat locum habet. *Synops. Basil.* 58. *tit.* 21. *ex tit.* 11. *c.* 12. adde 2. Harm. 4. §. 59.

(5) Dixi ad *L.* 39. *D.* 1.

(6) Hæc nunciatio novi operis intra tres menses finienda: post tres menses is cui novum opus nunciatum est, impune ædificare potest, præstita cautione de opere restituendo.

(7) *L.* 15. *C. Theod.* 1. *et L.* 50. *D.* 10. 54. *Eclog.* 12. Pertinet itaque hic titulus ad interdicta *de operibus publicis. l.* 1. *ff. de interdictis.*

(8) Have Catuline karissime nobis, *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.* vid. *l.* 6. *infr. h. t.*

(9) *d. l.* 5. *C. Theod. h. t.*

(10) Judex immunitatem ab opere publico concedere non potest.

(11) *l.* 6. *C. Theod. h. t.* Quæ operi publico vere impensa constiterit, præfectis operum (ἐργοεπισάταις) accepto ferri debent. *Syn. Basil.* 54. *tit.* 12. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 1.

(12) Impensas in operibus publicis accepto ferri oport[...] *Ecl.* 12. *c.* 5. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 2.

(13) Cujacius *hic*, negat Græcam esse constitutionem, se[d] Latinam esse ait, *ex* l. 26. *supr. de episcop. et cler.*

(14) *d. l.* 26.

(15) *l.* 8. *C. Theod. h.t.* Syracusis prætorium erat dom[us quon]dam Hieronis regis Siciliæ. Cic. *in Verrem.* Prætoria autem di[cta] quod prætores Romani in provincias Romanas missi ea loca ha[bi]tabant, sive quia a regibus quondam earum provinciarum [...]de ædificata, sive quia ad majestatem populi Romani [...]dam pertinere putabant magistratus Romanos in hujusmodi [...] vivere, in quibus olim Reges vixissent, vel domicilium [...] habuissent.

(16) Domus judiciarias, *d. l.* 8.

(17) Non in privatorum usu.

(18) *l.* 11. *C. Theod. h. t.*

(19) Id est, Constantinopolim, vetus enim Roma non [...] Con]stantinopolis, sed quæ a Romulo ædificata.

(20) Sumptu scil. publico.

is nostræ (1) arbitria cessabunt, [nisi (2) ex suis is hujusmodi opus constituere voluerit]. Ea tamen andi, quæ jam deformibus ruinis intercidisse di-, universis licentiam damus. Dat. 8. Kal. Jun. *is*, Divo Joviano, et Varroniano Conss. 364.

De temporis præscriptione, et de rescriptis.

6. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. ad (3) Proculum.

scriptio (4) temporis (5) juri publico non debet osistere: Sed nec rescripta (6) quidem: atque ideo la sunt (7) omnia, quæ per diversas urbes, vel, vel in publico quocunque loco [contra (8) n, et commodum, ac decoram faciem] civitatis a noscuntur. Dat. 3. Idus Jun. *Constantinop.* Me-e ii. et Saturnino Conss. 383.

A quibus operibus dignitas non eximit.

7. Iidem AAA. Cynegio P. P.

(9) portus, et aquæductus, [et murorum] in-aurationem, sive extructionem, omnes certatim erarum collatione instare (10) debent: neque ali-hujusmodi consortio dignitatis privilegiis excusari. 5. Kalend. Februar. *Constantinop.* Richomere, et ho Conss. 384.

De operis vitio.

8. Iidem AAA. Cynegio P. P.

s (11), quibus, vel cura mandata fuerit operum blicorum, vel pecunia ad extructionem solito mo-ta, usque ad annos quindecim (12) ab opere per-m suis heredibus teneantur obnoxii: ita ut si quid ædificatione intra præstitutum tempus pervenerit, m patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui tuiti) reformetur. Dat. 3. Non Febr. *Constanti-*cadio A. i. et Bautone Conss. 385.

An domus diruendæ sint, et inchoandæ publicæ fabricæ gratia.

9. Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Aureliano Præfecto urbi.

SI (13) quando concessa a nobis licentia fuerit exstruendi: id sublimis magnificentia tua sciat esse servandum, ut (14) nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur: nisi usque ad quinquaginta libras argenti pretii æstimatione taxabitur. De ædificiis vero majoris pretii ad nostram scientiam referatur: ut ubi amplior poscitur quantitas, Imperialis extet auctoritas. Datum. 3. Kalend. Mart. *Constantinop.* Theodosio A. iii. et Abundantio Conss. 393.

De inscriptione nominis.

10. Iidem AAA. Rufino P. P.

SI (15), qui judices perfecto [publicis pecuniis] operi, suum (16) nomen sine nostri numinis mentione inscripserint, majestatis teneantur obnoxii. Dat. 3. Non. Jul. *Constantinop.* Arcadio iii. et Honorio ii. AA. Conss. 394.

De refectione publicorum mœnium, et thermarum.

11. Impp. Arcad. et Honor. AA. Eusebio Comiti sacrarum largitionum.

NE (17) splendidissimæ urbes, vel oppida vetustate labantur, de (18) reditibus fundorum juris reipubl. tertiam (19) partem reparationi (20) publicorum mœnium, et thermarum substitutioni (21) deputamus. Dat. 11. Kal. Jul. *Mediolani*, Olybrio, et Probino Conss. 395.

De muris urbium.

12. Iidem AA. Cæsario P. P.

OMnes (22) provinciarum rectores literis moneantur, ut sciant ordines, atque incolas urbium singularum

(1) 4. *Ecl.* 12. *c.* 5.
(2) idex, sua pecunia sine rescripto principis novum opus ificare.
(3) ave Procule K. N. (id est, carissime nobis) *l.* 22. *C.* *d.* *t.* adde *l.* 1. *supr.* *h.* *t.*
(4) æscriptio temporis defendi non potest, ab eo qui ita ædi-loco publico, ut inde damnum civitati daret: ne quidem s ei potestatem ædificandi fecerit. *Syn.* 58. *tit.* 27. *ex* . 6.
(5) 9. *l.* 45. *ff.* *de usurpat.* *l.* 2. *supr.* *ne rei dominicæ.* §. 9. *Inst.* *de usuc.* *Nov.* 30. *c.* 7.
(6) 3. *supr.* *de precib. imperat.*
(7) . *Ecl.* 22. *c.* περὶ παραγγελίας *ex tit.* 12. *c.* 6. *et ibi* *c lib.* 18. *tit.* 11. *c.* 7.
(8) ntra ornatum urbanum ædificare non permittitur.
(9) 23. *C. Theod.* *c.* 54. *Eclog.* 12. *c.* 7. *l.* 7. *supr.* *de* cles. adde *Nov.* 38. *Nov.* 149. *c.* 3.
(10) *staurare*, Hal.
(11) 24. *C. Theod.* *h.* *t.* *Ecl.* *d.* *loco* *c.* 8.
(12) rator operis publici, vel qui pecuniam ad exstructionem cuetur de operis vitio intra quindecim annos, nec is ed et ejus heredes, ut si quid ob operis vitium acciderit en fortuito casu) ex ejus patrimonio reformetur. *Syn.* *Ecl.* 54. *tit.* 12. *ex lib.* 58. *tit.* 12. *c.* 8. Decem annorum tantum spatii meminit Harmenop. 3. *tit.* 8. §. *ult.* quod verisimile est in operibus privatis servatum.
(13) *l.* 30. *C. Theod.* *h.* *t.*
(14) Domus summam quinquaginta librarum argenti excedentes, etiam ad opus publicum ædificandum non diruendæ, *ut hic*, potest tamen excipi casus legis 14. *infr.* *h.* *t.*
(15) *l.* 31. *C. Theod.* *h.* *t.*
(16) De nomine inscribendo ædificiis vel operibus publicis. adde *l.* 3. *in fin.* *ff.* *h.* *t.*
(17) *l.* 32. *C. Th.* *h.* *t.*
(18) Unde sumptus reparandis ædificiis publicis sumantur. adde *l.* 3. *infr.* *de vend. reb. civ.* *lib.* 11. *tit.* 31. *l.* 3. *infr.* *de diversis prædiis.* *lib.* 11. *tit.* 69. adde *l.* 17. *infr.* *h.* *t.*
(19) *Ecl.* *d.* *lib.* *c.* 11.
(20) Εἰς τὰ δημόσια ἔργα καὶ τὰς ἐκβάσεις τῶν δημοσίων βαλανείων, in opera publica publicorumque balneorum exitus. *Syn.* *ibid.* *c.* 11. sed haud dubie legendum est ἐγκαύσεις non ἐκβάσεις, ut sint balnearum calefactiones. Jubet enim Arcadius in opera publica et publicorum balneorum calefactiones tertiam partem fundorum reipublicæ impendi.
(21) *Subustioni*, *d.* *l.* 32. ἐγκαύσεις: male in Synopsis Eclogæ *d.* *l.* *c.* 11. legitur ἐκβάσεις. vid. Cujac. 18. *obs.* 37.
(22) *l.* 34. *C. Theod.* *h.* *t.*

*

muros, vel novos debere facere, vel veteres firmius renovare: scilicet hoc pacto impendiis ordinandis, ut adscriptio currat pro viribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione operis futuri territoria civium: ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imperaverit, neve minus: ne instans impediatur effectus. Oportet namque per singula [non sterilia] juga (1) certa quoque distribui, ut par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur, [nemini excusatione, vel alia præsumptione ab hujusmodi immunitate præbenda]. Dat. 9. Kalend. April. ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

De judicibus et ordinibus civitatum.

13. Iidem AA. Theodoro P. P.

NEmo (2) Judicum in id temeritatis erumpat, ut, inconsulta pietate nostra, novi aliquid operis existimet inchoandum: vel ex diversis operibus ornamenta (3), aut marmora, vel quamlibet speciem, quæ fuisse in usu et ornatu probabitur civitatis, eripere, vel alio transferre sine jussu sublimitatis tuæ audeat. Etenim si quis contra fecerit, sex libris auri multabitur. Similis etiam condemnatio ordines civitatum manebit, nisi ornamentum genitalis (4) patriæ decreti hujusmodi auctoritate defenderint. Horreorum autem, vel stabulorum fabricas arbitratu proprio provinciarum Judices studio laudandæ devotionis arripiant. Dat. [3.] Kal. Jan. *Mediolani*, HONORIO IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

Quæ ædificia dirui debeant.

14. Iidem AA. Severo P. V.

ÆDificia (5) quæ vulgo (6) *parapetasia* (7) nuncupantur, vel si qua alia opera (8) mœnibus, vel publicis operibus ita sociata cohærent, ut ex his incendium, vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur (9) spatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo; dirui ac prosterni præcipimus. Dat. 6. Id. Octobr. *Constantinop.* HONOR. A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

Si princeps opus publicum alicui concesserit.

15. Iidem AA. Eutychiano P. P.

SI (10) aliquando homines emergant, qui a nostra Clementia opus publicum sibi præberi postulaverint: non nisi diruta (11) penitusque destructa, et quæ parum sunt in usu civitatum, percipiant: intimandis hujusmodi rescriptis judicio amplissimæ tuæ sedis. Dat. Idib. D[illegible] HONOR. A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De imagine Principis.

16. Iidem AA. Æmiliano P. (12) P.

SI (13) quando usus exegerit, vel porticus, vel [illegible] bet ædes ætatis senio seu fortuitis concussas [illegible] reparari: liceat, etiam inconsulta Clementia nostra [illegible] reverentia sui imaginem (14) deponere, vel nostram [illegible] retro Principum, reportatamque post refecta ædifici[illegible] proprio denuo collocare. Dat. 5. Kal. Jul. *Constan[illegible]* ARCADIO A. VI. et PROBO CONSS. 406.

Ne locus in publico palatio privatis ædificiis occupetur.

17. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. Monaxio P. P. (15).

QUicunque (16) locus in Palatio (17) hujus urb[illegible] vatis ædificiis incommode occupatus est: is [illegible] mum subrutis omnibus quæ in eo sunt, æ[illegible] Palatio reformetur: quod privatorum non est par[illegible] coarctandum. Nam imperio magna ab universis [illegible] ta (18) debentur, ut hi tantum locum habeant [illegible] di, quos legitimus majestatis nostræ usus, et Rei[illegible] disciplina delegit: in futurum etiam universis ab [illegible] modi usurpatione prohibendis. Dat. 9. Kal. Mart. [Con]*stantinop.* HONOR. VIII. et THEODOSIO III. AA. CONSS.

De turribus novi muri ad munitionem urbis extructi.

18. Iidem AA. Anthemio P. P.

TUrres (19) novi (20) muri, qui ad munitionem [illegible] didissimæ urbis extructus est, completo oper[illegible] cipimus eorum usui deputari, per quorum terras [illegible] murus studio ac provisione tuæ magnitudinis ex [illegible] serenitatis arbitrio celebratur: Eadem lege in perpe[tuum] et conditione servanda, ut annis singulis hi, ad q[uorum] jura terrulæ demigraverint, proprio (21) sumptu [illegible] instaurationem sibimet intelligant procurandam; eor[um] usu publico beneficio potientes, curam reparationis [illegible] licitudinem ad se non ambigant pertinere. Ita enim [illegible] dor operis, et civitatis munitio, cum privatorum [illegible] utilitate servabitur. Dat. prid. Non. April. LUCIO CONS. 413.

(1) Quidam legunt *jugera*, et male. *Goth.* Vid. Tessaur. *decis.* 254. Schurf. *consil.* 83. *n.* 2. *centur.* 2. Henning. Goden. *consil.* 31. *et seq.* Heig. *part.* 1. *q.* 20. Ans.
(2) *l.* 37. *C. Th. h. t.* adde *l.* 5. *l.* 6. *supr. h. t.*
(3) *Æramen*, *d. l.* 37.
(4) Genitalis patria.
(5) *l.* 39. *C. Th. h. t.*
(6) *Vulgi more*, *d. l.* 39.
(7) *d. l.* 39. *pararessia*, Hal. παραπισσία *Basilic.* παραπησσία Cujac. *hic*, i. e. adplicita, vel adficta muris, vel aliis operibus publicis. Parapetasia vero, quasi adtensa.
(8) *Opera publicis mœnibus, vel privatis sociata etc. d. l.* 39.
(9) Nota.
(10) *l.* 40. *C. Theod. quæ hic admodum immutata est.*
(11) Concessio generalis de opere publico, intelligitur de destructo et diruto, quod tamen non sit in usu publico.
(12) Præfecto urbi. *l.* 44. *C. Th. h. t.*
(13) *d. l.* 44.
(14) Imago principis reponenda. De honore principum [illegible] bus adtributo dixi ad *l.* 7. *in fin. ff. ad l. Jul. majest.*
(15) Præfecto urbi. *l.* 47. *C. Theod. h. t.*
(16) *d. l.* 47.
(17) Palatii loca, privatorum ædificiis occupari non opor[tet].
(18) Imperio magna secreta debentur.
(19) *l.* 51. *C. Theod. h. t.*
(20) Muri novi Constantinopolitanæ urbis a Theodosio [illegible] ædificati, dixi *Novell.* 59. *c.* 5. adde *l.* 7. *infr. de metat.* [illegible] *tit.* 41. *l.* 18. *supr. de sacros. eccles.*
(21) Turres et muri pro munitione civitatum in agris [illegible] rum ædificati eorum sumptu reparantur.

e reditibus domuum, et officinarum, quæ sunt in porticibus Zeuxippi.

19. Iidem AA. Severino P. (1) P.

...o (2) plurimæ domus cum officinis suis in portici... ...is Zeuxippi esse memorantur: reditus memoratorum ...orum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda ...ria (3), et ædificia ac tecta reparanda (4), re... ...jus urbis lavacro sine aliqua jubemus excusatio... ...ferri. Datum 5. Idib. Januar. VICTORE V. C. ...424.

De angiportis et porticibus.

...). Impp. THEODOSIUS et VALENTINIANUS AA. Cyro Præfecto urbi (5).

... (6) sine auctoritate divini rescripti ad judicium ...æ celsitudinis destinandi, angiportus (7) integros ...l partes suis domibus incluserunt, seu porticus ...runt (8): proculdubio jura pristina sacratissimæ red... ...vitati [jubemus]: multa [auri] quinquaginta ...n non defutura, si quis posthac in similem auda... ...brodiie tentaverit. Dat. Kalend. Novembr. THEO... ...A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

De Basilica.

21. Iidem AA. Cyro P. V.

...licam (9) inauratam et marmoribus decoratam, li... ...ram in perpetuum manere, neque alicujus imagi... ...t pictarum cujuslibet honoris tabularum obumbra... ...iscari jubemus, neque in aliqua parte ejusdem ba... ...bulato quidquam opere stationes (10), ergaste... ...onstitui sancimus. Illud quoque decernimus, ne in ...uos (11) liceat intromitti, vel nuptias celebrari. ... Kalend. Febr. *Constantinop.* VALENT. A. V. ...ROLIO CONSS. 440.

...e novis operibus non inchoandis, antequam imperfecta perficiantur.

22. Imp. LEO A. Erythrio.

...ini (12) Judicum liceat in hac inclyta urbe, vel ...provinciis nova opera inchoare, priusquam (13) ...r incepta invenerit a decessore vel prædecessoribus ...etustate diruta, aut desidia derelicta, diligenti ...nstantiaque compleverit: cum ex hoc plurimum ...equirat, si ea culta et perfecta reddiderit, quæ ...sunt, et instaurationem requirunt, quæque ab aliis ...et imperfecta resederant. Dat. 2. Kalend. Martii, *Constantinop.* MARTIANO et ZENONE CONSS. 469.

Desideratur Græca constitutio id continens, quod primo cap. l. 26. supr. de episcop. aud. cavetur, quod miror Anton. August. non advertisse: illius ergo constitutionis prior pars hic videatur.

TIT. XIII.

DE RATIOCINIIS (14) OPERUM PUBLICORUM ET DE PATRIBUS (15) CIVITATUM.

Provinciarum rectores et cæteri viri spectabiles prohibentur discussores esse operum publicorum: et etiam siliquam pro solido recipere, ut olim faciebant: hujus rei cura defensoribus civitatum imminente. Salic.

1. Imp. ZENO A. ARCADIO P. P.

JUbemus provinciarum quidem rectores (16) et singulæ Diœceseos viros spectabiles judices, id est, Præfectum Augustalem, et Comitem Orientis, et utrosque Proconsules, et Vicarios, una cum suis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ sedis dispositionum, discutiendis (17) publicis operibus, vel aquæductibus qui ex civilibus reditibus, vel a quolibet spontanea munificentia facti sunt, vel fuerint, modis omnibus abstinere: nec aliquid quolibet modo, vel quolibet tempore in discutiendo civiles reditus, vel facta opera, vel quæ fieri adsolent, unam siliquam sibi ex singulis erogandis solidis vindicando, aut quodcunque lucrum captando, cum hujusmodi rebus habere commune, utpote patribus (18) civitatum, et curæ eorum deputatis. Qui vero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certum sit eos [ex sola (19)] pollicitatione, vel pactione ad implendum suæ munificentiæ opus necessitate juris teneri: nullum tamen eos, vel heredes eorum super facto opere ratiocinium, vel discussionem aliquam, utpote non integram promissam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem sustinere concedimus. Quod si vir clarissimus provinciæ moderator, vel ejus officium, reditus publicos, vel opera publica contra vetitum discutiendo, vel unam siliquam, aut quodlibet ex iisdem reditibus, vel operibus vindicando sacratissimæ nostræ legis præcepta transierit, quinque quidem officii primates exilio damnati perpetuo, bona sua civitati, quam læserint, non dubitent vindicanda: Rector vero provinciæ quinquaginta librarum auri ferietur dispendio: Hac eadem pœna Spectabilibus quoque Judicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) et eorum officiis (sicut superius dictum est) imminente. Dat. *

(1) ...efecto urbi. *l.* 52. *C. Theod. h. t.*
(2) ...*l.* 52.
(3) ...sumptibus ad præbenda luminaria ædificia et tecta repa... ...le *l.* 11. *supr. h. t.* adde quæ scripsi *ad l.* 2. *supr. de* ...tor.
(4) ...*paranda gratia urbis hujus lavacro, d. l.* 52.
(5) ...consuli designato. *Novell. Theod. tit.* 10.
(6) ... *Ecl.* 2. c. περὶ παραγγελίας ex *tit.* 11. c. 19. et 1. ...rm. §. 136.
(7) ...ωπόν ἢ στοὰν angiportum vel porticum. *Synops. illo loco*, ...λάς ...μὰς ἢ μέρη τούτων: multos vicos aut horum partes. Har... ...n. *in loco.*
(8) ... *supr. h. t. l.* 21. *infr.*
(9) ...e opera in Basilica inaurata fieri non liceat.
(10) ...7. §. 13. *ff. quib. ex caus. in poss.*
(11) ...ide *l.* 4. *supr. de Judæis.*
(12) ...c refer *l.* 3. *C. Theod. h. t.*

(13) *d. l.* 3.
(14) *l.* 2. *supr. tit. prox.*
(15) Patres civitatum curam habent operum publicorum. *l. ult. infr. h. t.* eorundem fit mentio in *Nov.* 17. 75. 84. 104. 128. 160. Curam quoque armamentariorum habent. *d. Nov.* 17. 128. (quæ et ipsa numerantur inter publica opera) et pecuniæ publicæ. *l.* 1. *supr. de aleat.* adde *l. ult. infr. de infantil. exposit.* adde *l.* 3. *Infr. de his qui sponte. l.* 1. *Infr. quib. muner. excus. lib.* 10. *tit.* 55. *l.* 2. *Infr. de debitor. civit. lib.* 11. *tit.* 32. *l.* 1. *Infr. de solut. et liberat. debit. l.* 46. *ff. de damno.*
(16) *Novell.* 17. c. 3.
(17) Id est, curandis.
(18) Dixi in *epigraphe supr. h. t.*
(19) *l. ult. infr. de discussoribus* vid. *l.* 1. *l.* 3. *ff. de pollicit.* adde 54. *Ecl.* 12. ex *tit* 13. c. περὶ τῶν ἐπαγγειλαμένων ἔργον ποιεῖν.

TIT. XIV.
DE PIGNORIBUS (1) ET HYPOTHECIS.

De pignoris cessione.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Timotheo.

DEbitor, qui pignoribus profitetur se creditoribus cedere (2), nihilo magis liberabitur. PP. 5. Kalend. Mart. SEVERO A. II. et ALBINO CONSS. 195.

De eo, cui quædam specialiter, et universa bona generaliter obligata sunt.

2. Iidem AA. Lucio.

QUamvis constet specialiter (3) quædam et universa bona generaliter adversarium tuum pignori accepisse, et æquale jus in omnibus habere: jurisdictio tamen temperanda est. Ideoque si (4) certum est, posse eum ex his, quæ nominatim (5) ei pignori obligata sunt, universum redigere debitum: ea, quæ postea ex eisdem bonis pignori accepisti, interim tibi (6) non (7) auferri Præses [provinciæ] jubebit. PP. 2. Kal. Jul. CHILONE, et LIBONE CONSS. 205.

De acquirenda possessione.

3. Iidem AA. Maximo.

CReditores, qui non reddita sibi pecunia, conventionis (8) legem (9), ingressi possessionem (10), exercent, vim quidem facere non videntur: attamen (11) auctoritate Præsidis possessionem adipisci debent (12). PP. Kal. Maji, ANTONIVO A. II. et GETA II. CONSS. 206.

Si debitor se dicat vi coactum pignori dare.

4. Iidem AA. Bellio.

CUm te pecuniam accepisse, et agros tuos obl[...] fatearis: non habeat rationem, quod quereris [...] te coactum pignori dare. Si igitur recipere vis rem t[...] solve creditori [tuo] pecuniam debitam. Dat. 3. [...] Junii, ANTONINO A. III. et GETA III. CONSS. 209.

An sententia lata contra debitorem præjudicet creditori.

5. Imp. ANTONINUS A. Domitio.

PRæses (14) provinciæ vir clarissimus jus pign[...] exequentem te audiat. Nec (15) tibi obierit se[...] adversus debitorem tuum dicta, si eum collusisse [...] cum adversario tuo, aut (ut dicis) non causa co[...] sed præscriptione (17) superatum esse constiterit. PP. [...] Maji, *Romæ*, DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De eo, quod propter pignus creditor solvit.

6. Idem A. Quinto.

IN summa debiti computabitur etiam id, quod p[...] possessiones pignori datas ad collationem (18) v[...] muniendarum, vel quodlibet aliud necessarium (19) [...] quium præstitisse (20) creditorem constiterit. PP. 3. [...] lend. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. [...]

De usucapione.

7. Imp. GORDIANUS A. Martiano.

USucapio (21) pignoris (22) conventionem (23) [...] extinguit (24). PP. Non. Septemb. PIO et P[...]NO CONSS. 234.

---

(5) Dixi ad *L.* 20. *D.* I.

(2) Pignoris cessio non liberat debitorem. *l.* 6. *in fin. supr. si certum. l.* 28. *ff. de reb. cred.*

(3) Adde *l.* 2. *ff. qui potior.* Cujac. 11. *obs.* 32. *in fin.*

(4) Pignore speciali idoneo, creditor ex generali sua hypotheca recte non agit. Specialis hypotheca secundi creditoris præfertur speciali prioris idoneæ, id est, jus retinendi tribuit, quamdiu prima idonea est.

(5) Id est, specialiter.

(6) Secundo creditori, hæc enim exceptio datur secundis creditoribus, non tertiis quibuscunque possessoribus. vid. Negusantium *tract. de pignorib.* 1. *membro. parte* 8. *n.* 9. dixi ad *l. ult. supr. de obligat.*

(7) Ut non obstet *l.* 2. *infr. qui potiores.*

(8) Pacto pignus propria auctoritate capi potest, *ut hic. l.* 11. *in fin. supr. de pignorat. l.* 9. *Supr. soluto. l.* 56. *ff. de contrahenda empt.* facit *l.* 1. §. 2. *ff. de arborib. cædend.* vid. Wurms. 1. *pract.* 30. *c.* 9. vel ita: pactum de ingrediendis et occupandis bonis autoritate propria valet, et proinde creditorem occupantem a pœna bonorum raptoris excusat. vid. Negusantium *tract. de pignorib. membr.* 3. *parte* 4. *num.* 9. vel ita, Creditor qui ex pacto pignus accipit, vim tamen facere non debet, sed autoritate præsidis possessionem adipisci. *Syn. Basil.* 25. *tit.* 2. *cap.* 27. Goth. Ad intellectum hujus *l. et l. pen. supr. de pignorat. act.* vid. Edmund. Merill. *lib.* 1. *obs. cap.* 7. et de pacto Executivo vid. Joan. Sande *decis. Frisic. lib.* 1. *tit.* 12. *defin.* 3. et intellectum *l.* 2. præcedent. cum *l.* 2. *ff. qui pot. in pignor.* ibid. *lib.* 3. *tit.* 12. *defin.* 16. Ans.

(9) Conventionis legem exercere, est sequi conventionem, utique conventione.

(10) Pactum, ut debitor a creditore possit etiam capi num valeat? ita putat Zasius 2. *respons.* 8.

(11) Quæ mihi licet exigere meo jure honestius, melius ac tutius est exigere per judicem. *l.* 7. §. 1. *ff. de reb. eor. qui sub tut. l.* 7. §. 3. *in fin. ff. quod vi. l.* 81. *in fin. ff. de solutionib.* facit *l.* 10. *infr. h. t.* ita Cæsar Herodi licentiam dedit in liberos, sed consilium adjunxit, asserens, melius consulturum, si proximiores reges eorumque qui præsunt provinciis, co[...] congregaret. *Josephus*, *Egesippus.* adde Cujac. 16. *obs.* 1[...]

(12) Vid. Menochium *de adipiscenda possess. remed.* 5 [...] *arbitr. jud. cas.* 380. Zoannettum *rerum quotid. c.* 61. M[...]

(13) Qui pignus dedit creditori, non aliter mutuare v[...] non dicitur vim pati. *l.* 12. *supr. de rescind. vend.*

(14) Vid. quæ notavi ad *l.* 7. *infr. h. t.*

(15) Victoria tertii adversus debitorem non nocet credito[...] contestationem ignoranti: *ut hic. l.* 3. *ff. h. t. l.* 63. *vers* [...] *tib. ff. de re judic. l.* 4. §. 4. *in fin. ff. de appellat.* Se[...] si pignoris conventionem sententia præcesserit. *l.* 29. *in fin* [...] *except. rei judicatæ.*

(16) Pignus debitor per collusionem judiciariam alienan[...] ditori non nocet: ut et sententia adversus eum contumacem [...] Bart. *in l.* 3. *ff. h. t.*

(17) *l.* 7. *infr. h. t.*

(18) Dixi ad *l.* 27. §. 3. *ff. de usufructu.*

(19) *l.* 8. *l.* 25. *ff. de pignoratitia act.*

(20) Creditor sumptus necessarios circa pignus factos [...] *l.* 7. *in fin. Supr. de pignorat. l.* 8. *ff. de pignorat. l.* 3[...] *in fin. ff. de adm. et peric. tut.*

(21) *l.* 1. §. 2. *D. h. t. l.* 44. §. 5. *ff. de usurpat.* [...] νόμῃ. 25. *Ecl.* 2. *c.* 41. et 3. Harmen. 5. §. 35. id est [...] temporis præscriptio. *l. ult. in fin. supr. de oblig.*

(22) Puta pignorati servi.

(23) An id innuitur usucapionem pignoris non perfici, [...] ventum ita sit, ut ne unquam pignus usucaperetur, seu c[...] tione impediri posse facultatem usucapiendi, vel usucapione [...] gnoris conventione impediri? An id potius, præscriptionem [...] ris dominii currere adversus debitorem posse, at non h[...] cariam?

(24) Et ita usucapto servo jus pignoris aut ususfructus no[...] miter, *ut hic*, *l.* 17. §. 2. *ff. de usufructu.* Cur ita: cum [...] mihi legatæ perimantur? *l.* 2. *ff. de usu et usufr. legat.* [...] jus dominii sequuntur, pignus et ususfructus non item. vid C[u]jac. 19. *obs.* 23.

sententiam latam in personali, non intelligitur creditori satisfactum: et ideo potest agere hypothecaria. Bald.

8. Idem A. Festo.

mvis personali (1) actione expertus adversus reum l fidejursores seu mandatores ejus feceris (2) conmnationem: pignoris tamen adhuc habes (3) pertem (4). PP. Id. Mart. Gordiano A. et Aviola 240.

De eo, ad quem pignoris dominium translatum est.

9. Idem A. Attico.

minium ejus possessionis, quæ pignori data esset, lebitrice domina ad te translatum est, eamque postea, vel ejus heredes detinere cœperunt: vindica eam ræside provinciæ curante, ut fructuum (5) deduratione, residuoque a te oblato, si (7) fuerit san, ea possessio tibi reddatur. PP. 3. Kalend. Ogordiano A. et Aviola Conss. 240.

De debitore conveniendo.

. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Alxeandro.

tores præsentes prius (8) denunciationibus convendi sunt. Igitur si (9) conventi debito satis non, persequenti tibi pignora seu hypothecas, quas nto specialiter comprehensas esse dicis, compeactionibus Rector provinciæ auctoritatis suæ aumpartiri non dubitabit. Dat. 14. Kal. Febr. ipsis I. AA. Conss. 290.

De nominatoribus.

11. Iidem AA. et CC. Euphrosino.

natori (10) pignori capere sine (11) præsidis auritate res nominati non licet. S. 3. Id. Mart. Conss.

De instrumento non confecto.

12. Iidem AA. et CC. Eusebio.

SI uxor tua pro pecunia, quam accepit mutuo, res proprias obligavit pignori, eique tu successisti (12): licet instrumento ejus facti testimonium collatum non sit: soluto [tamen] debito, creditorem de his tibi reddendis solenni jure convenies. S. 5. Kal. April. AA. Conss.

De pignore dato in solutum.

13. Iidem AA. et CC. Matronæ.

CUm dominam non (13) minorem vigintiquinque annis ea, quæ obligaverit tibi, jure (14) dominii possidere permisisse, et in solutum dedisse, precibus significes: dominæ contractus et voluntas ad firmitatem tibi sufficit. S. 3. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

De concurrentibus actionibus.

14. Iidem AA. et CC. Apiano.

DIstractis (15) a debitore pignoribus, creditores potestatem habere (16), utrumne personali obligatos sibi, an pignora possidentes in rem actione convenire velint, non est incerti juris. S. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

In Authent. de litigiosis. §. ab hoc autem. coll. 8. tit. 13. al. 28. Novell. 112. cap. 1.

HOc ita, si (17) debitor ei non satisfaciat ex pretio rei venditæ: quod ut fiat permittitur ei vendere.

Debitorem non posse deteriorem facere creditoris conditionem.

15. Iidem AA. et CC. Basilidæ.

DEbitorem neque (18) vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem (19) facere creditoris conditionem certissimum est. Unde si tibi obligatam rem probare posse confidis, pignora persequi debes. S. 5. Non. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

(1) ditor debitore actione personali convento et ob eam cauemnato non ideo jus pignoris amittit. *l.* 13. §. 4. *ff. h. infr. etiam ob chirographar.*
(2) ere condemnationem, est vincere: hoc denique efficere, rius condemnetur.
(3) merito: constat enim pecuniam creditori solutam non es-§. 1. *ff. de pignorib. l.* 13. §. 1. *ff. ad SC. Vellcian.*
(4) secutio pignoris, ejusdem vindicatio. vide Cujac. 15.
(5) litor fructus perceptos in sortem imputat. Quid si nonn exæquant? debitori, aut ejus vicem sustinenti resienti pignus reddere cogitur.
(6) tus debitum extenuant.
(7) *l.* §. 3. *ff. de pign. action.*
(8) Convenit, ne pignus debitoris distrahatur, et perpetuam lvendi faciat, solenniter ac testibus denunciare eidem t pignus luat, *ut hic.* Paul. 2. *sentent.* 5. §. 1. *l.* 4. *action.* eo moram faciente, jussu judicis pignus vendi 18. *in fin. supr. de adm. tut.* alias denunciatio præcise itur. §. 15. *in fin. Instit. de act.* ut male quidam hic adde *l.* 13. *ff. de serv. præd. urb.* adde *l.* 3. *in fin.* adde quæ scripsi ad *l. pen. ff. de distract. pign.* Cu*ervat.* 31.

(9) Debitore moram faciente, pignoratitia agimus.
(10) Vid. *l.* 2. §. *si eo.* 7. *ff. de administr. rer. ad civit. pertin. l.* 9. *ff. de minorib.*
(11) Citra pactum vel jussum judicis rem alienam pignori non capimus.
(12) Qui pignus accipit, non modo debitori, sed et ejus heredi pignoris nomine tenetur: licet in instrumento nulla sit heredis facta mentio, nam tacite id conventum intelligitur, ut heredi soluto tamen debito pignus redderetur. §. *ult. Inst. quib. modis re contrahitur.*
(13) Vid. *l.* 44. *ff. de solut.* Goth. Intellectum hujus l. vid. apud Gaspar. Roderic. *de ann. reditib. l.* 3. *quæst.* 2. *num.* 37. Ans.
(14) Creditor pignus jure dominii possidere potest.
(15) Vid. *l.* 12. *infr. de distract. pign.*
(16) Hodie non habet, vid. quæ dicam. *l.* 24. *infr. h. t.*
(17) Debito recepto creditor jus pignoris amittit.
(18) Pignus vendendo, donando, vel legando, debitor deteriorem causam creditoris non facit. Quo fit ut ipsum pignus crediter possit persequi. *Synopsis Basilic.* 25. *tit.* 2. *c.* 48. vid. *l.* 12. *infr. de distract. pign.*
(19) Debitor nullo jure deteriorem creditoris conditionem facere potest.

De eo, qui pecuniam alienam credidit.

16. Iidem AA. et CC. Heroidi.

ET si frater tuus non suam, sed ad te pertinentem (1) pecuniam mutuam suo nomine dedit; ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quærere non potuit. S. 3. Idus Maji, *Hadrianopoli*, AA. Conss.

De re empta ex pecunia credita.

17. Iidem AA. et CC. Pontiæ.

QUamvis ea pecunia, quam a te mutuo (2) frater tuus accepit, comparaverit prædium: tamen nisi (3) specialiter vel generaliter hoc tibi obligaverit, tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit: Sane personali actione debitum apud Præsidem petere non prohiberis. S. 12. Kal. Jun. AA. Conss.

Actionem hypothecariam esse in rem.

18. Iidem AA. et CC. Euodio.

PIgnoris vel hypothecæ persecutio in (4) rem est. S. Kalend. Decemb. *Sirmii*, AA. Conss.

De vi majore, dolo, culpa et custodia.

19. Iidem AA. et CC. Maximo.

SIcut (5) vim (6) majorem pignorum creditor præstare non habet necesse: ita dolum (7), et culpam, sed et custodiam (8) exhibere cogitur. Datum 17. Kalend. Januar. AA. Conss.

Si creditor non petat.

20. Iidem AA. et CC. Alexandro.

CReditor ad petitionem [debiti] urgeri jure minime (9) potest. Quapropter eo quod vos heredibus Euodiani debere confiditis, oblato (10), et si non velint accipere, consignato atque deposito: de reddendo pignore hos Præsidiali notione convenite. PP. 17. Kal. Febr. AA. Conss.

Si extraneus debitum solverit.

21. Iidem AA. et CC. Victo.

RES obligatas exterus (11) debito soluto liberand[...] tum petere, non earum dominium adipisci [...] Dat. 2. Kalend. Novembr. *Retiariæ*, CC. Conss.

De secundo creditore.

22. Iidem AA. et CC. Antiochiano.

SEcundus (12) creditor offerendo priori debitum [...] firmat sibi pignus; et a debitore sortem eju[...] tum usuras, quæ fuissent præstandæ, non etiam [...] rum usuras accipere potest. PP. 3. Id. Decembr. [...] *mediæ*, CC. Conss.

De remissione pignoris.

23. Iidem AA. et CC. Macedoniano.

MAjor annis vigintiquinque pignoris convention[...] missam, cum hoc solum (13) pactum, vel [...] dictio (14) secundum ipsius voluntatem tueatur [...] qui non potest. S. 18. Kal. Jan. *Nicomediæ* [...] Conss.

De concurrentibus actionibus.

24. Iidem AA. et CC. Marco.

PErsecutione pignoris omissa (15), debitores [...] personali convenire creditor urgeri non potest. [...] Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

In Authent. de fidejuss. §. sed neque ad res. co[...] tit. 4. Novell. 4. cap. 2.

HOc si (16) debitor possideat: alio vero posside[...] hibetur hypothecaria, donec personaliter act[...] cum reo et intercessore. Et si nec ex hypothecis d[...] satisfiat, tunc demum intercessoris hypothecæ, si qu[...] petantur: Quod jus et in heredibus locum habet.

De morte servi pignorati.

25. Iidem AA. et CC. Dracontio.

SErvo, qui fuerat pignori obligatas, defuncto [...] debiti permanet integra petitio. Dat. 6. Kal[...] *Nicomediæ*, CC. Conss.

(1) Id est, alienam. Mutuans alienam pecuniam (non tamen minoris. *l.* 7. *ff. qui potiores*) in dubio sibi, non pecuniæ domino, jus pignoris adquirit. *l.* 2. *supr. si certum pet. l.* 19. *infr. de distract. pign.* adde *l.* 52. §. 18. *ff. de furtis.*

(2) Empta res ex pecunia credita creditori non est obligata, nisi et id quoque specialiter vel generaliter sit conventum, ut obligata esset.

(3) *l.* 7. *infr. qui potiores. Nov.* 136. *c.* 3. *vers. Neque enim justum.*

(4) Vid. *l.* 17. *ff. h. t.*

(5) Pignoris fortuitos casus creditor non agnoscit, sed dolum, culpam et custodiam tantum. *Syn. ibid. c.* 11.

(6) *l.* 5. 6. *supr. de pign. action.*

(7) *l.* 23. *ff. de reg. jur. l.* 13. *in fin. ff. de pign. act.*

(8) §. *ult. Inst. quibus modis re.* An id perpetuo verum est? Cujacius 19. *observ.* 24. putat id tantum verum esse, si solius creditoris gratia pignus sit contractum; non si utriusque gratia, *argum. l.* 5. §. 2. *ff. commodati*, ut eo casu nulla sit differentia inter commodati actionem et pignoratitiam.

(9) Et merito, cum invito beneficium non detur. vid. *l. un. supr. ut nemo invitus.* Goth. Sensum hujus l. vid. apud Zanger. *de Except. part.* 3. *cap.* 2. *num.* 46. Ans.

(10) De oblatione, depositione, vid. *l.* 10. *supr. de pign. act. l. acceptam.* 19. *supr. de usuris.*

(11) Vid. *l.* 1. *infr. de his qui in prior. credit.*

(12) Secundus creditor priori debitum offerens, pignu[...] confirmat. *l.* 8. *infr. qui potiores. l.* 12. §. 6. *ff. qui p*[...] *l.* 5. *ff. de distract. pig.* secundus, id est, novissimus. [...] *sent.* 13. §. *penult.* posterior. *l.* 11. *in fin. ff. qui pot*[...] posteriore loco pignus accepit. *l.* 1. *l.* 5. *infr. qui potior.*

(13) Nudo pacto pignus remitti potest. *l.* 2. *in fin. infr. de remi*[...]

(14) Id est, Edictum Prætoris tuetur nudam pignoris re[...]nem. *l.* 9. *ff. qui potiores.*

(15) Liberum est creditori, omissa personali actione pig[...] sequi. Quid si tertius pignus possidet? hodie non est cred[...] berum pignus persequi inexcusso debitore principali, vel [...] jussore. *Novell.* 4. *cap.* 2. *Auth. prox. infr.* et ita hæc [...]tio restringitur, et *lex* 14. *supr. h. t.*

(16) Restringitur *lex* 14. *lex* 24. *supr. h. t.* Goth. Co[...] nem hujus auth. cum *Novell.* 112. *et Nov.* 4. vid. apud [...] shus. *in exposit. Nov. p.* 2. *cap.* 2. *num.* 34. *et cap.* 3. [...] de Jure Canonico quidam volunt cessare beneficium cessioni[...] *lib.* 1. *obs.* 27. Wesenbec. *cens.* 10. *num.* 4. Ans.

(17) Interitu pignoris reus non liberatur. *l.* 21. §. 2. *ff.* [...] *supr. h. t.* §. *ult. Inst. quibus mod. re.* et ita creditor [...] petit, etiamsi pignus acceptum non reddat.

De servo pignorato abrepto.

26. Iidem AA. et CC. Mauritio
i notarium (1) pignoris titulo debitor tuus obli- it : cum , a quo mancipium abreptum (2) pro- apud Rectorem provinciæ conveni. S. 4. Kalend. irmii , CC. Conss.

De militia.

27. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

r (3) hypothecis , quas argenti distractores , vel taxarii (4) , vel alii quarumcunque specierum ne- res , pecunias sibi credentibus dare solent , hoc ter super amputanda omni machinatione sancimus , ost hujusmodi contractum liberis suis , vel alio cognatis , quamcunque militiam (5) iidem nego- acquiesierint (eam tamen , quæ vendi (6) , vel edes (7) sub certa definitione transmitti potest) li-) creditoribus eorum etiam non probantibus ex pe- orundem negotiatorum liberos eorum , vel cogna- itasse (dum tamen contrarium non probetur , alios patrimonio dedisse pecunias) creditum ab his , litarint , exigere : vel tantum eos efflagitare quanti adem militia possit. Quod ita obtinere sancimus , traneis (9) quibusdam iidem negotiatores de suis hujusmodi militiam acquisisse probentur : ut quod ter in ipsis debitoribus militantibus talem mili- quæ vendi , vel ad heredes transmitti potest , per- est , ut liceat creditoribus , et adhuc viventium m jure hypothecæ vindicare militias , nisi sibi , et post mortem eorum exigere quod pro iisdem pro tenore communis militantium (10) placiti, vel sanctionis tale præstantis beneficinm , dari solet : negotiatorum personis , licet ipsi militantes mini- to obnoxii sint , integrum creditoribus eorum ser- Quod scilicet iu futuris militiis , non etiam in his , eri , vel cognati eorundem negotiatorum , vel ex- ecuniis eorum meruerunt , tenere sancimus. Dat. Jun. DN. Justiniano A. PP. ii. Cons. 528.

In Authent. de exhib. et introduc. reis. §. optimum quoque. col. 5. tit. 8. al. 6. Nov. 53. c. 5. est etiam ex titulo de æqualitate dotis , et propter nuptias don. coll. 7. tit. 9. al. 8. §. quia vero et hujusmodi Nov. 97. cap. 4.

Quod obtinet (11), si (12) adhuc (13) mutuaverit pecuniam , ut militia emeretur : alioquin filii , aut uxor defuncti omnibus præponentur (14). Sed et si nullus prædictorum fuerit , tunc aliis creditoribus hoc damus.

TIT. XV.

IN QUIBUS CAUSIS PIGNUS , VEL HYPOTHECA TACITE (15) CONTRAHITUR.

De tributis.

1. Imp. Antoninus A. Sperato.
Universa (16) bona eorum, qui censentur , vice pignorum tributis (17) obligata sunt. PP. Kalend. Jun. Antonino A. iv. et Balbino Conss. 214.

De contrahentibns cum fisco.

2. Idem A. Proculo.
Certum est ejus , qui cum fisco (18) contrahit , bona veluti pignoris titulo obligari , quamvis specialiter id non exprimatur. Dat. 6. Kalend. Mart. Messala , et Sabino Conss. 215.

De fructibus prædii pignerati , et prædiis emptis ex fructuum pretio.

3. Pars ex rescripto Alexandri A. ad Demosthenem.
Quamvis fructus (19) pignori datorum prædiorum, etsi id aperte non sit expressum , et ipsi pignori credantur tacita pactione inesse : prædia tamen (20) quæ emuntur (21) ex fructuum pretio , ad eandem causam venire , nulli prudentium placuit. PP. Idib. Octobr. Maximo ii. et Æliano Conss. 224.

) rvum scilicet.
editor pro re pignori data furto subtracta agit furti. 2. *ff. de furtis.*
ide *Authent. Infr.*
τραπεζάριοι 25. *Eclog.* 2. *cap.* 56. serici distractores : di- . 10. *infr. de murilegulis.* Metaxalini Festus *in Serici.* lus , σὴρ ὁ σκώληξ ὁ τὴν μέταξαν ἐργαζόμενος , ἀφ' οὗ κτια τὰ μετάξωτα. Zonaras in *Nicetа* 2. ἐκ μετάξης αὐτὰς γὰρ αἱ σηρικαί , est autem Metaxa non quodvis sed rude αὐτόφυες , neque tinctum neque in fila dedu- paratur a nemate serico , *l. ult.* §. 7. *ff. de publicanis* *l.* 10. *Infr. de murilegulis* , a sericoblatta , id est , se- rpureum colorem verso.
itiam liberis , vel cognatis emere licet , *ut hic* : An et icet. *vers. quod ita. infr. h. t.*
) litia non omnis emi potest. dixi ad *Novell.* 53. *cap.* 5. *l.* 5. *infr. qui militare. l.* 52. §. 2. *ff. de act. empt.* *ff. de mun.*
) tia non omnis ad heredes transmitti potest.
) entarii si militiam liberis aut cognatis , *ut hic* , et ex- *vers. quod ita. infr. h. t.* comparant , militia creditori- ariorum obligata intelligitur : quia præsumitur in dubio ex pecunia credita , *ut hic.* Quid si argentarii pecunia beris , vel cognatis emero ? militia argentario æqua vi- obligata erit. *Nov.* 136. *c.* 2. *et ibid. Julianus.* Credi- hic dicimus , cum tantum creditorem intellige , qui specialiter ea lege credidit , ut militia emeretur. *Authent. prox.* adde quæ scripsi *ad Novell.* 136. *c.* 2.
(9) Extraneis etiam militiam emere possumus.
(10) Placitum militantium, quod et *casus militiæ* et *scholæ placitum* in Novellis.
(11) Id est , jus hypothecæ adquiritur. *Goth.* Vid. Ritthershus. *Expos. Novell. part.* 3. *cap.* 8. Ans.
(12) Qui scilicet argentario succedit, aut ipse argentarius qui alteri credidit.
(13) Idque nominatim.
(14) Observa gradus hypothecæ : Priore loco constituitur qui specialiter credidit , ut militia emeretur , deinde dotis causa : tertio reliqui creditores.
(15) Dixi ad *L.* 20. *D.* 2. *l.* 1. *supr. comm. de legat.*
(16) Tributaria sc. vid. quæ dixi ad *l.* 1. *in fin. supr. si propt. public. pensit.*
(17) Fiscus tacitam habet hypothecam ex causa tributornm.
(18) Fiscus tacitam habet hypothecam ex causa suorum contractuum , et ita accipe *l.* 46. §. 3. *ff. de jure fisci* , *ut hic.* non si privato alicui succedit. *l.* 10. *in princ. ff. de pactis. l.* 2. *ff. de rebus eorum qui sub tutela.*
(19) Fructus rei obligatæ tacite obligari intelliguntur , *ut hic* : si extant : alias consumpti ab emptore non condicuntur. *l.* 16. §. 4. *ff. de pign.*
(20) Ratio dubitandi.
(21) Emptum ex fructibus rei pigneratæ non est in causa pignoris.

Tom.IV.

De debito primipili : et bonis dotalibus.

4. Imppp. Carus, Carinus, et Numerianus AAA. Africano.

SAtis notum est, et ratione constitutum, bona earum in dotem (1) data quæ nuptæ sunt his qui primipili (2) sarcinam subeunt, obnoxia necessitati ejus teneri: verum certo ordine, ut scilicet tunc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium respiciat, si universis viri ac nominatorum facultatibus exhaustis, nihil residuum invenietur. Datum 5. Id. August. Caro et Carino AA. Conss. 283.

De inductis et illatis in fundum.

5. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Corinthiæ.

SI non (3) inducta, et illata in fundum, quæ pignoris teneri causa placuerat, mancipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrentur: Rector provinciæ ea restitui jubebit. Nec enim prætextu debiti pensionum, restitutionem eorum morari potest: cum, si quid sibi deberi domina fundi ex pensionibus, vel quacunque ratione probare possit, hujus solutionem solenniter fieri conveniat. S. 12. Kalend. Febr. CC. Conss.

Si tutrix secundo nubat, non reddita ratione.

6. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Florentium P.P.

SI mater legitime liberorum tutela suscepta, ad secundas (contra sacramentum præstitum) adspiraverit nuptias, antequam (4) eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque quod debetur ex ratione tutelæ gestæ persolverit: mariti (5) quoque ejus præteritæ tutelæ gestæ ratiociniis bona jure pignoris tenebuntur obnoxia. Dat. 6. Id. * [Theod.] A. xvii. et Festo Conss. 439.

De invectis, illatis.

7. Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

SAncimus, de invectis (6) a conductore (7) rebus, et illatis, quæ domino pro pensionibus tacite obligantur, non solum in utraque Roma, et territo[...] hoc jus locum habere, sed (8) etiam in nostris p[...] Tali enim justa præsumptione etiam omnes n[...] vinciales perpotiri desideramus. Datum 15. Kalend [...] vembr. post consulatum Lampadii, et Orestis VV. [...] anno secundo 532.

TIT. XVI.

SI ALIENA (9) RES PIGNORI DATA SIT.

De procuratore.

1. Impp. Severus et Anton. AA. Carpo.

PRocurator (10) citra domini voluntatem domum p[...] gnori frustra dedit: Si tamen pecuniam credito[...] in rem domini versam (11) constabit, non inutilis erit [...] ceptio (12), duntaxat quod numeratum est exsolvi [...] deranti. PP. 11. Kal. Nov. Severo A. ii. et A[...] Conss. 195.

De scientia vel ignorantia domini.

2. Iidem AA. Latinæ.

SI probaveris Præsidi [prædia vel] hortos, de qu[...] agebatur, tuos esse, intelligis obligari eos cred[...] ab alio non potuisse, si (13) non sciens hoc agi, in [...] dem creditoris ignorantis dissimulasti. PP. Id. [...] Antonino A. ii. et Geta ii. Conss. 206.

De tutore, vel curatore.

3. Imp. Antoninus A. Martiæ.

CUrator (14) adulti, vel tutor pupilli, propriam [...] mobilem ejus cujus negotia tuetur, pignoris [...] non obligare potest: nisi in rem (15) ejus pecuniam [...] tuam accipiat. PP. 6. Kal. Feb. Duobus et A[...] Conss. 213.

De filio.

4. Imp. Alexand. A. Secundo.

NEc si major annis viginti quinque fuisset filius tuus, qui in potestate tua erat, te invito rem t[...] obligare potuit (17). PP. 3. Kal. Novembr. Maximo [...] et Æliano Conss. 224.

(1) Dixi ad *l.* 2. *supr. ne uxor pro marito.* aliud est in rebus non dotalibus et paraphernis. *l.* 1. *supr. de priv. fisci.*

(2) Si maritus ex administratione primipili fisci debitor factus est, res uxoris dotales tacite fisco obligantur, marito idoneo non existente, atque ita hæc lex exceptio est ad titulum *ne uxor pro marito.*

(3) Fructus coloni tacite obligantur pro mercede: at non invecta et illata, nisi id nominatim convenerit. *l.* 7. *ff. h. t. l.* 32. *ff. de pignor. et hyp. l.* 5. *supr. de locato.* Contra in urbanis invecta et illata tacite obligata intelliguntur locatori. *l.* 4. *ff. de pact.* adde *l.* 7. *infr. h. t.*

(4) Dixi ad *l.* 6. *supr. ad SC. Tert.* adde *l.* 10. *supr. de legit. hered. l.* 3. *ex Nov. Theod. de tut. §. ult.* 25. *Eclog.* cap. περὶ ἐπιτροπευούσης μητρός. *tit.* 2. c. 60.

(5) Matre nubente non redditis rationibus, liberi ex priore ejus matrimonio nati in ejus, ejusque mariti, id est, vitrici sui bonis tacitam habent hypothecam, *ut hic.* dixi ad *Novell.*22.*cap.* 40. *et l.* 2. *supr. quando mulier tutelæ offic. fungi possit.*

(6) *l.* 5. *supr. h. t.*

(7) *l.* 4. *ff. de pact. l.* 4. *ff. h. t. l.* 5. *supr. de locato.* adde *l.* 5. *supr. h. t.*

(8) Lex de tacita hypotheca invectorum et illatorum, locum [...] habet in provinciis.

(9) Adde *l.* 6. *in fin. infr. tit. prox. l.* 1. *in fin. ff de* [...] *et hyp. l.* 2. *ff. de pign. act.* adde *supr. tit. de rebus alienis* [...] *alienand.*

(10) *l. ult. infr. h. t.*

(11) In rem domini versio pignus conciliat alias invalid[...] procuratore constitutum.

(12) Id est, retentio, *l.* 1. *in fin. ff. de pign. l.* 1. *ff.* [...] *modis pign. l. un. infr. etiam ob chirograph. l.* 26. *§.* 4. *in* [...] *ff. de cond. indeb.*

(13) Invito domino res obligari non potest. *l.* 6. *in fin.* [...] *h. t.* sciente et dissimulante potest, *ut hic*, *l.* 11. *infr. de di*[...] *pign. l.* 30. *ff. de rei vind.* res tamen aliena sub conditione [...] *debitoris fuerit*, potest obligari. *l.* 16. *§.* 7. *ff. de pign.*

(14) Tutor pupilli, Curator rem adulti proprio nomine inu[...] ter obligant. adde *l.* 56. *§.* 4. *ff. de furt. l.* 7. *infr. h. t. l.* [...] *§.* 3. *ff. pro empt. l.* 22. *supr. de pact.*

(15) *l.* 16. *ff. de pign. act.* adde *tit. de præd. et aliis* [...] *min. supr.*

(16) Filius rem patris inviti obligare non potest. adde *l.* [...] *§.* 1. *ff. quæ res pign. l.* 23. *Supr. de pact. l.* 7. *supr. de reb. cr*[...]

(17) Licet quodammodo dominus videatur. *§.* 2. *vers. sed* [...] *Inst. de her. qualit.*

is qui pignoravit, postea dominus esse cœperit.

5. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Eutychio.

...m res quæ necdum in bonis debitoris est, pignori ...lata ab eo, postea (1) in bonis ejus esse incipiat: ...ctam quidem actionem super pignore non compete... manifestum est: sed tamen æquitatem (2) facere, ...ile utilis (3) persecutio exemplo pignoratitiæ detur. ...13. Kal. Jun. Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

De prædio quod mater filio donavit.

6. Iidem AA. et CC. Zosimo.

Q...æ (4) prædium in filios a se titulo donationis trans...latum, creditori suo dat pignori, se magis contra... ...io pignoratitio obligat judicio, quam quicquam do... noceat: cum Serviana (5) etiam actio declaret evi... ...jure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligan... ...bonis fuerint: et per alium rem alienam invito do... ...pignori obligari non posse certissimum est. S. 5. ...Jul. *Philippop.* AA. Conss.

De tutore.

7. Iidem AA. et CC. Corneliæ.

S...n rem suam accepta pecunia mutua tutor (6) man...pium tuum pignori dedit, nec huic post (7) per... ...ætatem consensum accommodasti, pignori res obli... ...non potuit. S. 6. Kal. Jan. AA. Conss.

...servo, procuratore, colono, conductore, actore.

8. Impp. Honor. et Theod. AA. Joanni P. P.

N...xum (8) non facit prædiorum, nisi persona quæ ...jure potuit obligare. Per servum (9) autem, aut per ...ratorem (10) colonumve (11), actorem, seu condu... ...m. [ullum] præjudicium possessioni invito, vel ...domino imponi non posse, et jure, et legum au...ctibus declaratur (12). Dat. Id. Jul. *Ravennæ*, Ho... xiii. et Theodosio x. AA. Conss. 424.

TIT. XVII.

QUÆ (13) RES PIGNORI OBLIGARI POSSUNT, VEL NON, ET QUALITER (14) PIGNUS CONTRAHATUR.

De his, quæ non continentur generali hypotheca.

1. Impp. Sever. et Anton. AA. Optato.

ALumnos (15) tuos, et cæteras res, quas neminem credibile (16) est pignori specialiter daturum fuisse, generali (17) pacti conventione, quæ de bonis tuis facta est, in causa pignoris non fuisse rationis est. PP. 7. Kal. April. Laterano, et Rufino Conss. 198.

De emptionibus agrorum pignoratis.

2. Iidem AA. Rogato.

CUm constet pignus consensu (18) contrahi: non dubitamus, eum, qui emptiones (19) agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. PP. 5. Kalend. Jul. Apro, et Maximo Conss. 208.

De religiosis.

3. Imp. Anton. A. Restituto.

SI monumentum (20) corpus filiæ tuæ intulisti, religiosum (21) id fecisti: quo facto obligari a quopiam, prohibente juris religione non posse, in dubium non venit. PP. 3. Kal. April. Læto ii. et Cereale Conss. 215.

De nominibus.

4. Imp. Alexand. A. Evocato.

NOmen (22) quoque debitoris pignorari, et generaliter, et specialiter posse, jam pridem placuit. Quare si debitor is satis non fecerit, cui tu credidisti: ille, cujus nomen tibi pignori datum est, nisi [ei] cui debuit, solvit, nondum (23) certior a te de obligatione tua factus, utilibus actionibus satis tibi facere usque ad id, quod tibi deberi a creditore ejus probaveris, compelle-

(1) Adeptione dominii, pignus rei alienæ convalescit. *l.* 16. *ff. de pign. et hyp.* ut et emptio *l.* 72. *ff. de rei vind.*

(2) Quasi diceret aliud videri stricto jure.

(3) Vide quæ notavi ad *l.* 22. *ff. de pign.*

(4) Quod mater filio donavit, obligare non potest.

(5) Servianæ actionis effectus.

(6) Vide *l.* 3. *supr. h. t.*

(7) Ratihabitione pignus inutile confirmatur.

(8) *l.* 2. *C. Th. de pign.* Obligare nemo rem potest, nisi quis ...e potest etc. *Syn. Basil.* 4. *tit.* 4. *cap.* 12.

(9) Servus, procurator, colonus, actor, conductor domino in...m obligare non possunt.

(10) *l.* 1. *supr. h. t.*

(11) Διοικητής dicitur autore *Syn. ibid.*

(12) *Decantatur. d. l.* 2.

(13) Dixi ad *L.* 20. *D.* 3. *conjunge tit. supr. quæ res venire* ...*ssunt.*

(14) Consensu, *l.* 1. *infr. h. t.* adde *l. ult. infr. h. t. l.* 4. *ff.* ...*nor.*

(15) *l.* 8. *ff. de pignor.* Paul. 5. *sent.* 6. §. *ult.* Alumni, ... 25. *Ecl.* 2. *cap.* 6. dixi ad Festum *in Altellus.* τρέφ... ...umni porro dicuntur, quia Latini non habent nomen quod ...i opponatur. Servius 10. *Æneid.* ibi: *Charo datus ibat* ... Ostendit itaque Servius *Nutritii* nomen Latinum non esse, ...alumnum exprimendum non sufficere. Id merito de alumnis ...dum: Ne in generalem obligationem accederent: sunt enim ...berorum loco, et a nutritore vel nutrice non separantur. ... 3. ... 4. *ff. de homine libero.* et ex nomine educatoris sunt, *l.* 88. §. 6. *ff. de leg.* 2. a minore viginti annis manumitti possunt. §. 5. *Instit. quibus ex caus. manumitt. l.* 13. *l.* 14. *ff. de man. vind.* Et dubitatur, an sit in eis locus SC. Silaniano. *l.* 1. §. 10. *ff. de SC. Silan.* et ad eorum successionem educator veniat? responsum est tamen non venire. *l.* 10. *supr. commun. de success.* an sit cum alumna connubium? responsum est esse. *l.* 26. *supr. de nupt.* Eisdem ex testamento imperfecto hereditas conservatur. *l.* 38. *ff. de fideicomm. libert.* dati tutores confirmantur. l. 32. *vers. Similis est. ff. de excus. tutor.* vide Cujac. *apud Paul. dict. loco.* vid. *l.* 34. §. 1. *ff. de usufr. leg.*

(16) Non credibile non attenditur.

(17) Generali obligatione alumni et ea quæ nemo verisimiliter obligat, non continentur. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *ff. de pignorib.*

(18) Pignus consensu contrahitur, *ut hic et l.* 2. *in fin. infr. de remiss. pign.* Imo re §. *ult. Inst. quib. mod. re contr.* Hæc inter se non sunt contraria. 25. *Eclog.* 1. *cap.* 1.

(19) Id est, instrumenta emptionis. Qui instrumenta emptionis obligat, rem emptam seu rem instrumenti obligare videtur. adde *l.* 1. *Infr. de donat.*

(20) Monumentum obligari non potest.

(21) Res religiosæ non possunt obligari.

(22) Nomen generaliter et specialiter obligari potest. *l.* 3. *l.* 7. *supr. de hered. vel act. vend. l.* 18. *ff. de pign. act.*

(23) Pignus pignori dari potest. *l.* 13. §. 2. *ff. de pignorib.* Qui pignus meum a me creditore accipit, pignoris adquisitionem mihi denunciare statim debet: alioquin ignoranter creditori ... solvens, pignus evincam.

tur : quatenus (1) tamen ipse debet. PP. Prid. Kalend. Mart. Fusco II. et Dextro Conss. 226.

De spe præmii athletici.

5. Idem A. Septimio.

Spem (2) eorum præmiorum (3), quæ pro coronis (4) athletis pensitanda sunt, privata pactione (5) pignorari minime admittendum est; et ideo, nec si generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis intervenerit, tenet. PP. 3. Kal. Maji, Maximo II. et Paterno Conss. 234.

De filiis, et aliis liberis hominibus.

6. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Rufo.

Qui filios (6) vestros, vel (7) liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, dissimulatione se juris circumvenit: cum sit manifestum, obligationem pignoris non consistere, nisi (8) in his, quæ quis de bonis suis facit obnoxia. S. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

De his, quæ ad culturam agri pertinent.

7. Imp. Constantinus A. ad universos provinciales.

Executores (9) a quocunque judice dati ad exigenda debita (10) ea, quæ civiliter (11) poscuntur, servos (12) aratores (13), aut boves aratorios (14), [instrumentum aratorium (15)] pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex (16) quo tributorum (17) illatio retardatur. Si quis igitur intercessor, aut cre[ditor] vel præfectus (18) pagi (19) [vel vici,] vel dec[urio] [in] hac re fuerit detectus: æstimando a judice supplicio [subji]getur. Dat. 3. Non. Jun. *Sirmii*, Constantino [A. et] Licinio Conss. 312.

8. Impp. Honor et Theod. AA. Probo Com. sacr. larg.

Pignorum (20) gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non convenit. Dat. 6. Id. ... Constante et Constantio Conss. 414.

In Authent. col. 10. de statutis, et consuetud. ... ecclesiæ libertatem editis. §. agricultores. et es[t] constitutio Friderici.

Agricultores circa rem rusticam occupati, dum [villis] insident, dum agros colunt, securi sint, in qu[acun]que parte terrarum: ita ut nullus inveniatur tam au[dax,] ut personas (22), boves, et agrorum instrumenta ... aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam ru[stic]a[m] pertineat, invadere, aut capere, aut violenter ... præsumat. Si quis autem hujusmodi statutum ausu [teme]rario violare præsumpserit, in quadruplum ablata [resti]tuat: et infamiæ notam ipso jure incurrat: imp[eriali] animadversione nihilominus puniendus.

(1) Titio dedi pignus in decem: Titius Mævio dat idem pignus in viginti? non teneor nisi in decem. Quatenus, id est, quandiu utraque pecunia debetur, pignus Mævio secundo creditori tenetur. *l.* 13. §. 2. *ff. de pignorib.* et tamen pignus, quatenus tantum debeo, tenetur, *ut hic.*

(2) Spes præmiorum ex sacris certaminibus pensitanda pignorari non potest pactione privata, *ut hic*: aut ipsamet pecunia sacra. *l.* 40. *ff. de re jud.* adde et stipendium armatorum militum. *l.* 4. *supr. de execut. rei jud.* Porro præmia, de quibus *supr.* consistebant in annonis, obsoniis, pensitationibus, quæ athletis pro indepta victoria totius vitæ suæ tempore præstabantur de publico, exinde, quo in suam civitatem invecti fuissent, non per portam civitatis, sed disjecta parte muri, ut Suetonius scribit *in Nerone*, et Plinius *in epist.* 17.

(3) Dixi ad *Novell.* 53. *cap.* 5. §. 1. adde *d. l.* 40.

(4) Athletæ pro præmio coronantur. *l. un. Infr. de athletis.* *l.* 6. §. 13. *ff. de excus. tut.* quod pro coronis dabatur corollarium ἐπιςεφάνωμα. Gloss.

(5) Nam judicis auctoritate possunt. *d. l.* 40.

(6) *l. ult. ff. h. t.*

(7) Filii et liberi homines obligari non possunt, quia in bonis debitoris non sunt. *l.* 12. *et Auth. Imo. supr. de obl.*

(8) *l.* 2. *supr. tit. prox.*

(9) *Intercessores*, *l.* 1. *C. Th. de pign. l.* 8. *supr. de officio rectoris provinciæ* ἐκβιβαςαί. *Syn. Basil.* 25. *in fin.*

(10) Vide Menochium *de adipisc. possess. remed. Supr. et de arbitr. judic. tractat. cas.* 378. Gilbertum Regium *lib.* 2. ἐναντιοφανῶν. *c.* 20. Mod.

(11) Aliud in debito fiscali. Et ita quidem in Gallia servatur. vide Renatum Choppinum 1. *de privileg. rustic.* 7. *num.* 1. aliud etiam, si per quadrimestre tempus a die sententiæ moram fecit in solvendis decimis, et ita Arresto Parisiensi judicatum 8. Kalend. Dec. anno 1573. refert idem Choppinus *ibid. n.* 2. 3.

(12) Servi, boves aratorii, instrumentum aratorium, puta vomeres et aratra, a creditoribus, et executoribus sententiarum, aut exactoribus tributorum capi non possunt, propter rei rusticæ et agriculturæ utilitatem omnium communem. *l.* 8. *Infr. h. t. Auth. Agricultores. Infr. h. t.* et fisci tributa, *ut hic.* Vix est ut hodie constitutio servetur. In Normania Gallica locum non habet, quoties de fisci debito agitur. vid. *Francisci 1. const. anni* 1540. *Jan.* 8. Et ita judicatum fuisse Parisiensi Arresto Bugnonius refert in *leg. abrogatis.* Novissime ann. 1571. lege lata 8. Id. Oct. confirmata a Senatu Prid. Non. Februar. ann. 1572. Personis ... rum indultum, ne ob æs alienum qualecunque privatum ... rentur in carcerem. Qua in re legislatores Galli Græcos supera[nt] qui aratra quidem vetabant ob fœnus addici creditori: co... tamen his utentia, necti permittebant. 2. *Diod.* 3. His add. R... pens. *ad l.* 6. *et* 9. *ff. de pig. n.* 57. *et in tract. de pes.* ... *par.* 6. *remed. vers. item boves.*

(13) Servos cultores Anianus *d. l.* 1.

(14) Quidam hoc extendunt ad instrumenta quorumvis art... necessaria. Ad rusticos revertor. Quid si rustico nulla ali... bona? capi possunt. Accurs. *hic.* Quid si rusticus fund... beat? una cum fundo possunt distrahi. Cynus Perticensis, ... tiensis, Choppinus 1. *de priv. rust.* 7. *n. ult.*

(15) Ob civilia debita boves aratorii capi non possunt. E... ratione lege Attica mactari boves aratorios non licuit, t... et ipsius agricolæ et hominis socios, atque participes la... Ælian. 5. Arist. *in Oeconom.* βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησιν ... Refert et Plin. 8. *cap.* 45. judicio populi Romani in ex... actum eum qui bovem aratorium occidisset, tanquam colono... interempto. et Varro, 2. *de re rust.* 5. socium laboris agricultu... ræ, et quasi colonum occidi, dum bos occiditur: Capital... que fuisse bovem occidi scribit: quo loco forte legem qua... Phrygiæ intelligit. vide Stobæum *sermone* 42. Constantinus qu... vetuit, ne boves aratorii deficientibus his etiam qui cursui p... co destinati sunt, ab his qui iter faciunt, abstraherentur. ... *C. Th. de cursu pub.* Eo spectat quoque constitutio quædam ... lentis, ne quis vitulorum carnibus vescatur. 1. *Hier.* 2. *adv. Jovinianum.* adde de bove aratore Hesiodum *in lib. opera et* ... Aristotelem 1. *Polit.* Aret. *consil.* 158. boves aratorios, in... menta fundi esse refert: quod confirmatur *l.* 4. *ff. de instr.* ... adde Cujac. 4. *obs.* 20.

(16) Ratio decidendi alia est in *l.* 8. *Infr. h. t.*

(17) Fisci debita, tributaque minuuntur, si ablatis arat... agricultura cesset.

(18) Εἰρήναρχος. *Syn. Basil.* 25. *in fin.*

(19) *Pacis*, *d. l.* 1.

(20) *Syn. Basil.* 25. *in fin.*

(21) Dixi ad *l.* 7. *supr. h. t.*

(22) Servos aratorios, *d. l.* 7.

(23) *l.* 8. *ff. de instructo.* Goth. De furto aratri vid. Jr. Heig. *part.* 2. *quæst.* 30. Ans.

L. generali hypotheca, et de bonis præsentibus, ac futuris.

9. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

…is in cujuscunque contractus instrumento ea ver… (1) posuerit, *Fide, et periculo rerum ad me per…um* (2), vel *per earum exactionem satisfieri tibi …* : sufficere ea verba ad rerum tam earum quas in … debitor habet, quam futurarum (3) hypothe…ncimus : nec ex prioribus sanctionibus minus habe…alis hypothecæ memoriam videri : cum sit justum …tes (4) contrahentium magis, quam verborum …ionem inspicere. Super qua generali hypotheca …uoque ad conservandam contrahentium voluntatem …is, ut si res suas (5) supponere debitor dixerit, …jecto, *tam præsentes quam futuras*, jus tamen ge… hypothecæ etiam ad futuras (6) res producatur. … Id. Dec. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. CONS. 528.

T I T. XVIII.

QUI POTIORES (7) IN PIGNORE HABEANTUR.

Q…bus modis secundus creditor jus suum confirmat.

1. Impp. SEVERUS, et ANTONINUS AA. Secundo.

…pignus secundo (8) loco accepit, ita jus suum …nfirmare potest, si priori creditori debitam pecu…m solverit, aut cum obtulisset (9), isque acci…luisset, eam obsignavit, et deposuit, nec in usus …vertit. PP. Kal. Febr. LATERANO, et RUFINO … 198.

De prioribus tempore.

2. Imp. ANTONINUS A. Chresto, et aliis.

…ereto Prætoris, qui (10) de fideicommisso jus di…, in possessionem fundi hereditarii fideicommissi (11) conditionalis servandi gratia prius inducti estis, quam adversarius vester in causam judicati (12) ejusdem fundi pignus occupaverit : jussu ejus, qui jure sententiam exequebatur, tempore potiores estis. Nam cum de pignore utraque pars contendit, prævalet (13) jure, qui prævenit tempore. PP. 5. Idus Maji, DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

Rempublicam missam in possessionem præferri creditori, qui contraxerat cum defuncto.

3. Idem A. Sylvano.

Cum Rempublicam Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ in rerum, tam heredis, quam hereditariarum possessionem missam (14) esse proponas; intelligis, quamvis pater tuus cum Sosiano contraxerit, tamen si (15) personali actione eum habuit obligatum præponi Rempublicam (16) jure pignoris [in] his, quæ ex auctoritate ejus, qui jubere potuit, servandi judicati (17) causa occupavit. PP. 2. Id. Decembr. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

De prioribus Reipublicæ.

4. Idem A. Varo.

Si fundum pignori accepisti, antequam (18) Reipublicæ obligaretur, sicut prior (19) es tempore, ita potior es jure. PP. 5. Id. Octobr. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De oblatione debiti.

5. Imp. ALEXAND. A. Septimio.

Prior quidem creditor compelli non potest (20) tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitum offerre (21), sed si tu illi [id] omne quod debetur, solveris, [pignoris] tui causa firmabitur. PP. 3. Kal. Maji, MAXIMO II. et PATERNO CONSS. 234.

(1) Quibuscunque verbis pignus constitui potest. *l. 2. supr. h. … ff. de pign.*
(2) … obligatio rerum ad nos pertinentium res etiam futuras …udit. Idem si quis res suas obligaverit. Idem in obliga…ita. Ripensis *ad l. 1. num. 3. ff. de pign.*
(3) Generali obligatione futura etiam continentur, vid. Roma… 607. Adde Socin. *reg.* 247. ubi notat ex hac lege, …um orationem ad futura quoque extendi, in juramento … odiosis eam sententiam non obtinere, ut quæ stricti …
(4) Voluntatem contrahentium magis quam verba inspici opor… *in fin. supr. comm. de legatis. l. 34. ff. de reg. jur.*
(5) … obligatione rerum indefinita, res futuræ etiam intelligun…tæ, et quidem omnes, sive sint mobiles et immobiles, …iones, *l. 4. supr. h. t.* merces. *l. 34. ff. de pignor. … loco. n.* 8. bona emphyteutica adquisita et adquiren… *in fin. ff. de pign. action. l. 31. ff. de pign. et hyp. … loco, num.* 10. *et seq.* An peculium servi obligati? … *§. 1. ff. de pign. et hyp.* An fructus? vid. *l. 1. §. 2. …nor. et hyp.* Casus ad hanc legem explicandam, vid. *…upr. h. t. et l. 6. l. 7. l. 8. ff. de pign.* adde quæ …tio hujus legis ex Romano et Socino.
(6) …tura etiam obligari posse hinc colligunt : censent tamen …ligationem sub ea conditione, *Si nostra futura sunt.*
(7) …ixi ad *Lib. 20. D. 4.*
(8) …ior tempore, potior est pignore, nisi posterior priori …offerat. *l. 2. l. 3. l. 4. l. 8. infr. h. t. l. 11. ff. h. t. …r. ut in possess. leg. l. 5. supr. de priv. fisci.* Paul. 2. … §. 8.
(9) …s obligationis et depositionis, Paul. *d. loco.* adde *l. ult. §. 6. supr. de jur. delib.*
(10) De prætore fideicommissario, dixi ad Ulpian. 25. §. 12.
(11) Missio fit in universa bona pro modo judicati, id est, judicati servandi causa, *ut hic, et l. 3. in fin. infr. h. t.* ut et alibi debiti sive crediti, *l. 1. in princ. ff. si quis omissa causa.* et alibi dotis servandæ causa, *l. 9. vers. denique. ff. de rei vind. l. 15. §. 4. ff. de divers. tempor. l. 26. in fin. ff. ad munic.*
(12) Chrestus pignus prætorium fideicommissi servandi causa, habet : Titius creditor in ejusdem pignoris possessionem missus est, diversi hic tituli sunt pignoris. Quid juris? Etiam in pignoribus prætoriis, qui prior tempore prior est jure.
(13) Prævalet jure, qui prævalet tempore. Prior tempore potior jure. *l. 11. ff. h. t.*
(14) Missio in possessionem est prætorium pignus.
(15) Respublica missa in possessionem judicati servandi causa, præfertur chirographario creditori pignus non habenti, *ut hic* : quia et non missa idem privilegium habet. *l. pen. §. 1. ff. de rebus auctor.* vide Cujac. 9. *observ.* 37. est enim respublica in actione personali privilegiata. adde *l. 8. l. 10. ff. h. t.* adde Fornerium 20. *select.* 7. *in fin.*
(16) *l. 3. infr. de primipilo. lib. 12. tit.*63.
(17) Dixi ad *l. 2. supr. h. t.*
(18) Privatus prior tempore in causa pignoris, præfertur re publicæ tempore posteriori. *l. 8. ff. h. t.*
(19) *l. 2. in fin. Supr. eodem.*
(20) Potest tamen offerre ut possessionem retineat. Paul. 2. *sent.* 13. *§. pen.*
(21) Prior posteriori pignus tenenti debitum offerre non cogitur. Posterior priori offerens, sibi pignus conservat, *ut hic, et l. 1. supr. h. t.*

De priore hypotheca generali, et posteriore speciali.

6. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona sint obligata, et postea res alii specialiter pignori dentur: quoniam ex (1) generali obligatione potior habetur creditor, qui ante contraxit, si ab (2) illo priore [tempore] tu comparasti: non oportet [te] ab eo, qui postea credidit, inquietari. PP. 2. Id. Maji, SECULARE II. et DONATO CONSS. 261.

De prædio empto pecunia creditoris.

7. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. JULIANO.

LIcet iisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis priores habeantur potiores, tamen eum, cujus (3) pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter (4) [obligatum] statim convenit, omnibus anteferri juris auctoritate declaratur. Subscripta 16. Kalend. Februar. AA. CONSS.

De improba exceptione.

In AUTHENT. de trien. et semiss. §. illud quoque in judiciis. col. 3. tit. 5. Novell. 18. cap. 10.

ITem possessor pignoris, negans (5) rem ejus, cujus actor eam esse adseverat: si probata ea intentione nitatur rem retinere, dicens ex hypotheca, vel alia causa in eandem personam delata, se propinquiorem esse, quam qui movet causam: prius transferat possessionem, quam jus suum proponat.

De prioribus, et posterioribus tempore.

8. Iidem AA. et CC. Fabricio.

DIversis temporibus eadem re duobus jure pignoris obligata, eum, qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti juris est: nec alias secundum [creditorem] distrahendi (6) potestatem hujus pignoris consequi, nisi (7) priori creditori debita fuerit soluta quantitas. S. Prid. I. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

De jure pignoris, et privilegiis personalium actionum.

9. Iidem AA. et CC. Asclepiodoto.

EOs (8), qui acceperunt pignora, cum in (9 actionem habeant, privilegiis (10) omnibus, personalibus actionibus competunt, præferri c Dat. 3. Non. Decemb. CC. CONSS. 293.

De dote.

10. Iidem AA. et CC. Pollipeucæ.

CUm tibi pro dote (11) quam acceperat maritu obligavit: eo mortuo hi, quibus easdem pigno derat, non offerentes debitum, nulla possunt p ratione. Nam chirographarios creditores, nec in nec in personam eos, qui debitori non probantur s sisse (12), ulla ratione convenire posse, manifestu PP. Non. Decemb. CC. CONSS. 293.

De scripturis.

11. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

SCripturas, quæ sæpe assolent a quibusdam secre fieri, intervenientibus amicis necne, transigend paciscendi, seu fœnerandi, vel societatis coeund seu de aliis quibuscunque causis, vel contractibus ciuntur (quæ ἰδιόχειρα (14) Græce adpellantur: tota series earum manu contrahentium, vel notarii alterius cujuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen subscriptiones (15), sive testibus adhibitis sive non conditionales (16) sint, (quos vulgo *Tabularios* lant,) sive non, quasi publice conscriptas, si p lis actio exerceatur, suum robur habere [decernin Sin autem jus pignoris vel hypothecæ ex hujusm strumentis vindicare quis sibi contenderit: eum q strumentis publice (17) confectis nititur, præponi cernimus,] etiamsi posterior is contineatur: n probatæ atque integræ opinionis trium (18), vel am

(1) Generalis hypotheca anterioris, generali vel speciali posterioris præfertur, *ut hic Synopsis Basil. 9. tit. 5. ex tit. 10. cap.* 34. dixi ad *Novell.* 112. *c. 1. vers. Hoc autem. l. 2. ff. h. t.* adde quædam ex Cujacio 11. *obs.* 32.

(2) Causam habens a creditore tempore priore, jus privilegii habet. vide *l. 1. Infr. si antiquior credit. pign. vend.*

(3) Creditor in speciali hypotheca rei (sive sit mobilis sive immobilis) pecunia sua comparata, præfertur etiam antiquioribus creditoribus hypothecariis. adde *l.* 5. 6. 7. *ff. h. t. Novell.* 136. *cap.* 3. *Synops. ibid. c.* 35. *et* 3. Harmenop. 5. §. 42.

(4) *l.* 17. *supr. de pignorib.* Generalis igitur hypotheca non sufficeret. adde quæ scripsi ad *l. 5. in fin. ff. h. t.*

(5) Prior creditor negans improbe rem ejus esse a quo causam habet, ex priore fit posterior: ex possessore petitor.

(6) Secundus creditor in præjudicium prioris creditoris pignus distrahere non potest. adde *l. 1. ff. de distract. pign.*

(7) *l. 1. l. 5. supr. h. t. l. 22. supr. de pignor. et hypoth.*

(8) Jus hypothecæ præfertur omnibus privilegiis personalibus, ut et jus reale personali. *l. 11. ff. h. t.* vide *l. 6. supr. de bon. aut. jud.*

(9) *l. 18. supr. de pign. et hyp.*

(10) Id est, præfertur omnibus qui privilegium in actionibus personalibus habent. *Synops. ib. cap.* 37.

(11) Creditores posteriores etiam bona uxori pro dote obligata avocant, si dotis debitum ei offerant.

(12) Hypothecaria et in rem actio datur in successorem.

(13) Puta quartorias. *l. 34. §. 1. ff. de pign. et hyp.* Goth. Intellectum hujus legis vide apud Trivisan. *lib. 1. decis.* nin. *consil.* 81. *num.* 1. Decis. Holl. 28. Everhard. *consil.*

(14) Ἰδιόχειρα. *de quibus hic, et apud* Harm. 1. *tit.* præjudicant scribenti, at non tertio: plena sunt trium testium subscriptionem habent. *ut hic.* vide Ancharan *quæst.* 9.

(15) *l. 17. supr. de fide instrum.*

(16) Conditionales, tabularii. *l. 7. infr. de jure fisc* 5. 7. 8. *C. Th. de numerariis actuar.* quasi hunc addicti.

(17) Publico instrumento *jus* hypothecæ probari potest. non potest. Privatum, licet tempore prius publico quantum steriori, cedit: et merito. Nam privata ratio non probat tertium. *l. 6. supr. de probationib.* facile quoque posset in fraudem antiquioris. vid. Tiraquell. *de retract. gloss.* 5. *num.* 43. Ideoque Gail. *obs.* 25. *num.* 93. Viennæ Austriæ statutum, quo jus hypothecæ constituitur apud acta, in ipso judicio et publice. Privatum vero instrumentum non censetur, quod trium testium subscriptione munitum *ut hic.* etiamsi summa excedat auri libras quinquaginta. *l. supr. si certum.* nisi forte de literarum imperito obligando tur: tunc enim quinque testes requiruntur, si contractus a bram excedat. *Nov.* 73. *cap.* 8. Reperio interdum instrumenta publica egere trium testium subsignatione. *l. 33. supr. ad Velleian.* vid. Cujac. 8. *obs.* 13.

(18) *l. 22. supr. de fide instrum.*

...m subscriptiones eisdem idiochiris contineantur : ...enim quasi (1) publice confecta accipiuntur. Dat. ...id. *Constantinop.* MARTIANO, et ZENONE CONSS. 469.

...UTHENT. de instrum. cautela et fide. §. si quis ...ir. et §. sed et si quis. col. 6. tit. 2. al. 3. No...ll. 73. c. 1. et 2. quam posuit hic Albericus.

...*quis vult caute deponere* (2), *non soli credat acci...entis scripturæ, sed advocet etiam testes idoneos, ...dignos non pauciores tribus. Sed et si quis aut* ...(3) *instrumentum, aut alterius cujuspiam contra...xerit, et noluerit hoc specialiter in publico confite...n ex ipso videatur credibile, quod scribatur super ...documentum, nisi etiam trium testium adhibeatur ...tia fide dignorum, ut sive veniant, et subscriptio...propriis attestentur, sive alii quidem testificentur, ...is præsentibus confectum est documentum : fidem ...n ex utraque causa percipiat. Si tamen quisquam ...ponens, aut mutuans, aut alias contrahens, con...sit sola scriptura ejus cum quo contrahit, sciat ...ram non* (4) *sufficere ad probationem.*

De dote et donatione ante nuptias.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

A...iduis (5) aditionibus mulierum inquietati sumus (6), ...er quas suas dotes deperditas esse lugebant, et ab ...ribus creditoribus substantias maritorum detentas. ...aque ad antiquas leges respeximus, in personalibus actionibus rei uxoriæ actioni (quam in præsenti sustulimus (7)) magnam prærogativam præstantes, ut contra (8) omnes pene personales actiones habeant privilegia, et creditores alios (9) antecedant, licet fuerint anteriores. Et hoc cum in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant, illico justitiæ vigorem relaxabant, et senioribus hypothecis novas mulierum hypothecas, si habebant actiones, expellebant : nec ad fragilitatem (10) muliebrem respicientes, nec quod, et corpore (11), et substantia, et omni vita sua maritus fungitur : cum pene (12) mulieribus tota substantia in dote constituta est. Oportebat enim disponi maritos creditoribus suis ex sua substantia satisfacere, non de dote mulieris, quam ad suos victus, suasque alimonias mulier possidet, vel (13) a semetipsa datam, vel pro ea ab alio.

§. 1. Ad [hæc] omnia respicientes, et reminiscentes, quod et alias duas (14) constitutiones fecimus pro dotibus (15), mulieribus subvenientes, et hæc omnia in unum colligentes, sancimus, ex (16) stipulatu actionem, quam mulieribus jam pro dote (17) instituenda (18) dedimus (19), cuique etiam tacitam donavimus inesse hypothecam, potiora jura contra omnes (20) habere mariti creditores, licet anterioris sint temporis privilegio vallati. † Cum (21) enim in personalibus actionibus (secundum quod diximus) tali privilegio utebatur res uxoria : quapropter non in hypotheca hoc mulieri etiam nunc indulgemus beneficium, licet (22) res dotales, vel ex his aliæ comparatæ non extent : sed quocunque modo, vel dissipatæ, vel consumptæ sint, si tamen reipsa fuerint parti mariti datæ? Quis enim earum non misereatur (23) propter obsequia quæ ma-

(1) Scriptura a tribus testibus subscripta, quasi publice confe...ptur.
(2) Instrumentum depositi caute fit, tribus testibus adhibitis.
(3) Mutui instrumentum caute fit, tribus testibus adhibitis, ... *et l. ult. supr. si cert. pet.*
(4) Privata scriptura non probat adversus tertium, *l. 6. supr.* ...
(5) Sententiam hujus legis vid. *in §. 1. vers. cum enim. infr.* ...de *Synops.* 8. *tit.* 5. *ex tit.* 10. *cap.* 40. *et* 3. Harm. ...
(6) Adde Vallam *de rebus dubiis et quæst. in jur. controv.* ...1. Vaconium *lib.* 6. *declarat.* 92. *et* 93. Peckium *de ec...par.* c. 5. Mod.
(7) Rei uxoriæ actio sublata, *ut hic, supr. de rei uxoria act.*
(8) Dixi ad *Novell.* 97. *cap.* 2. *in princ. et Novell.* 109. *cap.* 1.
(9) Tacitam hypothecam habentes scil. dixi *d. c.* 1.
(10) Fragilitas muliebris.
(11) Uxores earumque substantia addicitur maritis, *l.* 21. *in ...r. de admin. tut.*
(12) Hoc addidit propter bona paraphernalia.
(13) Dos datur marito, vel ab uxore, vel alio uxoris loco.
(14) *l.* 30. *supr. de jure dot. l. un. supr. de rei uxor. act.*
(15) Re ipsa numeratis, non cautis tantum, seu confessis. Nam ...ssa dote potest esse simulatio : Deinde cum sententia hujus ...tionis a jure communi decedat, ad veram et numeratam ...ento restringenda est. Postremo, ordinis privilegium da... actioni ex stipulatu, at non condictioni ex lege, quando ...a seu confessa tantum exigitur. Quid si dotis non numera...ptioni maritus renunciavit : aut eidem transacta tempora ...onendæ exceptionis dotis non numeratæ ? inter virum et ... hæc nocebunt, vel proderunt, non tamen creditoribus an...is oberunt. *l.* 14. *in fin. l.* 25. §. 1. *ff. de his quæ in ...red.* Periniquum est enim fictam dotem, hoc est, con...antum : aut ad quam exigendam jus quæritur non ex nu...e, sed vel ex renunciatione tantum, vel lapsu temporis, ...bus creditoribus præferri, veram, et, ut loquuntur, ...numerationem probantibus. Quid si creditores non alio ...atur ? Dos confessa, cautaque tantum anterioribus credi...creditum confessum tantum probantibus non numeratum, ...tur. Quid si confessio dotis facta sit non constante matri... sed ante jam contractum matrimonium ? Omnibus quibuscunque creditoribus dotem ita confessam præferri putant, cum pro vera et numerata dos ita confessa habeatur. Quid si conjecturis probatur numerata ? Quid si statutum dotis confessæ instrumentum, vim atque autoritatem rei judicatæ habere velit ? Idem esse refert Socinus *reg.* 109. Cynus tamen et Angelus ita distinguunt : Mulier et tertius creditor concurrunt, expressam æque hypothecam habentes : quæritur quis jure potior sit? Horum qui prior tempore fuerit, potior erit jure. Quid si uterque et mulier et tertius creditor tacitam habent hypothecam? Potior est mulier, licet posterior tempore, *ut hic* : licet fiscus eodem casu anteriori non præferatur. *l. si pignus.* 8. *ff. qui potiores.* Quid si fisco tacitam habenti, concurrat mulier tacitam habens hypothecam? fisco anteriori non præfertur, sed posteriori tantum. *Gloss. et Doctores in l. 2. supr. de privileg. fisc.* Quid si tacitam habeat mulier, tertius expressam anteriorem? potior est muliere tertius, et hanc Accursii quoque sententiam communi opinione et in praxi receptam refert apud Capellam Tholosanam *decis.* 217. Aufrerius.
(16) Actio ex stipulatu.
(17) Reipsa numerata, in dote cauta aliud. *gloss.* Bart. Bald. Roland. 1 *cons.* 17. *num.* 30.
(18) *Restituenda*, Hal.
(19) *l. un. supr. de rei uxor. act.*
(20) Tacitam tantum habentes. dixi ad *Novell.* 109. c. 1. Gloss. hic communiter probata. Soc. *reg.* 109. Capell. Tholos. *decis.* 217. quin dos uxoris cedit posterioribus militiæ emendæ causa creditoribus. *Novell.* 97. *c.* 3. cedit et anteriori doti, ut ante dixi.
(21) Mulier, sive personali actione, *in princ. supr. h. t.* sive hypothecaria agat, præfertur omnibus prioribus tacitam hypothecam habentibus, *ut hic* : eo excepto qui militiæ emendæ causa credidit. *Auth. quo jure. infr. h. t.* et hoc in dote, non in donatione propter nuptias. §. 2. *infr. h.* t.
(22) Dotis causa mulier anterioribus licet hypothecis præfertur: tametsi res mulieris dissipatæ sint, *ut hic.* et liberos ipsa nullos susceperit. *vers. et ideo. infr. h. t.* Quid ? præferturne anteriori cuidam doti ? non præfertur. *vers. Exceptis. infr. h. t.* Idemne donationis propter nuptias quod dotis, privilegium est ? non est. §. 2. *infr. h. t.* Cur tam varie ? Quæ dotem repetit, de damno vitando sollicita est : quæ de donatione propter nuptias, lucrum affectat seu persequitur : minus autem hic favetur quam illic.
(23) Mulieres commiseratione dignæ.

ritis præstant, propter partus (1) periculum, et ipsam liberorum (2) procreationem, pro quibus multa nostris legibus (3) inventa sunt privilegia? † Et ideo, quod antiquitas quidem dare incepit, ad effectum autem non pertulit, nos pleno legis articulo consummavimus; et sive (4) liberos habeat mulier, sive ab initio non habuit, sive progenitos amisit, hoc ei privilegium indulgemus. † Exceptis videlicet contra novercas anterioris (5) matrimonii filiis, quibus pro dote matris suæ jam quidem dedimus hypothecam (6) contra paternas res, vel ejus creditores: in præsenti autem similem eis prærogativam servamus, ne [jus] quod posteriori datum est uxori, hoc anteriori denegetur: sed sic maneat eis jus incorruptum, quasi adhuc vivente matre eorum. Duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis, ex tempore prærogativam manere volumus.

§. 2. Hæc autem tantum ad dotem sancimus, non (7) ad ante nuptias donationem, quam suo (8) tempori servire disponimus, et habere inter creditores sui temporis ordinem. Non enim pro (9) lucro fovemus mulieres, sed ne damnum patiantur, suisque rebus defraudentur, curamus.

§. 3. Quam legem ex præsenti tempore locum habere sancimus: et non (10) retrorsum referimus. Dat. 5. Kal. Decembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

In AUTHENT. de æqual. dot. et propter nupt. don. §. his consequens. §. seq. col. 7. tit. 9. al. 8. Nov. 97. c. 3.

QUo jure utatur et adversus eos qui personali privilegio muniuntur, veluti quorum pecunia res emptæ sunt, sive refectæ: nisi qui nova constitutione sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ causa marito in scriptis mutuarunt.

In AUTHENT. ut exact. instan. do. §. his igitur. col. 7. tit. 3. al. 5. Nov. 91. cap. 1.

SI quid ex rebus ipsius dotis (11) appareat: mulieri, cui et in rem actio competit, vel filiis jus servetur: alioqui sive supersint ambæ mulieres, sive defecer[it] altera duntaxat extet, prior omnino seu quælibet [...] ejus superior habeatur: quod nova constitutione fa[...] apertius.

TIT. XIX.

DE HIS, QUI IN (12) PRIORUM CREDITO[RUM] LOCUM SUCCEDUNT.

Secundus creditor cujus pecunia pervenit ad priore[m] succedit in hypotheca prioris creditoris, nisi ac[tum] sit, quod succedat in ipsa. Bald.

1. Impp. SEVERUS et ANTON. AA. Marcell[inæ].

COn omnino succedunt in locum hypothecarii [cred]itoris hi, quorum pecunia ad creditorem trans[iit] (13). Hoc enim tunc (14) observatur: cum is qui p[ecuniam] postea dat, sub hoc pacto credat, *Ut idem p[ignus] obligetur, et in locum ejus succedat.* Quod cum [in per]sona tua factum non sit: (judicatum est (15) im[mo] pignora non accepisse) frustra putas tibi auxilio [...] constitutionis nostræ (16) ad eam rem pertinent[...] P[P]. Id. Jul. POMPEJANO et AVITO CONSS. 210.

2. Imp. ANTONINUS A. Felici.

CUm pro patre in cujus potestate non eras, pe[cuniam] fisco intuleris: et jure (17) privilegio ejus s[ucces]sisti, et ejus locum cui pecuniam numerasti consecu[tus es]: nec hi creditores patris tui, qui personalem ha[bebant] actionem, vel cum eo postea sub pignoribus c[ontraxe]runt, pignora tua te ignorante (18) distrahendo, [ti]bi aliquid derogaverunt. Unde intelligis, si quid t[ui] (19) nomine te absente ab actoribus tuis solutum est [...] debitum numeratum restitui, pignoraque tibi nex[a ...] qui te posse. PP. Kalend. Octobr. *Romæ*, SABIN[O] II. ANULINO CONSS. 217.

(1) Partus periculum. §. 4. *Inst. de SC. Tert. Novell.* 162. *cap.* 3. *Novell.* 156. *cap.* 1. *Novell. Leon.* 17. *l.* 2. §. 4. *ff. si quis cautionibus.* quod ad Illyricas vix pertinet. Varro 2. *de re rustica* 10. *in fin. In Illyrico*, inquit, *hoc amplius, Prægnantes fœminæ, cum venit pariendi tempus, non longe ab opere discedere, ibique enixum puerum referre, quem non peperisse, sed invenisse putes.* Idem de Iberis mulieribus refert Clemens 4.

(2) Liberorum procreatio favorabilis.

(3) Vid. *l.* 1. *ff. solut.*

(4) Merito hoc adjectum, hoc enim privilegium datur uxoribus, non matribus.

(5) Duæ si mulieres sunt, quæ de dote sua agant, antiquior causa dotis præfertur. Dic apertius: Filii prioris matrimonii dotis maternæ causa præferuntur novercæ ejusve liberis dotem suam repetentibus, nisi res secundæ dotis adhuc extent. *Auth. si quid. infr. h. t. ut hic. et Nov.* 91. *c.* 1. Præfertur ergo prior uxor secundæ: Præfertur socer nurui, *in declam.* Quintil. 360.

(6) Adde *l.* 8. *in fin. supr. de secund. nupt. l.* 6. *in fin. supr. de bon. quæ lib. Nov.* 22. *cap.* 24.

(7) Dotis actio privilegiaria est, at non donatio propter nuptias, *ut hic*, *Nov.* 97. *cap.* 3. Theoph. *in §. fuerat.* 29. *Instit. de act.* in alio tamen casu donatio propter nuptias doti comparatur. *Nov.* 61.

(8) Græcus Scholiastes apud autorem Synops. 9. *tit.* 5. *ex tit.* 10. *cap.* 40. hunc ita locum exponit: Ante nuptias donatio, κατὰ τοὺς οἰκείους ἐξετάζεται χρόνους, pro suis temporibus examinatur, verbi gratia, si anterior fuerit, præfertur posterioribus creditoribus: sin posterior, posteriore loco habebitur. Nam ea mulieris lucrum est. In dote seu dotis judicio mulieres exigunt eas res quas maritis attulerunt: in ante nuptias donatione ea potius exigunt, quæ sunt eis donata pro tempore præsenti, no[n ...]rum tempus, vel ne secundus creditor adversus anteriores [...]

(9) Ratio diversitatis hæc est: In dotis repetitione m[...]tat de damno vitando: in donatione propter nuptias, [...] captando. Lucrum petentis quam vitantis damnum semp[er] durior est. *l.* 33. *l.* 41. §. 1. *ff. de reg. jur.*

(10) Id est, ad dotes jam constitutas.

(11) Secundæ scil.

(12) *Pars tituli* 4. Dig. lib. 20.

(13) Sive fortuito, sive ab extraneo.

(14) Extraneus (id est, non hypothecarius, sed chi[rographa]rius tantum. Molin. *de usur. n.* 276.) cujus pecunia [pr]ior[em] creditorem pervenerit, ejus in locum non succedit, nisi [...] pacto ei crediderit, *ut hic*, *et l.* 21. *supr. de pignorib.* [...]cariis offerens succederet. *l. ult. infr. h. t. l.* 1. *supr.* [...] *l.* 11. *in fin. ff. qui potior.*

(15) Et ita post sententiam Marcellina supplicat.

(16) *l.* 1. *supr. tit. prox.*

(17) Id est, cessione et translatione eo sensu, Filius p[...] minatim factum auctore judice fisco pro patre solvens ea[...] ne, ut in fisci locum succedat, jus fisci et prælationis [...] tur. *l. ult. in fin. infr. h. t. l.* 11. *infr. de fidejuss. l.* [...] *supr. de privil. fisci.* idem dicendum, si consensu debi[...] vit. *l.* 3. *ff. quæ res pignori.* Ex superioribus constat [...] transcribi oportere jus fisci in eum qui pro debitore fisc[o ...] rit. Cui tamen sententiæ objicitur lex 2. *ff. de cess. bon.* [...] §. 2. 3. *ff. de reb. auct. jud.* qua de re vide Cujac. 18. [...]

(18) Ignorante creditore pignus in ejus præjudicium [...] potest a quocunque creditore. *l.* 4. *infr. et l.* 1. *ff. de distr.* [...]

(19) Vid. Cuj. 8. *observ.* 9.

3. Imp. Alexand. A. Valenti.

S(1) potiores creditores pecunia (2) tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio, quam emisse te dicis, (3) ut pretium perveniret ad eosdem priores creditori: in jus eorum successisti: et contra eos qui inferiores illis fuerunt, justa defensione te tueri potes. PP. Kal. Fe. Juliano ii. et Crispino Conss. 225.

De Republica.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Carpophoro.

S prior Respublica (4) contraxit, fundusque ei est obligatus, tibi secundo creditori offerenti pecuniam potestas est, ut (5) succedas etiam in jus Reipubl. PP. Kal. Jun. Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

T I T. XX.

SI ANTIQUIOR (6) CREDITOR PIGNUS VENDIDERIT.

Emens a priore creditore, a secundo inquietari non potest: sed si primus creditor emit a debitore, conveniri potest hypothecaria per creditorem secundum, oblato debito.

1. Imp. Alexander A. Athenioni.

S[i] vendidisset, qui ante (7) pignus accepit: persecutio [ti]bi hypothecaria superesse non posset. Cum autem [debito]r ipsi priori creditori eadem pignora in solutum (8) [ded]it: non magis tibi persecutio adempta est, quam si easdem res debitor vendidisset: Sed ita persequens [ob]ligatas audieris, si quod eidem possessori propter [præc]edentis contractus auctoritatem debitum est, obtuleris. P. d. Maji, Agricola, et Clementino Conss. 231.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Eudemiæ.

O[bl]igata pignoris jure creditore recte distrahente (9), post debitor emptori pretium offerens, vel creditori debuit, evincere non potest. S. 16. Kal. Januar. [A]A. Conss.

3. Iidem AA. et CC. Theophilo.

Quo minus creditor, qui antea (10) pignus accepit, distrahat: non (11) offerendo secundus priori debitum, interpellare non potest. Dat. 6. Kal. April. CC. Conss.

T I T. XXI.

SI COMMUNIS RES PIGNORI DATA SIT.

Frater unus non potest obligare alterius fratris portionem, sed suam propriam potest. Bald.

1. Imp. Antoninus A. Venusto.

FRater (12) vester, sicut vobis invitis portionem vobis competentem obligare non potuit (13), ita suam dando, obligationem creditori quæsivit. Unde intelligitis contractum ejus nullum præjudicium dominio vestro facere potuisse. Accept. 3. Kalend. Decembr. Messala et Sabino Conss. 215.

T I T. XXII.

DE PRÆTORIO (14) PIGNORE, ET UT IN ACTIONIBUS (15) DEBITORUM MISSIO (16) PRÆTORII PIGNORIS PROCEDAT.

1. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

SI prætorium pignus quicunque judices dandum alicui perspexerint, non solum super mobilibus rebus, et immobilibus, et se moventibus, sed (17) etiam super actionibus (18) quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis licere decernere. Dat. Kal. April. *Constantinop.* Decio V. C. Cons. 529.

Sicut pignus conventionale recuperatur per hypothecarium, si creditor cadat a possessione: ita et pignus prætorium. Salic.

2. Idem A. Juliano P. P.

VEteris juris dubitationem decidentes (19) ad duplum (20) genus hypothecarum respeximus: unum quidem, quod ex conventionibus, et pactis hominum nascitur: aliud, quod a judicibus datur, et *prætorium* nuncupatur. Et cum (21) invenimus in conventionalibus pignoribus,

(1) Pignus a priori creditore comparans, quoniam in jus venditoris successit, adversus alios defenditur. *Synops. Basil.* 25. ... 25.

(2) *l.* 6. *l.* 12. §. 8. *l.* 16. *l.* 17. *in fin. l.* 21. *ff. qui potior.* ... *de distract. pign.*

(3) Valet conventio, ut ex pretio venditi pignoris pignus di[mittatur].

(4) Etiam reipubl. debitum a secundo creditore potest offerri.

(5) Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

(6) Quid si pignori dederit? vid. *infr. si pignus pignori da*[tum sit].

(7) Antiquissimus creditor in præjudicium posterioris pignus [dis]trahit. *l.* 3. *infr. h. t. l.* 9. *supr. qui potior. l.* 6. *supr.* ... *et act. l.* 3. *ff. de distract. pign.*

(8) Debitor creditori priori pignus vendendo, jus offerendi deterioribus creditoribus adimere non potest. adde *l.* 20. ... *de* ... *lut.*

(9) Post pignus a creditore legitime distractum, creditori [vel] ... tori sero pretium offertur, *ut hic*, *et l.* 7. *infr. de distr.* ... 1. *supr. si propt. publ. pensit. l.* 1. *in fin. infr. si pi*[g]*nor.*

(10) ... 1. *supr. h. t.*

(11) [S]ecundus creditor offerens debitum priori creditori impedi[re] ven[di]tionem pignoris potest: non offerendo, non potest. ... *m.* IV.

(12) Socius partem socii obligare non potest, *ut hic*, *et l.* 2. *supr. comm. divid. l.* 7. *supr. commun. utriusque judicii. l.* 3. *in fin. ff. qui potior.* adde *l.* 2. *ff. de Salviano interd.* etiamsi totorum bonorum socius sit. *l.* 68. *ff. pro socio.* Quid fiscus rem communem habens cum privato? rem etiam integram potes, vendere, *l.* 2. *supr. de comm. rer. alien. l.* 1. *infr. de vend. rer. fisc. lib.* 10. *tit.* 4. ergo et pignori subjicere? Accurs. putat. quod Ripensi non placet, in *l.* 1. *n.* 16. *ff. de pign.*

(13) Ratio dubitandi potest esse, quod commune, quasi meum videatur. *l.* 5. *in fin. ff. de leg.* 1. *l.* 239. *in fin. ff. de verb. sign.*

(14) *Prætorium pignus* dicitur, non quia jubente prætore constituitur: alioquin quod ab executoribus rei judicatæ jubente Prætore capitur, *prætorium* dicemus: sed quia jure prætorio, id est, ex edicto, constituitur. *l.* 3. *Supr. ut in possess. legat.*

(15) *Auctionibus.*

(16) Prætorium pignus est, quod missio in possessionem constituit. *l.* 12. *ff. pro emptore. l.* 3. §. 1. *D. de reb. eor.* adde Cujac. 5. *obs.* 30.

(17) Pignus prætorium in universa bona et jura constituitur.

(18) Pignus prætorium in nominibus potest consistere.

(19) Hæc est 46. decisio ex 50. novis Justinianeis. vid. Inglois. *Ans.*

(20) Pignus aliud conventionale, aliud judiciale et prætorium.

(21) Argumentum a pignore conventionali ad prætorium observa.

vel hypothecis, non solum tenentem creditorem adjuvari, sed etiam si ab ea [possessione] cadat (1), sive sua culpa, sive non, sive fortuito casu: humanius esse perspeximus, et in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunque modo possessionem amittat, sive culpa sua, sive non, sive fortuito casu. Licet enim debuerat (2) incumbere suo pignori, ne aliquam patiatur [inde] jacturam: tamen ne quid amarum (3) in creditoribus consequatur, benignius (4) causam interpretamur, et ei recuperationem donamus. Dat. Kalend. Aug. *Constantinopoli*, LAMPADIO, et ORESTE, VV. CC. CONSS. 530.

TIT. XXIII.
SI IN CAUSA JUDICATI PIGNUS CAPTUM SIT.

Bona condemnati debent per judicem capi, et distrahi alii, quam victori, nisi in subsidium, si alium non reperit emptorem justum. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Gabinio.

RES ob (5) causam judicati [datas] ejus jussu, cui jus jubendi fuit, pignoris jure teneri, ac distrahi posse, sæpe rescriptum est. Nam in (6) vicem justæ obligationis succedit ex causa contractus auctoritas jubentis. PP. 5. Kal. August. *Romæ*, ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Pignus prætorium debet vendi cum judicis auctoritate, non cum auctoritate creditoris in possessionem missi. Bald.

2. Imp. ALEXAND. A. Valeriano.

CUm (7) in causa judicati aliqua res pignori capitur, per officium ejus, qui ita decrevit, venundari solet, non per eum, qui judicatum fieri postulavit. Et si alio emptore non existente, vel existente quidem, sed non dignum pretium offerente, is, cui judicatus satis non fecit, ad (8) licitationem secundum constituta fuerit admissus, cujuslibet alterius (9) vice ex officio emere debet. PP. 6. Kal. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

3. Imp. GORDIANUS A. Antigono.

IN causa judicati pignora ex auctoritate Præsidis ca[...] potius (10) distrahi, quam jure dominii possideri sueverunt: Si tamen per calliditatem condemnati e[...] inveniri non potest, tunc auctoritate Principis dom[...] creditori addici solet. PP. Id. August. GORDIANO, AVIOLA CONSS. 240.

TIT. XXIV.
SI PIGNUS (11) PIGNORI DATUM SIT.

Pignus dari non potest.

1. Imp. GORDIANUS A. Lamponi, et aliis.

ETiam (12) id, quod pignori obligatum est, a [...]tore pignori obstringi posse jamdudum placuit: [...]cet ut sequenti (13) creditori utilis (14) actio detur [...]diuque cum is (15), qui jus repræsentat, tueatur, [...]diu in causa pignoris manet ejus (16), qui dedit. [...] vos usumfructum (17) possessionis tantummodo pignori dedistis, isque, qui accepit, alii (18) eam possessionem, cujus usumfructum nexum habebat, sine vestra voluntate pignoraverit: creditor ejus id, in quo pignoris vinculum non constitit, distrahens, dominio vos privare nequit. Quod si non fuit vestro creditori ususfructus, sed ipsa possessio (19) pignorata, et ante exolutam a domino pecuniam creditor secundus pignus acceptum vendidit non posse venditionem post (20) solutam pecuniam rescindi, divorum principum placitis continetur. PP. Id. [S]ept. PIO et PONTIANO CONSS. 230.

Heres debitoris rem recuperat a secundo creditore debito soluto, vel oblato. Salic.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Gemello.

SI creditor possessionem quæ a parentibus tuis pignoris juri fuerat obligata, non vendidit, sed alii creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam soluto (21) eo quod ex hac cuasa creditori (22) debetur intercessu Præsidis provinciæ recuperare. PP. 13. K[al]. Januar. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

(1) Pignus conventionale et prætorium recuperatur per hypothecarium, si forte missus a possessione ceciderit. *l.* 11. §. 1. *in fin. ff. de pignorib.*

(2) Negligentia possessio facilius amittitur, quam jus reale.

(3) Favetur creditoribus jus suum persequentibus.

(4) Vid. *l.* 56. *l.* 192. *in fin. ff. de reg. jur. c.* 49. *de reg. in* 6.

(5) Pignus ex causa judicati acceptum distrahere quis potest. Nam pignori ex causa contractus accepto adsimilatur, et eandem vicem obtinet. *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 16. 3. Harmen. 5. c. 18. *l.* 25. *ff. de pignor.*

(6) Ut consensu partium, sic auctoritate judicis pignus vendi potest. *l.* 3. §. 1. *versic. sin autem. infr. de jure dominii.*

(7) Pignus ex causa judicati captum, ab officio solet distrahi, quod si nullus emptor extiterit, aut extiterit quidem, sed pretium minus offeratur, ac voluerit creditor licitatione facta rem comparare, perinde hoc illi facere atque extraneo licebit. *Synops. illo loco*, c. 16. Harmenop. 5. *cap.* 17.

(8) Ad licitandum creditor qui pignus cepit admittitur. *d. l.* 3. §. 2. *l.* 16. *ff. de reb. auct. jud.*

(9) Vice extranei, creditori pignus emere licet.

(10) Emptore non reperto jure dominii creditor pignus possidere solet. Subsidium emptionis, dominii addictio. *dict.* §. 2.

(11) Pignus pignori creditor dare potest. *l.* 13. §. 2. *ff. de pignorib.* adde *l.* 4. *Supr. quæ res pign. l.* 40. *in fin. ff. de pignorat. act.* quod Græcis est μετενεχυριάζειν.

(12) *dict.* §. 2. *d. l.* 4.

(13) Id est, creditori.

(14) Pignus a te mihi obligatum possum alteri pignori [...], quamdiu mihi obligatus fueris, tamdiu alter ille pignus teneret.

(15) Jus repræsentans, judex.

(16) Id est, primi creditoris, ut sit sententia: Tamdiu secundum creditorem pignus possidere, quamdiu primus creditor pignus obligatum habet. *Synopsis* 25. *tit.* 5. *c.* 19. *et* 3. H[...] §. 18. Pignus obligatum habere creditor definit, cum nihil [...]

(17) Usumfructum fundi tibi obligavi; eundem Titio [...] Titius eundem fundum vendidit, quid juris? venditio non valet. Nam pignoris nudus fructuarius proprietatem obligare, vel [...]re non potest: solum usumfructum potest.

(18) Ususfructus rei pignorari potest. *l. ult. ff. de usuri*

(19) Fundum pignoravi. Creditor eundem fundum pignorat. Novus ille creditor ex causa judicati fundum distrahit, n[...] ditori pecunia ab emptore solvitur: quid juris? sero empto fundum evinco, *ut hic*, *l.* 2. *Supr. si antiquior credit.*

(20) Id est, re non amplius integra.

(21) Fundum a parentibus tuis pignori mihi datum Titio pignoravi, potes a Titio pignus recuperare debito mihi soluto vel oblato, *ut hic*, *et l.* 40. *in fin. ff. de pignorat. l.* 13. §. [...] *ff. de pignorib.* vid. *l.* 4. *Supr. quæ res pignor.* ut hoc mod[...] soluto jure dantis resolvitur jus accipientis. *l.* 31. *ff. de pi[...]* 1. *Feudor.* 13. *et* 2. *Feudorum* 8. *et tit.* 9.

(22) Tuo scil.

TIT. XXV.

DE PARTU PIGNORIS ET OMNI CAUSA.

1. Imp. ALEXAND. A. Mestriano.

[P]artus (1) pignoratæ (2) ancillæ in pari causa esse, [in] qua mater est, olim placuit. PP. Id. Maji, AGRI[COLA] et CLEMENTINO CONSS. 231.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Annoso et Antonino.

[Cu]m pignoris titulo mancipia vos obligasse pro mutua quam accepistis pecunia proponatis, horum manci[pioru]m operis (3) quas creditor accepit, vel quas perci[pere] (4) potuit, in usuras computatis, et post in sortem [resid]uato debito residuum offerentibus, vel si non acci[pia]t, consignatum deponentibus, mancipia vobis Præses [prov]inciæ restitui jubebit. S. 5. Kalend. Januar. AA. [CONSS.]

TIT. XXVI.

DE REMISSIONE (5) PIGNORIS.

Si servus manumittatur sciente creditore.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Proculo.

[S]e manumissum, et in libertate moratum (6) sciente ea [cu]i pignoris nomine obligatus diceris, Præsidi probave[ris, e]x consensu creditricis remissam pignoris obligationem [vid]ebit: et per hoc jure manumissum, nec ab herede [credit]ricis in servitutem peti posse, certum est. PP. 12. [Ka]l. Maji, ANTONINO A. II. et GETA II. CONSS. 206.

Si creditor consentiat alienationi fundi obligati.

2. Iidem AA. Materno.

[P]robaveris te fundum mercatum, possessionemque ejus [ti]bi traditam (7), sciente et consentiente ea, quæ [eu]m a venditore obligatum dicit, exceptione [eam] removebis. Nam obligatio pignoris, consensu et contrahitur (8), et dissolvitur. PP. 2. Idib. Febr. ANTONINO A. III. et GETA III. CONSS. 209.

Si creditor cum Republica contraxerit.

3. Imp. ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorante, vel invito te debitor tuus, qui universa bona sua ob pecuniam debitam tibi obligaverat, cum Republica postea (9) contraxit, jus tuum non læsit. PP. 3. Id. April. ALBINO et MAXIMO CONSS. 228.

Si creditor alienationi pignoris consenserit.

4. Imp. GORDIANUS A. Aquilino.

CUm te a debitore mercatum proponas eam rem, quæ alii pignorata erat, si sciente eo, ac pignus suum remittente (10), eam mercatus (11) es, cum ejus consensu nexus pignoris evanuerit, si non nova (12) voluntas intercesserit, quæ denuo obligationem pignoris constitueret, ea res velut obstricta non potest vindicari. PP. 11. Kalend. Maj, GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De pacto inutili.

5. Idem A. Asclepiadi.

DEbitum, cujus meministi, quod per pacti conventionem inutiliter (13) factam remisisti, etiam nunc petere non vetaris, et usitato more pignora vindicare. PP. 6. Id. Septembr. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De programmate.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Argio.

SI eo tempore, quo prædium distrahebatur, programmate (14) admoniti (15) creditores, cum (16) præsentes essent, jus suum executi non sunt: possunt videri obligationem pignoris amisisse. PP. 3. Id. Febr. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

(1) Vid. *leg.* 13. *l.* 26. *in fin. l.* 29. §. 1. *ff. de pignorib.* [l. 1.] *C. de Salviano interd.*

(2) Id est, partus editus ante ancillam pignoratam non est [pignori], nisi expresse convenerit: et ita intellige quod Paulus [lib.] 2. *sent.* 5. §. 2. post pignoratam, est pignori, *ut hic*, [et] *l.* 3. *in pr. et l.* 15. *in princ. ff. de pignoribus.* nisi apud [alium q]uam apud dominum partus sit editus. *dict.* §. 1. *in fin.* [Si] apud debitorem est pignori: apud emptorem seu tertium [possesso]rem non est.

(3) Creditor quas operas servi pignorati percepit aut percipere [potuit], in usuras primum imputat, deinde in sortem, *ut hic.* [l.] 3. *l.* 12. *supr. de pignorat. l.* 11. *supr. de usur. l.* 9. *Supr. de pignorib. l.* 1. *infr. de distract. pignor. l.* 10. [ff.] *mandati.*

(4) Vid. Cujac. 11. *obs.* 31.

(5) Pignoris remissione jus pignoris perimitur. adde *L.* 20. *D.* 6.

(6) Creditor, qui sibi pignoratum servum sciens manumitti et [in liber]tate morari patitur, jus pignoris remittit, facit *lex* 4. [Infr. d]*e servo pignor. dato.*

(7) Qui rem pignoratam vendi et tradi patitur ac consentit, [pignus] remittit, *l.* 4. *Infr. h. t. l.* 4. §. 1. *D. quibus mod. pign.*

(8) *l.* 9. *in fin. Infr. h. t. l.* 23. *Supr. de pignorib. l.* 2. *[Q]uæ res pignori. l.* 5. *D. quib. mod. pign.*

(9) Prior creditor hypothecarius etiam privatus fisco tempore [poste]ri præfertur. *l.* 12. *Infr. de distract. l.* 8. *ff. qui potior.*

(10) Expressim. Dixi *leg.* 2. *Supr. h. t.* alioquin silentium sive scientia non sufficit.

(11) Vid. Harm. 3. *tit.* 5. §. 20.

(12) Pignus remissum novo pacto potest restitui. vid. Cujac. 19. *obs.* 27.

(13) Pacto inutili pignus remitti non potest: utili potest. *l.* 2. *Supr. h. t. l.* 11. §. 2. *ff. de pig. act. l.* 5. *ff. quib. mod. pign.* Imo potest, nam utcumque donatio pignoris sit inutilis, non potest tamen revocari, *l.* 1. §. 1. *ff. quib. mod. pign*

(14) Programmata, Galli *affiches et panonceaux.* Libellis publice propositus. Programma quid esset, dixi etiam ad *Nov.* 112. c. 3. adde Papon. 18. *Arrest.* 6. *de cries et subhastations.*

(15) Sunt enim monendi hi quorum interest. *l.* 26. §. 7. *ff de fideicomm. libert. l.* 47. *ff. de re judic.*

(16) Si pignus publice proscribitur, vel subhastatur, creditore præsente et tacente, jus pignoris remittere intelligitur, *ut hic*, *et l.* 8. *infr. h. t.* Quid si creditore absente res ei pignorata proscribitur? jevari posse videtur, et ita judicatum a senatu Burdegalensi Papotius refert *dict. loco. Arrest.* 4. maxime si reipublicæ causa abfuit, aut pupillus fuerit. *l.* 6. §. 1. *ff. quibus ex caus. in possess.* sive minor sit deceptus in pretio, sive ex falsa causa decretum fuerit interpositum. *l.* 2. *l.* 5. *supr. de præd. et aliis rebus min. l.* 9. *ff. de rebus eor. qui sub tut.* adde *cap. constitutus* 8. *Extr. de in integr. rest. l. pen. supr. de in integr.* vid. *Arresta Burdegal.* apud Paponem *d. loco. Arrest.* 1. ut ita quarumdam gentium usu discessum sit a *l.* 5. *in fin. Infr. de [fide] et jure hastæ. lib.* 10. *tit.* 3.

*

De redditione chirographi.

7. Iidem AA. Paulino.

CReditricem patrui tui sub obligatione fundi, qui per chirographum nexus pignori fuerat, jubentem eandem cautionem (1) reddi, pignoris etiam jus remisisse videri manifestum est. PP. 5. Id. Sept. DIOCLETIANO III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

Si fiscus distraxerit.

8. Iidem AA. et CC. Apollonio.

SI hypothecas fisco (2) distrahente, creditores silentio (3) tradiderunt negotium: palam est [etiam] actionem suam amisisse eos, quam in rem habebant: nam fiscalis hastæ fides (4) facile convelli non debet. PP. 13. Kalend. Septemb. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De eo, qui solvit pro debitore.

9. Iidem AA. et CC. Hermiano.

CUm ex causa mandati (5) pro socero tuo te fœnebrem pecuniam exolvisse proponas, curabit Præses provinciæ in restituenda pecunia, quam pro eo exolvisti, necnon etiam in usuris (6) ejus indemnitati tuæ prospicere. Nam si recepta (7) a creditore mancipia, quæ pignori fuerant data, hac mente socero tuo tradidisti, ut pignoris vinculum [tuum] dissolvatur: obligatio semel extincta instaurari non potest. PP. 10. Kalend. Octobr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De alienatione pignoris.

10. Iidem AA. et CC. Quintillæ.

REs pignoris hypothecæve jure creditoribus obnoxias, citra (8) consensum eorum debitores alienantes, præcedentem non dissolvunt obligationem. Dat. Kal. Decemb. AA. CONSS.

Si pignus consensu creditoris alienatum, postea ad priorem dominum revertatur.

11. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SOlita providentia utimur etiam de pignoribus vel hypothecis rerum, quæ quibusdam creditoribus [i]positæ, postea a debitoribus venduntur, vel alio [mo]do transferuntur, creditore suum (9) consensum contr[a]un præbente: et quodam legitimo postea modo [res ad] priorem dominum revertuntur. In hoc etenim casu d[iver]sæ sententiæ a legum prudentibus habitæ sunt, quibu[sdam] dicentibus jus pignoris creditori renovari, propter (10) verbum *futurarum* (11) *rerum*, quod in generalibus hypothecis poni solitum est; aliis penitus extingui. [Nobis] autem visum est (12) eum, qui semel (13) consensit [alie]nationi hypothecæ, et hoc modo suum jus respuit (14); indignum (15) esse eandem rem utpote ab initio ei [op]positam, vindicare, vel tenentem inquietare. Dat. Constantin. post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. ann. secundo 532.

TIT. XXVII.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM (16) PECUN[IAM] PIGNUS TENERI POSSE.

Per novationem voluntariam debiti principalis pign[us] extinguitur, nisi fuerit repetitum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Festo.

PIgnus intercidit, si novatione (17) facta in (18) a[liu]m jus obligationis transtulisti, nec ut ea res pig[no]ris nomine teneretur, tibi cautum est. Quod si pactum [in]ter te eumque, qui postea dominus fundi constitutus n[ovam] obligationem susceperat, intercessit, ut idem fundus [t]ibi pignoris nomine teneretur, quamvis personali action[e ex]pertus feceris (19) condemnationem, pignoris tamen [ca]...

(1) Creditor jubens debitori cautionem reddi, pignus remisisse intelligitur, *ut hic*, et merito. Nam et eo casu actum etiam id videtur, ne debitum, *infr. h. t. ibi, etiam jus. l.* 2. §. 1. *ff. de pact.* id est, quod chirographo continetur, petatur. *l.* 59. *ff. de leg.* 3. eo nomine debitori competit exceptio. *l.* 3. §. 1. *ff. de liberatione.*

(2) Dixi ad *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 1. *Supr. si propt. publicas pensitationes.*

(3) Publicæ auctioni (ad privatam venditionem refer *l.* 8. §. 15. *ff. h. t.*) creditor contradicere debet: alioquin silentio jus pignoris amittit *hic*, *et l.* 6. *supr. h. t.* ut hinc constet, præsentiam tertii tacentis in actu alterius eidem tertio nocere, qua in re vix certa potest tradi regula. Patris præsentia habetur pro consensu. *l.* 7. *ff. de sponsalibus. l.* 5. *supr. de nupt.* tutoris non habetur, *l.* 3. *ff. de auct. et consens.* subscribens testamento, non consentit. *l.* 39. *ff. de pignor. act.* contractui, consentit. *l.* 26. §. 1. *ff de pignorib.* Divisio coheredum præsenti legatario non nocet. *l.* 34. *ff. de legat.* 2. Factum heredis præsenti fideicommissario non nocet. *l.* 92. *ff. de legatis* 1. socii, socio aliquid faciente nocet. *l.* 28. *ff. comm. divid.* ut et coheredis coherede aliquid faciente. *l.* 12. *ff. de evict.* vel vicini vicino novum opus facienti. *l.* 19. *ff. de aqua et aquæ pluviæ.* Nemo fit silentio procurator in *l.* 8. §. 1. *ff. de procuratorib.* silentio fit fidejussor. *l.* 4. *in fin. ff. de fidejuss. tutor.* vid. Hotom. 4. *obs.* 27.

(4) Fiscalis hastæ fides facile convelli non debet.

(5) Si mandatarius solutionis pignus reddit debitori, mandatori jus pignoris remisisse intelligitur.

(6) In mandati actione contraria veniunt etiam usuræ. *l.* 1. *l.* 18. *l.* 19. *supr. mandati.*

(7) Tuo creditori, cum id mihi mandasses, debitum solvi: pignus liberatum ubi reddidi, jus pignoris extinctum, *ut* ... non tamen jus debiti, in *l.* 1. *supr. h. t.* pignoris, inquam ita ut pignus tibi semel datum revocare non possim, *ut hic.*

(8) Pignus citra consensum creditoris a debitore non [pot]est alienari, *ut hic*, *l. ult. infr. h. t. l.* 12. *infr. de distr. [pi]gn. l.* 15. *supr. de pign. et hyp.*

(9) Pignus consentiente creditore potest alienari, *ut l.* ... *l.* 10. *supr. h. t.* finge pignus *l.* 1. *supr. de precario. l.* ... *ff. de alien. jud. mut. causa.* ita alienatum postmodum in potes[tat]em debitoris redisse: num tacite pignus redintegratum est? non est. *infr. h. t. ibi, indignum.* Imo est. *l.* 8. §. 7. *in fin. ff. [q]ui[b]. modis pign.*

(10) Ratio dubitandi hæc fuit: Res futuras Titius mihi [obliga]vit, pignus illud mihi obligatum, meo consensu alienatum, [post]modum, me inscio, adquisivit idem Titius: pignus de quo [quæ]ritur, mihi obligatum censetur. Multi hunc casum singu[lar]em ignorantes contrarium responsuri essent, ut Salicetus hic notat.

(11) Formula generalis hypothecæ.

(12) Hæc est 47. decisio ex 50. novis decis. Justinian. v. Ingl. ...

(13) *l.* 158. *ff. de reg. jur.*

(14) Ratio decidendi.

(15) Decisio.

(16) *Chirographaria pecunia* est, quæ sine pignore crediti...

(17) Novatione debiti voluntaria pignus remittitur. *l.* 11. ... *ff. de pignorat. l.* 18. *ff. de novat.* id est, Pignus obliga[tio]nis novatæ in obligationem novatam, nisi ex pacto non transferi[tur].

(18) Novationis, seu delegationis definitio. *l.* 11. *ff. de no[v]at.*

(19) Id est, tibi condemnatus fuerit debitor. *d. l.* 11. *l.* 13. §. 4. *ff. de pignorib.*

rsecutionem (1) . At si (2) in possessione fueris utus : nisi ea [quoque] pecunia tibi a debitore ir vel offeratur , quæ sine pignore debetur , eam re propter (3) exceptionem doli mali non cogere enim contendis debitores (4) eam solam pecu- cujus nomine ea pignora obligaverunt, offerentes , non oportere , nisi pro illa etiam satisfecerint, quam n simpliciter acceperunt : Quod in secundo (5) re locum non habet : nec enim necessitas ei impo- hirographarium etiam debitum priori creditori of- PP. Idib. Martiis , GORDIANO A. et AVIOLA 240.

T I T. XXVIII.

DE DISTRACTIONE (6) PIGNORUM.

creditor ex fructibus debitum consecutus est.

1. Imp. ALEXAND. A. Pacatæ.

dum pignori obligatum , si creditor ex (7) fructi- s debitum (8) consecutus est , cum ipso jure pi- ab] obligatione liberatum sit , distrahere minime PP. Idib. Jan. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

reditorem rem litigiosam non vendere , quia debitor precario possidet.

2. Idem A. Maximæ.

itor , qui hypothecæ seu pignori rem sibi nexam didit , litigiosam (9) rem non videtur vendere : ecario (10) debitor possidet. PP. 12. Kal. Octob. II. et ÆLIANO CONSS. 224.

n solidum servet creditor ex venditione pignoris.

3. Idem A. Luciano.

thecis , vel pignoribus a creditoribus venundatis , id , quod deest (11) , adversus reum , vel fide- [ejus] actio competit. PP. 3. Non. Novembr. II. et ÆLIAN. CONSS. 224.

Quæ observanda sunt a creditore distracturo.

4. Idem A. Crescenti.

CReditor hypothecas , sive pignus cum proscribit , notum (12) debitori facere , et sibi bona fide rem gerere , et quando licet testato dicere (13) debet. Si quid itaque per (14) fraudem in pignore villæ venditæ commissum probare potes , ut inferatur actio , quæ eo nomine competit , adi eum , cujus de ea re notio est. PP. Kal. Jun. FUSCO , et DEXTERO CONSS. 226.

Si debitor sit paratus solvere residuum debiti.

5. Idem A. Sossiano.

SI residuum (15) debiti paratus es solvere , Præses provinciæ dabit [tibi] arbitrum : apud quem quantum (16) sit , quod superest ex debito , examinabitur : et sive ad Judicem venire adversa pars cessaverit , sive oblato superfluo ad venditionem prosiluerit : improba alienatio proprietatis tuæ jus non aufert. PP. 12. Kal. Augusti , POMPEIANO et PELIGNO CONSS. 232.

Si quid supersit ex debito.

6. Imp. GORDIANUS A. Rogato.

QUamdiu (17) non est integra pecunia creditori numerata , etiamsi pro parte majore eam consecutus sit , distrahendi rem obligatam non amittit facultatem. PP. 13. Kal. Septembr. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

An venditio revocanda sit , et de fraude creditoris.

7. Idem A. Caro.

SI cessante (18) solutione , creditor non reluctante lege contractus (19) , ea , quæ sibi pignori nexa erant , distraxit, revocari (20) venditionem iniquum est : cum si quid in ea re fraudulenter (21) fecerit ; non emptor a te, sed (22) creditor conveniendus sit. PP. 5. Kal.Novembr. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

lversus eum qui pignoris dominus constitutus est.
ndum tibi obligavi in decem , delegavi tibi Titium , mentione pignoris : fundum postea Titio vendidi : jus on habes , nisi cum Titio pactus sis de pignore. Quid ossessio adhuc apud te est , *ut hic* ? Fundi retinendi jus amsi sine pignore pecuniam , id est , chirographariam beas , retinendi , inquam , adversus ipsum debitorem. *enim contendis debitores. infr. h. t.* at non adversus creditorem. *infr. h. t. quod in secundo creditore etc.*
1. *supr. si alien. res.*
ipso debitore.
secundo creditore.
xi ad *L.* 20. *D.* 5.
editor ex fructibus pignoris debitum consecutus , pignus non potest , *ut hic.* adde *l.* 2. *supr. de partu pignor. de pignorib. l.* 1. 2. *ff. de pign. act.*
usuras . dixi ad *d. l.* 2. adde *l.* 7. *in fin. ff. de pign.*
nus sua natura non est res litigiosa , ideoque pignus m litigiosi vendi potest , *ut hic* , *et l.* 1. *infr. de litigiosis.*
ditor pignus domino ac debitori precario potest conce- *ic* , hujusmodi precario jus pignoris non remittitur. *l.* 3. *is.* nec ea precarii concessione jus pignoris vendendi , t vero precario possidere κατά παράκλησιν νέμεσθαι. *l.* 25. *tit.* 7. *c.* 24.
ditio pignoris non idonei , residui petitionem non adi- rochæ seu residui repetitio superest , *ut hic* , *et l.* 5. 9. *l.* 9. *in fin. ff. h. t. et l.* 10. *in fin. supr. de obl.* 3. *in fin. supr. si cert. pet. l.* 28. *ff. de reb. cred.*

l. 9. *in fin. princ. ff. de distract. pig.*
(12) Debitor clam et creditore non denunciato pignus vendere non potest. Solenniter igitur et denunciato potest. facit *l.* 6. *l.* 8. *supr. de remiss. pig. l.* 3. *§.* 1. *v. sin autem. infr. de jure dom.* alias non sufficit creditoris silentium , *l.* 8. *§.* 15. *ff. quibus mod. pig.*
(13) *l.* 1. *infr. si vendito pig.*
(14) Id est , concedere , denunciare.
(15) Dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.* Residui debiti oblatio pignoris venditionem impedit. adde *l.* 8. *infr. h. t. l.* 2. *infr. debit. vend. pign. imped. non posse.* Goth. Vid. ad hanc l. Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 2. *num.* 36. Ans.
(16) Residuum debiti a judice æstimatur.
(17) Etiam pro residuo debiti jus totius pignoris vendi potest (quatenus debito majus) *ut hic* , *et l.* 3. *supr. h. t. l.* 2. *in fin. infr. tit. prox. l.* 25. *§.* 14. *ff. famil. l.* 8. *§.* 2. 3. *l.* 11. *§.* 4. *ff. de pign. act.* adde *l.* 3. *§.* 5. *ff. de statul.* quia jus pignoris est individuum. *l.* 65. *ff. de evict.* atque ita pignus creditor vendere potest : etiamsi majorem crediti partem jam receperit , ac cum ita vendit , rata venditio est. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 7. *c.* 28.
(18) *l.* 2. *in fin. supr. de pign. act. l.* 3. *supr. de pignorib. l.* 4. *l.* 18. *ff. de pign. act.*
(19) *l.* 8. *in fin. infr. h. t. l.* 2. *supr. si antiquior.*
(20) Facta legitime venditio pignoris non revocatur : adde *l.* 85. *§.* 1. *ff. de reg. jur. et cap. factum.* 73. *de regulis in* 6.
(21) Fraus venditoris bonæ fidei emptori non nocet. vid. *l.* 1. *infr. si vendito pignor.*
(22) *l.* 5. *infr. si vendito pign.*

De oblatione debiti.

8. Idem A. Maximo.

SI priusquam (1) distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente, facta contestatione eam deposuisti, et hodie [quoque] in eadem causa permanet, pignoris distractio non valet. Quod si prius quam offerres, legem venditionis exercuit: quod jure subsistit, revocari non debet. PP. 3. Non. April. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Quæ observanda sint in distractione pignoris, et de residuo debiti.

9. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Cillo.

QUæ specialiter (2) vobis obligata sunt, debitoribus detrectantibus solutionem, bona fide debetis et solenniter vendere. Ita enim apparebit, an ex pretio pignoris debito satisfieri possit. Quod si quid deerit (3), non prohibemini cætera (4) etiam bona jure conventionis consequi. PP. 13. Kal. Jul. DIOCLETIANO III. et MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

An creditor pignus emere possit.

10. Iidem AA. et CC. Ruffino.

ET qui sub imagine (5) alterius personæ quam supposuerat, jugiter (6) tenet: cum sibi negotium gerat, alienasse non videtur. Jure enim pignoris obligatum prædium; neque si per subjectam (7) personam creditor comparaverit, neque si sibi addixerit, debitori affert præjudicium; sed in eadem causa permanet, in qua fuit ante hujusmodi collusionem. Sane si (8) debitore distrahente comparaverit, consensu emptionem perfectam (si neque dolus (9) adversarii, neque metus (10) causa gesta arguentur) revocari (11) exemplo grave est. Si igitur poteris evidentibus probationibus monstrare creditorem (12) per suppositam imaginarii (13) emptoris personam semper possessionem tenuisse, nec vendita bona (14) fide prædia postea sinceriter comparasse, potes oblata pecunia, usuris ad restitutionem creditorem compellere. PP. 3 Non. Octobr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De muliere.

11. Iidem AA. et CC. Rufinæ.

MUlier (15), licet specialiter res pignori dederit alio (16), creditor eas distrahendi (17) non habet facultatem: nisi dissimulatione (18) marito obligante velut (19) proprias, creditoris ignorantiam circumscripserit. PP. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Si debitor distraxerit.

12. Iidem AA. et CC. Zotico.

SI debitor (20) rem tibi jure pignoris obligatam te non consentiente distraxit: dominium cum (21) sua causa transtulit ad emptorem. S. Prid. Kalend. [illegible] *Heracliæ*, AA. CONSS.

Si emptor in possessionem inductus non est.

13. Iidem AA. et CC. Theodotæ.

QUi prædium obligatum a creditore comparavit, in (22) vacuam possessionem inductus (23) non est, nullam in rem actionem habet.

Si debitor rem obligatam teneat.

14. Iidem AA. et CC. Modesto.

SI in hoc, quod jure tibi debetur, satisfactum non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus (24), aditus Præses provinciæ, tibi distrahendi facultatem jubebit fieri. PP. 16. Kal. Decembr. *Sirmii*, AA. CONSS.

Si debitor mancipia a creditore distracta sollicitaverit.

15. Iidem AA. et CC. Avianæ.

OBligatis pignori mancipiis a creditore distractis atraditis; si post debitor quondam hæc sollicitaverit, non venditori, sed emptori (26) contra possidentem rem competit actio. Dat. Kalend. Mart. *Sirmii*, CC. [illegible]

(1) Præcedens oblatio, pignoris venditionem impedit: subsequens factam non revocat. adde *l.* 2. *supr. qui bon. ced.*

(2) Pignora specialiter obligata priore loco distrahuntur: posteriore generaliter obligata.

(3) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(4) Id est, res generaliter obligatas. dixi ad *l.* 2. *ff. qui potior.*

(5) Creditor per interpositam personam rem sibi pignoratam emere non potest, *ut hic*, adde Paul. 2. *sentent.* 13. §. 4. *l.* 8. *supr. de pign. act.* adde *l.* 54. *ff. de oblig.* Palam potest emere. *l.* 3. §. 3. *Infr. de jure dominii.* aut ab ipso debitore. *l.* 20. §. 3. *l.* 34. *ff. de pign. action.*

(6) Qui jugiter tenet possessionem, eam non amittit.

(7) *Suppositam d.* §. 4.

(8) *d. l.* 20. §. 3. *d. l.* 34.

(9) *supr. de dolo*, et *l.* 5. *supr. de rescindenda vendit.*

(10) *Supr. de his quæ vi metusve causa. l.* 1. *Supr. de rescind. vend.*

(11) *l.* 7. *Supr. de rescind. vend.*

(12) Dixi ad *l.* 5. *supr. de legib.* adde *l.* 26. *supr. de usur. l.* 5. §. 3. *ff. de autor. tut. Novell.* 22. *c.* 27. *vers. Namque ex secundis. Novell.* 123. *cap.* 2. *vers. præ omnibus illud.*

(13) Actus *imaginarii* juris vinculum non obtinent. *l.* 54. *ff. de oblig.*

(14) Bona fide, sinceriter. vid. *l.* 1. *supr. de suffrag. l.* 2. *supr. si propter publ. pensit.*

(15) Licet mulier pro alio pignus dederit, non tamen id creditor distrahere potest, nisi marito res uxoris obligante, [illegible] ipsa non esse suas, creditorem ignorantem circumscripserit. [illegible] *Basil.* 6. *tit.* 36. *ex lib.* 25. *tit.* 7. *capite* 32.

(16) Mulier pro extraneo pignus dare non potest. *l.* 39. [illegible] *l.* 40. *ff. de rei vind.*

(17) Inutile est pignus quod alii vendi non potest.

(18) *l.* 18. *Supr. ad SC. Velleian.* Mulier colludens [illegible] pignorat.

(19) Si maritus res uxoris velut proprias obligavit, [illegible] dissimulante uxore, obligatio non rescinditur.

(20) Debitor pignus potest vendere, salvo jure creditoris [illegible] *l.* 15. *supr. de pignorib. l.* 3. *l.* 10. *supr. de remiss.* [illegible] *l.* 18. §. 2. *ff. de pign. action.*

(21) *d.* §. 2. adde quæ notavi ad *l.* 20. §. 1. *ff. de* [illegible]

(22) Non venditione, sed traditione dominium transfertur. [illegible] *l.* 20. *supr. de pact.* adde Ulp. 19. §. 7. *l.* 9. *Supr. d*[illegible] *inter vir.*

(23) Inductione vacuæ possessionis quæ scil. In vacuam [illegible] sionem fit, dominium acquiritur. Non inductus itaque [illegible] dominus.

(24) *l.* 18. *supr. de adm. tut.* vid. *l.* 4. *supr. de pign.* [illegible]

(25) Creditor pignus etiam apud debitorem constitutum [illegible] vendere.

(26) Emptori pignoris legitimo rei vindicatio competit [illegible] torem pignoris possessorem.

i unus ex heredibus pro sua portione solverit.

16. Iidem AA. et CC. Sylvano.

is (1) ex multis debitoribus, qui pignora tradiderat, redibus, quod ab eo personali actione peti potuit, do, res obligatas distrahendi creditori facultatem mit. S. 3. Non. April. CC. Conss.

re vendita a creditore, cui non erat obligata.

17. Iidem AA. et CC. Agapæ.

creditor obligatæ generali sive speciali conventio-e, per creditorem alium, cui (2) non fuerat venundatæ, non amittit persecutionem. Dat. Prid. April. CC. Conss.

Proprietatem transferri in emptorem.

18. Iidem AA. et CC. Cajano.

a creditore pignori obligatum prædium jure (3) uit, de proprietate (4) vinci non potest. S. 6. lend. Maji, CC. Conss.

Si maritus uxoris pecuniam crediderit.

19. Iidem AA. et CC. Libyæ.

aritus (5) tuus mutuam (licet tuam) dedit pecu-m; eorum, quæ pignoris titulo accepit, si ei non sti, distrahendi nomine tuo nullam habes faculta-6. Id. Novembr. *Heracliæ*, AA. Conss.

superfluo pretio pignoris, et re ex eo empta.

20. Iidem AA. et CC. Sabino.

dum placiti fidem, si nihil convenit (6) specia-r, pignoribus a creditore majore, quam ei debe-pretio distractis (7); licet ex eo (8) fundus tus (9) sit, non super hoc in rem, sed in per-id est, pignoratitia de (10) superfluo competit S. 6. Id. Novembr. *Byzantii*, CC. Conss.

T I T. XXIX.

DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORIS IMPEDIRE NON POSSE.

Debitor in sua ultima voluntate non potest impedire, quominus creditor jure possit vendere prædia sibi obligata. Salic.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Marcello.

SI sunt qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur scriptura (11) testamenti, qua complexus est debitor *nulla se prædia venundari*, et pœnam addidit, *ut* (12) *fisci fierent*. Nec enim potuisse eum hujusmodi lege jus creditoris facere deterius, manifestum est. Datum 6. Kalend. Maji, Apro et Maximo Conss. 208.

Nisi debitor universum debitum offerat, non habet potestatem denunciandi creditori, ne pignora vendat, nec emptori, ne emat. Salic.

2. Imp. Gordianus A. Nepoti.

DEbitoris (13) denunciatio (14), qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, vel his, qui ab eo volunt comparare, denunciat, ita demum efficax est, si universum (15) tam sortis, quam usurarum offerat debitum creditori: eoque non accipiente, idonea fide probationis (ita ut oportet) depositum ostendat. Nam si vel (16) modicum de sorte, vel usuris (17) in debito perseveret: distractio rei obligatæ non potest impediri: neque ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam a debitore (18) creditori denunciationem, malæ fidei fit possessor. PP. 3. Non. August. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

T I T. XXX.

SI VENDITO PIGNORE AGATUR.

Si creditor per fraudem minori pretio pignus vendidit, ad interesse debitoris tenetur. Salic.

1. Imp. Alexander A. Agrippæ.

PRæses provinciæ aditus, si fuerit probatum, tuum creditorem, cui jus distrahendi pignora fuit, do-

id. *l.* 1. *infr. de luit. pign.*
reditor chirographarius in præjudicium creditoris hypo-ignus vendere non potest. vid. *l.* 2. *supr. de his, qui in red.*
gnus a creditore jure venditum debitor non evincit.
ectus justæ emptionis.
mmis uxoris pignus adquisitum, non est uxoris. adde *pign.*
sta est conventio, si convenerit, ut quod ex venditione edegerit creditor, id omne creditor sibi habeat, *ut hic*, ertum eventum venditionis (quem recte *sortem hasta-*t lex *pen. C. Th. de prædiis navicul.*) sicut e contra-conventio, ut si creditor vel minimum redegerit in cre-n, eo sit contentus. *l.* 15. §. 3. *ff. de re jud.* at non n legis commissoriæ in pignoribus admittitur. vid. *infr. ign. et de l. com.*
ita superfluo pretii. Emptum ex hyperocha, seu pretii gnoris superfluo, non est debitoris.
perfluum debitori servari debet. *l. ult.* §. 5. *infr. de* et reddi. *l.* 24. § 2. *in fin. ff. de pign. action.*

(9) Quid si ex hyperocha fœneret aut ea sit usus? usuras præstabit. *l.* 6. *in fin. ff. de pign. act.* quemadmodum si tardius idem superfluum reddidit. *l.* 7. *d. t.*
(10) Dixi ad *l.* 24. §. 2. *ff. de pign. act.*
(11) Debitor venditionem pignoris testamento impedire non potest, *ut hic*, *et l.* 114. §. 14. *ff. de leg.* 1. adde Cujac. 5. *obs.* 16.
(12) *l.* 38. §. 3. *ff. de leg.* 3.
(13) Pignoris distractionem debitor non aliter impedire potest, quam si sortem universam et usuras offerat, vel saltem deponat. Nam si quid defuerit, non modo non impedit, sed ne emptor quidem malæ fidei possessor est. *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 43.
(14) Denunciatio debitoris non solennis pignoris venditionem non impedit.
(15) Dixi ad *l.* 5. *supr. de distract. pign.*
(16) Dixi ad *l.* 6. *supr. de distract. pign.* adde *l.* 2. *infr. de fidejuss. l.* 25. §. 13. *ff. familiæ. l.* 9. §. 3. *D. de pignor. act. l.* 85. §. 6. *ff. de verb. obl.*
(17) Adde *l.* 4. *supr. de usur.*
(18) Illegitima denunciatio debitoris emptorem pignoris in mala fide non constituit, nec rem litigiosam facit. *l.* 1. *infr. de litigios.*

lo (1) malo fundum vendidisse : quanti tua interest, restituere tibi eundem creditorem jubebit. Quod si (2) de bonis creditoris condemnati solvi pecunia non potuerit, et probatum fuerit, emptorem mala fide emisse : offerente (3) te pecuniam cum usuris, quanti fundus venit, restituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorem jubebit. PP. Kal. Septembr. ALEXAND. A. CONS. 223.

Si creditor per fraudem minori pretio pignus vendidit, ad interesse debitoris tenetur. Salic.

2. Idem A. Æmiliano.

SErvos, quos nullo (4) jure a creditore venisse dicis, pater tuus, vel (5) tu, si hereditas ejus ad te pertinet, a possessoribus petere potes. Quod si usucapti (6) sunt, petat pater tuus pretium eorum a creditore, qui non jure eos vendidit. PP. 3. Kal. Januar. ALEXAND. A. CONS. 223.

Debitor, vel ejus heres pignus non jure distractum potest vindicare, nisi sit usucaptum. Salic.

3. Iidem A. Claudio.

SI uxor tua Præsidi provinciæ probaverit, cum aureos triginta deberet, servos suos amplioris pretii per gratiam (7) aureis viginti (8) creditorem vendidisse, eumque solvendo (9) non fuisse : jubebit (10) emptores, recepto pretio, restituere servos. PP. 16. Kalend. Octobr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Debitor pignus jure non distractum potest a possessoribus vindicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Eudemo.

CUm (11) contra bonam fidem venditionem obligatæ possessionis a creditore factam alleges, non observatis (12), quæ in distrahendis pignoribus celebrari consueverunt, adito Præside provinciæ experire actione competenti non tantum adversus creditorem, verum etiam adversus possessorem, si fraudem eum participasse cum creditore docere potueris : ut revocatis, quæ ... fide gesta constiterit, et fructuum ratio, et damni ... irrogatum apparuerit, haberi possit. PP. Kal. Apr. ... BINO II. et VENUSTO CONSS. 241.

Emptor, qui participat fraudem, tenetur in subsid. ... si creditor non est solvendo. Salic.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Noniæ.

SI creditore pignus, priusquam ei satisfieret, distrahente, non per collusionem emptor comparaverit successor (15) ejus de superfluo (16), non emptoris ... qui rem possidet, conveniendus est. S. 16. Kal. Ju... *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. XXXI.
DE (17) LUITIONE PIGNORIS (18).

Nisi debitum integraliter solvatur, pignus non recuperatur. Bald. *Justus emptor non debet pati controversiam : sed debet conveniri creditor, vel ejus heres.* Bald.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Antiochiæ.

QUi pro parte heres extitit : nisi (19) totum debitum exolvat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest. PP. 3. Kalend. April. ALBINO et ÆMILIANO CONSS. 207.

Actione personali sublata tempore, potest durare hypothecaria. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare (20) personali actione submota (21). PP. 12. Kal. Jun. SAB... VENUSTO CONSS. 241.

(1) *l. 4. infr. l. 7. supr. de distract. pignor.*

(2) Debitori in emptorem malæ fidei restituitur in rem actio, creditore, qui pignus vendidit, non idoneo. *l. 3. infr. h. t.*

(3) *l. 9. ff. de rescind.* Imo emptori malæ fidei pretium offerri non oportet, cum pretium amittere debeat. vide *l. 27. infr. de evict.*

(4) Id est, non observatis solennitatibus. *l. 4. infr. eod. l. 2. supr. si propt. publ. pensit. l. 3. supr. si advers. fisc.*

(5) Vid. Cujac. 7. *obs.* 26. *in fin.*

(6) Debitor ejusve heres pignus non jure distractum vindicare potest, nisi sit usucaptum : quo casu venditor de pretio tenetur.

(7) Et ita dolo malo. *l. 1. supr. h. t.*

(8) Id est, minore pretio.

(9) *l. 1. vers. quod si. supr. h. t.*

(10) Emptor fraudis particeps tenetur in subsidium, si creditor non est solvendo. *d. l. 1. l. 4. Infr. eod.*

(11) Vid. Cujac. 19. *obs.* 28.

(12) Id est, omissis solennibus, id est, indictionibus, adjectionibus, licitationibus : vel si is vendidit, qui jus vendendi non habuit.

(13) Discusso tamen prius venditore.

(14) *l. 3. supr. h. t.*

(15) Actio *de superfluo* datur in heredem venditoris, non emptoris.

(16) *l. 7. supr. de distr. pign.*

(17) Jus luendi pignoris an præscribatur, dixi ad *l. 13. ff. de usurpat.*

(18) Id est, quibus modis pignus solvitur. *L. 20. D. 6.* est enim luere, solvere. Varro 4. et 5. *de lingua.* hinc reluere, resolvere *Fest. in Reluere.* sic Festo *reluit*, est solvit.

(19) *l. 16. Supr. de distr. pign. l. 8. §. 2. et l. 9. ... de pig. act.*

(20) Quod hic dicit actione personali tempore sublata ... posse hypothecariam, contra juris principia est. Nam ... principali non remanet hypothecaria. vid. Cujac. 15. *obs.* ... conjungenda est hæc lex superiori hoc modo : Debitori ... duo heredes fuerunt : si pro sua parte illi solverint ... actio personalis tolletur : at non hypothecaria qua heredes ... tur in solidum propter indivisam pignoris causam. *l. 6. ... evict.* vid. Cujac. 5. *obs.* 32. Aliis quoque casibus, finita ... personali actione, durat hypothecaria, ut si creditor non ... causæ, sed merito et culpa sua principalem litem amiserit ... quia male instituit, plus petiit, judicio non adfuit. *l. 30. §. ... ff. ad l. Aquil. l. 27. ff. de pign. act. l. 95. §. 5. ff. ...* vitium argu... *tionibus.* Nam in causa hypothecaria nullum simile vitium ... tur. vide Cujac. *hic.*

(21) Hypothecaria durat, sublata personali, *ut hic* : ... rum esse dicitur, etiamsi personalis actio sit sublata, vel ... ptione triginta annorum ex *l. sicut. 3. supr. de præscr. ... vel 40. annorum.* Bald. Salicetus *hic.* Castrensis *in l. eos. ... de usuris.* vel confusione successionum. *l. debitori. 7. ... pactis. et ibi* Alex. *l. debitor. 59. ff. ad SC. Trebell ... gl. in l. ex sextante. 30. §. Latinus. 1. ff. de except. ...* Quinimo sublata fidejussoria actione durat etiam hypothecaria ... *cum quis. 38. in fin. et ibi* Bart. *ff. de solut.* Nam ... obligatio neque initio, neque ex post facto sine principali ... subsistere. *l. si heres. 73. ff. ad SC. Trebell.* hypotheca ... post facto sine principali potest consistere. *Doctor. hic.* ... *in l. u.t. supr. de fide instr.* Quid si sententia absolut...

luto debito, vel aliter satisfacto, potest creditor pignoratitia conveniri. Bald.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Floro.
ddita (1) debita quantitate, vel rebus (2) in so-
lum datis sive distractis, et compensato pretio, sa-
contra quem supplicas, factum esse adito Præside
ciæ probaveris: vel si quod residuum (3) debe-
btuleris, ac, si non acceperit, deposueris consi-
: restitui tibi res pacto pignoris obligatas provi-
cum etiam Edicto perpetuo actione proposita, pe-
oluta creditori, vel si per (4) eum factum sit,
nus solveretur, ad reddenda (5) ea, quæ pignori
at, jure eum satis evidenter urgeri, manifestum
6. Id. Ooctobr. AA. Conss.

TIT. XXXII.
US EX PLURIBUS HEREDIBUS CREDITO-, VEL DEBITORIS (6), PARTEM SUAM DEBITI SOLVERIT, VEL ACCEPERIT.

heredes creditoris personalis actio dividitur pro rata, non realis hypothecaria. Salic.

Impp. Valerian. et Gallien. AA. Tauro.
ifesti, et indubitati juris est, defuncto credito-
(7) multis relictis heredibus, actionem quidem
em inter eos ex lege (8) xii. tabularum divi-
pignus vero in solidum unicuique teneri. Dat.
d. Maji, ipsis AA. iv. et iii. Conss. 258.

ctio personalis dividatur pro rata inter heredes toris, non tamen hypothecaria, sed unusquisque convenitur pro rebus a se possessis. Salic.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Claudiæ.
quidem personalis inter heredes (10) pro (11) sin-
s portionibus quæsita scinditur (12): pignoris
autem jure multis obligatis rebus, quas diversi possident: cum ejus vindicatio non (13) personam obliget, sed rem sequatur: qui possident, tenentes non pro modo singularum rerum substantiæ conveniuntur, sed in solidum: ut vel totum debitum (14) reddant, vel eo, quod detinent, cedant. S. 5. Non. * *Antiochiæ.*

TIT. XXXIII.
SI PIGNORIS CONVENTIONEM NUMERATIO (15) PECUNIÆ SECUTA NON FUERIT.

Debitor potest creditorem, qui pecuniam non numeravit, ad restitutionem pignoris convenire. Salic.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Illaro.
Si pecuniam (16) tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, et pignus datum probaturus es, in rem experiri potes: nam intentio (17) dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quam si de fide debiti constiterit. Eademque ratione veritas servetur, si te (18) possidente pignus adversarius tuus agere cœperit. PP. Kalend. Sept. Laterano et Rufino Cosns. 198.

2. Imp. Alexander A. Peregrino.
Si (ut nunc adseveras) nihil creditor numeravit uxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanem (19) extorsit cautionem: mendaci scriptura contra fidem veritatis obligari ejus res non potest. Sine die et consule.

TIT. XXXIV.
DE (20) JURE DOMINII IMPETRANDO (21).

Impetrans possidere pignus jure dominii, debet exprimere nomina debitorum cessantium, et solennia peregisse.

1. Imp. Alexander A. Nicolæ.
Dominii jure pignora possidere desiderans, nomina debitorum quos in solutione cessare dicis, exprime-

bitore adversus creditorem? Quid si jurejurando sibi a
lelato, debitor juravit se debitorem non esse? Quid si
ipsa obligatio pacto seu conventione sublata est? Quid
justo modo satisfactum est creditori? hypothecaria su-
casibus una cum ipsa principali actione sublata intelli-
in princ. et §. ult. l. solvitur. 5. *in fin. et §.* 1. *l.*
tur. 6. *ff. quib. mod. pign. l. cum solvendæ.* 4. *ff. de*
ign. Quid, quæ vita quodque spatium est personalis et
iæ? Personalis triginta annorum: hypothecariæ adversus
, et heredes ejus et adversus posteriores creditores debi-
tite quadraginta annorum est. *l. cum notissimi.* 7. *su-*
script. 30. *vel* 40. *ann.* Citius perit iis casibus personalis
thecaria, *ut hic*, *l. qui occidit.* 29. *§.* 1. *ff. ad l.*
ebitor. 59. *ff. ad SC. Trebell.* vide Balbum *tractatu*
t. 4. *parte* 4. *num.* 2. Bart. *in l.* 17. *ff. de fidejuss.*
to, satisfacto, aut compensato debito, pignus petitur,
supr. de pignor. l. 7. *supr. de distr. pignor. l.* 4.
reb. credit. l. 11. *§.* 3. *§.* 5. *ff. de pignor. actione.*
ff. de pignorib. l. 6. *ff. quib. mod. pign. §. ult. In-*
nod. re. sed et instrumentum. *l. ult. supr. ad exhibend.*
de condict. ex lege. l. ult. Infr. de solut. l. 18. *ff.*

in solutum dari potest.
esidui oblatione adde *l.* 9. *supr. de pignor.*
factum repræsentat.
§. 6. *ff. de oblig.*
supr. de distr. pign. l. 1. *Infr. de exceptionib.*
reditoris heredibus, adde *l.* 11. *§.* 4. *ff. de pign. act.*
ad *leges* 12. *Tabul. lib.* 2. *tit.* 21. *§.* 2. *§.* 3. *l.* 25.
miliæ. adde *l.* 6. *supr. familiæ.*
V.

(9) Personalis actio dividua: pignoratitia, seu hypothecaria actio individua, *ut hic*, *et l.* 2. *infr. h. t. l.* 65. *ff. de evictiòn.*

(10) Debitoris scilicet.

(11) Vide *l.* 1. *Supr. si cert. petat.*

(12) Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t. l.* 2. *supr. de act. her.*

(13) Pignus non personam, sed rem sequitur. *l.* 18. *supr. et l.* 17. *ff. de pign. et hyp.*

(14) Hæc lex pertinet ad heredes debitoris, ut superior ad heredes creditoris.

(15) Adde titulum *supr. de non numerata pecunia*, et *de dote cauta non numerata.*

(16) *l.* 1. *supr. de non num. pecun.*

(17) Id est, exceptio, cujus hæc fuit formula, *ἀλλ' εἰ μὴ δέδωκας τὸ χρέος*. Græci hic: hæc est exceptio dati pignoris: Creditor ex detentione pignoris numeratam a se pecuniam colligebat, necdum sibi redditam a debitore. Conclusio est infirma: recurrendum est enim ad ipsam rei gestæ veritatem, ideoque non continuo verus creditor censebitur, qui pignus possederit aut possidebit.

(18) Qui debitor diceris, scil. ideoque nuda conventio pignoris causa pignoris constituti non secuta, nihil efficit.

(19) Inanis hypotheca est, pecunia non numerata.

(20) Adde *l.* 24. *ff. de pign. act. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer. dom.* Jus id dominii quemadmodum impetretur, vide in *l. ult. Infr. h. t. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer.*

(21) Vide Brissonium 4. *select.* 9. Rebuffus monet solennia hujus tituli non servari in Gallia. *præm. constit. gloss.* 5. *numer.* 103. Goth. Vid. Molinæum *ad consuetud. Paris. §.* 52. *glos.* 1. *num.* 114. et Rævardum *de auctor. prudent. cap.* 5. Mod.

re, et an solennia (1) peregisti, significare debuisti: dummodo scias omnia bona (2) debitoris, quæ pignori dedit, ut universa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non posse. PP. 14. Kal. Decemb. ALEXAND. AUGUST. III. et DIONE CONSS. 230.

2. Imp. GORDIANUS A. Justæ.

SI creditor pignus jure dominii a nostra (3) serenitate possidere petit, et post formam rescripti alio anno usuras (4) a vobis acceperit, a beneficio impetrato recessisse videtur. PP. Prid. Non. Decembr. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

Antiqua observatione sublata, debitor moneatur, ut certo tempore solvat: quo elapso, a principe dominium impetratur. Bart.

3. Imp. JUSTINIANUS (5) A. Demostheni P. P.

VEtustissimam observationem (6) quæ nullatenus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigendam. Igitur in pignoribus quæ jure dominii possidere aliquis cupiebat, proscriptio (7) publica, et annus (8) luitionis antiquitus introducti sunt: pignus autem publice proscriptum, neque vidimus, neque (nisi tantummodo ex librorum recitatione) audivimus.

§. 1. Sancimus (9) itaque, si quis rem creditori suo pignoraverit, si quidem in (10) pactione (11) cautum est, *quemadmodum debet pignus distrahi*, sive in tempore, sive in aliis conventionibus, ea observari (12), de quibus inter creditorem et debitorem conventum est. Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione (13) vel ex sententia judiciali (14), post (15) biennium ex quo attestatio missa, vel sententia prolata est, numerandum, eam vendere (16).

§. 2. Sin vero nemo (17) est qui comparare eam ... luerit, et necessarium fiat creditori saltem sibi ea... dominii (18) possidere: in hujusmodi casibus [h... causam esse observandam censemus, ut sive præse... debitor, denunciatio ei scil. post biennium mittatur: ... absfuerit, provinciale tribunal creditor petat, et ju... certiorare (19) festinet, quatenus ille eum requisierit, ... tempore super hoc ab eo statuendo: ut fiat debitori ma... nifestum per apparitionem (20) judicis, quod a cre... petitum est: et certum tempus statuatur, intra qu... fuerit inventus debitor, debet is qui pecunias credita ac... cepit, debitum offerre, et pignus recuperare.

§. 3. Sin autem nullatenus fuerit inventus, Judex ... tum tempus definiat intra quod ei licentia dabitur ... manifestare, et offerre pecuniam, et pignus a pi... tione liberare. Sin autem tempore statuto, vel n... fuerit inventus, vel creditam pecuniam totam offer... luerit: tunc creditor adeat culmen principale, et ... bus porrectis, jure dominii [a nostra serenitate] ... eandem rem expetat, habeatque ex divino oracu... in suo dominio. † Et postquam hoc fuerit subsec... pietatis intuitu habeat debitor intra (21) biennii ... in suam rem humanum regressum (22), ex di... oraculi numerandum: et liceat ei, creditori qui ja do... minus factus est, offerre debitum cum usuris, et ... vitio ejus creditori illatis: quorum quantitatem ... ditor debet suo juramento (23) manifestare, et suum pi... cuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum, ple... habeat rem creditor, idemque dominus jam irrevo... factam.

§. 4. Sed si quidem minus (24) in pignore, ... debito inveniatur: in hoc quod noscitur abundare, sit ... tori omnis ratio integra. Sin autem ex utraque part... titas æqua (25) inveniatur, sine omni dubitatio... rem antea pignoratam retineat. Sin autem minus (...) qu...

(1) *l.* 3. *Infr. h. t.* his solennibus continetur denunciatio debitori facta. *l.* 4. *Supr. de distr. pign.* Paul. 2. *sent.* 13. §. 5. *l.* 78. §. 6. *ff. ad SC. Trebell.* proscriptio. Plin. 7. *ep.* 11. *l.* 3. *in pr. Infr. h. t.* hastarum solennitas. adde *l.* 6. *supr. de remission. pign.*

(2) Specialis hypothecæ dominium princeps potest addicere, non autem generalis.

(3) *l. ult. Supr. si in caus. judic. l.* 24. *ff. de pig. act. l.* 59. *ff. ad SC. Treb. l.* 63. *in fin. ff. de acq. rer. dom.*

(4) Dominio impetrato renunciat, qui usuras a debitore recipit. *l.* 4. *supr. de pactis int. empt. l.* 8. *supr. de usur. l.* 7. *§. quoties.* 2. *in fin. ff. depositi.* Actu enim contrario beneficium amittitur. *l.* 2. *Supr. de his quæ vi metusve causa. l.* 4. §. 2. *in fin. l.* 7. *ff. de lege commiss. l.* 13. *ff. de usur.*

(5) Fit hujus legis mentio. §. 1. *Instit. quib. alien. licet.*

(6) Dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(7) Plinius 7. *epistol.* 1. *l.* 4. *supr. de distract. pign.*

(8) *l.* 63. *in fin. ff. de adquir. rerum dominio.*

(9) *Syn. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 57.

(10) *l.* 4. *Supr. de pignorat. act.*

(11) Pacta pignoribus adjecta servanda. Quid si nihil convenit, sed post rem judicatam, vel denunciationem biennium præterierit? pignus vendere licebit. *vers. sin autem.* Quid si creditor emptorem non inveniat, adeoque necesse sit, creditorem jure dominii rem possidere? Præsenti debitori denunciabitur: absens judicis decreto atque officio intra certum tempus requiretur: si inventus debitum solverit, pignus recuperabit. §. 2. *Infr. eod.* si nusquam apparuerit, rursum judex tempus statuet intra quod veniat, et debitum solvat et pignus recuperet. Quid si ne tum quidem compareat: aut certe compareat, partem tantum debiti offerens? adito principe, creditor pignus jure dominii impetrare poterit. §. 3. *Infr. hic.* Quid? debitor num perpetuo jus dominii ita amittit? non amittit. Nam intra biennium, jus ei est debiti offerendi una cum usuris et damnis creditori datis, quæ jurans creditor indicabit, §. 3. *vers. et postquam.* Quid si hoc rursus biennium elapsum fuerit? jus omnino suum amittet sine ulla rei recupera... *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 57. (His adde quædam ... men. 3. *tit.* 5. §. 34.) Et his quidem modis jus domi... trari olim solitum fuit. Creditor primum pignus possid... venale proponebat. Non invento emptore, vel minus ... principe impetrabat, ut sibi jure dominii tenere haberequ... dato anni spatio debitori pignoris luendi ac revocandi. At ... creditor deinceps ex rescripto principis pro dominio pign... debat: adde Brissonium 4. *select.* 9.

(12) *d.* §. 11.

(13) Paul. 2. *sent.* 13. §. 5.

(14) Vide *l.* 1. *l.* 2. *Supr. si in causa judic.*

(15) Creditor, etiamsi nihil de eo convenit, potest ... strahere post biennium, si tamen debitori denunciaverit, ... pronunciaverit pecuniam solvi. vid. *l.* 4. *ff. de pign.* ... Goth. Putant alii ex *d. l.* 4. distractionem pignoris et a... biennium fieri posse, late Arum. *exerc.* 12. *th. ult.* ... *pignor. cap.* 12. Ans. Adde Treutler. *vol.* 2. *disputat.* ... *litt.* 5. et ibi Bachov. *S. L.*

(16) De venditione pignoris.

(17) *l.* 3. *Supr. de execut. rei jud. l.* 2. *l.* 3. ... *causa judic. l.* 15. §. 3. *ff. de re jud.*

(18) De dominii impetratione.

(19) Admonere.

(20) Per officia.

(21) Non invento tempore creditori a principe jus do... dicitur: sed tamen intra biennium debitor soluta sorte ... id recipere potest.

(22) De luitione pignoris.

(23) Creditor expensas a se factas in pignore, juramen...

(24) Si minus in pignore, plus in debito. adde *l.* 10. *Sup* ...

(25) Si tantum in pignore, quantum in debito.

(26) Si minus in debito, plus in pignore. vide *l.* 4. *ff. de pignor. act. l. ult. Supr. de distract. pign.*

n debito, amplius (1) autem in pignore fiat: tunc , quod debitum excedit (2), omnia debitori jura in- ege nostra servabuntur: creditoribus quidem fœne- non suppositum, aliis autem debitoris creditoribus, i debitori servatum. Et ne ex communione fiat ali- ifficultas, licentia dabitur creditori, seu domino, tionem superflui debitori, vel creditori debitoris ompetenti cautela in eum exponenda offerre (3).

. Sin vero creditor postquam jure dominii hoc eat, vendere hoc maluerit, liceat quidem ei hoc : si quid autem superfluum sit, debitori serva- Sin autem dubitatio exorta fuerit pro venditione, viliore pretio facta, sacramenti (5) religionem r præstare compellatur, quod nulla machinatione, cumscriptione usus est: sed tanti (6) vendiderit quanti potuerit venire: et hoc tantummodo reddi i quod ex juramento superfluum fuerit visum. Sin ex jurejurando [etiam] minus habuisse creditor itur, in residuum habeat integram actionem.

. Æstimationem autem pignoris, donec apud credi- eundemque dominum permaneat, sive amplioris si- ioris, quantum ad debitum quantitatis est, judicia- vo.umus disceptationis: ut quod Judex (7) super ituerit, hoc in æstimationem pignoris obtineat. Dat. alend. Aprilis, *Constantinop.* LAMPADIO, et ORE- V. CC. CONSS. 530.

T I T. XXXV.

PACTIS (8) PIGNORUM ET DE LEGE (9) OMMISSORIA (10) IN PIGNORIBUS RESCINDENDA.

Lex commissoria in pignoribus nihil operatur.

1. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

pactus est, *Nisi* (11) *intra certum tempus pecu- iam quam mutuam accepit, solveret, cessurum* (12) *creditoribus*, hypothecæ venditionem non contra- 13): sed id comprehendit, quod jure suo credi- adipiscendo pignore habiturus erat. Communi ita- que jure creditor hypothecam vendere debet. PP. Id. O- ctob. ALEXANDRO A. CONS. 223.

Pactum quod si res vendita non evincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur, est validum et servandum. Bald.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Dionysio.

SI fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mo- ta proprietatis quæstione, alterum fundum pro ejus evictione pignoris hypothecæve titulo emptionis instru- mentis ea lege dedisti, *Ut* (14) *quem secundo tradideras, si is quem vendideras, evictus non fuerit, obtineas:* de hoc contra eum qui moverat quæstionem lata sententia: emptori parata securitate circa eum quem obligaveras resti- tuendum: conventionis fidem impleri (si negotium integrum est) Præses jubebit. S. Kalend. Decemb. *Sirmii*, AA. CONSS.

3. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

QUoniam (15) inter alias captiones (16) præcipue com- missoriæ [pignorum] legis crescit asperitas, placet infirmari eam, et in posterum omnem ejus memo- riam aboleri (17). Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quæ cum præteritis (18) præsen- tia quoque repellit, et futura prohibet. Creditores enim re amissa jubemus recuperare quod dederunt. Dat. 2. Kal. Febr. *Serdicæ*, CONST. A. VII. et CONSTANTIO C. CONSS. 327.

T I T. XXXVI.

DE EXCEPTIONIBUS (19) SEU (20) PRÆSCRI- PTIONIBUS (21).

De debitoribus hereditariis.

1. Imp. ANTONINUS A. Claudio.

DEbitores quidem hereditarii unicuique heredum pro portione hereditaria, antiqua lege (22) obligati sunt. Sed si eis heredibus omnem pecuniam exolvisti, quibus

Quid si in fundo sic addicto creditor thesaurum invenit ? 63. §. *ult. ff. de acq. rer. dom.*
Superfluum pretii creditori non est obligatum.
Vide *d. l.* 42.
Vide *l. ult. Supr. de distract. pign.*
De juramento creditori delato adde §. 3. *Supr. eodem.* *l.* 9. §. 1. *ff. de testib.*
Id est, justo pretio.
Judex æstimationem pignoris definit.
De quibus quædam dixi ad *l. ult. Supr. de distract. pign.* 20. *D.* 1.
De lege commissoria pignorum adde Ciceronem 13. *epist.*
L. 3. *C. Theod.* 2. facit *L.* 18. *ff.* 3. Paul. 2. *sent.* 13. fiduciaria: Fiducia dominium transfertur in creditorem, ius. *l.* 35. *in fin. ff. de pign. act.* Isid. 5. *Etym.* Fiducia Cicero *pro Flacc.* In Longobardicis legibus fiduciæ fit *l.* 3. *de don. quæ cum thing. l.* 2. *Supr. de prohib.* n. et *C. Th. l.* 9. *C. de infirm. his quæ sub tyrannis.* *l.* 4. Pecuniam mutuam postulavit, nihil quidem loco pignorisve, vel argenti sequestrans, vel obligans prædio- mbrosius *c.* 12. *de Tobia.* fiduciam vocat.
Pactum commissorium, id est, lex commissoria. *l.* 2. *ff.* *comm.* pignoribus alienum. *ut Infr. h. t.* adde *l.* 38. *ff.* . Quid his verbis intelligitur ? hoc scil. non ut creditor habeat emptionis jure, sed ut id creditor jure suo distrahat, unde colligunt. pactum potius censeri superfluum esse, i contrarium.

(12) Pactum, ut pignoris fiat dominus creditor, si intra certum tempus pecunia ei soluta non fuerit, invalidum est, *ut hic.* *Synops. Basil.* 25. *tit.* 7. *c.* 60.
(13) Vide *l.* 4. *Supr. de pign. act.*
(14) Cum rei quam tibi vendideram, fieret tibi controversia, pignus dedi, adversus actorem judicatum est: pignus utique jure possum petere, ut cessante causa propter quam pignus datum est, pignus reddi oporteat.
(15) Vide *l. un. C. Theod. h. t.*
(16) Captiosa lex commissoria in pignoribus. Lex hujusmodi fuit, ut si ad diem pecunia soluta non esset, pignus creditor sibi haberet, id est, perpetuo jure apud creditorem remaneret: Huic conventioni fraus inest maxime, quoties pro ære modico debitor pretiosa monilia supponit.
(17) Aboletur lex pignorum commissoria, *ut hic*. Aboletur eadem in Feudis 1. *Feud.* 29.
(18) Lex ad præsentia et futura pertinet. *l.* 7. *Supr. de legibus.* interdum trahitur ad præterita. vide *l. un.* §. 4. *supr. de contractib. jud.* Goth. Adjectione tamen juramenti ejusmodi pactum valebit. Gloss. *in cap.* 9. *extr. de jurejur.* Vid. Rittershus. *de differ. lib.* 3. *cap.* 4. Ant. Merend. *Controv. lib.* 1. *cap.* 2. Ans.
(19) Dixi ad *L.* 44. *D.* 2.
(20) Id est, *Et*, est enim exceptio et præscriptio: Imo non est, ut dixi. *ff. de exceptionib. in rubrica et l.* 14. *l.* 20. *ibi.*
(21) *d. loco.*
(22) Duodecim Tabularum scil. dixi *Supr. si unus ex plurib. hered. et ad leg.* 12. *Tab. lib.* 2. *tit.* 21. §. *ult.*

nomen (1) patris tui testator in divisione adscripserat (2), doli mali exceptione (3) adversus alios (4) agentes tueri te potes. PP. 10. Kal. Aug. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

De exceptione rei judicatæ.

2. Idem A. Julio.

PRo portione tua, qua domum ad te pertinere dicis, si judicatum non est, actionem dirigere potes. Nam exceptio rei judicatæ ei (5) demum obstat, vel successoribus ejus, inter quos cognitum super ea re et pronunciatum est. PP. 15. Kal. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De exceptione pacti et replicatione doli.

3. Idem A. Vitali.

ADversus fratrem (6) tuum quondam tutorem legitimum tutelæ judicio si expertus non es, proposita actione consiste: nec timueris exceptionem pacti: si in ea fraudem (7) dolumque admissum probare (8) potes: nam replicatio (9) doli opposita (10) bonæ fidei judicium facit, et commentum fraudis repellit.

De dilationibus.

4. Imp. ALEXANDER A. Juliano et aliis.

CUm (11) nondum (12) finitam sententia causam, sed dilatam allegetis, non est dubium, omnes integras defensiones [vobis] esse. PP. 2. Non. Octob. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De vi.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Basilio.

LIcet *Unde vi* interdictum intra (13) annum locum habeat, tamen exceptione (14) perpetua succurri ei, qui per vim expulsus post retinuit possessionem, auctoritate juris manifestatur. 5. Kal. Maji, *Trallis*, AA. CONSS.

De exceptione pacti et replicatione doli.

6. Iidem AA. et CC. Helenæ.

SI pactum intercessit, in exceptione (15) sine term... præfinitione de dolo replicare potes. S. Kal. ... *Viminacii*, AA. CONSS.

De minore quantitate soluta.

7. Iidem AA. et CC. Menandro.

SI ex majore debiti quantitate minor tibi soluta est ... liberationem debitori tuo præstitisti: petere, quod ... non probatur redditum, contra exceptionem pacti ... catione (17) tuam adjuvans intentionem, minime ... beris. S. 2. Kal. Mart. CC. CONSS.

De exceptione peremptoria.

8. Iidem AA. et CC. Aurelio.

PRæscriptionem peremptoriam (18), quam ante (19) con... testari sufficit, omissam, priusquam sententia ... tur, objicere quandoque licet. S. 15. Kalend. No... CC. CONSS.

De inficiatione et exceptione.

9. Iidem AA. et CC. Mutiano.

SI quidem intentionem (20) actoris probatione (2... deficere confidis, nulla tibi defensio necessaria e... Si vero de hac confitendo (22), exceptione te munitu... asseveras, de hac tantum agi convenit. Nam si eti... de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione ... demum, cum (23) intentionem [suam] secundum asseverationem suam petitor probaverit, huic esse locum ... strari convenit. S. 3. Non. Novemb. *Burtadizi* CC. CONSS.

De exceptione et replicatione

10. Iidem AA. et CC. Aquilinæ.

NOn exceptionibus (24) actores, quibus reis au...ium tribuitur certis ex causis, sed replicationibus (25) suam intentionem, si quam habeant, muniant. S. Kal. Decemb. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

(1) Quod uni heredum solutum est testatoris mandato, reliqui coheredes id exigere a debitore hereditario non possunt.
(2) Id est, præbuerat.
(3) Ut qui defuncti voluntatem impugnent.
(4) Coheredes.
(5) Vide *l.* 1. *Supr. res int. alios act.*
(6) Vide Gœdd. *de contrah. stipul. cap.* 8. *num.* 35. Ans.
(7) Pactum fraudulentum exceptionem non parit. vide *l.* 5. *infr. de inut. stip.*
(8) *l.* 18. §. 1. *ff. de probat.*
(9) Actioni tutelæ quæ bonæ fidei est, exceptio et replicatio doli inest, *l.* 21. *ff. solut. l.* 84. §. 5. *ff. de legat.* 1. *l.* 71. *ff. de furt.*
(10) Doli exceptio opposita bonæ fidei judicium facit. Dorothæus ἐν τῷ πλάτει. *l. Seia.* 42. *ff. de don. mort. caus.* Sed reprehenditur ab alio interprete Græco *l.* 47. *βασιλικῶν*, defenditur a Cujac. 3. *obs.* 17.
(11) *l.* 8. *infr. h.t. l.* 2. *supr. sentent. rescind. non posse.*
(12) Diuturnus judicii tractus peremptorium non excludit, sed rei judicatæ exceptio.
(13) *l.* 2. *supr. unde vi. l.*1. *ff. de vi et vi.*
(14) Annua quæ sunt ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum. adde *l.* 6. *Infr. h. t. l.* 7. §. 5. *supr. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.*
(15) De dolo actio temporalis. *l.*30. *in fin. ff. de pecul.* exceptio de dolo perpetua, *ut hic.*
(16) Pactum, *Nihil amplius peti*, restringitur ad eas ... quantitates, quæ vere sunt solutæ. adde *l.* 24. *l.* 31. ... *transact. l.* 13. *supr. de furtis. l.* 6. *l.* 13. *Infr. de sol...* *l.* 67. §. 3. *ff. de cond. indeb.*
(17) Replicatio solutæ pecuniæ adversus pactum de non ... nimis generalis est.
(18) Exceptio, quæ semper agentibus obstat, semper rem ... agitur, perimit. §. 9. *Instit. et l.* 3. *ff. de exceptionibus.*
(19) Peremptoria exceptio ante definitivam sententiam, ... quandocunque objici post litem contestatam. vide *l.* 4. *Sup...* dilatoria non potest. *l.* 12. *infr. h. t.*
(20) *l.* 9. *ff. de except. l.* 83. §. 1. *ff. de verb. oblig.* ...
(21) Si reus certus est, actorem minime probaturum, ... sufficit, nec necessaria exceptio est. adde *l.* 4. *supr. de* ... *l.* 9. *supr. de obligationibus.*
(22) *Confidendo*, quidam ita legunt.
(23) Non continuo fatetur qui excipit. vid. l. 9. *ff. h. t.*
(24) Actor non excipit, sed reus.
(25) Vide *Instit. de replicationibus in princ. l.* 2. §. 1. ... *in fin. ff. h. t.*

De intercessoribus.

11. Iidem AA. et CC. Neoni.
:siones sive exceptiones ad (1) intercessores ex- ,di, quibus reus principalis integro manente sta- :us est, constat.

De exceptione dilatoria.

12. Imp. JULIANUS A. ad Julianum Comitem Orientis.
advocatus inter exordia litis prætermissam dila- m (2) præscriptionem postea voluerit exercere; jusmodi opitulatione submotus, nihilominus per- atque præposteræ defensioni institerit: unius li- condemnatione multetur. Dat. 7. Id. Mart. *An-* JULIANO A. IV. et SALLUSTIO CONSS. 363.

De fori præscriptione.

Impp. HONOR. et THEOD. AA. Symmacho Proconsuli Africæ.
riptiones (3) fori (4) in principio [litis] a atoribus opponendas esse, legum decrevit aucto- t. 5. Kal. Sept. *Ravennæ*, HONORIO X. et THEO- AA. CONSS. 415.

TIT. XXXVII.

DE (5) LITIGIOSIS (6).

:ditio pignoris facta per creditorem, etiamsi debitor contradicat, non facit rem litigiosam. Salic.

npp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Paulinæ.
:reditor pignus vendit, non potest videri litigio- ei emptio contrahi, etsi debitor interdicat (7), *o perficiatur.* PP. Kal. Maji, APRO et MAXIMO 18.

UTHENT. de litigiosis. §. 1. coll. 8. tit. 13. al. 8. Novell. 112. c. 1.
sa (8) res est, de cujus dominio causa movetur possessorem, et petitorem, judiciaria conventio- precibus Principi oblatis, et Judici insinuatis, et futuro reo cognitis.

Actio mota in judicio, lite pendente in alium non potest transferri.

2. Imp. CONSTANTIN. A. ad provinciales.
LIte (9) pendente actiones, quæ in judicium deductæ sunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit, in conjunctam personam, vel extraneam donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus (10) minime transferri ab eodem actore (11) liceat: tanquam [si] nihil factum sit, lite nihilominus peragenda. Dat. Kal. Mart. BASSO, et ABLABIO CONSS. 331.

Ubi legatur res, quæ alienari non potest propter judicium præcedens, debetur æstimatio. Bald.

3. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Tatiano P. P.
QUicunque rem litigiosam, vel ambiguum chirographum, quodlibet denique mobile, vel immobile fisco nostro, vel potentiori, seu aliis personis in testamento sive codicillo legaverit (12), fideive commiserit, aut per hereditatem reliquerit, nullam fiscus noster, vel alia persona licentiam habeat jurgiorum, nec judicium subeat: sed æstimatio ejus litis ineatur, præstanda his, quibus actiones, vel res litigiosæ relictæ sunt. Eandem litem ipsi heredes peragant, suarum actionum periculo ea, quæ litigiosa fuerant relicta, vindicantes. Quod et de chirographis placet, ut heredes relictorum fisco, vel aliis personis præsentem pecuniam numerent, et judicio eos, quos obnoxios existimant, persequantur. Dat. 15. Kal. Jul. *Thessalonicæ. Item rursus* Constant. 13. Kalend. Januar. GRATIANO V. et THEODOSIO AA. CONSS. 380.

Emens scienter rem litigiosam tenetur illam restituere, nec pretium repetit, sed illud et tantundem venditor fisco solvit: emens vero ignoranter, pretium repetit, et ultra illud tertiam partem, alienatione irrita manente. Salic.

4. Imp. JUSTIN. A. Joanni P. P.
CEnsemus, [ut] si quis lite pendente, vel actiones, vel res, quas possidet, ad alium quendam transtulerit, sive scientem, sive ignorantem, vitio litigiosi contractus subjacere: distinctione quadam inter contrahentes observanda, ut si quis sciens, vel ad venditiones (13), vel ad donationes, seu ád alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum non tantum rem redhibere,

defensio competit fidejussori. dixi ad *l.* 19. *ff. h. t.* *l.* 49. *ff. de fidejussorib.* §. 4. *Inst. de replicationi-* norum ademptio debitorem liberet, an fidejussorem Cujac. 15. *obs.* 35.
ria exceptio ante litem contestatam opponenda, *ut hic.* *pr. de probation.* Atqui post litem contestatam perem- ittuntur? *l.* 8. *supr. h. t.* Peremptoriæ judicii consti- sunt, sed constituti finiendi: dilatoriæ vero constituen- uto judicio præpostere agitur de constituendo. adde *obs.* 34.
5. *C. Theod. de appellationib.* Goth. Canonisata est *can.* 3. *caus.* 3. *quæst.* 3. *in fin.* Ans.
st, judicis incompetentis. *l.* 52. *ff. de judiciis. l.* 4. *risdict. omnium jud.* adde *Nov.* 53.
exceptione litigiosi vide Oldendorp. *c.* 20. *de except.* quibus casibus vendi possit, vide apud Angelum *No-* *giosis n.* 7.
14. *D.* 6. dixi ad *Nov.* 112. adde 4. *C. Theod.* 5. ων τοῦτ' ἐστιν ὧν ἡ δεσποτεία φιλονεικεῖται 27. *Synops.* *Basil.* 1. adde quæ dixi ad *leg.* 12. *Tab. lib.* 2. *tit.* 4. *et l.* 22. 23. *supr. mandati.* Hodie in Gallia res litigiosa vendi potest. dixi ad *d. Nov.* 112.

(7) Prohibitio nuda debitoris rem litigiosam non facit. *l.* 1. *ff. h. t. l.* 2. *supr. de distract. pignor.* adde *l.* 2. *supr. debit. vend. pignor. imp. non posse.* adde *l.* 3. *supr. si antiq. cred.*

(8) Litigiosa res quid.

(9) *l. un. C. Theod. h. t.* Pendente lite facta alienatio rem vitio litigiosi adficit.

(10) Excipe casum *l.* 3. *l. ult. Infr. h. t.*

(11) Et reo. *l. ult. Infr. h. t. l. ult. ff. de alienat. jud. l.* 3. *ff. familiæ.* l. 1. *in pr. l.* 22. *ff. de jure fisci.*

(12) Re litigiosa legata, fideicommissa, testamentove relicta debetur æstimatio, *ut hic.* imo res ipsa. *l.* 4. *in fin. Infr. h. t.* utrumque abrogatum est hodie, solas enim litis eventus debetur. *Novell.* 112. *cap.* 1.

(13) Emptor et donatarius rei litigiosæ, pretium rei amittit, et aliud tantumdem fisco præstat.

sed etiam pretio ejus privari, non ut lucro cedat ei, qui rem alienavit, sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo fisci (1) juribus inferatur.

§. 1. Sin autem ignorans rem litigiosam emerit (2), vel per aliam speciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, pretium cum alia tertia parte recipiat. Justum est etenim propter dolosam mentem, et absconditam machinationem, cum non emptori manifestaverit rem in judicium deductam fuisse, [in] tertia parte pretii (sicut jam etiam disposuimus) eum puniri: Tali videlicet pœna non solum in aliis contractibus, verum etiam in donationibus (3) porrigenda: ut vera æstimatione facta, cum pretii datio non est, rem ad alium transferens, multetur: omnibus instrumentis, quæ super hoc conficiuntur, nullam vim obtinentibus: exceptis videlicet hujus sanctionis dispositione his, qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel transactionis, aut divisionis rerum hereditariarum factæ, vel per legati (4), vel per fideicommissi causam tales res, vel actiones dederint, vel acceperint. Dat. 15. Kal. Novemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. ann. secundo 532.

In AUTHENT. de litigiosis. §. et hoc autem præsenti. coll. 6. tit. 13. al. 8. Novell. 112. cap. 1.

NUnc si heres in lite victor extiterit, rem ipsam, cujus dominus esse apparet, legatario præstet: qui nihil (5) *consequitur, si victus fuerit heres, cum litis eventus ei videatur relictus. Igitur liti adesse potest, ne colludatur.*

TIT. XXXVIII.

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA STIPULATIONE (6).

De scriptura.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Secundo.

LIcet (7) epistolæ (8), quam libello inseruisti, additum non sit, *stipulatum esse eum, cui cavebatur:* tamen si res inter præsentes gesta est, credendum (9) est præcedentem stipulationem vocem spondentis subsecutam esse. Accepta 17. Kalend. Maji, SEVERO III. et VICTORINO CONSS. 201.

Si pater filiæ stipuletur.

2. Iidem AA. Petronio.

SI filiæ (10) tuæ, quam in potestate habebas, p... dari stipulatus es: paratam obligationem exer... prohiberis. PP. Non. Novemb. FAUSTINO, et ... CONSS. 211.

Si quis alteri stipuletur.

3. Imp. ANTONINUS A. Hadriano.

SI cum pecuniam tuam crederes accommodato ... Juliani, stipulatio in personam ejus absentis (1... cta est, cum nihil sit actum ea verborum con... intelligis superfuisse (12) tibi rei contractæ oblig... ac propterea si pecuniam a debitore Julianus exege... eamque solutionem ratam habuisti: habes advers... negotiorum gestorum actionem. PP. 6. Kal. Mar... SENTE, et EXTRICATO CONSS. 218.

De dote.

4. Imp. ALEXANDER A. Sabinæ.

SEcundum responsum Domitii (14) Ulpiani Præfe... nonæ Jurisconsulti amici mei, ea, quæ stip... cum (15) moreretur, partem dimidiam dotis, cui (1... lit relinquere: reddi sibi, cum moreretur, eam ... dotis stipulata videtur. PP. 2. Kal. April. ALEX... CONS. 223.

De nuda pollicitatione, et pœnali stipulatio... subjecta.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Isidoræ.

NUda (17) pollicitatione, secundum ea, quæ s... stituta sunt (18), ad præstanda ea, quæ ... rat (19), urgeri quenquam non (20) semper jura ... tunt. Verum quoniam præterea si contra pacti ... rit (21), quanti (22) ea res est, dari tibi stipul... adversarium tuum promisisse proponas: hujusm... obligationis post motam litem extitisse condition...

(1) Imo emptoris. *l.* 3. *in fin. ff. h. t.*

(2) Emens scienter rem litigiosam, pretium amittit: ignoranter, pecuniam repetit, ac præterea partem tertiam alienatione irrita manente.

(3) Donatio non est contractus.

(4) Dixi ad *l. pen. supr. h. t.*

(5) Et ita restringitur *d. l. pen.*

(6) Huic titulo respondent tituli *de verborum obligationibus*, qui in Institutionibus et Pandectis sunt et si qui similes occurrunt, dixi ad *L.* 45. *D.* 1.

(7) Adde *l. ult. ff. mandati.* Goth. Vide Gœdd. *de contrah. stipulat. cap.* 3. *num.* 191. Ans.

(8) Vide *l. penult. Infr. h. t. l.* 30. *l.* 134. §. *penult. ff. h. t.* §. 17. *Inst. de inut. stipul.* §. *ult. Inst. de fidejussorib.*

(9) *d. l.* 30. *l.* 134. *d.* §. 17. *d.* §. *ult.*

(10) Pater filio in potestate posito stipulando, videtur sibi ipsi stipulari et sibi adquirere: vide *l.* 39. *ff. h. t.*

(11) Alteri nemo stipulatur. *l.* 38. §. 17. *ff. h. t.*

(12) Cum duo contractus uniuntur, unus utilis, alter inutilis, agitur ex utili. *l.* 9. §. 4. *ff. de reb. credit. l.* 46. *ff. soluto:* adde *l.* 126. §. 2. *ff. de verb. oblig.*

(13) Qui pecuniam alterius exigit, negotiorum gestorum actione tenetur.

(14) Ulpianus præfectus annonæ, Jurisconsultus et amicus ab Alexandro Imperatore appellatus.

(15) *l.* 45. §. 1. *ff. h. t.* §. 15. *Inst. de inutilib.* ...

(16) *Cui si moriens dotem reliquero, eidem dotem dare* ... Mulier intestata mortua est, aut certe dotem nulli relic... juris? videtur mulier heredi suo stipulata, *ut hic*: ... que muliere stipulatio committitur. *l.* 25. *in fin. Supr.* ...

(17) Nuda pollicitatio. vide *l.* 10. *supr. de pactis.* ... λίx. *Syn. Basil.* 24. *tit.* 9. *ex l.* 44. *tit.* 5. *c.* 5.

(18) Qua de re constituitur juris regula. *l.* 7. §. 5. ... *de pact.* et νόμιμον ψήφισμα dicitur a Leone. *Nov.* 72.

(19) Promittendi verbo quid continetur, vid. Cuj ...

(20) Non semper quis ex nuda pollicitatione tenetur. ... promiserit, Ni fecero, pœnam præstabo, quanti res pro... rit, promissum non præstans, pœnam committit. *Syno...*

(21) Adversarius scil.

(22) Vide *l. ult. ff. de stipul. prætor.*

(23) Stipulatio pœnalis pacto adjecta pactum confirma... 28. *Supr. de pact. l.* 3. *Supr. de rer. permut. l.* 45. ... *ctis. l.* 15. *ff. de transact.*

(24) Quia judicio commonitus adversarius pactum non ... et ita stipulatio quanti res est ob litem non defensam ... nus committitur: sed lite contestata aut in ipso articulo ... testatæ, et ipsa stipulatione *l.* 13. *vers. proinde. ff. jud...* vide Cujac. 19. *obs.* 33.

ımmæ , quæ in hac (1) quoque stipulatione r , petitioni locum factum esse convenit. S. 5. :. AA. Conss.

De stipulatione subjecta transactioni.

6. Iidem AA. et CC. Erotio.

lebuisti , quæ sub transactione dari placita sunt , (2) vel incerti stipulatione subsecuta peti posse. Kal. Januar. *Sirmii* , AA. Conss.

De absentia tutoris , vel curatoris.

7. Iidem AA. et CC. Antonio.

e tutoris (3) neque curatoris absentia quicquam ulationi nocet : cum et fœminam (4) minorem inque annis absente curatore stipulari (5) posse bigatur (6). S. 16. Kal. Februar. CC. Conss.

De promissione impossibili.

8. Iidem AA. et CC. Posidonio.

moriturum præstari servum impossibilis (7) prosio est. Post (8) mortem autem ejus stipulatus , ationem postulat. S. 12. Kalend. Mart. CC. Conss.

De metu.

9. Iidem AA. et CC. Capitoni.

quidem Zenoni stipulanti mortis (10) , vel crus corporis territus timore spopondisti : adversus tem exceptione proposita defendi potes. † Sin vetale probetur , accusationis (11) institutæ , vel prætextu : non ob turpem , sed probabilem cauita stipulatione , promissio non infirmatur. † Sin b (12) non instituendam accusationem criminis peomissa sit , cum de hujusmodi causis pacisci non petitio denegatur. S. 5. Id. Octob. *Varuariæ* , ıss.

De verbis.

10. Imp. Leo A. Erythrio P. P.

Omnes stipulationes , etiamsi non solennibus (13) , vel directis , sed quibuscunque verbis consensu contrahentium compositæ sunt , vel legibus cognitæ , suam habeant firmitatem. Dat. Kalend. Januar. *Constantinop.* Martiano et Zenone Conss. 469.

Post mortem , cum morietur , pridie quam moriatur.

11. Imp. Justinianus A. Mennæ P. P.

Scrupulosam (14) [veterum] inquisitionem utrum *post* (15) *mortem* , an *cum* (16) *moreretur* , vel *pridie* (17) *quam moreretur* , stipulatus sit aliquis , vel in testamento legati , vel fideicommissi nomine aliquid dereliquerit , penitus amputantes ; omnia (18) quæ vel quocunque contractu , vel stipulati , vel pacti sunt contrahentes , vel testator in suo testamento disposuerit , etiamsi post mortem , vel pridie quam moreretur , scripta esse noscuntur ; nihilominus pro tenore contractus , vel testamenti valere præcipimus. Dat. 3. Idib. Decemb. *Constantinop.* D. N. Justiniano A. PP. II. Cons. 528.

De pœna promissa , si statuta die solutum non fuerit.

12. Idem A. Mennæ P. P.

Magnam legum veterum obscuritatem , quæ protrahendarum litium magnam occasionem usque adhuc præbebat , amputantes , sancimus : ut si quis certo tempore facturum se aliquid , vel daturum stipuletur (19) vel quæ stipulator voluit , promiserit , et adjecerit , quod si statuto tempore minime hæc perfecta fuerint , certam pœnam dabit : sciat minime se posse debitor ad evitandam pœnam adjicere , quod (20) nullus (21) eum admonuit : sed etiam citra ullam admonitionem eidem pœnæ pro stipulationis tenore fiet obnoxius : cum ea , quæ promisit , ipse in memoria (22) sua servare , non ab aliis sibi manifestari (23) debeas poscere. Datum 9. Idib. April. *Constantinop.* Decio V. C. Cons. 529.

est , contestatam.
ıde *Inst. de verb. oblig.*
9. *Inst. de inutilib. stipul. in pr. l.* 1. *Supr. de auct. præst.* liud jus in masculo pubere : potest enim pubes obligari. *. de verb. oblig. l.* 1. *Infr. de inutil. stip.* datur tamen iptio , id est , exceptio , si deceptus sit vel læsus. *l.* 7. *. de exceptionib.* Nam lex 3. *Supr. de in integ.* ad venpertinet : hoc est , *in d. l.* 3. *in fin.* pubes curatorem hae curatore vendidit , ideoque non obligatur : curatorem ıs , venditione obligatur quidem , verum restituebatur : exceptione juvabatur. vide Cujac. 19. *obs.* 33.
t non promittere. Ulp. 11. §. 27.
ege Lætoria id constitutum fuit. vid. Cujac. 19. *obs.* 33.
id. *l.* 35. *ff. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de cond. et demonstr.*
ide *l.* 45. §. 2. *ff. h. t.* §. 16. *Inst. de inutil. stip.*
ipulanti promittens metu mortis , vel cruciatus corporis exceptionem habet , *ut hic in pr.* sin vero ob probabi ob turpem causam promisit , tenetur , *vers. sin vero* : m instituendam criminis accusationem , non tenetur. *vers.* *Synops. Basil. ib. c.* 9.
etus mortis vel cruciatus stipulationem vitiat. *l.* 5. *Infr.* *stipul.* §. 1. *Instit. de exceptionib. l.* 1. *ff. quod a.*
letus litis motæ vel movendæ non vitiat stipulationem. *r. de his quæ vi met.*
dde *l.* 18. *Supr. de transact.*
uænam verba solennia et directa essent , vide §. 1. *vers.* *sed hæc solennia. Inst. de verb. obl.* adde quæ notavi ad *l.* 1. §. 2. *ff. h. t.*

(14) Nam olim *post mortem suam* nemo stipulari , aut promittere poterat. §. 13. *Inst. de inut. stip. Cum moreretur* , aut , *cum morietur* , poterat. §. 15. *Inst. de inutil. stipul.* Goth. Declarationem hujus l. vide apud Tessaur. *decis.* 212. et quando purgatio moræ admittatur quando non. adde Papon. *lib.* 12. *tit.* 10. *arrest.* 1. Christin. *decis. Belg. vol.* 4. *decis.* 176. et Grivell. *decis.* 92. Ans.

(15) *l.* 45. §. 1. §. 2. *ff. h. t.* §. 13. *et* 16. *Instit. de inutil. stipul. l.* 20. *ff. de jure dot.*

(16) *l.* 4. *supr. h. t.* §. 15. *Inst. de inutilib.*

(17) *d.* §. 13. *vers. sed et si quis.*

(18) Observa regulam *l. un. Supr. ut act. et ab hered.*

(19) *Stipulatori* , Haloand. Stipulatori aliive quem stipulator voluit, promiserit etc. vid. Cujac. 19. *observ.* 37.

(20) Ubi dies interpellat , pœna committitur. *l.* 23. *ff. de verb. oblig.* adde *l.* 4. *ff. de l. commiss. l.* 18. *ff. de usur.* alias ibi nulla mora est , ubi nulla est petitio. *l.* 127. *ff. h. t.*

(21) Dies interpellat pro homine , *ut hic* , *et l. trajectitiæ.* 23. *vers. de illo. ff. de obl.* nisi dies adjecta sit obligationis augendæ , vel finiendæ causa , vel brevior sit , vel legitima , non tacita ; vide Socinum *regula dies.* 90.

(22) Facti proprii ignorantia non excusat.

(23) Certiorari non debet , qui non ignoravit. *l.* 1. *in fin. ff. de act. empt. cap.* 31. *de reg. jur. in* 6. adde *l.* 43. §. 1. *ff. de contrah. empt.*

De heredibus.

13. Idem A. Juliano P. P.

VEteris juris altercationis decidentes, generaliter sancimus (1) omnem stipulationem, sive in dando, sive in faciendo (2), sive mixta ex dando et faciendo inveniatur, et ad (3) heredes et contra (4) heredes transmitti, sive specialis (5) heredum fiat mentio, sive non. Cur enim quod in principalibus personis justum est, non ad heredes et adversus eos transmittatur? Et sic existimentur hujusmodi stipulationes, quasi tantummodo in dando fuerint conceptæ, cum nihilominus, et heredes factum possint adimplere: illa subtili, et supervacua scrupolositate explosa, per quam putabant non esse possibile factum (6) ab alio compleri, quod alii impositum est. Et quare, cum pene (7) similis omnium hominum natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint: ne ex hujusmodi subtilitate (8) cadant hominum voluntates. Dat. Kal. Aug. *Constantinop.* Lampadio, et Oreste VV. CC. Conss. 530.

De scriptura.

14. Idem A. Joanni P. P.

OPtimam quæstionem, et frequenter in judiciis versatam, satis humanum est saltem in præsenti dirimere, ne diutius nostram rempublicam molestare concedatur. In multis etenim contractibus, et maxime in fœneratitiis cautionibus, solitum (9) est adscribi, stipulationes per certos servos celebrari: sed quidam indevotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: et alii quidem non esse servum adhibitum contendebant: alii vero non ejus servum esse, ad quem pertinere scriptura protestabatur. Et si non per servum, sed inter præsentes celebratam [esse] rem fuerat scriptum, et hoc iterum dubitabatur debere ostendi partes esse præsentes. Cum itaque satis utile est (10) in contractibus, et servos adhiberi, et præsentes esse personas adscribi, forte propter personas dignitate excelsas (11), vel mulieres (quas naturalis (12) pudor non omnibus perperam sese manifestare concedit) sancimus tales scripturas omnifariam esse credendas (13): et sive adscriptus fuerit servus, et ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo, et servum adfuisse, et fecisse stipulationem, et ex scripto domino acquisitam: et non dubitari, si ipse præsto fuerit, vel ejus dominus, pro quo est fecisse stipulationem. Et si inter præsentes pa[r]acta esse dicitur, et hoc esse credendum: si tamen eadem civitate utraque persona in eo die comman[serit] quo hujusmodi instrumentum conscriptum est: nisi qui dicit sese, vel adversarium abfuisse, liquidis manifestissimis probationibus, et melius quidem si par scripturam, vel saltem per testes (16) undique idoneos, et omni exceptione majores ostenderit, sese adversarium suum eo die civitate abfuisse: sed hujusmodi scripturas propter utilitatem contrahentium esse credendas. Datum Kalend. Novemb. post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. 531.

Si quis spoponderit insulam, cum moriebatur ædificare.

15. Idem A. Joanni P. P.

SI quis spoponderit insulam, *cum* (17) *moriebatur* [ædi]ficare (18) stipulatori, impossibilis veteribus (19) idebatur hujusmodi stipulatio: sed nobis sensum contrahentium discutientibus, verisimile esse videtur hoc in[ter] actum, ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem heredibus ejus, donec ad effectum perducatur. Nemo enim ita stultus invenitur, ut tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tantum ædificium in uno (20) momento horæ extollere: vel eum, qui moritur, talem habere sensum, quod ipse sufficeret (21) ad hujus operis completionem.

§. 1. Sancimus itaque si quid tale evenerit, heredes (22) ejus teneri, ut factum quod mortis tempore facere promisit, hoc heredes ejus adimpleant, quasi speciali heredis mentione habita, licet hoc minime erit expressum. Quemadmodum enim si in dando (23) concepta fuerit stipulatio, et contra heredes transmittitur, ita et si in faciendo est, licet in mortis tempore cligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis, et heredes obligari: ut non (24) discrepet factum a datione, sed sit lex nostra per omnia sibi consentanea. Quod et (25) in legatis simili modo relictis servari censemus. Dat. 15. Kal. Novemb. Const[antinop.] post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC. anno secundo 532.

(1) Obligationes et stipulationes et promissiones dandi vel faciendi, vel ex utroque mixtæ heredibus et in heredes competunt: sive heredum ipsorum facta mentio sit, sive non sit. Nam quod in principalibus constitutum est, idem et heredes præstare possunt, nec tantopere jus strictum spectandum est. *Synops. Basil. d. tit.* 4. *c.* 13. Goth. Hæc est 47. decisio ex 50. novis Justiniani. Vide Inglois, et Gœdd. *de contrah. stip. cap.* 4. *num.* 145. 147. *et* 150. *cum seqq.* Ans.

(2) *l.* 2. *ff. h. t.*

(3) Cur ita? vide *l.* 9. *in fin. ff. de probationib.*

(4) *l.* 133. *ff. h. t.*

(5) *d. l.* 133.

(6) Hodie factum per alium impleri potest, *ut hic*: adde *l.* 5. *ff. de duobus reis.*

(7) Non tamen vere: est enim inter artifices longa differentia, ingenii, naturæ, doctrinæ et institutionis. *l.* 31. *ff. de solut.* operæ non sunt eædem. vide *l.* 26. §. 12. *vers. Sed si. ff. de condict. indeb. l.* 12. *ff. de leg.* 3.

(8) Subtilitas nimia legibus odiosa.

(9) Cur ita? dixi de hac lege ad Edictum Justiniani 7. *cap.* 2. *l.* 5. §. 4. *D. de auct. et cons. tut.*

(10) *d.* §. 4. *d. c.* 2.

(11) *d.* §. 4.

(12) Pudor naturalis in muliere, *ut hic. l. ult. S[i] arbitris.*

(13) Statur scripturæ, et instrumento, nisi contrarium [proba]tur. *l.* 1. *Supr. h. t.* præsumitur pro instrumento. *l.* 18. [ff.] *de probat.* §. 11. *Inst. de inut. stipul.*

(14) Hinc colligunt, præsumi quemlibet ex ea civitate [in] qua reperitur. Vide Alc. 2. *præs.* 15.

(15) Vide *l.* 3. *in fin. supr. si minor se major.*

(16) Plures quam instrumento contineantur. vide *l.* 1[2. supr. de] *testibus.*

(17) Id est, post mortem. §. 13. *Inst. de inutil. stipul.*

(18) *d. l.* 13.

(19) Promissio faciendi, cum quis morietur, utilis est. [l.] 1[5.] *supr. h. t.*

(20) Momento ædificium perfici non potest.

(21) Morientis operæ morte finiuntur.

(22) Vide *l. un. supr. ut actiones et ab hered. et contra.*

(23) Vide *d. l.* 13.

(24) Non discrepat factum a datione.

(25) Extensio contractuum ad legata.

T I T. XXXIX.

E INUTILIBUS (1) STIPULATIONIBUS.

De pupillo.

1. Imp. Antoninus A. Paulino.

tipulatione, in qua impubes (2) sine tutore au-
re spopondisti, non (3) es obligatus. PP. Kal.
unœ, Læto ii. et Cereale Conss. 216.

De divortiis.

2. Imp. Alexander. A. Menophilo.

a (4) matrimonia esse antiquitus placuit: ideo-
e pacta, *ne* (5) *liceret divertere*, non valere; et
iones, quibus pœnæ irrogarentur ei, qui [quævе]
m fecisset, ratas non haberi constat. PP. 3. Non.
. Maximo ii. et Æliano Conss. 224.

De absentibus: si quis alteri stipuletur.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Isidoræ.

inter absentes (6) verborum obligatio contrahi
n potest: ita alteri (7), cujus juri subjectus
, aliquid dari, vel restitui (nisi sua intersit (8))
pulari potest. Cum igitur defuncta in matrimo-
tua, superstitis filii nomine partem dimidiam
marito detineri, alteram vero partem nepoti tuo,
in rebus humanis non esset, Juliano restitui per
convenisse proponas: præventoque morte nepo-
n stipulationem ad Julianum factam, ob absen-
s non valuisse significes: ac propterea ex perso-
stipulatione tua, qua restitui cuncta juxta pa-
tenorem provideras, reddi tibi desideres; super
(9) tuo adi Præsidem provinciæ: ut examina-
um allegationibus quanti (10) constiterit interesse
a placiti fidem dotis portionem Juliano fuisse re-
, ob incerto actionis effectum concludat conde-
m taxatæ quantitatis. PP. Idib. Dec. ipsis iv.
A. Conss. 290.

De successione futura, et omnino de his, quæ sunt contra bonos mores.

4. Iidem AA. et CC. Dominæ.

EX eo instrumento nullam vos habere actionem [in quo] contra (11) bonos mores de successione (12) futura (13) interposita fuit stipulatio, manifestum est: cum omnia, quæ contra bonos mores, vel in pactum, vel in stipulationem deducuntur, nullius momenti sint. PP. 3. Kal. Maji, AA. Conss.

De dolo et metu.

5. Iidem AA. et CC. Aquilinæ.

DOlo (14) vel metu (15) adhibito, actio quidem nascitur si subdita stipulatio sit: per doli mali tamen vel metus exceptionem summoveri petitio debet. S. 13. Kal. Octobr. AA. Conss.

Si quis alteri stipuletur.

6. Iidem AA. et CC. Septimio.

SI avia vestra sibi et Eustolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerat stipulata: nihil ei (16) cujus subjecta juri non fuerit, quærere potuit. Sane, si ipse quod ei solvi placuerat, in stipulationem suo nomine deduxerit, obligationem in ejus etiam personam constitisse non ambigitur. S. 5. Kalend. Octobr. CC. Conss.

T I T. XL.

DE DUOBUS (17) REIS STIPULANDI, ET PROMITTENDI.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Paulinæ.

SI (18) duo pluresve, rei cujusdam traditione (19) conventionem in solidum inierint, cuicunque eorum, quamdiu (20) res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. PP. 3. Non. Decemb. Maximo ii. et Aquilino Conss. 286.

2. Iidem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi non potest exigere debitum, cum sint duo rei promittendi ejusdem pecuniæ, a quo (21) velit; et ideo si probaveris te conventum in solidum ex-

3. *Inst.* 20.
uid si pubes? dixi ad *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* adde
. *de contrah. stip.*
io es. *l.* 101. *ff. de verb. oblig.* Solve: Impubes non
t hic, pubes potest *ut d. l.* 101.
bera matrimonia esse oportet. vid. *l.* 134. *ff. de verb. obl.*
ctum *Ne liceat divertere*, non valet. *l.* 19. *ff. de verb.*
. §. 1. *ff. de cond. et demonst.* In matrimonio nemo
invitus. Hodie detinemur inviti nec libera nobis sunt di-
l. *Novell.* 22. *cap.* 14.
1. *ff. h. t.* Paul. 5. *sent.* 7. §. 2. *l.* 1. *in pr. ff. de*
.
ult. Infr. h. t. §. 18. *Instit. h. t. l.* 38. §. 17. *ff. de*
.
19. *Inst. h. t. l.* 38. §. 20. *ff. de verb. oblig.*
oties de eo quod interest agitur, petitio incerta admit-
sententiam definiendum.
antum, vide quæ notavi ad *l. ult. in fin. ff. de stip. prat.*
pulatio contra bonos mores, inutilis. *l.* 6. *supr. de pa-*
. *l.* 123. *ff. de verb. oblig.*
stipulatione mutuæ successionis, seu ἀλληλοκληρονομίας
. JV.

dixi ad *l.* 19. *l.* 30. *supr. de pact.*

(13) Si qui stipulati fuerint, ut prior ex eis moriens alteri det patrimonium suum, inutile pactum est. *Syn. Basil.* 24. *tit.* 9. *ex l.* 44. *tit.* 6. *c.* 4. ubi in ora dicitur, hoc pactum esse ἀλληλοκληρονομίας.

(14) *l.* 9. *supr. de pactis. l.* 3. *supr. de collat. l.* 7. §. 7. *ff. de pactis. l.* 36. *ff. de verb. obl.* §. 1. *Inst. de except.*

(15) *l.* 9. *supr. de contrah. et comm. stipulat.*

(16) *l.* 3. *supr. h. t. l.* 38. §. 17. *ff. de verb. obl.*

(17) Dixi ad *L.* 3. *Inst.* 17. *et L.* 45. *D.* 2. *Novell.* 99.

(18) Cujacius 5. *obs.* 35. monet hanc legem delendam esse non injuste. Nam nec Accursius, nec veteres eam cognoverunt. Abest etiam a veteribus, ut idem monet.

(19) *Traditionem* quidam ita legunt, eo sensu, Duos ejusdem rei vindicationem habere in solidum. quod est falsum: hoc potius innuitur, re tradita, si convenerint duo sibi vicissim aliquid in solidum dari, vel fieri, singulos quærere in solidum.

(20) Hæc etiam verba suspecta Cujacio videntur. *d. loco.* Inde putat hanc constitutionem damnandam delendamque esse.

(21) Hodie id immutatum est *Auth. proxima Infr. h. t.*

solvisse, Rector provinciæ juvare te adversus (1) eum cum quo communiter mutuam pecuniam accepisti non cunctabitur. S. 5. Kal. Mait. DIOCLETIANO III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

In AUTH. de duobus reis. iu princ. et §. seq. coll. 7. tit. 13. al. 9. Novel. 99. cap. 1.

HOc *ita, si pactum fuerit speciale* (2), unumquemque teneri in solidum: *et si alter inops sit in solidum, vel in partem, ut id saltem ab altero petatur: vel si absens sit. Cum enim ambo adsunt, per Judicem producuntur, negotiumque communiter examinatur, et sententia communiter infertur. Quod fiet per administratorem, si judex sit delegatus. Sin autem non convenerint specialiter, ex æquo sustinebunt onus. Sed et si convenerunt, ut uterque eorum sit obligatus: si ambo præsentes sint, et idonei, simul cogendi sunt ad solutionem.*

3. Iidem AA. et CC. Fabiano.

EXprimere debueras tuis precibus, utrumne *in partem*, an *in solidum* singuli vos obligaveritis, ac duo rei promittendi extiteritis: cum si quidem ab initio unusquisque pro (3) parte sit obligatus, egredi contractus fidem non possit. Si vero in solidum, electio rescripto (4) adimi non debeat. S. Id. April. *Byzantii*, AA. CONSS.

4. Iidem AA. et CC. Andronico.

PRopter mutuam uni (5) datam (6) pecuniam aliis reis promittendi factis, ob (7) non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantium jura refragantur. S. 5. Idus Febr. *Sirmii*, CC. CONSS.

Interpellatio facta ab uno de correis credendi, interrumpit præscriptionem etiam quoad cæteros. Salic.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm quidam rei stipulandi certos habebant reos promittendi, vel unus forte creditor duos, vel plures debitores habebat, vel e contrario multi creditores unum debitorem, et alii ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnoverunt, vel per solutionem, vel per alios modos quos in anterioribus sanctionibus interruptionis invenimus positos: et nos ampliavimus, vel forte ad unum creditorem quidam ex debitoribus devotionem suam ostenderunt, vel cum plures essent creditores, debitor qui solus existeret, ad unum ex his, vel quosdam debitum agnovit: et *quærebatur*, si eis vel ei daretur licentia adversus alios indevotionem suam exercere, et quasi tempore emenso exactionem recusare, vel quibusdam ex deb[...]bus debitum agnoscentibus, vel in judicio pulsa[...] berent et alii ab omni contradictione repelli: nob[...] pietate suggerente videtur esse humanum, semel [...] eodemque contractu qualicunque interruptione (9) [...] agnitione (10) adhibita, omnes simul compelli ad p[...] vendum debitum, sive plures sint rei, sive unus [...] plures sint creditores, sive non amplius quam unus [...] musque in omnibus casibus quos noster sermo com[...] est, aliorum devotionem, vel agnitionem, vel ex libell[...] admonitionem aliis debitoribus præjudicare, et aliis pr[...]esse creditoribus. Sit itaque generalis devotio, et nemini [...]ceat alienam indevotionem sequi, cum ex una stirpe u[...]que fonte unus effluxit contractus, vel debiti causa ex [...] actione apparuit. Dat. Kal. Septemb. *Constantinop[...]* consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531

TIT. XLI.

DE FIDEJUSSORIBUS (11), ET MANDATORIBU[S] [...]

De publicatione bonorum.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Lysiæ

SI Lysias adempta parte bonorum exulare (13) [...] est, nonnisi pro parte, quam retinuit, credi[toribus] obligatus est. Verum qui pro eo (14) fidem suam a[dgno]xerunt, jure pristino conveniri possunt. PP. Idib. Cobr. SEVERO A. III. et VICTORINO CONSS. 201.

De pignoribus.

2. Iidem AA. Plotio.

CReditori (15), qui pro eodem debito, et (16) pi[...] et fidejussorem accepit, licet, si malit, fideju[...] convenire in eam pecuniam, in qua se obligaverit [...] cum facit, debet jus pignorum in eum transferr[e]. Sed cum in alia quoque causa eadem pignora vel hyp[oth]ecas habet obligatas, non prius (17) compellendus est tra[n]sferre pignora, quam omne debitum exolvatur. Dat. 5. [...] Februar. APRO II. et MAXIMO CONSS. 208.

De electione et beneficio divisionis.

3. Iidem AA. Maximo.

NOn recte procuratores nostri, si allegationi tu[æ] fide[...] adesset, audire te noluerunt, ex bonis fidejussoris, quæ ad fiscum pervenerunt, pecuniam repetente[s] [...] reum principalem convenire jusserunt: cum electioni pot[e]stas permittatur (18) creditori. Sed cum duos fidejussores

(1) Correo solventi datur regressus in correum.

(2) Duo rei in solidum specialiter debent constitui: sin minus, in dubio pro parte tenentur, nisi alter sit absens aut non solvendo. *Goth.* Vid. Rittershus. in *explicat. Nov. part.* 3. *cap.* 6. et Joann. Gœdd. *de contr. stipul. cap.* 9. *n.* 128. Costal. *in l.* 17. *ff. ad SC. Vellejan.* Cuj. *Instit. de duob. reis.* Ans.

(3) Pro parte obligati, in solidum conveniri non possunt.

(4) Rescripto jus litigantium adimi non potest.

(5) Numeratio uni facta, omnibus facta videtur. *l.* 5. *Supr. si cert.*

(6) Adde *l. ult. infr. h. t.*

(7) Vid. *l.* 6. *Supr. de non num. pec.*

(8) Nota regulam.

(9) Interpellatio unius correorum debendi impedit præscribi adversus cæteros.

(10) Agnitio unius correorum alteri correo nocet. adde *l. pen. supr. h. t.*

(11) Dixi ad *L.* 46. *D.* 1. *et L.*3. *Inst.* 21. *Novell.* [...] Vid. Zanger. *de Except. part.* 3. *c.* 8. *num.* 40. Ans.

(12) *d. tit.* 1.

(13) Publicatio bonorum debitoris fidejussorem non libe[rat] [...] *hic*, *et l.* 20. *infr. h. t. l.* 53. *ff. h. t.* Cæterum hoc ve[rbo exu]*landi* proprie significatur deportatio. vid. Cujac. 15. *obs.* [...]

(14) *l.* 3. *ff. de minoribus.*

(15) Licet creditori habenti pignora agere adversus fidej[ussorem] [...] debet tamen ei pignora cedere, nisi in aliud debitum p[...] re. *Goth.* Intellectum hujus legis vid. apud Joann. a San[de] [...] *Frisic. lib.* 3. *tit* 10. *defin.* 6. Donell. *hic.* Modestin. [...] *part.* 2. *q.* 1. Decium *cons.* 104. Ans.

(16) *l.* 32. *ff. de negotiis.*

(17) Vid. *l.* 2. *supr. debitor. vend. pign.*

(18) *l.* 5. *l.* 16. *Infr. et* §. 4. *Inst. h. t. l.* 59. §.3. *[...] dati.* hodie non permittitur, nisi absente correo, vel [...] *Novell.* 4. *c.* 1.

te proponas : si alter idoneus est , intelligis te
uantitate partem competentem a Procuratore [no-
tere debere, et adversus alium fidejussorem [ejus]
. Nam licet significes adjectum esse in obligatio-
singuli in solidum tenerentur : tamen nihil hæc
it conditionem juris et constitutionem. Nam et cum
adjiciatur (1) , singuli (2) tamen in solidum
: sed ubi sunt omnes idonei , in portionem obli-
viditur. PP. 17. Kal. Septembr. ANTONINO A.
ETA III. CONSS. 209.

UTH. de fidejuss. et mandat. §. si quis igitur ,
et §. non solum. col. 1. tit. 4.
Novell. 4. cap. 1.

nte tamen utroque non (3) *permittitur intercesso-*
conveniri , prius quam reus inventus est minus
sive in totum , sive in partem. Absente autem
esens intercessor jure quidem convenitur: Ipso ta-
iderante judex definiet tempus , intra quod dedu-
primo conveniendum , ipso in subsidium reser-
Nam transacto tempore compellitur intercessor sa-
, cessis sibi a creditore actionibus absque distin-
ntractus sive intercessionis.

De novatione.

4. Imp. ANTONINUS A. Rufæ.

ione (4) legitime perfecta debiti in alium trans-
, prioris contractus fidejussores , vel mandatores
esse non ambigitur : si modo in sequenti se non
unt. PP. 15. Kal. Octobr. ANTONINO A. IV. et
CONSS. 214.

De electione.

5. Idem A. Potamoni.

ostro est (5) potestas creditori , relicto reo , eli-
fidejussores , nisi (6) inter contrahentes aliud
placitum doceatur. PP. 6. Non. Maji, MESSALA , et SABINO CONSS. 215.

De eo , qui tabulas mutui ut testis signavit.

6. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio , cum pecuniam mutuam acciperet , se non obligavit , frustra ex eo quod tabulas obligationis , ut testis signavit (7) , conveniris. PP. 11. Kal. Jul. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De eo qui mandavit , ut crederetur sub pignoribus.

7. Idem A. Eroti.

SI creditor conditioni (8) mandato adscriptæ , cum pecuniam mutuam daret , in accipientis hypothecis non paruit : frustra te judicio mandati convenit , quando non aliter te obligasse intelligaris , quam si pignoribus contraheretur obligatio. PP. Kal. Jul. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

Si filius pro patre fidejusserit.

8. Imp. ALEXANDER A. Longo.

FIliusfamilias (9) , qui pro patre (10) , quamvis in venditione fundi fidejussit , tenetur (11). PP. 2. Idus Octobr. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De pignoribus.

9. Idem A. Aristocrati.

ETiamsi de jure obligationis pignorum (12) actum fuerit, fidejussoribus liberatio non contingit. PP. 5. Kalend. Decemb. MAXIM. II. et ÆLIANO CONSS. 224.

De usuris. 1. *De beneficio divisionis.*

10. Idem A. Vitali.

FIdejussor , seu mandator , si (13) in (14) usuras quoque obligatus est , justam causam recusandi eas solvere non habet.

ervacua adjecta non nocent. *l.* 22. §. 1. *ff. quando dies.*
nisi centum aut plures sint fidejussores , competit tamen
is beneficium.
sens debitor seu principalis prius hodie conveniendus
idejussor : abrogatur itaque *l.* 3. *supr. l.* 16. *l.* 19.
3. *Infr. h. t.* Quid si reus principalis , jure vel facto
potest? vid. *l. Marcell.* 25. *ff. h. t.* Vel difficultate
veniri tantum potest. *ut l.* 2. *ff. qui satisdare.* Quid si
palis citra ullas alienationes in fraudem creditorum fa-
bona. 39. *ff. de jure fisci.* palam solvendo non sit ?
erator manifestus , aut tyrannus sit , *ut l. si quis sti-*
Stichum. 112. *in fin. ff. de verb. oblig.* vel exceptione
art. *in d. l. Marcellus.* Quid si beneficio hujus Au-
idejussor renunciavit ? Quid si lis , qua de agitur ex
no , non ex apicibus juris sit decidenda ? Quid si bona
lis apud ipsum fidejussorem sint ? *l. si procuratorem.* 8.
ntes. 7. *ff. mandati.* successionis jure. *l.* 24. *infr. h. t.*
ta novatione , rei principalis obligationem fidejussor in
Bald. *in l. antiquæ.* 23. §. *sed si minus. supr. ad*
an. aut negavit se fidejussisse. *l. si dubitet.* 10. §. 1.
ibi Angel. Bald. Auth. contra qui propriam. supr.
erata. Quid si pro filio pater fidejussit ? vid. *l.* 3. §.
4. *ff. de minorib.* Quid si fidejussor judicio sisti sit ,
. *l.* 2. *ff. qui satisdare ?* Quid si reus principalis na-
tum obligatus est , ut servus et pupillus. *d. l. Mar-*
t absens sit extra territorium elapsa dilatione ejus re-
ejussori data , *ut hic* : aut mora jam admissa mortuus
ecurs. Bald. *l. pen. supr. de condit. insertis.* His casi-
or etiam non discusso principali conveniri poterit. vid.
holozanam *et ibi* Aufrerium *dec.* 191. adde et alios casus , de quibus dixi *Nov.* 4. *c.* 1.

(4) Novata rei principalis obligatione fidejussor liberatur , nisi in novata posteriore se obligaverit. *l.* 60. *ff. h. t. Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 1. *c.* 72.

(5) *l.* 3. *Supr. h. t.* hodie non est. *Auth. præsente. supr. h. t.*

(6) Potest conveniri , ut reus principalis prius conveniatur quam fidejussor.

(7) *Adsignavit* , Cuj. *ad l.* 126. §. 2. *ff. de verb. oblig.* Subscribens ut testis non fidejubet , nec obligatur. dixi ad *l.* 14. *supr. si cert.* adde *d.* §. 2. Idem si quis se non visis , vel non, lectis subscripsit : vel in instrumento subscripsit quædam utilia - quædam sibi damnosa continenti : tunc enim damnosis non censetur subscripsisse , alias subscribens instrumento id adprobare intelligitur. vid. Socin. *reg. subscribens* 385.

(8) Conditioni mandato adscriptæ parendum. *l.* 44. *in fin. ff. h. t.* ideoque mandans , ut alicui credat pignoribus datis non potest ab illo conveniri sine pignoribus credente.

(9) Filiusfamilias pro patre fidejubere potest. *l.* 10. §. 2. *ff. h. t. l.* 1. *in fin. supr. de filiofam. minor. l.* 9. *supr. quod cum eo , qui in alien. l.* 8. *supr. ad SC. Vellejan. l.* 2. §. 3. *ff. qui satisdare.*

(10) Et alio. *l.* 5. *Supr. quod cum eo.*

(11) Nisi non sit heres. *l.* 1. *supr. de filiofam. minore.*

(12) Persecutio pignoris fidejussorem non liberat. *l.* 13. §. 4. *ff. de pignorib.* et e contra. *l.* 8. *supr. de pignorib.*

(13) Fidejussor usurarum nomine non tenetur , nisi usuras expresse promiserit , *ut hic* : aut in omnem causam fidejusserit. *l.* 68. §. 1. *ff. h. t. l.* 54. *ff. locati. l.* 2. §. 12. *ff. de administr. rerum.*

(14) In usuras etiam potest obligari fidejussor.

*

§. 1. Ut autem is, qui cum altero fidejussit, non solus conveniatur, sed dividatur (1) actio inter eos, qui solvendo sunt: ante condemnationem ex ordine postulari solet PP. *

De actionibus cedendis.

11. Iidem A. Salustio.

CUm alter ex fidejussoribus (2) in solidum debito satisfaciat, actio ei adversus eum, qui una fidejussit, non competit. Potuisti sane, cum fisco solveres, desiderare, ut jus pignoris, quod fiscus habuit, in te transferretur (3): et si hoc ita factum est, cessis actionibus uti poteris. Quod et in privatis debitis obsarvandum est. PP. 7. Kal. Novembr. ALEXANDRO A. III. et DIONE CONSS. 230.

De verbis Græcis.

12. Idem A. Theodoto.

BLanditus tibi est, qui non teneri te persuasit, quod cum pro alio intervenires, ὅτι (4) ἂν θέλεις ποιήσω (5) dixisti: cum et his verbis obligationem verborum [posse] contrahi, pridem receptum est. PP. 6. Kalend. Septembr. AGRICOLA, et CLEMENTE CONSS. 231.

De latrone inveniendo.

13. Pars ex epistola GORDIANI A. ad Auxium.

SI Barsatoram (6) latronem Lysanias Decurio inventurum (7) se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad Præfectum prætorio, vel ad Præsidem provinciæ.

Quando succurratur fidejussori solventi, adversus debitorem.

14. Idem A. Salvio.

MAndati (8) actio personalis est, quæ si nomine fidejussoris (9), vel adversus debitorem, seu heredes ejus competit: Præses provinciæ, quæ deberi compererit, reddi jubebit. Pignora etenim, quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt, si facta nominis redemptione solutio celebrata est, vobisque mandatæ (10) sunt actiones. Quod si factum est: ea quoque vobis persequentibus adversus [pignorum] posssessores extraordinariam jurisdictionem idem vir Clarissimus impertietur. PP. 3. Non. Julii, GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De indebiti condictione.

15. Idem A. Claudiano.

SI indebitam (11) pecuniam quasi ex causa fidej[...] obstrictus in cautionem per errorem deduxisti [...] doli mali exceptione uti, quam condicere (12), u[...] gatio tibi accepto feratur, potes. Non est autem du[...] fidejussorem rei promittendi, bonis ad fiscum dev[...] si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit conv[...] et solverit (13), liberari. PP. 5. Kalend. Decembr. [GOR]DIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De electione.

16. Idem A. Maximo.

LIberum fuit (14) antequam lis adversus omnes fidejussores contestaretur, unum eorum eligere (15) creditori, si modo cæteros minus idoneos existimaret. A[t] post (16) litis contestationem, petitionem divisam r[...] grari, juris ratio non patitur. PP. 2. Id. Jun. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De pignoribus.

17. Idem A. Brasidæ.

OMissis (17) quoque pignoribus fidejussorem a creditoribus utiliter conveniri, nisi (18) in id tantum quod ex his refici non poterit (19) acceptus sit: explo[ratum] juris est. PP. 6. Id. Mart. ATTICO, et PRÆT[EXTATO] CONSS. 243.

18. Imp. PHILIPPUS A. Smyrnæ.

SI (ut proponis) fundum ob debitum obligatu[m] non justo (20) pretio vendidisti: residuam quanti[tatem] quam ex pretio ejusdem servare potuisses, refundi [a] fidejussore non jure poscis. PP. 5. Kalend. Augu[st.] [PE]REGRINO, et ÆMILIANO CONSS. 245.

De electione.

19. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Sabino.

SI alienam reo principaliter constituto, oblig[ati]o[nem] suscepisti, vel fidejussorio, sive mandatorio, v[el quo]cunque alio nomine pro debitore intercessisti, n[...] posse creditorem urgeri, eum, qui mutuam acc[epit pe]cuniam [magis] quam te convenire, scire de[bueras:] cum si hoc in initio contractus specialiter non p[...]

(1) Beneficium illud divisionis vocatur, et epistolæ Divi Hadriani. *l.* 26. *l.* 28. *ff.* §. 4. *versic. sed ex epist. Inst. h. t. Novell.* 99. adde *l.* 1. *supr. de dividend. tutel.*

(2) Fidejussor solvens, cessis actionibus agit in confidejussorem.

(3) Id est, ut cedantur actiones. De beneficio cedendarum *l.* 14. *l.* 21. *infr. et l.* 17. *l.* 36. *l.* 39. *D. h. t. l.* 76. *ff. de solut. l.* 2. *supr. de his, qui in prior. credit.*

(4) Oτι ἐγγυῶμαι τόνδε. *Basil.* Cujac. 14. *obs. ult.* alii legunt, τι μή. Cujac. *Inst. eod.* ἐγγυάομαι. Alciatus 1. *parerg.* 3. reponit, λέγω. adde Cujac. 14. *obs. ult.*

(5) Græce potest obligari fidejussor. *l.* 8. *ff. h. t.*

(6) Abarsacoram *Hal.* alii Barsotoram.

(7) Inventa res non dicitur, nisi adprehensa. vid. quæ notavi *ad l.* 3. §. 3. *ff. de adq. vel amitt. possess.*

(8) Mandati actio personalis. 26. *Ecl. c.* περὶ μανδατώρων. vid. *tit.* 1. *ex cap.* 81.

(9) Fidejussori adversus debitorem, ejusve heredem competit mandati actio sine cessione. *l.* 26. §. 3. *ff. mandati.* hypothecaria vero, facta cessione. *Infr. h. t.*

(10) Vid. *l.* 11. *supr. h. t.*

(11) Fidejussor solvens indebitum, agit condictione i[...] *l.* 22. *supr. h. t. l.* 3. *Supr. de condict. indeb.* adde *l.* [...] *de non num. l. ult. supr. de condict. ex lege.*

(12) Condictionem liberationis Græci vocant τῆ ἀδηλ[...] sit incerta. vid. Cujac. 19. *obs.* 25.

(13) *l.* 52. *in fin. ff. h. t.*

(14) Hodie non est. vid. *Nov.* 4. *c.* 1.

(15) *l.* 3. *supr. h. t.*

(16) Contestatione litis tollitur electio, *l.* 53. §. 3. *ff.* [...]

(17) Omissis pignoribus fidejussor potest conveniri, nisi [in] subsidium pignoris sit acceptus.

(18) Id est, in subsidium.

(19) *l.* 41. *l.* 63. *ff. h. t. l.* 56. *ff. mandati.*

(20) Vid. *l.* 2. *l.* 8. *Supr. de rescind.* Si creditor non [...] tio pignus vendidit, residuum justi pretii a fidejussore n[...]

(21) Hodie potest. *Auth. præsente. supr. h. t.*

iberam electionem. S. 2. Kalend. Maji, AA.

20. Iidem AA. et CC. Aureliano.

tia (1) bonorum omnium ademptionem continen-
rei damnati principalis intercessores eligendi credi-
stas non adimitur.

De electione, et de actionibus cedendis.

21. Iidem AA. et CC. Juliano.

ligendi (2) fidejussores creditor habet potestatem,
intercessorem postulantem cedi (3) sibi hypothe-
e pignoris obligata jure, non prius ad solutionem
andata super hac re fuerit persecutio) convenit
S. 11. Kalend. Novembr. AA. Conss.

De quantitate debiti.

22. Iidem AA. et CC. Hermiano.

a (4) hoc, quod accepit ea, pro qua te man-
rio nomine intercessisse commemoras, daturum te
i (5): Præses provinciæ ex hoc, quod ultra
m tuum numeratum est, a te nihil exigi patie-
12. Kalend. Maji, CC. Conss.

De electione.

23. Iidem AA. et CC. Antipatro.

principales, vel mandatores simpliciter acceptos
gere (6) vel pro parte convenire, vel satis non
contra quem egeras primo, post [illum] ad
verti (cum nullus de his electione (7) libere-
et. S. Non. Decemb. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De successoribus.

24. Iidem AA. et CC. Pergamio.

issoris quidem heres (8) exemplo rei principalis
tur. Sed si idem utrisque (9) succedat, inter-
obligatione finita, velut principalis tantum de-
eres conveniri potest. S. 11. Kal. Januar. CC.

De pignoribus.

25. Iidem AA. et CC. Philippo.

Pignoribus datis a reo principali distractis, nec post longi temporis intervallum residuum (10) a fidejussore creditor petere prohibetur. S. 6. Kalend. Januar. CC. Conss.

De eo, qui promisit se traditurum aliquem, vel certam summam, nisi id fecerit.

26. Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Sancimus (11), si quis pro alio spoponderit, *quatenus eum intra certum* (12) *tempus tradat*, vel *certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat*: et tempore statuto jam effluente, non poterit eum repræsentare, non [statim] pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere quidem post temporis lapsum omnimodo pœnalem actionem; non autem statim summam pro qua fidejussor admissus est, profligari. Sed si quidem usque ad sex (13) mensium spatium tempus statutum sit, aliud tamen ei indulgeri [sancimus], intra quod si possit personam exhibere, et eam tradere, pœna sit liberatus. Sin autem amplius, quam sex mensium tempus ab initio constitutum est: tunc quantacunque temporis curricula data sunt, tamen post lapsum eorum semestres tantum habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam, et (14) non pecunias reddere. Sin autem, et secunda (15) adjectio temporis excedat; tunc omnimodo pœnam pecuniariam persolvat. Sed siquidem post statutum ab initio tempus completum maluerit reum pro quo convenitur, defendere: licere ei hoc facere: nisi pacti tenor ad hoc reclamaverit, si forsitan sine (16) defensione facienda pro eo fidejussit. Sed si defensionem subierit (17), eam usque ad finem implere: nulla ei licentia concedenda in medio personam tradere, et pecuniarum dationem effugere. Sin autem et secundum tempus effluxerit, nullo modo ei licentia concedatur, nec ad defensionis venire præsidium: sed omnimodo pœnam conferat, nisi intra primum tempus, quod statutum est, reus principalis ab hac luce [fuerit] subtractus (18): tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum custodiri oportet. Quod si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pœna jam commissa a fidejussore exigatur: omnibus, quæ in fide-

xi ad *l.* 1. *Supr. h. t.*
c hodie correctum. *d. Auth.*
cessione actionum dixi ad *l.* 11. *Supr.*
ciem ita constitue: Hermianus mandavit credi 20. Mæ-
duntaxat numerata sunt Mæviæ? Hermianus ultra id
it Mævia, conveniri non potest, ut hæc constitutio
ad legem 15. *Supr. h. t.* adde *l.* 17. *ff. de pactis.* alia
oponitur a Cujacio 19. *obs.* 35. alia ab interpretibus.
pistola fidejussor et mandator potest constitui. *ut hic*,
nus. *l.* 34. §. *idem. ff. de pign. et hyp.*
odie in dubio fidejussorem ante principalem eligere non
thent. præsente. Supr. h. t.
ui ab uno reorum debitum petit, non dividit obligatio-
petitio non est divisio. vid. *l.* 2. §. 3. *ff. de verb. oblig.*
id. *l.* 4. *in fin. l.* 5. *ff. h. t.* An et in delictis, vid.
r. h. t. vid. Roland. a Vall. 1. *consil.* 57. *c.* 4.
eres fidejussoris reo principali succedens convenitur ut
is, non ut fidejussor.
ctio de residuo datur etiam in fidejussorem. *l.* 56. *ff.*

idejussor hominis sistendi sub pœna, intra semestre tem-
namus hoc spatium temporis conventum) si intra id spa-
minem non exhibuerit, tantundem insuper ipsi temporis
conceditur. Sin longius ab initio tempus constitutum fuerit, sex tantum mensium spatium habet, ut eum sistat quem promisit. *ut hic. Synops. Basil.* 7. *tit.* 16. *c.* 87. 3. Harm. 6. §. 25.

(12) Puta sex, septem, vel octo menses. adde *l.* 27. 28. *infr. h. t.*

(13) Si quis fidejusserit reum judicio sisti intra certum tempus hodie pœna statim non exigitur, sed dantur fidejussori sex menses intra quos sistendo, reus evitet pœnam ipso jure commissam ex priore lapsu; vel brevius: Fidejussor intra sex menses, moram rei exhibendi vel sistendi evitat. adde quæ scripsi ad *l.* 4. *ff. de custod.* Id spatium usus non adprobavit. Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 46. coguntur enim fidejussores reum exhibere toties quoties (ut illi loquuntur). De hoc remedio fidejussorum, vid. Cujac. 19. *obs.* 34.

(14) Primo lapsu reus judicio sistendi personam rei sistere debet, non pœnam numerare.

(15) Secundo lapsu reus judicio sistendi pœnam solvit.

(16) Reus alterius sistendi quis esse potest, etiamsi eum defendere non cogatur.

(17) Ultro scil.

(18) Id est, mortuus. Reo intra primum lapsum moriente, fidejussor non tenetur, *ut hic.* intra secundum, tenetur. *vers. quod si secundo. infr. h. t.* adde *l.* 4. *l.* 5. *ff. qui satisdar.*

jussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, et in heredes (1) pro utilitate eorum obtinentibus. Dat. 6. Kalend. April. *Constantinop.* LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De eo, qui sine scriptis promisit aliquem exhibere, *vel* judicio sistere.

27. Idem A. Joanni P. P.

SI fidejussor nullam quidem cautionem (2) faciat, ostendens (3) se fidejussorem extitisse, præsentibus (4) autem tabulariis hoc confessus est, *Quod in fide sua eum suscepit:* dubitabatur a Palæstina (5) advocatione, Utrumne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fidejussione facta secundum (6) generalia edicta sublimissimæ Prætorianæ sedis: an, utpote scriptura interveniente, teneatur. Et divisio alia introducebatur, si idem juris esse debeat tam in publicis (7) causis, quam in privatis. ✝ Sancimus itaque, nisi confessio literis exposita fuerit a fidejussoribus (8) ex repræsentatione personarum, licet attestatio (9) super hoc processerit, attamen (10) [adhuc] sine scriptis esse fidejussionem, videlicet in (11) causis privatis existimari: et duobus (12) mensibus effluentibus ab hujusmodi nexu fidejussores liberari: nisi in tempus certum data est fidejussio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantum etiam attestatio fuerit expressa. Sin autem in publica causa [necessitas interveniat], tunc omnimodo attestationem pro scriptura haberi. Multis enim privilegiis propter publicas necessitates publico juri præstitis, non abs re est, et nos hujusmodi prærogativam ei condonare. Dat. 12. Kalend. Mart. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

De electione.

28. Idem A. Joanni P. P.

GEneraliter sancimus, quemadmodum in man[illegible] bus (13) statutum est, ut contestatione contra [illegible] ex his facta, alter non liberetur: ita (14) et (15) [illegible] dejussoribus observari. ✝ Invenimus etenim et in fi[illegible] sorum cautionibus plerumque ex pacto hujusmodi [illegible] esse prospectum: et ideo generali lege sancimus, [illegible] modo electione (16) unius ex fidejussoribus, vel [illegible] rei alterum liberari: vel ipsum reum, fidejussor[illegible] vel uno ex his electo, liberationem mereri, nisi s[illegible] creditori: sed manere jus integrum, donec in solid[illegible] pecuniæ persolvantur, vel alio modo satis ei fiat. ✝ Eam[illegible] que in duobus (17) reis promittendi constituimu[illegible] unius rei electione præjudicium creditori adversus [illegible] fieri non concedentes: sed remanere et ipsi creditori [illegible] nes integras, et personales, et hypothecarias, do[illegible] omnia ei satisfiat. Si enim pactis (18) conventis ho[illegible] conceditur, et in usu quotidiano (19) semper hoc [illegible] aspicimus, quare non ipsa legis auctoritate hoc permu[illegible] tur, ut nec simplicitas suscipientium contractus ex [illegible] cunque causa possit jus creditoris mutilare? Dat. 15. Kal. Novembr. *Constantinopoli*, post consulatum LAMPA[illegible] ORESTIS VV. CC. 531.

Lex 29 (20).

SI quis fidejusserit in (21) usuras, non in biennio [illegible] tum, sed in tantum temporis in quantum cavi[illegible] netur. Quanto igitur voluerit tempore fidejussor in [illegible] se obliget, modo nec supra duplum (22) teneatur.

(1) Jus purgandæ moræ fidejussori competens, ad ejus heredes transmittitur.

(2) Subaudi scriptam. *vers. sancimus. ibi: litteris exposita. infr. h. t.*

(3) Legendum videtur, *ostendentem*: ut cohæreat antecedenti suo, cautionem.

(4) Confessio vel contestatio non scripta, coram tabulariis facta, utrum vim habeat scripturæ cautionis.

(5) Palæstina advocatio, quæ et Cæsariensis, a Cæsarea Palæstinæ advocatione. dixi ad *l.* 30. *supr. de pact. et l.* 12. *supr. de legitimis heredibus, ubi dixi plenius.*

(6) Vid. *l.* 2. *supr. de off. præf. præt.*

(7) Fidejussor judicio sisti sine scripto accipitur in privatis causis, etiamsi apud tabularium fidejubeat, ὡς ἐν κατάθέσει, velut cum attestatione 3. *Harm.* 6. §. 29. In publicis causis hæc depositio pro scriptura est. adde *l.* 17. *ff. de in jus voc.*

(8) Fidejussores ex *repræsentatione personarum* barbare hic dicuntur, qui fidejusserunt aliquem judicio sisti.

(9) Attestatio quæ hic dicitur, nihil aliud est quam cautio non scripta confessio coram tabulariis facta.

(10) Fidejussio, confessio vel attestatio facta in privata causa, etiam coram tabulario, sine scriptis est fidejussio: non meretur denique nomen cautionis scriptæ, licet coram notario, instrumentorum et scripturarum opifice facta sit. In publica vero causa facta hunc in modum fidejussio vel confessio apud notarium pro scriptura est: propter publicarum necessitatum privilegia, *ut hic.* Diversitatis autem hæc ratio est, quod fidejussio sine scriptis indefinita duorum mensium spatio præscribitur: post bimestre tempus exspirat, desinit esse fidejussio: fidejussio scripta, eademque indefinita. (Indefinitam dicimus fidejussionem, cui nullum certum tempus adjectum est) etiam ultra duorum mensium spatium excurrit atque protenditur. Dubitandi ratio priore casu fuit, quod fidejussio facta apud tabularium dicatur: tabularii auten[illegible] sit acta gesta apud se in instrumentum, commentarium et [illegible] ram referre: ut nisi retulerit, errasse videatur, suoque [illegible] contrahentibus non obesse. *arg. l.* 7. *supr. de testam.*

(11) Dixi *supr. h. t. vers. et divisio.*

(12) Fidejussor judicio sistendi sine scripto acceptus d[illegible] menses non tenetur. Qui vero scripto se obligavit, in [illegible] convenitur, id est, ad finem usque triennii: tanquam sit [illegible] vinculum fidejussionis scriptæ, quam non scriptæ. Præsum[illegible] auctores hujus beneficii, eum qui ex scripto fidem suam [illegible] re noluit, se in longum tempus obligare noluisse: quod et [illegible] rus Græcus adnotat *ad l.* 8. *infr. de don.* et alii ad lege[illegible] *ff. de fideicomm. libert. l.* 3. *in fin. ff. de adimendis legat.* [illegible] *ff. de his quæ ut indign.* et Scholiastes apud Harmenopul[illegible] *tit.* 6. §. 30. v. Cuj. *d. loco et c.* 13. *de præscr. n.* [illegible] 13 [illegible] *Nov.* 112. *c.* 2.

(13) *l.* 23. *supr. h. t. l.* 71. *ff. h. t.* Paul. 2. *sent.* 17 [illegible]

(14) Fidejussoris, mandatoris et correi similitudo hæc [illegible] ne unius eorum electione seu conventione alter liberatus intel[illegible]

(15) Olim electo reo principali, fidejussor, ejusque her[illegible] rabatur: mandator non liberabatur, *d.* §. *ult.* hodie subl[illegible] superior differentia.

(16) Unius fidejussoris vel rei electione alter liberatur. [illegible] jus electionis sublatum est. *Nov.* 4. *cap.* 1.

(17) De duobus reis promittendi.

(18) Quod pactis fit, quodque usu consuetum, in per[illegible] legislationem converti potest: argumentum itaque a pacto a[illegible] observa.

(19) Usitata sequi atque amplecti debemus.

(20) Hæc constitutio restituta est a Cujacio 19. *obs.* 35.

(21) Usurarum fidejussor potest accipi. *l.* 10. *supr. h. t.*

(22) Vid. *l.* 10. *supr. de usur.*

T I T. XLII.

(1) NOVATIONIBUS (2), ET DELEGATIONIBUS.

debitoris non potest fieri, nisi eo consentiente: venditio vero nominis sic. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

atio debiti, nisi (3) consentiente, et stipulan-4) promittente debitore (5) jure perfici non pot-inis (6) autem venditio, et ignorante, vel invi-adversus quem actiones mandantur, contrahi P. 5. Id. Febr. MAXIM. II. et ÆLIANO CONSS. 224.

delegatione, animo novandi facta, tollitur prior obligatio. Salic.

2. Imp. GORDIANUS A. Firmino.

ntractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigi-(8), si delegatione personæ rite (9) facta, itionis vetustior contractus evanuit (10). PP. l. PIO, et PONTIANO CONSS. 239.

ssio actionum non liberat debitorem. Salic.

3. Idem A. Mutiano.

gatio non est interposita debitoris tui, ac pro-a actiones apud (11) te remanserunt, quamvis tuo adversus eum solutionis causa mandaveris tamen antequam lis (12) contestetur, vel (13) 4) ex debito accipiat, vel (15) debitori tuo de-it (16), exigere a debitore tuo debitam quanti-vetaris, et eo modo tui creditoris exactionem m inhibere. Quod si delegatione facta jure novationis tu liberatus (17) es, frustra vereris ne eo, quod quasi a cliente (18) suo non faciat exactionem (19), ad te periculum (20) redundet: cum per (21) verborum obligationem voluntate novationis interposita, a debito liberatus sis. PP. 5. Id. Jun. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

Procurator simpliciter factus ad exigendum, habet potestatem recipiendi, non novandi, vel aliter liberandi. Salic.

4. Idem A. Stratonico.

NOn abstulit tibi procurator tuus actionem, si cum ei mandasses exactionem (22) pecuniæ, quam hi tibi debebant contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberavit: cum neque contra (23) voluntatem tuam novationem facere, neque in eo, quod non solvebatur, eos liberare potuerit. PP. Id. Nov. GORD. A. et AVIOLA CONSS. 240.

Non debet quis mihi fidem rumpere, licet sibi rumpatur ab alio. Bald.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Septimiæ.

SI (24) pater tuus, cui te successisse proponis, creditori pro Alexandro suscepto nomine (25) certam pecuniam stipulanti spopondit, licet per improbitatem Alexander ei satis non fecit, tamen summæ promissæ nimis improbe solutio negatur. S. 2. Id. April. *Sirmii*, CC. CONSS.

Etiam creditori debitor invitus non delegatur. Bald.

6. Iidem AA. et CC. Dertiparo.

NEc (26) creditoris creditori quisquam invitus (27) delegari potest. S. 12. Kal. Nov. *Dorostoli*, CC. CONSS.

ad *L.* 46. *D.* 2. §. 3. *Inst. quibus mod. toll. obl.*
tio ἀνακαινονισμός (unde καινοποιεῖσθαι novari) dele-μετάθεσις, hoc est, translatio. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. *tit.* 1. *cap.* 72. καινότης; *in l. ult. infr. h. t.*
tor invito creditore, alium vice sua debitorem consti-potest. vid. *l.* 6. *infr. h. t. l.* 8. *in fin. supr. de*

itori sc. fit enim delegatio per stipulationem, *l.* 11. litis contestationem. *ib.*
delegat scilicet.
n vendi potest. *l.* 3. *supr. de hered. vel act.*
debitore nomen alteri possum cedere, *ut hic.* Debi-um delegare non possum. *supr. h. t.*
ranslatio debiti fiat, in universum obligatio prior peri-hic. *Syn. Bas. tit.* 6. *ex lib.* 26. c. 33. *et* 3. Harm.

stipulationem: ut et litis contestationem. *l.* 11. *in fin.*

itorem rite delegatum convenire possumus, *ut hic.* d. *l.* 18. *ff. de fidejuss.* §. 3. *Inst. quib. mod. toll. oblig.* ns nomen debito non liberatur, *ut hic*, qui delegat *ers. quod si delegatione. infr.* Cur ita? mandari actio re debitoris potest: delegatio vero fit, eo præsente; nte creditori, cui fit delegatio. adde Socin. *reg.* 80. Zanger. *de Except. part.* 3. c. 6. *num.* 38. et Joan. cis. *Frisicar. lib.* 3. *tit.* 7. *defin.* 2. Ans.
nus casus quo nomen cedenti solvi non potest. adde 79.
enim per litis contestationem delegatio. *l.* 11. *in fin. ff. h. t.*

(14) Secundus casus.
(15) Tertius casus.
(16) Nomen creditori solvi potest, tribus casibus exceptis. *supr. h. t.*
(17) *l. ultim. ff. de lege commiss.*
(18) Delegatione debitor liberatur.
(19) Cliens hic delegatum significat, quibusdam videtur significare susceptum in fidem, ut et alibi *in l.* 3. *ff. de usu et habit. l.* 5. §. 1. *ff. de his qui effud. vel dejec. l.* 3. §. 6. *ff. de pœnis. l.* 89. *ff. de furtis. l.* 7. §. 1. *ff. de captiv.* vide Petrum Pithœum *tit.* 9. *Notar. Mosaic.*
(20) Periculum delegati creditor sustinet, at non delegans. *l.* 96. §. 2. *ff. de solutionibus.*
(21) Novatio fit per verborum obligationem, voluntate novationis interposita.
(22) Procurator ad exigendum datus, accepto ferre et novare non potest, *ut hic*, *et l.* 21. *ff. h. t. l.* 13. §. 10. *ff. de acceptilat.*
(23) Procurator sine mandato novare non potest, *ut hic.* cum mandato potest. *d. l.* 13. accepto ferre non potest, nisi antea mandatum habuerit novandi. Ideoque directo per procuratorem non fit acceptilatio, sed per obliquum. et ita intellige quod scripsi ad *d. l.* 13.
(24) Qui ex stipulatu pro alio spopondit, satisfacere debet, quamvis ipse nihil accepit. *Syn. ibi c.* 36. et 3. Harm. 6. §. 3.
(25) Susceptor alienæ obligationis solvere tenetur, etiamsi reus principalis ei non satisfaciat. *l.* 12. *ff. h. t.*
(26) Invitus nemo creditori creditoris sui delegari potest. *Syn. ibid.*
(27) *l.* 1. *supr. h. t.*

Personalis actio non sequitur debitorem debitoris. Bald.

7. Iidem AA. et CC. Zoilo.

SI (1) solvere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit : vel debitum constituit, suo nomine conveniri potest : alioqui adversus eum experiri pro chirographario (2) debitore tuo frustra conaris. S. 7. Kal. Januar. CC. Conss.

Obligatio non novatur per obligationem, etiamsi nova persona interveniat, vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur.

8. Imp. Justinianus A. ad Senatum.

NOvationum nocentia corrigentes volumina (3), et veteris juris ambiguitates resecantes, sancimus : Si quis vel (4) aliam personam adhibuerit, vel mutaverit (5) vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam, vel minuendam esse crediderit, vel conditionem, seu tempus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem (6) acceperit, vel aliquid fecerit, ex quo veteris juris conditores introducebant novationes : nihil penitus prioris cautelæ innovari : sed anteriora stare, et posteriora [incrementum] illis accedere : nisi (7) ipsi specialiter [re]miserint quidem priorem obligationem, et hoc [exp]rint, *Quod* (9) *secundam magis pro anterior[e] elegerint* : Et generaliter definimus (11), volunt[ate] solum esse, non lege novandum (13) : et si non exprimatur, ut sine novatione (quod solito v[ocabulo] ἄνευ καινότητος (14), Græci dicunt) causa p[rocedat] hoc enim naturalibus inesse rebus volumus, et n[on ver]bis extrinsecus supervenire. Dat. 11. Kalend. [...] Constantinopoli, Lampadio, et Oreste, V[V. CC.] Conss. 530.

TIT. XLIII.

DE SOLUTIONIBUS (15), ET LIBERATION[IBUS]

In quam causam solutum imputetur.

1. Imp. Antoninus A. Aristeneto.

IN (16) potestate ejus est, qui ex pluribus cont[ractibus] pecuniam debet, tempore solutionis exprime[re], in *quam causam reddat.* Quod si (17) debitor id non [fecit], convertitur electio ad eum, qui accepit (18), si [ne] voluntatem suam expressit (19), prius in usuras [...]

(1) Ab eo qui delegatus est solvere alterius debitum, si mihi dare spoponderit, aut debitum constituerit, recte petetur. *Synops. Basil.* 29. *tit.* 3. *ex tit.* 4. *cap.* 37. vel ita : Qui alterius debitum in se recepit, si spoponderit et debitum constituerit, recte suo nomine convenitur. 3. Harm. 6. §. 2.

(2) Chirographarius creditor debitorem debitoris convenire non potest. vid. Cujac. 8. *obs.* 19.

(3) Volumina novationum hic idem quod difficultates, ambiguitates.

(4) Novatio non fit persona alia adhibita, mutata, pignore accepto, quantitate aucta, minuta : conditione vel tempore adjectis : cautione minore accepta et similibus. Quid igitur? fit tantum novatio, si hoc nominatim expressum fuerit, *ut hic.*

(5) Ἐναλλάξῃ *Basil. l.* 7. *Eclog.* 6. *ex l.* 26. *tit.* 1. *cap.* 38. mutuaverit. *Hal.* et male, significatur hic novatio quæ fit interventu novi debitoris.

(6) *Juniorem*, ita legitur in quibusdam manuscriptis, quam lectionem probat Cujac. 19. *obs.* 36. confirmatque ex lege 57. *ff. de adm. et peric. tut.* quæ docet novationem fieri (etiamsi prius amissum sit chirographum) facto chirographo, licet nec persona, nec causa obligationis mutata sit.

(7) Εἰ μὴ ἰδικῶς τοῦτο ῥηθῇ, nisi specialiter expressum fuerit. *Syn. ib. c.* 38. ῥητῶς συμφωνήσει τὶς, cum disertis verbis ita convenit. 3. Harm. 5. §. 89.

(8) Novatio debiti nulla fit, nisi specialiter expressum fuerit, *a priori debito recedi* : neque sufficit aliam personam adhibitam, mutatamve : non sufficit denique pignus acceptum esse, debitum auctum : conditionem minutam, tempus adjectum. *Syn. et Harm. d. loco.* adde *l.* 22. *ff. de leg.* 3.

(9) Hanc formulam referunt Græci, ὅτι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἀναχωροῦμεν χρέους, id est, quod a priori debito recedamus. *Synops. ibid.* ἀφίημι τὸν πρώτερον τῆς ἐνοχῆς καὶ λαμβάνω σε, id est, priorem debitorem obligatione libero, et te accipio. *Harm. ibid.*

(10) Id est, pro anteriori obligatione.

(11) Quid definit Justinianus? sane hac constitutione definit, Novationem non præsumi, sed probari factam oportere : non intelligi factam nisi specialiter dictum sit, *ut a priori debito recederetur.* Quod cum ita sit : cur hic addidit, voluntate solum esse, non lege novandum? Nam si voluntate solum novatur, non lege, verbis generalibus fiet novatio, nec specialis mentio novationis exigitur. Deinde quid hæc sibi volunt? *novandum, etsi non verbis exprimatur, ut sine novatione causa procedat.* Postremo, cum hic statuat Justinianus, non alias novationem esse, quam si specialiter adjiciatur, discedi a priore obligatione, cur in fine hæc verba adjicit? *hoc naturalibus inesse rebus et non verbis extrinsecus supervenire.* hæc enim satis innuunt, quibuscunque verbis inesse vim novandi : specialem formulam non requiri : ta[cite] novationis quibuscunque verbis inesse : subintelligi deniq[ue nova]tiones natura ipsa, sine ulla verborum solennitate. P[...] apertiores Græci (apud *autor. Syn. d. c.* 38.) cum adi[...] Ideo novationis specialem et expressam mentionem fieri c[...] quod verba, uti reapse sunt, non interpretationem sp[...] quasi dicerent, Novationem factam tacito quodam intell[...] pretationis, non intelligi oportere, sed tum demum cu[...] et expressa formula adjectum fuerit : novationem factam [...] ita constitutis verisimile fit mihi, locum hujus constitut[ionis cor]ruptum esse : nisi dicamus Justinianum aut Tribonianum [...]psisse, *Et generaliter definimus lege solum esse, non [...] novandum : et si hoc verbis exprimatur, ut cum novati[...] solito vocabulo* κατὰ καινότητος *Græci dicunt) causa [...] hoc enim naturaliter inesse rebus non volumus, sed verb[is extrin]secus supervenire.* Sic sentio, aut ita scripsisse Tribonia[num aut] ita loqui voluisse. Quid est enim lege *novari*, nisi expre[...] *voluntate novare*, nisi verbis generalibus? *lege novat*, [...] conceptaque formula legem novationi dicit : *voluntat[e ...]* quem non tam verbis quam voluntate qualiquali et tacit[...] apparet. Qui lege ita novat, verbis exprimit, ut μετὰ [...] id est, ut cum novatione caute procedat. Igitur hac con[stitutione] Justinianea, vis novandi naturaliter rebus non inest, [...] non subintelligitur ex rebus ipsis aut ipso actu, sed ex[...] trinsecus supervenit, hoc est, ex concepta et speciali [...] formula. Cum hæc Triboniani sententia sit (quam [...] quuntur interpretes) mirum non ita hic legi. Mirum [...] hac constitutione ab interpretibus colligi, sufficere, ut [...] constet novationem factam esse. Cagnol. *ad l. expressa [...] de reg.* cum alioquin ex *l.* 3. *in fin. supr. h. t.* constet [...]nem fieri per verborum obligationem ; voluntate nova [...] terposita.

(12) In novatione facienda sufficit stricto jure qualibet [...] sed hac regula neglecta Tribonianus specialem exigit. [...] *Nov.* 99. vid. Cujac. 14. *obs.* 7. Nam tametsi Tribon[ianus] constituat, quamlibet voluntatem in novando sufficere, [...] tamen novandi voluntatem exigit.

(13) An idem in delegatione? vid. Jason. *ad l. singu[...] si certum.*

(14) Ἀνεκτεύτως : *Hal.* ἀνκβκτεύτως. Cujac. *Inst. q[...] toll. obl. in fin. et* 19. *obs.* 36. *in fin.* ἀνεκτεύτως. Co[...]

(15) Dixi ad *L.* 46. *D.* 3. *et* 7. *Ecl.* 6. *et lib.* 26. [...]

(16) *Ecl. d. loco, cap.* 1. *l.* 101. *in fin. ff. h. t.*

(17) *l.* 1. *ff. h. t. et l.* 21. *supr. de usuris.*

(18) Id est, in creditorem.

(19) Vid. *l.* 5. §. *pen. ff. h. t.*

, deinde in sortem accepto feretur. PP. 2. Non. r. Duobus et Aspris Conss. 213.

fiscus tam debitori, quam creditori successerit.

2. Imp. Alexander A. Bassæ.

ari fidejussores, quoties fiscus, tam debitori, im creditori (licet diversis stationibus (1)) succe- certum est. Quod et in tua persona Procuratores odient. PP. Kal. Jul. Lupo et Maximo Conss. 233.

Si servo solvatur.

3. Imp. Gordianus A. Apollonio.

n servus liberam peculii administrationem habe- mutuam ab eo accepisti pecuniam, eique an- demptum peculium, vel prius quam ademptum res, eam exsolvisti, ea solutione liberatus es. Kalend. Octobr. Pio, et Pontiano Conss. 239.

servo solvatur. De instrumento non reddito.

4. Idem A. Rufinæ.

interest, utrum creditori mutuam pecuniam sol- is, an ex ejus voluntate (3) servo (4) numera- ec enim ex eo quod creditor concessit in fatum, am instrumenta (5) redderet, evacuatæ obligatio- reparari queunt. PP. 2. Id. Octob. Pio, et o Conss. 239.

De eo, qui quantitatem ab alio debitam creditori offert, aut solvit.

5. Idem A. Celso.

tibi adversus (6) creditorem alienum actio su- st, eo quod ei debitam quantitatem offerens, jus nis in te transferri desideras: cum ab eo te no- parasse non suggeras: licet (7) solutione ab alio facta nomine debitoris; evanescere soleat obligatio. PP. 15. Kal. Nov. Pio, et Pontiano Conss. 239.

De errore apochæ.

6. Idem A. Alexandro.

SI inter patrem tuum, eosque quos debitores esse dicebas, non de (8) dubia lite transactio facta est, sed parte tantummodo recuperata, *universum* (9) *se recepisse* cavit, nec de superfluo eos, quos verbis obligavit, per acceptilationem liberavit, nec donationis (10) causa id factum est; exuberantis debiti integra ei repetitio competit. PP. Id. Febr. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De usuris.

7. Imp. Philippus A. et Philippus C. Antiocho.

EJus quantitatis, cujus petitionem ratio compensationis (11) excludit, usuras (12) non posse reposci manifestum est. PP. 5. Kal. August. Peregrino, et Æmiliano Conss. 245.

8. Idem A. et C. Rufino.

USuras, quæ quotannis in (13) urbe numerandæ sunt, promittere (14) alio loco pependi (15), nisi (16) ex justa causa (17) exempli ratio minime sinit. PP. 5. Id. Maji, Philippo A. et Titiano Conss. 246.

De oblatione, et consignatione pecuniæ debitæ.

9. Impp. Diocletianus, et Maximianus AA. Cassio.

OBsignatione (18) totius (19) debitæ pecuniæ solenniter (20) facta, liberationem (21) contingere manifestum est. Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, si eo loco (22) quo debetur, solutio (23) fuerit celebrata. PP. 5. Id. Maji, Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

ionibus, *Hal.* et male: Statio quid esset, dixi *l.* 10. mpens. hoc interim innuit: Fisco succedente debitori diversarum stationum, seu ex diversis stationibus, ejussorem, *his adde quæ ad Accurs. scripsi.*

o ante ademptum peculium, ex contractu peculiari : post ademptum etiam, sed ab ignorante, *ut hic*, *et* t. addc *l.* 21. *ff. de jurejur. l.* 11. *ff. depositi.*

jussu. *l.* 49. *ff. h. t. l.* 22. §. 12. *ff. solut.*

peculiare etiam debitum volente creditore ejusdem servo

ione tutus quis esse potest, etiamsi debiti instrumentum t. vid. *l.* 5. *supr. depositi.*

o cogitur invitus extraneo debitum cedere. Extraneum m a debitore.

dubitandi. Invitus debitor liberatur. *l.* 17. *Infr. h. t.* *t. l.* 39. *ff. de negot. Inst. quib. mod. toll. obl. in* creditori invito solvi potest.

actio fit de lite dubia. *l.* 1. *ff. de transact.* adde *h. t.*

ssio totius recepti per errorem facta, ad id, quod re- est, seu ad id quod non probatur redditum, non *l.* 13. *Infr. h. t. l.* 7. *supr. de except. l.* 24. *l.* 31. *ns. l.* 67. §. 3. *ff. de cond. ind.*

adjectio *donationis hyperoches aut superflui*, ab his ui non ita bona fide cum aliquo contrahunt, omitti Donatio hyperoches, Gallis est *donation de plus value.* §. 3.

legem interpretari potes ex *l.* 4. *Supr. de compens.* *d. l.* 4. *in fin.* Goth. vid. Zanger. *de except. part.* 3. 130. Ans.

utilitas debitori arbitraria actione potest eripi. *l.* 1. IV.

2. 8. *et* 10. *ff. de eo quod certo loco.* §. 33. *vers. loco. Inst. de act.*

(14) *Permittere*, quidam ita legunt apud Accursium.

(15) *Deferri*, quidam ita legunt.

(16) Alias pura actione loci utilitatem nemo creditori auferre potest. §. 33. *vers. si quis tamen. Inst. de act. l.* 8. *ff. de eo quod certo loco.*

(17) De qua vid. *d.* §. 33. *vers. propter quam causam. vers. quæ utilitas.*

(18) *l.* 39. *ff. h. t. l.* 19. *supr. de usur. l.* 56. §. 1. *ff. mandati.*

(19) Nisi forte id quod non offertur, liquidum non sit, sed incertum. *arg. l.* 21. *ff. de reb. credit.*

(20) Obsignatio debiti solenniter fieri intelligitur, quæ jure fit. Non est nuda, *l.* 11. *supr. de usur.* quæ fit opportuno tempore et loco. *Infr. hic. si eo loco. d. l.* 39. quæ pure, quæ citra conditionem, quæ totius debiti. *Supr. hic. ibi, totius debitæ pecuniæ.* Quid si incerta debiti sit summa? fidejussores dari volunt qui de eo quod obscurius est, spondeant, Alex. *cons.* 24. *n.* 9. *argu. l.* 5. *l.* 34. *in fin. ff. de statulib.* Quid, verbalis oblatio sufficitne? interpretes dissentiunt *in l. qui Romæ.* 122. *ff. de verb. oblig.* ubi vid. Cuj. 8. *ad Afric. ad l.* 39. *ff. de solutionib.* Nonnulli ajunt, alii negant, adeo ut realis in folle non sufficiat, *l.* 82. *ff. de cond. et demonst.* Potest tamen pecunia ex sacculo exhiberi testibus præsentibus, postea obsignari. *l. ult. ff. de l. commiss.* ac deponi in publicum. *l.* 19. *Supr. de usur. l.* 10. *supr. de pign. act.* vid. Ferrariens. *in forma libelli compromiss.* 28. *in verbo, legitime obtulerit.* 17.

(21) Adeo ut postea pecunia creditori pereat. *l.* 39. *ff. h. t.*

(22) *l.* 32. *ff. de usur.*

(23) Hæc vox meo judicio superest. Hic enim agitur de effectu oblationis, non solutionis, aut legendum *oblatio*, vel ita legendum est: *si eo loco quo debetur solutio fieri fuerit celebrata.*

De datis in solutum.

10. Iidem AA. et CC. Ambrosio.

SUccessores ejus, qui major vigintiquinque annis in solutum (1) pro debito jure mancipia (2) dedit, hæc revocare non posse constat. S. 5. Id. April. *Bizantii*, AA. Conss.

Si marito solvatur, quod uxori debetur.

11. Iidem AA. et CC. Capitolinæ.

CUm (3) maritum (4) tuum a debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis constitutæ, velut ex causa tibi debiti aliquas accepisse quantitates, nec tamen te consensum accommodasse significes, nullum tibi præjudicium potuit fieri, nisi factam solutionem post majorem (5) ætatem ratam (6) feceris. S. 5. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

Si extraneo solvatur.

12. Iidem AA. et CC. Eutychio.

INvito vel ignorante creditore qui solvit alii (7), se non liberat obligatione. Quod si hoc, vel mandante (8), vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem consequitur, quam si eidem creditori solvisset. S. 3. Id. Maji, AA. et CC. Conss.

De simulata liberatione.

13. Iidem AA. et CC. Philotimo.

SI obligatum hominem ex cuasa mandati, non per stipulationem facta novatione (9) post acceptilationem liberasti, sed (10) tantum receptam ex (11) eadem causa debitam quantitatem falso (12) scripsisti: figmento veritatis extingui non potuit obligatio. S. 6. Kal. Jun. AA. Conss.

Collatio apochæ, et redditi chirographi.

14. Iidem AA. et CC. Cohorthæ.

PEcuniæ (13) solutæ professio (14) collata instrum… majorem rei gestæ probationem continet, qua… si chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuisset … tum (16). S. 5. Id. Jul. AA. Conss.

De chirographo reddito contra voluntatem credito…

15. Iidem. AA. et CC. Quartino.

QUod debitori tuo chirographum (17) redditum … contra (19) voluntatem tuam adseveras (20) … de jure tuo diminutum est. Quibuscumque ita… argumentis jure proditis hanc obligationem tibi prob… eum pro hujusmodi facto liberationem minime con… Judex ad solutionem debiti jure compellet. S. 5 K… Sept. AA. Conss.

Quid solvendum sit.

16. Iidem AA. et CC. Charidemo.

EUm, a quo mutuam sumsisti pecuniam, in s… nolentem suscipere nomen (21) debitoris tui c… juris ratio non permittit.

In Authent. de fidejussor. et mandator. §. quod a… col. 1. tit. 4. Novell. 4. cap. 3.

HOc, nisi debitor in pecunia vel alia re mobili … nequeat: tunc enim res immobilis quam debit… bet meliorem, solvi potest, facta per Judicem sub… causæ æstimatione, ut rem prædictam, et debitor… re, et creditori liceat petere, præstanda creditori … de evictione quæ debitori possibilis sit: quod est i… actione. At si creditor paratus sit emptorem rei pr… oportet debitorem cautela Judicis arbitrio creditor… ta, rem tunc distrahere, ut satisfiat creditori.

(1) Solutio legittime facta defuncto, revocari non potest. adde *l.* 3. *Supr. de reb. alienis non alienand.*

(2) Mancipia in solutum dari possunt. vid. *l.* 27. *Infr. h. t.* adde *l.* 13. *Supr. de pign. et hyp.*

(3) 3. Harm. 5. §. 78.

(4) Uxori quod debetur, marito solvi non potest citra consensum uxoris etiam minoris 25. annis. *l.* 39. *ff. de negot.* adde *l.* 8. *in fin. ff. de novation.*

(5) Ea ætas τέλεια Græcis, Harmenopulo et autori Synopseos, de quo mox dicemus.

(6) Ratihabitione major inutilem solutionem confirmat, *ut hic.* Ratum habere hic quid est? aut quo sensu ratum habere ipsa mulier dicitur? Scholiastes Græcus Synopseos Basil. 7. *tit.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 3. *c.* 112. ratum haberi scribit, quoties ipsa mulier accepit συγχρησαμένη καὶ καταναλώσασα ὡς κύρια καὶ μὴ ὑποκειμένη τῷ ἀνδρὶ etc. id est, quoties ipsa mulier non tantum accepit, sed acceptum una cum marito consumpsit, ut domina, non ut marito subjecta, ut alias consensisse non intelligatur. Nam viro petenti non contradicere, creditorem non inquirere, pro consensu non habetur, quum in viri petentis potestate sit.

(7) Puta procuratori. *l.* 34. §. 4. *ff. h. t.*

(8) Jussu aut ratihabitione creditoris alii solvi potest. *l.* 19. *l.* 49. *ff. h. t.*

(9) *Novatione, post acceptilationem liberasti.* Hal. qua lectione nihil facilius.

(10) Differentia hæc est apochæ et acceptilationis, de qua vid. *l.* 19. §. 1. *ff. de accept.*

(11) *l.* 6. *Supr. h. t. l.* 23. *Infr. h. t. l.* 6. *Supr.* … *pens.* vid. *l. ult.* §. 3. *ff. de cond. indeb.*

(12) Confessio recepti per errorem facta, veritatem … guit. Erronea liberatio, liberatio non est.

(13) Apocha practicis dicitur *quitantia.*

(14) Professio recepti probat veram numerationem. … *l.* … *infr. de apoch.* Rolan. a Val. 1. *cons.* 17. *n.* 8. Profess… dum fit tribus testibus præsentibus. *l. ult. Supr. si cert.*

(15) An hoc innuit, chirographi minorem esse fidem … strumenti? An potius si de solutione facta probanda agi… jorem autoritatem esse apochæ debitori conscriptæ ac … quam chirographi redditi?

(16) Chirographi redditio, minus probat quam confes… pti. Non plene liberat debitorem: imo liberat. *l.* 7. *Sup.* … *miss. pignor.* liberat quoties constat chirographum ab … tore redditum: sin minus, non plene liberat. *l.* 15. *Infr.* …

(17) Dixi ad *l.* 14. *supr. h. t.*

(18) Redditio instrumenti, facti est.

(19) Probare id tenetur is, qui ait.

(20) Quid si debitor redditam sibi non a creditore, … dixerit? Debitori probatio incumbit.

(21) Nomen pecuniæ loco invito creditori non solvitur … solvi potest. *l.* 17. *supr. h. t.* aut si debitor aliunde … solvere. *Authent. prox.*

us pro debitore solverit. De rebus pro numerata pecunia in solutum datis.

17. Iidem AA. et CC. Cassio.
ifesti juris est, tam alio (1) pro debitore sol-ute, quam rebus (2) pro numerata pecunia con-creditore datis, tolli paratam (3) obligationem. Dec. *Sirmii*, AA. Conss.

chirographis debitori redditis cum subscriptione ocuratoris significantis nihil creditoribus deberi.

18. Iidem AA. et CC. Domitio.
itio veritatis tolli non potuit, quod chirographa, fecerat procurator tuus, recepta, tibique resti-ipsius herede proponas, cum subscriptione pro-s significante, *Quod* (4) *nihil creditoribus debea-*m nihil prohibeat, et creditoribus satisfactum] et non vestræ pecuniæ, sed ipsius, cui nego-rendum mandaveras, processisse solutionem. S. Id. CC. Conss.

Si servo solvatur.

19. Iidem AA. et CC. Diogeni.
tori (5) [servo,] tam mutuis dandis pecuniis, m debitis accipiendis præposito (6), in hoc quod ras, ejus dominæ per ipsum satisfecisti: instrumen-ane (7) solutione celebrata nihil tibi nocere pot-ter enim solventes servo de actione dominæ liberare me possunt. S. 5. Id. Octobr. CC. Conss.

De operis servi in solutum concessis.

20. Iidem AA. et CC. Eucrati.
eras (8) certi servi pro pecunia sumpta sibi in itum compensare placuit creditori: his secundum ionis fidem præstitis, de mancipio restituendo pa-cti tenor servari debet. S. 5. Kalend. Novembr. *Hadria-nopoli*, CC. Conss.

De eo, qui scripsit se recepisse plus quam recepit.

21. Iidem AA. et CC. Rufo.
INterest multum, utrumne spe (9) futuræ numerationis suscepisse te, quod instrumento continetur, scripsisti, an accepta minore quantitate tantum quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit: Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: posteriore vero consensu transactionis (10) finitis stare convenit. S. 3. Non. Decembr. CC. Conss.

Si chirographum cancellatum sit, vel non.

22. Iidem AA. et CC. Grato.
INductum (11)(id est cancellatum (12)) necne sit chirographum, vestram (13) solutionem semel debiti causa factam ei qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. S. 5. Id. Decembr. CC. Conss.

De causa confessionis non secuta.

23. Iidem AA. et CC. Vacio.
SI literarum (14) Auxenonis contemplatione, quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat, recepisse te scripsisti debitum ab Aristone, mandato non impleto, cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionem impedire potest. S. 15. Kal Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De fundo in solutum dato.

24. Iidem AA. et CC. Rufino.
CUm (15) pro pecunia quam [mutuo] acceperas, secundum placitum Euandro te fundum (16) dedisse profitearis;

olvere quivis debitoris loco potest. *l.* 39. *ff. de negot.* 102. *ff. de solut. Inst. quib. mod. tollitur obligat. in* *ibi Theophilus.*
undo. *l.* 2. *Infr. h. t.* mancipiis. *l.* 10. *Supr. h. t.* no-*l.* 16. *supr. h. t.* pecoribus. *l.* 9. *supr. de rescind.* vino. *upr. si cert. pet.* jumentis. *l.* 8. *supr. si cert.* aureis s. *l.* 2. *Infr. de vet. numism. lib.* 11. *tit.* 10. et ita, Res nia volenti solvi potest. *l.* 10. *l.* 16. *supr. h. t. l.* 20. *t. l.* 9. *Supr. de rescind. l.* 20. §. 4. *ff. de cond. in-*le *l.* 3. *infr. de veter. numism. lib.* 11. *tit.* 10. et quæ *l.* 3. *ff. de reb. cred.*
Al. pariatam, id est, parem redditam. Tert. 5. *adversus* *em. non rapinam existimavit pariari Deo* (*dixit Paulus* *pp.* 2. εἶναι ἴσα Θεῷ.) Tractum est autem hoc a veterum qui suas expensi et accepti tabulas habebant, in quarum te expensa: altera vero accepta notabantur. Ita solutione ur obligatio, pariari et paria facere dicebantur. *l.* 67. *de cond. ind. l.* 40. §. 8. *ff. de statulib. l.* 5. §. 10. *in* *de jure immunit. l.* 4. §. 1. *ff. de manum.* Senec. *ep.* *et* 17. Tert. 4. *advers. Marcionem.*
Procurator subscribens, *Nihil deberi creditoribus ejus cu-tia gerit*, non continuo fatetur creditoribus satisfactum mini pecunia: neque sibi vel heredibus tollit jus agendi. quid dicendum? Lex jubet veritatem inquiri. *supr. hic.* æsumptionem procuratori prodesse. Hinc etiam colligunt, ali sermone non contineri personam loquentis. *l.* 30. *in* *locati. l.* 29. *in fin. ff. de pign.* verum, duriter satis. procurator subscripsit, nihil deberi creditoribus ejus cu-bat negotia, non autem subscripsit, nihil sibi deberi. tor denique subscripta a creditoribus chirographa accepit: acceptis subscripsit et ipse, nihil creditoribus (a quibus nimirum ea chirographa acceperat) deberi, eam subscriptionem retulit ad illos creditores, quorum erant chirographa, non ad seipsum.

(5) *l.* 4. *Supr. h. t. l.* 49. *vers. tutori. ibi, vel servo actori. ff. h. t.*

(6) Recipiendarum pecuniarum præposito recte solvitur.

(7) Solutione chirographum fit inane. adde *l.* 5. *in fin. supr. depositi. l. ult. supr. ad exhib. l.* 2. *supr. de condict. ex lege.*

(8) Opera pro pecunia solvi potest consentienti creditori. vid. *l.* 17. *supr. h. t.*

(9) Spe futuræ solutionis emissa totius debiti liberatio, non præjudicat parti non solutæ. vid. *l.* 6. *supr. h. t.*

(10) Transactionis causa si creditor se totum recepisse scripserit, nihil amplius petere potest, *ut hic, et d. l.* 8. *l.* 24. *l.* 31. *supr. de transact.*

(11) Vid. *l.* 1. *ff. de his quæ in test. delentur.*

(12) Cancellatione instrumenti licet præsumptione debitor liberatur, *l.* 24. *ff. de probat.* non tamen semper exigitur cancellatio, vel inductio instrumenti. Potest enim quis solutione liberari, licet instrumentum neque sit inductum neque cancellatum.

(13) *Vestram*, Hal. *vestra*, Cujac. 19. *obs.* 37. ut sit, vestra nihil interest.

(14) Spe futuræ numerationis plerumque debitores liberamus. *l.* 14. §. 2. *Supr. de non numerata pecunia.* Numeratione reipsa non secuta non valet liberatio. *l.* 13. *l.* 21. *Supr. h. t.*

(15) Si in optione (Græci ἐν ἐπιλογῇ) fundum pro pecunia dedisti, et deinde pluris eum vendidit, lucrum hoc ipsi cedit qui et damnum sensurus fuerat, si minoris vendidisset. *Syn. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 26. *tit.* 5. *cap.* 125.

(16) Fundus pro pecunia, et si aliud sit genere, in solutum dari potest volenti. *l.* 17. *supr. h. t.* adde *Nov.* 4. *cap.* 3.

*

ejus industriam (1), vel eventum meliorem tibi non ipsi prodesse, contrarium non postulaturus, si minoris distraxisset, non juste petis. S. 7. Kal. Januar. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De probatione.

25. Iidem AA. et CC. Aureliano.

SOlutionem asseveranti (2) probationis onus incumbit: quo facto, chirographum condicere (3) potest (4). S. 3. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

TIT. XLIV.

DE ACCEPTILATIONIBUS (5).

Pupillus cum tutoris auctoritate potest per acceptilationem liberare: nec potest conveniri, nisi ex causa legitima. Salic.

1. Imp. Antoninus A. Apronio.

JAm tibi scripsi, posse apud Judicem quæri an solennibus (6) verbis tutoris (7) auctoritate interveniente, soror tua acceptilatione debitorem suum liberavit: quare si in repetenda pecunia quam exolvit, diversa pars perseveraverit: uteris defensionibus competentibus. PP. 3. Id. Februar. Duobus et Aspris Conss. 213.

Acceptilatio facta ex causa donationis, omnem viam agendi perimit. Bald.

2. Impp. Dioclet. et Maximianus AA. et CC. Claro.

SI donationis (8) gratia novatione facta per acceptilationem præstitisti liberationem, omnis agendi via perempta est. S. 6. Kal. Jan. AA. et CC.

Interveniente Aquiliana stipulatione, et acceptilatione sequente, nisi creditor sit talis ætatis, cui restitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bald.

3. Iidem AA. et CC. Demetriæ.

PEr Aquilianam (9) stipulationem pacto subditam obligatione præcedente sublata, et acceptilatione, quæ fuit inducta, perempta: ei, qui ex nulla causa restitui potest (10), omnis agendi via præcluditur. S. 5. Dec. CC. Conss.

TIT. XLV.

DE EVICTIONIBUS (11).

De hereditate vendita.

1. Impp. Severus, et Antoninus AA. Munitio.

EMptor hereditatis rem a possessoribus sumptu, ac periculo suo (12) persequi debet. Evictio quoque non præstatur in singulis (13) [rebus,] cum heredem te jure venisse constet, nisi aliud nominatim inter contrahentes convenit. PP. 6. Kalend. Mart. Severo A. II. Victorino Conss. 201.

De donatione.

2. Iidem AA. Quartæ.

QUoniam avus tuus, cum (14) prædia tibi donaret de evictione eorum cavit: potes adversus coheredes tuos ex causa stipulationis consistere ob evictionem prædiorum, pro portione scilicet hereditaria. † Nudo (15) autem pacto interveniente minime donatorem hac actione teneri certum est. PP. 2. Kal. Mart. Antonino Au. et Geta II. Conss. 206.

De re empta nondum evicta.

3. Iidem AA. Aureliano.

QUi rem emit, et post possidet, quamdiu (16) evicta non est, autorem suum propterea, quod aliena, vel obligata res dicatur, convenire non potest. PP. 8. Kal. August. Faustino, et Rufino Conss. 211.

De donatione in solutum.

4. Imp. Antoninus A. Georgio.

SI prædium (17) tibi pro soluto datum [est, quod] aliis creditoribus fuerat obligatum: causa (18) pignoris mutata non est. Igitur si hoc jure fuerit evictum, utilis (19) tibi actio contra debitorem competit. Nam ejusmodi contractus vicem (20) venditionis obtinet. P. 11. Kalend. Aug. Duobus et Aspris Conss. 213.

(1) Si fundus in solutum datus industria accipientis melior factus est, non propterea debet restitui etiam minori. facit *l.* 2. *l.* 8. *supr. de rescind.*

(2) Probare debet solutam esse pecuniam, qui solutam fuisse asserit. *l.* 1. *supr. de probat. l.* 2. *l.* 8. *ff. de probat.*

(3) De condictione chirographi dixi ad *l.* 7. *supr. de non num. l.* 9. *supr. ad exhib. l.* 2. *supr. de condict. ex leg.*

(4) Solutionem igitur recusare seu negare potest debitor creditori, si non ab eo vel tantisper dum ab eo non accipit apocham solutionis. *l.* 9. *ff. de novat.* ut per contrarium creditori licet apocham recusare, nisi integrum debitum a debitore recipiat. *l.* 19. *supr. de fid. instrument.*

(5) Dixi ad *L.* 46. *D.* 4. quid sit acceptilatio, vid. *l.* 1. *ff. h. t.*

(6) De quibus vid. §. 1. *Inst. quib. mod. tollit. et Schol.* 27. *Eclog.* 6. τυπικοῖς ῥήμασι. *Theophil.* §. *ult. quib. mod. tollit.*

(7) Pupillus tutoris auctoritate, accepto ferre potest. *l.* 13. §. 10. *ff. h. t.* sine causa non potest. *l.* 27. §. 2. *ff. de minoribus.*

(8) Donationis gratia accepto ferri potest, *ut hic*, interdum etiam ex causa. *l.* 9. *ff. de præscript. verb.*

(9) *l.* 13. *supr. tit. prox. l.* 4. *l.* 15. *l.* 32. *l.* 40. *supr. de trans. l.* 27. *ff. de don.* cujus formula ab Aquilio condita. §. 2. *Inst. quibus mod. toll. oblig.*

(10) Acceptilatio stipulationi Aquilianæ adjecta, ipso jure liberat, *ut hic*, et *l.* 4. 5. *ff. de transact.*

(11) Dixi ad *L.* 21. *D.* 2.

(12) Emptor universitatis res singulas suo periculo ac sumptu persequitur.

(13) Evictio rerum singularum non præstatur emptori universitatis, hoc est, rerum universarum. Hereditatis venditor, evictione rerum singularum non tenetur, nisi aliud sit conventum: Rei singularis tenetur. *l.* 66. *ff. de contrah. empt.*

(14) Donator, evictionis ex nuda promissione non tenetur, ex stipulatione tenetur. adde *l.* 18. *in fin. ff. de donat.* Paul. 5. *sent.* 11. §. 5.

(15) De nudo pacto vid. *l.* 7. *ff. de pactis.*

(16) Ante evictionem non agitur de evictione. *l.* 74. §. 2. *ff. h. t. l.* 1. *pr. vers. itaque. ff. de rer. perm.* nisi contractus i... rei evictio immineat. *l.* 24. *Infr. h. t.* Imo agitur. *l.* 30. *in* ... *ff. de act. empt.* utique agitur, si modo venditor rem alienam sciverit.

(17) Vide *l.* 17. *Supr. de solut.*

(18) Debitor pignus alienum in solutum dando, pignoris causam non mutat.

(19) Utilis de evictione actio datur quasi emptori, *ut hic*, recta vero emptori.

(20) In solutum datio, quasi emptio. *l.* 44. *ff. de solut.* ... *Novell.* 4.

De re vendita, et nondum tradita.

5. Idem A. Petroniæ.

[...]ıis] prædiis, quæ mercata es, si aliqua a ven[...]e obligata, et necdum (1) tibi tradita sunt : [...] actione consequeris, ut (2) ea a creditore li[...] Idem etiam fiet, si adversus venditorem ex ven[...]ctione pretium (4) petentem, doli exceptio[...]sueris. PP. 15. Kal. Octob. Duobus et Aspris [...]3.

[...]ecialiter venditor evictionem non promiserit.

6. Imp. Alexander A. Octavio.

[...]ubitatur, et (5) si specialiter venditor evictio[...] non promiserit, re evicta ex empto competere [...] PP. 8. Idib. Mart. Alexandro A. Cons. 223.

De fidejussore.

7. Idem A. Hilariano.

[...]e laudato (6), si evicta res est, fidejussorem [...]am (7) si agi causam ignoraverit) conveniri [...] nomine posse non ambigitur. PP. 3. Non. [...]exandro A. Cons. 223.

Quæ requiruntur, ut evictio præstetur.

8. Idem A. Clementino.

[...] (8) fundi, nisi (9) auctori aut heredi (10) [...]lenunciaverit : evicto (11) prædio, neque ex stipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem contra venditorem vel fidejussorem ejus habet. Sed et si (12) judicio emptor non adfuit, aut (13) præsens per injuriam (14) Judicis victus est absente auctore, vel fidejussore : regressum adversus eum non habet. PP. 8. Id. Dec. Alexandro A. Cons. 223.

De denunciatione facienda. Quid præstandum ei, cui res evicta est.

9. Idem A. Terentio.

SI controversia tibi possessionis, quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo movetur : auctori heredive ejus denuncia (15) : et si quidem obtinueris (16), habebis (17) quod emisti. Sin autem evictum fuerit, a venditore successoreve (18) ejus consequeris, quanti (19) tua interest : In quo continetur etiam eorum persecutio, quæ in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata (20) sunt. PP. 2. Kal. Januar. Alexandro A. Cons. 223.

De finibus.

10. Idem A. Largo.

SI fines (21) agri venditor demonstravit, et legem dixit *intra eos neminem ingressurum:* si quid inde evincatur, periculo fit auctoris. Quod si finibus suis (22), quos demonstravit, agrum vendidit : lis (23) finalis ad venditorem non pertinet. PP. 7. Kalend. Decembr. Maximo II. et Æliano Conss. 224.

[...] rem traditam solutumve pretium agi potest de evictione. [...]ra res est emptori tradenda. *l.* 41. *ff. de contrah.* [...]*l.* 52. §. 1. *ff. de act. empt. l.* 61. *ff. de ædilit.* [...]*ff. de leg.* 3. et transigenti, (potest alias ad primam [...]verti. vide *l.* 28. *in fin. l.* 33. *supr. de transact.* Lu[...]s. 101. *l.* 30. §. 1. *ff. de except. rei judic.*) ut et [...]46. *ff. de solut.*

[...] ex vendito venditori competit. *l.* 13. §. 19. *ff. de* [...]

[...]litori pretium petenti opponitur exceptio de re non [...]5. *l.* 41. *in fin. ff. de action. empt.*

[...]ionis venditor etiam citra conventionem, ex ipsa [...]itura tenetur. *l.* 25. *in fin. Infr. et l.* 2. *l.* 19. *ff.* [...]*supr. de comm. rer. alien.* adde *l.* 12. *Supr. de con*[...]19. *Ecl.* 11. *ex tit.* 15. *c.* 6.

[...]are prisca lingua, est denunciare, nominatim appella[...]6. de Laudatione autoris, vide Marantam *in praxi* [...]*ubro* 4. ut differat a nominatione auctoris dixi *l.* 2. [...]*rem actio.*

[...]us venditori fundus fidejussori evictus intelligitur : [...]li facta denunciatio, nocet fidejussori etiam ignoranti. [...]*in fin. Infr. et l.* 41. §. 2. *ff. h. t.*

[...]o tribus casibus hic emptori a venditore non præsta[...]casus est, si venditori evictionem non denunciavit : [...] emptor ipse judicio non adfuit : tertius, si judicis [...] fuerit evicta : idem dicitur, si evincentem, nimia [...]ærendi rei dominium provocavit, vel sibi accersivit, [...] 56. §. *simili modo.* 5. *ff. h. t.* si jus aliquod uni[...] : puta hereditatem, et res quædam hereditaria ei [...] *l.* 1. *supr. h. t.* Idem quoque, si sciens rem alie[...]vit : tunc enim neque evictionis, neque ad pretium [...] 27. *Infr. h. t.* si ancillæ venditæ partus fuerit evi[...]*egnans.* 42. *ff. h. t.* Quindecim casus, quibus su[...]tia locum non habeat, enumerat Montal. *lib.* 3. *ser.* [...] quadraginta vero duos Matthæus de Afflictis *in cap.* 1. [...]*uib. mod. feudum amittatur.*

[...]s casus. adde *l.* 9. *l.* 20. *infr. et l.* 53. *in fin. ff. h. t.* [...] *in fin. Infr. h. t.*

[...]onis causam venditori, etiam ante litem motam, [...]nptor cogitur, *ut hic.* Bart. *in l. denunciasse.* 17 *ff. ad l. Jul. de adulteriis. l. non solum.* 3. *ff. soluto. l. nomen.* 4. *supr. quæ res pignori.* nisi venditor sciens rem alienam vendidit. *l. servus.* 30. §. *si sciens.* 1. *ff. de act. empt.* nisi minor vel creditor sit qui emit : tunc enim mora sine denunciatione committitur. *l. in minor.* 3. *supr. in quib. caus. in integ. restit.* nisi venditor sciens litem emptori motam esse, instrumenta et auctoritates rei venditæ non tradidit, cum posset tradere. *l. Titius.* 48. *ff. de act. empt.* nisi denique ipsi venditori prorsus constet litem motam esse. *Gloss. in l.* 21. *infr. h. t.* nisi juri denunciandi renunciaverit venditor. *l. Herennius.* 63. *ff. h. t.* aut si juravit, se in lite emptorem defensurum, et litem motam non ignoravit. *c. brevi. extr. de jurejurand.* Socin. *reg.* 117. Quid ? quibus casibus denunciare venditori emptor cogitur, an necesse habet libellum ei offerre ? teneri putant interpretes, si modo venditor petierit : aliud tamen consuetudine posse constitui : vide plura apud Duenazium *reg.* 243.

(12) Secundus casus. *l.* 55. *ff. h. t. l.* 1. *supr. de periculo et comm.*

(13) Tertius casus. *l.* 15. *Infr. et l.* 51. *ff. h. t.*

(14) Vide *l.* 15. *Infr. h. t.* κατὰ πλάνην ἢ ἄγνοιαν ἢ ῥυπαρίαν, per errorem vel imprudentiam, vel sordes. *Syn. Bas.* 19. *tit.* 11. *c.* 43.

(15) *l.* 8. *supr. h. t.*

(16) Victo emptori debetur evictio. *vers. sin autem. Infr. h. t.* non vincenti, *ut hic. et l.* 17. *Infr. h. t.*

(17) Adde *Syn.* 9. *tit.* 11. *cap.* 51. *et* 3. Harm. 3. §. 89.

(18) Actio de evictione datur in successorem. *l.* 13. *l.* 14. *l.* 20. *l.* 21. *l.* 23. *Infr. et l.* 70. *ff. h. t. l. ult. D. de except. rei vendit. l.* 14. *supr. de rei vind.*

(19) In evictione petitur quanti nostra interest. *l.* 17. *l.* 21. *in fin. l.* 29. *in fin. Infr. h. t.* quo etiam continetur pretium numeratum.

(20) Id est, impensas. *l.* 40. §. 1. *ff. de cond. et demonstr.*

(21) Adde *l.* 45. *ff. h. t.*

(22) Aliud est fundum vendere specialiter expressis finibus. *ut supr. h. t.* aliud suis finibus vendere. Priori casu si quid evincitur, venditor obligatur ; altero, non obligatur, facit *lex* 74. *in fin. ff. h. t.* expressi fines debentur conventionis lege : sui fines agrorum anteriore seu antiquiore lege. Pleniorem pete hypothesin hujus legis ex Harmenop. 3. *tit.* 3. §. 66.

(23) Finium vindicatio, a vindicatione dominii separatur. *l. quinque pedum.* 5. *Supr. fin. regund.*

Si is agat qui de evictione tenetur.

11. Idem A. Clementi.

EXceptione doli recte eum (1) submovebis, quem ab auctore tuo fidejussorem accepisti: si ejus nomine controversiam refert, quasi per uxorem suam antequam tu emeres, comparaverit: qui venditioni adeo consensum (2) dedit, ut se etiam pro evictione obligaverit. PP. Non. Februar. POMPEJANO, et PELIGNO CONSS. 232.

De servo in libertatem evicto: et de pacto, ut quæstione mota ante evictionem pretium reddatur.

12. Imp. GORDIANUS A. Philippo.

SIve in libertatem evictus est servus, quem mercatus es, sive, cum comparares, convenit (3), *Ut si qua quæstio nomine ejus relata esset, et si necdum evictus esset, tu pretium recuperares:* Præses provinciæ, quod tibi præstandum animadverterit, restitui jubebit. PP. 7. Idib. Mart. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De causa judicati.

13. Idem A. Zoilo.

SI ob causam judicati (4) pignora capta sunt ex ejus auctoritate, cui (5) præcipiendi jus fuit, eaque, de quibus complecteris, tu mercatus es: frustra ab (6) ea quæ condemnata est, vel quæ in ejus locum successit (7), eorum refertur quæstio: quandoquidem (8), et si evictio eorum ab alio subsecuta fuisset, adversus eos debuisse dari actionem, quibus pretii solutio proficit, rectissime responsum est. PP. 16. Kalend. Jun. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De filio eodemque herede venditoris.

14. Idem A. Secundino.

SIve possessio venditoris fuit, filius (9) ejusdemque patris heres frustra quæstionem movet: sive non patris, sed filii ejus possessio fuit, de qua jure hereditario (10) auctor laudari (11) potest, controversiam movere non potest. PP. 14. Kal. Aug. GORDIANO A. e[...] LA CONSS. 240.

De pignore ob evictionem accepto.

15. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Menandro.

SI non injuria (12) judicantis, sed juris (13) [...] superatus es, pignus (14) ob evictionem accep[...] lenniter persequi (15) potes. PP. Kal. Aug.

Quid et a quo præstatur ei, cui res est evict[...]

16. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Alexandro et Diogeni.

SUper empti agri quæstione disceptabit Præses [...] ciæ: et si portionem (16) diversæ partis esse [...] verit, impensas (17) quas ad meliorandam rem [...] gasse constiterit, habita fructuum (18) ratione [...] vobis jubebit. Nam super pretio evictæ portionis n[...] eum, qui dominium evicerit, sed auctricem (20) [...] niri consequens est. PP. 10. Kalend. Iul. ipsis [...] AA. CONSS. 290.

Quid præstat autor certioratus evictionem pas[...]

17. Iidem AA. Mutiano.

SI cum quæstio (21) tibi super eo, quem com[...] ras, moveretur, auctorem tuum certum fecist[...] nec (23) citra Judicis disceptationem eum, que[...] ras, tradidisti: Præses provinciæ in damnis (24) [...] te tolerasse meministi, medelam juris adhibebit. [...] Idib. Novemb. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De homine vendito.

18. Iidem AA. et CC. Eutychio.

SI status tibi super homine venundato mota quæs[...] solennibus (25) quæ juris admittit ratio, inte[...] si (26) secundum libertatem fuerit lata sententia p[...] de evictione [ejus, quem comparaveras,] [...] ejus conditionem comparasti, sine aliqua dubitatio[...] ctorem, vel ejus fidejussores, heredesve eorum [...] re. Quod si fuisse servum sententia declaraverit [...] gis ad venditorem te reverti non posse.

(1) Quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. *l.* 13. 14. *Infr. et l.* 17. *ff. h. t.* excipe *l. ult. infr. h. t.*

(2) Consentit venditioni, qui fidejubet, *ut l.* 7. *in fin. Supr. quod cum eo.*

(3) Valet conventio, ut lite duntaxat mota pretium restituatur emptori, alias citra pactum non agitur ante evictionem. dixi ad *l.* 3. *supr. h. t.*

(4) *l.* 74. §. 1. *D. h. t. l.* 46. *ff. de adquir. rer.*

(5) Alias pignoris venditio facta jussu judicis incompetentis, nulla.

(6) Emens a judice judicatum exequente, debitorem habet obligatum: ideoque debitor agens non auditur.

(7) Vide *l.* 9. *supr. h. t.*

(8) Ratio dubitandi sumpta ex communi regula: Quem de evictione tenet actio etc. dixi ad *l.* 11. *supr. h. t.*

(9) Filius non evincit rem a patre venditam.

(10) Vid. *l.* 9. *supr. h. t.*

(11) Dixi ad *d. l.* 11.

(12) Vide *l.* 8. *in fin. supr. h. t.* adde *l.* 50. *l.* 51. *ff. h. t.* 19. *Ecl.* 11. *cap.* 43.

(13) Id est, re legitime evicta.

(14) Pignus amittit creditor, injuria judicis condemnatus. adde *l.* 3. §. 1. *ff. de pignorib.*

(15) *l.* 2. *supr. de partu pignor. l.* 2. *supr. de prædiis min.* Pignus, subsidium rei.

(16) Etiam evicta parte, venditor tenetur de evictione [...] *Supr. h. t.*

(17) *l.* 9. *in fin. supr. h. t. l.* 45. §. 1. *ff. de act.* [...]

(18) Perceptorum scilicet.

(19) Evincens, pretium restituere non tenetur.

(20) Id est, venditricem, eadem ratione dicitur qua [...] mi[...]no 25. Ambestrix: ab Africano adsestrix, possestr[...] satrix, curatrix, palustrix, et in legibus nostris, *l.* 7[...] *ff. ad SC. Trebell.* Petitrix, et Venditrix, *l.* 8. *ff. de* [...] *miss.* Testatrix, *l.* 20. *ff. si servitus vindicetur.*

(21) Debetur evictio emptori, non ultro, sed ex sen[...] restituenti. vide *l.* 56. §. 1. *ff. h. t.*

(22) Id est, nominasti. *l.* 8. *l.* 9. *Supr. h. t.*

(23) Id est, non ultro.

(24) Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.*

(25) Jus antiquum forte adserendi intelligit, de quo [...] *adsertione tollenda.*

(26) Emptor servi, si servus liber pronunciatus, agit [...] ne, *ut hic.* si servus, non agit. *vers. quod si infr. h.* [...] emptori victo, non vincenti, venditor evictionem præ[...] *supr. l.* 21. *in fin. Infr. h. t.*

Si emptores præscriptione se tueri possint.

19. Iidem AA. et CC. Theodoro.

...gata prædia venundedisti, et longi temporis præ...tione (1) solita emptores (2) se tueri possunt: ... periculum timere non potes. S. 2. Kal. Maji, ...ss.

Re evicta agitur de evictione etiam contra venditoris heredem. Bald.

20. Iidem AA. et CC. Solidio et aliis.

...entes (3) vestri mancipia venundederunt, et quæ... dominii mota est, emptoribus adesse ac defen...sam non prohibemini. Quod si eis (4) hæc etiam ...nt, instauratio litis ex persona vestra, si appellatio... interposuistis, contra jus desideratur. Empti sa...io pro evictione si conveniri cœperitis, nec (5) ...gotium, ut defendatis denunciatum probetur: in..., quatenus vosmetipsos tueri debeatis. S. 6. Ka...l. AA. Conss.

De re post longum tempus evicta.

21. Iidem AA. et CC. Heliodoro.

(6) actio longi temporis præscriptione non sub...etur (7), licet post multa spatia rem evictam ...uerit comprobatum. Si itaque is, quem te com...commemoras, nunc in libertatem proclamet, in... venditorem, sive successorem ejus debes, ut ...ant, causamque instruant. Quem si *liberum* (8) *servum non esse*, fuerit pronunciatum: nec te ...ne remisisse periculum evictionis fuerit compro... Præses provinciæ, si res integra est, quanti ...nterest, restitui tibi providebit. S. 11. Kal. ...*dicæ*, AA. Conss.

Stipulatio de indemnitate.

22. Iidem AA. et CC. Julio.

...ibi liberum venundatum fundum ab auctore pro...s: si ex antecedente obligatione, quod debe...re solvisti (10), stipulationem quam subjectam ... de indemnitate proponis, ipsius conceptio (11) ...m manifeste declarat. S. 7. Kal. Septemb. *Vi...* AA. Conss.

De præsentia, vel absentia heredum autoris, quibus denunciatum est. Quid præstatur evictionem passo.

23. Iidem AA. et CC. Eustochiæ.

CUm successores (12) etiam venditoris pro evictione teneri possint, si velut obligata sibi Respublica Thessalonicensium pignoris instituat jure persequi, quæ comparasti: auctoris heredibus quocumque gradu constitutis adsistere negotio denuncia. Quod sive præsentibus his fundus quem emisti, fuerit evictus, sive absentibus postea, quanti (13) tua interest rem evictam non esse, teneri, non quantum (14) pretii nomine dedisti, si aliud non placuit, publice notum est. S. 2. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. Conss.

Si in limine contractus immineat evictio.

24. Iidem AA. et CC. Eutychio.

SI post perfectam venditionem ante (15) pretium numeratum rei venundatæ mota fuerit quæstio, vel mancipia vendita proclament in libertatem, cum in (16) ipso limine contractus immineat evictio, emptorem, si (17) satis ei non offeratur, ad totius vel residui pretii solutionem non compelli, juris auctoritate monstratur. Unde cum parte pretii numerata, domus quam emisti, tibi velut pignoris jure obligatæ, ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas, Judex tibi quæ ex emptione veniunt, præstari providebit. S. 6. Kal. Februar. *Sirmii*, CC. Conss.

Si is, qui liberam vendidit, eam evincat in libertatem.

25. Iidem AA. et CC. Saturninæ.

SI tibi liberam Saturninus, conditionem ejus ignorans distraxit, ac nunc eam defendit in libertatem, hac libera pronunciata, venditorem vel ex stipulatione duplæ, quantum (18) in hanc deductum est, vel empti (19) actione, quanti (20) tua interest, convenire potes. S. Idib. Febr. AA. Conss.

De rei interitu.

26. Iidem AA. et CC. Neoni.

SI quis tibi servum vendidit, postquam is rebus humanis exemptus (21) est, cum evictionis periculum fini...

...e *l.* 21. *Infr. h. t.*

...ptoris præscriptio creditori eidemque venditori prodest. *ff. h. t. l.* 2. *in fin. supr. de reb. alien.* 19. *Eclog.* 11. *cap.* 19.

...tur de evictione in heredem venditoris, dixi ad *l.* 9.

...el quod evictum est defuncto, ab herede non potest vel ita: Venditor, cum evictio fit, adesse potest: ubi ..., litem instaurare nequit, nisi appellavit. *Ecl. d. l.* ...*rine.*

...unciauda est etiam venditoris successoribus evictio. *h. t.* cujuscunque gradus sint. *l.* 13. *supr. h. t.*

...e emptori actiones præcipue de evictione, una empti, *l.* 25. *supr. h. t.* altera ex stipulatione duplæ.

... *d. loco c.* 20. *in fin.* Imo submovetur, *l.* 19. *supr.* submovetur in his quæ præscribi non possunt, *ut l. ...*, *upr. de longi temporis præscript. quæ pro libert.* ...8. *supr. h. t.*

(9) Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.*

(10) Stipulatus de indemnitate, hypothecaria conventus, creditori ultro debitum offerre potest non exspectata evictionis sententia: quo secuto, ex empto agitur ad indemnitatem promissam.

(11) Vid. *l.* 21. *in fin. supr. de liberali caus.*

(12) Dixi ad *l.* 9. *vers. sin autem. supr. h. t.*

(13) *d. vers. sin autem.*

(14) Id est, non id tantum quod.

(15) *l.* 18. *in fin. ff. de periculo et commodo.*

(16) In limine venditionis evictione imminente, pretii, vel residui nomine, emptor citra fidejussionem conveniri non potest.

(17) *l. ult.* §. 1. *ff. de rescind. l. pen. in fin. ff. de peric. et comm.*

(18) Vid. *l.* 74. *ff. h. t.*

(19) Vid. *l.* 6. *l.* 21. *supr. h. t.*

(20) Vid. *l.* 9. *supr. h. t.*

(21) Re ante litem perempta cessat evictio. *l.* 21. *ff. h. t.*

tum sit, a te conveniri non potest. S. 2. Kal. April. *Sirmii*, CC. Conss.

De scientia, vel ignorantia emptoris.

27. Iidem AA. et CC. Theophilo.

SI fundum sciens (1) alienum, vel obligatum comparavit Athenocles, neque quicquam de evictione convenit (2): quod eo nomine dedit, contra (3) juris poscit rationem. Nam si ignorans, desiderio tuo juris forma negantis hoc reddi refragatur. S. 15. Kalend. Octobr. CC. Conss.

Quibus defensionibus emptor uti potest.

28. Iidem AA. et CC. Maximiano, et aliis.

EMptori etiam venditoris (4) jura prodesse non ambigitur. Si igitur vobis propter rei proprietatem mota fuerit quæstio: tam propriis quam venditoris defensionibus uti poteritis. S. 3. Non. Octobr. * *Scuppis*, CC. Conss.

De permutatione.

29. Iidem AA. et CC. Rheso.

SI permutationis (5) gratia prædia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: his, quæ in eorum vicem acccepit, posteaquam ad defensionem fuerit denunciatum (6), vel cum eorum non haberet facultatem, evictis, quanti (7) interest, eos conveniri posse, rationis est. S. Idib. Decembr. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De stipulatione duplæ, et probatione malæ fidei emptoris.

30. Iidem AA. et CC. Hastio.

NOn (8) ex eo quod duplum [is] qui a matre [tua] mancipium comparavit, evictionis nomine stipulatus est, alienæ rei scientia convincitur: nec opinio ejus ex hoc læditur, ut male fidei emptor existimetur. Aliis itaque hoc indiciis, si vis, probare debes. S. Idib. Decembr. AA. Conss.

De herede fidejussoris.

31. Iidem AA. et CC. Agathoni.

HEredem (9) fidejussoris rerum, pro quibus defunctus apud emptorem intercesserat pro venditore, factum ejus, cui successit, ex sua persona dominium vindicare non impedit: scilicet evictionis causa durante actione. S. 18. Kal. Jan. CC. Conss.

TIT. XLVI.

CREDITOREM EVICTIONEM [PIGNORIS] NON DEBERE.

Creditor vendens jure creditoris rem, quam put[avit] esse debitoris, non tenetur de evictione; nisi expresse promiserit.

1. Imp. Alexander. A. Publicio.

CUm jure (11) creditoris propter fisci debita [...] obligatum Procurator meus venumdedit, ev[...] debetur: quia et privatus creditor eodem jure uti[...] si nominatim hoc repromissum a privato fuerit [...] Si tamen fiscus in jus alterius creditoris success[...] ptori non justa nomine fisci movetur controversia [...] quia potior fuerat, quando vendebat, sive quia infi[...] quoniam hoc (12) utique præstare debet, qui [...] jure vendit, potiorem se cæteris esse creditoribu[s] [...] 15. Kalend. Novemb. Maximo II. et Æliano Con[ss.]

Creditor vendens jure pignoris, tenetur de evictio[ne] duobus casibus, scilicet quando expresse se obligavit [de evi]ctione, item quando mala fide contraxit. Bald.

2. Imp. Gordianus A. Sabinæ.

SI a creditrice jure pignoris fundos obligatos pat[er] [...] comparaverat: evictis prædiis ita demum pet[...] adversus creditricem habere jure potes, si (13) v[...] vendidit, de evictione rei promisit: vel etiam d[o]lo, cum sciens, prudensque esset rem sine (14) v[...] esse, eam patri tuo, cui successisti, venundedi[t] [...] sicuti genus hujusmodi contractus inscium credito[rem] [vin]culo evictionis non adstringit: ita eum, qui fraud[em] [com]misit, vel decepit, non excusat. PP. 7. Id. A[...] [Pio et Ponti]ano II. et Venusto Conss. 241.

TIT. XLVII.

DE PATRIA (15) POTESTATE (16)

De longi temporis præscriptione.

1. Impp. Antoninus et Verus AA. Tit[o].

SI filium tuum in potestate tua esse dicis, Præ[ses pro]vinciæ æstimabit, an audire te debeat: cum [pas]sus (17) sis, ut patrisfamilias res ejus agi per e[os, qui] testamento matris tutores nominati fuerunt. PP. [...] et consule.

(1) Malæ fidei emptor de evictione actionem non habet. Non datur ei de evictione actio, quia sciens prudens fundum alienum comparavit, nisi evictio specialiter sit promissa. *ut hic. l. 7. in fin. supr. commun. utr. judic. l. ult. §. 4. supr. comm. de leg.*

(2) *d. leg. 7. l. 4. §. 5. ff. de doli mali et met.*

(3) Imo non contra. *l. 1. supr. si vend. pign.*

(4) Jus venditoris emptori prodest. *ut hic. et l. 76. §. 1. ff. de contr. empt. l. 156. §. 2. 3. ff. de reg. jur.* et e contra, præscriptio emptoris venditori prodest. *l. 19. supr. h. t.*

(5) Permutanti debetur evictio. *l. 1. in fin. supr. de rerum permutat.* facit *l. 4. in fin. supr. h. t.*

(6) Adde *l. 8. supr. h. t.*

(7) *l. 9. supr. h. t.*

(8) Stipulatio duplæ propter evictionem, non arguit emptorem malæ fidei, *ut hic.* Præsumitur bona fides in possidente. vide Alciat. *præsumpt.* 5.

(9) Exceptio est ad *l. 11. supr. h. t.* eo sensu, In fidejussoris herede cessat regula, Quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. *l. 17. ff. h. t.* si nomine prop[...]

(10) Hæc vox superest in editione Haloandri

(11) *l. 11. §. 16. ff. de act. empt. l. 10. ff. de distr.* [...] *l. 50. ff. de evictionib.*

(12) Creditor jure pignoris vendens, potiorem se cæteris [credi]toribus esse præstat, at non evictionem. adde *l. 11. §. 15 ff. de* [...]

(13) Creditor rem jure pignoris vendens, de evictione [...] potest ex pacto: aut si mala fide contraxit, tacendo rem [...] terius, Græci ita hunc locum reddunt. Qui pignus jure [...] emit, non recte de evictione agit: nisi de hoc conven[...] dolo facta sit venditio: tunc enim agitur. *Syn. Bas.* 25. *tit.* [...]

(14) Id est, obligatam. *l. 11. §. 16. ff. de act. empt.* [...] rei ipsius rei obligatio.

(15) Adde *Novell.* 81. *l. 11. ff. de liberis et posthum.*

(16) *L. 1. Inst. 9. et 31. Eclog. 1. cap.* περὶ ὑπεξ[ουσίων] [...] *cap. 2. §. ult.*

(17) Liberatio potestatis præscribitur. Diutina patientia [...] ritate est.

De rerum dominio.

2. Imp. ANTONINUS A. Maroniæ.

, quod in potestate patris agens habuisti, domi-
um (1) ad patrem tuum pertinuit, extra ea,
n acquiruntur. PP. 15. Kal. Mart. LÆTO II. et CE-
CONSS. 216.

De jure alienandi, de castigatione.

3. Imp. ALEXAND. A. Artemidoro.

ius tuus in potestate tua est, res acquisitas tibi
nare (2) non potuit. Quem, si pietatem (3)
bitam non agnoscit, castigare (4) jure patriæ
s non prohiberis: acriore remedio usurus, si in
tumacia perseveraverit; eumque Præsidi (5) pro-
oblaturus (6), dicturo sententiam, quam (7) tu
dici volueris. PP. 6. Id. Decemb. ALBINO et MA-
NSS. 228.

De controversiis et injuriis. De reverentia matri præstanda.

Impp. VALER. et GALLIEN. AA. Calæ.
uentius quidem videtur, intra (8) domum inter
c filios tuos, si quæ controversiæ oriuntur, ter-
Sed si ita res fuerit: ut [pro] injuriis eorum
experiendum, et ad vindictam processeris, adi-
s (9) provinciæ super disceptationibus quidem
s consuetum exerceri jubebit ordinem juris: re-
(10) autem debitam exhibere matri filios co-
provectam ad inclementiores injurias improbi-
rehenderit, læsam (11) pietatem severius (12)
. PP. 15. Kal. Jul. ÆMILIANO et BASSO
o.

De reverentia et alimentis.

5. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIM. AA. Donato.

FIlia tua non solum reverentiam (13), sed etiam subsidium (14) vitæ ut exhibeat tibi, Rectoris provinciæ auctoritate compelletur. PP. Kalend. Mart. DIOCLET. III. et MAXIMIANO, AA. CONSS. 287.

De abdicatione.

6. Iidem AA. Hermogeni.

ABdicatio (15), quæ Græco more (16) ad alienandos liberos (17) usurpabatur, et ἀποκήρυξις (18) dicebatur, Romanis legibus non comprobatur (19). PP. 17. Kal. Decemb. MAXIM. A. II. et JANUARIO, CONSS. 288.

De nepote ex filio milite.

7. Iidem AA. et CC. Duplianæ.

SI maritus tuus, licet (20) militans, in patria potestate constitutus filium [ex] legitimis suscepit nuptiis, eum in potestate avi perseverasse non ambigitur. S. 2. Non. April. CC. CONSS.

De filiis libertinorum.

8. Iidem AA. et CC. Æmilianæ.

LIbertos (21) exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptiis natos, in potestate habere non est prohibitum. S. 16. Kal. Maij, *Sirmii*, CC. CONSS.

Si filius esse negetur.

9. Iidem AA. et CC. Niconagoræ.

NEc filium *Negare* (22) cuiquam esse liberum, Senatusconsulta (23) de partu agnoscendo, ac denunciata (24) pœna, item præjudicium (25) Edicto perpetuo propositum, et remedium (26) alimentorum apud Præsidem majori trimo (27) petenti (28), nomine ejus monstratum,

is in potestate patri adquirit dominium rerum omnium
trensibus, *ut hic*, hodie adventitiorum nudum usum-
6. *l.* 8. *supr. de bonis, quæ liber.* §. 1. *in fin. Inst.*
rsonas cuique adquiritur.
s res patris alienare non potest.
s patri debetur.
permissa est liberorum castigatio.
infr. h. t. l. 2. *ff. ad l. Corn. de sicar.* Pater fi-
atum inaudita et indicta causa interficere non potest.
l. Cornel. de sicar. vide Cujac. 4. *observ.* 12. eadem
o. Cajus. 1. *Inst.* adde Cujac. 6. *observ.* 17.
filium accusare potest, *d. l.* 4. *d. l.* 2.
etas in parentes ex ipsorum parentum (si velint)
licatur.
parentes et liberos lites privatim dirimendæ. adde
furtis.
l. 3. *supr. h. t.*
entia matri debetur, *ut hic. l.* 5. *Infr. h. t.*
pietas severius vindicanda.
te etiam non consulto.
vers. sed si. in fin. Supr. h. t.
, alimenta. *l.* 1. *supr. de alendis liberis.*
atio est filii ignominiosa missio, multum differens ab
. *l. pen. infr. h. t.* adde *l.* 132. *ff. de verb. oblig.*
milia ejectus. hoc tamen interest: Abdicatio fit inter
datio causa mortis. Utrumque conjunxit Tertullianus
nib. quos exheredaverunt semper et abdicaverunt ut

us spoliatus dimittebatur abdicatus: qui abdicatum
æsæ reipublicæ rei fiebant. A parentibus recipi pote-
s abdicari. fiebat ad *tempus* etiam abdicatio, Seneca
lib. controv. de quo plenius in *commentariis hic aliquando dicemus.* vid. Alc. 2. *disp.* 28. his adde exheredationum causas ex *Novell.* 115. *cap.* 3.

(17) Et e contra ad alienandos parentes. vide Arist. 8. *Ethic.* 14.

(18) Quidam legunt ἀποσέρησις. Alciat. videtur legisse ἀποκήρυσις, 2. *dispunct.* 18. ἀποκήρυξις quod parentes abdicaturi soleant liberos, ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀπειπεῖν. Plato 11. *de legibus.* adde Fabium 3. *c.* 6. *et* 7. *c.* 4. Plinium 7. *c.* 45.

(19) Abdicandi causæ hæ fuerunt: si filius noctu foris cubuisset, si commessaretur, si lenones pulsasset, si libidini incumberet. Lucianus *in abdicato*: si voluntati paternæ repugnasset. *Fabius.*

(20) Militia nemo solvitur patria potestate. *l.* 3. *Infr. de castrensi peculio*: §. 4. *Inst. quib. mod. jus patr. potestat.*

(21) Liberti filios in potestate habere possunt. *l.* 7. *supr. de suis et legit. l.* 2. *supr. de serv. reipubl.*

(22) Id est, *abdicare. l.* 6. *supr. h. t.* ut plerique interpretantur, sed male.

(23) Plancianum scilicet et aliud quod factum est Adriani temporibus. *l.* 3. §. 1. *ff. de agnosc. et alend. liber.*

(24) *Denunciati*, Cujac. 19. *obs. ult.* autoritate. *l.* 1. §. *pœna.* 4. *ff. de liber. agnosc.* Pœna scilicet mariti denunciati intelligitur, id est, cui facta est denunciatio: ut venditor denunciatus. *l.* 49. *ff. de judiciis.*

(25) De agnoscendis liberis. §. 13. *Inst. de act.*

(26) De qua est tota *l.* 5. *ff. de liber. agnosc.*

(27) Id est, nuper lacte depulso, exuberi, delactato, syringiato: quia non solebant ante triennium infantes mamma depelli. vid. 2. *Maccab.* 7. υἱὲ ἐλέησόν με τὴν θηλάσασάν σε ἔτη τρία, et in lege Papia, apud Ulpian. 19. §. 1. duo trimi, id est, nuper mamma depulsi. vide Cujac. *d. loco.*

(28) *Petendi*, Cujac. *ibid.* ex quibusdam codicibus.

jure manifesto declarant. S. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, CC. Conss.

De libertate, de jure vitæ et necis.

10. Imp. Const. A. ad Maximum. P. U.

Libertati (1) a majoribus tantum impensum est, ut patribus, quibus jus (2) vitæ in liberos, necisque potestas [olim] erat permissa, libertatem eripere (3) non liceret. Dat. 15. Kalend. Jun. *Thessalonicæ*, Severo et Rufino Conss. 323.

TIT. XLVIII.

DE ADOPTIONIBUS (4).

Apud quem *adoptari potest.*

1. Imp. Gordianus A. Martiæ.

Hi, qui in aliena potestate sunt, juxta jus civile non nisi apud eum apud quem plena legis (5) actio est, adoptari possunt. PP. Kalend. Jun. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

De impuberis arrogatione. Apud quem arrogatur.

2. Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Timotheo.

Impuberem (6), quem ad vicem (7) naturalis sobolis arrogare (8) desideras, si hi, qui sanguinis (9) necessitudine [sibi] junguntur; id ei expedire apud Præsidem provinciæ confirmaverint, filium habebis: ita ut bonorum tuorum quarta (10) pars tam in postremo judicio tuo, quam si a te emancipatus fuerit, ei præbeatur, et super patrimonio ejus idoneis fidejussoribus (11) datis servo publico (12) caveatur: ne sub copulandæ adoptionis obtentu, in facultates ejus, quæ ei diligenti provisione servandæ sunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud Prætorem vel Præsidem intimata, ac si per populum (13) jure antiquo facta esset. PP. 5. Id. Mart. Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

De arrogatione liberti.

3. Iidem AA. Martiano.

Cum eum, quem arrogaveris, libertum (14) tuum [...] profitearis, nec ullam idoneam causam precibus [...] dideris, id est, *Quod* (15) *liberos non habeas*: inte[...] juris auctoritatem desiderio tuo refragari. PP. 16. [...] Jul. Maximo II. et Aquilino Conss. 286.

Quomodo *fit adoptio.*

4. Iidem AA. et CC. Proculiano.

Adoptio non (16) tabulis (17), licet per [...] nem (18) conficiendis, sed solenni (19) juris [...] apud Præsidem solet copulari. PP. Kal. Sept. ips[...] et III. AA. Conss. 290.

De fœminis.

5. Iidem AA. et CC. Syræ.

Mulierem (20) quidem, quæ (21) nec suos fili[...] bet in potestate, arrogare non posse certum es[...] rum (22) quoniam in (23) solatium amissorum [...] filiorum, privignum (24) tuum cupis vicem (25) [...]gitimæ sobolis obtinere: annuimus votis tuis, secund[...] quæ annotavimus: et eum perinde atque ex te pr[...] tum, ac vicem naturalis legitimique filii habere p[...] timus. PP. 3. Non. Decemb. *Triballis*, Tyberi[...] Dione Conss. 291.

Quomodo *fit arrogatio.*

6. Iidem AA. et CC. Meliano.

Arrogationes eorum qui sui (26) juris sunt, [...] Regia Urbe, nec (27) in provinciis, nisi [ex [...]] rescripto principali fieri possunt. PP. 6. Non. Ap[...] *zantii*, CC. Conss.

(1) Favor libertatis.
(2) *l.* 11. *in fin. ff. de lib. et posth.*
(3) *l.* 6. *supr. h. t. l.* 12. *supr. de oblig.* vid. *l.* 1. *supr. de patrib. qui filios distr. l. ult. ff. quæ res pign.* Paul. 5. *sent.* 1. §. 1.
(4) Dixi ad *L.* 1. *ff.* 7. 37. *Ecl.* 1. περὶ υἱοθετηθέντων καὶ υἱοθετουμένων *L.* 1. *Inst.* 11. adde *Novell.* 74. *c.* 3. Gajus 1. *Inst.* 5. Ulpianus 8. et 2. Harmen. 8.
(5) Adoptio est legis actio. *l.* 4. *ff. h. t.* vide *l.* 1. *ff. de off. juridic. l.* 2. *ff. de off. procons.* Constabat solennitate. *l.* 4. *infr. h. t. l.* 5. *supr. de suis et leg.* inde a Theoph. νόμιμος πρᾶξις: non tamen refertur inter actus legitimos. *l.* 77. *ff. de reg. jur.* utpote solennibus adoptionis jam sublatis.
(6) §. 3. *Inst. h. t.*
(7) Hinc adoptio naturæ similitudo dicitur a Cajo 1. *Inst.* 5. §. 1.
(8) Quemadmodum fiat adrogatio.
(9) Facit *l.* 17. §. 1. *ff. h. t.*
(10) Vide §. 3. *Inst. et l.* 22. *ff. h. t.*
(11) *l.* 17. *in fin. l.* 18. *ff. h. t.*
(12) *Personæ publicæ*, *d.* §. 3. tabellioni, *l.* 4. *Infr. h. t.*
(13) De adrogatione per populum vide Ulp. 8. §. 2. *et* 3. Gaj. 2. *Inst.* 3. §. 4. *et* 5. Gell. 19. Goth. Adde Brisson. *lib.* 4. *select. c.* 20. S. L.
(14) Libertus arrogari non potest. *l.* 8. *Infr. h. t.* 5. Gell. 19.
(15) Justam adrogandi causam habent qui liberos non habent. *l.* 15. §. 2. *l.* 17. §. 3. *ff. h. t.*

(16) In adoptione non sufficit tabulas et instrumenta inte[...] nisi judicis auctoritas intervenerit.
(17) An testamento fieri potest. Vellejus Paterculus *lib.* [...] Cujac. 7. *observ.* 7.
(18) Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*
(19) Adoptio solennitatem exigit: non fit nisi solen[...] quidem apud præsidem. adde 5. Gell. 19. vid. *l.* 1. *sup*[...] adde Revard. *c.* 6. *de auctoritate prudentum.*
(20) Mulieres non adoptant. §. 10. *Instit. h. t.* Ulp[...] §. 9. 1. Gaj. 5. §. 3. et 5. Gell. 19. *l.* 29. §. 3. *ff.* [...] *testam. l.* 8. *supr. de præscript. longi temp.* 4. Harm. [...] *Ecl.* 1. *cap.* 46.
(21) Ratio cur fœminæ non adoptant neglecta Leonis [...]
(22) Exceptio.
(23) Ex *Nov. Leon.* 27. licet mulieribus adoptare, eti[...] quam liberos habuerint.
(24) Privignus adoptari potest, *ut hic*, *et l.* 32. *in fi*[...] adde quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. ubi pupill.*
(25) *l.* 2. *supr. h. t.*
(26) Adrogantur qui sui juris sunt. *l.* 1. *in fin. ff. h.* [...]
(27) Olim fiebant adrogationes tantum Romæ: adopti[...] que. Ulp. 8. §. 4.
(28) Adrogatio fit ex rescripto, *ut hic*, *et l.* 9. [...] *Ecl. d. loco* 47.

Si quis adoptetur a cive alterius civitatis.

7. Iidem AA. et CC. Attico.

doptionem quidem alienæ civitatis (1) civi recte o additur (2), non mutatur patria (3): ac pro- jus originis in bonorum ac munerum obsequio per onem non minui perspicis. S. 11. Kalend. Febr. , CC. CONSS.

Si patronus adoptet filiam libertæ.

8. Iidem AA. et CC. Isioni.

doptionem patre, in cujus est potestate, filiam dan- , matris (4) patronus adoptare non prohibetur. ui juris arrogatio fœminæ nisi ex nostro rescripto am procedit. S. 5. Id. Februar. CC. CONSS.

De emancipatione.

9. Iidem AA. et CC. Marino.

optatum (5), licet ex beneficio nostro, emancipa- one (6) solenni separare a familia sua pater ado- minime prohibetur.

Qui possunt adoptare, 5. *vel arrogare.*

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliani P. P.

in adoptivis filiis, qui filiifamilias constituti, a tribus naturalibus aliis in adoptionem dantur, an- apientiæ incidit quædam dubitatio; si oporteret ta- ium, qui præteritus a naturali patre fuerat, ha- ontra ejus testamentum de inofficioso actionem Papinianus (7) quidem negat, Paulus autem si- tu dereliquit, Martianus vero distinguit, ne ex isa utriusque patris perderet successionem, natura- lem, voluntate ejus circumventus, adoptivi pro- estatem quam forte habebat) et iterum aliud vitium ortum: si enim post patris naturalis obitum pater us per emancipationis modum jus adoptionis dis- t, nulla spes ei remanebat: neque [enim] con- ris naturalis voluntatem, quia mortis ejus tempore a fuerat familia constitutus: neque contra adopti- trem: (quia per emancipationem ejus familia us est) ideo talem dubitationem [resecantes,] et tale vitium corrigentes, sancimus (8) per adoptionem quidem ad extraneam personam factam, jura naturalis patris minime dissolvi, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam translatus. Cum enim tanta fragilitas (9) est adoptionis, ut possit in ipso die, et filius fieri, et extraneus per emancipationem inveniri: quis patiatur jura patris naturalis nexu divino (10) copulata, ludibrio defraudari? Cum in hoc casu et contradicendi filio (11) ex jure veteri detur licentia, et invitus (12) transire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (secundum quod jam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant integra jura, sive ad (13) inofficiosi querelam, sive ad alias omnes successiones, sive ab intestato, sive ex testamento, quæ liberis deferuntur; ut ipse possit et prodesse (14) patri naturali, et ab eo naturalia debita percipere. Si vero pater naturalis avo materno (15) filii sui, vel si ipse fuerit emancipatus, [etiam] avo paterno, vel proavo simili modo paterno, vel materno filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia in unam personam concurrunt et naturalia, et adoptionis jura, maneat stabile jus patris adoptivi, et naturali vinculo copulatum, et legitimo adoptionis nodo constrictum, et ad eum solum respiciat filius, cui eum et natura aggregavit, et lex per adoptionem assignavit: et Papiniani sententia in hac specie procedat, et ad eam tantummodo filius adoptivus spem totam extendat, et non (16) patris naturalis successionem molestare concedatur: sed avita et proavita tantummodo reverentia protegatur: eique acquirat quæ possunt acquiri et prodesse. Et is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, et natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu invenimus, ubi nullius circumventionis (17) suspicio potest aliquem sibi vindicare licentiam, avita et proavita affectione hæc omnia resecante: sed hæc omnia manere integra, nisi avus et proavus emancipatum fecerint filium adoptivum; tunc etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reverti: cum emancipationis interventu adoptio in quacunque persona facta solvitur.

§. 1. Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factæ sine lege relinquamus: licentiam damus tali adoptivo patri, id est, extraneo, si voluerit, nihil ei testamento suo relinquere, sed quidquid ei reliquerit hoc liberalitatis sit, [et] non legitimo vinculo adstrictum. Cum enim per omnia naturæ suæ filium aggregaverimus: manifestissimum est, quod et acquisitiones omnium rerum, quæ ad filiumfamilias pervenerint, secundum leg s nostras, non adoptivo extraneo patri, sed naturali (18) usque ad modum ususfructus perveniant, et permaneant

ivis alienæ civitatis adoptari potest.
d est, augetur, adde *l.* 35. *ff. h. t. l.* 15. §. 3. *l.* 17. *ad municip.*
)riginis scilicet.
x liberta filiam adoptare possumus non libertum. *l.* 3. *t.* vel liberti filium.
doptatus principis rescripto, etiam emancipari potest: alioquin putet, adoptatos principis rescripto, perpetuo in manere cogi.
id. *infr. de emancip.* §. 6. *Inst. quibus modis jus patriæ.*
ddatur et hæc trium jurisconsultorum diversitas his quæ Ulp. 11. §. *ult.*
doptatus ab extraneo succedit etiam patri naturali. §. 2. *t. et* §. 5. *in fin. Inst. de exher. lib. et* §. 14. *vers. hoc ist. de hered. quæ ab intest.* Goth. Hæc est 49. decisio ovis Justiniani. vid. Inglois, *Ans.*

(9) Fragilitas adoptionis summa olim fuit. Poterat enim quis olim eadem die filius per adoptionem fieri, et eadem rursus die per emancipationem extraneus reddi.
(10) Jura naturalis patris nexu divino copulata.
(11) Filius interdum juste patri suo potest contradicere. §. 8. *Instit. quib. mod. jus patr. potest.*
(12) Filius invitus non datur in adoptionem, *ut hic*, *et l.* 5. *ff. h. t.*
(13) §. 1. *Inst. de inofficioso testam.*
(14) Adoptivus etiam patri naturali prodest.
(15) §. 2. *vers. Si vero. Inst. h. t.*
(16) Adoptatus ab avo materno patri naturali non succedit.
(17) Parens non præsumitur liberos decipere velle. *l. pen. in fin. ff. de jure dot.*
(18) Adoptatus quod ab extraneo adquirit, patri naturali adquirit usufructu tantum.

*

in sacris (1) patris naturalis, quasi imaginaria (2) quadam et nova affectione ei acquisita, non pristinæ cognationis diminutione introducta. Sed si quidem remaneat in tali adoptione: nulla interveniente emancipatione, in hoc tantummodo prodesse ei volumus adoptionem, ut non successione ab intestato patris extranei adoptivi defraudetur, sed habeat accessionem fortunæ [ex patris naturalis sibi voluntate acquisitam]. Neque enim ex veteri jure cognationis nexus naturalis patris per adoptionem filio dissolvebatur, sed accedebant jura adoptiva, certis reliquiis ex jure naturali remanentibus: et qui legitimus erat familiæ adoptivæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna (3) jura posset abolere, cum videbatur, et ex antiquo jure patrem quidem habere adoptivum, matrem autem eam, quam natura cognoscit? Et ideo sancimus, etsi habeat hujusmodi filius jura integra naturæ, attamen si intestatus pater [extraneus] adoptivus decesserit, habere eum etiam sui heredis jus ad ejus tantummodo successionem: ut non etiam legitima jura ad familiam extranei patris adoptivi habeat, nec ipsa ad eum communionem aliquam habeat, sed quasi extraneus ita ad illam familiam inveniatur.

§. 2. Sin autem per emancipationem jura adoptiva fuerint dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptivum extraneum patrem, etsi moriatur intestatus (4), relinquatur: sed maneat tantummodo patrem naturalem cognoscens, tanquam non fuisset ab initio in adoptionem translatus.

§. 3. Quæ autem de aliis adoptivis diximus, hæc sancimus etiam de his, qui ex Sabiniano senatusconsulto (5) ex tribus (6) maribus fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptivos, et eos introducenda.

§. 4. Quæ in filio diximus in adoptionem a patre dato, hæc et in filia (7), et in nepote, [et] nepte, et deinceps personis utriusque sexus in sacris patris constitutis extendimus: si tamen tempore mortis avi sui parentes eos, vel eas non antecedant: si enim patres eos antecedant: (ubi nec imponitur necessitas avo aliquid nepoti, vel nepti relinquere) maneant omnia jura adoptiva [ei] intacta. Hæc enim omnis sanctio de filio, filia, de nepote, et nepte, et deinceps personis in sacris constitutis introducta est, ubi dubitabatur, quid statuendum esset, quasi duobus patribus ei, uno ex natura, altero ex lege, impositis.

§. 5. Ubi autem homo sui juris constitutus *per arrogationem* (8), ex Augusta liberalitate sese dederit in adoptionem, tunc omnia jura patris adoptivi habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur discrimen, sit suus heres adoptivus patri arrogatori, et familiæ ejus aggregetur: et omnia, quæ ad filium arrogatum veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibataque in eam personi reserventur. Dat. Kal. Sept. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

Quomodo fit adoptio.

11. Idem A. Juliano P. P.

Veteres circuitus in adoptionibus quæ per tres emancipationes (9) et duas (10) manumissiones in filios ... per unam emancipationem in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes sive tollentes, censemus licere parenti, qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine vetere (11) observatione emancipationum et manumissionum hoc ipsum actis (12) intervenientibus (13) apud competentem Judicem manifestare, præsente (14) eo, qui adoptatur, et non contradicente (15), nec non eo, qui eum adoptat. Dat. Kal. Novemb. *Constantinop.* Lampadio et Oreste VV. CC. Conss. 530.

TIT. XLIX.
DE EMANCIPATIONIBUS (16) LIBERORUM.

Habens jurisdictionem a lege municipali, potest illam exercere etiam inter non subditos consentientes: et valet apud omnes. Salic.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Herennio.

Si lex (17) municipii, in quo te pater emancipavit potestatem ...

(1) Sacra privata fuerunt cuique genti, quæ diis penatibus paterfamilias faciebat. Cic. 2. *de leg.* filiifamilias in his sacris dicebantur esse, *l.* 2. *supr. de bonis quæ liberis.* manere, *l.* 12. *supr. de coll.* id est, permanere, *ut hic*, constituti, *l. ult.* §. 2. *supr. de inoff. test. l. ult.* §. 1. *vers. Sin vero. supr. ad SC. Tertull. l. ult. supr. de curat. furiosi.* positi, *l.* 20. *supr. de nuptiis.* retenti. *l.* 3. *supr. de bonis maternis.* Adoptati quoque qui in alterius gentem transibant, in ejus gentis sacra simul transibant. 7. *Valer.* 27. Emancipati vero suo arbitratu sacra sibi privata faciebant: per emancipationem a sacris paternis dimitti et absolvi dicebantur, *l.* 31. *supr. de fideic. l.* 1. §. 2. *supr. de annali except. l.* 13. *Supr. de legit. hered.*

(2) Imaginario affectu.

(3) Materna jura non possunt aboleri.

(4) §. 10. *Instit. de hered. quæ ab intestat.*

(5) Ex Sabinianorum sententia. Revardus *c.* 6. *de autoritate prudent. in fin.*

(6) §. 14. *versic. testam. Inst. de hered. quæ ab intest. l. ult. in fin. Infr. de decurionib.* ἐξ τρίβες μάριβες, Theophil. *d.* §. 14. tribus manibus, Alciat. 4. *parerg.* quod de patris naturalis manu in fiduciariam manum traderetur, qui deinde in manum et potestatem adoptivi dabatur. Tribus mancipationibus. Revard. *cap.* 6. *de auth. prudentum in fin.* errore ut putat, creato ex hujusmodi notis, TRIB. MA. uterque male. Pejor est his interpretatio Accursii divinantis, Tres parentes inter se certare de filio in adoptionem dando, vel de aliquo adoptando. Commodius est nihil hic mutari et ita legi, *Tribus marib.* ut hic agatur de ejus privilegio, qui tres mares filios susceperit, *l.* 122. *Cod. Theod. de decurionib.* Eratque hoc jus parentis habentis tres mares liberos, ut uni dato senatui, curiæ liberatio contingeret. *d. l. ult.* uni in adoptione dato quarta omnium bonorum adoptatoris ex SC. Sab... deferretur: sicut impuberi arrogato ex constitutione Antonini ... Cujac. *ad d. l. ult.*

(7) De filia, nepote, nepte.

(8) De arrogato.

(9) Id est, venditiones. Nam emancipare est vendere. ... *Instit. de testament ord.* 8. Valer. 6. adde §. 6. *Instit.* ... *mod. jus patr. potest. l.* 3. *ff. de capit. minut. Novell.* ... *ult. Infr. prox. tit.* Goth. Ad hanc l. vide A. Gell. *Noct. Att. lib.* 5. *c.* 19. *et* Vacon. *lib.* 1. *declarat.* 16. S. L.

(10) Filiifamilias trina emancipatione duabus manumissionibus, cæteri una emancipatione, una manumissione adoptabantur. ... Ulp. 10. §. 1.

(11) Vetus observatio emancipationum et manumissionum sublata.

(12) De formulis adoptionis et adrogationis, vid. apud G... 5. *cap.* 19. Vopiscum *in Aureliano.*

(13) In adoptione requiruntur acta, requiritur scriptura ... *hic*, ut et in emancipatione. *l.* 2. *Infr. tit. prox.*

(14) *l.* 24. 25. *ff. h. t.*

(15) *l.* 10. *supr. h. t. l.* 5. *ff. h. t.* vid. Ulp. 10. Festu. in *emancipatio.*

(16) *L.* 9. *supr. tit. prox.* dixi ad *L.* 1. *ff.* 6. adde 1. ... 17. περὶ διαλύσεως ὑπεξουσιότητος, *L.* 1. *Inst.* 12. §. 6. *Novell.* 81. 1. Gaj. 6. Paul. 2. *sent.* 25. Ulpian. 10. §. 1. *l.* 5. *sup. de dolo. Novell. Leon.* 25.

(17) Hinc colligunt, cujuscunque municipii leges ad suum territorium restringi; Actus civiles ex eo quo geruntur loco vires capere, non futuro. Jus contractuum et testamentorum ex ratione

Duumviris dedit , *Ut etiam alienigenæ* (1) *uos emancipare possint* : id , quod a patre factum n obtinet firmitatem. PP. 3. Non. Decemb. et III. AA. Conss. 290.

2. Iidem AA. et CC. Gennadiæ.

ncipationibus liberorum , nec non donationi-2) non tam scriptura (3) , quam veritas con-solet. PP. 5. Id. Mart. Tiberiano et Dione 91.

n emancipatione non requiritur causa, sed judicis auctoritas. Salic.

3. Iidem AA. et CC. Heliodoro.

(4) nudo consensu patria liberi potestate , sed u solenni (5) , vel casu (6) liberantur : nec 7) , quibus motus pater emancipavit filium , s solennitas quæritur. S. 15. Kalend. Octob. AA.

nvitus quis non liberat filium , vel nepotem sua potestate. Salic.

4. Iidem AA. et CC. Coloniæ.

avus neptem suam liberare potestate cogitur (8), (9) in cujusquam injuriam beneficia tribuere t nostri. Dat. Id. Octobr.

riptum principis judici apud acta intimatum , t parentes eorum liberos emancipare : accedente antea , vel postea eorum voluntate , nisi fuerint infantes , quorum consensus non requiritur. Salic.

5. Imp. Anastasius (10) Constantino P. P.

Jubemus licere parentibus , id est , patri , avo paterno [seu] proavo , cæterisque ulterius per masculini sexus personas continua generis serie conjunctis , si liberos , quos habent in potestate propria , id est , filium vel filiam , nepotem seu neptem ex filio , pronepotem seu proneptem , cæterosque itidem per masculini sexus personas continua generis linea sibi conjunctos , per emancipationem , vel absentes , et peregre degentes , vel in iisdem locis seu regionibus , vel civitatibus commorantes , in judicio vero non præsentes , juris sui constituere maluerint : supplicationibus (11) porrectis mereri super hoc divinum oraculum : hocque apud competentem judicem , ad (12) cujus jurisdictionem actus emancipationis pertinet , insinuare (13) , superque precibus a (14) semet oblatis apud eum deponere : ut hoc subsecuto , et auctoritate præcedente principali , plenissimum robur emancipatio (15) sortiatur : et personæ , in quas talis liberalitas collata sit , de aliena potestate quasi a parentibus ex emancipatione manumissæ liberentur : si tamen ipsæ nihilominus sub gestorum (16) testificatione , vel apud eundem judicem , vel apud alium quemlibet proposito parentum suam etiam voluntatem consonare (17) vel ante preces oblatas , et sacros apices promulgatos , vel postea deposuerunt , nisi infantes (18) sint , qui et sine consensu et-

int , æstimari. vid. Hotom. 2. *cons.* 2. Sed et illud ne ea præscribi , quæ sunt jurisdictionis. Cynus *hic* , . 1. *ff. de aqua pluvia.* Quid si jus id de quo agitur , numero sit , quæ principi reservata sint ? Quid si jus el supremæ potestatis , vel inter regalia refertur , aut rii sit ? Id generis jura consuetudine præscribi non pos- *arg. l. comperit.* 6. *supr. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann.* . *reg.* 307.

isdictionem habens ex lege municipali , potest eam exer- inter non subditos consentientes. *Salic.*

nationes fiebant a patre filio emancipato , ut vitam suam d est , ut se aleret. *l. ult. infr. h. t. l. ult. C. Theod. id. donat. l.* 8. *infr. de bon. prosc. Nov. Leon.* 25.

iptura in emancipationibus exigitur , *ut hic* , *l.* 5. *infr.* uliel. Onciacum 1. *q.* 64. quod remittere videtur *Nov.* ut et in adoptione. *l. ult. supr. tit. prox.* in nuptiis *Nov.* 74. *c.* 4. in mutuo emendæ militiæ , *Nov.* 97. rærogativa hypothecæ postulanda. *Nov.* 136. *c.* 3. *vers.* n. in arbitraria probatione. *l.* 4. §. 5. *supr. de receptis* ontestatione non numeratæ pecuniæ. *l.* 4. §. 4. *supr. de pecun. Novell.* 100. *c.* 1. his adde quæ scripsi ad *l.* 17. *act.*

Novell. Leon. 25. *in fin.* nudo consensu perficitur o , veluti si pater patiatur filium seorsim vivere resque : quamvis nondum ad ætatem nuptiis , vel matrimonio venerit : hujus constitutionis meminit Harmen. 1. *tit.* 17. , filii per matrimonium emancipantur , aut ætate 25. r. *decis.* 197. negotiatione a patre separata , dignitate , is , aut ejusdem contestatione simplici apud judicem , modis solvuntur apud Gallos liberi patria potestate. v. ot. 10. *tit. des lettres incidentes en civil.*

quo vid. *l. ult. infr. h. t.*

est , morte. *Instit. quib. mod. jus patr. pot. in pr.* de- §. 1. *d. tit.*

itus justa de causa emancipari potest.

iti parentes non coguntur emancipare liberos. *l.* 31. *ff.* *l.* 92. *ff. de cond. et dem. l. ult. ff. si quis a par.* n. *ff. unde liberi.* §. *ult. Inst. quib. mod. jus patr.* *Cluentio.* excipe casum *l.* 6. *infr. de spectac. lib.* 11. 12. *supr. de episc. aud.* fallit et hoc , si justa emanci- bsit causa. Bart. *in l. quidam cum filium.* 132. *ff. de* at. potest et invitus filius emancipari malos ob mores , ut ne deinceps ejus nomine pater teneatur , quod plerunque statuto fieri posset. vide Socin. *reg.* 138.

(9) Vid. *l.* 3. *supr. unde vi.*

(10) *l.* 11. *supr. de legit. heredib.* dixi ad *l.* 18. *supr. de collat.*

(11) Emancipatus rescripto principis , reservato jure legitimarum hereditatum , vocatur ad legitimam hereditatem patris cum fratribus in familia retentis , hoc genus emancipationis *ex imperiali rescripto* appellatur in §. 6. *Instit. quib. mod. jus. pat.* adde Roland. a Vall. 1. *consil. num.* 4.

(12) Emancipatio non apud quemcunque judicem expediri potest.

(13) Intimare. vid. *l.* 2. *Supr. h. t.*

(14) Per procuratorem emancipatio non potest fieri , *ut hic* , ut et adoptio et adrogatio. *l. neque absens.* 24. *l. post mortem.* 25. *ff. de adopt.* impetratio veniæ ætatis. *l. omnes. supr. de his , qui veniam ætatis impetrarunt* , manumissio. *l. nec mulierem.* 3. *supr. de man. vind.* compaternitas , ut loquitur , spiritualis , Bart. *in l. Gallus.* 29. *ff. de liber. et posth. l. excusare.* 15. *infr. de excus. tut.* licet per procuratorem possit fieri legitimatio liberorum. Bart. *ibid.* desponsatio. *l. ult. ff. de sponsalib. c. ult. de procur. in* 6. revocatio in servitutem. *l. per procuratorem.* 4. *ff. de obsequiis. l. sed et hæ.* 35. §. 1. *ff. de proc.* Cur manumissio per procuratorem recte non fit , at in servitutem revocatio ? qui manumisit , reapse dominus esse debet. *l. si pater.* 4. *ff. de manumiss. vind.* At per epistolam recte manumittimus ut et per nuncium. *Instit. de libertin.* §. 1. Nam quæ per epistolam fiunt , ea recte per nuncium expediri possunt. *l.* 1. §. 2. *ff. de contr. empt.* Epist. vel nuncio cum manumisit dominus , ipse manumittit : cum per procuratorem , ipse procurator : hic enim negotium in suam ipsius personam concipit , non ille. *l. qui autem.* 14. §. 3. *ff. de pecunia constituta.* At per procuratorem in servitutem revocari servus potest , *ut supr. dictum est ?* hoc ideo forte permissum est , quod in adquirendo servo jus magis connivet domino quam in alienando. Quidam tamen putant hoc inductum , quod in manumisso in servitutem revocando pecuniarium commodum versetur.

(15) Hoc interpretes ad legitimationem transferunt : volunt enim ab emancipatione ad legitimationem valere argumentum. vid. Roland. a Valle *d. loco.*

(16) Dixi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

(17) Invito filio non datur libertas. *Novell.* 89. *cap.* 11. Paul. 2. *sent.* 25. datur servo invito. dixi *l. pen. supr. de necessar. servis.*

(18) Infans consensum non habet.

iam hoc modo sui juris efficiuntur. Dat. 2. Kalend. Aug. *Constantinop.* PROBO, et AVIENO Jun. CONSS. 503.

Vana observatione sublata, emancipationes possunt fieri coram judicibus competentibus, et emancipatis potest etiam donari: et per emancipationem non solvuntur jura agnationis. Bald.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

CUm inspeximus in emancipationibus *vanam observationem custodiri*, et *venditiones* (1) *in liberas personas figuratas* (2) *et circumductiones* (3) *inextricabiles et injuriosa rhapismata* (4), quorum nullus rationabilis invenitur exitus: jubemus hujusmodi circuitu in posterum quiescente, licentiam ei esse, qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana (5) hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare competentis (6) judicis tribunal, vel eos adire magistratus, quibus (7) hoc facere, vel legibus, vel ex longa (8) consuetudine permissum est: et filios suos, vel filias, nepotes, vel neptes, vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam, a sua manu dimittere: et legitima (9) jura omnimodo habere, etsi (10) non specialiter hoc sibi servaverit: et peculium donare, vel alias res liberalitatis (11) titulo in eos transferre: et eas res, quæ acquiri indignantur, per usumfructum secundum nostræ constitutionis modum detinere, et omnia facere: vana tantummodo (secundum quod jam dictum est) observatione (12) sublata. Dat. Kalend. Novembr. *Constantinopol.* post Consulatum LAMPADII et ORESTIS VV. CC. 531.

TIT. L.

DE INGRATIS (13) LIBERIS.

Filius emancipatus propter ingratitudinem reduc[itur] in patriam potestatem. Bald.

Imppp. VALENTIN. VALENS et GRATIANUS AAA. ad Prætextatum P. P.

FIlios (14) [et filias, cæterosque liberos] contu[maces] qui parentes, vel acerbitate convicii, vel cu[jus]que atrocis injuriæ dolore pulsassent, leges (15) [eman]patione rescissa damno libertatis immeritæ multari [vole]runt. Dat. 12. Kalend. Septemb. *Mediolani*, LUPICINO et JOVINO CONSS. 367.

TIT. LI.

DE POSTLIMINIO (16) REVERSIS ET REDEMPTIS (17) AB HOSTIBUS.

Conceptus in captivitate patris et matris, reverten[te] patre et matre, sequitur patris originem. Bal[d]. *De natis ex duobus captivis.*

1. Impp. SEVER. et ANTON. AA. Ovinio.

EX duobus (18) captivis Sarmatia nata patris o[rigin]em ita secuta videtur, si (19) ambo parentes in [civita]tem nostram rediissent. Quamquam enim jure [proprio] postliminium habere non possit, quæ (20) capta n[on est], tamen parentum restitutio reddet patri filiam: q[...]

(1) Olim fiebat manumissio quinque testibus præsentibus et libripende stateram et æreum nummum ferente et medio aliquo intercedente, medio illi filius a patre mancipabatur, id est, vendebatur. Patri in vicem pretii nummus ab emptore tradebatur. Filius ita emptus emptori quasi servus erat, sed tamen mox ab emptore vindicta manumittebatur: manumissus tacito jure in patris potestatem revertebatur. Id iterum atque tertio fiebat. Hinc Ulpian. 10. §. 1. *Filius*, inquit, *ter mancipatus, ter manumissus sui juris fit: id enim lex 12. Tabularum jubet. Si pater filium ter venumdarit, filius a patre liber esto.* His omnino adde Cajum 1. *Inst.* 6. §. 4. ubi genus id mancipationis fusius explicat.

(2) Εἰκονικὰς πράσεις, vocat Theophil. *d. loco.* imaginarias. §. 6. *Inst. quib. mod. jus pat. potest:* hinc servitus imaginaria. *l.* 3. *ff. de cap. min.*

(3) Vindicta manumissione lictor prætoris servum præmissis solennibus verbis tangebat, mox dextera vertebat. Persius *Satyr.* 5. *Quibus una Quiritem Vertigo facit*: et post; *verterit hunc dominus momento turbinis exit Marcus Dama.* Quintil. *in ea declamatione cui tit. est*: Ancilla in Archipiratæ nuptiis manumissa. *An vero in hoc putamus esse momentum, si vindicta ferires et circumverteres mancipium, aut si una voce liberum esse jusseris?* Cornutus *in Persium: Quoties servos manumittebant, eos etiam alapa percussus manumittebant.* Seneca 1. *epist.* 8. *et* 2. *Contro-vers. Qui se Philosophiæ subjecerit, statim circumagitur*, id est, fit liber. Hujusmodi servus, ambactus dicitur Festo *in Am.* Verum circumductiones istæ ad servorum manumissiones pertinuerunt. An similes fuerint in emancipationibus liberorum, alio loco tractabitur.

(4) Hinc illa verba, *Novell.* 81. μετ' ὕβρεων καὶ ῥαπισμάτων: alapas lictoris manu infictas manumisso intelligit, de quo more vid. Isidorum 9. *cap.* 4. de quo etiam dixi ad *Novell.* 81. alii ῥαπίσαι virga cædere. Est enim ῥάπις Hesychio virga.

(5) *l.* 5. *supr. h. t.*

(6) Nam apud incompetentem judicem non fit manumissio.

(7) Non apud quemvis judicem manumittitur.

(8) Longa consuetudo jus manumittendi tribuit.

(9) Vid. *l.* 3. *supr. de bonis maternis.*

(10) *l.* 17. *supr. de collationib.*

(11) Vid. quæ notavi ad *l.* 2. *supr. h. t. l.* 1. §. 3. *ff.* [...] *a par. manumiss.*

(12) Brevem manumittendi formula exprimit Harm. 1. [...] ὅτε τὸν δε ποιῶ αὐτεξούσιον (Theophilus in §. [...] *quib. mod. jus patr. potest.* legit ἐμαγκίπατον) καὶ [...] philus ἐμαυτοῦ) ἀφίημι χειρὸς, id est, Hunc sui juris e[sse ...] meaque manu mitto.

(13) *L.* 8. *Cod. Theod.* 7. *et* 31. *Eclog.* 3. Ingratitu[dinis] causam liberi in potestatem parentum revertuntur, adde No[v. ...] *c.* 3. ubi de exheredandis justa de causa liberis agitur: [de ingra]titudine dixi ad *Novell. Leon.* 25.

(14) *l.* 1. *C. Th. h. t.*

(15) Antiquæ: puta Romuli, dixi ad *leg.* 12. *Tabularu[m ...]* *tit.* 27. §. 7. ubi hoc addendum est, *Diveis parentum [...]* *fieri*, nihil aliud esse, quam in sacra et potestatem pare[ntum re]verti: ut filius ita reversus a parente impune possit occid[i ...] licet si manus impias ei intulerit.

(16) *l.* 9. 10. 14. 18. 19. *infr. h.t.* post captivitatem [...] *l.* 6. *C. Th.* 5. Paulo plenius explicatur hic tit. a G[...] *Ecl.* 1. περὶ αἰχμαλώτων recte de captivis dicitur: nam [...] postliminium non habent. *l.* 9. §. 4. *ff h. t.* δούλων ([...] postliminio redeunt. Fest. in Postliminio, *l.* 8. *infr. h.* [...] καὶ ἐλευθέρων καὶ περὶ ὑποστροφῆς αὐτῶν καὶ περὶ παίδων ([...] net *l.* 1. *infr. h. t.*) αὐτῶν καὶ (δίκαις) huc pertinet *le.* 3. [...] *infr. h. t.* Est et titulus *ff. de captivis et de postliminio et* [re]*demptis ab hostibus L.* 49. *D.* 15.

(17) *l.* 2. 6. 7. 8. 11. 13. 15. 16. 17. 20. adde et t[...] hostibus. *l.* 5. *infr. h. t.* liberatis virtute militum. *l.* 12. [...]

(18) Ex duobus captivis natus, ambobus parentibus reve[rsis] liber intelligitur, *ut hic.* ex *Novell. Leonis* 36. sive non re[vertantur] parentes, sive unus tantum revertatur, liber intelligitur [...] parentum.

(19) Imo sufficit, ut unus redierit. *l.* 16. *infr. h. t.*

(20) Quæ capta non est, postliminium non habet. *l.* 9 [...]

...us interfectus sit, matris (1) duntaxat conditio... secum filiam duxit, videtur necessario secuta: ... legis Corneliæ, quæ legitimos apud hostes de... nstituit heredes: ad eam, quæ illic suscepta est, ...net: cum eo tempore, quo captus est, diem ...er obiisse existimetur. PP. sine die et consule.

De redemptis ab hostibus.

2. Imp. Gordian. A. Publiciano.

...) hostibus redempti (3), quoad exolvatur pre...u, [magis] in causam pignoris (4) constitu...m (5) in servilem conditionem esse detrusi vi... et ideo si nummi eo nomine expensi donatio (6) ..., pristinæ conditioni eos reddi manifestum est. ...le si ab hostibus redemptam, post dissolutum ...turalis (7) pignoris vinculum habere in (8) ...io (9) cœpisti: nil est quod de statu ejus, seu ... communium debeas pertimescere. PP. Id. Jun. ...o A. II. et Pompeiano Conss. 242.

De curatore dando.

... Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Varo.

...cognatos tuos nondum postliminio regressos affir..., sed adhuc in rebus esse humanis, et bona eo...dibus diversæ partis dissipari: interpellatus Re...vinciæ providebit (10) eum sub observatione ...a] constituere, qui stipulante servo publico sa... dederit. PP. 5. Kal. Sept. Diocletiano III. ...iano Conss. 287.

De hereditate.

... Iidem AA. et CC. Hermogeni, et aliis.

...os præteriit, hereditatem (11) ejus, quam in...itum erat ab hostibus interfectam, an captam ...lio adiri non potuisse, quoniam eorum bona, ...stium potestatem rediguntur, eo demum tempore ...is (12) jure acquiri possunt, cum captos apud ...rtuos esse cognoscitur. Nec super facultatibus ...us (13) incerta vita ac fortuna fuit, transigi (14) vel judicari (15) potuit. Unde postea quam apud hostes materteram vestram fati munus implesse innotuit: tunc vobis licentia permittitur agnoscendæ per bonorum possessionem (16) successionis, non officientibus enim [his] quæ perperam gesta sunt, si priorem gradum obtinetis, successionis compendium (17) ad vos pertinet. PP. 5. Kalend. Jun. ipsis AA. IV. et III. Conss. 290.

De tradito a Barbaris.

5. Iidem AA. et CC. Ursæ.

Cum non redemptum ab hostibus filium tuum, sed sine [ullo] contractu (18) traditum (19) a Barbaris Præfecto (20) legionis dicas, postliminii jus locum habuit: et illico ingenuitati suæ reddi eum Præses provinciæ jubebit. PP. 16. Kal. Jun. ipsis AA. IV. et III. Conss. 290.

De redemptis ab hostibus.

6. Iidem AA. et CC. Justo.

Cum et postliminii jus, et communis (21) utilitatis ratio exigat, ut si qui captos ab hostibus redemerint, accepto (22) pretio redemptos suæ ingenuitati restituant: proponasque redemptorem tuum noluisse (23) oblatum pretium a te, vel ab alio recipere: Præses provinciæ efficaci instantia compellet eum legibus obtemperare, et percepto eo, quod pretii nomine dependitur, status securitatem (24) non inquietare. PP. Kalend. Februar. Tiberiano, et Dione Conss. 291.

De puella redempta, et prostituta.

7. Iidem AA. et CC. Claudio.

Foedissimæ mulieris nequitia permovemur. Cum igitur filiam tuam ab hostibus captam, ac prostitutam (25) ab ea, quæ eam redemerat, ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac servandam natalium honestatem ad te confugisse (26) proponas: Præses provinciæ, si filiæ tuæ supradictam injuriam ab ea, quæ sciebat ingenuam esse, inflictam cognoverit: cum hujusmodi persona indigna sit pretium recipere, propter odium (27) detestabilis quæ-

... 6. *infr. l.* 9. 26. *ff. h. t. l.* 6. *ff. de statuliber.*
...*ops. Basil.* 34. *tit.* 2. *c.* 1.
... lege Francica in hostem bannitus, hoc est ad delectum ...n veniendo contumax, plenum *heribannum*, hoc est, 60. ...olvere cogebatur: si eam summam solvere non poterat, ... *pro vuadio*, hoc est, pignore in servitium principis ...donec tandem eam summam persolvisset. Quod si is ho... servitio moriebatur, hereditatem defuncti non amitte...c libertatem, nec denique ipsi banno fiebat obnoxius, 4. ...*icarum*, c. 71. *de libero homine in hostem bannito.*
...emptus non est servus redimentis, sed pignoris est tan... donec redimatur. vid. *l.* 15. 21. *ff. h. t.* An et ejus ... sunt pignori. *l.* 8. *Infr. h. t.*
... *l.* 2. *ff. de l. lib. homin. exhib.*
...tio redemptionis donato redemptus libertatem consequi..., *et l.* 11. *infr. h. t.*
...emptus redemptori naturalis pignoris loco.
...us ex ingenuo, et redemptus ab hostibus ingenuus est.
...empta redemptori potest nubere, vid. *l.* 13. *infr. h. t.* ... 2. c. 1.
...st, curatorem, de curatore dando bonis capti, adde ...r *quib. causis major. l.* 6. *in fin. ff. de tutel. l.* 6. *in* ... *ex caus. in possess.* adde Hotom. *consil.* 6.
...rtus de morte captivi ab intestato succedere, transige...icio de ejus bonis experiri non potest.

(12) De successione adde *l.* 19. *l.* 32. *ff. de adqu. vel amitt. possess.*
(13) De viventis hereditate sententia ferri non potest, *ut hic*, sed nec de ea pacisci licet, et transigere, *ut hic*, *l.* 2. *§.* 2. *ff. de vulgar. et pupill. l.* 1. *§.* 21. *ff. de collat. l. ult. supr. de pact.* (Senec. 96. *epist. si vultur es, cadaver expecta.*) nec donare eandem. *l.* 2. *ff. de his, quæ ut indign.*
(14) De transactione.
(15) De sententia.
(16) Vid. *l.* 1. *§.* 9. *ff. de bon. poss. secund. tab.*
(17) Itaque ideo gratis.
(18) Cum hoste contractus iniri potest. adde *l.* 5. *in fin. D. de pactis. l.* 21. *D. de negotiis.*
(19) Sine stipulatione pretii, sine commercio. *l.* 17. *Infr. h. t.*
(20) Præfectus legionis.
(21) Utilitas ac necessitas postliminii, *l.* 19. *ff. h. t.*
(22) Vid. *l.* 17. *infr. h. t.* adde *l.* 2. *supr. h. t.*
(23) Redemptor oblatum a redempto pretium invitus accipere cogitur.
(24) Securitas status.
(25) Qui redemptam prostituit, pretium jusque pignoris amittit. adde *l.* 12. *supr. de episc. aud.* 34. *Eclog.* 2. *c.* 6.
(26) Redempta a redemptore prostituta, justam fugiendi rationem habet.
(27) *Novell.* 14. *in princ.*

stus (1) : etiamsi pretium compensatum non est: ex necessitate miserabili custodita ingenuitate natæ tuæ adversus flagitiosæ mulieris turpitudinem tutam eam, defensamque præstabit. PP. 3. Non. Februar. TIBERIANO et DIONE CONSS. 291.

De natis ex redempta.

8. Iidem AA. et CC. Matronæ.

PRæses provinciæ, ne ulterius in servitutis jugo detinearis, curæ habebit, qui pro solertia sua parum ignorat filiorum tuorum statum tueri, quos posteaquam (2) redempta es, enixam te esse significas: cum eos, qui post redemptionem nascuntur, ne pignoris (3) quidem vinculo ob pretium, quod pro his datum non est, teneri, nullis auctoribus visum est. PP. 5. Id. Februar. TIBERIANO et DIONE CONSS. 291.

An filius reversus succedat patri.

9. Iidem AA. et CC. Gregorio.

CAptum ab hostibus filium, patre mortuo medio tempore lex Cornelia reversum (4), si in potestate patris tempore, quo capiebatur, fuit, suum facit heredem: unde sive ex testamento (5) ad te, sive [ab] intestato (6) successionem patris tui pertinere apud præsidem provinciæ probaveris: restitui tibi res hereditarias jubebit, si non tantum, postquam reversus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate conquiescere faciat PP. 5. Id. April. AA. CONSS.

De servo reverso ab hostibus.

10. Iidem AA. et CC. Apollodoræ.

SIcut liberis captis ab hostibus, ac postliminio reversis status pristinus restituitur, sic servi (7) domino. Unde, si hæc cujus meministi, ancilla patris tui fuit, nec commercio redempta (8) est: reversa dominum, vel ejus sequitur successorem, qui per captivitatem hanc amiserat. S. 3. Kal. Maji, *Hadrianopoli*, AA. CONSS.

De redempto, et gratis dimisso.

11. Iidem AA. et CC. Eutychio.

SI liberum captum te ab hostibus commercio (9) redemit Sabinus, et eum vinculum pignoris (10) superstitem remisisse (11) tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati, quam amiseras, restitutus, null[illegible] ejus obsequium debes. S. 15. Kal. Jan. AA. C[illegible]

De liberatis virtute militum.

12. Iidem AA. et CC. Quintianæ.

AB hostibus capti, non commercio (12) redem[illegible] virtute (13) militum nostrorum liberati, ill[illegible] tum, quem captivitatis casu amiserant, recipiunt [illegible] vi (14) autem dominis suis restituentur. Recept[illegible] eos, non captos judicare debemus: et militem n[illegible] defensorem eorum decet esse, non dominum. S. 5 [illegible] Januar. AA. CONSS.

Si redempta redemptori nubat.

13. Iidem AA. et CC. Quartinæ.

SI is (15), qui te ab hostibus ingenuam captam [illegible] mercio redemit, sibi matrimonio (16) conjunx[illegible] gnitate (17) nuptiarum, et voto futuræ justæ [illegible] vinculo pignoris tibi remisso, reddi natales pristi[illegible] tionis est. S. 5. Id. Martii, CC. CONSS.

An filia reversa succedat matri.

14. Iidem AA. et CC. Severæ.

JUs postliminii filiam (rebus humanis exempta [illegible] dum in servitutis ipsa necessitate per captivitat[illegible] sam fuit) eventus purgato vigore, ad ejus legitima[illegible] invitat hereditatem; nec tibi medii temporis fo[illegible] quominus res maternas successione quæsitas perseq[illegible] sis, injuriam fieri patimur. S. 16. Kal. April. CC. [illegible]

De redemptis ab hostibus.

15. Iidem AA. et CC. Macrotraulo (19).

IS, qui liber constitutus captus ab hostibus c[illegible] cio (20) redimitur, etiam (21) antequam restit[illegible] pro eo data pecunia, successionis (22) jura sibi vi[illegible] favore ingenuitatis potest: ut ex ea possit pretium [illegible] datum exsolvere.

De natis ex redempta

16. Iidem AA. et CC. Basilidæ.

COmmercio (23) redemptæ (24) fœminæ filios [illegible] servo medio susceptos tempore, origini inge[illegible]

(1) Lenocinii quæstus detestabilis.
(2) Nati ex redempta liberi sunt, ideoque ne pignoris quidem loco a redemptore possunt retineri *hic*, ut et ipsi redempti. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 15. *ff. h. t.*
(3) Ratio dubitandi ex *d. l.* 2. *l.* 15.
(4) Reversus fingitur nunquam captus.
(5) Vid. Paul. 3. *sent.* 4. §. 8.
(6) *l.* 14. *infr. h. t.* §. 4. *Instit. de hered. quæ ab intest.*
(7) Etiam servi postliminii jus habent, *ut hic*, *l.* 12. *vers. servi. infr. h. t.* Fest. *in postliminium*: dixi quoque *in ephigraphe.*
(8) *l.* 11. 12. *et* 16. *infr. h. t.*
(9) *l.* 17. *infr. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 12. §. 7. *ff. h. t.*
(10) De quo *l.* 2. *supr. et l.* 15. *ff. h. t.*
(11) *l.* 2. *supr. h. t.*
(12) Captivi, recepti ab hoste virtute militari et citra pretium, recipientis non fiunt servi: fiunt liberi. Si qui tamen servi recepti sint, dominis suis restituendi, *ut hic. Syn. Basil.* 34. *tit.* 2. *c.* 11. vide *l.* 10. *supr. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 12. §. 17. *ff. h. t.*
(13) Id est, fortitudine. *l.* 21. *vers. quod si. ff. h. t.*
(14) Vide *l.* 10. *supr. h. t.*

(15) Qui ab hostibus captam redemit: et cum ea [illegible] re, congressus est, cum videatur, eo quod ipsam in-uper [illegible] assumpsit, pretium ei ac velut pignoris vinculum [illegible] cit procuklubio, ut et ipsa pristinis restituatur natalibus [illegible] suscepti liberi legitimi sint atque ingenui. 1. Harm. 13. [illegible] *et* 4. *tit.* 5. §. *ult.*
(16) Redemptor nuptiis cum redempta contractis, tacite [illegible] berat nexu pignoris.
(17) Id fit præsumptione quadam. Sic Græci, ὡς [illegible] αὐτῇ συγχωρεῖν τὸ τίμημα. adde *l.* 2. *in fin. supr. h. t.* [illegible] *Ecl.* 1. *c.* 18. *et Schol. ibid.*
(18) Reversus ab hostibus, matri succedit. v. *l.* 9. [illegible] *l.* 15. *infr. h. t.*
(19) Mucatraulo, Cujac. *ad l.* 4. *infr. de jure fisci.*
(20) Vide *l.* 10. *in fin. supr. h. t.*
(21) Ratio dubitandi.
(22) Redempti succedunt. vide *l.* 9. *supr. h. t.*
(23) *l.* 10. *in fin l.* 11. *l.* 12. *l.* 15. *supr. h. t.* [illegible]
(24) Matre redempta, natus in captivitate fit liber [illegible] et ex *Nov. Leon.* 36. etiamsi non revertatur.

juxta ea quæ benigne placuerunt, reddi conve- 5. Kal. Septembr. *Viminacii*, AA. Conss.

An redemptus debeat pretium emptori.

17. Iidem AA. et CC. Diogeniæ.

(1) captus ab hostibus, et commercio redem- s, tunc demum, cum (2) pretium solverit, vel qualicunque remittatur judicio (3), statum pri- recipit: quo genere matre (4) filium redimente, usmodi contractus non de mercede, sed de tri- pudianda cogitatur, voti recipiendi filium cogita- optabili conditione filium illico matri restituit: a] civilium obsequio munerum propter casum um [filius] non excusetur. Pro (5) pietatis ita- one ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere retio quicquam tractare non convenit: dotem ta- eo debitam jure concesso reddi postulas. S. 3. vembr. * *Devellio*, CC. Conss.

De actionibus quæ competunt reversis.

18. Iidem AA. et CC. Trypliniano.

ostibus captis ac postliminio reversis, pro hujus- di casu amissa (6), quæ in eadem causa quidem omnimodo directa: quæ vero per usucapionem, ationem ex bonis subtracta, vel non utendo fi- videntur, intra annum utilem experientibus rescissoria (7) restituuntur. PP. 12. Kal. De- CC. Conss.

Quibus competit jus postliminii.

. Imppp. Gratianus, Valentinianus, et Theodosius AAA. ad Severinum Ducem.

quos forte necessitas captivitatis abduxit: sciant, on transierint, sed hostilis irruptionis necessitate cti sunt, ad proprias terras festinare [se] debe- pturos (9) jure postliminii ea, quæ in agris, cipiis, [seu aliis rebus] ante tenuerunt, etsi a tro possideantur. Nec timeat quisquam alicujus ctionis moram: cum hoc solum requirendum sit, forsitan] aliquis cum barbaris voluntate (10) fuerit, an coactus. Dat. 5. Kalend. Jul. *Romæ* (11), Gratian. A. v. et Dagalaifo Conss. 366.

De redemptis ab hostibus.

20. Impp. Honorius, et Theodosius AA. Theodoro P. P.

Diversarum (12) homines provinciarum cujuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos barbarica feritas captivitatis necessitate transvexerat, invitos (13) nemo retineat: sed ad propria (14) redire cupientibus libera sit facultas (quibus si quicquam in (15) usum vestium vel alimoniæ impensum est, humanitati sit præstitum, nec maneat victualis sumptus repetitio:) exceptis his quos barbaris vendentibus emptos (16) esse docebitur: a quibus status sui pretium propter utilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem: decet redemptos, aut (17) datum pro se pretium emptoribus restituere, aut laboris obsequio, vel opere quinquennii (18), vicem referre beneficii, habituros incolumem (si in ea nati sunt) libertatem. Reddantur igitur ædibus (19) propriis sub moderatione quam jussimus: quibus jure postliminii etiam veterum responsis incolumia cuncta servanda sunt. Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obsistere, actor, conductor procuratorque dari (20) se metallis cum pœna deportationis non ambigat: sin vero possessionis dominus, rem suam [a] fisco noverit vindicandam, seque deportandum, et ut facilis executio perveniat, Christianos (21) proximorum locorum volumus hujusmodi rei solicitudinem gerere. Curiales quoque proximarum civitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus causis, sciant legis nostræ auxilium deferendum: ita ut noverint rectores universi decem libras auri a se, et tantundem a suis apparitoribus exigendum, si præceptum [nostrum] neglexerint. Dat. 3. Id. Decembr. *Ravennæ*, Honorio viii. et Theodos. iii. AA. Conss. 409.

TIT. LII.
DE INFANTIBUS (22) EXPOSITIS (23) LIBERIS ET SERVIS, ET DE HIS QUI SANGUINOLENTOS (24) NUTRIENDOS ACCEPERUNT.

Partus ancillæ domino ignorante expositus, repeti potest,

demptus ab hostibus non fit servus redimentis, sed pi- tum jure ei tenetur. 1. Harm. 18. §. 33.
ide *l.* 2. *supr. et l.* 12. §. 7. §. 14. *ff. h. t.*
dicio, Cujacius *Novell.* 22. dixi de hac lectione *ad r. familiæ ercisc.*
matre redemptus, nullum matri debet redemptionis

natio quandoque præsumitur ratione proximitatis et adfi- ide Alciat. 1. *præsumpt.* 32. adde quæ dixi ad *l.* 11. *negotiis.*
bsentes captivi reversi res amissas recuperant directo: actione rescissoria, *ut hic.*
escissoria actio datur absentibus reipublicæ causa. *l.* 24. *pr. de rei vind. l.* 1. §. 1. *ff. ex quibus caus. major.* 1. *ff. de leg.* 1.
1. *C. Theod. h. t.*
5. *ff. h. t.*
ita fuerit transfuga. Transfugæ nullum jus postliminii *l.* 19. §. 4. *l.* 20. *ff. h. t.*
mis, *d. l.* 1. *C. Theod. h. t.*
2. *C. Th. h. t.*
11. *supr. de episc. aud.*
est, ad suas et proprias ædes. *infr. h. t.*
uod ab hostibus revertenti in usum vestium aut alimento- r, non repetitur.
xpensas factas circa hominem a Barbaris redemptum .
uousque redempti redemptori obligentur. *n.* IV.

(18) Redempti ab hostibus redemptori pretium reddere debent, aut quinquennium servire, *ut hic.* 34. *Ecl.* 2. c. 18. Harm. 1. *tit. ult.* §. 27. Idem tamen §. 33. triennii meminit tantum, non quinquennii.
(19) Sedibus, *d. l.* 2. *C. Theod. h. t.*
(20) *Dari metallis*, est ad metallum damnari.
(21) Vide *l.* 11. *supr. de episc. aud.*
(22) Expositi plerique magna regna, vel imperia condidere, Hujusmodi sane fuit Moses 2. *Exod.* 3. talis Cyrus *Justin.* 1, talis Romulus *Livius.* 1. Ille Judæorum: alter Persarum: postremus Romanorum imperii auctor. Talis etiam Semiramis Assyriaci imperii fundatrix: et si veri historici, a columbis nutrita. Diodor. 2. ut Romulus a lupa, Livius 1. Cyrus a cane, *Justin.* 1.
(23) *L.* 5. *C. Theod.* 7. *et l.* 4. *ff. de lib. agnosc. l.* 1. §. 2. *ff. de juris et facti.* περὶ νηπίων ἐκτιθεμένων ἤτοι ῥιπτουμένων. 33. *Eclog.* 2. Expositus dicitur etiam ἀπρονόητος 1. Harm. *ult.* §. 30. quasi neglectus, adde *Novell.* 153. περὶ τῶν ἐκτιθεμένων βρεφῶν. et 5. *extrav.* 11. dicuntur et θρέπτοι. Plinius ad Trajanum: *Magna quæstio est de conditione et alimentis eorum, quos θρέπτους vocant.* adde quæ scripsi ad Festum in voce *Larentalia* et voce *Nutricius.*
(24) *Sanguinolentos emptos, vel nutriendos etc. C. Theod. h. t.* sanguinolentos, id est, recens natos, *l.* 1. *in fin. C. Th. h. t.* de quibus dixi ad *l.* 1. *Supr. de patrib. qui filios distraxerunt.* Goth. A quibus expositi infantes ali et suscipi debent, vide Censur. for. nostr. *lib.* 1. c. 10. *n.* 7. De exponentium pœna vide Menoch. *de arbitr. jud. quæst. cas.* 396. Cujac. *lib.* 16. *obs.* 36. Jul. Clar. §. *fin. quæst.* 83. *n.* 7. S. L.

ad expensas tamen restituendas tenetur, nisi sint factæ a fure. Salic.

1. Imp. ALEXANDER A. Claudio.

SI invito (1) vel ignorante te partus ancillæ, vel adscriptitiæ (2) tuæ expositus sit, repetere eum non prohiberis. Sed restitutio ejus, (si non a fure (3) vindicaveris) ita fiet, ut si qua in (4) alendo eo vel forte ad discendum artificium (5) juste consumpta fuerint, restituas (6). PP. 3. Kal. Jun. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

Exponens sobolem propriam quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recupurat servum quem exposuit. Salic.

2. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS et GRATIANUS AAA. ad Probum P. P.

UNusquisque sobolem (7) suam nutriat. Quod si exponendam putaverit (8), animadversioni quæ constituta est, subjacebit. Sed nec (9) dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab [ipsis] expositos (10) quodammodo ad (11) mortem voluntas (12) misericordiæ amica collegerit: nec enim suum (13) [quis] dicere poterit, quem pereuntem contempsit (14). Dat. 4. Non. Mart. GRATIAN. A. III. et EQUITIO CONSS. 374.

Expositi cujuscunque conditionis per exponentem non possunt vindicari, nec per colligentes possunt ut servi vel libertini retineri: sed ingenui intelliguntur. Salic.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Domostheni P. P.

SAncimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvulus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus; expositus sit: eum puerum in suum dominium (15) vindicare, sive nomine dominii, sive adscriptitiæ, sive colonariæ conditionis: neque his qui eos nutriendos (16) sustulerunt, licentiam concedimus penitus cum quam quadam distinctione [illegible] eos tollere, et educationem eorum procurare, sive masculi sint, sive fœminæ, ut eos vel loco servorum, vel loco libertorum, vel colonorum, aut adscriptitiorum habeant: sed nullo discrimine habito, hi qui ab hujusmodi hominibus educati sint, liberi (17), et ingenui appareant, et (18) sibi acquirant, et in posteritatem suam, vel extraneos heredes (19) omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant, nulla macula (20) servitutis vel adscriptitiæ, aut colonariæ conditionis imbuti, nec quasi patronatus jura in rebus eorum his, qui eos susceperint, prætendere concedimus: sed in omnem terram quæ [21] Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infantes abjecerunt, et mortis (22) forte spem circa eos habuerunt, incertos constitutos, si qui eos susceperint, hoc iterum ad se revocare conari, et servili (23) necessitati subjugare. Neque hi qui eos pietatis ratione suadente sustulerint (24), ferendi sunt denuo suam mutantes (25) sententiam et in servitute eos retrahentes, licet ab initio (26) hujusmodi cogitationem habentes ad hoc prosiluerint: ne videantur quasi mercimonio (27) contracto ita pietatis officium gerere. Hæc observantibus, tam viris clarissimis præsidibus provinciarum, quam viris religiosissimis Episcopis (28), nec non officiis præsidalibus, et patribus, et defensoribus civitatum, et omni civili auxilio. Dat. 15. Kal. O[illegible] Chalcedone, DECIO V. C. CONS. 529.

In AUTHENT. constit. quæ ex adscript. §. 1. col. tit. 9. al. 8. Novell. 54. cap. 1.

ANtiqua lex erat, quæ dicebat ex persona liber[illegible] altera adscriptitia natos, adscriptitiam sequi conditionem: quod per Justinianum ad jus commune liber[illegible] tris redactum est.

(1) Quid si te volente? dominium amittis. *l. 2. infr. h. t.*
(2) Partum adscriptitiæ expositum dominus vindicare potest.
(3) Fur expensas non deducit.
(4) *l. 16. supr. de nupt. l. 4. §. 9. ff. de doli mali et met.* ob præstita alimenta, corpus educati retineri potest. Hæc conditio est bene depensi. vide Forner. 2. *select.* 34.
(5) Eruditionis, artificii, atque disciplinarum expensæ condicuntur.
(6) Quid si dominus aliunde solvere non potest? non restituet, melius erit possessorem carere sua pecunia, quam dominum suo servo. Nihil etiam hic est, quod tollat possessor, quia eruditio avelli non potest: est enim habitus δισκινητότερος. *l. 27. in fin. ff. de rei vind.* Duo sunt tamen casus quibus impensæ deductio est, etiamsi aliunde dominus solvere non possit: unus, si institutum dominus mox venditurus sit, et plus pretii laturus propter eruditionem. *l. 29. l. 28. in fin. ff. de rei vind.* alter, si sciente domino eruditus sit. *l. 30. ff. d. tit.* Quid, si fructus pueri petuntur? compensantur cum hujusmodi expensis: Operarum autem æstimatio incipit esse *quinto* anno. *l. 32. ff. de rei vind. l. ult. ff. de oper. serv. l. 37. ff. de oper. libert.* adde Cujac. 9. *obs.* 38.
(7) 33. *Eclog.* 2. *cap.* 2.
(8) Pater, *ut hic*, dominus, patronus, *vers. sed nec dominis vel patronis. infr. h. t.* liberos, servos, libertos exponentes, jus potestatis amittunt: adde *Nov.* 153. *c. 1. et c. un. extr. h. t.*
(9) *l. 2. C. Theod. h. t.*
(10) Tales fiunt Latini ex Claudii constitutione. vide *l. 2. ff. qui sine manum.* cives Romani, ex constitutione Justin. *l. ult. supr. de bon. lib.* vid. *l. un. §. 3. supr. de Lat. libert. toll.* adde *l. 4. supr. de oper. lib.*
(11) Expositi ad mortem quodammodo expositi. *l. 3. vers. neque enim. infr. h. t.* quod Græcis κυτρίζειν.
(12) Voluntas amica misericordiæ.
(13) Suum nemo dicere potest, quem pereuntem contem[psit].
(14) *Si modo testes episcopalis* (ita legendum non *episc*[illegible] *subscriptio fuerit subsecuta, de qua nulla penitus ad secu*[illegible] *possit esse cunctatio. d. l. 2. C. Th. h. t.* id est, ut An[illegible] interpretatur: si contestationi de collectione ejus, episco[pi] clerici subscripserint, ut merito possimus dicere, *d. l. 2.* [illegible] gi, Vasensis Concilii *c.* 9. ut secundum statuta piissimorum Augustorum quisquis expositum colligit, Ecclesiam contestetur.
(15) Expositus, exponentis servus, adscriptitius, colon[us], *hic.* aut libertus non est, *h. t. ibi loco libert.*
(16) Expositum qui nutrit, servum, colonum, aut lib[ertum] non facit.
(17) Expositi liberi et ingenui.
(18) Fructus libertatis.
(19) Vide *l. 8. l. 11. supr. commun. de successionibus.*
(20) Maculæ contrariæ libertati.
(21) Extra territorium statuta non obligant. *l. ult. ff. de jur*[illegible] *l. 1. supr. si a non competente.*
(22) Dixi ad *l. 2. supr. eod.*
(23) Necessitas servandi.
(24) Piam sententiam mutare non licet.
(25) Id est, aluerint. Alimentorum causa veritati non [illegible] *l. 10. ff. de his qui sui vel al. jur.*
(26) Tametsi in quibusdam negotiis initium spectetur et [illegible] tas gerentis.
(27) Gratuita mercedem non admittunt.
(28) Vide *l. 24. supr. de episcopali audientia. et 2.* [illegible] 18. §. 26.

4. (1) Imp. Justinianus. *

mus (2) ut quoscunque, vel in ecclesiis, vel in s, vel aliis locis abjectos constiterit, ii modis liberi sint: etiamsi certam quandam probationem habeat, qua ostendat ejusmodi personam ad suum e dominium. Nam si legibus nostris (3) statutum servi ægrotantes a dominis neglecti, et qui velut a eorum valetudine possessorum curatione digni sentur, omnino in libertatem abripiantur: quocto in ipsis vitæ primordiis aliorum hominum pietos, et ab eis educatos, in servitutem iniquam patiamur? Enimvero liberos esse sancimus, ne dem, qui hæc faciunt, irrogandas ex legibus nonas effugientibus; velut omni refertis inhumanitarudelitate, quæ tanto quovis homicidio pejor est, niserioribus eam inferunt.

T I T. LIII.

E (4) SIT LONGA (5) CONSUETUDO (6).

nsuetudo loci probata debet servari, et ratio consuetudinis debet attendi. Salic.

1. Imp. Alexander A. Apro.

s (7) provinciæ probatis his (8), quæ in opo (9) frequenter (10) in (11) eodem controvergenere servata sunt, causa cognita statuet. Nam tudo præcedens et ratio (12), quæ consuetudinem ustudienda (13) est. Et ne quid contra (14) lonsuetudinem fiat, ad solicitudinem suam revocabit 15) provinciæ. PP. 6. Kalend. April. Juliano ispo Conss. 225.

npta *ex* 33. *Eclog.* 2. *cap.* 4. 1. Harm. *ult. in fin.* ıuclavii interpretatio.
unic. §. 3. *supr. de Latina libertate.*
longa consuetudine et quam vim habeat, adde *L.* 5. *d. ultim. et L.* 1. *D.* 3. *et* §. 9. *Inst. de jur. nat.* 4. 1. Harm. 1. c. περὶ ἔθȣς. adde 2. *Eclog.* 1. *cap.* καὶ μακρᾶς συνηθείας. adde *l. ult. supr. de emancip.* de dinis plura dixi 2. *feudorum* 1.
5. *ff. de legibus.* Ulp. 1. §. 4. vetus. *l. Imperatores.* 13. . *ff. de pollicitat.* antiqua, vetustissima, *l.* 9. *infr. i. l. ult. infr. de privilegiis scholarum. lib.* 12. *tit.* 30. *l.* 32. §. 1. *ff. de legib.* diuturna, *l.* 33. *ibid.* usus *l.* 2. *infr. h. t.* παλαιά. Harm. *d. loco.* μακρὰ συνηg. *d. loco.*
suetudo quid est? Jus moribus constitutum, judicio ptum, ac sine ullo scripto probatum rebus ipsis et faito consensu. *l.* 32. *ff. de legibus:* Id quod sine lege nprobavit. Cic. *de inventione.*
g. *d. loco. c.* 43. Harm. *d. loco.*
ge hoc proponi, in judicio communi omnium usu hoc ad unius libræ exactionem duo satis sint testes, ut ne se adstringant præsides et præsules, ut ne jurati sint a loco domicilii sui ferendi testimonii causa pertrahanıodi exempla proponit Scholiastes apud Harm. 1. *tit.* 4. adde aliud exemplum ex *Novell.* 123. *cap.* 3. *vers. udin. et l. si non special.* 9. *supr. de testamentis.*
quo agitur scilicet: alias extranea consuetudo non probat. omnis usus, sed frequens consuetudinem facit.
umentari a consuetudine non licet in casu extraneo. dum *Topicis loco a solitis.* 567.
suetudo non est sine ratione: adeo ut ab errore ducta nec in similibus obtineat. *l.* 39. *ff. de legib.* Ideoque o *lib. de corona*, consuetudo rationis interpres dicitur. uetudo servanda. vide *l.* 3. *infr. h. t.*
rsus consuetudinem non est judicandum.
es consuetudinis custos.

2. Imp. Constantinus A. ad Proculum (16).

Consuetudinis (17) ususque longævi non vilis auctoritas (18) est: verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem (19) vincat, aut legem (20). Dat. 7. Kal. Maji, Constantino. PP. A. v. et Licinio C. Conss. 319.

Consuetudo legem imitatur, et pro lege servatur. Salic.

3. Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro.

Leges quoque ipsas antiquitus probata (21) et servata tenaciter (22) consuetudo imitatur (23), et retinet (24): et quod officiis, Curiis, Civitatibus, Principiis (25), vel Collegiis præstitutum fuisse cognoscitur, perpetuæ legis vicem obtinere statuimus. Dat. 7. Id. Sept. Martiano, et Zenone Conss. 469.

T I T. LIV.

DE DONATIONIBUS (26).

De traditione instrumentorum.

1. Impp. Severus, et Antoninus AA. Lucio.

Emptionum mancipiorum instrumentis (27) donatis, et traditis, et ipsorum mancipiorum donationem (28), et traditionem factam intelligis: et ideo potes adversus donatorem in rem actionem exercere. PP. 5. Kal. Jul. Faustino, et Rufino Conss. 211.

(16) *Procons. Afr.*
(17) c. *consuetudinis.* 4. *distinct.* 11. *Synops. Basil.* 1. *tit.* 1. *cap.* 45.
(18) Auctoritas consuetudinis, non vilis. *l.* 36. *ff. de legibus.* Gothofred. Vide Forcatulum *Necyomant. dialog.* 1. et Vitalem *lib.* 2. *var. lect. c.* 28. Mod.
(19) Consuetudo rationem non vincit aut legem, *Ecl.* et Harm. *d.l.*
(20) *Eclog.* Harm. *d. loco. l.* 33. *ff. de legib.* Imo usus ac mores Romanas leges superant: 2. *Feudor.* 1. *vers. legum. l.* 32. §. 1. *ff. de legibus.* Solve, specialis consuetudo generalem legem tollere non potest, *ut hic.* specialem potest. *d. l.* 32. *l.* 13. *ff. communia præd.* generalis generalem potest. *d. l.* 32.
(21) Consuetudo maxime dicenda est, quæ antiquitus probata et servata tenaciter.
(22) Præsertim aliquo contradictorio. *l.* 34. *ff. de legib.* et eodem casu. *l.* 37. *ff. de legibus*, per annos plurimos. *l.* 37. *ff. de legib.*
(23) Consuetudo legem imitatur, pro lege observatur. *l.* 32. §. 1. *ff. de legib.* pro lege et jure custoditur. *l.* 33. *ff. de leg.* pro lege suscipitur, cum deficit lex. Tertull. *lib. de Corona.* vim legis, *l.* 38. *ff. de legib.* vim perpetuæ legis obtinet. *infr. eod.* τάξιν ἔχει νόμȣ. *Eclog. d. loco.* ἀντὶ νόμȣ φυλάττεται. Harm. *d. loco.*
(24) Consuetudo legem retinet, id est, impedit quominus desuescat, *ut hic*, ejusdem interpres optima. *l.* 37. *ff. de legib.*
(25) Ἀρχȣσιν *Syn. Basil. d. l.* Principia *hic et l.* 12. *in fin. ff. de re milit. l.* 1. *infr. de veteranis. lib.* 12. *tit.* 47. loca ubi principes milites stabant: hinc *principalis porta*, quæ in eo erat loco, in quo principes ordines tendebant. Festus *in principalis.*
(26) Dixi ad *L.* 39. *D.* 5. περὶ τῶν ἐν ζωῇ δωρεῶν, *et c.* 47. *Eclog.* 1. *et* 4. *Basil.*
(27) Tradito instrumento rei donatæ, res tradita intelligitur. Perficitur donatio non tantum vera traditione, sed et fictitia aut potius symbolica, vide Hot. 12. *Illust.* 1. adde *l.* 49. *ff. solut. l.* 44. §. 5. *ff. de legat.* 1.
(28) Donatio traditione facta etc.

*

De actionibus.

2. Imp. GORDIANUS A. Leonidæ.

SI nominis (1) persecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis transtulit (2), frustra prætendit, qui debitori tuo heres extitit, consensum (3) fuisse debitoris necessarium: cum satis fuerit actiones eo (4) nomine tibi mandatas fuisse. PP. 2. Id. Mart. GORDIANO A. II. et POMPEIANO CONSS. 242.

De spe futuræ actionis.

3. Imp. DECIUS A. Marcellino.

SPem (5) futuræ actionis plena intercedente donatoris voluntate posse transferri non immerito placuit. PP. Non. Mart. DECIO A. I. et GRATO CONSS. 251.

De functionibus, exactionibus vel tributis.

4. Imp. PROBUS A. Marsiæ.

SI functiones (6), [exactiones, vel tributa] per eum, cui donata res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine celebratæ sunt, tibi obesse non potest. PP. 5. Kal. Jan. MESSALA, et GRATO CONSS. 280.

De ultima voluntate.

5. Impp. CARINUS et NUMERIANUS AA. Flacconillæ.

SI donatio per epistolam (7) facta non apparet: verba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis confirmata est, fideicommissum continere non ambigitur. PP. 6. Kal. Febr. *Romæ*, CARINO II. et NUMERIANO CONSS. 284.

De absentibus.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Christianæ.

NEc ambigi oportet, donationes etiam inter (8) absentes (et maxime si ex voluntate donantium possessiones, hi, quibus donatum est, nanciscantur) validas esse. PP. 3. Id. Febr. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

De censuali professione.

7. Iidem AA. et CC. Julio.

CEnsualis (9) quidem professio (10) domino p[...] care non solet (11). Sed si in censum, ve[...] mancipia deferenti privigno tuo consensisti (12), d[...] nem in eum contulisse videris. PP. Id. Jul. ips[...] IV. et III. CONSS. 290.

8. Iidem AA. et CC. Floræ.

SI præses provinciæ non (13) donandi voluntate f[...] tuorum nomine prædia in (14) censum delu[...] manifestis probationibus cognoverit, quod fides [...] gesserit, id statuet. PP. 8. Id. Sept. ipsis AA. [...] III. CONSS. 290.

De lege donationis.

9. Iidem AA. et CC. Augustianæ.

LEgem (15), quam rebus tuis donando dixist[...] stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu, siv[...] incerto (16) judicio, id est, præscriptis (17) [...] apud Præsidem provinciæ debes agere, ut hanc [...] provideat. PP. 16. Kal. Maji, AA. CONSS.

De ignorante vel invito.

10. Iidem AA. et CC. Hermoniæ.

NEc (18) ignorans, nec invitus (19) quisquam [...] Unde si de hoc fundo non cogitasti, cujus vel [...] donationi te consensisse continetur instrumento: [...] res (21) veritate (22) rei, quam scriptura, vires [...] te, intelligis, de quo non cogitasti, nec specialit[...] scripsisti, nihil te perdidisse. S. 5. Kal. Maji C[...] CONSS.

Si pater filio donaverit.

11. Iidem AA. et CC. Sabino.

CUm de bonis tuis partem (23) quidem penes [...] nuisse, partem vero in eum, quem in potesta[...] habes, donationis titulo contulisse commemores: [...] incerti juris in eum qui in sacris familiæ tuæ re[...] destinatione (25) magis paternæ voluntatis factam [...]

(1) Nomen donari potest.

(2) Transferre, idem quod mandare. An idem quod cedere? Bart. negat in *l.* 1. *supr. de obligat.* Nam ut ille putat, per mandatum non transfertur utilis actio, sed per cessionem tantum.

(3) Citra consensum debitoris nomen cedi potest.

(4) Actio potest mandari.

(5) *Spes* futuræ actionis potest donari, *ut hic*, spes, ut conditionalis stipulatio. *l.* 7. *l.* 11. *ff. de hered. vend. l.* 54. *ff. de verb. sign.* §. 4. *in fin. Instit. de verb. oblig.* vide quæ scripsi ad Accurs. *in l.* 25. *ff. de adm. tut.* adde Tiraquellum *tract. de retraict. lignag.* §. 25. *Gloss.* 3.

(6) Nuda solutio functionum, nec solventem, *ut hic*, nec eum, cujus nomine census solvitur, rei dominum facit. vide *l.* 7. *l.* 8. *infr. h. t.* adde *l.* 2. *supr. pro socio. l.* 8. *supr. de act. empt.*

(7) Confessio testamentaria facta inter vivos donationis transit in fideicommissum, quoties de instrumento inter vivos non apparet, *ut hic*, *et l.* 16. *ff. h. t.*

(8) Absenti facta donatio valet. *l.* 4. *l.* 10. *ff. h. t.* an ante ratihabitionem: vide Clar. 4. *sent.* §. *donatio. qu.* 12. 13. et Roland. a Valle 1. *consil.* 19. *n.* 3.

(9) Id est, rei in censum delatæ sc. de qua dixi ad *l.* 6. *supr. de fide instrumentorum.*

(10) De cujus forma vide *l.* 4. *ff. de censib.*

(11) Facta sc. ab extraneo: nam a vero domino facta [...] nocet. *l.* 10. *ff. de probat.*

(12) Professio censualis facta a non domino, non nocet [...] nisi dominus consentiat, eo enim casu donare videtur.

(13) Simulato consensu non perficitur donatio. vide *l.* [...] *l.* 7. *l.* 8. *l.* 10. *supr. de contr. empt.*

(14) Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.* Adde *l.* 8. *supr. de act*[...] *l.* 64. *ff. de adq. rer. l.* 4. §. 4. *ff. de censibus.*

(15) Lex donationis servanda.

(16) Incerti, *Hal.* adde *l.* 22. *in fin. infr. h. t.*

(17) Vide *l.* 2. *supr. de pact. inter empt.*

(18) Ignorans non donat. 47. *Eclog.* 1. *c.* 25. *et* 3. [...]

(19) Invitus non donat. *d. c.* 45. *d. l.* 1. *l.* 29. *ff. h.* [...] ad *l.* 82. *ff. de reg. jur.*

(20) *l.* 18. *supr. de probat. l.* 14. *supr. de contrah.* [...] *mitt. stipul.*

(21) Veritas instrumenti narrationi præfertur. *l.* 10. [...] *contrah. empt.*

(22) *l.* 1. *supr. plus valere.* facit *l.* 7. *supr. h. t.*

(23) Pars bonorum donari potest.

(24) Donatio facta filio in potestate posito, donandi [...] destinatio, quam perfecta donatio.

(25) Destinatio donationis aliud est, et aliud donatio.

donationem pervenisse. † Delegationes (1) auinum in emancipatum (2) collatæ, perfectam m actionum efficiunt. S. 2. Kal. Maji, AA.

De rebus communibus.

12. Iidem AA. et CC. Aureliano.

nem propriam, rebus nondum (3) divisis, neprohibetur titulo donationis in alium transferre. Kalend. Jun. AA. Conss.

De brevi epistola.

13. Iidem AA. et CC. Vraniæ.

id per epistolam (4) donatum tibi probetur, as (5) chartulæ, donationi (si hæc recte fatur) nihil quicquam derogat. Dat. 15. Kal. *ii*, AA. Conss.

Si filiusfamilias sponsæ donet.

14. Iidem AA. et CC. Ideo.

s tuus res ad te (6) pertinentes sponsæ suæ te consentiente donavit: ad eam, quod non habuit, non potuit. S. 13. Kal. Octobr. AA. Conss.

De ære alieno.

15. Iidem AA. et CC. Severæ.

(7) alieni (8), quod ex hereditaria causa ve-, non (9) ejus (10), qui donationis titulo postotius juris successoris onus est. Si itaque negata (11) prædia per donationem consequuta es, am geris solicitudinem, ne vel heredes donatriejus creditores te jure possint convenire. S. 15. Decembr. AA. Conss.

De Senectute.

16. Iidem AA. et CC. Theodoro.

us (12) ad donationem faciendam sola, non est limento. Dat. 5. Kal. Decembr. AA. Conss.

Si pater filio donaverit.

17. Iidem AA. et CC. Hermiæ.

SIve emancipatis (13) filiis res donasti, sive in potestate constitutis, et sui juris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri [tibi] non debes, veluti res donatas ex pœnitentia (14) liceat auferre.

† Sane, si ea quæ in tua positis potestate donaveras, post emancipationem contra tuam tenuerint voluntatem: horum penes te dominium (15) remansit: si quidem nec tempore, quo voluisti, propter vinculum potestatis sibi quicquam quærere, nec post te invito de rebus tuis potuerunt. S. 6. Kal. Jan. AA. Conss.

De furti actione remissa.

18. Iidem AA. et CC. Audiano.

SI donationis causa furti (16) actionem tibi remissam probetur: supervacuam geris solicitudinem. S. 5. Kalend. Januar. AA. Conss.

Quæ res donari possunt.

19. Iidem AA. et CC. Alexandriæ.

SI avia vestra proprias res quacunque ratione factas titulo liberalitatis in eum, contra quem preces funditis, contulit: quominus hæc rata maneant, quod ex (17) origine patris, vel avi vestri descendunt, nihil prodest. S. 16. Kalend. Febr. *Sirmii*, CC. Conss.

De subscriptione.

20. Iidem AA. et CC. Helinio.

VIce (18) donatricis alio voluntate ejus subscribente, jure facta donatio non habetur irrita. S. 7. Kalend. Febr. CC. Conss.

De dote.

21. Iidem AA. et CC. Antoniæ.

COnstante matrimonio dotem (19) penes maritum suum constitutam, avia tua tibi donare non potuit. S. 5. Idus Mart. CC. Conss.

---

n incorporalium, veluti nominum sive obligationum ficitur cessis actionibus.

r filio emancipato recte donat.

pro indiviso seu indivisi donari potest. Socius pro inonem suam donare potest. 47. *Eclog.* 1. *c.* 46. non e contestata. dixi *l.* 1. *Supr. comm. divid. l.* 3. *supr. er. alienat.* adde *l.* 16. *supr. de jure dot.*

tola donare possumus, *ut hic*, *et l.* 5. *supr. h. t.* tere, *l.* 22. *supr. de fideicomm.* at non hereditatem *rg. l.* 10. *ff. de jure codic.* dare tutorem, *l.* 2. *supr. ut.* ferre sententiam. *l.* 2. *supr. commination. epistol.* e ex epistola ad muneris editionem compellitur. *l.* 5. *it.*

itas fidem chirographo non minuit.

um citra domini consensum donari non potest. *l.* 9. *t.* vide *l.* 20. *ff. de adquir. rer. l.* 54. *ff. de reg. jur.*

alienum, obligatio personalis.

tarium æs defuncti non sequitur, sed heredem, id lis actio non sequitur singularem successorem, sed rea- *et l.* 22. *l.* 24. *infr. h. t. l.* 1. §. 16. *ff. ad SC. ult. supr. de hereditariis action.* Quid si donatarius orum fit? ne is quidem creditoribus satisfacere cogi- *in l.* 2. *infr. ad l. Jul. de vi publ.* si quota aut (ut sub nomine quantitatis ad aliquem defertur partium *l.* 24. *infr. h. t.* non ex dispositione juris, *d. l.* 2. tis nomine. *l. hereditatem.* 28. *ff. de donat.* v. *l. mu- de jure dot.* aut rescripti principis. *l. princeps.* 21. *signif. et ibid.* Bart. Quid si omnia bona fisco defebetur fiscus loco heredis. *text. et ibid.* Bart. *in l. non intelligetur.* 3. §. *cum ex causa.* 4. *ff. de jure fisci. l.* 1. *supr. de heredit. vel act. vend.* Quid si debitor solvendo non est? donatarius omnium bonorum conveniri potest. *l. plane.* 94. §. 1. *ff. de leg.* 1. et notatur *in d. leg.* 1. Salicet. *in d. l.* 2. Quid si testamento omnia bona delata sint? vide *l. cogi.* 16. *ff. ad SC. Trebell. l. statuliberum.* 11. *in fin. ff. de legat.* 2. Bartol. *in d. l. princeps.* 21. Salic. *in d. l.* 2. Ratio dubitandi sumi potest ex *l.* 149. *ff. de reg. jur.*

(9) Cur ita? vide *l. ultim. in fin. ff. de contr. empt.*

(10) Id est, non ejus qui titulo singulari successit: hic enim opponitur ex hereditaria causa successori.

(11) Pignus obligatio realis.

(12) Senex donare potest, *ut hic.* et testamentum facere. *l.* 3. *supr. qui testam. fac.* et transigere. *arg. l.* 27. *supr. de transact.* id est, Sola ac per se senectus donationem, testamentum, aut transactionem non vitiat.

(13) Quod emancipationis tempore filio pater non adimit, ei donare intelligitur. *l.* 31. §. 2. *ff. h. t.*

(14) Pœnitere semper non licet, *ut hic.*

(15) Suo quod pater donat, non alienat, etiamsi id velit maxime.

(16) Furti actio remitti potest. *l.* 13. *supr. de furt. l.* 7. §. 14. *l.* 16. *ff. de pactis. l.* 16. §. 1. *ff. de furtis.* dixi ad *leges* 12. *tabularum lib.* 2. *tit.* 24. §. 5.

(17) Res a parentibus acceptas etiam donare possumus, *ut hic.* dubitandi ratio sumi potest ex *l.* 14. *supr. de contrah. empt.* adde *l.* 3. *supr. de comm. rer. alienat.*

(18) Vide *l.* 31. *vers. verum. infr. h. t.*

(19) *l.* 17. 23. *supr. de jure dot.* 47. *Eclog.* 1. *cap.* 55.

De lege donationis.

22. Iidem AA. et CC. Diomedi.

CUm res filio [tuo] emancipato ea (1) conditione, *Ut creditoribus tuis solveret*, te donasse proponas: si stipulatione, vel in continenti (2) habito pacto huic rei prospexisti, creditoribus quidem (3) non (4) contra eum ex placito vestro, sed adversus te competit actio. Eum autem, cui certa lege prædia donasti, incerta (5) civili actione ad placitorum obsequia urgeri secundum legem donationibus dictam convenit. S. 7. Kal. April. *Sirmii*, CC. Conss.

De rebus redditis donatori.

23. Iidem AA. et CC. Olympiadi.

SI ea, quæ donaveras, posteriori placito, qui acceperat, dono tibi reddidit (6): donationis antecedentis instrumentum actis sequentibus (7) nihil obesse potest. Subscriptum 5. Kal. Octob. CC. Conss.

De filio donatoris.

24. Iidem AA. et CC. Macario.

SI patri tuo heres (8) non extitisti, ex facta ab ea liberalitate titulo donationis non posse jura tua lædi, manifestissimi juris est. PP. Non. Febr. *Antiochiæ*, Diocletiano ix. et Maximiano viii. AA. Conss. 304.

Ratio conficiendæ donationis.

25. Imp. Constantinus A. ad Maximum P. P. (9).

DOnatio (10) sive directa (11) sit, sive mort[illegible] causa instituta, sive (13) conditione faciendi [illegible] non faciendi suspensa, sive ex aliquo notato (14) [illegible] pore promissa, sive animo dantium, accipientiumv[illegible] tentiis (quantum jus sinit (15)) cognominata (1[illegible]) [illegible] hac fieri debet observatione, ut quas leges (17) ind[illegible] actiones (18), conditiones, pactionesque contineat. [illegible] penitus cognitis (19), vel recipiantur, si com[illegible] sunt: vel rejiciantur, si sunt molestæ (20): In c[illegible] bendis (21) autem donationibus (22), *nomen* (2[illegible]) [illegible] *toris*, *jus*, *ac rem* notari oportet: neque id occu[illegible] aut privatim (25), sed aut (26) tabula, aut [illegible] que (27) aliud materiæ [genus] tempus dabit [illegible] ipso, vel ab eo, quem sors ministravit (28), persiba[illegible] tur: actis (29) etiam annectendis, quæ apud judi[illegible], vel magistratus conficienda sunt, ubi hoc leg[illegible] lant. Dat. 3. Non. Februar. *Romæ*, Severo, [illegible] no Conss. 323.

De infante.

26. Idem A. Catulino Proconsuli Africæ.

SI quis in emancipatum minorem, prius quam far[illegible] sit (30), aut habere rei, quæ sibi donatur, adf[illegible], fundum crediderit conferendum, omne jus comple in-strumentis ante præmissis. Quod jus per eum, quem ido-neum esse constiterit, transigi placuit: ut per eu[illegible]

(1) Lex donationis implenda. *l.* 9. *supr. h. t. l.* 3. *in fin. supr. de contrah. empt.*

(2) Pactum in continenti habitum. *l.* 7. §. 5. *ff. de pact.*

(3) Donavi prædia Titio, ea lege, ut creditoribus meis satisfaceret? creditor potest adversus me agere, nec adversus donatarium experiri cogitur.

(4) Vide quæ scripsi ad *l.* 15. *supr. h. t.*

(5) Ad implendam legem donationis adversus donatarium incerti præscriptis verbis actione utimur. *d. l.* 9. *in fin. supr. et l.* 28. *in fin. ff. h. t.*

(6) Res a me donata mihi redonari potest.

(7) Posteriora prioribus actis derogant. facit *l.* 12. *supr. de pactis.*

(8) Pater res filii non succedentis inutiliter donat, *ut hic*, *et l.* 14. *Supr. de rei vind.* facit *l.* 15. *supr. h. t.*

(9) Præfectum urbi. *l.* 1. *C. Theod. h. t.* vide Cujac. 20. *observ.* 4.

(10) Dicta *l.* 1. hujus etiam constitutionis pars continetur in lege 21. *supr. de adm. tut.*

(11) Directa donatio, inter vivos: cui hic opponitur mortis causa.

(12) Hodie mortis causa donatio contestationem et insinuationem exigit. *l. ult. infr. de donat. causa mort.*

(13) Donationes conditione vel tempore suspenduntur.

(14) Puta ex certo tempore ad certum, vel incertum tempus. *l.* 2. 3. *infr. de donat. quæ sub modo. l. ult. Supr. de legatis.*

(15) Quibusdam enim casibus permissa imaginaria venditio est, aliud erit, si in fraudem legis Cinciæ, vel legis, puta repetundarum, facta fuerit. *l.* 8. *in fin. ff. ad l. Jul. repetund.*

(16) Venditio imaginaria est, cui nomen venditionis, conductionis et similium adscribitur. *l.* 3. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 10. *supr. de contrah. empt. l.* 46. *ff. locati. l.* 66. *in fin. ff. de jure dotium.* Paul. 2. *sent.* 23. §. 4.

(17) Donationis lex servanda *l.* 9. *l.* 22. *supr. h. t.* modo contra bonos mores non sit, *ut hic.*

(18) Πράξεις *Theod.* actus legitimos, *Constantin.* puta cessionem in jure, mancipationem, traditionem solennem: potest enim perfici donatio legis actione, ut cessione in jure. *l.* 1. *C.* Hermog. *h. t.* emancipatione. *l.* 4. *C. Theod. h. t.* vel utroque. *l.* 7. *infr. h. t.* Inter parentes et liberos perficitur nuda voluntate. *d. l.* 4. hodie inter omnes perficitur quidem nuda voluntate: consumitur vero et perficitur traditione.

(19) Donationis lege intellecta, donatori liberum est, d[illegible] nem recipere vel rejicere: fit igitur donatio non μονομ[illegible] *hic.* id etiam indicat lex 26. *infr. h. t. l.* 15. *supr.* [illegible] *l.* 21. *supr. de adm. tut.*

(20) Molestæ ita ut minorum defensores, si donationis co[illegible] nem neglexerint, rei amissæ periculum præstent. *l.* 2. *C.* [illegible] *t.* quæ verba *in leg.* 21. *supr. de admin. tut.* sunt translat[illegible]

(21) Hodie non passim in omnibus donationibus requiri[illegible] ptura. *l.* 31. *infr. h. t.*

(22) Quænam donationis instrumento inseri oporteat, [illegible]

(23) Possumus inde colligere donationem conferri non po[illegible] ignotum. vid. tamen *l.* 29. *infr. h. t.*

(24) Occulte an per imperitos, aut privatim etc. l. [illegible] *Theod. h. t.*

(25) Clandestina donatio vetita.

(26) Idem in testamento. vid. *l.* 11. *l.* 15. *in fin. supr.* [illegible] *stam.* §. 12. *Instit. de testam. ordin.*

(27) Materia quævis capax est donationis continendæ; hoc [illegible] in quavis materia donationis instrumentum scribi potest, u[illegible] ita brevitas chartulæ non officit factæ donationi *l.* 13. *supr.* [illegible] eadem ratione in quavis materia testamentum scribi potest [illegible] nihil intersit, tabulæ sint, an chartæ, an membranæ, an p[illegible] aut eburnei pugillares. §. 12. *Inst. de test. ord. l.* 15. [illegible] *supr. de testam.* Quin miles in pulvere, vel clypeo testam[illegible] potest scribere. *l.* 15. *supr. de milit. test.*

(28) *Ministraverit, scientibus pluribus præscribatur*, et [illegible] *ralis traditio subsequatur ad excludendam vim atque irrupt*[illegible] *advocata vicinitate: omnibusque arbitris adhibitis, quorum* [illegible] *fide probabitur, donatam rem, si est mobilis: et volunt*[illegible] *ditam donatoris: vel si immobilis, abscessu donantis novo d*[illegible] *patefactam: actis etiam etc. d. l.* 1. *C. Th.* quæ verba, a [illegible] niano hic sublata, id significant, vicinos ac testes fuisse [illegible] candos: quod Zeno mutat, *l.* 31. *infr. h. t.* insinuatione pub[illegible] vel instrumento donationis contentus.

(29) *l.* 27. *in fin. l.* 35. §. 3. *infr. h. t.* videtur remissa [illegible] nuatio a Leone *Novell.* 50.

(30) Pater filio infanti donare potest, adhibito servo, qui [illegible] tis nomine donationi consentiat, *ut hic.* adde *l.* 28. *ff. de usu*[illegible]

a uiratur. Dat. 12. Kal. Maji, *Serdicæ*, SABINO, ...o CONSS. 316.

De insinuatione.

Idem A. ad Severum Com. Hispaniarum.

... jampridem (1) lege (2) statuimus, Ut donatio- ... interveniente (3) actorum testificatione confician- ...d vel maxime inter necessarias conjunctasque (4) ... convenit custodiri. Si quidem clandestinis (5) ac ...is fraudibus facile quidvis pro negotii oportunita- ...gi potest: vel id quod vere gestum est, aboleri. ...tur nec liberos quidem ac parentes lex nostra ab ... confectione secernat: id quod necessario super ...ibus apud acta conficiendis jampridem statuimus, ... teneat: gesta autem confici super rebus [etiam] ... collatis (7), ubicunque sufficit. Dat. 3. Non. DALMATIO, et ZENOPHILO CONSS. 333.

De usufructu retento.

28. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Monaxio P. P.

...uis (8) rem aliquam donando, vel in dotem dan-..., [vel vendendo,] usumfructum (9) ejus reti-...rit: etiamsi stipulatus non fuerit, eam continuo ... credatur, nec quid amplius requiratur, quo ...deatur facta traditio: sed omnimodo idem (10) ...s causis usumfructum retinere, quod tradere. ... Id. Mart. HONORIO A. XI. et CONSTANTIO C. II. ...17.

De extraneis, et ignotis. De scriptura, et aliis documentis.

29. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Hierio (11) P. P.

IN extraneos (12), et sæpe ignotos (13), donationem (14) collatam valere receptum est: et si sine (15) scripto donatum quid fuerit, adhibitis aliis (16) idoneis documentis, hoc quod geritur, comprobatur. Dat. 11. Kal. Maji, FELICE, et TAURO CONSS. 430.

De insinuatione.

30. Imp. LEO (17) Constantino P. P.

IN hac sacratissima urbe conscriptæ donationes ubicunque (18) positarum rerum, apud Magistrum census (19) insinuentur. † In aliis vero civitatibus, sive absens, sive præsens rector (20) provinciæ sit, sive eadem civitas habeat Magistratus, sive non habeat, et Defensor (21) tantummodo sit: donator habeat liberam facultatem donationes rerum suarum ubicunque (22) positarum, sive apud moderatorem cujuslibet provinciæ, sive apud magistratus, sive apud defensorem cujuscunque civitatis prout maluerit, publicare (23). † Atque ut ipsa donatio sita est in voluntate (24) donantis, ita ei liceat donationem suam apud quemcumque ex memoratis voluerit intimare: et hæ donationes, quæ in diversis provinciis, et civitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcussam, ac perpetuam (25) firmitatem. Dat. 5. Non. Mart. *Constantinopoli*, PATRICIO, et RICHOMERE CONSS 459.

...io 323.
...5. *in fin. Supr. h. t.*
...nuare est in acta et testationem públicam judiciariam ...ationem. De insinuationibus donationum, vide Jose-...lov. *Tit. de donat. concl.* 2.
...*junctissimasque*, Hal. quales sunt parentes et liberi. ...natio facta in hujusmodi personas legitimam summam ...t, an insinuatio necessaria fuerit? non requiritur. *l.* 23. ...*onat. int. vir.* ut in eo Domninus inter Græcos, Pla-...nter Lat. falsus sit. Quid, inquies, necesse fuit statui ...iem donationis inter conjunctissimas personas factæ intra ... quantitatem requiri? Arg. aut inductione D. Pii, quæ ...imis remisit solennitatem mancipationis et traditionis. ... *C. Th. h. t.* dicendum videbatur remitti quoque ...sinuationem, præsertim cum Paul. 4. *sent.* scribat: In ... facta inter conjunctas personas sufficere quibuscunque ...ressam voluntatem. vid. Cujac. 20. *obs.* 2. Causa sed ...endi fuit, ne fraudibus conjunctarum personarum via ... fit enim fraus facile inter conjunctas personas.
...ndestinæ ac domesticæ fraudis magnum est periculum. In-...ctas personas facile fraus præsumitur.
... *l.* 30. *infr. h. t.* vide quæ dixi ad *l.* 1. *supr. de* ...*l. empt. l.* 15. *supr. de rescind. vend. l. ult. supr. de* ... *longi temp.*
...ocatis.
... *C. Theod. in fin.*
...icitur donatio retentione ususfructus, *ut hic*, *et l.* 35. ... *h. t. l.* 9. *C. Theod. h. t. l.* 42. *ff. de mort. caus.* ... *Eclog.* 1. *cap.* 61. Retentio ususfructus traditionem ...rficit. Pro traditione habetur, vel citra stipulationem, ...nator de evictione non teneatur citra stipulationem. *l.* 2. ...*vict.* eoque casu donator donatario possidet, non sibi. ...citur constitutione precarii. *l.* 18. *l.* 28. *ff. de adquir.* ...nductione rei donatæ. *l.* 77. *ff. de rei vind.* si rem a ...n quis retineat tanquam in causa pignoris vel depositi, ...*upr. h. t.* idem perficitur traditione instrumenti. *l.* 7. ... *h. t.* Sic aditio hereditatis fiebat re aliqua hereditaria accepta. *l.* 1. *C. Theod. de leg. hered.* Notanda sane est consuetudo Regni Daciæ ex *cap.* 2. *extr. de consuetudine*, qua fundos donatos tradidisse Ecclesiæ donator videtur, delata una gleba in Ecclesiam, vel altari imposita, vel tradita in manum episcopi, vel alterius Ecclesiæ prælati, qui mos desumptus videtur ex jure civili, quo una gleba in jus delata, in ea tanquam in toto fundo viudicatio fieri solebat, 20. *Gell.* 9. dixi ad *leges* 12. *tab. lib.* 2. *tit.* 22. §. 1. adde Cujac. 19. *obs.* 18. his adde quæ scripsi ad *l.* 3. §. 1. *ff. de adq. poss.*

(10) Idem usumfructum retinere quod tradere. Quid, an præsente donatario ususfructus exceptio facienda? procuratori, domino, patri, curatori, tutori, recte: aliis non recte fieri judicatum fuisse refert Papo 11. *Arrest.* 1. *n.* 28.

(11) *l.* 31. *in fin. infr.*

(12) Vide *l.* 3. *infr. de donat. causa mortis.*

(13) Vide quæ notavi ad *l.* 15. §. 14. *ff. de excus. tut.* dixi etiam quædam ad *l.* 25. *supr. h. t. vers. in conscribendis*, *ibi*, *nomen donatoris.*

(14) Ut et legata et hereditas. dixi ad *d.* §. 14.

(15) In donatione non requiritur scriptura. *l.* 31. *in fin. infr. h. t. l.* 12. *supr. de fide instr.* olim requirebatur. *l.* 25. *in fin. supr. h. t.*

(16) Idonea instrumenta vicem instrumenti sustinent.

(17) *l.* 32. *infr. h. t.*

(18) Vide *l.* 27. *in fin. supr. h. t.*

(19) De quo vide *l.* 23. *supr. de testam.*

(20) *l. un. supr. de off. jud.*

(21) Quædam enim civitates habuere curias pro senatû, duumviros pro consulibus, defensores plebis pro tribunis plebis, quædam defensorem tantum. vide *l.* 9. *supr. de defensor. civ.* vide *Novell.* 15.

(22) *d. l.* 27. *in fin.*

(23) Urbanæ donationes apud magistrum census: provinciales, apud judices locorum insinuandæ erant, postea constitutum, ut omnes apud magistrum census insinuarentur. *l.* 32. *infr. h. t.*

(24) Donatio, est actus voluntarius. *l.* 35. §. 5. *infr. h. t.*

(25) Rite facta insinuatio ubicunque vim et effectum habet.

De testibus.

31. Imp. ZENO A. Sebastiano P. P.

IN donationibus, quæ actis insinuantur, non (1) esse necessarium judicamus vicinos, vel alios testes (2) adhibere. Nam superfluum (3) est privatum testimonium, cum publica monumenta sufficiant. Verum et illas donationes, quas gestis non est necessarium alligari, si forte per Tabellionem, vel alium scribantur, et sine (4) testium subnotatione valere præcipimus: ita tamen, si ipse donator, vel alius (5) voluntatem ejus secundum solitam observationem subscripserit: donationibus, quæ sine scriptis conficiuntur, suam firmitatem habentibus secundum constitutionem (6) Theodosii, et Valentiniani ad Hierium Præfectum prætorio promulgatam. Dat. Kal. Mart. *Constantinop.* et ELLO V. C. CONS. 478.

De insinuatione.

32. Imp. ANASTAS. A. Euphemio P. P.

SEcundum Divi Leonis constitutionem (7) donationes apud virum clarissimum Magistrum census tantummodo (8) insinuari præcipimus: Hujusmodi forma in illis istrumentis observanda, quæ in hac regia urbe confecta, seu celebrata fuerint: nec concedi quenquam vel apud defensores, seu magistratus aliarum civitatum, vel in aliis quibuscunque locis præter memoratum judicium insinuare: scientibus, tam his, qui ad hujusmodi insinuationem pervenirent, quam his, qui eam susceperint, necnon tabellionibus quicunque testimonium suum non in competenti (9) (ut dictum est) loco (10) vel judicio præbuerint, vicenarum librarum auri multa, et alia gravissima indignatione se esse feriendos. S. Dat. Prid. Kal. Maji, PAULO V. C. CONS. 496.

De cessione actionum.

33. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

ILlam subtilem observationem amputamus, per quam donationis titulo cessiones (11) actionum accipientes, non aliter suis eas transmittere heredibus poterant, nisi litem ex his contestati essent, vel jus contestationis divino rescripto (12) meruissent. Nam sicut venditionis titulo cessas actiones etiam ante litis contestationem redes transmitti permittitur, simili (14) modo et ad eos transferri volumus: licet nulla contestatio cta, vel petita sit. Quod et in procuratore consti ad movendas easdem cessas actiones similiter erit, ut minime quis impediatur procuratorem sarum sibi super donatione actionum dare, licet nu tis contestatio facta vel petita sit. Quæ in his tan do personis locum habere censemus (16), quæ per donationem cessionibus, adhuc superesse nosci nam jam mortuis hujuscemodi personis, vetera j hisdem cessionibus posita servari concedimus. Dat. K Jun. *Constantinop.* JUSTINIANO A. PP. II. CONS.

De insinuatione. 2. De communione induta et offerendi æstimationem. 3. De numero donationum.

34. Idem A. Demostheni P. P.

SAncimus, omnem (17) donationem, sive comm sive ante (18) nuptias factam, usque ad trecent solidos cumulatam, non indigere monumentis munem formam habere: ut non usque ad ducentor lidorum summam teneat: sed in hujusmodi obrer similes sint tam communes (20), quam ante (21) donationes.

† Si quid autem supra legitimam definitionem donatum: hoc quod superfluum est (22), tantu non valere: reliquam vero quantitatem, quæ inte terminos constituta est, in suo robore perdurare nullo penitus alio adjecto, sed hoc pro non script non intellecto esse credatur. † Exceptis (23) don bus, tam Imperialibus, quam iis, quæ in caus piissimas procedunt: quarum Imperiales quidem nes merito indignari (25) sub observatione monum fieri, tam a retro Principibus, quam a nobis sancit sed firmam habere propriam majestatem.

(1) Abrogatur pars legis 1. *C. Th. h. t.* de qua dixi ad *l.* 25. *supr. h. t. in fin. in verbo, ministraverit.*

(2) In donatione quæ fit apud acta judicis, testes non requiruntur. In ea quæ fit extra acta, subscriptio donatoris requiritur: etiamsi a tabellione scripta fuerit. adde *Novell.* 52. *c.* 2. *Novell.* 73. *c.* 5. et breviter, Testes in scripturis publicis requiruntur, saltem ut per notarium describantur, *cap.* 1. *extr. de fide instrumentor.* nisi consuetudo contraria sit. *Innocentius in c.* 1. *extr. de his quæ fiunt a præd.* nisi scripturæ publicæ, de quibus agitur, acta sint judiciaria, *ut hic. c. quoniam extr. de probat.* nisi instrumentum fiat coram populo publice. vide Socin, *reg.* 418.

(3) Vide *l.* 5. *et l.* 10. *supr. de prob.*

(4) Videtur id abrogari *d. c.* 5. *l.* 29. *supr. h. t.*

(5) *l.* 29. *supr. h. t.*

(6) *l.* 2. *supr. cod.*

(7) *l.* 30. *supr. h. t.*

(8) Abrogatur pars legis 30. *supr. h. t.*

(9) Donatio apud incompetentem judicem inutilis. *l.* 27. *l.* 30. *Supr. h. t.*

(10) Quid? temporis nulla habebitur ratio in insinuatione? vide Paponem 11. *Arrest.* 1. *Arrest.* 24. ubi existimat intra trigesimum annum donationem insinuari posse: *ibid. Arrest.* 15. negat quoque valere factam a morte donatoris. vide Joseph. Ludovic. *tit. de donat. conclus.* 2. *limitat.* 1. 2. 3. Procurator in rem suam mortuus ante litem contestatam rei sibi mandatæ cessæ ac donatæ jus ad heredes transmittit.

(11) Vid. *Gloss. et script. ad l.* 1. *supr. de oblig. et act.* S. L.

(12) Vide *tit. Supr. quando libell. principi datus.*

(13) Morte ejus qui nomen emit, mandatum non finitur. vide Cujac. 20. *observ.* 31.

(14) Argumentum a venditione ad donationem.

(15) Donatarius procuratorem constituere potest rei donatæ persequendæ causa. adde *l.* 8. *supr. de procur.* vide W *pract.* 5. *obs.* 19.

(16) Vide *Novell.* 52. *cap.* 2.

(17) Insinuari debet omnis donatio. dixi ad *l.* 25. *donat. inter vir.*

(18) An et eam donationem insinuari oportet, quæ fit in aliquo testamento? ita judicatum fuisse refert Pap *Arrest.* 1. *n.* 33. An et mutuam inter conjuges? non scripturam: et ita judicatum idem refert *ibid. n.* 29

(19) Hodie usque ad quingentos solidos facta donatio nuatione valet. *l.* 36. §. 3. *infr. h. t.*

(20) Donationes communes hic, quæ alibi directæ. *l. h. t.* quæ inter vivos.

(21) *d. l.* 25.

(22) Utilis donatio non vitiatur propter aliam inutilem adde *c.* 21. *in fin. ff. h. t. Novell.* 162. *c.* 1. *l.* 91. *jur. l.* 1. §. 5. *in fin. ff. de verb. oblig.*

(23) *l.* 19. *supr. de sacros. eccles. l. ult. §. fin. supr. quadriennii præscr. Novell* 52.

(24) *d. l.* 19.

(25) Scripturam publicam publicatione non egere hinc adde *c.* 1. *et ult. extr. de fide inst.* Quid si dubitetur ne aliud dicendum fuerit. *d. c. ult.* Quid? Testamentum a publico confectum, indigetne publicatione? Quibusdam non alias probare, quam si judicis auctorirate publicum id est, publice apud acta insinuatum fuerit. *l. publicati. de testam.* Pone scriptura publica contineri donationem, q 500. aureos excedat? quidam putant egere publicatione, *arg. hujus legis.* Verum insinuatio, de qna hac constitutione agitur prie publicatio est: nec enim fit, ut donatio probetur valeat donatio, quæ alias non valeret. vide Socin. *reg.* 3

n AUTHENT. ut non fiant pign. §. 2. alias §. illud quoque. col. 5. tit. 7. al. 5. Novell. 52. cap. 2.

e a privatis in principem etiam cessantibus actis fit tio.

1 Alias vero, quæ ad pietatem respiciunt, usque (1) gentorum solidorum summam, et sine monumen- s validas censemus. His insuper ante nuptias dona- , quæ in adultas minores (2) sui juris constitu- scunque summæ procedunt, secundum veterum le- ta etiam (3) nisi actis intervenientibus corroboratæ iam retinentibus firmitatem. Sin autem non in donationis fuerint datæ, sed per res mobiles, obiles, vel se moventes: quantitatem earum æsti- t siquidem usque ad legitimam solidorum summam , validam eam esse, et sine monumentis conser- n autem amplioris summæ inveniatur, et minime nprobata est, superfluum (4) tantum vacuari. Ne autem communione (5) inducta, donatori, qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio: m damus ei, qui ampliorem (6) summam in re habuerit, reliquam æstimationis quantitatem offer- qui minorem causam habuit, et totum possidere. m hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo di secundum quantitatem utrique parti competen- (7) res dividi sine suo periculo possibilis est. Sin n hujusmodi casibus, in quibus partitio utiliter minime potest, amplioris summæ dominus no- ferre æstimationem: tunc licebit etiam ei, qui summæ habet potestatem, offerre pretium, et to- vindicare.

Si quis autem per diversa (8) tempora in ean- personam multas faciat liberalitates, quarum sin- idem legitimam quantitatem non excedunt: in item compositæ, et prædicto modo exaggeratæ e videntur, et majoris esse quantitatis: non vi- is oportere in unum coadunare, et introducere er quos non valeant, et in irritum revocentur: ntrario, et plures intelligantur, et singulæ secun- naturam obtineant, et monumentorum observa- n indigeant. Cum enim a *veteribus* super hac re est, aliis multas, aliis unam esse definientibus: nobis causa placuit humanior, ut et multæ intelligantur, et omnes validæ, et hi, qui liberalitates accipiunt, sciant veros non falsos suos esse donatores.

§. 4. Si quis autem talem acceperit donationem, in qua stipulatus fuerit annuam (10) quandam sibi præstari quantitatem tantæ summæ, quæ non excedit legitimum donationis modum: variabatur, utrum eum ex particulari donatione multas fecisse donationes existimandum sit, et eas actis non indigere: an ex totius stipulationis fundamento, et fonte ejus, ex quo annuæ donationes profluxerunt, et unam esse eam donationem putandam, et proculdubio monumentorum observatione vallandam: quod veteres quidem satis, abundeque variaverunt. Nos autem [omnia] certa divisione concludimus (11), ut si hujusmodi quidem fuerit donatio, ut intra vitam personarum stetur, vel dantis, vel accipientis: et multæ intelligantur donationes, et liberæ a monumentorum observatione. Incertus etenim fortunæ exitus hoc nobis suggessit: ut possibile sit unius anni tantummodo, vel brevioris, vel etiam amplioris temporis metas supervivere, vel donatorem, vel eum, qui donationem accepit, et ex hoc inveniri etiam totam summam donationis non excedere legitimam quantitatem. ✝ Sin autem etiam heredum ex utraque parte fuerit mentio, vel (12) adjiciatur tempus vitæ, vel donatoris, vel ejus, qui donationem accepit: tunc ei quasi perpetuata donatione, et continuatione ejus magnam, et opulentiorem eam efficiente, et una intelligatur [donatio,] et quasi densioribus donationibus cumulata, excedere legitimum modum, et omnimodo acta deposcere, et aliter minime convalescere. Recitata septimo (13) in novo consistorio palatii Justiniani. Datum 3. Kal. Novembr. DECIO V. C. CONS. 529.

De argento. 1. De annuo reditu. 2. De certo numero servorum. 3. Si donator non habeat argentum, vel annuum reditum, vel numerum servorum donatum. 4. De donatione universitatis. 5. De usufructu retento, vel non retento. De nudo pacto.

35. Idem A. Juliano P. P.

SI quis argentum donaverit (14), certumque (15) pondus nominaverit, non autem alias, vel generaliter, vel specialiter expresserit: necessitatem (16) ei imponimus

---

id si donatio juramento sit firmata? vide Roland. a *consil.* 19. *num.* 48. *l. ult. infr. de mort. causa.*

l. 17. *supr. de donat. ante nupt.*

nisi, Hal.

princ. supr. h. t.

donationem inducitur inter plures donatarios communio.

plioris summæ donatario primo defertur jus offerendi recusante minoris summæ donatario.

quin, quod sine periculo dividi non potest, jure indi- t.

liversis temporibus res variæ donantur, plures donatio- guntur.

l si quis duabus personis uno et eodem momento 900. utrum ea donatio ut in concreto: an ut in abstracto st? hoc est, an ut una habenda est, an ut plures? velut una, censebitur insinuanda, cum 500. aureos ex- ut plures, non insinuanda, cum divisa in duos donata- summas efficiat, quarum neutra 500. aureos excedit? etur, ex unius donatoris persona: non plures, pro do- numero, et ita post Simonem Vincentium notat Ro- *gulari* 716. Cremensis *singulari* 131.

annuæ donationis insinuatione.

stipulatione annua præstanda ab herede et heredi requi- nuatio. Quid si heredis nulla facta est mentio? non

el non adjiciatur, ita legit Isidor. 47. βασιλικῶν, idque robat. adde *l.* 16. *in fin. ff. de verb. oblig.* quæ lectio .IV.

Roberto displicet 5. *recept.* 25. legit postmodum Cujacius 15. *observ.* 22. *nec adjiciatur.* Movetur libris Basilicon, in quibus ita legitur εἰ δὲ μὴ ῥητὸν χρόνον ὁρίζεσιν. Idem Cujac. 15. *obs.* 22. quo nomine ab eodem Roberto reprehenditur, 1. *animad.* 5.

(13) Dixi ad *l.* 30. *supr. de jure dotium.*

(14) An idem, si legaverit? vide *l.* 1. *in fin. l.* 19. *l.* 35. *ff. de auro.* An idem si mortis causa donaverit: ut in mortis causa donatione hæc lex locum habeat? idem Accurs. *in l. cum pater.* 77. §. *Mævio.* 6. *ff. de legat.* 2. *et in l.* 2. *supr. de jure dotium*, vide Romanum *sing.* 525.

(15) Qui donationis causa promisit certum pondus argenti, potest id dare vel in massa, vel in vasis.

(16) Vide *Novell.* 162 c. 1. §. 2. *Inst. de donationib.* Quid? Donandi pactum an idem quod donatio est: ut et vendendi pactum venditio? vide Josephum Ludovicum *Tr. de donationibus conclus.* 3. Sane ex pacto nudo donationis, actio hodie oritur, *ut hic.* donationis etiam remuneratoriæ, causa mortis, ob causam, etiam in favorem donatoris, ut et ex pacto nudo donationis propter nuptias: etiamsi hodie donatio contractus sit nominatus. Quinimo id etiam obtinet licet in illo pacto nudo donationis factum promittatur, aut donatio cum constituto mista sit. Non idem esse putant in donandi, vel donationis præsumptæ pacto, ut post Salicetum, Imolam, Alexandrum, Lancelotum, Gradellam, Mathesilanum (*notabili* 46.) Purpuratum, Fortunium Garciam, Claudium Seissellum, Socinum, Jacobum de Nigris, [illegible] lum de Monte Pico, Corneum refert Duenazius *regula* 19. adde casum alium ex Mathesilano *singulari* 27.

omnimodo præfatum pondus argenti dare, sive in vasis quibus voluerit, non tamen pejoribus (1) æstimatione (2) massæ, sive in ipsa æstimatione, quæ pro massa rudi in illis (3) locis frequentata est.

§. 1. Si vero reditum (4) certum ex possessionibus donaverit, non tamen nomina possessionum edixerit: necesse habere de sua substantia fundos tradere, tantum reditum inferre valentes, quantum in donatione posuerit: in talibus tamen agris, qui nec omnibus quos habet in possessione anteponuntur: nec deteriores omnibus sunt, sed status (5) mediocris inveniuntur.

§. 2. Similique modo si quis certum (6) numerum servorum donaverit, non tamen et hic nominatim servos inscripserit: et hic mediocris figuræ (7) servos tradere, et neque tales quos non habere magis, quam habere prodest: nec iterum eos (8), qui omnem servorum familiam donatoris antecellunt, sed et hic mediocritas spectetur.

§. 3. Sin autem donator neque argentum, neque servos habens, vel non tantum quantum donavit, fecerit eorum donationem: æstimationem in his celebrari pro eo quod deest: ita tamen, ut argenti quidem (secundum quod prædiximus) æstimatio detur: in servis autem non amplius nec minus quindecim (9) solidis quantitas pro singulis detur. In reditibus autem in quindecim (10) annos æstimationem præstet. Sed in his omnibus, si quidem intra legitimam summam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sin autem amplioris summæ, tunc ad acta publica recurratur: ita ut in his quæ amplioris sunt æstimationis, secundum nostram legem non totum, sed solum superfluum evanescat.

§. 4. Sed et si quis universitatis (11) faciat donationem, sive bessis, sive dimidiæ partis suæ substantiæ, sive tertiæ, sive quartæ, sive quantæcunque, vel etiam totius, si non de inofficiosis (12) donationibus ratio in hoc reclamaverit, coartari donatorem legis nostræ auctoritate tantum quantum donavit, præstare: observatione et hic monumentorum (secundum quod jam sanximus) omnimodo requirenda.

§. 5. Sed siquidem in omnibus supradictis casibus ususfructus (13) fuerit a donatore retentus, et traditionem jure intelligi fieri. Sin autem hoc minime donator expresserit; siquidem stipulatio (14) donationi inserta sit, ex ej[us au]ctoritate traditionem compelli fieri. Sin (15) vero [hoc] prætermissum sit, et usumfructum minime detinuer[it, ni]hilominus ex lege nostra necessitatem (16) ei impon[i] tradere hoc quod donare existimavit: ut non ex h[oc inu]tilis sit donatio (17), quod res non traditæ sunt [: nec] confirmetur ex traditione donatio: sed liberalitat[e ...] nam, et secundum legem nostram perfectissimam [...] tutam necessarius traditionis effectus sequatur, et ne[cessi]tatem habeat donator omnimodo, vel res, vel p[artem] substantiæ quam nominaverit, vel totam substantia[m tra]dere. Cum enim in (18) arbitrio cujuscunque sit h[oc fa]cere quod instituit: oportet eum vel minime ad ho[c pro]silire, vel cum ad hoc venire properaverit, non q[uibus]dam excogitatis artibus suum propositum defraudare [...]tamque indevotionem quibusdam quasi legitimis v[...]tis protegere. † Tantoque magis (19) hæc firma e[sse] piis actibus, vel religiosis personis donatio deputat[a est]: monumentorum observatione [in his modis] se[...] quod specialiter a nobis in hujusmodi casibus præ[dictum] est, observanda: ne in præfatis [piis] causis [...]busdam machinationibus non solum indevotus (20) [...] etiam impius donator intelligatur: pœnasque non [so]lum legitimas, sed etiam cœlestes expectet, resque dona[tas] in omnibus supradictis casibus non solum eos, dum per[...]sunt, sed etiam eorum successores (21) reddere co[m]pelli non tantum his, in quos donatio facta est, sed eti[am eo]rum heredibus. Dat. 15. Kal. April. *Constantino[p.]* LAMPADIO, et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

De insinuatione.

36. Idem A. Joanni P. P.

SI quis pro redemptione (22) captivorum pecun[iam de]derit, sive per cautionem dare promiserit, cuj[uscun]que (23) quantitatis: cognoscat se neque repetitione habere, neque exactionem cautionis posse declinare, po[ti]e gestis (sicut in donationibus) non subsecutis supe[r insi]nuatione ejusdem quantitatis: eo videlicet, qui pe[cuniam] accepit, vel prima vice, vel post cautionem, nec[essi]tatem habente piissimam administrationem adimplere: ul[la] ei molestia, vel inquietudine inferenda, vel ab eo q[ui]

(1) Indefinito promisso, nec pessimum nec optimum solvi solet. Medium itaque solvendum.

(2) Æstimationis solutio loco rei succedit.

(3) Pretia communiter funguntur, vide *l.* 63. *ff. ad l. Falcid.* id est, æstimanda sunt ex forensi vulgarique similium rerum pretio.

(4) Donator certi reditus intelligitur fundum tanti reditus donare velle.

(5) Status fundi.

(6) Donatis servis, mediocris figuræ donati intelliguntur, *ut hic.* adde *l.* 37. *ff. de legat.* 1.

(7) Id est, æstimationis et artificii.

(8) Tales sunt, qui actores dicuntur. *l.* 37. *ff. de leg.* 1.

(9) Æstimatio servi donati. vide *l. ult. supr. de cond. insert. l. ult. Supr. comm. de leg. l. ultim. Supr. de comm. ser.*

(10) Donator reditus annui, si fundos habet, ex quibus donatario reditus præstet, semel solvendo quindecim annorum reditum liberatur, donatoris pauperis id favore introductum: ne putemus alioqui justam æstimationem prædii et fundi esse, quantum cumulus fructuum quindecim annis facit. vide Molinæum *de usur. quæst.* 5. *n.* 119. His addatur, Hierosolymitanæ Ecclesiæ permissum fuisse, domos suas urbanas vendere pretio, quod ex 50. annorum pensionibus colligebatur *Novell.* 120. *c.* 9. aliis Ecclesiis pro 25. vel ut a Græcis legitur 35. *Novell.* 131. *c.* 12. *in fin.*

(11) Donatio totius vel quotæ bonorum valet: requiritque insinuationem, si modum legitimum excedat. adde quæ scripsi ad *l. si unquam.* 8. *infr. de revocandis donat.*

(12) *supr. de inoff. donationibus.*

(13) Dixi de ususfructus retentione, *leg.* 28. *supr. eodem.* [...] Intellect. hujus §. 5. contra Ant. Fab. vid. Joh. Decher. [...] *dissert.* 4. *n.* 34. Ans.

(14) Vide *princ. hujus legis.*

(15) Quid si stipulatio non adjicitur? Ne tum quidem [...] contractus bonæ fidei fuerit. *l.* 22. *in fin. ff. de donation[ibus].*

(16) *Novell.* 162. *cap.* 1. Valet igitur donatio nudo p[acto]: nec in ea requiritur præstatio, vel traditio, ut olim. vide [...] *sentent. §. donatio. quæst.* 14. Consensu perficitur dona[tio, si]cut emptio.

(17) Et actus pereat.

(18) Donatio actus voluntarius. *l.* 30. *supr. h. t.* Traditio [...] ex causa donationis necessarius. vide *l.* 5. *supr. de oblig.* [...] est, hoc casu dabitur actio etiam ex nudo pacto. adde *l.* 6. [...] *de dot. promiss.*

(19) Quod in actibus non piis valet, multo magis in pi[is va]lere debet.

(20) Indevotus et impius donator.

(21) Donationes transeunt ad heredes active vel passive.

(22) *leg.* 21. *ff. soluto.* adde 12. *quæst.* 2. *c. sacrorum* [...]. Donatio vel promissio pro redemptione captivorum facta insinuationem non exigit, *ut hic*, adde *l.* 19. *supr. de sacros. Eccl.*

(23) Donatio bonorum omnium pro redimendis capti[vis fa]cta valet.

s præbuit, vel ab aliis ex auctoritate legum per- oc requirere: sed tantummodo sacramentum præ- uod revera omnem quantitatem sine dolo malo a deminutione ad redemptionem dederit capti-

Simili etiam modo a gestorum absolvimus ordi- donationes rerum mobilium, vel sese moventium, ri gloriosissimi magistri (1) militum fortissimis militibus, tam ex sua substantia, quam (2) is hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, quibuscunque locis degere noscuntur.

Eandemque liberalitatem nostræ legis indulgemus is quorum domus (3) incendio vel ruina corru- t: quibusdam forte pecunias cujuscunque quanti- ebentibus, vel cautionem conficientibus, ut et repetitionem timeant, verumetiam exactionem pe- n confessioni insertarum facere possint, licet gesta rint subsecuta: nulla eis licentia danda pecunias causas nisi ad refectionem domorum erogare. Quod a dubitatio orta fuerit, utrum tota quantitas, an s in ædificiis expensa sit, hæc domini domus sa- o dirimitur.

Cæteris etiam donationibus quæ gestis interve- is (4) minime sunt insinuatæ, sine aliqua distin- sque ad quingentos (5) solidos valituris: hoc et- ntummodo ad augendos hujusmodi donationes ad- esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tem- stra lege præcedente moderando, qua usque ad solidos factæ donationes, et sine insinuatione fir- obtinere jussæ sunt. Dat. 15. Kalend. Novemb. *inop.* post consulatum Lampadii et Orestis VV.

De antiquis verbis rejectis.

37. Idem A. Joanni P. P.

a superflua (6) quæ in donationibus poni sole- it, scil. *sestertii* (7), *nummi unius*, *assium quatuor*, penitus esse rejicienda censemus. Quid enim verbis (8) opus est quæ rerum effectus nullus sequitur? Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem vel [in] Imperialibus donationibus, vel in omnibus aliis de de cætero fieri: sed et, si (9) quisqam per verbositatem aliquid tale inscripserit, nulla differentia sit.

TIT. LV.

DE DONATIONIBUS QUÆ (10) SUB MODO (11), VEL CONDITIONE (12) VEL CERTO TEMPORE (13) CONFICIUNTUR.

Si donatarius non præstat alimenta donatori, quæ ex pacto præstare tenetur, donatio revocatur, et potest donans rem suam vindicare. Bald.

1. Impp. Valerian. et Gallien. AA. Gamicæ.

SI doceas (ut affirmas) nepti tuæ ea lege esse donatum a te, *ut* (14) *certa tibi alimenta præberet* (15): vindicationem etiam [in hoc] casu utilem eo, quod legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes, id est, actionem qua dominium (16) pristinum tibi restituatur. Nam [non solum] condictio quidem tibi in hoc casu, id est, in personam actio jura procedit, verum etiam vindicationem quoque divi principes in hoc casu dandam esse sanxerunt. PP. 6. Kal. Decembr. Tusco, et Basso Conss. 259.

Si donator alicui ad vitam suam, post mortem ejus res redit ad donatorem. Bald.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Zenoni.

SI rerum tuarum proprietatem [dono] dedisti, *ita ut* (17) *post mortem ejus, qui accepit, ad te* (18) *rediret* (19), donatio valet: cum etiam ad tempus cer-

agister militum quod donat, insinuatione non indiget.
ux belli, vel Capitaneus, urbe aliqua capta vel hoste militibus suis prædam seu diripienda hostium spolia do- t: et eo quidem effectu, ut ne quidem a Principe re- u revocari possit ea donatio: quod adeo verum, ut non ipsa occupatione belli, sed in quibuscunque aliis locis a donare possit, *ut hic.* vide omnino Gellium, 4. *cap.* 18.
sinuatione non indiget quod pro refectione domus incen- uina corruptæ donatur.
d competentem judicem. *l.* 32. *in fin. supr. h. t.*
nuationem hodie non requirit quælibet donatio intra vel mam 500. aureorum facta, *ut hic*, *et* §. 2. *Instit. de* n intra 300. aureos facta, insinuationem non exigebat: ebat. *l.* 34. *supr. hoc tit.* vide Clarum 4. *sentent.* §. *uæst.* 15. 16. 17. 18. ubi inter cætera tractat, quibus nibus requiratur insinuatio. *Novella Leonis* 50. remittit em donationibus etiam ultra 500. solidos, si tamen tri- is probari possit: cujus etiam constitutionis meminit ulus 3. *tit.* 1. *in fin.* Quid? donatio ob causam exce- am 500. aureorum, estne insinuanda? necessariam insi- non exiget. Accurs. *in l. Aquilius.* 27. *ff. h. t.* Bart. *h. t.* Idem si donatio remunerandi causa fiat et merita a constent obligatoria. Bartol. *in d. l. Aquilius.* 27. *illud.* 19. *supr. de sacrosanctis.* Quid? potestne dona- iare insinuationi? non posse censent Bartolus et Salicet. *lud.* Quid si jurata donatio est? requirit insinuationem: ento interposito renunciatum fuerit insinuationi: ut post num 8. Angel. Aretinus, Antonius de Canario, Aufre- cisionibus Capellæ Tholozanæ notat *decis.* 381. Goth. Clar. §. *donatio. quæst.* 18. Andr. Gail. *lib.* 2. *obs.* 39. Anton. Merend. *controv. lib.* 1. *c.* 12. *et seqq.* Ans. De Insinuatione Donationum an et quatenus hodie necessaria, et quanti valeat solidus, sive aureus Romanus, ære nostro: vid. Censur. Forens. Nostr. *l.* 2. *cap.* 8. S. L.

(6) Adde *l.* 65. *ff. de verb. oblig.*

(7) Contius, 1. *disputat.* 16. *sestertius nummi unius*, *assium quatuor*, Haloand. *sestertio nummo uno*, *assium quatuor etc. Basilic.* apud Cujac. 10. *observ.* 37. verba solennia erant donationis, quæ fiebat per mancipationem: ut in veteri inscriptione urbis Romæ: *Hoc monumentum L. Tiberius Sabinus se vivo donavit L. Sanio Symphoro, mancipavitque sestertio nummo uno.* Vitruvius 1. c. 4. Nummo sestertio mancipio dedit. In mancipationibus interveniebat sestertius unus dicis gratia. *l.* 4. *ff. commodati.* Dixi plura de sestertio nummo ad Ciceronem, *oratione pro Roscio Comœdo*, *et pro Rabirio Posthumo.*

(8) Verborum sine effectu nullus est usus.

(9) Vid. *l.* 17. *supr. de testamentis.*

(10) Vid. Clar. 4. *sentent.* §. *donatio. quæst.* 2.

(11) De quibus vid. *l.* 1. *infr. h. t.*

(12) De qua vide *l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.*

(13) *l.* 2. *l.* 3. *l.* 5. *infr. h. t.*

(14) Donatum sub modo, *si modo non satisfit*, condici vindicarique potest. *Goth.* Intellectum hujus *l.* 1. vid. apud Johann. Decher. *lib.* 1. *dissert.* 4. *n.* 37. Ans.

(15) *l.* 5. *l.* 6. *in fin. ff. de donat. int. vir.*

(16) Dominium interdum nanciscimur sine possessione.

(17) *l.* 42. *ff. de mort. caus.*

(18) Potest etiam ita conveniri, ut ad alium redeat. *l.* 3. *infr. h. t.*

(19) Proprietas scilicet rei donatæ.

*

tum (1), vel incertum ea fieri potest, lege scilicet, quæ ei imposita est, conservanda. PP. 5. Id. Mart. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

Ex pacto celebrato inter donantem, et donatarium, acquiritur utilis actio sequenti secundo donatario, sine aliqua cessione. Bald.

3. Iidem AA. et CC. Marcellæ.

QUoties donatio ita conficitur, *ut post* (2) *tempus id, quod donatum est, alii* (3) *restituatur:* veteris juris auctoritate rescriptum est, si is in quem liberalitatis compendium conferebatur (4), stipulatus non sit: placiti fide non impleta ei qui liberalitatis auctor fuit, vel heredibus ejus condictitiæ actionis persecutionem competere. Sed cum postea benigna (5) juris interpretatione divi principes ei, qui stipulatus non sit, utilem actionem juxta donatoris voluntatem competere admiserint: actio quæ sorori tuæ, si in rebus humanis ageret, competebat, tibi accommodabitur. PP. 11. Kal. Octobr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Postcaquam donatio est perfecta: forma substantialis ipsius non potest mutari voluntate unius. Bald.

4. Iidem AA. et CC. Idæ.

PErfecta donatio conditiones postea (6) non capit. Quare si pater tuus donatione facta quasdam post aliquantulum temporis fecisse conditiones videatur, officere hoc nepotibus ejus fratris tui filiis minime posse non dubium est. Dat. Kal. Octobr. TIBERIANO, et DIONE CONSS. 291.

Donatio facta sub conditione emancipationis habet effectum quandocunque donatarius efficiatur sui juris. Salic.

5. Iidem AA. et CC. Dexippo.

SI quid mater filiæ suæ in potestate patris constitutæ sub hac conditione (7), si fuerit intra biennium emancipata (8), donaverit: licet hoc matris voluntate sui juris effecta non tenuit, tamen prius marito defuncto, sui juris quocunque modo effecta, ad similitudinem (9) legati ita relicti, rem donatam firmiter habere, vel vindicare potest. S. Id. Decembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

TIT. LVI.
DE REVOCANDIS (10) DONATIONIBUS.

Ingratitudine *liberti revocatur donatio. Filii heredes donationem revocare non possunt.*

1. Imp. PHILIPPUS A. Cosmino.

ETsi perfectis donationibus in possessionem inductus libertus (11), quantolibet tempore ea, quæ sibi donata sunt, pleno jure ut dominus possederit, tam *ingratus* (12) sit, omnis donatio mutata patronorum voluntate recovanda est. Quod observabitur, et circa ea, quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum beneficio comparata sunt. Nam qui obsequiis suis liberalitatem patronorum provocaverunt, non sunt digni ut eam retineant, cum cœperint obsequia negligere: cum magis in eos collata liberalitas ad obsequium [eos inclinare deberet, quam ad insolentiam erigere.

† Hoc tamen jus stabit inter ipsos tantum (13) qui liberalitatem dederint: Cæterum, neque filii eorum neque successores ad hoc beneficium pertinebunt. Neque enim fas est ullo modo inquietari donationes [quas is, qui donaverat, in diem vitæ suæ non retractaverit. 15. Kal. Jul. ÆMILIANO, et AQUILINO CONSS. 2[illegible]

Pœnitentia *non revocatur donatio hac l. et duabus sequent.*

2. Imp. PROBUS A. Felici.

SI apud provinciæ Præsidem aviam filiæ tuæ quasi pœnitentia ductam subtracta instrumenta donationis [illegible] exussisse (14) constiterit, vereri te non oportet, [illegible] quod jure vires acceperat, ex post facto possit in dubium revocari. PP. 3. Non. Maji, *Sirmii*, PROBO A. et [illegible]LINO CONSS. 279.

3. Impp. CARINUS et NUMERIANUS AA. Januario, et Felicio.

POssessionem, quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex *pœnitentia* (15) sola a[illegible]re non potuit. PP. 2. Id. Januar. CARINO II. et NUMERIANO AA. CONSS. 284.

Donatio in fraudem facta non revocanda sub obtentu pœnitentiæ.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Proculæ.

CUm (16) profitearis in (17) fraudem te alterius donasse, professionem inhonestam continere integ[illegible] Itaque si donationem perfecisti, eam revocare (18) [illegible] potes ex memorata allegatione, sub obtentu *pœnitentiæ*. PP. Kal. April. *Heracliæ*, AA. CONSS.

(1) Donatio potest fieri ad tempus certum vel incertum.
(2) De donatione ex certo tempore.
(3) Puta Titio: potest etiam conveniri, ut ad donatorem revertatur proprietas præmortuo donatario, ut *l.* 2. *supr. h. t.*
(4) *l.* 37. §. 3. *in fin. D. de leg.* 3.
(5) Speciale est in donationum contractibus, ut alteri per alterum quæratur actio.
(6) Conditiones initio donationis imponuntur. *l.* 9. *l.* 22. *in fine. l.* 25. *supr. tit. proximo:* at non perfectæ jam donationi. Perfecta jam donatio conditiones invito donatario non capit.
(7) De donatione conditionali.
(8) Conditioni emancipationis satisfit quovis emancipationis genere. vide *leg.* 3. *Supr. de instit. et substit.*
(9) Res donata ad similitudinem legati vindicatur.
(10) *L.* 8. *C. Theod.* 13. *et* 3. Harm. 2. *et* 47. *Ecl.* 2. adde Clarum 4. *sent.* §. *donatio quæst.* 21.
(11) Donatum liberto propter ingratitudinem revocari potest.
(12) Ingrati actio donatori certis casibus competit.
(13) Actio ingrati heredi et in heredem non datur.
(14) Qui donationis instrumentum exurit, factam donationem revocare intelligitur: quæritur tamen, an invito donatario [illegible] causam legitimam donatio revocari possit? non potest, facit [illegible] *infr. h. t. l.* 39. *supr. de trans.*
(15) *l.* 2. *supr. h. t.*
(16) *Confiteri in etc.* Cuj. 19. *obs.* 37.
(17) Invito scilicet donatario, et sine causa legitima.
(18) Donatori turpitudinem suam proferre non licet, ut ex contextu factam donationem revocet. *l.* 2. *in fin. l.* 3. *Supr. h. t.* [illegible] 3. *D. de usucap. pro donato.* §. 2. *Instit. de donat.* facit 3[illegible] *Supr. de transact. l.* 4. *Supr. quæ in fraud.*

escripto *Principis donatio non revocatur.*

5. Iidem AA. et CC. Epagatho.

...tionem rite fecisti, hanc auctoritate (1) *Re-* ... nostri rescindi non oportet. S. 5. Kalend. Maji, ..., AA. Conss.

...ntiæ *mariti et liberorum prætextu*, *donatio non revocatur.*

6. Iidem AA. et CC. Herenniæ.

... necne filio tuo prædia itemque mancipia dona-..., fuit in initio tibi liberum (2). Desine itaque ..., ut donatio, quam perfeceras, revocetur præ-... mariti et liberorum absentiæ: cum hujus fir-...orum præsentia non indigeat. S. 5. Kalend. O-...*iminacii*, CC. Conss.

...atitudine *revocatur donatio*, *Quœ* mater, *et quando revocare possit.*

...mpp. Constantinus et Constantius AA. ad Philippum.

...lis matribus, quæ non in secundi (4) matri-...ii fœdus nupserint, sed unius tantum matrimo-... revocandarum dominationum, quas in filios fe-...a decernimus facultatem, si eos ingratos circa ...tenderint. Quicquid igitur is, qui a matre im-...rguitur, ex titulo donationis tenet, eo die, quo controversiæ qualecunque principium jussu judicantis datur, matri cogatur reddere. ✝ Cæterum ea, quæ adhuc matre pacifica jure perfecta sunt, et ante inchoatum cœptumque jurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæterisque causis legitime alienata: minime revocamus. Actionem vero matris ita personalem (5) esse volumus, ut vindicationis (6) tantum habeat effectum: nec in heredem detur, nec (7) tribuatur heredi. ✝ De cæteris autem, quæ portentosæ vilitatis abjectæque (8) pudicitiæ sunt, satis etiam tacite cautum putamus. Quis est enim, qui his (9) aliquid arbitretur tribuendum esse: cum (10) etiam illis, quæ jure secundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his privilegiis tributum esse velimus? Dat. 12. Kal. Octobr. Limenio et Catulino Conss. 349.

In Authent. de nupt. §. mater tamen. col. 4. tit. 1. Novell. 22. cap. 35.

Quod mater filio donat, ex ingratitudine non revocatur, postquam transit ad secundas nuptias, nisi (11) *ex tribus causis. Prima, si vitæ ejus insidiatur. Item, si manus impias in eam intulerit. Tertia, si totius substantiæ molitus est jacturam.*

Liberorum *supervenientia revocatur donatio a patrono in libertum collata.*

8. Iidem AA. ad Orphitum P. P.

Si (12) unquam libertis (13) patronus (14) filios non (15) habens bona (16) omnia vel partem (17) aliquam fa-

... *Ecl.* 1. *c.* 4. *l.* 12. *Supr. de rei vindic. l.* 3. *supr.* ...*nd. l.* 9. *supr. de donat. ante nupt. l.* 4. *supr. de* ... *l.* 5. *supr. de obligat. l.* 35. *in fin. supr. de do-*

...ente etiam marito et liberis aliis, uni liberorum mater ...st. Hujusmodi personarum absentia donationem non vi-...sentia rei donationem vitiat? Minime. *l. data.* 27. *in* ... *de donat.* ut nec stipulationem. *l. parvi.* 17. *D. de* ...*tiva.* An absentia patroni sententiam vitiat? vid. *l.* 4. ...*stul.*

... *Ecl.* 1. *cap.* 5. *l.* 1. *C. Th. in fin.* Mater quæ ite-..., ab ingratis liberis donationem non revocat, *ut hic*, ... casibus, *Authen. proxim.* Quod dictum est de secundo ...liere, ad eam quæ inhoneste vivit, extenditur. *Goth.* Sarmient. *lib. select.* 6. *cap.* 7. Ans. Adde Cujac. *lib.* ... *c.* 19. S. L.

...ti actio personalis, id est, heredi vel in heredem

...t, vindictæ, ultionis, hac enim actione mater suam ...tius ulciscitur, quam rem persequitur. Huic actioni ...njuriarum actio. *l.* 10. §. 2. *ff. si quis cautionib. l.* ... *de collationib.* et de moribus actio. *l. ult. C. Th. de* ...*tiis.* adde Cujac. 4. *obs.* 19.

... heredi tribuitur. *l.* 3. *supr. de cond. ob causam.*

...r abjectæ pudicitiæ non revocat donationem a filio in-...*ic*, nisi tribus casibus.

...st, inhoneste viventibus.

... enim minus, secundas contrahere nuptias, quam vivere ...*ut hic.* Imo secundæ nuptiæ honestæ.

... exceptiones legis 7. *supr. h.t.*

... *C. Theod. h. t.* 3. Harm. 2. *in princ.* 47. *Ecl.* 2. ... Tiraquellum et Ripam *ad hanc legem*, Cujac. 20. *ob-* ...ar. 4. *sent.* §. *donatio. quæst.* 22. *et seq.*

...d si uni ex liberis parens omnia donavit? huic constitu-... non est: sed legi 2. 5. *supr. de inoffic. donat.* cum ...eriore casa, in solidum non revocetur, sed fini legiti-... *d. loco*, *vers.* 2. Quid si ecclesiæ? idem dicendum. ... Augustini, *c. ult.* 17. *q.* 4. *Quicunque vult exhereda-* ...*dem facere Ecclesiam*, *quærat alterum*, *qui suscipiat*, *non Augustinum.* Quid si uxori, et ex ejus matrimonio pater liberos susceperit? Idem dicendum videtur, etiamsi in donatione verisimilem suscipiendorum liberorum habuerit opinionem.

(14) Sed et quivis alius præter patronum, quia in omnibus ratio hujus legis valet, posita in pietatis conjectura; quia nemo verisimiliter extraneo donat in perpetuum, qui de liberis suscipiendis cogitat. *l.* 6. §. 1. *supr. de inst. et subst. l.* 102. *in fin. ff. de cond. et demonst.* Quod si valet in omnibus, idem jus in omnibus statuendum. vid. Clar. *d. loco.*

(15) Quid si cum donaret, liberos habuit? non potest, prætextu aliorum, qui postea nati sunt, donationem revocare ullo modo. Quid ejus liberi? possunt, sive ante, sive post donationem nati: non tamen solidam, id est, ut inutilem, sed ut immodicam et inofficiosam pro modo legitimæ portionis. *l.* 2. *in fin. l.* 5. *supr. de inoffic. donat. l.* 87. §. 3. *ff. de leg.* 2. dixi ad *Novell.* 92.

(16) Donatio omnium bonorum estne valida, ut omnia bona donando ea confestim præstare vel tradere teneatur? in genere non valet. *l.* 15. *supr. de pactis.* Quid? donasse omnia bona num is intelligitur, qui omnia mobilia et immobilia sua donavit? non censetur: est enim tertium genus bonorum, quod neque mobile sit, neque immobile per se: ut sunt jura et actiones, de quibus donator in hac specie testari poterit. Idem esse existimatur, si quis omnia bona sua præsentia et futura ubicunque sita fuerint donaverit. Nam jura et actiones hac donatione quoque videntur excipi, cum incorporalia sint, neque loco contineantur. Idem quoque si quis reservato, hoc est, excepto usufructu donaverit omnia sua bona: hujusmodi enim donatio improprie bonorum omnium est. Quid si quis Ecclesiæ omnia bona donaverit? in fraudem liberorum non valet donatio: ut paulo ante diximus. Quid? si uxori vel filio in potestate donaverit, et morte confirmata fuerit hujusmodi donatio? Vim et potestatem ultimæ voluntatis obtinet ea donatio: ut etiam Falcidiæ obnoxia sit. *l. in donationib.* 12. *supr. ad l. Falc.* Quid? si non expresse omnia bona præsentia et futura, sed summam seu quantitatem vires patrimonii excedentem donaverit? sustinetur ea donatio, propter spem lucri. Socinus *reg.* 144.

(17) Habet itaque locum hæc constitutio non tantum donatis omnibus bonis, sed eorum parte aliqua. Aliqua inquam, etiam infra dimidiam: et in donatione particulari, magnæ tamen æstimationis. Clarus *ex communi opinione d. loco*, *quæst.* 22. *vers.* 4.

cultatum fuerit donatione (1) largitus, et postea susceperit (2) liberos (3), totum quidquid largitus fuerat, revertatur (4) in ejusdem (5) donatoris arbitrio ac ditione (6) mansurum (7). Dat. 5. Kalend. Apr. ARBITIONE et LOLLIANO CONSS. 355.

Ingratitudinis *causis probatis revocatur donatio.*

9. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. ad Senatum post alia.

DOnationes (8) circa filium filiamve, nepotem neptemve, vel pronepotem proneptemve emancipatis (9) celebratas, pater, vel avus, vel proavus revocare non poterit, nisi edoctis manifestissimis (10) causis, quibus eam personam, in quam collata donatio est, contra ipsam venire pietatem, et ex causis, quæ legibus continentur, fuisse constabit ingratam (11). Dat. 5. Id. Nov. *Ravennæ*, THEODOSIO XIII. et VALENTINIANO III. AA. CONSS. 430.

Quibus ex causis *donatio revocari possit.* Heres *donationem revocare non potest.*

10. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

GEneraliter sancimus, omnes donationes lege confectas, firmas illibatasque manere, si (12) non donatio[nis ac]ceptor ingratus (13) circa donatorem inveniatur, ut injurias (14) atroces in eum effundat, vel (15) [manus] impias inferat, vel (16) jacturæ molem ex insidi[is] ingerat, quæ non levem sensum substantiæ donatori ponat, vel (17) vitæ periculum aliquod ei inta[ulerit], vel (18) quasdam conventiones, sive in scriptis do[natio]ni impositas, sive sine scriptis habitas, quas don[ationis] acceptor spopondit, minime implere voluerit. † E[x his] enim tantummodo causis, si fuerint in judicium [dilucidis] (19) argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas everti concedimus: ne sit cuiquam licentia, et alienas res capere, et frugalitatem (20) [ir]ridere donatoris, et ipsum iterum donatorem suas[que] perdere: et præfatis malis ab ingrato donationis [acce]ptore affici.

† Hoc tamen usque ad primas (21) personas tantummodo stare censemus, nulla licentia concedenda donatoris successoribus (22) hujusmodi querimoniarum primordium instituere. Etenim si ipse, qui hoc passus est, tacuerit; silentium ejus maneat semper: et non a posteritate ejus suscitari concedatur, vel adversus eum, qui ingratus esse dicitur, vel adversus ejus successores (23). Dat. 15. Kal. April. LAMPADIO et ORESTE VV. CC. CONSS.

(1) Inter vivos: multo facilius donatione causa mortis, quæ pœnitentia revocari potest, etiam non susceptis liberis. Quid dicendum in donatione remunerandi causa? Cujac. *d. loco post Vallam*, ne eam quidem excipit. Clarus ex communi opinione *d. loco quæst.* 23. *vers. quæro.* non admittit hujusmodi donationem in eo, quod excedit justam æstimationem remunerandi. Alii hanc legem ad remunerationem pertinere non putant. vid. Cujac. 17. *observ.* 33.

(2) Quid si legitimaverit? idem dicendum: nam legitimatus non differt a legitimo. *Novell.* 89. *c.* 3. nisi ante donationem a patre factam, qui legitimatus est, natus fuit. vide communem opinionem apud Clarum *d. loco quæst.* 23. *vers. sed quæro. versic. sed quid.*

(3) Ex legitimo matrimonio scil. quid si naturales tantum suscipiat? puto saltem a donatario alendos, argumento eorum, quæ diximus ad *Novell.* 89. *c.* 15.

(4) Ipso jure, ita ut nullius hominis ministerio sit opus. *Communis opinio* apud Clarum *d. loco quæst.* 23. *vers. præterea quæro.* Quid si suscepti post donationem liberi moriuntur? convalescit donatio, nisi donator tacite vel expresse donationem revocaverit. *communis opinio adversus* Bart. apud Clarum *d. loco quæst.* 23. *vers. pen.*

(5) An et heredum? finge donatorem condictionem neglexisse? dabitur etiam ejus heredibus benigna interpretatione legis 3. *vers. sed cum. supr. de don. quæ sub modo.* ut contrariam opinionem a Claro defendi mirum sit *d. loco*, *quæst.* 23. *in fin.* Quid si parens generaliter revocationi donationis renunciavit? renunciatio heredibus non nocebit. *Communis opinio* apud Clarum *d. loco quæst.* 23. *vers.* 3. *infertur.* Quid si sciens prudens specialiter beneficio hujus constitutionis renunciavit? putant a majore viginti-quinque annis renunciari posse, non a minore. Clarus *d. loco.* quod vix concedendum, magnus enim liberorum favor nobis semper esse debet, ut huic constitutioni renunciari tacite non possit. Quid si parens specialiter juramento interposito renunciavit hujus legis privilegio? non impeditur revocatio: vide doctores apud Mynsingerum 5. *observ.* 63. 64. quod Tiraquellus hac lege *num.* 95. 96. 100. non probat: nisi quatuor casibus. adde Zoanetum 47. *rerum quotidianarum num.* 5. Probo Mynsingeri opinionem: eo magis quod juramentum hujusmodi naturæ legem impugnet. vid. *l.* 7. *ff. de bon. damnat.* ideoque bonis moribus contrarium. *arg. l.* 6. *supr. de pactis*, et illicitum esse debeat. *l.* 5. §. 3. *ff. de jurejurando.* Possimus et hoc argumento uti: si ejusmodi jusjurandum in fraudem creditorum non valet, *l.* 9. §. 5. *d. tit.* in liberorum fraudem non valere merito dicendum videtur, quibus bona parentum lege naturæ debentur. Quid? superioribus casibus [an] in solidum ab heredibus revocatur donatio? non in solidum sed pro modo Falcidiæ, sive ex testamento sive ab intestato. vid. Cujac. *d. loco.*

(6) Conditione, *l.* 5. *C. Theod. hoc. tit.*

(7) Cur ita? de liberis non cogitat, qui ita donat. donans eo modo, non præsumitur de liberis cogitasse. vid. Mynsing. *observ.* 64. Nemo successores extraneos suis anteponere intelligitur. *l.* 6. §. 1. *supr. de inst. l.* 102. *in fin. ff. de cond. et dem.*

(8) *l.* 4. *C. Theod.*

(9) *Emancipationis tempore celebratam pater etc. d. l.*

(10) Donationes in emancipatos liberos collatæ non nisi ... de causis revocantur. *l. ult. vers. ex his. infr. h. t.*

(11) Adde quæ sequuntur ex *d. l.* 6. *quas tamen causas cognitione discuti oportebit, et vestro* (alii legunt *nostro*) ... *judicio, cum hoc inter patres* (lege *partes*) *competentes* ... *fuerit cognitori: alias jubemus non audiri patris querelas.*

(12) Quinque ex causis donatio revocari potest, *ut hic.* ... §. 2. *vers. sciendum*, *Inst. de donat.* 4. *Ecl.* 2. *c.* 10. ... Harm. 2. *in fin.*

(13) Ingratitudinis causa donatio revocari non potest, *ut hic* ... si remuneratoria donatio fuit? etiam ob ingratitudinem re[vocari] non potest, *l. si pater.* 34. §. 1. *in verbo*, *irrevocabilis* ... *donationibus.*

(14) Prima causa. Græci ita legunt, ἐὰν στοργῶς ὑβρ... *Eclog. de loco*: ἢ αἰσχρῶς κατὰ τούτου χρησάμενος ὕβρεσιν ... men. *d. loco.*

(15) Secunda causa, χεῖρας ἀδίκους. Harm. *d. loco.*

(16) Tertia causa. Græci ita legunt, ἢ ζημίαν μεγίστην. *E[cl. d.] loco.* Propius vere accedit huic loco Harmenopulus hoc mo[do] ζημίαν μεγίστην προσβαλεῖ ἐξ οἰκείας ἐπιβουλῆς.

(17) Quarta causa, ἢ εἰς (Harmenopulus legit περὶ) τὴν ... ἐπιβουλεύσῃ. *Ecl. d. loco.*

(18) Quinta causa.

(19) *l.* 9. *in fin. supr. h. t.*

(20) *Fragilitatem.* Hal.

(21) *Ecl. d. loco in fin.* donatoris, scil. Ideoque donatio matre non revocatur propter ingratitudinem ejus filiæ.

(22) Actio revocatoria ob ingratitudinem non datur heredi, *ut hic*, vel in heredem. *in fin. infr. h. t.* adde *l.* 1. *l.* 7. *supr.* ...

(23) De heredibus ingrati hinc colligunt, Pœnam non declaratam adversus auctorem contra ejus heredem non posse declarari. vid. Gabrielium 7. *concl.* 35.

TIT. LVII.

...E DONATIONIBUS CAUSA MORTIS (1).

In donatione causa mortis potest per fideicommissum substitui.

1. Imp. ALEXANDER A. Daphnæ.

...natione contineatur, *Ut altero defuncto*, *ad* (2) ...*rum portio eorum*, *quæ donabantur*, *pertineret* : ... conditione, si mortis causa donatio perficieba- ...ideicommissi actio competit. PP. 4. Kalend. Octobr. ... II. et ÆLIANO CONSS. 224.

2. Imp. GORDIANUS A. Zoilo.

...ta mortua quondam nuru tua, neptis tua, quæ ...a filioque tuo quæsita est, quandoque potest ad ...ire successionem : nec tamen ea post mortem filii ... quo quæsierat filiam, alii nuptui se collocando ...lans prohibeatur quam velit conditionem eidem do-... Sed si mortis causa donationem in fratrem ...nferens, in causam mortis suæ eam [dotem] ... fratrem suum stipulari passa est, cum divi Se-...nstitutione etiam in mortis causa donationibus, si ...ro patrimonio quantum Falcidia (3) jubet, he-... habet, provisum sit : is, qui nurui tuæ heres ..., ejus constitutionis beneficium non prohibetur ...e. PP. 10. Kal. Febr. GORDIANO A. et AVIOLA ...240.

Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Heredi.

...ratris (4) sui mortis causa recte factam donatio-...u sorori rescindere (5) licet. S. 3. Kalend. Ja-...*rmii*, AA. CONSS.

4. Imp. JUSTINIANUS A. Juliano P. P.

CUm de mortis causa donatione dubitabatur ; et alii quidem inter ultimas voluntates eam posuerunt, et legatis (6) aggregandam esse censuerunt, alii autem inter donationes, quæ inter vivos consistunt, eam posuerunt : dubietate eorum explosa, sancimus (7) omnes mortis causa donationes, sive juxta mortem facientis fuerint celebratæ, sive longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt, actis minime (8) indigere : neque expectare publicarum personarum præsentiam, et ea, quæ super hujusmodi monumentis solent adhiberi : sed ita res procedat, ut si quinque (9) testibus præsentibus vel in scriptis, vel sine literarum suppositione aliquis voluerit mortis (10) causa donationem facere : et sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate vallata, et nullam in ea calumniam accipiat : neque propter hoc, quod gesta non accesserunt, inefficax esse atque inutilis videatur : et omnes (11) effectus sortiatur, quos ultimæ habent liberalitates : neque ex quacunque parte adsimilis [eis] intelligatur. Dat. Kal. Sept. *Constatinop.* LAMPADIO, et ORESTE VV. CC. CONSS. 530.

TIT. LVIII.

DE (12) INFIRMANDIS POENIS COELIBATUS (13), ORBITATIS (14) ET [DE] DECIMARIIS (15) SUBLATIS (16).

1. Imppp. CONSTANTINUS, CONSTANTIUS, et CONSTANS AAA. ad populum.

QUi jure veteri *cœlibes* (17) habebantur, imminentibus legum (18) terroribus liberentur : atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur. Sitque omnibus æqua conditio capessendi quod quisque mereatur. † Nec vero quisquam *orbus* (19) habeatur, et proposita huic nomini damna non noceant.

...ixi ad *L*. 39. *D*. 6. *et* §. 1. *Inst. de donationib. No-* ... *et* 47. *Ecl.* 3. *et* 3. Harmen. 1. *et* Paul. 3. *sentent.* 7. ...*sent.* §. *donatio*, *quæst.* 4. 6. 7. Grass. *lib. sent.* §. ...*ortis caus.* Donatio causa mortis donatio veluti fiduciaria. ... donatione causa mortis potest per fideicommissum sub-...leicommissum relinqui potest in instrumento donationis. ...c. 20. *obs.* 1. dic melius, etiam per fideicommissum re-...nationem causa mortis.

... in legatis et fideicommissis : ita et in donatione causa ...alcidia locum habet. adde Cujac. 20. *observ.* 6. adde *l.* ... *supr. ad l. Falc. l.* 66. *in fin. l.* 93. *ff. ad leg. Falc.* ... *ff. quod legator.* An et in mortis causa capione? vid. ... *ad l.* 1. *ff. quod legat. fol.* 71. *num.* 123.

...e dicas cum interpretibus communiter, id innui, Etiam ...lienæ mortis, mortis causa donari posse. ut *l.* 11. 18. ...lic potius cum Cujac. 20. *obs.* 6. Donationem mortis ... extraneum collatam a cognatis donatoris revocari non ...m de donatione inter vivos etiam constituitur. *l.* 29. *su-*...*nationibus.*

...re legitimæ vel inofficiosi querelæ.

... 15. 37. *ff. hoc tit.* §. 3. *vers. hæ mortis. Instit. de* ...2. *ff. de Publiciana* : *Novell.* 87. adde quæ scripsi ad ...5. *in fin. ff. h. t.* vide ad hunc locum Cujac. 10. *obs.* ...obat donationes causa mortis ad exemplum legatorum capi. ...c est quinquagesima, et ultima decisio Justiniani, ut vi-...pud Inglois. *Ans.*

...natio causa mortis, cujuscunque sit summæ et quantita-...natione non eget : olim indigebat. *l.* 25. *in fin. supr. de* ... non ita in simplici inter vivos donatione summam quin-... aureorum excedente. *l. ult.* §. 3. *supr. de donat.*

...natio mortis causa quinque testibus præsentibus perfici ...nquam ultima voluntas. Donatio inter vivos (quibus casibus non indiget insinuatione) scripto contenta est a donatore subscripto, nec ullos testes exigit. *l.* 31. *supr. de donat.*

(10) *d. vers. hæ mortis*, *l.* 2. *ff.* de *Publiciana. l.* 87. *ff. de leg.* 3. Igitur ex donatione mortis causa dominium transfertur sine traditione.

(11) Quibus non est potestas accipiendi ex aliorum testamento, iisdem nec ex mortis causa donatione. *l.* 35. *ff. de mort. caus. donat.* ut non ita male hic titulus superiori cohæreat.

(12) *l.* 1. *in princ. infr. hoc tit.*

(13) Cœlebs lege Julia et Papia ex aliorum testamentis quidquam capere non poterat, nisi post mortem testatoris intra centesimum diem matrimonium contraheret ; præterqnam ex testamento cognati ad sextum usque gradum, hinc illa lex instituendi in tempus capiendæ hereditatis. *l.* 62. *ff. de hered. instit.* dixi ad Ulpian. *tit.* 13. *de cœlibe, orbo, et solitario patre.*

(14) *l.* 1. *vers. nec vero quisquam orb. infr. h. t.* Orbi liberis semisse relicti testamento multabantur : semis cedebat fisco : et breviter, orbus partem tantum relicti capiebat. *l.* 42. *ff. de leg.* 2. non solidum. *l.* 6. *ff. de vulg. et pupill. l.* 16. §. 15. *D. ad SC. Trebell. l.* 13. *in fin. ff. de jure fisci.* hinc illæ heredis instituendi leges in tempus capiendæ hereditatis, *l.* 62. *ff. de hered. inst.* ex parte, quam quis per legem capere potest. *l.* 78. §. 3. *ff. de hered. inst.*

(15) Virum et uxorem intelligit qui inter se matrimonii nomine decimam capere possunt jure veteri certis de causis : *l.* 2. *infr. h. t.* dixi ad Ulp. 15. *tit. de decimis.* §. 1. *l.* 18. *ff. de auro.* interdum solidum. Ulp. 16. §. 1. interdum nihil. Ulp. *ibi* §. 2. 3.

(16) Hodie cœlibes, orbi, vir et uxor inter se solidi capiendi sunt capaces.

(17) De cœlibe.

(18) Legem Juliam et Papiam intelligit. vid. *l.* 11. *ff de vulgari.*

(19) De orbo.

† Quam rem et circa fœminas existimamus, earumque cervicibus imposita juris imperia, velut quædam juga, solvimus promiscue omnibus. Dat. Kalend. April. *Romæ*, CONSTANTIO II. et CONSTANTE AA. CONSS. 339.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Isidoro P. U.

INter virum et uxorem (1) rationem cessare ex lege Papia *decimarum* (2): et quamvis (3) non interveniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi forte Lex alia imminuerit derelicta) decernimus. Tantum igitur posthac maritus vel uxor sibi invicem derelinquant, quantum superstitis amor exegerit. Dat. PP. Non. Sept. VARANA (4) CONS. 410.

TIT. LIX.
DE (5) JURE (6) LIBERORUM (7).

1. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Isidoro P. U.

NEmo posthac a nobis jus (8) liberorum petat: ... simul hac lege omnibus concedimus. Datum ... Non. Sept. VARANA (9) CONS. 410.

Mater succedit filio per Tertyllianum. Bald.

2. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

ILlam injuriam, quæ contra matrem defuncti, vel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro justitiæ ... ne amputamus, et legitima jura, quæ ex Tert... Senatusconsulto (10) ei præstantur, omnimodo ... bere sancimus: licet tres (11) liberos ingenua, vel ...tina quatuor minime peperit. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* ipso A. II. CONS. 528.

(1) De viro et uxore seu decimariis.

(2) Decimam vir et uxor inter se matrimonii nomine seu ob honorem matrimonii capiebant. Ulp. *de decimis.* 15. §. 1. *l.* 18. *ff. de auro.* nisi ipsi legato additum sit onus fideicommissi. *l.* 6. *ff. de vulgari. l.* 41. *et* 42. *ff. de leg.* 2. *l.* 28. *ff. de leg.* 3. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habebant, præter decimam illam quam matrimonii nomine capiebant, totidem decimas pro numero liberorum accipiebant. Ad hæc communis filius, filiave post nonum diem (Nominalia, seu Nominalium dies is erat, qui et Lustricus, quo infantes lustrabant, et eis imponebant nomina, Tertull. *lib. de Idololatria.* Macrob. 1. *Saturn.* 16. Festus *in voce Lustrici dies*) unam decimam adjiciebat: duo autem post nonum diem amissi duas decimas adjiciebant. Præter decimam etiam usumfructum tertiæ partis bonorum ejus capere poterant: et quotcunque vel quandoque liberos habuissent, ejusdem partis proprietatem, Ulp. *d. loco.* adde *l.* 25. *ff. de cond. et demonst. et quæ scripsi ad l.* 4. *supr. quando dies legati.* Hoc amplius mulier petere præter decimam, dotem poterat legatam sibi. *Goth.* Vid. Cujac. *lib.* 10. *obs.* 17. 18. S. L.

(3) Olim solidum tantum capiebant, si unum filium superstitem habuissent, vel si eum puberem amisissent. vid. Ulp. 16. §. 1. adde *tit. prox. infr.*

(4) Vid. *infr. num.* 18.

(5) Vir et uxor jure veteri decimas inter se tantum interdum capiebant. *l. ult. Supr. tit. prox.* interdum solidum, interdum nihil. Ulp. *tit. de solidi capacitate inter virum et uxor.* 16. Solidum capiebant, si alteruter eorum nondum ejus ætatis erat quæ liberos exigebat (hoc est, si vir minor vigintiquinque, uxor viginti annorum minor) vel si utrique lege Papia finitos in matrimonio annos excessissent (hoc est, si vir sexaginta, uxor quinquaginta). Idem si cognati inter se coiissent usque ad sextum gradum. Item si vir abesset et donec abest, et intra annum ... abesse desiisset, libera inter virum et uxorem erat ... ctio. Præterea, solidum capiebant, si jus liberorum a principe impetrassent: aut si filium filiamve communem habebant: ... cim annis filium vel duodecim filiam amisissent: vel si ... mos, vel tres post nonum diem amisissent, ut intra a... men et sex menses. Etiam uniuscujusque ætatis impube... solidi capiendi jus præstabat. Item si post mortem ... menses uxor ex eo peperisset. Ulp. *d. tit.* Goth. De hac ... scripsit librum singularem Marcus Vertranius. *Mod.*

(6) Jus liberorum, erat conjugum sine liberis invicem ... gnorum, hereditatis alternæ conscripto. 5. Isidor. 24. ... *Th. de infirmandis his quæ sub tyrannis.*

(7) Vir et uxor olim poterant inter se solidum ... jus tot liberorum, quot sufficiebant obtinendæ capacitati ... principe impetrassent. Ulp. *tit.* 16. §. 1. *vers. si jus l...* Proderat etiam matri impetratio, ut filiis ab intestato suc... vide *l.* 2. *infr. h. t.* Hodie jus liberorum etiam non pe... concessum. *l.* 2. *infr. h. t.*

(8) Jus liberorum hodie omnibus concessum.

(9) Al. *Varari*, al. *Varane.* al. quod verisimilius *Varane et Tertullo* Coss. ita Russard. *S. L.*

(10) Matres succedunt liberis ex SC. Tertylliano. Olim ... sim, nisi tres liberos ingenua peperisset, vel libertina ... *infr. h. t.* nisi jus liberorum a principe impetrasset. Hodie ... berorum matribus hac lege datur. *Nov.* 78. *c.* 5. vid. ... *sent.* 9. §. *ult. l.* 7. *C. Theod. de legitim. hered. l.* 8. *C.* ... *de bonor. poss. l.* 9. *C. Theod. de infirmand. his quæ sub tyr.* *Novellæ Valentiniani de testamentis.*

(11) Paul. *d. loco.* §. 4. *Inst. de SC. Tertyll.*

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER NONUS.

TIT. I.

[D]E IIS, QUI ACCUSARE (1) NON POSSUNT.

De mutuis accusationibus.

1. Impp. Severus et Antoninus AA. Sylvano.

[...]Rius est, ut criminibus, quæ tibi ut graviora (2)
ab adversario tuo objiciuntur, cædis, atque vul-
nerum respondeas : et nunc ex eventu causæ Ju-
dex æstimabit, an tibi permittendum sit eundem
accusare, tametsi prior (3) inscriptionem (4)
[...]. PP. 5. Id. Martii, Tertullo, et Clemente
[...] 96.

De tutore et curatore.

2. Imp. Antoninus A. Ingenuo.

[...]iones quibus Secundinus *solutam Eugenio pecu-*
[...] probare se dicit, tutores (5), vel curatores tui
[...], ut falsas habent : proprio (6) nomine (cum
[...]t alieno) non prohibentur in crimine falsi subscri-
[...] enim facile, vel tutores, vel curatores, qui ex officio
[...] [suo] res pupillorum, vel adolescentium ad-
[...]t, sententia notantur, nisi evidens eorum calu-
[...] judicanti apparebit. PP. 12. Kalend. Octobr.
[...] A. et Geta Conss. 206.

De ratione accusationis instituendæ.

3. Imp. Alex. A. Rufo.

QUi crimen publicum instituere properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius (8) inscriptionum pagina (9) præcesserit, et fidejussor (10) de exercenda lite adhibitus fuerit. Sin vero post satisdationem præsentes non fuerint, [edicto] admonendi sunt, ut (11) veniant ad causam agendam : et si non adfuerint, non solum extra (12) ordinem æstimatione Judicis puniendi sunt, sed etiam sumptus (13) quos in eam rem, et circa ipsum iter (14) ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur. PP. 3. Non. Februar. Alex. A. Cons. 223.

De fœminis.

4. Idem A. Dionysio.

UXor (15) tua, si consobrini sui necem vindicandam existimat, adeat Præsidem provinciæ. PP. 16. Kal. Jul. Alex. A. Cons. 223.

Accusatio falsi existentibus tutoribus vel curatoribus non pertinet ad matrem. Bald.

5. Idem A. Marcellinæ.

SEnatusconsulto permissum non est mulieri legis Corneliæ crimine reum facere, nisi res ad eam (16) perti-

[...]e Clar. 5. *sent.* §. *ult.* *q.* 14.
[...]satori suo reus majus crimen potest objicere, *ut hic.*
[...]inus non potest. vide *l.* 19. *infr. h. t. l.* 5. *ff. de pu-*
[...] Gravius igitur crimen, quod relatum est, oportet prius
[...] *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *tit.* 34. *c.* 17. *et* 1. Harm.
[...] de Anticategoriis vide Cujac. 20. *obs.* 7.
[...]inori tamen crimine.
[...] *l.* 3. *infr. h. t. l.* 17. *infr. de accusat.*
[...]r pupilli, curator adolescentis nomine accusare non
[...]oprio tamen nomine subscribit. *l.* 5. *versic. eum igitur.*
[...] *l.* 2. *supr. de his quibus ut indign. l.* 14. *ff. ad SC.*
[...]de *l.* 18. §. 8. *ff. de jure fisci.*
[...]lli nomine, Cujacius apud Paul. 5. *sent.* 12. §. 4.
[...] §. 2. *ff. ad SC. Turpill. l.* 22. *ff. de his quæ ut*

[...]sare non potest qui libellum inscriptionis non edidit,
[...] *l.* 10. *infr. h. t. l.* 16. *l.* 17. *infr. et l.* 7. *ff. de ac-*
[...] invalescente libellum inscriptionis hodie neglectum esse
[...]us 5. *sent.* §. *ult. qu.* 18. *in princ.*
[...]etudine Italiæ libellus accusationis non datur, sed sim-
[...]tio sine querela. Clar. *d. loco*, *vers. postea.*
[...] IV.

(10) *l.* 7. §. 1. *ff. de accusat.* Clarus *d. loco*, *vers. eodem etiam.* negat consuetudine hanc satisdationem exigi et nihilominus tamen accusatorem cogi de calumnia jurare. Idem *ibid. vers. dic etiam.* Bart.

(11) Citatio generalis an ad causam sufficiat, vide Mynsing. 4. *observ.* 33.

(12) *l.* 2. *in fin. infr. ad SC. Turpillian.*

(13) Satisdationem de sumptibus præstandis observari, Clarus negat *d. loco*, *vers. tenetur etiam.*

(14) *l.* 79. *ff. de judiciis.*

(15) Vide *l.* 5. *infr. h. t.*

(16) *l.* 14. *infr. h. t.* ad eam etiam pertinet liberorum causa, *ut hic*, *et l.* 9. *infr. h. t. l.* 1. *ff. de accus.* consobrini, *l.* 4. *supr. h. t.* parentum, *d. l.* 1. patroni, patronæ, *d. l.* 1. mariti, Clar. *d.* §. *ult. q.* 14. *vers. præterea.* eorum denique, in quos ex lege publicorum judiciorum testimonium non dicitur. vide *l.* 1. *ff. de accusat.* de quibus vide *l.* 4. 5. *ff. de testibus.* Goth. Hæc lex canonizata est *can.* 3. *caus.* 15. *q.* 3. Ans. Ergo et fratrum. *l.* 1. §. 10. *ff. de quæstionib.* alias mulier non accusat *l.* 12. *infr. h. t. l.* 8. *ff. de accus.* neque populari actione [illegible]. *l.* 6. *ff. de popul. act.*

neat. Cum igitur filii tui tutores (1) vel curatores habeant: ipsi deliberare debent, an instrumenta ex quibus adversarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. PP. Kal. Octobr. ALEX. A. CONS. 223.

De accusatione relicta.

6. Idem A. Probo.

ACcusationem a qua discedere (2) te professus es, repetere non debes. PP. 5. Non. Maji, JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De mora accusatoris.

7. Idem A. Felici.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur: certa (3) perferendæ accusationis tempora Judex competens præstet: intra quæ si agere supersederit, ranunciasse (4) causæ intelligitur. PP. 15. Kal. Septembr. AGRICOLA et CLEMENTE CONSS. 231.

De militibus.

8. Imp. GORDIANUS A. Cajo militi.

NOn prohibentur milites (5) accusationem quæ publici judicii instar obtineat, intendere, si (6) suam suorumque injuriam exequantur. Ideoque consobrini tui necem defendere tibi permittimus. PP. 17. Kalend. August. PIO et PONTIANO CONSS. 239.

De fœminis.

9. Idem A. Severiæ.

NOn ignorat competens Judex, eam (7), quæ ultionem, et mortem filii persequi allegat, non temere ad accusationem esse admittendam, nisi prius matrem se esse probaverit. PP. 6. Non. Mart. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De militibus.

10. Idem A. Mucatraulo (8) militi (9).

SI crimen ad tuam tuorumque injuriam pertinens exequaris, solennibus te inscriptionibus adstringe, ut præsidem provinciæ habere judicem possis. PP. K... Aug. GORDIAN. A. et AVIOLA CONSS. 240.

De incendio.

11. Impp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Saturnino et aliis.

DAta (10) opera partis adversæ res vestras incendi... exarsas esse asseverantes, crimen legis Corne... sicariis exequi potestis. PP. 13. Kalend. Jul. PE... et ÆMIL. CONSS. 245.

De fœminis.

12. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Corinthiæ.

DE (12) crimine quod publicorum fuerit judic..., mulieri (13) accusare non permittitur: nisi c... causis, id est, si suam suorumque persequatur in... secundum antiqui juris statuta tantum, de quibus ...liter ei concessum est, non (14) exacta subscri... Unde aditus præses provinciæ inprimis examina... tale sit crimen cujus accusationem mulier subire ... hibeatur. S. 5. Kal. Maji, AA. CONSS.

De fratribus.

13. Iidem AA. et CC. ad Asclepium.

SI magnum et capitale crimen ac non leve frat... contra fratrem suum instituit, non solum au... non est, sed etiam exilii pœna plectendus est. D... Kalend. Febr. CC. CONSS.

De matre filium accusante.

14. Iidem AA. et CC. Æliæ.

PRopter insidias quas tuæ vitæ paratas contend... cusationem apud Præsidem provinciæ con... lium (16) tuum, si pietas et ratio naturalis au... non revocat intentionem, constituere potes. S. 1 K... lend. Mart. CC. CONSS.

(1) Vide *l.* 2. *supr. h. t.*

(2) Desistens ab accusatione expresse, *ut hic. l.* 3. *in fin. l.* 4. *infr. et l.* 2. *ff. ad SC. Turpill.* vel tacite, ut *l.* 7. *infr. h. t.* non accusat.

(3) Dixi ad *l.* 5. *supr. de ing. man. l. ult. infr. ut intr. cert. temp. l.* 18. *ff. de accusat.*

(4) Accusationes etiam tacite remittuntur. dixi ad *l.* 6. *supr. h. t.*

(5) *l.* 8. *ff. de accusat.*

(6) *l.* 10. *infr. h. t.* hodie passim admittuntur ex usu. Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 14. *vers. quæro.*

(7) Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.*

(8) *Buccarrachio*, Hal.

(9) Dixi ad *l.* 8. *supr. h. t.*

(10) Incendium dolo, lata culpa, levi, levissima vel fortuito admissum, quomodo puniatur, vide apud Angelum *tract. de maleficiis.* §. *Incendiario.*

(11) Incendiarius tenetur lege Cornelia de sicariis. *l.* 1. *ff. de sicar.* Cæterum non ita commode huic titulo respondet hæc constitutio.

(12) Mulier accusare de crimine nisi sua in causa non ... *Syn. Basil.* 6. *Tit.* 36. *ex lib.* 60. *tit.* 41. *cap.* 24. nis... dem parentum, liberorum, patroni, patronæve et eorum ... liæve, nepotis, neptisve, et cæterorum in quos invita testi... dicit: licet et ei lege Cornelia testamentaria agere (vel d... item et de testamentis paternorum, vel maternorum libero... Harm. 2. §. 40. Goth. Hæc lex translata est in *can.* 1. *q...* *caus.* 15. Ans.

(13) *l.* 3. *C. Theod. de accus.* dixi ad *l.* 5. *supr. h.* ...

(14) Subscriptio an exigatur hodie, dixi ad *l.* 3. *supr.* ...

(15) Frater fratrem, *ut hic*, vel sororem. *l.* 18. *infr.* ... 1. §. 10. *ff. de quæstionibus.* de crimine capitali non ... accusans punitur, *ut hic*, 1. Harmen. 2. §. 48. Goth. ... Canonico. c. *litteras.* 14. *extr. de Præsumpt.* Ans.

(16) Mater filium sibi insidiantem accusare potest. ad *l.* 3. *supr. de patria potestate.* et sic publicam accusationem in... 1. Harm. 2. §. 41. Filius ex contrario de facto matris qu... est. *l.* 11. §. 1. *ff. de accus.*

De existimatione et de periculo calumniæ.

15. Iidem AA. et CC. Lupioni.

inis accusationem instituere cum (1) periculo (2) lumniæ, si tibi existimatio (3) integra est, mi- ohiberis. S. 3. Kalend. Mart. CC. Conss.

De pluribus accusatoribus.

16. Iidem AA. et CC. Callutico.

rationibus juris congruit desiderium tuum, po- antis accusationem tertiam (4) ei, qui duos reos habeat, non permitti contra legis præscripta (5), suorumque injurias quis persequatur. S. 12. Decembr. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De eo, qui in rei domo educatus est.

Pars sententiæ eorundem AA. et CC. Dat. 5. Id. Januar. Diocletiano et Maxim. AA. Conss.

m et longe a seculi nostri beatitudine esse credi- , ut Thaumasius accusandi ejus habeat faculta- in (6) cujus domo (7) eum (licet ingenuum) ætate tamen fuisse constabat. Quare ex nomine sii mentio super conflictu criminis cum Symma- quiescat. † Si quam sane civilem (8) petitionem aumasius sibi competere confidit: judicio Præsi- rit experiri.

De fratre et sorore.

18. Iidem AA. et CC. Juliano.

rem (9) [tuam] leviorum commissorum ream , accusationem non prohiberis exercere in judi- dali: quo temerarie commissa, congrua ultione ir. Dat. 3. Kalend. Mart. Dioclet. ix. et Ma- . AA. Conss. 304.

Si accusatus accuset.

19. Imppp. Valentin. Valens et Gratianus AAA. Laodiceo (10) Præfecto Sardiniæ.

NEganda (11) est accusatis (12), [qui non suas suorumque (13) injurias exequuntur, licentia criminandi in pari vel minori crimine,] priusquam se crimine, quo premuntur, exuerint, secundum scita veterum juris conditorum: [ita tamen,] ut et ipsi inscriptiones (14) contra eos etiam pendente accusatione deponere possint. Dat. Prid. Idib. August. *Carnunti*, Gratiano A. iii. et Equitio V. C. Conss. 374.

De familiaribus et servis.

20. Impp. Arcad. et Honor. AA. Eutychiano P. P.

SI quis (15) ex (16) familiaribus (17) vel ex servis cujuslibet domus cujuscumque criminis delator atque accusator emerserit, ejus existimationem, caput, atque fortunas petiturus, cujus familiaritati vel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, atque examinationem judicii, in ipsa expositione criminum, atque accusationis exordio, ultore (18) gladio feriatur. Vocem enim funestam amputari oportet potius, quam audiri. Majestatis (19) autem crimen [tantum] excipimus (20). Dat. 6. Id. Novembr. *Constantinop.* Cæsario et Attico Conss. 397.

De libertis.

21. Impp. Honorius et Theod. AA. Consulibus, Prætoribus, et Trib. pleb. Senatui S. D.

SI liberti (21), accusatores manumissorum heredumve esse præsumpserint (22): eodem, quo servi supplicio tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium. Dat. 7. Id. August. *Ravennæ*, Asclepiodoto et Mariniano Conss. 423.

lsus accusator, calumniator.

riculum hic vocatur accusatoris inscriptio in crimen, a accusator periclitetur, ne reus fiat: sicut ex sententia iclitatur, ne litem suam faciat, et ne teneatur, *Quod uris*: et is utique quicunque condemnationem patitur et ipturæ nostræ maxime in judiciis similiter pericula dici non etiam verba quæcunque. Cujac. *ad tit. supr. de sen- periculo recitandis.*

famis accusare non potest. *l.* 4. *l.* 8. *ff. de accus.* adde . *de advoc. divers. judic. Synops.* 60. *tit.* 1. *c.* 16. ni- iorumque injuriam exequatur. *l.* 11. *ff. de accus.* et in statis crimine. *l.* 7. *ff. ad leg. Jul. majest.*

ios qui reos delatos habet, tertium deferre et accusare , nisi suam injuriam persequatur. De tribus reis nemo st, nisi suarum injuriarum causa. *l.* 8. *in fin. l.* 12. *accus. l.*6. *in fin. ff. ad leg. Jul. de adulter.* adde Cu- . 12.

idam legunt *prœcepta.*

mesticus, ὁ διάγων ἐν οἴκῳ τινός etc. Qui degit in ali- o, non potest eum accusare: sed si quid pecuniarium de eo agit, *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 34. *c.* 17. 1. 2. §. 49. unde a quibusdam hic locus refertur ad in- domesticos.

unnus educatorem accusare non potest. his adde quæ de as dixi *l.* 1. *supr. quæ res pignor.* facit *lex* 20. *infr.* forte sua, suarumque injuriarum causa. *arg. l.* 11. *ff.*

ilis petitio, quæ et pecuniaria Græcis, Harmenopulo Synopseos. facit. *d. l.* 11. §. 1.

(9) Sororem levioris admissi ream facere licet. 1. Harmenop. 2. §. 50. dixi *d. l.* 13. *supr. h. t.*

(10) Laodicea præsidi Sardiniæ. *C. Th.*

(11) Accusatorem suum accusare non potest is cujus nomen inter reos receptum, nisi prius se crimine purgaverit in se collato. *Synops.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 34. *c.* 17. adde *l. is qui.* 4. *ff. d. accus. can. neganda. caus.* 3. *quæst.* 11. (Hujus sententiæ decem exceptiones adfert Marianus Socinus *in c. ex literis* de mutuis petitionibus) potest tamen etiam pendente causa in eos, qui accusant ipsum, inscriptiones deponere *ut hic. Synops. ibid.*

(12) *l.* 12. *C. Th. de accus.* dixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*

(13) Paria sunt pene, suorum, et suas injurias defendere.

(14) Vide quæ dixi ad *l.* 3. *supr h. t.*

(15) *l.* 3. *C. Theod. ne præter crimen majestatis servus dominum, vel patronum libertus, seu familiaris accuset.* 3. *quæst.* 11. *c. si quis*, *l.* 6. *l. ult. infr. de delat. lib.* 10. *tit.* 11. *Synopsis d. tit.* 34. *c.* 18. *et* 6. Harm. 12.

(16) Οἰκειακός: cui adjungitur apud autorem Synopseos, *ibid.* servus, ancilla, filius.

(17) De familiaribus et servis, *l.* 6. §. 5. *supr. de his, qui ad ecclesias.*

(18) Σιδήρῳ τιμωρεῖται, ferro punitur. *Syn. ibid.*

(19) Adde *l.* 7. *infr. ad leg. Jul. majest.*

(20) Quod ne quidem excepit Tacitus, auctore Vopisco, nec Trajanus, auctore Plinio.

(21) *Synops. d. c.* 18. *in fin. l.* 4. *C. Theod. tit. Ne præter. l.* 8. *ff. de accus.* adde *l.* 20. *supr. h. t.*

(22) Certis tamen casibus possunt. *l.* 38. §. 9. *ff. ad leg. Jul. de adult.*

*

TIT. II. DE ACCUSATIONIBUS (1), ET INSCRIPTIONIBUS (2).

De terminis effossis.

1. Imp. ALEXAND. A. Martiano.

EOs, qui terminos (3) effoderunt, extraordinaria (4) animadversione coerceri debere, præses provinciæ non ignorabit. PP. 3. Kalend. August. ALEXANDRO A. CONSS. 223.

De servo accusato.

2. Idem A. Syro.

SI cuidam crimini obnoxius servus (5) postulatur, dominus eum defendere potest, et in judicio sistere, accusatoris intentionibus responsurum. Post probationem autem criminis, non (6) ipse dominus, sed servus pro suo delicto condemnationem sustineat. Ideo enim servum suum domino defendere permissum est, ut pro eo possit competentes allegationes offerre. PP. 11. Kalend. Decembr. ALEX. A. CONS. 223.

De absentibus.

3. Idem A. Stephanidi.

REos capitalium criminum absentes (7), etiam per (8) procuratorem defendi, leges publicorum judiciorum permittunt (9). PP. 4. Non. Nov. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

Non tenet sententia absolutoria lata pro præsente c... absentem non citatum legitime. Bald.

4. Imp. GORDIANUS A. Archelao.

SI accusatoribus (10) absentibus (11), et non (12) p... tumaciam (13) adesse judicio cessantibus, ex una ... postulatione aditus præses provinciæ non causa c... sententiam dixit, qua eum, de quo querimoniam ... sti, liberandum existimavit: criminatione etiam ... perseverante, quæ contumacia, vel cessatione acc... rum non interveniente auferri non potuit: causa ... criminis apud (15) eundem, vel successorem ejus ... judiciorum tractabitur. PP. Non. Mart. GORDIANO ... et POMPEJANO CONSS. 242.

De mandato.

5. Idem A. Paulino.

NOn (16) ideo minus crimine, sive atrocium injuriarum judicio tenetur (17) is, qui in justam accusationem incidit, quia dicit alium se hujusmodi facti mandatorem habuisse. Namque hoc casu præter principalem reum, mandatorem (18) quoque ex sua persona conveniri posse ignotum non est. PP. 3. Idib. Septembr. GORDIANO A. II. et POMPEJ. CONSS. 242.

De absentibus.

6. Idem A. Avidiano.

ABsentem (19) capitali crimine accusari non (20) posse, sed requirendum tantummodo annotari (21) so...

(1) *L.* 9. *C. Theod.* 1. dixi 48. *D.* 2. hoc notandum, In Gallia, reum a privato non accusari ad pœnam criminalem, sed a procuratore Regio. vide Rebuff. *in procœmio constit. gloss.* 3. *num.* 105. qua de re alias etiam dixi.

(2) Vide quæ dixi ad *l.* 3. *supr. tit. proxim.*

(3) Paul. 5. *sent.* 22. §. 2.

(4) Vide Paul. *d. loco. et* 1. *sent.* 16. §. *un. l.* 1. 2. 3. *ff. de termino moto. l.* 4. §. 4. *ff. fin. regund.*

(5) Servus a domino defendi potest. *l.* 17. *ff. h. t. l.* 11. *ff. de public. jud. l.* 19. *ff. de pœnis.*

(6) Dominus ex servi delicto non accusandus. *l.* 7. §. 1. *ff. de damno. l.* 5. §. 5. *ff. de oper. novi.* e contrario, ex delicto domini servus non convenitur. *l.* 5. *supr. ne filius pro patre.*

(7) Absens reus per procuratorem potest defendi. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset. Paul. 5. *sent.* 16. §. 11. *l. sed et hæ.* 35. §. 1. *ff. de procur. l.* 4. *ff. de obsequiis.* aut rei absentia defendatur. Paulus *illo loco. l. absens.* 71. *l. servum.* 33. §. *publice.* 2. *ff. de procur. l. inter.* 10. *l. pen. ff. de publ. jud.*

(8) *l.* 33. §. 2. *ff. de procurat.*

(9) Imo non permittunt. *l.* 13. *in fin. ff. de publ. jud.* non permittunt in crimine non capitali, velut adulterio, *l.* 11. §. 2. *ff. ad. leg. Jul. de adult.* quod olim non fuit capitale, de quo dicam ad *l.* 30. *in fin. infr. ad leg. Jul. de adult.* in capitali permittunt, *d.* §. 2. *l.* 6. *ff. de appell.* Nam et ita Sthenio Thermitano reo criminis cognitor (qui quasi procurator est) datus est apud Ciceronem *de jure dicundo in Verrem.* Potest etiam per procuratorem is defendi, quo præsente lis criminalis contestatur. *l.* 14. *infr. ad leg. Iul. de adult. l.* 10. *ff. de publ. jud. l.* 4. §. 2. *ff. ad leg. Corn. de sicariis*: adde Cujac. 20. *obs.* 20. Accursius putat permitti absentem defendere ad sententiam usque, *ut hic.* defendentem, suam quodammodo utilitatem et causam defendere. Cætera vide apud Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 32. Goth. *Permittunt*: Scilicet de alia causa quam objecto crimine, ut de justa absentia. *l.* 71. *ff. de procurat.* Cujac. post Accurs. *in Gloss. hic.* S. L.

(10) De sententia lata pro reo accusatore absente. Inde colligunt, Plures posse uno et eodem libello accusare: si tamen suam suorumque injuriam prosequantur. alias, plures simul accusare non posse, nisi per procuratorem. *l.* 3. §. 6. *ff. de sepulchr.* dixi ad *l.* 16. *ff. h. t.* adde Clar. 5. *sent.* §. *ult. qu.* 13. *in princ.* Duar. 1. *disp.* 39.

(11) Accusatore citra contumaciam absente, reoque absoluto, absolutio ipso jure nulla, et ex integro causa agi potest apud eundem vel ejus successorem. *infr. h. t.*

(12) Puta, si inutiliter citatus. vide Roland. a Vall. 1. c... 39. *n.* 9. 10. *ad* 33.

(13) Alias si per contumaciam a lite primum contestata ... notaretur calumniæ. *l.* 10. *ff. de publ. jud.* ante litem c... tam post inscriptionem extra ordinem. *l.* 3. *supr. de his ... cus. l.* 2. *infr. ad SC. Turp.* adde Cujac. 20. *observ.* 11.

(14) Id est, μκυομερῶς, cui contrarium est ... cognita. adde *l.* 5. §. 4. *supr. de temp. appell.*

(15) *l.* 6. *supr. quomodo et quando judex.*

(16) Mandatarius criminis auctorem laudando non excusa... 1. §. 13. *ff. de vi et vi.* Mandatarii criminum puniuntur. *l.* 3. §. 1. *ff. ad leg. Jul. de vi privata.* quin mandator tenetur ... *hic. Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 33. *c.* 18.

(17) Imo minus tenetur mandatarius, si parere necesse ... *l.* 169. *ff. de reg. jur.* præsertim si de non atroci facinore ... ritur. *l.* 20. *ff. de oblig. l.* 157. *ff. de reg. jur.* aut si id ... quo committitur quod mandator (exemplum sit in patre ... in adulterio interficiente) impune præstare potuit, Clar. ... *tent.* §. *ult. quæst.* 60. *vers. solut.* aut si vis illata facienti ... que volunt mulieri, quæ per metum adulterium commiserit ... sci. Clar. *d. loc. vers. quæro modo.* Judicem excusari a po... principis jussu non observatis juris solennibus, capitalem ... quem sententiam tulerit. Clarus *ibid. vers. solet dubitari.* ... excusari, si mercede conductus in aliena silva, alterius m... arbores exciderit, aut in alieno quid everterit. Clarus. *lict. vers. solet.*

(18) Mandator criminis tenetur. *l.* 11. §. 3. *ff. de injur.* 15. *in fin. ff. ad l. Corn. de sicar.* Paul. 5. *sent.* 23. §. 5 ... quæ dixi ad *l.* 4. *supr. de serv. fugitivis.*

(19) De absente non accusando.

(20) Absens accusari non potest, *ut hic*, et *l.* 15. *Infr. ad l. Jul. de adult.* multo minus damnari. *Infr. h. t. l.* 5. *in ... pœnis.* alioquin sententia nulla est. Quod igitur remedium ad... versus absentem? Bonorum ejus fit annotatio. *infr. h. t.* qu... die in Gallia, Italia, Hispania, et foris Ecclesiasticis locum ... obtinet, possunt enim absentes contumaces, etiam ad morte... damnari, eorumque bona fisco adjungi. vide Clar. 5. *sent.* ... *qu.* 44. *vers. factus. vers. sed hodie. vers. licet.*

(21) An hodie locum habet bonorum alienatio, dixi ad ... *infr. de requir. reis.*

desit, vetus jus est. Et ideo cum absentem te antem, cui nunquam ullum crimen denunciaesset, per injuriam a præside provinciæ in medamnatum esse dicas: quo magis in præsenti te (ut asseveras) jam nunc fides veri possit illumiræfectum prætorio adire (2) cura: qui quidquid nore et contra formam constitutionum gestum deerit, pro sua justitia reformabit. PP. 4. Non. Ariano et Pappo Conss. 244.

De relationibus a publicis personis factis.

7. Idem A. Proculo.

quidem, quæ per Officium (3) præsidibus denuntur et citra (4) solennia accusationum posse per(5) incognitum (6) non est. Verum si falsis necoriis (7) insimulatus sit, perpenso judicio dispici PP. 8. Id. Jan. Peregr. et Æmil. Conss. 245.

Apud quem accusari debet.

Exemplum sacrarum litterarum Dioclet. et Maximian. AA.

is se injuriam ab aliquo passum putaverit, et quem deferre voluerit, non ad stationarios (8) de, sed (9) præsidalem adeat potestatem, aut liofferens, aut querelas suas apud acta deponens. ie die et consule.

Si quis sæpius accusetur.

9. Iidem AA. Honorato.

Qui (10) de crimine publico in accusationem deductus est, ab alio (11) super eodem crimine deferri non potest. Si tamen ex (12) eodem facto plurima crimina nascuntur, et de uno crimine in accusationem fuerit deductus: de (13) altero non prohibetur ab alio deferri. Judex autem super utroque (14) crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei separatam (15) de uno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoque crimine fiat. PP. 4. Kalend. Septemb. Basso II. et Quintiano Conss. 289.

De promissione victoriæ.

10. Iidem AA. et CC. Ursæ.

Qui explicandi negotii spem (16) (cujus finis in Judicis potestate ac motu situs est) pollicetur: non minus ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quam qui ad hujusmodi promissionis commercium (17) contra disciplinam publicam adspirat. PP. 3. Kalend. Novembr. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

An absolutus accusari possit.

11. Iidem AA. et CC. (18) liberis Crispinæ charissimæ nobis.

Si quis homicidii crimen existimat persequendum, secundum juris publici formam debebit eum, qui in primordio homicidii postulaverit reum, neque probaverit, ideoque reus absolutus est, prævaricationis (19) arguere: Id enim salubriter statutis principum parentum nostrorum jurisque forma præscriptum est. Vel si id non putaverit (20) agendum: ad sequens crimen (id est pa-

) Reus citandus est, etiam princeps accuset aut agat. *Clem. storalis.* 2. *de sentent. et re judic.* etiamsi de censura, unicatione, aut interdicto ferendo agatur. *Communis opi*d Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 31. *in princ.* Fieri autem n civitatibus debet judicis mandato. Clar. *ibid. vers. unus.* reus in alieno vivit territorio? dixi ad *l.* 7. *ff. de cust.* *ff. de accus.* *Novell.* 135. *c.* 5. *l.* 4. §. 6. *ff. de damno.* 1. *ff. de re jud.* quid si defunctus? vide *l.* 1. §. 1. *ff.* *bon. dand.* de citatione vide quædam alia apud Cla*loco.*

) Nullitas sine appellatioue potest proponi, vel apud superiol apud eum ipsum, qui sententiam tulit, quinimo execudiri potest nullitate objecta. Bald. *hic.* adde Wurmser. 1. 4. *observ.* 35.

) Officium stationarii, *l.* 8. *infr. h. t.* publicæ personæ, *l.* *h. t.* nunciatores. *l.* 6. §. 3. *ff. ad SC. Turp.* Goth. gem explicat Zanger. in procemio *tractat. de tortur. reor.* *num.* 23. Ans. Vide Ægid. Bossum *titulo*: *Quomodo pro*- *in crimine.*

) Notoriæ et relationes apparitorum, vel aliarum publicarum um non exigunt apparitoris inscriptionem: sunt tamen acilus proximæ, quia non minus subit periculum, qui ex nciat crimina, quam qui defert ex inscriptione, *ut hic*, 14. *l.* 6. §. 3. *ff. ad SC. Turpill.* Alias ridicula sunt, nonis ignoratione Latini veteres interpretes hic sunt com- Notorio.

) Ex indiciis scil.

) Denunciantibus an et quatenus jure credatur, vide apud eg. 89.

) Notoria, *ut hic*, quæ et notoria indicia *in l.* 6. §. 3. *ff.* *Turp.* πιττακώματα. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 1. *ex lib.* 60. *ap.* 15. sunt elogia (Galli *Informations*) ab apparitorisidum, irenarchis, et publicis personis, *l.* 14. *infr. h.* agistratus transmissa.

) Stationarii sunt apparitores dispersi per vicos et provincias cis, ut magistratibus denuncient crimina, quæ geruntur. *fr. de curiosis. lib.* 12. *tit.* 23. vide *l.* 1. §. 12. *ff. de* *offic. præfect. urb. l.* 31. *C. Theod. de episc. et cler. l.* 1. *C. Theod. de cursu publico.* vide *l.* 6. *infr. de dignitat.*

(9) Apud præsidem, non apud stationarios libellus accusationis proponendus.

(10) Accusatus de crimine ab uno, de eodem crimine ab alio non accusatur. Quod si ex eodem crimine plures actiones nascantur, a diversis personis accusari potest. *Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 33. *cap.* 24.

(11) Vide *l.* 16. *ff. h. t.*

(12) Ex eodem facto plurima delicta nasci possunt.

(13) Unum et idem delictum unius ejusdemque hominis a pluribus deferri non potest. *l.* 4. *supr. et l.* 11. §. 2. *l.* 16. *ff. h. t.* Diversa vero delicta unius hominis a diversis hominibus possunt deferri, *ut hic*, possunt et ab eadem persona. *l.* 3. §. 3. *ff. h. t.*

(14) Diversis unius ejusdemque hominis delictis ad judicem delatis, judex habita ratione gravioris condemnare debet: nec in ejus arbitrio est, minoris habere rationem.

(15) Ne alioquin causæ continentia dividatur. *l.* 10. *supr. de judiciis.*

(16) Spem explicandi negotii vendere qui est? eventum sententiæ vendere. vide Paul. 5. *sentent.* 25. §. *ul. l.* 15. §. 30. *ff. de injuriis.* Goth. adde Duaren. *l.* 1. *disputat. cap.* 25. Joannes Papon. *l.* 6. *tit.* 2. *Arrest.* 12. *et seqq.* Ans.

(17) Hæc constitutio pertinet proprie ad fumi venditores (quales fumo necavi Alexander Severus jussit) non ad impunitatis promissores. vid. Cujac. 20. *observ.* 9.

(18) *Have Crispine, Carissime nobis*, Cont. 1. *disp.* 15. Cujac. 1. *obs.* 15. Fuit autem is Crispinus præses provinciæ. vide Cujac. *ibid.*

(19) Prævaricationis tenetur, qui reum non probavit. adde *l.* 1. *Supr. de advoc. divers. judicior.*

(20) Sit hæc hypothesis: Qui homicidii et criminis simul pastorum et latronum accusari potuit, accusatus tantum fuit homicidii. Accusator homicidium non probavit? Prævaricationis poterit condemnari accusator, nisi a judice cogatur descendere ad alterius criminis executionem.

storum (1) latronumve) descendere cum coges (2) , atque id exequi judicio tuo : cum siquidem id ab incusato appareat esse commissum , ob ultionem publicam obnoxius legibus fiat. Dat. 8. Id. April. ANNIBAL. et ASCLEPIODOTO CONSS. 292.

De eo, qui se sponte præcipitavit.

12. Iidem AA. et CC. Aurelio.

FActum sponte se præcipitantis (3) , innocenti (4) criminis periculum afferre non potest. S. 14. Kalend. Jun. *Sirmii*, AA. CONSS.

De servis accusatis.

13. Imppp. VALENT. GRAT. et THEOD. AAA. Mariniano (5) Vic. Hispaniæ.

SI (6) quis servos crediderit accusandos , non (7) prius ad corporum tormenta veniatur , quam se vinculo subscriptionis adstrinxerit. Dat. 6. Kalend. Jan. *Patavii* , MEROBAUDE II. et SATURN. CONSS. 383.

De officio judicis.

14. Iidem AA. et ARCADIUS A. Cynegio P. P.

SInguli universique [Judices] cognoscant [in publicis criminibus] non oportere emendicatis uti suffragiis decretorum , [aut relationibus (8) a publicis personis destinandis credere :] sed rei veritatem inquirere. Dat. Prid. Kal. Maji , *Constantinop.* ARCADIO A. I. et BAUTONE CONSS. 385.

De viris potentioribus.

15. Iidem AA. Tatiano Præfecto præt. post alia.

TUnc (9) convenit potentiores (10) viros adesse judiciis , cum eorum præsentiam [in criminibus publicis (11)] per inscriptionem causa deposcat : [...] pecuniariis causis per procuratores litem sustineat. 15. Kal. Mart. *Mediolani* , VALENT. A. V. et N[EOTE]RIO CONSS. 390.

De forma libelli.

16. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Pasiphilo [...].

IN causis criminalibus dignum est (13) , ut ins[...] præponantur (14), quæ magnitudinem vide[...] nis , tempusque designent (15) : ut alterutram [...] gua legum terrere (16) possit auctoritas (17). Quod [...] statutum forte contemptum , hi , qui ex officio [...] tur secretarium (18) , quinque librarum auri con[dem]natione ferientur. Dat. 8. Id. Januar. OLYBRIO et [PROBINO] CONSS. 395.

De accusationis ordine.

17. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Consulibu[s] Prætoribus et Trib. pleb. Senatui , S. D.

ACcusationis ordinem jam dudum legibus in[...] servari jubemus : Ut quicunque in discrimen [...] accersitur , non statim (19) reus , qui accusari [...] existimetur : ne subjectam innocentiam (20) feriam[...] quisquis ille est , qui crimen intendit , in judici[um] veniat , nomen rei indicet , vinculum (21) inscriptio[nis] ripiat , custodiæ (22) similitudinem (habita tamen [...] tatis (23) æstimatione) patiatur : nec impunitam [...] verit licentiam mentiendi (24) , cum calumniante[...] dictam poscat similitudo (25) supplicii. Nemo tam [...] blandiatur objectu cujuslibet criminis , de se in qu[æs]tione confessus , veniam (26) sperans propter flagitia adj[...] vel [pro] communione criminis consortium (27) [...] næ superioris optans , aut inimici (28) supplicio [...] supremorum suorum sorte satiandus , aut eripi se p[...] confidens , aut studio , aut privilegio nominati : cu[...] ve-

(1) Crimen *pastorum* hic dicitur , non quod , ut Accursius putat , a Caino et Abele pastoribus initium sumpsit : sed quod pastores latrociniis dediti esse consueverunt , ut de Abasgis et Heniochis scribit Strabo , quos ait vivere ληςρικῶς καὶ νομαδικῶς , eamque sententiam confirmat lex unica , C. Th. *Ne pastoribus dentur filii nutriendi. lib.* 9. *tit.* 31. fore alioquin , ut qui nutriendos dederit , societatem latronum videatur iniisse : quamvis alias rusticanis nutriendos dare liceat. Ita conjungi recte hanc vitam , pastoritiam et latronum refert Aristoteles 1. *Polit.* 11.

(2) Clarus 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 15. *vers. item quæro.* scribit neminem hodie cogi accusare : ne heredes quidem occisi.

(3) Dixi *infr. h. lib. tit. de bon. eorum* , *qui mortem sibi consciver.*

(4) Potest enim id accidere doloris impatientia , vel tædio vitæ. vide *l.* 6. §. 7. *ff. de injust. rupt.*

(5) Ad Marinum , *l.* 14. *Cod. Theod. h. t.*

(6) *d. l.* 14.

(7) Dixi de subscriptione ad *l.* 3. *supr. qui accusare.*

(8) Dixi ad *l.* 7. 8. *supr. h. t.*

(9) *l.* 17. *C. Theod. h. t.*

(10) Vide *l.* 25. *et Auth. Hoc jus. supr. de procurat. Nov.* 71. *c.* 1.

(11) Aliud in pecuniariis causis. *d. l.* 25. adde *l.*26. *d. tit. de procurat.*

(12) Ex una et eadem *l.* 8. scil. *C. Theod. de jurisd.* hæc lex sumpta est , et lex 8. *supr. unde vi* , et *l.* 1. *infr. de abigeis.*

(13) Vide quæ dixi ad *l.* 3. *supr. de his* , *qui accusar.* adde Cujac. 1. *observ.* 20.

(14) Sumptum ex *l.* 8. *C. Theod. de jurisdict. lib.* 2.

(15) Vid. *l.* 3. *ff. h. t.*

(16) Tenere , *d. l.* 8.

(17) Austeritas. *d. l.* 8.

(18) *d. l.* 8. Secretarium , locus in quem judices sol[ebant ve]nire. In eundem locum certo tempore Carthagini a[...] pulus ad ordinandum exactorem. adde *l.* 20. *C. Theod.* [...] *ctionib. in princ.*

(19) Innocens nemo , si accusasse sufficiat. *Goth.* Co[n]sule *epist. quæst. c.* 3. et latissime in his disputantem [...] Corream *ad lib.* 5. *tit.* 1. *ordinat. Lusitaniæ.*

(20) Innocentiam subjectam leges non feriunt. facit. *supr. h. t.*

(21) *l.* 2. *infr. tit. prox.* vide *l.* 3. *supr. qui accusare* [...] consuetudine passim recepta nemo accusaturus se inscriber[e ...] nam talionis cogitur : ut ea ratione valeat consuetudo [...] pœna talionis sit sublata. Bart. *in leg. si cui* 7. *ff. h. t.* [...] talionis quis ab accusando deterreatur , et delicta impunit[a ...] contra legum voluntatem. *l. ita.* 51. *in fin. ff. ad l. Aq[uil.]* [...] in testibus locum habere negat Baldus in *cap.* 1. §. *inj[...]* *pace juramento firmanda* , *arg. l.* 1. §. *præterea ff. ad* [...] *nel. de sicariis* , et *leg.* 2. *supr. de rebus credit.* Corset[...]

(22) Vid. *l.* 2. *infr. tit. proxim.*

(23) Pœnæ judicantur majores vel minores dignitatis [...]

(24) Mendacia haud impunita.

(25) Pœna talionis. *dict. l.* 2. *l.* 7. *l. ult. infr. de cal[um]n.* [...] 7. *infr. de vi publ.* de qua sæpius alibi dixi.

(26) Nempe quia detexit alios criminis socios. Pœna igi[tur] re[i] de se confesso non minuitur , ob id quod socios criminis in[...]

(27) Consolatio miserorum est habere pares.

(28) Inimicus de se confessus sua confessione inimicum [...] non potest.

jus auctoritas de se confessos, ne (1) interrogari ... le aliorum conscientia sinat. Nemo igitur de pro... nine confitentem, super conscientia scrutetur alie... D. 8. Id. August. *Ravennæ*, ASCLEPIODOTO et MA... N CONSS. 423.

T I T. III.

D EXHIBENDIS (2), ET TRANSMITTENDIS REIS.

iles a præside captus, est magistro militum sub fida custodia remittendus. Bald.

1. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. Valentino Consulari Piceni.

...les (3) in provincia repertus crimen publicum ...miserit, eum Rector provinciæ sub custodia con... atque ita, vel causæ meritum, vel [etiam] ... qualitatem ad Magistrum militum referat. Dat. ...lend. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO, et ...E AA. CONSS. 365.

Non est quis in carcere ligandus antequam convincatur. Bald.

Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

...s (4) in (5) carcerem priusquam (6) convin...ur, omnino vinciatur (7). Ex (8) longinquo ...st acciendus, non prius insimulanti, [id est, ...i,] accomodetur adsensus, quam (9) solenni ...inxerit, [et in pœnam (10) reciproci stylo tre... revocaverit.] Ei vero qui reducendus erit, ad ...das res suas, componendosque mœstos (11) pena...) spatium coram loci judice, aut etiam Magistratibus sufficientium dierum non minus tamen triginta tribuatur, nulla remanente apud eum, qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi (13). Qui posteaquam ad judicem venerit, adhibita advocatione, jus debebit explorare quæsitum: ac tamdiu pari (14) cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. Dat. 3. Kalend. Januar. *Constantinop.* GRATIANO V. et THEODOSIO AA. CONSS. 382.

Nullus debet exhiberi, ut reus ad judicium, nisi præcesserit judicis mandatum. Salic.

3. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Drepanio Proconsuli Africæ.

NEminem (15) [in] judicio exhibendum esse præcipimus, nisi (16) de cujus exhibitione Judex pronunciaverit. Dat. PP. Non. Februar. *Mediolani*, VALENTINIANO III. et NEOTHERIO CONSS. 390.

T I T. IV.

DE CUSTODIA (17) REORUM.

In cognitione causæ criminalis quando partes sunt præsentes, debet statim de crimine quæri, quod si accusator præsto non sit, reus custodiri debet loco lucido, nec torqueri, vel ferro necti, vel a custodibus vexari.

1. Imp. CONSTANTIUS A. ad Florentium Rationalem.

IN (18) quacunque (19) causa reo exhibito, sive accusator existat, sive eum publicæ solicitudinis cura produxerit, statim debet quæstio fieri, ut noxius puniatur, innocens absolvatur. † Quod si accusator aberit ad tempus, aut sociorum præsentia necessaria videatur: id quidem debet quam celerrime procurari. Interea vero reum

...e se confessus, non potest de alio interrogari, adde Ro... Valle 1. *consil.* 16. *num.* 7. *et* 17. *et consilio* 73. *num.* ... nisi in causis lege, vel statuto exceptis, alii tamen pu... hodie non servari. vid. Clarum 5. *sententiarum* §. *ult.* ... *versic. dictum socii.* utut sit, criminis confessio ad ma...quisitionem sociorum habendam sufficit. Clarus *dicto loco*, ...*tenta.* non ad diem præcise eis dicendum, aut quæstio...endam, nisi in casibus et criminibus exceptis, et aliis, ...te tamen aliqua suspicione. Clarus *dicto loco*, *versic.* 4. ...*uaris. versic. successive. versic. sed quid.* Quid si reus ... mandatoris delator, fuerit alias perjurus? causa cognita ...m indicium ad quæstionem habendam. Clarus *dicto loco*, ...*ias tamen.* Quid si duo socii criminis tertium aliquem ... faciunt indicium ad quæstionem, non ad condemnatio...is. Paponius 22. *Arrestorum* 13. *n.* 2. 3. Clarus *dicto lo*... *sed pœnæ.* Hic addendum, Socio criminis accusati fi... haberi nisi jurato. *ibidem*, *versic. quæro.* An vulnerati ...oneret accusatum, vid. Clarum *ibid. versic. assertio*

...9. *Cod. Theod.* Dixi ad *L.* 48. *ff.* 3.

...2. *Cod. Theod. h. t.* adde *l.* 6. *supr. de jurisd. omn.*

...3. *Cod. Thod. h. t. Synops. Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 16.

...emo criminis accusatus in vincula prius conjiciatur, quam ... fuerit. Quod si etiam longo intervallo abest, non exhi...te, quam actor inscripserit. Nam cum is inscripsit, tum ... cum exhiberi oportet, vel requirendum fieri data ei ...dierum, quantum satis erit ad res suas disponendas, non ...ginta. *Synopsis dict. cap.* 16.

(6) *l.* 5. *ff. h. t.*

(7) Imo vinciri potest. *l.* 1. *vers. Interea. Infr. tit. prox.*

(8) *l.* 7. *infr. de calumniatoribus.*

(9) Vid. *l.* 3. *supr. qui accusare.*

(10) Pœna reciproci, pœna talionis. vid. *l. ult. supr. tit. prox.*

(11) *d. l.* 3. *Cod. Theod. h. t.*

(12) Penates, *dict. lege* 7. Spatium ad mœstos penates componendos.

(13) Id est, *corruptelæ.* adde quæ scripsi ad *leg. unic. supr. de nundinis.*

(14) Reus et accusator pariter et simul in custodiam publicam conjiciendi. *leg. ult. supr. titul. proxim.* vide Clar. 5. *sententiarum.* §. *ult. quæst.* 18. *versic. quando.*

(15) *l.* 4. *Cod. Theod. h. t.*

(16) Vide exceptiones apud Accursium.

(17) *L.* 9. *C. Theodos.* 3. *pars. tit.* 3. *lib.* 48.

(18) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(19) Quum qui reus fit criminis, quodcunque tandem id fuerit, sive habuerit accusatorem, sive a publicis personis transmissus fuerit, statim quæstio fiat. Si vero paulum differri oporteat vel propter temporariam accusatoris absentiam, vel quia socii non adsint, interim ei tormenta non adhibeantur, nec ferramenta sint arctiora vel in parte interiori custodiæ includatur, sed particeps lucis esto. Nocte revertente in locis custodiæ humanioribus eum recipi oportet, ac illucescente die emitti, et solis lumine frui, ne sæpenumero etiam innocens in hisce tormentis pereatur. *vers. quod accusat.* Non liceat autem custodibus inhumaniter eos tractare. Nam præses de salute sua periclitabitur, si hoc cognito, non statim capita custodiæ præpositis absciderit. *versic. Illud. Synopsis Basil.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 35. *cap.* 19.

exhibitum non [per] ferreas (1) manicas, et inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas (2) [si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit,] ut et cruciatio desit, et permaneat [sub] fida custodia. Nec vero sedis (3) intimæ tenebras pati debebit inclusus, sed usurpata luce vegetari, [ac sublevari:] et ubi nox (4) geminaverit custodiam [in] vestibulis (5) carcerum, salubribus locis recipi: ac revertente iterum die ad primum Solis ortum illico ad publicum (6) lumen educi, ne pœnis carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis non satis severum esse dignoscitur. † Illud etiam observabitur, ut neque his qui Stratorum (7) funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem (8) suam accusatoribus vendere: et innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos audientiæ longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus Judici imminebit, si aliquem ultra debitum tempus inedia (9), aut quocunque modo aliquis Stratorum exhauserit, et non statim eum penes quem officium custodiæ est, atque ejus ministros capitali pœnæ subjecerit. Dat. Prid. Kalend. Jul. *Serdicæ*, Constantio A. vi. et Constantio C. Conss. 353.

Gravioris criminis reus debet a judice apud acta audiri, et si deliquisse convincatur, non statim puniri debet, sed conjici in custodiam, et rursus productus interrogari. Nam hæc dilatio iram judicum moderatiorem reddit, ex Basilicis.

2. Idem A. et C. ad Evagrium P. P.

SI quis (10) in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris, et custodiæ squalore videatur, auditus apud acta, cum (11) de admisso constiterit, pœnam carceris sustineat: atque ita postmodum eductus (12) apud acta audiatur. Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, ut judicibus immodice sævientibus freni (13) quædam temperies adhibita videatur. Dat. 3. Non. Febr. *Heracliæ*, Constantino A. vii. et Constantio C. ii. Conss. 354.

Carcer mulierum debet esse separatus a carce[re] masculorum. Bald.

3. Idem A. Acindino P. P.

QUoniam (14) unum carceris conclave permixt[os] criminosos includit, hac lege sancimus, ut pœnæ qualitas permixtione jungenda est, s[e]x[u] tamen dispares, diversa claustrorum habere [ha]beantur. Dat. Non. April. Acyndino et Proculo Co[nss.]

In Authent. ut nul. judic. §. necessarium. col. tit. 17. al. 9. Novell. 134. cap. 9.

HOdie novo jure nullam mulierem pro pecuni[a] seu privata causa, aut pro crimine qu[...] in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri conc[...] Sed si pro fiscali aut privato debito pulsetur, pe[r] suum, aut quem alium legitime respondeat. Quo[d] luerit vel respondere, vel persequi litem suam, [...] in rebus suis executio procedat. Si vero tale sit cr[im]en ut necesse sit eam costodiri: si quidem fidejussorem [da]re potest, ipsi credatur: si vero juraverit fidejussorem [da]*se non posse, juratoriam cautionem præstet de ju[...] servatione. Sed si crimen gravissimum sit de quo [...]tur, in monasterium vel asceterium mittatur, vel [mulieri]bus tradatur, per quas custodiatur. Judices autem q[ui] ha[ec] non servant, si majores sint, viginti librarum aur[i] p[œ]nam: si minores, decem solvant. Obedientes autem [i]s in prædictis casibus, spoliati cingulo dentur in exilium*

4. Imppp. Valent. Valens, et Grat. AAA ad Probum P. P.

AD (16) Commentariensem (17) receptarum pers[onarum] custodia observatioque pertineat (18): nec put[et ho]minem abjectum atque vilem objiciendum esse Judi[ci], si reus modo aliquo fuerit elapsus (19). Nam ipsum [...] lumus hujusmodi (21) pœna consumi, cui obnoxius ce[nse]bitur fuisse qui fugerit. Si vero Commentariensis ne[cessi]tate (22) aliqua procul ab Officio egerit: Adjut[or] ejus pari jubemus invigilare cura, et eadem statu[ti re]gis severitate constringi. Dat. 3. Kal. Jul. *Conti[...]*, Gratiano A. v. et Probo Cosns. 371.

(1) Ferreæ manicæ.
(2) Catenæ prolixiores.
(3) Carceris locus. Sedes intima, in qua tenebræ multæ, lux nulla aut paucissima. Petrus Gregor. *Syntag.* 33. *n.* 10. adde quæ dixi ad *l.* 8. §. 9. *ff. de pœnis.*
(4) Nox geminat custodiam.
(5) *Vestibulum*, carcer.
(6) *Publicum* lumen quod cuivis patet.
(7) *Statorum*, Haloand. de quibus alias dixi.
(8) Crudelitas stratorum adversus custodias, id est, reos custodia inclusos, *ut hic.* de eorum indulgentia in easdem vide *l.* 8. *ff. h. t.*
(9) Adde *l.* 9. *Supr. de Episc. aud.*
(10) *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.* Goth. Declarationem hujus l. vid. apud Zanger. *de tortur. reor. cap.* 5. *num.* 71. Aus.
(11) *l.* 2. *Supr. tit. prox.*
(12) Educuntur ex carcere custodiæ apud acta.
(13) Freni temperies judicibus severis injicienda, ne quem temere in carcerem conjiciant, vel conjectum detineant, vel damnent.
(14) *l.* 3. *C. Thod. h. t.*
(15) Mulieres a masculis in carcere separandæ. addе *l.* 1. *supr. divortio facto.*
(16) *l.* 5. *C. Th. h. t.* 3. *Reg.* 20. *Act.* 16. *et* 17.
(17) *Commentariensis*, qui in commentarium custodias refert ὑπομνηματογράφος. 60. *Synops.* 33. *cap.* 21.
(18) *l.* 2. *ff. h. t.*
(19) Fugiens ex carcere publico, delictum confiteri intel[ligitur] ideoque, etsi criminis innocens, punitur. *l.* 13. *ff. h. t.* Q[ui] vinculis ruptis, aut effracto carcere, ostiove aperto, aufu[git, ca]pitaliter puniri negant Interpretes: Sed nec eum qui a[...]natus est, nec aufugit, quive non legitime in carcerem [...] est. Clar. 5. *sentent.* §. *ult. quæst.* 2. *vers. Tertio aut[em]* si antequam in carcerem conjiceretur, accusatus aufugi[t ...]modi fugam facere indicium ad quæstionem negant: [...]nea præsentia ejus fugam purgari existimant. vide Clar. [...] *vers. fuga.* Quid fuga militis ab exercitu? alias dixi. adde [...]ga, *l.* 1. *Supr. de servis fug. Novell.* 53. *cap.* 4. *l.* 15. [...] *de probat. l.* 7. §. 2. *ff. de suspect. l.* 28 *in fin. ff. de* [...]
(20) Idem in judice: si pecunia accepta reum absolvit. [...] *sentent.* 16. §. 12.
(21) *Commentariensis*, cujus dolo vel negligentia custodia [eva]dit, eandem pœnam sustinet quam is, qui effugit, sustinere [...] *ut hic.* Negligentia tamen substituti, commentariensi non e[...]talis. *vers. Si vero. infr. h. t.* vid. Boss. *c.* 4. *de comm[...]* Clar. 5. *sentent. ult. quæst.* 68. Eodem modo judex cuju[s] reus legitimam pœnam evasit, pœnam quam absolutus [...]buit, sustinet. Paul. 5. *sent.* 16. §. 12. Quid si commentar[iensis] mulieri in custodiam conjecta abutitur? suspendio dignum [...]tant. vid. Clar. 5. *sentent.* §. *Fornicator*, *vers. cum carcer[...]*
(22) Negligentia substituti vel adjutoris Commentariensis, [...] Commentariensis justa ex causa absentis elevat.
(23) *l.* 6. *Cod. Theod. h. t.*

Causæ carceratorum debent velociter terminari. Bald.

. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Eutropio P. P.

(1) his (2), quos tenet carcer inclusos, id aper- definitione sancimus, ut aut convictos velox pœ- lucat, aut liberandos custodia diuturna non ma- Jubemus autem ut intra tricesimum (3) diem sem- mmentariensis (4) ingerat numerum (5) persona- varietatem (6) delictorum, clausorum ordines, que vinctorum. [Quod si hæc prætermiserit,] m [quidem] viginti libras auri ærario nostro ju- inferre: Judicem vero desidem ac resupina cervi- um titulum gerentem, extorrem impetrata fortu- cem auri libris multandum esse censemus. Dat. 3. n. *Constantinop.* Gratiano v. et Theod. i. AA. 380.

a constitutio Justiniani hic deest. Ejus quædam Triboniano jam posita fuit in l. 22. supra de epi- audientia, *sed integrior, et prolixior, quæ hic es- erat, injuria temporum obliterata est. Ejus epito-* l. 60. Basil. tit. 35. *et Antonio Augustino ita re- s: nam multa idem Anton. Augustinus ad eam tinentia permiscuit.*

6.

Latine Antonii Contii.

inem (7) oportet injici custodiæ absque jussione ignorum magistratuum (8), aut locorum (9) de- i.

Oportet autem episcopum (10) per quartam fe-), aut *parasceven* inquirere eos, qui sunt in cu- quam ob causam inclusi sint, et siquidem servi tra viginti dies emittere eos, vel castigatos, at-) etiam dominis redditos, aut si non appareant domini, solvere ipsos. Si vero liberi sint pro (13) (14) detenti, confestim (15) judicare ipsos, vel lia quacunque causa, siquidem non habeant fi- s, et pro criminibus detinentur, excepto crimine i, statim eos judicari, si vero capitale crimen a triginta dies.

§. 2. Si vero (16) majore postea dilatione necessaria existente, is, qui detinetur, non præbeat causam, committatur (17) suæ (18) juratoriæ cautioni, si absens fuerit. Si vero cædis est causa, siquidem ex delatione publicarum (19) personarum, intra sex menses judicetur. Scientibus publicis personis, quod si mentitæ fuerint, se iisdem subdendos pœnis. Si vero accusator, qui se inscripsit, auctor fuit ejus detentionis, detur reus sub fidejussione: vel si non reperiat fidejussores, maneat quidem in carcere: causa autem intra annum (20) terminetur.

§. 3. Facta autem præsumptione, tanquam reus sit, in custodia maneat, donec causa terminetur. Si vero jam sententia lata est de inclusis, ea executioni mandetur, sive corporalis sit, sive pecuniaria.

§. 4. In pecuniaria condemnatione potestatem habentibus cedere (21) bonis.

§. 5. Episcopis (22) monentibus præsides, scituros se, et officium suum illaturos decem libras.

§. 6. Habentibus etiam Episcopis potestatem deferendi principi, negligentiam (hisce in rebus) præsidum.

TIT. V.

DE PRIVATIS (23) CARCERIBUS INHIBENTIS.

Privati carceris crimen committentes, afficiendi sunt ultimo supplicio, et datur facultas judici de hoc crimine inquirendi. Salic.

1. Imp. Zeno A. Basilio P. P.

Jubemus (24), nemini penitus licere per Alexandrinam splendidissimam civitatem, vel Ægyptiacam diœcesim, aut in quibuslibet imperii nostri provinciis, vel in agris suis, aut ubicunque domi privati carceris exercere custodiam, viro Spectabili pro tempore Præfecto Augustali, et viris clarissimis omnium provinciarum Rectoribus daturis operam semperque futuris in speculis, ut sæpe dicta nefandissimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nam post hanc saluberrimam constitutionem, et vir Spectabilis pro tempore Præfectus Augustalis, et quicunque provinciæ moderator, majestatis (25) crimen proculdubio incursus est, qui cognito hujusmodi scelere, læsam non vindicaverit majestatem. ✝ Primatibus (26) insuper officiorum ejusdem criminis laqueis con-

est hic sententia integra, vide *d. l.* 6.

Custodias in carcere detineri non oportet: sed cito vel vel puniri. *Synops. Basil.* 60. *tit.* 35. *cap.* 21.

mmentariensis intra trigesimum diem debet numerum, atem custodiarum præsidi inculcare. Græci *lib.* 60. *Ba-* terpretantur καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕως λ. ἡμέρας. 60. *Ecl-* 12. id est, per singulos dies usque in trigesimum diem. c. 10. *de præscript.*

ὑπομνηματογράφοις, *Syn. ibid.*

γνῶσιν τῶν ἐγκεκλεισμένων, notitiam inclusorum. *Sy-*

ποιότητα. *d. c.* 12. id est, qualitatem.

nops. d. c. 21.

ide regiæ urbis. *Synops.*

ibi iudi in provinciis. *Synops.* Porro loci defensores, τοποτηρηταί.

22. §. 1. *supr. de episc. aud.*

κατὰ τετράδην. alii κατὰ τετράδα. *Ecl. d. loco.* dixi ad

ἐπὶ τοῖς, alii legunt, ἢ τοῖς. *Eclog. d. loco.*

ἐπὶ ἀταξίᾳ. *Syn.*

(14) Ἐπὶ ἀταξίᾳ, Græci hic, ἐπὶ ταξίᾳ. *Ecl. ibid.*

(15) Seditionis causa moram non recipit. *l.* 6. §. 9. *ff. de injusto rupto.*

(16) Vid. Cujac. 20. *observat.* 13.

(17) Vid. Cujac. *dict. loco.*

(18) Ἐξωμοσίᾳ. *Synops.*

(19) Vid. *l.* 14. *supr. de accusationib.*

(20) Annus datur causis criminalibus custodiarum finiendis, *ut hic*, biennium, quoties rei causam non dicunt ex carcere. *l. ult. infr. ut intra cert. tempus.*

(21) Ut *supr. qui bonis cedere.*

(22) Vide quædam in editione Niveliiana ex Paratitlis Græcis et Theodoro Hermopolita.

(23) *L.* 9. *Cod. Theod.* 11. 6. *Harm.* 14. c. περὶ ἰδιωτικῶν φυλακῶν, *l.* 23. *supr. de episcop. aud. l.* 39. §. 1. *ff. ad leg. Aquil.* excipe *l.* 25. *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 224. *ff. de verb. signif.*

(24) *Synops. Basil.* 60. *titul.* 35. *et titul.* 55. *cap.* 1.

(25) Καθοσιώσεως, 60. *Eclog.* 35. *ex tit.* 55. *cap.* 1.

(26) Primates officiorum.

stringendis: qui simul atque noverint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios Judices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus curaverint instruendos. Nam illud perspicuum est, eos, qui hoc criminis genus commiserint, etiam pro veterum legum, et constitutionum tenore, tanquam (1) ipsius majestatis (2) violatores ultimo (3) subjugandos esse supplicio. Dat. Kalend. Jul. *Constantinop.* Longino V. C. Cons. 486.

Notatur hic deesse Græca constitutio. Ejus epitomen Latine ediderat Contius ex lib. 60. Basil. tit. 55. *interprete Cujac.*

2 * (4).

Constitutio jubet privatas custodias non fieri, et eos, qui fecerint, pœnæ subjici, et tot (5) dies manere in publico carcere, quot fuerit quis in privato ab eis inclusus, cujuscunque sint *conditionis, vel dignitatis*: amittere etiam (6) *eos causam, quam habent*, adversus inclusos, providentia *episcopi* (7), et præsidis: quod si neglexerit præses, et bonorum, et salutis periculum sustinebit.

TIT. VI.

SI REUS (8), VEL ACCUSATOR (9) MORTUUS (10) FUERIT.

1. * Epitome ex lib. 60. βασιλ. titul. 56. cap. 1.

Si miles λειποτακτής (11), (id est, desertor militiæ,) decesserit, solvitur (12) crimen.

Possunt plures de eodem crimine accusari in uno libello: et uno mortuo pendente processu, nihilominus durat instantia quoad reliquos. Bald.

2. Imp. Antoninus A. Eutychiano.

Etsi Marcellus, qui crimine falsi (13) postulabatur, vita functus est, ac per hoc crimen in persona ejus sit extinctum, accusatio (14) tamen non est abolita [illegible] tam uxorem ejus, quam (15) te eodem crimin[illegible] tos esse proponas. PP. 7. Kal. Octobr. Læto ii. [illegible]reale Conss. 216.

Morte accusati liberatur accusator a persecutio[ne] criminis instituti. Salic.

3. Idem A. Proculo.

Si is, quem homicidii (16), seu cujusvis crimi[nis] [illegible] stulasti reum, vita functus est, frustra ob [illegible] desertæ (17) accusationis conveniris: cum morte e[illegible] men cum pœna sit extinctum, ac per hoc tibi [illegible] est necessitas accusationis. PP. 4. Kal. Octobr. [illegible] Sabino, et Anulino Conss. 217.

Etiam eo mortuo, qui fabricavit falsum instrumentum, si quis illo instrumento utatur scienter, potes[t] accusari de falso. Bald.

4. Imp. Alexand. A. Veronitiano.

Si (ut proponis) causa pecuniaria (18) ad em[illegible]tum tuum spectat, licet Annianus cui falsi (1[9]) [illegible]men auctor tuus intendebat, vita functus sit: no[n] prohiberis, si quis adversus te instrumento quod in c[rimen] vocatur, uti cœperit, accusationem instituere. Q[ua]mvis enim in persona principalis rei morte subducti jam subsistere non possit; tamen si (20) quis illo uti vo[lue]rit, intelligit se periculo criminis esse subjectum. PP. Kalend. Januar. Albino et Æmiliano Conss.

5. Imp. Gordianus A. Rufino.

Defunctis reis publicorum criminum, sive ipsi [si]se ea commiserunt, sive aliis mandaverunt (21) [pen]dente accusatione, præterquam si sibi mortem [illegible] sciverint, bona successoribus eorum non denegari [no]tissimi juris est. PP. 7. Kal. Novemb. Pio et P[ontiano] Conss. 239.

(1) *l. un. C. Theod. h. t.*

(2) Καθοσιώσεων. *Ecl. d. loco.*

(3) Pœna privatorum carceres habentium, *ut hic*, est et alia in *l.* 2. *infr. h. t.* hanc legem quidam extendunt ad judices qui quæstioni subjiciunt immeritos seu non torquendos. dixi ad *l.* 17. *infr. de quæst.*

(4) Ad Mennam P. Prætorio. vid. Cujac. *hic.*

(5) Prima pœna. 6. Harmenop. 14. *d. loco.*

(6) Altera pœna.

(7) *d. l.* 23. *supr. de episc. aud.*

(8) *l.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. *infr. h. t. l.* 3. *l.* 6. *ff. de public. judic. l.* 15. §. 3. 4. *ff. ad SC. Turpill.*

(9) *l. ult. vers. idem observatur. infr. h. t. l.* 13. *ff. de publ. jud.*

(10) 60. *Eclog.* 36. *lib.* 59. *cap.* 2. Morte rei crimen extinguitur excepto crimine majestatis, proditionis, et insidiarum contra principem. *Eclog. d. loco*, c. 12. *l.* 20. *ff. de accusat.* repetundarum. *d. l.* 20. peculatus et de residuis. *l. ult. ff. ad l. Jul. peculatus.* mariti ab uxore veneno interfecti. *l.* 9. *in fin. ff. de jur. fisc.* hæreseos. *l.* 4. §. 4. *supr. de hæret. et Manichæis.* ἀποστασίας, *l.* 4. *supr. de apost.* sui ipsius interfectoris. vid. Clar. 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 51. *vers. quæro nunc et seq.* et breviter: In quibus casibus pœna amissionis bonorum est imposita a lege, ipso jure potest de eo crimine tractari contra heredes, ad bonorum et fructuum inde perceptorum confiscationem. In [illegible] vero pecuniariis, si lis contestata. Clar. *ibidem versic.* [illegible] Quid, in cadaver mortui potestne judex aliquid statuere [illegible] suspendatur, vel ut exuratur? Quidam negant statui ad [illegible] Sed tamen fatentur contrarium observari, et exempla sim[illegible] Gallos, Castellanos, et Italos extare. Clar. *ibid. versic.* [illegible] *incidenter.* Nequaquam vero delicto defuncti heredes ob[illegible] ultra vires hereditarias: multo minus pœna corporali puni[illegible] *ibid. vers. ulterius, et versic. scias tamen.*

(11) De reo desertæ militiæ.

(12) Imo non solvitur. *l.* 4. *infr. de re milit. l.* 12. [illegible]

(13) De reo criminis falsi.

(14) Morte rei crimen extinguitur, at non accusatio.

(15) Plures eodem libello de eodem crimine accusari possunt.

(16) De reo homicidii seu cujusvis criminis mortuo.

(17) Mortuo reo, accusator desistit, *ut hic*, et *l.* 15. [illegible] *ff. ad SC. Turpillian.*

(18) *l.* 6. *ff. de publ. jud.*

(19) De reo criminis falsi. l. 2. *supr. h. t.*

(20) Etiam mortuo auctore falsi instrumenti, qui eo [uti]tur, accusari potest.

(21) De reis publicorum criminum.

(22) De mandatore criminis alias dixi.

i moritur accusatus , vel accusator appellatione pendente, finitur instantia etiam quoad bona.

6. Idem A. Juliano.

is cum capitali (1) pœna , vel deportatione da-atus esset , appellatione (2) interposita , et in su-constituta , fati diem functus est , crimen morte est. Idem observatur , et si accusator (3) penden-llationis tempore ultimum diem obiisset. Sin au-egationis pœnam sustinuit , et in parte bonorum lus appellatione usus est , etiam post mortem ejus inus appellationis ratio examinabitur : cum desi-, utrum valeat necne particularis publicatio. PP. . Aug. Gordiano A. et Aviola Conss. 240.

T I T. VII.

) QUIS IMPERATORI (5) MALEDIXERIT.

itate , vel insania maledicens Principi , non puni-sed si per injuriam , Principis est æstimatio , , et qualiter puniatur , quod facit ex causis , et nis. Bald.

Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Rufino P. P.

quis modestiæ nescius , et pudoris ignarus , im-bo , petulantique maledicto nomina nostra credi-essenda , ac temulentia (7) turbulentus obtrecta-*orum* [*nostrorum*] fuerit ; eum pœnæ nolumus , neque durum aliquid , nec asperum [volu-ustinere : quoniam si (8) id ex *levitate* (9) pro-, contemnendum est : si ex *insania* (10) , misera-ignissimum : si ab *injuria* , remittendum (11). integris omnibus , hoc ad nostram scientiam referatur , ut ex personis hominum dicta pensemus , et utrum prætermitti , an exquiri debeant , censeamus. Dat. 6. Id. Aug. *Constantinop.* Theod. A. iii. et Abundantio Conss. 393.

T I T. VIII.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS (12).

Si Judex contra constitutiones pronunciasse dicatur.

1. Imp. Alexand. A. Paulino.

Etiam ex aliis causis Majestatis crimina cessant meo seculo : nedum etiam admittam te paratum accusare Judicem propterea (13) crimine majestatis , quod contra constitutionem meam [eum] dicis pronuntiasse. (14). PP. 3. Idib. April. Maximo ii. et Juliano Conss. 224.

De jurejurando.

2. (15) Idem A. Faustiniano.

Alienam sectæ meæ solicitudinem concepisti , quasi crimen majestatis sustineres , si servo tuo iratus (16) [esse] non perseveres , quod semper te facturum inconsulte juraveras (17). PP. 3. Non. Febr. Juliano ii. et Crispino Conss. 225.

Si crimen non probetur.

3. Imp. Constantinus A. ad Maximum P. U.

Si quis (18) alicui majestatis crimen intenderit , cum in hujuscemodi re convictus , minime quisquam privilegio (19) dignitatis alicujus a strictiore inquisitione defendatur : sciat se (20) quoque tormentis esse subdendum , si aliis manifestis indiciis accusationem suam non potuerit comprobare , cum eo , qui hujusmodi esse temeritatis

rte naturali , non adscita in reatu , capitale crimen ex-adde *l.* 2. *supr. qui testam. fac.* ut in reatu Libonis it. *lib.* 2.

. *l.* 3. *supr. si pendente appell.*

3. *in fin. ff. de accusat. l.* 1. *in fin. ff. ad SC. Tur-l.* 10. *supr. de inofficioso.*

9. *C. Theod.* 4. vid *l.* 7. §. 3. *ff. ad leg. Jul. ma-*83. *Can. Apost. can. paratus.* 23. *quæst.* 2. *Exod.* 22. *Num.* 16. *et* 12. *Actor.* 23. *et Proverb.* 17. *et* 20. *ad Tit.* 3. 1. *Corinth.* 10. *et* 6. Harmenop. 14. Paul. 5. 9. §. 1. *in fin.* Tacit. *lib.* 1. 60. *Basil.* 36. *cap.* 13. *observ.* 10. adde et 5. *Decret.* 26. *de maleficis.* Goth. *cellaneorum criminalium lib.* 1. *cap.* 4. Contius *lib. l leg. Juliam majest. num.* 15. *pag.* 18. Menochius *de l. cas.* 377. Aym. Cravetta *cons.* 6. *et* 9. Mod.

d si quis in Curatorem aut consiliarium regis aliquem , Curia verbis injuriosis sit usus ? vid. Arrestum apud *Arrest.* 3. *Arrest.* 6. 7. 8. Goth. Adde Farinac. *de var. quæst.* 105. *inspect.* 10. Menoch. *de arbitr. Jud. quæst.* Ans.

. *Cod. Theod. h. t.*

temulentia et vino adde *l.* 12. *in fin. princ. ff. de cu-* . §. 2. *ff. de pœnis. l.* 6. §. 7. *ff. de re milit.* adde *cap.* 3. *in fin. num.* 15. Clar. 5. *sentent.* §. *ult. num.* 7. Ancharanum 2. *quæst.* 13.

. 1. Harmenop. *d. loc.*

ότητος , Zonaras et Harmen. *d. loc.*

ακακίας Harmen. *d. loco.* i. e. *ex simplicitate* ; et ma-lum est ἐξ ἀδικίας ; sic apud Zonaram ὡς ἀδικούμενος. dixi ad *l.* 13. *ff. de offic. præsid.*

est , condonandum. facit *l.* 2. *supr. de reb. cred.*

) Χαριστέος. Harm. *d. loco.* Simile quiddam est Titi nimum in *Tito.* Nemo , inquit , *me injuria afficere* , *vel insequi contumelia potest , propterea quod nihil ago quod reprehendi mereatur , ea vero quæ falso de me dicuntur , prorsus negligo.* Ad eundem modum Julianus injurioso poetæ Agamemnoni ignovit , Libanius *epist.* 6. Ceterum sunt qui hoc verbum *Remittendum* , ita accipiunt , ut intelligant reum majestatis *remittendum ad principem* : male tamen meo judicio. vid. Papon. 2. *Not. c. de crime de lese majesté.*

(12) Dixi ad *Lib.* 48. *D.* 4. adde Menochium 2. *de arbitr. judic. quæst. casu* 377.

(13) Judicare contra leges principum non est crimen læsæ majestatis. sed repetundarum , si judex pecunia corruptus judicet. vid. *l. ult. infr. ad leg. Jul. repetund.* stellionatus , et falsi , si sine pecunia. *l.* 1. §. 3. *ff. de leg. Corn. de falsis.* Civiliter etiam tenetur judex eo casu. *Inst. de oblig. quæ quasi ex delicto.*

(14) Similis *est lex* 2. *supr. de rebus creditis* et altera Alexandri *l.* 5. *supr. famil. ercisc.*

(15) Huc refer quod Paponius scribit 22. *Arrest. num.* 23. apud Galles læsæ majestatis esse crimen a rege ad alium principem appellare.

(16) Vid. *l.* 48. *ff. de reg. jur.*

(17) Perjurio per nomen principis non contrahitur crimen læsæ majestatis. facit *l.* 2. *supr. de reb. cred.*

(18) *l. un. C. Theod. h. t.*

(19) Cum de crimine majestatis quæritur , nulla dignitas a tormentis eximitur , Paul. 5. *sent.* 29. §. 2. *in fin. l.* 4. *in fin. infr. h. t. l.* 16 *infr. et l.* 10. §. 1. *ff. de quæst.* Ammian. 19. *ubi majestas pulsata defenditur , a quæstionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemere fortunam.* Chrysost. *Homil.* 13. ἔνθα ἂν ᾖ καθοσιώσεως ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ.

(20) Qui crimen læsæ majestatis probavit semiplene tantum , vel per indicia , torquetur una cum accusato et instigatoribus accusationis ; *ut hic* , et 60. *Eclog.* 36. c. 16.

*

[reus] deprehenditur. † Illum quoque tormentis subdi oportet, cujus consilio (1), atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, ut ab omnibus commissi conscii institula vindicta possit reportari. PP. Kal. Januar. VOLUSIANO et ANNIANO CONSS. 314.

De tormentis.

4. Imppp. VALENT. VALENS, et GRATIANUS AAA. ad Olybrium P. U.

NUllus (2) omnino, cui inconsultis, ac nescientibus nobis fidicularum (3) tormenta inferuntur, militiæ vel generis, aut dignitatis defensione uti prohibeatur: excepta (4) tantum majestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Datum 8. Id. Jul. VALENTINIANO N. P. et VICTORE CONSS. 369.

Quibus modis hoc crimen admittitur, et de ejus pœna. 1. *De filiis damnatorum.* 2. *De his, qui pro illis supplicant.* 3. *De filiabus damnatorum.* 4. *De emancipatione, et rerum alienatione.* 5. *De uxoribus damnatorum.* 6. *De satellitibus, consciis, ministris, filiisque eorum.* 7. *De eo, qui conjurationem patefecit.*

5. Impp. ARCADIUS, et HONOR. AA. Eutychiano P. P.

QUisquis cum (5) militibus, vel privatis (6), vel barbaris (7) scelestam inierit factionem (8), aut factionis ipsius susceperit sacramentum (9), vel dederit, de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis (10), et consistorio nostro intersunt, Senatorum (11) etiam (nam et ipsi pars (12) corporis nostri sunt,) vel cujuslibet postremo, qui nobis militat (13) ... verit: (eadem enim severitate voluntatem (14) ... qua effectum, puniri jura voluerunt) ipse quidem ... pote majestatis reus, gladio (15) feriatur, b... omnibus (16) fisco nostro addictis.

§. 1. *Filii* (17) vero ejus, quibus vitam imp... specialiter lenitate concedimus, (paterno enim ... rent (18) perire supplicio, in quibus paterni, hoc ... hereditarii criminis exempla (19) metuuntur) a ... na, vel avita, omnium (20) etiam proximorum ... tate, ac successione habeantur alieni, testamen... neorum nihil capiant, sint perpetuo egentes, et ... res, infamia eos paterna semper comitetur, ad ... prorsus honores, ad nulla sacramenta perveniant ... postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus sit et mors solatium, et vita supplicium.

§. 2. Denique jubemus etiam eos (21) notabiles esse sine venia, qui pro talibus unquam apud nos intervenire (22) tentaverint.

§. 3. Ad *filias* (23) sane eorum, quolibet num... rint, Falcidiam tantum ex bonis matris, sive testata, sive intestata decesserit, volumus pervenire, ut habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen heredis. Mitior (24) enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus (25) minus ausuras esse confidimus.

§. 4. *Emancipationes* (26) [quoque] quæ a p... ctis sive in filios, post legem dumtaxat latam, sive in filias fuerint collatæ, non valeant. *Dotes*, d... *nes* (27), quarumlibet postremo rerum *alienationes* ... ex eo tempore qualibet fraude, vel jure factas esse ... stiterit, quo primum memorati de ineunda fact...

(1) De instigatoribus accusationis.

(2) *l.* 1. *Cod. Theod. de quæst. l.* 16. *infr. de quæst.* Goth. Explicat hanc l. Zanger. *de tortur. reorum cap.* 1. *num.* 71. Ans.

(3) Fidiculas ob id dici Isidorus putat 5. *Etymol.* 27. quod eis rei in eculeo torquentur, ut fides inveniatur. Ungulas etiam vocari puto. Fidicularum meminit Prudentius in hymno ςεφαιων.

(4) Vid. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 16. *infr. de quæst.*

(5) *l.* 3. *Cod. Theod. ad leg. Corn. de sicar.* Quibus modis crimen majestatis admittitur. *Goth.* Poterant sufficere, quæ ad hanc legem notavit eruditissimus Gothofredus; sed vide tamen qui voles Covarruviam *lib.* 2. *var. resol. cap.* 8. Grammaticum *decis.* 6. *n.* 15. Benedictum Capram *in reg. conclus.* 76. Menochium *de arbitr. jud. cas.* 360. Bossium *tit. de requisitione n.* 121. *et tit. de crimine læsæ majestatis.* Mod.

(6) *Privatis, barbaris, d. l.* 3. *Privatorum* nomine intelligit paganos, non milites.

(7) Quid? Exteri in exterum principem num committunt crimen læsæ majestatis? Clarus negat 5. *sentent.* §. *læsæ majestatis.* 11. *vers. vidi quandoque* 1. adde *Clem. pastoralis, ubi gloss. in verbo, non subsunt, de re judicat.* Quid clerici, quos putant ab indepto clericatu, subditos Principis sui esse desinere? Negant doctores committi ab iisdem crimen læsæ majestatis: quod falsum esse censeo. Ideoque merito Principes contrarium observant. Clar. *d. loco. vers. hinc infertur.*

(8) Factio scelesta; adde Paul. 5. *sent.* 29. §. 2.

(9) Sacramentum factionis suscipere, dareve.

(10) Vid. Clar. 5. *sentent.* §. *læsæ majestatis.* 11. *versicul. Quæro etiam negando.* vid. Mynsing. 5. *resp.* 44.

(11) 6. *Harm.* 6.

(12) Senatus pars corporis imperatorii, et e contra, *l.* 8. *infr. de dignitatib.*

(13) Harmenop. *d. loco.* Duces exercituum intelligit Paponius 2. *Nota* 7. *c. de crime de lese majesté.*

(14) Primum speciale criminis læsæ majestatis. Nuda voluntas hic punitur, vide quæ scripsi ad *l.* 18. *ff. de pœn.* adde Clar. *d. loco. versic. scias autem. l. ult. infr. h. t.*

(15) Prima pœna reorum læsæ majestatis mors. *l.* 3. *ff. h. t.* §. 3. *Instit. de publ. jud.* consuetudine quorundam locorum so... lent in partes secari. Clarus *d. loco vers. sed quæro.* R... tamen legimus hoc crimen aliquando. vid. Papon. 22. *Arrest.* ...

(16) Pœna secunda confiscatio bonorum omnium, quæ ... fit, licet non sortiatur effectum ante sententiam. adde *l. ul...* *h. t. l. ult. infr. de bon. proscr.* 6. Harmenop. 14.

(17) Secundum speciale. adde §. 5. *infr. h. t.* Quid filiæ ... §. 3. *infr. hic.* Quid filii naturales? idem quod in filiis le... communis opinio apud Clar. *d. loco, versic. sed nunquid* ... si legitime concepti sunt et nati ante delictum? Communi opinione apud Alciat. *cons.* 467. *n.* 7. negatur hanc legem ad eos pertinere: sed ad conceptos et natos post patris damnationem, ... scilicet eis denegetur legitima. Clar. *d. loco, vers. fuit* ... Quid nepotes ex filiis? ad eos etiam pertinet hæc constitutio, non tamen ad pronepotes, *communis opinio.* Clar. *d. loco* ... *præterea.* Quid masculi ex filiabus? Idem esse volunt, ... ultra filios id extendi. Clar. *d. loco.* Illud adjiciendum est, hanc pœnam communi opinione ad eos tantum pertinere, qui in ... principem committunt, non adversus eum, qui superiorem a... recognoscit. Clar. *d. loco, vers. unum tamen.* adde Cic. *epi ad Brutum* 15.

(18) Vide quæ scripsi ad *l.* 26. *ff. de pœnis.* vid. Cap... *in Marco Antonino.*

(19) Exempla criminis hereditarii metuuntur: et quidem præsumptione quadam. de qua vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 24.

(20) Imo non omnium. *l.* 9. *ff. h. t.*

(21) Tertium speciale, de his qui supplicant pro læsæ majestatis reo.

(22) Pœna supplicantis pro reo majestatis.

(23) Quartum speciale de filiabus.

(24) Mitius agitur cum mulieribus, quam cum masculis ... est, mitius puniendæ, vid. Tiraq. *de pœn. causa* 9. *l.* 38. ... *ff. ad leg. Jul. de adult. l.* 6. *ff. ad l. Jul. pecul.*

(25) Sexus infirmus minus audere præsumitur.

(26) Quintum speciale de emancipationibus, dotibus, donationibus. *l.* 6. §. 1. *infr. h. t.* adde et de solutionibus reo fa... *l.* 8. *infr. h. t.*

(27) *l.* 31. *in fin. ff. de donat.*

..e cogitaverint, nullius statuimus esse momenti.

.. *Uxores* (1) sane prædictorum recuperata dote, ..a conditione fuerint, ut quæ a viris titulo dona.. acceperunt, filiis debeant reservare: tempore, quo ..ctus absumitur, omnia ea fisco nostro se relicturas ..gnoscant, quæ juxta legem filiis debebantur: .. Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non .. filiis deputata [videatur.]

.. Id, quod de prædictis eorum [que] filiis ca.. , etiam de *satellitibus* (2) consciis, ac ministris ..ue eorum simili severitate censemus.

§. 7. Sane si quis ex his in exordio initæ factionis, .. veræ laudis accensus, initam *prodiderit* (3) fa..m, et præmio et honore a nobis donabitur. Is ve.. usus fuerit factione, si vel sero (incognita tamen ..) consiliorum arcana patefecerit (4): absolutione .., ac venia dignus habebitur. Datum Prid. Non. .. *Ancyræ*, Cæsario et Attico Conss. 397.

In libro Auredani sic in margine notatur: Ante has .. legitur a Bulgaro Græca constitutio. Sed alii non .. : quia Græca est. Sed ne quid Codici deesset, .. ad ejus restitutionem pertineret, adjiciendam existi.. legem ultimam ejusdem tituli βασιλικῶν, *ut eam .., et interpretatus est Cujacius.*

..e morte rei. 1. *De alienatione et manumissione.* 2. *De servis in dominum torquendis.* *De morte rei.*

6. Ex lib. 60. Basilic. tit. 36.

..Ajestatis rei etiam post (5) mortem tenentur, et con.. fiscatur eorum substantia: et post mortem hoc cri.. noveri incipit, et memoria defuncti damnatur, et ..us heredibus auferuntur: nam ex eo tempore, quo .. cogitationem subiit, propter cogitationem dignus ..na.

§. 1. Qui vero incidit in hoc crimen, neque (6) ven.. potest, neque manumittere, neque ulio modo alie.. nec recte ei solvit debitor.

§. 2. Sed et (7) servi in eum torquentur.

§. 3. Et mortuo eo res ejus servantur, quia existente .. agi oportet.

(1) Sextum speciale de uxoribus.
(2) Septimum speciale de satellitibus: vide quæ notavi ad .. 17. *c.* 8.
(3) Octavum speciale de conjurationis ac criminis læsæ majesta..cibus. Est vero exceptio ad *l.* 10. *supr. de testib. l. ult.* ..e accus.*
(4) Ignoscitur interdum reo se offerenti. vid. *l.* 13. *ff. de custod.*
(5) Nonum speciale. Crimen majestatis post mortem objicitur, vid. *l.* 7. *l. ult. Infr. l. ult. ff. h. t. l.* 6. §. 11. *ff. de .. l.* 1. §. 3. *ff. de suis. l.* 20. *ff. de accusat.* §. 5. *Inst. ..dit. quæ ab intest.* 60. *Ecl.* 36. c. 20. *et c.* 12. Quin.. tamen id præscribi posse putant. vid. Clar. *d. loco vers. .. fin.*
(6) Vid. *l.* 5. §. 4. *Supr. h. t.*
(7) Vid. *l.* 7. *in fin. Infr. h. t.*
(8) Vide *l.* 6. *in fin. Supr. h. t.*
(9) *Depitiani*, alii *Epigrani*. vid. Cujac. 6. *obs.* 19. *in fin.*
(10) Et gener Avidii Cassii.
(11) Imo D. Marcus Drunciano pepercit. vid. Capitol. et Volca..allicanum. *Drunciani* hic non esse legendum Cujacius mo.. *.. loco.*
(12) Decimum speciale, Servi torquentur in dominum majestatis ..um, de quo *l.* 5. §. 2. *Supr. h. t. l.* 1. *infr. de quæst.* .. 1. 2. 3. 4. *C. Th. Ne præter crimen majest. servus do.. , vel patronum libertus seu familiares accuset.*

De morte rei. 1. *De servis in dominum torquendis.*

7. Paulus libro singulari de publicis judiciis.

MEminisse oportebit, si quid contra majestatem Imperatoris commissum dicatur, etiam (8) post rei mortem id crimen instaurari solere, postea quam D. Marcus Drunciani (9), utpote senatoris, qui Cassiani furoris socius (10) fuerat, bona post mortem fisco vindicari jussit (11): et nostro tempore multis heredibus ablata sunt.

§. 1. In hoc item crimine, quod ad læsam majestatem Imperatoris pertinet, etiam (12) in caput domini servi torquentur.

De morte rei. 1. *De servis in dominum torquendis.* 2. *De morte rei.*

8. Marcianus lib. 1. de publicis judic. ad legem Juliam Majestatis.

POst D. Marci constitutionem hoc jure uti cœpimus, ut etiam (13) post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit: ut convicto mortuo memoria ejus damnetur, et ejus bona successori ejus eripiantur: nam ex quo sceleratissimum quis consilium cepit, exinde quodammodo sua mente punitus (14) est. Sic et divi Severus et Antoninus constituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neque alienare (15) neque manumittere eum posse: nec ei solvere (16) jure debitorem, magnus [etiam] Antoninus rescripsit.

§. 1. In hac causa (17) in caput domini servi torquentur, *id est*, propter causam majestatis.

§. 2. Et si decesserit quis: propter incertam personam successoris, bona observantur (18), si in causa majestatis fuisse mortuus arguatur: ut Severus et Antoninus literis ad Rationales (19) missis rescripserunt. Dat. 3. Non. Mart.

TIT. IX.
AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS (20), ET STUPRO (21).

An mulieres accusare possint.

1. Impp. Severus (22), et Antoninus AA. Cassiæ.

PUblico judicio non habere mulieres (23) adulterii accusationem, quamvis de matrimonio suo violato que-

(13) Dixi ad *l.* 6. *supr. h. t.*
(14) Privatus.
(15) Dixi ad *l.* 5. §. 4. *Supr. h. t.*
(16) Quod est contra regulam juris communis, *l.* 41. *ff. de solut. l.* 46. *ff. de jure fisci.*
(17) Dictum in *l.* 6. §. 2. *supr. h. t.*
(18) *Sequestrantur.*
(19) Vid. *leg. ult. supr. de advoc. fisci.*
(20) §. 4. *Inst. de publ. jud.* 60. *Ecl.* περὶ μοιχείας, huc refer Clar. 5. *sentent.* §. *adult.* vid. *L.* 48. *D.* 5.
(21) Adulterium quid differat a stupro, vid. *l.* 101. *ff. de verborum signif.*
(22) Leges de mœchis. SERVUM tulisse ait Dio in ejus v. et 300. millia mœchorum sub eo accusata.
(23) Mulier lecti sui injuriam adversus virum persequi non potest: id est, de adulterio cum virgine aut vidua commisso virum accusare non potest. 6. Harm. 2. §. 5. Zonar. c. 48. *Apost. August. de verbis Apost. serm.* 4. cum aliena uxore hodie potest. *Novell.* 117. c. 9. *Novell.* 134. c. 10. potest etiam mulier in maritum retorquere crimen. *l.* 13. §. 5. *ff. h. t.* olim repudiari etiam potuit, vel si impudice vixisset. vid. Eusebium 4. c. 17. Goth. Secus jure Canonico *c.* 4. *nemo caus.* 32. *q.* 4. *c.* 20. *apud nos. et can. ult. quæst.* 5. vid. Wurmser. *pract. tit.* 36. *obs.* 7. *num.* 3. Ans.

ri velint, lex Julia declarat: quæ cum masculis jure mariti accusandi facultatem detulisset, non idem fœminis privilegium detulit. PP. 13. Kalend. August. LATERANO, et RUFINO CONSS. 198.

De lenocinio.

2. Iidem AA. Cyro.

CRimen lenocinii (1) contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio retinuerunt (2), non qui suspectam (3) adulteram habuerunt. PP. Kal. Jul. ANULINO et FRONTONE CONSS. 200.

De servis torquendis.

3. Imp. ANTONINUS A. Juliano.

NOn solum [verba] legis Juliæ de adulteriis coercendis, sed etiam sententia, per quæstionem quoque servorum, sive ancillarum crimen admissum probare volentis, ad earum tantum personarum servos (4) ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter comprehendit, id est, mulieris, et patris ejus, non naturalis, sed justi dumtaxat, quos intra sexagesimum (5) diem ex dissolutione matrimonii numerandum, manumitti, vel distrahi prohibet, et quorum dominis caveri præcipit, si defuncti fuerint in quæstione, vel facti deteriores, secuta absolutione. PP. 15. Kal. August. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

De adultero occiso.

4. Imp. ALEXAND. A. Juliano Procons. Narbo. provinciæ.

GRacchus (6), quem Numerius in adulterio (7) noctu deprehensum interfecit, si (8) ejus conditionis fuit, ut per legem Juliam impune occidi potuerit: quod legitime (9) factum est, nullam pœnam meretur. Idemque filiis ejus, qui (10) patri paruerunt, præstandum est. Sed si legis auctoritate cessante inconsulto (11) dolore adulterum interemit, quamvis homicidium perpetratum sit, tamen quia, et nox (12), et dolor justus factum ejus relevant, potest in exilium dari. PP. sine d[ie] [et] consule.

De quinquennii præscriptione.

5. Idem A. Vadanti.

ADulter post (13) quinquennium quam com[missum] adulterium dicitur, (quod continuum num[eratur]) accusari non potest: easque præscriptiones (14) [...] reo datas auferri non oportet. PP. Id. Jun. MAX[IMO] et ÆLIANO CONSS. 224.

De marito accusante adulterii.

6. Idem A. Sebastiano.

JUre (15) mariti adulterii accusare volenti, sexaginta (16) dies utiles (17) computantur: quibus i[n] publico ejus facultas fuerit apud quem reus, vel rea [postu]lari potest. Et cum præterierint dies isti utiles, m[arito] quoque jure extranei agere potest. Et qui confidit [ac]cusationi, calumniæ (18) notam timere non debet: a[d] probationem sceleris Divi Parentes mei quæstion[em] mancipiis eodem modo haberi permiserunt, quasi jure mariti ageretur. PP. 2. Id. August. MAXIMO II. et [ÆLIA]NO CONSS. 224.

De virgine violata.

7. Idem A. Herculano.

PRopter violatam virginem (19) adultam, qui [postea] maritus esse cœpit, accusator justus non es[t] ideo jure mariti crimen exercere non potest, nisi [jam] violata (20) sponsa ejus fuerat. Sed si ipsa injuriam adsistentibus (21) curatoribus (22), per quos etiam negotia ejus gerenda sunt, persequatur, Præses pro[vinciæ] pro debita tanto delicto, si probetur, severitate ex[equetur]. PP. 12. Kal. Jun. MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. [224].

Ne eodem tempore adulter et adultera accusentur.

8. Idem A. Domino.

REos adulterii (23) duos (24) simul maritum et [femi]nam ex eadem (25) causa fieri lex Julia de p[udicitia ...]

(1) Harmenopulus dicit cæses relegari, 6. *tit.* 2. *in fin.*

(2) *l.* 2. §. 2. *in fin.* *l.* 29. *ff.* *h.* *t.* Paul. 2. *sentent.* 26. §. 2. Idem Paulus apud Rufinum *tit.* 4. *collat. leg. Mosaic.*

(3) *l.* 30. *vers. In primis. Infr. et l.* 26. *ff. h. t. l.* 34. §. 1. *ff. de ritu nupt.*

(4) *l.* 12. §. 1. *ff. qui et a quibus manumiss.* Servi mulieris de adulterio accusatæ, sed et patris mulieris torqueri possunt adulterii detegendi causa: nec possunt intra sexagesimum diem dissoluti matrimonii alienari vel manumitti, ne alioquin pereat adulterii probatio.

(5) Vid. *l.* 6. *infr. h. t.*

(6) Adulterum noctu deprehensum marito impune licet occidere: sed et si filii ejus ei obtemperantes occiderint, extra noxam sunt. Quod si præcipiente lege hoc non facit maritus, ignoscitur ei, quia et noctu deliquit, et facti dolore permotus, ideoque tantum relegatur. *Syn. Basil.* 60. *tit.* 37. *c.* 45.

(7) 60. *Eclog.* 37. *c.* 44. ἐν συμπλοκῇ. 6. Harmen. 2. in adulterio, inquam, uxoris. Harm. *ibi.* facit *l.* 10. §. 1. *ff. soluto.*

(8) Non omnem adulterum in adulterio licet interficere. *l.* 24. *ff. ad l. Jul. de adult.*

(9) Vid. *l.* 151. *ff. de reg. juris:* facit *lex* 25. *supr. de administ. tut.*

(10) *Eclog. d. loc.* vid. *l.* 4. *ff. de reg. juris.* Seneca 1. *controv.* 4. *Vir fortis in bello manum perdidit, deprehendit adulterum cum uxore ex qua filium adolescentem habebat: imperavit filio, ut occideret. Non occidit, adulter effugit, abdicat filium.* vide eundem Senec. 1. *decl.* 4.

(11) Vide *l.* 38. §. 8. *ff. h. t.*

(12) Nox et dolor justus factum elevant.

(13) Adulter post quinquennium accusari non potest. *l.* 2[9] [...] *et l.* 29. §. 7. *ff. h. t.* Adulterii actio intra quinquennium [...]rum tantum intenditur. 6. Harm. 2. *et* 60 *Ecl.* 39. *c.* 4[...]

(14) Exceptiones legum auferri non oportet.

(15) Intra sexaginta dies post repudium, hoc est, d[issolutum] matrimonium, si uxorem adulteram vir accuset, calumniæ [...] nihil est quod metuat, sin post sexaginta dies id faciat, ca[lumniæ] notam subit. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 2. §. 19.

(16) Intra sexaginta dies a divortio vir jure mariti accusare potest, ab inde jure tantum extranei. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 11. [...] *l.* 14. §. 2. *ff. h. t.* 6. Harmenop. 2. §. 19. Tacit. 2.

(17) *l.* 1. *ff. de divers. temporal. præscr.*

(18) Vid. *l.* 15. §. 2. *ff. ad SC. Turpill.*

(19) Hanc vocem *virginem* quidam expungunt: Alii ita, *[vir]ginem quæ postea adulta esse cœpit.*

(20) Rem paucis ita definio: Nemo potest agere de uxore [an]tequam sponsam eam haberet, violata. *l.* 13. *in fin. ff. h.* [t.] de sponsa violata potest sponsus agere. *d. l.* 13. §. 3. nisi alteri jam sponso nupserit. *l.* 11. §. 7. *ff. h. t.* maritus factus potest de ea violata, cum sponsa esset, agere, non tamen jure mariti. *d. l.* 13. §. 6. ergo extranei potest? Extranei hodie non possunt. *l.* [...] *versic. extraneos. infr. h. t.* alia quædam vide apud Cujac. *observ.* 16. *et* 20. *obs.* 16.

(21) *Subsistentibus*, Hal.

(22) *l.* 4. *supr. de cuter. præstanda.*

(23) Aliud in incesto. *l.* 7. *in fin. ff. h. t.*

(24) *l.* 15. *in fin. l.* 39. §. 6. *l.* 32. *in fin. ff. h. t.*

(25) Ex diversa non vetatur. *d. l.* 32. *in fin.*

vit (1): sed ordine (2) peragi utrosque licet. PP. .. un. JULIANO II. et CRISPINO CONSS. 225.

De lenocinio.

9. Idem A. Proculo.

A tati temporum meorum convenit, lege Julia de licitia (3) damnatam in pœnis legitimis (4) per- . † Qui autem adulterii damnatam, si quocunque œnam capitalem (5) evaserit, sciens duxerit (6) [vel reduxerit (7) ,] eadem lege ex causa le- n punietur. PP. 7. Kal. Februar. JULIANO II. et o CONSS. 225.

De pactis, de prævaricatione, de pretio pro comperto stupro accepto.

10. Idem A. Demetriano.

Crimine adulterii pacisci (8) non licet, et par (9) lictum est accusatoris prævaricatoris, et defugien- veritatis inquisitionem.

ui autem pretium (11) pro comperto stupro acce- ena legis Juliæ de adulteriis tenetur. PP. 5. Non. Fusco et DEXTRO CONSS. 226.

maritus retentam in matrimonio accusare possit.

11. Idem A. Narvano.

en adulterii maritum retenta in matrimonio uxore rre non (12) posse, nemini dubium est. PP. tembr. ALEXAND. II. et MARCELLO CONSS. 227.

AUTHENT. ut lic. matri et aviæ. §. quia vero rimas. col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 8.

novo jure (13) *potest: et si accusatio vera esse ndatur, tunc repudium mittere debet, et in scri- accusare debet. Si vero illatam adulterii accusa- aritus non probaverit, illis subjiciatur suppli- e esset passura mulier, si accusatio comprobata*

In sententia lata contra adulterum noceat adulteræ.

12. Idem A. Basso.

(14) crimen adulterii damnatus restitutus non es- ut proponis, si tamen soror tua, cum qua m commissum dicebatur, non est accusata: nec e infamiæ subjici potuit, et multo magis cum et accusatorem vita esse functum proponas. PP. Kal. Jun. SABINO II. et VENUSTO CONSS. 241.

De absente.

13. Idem A. Sylvano.

ADulteram, si posteaquam crimen contra eam inchoatum est, provinciam excesserit, etiam absentem (15) inter reos recipi posse (16), explorati juris est. PP. Non. Mart. ATTICO et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

De foro competente. De ea, quæ post adulterium nupsit.

14. Imp. GORD. A. Aquiliæ.

SI dum in tuo matrimonio uxor tua esset, se adulterio polluit, in (17) ea provincia, in qua id [ipsum] factum est adulterium, more solito persequi debes. Nec enim ab ea (18), quæ jam nupta [et] adulterium passa est, exordium accusationis sumi potest, si (19) denunciatio criminis nuptias non præcessit. PP. Non. Decemb. GORDIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

De absente. De militi.

15. Idem A. Hilarino militi.

SI quondam uxor tua, antequam crimine adulterii accusaretur, provinciam excessit, neque absens accusari potest (20), neque in (21) eam provinciam, in qua stipendium facis, transmitti jure deposcitur. Sane cum per occupationem militarem non licuerit accusare eam, solenniter poteris. Nec enim tempus, quo muneribus militaribus occuparis (22), vindictam tibi, quam maritali dolore percussus deposcis, debet auferre. PP. 4. Id. Marit. ATTICO et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

In AUTHENT. ut nulli. §. Si vero quis. col. 9. tit. 17. al. 1. Novell. 134. cap. 5.

SI vero criminis commissi occasione latuerit, aut provinciam illam reliquerit, in qua deliquit, jubemus legitimis edictis a Judice vocari eum, et si non audiat, illa in eum procedere, quæ nostris legibus sunt definita. Si vero cognoscatur, quod in alia provincia degat, jubemus provinciæ illius Judicem, in qua crimen commissum est, epistola publica uti ad provinciæ illius Judicem, in qua deliquens degit. Ille vero, qui publicas susceperit literas, periculo suo, et officii sui comprehendet eum, et

Gallia id non servatur. vid. Papon. 11. *Arrest.* 9. *n.*

incipiat a quo velit.

isconsulto dubitanti de eo vid. Lampridium *in Alexandro.*

quibus vid. *l.* 30. *in fin.*

ie colligunt, Alexandrum primum constituisse. ut adul- itale esset. vid. *d. l.* 30. *in fin.*

l. 9. §. 1. *ff. h. t.*

l. 33. §. 1. *ff. h. t.*

isci de adulterio non licet. *l.* 18. *Supr. de transact.* 60. 49. vid. Cujac. 6. *obs.* 11. Hotom. 21. *Illust.* Cu- *serv.* 10. Forcat. 5. *Cupid. num.* 2. Donel. *ad d. l.* 18.

ia sunt maritum prævaricari, postquam accusaverit uxeris, et fugere inquisitionem veritatis, hoc est adul- issi. *Synops. h. t. c.* 49.

fugientis, Cujac. *hic.* verum ita Græci legunt, ut m.

ulterii tenetur qui pretium pro comperto stupro accepit. *ff. h. t. l.* 5. *ff. de cond. ob turp. l.* 37. *in fin. ff. de minorib. l.* 8. *ff. quod met. causa.*

(12) *l.* 11. §. 10. *l.* 26. *ff. h. t.* hodie potest, *Auth. prox. infr. h. t.* vid. Cujac. 20. *observ.* 15. ubi de differentia *adulteri* et *adulteræ.*

(13) Vid. Ritthersus. in *exposit. Novell. part.* 12. c.5. Ans.

(14) Condemnatio adulteri, adulteræ, quæ accusata non fuit, non nocet: adde *l.* 17. §. 6. *vers. Si condemnatus. ff. h. t.*

(15) *l.* 11. §. 1. *ff. h. t.* dixi ad *l.* 3. *supr. de accusat.*

(16) Imo non potest. vid. *l.* 15. *Infr. h. t.*

(17) Forum adulterii criminis observa: In qua provincia mulier adulterium commisit, in eadem accusari debet. vid. *l.* 1. *Supr. ubi de crim.* adde *l.* 15. *Infr. h. t.*

(18) Imo ab ea, *l.* 5. *ff. h. t.*

(19) *l.* 16. *d. l.* 17. *in princ. et* §. 6. *ff. h. t.*

(20) Imo potest. *l.* 13. *supr. h. t.* potest, postquam crimen eam inchoatum est. *d. l.* 13. antequam sit inchoatum, non potest. *ut hic.*

(21) Vid. *l.* 14. *supr. h. t.*

(22) Vide *l.* 21. *infr. h. t.*

ad Judicem provinciæ transmittet, in qua peccavit, suppliciis legitimis subjiciendum. Si vero, qui publicam epistolam susceperit, hoc facere, aut Officium ejus imperata neglexerit, tunc et ipsum Judicem tres libras auri, et officium ejus alias tres pro pœna inferre jubemus. Sin autem Judex, aut aliquis Officialium suorum propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit, qui hoc fecisse convincatur, spolietur cingulo, et exilio tradatur.

Si maritus desistat.

16. Impp. VALERIAN. et GALLIENUS. AA. Archesilao.

ABolitionem adulterii criminis postulans, Præsidem (1), in cujus officio accusatio fuerit instituta, adire debes. Cæterum erras tu marite, existimans etiamsi simpliciter, id est, sine abolitione destitisses (2), Senatusconsulto (3) in persona tua futurum locum non fuisse: diversum enim Divi Principes sæpe sanxerunt. Quin hoc amplius scias, nullam fuisse tibi ulterius potestatem instituendi hujusmodi accusationes: quia et decreto Patrum, [et] lege Petronia (4) ei, qui jure viri delatum adulterium non peregit, nunquam postea hoc crimen deferre permittitur. PP. 15. Kal. Jun. MAXIMO, et GLABRIONE CONSS. 257.

De lenocinio.

17. Iidem AA. Victorino.

SIne metu legis Juliæ de adulteriis coercendis revocare uxorem in matrimonium potes: cum nihil (5) amplius, quam libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, quod vana indignatione ad accusationem incitatus fueris. Is enim committit in pœnam quam lex certo capite denunciat, qui vel publice adulterio damnatam habet: vel adulteram sciens (6), ut ignorantiam simulare non possit, retinet uxorem. PP. 6. Kal. Aug. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 258.

De polygamia.

18. Iidem AA. et VALERIANUS C. Theodoræ.

EUm (7), qui duas (8) simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia. In ea namque re non juris effectus, quo cives nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi (9) destinatio cogitatur. Verumtamen ei, qui te ficto (10) cœlibatu, cum aliam matremfamilias in provincia reliquisset, sollicitavit ... piias: etiam (11) crimen (12) stupri, a quo tu es, quod uxorem te esse credebas, ab accusatore ... mo solenniter inferetur. Cæterum res tuas omnes ab eo interceptas matrimonii simulatione deplorans ... tui tibi omni exactionis instantia impetrabis a ... provinciæ: nam ea quidem, quæ se tibi, ut (13) ... sæ daturum promisit, quomodo repetere cum effec... es, quasi sponsa? Accepta Id. Majis, Antioch... sco, et BASSO CONSS. 259.

De absente.

19. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. ad Pompeianum.

QUamvis indubitati juris sit, quotiens adulterii ... intenditur, præsentiam accusatoris præ... tere (14): tamen quoniam ex literis tuis co... Materiam Propositi Viatoris uxorem, habitis ... bus, cum Juliano quondam adulterium commis... ctam sub ipsa prolatione sententiæ, Viatoris ipsius ... sentiam (15) postulasse; non putavimus con... judicio, facinore etiam agitata quæstione convicto... positum ab excubiis limitis revocandum. Dat. S... Decemb. AA. et CONSS.

De stupro.

20. Iidem AA. et CC. Didymo.

FOedissimam (16) earum nequitiam, quæ p... suum alienis libidinibus prosternunt, non etiam earum, quæ per vim (17) stupro compressæ sunt ... prehensa (18) voluntate, leges ulciscuntur: quum ... inviolatæ existimationis esse, nec nuptias earum ... terdici, merito placuit. PP. 3. Non. Octobr. ... et III. AA. CONSS. 290.

De eo, qui per occupationes publicas accusationem instituere non potuit.

21. Iidem AA. et CC. Silano.

OB commissa adulteria, atque accusandas uxores ... ta tempora, quæ utiliter (19) computari ... præscripta sunt. Si igitur per occupationes (20) ... accusationem instituere non potuisti, nec ante ... tibi munus præscripta tempora transacta sunt: ... positam solicitudinem, qua detineris, integram ...

(1) Vid. *l.* 2. *Infr. de abolitionibus.*
(2) *l.* 2. *§.* 1. *ff. h. t.*
(3) Turpilliano. *l.* 14. *in fin. ff. h. t.* et pœnæ quinque librarum auri. *l.* 3. *in fin. ff. de prævaricat.* non tamen talionis.
(4) Legis Petroniæ alterum cap. vid. in *l.* 11. *in fin. ff. ad l. Corn. de sicariis.*
(5) Vid. *l.* 5. *ff. ad SC. Turpill.*
(6) *l.* 11. *in fin. ff. h. t. l.* 26. *ff. de ritu.*
(7) Bigamiæ varias pœnas vide apud Menochium 2. *de arbitrar. jud. quæst.* 5. *casu* 420.
(8) Infamia notatur, qui duas simul uxores habet. vid. *l.* 2. *Supr. de incestis. l.* 1. *in fin. ff. de his qui notant. §.* 6. 7. *Instit. de nupt.* 4. Harmen. 4. dixi ad *l.* 7. *supr. de Judæis.* Imo pœna capitalis est Theoph. *§.* 6. *de nuptiis.* adde Romanum *singul.* 533. argumento ex hac lege ducto, ut dicetur.
(9) Vid. *l. pen. ff. de concubinis.* vid. Paul. 2. *sent.* 20. *§. unic.*
(10) Fictus cœlibatus. *l.* 5. *supr. de don. ant. nupt.*
(11) Adulterium cum secunda muliere bigamus committit, ut ex hac particula colligit Menochius, *d. l.* 10. *n.* 10. vult enim hanc particulam *etiam*, implicare alium casum: perinde ac si dixisset Imperator: Non solum ille adulterium commis... etiam stuprum.
(12) Bigamiam jure civili capitalem esse hinc Romanus ... *sing.* 533. cum stupri pœna sit capitalis.
(13) *l.* 32. *§. pen. ff. de donat. int. vir.*
(14) *l. ult. supr. de accus.*
(15) Etiam absente accusatore, reus præsens condemnari ...
(16) Quidam hanc legem referunt ad Tribadas seu fric... de quibus vid. Juvenal. *Sat.* 6. Martial. 1. *Epig.* 58. vid ... 22. *Arrest.* 7. *n.* 2. Clar. 5. *sentent. §. Fornicatio. vers. ... mulieres.* Petrum Gregor. 6. *syntag.* 14. sed male: agitur ... hac lege de mulieribus ultro se stupro dedentibus.
(17) Vim passæ mulieri, nuptiis aliorum non inter... *l.* 13. *§.* 7. *l.* 39. *ff. h.* t. adde Tiraquellum *tract. de pœ... sa* 39. nec est hujusmodi mulier infamis, *ut hic.*
(18) Integra voluntate vim mulier pati potest. Tolle volu... ex medio, omnis actus est indifferens. *Bald.*
(19) *l.* 5. *l.* 15. *in fin. supr. et l.* 11. *§.* 5. *ff. h. t.*
(20) Marito reipublicæ causa occupato non currunt temp... accusandam uxorem de adulterio constituta.

[po]testatem habebis? ad quam cum vacare cœperis, [o]perare debebis: nec effrenata licentia ad terrendam [v]ariam futuræ accusationis speciem prætendas. PP. [K]al. Novembr. ipsis IV. et III. AA. Conss. 290.

De meretrice.

22. Iidem AA. et CC. Oblimosi.

[E]a, quæ stupro tibi cognita est, et passim (1) ve[na]lem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio [mo]r vulgo se præbuit: adulterii crimen in ea cessat. [P]. 2. Kal. Novemb. ipsis V. et III. AA. Conss. 290.

[D]e servis. 1. *De pecunia data ad redimendam litis vexationem, vel captandam impunitatem.*

23. Iidem AA. et CC. Proculo.

[Ser]vi (2) ob violatum contubernium [suum] adul[te]rii crimine accusari non possunt.

§ 1. Is autem, qui potest (3) dissociatum matrimo[ni]um uxorem licito jure duxit, obque intentatæ accusa[tio]nis, ac potentis patrocinii metum ei, qui accusatio[nem i]nstituerat, aurum et argentum dedit, ad recipien[dum] id, ulciscendamque turpis lucri cupiditatem, adire [Præsi]dem potest, qui examinatis [partium] allegationi[bus] et inquisita fide veri, siquidem id ab eo, qui in[tul]it est, ob illati criminis timorem datum esse co[mper]it: quemadmodum sententiam formare debeat, ex [jud]icibus juris placitis instruetur. Sin vero constiterit [inter]rupti matrimonii velut mercedem ad captandam impu[nita]tem solutam [pecuniam] esse: eum, qui etiam ad[ve]rsus Senatusconsulti censuram cum fœdissimo flagitio [...], puniri jubebit. PP. Kalend. Novembr. ipsis IV. [et III.] AA. Conss. 290.

De injusto contubernio.

24. Iidem AA. et CC. Dionysio.

[E]jus, a quo nunc adulterii rea postularis, contra [ju]ris formam contubernio (4) hæsisti, innumeris au[xilii]bus te tueri potes.

De existimatione.

25. Iidem AA. et CC. Sossiano.

[Lic]et libidini intemperatæ cupiditatis ex Actorum le[c]tione exarsisse te cognitum est: tamen cum ancil[las] compressisse, et non liberas stuprasse detectum sit, ex hujusmodi sententia gravatam (6) potius (7) opinionem tuam, quam infamia afflictam esse manifestum est. PP. 5. Id. Mart. Tiberiano, et Dione Conss. 291.

Si de statu accusati dubitetur.

26. Iidem AA. et CC. Crispino.

QUoniam Alexandrum qui in crimen vocatur, etiam præscriptionem esse pollicitum eo nomine, quod accusator uxorem post deprehensum adulterium penes se habuisse videatur, et de statu suo agere nunc velle perspeximus: ita ordo (8) quæstionis dirimendus videtur, ut in primis (9) quidem de statu Alexandri quæratur: ita ut si liberum eum esse adhibita audientia deprehenderis, præscriptionis ei objciendæ facias (10) potestatem. Sin vero eundem esse servum (11) cognoveris, remotis præscriptionis impedimentis, in adulterum crimen protinus debebis inquirere: ac si eum detectum in eo flagitio esse perspexeris, pœnam decernere quam in adulterii crimen legum sanctio statuit. Dat. 5. Kalend. Septembr. AA. Conss.

De nuptiis inter adulteros.

27. Iidem AA. et CC. Phœbo.

COmmissum antea adulterium cum eo cui se postea nuptiis (12) sociavit, velamento (13) matrimonii non extinguitur. PP. 18. Kal. Januar. CC. Conss.

De exceptione temporis, lenocinii, et ordinis.

28. Iidem AA. et CC. Concordio Procons. Numidiæ.

ITa nobis cordi pudor est, ut removeamus prisci juris ambages, et constituamus in adulterii quæstione, abolitis de medio cæteris præscriptionibus, præter quinquennii (14) temporis, et lenocinii (15) quod marito objicitur, exceptionem, illam (16) etiam quæ post solutum prius matrimonium ante denunciationem (17) nuptæ competit, fidem criminis nosci. Indignum est enim, ut ultionem pudoris (18) præstigia (19) versuti (20) juris excludant. PP. Kalend. Jun. Tusco et Anulino Conss. 295.

De domina cauponæ vel famula.

29. Imp. Constantinus A. Africano.

QUæ (21) adulterium commisit utrum domina cauponæ, an ministra fuerit, requiri debebit, et ita ob-

(1) Vid. *l.* 29. *in fin. infr. h. t.* πρὸς ἣν ἤδη πολλοὶ ἐπόρνευσαν. [Adulter]ii non tenetur, qui conjungitur ei, quæ jam se multis [mereri]cio more prostituit. *Synops. Basil. h. t. cap.* 38. et 6. [...] 2. §. 21.

(2) *l.* 24. *infr. h. t.* vid. *l.* 6. *ff. h. t.* adde quæ scripsi ad [...] *fin. ff. de cap. min.* Cur ita? Matrimonium quod non [...]olari non potest. adde *l.* 13. §. 1. *ff. h. t.*

(3) Juste repudiata mulier duci potest.

(4) Vid. *l.* 23. *supr. h. t.*

(5) Stupri cum ancilla damnatus non fit infamis. *l.* 29. *in fin.* [...] *l.* 6. *ff. h. t. l.* 25. *ff. de injur.*

(6) Opinionis gravatæ et infamiæ differentia.

(7) Verberibus eum affici qui cum ancilla propria rem habeat, [...] jure Orientis refert Harmenopolus 6. *tit.* 3. §. 2.

(8) Vid. *l.* 1. *supr. de ord. cognit. l.* 1. *supr. de off. rect.* [...].

(9) Et ita quibusdam in causis civilis causa criminali anteponi[tur, u]t hic, et *l.* 8. *Infr. ad l. Fab. l.* 2. *C. Th. ad leg.* [Corn.] *Pap. de falso.*

(10) Imo non est ei facienda. *l.* 2. §. 7. *ff. h. t.*

(11) Servi adulterii accusari possunt. *l.* 5. *l.* 12. §. 3. *ff. de accus.*

(12) Damnatis pœnam remitti, si ab aliqua muliere in matrimonium postulantur, hinc colligunt. Rebuff. 1. *c.* 9. *n.* 34. Pap. 24. *Arrest.* 10. *n.* 14. dixi *l.* 31. *ff. de pœnis.* vid. Tiraq. *tract. de pœn.*

(13) Dixi ad *Novell.* 134. *c.* 12.

(14) De qua vid. *l.* 5. *supr. h. t.* Adulterii accusatorem repellit temporis exceptio, lenocinii et ordinis.

(15) De lenocinio vid. *l.* 2. §. 4. *et* 5. *ff. h. t. l.* 39. *in fin. l.* 47. *ff. solut. matrim.*

(16) Ordinis scil. quo primum accusandus est is, cui adultera post matrimonium nupsit.

(17) *l.* 14. *supr. h. t.*

(18) Id est, violatæ castitatis, quæ pudore retinetur.

(19) Al. *præstigiæ.*

(20) Hac versutia sublata admittitur accusatio, si lege non reprobetur accusatoris persona et afferantur probationes per testes extraneos et domesticos, etiam cum quæstione, ut *l.* 31. *ff. h. t.*

(21) Adulterium an et quando admittatur in Tabernæ præpositam mulierem. *l.* 1. *C. Th. h. t.* 6. Harm. 2. §. 22. *Syn. Basil. h. t. c.* 63.

sequio famulata servili (1), ut plerumque ipsa intemperantiæ vina præbuerit: ut si (2) domina tabernæ fuerit, non sit a vinculis juris excepta: Si vero potantibus ministerium (3) præbuerit, pro vilitate (4) ejus, quæ in reatum deducitur, accusatione exclusa, liberi, qui accusantur, abscendant: cum ab his fœminis pudicitiæ ratio requiratur, quæ juris nexibus detinentur, et *matrisfamilias* (5) nomen obtinent. Hæ autem immunes a judiciaria severitate, et stupri et adulterii præstentur, quas vitæ vilitas (6) dignas legum observatione non credidit. Suprascripta. Dat. 3. Non. Febr. *Heracliæ*, CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. CONSS. 326.

De accusatoribus. Pœna adulterii.

30. Idem A. ad Euagrium.

QUamvis (7) adulterii (8) crimen inter publica (9) referatur, quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur: tamen ne volentibus temere liceat fœdare connubia, proximis (10) necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri, fatri, nec non patruo, et avunculo, quos verus dolor ad accusationem impellit. Sed etiam his personis legem imponimus, ut crimen abolitione (11) (si voluerint) compescant. † In primis (12) maritum genialis tori (13) vindicem esse oportet: cui quidem et ex suspicione (14) ream conjugem facere licet, vel eam, si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur: nec inscriptionis (15) vinculo contineri, cum jure mariti accusaret, veteres retro Principes annuerunt. † Extraneos (16) autem procul arceri ab accusatione censemus: nam etsi omne genus accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proterve id faciunt, et falsis contumeliis matrimonia deformant.

§. 1. Sacrilegos (17) autem nuptiarum gladio (18) puniri oportet. PP. *Nicomediæ*, 7. Kal. Maji, CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. [IV.] CONSS. 326.

In AUTHENT. ut nulli jud. §. Si vero quando. col. tit. 17. al 9. Novell. 134. cap. 10.

SEd hodie (19) adultera verberata (20) in monasterium mittatur: quam intra biennium viro recipere licet. Biennio transacto, vel viro, priusquam reduceret eam, mortuo: adultera tonsa monastico habitu suscepto, dum vivit, permaneat, duabus partibus propriæ substantiæ liberis si habet applicandis: tertia monasterio. Si liberos non habet, parentibns extantibus, hujusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur: monasterio, quibus prædictis non extantibus, omnis ejus substantia momasterio quæretur, pactis dotalium instrumentorum in omni casu viro servandis.

In AUTHENT. ut lic. matr. et aviæ. §. his quoque col. 8. tit. ult. Novell. 117. cap. 15.

SI quis ei, quem suspectum habet de sua uxore ter in scriptis denunciaverit sub præsentia trium testium fide dignorum, et post invenerit eum convenientem uxori suæ in domo sua, vel uxoris, vel adulteri, vel in popinis, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat (21). Si alibi inveniat, tribus testibus convocatis tradat eum judici: qui nulla alia ratione quæsita habet puniendi sententiam. Si tamen in sacro oratorio colloqui inveniantur, post tres ut dictum est, denunciationes: liceat marito utrasque personas defensori ecclesiæ tradere, aut aliis clericis, ut ad eorum periculum divisim isti serventur donec judex cognoscens hoc, mittat episcopo civitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant subire tormentum ut nuncietur per eum ad præsidem provinciæ, qui secundum leges pœnam imponet legitimam.

(1) *l.* 25. *supr. h. t.*

(2) Adulterium commissum cum domina cauponæ, puniri potest, si ipsa per se vinum in taberna præbere solita est. adde *l.* 47. *ff. de ritu nuptiarum.*

(3) *d. l.* 25.

(4) Vinum per se potantibus præbere, vile et servile est ministerium: unde negatur hic, adulterium cum ejusmodi muliere committi. Nam leges bonæ existimationis mulierum pudicitiæ prospexerunt, nulla vilium et commiseratione dignarum ratione habita. *Syn. Basil. h. t. c.* 63.

(5) Vide *l.* 49. §. 4. *ff. de leg.* 3.

(6) Stuprum jure civili non committi cum meretrice, hinc colligunt, vide Clar. 5. *sent:* §. *fornicatio* 5. *vers.* 1.

(7) *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.*

(8) Adulterii crimen non omnibus sine ullo discrimine intendere permissum est: ut ne volentibus temere liceat fœdare connubia, sed solis proximis, maximeque necessariis personis, avo aut patri, fratri, patruo, avunculo: sed inter omnes maxime viro. 6. Harm. 2. §. 4.

(9) Etiam hodie publicæ accusationes adulterii sunt. vide Cujac. 20. *observ.* 22.

(10) 6. Harmen. 2.

(11) *l.* 2. *in fin. infr. de abolit.*

(12) *l.* 2. §. 8. *l.* 14. §. 2. *ff. h. t.* deinde pater. *d.* §. 2. socer. *l.* 11. §. 3. *ff. h. t.* Quid sponsus? vide *l.* 7. *supr. h. t.*

(13) Maritus tori genialis vindex esse debet: potest tamen ... tius experiri cum adultero. vide Papon. 22. *Arrest.* 9. ...

(14) *l.* 2. *supr. h. t.*

(15) Vide *Nov.* 117. *cap.* 15.

(16) Extranei hodie non accusant de adulterio.

(17) Id est, adulteros, deest hæc sententia in Cod. Theod. quam tamen verisimile est desumptam ex *l.* 4. *C. Theod.* ... *appell. non recipiuntur.*

(18) *l.* 9. *Supr. h. t. l.* 18. *supr. de transact.* §. 4. *Inst. de publ. jud.* deportationis meminit *l.* 4. *infr. de quæstion.* id. *l.* 5. *ff. de quæst.* vide Cujac. 6. *obs.* 11. 19. *obs.* 39. et ... *obs.* 19. Hotom. 21. *Illust.* hodie adultera aliter punitur. ... *prox. infr. h. t.* dixi ad *Novell.* 134. *c.* 10.

(19) Adulteri pœna olim deportatio. *l.* 5. *ff. de quæst.* Hodie, hoc est, novo jure civili, adulterium punitur hac constitutione. Novissimo jure et consuetudinario, quibusdam in locis fustigatione, et exilio arbitrario punitur adultera: adulter ultimo supplicio; aliis locis adulterium mulieri et masculo capitale. adde *Novell.* 134. *c.* 10. Roman. *singul.* 31. Clarum *in sent.* §. *adulterium.* De variis adulterii pœnis, vide apud *autorem Synopseos*, *h. t. c.* ... Ferrand. 1. *Explicat.* 4. vide omnino Menoch. *de arbitr. jud.* *centur.* 5. *c.* 419.

(20) Pœna adulteræ nova.

(21) Dixi ad *Novell.* 117. *c.* 15.

De venere mascula.

31. Impp. CONSTANTINUS et CONSTANS AA. ad populum.

n (1) vir nubit (2), in fœminam viris porrectu- am, quid cupiatur, ubi sexus (3) perdidit locum? elus est id, quod non proficit scire? ubi Venus ur (4) in alteram formam? ubi amor quæritur, detur (5): jubemus insurgere leges, armari ju- gladio ultore, ut exquisitis pœnis subdantur in- , qui sunt, vel qui futuri sunt rei. PP. *Romæ*, alend. Jan. CONSTANTINO VIII. et CONSTANTIO C. NSS.

De servis torquendis.

32. Impppp. GRAT. VAL. THEOD. et ARCAD. AAAA. Cynegio P. P.

(7) adulterii quæstione ab omni (8) [illegible] um mariti, sed etiam uxoris, (quæ (9) tamen temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur ad- n) quærendum est sine defensione cujusquam. Dat. . Decembr. *Constantinopoli*, ARCADIO A. I. et BAU- CONSS. 385.

De repetitione, dotis, vel alterius debiti.

3. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Rufino P. P.

ulterii (10) accusatione proposita, præscriptiones civiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ra- aliqua debitum flagitatur, quæ occurrere, atque epere examini consueverunt, jussimus sequestrari, nec earum (11) obice aliquid negotio tarditatis afferri: sed accusatione fundata, hoc est, cum constiterit quo jure, id est, maritine, an extranei, [quove] tempo- re accusatio fuerit intromissa, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur: cum et jurgia, quæ magnitudine su- perantur (12), et civilis actio criminali jure postpona- tur, idem tamen, cum competere cœperit, habitura mo- menti, dummodo non obsit [huic] examini. Dat. 7. Id. Decembr. *Constantinop.* ARCADIO A. II. et RUFINO CONSS. 392.

De nuptiis inter accusatos secutis.

34. Iidem AAA. Rufino P. P.

SI (13) qui adulterii fuerint accusati, et obtentu pro- ximitatis (14) intentata depulerint, per (15) comme- morationem necessitudinis crimini fidem derogando, dum existimatur *non debere credi*, *quod allegatur*, *vel non potuisse committi*: hi, si postmodum in nuptias, consor- cusati, manifesta fide, [atque] [illegible] [(16)] quo fuerint ac- blicabunt. Unde si qui ejusmodi reperti fuerint, jussimus in eosdem severissime vindicari, et velut convictum fa- cinus, confessumque puniri. Dat. 2. Non. Decembr. *Constantinop.* THEODOSIO A. III. et ABUNDANTIO CONSS. 393.

De divortio.

35. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Palladio P. P.

SI (17) mulier repudii oblatione sine ulla legitima causa a se dati discesserit, ne viduitatem stupri procacitate commaculet: accusationem repudiato marito jure deferi- mus. Dat. 12. Kal. Mart. *Ravennæ*, EUSTACHIO, et A- GRICOLA CONSS. 421.

(1) *l.* 3. *C. Theod. h. t.* adde *Novell.* 77. *et* 141. Goth. In- m hujus legis vide apud RæVard. *var. lib.* 4. *cap.* 20. Al- *arerg. lib.* 10. *cap.* 11. Ans. Damhoud. *prax. civ.* c. 98. lar. §. *Sodomia. num.* 4. S. L.

(2) Al. *nubit, in fæmina viros projectura, quid cupiat etc*, *nubit in fæmina viros paritura, quid cupiat etc.* Hal. *ut fæmina viris paritura: quid cupiatur etc.* Rævar. 4. 20. Ita legi potest, *Cum vir nubit in fæmina viris porrectu- d cupiatur?* Vir nubere dicitur, quoties muliebria patitur: contra naturam sexus non agit, sed patitur. *infr. h. t.* *bi sexus perdidit locum*, hoc est, venerem in alteram mutare, *infr. h. t. ibi*, *ubi Venus mutatur in alteram* n. viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare ia, nihil discretum habere cum fœminis, suum sexum tur- erdere et alienum expetere, sacrosanctum hospitium virilis fœdare. vide *const. Valentin.* apud Ruffin. *tit.* 5. *collat. Masaic.* Salvian. *lib.* 7. *de gubern. viri in semetipsos fœ- profitebantur.* Clemens 3. *Pædago.* ἄνδρες πεπόνθασιν καὶ ς ἀνδρίζονται. Lamprid. *in Heliog. Nupsit*, inquit, *et ut et pronubum haberet.* Dion. *in Nerone*, συνεγίνετο ὁ Νέρωνι Πυθαγόρας μὲν ὡς ἀνὴρ, Σπορὸς δὲ ὡς γυνή. Age- id genus infamiæ habitu (quod verbo *mutandi* aptissime enditur) vultu et incessu fœmineis adsumptis, Salvian. *d. Cum enim muliebrem habitum viri sumerent et magis quam es, gradum fingerent*, et post, *cum fæmineis tegminum entis capita velarent.* Lamprid. *ibid. Vultum eodem, quo pingitur, schemate, figurabat. corpore toto expolitus.* no Martiale melius expressit *l.* 12. *Barbatus rigido nupsit ratus Apro, Hac qua lege viro nubere virgo solet. Præ- faces, velarunt flamina vultus, Nec tua defuerant verba, sse, tibi. Dos etiam dicta est, Nondum tibi Roma vide- oc satis, expectas, nunquid et ut pariat*; et hæc de ma- sculis. Fœminæ eodem quoque pene vitio assuetæ. Seneca *contr. Jactatur modo in puerilem, modo in muliebrem habitum compo- sita. Lupanaria virorum eum in finem erant.* vide *prædictam constit.* apud Ruffin. *tit.* 5. *coll. leg. Mos.*

(3) Ubi nulla habetur ratio sexus a Deo distincti, Paulus *ad Rom.* 1. *vers.* 27. ἄρσενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους etc.

(4) Vide Paul. *ibi*, *v.* 26. μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν.

(5) Nec invenitur.

(6) Vide quæ dixi ad *Novell.* 77. *Novell.* 141.

(7) *l.* 4. *C. Theod. eodem.*

(8) *l.* 3. *supr. h. t.* vid. *l.* 27. §. 6. *ff. h. t. l.* 8. §. 6. *supr. de repud.*

(9) Et ita mitigatur durities *legis* 12. §. 1. *ff. qui et a quib. manum.*

(10) *l.* 7. *C. Theod. h. t.*

(11) *l.* 27. *ff. rer. amot.* Quæstione dotis petitæ ac similium, adulterii quæstio prorogari seu evitari non potest.

(12) Superant, *d. l.* 7.

(13) *l.* 8. *C. Th. h. t.*

(14) Vide *l.* 19. *supr. de episc. et cleric.* Audita est Mævia negans adulterium cum Titio commissum, vel eo solo, quod Ti- tius genere nimis propinquus ei esset. Si Mævia postmodum nubit Titio, præsumetur adulterium commisisse, ut actu contrario subse- cuto præsumatur aliquid in præteritum, quod alias erat incredibi- le. 6. *Martial.* 22.

(15) Præsumitur nemo cum proxima consanguinea adulteria com- mittere velle, *ut hic.* Quid si mulieris marito mortuo, cum ea post nuptias contrahat? præsumitur adulterium tum admisisse, cum accusaretur.

(16) *l. ult. supr. de probationibus.*

(17) Plenior est hæc constitutio *in lege* 2. *C. Theod. de repud.*

De manumissione servorum adulteræ post ejus mortem.

36. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

LIbertatem servorum, qui ad dominium pertinent uxoris, vel mariti, vel parentum eorum: repudio misso propter suspicionem criminis adulterii, legum conditores intra duorum (1) mensium spatium post missionem repudii dinumerandum suspendi definiunt, propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponendam. Si vero uxor [tua] matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exempta fuerit: nihil de tempore quousque servos eos, propter memoratam causam permanere deceat, adjiciunt. Nobis vero necessarium esse videtur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quæstionem, utrum in lucro marito cedat, an heredibus mulieris restituatur. Sancimus itaque duos [etiam] menses post mortem mulieris servari, ut intra eos ante dicti servi (2) permaneant, et facultatem maritus habeat memorato tempore licentiam habere heredem mulieris libertatem eis imponere: nisi per culpam ejus maritus prohibitus fuerit causam adulterii, tempore videlicet imminente, exercere. Dat. 5. Kal. Novembr. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. anno secundo 532.

De adulterii pœna.

37. *

ADulteris (3) verberatis, et tonsis nares abscinduntur. Nuncii vero et impii hujusce facinoris administri, verberati, et tonsi in perpetuum relegantur.

TIT. X.

SI (4) QUIS EAM, CUJUS TUTOR FUERIT, CORRUPERIT.

Si tutor quondam committit stuprum cum adulta, debet deportari, bonis omnibus confiscatis. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum Vicar. Italiæ.

SI (5) tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportationi subjugetur: atque universæ ejus facultates fisci (6) juribus vindicentur, quamvis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt. Dat. Prid. Non. April. *Aquil.* CONSTANTINO A. … CONSTANTIO C. CONSS. 326.

TIT. XI.

DE (7) MULIERIBUS (8), QUÆ SE PROPRI… SERVIS (9) JUNXERUNT.

Servus, qui concubuit cum domina, debet comb… et domina decapitari. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

SI (10) qua cum servo [suo] occulte rem habe… tegitur, capitali sententiæ subjugetur: tradendo … bus (11) verberone (12). † Sitque omnibus facult… men publicum arguendi, sit Officio copia nunciand… etiam servo licentia deferendi, cui probato crimine …ertas dabitur. † Filii etiam, quos ex hac conjunctio… habuerint, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nud… personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliqu… ex facultatibus mulieris. † Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque deferatur, vel ei, quem ratio juris admittit. Id autem et quod ille, qui condemnatus est, et quod … eo suscepti filii quolibet casu in sua videantur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum, a memoratis successoribus vindicetur. Dat. 4. Kalend. Jun. *Serdicæ*, …STANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. CONSS. 326.

TIT. XII.

AD LEGEM JULIAM (13) DE VI PUBLICA (14), VEL PRIVATA (15).

Si ob viri debitum res uxoris pignori capiantur.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Pelitiæ.

OB (16) debitum viri, vel civile munus, res uxo… qui pignori capiunt, vim contrahere videntur. … Kalend. Juliis, *Romæ*, ANTONINO A. II. et GET… CONSS. 206.

De tertia parte bonorum tutoris publicata.

2. Imp. ANTONINUS A. Vero.

TUtoris tui lege Julia de vi privata damnati, si … tia (17) pars (18) bonorum fisco vindicata est; …

(1) Id est, sexaginta dierum. *l.* 3. *supr. h. t.*

(2) *l.* 12. *in fin. ff. qui et a quib. manum.* vide Cujac. 2. *obs.* 33.

(3) Sumpta est hæc constitutio ex 60. *Ecl.* 37. c. 67. et 6. Harm. 2.

(4) *L.* 9. *C. Theod.* 8. vide *Nov. Leon.* 34. *Syn. Basil.* 37. *tit.* 11. *ex tit.* 57. adde *l.* 7. *ff. ad l. Jul. de adult.* Clar. 5. *sent.* §. *fornicatio*, *vers. cum pupillæ.*

(5) *l. un. C. Theod. h. t. et* 57. *Ecl.* 12. *et lib.* 60. *tit.* 57.

(6) *Nov. Leon.* 34. pupillæ addicit. 5. Harmenop. 11. §. 58. Goth. Adde *l.* 7. *ff. ad l. Jul. de adult.* vid. la Roche *decis. Tholosan. lib.* 4. *tit. tuteurs.* 9. *arrest.* 2. Damhoud. *tit. de tut. et curat. mun. cap.* 10. *num.* 71. Choveron *de publ Concub. verb. de plagio: num.* 34. Jul. Clar. *l.* 5. §. *fornicatio. vers. cum pupilla.* Montan. *de Tutel. cap.* 31. *effect.* 8. *num.* 18. Aus.

(7) *L.* 9. *C. Theod.* 9. *et* 60. *Ecl.* 37. περὶ φθορέων παιδίων. c. 68. et 6. Harm. 2. *in fin.* Clar. *d. loco*, *vers. mulieri etiam.* Senec. 7. *contr.* 6. *Inst. de her. inst. vers. servum adulteri. l.* 12. §. 6. *ff. qui et a quib. man.*

(8) Aliud est in dominis, si se ancillis suis junxerint, vide *l. ult. supr. comm. de man.*

(9) Quid si libertis? vide *l.* 3. *supr. de nupt.*

(10) *l. un. C. Theod. h. t.*

(11) De ignis supplicio dixi ad *l. un. infr. de Nili aggerib.*

(12) Vox eadem est in *l.* 6. *supr. de serv. fugit.*

(13) De lege Julia scripsi ad *l.* 1. §. 2. *ff. de vi et vi.*

(14) Dixi ad *L.* 48. *D.* 6. *et* §. 8. *Inst. de publ. jud.*

(15) Dixi ad *L.* 48. *D.* 7.

(16) *l.* 1. 2. *Supr. ne uxor pro marito. l.* 24. *supr. de d. inter vir.*

(17) Vide *l.* 1. *ff. de vi privat.* §. 8. *Inst. de publ. jud.* … secus pro quota bonorum ad eum delata tenetur creditoribus, … hic. Demus, fiscum majori Titii filio successisse jure municipi… sorores arbitrio fratris majoris natu dotari: Num tenetur fi… filias dotare? Cum lis ea moveretur Rothomagi anno 1563. c… Carolo IX. Francorum rege, tunc primum majore declarat… pronunciatum fuit in re ita dubia adversus fiscum. vide *tom. const. Gal. tit.* 1.

(18) Vide quæ scripsi ad *l.* 15. *supr. de donationibus.*

a onem pro ea portione adversus (1) fiscum diri-
n lo si nulla præscriptio locum habeat. Nam suc-
, 2) pro oneribus portionis suæ respondet (3).
1 Kalend. Mart. ANTONINO A. IV. et BALBINO
s. 14.

De sponsa rapta, vel filio alterius incluso.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Bianori.

c idis sponsam (4) filii [tui] raptam esse, vel
il n tuum inclusum (5): instituere solenni more
iæ de vi accusationem apud Præsidem provinciæ
p iberis. PP. 8. Kalend. Maji, *Veronæ*, AA.

De delictis servorum. De verberibus.

4. Iidem AA. et CC. Liberatio.

c inis accusationem propter res a servo raptas in-
ndam putaveris, non (6) contra dominum, sed
a um, quem facinus commisisse proponis, hanc
u debes. Sed quoniam a Fiscinulo etiam te ver-
afflictum adseveras: si hominibus coactis (7) hoc
t le hoc etiam, si legis Juliæ de vi privata reum
n m putaveris, apud præsidem provinciæ age,
rum, quemadmodum criminibus probatis res vin-
cat. S. 17. Kal. Jul. *Sirmii*, AA. CONSS.

De ingressu in possesionem fundi.

5. Iidem AA. et CC. Oploni.

S possessionem fundi licet creditor per vim ingre-
, Juliæ legis vis privatæ reus deferri potest. S.
cembr. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

De eo, qui vim facere tentat, et causam malorum præbet.

6. Imp. CONSTANTINUS A. ad Catulinum Proconsulem Africæ.

QUoniam (9) multa facinora sub uno *violentiæ* nomine (10) continentur; cùm (11) aliis vim inferre certantibus, aliis cum indignatione resistentibus, verbera cædesque crebro deteguntur admissæ: placuit, si forte quis, vel ex possidentis (12) parte, vel ex ejus, qui possessionem temere tentaverit, interemptus (13) sit: in eum supplicium exerceri, qui vim facere tentaverit, et alterutri parti causam (14) malorum præbuerit: et non jam relegatione, aut deportatione insulæ plectatur, sed supplicium capitale (15) excipiat, nec interposita provocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat. Dat. 15. Kalend. Maji, *Serdicæ*, GALLICANO et BASSO CONSS. 317.

De pœna non probantis crimen. De causa possessionis ante accusationem de vi decidenda.

7. Idem A. ad Bassum P. U.

SI (16) quis ad se fundum, vel quodcunque aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: [aut] civiliter (17) super (18) possidendo agat, aut impleta solennitate juris crimen violentiæ opponat (19): non ignarus, eam (20) [se] sententiam subiturum, si crimen objectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si (21) omissa interpellatione vim possidenti intulerit, ante (22) omnia violentiæ causam examinari præcipimus, et in ea requiri, quis ad quem pervenerit possidentem: ut ei, quem constiterit expulsum, amissæ possessionis jura reparentur: eademque protinus (23) restituta, [si criminalis quæstio agitetur,] violentus pœnæ non immerito destinatus in totius litis terminum differatur: ut agitato negotio (24) principali, si contra eum fuerit judicatum, in insulam

---

e *l.* 1. *supr. de fidejussorib. l.* 1. *ff. ad l. Jul. de vi*
cessor, quidam ita legunt.
us heredis loco habetur. dixi ad *l.* 128. §. 1. *ff. de*
de Roland. a Valle 1. *cons.* 31. *num.* 33.
raptu sponsæ potest agi legibus Juliis.
6. *ff. ad l. Jul. de vi publica.*
riminalibus noxalis actio non datur in dominum.
5. §. 1. *ff. ad leg. Jul. de vi publica. l.* 3. 4. §. 1.
Jul. de vi privata.
7. *infr. h. t.* vide *l.* 7. *vers. quod. si omissa. Infr.*
ff. ad l. Jul. de vi privata. adde *l.* 3. *Supr. unde vi.*
vers. quoniam. C. Theod.
entiæ nomen.
acta, si cædem fieri contingerit, sive ab iis, qui vim
ve ab iis, qui patiuntur, ille supplicio subjiciatur,
erre ausus est. Ipse enim eam causam dedit. *Synops.*
it. 2. *ex tit.* 18. *cap.* 13.
l. 5. *supr. h. t.*
ædes vi illatæ mixta, pœna vis illatæ, capitalis, *ut*
h. t.
am dans cædi, vel damno, cædem et damnum intu-
Cædes auctori vis inferendæ imputatur. *l.* 7. *l.* 9.
l. Aquil. Pone: mandavit Seius Titio, ut domum
retur: hoc facto, non Titius ipse, sed ejus mandato,
Sempronius domum ingressus est, quæritur utrum
ur? Hippolytus Marsilius *cons.* 67. *num.* 36. teneri
negat: et huic legi locum esse putat, si primus tantum mandatarius ingrediatur: ut cum hæc lex odiosa sit, non sit ad alias personas extendenda.
(15) Alias ordinaria vis illatæ pœna, deportatio. §. 8. *Inst. de publ. jud.*
(16) *l.* 3. *C. Th. h. t.*
(17) De vi duobus modis agitur. Civiliter per interdictum *unde vi*, criminaliter, legibus Juliis. *l.* 4. *supr. unde vi l. unic. infr. quando civil. act. l.* 1. §. 2. *ff. de vi.* Cum de vi criminaliter agitur, possessorium judicium cum criminali nihil commune habet, *ut hic.*
(18) *l.* 5. *supr. h. t.*
(19) Hinc nascitur *exceptio spolii*, de qua vide Oldend. c. 13. *de except. Gloss. c.* 2. *de ordine cogn.* Spoliato agenti interdicto *recuperandæ possessionis* exceptio dominii objici non potest, etiamsi in continenti de dominio probare velit, et ad id probandum se ultro oneret, *ut hic*: Cujus sententiæ quinque exceptiones vide apud Socinum *reg.* 122.
(20) Pœnam talionis, *l.* 17. *supr. de accus.*
(21) Vide *l.* 5. *supr. h. t.*
(22) Vide quæ not. ad *l.* 156. §. 1. *ff. de reg. jur.* vid. Cujac. 5. *obs.* 15.
(23) Spoliatus ante omnia restituendus, *ut hic*, *et c.* 2. *in ex teris.* 5. *ext. de restit. spol.* Cujus sententiæ vide duodecim exceptiones apud Socinum *reg.* 379.
(24) Vide *l.* 10. *supr. de jud.*

deportetur, bonis (1) omnibus abrogatis. PP. prid. Non. Octobr. *Romæ*, CONSTANTINO A. V. et LICINIO CONSS. 319.

De servis. 1. De vilibus personis. De his, qui sæpius deliquerunt. 2. De judice, qui legitimam pœnam non irrogavit.

8. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Albinum P. U.

Servus qui proprio motu vim intulit, debet mori: si hortatu, vel jussu domini, pœna mitigatur: et ideo damnatur in metallum. Bald.

SErvos (2), qui fecisse violentiam confessionibus testium aut propriis docebuntur, si id inscio domino commiserint: postremo supplicio deditos luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum violentiam admiserint, palam est secundum (3) legem Juliam dominum infamem pronunciatum, loci ac originis propriæ dignitate (4) non uti: servos vero, quos furoribus talibus paruisse (5) constiterit, metallo post sententiam dedi.

§. 1. Viles autem, infamesque personæ, et hi, qui bis aut sæpius (6) violentiam perpetrasse convincentur, constitutionum divalium pœna teneantur.

§. 2. Judicem vero nosse oportet, quod gravi (7) infamia sit notandus, si violentiæ crimen apud se probatum distulerit, seu omiserit, vel impunitate (8) donaverit, aut molliorem (9) quam præstituimus, pœnam protulerit. Dat. Prid. Non. Mart. *Mediolan.* VALENT. A. IV. et NEOTHERIO CONSS. 390.

De raptore, et eo qui raptori rem servat.

9. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Aureliano P. P.

CRimen (10) non (11) dissimile est rapere, et ei, qui rapuit, raptam [rem] scientem delictum servare (12). Dat. 3. Non. Mart. HONOR. IX. et THE... AA. CONSS. 415.

De Buccellariis, Isauris, armatis servis.

10. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato PP.

OMnibus per civitates et agros habendi Buccellari... vel Isauros (14), armatosque servos (15) l... volumus esse præclusam. Quod si quis præter hæ... nostra mansuetudo salubriter ordinavit, armata ... pia, seu Buccellarios, aut Isauros in suis prædi... juxta se habere tentaverit, post exactam centum li... auri condemnationem, vindictam in eos severissim... ferri sancimus. Viri quoque Clarissimi provinciar... ctores in speculis esse debebunt, ne quis audeat ... tuta nostræ mansuetudinis in aliquo violare: ... quod ex dissimulatione (16), dignitatis et admin... nis cingulo privabuntur, et post centum libra... multam, salutis vitæque suæ periculum sus... matibus videlicet apparitionis suæ personis præter ... nem fortunarum suarum capitali quoque supplicio ... dis. Dat. 5. Kalend. Septembr. ANTHEMIO A. II. Co... 46...

TIT. XIII.

DE RAPTU (17) VIRGINUM, SEU VIDUA...

NECNON SANCTIMONIALIUM.

Pro raptu mulieris honestæ imponitur pœna amiss... pitis. Et deprehensus in flagranti crimine, id ... instanti, potest a conjunctis personis, et tut... curatoribus mulieris occidi impune, et fugiens ... que comprehendi potest. Bald.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Hermogeni Magistro ...

RAptores (18) virginum (19) honestarum ... nuarum, sive jam desponsatæ (20) fueri...

(1) Testari non potest, qui de vi damnatus est, 1. Harmen. 1. §. 27.

(2) *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 157. *ff. de reg. jur.* Vim admittens servus inscio domino, punitur ipse non dominus: voluntate domini admittens, punitur quoque: ipse vero dominus si in dignitate positus sit, dignitatem amittit, et fit infamis: sin vilis vel infamis, vel alias quidem in dignitate constitutus, sed tamen sæpius vim admisit, pœna de vi tenetur. *Synops. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex tit.* 18. *c.* 13.

(3) Infamis fit lege Julia de vi damnatus.

(4) *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. de vi priv.*

(5) Jussus domini in atrocibus delictis non excusat. vide *l.* 157. *ff. de reg. jur.*

(6) Perseverantia in delictis graviter punitur. *l.* 28. §. 3. *ff. de pœnis.*

(7) Vim apud se probatam punire negligens, aut mitius puniens judex infamia notatur. *Syn. Basil.* 10. *tit.* 2. *ex tit.* 18. *c.* 13.

(8) Impunita delicta esse non oportet.

(9) Pœnas legibus constitutas mollire judex non potest.

(10) 6. Harm. 7. cap. περὶ τῶν ἐξ ἐμπρησμοῦ etc.

(11) Paria sunt rapere, et raptas res scienter servare. vide *hic*, 6. Harm. 6. §. 8.

(12) Iterata delicta, et sæpius delinquentes, seu perseverantes, gravius puniuntur *l. capital.* 28. §. *solent.* 3. *ff. de pœnis.* vide *l.* 1. *ff. de receptat.* Paul. 5. *sent.* 24. §. 1.

(13) Buccellarii milites, corporis custodes, qui suis dominis adsistunt semper. Renatus, apud Gregorium Turonensem, Occylla buccellarius Ætii, et interpretes Græci βουκελλάριος ὁ παραμένων ... et in veteribus glossis, Adsecla, buccellarius: et lege Gothorum sive Wisigothorum 5. *tit.* 3. Si in patrocinio constitutus sub patrono aliquid adquisierit, medietas in patroni, vel filiorum ipsius potestate consistat: aliam medietatem buccellarius, qui adquisivit, obtineat: adde Cujac. 2. *Feud.* 7. 8. Alciat ... *spunct.* 20. apud Suidam Buccellarios esse ait Gallogræ... eodem Gallogræciam, Buccellariorum regionem dici. Is ... sub Theodosio juniore militiam Romanam descripsit, ... Buccellarios equites fuisse in exercitu Romano, quib... militum per Orientem præerat: aliosque juniores dictos ... niores, ut existimare libeat, milites hosce, cum mis... trassent, latrocinio et raptu vivere solitos. Turneb. 24. ... *et* 26. *c.* 15. ex Mauricio, qui de militia Romana Græ... Buccellarios, equites armatos Zabis notat: et in agm... peratorem exercitus equitasse, hinc Βουκελλαρίων ... dem Mauricium. Meminit etiam Zonaras Ducis Bucel... Quidam a buccellato, pane militari, dici putant. his ... de buccellariis alias scripsi.

(14) De Isauris jam dixi ad *l.* 10. *supr. de feriis.*

(15) *l.* 3. *ff. ad l. Jul. de vi publ.*

(16) Dissimulanda non est legum executio præsidibus ... rum vel judicibus.

(17) *L.* 9. *C. Th.* 24. 25. 6. Harm. 60. *Ecl.* ... *Nov.* 143. 150. *Nov. Leon.* 35. v. Clar. 5. *sent.* §. R... *Extr.* 17. Goth. V. Ægidium Bossium *de raptu mulier...* meretricis raptu quædam apud Menoch. *tract. de ar...* *cas.* 291. *et* 360. Mod. Adde Raptus crimen publicum ... *supr. de noxalibus.* §. 8. *Inst. de publ. jud.*

(18) *Ecl. d. loco.* §. 8. *vers. Sin autem. Inst. de pu... jud.*

(19) *Ecl. d. loco. d. vers. Sin autem.* Harm. *d. lo...* §. 2. *ff. ad l. Jul. de vi publica.* Goth. Intellect. hujus ... apud Trevisan. *l.* 2. *decis.* 17. 26. 33. 40. 41. *et decis* ... vir rapiat virum vel mulier mulierem, non habet locum. ... *prax. crimin. c.* 97. *n.* 17. Jul. Clar. §. *raptus. num.* ... *lib.* 8. *cap.* 7. *num.* 27. Ans.

(20) Harm. *Ecl. d. loco.*

quarumlibet viduarum (1) fœminarum, li- pertinæ, vel servæ alienæ sint, pessima cri- peccantes, capitis (3) supplicio plectendos decer- t maxime, si (4) Deo fuerint virgines, vel dicatæ: quod non solum ad injuriam hominum, ad ipsius Omnipotentis Dei irreverentiam com- maxime cum virginitas, vel castitas corrupta non possit. Et merito mortis damnantur sup- n nec ab homicidii (6) crimine hujusmodi ra- vacui. Ne igitur sine vindicta talis crescat in- cimus per hanc generalem constitutionem, ut ujusmodi crimen commiserint, et qui eis auxi- nvasionis tempore præbuerint: ubi inventi fue- sa rapina, et adhuc flagranti crimine compre- a parentibus (8) virginum, vel ingenuarum, um, vel quarumlibet fœminarum, aut earum eis (9), aut [a] tutoribus (10), vel cura- el patronis, vel dominis convicti interficiantur. multo magis (11) contra eos obtinere sanci- nuptas (12) mulieres ausi sunt rapere: quia 3) tenentur crimine, tam adulterii [scilicet] næ, et oportet acerbius (14) adulterii crimen jectione puniri. Quibus connumeramus etiam saltem sponsam (15) suam (16) per vim rape- erit. † Sin autem post commissum tam dete-) crimen, aut potentatu raptor se defendere, vadere potuerit: in hac quidem regia urbe tam xcelsi præfecti prætorio, quam vir gloriosissi- tus urbi: in provinciis autem tam viri emi- ræfecti prætorio per Illyricum et Africam, stri militum per diversas nostri orbis regiones, spectabilis Ægypti, et Comes Orientis, et Proconsules, et nihilominus omnes viri spe- Duces, et viri clarissimi Rectores provincia- non alii cujuslibet ordinis Judices, qui in il- enti fuerint, simile studium cum magna sol- dhibeant, ut eos possint comprehendere, et comprehensos in tali crimine, post legitimas et juri co- gnitas probationes sine (19) fori præscriptione durissimis pœnis afficiant, et mortis condemnent supplicio. † Quibus, et si appellare (20) voluerint, nullam damus licentiam, secundum antiquæ Constantinianæ (21) legis definitionem.

§. 1. Et si quidem ancillæ (22), vel libertinæ sint, quæ rapinam passæ sunt, raptores tantummodo supradicta pœna plectentur: substantiis eorum nullam deminutionem passuris. Sin autem in ingenuam (23) personam tale facinus perpetretur, etiam omnes res mobiles seu etiam immobiles, et se moventes, tam raptorum, quam eorum [sodalium, comitum, vel sequentium (24),] qui eis auxilium præbuerint, ad dominium (25) raptarum mulierum liberarum transferantur providentia judicum, et cura parentum (26) earum, vel maritorum, vel tutorum seu curatorum. Et si non nuptæ mulieres alii cuilibet præter (27) raptorem legitime conjungentur, in dotem mulierum liberarum easdem res, vel quantas ex his voluerint, procedere: sive maritum nolentes accipere, in sua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis sancimus applicari: nemine Judice, vel alia quacunque persona hoc audente contemnere. † Nec (28) sit facultas raptæ virgini vel viduæ, vel cuilibet mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere, sed cui parentes voluerint (excepto raptore) eam legitimo copulent matrimonio: quoniam nullo modo, nulloque tempore datur a nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili (29) more in nostra republica matrimonia student sibi conjungere. Oportet etenim, ut quicunque uxorem ducere voluerit, sive ingenuam, sive libertinam: secundum nostras leges, et antiquam consuetudinem, parentes (30), vel alios, quos decet, petat, ut cum eorum voluntate fiat legitimum conjugium.

§. 2. Pœnas autem, quas prædiximus, id (31) est, *mortis*, *et bonorum amissionis*, non tantum adversus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati (32) in

Harm. *d. loco*, *l.* 1. *C. Theod.*
Ecl. d. loco.
raptus. Quid si raptor cum rapta non coiit? punitur , cum posset, noluerit: vel si ultro pœnituerit: ntraria pœna puniendus est. vide Clar. 5. *sentent.* s. *sed quid.*
. 4. *l.* 5. *l.* 54. *Supr. de episc. et cleric.*
d *l.* 31. *ff. de reg. jur. c. Si Paulus* 11. *caus.* 32.
le Arist. 6. *Ethic. in fin.*
ab homicidii crimine non est vacuus.
tus consciis et complicibus.
entibus, vide *d. l.* 54.
nsanguineis: Consanguineus consanguineæ raptorem raptu interficere.
raptorem pupillæ suæ potest in ipso raptu interficere.
r est raptus in nuptam, quam non nuptam; Du- men hic concurrit, et ideo gravius puniendum.
ptæ raptu.
crimen majorem pœnam meretur, quam quod sim-
us puniuntur duplicia crimina quam simplicia.
tu sponsæ.
m suam per vim rapere non licet. Rapere virginem, etsi sponsam, non licet: neque quis potest eam ente quidem ejus patre ac crimen remittente, uxo- . Harm. 7. §. 1. Quidam tamen putant hanc vocem ppositam subdititiamque esse, *arg. Novell.* 143. *cod. de raptu. Novell. Leon.* 35. *c. si quis virgi- que. caus.* 36. *quæst.* 2. hac sententia, Neminem ptorem esse. *Goth.* Adde *cap. pen. extr. de rapto-* ancher. de matrimonio *lib.* 7. *disputat.* 12. *num.* 15. Ans. detestabile crimen.

(18) Raptores conquirendi.
(19) Raptori fori præscriptio denegatur. *d. l.* 54. *vers. Sin autem.* adde *l.* 1. *supr. ubi de criminibus.*
(20) Raptor appellare non potest.
(21) *l.* 1. *vers. Raptor autem. C. Theod. de raptu virg.* 9. *tit.* 24.
(22) Ancillam vel libertinam rapientis pœna.
(23) Ingenuam rapientis pœna. Hoc quidam adjiciunt, sc erto abrepto arbitrariam pœnam infligi. vide Clar. *d. loco. vers. quæro nunquid.*
(24) Sequi interdum crimen est.
(25) Adde *l.* 54. *vers. bona autem. Novell.* 143. nisi raptori nupserit: Tunc enim bona ad parentes raptæ, qui raptui non consenserunt: vel his deficientibus, ad fiscum deferuntur. *d. Novell.* 143. *et Novell.* 150. adde *vers. Etsi non. Infr. h. t.*
(26) Raptum mulieris, cui vis illata sit, vindicant fratres, parentes, tutores, curatores, *ut hic.* 6. Harmenop. 7: §. 3.
(27) Raptam raptori nubere non licet. Olim si nupsisset pœnæ causa, rapta per lictorem deducebatur ad raptorem. *Quintil.* quod et Pontifices reduxisse videntur, permisso matrimonio inter raptam et raptorem. *c. ult.* x. *de raptoribus.* Quid? eo casu bona raptoris cui cedunt? fisco: et ita putat Clarus *dict. loco vers. Quæro.* non habita ratione matrimonii jure canonico permissi.
(28) Rapta raptori nubere non potest. adde 6. Harm. 1: §. 1. Goth. Et *Nov.* 150. facit *caus.* 3. *q.* 2. *per tot.* Concilium tamen Trident. hanc prohibitionem restringit, donec rapta permanserit in potestate raptoris. *Sess.* 24. *de reform. matrim.* c. 6. Ans.
(29) Hostili more conjugia non sunt ineunda.
(30) Parentum consensus in nuptiis liberorum requiritur. vide quæ scripsi *ad l.* 25. *ff. de ritu nupt.*
(31) Raptus pœna, mors et bonorum amissio.
(32) Comites raptoris puniuntur.

ipsa invasione, et rapina fuerint, constituimus: cæteros autem omnes, qui conscii (1), et ministri hujusmodi criminis reperti, et convicti fuerint, vel qui eos susceperint (2), vel quicunque opem (3) eis tulerint, sive masculi, sive fœminæ (4) sint, cujuscunque conditionis, vel gradus, vel dignitatis, pœnæ tantummodo capitali subjicimus, ut huic pœnæ omnes subjaceant, sive volentibus (5) sive nolentibus virginibus, sive aliis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipsi raptores metu, vel atrocitate pœnæ ab hujusmodi facinore se temperaverint, nulli mulieri sive volenti, sive nolenti peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum velle mulierum ab insidiis nequissimi hominis qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus sese prodere: parentibus (6) (quorum maxime vindictæ intererat) si patientiam præbuerint, ac dolorem remiserint, deportatione plectendis.

§. 3. Sed et si quis inter hæc ministeria servilis (7) conditionis fuerit comprehensus, citra sexus discretionem eum concremari (8) jubemus: cum hoc etiam Constantiniana lege recte fuerit prospectum. Omnibus legis Juliæ capitulis, quæ de raptu virginum, vel viduarum, sive sanctimonialium, sive in antiquis legum libris, sive in sacris constitutionibus posita sunt, de cætero abolitis, ut hæc tantummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam de sanctimonialibus (9) etiam virginibus, et viduis locum habere sancimus. Dat. 15. Kal. Decemb. *Constantinop.* DN. JUSTINIANO A. PP. II. CONSS. 528.

TIT. XIV.

DE EMENDATIONE SERVORUM (10).

Dominus servum potest castigare, sed non dolo malo occidere. Bald.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Bassum.

SI (11) virgis (12) aut loris (13) dominus servum afflixerit, aut custodiæ causa in vincula conjecerit, dierum distinctione (14) sive interpretatione depulso criminis metum servo mortuo sustineat. Nec vero immoderate (15) suo jure utatur: sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum ictu fustis (16) aut lapidis occiderit, vel certe telo usus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel jussione (17) terra præcipitandum esse mandaverit, aut veneni virus infuderit, aut dilaniaverit pœnis publicis corpus, ferarum ungulis (18) latera persecando (19), vel exurendo (20) oblatis ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere sævitia immanium Barbarorum. Dat. 5. [illegible] Maji, *Romæ*, CONSTANTINO A. et LICINIO CONSS. [illegible]

TIT. XV.

DE EMENDATIONE PROPINQUORUM (21).

Propinquis senioribus licet corrigere minores ætate, nisi facti atrocitas exigat judicium ultionis judiciariæ. Bald.

1. Impp. VALENT. et VALENS. AA. ad Senatum.

IN (22) corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis (23) tribuimus potestatem: ut quos ad vitæ decora, domesticæ laudis exempla non [illegible] vocant, saltem correctionis medicina compellat. Neque (24) tamen nos in puniendis minorum vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed jure (25) [illegible] auctoritas corrigat propinqui juvenis erratum, et [illegible] animadversione compescat. † Quod si atrocitas [illegible] et domesticæ (26) emendationis excedat, placet en[illegible]

(1) De consciis et ministris raptoris, *vid. Nov. Leon.* 70.

(2) De susceptore raptoris.

(3) De his, qui raptori opem ferunt.

(4) Fœminæ raptus auxiliatrices tenentur etiam hac lege. Clarus tamen negat mulierem virum libidinis causa rapientem teneri hac pœna. 5. *sent.* §. *Raptus. vers. sed pone.*

(5) Pœna raptus locum habet, etiamsi mulier ipsa raptui consenserit. vid. Clar. *d. loco vers. adde pæna.* Quid si citra raptoris ullas persuasiones raptori sponte, neque coacta consentiat? Hippolytus Marsilius *cons.* 61. *n.* 23. nuptias hoc casu non impediri scribit: et ea facti specie, hanc constitutionem coercet atque restringit.

(6) Pater raptum filiæ raptori remittere non potest. adde *Novell.* 143. *c.* 1. *vers. illo quoque. Nov.* 150.

(7) Servi raptoris aut raptui adsistentis pœna, exustio, *ut hic*, quod ad raptum dominarum referunt Græci, ut nimirum ignis supplicium subeat servus, qui raptus dominæ suæ conscius et particeps fuerit. 6. Harm. 7. *Ecl. d. loco in fin.*

(8) De ignis supplicio dixi ad *l. un. Infr. de Nili agger.*

(9) *l.* 5. *l.* 54. *supr. de episc. et C. Theod. de raptu et matrim. sanctim.*

(10) *L.* 9. *C. Theod.* 12. Ruffin. 2. *coll. leg. Mosaic. l.*2. *ff. et* §. 2. *Instst. de his qui sui vel al.* 6. Harm. 9. §. ἐάν τις τὸν ἴδιον οἰκέτην. *l.* 1. §. 8. *ff. de off. præf. urb.*

(11) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*

(12) Dominis in servos virga, lora, vincula permittuntur, at non fustes, lapides, tela, venena, ferarum ungues, ignes.

(13) Λώροις ἢ ῥάβδοις 36. *Ecl. c.* περὶ πατροκτόνων *ex tit.* 39. *c.* 3. Supplicium erat servile. Terent. *in Adelph. operiere loris.* S. *loris liberi? Æ. sic erit.* adde *l.* 8. *supr. de repud.*

(14) Vid. *Exod.* 20.

(15) Nemo suo jure immoderate uti debet.

(16) Aliud fustis, aliud virga. *l.* 2. *Cod. Theod. de cursu publico.*

(17) De Vedii Pollionis immanitate, servos murenis invadendos objicientis, vid. Tertull. *lib. de Pallio*, Senecam 3. *de ira* 40. *et* 1. *de clementia* 18. *et* 9. Plinium 23. adde et aliud [illegible] nitate dominorum ex *l.*11. §.1. *et* §.*ult. ff. ad l. Corn.* [illegible]

(18) *Ferarum vestigiis*, ita legit *d. l.* 1. et alibi [illegible] *sulcantibus latera*, *l.* 7. *in fin. Infr. de maleficis.* [illegible] *piaco: Alios ignis, alios gladius, alios bestiæ Christi* [illegible] *verunt, alii fustibus interim et ungulis insuper degust*[illegible] *ria in carcere esuriunt.* Et *in libro de jejunio: Cont*[illegible] *Corneus: et in Apologet.* 12. *ungulis deraditis latera* [illegible] *norum*, et Capo 30. *Sic itaque nos ad Deum passos* [illegible] *diant, cruces suspendant, ignes lambunt, gladii gutt*[illegible] *cent, bestiæ insiliant.* Hinc apud Ammianum 14. *ung*[illegible] *ri:* et Glossis, ungulæ ὄνυχες οἱ εἰς τὰ βασανιστήρια [illegible] *ungues ferarum compositum. Eadem Scorpio quod a* [illegible] *nere in corpus figantur.* Tert. *in Scorpiaco.* Isidor.

(19) Persulcando.

(20) Seneca, *in Regnum Fortunæ et quidem durum p*[illegible] *mus. Illius arbitrio digna atque indigna passuri, Co*[illegible] *stris insolenter, contumeliose, crudeliter; alios ignibu*[illegible] *vel in feras admotos excruciat.*

(21) *L.* 9. *C. Theod.* 13.

(22) *l. un. C. Theod.*

(23) Propinqui seniores propinquos juniores pro qualitate [illegible] corrigere possunt: ut ea parte senioribus propinquis [illegible] sua quasi jurisdictio fit.

(24) Propinqui seniores quibus jus est propinquos ju[illegible] gare, modum in castigando excedere non debent, sed [illegible] do eam servare rationem; quam parentes in liberos ser[illegible] ut ne plus extraneo in extraneum, vel propinquo in [illegible] sibi sit commissum, quam parentibus in liberos sit p[illegible]

(25) *l.* 16. §. 2. *ff. de pœnis.* Nov. Leonis 105. Q[illegible] magis præsumitur, quam nocendi. vid. Alc. 1. *præsum.* [illegible] *l.* 3. *supr. de patr. potest.*

(26) Domestica emendatio, vid. quæ notavi ad *Novell.* [illegible]

(27) Seu nimiæ sævitiæ. *l.* 5. *in fin. l.* 6. *ff. ad* [illegible] *l.* 7. §. 3. *ff. de injuriis. l.* 5. *ff. ad l. Pomp. de p*[illegible] *ff. ad l. Corn. de sicariis.*

…reos dedi Judicum notioni. Dat. Prid. Kalend. … VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

T I T. XVI.

…LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS (1).

…e eo, qui non animo occidendi percussit.

1. Imp. ANTONINUS A. Herculiano, et aliis militibus.

…r (2) vester rectius fecerit, si se Præsidi pro…ciæ obtulerit. Qui si probaverit *non* (3) *occiden…* *hominem a se percussum esse*, remissa homicidii …secundum disciplinam militarem sententiam profe… …nen enim contrahitur, si et voluntas (4) no… …ercedat. Cæterum (5) ea quæ ex improviso (6) …) potius (8) quam fraude accidunt, fato (9) …ue non noxæ imputantur. PP. 2. Kal. Febr. … et CEREALE CONSS. 216.

De eo, qui salutem suam defendit.

2. Imp. GORDIANUS A. Quintiano.

…i aggressorem (10) vel quemcunque (11) alium …bio vitæ discrimine constitutus occiderit, nullam …tum calumniam metuere debet. PP. 3. Non. …RIANO et PAPPO CONSS. 244.

3. Idem A. Quintiano.

… percussorem (12) ad se venientem gladio repu…, non ut homicida tenetur: quia defensor pro…tis in nullo peccasse videtur.

4. Imp. GALLIENUS A. Monatio.

… allegas) latrocinantem (13) peremisti: dubium …est, eum qui inferendæ cædis voluntate præcesserat, jure cæsum videri. PP. 13. Kalend. Febr. VALERIANO et LUCILLO CONSS. 266.

Post hanc legem subjicitur in Basilicis lex quarta, videntur enim basilici autores secundam, et tertiam hujus tituli una complecti, quæ est ejusdem tituli in Basilic. 20. illius autem, quæ hic omissa est, atque in Basilicis inter constitutiones refertur, ea sunt verba Cujacio interprete.

LIceat (14) cuilibet aggressorem (15) nocturnum in agris, vel obsidentem vias, atque insidiantem prætereuntibus, impune occidere, etiamsi miles sit: melius namque est his occurrere, et mederi, quam injuria accepta vindictam perquirere.

De casu fortuito.

5. Esemplum sacrarum literarum DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. (16) Agatho (17).

EUm, qui adseverat homicidium se non voluntate, sed casu fortuito (18) fecisse, cum calcis (19) ictu mortis occasio (20) præbita videatur: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni metu, ac suspicione, quam ex admissæ rei discrimine sustinet, secundum id, quod adnotatione (21) nostra comprehensum est, volumus liberari. Dat. 7. Kal. Decembr. *Sirmii*, ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

De ætate.

6. Iidem AA. et CC. ad Agotium.

SI quis te reum legis Corneliæ de sicariis fecerit, innocentia (22) purgari crimen, non adulta (23) ætate defendi convenit. S. 6. Kalend. Novembr. *Romæ*, CC. CONSS.

…xi ad *L.* 48. *ff.* 8.

…upta est hæc constitutio ex Codice Gregoriano *lib.* 4. … *Corn. de sicariis.* uti constat ex fragmentis Rufini 1. … *Mosaic.* Goth. Hæc l. canonizata est in *can. frater* … *distinct.* 50. Ans.

…imus homicidam facit. *l.* 5. *infr. de injuriis.*

…untas distinguit maleficia. vid. quæ dixi ad *l.* 53. *ff.* …

…iptum ex eodem Codice Gregoriano *d. tit.* et ex con… …Alexandri: ut hæc constitutio composita sit ex duabus …, et quidem diversorum principum, nec unius Antoni… legitur.

…rovisa excusationem merentur.

…nicidium casu admissum non punitur lege Cornelia de …le *l.* 5. *Infr. h. t.*

…us prævideri potest: casus est improvisus, *ut hic.*

…imputari. adde *l.* 5. *Infr. h. t.* Fato autem imputari …ur, quæ causis ex occultis sunt: quæ extra facientem …: unde fato hic noxa opponitur.

… *l.* 4. *Infr. h. t. l.* 4. *l.* 5. *ff. ad l. Aquil.* 6. Harm. 6. … *Eclog.* περὶ φόνων *ex tit.* 39. *cap.* 18. Hinc nascitur …sti homicidii. vid. Gribald. *in tractatu de Homicidio*, … *Notar.* 7. Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 60. Mynsing. 5. …

… stuprum per vim inferentem. 6. Harmen. 6. §. 20.

… Paul. 5. *sent.* 23. §. 3. 6. Harm. 6. *Ecl. d. lo*…

…ressorem, *l.* 2. *supr.* et *l.* 4. *l.* 8. *Infr. h. t.* percus… *supr. h. t.*

…ucida non est, qui aggressorem in vitæ discrimine constitutus, interficit, nec primum ictum quis expectare debet, quia irreparabilis esse potest. Bald. *l.* 1. *supr. unde vi.* Corsetus *singulari Metus.* Marsilius *l.* 1. *ff. de sicariis et consil.* 41. *in fin.* Goth. Hæc l. verbotenus canonizata est *dist.* 50. *can.* 46. Ans.

(15) Vid. *l.* 2. *supr. h. t. Ecl. d. loco. c.* 19. 6. Harm. 6. § 17.

(16) *Habe Agatho K. N.* ita legitur in Codice Gregoriano *lib.* 4. *tit. de sicariis*, uti constat ex Rufino 1. *collat. legum Mosaic.* Ejusmodi salutationem *Habe*, *id est*, *Ave*, principes solebant præmittere, quoties ad judices scribebant. vid. Cujac. 10. *obs.* 15.

(17) Plures sunt leges ad eundem Agathonem scriptæ, *ut l.* 15. *Infr. de pœnis*, *l.* 22. *supr. de probat. l.* 31. *supr. de evict.*

(18) Calcis ictu. *Infr. h. t. et Eclog. d. loco. c.* 21. vel dormiendo, *l.* 1. §. 3. *ff. de adq. vel amitt. poss. can. majores* 3. *X. de baptismo.* vid. Clarum 5. *sent.* §. *ult. q.* 60. Papon. 5. *Notar.* 7.

(19) Homicidii non continuo tenetur eques aut mulio, cujus equus calce mortis occasionem alteri præbuit. Facti enim hæc quæstio est: cujus probatio incumbit ipsi equiti vel mulioni.

(20) Occasionem mortis præbens non semper tenetur.

(21) Id est, indulgentia subscripta principis manu: sine qua homicidium omnino factum non omnino impunitum remanere debet. Homicidium vero dolo malo factum ne adnotatione quidem principis remitti potest. *Novell. Valentin. de homicidio casu facto*,

(22) *l.* 6. *Supr. de procuratoribus.*

(23) Homicidii lege de sicariis tenetur minor vigintiquinque annis, si cædem fecerit. 6 Harm. 6. *l.* 1. *supr. si advers. delictum. l.* 7. *infr. de pœn. l.* 13. §. 8. *ff. ad l. Jul. de adult. l.* 37. §. 1. *ff. de minor.*

De eo, qui cum telo ambulavit.

7. Iidem AA. et CC. Philisco.

IS, qui cum (1) telo ambulaverit hominis necandi causa (2), sicut is, qui hominem occiderit, vel cujus dolo malo factum erit commissum, legis Corneliæ de sicariis pœna coercetur (3). S. 7. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

De infante.

8. Imppp. Valent. Valens, et Gratian. AAA. ad Probum P. P.

SI (4) quis necandi infantis (5) piaculum aggressus (6), aggressave sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP. 7. Id. Febr. *Romæ*, Gratiano A. iii. et Equitio Conss. 374.

De servis torquendis.

9. Impppp. Grat. Valentin. Theod. et Arcad. AAAA. Cynegio P. P.

SI forte mulier marito (7) mortis parasse insidias, vel quovis alio genere voluntatem occidendi habuisse inveniatur, vel si forte maritus eodem modo insectetur [...]rem: in eadem quæstione (8) ab omni familia [...]lum mariti, sed (9) etiam uxoris suæ (quæ tamen [...] temporis domi fuerit,) quærendum est, sine cujus defensione. Dat. Id. Decemb. Arcad. A. i. et Bat[...] Conss. 385.

TIT. XVII.

DE IIS QUI PARENTES (10), VEL LIBEROS OCCIDERUNT.

Parricida, et similes debent insui in culeo, ubi canis, gallus, vipera et simia: et projici debent in flumen. Bald.

1. Imp. Constantin. A. ad Verinum Vicarium Africæ.

SI quis (11) parentis, aut filii, aut omnino affectionis ejus, quæ nuncupatione *parricidii* continetur, fata properaverit, sive clam, sive palam id enisus fuerit, [pœna parricidii puniatur:] et neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii solenni pœnæ subjugetur, sed insutus (12) culeo (13) [cum cane et gallo gallinaceo, vipera, et simia,] et inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium (14) conturberniis misceatur: ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem projiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, et ei cœlum superstiti, terra mortuo auferatur. Dat. 11. Kalend. Decemb. Licinio v. et Cr[ispo] Conss. 318. [Accept. prid. Id. Mart. *Carthage*, Const. A. v. et Licinio C. Conss.] 319.

(1) *l. 1. ff. h. t. §. 5. Inst. de publ. jud. l. 3. §. 1. ff. ad l. Jul. de vi publ. Eclog. d. loco, cap.* 23. adde Cicer. *pro C. Rabirio.* vid. Bellovis. 1. *pract.* 13. Goth. Adde Menoch. *eod. tract. de arbitr. jud. d. cas.* 360. qui et late tractat *cas.* 361. quando conatus puniatur: et quomodo probetur animus deliberatus. vide et Grammatic. *decis.* 2. Mod.

(2) Adtentatio, seu conatus homicidii punitur: licet effectus non sequatur, *ut hic.* Quid si sponte, nec deprehensus reus destitit? excusatur. *l. qui falsam.* 19. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Quid? si vel ipso jure vel statuto pœna imponatur? ut pœnam reus subeat, consummatum ac perfectum re ipsa delictum esse oportere, notant nostri: non fictum vel ficte consummatum, *c. cum in cunctis.* 7. *X. de elect. c. perpetuo.* 7. *de elect. in* 6. *DD. in l. 1. §. Divus.* 3. *ff. h. t. l. 3. §. hæc verba.* 6. *ff. de neg. l. quidquid.* 99. *de verb. obl.* Quid si falsum nemini noceat? idem putant. *Gloss. in c. quanto.* 18. *de jurejur.* Quid si nuda cogitatio est? non punitur. *l. cogitationis.* 18. *ff. de pœn.* Quid si delictum leve sit, aut civile? Idem Bald. *in l. si quis non dicam.* 5. *supr. de episc. et cleric. Gloss. et* Bald. *in l. si constiterit.* 4. *supr. fin. reg.* Quid si excommunicationis, vel censuræ pœna imponenda sit? ut id pœnæ genus infligi possit, factum requiritur. Clar. *in cap. præterea requisisti.* 40. *X. de appell.* adde Soc. *reg.* 31. Quid quod Hippolytus Marsilius *cons.* 7. *num.* 50. tradit, hanc constitutionem et consuetudine et æquitate non servari, cum in pœnis imponendis consideretur effectus, potius quam affectus, laudatque ejus opinionis Castrensem *cons.* 197. Alex. *cons.* [...] quod ut iniquum censeo.

(3) In Gallia conatus sine effectu non punitur, ita ut hæc constitutio a Gallis non servetur. vid. Rebuff. *in proœm. const. gl.* 5. *n.* 28.

(4) *l. 1. Cod. Theod. h. t.* et 6. Harm. 6.

(5) Causa dubitandi fuit, quia lex Cornelia ad eum qui [homi]nem occidit, pertinet. Infans autem homo nondum est. *arg.* [...] §. 5. *ff. de pœn.* Sed ut in lege Julia et Papia hominis [...]tio augetur a Jurisconsulto: ita et in lege Cornelia [...] §. 5. infantem quoque demonstrat, *ut hic.* Hinc Homerus [...] *in l. 16. §. 8. ff. de pœnis.* infantis cædem [...] Sic in edicto Publiciano *hominis* appellatione continetur etiam [in]fans. *l. 12. §. 5. ff. de Publiciana.* adde Cujac. 6. *obs.* [...] *l. 3. §. 4. ff. ad l. Jul. de vi publ.*

(6) Si hanc particulam referas ad consilium, huic constitutioni in Gallia derogatum erit. Nam conatus in Gallia non punitur. Rebuff. *d. loco.* vid. quæ de conatu scripsi *ad l. 18. ff. de* [...]

(7) *l. 4. vers. idem volumus. Cod. Theod. de adult.*

(8) *Interrogatione, d. vers. idem.*

(9) Quin pueri et infantes etiam indicium faciunt. vid Papon. 24. *Arrest.* 6. *num.* 7.

(10) *Eclog. d. loco, cap.* 26. Voluntas mariti vel uxoris [inter]ficiendæ probatur servis etiam domesticis. adde *l.* 8. §. 6. [...] *de repudiis.*

(11) De parricidiis *L. 9. C. Th.* 15. dixi *L. 48. ff.* 9. [ad l.] *Pompejam de parricid.* adde §. 6. *Inst. de publ. judic.*

(12) *l. unic. C. Theod. h. t.*

(13) Vid. *l. 9. ff. h. t. et d.* §.6. comburendum ait lex [...] *Ecl. d. l. cap.* περὶ πατροκτόνων, *cap.* 1.

(14) Corium bovis appellat Juvenal. *Satyr.* 13. Græci ita [...] τι βοείῳ νεοδάρτῳ *Cedr.* adde et illud ex Seneca 5. *controv.* [...] *in fin. Imaginabar mihi culeum, serpentem, profundum.* [...] respexit Tertull. *lib. de anima* 15. *Si cæterorum scelerum* [...] *dum cogitemus patibula, vivicomburia, culeos, uncos et scopulos.* Plura diximus ad §. 6. *Inst. de publ. jud.*

TIT. XVIII.
E MALEFICIS (1) ET MATHEMATICIS (2), ET CÆTERIS SIMILIBUS (3).

Collatio veneni et gladii.

1. Imp. ANTONINUS A. Titio.

is (4) est hominem extinguere veneno (5), quam ccidere gladio. PP. sine die et consule.

De geometria et mathematica.

2. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. et CC. Tiberio.

rem geometriæ (6) discere atque exercere publice nterest. Ars autem mathematica (7) damnabiest et interdicta omnino. S. -13. Kalend. Sept. , CC. CONSS.

De aruspicibus, et Sacerdotibus.

3. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maxim.

llus (9) aruspex (10), [nullus sacerdos (11), ullus eorum, qui huic ritui adsolent ministra-), ad] limen alterius accedat, nec ob alteram a, sed hujusmodi hominum amicitia (quamvis ve-3)) repellatur: concremando illo (14) aruspice, l domum alienam accesserit: et illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum advocaverit (15), suasionibus, vel præmiis. Accusatorem (16) autem hujusmodi criminis, non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kalend. Febr. *Romæ*, CONSTANTINO A. v. et LICINIO CONSS. 312.

De magia.

4. Iidem A. et C. ad Bassum P. V.

EOrum est scientia (17) punienda, et severissimis merito legibus vindicanda, qui magicis (18) accincti artibus, aut contra (19) salutem hominum moliti, aut (20) pudicos animos ad libidinem deflexisse detegentur. † Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia (21) humanis quæsita corporibus (22), aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres (23), aut ventis (24) grandinisque (25) lapidatione quaterentur: quibus non cujusquam salus, aut æstimatio læderetur, sed quorum proficerent actus, ne divina munera, et labores hominum sternerentur. Dat. 10. Kal. Jun. *Aquilejæ*, CRISPO et CONSTANTIO CC. CONSS. 321.

De divinatoribus.

5. Impp. CONSTANTIUS A. et JULIANUS C. ad populum.

NEmo aruspicem (26) consulat, aut mathematicum (27), nemo ariolum (28). † Augurum (29) et vatum (30)

L. 9. *C. Theod.* 16. περὶ γοητῶν, 60. *Eclog.* 39. περὶ . etc. *Harm.* 10. Malefici, qui φίλτροις ad libidinem conm utuntur. *Ecl. d. loco, cap.* 39. Harm. *d. loco, cap.* ητῶν. et breviter magi, quorum finis atque scopus est incutis alicui nocere. *l.* 4. 5. *vers: Chaldæi. l.* 7. *Infr. h. t.*

Mathematici hic *et l.* 2. *infr. h. t.* Paul. 5. *sent.* 21. *in t. et* §. 3. Ruflin. *tit.* 33. *collat. leg. Mosaic.* sunt vatici-, qui Mathematicorum liberali nomine adumbrantes suas . profitentur se fata cujusque nosse et natales syderum tiones. 1. *Ecl. c.* περὶ μαθηματικῶν. *l.* 10. *supr. de episc.* mmianus 19. Mathematices, ut memorat vulgus: Mendahomines erant. Seneca *in ludo, Patere, Mathematicos do vera dicere. Fuerint igitur hic mathematici, non Geo- Arithmetici, Musici vel Astrorum periti, sed qui illis abutuntur ad futura singulis prædicanda.* Juvenal. *Sa-. Nota Mathematicis genesis tua.* Mathematicæ alioqui aris omnibus propter utilitates varias laudandæ. Cass. 1. . 55. *et* 7. *c.* 5. *et c.* 17.

Veluti veneficis, περὶ μαντειῶν. Harm. *d. loco. et* Paul. *d.* vaticinatoribus. de veneficiis, *l.* 1. *Infr. h. t.*

Clam interficere gravius est, quam palam.

De veneficiis. *l.* 3. *ff. ad l. Corn. de sicariis.* vid. 60. . 39. Harm. *d. l. c.* περὶ φαρμακῶν etc. Paul. 5. *sent.* 23. oth. Vid. hic Binsfeld. et Alber. Gentil. *Ans.*

Geometriam discere et exercere expedit, *ut hic*: ad omnes tes discendas conducit, Plato 7. *de repub.* Hinc illud jaet familiare Platonis οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω: et Phimetriam ἀρχὴν καὶ μητρόπολιν omnium disciplinarum appelita sane est, res admiratione dignas ejus ductu fieri, ut is notat *in Hermotimo.* Confert maxime ad bella gerenda, endas aut oppugnandas. Plut. *in Marcello.* Livius 34. lin. 37. Euclid. *lib.* 15. Confert maxime ad dimensiones m. Hinc denique templa, theatra, amphitheatra, portus, , naves, urbes, mensuræ, pondera, domestica supellex, : omnia denique utensilia et instrumenta, sine quibus hoita nulla est aut misera. Quid quod Plato (etsi paulo) Deum ipsum Geometram facit? quem sane in numero, et mensura omnia creasse constat lege nostra. Quod ad m Geometriam attinet, ea reperta in Ægypto. Plato *in* . Herodot. *in Euterpe.* Cic. 1. *Tusc.* Diod. 1. Suid. adde *quis artem* 10. *cast.net.* 37. vel a Chaldæis, ut ait Cas- *Variar.* 53. de partibus Geometriæ, vid. 16. Gell. 18.

(7) Dixi in epigraphe.

(8) Atqui Geometriæ artem paulo ante admittit: quæ pars Mathematicæ est.

(9) *l.* 1. *l.* 2. *Cod. Theod.*

(10) *l.* 5. *Infr. h. t.*

(11) Aruspicum sacerdotes, ministri, amici, consultores, Sacerdos aruspicum. 6. Harm. 10. τὸ διὰ θυσιῶν μαντεύεσθαι κεκώλυται.

(12) Minister aruspicum.

(13) Amicitia interdum licet vetus sit, dissolvenda.

(14) Pœna aruspicis.

(15) Pœna aruspicem consulentis. de vivicomburio dixi ad *l. un. infr. de Nili aggeribus.*

(16) De accusatore aruspicum.

(17) *l.* 3. *C. Theod. h. t.*

(18) De Magis, *l.* 5. *vers. Chaldæi. infr. h. t.* de magicis artibus, *l.* 6. *infr. h. t.* de magicis carminibus, *l.* 7. *Infr. h. t.*

(19) Magorum primus finis, adde *l.* 7. *Infr. h. t.* adde et contra conceptum et copulam maris et fœminæ. vid. Pet. Gregor. 35. *syntag. cap.* 9.

(20) Secundus finis magorum. 6. *Ecl. c.* περὶ γοητῶν *c.* 28. Harm. *d. loc. c.* περὶ γοητῶν §. οἱ διὰ γοητείαν. *l.* 38. §. 5. *ff. de pœn.* vid. Pet. Greg. 34. *syntagm.* de amatoriis incantationibus. Bonum tamen hoc amatorium sine medicamento, carmine, vel herba, *si vis amare ama*, Seneca 1. *epist.* 9.

(21) *l.* 1. §. 3. *in fin. ff. de extraord. cogn.* adde Petr. Greg. 34. *syntag.* 17. ubi de magicis circa morborum curationes etc. *cap.* 18. de magicis ad bonorum quendam finem, et *cap.* 22. de remediis maleficorum ex antiquorum observationibus.

(22) Huc refer, Quæstionis dolorem magicis artibus elusum, ex Petr. Greg. 34. *cap.* 11. *num.* 5.

(23) Dixi ad *leg.* 12. *Tabul. lib.* 2. *tit.* 27. §. 10. de aquis elicitis e cœlo, de remediis adversus tempestates, vid. Petr. Greg. 34. *syntag.* 13.

(24) De ventis sopitis, vid. Petrum Greg. *d. cap.* 13. *num.* 3.

(25) De grandinum depulsoribus, vid. Petrum Greg. 34. *syntag.* 13. *num.* 7. et Senecam 4. *Natural* 6. *et* 7.

(26) De aruspice, vid. *l.* 3. *supr. h. t. l.* 4. *Cod. Theod. h. t.*

(27) De mathematico, *l.* 2. *in fin. supr. h. t.*

(28) De ariolo adde *l.* 7. *infr. h. t.*

(29) De augure adde *d. l.* 7.

(30) De vate vid. Paul. 5. *sent* 21. §. 1.

prava confessio conticescat. † Chaldæi (1), ac magi, et (2) cæteri, quos *maleficos* (3), ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. † Sileat omnibus perpetuo divinandi (4) curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur gladio ultore prostratus, quicunque jussis [nostris] obsequium denegaverit. Dat. 8. Kalend. Februar. *Mediolani*, CONSTANTIO A. IX. et JULIANO C. CONSS. 357.

De magis.

6. Iidem A. et C. ad populum.

MUlti (5) Magicis (6) artibus usi, elementa (7) turbare (8), vitam (9) insontium labefactare non dubitant, et manibus (10) accitis audent ventilare, ut quisque suos conficiat (11) malis artibus inimicos: hos, quoniam naturæ peregrini sunt, feralis (12) pestis absumat. Dat. prid. Non. Decemb. *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. et JULIANO II. CONSS. 357.

De dignitatibus.

7. Iidem A. et C. ad Taurum P. P.

ETsi excepta (13) tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina, quæ legibus demonstrantur: etsi omnes magis (14) in q… que sint parte terrarum, humani generis inimic… credendi sunt: quoniam tamen, qui in Comitatu nostro (17) sunt, ipsam pulsant propemodum … tem: si quis magis, vel magicis carminibus (18) … tus, qui *maleficus* (19) vulgi consuetudine nuncu… aut aruspex (20), aut ariolus (21), aut certe augur … vel mathematicus (23), aut enarrandis somniis (2… cultans (25) artem aliquam divinandi, aut certe a… horum simile (26) exercens, in Comitatu (2… vel (28) Cæsaris fuerit deprehensus, præsidio … gnitatis exutus] cruciatus et tormenta non fugiat. [vero] convictus fuerit, et ad proprium facinus … gentibus repugnaverit pernegando: sit eculeo (30) edi… tus, ungulisque (31) sulcantibus latera, perferat … proprio dignas facinore. Dat. 3. Non. Julii, *Ar*… TITIANO et CEREALE CONSS. 358.

De eo, qui discit, vel docet.

8. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA. ad Modestum P. P.

CUlpa (32) similis (33) est, [tam] prohibita … re (34), quam docere. Dat. Prid. Idib. D… *Constantinopol.* VALENTINIANO et VALENTE AA. Co…

(1) De Chaldæo. Chaldæi apud Assyrios et Babylonios: ut Magi apud Persas, Gymnosophistæ apud Indos: Druidæ qui et Semnothei apud Gallos, ut ex Aristotele *in Magico et Sotione* 13. *successionis* refert Laert. *in pr. operis sui.* Pro divinis astrologis et Genethliacis et auguribus astrorum speculatoribus sumuntur apud Danielem 2. *vers.* 2. quia primum hæc disciplina tradita apud Chaldæos Cicer. 1. *de divin.* et 1. Gell. 9. Denique ut Arabs pro latrone: Chananæus, pro mercatore, sic Chaldæus pro Astrologo: quia gens illa valde dedita fuit Astrologiæ: sed et in ea sacerdotes maxime. Diodor. 2. vid. Juven. *satyr.* 6.

(2) De Magis, Magi apud Persas.

(3) De maleficis, et cur ita dicti, adde *l.* 7. *infr. h. t.*

(4) De divino. 60. *Ecl.* 10. *cap.* 31. *l.* 15. §. 13. *ff. de injur.* Paul. 5. *sent.* 21. §. *ult.*

(5) *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.*

(6) De magicis artibus.

(7) Chymicos, seu mavis Alchymistas hoc in numero collocandos puto: de quibus alio dicetur commodiore loco.

(8) Imbres, ventos, grandines, *l.* 4. *supr. h. t.* De elementorum per magos turbatione, vid. Petr. Greg. 34. *syntag.* 13.

(9) Salutem, *l.* 4. *ibi*, *aut contra salutem. supr. h. t.* mentem, *l.* 15. *in pr. ff. de injur.*

(10) Qui in necem hominum dæmones invocat, gladio plectitur. 60. *Ecl.* περὶ γοήτων *cap.* 39. 31. 6. Harm. 10. §. 9. De manium evocatione vid. P. Greg. 34. *syntag. c.* 6.

(11) De hostibus incantatione fusis vid. Pet. Greg. 34. *c.* 2. De excantatione urbis obsessæ vid. eundem 34. *c.* 12. *n.* 3. De pluviis e cœlo elicitis vi magica ab oppidanis Rocræ montis Draconis, vid. apud. Pontanum *lib.* 5. *de Ferdinando I. rege Neapol.* De peste sedata Romæ facto publice sacrificio ritu gentili vid. Jovium *lib.* 21.

(12) Feralis pestis. Quid? ultimum supplicium, vel feralis pestis, ignis supplicium est: nempe, ut Magi diis manibus consecrentur. Feralia enim diis manibus sacrata festa, *Festus*, quod ferrent epulas ad sepulchrum, *Varro*, unde *ferale officium*, Apul. 1. *de Asino. ferales reliquiæ*, Tacit. 2. *Annal. feralis urna*, Tacit. 3. *feralis vestis*, Tacit. 13. ut quemadmodum in feralibus pecudes absumebantur et ipsa cadavera, ita manibus consecrentur, quos in carminibus suis invocaverint. Alias ferale supplicium capitale: sic crucis *ligna feralia* Minutio Felici in *Octavio.* Goth. Plenius Ravard. *Var. c.* 3. Ans.

(13) *l.* 6. *C. Theod. h. t.* Nulla dignitas maleficum excusat a quæstione.

(14) De Magis adde *l.* 4. 5. 6. *Supr. h. t.*

(15) Magi generis humani inimici.

(16) Comitatus principis, locus in quo vitam agit pr… unde Palatini omnes, qui iter instituenti Cæsari seu p… adsistunt, dicuntur ejus Comitatus: ipsi comites, et comit… ut Græcus legum interpres autor est.

(17) Magis comitatus imperialis interdictus, vid. *infr. l.*…

(18) De carminibus magicis.

(19) Maleficus vid. *l.* 5. *supr. h. t.*

(20) De quo vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(21) De quo vid. *l.* 5. *supr. h. t.*

(22) *d. l.* 5.

(23) De quo vid. *d. l.* 5.

(24) De quo vid. *l.* 2. *l.* 5. *supr. eodem.*

(25) Legendum videtur: *occultam artem aliquam divin…* ut Artes occultæ sint magicæ.

(26) De somniorum interpretibus.

(27) Hinc velitum de salute principis, vel reipublicæ q… consuli. vid. Paul. 5. *sent.* 21. §. 3. Tertull. 35. *A*… *Cui*, inquit, *opus est perscrutari super Cæsaris salute* … *quo aliquid adversus illum cogitatur vel optatur: aut p… speratur, aut sustinetur?* Firmicus 2. *mathe. ult. Cave n… do de statu reipublicæ, vel de vita Romani Imperatoris … interrogatus respondeas. Cavendum quoque ne constel… principis quis colligat.* vid. Ammianum *lib.* 29.

(28) Male Accursius hanc particulam accepit pro *et*. ne… ligens differentiam Augusti et Cæsaris. Augustus dicebatur, q… reipsa imperabat: Cæsar, qui ab Augusto electus Imperii … sor, *ut ex* Ammiano *const.* Hodie in Imperio tales sun… *Reges Romanorum:* in Gallia, *Delphini*, in Hispania *Infantes.*

(29) Pœna malefici et maledici in comitatu Cæsaris vers…

(30) Æculeo, *d. l.* 6. *C. Theod. h. t.* aculeo, Hal.

(31) De ungulis dixi ad *l. un. supr. de emend. serv.* ad For… nerium *de torment. generib.* 2. *select.* 1.

(32) *l.* 8. *in fin. Cod. Theod. h. t.*

(33) Apud veteres culpa dissimilis fuit. Sola namque pr… sio, non simplex notitia erat prohibita. vid. apud Rufinum *cap* 15. *collat. leg.*

(34) Vid. *l.* 2. *l.* 6. *supr. de hær. et Manich.* Paul. 5. *sent.* 21. §. 4. *et* 5. *sent.* 23. §. 11. vid. quæ scripsi ad *Novell.* 33. *cap.* 2. Tertull. *de idololatria*, *cap.* 9. Eadem pœna est … disciplulis et magistris. Hinc libri comburuntur. vid. *l.* 10. … *de episc. audient.* adde *l.* 4. §. 1. *ff. famil. ercisc.* Ill… Phocilidis est μαγικῶν βιβλῶν ἀπέχεσθαι. De Codice … artium vid. Ammianum 28. *paulo post principium.*

De maleficis comprehendendis et ad publicum pertrahendis.

9. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Albino P. P.

...unque (1) maleficiorum labe pollutum audierit, ...prehenderit, occupaverit, illico ad publicum per...hat (2), et Judicum oculis communis hostem sa...tendat. Quod si quisquam (3) ex agitatoribus (4), ..., aurigis,] seu ex quolibet alio genere hominum, ...r hoc interdictum venire tentaverit, aut clandestinis ...is etiam manifestum reum maleficæ artis oppres...ultimum (5) supplicium non evadat, geminæ su...i (6) obnoxius, quod aut publicum reum, ne ...is (7) socios publicaret, severitati legum, et de...ubtraxerit quæstioni: aut proprium fortassis inimi...ub hujusmodi vindictæ nomine consilio atrociore ...rit. Dat. 17. Kal. Septemb. *Romæ*, TIMASIO et ...TO CONSS. 389.

TIT. XIX.

DE (8) SEPULCHRO (9) VIOLATO.

De contrectatione rerum religiosarum.

1. Imp. GORDIANUS A. Zenoni.

... religioni destinatas (10), quinimo jam religio...is (11) effectas, scientes, qui contigerint, et eme..., et ditrahere non dubitaverint: tametsi jure ven...on subsistat, læsæ (13) tamen religionis inciderunt ...en. PP. 3. Kalend. Mart. SABINO II. et VENUSTO ... 241.

De servis.

Imp. CONSTANTINUS A. ad Tatianum P. U.

...rvus (14) in demoliendis (15) sepulchris fuerit ...prehensus, si id sine domini scientia faciat, me...ldicatur: sin vero domini auctoritate, vel jussione ..., relegatione plectatur. Et si forte detractum (16) aliquid de sepulchro ad domum ejus villamque provectum (17) reperitur: villa, sive domus, aut ædificium quodcunque erit, fisci juribus vindicetur. Dat. 7. Id. Jul. ACYNDINO et PROCULO CONSS. 340.

Si judex pœnam non irrogaverit.

3. Idem A. ad Limenium P. P.

SI (18) quis sepulchrum violaturus attigerit, locorum Judices (19), si hoc vindicare neglexerint, non minus quam viginti librarum auri, in sepulchrorum violatores statuta pœna multentur: ut eam largitionibus nostris inferre cogantur. Dat. 5. Kal. April. LIMENIO et CATULINO CONSS. 349.

Pœnæ violantium sepulchra, cadavera, vel reliquias.

4. Idem A. ad populum.

QUi sepulchra (20) violant, domos (21) (ut ita dixerim) defunctorum: geminum videntur facinus perpetrare: nam et sepultos spoliant destruendo, et vivos polluunt fabricando. Si quis igitur de sepulchro (22) abstulerit saxa, vel marmora, vel columnas, aliamve quamcunque materiam fabricandi gratia: sive id fecerit venditurus, decem (23) pondo auri cogatur fisco inferre: sive quis propria sepulchra defendens, hanc in judicium querelam detulerit, sive quicunque (24) alius accusaverit, vel ad officium nuntiaverit: Quæ pœna priscæ severitati accedit: Nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchrum violantibus videtur impositum. Huic autem pœnæ subjacebunt, et qui corpora (25) sepulta (26), aut reliquias contrectaverint. Dat. Id. Jun. *Mediolani*, CONSTANTIO IX. et JULIANO CC. CONSS. 357.

De ablatis a sepulchris.

5. Imp. JULIANUS A. ad populum.

PErgit (27) audacia ad busta defunctorum, et aggeres (28) consecratos: cum et lapidem (29) hinc movere, terram (30) evertere, et cespitem (31) evellere, proximum (32) sacrilegio majoris [nostri] semper habuerint: sed [et] ornamenta (33) quædam tricliniis,

... 11. *Cod. Theod. h. t.*
...otrahat *d. l.* 11. 6. Harm. 10. *cap.* περὶ φαρμακῶν ὁ δ...
...gitatores, quorum plerique magicis nonnunquam artibus ...iorum equos impediebant, et suos ad cursum incitabant, ...tur D. Hieron. *in vita sancti Hilarionis*. Arnobius *adver...es*. Cassiodorus *l.* 3. *Variar. epigr.* 51.
...(4) 11. *infr. de spectaculis.* εἰ δέ τις οἰ... δήποτε. Harm. *d.* ...næ lectio sincera videtur.
(5) De pœna maleficum non deferentis.
(6) Qua suspicione tenetur maleficum non deferens, sed op...m...
(7) Facinoris socios publicare licet.
(8) De sepulchris violatis. *L.* 9. *C. Theod.* 17. adde *Nov.* ...6. dixi ad *L.* 47. *ff.* 12.
(9) Non male hic titulus adjungitur superiori. Nam et infames ...ulchri violatores. Apulejus 2. *Ne mortuorum quidem se...tuta esse dicuntur: sed et bustis et rogis reliquiæ qua...m, cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas ...r. Culpantur eo nomine Clerici potissimum: quo tempore ...desio omissa est Novella de sepulchris.*
(1... Destinata religioni.
(1... Religiosas.
(1... *l.* 21. *supr. de sacros. eccles.* §. 9. *Instit. de rer. divis.*
(1... Cornelius Tacitus 3. *Grave Crimen læsæ religionis.*
(1... *l.* 1. *C. Th. h. t.* ubi ita legitur, *si quis in demoliendis*, Græci legunt ἐὰν οἰκέτης 60. *Ecl.* 23. περὶ τάφων *c.* 9. facit *l.* 3. §. 11. *ff. h. t.*
(15) De demoliendo sepulchro.
(16) De rebus ex sepulchro detractis.
(17) *Perveetum. d. l.* 1. ἔξερ... *d. cap.* 9.
(18) *l.* 2. *in fin. C. Theod. Eclog. d. cap.* 9. *vers.* ἐὰν ὁ ἄρχων.
(19) De pœna judicis sepulchri violatorem non plectentis.
(20) *Qui ædificia manium violant*, *l.* 4. *Cod. Theod. h. t.*
(21) Domus defunctorum, sepulchra.
(22) Materia sepulchri, venditionis causa, vel fabricæ gratia, non est detrahenda. *Eclog. d. loco c.* 9. *in fin.* adde *l.* 5. *Infr. h. t.*
(23) Viginti. *Basil. hic. ut l.* 3. *Supr. h. t.*
(24) Crimen est publicum sepulchrum violare. *l.* 8. *ff. h. t.*
(25) *Eclog. d. l. versic.* τῇ αὐτῇ.
(26) Τὰ παραδεδομένα ἤδη τέλεια τάφῃ. *Eclog. d. l.* 1. tradita jam perfectæ sepulturæ. adde *l.* 3. §. 4. *l.* 7. *l. ult. ff. h. t. l.* 38. *ff. de religios.*
(27) *l.* 5. *C. Th. h. t.*
(28) Aggeres consecrati, sepulchra.
(29) De lapide ex sepulchris moto.
(30) De terra ex sepulchris eversa.
(31) De cespite ex sepulchris evulso.
(32) Crimen sacrilegio proximum.
(33) De spoliatis cadaverum et more veteri condendorum ornamentorum, dixi *l.* 3. §. 7. *ff. h. t.*

aut porticibus (1) auferre de sepulchris. Quibus primo consulentes, ne in piaculum incidat contaminata religio defunctorum, hoc fieri prohibemus, pœna (2) sacrilegii cohibentes. Dat. prid. Id. Februar. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. et SALLUSTIO CONSS. 363.

De non impedienda sepultura defuncti prætextu debiti.

6. Imp. JUSTINUS A. Theodoro.

CUm sit injustum, et nostris alienum temporibus injuriam fieri reliquiis (3) defunctorum ab his, qui debitorem (4) sibi esse mortuum dicendo, debitumque exigendo, sepulturam ejus impediunt: ne in posterum eadem injuria procederet, cogendis his, ad quos funus mortui pertinet, sua jura perdere: ea quidem, quæ mortuo posito ante sepulturam ejus facta fuerint, vel exigendo quod debitum esse dicitur, vel confessiones aliquas, aut fidejussorem, aut pignora capiendo, penitus amputari præcipimus. Redditis vero pignoribus (5) vel pecuniis quæ solutæ sunt, vel absolutis fidejussoribus, et generaliter omnibus sine ulla innovatione in pristinum statum reducendis, principale negotium ex integro disceptari. Eum vero, qui in hujusmodi fuerit deprensus flagitio, quinquaginta libras auri dependere, vel si minus idoneus ad eas persolvendas sit, suo corpore, sub competenti judice pœnas luere. Dat. Kalend. Decembr. *Constantinop.* OLYBRIO V. C. CONS. 526.

In AUTHENT. ut defuncti seu fun. §. sancimus igitur. et §. si vero. col. 5. tit. 15. al. 13. Novell. 60. cap. 1.

ITem qui domum moribundi accedit, ipsum aliosve, qui ejus sunt, molestans, aut in rebus ejus non servato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat, et alterum tantundem exigatur ab heredibus injuriati: publicanda tertia parte bonorum, ipsoque infamia notato. Eisdem pœnis subjaceat, qui eo moriente circa funus peccat, cum prohibeat exequias.

In AUTHENT. ut cum de appellat. cog. §. meminimus, col. 8. tit. 16. al. 12. Novell. 115. cap. 5.

SEd neque ante novem dies ab obitu numerandos, ulla prorsus fiat molestia adversus quemlibet ex persona defuncti. Si qua enim cautio, si quid simile fiat, inutile erit: ex hoc nullo præjudicio creditori generando.

TIT. XX.

AD LEGEM FABIAM (6) DE PLAGIARIIS

Vendens ancillam alienam subtractam, potest con[...] vindicatione, quia dolo desiit possidere: et crin[...] coerceri, proposita actione legis Fabiæ de [...]riis. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Placido.

PAter tuus adversus eum, a quo sollicitatam [...]lam (8), plagio quoque facto exportatam [...] apud suum Judicem civiliter in rem (9) action[...] consistat. Si [vero] in causa tenuerit, etiam l[...]biæ crimen persequi poterit. Quod si per violentia[...]cipium obreptum est, accusationem ejus non pr[...] intendere. PP. 12. Kalend. April. ANTONINO A. [...] BALBINO CONSS. 214.

Actio legis Fabiæ non potest per procuratorem ins[...]: sed in actione civili servi corrupti bene admittitur procurator. Bald.

2. Idem A. Aurelio.

SI ab Æliano servum tuum susceptum, et ali[...] occultatum (10), moxque eo suadente fugæ [...] probare potes, legis Fabiæ crimen per te, vel ac[...] ad eam rem propositam, id est servi corrupti, pe[...] procuratorem tuum persequi potes. PP. 7. Kal. A[...] ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Via ordinaria in crimine legis Fabiæ proceditur. Salic.

3. Imp. ALEXANDER A. Cornelio.

UT legis Fabiæ pœna debeatur, in crimine [...]ptio (12), et accusatio, et sententia necess[...] PP. 8. Kalend. Jul. JULIANO II. et CRISPINO CONSS [...]

Procurator Cæsaris de hoc crimine non cognosci nisi gerat vices præsidis. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Paulinæ.

NOn valet Procuratoris (13) sententia, si Vicem [...]sidis non tueatur, *qui legi Fabiæ lo[c]um [...]* nunciavit: cum ejus legis disceptatio ad Præsidis p[...]ciæ (14) pertineat notionem. PP. 3. Non. Decemb. [...]DIANO A. et AVIOLA CONSS. 240.

(1) Qui et *porticationes*, *l.* 37. *in fin. ff. de religiosis.*
(2) *Pœna manium vindice cohibentes*, *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.*
(3) Reliquiæ defunctorum Græcis λείψανα. de detestabili concubitu cum mortua, vide Clar. 5. *sent.* §. *Fornicatio. vers. cum mortua.*
(4) Vid. *Nov.* 60. *Novell.* 115. *cap.* 5. *l.* 2. *ff. de in jus vocand. l.* 8. *ff. h. t. l.* 68. *ff. de relig.* Goth. Adde Covarruv. *var. resol. lib.* 2. *c.* 1. *n.* 10. Andr. Gail. *de arrest. cap.* 11. *num.* 20. Ans.
(5) Vid. Ripensem *ad l.* 6. 7. 8. 9. *ff. de pign. et hypoth. num.* 34.
(6) *L.* 9. *C. Th.* 18. et *Novell. Leon.* 66. quæ et Flavia et Favia. dixi ad *L.* 48. *D.* 15.
(7) Et Lavernæ et Plagiarii dicuntur, qui ingenuorum liberos aut servos alienos vendunt, vel supprimunt.

(8) De ancilla aliena sollicitata et exportata.
(9) Plagiarius conveniri potest rei vindicatione, *ut hic* [...] Fabia, *vers. si vero.* et criminaliter interdum. *vers. quod. Inf*[...]
(10) *l.* 9. *Infr. h. t. l.* 1. §. 2. *ff. de servo corrupto.*
(11) *l.* 4. *supr. de furtis.*
(12) Vid. *l.* 3. *supr. qui accusare.*
(13) Cæsaris scil. Quidam Procuratores Cæsaris hoc sibi usurpaverunt tam Romæ, quam in provinciis: ut hanc legem [...], vid. Ulp. *l.* 6. *ff. de off. procons.* apud Rufin. *tit.* 24. [...] *l. Mosaic.*
(14) *l.* 8. *Infr. h. t.* in provincia scil. in Italia vero [...] centesimum, ad Præf. Præt. in urbe, et intra centesimum [...] Præfectum urbi, Rufin. *d. l.* cui rei accedit inscriptio l. 7. *infr. h. t.*

fratre suppresso fratri competit legis Fabiæ accusatio. Bald.

5. Impp. VALERIANUS et GALLIENUS AA. et VALERIAN. C. Julianæ.

...trem (1) tuum adversarius [tuus] suppressit (2), ... cum Fabiæ (3) adito Præside provinciæ reum ...sulare. PP. Non. Maji, ÆMILIANO, et BASSO ... 260.

Servum in fuga constitutum vendens, incidit in legem Fabiam de plagiariis. Bald.

... Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Martianæ.

...a servum constitutum, neque (4) vendere, neque ...re licet (5): unde intelligis te in legem incidisse ...er hujusmodi delictis certam (6) pœnam fisco in... statuit: exceptis coheredibus, et sociis quibus ...ione communium (7) rerum licitationem de fugi... ...vo invicem facere permissum est. Ita vero liceat ...m [servum] vendere, et tunc venditio valeat, ... (8) ab emptore requisitus fuerit, et deprehensus. ... Id. Mart. AA. CONSS.

...nans servum vel liberum quem plagio abduxit, ...itur capite: et de hoc crimine judex potest inquirere. Salic.

7. Iidem AA. Maximo P. U. (9).

...Uiam servos a plagiariis alienari ex Urbe signifi...c, atque ita interdum ingenuos homines eorum ...re asportari solere perscribis, horum tibi deli... ...licentiæ majore severitate occurrendum esse decer... Ac propterea si quem in hujusmodi *facinore* de...eris, capite (10) eum plectere non dubitabis: ut ...nere deterreri cæteri possint, quominus istius... ...dacia vel servos, vel liberos, ab Urbe distrahere ...enare audeant. Dat. 6. Id. Decembr. DIOCLETIA... et MAXIMIANO AA. CONSS. 287.

...iciens exceptionem peremptoriam, quæ habet examinari seorsum a crimine, impedit processum in criminali. Bald.

8. Iidem AA. et CC. Confidio.

...es provinciæ, discreto prius (11) jure dominii, ...elligat, an audiendum sit plagii crimen, necne. Nam si proprietatis tuæ mancipium esse constiterit, expirasse criminis intentionem, emersa dominii luce, manifestabit. Si vero servum alienum esse constiterit, [post] disceptatam proprietatis quæstionem, et criminis causam audiet. PP. 8. Kal. Septembr. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

Celans mancipium alienum, committit in legem Fabiam de plagiariis. Bald.

9. Iidem AA. et CC. Eugenio.

EUm, qui mancipium alienum celat (12), Fabiæ legis crimine teneri, non est incerti juris. S. 3. Idus Maji, *Heracliæ*, AA. CONSS.

Bonæ fidei emptor non incidit in crimen legis Fabiæ de plagiariis, a plagiario comparans. Bald.

10. Iidem AA. et CC. Dizæ.

COmparantem (13) ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur, nullo crimine teneri convenit. S. Non. Novembr. * *Lucione* (14) AA. CONSS.

Venditione status non mutatur. Salic.

11. Iidem AA. et CC. Marpiatæ.

ABducti plagio facta venditio, statum (15) non mutat: liberæ enim personæ sollicitatione crimen committitur, non conditioni præjudicatur. S. Id. Novembr. *Lucione* *, AA. CONSS.

Suscipiens fugitivum cum rebus subtractis, furti tenetur, et plagii. Salic.

12. Iidem AA. et CC. Mutiano.

SI quis servum fugitivum sciens (16) cum (17) rebus furtivis susceperit, cum horum nomine furti (18) actione teneatur, hæc tibi Rector (19) provinciæ cum solita pœna restitui efficiet. † Sed et si criminis plagii accusationem institueris, tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Kal. April. *Singiduni*, CC. CONSS.

Plagii criminis accusatio publica est. Bald.

13. Iidem AA. et CC. Severino.

PLagii criminis accusatio publici (20) sit judicii. S. 5. Kalend. Decemb. CC. CONSS.

(1) ...atri et sorori datur etiam hæc actio.
(2) ...6. *in fin. ff. h. t.*
(3) ...d. *l. 3. ff. de homine libero.*
(4) ... *Eclog. 6. ex lib. 60. tit. 48. c. 10.* adde *l. 6. in fin.*
(5) ...o licet. *l. 2. ff. h. t.* vid. *l. 5. supr. de serv. fugitivis.*
(6) ...cuniariam, *l. ult. D. h. t.*
(7) ...19. §. 3. *ff. comm. divid. l. 35. §. 3. D. de contra...pt.*
(8) ...2. §. 2. *D. h. t.*
(9) ...id. quæ dixi ad *l. 4. Supr. h. t.*
(10) ...d abrogatum. *Leon. Novell.* 66.
(11) ... 14. *infr. h. t.* id est, cognito, quis sit proprietarius.
(12) ...o. *Eclog. 48. cap. 12. l. 2. supr. et l. 5. D. h. t. l. 1.* §. 2. *D. de servo corrupto.*
(13) *Eclog. d. loco, c. 13.*
(14) Lucione vid. Pertinacer.
(15) *l. 12. supr. de ingenuis.* vid. *l. 12. supr. de liberali.*
(16) *l. 6. Supr. de serv. fugit.*
(17) Vix servus fugit, quin secum res aliquas domino suo auferat. *l. ult. D. de fugitivis. l. 36. §. 2. D. de furtis.* Vitia hæc duo sunt conjuncta, fuga et furtum. Hinc Martialis epigr. 55. *A pedibus didicere manus peccare protervæ, Non mirer furem qui fugitivus erat.*
(18) Vid. *l. 1. D. de fugit.*
(19) *l. 4. l. 8. supr. h. t.*
(20) §. 10. *Inst. de publ. jud.*

Excusatur errans in delictis, in quibus requiritur dolus. Bald.

14. Iidem AA. et CC. Callistheni.

PLagii criminis accusatio cessat (1), si suos servos, vel liberos adseverent hi, qui suppressisse dicuntur non commissi velandi causa, sed ad hanc opinionem (2) justa ducti ratione. S. Prid. Non. Decembr. *Nicomediæ*, CC. Conss.

Scienter vendens liberum hominem, plagium committit. Bald.

15. Iidem AA. et CC. Pomponio.

LIberum, sciens conditionem ejus, invitum (3) venundando, plagii criminis pœna tenetur. Dat. 13. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. Conss.

Nobiles de crimine plagii convicti, in metallum damnantur verberati: ignobiles vero servi, vel liberti, bestiis subjiciuntur: ingenui capite puniuntur. Salic.

16. Imp. Constantinus A. ad Domitium Celsum Vicarium Africæ.

PLagiarii (4), qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli (5) pœna cum cæteris ante cognitis suppliciis teneantur. † Si quis tamen hujusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine claruerit, servus quidem, vel libertate donatus bestiis subjiciatur, ingenuus autem gladio consumatur. Dat. Kal. August. Constantino A. iv. et Licinio Conss. 315.

TIT. XXI.
AD (6) LEGEM VISELLIAM (7).

Servus, vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legem Juliam Visselliam: nisi libertus impetrasset jus aureorum annulorum. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maximian. AA. et CC. Bacco.

LEx Visellia libertinæ conditionis homines persequitur, si ea (8) quæ ingenuorum sunt, contra (9) honores (10), et dignitates ausi fuerint attentare, vel decurionatum (11) arripere: nisi (12) jure aureorum annulorum impetrato a Principe sustententur. Tunc enim quoad vivunt, imaginem (13), non statum ingenuitatis obtinent: et sine periculo ingenuorum etiam officia publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum, tam de operis civiliter, quam etiam ex lege Visellia criminaliter poterit perurgeri. † In (14) curiam autem se immiscens, damno quidem cum infamia afficitur: Muneribus vero personalibus in patria patroni, quæ congruunt hujusmodi hominibus, singulos pro viribus adstrictos non dubium est. PP. 2. Id. Febr. *Antiochiæ* CC. Conss.

TIT. XXII.
AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS (...

De accusatione subjecti partus.

2. Imp. Antoninus A. Severino.

SI partus (17) subjecti crimen diversæ parti objiciatur, causa capitalis (18) in tempus pubertatis pueri differri non debuit: sicut jampridem mihi et Divo Severo patri meo placuit. Neque enim verisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide causam suam defensuram, cum periculum capitis subeat. PP. Non. Mart. Duobus et ... Conss. 213.

De solutione.

2. Imp. Alexander A. Valerio.

SAtis aperte Divorum Parentum meorum rescriptis declaratum est, cum morandæ (19) solutionis gratia, a debitore, falsi crimen objicitur, nihilominus salva executione (20) criminis, debitorem ad solutionem ... li oportere. PP. 3. Non. Maji, Maximo ii. et ... Conss. 224.

Si Filius legatum consecutus ex testamento, quod verum putavit.

3. Idem A. Cassio.

LIcet ex tabulis, quas sub nomine patris tui ... ejus, id est novercam tuam, subrepto vero ... mento falsas protulisse allegas, cum crimen ad...

(1) Imo non cessat. *Ecl. d. loc. cap.* 3. cessat, si quæstionem proprietatis justa ratione ductus moveris, *ut hic.*

(2) Opinio justa excusat a delicto, adde *l.* 12. §. 1. 2. 3. *l.* 13. *D. de liberali.*

(3) *Eclog. d. loco, c.* 18. *l.* 2. *tit.* 1. *ex lib.* 60. *tit.* 48. *c.* 18. *l.* 1. 4. *D. h. t. l.* 2. *supr. ubi de criminib.*

(4) *l. un. C. Th. h. t.*

(5) De pœna plagii dixi ad *l. ult. D. h. t.*

(6) Hæc lex abrogata videtur. Nam cum hodie libertini omnes restituti sint natalibus, *Nov. ut libert. de cætero* 78. nihil est necesse hic edicere, ut ne libertis hominibus liceat eos honores adipisci, qui ingenuorum sint proprii, eosve extraordinaria pœna adficere.

(7) *l. un. vers. Et cum. infr. quando civilis actio.* Ulp. 3. §. 5. *Viscelliam* Hal. et ita scriptum extat in *l. un. C. Theod.* *victum civiliter criminaliter agere.* Alii legunt *Misselliam*, editio *Nivelliana.* alii- tal... *Miscellam* dici puto, ut ibidem quidam adnotarunt *ex tit. de indicta viduitate, et l. Julia Miscella tollend.* Lata fuit anno urbis 776. Sententiam legis Viscelliæ vid. *infr. h. t.*

(8) *d. l. un.*

(9) *Circa.* Hal.

(10) *l.* 3. *ff. de jur. aur. ann.* insignia alterius ordinis. Paul. 5. *sent.* 25. §. 11. adde *et* § 10 *ibi l.* 13. *ff. ad l. Corn. de falsis.*

(11) *l.* 1. *Infr. si servus aut libert. ad decurionat. l.* 10. ...

(12) *l.* 5. 6. *ff. de jure aur.* Suet. *in Claudio c.* 1...

(13) Imago a statu differt. Prior momentanea ad tempus ex... trinsecus est. Status durabilior est.

(14) *l.* 2. *infr. si servus aut libert. ad decurion. adspi...* *l.* 10. *tit.* 32.

(15) Vid. *l.* 6. *ff. ad municip.*

(16) *L.* 9. *C. Theod.* 14.

(17) *l.* 10. *infr. et l.* 19. §. 1. *l.* 30. §. 1. *ff. h. t. l.* ... *de agnosc. liber.* 60. *Eclog.* 41. περὶ ὑποβολιμαίου τοκετοῦ ... Bossium *tit.* 41. Pap. 7. *Not.* 7.

(18) Pœna falsi ex lege Cornelia capitalis. *l.* 5. *l.* 22. ... *Infr. h. t.* Cypr. 2. *ad Donatum.* Hic testamentum subjicit ... falsum capitali fraude conscribit. postea facta est non capitis ... *l.* 22. *in fin. l.* 1. *in fin. ff. h. t. l.* 18. *supr. de transac.* §. 7. *Inst. de publ. jud.* Quanam pœna hodie falsarii afficiantur ... ad *Novell. Leon.* 77.

(19) Si a debitore falsum instrumentum dicitur morandæ solutionis gratia. facit *l.* 31. *D. de re jud.*

(20) I. e. persecutione, accusatione. *Goth.* Hinc collige pendente restitutione in integrum non impediri executionem. ... *l.* 12. *controv. cap.* 12. Ans. Ad le Sfort. Odd. *de restit. in integr. q.* 4... Joann. Sand. *decis. Frisic. lib.* 3. *tit.* 8. *def.* ... Christin. *decis. Belg. vol.* 2. *decis.* 137. S. L.

…ories (1), legatum adscriptum tibi consecutus sis: …non impedieris accusationem contra eam impletis …bus instituere. PP. 11. Kal. Januar. ALBINO, et …o CONSS. 228.

De his qui falsis rescriptionibus utuntur.

4. Idem A. Maximo.

M…iorem severitatem exigit, ut merita eorum, qui …alsis rescriptionibus (2) utuntur, digna coercean…na: sed qui (3) deceptus est per alium, si suam …tiam probat, et eum a quo accepit, exhibet, …rat. PP. 4. Kalend. Januar. ALBINO et MAXIMO …s 228.

An filius agere contra matrem possit.

5. Idem A. Petronio.

…i quidem crimen, vel (4) aliud capitale (5) mo…re vos matri (6) vestræ, secta mea non patitur: …res pecuniarium (7) compendium (8) non aufert. …n de fide scripturæ, unde eadem mater vestra fi…missum sibi vindicat, dubitatio est, inquiri fides …s etiam sine metu criminis potest (9). PP. 3. Kal. …br. AGRICOLA et CLEMENTE CONSS. 231.

Si is, cui quid relictum est, falsas tabulas dixerit.

Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Culpio.

…falsas tabulas (10) dixerit, nec obtinuerit: ad de…ncti judicium (11) aspirare non potest. PP. 15. Ka…nd. April. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

De transactione.

7. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et VALERIAN. C. Heliodoro.

…significas, cum primum adversarii instrumenta pro…runt, fidem eorum te habuisse (12) suspectam (13). Facta igitur transactione (14), difficile est, ut is, qui provinciam regit, velut falsum, cui semel acquievisti, tibi accusare permittat. PP. 3. Kal. Jul. TUSCO, et BASSO CONSS. 259.

De codicillis.

8. Iidem AA. et CC. Marino.

SI falsos codicillos (15) ab his contra quos supplicas, factos esse contendis: non ideo accusationem evadere possunt, quod (16) se illis negent uti: nam illis (17) prodest instrumenti usu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, et quos periculo solus usus adstrinxerit. Qui autem compositis per scelus codicillis, in severitatem legis Corneliæ inciderunt: non possunt defensiones ejus recusando, crimen evitare. PP. 3. Kal. Jul. ÆMILIANO, et BASSO CONSS. 260.

Succedens ab intestato, tenetur præbere fideicommissa relicta in codicillis: nisi codicillus arguatur de falso criminaliter accusando, vel civiliter excipiendo. Bald.

9. Impp. CARINUS, et NUMER. AA. Mesio.

SI docueris apud Præsidem provinciæ, ab intestato (18) te heredem ejus extitisse, qui codicillos scripserat, ordinarium est, ut in hereditatis possessione constitutus, fideicommissa præbeas, quæ jure relicta sunt: nisi consilium est codicillos (19) falsos arguere. Quod si criminaliter (20) cœptum [judicium] interventu indulgentiæ (21) sopitum est: habes tamen residuam indignationem, et potes de fide scripturæ civiliter queri. PP. 3. Kalend. April. CARINO II. et NUMERIANO AA. CONSS. 284.

De partu supposito.

10. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Legitimo.

CUm suppositi (22) partus crimen patrui tui uxori moveas, apud Rectorem provinciæ instituta accusatione id proba (23). PP. 11. Kalend. Octobr. DIOCLETIANO A. II. et ARISTOBULO CONSS. 285.

(1) Vid. *l.* 3. *D. h. t. l.* 5. *ff. de his quæ ut indig.*
(2) Paul. 5. *sent.* 25. § 9. Paul. 1. *sent.* 12. §. 1. constitu… *l. ult. D. h. t.* falsis Prætoris literis. *l.* 25. *D. h. t.* de … falso prætoris jussu utitur, vid. *l.* 1. *D. de concussion.* …i utitur falsis instrumentis, actis, epistolis. Paul. *d. loco.*
(3) Idem heredi accidere potest ob justam ignorantiæ præsum…: eo casu id beneficii reo datur, ut producens falsum in…tum interrogetur, eo necne velit uti, dato debitori in eum …atio, quo elapso, si falsis instrumentis heres uti cœperit, …ebitur. *communis opinio* apud Clarum 5. *sent.* §. *Falsum.* …*ens falso.*
(…) …alsi crimen capitale hoc ex loco satis colligitur.
(…) …ixi ad *l.* 1. *supr. h. t.*
(…) *…later* a liberis falsi criminaliter conveniri non potest: ci… …otest. *l.* 1. §. 43. *ff. de vi et vi arm. l.* 11. §. 1. *ff. de* …*on.* Immo criminaliter potest. *l.* 14. *supr. qui accusare.*
(7) …inc colligunt, duobus modis agi de falso: civiliter, *ut* …minaliter, *ut supr. h. t.*
(8) …l est, actionem civilem.
(9) …uemodo? actione in factum. *d.* §. 43.
(10) Testamenti scil. vid. *l.* 6. *ff. de heredit. petit.* Papon. 2. …7.
(11) Id est, ad legata. Go. *Ecl.* 42. *ex l.* 35. *c.* 35.
(12) *Accusasse*, *Synops. Basil.* 11. *tit.* 2. *lib.* 60. *tit.* 41. *c.* 42.
(13) Suspectum habens instrumentum, qui ex eo transigit, du… …nsigit, non enim transigit per errorem, quia suspectum habet: neque sciens omnino, quia tantum suspectum habet.

(14) Hanc controversiam paucis ita definio. Qui per errorem ex falsis instrumentis transigit, vel paciscitur, *l.* 42. *supr. de transact. l.* 2. *supr. de his quibus ut indign.* instrumentum falsi accusare potest. Qui dubius ex falsis instrumentis transigit, difficulter potest ab inita transactione falsi accusationem movere, *ut hic.* Qui vero sciens de falso instrumento transigit, jure transigit: jure, inquam, id est, jure Romano. *Græci* 11. *Eclog.* 2. *cap.* 26. *et* 1. Harm. 10. vid. Cujac. 6. *obs.* 11. *et* 20. *obs.* 19. et ita etiam veteres accipiunt legem 18. *Supr. de transaction.* quod Alciato *in d. l.* 18. *et* 5. *Paralor.* 8. 9. 10. Hotomano *ad d. l.* 18. *et* 21. *Illustr.* Donello *ad d. l.* 18. Papponi et aliis, de quibus dixi ad *d. l.* 18. *supr. de transaction.* displiceret, quibus accedit usus et praxis Galliæ, ut *ibid.* notavi.

(15) Vid. *l.* 9. *Infr. h. t.*

(16) Falsarius falsi tenetur, etiamsi falso instrumento quod ipse fecit, se velle uti neget. Imo … pœnitentia videtur excusandus *l.* 18. *ff. h. t.* vide Papon. 2. *Notar.* 7.

(17) Imo et aliis, *d. l.* 9.

(18) Heres ab intestato cogitur præstare fideicommissa relicta in codicillis.

(19) Etiam codicillos falsi arguere licet.

(20) Vid. *l.* 16. *infr. h. t.*

(21) Abolitio criminis non tollit actionem civilem.

(22) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*

(23) Accusatori incumbit probatio.

De lite pecuniaria.

11. Iidem AA. et CC. Isidoro.

SI lis pecuniaria (1) apud pedaneos (2) judices remissa est, etiam de fide instrumenti civiliter apud eos juxta responsum viri prudentissimi Pauli requiretur. PP. 10. Kal. Jul. Dioclet. iii. et Maxim. AA. Conss. 287.

De præscriptione temporis.

12. Iidem AA. et CC. Primo.

QUerela falsi (3) temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi viginti (4) annorum exceptione: sicut cætera quoque fere (5) crimina. S. 6. Id. Januar. *Viminacii*, CC. Conss.

De effectu falsæ scripturæ.

13. Iidem AA. et CC. Marco.

QUi velut (6) præsentem [scripsisse] res recepisse suas, cum absens esset, conscripserit, non ignoranti quicquam aufert, sed se criminis obligat periculo. PP. 6. Kalend. Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

De testamento celato, vel amoto.

14. Iidem AA. et CC. Gentianæ.

EUm, qui celavit (7), vel amovit (8) testamentum, committere crimen falsi, publice notum est. S. Kal. Januar. *Sirmii*, AA. Conss.

De collusione creditoris cum debitore.

15. Iidem AA. et CC. Rufino.

SI creditor (9) colludens cum debitore suo tibi prædium venundedit, falsum commisit: et tibi (10) nihil offecit, sed se magis criminis accusationi fecit obnoxium. S. 13. Kal. Febr. CC. Conss.

De testamentis.

16. Iidem AA. et CC. Fortunato.

DE fide testamenti querenti duplex (11) via lit... tributa est. Quamvis itaque per procuratorem ... sationem persequi non potes, disceptatione tamen ... ta de ejusdem fide queri non prohiberis: cum re... conventus, non tamen ab eo, qui civiliter egit, ... niter accusari possit. S. 8. Id. Febr. *Sirmii*, CC. C...

De temporis intervallo.

17. Iidem AA. et CC. Menelao.

SIcut falsi (12) testamenti, vel codicillorum scrip..., temporis intervallo firmari non (13) potest, ita vera quæ jure subsistit, non evanescit. Si itaque de fide ... cti, vel per accusationem, vel per privatum jud... quereris, Rector provinciæ tunc demum eos exhibe... quibus interrogatio fieri potest, jubebit, si prius c... indiciis (14) fuerit commotus. S. 3. Id. Februar. ... mii, CC. Conss.

De effectu falsi.

18. Iidem AA. et CC. Maximo.

EX initio (15) falsi commissi justa possessio non na... tur. Unde contra eos, quos de dominio fundi ... contendere proponis, accusationem instituere potes. ... Non. Mart. CC. Conss.

De fœminis.

19. Iidem AA. et CC. Cosmiæ.

ET si ad te negotium pertinuit: etiam, atque am... tecum deliberare debueras, ne improbam institu... accusationem, hoc instrumentum, in quo subscripsis..., falsum arguere contendens. At cum mulieribus (1... aliena causa falsi non sit concessum accusare, tu ... *hæc eadem prædia te prius alii donasse*, proponas: ... tibi facultatem accusandi contra juris postulas form... S. 8. Idus Martii, CC. Conss.

(1) Vid. *l.* 9. *supr. h. t.*

(2) Etiam coram pedaneis et delegatis judicibus excipi potest de falso instrumento.

(3) Quid? licebit-ne actori agere ex falso instrumento post vicennium? Paponius 2. *Notar.* 7. *cap. du parricide.* negat hunc locum pertinere ad actionem civilem, eo sensu: etiam intra tricennium excipi posse de falso civiliter, non tamen criminaliter. *arg. l.* 5. *in fin. ff. de doli mali exceptione.* facit *l.* 17. *infr. h. t.* Goth. De hac præscriptione vid. Tessaur. *decis.* 20. Imbert. *Instit. forens. lib.* 3. *cap.* 9. Boer. *decis.* 26. Et quanto tempore præscribatur accusationi, Tessaur. *decis.* 208. Damhoud. *prax. crimin. cap.* 8. *num.* 25. *et seq.* Ans.

(4) 60. *Ecl.* 41. c. 47. Præscribuntur crimina regulariter vicennio. Vid. Tiraquellum *tract. de pœnis*, *causa* 29.

(5) Recte id additum. Sunt enim quædam crimina, quæ quinquennio tolluntur, ut quæ descendunt ex lege Julia de adulteriis. *l.* 29. §. 6. *ff. ad l. Jul. de adulteriis.* peculatus. *l.* 7. *ff. ad l. Jul. peculat.* Silaniano senatusconsulto. *l.* 13. *ff. de SC. Silaniano.* Quid suppositi partus crimen? nulla præscriptione temporis depelli dicitur. *l.* 19. *in fin. ff. h. t.* nulla, inquam, nisi vicennali, et ita hanc legem accipe, ut et legem *ult. ff. ad l. Pomp. de parricid.* qua ostenditur, eos qui parricidii teneri possunt, semper accusari posse. adde Cujac. 4. *obs.* 14. Quid Apostasia? vid. *l.* 4. *supr. de apostatis*, et ita accusatio criminalis tollitur vicennio vid. Clarum 5. *sent.* §. *ult. quæst.* 51. adde Bou... c. 41. *num.* 12. Ancharanum 2. *quæst.* 29.

(6) Falsa recepti confessio depositarium non liberat.

(7) *l.* 2. *D. h. t.*

(8) *d. l.* 2. Paul. 5. *sent.* 25. §. 1.

(9) Falsum committi intelligitur, si creditor diem obligationis protulit, repetiit, anticipavit, aut antevertit. *l.* 28. *D. h. t.* id. *l.* 3. *D. de probat. l.* 3. *D. de fide instrumentorum.*

(10) Qui prior tempore fuisti.

(11) Civilis et criminalis, *l.* 5. *l.* 9. *l.* 11. *Supr. l.* 23. *l. ult. Infr. h. t.* adde *legem unic. infr. quando civilis actio.* 60. Ecl... c. 57. *versic.* ἢ διάπραξις. vid. Cujac. 13. *obs.* 38.

(12) Falsum ab initio testamentum, seu falsa omnis voluntas tractu temporis non firmatur.

(13) Temporis tractu non confirmatur, quod de jure ab initio non subsistit. adde *l.* 29. *l.* 201. *D. de reg. jur. c.* 18. *de reg. jur. in* 6.

(14) Ex indiciis potest judex interrogare. adde *l.* 8. ... *infr. de quæst.*

(15) Græci ita legunt, ἀπὸ πλαστῶ. in 60. *Ecl.* 41. c. 53. et eo sensu. Ex falso possessionem nemo sibi parare potest.

(16) Fœminis accusatio falsi non est permissa: sed ita demum si suam suorumve injuriam persequantur. adde *l.* 1. §. 10. ... *Atquin Papinianus. ff. ad SC. Turpill.*

De errore, et dolo.

Non est falsum sine dolo.

20. Iidem AA. et CC. Rufino.

(1) exemplum editionis precum aliter per (2) roiem scriptum, cum non (3) nisi dolo [malo] committentes crimini subjugentur, cognitionem dicis moratur. S. 11. Kal. Nov. *Dorostoli*, CC.

De decurionatu.

. Imp. CONSTANTINUS A. Mechilio Hilariano Correctori Lucaniæ, et Brutiorum.

) quis decurio testamentum (5), vel codicillos, aliquam deficientis scripserit voluntatem, vel con- dis publicis, privatisque instrumentis præbuerit, : si falsi quæstio moveatur, decurionatus honore , quæstioni (6) (si ita poposcerit causa) sub- Sed non statim desinit esse decurio, qui in hu- i facto fuerit deprehensus : Quantum (7) enim ad pales pertinet necessitates, decurio permanet : quan-) ad rem gestam, et veritatem referendam, uti natus honore non poterit (9). ✝ Nec vero is qui erit tabellio (10) ad eludendam quæstionem super e ante scripserit, factus decurio defendi hac pot- nitate : quoniam scripturæ veritas, (si res popo- per ipsum (11) debet probari auctorem. Dat. 3. etr. SABINO et RUFINO CONSS. 316.

De inquisitione veritatis, et lite compendioso spatio terminanda.

22. Idem A. ad Maximum P. U.

(12) falsi examen inciderit, tunc acerrima (13) fiat dago (14) argumentis (15), testibus, scripturarum e (16), aliisque vestigiis (17) veritatis: Nec (18) ac- tantum quæstio incumbat, nec probationis ei to- sitas indicatur : sed inter (19) utramque personam x medius : nec ulla interlocutione divulget quæ sed tanquam ad imitationem relationis, quæ so- *diendi* mandat officium, præbeat notionem : postrema sententia, quid sibi liqueat, proditurus. ✝ Ultimum autem finem strepitus criminalis compendioso (20) spatio limitamus, quem litigantem disceptatemque fas non sit excedere : cujus exordium nascetur auspicio contestatæ accusationis apud judicem competentem : post probationem supplicio capitali (21), si id exigat magnitudo (22) commissi, vel deportatione ei, qui falsum commiserit, imminente. PP. 8. Kal. April. in foro *Trajani*, CONSTANTINO A. VIII. et CONSTANTIO C. CONSS. 354.

De judicio civili et criminali.

23. Imppp. VALENS, GRATIAN. et VALENTIN. AAA. ad Maximum P. P.

DAmus (23) licentiam litigantibus, si apud judicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, profitendi, utrum de falso criminaliter (24) statuat qui dubitet de instrumenti fide experiri, an civiliter. Quod si expetens vindictam (25), falsi crimen intenderit, tunc quæstione civili per sententiam terminata, criminis fiat indago : ut si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationesque, necnon et rationes privatas, vel publicas, pacta et epistolas vel ultimas voluntates, donationesve, vel si quid prolatum aliud instituere (26) conabitur : habeat accusandi facultatem. Civilis autem inquisitionis inter utrasque partes confligentium levior examinatio procedat : cum judex qui præerit quæstioni, intentiones [actoris] falsas, et conficta crimina [reorum] ex legibus pœnis competentibus possit ulcisci. PP. 16. Kal. Maji, *Romæ*, VALENTE V. et VALENTINIANO AA. CONSS. 376.

De onere probationis.

24. Imppp. VALENTIN. THEODOS. et ARCAD. AAA. Proculo P. U.

PRæbemus licentiam, ut sive (27) civiliter, sive criminaliter (ut actor elegerit) super prolatis codicillis, vel aliis instrumentis requiratur : incumbat probatio fidei instrumenti (28) ei primitus, qui scripturam obtulerit, deinde ei, qui stricta (29) instantia falsum arguere paratus sit. Dat. 10. Kalend. Februar. TIMASIO, et PROMOTO CONSS. 389.

) Vid. *l.* 2. *supr. de errore advocat. l.* 92. *ff. de reg. jur.*
) 31. *in fin. ff. h. t. l. unic. infr. de mutatione nominis.*
) l. 1. *sent.* 12. §. 3. alias præsumitur pro instrumento n notarii. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 13.
) alsum sine dolo, non punitur.
) 1. *C. Th. h. t.* adde *l.* 15. *infr. de decurion.*
) estamentum a decurionibus interdum de facto, non de te *l.* 3. *C. Th. de decurion.* quæ cum hac lege conjun- , scribi solitum.
(6) ob falsum decurio torqueri potest.
(7) respectu diverso unus et idem varie consideratur.
(8) id. *d. l.* 15. vid. *Novell.* 44.
(9) ur ita? vid. *l.* 14. *supr. de testibus.*
(10) abellionis munus exercere, qui decurio est, non potest.
(11) id. 1. *Harm.* 6.
(12) 2. *vers. sed ubi falsi examen. C. Theod. h. t.*
(13) n crimen falsi accerrima fit indagatio.
(14) ndagatio veritatis, fit argumentis, testibus, scripturarum e, aliisque vestigiis.
(15) argumenta admittuntur probationis loco. vid. *l. indicia.* 19. e rei vindicat. *l. ult. Supr. de probat.*

(16) Scripturarum collatione falsum detegi potest. vid. *l.* 22. *Supr. de fide instrum.*
(17) Probationes, conjecturæ, indicia et argumenta, veritatis vestigia sunt. *d. l.* 19. *d. l. ult.*
(18) *l. ult. infr. h. t. l. pen. supr. de probat.*
(19) Inquirere judex in ipsa maleficia debet, etiamsi sit, qui accuset : ut hinc constet, accusatione non tolli facultatem inquirendi.
(20) Id est, annali. *d. vers. sed ubi*; adde *l. ult. infr. ut intra certum tempus crim.*
(21) Vid. quæ dixi ad *Novell. Leon.* 77.
(22) Puniuntur levius levia delicta : vid. Tiraquell. *tract. de pœn. causa* 14.
(23) *l.* 4. *Cod. Theod.*
(24) *l.* 17. *Supr. et l. ult. infr. h. t.*
(25) Electa actione civili falsi, criminalis suspenditur : finita, reviviscere potest.
(26) Insimulare, *Cod. Theod.*
(27) *d. l.* 16.
(28) 60. *Eclog.* 41. *cap.* 57. *in fin.*
(29) *Instructa*, Hal.

*

TIT. XXIII.

DE IIS, QUI SIBI ADSCRIBUNT (1) IN TESTAMENTO.

Filius emancipatus sibi adscribens in testamento patris patre dictante, de æquitate a pœna legis Corneliæ excusatur. Bald.

1. Imp. ANTONINUS A. Valatio.

QUamquam ita (2) interpretantur jurisperiti, ut contra legem Corneliam videatur se scribere heredem emancipatus (3) filius patre dictante, tamen si cum testamentum non esset scriptum, justus (4) successor futurus esset accepta bonorum possessione, filius patri: perinde habebitur, atque si sua manu pater tuus te heredem scripsisset, functus (5) dulci (6) officio. Proposita Non. Sept. DUOBUS et ASPRIS CONSS. 213.

Testatoris subscriptio etiam generalis excusat a pœna, sed non tribuit jus petendi legatum extraneo, qui sibi adscripsit, nisi specialis fuerit subscriptio testatoris. Salic.

2. Idem A. Atticio.

SI testator codicillis quos scripsisti, *legatum* quoque seu *fideicommissum reliquisse tibi* sua (7) manu adscripsit: non videris in pœnam Senatusconsulti incidisse. † Quod si (8) *testamentum dictasse* codicillis significavit, legato quidem vel fideicommisso abstinere debes: pœna vero falsi tibi principali (9) beneficio remittitur. PP. Id. Decembr. ANTONINO A. IV. et BALBINO CONSS. 214.

Vere ignorantiam alleganti, et a delicto desistenti, pœna remittitur quam incurrerat, quia sibi adscripserat. Bald.

3. Imp. ALEXANDER. A. Martiali.

SEnatusconsulto, et (10) Edicto divi Claudii prohibitum est, eos qui ad scribenda testamenta adhibentur (11), quamvis (12) dictante testatore, aliquod emolumentum ipsis futurum scribere: et pœna legis Corneliæ facienti irrogata est: cujus veniam (13) deprecantibus ignorantiam (14), et profitentibus a relicto discedere, Amplissimus Ordo, vel divi Principes veniam [...] dederunt. PP. 17. Kal. April. MAXIMO II. et [...] CONSS. 224.

Maritus sibi adscribens in testamento uxoris, incidit in pœnam. Bald.

4. Iidem A. Crescenti.

QUæ in testamento uxoris (16) maritus sua manu [...]gata sibi adscripserit, pro non scriptis habentur [...] legis Corneliæ pœna, si venia impetrata [...] locum habet. PP. 3. Non. Februar. FUSCO II. et D[...] CONSS. 226.

Miles sibi adscribens, præsumitur juris errore non malitia, in legem incidisse. Bald.

5. Idem A. Gallieno militi.

QUod adhibitus ad testamentum commilitonis (17) [scri]bendum, jussu ejus servum tibi adscripsisti [...] non scripto habetur, et ideo id legatum petere [non] potes: sed secuto tenore indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quam credo te magis [errore] quam malitia incidisse. PP. 17. Kal. Jun. FUSCO [II. et] DEXTRO CONSS. 226.

Servus jussu domini sibi adscribens, excusatur a pœna, libertatem tamen non consequitur, nisi de scriptis testatoris subscriptione doceatur. Salic.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Aufidio.

SI libertatem (18) tibi manu tua imperante domino adscripsisti, cum proponas dominum non subscripsisse, et (19) suis literis tuam libertatem expressim [...] ad impetrandam libertatem Senatusconsulti auctoritas [...] obest: pœna tamen falsi tibi remittitur: quoniam [non] potueras contra domini voluntatem venire. PP. 6. Id. Decembr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

(1) *l.* 6. *in fin. l.* 17. *ff. ad leg. Corn. de falsis. l.* 1. *ff. de his quæ pro non script.* adde Bossium *in prax. cap.* 38. Clar. 5. *sent.* §. *Falsum, vers. Ascribens etiam.*

(2) Intellectum hujus legis vide apud Johann. Decher. *lib.* 2. *dissert.* 2. *num.* 21. 22. et Cujac. *tract. ad African. ad l. Si quis legatum.* 6. *ff. de leg. Corn. de fals.* Ans.

(3) Si emancipatus patre dictante se heredem scripserit, non incidit in falsum. Est enim alioquin hereditatis paternæ capax.

(4) Ratio decidendi.

(5) Id est, mortuus. Isid. *in Gloss. Functus dulci officio dicitur, qui officium vitæ implevit.* Igitur dulce officium, dulce venenus, vita dicitur. Seneca in Hyppolito: *Cur datum munus redditæ lucis fugis?* sic *munus lucis* dicitur, *l. un. C. Theod. de her. pet.*

(6) Lucis officio: *ut d. l. un. Infr.* τελευτῶν. Cujac. 3. *ad Afr. in fin.*

(7) Ubi testator testamento aliquid adscribit, cessat pœna falsi. Subscriptio testatoris generalis excusat a pœna, *l.* 1. §. 8. *l.* 15. §. 1. *ff. de leg. Corn. de falsis.*

(8) Observa hypothesin.

(9) Testamentarius veniam a Principe vel senatu potest [...], non etiam jus capiendi.

(10) *Ex edicto*, Cujac. ita hic videtur legisse: intelligit [...] SC. Claudianum, aliud a Liboniano.

(11) Id est, testamentarios.

(12) *l.* 5. *Infr. h. t. l.* 14. §. 1. *ff. de leg. Corn. de f[alsis].*

(13) Id est, pœnitentibus.

(14) *l.* 2. *Supr. h. t.*

(15) Error excusat a pœna.

(16) Non licet marito quidquam sibi adscribere in uxoris [testa]mento. *l.* 18. *ff. de leg. Corn. de falsis.*

(17) Miles excusatur, si sibi adscripsit, legatum tamen non [...]

(18) Vid. *l.* 15. §. 3. *ff. de leg. Corn. de falsis.*

(19) *Nec suis*, Cujac. *ad l.* 4. §. *si pupilli. ff. de usu[...]* [com]prehensus a Roberto 1. *Recept.* 9. *et* 1. *Animadv.* 10. [...] ab Antonino Mercatore 1. *notar.* 10. vide eundem Cujac. 15. *et* 19[...]

TIT. XXIV.

DE FALSA MONETA (1).

...ri antes falsam monetam puniendi sunt ultimo supplicio sine oppellandi remedio. Salic.

1. Imp. Constantinus A. ad Januarium.

...iam (2) nonnulli monetarii adulterinam (3) ...onetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti co-...oscant necessitatem sibi incumbere hujusmodi ho-...inquirendi: ut (4) investigati tradantur judici, ...nscios per tormenta illico produturi, ac sic di-... suppliciis addicendi, accusatoribus (6) etiam ...immunitatem (7) permittimus, cujus modus, ...dispar patrimonium est, a nobis per singulos .... Si quis autem militum hujusmodi personam su-... de custodia (8) exire fecerit, capite puniatur. ...ndi (9) etiam privato licentia denegetur (10). Si ...les (11) aut promotus [in gradum] hujusmodi ...incurrerit, super ejus nomine et gradu ad com-... judices referatur. Domus (12) vero, vel fundus, ...hæc perpetrata sunt, si dominus in proximo con-...sit, cujus incuria, vel negligentia punienda est, ...oret, fisco (13) vindicetur: nisi (14) dominus ...orans, ut primum repererit, scelus prodiderit ...tum: tunc enim possessio, vel domus ipsius, ...ionis injuriæ minime subjacebit. Sin vero longis-... ea domo, vel possessione abfuerit, nullum su-...etrimentum: actore videlicet fundi, vel servis, ...lis, vel colonis, qui ad hoc ministerium præ-... cum eo, qui fecit, supplicio (15) capitali ple-... Viduas autem ac pupillos speciali dignos indul-...redimus, ut viduæ, nec in proximo constitutæ, ...a vel possessione careant, si nulla apud ipsas ...vis conscientiæ noxa resideat. Impuberes (16) vero etiamsi conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum, quid videat (17), ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo fuerint, quoniam ignorare (18) eos quid in rebus pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, ut de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum a pupillo fuerat inferendum. 12. Kal. Decemb. *Romæ*. Crispo II. et Constantino II. CC. Conss. 321.

Qui nummos falsa fusione formavit, debet comburi, et præmium datur accusatori. Salic.

2. Idem A. ad Tertullum Præfectum (19) urbis Africæ.

SI (20) quis nummos falsa fusione (21) formaverit, universas ejus facultates fisco [nostro] præcipimus addici. In monetis (22) etenim tantummodo nostris (23) cudendæ pecuniæ studium frequentari volumus: cujus obnoxii, majestatis (24) crimen committunt: et præmio (25) accusatoribus (26) proposito, quicunque solidorum adulter (27) poterit reperiri, vel a quocunque fuerit publicatus, illico omni dilatione summota, flammarum (28) exustionibus mancipetur. Dat. Prid. Non. Jul. *Mediolani*, Constantino A. VII. et Constantio C. IV. Conss. 326.

Obreptitium rescriptum impetratum, non excusat a crimine læsæ majestatis. Bald.

3. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Rufino P. P.

SI quis super cudendo ære, vel rescripto (29) aliquo, vel [etiam] adnotatione nostra sibi arripuerit facultatem, non solum fructum propriæ petitionis amittat, verum etiam pœnam quam meretur, excipiat. Dat. 4. Id. Jul. *Constantinop.* Theod. A. III. et Abundantio Conss. 393.

... 19. *ff. de leg. Corn. de falsis et L.* 9. *C. Th.* 21. ...ται 60. *Ecl.* 44. περὶ παραψαλιζῶν, de monetariis et ...ntibus, παραψαλίζαι sunt, qui forciculis nummos circum-... Paul. 5. *sent.* 12. §. *ult.* Clar. 5. *sent.* §. *falsum. versic. ...um.* ubi de falsa et adulterata, et diminuta seu abrasa ...et cum expendentibus.
... 2. *C. Th. h. t.*
...e adulterina moneta. Sic adulter solidorum. *l.* 2. *Infr.* ... facit *l.* 8. 9. *l.* 19. *ff. de l. Corn. de fals.* nummi ... *d. l.* 9.
...dulteri monetæ inquirendi.
...anus amittunt. *Ecl. d. loco. tit.* 60. §. 1. et Harm. *d.* ... tamen *l.* 2. *Infr. h. t.* est vero supplicium capitale. *...t. hac l.* Est et ignis supplicium. *l.* 2. *infr. h. t.* sane ... qui falsam monetam cudit, Fisco vindicantur. Quod ...d ignorante domino fecisse dicentur, ipsi quidem summo ... afficientur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem ...usam servi facere, nisi forte scierit, omnino non pos-... l. 5. *sent.* 12. §. *ult.*
...) ...e accusatoribus monetarii adulterini. *l.* 2. *infr. h. t.*
...) ...mmunitas plerumque promittitur conscio sceleris partici-...cuti. adde *l.* 2. *Supr. pro quibus causis serv. l.* 5. *Cod. ...ec tit.*
...) ...œna custodia liberantis reum falsæ monetæ hæc inter cæ-... ut non appellet.
...) ...us falsæ monetæ non appellat.
(10) ...l non observatur in Gallia. vide Rebuff. *in proœmio ...oss.* 5. *n.* 116. cum etiam reus majestatis appellet.
...) ...i miles reus monetæ fuerit.
...) ...e domibus et agris in quibus falsa moneta cusa est. *Ecl. ...cis.* ὁ δὲ ... Harm. *d. loco vers.* ... *Th.* 21. *l.* 4.
(13) Paul. 5. *sent.* 12. §. *ult.*
(14) Indicare scelus interdum cogimur. *Nov.* 117. *cap.* 8. §. 1.
(15) V. *l.* 2. *infr. h. t.*
(16) Impubes quamvis conscius adulterinæ pecuniæ non [illegible]. adde *l.* 22. *ff. de l. Corn. de falsis. et l.* 2. §. 19. *ff. vi* [illegible].
(17) Id est, quid videndum, vel quid fugiendum.
(18) Tutor res pupilli ignorare non præsumitur.
(19) Proconsulem Africæ.
(20) *l.* 3. *C. Th. h. t.*
(21) *Effusione*, *Hal.* Fusio Græci, τὸ ἀρχέτυπον [illegible] ἢ βουλωτήριον. Harm. *dict. loco vers.* μονῆτα, sive iconium, at est in historia Antonini Florentini et apud Suet. *in Calig.* Aureorum iconium χαραχτήρ. *Eclog. d. loco. cap.* 8. vel locus in quo moneta formatur. *infr. h. t.* Falsa fusione formaverit, *faux coing.*
(22) Moneta, locus in quo moneta cuditur.
(23) In monetis tantum regis pecunia cudi potest.
(24) Falsitas monetæ, crimen majestatis. adde 2. *Feud.* 56. *ibi moneta.*
(25) Præmia accusatoribus interdum proponuntur. *l.* 5. *C. Theod. h. t.*
(26) *l.* 1. *vers. accusatoribus. supr. h. t.*
(27) Solidorum adulter.
(28) Pœna adulteris monetæ proposita, ignis. *ut hic.* [illegible] amissio. *Ecl. d. loco. tit.* 60. *c.* 1. *in pr.* Harm. *d. loco.* [illegible] lia aqua oleoque fervente, sive bulliente suffocantur. vide Clar. *sent.* §. *Falsum. vers. dixi.* De ignis supplicio dixi ad [illegible] *infr. de Nili aggerib.*
(29) *l.* 9. *C. Th. h. t. Ecl. d. loco. c.* 1. *in fin.* [illegible] 6. §. 1. *ff. ad l. Jul. pecul.*

TIT. XXV.
DE MUTATIONE NOMINIS (1).

Mutatio nominis non fraudulosa, libero homini est permissa. Bald.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Juliano.

SIcut in initio nominis (2), cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio libera est privatis: ita eorum mutatio innocentibus (3) periculosa non est. Mutare itaque nomen, vel prænomen, [sive cognomen,] sine aliqua fraude licito jure, si liber es, secundum ea, quæ [sæpe] statuta sunt, minime prohiberis: nullo ex hoc præjudicio futuro. S. 15. Kal. Jan. AA. Conss.

TIT. XXVI.

AD LEGEM (4) JULIAM DE AMBITU (5).

Qui honores repetit, in legem ambitus incidit, et pœnam legitimam subit. Salic.

1. Impp. Arcad. et Honor. Pompejano P. P. Africæ.

NUllus (6) omnino (7) principatum (8), vel numeratum seu commentariensis gradum, vel cætera (9) officia repetere (10) audeat: cum publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum denuo ad munus [etiam] per sacras litteras irrepserit, quod ante docebitur gessisse (11): cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus urgeatur: et qui contra fecerint, pœnam deportationis [ad instar legis Juliæ ambitus] excipiant. Dat. prid. Kal. Jun. *Mediolani*, Stilichone, et Aureliano Conss. 400.

TIT. XXVII.
AD LEGEM (12) JULIAM REPETUNDARUM (13).

Delinquentes in officio, ibi debent remitti puniendi: et ad quadruplum pecuniæ per se, vel per ministros receptæ tenentur. Salic.

1. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. Matroniano Duci et præsidi Sardiniæ.

UT (14) unius (15) pœna metus possit esse multorum: Ducem, qui male egit, ad provinciam, quam nudaverit, cum custodia competenti ire præcipimus, [...] solum, quod ejus non dicam domesticus, sed [...] nipularius et minister (17) acceperit: verum et[...] ipse a provincialibus nostris rapuerit, aut sustul[...] quadruplum (18) exolvat invitus. Dat. Prid. [...] *Constantinop.* Antonio, et Syagrio Conss. 382.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio trans[...] in heredes. Salic.

2. Iidem AAA. Floro P. P.

SCiant (19) judices super admissis propriis, aut [...] aut ab heredibus (20) suis pœnam esse rep[...] Dat. Kalend. Septembr. Antonio, et Syagrio Conss. [...]

Judex corruptus pecunia, puniendus est huj[...] legis pœna. Salic.

3. Iidem AAA. Marcellino.

OMnes (21) Cognitores, et Judices a pecuniis [...] patrimoniis manus abstineant (22), neque a[...] jurgium putent suam prædam. Etenim privatarum q[...] que litium cognitor, idemque mercator (23) statu[...] gibus cogetur subire jacturam. Dat Prid. Non. [...] *Mediol.* Merobaude ii. et Saturnino Conss. 383

Concussionem inferens, et processum venalem fa[...] vel sententiam venalem proferens potest a quolibet accusari. Bald.

4. Iidem AAA. et Arcad. A. Edictum ad provinciales.

JUbemus (24) [atque] hortamur, ut si qui[...] Honoratorum, decurionum, possessorum, [...] etiam colonorum, aut cujuslibet ordinis, a jud[...] aliqua ratione concussus: si quis scit venalem [...] de jure sententiam: si quis pœnam, vel pretio re[...] vel vitio cupiditatis ingestam: si quis postremo q[...] que de causa improbum judicem potuerit appro[ba]: vel administrante eo (26), vel post administration[em] positam in publicum prodeat, crimen deferat. [...] approbet: cum probaverit, et victoriam reportatur[...] gloriam. Dat. 10. Kal. Jul. *Constantinop.* Hono[...] P. et Euodio Conss. 386.

(1) *l.* 13. *ff. ad l. Corn. de falsis.* Paul. 5. *sent.* 25. §. 10.
(2) Vide *l.* 4. *supr. de testam.*
(3) *l.* 20. *supr. ad l. Corn. de falsis.*
(4) *Ambitionem* Judicum hæc lex coercet.
(5) *L.* 9. *C. Th.* 26 dixi ad *L.* 48. *D.* 14.
(6) *l.* 2. *C. Th. h. t.*
(7) Principes officiorum et alii beneficiarii, eadem officia repetere et continuare prohibentur, antequam rationes reddiderint.
(8) Principatus ὁ ἔξαρχος τῆς τάξεως: Quid hic sit, vide *l. ult. infr.* ut *Rusticani ad nullum obsequium. libro* 11. *tit.* 54.
(9) V. *l.* 6. *Supr. de adsessoribus.*
(10) Ambitio est ante redditas officiorum rationes eadem officia repetere atque continuare.
(11) Vide *l.* 12. *infr. de susceptorib. lib.* 10. *tit.* 70.
(12) Avaritiam Judicum hæc lex coercet.
(13) *L.* 9. *C. Th.* 27. dixi ad *L.* 48. *D.* 11. Superiore titulo magistratuum ambitus, hoc vero tit. magistratus et Judicum avaritia, qui a privatis pecunias accipiunt, coercetur, ut et sequentibus, qui ex publico.

(14) *l.* 3. *C. Theod. h. t.*
(15) *l.* 31. *in fin. pr. ff. depositi.*
(16) *l.* 1. §. 5. *ff. h. t.*
(17) Qui et ordinarius. dixi ad *Novell.* 20.
(18) *l. ult. in fin. infr. h. t. l.* 3. *supr. de adsessorib[...]* Cujac. *ad Novell.* 8.
(19) *L.* 4. *C. Th.* 10.
(20) Lex repetundarum datur in heredem ejus, qui rep[...]rum arguitur, etiamsi lis non sit contestata cum defun[...] *hic. l.* 2. *ff. h. t.* At de eo quod pervenit ad heredem act[...]petua est. *l.* 2. *ff. h. t. l.* 14. *ff. ad l. Jul. peculat.*
(21) *l.* 5. *C. Theod. h. t.*
(22) Vide Cujac. 6. *obs.* 18. *in fin.* Petr. Greg. 36. syntagm[...] 28. *num.* 3.
(23) *Litium mercator*: sic apud Lampridium in Alex[...] *mercator potestatum.*
(24) *l.* 6. *C. Theod. h. t.* vide Cujac. 6. *observ.* 30.
(25) Vide *l.* 7. *supr. quando provocare.*
(26) *Novell.* 80. *c.* 2. *Nov.* 86. *Nov.* 87. *c.* 4.

…ator Cæsaris pecuniam extorquet a colonis, vel …i subditis, potest conveniri intra annum a tem… …positæ administrationis, non postea. Salic.

…. Imppp. VALENTIN. THEODOS. et ARCAD. AA. Severino Comiti rerum privatarum.

…isque (1) procurator, præpositus gynæcio, …larius, susceptor, colonus, vel quicumque se a …) domorum meminerit esse concussum: cum … pecuniam numeravit, [ab] administratione …, intra anni (3) spatium ad judicium Specta… …iæ, quidquid dederit, repetiturus occurrat: ut …sionibus quidquid ille reddiderit. Si vero ex tem… …sitæ administrationis præstituti temporis curricu… …xerint, nulla vox advocationis emergat: sed …uratores, præpositos, colonos, tabularios, su… … obnoxios ad solutionem volumus coartari. Dat. … Jun. *Mediolani*, VALENTINIANO A. IV. et … CONSS. 390.

…ntes ad regendas provincias, debent jurare forma hic scripta. Salic.

…. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Florentio P. P.

…s ejusmodi viros ad (4) provincias regendas …e, qui ad honoris insignia non ambitione, vel … probatæ (5) vitæ, et amplitudinis tuæ solent promoveri: ita sane, ut quibus hi honores per …, vel per nostram fuerint electionem commissi, …nter gesta depromant, *Se pro administratio… …ndis neque dedisse quidquam, neque daturos …stmodum fore, sive per se, sive per interposi… …onam] in fraudem legis sacramentique: aut … donationisve titulo, aut alio velamento cujus… …tractus: et ob hoc* (exceptis [solis] salariis) *…s tam in administratione positos, quam post …fficium pro aliquo præstito beneficio tempore …onis, quam gratuito meruerunt, accepturos.* Et …em (7) *divini timoris*, contemnendo jusjuran… …amur (8) *immemorem: ut saluti propriæ ullum commodum anteponat:* tamen, ut ad salutis timorem etiam necessitas periculi subjungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramenta negligere, non modo adversus accipientem, sed etiam adversus dantem (9) accusandi cunctis tamquam crimen publicum concedimus facultatem: quadrupli (10) pœna eo qui convictus fuerit, modis omnibus feriendo. Dat. 6. Kalend. Decembr. *Constantinop.* THEODOSIO A. XVII. et FESTO CONSS. 439.

TIT. XXVIII.

DE CRIMINE PECULATUS (11).

Pecunias publicas surripientes, et qui ministerium tunc, vel postea præbuerint, pœna capitali puniuntur. Salic.

1. Imppp. HONOR. THEOD. et (12) ARCAD. AAA. Rufino P. P.

JUdices qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, lege Julia peculatus obnoxii sunt, et capitali (13) animadversioni eos subdi jubemus. His quoque nihilominus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem pœna percellendis. Dat. 5. Non. Martii, *Constantinopoli*, HONOR. X. et THEODOS. V. AA. CONSS. 415.

TIT. XXIX.

DE CRIMINE SACRILEGII (14).

Errans in articulis fidei punitur ut sacrilegus. Salic.

1. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

QUi (15) divinæ legis (16) sanctitatem (17) aut nesciendo omittunt, aut negligendo violant, et offendunt (18), sacrilegium committunt. Dat. 3. Kal. Mart. *Thessalonicæ*, GRATIANO A. V. et THEODOSIO A. I. CONSS. 380.

… *C. Theod. h. t.*
…s domorum in Cappadocia erat sub Comite rerum … sub eo procuratores, præpositi gynæceo, susceptores, … coloni. Hi Fisco si non inferant pensiones, quod dicunt … acceptas a comite domorum, intra annum id proba… …s repetere debent; quod si non fecerint, nihilominus … a Fisco. Tentari potest adversus comitem repetitio… …, actionem repetundarum, perseverare etiam post an… … perpetuam esse, et hanc legem eo tantum spectare, … eis ea ratione anni inducias dari.
… ? repetundarum actio estne annalis? an potius perpe… …a est: excepto eo casu, de quo superius diximus.
… *C. Theod. h. t.*
… *l.* 1. *supr. de off. magist. off.*
… 8. c. 7. vide Petr. Gregor. 36. *Syntagm.* 28. *n.* 36.
… *Nov.* Præsumitur pro juramento. Alciat. 3. *præ…*
…mitur nemo moriens immemor salutis vitæ æternæ. *præsumpt.* 39. *et* 3. unde colligunt, morientis con… …ipturas, responsa evidentius probare, quam aliorum: …mis constituti, non præsumantur immemores cœlestis videlicet vitæ æternæ, judicioque divino proximos se videant. vide Medicæum *tract. de morte.*
(9) Si accipere turpe, dare quoque turpe est. vide *Nov.* 8. *cap.* 8. §. 1. *l.* 31. *in fin. supr. de episc. et cler. Nov.* 123. c. 2.
(10) *d. Novell.* 8. *cap.* 7. *in fin.*
(11) *L.* 9. *C. Th.* 28. dixi ad *L.* 48. *D.* 13. id est, pecuniis publicis interceptis. §. 9. *Inst. de publ. jud.*
(12) Inducendum hoc *Arcadii* nomen.
(13) *l.* 1. *C. Theod. h. t.* capitali et vitæ, *l.* 5. *Cod. Theod.* adde *l. Jul. repet.* interdictioni aquæ et ignis, deportationi. *l.* 3. *l.* 10. *in fin ff. h. t.* §. 9. *Instit. de publ. jud.* Olim multa cum infamia, *d. l.* quæ pœna reducitur, *Novell. Leon.* 105. constituta pœna dupli.
(14) Dixi ad *L.* 48. *D.* 13. Paul. 5. *sent.* 19. *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. majest. lib.* 6. Harm. 5. *cap.* περὶ ἱεροσυλίας. Clar. 5. *sent* §. *sacrilegium.* Sacrilegos excommunicari, non tamen ipso jure refert Socinus *regul.* 33. quem vide.
(15) *l.* 25. *C. Theod. de episcop. eccl. et cler.*
(16) Sacrilegi dant pœnas, quamvis nemo usque ad deos manus porrigat. Seneca 5. *de benef.* 14.
(17) Fides divinæ legis sanctitas.
(18) Confundunt, sic Græci συγχέειν.

2. *

QUi (1) confugientem ad sanctam ecclesiam sua auctoritate abstraxerit, verberatus, et tonsus deportator.

Præsumitur dignus, qui est electus a Principe. Bald.

3. Iidem AAA. ad Symmachum P. U.

DIsputare (2) de (3) Principali judicio non oportet: sacrilegii enim instar est, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator. Dat. 5. Kalend. Jan. *Mediolani*, RICHOMERE, et CLEARCHO CONSS. 384.

In propria provincia quis non debet administrationem assumere, nisi ex certa scientia sibi concedatur a Principe. Salic.

4. Iidem AAA. et ARCAD. A. Eutropio P. P.

NEc (4) quis sine secrilegii (5) crimine desiderandum intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis (6) officium intra (7) eam provinciam, in qua provincialis, et civis habetur: nisi hoc cuiquam ultronea liberalitate per divinos affatus Imperator indulgeat. Dat. 16. Kalend. August. ARCADIO A. et BAUTONE CONSS. 385.

TIT. XXX.

DE SEDITIOSIS (8) ET DE HIS (9), QUI PLEBEM CONTRA REMPUBLICAM AUDENT COLLIGERE.

Suscipiens populum contra rempublicam, gravissime est puniendus. Salic.

1. Imppp. GRATIANUS, et VALENT. et THEODOS. AAA. Florentio PF. Augustali.

SI quis (10) contra evidentissimam jussionem, suscipere plebem (11), et adversus publicam disciplinam defendere fortasse tentaverit, multam gravissimam sustinebit. Dat. 13. Kalend. Jan. *Constantinop.* RICHOMERE et CLEARCHO CONSS. 384.

Provocans tumultum et clamorem in populo debet mori pœna seditionis. Bald.

2. Imp. LEO A. Erythrio P. P.

IN (12) nullis locis aut civitatibus tumultuosis ... bus (13) cujusquam interpellatio contumelios... dat, nec ad solam cujusquam invidiam petulan... jactentur: sciturıs his, qui hujusmodi voces ... moverintque tumultus, se quidem fructum ex h... postulant, nullatenus habituros, subdendos aut... iis, quas de seditionis (14), et tumultus auctor... stissima decreta sanxerunt. Dat. 2. Non. Martii ... stantinop. LEONE. A. VI. CONSS. 474.

TIT. XXXI.

QUANDO (15) CIVILIS ACTIO CRIMIN... PRÆJUDICET, ET AN UTRAQUE AB EODE... EXERCERI POSSIT.

In criminalibus publicis et privatis civilis intenta de re familiari non tollit criminalem, nec e contra. Salic.

1. Imppp. VALENS, et GRATIAN. et VALEN... AAA. Antonio P. P.

APlerisque (16) Prudentium generaliter defini... *Quoties* (17) *de re familiari et civilis et* ... *competit actio, utraque licere experiri: sine* (1... *criminalis, sive civilis actio moveatur:* [*nec si* ... *fuerit actum, criminalem posse consumi:* et ... contrario. † Sic denique et per vim [de] ... dejectus, si de ea recuperanda interdicto, *Unde vi* ... rit usus, non prohibetur tamen etiam lege Julia ... publico judicio instituere accusationem. Et suppres... mento, cum ex interdicto de tabulis exhibendi ... actum, nihilominus ex lege Cornelia testamentari... erit crimen inferri. Et cum libertus se dicit ing... tam de operis civiliter, quam etiam lege Visell... naliter poterit perurgeri. Quo in genere ha... actio, et legis (19) Fabiæ constitutio: et plura ... sunt quæ numerari non possunt: ut cum alt... actio intentata sit, per alteram quæ supererit, ... liceat retractari. † Qua juris definitione non ... etiam falsi crimen, de quo civiliter jam actum es...

(1) Leunclavius 5. *Eclog. tit.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 45. *cap.* 17. notat hanc constitutionem huc referendam. cui adde *l.* 2. *Supr. de his qui ad eccles.*

(2) *l.* 20. *ff. de legib. l.* 51. *ff. ad l. Aquil.*

(3) Adde *l.* 5. *supr. de divers. rescript.*

(4) Vide *supr. lib.* 1. *tit.* 41. *ut nulli patriæ etc. Syn. Basil.* 2. *tit.* 19. *ex libr.* 60. *tit.* 45. *c.* 18.

(5) Id est, violatæ religionis.

(6) De adsessore, vide *l.* 10. *supr. de adsessoribus*, ubi dixi.

(7) In ea provincia in qua quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur, ne aut gloriosus, aut calumniosus apud suos versatur. Paul. 5. *sent.* 12. §. 5. *l. ult. Supr. de off. rector. provinc. l.* 38. *ff. ex quibus causis major.* adde Pap. 3. *Not.* 8. *cap. des lettres d' officio et provision.*

(8) Paul. 5. *sent.* 22. 60. *Syn.* 17. περὶ στασιωτῶν ἤτοι τῶν στάσεις καὶ θορύβους καὶ ὀχλαγωγίας ποιούντων. *ex tit.* 61. *c.* 1. *etc.* 6. Harm. 7. περὶ νεωτερικῶν. *l.* 3. *ff. ad l. Jul. de vi publ. l.* 38. §. 2. *ff. de pœn. l.* 6. §. 9. *ff. de injusto, rupt. et irrit.*

(9) *L.* 9. *C. Th.* 33. Taraxepolides, id est, turbatores civitatum dicuntur a Philone adversus Flaccum. *Goth.* Ad hunc titulum scripsit Claudius Mondain. de materia autem tractata ... Boerius; et item alterum Conradus Brunus. *Med.*

(10) *l. un. C. Th. h. t.* Quicunque suscipit plebem ... faciat contra publicam disciplinam. gravissimæ pœnæ ... *Synops. d. loco in fin.*

(11) Vide Tacit. 1. *Annal.*

(12) Qui adclamarunt alicui et ex eo turbam concit... eorum, quæ postulant, consequantur: et pœnis sub... quibus tumultus auctores tenentur, *Synops. ibid. d. cap.*

(13) *Eclog. d. loco.*

(14) De seditionis auctoribus, vide Paul. 5. *sent.* 2. ... *l.* 1. §. 1. *ff. ad leg. Juli. majest. l.* 38. §. 2. *ff. de* ...

(15) Vide *l.* 16. *supr. ad l. Corn. de falsis.* Clar. 5. ... *ult. q.* 2. *et* 9. *Cod. Theod.* 20. *victum civiliter agere c... ter posse*: adde *tit. de ordine judiciorum. Supr.*

(16) *l. un. C. Th. h. t.*

(17) *l.* 4. *ff. de publ. jud.* observa regulam, *l.* 15. *ff. de ... cusat. l.* 60. *ff. de obligat. et act.*

(18) Vide Cujac. 5. *observ.* 15.

(19) Vide Cujac. *ad hunc locum* 20. *observ.* 26.

r aliter esse repetendum. Dat. Prid. Kalend. Ja-a *Trev.* VALENTE VI. et VALENTINIANO II. AA. . 378.

TIT. XXXII.

E CRIMINE EXPILATÆ (1) HEREDITATIS.

Po aditam hereditatem et apprehensam possessionem cessat hoc crimen. Salic.

. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Euphratæ.

pilatæ (2) quidem hereditatis crimen intentare non otes, quando communis arcæ rebus inspectis cla-) traditas coherendi profitearis. Sed cum de his exhi- apud Judicem quæreretur, rationem compensationis non oportuit. Exhibitis enim quæ desideratur, suis ibus directa quæstio relinquenda est. PP. 12. Ka- Maji, ANTON. A. II. et GETA II. CONSS. 206.

Privignus potest agere contra vitricum crimine expilatæ hereditatis. Bald.

2. Imp. ANTONINUS A. Primo.

ilatæ hereditatis crimen adversus vitricum (4) adi- Præside provinciæ non prohiberis persequi. PP. 7. . Mart. LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

everentia novercæ non facit hoc crimen silere, quando de alia quam de mariti agitur hereditate. Salic.

3. Idem A. Helenæ.

i hereditatem adiisti, expilatæ hereditatis crimen ersus (5) novercam quondam tuam experiri non is (6). PP. 3. Non. Jan. SABINO, et ANULINO 217.

functi non potest conveniri ab herede crimine he- tis expilatæ, sed res, et fructus exstantes possunt ari, et consumpti possunt condici. Salic.

4. Imp. GORDIANUS A. Basso.

rsus uxorem (7) (quæ socia (8) rei humanæ, que divinæ domus (9) suscipitur) mariti diem ncti successores, expilatæ hereditatis crimen in- non possunt. Et ideo res, quas per eandem ab- reris, competenti in rem actione, vel si dolo ma- t, quo minus res mobiles possideret, ad (10) lum persequere. Fructus autem rerum, quas ma- enuit, licet expilatæ hereditatis non teneatur cri-mine, suos non facit, sed exstantes (11) quidem vindicari, consumptos vero condici (12) posse proculdubio est. PP. 16. Kal. Mart. ATTICO, et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Legata non minuuntur, licet hereditas expiletur. Salic.

5. Imp. PHILIPPUS A. et PHILIPPUS C. Simplicio.

OBtentu expilatæ hereditatis emolumentum legatorum, maxime suspensa cognitione, legatariis iisdemque libertis (13) defuncti auferri non oportet. PP. 15. Kal. Febr. PHILIPPO A. et TITIANO CONSS. 246.

Hæc accusatio est subsidiaria. Salic.

6. Iidem AA. et CC. Basiliæ.

EXpilatæ hereditatis crimen loco (14) deficientis actionis intendi consuevisse, non est juris ambigui. PP. 10. Kal. Mart. ÆMIL. et AQUIL. CONSS. 250.

TIT. XXXIII.

VI BONORUM (15) RAPTORUM.

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro vi illata in rebus mobilibus tantum. Salic.

1. Imp. GORDIANUS A. Valerio.

VI bonorum raptorum actionem, quæ cum (16) pœna sua retrahit ablata: potius ad mobilia, moventiaquæ (17), quam ad (18) fundos per injuriam occupatos spectare explorati juris est. PP. Kalend. Mart. ATTICO, et PRÆTEXTATO CONSS. 243.

Heres donatoris a donatario auferre res non potest. Bald.

2. Impp. VALERIANUS et GALLIEN. AA. Longino.

SI res mobiles (19) quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatum, violenter heres donatricis abripuit, vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem quo experiundi potestas fuit, in quadruplum (20): post annum in simplum intendere non vetaris, PP. 7. Maji, SECULARI, et DONATO CONSS. 261.

Etiam rapiens res sibi obligatas, intra annum tenetur ad quadruplum. Salic.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Euelpisto.

REs obligatas (21) sibi creditorem vi rapientem, non (22) rem licitam facere, sed crimen committe-

(1) ixi ad *L.* 47. *D.* 19.
(2) ide ad hanc *leg.* Cujac. 20. *observ.* 27.
(3) avibus arcæ communis socio traditis, socius rei domi- urit. vide *l.* 2. *supr. de periculo et comm. l.* 74. *ff. empt.*
(4) . *Eclog.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 29. *c.* 8. adde *l.* 3. *Infr. h. t.*
(5) t sit eadem ratio, quæ vitrici in *l.* 2. *supr. h. t.*
(6) on prohiberis. *l.* 33. *ff. de negot. gest.*
(7) 5. *ff. h. t. l.* 1. *ff. de ritu nupt. l.* 1. *ff. rer. amot.*
(8) ixi ad leges 12. tabul. *lib.* 2. *tit.* 17. §. 3. vide Forcat. *cap.* 5.
(9) ivinæ domus societas hic nihil aliud, quam religionis et societas. vide *l.* 1. *ff. de ritu nupt.*
(10) 2. *in fin. ff. h. t.*

(11) Vide *l.* 22. *supr. de rei vind.*
(12) Vide *l.* 3. *supr. de cond. ex lege.*
(13) *l.* 23 *ff. de fideic. libert.*
(14) *l.* 2. *ff. h. t.* vide *l.* 3. *supr. familiæ.*
(15) Dixi ad *Lib.* 47. *D.* 8.
(16) Pœna vi bonorum raptorum, tripli est. Præter pœnam res restituitur. *pr. Inst. h. t.*
(17) *l.* 2 *infr. h. t. l.* 1 §. 3. *l.* 14. *in fin. ff. de vi et vi.*
(18) Vid. quæ dixi ad *l.* 1. *in fin. ff. de furt.* in verbo *Rei.*
(19) *l.* 1. *supr. h. t.*
(20) Vide *l.* 4. *infr. h. t.*
(21) *l.* 2. § 18. *in fin. ff. h. t.*
(22) Imo rem licitam. *l.* 55. *ff. de furtis.*

re convenit, cumque etiam vi bonorum raptorum intra annum utilem in quadruplum (1), post, simpli actione conveniri posse, non ambigitur. S. 7. Kal. Jan. *Sirmii*, AA. Conss.

De raptis a servo dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplum intra annum. Salic.

4. Iidem AA. et CC. Attalo.

DE his quæ servus alienus nesciente domino vi rapuisse dicitur, intra annum in quadruplum (2) vi bonorum raptorum, et post in simplum dominus ejus noxali actione apud competentem judicem conveniri potest. S. 2. Kal. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

Venditionem rei raptæ potest dominus ratam habere, et agere ad simplum: vel improbare, et agere vi bonorum raptorum ad quadruplum. Salic.

5. Iidem AA. et CC. Domnæ.

SIve negotiorum gestorum contra novercam (3) tuam, sive actione vi bonorum raptorum (quæ in quadruplum (4) intra annum utilem, ac post in simplum constituta est) putaveris agendum: notione Præsidali poteris experiri. S. 5. Non. Jul. *Philippopoli*, AA. Conss.

TIT. XXXIV.

DE CRIMINE STELLIONATUS (5).

Dissimulanter rem aliquam pignorans pluribus successive tenetur crimine stellionatus. Salic.

1. Imp. Alexand. A. Alexandro.

IMprobum quidem et criminosum fateris, easdem res pluribus (6) *pignorasse*, [dissimulando] in posteriore obligatione, quod eadem aliis pignori tenerentur. Verum securitati tuæ consules (7), si oblato omnibus debito, criminis instituendi causam peremeris. PP. 5. Id. Februar. Pompejano et Peligno Conss. 232.

Etiam rem filii donatam, si pater obligat ignoranti, tenetur crimine stellionatus. Bald.

2. Imp. Gordianus A. Valenti.

SI pater tuus in te donationem contulerit, et cum emancipatus esses, traditionibus (8) dominium corporum in te transtulit, posteaque creditores sortitus, quasdam earum rerum sine voluntate tua velut proprias suas obstrinxit, jus tuum non læsit. Nec tamen injuria stellionatus crimine petetur, cum sciens (9) alienam rem, te non consentiente, velut propriam suo nexuerit creditori. PP. 2. Kal. Jan. Gordiano, A. et Aviola Conss. [illegible]

3. Idem A. Hadriano.

STellionatus accusatio inter crimina publica (10) non [illegible]betur. PP. Idib. April. Attico, et Præ[illegible] Conss. 243.

Crimen committit, qui rem obligatam priori obligat [illegible]cundo ignoranti: vel qui animo decipiendi credito[illegible] cum alio fingit anteriorem obligationem. Salic.

4. Imp. Philippus A. Euprepio.

IGnorantia creditoris, cui (11) res pridem apud [illegible] obligatæ, pignoris, sive hypothecæ jure obliga[illegible] non sine periculo capi consuevit. Etenim hujusmodi [illegible]des ad extraordinariam criminis executionem spectare [illegible] stellionatus commissum severissime (12) esse vindican[illegible] sæpe rescriptum est: Proinde sive ignorantiam tuam [illegible]bitor circumvenire (13) tentaverit, sive obligatione [illegible] perfecta, participato fraudis consilio, per subjectam [illegible] anteriorem (14) personam dispendium tuum ad occu[illegible] compendium suum [trahere] pertentat, adire suum [illegible]dicem potes, congruentem juri, ac debitæ religioni [illegible]tentiam relaturum. PP. 6. Idib. Maji, Peregrino [illegible] Æmiliano Conss. 245.

TIT. XXXV.

DE INJURIIS (15).

Servo *alieno injuriam facere non licet.*

1. Imp. Alexander A. Syro.

NEc servis quidem alienis licet (16) facere inju[illegible]. PP. 11. Kal. Decemb. Alexandro A. Conss. [illegible]

De marito, et patre affecto injuria.

2. Idem A. Clavo.

INjuriarum actio tibi duplici (17) ex causa con[illegible] cum et maritus (18) in uxoris pudore, et pater [illegible] in existimatione filiarum propriam injuriam pati [illegible]gantur. PP. prid. Id. Maji, Agricola, et Clem[illegible] Conss. 231.

Delator *appellatus si quis fuerit.*

3. Imp. Gordianus A. Donato.

SI non es nunciator, vereri non debes, ne ea pr[illegible] quod injuriæ faciendæ gratia quidam te velut [illegible]torem (20) esse dixerunt, opinio tua maculata sit [illegible]nimo adversus eos, qui minuendæ opinionis tuæ [illegible]

(1) Vid. *d. l.* 4.

(2) *l.* 2. *in fin. l.* 3. *in fin. supr. l.* 5. *infr. l.* 1. *ff. et pr. Inst. h. t. verb. quadrupli.*

(3) Adversus novercam negotiorum gestorum et vi bonorum raptorum agi potest, *ut hic*, et expilatæ hereditatis.

(4) Vide *l.* 4. *supr. h. t.*

(5) Dixi ad *L.* 47. *D.* 20.

(6) Si res eadem pluribus pignorata.

(7) Pœnitentia plerumque purgatur delictum. vid. *l.* 65. *ff. de furtis.*

(8) *l.* 20. *Supr. de pactis.* vide Cujac. 13. *observ.* 21. Hotom. 3. *observ.* 4.

(9) *l.* 16. §. 1. *ff. de pignorat.* vide Menoch. 2. *de arbitr. jud. casu* 38.

(10) *l.* 1. *ff. h. t. l.* 3. *ff. de extraord. crim.*

(11) *l.* 30. *in fin. ff. de pign.*

(12) Stellionatus severissime vindicantur.

(13) Vid. Cujac. 13. *observ.* 21. *in fin.*

(14) Gallis *antidata.*

(15) Dixi ad *l.* 47. *D.* 10.

(16) Si spectemus servi dominium; alias servis nulla fit [illegible]ria jure Romano. §. 3. *Inst. h. t.* adde *l.* 1. §. 3. *l.* 15. §. 4. *ff. h. t.*

(17) *l.* 1. *in fin. l.* 30. *in fin. ff. h. t.*

(18) *d. l.* 1. §. 3. *et* §. *ult. l.* 18. *in fin. ff. et* §. 2. *Inst.* [illegible]

(19) *d.* §. 3. *d.* §. *ult. d. l.* 18. *d.* §. 2.

(20) Delatoris nomen turpe est, ideoque injuriarum tene[illegible], qui alium delatorem appellat.

…d confecisse comperientur, more solito injuriarum …dio experiri potes. PP. 2. Id. Julias, GORDIANO A. … VIOLA CONSS. 240.

…Sacerdoti *in habitu, et ornamento facta injuria.*

4. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Vindio.

A…rocem (1) sine dubio injuriam esse factam manife…stum est, si tibi illata est cum (2) esses in Sacer…ti (3), et dignitatis habitum (4), et ornamenta …rres: et ideo vindictam potes eo nomine persequi. …Pa. * ÆMILIANO et BASSO CONSS. 260.

Veritas *a calumnia excusat:* Anno *actio injuriarum præscribitur.*

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Victorino.

S…non (5) convicii consilio (6) te aliquid injuriosum …xisse probare potes: fides (7) veri (8) a calumnia …ndit. † Si autem in rixam inconsulto (9) calore …sus homicidii convicium objecisti, et ex eo die an…10) excessit: cum injuriarum actio annuo tempore …ipta sit, ob injuriæ admissum conveniri non potes. … Id. Jul. ipsis AA. IV. et III. CONSS. 290.

Patronus vel ejus heres injuriam liberto facere non potest. Salic.

Libertis *a patrono injuria fieri non debet.*

6. Iidem AA. et CC. Flaviano.

…n nec patronos (11) injuriam facere libertis juris …quitas permittat, proponasque patronæ heredes eum, …ertatem a defuncta acceperat, injuriis (12) affice…rabit Præses provinciæ contumeliam heredum com… PP. Id. Jul. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Hoc crimen est privatum. Salic.

7. Iidem AA. et CC. Potentiano.

…jiarum causa non publici judicii, sed privati (13) …tinet querelam. S. Id. Febr. *Sirmii*, AA. CONSS.

Pro atroci injuria in personam servi illata, dominus potest agere civiliter et criminaliter ad vindictam. Salic.

Servi *injuriati nomine dominus agit.*

8. Iidem AA. et CC. Martiano.

DOminum pro atroci injuria quam servus ejus passus est, Edicti perpetui actione proposita, qua damni (14) etiam haberi rationem verbis evidenter exprimitur, agere posse convenit. S. 15. Kal. Nov. AA. CONSS.

Qui liberum dicit servum, infamandi causa, tenetur injuriarum, nisi sic esse faciat pronunciari. Salic.

Servum *liberum vocans injuriarum tenetur.*

9. Iidem AA. et CC. Nonnæ.

QUi liberos infamandi gratia dixerint *servos* (15) injuriarum [actione] conveniri posse, non ambigitur. S. 6. Kalend. Decembr. *Nicomediæ*, AA. CONSS.

Dicens alicui verba injuriosa per viam judicii, si desistit a procedendo, potest injuriarum conveniri. Bald.

10. Iidem AA. et CC. Paulo.

SI quidem aviam tuam ancillam (16) (infamandi causa) Reipublicæ civitatis Comanensium (17) dixit Zenodorum ac recessit: injuriarum actione statim conveniri potest. Nam si perseveret in ea causa facultatem habens agendi, super hac re deferri querelam, ac tunc demum, si non esse serva fuerit pronunciata, postulari convenit. S. 15. Kal. Jan. *Nicomediæ*, CC. CONSS.

…) …. 7. *in fin. l.* 8. *l.* 9. *ff. it.* §. 9. *Inst. h. t.*

…) Crescit injuria ex tempore. *l.* 16. §. 5. *ff. de pœnis.*

(3) Dixi ad *l.* 16. §. 3. *ff. de pœn.*

(4) … 9. *ff. h. t.*

…) … 15. §. 38. *l.* 18. *ff. h. t.* Præsumitur dolus, quoties …de genere prohibitorum, id est, quod legibus prohibitum … moribus, admittitur: vide tamen Socin. *reg.* 92. sic …njuriosa animo conviciandi prolata fuisse præsumimus, … casu purgationis juramentum, causa cognita, deferri po… …bita nimirum ratione personæ, quæ injuriosis natura sua …sa est: veluti si persona propinqua, si ætate senili, si …n jusve aliquod habens talibus verbis usa fuerit. vide … 2. *observ.* 106. Goth. Adde Mascard. *de probat. con…* 2. *num.* 4. *et seq.* Ans.

…) … 3. §. 1. *ff. h. t. l.* 41. *in fin. ff. ad l. Aquil.* adde … 2. *l.* 53. *ff. de furtis.* §. 7. *Inst. de oblig. ex delicto.* …r. *ad l. Corn. de sicar. l.* 1. §. 8. *ff. de inspiciendo* …tr. Quid si quis protestatione habita, vel secuta, convicium …xer t? tenetur injuriæ. Protestatio enim facto contraria … … sat, maxime si factum ipsum protestatione potentius, id …vius est. vide *l.* 21. *ff. de acquir. vel omitt. hered.*

(7) Fides veri et innocentiæ maximam habet securitatem. vid. … a Valle 1. *cons.* 54.

(8) Veritas convicii an excuset injuriantem sive convicianten vid. Gailium 2. *obs.* 99. 100. 101.

(9) *l.* 16. §. 2. *ff. de pœn. l.* 48. *ff. de reg. jur.* vid. *Novell.* 2. *Constantin. Porphyrogenet. in fin.* Ira an a delicto excuset, vid. Clar. 5. *sent.* §. *injuria, in fine, et eo libr.* §. *ult. q.* 68. *n.* 4.

(10) Injuriæ actio anno tollitur, *l.* 17. §. 6. *in fin. ff. h. t.* vide Bellovisan. 1. *cap.* 3. *num.* 11. Clar. 6. *sent.* §. *injuria.* Injuriæ, inquam, verbalis, at non realis et scriptæ seu libello, scripturave propositæ. Cum enim duret et continuetur hujusmodi injuria: anno tolli non debet, et ita servari in Camera Spirensi, notat Gailius 2. *observ.* 204. Quid annus in actione injuriarum, estne continuus vel utilis? curritne ignoranti, ut scienti? ita putat Accursius: sed contra censuit Camera Spirensis. vide Gail. 2. *observ.* 106.

(11) *l.* 7. §. 2. *ff. h. t. l.* 10. §. 12. *ff. de in jus vocand.*

(12) Atrocibus scilicet, *d.* §. 2. *d.* §. 12.

(13) *l. ult. Infr. h. t.*

(14) *l.* 15. §. 46. *ff. h. t.*

(15) Liber sine injuria servus appellari non potest. Injuria est libero, servum appellari. *l.* 10. *infr. l.* 11. §. *ult. l.* 12. *ff. h. t. l.* 31. *supr. et. l.* 39. §. 1. *ff. de liberali causa.*

(16) Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.*

(17) *Commensium.* Hal. alii legunt *Cumanensium.*

*

Causam injuriarum civilem, vel criminalem, tam active quam passive possunt illustres per procuratorem exercere. Salic.

De personis Illustribus.

11. Imp. ZENO (1) A. Alexandro viro illustri.

SI quando injuriarum actio (quam inter privata (2) delicta veteris juris auctores connumerant) [a] quibuslibet Illustribus viris militantibus, seu sine cingulo constitutis, vel uxoribus eorum vel liberis masculini sexus, vel filiabus (superstitibus videlicet patribus aut maritis illustribus) vel si adversus aliquam hujusmodi personam criminaliter forte movetur, ipsos quidem qui super injuria queruntur inscribere: aliaque omnia quæ in hujusmodi causis de more procedunt, solenniter observare decernimus: licere (3) autem Illustri (4) accusatori, vel reo, vel uxori, vel liberis masculini sexus: seu filiæ itidem Illustris superstitis, causam injuriarum (5) in quocumque judicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere, vel movere: sententiam Judice contra eum qui procuratorem dederit (etsi ipse non adesset judiciis, sed causam per procuratorem diceret) legibus prolaturo: ita tamen, ut nullus alius idem sibi audeat vindicare, vel a nostro numine postulare: sed in cæteris mos judiciorum (6), qui hactenus obtinuit, in posterum servetur intactus. Dat. 5. Non. Novemb. *Constantinop.* Illo V. C. CONS. 478.

TIT. XXXVI.
DE FAMOSIS (7) LIBELLIS.

Qui famosum carmen de aliquo invenerit, illud pandere non debet. Salic.

1. Impp. VALENTINIANI et VALENTIS AA. Edictum.

SI quis (8) famosum libellum sive domi, sive in publico, vel quocunque loco ignarus repeterit, aut corrumpat priusquam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum. Si vero non statim easdem chartulas corruperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat se quasi auctorem hujus delicti capitali sententiæ subjugandum. Sane, si quis devotionis suæ ac salutis (9) publicæ custodiam gerit: nomen suum profiteatur (10), et quæ per famosum [libellum] persequenda putaverit, ore proprio edicat: ita ut absque ulla trepidatione accedat, sciens [quidem,] quod si assertionibus [suis] veri fides fuerit opitulata, laudem maximam et præmium (11) a nostra clementia consequetur. Sin vero minime hæc vera ostenderit, capitali pœna plectetur. Hujusmodi autem libellus alterius opinionem non lædat. PP. 16. Kalend. Mart. *Constantinop.* VALENTINIANO et VALENTE, AA. CONSS. 365.

TIT. XXXVII.
DE ABIGEIS (13).

Crimen abigeatus sine inscriptione potest proponi. Salic.

1. Impp. HONOR. et ARCAD. AA. Pasiphilo.

ABacti animalis accusatio non solum cum inscriptionibus, sed etiam sine (14) ea observatione proponi. Dat. 8. Kal. Jan. *Mediolani*, OLYBRIO et PROBINO (15) CONSS. 395.

TIT. XXXVIII.
DE (16) NILI (17) AGGERIBUS (18) NON RUMPENDIS (19).

Rumpentes aggeres Nili, vel ejus aquam ultra solitum occupantes concremantur: et ejus criminis participes deportantur, sine spe veniæ. Salic.

1. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P.

SI quis posthac per Ægyptum intra (20) decimum (21) cubitum, fluminis Nili ultra (22) ...

(1) Fit hujus constitutionis mentio in §. 10. *Inst. h. t.*

(2) Injuria privatum est delictum. *l.* 7. *Supr. h. t. l.* 42. §. 1. *ff. de procuratorib.*

(3) Viri illustres, ordinarii, vel honorarii de injuria criminaliter agere et excipere per procuratorem possunt, *ut hic, et l.* 25. *supr. de procuratoribus.* (Idem episcopis et presbyteris tribuitur. *Novell. Valentiniani de episcop. jud.*) ea tamen lege, ut subscribant in crimen et in eorum persona nominatim fiat condemnatio. Alia injuriarum accusatio non fit per procuratorem. *d.* §. 10. Hinc illud, *injuriarum non nisi præsentes accusare possunt.* Paul. 5. *sentent.* 4. §. 12.

(4) Imo idem alii conceditur. *d. l.* 42. §. 1. *ff. de procurator.*

(5) Specialiter illustribus hoc datum est in causa injuriarum. Nam criminaliter nemo agit per procuratorem. *l. ult. supr. ubi senator. l. penult. ff. de publicis judic. l.* 1. *ff. an per alium caus. appellat. His adde Nov.* 71.

(6) *l.* 12. *Cod. de reb. cred.* Guid. Pap. *in præfat. decis.* Everhard. *loco a stylo ad curiam.* Ans.

(7) *L.* 9. *C. Theod.* 34. dixi ad *Lib.* 47. *D.* 10. adde 60. *Ecl.* 63. περὶ φλυαρῶν χαρτῶν etc. id est, de famosis libellis, hoc est, de pugillaribus, qui abjiciuntur et criminationes quorundam continent etc. 6. Harm. 9. Paul. 5. *sent.* 4. §. 6.

(8) *l.* 9. *C. Th. h. t. Eclog. dict. loco, cap.* 1. 6. Harm. *dict. loco, vers.* ὁ εὑρίσκων. §. 1. *Inst. de injuriis. l.* 5. §. 9. *l.* 15. §. 29. *ff. de injuriis.* Paul. 5. *sent.* 4. §. 15. 17.

(9) *l.* 33. *ff. de injur.*

(10) Id enim scire expedit. *l.* 18. *ff. de injuriis.*

(11) *l.* 5. *in fin. ff. h. t.*

(12) Dixi ad *leg.* 12. *tabularum, lib.* 2. *tit.* 25. §. 3.

(13) Dixi ad *L.* 47. *D.* 14. 60. *Ecl.* 25.

(14) *Ecl. d. loco. c.* 4. *in fin. l.* 8. *C. Theod. de jur...* qua præter hanc desumpta est *l.* 8. *supr. unde vi, et l.* ... *supr. de accus.* adde Cuj. 1. *obs.* 20. *in fin.*

(15) Probino.

(16) *L.* 9. *C. Theod.* 32.

(17) De Nilo, vide *l.* 1. §. 5. *ff. de fluminib. can.* ... *de consecratione dist.* 4. *Gen.* 2. *Diodor.* 1. Cœlium ... num 14. *cap.* 39.

(18) Qui et *chomata*, *l.* 10. *ff. de extraord. crim.*

(19) *Corrumpendis*, *C. Theod. h. t.*

(20) Id est, cum incrementum Nili nondum excesserit decim cubitos.

(21) Plin. 5. *cap.* 9. loquens de Nilo, *Justum*, inquit, *incrementum est cubitorum* 16. *Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent tardius recedendo. Hæ ferendi tempora ... munt, solo madente: illæ non dant, sitiente. Utrumque ... provincia. In* 12. *cubitis* (*nota causam hujus constitutionis*) *famem sentit; in* 13. *etiamnum esurit:* 14. *cubita hilaritatem afferunt*, 15. *securitatem*, 16. *delicias.* (*hinc illud Amm...* de Nilo. *Eum nemo aliquando extolli cubitis altius* 16. ... *optavit*) *Maximum incrementum fuit cubitorum* 18. ... *principe, minimum quinque Pharsalico bello, veluti necem Pompeji Magni prodigio quondam flumine aversante. Cum ... aquæ, apertis molibus admittuntur.* Hæc Plinius. Visum ... illud adjicere, Nilum augescere Sole in Cancro, vel ut Græ... *Ecl.* 16. ἐν τῷ θέρει adusque transitum in Libram diebus ... Ammian. *lib.* 22. His adde Herodot. *lib.* 2. Diodor. 1. cap...

(22) *Valla fluentis*, Hal. *Vila fluenta*, *l. un. C. Th. h.*

...e propriis ac vetustis usibus, præter fas præter... ...em antiquitatis, usurpaverit: flaminis eo (2) ...ssumatur, in quo vetustatis reverentiam, et pro... ...en ipsius Imperii appetierit securitatem, consciis ...rtibus ejus, deportatione constringendis: sic ut ...e supplicandi eis, vel recipiendi civitatem vel di... ...i vel substantiam licentia tribuatur. Dat. 10. Kal. ... *Constantinop.* HONORIO VIII. et THEOD. III. AA. ...409.

TIT. XXXIX.

...E (3) HIS QUI LATRONES VEL ALIIS CRIMINIBUS REOS OCCULTAVERINT (4).

...dem pœna puniuntur receptatores, qua rei principales. Salic.

1. Imppp. VALENT. VALENS, et GRATIAN. AAA. Simplicio Vic.

...qui secum alieni criminis reos occultando, cum ...ave sociarunt: par (5) ipsos et reos pœna expe... ...et latrones (6) quisquis sciens susceperit, et eos ...Judicibus supersederit, supplicio corporali, aut ...o facultatum, pro qualitate personæ et judicis ...one plectetur. PP. *Romæ*, 10. Kal. Apr. GRA... ...A. III. et EQUITIO, V. C. CONSS. 374.

2. Imp. MARTIANUS A. Palladio P. P.

...q' latrones, seu aliis criminibus obnoxii in posses... ...: degunt seu latitant: dominus possessionis si præ... ...t aut procuratores si dominus abest, seu prima... ...possessionis ultro eos offerant: aut si scientes hoc ...en fecerint, conveniantur a civili officio, ut tra... ...vinciali judicio eos qui requiruntur, sub exami... ...s arguendos, et pœnas post documenta congruas ... Si vero exhibere eos domini, vel procuratores ...ates (8) possessionis distulerint; tunc ad deti... ...es [adito] rectore provinciæ omnia civilia duri... ...uxilia. † Sin autem propter multitudinem forte ...ui in prædio sunt, civile adminiculum sufficere ...e constiterit, et memorati audaces executoribus ...t manus, vel alias parere distulerint: tunc ju... ...vinciæ memor periculi sui, a viro devoto tribu... ...s primatibus militum, qui in locis sunt, auxi... ...stulet: ut per militarem (9) manum correpti ..., sine damno atque læsione cujuslibet legibus of-ferantur, et convicti pœnas subeant competentes: non ignaro judice, quod si adversus innocentem ob aliam causam præter latronum vel aliorum nocentium investigationem, militare auxilium postulaverit, aut dispendiis affici provinciales concesserit: commotione severissima (prout tua celsitudo judicaverit) ferietur. Tribuni etiam sive primates numerorum [vel officiorum] qui in locis sunt, admoniti per literas judicis, si adminiculum militare præbere noluerint, aut si ab ipsis militibus damna provincialibus inflicta fuerint: et damna et læsiones restituent, et acerrima condemnatione pro arbitrio virorum illustrium magistrorum militum ferientur. † Domini etiam prædiorum, seu procuratores vel primates possessionum impunes non manebunt, si præsentes et scientes ultro non obtulerint nocentes, vel admoniti eos exhibere distulerint: nam dominus quidem possessionis dominio privabitur: procurator vero seu primates perpetuo exilio subjacebunt. † Ipsi quoque procuratori vel domino vel primatibus possessionis, si se ad comprimendam multitudinem rusticanorum sufficere non posse firmaverint, et id provinciali judicio palam fecerint: militare auxilium rector provinciæ a tribuno vel a primatibus numeri faciet dari; si civilia non posse sufficere perspexerit. † Si vero post exhibitionem eorum, qui accusantur, innocentes eos esse, et nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnam quæ in calumniatores exercenda est, subire cogantur. † Exemplo enim grave est sic latronem requirere, ut innocentibus periculum fiat. Dat. 12. Kal. Jan. *Constantinop.* MARINIANO et ASCLEPIODOTO CONSS. 423.

TIT. XL.

DE REQUIRENDIS (10) REIS.

Contra absentem de gravi crimine accusatum non fertur definitiva, sed citati non comparentis bonorum annotatio debet fieri. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Rustico.

CUm absenti rei gravia crimina intentantur, sententia (11) festinari non solet: sed adnotari (12), *ut requiratur:* non utique ad pœnam, sed ut potestas ei sit purgandi se, si potuerit. Postquam vero requirendus factus intra annum redierit: si se crimine purgaverit, res arbitrio Judicis signatas recipiat. Sin vero intra id tempus reversus, post intimationem suam fuerit defunctus: etsi necdum se purgaverit, ad heredes proprios res transmittat. Dat. * TUSCO et BASSO CONSS. 212.

...) ...oc innuit, Nemini licere ullos rivos, ullave fluenta in... ...ibitum, seu πρὸ τῆς ἀναβάσεως τοῦ δωδεκαπήχεως. Græ... ...it est, cum incrementum Nili nondum excessit 12. cubi... ...rivare sibique usurpare, et hic quidem casus diversus est ...t. *ff. de extr. criminib.* Qui contrarias leges existimave... ...ere duplices Nili aggeres: unos altissimos ad arcendam ...li, ne urbes et villas obrueret: et de his quidem agi ...tutione: alios minores ad limum retinendum. vid. For... 14. *penus.*

...) ...ignis supplicio, adde *l.* 28. *ff. de pœn. l.* 9. *in fin.* ... *causa fiscal. l. un. supr. de mulierib. quæ se propriis* ...*x. l.* 3. *supr. de maleficis. l. un. in fin. supr. de ra...* ...*. supr. de his qui parent. vel liber. l.* 2. *supr. de fal...* ... *l.* 6. *ff. ad leg. Jul. peculat. l.* 8. *l.* 2. *l.* 28. §. 11. ... *pœn. l.* 1. *infr. de immun. nemini conced. l.* 9. *infr.* ... adde *l.* 8. *supr. de summ. trin. l.* 3. *in fin. supr. de Judæis. l.* 6. §. 1. *supr. de hæret. l.* 6. *infr. de jur. fisci.*

(3) *L.* 9. *C. Theod.* 29.

(4) Π... ὑποδεχ... τῶν ὑποδεχομένων λῃστάς etc. 60. *Ecl.* 27. dixi ad *Lib.* 47. *D.* 16.

(5) *l.* 1. *ff. h. t. l.* 1. *C. Theod. h. t. Ecleg. d. loco cap.* 1.

(6) *l.* 2. *C. Theod. h. t. Ecl. d. loc. c.* 2.

(7) Primates possessionis videntur esse, quibus præcipua possessionis cura demandata est, licet non sint specialiter procuratores possessionis constituti.

(8) De primatibus possessionis, vide *supr. h. t.*

(9) *l.* 68. *ff. de rei vindicat. l.* 3. *ff. ne vis fiat.*

(10) Dixi ad *L.* 48. *D.* 17.

(11) *l.* 1. *ff. h. t. Nov.* 134. *cap.* 5. *l.* 6. *supr. de accus. l.* 2. *supr. de sent. ex periculo.*

(12) An hodie adnotatio locum habeat, vid. Clar. 5. *sent.* §. *ult. q.* 44.

Adnotati bona intra annum non comparentis, irrevocabiliter confiscantur: et postea veniens repertus nocens, punitur, innocens vero absolvitur, non propterea bona recuperat. Salic.

2. Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium.

QUicunque ex eo die, quo reus fuerit in judicio petitus, intra anni (1) spatium noluerit adesse judicio, res ejus fisco vindicentur. Et si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, severiori sententiæ subjugetur. Sed si argumentis evidentibus et probatione dilucida innocentiam suam purgaverit, nihilominus facultates ejus penes fiscum remaneant. Dat. Id. Jan. CONSTANTINO A. V. et LICINIO C. CONSS. 319.

Contumax in civili causa, non notatur etiam facti infamia: contumax vero in causa criminali, adficitur infamia facti. Salic.

3. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Palladio P. P.

IN pecuniariis causis edictum contra latitantem propositum, existimationem ejus non lædit. † Criminalis vero programmatis (2) tenor hanc tantam ferat de jure censuram, ut inter reos adnotati, non tantum patrimonium debeat transferre, sed et famæ existimationem lædere. Dat. 7. Kal. Jul. *Ravennæ*, EUSTACHIO et AGRICOLA CONSS. 421.

TIT. XLI. DE QUÆSTIONIBUS (3).

De servis.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Antianæ (4).

QUæstionem (5) de servis contra dominos haberi non oportet: exceptis (6) adulterii (7) criminibus, item fraudati census (8) accusationibus, et crimine majestatis (9), quod ad salutem Principis pertinet. In cæteris autem quanquam ea, quæ servus contra d[...] dixit, judicaturi sententiam formare non debeant[...] si aliis quoque probationibus (10) fides veritatis [...]getur, præscriptionis invidia evanescit. † In (11) [...]niariis (12) vero causis nec (13) inopia probation[...] vos contra dominum interrogari posse manifestum [...] Kalend. Januar. FUSCO (14) II. et DEXTRO CONSS.

Servi non audiuntur contra tutorem, vel matr[em] domini sui. Bald.

2. Iidem AA. et CC. Catulo.

INsolitum est (15), et grave exemplo, audiri ser[vos] versus tutores (16), vel matrem (17) dominor[um]: nisi tutelæ agatur. Proposita tertio Idib. Se[pt.] [...]LONE et LIBONE CONSS. 205.

De fœminis.

3. Imp. ANNONINUS A.

CUm (18) cognitionaliter audisset, dixit:

PRimum (19) servi alieni interrogabuntur, si [...] fuerint ex tanto scelere argumenta, ut videan[tur] cedere ad virisimilia (20) causæ crimina. † Ipsa [...] mulier (21) torquebitur. Neque enim ægre feret, [...]queatur, quæ venenis suis viscera (22) hominis e[...] PP. 7. Kal. April. SABINO et ANULINO Coss. 21[...]

De convictis et confessis alios accusantibus.

4. Pars ex rescripto Imp. ANTONIN. A.

SIcuti (23) convictis confessisque ad societatem [...] lerum vocantibus eos, a quibus apprehensi [...] custoditive sunt, facile credi non oportet: ita [...] tibus (26) rationibus post commissum commun[...] nus, ad evitandam de se sententiam id (27) fec[e]rint probati, publicæ vindictæ non sunt subtrahen[di]. 5. Kal. April. SABINO et ANULINO CONSS. 217.

(1) *l.* 1. §. 3. *l.* 2. *l.* 4. *ff. h. t.*

(2) Vid. *Supr. comminat. epist. programm.*

(3) Dixi ad *L.* 48. *D.* 18. adde *L.* 9. *C. Theod.* 35. *genera quæstionum.* vid. apud Cujac. 5. Paul. *sent.* 14. §. 1.

(4) *Antigono.* vide Cujac. 2. *obs.* 33.

(5) Vide Cujac. *d. loc.* Goth. Hæc lex est canonizata in *cap.* 59. *q.* 2. et est Impp. *Antonini et Veri*, non *Severi*, *d. loco.* Ans.

(6) Servus in dominum non torquetur, nisi in adulterii, vel majestatis quæstione. Quod si præter ea, quæ servus deposuit, aliæ contra dominum probationes sint, ne tum quidem dominus torqueri debet, sive depositionem servi, sive probationes illas consideres. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 60. *tit.* 50. *c.* 22. 1. Harm. 14. §. 19.

(7) *l.* 8. §. 6. *supr. de repud.*

(8) *l.* 1. §. 20. *ff. h. t.*

(9) *l.* 7. 8. *ff. ad leg. Jul. majest.*

(10) Vid. Papon. 24. *Arrest.* 9. *arg.* 2.

(11) Servi in caput domini, neque a præside, neque a procuratore, neque in pecuniariis, neque in capitalibus causis interrogari possunt. Paul. 5. *sent.* 16. §. 5. servi in pecuniariis causis, ne quidem inopia probationum, contra dominos torquentur. *Synops. ibi cap.* 22.

(12) De differentia pecuniariæ et criminalis causæ, vid. Cujac. 2. *observ.* 28.

(13) *l.* 6. *in fin. infr. h. t. ex inopia*, Hal. quæ lectio a Cuj. 20. *observ.* 33. probatur: reprehenditur tamen a Roberto 2. *recept.* 8.

(14) Prisco.

(15) Servi ne quidem inopia probationum torquentur [...] minorum tutorem, vel matrem: nisi actio tutelæ institu[...] *nops. Basil. d. c.* 22.

(16) Sunt enim domini loco. *l.* 56. §. 4. *ff. de furtis.*

(17) *l.* 10. §. 2. *ff. h. t.*

(18) Vide inscriptionem legis 1. *supr. de appellation.*

(19) Si mulier accusetur, quasi maritum suum veneno ne[caverit], non in eam servi sui tantum, sed et alieni torquentur: [...] men alieni, ac siquidem veritatis argumentum demonstra[...] rit, ipsa quoque mulier torquetur. *Synops. Basil. ib. cap.* [...]

(20) *l.* 8. §. 1. *Infr. h. t.*

(21) Mulier torqueri potest.

(22) Potest ita legi, *venenis suis in visceribus hominem* [...]

(23) *Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum* [...] *confiteretur, fidem accommodari non convenit, nisi id* [...] *landæ conscientiæ suæ gratia, quam cum reo habuit, fec*[...] *ceatur.* Paul. 5. *sentent.* 16. §. 10. hoc est, latroni c[...] confessoque non facile credendum, quoties ad societatem [...] vocat eum, a quo oblatus et proditus est, nisi evidenter a[...] commisso communiter scelere, captandæ impunitatis gratia [...] ad illius proditionem festinasse. adde *l.* 1. §. *cum quis* [...]

(24) *l.* 1. §. 26. *ff. h. t. l.* 37. *in fin. supr. de libe*[...] *l. ult. supr. de accus.*

(25) Vide *l.* 1. §. 26. *ff. h. t.*

(26) Socio criminis creditur, quoties evidenter probat.

(27) Hoc est, socium adprehendisse, custodisse, [...] prodidisse.

... , qui libertatem supremo judicio acceperunt.

5. Imp. ALEXANDER A. Respecto.

... mors testatoris vindicanda est (1), quæstioni ... subjiciuntur hi, qui libertatem (2) su... judicio acceperunt. PP. 6. Idib. Mart. JULIAN. ... CONSS. 225.

De servis et libertis.

6. Imp. GORDIANUS A. Herodiano.

... placuit, domestica servorum seu libertorum ... riorum, vel maternorum interrogatione in cau... minos, vel patronos pertinentibus abstinendum ... neque pro (3) his, neque adversus (4) eos in ...s, vel pecuniariis (5) quæstionibus veritatis ...ere possit, quod in confessionem ab eis fuerit ... PP. 7. Idib. Maji, SABINO et VENUSTO ...

De servis.

7. ...mpp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Urbanæ.

... qui proprii indubitate juris tui probabuntur, ...rrogationem nec offerente (6) te produci sine... ...ntum abest, ut etiam invita te contra dominam ...ipere cogantur. PP. Kalend. Novemb. MAXI... AQUILINO CONSS. 286.

... militibus et militia missis et eorum filiis. Non esse a tormentis incipiendum: et de conditione personarum spectanda.

... Iidem AA. ad Salustium præsidem.

... (7) neque tormentis, neque plebeiorum pœ... causis criminum subjungi concedimus, etiamsi ...is stipendiis suis videantur esse dimissi: exce... qui scil. ignominiose (8) sunt soluti: quod et ...ilitum et veteranorum servabitur.

...portet autem judices nec in his criminibus, ...orum judiciorum sunt, ad investigationem ve... ...rmentis *initium* (9) *sumere*; sed argumen... ...imum verisimilibus (11) probabilibusque uti. ...eluti certis indiciis (12) ducti, investigandæ ...atia ad tormenta putaverint esse veniendum: ...num facere debebunt, si personarum (13) conditio patiatur. Hac enim ratione etiam universi provinciales nostri fructum ingenitæ nobis benevolentiæ consequentur. PP. sine die et CONS.

De causa ingenuitatis.

9. Iidem AA. et CC. ad Charissimum præsidem Syriæ.

SUper statu *ingenuitatis* per omnia interrogationum et quæstionum vestigia (14) decurrendum est: ne alienæ forte sordidæ stirpes splendidis et ingenuis natalibus audeant subrogari: vel propria ac debita, per compositam quæstionem, quibus competit, successio denegetur. Dat. 6. Id. Maji. Emissa ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Si testamentum falsum dicatur.

10. Iidem AA. et CC. Ptolemæo.

CUm (15) testamentum falsum esse proponas: ad illuminandam veritatem *servos* hereditarios (16) (etsi libertas eis ab eo, qui se heredem esse adfirmet, præstita est) etiam per tormenta interrogari, constitutionibus principum est permissum. PP. 6. Kal. Septembr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

De his, qui torquendi non sunt.

11. Iidem AA. et CC. Boetho.

DIvo Marco placuit, *eminentissimorum* (17) quidem, necnon etiam *perfectissimorum* virorum usque ad pronepotes (18) liberos, *plebeiorum* pœnis, vel quæstionibus non subjici: si tamen propioris gradus liberos, per quos id privilegium ad ulteriorem gradum transgreditur, nulla violati *pudoris* macula adspergit. † In *decurionibus* (19) autem et filiis (20) eorum hoc (21) observari vir prudentissimus Domitius Ulpianus in publicarum disceptationum (22) libris ad perennem scientiam et memoriam refert. PP. 5. Kal. Decembr. ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Si quæstio sit de dominio servi.

12. Iidem AA. et CC. Aspro.

QUoties de dominio *mancipiorum* tractatur, si aliis probationibus veritas illuminari (23) non possit: de

... de minore vigintiquinque annis quæstio non habetur. ... *t.* sed nec de eo, qui non fuit sub eodem tecto. ... *ff. de SC. Silaniano.*

... *ff. h. t. l.* 1. §. 5. *ff. de SC. Silaniano.*

...us in dominum et pro domino; libertus in patronum ...io torqueri non debet. *l.* 7. *infr. h. t.*

... §. 5. *ff. h. t.*

... *in fin. supr. h. t.*

... *supr. h. t. l.* 18. §. 7. *ff. h. t.*

... de quibusdam aliis personis. *l.* 11. *infr. h. t.* et de... §. 11. *ff. de pœn.* sed hæc desueta sunt in Gallia. ... *oœm. const. gloss.* 5. *num.* 115.

... ominiose missi non fruuntur privilegio militum.

... mentis initium sumi non oportet, *ut hic*, et *l.* 1. ... *criminibus eruendis, quæstio quidem adhibetur, sed ... tormentis incipiendum est: ideoque prius argumen...m est: et si suspicione aliqua reus urgeatur, adhi...s, de sociis et sceleribus suis confiteri compellitur.* ... 14. §. 1.

... §. 1. *l.* 18. §. 2. *ff. h. t.*

(11) *l.* 3. *supr. h. t. l.* 17. *supr. ad l. Corn. de falsis.*

(12) Suspicionibus, *l. ult. ff. h. t.* plus est, quam si indicio dixisset. An dictum unius testis sufficit ad quæstionem? sufficere non videtur *l.* 20. *ff. h. t.* quod Bossius non probat 3. *pract.* 6. *num.* 26. 27. 28.

(13) Vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 24. *num.* 36. *et seq.*

(14) Puta per servos, maxime si aliter veritas cognosci non potest. *l.* 9. *l.* 18. §. 4. *ff. h. t.*

(15) Torquentur servi hereditarii, quum testamentum falsum esse dicitur. *Synops. d. tit.* 50. *l.* 31.

(16) Servi hereditarii torqueri possunt. *l.* 18. *infr. h. t.*

(17) *l.* 10. *infr. de dignitat. l.* 16. *infr. h. t.* id non ... est in Gallia. vid. Rebuff. *in proœm. constit. gloss.* 5. *num.* 115.

(18) Vid. *l.* 3. *ff. de veteranis.* vid. Forn. ... *select.* 10.

(19) *l.* 16. *infr. h. t. l.* 9. §. 11. *ff. de pœnis.*

(20) *l.* 2. §. 2. *ff. de decurionib.*

(21) *Hoc non observari.* Cujacius ita legit, 20. *observ.* 29.

(22) *Disputationum.* Hal.

(23) Φωτισθῆναι. *Synops. Basil. ibid. cap.* 32.

se (1) ipsa esse (2) cum tormentis interroganda, juris auctores probant. PP. 3. Id. Maji, *Sirmii*, Tiberiano et Dione Conss. 291.

Si de hereditate quæratur.

13. Iidem AA. et CC. Philippæ.

HOc, quod placet, si de hereditate quæratur, hereditarios (3) *servos* interrogari, tibi opitulari non potest. Ubi (4) enim de dominio incertum est (5), ad quem hereditas pertineat: merito per interrogationem hereditarii servi ad veritatis indaginem pervenitur. Tu autem adseverando servum communem esse, non dubitas portionem ad eum pertinere, contra quem interrogari eum cupis. Quæ res quæstionem haberi ab eo non permittit: cum nec communis (6) servus adversus dominum communem, qui non occidisse socium [suum] dicatur, interrogari possit. S. 3. Kalend. Maji, *Heracliæ*, AA. Conss.

De servis.

14. Iidem AA. et CC. Constantio.

S*Ervos* non solum pro dominis, sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro his, quorum antea (7) fuerunt, interrogari posse constat. S. 8. Id. April. CC. Conss.

Ubi de facto servi quæritur, ipse potest torqueri. Salic.

15. Iidem AA. et CC. Maximo.

INterrogari *servos* de facto suo (8), non solum in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (veluti (9) quando per eos depositi, vel commodati nomine, vel aliis causis legibus cognitis res aliis præstitæ sunt) posse, non ambigitur. S. 5. Id. April. CC. Conss.

De decurionibus.

16. Imppp. Valentin. Valens et Gratianus AAA. ad Antonium P. P. Galliarum.

D*Ecuriones* (10) sive ob alienum, sive ob suum debitum exortes omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ et tormenta constituunt. Quod quidem capitale (11) judici erit, si in contumeliam ordinis exitiumque tentetur. Majestatis (12) tantummodo reos, et (quæ nefanda dictu sunt) conscios, aut molientes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio. Dat. Iend. Octob. *Treveris*, Valente v. et Val[...] AA. Conss. 376.

De his, qui torqueri non debent.

17. Impp. Arcad. et Honorius AA. Messalæ P. P.

NIhil (13) sibi deflectens a justitia indignatio [...]rum, nihil venalis (14) exigentium terror [...] quæ aut innocentia securæ, aut principali [...] munitæ, intelligat licere personas, ad inferend[...] corporales: habeat hanc mercedem laboris multor[...] nerum testimoniis commendata devotio. Idemqu[...] munera decurionatus (15) quis deposuerit: [...] propter pristinam dignitatem quæstionem non pati[...]tum 12. Kal. Sept. Theodosio V. C. Cons. 39[...]

Si de hereditate, vel de rebus hereditariis quæratur.

18. Imp. Justinianus A. Demostheni P. [...]

DE tormentis hereditariorum (16) *servorum* [...] nullo (17) discrimine secundum anteriores [...] constitutiones interposito, sive de jure hereditati[...] moveatur inter heredes quæstio, sive de corpori[...]tum hereditariis, sive de utroque eorum: servos e[...]poribus tantum hereditariis interrogari, et licere s[...]os tantummodo, qui res gerendas detinent (18), siv[...] vitute relicti sunt, sive libertatem adipisci per [...] testatoris voluntatem præcepti sunt, in quæstione[...] hereditariarum deduci, et ex his ea, quæ occult[...] revelari: prius tamen sacramento (19) super his [...] statuto, præstando. Dat. 15. Kal. Octobr. *Cla[...]* Decio V. C. Cons. 529.

TIT. XLII.
DE ABOLITIONIBUS (20).

Accusatio cujus abolitio concessa est a Præs[...] repetitur nisi a Principe impetretur. Salu[...]

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Paternæ.

PRæses provinciæ si perspexerit abolitionem ad (2[...] crimina, quæ mota sunt, pertinentem a se [...]

(1) *l. 15. infr. h. t.*

(2) Legendum videtur, *de se*, nam Græci legunt, περὶ ἑαυτῶν, hac sententia: Quoties de dominio mancipiorum quæritur, si veritas aliis probationibus illuminari non potest, ipsa de se cum tormentis interroganda sunt mancipia. *Syn. d. loco.*

(3) *l. 10. supr. et l. ult. Infr. et l. 1. §. 6. l. 2. l. 6. in fin. l. 17. §. 2. ff. h. t.*

(4) Hæc distinctio hodie sublata est. *l. ult. infr. h. t.*

(5) Id est, ubi de hereditate inter duos litigatur.

(6) *l. 3. ff. h. t.*

(7) Vid. *Synops. ibid. cap.* 33. vid. quæ dixi ad *l. ult. supr. de legatis. l. 8. §. 1. ff. de in jus vocando.*

(8) Pro facto suo, de se, in se. *l. 12. supr. et l. 1. §. 22. ff. h. t. l. 8. supr. de testib. l. 7. ff. de probationib.* Paul. 5. *sent.* 16 §. 1.

(9) Servum de facto suo interrogari posse, ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet, qui per servum aliquid sine cautione commodat aut deponit. *d. §. 1.*

(10) *l. 2. C. Theod. et l. 17. in fin. Infr. et l. 11. in fin. supr. h. t. l. 33. Infr. de decurionibus. l. 10. infr. de dignitatibus.* vid. quæ dixi ad *l. 9. supr. h. t. et ad tit. infr. de decurionib.*

(11) Torquens, aut quæstioni subjiciens eum, qui torqueri non debet, judex capite punitur, *ut hic, argumento* [...] *ri ad majus ducto ex l. 1. in fin. C. de privatis* [...] igitur nuda injuriarum actione tenentur: cum ipsi vice[...] scelere torqueantur talionis lege, *l. pen. ff. h. t.* ut ex [...] opinione refert Hippolytus Marsilius *in l. 1. §. præter*[...] 8. *ff. ad leg. Cornel. de sicariis.*

(12) *l. 10. §. 1. ff. h. t. l. 3. 4. supr. ad l. Jul. ma*[...]

(13) *l. 6. Cod. Theod.*

(14) *l. 7. supr. quando provoc.*

(15) Vid. *l. 16. supr. h. t.*

(16) *l. 13. supr. h. t.*

(17) Abrogatur lex 13. *vers. ubi. supr. h. t.*

(18) Detentionem rei alienæ ad quæstionem sufficere, [...] nulli colligunt, et male. Nam *detinentis* vocabulo hic [...] servus, qui notitiam rerum domini habet. *l. 22.* [...] *supr. de adm. tut.*

(19) *l. 1. supr. de jurejur. propter calumn.*

(20) *L. 9. C. Theod.* 37. dixi ad *L. 48. D. 16. et* [...]*nops. Basil.* 1. *ex tit.* 64. περὶ τῶν συγχώρησιν [...]ρων, de accusatoribus abolitionem petentibus, *l. 16. su*[...] *Jul. de adult. l. 15. ff. de jure fisci.*

(21) Abolitionis ad omnia crimina, quæ mota sunt, g[...]

…ne semel (1) finita instaurentur, intercessione au… …is suæ prospiciet. Supplicatione (2) vero porrecta …rincipali, præfata abolitione sopitum crimen ab (3) … persona revocari (4) potest. PP. 15. Kal. Dec. …CT. III. et MAXIM. AA. CONSS. 287.

Abolitio privata concedenda est a judice causa cognita. Salic.

Imp. CONSTANTINUS A. ad Januarium P. U.

A…litio (5) præsentibus partibus causa cognita non a …rincipe, sed a competenti (6) Judice postulari debet: …, si per errorem (7) seu temeritatem, seu calo… accusationem prosiluerit: hoc enim accusator ex…, abolitioni locum faciet. Sin autem per deceptio… vel pecuniis a reo corruptus ad postulandam abo… …n venit: redemptæ (8) miserationis vox minime …atur: sed adversus nocentem reum inquisitione fa… pœna competens ingeratur (9). Hi autem, qui …10) suorumque injuriam defendunt, et qui cogna…s in accusationem deducunt: omnimodo abolitio… …etere non prohibentur. Dat. 16. Kal. Decemb. …æ, CONSTANTINO A. V. et LICINIO CONSS. 319.

Per calumniam accusanti non debet abolitio concedi. Salic.

Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Probum.

…aciter (11) incusantibus accusationis abolitio non …bitur. Sin autem sincera mente accusationem insti… et reus aliquid injuriæ inscriptionibus illatæ tole…, (id est, si vel carceres (12) sustinuerit, vel …ta, vel verbera, vel catenas) abolitio non pete… …isi forte ille, qui hæc passus est, suum consen…3) ad petendam abolitionem accommodaverit. Quan…em reus nihil tale passus est: postquam (14) fuerit custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori pe… etiam invito reo, dari permittitur: Post hoc vero nisi reus consentiat, censemus non esse tribuen… Quod si ingenuorum, licet plebejorum, qui con… participes criminum non erant, testimonii (15) corpora fuerint lacerata verberibus, tormentisque vexata, abolitionem etiam duarum partium consensu petitam, jubemus vigore Judicis denegari: et crimen propositum, cujus examen tormentis jam cœperat agitari. Sin autem testibus tormenta minime sunt illata, etiam sic (16) abolitio non dabitur in (17) illis criminibus (ut in violata majestate (18), aut patria oppugnata, vel prodita, aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis, omniaque quæ jure vetere continentur) in quibus judex non minus accusatorem ad docenda quæ detulit, quam reum ad purganda quæ negat, debet urgere. Dat. 2. Id. Oct. *Treveris*, VALEN. N. P. et VICTORE CONSS. 369.

TIT. XLIII.

DE GENERALI (19) ABOLITIONE.

Generali abolitione finita, intra XXX. *dies accusatio potest repeti, et non ultra.* Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Rutiliano Consulari Ciliciæ.

QUi potentatus (20), et vis, aliorumque criminum reum fecit, si post abolitionem ex forma solita reorum factam, et post edicta proposita intra diem statutum (21) repetere supersederit: persequi crimina volens non est audiendus. PP. 8. Kal. Maji, LÆTO II. et CEREALE CONSS. 216.

Si reus non erat accusatus tempore, quo publica abolitio supervenit: ea finita post XXX. *dies accusari non prohibetur.* Salic.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Paulino.

CUm eo tempore, quo indulgentia nostra crimina extinxit, accusatio a te instituta non (22) fuerit: publicæ abolitionis præscriptio cessat. PP. 6. Id. Februar. MAXIMO II. et AQUILINO CONSS. 286.

(1) …mel finita non instaurentur.
(2) …escripto principis abolitio a præside concessa repeti potest.
(3) …ost abolitionem privatam, reus intra trigesimum diem a suo repeti non potest, *ut hic*, *l.* 3. §. *ult. ff. de accus.* …r. 4. *in fin. ff. ad SC. Turpill.* post abolitionem publi… …tra illud etiam spatium a suo delatore repeti potest. vid. …*fr. de generali abolitione.*
(4) *Renovari*, Hal.
(5) *l.* 1. *C. Th. h. t.*
(6) *l.* 16. *supr. ad l. Jul. de adult.*
(7) *l.* 10. *ff. de judiciis. l.* 15. *ff. de jure fisci.*
(8) Desumptum *ex l.* 1. *in fin. Cod. Theod. h. t.*
(9) *Exeratur. d. l.* 1.
(10) *l.* 29. §. 1. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult.* Abolitionis justa causa est, si quis suæ suorumve injuriæ gratia ac…em instituit.
(11) *l.* 2. *C. Th. h. t. Gratiani*, *Valentiniani et Theodosii*, …*fr. de calumn.* Abolitionem petere non potest, qui sciens, …vera proferre, accusavit. At si quis vere commissum cri… …stimans, egerit, et injuriam reus perpessus fuerit, aboli… petitur, nisi consentiat is, qui adfectus est injuria. Quod injuriæ pertulit, potest accusator intra triginta dies pœni… …ost illos dies triginta, nisi reus consentiat, non potest: sin et testes, qui producti erant, torti fuerint, quamvis alii consenserint, abolitio dari non debet. *Syn. ibi cap.* 3.
(12) Vid. *Act. Apost.* 16. *vers.* 37.
(13) *Ecl. d. l.* 3. *l. ult. ff. ad SC. Turpill.*
(14) Sumptum ex *l.* 4. *C. Theod. h. t.* Honorii et Arcad.
(15) Sine quæstione, et sic sine testibus tortis abolitio non petitur, etiamsi accusatori consentiat reus.
(16) *Etiamsi*, Hal. adde *l.* 3. *supr. de episc. aud.*
(17) Sumptum ex *l.* 2. *in fin. Cod. Theod. h. t.* Ideoque hæc constitutio conflata ex tribus constitutionibus, una Valentiniani, Valentis et Gratiani, altera Valentiniani et Theodosii, tertia Arcadii et Honorii: utraque hic tribuitur Valentiniano et Valenti.
(18) Hinc colligunt, aliud majestatis, aliud perduellionis crimen. vid. Cujac. 6. *obs.* 25. *in fin.*
(19) Et publica. *l.* 10. §. 1. *ff. ad SC. Turpill.* quæ sit ipso jure, pro tempore certo feriarum. vid. *l.* 3. *supr. de episc. aud.* huic titulo respondet titulus *C. Theod. de indulg. crimin.*
(20) Post abolitionem publicam reus a suo delatore etiam intra trigesimum diem repeti potest, *ut hic*, *l. aut privatim.* 10. *ff. ad Senat. Turpill.* Paul. 5. *sent.* 17. §. 1. post privatam non potest. *l.* 1. *supr. tit. prox.*
(21) Dierum 30. *d. l.* 10. §. 2. Paul. 5. *sent.* 17. §. 1.
(22) *d.* §. 2.

Indulgentia remittit pœnam, non infamiam. Salic.

3. Imppp. VALENT. VALENS et GRATIAN. AAA. ad Senatum.

INdulgentia (1), Patres (2) Conscripti, quos liberat, notat (3): nec infamiam (4) criminis tollit: sed pœnæ (5) gratiam facit. Dat. 14. Kal. Jun. *Treveris*, GRATIANO A. II. et PROBO COTSS. 371.

TIT. XLIV.

UT INTRA (6) CERTUM (7) TEMPUS CRIMINALIS QUÆSTIO TERMINETUR.

Non prosequens accusationem intra tempus legitimum, in quarta parte bonorum multatur, et infamia notatur. Salic.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Desiderio Vic. Asiæ.

QUisquis (8) accusator reum in judicium sub inscriptione detulerit, si intra statutum tempus accusationem cœptam persequi supersederit, vel (quod est contumacius) ultima die adesse neglexerit: quarta (9) bonorum omnium parte multatus, aculeos consultissimæ legis incurrat: scilicet manente infamia, quam veteres jusserant sanctiones. Dat 4. Id. Jul. *Treveris*, ARCADIO A. I. et BAUTONE CONSS. 385.

Dilationes necessarias non supervacuas debet judex dare utrique parti. Salic.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Cæciliano P. P. post alia.

NOverint (10) judices, cuilibet culmini, honorive præsidentes, necessariis utrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, præcedentibus scilicet inscriptionibus, intra (11) certum tempus criminales causas [...] tandas: quo emenso, subeat accusator, qui destitit [...] pœnam legibus constitutam. Et si persona vilior [...] cui (13) damnum famæ non sit injuria, pœnam [...] exilii (14), nisi forte intra statuti temporis metas [...] sensus partium abolitionem poposcerit. Judicum autem [...] bet esse diligentia, ut si nulla rationabilis a reo, vel accusatore dilatio (15) postuletur, urgeant talium causarum notionem non expectatis moris. Dat. 12. Kal. [...] bruar. *Ravennæ*, HONORIO VIII. et THEODOSIO III. [...] CONSS. 409.

Causæ criminales intra biennium sunt terminandæ pœna judici negligenti imminente.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

CRiminales causas omnimodo intra duos (16) ann[os] a contestatione (17) litis connumerandos fi[...] mus, nec ulla [alia] occasione ad ampliora pro[...] tempora: sed post biennii excessum minime ulterius te[...] durante (18), accusatum absolvi: scientibus Judicibus eorumque Officiis, quod si litigatoribus admonentib[...], ipsi litis introductionem vel examinationem distuler[...], pœna vicenarum librarum auri feriantur. Dat. Kal. A[...]

TIT. XLV.

AD SENATUSCONSULTUM TURPILLIANUM [...]

Desistens præter abolitionem a causa criminis public[i] judicii, incidit in Turpillianum. Salic.

1. Imp. ANTONINUS A. Amato.

IS (20) demum in Satusconsultum incidisse videt[ur], qui crimen publici (21) judicii detulit: et causa [cri]minis ordinata (id est, *inscriptionibus depositis, et [fi]dejussore (22) de exercenda lite præstito*) eoque qui [...]

(1) *l. 5. C. Theod. de indulg.* abolitionem princeps concedens facit, ut pœna corporalis aboleatur: infamiam vero, quæ naturaliter publica crimina comitatur, non abolet. *Syn. ibid. c.* 4.

(2) Patres conscriptos, etiam a principe, senatores inter se junctos appellari solitos, alias dixi.

(3) *l. 7. infr. de sent. pass. l. 17. ff. ad SC. Turpill.* Hinc illud Ovidii, *Pœna potest tolli, culpa perennis erit.* Imo non notat. *l. 1. §. 10. in fin. ff. de postul.* et ita servatur apud Gallos, vid. Papon. 3. *Not. 10. c. d' abolition.*

(4) Indulgentia sive generalis sit, sive specialis, infamiam non tollit. *ut hic.* adde *l. 6. l. 7. Infr. de sent. passis.* vid. Sfortiam Oddum *tract. de restit. q.* 49. *art.* 4.

(5) Indulgentia pœnam corporalem remittit, non infamiam. vid. Sfortiam Oddum *d. loco n.* 2.

(6) Accusator intra biennium suam accusationem implere debet. Quod si negligens fuerit, et ultima die non adsit, vel differat, quarta bonorum suorum parte multatur, et infamia notatur. 60. *Syn. Basil. tit.* 1. *ex tit.* 65. *et* 1. Harm. 2. §. 37.

(7) *Ut intra annum etc. L. 9. C. Th.* 36. vid. Cujac. 1. *obs.* 8. annum, inquam, *ut l. 6. §. 2. in fin. supr. de custodia. l. 2. in fin. C. Theod. ad l. Corn. de fals. l. 15. §. 5. ff. ad SC. Turpill. l. 7. ff. de munerib.* adde *l. 13. supr. de jud.* hodie biennium, *l. ult. infr. h. t. Eclog. d. loco.*

(8) *l. 1. C. Th. h. t.*

(9) Pœna non agentis actoris intra legitimum tempus, multa quartæ partis bonorum et infamia.

(10) Vid. *l. 2. C. Th. h. t.* vid. Cujac. *d. loco.* Causa criminalis intra duos annos impleri debet, ab inscriptionis die computandos, necessariis dilationibus utrique parti concessis. Elapso hoc tempore, qui negligens fuit accusator, pœnam legibus constitutam subeat: et si vilior est, relegetur, nisi forte interjecto tem[pore] abolitionem petierit. *Synops. d.* c. 65.

(11) Vid. *l. 13. supr. de judic. l. 6. §. 2. l. 12. ff. ad* [SC.] *Turpill.*

(12) *l. 16. supr. ad l. Jul. de adult.*

(13) Vili personæ damnum famæ injuria non est. adde *l.* [...] §. 28. *ff. de injuriis.* vid. Bellovis. 1. *pract.* 3. *n.* 70.

(14) Id est, relegationis. *Græci in l. 4. supr. ad l. Jul. de adult.* Puniendus infamia, si ipse jam infamis sit, alia puniendus est pœna. vid. Anton. Corset. *singulari, pœna.* quo jure nota[ndum], eum, cui membrum aliquod abscindi debeat, aliam pœnam su[bi]re, si eo membro destituatur.

(15) Vid. *l. 1. in fin. ff. de feriis et dilat.*

(16) Olim annus *L. 9. C. Theod.* 36. dixi ad *inscription.* [hu]*jus tit.* Instantia igitur litis seu causæ criminalis, biennio tantum durat, *ut hic*, fallit in specie, *l. un. §. 1. supr. ut omnes [ju]dices, l. de submersis.* 5. *infr. de naufragiis. l. ult. supr. de* [...]*lo, cap. venerabilis.* 20. *extr. de jud.* civilis, triennio. *l. pro[pe]randum.* 13. *supr. de judiciis.*

(17) Olim a die inscriptionis. *d. l. 2. Cod. Theod.*

(18) *l. 7. supr. qui accusare, l. 18. ff. de accusat.*

(19) Dixi ad *L.* 48. *D.* 16.

(20) Calumniæ tenetur, qui et inscripserit et fidejussores de[de]rit, et aliquem adprehendi curaverit, et citra abolitionem desti[te]rit. *Syn. Bas.* 60. *tit.* 1. *ex tit.* 61. *cap.* 6.

(21) *l. 5. Infr. de calumn.*

(22) 60. *Eclog.* 1. *ex tit.* 66. *cap.* 1.

…ur, sub custodia (1) Officii facto, non impetrata …tione ab executione [criminis] destitit.

Fidejussor non tenetur ultra quantitatem quam promisit. Salic.

2. Imp. Gordianus A. Appio.

S…pro eo qui in crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti, isque destitit, et commissa stipulatio est: no… ultra (2) quantitatem quam spopondisti, obligatus es …o qui destitit, infamia nihilominus notando (3), et …ordinem (4) secundum judicialem motum puniendo.

Desistens ab accusatione criminali sub prætextu certæ finalis causæ, non potest ad illam reverti. Bald.

3. Impp. Valerian. et Gallien. AA. Syllano.

QUamvis eum ordinem scriptura contineat, ut primo abolitio criminis posceretur, et tunc dehinc omni… placitis obtemperaretur, non observantibus tamen ad…riis pactorum fidem, instaurare (5) accusationem …me potes, a qua ipse destitisti. PP. Prid. Non. Jul. T…o et Basso Conss. 259.

Qui accusationem deseruit, amplius illam non repetit. Salic.

4. Iidem AA. Patrophilo.

S…is de quo supplicas, contra parentes vestros deser…tam (ut dicis) accusationem cœperit persequi: præ…tio illi in judicio Præsidis destitutæ (6) rei poterit …ni. PP. Prid. Non. Maji, Seculari et Donato …s. 261.

Mulier pacto desistens ab accusando, incidit in Turpillianum. Salic.

5. Impp. Diocletian. et Maximian. AA. Matronæ.

S… fœmina suam (7), suorumque injuriam exequatur, …um ipsa pacto (8) contra vetitum destitisse profitea… in Senatusconsulti Turpilliani pœnam eam incidisse …juris est. S. 7. Non. April. CC. Conss.

Ill…dicitur destitisse, qui deposuit animum prosequendi, non qui aliquantisper distulit. Bald.

6. Iidem AA. Lucilio.

I… executionibus criminum obtinuisse videtur, illos de…itisse, qui animum (9) accusationis implendæ prorsus deseruerunt. Cum igitur aliis ex causis (10), vel simplicitatis (11) ratione, necdum te ad finem vindictæ pervenisse preces tuæ testentur, poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio, institutam accusationem secundum leges perferens, quam probabis tibi debitam vindictam reportare. PP. 3. Kal. Jul. Dioclet. vi. et Maxim. AA. Conss. 296.

TIT. XLVI.

DE CALUMNIATORIBUS (12).

Accusatoris calumnia judicis officio mercenario punienda est tempore, quo fertur absolutoria, non postea. Salic.

1. Imp. Alexand. A. Sabino.

CAlumnia eo *tempore* coerceri solet, quo (13) de causa præsente accusatore judicatur: ideoque posteaquam de causa judicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

A præsumpta calumnia excusatur mater, et heres vindicans necem defuncti. Salic.

2. Idem A. Apolloniæ.

MAter (14) inter eas personas est, quæ (15) sine calumniæ timore necem filii sui vindicare possunt. Ideoque beneficium Senatusconsulti, et in aliis publicis judiciis servatum est. † Sed extraneus *heres* (16), qui suspicionem quam de morte sua habuisse defunctus cavit, exequitur, hoc nomine a calumnia excusatus est: cum inter voluntariam accusationem (17), et officii necessitatem heredis, multum intersit. PP. 6. Kal. Jul. Juliano et Crispo Conss. 225.

Non probans crimen, quod intendit, non infamatur, nisi de calumnia damnetur. Salic.

3. Idem A. Æmilio.

QUi *non* (18) *probasse crimen, quod intendit*, pronunciatur, si calumniæ non damnetur, detrimentum existimationis non patitur. Non enim si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator, qui potest justam habuisse veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

(… Vid. Cujac. 8. *observ.* 30.

(… Fidejussor ultra quantitatem promissam non tenetur.

(… Desistens ab accusatione, notatur, *ut hic*, nisi desistat jussu …dicis. *l.* 13. *in fin. ff. h. t.*

(… *l.* 3. *supr. qui accusare non possunt. l.* 6. §. 3. *ff. de de-cur* Paul. 5. *sent.* 5. §. 1.

(… Vid. *l.* 6. *supr. qui accusare non possunt.*

(… Sic reus restitutus apud Paulum 1. *sent.* 6. ab accusatore des…us.

(… Imo quæ suam et propriam injuriam exequitur, si destitit, Tu…illiano non tenetur. *l.* 4. *ff. h. t.*

(… Ratio decidendi.

(… *l.* 6. §. 1. *ff. h. t. l.* 10. *ff. de judic.*

(…) Qui ex causa desistit, desistentis pœnam non patitur.

(…) Simplicitas excusat a Turpilliani pœna.

(12) *L.* 9. *C. Th.* 39. *L.* 3. *ff.* 6. 6. Harm. 9.

(13) Id est, tempore sententiæ. *l.* 3. *Infr. h. t. l.* 1. §. 4. *ff. ad SC. Turpill.*

(14) Mater sine calumnia vindicare defuncti filii necem præsumitur.

(15) *l. ult. ff. de publ. jud.*

(16) A præsumpta calumnia excusatur heres vindicans necem defuncti: justam enim ignorantiæ causam habuit. *l.* 42. *ff. de reg. jur.*

(17) *l.* 54. *ff. de rei vindic. l.* 14. §. 9. *ff. de bon. lib.*

(18) Ut calumniator non punitur omni modo is, qui accusavit alium, quem post judex absolverit: tunc demum enim accusator, ut calumniator, punitur, cum judex pronunciaverit accusatorem calumniatorem esse, non enim sufficit ei dictum a judice … : *non probasti.* adde *d.* §. 4. *et l.* 1. *supr. h. t.* 60. *Synops. Basil. cap.* 30.

*

Filius accusans de morte patris, excusatur a præsumpta calumnia. Bald.

4. Imppp. CARUS, CARINUS et NUMERIANUS AAA. Arcadio.

CAlumniæ pœna in *paternæ* (1) *mortis accusatione* cessat. PP. 11. Kal. Decembr. CARO, et CARINO AA. CONSS. 283.

In causa criminali non probans punitur de calumniis, non in causa civili etiam liberali. Salic.

5. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Cæsio.

QUi *calumniatores* (2) pronunciantur, in publicorum (3) duntaxat judiciorum quæstionibus, non etiam in liberalibus causis, quæ privatas disceptationes continent, periclitari solent.

Faciens torqueri servos alienos per calumniam, tenetur ad duplum. Bald.

6. Iidem AA. Domitio.

DOminis (4) *servorum* per accusatoris calamniam tortorum, adversus eum pœna dupli (5) lege Julia providetur. S. 15. *

Ante inscriptionem accusatoris nedum reus non debet adduci, sed nec accusatio recipi. Salic.

7. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Valerianum P. U.

NOn (6) prius quenquam Sinceritas tua ad tuæ sedis examen jubebit adduci, quam solennibus satisfecerit, qui nititur fidem doloris adserere: cum juxta formam juris antiqui, ei, qui cœperit arguere (7), aut vindicta proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium (8), si fefellerit.

Accusator licet submissus, a pœna calumniæ non excusatur. Salic.

8. Imppp. GRATIANUS, VALENT. et THEODOS. AAA. Menandro Vic. Asiæ.

NOstris (9), et parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos (10), qui accusationem *alienis nominibus* præsumpsissent, delatorem numero esse ducendos: atque ideo calumniosissimum caput (11); et ... sonam judicio irritæ delationis infamiæ (12) suppl... sequatur: quo posthac singuli universique cognosc... non licere in eo, quod non possit ostendi, Judicum ... mos commoveri. Dat. 8. Id. Maji, *Constantinop.* A... DIO A. et BAUTONE CONSS. 385.

Per calumniam accusantibus non prosunt beneficia abolitionum, etiam a principe concessa. Salic.

9. Iidem AAA. Floro P. P.

FAllaciter (13) incusantibus, maxime post exh... nem accusati, nullius juris color veluti deriv... cusatione proficiat: non publica [quidem] abo... non privata talibus proficiat subveniatque personis: ... specialis indulgentia, nec beneficium quidem eos ... subducat. Dat. 15. Kal. Jun. *Constantinop.* ANTON... SYAGRIO CONSS. 382.

Nemo potest mentiri impune. Bald.

10. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. CONS. Præt. Trib. pleb. Senatui S. D.

QUisquis crimen intendit, non (14) impunitam ... noverit licentiam mentiendi: cum calumniantes ... ad vindictam poscat similitudo (16) supplicii. ... 8. Id. August. *Ravennæ*, ASCLEPIODOTO et MAR... NO CONSS. 423.

TIT. XLVII.
DE POENIS (17).

Collatio damnatorum in opus perpetuum et deportatorum.

1. Imp. TITUS ÆLIUS ANTONINUS A. Lucio.

ETiam in *opus perpetuum* (18) damnati, non dissi... lis conditionis sunt ab his, qui deportantur in i... lam. PP. sine die et CONSS.

De Procuratore Cæsaris.

2. Imp. ANTONINUS A. Valerio.

PRocurator (19) meus, qui vice Præsidis non fu... batur, exilii tibi pœnam non potuit irrogare; ... propterea frustra vereris sententiam, quæ nulla juris... tione subnixa est.

(1) Filius accusans aliquem velut patris interfectorem a præsumpta calumnia excusatur. adde *l.* 2. *supr. h. t.*

(2) Si judex ita fuerit interlocutus, *Calumniatus es. d.* §. 4.

(3) Non privatorum. *l.* 7. *in fin. ff. ad SC. Turp.*

(4) Dominus servi, qui quæstioni subjectus fuit, accipere duplum debet ab eo, qui per calumniam accusavit. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 60. *lib.* 1. *c.* 33. vel ita, si in caput suum servus torquebitur et absolvetur, domino ex lege Julia in duplum condictio competit, *ut hic. l. ult. ff. de calumniat.* Quid si in alterius caput torqueantur servi? non nisi singuli torqueri poterunt, quod invito domino non est permittendum: nisi delator, cujus interest, quod intendit, probare, pretia eorum, quanti dominus taxaverit, paratus sit inferre, vel certe deterioris facti servi subire taxationem. Paul. 5. *sent.* 16. §. 3.

(5) *l. ult. ff. h. t. l.* 27. *in fin. ff. ad l. Jul. de adult. l.* 6. *ff. de quæstionib.*

(6) Accusante aliquo non ante reus in judicium trahitur, quam et ille satisdederit, a se reum peractum iri: ut eo vera docente, reus condemnetur: aut si fefellerit, ipse periclitetur. *Syn.* 26. c. 34. *l.* 9. *C. Th. de accusat. l.* 2. *supr. de exhibendis reis.*

(7) *Urguere*, Cujacius apud Paul. 5. *sent.* 14. §. 1.

(8) Vid. *l.* 17. *in fin. supr. de accusat.*

(9) *l.* 2. *C. Theod. h. t.* vid. Cujac. 4. *obs.* 29.

(10) Calumniator in crimine publico, infamia notatur et de... tatur: modo si alienam accusationem persecutus est, ut suam ... sam. *Syn. Basil.* 60. περὶ συκοφάντων. *tit.* 9. *c.* 36. 6. Harm. 9. §.

(11) Sic apud Justin. 16. *Aususne es, nefandissimum ca...* *d. tit. c.* 36.

(12) *l.* 1. *C. Theod. de abolit. l.* 3. *supr. de abolit.* Imo fe... puniuntur. 1. Harm. 5. *in fin.* adde *l.* 5. *infr. de delatoribus*

(13) *l.* 15. *ff. de jure fisci.*

(14) *l. ult. vers. nec impunitam. Supr. de accusat. l. ult. ve... nec impunitam, C. Theod. de accusat.*

(15) Calumniator talioni παυτοπαθεῖα subjicitur. 6. Harm. 9. §.

(16) De pœna talionis sæpius dixi.

(17) Dixi ad *L.* 48. *D.* 19.

(18) *l.* 34. *ff. h. t.* Damnati in opus perpetuum, similes s... deportatis in insulam.

(19) Adde *l.* 4. *supr. ad l. Fab. de plagiar. l.* 1. *supr. pedaneis.* vid. *l.* 3. *supr. ubi causæ fiscales.*

De Decurionibus.

3. Idem A. Senatui.

...rionem (1) in opus publicum dari non oportere ...nifestum est.

De nato ex damnata in metallum.

4. Idem A. Marinæ.

...ae (2) *conceptus* est puer, de quo libellos dedi... quam mater ejus in metallum condemnaretur: ...ditionis ejus est, cujus ante condemnationem ...er fuit.

De liberis veteranorum.

5. Idem A. Senatui.

...r *veteranis* etiam in eo habitus est, ut liberi (3) ...um usque (4) ad primum duntaxat gradum pœ... li (5), vel operis publici non afficiantur, sed ...m relegentur.

De vinculis perpetuis.

6. Idem A. Alphio.

...bile (6) est, quod allegas, liberum hominem, ...culis (7) *perpetuis* contineretur, esse damnatum. ...a vix (8) in sola servili conditione procedere ...P. 3. Id. Febr. MESSALA et SABINO CONSS. 215.

De ætate.

7. Imp. ALEXANDER A. Isidoro.

...as delicti propter (9) *ætatem* (10) non datur, ...do in ea quis sit, in quam crimen, quod in... cadere potest (11).

De bonis damnatorum.

8. Idem A. Victori.

...*atorum* (12) in insulam ab eo, cui id faciendi ...rat, bona fisco vindicantur: *relegatorum* au... (13), nisi (14) sententia specialiter adempta ...

De condemnatione in ministerium metallicorum, vel in opus metalli.

9. Idem A. Demetrio.

SI matrem tuam *decurionis filiam* (15) fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium metallicorum, nec in opus metalli dari.

De vinculis.

10. Idem A. Catulo.

SErvus sub pœna *vinculorum* sine (16) temporis præfinitione domino (17) reddi jussus sententia Præsidis provinciæ, perpetuo (18) vinctus esse debet.

De metalli supplicio.

11. Imp. GORDIANUS A. Titiano.

MEtalli *supplicium* tam ad personas liberas (19), quam etiam ad serviles (20) pertinet conditiones.

De filiis decurionum. 1. De vocibus populi.

12. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. in Consistorio dixerunt.

DEcurionum (21) *filii* non debent bestiis subjici.

§. 1. Cumque a populo exclamatum esset, iterum dixerunt: Vanæ (22) voces populi non sunt audiendæ (23): nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine absolvi, aut innocentem condemnari desiderant.

De servis.

13. Iidem AA. Visino.

SErvo ex sententia damnato, si quoquo modo ex sententia proprietatis jus (24) amputatum non sit, domino suo obsequi eum par est.

De pœna temporali operis publici.

14. Iidem AA. et CC. Vicario.

SI operis publici temporalis pœnæ sententia præfinitus nondum *excessit dies*, hunc expectari (25) convenit:

...le *l.* 9. *Infr. et l.* 9. §. 11. *l.* 15. *ff. h. t.* adde *l.* 16. ...*æstionibus.*

...l. *l.* 5. §. 2. *l.* 18. *ff. de statu homin. l. ult. ff. de* ... secus, si post damnationem. *l.* 24. §. 6. *ff. de fi-* ...*b.*

...). *infr. h. t. l.* 8. *in fin. prin. supr. de quæst. l.* 3. ...*anis.*

...tem restrictio in liberis decurionum non fit, *l.* 9. ...*h. t.*

... opere metalli, *l.* 3. §. 1. *ff. de re militar.* damnatio... as, fustigatione, *l.* 1. *ff. de veteranis.* oneribus, vel personalibus. *l.* 9. *supr. quando provoc.* tormentis, ... *de quæstion.*

...ium suum quemque facere præsumi, hinc colligunt.

... perpetuorum vinculorum liberis hominibus imponi ... vid. *l.* 35. *ff. h. t.* vid. *l.* 10. *in fin. infr. h. t.*

...ntur mitius liberi, quam servi.

...1. 6. §. 3. Goth. *l.* 14. *ff. de Senatuscons. Silan.* ... *ff. de minorib. l.* 36. *ff. ad l. Jul. de adult.* Ans. ... *Ecleg.* 51. *c.* 44. *l.* 6. *supr. ad l. Corn. de sicar.* 6. ...doli capacem sc.

...est, si modo sit proximus pubertati, et ea sentiat, in ...quit. *d. c.* 44. *l.* 16. §. 3. *in fin. ff. h. t. l.* 23. §. 2. *in fin. ff. de ædilitio. l.* 23. *ff. de furtis. l.* 111. *ff. de reg. jur.*

(12) Bona deportati confiscantur, non relegati. *l.* 97. *ff. de reg. jur.*

(13) *l.* 1. *l.* 14. §. 1. *D. de interdict. et relegat.* vide quæ notavi ad *l.* 8. §. 3. *ff. de bonis damnat.* Inde colligunt, non omnes confiscatos esse deportatos, licet omnes deportati sint confiscati. vide Cujac. *ad l.* 5. *infr. de conveniend. fisc.*

(14) Vide *l.* 5. *supr. h. t. l.* 5. *supr. ex quib. caus. in fin.*

(15) Vide *l.* 12. *infr. h. t.*

(16) *l.* 23. *ff. h. t.*

(17) *l.* 13. *infr. h. t.*

(18) *l.* 6. *in fin. supr. h. t. l.* 17. §. 19. *ff. de ædilit.* id est, in decennium, *l.* 23. *ff. h. t.* adde *l.* 8. *in fin. l.* 34. *ff. h. t.*

(19) Non tamen ad veteranos, *l.* 9. §. 11. *ff. h. t.*

(20) *l.* 8. §. 12. *ff. h. t.*

(21) Adde *l.* 9. §. 11. 12. *ff. h. t. l.* 11. *in fin. supr. de quæstionib. l.* 33. *Infr. de decurionibus.*

(22) Vanæ voces populi non sunt audiendæ.

(23) Etiam a magistratu. *l.* 31. *ff. h. t* et 1. Harm. 4. *vers.* οὐ χρὴ τοὺς ἄρχοντας. *l.* 3. *supr. qui manumittere*, *l.* 17. *ff. qui et a quibus manum.*

(24) *l.* 10. *supr. h. t. l.* 8. *infr. da sent. pass. l.* 8. *in fin. l.* 34. *ff. h. t. l.* 13. *ff. de statu hom.*

(25) *d. l.* 34.

cum non (1) remitti pœnam facile, publice intersit: ne (2) ad maleficia temere quisquam prosiliat.

De pœna non revocanda.

15. Iidem AA. et CC. Agatho.

POenam sua dictam sententia præsidi provinciæ *revocare* non (3) licet.

De sententia capitali.

16. Imp. CONSTANT. A. ad Catulinum Proconsulem Africæ.

QUi (4) sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, ut non (5) prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimine, aut (6) sua (7) confessione, aut certe omnium (8), qui (9) tormentis, vel interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirante (10) concordanteque (11) rei finem, convictus (12) sit: et sic in objecto flagitio deprehensus, ut vix etiam ipse ea, quæ commiserit, negare sufficiat. Dat. 3. Non. Novembr. *Treveris*. Accepta 15. Kalend. Maji, *Hadrumeti*, VOLUSIANO et ANNIANO CONSS. 314.

In qua corporis parte pœna scribi potest.

17. Idem A. Eumelio.

SI (13) quis in metallum (14) fuerit pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in ejus facie (15) *scribatur*: cum et in manibus et in suris possit pœna damnationis una inscriptione comprehendi: quo facies (16), quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minime maculetur. Dat. 12. Kalend. April. *Cabiluno*, CONSTANTINO A. IV. et LIC... CONSS. 315.

De condemnatione non differenda.

18. CONSTANTIUS A. Theodoro V. P. Præsidi Arabiæ.

CUm (17) reis manifesta (18) probatione conv... tium temporis ante sententiam datur, facul... plicandi, [vel quibusdam malignis artibus, tam... dum, quam officialium, pœnas evitandi (19)] ... sissimis patet: cum et in homicidii crimine, et detectis gravioribus causis ultio differenda (20) ... Igitur de cætero juxta criminis qualitatem legem ... servari, et in scelerosos, et noxios proferri juris ... tiam. Dat. Id. Oct. CONSTANTIO A. IV. et CON... C. CONSS. 342.

Ne quis pœnæ causa alicui corpori addicatu...

19. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Olybrium P. U.

NE (21) quis pro coercitione delicti, vel pistorib... vel cuicunque alteri *corpori* (cum alterius ... poris) *addicatur* (23): sed unusquisque pro crim... quo fuerit deprehensus, motum congruæ severitat... piat. Dat. 3. Id. April. VALENTINIANO et VALENT. A... CONSS. 365.

De rescriptis.

20. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AA. Flaviano P. P. Illyrici et Italiæ.

SI (24) vindicari in aliquos *severius* contra nostra ... suetudinem pro causæ intuitu jusserimus, ... *statim* eos aut subire pœnam, aut excipere sente... sed (25) per dies triginta (26) super statu eorum ...

(1) Pœnas facile non remitti, reip. interest.

(2) *l.* 51. §. 2. *vers. quod si quis. ff. ad l. Aquil.* propter exemplum. dixi ad *l.* 8. §. 3. *in fin. supr. de hœret.*

(3) *l.* 1. *supr. sent. resc. non poss. l.* 3. *supr. de sent. ex peric. l.* 14. *ff. de re jud. l.* 27. *ff. de pœn.* August. *lib. de fato: Judicibus*, inquit, *non licet suam sententiam in reum datam revocare vel mutare*: imo licet, ut et pœnam remittere. *l.* 6. §. 9. *ff. de offic. præsid. l.* 3. §. 1. *ff. si quis in jus vocat.*

(4) *l.* 1. *C. Th. h. t.*

(5) Capitalis sententia in reum prius non fertur, quam sit is confessus vel convictus. adde *l.* 11. *ff. h. t.* alias de suspicionibus non judicatur. Accusatore non probante reus absolvendus, *l. qui accusare.* 4. *supr. de edend.* non probat autem accusator, qui duos tantum testes habet omni exceptione non majores, veluti (si fides habenda est quibusdam) si laicus testis deponit adversus clericum: vel testis sit de auditu tantum alieno. vide Marsil. *cons.* 41 Goth. Adde Bossium *tit. de convictis.* et Gramm. *decis.* 8. *n.* 4. *et decis.* 34. *n.* 35. *et seq. et n.* 57. *ac* 60. Mod.

(6) In convictum reum, sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. Paul. 5. *sent.* 16. §. 13.

(7) Quid si perire velit? non auditur. *l.* 3. §. 2. *ff. de liberali caus. l.* 6. *in fin. ff. de appellat.*

(8) Testium conspirante in unum confessione quis convincitur. adde *l.* 15. *ff. de quæstion. l. ult. supr. de probat.* Convictus ita damnari potest, licet confessus non sit.

(9) Quidam hunc locum accipiunt de decurione, a quo tormentis confessio non est elicienda. vide Cujac. *apud Paul. dict.* §. 13.

(10) Conspirantem concordantemque rei finem. *d. l.* 1. conspirantes concordantesque.

(11) At enim hoc posse fieri, non videtur: quod testes unanimes subornati præsumantur. v. *l.* 3. §. 1. *ff. de testib.*

(12) Non tantum confessus, sed convictus punitur. *l.* 18. *infr. h. t.* vide Papon. 24. *Arrest.* 9. *artic.* 1. Paul. 5. *sent.* 16. §. 13.

(13) *l.* 2. *C. Theod. h. t.* 60. *Ecl.* 54. περὶ μεταλλιζομένων. *c.* 52.

(14) In ludum vel metallum, *d. l.* 2.

(15) De inscriptionibus frontis, manuum, surarum, vide quæ alias retuli ad *l.* 13. *ff. de test. l.* 1. *in fin. ff. de fugit.* Ulp. 1. §. 11. adde Boethium *lib. de consolatione.* Cic. *pro Roscio Amerino*, Senec. 3. *de Ira*, Cujac. 7. *obs.* 13.

(16) Facies ad similitudinem pulchritudinis cœlestis: sic alibi caput, id est, unde cujusque imago cognoscitur, *l.* 44. ... *lig.* Crescit enim injuria, si quis in facie aut mala per... *l.* 16. §. 6. *ff. de pœnis.*

(17) *l.* 4. *Cod. Theod. h. t.*

(18) Vid. *l.* 16. *in fin. supr. h. t.*

(19) Ratio decidendi: est et alia ratio in *l.* 15. *supr.* ...

(20) In gravioribus causis ultio non est differenda. *l.* ... *de custod. l.* 6. *l.* 9. *ff. de injusto, rupt. et irrit. l.* 16 ... *ff. ad l. Corn. de sicar.* etiamsi reus dicat, se habere, q... cipi referat, salutis ipsius causa. *l.* 6. *ff. h. t.* differtur ... prægnante muliere. *l.* 3. *ff. h. t.* et servo, qui rationes ... domini. *l.* 1. *infr. de bon. proscr.* Imo causa cognita sem... ferri potest, vide *l.* 20. *infr. h. t.* Imo non semper, cu... gis 20. casus sit specialis.

(21) *l.* 3. *C. Theod. h. t. l.* 38. *infr. de decurion.*

(22) *d. l.* 3. *l.* 5. 6. *infr. de pistor.* vide *l. ult. ff. de ex* ...

(23) Vide quæ dixi ad *Nov.* 5. Imo negotiatione ali... ci potest, *l.* 9. §. 10. *ff. h. t.*

(24) *l.* 13. *Cod. Theod. h. t.* Goth. Rationem hujus ... apud Duaren. *de succ. Eccles. minister. cap.* 2. *in fi...* Adde Menoch. *de arbitr. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 334. n... Boss. *tit. de homicidio. num.* 11. Cujac. *ib.* 5. *observ.* 9 ...

(25) Hujus constitutionis suasor fuit D. Ambrosius ... Sidonio Apollinari 2. *epist.* 11. tribuitur SC. Tiberiano ... *tere*, inquit, *SC. Tiberiano* 30. *die vitam post sententiam* ... Idem refert Tacitus 3. Sueton. *in Tiberio c.* 75. In eo ... dissimiles, quod x. tantum dierum mentionem faciunt, ... dubie sanctissima est constitutio; nam talis dilatio potest ... iram mollire atque temperare, sicut et de ipso Theodosio ... Aurelius Victor, *ab eo severe præcepta, modica dilatione* ... *liebantur.* Superioribus convenit illud Senecæ in Agamemno... *Da tempus ac spatium tibi: Quod ratio nequit, forte* ... *mora.* Hanc constitutionem revocavit Nicephorus Botoniate ... τὸ μὴ ἔσωθεν τῶν λ ἡμερῶν γίνεσθαι σωματικὴν ποινήν. Eus... μετὰ λ ἡμερῶν ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως ἀνίεται: Scio multis pr... ab hinc decennio, nostræ constitutionis rationem suggesta ... dam Principi a nobilissimo quodam Heroe, quem nunc ... ritissimum, nominare tamen non velim. adde Cujacium 5. ... *et* 20. *obs.* 32.

(26) Damnato a Principe irato, dantur justi dies trigint...

suspensa sit (1). Reos sane excipiat vinciatque ...t excubiis solertibus vigilanter observet. Dat. ...ld. Septembr. *Veronæ*, ANTONIO et SYAGRIO ...2.

De apparitoribus.

Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Principium P. P.

... diu apparitorum prava (3) admodum vena...e perfidia impune in publica commoda desæ...semus etiam in *absentes* eos pro competenti ul...re consurgi. Dat. Kalend. Jun. ARCAD. A. et ... CONSS. 385.

Qui puniendi sunt.

22. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano P. P.

...s (4), ibi esse pœnam, ubi et noxia est. ...uquos (5), notos familiares procul a calumnia ...aus, quos reos sceleris societas non facit. Nec ...nitas, vel amicitia nefarium crimen admittunt. ...gitur suos teneant auctores: nec ulterius pro...metus, quam reperiatur delictum. Hoc singulis Judicibus intimetur. Dat. 8. Kalend. August. ...*op.* EUTROPIO et THEOD. VV. CC. CONSS. 399.

De exilio.

23. Impp. HONOR. et THEOD. AA. ad Anthemium P. P.

... (6), quos damnationis conditio diversis exi...7) destinatos, metas temporis præstituti in ...plesse (8) custodia deprehenderit, solutos pœ...que laxatos, custodia [liberari] præcipimus, ...lare miserias ullas exilii. Sit (9) satis immenso...tuum semel (10) luisse supplicia, ne [hi] ...iu privati sunt auræ (12) communis haustu, et aspectu, intra breve spatium catenarum ponde...ravati, etiam exilii pœnam sustinere iterum ...ur. Dat. 14. Kal. Maji, CONSTANTIO et CON... V. CC. CONSS. 414.

Ille, qui stetit in exilio, quantum debuit, non debet incarcerari postea. Bald.

24. Iidem AA. Monaxio P. P.

RECtores (14) provinciarum conveniri præcipimus, ut hi, qui suo crimine pœnam exilii sub certo temporis spatio subire decreti sunt, exacto præfinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis, quibus exules versati sunt, teneantur. Dat. 3. Kal. Sept. *Eudoxiopoli*, D. N. THEODOSIO A. VII. et PALLADIO V. C. CONSS. 416.

De his, qui conficiendi naves peritiam Barbaris tradiderint.

25. Iidem AA. Monaxio P. P.

HIs qui conficiendi naves (15) incognitam ante peritiam Barbaris tradiderint, capitale judicium proponi decernimus. Dat. 8. Kalend. Octobr. *Constant.* MONAXIO et PLINTA CONSS. 419.

De exilio perpetuo vel temporali.

26. Constitutionis argumentum, quæ lingua Græca primum fuerat edita, *ex lib.* 60. *Basil. tit.* 51. *cap. ult.* Jacobo Cujacio (16) interprete.

COnstitutio jubet, ut ne missi in exilium, eis locis, in quæ missi sunt, degant in custodia, et ut ne quis relegetur in propugnaculum Gypsi (17), vel alia præsidia: sed si quidem morte dignum sit crimen, huic pœnæ subjiciatur: si exilio perpetuo vel temporario, tum in exilium mittatur: ita tamen, ut non jubeatur esse in custodia eis locis in quæ mittitur: sed in provinciam eat, quam judex statuerit, citra civitates et provincias inferius exceptas, cum potestate versandi in tota provincia, qua tamen exire nequeat, nec manens in ea quicquam seditiose, et inciviliter agere, nisi velit ultimo supplicio adfici a præside provinciæ, vel a præside illorum locorum in quibus exulat.

§. 1. Et conjecti in carcerem, ut in Regia urbe, in eo non sint supra (18) constitutum jam tempus in superiori titulo *de custodiis*, et simili modo in provinciis: ut compendio criminum causæ finiantur, et reus, si dignus exilio, damnetur, non in custodiam, sed in provinciam quæ non sit ex prohibitis, ea lege ut ultimo

... *l.* 2. *supr. de sentent. ex periculo*: Imo suspendi ... 18. *supr. h. t.* non est differenda, si ab ipso judi... lata sit. Alioquin sententia revocari poterit. *l.* 15. ... differenda est: si ab ipso principe, quia adhibita mo...e sæpius fit, ut flectatur.

... *C. Th. h. t.*

... parcissime apparitoribus præsidum jus dicitur. *l.* 16. ... *præsid.*

... *C. Th. h. t.* vide *l.* 2. §. 7. *ff. de decurionibus.* ... *reg. juris*, *cap.* 22. 23. *de reg. in* 6. *l.* 24. *supr. inter virum.*

...um Imperatorum constitutio hæc est: alioquin sub ...idem propinqui et familiares satis tuti sunt. vide ... *pr. Nov.* 128. *c.* 12. *Nov.* 135. *c.* 4.

... *C. Th. h. t.*

...us exilii temporalis currit reo in carcere agenti. facit ... *t.* Carcer pro exilio cedit. Pœna exilii quis liberatur ...liuturnitatem. vide Tiraquell. *tract. de pœnis, causa* 41. ... *infr. h. t.* vide *l.* 8. *ff. de postuland.* vide Papon. ...9. *Arrest.* 1. 3.

...a sententia. *l.* 33. §. 2. *supr. de episc. et cleric.* ... *supr. de episc. aud. l.* 4. §. 2. *ff. de lege Rhod.*

(10) Semel puniri sufficit.

(11) Carcere qui detinentur, auræ communis haustu et lucis aspectu privati intelliguntur.

(12) Aeris, lucisque aspectus, communis omnium est: ut mirum sit, Michaelem Paphlagonem aeris hauriendi facultatem subditis vendidisse: et in eam rem vectigal indixisse, quod ab eo scelere ἀερικὸν appellatur Cedreno et Procopio, ut notavi in Nomenclatore ad Harm. 1. *tit.* 4. §. 47.

(13) Lucis aspectus cuique natura communis est. Est vero Philosophis lux qualitas, quæ in lucido corpore videri potest: lumen vero a luce est actus perspicui. Licet autem mortalia sint omnia, lucem tamen perpetuam fore, Julius Cæsar Scaliger alicubi defendi posse, existimat.

(14) *l.* 23. *supr. h. t. l.* 23. *Cod. Theod. h. t.*

(15) Naves ante ignotas, qui barbaros fabricari docet, capitali pœnæ subjicitur. *l. ult. Cod. Theod.* 60. *Ecl.* 36. *ex tit.* 51. *cap.* 52. 6. facit *l.* 2. *supr. quæ res exportari.*

(16) Quem vide 6. *obs.* 36. *in fin.* 8. *obs.* 27. 20. *obs.* 31.

(17) De Gypso vide §. 2. *Infr. h. t. Novell.* 22. *cap.* 8. *Novell.* 142. *cap.* 1.

(18) *l.* 41. *supr. h. t.*

supplicio adficiatur, si provincia excesserit, vel ibi inciviliter quid admiserit.

§. 2. Magistratus (1) autem Alexandriæ et Thebaidos solos jubet in Gypsum, et in Oasin (2) mittere, vel in sex menses, vel ad summum in annum. Quod si perpetuum sit exilium, neque in Gypsum mittere, neque in Oasin, neque in custodiam alterius provinciæ, sed ut dictum est, in provinciam integram ea conditione, ut si quid deliquerint, vel si excesserint jussa præsidum qui miserunt, ultimo supplicio adficiantur.

§. 3. Jubet autem officiales cujusque judicii, hujus legis commonefacere præsides: nec quemquam detinere ultra relegationis tempus, sed statim dimittere sine damno et mora, et eum quicquid ausus fuerit accipere, quadruplum reddere.

§. 4. Prohibentur vero præsides relegare in provincias et civitates constitutioni subjectas (3).

TIT. XLVIII.

NE (4) SINE JUSSU PRINCIPIS CERTIS JUDICIBUS LICEAT CONFISCARE.

Judices merum imperium non habentes, non possunt suo officio præter legem exercendo bona confiscare. Salic.

1. Imp. THEOD. A. et VALENT. C. ad Hierium P. P.

NUlli (5) Judicum liceat (exceptis, qui in summa (6) administrationis sunt positi potestate) proscriptionis tempestate totius (7) substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. Dat. 10. Kal. Febr. *Constantinop.* THEOD. A. XI. et VALENT. C. CONSS. 425.

TIT. XLIX.

DE (8) BONIS PROSCRIPTORUM, SEU DAMNATORUM.

De peculio servi damnati.

1. Imp. ANTONINUS A. Marco.

SErvorum capitis crimine damnatorum peculia dominis non auferri notum est: sed quod servum dominus habuisse probaverit, recipiet, pretiumque rerum ... ab eo distractæ sunt. Ipsius (9) quoque præsent... stas ei dabitur, quoad rationes per eum adm... reddantur, ac disponantur (10). Sed meminisse d... oportebit instare, ut id velocius fiat, ut pœnæ ... di possit.

De rebus post deportationem acquisitis.

2. Imp. ALEXAND. A. Frontoni.

DEportati, nec earum quidem rerum, quas p... pœnam irrogatam habuerint, heredem hab... sunt: sed et hæ publicabuntur (12).

De peculio filiisfamilias damnati.

3. Idem A. Juliano.

SI filius tuus, cum esset in [tua] potestate, ... lam deportari meruit, peculium ejus, nec ... castris (13) acquisivit, vel quod ei militaturo ... auferri tibi debet. PP. 6. Id. Septembr. ALEXAN... MARCELLO CONSS. 227.

De damnati in metallum, et restitutis.

4. Imp. GORDIANUS A. Callimorpho.

IN metallum damnatus pœnæ (14) servus effic... ideo ejusmodi sententiam passi bona vindicant ... rationibus fisci. Quare si (16) quid rerum habuit i... postea nostra indulgentia liberatum esse proponis ... fisci potius, quam ad ipsius dominium pertinet.

De tutore.

5. Imp. PHILIPPUS A. Arriano.

SI (ut proponis) bona ejus, qui tutelam tu... ministravit, sententiam passi ad fiscum sunt ... ta: Procuratorem nostrum adire (17) cura, qui ... jure posci animadverterit, non negabit.

De filiis deportatæ.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Gauden...

DE bonis matris deportatæ filii (18) nihil (19) ... juris absolutissimi est.

(1) Id est, juridicus.

(2) *Oasis* infesta culicibus et muscis grandioribus. Non fuit tamen insula, vide *l.* 7. §. 5. *ff. de interd. et releg.* ideoque in Oasin relegatio nuncupatur, quasi in insulam relegatio a Nazianzeno dicitur ἀπάνθρωπος ἐρημία.

(3) §. 1. *supr. h. t.*

(4) *L.* 9. *C. Theod.* 41. *et* 60. *Ecl.* 52. *ex tit.* 47.

(5) *l. un. C. Theod.*

(6) Ut sunt præfecti prætorio, vicarii, præfecti urbi: non præsides.

(7) Bonorum omnium publicatio, principe inconsulto, summis tantum judicibus permissa.

(8) *L.* 9. *C. Th.* 42. dixi ad *L.* 48. *D.* 20. et 60. *Ecl.* 52. Hodie bonorum confiscatio certis tantum casibus locum habet. *Novell.* 17. *c.* 12. *Nov.* 134. *cap. ult. vers. Ut autem.* adde Gandinum *de maleficiis. Rubrica de bonis malefactorum.*

(9) Pœna mortis variis ex causis differri potest: veluti si a reo petatur rationum redditio, *ut hic*, si de crimine graviore accusabitur, *l.* 1. *in fin. ff. nihil innovari*: si appellet, *l.* 20. *supr. de appellat.* (qua in specie existimant reum, si forte neglecta ejus appellatione ad supplicium ductus fuerit, impune manibus officialium eximi posse. Bald. Angel. *in l.* 29. *supr. de appell.* Aretin. §. *pen. Inst. de act.*) nisi reus, quo de agitur, manifestarius sit: si princeps pœnam solito duriorem im... serit: tunc enim expectandi triginta dies. *si vindicari l.* ... *de pœnis*, si morti sententia judicis addictus decurio, ... liarius civitatis sit: (Tunc enim expectandum superioris ... scriptum. *l.* 6. §. 7. *ff. de injusto. l.* 16. *in fin. ff. ad* ... *de sicar. l.* 27. §. 1. *ff. de pœn. l.* 2. §. 1. *ff. de* ... *qui mortem sibi consciverunt. l.* 1. *vers. simili modo ff.* ... *appellandum sit.*) si populi tumultus aliter sedari no... *Gloss. in dict. vers. simili modo.* si mulier prægnans sit ... ta. Tunc enim expectandum id tempus, quo pariat. ... *de pœnis.*

(10) *Dispungantur*, a quibusdam ita legi monet Accur... lectio probatur a Cujacio *hic*, et in Basilicis καθαρσιωθ...

(11) *l.* 7. §. 5. *ff. h. t.* vide Cujac. 6. *obs.* 23.

(12) Imo non sequitur fiscum. *l.* 22. §. 5. *ff. mandat.*

(13) Castrensia filiorum non confiscantur.

(14) Hodie pœnæ servus nemo efficitur. *Nov.* 22. *c.* 8.

(15) *l.* 1. *ff. de bon. damn. l.* 3. *ff. de interdict.*

(16) *l.* 3. *ff. de sent. pass.*

(17) Et ita fiscus heredis loco habetur. dixi ad *l.* 128. ... *reg. jur.*

(18) *l. ult. Infr. h. t.*

(19) Vide *Nov.* 17. *cap.* 12. *Nov.* 134. *cap. ult.*

De bonis deportati describendis, et ad Principem referendis.

7. Imppp. VALENT. VALENS, et GRAT. AAA. ad Probum P. P.

...s (1) intra provinciam pro qualitate delicti sty... proscriptionis incurrerit, per ordinarii Officii ...linem bonorum ejus indago (2) diligentissime ce...: ne quid rei privatæ commodis per gratiam atque ...n furto subducatur: et plena descriptio compre... quod spatium, et quod sit ruris ingenium (3), ... incultum sit, aut colatur, quid in vineis, oli...atoriis, pascuis, sylvis fuerit inventum: quæ ... atia, et quæ amœnitas sit locorum, quis [in] ...ac possessionibus [sit] ornatus: quotve manci... prædiis occupatis, vel urbana, vel rustica, vel ... artium generibus imbuta teneantur: quot sint ..., vel coloni, quot boum exercitiis terrarum at...eribus instruentium: quot pecorum et armento...ges, et in qua diversitate numerati sint: quan... et argenti, et vestium ac monilium, vel in ... vel in pondere, et in quibus speciebus, quidve ...ecis sit repertum: Tunc demum omnia [ea] ...lle nos perspicis, inquisitione constricta Rationalis ...tæ tradantur officio, aut Palatinis super hac cau..., nostro nectenda patrimonio. Mox vero ad nos ...is publici Judicis sigillatim de omnibus nomina...eferatur, proculdubio negligentia multanda. Nam ...post factam a prædicto officio investigationem, ...s rei privatæ, cui inquisitio secunda mandata ...lius fortassis invenerit, Officium fraudolentum ea ...atione ferietur, ut aliud tantum, quantum [fue...]btractum, ex propriis facultatibus inferat. Dat. ... Maji, *Treveris*, VALENTINIANO NB. P. et VI... CONSS. 369.

De liberis damnatorum.

8. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

... deportatus suos (5), et emancipatos filios ha...it: pars (6), quæ ex bonis ejus liberis concessa ... eos tantum, qui in potestate erant, transferatur: ...ipati (7) ea, quæ consecuti erant emancipatio...pore, damno suo existimant conferenda. Sin autem confusionem bonorum, et donationis elegerint: ea omnia, quæ fiscus [liberis damnati] concedit, æquæ divisionis partibus sortiantur.

† Quæ regula etiam in dote filiæ, vel neptis ex filio deportati conferenda, custodienda erit. Dat. 15. Kalend. Jul. *Thessalon.* GRATIANO V. et THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De viro et uxore. 1. De donatis filiis emancipatis ante reatum patris. 2. Quibus fiscus præfertur.

9. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Cæsario P. P.

SI (8) quis posthac stylum (quod absit) proscriptionis exceperit: uxor (9) ejus res proprias ex quocunque titulo sibi quæsitas veluti manu (10) injecta mox vindicet, aut certe quoquo modo occupatas statim recipiat. Dos (11) etiam, non quæ aliquoties inaniter (12) dotalium instrumentorum tenore conscribitur, sed quam se corporaliter (13) tradidisse docuerit, repræsentetur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante (14) nuptias titulo donationis acceperit, vel durante matrimonio largitione viri ad eam ante proscriptionem pervenerint, apud eam firmiter permaneant.

§. 1. Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contulisse (15) claruerit, integrum iisdem citra inquietudinem reservetur. Quod (16) vero nec uxor, nec emancipati liberi potuerint vindicare; captum a publicis personis ita ad me referri specialiter censeo, ut illud quoque addatur, utrum filios habeat qui damnatus est: simulque adjiciatur, utrum iidem apud se ex causa donationis aliquid vindicaverint.

§. 2. Sed (17) in his, qui fiscalibus actibus nexi sunt, et pro ratiociniis proscribuntur, et condemnantur: placuit si quid proprium uxor habuerit, vel a marito datum ante initium actus, ex quo origo fraudis ac vitii in judicium deducta est, si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum est, antequam crimen oriatur, intemeratum apud accipientium jura persistere: nec quicquam fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, nisi quod in dominio proprio cum obligari cœpit, habuerit: vel quod agens tam suo, quam uxoris suæ, vel filiorum, vel cujuscunque præterea nomine comparaverit: exceptis duntaxat Cæsarianis, vel Catholicianis (18), qui ab omni juris beneficio excluduntur, nisi probata a me purgataque (19) ratiocinia fuerint, ut quod innoxie habuerint, transmittendi copiam habeant. Dat. 3. Non. Aug. *Constantinop.* ARCAD. IV. et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

... 7. *C. Th. hoc tit.*
... inventario bonorum damnati faciendo, *l.* 3. *Infr. de* ... et de incorporatione, *l.* 2. *infr. de aquæduct.* Huic ...oni confer *l.* 4. *ff. de censib. Nov.* 1. *c.* 2. *l.* 22. §. 2. ... *jure delib.*
... genium ruris est ejus natura et conditio, bonitas, steri... r diffusus in sylvis: pictus in pratis: pecorosus in pa... culiosus in pastoribus. Sidon. 3. *epist.* 2.
... 8. *C. Theod. h. t.*
... i, qui in potestate: emancipati, extra potestatem.
... amnati patris bona quædam, hoc est, pro parte, ejus ... dicuntur.
... ide *l.* 2. *l. ult supr. de emancip. l.* 17. *in fin. supr.* ... *Nov. Leon.* 25.
... terpolata est hæc constitutio ex *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.*
... iblicatis bonis viri, res uxoris non occupantur. *ut hic*, 60. ... c. 14. *Nov.* 134. *in fin.* vide ad hunc locum Gandin. ... *malefic. rubr. de bon. malefactorum.*

(10) Manu injecta vindicare.
(11) De dote.
(12) Vide *l.* 1. *supr. de dote cauta.*
(13) Corporaliter tradere, i. e. reipsa. Confessio dotis receptæ fisco non nocet: si tamen fiscus intra tempora proposuerit exceptiones non numeratæ pecuniæ. Tiraquell. *de retract. gentil.* §. 1. *gl.* 18. *num.* 91. adde Roland. a Valle 1. *cons.* 31. *n.* 43.
(14) De donatione ante nuptias, *d. l.* 1. *vers. et donatio*, *l.* 31. *in fin. ff. de donat.*
(15) De donatione facta emancipatis liberis. *d. l.* 9. §. 2. *vers. si quid etiam in emancipatos.*
(16) *d. l.* 9. §. 1. *vers. quod vero.*
(17) *d. l. vers. sed in his. l.* 1. *infr. de jur. fisc. l.* 4. *Supr. de privil. fisci.*
(18) Officiales sunt procuratores Cæsaris.
(19) *Putata*, *ut in l.* 31. §. 3. *ff. de negot.* vide Cujac. 11. *obs.* 9.

Si condemnatus liberos habeat, vel non habeat.

10. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Hierio P. P.

QUando (1) quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam deportationemque sustineat : si quidem sine liberis mortuus sit, bona ejus ad fiscum perveniant. Si vero filii, vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia (2) parte ærario vindicata, alia eis reservetur. Idem est et si posthumos dereliquerit. † Decurioni vero, qui hoc incurrit, si liberos non habeat, succedat Curia, bonaque universa detineat aut ipsa per se, aut suo ordinatura periculo munera subiturum. † Sin [autem] erit soboles Curiali : et si ea necdum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. Si filia vel filiæ fuerint, pars dimidia ad eas devolvatur facultatum, altera dimidia ad Curiam. Sin [autem] mares Curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis Curiæ nomine deferatur : et alia quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis, pro virili dividatur portione : excepta sola majestatis (3) quæstione : quam si quis sacrilego animo adsumpserit, juste pœnam ad suos etiam posteros transmittet. Dat. 10. Kal. Febr. *Constantinop.* D. N. THEODOS. XII. et VALENTINIANO II. AA. CONSS. 426.

De bonis fisco deferendis.

11. Αὐτοκράτωρ * Græca constitutio.

Sententia l. ult. Cod. de bonis proscriptorum, lib. 9. Cod. tit. 49. *Ex Eustathio.* Περί χρονικῶν διαστημάτων.

QUicunque (4) habent, vel detinent bona damnati perduellionis, in Regia quidem urbe intra duos menses : in provincia vero intra octo menses debent ea fisco deferre. Alioquin enim una cum ipsis bonis quadruplum insuper præstabunt.

Ejusdem constitutionis epitome integrior ex lib. 60. Eclog. tit. 52. cap. 15.

SI (5) quis perduellionis crimine convictus, publicationem bonorum sustineat, ii, qui bona ejus habent, si versantur in Regia Urbe, intra duos menses, si non versantur in urbe Regia, intra octo menses ea deferre debent. Quod si non fecerint, cum bonis quadruplum præstant.

In AUTHENT. ut nulli Jud. §. fin. col. 9. tit. 1 al. 9. Novell. 134. cap. ult.

BOna damnatorum (6) seu proscriptorum non f... ero Judicibus, aut eorum Officiis : neque se... veteres leges fisco applicantur, sed ascendentibus ... scendentibus, et ex latere usque ad tertium grad... supersint. Uxores vero eorum dotem et ante nupti... nationem accipiant. Si vero sine dote sint, de ... mariti accipiant partem legibus definitam : sive fil... beant, sive non. Sed si neminem prædictorum ... qui deliquerunt, eorum bona fisco sociantur. † In aje... statis vero crimine condemnatis veteres leges servari ju...

TIT. L.

DE BONIS EORUM, QUI MORTEM (7) SI CONSCIVERUNT.

Ubi quis mortem sibi conscivit ob criminis publi... conscientiam, bona ejus publicantur.

1. Imp. ANTONINUS A. Aquiliæ.

EOrum demum bona fisco vindicantur, qui con... delati, admissique criminis, metuque futuræ ... tiæ, manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem, ... trem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliqu... poris, aut tædio vitæ, aut furore, vel insani... aut aliquo casu suspendio vitam finisse constiterit ... eorum, tam ex testamento, quam ab intestato ad suc... cessores pertinebunt. PP. 12. Kalend. Jun. D... ASPRIS CONS. 213.

2. Imp. ALEXANDER. A. Rustico.

EOrum, qui in (9) reatu diem suum functi su... non perduellionis (10) causam sustinuerunt, ... metum criminis (11) mortem sibi consciverunt, b... successores transmittuntur. Dat. Idib. Maji, ALEXA... iterum, et MARCELLO A. CONSS. 227.

TIT. LI.

DE (12) SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITUTIS (13).

Quid sit in integrum restituere.

1. Imp. ANTON. A.

CUm (14) salutatus esset a Gentiano (15), et ... to, et Opilio Macrino (16), Præfectis prætorio ...

(1) *l. ult. C. Theod.*

(2) *l. 7. ff. h. t.* Hodie id immutatum *Nov. 17. c. 12. et* 134. *cap. ult.* nisi sit crimen majestatis. *infr. hic.*

(3) *l. 5. supr. ad l. Jul. majest.*

(4) Interpretatio Cujacii.

(5) Interpretatio Leunclavii.

(6) Conciliationem hujus auth. cum *Nov. 17. c.* 12. et cum *Nov.* 134. item cum *auth. incestas. Cod. de incest. et inutilib. nupt.* vide apud Rittershus. in *exposit. Novell. part.* 4. *num.* 35. et omnino *part.* 13. *cap.* 4. Ans.

(7) Dixi ad *L.* 48. *D.* 21. adde *l.* 12. *supr. de accus. l.* 2. *supr. qui test.* Goth. Adde Placam *lib.* 1. *miscellan. criminal. c.* 23. Mod.

(8) Dixi ad *l.* 3. §. 4. *ff. h. t.*

(9) *d. l.* 3. §. 1. *l.* 10. *infr. de jur. fisci.* vid. *l.* 45. §. 1. *ff. de jure fisci.* Goth. Vide Leonin. *emendat. lib.* 3. ... *n.* 15. Ans.

(10) Id est, majestatis.

(11) Hujus legis praxin vide *censur. forens. nostr. lib.* 5 ... 11. *num.* 14. S. L.

(12) *L. 9. C. Theod.* 43. dixi ad *L.* 48. *D.* 23. et 6. ... Goth. Vide Bossium *de remediis ex sola sententia* ... *fol.* 331. Mod.

(13) De hoc restitutionis genere vide Sfortiam Oddum *tr...* *de restitutionibus*, *quæst.* 94. 95. 96. *ad* 100.

(14) *Imperator Antoninus A. cum salutatus esset etc.* ... 15. *observ.* 3.

(15) Ecdeciano Advento. Cujac. ibid.

(16) *Macrinio*, Cujac. *ibid.*

...nis viris : item Amicis , et Principalibus (1) of...ru , et utriusque Ordinis (2) viris , et processisset, ...u (3) est ei Julianus Licinianus , ab Opilio (4) ...o tunc Legato in insulam deportatus : tunc Anto...Augustus dixit : *Restituo* (5) *te in integrum pro...*(6) *tuæ* , et adjecit : *Ut autem scias* , *quid* (7) *in integrum restituere* , *honoribus* , *et ordini tuo* , *et ...s cæteris te* (8) *restituo.*

De bonis.

2. Idem A. Quieto.

...patrem tuum in metallum damnatum fuisse pro...nas , ejus quidem bona merito a fisco occupata ...t nec ideo quod ex indulgentia (9) mea *pœna tan...lo metalli liberatus esset* , etiam (10) bonorum re...tem impetravit : nisi (11) speciale beneficium super ...erit impetratum.

De ære alieno.

3. Imp. Alexander A. Stratonico.

...bitor pœnam sententiæ passus est , quam bonorum ...mptio secuta est : quamvis postea *civitati Romanæ ...us* , non totam substantiam , sed aliquid (12) ex ...ntia Principis ut haberet, impetravit, æris tamen ...x præcedente tempore pœna liberatus est. Si vero ...bonorum accepit , pro rata portione ejus tene...(13). Quod si ob pecuniam debitam fisco bona ejus ...a sunt , mansit una cum [suis] fidejussoribus ...s creditoribus obligatus.

De tutelæ actione.

4. Idem A. Valentinæ.

...or filiorum [tuorum ,] quorum te bonorum possessionem accepisse dicis , in (14) metallum damnatus , et postea ex indulgentia generali regressus (15) , quamquam locupletior (16) sit , actione tutelæ administratæ tibi non tenetur , si non ex gratia sententiæ facta , specialiter statum pristinum cum bonis omnibus recuperaverit.

De actionibus.

5. Idem A. Juliano.

SI ademptis bonis in insulam deportatus sis , quamvis ex indulgentia communi rediisti (17) , actiones (18) tamen , quascunque habuisti , remanent in causa bonorum publicatorum : nec ex ordine est , quod petis , ut contra heredes tutorum actiones tibi præstentur.

De patria potestate.

6. Imp. Gordianus A. Fabiano P. P.

IN insulam deportato filio (19) , hacque ratione vinculo paternæ potestatis exempto : si postea ex indulgentia D. Alexandri (ut proponis) reditus in patrium solum (20) præcedensque dignitas (21) restituta sit, potestas tamen patria (22) repetita non videtur.

De reditu , De militia , De existimatione.

7. Imp. Philippus A. et Philippus C. Cassio.

GEneralis indulgentia nostra reditum (23) exulibus seu deportatis tribuit : non etiam loca militiæ (24) pridem adempta concessit, neque (25) integram atque illibatam existimationem reservavit.

De servis.

8. Impp. Valerianus et Gallienus AA. Seleuco P. P.

FRustra (26) adhuc servum (27) esse tui juris existimas, qui in metallum damnatus , pœna ejus postea libe-

...) *Principibus* , Cujac. *ibid.* sic enim apud Lampridium in ...lio. Sunt autem Principes officiorum , principes agentium ...

...) Senatorii Equestris.

(3) Ut deportatus in insulam restitueretur.

(4) *Ælio* Cujac. *ibid.*

(5) Julius Lucianus deportatus a legato Cæsaris restitutus hono... ...dini , et cæteris omnibus.

(6) Restitutus provinciæ , vel laribus suis , bonis , dignitati ... bonis , patriæ potestati restitutus intelligitur. Bonorum ...pellatione liberi continentur. vid. Sfortiam Oddum *d. lo*... ...*est.* 95. *art.* 1.

(7) ...n integrum restituere quid sit hoc loco.

(8) Hæc restitutio plenissima est. Nam et patria potestas , jus ...us , bona , testamentum et omnia , quæ per deportationem ...unt , restituuntur.

(9) Indulgentia pœnam , at non bona restituit , nisi et id quo... ...um fuerit.

(10) ...ndulgentia simplici vel generali , non intelliguntur bona ... *ut hic* , *et l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.* (cui obstare videtur *l.* ...*in. Infr. h. t.* verum quidam indulgentiæ restitutionem ... accipiunt pro restitutione in integrum , non pro indul... quid si indulgentia plena et libera sit concessa ? bona ...concessa intelliguntur. vid. Sfortiam Oddum *ibid. quæst.* ... 6.

(11) ...ndulgentia generalis stricte accipitur : ut nihil , nisi exce...t , ea veniat, *ut hic* , *et l.* 9. *infr. h. t.*

(12) Forte modicum.

(13) Adde *l.* 5. *supr. de bon. proscriptor.* vide Cujac. 15. *obs.* 38.

(14) Si missus in metallum postea revocetur , quamvis deinceps ...fiat , nemini tamen tenetur eorum nomine , quæ ante damnationem debuit : nisi pristina ejus bona fuerint ei restituta. *Synops. Basil.* 6. *Tit.* 3. ex *lib.* 60. *tit.* 68. *cap.* 8.

(15) Vid. quæ scripsi ad *l.* 7. *infr. h. t.*

(16) Revocatus ex metallo , licet locuples postea factus fuerit , non tenetur creditoribus eorum nomine , quæ ante pœnam metalli debuit , nisi pristina ejus bona sint ei restituta , *l.* 12. *infr. h. t.* 6. *Ecl.* 5. *ex lib.* 60. *tit.* 68. *c.* 8. Goth. Adde Joann. Baptist. Cost. *de quot. et rat. quæst.* 120. Ans.

(17) Vide eandem *d. l.* 7. *ubi scripsi.*

(18) Deportatis restitutis actio in debitores non restituitur , *ut hic* , nisi cum bonis restitutio facta sit. *l.* 11. *infr. h. t.*

(19) Filius restitutus , in patriam potestatem non revertitur , *ut hic* , nisi ea conditione restitutus sit , ut jus potestatis redintegraretur. *arg. l.* 9. *infr. h. t.*

(20) Indulgentia generalis patriam restituit. vid. *d. l.* 7.

(21) Indulgentia generali fama non restituitur. *l.*3. *supr. de generali abolitione.*

(22) Indulgentiam generalem consecutus liberos suos in suam potestatem non revocat. vide Sfortiam Oddum *d. tract. de restit. quæst.* 94. *art.* 3.

(23) Indulgentia generalis patriam et in eam reditum tribuit. *ut hic* , et *l.* 4. 5. 6. *supr. h. t.* adde Sfort. Oddum *d. tract. de restit. quæst.* 94. *art.* 2.

(24) Indulgentia generalis, neque militiam , neque famam restituit. 6. *Synops. Basil.* 3. *ex lib.* 60. *tit.* 58. *cap.* 11. adde *l.* 3. *supr. de generali abolit. l.* 10. *in fin. infr. h. t.* Ideoque si generali principis indulgentia redierint omnes relegati et deportati , neque militias suas recipient , et infames manebunt. *Syn. d. loco.*

(25) Vide quæ scripsi ad *leg.* 3. *Supr. de generali abolitione.*

(26) Restitutis a pœna , servi non restituuntur.

(27) Indulgentia generali domino concessa , non restituuntur ei servi fisco commissi ex deportatione ipsius domini.

*

ratus est. Per hujusmodi enim indulgentiæ occasionemn integrari dominium prius non placuit : verum idcirco tamen impune tibi eum Præses provinciæ injuriosum esse (1) non patietur. Quod si quid rerum tuarum tenet, Procurator vobis judex erit : fisci enim cœpit esse mancipium.

De patria potestate.

9. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA. Restitutæ et aliis.

SI pater vester in insulam deportatus, generali indulgentia restitutus est, nec ut liberos in (2) potestatem reciperet, specialiter (3) impetravit : in dubium non venit, hereditatis commodum per vos ei acquiri, quos sententia contra eum prolata patresfamilias effecit, nequaquam potuisse.

De effectu indulgentiæ.

10. Iidem AA. et CC. Demetrio.

CUm indulgentia nostra interveniente sis reversus ad lares tuos, frustra vereris, ne ex annotatione (4) Præsidis, quæ jam abolita est, calumniam (5) patiaris.

De lite ante deportationem mota.

11. Iidem AA. et CC. Philippo.

CAsus ejus, qui fundi moverat quæstionem, et ex benignitate nostra facta (6) in eum cum bonis restitutio, statum pristinum causæ non immutavit.

De ære alieno.

12. Iidem AA. et CC. Tryphoni P. P.

SI deportationis sententiæ veniam indulgentia nostra consecuta suam recepit (7) substantiam, se protegere sceleris pœna contra (8) creditores, quominus jure debitum solvat, improbe conatur.

De patria potestate, et ejus effectibus. 4. De bonis, dignitate et patria potestate.

13. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum P. U.

IN (9) quæstione testamenti, quod deportati filius remeante patre fecisset, remotis Ulpiani, atque Pauli notis, Papiniani placet valere sententiam, Ut (10) patris sit filius potestate, cui (11) dignitas, ac bo[na re]stituta sunt.

§. 1. Ita (12) tamen, ut gesta per filium, cuj[us con]silia legitima ætas firmaverat, rata sint, eodem [in po]testatem patriam redeunte, ne eorum rescisso (quod est maxime absurdum (13)) eodem (14) te[mpore] nec in patris, nec in sua quemquam fuisse potesta[te].

§. 2. Minores enim ætate jure quicquam agere [prohi]bentur. Quibus si damnato patre tutor datus est, [necesse] est ut ab officio suo recedat, regresso eo, quem n[on so]lum nomine (15) redire, sed etiam officium (16) nulla pravitate corruptum liberis præbere oportet, [ut eo]rum bona tueatur, et augeat. Nam (17) si patria [pote]state ad (18) corrumpendi, atque effundendi pa[trimonii] licentiam abutatur : ut furioso, ac dementi, [ita] prodigo (19), libidinum omnium, vitiorumque s[ervo,] non est eorum pecunia committenda : [quin] ab [admi]nistratione fugiat, neque tutor esse desinat, om[nia] minoris dispendia suis ipse damnis præstet. Sententia ero deportationis nullo patrem præjudicio diminuat.

§. 3. Quem si comperta integritas, ut naturæ, ita officio liberis restituerit, ei gubernacula (20) rerum [red]denda sunt, cujus ad imitationem publici juris p[atria] custodia est. Quæ nisi bonis patribus detur, luct[uosior] erit [filiis] reditus, quam discessus.

§. 4. Ideoque tantum (21) ad restitutionem indul[gentia] valeat, quantum ad correctionem sententia valuit : [ut] *deportationis* ipsum per se (22) nomen (23) rerum omnium spoliatio est : ita indulgentiæ restitutio (24), bonorum (25) ac dignitatis, uno nomine amissorum om[nium] sit recuperatio. Et filii emancipationem a patribus e[xpe]petant : ut libertatem non damnationis, sed lenitat[is pa]ternæ testem habeant. Dat. 18. Kalend. Octobr. S[ERDICÆ,] CRISPO II. et CONSTANTINO II. C. CONSS. 321.

14. (26)

Explicatus est Codicis DN. Justiniani PP. A. Repetitæ prælectionis liber nonus.

(1) Servi restituti, dominis injuriosi esse non debent. dixi ad *leg.* 13. *in fin. supr. de pœnis.*

(2) Restitutio jus patriæ potestatis non restituit, nisi specialiter jus potestatis restitutum fuit. *Ecl. dicto loco*, c. 13. adde *leg.* 6. *supr. h. t.* aut dignitas ac bona sint restituta. *l.* 13. *in pr. infr. h. t.*

(3) Vide *l.* 2. *in fin. supr. h. t.*

(4) Præses non deportat, sed deportandum adnotat, eamque adnotationem plerumque sequuntur principes. *l.* 6. §. 1. *ff. de interdict. et relegat.*

(5) Restituti adversus præsidis adnotationem status in dubium revocari non debet.

(6) Dixi ad *l.* 5. *supr. h. t.* adde *l.* 21. *ff. de verb. signif.*

(7) Dixi ad *l.* 4. *supr. h. t.*

(8) Restitutus in integrum, non potest uti beneficio restitutionis in fraudem creditorum.

(9) *l. unic. C. Theod.*

(10) Patriam potestatem recuperat deportatus, cum primum restitutus est.

(11) Dixi ad *l.* 9. *supr. h. t.*

(12) Restrictio regulæ : facit *lex.* 8. *ff. de pact. dotalib.* atque ita restituta patria potestate deportato restituto, quæ intermedio illo tempore gesta sunt per ejus filium, rata sunt.

(13) Absurditas vitanda.

(14) Contraria duo simul concurrere non possunt. Nec [en]im quis potest esse eodem tempore sui juris, et in alterius [pot]estate.

(15) Nomine tantum restituitur patriæ potestati, qui a[dmini]strationem rerum filii non recuperat : quique ad ejus bonorum [ad]ministrationem non restituitur.

(16) Patris officium est, res liberorum recte administrare.

(17) Restituta alicui patria potestate, restituitur eidem jus administrandorum bonorum, si modo legitimæ administra[tionis] capax sit.

(18) Adde *l.* 50. *ff. ad SC. Trebell.*

(19) Prodigus libidinum, omniumque vitiorum servus, ut e[st], neque modum, neque finem expensarum habens, bona dilacerans atque dissipans. *l.* 1. *ff. de curat. fur.* eversor. dixi ad *l.* 4. *ult.* his addatur elegans prodigi descriptio ex Paul. 3. *sent.* 4. 7.

(20) Vide quæ scripsi ad *l.* 11. *ff. de verb. oblig.*

(21) *l.* 6. §. 12. *ff. de injusto, rupt. et irr.*

(22) Nominis vis spectanda.

(23) Deportatio, rerum omnium spoliatio.

(24) Indulgentia bonorum, dignitatis restitutio. his adde, quæ de verbo *restituendi* scripsi ad *l.* 35. *l.* 75. *ff. de verb.* [sig]n. *l.* 173. §. 1. *ff. de reg. jur.*

(25) Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *supr. h. t.*

(26) Deest hic constitutio, quam vide apud Cujac. 20. *observ.* i.

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ (1) PRÆLECTIONIS,

LIBER DECIMUS (2).

TIT. I. (3).

DE (4) JURE (5) FISCI (6).

e donatione præcedente obligationem fiscalem.

1. Imp. **Alexand.** A. Attico, et Severo (7).

I prius (8) quàm fisci rationibus pater vester obligaretur, perfectam (9) prædiorum donationem (10) fecisse fuerit probatus: quod citra fraudem creditorum gestum est, non rescinditur (11).

De computatione a Tabulariis facta.

2. Imp. Gordianus A. Serenio (12).

Instar rei judicatæ obtinere minime (13) potest computatio a Tabulariis (14) facta: nisi sententia Procuratoris (15) fuerit comprobata.

De venditione in fraudem fisci.

3. Idem A. Atticæ.

Si minori (16) pretio, quam res est, aperta fraude (17) emptoris vel gratia, quæ obligata sunt fisco (18), venierint: aditus Procurator (19) meus debitam quantitatem inferenti (20) restitui ea prædia jubebit.

(1) . *Ex repetita prælectione.*

(2) ris fisci vocabulo etiam privilegium fisci comprehenditur, *us. ff. de manumiss. l. 2. supr. de privil. fisci.* qui titu- et quid a nostro hoc distet, docebit te Cujac. *hic.* præ- etiam ad hos tres libros posteriores scripsere Plateanus, Pulvæus, Pyrrhus Anglebermæus et Alciatus. porro fiscus inus sive sporta, ejusque appellatione non sacrum tantum , id est, sacræ largitiones sive thesauri continentur, de ropric fiscus dicitur, *l. 3. supr. de quadr. præsc.* sed et , id est, res et largitiones privatæ Augusti vel Augustæ, *r. de locat. præd. civil. l. 1. infr. de collat. fund. fisc.* *. hoc tit. infr.* Mod.

(3) tulus hic generalis est: de privilegio vero fisci *supr.* spe- it quo de speciali hypotheca fisci tractatur.

(4) ldebant veteres, *et populi*, et Paul. *lib. 5. sent.* 12. sic ius *in Alexandro*, scribit, *eum leges de jure fisci et po- leratas et justas tulisse.* Cont.

(5) est, privilegio, adde *Lib. 7. tit. 73. supr. L. 49. D. 14.* um eodem modo restituitur in integrum, ut minor et Ec- t sic hi tres in restitutionibus comparantur, si per suos et procuratores damnum senserint? Comparantur. *Pyr- 5. infr. h. t. Gloss. l. si curator. 5. in fin. ff. de jure sub specie. 4. supr. de re jud. l. un. infr. de sent. ad- . latis. l. Imperatores. 35. ff. de re judic. cap. auditis. integ. restit.* vid. Everard. *loco a minoribus ad fiscum.* ententia vide, quæ scripsi ad *l. 3. supr. in quibus caus. . restit.* de mora *l. 14. supr. de procurat.* Goth. Ad . vid. Boss. *tit. de fisco et ejus privileg.* Alciat. et Cu- .

(6) est, ærarii, tam sacri, quam privati. *l. 9. infr. h. t.* calium originem ita veteres quidam repetunt a provincia- r Principem et Populum partitione: quasdam enim Im- , quasdam pop Romani factas fuisse, ut ex earum pro- m reditu haberet P. Romanus aliquid, quod in rem suam que usus verteret, et hæc fiscalia seu publica appellata, no jure dominii populi essent, ita ut ea etiam alienaret arbitratu. Cæterum ut P. Romanus, ita civitates reliquæ etiam res peculiares habuere, fundos puta, servos et si- quibus administrandis, imo etiam alienandis, a principe quis præficiebatur. Quin hujusmodi res quæque in dominio cujusque civitatis erant, ut priores illæ in P. Romani: hæc tantum differentia fuit, quod quæ P. Romani res erant, fiscales et publicæ proprie: quæ civitatum, proprie civiles, improprie vero publicæ et fiscales dicebantur. 1. Harm. 2. §. 46. Suet. *in Aug.*

(7) *Hujus legis inscriptio sic ex manuscript. l. reponenda est:* Impp. Severus et Antoninus AA. Attico et Severo. *al.* Sereno.

(8) Adde *l. 10. §. 1. ff. quæ in fraud. cred. l. 4. supr. de privil. fisci.* Quid si quis eadem die cum alio contraxit, qua cum fisco? Fiscus præfertur, si cum privato contractum fuerit titulo lucrativo, *ut hic*, secus si oneroso. Ripens. ad *l. 10. ff. de pign. n. 8.* Fraus enim facilius præsumitur adversus fiscum in causa lucrativa, quam onerosa. *l. 1. §. si quis in fraudem. 12. ff. si quid in fraud. patroni.* Goth. Donatarius a fisco conventus hypothecaria, in dubio probare debet donationem præcessisse, ut absolutio sequatur. Rip. *ad l. si debitor. n. 7. ff. de pignoribus.* Hannibal de Cano *ad l. post contractum. ff. de donat. num.* 43. 45. *et* 47. Camil. Visit. *ad l. 1. ff. solut. matr.* præter quos adi etiam Ægidium Bossium *in tit. de fisco et ejus privilegio fol.* 377. Mod.

(9) Perficitur vulgo donatio traditione vel mancipatione: in filios, etiam nuda voluntate. *l. 4. C. Theod. de donat.* Cujac. *hic.*

(10) Vid. *l. 9. §. sed in his. supr. de bonis proscript.*

(11) *Sub.* Pauliana: at non hypothecaria vel in factum, quarum neutra rescissoria. Cuj.

(12) Al. *Sereno.*

(13) Potest igitur retractari.

(14) Tabularii qui, dixi ad *l. 7. infr. de exact. tribut.* Goth. Tabularii eorum, quæ publico inferuntur et debentur, rationes conficiunt. *l. 1. et l. missi. infr. de exact. tribut. l. 2. infr. de muner. l. 1. infr. de immun. nem. conc. l. 1. infr. de censib.* Vide autem Coras. *lib. 3. miscell. c. 11.* Mod.

(15) Qui et rationalis.

(16) Vid. Cujac. 16. *obs.* 29.

(17) Aliud si bona fide. *l. 1. infr. ne fiscus.*

(18) Id a fisco, id est, procuratore vel officio ejus.

(19) Imo præses. vid. *l. pen. ff. de resc. vendit.*

(20) Vid. *l. 16. supr. de rescind. vendit. l. 2. infr. de fide et jur. hastæ. Tit. 3. h. lib. l. 1. supr. de præscr. 30. ann. l. 96. ff. de rescind. vend.*

De metroicis.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Niceti (1).

CErta forma super metroicis (2) data est, qui jussu principis in aliam civitatem translati sunt. Nam prædia (3) eorum, quæ antequam demigrarent, habuerint, si ab eis (4) distracta non essent, fisci rationibus vindicari jampridem decretum est: nisi aliud speciali præcepto Augusta majestas decrevit. Ut igitur a Principibus salubriter statutum est, ita salvis his quæ utiliter placuerunt, parentibus (5) heredes eos existere minime oportere, nulla legis sanctione statutum est.

De bonis non capiendis sine auctoritate Principis.

5. Exemplum sacrarum literarum eorundem AA. ad Flaccum.

PRohibitum (6) est, cujuscunque bona, qui fisco locum fecisse existimabitur, capi, priusquam (7) a nobis forma fuerit data. Et ut omni provisionis genere occursum sit Cæsarianis (8), sancimus licere (9) universis quorum interest, objicere manus his qui ad capienda bona alicujus venerint, qui succubuerit (10) legibus: ut etiamsi Officiales ausi fuerint a tenore datæ legis desistere, ipsis privatis resistentibus, a facienda injuria arceantur. Tunc enim is cujus interest bona alicujus non interpellari, Officialibus volentibus ea capere, debet acquiescere, cum literis (11) nostris cognoverit, non ex arbitrio suo Cæsarianos (id est Officiales) ad capiendas easdem venisse facultates: sed justitiæ vigorem (12) id fieri statuisse.

Si non suo tempore agatur.

6. Imp. CONST. A. ad provinciales (13).

JUstas etiam, et quæ locum habent, fisci actione[s] [ac]cipimus concremari (14), ob hoc solum, [quod] suis (15) temporibus prolatæ non sunt: ut (16) ja[m] calumniæ privatorum eo saltem arceantur exemplo [quo] justas fisci lites silere præcipimus. Dat. 3. Kal. [...] CONSTANT. A. V. et LICINIO CC. CONSS. 319.

De bonis lite pendente non occupandis, si post r[em] secundum fiscum judicatam interversum quid fuisse apparuerit.

7. Idem A. ad Volusianum P. U. (18).

DEfensionis (19) facultas danda est his quibus al[iquam] inquietudinem fiscus infert: cum facultates eo[rum] adhuc (20) controversia pendente inquietari describi[que] fas non sit. Ubi ergo controversia extiterit, fisco al[iquod] patrimonium vindicante, apud eum (21) omnibus [par]tibus constitutis cognitio ventiletur (22): ut cum r[ationales] ex[pos]itus debere eas vindicari (23) probaverit, tunc d[emum] res persequi liceat, et super modo facultatum ac r[erum] interrogationem haberi, quæ per conditionales (24) ser[vos] investiganda est: ut si quid subtractum (25) [fue]rit exigatur, et extrinsecus integrum tantum (26) aliu[d] nul[lius] te nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. Sa[ne] ne in hujusmodi quæstione, si Cæsariani (27) nom[en] [ac]ciderit, ad usurpationem constitutionis istius non debe[nt] accedere (28): siquidem consuetudo fraudum, il[...]

(1) Mucatraulo, ut *supr. l. 7. de rescind. vend.*

(2) Al. *Metœcis*, Recte. *Metœci* sunt coloni et incolæ, qui ex una civitate in aliam migrant, jussu principis, *ut hic. l. 12. in fin. ff. de excus. tut.* Dixi ad *tit. ff. ad munic. et de incolis.* Goth. Suidas *metoecos* dici eos tradit, qui extra patriam habitant; et tributum quod ab his persolvitur *metoecion.* erantque Athenis olim *metoecia* festus dies, ob receptos in civitatem colonos, Cæterum constituitur hac lege; ut τῶν μετοίκων prædia in fiscum redigantur, quæ ab eis distracta non fuerint; nisi specialiter id eis Princeps concesserit, ut ea sibi retineant: sic tamen, ut non arceantur a successione parentum in ea civitate relictorum, ex qua emigrarunt. Unde et postea sibi ex successione in eadem civitate bona acquirere possunt, ex alia causa forsitan non æque, *arg. l. milites. ff. de re milit.* adi Forcatulum *Necyomant. jur. dialog.* 18. Mod.

(3) Prædia incolarum (qui hic μέτοικοι) quæ antequam migrarent jussu principis habuerunt in fiscum redigenda, nisi princeps id eis concesserit, ut ea sibi retinerent.

(4) Al. *his.*

(5) Metœci non arceantur a successione parentum in ea civitate relictorum, ex qua migrarunt.

(6) Nunciis principis non creditur sine literis. *Bart.*

(7) Officiales procuratoris Cæsaris bona caduca occupare non possunt, sine auctoritate principis.

(8) Cæsariani officiales procuratoris Cæsaris, dixi ad *l. 10. ff. de publicanis.* Goth. Qui et *Catholiciani* dicuntur *in l. pen. §. ult. supr. de bon. proscript.* quemadmodum procurator ipse *Catholicus* sæpe in Lib. βασιλικῶν appellatur. *Mod.*

(9) Resistere licet officialibus et Cæsarianis, bona caduca occupantibus sine jussu Principis, atque ita permittitur cuique injuriosos conatus eorum prohibere, si quid injuria facere cœperint aut voluerint: licet, inquam, id iis, quorum interest, *ut hic*, Tenentur quoque injuriæ. Paulus *l. 5. sent. 12. §. 6.* Quoties sine autoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur: et hujus rei autores ad P. Prætorio puniendi mittuntur. *Goth.* Vid. Marci *decis.* 772. Anton. Fab. *ad Cod. l. 7. tit.* 20. *defin.* 15. Pecc. *de jure sistendi cap.* 22. *et* 23. S. L.

(10) Legend. *quæ succubuerint*, id est, ceciderint in causa [...]

(11) Vid. *l. 1. supr. de mandat. principum.*

(12) Vigore.

(13) *C. Theod. h. tit. l.* 3.

(14) De igne et ignis pœna, vid. *l. un. supr. de Nili a[...]*

(15) Fisci actiones intra suum ac legitimum tempus [...] dæ: post tempus legitimum, moveri non possunt.

(16) In C Theod. deest, *ut*, et sic novus versiculus in[cipit] *jam etc.* Goth. τό *ut*, inducit etiam Cujacius: qui ait sen[sum] hanc esse: Si aboleantur justæ fisci lites præscriptione tem[poris] quid fiet de injustis et calumniosis privatorum litibus? *Mo.*

(17) Si fisci litibus etiam justis præscriptio objiciatur, an[ne] magis injustis privatorum objici potest et debet.

(18) *C. Theod. h. t. l. 5. desunt.*

(19) Id est, reclamandi copia. adde *l. 46. ff. h. t.* [...] Harm. 2. §. 44.

(20) Conventorum a fisco bona, pendente ipsa lite nec de[...]scribi, neque distrahi debent. Possessio apud reos remanere [...] *ut hic.* nisi officiales sint procuratores Cæsaris. *vers. sane.* [...]

(21) Possessorem.

(22) *Sub.* apud rationalem.

(23) *Vindicare*, *in C. Theod.*

(24) Conditionales tabularii, huic conditioni addicti et [...] pati, adeo ut non possint ad aliam aspirare militiam vel [...] tem. dixi ad *l. 11. supr. qui potiores.*

(25) Al. *ei fuerit.*

(26) Et sic duplum, ut *l. 46. §. 1. ff. h. t.* Imo quadru[plum] ut *l. 8. infr. h. t.* dixi ad *l. 45. §. 13. ff. h. t.*

(27) Cæsariani seu officiales Procuratoris Cæsaris a fisco [...] ti bona, statim seu ab initio litis ipsius motæ, a fisco [...] tur, vel describuntur, *ut hic*, quod in aliis non est, *supr.* [...] Cur hic aliud in Cæsariano, quam alio homine? Præsump[tio] malæ fidei possessionis, consuetudo fraudum inducit. *in fin.* [...] *h. t. l. 2. C. Theod. de bonis vacantibus.*

(28) Al. *Absidere.*

...i (1) omnia temerare consueverunt (2), exce... eorundem meruit (3). Dat. prid. Kalend. *Sir*... CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. CONSS. 326.

De interversorum pœna.

8. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Dracontium, Vic. Africæ.

(4) in contractibus scelestis, ac fisco perniciosis ...terversorum (5) maculosis sese fraudibus implicue...at: quadrupli (6) redhibitione teneantur. Dat. 15. ...d. Decembr. *Adrumeti*, VALENT. et VALENTE AA. ...s 365.

...e susceptoribus. De Irenarchis. De Optione.

9. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Patricio Comiti rerum privatarum (7).

...r (8) creandis susceptoribus (9) periculo Procura...rum (10) rei dominicæ (11), dispositionem tuæ subli... firmam esse præcipimus: ita ut omni ambitione ..., quæ statuta sunt, quæque antiqua consuetudine ...ndantur in pabulis (12), vel sumptu familiæ mini..., intemerata permaneant: super Irenarcha (13), ...ione (14) omni antiqua (15) consuetudine obser... Dat. 3. Kal. Januar. *Constantinop.* THEOD. A. CONSTANTIO II. (16) CONSS. 420.

De bonis mortuorum ante condemnationem.

... Iidem AA. Palladio P. P. Orientis (17).

...um patrimonia mortuorum (18), qui vitæ suæ ...pore diversis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquam competere (19), [vel ab eo alienari (20)] censemus, nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse convictos (21). Dat. 8. Id. Jul. *Ravennæ*, EUSTATHIO, et AGRICOLA CONSS. 421.

Intra quod tempus lis finienda sit.

11. Pars undecimæ const. ex *lib.* 56. βασιλ.

OMnis (22) publica actio intra sex (23) menses post litis contestationem peragatur: nisi forte contingat, ut necesse, vel personas, vel instrumenta quædam ex provinciis accersiri in Regiam Urbem, aut si ipsimet, qui conveniuntur, causam dilationis præbeant, utpote si se imparatos dixerint.

TIT. II.
DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS (24).

1. Imp. GORDIANUS A. Saturnino et aliis.

NOn injusta ratione desideratis, repromissa fisco indemnitate, eos priore (25) loco conveniri, qui reliqua contraxerunt, mox ad vos perveniri qui ab his quædam mercati estis.

Cautio quæ non probat contra fiscum, sed contra officiales, facit ut officiales primo conveniantur. Bart.

2. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Erophilo (26).

FIsco quidem contra te manet actio, quod argentum (27) quod inferre debebas, rationibus fuerit re-

...) ...l. *prædicta.*
...) ...æsumitur mala fide possidere, qui consuevit alium frau... id ἐκ τῆς προλήψεως seu præsumptione est, ut notant ...teste Cujacio ad *Novell.* 22. *in fin.* Hinc colligunt, pu... administratores, qui ad illud munus inopes venerunt, si ...vites facti fuerint, ex publica pecunia divites factos fuisse ..., si modo id, constante administratione, adquisiverint, ... redditas Reipublicæ rationes. adde, quæ dixi ad *l.* 10. ...upr. arbitr. tutelæ.*
...) ...ruerit, in *C. Theod.* al. *meruerunt.*
...) ... *l.* 10. *tit.* 1. *l.* 10. *C. Theod.*
...) ...terverser hic et *l.* 12. *infr. de suscept.* decoctor pecuniæ ... dixi ad *l.* 2. *infr. de Palatinis sacrarum largit.* *l.* 12. ...oth. Hi in quadruplum tenentur. *l.* 1. *infr. de his, qui* ...*rat.* *l.* 1. *infr. pœn. fisc. cred. præf.* *l. in fraudem.* §. ...*de jure fisc.* Imo in duplum. *l. prox. supr.* *l. aufertur.* ... *h. t.* ita est, in iis, quæ Fisco nondum acquisita sunt; ...itis jam locus est actioni in quadruplum. *Mod.*
...) ...de quæ scripsi ad *l.* 45. §. 13. *ff. h. t.*
...) ...*d. Theod. h. tit. l.* 17. hinc constat, agi hoc titulo de ...rii privati, ut *l.* 1. *infr. de locat. præd. civil.* *l.* 11. ...alias proprie fiscus, sacrum ærarium, sacræ largitiones, ...auri.
...) ...mitis rerum privatarum dispositione, susceptores rei pri...ntur, pabula et annonæ præstantur familiæ rei privatæ, ... famulos suamque familiam res principis privata habuit.
...) ...sceptores rei privatæ creantur periculo procuratorum rei ... *ut hic*, ex comitis rerum privatarum dispositione, *ut* ...*us legis inscriptio.*
(10) ...omes rerum privatarum principis privati ærarii curam ge... procuratores. *Theod.* 3. *c.* 12. *Græci* 6. *Basil.* Differt ... Comite ærarii sive sacrarum largitionum, sive thesauro... quo scripsi ad *l.* 2. *infr. ut dignit. ordo servetur.* *l.* 12. ...8. ...erque tamen est illustris.
(11) ...l est, rei privatæ ipsius principis.
(12) ...abula quæ et capita, *tit. supr. de annonis et capit.* ani... ut annonæ, familiæ dominicæ sumptus.
(13) ...ide *infr. de Irenarchis.*
(14) ...ptio est erogator annonæ militaris.
(15) ...reantur Irenarchæ periculo decurionum et ex dispositione præsidum. *l.* 1. *infr. de Irenarchis.* et *ad l. Divus. ff. de custodia reorum.* ita definiuntur: εἰρηνάρχαι οἱ τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντες. *Optio* autem est, non, ut vult Accursius, qui publica exigebat; non, ut Alciat. qui ægrotorum vice fungebatur, sed qui erogabat annonam militarem: de utrisque autem vide plura apud Cujacium *observat. lib.* 1. *cap.* 33. et *ad l.* 7. *infr. de exactor. tribut.* Mod.

(16) *Al.* III.

(17) Ex *Cod. Theod. l.* 16. *tit.* 10. *lib.* 10. *ubi additur*, post alia.

(18) Mortuorum ante condemnationem bona fisco non vindicantur.

(19) *Competi*, in *C. Theod.*

(20) Absunt a *C. Theod.*

(21) Id est, condemnatos. *Goth.* Ergo etiam si post accusationem decesserint, pœna publicationis bonorum in heredem non transit: excepto crimine perduellionis. sed quid si decesserint post appellationem? hoc decidit aperte *l. ult. supr. si reus vel accus. mort. fuer.* Mod.

(22) *Ex collectione Ant. Augustini.*

(23) Omnis causa fiscalis post eam contestatam finienda est intra sex menses: ideoque in *l. properandum.* 13. *supr. de judiciis*, recte excipiuntur causæ fiscales. *Goth.* Causæ pertinentes ad publica munera, quæ in eadem lege excipiuntur, finiendæ sunt intra tres menses. *l. generali. infr. de decur.* Mod.

(24) Vid. Peregrin. *de jure fisci lib.* 6. *tit.* 3. *num.* 3. *et lib.* 6. *tit.* 7. *n.* 1. Ans.

(25) Fiscus hoc ordine excutit debitores: priore loco reum ipsum principalem, tum intercessorem, deinde possessorem hypothecarium. *ut hic*, *l.* 47. *ff. de jure fisci.* Exigit quidem exactor publicorum tributorum debitorem debitoris fiscalis jure tacitæ hypothecæ: prius tamen excutit reum principalem quam possessorem. Fiscus eam electionem non habet.

(26) *Patrophilo*, vet.

(27) Fisci debitor non continuo liberatur, hoc ipso quod exactor retulit in rationes publicas, debitorem solvisse, sed tum demum, cum tabularius subnotaverit: ut hinc constet exactorem a tabulario distingui. Exactoris munus inter cætera fuit, exacta in rationes publicas referre, tabularii subnotare. *l.* 1. *infr. de canone largit. h. l. tit.* 23.

latum, si cautionem quæ tibi super eo exposita est, Tabularius non subnotavit: æquum (1) tamen est, ut prius de bonis ejus qui exactor fuit, si solvendo est, [et (2)] conveniendi ejus facultas datur, indemnitati fisci satisfiat (3): tunc a te, si servari hic modus non possit, reposcatur.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Januario et aliis.

QUoniam (4) Augerio (5) ac filio ejus ad exigenda reliqua (6) consortes (7) vos atque consocios (8) esse dicitis, eisque certorum (9) duntaxat nominum exactionem mandatam (10): nec inter eum (11), et cæteros, qui exactores fuerant nominati (12), confusæ exactionis mutuum periculum constitutum (13), sed separato muneris (14) obsequio (15) discretam sollicitudinis rationem fuisse adseveratis: a jure non discretam sollicitudinis rationem fuisse adseveratis: a jure non discrepat, ut prius (16) ex bonis exactorum qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat: postque eos, si solitum debitum exolutum non sit, nominatores conveniri. Rationalis (17) igitur noster juris ordinem sequetur: excussisque exactorum facultatibus nec non etiam nominatorum, si fiscus in universi debiti quantitate (18) securitatem indemnitatis consecutus non fuerit, etiam vos ad restituenda fiscalia debita adstringet (19).

4. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. ad Archelaum Com. Orientis (20).

HI (21), qui fisco nostræ mansuetudinis obnoxii sunt, omissa frustratione (22) teneantur, ut quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur [...] re (23): servatis, cum compleverint (24), allegat[...] propriis, si quas adversus quoscunque ex suis [...] bus debitores competere sibi ex jure crediderint: [...] adversus eos, quos sibi obnoxios adseverant, legi[...] judiciis experiundum esse cognoscant. Dat. 3. Non[...] *Novioduno*, VALENTIN. NB. P. et VIOCTORE Cons[...]

Scriptura propria non facit fidem pro scribente vel ejus herede, etiamsi fiscus sibi successerit. Bart.

5. Iidem AAA. Fortunatiano Comiti rerum privat. (25).

INter (26) chartulas confiscati (27) brevis (28) q[...] adseveratur inventus (29), qui nomina contineb[...] de[...]bitorum, seu contractuum (30), cum tamen ne[...] bus credita pecunia probetur, neque cautionibus [...] quæ (31) [brevi] inserta sunt, ostendantur [...] quum (32) esse perspeximus, ut sub propria adnot[...] manu unusquisque sibi faciat debitorem. † Occasion[...] tur hujusmodi calumniam præsenti volumus jussi[...] hiberi: ut brevis vanitate rejecta, nullus ad redh[...] nem (33) de his quorum nomina conscripta sunt, [...] tur (34). Quod et in aliis similibus (35) causis obs[...] dum esse censemus. Dat. prid. Non. Jul. *Hierapol.* [...] TIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

(1) Apocha quæ non probat contra fiscum, sed contra exactorem fisci, tantum id efficit, ut a fisco prius conveniatur exactor, quam debitor.
(2) Deest in quib. lib. al. *aut*.
(3) Satisfaciat.
(4) Si divisa est administratio a judice, vel ab ejus officialibus, primo convenitur gerens, fidejussores, et nominatores ipsius, quam perveniat ad collegam. Bart. *Goth.* Vide Ludovic. Roman. *singular.* 324. Ans.
(5) Augierio.
(6) Reliquis exigendis plures etiam exactores eligebantur: quidam ad certorum tantum nominum exactionem, *ut hic*.
(7) Consortes, consocii.
(8) Sociatos.
(9) Al. *cæterorum*.
(10) Multum interest, exactio divisim mandetur, an pro indiviso.
(11) Al. *inter vos*, quod rectius existimat Cujac. *ut in fin. etiam vos.*
(12) Nominatim.
(13) Al. *additur*, est.
(14) Al. *nominis*.
(15) Al. *additur*, quo.
(16) Fiscus, quoties pro indiviso pluribus mandata est debitorum fiscalium exactio, priore loco experitur adversus exactores: deinde adversus nominatorem exactoris: si pro diviso, prius experitur adversus nominatorem, quam adversus exactoris collegam, *ut hic, et l. 2. infr. de susceptorib. præpos. et arcariis. h. lib. tit.* 70. hinc colligit Decius in *l. in toto jure.* 80. *ff. de regulis jur. num.* 21. in mandatis fiscalibus mandata specialia non derogare specialibus aliis mandatis.
(17) Fisci procurator.
(18) Quantitatem.
(19) Constringet.
(20) *C. Th. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 2.
(21) Fisco obnoxii sine mora conveniantur (ἀνυπερθέτως μεθοδευέσθωσαν) et ubi fisco satisfecerint, tum deinde adversus creditores experiantur. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 5. *ex lib.*56. *tit.*6. *c.*40.§.10.
(22) id est, tergiversatione, et morosa dilatione. Frustr[...] moram trahere, tergiversari, vide *l.* 233. *ff. de verb. sig*[...]
(23) Fiscalis actio non differtur, quoad ipse debitor [...] debitores exegerit. adde *Nov.* 128.
(24) Complere debitorem his libris, est solvere et [...] creditori. *l.* 43. *in fin. ff. de administr. et peric. tutor.* [...] §. 3. *supr. de test. manum.* Goth. Recte enim et alibi [...] *creditorem adimplere*, pro, creditori solvere. *l. cum post.* [...] *ff. de admin. tut. l. ult. Supr. de testam. man.* et Lib. [...] κῶν *tit.* 4. καὶ πληρώσας σε, et hoc loco μεθ' ὃ πληρώσ[...] δημόσιον. Mod.
(25) *C. Theod. hoc tit. l.* 3.
(26) Fiscus ex breviariis rationibus confiscati quemquam conve[...]nire, quasi confiscati debitorem non potest.
(27) In *C. Theod.* erat *deportati*, sed Tribonianus [...] men generalius.
(28) Id est, chartula, sive libellus brevis, Galli dicunt [...] *vet.* Goth. *Breves, brevia, brevicula* pro eisdem sunt; τὰ [...] Græci vocant. nominatim Zonaras *in Carthagin. Concili*[...] lianus *in epistola ad commune Judæorum.* utuntur et [...] libri βασιλικῶν, dum rationes, volumina, vel corpora [...] significant: quæ quidem per se sola fidem non faciunt. *l.* [...] *menta. l. exemplo. supr. de probat.* et ideo non potest [...] breviariis confiscati rationibus quemquam convenire, quasi [...]scati debitorem; et hoc hic statuitur. Alioqui enim brevi[...] rographi non minuit fidem. *l. si aliquid. supr. de donat.* [...]
(29) *Sub.* utilis fisco, *l.* 7. *supr. de probat.*
(30) *Contractorum*, *in C. Theod.*
(31) *l.* 2. *ff. de fide instrum.*
(32) *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *supr. de probat.*
(33) Redhibitio hic, solutio est, oratio vero ita hic [...] *nullus de his, quorum nomina conscripta sunt, ad redh*[...] *urgeatur.*
(34) *Urgeantur*: cætera absunt a C. Theod.
(35) Ex brevi debitoris sui privatus creditor neminem co[...] potest, quasi debitoris debitorem.

TIT. III.

[D]E FIDE (1) ET JURE (2) HASTÆ (3) FISCALIS, ET DE ADJECTIONIBUS (4).

1. Imp. ANTON. A. Curtiæ.

[Q]u[o]d in libellum contulisti, procuratori meo ad cujus [offi]cium desiderium tuum pertinet, allega: cui (5) [si] probaveris non (6) auctore procuratore, vel eo [cui] vendendi fuit facultas, neque habitis hastis, neque [o]rdine peracto venditas res esse: et id quod ex [causa j]udicati debes, exolveris, rescissa venditione mala [fide] (7) facta, easdem res recipies cum fructibus quos [emp]torem mala fide pervenisse, vel (8) pervenire [potu]it. PP. Non. Jan. ANTON. A. IV. et BALBINO [CON]SS. 214.

2. Imp. GORD. A. Heracleoni.

[S]i lex ratio desiderium (9) tuum juvat: et quod præ[te]rmissa hastarum solennitate possessiones tuas ex (10) distractas suggeris: et quod pretii vilitate (11), [ma]ximum debitum gratiosam (12) emptionem in fraudem [fisci] utilitatemque (13) rationum mearum, adversa[mentum] [m]omentum fuisse dicis. Quapropter illicita ista re[v]o[ca]; tam indemnitati fisci consulturus, quam tuæ se[dulo] operam laturus (14). PP. 5. Kalend. * GORD. A. [et AVIO]LA CONSS. 240.

3. Idem A. Crispo.

[S]I (15) instrumenta emptionis non extent, quibus[cun]que tamen probationibus uxor tua ostenderit (16) ad se eam domum pertinere, quam a fisco ejus nomine dicis comparatam, pretiumque ab ea exolutum, et in eam dominium translatum, frustra fiscum ex persona matris [ejus] referre quæstionem Procurator meus non sinet. PP. 5. Kalend. Novembr. GORDIANO A. V. et AVIOLA CONSS. 240.

Intra tempus in subhastatione statutum quilibet veniens admittitur, licet res jam alteri fuerit vendita. Bart.

4. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Marcellinæ.

SI (17) tempora, quæ (18) in fiscalibus [auctonibus (19)], vel hastis statuta sunt, patiuntur, cum (20) etiam augmentum te facturam esse profitearis: adi rationalem (21) nostrum, ut justam (22) uberioris pretii oblationem admittat. PP. 3. Id. Jan. *Sirmii*, ipsis IV. et III. AA. CONSS. 290.

Venditio facta a fisco solemniter non retractatur prætextu rescripti, vel minoris ætatis. Bart.

5. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. ad Viventium P. P. Galliarum (23).

QUæcunque (24) pro reliquis prodigorum (25) in annonario titulo, cæterisque fiscalibus debitis, in quibuscunque corporibus sub auctione licitanda sunt,

(1) [Pe]rperam antea legebatur, *de fide instrumentorum*, cum [in C. T]heod. *legatur de fide et jure hastæ.*

(2) [In] fiscali auctione hæc requiruntur, proscriptio, *l.* 6. [h. t.] auctoritas procuratoris fisci. *l.* 1. *Infr. h. t.* Hasta. [Vox] Præco, Quæstor, addictio, *l.* 4. *Inf. h. t.*

(3) [F]iscalis hasta, auctio est, quæ fit a fisco de bonis caducis [...]tis. Dicitur autem hasta, quod ejus venditionis signum [hast]a in foro posita. *Goth.* Et quæ ita vendebantur, sub ha[sta ven]ire dicebantur, ut sub corona captivi: quod eorum vena[lit]ium esset corona captivi imposita. Festus: *Hastæ subji[ciebant] ea, quæ publice venundabant, quia signum præcipuum* [est hasta]. Mod. Cicero 2. *offic. et Philipp.* 2. 12. *ad Attic.* 3. [de] *lege Agraria.* Dion. 46. *et* 6. Valer. 3. *et* 6. Seneca 1. [de benef.] *et de consolatione ad Martiam c.* 20. Marc. 2. *Sat.* 2. [S]*atyr.* 3. *et* 14. Joseph. 22. *vetus interpres Horatii* 1. [epist.] *ad versum*, *Si præco parvas.* ad hastam quoque fie[bant loca]tiones. Colum. *in præf.* 1. *de re rustica.* Ovid. 4. *de* [Ponto... Ele]*gia* 5. *et* 9. Cornelius Nepos *in vita Attici.* Livius 39. [Se]neca *suasor.* 6. Tert. *Apologet.*

(4) [...]l. *auctionibus.* Adjectio quid esset, dixi *l.* 1. *Infr. de* [vend.] *reb. civitatis. lib.* 11. *tit.* 31. Goth. Vide ad hunc tit. [...] *de arbitr. jud. lib.* 2. *cas.* 129. et de subhastationis et [...]s solennitate, vide Peregrin. *de jure fisci*, *lib.* 6. *tit.* 1. [...]*is.* 46. *num.* 1. Ans.

(5) [Cu]jac.

(6) [Fi]scus capta pignora ex causa judicati, sine hasta aut ha[starum so]lennitate vendere non potest. Quæ sine hastis ejusmodi [venditio] intercedit, rescinditur facta debitori fisci (debitum offe[renti) p]otestate recuperandi pignoris ac fructuum, perceptorum [et] percipiendorum.

(7) [Pr]æsumitur mala fides, ubi non servatur solennitas. vide [...] 3. *præsumpt.* 13.

(8) [M]alæ fidei emptor tenetur de fructibus etiam percipiendis. [Ne]c obstat *l. si fundum. supr. de rei vindic.* quæ dicit [...]i emptorem de perceptis fructibus teneri. male enim col[ligunt q]ui hinc colligant, ergo de percipiendis fructibus non teneri.

(9) [Pr]eces.

(10) [O]ficialibus.

(11) [A]de *l.* 3. *supr. de jure fisci.*

(12) [*l.*] *si quos.* 16. *supr. de rescind. vendit.*

(13) [In] *utilitatem*, Cujac. *ut in l. ult. ff. deposit.* §. 1. *supr. de servit.* [e]t [...]IV.

aqua. l. 1. §. *hæc autem ff. depositi* reprehensus a Roberto 1. *recept. l.* 31.

(14) Opem daturus.

(15) Fiscalis seu quæ a fisco vendente fit emptio, etsi non extent ejus instrumenta, aliis modis probari potest. adde *l.* 10. *supr. de fide instrum. l.* 17. *Supr. de pactis.* Goth. Vide Boer. *decis.* 81. *num.* 5. Ans.

(16) *Sub.* apud procuratorem Cæsaris.

(17) Si statuta fiscalibus emptionibus tempora patiuntur augenti tibi pretium venditionis a fisco factæ, præferri licet ei qui pridem emit. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 13. περὶ τῦ δημοσίυ. *ex tit.* 6. *cap.* 1.

(18) Adde *l.* 1. *in fin. infr. de vendendis bonis civit. lib.* 11. *tit.* 31. Est vero tempus viginti dierum certis casibus. Quoties ob debita fiscalia necesse est a domibus sacris prædia vendi, actor sive œconomus id per dies viginti proscriptum et propositum habet et ea plus offerenti addicit. *Novell.* 120. *c.* 6. *vers. Postquam vero ista. Auth. Hoc jus porrectum.* 10. *supr. de sacr. Eccles.*

(19) Inclusa desunt in vet.

(20) Post addictionem factam a fisco emptori, adjectio et licitatio admitti intra certa tempora potest, *ut hic*, post addictionem factam a Republica, adjectio non admittitur, nisi ex privilegio. *l.* 21. §. 7. *ff. ad municip.* Melioris est conditionis fiscus, quam Respublica aut municipium. sic fiscus semper hypothecam habet. *l. aufertur.* 46. §. *fiscus.* 3. *ff. de jure fisci.* Respublica, nonnisi ex privilegio. *l.* 2. *Infr. de jure Reip. lib.* 11. *tit.* 29. *l. Antiochensium.* 37. *ff. de reb. auct. jud. poss.* Fiscus πρωτοπραξίαν habet, *l. quod quis.* 34. *ff. de reb. auct. jud.* Idem nunc habet etiam Respublica. *l. bonis.* 38. §. 1. *ff. de reb. auct.* olim non habuit, nisi ex privilegio, ut ex epistola Plinii ad Trajanum constat, *ubi de exactione pecuniarum.* Lis fiscalis terminanda est intra menses sex, lis Reipublicæ intra triennium. atque ita melior est fisci, quam Reipublicæ conditio, *l.* 1. §. *illud.* 3. *ff. de ædilitio.* vid. Cujacium 2. *obs.* 24.

(21) *Id est*, procuratorem. *Cont.*

(22) *Ut juxta jus uberioris etc.*

(23) *C. Theod. eod. tit. l.* 1.

(24) Venditio facta a fisco solenniter prætextu rescripti, vel minoris ætatis non rescinditur. *Bart.*

(25) *Prodiga* sunt annonæ πρόξιμα. quibus opponuntur corpora.

fisco (1) auctore vendantur : ut perpetuo (2) penes eos sint jure dominii, quibus res hujuscemodi sub hastæ solennis arbitrio fiscus addixerit , et si quid (3) unquam , ut a fisco facta venditio possit infringi , auctoritate rescripti fuerit impetratum , nullus obtemperet : cum etiam minoribus (4) , si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adjudicatur emptoribus , repetitionis (5) facultas in omnem intercipiatur ætatem. Dat. (6) 3. Non. Novemb. *Trev.* VALENTIN. NB. P. et VICTORE CONSS. 369.

Qui solenniter emit a fisco , solum ad pretium tenetur , et ob aliud debitum non convenitur. Bart.

6. Iidem AA. ad Felicem Comit. sacr. larg. (7).

SI qui , (8) proscribente (9) ac distrahente fisco , debitorum fiscalium emerint facultates : pro earum rerum tantum pretio obnoxii sint , quas eos patuerit decursis (10) hastis , et proscriptione habita comparasse. Nam ita eos munimus , ut nullius conventionis (11) [reliquorum (12) fiscalium nomine (13)] patiamur extrinsecus subire jacturam. Dat. 7. Id. Mart. (14) *Martianop.* VALENT. et VALENTE AA. CONSS.

7. Imp. ZENO.

SI (15) alicujus bona publicentur , atque vendantur , licet tam Comiti rerum privatarum (16) Augusti, quam (17) scholæ Palatinorum , quam (18) etiam fisci Advocato emere aliquas res ex eadem auctione, isque contractus a nemine calumnietur. PP. 3. Kal. Aug. post Cousul.

TIT. IV.

DE VENDITIONE RERUM FISCALIUM CU[M] PRIVATIS COMMUNIUM.

Ratione partis fiscus potest vendere totum. Bar

1. Imp. ALEX. A. Epicteto.

FOrma (19) est , quotiens ad fiscum , vel (20) ma portio rei pertinet, ut universa a procu[...] meis *distrahatur* (21) : sed pretium partis tantum [...] scum redigatur , reliquum dominis partium resti[...] Emptorem igitur prædiorum , de quibus libellum [...] apud suum Judicem conveni , usurum defensionib[...] si quæ sibi competunt. PP. 7. Kalend. Octobr. [...] et DEXTRO CONSS. 226.

TIT. V.

NE FISCUS REM , QUAM VENDIDIT , EVINCAT.

Res fisci solenniter vendita non evincitur , licet n[...] pertinuerit ad stationem venditoris : et officia[...] invicem experiuntur etiam durante officio. Bald.

1. Imp. ALEX. A. ad Hermiam.

GRavissimum (23) verecundia mea duxit, ut (2[...] jus rei pretium , cum bona fide esset addicta , me[...] fiscus acceperit , ejus controversiam referat. † N[on] so[-]lum ergo emptorem ab eadem statione (25) , sed [...] al[...] alia quidem quæstionem pati debere æquum est cum etiam in his venditionibus emptore non inquietato [...] inter se possint experire. Dat. 15. Kal. Maji , M[...] et PROBO CONSS. 229.

(1) Fiscus hic pro Cæsaris procuratore sumitur.

(2) Fiscalis hastæ rite factæ ea vis est et fides , ut nec rescripto principis , nec beneficio ætatis , nec alia ulla ratione convelli possit , *ut hic* , nisi minor fuerit indefensus. *l. ult. supr. si propter publ. pensit.*

(3) Siquidem.

(4) Dixi ad *l.* 6. *supr. de remiss. pignor.* contra judicatum vide apud Paponem 18. *Arrest.* 1.

(5) Repetitionibus.

(6) Al. 3. *Id. Mart. Ravennæ etc.*

(7) *C. Theod. eod. tit. l.* 2.

(8) Al. *quis.*

(9) De proscriptionibus , vide *l. ult.* §. 5. *infr. de delatorib. h. lib. tit.* 11. *l.* 15. §. 32. *ff. de injuriis.* Goth. Proscriptio fit de futura auctione propositis libellis in celeberrimis urbis locis , ut Cic. ait *pro Quinctio.* Theophilus ἐν τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι et Imp. *l. ult. infr. de delat. et l. pen. supr. de defensor. civit.* quod in alienationibus ecclesiarum fit per dies 20. scripto proposito. *Nov.* 120. Multa ergo exiguntur in auctione fisc. Proscriptio , Auctoritas procuratoris , Hasta , Præco , Quæstor , Addictio , quæ fiat justo pretio. *Mod.*

(10) *Decursis hastis* hic dixit , ut *supr. habitis hastis. l.* 1. *Supr. h. t.*

(11) *Conventioni , in C. Theod.*

(12) Qui a fisco auctionante comparat , pretium tantum præstat , non reliqua fisco debita , *l.* 2. *in fin. infr. de fund. rei priv. l. ult. in princ. Infr. de censib.* nec obstat *l. Imp. ff. de publican.* quia ea non loquitur de venditione fisci , sed de venditione a privato facta. quo casu reliqua omnino emptorem sequuntur , ut est *in tit. sine cens. vel rel. fund. comp. non pos.* Magis urget *l. prædiis, ff. de jur. fisc.* ad quam dicendum est ; obtinuisse aliquando idem in fisco ; quod in privato hic ; Sed cum id plerique refugientes nollent a fisco emere , remissum et mutatum [...] Impp. Valentiniano et Valente facilius inveniendi emptoris ca[usa] [...]

(13) Absunt a *C. Th.*

(14) Al. *D.* 3. *Id. Novemb. Valentin. N. P. et Victor Coss*

(15) Ex collectione *Ant. Aug.*

(16) Ad curam comitis rei privatæ et procuratorum pr[...] lium , qui sub ejus dispositione erant , pertinebant , quæ [...] bantur. *l.* 3. *C. Theod. unde vi.*

(17) Palatini pertinebant ad Comitem patrimonii seu [...] privatarum.

(18) Fisco vendente , Comes rerum privatarum , Palatini [...] tronus fisci possunt etiam res auctioni proscriptas emere. [...] *supr. de rescind. vend.* facit *l.* 2. §. *tutor.* 8. *ff. pro em*[...]

(19) Forma , id est , regula , canon. hinc *formatæ epis*[...] veteribus conciliis vocantur , quas Græci vocant canon[...] forma pro lege sumitur in *l.* 4. *supr. de jure fisci. l. d.* [...] *D. de admin. tut.*

(20) Fiscus solidam rem ac totam invito etiam socio [...] potest sic enim *facilius* invenit emptorem , et tamen cum [...] dit, pars pretii socio servatur. *l.* 2. *supr. de comm. rer.* [...] Goth. Porro vide ad hanc legem Cagnolum *ad proœm. ff.* [...] Aretin. *cons.* 38. *col.* 2. Cottam *in memorab. in verb.* [...] *fin.* Baldum denique *cons.* 156. *lib.* 3. Mod.

(21) Distrahantur.

(22) Al. *additur* , suis.

(23) *Pars epistolæ Imp. Alexandri ad Rationalem.*

(24) Qui rem emit a fisco , pretiumque solvit , non [...] convenitur. *Synops. Basil.* 19. *tit.* 13. *lib.* 56. *tit.* 6. *c.* [...]

(25) Statio , mansio , in qua officium fiscale consistit. [...] *supr. de solut.* ut sit sensus : Quod una fisci statio empto[ri] [...] dixerit , id alia retrahere non potest. *Goth.* Vide Cujac. [...] *observ. c. ult.* S. L.

Impp. Honor. (1) et Theod. AA. Palladio P. P. Orientis.

actare (2) fiscum, quod simul vendidit, æquitis honestatisque ratio non patitur (3). Dat. Kain. CP. Martiano A. et Adelphio, Conss. 241.

T I T. VI.

IIS, QUI EX PUBLICIS RATIONIBUS MUTUAM PECUNIAM ACCEPERUNT.

accepit pecuniam mutuam ab officialibus fisci, tenetur in quadruplum. Bart.

1. Impp. Valent. et Valens AA. ad Probum P. P. (4).

) quis ab exactoribus, tabulariis, [et (6)] ariis, officiisque (7) rationum fœnebrem pecumpserit, detectus in eodem, ad quadrupli (8) ex hac auctoritate teneatur. Dat. 4. Idus Mart. Valent. et Valente Conss. 365.

i aurum fiscale sumpsit mutuo sine principis licentia, et qui dederit, pœna hic inserta tenetur. Bart.

Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Palladio P. P. (9).

t (10) omnes (11), accipiendi mutuo ex largitiois sacris auri non patere cuiquam facultatem. Quod urum ex nostro ærario privatis commodis profuocculte (12), aut cautionis, aut sponsionis fide, r redditurus [sine nostra auctoritate (13)] acceperit (14): ablatis bonis omnibus, perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodaverit, aut (15) tradiderit: capitali sententiæ (16) subjugetur. Dat. 12. Kalend. Aug. *Heracleæ*, Eucherio et Syagrio CC. Conss. 381.

T I T. VII.

POENIS (17) FISCALIBUS CREDITORES PRÆFERRI.

Persecutio pœnæ præfertur quando pœna additur per nomina multiplicativa, in dubio inest simplum. Bald.

1. Imp. Alexander. (18) A. Marcello.

REm (19) suam persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaque in sortis quantitate fisci persecutio potior est: ita in triplo (20) quod pœnæ nomine adjectum est, propria forma servanda (21) est. PP. Kal. Jul. Juliano, et Crispino Conss. 225.

T I T. VIII.

DE FISCALIBUS USURIS.

Ex mora pœnæ non accedunt usuræ. Bart.

1. Imp. Antoninus A. Antiocho (22).

EJus summæ, quam tibi pœnæ (23) nomine inflictam probaturus es, usuræ non exigentur. Nec (24) enim multam tibi procurator meus (25) irrogavit ultra (26) quam placitum est, sed pœnam (27) te jussit inferre. PP. 15. Kal. Decembr. Sabino, et Anulino Conss. 217.

l. Arcad.

iscus re semel vendita retractare venditionem nequit. *b. c.* 10. *l.* 1. *infr. de fundis rei privatæ. lib.* 11. 5. *infr. de locat. præd. civil. lib.* 11. *tit.* 70. *l.* 17. *tionib. l.* 6. *Infr. de fundis patrimonialib.* nisi διοικητὴς, rvus bonorum administrator venditus sit: Nam hujusmoim venditiones retractantur. *Synops. ibid. l. bonorum.* 8. *e fisci. l. interdum.* 16. *ff. de publican. l. penult. ff. de t.* Goth. Vide Afflict. *decis.* 304. Ans.

isi forte bonorum actores venierint, *l. bonorum. ff. de* quo casu hæc constitutio locum non haberet, quia cum it omnia, quæ ad bonorum rationem spectant, evertitur erturbatur ratio omnis eorum distractione. adeo ut *in de offic. præsid.* eleganter dictum sit; *actoris amissiotius domus eversionem pertinere.* Mod.

Th. lib. 10. *tit.* 24. *l.* 1. *ex quo hæc inscriptio restiantea enim in quibusdam non legebatur.*

enori pecuniam fiscalem sumens ab exactoribus, vel tavel officialibus, quadruplum restituere tenetur. *Synops. tit.* 5. *ex tit.* 6. *c.* 11. Goth. Vide Munn. de Escobar. *in. c.* 14. *num.* 311. Petr. Heig. *quæstion.* 22. *num.* 48. *le arbitr. jud. lib.* 2. *centur.* 6. *cas.* 586. *num.* 12. 13. Ans.

est in *C. Theod.*

ficiisve, in C. Theod.

de quæ scripsi ad *l.* 45. §. 13. *ff. et l.* 8. *supr. de*

omiti sacr. largitionum in *C. Theod.* 10. 24. *l.* 2.

utuum ex fiscalibus thesauris nemo accipere debet. Quod sacro ærario, vel occulte, vel palam, vel sub cautione vel fidejussoribus mutuum sumpserit, proscribitur et de, itidemque is, qui de sacris thesauris mutuum dederit, pœna capitis adficitur. *Syn. ibid. c.* 12. *et* 3. Harm. 5. §. 95.

(11) *Neque dandi, neque accipiendi, in C. Theod. h. t.*

(12) Occulte fieri interdum dicitur, quod fit sine autoritate principis, de quo vide Corsetum *singulari, occulte.*

(13) Absunt a *C. Theod.*

(14) Accepit.

(15) *Ac*, in *C. Theod.*

(16) *Sententia*, in *C. Theod.*

(17) *l.* 11. *l.* 17. *ff. de jure fisci.*

(18) Sic restituimus, cum antea perperam legeretur, *Antoninus.* Cont.

(19) Fiscus pecuniam suam repetens, omnibus præfertur: pœnam vero persequens, creditoribus cedit in eo, quod multæ nomine petitur. *Syn. ib. cap.* 13. Goth. *l. in summa. l. quod placuit. l. Statius. §. ult. ff. de jure fisci.* Mod.

(20) Vide quæ scripsi ad *l.* 45. §. 13. *ff. de jure fisci.*

(21) Al. *ferenda.*

(22) Anticho.

(23) Usura pœnæ inflictæ ex contractu, delicto, vel quasi, exigi non potest. *l. ult. ff. de magistr. conveniend.* multæ potest, si intra tempora judicati non solvatur. Cur tam varie? Pœna pœnæ esse non debet. Si usura pœnæ admitteretur, pœna pœnæ esset, nihil enim aliud usuræ, quam pœna non solventis. *l. cum quidam.* 17. §. *si pupillo.* 3. *ff. de usuris.*

(24) Corrigit Imperator errorem proponentis in libello multam pro pœna. *Cujac.*

(25) Noster.

(26) Curatori Cæsaris multæ dictio non est, *l.* 2. *supr. de modo multarum.*

(27) Procurator Cæsaris pœnam infligere potest legibus definitam.

Fiscus qui succedit in locum privati, utitur jure privati. Bart.

2. Imp. Alex. A. Victorino (1).

SI sub pignore (2) creditum fuit, etiam (3) fiscum, qui successit (4) in locum debitoris, usuras (5) præstare oportet, si eas dependi saltem (6) pacto placuit. PP. 3. Non. Septembr. Juliano, et Crispino Conss. 225.

Fiscus non potest stipulari usuras ultra legitimum modum usurarum : nec jam ab alio stipulatas exigere. Bart.

3. Imp. Justin. A. Mennæ P. P.

FIscum etiam nostrum parere sanctioni nostri numinis jubemus : per quam usque (7) ad dimidiam centesimæ usuras stipulari creditoribus exceptis (8) certis personis, permisimus : ut ipse (9) etiam fiscus ultra dimidiam centesimæ partem a debitoribus suis minime exigat : sive principaliter ei promiserunt : sive a prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocunque modo devolutæ sunt. Dat. 8. Idus April. CP. Decio V. C. Cons. 529.

TIT. IX.
DE SENTENTIIS ADVERSUS FISCUM LATIS RETRACTANDIS.

1. Imp. Anton. (10) Acutiano (11).

CAusas, in quibus contra fiscum judicatum est, intra triennium (12) retractari posse, et post id tempus, si prævaricatio (13) arguatur, vel manifesta frau[s] [argua]tur, notum est. PP. Non. Jul. Duobus et [...] Conss. 213.

TIT. X.
DE BONIS VACANTIBUS (14), ET DE INCORPORATIONE (15).

Etiam ex privilegio civitates non succedunt in b[onis] vacantibus : et si occupaverint, ab eis auferuntur. Bart.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. ad Eucharium (16).

SCire debet gravitas tua intestatorum (17) res q[ui sine] legitimo herede decesserint, fisci nostri rationibu[s vin]dicandas : nec civitates audiendas, quæ sibi earum [vindi]candarum jus veluti (18) ex permissu vindicare nit[untur] et deinceps quæcunque intestatorum bona civitatib[us ob]tentu privilegiorum (19) suorum occupata esse cor[epe]ris, ad officium (20) nostrum eadem revocare [...]bites. Dat. Prid. Id. April. Annibal. et Asclepi[odot.] Conss. 292.

Si res conceditur integro statu per principem : inte[lligitur] cum pertinentiis, et cum jure suo, et omnibus [...]bus, et mancipiis, quæ in ea sunt. Bald.

2. Imp. Constant. A. ad Æmilium V. P. Rationalem (21) rei privatæ.

SI quando adnotationes nostræ contineant *possessi[onem]* *sine domum quam* (22) *donaverimus*, *integr[...]*

(1) Victorio.

(2) Usuræ per retentionem pignoris servantur, quæ non servarentur pacto, nisi pignus intervenisset. *l. quamvis.* 3. *l. per retentionem.* 4. *l. pignoribus.* 22. *supr. de usuris.*

(3) Extensio juris in privato constituti ad fiscum.

(4) Heredis persona jus non mutatur. *l.* 2. §. *ex his.* 2. *ff. de verb. oblig.*

(5) Fiscus succedens privato, eas usuras præstat, quas creditor a privato potuisset exigere ex pacto nudo pignori adjecto. Ut privatus debitor eas usuras præstat, ita et fiscus succedens privato. Multo igitur magis usuras stipulatione debitas a Titio creditore, fiscus Titio succedens præstabit.

(6) Usuras ex pacto nemo regulariter præstat, sed ex stipulatione, si tamen in eas usuras, quæ pacto tantum promissæ, pignus acceperit, retentione pignoris usuras servabat, quas pacto non servasset.

(7) Usuras majores semissibus nemo regulariter stipulari poterit.

(8) Usuras ab agricolis et illustribus trientes : ab argentariis besses : ab Ecclesiis quadrantes stipulari possumus. *l. eos.* 26. *supr. de usuris.*

(9) Usuras majores semissibus fiscus exigere a suis debitoribus non potest : sive ipse fiscus nominatim eas stipulatus sit, sive creditoribus debitoris successerit : adeo ut semisses etiam consequatur, etiamsi ei creditori successerit, qui leviores semissibus stipulatus sit. adde *l.* 1. *in fin. supr. de his quibus ut indign. l.* 17. §. *si debitores.* 6. *ff. de usuris. l.* 6. *ff. de jure fisci.*

(10) Sic reposuimus, cum antea legeretur, *Alexander.* Contius.

(11) Aristæo.

(12) Fiscales causæ judicatæ, ex causa retractari possunt intra triennium : post triennium vero, si prævaricatio, vel manifesta fraus arguatur. *l.* 1. *ff. de jure fisci.* aut repertum instrumentum omissum. *l. Imperatores.* 35. *ff. de re judicata.* aut testes : parem enim vim illa duo obtinent. *l. in exercendis.* 15. *supr. de fide instrum.* et instrumentorum appellatione testes continentur. *l.* 1. *D. de fide instrum. l. notionem.* 99. §. *instrumentorum. ff. de verb. sign.*

(13) *l.* 10. *ff. de diversis temporalibus præscript. l.* 1. *ff. de jure fisci.*

(14) *Vacantia bona*, ἀκληρονόμητα, eorum, qui here[des non] habent, quæ ideo ad fiscum pertinent. *l.* 96. §. 1. *ff. de* [...] adde *L.* 10. *C. Theod.* 8.

(15) *Incorporare* est in fisci corpus redigere. Ammia[nus] *adcorporare* dixit : quod fit solenniter ex dispositione [...] rum privatarum, et Catholicorum summa cura descript[...] omnibus et titulis publice adfixis. *l.* 2. *infr. de aqua duct.* [...] *tit.* 42. adde *L.* 10. *C. Theod-* 9.

(16) Scrioni, *al.* Rationali.

(17) Intestatorum bona et eorum, qui nullos heredes h[abent] ad fiscum pertinent. Nec enim civitatibus licet eorum bona [vindi]care. Quin et si quæ civitates obtentu sui juris eas occupa[verint,] ab eisdem vindicentur. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 13. [...] *σις ex tit.* 6. *c.* 10. et breviter, Vacantia bona fisco [...] non civitatibus : etiamsi se hoc privilegio donatas contend[ant.]

(18) Quod Nicenses sibi concessum ab Augusto, sub [...] contendebant. Plin. 10. *epist.* 87. 88.

(19) Privilegio impetrari non potest jus occupandorum bon[orum] vacantium.

(20) Legendum *fiscum : ut in vet. Cont.* Sed officium [...] nihil aliud quam fiscus : *l. pen. Infr. de præposit. sacri* [...] *lib.* 12. *tit.* 5. *l.* 96. §. *quoties. ff. de leg.* 1.

(21) *C. Theod. l.* 1. *hoc tit. lib.* 10.

(22) *Subaud.* vacantem, alioqui enim nihil faceret hæc [...] titulum. *Mod.*

(23) Ὁλοκλήρως, id est, instructa, ut *l. Seiæ.* 20. *in* [...] *prœdia.* 27. §. *ita.* 4. *ff. de instruct. vel instrum. leg.* [...] statu res donata a principe, intelligitur donata cum adjace[nti]bus mancipiis, pecoribus, fructibus, et omni jure suo, ut *l.* [...] *fin. D. de instr.* Dubitandi ratio est a natura jureque stri[cto dona]tionum. *l. cum de indebito.* 25. *in fin. ff. de probat. l.* [...] *argentum.* 35. §. *sin autem.* 3. *supr. de don. arg.* §. *in* [...] *fidei.* 30. *Inst. de act.* Decisio vero est a latissima benefi[cii] principis interpretatione. *l. penult. D. de const. princ.* unde no[...] tant, Castro a principe donato, jurisdictionem omnem, [...] rum imperium donatum intelligi. vide Bart. *in l.* 1. §. [...] *off. præf. urb.* Mobilia per se in feudum certe non dari, s[...] cum re immobili notat Bellovisanus et Laudensis 1. *Feud.* 1. [...]

...onatam: hoc verbo ea vis continebitur, quam an... ...bebamus, *cum adjacentibus* (1) *et mancipiis*, *et* ...us, *et fructibus*, *et omni jure suo*: ut ea quæ ad ...tum possessionis, vel domus pertinent, tradenda ...Dat. 6. Id. Mart. *Mediolani*, CONSTAT. A. III. et ... CONSS. 313.

. Impppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. ad Florentium Com. rerum privat. (2).

...ando, aut alicujus publicatione, aut ratione (3) ...is aliquid rei nostræ addendum est, rite, at... ...lenniter per Comitem rerum privatarum, deinde ...(4)] Rationales in singulis quibusque provinciis ...rantes incorporatio impleatur: et diligens sty... ...sigillatim omnia adscribat: tituli (6) vero quo... ...jectione prædia nostris sunt consecranda substan... ..., nonnisi publica testificatione proponantur: gra... ...s statim subdendis suppliciis, qui hujusmodi ali... ...propria usurpatione tentaverint. Dat. 4. Kal. April. ...TINIANO NB. P. et VICTORE CONSS.

Impp. HONOR. et THEOD. AA. et CONSTANT. A. Palladio P. P. (8).

...antia (9) mortuorum bona tunc ad fiscum jube... ...us transferri, si nullum ex qualibet sanguinis (10) ...vel juris (11) titulo legitimum reliquerit intestatus ...m. Dat. 8. Id. Jul. *Ravennæ*, EUSTATH. et A... ...A CONSS. 421.

Impp. THEOD. et VALENT. AA. Hierocrati (12) Com. rerum privatar. (13).

...cantia, vel alio modo bona delata legibus ad æra... ...m perhibeantur, certi palatini (14) electi, et jurejurando obstricti [mittantur (15),] ut eorum instantia præses provinciæ præsente fisci patrono diligenter inquirat, cujus vacans (16), cadensque (17) fuerit patrimonium, quantumque, vel quale videatur: ut quum (18) data reclamandi (19) copia, nullum id [vel (20)] jure possidere, vel vindicare constiterit, locumque ærario factum esse, tam ipsius relatione, quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia (21) intimetur: ut jussu nostro vacantia, vel aliæ res (22) nomine occupentur (23) ærarii: Quæ forma (24) etiam in parte bonorum, vel in una, alterave re, seu actione una, vel etiam pluribus servetur. Nam si quid per fraudem in dispendium ærarii fuerit admissum, missi quidem executores non evitabunt indignationem: præses autem facultatum parte dimidia multabitur: fisci vero patronus detrimentum, quod [pro (25)] vitio ejus fisco (26) ingeritur, resarcire urgebitur. Datum 7. Idus Octobr. *Constantinop.* DN. THEOD. A. XV. (27) et qui fuerit nunciatus CONS. 435.

T I T. XI.

DE (28) DELATORIBUS (29).

Si relinquitur tacite capaci, non defertur in fiscum. Bart.

1. Imp. ALEXANDER. A. Basso (30).

SI ei, qui capere potest, tacitum fideicommissum relictum est, cessat delatio. His enim prohibetur tacite (31) relinqui (32), qui palam relictum sapere non possunt. PP. 13. Kalend. Maji, MAXIMO II. et ÆLIANO CONSS. 224.

(1) Adjacentium appellatione ea continentur, quæ extra qui... ...t posita: cohærent tamen.
(2) *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 9. *l.* 1.
(3) Ex legibus caducis.
(4) Deest *in Cod. Theod.*
(5) ... 5. *infr. h. t.*
(6) Titulos adfigere prædiis; nomine principum, redactis, aut ...is in fiscum, judicum est, *ut hic*, *l.* 2. *infr. de aquæ-* ... 11. *tit.* 42. *l. ult. D. de requir. reis*, *l.* 10. *et* 20. *C.* ... *de bonis proscript.* non privatorum procuratorum, acto... ...ductorumve prædiorum principalium. *Nov. Tiberii de do-* ...*supr. tit. ut nemo privatus titulos prædiis.*
(7) *Nominibus*, in *C. Theod.*
(8) *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 10. *l.* 30. *pars l. ult. supr. de* ...*fi.*
(9) *Caduca*, *in C. Theod.* quem vide, multa enim sunt ...mata.
(10) Sanguinis linea nihil aliud est, quam cognationis jus, ...ou agnationis, *l. qui in adoptionem. ff. de adoption.* ...*ff. de divers. reg. jur.* Ut tamen cognatio interdum ge... ...accipitur, sic et sanguis. *Ex qualibet* igitur *sanguinis* ...d est, supra, vel infra, vel ex latere agnatum seu co... *Mod.*
(11) ...uris titulo legitimi sunt heredes, conjux, consors, ...
(12) Hermocrati.
(13) *C. Theod. hoc lib. tit.* 8. *l. ult.* ubi extat prolixior, et ...ulta sunt hic immutata.
(14) Palatini, executores Comitis rerum privatarum etc. ...quid.
(15) ... 2. *infr. de canone largit. tit. h. lib. tit.* 23.
(16) Vacans, cadensque patrimonium. sic Cicero de Oratore: ...*quasi caduca et vacua.*
(17) Al. *caducumque*, ut in *C. Th.*
(18) *Et cum*, *in C. Th.*

(19) Reclamandi copia, alibi defensionis facultas. *l.* 3. *supr. de jure fisci.*
(20) Al. *deest.*
(21) Id est, descriptio sive inventarium ἀναγραφή.
(22) *Vel caduca*, *in C. Th.*
(23) *l.* 3. *supr. h. t.*
(24) Vacantia bona sic incorporantur in provinciis, quæ procuratorem Cæsaris non habent: Palatini sive executores jurejurando obstricti, a Comite rerum privatarum mittuntur ad Præsides provinciæ, ut præsente fisci patrono vacantia bona inquirant et describant. Deinde ut, si nullus justus possessor fuerit repertus, ea jussu principis et auctoritate Comitis rerum privatarum incorporentur.
(25) Al. *deest.*
(26) Al. *fisci.*
(27) Et Valentiniano 4. Cons. *ita ex Chronologia emendat.* Rebuff.
(28) *Eclog. lib.* 6. *tit.* 1. *c.* 117. *et* 5. Paulus *sentent.* 13.
(29) Paulus 5. *sentent.* 13. §. 1. *Omnes*, inquit, *omnino deferre alterum, et causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert, mares istud an fœminæ faciant: servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omnis enim modo puniuntur.* Ut execrabiles delatores habiti fuerint, vide in *l.* 4. *infr. h. t.* Porro deferebantur hæc fisco, delicta, bona caduca, ereptitia, vacantia, commissa, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inventio. *Goth.* Idem etiam accusator dicitur. *l. Senatus. l. deferre. §. iidem decreverunt. ff. de jure fisci*, maxime si crimen publicum deferat. *Mod.*
(30) Al. *Haterio.* Goth. Vide Peregrin. *de jure fisci lib.* 2. *tit.* 1. *in pr.* Ans.
(31) Tacite relinqui non potest iis, qui palam relictum capere non possunt. Tacite capaci relinqui potest, non incapaci: hoc enim modo fraus fieri legi: illo non fieri intelligitur. Nam quod palam possumus, id etiam possumus tacite.
(32) Relinquere,

Qui defert ex necessitate officii, vel ex præcepto judicis, pœnam delatoris non sustinet. Bart.

2. Imp. Gord. A. Eutychemo (1).

MOnente (2) officii sollicitudine, quin imo jussu procuratoris, ut causam ab alio delatam convenienti diligentia instrueres, non (3) ipsum voluntarium delatoris (4) munus suscepisse te actorum (5) lectio, quæ precibus intexta (6) sunt, manifesto declarat. Eapropter ne quid in persona tua quod est sectæ temporum meorum alienum, attentetur, præses provinciæ Vir Clarissimus ad sollicitudinem suam revocabit. PP. 8. Id. Sept. Pio et Pontiano Conss. 232.

Qui ad defensionem suam alium nominat, non videtur deferre. Bart.

3. Idem A. Chlœlio (7).

NUlla macula vel crimine delatoris aspergitur is qui cum (8) ab officialibus fundum seu domum fisci possidere contenderetur; *non se, sed alium ejus rei possessorem esse* monstraverit. PP. prid. Kalend. Jul. Gordian. A. II. et Pont. Conss. 242.

Qui venit ad defensionem reipublicæ, ut delator non punitur. Bart.

4. Imppp. Carus, Carinus et Numerianus AAA. (9) Candido.

EX varia statutorum diversitate ad id decursum est, ut hi, qui reipublicæ (10) causas defendunt, delatorum criminibus non teneantur: cum omnibus notissimum sit (11) eos solos (12) execrabiles nunciatores esse, qui (13) fisco deferunt. PP. 3. Kalend. Sept. Carino et Numeriano AA. Conss. 284.

Delator non admittitur sine patrono fisci, e *male deferentes ex consuetudine, gravissime puniuntur.* Bart.

5. Imp. Constantinus A. ad provinciales (1

OMnes (15) Judices invigilare præcipimus, dilato [sine (16) fisci advocato denunciantes (17) nis adficere: apertissimi enim juris est, ut quod jusque (18) patrimonio ceciderit (19) in casum, bus et recto juris ordine fisci advocatis agentibus dicetur.

† Sed quia nonnulli præcipites, secundum jus patrimonia deferre non cessant, damus omnibus [licentiam (20)], qui se læsos existimant, contra delatorem severitatem judicum implorare ferro (21) districta (22 Dat. 11. Kalend. April. *Constantinop.* Consta Albino Conss. 335.

Servus punitur, si dominum deferat, præterquam in crimine læsæ majestatis. Bart.

6. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA Pallio (al. Panhellevio) Consulari Lydiæ (23).

SErvum (24) domini delatorem jubemus in exemplo omnium proditorum severissimæ sententiæ (2 subjugari, etiamsi objecta probaverit: [excepto (mine majestatis (27)]. Dat. 7. Kalend. Novemb *Constantinop.* Antonino et Syagrio Conss. 382.

7. Constit. pars ex Basilicis.

NEque (28) servo neque libero homini liceat efferre id, ex quo quisquam aut mortem, aut bo suorum amissionem pertimescat. Quod si quis aliter fecerit, vel si propterea quod thesaurum (29) invene

(1) Al. *Nicontio.*

(2) Deferre fisco pecuniariam causam servi fiscales impune possunt: id enim quodammodo ex officio faciunt, non sua sponte, *ut hic.* Inde Paul. 5. *sent.* 13. §. 2. servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur. adde *l.* 5. §. 13. *ff. de his quæ ut indign.* Goth. Delatorem vero probare oportet ea, quæ intendit, quæ si probavit, præmio afficitur, quod ut plurimum videtur olim fuisse quarta eorum, quæ delata essent, unde et quadruplatorum nomen. Si nec probaverit delator, nec obtinuerit, inter infames et improbos, aliis quibusdam pœnis affectus, numeratur, quibus tamen pœnis non afficiuntur Cæsariani, qui jussu procuratoris causam ab alio delatam instruxerunt, idemque est in advocato fisci. *l. post legatum.* §. *advocatum. ff. de iis, quæ ut indign.* atque hoc quidem merito, cum hi neque delatores sint, neque sua sponte ad causam instruendam accedant. *Mod.*

(3) Volens non facit, qui ex officio facit,

(4) Delationis.

(5) Acta precibus inserebantur.

(6) Al. *inserta.*

(7) *Cœcilio*, al. *Crellio.*

(8) Delator non est, qui sui defendendi, ac tuendi causa, alium denunciat, seu defert. v. *l. delator.* 44. *ff. de jure fisci.*

(9) *Perperam antea legebatur*, Philippus A. etc.

(10) Delator non est, qui Reip. et fisci causam defendit. *l.* 2. *ff. de jure fisci.*

(11) Est.

(12) Delatoribus nihil est in Republica perniciosius. Synesius in epistolis eos vocat κοινὰς ἀλάστορας τῆς χώρας. Imperatores, *maximum humanæ vitæ malum*, in *l.* 2. *et* 10. *C. Theod. de petitionibus et ultro dat.* ideo turpe est delatoris nomen, et injuriarum tenetur, qui alium delatorem appellat. *l.* 3. *Supr. de ju*

(13) Delator vere est, qui consequendi præmii causa d

(14) *Cod. Theod.* 10. 3.

(15) *Eclog. ex tit.* 7. *c.* 5.

(16) Deferens bona caduca, sine fisci advocato, aut riam, ferro punitur.

(17) Inclusa absunt a *C. Theod.*

(18) *Cujuscunque*, in *C. Theod.*

(19) Caduca quæ in fiscum ceciderunt.

(20) Abest a *C. Theod. et quib. lib.*

(21) 1. Harm. *in fin.* Imo evellitur ei lingua, *l.* 2. *de petit. et ultro dat.* Imo tertius delator etiam in bon capite punitur, *l.* 12. 13. *l.* 28. *C. Th. eod. tit.* Got scilicet deferendi studium quasi artem exercere videantur.

(22) Omissa sunt hic multa a compositoribus.

(23) *C. Th.* 10. 17.

(24) *Ecl. ex tit.* 7. *c.* 6.

(25) Ut scilicet igne comburatur. *l. ult. infr. h. t.* M

(26) Delatores dominorum servi non audiuntur, except crimine majestatis, *ut hic*: hinc Paul. 5. *sentent.* 13. §. 3. servi, sive post sententiam, sive ante sententiam domino nora confessi sunt, nullo modo audiuntur: nisi forte reos majestatis. adde *l.* 1. §. *si servi.* 19. *ff. de quæstionib.* *Imperator.* 6. *ff. de jure fisci. l. pen. supr. qui accusare* mo ne quidem in majestatis crimine servos in caput d audiendos censuit Tacitus Imperator, *teste Vopisco*: ne Trajanus, *Autore Plinio.*

(27) Desunt in *C. Theod.*

(28) *Ex collectione Ant. August.*

(29) Delator thesauri inventi non est a comite rerum privatarum, vel alio magistratu audiendus.

...ienquam : servus quidem statim igni tradatur, ... si dominum suum detulerit : liber autem homo ... lemptis, et civitate amissa extra fines Romani ... abeat.

Pars 8. const. sive ejus epitome ex Basilicis et versione Aut. Aug.

... (1) licet advocatis fisci dicere sibi esse relatum ... tinere quemquam bona ad fiscum pertinentia, et ... hanc occultam accusationem insidias aliis agere : ... tor adsit, ejusque qualitas consideretur.

Et neque (2) filius patrem, vel matrem, aut ... patronum de rebus fiscalibus deferat, neque exi... ssus, aut calumniæ causa damnatus, aut fusti... agistratu cæsus, aut alius a jure prohibitus au... r...

Servus (3) autem sive in fiscali causa, sive in ... libet dominum accusaverit, ejus vox in ipsa ac... is oratione opprimatur, etiamsi vera contra domi... ulerit.

Schola vero Palatinorum, quæ est, potest et ... delationes facere, aut is cui a jure permittitur, ... quam deferat, patronus fisci delatoris meminerit.

Atque si est in urbe regia is, qui delatus est, ... lo Comitis rerum privatarum conveniatur, neque ... quatuor nummis toti Palatinorum scholæ, et ... ore Primicerio, atque fisci advocatis pro cita... pro comparatione procuratoris exsolvat. Sed in ... ognitionibus constitutas expensas in jam dicto ... abeat, tam pro ipsa cognitione, quam pro ... onscriptione. Quod si innocens sit, absolvatur ... : si vero obnoxius esse videatur, non ea so... habeat, aut debitum, quod debeat, exolvat, ... sumptus, quos fiscum fecisse contigerit, in du... tos restituat, ex quo temere litem suscepit.

5. Si vero solum bona deferantur, ut ad sacrum ... pertinentia, et ignoretur eorum possessor, sint ... intra regiam urbem, aut in suburbanis, si qui... obilia fuerint, non eis titulos schola Palatino... nat, neve ea occupet, sed comes rerum priva... gusti edicta in (4) celebrioribus regiæ urbis lo... at, et ubi ea consistunt, quibus permittat cui... ntradicturo de his rebus intra triginta dies su... ud se judicium, et cum suis rationibus compa... nsas solvendo supradictas, sive ipse possessor ... it, qui velit se opponere, sive amicus ipsius, ... , vel libertus, cum abest is, qui vere ea bo... t : ea quoque in hoc negotio peragantur, quæ ... (5) possessionis constituta sunt. Si vero neque ... nus rei, neque procurator possidentis, neque ... essionis intra triginta (6) dies appareat, idque ... ssum sit, in possessionem mittatur fiscus eo... um sine prejudicio domini in eis, quæ ipsi competunt, actionibus. Si vero bona delata ipsi mobilia, aut se moventia fuerint, non temere ea apprehenduntur : sed prius perquiratur eorum possessor; isque conveniatur, et litiget expensas solvendo jam dictas aliaque supra scripta servando. Atqui omnibus legitimis modis et probationibus scriptis, et non scriptis discutiatur de his rebus, et qui scire quidquam possunt, examinentur.

§. 6. Sciat vero is, qui convenitur, se, si succubuerit, non solum sumptus in eo judicio factos soluturum, sed et illa, quæ apud ipsum reperiantur, restituturum, et eorum adjecturum æstimationem.

§. 7. Hæc cum generaliter de rebus fiscalibus constitutio statuisset, propriam deinceps sanctionem de publicatis ob crimen læsæ majestatis (7) decernit, ut de eo crimine renuncians nullo pacto delator appelletur, sed recte suscipiatur : et si quidem hi nunciatores calumniati fuerint, ut cæteri delatores puniantur : si vero vicerint in delatione, non solum pœna careant, sed etiam octavam (8) partem bonorum delatorum accipiant.

§. 8. Delati autem, si res ab eis possessæ, vel eorum facultates minores quinquaginta auri libris æstimabuntur, ejus quantitatis, quæcunque fuerit, fidejussores dabunt : si vero excedens eam summam usque ad quinquaginta easdem libras nihilominus dabunt fidejussores, pro reliqua autem quantitate jurabunt, addentes in eadem cautione juratoria se adfuturos in judicio sacrarum privatarum Augusti, aut per seipsos, aut per procuratores, neque id tribunal deserturos. Si vero post id jusjurandum deserant, ter vocantur denis (9) diebus inter singulas vocationes interpositis : fient quoque tria proclamata contra eos : et si ne tunc quidem veniant, aut ipsi aut eorum procuratores, vel defensores, possessionem bonorum sacer fiscus apprehendat, absentibus reservata eorum defensione.

§. 9. Quod si bona delata in provincia sint, et Præses provinciæ sive sponte sua, sive ex jussione Comitis rerum privatarum Augusti de causa cognoscat, nihil cum tumultu, aut per vim fiat, sed expensæ solvendæ ejus judicii tertiam partem earum, quæ in regia urbe solvuntur, non excedant.

§. 10. Unusquisque autem deferens sive Comiti rerum divinarum privatarum Augusti, sive scolæ Palatinorum, sive clarissimis fisci advocatis, sive etiam clarissimis Præsidibus provinciarum, noverit se, sive in causa perseveret, et calumniator esse detegatur : sive ab accusatione desistat, et latitet : si mediocres facultates habeat, easque amittere pro nihilo ducat, gravissimis verberibus castigandum et perpetuo fore relegandum. Si vero militiam habeat, vel honestum aliquod officium, aut idoneas facultates : excidet tum a militia, tum ab aliis facultatibus, et neque intra urbem regiam, neque in ea provincia habitare permittetur.

§. 11. Servabiturque hæc lex tam a Comite privatarum Augusti quam a schola, quæ sub eo est : eamque vio-

... *l. 5. §. advocatum. 13. ff. de his quæ ut indignis.*
... *l. 18. ff. de jure fisci.*
... *ex tit. 7. c. 8. l. pen supr. qui accusare.*
... riptiones futuræ auctionis, propositis libellis in cele... is fiebant, *ut hic : et l. penult. Supr. de decins. ci...ro Quintio. Theoph.* ἐν τοῖς περιφχνέσι τῆς πόλεως; ... in alienationibus Ecclesiarum fit per viginti dies ... ello, *Novell. 120. cap. 6. vers. Postquam vero ista.* ... *supr. de adquir. possess. l. meminerint. 6. supr.* ... *supr. si per vim vel alio modo.*
... fiscalia quæ dicuntur ab alio possideri, si incertus sit, et ignotus eorum possessor, statim non occupantur a fisco. Dies triginta dantur, intra quos disceptet de jure suo apud Comitem rerum privatarum possessor, qui sua interesse arbitratur : et ei de re edicta proponuntur jussu Comitis. Eustathius *libro de temporib.*

(7) Delatoris nomen in crimine majestatis metuere nemo debet.

(8) Octavæ partis præmium. adde 1. Harm. 5.

(9) *l. per intercellum, 69. ff. de judicii. l. properandum. 13. §. 2. supr. de judiciis*, quod tamen Novella 112. c. 3. immutatum est.

lans, ob singula capita ejus violata quinquaginta auri libras multæ nomine exsolvet. Si vero in provincia eorum aliquid violetur: in singulos eventus triginta auri libras tam qui provinciis præsunt, quam subjectæ eis cohortes exsolvent. Ne vero quisquam eam multam effugiat, liceat etiam injuria affectis deferre legis transgressorem, et renunciare id impune Sagratissimo Augusto, aut gloriosissimo magistro, ut ea cognoscens Imperator ipsi magistro (1) multarum exactionem committat.

TIT. XII.

DE PETITIONIBUS (2) BONORUM (3) SUBLATIS.

Bona quæ deferuntur in fiscum, nemo potest sibi inpetrare. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEOD. AAA. Eutropio P. P.

QUisquis (4) in crimine majestatis (5) deprehensus fuerit, et punitus, bonaque ejus (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus invaserit, nullus eadem sub specie (6) munificentiæ Principalis audeat proprio jure poscere: qui contra legem id ausus fuerit sperare, quod non licet, reus violatæ (7) legis habeatur. ✝ Sed quoniam plerumque ita in nonnullis causis inverecunda petentium inhiatione (8) constringimur, ut etiam non concedenda tribuamus: nec rescripto quidem nostro adversus formam latæ legis loci aliquid relinquatur.

✝ Si quid autem ex bonis talibus nostro judicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus: hujusmodi tantum valeat liberalitas. Dat. 17. Kal. Decembr. *Thessalonicæ*, GRATIANO V. et THEODOSIO I. AA. CONSS. 380.

Nullus admittitur ad impetrandas res delata in fiscum sive fiscales. Bart.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P. (9).

OMne (10) semen alienas appetendi fortunas ... eruere cupientes, nulli (11) deinceps volum... tionis rerum esse licentiam. Et si intestatus (12) qu... [quædamve (13)], ac nullis ex numero propin... existentibus, vel uxore, vel marito, fati munus ... verit, cujuscunque sit conditionis aut sectæ, seu ... bet titulo res fuerit fiscalis, nemo audeat ad pet... rerum defuncti defunctæve, cujuscunque fortunæ ... ctæ sit, si (14) fisco nostro locus pateat, adspirar... ne illis quidem quorum actu atque officio petitioni pro... cedebat effectus, impune liceat sanctionibus nost... ad versari: sed vir illustris quidem cujuscunque ... Quæstor (15), si oblatæ petitioni subscripserit, ve... responsum dederit, virque illustris Comes (16) reru... pri vatarum, si vel instrui permiserit, vel petition... qua insinuatur, admiserit: indignationem nostri ... nis (17) sustinebit, cæterisque fiet (18) vindictæ e... ritatis exemplum. Memoriales (19) vero qui ex... hujusmodi rescripta vel implenda curaverint, et ... nos (20) qui instruxerint, vel gesta admissæ p... ediderint, bonorum proscriptione puniri decernim... ri forma res (21) etiam civiles, et (22) ad jus p... pertinentes, ab omni petitione muniendas esse ce... mus scilicet nec pragmatica (23) jussione, vel sacra ... tione, vel quolibet oraculo divino seu mandatis (i... contra hanc sanctionem nostram fuerint impetrata qui... piam (24) roboris habere valituris. Dat. 11. ... Maji, THEOD. A. XVIII. et ALBINO CONSS. 444.

(1) Magistrum officiorum innuit.

(2) *Al.* petito, et ita apud Jacobum Rebuffum *hic*: πετιτῖα γνώρισμα αἰτήσεως. Suid. Quid si ultro, et ut loquuntur practici, *proprio motu* princeps bona proscripti dederit? utile beneficium principis est. vide Cæpolam *cautela* 116.

(3) Fisco delatorum.

(4) Ex *lib.* 10. *tit.* 10. *l.* 15. *C. Theod.*

(5) Vide *l.* 7. *supr. ad l. Juliam majestatis.*

(6) *Spe*, in *C. Theod. et vet. lib.*

(7) Violatæ legis rei, sacrilegi: dixi ad *l.* 1. *Infr. ut dignitatum ordo. l.* 12. *tit.* 8.

(8) A lupis ducta metaphora. *Goth.* Vid. Everhard. *cons.* 31. *n.* 2. Ans.

(9) *Ex Novell. Theod. de competitionibus.*

(10) Origo delictorum præcidenda.

(11) Vacantia bona, fisci, Reip. peti a principe non possunt: pœna constituta in quæstorem, qui ejusmodi petitioni subscripserit: Comiti rerum privatarum, si insinuaverit: Memorialibus Quæstoris, si hujusmodi rescriptum perscripserint, aut curaverint perscribi: Palatinis, si eorum interventu apud Comitem rerum privatarum instructa, vel insinuata hujusmodi petitio fuerit.

(12) Vacantia bona dicuntur ejus, qui intestatus mortuus est, nullis propinquis relictis.

(13) Al. *deest.* al. *quæ quamve,*

(14) Al. *sed.*

(15) Quæstor sacri palatii petitionibus subscribebat, vel etiam responsa reddebat. *ut hic.* His autem verbis subscribebat. *Quæstor legi hac die.* et hæc subscriptio sequebatur subscriptionem principis.

(16) Comes rerum privatarum, Judex et gubernator privatæ principis substantiæ, de quo dictum *Supr. de officio comitis rerum privatarum et supr. de fide et jure hastæ fiscalis. l. ult. supr. tit. prox.*

(17) Nominis.

(18) Fient.

(19) Memoriales qui, vide ad *l. ult. infr. de prox.* ... *l.* 12. *tit.* 19. *ubi dixi.* Goth. Ad quæstorem pertinebant ... Græci interpretantur hoc loco, οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι ... eos. *Infr. de exc. mun.* οἱ τῶν ὑπομνημάτων πάντων. ... *qui mil. poss.* τῶν κελεύσεων φύλακες, qui leges et rescri... piebant et implebant, id est, perscribebant, aut persc... bant. horumque obsequio res quæstoria agi dicitur *in* ... *de prox. sacr. scr.*

(20) Palatinorum interventu petitiones insinuabantur ad Co... mitem rerum privatarum.

(21) Civiles pecunias rerum publicarum, vel civitatum ... tatas annonis civilibus vel operibus publicis, vel salariis ... rum aut medicorum. *l. quia plurima.* 19. *Supr. de ope...* *blicis.* (vide Cassiodor. *lib.* 9. *formula de competitoribus* ... cipes ipsi quodammodo sibi vindicabant, et per actores pu... tributorum tractabant, sed non boni: ut et colligi potest ... *vell.* 128. *c.* 15.

(22) Vel ad.

(23) Pragmaticæ, adnotationis, oraculi et mandati di... Pragmatica fit solenniter de sententia consilii, suggestione ... præcibus alienis: Adnotatio vero breviter fit adnotatio ad ... principis nomine, Oraculum simplex est jussio, subnotat... store solo, vel magistro scriniorum: Mandatum vero ci... stionem aut libellum datur. Cujac. *hic.* Goth. Nam si ... dentur, sed tacita alicujus competitione, in vitio sunt ... *supr.* Mod.

(24) Al. *quodcunque.*

TIT. XIII.

DE (1) IIIS, QUI SE DEFERUNT.

avatus tacite de restituendo non capaci, si se deferat, ucratur tertiam, uxor vero defuncti non capax se deferens, lucratur dimidiam : et facta divisione habebit optionem, occultantes vero legitime puniuntur. Bart.

1. Imp. Constantinus A. Maximo Rationali Hisp. (2).

I cujus tacitæ fidei commissa fuerit hereditas, statim officio Gravitatis tuæ nunciet, et gesta prodat, et inuo (3) quod actum fuerit, renunciet : et post hanc n, tertiam ex omnibus defuncti bonis percipiat porem. Quod si ab uxore (4) defuncti istud ad offi- (5) devotionis tuæ fuerit revelatum : ipsa etiam [rsona (6)] quam defunctus esse voluit heredem, sta apparuerint (7), tali præmio mancipetur, ut nni patrimonio (8) medium consequatur, et cum (9) nostro celebret divisionem : Id etiam habitura privim, ut prior eligat (10) optionem (11), et tunc octor ille gestorum fisci et mulieris pariter inimicus : exomni patrimonio suo, ac fisco vindicato, in insudeportetur. Dat. Id. Mart. Gallicano et Basso s. 318.

TIT. XIV.

LIBERALITATIS IMPERIALIS SOCIUS SINE HEREDE DECESSERIT (12).

. Imp. Constantinus (13) A. ad Mygdonium Castrensem Palatii (14).

Jemus, ut si (15) quis forte ex his quibus communir (16) a nobis aliquid donatum sit, nullo herede relicto decesserit : ad (17) consortem potius solatium quam ad personam aliam pars decedentis perveniat. Dat. (18) 12. Kalend. April. *Antiochiæ*, Constantino A. IV. et Licinio IV. Conss. 316.

TIT. XV.

DE THESAURIS (19).

Quærere thesaurum in proprio omnibus licet, in alieno vero suo nomine nullo modo licet. Bart.

1. (20) Imp. Leo A. Eutychio P. P. (21).

NEmo (22) in posterum super requirendo in suo, vel alieno loco thesauro, vel super invento ab alio, vel a se, effusis precibus pietatis nostræ benignas aures audeat molestare.

† Nam in *suis* quidem locis unicuique dummodo sine sceleratis, ac puniendis sacrificiis (23), aut alia qualibet arte legibus odiosa thesaurum (id (24) est condita ab ignotis dominis tempore vetustiori mobilia (25)) quærere, et invento uti, liberam tribuimus facultatem : ne ulterius Dei (26) beneficium invidiosa calumnia persequatur : ut (27) superfluum (28) sit hoc precibus postulare, quod jam lege permissum est : et imperatoriæ majestatis videatur prævenire (29) liberalitas postulanda.

† In (30) *alienis* vero terrulis nemo audeat invitis, immo (31) nec volentibus, vel ignorantibus dominis opes abditas suo nomine perscrutari. Quod si (32) nobis super hoc aliquis crediderit [esse] supplicandum, aut præter hujus legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus invenerit, [totum] hoc locorum domino reddere (33) compellatur, et velut temerator legis saluberrimæ puniatur.

(1) *L.* 10. *C. Theod.* 2. *l.* 1. *in pr. ff. de jure fisci.*
(2) *C. Theod. l.* 1. *tit.* 11. *l.* 10.
(3) *l.* 13. §. *exstat.* 5. *ff. de jure fisci.* Hinc colligunt, den se et confitentem mitius puniri. vide Clarum §. *ult. n.* 26.
(4) Uxor enim quoque ex lege Papia decimaria incapax est ideicommissi : idque firmat *l. ult. in princ. ff. de his, ind.* ex constitutione tamen *l.* 2. *supr. de infirm. pæn.* n est incapax. *Mod.*
(5) *Officio* in *C. Theod.*
(6) Abest a *C. Theod. et quib. lib.*
(7) *Aperuerit* in *C. Theod.* id est, se ipsam detulerit. *l.* 16. *de jure fisci.*
(8) *l.* 13. *in pr. l.* 15. *in fin. ff. de jure fisci.*
(9) *Eam*, in *C Theod.* al. *cum.*
(10) Fœminæ in divisionibus optionem dari hinc notant : quod nec obtinet, nec servatur.
(11) Legendum *portionem* ut in *C. Theod.* Cont.
(12) In *C. Theod. lib.* 10. *tit.* 14. inscribitur, *Si petitionis* Cont. Verum id ita mutavit Justinianus, aut potius Tris, quod petitiones non liberalitates sint sublatæ.
(13) Alias Constantius Orioni Com. R. P.
(14) Ex *C. Theod.* 10. 14. 1. *et* 2. Cont.
(15) Si duobus princeps res aliquas donaverit, et alter ex ipsis herede decesserit, pars ejus alteri adcrescit. *Synops. Ba-* *tit.* 3. *ex lib.* 56. *tit.* 7. *c.* 15. *et* 1. Harmenop. 1. §. 18.
(16) *Qui communi nomine donatum aliquid a nostra impetraclementia etc.* in *C. Theod.* quam vide et cons.
(17) Donatum ab imperatore pluribus, si qui ex iis decesserint rede relicto, solidum fit superstitis, excluso fisco, *ut hic.* n in feudo aliud admissum. Nam si duo fratres simul feuquisierint, superstes frater defuncto fratri non succedet. 1. §. 2. *vers. sin autem. et* 2. *Feud.* 12. Cur tam varie? ad meras liberalitates refertur, quæ ad donatorem numcurrunt : Feudi liberalitas non certis modis est mera,

quia ad dominum recurrit, multaque ex feudo jura, et commoda dominus habet. *Goth.* Vid. Gudelin. *de Jure Noviss. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 26. Petr. Heig. *part.* 1. *quæst.* 13. *n.* 64. 65. Ans.
(18) 15. *Kal. Jul. Mediolani Philippo, et Sallia Conss. C. Theod.*
(19) Vid. quæ scripsi ad Novellam Leonis 51. §. *thesauros.* 39. *Inst. de rerum divis.* Forn. 2. *select.* 62.
(20) Al. *Impp. Leo et Zeno Epinico Consulari.*
(21) Al. *Zeno et Leo Augusti Epinico Conss.*
(22) Hæc lex corrigit eam, quæ est in *C. Theod. tit. quæ quartam tantum inventori tribuit.* Cont.
(23) Sacrificiis factis thesaurum quærere non licet. vide quæ notavi ad *l.* 1. *supr. de paganis, et sacrificiis. l.* 13. *D. ad l. Corn. de sicar.* Modos quærendi refert Wierus 9. *c.* 10.
(24) Thesaurus est condita ab ignoratis dominis tempore vetustiori pecunia, *ut hic* : adde *l.* 31. *in fin. ff. de adq. rer. dom.* Cassiod.
(25) *Monilia*, in *C. Theod.*
(26) Thesaurus Dei beneficium, *ut hic.* Fortunæ donum. *l.* 63. §. 1. *ff. de adquir. rer. dom.*
(27) Al. *cum.*
(28) Superflue a principe petitur, quod jure permittitur.
(29) Al. *pervenire.*
(30) Thesauri inveniendi causa nemini licet agrum alienum invito domino ingredi, *ut hic* : Et tamen Lapidicinam aut metalla possum, eo invito, in ejus fundo quærere. *l.* 3. *l. quosdam.* 6. *Infr. de metallariis. l.* 11. *tit.* 6. Cur tam varie? Publica utilitas metalli inventione continetur, thesauri Privata : adde Corsetum *singulari expensa* : *l.* 16. *ff. de servit. rust. præd. l.* 3. §. *plane. ff. de adqu. rer. dom.* §. *plane. Instit. de rerum divis.*
(31) Legendum, *id est*, *nec volentibus.*
(32) Rescripto etiam principis nemo in alieno thesaurum quærere potest.
(33) Cedere.

tur. † Quod si forte, vel arando (1), vel alias terram alienam colendo, vel quocunque casu, non studio perscrutandi, in alienis locis thesaurum invenerit: id quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia (2) data, cum locorum domino partiatur. Ita enim evenit, ut unusquisque suis fruatur, et non inhiet (3) alienis. Dat. 6. Id. Octob. LEONE juniore A. CONS. 474.

TIT. XVI.

DE ANNONIS (4) ET TRIBUTIS (5).

Pars const. 1. ex *lib.* 56. *Basilicorum.*

VAcantes (6) deinceps (7) annonæ, et capitationes a fisco exigentur, neque (8) a magistratibus separabuntur, ut aliis concedantur, aut in publica opera insumantur sine sacra forma, qua et donatio et modus sumptuum explicetur. Sed neque etiam ex publico (9) canone in privatum, vel publicum opus materiæ arborum transferantur, aut in emptionem materiæ pecunia tribuatur sine sacra forma. Qui contravenerit, de suo fisci damnum sarciat, et competens scrinium gravissimis pœnis subjiciatur.

Onus æris alieni est personale: et ideo inter heredes dividitur pro hereditariis portionibus. Onus annonæ et tributorum est reale: et prout quis possidet, et fructus percipit, oneratur. Bart.

2. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et Valerianus (10) C. Antiocho.

ÆS (11) quidem alienum pro portione, ex qua quisque (12) defuncto heres extiterit, præstari oportet: annonas autem is solvere debet, qui possessiones tenet et fructus percipit. PP. SECULARE et DONATO CONSS. 261.

Ad onera realia non tenetur quis in plus quam de re possideat. Bart.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Herennio.

INdictiones (13) non personis, sed rebus indici sol[ent]: et ideo ne ultra (14) modum earundem possession[um], quas possides, conveniaris, Præses provinciæ pr[æsp]i[ciet]. Datum PP. 17. Kalend. Novemb. ÆMILIANO et A[QUI]LINO CONSS. 286.

Omnes debent solvere quod princeps imponit, et Officiales non possunt augere vel diminuere. Bart.

4. Imp. CONSTANT. A. ad Proculianum.

OMnes (15) pensitare debebunt, quæ manus nostræ [de]legationibus (16) adscribuntur, nihil amplius exigendi [vel remittendi potestatem esse (17).] Nam si [quis] Vicarius (18), aut Rector provinciæ aliquid jam cuiquam crediderit remittendum: quod alii remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur. Dat. 15. Kal. Jul. C[ON]STANTINO A. IV. et LICINIO IV. CONSS. 315.

Omnes coguntur solvere publicas functiones, cum non sit munus extraordinarium. Bart.

5. Imp. CONST. A. ad Vranium.

OMnes (19) omnino ad oblationem (20) functionum [pu]blicarum (21) oportet urgeri. Lege enim nostra [sa]ncitum est, *nec esse extraordinaria* (22), *nec vocari quæ solenniter* (23) *a provincialibus devotissimis conferri sunt.* Dat. 3. Non. Febr. CONSTANTIO A. II. et CONSTANTE CONSS. 339.

(1) Thesaurus arando repertus in alieno fundo pro dimidia parte fit inventoris: pro altera fundi domini. adde Forner. 2. *select.* 26. adde *l.* 63. *§. quod si creditor.* 4. *ff. de adq. rerum dom.*

(2) Quid opus fuit hac constitutione, cum jam id esset ab Adriano diserte sic statutum? ideo opus fuit, quod dimidiam loci domino ab Adriano concessam Imppp. Gratianus, Valent. et Theod. redegerant ad quartam, *l.* 2. *C. Theod. de Thesauris.* Vid. *et Nov.* 51. *Leonis*, et adi Forcatulum *Necyomant. dialog.* 56. Mod.

(3) Immineat.

(4) Equis, vestibus.

(5) Annonæ in speciebus consistunt, veluti frumento, vino etc. Tributa in corporibus, veluti auro, argento, ære etc. Cujac.

(6) Vacantes annonæ sunt annonæ magistratuum defunctorum sine successore: cujusmodi annonæ, ut et cætera bona vacantia, ad fiscum legibus caducis redibant. *l.* 1. *C. Theod. de annonis civilibus.*

(7) *Ex collectione Ant. Aug.*

(8) Vacantes annonas (de quibus paulo supra diximus) magistratus non possunt sine sacra forma fisco præcipere, et vel aliis, vel operibus publicis addicere.

(9) Fiscalis canonis materiam vel pecuniam judex non potest in ulla opera etiam publica transferre.

(10) Al. *Imp. Decius.* A. C. Titio.

(11) In hereditate defuncti hæc duo quoties occurrunt, nempe æs alienum et annonæ publicæ, toties æs alienum ab heredibus omnibus pro partibus hereditariis præstandum, idque ex lege 12. Tabular. Annonæ autem præstandæ ab eo, qui possessiones ipsas tenet, et fructus percipit, *ut hic*, et *l.* 36. *ff. de jur. fisc.* hoc ideo, quod æs alienum, personarum, annonæ, rerum onus sint. *Goth.* Et prædiorum obligationes inter heredes non dividuntur, personales dividuntur. adde *l. Imperatores.* 7. *ff. de publicanis.* M[od].

(12) Unusquisque.

(13) Τὰ δημόσια τέλη etc. Tributa publica, non personis, [sed] rebus indicuntur. Operam itaque dare præsidem provinciæ co[nve]nit; ne quisquam eorum nomine, quæ non possidet, conferat. *Eclog.* 8. *c.* 3. De Indictionibus vide infra titulum *de Indictionibus.* Goth. *Indictionis* nomina continentur tam annonaria qu[am] tributaria functio. *Mod.*

(14) Tributa et collectæ imponuntur pro quantitate patrimo[nii], et facultate uniuscujusque possessoris, et sic per æs et libram. [Ro]landus a Vall. 1. *cons.* 66. *num.* 15.

(15) *Cod. Theod.* 11. *tit.* 1. *l.* 1. *§. ideoque omnes pensita[re]*

(16) Tributorum et annonarum modus manat a principe: idque neque plus, neque minus iis exigi debet a Vicariis Præf[ecti] prætorio, aut præsidibus. adde *l.* 3. *§. illud. Infr. de canc[ellariis] largitionalium tit. h. lib. tit.* 23. Goth. Suidas δηλεγατίων καὶ Ρωμαίοις ἡ ἐκταγὴ τοῦ σιτομετρίου, καὶ ἡ ἀννωνῶν μετακομιδή. S[unt] igitur *delegationes* descriptiones, quibus exigendorum tributorum et annonarum modus continetur, quæ et *delegatoriæ* dicuntur, quod delegari mittique in provincias solent. *Mod.*

(17) Inclusa absunt a *C. Theod. et lib. quib. veter.* eaque [de]lenda esse existimat Cujac.

(18) *Vicarii* hi erant præfectorum prætorio, dixi ad *l.* 1. *§.* *ff. de legat.* 3.

(19) *l.* 1. *infr. de imm. nemini concedenda. h. lib. tit.* 25.

(20) *l.* 5. *C. Theod. hoc tit.*

(21) *Oblationem pecuniarum*, in *Cod. Theod.*

(22) Extraordinaria munera vocantur, quæ non sunt solennia id est, consueta seu conferri solita.

(23) *Specialiter*, in *C. Theod.*

Qui plus fructus colligit, plus solvit, qui minus, minus. Bart.

6. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Dracontium Vic. Africæ (1).

PRo (2) locis (3) ac proximitate possessionem annonam ad limites (4) transvehi præcipimus. Dat. 15. Jul. *Mediolani*, VALENTIN. et VALENTE AA. Conss. 365.

Rescriptum, in quo immunitas conceditur a muneribus ordinariis, non valet. Bart.

7. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. ad Principium P. P. (5).

IN (6) fraudem annonariæ rei ac devotionis publicæ elicitum damnabili surreptione rescriptum (7), manifestum est, jure (8) non posse vires sortiri. Circa omnes par atque æqualis illationis forma teneatur (9). Dat. 8. Kal. Octobr. *Aquil.* ARCAD. A. I. et BAUTONE Conss. 385.

Ad operandum vel portandum non debet qui longius mitti: sed debet ratio itineris adhiberi. Bart.

8. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P. (10).

NEmo possessorum ad instruendas mansiones (11) vel conferendas species (12) longius (13) delegetur: sed ratio (14) itineris ac necessitatis habita ratione delegentur (15)]. Dat. 10. Kal. Jan. *Constantinop.* ARCAD. et BAUTONE Conss. 385.

Non est faciendum id, in quo plus expenditur, quam de commodo percipitur. Bart.

9. Iidem AAA. Cynegio P. P. (16).

MEditerraneæ (27) civitates ante (18) a maritimis, et maritimæ (19) [a (20)] mediterraneis onerabantur expensis, ut plus (21) haberet dispendii translatio, quam devotionis illatio. Hoc non solum in præsens, verum etiam in posterum prohibemus, ea lege ut se ultimo noverint supplicio puniendos qui ista commiserint (22). Dat. 3. Non. Septembr. *Valentiæ*, HONORIO NB. P. et EVODIO CONSS. 386.

Si utiliter dominus intra tempus hic statutum non solverit tributa, dominio privatur, et ad habentem directum dominium revertitur. Bart.

10. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Minervio Com. R. P. (23).

OBsistere (24) commodis publicis et statutis (25) necessitatibus non possunt privilegia dignitatum (26). Unde ut quisque de prædiis (27) emolumentum consequitur, si non is evoluto anni spatio intra sex (28) menses omnem, cui esse constrictus dicitur, reliquorum intulerit cumulum (29): ad ipsos, qui sunt domini prædii, exactionem volumus pertinere. PP. in programmate Vari viri clarissimi urbis Romæ, HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

Judicibus negligentibus totum salarium aufertur. Bart.

11. Iidem AA. Eutychiano (30) P. P.

JUdices (31), quos (32) circa profliganda ærarii (33) nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit...

(1) *l.* 11. *C. Theod. hoc tit.*
(2) Annonæ militaris conferendæ et transferendæ ad limites proximis possessoribus imponi debet. *l.* 8. *infr. h. t. l.* 4. *de erogat. militaris annonæ. l.* 12. *tit.* 38.
(3) *Loco*, in *C. Theod.*
(4) Al. *limitem*, ut in *C. Theod.*
(5) *l.* 20. *Cod. Theod. h. t.*
(6) Qui in fraudem oommodorum publicorum a principibus rescriptum impetraverit, nullum ex eo sentiat emolumentum. Omnes enim publico conferre debent. *Synops. Basil. l.* 54. *tit.* 7. *l.* 5. *tit.* 8. *cap.* 7.
(7) Rescriptum impetratum, ut ne quis tributum solvat, nullius momenti: est enim adversus utilitatem publicam.
(8) Al. *deest.*
(9) Teneat.
(10) *l.* 21. *C. Theod. h. t.*
(11) Mansiones quid, vide in *l.* 2. *infr. de lucris advocat.* ...*i. l.* 12. *tit.* 62. Goth. *Mansiones* vocant ἀλλαγὰς sive ...ia, in quæ se recipiunt milites expeditionis tempore, vel ...iter comitatus. Posteriores *Mansus* dixere. Utrumque a ...o. et inde *Manentes* in historia Helmodii, et Gallis *mai*... illæ sic possunt appellari; Clementi in Petro σαςὴμα̃τα. ...ur autem a civitatibus et oppidis *in l.* 9. *C. Th. hoc tit.* ...*fr. de cond. in publ. horr. l. modios. infr. de suscept. l.* ...*polis. C. Th. de decur.* mansiones porro hæ annonis et ...instruebantur ex collatione vicinorum, non ex collatione ...qui procul disjuncti erant. *Mod.*
(12) Hic omissum est aliquid, quod legitur in *C. Theod.*
(13) *l.* 6. *supr h. t. l.* 9. *infr. h. t. l.* 2. *infr. de privilegiis* ...*Augustæ.*
(14) *Omnis*, in *C. Th.*
(15) Abest a *C. Th.*
(16) *l.* 22. *C. Theod.*
(17) Mediterraneæ civitates, a mari et fluminibus remotæ. Ci... ...*rrina de s... p... is.* Centuripinos homines maxime mediterraneos: quibus opponuntur maritimæ et ripenses, mari et flu minibus propinquæ.
(18) *Antea, uno verb. in C. Theod. et quib. manu.*
(19) Tributa collata a mediterraneis civitatibus, non transferunt maritimæ, aut ripenses et e contra: juste: ut quorum sit collatio, eorundem sit transvectio. adde *l.* 8. *supr. h. t.* et breviter translatio tributorum, quæ plus habet dispendii, quam lucri, vitanda est.
(20) Deest a *C. Th. et quib. lib.*
(21) Expensa non admittitur, quæ rem ipsam absorbet. adde Corsetum *singulari expensæ.*
(22) *Dat.* 3. *Non. Sept. Valentiæ, Honorio N. P. et Euodio Conss.*
(23) *Cod. Theod. h. t. l.* 25.
(24) Nemo privilegium dignitatis prætexens non conferat: sed omnes pro eorum, quæ possident, prædiorum rata, pensiones solvant. *Synops. d. l.* 54. *cap.* 10. *et dict. l.* 56. *tit.* 8. *cap.* 10.
(25) Statutæ necessitates, canonicæ et ordinariæ.
(26) Dignitas non excusat a muneribus, seu tributis ordinariis. *l.* 4. *infr. de exact. trib. h. lib. tit.* 19. *l.* 3. *supr. de episc. et cler.*
(27) *In Cod. Theod. deest* de, *et legitur* prædii.
(28) Tributa non solvente colono, vel emphyteuticario, uti oportet, dominus prædii, etiamsi in dignitate positus sit, convenitur, non quidem statim: sed post sex menses ab anno, cujus indictiones colonus debet.
(29) Vid. *l.* 13. *Infr. de omni agro desert. l.* 11. *tit.* 58.
(30) Adriano.
(31) Id est, præsides. *Goth.* Quorum munus est tributorum exactioni incumbere, *l. in fiscalib. infr. de exact. trib. Novell.* 161. Idem et Catholicorum munus est, et ex Constitutione Augusti jam ab initio Proconsulum Dio. 53. τὰς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. Mod.
(32) Vid. *l.* 6. *Infr. de exactorib. trib. h. lib. tit.* 19.
(33) Ærarii compendia appellat annonas et tributa.

rit : omnia , quæ in administratione positi perceperunt emolumenta (1) , reddere compellantur. Dat. 3. (2) Kalend. Mart. *Mediolani* , VINCENTIO et FRAVITTA CONSS. 401.

12. Imp. THEOD. A. Isidoro P. P. Illyrici (3).

ID ab unaquaque (4) provincia censemus expetendum quod ab iisdem nuper esse promissum tua Sublimitas indicavit. Nullus vero (5) de cætero ad possessiones eorum (quod maxime formidant) inspector (6) accedat. Macedonum reliqui exemplum secuti , mediæ quantitatis , ut obtulisse noscuntur , tributa suscipiant. Sed et hi (7) , qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri (8) , illud exolvant , ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quæ dispositio in perpetuum observabitur (9) , sacrosancta Thessalonicensis (10) Ecclesia civitatis excepta : ita tamen , ut aperta sciat propriæ tantummodo capitationis (11) modum beneficio mei numinis sublevandum : nec (12) externorum gravamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam. Dat. 6. Id. Octobr. *Constantinop.* VICTORE V. C. CONS. 424.

13. Imp. ANASTASIUS Anthemio P. P.

SI provincia vel civitas *relevationem* (13) *petat animalis* (14) *functionis* , vel *inspectorem aut peræquatorem* , referatur petitio ad principem ejusque arbitrio idoneus mittatur , prius jurejurando præstito : ex cujus tamen relatione facta præfectis prætorio non aliter forma ulla detur , quam si præfecti ea omnia , quæ ab eo didicerunt et quæsierunt , principem edocuerint , atque ita sacra proferatur forma modis omnibus observanda. † Privati (15) autem iis de rebus preces ne porrigant.

† Nec relevatio vel deminutio perpetuo , vel ad tempus , nec inspectio nec peræquatio fiat aliter , quam ex scripta jussione principis. Sed neque præfecti delegationes faciant pro tempore præcedenti , neque annonas , vel pecunias quibusdam seorsim addicant , non præstitas initio , vel postea defectas causæ præstationis accipientiumve corporum defectu : verum hæc omnia fiant ex sola auctoritate principis scripto comprehensa : quod si non observarint , et data , et omne damnum , quod secus senserit , ei de suo resarcient. Is etiam , qui debitoribus fisci dederit dilationes , præscripseritve terminos alios quam legitimos sua auctoritate sine jussione principis , quæ debentur fisco , de suis facultatibus exsolvat. Sed neque pecunias civiles fisco inferendas , vel civitatibus deputandas , in alios usus transferat , vel quibusdam personis deputet sine auctoritate principis. Et officium præfectorum nisi omnia , quæ constitutione continentur observaverit , instruxeritque præfectos et præsides provinciarum , obsequentiaque illis officia , et cæteri , qui fiscales tractant , nisi iis jussionibus (16) paruerint , fisci contingens damnum de suis facultatibus præstabunt , et legis contemptores quinquaginta lib. auri multabuntur. † Tripertito autem omnia fiscalia inferantur , ea etiam , quæ Armeniaca vocant , videlicet Kalendis Januariis et Kalendis Majis , et ad finem indictionis , in tres æquas partes divisa, nulla in medio collatoribus innovatione facienda. Quia vero Armeniacorum tributorum præstatio duobus pensionibus dividitur , liceat collatoribus si velint , priorem consuetudinem huic constitutioni præferre, et duabus pensionibus solvere , et aliud dimidium Septembri (17) futuræ indictionis. Quod si velint tripertito solvere , habeant ad dilationem totum Septembrem mensem futuræ indictionis. Ante missum vero , ut convenit, inferant in exordio cujusque indictionis : nam et hoc ejus significat appellatio. Dat. Kal. April. PAULO V. C. CONS. 496.

TIT. XVII.

DE INDICTIONIBUS (18).*

Indictio munus ordinarium est : et ideo ab hac indictione non excusantur qui a muneribus excusationem habent. Bart.

1. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Palladio P. P. (19).

OMnes omnino quocunque titulo (20) possidentes, quod delegatio superindicti (21) nomine videtur amplecti ,

(1) In tributis exigendis negligens provinciæ præses , salaria sua amittit. hic enim emolumenta , nihil aliud quam annonæ , et capita. *l.* 6. *infr. de censib. l.* 11. *tit.* 57.

(2) *Al.* XIII.

(3) *Ex hoc tit. l.* 33. *C. Theod.* De duplici Illyrico orientali et occidentali , vid. Cujac. *hic.*

(4) Tributum a quaque provincia promissum , ita ab ea præstandum est, ut promissum est.

(5) *Ut vero nullus* , in *Cod. Theod.*

(6) Inspectores hi peræquatores: quorum munus tributa adæquare.

(7) Vet. *Achivi* , quod legisse videtur Accurs. et sic legitur in *C. Theod.*

(8) Conferre.

(9) *Observanda*, in *C. Theod.* ex quo hic quædam detracta sunt.

(10) Vid. *l.* 8. *supr. de sacros. eccles.*

(11) Al. *cautionis.*

(12) Tributorum vitandorum causa non licet abuti nomine ecclesiæ. vid. *l.* 1. *infr. de collegiat. l.* 11. *tit.* 17.

(13) Capitationis relevatio fit a nullo alio , quam principe. Est vero relevatio κουφισμός.

(14) Animalis functio pecunia pro capite. dixi ad *l.* 23. *in fin. infr. de agric. et censit. l.* 11. *tit.* 47.

(15) Capitationis relevationem a principe privatus petere non potest : Respublica vel provincia potest.

(16) Ἐκταγαῖς. Sunt autem ἐκταγαὶ dispositiones P. Prætorio , ut *l. ult. infr. de exact. tribut. h. lib. tit.* 19.

(17) Indictiones incipiebant a mense Septembri , *ut hic* , *et l.* 1. *infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40.

(18) Indictionum rationem et formam hic Titulus præbet: superior vero est de his , quæ indicuntur : nam indictiones nihil aliud sunt quam annonæ , vel tributa , *l.* 3. *supr. tit. prox.* annona et tributaria functio omnium possessionum. Plinius ad Trajanum , *Nec novis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt.* l. 7. *ff. de publicanis.* Cassiod. 4. *Var.* Porro indictiones non anniversariæ : post indictionis numerus ad quindecim annos tractus sub Theodosio magno , *ut Cedrenus* , aut potius sub Constantino magno , *ut Onuphrius* observavit. A Septembri mense incipiebant. vid. *l.* 1. *infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40. unde dictæ ? vide *Cedrenum et Onuphrium.* De Æra ab Augusto constituta , adde Isidor. 5. *cap.* 26.

(19) *l.* 2. *C. Theod. hoc tit.*

(20) *Ex titulo* , in *C. Theod. hoc tit.*

(21) Al. *superindictione.* Goth. Vertunt Græci ὀνόματι ὑπὲρ κανόνα. hinc autem apparet *superindictionem* pro indictione canonica haberi ; ideoque ab ea nullum excusari , quod cum aliud falsum sit , excusantur enim ecclesiæ , patrimonium reve privata principis , et viri illustres , atque alii quidam in dignitate positi ; putat princeps Jurisconsultorum Cujacius , hanc legem de speciali quodam superindicto accipiendam esse , quod imperaverint Honorius et Theodosius , non de quolibet. *Mod.*

nones (1) cogantur inferre (2): ut ne qua sit du- hac aperte definitione decernimus, ut id potius vocabulo postuletur. Nulla (3) igitur domus vel trimonii vel emphyteutici juris, vel hominum um, etiamsi privilegium aliquod habere docea-, ab hac necessitate sejuncta sit: quæ (5) jam traordinarium, ut hactenus, sed ipsis facienti- *canonicum* nomen (7) accepit. Dat. 7. Id. Jan. e, Theod. A. vii. et Palladio Conss. 417.

nte tempus solutionis debet singulis provinciis notificari, ut se præparent ad indictionem solvendam. Bart.

2. Impp. Theod. et Valent. AA. Dario P. P. (8).

Aiculari delegationum (9) notitia, ante indictionis ordium singulis transmissa provinciis, collationis a possessoribus multo ante prospectum, devotio- solitæ, non subitis calumniis (11) tua Sublimi- it imputari: ut et provincialibus subeundi dispen- necessitas auferatur, et officiis inferendi damna denegetur. Dat. 5. Kal. Septembr. *Apamiæ*, Isi- Senatore Conss. 436.

T I T. XVIII.

DE SUPERINDICTO (13).

Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. ad Procons. (VV. (14) CC.) et omnes Rectores (15).

Il superindictorum (16) nomine ad solas Præfectu- literas quisquam provincialis exolvat: neque ul- nino indictionis titulus etiam solennis immineat, cum (18) nostro confirmata judicio, et impe-rialibus nixi (19) præceptis, Sedis amplissimæ deposcat indictio, et cogat exactio. Dat. (20) 18. Kalend. Jul. *Mediolani*, Antonio et Syagrio Conss. 382.

T I T. XIX.

DE EXACTORIBUS (21) TRIBUTORUM.

Exactores non debent exigere nisi eos, qui in brevibus continentur, seu ex actis a tabulario sibi datis. Bald.

1. Imp. Constantin. A. (22) ad Ælianum Proconsulem Africæ.

DUcenarii (23), et Centenarii (24) sive Sexagenarii (25) non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario (26) civitatis nominatim breves accipiant debitorum: quam quidem exactionem sine omni fieri concussione oportet. Dat. Kal. Novemb. *Treveris*, Const. A. iv. et Licinio iv. Conss. 315.

Pro debitis publicis non debet quis poni in carceribus: nec novitates aliquas pati in persona. Bart.

2. Idem A. ad Populum (27).

NEmo (28) carcerem, plumbatarumque (29) verbera (30), aut pondera, aliaque ab insolentia Judicum reperta supplicia, in debitorum solutionibus, vel a perversis, vel ab iratis judicibus expavescat. Carcer pœnalium (31), carcer hominum (32) noxiorum est, [et] Officialium, et cum (33) denotatione eorum Judicum quorum de officio certiores (34) esse debebunt, qui contra hanc legem admiserint. Securi juxta Præsidem (35) transeant solutores (36). Vel certe si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam

nonem, in *C. Theod.*

additur, *et.*

erindicto ab hoc speciali impetrato ab Honorio et Theo- quidem Ecclesia resve privata principis excipitur. adde *de immunitate nemini concedenda. h. lib. tit.* 25.

oceantur, in *Cod. Theod.*

straordinarium ordinarium fieri potest: et lex specialis ollit privilegium speciale præcedens: vel sic, indictio dinarium est, ideoque ab indictione non excusantur, nitatem, seu excusationem a muneribus consecuti sunt.

nobis facientibus, sed prave. Cont.

omine mutato mutatur nominis effectus. *l. a nullo.* 4. *feriis*, *l. ult. in fin. supr. de inoffic. testam.*

4. *C. Th. hoc tit.*

elegationis forma ante indictionis tempus præmittenda. *c.* 2.

legitur in *C. Th.* et omnibus *lib. manusc.* legendum *evotioni existimat.* Cujac.

lumniæ species est exigere, antequam præmoneas, vide in *l.* 3. *ff. de servit. urban.*

(12) *spendia*, in *C. Theod.*

(13) est, indictionis augmento. Cont. *l.* 3. *C. Th. de col- patrim. superindictitium* dicitur: et Ammiano 27. *in- Augmentum*: et ab Athalarico *augmentum.* Goth. Aliud dictio, de qua vid. Rævard. *l.* 5. *variar. cap.* 7. Ans.

(14) cario.

(15) *Theod.* 11. 6. 1.

(16) perindictum solus princeps imponit, non præfecti Prætorio.

(17) perindicti delegatio a principe emittitur: tum insinua- acta P. Prætorio: deinde mittitur ad Præsides, ut exi- *vell.* 128. *cap.* 10.

(18) *um*, in *Cod. Theod.*

(19) *exa*, in *C. Theod. et quib. lib.*

(20) Al. *Kal.* 7. *Jun.*

(21) *Exactionibus*, in *C. Theod.*

(22) Ad Ælianum proconsulem Africæ post alia. *l.* 1. *C. Theod. h. t.* Cont.

(23) De Ducenariis et Centenariis, vide in *l.* 5. *infr. de princ. agentium in rebus. l.* 12. *tit.* 22.

(24) Ducena et centena dignitates sunt in schola agentium in rebus et in officio sacrarum largitionum. vide hic Cujac.

(25) Ducenarii et centenarii non prius exigere fiscales pecunias debent, quam breve debitorum a tabulario sit confectum.

(26) De tabulario dixi ad *l.* 7. *infr. h. t. l.* 2. *infr. de numerariis et actuariis. l.* 12. *tit.* 50.

(27) *C. Theod. hoc tit. l.* 3.

(28) Vide *l.* 8. §. *solent. ff. de off. præsid.* Wurms. 1. *pract.* 28. *c.* 8. Goth. Adde Covarruv. *Var. resolut. lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 4. *in fin.* Joseph. Ludovici *decis. Perus.* 32. *num.* 1. *part.* 1. Ans.

(29) Al. *plumbatorum*, quod est verberum genus, de quo vide Prudentii carmina, hic a Cujacio *citata*, adde *l.* 40. *in fin. infr. de decurion.*

(30) Η βασάνους τινὰς etc. Nullus eorum, a quibus tributa publica exiguntur, in carcerem conjiciatur, aut tormenta quædam perpetiatur, sed liberæ tantum custodiæ militum tradatur. Quod si contumax esse perseveraverit, tunc in bonorum ipsius possessionem fiscus mittitur. *Syn. Bas.* 56. *t.* 8. *c.* 17.

(31) *In quib. pœna est.*

(32) Al. *omnium.*

(33) Id est, et quod non potest, nisi cum infamiæ nota dici officialium, et eorum Judicum, qui carceris potestate abutuntur. adde *l.* 46. *infr. de decurion.*

(34) *Coerciti citatiores*, in *C. Th.*

(35) *Juxta eam*, in *Cod. Theod.* quod quidam magis probant.

(36) Id est, collatores.

abutatur : contineatur aperta et libera in usum (1) hominum instituta custodia militari. Si [quis (2)] in obdurata nequitia permanebit : ad res ejus omnemque substantiam exactor (3) accedat : solutionis obsequio cum (4) substantiæ proprietate suscepto : Qua facultate præbita (5) omnes fore credimus proniores ad solvenda ea, quæ ad (6) nostri usum (7) exercitus pro communi salute poscuntur. Dat. Kal. Febr. CONSTANT. A. VI. et CONSTANTIO C. CONSS. 320.

Qui debitorem captum eximit , ad id , quod fisco et privato debebatur , tenetur. Bald.

3. Imp. CONSTANTIUS A. Nemesiano V. P. Com. Larg.

QUotiens (8) quis et privati (9) debitor invenitur, et fisci, et abreptus ab uno Officio (10) tenetur; ad universi (11) debiti solutionem qui eum abstulit, coerceatur (12) : ac totius summæ exactionem in se suscipiat, qui eundem avellendum subtrahendumque (13) crediderit. Dat. 4. Id. Maji, *Nizibi*, AMANTIO et ALBINO CONSS. 345.

4. Idem A. ad Eustathium P. P. post alia.

ACtores (14), cæterique rei privatæ (15) nostræ, ad solutionem specierum solennium, debiti (16) vigoris auctoritate cogantur : ne provinciales rei privatæ nostræ fatiget (17) immanitas (18). Dat. 8. Id. Mart. PP. *Romæ*, LIMENIO et CATULINO CONSS. 349.

5. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AA. Rufino, P. P.

APparitores (19) quicunque (20) collationem ... præcepti fuerint Officii sui adhibere servit... tulorum (22) debita (23), et collationum summ... tionis suæ fide (24) et adnotatione perscribant : ... Officialis (25) instructione Officium conscium, ... actum, quidve perlatum (26) esse videatur : ne ... qui itineris diversitate susceptor abductus, et Cu... suæ desit, et rei familiaris detrimenta sustineat ... prid. Id. April. *Constantinop.* THEOD. A. IV. et ... DANTIO CONSS. 293.

Ad petitionem exactorum cogitur Præses fu... exactionem. Bart.

6. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Theodoro P. ...

IN fiscalibus debitis, hoc est annonariis, cæte... tulis, qui ad arcam (28) eminentissimæ pertin... Præfecturæ : necnon in his debitis, quæ Ration... usurpat officium, Rectores provinciarum constring... et (31) eos (32) necessitas maneat exigendi, a quis... spectatur auctoritas. Dat. 8. Kal. Jul. *Mediolan* ... NOR. A. IV. et EUTYCH. CONSS. 398.

7. Iidem AA. Hadriano P. P. (33).

MIssi Opinatores (34), (id est, exactores ... annonæ (35)) cum delegatoriis (36) judicib... eorumque officiis insistant, ut intra anni (38) ... quod debetur, accipiant : nihil sit his cum p... commune : cui non militem, sed exactorem, si ... noxius, convenit imminere. Judices itaque, qui ...

(1) Al. *usu*, in *C. Theod. usus*, et postea, *constituta.*
(2) Abest a *C. Theod. et quib. lib.*
(3) *Cives ejus accedant*, in *C. Theod.* Goth. Quæ verior est lectio, cives enim admitti probat *l. pen. infr. hoc tit.* et bona eis addicuntur cum onere illationum debitarum. Vide et Ant. Rosc. *lib.* 3. *Memorab. cap.* 13. Mod.
(4) Adde *l.* 13. *infr. de omni agro deserto. l.* 11. *tit.* 58.
(5) Al. additur, *exactori*, sed abest a *C. Theod. et vet. lib.*
(6) Tributa et annonæ quotannis præstabautur a possessoribus prædiorum, id est, dominis, vel conductoribus, *l.* 32. §. 6. *D. de administr. et peric. tut.* per causam tuendi exercitus, *ut hic.*
(7) Al. *usus.*
(8) *Ex lib.* 11. *tit.* 7. *l.* 5. *C. Theod.*
(9) *Sub.* ærarii.
(10) Puta a largitionalibus vel privatianis.
(11) Fisci debitorem captum jam ab officiali fisci abripere non potest officialis comitis rerum privatarum, tametsi debitor ærario rerum privatarum principis summam aliquam quoque debeat ; et e contra officialis fisci, vel comitis sacrarum largitionum debitorem captum jam ab officiali Comitis rerum privatarum abripere non potest, Quid si capiat, tenetur utriusque quantitatis nomine.
(12) *Coartetur*, *vet. et Cod. Theod.*
(13) *Abstrahendumque*, in *C. Theod.*
(14) *Ex eod. tit. l.* 6. *C. Theod.* id est, procuratores et conductores.
(15) *l.* 10. *supr. de annonis et tributis.*
(16) Hoc est, manu militari in possessionem. *l.* 7. *infr. h. t.*
(17) Vide *l.* 1. §. 1. *vers. Sed. infr. de collegiatis. l.* 11. *tit.* 17.
(18) Legend. *immunitas*, ut in *C. Theod.*
(19) *Eod. tit. l.* 14. *C. Theod.*
(20) Tributorum exactores acceptorum et reliquorum rationem principali susceptori reddere debent. *l.* 3. *infr. de execut. et exact. l.* 12. *tit.* 61.
(21) *Collatione*, in *C. Th.*
(22) *Titulus*, est causa. *l.* 1. *infr. de apochis publ. h. lib. tit.* 22.
(23) Al. *debitum.*

(24) Officialis relationi fides adhibetur.
(25) Al. *officiali.*
(26) *Al.* Prolatum, id est, dilatum. al. *prælatum.*
(27) Vide *l.* 1. *infr. de apochis publicis. h. lib. tit.* 2...
(28) De arca Præfecti prætorio dixi ad *l.* 22. *Infr.* ... *publico. l.* 12. *tit.* 51. de arca Præfecti urbi, vide *l.* ... *centi.* 4. *supr. de advoc. divers. judicum.* Goth. Cau... ærario inferuntur, aut arcæ sive mensæ præfecti præt... qua emolumenta solennia et pensiones præbentur. fit autem ... arcæ mentio in *l.* 9. *C. Th. de indul. deb. l. duos* ... *suscept. l. ult. Infr. de app. præf. præt. l. pen. Infr.* ... *pub.* Mod.
(29) *l.* 11. *supr. de annonis et tributis.*
(30) Rationale officium, rationalis sacrarum largitionum, ... rerum privatarum officiales et rationalium.
(31) Al. *additur*, ad. *al.* in.
(32) Tributorum exactioni præsides seu rectores provinciarum debent incumbere, *ut hic*, *l.* 11. *supr. de annonis et* ... *Novell.* 161. *cap.* 1. Cassiodorus in formula rectoris pr... *Tibi fiscalium tributorum credita monstratur exactio* : hoc ... lici seu procuratoris Cæsaris quoque munus et Proconsul... Augusti constitutione. *Dion.* 53. adde *l.* 1. *supr. de offic præ... August. l.* 1. *infr. de coll. fundorum fiscalium. l.* 11. ... *l.* 1. *infr. de exec. et exact. l.* 12. *tit.* 61. *Nov.* 134. ca...
(33) *Ex l.* 16. *C. Th. hoc tit.*
(34) Al. *opinatores*, al. *optiones*, sunt autem *Opinatores* ... lites, qui in provincias mittuntur, petendæ militaris anno... sa, *l.* 11. *et* 14. *infr. de erogat. milit. ann. l.* 12. ... ubi dixi.
(35) Inclusa non sunt in *text. lib. Aur.* et *Dion.* sed in glossa *interlineari*, et etiam absunt a *Cod. Theod.*
(36) Al. *dilatoriis.*
(37) *l. ult. infr. de coll. fundorum patrimon. l.* 11. *tit.* ...
(38) Opinatores intra anni spatium annonas accipere deb... *l.* 11. *Infr. de erogat. milit. ann. l.* 12. *tit.* 38.

psi fuerint Opinatoribus delegari, ejusdem quandex pœna retinebit: et apparitores ex quolibet ntentiam deportationis excipient, si per semet d voluerint delegare militibus: et Curiales tempobit exilium, si eos quos solenniter exigere con-, Opinatoribus putaverint esse tradendos (1): cem oporteat inquirere debitores, Tabularios (2) providere (3) nomina debitorum (4): [et (5)] s sive curiales, consuetudine servata regionum, lebitoribus imminere: ut perceptis congruis emo-Opinatores impleto anno ad proprios numeros meare: Qui si ultra (6) annum protracti fueices eorumque officia absque ulla mora de proitur exolvere militibus quod debetur, ipsis adoxios repetitione servata. Quod si ad nos alitentis ab Opinatoribus (7) querela perveneduplum ab his protinus exigetur: ut partem niles, reliquam fiscus accipiat. Judicibus quoque Offic is eatenus subvenimus, ut in contuitores cujuslibet dignitatis auctoritatem suam): at si (10) impudenter solutio differatur:), procuratores, eorumque (12) prædia persede eorum quoque nominibus (13) ad nostram relaturi. Dat. 3. Idus Julii, *Mediolani*, VIN-t FRAVITTA (14) CONSS. 401.

nus Imperialis, vel Ecclesia res tributarias te emerit et tributa non solverit, ea res ei auferatur. Bart.

. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P. divina domus, aut quælibet alia cujuscunque tis atque fortunæ revera fundos extra (16) me-17), non patrocinii (18) gratia, sed emptio-, et quolibet alio titulo legitimo possederint, et non impositas reipublicæ functiones agnoverint, quemadmodum prior dominus dependebat, omnibus modis possessiones eorum publico (19) vindicentur, et Curiæ (20) ejusdem civitatis sub qua vincti (21) sunt, assiguentur (22): ut publicis commoditatibus circa tributarias functiones undique nostra provisione videatur esse consultum. Dat. Kal. Septembr. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

9. Imp. ANASTASIUS Anthemio P. P.

NE (23) exactorum multitudo cum fisci rationibus tum collatoribus damnum adferat, unus tantum in singulas provincias ex competenti scrinio canonicarius (24) mittatur, qui eorum, quæ proprio scrinio debentur, exactionem urgeat: compulsor (25) plane non mittatur, nisi post diem, quo solvi debuit, et hoc amplius mensem (26) alterum. At eo tempore elapso compulsor mittatur, qui non tantum reliqua fiscalia, sed et pro modo culpæ multam a præside, et officio ejus et a canonicario (27) exigat. Soli autem præsidi, et officio, et canonicario compulsor immineat, et pro ratione provinciæ, atque itineris spatio solatium ab eis ferat, per quos factum est, ut mitteretur. Verum alius compulsor nequaquam mittatur, nec alius quisquam. Si tamen præfecti ex usu esse existimaverint alium compulsorem mitti, eadem in eo serventur, et definitum solatium ei is præstet, qui mittendi causam præstiterit, hoc est psæses provinciæ, et officium ejus, et canonicarius, et compulsor. Constitutum namque canonicario solatium omnibus exactoribus post eum missis sufficit, nec eo amplius quidquam corpora civitatum, vel collatores præstare coguntur, etiamsi plures mittantur, iis, qui missi sunt sigillatim multandis, nisi publica tributa expedierint. Quæcunque autem fiunt delegationes (28), canonicario mittantur, ut eas per se expediat: nec ob eas augeatur canonicarii solatium.

dos.

ii eorum, quæ publico inferuntur et debentur, ramit, *ut hic, et l. 1. supr. h. t. l. 1. infr. de imi. h. lib. tit. 25. l. 1. infr. de censib. l. 11. tit. 57. jure fisci.* Sidonius 4. *Habes procuratorem in nego- in prædiis, tabularium in tributis.*

, in *C. Theod.*

rum, in *C. Theod.*

C. Theod.

in duplum damnatur, qui opinatorem ultra annum et itaque vel de suo intra annum annonas præstare, rovincialibus eas repetere: adde, quæ scripsi ad *canon. largit. tit. h. lib. tit.* 23.

onibus.

upr. de his qui ex publ. ration. h. lib. tit. 6.

rceant.

nem intra statutum tempus differens judex vel exacogitur solvere: quod notandum adversus Syndicos: *singulari extensio.*

, procuratores, et conductores fundorum fiscalium, vel missione in possessionem coguntur canonem *supr. h. t.*

nfr. de omni agro. l. 11. tit. 58.

eorum nosse, qui inobedientes sunt, principis *avitto.*

1. infr. lib. 11. tit. 55. et tit. 53.

ionem non præstant Metrocomitæ, *ut hic*: adde, *1. infr. Ne rusticani ad ullum obseq. l. 11. tit.* 54. *trocomias*, ut sit matrocomia mater vicorum: sed erest, alterutrum dicatur, matrocomias, an me-

uæ scripsi ad *l. 1. infr. ut nemo ad suum patroci-t.* 53.

(19) *l. 13. infr. de omni agro deserto. l. 11. t.* 58.

(20) *l. 2. supr. h. t.* Uno distrahuntur, *l. 1. infr. de capiendis. h. lib. tit.* 21. Curiæ addicuntur non invento emptore: vel utrumque indifferens, ut aut bona contumacium distrahantur sine reliquorum onere, aut curiæ addicantur cum reliquorum onere.

(21) Al. juncti, *quod magis probat.* Cujac.

(22) Assignent.

(23) Post Canonicarium missum tributorum exigendorum causa, compulsor mitti non debet, nisi post mensem a die, quo solvi debuit, *ut hic*, sed huic constitutioni derogatur, neque enim post Canonicarium compulsor novo jure mittendus est. *Novell.* 128. *cap.* 6. et ut Valentinianus ait, *Novell. de ind. reliquorum* 48. *cap.* 2. Si utilis esse non potuit, qui ante porrexit, superfluum est ire alterum æque provincialibus obfuturum.

(24) Canonicarii, qui ex scrinio Canonum. *Goth.* Constitutioni huic derogat *Novell.* 128. quæ vetat compulsorem omnino mitti post canonicarium. porro de canonicariis vide quæ scribant Græci *ad l. nullum. Supr. de offic. Rect.* et *ad l.* 10. *infr. de murileg.* Mod.

(25) Compulsor Græcis ἐξτελευστής. Compulsorum nomen post abolitum fuit. *d. Novell.* 128. *cap.* 6.

(26) Mensem hic accipi oportet pro triginta diebus, ex contrario triginta dies accipiendi sunt pro mense ut in *l. ult.* §. 2. *supr. de jure delib. l. ubi lex.* 101. *ff. de regul. jur.* nonaginta dies pro tribus, sexaginta pro duobus mensibus, sic in *l.* 3. §. 12. *ff. de suis et legit.* Centum octoginta duo dies mensem septimum attingunt, et ita Hippocrates quodam loco ducentos septuaginta dies pro novem mensibus accipit. Alias tres menses Latine accipiuntur pro diebus nonaginta tribus. *l. ult. in fin. supr. de temp. appell.* vid. Cujac. *c.* 10. *de præscr.*

(27) Canonicarii sunt palatini, qui mittuntur ex scrinio Canonum. vid. *Cujac.*

(28) Delegationis jussiones P. P. ἐκταγαί. *Novell.* 147. *c.* 2. *et l. ult. vers. Et officium. supr. tit.* 16. *h. l. de annon. et tribut.*

§. 1. Ενδοματικα' (1) nullus accipiat, sed et nomen illud penitus aboleatur.

§. 2. Quod si qua ex parte quis legem transgrediatur, et adversus officia præfectorum, et adversus præsides provinciarum, et officiales eorum, cæterorumque publica tractantium personas, quinquaginta librarum auri pœna constituta esto. Dat. 12. Kalend. August. CP. PAULO V. C. CONS. 496.

TIT. XX.
DE (2) SUPEREXACTIONIBUS.

Qui plus exigit, in duplum exigitur: et propter consuetudinem capitaliter punitur. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Apollodoro Procons. Africæ (3).

QUicquid (4) ultra debitum fuerit elicitum [a curialibus, vel cohortalibus, vel aliis exactoribus (5), in duplum (6)] eruatur: quod provincialibus restitui protinus oportebit. Si quis (7) autem exactorum in superexactionis crimine (8) fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas ejus amovenda, atque prohibenda est, si in iisdem sceleribus perseveret. Dat. Prid. Id. Mart. *Mediol.* STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

TIT. XXI.
DE (9) CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS (10) PIGNORIBUS TRIBUTORUM CAUSA.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Afros provinciales.

RES (11) eorum (12), qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahantur: comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. Dat. ... lend. Jun. *Serdicæ*, CONSTANTINO, C. V. et ... CONSS. 327.

2. Impp. CONSTANTIUS et CONSTANS AA Restituto Præsidi Sardiniæ.

SAtis (13) sit debitorem [annonarum (14)] ... vendi necessitatem captione (15) pignorum ... Dat. 8. Idus Decembr. *Thessalonicæ*, CONSTAN... CONSTANTE III. CONSS. [354.]

TIT. XXII.
DE APOCHIS (16) PUBLICIS ET DE DESCRIPTIONIBUS (17) CURIALIBUS ET DE DISTRIBUTIONIBUS CIVILIBUS (18).

1. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio PP.

AD inferiorum Curialium (19) relevandas fortu... impressionem potentium, et itidem curialiu... bendam, placuit, ut (20) descriptiones [si (21) ... per singulos (22) ordines cogentibus diversis nego... tentur, non sumant ante principium, quam (23) ... acta provinciarum Rectoribus intimentur, et ex... fuerint receptæ sententiis. † Sed et aurum (24) ... ex hujusmodi contributione redigitur (25) ita ... sceptori aurario consignari, ut securitatibus nom... rentis, dies (26), consul, mensis, causa (27), ... ma comprehendantur: quo et descriptionis æquit... stretur: et descriptio (28) documentis evidentibu...

(1) *Indultoria* vertit interpres *Syn. Basil.* 56. *tit.* 8. *c.* 14. quæ fiat collator exactori, ut aliquid de exigendi severitate remittat. Justinianus edicto de Alexandrinis ἐνδομακτικῶν meminit.

(2) Περὶ τῶν περισσοπραχτέντων, τουτέστι τῶν περιττὸν ἀπαιτηθέντων. *Synops. Basil. lib.* 56. *tit.* 8.

(3) *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 8. *l.* 2. *et* 1. *eod. tit.*

(4) Qui ultra debitum exegerit (ὁ περισσοπράξας) sive sit municeps, sive apparitor, duplum ei restituere cogitur, a quo amplius exactum est; si vero plus, quam par sit, exigere perseveret, supplicio capitali plectetur. *Synops. d. loco.*

(5) Superexactores in duplum tenentur provincialibus. Imo in quadruplum, *l.* 8. *vers. Si quis autem. Infr. de excus. munerum. h. l. tit.* 47. *l.* 6. *Infr. de censibus. l.* 11. *tit.* 57. vide *Novell. Leon.* 61. Neutra lex loquitur de superexactore, sed de aliis.

(6) Inclusa absunt a *C. Theod.* Goth. Imo in quadruplum puniuntur. *l. peræquatores. Infr. de cens.* Respondendum, illam legem loqui non de superexactoribus, sed de peræquatoribus et discussoribus, qui pecunia corrupti demunt uni, quod addant alteri; vel etiam pecunia redempti abstinent ab injuriis. *l. ult. infr. de discuss.* Verum sic quoque legi huic pugnare videtur *l. placet. infr. de exc. mun.* Videtur, inquam, pugnare, non pugnat re vera; loquitur enim illa de eo, qui quid extra ordinem exigit ex descriptione præf. præt. non de superexactore, cui non tantum dupli, sed etiam capitis pœna, si perseveraverit, proponitur ex hac lege; quod tamen mutat *Novell. Leon.* 61. Mod.

(7) *Ex tit.* 8. *l.* 1.

(8) Al. *crimen*, ut in *C. Theod.*

(9) Adde *supr. lib.* 4. *tit.* 46.

(10) Post duos menses a die capionis. *l.* 1. *C. Th. h. t.*

(11) Huc pertinet *lex* 2. *hoc tit. lib.* 11. *C. Theod.*

(12) Si qui differant fiscalia debita solvere, res eorum distrahantur: ut emptores earum firmiter possideant. *Syn. Basil.* 56. *tit.* 8. *c.* 26. adde *l.* 8. *supr. de furtis.* Quid si emptor non reperitur? curiæ adsignantur. *l.* 2. *pen. supr. de exact. trib.* Goth. Ita est, non invento emptore; vel utrumque est indifferens, ut aut bona contumacium distrahantur sine reliquorum onere, aut curiæ addicantur cum reliquorum onere. *Mod.*

(13) *Eod. lib. tit.* 7. *l.* 7. Cur hoc adjecit, *satis*? ut sciretur neque in vincula conjiciendum, neque tormentis ad... eum, qui tributa non solverit. *argum. l.* 2. *supr. de ex... tit.* 19. *h. lib.*

(14) Abest a *C. Th.*

(15) Al. *capione.*

(16) *Apochæ publicæ*, securitates, quibus probatur, ... bus publicis satisfactum. *Goth. Antapocha* est exempla... subscriptum a debitore et creditori datum. *l. plures. sup... de instr. Apocha* debitor probat se solvisse, ut credito... nem excludat. *Antapocha* creditor probat sibi reditus ... usuras solutas fuisse, ut præscriptionem temporis ... vel ut repellat colonum sese in libertatem asserentem. ... etiam securitas dicitur, et ἀμεριμνία et ἀπόδειξις, item ... *cauta*, *Novell.* 130. et *Evacuatoria.* Mod.

(17) Descriptiones curialium uti fiant, vide *l.* 1. *infr.* ...

(18) In *C. Theod.* additur, *et de quadrimenstru* ... *lib.* 11. *tit.* 25. et hic forte addi debuit. Quadrimenstru... qui de singulis pensionibus conficiuntur, quarto quo... Tribus enim pensionibus anni cujusque indictiones sol... *l. ult. vers. Tripertito. supr. de annonis*, *l.* 3. *in fin.* ... *prox. l.* 15. 16. *C. Theod. hoc tit.* Cassiod. 18. *Novel...* *riani de indulg. reliqu.* adde *l.* 5. *supr. de offic. magistri* ...

(19) Susceptores aurarii ex curialibus creabantur, *ut* ... *l.* 5. *supr. de exact. tribut. tit.* 19. *h. lib.*

(20) Quædam hic detracta sunt ex *Cod. Theod.*

(21) Deest in *C. Theod.*

(22) Per singulas civitates.

(23) Descriptiones curialium non ante effectum habent ... insinuatæ et receptæ a præsidibus provinciarum.

(24) Aurum coronarium, munus curialium fuit.

(25) Descriptio curialium et apochæ quæ iisdem da... adscripto collatorum nomine, et collationis modo. adde *Nov.* 17. *c.* 8. *et* 128. *c.* 3.

(26) Apochæ publicæ forma.

(27) *Causa* quæ hic dicitur, alibi *titulus. l.* 5. *pr.* ... *exact. tribut.*

(28) *Legendum* descriptus, id est, decurio, qui au... lit, ut existimat Cujac.

† Hoc etiam observando, ut in quadrimestribus (1) ... e brevibus, qui ad (2) excellentiæ tuæ officium ... iliter diriguntur, celebratæ descriptionis dispun... (3) societur: ut omnes vestræ potestatis scien... (4) formidantes, nihil ad relevationem (5) locu... m, atque inopum perniciem audeant pertentare. ... et tunc (6) optimum est custodiri, cum (7) lu... æ facultates ex bonis curialium [curiæ (8)] ob... int: ut (9) et inopes et locupletes fructu provi... simili (10) potiantur. Quam dispositionem si quis ...cum, numerariorum (11), vel curialium mutilandam ...crediderit, interminationi, quam nostra sedes statue... subjacebit. Dat. 7. Kal. Sept. CP. VARANA CONS.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Celeri PC. Africæ.

...uel (12) securitatem (13) de refusione munerum emis... m, ab alio judice (14) non liceat refricari: et ideo ...bilitas (15) tua saluberrimæ ac justissimæ præceptionis ...m sequuta, prohibebit in posterum (16) eos ad di... nem transacti muneris constringi, quos claruit ac... (17) securitatis prosperitate lætari. Dat. 5. Kalend. ... *Ravennæ*, post consul. FELICIS et TAURI, VV. ...29.

Qui ostendit se tribus proximis annis solvisse, retro solvisse præsumitur, nisi contrarium probetur. Bart.

3. Imp. MARTIANUS A. Constantino P. P.

...cunque de provincialibus, et collatoribus, decurso ...osthac quantolibet annorum numero, cum probatio aliqua ab eo tributariæ (18) solutionis exposcitur, si (19) trium (20) cohærentium (21) sibi annorum apochas securitatesque protulerit: superiorum temporum apochas non cogatur (22) ostendere, neque de præterito ad illationem functionis tributariæ coerceatur (23), nisi forte aut curialis, aut quicunque apparitor (24), vel optio (25), vel actuarius (26), vel quilibet publici debiti exactor sive compulsor, possessorum, vel collatorum habuerit cautionem: aut id quod reposcit (27) deberi sibi, manifesta (28) gestorum adsertione patefecerit. Dat. 15. Kal. August. VARRONE et JOAN. CONSS. 456.

4. Imp. JUSTINIANUS A. (29).

SEcuritatibus (30), quæ (31) publicarum functionum gratia sive in solidum sive ex parte solutæ esse conscribuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus. Dat. Kalend. Jul. CP. JUSTINIAN. A. II. CONS.

TIT. XXIII.
DE CANONE (32) LARGIATIONALIUM TITULORUM.

Quod particulares exactores exigunt, debet dari thesaurario, qui est in illa provincia, ut totum simul devolvatur ad fiscum. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEODOS. AAA. Juliano (33).

OMnem summam auri, vel argenti, et reliquarum specierum, quæ sacris largitionibus ex more pen-

(1) *Quadrimestris*, in *C. Theod.* Goth. *Quadrimestres* sive ...*enstrui* breves sunt, qui de singulis pensionibus conficiun... ...artulariis, et ad officium palatinum aut præfectum præ... ...ittuntur, *l.* 2. *infr.* tribus enim pensionibus anni cujusque ...es solvebantur. *l. ult. supr. de ann. et tribut. l.* 15. *et* ...*od. Theod. hoc tit.* Mod.

(2) Ab, *et postea*, officio, in *Cod. Theod.*

(3) Recte sic: *nec legendum est* dispositio.

(4) Al. *sententiam.*

(5) Descriptio curialium fit servata proportione Geometrica, ...ores decuriones a potentioribus subleventur, non onerentur.

(6) *Et circa hos*, in *C. Theod.*

(7) *Quibus*, in *C. Theod.*

(8) *Deest* in *C. Theod.*

(9) *Et ipsis*, in *C. Theod.*

(10) *Simillimæ*, *in C. Theod. et quib. exempl.*

(11) *Judices* Præsides sunt: Numerarii sunt officiales, qui nume... ...t, proximi tabulariis.

(12) *Ex lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 185. *C. Theod.*

(13) Apochæ semel susceptæ ac probatæ fides non retractatur. ... 4. *Supr. de solut.*

(14) *Proconsule. d. l. C. Theod.*

(15) Spectabiles esse Proconsules, hinc colligitur.

(16) Vide *l.*2. *infr. quemadm. civilia munera. hoc lib. tit.* 42.

(17) *Acceptæ*, in *C. Theod.*

(18) Idem in emphyteusi esse existimatur: nimirum, ut emphy... ...bans, se canonem solvisse, tribus annis proxime præteri... ...umatur retro per omne tempus solvisse. Gloss. et Bart. ... *l.* 2. *supr. de jure emphyt.* Gloss. *in c. cum Eccle... na.* 3. *x. de causa possessionis et proprietatis*, et ita ...ulatorem, Innocentium, Bald. Joann. Andream, Petr. Ant. de Barulo tenet Capella Tholosana, *et ibi* Aufre. ...*is.* 235.

(19) Præsumitur retro solvisse, qui ostendit se tribus annis ... solvisse: quæ præsumptio ita potens est, ut in adversa... ...sferat onus probandi.

(20) ...unis collator (συντελεστής Græcis dicitur) a quo tributa ..., si trium annorum securitates (Græci ἀμεριμνίας) non amplius ostendere cogatur, quod etiam superioribus annis functiones tributarias (συντελείας) intulerit: nisi forte vel apparitor, vel optio, vel actuarius, vel alius quispiam publici debiti exactor sive compulsor a possessore cautionem de collationibus iis habeat, vel alio quo modo manifeste probet, ea tributa sibi deberi. *Syn. Basil. et tit.* 8. *cap.* 29.

(21) Concurrentium.

(22) Cogantur. Qui per tres annos præcedentes se solvisse probat, præsumitur etiam præteritis annis retro solvisse. vid. Cravett. *consil.* 318. Mascard. *de probat. lib.* 2. *conclus.* 603. Aufrer. *quæst.* 235. Gomez. *ad l.* 68. *Tauri in fin.* Aus. Adde notat. *Censur. Forens. nostra lib.* 4. *cap.* 32. *in fin.* S. L.

(23) Coarctetur.

(24) Ταξεώτης. *Synops.*

(25) De optione dixi ad *l.* 11. *Infr. de erogat. militaris annonæ. lib.* 12. *tit.* 38.

(26) Ὑπομνηματοφύλαξ. *Synops.* vide quæ scripsi ad *l. ult. infr. de erogat. milit. annonæ. l.* 12. *tit.* 38. Goth. Optioni jungitur actuarius, ut *Nov. Mart. de ind. deb. et l. excellentia. et l. ult. infr. de erogat. mil. ann.* porro vide ad hanc legem Jasonem *ad l.* 2. *Supr. de jur. emphyt.* Alexand. *cons.* 105. *lib.* 3. Cremens. *not.* 79. Grammat. *cons.* 313. Rot. 304. Mod.

(27) Deposcit.

(28) Manifeste.

(29) *Mennæ P. P.* est enim pars *l. in contractib.* 14. §. *sed quoniam.* 1. *supr. de non numerat. pecun.* Cont.

(30) Qui publicas functiones tractat. (ὁ δημοσιεύων) exceptionem non numeratæ pecuniæ (ἀναργυρίας) securitati ab se conscriptæ, quæ modo profertur, opponere non potest: *Synops. ibid. cap.* 30. 2. Harmen. 2. §. 15. Exceptione pecuniæ non numeratæ uti non potest, qui apocham publico nomine dat. vid. *l.* 14. §. *sed quoniam. Supr. de non numerata pecunia.*

(31) Hanc legem sic emendat Cujac. *ex d. l. in contractib.* Securitatibus publicarum functionum sive etc.

(32) *Canon* significat anniversariam pensitationem præstationemque: hic autem canon est, qui ex more infertur thesauris, vel privato ærario, ex quo princeps dona et largitiones publice privatimve facit, et necessaria comparat. Cujac. *hic.*

(33) Al. *Loliano.*

duntur, statim (1) ut exactio fuerit celebrata, ad thesauros uniuscujusque provinciæ, vel ad proximos referri (2) sub obsignatione (3) tabularii, cæterorumque quos sollicitos esse debere præcedentia jussa decreverunt, et thesaurorum Præpositis consignari præcipimus: ut exinde ad sacrum comitatum (4) integer omnium titulorum numeros dirigatur. Dat. 12. Kal. August. MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P. (5).

NEque (6) sacrarum [vel (7)] privatarum largitionum palatina (8) officia; ex quacunque causa, [vel (9)] ex quocunque titulo fiscalis debiti, cum ad provinciam mittuntur, possessores per se audeant convenire, sive (10) id ex præterito reliquum trahatur, sive præsentis temporis tributa (11) solvi conveniat: sed (12) Rectores provinciarum frequenter adeundo commoneant, eorumque Officiis incumbant. Quod si rector provinciæ imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quæret, vel qualibet alia ratione [palatinis (13)] iisdem propria auctoritate publicæ exactionis permiserit curam: tam ipse, quam officium ejus vicena (14) auri pondo fisco dependant. Dat. 7. Id. Decembr. CP. BASSO, et PHILIPPO CONSS. 408.

3. Impp. LEO, et ANTHEMIUS AA. Heliodoro Com. sacrarum largitionum.

PRæcipit nostra serenitas, neque veloci (15) cursui, neque alii præter inveteratam (16) consuetudinem gravamini subjacere Chartularios (17), qui de cohortalibus (18) officiis uniuscujusque provinciæ largitionales titulos retractare constituuntur: cum idem (19) etiam amplissima Præfectura disposuisse perhibeatur; ut his necessitatibus liberati, fideliter largitionales titulos valeant retractare. Quod si aliquo tempore nostra jussio temerario ausu ex aliqua fuerit parte violata: tam Rector provinciæ, quam apparitor (20) ejus triginta libris auri condemnatione plectentur. Insuper virum spectabilem Comitem (21) Orientis, ejusque officium licentiam harum conatus nefarios inhibendi tam moderatorum, quam cohortalis officii, cum de hac re admoniti fuerint a ... tinis, eandem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ decreta congruum mereantur eff...

§. 1. Illud etiam generali forma sancimus, ut in omnibus provinciis, tam nominatio (22) specialium susceptorum (23) largitionalium titulorum, quam defensio titulorum (24), non tantum per viros clarissimos moderatores provinciarum, sed etiam per viros spectabiles proconsules, et Præfectum (25) Augustalem, ac laudabiles Vicarios una cum eorum officiis admonentibus semper, necnon imminentibus (26) palatinis procuretur: provenientibus, ut post nominationem etiam specialium susceptorum largitionalium titulorum (27), nulla minuendæ (28) exactionis ad sacrum pertinentis ærarium aut transferendæ ad arcarios, aut quoslibet alios extraneos titulos, Rectoribus provinciarum, aut eorum officiis, seu (29) curialibus licentia permittatur, quadrimenstruis (30) brevibus per idoneum tractatorum eorundem titulorum semper commendandis ratiociniis publicis, periculo Rectorum provinciarum ad sacratissimam Urbem transmittendis: nam quacunque ex parte, quam jussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum, pœna superius definita, tam ipsi Judices, quam eorum officia se noverint esse plectenda. Dat. 8. Kal. Aug. *Constantinop.* ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

Si literæ judicis aliquid ultra veterem consuetudinem contineant, præsumuntur erroneæ. Bart.

4. Iidem AA. Heliodoro Com. S. L.

PRæcipimus, ut si forte delegatio (31), quæ ab amplissima Præfectura in diversas provincias ex more quotannis emittitur, minus contineat omnes largitionales

(1) Vid. *l.* 7. *infr. de susceptoribus. h. lib. tit.* 70.

(2) Deferri.

(3) Assignatione tabulariorum. Tabulariorum munus erat obsignare: exactoris vero dare apocham. *l.* 2. *supr. de conveniendis fisci debitorib.*

(4) Largitionum integre. Porro hic Græci vertunt urbem regiam. Herodianus 1. *Ibi Roma; ubi princeps.* Synesius: *ubi princeps est, ibi omnium integræ fortunæ.*

(5) *Ex C. Theod.* 11. 7. 17. quæ hic immutata est in ipso principio.

(6) Palatini largitionum sacrarum, vel privatarum missi in provincias, fungi exactorum officio non debent, sed instare tantum apud Præsides, officia eorum et curiales, ut intra anni spatium annonas et tributa exigant. *l. ult. infr. h. t. l.* 7. *supr. de exact. tribut. l. nullum.* 10. *supr. de off. rector. provinc. l.* 1. *infr. de executoribus et exactoribus. lib.* 12. *tit.* 61.

(7) Al. *deest.* ut in *Cod. Theod.*

(8) Palatina officia, Comitis sacrarum et privatarum largitionum ministri, qui ideo largitionales privatiani et mittendarii. *l.* 3. *infr. de palat. sacrar. largit. lib.* 13. *tit.* 24.

(9) Al. *deest*, ut in *C. Theod.*

(10) Tributa præterita vel præsentia exiguntur.

(11) Al. *tributo*, ut in *Cod. Theod.*

(12) *l.* 6. *in fin. supr. de exact. trib. h. l. tit.* 19.

(13) Al. *deest*, in *C. Theod.*

(14) *l. ult. infr. h. t.*

(15) Cursus publici curam qui habent, curiosi. *infr. de curiosis. l.* 12. *tit.* 23. et beneficiarii. Cujac. *Nov.* 24.

(16) Veterum.

(17) Chartularii, qui chartas tractant. Iidem *infr.* tractatores, §. 1. *infr. h. t.* Goth. Vide Cujacium *in l. nulli. infr. de numerar. l. ult. infr. de executor.* 28. 20, 128, 129, et 147. Mod.

(18) Cohortales Præsidum officiales, ut plurimum primipili, id est, exhibendæ annonæ militaris, vel cursus. Thalel. ... *sil.* 1. vide quæ scripsi ad *l.* 14. *infr. de cursu publ. lib.* 12. ...

(19) Is, et alii *idem.*

(20) Apparitio.

(21) Sub Comite orientis XV. provinciæ: cui coercitio in Præsides erat.

(22) Nominator præstat periculum ejus susceptoris, quem nominavit.

(23) Specialis susceptor, sed rectior est excusa.

(24) Tractatores hic iidem, qui chartularii, de quibus s...

(25) Vide *tit. ff. de offic. Præf. Augustalis.* Goth. ... Ægypti provinciam mittitur, proconsulari potestat. specialiter dictus est Præfectus Augustalis. *l.* 1. *ff. de offic. Præfect. Au*... eo autem erant provinciæ hæ sex, Libya superior, Libya inferior, Thebais, Ægyptus, Arcadia et Augustamnica. *Mod.*

(26) Palatinorum Comitis sacrarum largitionum munus urgere, instare, monere, ne quid adversus chartularios attentetur.

(27) *l.* 4. *in fin. gloss. l.* 4. *supr. de annonis et tributis.*

(28) Tributorum tituli non sunt minuendi, vel confundendi: ut quod unus exigere debet, alter exigat. *l.* 13. *infr. de suscept. h. l. tit.* 70.

(29) Sed.

(30) De quadrimenstruis brevibus dictum est *l.* 1. *sup. de apochis. h. l. tit.* 22.

(31) Descriptio exactionis publicorum tributorum mittebatur a Præf. Præt. in diversas provincias: idque quotannis seu initio cujusque anni sive indictionis, *ut hic*, manabat a principe, insinuabatur apud Præf. Præt. et ab eo mittebatur in provincias, *l. un. supr. de superindicto. h. l. tit.* 18. A præsidibus ... proponebatur in singulis civitatibus. vide *Novell.* 128.

, aut quoquo (1) modo exactio eorum debet pro-, nihilominus competentem exactionem eorum a vi-ectabilibus tam Proconsulibus quam Vicariis, et pectabili Comite Orientis, et Præfecto Augustali, n, et Rectoribus provinciarum, eorumque officiis, ialibus (omnium largitionalium titulcrum exactio-2)) procurari : vicenarum (3) librarum auri mnationem præ (4) oculis habentibus, si quid (5) (6) exactum, vel illatum fuerit sacro ærario, prisca, et inveterata consuetudo sacris largitionibus constituit. Dat. Kalend. Juliis, *Constantinop.* EMIO A. II. CONS. 468.

T I T. XXIV.

NE OPERÆ (7) A COLLATORIBUS EXIGANTUR.

Imppp. VALENTINIANUS, VALENS, et GRATIANUS AAA. ad Viventium P. P.

rarum (8) præbitionem, quæ illicite (9) a pro-incialibus hactenus expetita est, Sinceritas tua ces-ræcipiat. Dat. 10. Kalend. Mart. *Treveris*, VA-NIANO, NB. P. et VICTORE CONSS. 369.

T I T. XXV.

IMMUNITATE (10) NEMINI CONCEDENDA.

i falsum instrumentum immunitatis conscripserit, igne est comburendus. Bart.

. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. ad populum (11).

nostræ serenitatis edictis civitatum tabulariis erit amma (12) supplicium, si cujusquam fraude, ambitu, potestate, injustam (13) cujuspiam profiteantur (14) immunitatem : ac non secundum præcedentem definitionem omnes (15) omnino, abolita specialium immunitatum gratia, necessitas tributariæ functionis, firmata censitorum peræquatorumque provincialium Judicum peræquatione constrinxerit. Dat. 3. Non. Mart. *Mediolani*, MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

2. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Anthemio P. P.

PER Bithyniam cæterasque (16) provincias possessores in reparatione (17) publici aggeris, et cæteris hujusmodi muneribus pro (18) jugerum numero vel capitum quæ possidere noscuntur, dare cogantur (19). Dat. 7. Kal. Nov. *Constantinop.* HONORIO VIII. et THEOD. V. AA. CONSS. 411.

T I T. XXVI.

DE CONDITIS IN PUBLICIS HORREIS.

Non debet tangi de fructibus novis, donec consumantur antiqui. Bart.

1. Impp. VALENTINIANUS et VALENS, AA. ad Volusianum P. P. (20).

OMnia (21), quæ in horreis habentur, expendi volumus, ita ut non prius ad id frumentum extendatur expensio, quod sub Præfectura (22) tua urbis horreis infertur, quam vetera (23) condita fuerint erogata : et si forte vetustate species ita corrupta est, ut per semet erogari sine querela non possit : eidem (24) ex nova portione misceatur (25), cujus adjectione corruptio velata damnum fisco non faciat.

† Ad istud autem negotium arbitratu, ac judicio tuo nobilis (26), prudens (27), fidelis, optime sibi conscius, pro integritate mentis (28), apponatur custos, ac

Al. *quomodo.*
Totum hoc (om. lar. titul. exactionem.) *vacat.*
l. 2. supr. h. t.
l. 3. §. 1. supr. h. t.
Si quidem.
Majus.
Vide quæ notavi ad Titulum *de operis libertorum supr.*
l. 1. C. Theod. h. t. Operas subditis imponere aut ab eis castrorum domini non debent. *l. 1. l. 2. infr. ne rustica-llum obseq. lib. 11. tit.* 54. Satis enim tributis onerati perarum autem præbitione possis intelligere excubias, de vide Hotomanum *cons.* 9. Goth. Opera corporalia intelligit am veluti angarias, nisi quod horum nomen latius patet, antur ab operis *in l. pen. infr. de aquæd. l. 4. C. Theod. mun.* Mod.
Operarum immunitati renunciari non posse notant : quod uli inscriptio sub negatione sit concepta, ut notatur *l. 1. fidejuss. dotium.* deinde quod non tantum exactio, sed hic vetetur.
Immunitates perperam impetratæ a quibusdam, et iis con-hic revocantur ad pristinam rationem census, censitorum, torum, et Præsidum judicio confirmatam.
*C. Th. lib. 13. tit. 10. l. 7. pars l. 9. Infr. de agrico-*lius.
Immunitatis falsum instrumentum conscribenti ignis suppli-, *ut hic* : licet alias pœna falsi minor sit. *l. 1. in fin. Corn. de falsis.* Porro de ignis supplicio dixi ad *l. Supr. de Nili aggeribus.* de Tabellionum et Tabulario-nis falsum committentium, vide hic apud Rebuffum.
Injusta, in *C. Theod.*
Profiteretur immunitas, in *C. Theod.*
l. 5. Supr. de annonis et tributis. tit. 16. *h. l. l. 1. Supr. de indiction. tit.* 17. *h. l. l. 9. Infr. de agricol. tit.* 47. *l.* 11.

(16) Ponticæ diœceseos, scil. Galatiam, Cappadociam, Armeniam.

(17) Adde *l. 1. §. construat. 3. ff. de via publica.*

(18) Viarum et aggerum reparatio expensis possessorum fit, pro jugerum et capitum numero, quæ possident, quod cum quotidie possit occurrere, eo magis notandum. Corsetus *singulari Munitio·* adde *hic* Rebuff.

(19) *Adstringantur, in vet. meo manuscr.* Cont. *Goth.* Cujacius vero legit, *adstringi cogantur* : abolitis inquit immunitatibus, *l. 1. Supr. de oper. publ.* eamque lectionem confirmat ex C. Theod. ex veteri MS. et ex Græca versione, quæ habet δεσμεισθαι ἀναγκαζεσθωσαν. videatur et Fornerius *lib. 1. select cap.* 20. Med.

(20) *Ex C. Theod. lib. 11. tit. 14. l. 1. §. ante omnia. Al.* P. U. id est, Præfectum urbis, quod et lex ipsa satis indicat.

(21) Vide Forcatulum *c.* 9. *Penus.*

(22) Præfecti urbi et præfecti annonæ cura dictim annonæ et panes gradiles, (sic dicti, quod diriperentur e gradibus pistrinorum, qui in unaquaque regione urbis erant) populo prebebantur. de quo pane gradili vide hic Cujac. Prudent. *adversus Symmachum*, Cassiod. 9.

(23) Frumentum vetus ex publico prius erogandum est, quam novum : quod si vetus corruptum fuerit, novo permiscendum est : ut ita vitetur corruptum, et ne damnum fisco inferatur, quod ad tutores et curatores quidam extendunt.

(24) Al. *eidem nova portio misceatur etc.*

(25) Falsum non continuo censetur, quod incorruptum corrupto sit permixtum, *ut hic.*

(26) Nobiles in officiis administrandis præferendos aliis, hinc colligunt, et ditiores, bonis parentibus natos, bene natos, Christianos. Jacob. Rebuff. *hic.*

(27) Frumentarii mensoris partes.

(28) Al. *integritatis meritis.* et sic legitur in *C. Th.*

*

mensor (1): qui vel frumenta modio (2) metiatur, vel justis æstimationibus colligat quanta habeantur in condito. Dat. 6. Id. April. D. JOVIANO, et VARRNOIANO CONSS. 364.

Rectores debent per seipsos inspicere domos, et horrea publica, ne ex pluvia corrupantur publica frumenta. Bart.

2. Iidem AA. Anthemio Præsidi.

CUm ad quamlibet urbem, mansionemve (3) accesseris, protinus horrea inspicere te volumus, ut devotissimis militibus deputatæ (4), et incorruptæ species præbeantur: nam si per incuriam officii gravitatis tuæ, sartorum (5) tectorum neglecta procuratione, aliqua pluviis infecta perierint: ad damnum tuum referentur. Dat. 8. Kal. Septembr. *Arelate*, JOVIANO, et VARRONIANO CONSS. 364.

Species in horreis publicis depositas nullus debet in suam utilitatem convertere. Bart.

3. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. Anatolio P. P. Illyrici (6).

NUlli posthac horreaticas (7) species contingendi copia præbeatur. Si vero (8) quisquam temerator horreorum extiterit, qui sibi ex prædictis aliquid audeat usurpare, hanc pœnam sciat nostro arbitrio definitam, ut deportationis pœnæ subjectus, totius substantiæ cogatur subire jacturam. Dat. 7. Id. Jul. *Constantinop.* CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

TIT. XXVII.

UT (9) NEMINI LICEAT IN EMPTIONE (1[0]) SPECIERUM SE EXCUSARE: ET DE MUNERE SITOCOMIÆ (11).

1. Imp. ANASTASIUS A. Macroniano P. P.

QUotiens (12) urgente necessitate comparationes frumenti, vel olei (14) aliarumque specierum [...] buslibet provinciis indicuntur (15), nulli (16) [...] nitus possidentium sese sub cujuscunque privilegii [...] sione excusandi tribui facultatem censemus: omnium [...] cunque possidentium, quocunque modo, quocunque [tem]pore, per sacros (17) apices, vel etiam pragmaticam [san]ctionem, aut judicialem forte dispositionem hujus[modi] excusatio data est, vel postea data fuerit, licentia [...] me unquam contra tenorem nostræ legis saluberrimæ [va]litura: Adeo namque hujusmodi onera cunctis, pro [...] singulos portione contigerit (18), volumus irrogari [...] ab iisdem comparationibus nec sacratissimam nostræ [...]tatis, nec serenissimæ nostræ conjugis domum pati [...] subtrahere. Dat. 3. Kalend. August. *Costantinop.* [...]BRIO V. C. CONS. 494.

2.

CIvitatum incolæ, vel qui in eis aliquid possi[dent], non cogantur in aliam civitatem, vel (19) metro[po]lin species conferre. Sed et si inevitabilis quædam us[us] id fieri exigat, justis pretiis, quæ in ea civitate obti[nent] ex qua præbentur species, eas indigentibus vendant (20). Compensentur (21) autem venditoribus pretia cum [...]ria collatione: nec enim æquum est, qui nunc pr[...] species, et annonæ copiam attulit, ei postea pretia [com]putari: et hoc fiat cura, et solertia præsidis cujuscu[mque] provinciæ. † Nullus vero (22) cogatur vendere om[ne] quod sui usus gratia comparaverit, sed superflua tan[tum].

(1) Adde *l.* 9. *infr. de suscept. h. l. tit.* 70. Goth. Qui deinde vacationem habent munerum personalium, *l. his oneribus.* §. 1. *ff. de vacat. mun. l. mensores. ff. de excus.* vide Forcatulum *in penu jur. cap.* 9. et Menochium *lib.* 1. *de arb. jud. quæst.* 8. *num.* 29. Mod.

(2) Mensor frumenta modio metitur. Lucilius apud Nonium: *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum unum habet.* Porro mensores hi frumentarii: immunes a muneribus personalibus. *l.* 26. *ff. de excusat. tutor. l.* 10. §. 1. *ff. de vacat. muner.* Fuerunt et alii mensores portuenses, qui annonam urbicam in horreis portus Tiberini metiebantur, quibus adjuncti erant caudicarii. *l.* 1. *C. Theod. de frumento urbis Romæ. l.* 9. *C. Theod. de suariis.*

(3) Mansiones quid, dixi in *l.* 2. *Infr. de lucris advocat.*

(4) In manuscr. *defloratæ.* Cont.

(5) Vide *l.* 7. *ff. de off. Procons.*

(6) *Ex C. Theod. lib.* 11. *tit.* 14. *l.* 3.

(7) *l.* 6. *Infr. de susceptoribus. h. l. tit.* 70. *l.* 9. *Infr. de murilegulis. l.* 11. *tit.* 7. *l.* 5. *Infr. de fundis rei privatæ. l.* 11. *tit.* 65. *l.* 2. *infr. de his quæ ex publica collat. h. l. tit.* 73.

(8) Sin vero.

(9) *Ecl. lib.* 56. *tit.* 9.

(10) In uno meo manuscr. leg. *comparatione*, in alio *coemptione.* Cont. vero, *Coemptio σιτωνία Nov. Tiberj.* 1. *Infr.* Boethius 1. *de consolat.* Goth. Ita; *Cum acerbæ famis tempore gravis atque inexplicabilis indicta coemptio profligatur inopia Campaniam videretur.* Mod.

(11) *Sitoniæ*, vel *sitonici*, legendum putat Cujac. est autem *Sitonia* Cura coemendi frumenti: et *σιτώνης* curator frumenti.

(12) Quum in quacunque provincia fuerit inducta speciei alicujus comparatio, nemo se quocunque modo vel tempore, per sacros apices, vel etiam pragmaticam sanctionem, judicialem [dispo]sitionem excuset: quippe nec sacra domus aut piissimæ A[ugustæ] hoc onere liberata est. *Syn. Basil.* 56. *tit.* 9. adde *l.* 1. *inf. de quibus muner. h. l. tit.* 48.

(13) Comparatio frumenti *σιτωνία.*

(14) Al. *hordei.*

(15) Indicentur. Invitus etiam frumentum emere quisque cog[itur], quoties emptio cuique imperatur ob urgentem aliquam necessita[tem]: quod ut singulare ad alios casus non extendi notat Mynsinger [...] *Resp.* 74. *num.* 45.

(16) Vide *l.* 1. *Infr. de quib. muneribus nemini liceat h. l. tit.* 48.

(17) Sacri apices, Principis adnotatio, quæ fit encau[sto], *σεβάσμια κεχία, σεβασμίαι καὶ θεοειδεῖς κεραίαι*, *Græcis.* de quæ scripsi ad *l.* 7. *supr. de summa Trin.*

(18) Contingunt.

(19) Η *εἰς τὴν μητρόπολιν*, id est, quam in metropolin. [...] *illo loco c.* 5.

(20) Et illis has avehentibus, qui speciebus indigent. *Syn. d.*

(21) *Ὑπολογιζέσθω.* computentur autem, ut sit sensus: Co[mpu]tantur venditoribus pretia specierum ad ea, quæ ab ipsis in [com]pensationum publicarum nomine conferuntur: Non enim æquum est, modo quidem exigi ab aliquo, ut species exhibeat: post quod vero temporis intervallum ei pretia constitui, postquam [ex] modo jam annona viluit: periclitante clarissimo cujusque pro[vin]ciæ Præside, ni pretia specierum definitis temporibus const[itu]ta fuerint, ac pro eis missa. *Synops. ibid.*

(22) Nemo cogatur omnem suam annonam vendere, sed su[per]fluas tantum species. Nam satis impium est, suis quem defra[uda]ri, ut aliis ea suppeditet. *Synops. ibid.*

...quidem satis impium (1) est suis quemque defrau-... atque in alios transferri, Præside qui legem viola-... ... concesserit, centum (2) libris auri multan-... dignitate propria cinguloque spoliando. Nulla un-... extra ingentem necessitatem jussionemque principis ... ribus coemptio indicatur, nec aliter quam ut ... nonis aurum ex auri collatione a possessoribus de-... quidem ea omnimodo ad coemptionem sufficiat, ... Quod si nihil fisco debeant ii quibus coemptio ..., aut partem tantum, prius in nummis ponde-... aurum accipiant, quam ab eis species exigan-... mine audente vel injusti ponderis, vel ex parte ... nummos exsolvere, vel qua alia ratione collatori-... nnum dare, damni quadruplo et eo quod pretio ... ab eo qui secus fecerit, exigendo. Sed et si quis ... onem indicere ausus sit, vel indictam illicite ex-... quinquaginta libris auri mulctabitur, et militiam ... itatem amittet, majori etiam commotioni subden-... cum ex mandato principis coemptio indicitur, ... sque (3) pro rata jugorum et capitum quæ pos-... coemptioni subjiciatur, nemine excepto: eo, qui ... ndo hanc rationem non servaverit, quinquaginta ... auri multam subituro, et dignitatem ac cingu-... issuro, et majorem aliam commotionem expecta-... Excipimus ab hac lege Thraciæ diœcesin. In ... enim quia tributa fiscalia in solidum non infe-... barbarorum incursibus colonis attritis, nec suf-... specierum collatione ad alendos milites in ea con-..., quod omnium maxime interest, nec tamen sine ... ne præstari potest, ideo eam frequentissime fieri ... cessarium est. In ea igitur diœcesi, quæ hacte-... nuit, consuetudo servetur, ei subjectis etiam ne-... bus ut collatoribus, et negotiatoribus coemptionis ... primum solvatur in nummis obryzis (4) et debi-... ris: tum ab eis sine refragatione et damno ullo ... tur species, illo qui hæc non servaverit, eisdem ... pœnis. Melius enim est instar privatæ negotia-... ilitibus etiam negotiatores alimonia conferre. Quod ... oque ob civitates aliquas inopes necesse sit coem-... fieri, liceat præsidibus eam facere in territorio ... ejus civitatis quæ frumento indiget, et in con-... is, et eo pretio quod in locis pro tempore obti-... quod et patres (5) civitatum observabunt, et ... alius coemptionis curam gerens. At si necessitas ... vilem coemptionem fieri in urbe regia deficienti-bus annonis, ea vero procedat ex sacra jussione, auro prius, sine damno et dilatione præstito, ut in foro rerum venalium distrahuntur species, ita ut et naula ex publico præbeantur, et collator vendat solummodo suppeditetque egentibus necessarias species. † Nihil vero hac Constitutione innovatur eorum quæ de coemptione magnæ Alexandrinorum civitatis disposita sunt sacra forma de annona militum evocatorum (6). Subjiciantur multæ quinquaginta libr. auri et periculo dignitatis ac cinguli tam maximi apparitores gloriosissimorum præfectorum prætorio; quam clarissimi præsides provinciarum, et eis obsequentia officia et locorum defensores, et alii publicorum tractatores, si hanc legem violaverint, aut violari concesserint, aut confestim et vere ejus violatores minime detulerint.

3.

Cum in civitate aliqua frumenti comparandi curatore opus est, ejus (7) creatio fiat arbitrio, et electione episcopi, et primorum civitatis, non ut videbitur creatoribus, neque ex quibus voluerint personis, sed soli ex regione illa officiales militantes, et dimissi ad munus illud sitoniæ ab eis promoveantur. Hi namque, qui in publicis negotiis diu sunt exercitati, facilius sitoniæ munus expedient. At (8) omni damno liberentur, qui eam necessitudinem, curamque sustinuerint, et secundum leges discutiantur: quandoquidem æquum non est, ut ex tot laboribus damnum ferant: frumentum autem præbeant non majore pretio, quam in foro distrahatur. Qui violarit legem, aut violari concesserit, triginta librarum auri multam sustineto.

TIT. XXVIII.

DE COLLATIONE DONATORUM (9), VEL RELEVATORUM (10), AUT TRANSLATORUM (11), SEU ADÆRATORUM (12).

1. Impp. VALENT. et THEODOS. AA. Hermocrati P.P. (13).

Dispositionem amplissimæ recordationis Antiochi (14), quæ certam quantitatem ante se relevatis possessionibus nomine canonis indixit, non imminui (15) decerni-

...pium est quem cogi, annonam suam vendere, ut ea ... petat. adde *l.* 9. *Supr. de Judæis*, *l.* 5. *ff. de admi-... im ad civitates pertinentium.*

...ena centum librarum auri et dignitatis amissio imponitur ... ommittenti adversus hanc legem.

...ός τὴν ἀναλογίαν τῶν ζευγῶν ἤτοι ζευγοκεφαλῶν. *Novel-... fin. Græci. l.* 2. *infr. de milit. veste. l.* 12. *tit.* 40. ... us alii: jugationibus et capitationibus, seu jugerationi-... etiuntur. Unde, alii Jugationem, alii jugationem simul ... onem debent.

...ryzi solidi quid, dixi ad edictum *Justiniani* 11. *et ... de veteris numismatis potestate. l.* 11. *tit.* 10. *l. un. ... oblatione votorum. l.* 12. *tit.* 49.

... tres civitatum. Horum fit mentio in *l.* 3. *in fin. infr. ... qui sponte publ. munera. h. l. tit.* 43. *et Novell.* 17. ...

...τεισάκτων στρατιωτῶν. *Græci hic.* possis et externos et ... s milites interpretari extraordinarios ἐπιλέκτους. Eo sensu ... λέκτοι. Dion. 55. Leges externas Dionysius: servos Bar-... utarchus *in Gracchis* ἐπεισάκτους: et in conciliis mulie-... ἀκτους: Paulus παρεισάκτους appellat. Evocati vero milites, ... veterani, quos post patris cædem Augustus excivit ex Galatia et Casilino, quorum fuit certum corpus ferentium vites centurionum more, *Dion.* 55. quos ideo Centuriones certe possis appellare. Nam et ita Titinnium, quem Vellejus Paterculus, G. Cassii evocatum, Dio 47. et Valerius 9. Centurionem appellant, vide Cujac. 7. *observ.* 10.

(7) Sitonæ creantur ex cohortalibus, arbitrio primorum civitatis et Episcopi.

(8) Vide *l. ult.* §. *item rescripserunt.* 6. *ff. de administrat. rerum ad civit.*

(9) Donat possessiones Princeps, dempto canone: relevat possessiones tributis: transfert possessiones in jus aliud, aliamve functionem.

(10) Adde *l.* 24. *ff. de Censib.*

(11) *l.* 5. *supr. de sacros. Eccles.*

(12) Adærare est æstimare et taxare pecunia, quod in annonis inferebatur.

(13) Ex *lib.* 11. *tit.* 20. *l.* 6. *C. Theod.* in qua tamen legitur, *Antiocho P. P.*

(14) Qui fuit P. P. ante Hermocratem: ad quem scripta hæc constitutio. adde *l. ult. C. Th. h. t.*

(15) Minui.

mus : id enim quoniam in canonem cecidit, et anniversaria debet pensitatione persolvi : nec in præteritum, nec in posterum patimur esse concessum. Indulgentiam vero memoratæ descriptionis, et in ante actum, et in posterum tempus non solum in relevatis, verum etiam in donatis, adæratis, translatisque, seu quodlibet aliud nomen novæ descriptionis excogitatum est, volumus observari : nullamque super his unquam (1) exactionis molestiam formidari : quibus non tantum reliqua præteriti temporis relaxamus, sed nec in posterum quicquam innovationis (2) aut oneris (3) adjiciendum esse censemus : nullique licere deinceps contra divalia statuta relevare suas possessiones. † Noverit tamen amplissimæ tuæ sedis officium, quod si aliquando nobis suggestio huic nostræ sanctioni contraria porrigatur : vel si sacris mandatis, si (4) qua forte citra (5) suggestionem his piis dispositionibus adversa emanaverint (6), obsequatur, et aliquos (7) tanquam debitores ex hujusmodi titulo crediderit exponendos (8) : ducentarum librarum auri se sciat condemnatione multandum. Dat. 12. Kal. Dec. THEOD. A. XVIII. et ALBINO CONSS. 444.

TIT. XXIX.

DE COLLATIONE ÆRIS (9).

Post ære potest solvi aurum tanti valoris. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Hilario (10) P. P.

ÆRis pretia, quæ a provincialibus postulantur, ita exigi volumus (11), ut pro viginti (12) libris æris, unus auri solidus a possessore reddatur. D. Kalend. Jun. *Mediolani*, ARCAD. IV. et HONOR. II. CONSS. 396.

TIT. XXX.

DE (13) DISCUSSORIBUS.

Si æstimator male æstimat, ipse tenetur. Bart.

1. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. ad Artemium Vicar. Hispaniarum (14).

QUotiens in (15) disceptatione constiterit inique sionem fuisse confectam, et fidem facti non approbare discussor, ipse in eodem titulo (16), in eodem modo ad solvendum protinus urgeatur, quo alterum perperam fecerit debitorem. Dat. pri. Maji, VALENTIN. NB. P. et VICTORE CONSS. 369.

2. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P. (18).

NE casu amissa securitate (19) publica, quædam da nascatur collatoribus : decernimus, ut securitates a discussoribus seu apparitoribus exposita tiociniis (20) publicis continentur, rursus (21) per riam (22) non petantur. Dat. 5. Kalend. Decembr. *Mediolani*, STILICHONE, et AURELIANO CONSS. 400.

Ab onere discutiendi, et æstimandi patrimonii nullus excusatur, nec etiam miles, nec militans. Bart.

3. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Apollonio P. P. (24).

PEr singulas provincias, vel civitates, honoratis

---

(1) Iniquam.
(2) *l. pen. infr. de omni agro. l. 11. tit.* 58.
(3) Muneris.
(4) Mandata citra suggestionem et libellum dantur ultro : tacita vero alterius suggestione dantur ex libello. Porro ut differant a pragmatica sanctione, oraculo et adnotatione, dixi ad *l. ult. supr. de petit. bonorum sublatis.*
(5) Contra.
(6) Manaverint.
(7) Alios.
(8) Al. *exigendos*, in *C. Theod.*
(9) Æs inferebant fisco quædam provinciæ, ut Cyprus ; quæ ideo ærosa. Festus.
(10) Ex *C. Theod. lib. 11. tit. 21. l. 2.*
(11) Pro ære aurum provinciæ inferre possunt hac forma : pro vicenis libris æris, singulos solidos, *ut hic. l. unic. Infr. de argenti pretio. h. lib. tit.* 76. Ita solvi aliud pro alio volenti potest. *Goth.* Intellectum hujus l. vid. apud Covarruv. *de vet. num. collat. c.* 3. Ans.
(12) In *C. Theod. vigintiquinque.*
(13) Περὶ ἀναγραφέων ἤτοι λογοθετῶν τῶν ἐν τοῖς θέμασιν ἀποστελλομένων καὶ τῷ δημοσίῳ ἀνήκοντα ἀπὸ παντοίας ὑποθέσεως ἀπαργυριζόντων καὶ ἀναψηλαφόντων καὶ εἰσπραττομένων καὶ ὅτι ἐν ἑκάστῃ λίτρᾳ τῶν ἀπαιτουμένων παρ' αὐτῶν νομίσματα ἓξ λαμβάνουσι. Id est, De descriptoribus sive discussoribus, qui mittuntur in provincias, et ad fiscum, ex quacunque causa pertinentia adærant, et tractant, et exigunt. Item quod in libra qualibet eorum quæ exiguntur ; sex aureos accipiant. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 10. De discussore adde munus aliud ex *l. 9. Supr. de Judæis.* Et breviter, Discussor, Disceptator rationum, fiscalium vel publicarum ab aliis tractatarum. *l. ult. infr. h. t. l. cum post.* 26. *supr.* *l. pen. supr. quorum appell. l. 1. Supr. de ratiocin. oper.* Symmachus *in epist.*
(14) *C. Theod. l. 21. tit.* 26.
(15) Quoties discussor non probaverit discussionem a se recteque factam esse, eodem ipse titulo urgeatur, quo gravavit. *Syn. ib. c.* 2.
(16) Id est, eadem specie, et quantitate. *l. 6. infr. de* *bus. l. 11. tit.* 57.
(17) Vid. *l. 1. supr. de ratiocin. oper. public.*
(18) *C. Theod. ibid. l. 2. quibusdam tamen mutatis.*
(19) Securitate, seu apocha illationis amissa, fides ex chis, id est, rationibus publicis sumitur, *ut hic, et l.* *supr. de fide instrumentorum. l. 2. §. 1. Supr. de* *præscr. l. 11. infr. de susceptoribus. h. l. tit.* 70.
(20) Ratiocinia publica, polyptica, seu polypsycha quod eæ chartæ πολλὰς ἀποκλείσεις οἷον πτύχας habeant, ro rationes publicæ, *l. 2. C. Th. h.t. l. 13. C. Theod.* *deb.* non chirographa aut apochæ, ut Alciatus putat 3. *par* De Diptychis vide, quæ scripsi ad *l. 7. in fin. supr. de* *Trinit.* adde Cujac. 4. *obs.* 27.
(21) Sine injuria autem petuntur : quoties desiderant tabulas publicas sibi exhiberi. Ea ratione possessores recte lant censuales proferre tabulas publicas, ex quibus discant rum sive reliquorum modum. *Novell.* 17. *c. 8. et* 128. *c.*
(22) *l. 3. infr. de metallis. l. 11. tit.* 6. Goth. Adde *l.* *ff.* *de administrat. tutor. et Novell.* 17. *cap.* 8. S. L.
(23) Al. *C. P.*
(24) In manuscripto legitur, *præfecto Augustorum.*

(?nitivam consistorianam (1) nec non etiam mi- ...us, et suis obsequiis non adhærentibus, advo- ...) , quin etiam fori provincialis mandari discus- ... jugerum sollicitudinem decernimus. Dat. 5. Kalend. ... Eudoxio et Dioscoro Conss. 442.

4.

...no fiat discussor aliter, quam (3) ex jussione ...rincipis, specialiter discussoris faciente mentionem, ...æfectorum jussu, non ex præcepto alterius cujus- ...judicis, non civilium (4) operum, vel pecunia- ...umento comparando destinatarum, vel portuum, ...um, quæ impenduntur in aquæductus, murorum- ...structione, vel ad vias sternendas, vel ad pon- ... aggerum instructionem, sed neque pecuniarum ...cra destinatarum, vel alio quocunque modo ad ... rationem pertinentium. ✝ At princeps, sive ex ... pecunias miserit ad mœnium, vel alterius operis ...ctionem, sive ab alio relictas civitatibus pecunias ...it, semel vel etiam sæpius cum ei sederit animo, ...discussorem, qui opus admetiatur, et rationes ...xacte, et ad se referat: ut si recte sumptus facti ...is, qui fecerunt, sacra securitas conficiatur, qua ...llam ii postea, vel heredes eorum, aut bonorum ...res quæstionem patiantur. ✝ Valeat, et ab discus- ...st rationum discussionem emissa securitas, nec sa- ...cha, nec alia qualibet cautione indigens. ✝ Sum- ...) autem discussoribus pollicetur Constitutio, ut ...mno ratiocinia tractent. Eos vero, qui de suo im- ... in opera civitatis, vel alias publicas necessita- ...redesque eorum, nullam vult discussionem susti- ...vel lucrorum, vel eorum, quæ dicuntur ἀγωγι- ...aut παραπομπικά, vel sumptuum, qui fiunt cir- ...s fiscales, aut muliones, vel prosecutionum ra- ...vel eorum, quæ generali nomine vocantur sole- ... Cæterum præsidum nemo discussorem mittat, ...at ad principem in hoc, ut ab eo mittatur, qui ...utiat, ac ne unum quidem obolum inde corra- ...l tam fisco, quam collatoribus jus suum conser- ...si inventas apud aliquos pecunias fiscales exege- ...sacro ornamento (7) intulerit, licito jure sibi in ... libras sex solidos pro solatio retineat. Quod si, ...um invitis, aut volentibus provincialibus accepe- ...quidem quod accepit reddat, quadruplum fisco ... et criminaliter coerceatur, quasi proditor fi-sci, collatorumque concussor. Qui autem dedit, quasi hoc ipso confessus se fisci rationibus obnoxium, rursus discutiatur, et exigatur. ✝ Discussione autem solennium facta, et ad principem perlata, discussis sacra securitas detur: dari etiam ea potest a discussoribus, ita ut utroque casu nullam illi postea discussionem patiantur. Neque vero ob securitatem a se expositam discussor quidquam accipere potest, vel si quid exigat, possessoribus, et municipibus eum propulsandi (8) jus est: referendi etiam ad principem, ut mittat aliquem, qui hoc genus concussionis coerceat. ✝ Præses, qui post hanc legem non accepta ex scripto jussione principis, discussorem quacunque ex causa miserit, xx. librarum auri, et officium ejus xv. pœnæ subjiciatur, qui nec occasione repurgationis cloacarum, vel ædificiorum muris adjunctorum, vel ruinæ eorum, vel ob factas in publicis porticibus προσθήκας, ut vocantur, et areas, vel eorum, quæ in civitatis intercolumniis ædificata sunt, quasi destruenda sint, vel de imaginibus, aliisve a se excogitatis modis, aut civilibus quæstionibus ullas jussiones facere potest. Sed et si fecerit, licet (9) civibus executioni earum obsistere, minimeque eis satisfacere, præsidibus provinciarum hoc silentio transmittentibus, et omni civili, publicoque auxilio eisdem subdendo pœnis, facultatem quoque habentibus iis, qui voluerint preces principi offerre, et gesta perdocere, ut principalis indignationis correctio consequatur: præsidibus item talia jubentibus viginti libris auri multandis, majoremque principis commotionem expectantibus: officio autem obsecundante præter multam quindecim libr. auri in corpus castigando. Soli enim principi licet horum inspectionem (10) viro integro et fideliter atque ex usu civitatum hæc indaganti, nihilque protinus ob id accipienti mandare. ✝ Provideant autem patres civitatum possessorumque potiores, ne quis civilem, vel publicum ullum locum in muris, vel in publicis porticibus, vel obsequiis, vel aliubi injusta ex causa detineat, et ne cuiquam detur quidquam ex publico sine sacra forma. Quæ enim fuerint ab eis tradita, non recte rescindentur: et in damno versabuntur, qui acceperint. Iidem provideant, ne, qui ex sacra forma habent possessionem aquæ, quid usurpent præter cæteros, et hic quidem plus, ille minus accipiat. ✝ Hæc autem magnificus Comes rerum privatarum, et ei obsequentes Palatini perscrutari et deferre debent, impositasque pœnas exigere: vel si neglexerint, viginti libris auri multantur, officium vero xv.

...scussionis onus injungi potest non honorariis tantum co- ...nsistorianis, sed etiam in actu positis, si suis obsequiis ...eant, *arg. l. 1. infr. de collegiis.* Item advocatis fori ...is, quod tamen pugnare videtur cum *l. 6. supr. de ad-* ...*s. judic.* nisi eam ad illustrium et spectabilium judicum ...advocationem referas, non ordinariorum judicum, quæ ...mpleto hujusmodi munere, immunitate fruitur. *l. 1.* ... *mun. exc.* Mod.

...o advocatis mandari non potest. *l. 6. supr. de advocat.* ...*licior.*

...scussor rationum, (qui Logotheta Juliano Patritio est) ... ad civitates pertinentium a solo principe mittebatur: ...Prætorio, non a Comite largitionum, aut privatarum, ...vide. Id enim princeps sibi adrogat: ordinarii vero di- ...ujusmodi rationum, Episcopus et quinque primi civita- ...*l.* 128. *c.* 16. *vers. Singulis autem.*

(4) Pecuniæ civiles, seu civitatum (Galli vocarent, *deniers d'octroy*) in hos usus præcipue vertebantur, videlicet in opera publica, frumenti coemptionem, portus, aquæductus, muros, vias, pontes, aggeres, balnea.

(5) Discussor sumptus accipit ex publico, non a collatoribus.

(6) Species illatæ a provincialibus, vel ad arcam P. P. transmittebantur, vel consumebantur in ipsa provincia. Transmittebantur autem sumptibus provincialium, quæ ἀγωγικά, et παραπομπικά hic dicuntur. Pro his vero, quæ in ipsa provincia consumebantur, exigebantur παραπομπικά, adde *Nov.* 128. *c.* 9.

(7) Sacrum ornamentum hic nihil aliud, quam sacrum ærarium: quod Nicetas vestiarium quoque appellat.

(8) Officialem injuste exequentem repellere jus est, dixi ad *l. 5. infr. de executoribus. l. 12. tit.* 61.

(9) Officiali injuste exequenti licet resistere.

(10) Discussori hic inspectionem tribuit, de quo vide Cujac. *hic.*

TIT. XXXI.

DE (1) DECURIONIBUS ET FILIIS EORUM, ET QUI (2) DECURIONES HABEANTUR, ET QUIBUS MODIS A FORTUNA CURIÆ (3) LIBERENTUR.

An pater, et ejus heredes pro filio teneantur.

1. Impp. VALER. et GALLIEN. AA. et Valerianus C. Carterio.

SI cum te pater *decurionem esse* voluisset, et illo in rebus humanis agente (4) honor tibi delatus est: tenentur quidem etiam heredes ejus Reipubl. nam in hac parte vice fidejussoris pater accipitur: sed non ante, nisi (5) tuis [propriis (6)] rebus excussis. PP. 5. Kalend. Decembr. ÆMILIO et BASSO CONSS. 260.

De ratione nominandorum magistratuum.

2. Exemplum sacrar. literarum DIOCLET. et MAXIM. AA.

OBservare oportebit Magistratus (7), ut decurionibus solenniter in (8) curiam convocatis, *nominationem* ad certa munera faciant: eamque statim in notitiam ejus, qui fuerit nominatus per officialem publicum perf[...] curent: habituro appellandi (10), si voluerit [...] agendi (11) facultatem apud (12) Præsidem caus[...] jure consueto: quem si constiterit nominari mini[...] buisse, sumptum (13) litis eidem a nominatore [...] oportebit. Sine die et consule.

De ætate.

3. Iidem AA. et CC. Julio.

CUm decurionatus honorem (14) sponte susceper[...] alba (15) eximi, [licet] annosum te esse non potes. PP. Id. Novembr. DIOCLET. A. II. [...] STOBULO CONSS. 285.

De filiis adoptivis.

4. Iidem AA. et CC. Cassiano S. P.

CUm adoptivum (16) filium ex adoptantis dignit[...] curionis filium effici nulla dubitatio sit: pro [...] bus injuriis eum quem ad (17) vicem (18) natural[...] pignoris tibi adscribebas, a Præside provinciæ [...] corporis cruciatibus adfici non oportuit (20): [...] congruenti pœna coercebitur (21). PP. (22) 2. K[...] cembr. DIOCLET. A. II. et ARISTOBULO CONSS. 2[...]

(1) Decuriones publici consilii causa in coloniis ac municipiis conscribebantur. *l.* 239. §. 5. *ff. de verb. sign.* Suæ curiæ quasi Senatores erant. *l.* 33. *infr. h. t.* Ex iis magistratus ipsi, id est Duumviri, Ædiles (in aliquibus municipiis Dictatores, Prætoresque) creabantur: nec aliis, quam decurionibus, illi honores demandabantur. *l.* 7. §. 2. *ff. h. t.* Pecuniasque publicas tractabant, erogandas decernebant, annona civitati uti superesset, providebant. Curatores frumenti, olei comparandi, vel operum publicorum, aut alterius negotiationis publicæ causa, Legatos, Syndicos et Tutores periculo suo constituebant: Tributa, census, et legata Reipublicæ exigebant: omnium denique, quæ universim ad Rempublicam pertinebant, curam gerebant. *l.* 30. *ff. de neg. gest. l.* 2. 8. 17. §. 7. *l. ult.* §. 2. *ff. ad munic. l.* 5. *Supr. de administ. tutor.* Procuratores, conductores, aut eorum fidejussores, aut mandatores esse non poterant. *l.* 30. *Supr. de locato.* militia eis erat interdicta, *l.* 55. *Infr. h. t.* Tot muneribus obnoxii decuriones cum essent, non mirum, quod plerique supplicii quasi loco, Decurionatui addicerentur, de quo dixi ad *l.* 38. *Infr. h. t.* Pro his tamen oneribus, magnis vicissim privilegiis honorati, ut neque fustibus, *l.* 5. *Supr. ex quibus causis infamia.* neque quæstioni subjicerentur. *l.* 16. *supr. de quæstionibus.* non in metallum, vel opus metalli damnari: non furcis affigi, ad bestias, aut in opus publice dari, vel vivi exuri poterant: (adeo ut, si pœnæ superiores indictæ essent, a principe liberarentur. *l.* 9. §. 11. *l.* 28. §. 5. *ff. de pœnis*, *l.* 3. *ff. de veteranis*, *l.* 3. *Supr. de pœnis.*) Denique non capite puniri. *l.* 15. *ff. de pœnis.* Sed si quid capitale admittebant, in carcerem tantum conjiciebantur ac vinciebantur, interea dum Princeps causa cognita de crimine cognoscebat. *l.* 6. §. 7. *ff. de injusto, rupto, et irrit. l.* 27. *in fin. ff. de pœn. l.* 1. *in fin. ff. quando appellandum.* Idem honos (quod majus est) parentibus et liberis eorum tribuebatur, *ut ex legibus superius propositis constare potest.* Ab extraordinariis etiam muneribus immunes. *l.* 12. *infr. h. t.* Ac ne curiæ inopia civium desererentur, a Theodosio primum constitutum, deinde ab ejus successoribus confirmatum, ut naturales filii Curiæ oblati legitimi fierent, suorumque heredum jura nanciscerentur. *l.* 3. *l.* 4. *supr. de naturalib. liberis.* §. 2. *Inst. de hered. ab intest.*

(2) *L.* 50. *ff. tit.* 2. *Novell.* 38. *Ecl. lib.* 54. *tit.* 1. *Novell. Leon.* 46. Decuriones sublati, proinde hic titulus in Basilicis deest.

(3) Al. *curiali.* Goth. *Curia* senatum significat, qui duplex est, Romæ antiquæ scilicet, et novæ, atque hic dicitur maximus. *l. ult. infr. hoc tit.* In aliis autem civitatibus sunt *curiæ*, hoc est, senatus quidem, sed minores: in quadem senatum, qui conscripti sunt consilii publici causa, curiales, sive decuriones, quodammodo senatores sunt. *l. omnes judices. infr. hoc ti*[...]

(4) Si filiusfamilias voluntate patris, et patre superstite [...] factus sit, heredes patris reipublicæ tenentur, excusso pri[...] *l. libertus.* §. *filium. ff. ad municip.* sed si filiusfamilias [...] decurio factus, post mortem patris honores vel munera [...] civilia suscipiat, vel si pater voluerit eum decurionem fi[...] honor demum illi post mortem patris delatus sit, hered[...] eo nomine reipublicæ non tenentur, *l. Lucius.* §. *hoc res*[...] *ff. ad munic. l.* 3. §. *ult. l. etsi filium. ff. de mun.* et [...] nec pugnat cum hoc *l. si filia.* §. *Neratius. ff. famil.* [...] quoniam ibi vivo patre filio delata est ἀγωνοθεσία, atq[...] filium pater suscepturum professus est: unde merito h[...] nentur, etsi filius non nisi post mortem patris eo munere [...] sit. *l.* 1. *infr. de peric. success. parent.* Mod.

(5) *l.* 17. §. 2. *ff. ad municipalem.*

(6) Al. *deest.*

(7) Duumviri nominationem ad munera civilia faciun[...] seu lege municipali, convocata curia, sed ab ea nominat[...] appellatio, *l. si ad scribatum. l. ii, qui ad civilia. l. ci*[...] *de appell.* vel querela potius quam appellatio *l. si nominat*[...] *Theod. hoc tit.* sine observatione dierum fatalium, *l.* 1. *s*[...] *temp. app.* atque hanc nominationem confirmari opor[...] cio præsidum, *l.* 59. *infr. qui et nominatim interesse* [...] *l.* 1. §. *sed etsi præses. ff. quando app. sit.* Mod.

(8) *Ad.*

(9) Id est, perferre. *al. proferre.*

(10) Vid. *l.* 1. §. 3. *ff. quando appelland. l.* 1. *pr.* [...] *vacat. muner.*

(11) Peragendi.

(12) Vide Socinum *reg.* 87. *l.* 54. *infr. h. t. d.* §. 3. [...] *in fin. Infr. de vacat. publ. muner. h. lib. tit.* 45. *l.* 37. [...] *ff. ad munic.*

(13) Vid. *l. unic. infr. de sumptuum recuper. h. l. tit.* 7.

(14) *l.* 2. *in fin. ff. h. t.*

(15) Album quid, vid. *tit. ff. de albo scribendo.*

(16) Adoptivus dignitate adoptantis fruitur.

(17) Adoptivus filius ad vicem naturalis pignoris adscri[...] seu adscitus.

(18) Invicem.

(19) Pignora naturalia vocat filios naturales, sunt enim [...] [...], Theophylact. *Scholiast. in epist. Theophil. Inst. de* [...] *tutorum*, *in princ.* Seneca, pignora pacis.

(20) *l.* 5. *supr. ex quib. causis infam. irrogatur.*

(21) *Al.* XI.

(22) Pœnam definitam vide in *l. omnes judices. infr.* M[...]

De filiisfamilias.

5. Iidem AA. Alexandro.

s (1) in potestate patris positos, ad munera seu nores non posse evocari (2) falso tibi persuasum ue si (3) ad nominationem (4) filii consensum commodaveris, ob administrationem ipsius minime ri poteris. PP. 6. Id. * MAXIMO II. et AQUILINO 286.

De expertibus litterarum.

6. Iidem AA. et CC. Leontio.

rtes (5) litterarum decurionis munera peragere n prohibent jura (6). Dat. 8. Kal. Maji, AA.

De fratribus habentibus bona indivisa.

7. Iidem AA. et CC. Diogeniano.

indivisa (7) bona fratres habent, nihilominus nen singuli suo nomine civilibus tenentur muneri-. 4. Idib. Maji (8), Ipsis AA. CONSS.

De infamia. De oculis amissis.

8. Iidem AA. et CC. Platoniano.

(9), quæ tibi abominanda est, non etiam ionis oculorum (10) casus, quæsitum tibi adimit . Dat. 16. Kalend. Februar. *Nicomediæ*, CC.

De his, qui filios habent, vel non.

9. Iidem AA. Aurelio.

decurionum præscriptis (11), patrem, non (12) iti filios anteferri constat.

De ætate.

10. Iidem AA. et CC. Aurelio.

SI ultra septuagesimum (13) ætatis annum patrem tuum esse Præses provinciæ perspexerit: eum personalium munerum vacatione perfrui providebit.

Ne uxor pro marito conveniatur.

11. Iidem AA. et CC. ad Maximinum.

UXorem (14) pro marito decurione conveniri non posse (15), proculdubio (16) est.

De infamia.

12. Iidem AA. et CC. Zotico.

NEc infames (17) immunitatem habere, cum (18) hæc privilegii, non notæ sit, convenit. Dat. 5. Kal. Febr. AA. CONSS.

De sententia Præsidis, de ætate, de podagra.

13. Iidem AA. et CC. Proculo.

A (19) Muneribus decurionatus nec (20) sententia Præsidis in perpetuum, nec anni quinquaginta (21), nec podagræ (22) valetudo præstat excusationem.

Quis vacationem tribuere possit.

14. Imp. CONSTANTINUS A. ad Evagrium.

NEmo (23) judex (24) aliquem suo arbitrio de curia liberat: nam si quis fuerit hujusmodi (25) infortunio depravatus, ut debeat sublevari, de ejus nomine ad nostram scientiam referri (26) oportet: ut certo temporis spatio civilium munerum ei vacatio porrigatur. PP. Id. Mart. CONSTANTINO A. III. et LICINIO III. CONSS. 313.

curiones creari etiam filiifamilias possunt.
vocari, *al. nominari.*
filio decurione pater non tenetur, nisi in ejus decurio- senserit. *l.* 3. *Supr. ne filius pro patre. l.* 3. *§. quod* . 17. §. 1. *ff. de munerib. l.* 4. *infr. de filiisfamil.* 60.
nominationem.
erarum expertes et imperiti decuriones creari possunt.
tra jura.
mmunio bonorum, neminem obligationi alienæ adstrin- . 3. *Infr. de munerib. et honorib. non continuand.* 40.
Paulino.
mis removetur a decurionatu.
cus cæcitate ipsa decurionatum non amittit: sed infamia ntracta. adde *l.* 1. *§.* 5. *vers. casum. ff. de postuland. proscribendo.* al. *describendo.* Cont.
eros qui habet in decurionatu adipiscendo, alii liberos i præferendus, *ut hic*, *l.* 6. §. 5. *ff. h. t.* Præsumi- iberos habens, de republica magis sollicitus esse, quam n habet. vid. Alciat. 1. *præs.* 36. adde quædam ex l. apud Gellium, *lib.* 2.
l. *l. ult. Infr. qui ætate. l.* 3. *l.* 5. §. 7. *ff. de jure* s.
or pro marito decurione conveniri non potest. adde . *ne uxor pro marito.*
s tamen tenetur ob civile munus vel honorem mariti, le hoc est in primipilatu: parapherna non tenentur. ..IV.

l. 3. *Supr. ne uxor pro mar.* Mod.
(16) Non est.
(17) Infamis immunitatem munerum habere non potest. adde *l.* 8. *Supr. et l.* 49. *Infr. h. t. l. unic. infr. de infamib. h. lib. tit.* 57. *l.* 3. *§. si in metallum.* 2. *ff. de minorib. Novell.* 45. *in princ.*
(18) Privilegio frui non meretur, qui pœnam meretur. *l. Judæos.* 11. *ubi Gloss. supr. de Judæis. l. qui sine.* 38. *ff. de negotiis, c. privilegium, caus.* 11. *q.* 3. *cap. tuarum, cap. ut privilegia, x. de privilegiis.*
(19) Al. *De.*
(20) A decurionatu non liberat Præsidis sententia. adde *l.* 14. *Infr. h. t.*
(21) Sic legitis Eustathius περὶ χρόνων. Cujacius tamen mallet. *LV.*
(22) Podagra non liberat a decurionatu. adde *l. Podagræ.* 3. *Infr. qui morbo se excusant. h. lib. tit.* 50.
(23) *Cod. Theod. lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 1. sed hæc lex multum est immutata.
(24) Adde *l.* 13. *Supr. h. t.* adde *l. unic. Infr. de his qui a principe vacat. h. lib. tit.* 44.
(25) Al. *hujus.*
(26) Deferri. *Goth.* Præses provinciæ tribuere munerum vacationem non potest, etiamsi justa videatur dandæ vacationis causa subesse: veluti paupertas, aut eversio bonorum, aut morbus sonticus, sed impetranda est a principe. *l.* 1. *infr. de iis, qui a princ. vacat. acc.* Mod.

De Tabellionatu.

15. Idem A. Mechilio Hilariano correctori Lucaniæ et Britiorum.

UNiversos (1) decuriones volumus a Tabellionum (2) officiis (3) temperare. Dat. 3. Kal. Febr. SABINO et RUFFINO CONSS. 316.

De discessu.

16. Idem A. ad Hilarianum Procons. Africæ (4).

SI quis decurio, vel propriæ rei causa, vel Reipublicæ cogatur nostrum adire comitatum: is non (5) ante discedat, quam insinuato Judici (6) desiderio proficiscendi licentiam (7) consequatur. Quod si pro sua audacia parvi aliquis hanc fecerit jussionem, indignationem (8) competentem sortiatur. PP. 7. Id. Jul. *Carthag.* CRISPO III. et CONST. (9) III. CONSS. 324.

De militia.

17. Idem A. ad Evagrium P. P. (10).

QUi derelicta curia militaverit (11), revocetur ad curiam. Dat. 16. Kal. Jul. CONSTANTINO A. VII. et CONSTANTIO C. CONSS. 326.

Si ad magistratum nominatus lateat.

18. Idem A. (12).

SI ad magistratum (13) nominati aufugerint, requirantur: et si pertinaci [eos (14)] animo latere patuerit (15), his ipsorum bona permittantur, qui pro tempore in locum eorum ad Duumviratus (16) in vocabuntur: ita ut si postea reperti fuerint, bien[illegible] tegro onera Duumviratus cogantur agnoscere: [illegible] enim qui obsequia publicorum munerum tentaverit declinare, simili conditione teneri oportet. Datum. [illegible] lend. Octobr. *Sardicæ*, CONST. A. (17) X. et C[illegible] TIO IV. CONSS. 326.

De rescriptis.

19. Idem A. ad Lucretium Paternum (18).

VAcuatis (19) rescriptis, per quæ munerum [illegible] nonnullis est vacatio præstita (20), omnes [illegible] necessitatibus aggregentur: ita ut nec consensu [illegible] vel curiæ præstita cuiquam immunitas valeat (21) [illegible] omnes ad munerum societatem conveniantur. Dat. [illegible] Novembr. *Heracleæ*, CONSTANTINO A. (22) III. et [illegible] STANTIO IV. CONSS. 326.

De magistratuum desertoribus.

20. Impp. CONSTANTIUS et CONSTANS AA. Ordini civitatis Ædesenæ (23).

CIrcensium (24) magistratus desertores ad eam G[illegible] tua faciat necessitatem conditionis urgeri, ut [illegible] cunque pro his expensas civitas prærogaverit, re[illegible] protinus ac repræsentare cogantur (25). Dat. 1[illegible] Februar. *Naissi*, ACYNDINO et PROCULO CONSS. 3[illegible]

(1) *Cod. Theod. l.* 3.

(2) Tabellio esse non potest, qui decurio est, *ut hic.* adde *l.* 21. *Supr. ad l. Corn. de falsis.* Cur ita jus est? An quod scribæ munus vile? ita post Accursium, Bartolum et alios notat Tiraquellus *cap.* 30. *de Nobilitat.* Livius 9. *C. Flavius Cn. filius scriba, patre libertino, humili fortuna ortus. Facit*, *quod scribæ merces pro opera, non pro industria detur*, licet Alciatus contra sentiat, *in l. mercis appellatio.* 66. *ff. de verb. sign.* Sed iidem servi publici appellantur, *l. non. aliter.* 18. *ff. de adopt. l.* 2. *ff. rem pupilli salvam fore. Theoph. Inst. de adopt.* Quid, quod Cicero 5. *Verrina*, Scribæ tabellarium præconem et viatorem præferat: quasi dignum majori mercede: Quæ omnia ad minutos et minorum judicum scribas referre possis: nec enim magni Senatus, vel Principis scribas, viles possis dicere, vel ignobiles, qualem dixeris Eumenem Alexandri, Plutarchus *in Eumene*, Porsenæ scribam, Livius 2. Æschinem Atheniensium. Libanius *in argumento orationis*, περὶ παραπρεσβείας, quales denique scribæ illi, quos munus honorificentissimum sustinuisse apud Græcos, refert Æmilius Probus. His adde Guidonem Papæ *quæst.* 90. Adde Novellam Leonis περὶ πολιτικῶν σωματείων διατάξεων, ubi de creatione Tabellionum.

(3) Tabelliones tamen, qui sunt publici contractuum scriptores, ad decurionatum vocari possunt. *l. si quis decurio.* 21. *supr. ad leg. Corn. de falsis.* Goth. Vide Cujacium hic, Ferrandum *lib.* 2. *explic. cap.* 15. Forcatulum *Necyom. dialog.* 98. Mod.

(4) *C. Th. h. t. l.* 9.

(5) Decurio rei propriæ vel publicæ causa, Comitatum seu aulam principis adire non potest, antequam judici desiderium proficiscendi insinuaverit, et missionem impetraverit.

(6) Id est, præsidi. *Goth.* Obstare videtur *l. pen. infr. de legation.* videtur, inquam, non obstat: præsidi enim decretum et causa legationis non insinuatur, commeatum tamen sive ἀπολυτικὴν ab eo postulare necesse est. *Mod.*

(7) Ea ἀπολυτική. adde *l. pen. infr. de legationib.*

(8) *Deportationis exitum*, *in C. Th.*

(9) Al. *Cæs.*

(10) *C. Theod. h. t. l.* 13. *in fin.*

(11) Decurio, miles, relicta curia esse non potest. *l.* 51 [illegible] *in princ. infr. h. t.*

(12) *C. Theod. h. t. l.* 16.

(13) Duumviratum scil.

(14) Al. *deest.*

(15) *Paruerint*, *in Cod. Theod. et quibusd. lib.*

(16) Duumviri sunt magistratus municipales annui. D[illegible] litii, qui duumviratu abierunt. August. *de cura pro mort[illegible] benda.* Goth. In municipiis enim aliis duumviri erant, [illegible] quatuorviri, *l.* 1. *Infr. de sol. et lib. deb. civ.* in qu[illegible] ædiles, *l.* 2. *Infr. tit. prox. l. qui insulam. §. ædilis. ff.* [illegible] et tale fuit Arpinum, de quo Cicero: *Ædilem filium m[illegible] volui, is enim magistratus in nostro municipio nec a[illegible] creari solet.* ad hoc exemplum *Lanuvium Dictatores* hab[illegible] *pua Prætores*, *Alexandria Hypomnematographos. l* [illegible] sed ut ad duumviros revertamur, qui eo honore perfuncti [illegible] *Duumviralitii* dicebantur. Augustinus de cura pro mortuis [illegible] *rialis pauper vix illius loci duumviralitius.* Mod.

(17) *Al.* VII.

(18) *C. Theod. h. t. l.* 17.

(19) *l.* 28. *l.* 37. *l.* 43. *in fin. l. ult. in fin. infr. h.*

(20) Præstituta.

(21) *Ex hoc titul. l.* 29.

(22) *Al.* VII.

(23) *Sic Cujac. restituit.* al. *autem legitur*, Constantin[illegible]

(24) *Al.* Cyrenensium, verum intelligit ludos Circenses [illegible] tis lex ipsa indicat. Jubet autem Duumviros non edentes [illegible] Circenses, Reipublicæ protinus reddere compelli ea, quæ [illegible] rem Respublica prærogaverit, *ut hic.* Idem est in Præ[illegible] *l.* 6. *C. Theod. h. t.*

(25) Hoc dicit Duumviros non edentes ludos Circenses [illegible] nus reipublicæ reddere compelli ea, quæ in eam rem re[illegible] prærogaverit. Similis est de prætoribus lex ejusdem C[illegible] *lib.* 6. *Cod. Theod.* his verbis: *Pro eo, quem absentem* [illegible] *editionis invenerit, erogationem debitam fiscus expendit* [illegible] *adventum cuncta, quæ prorogata fuerint, soluturo.* Mod.

De immunitate.

21. Iidem AA. Nemesiano Com. (1) largitionum.
iales omnium civitatum nullam (2) pro re priva- a nostra debent inquietudinem sustinere : nec hujus- oneribus velut extraordinariis occupari ; quoniam st, si civitatum munera per eos congrue complean-). Dat. Prid. Id. Aug. *Bessæ*, ACINDYNO et PRO- CONSS. 340.

Qui sequuntur matrem.

22. Imp. JULIANUS A. Juliano
Comiti Orientis (4).

indulserunt veteres Principes ex (5) materno ge- ere curialibus Antiochenis (6) adscribi, quos pa- nditio (7) nullius vindicaret juri civitatis. Datum lend. Septembr. *Antiochiæ*, MAMERTINO et NEVITA 362.

De debitis alienis.

23. Idem A. Juliano Comiti Orientis (8).
videndum est eorum novitati decurionum, qui nu- er nomen curiis addiderunt, ne (9) præteritis de- sceptorum onerentur : sed conventis propter hæc [his] qui ea præcedentibus delegationibus (10) erunt, nullam eos molestiam pro sarcina nomina- alienæ sustinere patiaris. PP. *Byritho*, Kal. No- . MAMERTINO et NEVITA CONSS. 362.

De duodecim liberis.

4. Idem A. Leontio Consulari Palæstinæ (11).
nis decurio pater sit duodecim (12) liberorum, ho- natissima (13) [munerum (14)] quiete donetur.

Dat. Kalend. Mart. *Antiochiæ*, JULIANO A. IV. et SALLUSTIO CONSS. 363.

An curialis ultra terminos suæ civitatis exhibere sui præsentiam debeat.

25. Impp. VALENT. et VALENS, AA. ad
Byzacenos (15).

CUriales (16) ultra (17) terminos propriæ civitatis non jubeantur a moderatoribus provinciarum exhibere sui præsentiam, nisi publica necessitas exegerit. Datum prid. Id. Septembr. *Aquil.* divo JOVIANO et VARRONIANO CONSS. 364.

De prætextu religionis.

26. Iidem AA. ad Modestum P. P.

QUidam ignaviæ (18) sectatores, desertis civitatum muneribus captant solitudines, ac secreta (19), et [sub] specie religionis cum cœtibus monazonton (20) congregantur. Hos igitur atque in hujusmodi deprehensos erui latebris consulta præceptione mandamus : atque ad municipia patriarum (21) subeunda revocari, et pro tenore nostræ sanctionis familiarium rerum carere illecebris (22) : quas per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum. PP. *Byritho*, Kal. Januar. VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

De militia paterna, vel avita.

27. Iidem AA. Mauris Sitifensibus.

PRivilegio (23) militiæ (24) paternæ se (25) non vindicet, quem assuetus curiæ (26) nexus adstringit. Quod si militari avo, et patre decurione nascetur, paternæ erit succedaneus functionis (27). Dat. 9. Kalend. Mart. (28) *Trever.* VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

C. *Theod. h. t. l.* 30.
. 14. *infr. de susceptorib. h. l. tit.* 70. *l.* 2. *Infr. de si- s. l.* 12. *tit.* 16. *l.* 17. §. 7. *l.* 18. *ff. ad municip.*
Congrua compellantur, in C. Theod.
C. Theod. h. t. l. 51.
Qui, in C. Th.
l. 62. *in princ. Infr. h. t.* Goth. Sic et Ilienses et Del- privilegiati fuerunt, non quidem ut editus matre curiali non curiali, curiam maternam sequatur, sed ut editus parente curiali, matris Iliensis aut Delphicæ, vel etiam (nam huic quoque idem indultum) curiam sequatur, *ad munic.* amplius Ilienses Claudii temporibus etiam blico munere soluti sunt. *l. non tantum.* §. *Iliensibus. ff. s. tut.* qua de re vide Cujacium hic. *Mod.*
Dignitas, in C. Theod.
Cod. Theod. h. t. l. 54. meminit Zosimus *lib.* 5.
Decurio novus non tenetur solvere æs alienum antecessoris em non nominavit.
Susceptor nemo creatur sine delegatione.
C. Theod. h. t. l. 55.
In C. Theod. et vet. exemp. XIII. unde Cujac. legendum t XVI. duobus II. mutatis in V. *Goth.* Vide Ferrandum *tract. de excusat. par. ob num liber.* Mod
Al. *honestissima. et ita in l. semper.* 5. *ff. de jure immu-* ὁ ἔχων δέκα ἐξ παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀτελ- :.
Deest *in Cod. Theod. et quibusd. manuscr.*
In C. Th. l. 60. *h. t.*
Vid. *ipsum C. Th.* et Alciat. *lib.* 13. *dispunct. cap.* 11.
Curialis extra civitatem pertrahi non potest, nisi publica as aliud exigat. adde *Novell.* 45. *in fin. princ.*
C. Theod. h. t. l. 63. pertinet autem hæc lex ad monachos Ægypti, quibus Valens pertinaciter infensus fuit, ut ex ipso Cod. Theod. constat.

(19) Ignavi, eorumque secta legibus notatur. adde *l.* 52. §. *penult. supr. de episc. et cleric.* adde Arist 1. *Polit.* 4. De operis monachorum Hieronymus ad Rusticum monachum, *can. nunquam.* 33. *de consecratione. Distinct.* 5 *Novell.* 133. *c.* 6. ubi adversus ignavos, adde *Nov. Leon.* 10.

(20) E secretis suis ignaviæ sectatores ad suam curiam, *ut hic* (ut metallarii ad sua metalla) revocantur. *l. ult. infr. de metallariis.* l. 11. *tit.* 6. Eorum autem, qui in secretis ita vivunt, præfecti, archimandritæ, *de quib. supr. in tit. de episcopis.*

(21) Id est, solitariorum monachorum. hoc autem constituit Valens Arianus Basilio Magno, monachorum multorum principi ac patri infestus, *ut testatur* Gregorius Nazianzenus, et tamen hæc lex probata a Justiniano : ut et SC. factum Neronis Imperatoris tempore, *l.* 1. *ff. ad SC. Treb.*

(22) Hoc ad eos proprie pertinet, qui curia relicta in solitudines se recipiebant, non ad alios qui bona propria et testamenti factionem retinebant. *l. generaliter. supr. de episc. et cleric.* vide Forcatulum *in Cupidine Jurisperito. cap.* 5. Mod.

(23) Patriam deserens impius. *l. pen. supr. de resc. vend.* Goth. Vid. Alciat. *lib.* 3. *dispunct. cap.* 11. et Francisc. Amajam *hic.* Ans.

(24) *Ex hoc tit. l.* 64. *C. Th.*

(25) Avo decurione, patre milite natus avi: patre decurione, avo milite, patris conditionem sequatur. Militiæ præfertur in curia. adde *l.* 35. *in fin. infr. h. t.* Goth. Vide Cujacium *ad cap.* 4. *lib.* 3. *recept. sent. Julii Pauli.* Mod.

(26) *Habitus, in veter. lib. quod idem est, atque, avitus, ut legitur in C. Th.*

(27) *Functio, in C. Th.*

(28) Al. *Mag.*

De muneribus.

28. Iidem AA. et GRATIAN. ad Volusianum P. U. (1).

NUllus qualibet prærogativa fultus a debitis (2) muneribus habeatur immunis. Dat. 4. Kalend. Jul. *Mediolan.* VALENT. et VALENTE AA. CONSS. 368.

Utrum filius patris, vel matris conditionem sequatur.

29. Iidem AA. Germano P. P. Galliarum.

NAti ex inquilinarum (3) nostræ domus matrimonio et patre decurione, non patrum suorum, verum (4) matrum conditionem sequantur. Dat. 3. Id. Octob. VALENTIN. et VALENTE AA. CONSS. 368.

De actionibus publicis.

30. Iidem AA. ad Modestum P. P.

PRocuratores (5) reipublicæ actionibus publicis debere uti non venit in dubium.

De curialibus in publicum protrahendis.

Potest quis extrahi de domo ut acceptet officium, et occultator punitur. Bart.

31. Imppp. VALENT. VALENS et GRATIANUS AAA. ad Modestum (6) P. P.

EX omnibus domibus (7) producti, qui origine sunt curiales (8), ad subeundam publicorum munerum functionem protrahantur (9): quippe cum occultatoribus (10) talium, præter jacturam existimationis, etiam rerum discrimen incumbat, si ulterius progressi, utilitatem publicam privatis custodiis (11) et patrociniis postponant. Dat. 3. Id. Jul. *Ancyræ*, GRATIANO A. II. et PROBO CONSS. 371.

De fabricensibus.

32. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Neotherium P. P. (12).

FAbricenses (13) ordinibus (14) restituantur, qui [...]nem curialem et propria (15) munera declina[...] civitatis: reliqui ne (16) levi quidem inquietudine p[...]tur. Dat. 16. Kal. April. *Thessal.* GRATIANO V. et T[...] I. AA. CONSS. 380.

De tormentis.

33. Iidem AAA. Eutropio P.P. (17).

OMnes Judices provinciarumque Rectores a consu[...]ne temerariæ usurpationis abstineant, sciantqu[...]minem omnino principalium (18) aut (19) decurionu[...] qualibet culpæ aut erroris (20) offensa cruciatibus (21[...] subdendum. Quod si quis forte Judicum in hanc pe[...]ciam illiciti furoris eruperit, quod audeat princip[...] aut decurionem, et suæ curiæ (si sic dici oportet Senatorem (22), tormentis (23) subdere, viginti librum auri illatione multatus, et perpetua infamia inu[...], ne (24) speciali quidem rescripto notam eluere (25) [...]reatur: et officium quinquaginta librarum auri [...] fisco nostro cogatur inferre: quoniam ut pertinaciæ dicis [sui (26)] resistat, liberam eidem contradi[...] permittimus facultatem. Dat. 12. Kal. August. *Hera[...]*, EUCHERIO et SYAGRIO CONSS. 381.

De procuratione.

34. Iidem AAA. Floro P. P. (27).

SI quis procurationem (28) facultatum suarum c[...] crediderit esse mandandam, totius dignitatis exc[...]ne depulsa, gravissima pœna plectetur: ille vero qu[...]memor libertatis et generis, infamissimam suscipien[...] vilitatem (29), existimationem suam servili obsecunda[...]

(1) *C: Th. h. t. l.* 67. ex qua aliquid hic detractum.

(2) Decurio dignitatem, aut militiam adsecutus, immunis a muneribus esse potest. adde *l.* 19. *supr. h. t.*

(3) Inquilinorum.

(4) Curiali patre, matre inquilina, vel colona dominica natus, colonus est, non curialis: inquilinatum sequitur potius, quam curiam, *ut hic*, quod abrogatum videtur *Novell.* 38. *cap.* 2.

(5) Procuratores Reipublicæ causas Reipublicæ agunt apud Præsidem aut Principem. *Goth.* Qui et *curatores* reipublicæ dicebantur: atque hi erant judices et censores rerum ad civitates pertinentium, *l.* 3. *supr. de mod. mult. l. ult. ff. de off. assess.* Is est unus ex decurionibus, prædia publica et vectigalia locat, pecuniam publicam tractat, opera et loca publica curat. *l. ad curatores. ff. de damn. infect. l.* 3. *§. plane. l.* 5. *§. idem ait. et §. hæc verba. ff. quod vi aut clam. l.* 2. *et* 3. *ff. de admin. rer. ad civit. pertin.* Mod.

(6) *Cod. Theod. h. t. l.* 67.

(7) Vid. *l.* 39. *infr. h. t.*

(8) *Curiali*, *in Cod. Theod.*

(9) Vid. *l.* 103. *ff. de reg. jur.* Peckium *cap. de jure sistendi.*

(10) Occultator decurionis punitur.

(11) *In quibusd.* legitur studiis.

(12) *C. Theod. h. t. l.* 81.

(13) Fabricenses ὁπλοποιοί.

(14) Curiales, qui se Fabricensium collegio dederint, retrahendi, et ordini seu curiæ suæ restituendi. *l.* 4. *Infr. de Fabricensibus. l.* 11. *tit.* 9.

(15) *Propriæ*, *in C. Theod. et vet. quibusd. lib.*

(16) Al. *nec.*

(17) *Cod. Theod. h. t. l.* 85.

(18) Principales decurionum primi. Pro curiarum ampli[...] quinque, decem, vel viginti erant: Principalium primus, p[...] Curiæ, *l.* 56. *Infr. h. t.* quasi consul. His principalibus [...] similes sunt, qui nobis Capitolini et Scabini, alias pro qu[...] curiali sumitur principalis. Sic Augustinus Areopagitas, prin[...]les Atheniensium vocat.

(19) *Ac in C. Theod.* sunt autem principales, decurionum [...]

(20) Al. *Anterioris in lib. Aur. et Dionys. sub cujuslibet* [...] *aut anterioris offensæ* etc.

(21) *Plumbatarum cruciatibus*, *in Cod. Theod.* quod a compositoribus immutatum, ut paulo post, ubi reposuer[...] *tormentis. l.* 40. *infr. h. t.*

(22) Decuriones suæ curiæ quasi Senatores erant: Curia i[...], minor senatus. *l.* 36. *infr. h. t. l.* 239. *§.* 5. *ff. de verb.* [...] *Novell.* 38. Euagrius *l.* 3. Majorianus *Novell. de Decurion[...]* Cassiodor. 9.

(23) Decuriones a pœnis aut tormentis plebejorum imm[...] sunt. Pœne plebejorum equulei, ungulæ, fidiculæ. *l.* 57. *l.* 8. *Infr. h. t. l. ult. ff. h. t. l.* 2. *infr. de decur. Urbis R[...]* *l.* 11. *tit.* 13. *l.* 12. *Supr. de pœnis. Novell.* 45. August. *epist* 3. *et l.* 3. *contra Cresconium.* ex gradu et conditione reorum f[...] tormentis datur.

(24) *Nec*, *in Cod. Theod.*

(25) Eruere.

(26) Al. *deest.*

(27) *Ex Cod. Theod. h. t. l.* 92. quem vide et confer. n[...] enim hic sunt detracta.

(28) Decurio procurator alterius esse non potest. adde quæ sc[...] *ad l.* 6. *§.* 2. *ff. h. t.*

(29) Vide Wurmser. 1. *Observat.* 12.

verit, tradatur exilio. Dat. 10. Kalend. Novembr. ...ntinop. ANTONIO et SYAGRIO CONSS. 382.

De filiis decurionum.

35. Iidem AAA. Posthumiano P. P. (1).

...iliis decurionum retinendis priorum (2) præcepto...m decreta sublimitas tua custodiat: eosque (3) qui ...tionis (4) obtentu (5) curialia onera declinant, ... universa (6) compellat: quæ etsi necessitas non ..., tamen patria non remittit: ipsos quinetiam filios ...rorum (7) qui ex curiali stirpe descendunt, simili ... obnoxios esse decernat. Datum 8. Id. April. *Con...op.* MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

...um filii patris an matris conditionem sequantur.

...6. Iidem AAA. ad Basilium Com. S. L. (8).

...mplo (9) Senatorii ordinis, patris (10) originem ...nusquisque (11) sequatur: nec valeant speciali...) delata rescripta, si quis se, matris origine de...13), a majore curia ad minorem transferri fortas... meruerit: neque ulla pro more (14) provinciæ re...15) sinatur exceptio. Dat. 16. Kal. Jul. *Romæ*, ...AUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

De rescriptis.

... Iidem AAA. Posthumiano II. P. P. (16).

...iescunque se ex rescriptis (17) nostris aliquid im...trasse contendunt hi quos obnoxios curiæ, vel (18) ...igo fecerit, vel latum inter partes judicium desi...t: nullam prorsus spem curiam declinandi ex co...lore sacræ jussionis accipiant. Dat. 14. Kalend. August. *Constantinop.* MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

De pœnis.

38. Iidem AAA. ad Cynegium P. P. (19).

NE quis officialium (20) pœnæ (21) specie atque æstimatione curiæ dedatur (22): nisi si quis forte curiam defugiens, ob hoc cœperit militare (23): ne (24) ingenitis (25) fungatur officiis. Omnes itaque omnino Judices (26) tuæ censuræ subditos admonebis, ne quis [eorum (27)] existimet curiæ loco (28) supplicii quenquam deputandum: cum utique (29) unumquemque criminosum (30) non dignitas debeat, sed pœna comitari. Dat. 8. Id. Novemb. *Constantinop.* RICHOMERE et CLEARCHO CONSS. 384.

De privilegio domus Principis.

39. Iidem AAA. ad Eusignium P. P. (31).

CUriales qui sese privilegio (32) domus nostræ defendi posse crediderint, ad curiam retrahantur, et (33) propriis functionibus mancipentur, et publica damna sarciant. Datum 8. Kalend. Januar. HONOR. NB. P. et EVODIO CONSS. 386.

De delictis.

40. Impp. VALENT. THEODOS. et ARCADIUS AAA. Cynegio P. P. (34).

QUilibet principalium (35) vel decurionum, [si (36)] vel decoctor (37) pecuniæ publicæ, vel fraudulentus in adscriptionibus illicitis, vel immoderatus in exactione fuerit inventus: juxta pristinam consuetudinem non solum a vobis, quibus (38) propter loci dignitatem rerum summa (39) commissa est, verum et a judicibus (40)

...od. Theod. h. t. l. 98.
...eges anteriores sequendæ in filiis decurionum in curia ...
...os quoque.
...dvocatione fungi decurio potest. *l.* 56. *l.* 57. *infr. h. t.* ... 2. *ff. ad l. Corn. de falsis.* tabellio esse non potest: ...*pr. h. t.* Licet a decurionatu vocari possit. *l. si quis* ...21. *supr. ad leg. Corn. de fals.*
...ecurio advocationis obtentu civilia munera detrectare ...t.
...*nera universa*, *in Cod. Theod.*
...agistrorum, id est, professorum artium liberalium, ex ...nere descendentium filii a civilibus muneribus non excu...t patres.
...*od. Theod. h. t. l.* 101.
...xemplo senatorii ordinis dixit. est enim sua inter senato...iales seu Decuriones similitudo. dixi *l.* 33. *Supr. h. t.* ...8. *cap.* 6.
...riginem patris sequuntur ut Senatorii, ita Decuriones.
...*unicceps unusquisque*, *in Cod. Theod.*
...ivilegium privatus impetrare non potest, ut ne sequatur ...d matris conditionem, *ut hic*, civitates vero et provin...nt. *l.* 22. *supr. h. t.*
...*efendens*, *in Cod. Theod.*
...nsuetudine hoc jus adquiri non potest, ut liberi se...atris originem...ferre.
...*od. Theod. h. t. l.* 102.
...ivilegia impetrata in fraudem curiarum non valent. ...*r. h. t.* ut incolatus possidendi conditio.
...riæ subjicitur quis origine vel sententia, *ut hic.*
...*od. Th. h. t. l.* 108.
...ficiales hic, cohortales officiales præsidum.
...enæ species olim, curiæ subjici, ut hic: mox dice...is.
...*datur*, *in Cod. Theod.*

(23) Militia decurionibus interdicta, vide *l.* 55. *Infr. h. t.*
(24) Nec ingenuis.
(25) Ingenita officia, originalia. *l.* 50. *Infr. h. t. l.* 3. *Supr. de officio P. Prætor. Orient.*
(26) Id est, Præsides. *Goth.* Nam hi subjiciuntur præfecto prætorio. *l. quilibet. Infr.* Mod.
(27) Al. *deest etiam in C. Th od.*
(28) Decuriones multis muneribus erant obnoxii: adeo ut pœnæ loco Christiani ab impiis principibus Curiis addicti sint: ut testatur Cassiodorus 1. *Tripartitæ* 9. *et* 6. *c.* 7. Ita desertores monachi et clerici addicuntur cohorti Præsidis. *Nov.* 5. *c.* 6. (quod Leo in Novell. 8. mutat et *Novell.* 123. *cap.* 42.) apparitores P. urbi, corpori pistorum. *l.* 2. *supr. de apparit. Præfecti.* Hoc enim genere conditionem mutant in deterius. Non sic pœnæ specie cohortalis addicitur curiæ, *ut hic*, vel suarius pistrino. *l.* 19. *supr. de pœnis.* quia rei conditio sic deterior non fieret.
(29) Pœnæ ea conditio est, ut deteriorem faciat conditionem ejus, qui punitur, non meliorem.
(30) Crimen pœna, non dignitas comitari debet.
(31) *Cod. Theod. h. t. l.* 114.
(32) Decuriones nullius domus patrocinio tueri se debent, cujuscunque illa dignitatis sit vel fortunæ. *l.* 31. *Supr. h. t.*
(33) Et ut *in Cod. Theod.*
(34) *Cod. Theod. h. t. l* 117.
(35) Principales, curiæ primi. *l.* 33. *Supr. h. t.* qui et primates et primicerii.
(36) Abest *a Cod. Theod. et quibusd. lib.* sed tollendum non videtur.
(37) Decoctores hic et *l.* 12. *infr. de susceptorib. h. l. tit.* 70. vid. quæ dixi ad *l.* 2. *Infr. de palatinis sacrarum largitionum. l.* 12. *tit.* 24. Tertull. *Apologetic.*
(38) Cassiodorus *in Psal.* 104. Præfecti vice sacra judicant et cunctarum provinciarum potestatem maximam habere noscuntur.
(39) Ammian. 17. κορυφαῖα. 3. Euag. 42.
(40) Præsides subjecti sunt P. Prætorio.

ordinariis plumbatarum (1) ictibus subjiciatur (2). Dat. die Kalend. April. *Constantinop.* VALENTIN. A. III. et EUTROPIO CONSS. 387.

De conditione non mutanda, et curia non relinquenda. De senectute.

41. Iidem AAA. Cynegio P. P. (3).

DEcurio fortunam, quam nascendo meruit, suffragiis atque ambitione non mutet: et si vacare per senectutem (4) potuerit, propter ordinationem, quæ per plurimos cito (5) definiri solet, curiam non derelinquat. Dat. prid. Non. Jul. *Constantinop.* VALENT. A. III. et EUTROPIO CONSS. 387.

De viris militaribus.

42. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Abundantio Com. et Magistro utriusque militiæ (6).

MIlitaribus (7) viris nihil sit commune cum curiis nihilque (8) sibi licitum sciant, quod suæ non subjectum est potestati: nullum injuria, nullum verbere, nullum gravi pulsatione Tribunus, Duxve (9) ille, aut Comes sit, curialem principalemve contingat. Si quis posthac temerario, et inconsiderato ausu ullum ex principalibus viris usurpata attrectaverit injuria: sciat se decem libris auri esse multandum. Dat. prid. Kal. August. *Constantinop.* ARCADIO A. I. et RUFINO CONSS. 392.

De officiorum privilegiis, actuum præjudiciis, rescriptis et adnotationibus.

43. Iidem AAA. Rufino P. P. (10).

OMnes, qui curiali obstricti sanguine diversis se officiorum (11) privilegiis et actuum (12) præjudiciis aggregarunt, reddendos muniis (13) esse non ambiges. Sed nec rescripta, aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus. Dat. prid. Id. April. *Constan[tinop.]* THEOD. A. III. et ABUNDANTIO CONSS. 393.

De matris conditione.

44. Iidem AAA. Rufino P. P. (14).

NUllus (15) solius materni (16) sanguinis vinculi [...]getur: quia (17) mulierum infirmitas nunquam [...]jusmodi functionibus reddit obnoxios, a quibus ip[...]betur immunis. Dat. 5. Id. August. *Constantinop.* [THEO]DOS. A. III. et ABUND. CONSS. 393.

De curialibus eligendis.

45. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Theodoro P. P. (18).

AD subeunda patriæ munera dignissimi (19) [...]tis (20) et facultatibus [curiales] eligantu[r] tales forte nominentur, qui functiones publicas [...] non possunt. Datum 13. Kalend. Februar. OLY[BRIO et] PROBINO CONSS. 395.

De forma nominationum.

46. Iidem AA. Ennoio Procons. Africæ (21).

NOminationum (22) forma vacillare non debet [...] omnes, qui albo curiæ detinentur (23), adess[e] possunt: ne paucorum absentia, sive necessaria, siv[e for]tuita debilitet, quod a majore (24) parte ordinis s[...]ter fuerit constitutum: cum duæ (25) partes ordinis [in ur]be positæ totius curiæ instar exhibeant. Datum 17 [Ka]lend. Jun. *Mediolan.* OLYBRIO, et PROBINO CONSS.

De comitiva dignitate.

47. Iidem AA. Cæsario P. P. (26).

CUriales, qui honorariam adepti sunt comitivam (27) dignitatem, formidare debent eos, quorum (28) [mo]derationi sunt commissi: nec se existimare ideo m[...]

(1) Plumbatarum ictibus castigari decuriones hodie possunt, maxime si eversores pecuniæ publicæ, si iniquam descriptionem fecisse, convicti, si superexactores, vel concussores fuerint. adde *l.* 2. *C. Th. lib.* 9. *tit.* 38. plumbatarum ictus verbera. *l* 2. *Supr. de exact. trib. h. lib. tit.* 19. *l.* 2. *C. Theod. de quæst.* *l.* 7. *Cod. Theod. de exaction. Ammianus* 29. Prudentius περὶ στεφάνων.

(2) Al. *subjaceantur.*

(3) *C. Theod. h. t. l.* 118.

(4) Senectus non excusat a decurionatu. vid. tamen *l.* 5. *in pr. ff. de jure immunit.*

(5) Immunitas non tribuit excusationem ab iis, quæ cito expediri possunt.

(6) *Cod. Theod. h. t. l.* 128.

(7) In decuriones jurisdictio est civilibus magistratibus: at non militaribus. *l.* 47. *infr. h. t.* vid. *l.* 2. *Supr. de offic. milit.*

(8) Nihil.

(9) *Dux ille, an comes sit*, in plerisque lib. et ita legendum existimat *Cujac.*

(10) *Cod. Theod. h. t. l.* 134.

(11) *l.* 21. *l.* 28. *l.* 32. *l.* 35. *l.* 39. *Supr. h. t.*

(12) Actuum præjudicia; adde *l.* 31. *l.* 39. *Supr. h. t.*

(13) *d. l.* 39. *Supr. h. t.*

(14) *Cod. Theod. h. t. l.* 137. §. *nullus.*

(15) *Nullus sane solis materni* etc. *in C. Theod.*

(16) Curiæ maternæ civitatis non obligatur, qui patre non curiali, matre vero ex curiali genere natus est. Maternus sanguis curialem non facit. adde *l.* 1. §. 2. *ff. ad municipalem.* excipe *l.* 62. *Inf. h. t.*

(17) A matre nemo recte habere potest, quod ipsa mater non habeat, unde notant, non militem, militem facere non [pos]se. Dare nemo regulariter potest, quod ipse non habet.

(18) *C. Th. h. t. l.* 142.

(19) Dignissimis ac potioribus munera injunguntur, no[mi]nationi, *l. unic. Infr. de potioribus ad mun. nomin. h.* [...] 65. *l.* 7. *in pr. ff. h. t.*

(20) *Et meritis, in C. Th.* Goth. Atque hoc est quod [...] *honores. ff. h. t.* honores et munera non ordinationi, [...]ribus injungi: innuere enim vult, non tam vices spectari [...] vires. quod et de tutelis Paulus scripsit 2. *recept. sent.* [...] ordinem harum legum mutavit, alios secutus, hic Gotho [...] quod moneo magis, quam minor. *Mod.*

(21) *C. Th.* 12. 1. *l.* 150.

(22) Nominatio decurionis non fit irrita quorundam dec[urio]nu[m] absentia.

(23) *Continentur, in C. Theod.* Goth. Conjunge *l. nor*[...] *nes. supr. de appell.* hoc autem dicitur: Non posse fieri [nomina]tiones sive creationes ad munera civilia citra consilium decre[...] publicum, præsentibus omnibus decurionibus, aut saltem [...] tertiis totius ordinis. *l.* 3. *ff. de decret. ab ord. fac. l.* [...] *quod cujusque univers.* vide Lapum *alleg.* 55. Mod.

(24) Major pars decurionum quod facit, cæteri videntur [...] vid. *l.* 19. *ff. ad municip.* Roland. a Valle 1. *cons.* 90. [...]

(25) Duæ partes curiæ, curia aut curiæ instar: duæ [...] duæ tertiæ. *l.* 3. *ff. de decretis ab ordin. faciendis.*

(26) *Cod. Theodos. h. t. l.* 140.

(27) Comitivam honorariam adipisci decurio potest: c[omi]tiva dignitas etiam curialibus data.

(28) Curialis licet honoretur titulo comitivæ consistoria[næ], tamen sub Præsidis jurisdictione. vid. *l.* 42. *supr. h. t.*

...tem, ut judicum præcepta despiciant. Quod si in ... culpa perseverent, quinque librarum auri multæ ...i subjugentur: honore quoque, quem prodiderint, ...di. Dat. 4. Kal. Januar. CP. OLYBRIO et PROBINO Conss. 395.

De successione curialium.

48. Iidem AA. Florentio P. U.

...ccessione curialium decernimus, ut etiam (1) si ...res decesserint, teneatur agnatio (2). Dat. 12. ...l. Jan. *Mediolani*, CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

De superstitionibus.

49. Iidem AA. Theodoro P. P. (3).

...es, qui quolibet [modo (4)] curiæ jure debentur (5), cujuscunque superstitionis (6) sint, ad ...da munera (7) teneantur. Dat. Id. Sept. *Mediolani* HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De curia non relinquenda.

50. Iidem AA. Eutychiano P. P. (8).

...nes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuo curiis (9) perseverent: et qui ex his ...) provinciarum regimen atque administrationem ...t fraude atque ambitione pervenerint, sciant se ...um in sua curia remansuros, sed et (11) cunctis ...ab exordio muneribus servituros. Dat. 8. Ka...ov. *Constantinop.* HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO ...98.

De bonis eorum, qui curias deserunt.

51. Iidem AA. [et THEOD. A.] Messalæ P. P. post alia (12).

...mvis (13) provisum fuerat congruæ emendationis ...cursu, quemadmodum curiales (14) militiæ (15) nomine et honore suspenso, officiis redderentur: tamen quia (16) hoc callido consilio repererunt, ut civitatis (17) provinciæ suæ finibus, tanquam his eorum tantum interdictus fuisset accessus, peregrinos (18) expeterent commeatus: ne diutius in perniciem curiarum (19), latitandi spes (20) [perseveret (21),] et solatia (22) eos impunitatis sequantur (23), horum cupiditatibus obviamus: ut ex eorum bonis, qui se vel persecutioni (24), vel muniis civitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ, vel qualibet (25) fraude subtrahere conati fuerint (26), curiis, quas deseruerant, consulatur. Itaque si vocati edictis intra anni metas, hi tamen, qui manifestis curiæ nexibus illigantur, latere potius, quam redire maluerint (27): sciant post emensum annum (28) interpellatis provinciarum moderatoribus, ex facultatibus suis, curiis, quas destituerunt, esse consulendum. Neque enim de immaturo præjudicio temporis possunt brevitatem (29) causari. Dat. 17. Kal. Sept. THEODOR. V. C. CONS. 399.

De oneribus.

52. Iidem AA. Probino Procons. Africæ (30).

QUis tam inveniri iniquus arbiter rerum potest, qui in urbibus magnifico statu præditis, ac votiva curialium numerositate (31) locupletibus, ad iterationem (32) quempiam transacti oneris compellat (33): ut cum alii necdum pene initiati curiæ sacris fuerint, alios et continuatio, et repetitæ sæpe functiones afficiant? Dat. 16. Kalend. April. *Mediol.* CÆSARIO et ATTICO CONSS. 397.

De potestate fascium.

53. Iidem AA. Euchario Procons. Africæ (34).

DUumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium (35) extra metas territorii (36) propriæ civitatis. Dat. 6. Id. Mart. *Ravennæ*, HONOR. IX. et THEOD. V. AA. CONSS. 412.

...55. *infr. h. t. l. 7. in pr. infr. de principibus agentium* ... *l. 12. tit. 22.*

...gnationis voce hic liberi intelliguntur, *l.* 155. *C. Theod.* ... quod mihi verisimilius sit, ipsi agnati. *Goth.* Legis ...t; Non tantum natos, sed et posthumos sequi curialem ... patris. Quia enim lex ait; *patres*, de aliis, quam de ...ipienda non est. de agnatis certe haudquaquam, quando... decurionum agnati, etiam si eis heredes existant, eorum ...em non sequuntur. *Mod.*

... *Th. h. t.* 157.

...l. *deest*, et abest quoque *a C. Theod.* al. *loco.*

...*ov. 45. in pr.*

...uperstitio hic secta est, *l. 7. Supr. de hæreticis*: Judai... hæreticorum, *l. 3. in fin. ff. h. t.*

...l. *munia.*

... *Theod. h. t.* 159.

...uriam deserere nemo curialis potest. *l. 55. Infr. h. t.* ... *h. t. l. un. Infr. si curialis relicta civitate. h. lib. tit.* ... *in fin. Infr. de privil. corporat. l. 11. tit. 14.*

...urialis præses provinciæ factus, ad curiam revocandus ...missa munera ex integro repetiturus.

...l. *sed etiam.*

... *Theod. h. t. l.* 161. in quo desunt hæc verba, *et* ...*A.*

...ona ejus, qui quacunque fraude curiam evitat, si per ...ontumax fuerit, applicabuntur curiæ. *Bart.*

...l. *isti, ut in C. Theod.*

...ilitia decuriones interdicti a militia ad curiam revocan... *l. 55. Infr. h. t. l. 17. Supr. h. t.* ...ni.

...l. *civitatis.*

...ecurioni non tantum in patria militia interdicta est, sed et in solo peregrino.

(19) Al. *curialium.*

(20) Al. *species, et recte.*

(21) Abest *a C. Theod. et quibusd. lib.*

(22) *Solatium, in C. Theod.*

(23) *Exacuat, in C. Theod. quod rectum est, si legatur, solatium.*

(24) Persecutioni se subtrahit, qui abest longissime.

(25) *l. pen. supr. de rescind. vend.*

(26) *Subtraxerit, in C. Theod. et quib. lib.*

(27) Hæc quædam omissa et distracta sunt e *C. Theod.*

(28) Curiales, qui relicta curia militant, revocandi: aut post annum bona eorum addicuntur curiæ, aut iis sane qui eorum vice munera subeunt.

(29) *Brevitate, in Cod. Theod.*

(30) *C. Theod. h. t.* 12. 5. 3.

(31) Aliud igitur dicendum apparet, si civium sit inopia. *l. 3. infr. quemadm. civ. mun. ind.* Mod.

(32) Iterare decurionatum nemo cogitur, si alii sint idonei, secus si desint. *l. 3. infr. quemadmodum civilia mun. h. l. tit.* 42.

(33) *Impellat, in C. Theod.* al. *compellatur.*

(34) *C. Theod.* 12. 1. 174.

(35) Duumviri præferebant fasces et bacillos. Cic. 2. *agraria.*

(36) De Territorio vid. *l.* 239. §. 8. *ff. de verb. sign. et l.* 26. *ff. ad municipalem.* Goth. Duumviri imperium non habent, *l.* ... *quæ. ff. ad munic.* Jurisdictionem habent ad certam usque quantitatem, quam nec ipsam defendunt pœnali judicio, *l. 1. ff. si quis jus dic. non obtemp.* pignoris capionem. *l. 29. §. magistratus. ff. ad leg. Aquil.* legis actionem, de quo Cujac. *ad 2. sent. Pauli.* in servos castigationem, *l. 12. ff. de jurisd. l. si privatus. ff. qui et a quib. man.* tutoris et curatoris dationem. *l. 3. ff. de tut. et curat. dat.* Mod.

De decurionibus curiæ vindicandis.

54. Iidem AA. Palladio P. P. (1).

GEnerali lege sancimus, ut si quis suum decurionem curiæ vindicare maluerit: si Præsidis (2) desit (3) copia, in eundem manus (4) injectione concessa, sciat ad examen cognitoris resultantem esse deducendum: ita ut moderator provinciæ, (si quæstio fortasse fiducia defensionis ulla generatur (5)) nisi intra tres (6) menses causam originis competenti disceptatione cognoverit, atque convictum cum pœna restituerit debitis muneribus, vel liberum ab inquietudine pronunciaverit (7), decem librarum auri multam cogatur exsolvere: ejus etiam officium pari damni irrogatione teneatur (8). Dat. 5. Non. Maji, *Ravennæ*, DN. THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 418.

De militia.

55. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Isidoro P. P. post alia (9).

SI quis decurio, aut subjectus curiæ ausus fuerit ullam affectare (10) militiam, nulla temporis præscriptione muniatur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec (11) ipse, vel ejus liberi post talem ipsius statum procreati, quod patriæ debetur, valeant declinare. Dat. 3. Non. April. *Constantinop.* ISIDORO et SENATORE CONSS. 436.

De (12) curiæ Alexandrinæ principalibus.

56. Iidem AA. Isidoro P. P. (13).

ALexandrinis principalibus (14), etsi (15) advocatione (16) fungantur, nihilominus (17) onus peregrinationis (18) incumbat: nec publica cura (19) ... sua tantum civitate committatur: et primus (20) ... quum (21) muneribus universis expletis ad summu... venerit gradum, Comitivæ (22) primi ordinis ... post biennium, dignitate præstita: in curialibu... men (23) permaneat. Dat. prid. Non. Jun. *Const...* ISIDORO et SENATORE CONSS. 436.

57. Iidem AA. Isidoro P. P. (24).

QUinque (25) summates (26) ordinis Alexandrini ... a corporalibus (28) injuriis immunes esse cense... ut voce libera (29) commoditates patriæ defend... cum possint, si quid egerint criminose, pecuniariis ...ceri dispendiis. Æstimabuntur autem præsente curia ... spectabilis Augustalis (30) judicio. Dat. prid. Non. ... *Constantinop.* ISIDORO et SENATORE CONSS. 436.

58. Iidem AA. Isidoro P. P. (31).

EUm, qui triginta (32) annos in Alexandrina ci... civilibus inhæserit muneribus, corporalibus (33) injuriis (34), non pecuniariis excusari convenit: ... consideratione videlicet meritorum, ut hoc (35) ben... cogniti (36) privilegium consequantur, nec eo passim ... fruantur indigni. Dat. prid. Non. Jun. *Constantinop.* ISIDORO et SENATORE CONSS. 436.

Superior tenetur confirmare electionem factam ab inferioribus.

59. Iidem AA. Isidoro P. P. (38).

SI quos spontaneos (39) hypomnematographi (40) ...nificos suis exhortationibus ad publicas nominav...

(1) *Cod. Theod.* 12. 1. 181.
(2) *Judicis*, *in Cod. Theod.*
(3) Quid si præsens existit aut adsit quidem præses, dies tamen feriata sit? dixi ad *l.* 11. *supr. de feriis.*
(4) Manus injectio in decurione suo vindicando permissa. adde similes casus, *l.* 2. *supr. h. t. l.* 9. *supr. de servis fugitivis*, *l. ait prætor.* 10. §. *si debitorem.* 16. *ff. de his quæ in fraudem*, *l.* 19. *in pr. supr. de testib. l.* 1. *ff. de custod. reor.* alias non permissa manus injectio. *l.* 13. *in fin. ff. quod metus caus. l.* 25. *ff. ad l. Jul. de adult.* vid. Hartman. 2. *pract.* 1. c. 1.
(5) Geratur.
(6) Lis originis sive de conditione curiali intra tres menses finienda.
(7) *Vindicaverit*, *in C. Theod.*
(8) Dixi ad pragmaticam sanctionem Justiniani *c.* 18.
(9) *Cod. Theod.* 12. 1. 188. sed confer, quia hic multa omissa sunt.
(10) Militia decurionibus interdicta. *l.* 17. *l.* 38. *l.* 51. *supr. h. t.*
(11) Al. *ne.*
(12) Hæc lex, tres quæ sequuntur et *l.* 1. *infr. de Alexand. princ.* pertinent ad curiam Alexandrinam, institutam a Severo Imper. et sumptæ sunt omnes ex una eademque Novella Theodosii, vide plura apud Cujacium hic et Gilbertum Regium 2. ἐναντιοφ. *cap.* 20. Mod.
(13) *C. Theod.* 189.
(14) Principales qui essent, dixi ad *l.* 33. *supr. h. t.*
(15) Alexandrini principales etsi advocatione fungi possunt, non tamen coguntur inviti extra suam civitatem legatione fungi.
(16) Advocatione fungi decuriones possunt.
(17) *Nihil peregrinationis* Pyrrhus, *nec onus etc.* Aured. Sed Cujacius hic *nihilominus* accipit pro *minime*, *ut l.* 2. §. 1. *ff. vi bonorum*. vid. Robert. 2. *Receptæ lectionis* 23.
(18) Peregrinationis onus, legatio.
(19) Curam hic a munere separat Cujac. Principalis munere expleto, curas suscipit.
(20) Curiæ primus, qui in curia summo loco, ante principales, ante decuriones, *l.* 127. *C. Theod. h. t.* huic similis est, qui hodie quibusdam dicitur major populi, *Maire*, ut et ... siensibus, *Prevost des Marchands*: quibusdam in locis Scab..., vel Capitolinus.
(21) *Quin. in C. Theod.*
(22) Alexandrinæ curiæ primus decurio post biennium ... primi ordinis ornatur, non quidem ex curia, sed ex prim...
(23) Al. *tantum.*
(24) *Cod. Theod. h. t.* 190.
(25) Curiæ principales seu primi, pro curiæ amplitudine ... quinque, decem, vel viginti. *ut hic*, erant quinque. Hinc ... primi curiales, *l.* 2. *in fin. C. Th. de quæst. l.* 42. *l.* 4 *C. Th. de eo qui supr. vel Com. l.* 39. *C. Th. de episc.*
(26) Id est, principales, sive primates, ut etiam legitur *C. Th. l.* 1. *Infr. de Alexand. princip.* summates autem di... *l.* 6. *infr. de navicular. l.* 11. *tit.* 1.
(27) De curia Alexandrina *infr. tit. de Alexandriæ pri... l.* 11. *tit.* 28.
(28) Principales curiæ Alexandrinæ pro patria advocatione ...gentes, corporalibus injuriis adfici non debent, a P. Augus... *ut hic*, idem principalibus Vulsiensium in Hetruria datu... *urbis.* 61. *Cod. Theod. h. t.* Cujac. *hic.*
(29) Cum advocatione funguntur. Libertas permissa advoc...
(30) *De hac voce*, Augustalis, vid. *ad hunc locum* Al... 3. *lib. C.*
(31) *C. Theod. h. t.* 191.
(32) Alexandrini curiales, qui triginta annis functi muner..., immunes a corporalibus muneribus, non a patrimonialibus.
(33) Corporales injurias appellat corporalia munera, cui ponit pecuniaria.
(34) Deest, in manuscr. *recte*, al. *muniis*, *ut in Cod. Th.*
(35) Tamen.
(36) *Cognitum*, *in C. Theod.*
(37) Hi, teste Alciato ad hunc locum, dicuntur, qui ...mentaria scribunt.
(38) *C. Th. h. t.* 192.
(39) Id est, si fideliter in decurionatu functi sint, non desul...
(40) *De hoc* vid. Strab. *lib.* 12. *Geograph.*

nones, jubemus non (1) expectandum esse consensum empore viri spectabilis Augustalis, qui fit plerunenalis, sed utriusque (2) partis sufficere voluntat ut incipiat functio, quam nullus incusat : tunc ad ratum Judicem (3) tam nominati, quam etiam ris (4) consona relatione currente, quam si susci, vel confirmare distulerit, sciat se vigintiquinque um auri condemnatione plectendum. Dat. prid. Non. *Constantinop.* Isidoro et Senatore Conss. 436.

quis per substitutum satisfacere muneribus possit.

60. Iidem AA. Thomæ (5) P. P.

llus, qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per ubstitutam (6) quamcunque personam curiales (7) at functiones : sed ipse per se debitum patriæ munus at, etsi spectabili (8) dignitate decoratus sit : nisi i speciali beneficio sit concessum. Hi (9) vero, onorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt (10), bstitutos (11) periculo suarum facultatum curiæ ribus satisfacere non vetentur (12).

De Dorotheo, Irenæo, et eorum liberis ad L. eos 22. supr. h. t.

61. Imp. Leo A. (13).

ue (14) Dorotheum virum illustrem, et totam ejus ubstantiam, neque Irenæum virum spectabilem Tri et Notarium, etsi ante (15) paternas illustres dis natus est, ullam inquietudinem pro curiali ge et conditione sustinere decernimus. Liberos quoque, qui vel jam sunt, vel futuri sunt, eorumque s, quotiescunque continuata temporum, et succes perpetuitate nascentur, a conditione curiali, et ne esse liberos : lege (16) divæ (17) memoriæ Ju quæ de materno curialium Antiochenæ civitatis promulgata est) nihil in persona viri illustris ei, vel viri spectabilis Irenæi, vel adversus faculorum, vel adversus liberos eorundem, qui vel jam nati sunt, vel postmodum quoquo tempore nascentur, vel adversus substantias (18) eorum roboris vel juris habitura. ✝ Circa alias sane universas personas de materno genere ad memoratæ Atiochenæ civitatis tantummodo curiam pertinentes, eandem legem præcipimus obtinere propriam (19) firmitatem.

De his, qui ex materno Curialium Antiochenæ civitatis genere procreati sunt.

Qui est obligatus curiæ ratione originis, eam declinare non potest, et si curia non pulsaverit patrem, filium pulsare non poterit. Bart.

62. Idem A. Constantino P. P.

SI ille, qui ex (20) filia decurionis Antiochenæ (21) splendidissimæ (22) civitatis, et patre, qui nullius alterius civitatis muniis debebatur, procreatus est, sub examine provincialis Judicis vel sponte confessus, vel certe convictus fuerit, quod ex filia sit curialis progenitus, et albo decurionum adscriptus fuerit : nullam sibi superesse facultatem negandæ vel evitandæ conditi[illegible] existimet : et curialem non adspernari fortunam av[illegible] sui pertentet, nec dubitet se muniis curialibus subjicere (23). Quod si quem (24) curia, de qua præsens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minime secundum præstitutam ordinationem sibi sociandum curaverit : prolem ejus pulsare nullo modo penitus poterit : nec enim patimur conventionem ejusmodi prætermisso filio, quem curialis filia ediderat, a nepote, vel pronepote, vel ulterius incipere.

De Doctitio. 1. *De natis ex illustribus.*

63. Idem A. (25) ad Senatum.

DOctitii viri clarissimi (26) jubemus fortunam super curiali conditione nullo modo [esse] inquietantandam (27), nec facultatibus ejus : sed eo, qui hujusmodi conamen inierit, sacrilegii pœnam (28) luituro.

ominationem commentariensis Alexandrini Præfectus Auetiam invitus ratam habere cogitur.
t nominantis et nominati.
ecurionis nominatio confirmatur judicio præsidum, *ut hic*, nationibus interesse solent. *l.* 1. §. *sed etsi præses.* 4. *ff. appellandum sit.*
l. *creationis*, sed creator hic nihil aliud, quam nominarionis. vid. *l.* 2. §. 7. *ff. de adm. rer.* inter quem et ominatum appellantem in causa appellationis lis esse solet. men, si sine nominatore præses alicui honorem detulerit, ui ita nominatus est, a præside appellaverit? Aristides ἱερῶν refert, se Irenarcham a Severo, Asiæ præside, ita um appellasse non ab ipso præside, sed ab ipsius magis municipalibus, qui litteras ei præsidis reddidissent, derentur illi ipsi eum nominasse. vid. Cujac. 9. *obs.* 35.
l. *Theodoro.*
2. *infr. quo quisque ordine. l.* 11. *tit.* 35.
urialis origine licet spectabilem dignitatem, puta comitileptus sit, per substitutum munus civile obire non potest: cialiter id ei a principe sit concessum : Illustres vero cur substitutum possunt, periculo tamen suo.
Spectabilis dignitas, comitiva, et ei similes.
Hæc vid. quæ ad finem sumpta sunt ex l. 12. *tit.* 1. *Th.*
Reliqui igitur in curiam retracti per se potissimum munent, *l. si quis curialis. supr. de episc. et cleric.* nec obstat 123. utpote quæ quod in præteritum indulget, in futuet. *Mod.*
Vid. *l.* 21. *in fin. supr. de episc. et cleric.*

(12) Verentur.
(13) Al. *Juliano.* Al. *Iidem AA.*
(14) Curiæ obnoxii liberi ante illustratum nati, ab hac tamen sententia excipitur hic Dôrotheus et Irenæus. *dicam ad l.* 63. *Infr. h. t.*
(15) Natus ex illustri vel administrante, vel administratione perfuncto, curiæ non tenetur, *ut hic*, (excipe casum *l.* 61. *Supr. h. t.*) unde notant, Natos ante illustratum et regnum patris neque illustres, neque regis filios esse : qua de quæstione plura dicemus ad *l.* 11. *Infr. de dignitatibus.*
(16) *Extat Supr. l. eos.* 22. *hoc tit.*
(17) Divinæ.
(18) Al. *subjecta.*
(19) Perpetuum.
(20) Curia Antiochena eos sibi suæque curiæ vindicat, qui nascuntur patre libero, matre decurionis filia, quod in aliis non est. *l.* 22. *l.* 61. *supr. h. t.*
(21) Antiochia splendidissima civitas, *ut hic. Orientis pulcher apex*, Ammianus 20. *non multum Roma inferior.* Herodian. 4. *divitiis, magnitudine, hominum multitudine, omnium urbium, quæ in oriente prima*, Procop. 1. *de bello Persico.*
(22) Adde *l.* 1. *in fin. ff. ad mun.*
(23) Subjacere.
(24) Si qua.
(25) Iidem AA. ad Senatum. Ad senatum autem ideo scribit, quippe de senatore.
(26) Alias, *clarissimi juvenis.*
(27) Inquirendam.
(28) Pœna.

§. 1. Omnes, qui post (1) peractam illustrem administrationem, vel adhuc in ea posito patre (2) suo gignuntur, a curialium intentione defendantur una cum paternis sine dubio substantiis, quas cum persona patris a curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

De dignitatibus.

64. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

Neminem ex his, qui obnoxii curiæ constituti ab (3) initio felicissimi nostræ pietatis imperii, Comites (4) privatarum (5) nostræ, vel [piissimæ (6)] Augustæ partis, sive Comites (7) largitionum, vel Comites (8) domesticorum, Quæstores, vel Magistri (9) officiorum, [licet] ad actum administrationis gerendum provecti sunt, vel in posterum provehentur, ob hoc curialium munerum laqueos volumus evitare (10): sed obligatos cum liberis suis quandocumque progenitis, et facultatibus suis post administrationem depositam, curiæ commoditatibus inservire: nisi forte aliis privilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. Nam alia universa legitima vel ex constitutionibus data privilegia integra volumus, illibataque servari (11). Ne (12) tamen indulti honoris (13) inane nomen retinere videantur, dignitatum titulis potiantur, per substitutos suarum (14) periculo facultatum curialibus muneribus respondentes: habeantque (15) integra, illibataque privilegia dignitatis. Eos vero, qui præfatas dignitates ante initium (16) nostri imperii consecuti sunt: cum facultatibus suis, et post eam dignitatem progenitis filiis a curialibus nexibus, vel onere (17) decernimus liberari. Hos autem, qui quocunque tempore Patricii (18), vel Consules, aut Consulares facti sunt, aut in posterum fuerint, aut Magistri militum, vel præfecti prætorio Orientis (19), vel Illyrici, vel Urbis administrationem in actu positi quandoque gesserunt, aut postea gesserint: omnimodo cum facultatibus suis, et post eam dignit progenitis (20) filiis, a curiarum nexibus, vel onere decernimus liberari.

65. Imp. Anastasius A. Polycarpo P. P.

Divæ memoriæ Zenonis sacratissimam constitutionem quæ de curialibus post certas excelsas administrationes, seu dignitates conditionis nexu liberandis lata est, in hac tantummodo parte duximus corrigendam. cavetur eos etiam, qui ante eandem constitutionem initio tamen ejusdem divæ recordationis Zenonis imp comites privatarum rerum nostræ, vel piissimæ Au partis, seu Comites [sacrarum (24)] largitionum, Comites domesticorum, Quæstores, aut Magistri officiorum [licet] ad actum administrationis gerendum vecti sunt, minime curialium munerum laqueos ob evitare, sed obligatos cum liberis suis quandocunque genitis, et facultatibus suis, post administrationem positam curiæ commoditatibus inservire, nisi forte privilegiis super hoc legibus cognitis muniantur. H enim, qui memoratas administrationes, vel unam ex peregerunt, necnon liberis, et rebus eorum, benefi quod ante per illustrem administrationem peractam quisitum est, intactum, illibatumque jubemus serv ut relaxatione conditionis, et munerum curialium, anteriores principales dispositiones sibi concessa, tam si, quam liberi eorum post hujusmodi administratio adeptam procreati una cum propriis substantiis potiantur. et si contigerit, eos post divæ memoriæ Zenonis constitutionem, sive per se, sive substitutos suos curiæ competentia munera subiisse: eadem videlicet constitutione divæ memoriæ Zenonis ex die, quo promulgata est, vires obtinente: cum conveniat leges (25) futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare.

(1) Natus patre illustri, patre in ea dignitate posito, vel ea etiam functo, illustris est. unde colligitur, natum patre nondum illustri ante adeptum illustratum non esse illustrem. adde *l.* 61. *supr. h. t. l. pen. l. ult. Infr. h. t. dicam ad l.* 11. *infr. de dign.* Goth. Quare ut illustris non est filius natus ante illustrem dignitatem patris, ita filius regis non videtur dicendus is, qui natus est ante quam pater regno potiretur: quo judicio contendit contra Darium fratrem majorem Xerxes olim, et vicit, secus est tamen in senatorum et decurionum filiis, *l.* 11. *Infr. de dign.* et in filiis patronorum fisci. *l. ult. Infr.* Mod.

(2) Patri.

(3) Natus patre illustri, curia liberabatur: nondum illustri seu ante illustratum patrem natus, curiæ patris tenebatur ante hanc constitutionem. Post hanc constitutionem liberi etiam post illustratum patris nati curiæ tenentur, sive pater illustratum per se sive per substitutum gesserit. Hac tamen sententia excipiuntur quædam dignitates illustres, de quibus in fine. *infr. h. t.*

(4) Al. *comitum privatar. rer.*

(5) Modo ante hanc constitutionem eam gesserit dignitatem.

(6) *l.* 65. *Infr. h. t.*

(7) Seu comitis et *deest* sacrarum.

(8) Al. *comitis.*

(9) Al. *deest.*

(10) Illustres sunt hæ dignitates, comitatus rerum privatarum, largitionum, domesticorum, Quæsturæ, magistratus officiorum.

(11) Observari.

(12) Nec.

(13) Honores.

(14) Natus patricio, consule, consulari, magistro militum, P. Prætorio, vel urbis (sunt et hæ dignitates illustres, in eo, quod mox sequetur, a superioribus differentes) curia liberatur: etiam si pater illustris post imperium Zenonis illustratum administraverit, ante dignitates superiores a patre adeptas natus, non liberatur curia.

(15) Habeant.

(16) Nuncium.

(17) Honore.

(18) Substituto interposito serviens, periculo suo servit. *l.* 15. §. 3. *ff. de adm. et peric. tut.*

(19) Hæc lex pertinet tantum ad Orientale imperium.

(20) Vid. *l. ult. Infr. de excus. muner. h. l. tit.* 47.

(21) Honore.

(22) *l.* 64. *Supr. h. t.* Curiæ obligabantur Zenonis constitutione, qui ab initio imperii Zenonis facti essent comites rerum privatarum, largitionum, domesticorum etc. *d. l.* 64. *supr. h. t.* hac constitutione superiores curia liberantur: modo si ante constitutionem Zenonis eas dignitates gesserint: nec vult sibi eo quidquam præjudicasse, quod aliquamdiu paruerint constitutioni Zenonis, atque ita derogatur *l.* 64. *supr. h. t.*

(23) Data.

(24) Al. *deest.*

(25) Leges futuris regulam imponunt, non præteritis. *l.* 7. *supr. de legib. l.* 20. *supr. de usur. l. ult. supr. de suis et legitimis. l.* 22. *ff. de legib. l.* 1. §. 2. *ff. ad l. Falc.* *Nov.* 3. c. 9. *vers. valeat.* *Nov.* 115. *in pr. l.* 21. 22. *supr. de sacr. eccl. l.* 53. §. 1. *in fin. supr. de episcop. et cleric. l. un. supr. de contract. jud. l.* 3. *supr. de pact. pign.* Potest tamen princeps etiam pendenti negotio legem dare. *Nov.* 3. Leges trahuntur etiam ad præterita, si id lege nova nominatim sit expressum. *Nov.* 1. *l. ult. supr. de pact. pign. l.* 1. *supr. de contr. jud.* Citerius denique tempore leges obligant, si id specialiter sancitum, *Novell.* 57. *et* 116. His addendum, appellationis causas finiri secundum leges, quæ dicendæ sententiæ tempore obtinebant, non secundum novas, quæ post sententiam, a qua appellatum est, valuerunt, etiamsi novæ nominatim porrigantur ad præterita. Nam hæc clausula, quoties novis legibus adjicitur, de præteritis negotiis nondum finitis accipienda est, non de iis, quæ jam finita sententia judicis, vel transactione partium. *l.* 1. *in fin. supr. de contr. jud. l.* 22. *supr. de sacr. eccl. Novell.* 111. *et* 1 *in fin.* Quid si negotium quoquo modo in judicium deductum Accursius existimat, eam clausulam non eo porrigi: verum Accursio repugnat *Nov.* 113.

Quæ dignitates curia liberent.

66. Imp. Justinianus A. Demostheni P. P.

rialibus (1) consortiis consulentes, censemus, ut nemo sibi blandiatur, et non certis modis sese libe- esse existimet: sed pro nostra forma tantummodo posse libertatem (2) sibi curialis competere condi- : omnibus anterioribus modis quos non comprehen- æsens sanctio, ex præsenti die antiquandis. † Si igitur vel summum Patriciatus honorem fuerit con- s, sive infulis Consulatus honorarii (3) aut ordi- fuerit ampliatus, ut vel Consul, vel Consularis (4) tur: seu Præfectorum prætorio infulas susceperit gu- ndas, vel Urbicariam (in ipso tamen actu) me- præfecturam, necnon Magistri militum officium ge- m susceperit, is gaudeat se hujusmodi conditionis sortem, et liberum cum suis facultatibus suaque itate, quam postquam meruerit dignitatem, vel gesserit, ediderit: anterioribus filiis in conditione a remansuris, tam Præfecturæ (5) quæstoris quam oquentissimi fisci patroni: tam (6) Præfecturæ quæ alibus et Illyricianis præsident sedibus, quam Ur- e, nexibus curiæ liberantur, cum ad fisci patrona- ervenerint, una cum substantiis et liberis suis, el ante habuerint, vel postquam ad eundem gra- provecti sunt. † Viri etiam clarissimi principes um (7) in rebus, curiæ libertatem ex antiquis legi- secuti sunt: et viri spectabiles proximi sacri scri- nostræ memoriæ, et sacrarum epistolarum, nec- cri (9) scrinii libellorum, sacrarumque cognitio- t dispositionum cum substantiis suis et liberis quos mensa (10) dispendia susceperant: hoc etiam nos rantes intuitu laborum, quos multo, longo, pro- tempore pertulerint (11), intactum illabatumque vamus: ut hi omnes fortuna curiali liberentur cum bstantia, suaque sobole, secundum ea quæ prædiximus. Ex ævo autem sequente progenitos antea, nullius futuri fisci patroni liberos concedimus liberandos: ut ne quod summis apicibus dignitatum non est concessum, hoc alii sibi audeant vindicare: sed progeniti filii antequam (12) ad fisci patronatum pervenerint, in conditione pristina remaneant. † Aliis (13) [autem modis] quam his quos sigillatim enumeravimus (14), sive legibus (15) antiquis comprehensi sunt (qualis (16) erat is quem ex tribus (17) maribus concessum ante fuerat patri maximo (18) Senatui sociare) sive comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: sed sive pragmatica [sanctio] super hoc processit, sive sententia eminentissimæ (19) Præfecturæ, sive alius modus quicunque excogitatus est: ea omnia penitus vacuari, et pro infectis (20) haberi, et curialia corpora suis reddi civitatibus, et substantias eorum subjacere, nulla excusatione eis (21) penitus competente.

TIT. XXXII.

SI SERVUS, AUT LIBERTUS AD DECURIONATUM ADSPIRAVERIT.

Libertus, qui non habet jus annulorum aureorum, nec restitutus est natalibus, cum pœna a curia removeatur. Bart.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Saturnino.

Si (22) libertus, vel jus aureorum (23) annulorum adeptus non est, vel natalibus suis non restitutus: Præses provinciæ non tantum curiæ (24) participare non permittat, sed juxta legis (25) severitatem congruenti pœna ulciscatur.

Hujus suæ constitutionis ad Demosthenem meminit idem *Nov.* 38. vid. Forcatulum *c.* 3. *Necyomant.*

Curia liberant hæ dignitates, summa patriciatus dignitas, tus, Consularitas, Præfectura prætoriana, urbana, magi- militum, patronatus fisci, principatus agentium in rebus, tus sacrorum scriniorum, *ut hic*, duo priores, solo titu- uæ administrationis tantum merito, patriciatus et consu- am honorarius, reliquæ non nisi reipsa administratæ, . *et* 81.

onsulatus alius honorarius, alius ordinarius.

ignitas hæc Consularitas.

l. *prælaturæ*, sed hunc locum sic emendat Cujac. *Sed et quentissimi fori patroni tam præfecturæ, quæ Orientali- Illyricanis præsidum sedibus, quam urbicariæ.*

dvocatorum Præfecturæ prætorianæ et urbicariæ certus erat s. Ex eorum numero quotannis prodibant duo fisci patro- bus hoc privilegii dabatur, ut ea dignitate, una cum li- sceptis post eam dignitatem curia liberarentur.

id. *l.* 7. *infr. de pr. agent. in reb. l.* 12. *tit.* 22.

crinia memoriæ epistolarum, libellorum, cognitionum et onum.

Nec non sacrorum librorum, sacrarumque etc.

Emersa.

Protulerunt.

Curiæ nullæ dignitates liberant, præter superius enumera- Comitiva privatarum, vel largitionum, vel domesticorum, stura, vel magisterium officiorum curia non solvit.

l. 132. *C. Theod. de decur.*

Memoravimus.

Natus patre jam patrono fisci, curia una cum patre libe- ante natus, non liberatur. vide quæ scripsi ad *l.* 61. *supr. h. t. l.* 11. *infr. de dignitatibus.*

(16) Quis.

(17) Quartam Sabinianam datam adoptato ex tribus maribus tollit. §. *sed ea omnia.* 14. *Instit. de hered. ab intest.* de qua dixi ad *l. penult.* §. 3. *supr. de adopt.* vid. *hic* Cujac. Alc. 4. *parer.* 3.

(18) Senatus maximus urbis Romæ.

(19) Eminentissima.

(20) Imperfectis.

(21) Ejus.

(22) Curiales alterutro modo liberti esse poterant, vel jure aureorum annulorum impetrato, vel natalibus restituti: his deficientibus curiales esse non poterant, *ut hic*, ut nec senatores. *l.* 9. *infr. de dignitatibus.* Hodie possunt: cum omnibus libertis jus aureorum annulorum datum sit, et omnes restituti natalibus. *Novell.* 78. c. 5.

(23) Annulo aureo utebantur ingenui, idcirco libertinis annulus dabatur, ut quasi ingenui viderentur.

(24) Curiam.

(25) Legem Viselliam, de qua *supr. ad l. Visel.* Goth. Cujus pœnæ hodie cessant, cæterum notandum hoc; meliore olim conditione fuisse natalibus restitutos, quam annulo donatos. hi enim honore augebantur, conditionem non mutabant: jura tantum et munia dum vivebant ingenuitatis habebant, *Nov.* 74. *l. falso. ff. de cond. et demonst. l. etiam. ff. de bon. lib. l.* 2. *supr. de jur. aur. ann.* Illi conditionem mutabant, quippe qui illis natalibus restituerentur, in quibus homines fuere, nondum neque naturali neque civili jure descripto, *l.* 2. *ff. de nat. rest.* ergo vere fiebant ingenui. *l. ult. supr. de bon. lib.* At ex Nov. Just. 78. ipso jure omnes liberti natalibus restituuntur, et jus habent annulorum, salvo jure patronatus. *Med.*

2. Iidem AA. Oricinæ (1).

PRæses provinciæ si eum qui Ædilitate (2) fungitur (3), servum tuum esse cognoverit, si quidem non ignarum conditionis suæ ad Ædilitatem aspirasse perspexerit, ob violatam (4) servili macula curiæ dignitatem congruenti pœna adficiet. Si vero quum opinione (5) publica mater ejus pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit, dominio tuo eum subjugabit (6).

TIT. XXXIII.

DE PRÆDIIS DECURIONUM (7) SINE DECRETO (8) NON ALIENANDIS (9).

De prædiis decurionum.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P. (10).

SI quis decurionum vel rustica prædia, vel urbana (11) venditor necessitate coactus addicit (12), interpellet Judicem competentem, omnesque causas sigillatim, quibus strangulatur, exponat: et ita demum distrahendæ possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatem probaverit. Infirma (13) enim venditio erit, si hæc fuerit forma (14) neglecta: ita enim fiet, ut nec immoderatus venditor (15) nec emptor, [cujuscunque sit (16) conditionis,] inveniatur injustus: denique nihil erit postmodum quo venditor vel circumventum se insi[nuet] vel oppressum potentia comparatoris queri debeat: [quan]doquidem sub fide actorum, et de necessitate distra[hen]tis, et de voluntate patuerit comparantis. Quod si contra vetitum occultis molitionibus per suppositas [f...] personas, cujuslibet loci quem tamen [ei (17)] de[curio] distrahebat (18), comparator extiterit: sciat se pretio quod dedit, esse privandum: et locum quem com[para]vit, cum (20) fructibus esse restituendum. Dat. 8. [Ka]lend. Decembr. *Constantinopol.* HONORIO NB. P. et EVODIO CONSS. 386.

De rebus mobilibus et nominibus curiæ hereditari[o] jure adquisitis.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P.

NEc (21) venditio rei hereditariæ (22) curiæ acqui[si]tæ, aut debitoris (23) hereditarii qui solverit liberatio aliter admittenda est, nisi (24) apud acta [...] vel majoris partis ordinis intercedente decreto (25), in [...]di contractus, vel dissolvendæ obligationis causa [...]tur: Ita enim et id quod (26) ex ea redigitur, ad [præ]diorum jubemus comparationem expendi: quorum re[...] omnes, (sicut (27) dictum est) ejusdem curiæ pu[bli]cis muneribus quæ solatio egere constiterit, justissime [...]buntur: ex consensu omnium et maxime ditiorum ( ), vel idonea fidejussione oblata conductoribus elige[...]. Dat. 5. Id. Jun. CP. FELICE et TAURO CONSS. 42[8]

(1) Originiæ.

(2) Ædilitas hic magistratus est municipalis, *l. qui insulam.* 30. *§. ædilis.* 1. *ff. locati.* Juven. *satyr.* 3. sic Arpinum habuit ædiles. Cic. 13. *fam. et* 15. *ad Att.* Capua Prætores, Cic. 2. *Agrar.* Lanuvium Dictatores. Cic. *pro Milone.* In aliis duumviri, Spartianus *in Adriano.* Per Latina oppida Dictator et Ædilis et Duumviri sunt, in aliis Quatuorviri. *l.* 1. *infr. de solut. et lib. debit. civit. l.* 11. *tit.* 39. Alexandriæ, Hypomnematographi. *l.* 59. *supr. de decur.*

(3) Fungi ædilitate, et ædilem esse differunt: hoc juris, illud facti.

(4) Curialis, seu decurio esse non potest, qui servus sit.

(5) Opinio publica libertatem non tribuit servo ædilitatem gerenti. adde *l.* 11. *supr. de liberali.* Quid gesta per eum, cujus sunt momenti? ipso jure nulla: utilitatis tamen causa sustinentur, *arg. l. Barbarius.* 3. *ff. de offic. prætor.*

(6) Ita est, si servus ignarus suæ conditionis adspiraverit ad honorem curiæ, illæsus domino redditur: neque dubitari de hoc potest in ignaro pariter hujus facti domino: sed quid si is sciverit, an etiam tum servum recipiet? videtur quod sic; cum nec sciente domino decurio fiat, etiam si eo fine manumittatur; verius tamen est, ut dicatur fisco eum addici debere, *arg. l. generali. infr. de tabul.* Cur enim eo passus est dominus inquinari curiam? *Mod.*

(7) Curialium.

(8) Subaudi, præpositi. vid. Cassiod. *lib.* 7.

(9) Id est, vendendis, *ut constat ex l. ult. h. tit. supr. de jure emphyt.*

(10) *C. Theod.* 12. 3. 1.

(11) *Urbana vel quælibet mancipia, in Cod. Theod.*

(12) Decurionum bona vendi non possunt a creditore, nisi causa probata apud acta præsidis. vid. *l.* 2. *supr. de offic. ejus qui vice alicuj. jud.* adde *l.* 15. *§. in fraudem.* 2. *ff. ad municip.* Cassiodorum 7. *et* 8. *Novellam Majoriani de curialibus.* Goth. Vid. *Vasq. Illustr. controv. c.* 61. *n.* 2. Ans.

(13) Nullus est actus, qui legis forma neglecta fit. *l. constitutionib.* 24. *ff. ad municip.*

(14) Forma neglecta actus infirmus, nempe quia informis.

(15) Decreti interpositio efficit, ut ne sit locus *l.* 2. *supr. de rescind. vend.*

(16) Absunt *a C. Theod.*

(17) Deest *in Cod. Theod.*

(18) *Distrahat, in C. Theod.*

(19) Emens fundum decurionis, causa non probata apud [ac]ta præsidis, pretium amittit, *ut hic*, similes casus vide *in* [l.] *7. infr. de agr. et cens. l.* 11. *tit.* 47. *l. ult. infr. de fundi rei privatæ. l.* 11. *tit.* 65. Goth. Qua eadem pœna plectitur is [...]que, qui emerit capite censitos sine terra, *l.* 7. *infr. de ag[r.] et cens.* nam et hoc casu reip. interest, ut censiti terræ suæ a[dhæ]reant; ut illo, uti curiales sua teneant, ne patrimonii dissip[atio]ne ad munera civilia minus reddantur idonei. et quod in [...] idem obtinet in eo, qui dempto canone, quod fit illicite, [præ]dium dominicum emerit, *l. ult. infr. de fund. rei priv.* non ti[e]net in vicano vicani prædium emente; quoniam is pretii dedu[ctio]nem habet, *l.* 1. *infr. non lic. hab. mer.* sed cui illis ca[s]us cedet pretium, venditorine, ut ita ex mala fide sua lucrum faciat? minime quidem: sed, ut Accursio recte placuit, infe[r]tur ærario. *arg. d. l.* 7. *de agr. et cens. et l. pen. supr. de res[c]ind. vend.* Mod.

(20) In emptionibus, quæ nullæ sunt, emptor fructus non lucratur.

(21) Huc pertinet *l.* 1. *tit.* 3. *l.* 12. *C. Theod.*

(22) Curiæ rem hereditariam quæsitam nemo emere potest sine decreto curiæ.

(23) Solvere curiæ debitor hereditarius ejusdem non pot[est], nisi decreto intercedente.

(24) *l.* 3. *in fin. infr. de vendendis rebus civit. l.* 11. *tit.* [...]

(25) Decretum requiritur in alienatione rei hereditariæ cu[riæ] et in solutione hereditariæ rei curiæ facienda.

(26) Pretium rei curiæ hereditariæ venditæ, in prædi[orum] comparationem vertendum, ut ex eorum reditibus onera c[uriæ] sustineantur.

(27) Pars videtur esse legis alterius hæc constitutio, *l.* 1. *tit. prox. l.* 1. *Cod. Theod. de impon. lucrat. descript.*

(28) Ditiores pauperioribus præferuntur.

ones non possunt vendere sine decreto, alios autem contractus non prohibentur celebrare. Bart.

3. Imp. Zeno A. Sebastiano P. P.

ales (1) vendere quidem res immobiles, vel manbia rustica (2) prohibemus [sine] interpositione : donationes (3) vero vel permutationes, vel t alios etiam sine decreto permittimus (4) celeontractus : quoniam et sacræ constitutiones quæ hoc a retro Principibus latæ sunt, in plurimis (5) rtibus de pretio non redhibendo locutæ sunt : ex hoc apertissime detur intelligi, solum vendi7) decurionibus sine decreto interdictum fuisse tum : cum (8) tamen venditio intercedente (ut est) decreto agitur : nullum eos, vel qui ab his ant, dispendium cujuscunque personæ, vel cauel theatralis (9) liberalitatis nomine (quod frefieri dicitur) sustinere decernimus : nec (10) ex decretum recitari, sed curialium vel majoris partis elatione (11) currente, sine ulla malignitate (12) ium, vel damno contrahentium, ad confirmandam em competentis Judicis proferri sententiam **.

titutio Græca Justiniani hic deest, qua jubebat, donatio quam omnis actus alienationem continens subjaceret, ut idem ait Novell. 38.

T I T. XXXIV.

DO ET QUIBUS QUARTA PARS DEBETUR EX BONIS DECURIONUM, ET DE MODO DISTRIBUTIONIS EORUM.

i extraneus succedit alicui decurioni, debet curia habere quartam. Bart.

pp. Theod. et Valent. AA. Florentio P. P.

urionum consortio sit alienus, qui curiali succescompetentis eidem (13) juris sive ex asse, sive ex parte heres sit bonorumve possessor: partem quartam (14) jure optimo a curia peti decernimus. Dat. 5. Id. Jun. CP. Felice et Tauro Conss. 428.

Curiales debent habere quartam e xtraneo succedente curiali, non tamen de singulis rebus. Bart.

2. Iidem AA. Apollonio P.P. (15).

Meminimus, nuper emissa lege divali (16), portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium, ex qualibet novissima voluntate, vel ab intestato etiam, ad quemque (præterquam (17) si ad filios [curiales]) deferatur (18) curialium (19) deputasse corporibus : sed multi tanquam corrumpendi totius patrimonii occasione captata, uniuscujusque rei sibi particulam (20) vindicando, adeo totas dilacerant facultates, ut dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque jura præcipitent: Quorum nimiam licentiam provida dispositione refrenantes (21), ipsis (22) quidem curialibus occupandi sua actoritate res mortui, copiam denegamus : heres (23) autem ad quem ab intestato, vel ex postrema voluntate directis, vel fideicommissariis verbis decurrit hereditas, omne (24) patrimonium quod relictum est, in partes quatuor dividi procuret : ut rebus totis in (25) sortium (26) casum deductis, vel curiæ quadrantis vel heredi aut (27) fideicommissario per universitatem dodrantis electio ex sortis felicitate (28) contingat : ita scilicet et præfati successores, et curia promiscui rerum dominii liberabuntur incommodo. *Naturale* (29) *quippe vitium est negligi quod communiter* (30) *possidetur : utque se nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur : denique suam quoque partem corrumpi patiatur,*

lanc legem accusat Justin. *Novell.* 38. *in pr.* §. 1. *vers.*
s.
lim quælibet *l.* 1. *C. Theod. hoc tit.* hodie sola rustica.
22. *supr. de administ. tutor. vers. Præcipimus.*
onari possunt res curiæ, etsi vendi non possint sine deude hæc lex mirabilis dicitur *in dict. Novell.* 38. Causa fferentiæ esse potest, quod facilius vendamus, quam doodie neuter actus valet sine decreto. *d. Novell.* 38. Imo n donatio cum decreto valet, *Novell.* 87. Goth. Vid. *d l.* 2. *si certum petatur.* 1. *lect. in princ. col.* 4. *n.* 2. *lect. n.* 19. Fab. de Mont. *in tract. de empt. et ult. quæst.* 4. *quæst. princ. num.* 21. Alexand. *ad l. si ias.* §. *Divi. col.* 5. *de leg.* 1. *n.* 22. Forcatulum deni*omant. dial.* 19. Mod.
163. *ff. de reg. jur.*
uribus.
æsumitur emptio et venditio contracta, ubi pretii facta t, *ut l. illicitas.* 6. *ff. de offic. præsidis. l. apud Cel-* 31. *ff. de doli mali et met. except. l. cum dotem*, 10. *virum.* 21. *supr. de jure dotium* : nisi hoc actum sit ctu, ut dominium transferatur : tunc enim æstimatio seu ntio emptionem non facit, sed ut periculum rei transeat ntem. Bald. *in l. si pascenda.* 8. *supr. de pactis*, Soci. 116.
nptionis.
tio dubitandi in hac lege.
heatralis liberalitas, largitio curiæ ad theatra.
ecretum curiæ ubi exigitur, ex tabella seu periculo vel fieri non debet, sed viva voce, consensu curiæ et sennpetentis judicis, ne quid pro scriptura exceptoribus daesse. adde *l.* 9. §. 2. *ff. de off. procons.*
59. *supr. de decurionib.*
ratio in speciem concepta non nimis esse potest : ut eo llatur sophistica interpretatio. Dec. *in l. quæ dubitatio- dæ*, 81. *ff. de reg. jur.*
usdem.
uartam hereditatis defuncti decurionis, extraneus ejus hepræstare debet. In quibusdam locis Germaniæ extranei sive peregrini vel forenses quicunque heredes fiunt, quartam hujusmodi præstare tenentur.

(15) Novella Theodosii quæ integra hodie extat in breviario Alarici, *tit. de bon. decur.*

(16) Id est, *l.* 1. *Supr. h. t.*

(17) Id abrogatum videtur *Nov.* 38. *pr.* §. 2. *in fin.*

(18) *Deferatur, in N. T. de bonis decurionum et natural. filiis eorum.*

(19) *Curiarum, in Nov. Theod.*

(20) Quarta debita curiæ ex universo sumitur, non ex singulis rebus.

(21) Al. *frænantes, ut in Nov. Th. h.t.*

(22) Al. *ipsius.*

(23) Hic, ut etiam *Infr.* sæpius, quædam e *C. Theod.* immutata sunt : quem vide.

(24) Heres extraneus bona defuncti decurionis dividit in quatuor partes et is eligit, cui sors dederit.

(25) Sorti electio committitur. Is eligit, cui sors dederit, *ut hic*, unde hic notat Cujac. fratres in divisione hereditatis, heredes et fideicommissarios, sortem totam forte commisisse, vel inter fratres majorem divisisse, minorem vero elegisse. Hujusmodi legem refert Senec. 6. *declam. et* Sulpit. Victor. *in Inst. oratoriis.* quod et hodie fit multis locis : de quo genere divisionis vide Mynsinger. 4. *obs.* 37. *l.* 3. *supr. comm. de leg.* Divisio fit ita sorte multis locis, sorte vel micando digitis. §. *optionis.* 23. *Inst. de legat. ubi* Theophil. *l. sed cum ambo.* 14. *ff. de jud.* Olim daudis in judicibus et dijudicando utra pars potior deberet dicere, sorte res dirimebatur. ita proles adscriptitia inter adscriptitiorum duorum dominos sorte dividitur. *Nov.* 156.

(26) *In sortitum casumque*, recte, et sic legitur in *Nov. Theod.*

(27) *Ac, in Nov. Theod.*

(28) *Conditione, in Nov. Theod.*

(29) Vitium quoddam a natura, subaudi, corrupta.

(30) Communia naturali jure negliguntur, *ut hic*, qua ratione Arist. 2. *Polit.* 1. Communionis regulam introductam a Socrate in sua Repub. reprehendit, ἥκιςα γὰρ ἐπιμελεῖν τυγχάνει τὸ πλείςων κοινὸν etc. ibid. vide : hæc autem adversus Anabaptistas, communionis patronos, possis recte usurpare.

dum incidet alienæ. Sed ubi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri : immobiles quidem res quæ (1) nec latere facile possunt , nec (2) cuiquam (3) (si divulgentur) officiunt , sub aspectu etiam curialium æstimari dividique concedimus : mobiles autem res , vel (4) se moventes, vel instrumenta vel si quid aliud [etiam (5)] in hujusmodi jure (6) consistat , in medium proferri divulgarique non (7) patimur : sed juratis (8) successoribus , cum apud se diligenter æstimaverint, quæ quantique sint pretii facultates , credi oportere decernimus. *Quid* (9) *enim tam durum tamque inhumanum est , quam publicatione pompaque rerum familiarium , et paupertatis detegi vilitatem , et invidiæ exponere* (10) *divitias ?* In exigendis vero debitis , si pretium quod pro quarta parte actionum curiæ competit , successores præstare noluerint : cautionibus jurata (11) fide prolatis in medium , unusquisque a debitoribus convenientem sibi exigat portionem. Æque ex diverso æs alienum , si cui defunctus fuerat obligatus , tam iidem successores , quam curia pro sua sorte (12) restituere compellantur. Quod si sæpe dicti successores sacramentum sibi crediderint excusandum : tunc vero ad similitudinem rerum immobilium diligentior (13) curialibus omnium rerum indago præbebitur , scilicet ut universis mortui facultatibus in aperto propositis , vel æstimatio rerum , vel divisio (14) sub præsentia curialium celebretur. In omnibus autem casibus ubi quarta pars curiæ competit , transactiones interpositas firmas illibatasque manere decernimus.

§. 1. Ad (15) filiorum (16) vero [curialium (17) , vel nepotum , ac pronepotum , scilicet decurionum] similitudinem (18) , ad quos integras opes pervenire censuimus , filiam , quinetiam neptem , proneptemve principali ejusdem civitatis unde pater , avus , vel proavus oritur , nuptam , rerum vel ab intestato , vel ex dispositione ultimæ voluntatis quæsitarum , integrum nullaque parte minutum dominium habere sancimus. Quod si post parentum obitum inveniantur innuptæ vel viduæ , in impuberibus quidem post transactam pubertatem , in aliis vero quæ pubertatem excesserint (19) , vel etiam in viduis post mortem parentis triennium (20) duntaxat volumus expectari : ut interim quarta portio suspensa , aut apud eam , si in matrimonio curialis ejusdem civitatis fuerit collocata , perpetuo jure permaneat : vel si in tempus (21) alienum [ab (22)] eadem curia ... maritum , penitusve nupta non fuerit , memora... [totius (23) substantiæ] curiæ cum triennii tam u...rum quam rusticorum prædiorum dumtaxat fructi... dicatur : ita tamen , ut [et (24) optionis conditio... ferendis rebus quartæ partis vel dodrantis (25)] ...cramenti tam de quantitate quam de æstimatione ...mobilium , deque actionibus inferendis , vel exci... (sicut in extraneis personis dictum est) ratio co...tur. Sed et si mater mortui vel avia tempore quo ... neposve moritur in conjugio ejusdem civitatis curia...venta fuerit : ne ipsas quidem patimur quartæ po... subire jacturam. Extraneum quinetiam heredem ...quitatem quidem jure discretum , curiæ tamen [ej... civitatis (26)] obnoxium supradictæ portionis dis... liberamus. Dat. 7. Idib. Mart. *Constantinop.* D... et EUDOXIO (27) CONSS. 442.

3. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SI quis curialibus (28) muneribus obnoxius , uno ... vel pluribus filiis vel filiabus derelictis, filio qu... vel filiis substantiæ suæ partem minimam dereli... (eam tamen quæ (29) excludere eos ab inofficios... ...rela potest) aliis autem suam substantiam derel... ut ex hac patrimonii distributione apud filium (30 ...dem vel filios curiales minima pars substantiæ rem... totum autem curiale munus masculis immineat , si... sint , sive nepotes vel pronepotes , curiali tamen ...tioni obnoxii : sancimus hujusmodi iniquitatem res... et non minus quarta portione in masculos posse t...rem transmittere : sive unus est filius , sive plures : ... diminutione ex permixtione sororum eis (31) faci... ut non solum corporibus , sed etiam substantiis lab...tes , possint curiale habere consortium. † Ad hoc ...mus , si quis curialis , filiabus pluribus derelicti... hac luce fuerit subtractus : quarum una curiali ej... nupserit civitatis : aliis filiabus quæ ad hujusmod... non migraverint , vel extraneis in reliquam parte... redibus derelictis , non videri curiæ ex sententia... Theodosianæ (32) ad Apollonium scriptæ satisfi... omnino (33) quartam (34) partem patrimonii curia...

(1) Immobilia latere non possunt , apparent enim facile , non occultantur , ut mobilia.

(2) Immobilium bonorum possessionis evulgatio non officit possessori.

(3) *Quicquam , in Nov. Theod.*

(4) Mobilia ab alio : moventia a se ipsis moventur , ut animalia : Immobilia a nullo. *l.* 93. *D. de verb. sign.*

(5) Al. *deest.*

(6) Rerum aliæ immobiles , aliæ se moventes , aliæ jura.

(7) Statutum tyrannicum est , ut quisque mobilium suorum numerum profiteri apud acta et publice cogatur.

(8) Vide Wurmserum 1. *pract.* 26. *cap.* 2.

(9) Ea re putant quædam invecta in urbanum ædificium facile obligari : in rusticum non æque. Doct. *ad l.* 4. *ff. de pact.*

(10) *Patere , in Nov. Theod. et quibus. lib.*

(11) Vide Wurms. *in pract.* 38. *cap.* 8.

(12) *Per suam sortem , in Nov Theod.*

(13) *Diligenter , in Nov. Theod.*

(14) *Divisio , prout successores elegerint , in Nov. Theod.*

(15) Descendentes masculi curiales , vel fœminæ nuptæ curialibus , vel extranei curiales succedant in totum. *Bart. Goth.* Intellectum hujus §. vide apud Decher. *lib.* 2. *dissert.* 1. *num.* 51. Decian. *vol.* 1. *resp.* 192. Ans.

(16) Id abrogatum , *Nov. Theod.*

(17) Inclusa absunt a *Nov. Theod.* Hic autem *ut Supr. in pr. curiales* addidit Trib. adjecit etiam *curialium et scil. decurionum* , ut hæc lex congrueret cum *Justin. l. Infr. prox.*

(18) *Numerum , in Nov. Theod.*

(19) *Adeptæ sunt , in Nov. Theod.*

(20) Conditio *si nupserit* , tempus habet limitatum.

(21) *Temporis , in Nov. Theod.*

(22) Abest a *Nov. Theod. et quibus. lib.*

(23) Absunt a *Nov. Theod.*

(24) Inclusa desunt in omnibus manuscriptis et perperam se... ta sunt ex libro *Nov. Theod.* vide Cujac. 3. *Inst.* 1.

(25) Al. *sine ejus pretio.*

(26) Absunt a *Nov. Theod.*

(27) VV. CC. additur *in Nov. Theod.*

(28) Hujus suæ legis sententiam Græce recitat idem Justin... *in Nov.* 38. Cont.

(29) Adde *Novell.* 38. *cap.* 3.

(30) Ad filium.

(31) Sororis ejus.

(32) Id est , superioris.

(33) Omnimodo.

(34) Legitima liberorum curialium , olim quarta bonorum om... reliquorum liberorum quarta legitimæ portionis , *ut hic.* ... curialibus plus debetur , quam cæteris. Curialibus dodrans ... bonorum : cæteris triens , vel semis legitimæ partis. *Nov. de* ... *et semiss.* 18. *c.* 2. *Nov. de decurion.* 38. *c.* 3. Mutatur ... novo jure quadrans in dodrantem.

r : sive uni filiæ quæ curialibus nuptiis copulata putanda est : sive ex aliis heredibus colligenda : oculdubio quæ curiali nupsit immuni ab hujusmo- tæ datione servanda : cum per maritum ejus quan- ipsius personam (1) curiæ sit satisfactum : et servari (2) non solum si ultimo elogio condito te- uriales decesserit : sed etiam si intestatus (3) num obierit. [Sed et] si quid (4) minus (5) [parte] fuerit , vel minime derelictum : hoc omnibus filio curiali , vel filiæ quæ nupta est civitatis decurioni , ex substantia patris curialis omnibus , vel deputari , vel adimpleri : nullo ob- curiæ opponendo , si secundum prædictam (6) filius , nepos , pronepos , pater , avus , proavus , morienti fuerint derelicti , qui nexibus curialibus unque , vel dignitate , vel occasione fuerint ab- In hoc enim Theodosianæ (7) legi apertissime vo- sse derogatum. Et generaliter definimus ex omni neque masculos liberos , neque filias copulatas onio curialis , minus quarta parentis substantiæ : vel non extantibus filiis , vel filiabus , sed aliis is, ipsam curiam secundum anteriores leges quar- lis morientis habere solatium. Dat. Kal. Januar. TINIANO A. II. CONS. 528. (8).

T I T. XXXV.

DE IMPONENDA LUCRATIVA (9) DESCRIPTIONE.

pp. THEOD. et VALENT. AA. ad Apollonium Præfectum Prætorio.

iptionis (10) onere siliquarum (11) quatuor , is [ex (12)] lucrativis jugationibus tantum , manis , vel animalium censibus , neque mobilibus emus indici : et si curiales non sint , majores , posteros liberamus : ut si pater , avus , proavus , poti , pronepoti , vel filiæ , nepti , proneptive erest (14) nuptæ sint curialibus necne) postre- tate , vel inter vivos etiam donatione quicquam pibus largiatur , memoratæ descriptionis cesset indictio. Æque (15) ex diverso , si posteriores ad majo- res prædicta sibi consanguinitate (16) devinctos præfatis titulis suas conferant facultates : nullius (17) accessio- ne (18) gravaminis hujusmodi liberalitas oneretur : *In tam (19) enim necessariis (20) sibi conjunctisque perso- nis , sub liberalitatis appellatione debitum naturale persol- vitur.* Cujus auctoritatem juris pariter valere sancimus , etiam si ab intestato succedant sibi præfiniti (21) generis ordine sociati. Ex his enim successionibus maxime debiti potius solutio quam muneris oblatio comprobatur , quæ non largientibus etiam dominis ipsa propinquitatis serie deferuntur. Cæteri (22) vero licet quadam inter se cogna- tione jungantur : nunquam tamen curiale prædium sine prædicto onere lucrabuntur : nisi is forte cui lucro res cesserit , ejusdem civitatis ordini sit obstrictus : qui licet inter extraneos numeretur , vacuum tamen ea functione quod datum est , consequatur : nam cum personæ condi- tio non mutetur , nec rei quidem statum convenit im- mutari. † *Lucrativas* (23) vero res eas tantum volumus appellari , atque a prædictæ descriptionis gravamine ex- cipere , quæ hereditatis , legati , fideicommissi jure , mortis causa donationis (24), vel cujuslibet postremæ vo- luntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter vivos etiam donatio simplici liberalitate confecta , lucrativæ merebitur et nomen , et sarcinam. † Si vero , vel socer futurus , filii , vel nepotis , vel pronepotis sponsæ affini- tatis coeundæ causa donaverit : vel parens etiam filiam , vel neptem , vel proneptem curiali , seu extraneo nuben- tem dotaverit , licet casus eventu (25), res ejus , cui da- ta est , vertatur ad lucrum, nec (26) inter lucrativas nu- merabitur , nec descriptionis oneri subjacebit. *Nec enim juris optimi est matrimonium* (27) , *cum tot* (28) *tantisque suis difficultatibus opprimatur* , *adventitiis etiam cumulare ponderibus.* † Res vero , quæ memoratis causis lucrativæ semel nomen exordiumque sortita est , licet ab eo , qui susceperat , ad alterum emptionis , vel cujuscunque con- tractus jure migraverit , cum prædicto descriptionis gra- vamine proculdubio transferetur : ut vel sciens sibi im- putet , qui accepit oneratam : vel si ignoraverit , quod interest , consequatur. Contraque si cujuslibet contractus exordio lucrativæ nomen evaserit : et si postea lucri ti-

us personæ.
vari.
stato.
uidem.
lic dodrans. *Nov.* 38. *c.* 3.
Nov. Theod. si filius , nepos , pronepos , avus , pa- us non curialis curiali successerit , curiæ nihil debetur.
supr. h. t.
etur hic deesse Græca constitutio , cujus meminit *Nov.* ut curiales filiis suis dodrantem relinquant. *Cont.*
rativi tituli qui sint , vide *infr. h. t.* De lucrativa adde *l.* 1. *supr. de apochis tit.* 22. *h. lib. l.* 16. *C. agentib. in reb.*
pta est hæc l. ex eadem Nov. Theodosii , ex qua su- *meminimus. supr. tit. prox.* ex libro *Novell. Theod.* *extat.*
quarum onus (quod et siliquaticum) præstatur ex gationibus , non ex capitibus vel rebus mobilibus , qua tatur *l.* 1. *C. Theod. hoc tit.* adde *Novell.* 131. *fin.*
st ex , *in Nov. Theod.*
ud.
refert. ut in Nov. Theod.
ue diu. al. *deest* , ex.
sanguinitas hic pro cognatione accipitur , cum tamen n significet . et in aliis locis consanguinei dicantur sanguinei fratres ex eodem patre , germani , fratres legitimi. *l.* 32. *ff. de leg.* 3. Consanguinitas , fraternitas. Hic ta- men generaliter pro cognatis accipit consanguinitatem , ut *l.* 1. *C. Theod. de legit. heredit.* ut Lycophron ὁμαίμους et αὐθομαί- μους. vid. Cujac. 15. *observ.* 36.

(17) Vectigal ex lucro solvendum non solvitur ex hereditate patris seu a patre delata. vide *l.* 9. *ff. pro socio.*

(18) Eadem ratio de vicesima remissa domesticis heredibus est apud Plin. in *Paneg.*

(19) *Ita enim in Nov. Theod.*

(20) Lucrativa causa non est , quam necessitate ab alio accipi- mus. *l. donari.* 29. *ff. de donat.* Quod necessaria persona necessa- riæ personæ præstat , necessitate præstare videtur.

(21) *Præfati*, *in Nov. Th.*

(22) *Cæterum* , *in Nov. Theod.*

(23) Lucrativa causa est hereditas , legatum , fideicommissum, mortis causa donatio , quodque ultima quavis voluntate ad nos venit , *ut hic.* Non lucrativa , dos , donatio propter nuptias , Emptio , Permutatio et similes. vide Decium *ad l.* 33. *ff. de regulis jur.*

(24) Al. *donatione* , *ut in Nov. Theod.*

(25) *Casus eventusve ejus* , *cui. al.* additur *mortis vel divortii*, sed præter auctoritatem *veter. lib.*

(26) Dos non est titulus lucrativus marito eam accipienti : sed mulieri tantum , cui quis dotem constituit. *l. ult.* §. *si a socero. in fin. ff. quæ in fraudem creditor.*

(27) Matrimonium multis difficultatibus opprimitur.

(28) Afflictis nova afflictio non est imponenda.

tulo in dominium alicujus ceciderit, sarcinam memoratæ descriptionis effugiet. Nulla enim in hujuscemodi causis confusionis intercedit occasio, etsi ad (1) primordium tituli posterior quoque formetur eventus: nisi forte res decurionis, quæ ad eum cujuslibet mercimonii jure pervenerit, ad alterum fuerit postrema ejus voluntate, vel ab intestato, vel inter vivos donatione translata: tunc enim quia semel in personam cecidit principalis (veterum titulorum nequaquam ratione perspecta) conditionem, et onus merebitur lucrativæ. Datum 7. Id. Mart. *Constantinop.* DIOSCORO et EUDOXIO VV. CC. CONSS. 422.

TIT. XXXVI.

DE PRÆBENDO SALARIO (2).

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Marcellinum Corr. (3) post alia (4).

NUlli (5) salarium (6) tribuatur ex juribus (7) reipublicæ, nisi ei qui jubentibus nobis specialiter fuerit consecutus (8). Datum 5. Non. Oct. *Constatinop.* LIMENIO et CATULINO CONSS. 349.

TIT. XXXVII.

SI CURIALIS RELICTA CIVITATE RUS HABITARE MALUERIT.

Omnes curiales revocantur ad civitatem, et ad curiam, et locus, in quo ruri habitant, publicatur. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano P. P. post alia (9).

CUriales omnes jubemus interminatione moneri, ne (10) civitates fugiant, aut deserant rus habitandi causa: fundum quem (11) civitati prætulerint, scientes fisco esse sociandum: eoque rure (12) se carituros, cujus ca... pios (13) se patriam vitando, demonstraverint. D... Kal. Januar. *Constantinop.* ARCAD. IV. et HON... AA. CONSS. 396.

TIT. XXXVIII.

DE (14) MUNICIPIBUS [ET (15)] ORIGINARIIS (16).

In loco originis et incolatus cogitur quis subire munera. Bart.

1. Imp. ALEXANDER, *al.* Antoninus, A. (... Silvano.

CUm te Byblium (18) origine, incolam autem ... Berytios esse proponas, merito apud utrasq... civitates muneribus fungi compelleris.

2. Imp. GORDIANUS A. Frontoni.

SI ut proponis, ea, quæ ex causa fideicommi... manumisit, ab ea libertatem justam fuerit con... quæ originem ex provincia Aquitania (20) ducet: ... quoque ejus conditionis, ejusque civitatis jus ob... unde, quæ te manumisit, fuit. Eorum enim condi... sequi ex (21) causa fideicommissi manumissos (2... dem placuit, qui libertatem præstiterint, non q... rogaverint.

Filius sequitur originem patris, et non matris nisi ex alia causa civitati matris sit adstrictus. Bart.

3. Imp. PHILIPPUS A. Patroclo.

FIlios apud originem (23) patris, non in mate... vitate, etsi ibi nati sint (si modo non de... retineantur) ad honores, seu munera posse co... explorati juris est.

(1) Ad primordium tituli posterior eventus formatur. Inde notant, lucrativo titulo rem non accipere, qui eam ab ingrato jure suo revocat.

(2) Salaria quæ ad victum dantur. vide *l.* 4. §. 2. *ff. de decretis. l.* 1. *l.* 17. *supr. mandati. l.* 7. *l.* 56. §. *pen. ff. mandati.*

(3) Al. *Comitis Orientis.*

(4) *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 2. *l.* 1.

(5) Hanc legem ex serie titulorum recte sic accipit Cujacius, ut non possint decuriones cuiquam salarium constituere sine jussu principis.

(6) Salarium decuriones ex publico constituere non possunt, sine principis voluntate: excipe tamen casus *l.* 4. §. 2. *ff. de decretis.*

(7) *Viribus, in C. Theod.*

(8) Excipe tamen quosdam casus, de quibus in *l.* 4. *ff. de decr. ab ord. fac.* et vide Menoch. *de arb. jud. lib.* 1. *quæst.* 46. *salaria* autem dicta fortasse, quod ea percipientes inde se alant. alibi dicta *annonaria commoda.* Græci interpretantur τὰ διδόμενα εἰς τροφὴν, sive potius et sæpius σιτηρέσια et ὀψώνια. Mod.

(9) *C. Theod.* 12. 18. 2.

(10) Cur fugiebant patriam civitatemque suam? Non tam Philosophiæ studio, ut in umbra sederent, quam quod curiæ munus onus quoque esset: et curialium, utpote primorum urbis, præsentia civitates, urbes ac municipia ornari et augeri Principes ipsi cuperent et ad municipiorum cultum id pertinere putarent. Ad hunc pene modum nobilibus Italis necessitas a quibusdam principibus imponitur hodie, certis anni temporibus in urbibus morandi, quod et ad urbium ipsarum splendorem, et vectigalia simul augenda satis excogitatum ingeniose.

(11) Rustica vita urbanæ non præferenda. Romani quidem senatores in agris sæpe versati: in urbem tamen accurrebant acciti: quin et ipsos viatores sæpe antevertebant.

(12) Al. *jure*, sed rectior est excusa lectio, quæ co... *C. Theod.*

(13) Patriam qui vitat, impius. *l. penult. supr. de* ... *vend.* Ita *Apostolo* qui suorum curam non habet, impius...

(14) *D. lib.* 50. *tit.* 1. *supr. lib.* 1. *tit.* 55. Goth. Tr... quæ faciunt municipes. Nativitas, Manumissio, Adoptio, ... *infr. tit. seq. l.* 1. *ff. ad mun.* quæ originis nomine con... *l. privilegio. infr. tit. seq.* nam originales sive origin... non nati tantum, sed etiam manumissi et adoptati. *l. cu*... *infr. tit. seq.* Sunt et alii municipes voluntarii, *l.* 3. *inf*... *qui spont. mun. suscipiunt*: quos facit adlectio vel inco... *cives. tit. seq. l. filii.* §. *municipes. ff. ad munic.* Mod.

(15) *Al.* deest, *et.*

(16) Originarii opponuntur voluntariis, de quibus *in*... §. 2. *ff. ad municipal.*

(17) Antoninus Aug. sic in meo manusc. *Cont.*

(18) Byblus, urbs est in Phœnicia, non longe a L... Berytho.

(19) Ad munera quis vocatur, vel ut originarius, vel in... la. *l.* 29. *ff. ad municipalem.*

(20) Aquitania duplex: Primæ metropolis Biturigæ, ... Burdigala. Antonini *Itinerarium.*

(21) Liberti patronorum originem sequuntur, sunt e... loci cives, cujus est eorum patronus. dixi ad *l.* 6. *in fi*... *in pr. ff. h. t.* adde, quæ de libertis scripsi ad *l.* 108 *ff.* ... *cond. et dem.*

(22) Manumissus originem manumittentis sequitur. *l.* 1 §. ... *causa.* 8. *ff. ad municip.*

(23) Originem patris, non matris in honoribus ger... quuntur liberi. *l.* 1. §. *qui ex duob. ff. ad municip.*

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Secundo.

)igine (1) propria (2) neminem (3) posse voluntate ua eximi manifestum est.

5. Imp. Constantinus A. ad Maximum Vic. (4) urbis.

Iuis (5) cum ex majore, vel ex minore civitate iginem ducit, eandem evitare studens (6), ad m se civitatem incolatus (7) occasione contulerit: ser hoc, vel preces dare tentaverit, vel qualibet niti, ut originem propriæ civitatis eludat; duacivitatum decurionatus onera sustineat, in una vois (8) et in una originis (9) gratia. PP. 8. Ka- Januar. Paulino, et Juliano Conss. 325.

T I T. XXXIX.

(10) INCOLIS (11), ET UBI QUIS DOMICI- UM HABERE VIDETUR, ET DE HIS, QUI STUDIORUM CAUSA IN ALIENA CIVITATE DEGUNT.

Postquam quis transtulit incolatum, non potest revocari ad munera. Bart.

1. Imp. Antoninus A. Paulo (12).

n (13) tibi obest, si cum incola esses, aliquod nunus suscepisti: modo (14) si antequam ad alios es vocareris, domicilium (15) transtulisti.

Scholares non dicuntur constituere domicilium, ubi student, nisi X. annis steterint, vel alia ratione constituerint. Bart.

2. Imp. Alexander A. Crispo.

NEc ipsi (16), qui studiorum (17) causa aliquo loco (18) morantur (19), domicilium ibi habere creduntur, nisi decem (20) annis transactis eo loco sedes sibi constituerint, secundum epistolam Divi Hadriani: nec pater [qui] propter filium studentem frequentius ad eum commeat. Sed si aliis rationibus domicilium in splendidissima civitate Laodiceorum (21) habere probatus fueris (22), mendacium (23), quominus muneribus fungaris (24), non proderit.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Alexandro.

EST verum eos, qui in territorio alicujus civitatis commorantur, velut (25) incolas ad subeunda (26) munera, vel ad capiendos (27) honores non adstringi (28).

Propter solam possessionem quis non revocatur ad munera. Bart.

4. Iidem AA. et CC. Alexandro.

CUm neque originales (29), neque incolas vos esse memoratis: ob (30) solam (31) domus, vel possessionis, licet ex substantia decurionis acquisita sit, causam, publici juris auctoritas muneribus subjugari vos non sinet.

Originis jus nemo mutare potest, *ut hic, l. ult. infr. h.* atus potest. Cur? illud naturale, hoc civile jus est. Unde unum et eundem, duarum civitatum municipem esse posia videlicet originarius est: alterius vero incola. *l. ult. t.* adde *l.* 11. *ff. de senator.*

) Al. *Origini propriæ etc.* Hujus autem legis ratio est, quod inis naturale sit.

) Imo uxores eximuntur. *l.* 22. §. 1. *l.* 32. *l.* 37. *in fin.* . 3. *ff. ad municip.*

) Comitem orientis.

) *Ex lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 12. *C. Theod.* al. *qui.*

) Al. *studeat.*

) Originem incolatus occasione nemo potest mutare. *l.* 22. *ad municip.*

Al. *voluntate.*

Voluntaria non est origo, sed necessaria: Incolatus volunt: inde municipum alii origine, alii voluntate munici-.

D. lib. 50. *tit.* 1. *Eclog. lib.* 54. *tit.* 1.

Incola quid? vide *in l.* 239. §. *incola. ff. de verb. sign.* ncolas domicilium facit, non domus, aut possessio sola. n autem incola pro inquilino, qui proprie ἔνοικος, poniola μέτοικος vel πάροικος. ut *in l.* 1. *supr. de fals. mon.* Dorotheum *ad l.* 27. §. *Proculus. ff. de leg. Aquil.* Mod.

Paulino.

Si is, qui quodam in loco fuit incola, munusque sustintequam ad alium honorem vocaretur, domicilium suum t: non amplius eo loco munera subire cogitur. Nam transmicilii ἀρχαιογονίαν, id est, originem quidem non mutat, ἰκιον incolatum. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 1. *ex lib.* 55. . 1. ita qui susceptum munus nondum implevit, renunciaatui non potest. *l. incola.* 34. *ff. h. t.*

. 34. *ff. ad munic.*

. 31. *ff. ad munic.*

Ipsis.

Studiis qui dant operam, intra decennium pro incolis non r. *l.* 5. §. *domum.* 2. *ff. de injuriis.* post decennium jam cipeli, sed incolæ censentur, *ut hic*, Seneca 19. Epistolarum: *Non novimus quosdam, qui multis apud Philosophiam annis persederint et ne colorem quidem dixerint? Quidni noverim? Pertinacissimos quidem et assiduos. quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco.*

(18) Loci.

(19) Ὁ ποιήσας ἐν πόλει δέκα ἔτη. vide *l.* 78. *ff. de leg.* 3. Incolatus et domicilium decem annis præscribitur et eo tempore fit quis incola et domicilium constituisse intelligitur, et consequenter civitatem, jus, et privilegium civitatis adquisivisse, ut ita civis verus sit, et fictus originarius. Bart. *rubr. de præscr.* Balb. 5. *de præscr.* 5. *qu.* 14.

(20) Congruit *lex* 1. *infr. qui ætate vel profess. h. l. tit.* 49. I. G.

(21) Laodicei (*Laodiceorum* enim legendum est, non *Laudicinorum*, *teste Alc. in hanc l.*) a Laodicea dicti sunt, de qua Plin. *lib.* 5. *cap.* 29.

(22) Al. *fuerit.*

(23) Id est, falsa adseveratio.

(24) Al. *fungatur.*

(25) *l.* 35. *D. ad munic.* Imo ut incolas. *l.* 239. §. *incola. ff. de verb. sign.*

(26) Obeunda.

(27) Capessendos.

(28) Qui in territorio et finibus alicujus civitatis sedes posuit, licet in civitate non moretur, incola est ejus civitatis, *l. pupillus.* §. *incola. ff. de verb. sign.* nec obstat *l.* εἰδέναι. *ff. ad munic.* quæ loquitur de eo, qui agrum tantummodo possidet, ut *l. prox. infr.* nec civitatis præcipuis utitur, i. e. foro, balneo, templo, spectaculis. *Mod.*

(29) Ὁ μὴ ἀρχαιογενής, id est, qui neque originalis est, nec incola, nec domicilium in aliquo loco habet, sed domum, fundumve tantum possidet, munera subire non cogitur. *Syn.* 54. *tit.* 2. *cap.* 4.

(30) *l.* 17. §. *sola ratio.* 5. §. *sola domus.* 13. *ff. ad munic.* Possit quis, quo loco habet bona, ejus neque originalis esse, neque incola, ideoque nec ejus loci ulla habetur ratio in testamento, vide Cujac. 14. *observat. cap.* 12. Goth. Vide Tessaur. *decis.* 149. Grivell. *decis. Dolan.* 11. Cabedo *decis.* 91. Ans.

(31) Al. *domum, vel possessionem*. et postea, *causa.*

5. Iidem AA. et CC. Maximo (1).

SI in (2) patria uxoris tuæ, vel qualibet alia domicilium defixisti, incolatus jure ultro te ejusdem civitatis muneribus obligasti.

Origo et domicilium facit quem vocari ad munera, nisi per privilegium contrarium sit expressum. Bart.

6. Iidem AA. et CC. Marcellino (3).

PRivilegio speciali civitatis non interveniente, tamen originis ratione (4), ac (5) domicilii voluntate (6) ad munera civilia quemque vocari certissimum est.

7. Iidem AA. et CC. Aurelio.

CIves quidem origo (7), manumissio, allectio (8), vel (9) adoptio: *incolas* (10) vero (sicut et Divus Hadrianus Edicto suo manifestissime declaravit) domicilium facit. Et in eodem (11) loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi (12) quis larem, rerumque, ac fortunarum suarum summam (13) constituit, unde [rursus (14)] non sit discessurus, si nihil avocet: unde cum profectus est, peregrinari videtur: quod (15) si rediit, peregrinari jam destitit.

8. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. (16) ad Senatum.

SEnatores (17) in sacratissima (18) urbe domicilium dignitatis habere videntur. Kalend. Mart. VALENTIN. A. et NEOTERIO CONSS. 390.

Mulieres ex persona maritorum sortiuntur dignitates, et forum. Bart.

9. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Martiano, Comiti Orientis (19).

MUlieres honore (20) maritorum erigimus, [et (2] genere nobilitamus (22), et forum (23) ex eo[...] persona (24) statuimus. [Sin autem minoris ordini[...]rum postea sortitæ fuerint: priore dignitate privatæ, [...]sterioris mariti sequentur conditionem (25):] et [...] domicilium (27) mutamus. Dat. 4. Kalend. Febr. CP. ARCADIO II. et RUFINO CONSS. 392.

TIT. XL.

DE MUNERIBUS (28) ET HONORIBUS NON CONTINUANDIS INTER PATREM ET FILIUM ET DE INTERVALLIS (29).

Continuatio honorum, et munerum impeditur in his qui sunt idem, vel quasi: intervalla vero in his tantum qui sint idem vere. Bart.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Septimio (30) Zenoni.

SIcut honores et munera cum pater, et filius (31) [...]curiones sunt (32), in (33) eadem domo contin[...] non oportet: ita vacationum concessa tempora [...] non (35) aliis prodesse possunt, quam [his], qui[...] eosdem (36), vel alios honores eademque, vel alia [...]

(1) Maximæ.
(2) Qui domicilium habet in uxoris patria, vel alia quadam civitate, tanquam incola sustinere munera cogatur. *Syn. d. tit.* 25.
(3) Marcello.
(4) Cujacius emendat, *tantum originis ratione*. hoc autem dici: Nisi specialiter privilegium civitati datum sit, ut ob solam possessionis causam quis ejusdem civitatis muneribus obligetur, ut *l. libertus. §. sola ratio. ff. ad munic.* originis tantummodo vel domicilii causa muneribus publicis obligamur. *l.* 4. *supr.* Mod.
(5) *l.* 7. *infr. h. t.*
(6) Municipes alii origine, alii voluntate. *l.*22.§.2.*ff. ad municip.*
(7) Civem facit τὸ ἐκεῖθεν ὁρμᾶσθαι, origo ex aliquo loco ducta, ut et manumissio ab aliquo facta ex ea civitate oriunda: sed et τὸ ἐγκαταγραφῆναι τοῖς πολίταις, adscriptio in numerum civium: ut et adoptio in eadem civitate instituta. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 1. *c.* 6. adde *l.* 1. *ff. ad municip.* Goth. Declarationem hujus l. vide apud Johann. Zanger. *de Except. part.* 2. *c.* 1. *num.* 39. 42. Ans.
(8) Adjectio, *l.* 6. *ff. de munerib.* Potest ex hoc loco satis colligi, civitatem a quoquo mutari posse. Tertull. 3. *adversus Marcionem*, allectio nationum a novissimis diebus exorta est.
(9) Id est.
(10) Incola loci est, qui ibidem domicilium habet, non momentarium, sed ubi larem et summam rerum et fortunarum suarum constituit: unde non sit discessurus, nisi necessitate avocetur: unde si discedat, peregrinari incipit: quo si rediit, peregrinari destitit. adde *l.* 203. *ff. de verb. sign.* Goth. Porro v. Fel. *ad c. Rodulph. n.* 13. *et seq. x. de rescr.* Jas. *ad l. hujusmodi. §. legatum. n.* 14. *de leg.* 1. *et ad l. si is, qui pro emptore. n.* 294. *de usucap.* et Jacobum Menoch. *de arb. jud. lib.* 2. *cent.* 1. *cas.* 86. *n.* 20. Mod.
(11) Al. *et in eo loco.* Cujac. *emend.* et in eo demum loco.
(12) Adde *l.* 27. *§.* 1. *ff. ad municip.*
(13) Τὴν ἐμάδα.
(14) Al. *deest.*
(15) Al. *quo.*
(16) Al. *Constantinus A.*
(17) *Pars l.* 2. *supr. ubi senatores vel clarissimi.*
(18) Constantinopoli et Romæ. *l.* 22. *§. pen. ff. h. t. l.* 2. *supr. ubi senat.*
(19) *Sic in C. Theod.* 2. 1. 7. *Extat eadem lex iterum*, [...] *lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 13. Cont.
(20) Ergo possunt et ibidem conveniri, *l.* 2. *supr. ubi sen[at.] vel clar.* ut et in originali patria, *l. pen. ff. de senat.* cum in ea etiam honores retineant, *l. filii. §. senatores. et l. seq. ff. ad municip.* et in qua domicilium collocaverunt. *d. l.* 2. Mod. [...] a marito mutuatur honorem, genus, forum, domicilium, *ut* [...] *Novell.* 105. *cap.* 2. *et* 22. *cap.* 36.
(21) Al. *deest*, *ut in C. Theod.*
(22) Nobilitatur a marito uxor. adde *l.* 13. *infr. de dignit.*
(23) *Iisdem forum*, *in C. Theod.*
(24) Forum mariti uxor sequitur. *l.* 5. *ff. de ritu nupt. l.* 1. *§.* 5. *ff. de lib. exhib. l. pen. ff. de jurisd. l. exigere dotem* 5. *ff. de jud. l. cum in test.* 6. *supr. de donat. ante nupt. l.* [...]*rum.* 4. *§. mulieri.* 1. *ff. de usu et habitat.* Servius 3. Æ[...] *ibi, et patrio Andromachen iterum cessisse marito.* adde C[...]num *cap.* 10. *num.* 47.
(25) Inclusa desunt *in C. Theod.*
(26) Domicilium mortuo marito in domo mariti uxor retin[...]
(27) *Domicilia*, *in C. Theod.*
(28) Munus est officium privati hominis, cujus utilitas ad [sin]gulos, universosque cives redit.
(29) Intervalla, vacationum tempora, ut ne quis contin[ua]re honores cogatur. *l. divus.* 18. *ff. ad munic. l. honor.* 14. *§.* 5. *ff. de muneribus.*
(30) Meminit hujus rescripti Paul. *in l.* 21. *§.* 6. *ff. ad mun[ic.]*
(31) De filiofamilias intellige, alioqui enim in emancipato [i]d dicendum videtur, *arg. l.* 3. *Infr. de filiisfam. et quemadm.* [...] *pro iis ten.* Mod.
(32) *l.* 3. *infr. de filiisfam. h. lib. tit.* 60.
(33) *l.* 4. *§.* 1. *ff. de excus. tut.*
(34) Hæc sunt, quæ intervalla in rubrica dicuntur et *in l. d[...] ff. ad munic. l. ult. infr. hoc tit.* porro propter hon[ore]m [...] munus, quo defunctus sum ipse, certi temporis vacationem h[...] filius meus non habet propter me: in iis scilicet honoribus, [qui] sumptu carent, vel in muneribus personalibus. *Mod.*
(35) *l.* 3. *in pr. infr. h. t. l.* 6. *ff. de legationibus.*
(36) Eos.

er denuo vocantur. † Pro (1) infante vero filio quem cerionem esse voluisti, quanquam fidem tuam in poem adstrinxeris, tamen onera sustinere non cogeris: ad ea [tantum (2)] quæ mandari possunt, votem dedisse videaris.

2. Imp. GORDIANUS A. Cyrillo.

} honoribus ad honores eosdem quinquennii (3) datur (4) vacatio: triennii vero, ad alios: Legaoi (5) autem perfunctis (6) biennii (7) vacatio conest (8).

Frater propter fratrem non habet vacationem, sed propter alios idoneos nondum gravatos recte excusatur. Bart.

3. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Critiæ (9).

Nrvalla temporum, quæ in unius (10) persona locum bent, fratribus (licet communia possideant bona) ne prodesse, frequenter constitutum est. Sane his (11), qui necdum functi muneribus, ad hæc idoonstituti vocari debent, vos si ad obsequium civimunerum repererit paruisse; ne interim (12) internini, Præses provinciæ providebit.

TIT. XLI.

E MUNEBIBUS (13) PATRIMONIORUM.

1. Imp. ANTONINUS A. filio (14).

lia munera per (15) ordinem pro modo fortunarum stinenda sunt.

2. Idem A. Materno.

MUnera quæ patrimoniis publicæ utilitatis gratia indicuntur, ab (16) omnibus subeunda (17) sunt.

3. Imp. ALEXANDER A. Attilio.

QUi immunitatem munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent (18); in quibus causis, et hospites (19) recipiendi sunt.

Onus alimentandi equos decurionum, est patrimoniale. Bart.

4. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Neroni.

NOn videtur abhorrere (20) [a] ratione sententia, [qua] Præses provinciæ equos (21) curiales (22) alere, non personarum, sed patrimonii esse decrevit: et tamen si iniqua (23) esset, omisso (24) a te appellationis auxilio necessario permanet.

Nihil est quod tribuat excusationem a muneribus patrimoniorum. Bart.

5. Imppp. CARUS, CARINUS et NUMERIAN. AAA. Antepisti.

NEque (25) tempore ætatis, neque numero liberorum a muneribus quæ patrimoniorum sunt, excusationem (26) quis habere potest.

Philosophi non debent habere immunitatem a muneribus patrimonialibus. Bart.

6. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA.

PRofessio (27) et (28) desiderium tuum inter se discrepant: nam cum *philosophum* (29) te esse proponas,

) *d. l.* 21. §. *Imperat.* 6. *D. ad municip.*
) Al. *deest.*
) Vide Dion. 53. Cic. Liv. 7. *et* 10. Goth. Quæ hic præur intervalla, non honoribus tantum, verum etiam onerirescripta videri possunt. *l. navicularii. ff. de mun. et* od.
Αλει·νογησία. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 3. *cap.* 1.
Legationem.
Functis.
Legatione functis biennii vocatio datur. dixi ad *l.* 3. *infr.* ion. *h. l. tit.* 63.
Vide apud Livium *lib.* 7. *et* 10. legem quæ vetabat, ne idem magistratum intra decem annos caperet: et Cicero legibus.
Al. *Aniceto*, vel *Niceto.*
l. 1. *supr. h. t. l.* 7. *supr. de decur.*
Vid. *l.* 3. *infr. quemadm. civilia muner. h. l. tit.* 42.
Al. *ne iterum.* Goth. Eruditissimus Cujacius perspicue leait, *ne iterum interpellemini*; idque et libri veteres con et *l.* 52. *supr. de decur.* itemque *l.* 3. *infr. quemadm.* n. *indic.* Mod.
Munus est officium privati hominis, ex quo commodum los universosque cives, remque eorum imperio magistratus mario pervenit. *Mod.*
Al. *Philiono.* al. *filio Syrio.*
. e. ut suo quisque ordine munera sustineat. *l. filius. l. ff. de leg.* et per vices. *l.* 3. §. *cos. et* §. *præses. ff. et hon.* nec tamen ultra modum facultatum. *l. ult. infr.* x. Mod. Ordine civilia munera sustinentur. adde *l.* 7. *prox. sacr. scrinior. l.* 12. *tit.* 19. *l. ult. ff. de mun.* Patrimonialia onera ab omnibus subeunda. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 7. *infr. h. t.* vide *l.* 2. *in fin. ff. de veteranis*: unde notant, itate nuda alicui data, tutelam semper excipi, *l. pen.* *de vacat. muner.* aliud erit, si plenissima immunitas data sit. Plenissima enim immunitas omnium tributorum et omnis publici muneris remissio est, etiam tutelarum, sed eorum tantum pupillorum, qui non sunt Ilienses. *l. non tantum.* 17. §. *Iliensibus.* 1. *ff. de excus.*

(17) Obeunda.

(18) *l.* 2. *supr. h. t.* Goth. Immunitate enim legibus concessa corporalia munera remittuntur, non pecuniaria, ex quibus est *metatum*, sive militis domum suscipiendi munus. sed neque corporalia omnia. nam tutelæ remissæ non censentur, *l.* σπαδόντα. §. ὁ λαβών. *ff. de exc. tut.* quod eas necesse sit nominatim remitti. *l. non tantum.* §. *eos. et* §. *seq. ff. h. t. l. legato in fin. ff. de vac. et exc. mun. l. in honoribus.* §. 1. *h. t.* Vide et Brissonium *select. antiq. lib.* 3. *cap.* 11. Mod.

(19) Hospitis recipiendi onus patrimoniale. *l.* 3. §. 14. *D. de mun.*

(20) Aberrare.

(21) Equos curules alere seu hippasia munus est patrimonii, non personæ.

(22) Legendum *curules*, *qui et Circenses.*

(23) Vide *l.* 7. *supr. de appell.*

(24) Commisso.

(25) A patrimonialibus ætas non excusat numerusve liberorum. *l.* 2. §. 1. *ff. de vacat. et excus. muner. l.* 7. *infr. h. t.* Goth. Vide Ferdinandum Paes *in tract. de excus. parent. ob num. liber.* Mod.

(26) Al. *excusatione.*

(27) *l.* 1. §. *an et Philosophi.* 4. *ff. de extraordin. cogn. et l.* 8. §. *Philosophis.* 4. *ff. de vacat. muner.*

(28) A professione sua alienum quiddam postulare, et iniquum et incivile.

(29) Philosophum dedecet avaritia et rapacitas: ideoque a patrimonialibus muneribus non excusetur. Philosophia denique ejusve professio non excusat a patrimonialibus. *l.* 8. *infr. de professoribus. h. lib. tit.* 52. *l.* 8. §. *Philosophis.* 4. *ff. de vacat. et excus. l.* 6. §. 6. *et* 7. *ff. de excus. tutor.*

*

vinceris avaritia (1) et rapacitate (2) : et onera quæ patrimonio tuo injunguntur, solus recusare conaris : Quod frustra te facere, cæterorum exemplo poteris edoceri.

Minores non excusantur a muneribus patrimonialibus. Bart.

7. Iidem AA. et CC. Longino.

ETiam *minores* (3) *ætate* patrimoniorum muneribus subjugari solent. Unde intelligis, te frustra plenam immunitatem desiderare : cum munera quæ impensas exigunt, subire te necesse sit.

8. Iidem AA. et CC. Longino.

NEc protostasiæ (4) vel sacerdotii (5) vel decaprotiæ (6) munera corporalia sunt (7) : sed tantum (8) patrimonii (9) esse non ambigitur.

9. Iidem AA. et CC.

PAtrimoniorum munera *mulieres* (10) etiam sustinere debent.

Superindictiones sunt munera patrimonialia. Bart.

10. Exemplum sacrarum literarum eorundem AA. et CC. ad Præsides provinciarum.

QUantum ad extraordinarias (11) indictiones pertinet, præsidibus significamus, ut omnes (12) possessores cæterosque sciant conveniri debere : quandoquidem ea patrimonii munera esse constet, quæ merito ab (13) omnibus agnosci debeant, quo facilius obsequiis publicis pareatur.

TIT. XLII.

QUEMADMODUM (14) CIVILIA (15) MUNE[RA] INDICUNTUR.

Non debet quis eodem tempore habere plura officia. Bart.

1. Imppp. Carus, Carinus, et Numerianus (16) AAA.

CUm te curatorem (17) ad cogendas angarias c[...] appellationem interposuisse proponas : Præ[...] vinciæ si alterius curiæ (18) te esse animadverterit, a[...] alieni corporis munera vocari non sinet : quia ej[...] triæ (20) oneribus respondere debes, cui te attr[...] esse commemoras.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Dionysio.

MAjoribus (21) honoribus (22) functos, ad m[...] devocari non (23) oportere, rationis est (24).

3. Iidem AA. Eutychiano.

CUm (25) te omnibus muneribus functum esse [...] res, ad eadem munera, si aliorum civium [...] est, qui obsequiis civilibus fungi possunt, Præse[...] vinciæ devocari te non permittet.

4. Iidem AA. et CC. Regio.

ULtra (26) modum sumptuum te muneribus ci[...] gravari levatis (27) aliis, Præses provinciæ [...] tietur : sed æqualitatem (28), tam juris quam [...] memor circa ordinem (29) custodiet.

(1) De avaritia et rapacitate, adde *l. ult. infr. de veteris numism. potestate. l.* 11. *tit.* 10.

(2) *Avaritiæ cæcitate, in quibusdam manuscr.*

(3) A patrimonialibus minor ætas non excusat. *l.* 5. *supr. h. t.*

(4) *Pyrrhus legit, prostasiæ*, verum protostasia principalitatem significat. vide *hic* Alciat. dixi ad *l.* 3. *infr. de filiisfamilias. h. l. tit.* 60.

(5) *Sacerdotiæ*, Hal. Sacerdotium hic munus est, quo qui funguntur, ludis in honorem Dei alicujus institutis præsunt cum sumptu aliquo. Talis fuit Alytarchia, Asiarchia, Syriarchia, Phœniarchia : de quibus dixi ad *l. in honoribus*, 8. *ff. de vacat. et excus. muner.*

(6) Decaprotia, decemprimatus, δεκάπρωτοι, decemprimi.

(7) Corporalia munera personalia, quibus hic opponuntur patrimonii onera.

(8) Al. *sed tamen.*

(9) Patrimonii onus est protostasia, sacerdotium, decaprotia, *ut hic.* Imo mixtum ex personis et patrimonio. *l. ult.* §. 26. *ff. de muneribus.*

(10) Patrimonialia munera etiam mulieribus indicuntur. sexus non excusat a patrimonialibus. *l. un. in fin. infr. de mulieribus, et quo in loco. h. l. tit.* 62.

(11) Extraordinariæ indictiones sunt, quæ præter morem indicuntur ad tempus ex improviso. *Goth.* Veluti angariæ belli tempore, aut, equi, muli, veredi, his autem parere omnes debent : etiam ecclesiæ, *l. neminem. supr. de sacr. eccl.* et cæteri municipes vel incolæ. *l. ult.* §. *patrimoniorum. D. de mun. et hon.* Mod.

(12) Patrimonii muneribus continentur extraordinariæ indictiones.

(13) Patrimonii muneribus nemo excusatur. *l.* 1. *ff. de m[...]* ne quidem Ecclesia. *l. neminem.* 11. *supr. de sacros. Ecc[...]*

(14) Similis est *tit. in C. Theod.*

(15) *Eclog. lib.* 12. *tit.* 5.

(16) Al. *Alexander A.*

(17) Curator ad cogendas angarias est, qui compellit, a[...] exhibet angarias.

(18) Al. *creaturæ, id est*, creationis, sive nominationis [...] creator appellatur, qui ad munera nominat.

(19) Officium alieni corporis sustinere nemo cogatur.

(20) Patris.

(21) A majoribus ad minores vocari, rationis non est. [...] tio versum Dionysio tyranno Siciliæ, quod exul Corinthi [...] magistrum professus, in trivio pueros doceret. Justinus *lib.* [...]

(22) Al. *honeribus*, sed perperam, error inde natus, q[...] teribus *honus* scriberetur, 2. *Gell.* quæ vox pro *honore* in [...] adscribitur.

(23) Revocari, al. *evocari.*

(24) Cur ita? δοκοῦσι γὰρ ὑβρίζεσθαι, videntur injuria [...] *Syn. Basil.* 54. *tit.* 3. *c.* 3.

(25) *l.* 42. *supr. de decurionibus*, *l.* 4. *infr. h. t. l.* 3. [...] *ff. de honoribus et muneribus. l. un. infr. de potioribus a[...] ra, h. lib. tit.* 65. *l.* 2. *in fin. supr. de apochis. h. lib.* [...]

(26) *l.* 3. §. *præses.* 15. *l.* 4. *in fin. D. de muner.* [...] *honoribus.*

(27) Sublevatis, al. *elevatis.*

(28) Æquabilitatem.

(29) Id est, formam et disciplinam publicam.

TIT. XLIII.

DE HIS, QUI SPONTE PUBLICA (1) MUNERA SUBEUNT.

1. Imp. ALEXANDER (2) A. Feliciano.

...rani (3) qui cum possunt se tueri immunitate ...is concessa, decuriones se fieri in patria sua ma...t, redire ad excusationem quam reliquerunt, non ...t: nisi certa lege, et pacto servandæ immunitatis, ...rtem ejus honoris agnoverint.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Valerio.

...i publici muneris vacationem habet, si (4) ali...uem honorem excepto decurionatu sponte suscepe...it, ob id quod patriæ suæ utilitatibus cesserit, vel ... cupiditate paulisper jus (5) publicum relaxave...ompetens privilegium non amittit.

3. Imp. LEO A. Puseo (6) P.P.

...i conditioni (7) non obnoxius curiali, quemlibet ...onorem, vel munus voluntate (8) propria in qua...unque gesserit civitate, nullum præjudicium circa ...am suam, statumque sustineat: sed tam ipse, ... liberi ejus, et qui ex his in posterum procreandi ... ab omni hujusmodi nexu cum suis facultatibus li...lienique permaneant: ita tamen, ut si aliqua fun...olentibus eis fuerit injuncta, ex qua necesse sit eos ...l accipere, quod ex data sibi pecunia in reliquis ...eos mansisse (9) constiterit: solventes, sine ulla ...ia, vel conditionis suæ formidine discedant. Si quis ...x his omnia decurionum munera, vel functiones, ...onores nulla imminente necessitate, sed sua sponte ...rit: eum pro sua liberalitate patrem (10) civitatis, ...a voluntarius municeps apparebit, si hoc libuerit ...eri constituique hac lege decernimus. Dat. 5. Id. ...ubr. CP. BASILISCO et ARMERICO CONSS. 465.

...i ejus qui se sponte Curiæ obtulit, quandocunque geniti, Curiæ non obligantur. Secus si Naturalis Curiæ se offerat.

4. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

...s qui curiali fortuna liberi constituti, postea (11) ...e curiæ cujuscunque civitatis obtulerint, confidere volumus, quod posteritas eorum non solum jam procreata, sed (12) etiam post talem deditionem (13) procreanda, hujusmodi fortuna libera manebit: sive specialiter sub (14) hac lege curiæ se obtulerint, *ut ab eis descendentes tali fortuna liberi permaneant*: sive nullam hujusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati vel concepti post talem deditionem paternam conditionem sequi debeant: hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendam civitatibus hujusmodi opitulationem constituere properavimus: ita tamen, ut nec occasione quartæ portionis bonorum hujusmodi decurionis (15) quicunque successores ejus aliquam inquietudinem patiantur: utpote libera ejus substantia omni curiali gravamine conservanda: et si quid (16) defunctus vel ex administratione curialium munerum, vel ex quarta portione ad eandem curiam semel vel sæpius devoluta, vel ex alia quacunque causa eidem curiæ debuisse probetur, hoc idem successores curialibus reddere minime dubitent (17). † Illis scilicet quæ super (18) naturalibus filiis quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit vel postea dederit, ut legitimos tam ex testamento, quam ab intestato successores habeat, non solum veteribus legibus, sed etiam nostris sanctionibus disposita (19) sunt, præsenti lege excipiendis: ut non ipsi tantum filii naturales, sed etiam ex his procreandi mares paternam sequantur fortunam: vel maribus liberis (20) minime subsistentibus (21), quarta pars substantiæ mortui curiæ deputetur.

TIT. XLIV.

DE HIS, QUI A PRINCIPE VACATIONEM (22) ACCEPERUNT.

1. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Rufino P. P.

NUllus (23) vacationem temporalem (24) curialis accipiat: nisi id forte veris (25), ac probatis causis adnotatio (26) nostra concesserit. Datum Prid. Non. Jun. CP. THEODOS. et ABUNDANTIO CONSS.

---

(1) Al. *deest.*
(2) Al. *Antoninus.*
(3) Renunciat veterani privilegio, qui se decurionem creari ..., non excepta immunitate sua. Ita non sola decurionatus ...ione veteranus amittit privilegium excusationis a muneribus ...libus: sed si suam excusationem, cum juvaretur, omisit. ...5. *in fin. D. de jure immunitatis*, *l.* 2. *l. ult. D. de veteran.* Renunciasse alioqui suo privilegio privilegiatus ...æsumitur. Nemo enim præsumitur donare; est autem re...io donatio. vide Menochium 6. *Præsumpt.* 41. *et* 3. 45. *num.* 11.
(4) Qui decurionatum agnovit, immunitatem amittit *l.* 2. *in pen.* §. *ult. ff. de jur. immun.* Qui partem decurionatus, ...honorem aliquem municipalem, non item. *l.* 1. *hoc tit.*
(5) ...dicum autem illud dicit, quo est concessa immunitas. *Mod.* Jus publicum intelligit, quo concessa immunitas est.
(6) Al. *Paco P. P.* Fuit hic Puseus Præfectus Prætorio: qui ...eo anno consulatum gessit cum Joanne, quo Anthemium ...ntis Imperatorem Leo fecit.
(7) *Pars l.* 1. *supr. de officio comitis Orientis.*
(8) *l.* 4. *infr. h. t.*
(9) Remansisse.
(10) Pater civitatis, quasi pater patriæ, discussor pecuniæ pu..., ...perumque publicorum. Ædilium munus in sua civitate ...is: cogens dominos, ædes collapsas restituere, *Græci*: cu...enique, ut munda sit civitas. Ulp. *in Demosthenem. v. tit. de ratiocin. oper. publ.* Cujac. *hic*, *Novell.* 17. *in fin.* et 12. *observ.* 30. *l. unic. infr. de solut. et liberat. debit. l.* 11. *tit.* 39. Goth. *l.* 1. *supr. de rat. oper. publ. l. ult. supr. de inf. exp. l.* 1. *supr. de aleat. l.* 1. *infr. quib. mun. exc. l.* 1. *infr. de deb. civ. Nov.* 17. 85. 128. 160. Græci ad *l. ad curatores. ff. de damn. infect. et l.* 1. *infr. de sol. et lib.* Mod.
(11) Post *Goth.* Pater per pactum liberis immunitatem reservare potest. vid. *l. meminimus.* §. *final. supr. Quando et quibus quarta pars.* Ans.
(12) Curiæ qui se alicui obligat datve, liberos suos curiæ non obligat, etiam post eam sui deditionem vel obligationem natos.
(13) Conditionem.
(14) Pactum non valet, ut, qui ex me nascentur liberi, curiam meam sequantur.
(15) Decuriones.
(16) Si quidem.
(17) Debent.
(18) Curiæ offerre naturales liberos pater potest.
(19) Exposita.
(20) Recte Accurs. supplet, *vel fæminis*, *curialibus nuptis.*
(21) Sustinentibus.
(22) *Sub.* numerum.
(23) *C. Th.* 12. 1. 135.
(24) *Temporarium* in *C. Theod.*
(25) Puta ob morborum egestatem.
(26) Quippe Præsidis adnotatio non sufficit. *l.* 14. *supr. de decurionib.*

TIT. XLV.

DE (1) VACATIONE PUBLICI MUNERIS.

Vacatio simpliciter concessa non porrigitur ad munera ordinaria. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A. Januario.

MUneris publici vacationem (2) ea continere (3) quæ non lege (4), non Senatusconsulto, non constitutionibus Principum injunguntur, merito responsum est (5), ad quam formam juris pertinens (6), si cœperis ad munera extraordinaria (7) a Magistratibus devocari (8), appellatione interposita poteris apud (9) Præsidem juris rationibus protegi.

TIT. XLVI.

DE (10) DECRETIS DECURIONUM SUPER IMMUNITATE QUIBUSDAM CONCEDENDA.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Ursatio.

EXceptis (11), qui liberalium studiorum antistites (12) sunt, et qui medendi cura funguntur, decurionum decreto (13) immunitas nemini tribui potest.

2. Iidem AA. et CC. Cassio.

ORdinis ambitiosa (14) decreta sacris constitutionibus improbantur.

TIT. XLVII.

DE (15) EXCUSATIONIBUS MUNERUM.

De his, qui fuerunt Procuratores patrimonii Cæsaris.

1. Imppp. CARUS, CARINUS, et NUMERIANUS AAA. Demetrio (16).

ETiam hi, qui nostra *procurasse* (17) monstrar... muneribus civilibus (18), quæ dignitati eorum ...gruunt (19), fungi debent (20).

De dignitatibus.

2. Pars actorum DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC.

INductis (21) Firmino, et Apollinario, et cæteris ...cipalibus (22) Antiochesium adstantibus Sabinus ...xit, * (23) *et cætera.* Diocletianus dixit:

CErtis dignitatibus data a nobis (24) indulgentia ... nerum civilium, et personalium, id est, his qu... ex *protectoribus* (25) sunt, aut ex præpositis (26). Hi ... ad munera personalia aut civilia non vocabuntur.

De tutelis.

3. Iidem AA. et CC. Martiano.

TUtelæ solicitudo a muneribus civilibus non exc... utpote [cum (27)] nec tres (28) simul injunct... versarum (29) domuum, hujusmodi beneficium præ...

De Hydraulis.

4. Iidem AA. et CC. Attalo.

HYdraulæ (30) munerum civilium immunitatem ... jure concessam approbare (31) minime (32) pos...

(1) *D. lib.* 50. *tit.* 5.
(2) Vacatione.
(3) Contineri.
(4) *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. §. 3. *D. de vacat. munerum.*
(5) Intelligit *l. in honoribus.* 8. §. *qui muneris.* 3. *D. de vacat. mun.*
(6) Pertines.
(7) *l.* 12. *D. de muneribus.*
(8) *l.* 1. *D. de vacat. munerum.*
(9) *l.* 2. *supr. de decurionibus.*
(10) *Lib.* 50. *D. tit.* 9.
(11) *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*
(12) Antistites liberalium artium hic dicuntur, ut a Quintiliano Servius Sulpitius, juris antistes et a Plinio 7. *Plin.* 1. Plato sapientiæ antistes, adde quæ scripsi ad *l.* 1. *D. de justitia.*
(13) Probantur enim decreto. *l.* 2. *infr. de professoribus et medicis. h. lib. tit.* 52.
(14) Id est, gratiosa, κολακικαὶ ψῆφοι. *l.* 4. *D. h. t.* vide Cujac. *hic.* Goth. Adde *l.* 1. *ambitiosa. supr. de decurionib.* Ans.
(15) *L.* 50. *D.* 5. Huc refer Paponem 1. *Notar.* 7. *des lettres d' exemption.*
(16) Al. Dioclet. et Maximian. AA. et CC.
(17) Muneribus exprocuratores etiam Cæsaris non excusantur.
(18) Curialibus.
(19) Non congruit autem ut sint capsarii vel pistores. *Græci in l.* 9. *infr. hoc tit.*
(20) Cur debent? finita administratione, finitur privilegium. *l. adigere.* 6. §. *quamvis.* 2. *D. de jure patronat.*
(21) In consistorium scilicet. Hæc enim act. habita sunt in consistorio. *Ammianus* 14. *Inductis quadam solenni die agentibus in consistorium.* Cujac. *hic.*
(22) Principales, primi curiæ, *ut multis supr. diximus.*
(23) Græca quædam hic erant, quæ eruere ex libris man...ptis non potuimus, nec fuere unquam integra, quoniam ...citur, *etc.* Cujac. *hic.*
(24) Hoc Honorius et Arcadius non admisit. *l.* 153. *C. Th. de decurionibus.*
(25) Vid. *Infr. tit. de domestic. et protectorib. l.* 12. *tit.*
(26) Præpositos laborum videtur intelligere, qui erant ex pr...ctoribus. *l.* 1. *C. Theod. de præposit. laborum.* Goth. In qu... est: *Qui ex devotissimis domesticorum scholis præpositi ... nostro judicio et stipendiorum sudoribus promoventur.* Mod.
(27) Al. *deest.*
(28) *l.* 2. §. 9. *ff. de excusat. tutorum.*
(29) Domus diversæ, diversa patrimonia. *Goth.* In Græc... taphrasi ὑποστάσεων. Mod.
(30) Al. *Hydraulæ*, sunt autem *Hydraulæ*, qui machi... organis aquas deducunt. Vitruvius 10. Athenæus. Plinius, ne ... qui putes cum Accursio, *Hydraulam* esse, qui aquam in ... tium principis deferat, cum custodiat aquæductus aulæ Imper... De aqua et ejus usu vide Forcatulum *cap.* 14. *penus.* Sed q... Cujacius in *l.* 6. §. 1. *ff. de excusation. tutor.* ex lege q... hujus tituli notans, Musicos immunitatem non habere, licet ...rum ars ingenua sit et liberalis, quam liberum scire adolesc... æquum sit. vide 1. Quintil. 10. videtur hic legisse *Musici.* G... Græci ita definiunt: Ὑδραύλαι εἰσὶν οἱ αὐλοῦντες ἐν τοῖς ὀργ... τοῖς οὐκ ἀπὸ ἀσκῶν, ἀλλ' ἀπὸ ὕδατος κατά τινα μηχανὴν τὸ ... μα δεχομένοις. Vide Cujac. hic et Forcat. *in penu juri. cap.* 14. M...
(31) Probare immunitatem debet, qui eam sibi concessam ass... *l.* 5. *ff. de probat.*
(32) *Subaud.* licet profiteri videantur artem liberalem.

...procuratoribus absentium reipublicæ causa (1).

5. Iidem AA. et CC. Marcellino.

...ratores absentium reipublicæ causa, munerum ci... ...um vacationem non habent.

De venatoribus.

6. Iidem AA. et CC. Cajo.

...toribus (2) immunitas ob hanc professionem so... ...ı nullo (3) jure concessa probari potest.

De negotiatoribus.

...mp. CONSTANT. A. ad Catullinum Vicarium.

...iantes vestiarios, linteones (4), purpurarios, ...articarios (5), qui devotioni nostræ deserviunt, ... secundum veterem consuetudinem ab omni mu... ...munes esse.

...possunt aliquid inferendum indicere, vel non.

... Impp. CONSTANT. A. et JULIANUS C. ad Taurum P. P.

... (6), nullum omnino judicem de cætero pro... ...alibus inferendum aliquid indicere, ut ea tan... ...o cunctorum studio pensitentur, quæ canonis ...orma complectitur, vel nostra clementia decer... ...nda, vel delegatione solenniter sanciente, vel ...præcedentibus: sed si quid urgere forsitan cœ... ...ferri ad Celsitudinem tuam statuimus, et aucto... ...e fieri, et eo persoluto referri ad scientiam ... ut nobis jubentibus roboretur. Si quis autem ...a temeritate amplius aliquid fuerit conatus exi... ...noxius quadrupli (8) repetitione teneatur: quæ ...ussionis ad ordinariorum judicum, officiorum... ...em debebit excurrere (9), ut si eorum, vel ...nniventia, vel ignobili dissimulatione temeritas ...curialis, eos quoque damni simplicis (10) pœ...na castiget. Dat. Kal. April. *Mediolani*, CONSTANTINO A. IX. et JULIANO C. II. CONSS. 357.

De muneribus personalibus.

9. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Claudium Proconsulem Africæ.

ILlud (11) convenit præcaveri, ne quis hanc, quæ personalis est functio, pretio (12) putet esse taxandam. Dat. Kal. Dec. *Treveris*, VALENTINIANO, et VALENTE AA. CONSS. 365.

De prædiis principis.

10. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. ad Hypatium P. P. (13).

PRivatæ rei (14) nostræ privilegiis permanentibus, nihil (15) extra ordinem prædia jure perpetuo consignata sustineant: neque adjectis (16) sæpius, ac præter primum delegationis canonem postulatis afficiantur impendiis: quandoquidem neque aurario (17) canoni sub privilegiis æstimato, aliquid ex ea jubentibus nobis præbitionum diversitate decutitur, et pari cum cæteris æstimari sorte non convenit, quos præter annorarias functiones æstimatas (18) perpetua (19) pensitationum prærogativa nexuerunt. PP. *Chartagine*, Idib. April. post consulatum SYAGRII, et EUCHERII 383.

De dignitatibus.

11. Iidem AAA. ad Syagrium P. P. (20).

EOs, qui cum honore (21) Comitum, nomine Magistrorum memoriæ (22) præfuere, vel epistolis (23), vel libellis, item eos, qui ibidem peragendis, signandisque responsis nostræ (24) mansuetudinis (25) obsecundant: omnium (26) civilium munerum fieri jubemus exortes. Igitur qui ex eo gradu palatio nostro adhæserint (27), adesse sibi competentia privilegia glorientur: qui vero superioribus dignitatibus creverint (28), nihilominus ejus loci privilegia præsto sibi fuisse lætentur. Lecta 3. Kal. Septembr. *Capuæ*, ANTONIO et SYAGRIO CONSS. 382.

...entes tamen ipsi Reipubl. causa immunitatem habent. *...de professoribus. h. lib. tit.* 52.

...ator sola venationis professione non est immunis.

... aliquo jure. *l. ult. circa fin. ff. de jure immunit.* ... eruditiss. Cujacius, eam legem pertinere ad milites, ...æ gravioribus muneribus excusantur. sumpta enim est ...itar. T. Arrunt. qui fuit præfectus prætorio sub Anto... ...es ergo venatores non sunt munifici: venatores cæteri, ...ias a feris purgant, non ideo a civilibus muneribus ... *Mod.*

...tearios, quod magis probat Cujacius.

...thiarios legit Alciat. sed *partichariοs* magis probat Cu... ...llium Parthicarum negotiatores sunt, ex quibus fiebant ... 2. *l.* 3. *Cod. Theod. de habitu.* Trebell. *in Claudio.* ...it *pelliparios.* Cæterum de pellibus Parthicis vid. *l.* ... *de publicanis.*

...c constitutio conflata est ex *l.* 8. *et* 11. *tit.* 16. *lib.* 11. *...d.* quare imperat. nomina et consulum illinc desumes.

...tore, in C. Theod.

... dupli. *l. un. supr. de superexact. h. lib. tit.* 20. vi... *...eonis* 61.

...utere, in C. Theod.

...ilis, in C. Theod. et vet. quib. lib. quod rectius videtur.

(11) Pertinebat hæc lex ad pistorum functionem, ut constat ex *l.* 12. *C. Theod. de pistorib.*

(12) *l.* 15. *Infr. h. t.* Goth. Munus personale non licet adærare. *l. æstimationem. ff. de mun. et hon.* Mod.

(13) *Ex C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 13.

(14) *l.* 6. *ff. de vac. muner. l.* 5. *supr. qui bonis cedere.*

(15) Al. *nisi.*

(16) *Abjectis, in C. Theod.* sordidis: quod magis probat Cujac. *juxta l. pen. Infr.* et sic reperi *in duob. lib. manuscr.*

(17) Aurarius canon quid, dixi ad *Pragmaticum Justiniani*, *cap.* 18.

(18) *Æstimata, in C. Theod. et quibusd. lib.*

(19) *Perpetuo; in C. Theod. et quib. lib.*

(20) *Ex C. Theod.* 11. 16. 14.

(21) *l.* 12. *in princ. infr. h. t.*

(22) Memoriæ magistri, memoriales.

(23) Magistri epistolarum, libellorum, responsorum.

(24) Al. *vel nostræ.*

(25) *Mansuetudini, in C. Theod.*

(26) Hic quædam e *C. Theod.* immutata sunt.

(27) *Abscesserint, in al. lib. et C. Theod.*

(28) Al. *Accreverint.*

Palatini in dignitate constituti etiam post dignitatem finitam, et magistri scientiarum, et legati, a sordidis muneribus hic declaratis sunt exempti. Jo. de Plat.

12. Iidem AAA. ad Hypatium (1) P. P.

MAximarum (2) culmina dignitatum, Consistoriani (3) quoque comites, Notarii etiam nostri, et Cubicularii omnes, atque excubicularii (4), ab omnibus sordidis muneribus vindicentur. Cæteros autem palatina, vel militari intra palatium prærogativa munitos, ita demum privilegium simile contineat (5), si (6) prioribus statutis se ad hujusmodi exceptionem (7) docuerint (8) pertinere: ut non singulis indulta personis, sed in commune dignitati, vel corpori hujusmodi beneficia doceantur fuisse concessa, circa (9) Rhetores, atque Grammaticos eruditionis utriusque (10) vetusto more durante. † Sordidorum vero munerum talis exceptio (11) sit, ut patrimoniis dignitatum superius digestarum, nec conficiendi (12) pollinis cura mandetur (13), aut panis (14) excoctio, aut obsequium pistrini, nec (15) paraveredorum (16) hujusmodi juris (17), aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rhæticus limes (18) includitur: vel expeditionis Illyricæ pro necessitate, vel tempore utilitas adjuvatur. Operarum quoque (19) artificum diversorum, excoquendæ etiam calcis obsequia, nulla de talibus adjumenta poscantur. Materiam lignorum (20) atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non præbeant: Carbonis (21) quoque, nisi eum quem moneta solenniter, vel fabricatio secundum veterem morem poscit armorum, ab hujusmodi viris præbitio desistat. Publicis, vel sacris ædibus construendis, atque reparandis, capitalis (22), atque temonis necessitas (23) nulla mandetur: legatis (24) atque adlectis (25) sumptus possessio hujusmodi privilegiis munita non conferat (26). Hoc tamen his patrimoniis prosit, quæ dignitatem proprio videntur nomine possidere. Eos etiam, qui simili honore functi (27) sunt, generali prærogativa a præbitione sordidorum munerum vindicamus. Dat. 5. Id. Dec. ANTONIO, et SYAGRIO CONSS. 382.

De successoribus.

13. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AA. ad Neotherium (28) P. P.

SOrdidorum (29) munerum excusatio (30) delata [...] nis, ad heredem, successoremve transire non [...] Neque enim potest esse perpetuum (31), quod n[...] bus, sed personis contemplatione dignitatis, atque [...] tiæ indulsisse nos constat. Dat. 18. Kal. Maji, [...] *lan.* ARCAD. A. I. et BAUTONE, CONSS. 385.

Ad l. 18. Cod. Theod. h. t.

14. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AA. Tatiano P. P. Orientis (32).

EAm legem (33), quam de extraordinariis, s[...] que muneribus, expressis vocabulis functionu[...], insignibus dignitatum, sine ulla ambage præscrip[...] ita circa eos, in quos nostra munera redundarun[...] præcipimus servandam, ut iisdem beneficiis non q[...] militaverint, sed quandiu vixerint, perfruantur. [...] 11. Kal. April. *Mediolan.* TATIANO, et SYA[...] CONSS. 391.

De prædiis Principis.

15. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messiano Com. R. P. (34).

EVidenter, atque absolute jubemus, ne fundi pa[...] trimonium nostrum pertinentes, seu conductic[...] tulo, seu perpetuo jure teneantur, aliquid præter or[...] nem superindicti vel pretii (35) nomine de sordid[...] buscunque muneribus agnoscant: Nam et hoc [...] Principibus imperatum (36) est, et a nostra serenit[...] paratum. Quisquis igitur judicum contra fecerit, [...] que pondo auri de facultatibus suis, alia de officii [...] totidem et de curialibus qui exequi mala jussa fest[...] noverit cruenda. Dat. 7. Kal. Jul. *Mediol.* OLY[...] PROBINO CONSS. 395.

(1) *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 15.
(2) *Maximæ dignitates, illustres, l. ult. infr. h. t.*
(3) Συγκλητικοὺς καὶ τοὺς κομητὰς κουσιστωριανοὺς adjicit autor Synopseos 54. *tit.* 6. *cap.* 19. senatores et comites consistorianos.
(4) *Ex cubiculariis, in C. Theod. et quibusd. lib.* Ἀποκουβικουλάριοι. *Synopsis.*
(5) *Contingat, in Cod. Theod.*
(6) Hoc est, si toti gradui, non singulis personis privilegium indultum sit. *Synops. ibid.*
(7) *Exactionem, in Cod. Theod.*
(8) Al. *docuerit.*
(9) *Additur in Cod. Theod. ecclesias.*
(10) *Id est, Græca et Latina. Synops. ibid.*
(11) *Exceptio sic, C. Theod.*
(12) Τυρωνοί quibus cura pollinis conficiendi incumbit, *Syn. ibid.* Apud Accursium legitur, *conficiendæ pollinæ.*
(13) *Mandatur, in Cod. Theod.*
(14) Ἀρτοκόποι, quibus panis excoctio injuncta. *Synops. ibid.*
(15) *Ne, in Cod. Theod.*
(16) Quid igitur dicendum de veredis et angariis? videntur et excusandi et ab his, *arg. l.* 3. *infr. de silent.* et *l.* 2. *infr. de præp. sacr. cub.* maxime cum eorum munerum promiscua conditio sit. *Mod.*
(17) *Viris, in Cod. Theod. et quib. lib.*
(18) August. *lib.* 18. *de civit. Dei, c.* 18.
(19) *Atque, in C. Theod. et quib. lib.*
(20) *Lignum, in C. Th. et quib. lib.*
(21) Carbo requiritur ad monetam et arma fabricanda. Veget. 4. *cap.* 4.
(22) Legendum *capituli, ex C. Theod.* quem vide et confer; ex eo enim multa hic sunt detracta. Capitulum Græci i[...] tantur κεφαλικὰς συντελείας.
(23) Hæc dicitur et *functio*, et *onus*, et *injuria*, et [...] et *obsequium, l.* 2. *Infr. de priv. eor. qui in sac. pal.* [...] *infr. de prox. sac. scr. l.* 1. *infr. de pal. sac. larg. l.* [...] *l.* 18. *C. Theod. de extraneis muneribus*, et est patri[...] munus, ut apparet ex hac lege, quæ patrimonialia [...] tum recenset. porro quod procedit *capitulum* Græci int[...] κεφαλικὰς συντελείας. Mod.
(24) Legati, qui immittuntur ad principem.
(25) Adlecti οἱ ὑπὸ βασιλέως καλούμενοι. qui cum princ[...] cantur publici negotii causa. vide *l. unic. infr. de præp*[...] *borum. l.* 12. *tit.* 18. Goth. Seu legati qui mittuntur ad [...] pem. Alioquin enim *allecti* susceptorum genus est, *l.* 11. [...] *C. Theod. de suscept.* Mod.
(26) *Conferant, in quib. lib.* al. *conferantur*, *sed in* [...] *ferat, ut in lib. Aured. et Dionys.*
(27) *Perfuncti, in C. Theod.*
(28) *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 16.
(29) *l.* 1. §. 1. *ff. de jur. immunit.*
(30) Al. *excusatione, in C. Theod.*
(31) Perpetuum privilegium; perpetuave excusatio esse [...] test; quæ non rebus, sed personis contemplatione d[...] mandatur.
(32) *C. Theod. lib.* 11. *tit.* 16. *l.* 19.
(33) *Intelligit l.* 18. *ejusd tit. C. Theod.*
(34) *C. Theod. hoc tit. l.* 20.
(35) *Pretii petiti, in C. Theod. et* Græcos legere *pet*[...] *tit* Cujac.
(36) Impetratum.

De illustribus.

16. Iidem AA. et Theod. A. Melitio P. P. post alia (1).

(2) illustribus (3) personis sordida munera, et extraordinariæ necessitatis damna removemus. Dat. 15. Mart. *Ravenn.* DD. NN. Honorio ix. et Theod. A. Conss. 412.

TIT. XLVIII.

(4) QUIBUS MUNERIBUS, VEL PRÆSTATIONIBUS NEMINI LICEAT SE EXCUSARE.

1. Impp. Honorius et Theod. AA. Herculeo P. P. (5) Illyrici.

mparationi (6) transvectionique specierum universi ine ullo privilegio coartentur ad necessitates Illyri- (7): nam in his duntaxat titulis nullum sub quo- cessare privilegii velamento censemus: sed sub hac ione, cum tempus exegerit, hujusmodi collationi nbant (8), ut non tantum requiratur idoneus, universi pro portione suæ possessionis jugationis- d hæc munia (9) coartentur, et a summis sarcina imos usque decurrat. Dat. 3. Id. April. *Constan-* Basso et Philippo Conss. 408.

2. Impp. Theod. et Valent. AA. ad Taurum P. P.

n (10) ad (11) felicissimam expeditionem (12) no- inis (13) nostri, omnium provincialium per loca 4) iter arripimus, debeant nobis [solita] mini- exhiberi (15), neminem ab angariis, vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere (16) [penitus (17)] excusari præcipimus: sed omnes, sive ad divinam (18) nostram domum, sive ad venerabilis Augustæ, vel ad sacrosanctas Ecclesias, vel quaslibet illustres domos pertinent, nec lege pragmatica, nec divina adnotatione, sacrove oraculo excusatos, indictionibus magnificæ (19) tuæ sedis tempore nostræ expeditionis obedire decernimus. Dat. 13. Kalend. Mart. *Constantinop.* Valentin. A. v. et Nonio Conss. 445.

3. Imp. Leo *ad S.*

Hac providentissima lege statuimus, omni excusatione cessante, nullaque personali (20) dignitate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi sublimitatis tuæ commissis (21) opus exegerit murorum (22) constructionem, seu comparationem (23) frumenti, aliarumque specierum sine ullo impedimento, prout commodum atque necessarium magnitudo tua perspexerit, fieri.

TIT. XLIX.

QUI ÆTATE (24), [VEL PROFESSIONE (25)] SE EXCUSANT.

Studentes habent immunitatem a muneribus personalibus usque ad XXV. annum ætatis suæ. Bart.

1. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Severino, et aliis Scholaribus Arabiæ (26).

Cum vos adfirmetis liberalibus (27) studiis operam dare maxime circa juris (28) professionem, consistendo in civitate *Berytiorum* provinciæ Phœniciæ (29): providendo (30) utilitati publicæ et spei vestræ (31) decernimus, ut singuli usque (32) ad vicesimum quintum (33) annum ætatis suæ studiis non avocentur (34).

. *Theod. h. t. l. ult.*

64. *in fin. supr. de decurionibus*, *l.* 23. *in pr. ff. ad*

llustres hic senatores, maximarum dignitatum culmina, *supr. h. t.*

l. *Ex quibus.*

d rempub. Illyrici.

omparatio speeierum συνωνή. adde *l. ult. Infr. h. t. l. pr. ut nemini liceat in emptione specierum. h. lib. tit.* 27.

Transvectionis vero appellatione intelliguntur angariæ, riæ, paraveredi. *l.* 12. *Supr. tit. prox.* Mod.

Illyricianas.

Succumbat.

Munera.

Hæc causa summe necessaria ideoque nemo ab ea excusatur, *supr. ut nemini liceat in empt. h. lib. tit.* 27. adde *l.* 11. *e sacros. eccles. l.* 21. *infr. de cursu. l.* 12. *tit.* 51.

Junge cum l. 11. *supr. de sacros. eccl.*

Ab expeditionis (τῆς στρατοπέδου) oneribus, ne quidem Ec- nec alius quisquam immunis est: oneribus, inquam, ex- nis, puta angariis et parangariis. *Synops.* 5. *tit.* 1. *cap.* 5. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 22. *l.* 21. *Infr. de cursu publi.* 12. *tit.* 51.

Numinis.

Quibus.

Exhibere.

Videtur coemptionem dicere, a qua tum ne domus quidem aut Augustæ excusatur, ex Nov. Tiberii de divinis dom. *ult.* Mod.

Deest in d. l. 11.

Adde *Novell. Tiberii* 1. *cap. ult. in fin.*

Magnificentiæ.

Alias, persona, vel dignitate.

Commissi.

In murorum constructione, vel comparatione frumenti, ve specierum, nemo excusationem habet. *Synops. Basil.* 7. *cap.* 3. vide *l.* 1. *supr. hoc tit.*

Parationem.

(24) *Sub.* majori annis quinquaginta quinque: est vero hoc senectutis privilegium. *Goth.* Adde *l.* 2. §. *ult. l.* 11. *D. de decurionib. l.* 5. *D. de jure immunitatis.* Junct. *l. unic. Supr. Qui ætate se excusant.* et notata *ad l.* 3. *Infr. h. t.* S. L.

(25) Al. *inclusa desunt.* De privilegiis Scholarium vide *Authenticam habita. Supr. Ne filius pro patre.* et Tractatum Horatii Luschi *de privilegiis scholarium.*

(26) Qui ex Arabia Beryti.

(27) *l.* 2. *Infr. h. t. l.* 28. *D. quib. ex causis majores.*

(28) Juris professio, liberale studium est: *ut hic.*

(29) Al. *Phœnicæ*, al. *Phœnices.*

(30) *Al.* providendum.

(31) Nostræ.

(32) Cur ita? collige ex *l.* 11. *D. de decurion.*

(33) Congruit *l.* 2. *Supr. de incolis. h. lib. tit.* 39. Goth. Minores 25. annis in curiam conscribi non possunt, *l. non tantum. D. de decur.* neque ad munera civilia vel honores admittuntur, *l. ad remp. D. de mun. et hon. l.* 2. §. 1. *D. de vac. mun.* nisi ex causa: ut puta si urgeat necessitas penuriæ hominum, *l.* 2. *hoc tit. l.* 1. *supr. qui et adv. quos in integ. rest.* vel beneficio liberorum. *l.* 2. *D. de minoribus.* seu beneficio principis. de quo alibi Plinius. An igitur minor 25. annis judex dari potest? libri βασιλικῶν negant et cum illis facit Cujacius: nec enim, inquit, obstat *l. cum lege. D. de recept. qui arb. rec.* quippe quæ non definiat minorem 25. annis judicare posse; sed illud dicat: si evenerit, ut minor 25. annis judex electus sit consensu partium, vel datus, seu quacunque alia ratione id contigerit, ex lege Julia judiciaria eum, si fuerit intra annum 20. judicare non cogi. Non obstat *l. quidam. D. de re jud.* quia id etiam generaliter non definit, sed si forte aliqua ex causa evenerit, ut minor judicet, tuendam ejus sententiam esse, modo si plena pubertate fuerit, quæ ætas etiam decurionibus definita est. *l.* 19. *C. Theod. de decur.* Item non obstat *l. cum prætor. ff. de jud.* quia hæc solum impuberem judicare vetat. nam impubes plane judex esse prohibetur; pubes potest esse ex consensu partium, sed excusatur, si minor sit an. 20. *Mod.*

(34) Al. *advocentur.* male.

2. Iidem AA. et CC. Theodoro.

CUm filios tuos patria potestate liberatos (1), adhuc minores legitima (2) ætate esse dicas, merito postulas, ut liberalibus (3) studiis non avocentur (4): et ideo muneribus personalibus, quæ ad patrimonium non pertinent, non adstringentur, si civium inopia (5) non est.

Majores quinquaginta quinque annis excusantur a muneribus personalibus, non patrimonialibus. Bart.

3. Iidem AA. et CC. Plautiano.

MAnifesti juris est, majores quinquaginta quinque (6) annos invitos ad munera personalia vocari non posse. Cum itaque septuagenario majorem te esse profitearis, si a nominatione facta appellationis auxilium interposuisti, tueri te notione præsidis provinciæ potes jure concesso.

TIT. L.

QUI MORBO (7) SE EXCUSANT.

Orbi utroque oculo excusantur a muneribus personalibus, secus si uno tantum. Bart.

1. Imp. Gordianus A.

SI ea *cæcitate* (8) pater tuus oppressus est, ut utriusque oculi aciem prorsus amiserit, levamentum personalium (9) munerum sentiet.

Debilitatus propter morbum, habet excusationem. Bart.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA.

CUm *auriculari* (10) morbo debilitatum te esse dicas, juxta juris publici auctoritatem a personalibus muneribus vacationem habebis.

3. Iidem AA. et CC. Celsæ (11).

POdagræ (12) quidem valetudo nec ad personalium munerum prodest excusationem: verum cum ... valetudine pedum adflictum dicas, ut rebus propr... intercessum commodare non possis, Rector provinciæ allegationibus tuis fidem adesse perspexerit (13), ad personalia munera te vocari non patietur.

Infirmitas patris non excusat filios. Bart.

4. Iidem AA. et CC. Regino.

CAsus (14) *corporis* patris munerum personalium jure non præstat excusationem.

TIT. LI.

DE HIS, QUI NUMERO (15) LIBERORUM VEL PAUPERTATE EXCUSATIONEM MERUERUNT.

1. Imp. Alex. (16) A. Verecundo.

NUmerus liberorum ab oneribus (17) non excusat

2. Imp. Philippus A. et Philippus C. Severo.

FIlium (18) ab hostibus captum, ac necdum reversum, ad excusationem munerum personalium ... proficere non posse, magis placuit.

3. Iidem A. et C. Nomo.

NEpotes (19) loco parentum succedentes, vice eorum prodesse consueverunt: Ideoque si quinque (20) numerus liberorum ex amissorum filiorum nepotibus suppletur, a muneribus personalibus is, quem patrem ... esse dicis, juxta constituta excusatur.

Divitiæ filiorum non onerant patrem. Bart.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA.

CUm (21) facultates tuas [omnes (22)] in f... tuum contulisse te, nec quicquam habere propos...

(1) Hoc ponit ex facto, non quod idem non sit, si in potestate fuerint. Et superior quidem constitutio est de studiis juris civilis, hæc de liberalibus et de ingenuis. *Mod.*

(2) Minor vigintiquinque annis decurio fieri, vel ad honores, vel munera civilia admitti non potest, *ut hic. l. non tantum.* 11. *ff. de decurionib. l. ad Rempublic.* 8. *ff. de munerib. et honorib. l. 2. in pr. ff. de vacat. munerum.*

(3) Vid. *l. 1. supr. h. t.*

(4) *Advocentur*, al. *revocentur.*

(5) V. *l.* 11. §. 2. *ff. de munerib.*

(6) Eustathius *lib.* 10. *de temporib.* quinquaginta Basil. septuaginta. Cuj. *argum. l.* 3. *D. de jure immunit.* olim septuaginta in urbe. Varr. 3. *de vita P. Romani*, Plin. 4. *epist.* Goth. *Septuaginta* hic legi volunt Cuj. et Wesenb. ut conveniat cum *l. unic. Cod. Qui ætate se excus.* Malim tamen hunc text. ita salvari, ut specialiter de munere decurionatus intelligatur, quæ ætas a decurionatu excusat. *l.* 2. §. *ult. l.* 11. *D. de decurion.* S. L.

(7) De cæcitate vide *l. 1. cum auriculari morbo l. 2. podagræ. l. 3. Infr. h. t.*

(8) Cæcitas excusat a muneribus personalibus. *l. 1. Supr. qui morbo.* Goth. Vid. *l. 3. Cod. qui dar. tutor.* vid. Alciat. *hic.* Ans.

(9) At non a consilio præbendo. *l. 1. §. 5. D. de postulando.*

(10) *Articulari*, *al.* adde *l.* 18. §. *Camelasia.* 11. *D. de munerib.* Goth. Omnino legendum: *cum articulari morbo debilitatum te esse dicas*, et accipiendum de chiragra, quæ cur excusationem præbeat a personalibus muneribus, cum podagra non præbeat, *l. prox. Infr. l.* 13. *supr. de decur.* ratio est, quod vehementior longiorque morbus sit articularis quam podagricus. *Mod.*

(11) Celsæ, *al. Cellæ.*

(12) Podagra a muneribus personalibus non excusat, nisi ... causa sit, hoc est, nisi magna admodum podagra sit, ... eadem ratione podagra non excusat a decurionatu. *l.* 13 *s...* *decurionibus.* de podagra adde *l.* 53. *D. de ædilitio.* Goth. ... *l. penult. in fin. D. de excusat. mun.* Ans.

(13) Prospexerit.

(14) Vide *l.* 5. §. *immunitati.* 4. *D. de jure immunitatis*

(15) Numerus liberorum excusationes præbet. Tres liberi ... tionibus. *l.* 1. *Infr. de legationib. h. lib. tit.* 63. quinque ... sonalibus muneribus excusationem præbent parentibus suis ... cunque sexus sint, *l.* 3. *l. ult. Infr. h. t.* Duodecim vel tre... a muneribus patrimonialibus. *l.* 24. *Supr. de decurion.* ... magis sedecim. *l. semper.* 5. §. *demonstratur.* 2. *D. de jure immunitatis.* adde Guidonem Papæ *decis.* 104. *l.* 2. §. *mun...* *D. de vacatione munerum.* Goth. Conf. Ferdinandum Pa... *tract. de excusandis parentibus a muneribus publicis ob numerum liberorum.* Mod.

(16) Al. *Antonin. A.*

(17) Al. *honoribus*, *l.* 2. §. *numerus. l.* 8. *in pr. l. de vacat. mun.*

(18) Vid. Platonem *lib.* 5. *de Repub.*

(19) Nepotes loco filiorum sunt, quoties parentum loco s... sciunt. adde *l.* 2. §. 7. *D. de excusat. tutorum.*

(20) *l.* 5. *l. ult. infr. h. t.*

(21) Vide *l.* 4. *in fin. D. de munerib.*

(22) Al. *deest.*

...tu patrimonii (1) ejus quod tuum esse desiit, mu... ...is civilibus non adstringeris.

5. Iidem AA. et CC. Marco.

... (2) personalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus conditione indicuntur: exemplo (3) marium, ...ue superstitum numero liberorum eas excusari Di... ...rentes nostri constituerunt.

6. Imp. Constant. A. Dalmatio (4).

...s, qui cujuscunque sexus liberos (5) quinque habent, impetrata semel vacatione potiri convenit: ... si in hoc numero ætatis legitimæ filius inveniatur, ...dis statim pro suo patre muneribus applicetur: pa... ..., qui filios, vel filias quinque habuerint, promissa ...is immunitate servanda. Quod si quis propter cen... (6) tenuiorem, vacationem meruerit, atque hoc ...verit: beneficio potiatur, si (7) propter rerum au... ...s ad personalia vocatur (8) obsequia. Dat. 14. Ka... Februar. *Sirmii*, Crispo III. et Constantino II. ... 324.

TIT. LII.

...E PROFESSORIBUS (9) ET MEDICIS (10).

De medicis.

1. Imp. Antoninus A.

...m *te medicum* (11) legionis (12) secundæ (13) adjutricis (14) esse dicas, munera civilia quamdiu Rei...cæ (15) causa abfueris, suscipere non cogeris. Cum autem abesse desieris, post finitam eo jure vacationem, si in eorum numero es, qui ad beneficia medicis concessa pertinent, ea immunitate uteris.

De grammaticis et oratoribus.

2. Imp. Gordianus A.

Grammaticos seu *oratores* decreto (16) ordinis probatos, si non se utiles studentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari (17) posse (18) incognitum non est.

De poetis.

3. Imp. Philippus A.

Poetæ (19) nulla immunitatis prærogativa juvantur.

De Professoribus et calculatoribus.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC.

Oratione (20) divi Pii liberalium (21) studiorum professores, non etiam *calculatores* (22) continentur.

De medicis.

5. Iidem AA. et CC. Phuidemo (23).

Nec intra (24) numerum (25) præstitutum (26) ordine (27) invitos (28) *medicos* immunitatem habere sæpe constitutum est, cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui.

(1) Id est, propter paupertatem: non est enim hæc lex acci... ... de patrimonialibus muneribus, sed de personalibus, ut ad... Cujac. recte.

(2) *l.* 1. *Infr. de mulier. et in quo. h. lib. tit.* 62.

(3) *l.* 4. *in princ. D. de munerib.*

(4) *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 17. *l.* 1.

(5) *d. l.* 4.

(6) Census tenuis justam præbet excusationem a muneribus. ad... ...landum a Valle 1. *consil.* 66. *n.* 5.

(7) Al. *nec propter etc.* et ita Hal.

(8) Imo vocatur. *l.* 40. §. 1. *ff. de excusat. tutor.*

(9) De Grammaticis et oratoribus *l.* 2. poetis *l.* 3. calculatorib. ... magistris studiorum, doctoribus *l.* 7. philosophis. *l.* 11. *h. t.*

(10) Medicina nobilitet, nec ne, vid. Tiraquell. tractatu de no...e: adde, quæ notavi ad *l.* 6. *Infr. h. t.*

(11) Medici in legionibus fuere. *l. ult. ff. de munerib.* §. *ult.* ... *l.* 33. §. 2. *ff. ex quib. causis majores.* vid. *l.* 6. *Infr. h. t.*

(12) Legiones plures fuere.

(13) Imo adjutrix legio prima fuit, non secunda. *l. ult. Infr.* ...*strensi peculio. l.* 12. *tit.* 37.

(14) Adjutrix legio prima. de qua dixi ad *leg. ult. Infr. de* ...*nsi peculio.* l. 12. *tit.* 37.

(15) Vide *l.* 45. §. 1. *ff. de excus. tut.* Goth. Medici militum causa absunt, *l. inter eos.* §. *ult. ff. ex quib. caus. maj.* ...e et quamdiu absunt, et post annum quam abesse desierint, ...nitatem habent; postea vero ita demum, si ex statutorum ...o sint, vide et *l.* 4. *C. Theod. de med. et profess.* porro ... legionis adjutricis fit mentio *in l. ult. Infr. de castr. pec.* ... *Infr. de apparit. Præfect. Prætor.* utraque autem fuit in ...nia inferiori: altera a Galba, altera a Vespasiano instituta. *Mod.*

(16) *l.* 1. *in fin. supr. de decretis decurionum. h. lib. tit.* 46.

(17) *l.* 6. §. 6. *ff. de excus. tut. l.* 11. §. 3. *ff. de munerib.*

(18) Imo non possunt. *l* 9. *vers. Sed eo dictum. ff. de nego...stis*: possunt, non tamen temere. *l. penult. ff. de decretis.*

(19) Poetæ hoc ipso, quod poetæ, immunitatem non habent: ...quod eam divini spiritus non mereantur, sed quod lex defi... Poetæ porro quantum Reipublicæ, studiis, eloquentiæ, sacris ...ribus conferunt, vid. apud Horatium.

(20) *l.* 6. §. 7. *ff. de excus. tut.* Goth. Intelligit ni fallor Cujacius) epistolam Divi Pii ad commune Asiæ, de qua in *l.* ἐὰν δύο. *ff. de exc. tut.* qua Grammatici, Rhetores, Medici, Philosophi continentur: non calculatores, qui ψηφισταί vocantur, ut ita *l.* σπάδοντα. *ff. hoc tit.* Mod.

(21) Liberalia studia quæ essent, dictum in *l.* 1. *ff. de variis et extraord. cognit.*

(22) Calculatoribus et librariis, qui numerandi artem docent, immunitas non datur. *l.* 15. §. 5. *D. de excus. tutor.* adduntur a Græcis ζυγοστάται, ponderatores et libripendes. Possunt addi ex *l.* 1. §. *ludi.* 6. *ff. de variis et extraord. cognit.* notarii et tabularii. Illi enim immunitatem non habent, licet videantur liberalia tractare, notarii videlicet numeros et literas, vel ea quæ sunt literarum vice: tabularii vero tabulas publicas.

(23) Finidemo.

(24) Infra

(25) Medicis inter cætera a Julio Cæsare jus civitatis datum teste Suet. *in Julio*, *c.* 42. Augustus vero, quod a Musa liberto (cui jus annulorum et vim auri infinitam dederat, et statuam ære collatitio prope signum Æsculapii posuerat) ex adversa admodum valetudine in optimam restitutus esset, universo medicorum ordini immunitatem munerum dedit, *teste* Dione 53. id postea sub Vespasiano, Adriano et Antonino confirmatum. *l. ult.* §. *ult. ff. de munerib.* Postea placuit, numerum medicorum definiri, ne eo prætextu quisque munera effugeret. *l.* 7. §. 2. *D. de excus. tutor. l.* 1. *D. de decretis ab ordine.* Post hæc placuit, ut ne, qui intra eum numerum essent, invito ordine immunitatem haberent, *ut hic.* Quod argumento est, decreto decurionum immunitatem medicis tributam. Hos secutus Claudius, Galenus sub Commodo Romæ, summos honores consecutus est et statuam. Post Commodum, Severus medicis annonas ex publico addidit. Hæc tot beneficia Constantinus, Honorius, Theodosius postea confirmarunt, ut ex *C. Theod.* potest colligi. Postremo Julianus oneribus municipalibus medicos liberavit, ut ex *epistolis Juliani* potest colligi. *l. Ratio.* 4. *C. Theod. de Medicis et professorib.*

(26) Præstitum.

(27) Ordinem.

(28) Immunitas, al. *ordine invito.* Goth. Duo enim exiguntur, ut medicis competat immunitas; ut sint intra numerum, quem definivit Epistola Divi Pii, quique in urbibus Roma et Constantinopoli non idem est. Et ut decreto ordinis probati sint, quod idem in professoribus quoque dicendum est. *Mod.*

*

De medicis, grammaticis, et cæteris professoribus et legum doctoribus.

6. Imp. CONSTANTINUS A. ad Volusianum (1).

MEdicos (2) et maxime archiatros (3), vel ex (4) archiatris, *Grammaticos* (5), et professores alios literarum, et *doctores legum*, una cum uxoribus et filiis (6), necnon et rebus, quas in civitatibus suis possident, ab omni functione, et ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes esse præcipimus: et neque in provinciis hospites recipere, nec ullo fungi munere, nec ad judicium deduci [nec (7)] eximi, vel exhiberi, vel injuriam pati: ut si quis eos vexaverit, pœna arbitrio Judicis plectatur. Mercedes (8) etiam eis (9), et salaria reddi jubemus, quo facilius liberalibus studiis et memoratis artibus multos instituant (10). PP. Kalend. August. *Sirmii*, CRISPO et CONSTANTIN. CC. CONSS. 321.

De magistris.

7. Imp. JULIANUS A.

MAgistros (11) studiorum *doctoresque* excellere oportet moribus (12) primum, deinde facundia. Sed quia singulis civitatibus adesse ipse non possum: jubeo, quisquis docere vult, non repente nec temere prosiliat ad hoc munus, sed judicio (13) ordinis probatus, decretum curialium mereatur, optimorum conspirante consensu. Dat. 15. Kal. Jul. Acc. 4. Kal. August. *Spoletii*, MAMERTINO et NEVITA CONSS. 362.

De Philosophis.

8. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Mamertinum (14) P. P. (15).

REddatur unusquisque patriæ suæ qui habitum (16) *philosophiæ* indebite et insolenter usurpare cognoscitur, exceptis his, qui a probatissimis approbati (17), ab hac debent collusione (18) secerni. Turpe (19) enim est, ut patriæ functiones ferre non possit, qui (20) etiam fortunæ vim se ferre profitetur. Dat. 14. Kalend. Febru. *Sirmii*, VALENTINIANO N. P. et VICTORE CONSS. 371.

De archiatris.

9. Iidem AA. et CC. ad Prætextatum P. U. (21).

ARchiatri (22) scientes annoraria sibi commoda a populi commodis [ministrari (23)], honeste obsequi tenuioribus malint, quam turpiter servire divitibus. Quos etiam (24) ea patimur accipere, quæ sani offerunt pro obsequiis, non ea, quæ periclitantes pro salute promittunt (25). Dat. 3. Kalend. Februar. *Trev.* VALENT. et VALENTE III. AA. CONSS. 372.

Non debet in locum magistri defuncti alius subrogari, nisi fuerit approbatus. Bart.

10. Iidem AA. ad Olybrium P. U. (26).

SI quis in *archiatri* defuncti locum est promotionis meritis aggregandus, non ante eorum particeps fiat quam primis, qui in ordine reperientur, septem (27) vel eo amplius judicantibus idoneus approbetur: ita tamen, ut quicumque fuerit admissus, non in priorum numerum statim veniat, sed eum ordinem consequatur qui cæteris ad priora subvectis ultimus poterit inveniri (28). Dat. 6. Id. Mart. VALENTINIANO et VALENTE III. AA. CONSS. 372.

De grammaticis, oratoribus, philosophis, medicis, et eorum liberis.

11. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Monachio P. P. (29).

GRammaticos, *Oratores*, atque *Philosophiæ præceptores*, necnon etiam *Medicos* (30), præter hæc, quæ retro latarum sactionum auctoritate consecuti sunt privilegia immunitatesque, frui hac prærogativa præcipimus

(1) *C. Theod. hoc tit. l.* 1. sed multis mutatis.
(2) *l.* 1. *in pr. Supr. et l. ult. in pr. Infr. h. t. l.* 6. *in pr. ff. de jure immunitatis.*
(3) Hi sunt, qui in comitatu Principis medendi cura funguntur: ut ex Archiatris, qui dimissi sunt e palatio sive comitatu. Atque hi, quique his connumerantur, habent vacationem personalium munerum, et patrimonialium sordidorum, *l. maximarum. Supr. de exc. mun. l. archiatros. Infr. de metat. l. ult. §. ult. ff. de mun. et hon. l. ab his. §. angariarum. ff. de vac. mun.* verum hæc an de consuetudine serventur, vid. Sylv. *cons.* 88. *num.* 18. *cum seq. lib.* 2. et rursus *n.* 30. ac Menochium *de arb. jud. lib.* 2. *cent.* 4. *cas.* 379. *n.* 19. Mod.
(4) *l.* 2. *l.* 4. *C. Theod. h. t.* adde *l.* 2. *supr. quib. non objicitur longi temporis præscr.*
(5) *l. ult. in pr. infr. h. t. l.* 10. *§. angariorum.* 2. *ff. de vacat. munerum.*
(6) *l.* 3. *C. Th. h. t.*
(7) Al. *deest.*
(8) *l.* 1. *in pr. ff. de variis et extr. cognit.*
(9) Eorum.
(10) Instruant.
(11) *C. Theod. h. t. l.* 5.
(12) Mores facundiæ præferendi. adde *l.* 2. *supr. de postul. l. un. Infr. de professorib. qui in urbe.*
(13) Vid. *l.* 6. *Supr. de munerib. h. lib. tit.* 41.
(14) *Al.* ad Probum.
(15) *C. Theod. h. t. l.* 7.
(16) Philosophi habitus, supercilium, pallium, barba, 1. Gell. 2. *et* 13. *c.* 22. *et* 9. *c.* 2. Tertull. *de pallio.* adde quæ scripsi ad *l.* 1. *ff. de justitia, l.* 6. *§.* 7. *ff. de excus. tut.*
(17) *l.* 6. *§.* 4. *ff. de excus. tut.*
(18) *Colluvione, in C. Theod. et vet. lib.*
(19) Imo non turpe est: cum excusentur. *l. ult. Infr. h. t.*
(20) Philosophi vim fortunæ se ferre profitentur, ergo et patriæ suæ functiones.
(21) *C. Theod. h. t. l.* 8.
(22) Archiatri urbium maximarum provinciales medici.
(23) *Abest a C. Theod.*
(24) *Tantum ea*, Hal. adde *l.* 3. *ff. de extr. cognit.*
(25) Pactio cum ægrotis de mercede nec jure valet, nec jurijurando Hippocratis congruit. *l.* 3. *ff. de extr. cognit.* Mod.
(26) *C. Theod. h. t. l.* 9.
(27) Doctor a septem aliis confirmandus est, *ut hic.* Quid si tres idoneum: quatuor non idoneum dixerint? Num dicemus, tres illos affirmantes negantibus esse potiores: ex ea sententia vulgata, qua dicimus, duos testes affirmantes præferri mille negantibus. *l. diem proferre.* 27. *§. si plures.* 3. *ff. de recept. qui arbitr.?* An potius plurium testimonium præferri, tametsi negantium, *cap. in nostra.* 32. *X. de testib.* quod verius est. Nam quod dicitur, duos affirmantes præferri mille negantibus, tunc locum habet, quoties negativa probari non potest: secus, si probari possit. *ut hic.* Corsetus *singulari. Testis. Duos testes*, adde Wurmserum 1. *observ. c.* 14.
(28) Detracta sunt multa a *C. Theod.*
(29) *C. Theod. hoc tit. l.* 16.
(30) Vid. *l.* 6. *supr. h. t.*

versi, qui in sacro palatio inter archiatros (1) unt, cum comitivam primi ordinis, vel secundi fuerint, aut majoris gradum dignitatis ascende- nulla municipali, nulla (2) curialium conventio- vexentur, seu adempta administratione seu acce- stimonialem (4) meruerint missionem: sint ab functione, omnibusque muneribus publicis immu- nec eorum domus ubicumque positæ, militem seu n suscipiant hospitandum. † Quæ omnia [in (5)] etiam eorum et conjugibus illibata præcipimus cu- (6). † Hæc autem et professoribus (7) memora- orumque liberis deferenda mandamus. Dat. prid. Decembr. *Constantin.* CONSTANTIO et CONSTANTE

TIT. LIII. DE ATHLETIS.

ui tribus prœliis fuerit coronatus, quorum unum Romæ fuerit, excusatur a muneribus. Bart.

1. Impp. DIOCL. et MAXIM. AA. et CC. Hermeti.

hletis (8) ita demum, si per omnem ætatem cer- asse, coronis (9) quoque non minus tribus certa- (10) sacri (in quibus vel semel Romæ, seu anti- Græciæ) merito coronati, non æmulis corruptis lemptis probentur: civilium munerum tribui (11) vacatio.

TIT. LIV. IIS, QUI NON IMPLETIS STIPENDIIS SACRAMENTO SOLUTI SUNT.

Infamia removet quem ab honoribus, non a muneribus, et gravamine. Bart.

1. Imp. ANTONINUS A.

miniæ (12) causa sacramento liberati honoribus abstinere debent (13): a muneribus autem civilibus excludendi (14) non sunt.

Causarie missus ante finem militiæ, a muneribus excusatur, non tamen habet privilegia veteranorum, licet habeat vacationem. Bart.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Caro.

CUm ob provectæ ætatis senium sis dimissus: honestam (15) missionem consecutum te esse ambigi non potest. Habebis itaque a civilibus muneribus, necnon etiam honoribus vacationem: non tamen ea privilegia, quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero funguntur, usurpare te jus permittit: quando non perfecto (16) statuto militiæ tempore, nec omnibus stipendiis decursis, sacramento solutum te esse etiam ipse confitearis.

3. Iidem AA. et CC.

VEteranis (17) ita demum onerum et munerum personalium vacatio jure conceditur, si post (18) vicesimum annum (19) militiæ, quam in legione, vel vexillatione (20) militaverint, honestam vel causariam missionem consecuti esse ostendantur. Unde cum te in cohorte militasse commemores, intelligis supervacuo vacationem tibi velle flagitare.

TIT. LV. QUIBUS MUNERIBUS (21) EXCUSENTUR HI, QUI POST IMPLETAM MILITIAM (22) VEL ADVOCATIONEM PER PROVINCIAS SUIS COMMODIS VACANTES COMMORANTUR (23), ET DE PRIVILEGIIS EORUM ET DE CONDUCTORIBUS (24) VECTIGALIUM FISCI.

Deest sub hoc titulo constitutio 1. *Græca, cujus sententia iis verbis expressa est ex lib.* 54. *βασιλικῶν, tit.* 7.

QUi militiam, vel advocationem impleverunt, præter ea privilegia, quæ jam adepti sunt, nec frumenti,

De archiatris vid. *l.* 6. §. 2. *ff. de excus. tut.*
Atqui non excusantur, *l.* 8. *supr. h. t. l.* 6. *Supr. de* . *l.* 8. §. *philosophis. ff. de vacat. et excus. muner.*
Additur in *C. Th. nulla senatoris vel glebali collatione*, verba detraxit Tribonianus, quod jam senatoria et glebatio sublata esset. *l.* 2. *Infr. de prætor. l.* 12. *tit.* 2. *hic.*
Testimoniali, *in C. Theod.* sunt autem testimoniales mis- honorariæ epistolæ. *l.* 7. *Supr. de fide instrum.* Goth. De nalibus vide *l. pen. C. Theod. de veter. et tit. de testim.* *l. ult. C. Theod. de hon. C. l.* 156. *C. Theod. de decur.* æ epistolæ dicuntur *in l.* 1. *Infr. de veter. l. restituenda.* *e adv. div. jud. l.* 45. *C. Theod. de decurionibus.* in- ta *in l. si solennibus. supr. de fid. instr.* Mod.
Al. *deest.*
Quædam hic sunt detracta e *C. Theod.*
l. 6. *supr. h. t.*
l. 4. *in pr. ff. de his, qui notantur infamia.* vid. Forca- c. 20. *cupidinis*, *n.* 3. Goth. Et fuse hic Alciatum, et Cujacium, itemque Ferrandum *lib.* 2. *expl. cap.* 16. et am *ad leges* 12. Mod.
De coronis sacris dixi ad *l.* 40. *ff. de re judicata*: adde *pr. quæ res pignor.*
Al. *certaminibus sacris.* Certamina sacra in Græcia qua- Olympia, Jovi: Pythia, Apollini: Nemæa, Archemoro: Palæmoni sacra: Archias 1. *Epigrammaton.* ut hinc con- cra non ideo vocata, quod deorum gratia celebrarentur, men Alciatus censuit. In his autem certaminibus præmium la corona. Pollux 3. 16. Plin. 4. Coronæ in olympiis, olea. t. *Urania.* et breviter præmia superiorum certaminum pomum, apium, picea. Archias *illo loco.* Pausan. *in Elia-* rt, Theagenem 1040. coronas in sacris certaminibus acce- Gellius 3. *cap.* 15. refert, Diagoram Rhodium tres habuisse filios, pugilem, pancratiastem et luctatorem, at cum eos omnes eodem olympiorum die conspiceret, populusque patri congratulans undique flores in illum conjiceret, præ nimio gaudio animam efflavisse.
(11) Igitur non infames. *l.* 11. *in fin. ff. de postul.*
(12) Conjunge cum *l.* 1. *infr. de infam. h. lib. tit.* 57. *l.* 2. *infr. de dignitat.*
(13) Missio ignominiosa excludit ab honoribus, non excusat ab oneribus. *l.* 3. *infr. de re mil.* Mod.
(14) Excusandi. *al. excusati.*
(15) Honesta missio, causaria, ob ætatem. adde *l.* 8. *in princ. ff. de vacat. munerum*, *l.* 8. *infr. de re militari. l.* 12. *tit.* 36.
(16) Imperfecto.
(17) Vid. *l.* 7. *l.* 8. §. 2. *ff. de vacat. munerum.*
(18) Hinc colligi potest pro justo militiæ tempore viginti annos haberi. *Mod.* vid. *l.* 9. *Supr. quando provocare non est necesse*, *l.* 1. *supr. de excus. veteranorum.*
(19) Vid. Tacit. *lib.* 1. dixi ad *l.* 2. *Infr. de re militari. l.* 12. *tit.* 36.
(20) Græci habent, *numero*, ut *in l. contra. Infr. de re milit.* qua de re vide et *l.* 8. *infr. de erog. mil. ann.* Mod.
(21) *Al.* A quibus muneribus.
(22) Superior titulus est de his: qui non impleverunt militiam, hic de his, qui impleverunt militiam vel advocationem, et nominatim exprimuntur munera, quorum vacatio jure conceditur, quæ etiam non impleta advocatione datur advocatis illustrium vel spectabilium judicum. *l.* 6. *Supr. de adv. div. jud.* Mod.
(23) Hactenus quæ præcesserunt verba, pertinebant ad Græcam constitutionem, quæ deperdita est. *Cont.*
(24) *Al.* conditionibus. *Goth.* Hic est Cujacio titulus 56. qui ait *l. non alios.* initium sumptum videri *ex l. in honorib.* §. *non alios. ff. de vac. mun.* Mod.

aut olei comparandi curam, vel inspectionem operum vel ratiocinium, vel defensionem civitatis vel patris (1) civitatis munus, vel curationem Reip. vel curationem annonæ exerceant, sed et habitent ubi voluerint, nec præsidibus ultra portas occurrere, nec ad curias sive collegia vocentur inviti, vel nominentur, vel nominent, nec descriptiones præbeant consuetudinum, vel spectaculorum nomine. Unam domum quoque habeant liberam onere suscipiendorum militum supervenientium iis, qui in locis versantur, dignitate aliqua præditis suam immunitatem obtinentibus. Hæc enim Constitutio priora beneficia auget, non minuit. At fiscalia tamen præbeant, et honorent præsides, ac vicissim honorentur ab eis. Qui hanc Constitutionem violarit, aut violari permiserit, quinquaginta librarum auri multam sustineto.

De conductoribus vectigalium fisci.

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC.

NOn (2) alios a muneribus et honoribus (3), vacationem habere, quam qui mancipatum (4) suo nomine vectigal a fisco conducunt, certum est. Quare eos, qui ab his quædam exercenda accipiunt, nullis privilegiis esse munitos haud dubii juris est.

TIT. LVI.

DE LIBERTINIS.

Libertini non habent excusationem a muneribus. Bart.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC. Bucillo.

COnditio libertinitatis (5) de muneribus civilibus (6) tribuere non potest excusationem: nec in ea quidem civitate, ubi domicilium libertinus habet.

TIT. LVII.

DE INFAMIBUS (7).

Infames removentur a dignitatibus: non a muneribus realibus, vel personalibus. Bart.

1. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. (8).

INfames (9) personæ licet nullis honoribus qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, uti possint: Curialium tamen vel civilium munerum (10) vaca[...] non habent, sed solennibus (11) indictionibus ob tu[...] publicam eos satisfacere necesse est.

TIT. LVIII.

DE REIS POSTULATIS.

Pendente processu criminali, non potest quis ad honores vocari. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Martiano.

REos (12) criminis postulatos, novos honores ap[pe]te-re non debere (13), antequam purgaverint inn[ocen]tiam (14) suam, et a divis parentibus nostris, et [...] sæpe rescriptum est. Dat. 6. Kal. Mart. MAXIMO [...] ÆLIANO CONSS.

TIT. LIX.

DE HIS, QUI IN EXILIUM (15) DATI VE[L] AB (16) ORDINE MOTI [SUNT.]

1. (17) Imp. M. ANTONINUS A. Diogeni (18).

QUibus posthac (19) ordini suo, vel advocation[i a]d tempus interdicetur, post (20) impletum tem[po]ris spatium non prorogabitur infamia.

2. Imp. GORDIANUS A.

AD tempus exulare decurio jussus, et impleto tempore regressus, pristinam quidem recipit dignitat[em]: ad novos vero honores non admittitur, nisi tanto [tem]pore his abstinuerit, quanto per fugam (21) abfuit.

TIT. LX.

DE FILIISFAMILIAS, ET QUEMADMODUM [(22)] PRO HIS PATER TENEATUR.

Qui consentit decurionatui filii emancipati, non obligatur: secus si filius erat in potestate. Bart.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA.

PAtrem emancipato filio consentientem ad decuriatum non teneri, dubii juris non est; tunc e[nim] consentiendo pater ad decurionatum obligatur, si fi[lium] in potestate habeat. *Consentire* autem etiam is vid[etur], qui (23) non testificatur dissentire nominationi.

(1) Pater civitatis ἀναγκάζει τοὺς δεσπότας τῶν καταπεσόντων οἴκων ἀνανεοῦν αὐτούς. Græci in *l.* 2. *supr. de solut. et liberat.*

(2) Adde *l.* 8. §. *non alios.* 1. *ff. de vacat. munerum.*

(3) Oneribus.

(4) Id est, emptum.

(5) *l.* 17. *in princ. ff. ad municipalem.*

(6) Al. *quibuslibet.*

(7) *lib.* 2. *tit.* 12. *supr. Lib.* 3. *ff.* 2. vid. quæ scripsi ad *l. nec infam.* 12. *supr. de decur.*

(8) Al. *Imp. Antoninus A.*

(9) Conjunge *cum l.* 1. *supr. de his qui non imp. l.* 3. *infr. de re milit.*

(10) Vid. *l.* 12. *Supr. de decurionib.*

(11) Sed et solennibus etc. *Goth.* Munera patrimonialia significat, quæ tutelæ sive utilitatis publicæ gratia indicuntur. *l.* 2. *supr. de mun. patrim.* unde consequitur, nec a personalibus, nec a patrimonialibus infamiam vacationem præbere. *Mod.*

(12) *l.* 17. §. *in quæstionib.* 12. *l.* 21. §. *idem respondit.* 5. *ff. ad municip. l.* 7. *ff. de munerib.*

(13) Pristinos tamen retinent. *l. libertus.* §. *in quæstionib. ff. ad munic.* Mod.

(14) Innocentiam suam purgare accusatus cogitur. vid. *l.* 1. *supr. de his, qui accusare.*

(15) Exilio dati sunt.

(16) Ex.

(17) Al. *pars edicti Imp. Anton. A. P. P. Romæ. V. Id. Jul. Duob. Aspris. Conss.*

(18) In scripto meo exemplari ita scriptum reperi: *Pars [edi]cti Imp. Antonini. Proposita Romæ. V. Id. Jul. Duob. Aspris [co]nsulib.* Contius.

(19) Recte inquit, *posthac*, tanquam jus antea dubium et [in] controversum, hoc edicto certum constituens.

(20) *l.* 2. *in pr. vers. Alia causa. l.* 3. §. 1. *l.* 5. *ff. de decurionib. l.* 3. *Supr. ex quib. caus. infam. l.* 13. §. 1. *ff. ad l. Corn. de falsis, l.* 3. *in fin. ff. de postul.*

(21) Fugam, exilium interpretatur Cujacius *recte.*

(22) Vid. *lib.* 4. *tit.* 13. *Cod.*

(23) *l.* 2. *ff. ad municipalem.*

Appellare a nominatione facta de filio, est consentire. Bart.

2. Imp. Antoninus A.

m appellasse te dicas, ostendis causam ad te (1) pertinere (2); potueras enim nominato filio tantum ...dari, et non consentire oneri ei delato.

... in potestate cum patre ad idem munus non debet vocari: secus si emancipatus sit. Bart.

3. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC.

... hi] qui cum patre ad protostasiæ (3) munus (4) ...cati sunt, etiam nunc in patria potestate constituti ...t ab hujusmodi necessitatibus liberentur, cum (5) ...dem familia hoc modo (6) duos ad ista obsequia ...ri periniquum videatur. Sane eos, quos emanci...esse, atque ex (7) familia exiisse manifestum est, ...unctatione retinere debebis.

...ater non tenetur pro filio curatore creato: sed qui eum nominaverit, tenetur. Bart.

4. Iidem AA. et CC. Alexandro.

... periculo tuo magistratus filium tuum curatorem ...nstituit, nec appellandi tibi necessitas incumbebat. ...ominator (8) qui filium in potestate positum non ...ciente patre, ad munus devocavit, si tamen ex ...te tua antea filius decurio factus non erat, detri... muneris obligabitur.

T I T. LXI.
... PERICULO SUCCESSORUM PARENTIS.

...nus dignitatis quæsitæ per patrem, transit ad heredes. Bart.

1. Imp. Alexander A.

...) de proprio suo patrimonio muneris editionem ... nomine [pater tuus] repromisit (10), ideo-que (11) etiam Sacerdotem te creari impetravit, onus erogationis (12) commune omnium heredum ejus esse Præses provinciæ non ignorabit.

T I T. LXII.
DE MULIERIBUS, ET IN QUO LOCO (13) MUNERA SEXUI CONGRUENTIA, VEL HONORES AGNOSCANT.

Mulier in loco domicilii mariti subit munera personalia, patrimonialia vero in loco, in quo est patrimonium. Bart.

1. Imp. Philippus A.

EAm, quæ aliunde oriunda, alibi nupta est: si non (14) in urbe Roma (15) maritus ejus consistat, non apud originem suam (16), sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, quæ (17) personis cohærent, quorumque (18) is sexus capax esse potest, compelli posse, sæpe rescriptum est. Patrimonii vero munera (19) necesse (20) est mulieres in his locis, in quibus possident, sustinere.

T I T. LXIII.
DE (21) LEGATIONIBUS.

1. Impp. Valerianus et Gallienus AA.

PAter trium (22) incolumium liberorum legationibus publicis liberatur (23).

2. Iidem AA. et Valerianus C.

CUm vos proprio nomine (24) sumptus ob defensionem publicam susceperitis, id quod ad proprias erogationes collega vester acceperit, non vobis reddere heredes ejus oportet, sed si in ea causa est, ut restitui omnino oporteat, Reipub. debent potius inferre. Sane si honorariis advocatorum erat ea quantitas destinata, restitui illud vobis, qui hoc præstaturi estis, non injuria postulatis. Eum autem collegam vestrum, quem a defensione (25) patriæ (26) destitisse dicitis, apud provinciæ Præsidem desertæ (27) legationis (28) arguere potestis.

...no non pertinet. *l.* 6. *§. pater.* 4. *ff. de decurionib.*
...uasi causam filii in te susceperis atque pro eo sis quasi

...rotostasiæ hic et *l.* 8. *Supr. de munerib. patrimoniorum,* ...ud hic, quam principalitates, quæ et Græcis πρωτοτυπίαι. ... *Theod. de prox. eorum, qui in sacro palat. milit. l.* 2. ...*d. de protostasia, l.* 8. *in pr. ff. de vacat. muner. l.* 8. ...*upr. de mun. patrimon.* Qui eas gerunt principales πεντάκις ...εκάπρωτοι, εἰκοσάπρωτοι. *l.* 33. *Supr. de decurionib.*
... 1. *in princ. supr. de munerib. et honor. h. lib. tit.* 40.
...adem familia quæ dicatur, vid. *l.* 4. §. 1. *ff. de ex*...l. *ac domo.* Goth. Domum et familiam hoc loco accipe...us pro corpore, quod est sub unius potestate, ut *in l.* 1. ...*mun. et hon. etc.* Mod.
...x familia non sunt, qui emancipati.
... 14. §. *plebeji.* 4. *ff. de munerib. l.* 5. *supr. de de*...

...id. quæ scripsi *ad l.*2. §. 2. *ff. ad municipalem.* Goth. ...jac. hic et *observat. lib.* 2. *cap.* 13. Mod.
...omisit.
...id. *l.* 8. *ff. de vacat. munerum.*
... 1. §. 16. *ff. de collat.*
...id. Vall. *consil.* 66. *num.* 3. *lib.* 1. Amatis *decis.* 118. ...le *l.* 4. *supr. de Incolis. h. l. tit.* 39. Tessaur. *decis.* 149. ...*decis. Dolan.* 11. Ans.
...ve ab.
...oma communis patria est. *l.* 9. *ff. de vacat. munerum.* ... 33. *ff. ad municipalem. l. ult. D. de interdictis et re*-*legat. l. in orbe.* 17. *ff. de statu hom. Nov.* 78. *c.* 5. Proinde qui Romæ docet, etsi natus in ea non sit, aut salarium non habeat, immunitatem habet.

(16) Vid. *l.* 22. §. *municipes.* 2. *ff. ad municip.*

(17) Vid. *l.* 5. *supr. de his, qui numero liber.*

(18) A patrimonialibus oneribus sexus non excusat. vid. Decium *ad l.* 2. *ff. de reg. jur.*

(19) A patrimonialibus muneribus mulieres non excusantur, *l. pen. supr. de mun. patr.* sed ea agnoscunt apud originem propriam. *l.* 12. *C. Theod. de navic.* non apud domicilium mariti. A personalibus excusantur, imo interdicuntur, exceptis quibusdam, quæ sexui earum congruunt, *l. pen. supr. de his, qui num lib.* quæ tamen non apud originem suam obeunt, sed ubi est domicilium matrimonii. *l. ult. supr. de incol.* Mod.

(20) Vid. *l.* 9. *supr. de mun. patrim.*

(21) *lib.* 50. *tit.* 7. *ff.*

(22) *l.* 1. *supr. qui numero liberorum.*

(23) A legationis munere, quod personale est, quia viaticum et legativum de publico datur, tres liberi excusant, vid. Cujacium *ad l.* 1. *supr. de his qui num. lib.* et Marcum Vertranium *de jure lib. c.* 20. Mod.

(24) *l.* 2. *in fin. ff. h. t. l.* 7. §. 1. *ff. quod cujusq. univers.*

(25) Defensionem.

(26) V. *l.* 1. *ff. h. t.*

(27) Desertæ legationis crimen est.

(28) Al. *desertæ allegationis*, id est, defensionis: sed recta videtur excusa lectio. vid. *hac de re* contrarias Æschin. et Demosthenis orationes.

Legatio transmarina tribuit vacationem biennii: secus si proxima: quia talis legatio eam non tribuit. Bart.

3. Impp. Diocletianus et Maximianus AA.

TRansmarina (1) legatione apud nos perfunctos, constitutum est biennii (2) vacationem munerum civilium et honorum (3) habere, non eos, qui de proximo obsequium reipublicæ videntur exhibuisse.

Qui dignitates suffragio receperunt: non habent vacationem a muneribus propter dignitatem: sed si legatus fuerit, habet propter legationem. Bart.

4. Impp. Constantius et Constans AA. ad Titianum.

UNiversi omnino ex Comitibus, vel ex Præsidibus qui suffragio perceperint (4) dignitates, civilibus oneribus muneribusque teneantur adstricti: ne commoda publica cum umbratili (5) suffragiorum pactione lacerentur. Eos tamen a prædictis oneribus (6) excipi oportebit, qui in legationibus publicis versati sunt. Dat. prid. Kal. Jul. *Trium.* Placido et Romylo Conss. 343.

In his, quæ publicam utilitatem respiciunt, non valet reformatio facta a provincialibus, etiam consentiente præsule, nisi per præfectum, vel principem fuerit approbata. Bart.

5. Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Apodemio P. P. per Illyricum (7).

SI quod extraordinarium consilium (8) postulatur (9) cum vel ad nos est mittenda legatio, vel nostræ sedi (10) aliquid intimandum: id, quod inter omnes communi consilio tractatuque convenerit, minime (11) in examen Cognitoris Ordinarii referatur (12). Provincialium enim desideria, quibus necessaria sæpe fortuitis [casibus (13)] remedia deposcuntur, vobis (14) agnoscere atque explorare permittimus: ut sint (15) examinis tui, quæ ex his auxilio tuo protinus implenda sint, et quæ clementiæ nostræ auribus intimanda videantur. † In loco autem publico de cummuni utilitate [provincialium (16)] sententia proferatur: atque id, quod majoris (17) [...] probaverit adsensus, solennis firmet auctoritas. D[...] Kal. Aug. *Constantinop.* Arcad. A. II. et R[...] Conss. 392.

Non debet mitti legatio ad principem, nisi de voluntate concilii et auctoritate superioris. Bart.

6. Impp. Honor. et Theod. AA. Monaxio P. P. (18).

QUotiens (19) [ab Alexandrina civitate (20)] l[...] destinatur, universos curiales præcipimus, qui [...] urbem consistunt, si non ægritudine vel alias [...] sabili (21) necessitate impediuntur, in locum curia[...] venire, et decreta sua propria subscriptione firmat[...] spectabili Præfecto Augustali insinuare, ut ejus r[...] ne comitati, tuis virtutibus suas petitiones intime[...] sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur. [D]at. 3. Non. Octobr. *Constantinop.* DN. Theod. A. [...] Palladio V. C. Conss. 416.

TIT. LXIV.

DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICUM.

Hic expressi habent immunitatem a personalib[us] muneribus, tam discipuli, quam magistri. Bart.

1. Imp. Constantinus A. ad Maximum (22).

ARtifices artium brevi (23) subdito (24) compre[he]ns[o]rum, per singulas civitates morantes, ab u[niversis] muneribus vacare præcipimus: si quidem in discend[is] (2[5]) artibus otium sit accommodandum: quo magis c[upiant] et ipsi petitiores fieri, et suos filios erudire. D[at.] Non. Aug. Feliciano et Titiano Conss. 337.

Et notitia (26) est ista (27).

(28) *Architecti* (29), *medici* (30), *pictores*, *sta[tuarii]*, *marmorarii* (31), *lecticarii* (32), *seu arcarii*, [...]*rii* (33), *quadrigarii*, *vel quadratarii*, (*quos Græ*[...] *cabulo* πικτάς (34) *appellant*) *structores*, (*id est* [...]

(1) Transmarina legatio in pari itineris spatio majorem dilationem habet.

(2) Legatione functis biennii vacatio datur, *ut hic*, *et l.* 2. *supr. de munerib. non continuandis, l. Paulus.* 8. §. 1. *l. vicarius.* 13. *ff. de legationib.*

(3) Onerum.

(4) Percepit.

(5) In umbratili, al. *subumbratili.*

(6) Honoribus.

(7) *C. Th.* 12. 12. 12.

(8) *Concilium*, *in C. Th.*

(9) Adde *l.* 6. *infr. h. t.*

(10) *Vestræ sedili*, *in C. Theod.*

(11) Imo referendum, *l.* 10. *supr. de munerib. patrim. h. l. tit.* 41.

(12) *Perferatur*, *in C. Theod.*

(13) *Abest a C. Th. et quib. lib.*

(14) *Vobis solis*, *in C. Theod.*

(15) *Sit*, al. *sibi.*

(16) Al. *deest*, *ut in C. Theod.* al. *provinciarum.*

(17) Major pars quod approbat, cæteri comprobasse intelliguntur. *l.* 19. *ff. ad municip.*

(18) *C. Theod.* 12. 12. 15.

(19) *l.* 5. *in pr. supr. h. t.*

(20) *Absunt a C. Theod.*

(21) *Inexcusabili*, *in C. Theod.*

(22) *C. Theod.* 13. 4. 2.

(23) Brevem vocat notitiam, quam mox subjicit.

(24) Sic recte, *ut in C. Theod.* al. *urbi subditos*, sed pe[...]

(25) *Ediscendis*, *in Cod. Theod.*

(26) *l.* 2. *infr. h. t. l.* 5. §. *quibusd.* 12. *l.* 6. *ff. de jure* [...]

(27) Et est notitia sic.

(28) Vide in hanc legem Alc. *et* Pyrrhum. *Goth.* Et [...] gulas voces hujus notitiæ eruditissimum Cujacium, si[...] commentariis frustra quis hos libros posteriores in m[...] met. *Mod.*

(29) Quædam hic sunt omissa e *C. Theod.*

(30) *Mulomedici*, videtur legisse *Acc.* utrumque retin[...] censet *Cujac.*

(31) Marmorarii sculptores marmorum. 7. *Cass.* 5.

(32) *Lectarii seu laccarii*, *legit* Cujac. *ex vet. lib.* lecta[rii] [...] qui fabricant lectos: *laccarii*, qui fossas, vel puteos [...] sed lecticarii sunt, qui lecticas fabricant.

(33) Al. *clavidarii.*

(34) *Emendat ex Basil.* Cujac. λιθοξόους, adde Veget. [...]

res) *sculptores ligni* , *musearii* (1) , *deauratores* , (2) , (*quos Græci κονιάτας appellant*) *argentarii* , *ricarii* (3) , *diatretarii* , *ærarii* , *fusores* , *signarii* , *arii* , *bracharii* , *particarii* , *atque* (4) *libratores* , ; (*qui Græce dicuntur κεραμεῖς*) *aurifices*, *vitriarii* , *arii* (5) , *specularii* , *eborarii* , *pelliones* (6) , *ful-* , *carpentarii* , *sculptores* , *dealbatores* (7) , *cusores* , *ii* , *cisiarii* , *bractearii* , (*id est* , *πεταλυργοί* (8).)

2. Impp. CONSTANT. et CONSTANS , ad Leontium P. P.

chanicos (9) , geometras (10) , et architectos (11) , qui divisiones partium omnium , incisionesque ser- mensurisque et institutis opera fabricationibus strin- et eos , qui aquarum ductus , et inventos modos libratione ostendunt , in par studium docendi atque di nostro sermone compellimus. Itaque immunitati- audeant , et suscipiant docendos , qui docere suffi- Dat. prid. Non. Jul. LEONTIO et SALLUSTIO 344.

T I T. LXV.

2) POTIORIBUS AD MUNERA NOMINANDIS.

usta est causa appellandi , *si alius prior debet nominari.* Bart.

1. Imp. ANTONINUS A.

se vocatus ad munera (13) civilia , potiorem (14) um nominandum putaveris , age (15) causam tuam.

T I T. LXVI.

SI PROPTER INIMICITIAS CREATIO FACTA SIT.

reatio facta de aliquo propter inimicitias , *facit aliquem* , *si vult* , *posse appellare.* Bart.

1. Imp. ALEXANDER A.

6) propter inimicitias ad munera civilia creatus es, ac tibi nominationem non nocere , Præsidis æqui- tas faciet : cum et publicæ utilitatis (17) intersit , non ex amicitia (18) creationes fieri debere, sed æstimatione (19) vera , et commodo Reipublicæ.

T I T. LXVII.

DE SUMPTUUM RECUPERATIONE (20).

Electus , *qui habet excusationem* , *recuperat sumptus* , *quos fecit in lite* , *ab eo* , *qui eum nominavit.* Bart.

1. Imp. GORDIANUS A.

MUneribus civilibus non fungeris , quæ personis mandantur, si quinque (21) filios incolumes habeas : At si contra id privilegium ad munus fatigandi tui causa , quidam te devocaverint , tuque appellatione interposita (22) securitatem reportaveris, a nominatoribus (23) sumptus , quos in litem feceris , recuperabis.

T I T. LXVIII.

SI POST (24) CREATIONEM (25) QUIS DECESSERIT.

Onus subeundi munera non transit ad heredes mortuo patre. Bart.

1. Imp. GORDIANUS A. *

SI ante diem subeundi honoris atque muneris pater tuus defunctus est : conveniri (26) eo nomine heredes (27) ejus non oportere , Præses provinciæ minime ambiget.

Iusmarii , *in C. Theod. Musivarii.* et ita Cassiod. 7. Musivarium opus. Spartian. *Pescennino* . August. 16. *de* Philand. *ad Vitruv.* 7. c. 1.
lbarii.
arbaricarii , qui barbarica , id est , ornamenta ex auro t. Donat. in 2. *Æneid.*
quæ libratores in C. Th. de Aquilege , aquarum indaga- s adjuncto mechanico et salario , vide apud Cassiod. 3. 3.
lumarii , et sic Græcos legisse scribit *Cujac.* sunt autem, menta ex plumis avium conficiunt.
olliones , vide *l. ult. ff. de jur. immun.*
ealbatores , an sunt albini seu *κονιάται.* de quibus *supr.* gypsoplastræ , de quibus Cassiod. 5. *Var.* 5. ubi vide um instructore , æris fusore , camerum seu camerarum quos sub Cura Palatii fuisse refert.
ταλὸς enim significat bracteam atque folium. *Cont.*
ecte sic , non ut antea , *Mathematicos* , nam hi rejicie- *Goth.* Mechanicos autem hic specialiter significare censet eos , quorum ingenio et institutione sunt organa mecha- eumatica , automataria. Dat autem vacationem persona- erum , nec tamen ideo remissæ censentur tutelæ , ut di- *l.* 3. *supr. de mun. patrim.* itaque nihil obstat *l. geo- de exc. tut.* Mod.
eometris datur immunitas , *ut hic* , cum et ex constitu- odosii spectabiles sint : non tamen data censetur a tute- *omotræ.* 22. *ff. de excus. tut.* Nam generaliter data im- , semper tutelæ exceptæ videntur , *l.* 2. *supr. de muner. tit.* 41. de Geometria a Chaldæis inventa , ab Ægy- ta , ejusdem usu vide Cassiod. 3. *Var.* 52.
1. §. *architecti. supr. h. t.*
Paul. *sent.* 28. *et* 29. *l.* 46. *supr. de decurionib. l.* 7. IV. *ff. de decurionib.*

(13) Potiores ita nominantur ad tutelam. *l.* 2. *ff. de fidejussor. et nomin.*

(14) Nominare potiores solent , qui ad munera publica vocati , *ut hic* , *l. ad subeunda.* 46. *supr. et l.* 7. *ff. de decurionib.* Potiorem autem non recte nominare is videtur , qui causam nominati potioris non expressit. Paul. 2. *sent.* 28. §. 1. Contra potiorem nominat , qui causam exprimit : causam , inquam , generis et facultatum. Potior enim quis esse debet , non solum gradu generis , sed et rei familiaris substantia. Paulus *ibid.* §. 2. Facultates potius spectamus , quam propinquitatem generis. adde *l.*3. *supr. quemadmodum civilia munera. h. l. tit.* 42.

(15) Quid si potiorem quidem nominaveris , et is facultatibus lapsus sit ? nominator tenetur perinde ac si fidejussisset. *l.* 1. *l.* 2. *infr. de periculo nominatorum. l.* 11. *tit.* 33. Goth. Adde *l.* 11. *ff. de mun. et honor. l.* 3. §. 15. *D. h. t.* Ans.

(16) *l.* 6. §. 17. *ff. de excusat. l.*1. §. 1. *ff. de vacat. muner.* §. 11. *Inst. de excusat.*

(17) *Æquitatis* , *al.* utrumque deest , et legitur *publice.*

(18) Inimicitia.

(19) Examinatione.

(20) *Sub.* si quis contra legis privilegia et excusationem injuste sit nominatus.

(21) Vide *l.* 4. *in pr. ff. de muneribus.*

(22) Appellationem interpositam.

(23) *l.* 2. *supr. de decurionib. l.*1. *in fin. ff. si tutor. vel curator.*

(24) Al. *ante.*

(25) Creatio hic nominatio ad munera. *l.* 1. *supr. quemadmodum civilia munera indicuntur. h. l. tit.* 42. unde creator nominator.

(26) Convenire.

(27) *l.* 1. *supr. de decurionib.*

TIT. LXIX.

DE (1) TABULARIIS (2), SCRIBIS (3), LOGOGRAPHIS (4), ET CENSUALIBUS (5).

Notarii si ad aliquam militiam, vel aliud officium transeunt, removentur intra quinquennium, non postea. Bart.

1. (6) Imp. ALEXANDER (7).

NUlli (8) omnino ex tabulariis, vel scribis, vel logographis (9), eorumque filiis, in quocunque officio militent, sed ex omnibus officiis (10), nec non etiam si intra nostrum palatium militant, necdum impleto quinquennio reperti et retracti, protinus officiis municipalibus reddantur. Datum 8. Kalend. Jul. *Lauriaco*, MARCELLINO et PROBINO CONSS. 341.

Si decurio officium notariatus assumpserit, privilegium decurionatus amittit. Bart.

2. (11) Imp. GORDIANUS A.

QUicunque decurionum sponte se censuali ministerio mancipaverit, conditionem habeat, quam ipse elegerit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si (12) eum necessitas quæstionis subeundæ invenerit. Dat. 15. Kalend. Octobr. CP. RICHOMERE et CLEARCHO CONSS. 384.

Servus non potest esse tabellio. Bart.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Hadriano P. P. (13).

GEnerali (14) lege sancimus, ut sive solidis (15) provinciis sive singulis civitatibus necessarii fuerint tabularii (16): liberi (17) homines ordinentur: neque ulli deinceps ad hoc officium patescat aditus, qui sit obnoxius servituti. Sed et si quis dominorum servum suum, sive colonum chartas publicas agere permiserit: (consensum (18) enim non ignorantiam volumus obligari) ips[…] quidem in quantum interfuerit publicæ utilitatis pro[…] tiociniis, quæ servo sive colono agente tractata sunt, […] noxium detineri: servum autem competentibus affect[…] verberibus fisco addici: dominorum (19) enim inter[…] ab initio providere, ne publicis actibus privata serv[…] immiscerentur. Dat. 8. Kal. April. *Mediolani*, VINC[…]TIO et FRAVITTA (20) CONSS. 403.

4. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

BOethos, logistas, medogrammateos (21), logo[…]phos, diastoleas (quæ vocabula publicis dicun[…] subjacere necessitatibus) sive quolibet alio nomine n[…]cupentur, non honore, aut alicujus privilegii colore s[…]nixos, pro definitione legum inexorabilium suam fo[…]nam subire compelli: quatenus nec publicis quidq[…] noceatur, aut minuatur utilitatibus, et suis corpo[…] illi reddantur, quos vel patris, vel majorum obliga[…], vel sua constringit.

TIT. LXX.

DE (22) SUSCEPTORIBUS (23), PRÆPOSITIS (24), ET ARCARIIS (25).

Susceptores debent a solvente sine mora solutionem suscipere: alias puniuntur. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS (26) A. ad Eufraxium Rationalem trium (27) provinciarum, post alia (28).

SUsceptores (29) publicos absque omni mora aurum [..]semus suscipere: ne quis per hanc occasionem [..]ptus facere compellatur. Nam si solvere volens, a s[..]piente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestatio[..] debebit (30) proponere (31): ut hoc probato, et [..] securitatem debitam, commissi nexu liberatus (32), [..] emolumentis accipiat, et qui suscipere neglexerit, [..] ponderis, quod debebatur, duplum (33) fisci ratio[..] per vigorem officii Præsidis inferre cogatur. Quod [(34)] autem susceptores, judice, cujus interest, negligente [(35)]

(1) Al. *De tabulariis holographis, id est, scribis censualib. C. Theod. lib.* 8. *tit.* 2.
(2) *Tabularii* pertinent ad ea, quæ publice inferuntur.
(3) *Scribæ* sunt magistratus municipalium.
(4) *Logographi* tributorum rationes scribunt.
(5) *Censuales*, magistri census, in urbe operam accommodant. *l. ult.* §. 16. *ff. de munerib.*
(6) Al. *Impp. Constantius et Constans AA. ad Catullinum P. P.*
(7) *Impp. Constantius et Constans AA. ad Catull. P. P.*
(8) Nullus.
(9) Al. *logographis*, al. *holographis.*
(10) Curiis officiisque.
(11) Al. *Imppp. Gratianus, Valentin. et Th. AAA.*
(12) Vide *l.* 33. *supr. de decurionib.*
(13) *C. Theod.* 8. *tit.* 2. *l.* 5.
(14) Servus non potest esse tabellio. *Bart.*
(15) Solidæ provinciæ, integræ, non pars earum.
(16) *Tabellarii, in C. Theod.*
(17) Tabularii actus, olim erat argumentum servitutis. adde *l.* 1. *ff. de re militari. l.* 3. *supr. de servis Reipub.* vide quæ notavi ad *l.* 2. *ff. rem pupilli.* vide Conanum 2. *commentar.* 2.
(18) Consentientes soli obligantur, non ignorantes.
(19) Culpa adscribitur autori.
(20) Al. *Fabricio.*
(21) Legendum *demogrammateos*: Verum Cujac. hunc locum sic emendat: *Boethos logistarum demogrammatei logistæ, sunt curatores reipub.*
(22) Περὶ ὡρειαρίων τῶν κ ὑποδεκτῶν καλουμένων etc. De h[…]riis, qui et susceptores dicuntur, et de horreis, et de sp[…] in iis reconditis. *Synops. Basil. lib.* 56. *tit.* 11. *cap.* 7.
(23) Susceptores sunt, qui annonis et tributis utriusque […] recipiendis occupantur. *l. cum possess.* 5. *ff. de censib.*
(24) Præpositi sunt, qui horreis, in quibus species fiscal[…] ponuntur, præfecti.
(25) Arcarii, qui his quæ in arcam præfecto prætorio in[…]tur, suscipiendis præpositi sunt. Cujac. *hic*, unde arcarii […]ctorum dicuntur a Cassiodoro *lib.* 1. vide *l.* 1. §. 2. *ff. d[…]ner.* adde *l.* 25. *supr. de sacros. eccles.*
(26) Al. *Antoninus.*
(27) Tres autem hæ provinciæ sunt Sicilia, Sardinia, e[…] sica: ut constat ex notitia imperii, *l.* 1. *C. Theod. comm.* […]
(28) *C. Theod.* 12. 6. 2.
(29) *l. ult. infr. h. t.* Goth. Vide Zanger. *de except. p.* 3 *cap.* 2. *num.* 151. Ans.
(30) Præsumitur enim pro quolibet officiali. Alciat. 3. […] *sumpt.* 15.
(31) Opponere.
(32) Sola oblatio liberat etiam a publicis debitis. *ut hic.* […] *l.* 9. *supr. de solut.* Imo non liberat. *l.* 72. *ff. de solut.*
(33) In duplum.
(34) Quos.
(35) Negligentem.

iverint (1), ex (2) ipsius Judicis facultatibus sar-ir (3). Dat. 14. Kal. Aug. PAULINO et JULIANO ss. 325.

Id nominatores susceptorum in subsidium devenitur, nec licet ab eis emere. Bart.

2. Impp. VALENT. et VALENS AA. (4) ad Secundum P. P.

Jxta inveteratas leges nominatores (5) susceptorum, et eorum, qui ad præposituram, horreorum, et pa-um (6) creantur, obnoxii teneantur, si minus ido-sint, qui ab eisdem fuerint nominati (7): nec quam ex eorum substantia, celebrata per interposi-personam emptione, mercentur. Dat. 3. Kalend. ... *solutio.* Bart.

3. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Mamertinum P. P. (8).

sceptores novi non modo (9) præsentis anni debita, erum etiam species, quas (10) ex reliquis inferunt, novæ sunt ac recentes (11), suscipiant. Dat. Prid. id. Novembr. *Romæ*, VALENT. et VALENTE AA. . 365.

Non debet quis in officio reformari, nisi primi officii rationes reddiderit.

4. Iidem AA. ad Florentium Com. S. L. (12).

minem susceptionis munere functum ad idem mu-us adstringi, nisi (13) se prius vinculo solicitudinis superioris absolverit. Nam neque eos, qui placuerint, gravare, justi (14) est, neque eos, qui displicuerint, tenere, prudentis est. Integro igitur singuli (15) anniversario anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis suscepta disperserint: ut facilius si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat redintegare jacturam, non perpetui (16) autem exactores teneantur in continuata vexandorum provincialium potestate, velut concussionum dominatione: sed per annos singulos judiciaria sedulitate mutentur, nisi aut consuetudo civitatis, aut auctoritas (17) ordinis eos per biennium esse compellat (18). Dat. Prid. (19) Kal. Decembr. *Constantinup.* HONORIO N. P. et EVODIO CONSS. 386.

5. Iidem AA. ad Germanianum Comitem S. L. ... ...smittitur (21), ... (22) duos solidos libra feratur accepta. Dat. 6. Id. Jan. *Romæ*, LUPICINO et JOVINO CONSS. 367.

6. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. (23) Probo P. P. (24).

FRumenta, quæ horreis inferuntur, pro illationis modo illico (25) apocharum cautionibus adnotentur: non autem oportet in horreis fiscalibus, nisi fiscalia frumenta constitui. Dat. 5. Id. April. *Treveris*, post consulatum GRATIANI A. III. et EQUITII V. C. 374.

7. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Have Hypati K. N. (26).

DIu (27) minime penes ipsos susceptores maneat facta collatio: sed statim (28) quodcunque a provincialibus fuerit exsolutum (29), sacris thesauris inferatur. Dat. 3. Kalend. Maji, *Constantinop.* post Consulatum ANTONII et SYAGRII, 384.

Violaverit.
Et ex.
Sarcientur.
Al. *Alexander A.*
Adde *l.* 3. *supr. de conveniendis fisci debitorib.*
Pagorum præpositura. unde pagis præpositi. Euseb. 9. *l.* 51. *Cod. Theod. de erogat. militaris annonæ*: πα- *Novell. de Alexandrinis*, *l.* 49. *C. Theod. de decurion.* *d. Theod. de pignorib.*
Susceptores canonum et præpositi horreorum creantur fide lo nominatorum: quod jus vetustissimum est. *l.* 8. *infr.* or ex nominati bonis emere nihil potest per se vel per quod quasi singulare notandum. Nemo enim dicet fidejus-quem inexcusso principali convenire licet, nihil posse x principalis bonis. At nominatorem, quem inexcusso convenire non licet, dicemus hac lege ex ejus bonis hil posse, ne scilicet, qui idoneum eum præstare debet, contrahendo. quo minus sit idoneus efficiat. *Mod.*
. *Th.* 12. 6. 10.
l. *non præsentis.*
uas in.
l. *ad crescentes.*
. *Theod.* 12. 6. 11.
dde *l.* 9. §. 2. *ff. de publican.*
l. *justitiæ.* al. *justitia.*
3. *infr. de executorib. l.* 12. *tit.* 61.
x *l.* 22. *hoc tit C. Theod.*
ritas, legendum existimat Cujac. *id est*, paucitas hominæce τὸ σπάνιον.

(18) Al. *Dat.* 15. *Octob. Mantebri*, *Gratiano NB. P. et Dagalaifo Conss.*

(19) *Dat.* 15. *Kal. Octobr. Mantebri*, *Gratiano NB. P. et Dagalaifo Conss.*

(20) *Ex hoc tit. l.* 13. *C. Theod.*

(21) Constitutum enim fuit, ut solidi ex quocunque titulo fiscali collecti in massam auri redigerentur, atque ita pro solidis massa ad comitatum transmitteretur, *l.* 12. *et* 13. *C. Th. h. t.* et inde aula, *Scrinium aureæ massæ.* proinde interest scire, quanti libra auri æstimetur, ut sciatur illata massa, quot solidi illati sint. *Mod.*

(22) Libra septuaginta duos solidos habet. *Synops. Basil.* 56. *tit.* περὶ ζυγοστατῶν, *tit.* 5. *cap.* 15. vide Cujac. 17. *observ.* 9. Goth. De Assis et solidorum in assem computatione vide *censur. forens. nostram lib.* 2. *c.* 8. *num.* 11. S. L.

(23) Al. *ad Chilonem.*

(24) *C. Theod. hoc tit. l.* 16.

(25) Vide *l.* 3. *supr. de conditis in publicis horreis. h. lib. tit.* 26.

(26) *C. Th. h. t.* 17.

(27) Susceptori pecuniæ publicæ exactam quantitatem non licet fœnerare, vel aliter ea uti. *d. cap.* 15. adde *l.* 1. *supr. de canone largitional.*

(28) Tributa statim thesauris inferenda provinciæ, ne diu sint penes susceptores. *l.* 1. *supr. de canon. largit. tit. h. l. tit.* 23. *l. un. supr. de offic. comit. sacr. largit. l. un. infr. de auri publici persecutoribus. h. lib. tit.* 72.

(29) Solutum.

*

8. Iidem AAA. Cynegio P. P. (1).

EXactores vel susceptores (2) in celeberrimo cœtu curiæ (3), consensu et judicio omnium (4) sub actorum testificatione firmentur: provinciarumque Rectores (5) eorum nomina, qui [ad] publicum (6) munus officii editi atque obligati fuerint, innotescant: et animadvertant (7) quicunque nominaverint (8), ad discrimen suum universa, quæ illi gesserint, redundare. Datum 6. Kalend. Nov. *Constantinop.* HONORIO N. P. et EVODIO CONSS. 388.

9. Impp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA.

MOdios (10) æneos ... que ponderibus per mansiones (12) singulasque (13) civitates jussimus collocari: ut unusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis, sciat, quid debeat susceptoribus dare: ita ut si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorumque (14) vel ponderum normam putaverit excedendam, pœnam se sciat competentem esse subiturum. Et submotis quæ contra utilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti (15) quinquagesimas, hordei quadragesimas, vini et lardi (16) vicesimas susceptoribus dari præcipimus. Humanitatis autem necesssitate commoti (17), in Armeniæ partibus susceptoribus longinquitatis causa, frumenti et hordei quadragesimas, vini et lardi quintasdecimas dari præcipimus. Dat. 4. Kal. Dec. *Constantinop.* HONORIO, N. P. et EVODIO V. C. CONSS. 386.

10. Iidem AA. Cynegio P. P. (18).

SUsceptores præsentibus defensoribus et modum ...tionis possessorum, et species singulas, vel eorum numerum quantitatemque describant (20). Dat. 4. ... lend. Decembr. CP. TIMASIO et PROMOTO CONSS. 3...

11. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Benigno Vicario urbis Romæ (21).

SEcuritates (22) semel publicatas et gestis lecta... ni (23) susceptoribus imputari, et cœptam me... discussionem (24) volumus in apertum quæsita ... deduci, et omnes publicas securitates (25), quæ ... tenentur, a susceptoribus accepto ferri. Dat. 6. Idus J... Mediolani, STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

12. Iidem AA. Pompeiano (26) PC. Africæ.

SI (27) aliquid (28) a susceptore, vel a tabulario ... dis admissum esse possessor deprehendat: nemo e... semel de interversione (29) convictus, id (30) rursus ...ficium gerat, in quo ante decoxit (31), etsi rescriptum nostrum elicitum clandestina (32) supplicatione (33) ...tulerit. Dat. prid. Kalend. Januar. *Mediolani*, STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

13. Iidem AA. (34) Lucio Comiti sacrarum largitionum (35).

DUos tabularios, [seu numerarios (36),] et susceptores totidem, per universas provincias ope...

(1) *C. Th. hoc tit. l.* 20.

(2) Susceptores publicorum tributorum ex decurionibus creantur, *ut l.* 5. *supr. de exact. tribut.* quod tamen eis ademit Anastasius constitutis vindicibus.

(3) Ordo curiæ exactores vel susceptores creat suo periculo, et creationem insinuat præsidi: non tamen susceptores rei privatæ, quorum creatio ad curiam non pertinet, *l.* 9. *supr. de jur. fisc.* nec susceptores vestium, quorum creatio pertinet ad proconsulare officium. *l. pen. hoc tit. l.* 4. *C. Th. h. t.* Mod.

(4) Pars major quod facit, omnes videntur fecisse: quod in executoribus testamento datis, et compromissariis electis hac formula, *ut quod omnes fecerint, ratum habeatur*, notandum. Satisfactum enim formulæ videbitur, etiamsi non omnes, sed majori ex parte fecerint.

(5) Rectoribus.

(6) *Al.* deest, et postea legitur, *publici onus*, al. *publici munus.*

(7) Vide *l.* 2. *supr. h. t.*

(8) Nominaverit.

(9) *C. Theod. h. t. l.* 21.

(10) Μοδίους χαλκοῦς καὶ λιθίνους etc. Modii ænei, et lapidei confici debent, ut unusquisque tributarius secure solvat. *Synops.* 56. *hoc tit.* adde Suidam *in μοδίῳ. et l.* 1. *supr. de condit. in publicis horreis. h. l. tit.* 26.

(11) Mensuræ iniquæ prohibentur. Pondera eodem modo iniqua prohibentur. *l. ult. infr. h. t. l. pen. supr. de defens. civit. Novell.* 128. *cap.* 15.

(12) Mansiones quid, dixi in *l.* 2. *infr. de lucris advocat. l.* 12. *tit.* 62.

(13) Singulas quasque.

(14) *Alias deest*, que.

(15) Ut susceptores frumenti, quinquagesimam: hordei, quadragesimam: vini et lardi quintamdecimam accipiant. *Synopsis h. t.* 2. Harmen. 6. §. 2. Susceptoribus rerum, pars ita certa rerum ipsarum datur. Sic optionibus, id est, erogatoribus militaris annonæ decimaquinta pars copiarum dabatur. *Novell.* 130. *cap.* 1.

(16) *Laridi, in C. Th.*

(17) Commoniti.

(18) *C. Theod. hoc tit. l.* 23.

(19) *Earum, in C. Th.*

(20) *Præscribant, in C. Theod.*

(21) *C. Th. h. t. l.* 26.

(22) *l.* 2. *supr. de quadr. præscr. l.* 2. *supr. de discus... h. l. tit.* 30.

(23) Sic forte legendum, non, *binis*, *ut in C. Theod.* ... autem arca vini.

(24) Cujac. legit, *et cœptam arcæ discussionem*, interpre...que arcam hoc loco vinariam, de qua et in *l.* 3. *C. Th. d... coct.* quin etiam antea omnino legendum est, *vini suscep...* non *binis susceptoribus*, cum hoc dicat lex: apochas ... publicatas omnino vini susceptoribus imputari debere, ut c... ptam arcæ vinariæ discussionem rationisque redditionem per... dam et publicandam. *Mod.*

(25) Id est, Harm. 2. §. 13.

(26) *C. Theod. h. t. l.* 27.

(27) Susceptor aut tabularius (ὑποδέκτης ἢ ταβουλάριος) ... circa ministerium suum convictus, non amplius idem officium gerat. *Synopsis ibid. cap.* 9. Ita tabellioni, qui semel falsum ...serit, postea fides non adhibetur.

(28) Quis.

(29) Interversores. qui. *l.* 8. *supr. de jure fisci.*

(30) Officium id exercere nemo amplius potest, in quo ... deliquit et condemnatus est. vide Corsetum *singul. Tabell...*

(31) Decoctores, *hic*, *et l.* 40. *Supr. de decur.* vide ... ad *l.* 2. *infr. de palat. sacrar. largit. l.* 12. *tit.* 24. *l.* ... *supr. ad leg. Jul. de ambitu.*

(32) *Hoc est*, obreptitia. *Goth.* Sed si rescriptum ins... fuerit, præf. præt. valere putat. *arg. l. si quis. infr. de* ... *priv. c. l.* 12. *et* 5. *infr. de div. offic.* Mod.

(33) Tulerit, al. *detulerit.*

(34) Al. *Et Theodosius A.*

(35) *C. Theod. l.* 30.

(36) Hæc adjecit Tribonianus, quæ absunt a *C. Th.* ... de tabulariis et numerariis vide *hic* Cujac.

...ui, clementia nostra præcipit. † Scire autem vo... Prætorianam amplissimam Præfecturam, eos (1), ...rum largiotionale susceperunt (2), nihil cum ar... ratiociniis habere commune: Judices autem pro...m quinque libris auri multandos, et primates Of...n capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit cu...n. Dat. 6. Kalend. Februar. Basso et Philippo ... 401.

14. Impp. Honor. et Theod. AA. Euchario (4).

...ilioribus officiis, aut extraordinariis oneribus oc... (5) ... quorum ... ...cerum, ... cura est: Neque enim æquum est, ut ad officium ad curialem susceptionis tantum damna pertineant. ...gitur ab ordinibus injuriam submovemus: exceptis ...ui curialium in officio memorato, aut militasse, ...itare fuerint deprehensi. Dat. (9) prid. Kal. ... *Ravennæ*, Honorio ix. et Theodosio v. AA. 412.

... Impp. Theod. et Valent. AA. Volusiano P. P. post alia (10).

...um sive argentum quodcunque a possessore confer...ur (11), arcarius vel susceptor accipiat: ita ut ...iæ moderator, ejusque officium ad crimen suum pertinere, si possessoribus ullum fuerit ex aliqua ...um (12) iniquitate illatum dispendium: et quid...x provinciis ad nostrum dirigitur ærarium, id ad ... viros ærarii (13) nostri Comites (14) relatione ...ur. Dat. 3. Kalend. Mart. *Ravennæ*, post Cons. ...s et Tauri VV. CC. 430.

TIT. LXXI.

DE (15) PONDERATORIBUS (16), ET AURI ILLATIONE.

1. Imp. Constantinus A. ad Eufraxium Rationalem trium provinciarum.

Aurum (17), quod (18) infertur a collatoribus, si quis vel solidos voluerit, vel materiam appendere, æqua lance, et libramentis paribus suscipiatur. PP. ... Kalend. August. Paulino et ... industria neque fallat, neque falla... ... atque ... dirimere (22). Datum 9. Kalend. Maji, *Salonæ*, ... A. iv. et Salustio Conss. 363.

TIT. LXXII.

DE AURI PUBLICI PERSECUTORIBUS (23).

Susceptores non debent pecuniam acceptam sine licentia in massam redigere, et habita licentia retardare. Bart.

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Anthemio P. P. (24).

Auri persecutores partim nulla præmissa (ut assolet) persecutoria (25), aurum [præsumunt] persequi (26): partim diutius retentant, quod statim (27) fuerat adsignandum. Ideoque censemus, ne quis absque præcepto viri illustris comitis sacrarum largitionum, vel coquendum (28) aurum sumat (29), vel capiat deinceps retinendum. Dat. 13. Kal. Aug. Honor. viii. et Theod. iii. AA. Conss. 409.

Tributorum tituli non sunt confundendi: ut quod uni ar...endum sit, alteri non inferatur. *l.* 3. *supr. de canone ...alium titulorum. h. lib. tit.* 23.

Officiorum confusionem prohiberi, hinc colligit Bart.

Arcæ P. Prætorio fit mentio *in l.* 22. *infr. de cursu publ. tit.* 51. ubi dixi.

Ex C. Theod. h. t. l. 31.

Vide *l.* 21. *supr. de decurionib.*

...susceptionem, in C. Theod. et quib. lib. Goth. De su...ibus vestium militarium et intellectu hujus l. vid. Rævard. ... *lib.* 3. *cap.* 8. Ans.

Hoc ipso satis significatur solere officia proconsularia hanc ...onem procurare, *l.* 4. *C. Th. hoc tit.* porro ad legem ...id. Cujacium *l.* 2. *observ. c.* 8. Mod.

Contuendum, in C. Theod.

Al. 3. *Kal.*

Cod. Theod. h. t. l. 32.

Statim. *l.* 1. *supr. h. t.*

Pondera iniqua prohibita. vide *l.* 9. *supr. h. t.*

Comites ærarii, largitionum privatarum comites.

In C. Theod. non solum ad illustr. vir. ærar. nostr. sed ...ad eminentiam tuam pari relatione etc.

Περὶ ζυγοστατῶν τὰς εἰσκομιδὰς ὑποδεχομένων. De pondera... qui collationes suscipiunt. *Synopsis Basil.* 56. *tit.* 5. *...dict. Justiniani* 11.

Al. *ponderationibus.*

Ex lib. 12. *tit.* 7. *l.* 1. *C. Th. confer.* detractum enim est initium, et cætera valde immutata.

(18) Æqua lance suscipienda sunt, quæ inferuntur, habente libra septuaginta duos solidos. *Synops. ibid. cap.* 15. *l.* 5. *supr. tit. prox.*

(19) Sic in *C. Th. l.* 12. *tit.* 7. *l.* 2. post alia. *Cont.*

(20) Id est, ponderatorem.

(21) Vide *Edictum Justiniani* 11. *cap.* 2.

(22) Atque ita uni creditur. dixi ad *l.* 1. *in fin. ff. de verb. oblig.* Goth. Quatenus et quibus casibus peritis in arte sit credendum, vide *l.* 9. *l.* 10. *ff. qui satisd. l.* 1. *supr. de mulierib. et in quo, h. lib. tit.* 62. *l. hac edictali.* §. *si illud. supr. de secund. nupt.* Ans.

(23) Cujacius legit, *auri prosecutores*, et sic dixit *l.* 4. Cassiodorus, *prosecutores frumentorum*: sic *prosecutores equorum*, *l.* 2. *Infr. de tractator. et stat.* sic *prosecutores publicarum functionum*, *l.* 9. *infr. de cursu publ.* sic denique *prosecutores reorum. l. solent. ff. de cust. reor.* Mod.

(24) *C. Th.* 12. 8. 1.

(25) Persecutoria, diploma auri persequendi quod a Comite sacrarum largitionum dabatur.

(26) Abest *a C. Theod.*

(27) Vide *l.* 1. *supr. de canone largitional. tit. h. lib. tit.* 23.

(28) *Decoquendum*, Pyrrh. al. *ut coquendum*, id est, consumendum et intervertendum. *Cujac.* hic puto legendum, *prosequendum.*

(29) Sumatur.

TIT. LXXIII.

DE HIS, QUÆ EX PUBLICA COLLATIONE ILLATA SUNT, NON USURPANDIS.

Pecuniam publicam non potest quis accipere mutuo, vel alio titulo, vel in suam utilitatem aliter convertere. Bart.

1. Imp. Constantinus A. (1).

NUllus Judicum id quod a republica (2) ex collatione susceperit (3), mutui interventione opposita, vel invadat (4), vel conetur (5) invadere. Datum ... Iuliano Conss. 325.

in arca continetur, ad quemlibet titulum (7) usur-pet: nisi forte præsumendi facultatem sublimium potestatum jussione perceperit. Dat. 3. Id. April. *Constantinop.* Antonio, et Syagrio Conss. 382.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. Messalæ P. P. post alia (8).

SCiant Judices (9) nihil sibi ex privatæ rei canone, vel ex eo, quod ex iisdem titulis exegerint, ad necessitates alias transferre licere: nisi (10) malint gravissima severitate suam licentiam coerceri. Dat. 16. Kal. Jun. *Mediol.* Theodoro Cons. 399.

TIT. LXXIV.

DE AURO CORONARIO (11).

1. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA Cynegio P. P.

AD (12) collationem auri coronarii placuit ne[minem] absque consuetudine (13) esse cogendum. D... Kal. Febr. *Constantinop.* Richomere et Cl[earcho] Conss. 384.

TIT. LXXV.

DE IRENARCHIS (14).

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Anthemio P. P. (15) ... Conss. 9...

TIT. LXXVI.

DE ARGENTI PRETIO, QUOD THESAU[RI]S INFERTUR.

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Eutychiano P. P.

JUbemus (18), ut pro argenti summa, quam ... thesauris fuerit illaturus, inferendi auri accip[iendi fa]cultatem: ita (19) ut pro singulis libris argenti ... solidos inferat. Dat. 11. Kal. Mart. *Constantinop.* C[æ]sario, et Attico Conss. 397.

(1) *C. Theod.* 12. 9. 1.

(2) Ad rempubl.

(3) Vide *l.* 1. *supr. de his, qui ex publicis rationibus. h. lib. tit.* 6.

(4) V. *l. ult. infr. h. t.*

(5) Comminetur.

(6) *C. Th. hoc tit. l.* 2.

(7) Vide *l. ult. infr. h. t. l. ult. supr. de conditis in publicis horreis. h. l. tit.* 26.

(8) *Cod. Theod. hoc tit. l.* 3.

(9) Repetitur *l. ult. infr. de collat. fund. patr. l.* 11. *tit.* 64. ex qua hæc verba ex iisdem titulis ad patrimoniales et emphyteuticarios fundos referenda esse existimat Cujac.

(10) *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t. l.* 7. §. *ultim. supr. de exactor. tribut. h. lib. tit.* 19.

(11) *Aurum coronarium*, quod Græci στεφανωτικὸν κανόνα vocant, decuriones proprio amore offerebant principi cum coronis aureis. *l.* 4. *C. Th. h. t.* ob lætitiam vel similem causam, puta adoptionem: (quale oblatum fuit Pio, teste Capitolino.) Id etiam offerebant Satrapæ *l. ult. C. Theod. h. t.* et Judæi, *l.* 17. *supr. de Judæis.* Cic. *pro Flacco.* Aliis autoribus aurum coronarium est, quod triumphantibus offerebatur. 5. Gell. 6. sicut æs coronarium æneæ coronæ histrionum. 23. Plin. 7. 34. *cap.* 8. Alciat. 6. *parerg.* 4. putat coronarium aurum dictum, quod Imperatores coronas ex lauro, postea ex auro tulerunt. adde Forcat. ... *Cupidinis num.* 7.

(12) *Ex lib.* 12. *tit.* 13. *l.* 5. *C. Theod.* verum quid sit ... coronarium, explicat *l.* 1. *hoc tit. Cod. Theod.*

(13) Consuetudo in auro coronario conferendo servanda ... dicitur a principe: si tamen offertur, accipitur. Imo ... si consuetudo id ferat, *ut hic.*

(14) *Irenarchæ* appellabantur, qui disciplinæ publicæ et ... gendis moribus præpositi erant. *l.* 9. *supr. de jure fisci. l.* ... *de custod. reor. l. ult.* §. *Irenarchæ.* 7. *ff. de muner. et hon.*

(15) *Ex C. Theod. hoc tit. l.* 1. Cont.

(16) Irenarchæ munus institutum, ut per eum provinciæ t... quietis ac pacis per singula territoria concordia stet. Aristi... ἱερῶν, Irenarcham vocat φύλακα τῆς εἰρήνης, leges Gothorum ... cis adsertorem, τὸν τῆς τοῦ δήμου εὐταξίας ἐπιστατοῦντα. vid. Cuj. ... *observ.* 33. *l. super creandis.* 9. *Supr. de jure fisci.* vide ... scripsi de Irenarchis ad *Nov.* 80. *et l.* 6. *ff. de custodia reorum.*

(17) Irenarchæ creantur periculo Decurionum, et ex dispositione Præsidum, *ut hic*. adde *l.* 9. *in fin. supr. de jure fisci.*

(18) *C. Th. lib.* 13. *tit.* 2. *l.* 1. Goth. Intellectum huj... vid. apud Covarr. *de veter. numism. collat. cap.* 3. § 2. *num.* 6. Ans.

(19) *l. un. supr. de collat. æris. h. lib. tit.* 29.

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER UNDECIMUS.

TIT. I.

ɪVICULARIIS (1) SEU NAUCLERIS PUBLI- SPECIES TRANSPORTANTIBUS, ET DE TOLLENDA LUSTRALIS (2) AURI (3) COLLATIONE.

entum Græcæ constitutionis quæ deest *tit.* 1. *lib.* Cod. *de lustralis auri collatione*, tale reperi in an- ssimo exemplari manuscript. quam fidem ei habere at prudens lector perpendet. *Contius.*

ctionibus trino lustro digestis , auri primo pro re- nctio præter annuum canonem indicitur : aurumque x tali collatione dependitur , est lustrale. Quinde- ro annorum spatium in se quinquennii continens stra , primo aurum , secundo argentum , tertio æs re collatores perurget. In lustra vero conglomeratio adjuvas mello proximos adjutores , et arcarios ad ficii deputatos sub forma exactionis inserta hoc ex- cursu perstringat.

1. Emittit omnibus prorsus collationem auri argenti , exceptis civitatibus aut vicis , qui quid ultima voluntate sub hoc collationis onere acceperunt , vel si quid a fisco eadem lege datum sit. Qui vero tale onus agnoscunt , in eorum o sit id solvere Constantinopoli , vel in provincia , iarto quoque anno sive ultra quadriennium : sine damno , et perversitate ulla. Ac si quid eo illato supersit , id in alias civitatis necessitates impendatur , veluti opera , aut frumenti coemptionem , aut lumina (4) , aut similia. Constituit autem pœnam C. librarum scholæ palatinorum , et præsidibus , et cohorti , et municipalibus , si hæc quandoque non observaverint.

2.

NE quis , quo sit relevatus auri , atque argenti collatione , describatur in spectacula , vel alia quædam : alioquin supradicta pœna imminebit.

De navicularlis publicas species transportantibus.

3. Impp. CONSTANTIUS A. et JULIANUS C. Olybrio P. U. (5).

NUllam (6) vim oportet naucleros (7) sustinere , delegatas species annonarias transferentes , nec concussiones perpeti , nec aliquod genus incommodi : sed venientes , ac (8) remeantes omni securitate potiri , decem librarum auri multa proponenda his , qui eos inquietare tentaverint. Dat. Kalend. Jun. *Romæ* , CONSTANTIO IX. et JULIANO C. II. CONSS. 359.

4. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eusebio P. P. (9).

COmperimus naucleros (10) susceptas species in (11) negotiationis emolumenta convertere (12) : ideoque decernimus , ut intra annum (13) , quas susceperint , in-

(1) *Navicularii* , naucleri , navarchi , nautici , exercitores na- iidem sunt. *Vegetius* 4. Diversi ab his sunt magistri , *nfr. de naufragiis h. lib. tit.* 5. *l. penult. C. Theod. de ar.* Goth. Cujac. ex uno hoc duos titulos facit , cujus prio- riptio sit . *De auri lustralis collatione* lex prima : *Remit-* terioris , titulus seu epigraphe , *De navicularlis seu nau- ublicas species transportantibus* , lex prima : *Nullam vim.* tissime eundem Cujacium hic, et *observat. lib.* 16.*cap.*23. Mod. (2) Lustrale aurum , ut mox dicemus , mercatoribus rerum mi- n , lenonibus , meritoriis puellis , fœneratoribus et simili- lictum. Fuit et iisdem indictum siliquaticum , ob venditio- nundinis proponendam , quod Græci κεράτισμον appellant. olium vero ab eo præstabatur , qui jussu principis id exer- *l.* 1. *supr. de Monopol.* Cassiodor. 2. Cujac. *hic.*

(3) Lustrale aurum χρυσάργυρον , cujus oneris quarto quoquo id est, lustro , pendendi autor Constantinus. Onus autem ercatorum , et negotiatorum (quale negotiatorum fuit id , neminit Lampridius *in Alexandro*) rerum minutarum , am , lenonum , fœneratorum , cujus pensitationis quædam scrinia erant. *l.* 3. *supr. de episcopis. l.* 1. *supr. de com- et mercat. l.* 5. *C. Th. de lustralis auri collat.* Verum id genus postea sustulit Anastasius , ut Euagrius et Zonaras ur, adde *l.* 13. *C. Theod. de lustrali collatione.*

(4) Lumina balneorum intelligit , ut *l. quia plurimæ.* 19. *supr. de operibus publ.*

(5) *C. Theod. lib.* 13. *tit.* 5. *l.* 9.

(6) *l.* 5. *infr. h. t. l. un. Infr. de littorum et itinerum custodib. lib.* 12. *tit.* 45.

(7) *Navicularios* , in *C. Theod.* Goth. Certum fuit in urbe naviculariorum corpus , *l.* 1. §. 1. *ff. quod cujusque univers. l.* 5. §. *licet.* et §. *ult. ff. de jur. immun l.* 1. *supr. de hered. dec.* atque ex his alii annonæ urbis serviebant , alii lignis ad lavacra , alii aliis necessitatibus publicis, quare a cæteris muneribus immunitatem habent. *l. un. infr. de lit. et itin. cust. l.* 5. *et* 17. *C. Th. de navicul.* Mod.

(8) Securitas interdum datur a lege , *ut hic.* adde *Authenticam Habita. supr. Ne filius pro patr. l. præsenti.* 6. *in princ. et* §. 1. *supr. de his qui ad Eccles. confugiunt. l. quisquis.* 5. *in fin. supr. ad l. Jul. majest. l. ult. ff. de legation.*

(9) *C. Theod. hoc tit. l.* 26.

(10) *Navicularios* , in *Cod. Theod.*

(11) Species annonariæ ab his , qui eas transvehunt , in privatam negotiationem non sunt transferendæ. adde *supr. tit. de his qui ex publicis ratiociniis.*

(12) *Hic multa detracta sunt e C. Theod.*

(13) *l.* 6. *infr. h. t.*

ferant species, et securitates (1) reportent, quæ etiam diem illationis edoceant, ut intra alterum annum eis reddantur, a quibus species præstitæ sint. Dat. 10. Kalend. Januar. *Mediol.* ARCAD. III. et HONORIO II. AA. CONSS. 394.

Qui cum naviculariis fecerunt rapinam, tenentur in quadruplum. Bart.

5. Iidem AA. Flaviano P. U. (2).

AB his, qui in naucleros prædas (3) egerunt, volumus eorum commodis satisfieri, et ideo ne crescat in posterum eorum audacia, sancimus, ut quicunque in rapinis fuerit deprehensus, pœna (4) quadrupli (5) teneatur. PP. *Romæ in foro Aproniani*, 9. Kal. Februar. STILICHONE, et AURELIANO CONSS. 400.

Quando id, quod per personas certæ regionis debet expediri, non potest, debet expediri per homines circumstantes expensis publicis. Bart.

6. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio P. P. (6).

CUm navarchorum cœtus circiter provincias Orientis inopia navium titubaret, et investigandæ classis obtentu insularum secessus (7) obiret (8), et navigandi opportunitate transacta, judiciorum indignatio sine transvectionis expectaretur effectu: merito celsitudo tua Præfecto Augustali, et Insularum (9) Præside conventis, civitatis Alexandrinæ, et Carpatiæ classis summates (10) et nonnullos alios naucleros ejus (11) professionis adduxit, ut onus frumentarii commeatus qui per Orientales navarchos ex Alexandrinæ civitatis conditis consueverat (12) ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum, ad eadem Augustissimæ urbis horrea comportarent (13): salariis (14) pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate: vel ex eo quod vocatur φιλικόν (15), necnon etiam aliis (16) quæ cognitionis limavit (17) examen. Dat. 14. Kal. Febr. HONOR. VIII. et THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Qui per rectam viam non vadit, et species publicas distrahit, capitali pœna punitur. Bart.

7. Iidem AA. [*Al.* Impp. THEOD. et VALENT. AA.] Anthemio P.P. (18).

QUi fiscales species suscepit doportandas, si rec[ta na]vigatione contempta, littora devia sectatu[s] avertendo (19) distraxerit, capitali pœna ple[ctatur]. Dat. 14. Kalcd. Aug. *Constantinop.* HONOR. V[III. et] THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Si judices patiuntur tempore ratæ navigationis nau[c]ros in suo territorio commorari, puniuntur et ipsi et municipes. Bart.

8. Iidem AA. Faustino P. P. post alia (20).

JUdices, qui in partibus (21) diœceseos suæ onu[sta na]vigia, cum prosperior flatus invitat, sub pr[æ]t[extu] hyemis (22) immorari permiserint: una (23) cu[m mu]nicipibus, et corporatis ejusdem loci fortunarum pr[op]riarum feriantur dispendiis. Naucleri (24) præterea p[œnam] deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos ad[mi]sisse fuerit revelatum. Dat. 18. Kal. Septembr. *Ravennæ* VARANA V. C. CONS.

* *Constitutio Græca.* *

TIT. II.

DE PRÆDIIS ET OMNIBUS REBUS NAVICULARIORUM.

Etiam ad domum principis res naviculariorum transeunt cum onere suo. Bart.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Aurelianum P. annon.

DOmum (25) etiam (26) mansuetudinis nostræ i[n] his quæ naviculario nomine obnoxia sunt, ag[nosc]ere præcipimus debitam functionem. Dat. 3. Kal. Oc[to]br. LUPICINO, et JOVINO CONSS. 367.

(1) Apochas intelligit, quæ dicuntur *relatoriæ in l. 8. C. Theod. h. t.* Mod.

(2) *C. Th. h. t.* 29. al. *Fabiano.*

(3) Vid. *l.* 3. *supr. h. t.*

(4) *In pœnam*, in *C. Theod.*

(5) Vid. *Pap.* 3. *Notar.* 8. Goth. Hæc actio non est vi bonorum raptorum, in qua non extra rem quadruplum est, sed propria quædam actio in eos, qui rapinam naviculariis faciunt: et forte conjungenda huic legi *lex pen. supr. de excus. tut.* Mod.

(6) *Ex C. Theod. h. t. l.* 32.

(7) *Successus*, in *C. Theod.*

(8) Conspiraret.

(9) Cycladas intelligit. De Cycladum præside adde *Novell.* 165. 41. 50.

(10) Summates classis Carpatiæ, *hic*, ut summates ordinis Alexandrini, *l.* 57. *supr. de decur.* Symmachus, Summates Aticinæ urbis.

(11) *Eo*, in *C. Theod.*

(12) *Censuerat*, in *C. Theod.*

(13) *Comportaret*, in *C. Theod.*

(14) *Solatia*, in *Cod. Theod.* facit *l.* 6. *ff. de captivis.*

(15) Id est, amicale, quod datur amicæ.

(16) *Alios*, in *C. Theod.*

(17) Al. *libuit.*

(18) *Cod. Theod. h. t. l.* 33.

(19) *l.* 3. *supr. quæ res venire.*

(20) *C. Theod. h. t. l.* 34.

(21) *Portubus*, in *C. Theod. et quib. lib. manuscr.*

(22) Adde *l.* 6. *supr. h. t.* Hyeme periculosa navigatio. [Na]ves suscipi annonæ publicæ debent et subvehi æstate, non hy[em]e nisi ventis valde secundis. *l.* 3. *infr. de naufragiis.*

(23) Delicto judicis interdum ipsos cives puniri hinc coll[igi]t, ut et repressalias concedi adversus omnes cives, ob justitiam denegatam a rectore loci. Corsetus *singulari Judex.*

(24) *Navicularii*, in *C. Theod.*

(25) *C. Theod. l.* 5. *tit.* 6. *l.* 13. *confer.*

(26) Nevicularii juris domum emens, onus navicularium agnoscere debet. Quod ita verum, ut id locum habeat etiam in principe emente, *ut hic.* Navicularia igitur domus transit cum suo onere: et ea parte princeps utitur jure privati, adde *l. si imuni.* 8. *supr. de exact. trib. lib.* 10. *tit.* 19. Cur ita? Onus aliorem comitatur, nec novi possessoris privilegio mutatur. *l. ult. supr. de annon. et tribut. lib.* 10. *tit.* 16. *l.* 23. §. *si fundi* 2. *ff. de servit. præd. rust.* Hoc autem onus reale est. *l.* 2. *infr.* [...]

rata rei quæ pervenit ad aliquem de bonis navicula-rum debet onus sustinere, nec patrimonium vel per-na ulterius aggravatur.

2. Iidem AA. et GRATIANUS A. Achiloni Proconsuli Africæ (1).

his quæ navicularii vendunt (quoniam intercipe- (2) contractum emendi vendendique fas prohi-(3)) emptor navicularii functionem pro modo por- comparatæ subeat. Res (4) enim oneri addicta est, persona mercatoris (5). Neque (6) navicularium nus (7) fieri eum, qui aliquid comparavit: sed partem, quæ empta est, pro suo modo, ac ratione munificam (8): nec enim totum patrimonium ad ionem naviculariam (9) occupandum erit, quod ha-, qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, ab initio navicularii fuit, ad pensionem hujusmo-o) functionis sola tenenda (11) est: residuo patri-o, quod ab hoc vinculo liberum est otioso, et im-servando. † Domus (12) vero, quarum (13) cul-cus urbium potius quam fructus acquiritur, ubi a ulariis veneunt, pro (14) tanto modo ad hanc pen-m obligari placet, quantum habebant emolumen-cum (15) pecunia mutuaretur (16). Ubi vero spa-(17) [loci (18)] et exiguitas nullam habuerit pen-m, aut exstructio, cujus est ardua, difficilisque mo-aut decus sumptuosum, aut (ut est plerumque li-institutum) habitationem quis suam urbis (19) or-nto adjecerit, nolumus munificentiam, quæ postea est, improbam licitationem æstimationis excipere: etusta (20) potius loci species, et pensio cogitetur, cultus hodiernus, qui per industriam hominis ani-(21) accessit. Dat. 3. Non. Aug. post consulat. IANI A. III. et EQUITII V. C. 375.

Qui emit prædia naviculariorum, tenetur ad onus secundum veram æstimationem, quæ privatorum pactis non tollitur. Bart.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P. (22).

HI, qui fundos naviculariæ functioni adscriptos a navicularis acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum (23) agri opinionem (24) quæ antiquitus habebatur (25) adscripta, naviculariam functionem suscipere cogantur, neque eas conditiones sibi existiment profuturas, quas venditor minus idoneus in se recepit impositæ (26) mentis arbitrio (27): Hac tamen pactione (28) servata, ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transcripti prædii teneantur obnoxii: sitque hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur. Dat. 14. Kal. Mart. *Mediol.* THEODOR. V. C. CONS. 399.

TIT. III.

DE NAVIBUS NON EXCUSANDIS.

Naves quæ sub nomine, et titulo alieno excusantur, publicantur. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Longiniano P. P. (29).

MUlti (30) naves suas diversorum nominibus et titulis tuentur: cui fraudi obviantes, præcipimus, ut si quis ad evitationem publicæ necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat navem esse fisco sociandam. Nam ut privatos (31) quoque non prohibemus habere navigia, ita fraudi locum esse non sinimus: cum omnes in com-

C. *Theod. h. t.* 11. *l.* 7.
Libera est cuique emendi et vendendi facultas: libera æsti-et venditio est: Libertati vendendi et emendi favendum: facultas coercenda. *l.* 7. *supr. de advoc. divers. judic.*
Imo non prohibet: multis enim casibus emptio restricta. *um.* 14. *supr. de contr. empt. l. si emptione.* 34. §. 1. *ff.* *tr. empt.*
Realia comitantur possessorem. *Goth.* Vide Covarruviam *rariar. resol. c.* 8. Mod.
Mercantis, in *C. Theod.*
Navicularius non est, qui emit rem naviculariæ obnoxiam, , unde notant, vasallum Titii non esse, qui rem a Titii emerit.
Illico jubemus, in *C. Theod.*
Vide *l.* 18. *in fin. ff. de verb. sign.*
Navicularii muneris, in *C. Theod.*
Hujus, in *Cod. Theod.*
Naviculariæ rei onus rem comitatur, ut onus tributi vel um. *l. ult. supr. sine censu vel reliquis. l. Imperatores.* 7. *publicanis.*
Domus, in *C. Theod.*
Ædificiis urbes ornantur, sunt ad ornatum potius, quam ctum; quod tamen passim in omnibus ædibus non admitten-ut vocem, *quarum*, taxativam intelligamus esse.
Valor rei colligitur ex ejus reditu. Eatenus res valet, ut n reddit, non ut vendi potest.
Id est, venditionis tempore: ut ita non habeatur ratio ris postea secuti, quo forte pluris locari et æstimari cœperunt.
Pecuniam mutuarentur, in *C. Theod.* emendat Cujac. *pe-mutarentur*, *in libr. Aured. pecuniæ mutuarentur.*
Spatia.

(18) Al. deest, legitur *hoc.*
(19) Urbium ornamento cives plerumque suas habitationes adjiciunt.
(20) Antiquum statum rei considerari, non præsentem, hinc colligunt.
(21) Animosus emptor, qui plus æquo pretii præstat vel offert.
(22) *C. Theod. h. t. l.* 8.
(23) Valet res tantum, quantum æstimatur communiter, hoc est, publice, et a publicis personis, ne obstet *l. si fundum sub conditione.* 81. §. *si libertus.* 4. *ff. de leg.* 1. *l. cum pater.* 77. §. *pater qui filio.* 30. *ff. de leg.* 2.
(24) Opinio hic census et professio, *l. ult. Infr. de collat. fundor. fiscal. h. l. tit.* 73.
(25) *Habetur*, in *C. Theod.*
(26) Sic legitur in *C. Th.* al. *imponentis arbitrio*; in quibusc. manuscr. *impositas ementis arbitrio*, quod magis probat Cujacius.
(27) Pactiones adversus fiscum, fisco non nocent, sed paciscenti tantum.
(28) Testis, qui rei alicujus æstimationem hanc vel aliam esse, suo arbitrio suaque opinione dicit, recte deposuisse et probare censetur, si modo suam opinionem ad communem cæterorum sententiam retulerit. Corsetus *singulari*, *Testis An. Testis.*
(29) *C. Theod. h. t.* 2.
(30) Immunitatis suæ privilegium alii per fraudem communicans, atque eum excusans bonorum publicationem patitur, *ut hinc colligit* Corset. *sing. Gabella*; adde *l.* 2. *infr. h. t.*
(31) Navigia privati habere possunt: ut vel in flumine publico, vel in mari etiam sine permissu principis navigent. adde *l.* 1. *ff. ut in flumin. publ.* Porro qui naves habere possint, vide *l.* 3. *ff. de vac. mun. l. aufertur.* 46. §. *quod a præside.* 2. *ff. de jur. fisc. l.* 15. *ff. de interd. et releg. l. pen. ff. de veteran.*

mune, si necessitas exegerit, conveniat utilitatibus publicis obedire, et subvectionem sine dignitatis privilegio celebrare (1). Dat. 3. Id. Januar. *Ravennæ*, ARCAD. A. VII. et PROBO CONSS. 406.

Nulla navis ob necessitatem publicam excusatur aliquo privilegio in corpore juris inserto, vel non inserto. Bart.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P.

JUbemus nullam navem (2) ultra (3) duorum millium modiorum capacem, ante felicem embolam (4), vel (5) publicarum specierum transvectionem, aut privilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogativa personæ, publicis utilitatibus excusari posse subtractam: nec si cœleste contra proferatur oraculum, sive adnotatio sit, sive divina [pragmatica] sanctio (6), providentissimæ legis regulas oppugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus (7) observari: ut generaliter si quid ejusmodi contra jus, vel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat. Quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum, id navigii quod excusatur, publicatione corrigimus. Dat. 9. Id. April. THEOD. XVII. et FESTO CONSS. 439.

TIT. IV.

NE QUID ONERI (8) PUBLICO IMPONATUR.

Qui cogit nautam ad accipiendum aliquid ultra onus, tenetur ad emendationem damni, et criminaliter punitur. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Rufino P. P. (9).

ONeri (10) publico sarcinam privatam ne (11) quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. Hoc e[...] facto atque commisso non in dispendium solum al[...] naufragii (12) damnum tenebitur obligatus, verum e[...] publicæ coercitionis experietur vigorem. Datum 5. Id. [...]nuar. *Constantinop.* OLYBRIO, et PROBINO CONSS. 3[...]

TIT. V.

DE (13) NAUFRAGIIS.

1. Imp. (14) CONSTANTINUS A.

SI quando naufragio (15) navis expulsa fuerit ad [...]tus, vel si quando aliquam (16) terram attige[...], ad (17) dominos pertineat: Fiscus meus sese non in[...]ponat (18). Quod enim jus habet fiscus in aliena c[...]mitatate (19), ut de re tam luctuosa compendium [...]ctetur?

Navicularius, qui dicit, se fecisse naufragium, debet [...] probare per testes coram Judice illius loci, et intra annum præfecto nunciare. Bart.

2. Imppp. VALENTINIAN. VALENS, et GRAT. AAA. ad Modestum P. P. (20).

SI quis navicularius naufragium se sustinuisse adfir[...], provinciæ (21) Judicem, ejus (22) videlicet in [...] res agitur, adire festinet, ac probet (23) apud eum t[...]bus eventum: relatione etiam ad sublimissimam refe[...] Præfecturam: ita ut intra anni (24) spatium veritate [...]velata (25) competens dispositio (26) procedat. Quod s[...] negligentiam (27) præfinitum anni spatium fortasse [...]datur, supervacuas (28) serasque interpellationes (29) e[...]so anno placuit non admitti. Dat. PP. *Bersti*, [...] Non. Jun. MODESTO et ARINTHEO CONSS. 372.

(1) De navibus Veteranorum nominatim rescriptum est eas non excusari. *l. pen. ff. de veteranis.* Mod.

(2) *l. 1. supr. h. t. l. un. infr. de Nautis Tiberinis. h. lib. tit.* 26.

(3) Vide Novellam Theodosii, *de navibus ultra duorum millium modiorum capacitatem non excusandis.*

(4) Embola felix, publicarum specierum transvectio. adde *l. 10. supr. de sacros. eccles.*

(5) *Vel*, particula plerumque interpretative sumitur: id verbi ἑρμηνευτικόν.

(6) Al. *deest.*

(7) Præcipimus.

(8) Id est, navi onustæ ex publico.

(9) *C. Th. h. t. l. 1.*

(10) Id est, navibus onustis ex publico, quæ publicas species deferunt.

(11) Cur ita? minus onusta navis periculo minus obnoxia est: fit enim jactus rerum eo fine, ut navis sit incolumis. *tit. ff. ad leg. Rhodiam.*

(12) Casum itaque fortuitum præstabit, qui onus imposuit: nempe quia ejus culpa casum præcessit. de quo vide plura apud Rebuff. *hic.*

(13) *Ecl. lib.* 53. *tit.* 1. *et* 3. de naufragiis hoc adde: Solitos fuisse picturam naufragii sui portare in tabula, ferente casus sui historiam, et assem ita a prætereuntibus poscere. Juvenal. 14. *ibi mersa rate naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur. Iidem naufragi in ipso naufragii momento zonam læva morsuque tenebant.* Juvenal. *ibid.* id est, tenere solebant: nam in zona solidos et suam pecuniam ferebant.

(14) In meo vet. manuscr. legitur, *Imp. Anton.* recte meo quidem judicio; nam hæc videtur Antonini constitutio, q[...] citatur in *l. ult. h. t.* Cont.

(15) *l. ult. infr. h. t. l. pen. ff. de incend. ruin.*

(16) Al. *reliquam.* forte *reliquiæ attigerint terram premen[...]*

(17) Vid. *Auth. Navigia, supr. de furt.* Fiscus res nau[...]rum suas non facit. vid. *Gloss.* 1. *quæst.* 7. *c. dispensatio[...]* multo minus privatus.

(18) Contra illud: *Res fisci et ubicunque natat.* Quod n[...] non placuit Antonino, ne ex aliena calamitate fiscus lucrum [...] *l. ult. ff. de inc. ruin. naufr.* Mod.

(19) *l.* 3. §. *ult. ff. de incendio.*

(20) *C. Th. h. t. l.* 1.

(21) Præsidem. *l.* 7. *ff. de incend.*

(22) Testes eo loco interrogari postulare quis jure potest [...] casum aliudve infortunium passus sit. Corset. *sing. In loco.*

(23) Præsumi non solet naufragium, nisi probetur. adde, [...] scripsi ad *l.* 40. *ff. ad l. Aquil.*

(24) Navicularius, qui publicas species exportat. intra a[...] probare debet naufragium, quod allegat, *ut hic.* Imo intra [...]nium probare potest. *l. 5. infr. h. t.* Dic, pro locorum int[...]lo annum, aut biennium statuendum esse. *l. 2. C. Theod.* [...] Hinc etiam colligunt, rationibus quotannis reddendis merc[...] obnoxios esse. Corset. *singulari*, Mercator.

(25) *Relata*, in *C. Th.*

(26) *Remedium ex indulgentia consequatur*, in *C. Theod*

(27) Additur, *hujusmodi*, in *C. Theod.*

(28) Imo neque supervacuæ, neque seræ sunt preces post an[...] *l. 1. ff. de incend. l. 18. supr. de furtis.*

(29) *Actiones*, in *C. Theod.*

(30) Beryti.

um de naufragio quæritur, debent examinari duo vel tres de navi qui melius scire debent veritatem : et eis deficientibus devenitur ad alios. Bart.

3. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEODOS. AAA. naviculariis Afric. Sal. (1).

Uotiens obruta vel submersa fluctibus navi examen adhibeaur competentis Judicis, duorum vel trium nautarum quæstione (2) habita, cæteri ab hujus-i nexu liberentur : Quid est enim quod non abun-3) intra præfinitum numerum solers quæsitor inve-? Circa magistros navium, quibus (4) est scientia ior, immoretur : qui si fatali sorte defuerint, in inquisitio transferatur (5). Sane si universos vio-a tempestatis obruerit, ne veritas lateat, a (6) li-nautarum sive magistrorum intra judicia constitutis corum quæratur interitu, quos navicularius nau-o periisse contendit (7). Susceptionis (8) autem ssitas (9) ex Kalend. April. in diem Kalendarum br. mensura servabitur. Dat. 8. Idus Febr. *Treve-* GRATIANO vel (10) THEODOS. I. AA. CONSS. 380.

Privatis qui solverunt collectas publico officiali qui postea aufugit vel perdidit, non imputatur. Bart.

4. Imppp. VALENTIN. THEODOS. et ARCAD. AAA. Tatiano P. P. (11).

o his quæ semel a collatoribus illata naufragiis pe-rierint, nolumus (12) nobis aliquam cum possesso-, sive Senatores sive privati sint, communionem es-el aliquid periculi ad eos redundare. Dat. 15. Kal. *Const.* TATIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

Cum de naufragio quæritur, summatim examinabitur. Bart.

5. Impp. HONOR. et THEOD. AA. naviculariis per Africam post alia (13).

DE submersis navibus decernimus, ut levato (14) velo istæ causæ cognoscantur, et si quisquam de talibus negotiis aliquid accepisse (15) detegitur : Judex apud quem constiterit, his conquerentibus qui nudantur, pro (16) qualitatibus personarum multandi, removendi, [proscribendique (17)] habeat potestatem. ✝ Si vero causarum talium cognitores libelli datione (18), vel plenaria (19) interpellatione commoniti intra biennium (20) has causas audire neglexerint, et hoc fuerit tempus elapsum : præjudicium noceat eatenus Cognitori, ut naviculario propter vitium (21) Judicis absoluto, mediam oneris ejus partem, propter cujus probandam amissionem legitimo duntaxat tempore cognitio petebatur, judex cogatur inferre : residuam vero officium ejus exolvat. Dat. 16. Kal. April. *Ravennæ*, HONOR. IX. et THEOD. V. AA. CONSS. 412.

6. Iidem AA. Anthemio P. P.

SUper naufragiorum quæ contigerint casibus, usitato more habita quæstione, si quis calculus modiationis (22) dicatur tempestate maris deperisse, sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus : sed hæc dispendii jactura in (23) omne naucleroruin (24) concilium pro rata scilicet (25) contingentis muneris deferatur. Dat. 14. Kalend. Februar. HONOR. VIII. et THEOD. III. AA. CONSS. 409.

Cod. Th. h. t. l. 3.
Vide, quæ scripsi ad *l.* 19. §. 1. *ff. de prob.* Augustin. e 52. *ad fratres in Eremo, Homines ad tormenta daturi, ut de submersione navium secundum consuetudinem etur.*
Aliunde, in *C. Theod.*
Probari mortem eo ipso, quod is, de quo agitur, pro habeatur inter liberos et conjunctos, notat ex hoc loco s *singul. Mors.* verisimilius enim notant facta conjunctorum cti quam extranei.
Transferetur, in *C. Th.*
Juramento impedimentum probari, si is, de cujus impe-o agitur, honesta sit persona, nec aliter iniri probatio hinc colligit Baldus, *decis.* 317.
Ad lucem hujus legis pertinet scire : *Navicularios, nau-navarchos, nautices, exercitores navium* pro iisdem acci-ersos autem esse *magistros*, ut ex *l. penult. C. Theod. de* et *ex tit. de exercitoria act.* etiam colligere est : nempe tores. diversos esse *nautas*, puta eos, qui navigandi causa sunt. aliquando tamen *nautæ* pro *naucleris* accipiuntur, *it. naut. caup. stab.* Mod.
Id est, annonæ publicæ æstate suscipiendæ et subducendæ, eme.
Navigationis opportunæ tempus a Kalendis Aprilis in Ka-Octobris: quia caloris et æstatis beneficio vis ventorum mi-*Goth.* Vide *l.* 36. *in fin. ff. de rei vind.* Alciat. *lib.* 10. 19. Ans.
Et, Et ita etiam in *C. Theod. emendandum existimat*.
C. Theod. h. t. l. 4. sed aliter Contius.
Mandat ob eam causam Theodoric. comiti rerum privata-t naufragio prosecutoribus frumenti publici, quibus nihil præter lacrymas superfuit, modiationem tritici publici, naufragio amissam, faciat reputari. Crudelitatis namque genus esse, ultra naufragium velle desævire et eos ad dispendia cogere, quibas inopem vitam probantur immania elementa dedisse. Cassiod. 4. *Var.* 7.

(13) *C. Theod. h. t. l.* 6.

(14) Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *supr. h. t.* Goth. Adde Forcatulum *Necyomant. jur. dialog.* 80. Mod.

(15) Levato velo hic est, aperta fore. solebant enim foribus ædium prætendi vela, ut recte Æschylus χ[illegible] dixerit. βηλὸν ἕρμειον πυλῶν, et Stephanus βηλὸν [illegible] τῆς θύρας. Idem Cujac. *supr. ut nemo privatus titulos prædiis suis, vel alienis imponat, vel vela regia suspendat.* August. 1. *confess.* Plautus Querulo : *tam pie jus patente velo dixit.*

(16) Vid. *Auth. Navigia. supr. de furt.*

(17) Al. *deest.*

(18) Aditione.

(19) Al. *planaria* : quod quidam magis probant. ut *l.* 4. *supr. de dilat.*

(20) *l.* 4. §. *ult. ff. de incend.*

(21) Id est, præscriptione biennii.

(22) Modiatio, id est, modius frumenti. sic dicitur *modiatio*, *hoc loco*, et *l.* 2. *Infr. de annon.* [illegible] *lib. tit.* 24. ut re pensitationem frumenti putes cum quadragesima. non est quoque quinquagesima, de qua *l.* 9. *supr. de suscep.* [illegible] *l.* 10. *tit.* 70. Est enim hic modiatio, [illegible] quinquagesima illa. ἐπιμέτρον. Non est quoque hic modiatio navis æstimatio ex lege Rhodia, quæ navem capacem mille modiorum æstimat aureis quinquaginta.

(23) Delicto unius alius teneri potest. de quo vide, quæ scripsi ad *l.* 5. *infr. de Fabricens. h. l. tit.* 9.

(24) Naucleriorum vel nauclerorum.

(25) Sed.

TIT. VI.

DE METALLARIIS (1), ET METALLIS (2), ET PROCURATORIBUS METALLORUM.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Cresconium Com. metallorum (3).

PErpensa deliberatione (4) duximus sanciendum, ut quicunque metallorum exercitium velit affluere, is labore proprio, et sibi et reipubl. commoda comparet. Itaque si qui sponte conduxerint (5), eos laudabilitas tua octonos (6) scrupulos in balluca (7) (quæ Græce χρύσαμμος (8) appellatur) cogat exolvere. Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, a quo competentia ex (9) largitionibus nostris pretia suscipiant. Dat. 4. Id. Decembr. *Parisiis*, VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

2. Iidem AA. ad Germanianum Com. S. L. (10).

OB metallicum (11) canonem in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim (12) uncias ballucæ pro singulis libris constat inferri. Dat. 6. Id. Januar. *Romæ*, LUPICINO et JOVIANO CONSS. 367.

3. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Floro P. P. (13).

CUncti (14) qui per privatorum (15) loca saxorum (16) venam laboriosis effossionibus (17) persequuntur (18), decimas (19) fisco, decimas etiam domino repræsentent: cætero (20) modo [propriis (21)] suis desideriis vindicando. Dat. 4. Kal. Sept. *Constantinop.* ANTONIO et SYAGRIO CONSS. 382.

Officiales exigentes metallum, non debent ad aliam dignitatem promoveri, nisi prius illud officium perficiant. Bart.

4. Iidem AA. Eusinio P. P.

CUm procuratores (22) metallorum intra Macedoniam (23), Daciam mediterraneam, Mœsiam, Dardaniam (24), soliti (25) ex curialibus (26) ordinari, per quos solennis profligatur exactio, simulato hostili metu, huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur: et nulli (27) deinceps licentia laxetur, prius indebitas expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli solertique devotione (28) compleverit.

5. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Romulo Com. S. L. (29).

PEr annos singulos septem (30) per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab aurilegulis (31) non solum in Pontica (32) diœcesi, verumetiam in Asiana. Datum 11. Kalend. Mart. *Constantinop.* ARCAD. A. II. et RUFINO CONSS. 392.

6. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Paterno (33).

QUosdam operta humo esse saxa (34) dicentes, id agere cognovimus, ut defossis in altum cuniculis, alienarum ædium (35) fundamenta labefactent. Quare si quando hujusmodi marmora sub ædificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur. Dat. . Kal. April. *Constantinop.* THEOD. A. III. et ABUNDANTIO CONSS. 393.

(1) *L.* 10. *Cod. Theod.* 19. Porro metallariorum alii voluntate, *l.* 1. *infr. h. t.* alii conditione. *l. ult. infr. h. t.*

(2) Metalli nomine intelliguntur etiam lapides, ut *l.* 3. *l.* 6. *infr. h. t.* adde quæ scripsi ad *l.* 3. *in fin. ff. de rebus eor. qui sub tutela.*

(3) *C. Theod. h. t. l.* 3. hunc autem comitem fuisse in Illyrico, in notitia Romani imperii constat.

(4) Principi ex metallis in privatorum fundis certa debetur portio, quam *l.* 2. *et l.* 3. *h. t.* Canonem, et decimam vocant. vide Chopp. *de leg. Andens. cap.* 61. *n.* 1. *et seq.* Petr. Heig. *part.* 1. *quæst.* 13. qua de causa D. D. in *cap. unic. Feud. quæ sint regalia.* decimam metallorum privatorum portionem de regalibus tantum esse concludunt. Boss. *tract. de metall. et Argentifod. num.* 3. Petr. Gregor. *lib.* 3. *Syntagm. c.* 10. *n.* 1. Borcholt. *tract. de Regal.* Ans.

(5) *Confluxerint*, in *C. Theod.*

(6) Octonos *sub.* in singulos legulos: ut septenos in septem. *l.* 5. *h. t.* non in octo vel septem uncias: ne quis cum Accursio fallatur.

(7) Vid. *in hunc locum* Alciat. *in hunc ipsum tit. in annotat. ad* 3. *post. lib. C.*

(8) Χρύσαμμος, Balluca, quæ nuper est effossa e terra.

(9) Vide quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. de cupressis. h. lib. tit.* 77.

(10) *C. Theod. h. t. l.* 4.

(11) Metallicus canon fuit varius, pro varietate provinciarum. *l.* 4. *l.* 5. *infr. h. t.*

(12) Libra ballucæ quatuordecim uncias, *ut hic*: obryzæ, duodecim uncias continens. *l.* 5. *supr. de susceptor. l.* 10. *tit.* 70. Cur pluris æstimatur libra ballucæ quam obryzæ? nempe quia multum diminui solet.

(13) *C. Theod. h. t. l.* 10.

(14) Lapides qui in privato cædunt, unas decumas fisco: alteras domino præstant, reliquum ipsi pro suo labore habent. *Syn. Basil.* 56. *tit.* 12. *c.* 5.

(15) Adde *l.* 6. *infr. h. t.*

(16) *l.* 1. *et* 2. sunt de auri metallo: hæc est de lapidis et marmoris metallo, quod eruitur e privatorum locis, hac lege decima fisco, decima locorum domino præstetur, reliquum sibi habeat fossor ὑπὲρ κόπου. quod etiam confirmat *l.* 11. *Cod. Th. h. t.* vide et Bossium *tit. de metallis fol.* 405. Mod. Metalli nomine saxa etiam intelliguntur. *l.* 6. *Infr. h. t.*

(17) Al. *effusionibus.*

(18) 2. *Harm.* §. 14.

(19) Decimam fisco: alteram decimam fundi domino præstat fossor, qui in ejus fundo marmor eruit: reliquum sibi habet.

(20) Al. *certo.*

(21) Abest a *C. Theod. et quib. lib.*

(22) Metallorum hi procuratores Comites metallorum erant: de quo in *l.* 1. *supr. h. t.*

(23) Hæ provinciæ Illyrici sunt: ut hinc constet, in Illyrico frequens fuisse metallorum commercium. *l.* 7. *l.* 8. *C. Theod. h. t.*

(24) Metalliferæ hæ Illyricæ provinciæ Macedonia, Dacia mediterranea, Mœsia, Dardania.

(25) Al. *insoliti.*

(26) Metallorum procuratores ex curialibus ordinabantur: ad quos pertinebat creatio procuratoris metallorum.

(27) *Nullus*, alias *nulla.*

(28) Exactione.

(29) *C. Theod. h. t. l.* 12.

(30) *Septeni*, legendum ex *C. Theod.* ut octoni in *l.* 1. *Supr.*

(31) Aurilegulus χρυσολέκτης. *Synops. ib. c.* 9. χρυσορύκτης. *Harm.* 5.

(32) Metallicus hic canon erat in diœcesi Pontica et Asiana.

(33) *Confer. Cod. Theod. h. t. l.* 14. multa sunt enim hinc detracta.

(34) *l.* 3. *supr. h. t.*

(35) Marmor in alieno effodere licet, etiam invito domino: dum tamen præstetur ei solarium seu decima. *l.* 3. *supr. h. t.* ne actis cuniculis noceatur alienis ædificiis. adde *l.* 26. *ff. damno infect.*

icti ad fodiendum metallum, si aufugerint, ad liud officium retrahentur, etiamsi familiares principis fuerint. Bart.

. Imp. Theod. A. Maximo Com. S. L. (1).
allarii, [sive metallariæ (2),] qui quæve ea
egione deserta, ex qua videntur oriundi (3),
ndæ, ad externam (4) migraverint : indubitan-
ulla temporis præscriptione ad propriæ originis
, laremque una cum sua sobole revocentur, etiam
mus (5) nostræ secreta (6) retineant. Sciant au-
llum exinde præjudicium fisco esse generandum,
quis ex his, quem metallicum esse constiterit,
censibus suum nomen indiderit (7). Dat. 5. Id.
onstantinop. Victore V. C. Cons. 424.

TIT. VII.

8) MURILEGULIS, ET GYNÆCIARIIS (9), PROCURATORIBUS GYNÆCII ET DE MONETARIIS (10), ET BASTAGARIIS (11).

De monetariis.

1. Imp. Constantinus A. ad Bithynos.
etarios (12) in sua semper conditione (13) durare
portet : nec dignitatis (14) cujuscunque privilegio
usmodi conditione liberari. Dat. 12. Kal. Aug.
ano et Basso Conss. 317.

De baphiis, et gynæciis.

2. Idem (15) A. ad Felicem Procuratorem rei privatæ.
ii (16), et gynæcii, per quos, et privata no-
substantia tenuatur, et species (17) gynæcii
corrumpuntur, in baphiis (18) etiam admixta
o nævum adducit inquinatæ alluvionis : suffragiis abstineant, per quæ memoratas administrationes adipiscuntur : vel si contra hoc fecerint, gladio feriantur.

De his, qui se gynæciariis junxerunt.

3. Impp. Valentin. et Valens AA. ad Germanum Consularem (19).

Ingenuæ mulieres, quæ (20) se gynæciariis sociaverint, si conventæ denunciatione solenni, splendorem generis contuberniorum vilitati (21) præferre noluerint, suorum maritorum conditione teneantur. Dat. 4. Kal. Jul. *Mediol.* Valentiniano, et Valente AA. Conss. 365.

De bastagariis.

4. Iidem AA. ad Auxonium P. P. (22).

Quod ad præsens remedium pertinet, quintum (23) animal bastagariis pro reparatione (24) præbeatur. Dat. Id. Decemb. *Marcianop.* Valentiniano, et Valente AA. Conss. 365.

De occultatore gynæciarii.

5. Imppp. Valent. Valens, et Grat. AAA. ad Filematium Com. S. L. (25).

Qui aliquem ex familiis gynæcii in latebris habere comperti sunt : quinque librarum auri damno subjiciantur. Dat. 12. Kal. Septemb. *Ciliciæ*, Modesto, et Arintheo Conss. 372.

De occultatore mancipiorum textrini.

6. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. ad Eucherium (26).

Qui textrini (27) nostri mancipia occultatione (28) celaverit : ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectetur. PP. *Carthagine*, 3. Kal. Mart. post consulat. Auxonii, et Olybrii 380.

. *Th. h. t. l.* 15.
esunt in *C. Th. ut postea.* quæve, vel oriundæ.
letallarii qui sunt conditione, ea conditione se non libe-
scriptione temporis, *ut hic*, nisi forte 40. annorum,
r. de præscript. 30. *ann.*
terna. al. *extraneum.*
od nos damus.
nsecrata, al. *consecuta.* A secretis revocantur metallarii.
26. *supr. de decurionibus.* Goth. Lauras intelligit, ut *in*
pr. de decur. Mod.
lixerit.
ρὶ κονχυλευτῶν. *Ecl. lib.* 54. *tit.* 16. Sunt autem conchy-
enera hæc, purpura, murex, buccinum, ceryx, *υἱός*
, ut Stychippus ait, quorum sanguine inficiuntur lanæ
ris usibus destinatæ, murileguli, qui et conchylioleguli,
rum piscatores huic muneri addicti conditione. huc refer
11. *l.* 12. *l.* 13. *l.* 14. *infr. h. t.*
næcii procuratores sunt, per quos species, id est, Gynæ-
ctæ corrumpuntur. *l.* 2. *infr. h. t.* Gynæciorum ministri
ciunt et contexunt vestes imperiales et ejus ministrorum.
l. 2. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 13. *Infr. h. t.* Goth. Vid. Alciat.
d. de metall. Ans.
Ionetarii sunt, qui monetam cudunt. adde *l.* 1. *l.* 7. *l.* 13.
Et de vestiariis, additur in quibusdam libris. vid. in hunc
it. et Bartholomæum de las-Casas *in tractatu*, *An Prin-*
ditos alienare possit §. 14. 15. *et* 16. Bastagarii serviunt
rerum ad sacrum ærarium pertinentium, quam propriis
faciunt, excepta parte quinta, quæ de fisco reparatur.
. *l.* 7. *l.* 8. *infr. de cursu publico. l.* 12. *tit.* 51.
C. Theod. lib. 10. *tit.* 20. *l.* 1.
ύχῃ. *Synops. ib.* περὶ μονεταρίων ἤτοι χαραχτῶν.

(14) Verbi gratia militiæ, ut *l.* 11. *infr. h. t.*

(15) Cujacius ita legit, *idem ad Felicem Procuratores rei privatæ*, *Baphii et Gynæcii etc.* ut tria procuratorum genera hic proponat.

(16) Græci ita hanc constitutionem reddunt. Quoniam generales rerum nostrarum procuratores (καθολικοὶ dicuntur) et tinctores et gynæciarii multa corruperunt et inquinarunt : idque factum est inde, quod rerum administrationi præpositi fuerint : idcirco volumus in posterum, ne quis talis fiat : quippe qui gladio ferietur. *Synops. Basil. ib. c.* 2.

(17) Id est, vestes, *l.* 4. *Infr. tit. prox.*

(18) Baphii procuratores sunt, per quos Baphiis admista temeratio vim addit inquinatæ alluvionis, *ut hic.* Baphii seu βαφεῖς, ministri tingendæ Imperatoris purpuræ.

(19) *C. Th. h. t. l.* 3.

(20) Adde *l.* 7. *Infr. h. t. l. Lucius.* 27. *ff. deposit.* dixi ad *Ulpian.* 11. §. 11. adde *l. edicimus.* 10. *C. Theod.* h.c ultimo. *l. senatusconsulti.* 179. *C. Theod. de decurionibus. l.* 1. *Infr. de dignit.*

(21) Utilitati.

(22) *C. Th. h. t. l.* 4.

(23) *Decimum*, in *C. Th.*

(24) Reprobatione, al. *reportatione.*

(25) *l.* 2. *et* 7. *Cod. Theod. h. t.*

(26) *C. Theod. h. t. l.* 9.

(27) *Pistrini*, sed male. Sed Græci ἐκ τοῦ γυναικείου legunt, hac sententia, ut qui gynæcei mancipium celaverit, ternas auri libras præstet *Syn. ib. c.* 6. *ibid. c.* 8. edicitur quoque, ut qui corruperit mulierem deputatam gynæceo, duas libras solvat.

(28) Occupatione.

De his, qui se monetariis junxerunt. 2. De filiabus monetariorum.

7. Iidem AAA. ad Hesperium P. P. (1).

EDicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarii adhærens consortio, decus nativæ libertatis amittat: Quod si qua (2) ab hac præceptione statutum nostræ serenitatis (3) abduxerit: ea (4) vel legitima admonita conventione discedat, vel si complexui (5) monetarii putaverit inhærendum, non ambigat se [sibi (6),] et liberis præjudicaturam, et ejus conditioni esse nectendam.

§. 1. Si qua vero originaria (7), seu colonaria possessionis alienæ, ignaro domino, seu sciente, monetario adsociabitur: hi conventi mox juri agrorum debitas personas retrahere festinent: vel de cætero sciant repetendi facultatem, silentii sui conniventia perdidisse.

§. 2. Sed ut monetario nullam extraneam (8) necti volumus, ita et ex monetario patre susceptas prohibemus extraneis copulari. Dat. Prid. Id. Mart. *Aquil.* post consulatum AUSONII, et OLYBRII. 380.

De bastagariis.

8. Iidem AAA. Trifolio Com. S. L. (9).

ÆTernam fiximus legem, ne unquam bastagariis militiam, vel suam deserere liceat, vel aliam antequam eam impleverint, surreptitia (10) impetratione tentare. Datum 9. Kalend. Aug. *Heracleæ*, RICHOMERE, et CLEARCHO CONSS. 384.

De naviculis lectioni conchyliorum deputatis.

9. Iidem AAA. ad Principium P. P. (11).

SI quis naviculam (12) functioni muricis, et legendis conchyliis (13) deputatam ausus fuerit (14) usurpare, duarum librarum auri illatione teneatur. Dat. 6. Kal. Octob. *Aquil.* ARCAD. A. et BAUTONE CONSS. 385.

De sericoblatta, et metaxa.

10. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEOD. AA Philometori Com. S. L. (15).

LOtas (16) in posterum sericoblattæ (17), e[...] xæ (18) hujusmodi species inferri præcipim[...] ginti librarum auri condemnatione proposita h[...] scrinium canonum tractant: prioribus etiam cuju[...] officii, si statuta cœlestia a quoquam passi fueri[...] rari. Dat. 5. Kal. Jul. *Constantin.* ARCAD. A. [...] PROBO CONSS. 406.

De murilegulis.

11. Impp. THEODOS. A. et VALENTINIAN. C Maximino Com. S. L. (19).

MUrileguli (20), qui derelicto, atque despec[...] priæ conditionis officio, vetitis se infulis [...] tum, et cingulis penitus denegatis munisse dicunt[...] propriæ artis, et originis vincula revocentur: A[...] autem, qui rebus eorum videntur inhiasse, quos [...] origine permanere, et solennibus ministeriis i[...] manifestum est, omnia quæcunque constiterit ex q[...] que titulo possessa, antiquis possessoribus restitu[...] Quod si (21) alienigenæ detentores (22) oneribus [...] tionis extraneæ maluerint subjacere, quam restitu[...] facultates, et futura deinceps agnoscant munera (23) [...] esse subeunda: et de præterito, si qua ipsis poss[...] bus reliqua colliguntur, a semetipsis sciant sine [...] excusatione solvenda. Dat. 17. Kal. Novembr. *Constantinop.* VICTORE CONS. 424.

De natis ex murilegula, et ingenuo.

12. Idem A. et C. Maximino Com. S. L. (24).

HI, qui ex filiabus murilegulorum, et alienæ (25) originis patribus sunt, vel fuerint procreati [...] maternæ conditionis agnoscant. Dat. 9. Kal. Jun. T[...] A. XI. et VALENTINIANO C. CONSS. 429.

(1) *C. Theod. h. t. l.* 10.
(2) Si quam.
(3) Perennitatis.
(4) Desunt hic quædam e *C. Theod.* detracta.
(5) *l.* 3. *supr. h. t.*
(6) Abest a *C. Th.*
(7) *Originalia*, in *C. Theod. et quib. lib. sed rectior videtur excusa lectio.*
(8) Matrimonium tamen cum extranea seu extraneæ terræ muliere statuto prohiberi non posse, notant: cum id genus statuti libertatem tollat matrimonii, *contra l. Titia.* 34. *ff. soluto. l. cum ita.* 63. *ff. de condit. et demonstr. l.* 134. *ff. de verbor. obl.* eo magis, quod in matrimonii causis, quæ juris sint divini, Laici nihil juris atque imperii habere dicantur: Corsetus *singul. statutum, statuto cavetur.*
(9) *C. Th. h. t. l.* 11.
(10) *Subreptivam*, in *C. Theod.* ex quo multa detracta sunt, al. *subreptiva.*
(11) *C. Theod. h. t. l.* 12.
(12) Naviculæ functioni muricis et legendis conchyliis deputatæ fuerunt, ad has naves et earum nautas pertinet hic Cassiodori locus 2. *Variar.* 2. *sacrilegii*, inquit, *est reatus in tali (id est sacra et Imperatoris veste et ejus tinctura) peccare: Quid enim agunt tot artifices, tot nautarum cervæ, tot familiæ rusticorum.*
(13) Conchyliorum varia sunt nomina, *purpura*, *murex*, *buccinum*, *cerix*, quorum sanguine inficiuntur lanæ sacris usibus deputatæ. *Mod.*
(14) *l.* 3. *supr. de conditis in publ. horr. lib.* 10. *tit.* [...]
(15) *Cod. Theod. h. t. l.* 13.
(16) *Notas*, legit Alciat. *hic.*
(17) *Sericoblattæ*, *C. Theod.* quidam malunt *sericobaptæ.* [...] Vid. *l.* 1. *supr. quæ res venire.* Est vero blatta purpura. [...] Cassiod. 1. *Variar.* 2.
(18) *Mataxæ*, in *C. Theod.* Inde metaxarii. *l. ult.* su[...] de *pign. et hypoth.* adde *l. ult.* §. 7. *ff. de publicanis.* Goth. Metaxa rude est sericum et αὐτόφυες, nondum neque tinctum [...] in fila diductum, et ideo separatur a nemate serico, *l. ult.* de *public.* et hoc loco a sericoblatta, id est, in purpureum [...] converso. *Mod.*
(19) *C. Theod. h. t. l.* 14.
(20) Si murilegulus militaverit, aut dignitatem consecut[...] rit, nihilominus ad propriam conditionem revocetur. Quod [...] ejusdem originis cum ipso species ab eo quasdam acceperit ea[...] ipsas restituat. *Syn. ibid. c.* 11.
(21) Feudum licet non possit alienari invito domino, [...] de *prohib. feud. alien.* si tamen emptor onera sustinere velit, [...] primo feudatario imminebant, emptorem eo casu recte admitt[...] ligunt ex hoc textu Bartol. et Angelus, Corsetus *sing. feud.*
(22) *Detentatore*, in *Cod. Theod.*
(23) Munia.
(24) *Cod. Theod. h. t. l.* 15.
(25) Alienigenæ. *Goth.* Ut qui ex monetaria et ingenuo na[...] matris conditionem sequitur, *l.* 7. *supr.* ita qui ex murilegu[...] et ingenuo, non tamen, qui ex murilegula et curiali. *Novell.* 38. [...]

De substitutis.

3. Impp. Theod. et Valent. AA. Acacio Com. S. L. (1).

is ex corpore (2) gynæciariorum, vel lineario-
, vel lymphariorum (3), monetariorum (4),
rilegulorum, vel aliorum similium ad (5) divi-
gitiones nexu sanguinis (6) pertinentium, voluerit
de suo collegio (7) liberari: non quoscunque
ile in locum priorum, freti dextræ (8) trium-
absolutione, substituant: sed eos, quos omnibus
modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ se-
itibus approbaverint: ita tamen, ut is, qui ab
odi conditione juxta formam cœlitus (9) datam
o principali fuit absolutus, universi (10) generis sui
im (11) in functione memorati corporis permanen-
um omnibus ejus, qui absolvitur rebus obnoxiam
ibus sacris futuram esse non dubitet. Dat. 7.
Mart. *Constantinop.* DD. NN. Theod. XII. et
iniano II. AA. Conss. 426.

De satisdatione.

14. Iidem AA. (12).

ıtæ, vel lintreariæ (13) vestis magistri (14), the-
irorum præpositi (15), vel baphiorum, ac textri-
procuratores (16), cæterique quibus hujusmodi sol-
committitur, non ante ad rem sacri ærarii pro-
m permittantur accedere, quam satisdationibus
(17) eorum administratio roboretur: scituri, nec
orias (18) quidem sacras posthac sibimet postu-

De natis ex alterutro parente Conchylilegulo.

15. Iidem AA. (19).

Qui (20) aut patre (21) conchylilegulo (22) geniti probabuntur aut matre, memoratæ adscriptioni obnoxios se esse non ambigant (23). Dat. 10. Kalend. April. CP. Hierio, et Ardaburo Conss. 427.

De his, qui publicis corporibus adscribuntur.

16.

Ne quis, ut fit, publicis corporibus adscribatur, nisi urgente necessitate, vel nisi sit ex eo genere, et tam arte, quam ætate habilis (24), atque idoneus, actis apud præsidem provinciæ factis, et esse illum idoneum corpore deponente, rursusque gestis ad nos delatis, ut confirmentur divino oraculo nostro vice probatoria (25). Qui vero hæc non servaverit, neque solatia inde ulla percipiet, nec ullum cum collegio commercium habebit, sed gravissime coercitus exilio perpetuo damnabitur extra provinciam eisdem pœnis subjicitur, qui ei opem tulerit hac in re, et maxime præpositus.

TIT. VIII.

DE VESTIBUS HOLOBERIS (26) ET AURATIS (27), ET DE INTINCTIONE SACRI MURICIS (28).

1. Imppp. Valentin. Valens et Grat. AAA. Archelao Com. S. L.

Auratas (29) ac sericas paragaudas (30) auro intextas viriles (31) privatis usibus contexere (32) conficereque prohibemus: et in gynæciariis (33) tantum (34) nostris fieri præcipimus. Datum 5. Non. Jul. Nebioduni.

. *Theod. h. t. l.* 16. ostendit autem notitia Romani im-
s omnes, qui hac in lege enumerantur, licet diversæ sint
, sub dispositione comitis sacrarum largitionum fuisse.
orpus (quod infra collegium) gynæciariorum, linteario-
ifariorum, monetariorum, murilegulorum.
inifariorum, ex *C. Theod. emendat* Cujac. Lintearii sunt
inteæ vestis: linifarii, linifices, in quibusdam tamen
deest.
onetarii, qui monetam cudunt: quod tamen Alciatus
ltit, immerito.
ub dispositione comitis largitionum fuerunt gynæciarii,
linifarii, monetarii.
anguinis, seu originis jure hi pertinebant ad sacras lar-

ntea corpus appellavit.
extræ triumphalis absolutio *hic* et *l. pen. C. Theod. de*
i. iilibus. nihil aliud, quam adnotatio principis. Eusebius 2.
Constant. ὑποσημείωσις ἐγγραφος τῆς αὐτȣ δεξιᾶς.
œlitus data forma, hoc est, ab Imperatore, a principe.
rincipe loquuti veteres. Socrates Christiane certe non tulit,
ıes vocari θειοτάτȣς καὶ δεσπότας, ut nec Tiberius passus
ationes suas vocari sacras.
niversam.
rosapia, quæ et prosapies, genus, generis longitudo, a
o seu proferendo. Cato originum libro 1. veteres prosa-
to Prosapia, progenies, id est, porro sparsi et quasi ja-
. Varro: de Coelitum prosapia te esse arbitror. Nam hi
uli.
dditur in quibusd. * *Com. S. L.*
nteæ.
agistri vestis privatæ vel linteariæ.
æpositi thesaurorum.
ocuratores baphiorum ac textrinorum, ut *l. 2. supr. h. t.*
igna satisdatio, idonea. Sic Plutarchus βεβαιωτὴν ἄξιον.
rosecutoriæ, probatoriæ. *l.* 9. *infr. de diversis officiis.*

l. 12 *tit.* 60.

(19) *C. Theod. h. t. l.* 17. ex qua hic adjiciendum: *Valerio Com. S. L.*

(20) Hæc lex correcta est per *Novellam* 38. *c.* 6.

(21) Liberi patris conditionem interdum sequuntur, dixi ad *l.* 7. *supr. de rei vind.*

(22) *Conchylio legulo*, in *C. Theod.* al. *conchylii legulo.*

(23) Ambigunt.

(24) Lex 2. et 14. sunt de procuratoribus creandis: hæc de ipsis gynæciariis, vel monetariis, vel murilegulis, vel aliis, ut ne in ea corpora conscribantur sine sacra probatoria, quæ et in aliis plerisque exigitur. *l. probatorias. infr. de divers. off. et edicto Justin.* 8. *et* 13. Mod.

(25) De probatoria vid. *d. l.* 9.

(26) *Holobaris*, Hal. sed *holoberæ* vestes nihil aliud, quam togæ sericæ: βῆρȣς enim Zonaras esse ait vestes sericas. vid. *hic.* Alciat.

(27) Vestis holosericæ, et auratæ fit hic mentio, utriusque par pretium, libra enim auri tunc libra serici erat, ut Vopiscus scribit in Aureliano, et in lege Rhodia, ὁλοσηρικὰ ὅμοια τῷ χρυσίῳ.

(28) Sive sacræ vestis, al. *tinctione.*

(29) *C. Theod. h. t. l.* 1.

(30) Paragaudæ, vestes auratæ, et sericæ auro intextæ phrygio, vel barbarico opere, pro numero filorum aureorum intextorum, monolores, dilores, trilores, pentelores facit Vopiscus in Aureliano. *Goth.* Quæ videntur lora appellasse, vel intexturam quam potius, ut non male in donatione Constantini ad Sylvestrum, lorum, vetus interpres, *phrygium* reddiderit. Vide et Turnebum hic *advers. lib.* 9. *c.* 11. Mod. Onera vocari ab Ammiano refert Petr. Fab. 1. *Semestr.* 16.

(31) Additur, *muliebres* in *C. Theod.* sed hoc detractum est, quia eas matronis indulgebat Justinianus. *l.* 2. *l.* 4. *infr. h. t*

(32) Intexere.

(33) Gynæceis.

(34) Tantummodo.

Accept. 15. Kalend. August. *Martianop.* VALENTINIANO N. P. et VICTORE CONSS. 369.

2. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEODOS. AAA. Floro P. P.

NEmo (1) [vir (2)] auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaudas : [nisi hi tantummodo quibus hoc propter (3) imperiale ministerium concessum (4) est :] non enim levi animadversione plectetur, quisquis vetito se et indebito non abdicaverit indumento (5). Dat. 3. Kal. April. *Constantinop.* ANTONIO, et SYAGRIO CONSS. 382.

Non debent lanæ vel panni tingi aliquo colore simili colori muricis. Bart.

3. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.

VEllera (6) adulterino colore fucata (7) in speciem sacri muricis intingere (8) non sinimus : nec tinctum cum Rhodino (9) prius serico (10), alio (11) postea colore fucari (12) : cum (13) de albo omnium colorum tingendi copia non negetur : nam capitalem pœnam illicita tentantes suscipient.

4. Imp. THEOD. A. Maximino Com. S. L. (14).

TEmperent (15) universi, cujuscunque (16) sint sexus (17), dignitatis, artis, professionis, et generis ab hujusmodi speciei (18) possessione, quæ sol[i] Principi ejusque domui dedicatur : nec pallia tuni[cas] domi quis sericas (20) contexat, aut faciat. Qu[æ] cta (21) conchylio, quæ nullius (22) alterius per[mixtio]ne contexta sunt, proferantur ex ædibus, tradan[tur] tunicæ aut pallia ex omni (23) parte texturæ cruc[e] fecta conchylii. Nulla stamina (24) subtexantur conchylio, nec ejusdem infectionis arguto pectin[e] solidanda fila decurrant : reddenda ærario holober[a] vestimenta virilia (27) protinus offerantur : Nec e[nim] quisquam de abjurato pretio (28) conqueratur : qui[s] ficit calcatæ legis impunitas (29). Ne quis vero nun[c] hujusmodi suppressione in laqueos novæ constitutio[nis in]currat : alioquin (30) ad similitudinem læsæ ma[jestatis] periculum sustinebit. Dat. 17. Kal. Febr. *Constan[tinop.]* VICTORE V. C. CONS. 424.

5. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Apollonio Comiti sacrarum largitionum (31).

PUrpuræ (32) nundinas, licet innumeris sint co[nstitu]tionibus prohibitæ, recenti quoque intermi[tti] vetamus, et ideo septimum de scrinio (33) exceptorum, sextum de scrinio canonum, quintum de scrinio t[abula]riorum (34) ad baphia Phœnices per (35) certum t[em]pus mitti præcipimus, ut omnis fraus eorum prohibeat[ur] solertia, timentium ne quæsitis longo (36) sudore s[ti]pendiis careant; etiam viginti librarum auri condemn[ation]...

(1) *C. Theod. h. tit. l.* 2.

(2) Abest a *C. Theod.* vid. *l.* 1. *supr. h. t. l.* 4. *infr. h. t.*

(3) Principis ministro vestis aurata permittitur, quæ aliis non permittitur.

(4) Inclusa desunt in *C. Theod.*

(5) Indutu.

(6) Colore adulterino lanam ita tingere, ut in speciem tincta videatur muricis colore, capitale.

(7) Id est, *tincta.* quidam legunt, *fuscata*, sed male. Dibaphæ seu bis tinctæ pretiosiores. Fulgentius, *Talo tamen recolligens bis tinctam vestem :* Tibullus, *Vellera det succis bis madefacta Tyros. Cicer.* 2. *epist. Curtius dibaphum cogitat, sed eum inspector moratur.*

(8) Tingere.

(9) Rhodinum sericum, an a rosa, ut Accursius putat? An a Rhodo insula, ut Alciatus? an a rosæ colore (ῥόδον enim Græci rosam appellant) ut Forcatulus, *c.* 21. *penus.* eadem ratione, qua Rhodinum oleum Plinio, id est, e rosis, Rhodia radix Dioscoridi, quod contritas rosas redoleat. Rosis enim purpureus color inest : et ut poetæ fingunt, Veneris sanguine tinctus, cum dea in rosas incidisset. Ausonius in Rosa, *Hanc tenui filo purpura rubra notat.* Claudianus in raptu Proserpinæ, *Sanguineo colore rosas.* An vero legemus *Ianthino*, ut dixi ad *l.* 2. *supr. quæ res venire.*

(10) *Sericum in quibusd. manusc.*

(11) Fit enim ut hac dibapha, seu hac duplici tinctione roseum vellus efficiatur magis simile purpuræ. Nisi dicamus, alio externo colore tingi hic vetari. vide *l.* 4. *infr. h. t.*

(12) Fucare est tingere. vid. Forcat. *c.* 21. *penus.* Goth. *Crustas* vocarunt, quibus alio admistus colori puri rubor muricis inardescit. *l.* 2. *C. Theod. de scenicis.* Fucare autem est tingere et colorare, *l.* 1. *supr. quæ res vendi non poss. l. ult. C. Th. de murileg.* Mod.

(13) Sensus est, licet sericum album, id est, crudum, nativumque quolibet alio colore inficere : tinctum Rhodino colore, non licet alio inquinare.

(14) *Cod. Theod.* 10. 21. 3.

(15) *l.* 1. *l.* 2. *supr. h. t. l. un. infr. Nulli licere in frenis. h. lib. tit.* 11. adde quæ scripsi ad *l.* 9. *ff. de injur.*

(16) *Qui cujuscunque*, in *C. Theod.*

(17) Prohibitiones ut generaliores videantur, sexum, dignitatem, artem, professionem et genus admittentis in legem comprehendunt.

(18) Species hic pro vestibus accipit, ut *l. ult. infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40.

(19) Principis vestem nemo subditus imitari debet.

(20) *Serica*, in *C. Theod.*

(21) Color conchylii, et purpuræ soli Principi reservatur

(22) Purpuræ crustæ (Crustas vocabant, quibus colo[r] purpureo est admistus. *l.* 11. *Cod. Theod. de Scenicis. l.* 3. *h. t.*) nemini interdictæ, ad usum tamen sacræ domus fieri ...

(23) Holopurpuræ vestes, omni ex parte purpureæ : quib[us nul]lus alius color immixtus. Hæ privatis interdictæ.

(24) Purpuræ hæ textæ interdictæ, quas nominatim Le[o] dicit *Novell.* 80. de quo vide quæ scripsi ad *l. vestis.* 23. *ff. de auro.*

(25) Virgil. *Arguto conjux percurrit pectine telas.* Sic i[n] *Supr. de Episc. Auri sacra fames*; et in *Nov. Valentini* ... *sepulchris. Scimus enim, nec vana fides : et l.* 4. *C. Th. de agent. in rebus.* vide *de domo.*

(26) *Holovera*, *C. Theod.* id est, *holoserica.*

(27) Virilia ideo addidit, quod mulieribus eorum usus n[on in]terdicitur. *l.* 1. *ibi*, *viriles. l.* 2. *ibi*, *vir. supr. h. t.* ... inquam, mulieribus uti holoveris, et holosericis auratis, v... intextis paragaudis : non viris. Quid ita? Ornatus, et cult[us mu]lieris proprius est, non virorum. Purpuræ tamen, quæ ... semper pretiosior fuit, usus mulieribus interdicitur.

(28) Purpuram privati quam habent, sacris thesauris r[eddere] debent, minime recepto pretio.

(29) Quædam detracta sunt e *Cod. Theod.*

(30) Purpuram privati post hanc legem habentes læsæ ma[jes]tatis tenentur. Majestatis itaque crimen incurrit vel is, qui vest[es Im]peratori proprias usurpat : qui vestibus iisdem utitur, ... Imperator.

(31) *Ex lib.* 10. *tit.* 20. *l. ult. C. Theod.* sed multa hi[c] ... immutata.

(32) Purpuræ nundinæ, negotiationes et venditiones inte[rdictæ] privatis. *l.* 1. *supr. quæ res venire.*

(33) Scrinia hæc largitionum fuere, scrinium exceptorum, canonum, tabulariorum, vestiariorum.

(34) Alc. hic legit, *de scrinio vestiarii ad baphia Phœ[nices].* Addit Haloander, *quartum de scrinio vestiariorum* : quod a ... *veterib. libr. et C. Theod.*

(35) Cur phœnices baphia seu officinas tinctorias explorari ... potius, quam alias? nempe quod ibi pretiosissima purpura ... dicebatur Tyria. §. 33. *inst. de action.* vel ostrum Tyri... Tyro, colonia Phœniciæ. *l.* 1. *ff. de censibus.*

(36) *Multo*, in *Cod. Theod.*

...sita. Dat. 8. Id. Mart. *Constantinop.* Isidoro, et ...tore Conss. 436.

T I T. IX.
DE (1) FABRICENSIBUS (2).

1. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. P. P. (3).

...nibus fabricis non pecunias (4) pro speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri (5) præcipimus: ...nerabilis (6), et quæ facile deducatur (7) igni- seu liquescat ferri materies præbeatur: quo prom- ...adempta fraudibus facultate, commodo publico con- ...r. Dat. 15. Kal. Nov. Theod. A. ii. et Cyne- ...Conss. 388.

Primicerius fabricensis per biennium habet vacationem a muneribus. Bart.

2. Iidem AAA. Rufino Magistro officiorum (8).

...imicerium (9) fabricæ post biennium (10) non solum vacatione, verumetiam honore donari præcipi... ita, ut inter protectores [ejusdem fabricæ per (11) ...ium (12)] adoraturus (13), æternitatem nostram ...uisque tempore dirigatur. Dat. 8. Id. Mart. *Mediol.* ...atiniano A. iv. et Neotherio Conss. 393.

Fabricensibus tyronibus stigmata brachiis infliguntur. Bart.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. Osio Magistro officiorum (14).

...igmata (hoc est nota publica) fabricensium brachiis (15) ad (16) imitationem tyronum (17) infligantur, ut hoc saltem modo possint latitantes agnosci (18), his, qui eos susceperint (19), vel eorum (20) liberis sine dubio fabricæ vindicandis (21), et qui subreptione quadam declinandi operis, ad publicæ cujuslibet sacramenta militiæ (22) transierint. Dat. 18. Kal. Januar. *Constantinop.* Honorio A. iv. et Eutychiano Conss. 398.

4. Impp. Honor. et Theod. AA. Anthemio P. P. (23).

Si (24) quis consortium fabricensium crediderit eligendum in ea urbe, in qua natus est, vel in qua domicilium collocavit: his (25), quorum interest, convocatis, prius acta conficiat, seseque (26) doceat (27) non avo, non patre curiali progenitum: nihil (28) ordini civitatis debere, nulli se civi commanere (29) obnoxium: atque ita demum gestis confectis, vel apud moderatorem provinciæ, vel, si is absit, apud defensorem civitatis, ad militiam quam optaverit, suscipiatur: quod si absque hac cautione (30) quispiam ad fabricensium consortium obrepserit (31), sciat se ad ordinis cui debetur, patriæque suæ munera (32), esse deducendum (33): ita ut nulla eum, nec temporis (34), nec stipendiorum prærogativa defendat. Dat. 15. Kal. Jun. *Constantinop.* Honorio ix. et Theod. v. AA. Conss. 412.

5. Impp. Theod. et Valent. AA. (35).

Jure provisum est, fabricenses artibus propriis inservire: ut exhaustis (36) laboribus immorentur (37) cum sobole professioni cui nati sunt. Denique quod (38) ab uno committitur, id totius delinquitur periculo numeri (39): ut constricti nominationibus suis, sociorum acti-

(1) Περὶ ὅπλων καὶ ὁπλοποιῶν. *Eclog. lib.* 57. *tit.* 9.

(2) Fabricenses ὁπλοποιοί, qui in publicis Fabricis bellica arma fabricant. His solis arma fabricare licuit, non privatis. adde *l.* 85. et quæ scripsi ad *l. ult. ff. de jure immunit. l. ult. de servis fugit. et Novell. Theodosii, de bonis fabricens. l. supr. de heredit. decur.*

(3) *C. Th.* 10. 22. 2.

(4) Ferrum adærare non debent fabricenses, hoc est, purum ... fabricensibus præstandum, non pecunia pro ferro: ne alio... victum ferrum emant.

(5) Additur in *C. Theod. in perpetuum servanda hæc forma.*

(6) *Venæ nobilis*, in *vet. libr. manusc. ut Cassiodorus: Sesuis producit nobilis vena primarios.* in *Cod. Theod. vebiles.*

(7) Reducatur.

(8) Scripta est ad magistrum officiorum, ut 3. 6. 7. quia sub dispositione fuerunt fabricæ et fabricenses. Cujac. *hic*, *et Nov. ...nis.* 85.

(9) *C. Theod. h. tit. l.* 3. De præfectis fabrorum, 2. Veget. 11.

(10) Primicerius fabricæ biennio primiceriatum fabricæ administrare debet; *ut hic*: idem in primicerio notariorum. *l.* 2. *infr. ...imicerio. lib.* 12. *tit.* 7.

(11) Inclusa desunt in *C. Theod. et veter. quib. lib.*

(12) Hyperbole, quam Ammianus *lib.* 15. irridet. Honor autem maximus, jus adorandæ scil. purpuræ sacræ consequi.

(13) Corpora seu collegia non conditionalia perpetuos primiceri... non habebant, sed alias vel annales, biennales, triennales: post id tempus immunitatem consequebantur.

(14) *C. Theod. h. t. l.* 4.

(15) Testis, qui eum, de quo agitur, se ex brachio vel facie ...noscere testatur, probare intelligitur, facit *l. cum in diver-* ...4. *ff. de relig.* Corset. *sing. Testis.*

(16) Tyronibus stigmata inurebantur. Veget. 1. c. 8. Punctis ...um scribendus Tyro: *et* 2. c. 5. Puncturis in ante punctis ...s scripti et matriculæ inserti jurare solent. Greg. 2. *Epist.* ... Amidenus 8. c. 12. Eo alludit, *non Tyro quidem fidei*, ...iles *et quidem magnus Jesu Christi.* Paulus *Galat. ult.* 17. κόπους μοί μηδεὶς παρεχέτω, ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. Eadem ratione aquarii in manibus signabantur: nomine principis eis impresso. *l.* 10. *in fin. Infr. de aquæduct. h. l. tit.* 42.

(17) Fabricensium fuit militia quædam. vid. *l.* 5. *infr. h. t.*

(18) Zas. 2. *cons.* 6. hinc colligit, signatum ei competere, cui signum competat: ideoque jus venandi ei competere, cui sit domus venatoria.

(19) Vid. *l.* 1. *ff. de receptoribus.*

(20) *Liberos*, in *C. Theod.*

(21) Al. *Judicandis.*

(22) Hinc constat, quandam esse fabricensium militiam.

(23) *C. Theod. hoc tit. l.* 6.

(24) Forma fabricenses creandi.

(25) Citandi sunt quaque in re hi omnes, quorum interest. *l. de unoquoque.* 47. *ff. de re jud.*

(26) *Sese doceat*, in *C. Theod.*

(27) Probat autem id, si doceat, quo patre natus sit.

(28) Negativam negans probare cogitur, si totius intentionis causa sit.

(29) *Civico muneri*, in *C. Th. h.t. et lib. Aufred. et Dionys.*

(30) Curatione.

(31) Oppresserit, al. *appresserit.*

(32) Sua.

(33) *Revocandum*, in *C. Th.*

(34) Vid. *l.* 35. *supr. de decur.*

(35) *Ex Nov. Theod. et Valent.* in qua additur, *Aureliano C. R. P.* ut emendat Pithœus.

(36) *Exhausti*, in *Nov. Th.*

(37) *Immoriantur*, in *Nov. Th.*

(38) Delicto unius, alter obligari, teneri et puniri interdum etiam potest, *ut hinc colligunt*, *et l. ult. supr. de naufrag.* unde notant, statutum Florentinorum defendi, quo cavetur, ut uno agnationis delinquente cæteri agnatorum teneantur. adde *l. ult. infr. de primipilo. lib.* 12. *tit.* 63. *l.* 1. *in fin. supr. ne filius pro patre.* Corsetum *sing. statuto Florentinorum.*

(39) *Numeri* verbum *hic*, *et l. ult. infr. h. t. militare*: ut hinc constet Fabricenses fuisse gradus militiæ; *ut hic*. Inde tyronibus comparantur. *l.* 3. *supr. h. t.*

bus quandam speculam gerant, et unius damnum ad omnium transit (1) dispendium: universi itaque veluti in corpore unius formæ (2), unius decoctionis (3), si ita res tulerit (4), respondere cogentur. Dat. prid. Non. Novembr. CP. THEOD. A. XVI. et FAUSTO CONSS. 438.

Fabricenses, et eorum uxores, et liberi durante officio, vel finito, non possunt nisi coram præfecto prætorio, vel magistro officiorum conveniri. Bart.

6. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA.
Eufemio (5) mag. off.

EOs, qui inter fabricenses sacræ fabricæ sociati sunt, vel eorum uxores, aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur: non alibi pulsare volentibus respondere præcipimus, nisi in judicio tuæ sublimitatis, ad cujus jurisdictionem, potestatemque pertinent: nec eos post dispendiorum finem, et militiæ, super civilibus, vel curialibus muneribus, quibus nullo modo subjacere monstrantur, a viris clarissimis rectoribus provinciarum, vel eorum officiis præter licitum inquietari.

Prohibet fabricenses aliquam administrationem, vel agriculturam adsumere. Bart.

7. Imp. ANASTASIUS A. Eufemio magist. off.

NUllus fabricensium conductioni (6), vel administrationi, vel agriculturæ alienarum rerum se posthac immiscere conetur: dominis quidem, si [qui] contra hæc statuta meæ pietatis venire ausi fuerint, res vel prædia, quæ scientes, quod Fabricenses sunt, iisdem Fabricensibus ministranda commiserint, amissuris: fabricensibus vero gravissime coercitis (7), post facultatum a... rum amissionem perpetui exilii pœna, et animadv... retinendis. † Quotiens sane in translatione (8) arm... angariæ (9) necessariæ fuerint, sublimitas tua liter... eminentissimam jubeat dirigi præfecturam: et ... rum (10) ei armorum, et ex quo loco transferenda ... indicare: ut continuo super præbendis angariis pro ... ro eorum, quæ transferuntur armorum, præceptione su... ros clarissimos moderatores provinciæ conveniat (11) ... secundum missam a sublimitate tua notitiam, naves, ... angariæ confestim de publico præbeantur. Quod si al... tarditas, vel negligentia post datas a sublimitate tua ... eminentissimam præfecturam literas, in destinandis au... ritatibus (12) amplissimæ tuæ sedis intercesserit, et ... hoc armorum transvectio fuerit impedita: [in (13)] quinquaginta libras (14) auri, tam numerarium pro t... pore officii ejusdem amplissimæ sedis, quam alios, ... rum interest, condemnari præcipimus: eamque auri q... titatem protinus exactam fisci juribus aggregari: m... præterea triginta librarum auri proposita, tam viris ... rissimis, qui provinçias regunt, quam eorum apparit... bus (15), si conniventibus his armorum subvectio ta... tate aliqua fuerit præpedita (16).

TIT. X.

DE (17) VETERIS NUMISMATIS POTESTATI...

1. Impp. VALENT. et VALENS, AA. (18)
Germano P. P.

SOlidos (19) veterum (20) Principum veneratione (...) formatos, ita (22) tradi, ac suscipi ab ementib...

(1) *Transeat*, in *Nov. Th.*
(2) *Uniformi visus*, in *Nov. Theod.*
(3) *Cognitionis*, emendant quidam. al. *decoctioni.* Decoquere vero est intercipere, administrare, *l.* 12. *supr. de susc. l.* 10. *tit.* 70. *l.* 9. *Cod. Theod. hoc tit. l. ult. supr. de hered. decur.* Goth. Sed potius est *l. decoctionis* quasi universi videantur decoxisse, quod unus decoxit; et hoc est, quod ait *l. ult. supr. de hered. decur.* quæ hujus pars altera est, fisco omnes pro intercepto respondere cogi. *Mod.*
(4) Retulerit.
(5) Eufinio. *al. Eusenio.*
(6) Conductores et administratores esse alienarum rerum, fabricenses prohibiti. *ut hic. l.* 5. *C. Theod. h. t.* quemadmodum et milites. *l. milites.* 31. *supr. de locato.* Goth. Idem Leo, qui militibus interdixit alienarum rerum conductione et procuratione *l. milites. supr. de locat.* ead. fabricensib. interdicit hac constitutione, quod et in militib. antea fuerat constitutum. *l. si militem. Supr. de condict. ob caus. dat.* et in fabricensibus. *l.* 5. *C. Th. hoc tit.* putat apud eruditiss. Cuj. etiam fidejussione iis interdicendum pro alienarum rerum conductoribus aut procuratoribus exemplo militum. *d. l. milites.* et clericorum. *Nov.* 123. Mod.
(7) Coercendis.
(8) De numeris militaribus adde *l.* 6. *supr. h. t.*
(9) Angariæ sunt præstationes provincialibus militibusque onerum vehendorum bajulandorumve causa impositæ, id est, jumentorum vel plaustrorum præstationes.
(10) Arma uti transferenda sint.
(11) Conveniant.
(12) Auctoribus
(13) Al. *deest.*
(14) Libris.
(15) Apparitionibus.
(16) Impedita.
(17) Περί νομισμάτων παλαιῶν. *Syn. Basil. lib.* 54 *tit.* 18. de veteribus solidis adde *l.* 1. *C. Th. si quis solidi circulum exte... rem*, *Novell. Theod. de pretio solidi.* Goth. Post Budæum: Portium scripsit hac de re utilem libellum eruditiss. Covarruvi... præter quem vide Brissonium *lib.* 1. *select. Antiq. cap.* 18. *tractatus de monetis Coloniæ simul impressos.* Mod.
(18) *Al.* Constantinus A.
(19) Similis est constitutio *in C. Theod. l. si quis solidi ... cul. exter.* Solidi formam (τύπον Græci vocant) habentes, ... omni refragatione tradantur et suscipiantur, modo pondus et ... ciem probam (hoc postremum εἶδος καλόν) habeant. *Syn. l...*
(20) Dubitandi ratio videbatur, quod nummorum veterum ... ipsa vetustate satis sublatus videretur.
(21) Monetis aureis vultus suos Romani Principes etiam impr... serunt. Ac proinde solidi Principum veneratione formati hic ... aurei, quibus insculptæ sunt facies veterum Principum: æterna vultus in *l.* 3. *infr. h. t. l.* 6. *C. Theod. de jud. cr. Sacri os et divini vultus.* vide apud Paulum 5. *sent.* 25. §. 1. Vul... principum qui monetam conflat privatim, teneri lege Corne... dicitur. Statius, *Quæ divum in vultus igni formanda liquesc... Massa, quid Ausoniæ scriptum crepet igne monetæ.* Et ita omi... generis monetæ suos vultus impressisse reges Gothos, refert Cass... dor. 7. *Variar.* Idem Francorum reges. Persis autem religio argento vultus suos imprimere, non auro, Procop. 3. *de bel Gothor.* Juvenalis 14. eleganter pecuniam argenteam appellat *Concisum argentum in titulos, faciesque minutas.* hinc fortas... ab Apostolo: Avaritia dicitur Idolorum servitus, a pecudis Tit... lo et figura, Pecunia videri possit dicta: ut a victoria, bigis quadrigis nummo impressis, victoriati, quadrigati nuncupati. Æ... nota fuit ex altera parte Janus geminus, ex altera rostrum navi... vid. 33. *Plin.* 3.
(22) In nummis hæc tria considerantur, τύπος βασιλέως, σταθμὸς καὶ εἶδος καλόν. Forma principis, pondus, species proba *Græci* In numismate tria quæruntur, metallum, figura et pondus: ... ex iis aliquid desierit, numisma non erit. 10. Isid. 57. *in fin.*

strahentibus (1) jubemus, ut (2) nihil omnino re- tionis oriatur, modo, ut debiti ponderis sint, et ei (3) probæ: sciturus (4) universis, qui aliter fe- t, haud leviter in se vindicandum.

Minuta æstimatione floreni, minuitur æstimatio rerum, quæ venduntur ad florenum. Bart.

2. Iidem AA. ad Julianum P. P. (5).

o imminutione (6), quæ in æstimatione solidi for- te tractatur, omnium quoque pretia specierum (7) scere (8) oportet (9).

Omnes aurei debent capi æquali æstimatioue, et contra faciens gravissime punitur. Bart.

3. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Arintheo P. P.

Niversos auctoritas tua proposito edicto commoneat (10) obryzatorum (11) omnium solidorum uniforme (12) am postulare: capitali scilicet supplicio puniendo, el jussa nostræ majestatis (13) avaritiæ (14) cæcitate contempserit, vel æternales (15) vultus, dum fraudibus studet, duxerit violare (16).

TIT. XI.

NULLI LICERE IN FRENIS ET EQUESTRIBUS SELLIS ET IN BALTEIS MARGARITAS ET SMARAGDOS ET HYACINTHOS APTARE, ET DE ARTIFICIBUS PALATINIS.

1. Imp. Leo A. Leontico.

NUlli (17) prorsus liceat in frenis, et equestribus sellis, vel in balteis suis margaritas, et smaragdos, et hyacinthos aptare posthac, vel inserere: aliis autem gemmis frena, et equestres sellas et balteos suos privatos exornare permittimus. De cucurniis (18) vero omnem prorsus qualiumcunque gemmarum habitum (19) præcipimus submoveri: fibulis (20) quoqne in chlamydibus his utantur, quæ solo auro, et arte pretiosæ sunt. Si quis autem contra interdictum pietatis meæ fecerit, sciat se continuo quinquaginta libris auri esse multandum. † Nulli præterea privatorum liceat (exceptis (21) scilicet ornamentis matronalibus, et tam muliebrium quam virilium annulorum habitu) aliquid ex auro, et gemmis, quod

Id est, ab his quicquid emunt venduntve. Quia solidi ve- principum interdum vendi soliti. dixi ad *l.* 9. §. 2. *ff. ad* *n. de falsis.*

Nummos probos monetamve vultu principum signatam, adulterinam, id est, si non adulterina sit, reprobans, lege ia de falsis tenetur. Paul. 5. *sent.* 25. §. 1. Cedren. in Ni- Phoca: νόμȣ ϰ̀ ἔθȣς ὄντων, πάντα χαρακτῆρα βασιλέως εἰ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν, ϰ̀ ἔχειν ἔτυμον, et *C. Theod. si quis solidi circulum exteriorem.* constituitur, es solidi uno pretio æstimentur atque vendantur, et in *No-* *Theodosii de pretio solidi*: Ne insigniti solidi aurei veterum torum nominibus, ab ullo emptore recusentur, et ut ne s distrahantur, quam empti sint a collectario. adde Leonem 52. Arrianum ad Epictetum 3. Pragmaticam Justiniani ad m de mutatione solidorum.

Speciem hic interpretor materiam ipsam nummi, quæ et s. Porro materia ipsa ex metallo. In nummis vero tria præ- netalla, aurum, argentum, æs: unde Triumviri monetales, argenti, æris flatores. *l.* 2. §. 30. *ff. de origine juris.* in Mostellaria quendam accusat, qui plumbeos cudere so- Stanneis uti suos Siculos aliquando coegit Dionysius Tyran- partanis, ut et Byzantiis ferrea fuit etiam pecunia. Ærosæ t Jurisconsultus. *l.* 102. *D. de solut.* Leo Novella 52. hæc git, ἀπχοαποιητόν τὴν μορφὴν ὕλην ἀκίβδηλον ὁλκὴν τέλειον. Monetam publicam majori vel minori pretio dare et acci- on licere, quam sit publica indicatura seu æstimatio, hinc Molinæus *tract. de usuris*, *quæst.* 100. *num.* 814. Unde notat, pactum contrarium non valere: neglectoque pacto am æstimationem publicam esse recipiendam. Usum monetæ probitatis, juris esse publici. *l.* 1. *D. de contrah. empt.* actionibus privatorum mutari non possit. *l. Jus publicum.* *de pactis.* sufficere debitam pecuniam solvere secundum t probitatem publice definitam tempore solutionis. Pecuniam signatam, in dispositionem deduci non posse tanquam, sed tanquam pecuniam publicam. Fore alioqui in hujus- peciebus magnam captionem et quasi alcam.

Is Præf. annonæ. vide l. 2. *C. Theod. de canone frum.* *om. et l.* 1. *infr. de canone frum. urb. Rom. h. lib. tit.* 22.

Minutione, sed Græci κατὰ τὴν μείωσιν etc. pro imminu- olidorum, venalium quoque rerum pretia minuantur. *Syn.* *ibid. c.* 1.

Specierum voce Græci hic accipiunt τὸ τίμημα τῶν ὠνίων, n rerum venalium. *Syn. ib. c.* 2. Hotomannus *c.* 15. *Il-* vero non res ipsas, sed species alias monetæ et pecuniæ ac- ut una cum aureo gradatim omnes reliquæ monetæ pro rata ne portione decrescant. De quo dubitari potest merito.

Pretium rei decrescit, si decrescit moneta, *ut hic*, per rium augetur pretium, moneta augescente. Eadem enim est contrariorum potestas, ut Aristoteles ait *lib.* 2. *de Cœl. cap.* 3. Quid, qua de imminutione nummi hic agitur? An de ea, quæ fit abusu et tyrannide principis: an potius de ea, quæ fit ex justa causa et ad alias monetas proportione? Hoc postremum putat Molinæus *tract. de usuris quæst.* 93. *num.* 716. Omnibus monetis, pari proportione, minutis vel auctis, novum pretium subire locum veteris, auctaque vel minuta pretia videri. Aureo tantum minuto, cæteris monetis in suo statu manentibus, pretia in suo statu manere aliarum monetarum respectu. Respectu vero aurei minuti, non minui sed augeri pretium. Quæ summe notanda sunt, cum in pecuniis mutuis possint esse usui. *l.* 59. *D.* 1. *de verb. obl.* Solvi enim aurei pro aureis possunt, sive aucta, sive deminuta sit eorum æstimatio. Plin. 33. *c.* 3. Constitutum est, inquam, ut asses, qui librales erant, sextantario pondere ferirentur, ita quinque partes factæ lucri, dissolutum æs alienum. *Goth.* Hujus l. interpretationem vide *Censur. forens. nostr. lib.* 2. *cap.* 8. *num.* 13. S. L.

(9) A. D. 366.

(10) Nemo solidorum obryzorum (Græci ὀβρύζα) diversum pretium inducat. Nam capitali supplicio punitur, qui obryzos solidos antiquos levius æstimat. *Syn. ibid. cap.* 3.

(11) Qui ex auro optimo et purissimo conflati sunt. Plin. scribit obryzum aurum vocari, quod cum igne probatur, simili colore, quo ignis rubet, obryzatorum porro fit mentio in *l. unic.* *infr. de oblat. vot. l.* 12. *tit.* 49.

(12) Pretium uniforme solidorum.

(13) Al. *serenitatis.*

(14) Vide *l.* 6. *supr. de munerib. patrim. l.* 10. *tit.* 41.

(15) Vide quæ de vultu principum monetis insculpi solito scripsi ad *l.* 1. *Supr. h. t.*

(16) *Viliores in quib. lib. manusc.* quod magis probat Cujac. *ex lib.* βασιλικῶν.

(17) Adde *l.* 1. *supr. de vestib. holoberis. h. lib. tit.* 8.

(18) Al. *curcumis.* Azo qui ait esse, eam partem freni equini, quæ ori equi imponitur et vulgo morsus equi appellatur. Cujacius tamen magis probat cucurmiis, vel cucumiis. Quibusdam Curcuma vox Chaldaica videtur, quæ sandalium significat. Hesychius tamen cucurmam interpretatur, camum genus ornamenti equestris, quod freni, vel oreæ vice sit, ut illo loco Psalmi ἐν κημῷ ἐ κουκουμῷ, ut post Enimundum Bonæfidium scribit Cujac. 11. *obs.* 20. Ego pharetras interpretor: ut in Commentariis ad hunc locum dicemus aliquando plenius.

(19) Ambitum.

(20) Vide Alciat. *hic.* et Panciroll. rer. memorabil. *tit. de fibula. et ibid. in not.* et de habitu Imperatoris apud eundem *tit. de habitu Imperatoris.* Ans.

(21) Vide *Novell. Leon.* 81.

ad cultum, et ornamentum Imperatorium (1) pertinet, facere: neque illud sub (2) hoc colore, et prætextu præparare, quod (3) velit clementiæ principali velut aliquod munus offerre: pietas enim mea hujusmodi dona non expetit, neque regium [sibi] offerri a privatis cultum requirit. Sane si quis posthac aliquid contra vetitum hujusmodi sanctionis effecerit, et offerenda clementiæ meæ ornamenta, quæ usibus regiis deputata sunt, auro gemmisque decorata, ausus fuerit præparare: centum librarum auri condemnatione sciat se esse feriendum: capitali quoque subdendum esse supplicio. Ornamenta enim regia intra aulam meam fieri [a palatinis] artificibus debent: non passim in privatis domibus vel officinis (4) parari. Unde summa severitate sancimus, ut quod in cultu ornatuque (5) nostro sacrum, et adoptabile (6) est, id facere temeritas privata non audeat. Si quis sane contra vetitum tranquillitatis meæ aliquid fecerit, definitam superius multam ab his per officia (7) palatinorum exigi, et sacris largitionibus nostris jubemus inferri.

TIT. XII.
DE CLASSICIS (8).

1. Impp. VALENTINIANUS et VALENS AA. Auxonio (9) P. P. (10).

CLassem Seleucenam (11) aliasque universas ad (12) officium, quod magnitudini tuæ obsequitur, volumus pertinere: ut classicorum numerus ex incensitis (13) vel accrescentibus (14) compleatur, et Seleucena (15) ad auxilium purgandi Orientis, aliasque necessitates comiti Orientis (16) deputetur. Datum Indictione XII.

TIT. XIII.
DE DECURIALIBUS (17) URBIS ROMÆ.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Trifolium P. P. (18).

SI quis decurialem de auferendis privilegiis putaverit lite pulsandum, intelligat se curiæ (19) interpellare debere judicem (20). Dat. 14. Kal. Februar. *Mediol.* TIMASIO et PROMOTO CONSS. 389.

2. Imppp. HONOR. ARCAD. et THEOD. AAA. Exuperantio, Julio, et cæteris decurialibus (21).

LEges decuriales tam a superioribus Principibus, q... a divo parente (22) nostro conditas, nostra auc... tate firmamus. Singulos itaque Judices scire volumus ... quis huic collegio injuriis (23) corporalibus tentet n... atterere, neque ab his commodis, quæ rationibus ap... bantur, audeat separare: huic enim collegio volumus ... tiquam privilegiorum prærogativam servari. Dat. 8. ... Jul. *Romæ*, HONORIO A. VI. et ARISTENÆTO CONSS. ...

TIT. XIV.
DE PRIVILEGIIS CORPORATORUM (24) URBIS ROMÆ (25).

Incolæ urbis Romæ gaudent privilegiis civium. Bar...

1. (26) Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. ad Alypium P. U.

NUlli sit (27) liberum, nulli permissum, ut no... aliquid urbis incolæ in urbe sustineant: sed (28 ... honorem æternæ urbis corporatis indulta suffragia v... præcipimus. Cura (29) autem Rectorum provincia... corporati urbis Romæ, qui in peregrina transgressi s..., redire cogantur: ut servire (30) possint functionib..., quas imposuit antiqua solennitas. Dat. Prid. Id. Jul. *...quilan.* TATIANO et SYMMACHO CONSS. 391.

TIT. XV.
DE PISTORIBUS (31).

1. Imp. LEO A. Viviano P. P.

QUicunque ex mancipiis (32) comitis horreorum di... tatem et officium, vel ambitione, vel gratia, ...

(1) Ornatum Imperatorum.
(2) Super.
(3) Qui.
(4) *Officiis.* quod magis probat *Cujac.*
(5) Ornamentoque.
(6) Optabile.
(7) Id est, officiales Comitis sacrarum largitionum.
(8) *Classici*, milites deputati navibus amnicis purgandorum fluminum et aliarum necessitatum gratia.
(9) Orientis.
(10) *C. Theod. hoc. tit. l. 1.*
(11) Classes variæ pro regionum et fluminum varietate fuerunt.
(12) Jurisdictionem in mari adjacenti, quousque magistratus exercere posse hinc colligunt: ut non solum puniant delinquentes in ipsis mediterraneis locis sui territorii, sed et in mari, sub territorio adjacenti. vide Corsetum *singulari jurisdictio.*
(13) Incensiti, colonariæ conditioni minime adscripti, *l. sicubi. 6. C. Th. de cens. sive adscript. l. 6. l. 7. C. Theod. de tironib.*
(14) Adcrescentes, qui ex Classicis nati. *Goth.* Ut in *l. sicubi. C. Theod. de cens. vel ads. l. 6. Cod. Theod. de tyron.* Mod.
(15) Orontis fluvii, qui amnis est Syriæ Seleuciam affluens.
(16) Quippe Seleucia ipsa, de qua hic, in Syria et Orientes.
(17) Al. *curialibus*, *in C. Theod. Decuriis.* Corpus decurialium fuit Romæ, *C. Th.* Cassiod. 5.
(18) *C. Theod. l. 14. tit. 1. l. 3. vers. si quis.*
(19) *Decuriæ*, *in C. Theod. et quibusd. manusc.* erant autem decuriarum urbis Romæ judices, qui etiam a Cassiodoro rectores appellantur.
(20) Hodie principem, *Novell.* 15...
(21) *C. Theod.* 14. 1. 4.
(22) Al. *patre.*
(23) Vide *l. 33. supr. de decurionibus.*
(24) *Corporati*, sunt usibus et necessitatibus populi Ro... destinati, sic dicti, tanquam ex corpore civitatis, vel colle...: de iis autem sequentibus titulis singulatim tractatur.
(25) Fuere et in aliis urbibus corporati. *l. ult. supr. de n... cul. Nov. Valent. de episc. jud.* sed non privilegiati. *Mod.*
(26) *Al.* Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius A... ad Alypium P. U.
(27) Hæc constitutio ex 2. 3. et 4. constitut. conflata est, ... extant in *C. Theod. lib. 4. tit.* 2. quare ex eo loco pete ins... ptiones et consules, commode enim hic reponi non poterant, ... si hæc constitutio rursus dissoluta fuisset in tres illas constitutio...
(28) *l. 3. C. Th.*
(29) *l. 4. C. Theod. h. t.*
(30) *l. 50. supr. de decurionibus.*
(31) Pistores hi mancipes dicti: pani civili conficiendo obno... *l. 1. l. 2. Infr. de frumento urbis Constantinop. h. lib. tit.* ...
(32) *Mancipibus*, *in lib. Aured. et al. veter.* vide *hic.* Cuj... *Goth.* Et omnino legendum, *mancipibus.* fuit enim in urbe ... tum corpus pistorum, qui pani civili conficiendo obnoxii era...: atque hos mancipes vocat *l. 1. et 2. infr. de frument. urb. C... stant. l. 18. C. Th. de pistor. l. 4. C. Theod. de exec. et exc...* et sic Prudentius dixit, *mancipem carceris*, *mancipem sutrin...* Plinius *mancipem divinitatis*, Tertullian. Constituitur autem ... lege, ut mancipes sive pistores, qui Comitis horreorum dign... tem adepti fuerint, pistrino reddantur, cum non liceat pistori... ad hanc dignitatem adspirare. Vide et Marcum Vertran. *de J... lib.* c. 20. Mod.

lia , seu quolibet alio (1) modo posthac fuerit
itus : exutus dignitate , quam contra interdictum no-
serenitatis adeptus est , multatus etiam viginti libris
, ad antiquum (2) denuo consortium collegiumque
etur : omne etiam speciale beneficium , quocunque
contra hanc sanctionem fuerit impetratum , penitus
iescat.

T I T. XVI.
SUARIIS (3) ET SUSCEPTORIBUS VINI (4) [ET CETERIS CORPORATIS (5)].

. Imppp. VALENT. THEODOS. et ARCAD. AAA. ad Albinum P. U. (6).

rcinarii (7) urbis æternæ, cum pervigilem laborem populi Romani commodis exhibeant : sordidis sem- muneribus liberentur. Dat. 8. Kal. Septembr. *Romæ*, sio et PROMOTO CONSS. 389.

ætor urbis est judex porcariorum , sive ipsi agant , sive conveniantur. Bart.

mpp. ARCAD. et HONOR. AA. Florentio P.P. (8).

icunque ex corporibus (9) suariorum , sive exci- piendæ necessitate litis adstrictus , sive inferendæ vo- luntate spontanea provocatus judicium voluerit expe- fori urbani auditorium (10) præstoletur. Dat. 18. Februar. *Romæ*, BASSO et PHILIPPO CONSS. 408.

T I T. XVII.
COLLEGIATIS (11) , ET CHARTOPRATIS (12), ET NUMMULARIIS.

ntrat unum collegium , et munera , ad quæ ordinatus st , non exercet : non effugit munera alterius collegii, de quo exivit.

. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Cyro P. U.

[sub (13)] prætextu decanorum (14) seu colle- giatorum , cum id munus non impleant , aliis se mu- eribus conantur subtrahere : eorum fraudibus credi- sse obviandum : ne (15) quis sub specie muneris , quod minus exequitur , alterius muneris oneribus releve- tur : ne argentariorum , vel nummulariorum munera de- clinentur ab his , qui dici tantummodo collegiati , vel decani festinant. Ideoque si quis eorum sub nudæ appel- lationis velamine collegiatum se vel decanum appellat : sciat pro se alium subrogandum , qui prædicto muneri sufficiens approbetur : subrogatione videlicet (16) memo- ratorum , vel eorum qui moriuntur, primatum ejus (17), qui subrogatur admissa (18) judicio.

Qui suprà numerum admittuntur in collegio , non gaudent beneficio collegii. Bart.

§. 1. Quod autem supra (19) numerum , qui in cau- tis (20) brevibus continetur , nemo se quolibet patrocinio, vel cujuslibet adsumpta potentia debeat excusare , hoc no- stræ est serenitatis censere , et tuæ sublimitatis tuique of- ficii cautius observare. Hoc inter omnes æqua lance ser- vari præcipimus : nullo divinæ domus patrocinio , nulla sacrosanctarum ecclesiarum reverentia , nulla qualibet , vel cujuslibet potentia se excusante. † Sed ne tantum cir- ca munera relevanda supplicibus consuluisse noscamur : illud etiam dicendum (21) observandumque esse cense- mus , ut chartæ (22) venditio , quæ de provinciis ad cor- poratos supplicum per innovationem (23) translata est , primæ constitutionis terminis concludatur (24) : hoc est , quod in initio dispositionis constitutum est (25) , id in posterum nulla addita (26) novatione servetur. Dat. 10. Kalend. April. THEOD. XVII. et FESTO CONSS. 439.

T I T. XVIII.
DE STUDIIS (27) LIBERALIBUS URBIS ROMÆ , ET CONSTANTINOPOLITANÆ.

1. (28) Impp. THEODOSIUS et VALENTIN. AA. P. U. (29).

UNiversos (30) , qui usurpantes (31) sibi nomina *ma- gistrorum* , in publicis magistrationibus cellulisque

Quoquo modo.
Mancipium , et recte , ut etiam constat ex *l.* 18. *C. h. t.* ubi pistores mancipes appellantur , et eorum manci- fit mentio. adde 12. *C. Theod.* 16.
l. 2. *infr. h. t.* et porcinariis. *l.* 1. *infr. h. t.*
Susceptores vini fiscalis , cauponea vocat , qui fiscale vi- opulo vendebant. Vinum enim perraro populo gratuitum da- Vopiscus *in Aureliano.* Goth. De his tamen susceptoribus ulo nihil continetur, nec de aliis quam de suariis quidquam. itat Cujacius de suariis constituta , ad cæteros quoque esse nda. *Mod.*
Desunt in plerisque lib.
C. Theod. 14. 4. 6. sed vide, multa enim hic detracta sunt.
Porcina gratuito P. Romano dabatur.
Al. *Hilario P. V. ut C. Theod.* 14. 4. 8. *Unde sumpta c constitutio.*
Al. *corporalibus.*
Adjutorium.
Collegiati , συνηματικοὶ , quorum corpus incendiis arcendis tum. Symmachus *de corporib. ad Valentinianum* , ex di- corporibus assumpti. *l. pen. Supr. de commerciis.*
Vide Alciat. *lib.* 21. *prætermiss.* Budæum *in annot. poste- d Pandect. et Pyrrhum hic.*
Jam semel posita fuit hæc *l. sub tit. de sacros. eccles. l. b prætextu.* 9.
Decani , lecticarii , copiatæ , vespillones , *l.* 4. *supr. de eccles. Novell.* 3. *et* 43. 59. *l. si qua.* 22. §. 1. *supr. de ois* , *l.* 15. *C. Theod. h. t. l.* 1. *C. Theod. de lus. col.* 3. *tom.* 7. *in fin.* vide Forn. 2. *select.* 21. Goth. Horum illorum certum numerum fuisse ostendit *l. pen. supr. de et merc. et d. l.* 4. *supr. de sacr. eccl.* quem nemo ab uneribus quasi sit ex decanorum vel collegiatorum corpore , nem obtinere potest , nec si ei suffragetur ecclesia , vel ois domus , vel quælibet alia potestas sive dignitas. *Mod.*

(15) Tributorum vitandorum causa ecclesiæ , vel cujuscunque alterius dignitate nomine abuti non oportet : idque , ne gravetur Respublica , quæ quo pluribus datur immunitas , eo certe majora tributa pendit. *l.* 12. *supr. de annon. et trib. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 14. *supr. de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 2. *infr. de privileg. domus Augustæ. h. lib. tit.* 74. *Nov.* 43.
(16) Ubi videlicet.
(17) Ei , qui.
(18) Admisso.
(19) Supernumerarius collegii , muneris , vel dignitatis alicujus beneficio ac privilegio dignitatis , vel collegii frui non potest. Corsetus *singulari supernumerar.*
(20) *Encautis* emendat Cujacius. Encauta vero , sive encautaria dicuntur monumenta civitatis sive chartæ publicæ. *l.* 9. *infr. de agric. censit. et col. h. lib. tit.* 47.
(21) Edicendum.
(22) Chartæ et chartariorum cura sub P. urbi (ut docet hujus legis inscriptio) pertinuit et ad Comitem sacrarum largitionum , *Novell.* 44. Chartariæ autem Romæ , et Constantinopoli fuere in 4. regione.
(23) Invocationem.
(24) Emptoribus certæ in publico tabernæ (*lanchum* Barbari appellant) ut et tabellionibus , commoda , et incommoda tabernæ cohærere notat ex hoc loco post Angelum Corsetus *sing. Officium.*
(25) Constitutum vel præceptum est.
(26) Adita.
(27) Scholam publicam aperuisse sub Domitiano Quintilianum quidam scribunt : et a fisco salarium accepisse , quod præstat ex Sueton. in Vespasian. adscribi.
(28) *Al.* Impp. Theod. A. et Valentinianus C. Theophilo P. U.
(29) *C. Theod. hoc tit. l.* 3.
(30) Adde *l.* 1. *infr. de professorib. qui in urb. l.* 12. *tit.* 15.
(31) Profitendi publice autoritatem nemo usurpare debet : pœna alioqui infamia et urbe ejectio.

collectos undecunque discipulos circumferre consueverunt, ab ostentatione vulgari præcipimus amoveri: ita ut si quis (1) eorum post emissos divinæ sanctionis affatus, quæ prohibemus, atque damnamus, iterum forte tentaverit, non solum ejus quam meretur, infamiæ notam subeat, verum etiam pellendum se ex ipsa, ubi versatur illicite, urbe cognoscat. † Illos vero, qui intra plurimorum domos eadem exercere privatim (2) studia consueverunt, si ipsis tantummodo discipulis vacare maluerint, quos intra parietes domesticos docent, nulla hujusmodi interminatione prohibemus. † Sin autem ex eorum numero fuerint, qui videntur intra Capitolii (3) auditorium constituti, hi omnibus modis privatarum ædium studia sibi interdicta esse cognoscant: sciturí, quod si adversus cœlestia statuta facientes deprehensi fuerint, nil penitus ex illis privilegiis consequantur, quæ his, qui in Capitolio tantummodo docere præcepti sunt, merito deferuntur. † Habeat (4) igitur auditorium specialiter nostrum in his primum quos (5) Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero: Grammaticos (6) vero decem. In his etiam, qui facundia gravitatis (7) pollere noscuntur, quinque numero sint Sophistæ (8), et Grammatici æque decem. Et quoniam non his artibus tantum adolescentiam gloriosam optamus institui: profundioris (9) quoque scientiæ atque doctrinæ memoratis magistris sociamus auctores: Unum igitur adjungi cæteris volumus, qui philosophiæ arcana rimetur: duos quoque (10), qui juris ac legum voluntates (11) pandant: ita ut unicuique loca (12) specialiter (13) deputata adsignari faciat tua sublimitas: ne discipuli sibi invicem possint obstrepere vel magistri: neve linguarum confusio permixta, vel vocum, aures quorundam, aut mentes a studio literarum avertat. Dat. 3. Kal. Mart. *Constantinop.* THEODOSIO A. XI. et VALENTINIANO CONSS. 425.

TIT. XIX.
DE HONORATORUM VEHICULIS.

Antiquitus in signum dignitatis et honoris in dignitate positi ibant in curribus seu vehiculis. Bart.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Nebridio P. U. (14).

OMnes (15) honorati (16), seu civilium, seu militarium (17), vehiculis dignitatis suæ (18), id est carrucis (19), intra urbem sacratissimi nominis sui utantur. Dat. 3. Kal. Februar. *Constantinop.* H[ONORIO] N. P. et EVODIO CONSS. 386.

TIT. XX.
DE PRIVILEGIIS URBIS CONSTANTINOPOLITANÆ.

1. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. (20) Philippo Præfecto Illyrici.

URbs Constantinopolitana non solum juris Italici sed etiam ipsius (22) Romæ veteris prærogativa [lætetur]. Datum prid. Id. Jul. EUSTACHIO et AG[RICOLA] CONSS. 421.

TIT. XXI.
DE METROPOLI (23) BERYTO.

In eadem provincia possunt esse duæ matrices civitates. Bart.

1. Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Hormisdæ P. P.

PRopter multas justasque causas metropolitano nomine ac dignitate civitatem (24) Berytum decernimus [ornandam], jam suis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Tyro nihil de jure suo derogetur. Sit illa mater provinciæ majorum nostrorum (25) beneficio: hæc nostro, et utraque, dignitate simili perfruatur.

TIT. XXII.
DE CANONE (26) FRUMENTARIO URBIS ROMÆ.

Nauta debet confiteri se recepisse species incorruptas. Bart.

1. Imppp. VALENTINIANUS, VALENS et GRATIANUS AAA. ad Julianum PF. annonæ (27).

NAutici (28) apud Præsidum (29) aut magistratuum acta confiteantur incorruptas species suscepisse, ...

(1) *Qui*, *in C. Theod.*
(2) Profiteri privatim cuique licet: privatim autem est intra parietes domesticos, *ut hic.*
(3) Profiteri in Capitolio soliti professores: ubi et eorum auditorium fuit.
(4) Al. *Habeant.*
(5) Professorum publicorum numerus hic fuit Romæ: linguæ Latinæ Oratores 3. Grammatici 10. Græcæ vero linguæ sophistæ tres: Grammatici 10. Philosophus unus: Jurisperiti duo.
(6) Al. *Grammatici.*
(7) *Græcitatis*, *in C. Th.* al. *Græcanitatis.*
(8) Sophistæ Rhetores Græci.
(9) *Profundiores*, *in C. Theod.* Philosophiæ studium et professionem anteponit Justinianus Grammaticæ et Oratoriæ.
(10) Professores juris duo Romæ: fit mentio Leontii Jurisperiti et professoris *in C. Theod. et Leonis* apud Sidonium.
(11) *Formulas*, *in C. Theod.*
(12) Vendere invitum cogi posse favore publico et religionis, utpote cujus causa et ipsa summe publica sit, hinc colligunt. adde *l.* 12. §. 1. *ff. de religiosis. l.* 2. *ff. de his, qui sui vel. l.* 26. *supr. de episc.*
(13) Professionum publicarum auditorium satis indiscretum fuisse, ante hanc legem constare ex hoc loco potest. Jubet enim auditoria separari, ne discipuli sibi invicem obstrepant, et ne linguarum confusio permisceatur.
(14) *C. Theod. lib.* 14. *tit.* 14. *l.* 1.
(15) Carrucæ non omnibus in urbe permissæ, civili namque vel militari dignitate præditis tantum senatoribus eas permisit Severus: ut et privatis Aurelianus.
(16) Al. *decorati.*
(17) *Militarium dignitatum*, *in C. Theod.*
(18) Vehicula pro carrucis.
(19) Bijugis additur *in C. Theod.*
(20) *Pars l.* 6. *supr. de sacros. eccles.*
(21) Quod induxerant Valentinianus, Valens, et Gratianus, *l.* 1. *C. Theod. lib.* 14. *tit.* 13. *de jure Italico urbis Constantinopolitanæ.* Cont. *l.* 1. *ff. de censibus.*
(22) Constantinopolis prærogativam veteris Romæ habet, e *cap.* 28. *Synod. Chalcedon. Pragm. Justiniani ad Vigilium*, *cap. ut fabrica.* adde *Novell.* 131. *cap.* 2. ubi de privilegio [ar]chiepiscopi Constantinopolitani.
(23) Metropoles duæ in Syria Phœnice, Berytus et Tyrus, [u]t in Ponto Amasia et Cæsarea: *Novell.* 28. ut in Cappadocia, [Cæ]sarea et Thyana. Cætera vide apud Cujac. *hic*, et quæ scripsi *ad l.* 29. *in fin. supr. de episcopali audientia.*
(24) Al. *deest.*
(25) Id est, Hadriani, a quo id Paulus Tyrius orator pri[mu]s impetravit, auctore Suid. vid. Alciat. *lib.* 4, *parerg. cap.* 13.
(26) Canon urbis Romæ erat frumentum, oleum, porcina, [vina], bula. Hæc conferebantur a provincialibus populo alendo.
(27) *C. Theod.* 14. *tit.* 15. *l.* 2.
(28) Al. *notitia annonæ*, sed Nautici, navicularii et c[au]dicarii sunt.
(29) *Curatorum*, *in C. Theod.*

e apud quos deponitur ista testatio, præsens aspe-
obet nihil in his esse vitii : quod eo tempore quo
iæ urbis portum pervenit, Præfecturam jugiter ob-
præceptum est. Dat. 18. Kalend. Jul. *Remis*,
ANO A. 1. et DAGALAIFO CONSS. 366.

2. Impp. ARCADIUS et HONORIUS, AA. ad Senatum (1), et Populum.

uid (2) frumenti, vel hordei (3) urbicarii cano-
remissione indultum est speciali beneficio : contra
dum publicum [rescripta (4)] elicita non va-
Dat. 17. (5) Kal. Maji (6), *Mediolan.* CÆSA-
t ATTICO CONSS. 397.

3. Iidem AA. Messalæ P. P. (7).

inem (8) patimur in mutando (9) canone urbis
omæ nostræ clementiæ beneficium postulare, sed
ea rescripta quæ quoquo modo potuerint impetrari,
non sinimus : eos vero qui contra hæc fecerint,
lum retinendos esse decernimus. Vicarios, quin-
æteros Judices (nisi deinceps ab usurpatione urbi-
anonis abstineant) deportationis pœna detineri :
s officiorum capitali supplicio subjugari perpetua
te sancimus. Dat. prid. Non. Septembr. *Altino*,
ORO V. C. CONS. 399.

TIT. XXIII.

) FRUMENTO (11) URBIS CONSTANTINO-POLITANÆ (12).

ebet dari in pane, non debet solvi in frumento. Bart.

p. HONORIUS et THEODOSIUS AA. Urso P.U. (13).
(14), ne divinæ quidem domui nostræ, frumen-
n (15) de horreis publicis pro annona penitus præ-
beatur : sed integer canon mancipibus (16) consignetur
annona in pane cocto domibus exhibenda : ita enim de-
bet canon ab inclytæ memoriæ Constantino (17) præsti-
tus, necnon a divo pietatis meæ avo (18) [Theodo-
sio (19)] auctus expendi : quoniam crescit inopia : si
frumenta quæ pro annona tribuuntur (20), ad usus alios
deputata cognoscantur : cogentur enim de publico sibi
emere, quæ aliis vendere potuissent. Dat. 10. Kal. Aug.
Constantinop. THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 418.

Quantitas statuta ad emptionem frumenti non potest minui, nec ad alios usus converti. Bart.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Leontio P. U.

AUri (21) statuta quantitas (22) ad coemptionem (23)
frumentariam perpetuo sit dedicata (24) : nec liceat
cuiquam post administrationem urbicariæ potestatis perce-
ptam, aliquid ex eadem summa minuere, vel ad quos-
cumque alios usus convertere (25) : sed sub gestorum te-
stificatione certum fiat, et quod mancipibus (26) mu-
tui (27) nomine datum est, et (28) quod ab iisdem sit
excepta omni concussione (29) solvendum. Eum autem,
qui hanc formam ausus fuerit inquinare (30), quantita-
tem, in qua suam calliditatem exercuerit (31), in du-
plum (32) redhibere jubemus : et quicquid ex prædicta ra-
tione accreverit (33), ad (34) cumulum ejusdem auri
quantitatis, et frumentarii tituli firmiter (35) redundare :
legisque hujus tenorem æneis tabulis incidi. Dat. 5. Ka-
lend. Decembr. *Constantinop.* ARIOBINDO, et ASPARE
CONSS. 434.

. *Theod. h. t. l.* 3.
nmunitas frumenti et olei non inferendi impetrata nihil
n. Basil. 54. *tit.* 6. περὶ ἀτελείας *ex tit.* 24. *cap.* 1.
. *olei*, et sic legitur in *C. Th.*
best a C. Th. et quib. al. lib.
l. 16.
artii.
. *Th. hoc. tit. l.* 5.
æc quoque constitut. ex 5. *et* 6. *cap.* rejectis multis et
onstitutionibus coagmentata est. Extat *in C. Theod.*
t. 15. *l. ult.* §. *deinceps ubi.* vide quoque *infr. l.* 1. *tit. prox.*
non prædiis Romanis impositus mutari non potest : Qui
duplum ab ipso repetitur : qui concessit mutari vicarius
deportatur : primates ipsi officiorum capitali supplicio
r. *Syn. ib. c.* 1.
. *De canone et frumento urbis.*
log. lib. 54. *tit.* 25.
ρὶ ἀννώνων διδομένων τῇ τε κωνσταντίνου πόλει καὶ τοῖς
. De annonis urbis Constantinopolitanæ ac scholarium,
4. *tit.* 25.
Theod. 14. 16. 2.
nulli penitus ne divinæ quidem domui, pro annonis
præbeatur : sed mancipibus detur, ut domibus cocti
beantur. *Syn. ib.*
mentum (quod gratuito Constantinopoli præbetur a
pro pane, populo præberi non oportet, sed integrum
mancipibus, id est, pistoribus dandum est, deinde po-
coctus exhibendus : ne si frumentum non panis populo
populus in alios usus vertat facile, et postea panem
tur, qui ipse aliis vendere potuisset. Ad hunc modum
nicarii canonicis hodie præbentur, et breviter, quod
vi oportet, id in frumento solvi non potest. Corsetus
rumentum.
ncipes, hic et l. 2. *Infr. h. t. pistores.*
nonam gratuitam octoginta millium fere modiorum, 2.
. 3. primus Constantinus Constantinopolitanis suis dedit :
atuita P. Roman. dabatur. Suidas hunc canonem panes
idetur appellare, forte quod e palatio erogarentur : ni-
latinos appellare, quod palatinis darentur. Panum enim
es, alii militares. *l.* 7. *Cod. Theod. de annonis civil.*
onem annonæ gratuitæ, a Constantino Constantinopoli-
tanis concessæ, ut *Supr.* diximus, Theodosius auxit, *ut hic. l. pen. C. Theod. de annonis civilib.* ut et Martianus *l.* 2. *infr. tit. prox.* ut et Romæ Aurelianus, *teste Vopisco*, quæ antea a Trajano et Severo constituta.

(19) Abest a *C. Theod.*

(20) Vide *l. ult. supr. tit. prox.*

(21) Ad frumenti publici coemptionem auri statuta erat Constantinopoli quantitas, ei rei perpetuo ita dicta destinataque, ut nefas esset etiam urbis præfecto, eam minuere vel in alios usus vertere.

(22) *Id est*, 611. *auri libræ*, *ex C. Theod. hoc tit. l.* 3.

(23) Frumenti coemptio συνωνή, vid. Cuj. 1. *obs.* 39.

(24) *l.* 2. §. *quod de frumentario* §. *sin autem*, *ff. de adm. rerum ad civit. pert.*

(25) Frumentum publicum ita emebatur. Pecunia ex arca frumentaria promebatur, testato mancipibus, hoc est, pistoribus mutui nomine, hoc est, in antecessum dabatur. Inde frumento videlicet, sic coempto, pistores vel frumentum, vel panes reddere cogebantur.

(26) Id est, pistoribus, ut *l.* 1. *supr. h. t.*

(27) Mutuum hic promutuum est, quod videlicet alicui in antecessum, *en avance*, datur. *Goth.* Et ideo Græci vertunt εἰς πρόχρειαν συνωνῆς, qui et *in l.* 40. §. *servus. ff. de statulib.* promutuum interpretantur πρόχρειαν et *in l. ex conducto.* §. *item cum quidam. ff. locat.* promutua ἐν προχρείᾳ Theod. Hermopolites *ad l.* 1. *supr. de sentent. quæ pro eo quod int.* καὶ ἐν προχρείᾳ τὸ μίσθωμα τῶν τοιούτων χρόνων συλλαβὼν τοῦτο. datur ergo pistoribus pecunia promutua ex arca frumentaria, id est, in antecessum, ut vel eandem reddant, vel frumentum et panes. dixi in *l.* 15. §. 6. *ff. locati.* Mod.

(28) Sed et.

(29) Urbanicianus, qui pistorem concutierit, pistorum consortio addicitur. *Mod.* Vid. *l.* 2. *infr. de apparit. præf. urbi. l.* 12. *tit.* 54.

(30) *Inquietare*, in *C. Theod.*

(31) Pœna hæc est P. urbi frumentariam pecuniam in alios usus vertentis, ut in duplum teneatur, et in id, quod ex ea pecunia lucri fecit.

(32) Vid. *l.* 6. *l.* 13. *ff. ad l. Jul. pecul.*

(33) Excreverit.

(34) Lucrum assumit naturam ipsius capitalis. Corsetus *singulari Lucrum.*

(35) *Fomitem*, in *C. Theod.*

TIT. XXIV.

DE ANNONIS CIVILIBUS.

Annonæ civiles non dantur pro titulis in dignitatibus, sed pro meritis. Bart.

1. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Proculo P. U. (1).

ANnonas publicas (2) non tam titulis dignitatum, quam singulorum virorum (3) meritis attributas divi Constantini liberalitate satis claruit. Ideoque nihil ex his scholarum nomine (4) vindicetur: sed pro (5) uniuscujusque merito, quæ sunt concessa, serventur, ut quicunque perceptarum annonarum emolumenta, vel in heredes proprios jure sanguinis transfuderunt, vel in extraneos distractionis titulo transcripserunt: maneat quod gestum est, vel hereditatis merito, vel alienationis arbitrio. Dat. 7. Kalend. Jul. *Constantinop.* ARCADIO A. II. et RUFINO CONSS. 392.

2. Imppp. THEODOS. (6) ARCAD. et HONOR. AAA.

CEntum (7) vigintiquinque modios frumenti, præter solitum canonem, per singulos dies de præsenti sexta indictione ex die Kalend. Januarii (8) nomine (9) parapeteumatis (10) de horreis publicis hujus almæ urbis, insita nostræ pietatis liberalitate tribuimus, datis sacris apicibus ad (11) sublimissimam quoque per Orientem Præfecturam, quibus possit, et modum (12) nostræ donationis agnoscere, et incunctanter præbere, quæ jussimus: quam modiationem jugiter, et in perpetuum civibus nostris debere conferri, valitura in ævum hac lege sancimus.

TIT. XXV.

DE (13) MENDICANTIBUS VALIDIS (14).

Qui sine necessitate mendicant, possunt inspici: et qui eos inspexerit, et prodiderit, et esse probaverit, dominium eorum consequitur, si sunt servi: vel jus c[...]tus, si sint liberi, salva dominis actione servi cor[...]

1. Impp. GRATIANUS, VALENTIN. et THEOD. A[...] ad Severum P. U. (15).

CUnctis (16), quos (17) in publicum quæstum [...] mendicitas vocaverit, inspectis, exploretur [...]gulis, et integritas corporum, et robur annorum [...]que (18) inertibus, et absque ulla debilitate mise[...] necessitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet [...]ditio servilis, proditor studiosus et diligens do[...] consequatur: eorum vero, quos natalium sola l[...] persequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis [...]modi lenitudinem (19) prodiderit ac probaverit: sal[...]minis in eos actione, qui vel latebram forte fugiti[...] mendicitatis subeundæ consilium præstirerunt. Datum 12. Kalend. Jul. *Patavii*, ANTONIO et SYAGRIO CONSS. [...]

TIT. XXVI.

DE NAUTIS TIBERINIS.

Qui navem Tiberinam habet, onus publicum cog[...] suscipere, nec ullo privilegio excusatur. Bart.

1. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Symmachum P. U. (20).

QUi navem Tiberinam habere fuerit ostensus: onu[...] reipublicæ necessarium agnoscat. Quodcunque [...] navigium in alveo (22) Tiberis invenietur, c[...]tentibus et solitis obsequiis mancipetur: ita ut nulliu[...] dignitas, aut privilegium ab hoc officio vindicetur. Dat. 8. Id. Octobr. *Altini*, divo JOVIANO et VARRO[...] CONSS. 364.

(1) *C. Theod. hoc tit. l.* 10.
(2) *Civicas*, in *C. Theod.*
(3) *Viritim*, in *C. Theod. et quib. lib. manusc.* quod magis probat Cujacius.
(4) Hæc constitutio abrogat *l.* 8. et 9. *Cod. Theod. de annon. civili.* Dederat Constantinus panes civiles scholis, quæ sunt sub dispositione magistri officiorum undecim, ut ait Justinianus *l. ult. supr. de locat.* Ex hac largitate Constantini orta est quæstio, utrum eos panes singulis scholaribus dedisset, an scholæ et universitati: neque hos abs re: Nam si scholæ dedit, in schola manent semper, nec vendi, vel in heredem ab scholari transmitti possunt, si personis singulorum indulsit, contra se res habet. *Mod.*
(5) *l. 2. in pr. infr. h. t. l. 2. infr. de frumento Alexand. h. lib. tit.* 27. vid. Papon. 3. *Notar.* 8. *c.* 2. *des lettres de fief, solde et assignat.*
(6) *Al.* MARTIANUS A. TATIANO P. P. ita legitur apud Cujac.
(7) *l. 1. supr. h. t.* Canon annonæ gratuitæ in hunc modum auctus a Martiano, hujus legis autore, ut diximus. De quantitate canonis a Constantino et Theodosio constituti, scripsi ad *l. 1. supr. de frumento urbis Constantin. hoc lib. tit.* 23.
(8) Juniarum.
(9) Panibus publicis nomen imperiale, seu imperatoris imprimi consuetum, ex hoc loco quidam notant.
(10) Tesseræ nomine, quæ πετός Græce appellatur, et peteuma, Cujac. *hic.* Quidam legunt, *periteumatis*, al. *perisseumatis.* vid. Alciat.
(11) *Sublimissima, et postea præfectura.*
(12) Commodum.
(13) Περὶ ῥωμαλέων αἰτούντων. *Ecl. lib.* 54. *tit.* 7. vid. [...] *de prætore populi*, 8. *cap.* 4. *et* 5. Petrum Gregorium [...] *tagm.* 25. adde *l.* 5. §. 7. *ff. de liberis agnoscendis.* scrip[...] ad *legem* 12. *tab.*
(14) In *C. Theod.* legitur, *non invalidis.* rectius *Cont.* [...] De Otii pœna et Mendicantibus, item de iis, qui falsi stip[...] rogant; vid. Heig. *part.* 2. *quæst.* 27. Ans. Adde [...] *prax. criminal. cap.* 112. *n.* 53. *et* 54. S. L.
(15) *C. Theod.* 14. 18. 1.
(16) *Cunctis affatim*, in *C. Theod. et quib. lib.*
(17) Mendicantes, qui sani simul et annis vegeti sunt, [...] licet pervestigatos in publicum adducere, ac tales esse pr[...] ut si quis servus esse deprehensus fuerit, in suam cum po[...] redigat: sin liber, domino nihilominus adversus eum, q[...]vit, vel corrupit, actionibus salvis. *Syn. ib.* fit ejus rei [...] *Novella de Quæstore* 80. *c.* 5.
(18) *Atque ea*, in *C. Theod.*
(19) Legendum videtur, *lentitudinem.* Goth. Id est, in [...] et ignaviam, ut *l. hi quos. C. Theod. de accus.* cujus f[...] propria actio quædam, quæ dicitur τῆς ἀργίας γραφή, [...] per quam huic constitutioni abrogatur, vide et Lapur[...] *gat.* 18. Mod.
(20) *C. Theod.* 14. 21. 1.
(21) *l. 2. supr. de navibus non excus. hoc lib. tit.* 3.
(22) De alveo Tiberis, adde *Pragmat. Justin. c.* 25.
(23) Al. *nulla.*

T I T. XXVII.

DE FRUMENTO ALEXANDRINO.

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Anthemio P. P. (1).

æstimatione frumenti, quod ad civitatem Alexandriam (2) convehitur, quicquid de crithologia (3) et ostasii munere, et pro nauclerorum (4) tuenda subia eminentia tua disposuit, roboramus: atque, ut alibus prædæ auferatur occasio, jubemus eos ad huodi solicitudinem affectandam nunquam accedere, sed nata officia tuis provisionibus examinata, solicitudiprædictam implere. Dat. 5. Kal. Febr. *Constanti-* Honor. x. et Theod. v. AA. Conss. 412.

2. Impp. Theod. et Valent. AA. Isidoro P. P. (5).

furnos (6) centum et decem modios alimoniis Alexandrinæ civitatis (7) addi decernimus: ut nemo tur eo, quod nunc usque percepit: et *perissochore-* 8) nomen (9) penitus amputetur, et tesseræ desitur, et nostræ pietatis nomine censeantur. Dat. prid. Jun. *Constantinop.* Isidoro et Senatore Conss. 436.

T I T. XXVIII.

DE ALEXANDRIÆ (10) PRIMATIBUS (11).

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Isodoro P. P. (12).

rporatos civitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis onere liberamus: et pro tenore dispositionis tuæ quatos solidos ex dinummio vectigali (13) memoratæ is præcommodari decernimus, ita ut ex titulo navium (14) modis omnibus repensetur. Dat. prid. Non. Jun. *Constantinop.* Isidoro et Senatore Conss. 436.

T I T. XXIX.

DE JURE REIPUBLICÆ.

Sententia lata contra civitatem indefensam est ipso jure nulla. Bartol.

1. Imp. Antoninus A. Dionysio.

SI quid adversus Rempublicam indefensam (15), in ea specie, in qua neque defensores creati fuerint, neque ut crearentur, placuit, statutum est: actionibus ejus nihil est præjudicatum.

Respublica non habet tacitam hypothecam, nisi ex ipso speciali privilegio vel ex pacto. Bart.

2. Idem A. Phorodio et aliis.

AN (16) Respublica, in cujus locum successistis (17), ideo quia (18) satisfecisse debito vos proponitis, jus pignoris in eo fundo habeat, apud suum judicem quæritur: si enim neque (19) beneficio sibi concessa id jus nacta est, neque specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit; causa ejus non separatur a cæteris creditoribus, qui habent personalem actionem.

3. Imp. Alexander A. Salviniano.

REmpublicam (20), [ut (21) pupillam (22)] extra ordinem juvari moris est.

Quod civitas facit secundum sua statuta, non revocatur per præsulem vel præsidem.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Urbano.

[SI] secundum legem civitatis Respublica, cujus meministi, ruina collapsis (23) ædificiis tuis distraxit

C. *Theod.* 14. 26. 1.
De Canone populi Romani et Constantinopolitani loquitur, ex Alexandria, ut quod ex tota Ægypto Alexandriam retur et ibidem æstimaretur, excuteretur, adnecteretur.
Al. *decreto elogii de etc.* sed perperam: est autem *crithounus* ejus, qui in Alexandria frumento suscipiendo et exo præpositus est: *zygostasium* vero ejus, qui admetiendo; e hic explicat Cujac. adde *l.* 3. *ff. ad l. Jul. de annona*, *. ad municip.*
Naucleriorum.
C. *Theod.* 14. 26. 2.
l. 2. *supr. de annonis civilib. hoc lib. tit.* 24.
Alexandria multa habuit præcipua, *l.* 56. et *sequen. supr.* *ur. l. ult. Supr. de legat.* et proprium canonem, ut utrama, quem hæc constitutio auget. *Mod.*
Perissochoregia, supererogatio. vid. Alciat. *hic*, *et* Cujac. Budæus quasi redundantem frumenti delargitionem interprechoragio, id est, loco unde omnia promuntur ad ludos ria. Erat autem Perissochoregius proximus Regi. Idem in *certo. §. interdum. ff. commodati.* Ans.
Cassato (hoc vocabulum feramus, qui Osca et Langobarn pridem vocabula hoc seculo Latinis permisceri sinimus), cassari effectum: cassatis statuto nominibus officialium, protinus et in continenti ipsos officiales, hinc notat Corse*gulari Officialis.*
Al. *Alexandrinis.* Alexandrina autem curia, de qua hic, o instituta est. Spartianus Alexandrinis jus Buleutarum dei sine publico consilio, ita ut sub regibus ante vivebant, dice (is est Juridicus Alexandriæ) contenti, quem Cæsar .
Qui *Archigerontes*, vid. *l. archigerontes*, 5. *supr. de* *ud.*

(12) *C. Theod.* 14. 27. 2.
(13) *Vectigal* proprie significat, quod fisco vel reip. præstatur pro mercibus, quæ importantur et exportantur: quod ἐξαγώγιον Justinianus vocat in edicto de Alexandrinis: *Dinummium autem* appellatum videtur a præstationis quantitate et modo. *Mod.*
(14) Al. *navigium.*
(15) Respublica in eo comparatur pupillo, vel adolescenti, *l.* 3. *infr. h. t.*
(16) Tacitam hypothecam Respub. non habet, nisi ex privilegio. *l. Antiochensium.* 37. *ff. de reb. auct. jud. l.* 10. *ff. ad municipalem.* vid. Cujac. 2. *observ.* 24. *in fin.* An respublica loco privatorum habenda, vid. Forner. 2. *select.* 12.
(17) Vos successistis.
(18) Eo quod.
(19) Hypothecam Respublica non habet, nisi ex privilegio, *ut hic*, *et l. Antiochensium.* 37. *ff. de reb. auct. jud possid.* fiscus semper. *l. aufertur.* 46. §. *fiscus.* 3. *ff. de jure fisci.* Deterior ea re conditio est Reip. quam fisci, dixi ad *l.* 4. *Supr. de fide et jure hastæ.*
(20) Rempublicam et fiscum Accursius hic confundit male.
(21) Restituitur Respubl. ut pupillus. *l.* 4. *supr. quib. ex causis majores. l.* 1. *supr. de officio ejus, qui vicem alicujus jud. obtinet*, *l.* 9. *ff. de appellat.* vid. Cujac. 4. *obs.* 8. Argumentum ita ducitur a pupillo ad Rempublicam, vid. Everardum *Topicis loco* 66. *a pupillo ad Rempubl. et e contra.* vid. eundem *ibid. loco* 77.
(22) Al. *deest*, al. *pupillum.* Goth. Respublica circumscripta in integrum restituitur, perinde ac pupillus vel adolescens. *l.* 1. *supr. de offic. ejus, qui vic. alic. jud. obt. l.* 4. *supr. quib. ex caus. major. in integ.* Mod.
(23) Collapsa.

aream (1) : nihil contra hujus legis tenorem Rector provinciæ fieri patietur.

TIT. XXX. DE ADMINISTRATIONE (2) RERUMPUBLICARUM.

1. Imp. Philippus A. Crescentiæ (3).

Fundum vectigalem (4), si suis quibusque temporibus debitæ quantitates inferantur, invito possessore auferri non posse manifestum est.

Si officialis est negligens in exigendo cautionem de legato, vel fideicommisso præstando, tenetur ad interesse. Bart.

2. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. et CC. Julio et Zenodoro.

Contra (5) eos, qui Rempublicam administrantes, per officii necessitatem sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti Reipublicæ interest satis non [esse] acceptum, dirigendam esse actionem perspicitis (6). PP. 7. Kal. Decembr. CC. Conss.

TIT. XXXI. DE VENDENDIS (7) REBUS CIVITATIS.

Venditio pura et perfecta non debet a republ. revocari, licet per alium majus pretium offeratur. Bart.

1. Imp. Antoninus A. Herculiano.

[Si] sine ulla conditione prædia vendente Republica comparasti : perfecta venditione (8), nulla ratione vereris (9), ne adjectione (10) facta, auferri tibi dominium possit. Tempore (11) enim adjectionibus præstituta (12) ad causam fisci pertinent: nisi si qua civitas propriam legem habeat.

Locatio perfecta non revocatur, licet alius majorem pensionem offerat. Bart.

2. Impp. Valerianus et Gallienus AA.

Quamvis incrementum conductioni factæ publici prædii videatur offerri, non tamen additamenti specie oportet fidem locationis (13) infringi : præsertim, eum [...] tum jam temporis ex contractu decessisse proponas (14

Immobilia civitatis, et mobilia, quæ servando servari n[on] possunt, pro utilitate civitatis permittuntur alienari [au]ctoritate principis in utraque Roma : in aliis urbi[bus] auctoritate præsidis, et consensu cujuslibet posse[sso]ris. Bart.

3. Imp. Leo A. Erythrio P. P.

Si quæ hereditatis, vel legati, seu fideicommissi, [vel] donationis titulo domus, aut annonæ civiles, aut q[uæ]libet ædificia vel mancipia ad jus inclytæ urbis, vel [al]terius cujuslibet civitatis pervenerint : super his licebit [ci]vitatibus venditionis pro suo commodo inire contractum (15): ut summa pretii exinde collecta (16), ad renovanda [si]ve restauranda publica mœnia dispensata proficiat. [In]defessa vero cura prospicientes, ne quis adversus civ[i]tum commoda quicquam moliri possit incommodi, [et] sine ulla fraude seu nundinatione (17), vel colludio [et] conniventia hujusmodi venditiones (18) procedant : [h]oc [etiam] in posterum observandum esse censemus, u[t] quidem ad hanc inclytam urbem, domum, vel civ[iles] annonas, aut alia quælibet ædificia, vel manci[pia] pertinentia contigerit venundari : non aliter nisi im[pe]riali auctoritate vendantur, in provinciis (19) vero, p[ræ]sentibus omnibus seu plurima (20) parte, tam curialiu[m] quam honoratorum, et possessorum civitatis, ad qu[as] res prædictæ pertinent, propositis sacrosanctis scriptu[ris], sigillatim unumquemque eorum, qui convenerint, ju[be]mus sententiam, quam putet (21) utilem patriæ suæ [de]signare : ut ita demum decreti recitatione in provinci[ali] judicio interveniente, emptor (22) competentem p[os]t habere cautelam. Hos autem venditionum contractus, [si]ve jam completi fuerint, sive postea ineundi fueri[nt], stabiles esse censemus.

TIT. XXXII. DE DEBITORIBUS CIVITATUM.

Debitores civitatum non possunt in eis habere honoren[m] nisi primo debitum solvant. Bart.

1. Imp. Antoninus A. Diodoro.

Non prius debitorem (23) Reipublicæ (24) honor[em] in Republica subire, quam id, quod debere con-

(1) Areas domorum vacuas occupare fisco licet, quod et Vespasianus permisit auctore Suet. *in Vespasiano c.* 6. et Victore. adde *l.* 7. *ff. de off. præsid.*

(2) Administratoribus.

(3) Crescentio.

(4) Vectigalem seu Emphyteuticarium fundum Respubl. auferre emphyteuticario non potest, nisi per triennium cessaverit in solvendo canone. *l.* 2. *supr. de jure emphyt.* An et censualem? Minime, *ut hic*, in Commentariis dicemus plenius de agris vectigalibus. *l.* 1. *ff. si ager vectig.*

(5) Extat in *l. ult. supr. ut in poss. legat.*

(6) Prospicitis.

(7) Vid. Cujac. 2. *obs.* 24.

(8) Perfectam venditionem.

(9) *l.5. supr. de fide et jure hastæ*, *l.* 21. *in fin. ff. ad munic.*

(10) Adjectio, est licitatio, sive promissio offerentis majus pretium. sic et *l.* 2. *in fin. infr. de locatione prædiorum civilium h. lib. tit.* 70. *l. pen. Infr. de omni agro deserto*; *h. lib. tit.* 58. *et supr. tit. de fide et jure hastæ fiscalis*, *et de adjectionibus. l.* 10. *tit.* 3. Galli *Encheres*. Addictio vero, collocatio est penes eos, qui pluris licitati sunt res subjectas voci præconis, *d'adjudication.* Adjectio, ὑπερθεματισμὸς : addictio, προσκύρωσις. adde quæ scripsi ad rubricam *tit. ff. de in diem addictione.*

(11) Adde *l.*4. *supr. de fide et jure hastæ fiscalis*, et quæ i[bi] scripsi. adde Fornerium 2. *select.* 21.

(12) Al. *præstita.*

(13) Adjectio in locationibus a republica semel factis non admitti[tur].

(14) Proponat.

(15) *l.* 11. *supr. de operib. publicis.*

(16) Collata.

(17) Al. *inordinatione*, sed male.

(18) Venditionis.

(19) Adde *l.* 2. *vers. Ita enim. supr. de prædiis decur.* [lib.] 10. *tit.* 33.

(20) In venditione rerum universitatis, duæ quam mini[mum] partes consilii præsentes et autores esse debent : convocatum co[ncil]lium esse debet, et decretum judicis interponi. Rolandus a Vall[e] *cons.* 99. *n.* 6. 17. 22.

(21) Putent.

(22) Emptio.

(23) Reipublicæ debitor non prius honorem subire potest, qu[am] id, quod debeat, exsolverit, *ut hic*, *l.* 6. §. *debitores.* 1. *ff.* [de] *munerib. et honorib.*

(24) Debitorem puta ex administratione vel pollicitatione, [vel] ex mutuo. *l. rescripto.* §. *debitores. et seq. ff. de munerib.* M[...]

t, conventus exsolverit : tam meis quam divorum ucipum constitutionibus declaratur.

2. Imp. Constantinus A. Verino (1) S.

Pud eos, quos superstites integris facultatibus esse
. pervideris (2) : vel quorum heredes incolumia re-
it (3) patrimonia, sortes Reipublicæ (4) perseve-
debebunt : ita tamen, ut annuas usuras suis qui-
ue temporibus exolvant ; cum simul et Reipublicæ
sit retinere idoneos debitores : et ipsis sit commo-
, cumulum debiti minime nutriri. Et quia nefas est,
xiis corporibus (5) alienatis (6) circumscribi civita-
placuit, si quis debitor Reipublicæ civitatis quippiam
o patrimonio, quod habuit, cum pecuniam Reipu-
sumeret, donaverit, vel distraxerit, vel qualibet
lium ratione contulerit : qualitate rei alienatæ per-
a ; atque omnibus debitoris facultatibus consideratis,
habuit, cum ei pecunia crederetur, pro rata ab
7), qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex
atque usuris postulari. Itaque quoties minus idoneum
ehenditur ejus patrimonium, cujus nomen civitati
(8) invenitur obnoxium, Judex omni diligentia
llicitudine debebit inquirere, ad quos ex qualibet
itione transierint debitoris facultates : ut singuli æqua
atione habita, pro rata rerum, quas possident,
eniantur ; personalem actionem contra eum habituri
orem, qui ipsis solventibus liberatur. † Ab eo au-
a quo constat fortunarum suarum partem maximam
isse, etiam reliquam portionem, quæ apud eum re-
t, transferri ad idoneum oportebit. † Quod si quis-
debitor Reipublicæ civitatis, fisco nostro locum fe-
(9) : emptores qui a fisco comparaverint, manife-
est, secundum jus vetus, et rescripta divorum
cipum (10)] constitutionesque nostras nullam de-
nolestiam sustinere. † Quod si quis debitor non
ruerit (11), vel certe omnia sua ita comsumpserit,
no aliquam rem ex ejus bonis possideat, id debi-
nvenit ad dispendium Reipublicæ pertinere : ideo-
ra patris civitatis (12) apud idoneos, vel dominos
rum prædiorum pecunia collocanda est. PP. 3. Kal.
Volusiano et Anniano Conss. 314.

T I T. XXXIII.
DE (13) PERICULO NOMINATORUM.

es officialium publicorum non tenentur pro electis, licet fidejussores non receperint, si tempore depositæ administrationis solvendo fuerint. Bart.

1. Imp. Gordianus A. (14) Serino.

HI (15), qui a te collegaque tuo magistratus creati sunt : etiamsi maxime fidejussores non exegistis, tamen si per id tempus (16), quo magistratus honor deponebatur (17), solvendo fuerunt, periculo vos creationis non fecerunt obnoxios, ex eo quod casu aliquo patrimonium eorum mutilatum sit, cum cessationi suæ id debeant imputare, damnaque Reipublicæ, si qua ob culpam eorum passa est, sarcire : qui cum nomine publico eos convenire potuissent, id facere supersederunt.

Nominator tenetur pro nominato officiali in quantum ipse convenitur ex persona sua.

2. Imp. (18) Philippus A. et Philippus C.

SI successoris tui successor non idoneum loco sui magistratum denominaverit, administrationis ejus periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest (19). Etenim nominati (20) successoris duntaxat quisque periculum suscipere compellitur : nec ad nominatoris manus jure porrigi possunt.

T I T. XXXIV.
DE PERICULO EORUM, QUI PRO MAGISTRATIBUS INTERVENERUNT.

Fidejussores tenentur reipublicæ ad interesse, non ad pœnam, in quam magistratus delinquendo incurrunt. Bart.

1. Imp. Antoninus A. Augustali.

FIdejussores (21) magistratuum in his, quæ ad Reipublicæ administrationem pertinent, teneri, non in his, quæ ob culpam (22), vel delictum eis pœnæ noimine irrogentur, tam mihi quam divo Severo patr- [meo] placuit.

T I T. XXXV.
QUO QUISQUE ORDINE (23) CONVENIATUR.

1. Imp. Antoninus A. Luciano.

ETsi duobus simul cura pecuniæ civitatis, non tamen separatis portionibus, mandetur : singuli non pro

Ex Cod. Theod. l. 12. tit. 11. l. 1. ubi legitur, *Locrio suo S.*
Al. *provideris.*
Retinere, in *C. Theod.*
Kalendarii, in *C. Theod.*
Μετωνυμία. Corpora hic accipit pro patrimonio corporali, ejus, cujus nomen obnoxium est civitati.
Al. additur *sorte*, al. *forte* : sed abest a *C. Theod.*
Facit cap. constitutus, verb. juxta ratam, *extr. de relig.* uid. Pap. *decis.* 432. *n.* 4. Adde Joann. a Sand. *decis. lib.* 3. *tit.* 12. *defin.* 1. Ans.
Kalendario, civitatis alicujus, in *C. Theod.*
Fisco locum facere bona dicuntur, quæ publicata sunt, *supr. de jure fisci*, *l.* 3. *C. Theod. de bonis proscript.*
Abest a *C. Theod. et quib. lib.*
Al. *comparaverit.*
Curatoris Kalendarii, in *C. Theod.* sed eundem dici exium est, qui Pater civitatis, nempe curator reipublicæ et r publicæ pecuniæ, de cujus officio Ulpianus librum sinedidit. vid. *l.* 33. *ff. de usuris.* vid. Cujac. *ad l.* 3. *e his, qui spont. publ. mun. sub. l.* 10. *tit.* 43. *Eclog. l.* 54. *tit.* 1.

(14) Al. *Gratianus.*
(15) Magistratus tunc pro collega tenetur, quum et ipse magistratus et nominatores (ὀνομαστὶ) solvendo non sunt : nec tempore depositi magistratus solvendo erant. Nam cæteroqui administrationis suæ nomine quisque tenetur. *Synops. Basil.* 54. *tit.* 1. *c.* 6. adde quæ scripsi ad *l. un. supr. de potiorib. ad munera nominandis. l.* 10. *tit.* 65.
(16) Temporis.
(17) *l.* 15. *§. in eum*, *D. ad municip.*
(18) In veteri scriptura : *Idem A. Rufino.*
(19) Atque idem erit, si pro te fidejussero, et tu tibi successorem nominaveris, *l. libertus. §. penult. ff. ad munic.* non idem erit, si pater filio consenserit ad decurionatum, et filius sibi successorem nominaverit : quia pater plus est quam fidejussor, et tanquam ipse reus, *l.* 2. *ff. h. t.* quod summe notandum hic monet cruditissimus Cujacius. *Mod.*
(20) *Nominatim successoribus.* al. *nominatis successoribus.*
(21) Adde *l. fidejussores.* 68. *ff. de fidejussorib.*
(22) Hanc constitutionem significari putat Cujacius *in* l. *fidejussores. ff. de fidejussorib.* Mod.
(23) Ordo in conveniendis Reipublicæ debitoribus quis servetur.

virili portione, sed (1) in solidum Reipublicæ obligantur: cum autem de indemnitate civitatis ejus quæritur, prius (2) ejus bona, qui administravit, ac mox si satisfieri non poterit, collegæ conveniuntur (3): Vos tamen, qui heredes unius ex curatoribus extitistis, damno, si quod post (4) mortem ejus dolo, vel culpa collegarum accessit, onerari, non est rationis.

Duobus si committitur pro indiviso administratio, quilibet ante nominatorem primum convenitur: secus si separatis portionibus.

2. Imp. Gordianus A. (5) Valerio.

Quoties duobus non separatim, sed pro (6) indiviso munus injungitur, et ita ut unusquisque eorum periculo soliditatis (7) videatur obstrictus (8): manus ad nominatorem (9), priusquam utrique, qui [id munus] administraverunt, solenniter fuerint excussi, nulla ratione porrigi possunt. ✝ Si vero separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius (10) pro portione conveniantur qui id munus administraverint (11): item fidejussores eorum. Si nec ab his quidem indemnitas fuerit servata, tunc demum creatorem (12): ac si nec is quidem sufficiat, novissime participem muneris conveniri debere, Præses non ignorat.

3. Imppp. Carus, Carinus, et Numerianus, AAA. Theodosio (13).

Si ita Duumviri creati estis, [hoc expresso (14),] *ut mutuo periculo teneamini*, in dubium non venit vicariis (15) damnis vos esse obstrictos: cum (16) in magistratibus prius nominatores (17) conveniendos esse (hoc quod in persona nostra (18) custodiri considerastis) c… stitutum est.

Si administratione divisa unus collegarum pecuniam c… caverit, quam respup. consequi non potest, eo mo… heres ejus conveniendus est primo, secundo posse… tertio nominator, quarto collega. Bart.

4. Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Dioni.

Cum te et collegam tuum magistratus vestri temp… publicum fœnus collocasse proponas, nec potu… debitum a quibusdam Reipublicæ restitui: cum par… sis pro te id, quod solus gessisti, Reipubl. satisface… consequens est Rempublicam, si separati actus vestri c… tractus fuerint (19), successores collegæ tui, vel rem… ejus (20) possessores prius ob personam ejus congredi (2… et si solida indemnitas Reipublicæ servata non fuer… nominatores ejus (22) interpellare: ac postremo loco … quid ex nomine collegæ tui defuerit, ob (23) culpæ … xum te interpellare: priores enim nominatores, veluti … dejussores placuit obstringi.

TIT. XXXVI.

NE QUIS LIBER (24) INVITUS (25) ACTUM (… REIPUBLICÆ GERERE COGATUR.

1. Imp. Alexander A. Urbico.

Si, ut proponis, decreto (27) ordinis ad liberta… ductus (28) es, non (29) debere te invitum act… Reipublicæ administrare (30), Curator Reipublicæ … ignorat: præsertim cum servi hujusmodi officia adm… strare debeant.

(1) *l.* 11. *in princ. ff. ad municip.*

(2) *l.* 2. *Infr. h. t.* vid. *l.* 3. *in pr. ff. de administr. rerum ad civit. pert.*

(3) Plures sunt, qui pro eo obligantur, qui honorem vel munus aliquod publicum gessit, nominator, fidejussor, collega, pater, et duæ quidem priores leges hujus tituli sunt de muneribus, duæ posteriores de magistratibus. Si autem munus duobus injunctum sit separatis portionibus, hic ordo servatur, fidejussor, nominator, collega, *l.* 2. *Infr. hoc tit. l.* 3. *Supr. de conv. fisc. deb.* si pro indiviso, hic; collega, fidejussor, nominator, *dix. l.* 2. *l. adversus. supr. de mag. conv.* Collega quia conreus est hoc casu: Fidejussor quia propius semper accedit ad reum, quam nominator. In magistratibus ordinis ratio eadem est, sive duo creati sint magistratus divisis actibus administrationis, sive indivisis: puta ut primum fidejussor excutiatur, tum nominator, deinde collega. *l.* 3. *et* 4. *h. t. l. Imperator. ff. ad munic.* Mod.

(4) *l.* 1. *in princ. D. de operib. publ.*

(5) Al. *Gratianus.*

(6) Indivisim, seu pro indiviso quæcunque injunguntur, ea periculo soliditatis gerentes obligant, secus si separatis portionibus injuncta.

(7) Al *soliditati.*

(8) Constrictus.

(9) *l.* 3. *l. ult. in fin. infr. h. t. l.* 11. *in fin. ff. ad munic.*

(10) *l.* 1. *supr. h. t.*

(11) *l.* 13. *ff. ad munic.*

(12) Creator hic est nominator: qui quem ad munera civilia nominavit. *l.* 59. *in fin. supr. de decurionib.* dixi ad *l.* 2. §. 7. *ff. de administr. rer. ad civit.*

(13) Al. *Idem A.**

(14) Deest in plerisque manusc. et delendum existimat Cujacius.

(15) Vid. *l.* 1. *supr. h. t. l.* 11. *in pr. ff. ad municip.*

(16) *Cum* pro *quamvis* accipit Cujac. *Goth.* Ita voce *cum* utitur *l.* 60. *C. Theod. de appellat.* cæterum ideo disertim loquitur de magistratibus; quia non idem est in muneribus, cujus rei illa est ratio, quod magistratus non sunt omnino conrei. Nec, si dep… honore ambo solvendo sint, in singulos est actio in solidum … cut in eos, quibus pro indiviso munus injunctum est, *l. si … pillus. ff. de administ. tutor.* Sic et si unus ex eis solvendo … sit, ad collegam quasi conreum non venitur inexcusso inopi f… jussore ac nominatore. *d. l. Imperator.* Mod.

(17) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.*

(18) Vestra.

(19) Vid. *l. ult.* §. 1. *ff. de admin. rer.*

(20) Ei.

(21) Progredi.

(22) Vid. *l.* 2. *in pr. supr. h. t.*

(23) *l. Imperator.* 11. *ff. ad municip.* Goth. Eademque r… est in muneribus, veluti in tutelis. *l.* 1. §. *usque adeo. ff.* … *tut. et rat. dist.* Mod.

(24) Liberis actoribus non utebantur. Ideoque plerique ad ac… gerendum se venire patiuntur. *l.* 6. §. *irritum.* 5. *ff. de inju… rupt. et irrit.*

(25) Invitus liber actum civitatis gerere non cogitur.

(26) Actus Reipublicæ, munus est pecuniæ dandæ, fœneranc… stipulationis contrahendæ, rationum domini tractandarum. Cu… modi actores servi erant sub dispositione curatoris Reipub. vel … lendarii, vel patris civitatis. *l.* 1. *infr. de solut. et liberat. de… civ. h. lib. tit.* 39.

(27) Vid. *l.* 2. *infr. h. t.*

(28) Productus.

(29) Vid. *l.* 1. *supr. de serv. Reip. manumittendis.*

(30) Ut privati servos actores habent, ita respublica præposi… pecuniis dandis et suscipiendis, stipulationibus contrahendis, … tionibus dominii tranctandis, qui sunt sub dispositione curator… reipub. vel Kalend. vel patris civitatis. *l.* 1. *infr. de solut. … liber. deb. civ.* Liberis actoribus non utuntur, et ideo plerique … actum gerendum venire se patiuntur. *l.* 6. §. *irritum. ff. de … just. rupt.* atque ita capite minuuntur. Sola tamen actus gesti… tio caput non minuit. *l. liberos. supr. de lib. causa.* Mod.

ı. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Tiberio (1).
ım ingenuus esses, ad actum gerendum a Repu-
ca (2) compelleris : auxilium Præsidis, et juris
ia, prout usus exigebat, implorare potuisti.

TIT. XXXVII.

SUMPTUS INJUNCTI (3) MUNERIS AD OMNES COLLEGAS PERTINERE.

1. Imp. MAXIMIAN. A.

ı ad munus (4) exhibendarum angariarum cum
iis creatus, a consortibus muneris solicitudine de-
solum te functum esse proponas : sumptuum detri-
, si (5) qua acciderint, collatione eorum quos
oportuerat participare, provisione (6) Præsidis
tur : Quod si etiam a te obsequium derelictum
gnoverit : quid censuræ (7) publicæ congruit,
norat.

TIT. XXXVIII.

DE HIS, QUI EX OFFICIO, QUOD ADMINISTRARUNT, CONVENIUNTUR.

pecunia mutuatur per administratorem reipubl. ad ipsum damnum sortis pertinet, non usurarum. Bart.

1. Imp. M. ANTONINUS A. Octavio.

noris Reipublicæ, quod non tua culpa perditum
sse paruerit ; sufficit sortis damnum (8),
) etiam usurarum ejus (10) sustinere (11).

TIT. XXXIX.

DE SOLUTIONIBUS ET LIBERATIONIBUS (12) DEBITORUM CIVITATIS.

1. Imp. ALEXANDER. A. Quatuorviris (13), et Decurionibus Fabretanorum.

CAutiones servorum publicorum ita demum firmam securitatem debitoribus præstant, si Curatorum (14) adsignantium, vel eorum quibus exigendi jus est, auctoritate subnixæ sunt. Cum autem is qui exolvisse dicitur, solam scripturam actoris suscipientis pecuniam promat, ea tantum defensio consuevit admitti, si quod exsolutum est, rationi Reipublicæ profecisse doceatur. Sane curator vester, si fraude servi constiterit effectum ut interciperentur a curatore illatæ a debitoribus quantitates, de peculio ejus quod eo modo deest, restituet.

TIT. XL.

DE (15) SPECTACULIS (16), ET SCENICIS (17), ET LENONIBUS (18).

1. Imppp. VALENS, GRATIANUS, VALENTIN. AAA. ad Hesperium Proconsulem Africæ (19).

NOn invidemus, sed potius cohortamur, amplectenda felicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur (20). Verumtamen cum primates viri, populi studiis ac voluptatibus (21) grati esse cupiant, promptius permittimus, ut integra voluntas (22) sit, quæ volentium celebratur impensis. Dat. 6. Id. Mart. *Trever.* VALENTE V. et VALENTINIANO AA. CONSS. 376.

Al. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIM. AA. Diodoro.
Reipublicæ.
Al. *invecti.*
Angariarum exhibendarum munus est, quo quis cogitur an-
ogere : qui id sustinet, curator ad cogendas angarias dici-
1. *supr. quemadmodum civilia munera indicuntur. l.* 10.

Sunt enim plerumque sine sumptu. *l.* 4. *supr. quemadm. munera indic. l.* 10. *tit.* 42.
Promissione. al. *permissione.*
Censura, disciplina, judicatio publica, *l.* 3. *supr. de*
ob turpem causam, *l.* 4. *supr. quemadmodum civilia mu-*
dicuntur. l. 10. *tit.* 42.
Qui ex contractu pro debitore reipublicæ obligatur, veluti
or, et in sortem tenetur, et in usuras. *l.* 2. §. *ult. ff. de*
t. rer. ad civitat. pertinent. Qui ex officio, quod admini-
, ut puta duumvir, vel pater civitatis, qui non satis caute
m publicam fœnori occupavit : in sortem tantum, non in
Pro pecunia quam ipse habet, etiam in usuras. Pro alio in
tantum, si nulla ejus fraus vel culpa lata arguatur. *l. ult.*
c. D. h. t. l. Lucius. §. *Paulus. ff. ad municip. l. cum*
§. *penultim. ff. de usuris.* Mod.
Vid. *l.* 24. *in fin. ff. ad municip. l.* 2. *in fin. ff. de*
rer. ad civit.
Te, al. deest utrumque.
Tenere.
Hic tit. generaliter conceptus de omni genere solutionum
ationum accipiendus est. *Goth.* Liberationis verbum ad
ionem refertur : solutionis ad obligationem vel ad nummos ;
bligationem æque patet ac liberationis, *l. solutionis. ff. de*
ui ex inscriptione conjungenda est *l. liberationis. ff. de*
ignif. Mod.
Quatuorviri sunt magistratus cujusdam civitatis et reipu-
ut hic adnotat Cujacius recte. vid. quæ scripsi ad *l.* 2.
supr. si servus aut libertus ad decur. adspir. l. 10. *tit.* 32.

(14) Curator hic, Reipublicæ curator, qui et pater civitatis, ὁ ἀναγκάζων τοὺς δεσπότας τῶν καταπεσόντων οἴκων ἀνακτίζειν αὐτούς. Græci hic : ὁ κατέχων τὴν πόλιν ἀσχολούμενος. Ulpianus *in Demosthenem.* de quo vide *l.* 1. *supr. de aleatoribus*, *l.* 1. *supr. de ratioc. operum publ. l.* 3. *supr. de infantibus expositis*, *l.* 3. *in fin. supr. de his, qui sponte publica munera subeunt. l.* 10. *tit.* 43. *l.* 1. *supr. quia. munerib. excus. l.* 10. *tit.* 55. *l.* 2. *in fin. supr. de debit. civit. h. lib. tit.* 32. Græci *ad l. curatores. ff. de damno infect. Nov.* 17. *c.* 4. §. 1. 85. *c.* 2. 128. *cap.* 16. *vers. Si quis.* 160. *in pr. l. hac valitura.* 19. *Supr. de Judæis.*

(15) Περὶ θεάτρων καὶ θυμελικῶν. *Syn. Basil.* 54. *tit.* 5. *cap.* 4. Quod ad theatra attinet, Spectaculorum loca apud veteres varia, theatra, amphitheatra, Circi. Theatrum erat veluti pars circuli dimidia, et eo amplius diametri quarta pars (nec enim Semicyclia fuisse theatra, et forma ipsa minus arridens, et ovata forma amphitheatrorum, quæ hodie extant, Romæ, Otriculi, Veronæ, Nemausi, Arelatis, indicio sunt) nam ex duobus theatris junctis, amphitheatrum est ad ludos gladiatorios et ferarum venationes. Circi, ad ludos curules, cursus et naumachias. adde Vitruvium 5. *et* 3. Plin. 36. *c.* 15. Cassiodor. 3. *et* 5. *Variar.* adde Tertullianum, libro de spectaculis, ubi de ludis, titulis, apparatibus, loco, Circo, theatro, scenis, agonibus et muneribus.

(16) *l.* 15. *C. Theod.* 5.

(17) *l.* 15. *C. Theod.* 7.

(18) *l.* 15. *C. Theod.* 8.

(19) *Ex Cod. Theod. l.* 15. *tit.* 7. *l.* 3. al. *Constantinus A.*

(20) Cum vetitum paulo ante fuisset gymnicum certamen, id videre volentibus sua sponte populi recreandi causa, hæc lex permisit. Volentibus, inquam, non invitis. *l. qui dolo.* §. 1. *ff. ad leg. Jul. de vi publ.* Mod.

(21) Voluntatibus.

(22) *Voluptas*, in *C. Theod.*

Deservientes sacris ludis, nullo afficiuntur supplicio. Bart.

2. Imppp. GRATIANUS, VALENTIN. et THEODOS. AAA. ad Valerianum P. U. (1).

EOs (2) qui (3) agitandi munus exercent, illustris auctoritas tua nullis, præter Circense (4) certamen, adfici noverit oportere (5) suppliciis. Dat. 8. Id. Maji, EUCHERIO, et SYAGRIO CONSS. 381.

3. Iidem AAA. ad Valerianum (6) P. U.

QUisquis equos (7), quos vel serenitas nostra (8), vel ordinarii Consules tribuunt voluptatibus, ad commodum compendiumque privatum abduxerit (9), unius libræ auri condemnatione multetur. Dat. 8. Kal. Maji, *Trev.* EUCHERIO, et SYAGRIO CONSS. 381.

In loco in quo principis imagines consecrantur, non debent fieri spectacula, nec hystriones, vel viles picturæ introduci. Bart.

4. Imppp. THEODOSIUS, ARCADIUS, et HONORIUS AAA. Rufino P. P. (10).

SI qua in publicis porticibus, vel in his civitatum locis in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum (11) veste (12) humili, et rugosis (13) sinibus agitatorem, aut vilem offerat histrionem, illico revellatur: neque unquam (14) posthac liceat (15) in loco honesto inhonestas (16) adnotare personas: In aditu vero circi, vel in theatri prosceniis (17), ut collocentur, non vetamus. Dat. 3. Kalend. Jul. *Heracleæ*, ARCAD. A. III. et HONOR. A. II. CONSS. 396.

5. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Anthemio P. P. (18).

NEmo (19) judicum ex quacunque civitate in aliud oppidum vel ex provinciæ solo equos curules, aurigas, bestias, histriones, cives tentet traducere: [...] popularibus plausibus intemperanter (20) servi[...] publicarum rerum statum fatigent, et festivitate[m...] diant in cunctis oppidis celebrandam, ita ut si qu[...] violaverit jussionem, pœna teneatur ea quæ legu[m...] latores persequitur. Dat. 8. Id. August. *Consta[ntinop.]* HONORIO VIII. et THEODOSIO III. AA. CONSS. 409.

Patres vel domini si filiabus aut ancillis peccan[di] præbent necessitatem, earum perdunt potestatem. Bart.

6. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Florentio P. P. (21).

LEnones (22) patres et dominos, qui suis filiabus [vel] ancillis peccandi necessitatem imponunt; ne[c] frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate [...] re. Igitur tali placet eos indignatione subduci, ne [...] statis jure frui valeant, neve quid eis ita possit ac[...] sed ancillis filiabusque (23), si velint, conductis [...] paupertate personis, quas sors damnavit humilior, [E]piscoporum liceat, judicum etiam Defensorumque i[m]plorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolvi [...] ita ut si insistendum eis lenones esse crediderint, vel [pec]candi ingerant necessitatem invitis, emittant non [so]lum eam quam habuerint potestatem, sed proscripti [...] næ (25) mancipentur exilii, metallis addicendi pub[...] quæ minor pœna est, quam si præcepto lenonis co[...] quispiam coitionis sordes ferre, quas nolit. Dat. 11. [K]al. Maji, FELICE, et TAURO CONSS. 428.

7.

NE quis deinceps lenocinium exerceat, et nullus [...] tus inde largitionibus inferatur (26), nullus anc[illam] ingenuamve prostituat: alioquin humilior, qui id [fe]rit, coercitus metalli, et exilii pœna damnabitur: [ho]nestior bona, et militiam, ac dignitatem amittat. His [...]que abstineant thymelici (27). Quod si ancilla prost[ituta] sit, ut gratuito vindicetur ab omnibus viris, aut [...]

(1) *C. Theod.* 15. 77.
(2) Agitandi munus Constantinopoli qui exercent (ἡνίοχοι πόλεως: Græcis) a præfecto urbi non verberantur: nisi in ipso circensi certamine peccaverint. *Syn. Basil.* 54. *tit.* 5.
(3) Al. *legitur post l. subsequ. Quisquis.*
(4) *l.* 1. §. 2. *ff. de muneribus.*
(5) Pertinere.
(6) *C. Theod.* 15. 6. 7.
(7) Adde *l.* 2. *C. Th.* 15. *de equis curulibus.*
(8) Al. *vestra.*
(9) Adduxerit.
(10) *C. Theod.* 15. 7. 12.
(11) De Pantemimo adde *l.* 43. *in fin. ff. de act. empt.* de Archimimo, *l.* 25. §. 1. *ff. de operis libertorum.*
(12) Pantomimi vestis humilis fuit. Cæterum ex hoc loco potest colligi, in picturis decorum a pictoribus servandum esse. Licinius Mathematicus, Alabandeos civiles quidem esse dicebat: sed propter hoc vitium minus prudentes, quod in gymnasio eorum omnes imagines essent causas agentes in foro, discos tenentes aut pila ludentes.
(13) Rugosos sinus agitatoris vocat, quod nudi ea parte corporis et soli expositi adustas rugas contraherent, ad quem modum senex Hieronymus aratam rugis frontem esse sibi scribit.
(14) *Nec jam*, in *quibusd. lib.*
(15) Meretrix publica cogi potest a vicinis, conductis ex ædibus, imo propriis, alium in locum migrare. Pap. 22. *arrestor.* 9. *arrest. l.* 4. *et* 18. Sane meretrices in loca muris urbium proxima quasi relegatas et submotas a lictoribus in publico notat Lipsius 23. *elector.*
(16) Inhonestas personas non esse pro infamibus accipien[das] existimant, sed pro abjectis et vilibus, quæ inter honestas [collocari] rari non debent, ne pugnet *l.* 4. *ff. de his qui not. infam.* [...] hac lege. vid. Petrum Fabr. 1. *semestr.* 20. *in fin.* et [...] alioqui libro de spectaculis scribit artem, non artificem, not.
(17) Proscenium, locus ante scenam.
(18) *C. Theod.* 15. 5. 3. *de spectaculis.*
(19) Nemo judicum ex civitate in aliud oppidum vel ex [pro]vincia in aliam provinciam traducat equos, aurigas, histrion[es], bestias. Nam unamquamque civitatem suam habere τέρψιν, id [est] festivitatem oportet: alioquin sacrilegii damnabitur. *Synops. [Ba]sil.* 54. *tit.* 5. *cap.* 5. *ib. tit.* 38. *c.* 5.
(20) *Intemerare*, in *C. Theod.*
(21) *C. Theod.* 15. 8. 2. Jam semel adposita fuit hæc le[x] *l.* 12. *supr. de episc. aud.*
(22) *d. l.* 12. adde *l.* 24. *in fin. ff. de pign. act. l. ult.* [...] *quis a parente manumiss.*
(23) Vid. *l.* 7. §. 3. *ff. de injuriis.*
(24) Hic casus excipiendus est ex *l.* 4. *supr. de emancip.* [...]
(25) *Pæna*, in *C. Theod.*
(26) Tollit hæc constitutio prostibula et lenocinia, ut *Nov.* [...] Item prostitutarum ancillarum ab hac injuria vindicationem e[t li]berationem publicam facit, sicut liberorum venditorum. *l.* [...] *supr. de patr. qui fil. suos dist.* Mod.
(27) Ita a Græcis appellantur scenici. veluti mimi, histrio[nes,] ludiones, specialiter tamen *thymelici* dicuntur cantores, qui [...]dos faciebant et saltabant. atque illos constat esse famosos, et [...] bu moveri, hos non item, quos videntur intellexisse Græci *l.* [...] *ff. de his, qui not. infam.* Mod.

lericis, aut monachis. Et uti hæc observent magi-, tam majores, quam minores, et officia eorum, ıs, et xx. librarum imminente pœna.

T I T. XLI.

) EXPENSIS LUDORUM PUBLICORUM (2).

ecunia deputata ad spectacula, in refectionem murorum potest converti, et ipsis refectis causa pristina firma permanet. Bart.

Impp. Dioclet. et Maxim. AA. Marcellio.

ı (3) Præsidem provinciæ impensas (4), quæ in rtaminis (5) editione erogabantur, ad refectionem um transtulisse dicas: et quod salubriter derivatum on revocabitur: et solenne (6) certaminis specta- post restitutam murorum fabricam, juxta veteris udinis legem celebrabitur: Ita enim et tutelæ ci- instructæ murorum præsidio providebitur: et in- di agonis voluptas, confirmatis his, quæ ad secu- cautionem spectant, insecuti temporis circuitione entabitur.

T I T. XLII.

DE (7) AQUÆDUCTU (8).

1. Imp. Constantinus A. ad Maximilian. Consularem (9).

iarum possessores, per quorum fines formarum (10) eatus transeunt, ab extraordinariis oneribus volu- se immunes: ut eorum opera aquarum ductus sor- ppleti, mundentur: nec ad aliud superindictæ rei sdem possessoribus attinendis: ne circa res alias occu- repurgium formarum facere non curent (11). Quod exerint, amissione possessionum multabuntur: nam rædium ejus obtinebit, cujus negligentia (12) per- formæ congesserit. † Præterea scire (13) eos oportet, per quorum prædia aquæductus commeat (14), ut dextra, lævaque ex ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant: Observante officio (15) Judicis, ut si quo tempore pullulaverint, excidantur: ne earum radices fabricam formæ corrumpant. Dat. 15. Kalend. Jun. Galligano, et Symmacho Conss. 330.

2. Imppp. Valentin. Theodos. et Arcad. AAA. Pancratio P. U. (16).

SI quis de cætero vetiti furoris (17) audacia florentissimæ urbis commoda voluerit mutilare, aquam ad suum fundum ex (18) aquæductu publico derivando (19): sciat eundem fundum fiscalis tituli (20) præscriptione signatum, privatis rebus nostris aggregandum. Dat. 8. * *Constantinop.* Timasio et Promoto Conss. 389.

Avertens aquam de publico aquæductu, debet ipsam ducere per castellum, vel aliud parvum foramen, ne matrices fistolæ corrumpantur. Bart.

3. Iidem AAA. Albino P. U. Romæ (21).

EOs qui aquæ copiam, vel olim, vel nunc per nostra indulta meruerunt, usum (22) aut ex castellis (23), aut (24) ex ipsis formis (25) jubemus licere (26), neque earum fistularum, quas matrices vocant, cursum ac soliditatem attentare, [vel ab ipso aquæductu trahere (27).] Quod si quis aliter fecerit; non solum id quod prius jure beneficii fuerat consecutus, amittet: verum pro conditione quoque personæ severissima pœna plectetur. Dat. 5. Kal. Sept. *Romæ*, Timasio, et Promoto Conss. 389. et PP. 4. Kalend. Jun. *Constantinop.* Olybrio, et Probino Conss. 395.

4. Impp. Arcad. et Honor. AA. Asterio Comiti Orientis (28).

USum aquæ veterem (29), longoque dominio constitutum, singulis civibus manere censemus, nec ulla

15. *Cod. Theod.* 9.
heodorus Balsamon numerat hunc *tit.* 41. *hujus lib. et* 1. *jus tit. tale recitat argumentum ex lib. Basilic. de reliquo ia libere peraguntor. Nemo invitus certamina edito, vos enim sumptus facere volo.* Cont.
Si præses ea, quæ ad spectacula dedicata fuerant, in rem murorum impenderit, laudandus erit; ut qui præstiteo spectacula secure deinceps exhibeantur. *Synops. Basil.* 54. *ex tit.* 38. *c.* 8.
Ludorum impensæ, Lucar. dixi ad Festum.
Vid. Lipsium 1. *Saturn.* 12.
Solennis.
Ecl. lib. 58. *tit.* 19.
De aquæductibus. Hal. de Aquilege aquarum inventore, rio, et mechanico ei adjuncto, vid. Cassiod. 3. *Variar. ult.*
Sic in meo manusc. Cont. *C. Th.* 15. 2. 1.
Forinarum, mallet hic *Alciat.* Sed recte legitur *formad est*, aquæductuum, ut notavi ad *Novell. de mand. princ.* t *l.* 3. *l.* 6. *infr. h. t.* dixi ad *l.* 27. §. 3. *ff. de usufr.*
Non occurrant, in *C. Theod.*
Negligentiæ.
Circa fontes publicos arbores plantare nemo potest, nisi sso legitimo spatio, *ut hic, et l.* 6. *infr. h. t.* alioquin ur suburbanum, in quo secundum aquæductum arbores e, ut prædium, balneum, aquæ mola.
l. 6. *vers. super his. l.* 10. *vers. hoc etiam. infr. h. t.*
Tuo officio, in *Cod. Th.*
C. Th. 14. *h. t.*
Vid. quæ not. ad *l.* 7. *supr. unde vi.*
l. 19. *in princ. infr. h. t.*

(19) Dirigendo.
(20) Titulos prædiis in fiscum redigendis aut redactis a judicibus imponi jus fuit, non a privatis aut aliis. dixi ad *l.* 3. *supr. de bonis vacantibus. l.* 10. *tit.* 10. Theodoricus rex apud Cassiodorum: *Casas ejus appositis titulis, fisci nostri juribus vindicabis.* Et alio loco: *Fixis titulis publico debes applicare. Quinetiam ecclesiæ titulorum impositio interdicitur synodo a Gregorio Mauritii Augusti tempore habita.* Cæterum hæc titulorum impositio testato fiebat, publicis personis præsentibus, servato juris ordine. Athalaricus apud Cassiodorum: *Si quis legum ordine prætermisso, publicos titulos præsumpserit affigere*: et Gregorius ad Constantiam Augustam 4. *epistolarum*, *queritur de Stephano quedam chartulario, quod nomine fisci loca singulorum invaderet et titulos imponeret indicta causa.* His adde, quæ scripsi ad tit. *de his qui potentiorum nomine titulos prædiis suis affigunt etc.* et Cujacium in *l.* 3. *supr. de bonis vacantibus.*
(21) *C. Th. h. t. l.* 5.
(22) *Usu*, al. *ejus usum*, ut in *C. Theod.*
(23) De castellis dixi ad *l.* 1. §. 38. *ff. de aqua quotidiana.*
(24) Autem.
(25) Ut *l.* 1. *supr. h. t.*
(26) Al. *eligere.* Goth. *Formas* vocat conceptacula quælibet, quibus distinguitur aquæductus: Græci hos loco vocant δοχεῖα. vide autem ad hanc legem Covarruviam *pract. quæst. capit.* 19. *num.* 2. Alciati autem acumen, qui mox pro . *matrices* . *mustes* reponit sperno a me. *matrices* enim has Cassiodorus ubera appellat. *Med.*
(27) Inclusa a compositoribus addita sunt.
(28) *Cod. Theod. hoc tit.* 7.
(29) Veteri.

novatione turbari : ita tamen, ut quantitatem (1) singuli, quam veteri licentia percipiunt (2), more usque in præsentem diem perdurante percipiant : mansura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum, vel hortorum delicias, furtivis aquarum meatibus abutuntur. Dat. Kal. Novemb. Cæsario, et Attico Conss. 397.

Qui beneficium ducendi aquam ex publicò aquæductu impetravit, debet illud intimare Præfecto, et non alii. Bart.

5. Impp. Theodos. et Valent. AA. Cyro P. P.

Si quis per divinam liberalitatem meruerit jus aquæ, non viris clarissimis Rectoribus provinciarum, sed tuæ præcellentissimæ sedi (3) cœlestes apices intimare debebit : condemnatione (4) contra illum qui preces moderatoribus insinuare conatur, quinquaginta librarum auri, et contra universos administratores qui rescriptum per surreptionem elicitum suscipere moliuntur, proponenda : apparitoribus nihilominus eorundem virorum clarissimorum provinciæ moderatorum animadversionibus pro vigore tui culminis subjugandis : et amplissima tua sede dispositura, quid in publicis thermis, quid in nymphæis (5) pro abundantia civium conveniat deputari : quid his personis, quibus nostra serenitas indulsit, ex aqua superflua debeat impartiri.

Servitus aquæ ducendæ ad aliqua loca privata ex æquæductu palatii Hadriani, etiam per rescriptum est prohibita. Bart.

6. Iidem AA. Cyro P. P.

Omnis servitus aquarum aquæductus Hadriani sive domorum, sive possessionum, sive suburbanorum, sive balneorum, vel per divinos affatus (6) intimatos in quolibet judicio, vel per usurpationem impertitos, penitus exprobetur : malumus etenim prædictum aquæductum nostri palatii, publicarum thermarum ac ny... rum commoditatibus inservire, et decernimus han disp sitionem modis omnibus in posterum servari : ne ni centia tribuenda, ab eodem aquæductu precibus ... usum aquæ petere, vel [eum] audere perforare ... tibus his, qui qualibet ratione putaverint ad hu... molimen (7) accedere, vel officio (8), si ausu... rit instruere, vel minus instructis precibus parere ... tena pondo auri multæ nomine fiscalibus rationibus se illaturos. † Super his sancimus sulcum publicum a... nullis intra decem pedes arboribus coartari (9) : ... utroque latere decempedale spatium integrum illi... que servari. † Præterea de plumbeis fistulis ducti ad thermas (10), quæ Achilleæ (11) nuncupantur ... providentiæ tuæ magnificentia (12) factas fuisse c... mus, eandem formam (13) servari censemus : ... memoratas fistulas thermis tantum, et nymphæis qu... bus eminentia tua deputaverit, volumus inservire : ... cul... tate præbenda tuæ sublimitatis (14) apparitoribus (15 circumeundi sine formidine domus, suburbana, b... ad requirendum, ne qua (16) deceptio, vel supp... vel insidiæ contra publicam utilitatem, a quoquam ... tus attententur.

Pecunia ex vectigalibus redacta pro reparatione aquæductus debet expendi dando eam operariis aquæductus. Bart.

7. Iidem AA. Eutychiano P. P.

Ad (17) reparationem aquæductuum (18), hujus ... urbis omnia vectigalia (19), quæ colligi possu... universis scalis (20) hujus inclytæ urbis, et ex oper... qui Cyzaceni (21) dicuntur, ad refectionem ejusdem aquæductus procedere (22). Illo videlicet observando, ut ... eorum, qui [jus] aquæ possident, quamcunque de...ptionem (23) sustineat (24) : nam execrabile videtur ...mos hujus almæ urbis aquam habere venalem (25).

(1) *Quantitate*, *Cod. Th.*

(2) Loquitur ergo de iis, quibus aquæ publicæ usum jamdin princeps concessit, et ne ejus modo fraudentur, sancit, confirmans usurpatorum pœnam definitam, *l.* 2. *supr.* vide et Hieron. Magium *libr. miscell. cap.* 8. et Zoannettum *rer. quotidianar. cap.* 56. Mod.

(3) Sedis.

(4) *leg.* 11. *infr. h. t.*

(5) Nymphæa Græci vocant hydria, *ut hic*, Cujac. notat. ex Socrate 4. *c.* 8. separantur hic a balneis calidis. Alciatus putat balneum, in quo mulieres lavare solitæ : sed verius est viros sua habuisse quoque Nymphæa : Nymphæa autem fuisse, lavacra seu balnea aquam tepidam habentia, non valetudinis, sed voluptatis causa, quod ex Strabone et Pindaro 12. Olymp. probat Forcat. 12. *Cupidinis* 2. dictum autem a Nymphis, Dianæ comitibus, quæ se pomeridianis horis abluebant. Quod et Romani servarunt, in octavam diei horam lotionem differentes : octavam, id est, secundam post meridiem. Martialis 11. *Epigr.* 53. *Octavam poteris servare, lavabimus una. Scis, quam sint Stephani balnea juncta mihi.* Hic observari etiam potest, Vitruvium 5. *cap.* 10. in balneis aliena tria locare, caldarium, tepidarium, frigidarium : sed quid Cujacius putat ? Nymphæa esse ædes publicas, in quibus nuptias celebrant, qui ædibus carent, et ad choreas capaces : cujusmodi multæ Lutetiæ sunt, et ita Zonaram explicare in Leone Magno. Inde Νυμφικὰ λουτρά, Suidæ, τά εἰς γάμους ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπό κρήνης λαμβανόμενα.

(6) Afflatus.

(7) Al. *emolumentum.*

(8) Si officialis ejusmodi preces instruxerit. *l.* 2. *supr. de pet. bon. subl.* Mod.

(9) *leg.* 1. *circa fin. Supr. h. t.*

(10) Adde *leg.* 1. §. 2. *ff. de muneribus.*

(11) Thermarum Achillearum meminit Cedrenus, et S... *lib.* 12. apud Cassiodorum. Achilleas autem dictas, Cedren. refert, quod positæ juxta altare Achillis. Forcatulus 10. *Cup...* putat quidem ab Achille dictas, sed quod Thetis mater ... Stygia abluisse cum memoretur, præter talum : quod etsi f... sum, ingeniose tamen inventum est.

(12) Providentia magnificentiæ.

(13) Ut *leg.* 1. *supr. h. t.*

(14) Sublimitati.

(15) Adde *leg.* 10. §. *universos. infr. h. t.*

(16) Neque.

(17) Huc pertinet *l.* 23. *de operibus public. C. Theod.*

(18) Aquæductus.

(19) *l.* 8. *infr. h. t.*

(20) Vid. Cujac. *hic.* qui multis rationibus legendum esse s... ostendit. al. *calculis.* quidam emendat *cellulis*, in *lib. Aurea* ... *Dion. scholis.* Scalæ autem maritimi trajectus fuere Constantinopoli, vide *Novell.* 69. Goth. *Scalæ* sunt trajectus maritii, qualis in regione sexta, *scala Sycana*, quæ πέραμα Justini... rum dicitur *in Novell.* 69. in regione quinta, *scala Chalc...nensis*, in quarta, *scala Timasi.* atque hæ scalæ Græce dicuntur χηλαί : erantque protensæ in mare trajiciendi causa usque ad ... vigia : atque his singulis singuli nautæ attributi erant. *Mod.*

(21) Cizicenii. al. *Zyzincenii.* al. *Ticennii.* al. *Titennii.* meminit œconomorum Cyzicenorum Vitruvius 6.

(22) Producere.

(23) Quacunque descriptione.

(24) Sustineant.

(25) Aquam venalem esse in urbe, execrabile. Venalis videtur, si cives ad reparationem aquæductus conferre tenentur.

Præfectus convertens aurum aquæductui deputatum ad aliud opus, de suo resarcire tenetur. Bart.

8. Imp. Zeno A. ad Amantium (1) P U.

Ac lege sancimus, ut si quis amplissimam Præfectu- ram gubernans, aurum (2) aquæductui deputatum, alterum quodlibet opus non aquæductibus, vel aquæ licæ competens extruendum, vel curandum putaverit ertendum: de suis facultatibus eandem summam aquæ- tus titulo repensare cogatur (3). Separatus vero ar- us (4) aurum aquæductus suscipiat gloriosissimorum sulum (5) liberalitate, vel ex aliis titulis ad aquas licas pertinentibus collectum, vel postea colligendum.

'ons publicus ab initio, vel ex post facto publicus effectus, usui privatorum non applicatur etiam ex rescripto super hoc impetrato. Bart.

9. Idem A. Poratio (6).

Iligenter investigari (7) decernimus, qui publici ab initio fontes (8), vel cum essent ab initio fontes ati, postquam publice usum præbuerunt, ad priva- n usum conversi sunt, sive sacris apicibus per surre- em impetratis, ac multo amplius, si auctoritate il- , nec appetito colore sacri oraculi hujusmodi ali- pertentatum fuisse dignoscitur: ut jus suum regiæ ti restituatur, et quod (9) publicum fuit aliquan- minime sit privatum, sed ad communes usus recur- sacris oraculis vel pragmaticis sactionibus adver- 10) commoditatem urbis quibusdam impertitis, jure dis, nec longi temporis præscriptione ad circum- nda civitatis jura profutura.

10. Idem A. Pontio.

cernimus, ne quid a quacunque persona quali- bet (11) dignitate prædita contra minuscularios (12) luctus, vel fontes publicos, qui ad aquæductus con- (13), pertentetur. Sed et si quis clam, vel pa- lam, auctoritate confisus, de iisdem paragogiis (14), vel fontibus aquam traduxerit, vel clandestinis insidiis forte surripuerit, publicis aquæductibus eam restituere compel- latur. † Hoc etiam præcipimus, ne in posterum a quo- libet juxta (15) eosdem aquæductus plantari qualescunque arbores possint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquæductuum (16). Quod antiquis etiam constitutionibus interdictum esse dignoscitur: scientibus universis, quod in posterum super hujusmodi commissis, suburbanum, vel prædium, vel balneum, vel aquæ (17) mola (18), vel hortus, ad cujus usum aqua publica fuerit derivata, vel si quid ex his juxta aquæductum positum ad eum pertinet, qui plantavit arbores aquæductibus noxias, ad quemcunque pertineat locum, vel hominem, vel domum præscriptionis titulo subjacebit, et fisci juribus vindice- tur: nulli super hujusmodi pœna, nec per sacros api- ces venia tribuenda. † Universos autem aquarios (19), vel aquarum custodes (quos *hydrophylacas* nominant,) qui omnium aquæductuum hujus regiæ urbis custodes de- putati sunt: singulis manibus (20) eorum felici nomine pietatis nostræ impresso signari decernimus: ut hujusmo- di adnotatione manifesti sint omnibus, nec a procurato- ribus domorum, vel quolibet alio ad usus (21) alios avellantur, vel angariarum (22), vel operarum nomine teneantur. Quod si quem ex iisdem aquariis, mori con- tigerit, eum nihilominus, qui in locum defuncti surro- gatur, signo eodem notari præcipimus: ut militiæ quo- dammodo sociati, excubiis aquæ custodiendæ incessanter inhæreant: nec muneribus aliis occupentur.

De fonte, vel aquæductu publico non licet aquam derivare, nisi per Principis rescriptum concedatur. Bart.

11. Imp. Anastasius A. Servo (23) P. P.

Divinam dispositionem ab inclytæ recordationis princi- pe Theodosio, super his, qui aquam sibi de pu- blicis aquæductibus seu fontibus præberi desiderant, pro- mulgatam, hac etiam lege in sua firmitate durare sanci-

Al. *Adamantio P. P. rectius.*
Aquæductibus aurum deputatum in alios usus verti non de- 7. *supr. h. t.*
Repræsentare, *in quibusd. codicibus.*
Ad aquæductuum aurum servandum specialis arcarius fuit tinopoli.
Ad aquæductus pecuniam largiebantur sæpius Consules, ut 3. *infr. de consulibus. l.* 12. *tit.* 3.
Al. *Sporatio.*
Investigare.
Fontes publici rescripto principis privatorum fieri non pos- facti revocantur, *ut hic.* usus tamen ex publico fonte potest. *l.* 4. *Supr. h. t.* Goth. Hoc vult lex: Ut qui fuere fontes ab initio, vel cum fuissent initio privati, publici, deinde rescripto principis vel usurpatione privati nt, ad jus publicum redeant, nec quidquam valeant re- vel pragmaticæ contra publicam utilitatem, ut *in l.* 2. *e navib. non exc. l.* 2. *supr. de can. fru. ur. Romæ.* tat *l.* 4. *supr.* quæ de usu sive jure aquæ publicæ loqui- n de fontibus privato juri omnino vindicatis. Sed neque us publicum quidquam valet præscriptio longi temporis, *pr. de oper. publ.* sicut nec contra jus privatum Princi- *usus. infr. de fund. rei privat. Novell.* 30. quod inter- iani latius quam oporteat accepit de omni jure fiscali. *Mod.* Et quid.
Rescripta adversus utilitatem publicam nullius sunt momen- *supr. de navibus non excus. h. lib. tit.* 3. *l.* 2. *supr. de frument. urb. Romæ. h. l. tit.* 22.
Quamlibet dignitatem prætendant. Cujac.

(12) Id est, tenuiores et diminutos aquæductus, ut *l.* 1. *supr. de defensor. civit. l.* 3. *Cod. Theod. de indulg. deb.* August. 7. *de civit.* 4. Alciat. hic *muscularios* legendum putat: et ita quo- que legit Haloander.
(13) *l.* 1. *in princ. supr. h. t.*
(14) Al. *paralogiis.* Paragogi minuscularii aquæductus, de qui- bus *supr.*
(15) *d. l.* 1. *supr. h. t.*
(16) Idem scribit Cassiodor. *l.* 5. *c.* 38. Cont.
(17) Ὑδρομύλων. Molas aquarias fuisse apud veteres, hoc ex lo- co satis constat, ut ne trusatiles tantum fuisse quis existimet. Por- ro Aquaticarum molarum, aliæ publicæ, aliæ privatæ. *l.* 4. *C. Theod. de canone frument. urb. Rom.* vide Cassiodorum 3. ubi scribit, diligenter esse conservandas aquarum formas, propter aquæ molas.
(18) Aquariola, ut etiam legit Pyrrhus, sed rectior est excu- sa lectio.
(19) *l.* 6. *in fin. supr. h. t.*
(20) In manu, principis nomine, aquarii signabantur, *ut hic.* ut et tyrones et fabricenses. *l.* 3. *supr. de fabricensibus. h. l. tit.* 9.
(21) *Adversus*, sed male.
(22) Angariæ hic separantur ab operis. Angariarum nomen la- tius patet, quam operarum: operæ, angariæ quædam sunt: ope- ræ, opera corporalia (Galli *Corvees*) quasi corporis vehiæ: ad- de *l. un. supr. ne operæ a collatoribus exigantur. l.* 10. *tit.* 24. Cæterum quid corvatæ, unde dicantur, et ubi præstandæ, vid. Guidonem Papium *quæst.* 482. et cujus sumptibus præstandæ, vide eundem *quæstione* 217.
(23) Servio P. P.

mus : quatenus nemo vel in hac sacratissima civitate, vel in provinciis sine divinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis, et judicio (1) tuæ celsitudinis, vel aliis, quorum interest, intimatis, vel intimandis (2), aquam de publico aquæductu, seu fonte trahere permittatur : his, quicunque nostra jussa violaverint, seu violare concesserint (3), denarum librarum auri condemnatione, aliaque (4) gravissima indignatione feriendis.

TIT. XLIII.

DE GLADIATORIBUS (5) PENITUS TOLLENDIS (6).

1. Imp. CONSTANTINUS (7) A. Maximo P. P.

CRuenta (8) spectacula in otio (9) civili, et domestica quiete non placent : quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. P. P. *Beryti*, Kal. Octob. PAULINO, et JULIANO CONSS. 325.

TIT. XLIV.

DE VENATIONE (10) FERARUM.

1. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Mauriano Com. Domestic. et vices agen. Magist. milit. (11).

OCcidendorum leonum (12) cunctis facimus potestatem, neque aliquam sinimus quenquam calumniam formidare. † Bestias (13) autem, quæ ad comitatum ab omnibus limitum Ducibus transmittuntur, non plus quam septem (14) diebus intra singulas civitates detineri præcipimus : violatoribus eorum quinas libras auri fisci [...] bus (15) illaturis. Dat. 13. Kal. Jun. CONSTANTIO [...] CONSTANTE VV. CC. CONSS. et Dat. 5. Kal. Oc[...] *Constantinop.* DN. HONOR. A. XI. et CONSTANTIO II. [...] C. CONSS.

TIT. XLV.

DE (16) MAJUMA (17).

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Cæsario (18) P. P.

CLementiæ nostræ placuit, ut Majumæ provincial[...] lætitia reddatur : ita tamen, ut servetur honestas ([...]), et verecundia castis moribus perseveret. Dat. 7. [...] Maji, *Constantinop.* ARCAD. IV. et HONOR. III. [...] CONSS. 396.

TIT. XLVI.

UT ARMORUM (20) USUS INSCIO PRINCIP[...] INTERDICTUS SIT.

Nulli licet arma portare sine principis licentia. Bar[...]

1. Impp. VALENTINIANUS, et VALENS AA. ad Bulephorum Cons. Campaniæ (21).

NUlli prorsus nobis insciis, atque inconsultis, [...]rumlibet armorum movendorum (22) copia tri[...]tur. Dat. 3. Non. Octob. *Altini*, divo JOVIANO, et [...]RONIANO CONSS. 364.

(1) In judicio.
(2) *l.* 5. *supr. h. t.*
(3) Consenserint.
(4) Atque.
(5) Gladiatores μονομάχοι. *l.* 15. *Cod. Theod.* 12. vid. Tertullian. *lib. de Spectaculis*, Alciat. 2. *parerg.* 24. Lipsium *lib. de gladiatoribus.* Qui ad gladium damnabantur, intra annum erant consumendi, Paul. 5. *sent.* 17. §. 2. vid. *l.* 8. *in fin. ff. qui testamenta facere.* Goth. Vid. Forcatul. *Aviarii cap.* 12. S. L.
(6) Sic *vet. manusc.* de hoc titulo, sic Theodorus Balsamon ad Photii Nomocan. *tit.* 13. *cap.* 21. *tit.* 43. tollit spectacula gladiatorum.
(7) Gladiatores ab Honorio sublatos Theodoretus et Nicephorus auctores sunt, permoti cujusdam Monachi sermone monomachis infesti, quem Telemachum vocant. Otho Frisingensis Dirimachum corrupte vocat.
(8) *Ex lib.* 15. *tit.* 12. *l.* 1. *Cod. Th.* vide Sozomenum *lib.* 1. Symmachum *lib.* 1. *epist.* 7. cruenta ludicra, Ammian. 14. detestanda. *l.* 3. *ff. de lib. et posthum. l.* 2. *Cod. Theod. de gladiatorib.* Goth. Intelliguntur autem hominum inter se commissiones ; de quibus videndus elegantissimus Lipsius *in libro, qui est de gladiatoribus* ; et Forcatulus *aviarii sui cap.* 12. Mod.
(9) In pace, otio civili et domestica quiete, cruenta spectacula non placeant.
(10) Venatio ferarum hic permissa. Hi autem venatores diversi ab his qui dicebantur κυνηγοὶ, ad bestias damnati.
(11) *C. Theod. l.* 15. *tit.* 11. *l.* 1.
(12) Leonem cuivis venari et occidere licet, adde *l.* 1. §. *ult. ff. de adq. rerum.*
(13) *Cod. Theod. ibid. l.* 2. *vers. ideoque.*
(14) Ut feræ, quas duces ad principem transmittunt, septem tantum diebus resideant, et alantur in singulis civitatibus, *ut hic.* equis præscribuntur dies quinque. *l.* 1. *infr. de tract. et stativis. l.* 12. *tit.* 52.
(15) Viribus.
(16) *l.* 15. *C. Theod.* 6.
(17) *Majuma* quid sit, pete ex Suida, et Gregorio *in Cl[...] graphia.* vide Alciat. *hic.* De Tiberina decursione, vid. C[...]nem 5. *de finibus.* et apud Festum in Piscatoriis ludis. Suid[...]tem scribit, Majumam fuisse ludum, quo mense Majo ludib[...], Hostiam maritimam urbem oppugnarent : et sese in aquas ma[...] dejicerent. Alii Majimam Syriace aquam significare scribunt. [...]ronius tamen existimabat, hoc spectaculum et ludicrum in o[...] exhiberi solitum inhoneste, ab Arcadio et Honorio hic coer[...], videri autem hoc spectaculum esse, in quod declamat Chry[...]mus *homilia de Davide et Saule.* ut sit verisimile, Arca[...] Chrysostomi declamationibus ad hoc spectaculi obsequium co[...]dum permotum fuisse. Julianum quoque Antiochenos de Ma[...] feriis in Mesopogone redarguisse. A civitate autem Majuma [...] spectaculum dictum esse (quæ civitas portus et navale Gazæ [...] a Constantino, Constantia dicta : a Juliano, odio Const[...] Gazæ subdita : per Synodum tantum restituta. vid. Euseb. [...] *vita Constantini* 37. *et* 38. *et* 2. Sozomen. 4. *et* 5. *cap.* 3. [...] Niceph. 4. *et* 8. *cap.* 33.) ubi namque Veneris turpissimu[...]mulacrum cultum fuisse in loco, qui dicebatur, Tetrampho[...] ad tempora usque Arcadii, quod efficacia crucis (agente Po[...]rio Gazensi Episc.) sponte collapsum et perfractum. Eam [...]riam scripsit Marcus Diaconus Gazensis : retulit eam Metaph[...] in diem 20. Februarii. vid. Baronium in Martyrologio di[...] Decembris.
(18) *Cod. Theod.* 15. 6. 1.
(19) Potestas, et honestas.
(20) Armorum usus inscio principe subditis interdictus [...] *Nov.* 85. *c.* 4. Synes. *in epist.* Val. 6. Cicer. *Verrina de* [...] adde *l.* 3. *vers. eadem lege. ff. ad leg. Jul. majest. l.* 11. [...] *leg. Jul. de vi publ.*
(21) *C. Theod.* 15. 15. 1.
(22) Movere arma est armis uti : sic movere equos dic[...] *leg.* 4. *leg. ult. infr. de cursu public. l.* 12. *tit.* 51.

T I T. XLVII.

DE (1) AGRICOLIS, ET (2) CENSITIS (3), ET COLONIS.

De oneribus extraordinariis.

1. Imp. Constant. A. ad Æmilianum P. P.

[N]Unquam (4) sationibus (5), vel (6) colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera [tra]hantur: cum (7) providentiæ sit, opportuno tempore necessitatibus satisfacere. Lecta 7. Id. Mart. Janua[ri]o, et Justo Conss. 328.

De alienatione.

2. Imp. Constantinus A. ad Dulcitium Cons. Æmiliæ (8).

[Si] quis prædium vendere voluerit, vel donare: retinere sibi transferendos ad alia loca colonos privata pa[cti]ne non possit. Qui enim colonos utiles credunt: aut [cu]m prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis dere[lin]quere, si ipsi prædium sibi prodesse desperant. Dat. Kalend. Maji, *Mediol.* Constantio A. ix. et Julia[no] C. ii. Conss. 359.

De mancipiis vagis.

3. Impp. Valent. et Valens AA. Faventio Vic. Italiæ (9).

[Q]Uisquis ex desertis agris veluti vagos servos (10) liberalitate nostra fuerit consecutus, pro fiscalibus pensitationibus ad integram terræ (11) possessionem, [q]ua videlicet servi manare videntur, habeatur obno[xius]. Id etiam circa eos observari (12) volumus, qui ex [hujus]modi fundis servos ad possessiones suas transire per[mise]rint. Dat. Prid. Kal. Aug. *Mediolan.* Valent. et [Va]lente AA. Conss. 365.

De functionibus.

4. Iidem AA. ad (13) Modestinum (14).

HI (15), penes quos fundorum dominia sunt, pro (16) his colonis originalibus, quos in locis eisdem censitos (17) esse constabit, vel per se, vel per exactores (18) proprios recepta compulsionis solicitudine, implenda munia functionis agnoscant. † Sane quibus terrarum erit quantulacunque possessio, qui in suis conscripti locis proprio nomine libris censualibus detinentur: ab hujusmodi præcepti communione discernimus (19): eos enim convenit propriæ commissos mediocritati, annonarias functiones sub solito exactore agnoscere. Dat. Kalend. Maji, *Constantinop.* Gratiano A. et Dagalaifo Conss. 366.

Quid dominis prædiorum præstatur.

5. Iidem AA. ad Oricum P. P.

DOmini prædiorum id (20), quod terra præstat, accipiant, pecuniam non requirant, quam rustici optare (21) non audent: nisi consuetudo prædii hoc exigat.

De adscriptitiis, colonis, vel inquilinis reducendis.

6. Iidem AA. et Gratian. A. ad Germanianum.

OMnes omnino fugitivos adscriptitios, colonos, vel inquilinos, sine ullo sexus, muneris, conditionisque discrimine, ad antiquos penates, ubi censiti, atque educati, natique sunt, provinciis præsidentes redire compellant.

De alienatione.

7. Iidem AAA. ad Maximum P. P.

QUemadmodum originarios (22) absque terra, ita (23) rusticos, censitosque servos (24) vendi omnifariam non licebit (25). Neque vero commento fraudis id usurpet legis illusor (26), quod in originariis (27) sæpe est actitatum (28), ut parva portione terræ emptori tradita, omnis integri fundi cultura adimatur: sed cum soliditas fundorum, vel certa portio ad unumquemque per-

(1) Bασ. *lib.* 52. *tit.* 1. Goth. Ad hunc titulum vide Molinæum [ad C]onsuetud. *Parisiens. tit.* 2. *in pr. a n.* 16. Mod.
(2) Agricolarum duæ conditiones hic proponuntur. Alii censiti: [alii] coloni.
(3) Censiti, qui et capite censiti a Juliano in Novellis dicuntur [tr]ibutarii, sunt censibus quasi adscripti, sive adnotati, qui ca[pitis] censum præstant, et ii quidem servi sunt. Coloni vero, qui [libe]ri sunt, terræ tanquam domini habentur: et tantum domino [terra]e reditus certos ac pensiones præstant in pecunia, vel in spe[cieb]us pro solo. Cujacius *hic.*
(4) *C. Th.* 11. 16. 4.
(5) *Rationibus*, legit *Cujac.*
(6) Συλλογῆς καὶ λογισμῶν meminit autor Synopseos 55. *tit.* 1. [id est] collectionis et rationum, ut hic videantur Græci *rationibus* [legi]sse, non, *sationibus*, hac sententia: ut ne agricola colligendis [frug]ibus aut rationibus occupatus ad extraordinaria onera trahatur.
(7) Hoc est, necessariis occupationibus detinentur. *Synops. ibid.*
(8) *C. Th.* 13. 10. 3.
(9) *Cod. Theod.* 11. 1. 12.
(10) Vid. *l.* 12. *infr. h. t.*
(11) *Glebæ*, in *C. Theod.*
(12) Observare.
(13) Al. *Modestum P. P.*
(14) *C. Theod.* 11. 1. 14.

(15) Pro colonis (hi Græci γεωργοὶ) munia functionum a dominis exiguntur. *Synops. ibid. cap.* 4.
(16) *l.* 15. *infr. h. t.*
(17) *Censos*, in *C. Theod.*
(18) *Actores*, in *C. Theod.*
(19) Dominus pro colono, vel adscriptitio conveniri non potest. *l.* 11. *supr. de obligat.* adde quæ scripsi de clarigatione ad *l.* 12. *Infr. de omni agro deserto*, *h. lib. tit.* 58. et in authentica *habita*, *supr. ne filius pro patre.*
(20) Coloni reditus certos et pensiones domino terræ præstant in pecuniis, vel in speciebus pro solo, *l.* 8. *l.* 20. *l. penult. infr. h. t.*
(21) *Id est*, εὔχεσθαι. Cujac.
(22) Vendi originarii, et censiti servi absque terra non possunt. Reipublicæ enim interest, ut censiti terræ suæ adhæreant. adde *l.* 112. *ff. de legatis.* 1.
(23) Censiti et rustici ab originariis differentia.
(24) Vide *leg.* 12. *infr. h. t.*
(25) Imo nec permutari vel obligari, cum nec legari possunt. *l. si quis inquilinos. ff. de leg.* 1. Mod.
(26) Illusio.
(27) Originarios.
(28) Agitatum.

veniat, tanti quoque servi, et originarii transeant, quanti apud superiores dominos, et possessores, vel in soliditate, vel in parte manserunt: et emptor (1) pretium quod dederit, amissum existimet: nihilominus venditori ad repetendos servos cum agnatione eorum vindicatione concessa, et si aliqua denique ex causa dissimulaverit legis usurpare beneficium, atque iste sub hac taciturnitate decesserit: et heredibus ejus, et contra heredes emptoris vindicationem damus, longi (2) temporis præscriptione submota (3): malæ (4) fidei (5) namque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mereatur.

De eo, qui adscriptitium recepit, vel ejus operas conduxit.

8. Iidem AAA. ad Probum P. P.

OMnes profugi in alieno latebras collocantes, cum emolumentis tributariis, salva tamen moderatione revocentur: scilicet, ut si hi homnes apud quos repeiuntur, alienos esse noverant (6) fugitivos, et profugis in lucrum suum usi sunt (7), hoc est, sive excoluerunt agros fructibus (8) dominis profuturos, sive aliqua ab iisdem sibi injuncta noverunt, nec mercedem laboris debitam consecuti sunt, ab illis tributa quæ publicis perierunt functionibus, exigantur. Cæterum si occultato eo profugi, quod (9) alieni esse viderentur, quasi sui arbitrii ac liberi apud aliquem se collocaverunt, aut excolentes terras, partem fluctuum pro solo debitam dominis præstiterunt, cætera proprio peculio reservantes, vel quibuscunque operis impensis mercedem placitam consecuti sunt, ab ipsis profugis quæcunque debentur, exigentur: nam manifestum est privatum jam esse contractum. † Si qui vero inter agricolas (ut assolet (10)) ex quibuscunque commerciis hujusmodi hominibus esse inveniuntur debitores, coram partibus constitutis Judex ab obnoxiis quod debetur, exposcat.

De immunitatibus specialiter datis, et jugatione, et capitatione.

9. (11). Iidem AAA. ad Populum (12).

IMmunitates (13) specialiter datæ, et jugatio et capitatio libris publicis et civitatum, aut provinciarum encautariis (14) sine aliqua probatione factæ, penes fr... tes ereptæ in functionem pristinam redeant. Dat. ... Non. Mart. *Mediolan.* MEROBAUDE II. et SATURN... CONSS. 383.

De agricolarum capitatione censenda.

10. Iidem AAA. Cynegio P. P.

CUm [antea] per singulos viros, per binas ... ro mulieres capitis, norma sit censa, nunc b... ac ternis viris, mulieribus autem (15) quate... unius (16) pendendi capitis attributum est. † Quo... sublimitas tua hujusmodi census per Comanensium (1... et Ariaratensium (18), et Armeniæ secundæ, Amase... rum, Helenoponti (19), et Diocæsariensium Cappado... secundæ urbes, salubris ac temperatæ peræquationis ... dum monumentis publicis jubebit annecti.

De originariis colonis.

11. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. ad Populum.

ORiginarios colonos nullis privilegiis, nullas dignita... nulla census auctoritate (20) excusari præcipimu... sed amputatis omnibus, quæ aliquoties per gratiam s... elicita, domino, vel fundo esse reddendos.

De receptatoribus.

12. Iidem AA. Florentino.

SErvos (21), vel tributarios (22), vel inquilinos (2... apud dominos suos volumus remanere. Nam cum (2... metu damni deterritus unusquisque eum, quem incogi... tum habuerit, a se cœperit propulsare: voluntas fugie... di servis non erit. Nemo enim dominum suum deseri... sciens nunquam sibi latendi locum esse derelictum: s... aut cognitum sibi ingenuum unusquisque suscipiet: a... eum qui se liberum esse simulaverit, a se submovel... metuens his quæ statuta sunt, obnoxius fieri. Si quis ig... tur ex memoratis fugitivis apud quemlibet fuerit repe...

(1) Ementis censitum absque terra, pœna est pretium amittere. Similis pœna in eo, qui prædium dominicum emit dempto canone. adde *leg. 7. infr. de fundis rei privatæ. h. lib. tit.* 65. Quid: quibus casibus emptor pretium amittit, cui pretium cedit, venditori an fisco? fisco. Accurs. *hic*, *et l. penult. supr. de rescindenda vendit.*

(2) Dixi ad *l. 1. Supr. de præscript.* 30. *annorum.*

(3) Imo non est submota in mancipiis. *l. 3. ff. de divers. temporal. præscript.*

(4) Præsumitur mala fide possidere, qui contra legum interdicta mercatur. *l. 27. ff. de regulis jur. cap.* 2. 82. *de regulis jur. in* 6.

(5) Mala fide.

(6) Noverunt, al. *nominaverunt.*

(7) Aliud est suscipere fugitivum colonum, aliud quasi liberi hominis operas conducere: qui enim suscepit, solennes functiones agnoscit pro eo: qui conduxit, non item. Et est similis distinctio in *l. 4. supr. de serv. fugit.* Mod.

(8) Vide *l. 5. supr. h. t.*

(9) Qui.

(10) Solet.

(11) *Al.* Imppp. Gratianus, Valentinianus, et Theodosius AAA. ad Populum.

(12) *C. Theod.* 13. 10. 7.

(13) Si quis cuicunque donaverit immunitatem, nihilomin... contribuere cogitur. *Synops. Basil.* 54. 7. *ex lib.* 55. *tit.* 1. c. ... vide *l. 1. Supr. de immunitate nemini concedenda. lib.* 10. *tit.* 2...

(14) Vide quæ scripsi ad *l. 17. ff. de instructo.* Sic in *Co... Theod.* Cont. *Eucteris* legit Alciat.

(15) Aut.

(16) Jus unius.

(17) Comagenensium et Amastriensium. Alciat. *hic.*

(18) *De Ariata Stephanus.* al. *Ariatensium.*

(19) Al. *Amasinorum Hellesponti*, *et Eleocæsariensium.* a... *Armazenorum.* vide *hic* Cujac.

(20) Census auctoritatem perinde dixit, ut *in l. in finalibus ff. fin. regund.* quæ si ut domino non præjudicat, si quis re... alienam quasi suam in censum deferat; *l. forma. §. si ego. ff. d... censibus. l. quæ quisque. ff. de acquirend. rerum domin.* sic ver... domino fundi non præjudicat colonus, qui se quasi ingenuum i... censum defert. porro etiam fisco non præjudicat professio censua... lis. *l. ult. supr. sine cens. vel rel.* Mod.

(21) Agricolarum tria genera, servi, tributarii, inquilini, u... *hic*: servi autem hi plane et censibus adscripti. *l. 3. l. 7. Supr. h. t.*

(22) Tributarii hic, adscriptitii.

(23) Inquilini hic, coloni. *l. 18. Infr. h. t.* Salvianus 5. *d... providentia*, *Novell. Valent. de colonis vagis.*

(24) Adde *leg. 10. ff. de custodia.*

, duodecim libras argenti fisco nostro inferat de- : ipsi autem cujus fuerit, præter eundem fugiti- alterum etiam ejusdem æstimationis inferre de- is.

e liberis colonorum, vel inquilinorum. 1. *De colonorum translatione.*

13. Iidem AA. Vincentio P. P.

nimus, ut inter inquilinos colonosve (quorum iantum ad originem pertinet vindicandam, indi- ademque pene (2) videtur esse conditio, licet sit n in nomine) suscepti liberi, vel utroque, vel (3) parente censito statum paternæ conditionis nt.

Illud etiam servandum est, ut si quando utrius- di idem dominus de possessione referta cultoribus, coloniam quæ laborabat tenuitate, colonos trans- iidemque fundi ad diversorum jura dominorum, sorte transierint, maneat quidem facta translatio, ut prædii ejus dominus, a quo coloni probantur aducti, translatorum agnationem restituat. Datum Jun. STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

De fugitivis.

4. Iidem AA. Vincentio P. P. Galliarum post alia (4).

oni, quos bona fide quisque possidet, ad alios vitio tuanseuntes, necessitatem propriæ condi- clinare tentaverint, bonæ (5) fidei possessori oportet celeri reformatione succurri (6): et tunc (7) originis et proprietatis agitari (8). Dat. 4. Id. *diolani*, STILICHONE, et (9) ANTHEMIO CONSS. 400.

De fiscalibus debitis.

15. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. Probo.

COlonos (10) nunquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris (11) pulset intentio: quos ita glebis (12) inhærere præcipimus, ut nec puncto (13) quidem temporis debeant amoveri.

De colona quæ se junxit homini libero.

16. Iidem AA. Palladio.

MUlier (14) quæ fuisse originaria docebitur, si cujuscunque liberi hominis secuta consortium, in urbibus, vel in quibuscunque locis victura constiterit, ejus omnem (15) sobolem secundum vetera constituta conveniet revocari. Dat. 6. Kalend. Jul. *Ravennæ*, MAXIMO, et PLINTA CONSS. 419.

Præjudicium possessioni per colonum fieri non posse.

17. Iidem AA. Joanni P. P.

PEr colonum præjudicium possessionis invito, vel inscio domino (16) imponi non posse: et jure et legum auctoritate declaratur. Dat. Id. Jul. *Ravennæ*, HONORIO XIII. et THEOD. X. AA. CONSS. 422.

De adscriptitiis, et acquisitis possessione triginta annor.

18. (17) Imp. ANASTASIUS. *

AGricolarum (18) alii quidem sunt adscriptitii (19), et eorum peculia dominis competunt: alii vero tempore annorum (20) triginta coloni fiunt, liberi (21) manentes cum rebus suis: et ii etiam coguntur terram cole-

ide, quæ notavi ad *leg.* 6. *supr. de servis fugitivis.*
ena, sed male.
terutro.
od. Theod. 4. 22. 1.
de *l.* 1. §. 3. *ff. uti possidetis.* Goth. Adde Menoch. *poss. remedio* 10. S. L.
t hoc interdicto Utrubi (namque hæc lex in Codice posita est sub tit. *Utrubi*) quod celerem reformationem est, momenti actionem, quam nec appellatio remorari 1. *Supr. si de mom. poss.* nec compensatio, *l. ult. compens.* Celeris autem reformatio sive momenti actio aut m omnem rationem significat repetendæ possessionis, vi nodo perturbatæ, et ideo non tantum interdictum Unde interdictum de tabulis exhibendis, quo heres tabulas alio suppressas, apud Anianum *tit. vic. civ. crim. ag.* nterdicta, Uti possidetis, et Utrubi, et Salvianum apud *sentent. Paul. tit. de interdict.* et interdictum Quorum *l.* 22. *Cod. Theod. quor. app. non rec.* Celerem rem, redhibitionem, executionem, dixit etiam *in l.* 5. *od. de denunc. l.* 4. *Cod. Theod. unde vi. l.* 1. *C. inqu. et col.* vide porro ad hanc legem, et an hoc medium recuperandæ possessionis locum habeat in quae mobili, immobili, animata et inanimata Alexand. *lib.* 5. Rip. *ad l. sæpe. n.* 31. *cum seq.* ubi etiam Abb. *estit. spol. et ad c. cum ad sedem. num.* 25. *et seq.* ocinum *ad l. rem quæ nobis. num.* 3. *ff. de acquir.* Rub. *ad l. naturaliter.* §. *nihil commune. num.* 82. *uir. poss.* Phil. Franc. *in disput. petitorii num.* 29. 4. Parisiens. *cons.* 1. *num.* 178. *lib.* 1. Villalob. *litera l.* Menochium denique *de recuper. possess. remed.* 10. Med. e quæ notavi *ad l.* 156. §. 1. *ff. de regulis juris*: vide *d cap. dolo facit, de regulis jur. in* 6.

(8) Quæ hic detracta sunt e *C.Th.*
(9) Al. *Aureliano.*
(10) *l.* 4. *in princ. supr. h. t.*
(11) Exactionis.
(12) *l.* 23. §. *cum autem Anastasiana.* §. *caveant. Infr. h. t. leg. unica. infr. de colonis Palæstinis, h. lib. tit.* 50. *l. unica. Infr. de colonis Thracensibus, h. lib. tit.* 51. *l. unica. Infr. de colonis Illyricanis, h. lib. tit.* 52. *Nov.* 17. *cap.* 14.
(13) Punctum hic accipe pro momento. Puncto aut momento temporis coloni longius abduci non debent, adde de momento Cujacium *cap.* 1. *de præscript.*
(14) *l. unica, vers. itaque mulierum. C.Theod. de inquilinis, lib.* 5. *tit.* 10.
(15) *l.* 21. *Infr. h. t.* Goth. Sententia legis hæc est: Colonam, quæ se junxit libero homini, cum omni sobole revocari: unde sequitur, natum ex colona et libero homine, maternæ conditionis esse. *l. ult. infr. hoc tit. l.* 4. *infr. de agr. et man.* Nec obstat *l.* 13. *Supr.* ut interpretatio Cujac. ad eam statim indicat. *Mod.*
(16) Repetita est hæc lex in *l. ult. Supr. si alien. res pign. dat. sit.* ex qua intelligitur hunc esse sensum, ut sicut servus prædium domini invito vel inscio domino pignori obligare non potest. *l.* 6. *et* 9. *supr. quod cum eo, qui in alien.* ita nec colonus, *d. l. ult.* idemque etiam de servitute dicendum est. *Mod.*
(17) *Hanc legem Græcam et Latinam edidit.* Cujac. *cujus mentio fit in l.* 23. et ab Eustachio *lib. de temporibus.*
(18) Agricolarum alii adscriptitii, alii coloni.
(19) Vide quæ scripsi ad *l. ult. Supr. de uxor pro marito.*
(20) Vide quæ scripsi ad *leg.* 2. *infr. in quibus causis coloni. h. lib. tit.* 49. Coloni triginta annorum possessione adquiruntur.
(21) Coloni liberi, ut hic, *et l.* 1. *Infr. de prædiis tamiacis. h. lib. tit.* 68. adscriptitii non item. *Supr. h. t.*

re, et canonem præstare. Hoc et domino, et agricolis utilius est.

De militiis. De apparitoribus.

19. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Probo P. P.

COlonos nulla ratione ad ullum quamvis humilioris militiæ (1) locum sinimus admitti: Sed nec apparitores Magisteriæ potestatis, censibus (2) adscriptos probari concedimus: quia in hac parte, et dominorum (3) juri, et publicæ consulimus honestati.

Si de terræ dominio dubitetur, et locatio negetur.

20. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

LItibus imponentes celeritatem, sancimus, si quando coloni cujuscunque conditionis contra dominos terræ declamaverint, super hoc ipso dubitantes, utrum is terræ dominus est, necne: an ipsi coloni dominium suæ terræ (4) possident (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore, vel longinqua, et inveterata redituum (5) susceptione sufficientem habent cautelam: in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præscriptione, vel redituum frequentissima consequentia (6), colonorum impetum (7) excludente) talem esse super redituum, vel publicarum functionum præstatione formam censemus, ut si tales coloni, quales prædiximus, idoneum fidejussorem (8) totius summæ, quæ ab his dependitur, præstiterint, quod omnes reditus sine ulla procrastinatione, si melior causa dominorum judicetur, eis restituant, et talis fidejussor per triennium accipiatur, eoque impleto iterum removeatur (9): coloni in medio nullo modo super reditibus a dominis inquietentur.

§. 1. Si autem hoc coloni minime facere voluerint vel potuerint: tunc iidem reditus per officium judicis annui exigantur per solita tempora, in quæ etiam dominis dependebantur, et deponantur (10) in æde (11) vel (12) in κειμηλιαρχείῳ (13) civitatis, sub qua sio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem niarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia neant cum omni cautela: et post plenissimam d nem, vel dominis dentur, vel colonis restituantur.

§. 2. Sin autem reditus non in auro, sed in sp inferuntur (14), vel in totum, vel in partem (15 rum (16) per officium judicis fructus vendantur, tia eorum secundum prædictum modum deponantur

§. 3. Hæc de reditibus definientes, ad publicas eamus functiones. Et si quidem coloni more solit dependebant (17), ipsi maneant in pristina consuet nullo præjudicio dominis generando, qui etiam quiescentibus colonis, et non contradicentibus, ad cum tributarias functiones minime inferebant. Sin moris erat dominos totam summam accipere, et partem quidem in publicas vertere functiones: autem in suos reditus (19) habere: tunc si quiden jussor a colonis detur, eundem fidejussorem domin præjudicio litis tantam summam inferre, quantam ta publica faciunt, ut a dominis publicis rationibu solvatur: nullo ex hoc colonis præjudicio gener super reditibus enim domini fidejussione fiant conte

§. 4. Sin autem fidejussione (20) cessante ad strationem res veniant, et pecuniæ deponantur (21 earum summa tantam (22) judices separare, quai publicas sufficiat (23) functiones, et eam disposit dominum accipere: quatenus ipse eam persolvens, cas accipiat securitates: reliqua quantitate, quæ ditus puros (24) remanet, in tuto collocanda, terminum expectante: nullo præjudicio, sive colon ve dominis ex hujusmodi fidejussione, vel sequestra vel publicarum fuctionum solutione generando: sed causa in suspenso manente, donec judiciali sententia de toto negotio procedit, omnem rem aperiat, et

(1) Militia colonis interdicta. adde *l.* 3. *Infr. qui militare possunt. lib.* 12. *tit.* 34.

(2) Id est, libris censualibus.

(3) Adscriptitiorum peculia sunt dominorum. *l.* 21. *in fin. infr. h. t.*

(4) Sæpe fit, ut coloni vindicent se in libertatem, et dicant se esse *ἰδι κτητορίες*, id est, propriorum bonorum possessores. sed præscriptione longi temporis repelluntur, si dominus probaverit reditus et pensiones eos diu quasi Colonos exsolvisse, quæ probatio fiet antapochis. *l. plures. Supr. de fide instrum.* quæ huic conjungenda est. Et possessio quidem longi temporis colonum non facit, cum ex lege Anastasii exigantur 30. anni, sed pro possessore præsumptionem facit. et generaliter diuturna præstatio vel partis præstatio obligationem vel actionem, quæ non fuit ab initio, non constituit. *l.* 7. *supr. de usur. l. si certis. supr. de pactis. l. ult. Supr. ne uxor. pro marit. l. operis. ff. de oper. lib.* Tacitum pactum inducit. *l.* 5. *Supr. de usur.* Præsumptionem obligationis inducit in dubio. *l. cum de in rem verso. ff. de usuris*, et obligationem, si qua fuit confirmat, et corroborat, extinctis exceptionibus anargyriæ et Macedoniani, *l.* 4. *Supr. de non num. pec. l.* 2. *Supr. ad SC. Maced.* et interdum perpetuat, ut in causa alimentorum. *l.* 1. *supr. de fideicommiss.* Mod.

(5) *l. si certis annis. l.* 28. *Supr. de pactis.* vide Molinæum *de usuris quæst.* 20. *num.* 207. Goth. Adde Gœdd. *de sequestrat. cap.* 1. *num.* 111. *cap.* 2. *num.* 33. *et seq.* Zanger. *de except. part.* 3. *c.* 2. *n.* 181. Ans.

(6) Redituum diuturna et continua præstatio possessionem confirmat, et vim longi temporis præscriptionis habet, vide *l. cum de in rem.* 6. *ff. de usur.*

(7) Impetus.

(8) Sequestrum fieri impedit, qui satisdationem offert, *ut hic*, *et l. ult. supr. de ordine cognitionum. l. si fidejussor.* 7. *in fin. ff. qui satisdare.* Cyn. *in l.* 1. *de prohibita sequestrat.* sic t ut in satisdatione promittatur de restituenda re sine proc tione aliqua (exceptis certis casibus, Clement. 1. *de sequ possessionis*, Panorm. *c.* 2. *extr. h. t.*) Eadem ratione strum impeditur per contumaciam impetrantis sequestrum: si litem persequi negligat. *l. si quis.* 9. §. *si oleum.* 3. *dolo.* ut et sententia post sequestrum lata. Doct. *in d.* § Quid? in sequestro ut summaria cognitio, ita citatio par alius ordo judiciarius num exigitur? exigitur: propter suspic videlicet fugæ reique amittendæ. Bald. *in d.* §. *ult.* Panorm *c.* 2. *arg. l. ait prætor.* 10. §. *si debitorem.* 16. *ff. quæ in dem.* vide Bald. *decis.* 240.

(9) Renovetur.

(10) Ubi non est satisdatum. *l.* 16. *in fin. ff. de off. præ l.* 7. *in fin. ff. qui satisdare.*

(11) Ædem sacram.

(12) Id est.

(13) De Cimelio et Cimeliarchis, vide quæ scripsi ad Novell §. 1. *et* 161. *l. ult.* §. 1. *supr. de bonis autorit. judicis dendis.* Paul. 4. *sent.* 6. §. 1.

(14) Inferantur.

(15) Ex parte.

(16) Interim.

(17) Dependeant.

(18) Et.

(19) Suum reditum.

(20) Fidejussore.

(21) Al. additur *et.*

(22) Tanta.

(23) Sufficiant.

(24) Puri reditus, soluti a tributis, sic pura substantia, ære alieno soluto est. *l.* 11. §. 1. *supr. de repud.*

quia dominus terræ constitutus est (1), et ad ublicarum functionum securitas debet (2) in po- fieri, seu reditus pervenire, vel permanere. Reci- ptes (3) in novo consistorio palatii Justiniani. 5. Kal. Octobr. *Chalcedone*, DECIO V. C. CONS. 529.

tis ex adscriptitio, et serva, vel ex adscriptitia, servo. Collatio servorum, et adscriptitiorum.

21. Idem A. ad Senatum.

diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia et libero, l ex adscriptitia et servo, vel adscriptitio et an- sset editus, cujus status sit, vel quæ pejor for- t, utrumne adscriptitia, an servilis: sancimus ea , quæ in anterioribus legibus cauta sunt pro tali e, quæ ex mulieribus adscriptitiis, et viris liberis ita sit, in suo statu relinqui, et sic sit (4) ad- ia proles ex tali copulatione procreata. Si quis au- vel ex servo et adscriptitia, vel ab ancilla et ad- o fuerit editus, matris suæ ventrem sequatur, et t conditionis, qualis et genitrix fuit, sive ancilla, scriptitia: quod hactenus in liberis tantum et ser- ervabatur. Quæ (5) enim differentia inter ser-), et adscriptitios intelligatur, cum uterque in sui positus sit potestate, et possit servum cum (7) (8) manumittere, et adscriptitium cum terra do- suo expellere?

De probationibus. 1. De præscriptione XXX. *vel* XL. *annorum.*

22. Idem A. Juliano (9) P. P.

scimus nostra jura nolle (10) præjudicium gene- re cuiquam circa conditionem, neque ex confessio- neque ex scriptura (11), nisi etiam ex aliis argu- aliquod accesserit incrementum: sancimus solam ionem (12), vel aliam quamcunque scripturam ad inime sufficere: nec adscriptitiam conditionem cui- (13) inferre, sed debere hujusmodi scripturæ ali- dvenire adjutorium: quatenus, vel ex (14) publi- us adscriptione, vel aliis legitimis modis talis scri- adjuvetur. Melius etenim est in hujusmodi difficul- , ex pluribus capitulis conditiones (15) ostendi: solis confessionibus neque scripturis homines forte ad deteriorem detrahi fortunam. Sin autem est scriptura, et post (16) scripturam confessio seu depositio (sine vi, et necessitate tamen) intervenerit (quid enim si conditionale (17) instrumentum vel aliam chartulam, in qua subscripsit (18) et [intimavit: et] inter acta deposuit sese colonum fuisse adscriptitium?) tunc ex utroque genere obligationis, id est, tam scripturæ, quam confessionis, vel depositionis, talem eum esse credendum, qualem se et scripsit, et inter acta deposuit.

§. 1. Illud quoque non ineleganter dubitabatur (19), *si coloni filius per triginta annorum curricula, vel forsitan per quadraginta, seu ampliora adhuc vivente patre et agriculturam peragente, ipse in libera conversatione* (20) *morabatur, et dominus terræ, quia per patrem ei satisfiebat* (21), *non etiam præsentiam ejus exigebat: an post obitum patris, vel postquam forte inutilis is existat, et ruri non idoneus, potest excusari filius longinqua libertate abutendo: et quod per multos annos neque agrum coluit, neque aliquid colonarii operis celebravit, cum non possit dominus incusari propter suam desidiam, cui per patrem ejus omne, quod voluerat, accedebat*, in omnibus itaque hujuscemodi speciebus satis acerbum nobis videtur, domino præjudicari (22) colonorum absentia (23), qui rure (24) nati, et postea absentes, per suos, vel patres, vel fratres, vel cognatos agriculturam peragebant: cum enim pars (25) quodammodo corporis ejus per cognationem in fundo (26) remanebat, non videtur neque abesse, neque peregrinari, neque in libertate morari. Maneat itaque domino jus inconcussum, et donec ejus, vel antiquitas, vel posteritas, vel cognatio in agrum remanet, ipse videatur ibi resedisse. Dat. 10. Kal. *Constantinop.* post Consulatum LAMPADII, et ORESTIS VV. CC. 531.

1. *ad leg.* 18. *supra h. tit.*
2. *De adscriptitiis, vel colonis alienis non suscipiendis.*

23. Idem A. Joanni (27) P. P.

CUm satis inhumanum est, terram, quæ ab initio adscriptitios (28) habebat, suis quodammodo membris defraudari, et colonos in aliis (29) terris demorantes, dominos terræ maximis damnis afficere, censemus, quemadmodum in curialium conditione nemo ex temporali cursu liberatur: ita nec adscriptitiæ conditioni suppositus, ex annalibus curriculis quantacunque emanaverint, vel quacunque prolixa (30) negotiatione aliquis sibi vindicet libertatem: sed remaneat adscriptitius, et inhæreat ter-

Sit.
Debeat.
Legendum, *septimiliario.* vide Cujac. 2. *observ.* 3.
Adscriptitia libero nubere potest: propter quod ex eo ma- o nati adscriptitii sunt. *l.* 16. *Supr. h. t. l. ult. Infr. h.* dscriptitio autem et libera nati, liberi non sunt adscripti- *l. ult. N.* 54.
Vide Cujac. 12. *observ.* 35.
Adscriptitii servi sunt, *ut hic*, et ea parte differunt a co- *l.* 1. *Infr. de prædiis Tamiacis. h. lib. tit.* 68.
Adscriptitiorum peculium ad eorum dominum pertinet, , *et l.* 18. *l.* 19. *in fin. supr. h. t.*
Al. additur, *vel sine eo*, sed glossema esse apparet ex *Accurs.*
Al. *Joanni.*
Nullum.
Vide Guid. Papæ *not. quæst.* 315. Grammaticum *consil.* *m.* 4. Decium *consil.* 133. *col.* 3. Marsilium *consil.* 28.). Mod.
Conductionem *in quibusd. veter. lib.* quam lectionem ma- bat *Cujac.* et Græcorum auctoritate confirmat.
Cuidam.
Vide Papon. 3. *Notar.* 9. *c. des lettres de terrier.*

(15) Conductiones.
(16) Geminata confessio seu recognitio consulto magis consilio et magis deliberate præsumitur facta, quam simplex et non gemina. Angel. *l. unica. supr. de plus petit.* Corsetus *in additionibus ad singulare, habetur.*
(17) *Conductionale*, ex Græcis emendat *Cujac.*
(18) Scripsit.
(19) Adi Socinum et Ruinum *ad rubr. ff. solut. matrim. num.* 42. et Socinum Juniorem 2. *part. num.* 34. Mod.
(20) *Conditione*, quam varietatem et *Accursius* notat.
(21) Ei satisfaciebat.
(22) Præjudicare.
(23) Absentiam.
(24) Ruri, al. *in rure.*
(25) Et prope eadem persona, *l. ult. in fin. Supr. de impub. et aliis substitut.*
(26) Per partem retinetur ususfructus. *l.* 53. *ff. de usufructu.*
(27) Al. *Juliano.*
(28) *Adscriptiones*, sed male.
(29) Alienis.
(30) Adde Molinæum *de usuris quæst.* 20. *num.* 209.

ræ : et si se celaverit , vel separare se conatus fuerit , secundum exemplum servi fugitivi sese diutinis (1) insidiis furari intelligatur : et sit suppositus una cum omni sobole sua (etsi in alia terra eam fecerit) hujusmodi fortunæ , et capitali (2) illationi : nulla liberatione ei penitus competente.

§. 1. Cum autem Anastasiana (3) lex *homines , qui* [*per* (4)] *triginta* (5) *annos colonaria detenti sunt conditione , voluerit liberos quidem permanere : non* (6) *autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare :* et ex hoc quærebatur , *si etiam liberi eorum cujuscunque sexus , licet non per triginta annos fuerint* (7) *in fundis , vel vicis , deberent colonariæ esse conditionis , aut* (8) *tantummodo genitor eorum , qui per triginta annos hujusmodi conditioni alligatus esset ?* sancimus liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum præfatam legem liberos , et nulla deteriori conditione prægravari : non autem habere licentiam relicto suo rure ad aliud migrare , sed semper terræ inhæreant , quam semel colendam patres eorum susceperunt. † Caveant autem possessionum domini , in quibus tales coloni constituti sunt , aliquam innovationem , vel violentiam eis inferre. Si enim hoc approbatum fuerit , et per judicem pronuntiatum , ipse provinciæ moderator , in qua aliquid tale fuerit perpetratum , omnino provideat et læsionem (si qua subsecuta est) eis resarcire , et [sic] veterem consuetudinem in reditibus (9) præstandis eis observare : nulla nec tunc licentia concedenda colonis fundum , ubi commorantur , relinquere (10) : et hoc tam in ipsis colonis , quam in sobole eorum , qualiscunque sexus , vel ætatis sit , sancimus , ut et ipsa semel in fundo nata remaneat in possessione sub eisdem modis , eisdemque conditionibus , sub quibus etiam genitores ejus manere in alienis fundis definivimus.

§. 2. Nemini autem liceat , vel adscriptitium , vel colonum alienum scienti , prudentique in suum rus (11) suscipere : sed et si bona fide eum susceperit , postea autem repererit eum alienum esse constitutum , admonente domino , vel ipsius adscriptitii , vel terræ , et hoc faciente per se , vel per procuratorem suum , hunc restituere eum cum omni peculio , et sobole sua. e[...] facere supersederit : omnis quidem temporis , qu[...] eum remoratus est , publicas functiones , sive [...] sive annales (12) pro eo inferre compelletur : cura [...] visione tam eminentissimæ præfecturæ , quam [...] provinciæ : coartetur autem sic ad restitutionem [...] cundum veteres constitutiones , et pœnas in eis [...]

De natis ex adscriptitio et libera.

24. Idem A. Joanni (13) P. P.

SI qui adscriptitiæ (14) conditionis constituti , [...] liberas quacunque mente, aut quacunque mach[...] ne , sive scientibus , sive ignorantibus dominis si[...] uxores conjunxerunt vel conjunxerint (16) in su[...] tate permanere , tam eas , quam prolem quæ ex [...] gnoscitur procreata , sancimus : illo proculdubio [...] vando , ut si ex libero marito , et adscriptitia uxor[...] tus fuerit editus : is maternæ (17) conditionis ma[...] et non paternam sequatur libertatem , sed ne ad[...] tii (18) putent sibi impunitum esse tale conamen [...] maxime verendum est , nec liberarum mulierum [...] ab his excogitatis paulatim hujusmodi hominum c[...] decrescat : sancimus , si quid tale fuerit ab adscr[...] perpetratum , habere liberam potestatem dominum [...] sive per se , sive per præsidem provinciæ talem hon[...] moderata corrigere castigatione , et abstrahere a tal[...] liere , quod si neglexerit , sciat in suum damnum [...] modi desidiam (19) reversuram.

TIT. XLVIII.

DE CAPITATIONE (20) CIVIUM (21) CENSIBUS EXIMENDA.

1. Imp. CONSTANTINUS ad Eusebium V. P. Præs[...] Lyciæ et Pamphiliæ (22).

PLebs (23) urbana (sicut in Orientalibus quoque [...] vinciis observatur) minime in censibus pro ca[...] tione sua conveniatur : sed juxta hanc jussionem nos[...]

(1) Diutius.
(2) Capitalis illatio , *taille.* Hanc autem præstant dominis adscriptitii tributarii.
(3) Quæ non exstat.
(4) Al. *deest.*
(5) Liberi homines , qui per triginta annos quasi coloni et adscriptitii detenti sunt , liberi quidem manent (quia libertas nulla præscriptione infringi potest) sed terram deserere non possunt , et solennem capitationem inferre coguntur. adde *l.* 15. *Supr. hoc tit.*
(6) 3. Harm. 3. 8. 11.
(7) *In veter. lib. legitur* , ut adnotat Cujac. *et reperi in lib. Aured. et duob. al. manusc.* licet non 30. annos fecerint.
(8) An tantummodo.
(9) Coloni certos reditus præstant domino. *l.* 5. *Supr. h. t.*
(10) Vide *l.* 15, *Supr. h. t.*
(11) Al. *jus.*
(12) Al. *animales. quam varietatem. Accurs. notavit.* Animalis autem functio *hic et l. eorum. C. Theod. de collat. donatar. vel relevat. possess.* pecunia est pro capite ψυχικὰ συντέλεια. *in l. ult. Supr. de annonis et tributis. l.* 10. *tit.* 16. ψυχικὰ δημόσια , *Græci in l. ult.* §. 1. *ff. de munerib.* Capita , capitationes , census capitis. Plutarch. *de liber. educat.* prædiis non imponuntur , sed colonis et mancipiis , quæ in prædiis. et ita accipe legem *si minor.* 9. *Supr. de act. empt. l. ult. C. Th. sine censu.* et Sidonium in illo versu ad Majorianum : *His capita , ut vivam , tu mihi tolle tria.* vide Cujac. *in d. l. ult.*
(13) Al. *Hermogeni magistro officiorum.*

(14) Adscriptitius olim erat ex adscriptitio et libera natus [...] die liber nascitur . *ut hic* , quod de iis intelligitur , qui p[...] constitutionem nasciturì , non ante. *Novell.* 21. *c.* 2. et 54. [...] colonus est , neque terram deserere potest. *Novell.* 162. add[...] 78. *c.* 3. *et Nov.* 117. *c.* 6.
(15) Adscriptitio cum libera muliere , etiamsi hoc sciat co[...] tiatque dominus , connubium non est : ideoque recte a do[...] potest dirimi , *ut hic.* Deterior est in eo conditio adscriptitii , quam servorum , propter agriculturæ necessitatem. Nam servi [...] liberam duxerint in matrimonium , sciente vel consentiente d[...] no , matrimonium non dirimitur.
(16) *Justin. in Novell.* 54. ait hæc verba callide a quibus[...] accepta , ideoque ea interpretatur in illa Nov. *Contius.*
(17) *l.* 21. *Supr. h. t.* vide Cujac. 4. *obs.* 28.
(18) Conjunge *l. unic.* §. *ult. supr. de SC. Claud. toll.*
(19) Residiam.
(20) *Capitatio* est census capitis. *Goth.* De capitatione seu [...] buto , quod in singula capita solvitur , vide Jacob. Bornit. [...] *ærar. redit. lib.* 6. *cap.* 2. et noviter Didac. de Narbona *in* [...] *nal. jur. sub Anno* 14. *q.* 37. Ans.
(21) Scil. Romanorum.
(22) *C. Th.* 13. 10. 2.
(23) Capitationem plebs urbana non præstat , *ut hic* , sed [...] metroçomitæ . *l. penult. supr. de exactoribus tribut. l.* 10. *tit.* Coloni capitationem præstant , *l.* 1. *infr. ne rusticani ad ull[...] obseq. h. l. tit.* 54. exceptis Thracensibus , Illyricanis , et ec[...] siæ Thessalonicensis colonis. dixi ad *d. l.* 1.

unis habeatur (1). Dat. Kal. Jun. CONSTANT. A. et LICINIO III. CONSS. 313.

T I T. XLIX.

IN QUIBUS CAUSIS COLONI CENSITI (2) DOMINOS ACCUSARE POSSINT.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Maximum Vic. Orient.

Uisquis colonus plus a domino exigitur, quam ante consueverat, et quam in anterioribus temporibus exactum est, adeat judicem, cujus primum poterit re præsentiam, et facinus comprobet: ut ille qui incitur amplius postulare, quam accipere consueve- hoc facere in posterum prohibeatur (3): prius red- quod superexactione perpetrata noscitur (4) extorsisse.

ni censiti, licet respectu aliorum sint liberi, tamen oad personas dominorum quibus tributa præstant, quadam servitute tenentur adstricti. Bart.

2. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. Nebridio Comiti Asiæ.

loni censibus (5) duntaxat adscripti (6), sicuti ab his (7) liberi sunt, quibus eos tributa (8) subje- non faciunt; ita his quibus annuis functionibus, et conditionis obnoxii (9) sunt, pene est, ut qua- dediti servitute videantur (10): quominus est feren- , ut eos audeant lite pulsare, a quibus ipsos, ut- dominis, una cum possessionibus distrahi posse non m est: quam de cetero licentiam submovemus: ne udeat domini nomen in judicio lacessere: et cujus unt, ejusdem omnia sua esse cognoscant. Cum enim ime decretum sit, ne quid de peculio suo cui- colonorum ignorante domino prædii, aut ven- aut alio modo alienare liceret: quemadmodum ejus personam æquo poterit jure consistere, quem ropria quidem leges sui juris habere voluerunt, et endi tantum, non etiam transferendi potestate per- , domino, et acquirere, et habere voluerunt? Sed causis civilibus hujusmodi hominum generi adversus os, vel patronos aditum intercludimus, et vocem (11) negamus (exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi præbuerunt) ita in criminum accusatione, quæ (12) publica est, non adimitur eis propter suam suorumque injuriam experiundi licentia.

T I T. L.

DE COLONIS PALÆSTINIS.

Coloni Palæstini non possunt a terra recedere sicut alii: et eorum dominis datur revocandi plena potestas. Bart.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio (13) P. P.

CUm per alias provincias, quæ subjacent nostræ serenitatis imperio, lex a majoribus constituta, colonos quodam æternitatis (14) jure detineat, ita ut (15) illis non liceat ex his locis, quorum fructu (16) relevantur, abscedere: nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt, neque id Palæstinæ provinciæ possessoribus (17) suffragetur: sancimus, ut etiam (18) per Palæstinam (19) nullus omnino colonorum suo jure velut vagus, ac liber exultet, sed exemplo aliarum provinciarum ita domino fundi teneatur, ut sine pœna suscipientis non possit abscedere: addito eo, ut possessionis (20) domino revocandi ejus plena tribuatur auctoritas.

T I T. LI.

DE COLONIS THRACENSIBUS.

Thracenses capitationis tributa non præstant, sed tributa terræ. Bart.

1. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Rufino P. P.

PEr universam diœcesim Thraciarum (21) sublato in perpetuum humanæ capitationis censu, jugatio (22) tantum terrena solvatur. Et ne forte colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, vagandi (23), et quo libuerit, recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario jure teneantur: et licet conditione (24) videantur in-

Detracta sunt quædam e *C. Theod.*
Al. *capite censiti.*
Idem obtinet in fiscalibus, quod hic in privatorum colo- 5. *Infr. de agr. et man. dom.* Mod.
Dignoscitur.
Census hic, libri censuales, *l.* 4. *Supr. de agricolis. h.* 7. *l.* 10. *ff. de prob.* scripturæ publici census. *l.* 22. *Supr. colis. h. l. tit.* 47.
Adscripti censibus, *l.* 19. *Supr. de agric. et censit. h.* 17. *l.* 10. *Infr. de re militari. l.* 12. *tit.* 36. *l. si quis er.* 20. *Supr. de episcopis.* sunt adscripti: de quibus cetur.
Al. *sicuti hi liberi.*
Tributarii hi censiti, seu capite censiti. *l.* 2. *C. Th. si mancipium*: censibus obnoxii. *l.* 1. *Infr. de tyronib. it.* 44. adscriptitii, quasi adscripti censibus. *supr. h. t.* dscriptus Græce ἐναπόγραφος ὁ ἀπογεγραμμένος τῇ γῇ.
Vide *l. unic. Infr. de colonis Thracensib. h. l. tit.* 51.
Ut quadam debiti servitute videlicet adstricti. Quo, etc.
Vox cui certo in loco negata sit, eidem vocem, id est, um in judicio negari colligit Corsetus *singulari statutum, cavetur.*
Accusatio criminum publica est.

(13) Al. *civibus.*
(14) Coloni æternitatis quodam jure addicti locis, ex quorum reditibus sublevantur.
(15) Vide *l.* 15. *Supr. de agric. et censit. h. l. tit.* 47.
(16) Coloni fructus ex fundo colonario sibi maxime percipiunt.
(17) Possessionibus.
(18) Coloni etiam in Palæstina a possessionum dominis revocari possunt.
(19) Quidam codices, *per Palæstinus*: quod non improbat Cujacius, quia fuerunt tres in Oriente, ad quas omnes hæc pertinet constitutio. *Mod.*
(20) Colonus non est dominus fundi, sed ejus dominus.
(21) Capitationem non præstant coloni Thracenses, *ut hic*, ut nec Illyricani, *leg.* 1. *Infr. titul. proxim.* plura vide quæ scripsi *l.* 1. *infr. ne rusticani. h. l. tit.* 54. Goth. Diœcesis Thraciæ habet sex provincias, ut Marianus Scotus scribit, Europam, Thraciam, Hæmimontum, Rhodopen, Mœsiam secundam, Scythiam. *Mod.*
(22) Jugatio terrena a capitationis humanæ censu differt. Capitationem autem paulo post vocat tributariam sortem.
(23) Colonis vagari et quo libuerit, recedendi facultas non est. *l.* 15. *supr. de agricolis. h. lib. tit.* 47.
(24) Coloni conditione ingenui, servi tamen terræ sunt.

genu[i], servi tamen terræ ipsius, cui nati sunt, existimentur: nec recedendi (1) quo velint, aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessores (2) eorum jure utantur, et patroni (3) solicitudine, et domini (4) potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum, retinendumve crediderit: duas auri libras ei cogatur exsolvere, cujus agros transfuga cultore vacuaverit (5): ita ut eundem cum omni peculio suo, et agnatione restituat.

TIT. LII.

DE COLONIS ILLYRICIANIS (6).

Coloni Illyriciani origine, a terra se separare non possunt. Bart.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Probum P. P.

COlonos, inquilinosque per Illyricum (7), vicinasque regiones, abeundi rure, in quo eos originis (8) agnationisque merito certum est immorari, licentiam habere non posse censemus. Inserviant terris non tributario nexu, sed nomine, et titulo colonorum: ita ut si abscesserint, et ad alium transierint, revocati, vinculis, pœnisque subdantur: maneatque eos pœna, qui alienum, et incognitum recipiendum esse duxerint: tam in redhibitione operarum, et damni, quod locis, quæ deseruerant, factum est: quam multæ (9), cujus modum in auctoritate Judicis collocamus: ita ut etiam dominus fundi in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coercitionem subire cogatur: nec sit ingnorantiæ locus, cum ad criminis rationem solum illud sufficiat, quod incognitum sibi tenuit. Servum etiam in memoratis regionibus si quis receperit (10), ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneatur, operarum præterea compendiis, damnisque præstitis. In libertis etiam, quos pari usurpatioue susceperit, is modus sit, quem circa liberos colonos duximus retinendum. Dat. 3. Id. Jul. GRATIANO A. II. et PROBO CONSS.

TIT. LIII.

UT NEMO AD SUUM PATROCINIUM SUSCIP[IAT] RUSTICANOS, VEL VICOS EORUM.

1. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato (11) P. [P.]

SI (12) quis (13) post hanc nostri numinis (14) [san]ctionem, in fraudem circumscriptionemque pub[licæ] functionis, ad patrocinium (15) cujuscunque condit[ion]is confugerit: id, quod hujus rei gratia geritur sub [præ]textu donationis, vel venditionis, seu conductionis, [vel] cujuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitat[em]: tabellionibus (16), qui talia instrumenta conscribere [au]sunt, bonorum proscriptione plectendis: qui tamen s[cien]tes ausi fuerint hujusmodi instrumenta conscribere: [v]icis (17) etiam, vel possessionibus ad patrocinia co[nfu]gientium, publico vindicandis. Hæ autem personæ, [quæ] contra publicam utilitatem in clientelam (18) susce[perint] collatores detectæ fuerint, nobiliores quidem centum [au]ri librarum condemnationem subire cogentur: medi[ocr]is vero fortunæ, facultatum suarum amissione plecten[tur]: eadem pœna multandis etiam his, qui intercedentes [mi]nisterium suum hujusmodi nefariis actibus (19) impu[dent]emente præbuerint. Quam formam ex eo quidem temp[ore], quod sacra constitutio a divæ memoriæ Martiano p[ro]mulgata continet, id est, in (20) Thracia (21) qui[de]m diœcesi ab hinc annis triginta, hoc est a consulatu [...] secundo, et Sigisbuldi: in Orientali (22) vero, et Æ[gy]ptiaca, et Pontica, et (23) Asiana diœcesi, vigi[nti] sex (24): hoc est, a Consulatu Cyri valere, atque [ex]ecutioni mandari præcipimus. Dat. Kal. Sept. ANTHE[M]IO A. II. CONS. 468.

2.

NE quis vicanis (25) patrocinium polliceatur, [vel] agricolas in clientelam suscipiat redituum, alteri[us]e lucri promissione recepta, et ut qui hæc non servave[rit], supradictis pœnis, majorique commotioni subjaceat. [...]

(1) Redeundi.
(2) Coloni possidentur a patronis suis et dominis.
(3) Coloni patronum habent.
(4) Coloni dominum habent, *ut hic*, aut potius terra ipsa coloni domina.
(5) Al. *cultor evacuaverit.*
(6) Illyricanis, al. *Illyrianis.*
(7) Capitationem non præstant coloni Illyricani, *ut hic*, vide plura ad l. 1 *infr. ne rusticani*, ubi dixi. *h. l. tit.* 54. Goth. Videtur accipienda lex hæc de Illyrio occidentali. Nam Orientale infert capitationem excepta ecclesia Thessalonicensi. *l.* 11. *supr. de an. et trib.* Mod.
(8) Coloni originis et agnationis merito in fundis ipsis et agris immorantur.
(9) Id speciale hoc casu, aliud jus in aliis est. *l.* 4. §. *quod si servus. Supr. de servis fugitivis.*
(10) *leg. ultim. supr. de operis libertorum.*
(11) *Orientis*, al.
(12) Si quis in fraudem fiscalium ad patrocinium alicujus, sub prætextu donationis, vel venditionis, vel conductionis, confugerit, quod factum est, nullam firmitatem habeat: tabellionibus, qui instrumenta conficiunt, bonorum proscriptione plectendis, et vico id committente, similiter fisco vindicando. Qui vero susceperit, si locuplex est, centum auri libras solvat: si inops, proscribatur: eadem pœna multandis iis, qui hanc ad rem ministerium suum præbuerint. *Synopsis Basilicon* 7. *titul.* 9. *ex lib.* 56. *tit.* 3. *c.* 1. Goth. Vid. Alciat. *hic.* Ans. Adde Cujac. *lib.* 8. *obs. c.* 28. S. L.
(13) *Pars l. ult. supr. de exactoribus tributorum. l.* 10. *tit.* 19.
(14) *Nominis*, vide Salvianum *lib.* 5. *de provid. Dei.*
(15) Patrocinii nomine quod possidetur, vere non possid[etur]. *l. ult. supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. vide *supr. tit.* [n]e *liceat potentior.*
(16) Tabellionis publici contractuum scriptores. *l.* 2. *supr.* [d]e *eunuchis*, *l.* 17. *supr. de fide instrum. et amiss. l.* 14. §. *supr. de sacros. Eccles.* νομικοὶ ἀγοραῖοι, ut quæ ab eis c[on]ficiuntur ἀγοραῖα, forensia *d. l.* 17.
(17) Publicari vicus etiam integer potest.
(18) Clientes suscepti. vide Cujac. 8. *observ.* 14. dixi a[d] *l.* [...] *ff. de usu et habitatione.* Goth. Hinc apparet *susceptos* esse cl[ien]tes, qui se et bona sua omnia tuenda et defendenda potentior[ibus] addicunt, fraudandorum publicorum tributorum causa. qua sp[e] potentiores vicanorum et rusticorum bona sibi vindicabant, [et] relinquebant susceptis sub patrocinii mercede certa, quod m[ultæ] constitutiones damnant in *tit. de pac. vic. C. Theod.* et *Justi[nia]ni Novell.* 17. et *Tiberii de divin. domibus.* Mod.
(19) Artibus.
(20) Vide *l.* 2. *infr. de militari veste. l.* 12. *tit.* 40.
(21) Thracia.
(22) Oriens divisus in provincias quinque *d. l.* 2. *Nov.* 24.
(23) Et iterum.
(24) Al. *vigintiocto*, *al.* 29.
(25) Κωμήταις. Nemo vicanis patrocinium polliceatur, [vel] agricolas ad clientelam suscipiat, eo nomine redituum promissio[ne], vel alio lucro recepto. Quod si quis hæc transgrediatur, et su[pra]dictis pœnis subjacebit, et aliam præterea majorem præsta[bit]. *Synops. ibid. c.* 2.

ı ut vicani, si servi sint, dominis castigati reddan-ı. si liberi xx. libris multentur, et verberati una cum m prioribus vici in perpetuum relegentur, dummodo ıtibus omnibus secesserint.

3. Imp. JUSTINIANUS A.

cujuslibet tributarius (1) junxerit sibi tributariam uxorem, vel e contrario, si (2) cujuslibet ancilla se junxerit alieno, tam tributarii, quam servi fi-, matrum sequi conditionem, earumque more geni-m suarum dominis subditas esse censemus.

TIT. LIV.

NE (3) RUSTICANI (4) AD ULLUM OBSEQUIUM DEVOCENTUR.

1. (5) Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. et CC.

E (6) quis ex rusticana plebe, quæ extra muros (7) posita capitationem (8) suam detulit, et annonam ruam præstat, ad ullum (9) aliud obsequium devo- : neque a Rationali (10) nostro mularum fiscalium, quorum ministerium subire cogatur (11). Sine die et ıle (12).

2. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Probum P. P. Illyrici (13).

qui eorum, qui provinciarum Rectoribus obsequun-ur, quique in diversis agunt officiis principatus, et qui sub quocunque prætextu publici muneris possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequii, quasi mancipio sui juris imponant, aut servum ejus, vel forte bovem in usus proprios, necessitatesque converterint (14), ablatis (15) omnibus facultatibus, perpetuo subjugentur exilio (16), et nihilominus rusticanum, qui se in ejusdem opera (17) sponte propria detulisse desponderit, par pœnæ severitudo constringat. Dat. prid. Kal. Octobr. *Agrippinæ*, VATENTIN. et VALENTE AA. CONSS. 365.

TIT. LV.

NON LICERE HABITATORIBUS METROCOMIÆ (18) LOCA SUA AD EXTRANEUM TRANSFERRE.

1. Impp. LEO et ANTHEMIUS AA. Nicostrato P. P.

IN (19) illis (20), quæ *metrocomiæ* communi vocabulo nuncupantur, hoc adjiciendum necessario nostra putavit humanitas, ut (21) nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur (22): sed si quis ex iisdem vicariis (23) loca sui juris alienare voluerit: non licere ei, nisi (24) ad habitatorem adscriptum ejusdem (25) metrocomiæ per qualemcunque contractum (26) terrarum suarum dominium possessionemque transferre: sciente persona extranea, quod si contra vetitum se huic negotio immiscere, vel illic possidere tentaverit: quicunque contractus initus fuerit, carebit effectu, et contractu soluto, si quid præstitum est, hoc (27) tantum reddetur. Dat. Kalend. Sept. ANTHEMIO A. II. CONS. 468.

Liberi tributarii et tributariæ matris conditionem sequun-sunt in ejus dominio, qui matrem ipsam habet in potestate.

Liberi, servi et ancillæ diversorum dominorum cedunt no domino.

Ut.

De rusticorum privilegiis vide Chopinum.

Exemplum literarum Diocletiani et Maximiani AA. ad ım.

l. unic. Supr. de capitatione. h. l. tit. 48.

Id est, *extra metrocomias*. Contius. Goth. Hanc constitu-intelligere arbitratur Cujac. Constantinum *in l.* 2. *Cod. . de cens. sive adscr.* dum Diocletianum dicit plebem ur-capitatione immunem reddidisse. nihil enim aliud ea ver-*tra muros* sibi volunt, quam urbanos quidem capitationem æstare; cæterum de rusticanis hoc hic constituitur, ne ad ia onera devocentur, ut *l.* 1. *supr. de agr. cens.* veluti ad ıtionem equorum aut mularum fiscalium, de quibus *l. ult. de discuss.* Mod.

Capitationem præstant rusticanæ plebes, seu coloni, *ut* xceptis Thracensibus, et Illyricanis, *l.* 1. *Supr. de colonis ensibus. h. l. tit.* 51. et Ecclesiæ Thessalonicensis. *l.* 12. *de annonis et tributis. l.* 10. *tit.* 16. Plebs urbana non præ-*l.* 1. *Supr. de capitatione civium censibus eximenda. h. l.* . sed nec metrocomitæ. *l. ult. Supr. de exact. tribut. tit.* 19.

Nullum.

Rationabili.

Cogantur.

Sic in manuscr.

Cod. Theod. 11. 11. 1.

Multa hic sunt detracta e *Cod. Theod.*

Sublatis.

Ultimo subjugetur exitio, in *Cod. Theod.* sed pœna im-est a compositoribus.

Operas.

Metrocomia id inter vicos est, quod Metropolis inter ur-Metropolis mater est urbium et provinciæ, Solino, Floro, iano: Metrocomia vero mater est et caput vicorum: Ut ur-capitatione immunes, ita et metrocomiæ, non etiam reliqui vici, *l. penult. Supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 1. *supr. ne rusticani ad ullum obseq. h. l. tit.* 54.

(19) Si voluerit habitator metrocomiæ (ὁ προκωμητὴς vel μητροκωμητὴς) rem quandam alienare, nulli eam extraneo vendat, sed ejusdem vici habitatori: Nam quidquid alioquin agetur, irritum erit: nec quidquam consequetur emptor, nisi quod præstita recipiet. *Synops. Basil.* 55. *in fin.* περὶ προτιμήσεως τῶν πιπρασκομένων παρὰ μητροκωμητοῦ: id est, de præstatione in rebus iis, quæ ab habitatore metrocomiæ venduntur.

(20) *Pars l. ult. supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19.

(21) *l.* 8. *supr. de exact. tribut.* Cæterum interpretes quidam ad hunc locum referunt quæstionem peregrinitatis, quæ Galiis Jus Albinagii dicitur. de quo vide *l.* 11. *supr. de episc. et clericis*, Paponem 5. *Arrestorum* 2. *et* 3. *Not.* 6. *ch. des lettres de Naturalité:* dixi ad Auth. *omnes peregrini. supr. Communia de successionibus*. Goth. Pugnare videtur hæc lex cum *l. dudum. supr. de contrahend. empt.* sed *l. dudum.* de propinquis et sociis loquitur, ne præferantur extraneis emptoribus, hæc de convicanis; propter quam putat Cujacius ad *l. dudum.* hæc verba Tribonianum adjecisse; *Nisi lex specialiter*, *etc.* quæ non sunt in C. Theod. *Mod.*

(22) Attribuatur.

(23) *Alias*, vicanis, *hi sunt* μητροκωμῆται, de quib. vid. hic Cujac.

(24) Jus προτιμήσεως datur comitanis, *ut hic*, non tamen sociis. *l. dudum.* 14. *Supr. de contrah. empt.*

(25) Eidem.

(26) Hoc verbo non continetur testamentum: ergo poterit vicanus extraneum heredem instituere. Quin et Nov. Romani, non testamenti modo sed et dotis, donationis propter nuptias, donationis directæ, donationis causa mortis, permutationis, transactionis non simulatæ excipitur causa; nisi si ex his causis bona sua tenuiores transferant in potentiores non vicanos, quibus tamen præscriptio decennii sicut et extraneis quibuslibet non denegatur. *Mod.*

(27) Emens vicani prædium, non Vicaneus, pretium recuperat, *ut hic*. non idem est in eo, qui censitum absque terra. *l.* 7. *supr. de agricolis et censitis, h. l. tit.* 47. vel qui dominicum prædium dempto canone comparat. hi enim pretium amittunt, *l. ult. infr. de fundis rei privatæ. h. lib. tit.* 65.

*

TIT. LVI.

UT NULLUS EX VICANEIS (1) PRO (2) ALIENIS VICANEORUM DEBITIS TENEATUR.

1. Imp. Zeno A.

GRave est (3) non solum legibus, verumetiam æquitati naturali contrarium pro alienis debitis alios molestari (4). Idcirco hujusmodi iniquitates circa omnes vicaneos perpetrari modis omnibus prohibemus.

TIT. LVII.

DE CENSIBUS (5) ET CENSITORIBUS ET PERÆQUATORIBUS ET INSPECTORIBUS.

De collusione et fraude tabulariorum.

1. Imp. Constantinus A. ad Populum (6).

QUoniam tabularii (7) civitatum per collusionem potentiorum sarcinam (8) ad (9) inferiores transferunt: jubemus, ut quisquis se gravatum probaverit, suam tantum pristinam (10) professionem agnoscat. Dat. 15. Kal. Februar. *Romæ*, Constantino A. II. et Licinio Conss. 313.

De paupertate simulata succisis vitibus, vel arboribus.

2. Imppp. Gratianus, Valentin. et Theod. AAA. Eutropio P. P. (11).

QUisquis (12) vitem succiderit (13), aut feracium ramorum fœtus vetaverit (14), quo declinet fidem censuum, et mentiatur callidæ paupertatis ingenium, mox detectus, competenti indignationi subjiciatur (15): illo videlicet evitante (16) calumniam, qui forte detegitur laborasse pro copia, ac [pro (17)] reparandis a… rum fœtibus, non sterilitatem, aut inopiam procura… Dat. prid. Non. Jun. *Constantinopoli*, Eucherio et S… grio Conss. 381.

De procuratore subducto, colonove fugato.

3. Iidem AAA. Cynegio P. P. (18).

SI peræquatore misso aliquis aut procuratorem suum … traxerit (19), aut colonum per (20) contumaciam … tractionis (21) fugaverit: ad eum censuum modum, qu… vel eo, vel procuratore illius absente peræquator a… suerit, nostræ sanctionis auctoritate tenebitur. Dat. … Kalend. April. *Constantinop.* Honor. N. P. et Eu… Conss. 386.

Si defectorum prædiorum relevatio petatur.

4. Imppp. Theodosius, Arcad. et Honor. AAA. Rufino P. P. (22).

OMne territorium censeatur, quotiens defectorum … vamen exposcitur: ut (23) sterilia (24), atque … ma (25), his, quæ culta, vel opima sunt, compen… tur. Dat. 3. Non. April. *Constantinop.* Theodosio … III. et Abundantio Conss. 393.

De iniqua peræquatione.

5. Iidem AAA. Rufino P. P. (26).

QUi (27) gravatos se esse a peræquatoribus (28) c… queruntur, et injusto (29) oneri impares esse p… clamant, competitionis habeant facultatem (30): ut q… remissum gratia, quidve interceptum fuerit fraude, c… vincant, et ex eo levamen accipiant, quod per de…

(1) Vicanis, *al. vicariis.*

(2) De clarigatione et jure Represaliarum adde *l.* 4. *Infr. de execut. et exact. l.* 12. *tit.* 61. *Novell.* 51. *l.* 3. *in fin. Supr. Ne uxor pro marito: Auth. Habita. supr. Ne filius pro patre.*

(3) *Huc pertinet l.* 2. *de exact. C. Theod. l.* 4. *Supr. de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19.

(4) Fuit olim plerisque locis usurpatum, ut vicanus ex contractu vel delicto convicani teneretur: et ut liceret creditori ob vicani debitum ejusdem vici hominem vel bona prehendere, quoad verus debitor satisfecisset; quod Zeno tollit hac lege, et Justinianus *Nov.* 52. *et* 134. Mod.

(5) *L.* 50. *D.* 15. vid. Molinæum *ad Consuet. tit. de Censives.* Goth. *Census* descriptiones sunt jugerum et capitum. *Censitores* sive censores, qui census agunt. *Peræquatores* et inspectores, qui emendant, prædiis inspectis et adæquatis invicem, ut releventur, quibus est gravius onus adscriptum, graventur, quæ sunt censita lævius. *l.* 10. *Infr. de fund. pat. l. pen. et ult. supr. de an. et tribut. l.* 12. *et* 14. *C. Theod. de censit. l. ult. C. Th. de locat. fun. jur. emph.* Mod.

(6) *C. Theod.* 13. 10. 1.

(7) Tabularii civitatum potentioribus facile colludunt et potentiorum onera in eosdem per collusionem transferunt.

(8) *l.* 5. *infr. h. t.*

(9) Ita Q. ad M. Ciceronem fratrem, Asiæ Proconsulem scribens, illud cum primis in eo laudat, quod effecerit, ut tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolunt, tolerarentur æquabiliter.

(10) Censualis professio non tantum testibus, sed ex antiqua seu priore censuali possessione potest argui. *l.* 1. *supr. de immunitate nemini concedenda. l.* 10. *tit.* 25. et ita intellige *l.* 10. *ff. de probationib.* Nam alias tabulæ censuales potiores sunt testibus. *d. l.* 10.

(11) *C. Theod.* 13. 11. 1.

(12) *Si quis.* in *C. Theod.*

(13) Aliud si mortuæ sint. *l.* 4. *§.* 1. *ff. h. t.*

(14) *C. Th. hebetaverit*, forte *amputaverit*, al. *vitiaverit.* *l.* 4. *§. si quis. ff. de censib.*

(15) Immutata est pœna, quæ in *Cod. Theod.* expressa est.

(16) Vitante.

(17) *Abest a C. Theod. et quib. lib.*

(18) *C. Theod. h. t. l.* 2.

(19) *l.* 4. *§. si quis.* 10. *ff. de censib.*

(20) *Ad*, in *C. Theod.*

(21) *Retractationis*, in *C. Th.*

(22) *C. Theod. h. t.* 3.

(23) Vid. *l.* 4. *Infr. tit. prox.*

(24) *Squaliora* in *C. Th.* al. *squalidiora.*

(25) *Jejuna* in *C. Theod.* Erema prædia deserta, sterili… *ut hic et tit. prox.*

(26) *C. Th. h. t.* 4.

(27) *l.* 1. *in pr. Supr. h. t.*

(28) Peræquatores sunt, qui inspectis prædiis census æqual… ratione imponunt aut emendant.

(29) Injuncto.

(30) Actio vel competitio adversus iniquam peræquationem … tur intra annum post completam peræquationem, traditosque … ræquationis libros, ex die clausi renunciatique census, ut … *l.* 5. *Cod. Theod. de censu sive adsc.* Excipiuntur minores in… fensi, et absentes reipublicæ causa: quibus non ex eo die ann… computatur; sed ex quo agendi facultatem habuerint. ad extens… nem porro hujus legis vide *l. formam. §. final. ff. de cens…* Bald. *in tractat. de præscription. quarta parte principali*, qu… *stione* 30. *n.* 9. Socinum *consil. ult. columna final. lib.* 3. … roald. *in quæst. fam. quæst.* 5. Anton. Rub. denique *ad l. n… solum. §. morte. ff. de novi oper. nunc. n.* 261. Mod.

et criminosa commercia sibi impositum esse deplo- ut aliis demeretur : Quod intra annum (1) post m oblationem , quo (2) videbitur, de injusto one- queratur , et iniquitatem peræquatoris accuset , ac tam gratiam habita compensatione (3) convincat : od ei fuerat superfusum , ille cognoscat (4) , quem functioni (5) fraus clandestina subtraxerat. Emen- em eo tempore actio denegabitur : exceptis (6) mi- s , qui fuerint indefensi : his etiam , qui abfue- 7) reipublicæ causa : qui tamen ex eo tempore , unt statuta custodient, ex quo ad agendum habue- 8) facultatem . Dat. 3. Kalend. Decembr. *Con- iop.* DN. THEODOSIO A. III. et ABUNDANTIO V. C. . 393.

De negligentia vel gratia peræquatorum vel discussorum.

6. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. Eusebio P. P. (9).

ræquatores (10) ac discussores (11) si incurrerint cul- pam negligentiæ , vel gratiæ , non solum bono- 12) jacturam (13) , verumetiam annonarum (14) adruplum (15) multam (16) subire debebunt : ea quæ in damnum provincialium fuerint accepisse eti , in quadruplum cogentur exolvere. Dat. 4. April. *Mediolan.* ARCADIO et HONORIO III. AA. . 396.

De addictione prædiorum desertorum.

Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. Sebastiano Comiti primi ordinis (17).

ud (18) eum possessio firma permaneat, cui eam a peræquatore semel traditam fuisse constiterit : reli- 19) vero temporis anteacti a novo domino fiscum lare non patimur , ne alterius culpa alter incipiat subjacere dispendio. Si (20) quis vero privatus aut obligatam sibi possessionem , quæ deserta usque (21) nunc permansit , aut ex aliquo titulo deberi sibi jure confirmat : allegationes suas sine mora , vel per se , vel per aliam personam legibus ordinatam manifestare (22) debebit : ita ut si æquitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio : is , qui a peræquatore eam susceperit , rei melioratæ susceptis (23) sublevetur expensis. Verum ne sub specie litis donationes (24) semel constitutæ turbentur , sex (25) mensium spatium censemus debere servari : intra quod is , qui putat sibi rem probabili ratione competere , debitas exerceat (26) actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interveniente transactum : nullum (27) penitus repetendi volumus esse principium. Quod si quis [ex] eo (28) tempore , quo peræquator prædium alicui addicit de suo jure , vel per se , vel per homines suos non crediderit actitandum (29) , sex (30) mensium curriculis evolutis , in perpetuum conquiescat. Dat. prid. Id. Mart. *Ravennæ* , HONORIO XI. et CONSTANTIO II. CONSS. 417.

TIT. LVIII.

DE OMNI AGRO DESERTO (31) ET QUANDO STERILES FERTILIBUS IMPONUNTUR.

Prædia deserta decurionibus loci , cui subsunt , assignari debent , cum immunitate triennii. Bart.

1. Imp. CONSTANT. A. Campesi.

CUm Divus Aurelianus parens noster civitatum ordines pro desertis possessionibus jusserit conveniri , et pro his fundis , qui inveniri dominos non potuerunt , quos præceperamus earumdem possessionum triennii immunitate percepta de solemnibus satisfacere : servato hoc tenore præcipimus , ut si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse ; eorundem agrorum onera (32) possessionibus et territoriis dividantur accepta (33).

Qui se gravatum dicit a censitore , vel peræquatore , ea de eri et agere potest intra annum , non post annum. Eusta- *lib. de temporib. c. de anno.*
Cui , in *C. Theod.*
Al. *competitione* in *C. Theod.*
Agnoscat.
Functionis.
Sequestratis , in *C. Theod.*
Abfuerunt , al. *abierunt.*
Habere potuerint.
C. Theod. h. t. 7.
) Peræquator ἐξισωτὴς , discussor , λογοθέτης. *Synops. Ba-* 6. *tit.* 14. *cap.* 1. §. 6.
) Quædam hic sunt omissa e *C. Theod.*
) *Herum* , in *C. Theod. et vet. quib. lib.* quod magis pro- uj. Græcorum auctoritate.
) Quæ et emolumenta. *l.* 11. *Supr. de annonis et tributis.* *tit.* 16.
) *l.* 1. *supr. de discussoribus. l.* 10. *tit.* 30.
) Imo in duplum , *l.* 7. *Supr. de exactoribus. l.* 10. *tit.* 19.
) *Multæ* , in *C. Theod.*
) *C. Theod. h. t. l. pen.* cujus hic omissum est initium.
) Vid. *l.* 11. *in fin. infr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.
) Λοιπάδες Græcis dicuntur. *Syn. ibid.* Qui a fisco auctio- e rem comparat , pretium tantum præstat , non reliqua , *ut et l.* 6. *in fin. supr. de fide et jure hastæ fiscalis. l.* 2. *de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. Olim jus id non erat. *ædiis.* 36. *ff. de jure fisci.* Verum cum id plerique refugien- ollent a fisco emere , facilius inveniendi emptoris causa ab Imperatoribus Valentiniano et Valente id remissum. *l.* 1. *C. Theod. de fidejuss. civitat.* In privatis auctionibus emptor reliqua etiam præstat. *l. Imperatores.* 7. *ff. de publicanis. ut Supr. sine censu.*

(20) Qui possessionem a peræquatore traditam , velut obligatam sibi evincit , expensas meliorationis solvere debet et intra sex menses actionem sibi competentem instituere. *Synops. ibid.* adde *l.* 11. *in fin. infr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.
(21) *Hucusque* , in *C. Theod.*
(22) *Apud spectabilitatem tuam publicare* , in *C. Theod.*
(23) *Receptis* , in *C. Theod.*
(24) *Dominationes* , *in veter. lib. manusc. id est* , *dominia* , in *C. Theod.*
(25) *Duorum* , in *C. Theod.* dixi ad *l. locorum.* 11. *Infr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.
(26) *Exerat* , in *C. Theod.*
(27) De exceptione litis finitæ , vid. Rebuff. *tract. de exceptionib. n.* 600. *et* 606.
(28) *Abest a C. Theod. et quibusd. manuscr.*
(29) Actitatum.
(30) *Duorum* , in *C. Theod.*
(31) Non idem est desertum et derelictum : derelictum enim occupantis fit , desertum non item , *l.* 8. *hoc tit.* usucapitur tamen biennio. desertum autem est , quod incultum et squalidum est. *Mod.*
(32) Vid. *l.* 6. *in fin. Infr. h. t.*
(33) Hoc verbum , *Accepta* , est ex subscriptione , *ut Dat. Goth.* Vid. Jacob. Bequit. *de ærar. reditib. lib.* 7. c. 1. et Alciat *h. t.* Aus.

Possidens fundos steriles et fertiles tributarios, si alienat fertiles, et ob hoc efficitur non solvendo, tenetur ad tributa fertilium et sterilium emptor.

2. Idem A. (1).

SI quis ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore privati juris quippiam comparaverit, cujus substantia alias possessiones sustentare consueverat (2), et succisis quasi quarundam virium nervis, reliqua labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes distractorem (3) [inopem (4)] inutiles permanebunt. Dat. 8. Id. Decemb. *Thessal.* FELICIANO et TIT. CONSS. 337.

Accipientes prædia deserta cum immunitate triennii, debent cavere idonee, quod dicta prædia non relinquent cum damno reipublicæ. Bart.

3. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Mamertium P. P.

QUicunque deserta prædia meruerint sub certa immunitate (5), ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quam vel fidejussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonii sui maxime utilibus obligatis, idonea cautione firmaverint susceptam [a se] possessionem nullo detrimento publico relinquendam.

Scriptus heres a tributario debitore, etiam onus fundorum sterilium agnoscere cogitur. Bart.

4. Iidem AA. et GRAT. A. ad Crescentium Vic. Afric. (6).

HEredes scripti etiam pro (7) minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere: vel si renunciandum hereditati putent, cedant his omnibus (8) rebus, quas ex iisdem bonis quocunque titulo et jure perceperint. Dat. 4. Id. Jul. *Contionaci*, GRAT. A. II. et PROBO CONSS. 337.

Possidens prædia sterilia et fertilia, non potest renunciare sterilibus et fertilia retinere. Bart.

5. (9) Impp. VALENTIN. et THEODOSIUS AA.

QUi utilia (10) Reipubl. loca possident, permixtione facta etiam deserta (11) suscipiant: ut si earum partium graventur accessu, quas antea per fastidi... liquerunt, cedant aliis curialibus, qui utraque h... ditione retineant, ut præstatione salva cum de... culta possideant, sublata (12) a paucis, quos inju... electa retinere: cum municipes gravatura sit pars ...

Prædium sterile desertum injungi debet possiden... fundum fertilem dominicum, vel templorum. Bart.

6. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Nebridio Comiti R. P. (13).

QUisquis (14) conductor fuerit inventus possessor [fertilis (15),] qui ex publico, vel temploru... re descendit, huic ager jungatur inutilior (16). Qu... contra id reluctandum existimaverit, alius possessor... eadem præstatione quæratur: vel si voluntarius, qui... sit conductor, non inveniatur, tunc (18) ad posses... antiquos, id est, decuriones, vel quoslibet alios loca... ris prædicti adjunctis inutilibus revertantur: idone... dejussoribus præstitis (19). Dat. 15. Kalend. Febr... CP. MEROBAUDE II. et SATURNINO CONSS. 383.

7. Iidem AAA. (20).

QUicunque desertum (21) fundum patrimonialem e... cuerit, et fertilem idoneumque præstiterit: s... patrimoniali canone (22), perpetuo ac privato ... defendat (23), et velut domesticum, et avita successi... quæsitum sibi habeat, suisque relinquat, neque eum ... promulgatione rescripti, aut reverentia sacræ adnotati... quisquam a fructu impensi operis excludat. Cæterum ... qui opimas (24) ac fertiles possident terras, aut et ... nunc sibi existimant eligendas, pro (25) deserta (26) ... licet portione summam debiti præsentis jubemus imple... † Illos etiam, qui emphyteuticario nomine, nec ... plenum idoneas, nec omnibus modis vacuas detinent, ... ex illis quoque, quæ (27) præsidio indigent, justam ... debitam quantitatem debere suscipere, ut indulto tem... ris spatio, post biennium (28) decretum canonem s... vendum esse meminerint. Nemo tamen qualibet meriti ... potestatis objectione submoveatur, quominus ad diaca... chiæ (29) vicem defectas possessiones patrimonialis ju... accipiat, earum tributa et canonem soluturus: ill... speciali observatione procurans, ut primo vicinas, et ... eodem territorio sortiatur: dehinc si neque finitimas ...

(1) *C. Theod.* 11. 1. 4.
(2) Vid. *l.* 5. *Infr. h. t.*
(3) Desertorem.
(4) *Abest a C. Th.*
(5) Jubet ut ii quibus deserta prædia addicuntur sub certa immunitate veluti triennii, *l.* 1. *hoc tit.* vel biennii, *l.* 7. *hoc tit.* *l.* 12. *C. Theod. de censit. pignorib. vel fidejussorib.* caveant se ea damno publico minime deserturos. *l.* 6. *hoc tit.* *l.* 7. *Infr. de fund. pat.* Mod.
(6) *C. Theod.* 11. 1. 17. *ubi legitur*, *Crescentem.*
(7) *l.* 2. *Supr. h. t.* *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *vers. cæterum*, *l.* 9. *l.* 10. *Infr. h. t.* *l.* 3. *Infr. tit. prox.* *l.* 10. *infr. de fundis patrimonial. h. l. tit.* 61.
(8) Institutus a debitore, repudians ejus hereditatem, privatur omnibus bonis, non solum hereditario, sed quocunque titulo ad eum delatis a testatore. Corsetus *singulari heres.*
(9) *Al.* Impp. Valens et Gratianus AA. ad Anthemium P. P.
(10) Εὐθαλῆ χωρία, Qui fertilia loca possident, etiam ἄπορα, sterilia suscipere debent. Quod si nolint, cedere debent fertilibus, ut et omnia municipes habeant. *Synops. Basil.* 56. *ex tit.* 14. *c.* 12.
(11) *l.* 3. *l.* 4. *Supr. h. t.*
(12) Sublatis.
(13) *Sic legitur* in *C. Theod.* 10. 3. 4. *unde hæc lex desu... pta est.* al. *Iidem Augusti.*
(14) *Ut quisque*, in *C. Theod.* al. *Ut quisquis.* al. *Ut quicunqu...*
(15) *Abest a C. Theod. et quib. lib.*
(16) *d. l.* 4.
(17) *Quis conductor*, in *C. Theod.*
(18) *l.* 1. *in fin. Supr. h. t.*
(19) *Præbitis*, in *Cod. Theod.*
(20) In quibusd. additur, et Arcadius A. Cynegio P. P.
(21) Defectum.
(22) *l.* 5. *l.* 9. *Infr. de fundis patrimonialib. h. l. tit.* 61.
(23) Defendantur.
(24) *Optimas*, al. opportunas.
(25) *l.* 4. *Supr. h. t.*
(26) Defecta.
(27) Al. *qui.*
(28) Deserta, defecta sive ἄπορα prædia qui suscipiunt, nonn... si post biennium, solennem canonem fisco inferunt. Eustathiu... *lib. de temporib. cap. de biennio.*
(29) Vide Alciatum, qui legit hic *diacatharotiæ*, sed Cujaciu... magis probat excusam lectionem et *diacatochiam* interpretatu... possessionem, ex qua fisco canon debetur: ut, ad diacatochi... vicem, significet, possessionis titulo et jure.

eisdem locis repererit constitutas, tunc demum longius positas: sed in quantum fieri valet, pro ecto spatio sibimet cohærentes, pro modo et æqui-scipiat, ut id consensu (1) omnium fiat, quod us profuturum est.

um sterilem, et tributarium, et desertum quilibet ctoritate propria potest invadere: sive invadens sit vicinus, sive non.

. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Tatiano P. P.

i (2) agros domino (3) cessante desertos, vel longe positos vel in finitimis, ad privatum pariter pu-licumque compendium excolere festinat, voluntati ostrum noverit adesse responsum: ita tamen, ut si i ac destituto solo novus cultor insederit, ac vetus us intra biennium (4) eadem ad suum jus volue-ocare, restitutis primitus quæ expensa constiterit, tem loci proprii consequatur. Nam si biennii fuerit emensum, omnis possessionis, et dominii carebit qui siluit.

ndos patrimoniales principis ille dicitur possidere jure privato, qui ipsos steriles accepit, et sua cultura fecit fertiles. Bart.

mppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. Ruffino P. P.

fundos patrimoniales jure privato canone salvo su-eperint: hanc omnes sine ullius exceptione perso-e propositam [sibi (5)] intelligant optionem, ea loca (6), quibus minor est soli fœcunditas, is ex quibus fructus uberes capiunt, suscipere, et non abnuant (7): aut si eorum refugiunt sterili-opimioribus cedant. Dat. 8. Id. Novembr. *Tyro*, io III. et HONORIO II. AA. CONSS. 394.

Si fiscus alicui successit, qui fundos steriles et fertiles possidebat, et aliquis per potentiam fertiles occupavit, cogitur steriles ex eadem substantia pro portione acceptare. Bart.

10. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano P. P.

QUi (8) per potentiam (9) fundos opimos ac fertiles (10) occuparunt: cum quæstuosis (11) uberibusque pro rata portione suscipiant infœcundos ex eadem (12) substantia. Dat. Non. Mart. CP. HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

11. Iidem AA. Hadriano P. P.

LOcorum domini intra sex (13) menses edictis vocati, revertantur: qui si adfuerint, et propria teneant, et ea, quæ ex præterito contraxerint debita, redhibere cogantur. Sin vero se impares esse earum rerum tributis propria confitentur absentia, nec adesse voluerint: penes (14) eos, qui (15) hæc susceperint, et certum quem tributorum canonem promittunt, proprietas possessionis intemerata permaneat: ut postquam ea (16) exolverint, sciant sibi inquietudinem submovendam, nec subreptione cujusquam competitionis (17) loca, quæ tenuerunt, auferenda: quibus etiam illud (18) indulsimus: ut (19) ex eo tempore, ex quo primum loca, de quibus agitur, cœperint possidere, tributa poscantur (20). Dat. 6. Kalend. Septembr. STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

Ad tributa prædii sterilis nullus possidens fertilia cogitur, nisi postquam adsecutus fuerit. Bart.

12. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Seleuco P. P. (21).

HAc definitione sancimus, nullum possessorem neque munificum prædium pro (22) alienis debitis, vel

Pars major collegii et universitatis quod facit, omnes fa-comprobare tenentur, *arg. hujus legis*, *l.* 160. §. 1. *ff. jur. l. quod major.* 19. *ff. ad municip. cap.* 1. *X. de æ fiunt a majori parte.* quam sententiam limitat, seu re-Corsetus *singulari universitas*, si de reformatione, ut ipse , officialis agetur: si de revocanda libertate, vel retrahen-ervitutem aliquo: si pars major statuere volet adversus ea, omnibus antea statuta sint. Item si contra jus statuerent, *nocentium in c. humilis.* 17. *de majoritate et c. cum* 6. *X. de constit.* Postremo si pars major extra collegium it. *c. in causis.* 30. *de lect.* Bald. *in l. Per fundum.* 11. *ervit. rustic.*

Agrum sterilem et tributarium, et desertum quilibet au-propria potest invadere, quod qui facit, non incidit *in quærebatur.* 11. *Supr. unde vi.*

. 14. *in pr. Infr. h. t.*

Deserta prædia qui occupant, ea dominus ab eis repetere ntra biennium redditis meliorationibus, *ut hic.* Eustathius *temporib. c. de biennio.* vid. quæ notavi ad *l.* 1. §. 10. *dq. possess.* Neque obstat *lex* 11. *Infr. h. t.* loquitur de prædia addicta sunt a peræquatore, non de eo, qui de-cupavit. *Goth.* Vid. Gloss. in *l. final. Supr. de censib.* . 57. *l. fin. Supr. de jure Reipub. h. l. tit.* 29. Ærod. . *l.* 5. *tit.* 21. *c.* 8. Et nota, Impensas in aliquam rem ite omnia esse restituendas: qua de re vid. Kinschot *Re-* o5. Ans.

Al. *deest.*

Vid. *l.* 4. *Supr. h. t.*

Abnumerat, al. *abnumerent.*

C. Th. 13. 11. 8.

(9) *Impotentiam*, in *C. Theod.*

(10) *l.* 4. *Supr. h. t.*

(11) Vid. *l.* 12. *Infr. h. t.*

(12) Multa sunt hic immutata ex *C. Th.* unde hujusmodi subscriptio addenda est: Dat. Non. Mart. *Constantinopol.* Honor. A. 4. et Eutychiano Conss.

(13) Desertum agrum qui a peræquatore accepit, firmo jure eum tenet, neque reliqua prioris possessoris solvit. Quod si supervenerit, qui agrum vindicet dominii, aut hypothecæ jure, et evincat, meliorationis sumptus ab eo consequitur, si modo is veniat intra sex menses post addictionem agri. Post sex menses venienti obstat præscriptio, *ut hic. et l. ult. in fin. Supr. de censib. et censitorib. tit. prox.* adde quæ scripsi ad *l.* 8. *supr. h. t. l.* 7. *Supr. de censib.* Eustathius *lib. de temporib. c. de sex mensib.*

(14) Penes quidem hos.

(15) *l.* 13. *infr. h. t.*

(16) Ea excoluerint.

(17) Competitoris.

(18) Vid. *l.* 36. *ff. de jure fisci.*

(19) *l.* 7. *supr. de censib. et censitorib. l.* 2. *in fin. infr. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65. *Novell.* 128. *c.* 14.

(20) Præstentur.

(21) *C. Th.* 11. 31.

(22) Clarigationes et repressaliæ vetitæ. *l.* 10. *Supr. h. t. l. ult. Infr. h. t. l.* 4. *Supr. de agricol. et censitis. h. l. tit.* 47. *Nov.* 17. 52. 128. *c.* 14. *l. un. supr. ut nullus ex vicaneis. h. l. tit.* 56. *l.* 4. *infr. de executoribus et exactorib. l.* 12. *tit.* 61. adde Papon. 3. *Not. tit. des lettres de marque*, et 5. *Arrestor.* 3. Gaylem *tract. de pign.*

destitutionibus (1) esse retinendum (2), neque eorum prædiorum despectione (3) prægravari, quæ ex iisdem bonis, quæ retinentur (4), nequaquam esse monstrantur (5): ne (6) ullis præstigiis atque commentis exactio mutiletur. Dat. Prid. Kal. Februar. *Ravennæ*, Honor. viii. Theod. v. AA. Conss. 412.

Domini prædiorum debent requiri, ut solvant debita contracta; et ipsis cessantibus, adsignantur volentibus solvere. Bart.

13. Iidem AA. ad Probum.

OMnium prædiorum actores ac domini requirantur: quorum si vitio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est, ut (7) debeat dominium commutari. Datum 3. Id. Jun. CP. Constante et Constantio Conss. 414.

14. Iidem AA. Aureliano P. P.

RUra (8), et possessiones, quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta provincialia desideriis suis, vel reliquerunt (9), vel possidere alios permiserunt: penes eos, qui eas excoluerunt, et functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabunt, nullam (10) habentibus curialibus copiam repetendi. Dat. 3. Non. Decemb. Honorio x. et Theodos. vi. AA. Conss. 415.

15. Iidem AA. Sebasto (11) Com. primi ordinis.

SI quis deserta prædia, quæ navalem sustinent functionem, et in desertis nunc usque remanent, superæquationis jure perceperit: meliore conditione in omnibus titulis convenit ea relevari, ut gravis sors navis (12) esse non possit, pro ea, quæ resederit portiuncula: cum aliis fuerit dispendiis liberata. Dat. prid. Id. Mart. *Raven.* Honor. A. xi. et Constantio ii. Conss. 417.

16. Iidem AA. Hermocrati P. P. (13).

SI quis auctoritate nostri nominis (14) de fundis patrimonialibus (15) steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit, firmiter eum volumus possidere: su[b] ejusdem tamen canonis solutione, quem nostræ M[ajesta]tis auctoritas per annos singulos solvendum esse p[ræce]psit, nullamque eos descriptionem, sive adjectionem, aut innovationem in posterum sustinere: quoniam absurdum est, eos, qui nobis hortantibus fundos n[...] atque egenos (18), magno labore (19) impenso, a[...] hausto patrimonio vix forte meliorare potuerunt, u[...] deceptos inopinatum onus suscipere: illudque velu[t ...] dam circumventione deposci, quod si se daturos p[...] sent, fundos minime suscipere, aut etiam colere [...] rentur. Dat. 12. Kal. CP. Theod. A. xviii. et A[...] Conss. 444.

17. Imp. Theod. A.

JUbemus (20) neminem (21) curialem pro (22) [...] territorii debitis (23) detineri (24), sed tantum [mu]nicipem pro gleba propria conveniri. Dat. 5. Kal. [...] *Ravenn.* post Cons. Felicis, et Tauri VV. CC. 4[...]

TIT. LIX.

DE (25) FUNDIS LIMITROPHIS (26), ET TER[RIS] ET PALUDIBUS, ET PASCUIS, ET LIMITANEIS (27) VEL CASTELLORUM (28).

Rescripta in contrarium impetrata nullius sint momenti.

1. Imppp. Valent. Valens, et Gratian. AAA. ad Licinium (29) P. P.

TIberianus (30) ad possibilitatem singulorum quorum[que] locorum intuens statuit certas possessiones, qu[æ] ad limitem (31) frumenta conveherent. Quocirca generali [le]ge sancimus, Tiberiani dispositionem oportere observ[ari,] amoventes quidquid vel potentia cujuscunque (32) li[cu]it (33), vel furtiva (34) deprecatio: addentesque n[i]hilominus in futurum nulli licere (35) adversus u[...] vetustatem, et præsentem legem nostram importuna [...]

(1) *Destitutione*, in *C. Th.*
(2) *Detinendum*, in *C. Th.*
(3) *Depectione*, al. *defectione*, in *C. Th.* al. *defunctione*, in *lib. Aured. legitur*, *defunctione*.
(4) *Retinent*, in *C. Th.*
(6) Monstratur.
(6) Nec.
(7) *l.* 11. *Supr. h. t. l.* 10. *supr. de annonis et tributis. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 2. *in fin. l.* 7. *in fin. l.* 8. *supr. de exactor. trib. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 2. *in fin. Infr. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65.
(8) Al. *Jura*, sed male.
(9) Vid. l. 8. *in pr. supr. h. t.*
(10) *Al.* additur, *penitus.*
(11) Al. *Sebastiano.*
(12) Navalis.
(13) Al. *Hermogeni.*
(14) Numinis.
(15) *l.* 3. *versic. similiter. supr. de alluvionibus. l.* 2. *in pr. Infr. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* 65.
(16) Ita ut non relevetur fundus. *l. un. supr. de coll. donatorum. l.* 10. *tit.* 28.
(17) Vid. quæ scripsi ad inscriptionem *tit. de in diem addictione.*
(18) Novella integra habet *jejunos*, et ita legitur in *quib. vet. lib.*
(19) In quib. libr. hæc lex superiorem præcedit: et ea est illius inscriptio: Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Celeri Proc. Afric.
(20) *C. Th.* 12. 1. 186.
(21) Μηδεὶς τῶν κτητόρων ὑπὲρ γῆς etc. Nullus curialium pro gleba in alieno territorio sita detineatur. *Synops. dict. tit.* 14. *ca*[p.] 6.
(22) Clarigationes prohibitæ, *ut hic*, *l.* 12. *supr. h. t. et* [...] *Infr. de executoribus. l.* 12. *tit.* 61. *Nov.* 128. *cap.* 14.
(23) Territorium et glebam dicit pro eodem, ut *l.* 11. [...] *de oper. publ. l.* 3. *supr. de nat. lib. l. nulli. Supr. de epi*[sc.] *et cler.* municipem quoque et curialem pro eodem, ut *l.* 5. [...] *hoc titul. l.* 1. *Infr. de fug. col. l.* 41. *C. Th. de oper.* [...] Curialis igitur glebæ propriæ, non alienæ nomine tenetur. *l.* [...] *supr.* Mod.
(24) *Attineri.*
(25) *Ecl. lib.* 55. *tit.* 6.
(26) *Limitotrophis*, Cujac. Limitotrophi fundi dicuntur, [qui]d inde milites limitanei aluntur, non quod ad milites limita[neo]s pertineant, ut *l.* 13. *Infr. de fundis patrim. h. l. tit.* 61. [...] ci ita legunt: περὶ ἀγρῶν λιμιτανέων, καὶ λιμιτρόφων, καὶ ἐμφυτευτικαρίων, *de agris limitaneis et limitrophis et emphyteutica*[riis.] *Syn. Basil.* 55. *tit.* 6. *l.* 3. *infr. h. t.*
(27) Fundi limitanei, qui ad milites limitaneos pertinebant.
(28) Castellorum fundi ad milites castellanos pertinent. [...] *infr. h. t.*
(29) Al. *ad Latinum*, *in meo manuscript.* Cont.
(30) De fundis limitotrophis dispositionem Tiberiani P. Pr[æto]rio confirmat.
(31) In scriptis, *ad limitum frumenta convenirent.*
(32) Uniuscujusque.
(33) Reliquit.
(34) Id est, obreptio. De obreptionis exceptione, et subrep[tio]nis adde Oldendorpium *c.* 14. *de except.*
(35) Nocere.

ienda reposcere (1). Dat. 18. Kal. Octob. *Aquileiæ*, AD. A. et BAUTONE CONSS. 387.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Asclepiodoto P. P. et cons. ordinario.

Uicunque castellorum (2) loca quocunque titulo possident, cedant (3) ac deserant: quia his (4) tantum fas est possidere (5) castellorum territoria, quiadscripta sunt, et de quibus judicavit antiquitas: si ulterius, vel privatæ conditionis quispiam in his, vel non castellanus miles fuerit detentator invencapitali sententia cum publicatione bonorum plecte-Dat. 5. Non. Mart. CP. ASCLEPIODOTO, et MARI-CONSS. 423.

Agri limitanei donec per milites possidentur, sunt a tributis immunes. Bart.

3. Impp. THEOD. et VALENT. Augusti Nomo Magistro officiorum.

ros limitaneos universos cum paludibus omnique jure, (quos (6) ex prisca dispositione limitanei (7) s ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo como, atque arare consueverant:) et si in præsenti (8) tur, ab his firmiter, ac sine ullo concussionis grae detineri: et si ab aliis possidentur (cujuslibet (9) temporis præscriptione cessante) ab universis deoribus vindicandos (10), iisdem militibus sine ullo is (sicut antiquitus statutum est) collationis onere ius adsignari: in his etiam contra eos, qui præcebus nostris obviam venire tentaverint, proscriptio-1) pœna valitura: Nam si quis forte (quod minidere debuerat) emptionis titulo, memorati juris et prædia: competens ei actio contra venditorem servabitur (12). Dat. Prid. Id. Septemb. *Conop.* MAXIMO II. et PATERIO (13) CONSS.

T I T. LX.

14) PASCUIS (15) PUBLICIS ET PRIVATIS.

a pensio pro pascuis saltuum antiquitus constituta, inconsulto Principe augeri non debet.

pp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. (16) P. P. n (17) nulla ratio sit, cur in pascuis saltibus rei rivatæ pensio debeat ampliari, nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. Etenim idcirco graviorem pensionem imponi ab ordinibus accepimus, ut animalia ex rebus privatis nostris a locorum pastibus arceantur: quod fieri non oportere divæ memoriæ Julianus prorogata jussione constituit. Quare excellens auctoritas tua conventis provinciarum rectoribus non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt civitates, sed eam manere decernet quam statuit antiquitas. Dat. 8. Kal. Octob. *Luceriæ*, VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 365.

2. Impp. ARCADIUS et HONORIUS AA. ad Simplicium Magist. mil. (18).

INsignis (19) auctoritas tua ac (20) conditione a publicis (21) pratis [ac amœnis (22)] pascuis animalia militum prohiberi præcipiat, ut (23) universi cognoscant, de emolumentis eorum, tuique officii facultatibus, duodecim libras auri fisci commodis exhibendas, si quisquam posthac memorata prata (24) mutilare tentaverit: non minore decernenda pœna, si etiam prata privatorum (25) Antiochenorum fuerint devastata: ita tamen, ut sine læsione provincialium provideant curiales quo pacto animalium militarium pastui (26) consulatur. Dat. 5. Id. Mart. CP. HONORIO A. IV. et EUTYCH. V. C. CONSS. 398.

Prata provincialium non debent fatigari molestia militum principis. Bart.

3. Impp. HONORIUS et THEODOSIUS AA. Comitibus et Magistris militum.

PRata (27) Provincialium nostrorum, et præcipue rei privatæ nostræ perniciosum [vel periculosum (28)] est militum molestia fatigari: ideoque lege ad amplissimam (29) præfecturam promulgata, censemus, ne hoc deinceps usurpetur: super qua re universos quorum interest, convenire tua magnificentia non moretur: neque permittat (30) possessores, vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari. Dat. Non. Septemb. HONORIO X. et THEOD. VI. AA. CONSS. 415.

Deposcere.
Castellani milites agros castellis deputatos soli possidere non privati aut alii milites.
Reddant.
Ab his.
Possideri.
Limitanei agri, quos limitanei milites ex prisca dispositiomni munere vacuos ipsi curabant, et arabant pro suo dio. Ex prisca, inquam, dispositione, seu uti attributi ἀφωρισθὲν ἐξ ἀρχῆς, *Synopsis* 55. *tit.* 6. *cap.* 2.
Limitanei milites, οἱ τὰς κλεισούρας φυλάττουσιν, qui clisuodiunt. *Synops.* 55. *tit.* 6. *cap.* 2. id est, prætenturas vel arces.
Præsentia.
. 8. *infr. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61.
Vindicatos.
Eadem pœnarum acerbitate, quæ adversus ducum aviditalata est, valitura, in *Nov. Theod.*
Hanc subscriptionem restitui ex *Nov. Theod.*
Al. *Paterno.*
Περὶ νομῶν ἤτοι βοσκῶν. *Ecl. lib.* 55. *tit.* 7. *et* 7. *C. Th.* 7.

(15) *Supr. tit. prox. et lib.* 7. *tit.* 41. *l.* 30. *in fin. ff. de verb. sign.*
(16) Ad Ruffinum.
(17) *l.* 2. *C. Th. h. t.*
(18) Al. *Simplicio Comiti et magistro utriusque militiæ.*
(19) *l.* 3. *C. Th. h. t.*
(20) Al. *conditio.*
(21) *l.* 3. *in princ. Infr. h. t.*
(22) Pro inclusis legit Cujac. 1. *observ.* 19. Apamænis, id est, Syriæ locis, de quibus Strabo *lib.* 16. *in quibusd. vet. lib. deest* amœnis.
(23) Ut et.
(24) Prata prava.
(25) *Al.* additur, *aut.*
(26) Pascuis.
(27) *l.* 2. *supr. h. t. Synops. h. t. cap.* 7. *l.* 5. *C. Th. h. t.*
(28) *A.* deest, *vel periculosum.*
(29) Ad Aurelianum P. P. et Patricio: qui est *l.* 4. *C. Theod. h. t.*
(30) Permittant.

TIT. LXI.

DE FUNDIS PATRIMONIALIBUS (1), ET SALTUENSIBUS (2), ET EMPHYTEUTICIS, ET EORUM CONDUCTORIBUS.

De donatione.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Cypito.

SI quis fundos emphyteutici (3) juris salva lege fisci (4) citra judicis auctoritatem donaverit, donationes firmæ (5) sint, dummodo suis quibusque temporibus ea, quæ fisco pensitanda sunt, repræsentare cogatur. PP. 17. Kalend. Jul. *Trever.* CONSTANTINO A. IV. et LICINIO III. CONSS. 315.

De pensitatione omissa a minore XXV. *annis.*

2. Idem A. ad Dracontium.

PAtrimonialis fundi pensitationem, seu aurariam, seu frumentariam intra tempus omissam, minorum dominio non nocere præcipimus, nec ad fraudem juris eorum accedere (6), si quod solemniter debetur, paulo serius inferatur: ita tamen, ut permanente substantia parvulorum (7), judex tutorem, vel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiæ suæ et deserti officii pœnas exigat, et damna deplorare compellat.

Quibus ex causis fundus ab emphyteuticariis relinqui, vel eis auferri non potest.

3. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Germanianum Com. S. L.

QUicunque (8) possessiones ex emphyteutico jure susceperint, ea ad refundendum (9) uti occasione non possunt, qua asserant desertas esse cœpisse, tametsi rescripta per obreptionem meruerint: sed nec avelli eas ab his posse, nec si licitatio (10) ab alio (11) fuerit promissa (12), sed eas in perpetuum apud eos, qui eas susceperint, et eorum posteritatem remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit adversus eos impetrat[um]. Dat. 8. Kal. Octob. *Mediolan.* VALENTINIANO et [VA]LENTE AA. CONSS. 365.

De his, qui poscunt fundos ad domum principis devolutos.

4. Imppp. VALENS, GRATIANUS, et VALENT. AAA. ad Florentium (13).

FUndi (14) patrimoniales, et qui ex emphyteutico [ju]re ad domum nostram diversis generibus devo[lu]ti sunt, sic eis, qui eos poposcerint, cedunt (15), ut c[o]missi metus esse non possit. Neque enim magis comm[o]damus nostra, quam tradimus ea jure dominii: ita (16) tamen, ut ea, quæ in nostra possessione positi præs[tite]rint, et in posterum solvant. Dat. Id. Mart. *Treve[ris]* VALENTINIANO II. et VALENT. II. AA. CONSS. 368.

De his, qui a perœquatore, vel censitore desertum agrum patrimonialem suscipiunt.

5. (17) Impp. GRATIAN. et VALENT. AA.

SI, qui a prioribus colonis, vel emphyteuticariis d[es]tutum patrimonialem fundum a peræquatore, vel c[en]sitore susceperint, perpetuo (18) eundem atque incon[cus]so jure possideant, nec quisquam secundus petitor a[cce]dat. Dat. 4. Non. Novembr. GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

De donatione.

6. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEOD. AAA. Nebridio Com. R. P.

HI, quibus patrimoniales possessiones per Asianam (19) et Ponticam diœcesim, vel a nobis, vel a divis (20) parentibus nostris sacra largitate donatæ (21) sunt, in[con]cusse possideant, atque ad suos posteros (22) transmittant: quod quidem non solum in heredibus, sed etiam in contractibus (23) omnis generis (24) volumus custodiri. Dat. 4. Kal. April. CP. RICHOMERE et CLEARCHO CONSS. 384.

(1) Fundi *patrimoniales* sunt, qui ad patrimonium principis pertinent.

(2) *Saltuenses* fundi sunt pastioni deputata nemora: Emphyteutici vero fundi sunt, qui emphyteutico jure dantur. Cujac. *hic.* adde *l.* 13. *supr. de prædiis minorum.*

(3) Emphyteutici juris fundum salva lege fisci, donare citra judicis autoritatem licet.

(4) Adi Sarmientum *l.* 3. *sel. c.* 2. Mod.

(5) *l.* 16. *in fin. ff. de pign. act.* v. tamen *l. ult. supr. de reb. alien. non alien. Novell.* 7. *cap.* 1. *vers. alienationis.*

(6) Evadere. *Goth.* Intellectum hujus l. vid. *decis. Ultraject.* 38. *num.* 2. Ans.

(7) Parvuli, qui intra vicesimum quintum annum. *l.* 1. *infr. de fugitivis colonis. h. lib. tit.* 63.

(8) In emphyteusim fundum a fisco accipiens, non potest fundum, eo prætextu, quod desertus fit (ne quidem, si rescriptum principis habeat) refundere (ἀποβάλλεσθαι) ut per contrarium avelli ab eo non potest, etiamsi super eo fundo fiat licitatio (ὑπερθεματισμός.) Itaque fundus ita acceptus apud accipientem et ejus posteritatem perpetuo manet. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 15. *ex lib.* 55. *tit.* 1. *cap.* 9. §. 4.

(9) Referendum, al. *refutandum: in duobus manusc.* reddendum. *Goth.* Quod est glossema verbi *refundendum*, quo usi eodem modo Juriscons. in *l. item quod. ff. de in diem. l. generaliter.* §. *quod si legatum.* 16. *ff. de fideicomm. libert.* Mod.

(10) Locatio.

(11) Aliquo.

(12) Permissa.

(13) *Iidem AA. ad Florianum Com. R. P. in lib. manusc.* al. *ad Florum.*

(14) Fundi publici (δημόσιοι) in perpetuum locati, sine [...] principis non auferuntur. *Synopsis Basil.* 15. *tit.* 15. *ex lib.* 5. *tit.* 1. *cap.* 9. §. 4. Goth. Jubet lex ut fundi patrimoniales et emphyteutici juris ad domum principis devoluti, forte ex [cau]sa desertionis, vel permutationis colonorum, poscentibus salvo [ca]none addicantur, et ne ob cessationem canonis committantur [...] gnat igitur cum *l.* 2. *Supr.* nisi hæc accipiatur de canone [...] de tributis. *l.* 1. *supr. de susceptor.* Mod.

(15) Vid. *l.* 6. *Infr. h. t.*

(16) *l.* 2. *in fin. l.* 5. *infr. de fundis rei privatæ. h. l. tit.* [...]

(17) *Al.* Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodos. [A]A. ad Modestum P. P.

(18) Vid. *l.* 7. *in princ. Supr. de omni agro desert[o] h. l. tit.* 58.

(19) Asiam.

(20) Divinis.

(21) *l.* 4. *in prin. Supr. h. t. l.* 1. *l.* 2. *supr. ne fiscus rem quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5. *l.* 1. *Infr. de fundis rei privatæ, h. l. tit.* 65. *l.* 4. *l.* 5. *Infr. de diversis prædiis [...]nis, h. l. tit.* 69. *l.* 5. *Infr. de locat. prædiorum. h. l. tit* 70.

(22) Natos etiam ante hunc contractum initum. Hotom. 2. [...]

(23) *Contractatoribus, in quib. vet. lib.*

(24) Omni genere.

De cautione ab emphyteuticario præstanda.

7. Iidem (1). AAA. Cynegio P. P.

Uicunque ad emphyteusim fundorum patrimonialium, vel reipublicæ jussu nostri numinis (2) venerit, is, si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituen- quæ desertis forte possessionibus requirentur, patri- ium suum publicis implicet nexibus. Si vero minor ltatibus probabitur, datis fidejussoribus idoneis ad hyteusim accedat: scientibus his, quos talium rerum sollicitat (3), in se negligentiæ damna, si hujus- i cautio defuerit, esse vertenda (4). Dat. 6. Kal. , CP. Honorio NB. P. et Evodio Conss. 386.

De fundis limitrophis.

8. Iidem AAA. Nedearcho (5).

Mnes fundi (6) patrimoniales per Mesopotamiam, et Osdrochenam (7) provincias, quos constat divorum Principum sanctionibus limiti deputatos, ad jus pri- um sine ullius adsertionis revocentur (8) obstaculo, bituri omnia, quæ antea impendenda necessitatibus tis præberi (9) consueverant: ita ut nulli penitus antur, qui aut rescripto, aut adnotatione dominium, emphyteusim, vel conductionem quolibet genere lar- is de nostra liberalitate meruerint. Dat. prid. Kal. i, CP. Honorio NB. P. et Evodio Conss.

De fundis patrimonialibus emptis, vel donatis, jure privato.

9. Impp. Arcad. et Honor. AA. Eutychiano P. P.

Niversi cognoscant nihil privato jure, salvo (10) canone, fundis emptis (11) cum patrimonialibus es- ommune: ita ut ad eos nunquam patrimonialium fun- m peræquator accedat: gravi multa feriendo, eo, qui sta- nostræ clementiæ ausus fuerit temerare. Dat. prid. Id. embr. Honorio A. IV. et Eutychiano Conss. 398.

undi patrimoniales fertiles aliquibus sunt concessi et eriles non: peræquator debet sterilia fertilibus aggre- ire: ut si omnium pensio præstetur, et divisio fiat erilium æqua lance et fertilium. Bart.

10. Iidem AA. Eutychiano P. P.

Undos patrimoniales eos duntaxat, qui *salvo canone* jure (12) privato nostra liberalitate (13) concessi sunt, cum his (14) patrimonialibus, qui in conditione propria (15) constituti sunt, illustris auctoritas tua jubeat exæquari: ita ut relevato onere rei (16), quod imminet fatigatis, translatio in eos, qui integris viribus florent, [et adscriptio (17)] tributorum æqua lance dividatur. Dat. 4. Id. April. CP. Theodoro Cons. 399.

De cautione ab emphyteuticario non præstita.

11. Impp. Theod. et Honor. AA. Probo Com. S. L.

JUs emphyteutici prædii, quod sine obligationis vinculo retentatum est judicio nostro, immutabile perdurare præcipimus: possessionem autem, quæ sine obligatione speciali fuerit vitiosa, vetustate temporis nolumus (18) adjuvari. Datum Id. April. *Ravennæ*, Honor. VIII. et Theodos. III. AA. Conss. 411.

De jure possessorum, vel emphyteutic.

Emphyteutæ fundos patrimoniales emere non coguntur. Bart.

12. Impp. Theod. et Valent. AA. Tauro P. P.

POssessores, vel (19) emphyteuticarii (20) patrimoniales, qui fundos minime nunc usque comparaverunt, eodem largitatis modo nequaquam ad eorum comparationem urgeantur: sed tanquam pretiis depensis, sic eis nostri numinis (21) beneficio potiantur: ut quod juris alter inferendo pretium consecutus est, hoc nostra liberalitate prædictus emphyteuticarius habeat. Illud quoque jus, in quibus coluit prædiis, quod aut ex successione, aut ex comparatione privata, aut (22) nostri numinis liberalitate, aut quocunque modo possedit, sciat illibatum intemeratumque servari: licentia eis concedenda etiam libertates mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticariis, cum fundorum sint domini, præstare. Dat. 14. Kal. Jul. Ariobindo, et Aspare Conss. 434.

De fundis non alienandis.

13. Iidem (23) AA. ad Florentium P. P.

NUlli jam in posterum licere præcipimus patrimoniales, seu limitrophos (24), vel saltuenses (25) fundos, qui per tractum Orientis (26) positi sunt, ad jus transferre privatum: sive dempto, sive salvo canone ju-

) Al. *Et Arcadius* AAAA.
) Nominis.
) *l.* 1. *Infr. de locatione prædiorum. h. l. tit.* 70.
) Revertenda.
) Al. *Clearcho P. P.*
) Hoc notandum adversus illos, qui dicunt, Rom. imperium fuisse extensum ultra Euphratem.
) Osdroenam. Alciat. *hic.* al. *Osroenam*, al. *Sophenam.*
) *l.* 3. *supr. de fundis limitrophis. h. l. tit.* 59.
) Præbere.
o) *l.* 5. *supr. h. t.*
1) Patrimoniales fundi jure privato vendi emive possunt jussu cipis, salvo tamen canone. adde *l.* 10. *Infr. h. t.*
2) Jure privato fundi patrimoniales donati, in dominio do- ris sunt.
3) Patrimoniales fundi interdum donantur jure privato, prin- s jussu. *l.* 39. *in fin. ff. de leg.* 1. *l.* 9. *supr. de omni agro rto: h. l. tit.* 58. excepto Oriente, *l.* 13. *Infr. h. t.*
4) Patrimonialium fundorum alii in emphyteusim dantur, locantur: illi jure privato dantur: hi locantur tantum.
5) Patrimoniales fundi in conditione propria manent, quorum dominium non est translatum, sed qui tantum locati. Conditio enim propria hæc est patrimonialium, ut locentur, non ut in jus privatum transferantur.

(16) Ejus quod.
(17) Al. *desunt.*
(18) Al. *volumus*, sed rectior est excusa lectio.
(19) Emphyteuticarii a possessoribus distinguuntur. Hi, non illi, domini efficiuntur. *l.* 1. *ff. si ager.*
(20) Emphyteuticarii fundi sunt, qui emphyteutico jure dantur, qui et patrimoniales sunt.
(21) Nominis.
(22) A nostri nominis.
(23) *Ex Novell. Theod. cujus est ea inscriptio, Iidem AA. Florentio P. P. Dom.*
(24) *Limitotrophos* legit Cujac. non *limitrophos*: quamvis ita legatur in *Nov. Theod.* Porro qui limitrophi fundi, explicatum *supr. de fundis limitrophis.*
(25) Patrimoniales fundi in Oriente jure privato donari non possunt. *ut hic.* Atque ita hæc exceptio est. *l.* 9. *l.* 10. *supr. h. t.*
(26) Vid. *l.* 14. *Infr. h. t.*

*

ris [fundorum (1)] immutatio postuletur : legis temeratores quinquaginta librarum auri pœna coercentes : tam videlicet petitorem , quam officium , quod petitionem concedit admitti : licet adnotatio nostra , vel (2) divina pragmatica contra vetitum proferatur. Dat. 6. Id. Jun. CP. Theodosio A. xvii. et Festo Conss. 439.

De præscriptione xl. *annorum.*

14. Imp. Anastasius A. Matroniano P. P.

Jubemus (3) omnes , qui in quacunque diœcesi , aut quacunque provincia , vel quolibet saltu (4) , vel civitate (5) fundos patrimoniales , vel templorum , aut agonothetici (6) , seu relevatorum jugorum , vel cujuscunque juris per quadraginta (7) jugiter annos (possessione scilicet , non solum eorum qui nunc detinent , verum etiam eorum qui antea possederant , computanda) ex quocunque titulo , vel etiam sine titulo hactenus possederunt , vel postea per memoratum quadraginta annorum spatium possederint , nullam (8) penitus super dominio memoratorum omnium fundorum , vel locorum , vel domorum a publico actionem , vel molestiam , aut quamlibet inquietudinem formidare , sed impositum canonem pro qualitate juris , cujus prædia sunt , aut loca , per singulos annos solventes , pro certo habeant suum esse , quod possident , vel postea possederint : ita ut omnibus ad excludendam omnem quolibet modo ex publico movendam quæstionem , nuda ex (9) quocunque titulo , vel etiam sine titulo corporalis quadraginta annorum jugis (10) possessionis exceptio possit sufficere : hoc etiam adjiciendo , ut illi quoque , qui adempto (11) canone hujusmodi fundos ab initio principali jussione (12) datos sibi fuisse confirmant , si per quadraginta annos adempti canonis beneficium jugiter possederunt , nec canonem , cujus ademptionem quadraginta (sicut dictum est) annorum possessio testatur , possint penitus profligari : eo quod nostræ pietati placuit in utroque casu , id est tam salvo , quam adempto canone , possessorum nostrorum jura in eo statu , in quo per quadraginta annos (sicut dictum est) jugiter manserunt , absque ulla innovatione durare. Dat. 3. Kal. August. CP. Olyb. V. C. Cons. 491.

TIT. LXII.

DE MANCIPIIS ET COLONIS PATRIMONIALIU[M], SALTUENSIUM , ET EMPHYTEUTICORUM (13) FUNDORUM.

Si villa locata in emphyteusim conceditur , non possu[nt] coloni usurpare totum territorium ejusdem. Bart.

1. Imp. (14) Constantinus A.

Emphyteuticarios gravant (15) coloni , agros præ[ter] consuetudinem usurpantes , quos nullis culturis e[xcoluerunt] dierunt : cum solennitas id (16) eos attrectare permitt[at] quod eorum labore , vel olivetis est insitum (17) , [ve]l vinetis. Sed et irriguas fontium (18) aquas usurpare [co]nantur , quarum (19) fructus solis emphyteuticariis [de]bentur. Ideoque placuit , ut (20) deinceps aquarum ju[ra] potestatesque penes emphyteuticarios permaneant : tantu[m]que (21) ex [eis (22)] colonis impertiatur , quant[um] culturis eorum agrorum sufficere manifestum est , quos ( ) ipsi colunt : pro modo autem superfluæ irrigationis , qu[am] ultra culturas suas usurparint , emphyteuticariis (24) p[os]sessoribus pensiones accessionesque præbeant. PP. 7. Mart. *Carthagine* , Constantino A. v. et Licinio Conss. 319.

Manumissio facta de mancipio fundi patrimonialis a non domino , rescinditur per procuratorem Cæsaris. Bart.

2. Imppp. Valens , Gratian. et Valent. AAA. ad Germanianum Com. S. L.

Libertates , quas mancipiis (25) ex fundis patrimo[nia]libus , atque emphyteuticis , qui fundorum non s[int] domini , præstiterint , rationales hujus (26) præcepti [au]ctoritate rescindant. PP. 13. Kalend. Maji , Lupicino [e]t Jovino Conss. 367.

Emptor fundi patrimonialis tenetur dare colono , quem si expulerit , possessione privatur.

3. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. Posthumiano P. P.

Cognovimus a nonnullis , qui patrimoniales fundos r[ecepe]ruerunt (27) , colonos antiquissimos perturbari , [at]que in (28) eorum locum (29) , vel servos propric[os]

(1) *Deest* in *Nov. Theod.*
(2) *Licet* , in *Nov. Theod.* ex qua subscriptio sic restituenda est : Dat. 6. Id. Jun. *Constantinop.* Theodosio A. 17. et Festo Conss.
(3) Quisquis in quacunque diœcesi , vel provincia fundum principis patrimonialem , vel templi vel agonotheticum (ἰδιόκτητον , ἢ ἱερατικὸν , ἢ ἀγωνοθετικὸν) per annos quadraginta continuos , sive justo , sive non justo titulo possederit : firmiter eum teneat. Idem juris sit , sive salvo canone , sive non per annos quadraginta possederit , ut eum tuto retineat , *Synopsis Basil.* 51. *tit.* 3. *ex lib.* 56. *tit.* 14. *cap.* 31.
(4) Saltuenses fundi , nemora pastioni deputata , qui fundi etiam partimoniales sunt. *l.* 13. *supr. h. t.*
(5) Al. *desunt.*
(6) Agonothetici juris fundi , *hic* , qui agonothetici. *l. pen. infr. de divers. præd. h. l. tit.* 69. mastigophori. *l.* 18. §. 17. *ff. de munerib. et honor.* deputati sumptibus sacrorum certaminum. *Goth.* Plura ad hanc legem videat , qui volet apud Cujac. et Alciatum hic et *ad l.* 12. consulat Molinæum *ad consuetudines Parisienses* §. 55. *gloss.* 4. *num.* 15. Mod.
(7) Præscriptione 40. annor. defendi potest possessor , qui fundum patrimonialem , vel sacrorum templorum , vel fundos quasi alienatos , vel quasi donatos , dempto canone cum titulo , vel quasi titulo 40. annis possedit. *l.* 4. *supr. de præscr.* 30. *annorum.*
(8) Imo aliquam , *l.* 6. *supr. de præscript.* 30. *ann.* Harmenop. 3. §. 63.
(9) Et ex.

(10) Al. *juris.*
(11) Dempto.
(12) Per jussionem principalem.
(13) Emphyteuticariorum.
(14) *Al.* Impp. Valentin. et Valens AA.
(15) Coloni emphyteuticarios agros gravare non debent : est , eos fundos , quorum alterius est emphyteusis.
(16) Coloni eos tantum agros colere possunt , quos labore col[ue]runt : verbi gratia , quos olivetis inseruerunt , vel vinetis.
(17) Al. *Obsitum.*
(18) Fontium aquas , quæ emphyteuticariis debentur , col[oni] usurpare vetantur.
(19) Quorum.
(20) Aquarum quæ partitio inter colonos et emphyteuticarios
(21) Colonis quantum aquæ emphyteuticarii relinquere debean[t]
(22) Al. *deest.*
(23) Quod.
(24) Coloni emphyteuticariis possessoribus pensiones et access[io]nes præbebant.
(25) Id est , alienis. vid. *l.* 2. *et l.* 3. *supr. de his , qui a n[on] domin. manum.*
(26) Hujusmodi.
(27) Al. *emeruerunt :* idque jure privato , vel emphyteutico.
(28) Patrimoniales fundos qui habent , eorum fundorum colo[nos] permutare , et in eorum locum alios substituere non debent.
(29) Loco.

lios colonos surrogari. Edicti itaque hujus auctorita-
scimus, eos, qui deinceps aliquid hujusmodi credi-
r t attentandum, iisdem possessionibus esse privandos.

oloni ad aliquam militiam convolantes, revocantur ad antiquam culturam. Bart.

4. Iidem AAA. (1) Cynegio P. P.

per patrimonialium refectione (2) fundorum dudum ostris est legibus constitutum, ut (3) hi, qui eos ltes solum eorum verterant: nunc [ad] alia [se (4)] dirigentes (5), nunc ad militiam convolantes, ad s conditiones et propria jura revocentur. Cæterum qui castrensibus stipendiis otia (6) quieta meruerunt, n (7)] veterani constituti, nequaquam placet te-) in usum vomeris ligonisque convertere.

T I T. LXIII.

FUGITIVIS (9) COLONIS PATRIMONIALIBUS, SALTUENSIBUS ET EMPHYTEUTICIS.

ni patrimoniales vel saltuenses non obstantibus aliqui-s stipendiis, quæ promeruerint, revocantur ad pri-vam culturam agrorum. Bart.

1. Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA.

Jicunque parvuli (10) ex municipibus (11), vel colonis (12) patrimonialibus vel saltuensibus, quorum tamen avi ac patres implicati hujusmodi functioni-fuerint, conniventia militaris officii ad stipendium nse, vel officia diversa transierint: ad munera pa-, vel [ad] agrorum (13) cultus conventis ducibus, nis, ac præpositis revocentur, neque his stipendia a (14)] prosint.

2. Iidem AAA. Cynegio P. P.

Jisquis (15) colonum patrimonialem (16) aut sollicitatione susceperit (17), aut occultatione celaverit: non solum (18) ipsum restituere, sed etiam libram auri pœnæ nomine inferre cogatur. PP. 8. Kal. Novemb. *Constant.* Honorio N. P. et Evodio Conss. 386.

Omnes adscriptitii ad agriculturam prædiorum patrimonialium, si ad aliquam militiam convolaverint, revocantur. Bart.

3. Impp. Honor. et Theod. AA. ad Anthemium P. P.

Cujuscunque adnotationis, vel oraculi dudum impetrati, vel postea eliciendi auctoritate submota: omnes, quos patrimonialium agrorum vinculis fortuna tenet adscriptos, sub quibuslibet gradibus militantes, ad (19) provinciæ moderatoris judicium illico sub idonea intercessione mittentur.

T I T. LXIV.

DE COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM, ET EMPHYTEUTICARIORUM (20).

1. Imp. Constantinus A. (21) ad Proculum Proconsulem Africæ.

Emphyteuticarii (22) possessores, qui mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria (23) minime devocantur [munera (24):] sicut cæteri Provinciales, obsequium suum itineribus (25) muniendis impendant. Nulla enim ratione debent ab hoc, quod (26) in commune (27) omnibus profuturum est, sejungi (28).

2. Idem A. ad Ovinium (29).

Patrimoniales (30) fundos (31) extraordinariis oneribus, vel mediæ, aut tertiæ (32) portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem, et auri (33) speciem, et frumenti plurimum modum constet persolvere: ita ut qui violare statuta tentaverit, puniatur. PP. 6. Kal. Septemb. *Charthagini*, Constantino A. v. et Licinio Conss. 319.

Et Arcadius A. in vet. quib. lib.
Refectionem.
Coloni patrimoniales, qui solum verterunt, quique ad alia dirigentes, sive militiæ nomen dederunt, revocandi, nisi ni sint.
Al. *deest.*
Al. *Diligentes.*
Veterani sunt, qui castrensibus stipendiis otia quieta me-nt. vid. *l.* 1. 2. 3. *et* 4. *infr. de veteranis. l.* 12. *tit.* 47.
Al. *deest*, *alias* etiam.
Tela in usum vomeris et ligonis convertere incivile: hoc ex veterano milite colonum fieri. Civile tamen est pacis sis.
5. *C. Theod.* 9.
) Parvuli dicuntur intra annum vigesimum quintum. *l.* 2. *de fundis patrimonal. h. l. tit.* 61.
) Orti ex Curialibus, ex militia retrahendi ad munera pa-seu curiam suam. *l.* 17. *Supr. de decur.*
) Ex colonis. Nati ex colonis patrimonialibus, vel Saltuensi-ad agrorum cultus revocandi.
3) Hoc est, ad stivam et aratrum.
4) Al. *deest*, al. *additur post* prosint, *et est ex subscriptione.*
5) *Ex lib.* 5. *tit.* 9. *l.* 2. *C. Th.*
6) *Juris alieni*, in *C. Th.*
7) Recipiens, aut occultans colonum patrimonialem qua pœna atur. de privato adde *l.* 12. *supr. de agricolis. h. l. tit.* 47.
8) Quædam hic omissa sunt e *C. Theod.* quem vide.
19) Coloni patrimoniales forum sortiuntur apud præsidem provinciæ: et apud eum litigant de colonaria sua conditione: deducuntur autem ad eundem præsidem a tribunis, vel ducibus, sub idonea cautione.
(20) Al. *emphyteuticorum.*
(21) *Ad Proculum Procons. Africæ*, in *C. Theod.*
(22) *C. Th.* 15. 3. 1.
(23) Patrimonialium fundorum emphyteuticarii ab extraordinariis muneribus excusantur.
(24) *Abest a Cod. Theod.*
(25) Patrimonialium fundorum emphyteuticarii a munere viarum muniendarum non excusantur. adde *l.* 4. *infr. de privilegiis domus Augustæ. h. l. tit.* 74.
(26) Itinerum refectio prodest omnibus.
(27) Immunitas non datur ab iis, quæ in commune omnibus profutura sunt.
(28) *Esse sejuncti*, in *C. Theod.* ex quo restituenda hic est subscriptio, P. P. Non. Maji, *Carthagine*, Constantino A. v. et Licinio CC. Conss.
(29) Catulinum P. P. Africæ.
(30) *C. Theod.* 11. 16. 1.
(31) Patrimoniales fundi ab extraordinariis muneribus excusantur, *l.* 15. *Supr. de excus. muner. l.* 10. *tit.* 47.
(32) Patrimoniales fundi ne quidem extraordinariorum munerum mediam aut tertiam partem exsolvere debent. *l.* 4. *C. Theod. eod.*
(33) Patrimoniales fundi principi præstant auri species et frumentum, *l.* 2. *supr. de fund. patrimon. h. l. tit.* 61. *l.* 10. *Supr. de excus. muner. l.* 10. *tit.* 47.

3. Imp. JULIANUS A. (1).

OMnes, qui patrimoniales fundos sive (2) communiter, sive ex asse retinent, pro his conveniendi sunt ad universorum munerum ad eosdem fundos pertinentium pro (3) rata portione, vel in solidum functiones, sicut (4) unumquemque privatorum necessitas publicæ pensitationis adstringit. Datum 5. Kalend. April. MAMERTINO et NEVITA CONSS. 362.

4. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Germanum.

PLacuit, ut emphyteuticorum fundorum patrimonialiumque possessores, quo (5) voluerint tempore, et quantum habuerint pensionis paratum: dummodo non amplius quam in tribus per singulos annos vicibus officio rationalis adsignent: ac (6) de suscepto (7), ab eodem seuritatem eodem die pro more (8) percipiant: modo ut intra Januariarum Iduum diem omnis summa ratiociniis publicis inferatur: gravissimæ pænæ subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum ternæ (9) illationis excedat) solutionem facere gestienti negaverit susceptionis officium: vel si moram fecerit, in chirographo securitatis edendo: super quo possessores, aut Procuratores, vel Magistratus, aut quicunque in locis fuerint, qui conficiendorum actorum habeant potestatem, conveniat contestari: ut et de officii insolentia constet, in quo exercenda vindicta est: et his possit esse consultum.

5. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Messalæ P. P.

PEr omnes Provincias patrimonialium fundorum ab ordinariis (10) Judicibus canon exigatur: et quicquid exactum fuerit, dirigatur.

† Sciant vero memorati judices nihil sibi ex privatæ rei canone, vel ex eo, quod ex iisdem titulis contigerit (11), ad necessitates alias transferendum: nisi maluerint gravissima severitate eorum licentiam coerceri. Dat. 15. Kal. Jul. *Mediol.* THEODORO CONS. 399.

TIT. LXV.

DE FUNDIS REI PRIVATÆ, ET SALTIBU[S] DIVINÆ DOMUS.

Fisco alienante rem non potest res avocari, sed perp[...] penes ipsum, vel ejus successores debet res permanere. Bald.

1. Imp. (12) CONSTANTINUS A.

UNiversi (13) cognoscant has possessiones quas de f[...] nostro comparaverunt, seu comparant, nullo a [...] bis jure retrahi (14): sed propria firmitate pos[...] etiam ad posteros suos dominii perpetui durabilitate dim[...]

2. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Flavianum Com. R. P.

HI, quos commoditas privatæ rei prædiorum (15) d[...] ea postulanda sollicitat, adeant tuæ dignationis [...]ficium, et modum suæ deliberationis indicent per [...]los: certumque habeant (16) quod unaquæque villa [...] eo onere, vel forma (17) cui nunc habetur obnoxia, [...] novi domini (18) jura migrabit: ut si (19) quid adjecit sumptus cura, vel solertia, quicquid mancipiorum, [...] pecoris accreverit, capitationis, aut canonis augme[...] non patiatur, sed solis (20) dominis heredibusque do[...]norum sit cessura felicitas. † Si quis autem in annis [...]gulis (21) non solverit debitum ex re ipsius, quod [...] reliquis (22) remansisse claruerit, sine aliquibus dep[...]dere cogetur induciis. † Sane si quem postea minus i[...]neum factum esse constet (23), nec ita ut expedit, [...]tionem reddere pensionis: res, quas ex nostris rebus [...]ceperat, ad alium (24) idoneum jure quo sancim[...] transferentur: nec tamen decoctoris (25) cujusque r[...]quis (26), qui novus accedit, onerabitur.

3. Impp. GRAT. et VALEN. AA. (27).

QUicunque possessionem rei privatæ nostræ accepi[...] suo nomine, vel jure perpetuo (28), et vel ti[...] conductionis ei crediderit esse tradendam, qui p[...]

(1) *Cod. Theod.* 11. 19. 2.

(2) Multa sunt hic et postea addita a compositoribus.

(3) Patrimonialium fundorum possessores pro rata possessionum solennibus functionibus satisfacere tenentur.

(4) Patrimonialium fundorum possessoris et privati fundi possessoris eadem in inferendis solennibus præstationibus ratio est.

(5) Patrimonialium et emphyteuticariorum fundorum possessores pensiones suas, aunonas solemnes, quo anni tempore voluerint, possunt solvere, sic tamen ut integrum suum canonem inferant intra tres ad summum pensiones.

(6) Solventi debitori apocham creditor (etiamsi princeps sit) præstare cogitur.

(7) Susceptum est securitas apochæ. vide *Novell.* 130. *cap.* 1.

(8) Promere.

(9) Trinæ.

(10) *l.* 7. *in pr. Supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 1. *in pr. infr. de collat. fundor. fiscal. h. l. tit.* 73.

(11) Al. *exegerint.*

(12) *Imp. Constantini Edictum ad Constantinopolitanos*, ita scriptum reperi in uno manuscr. *al.* Impp. Constantinus et Constans AA. ad Heliodorum.

(13) Emens prædium privatum a fisco, firmiter id retinet, neque ullam ejus ademptionem vereri debet, ita ut id ad suos liberos durabiliter, *ἰχυρῶς* transmittat. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 3. *ex lib.* 55. *tit.* 15. 6. 1. *l.* 2. *supr. ne fisc. rem, quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5. *l.* 6. *Supr. de fundis patrimon. h. l. tit.* .

(14) Retrahere dicit, ut *l.* 5. *circa med. Infr. de locat. pr. civil. h. l. tit.* 70. ut et retractare in *l.* 2. *supr. ne fiscus re[m] quam vendidit, evincat. l.* 10. *tit.* 5.

(15) Pretiorum.

(16) Habeat.

(17) Fortuna.

(18) Dominii.

(19) *l.* 16. *in pr. Supr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58

(20) Solum.

(21) *l.* 4. *supr. de fundis patrim. h. l. tit.* 61.

(22) Vide quod scripsi ad *l. ult. supr. de censibus. h. l. tit.*

(23) Constabit.

(24) *l.* 13. *supr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.

(25) Decoctor, qui pecuniam publicam decoquit, intercipi[t,] intervertit.

(26) Vide *l.* 11. *Supr. de omni agro deserto. h. l. tit.* 58.

(27) Imppp. Gratian. Valentinian. et Theodos. AAA. [ad] Hesperium.

(28) Id est, dominii vel emphyteuseos jure, ut *in l. pen. supr. de exc. mun.* hoc autem dicit lex: Si quis fundum [rei] privatæ jure perpetuo vel titulo conductionis acceptum alii ver[n]derit, donaverit, vel ablocaverit, qui solvendo canoni par [non] sit, pro eo ipse obligatur fisco. *Mod.*

utilitatem patrimonii (1) nostri solvendo non va-
is (2) pro eo, quem succedaneum surrogavit,
tuæ (3) solutioni statuatur obnoxius.

4. Iidem ad Orebium (4).

Niversi fundi templorum (5) ad rationalium rei privatæ solicitudinem, curamque pertineant: atque ab anniversariis (6) solutionibus postulatis, peculiari semper fuit) studio defendantur.

5. Iidem ad Nebridium (7).

Sus (8) aquæ, quæ fundorum nostrorum utilitatibus serviebat, plurimorum dicitur usurpatione sublatus: procuratorum (9) conniventia, vel dissimulatione ctum, ut agrorum fertilitas destituta (10), nullus us cultoribus præstet (11). Quia igitur satis injustum tatum florentis ante patrimonii, aridæ sitis molestia ari: ad meatus pristinos universum aquæ motum, oris præscriptione submota, præcipimus revocari.

6. Imp. ARCADIUS (12).

Um (13), qui (14) collegio, vel curiæ, vel burgis (15), cæterisque corporibus per xxx. (16) ann. interpellatione servierit: res dominica (17), vel in- o privata non inquietabit, si colonatus, vel inquili- s quæstionem movere (18) tentaverit: sed in curia, in corpore in quo servierit, remaneat. Datum 3. end. Jul. *Mediolan.* STILICHONE, et AURELIANO ss. 400.

7. Impp. THEOD. et VALENT. AA. (19) ad Eudoxium (20).

NEmo (21) dempto (22) canone ad comparationem dominicæ (23) possessionis accedat. Quod si quis in posterum ad interdictum contractum accesserit, eum volumus pretia (24) perdere (25) perpetuo: nec expensarum, vel melioratæ rei fructuum exactioni compensationem opponere: nec temporis sibimet contra [nostra] commoda præscriptione [excepto vetustatis (26) auxilio (27)] blandiri; Palatinum etiam officium, si quoquo (28) modo contractus ejusmodi fuerit celebratus, vel si talem petitionem instruxerit, quinquaginta pondo auri pœnæ nomine inferre privato nostræ mansuetudinis ærario: nulla liberalitate nostræ clementiæ, nulla sanctione contra tanta rei privatæ commoda valitura, licet adnotatio, vel divina pragmatica sit; quæ contra vetita canonem vendere concedat (29), vel pœnam Palatino remittat (30) officio. Dat. 13. Kalend. Jun. *Constantinop.* ANATOLIO V. C. CONS. 440.

T I T. LXVI.
DE FUNDIS ET SALTIBUS REI DOMINICÆ (31).

Immittens animalia in pascua principis, animalia perdit, procuratorque fisci, qui hoc consentit, gravissime punitur. Ang.

1. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. ad Dripatium.

SI quis ovium (32), vel equarum greges in saltus rei dominicæ alienus immiserit: fisco illico vindicentur.

) Patrimonii appellatione res etiam privata principis conti-. Est enim quoddam patrimonium principis privatum, *l.* 8. *Theod. de jure fisci. l. ult. Infr. de agric. et mancip. h. l.* 57. aliud sacrum, *l.* 1. *Supr. de indict. l.* 10. *tit.* 17. *l. ult.* *de vectig.* quod a re privata separari solet, vel domibus. *t.* 4. *et* 8.
) *l.* 47. *in fin. ff. de jure fisci.*
) Perpetuo.
) Al. *Iidem AAA. ad eundem.* al. *Ceperium.*
) Templorum fundi pertinent ad curam rationalis rei privatæ.
) Al. *universitatis*, sed male.
) Al. *Iidem AAA. ad Nepidium.* al. *Nepotium.*
) Aqua pertinens ad usum fundorum rei privatæ principis a intercipienda: adde, ut usurpatorem nulla possit defendere oris præscriptio.
) Vide *l. ult. supr. de condit. in publ. horreis. l.* 10. *tit.* 26.
o) Fertilitates destitutæ.
1) Præstent.
2) Impp. Arcad. et Honor. AA. Vincentio P. P. Galliarum.
3) *Ex lib.* 12. *tit. ult. l. pen. C. Theod.* quam confert: ta enim hic sunt immutata.
4) Qui triginta annos servivit collegio, curiæ, vel burgo, revocandus est quasi colonus alienus, vel inquilinus.
5) Burgi, corpora, *ut hic*, habitacula per limitem. Paul. conus *Valentiniano*, Castella parva, Veget. 4. a voce πύργ⊖ verbum deducitur, quæ vox etiam urbem significat: unde s urbanæ Æschylo νέμιμα πύργινα. adde titulum *C. Th. de rgariis.* adde quæ scripsi ad *l.* 2. §. 4. *supr. de offic. P. P. icæ.* vide Cujac. 3. *observ.* 24. *in fin.*
16) Vide *Novell.* 123. *cap.* 1. *in fin.*
17) Dominica res et privata idem, *ut hic*, *et l.* 9. *supr. de e fisci*, quæ et proprietas, dominium. *l.* 2. *Infr. tit. prox.*
18) Al. *opponere.*
19) *Ex Nov. Theod. de rescind. vend. rei dominicæ.* ubi sic tur inscriptio, *Eudoxio C. R. P.*
20) Al. *Com. R. P.*
21) Emere dominicam possessionem, canone detracto, nemo est. Nam et pretium perdit, et fundum amittit: nec ea, quæ pendit aut melioravit, recipiet: nec compensabit cum fructi-, qui ab eo exiguntur: nec præscriptionem temporis habebit. Quinetiam palatini, qui, ut talis emptio fieret, adjuverint, quinquaginta libras auri, nullo beneficio in his valituro, præstant. *Synops. Basil. d. tit.* 15. *c.* 5. vide *l.* 2. *supr. sine censu vel reliquis.*
(22) *Adempto, in Nov. Theod.*
(23) Domino rerum, hoc est, principi privata conservari, publice interest.
(24) Ementis contra interdictum legis pœna hic est, pretium, expensas, meliorationes in rem factas amittere, præscribere non posse. Alias interdum pretium amittitur tantum: ut si quis censitum absque terra emerit. *l.* 7. *supr. de agricolis. h. l. tit.* 47. Imo ne pretium quidem: ut si non vicaneus vicanei fundum comparaverit: contractus quidem nullus est, emptor tamen non amittit pretium. *l. unic. in fin. supr. non licere habitatoribus Metrocomiæ. h. l. tit.* 55.
(25) *Præperdere, in Nov. Theod.* sed emendanda est ex hac lectione.
(26) Vetustatis vocabulum alias significat quadraginta annos: alias 30. vide *l.* 11. *supr. de fundis patrim. h. l. tit.* 61. alias 20. annorum spatium: *l.* 1. *in fin. l.* 2. *in princ. l. ult. ff. de aqua et aquæ pluv.* adde *l.* 12. *Infr. de cohortalib. l.* 12. *tit.* 58. *et l.* 2. *C. Th. de longi temporis præscript.* Ita diutinum tempus varie solet accipi, *l.* 1. *C. Th. de act. certo tempore finit. l.* 2. *supr. de præscript.* 30. *annor. l. qui in provincia.* 57. *ff. de ritu nupt.* vide Cujac. 18. *obs.* 28.
(27) Absunt a *Nov. Theod.* et addita fuerunt ex *l. ult. supr. de fund. patrim. h. l. tit.* 61. ut recte observavit *Pithæus.*
(28) *Quo, in Nov. Theod.*
(29) *Concedet, in Nov. Theod.*
(30) *Remittet, in Nov. Theod.* ex qua subscriptionem restituere potes.
(31) *Tamiacæ*, in meo manusc. est, *Dominicæ.* Goth. Res dominica et res privata idem est, ut constat ex *l. pen. tit. præcedentis. l.* 9. *supr. de jur. fisc.* Hujus *tit. l.* 2. proprietatem vocat et dominium. Debuit igitur (inquit Cujacius) superior titulus ita concipi; *De fundis et saltibus rei dominicæ.* vel, *De fundis et saltibus rei privatæ.* et hic non interponi. *Mod.*
(32) Grex ovium vel equarum in saltus dominicos immissus fisco vindicatur.

Quod si venalis procuratorum (1) conniventia, ut id deinceps teneiur, admiserit: eos gravissimo jubemus supplicio subjacere.

2. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. ad Paulum Comitem dominicæ rei (2).

SI qua (3) loca (4) ad sacrum (5) dominium (6) pertinentia cujuslibet temeritas occupaverit: secundum veteris (7) census fidem in sua jura retrahantur, rescriptis per obreptionem (8) impetratis, et præscriptione (9) longi (10) temporis, et novi census præjudiciis in hac causa summovendis (11). Neque enim, aut precatio colorata, aut incubatio (12) diuturna, aut novella professio, proprietatis (13) nostræ privilegium (14) abolere potuerunt. Dat. 5. Kal. April. CP. ARCAD. IV. et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

TIT. LXVII. DE AGRICOLIS, ET MANCIPIIS DOMINICIS VEL FISCALIBUS (15) REIPUBLICÆ [VEL PRIVATÆ.]

1. Imp. CONSTANT. A. ad Constant. P. P.

NUllus omnino originalis colonus (16) rei privatæ nostræ ad (17) aliquos honores, vel quælibet alia civitatis munera devocetur. Non enim civitatum ordinibus, et cæteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus ad hæc suprema præsidia injuriosa nominatione descendendum est.

2. Idem A. Januario P. P.

COlonos nostros, qui privati (18) sunt, vel ad ratiocinia gerenda, vel ad colendos agros idonei, retrahi jubemus, ac tantum colendis nostris rebus addici: quinetiam in posterum observari, ne quis eorum rem privatam cujusquam gerendam, aut aliquid administrandum suscipiat.

3. Idem A. ad Equitium Magistrum equitum, et peditum (19).

SErvi, atque coloni, et eorum filii, vel nepotes quicunque de fundis, ac possessionibus nostris [...]culo ad officia convolaverint diversa: reddantur, etiam si armatæ habuerint sacramenta militiæ. Nos enim [...] eos discingi jubemus; ac reddi, qui protectorum [...] nomen adepti.

4. Imppp. (21) GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. ad Florum.

EX ingenuo, et colonis, ancillisque nostris (22) [...]tos, natasve, origini, ex qua matres eorum [...] facies deputari.

5. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

DOminicos (23) colonos, neque ad descriptionem (24) patimur devocari, neque extraordinarias pati [...]ctiones: maxime cum adversus consuetudinem memo[...] onera dicantur inferri.

6. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Valerio P. P.

QUotiens alicui colonorum agrum privati patrimonii [no]stri placuerit venundari (25): non unus tantu[m], qui forte consortibus (26) suis gravis ac molestus [...]stat, sed alii quoque duo vel plures ex simili orig[ine] ac (27) jure venientes, in supradicta emptione sociem[...].

TIT. LXVIII. DE PRÆDIIS (28) TAMIACIS, ET DE HIS QU[I] EX COLONIS DOMINICIS ALIISQUE LIBERÆ CONDITIONIS PROCREANTUR.

Natus ex uno parente tamiaco, et altero libero, tamiacus est. Bart.

1. Imp. ZENO A. [Chiseroti P. P.] (29).

SI liber (30) colonus, vel colona libera Tamiaco (3[1]) vel Tamiacæ matrimonii jure copuletur: filii, [...]

(1) Procurator.
(2) Al. *domorum.*
(3) *C. Th.* 10. *l.* 15. *l.* 3. *supr. ne rei dominicæ vel templorum.*
(4) *Usquam loca, in C. Theod.*
(5) Dominium hic appellat res privatas.
(6) *Tameium*, Hal.
(7) Censui antiquo standum, non novo. *l.* 1. *supr. de cens. h. l. tit.* 57.
(8) Obreptitia rescripta non spectanda, sed utilia fisco.
(9) Præscriptionem.
(10) Dominio sacro, non possessioni longi temporis favendum.
(11) Quædam hic omissa sunt e *C. Theod.*
(12) Incubatio est malæ fidei possessoris.
(13) Proprietatem quoque hic appellat res privatas.
(14) Vide *l.* 2. *supr. de præscr.* 30. *vel* 40. *annor.*
(15) In scriptis nostris exempl. legitur, *fiscalibus*, *sive rei privatæ*, sic in meo recte. *Cont.*
(16) *l.* 5. *Infr. h. t. l. ult.* §. 1. *ff. ad municip. l.* 5. §. *coloni. ff. de jure immunit.*
(17) Coloni rei privatæ ad honores aut munera civilia devocari non debent.
(18) Coloni rei privatæ principis alienam rem administrare non possunt.
(19) Al. *redituum*; sed male.
(20) Coloni rei privatæ principis a militia armata, etiamsi protectores sint, ad propriam conditionem cum sua sobole retrahendi.
(21) Al. *Idem A. ad Florentium.*
(22) Δουλάς δεσποτικάς Græci appellant ancillas dominicas: ut sit sensus: Ex ingenuo et colono ancillaque dominica natum, matris conditionem sequi: et origini ejus deputari. *Syn.* 55. *tit.* 11. *cap.* 12. colonus est dominicus. adde *l.* 19. *supr. de agric. et censit. h. l. tit.* 47.
(23) *l.* 1. *supr. h. t.*
(24) Coloni rei privatæ principis nullam descriptionem pati debent, aut ad extraordinaria munera devocari. adde *l.* 1. *su[pr.] de agricolis, et censit. h. l. tit.* 47. *l.* 1. *supr. ne rusticani. l. tit.* 54.
(25) Coloni ager venditus, non uni consorti tantum addicen[dus] est, sed duobus saltem vel pluribus.
(26) Consortes, qui ejusdem sunt originis. vide *l.* 14. *supr. contrah. empt.*
(27) Aut.
(28) *Tamiaca* prædia in provinciis erant servis suis et colo[nis] instructa. *l.* 1. *l.* 2. *infr. hoc tit.* sed et equitiis. *Novell. cap.* 5. *in fin. c.* 6. *c.* 7. in Cappadocia fuerunt frequentia. *c.* 5. 6. *et* 7. vid. Alc. *hic. et Pyrrhum supr. ad tit. de fu[ndis] rei privatæ.* Goth. Ταμεῖον cellarium dicitur in *Nov. Marti[ani] de ind. rel.* et ideo eorum cura pertinebat ad Comitem domorum et præpositum sacri cubiculi; et hac ratione domus separatur re privata; quod enim domui deputatur, cellario deputatur, cubiculo: Res privata aliis necessitatibus. *l. ult. infr. de pri[vatis] dom. Aug. vel rei privat.* Verum et domus sæpe ad rem pri[va]tam referuntur, iidemque dicuntur et *tamiaci* et *dominici*, ut *l.* 1. mox quæ ostendit ex colono libero et tamiaca, vel contr[a] tamiacum nasci. Ex adscriptitio vel servo alieno et tamiaca, e contrario natum, matrem sequi. nam hoc jus antiquum e[st] *l.* 21. *supr. de agr.* et *cens.* Mod.
(29) Pro inclusis meus liber habet: *præposito sacri*: forte de[est] verbum patrimonii. *Cont.*
(30) Coloni liberi res proprias habent: *ut hic.* adscriptitii se[rvi] et peculia eorum in potestate dominorum. *l.* 18. *l.* 19. *in fi[n.]* *l.* 21. *in fin. supr. de agricol. et censitis. h. lib. tit.* 47. terra tamen dimittere non possunt, ut qui possessione 30. annoru[m] quæsiti sint. *d. l.* 18.
(31) Ταμεῖον, *Nov. Martiani de indulgent. reliquorum.* cul[...] culum et cellarium principis, cui deputati erant reditus tamia[ci] Tamiaci vero servi, qui huic addicti. *Nov.* 20. 30. adde *No[v.]* 30. *c.* 5.

le ex hujusmodi contubernio procreati, vel procreatæ onis dominicis adnectentur: si autem adscriptitius vel vus alienus colonam, vel ancillam dominicam (1) at in uxorem, vel adscriptitia, vel ancilla colono, servo nubat dominico (2), et ex hujusmodi conctionibus nati sunt liberi: veterum (3) legum jus ere sancimus.

2. Idem Sebastiano P. P. (4).

MEminimus pragmaticam sanctionem jussisse fundos tamiaci juris in provinciis positos, nec non etiam ssessiones *Gonatici* (5) *saltus* sub certa forma (salvo licet canone, et tributariis collationibus) hisdem præ- impositis, volentibus distrahi, quatenus quicquid ex tiis memoratorum fundorum possit restitui, publico inltur. Sed licet per eandem sanctionem hujusmodi venonum contractibus plenissima delata sit cautio, attan perpetuæ emptionis securitati consulentes hujus etiam petuæ constitutionis auctoritate muniri eosdem empto- præcipimus.

T I T. LXIX.

E DIVERSIS PRÆDIIS URBANIS ET RUSTICIS TEMPLORUM ET CIVITATUM ET OMNI REDITU CIVILI.

dificans in solo publico debet solvere debitam pensionem pro ædificio, si expediat reipublicæ, alias ipsum solum cum ædificio vindicatur. Bart.

1. Imp. JULIANUS A. Attico.

Ro ædibus quas nonnulli (6) in solo reipublicæ extruxerunt, placitam præstare pensionem (7) cogantur.

Tertia pars canonis, qui redigitur ex fundis, vel locis, reip. sufficit ad restaurationem murorom. Bart.

2. Idem A. Secundo (8) P. P.

[P]Amphiliæ] etiam (9) civitates, et quæcunque aliæ quicquid (10) sibi acquirant, id firmiter hant (11).

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. (12).

REstaurationi (13) mœnium (14) publicorum tertiam portionem ejus canonis (15), qui ex locis fundisve Reipublicæ annua præstatione confertur, certum est satis posse sufficere. Dat. 3. Non. Jul. *Mediol.* OLYBRIO et PROBINO CONSS. 395.

Emptor reipubl. vel templorum ipsam perpetuo possidebit: nec ab eo potest avelli, licet alius offerat meliorem conditionem. Bart.

4. Iidem AA. (16).

EOs (17), qui auctione (18) prima fundorum juris patrimonialis, sive templorum (19) possessores effecti sunt, vel fuerint (20), firmum dominium tenere decernimus, ne (21) ulterius vacillet uniuscujusque possessio: sed teneat quisque jus proprium, quod dato pretio roboratum est, vel fuerit.

Emptio rei emphyteuticæ fiscalis facta a privato, vel etiam a civitate sub pacto ne teneatur ad canonem, tenet: sed pactum est irritum. Bart.

5. Imp. VALENTINIAN. (22) A.

SI (23), qui (24) ex titulo donationis, vel emptionis, sive ex aliquo quolibet titulo possessiones, vel domus, vel ergasteria juris duntaxat civilis, quæ hujus juris esse vero probantur, cujuslibet civitatis, et præcipue hujus æternæ urbis, cui majorem debemus favorem, tam civilis (ut dictum est) juris, quam etiam agnonotheticas possessiones, a consulatu Ausonii, et Olybrii, dempto (25) civili canone acceperunt: eos impositum eis canonem juxta fidem publicorum monumentorum civitatis, ad quam eædem res pertinuerint, præbere jubemus. Nam si privati juris debita non patimur denegari, multo magis præbenda sunt civitatibus, quæ jure debentur: cum sufficiat (26) possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quæ tamen possessiones juris civilis canonem privatis largionibus in præsenti præbent, vel nunquam ademptum, vel postea impositum: ad hanc jussionem non pertinebunt,

(1) Tamiacam.
(2) Tamiaco.
(3) *l. 21. supr. de agricol. et censit. h. l. tit.* 47.
(4) Justinianus.
(5) Al. *Gomaticii.* Sed Alciatus legendum existimat, *gunathe-*, vel *agonothetici*, *arg. l. 5. infr. tit. prox.* qui sacrorum aminum sumptibus deputati erant, ut tamen nihil mutetur, st dici Gonaticus saltus cujusdam dominici saltus proprium en, ut hic Cujac. scribit.
(6) Solarium conventum superficiarii, qui in solo Reipublicæ icarunt, quotannis præstare debent. Solarium est autem, d pro solo datur, vectigal soli. *l. 2. §. 17. ff. ne quid in publ. l. etiam.* 15. *ff. qui potiores.* Just. 18.
(7) Pensitatione. *Goth.* A solo *solarium* dicitur *in l. 2. ff. quid in loco publ. l. etiam. ff. qui potior. in pign.* Mod.
(8) Al. *Sero.*
(9) Et civitates.
(10) Civitates quicquid sibi adquisierint, id firmo jure tenedebent.
(11) Teneant.
(12) *C. Theod.* 15. 1. 33. unde hæc inscriptio sic restitui po-: *Have Vincenti K. N.*
(13) Al. *Ad restaurationem*, *in Cod. Theod. ad reparationem.*
(14) Mœnium instaurationi tertia pars canonis, qui colligitur fundis Reipublicæ, deputanda. vid. *l. 10. l. 11. supr. de opeus publ. l.* 18. *C. Theod. h. t.*

(15) Tertia pars canonis, qui colligitur ex fundis reip. mœnium instaurationi deputandus est. *l. 10. supr. de oper. pabl. l. 18. C. Theod. hoc titul.* Mod.
(16) Cæsario P. P.
(17) Emptores patrimonialium fundorum, templorumve, solutis pretiis, dominium nunquam ipsis adimendum habeant. *Syn. Basil.* 15. *tit.* 3. *ex lib.* 55. *tit.* 13. *cap.* 1.
(18) *Actione*, al. *auctoritate.*
(19) Templa paganorum ab Imperatoribus vendita fuisse, hic locus indicio est. *l. 5. supr. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61.
(20) Vide *l.6. supr. de fundis patrimon. h. l. tit.* 61.
(21) Nec.
(22) Impp. Valentin. et Martianus AA. Palladio PF.P. Orientis, *in Novell. Ma tiani.*
(23) Si qui vel per donationem, vel emptionem, vel per alium modum aut ergasteria civilia, præsertim Constantinopolitanæ urbis, aut *agonotheticas* possessiones a consulatu Ausonii et Olybrii, dempto canone, acceperunt, deinceps impositum eis ab initio canonem præbeant. Nam si privatos fraudari nolumus, multo minus urbes: adeoque possessores dominium firmum in eis habeant. *Synops. ibid. dicto c.* 1. Goth. Pro intellectu hujus l. vide Alvar. Valasc. *de jure Emphyteut. quæst.* 1. *num.* 7. S. L.
(24) Sumpta ex Novella Martiani de prædiis civitatum omnium, quæ hodie extat in breviario Alarici: sed hic multum immutata est.
(25) *l. fin. supr. de fund. rei privat. h. l. tit.* 65.
(26) Vide *leg. 6. supr. de fundis patrimonialib. h. l. tit.* 61.

sed privato ærario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos, successoresque eorum, et detentatores pari modo permanente (1). Dat. 15. Kal. Februar. *Constantinop.* MARTIANO A. 1. CONS. 451.

6. Imp. ZENO A. Eliano P. P.

HAc in perpetuum valitura lege sancimus, Nicensium (2) civitati (3), seu habitatoribus ejus, tam jus exactionis XL. (4) solidorum annui canonis civilis reditus ad suam patriam pertinentis, et possessoribus, id est, Callimacho (5), et Eliburno (6), necnon Emptorio, et Veratorio (7) [cum Epotio (8) eorum sub territorio] Apamenæ civitatis constitutis, ex nuper lapsa tertia indictione cum ipsa restitui: quam si quid ex quo sanctio Martiani divæ memoriæ lata est, ad ejusdem civitatis præjudicium gestum est, infirmari, et quod ex eadem provisione civitatibus delatum interea (9) qualibet occasione minutum est, ex auctoritate constitutionis nostræ Serenitatis eisdem Civitatibus redhiberi: ita ut nec judiciaria auctoritas, nec imperiale rescriptum, quacunque videlicet adjectione munitum, sæpedictæ generalis legis vires possit infringere (10). Quod si quis aliter fecerit, pœna gravi plectetur.

TIT. LXX.

DE LOCATIONE PRÆDIORUM CIVILIUM [VEL] FISCALIUM, SIVE TEMPLORUM (11), SIVE REI PRIVATÆ [VEL] DOMINICÆ.

Prædia Principis, quæ in perpetuum locantur, sunt locanda divitibus et aliis cum fidejussoribus idoneis. Bart.

1. Imppp. GRATIANUS, THEODOS. et ARCAD. AAA. ad Florum P. P.

DIvi patris nostri aperta præceptione cavetur, fundos ex re privata nostra ita tradi perpetuariis (12), ut periculo (13) collocantium, officiorumque tradantur. N[...]que enim quicquam potest ex devotionis plenitudine v[...]cillare, si apparitione judiciaria, et fundi idoneis att[...]buti sunt, et inde fiscalis indemnitas idonea fidejussio[...] est munita, quorum si alterum, vel utrumque neglect[...] est: quæ ex hoc titulo pensitatio canonica desideratur (1[...] ex officiorum facultatibus servetur (15).

A colonis perpetuis fundorum publicorum non auferuntur fundi, licet alius meliorem offerat conditionem. Bart.

2. Iidem AAA. Nibrio (16).

FUndi reipublicæ ab his, qui [nec (17)] titulo co[...]ductionis eos detinent (18), quique meliores cul[...] patrocinante reddiderint: nec nostrarum quidem sancti[...]num (si forte quisquam per surreptionem meruerit) n[...]tibus auferantur juxta legem veterem: semel tantum [...]centia faciendæ adjectionis (19) indulta.

Subhastatio in locatione perpetua fundorum publicorum ita vindicat sibi locum, sicut in venditione. Bart.

3. Impp. HONOR. et THEOD. AA. (20).

LOca omnia, fundive reipublicæ, præpositis (21) pri[...] licenter edictis, dehinc ubi in eum canonis modu[...] contendentium augmenta (22) succreverint, ut exten[...] ultra, aut superari alterius oblatione non possint, pe[...]petuariis conductoribus locentur.

Si finita locatione conductor primus offert tantum quantum novus, in locatione præfertur. Bart.

4. Iidem AA. Minervio Comiti R. P.

COngruit æquitati, ut veteres possessores fundorum pu[...]blicorum novis conductoribus præferantur (23), [...] facta (24) per alios augmenta suscipiant.

(1) *Ex Nov. Martiani* hæc subscriptio restituta est.

(2) Ut Nicænorum civitati reditus circa Apamæam restituatur, quem Martianus ad alios usus destinaverat: et si quod aliud præjudicium ei civitati ex Martiani sanctione factum, irritum sit, gravi pœna in secus facientem indicta, *ut hic. Synops. Basil.* 54. *tit.* 10. *ex lib.* 55. *tit.* 13. *c.* 2. Nicæa autem hæc metropolis est Bithyniæ.

(3) De Nicæa intellige: metropoli videlicet Bithyniæ, sub qua fuit Apamæa. al. *Nicenensium.* al. *Nicæensium.*

(4) Al. *quadringentorum.*

(5) Al. *Calamo.*

(6) *Heliobomo.* al. *Elioburno.* al. *Zeliobuno.*

(7) Varateno. *et abest*, et al. *Varatorio.*

(8) Cujac. hic emendat, *Equitio*, *vel Enthecio. in lib. Aur.* legitur *Entechio. in quibusd.* inclusa desunt: De Enthecis prædiorum dixi ad *l. Juniano.* 68. *in fin. ff. de leg.* 3. *Novell.* 128. *cap.* 8.

(9) *Intereat*, et post illud verbum fit interpunctio.

(10) Refringere.

(11) Templorum et civitatum.

(12) Differentia est inter perpetuarios conductores, de quibus hoc titulo tractatur, et emphyteuticarios. Perpetuarii enim domini non sunt, et mancipia manumittere non possunt, juris tamen sui abalienationem habent. Emphyteuticarii sunt domini et manumittere possunt; et ideo perpetuarium jus ab emphyteuticario recte distinguitur hoc modo *in l.* 2. *supr. de off. com. rer. privat. perpetuarii emphyteuticarii.* sic enim ibi legendum. atque ita Nov. Valentiniani *de præsc.* 30. *ann.* jus perpetuum separatur a jure emphyteuticario. Ergo conductio alia est perpetua, alia temporalis, *l.* 10. *supr. de locat.* sicut et emphyteusis dominii j[...] est perpetuum. *Mod.*

(13) *l.* 7. *in fin. supr. de fundis patrimonialibus. h. l. tit.* 61

(14) Desiderant.

(15) *Serventur*, *sed in lib. Aur. eruentur.*

(16) Al. *Nebridio Com. r. p. recte in meo manuscr.* Cont.

(17) Abest negatio a quibusd. veter. lib. et hunc locum affi[...]mative legendum esse, Græcorum auctoritate confirmat Cujac.

(18) Vide *l.* 1. *ff. si ager vectigalis.*

(19) Addictionis, malc. adjectio quid esset, dixi ad *l.* 1. *sup[...] de vendendis rebus civitatis. h. l. tit.* 31. *et ad titul. ff. de i[...]diem addict.*

(20) Impp. Arcadius et Honorius AA. Adriano P. P. *in quib. lib*

(21) Locatio prædiorum civilium fiscalium et templorum fit pu[...]blice, prius edito libello et proscripto. *l.* 6. *supr. de fide et ju[...] hastæ fiscalis. l.* 10. *tit.* 3. Goth- Vide Mynsinger. *lib.* 4. *obs.* 23 Vincent. de Franc. *decis.* 406. *num.* 7. Boer. *decis.* 107. Sa[...]mient. *lib.* 3. *select. cap.* 7. S. L.

(22) Locationes prædiorum civilium fiscalium, templorum plu[...]licitanti addicuntur.

(23) *l.* 5. *vers. si vero pro tali. Infr. h. t.* Goth. Puto (in[...]quit Cujacius) legem accipiendam de conductione temporali, u[...] veteres conductores novis præferantur contra *l. ne cui. supr. d[...] locat.* si quantum adjiciunt novi, tantundem offerant ipsi. Con[...]ductioni autem temporali supra adjicere licere probatur ex *l. seq* atque cum hac conjungenda videtur *l.* 2. *supr. de offic. com rer. privat.* vide et Sarmientum *lib.* 3. *select. c.* 7. Mod.

(24) *Al.* additur, *nobis.*

Prædia domus Augustalis in perpetuum locata, ad alium non possunt transferri sub aliquo prætextu, quamdiu pensio solvitur. Bart.

5. Impp. Theod. et Valent. AA. Volusiano P. P.

[P]Rædia domus nostræ, si semel jure perpetuo, vel nostra præceptione, vel auctoritate illustris viri co-[mitis] s ærarii privati, apud aliquem fuerint, vel jamdu[du]m sint collata (1), ad alium transferri perpetua-[tu]m (2) non oportet. Aperte enim definimus hoc edi-[cto], ut a perpetuario nunquam possessio transferatur, [ni]nsi alteri eam Imperator, vel exoratus, vel sponte [don]averit, sive adnotatione, sive pragmatica: cui si for-[te c]ontra perpetuarium vir illustris comes privatarum re-[rum] dum allegabitur, acquiescet, et de proprio ipse cen-[tum] libras auri, et alias centum fisci juribus palatinum [infe]rre cogatur officium: nec tamen post allegationem [hab]ebit hujusmodi jussio firmitatem, sed nec locabi-[tur] (3) alteri, licet ingenti superari videatur augmento [poss]essio. Jure igitur perpetuo publici contractus firmita-[te p]erpetuarius securus sit: et intelligat, neque a se, [nequ]e a posteris suis, vel his, ad quos ea res, vel suc-[cess]ione, vel donatione, sive venditione, vel quoli-[bet] (4) titulo pervenerit (5), esse retrahendam (6). [S]ane, quia non ex omni parte excludenda est largi-[tas] principalis, rem divinæ domus suæ Imperator, si [velit], donabit ei, qui eam possidet, jure perpetuo: si-[ve i]pse jam meruerit, sive cujuslibet tituli jure succes-[sit]. Videtur enim suam concedere pensionem: non al-[teri] nocere liberalitas, quæ possidentem jure perpetuo do-[minu]m vult vocari. Sane si quis non (7) perpetuo jure, [sed] ad tempus locatam, ab (8) illustri viro Comite re-[rum] privatarum possessionem videtur adeptus: non erit [obst]aculo principali largitati, si voluerit in alterum do-[mi]nem transferre, quod ad definitum tempus alter for-[te c]onduxit. Si vero tali prædio ab altero conductore of-[fera]ur (9) augmentum, sit in arbitrio conductoris prio-[ris], cui res ad tempus locata est, ut si ipse quod alter [obtul]it, obtulerit, maneat penes eum temporalis illa con-[ductio]. Si vero idem hanc ipsam rem aliquando merue-[rit j]ure perpetuo possidere: habebit [et] ipse superius [expr]essam perpetuam firmitatem.

TIT. LXXI.

DE CONDUCTORIBUS, ET PROCURATORIBUS, SIVE ACTORIBUS PRÆDIORUM FISCALIUM DOMUS AUGUSTÆ.

Conductores fundorum domus Augustalis, et alii homines dictæ domus cum agere volunt, vel excipere, vel experiri, debent ordinario jure hoc facere. Bart.

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Basso P. P. (10).

CONductores hominesve Augustissimæ domus nostræ, quotiens de causa ad domum regiam pertinente aliquid quæstionis emerserit: non aliter quam ex legum (11) ordine (quibus similiter omne hominum genus tenetur) vel excipiant, vel inferant actiones: nec aliorum litigatorum negotio intercedant: nec sententia (12) judicantium, aut illicito patrocinii sui fomite jura conturbent: nullive (13) executionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare, non privatis se negotiis, non publicis misceant (14): nec quiescentem domum delatio ulla sollicitet, ne (15) eos incolsultæ pertinaciæ sero pœniteat. Gravior (16) enim pœna (17) constituenda est in hos, qui nostri juris sunt, et nostra debent custodire mandata. Datum prid. Non. Mart. *Ravenne*, Theodos. xii. et Valentiniano ii. AA. Conss.

TIT. LXXII.

QUIBUS AD CONDUCTIONEM PRÆDIORUM FISCALIUM ACCEDERE NON LICET.

Palatini milites prohibentur a locatione fundorum principis. Bart.

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Nestorio (18) Comiti R. P.

NUllus (19) Palatinorum, qui in officio rei nostræ privatæ militant, conductionis (20) nomine, vel per se, vel per quamlibet personam possessionum hujusmodi conducendarum habeat facultatem: cum (21) neque militi (22) neque curiali hoc faciendum permittimus. Dat. 6. Kal. August. Vincentio, et Fravitta Conss. 401.

(1) Collocata. *Goth.* Ad hanc l. vid. Alc. *lib.* 1. *parerg.* 37. S. L.
(2) Vide *l.* 6. *supr. de fund. patrim. h. l. tit.* 61.
(3) Collocabitur.
(4) Conducentem rem in perpetuum posse eam vendere, donare et ad posteros transferre, hinc colligunt Accurs. *hic. et* Bart. ...t. *sing. Lucrum.*
(5) Pervenit.
(6) Trahendam: retrahere dixit, *ut l.* 1. *supr. de fundis rei* ...t. *h. l. tit.* 65. ubi vide.
(7) Locationes rerum civilium, fiscalium, templorum, rei ...tæ et dominicæ, fiebant vel in perpetuum, vel ad tempus.
(8) Locationes rerum privatarum principis a Comite rerum ...tarum fiebant.
(9) *l.* 4. *supr. h. t.*
(10) *C. Theod. lib.* 10. *tit. ult. l.* 1.
(11) Legibus etiam addicti homines pertinentes ad domum Au...am, Græci ita habent, πάντες κατὰ νόμους πολιτευέσθωσαν κἂν ... θείῳ διαφέρωσιν οἴκῳ.
(12) *Sententiam, in C. Theod.*
(13) *Nullisque, in C. Theod.*
(14) Se immisceant.
(15) Nec.
(16) Hæc ultima clausula abest a *C. Theod.*
(17) Adde *l.* 3. §. 17. *ff. de SC. Silaniano.*
(18) Ad eundem scripta *lex ult. Supr. de rescind. vend.* Goth. Hoc sancit: Ne possessiones rei privatæ locentur palatinis, id est, apparitoribus Comitis privatarum, ne militibus, ne curialibus, quod et de rebus privatorum cautum est, ne curialibus vel militibus, non quod sciam (Cujacii verba sunt) ne palatinis, quibus etiam rerum privatarum emptio interdicta est. *Mod.*
(19) *C. Theod.* 10. 3. 6. *pars l. ult. supr. de rescind. vend.*
(20) Conducere prædia fiscalia palatini, id est, apparitores Comitis rerum privatarum non possunt, *ut hic*, ut nec emere res privatas principis. *l. ult. supr. de rescind. vend.*
(21) Palatino non licet. quod non licet militi, aut curiali.
(22) Conducere prædia fiscalia miles, vel curialis non potest.

*

TIT. LXXIII.
DE COLLATIONE FUNDORUM FISCALIUM, VEL REI PRIVATÆ, VEL DOMINICÆ, VEL CIVITATIS (1), VEL TEMPLI

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Firmino Com. S. L.

ORdinariorum (2) Judicum officiis, necnon ipsis Rectoribus Provinciarum, auctores (3) sive conductores dominicos conveniendi licentiam damus: ita tamen, ut rationalibus privatæ rei ad exigenda fiscalia debita immineant.

2. Iidem AA. Messalæ P. P.

PAlatinos, qui a (4) viro illustri Comiti rerum privatarum cum publicis literis destinantur ad commonitionem judicis, quo facilius ex prædiis rei nostræ conferantur debitæ pensiones, cum summa (5) degere præcipimus disciplina: de quorum nominibus, si temere versati fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios judices oportebit, ut in eos severissima vindicetur.

3. Iidem AA. et Theod. A. Petronio 6) P. P.

OMnia prædia tam (7) ea quæ in re privata olim detinentur, quam illa quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt devoluta: eatenus ab hujusmodi privilegiis et excusationibus sobmoveantur, ut omnes species annonarias, cursitationes (8) etiam debitas, atque integram opinionem (9) sciant esse solvendam.

TIT. LXXIV.
DE PRIVILEGIIS DOMUS AUGUSTÆ, VEL REI PRIVATÆ, ET QUARUM COLLATIONUM EXCUSATIONE HABENT.

Ad extraordinaria munera, vel superindicta etiam fiscalis possessor non cogitur.

1. Imp. Constant. A. ad Italicum.

PRivatas (10) possessiones (11) nostras ab universis muneribus sordidis (12) placet immunes esse: neque earum conductores, neque colonos ad extraordinaria m[u]nera, vel superindictiones aliquas conveniri (13). Dat. Kalend. Febr. *Bononiæ*, Placido et Romulo Conss. 34[3]

2. Imp. Valent. A. (14).

REm privatam nostram, levandorum (15) provinc[ia]lium causa canonicas necessitates ea conditione, q[ua] cunctos, volumus sustinere: sed excessit occasio jussi[o]nem: quandoquidem non locis solitis frumenta quæ su[nt] ex diversis saltibus convehenda, trahantur, sed eo usq[ue] portentur, quo grave atque damnosum est provehe[re]. Proinde spectabilis (16) sinceritas tua remanentes (17) iisdem locis implere faciat proprias functiones quibus a[n]tea frumenta præbebant (18).

3. Impp. Honor. et Theod. AA.

PRo (19) tyronibus (20) in corporibus postulatis pre[tia] conferri ex fundis perpetuariis nostræ rei privatæ pr[æ]cipimus.

4. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

ABsit (21), ut nos instructiones viæ publicæ (22), [i]pontium (23) stratarumque opera (24) titulis maj[o]rum (25) Principum dedicata (26) inter sordida mune[ra] numeremus. Igitur ad instructiones, reparationesque i[ti]nerum, pontiumque nullum genus hominum, nulliusq[ue] dignitatis, ac venerationis meritis cessare oportet. † D[o]mus (27) etiam (28) divinas (29) tam laudabili titulo [li]benter adscribimus. Dat. (30) 15. Kalend. Mart. C[P.] Asclepiodoto, et Mariniano Conss. 423.

Nullus a superindicto excusatur excepta principis possessione. Bart.

5. Impp. Theodos. et Valent. AA. Flaviano Præfecto Prætorio.

EXcepto (31) patrimonio pietatis nostræ, cujus (3[2]) quidem reditus necessitatibus publicis frequentissi[me]

(1) Civitatum vel templorum.

(2) Actores et conductores dominici sub Præsidum jurisdictione sunt: nisi de debito fiscali agatur: nam quod ad debita fiscalia et collationes attinet, sub Jurisdictione sunt procuratoris Cæsaris. vid. *tit. supr. ubi causæ fiscales.* adde *l.* 5. *supr. de collat. fundorum patrimonial. h. lib. tit.* 64. *l.* 6. *in fin. supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19.

(3) *Actores, in vet. quibusd. libr. quod probat.* Cujac. *Græcorum auctoritate, qui vertunt* διοικητάς.

(4) *l.* 2. *l.* 3. *Supr. de canone largit. tit. l.* 10. *tit.* 23.

(5) Tributorum exactores modeste se gerere debent in exigendo. adde *l.* 33. *ff. de usuris.*

(6) Al. *Centronio.* in meo Cont.

(7) A præstatione annonarum cursus et census fundi rei privatæ principis (in quibus sunt etiam confiscatorum bona) non sunt immunes. Sunt enim hæc ordinaria. de extraordinario, vid. *l.* 1. *tit. prox.*

(8) Cursitationes, cursus debitum, transvectio.

(9) Opinio est census.

(10) *C. Theod.* 11. 16. 5.

(11) Res, in *C. Theod.*

(12) Privati fundi principis a muneribus sordidis immunes sunt: nec eorum conductores, vel coloni extraordinaria munera, vel superindictiones sustinent. *Syn. Basil.* 54. *tit.* 7. *ex tit.* 5. *c.* 17. adde *l.* 15. *supr. de excus. mun. l.* 10. *tit.* 47.

(13) Al. *convenitur.*

(14) Impp. Valent. Valens, et Gratian. AAA. ad Claudium, *in quibusd. lib.*

(15) Vid. quæ scripsi ad *l.* 1. *supr. de collegiat. h. l. tit.* 17. vid. *l.* 8. *supr. de annonis et trib. l.* 10. *tit.* 16.

(16) Spectata.

(17) Legendum, *rem eandem*, hoc est, rem privatam, ut scribit Cujac. al. *remeant.* al. *rem manentem.*

(18) Præbeant.

(19) Tyronum præbendorum onus patrimoniis et possessioni[bus] indictum. *l.* 7. *C. Theod. de tyronib.* Veget. 1. *cap.* 7. Ty[ro]num productio seu prosecutio personalis, *l. ult.* §. 3. *ff. de muner*

(20) Al. *Pro portionibus in corpor. etc.*

(21) *C. Theod.* 15. 3. 6. *pars hujus l. est supr. l.* 7. *de [sa]cros. eccles.*

(22) Non vult possessiones divinæ domus (id est, domus [Au]gustæ ut *l. penult. supr. de exact. trib. l.*12. *ff. ad SC. Turpi[ll].* viæ instruendæ vel sternendæ, pontiumque restituendorum imm[u]nitatem habere. idemque de ecclesiasticis prædiis constitutum [e]. *Nov.* 131. *l.* 7. *supr. de sacros. eccles.* et ut hæc onera sordi[da] non censeantur, quæ aliquando tamen sordidis adnumerata sun[t] *l.* 17. *Cod. Theod. de ext. mun.* contra rationem, pravaque [ap]pellatione, ut est *in Nov. Theodosii: Neque dom. div. ne[c] eccles. quot. publ. mun. ext.* Mod.

(23) A pontium et itinerum instructionibus nemo immunis e[st] ne religiosa quidem vel augusta domus: quippe nec sordida s[unt] ista munera. *Synops. Basil. ibid. cap.* 15. *l.* 7. *supr. de sacr[os.] Eccles. Synops. Basil.* 54. *tit.* 7. *ex lib.* 56. *tit.* 15. *cap.* adde *l.* 1. *supr. de collat. fund. patrim. h. l. tit.* 64.

(24) *Operam*, in *C. Theod.*

(25) Magnorum.

(26) Dedicatam.

(27) *Eclog. lib.* 5. *tit.* 1. *cap.* 5.

(28) Εὐαγὴς οἶκος ἢ βασιλικός, religiosa vel Augusta dom[us] *l.* 7. *supr. de sacrosanct. Eccles. Synops. dicto loco.*

(29) *Ac venerandas ecclesias*, additur in *C. Theod.* quem[ad]modum: multa enim hic detracta et immutata sunt.

(30) *Al.* V.

(31) *C. Theod.* 11. 1. 36.

(32) Privati principis ærarii reditus ad necessitates publicas [de]putatus erat, hoc est, ad donationes, et largitiones. vid. *l.* *infr. de cupress. h. lib. tit.* 77.

...ibus : universos possessores functiones in superindi-... titulis absque ullius beneficii exceptione agno-... portere censemus. Dat. 3. Kalend. Maji, *Raven-*... Asso, et Antiocho Conss. 431.

TIT. LXXV.

DE GREGE DOMINICO.

...ahens equum de grege dominico, ipsum restituit: et in una libra auri punitur. Bart.

Impp. Arcad. et Honor. AA. Cæsario P. P.

...positis (2) edictis sublimis Magnificentiæ tuæ, mi-...imi, maximique moneantur, ut sciant singulas (3) ...auri ex propriis facultatibus eruendas pro singulis ... vel equabus, sive (4) Hermonianis (5) sive Pal-...(6): nisi sponte eos (7) obtulerint: in his ve-...uos ex aliis gregibus occupatos esse constiterit, sex ...ncias fisci juribus (8) inferendas. Dat. prid. Kal. ...br. *Constantinop.* Olybrio, et Probino Conss. 395.

TIT. LXXVI.

... PALATIIS (9) ET DOMIBUS DOMINICIS.

1. Impp. Theod. et Valent. AA. Joanni Comiti rerum privatarum.

...nsecratas nobis ædes, id (10) est, inclyta palatia, ...b omni privatorum (11) usu, et communi habita-...excipimus.

TIT. LXXVII.

DE CUPRESSIS EX (12) LUCO DAPHNENSI (13), VEL PERSEIS (14) PER ÆGYPTUM NON EXCIDENDIS, VEL VENDENDIS.

Ementes et vendentes arbores cupressi in locis hic nominatis, puniuntur. Bartol.

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Sylvano Com. R. P.

Si quis (15) Daphnensis (16) luci in Syria, vel Perseis in Ægypto arbores comparaverit, quinque libris auri noverit se esse multandum: non minore dispendio, et illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit (17), quas non licet emptoribus comparare.

2. Impp. Theod. et Valent. AA. Eudoxio Præfecto Prætorio.

Omnes (18) judices cujuscunque dignitatis sciant posthac absque permissu Magnitudinis tuæ arborem ex Daphnensi (19) luco Antiochenæ civitatis præcidendi, vel quolibet modo lapsas transferendi licentiam sibimet denegandam. Sed (20) nec Alytarcha (21) unam cupressum, aliis plantatis, excidere sibi licere contendat. At ne solatio antiquitus ei concesso privari per omnia videatur: pro eo, quod ei cupressum excidere denegatur, unam libram auri (22) eum de (23) privatis nostris largitionibus accipere decernimus: quinquaginta (24) librarum auri condemnatione hujus legis temeratore plectendo.

... Superindictum non præstant fundi privati principis. vide *supr. de excusat. munerum. l.* 10. *tit.* 47.

... *C. Theod.* 10. 6. 1. *Junge titul. de equis curulibus in ... Theod.* 15. 10.

... Equum ex grege dominico occupans, nec ultro reddens, ...ur libra auri: qui ex alio grege, semilibra. Ut hinc con-...quale equorum fuerit pretium apud veteres. Libra enim au-... solidorum fuit.

... *Equi Hermogeniani et Palmati*, 1. *C. Theod. de equis ...lib.* An ab agitatoribus ita dicti, ut putat Alciatus? An ...ogeniani, quod Herme seu Mercurio geniti? Palmati vero, ... victorum et triumphantium?

... Vide hic Alciat. et Cujac.

... Al. *palmatiis.*

... Al. *eas*, quod quidam magis probant et referunt ad libras.

... *Viribus*, in *C. Theod.*

... Al. *De palatinis domibus*, *et ita in C. Theod.*

...) Palatia, principum ædes.

...) Palatia privatorum usibus servire non debent. *l. quicun-...* 17. *Supr. de operibus publicis.*

...) Cupressorum meminit *l.* 16. §. 1. *ff. quod vi aut clam.*

...) Daphnes.

...) Perseidis. sed vide *hic* Alciatum.

...) Huc pertinet *l.* 12. *C. Theod. de jure fisci. l.* 45. §. ...*uctor.* 13. *ff. de jure fisci.*

...) Al. *Daphnes.* Est autem Daphne, suburbanus locus Antiochiæ, cupressis obsitus. de quo vide Stephanum et Sozomenum *lib.* 5. *cap.* 19. et Niceph. *lib.* 10. *ecclesiast. histor.* Ammian. *lib.* 16. *in fin.* Daphnensis, quoque palatii meminit *l.* 2. *C. Theod. de aquæductu.*

(17) Argumentum a correlativis. Emptio ubi prohibita, et venditio quoque prohibita est. *Goth.* Si enim emptor rem iniquam facit, probabile etiam est venditorem rem iniquam facere, *l.* 10. *Infr. de curs. publ.* quod tamen non est perpetuum. vid. Forcatulum *Necyoman. dialog.* 1. *num.* 10. Moder. Anco. *in tract. de mercat.* 4. *part. n.* 42. Bapt. de Sancto Blasio *in tract. correlativorum. n.* 40. Mod.

(18) Vide Cujac. 2. *observ.* 13. Forcatulum 1. *Cupidinis* 1. Goth. Adde Covarruviani *de collat. vet. numis. c.* 4. Mod.

(19) Daphnes.

(20) *l.* 2. *C. Theod. de jure fisci*, *lib.* 10.

(21) Al. *a luco*, *vel a littore.* sed rectior est excusa lectio.

(22) Auri condemnatione.

(23) Princeps ex privato ærario dona et largitiones, publice et privatim faciebat, et ad eam rem necessaria comparabat, *ut hic. et l.* 1. *Supr. de metallar. l. ult. Supr. de privileg. domus Augustæ.* His præfectus Comes thesaurorum et sacrarum largitionum, remunerationum, vel munerationum de quo alias sæpe dictum est. Fiebant autem hujusmodi largitiones affatim Kal. Jan. *l. laudabile.* 4. §. 1. *supr. de advoc. divers. judicum.*

(24) Quinque.

D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.

CODICIS

REPETITÆ PRÆLECTIONIS,

LIBER DUODECIMUS.

TIT. I.
DE (1) DIGNITATIBUS (2).

De fœminis.

1. Imp. ALEXANDER A. Severinæ (3).

SI (ut proponitis) et avum Consularem, et patrem Prætorium virum habuistis, et (4) non privatæ conditionis hominibus, sed clarissimis nupseritis: claritatem generis retinetis. Sine die et Consule.

De his, qui ad dignitates non admittuntur.

2. Imp. CONSTANT. (5) A. Volusiano P. P.

NEque famosis (6), et notatis (7), et quos scelus, aut vitæ turpitudo inquinat, et quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt (8).

De majori dignitate adepta.

3. Idem ad Nuphidum P. P.

MAjor dignitas nulli debet circa prioris (9) dignitatis seu militiæ privilegia præjudicium facere. Dat. 5. Kalend. Maji, *Sirmii*, CONSTANTIN. A. V. et LICINIO CC. CONSS. 319.

De Senatoribus.

4. Impp. CONSTANTINUS (10), et CONSTANS AA. Philippo.

SEnatorum substantias, quas in diversis locis, et [illegible] vinciis possident, et homines (11) eorum, tam a (12) temonariis (13) oneribus conferendis, quam a cæ[illegible] præstationibus, quas judices describunt, necnon et [illegible] ab omnibus sordidis muneribus extraordinariisque, et [illegible] lioribus liberos esse præcipimus: nullaque sorte (14) c[illegible] stringi functionis indignæ.

5. Idem ad Clearchum (15).

NEmo Præfectus urbis citra præceptionem, vel sc[illegible] tiam nostram ulli muneri subjuget (16) Senatore: nemo curiam nostram immani pulset injuria. Si quid e[illegible] Senatoria præditis dignitate fuerit forte mandandum: [illegible] stro id judicio reservandum (17) est: fit (18) nam[illegible] dignitas, quæ (19) nobis jubentibus sustinetur.

De his, qui ad dignitates non admittuntur.

6. Idem Orphito (20).

NE (21) quis ex (22) ultimis negotiatoribus, vel [illegible] netariis (23) abjectisque officiis, vel deformibus [illegible]

(1) *Eclog. lib.* 6. *tit.* 1.

(2) Harmen. *lib.* 6. *tit. de dignitatib.*

(3) *Severianæ in meo manuscr.* Cont. al. *Severino*, al. *Antonin. A.* v. *ad h. l.* Cujac.

(4) Dignitatem suam Consularis et Prætoria mulier amittit nubendo privatæ conditionis homini. *l.* 8. *ff. de senatoribus.* adde *l.* 3. *supr. de muilegulis. l.* 11. *tit.* 7. Ita plebeji sunt nati matre nobili, patre plebejo. Sic Virginia patricia per nuptias facta plebeja est. Livius 10. vide *l.* 13. *Infr. h. t.*

(5) Al. *Alexander*

(6) Infames et inhonesti (οἱ ἄτιμοι καὶ αἰχροί) Senatores fieri non possunt. *Synopsis Basilic.* 6. *tit.* 1. *c.* 18. *l.* 1. *supr. de his qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt. l.* 10. *tit.* 54. *l.* 1. *Supr. de infamibus*, *l.* 2. *ff.* de *offic. adsessor.*

(7) Al. *adnotatis*, quod idem est. Cicero 3. *Offic.* eosque a censoribus omnibus ignominiis adnotatos. Cujac. *Goth.* Hi non sunt ipso jure infames; hæret tamen in eis macula quædam, ut quod judicio publico rei in vinculis sunt, vel qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse convicti, nec damnati sunt; vel qui inter requirendos adnotati sunt. Sic nota ab infamia distinguitur in *l.* 3. §. *lege. ff. de testib.* Mod.

(8) Senatus portæ: totus enim hic titulus est de senatoribus *in l.* 1. *ff. ad leg. Jul. de vi priv. Omni*, inquit, *honore quasi infamis carebit.* de qua vide Cujacium *obs. lib.* 1. *c.* 38. Falsa autem adjicit Accursius, eos non posse Romæ agere, vel in comitatu principis, quod de relegatis tantum est proditum, et de militibus ignominia missis, non de aliis infamibus, alioquin non possent Romæ pro se postulare apud prætorem, quod est falsum, et vel tutelæ Romæ damnatus solum vertere cogeretur. *Mod.*

(9) Id est, inferioris, silentiarius allectus sum inter senato[illegible] silentiarii privilegium non amitto. *l. eos.* 11. *supr. de ex[illegible] mun. l.* 10. *tit.* 47. *l.* 3. *Infr. de silentiar. h. l. tit.* 16. *l. Infr. de primicerio. h. l. tit.* 7.

(10) *Al.* Imp. Philippus A.

(11) Homines hic sunt, qui res aliorum agunt, ut procur[illegible] res prædiorum, actores, clientes, coloni. Galli in ea significa[illegible] ne dicunt *homines.* dixi ad *l.* 1. *supr. de commerciis.*

(12) Senatorum patrimonia a temonario onere et sordidis p[illegible] stationibus; extraordinariis, vel vilioribus libera sunt. [illegible] *l.* 7. *Infr. h. t.*

(13) Temonarii præstatio est præstatio tyronum equorum, [illegible] ri tyronici, ut Cujac. interpretatur. Galli *le charroy.*

(14) Al. *Sorde.*

(15) *Al.* Valerianus et Gallienus AA.

(16) Vide *l.* 14. *infr. h. t.*

(17) Servandum.

(18) Sit.

(19) Si.

(20) *Al.* Impp. Dioclet. et Maximian. AA.

(21) *Eclog. cap.* 22.

(22) Nullus negotiator, vel monetarius, vel publicanus, [illegible] abjecti officii (ἔμπορος μονετάριος τελώνης ἢ ἀπὸ εὐτελοῦς ὀφφικ[illegible] dignitatem aliquam consequi pertentet, quod si etiam consequat[illegible] rursum collegio suo reddatur. *Synops. Basil. h. t. c.* 22. Get[illegible] An exercitia mercaturæ aut mechanica obsint dignitatibus aut [illegible] bilitati, vid. Tiraquell. *de nobilitate cap.* 33. S. L.

(23) Monetariorum vile officium est: inter ultimos negotiato[illegible] abjecta officia, et deformia ministeria censentur.

(1), vel stationariis (2) omnique officiorum fæ- versisque pastis turpibus lucris, aliqua (3) frui te (4) pertentet, sed et si quis meruerit, repel- repulsos autem etiam propriis reddi consortiis bit (5).

De Senatoribus.

7. Idem (6) ad Senatum.

niam diversi judices nonnulla opera in quibusdam istimant urbibus extruenda, ad (7) hujusmodi cessitatem Senatorum substantia non (8) vocetur. . Non. Maji, TAURO, et FLORENTIO CONSS. 361.

8. Imp. JULIANUS A. Sallustio (9).

(10) Senatorum (11), et auctoritatem ejus ordinis n (12) quo nos quoque ipsos numeramus) necesse omni injuria defendere. Dat. Non. Febr. *Constan-* MAMERTINO, et NEVITTA CONSS.

De filiis libertorum.

9. Idem Julianus.

torum (13) filios adipisci clarissimam dignitatem n prohibemus.

De quæstionibus.

o. Imppp. VALENS, GRATIAN. et VALENT. AAA. ad Grachum P. P. (14).

am indagationem per tormenta (15) quærendi, a issimo (16) homine submovemus. Dat. prid. Non. GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 378.

11. Iidem (17) AAA. ad Procopium.

SEnator (18), vel alius Clarissimus privatos (19) habeat (20) filios, editos quippe, antequam (21) susciperet dignitatem, quod non solum circa masculos dignoscitur constitutum, verum etiam circa filias simili conditione servandum. Cum [autem] paternos honores invidere filiis non oporteat: a Senatore, vel solo (22) clarissimo susceptum, in Clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. Dat. 15. * *Hierapoli*, GRAT. A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 378.

De furtis, et sceleribus judicum.

12. Imppp. GRATIANUS, VALENTINIANUS et THEOD. AAA. Neotherio P. P. (23).

JUdices, qui (24) se furtis, et sceleribus fuerint maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus, et honore exuti, inter pessimos quosque, et plebejos habeantur (25): nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo seipsos (26) indignos indicaverunt. Datum 18. Kalend. Februar. *Thessalon.* GRATIAN. V. et THEOD. I. AA. CONSS. 380.

De fœminis.

13. Imppp. VALENTINIAN. THEOD. et ARCAD. AAA. Martiano Comiti Orientis (27).

MUlieres (28) honore (29) maritorum erigimus, genere nobilitamus (30), et forum ex eorum persona statuimus: et domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint: priore dignitate privatæ, posterioris mariti sequentur conditionem. Datum 4.

Deformis ministeriis stationariis, in quibus. c. vid. *in rem* Cujac.
Stationarii qui, dixi ad *l.* 15. §. 7. *ff. de injuriis.* vid. . *observ. ult.*
Adde *l. unic. infr. negotiatores ne militent. h. l. tit.* 35.
Pretentent.
A. D. 354. vel 355.
Al. *Iidem AA. et CC.*
vide *l.* 4. *Supr. h. t.*
Revocetur, al. *devocetur.*
C. *Theod.* 9. 2. 1. al. *P. P.*
Eclog. c. 24.
Al. *senatorium.* Senatorum jus, et Senatorii ordinis aucto- injuria non oportet adfici. *Synops. Basil. d. loco.* c. 24.
Senatoribus vel Princeps ipse adnumeratur. *ut hic.* recte: tiam consulatus administrationem sustineat. *Synops. d.* ut hinc colligas, Hodie principem appellari videri, dum ur ad Senatum: quia pars est Senatus, *ut hic.* e contra , pars principis. *l.* 5. *in pr. Supr. ad l. Jul. majest.* vid. *Tiberio* 29. nec necesse est confirmari a principe decreta quod olim non fuit. *Novell.* 62.
Senatores (ut et decuriones. *l.* 2. *Supr. si servus aut li-* esse possunt, qui liberti filii sunt: quippe ingenui, *ut* li enim libertini prohibentur. *Synops. ibid.* c. 2. *tit.* 6. *tit. de dignitatibus.* 1. §. 2. Turpe tamen et invidiosum Imperatori Claudio vitio versum, quod latum clavum tri- libertini filio: et Appio Claudio, quod in censura inqui- natum lectis libertinorum nepotibus. Hodie liberti Senato- possunt: utpote natalibus restituti et jure aureorum annu- onati. *Nov.* 78.
Al. Imppp. Valent. Valens et Grat. ad Symmachum P. *Theod.* 9. 35. 3.
. 11. 17. *Supr. de quæst.*

(16) *Senatorio nomine*, in *C. Theod.* Goth. Si enim municipalis ordo eximitur tormentis, multo magis amplissimus, in quo est et princeps ipse; ita ut merito ab omni injuria defendendus sit. *l.* 8. *Supr.* veluti tormentis, vinculis, carcere. *Mod.*
(17) *Al.* Constantinus A. *al.* Valentin.
(18) *Al.* incipit, *Si Senator.* vide in hanc legem Duar. *lib.* 2. *disput. cap.* 29. *et* Cujac. *hic.* Goth. Adde Concenatium *lib.* 2. *quæst.* c. 11. et Coras. *ad l. Senatoris.* 1. *ff. de Senatorib.* Mod.
(19) Id est, plebejos, et editos antequam dignitatem susciperet.
(20) *Habebat*, *in lib. Aureda.* sed videtur hæc sententia mox corrigi per versiculum, *Cum autem. infr. h. t.*
(21) Vid. Hottomanum 2. *illustrium.*
(22) *Alio*, *in vet. quib. lib.*
(23) *C. Theod.* 9. 27. 1.
(24) *l.* 2. *Supr. h. t. l.* 2. *ff. de Senatoribus. l.* 12. §. 2. *ff. de judiciis.*
(25) Ita a testimonio dicendo removentur. Oldendorp. c. 4. *de testib. n.* 22. *et cap.* 66. *de exceptionib. n.* 4.
(26) *Seipsi*, *C. Theod.*
(27) *C. Theod.* 2. 1. 7.
(28) *Conjunge l. ult. supr. de incolis. Nov.* 22. c. 36.
(29) Uxor a marito sumit honorem, generis nobilitatem, forum, domicilium.
(30) Nobilis est natus patre nobili, matre plebeja: quia mater per nuptias nobilitatem adipiscitur, *ut hic.* Contra nati patre plebejo, matre nobili, plebeji sunt. Nam et ipsa per nuptias facta est plebeja, *l.* 1. *Supr. h. t. l. fœminæ.* 8. *ff. de Senatoribus.* ut Virginia, cum esset patritia, per nuptias facta est plebeja. Livius 10. idque congruit cum antiqua juris definitione, ut connubio interveniente liberi sequantur patrem semper. *l. cum legitimæ.* 19. *ff. de statu hominum.* Apud quasdam gentes, filii melioris partis conditionem consequuntur.

Kalend. Februar. *Constantinop.* ARCADIO A. II. et RUFINO CONSS. 392.

De Senatoribus.

14. Impp. THEOD. et VALENT. (1) AA. Basso P. P.

PRæcipimus, ut Senatori in qualibet provincia constituto (2) nullam habeant Judices injungendi aliquid forte [publici] muneris potestatem.

De commeatus necessitate sublata.

15. Iidem AA. ad Eustasium (3).

CLarissimis, vel Spectabilibus universis ad genitale solum, vel quolibet alio, et sine (4) commeatu proficiscendi, et ubi voluerint, commorandi, habitandive permittimus facultatem.

De delictis.

16. Iidem AA. et ARCAD. (5) A. Apollonio P. P.

SI gravius ullum facinus admittatur, nocente persona extra carceralem custodiam sub (6) fidejussione (7) habita, super illustribus (8) quidem, nobis suggeri jubemus: super cæteris vero quadam minori dignitate decoratis, ad tui referri Culminis notionem: ut ita demum, quid de admisso crimine constitui oporteat, judicetur.

De privilegiis illustrium.

17. Impp. (9) HONOR. et THEODOS. * (10) A Arcadio Præfecto Prætorio.

QUotiens (11) ex privata cujuslibet interpellatione li, vel criminali viri illustres conveniendi sunt la dandæ fidejussionis concussione vexentur: speciale privilegium suæ committi fidei consequantu ratoria (12) ab his cautione tantummodo expon quam si neglexerint, et contra insertum cautioni mentum ipsi, vel eorum procuratores abfuerint: cuniariis quidem causis super (13) possessione rer eos pertinentium Judex competens, quod etiam jur ctoritas, et rei qualitas suggesserit, ordinabit. In nalibus vero negotiis dignitate quoque qua se per videlicet perjurium (14) indignos esse (15) probave spolientur: ut in eos, utpote illustri dignitate per facinus privatos, inconsulta etiam nostra pietate, J bus legum severitatem liceat exercere.

§. 1. Quibus Illustrium dignitatum privilegiis hoc adjiciendum (16) esse censuimus (17), ut hujusmoc sonæ nullam (18) ex cujuslibet Judicis (19) sine s habita sententia (20), conventionem, neque in neque in criminali causa sustineant.

18. Imp. ANASTASIUS A. Eusebio Magistro Officiorum.

JUbemus, salvo honore qui per revocationem (2 cræ revocatoriæ defertur, durante, licere cunct minoribus (22) quam majoribus potestatem gerent necnon etiam honorariis illustribus (23) si ex hac urbe, principali videlicet præcedente consensu, p fuerint, sive in provinciis habitantes sacratissimum scilicet poscentibus negotiis) petere maluerint comit

(1) Gratianus et Theod. AA.
(2) *l.* 5. *supr. h. t. l.* 22. *§. senatores. l.* 23. *in pr. ff. ad municipal.*
(3) Al. *Eustathium P. P. in meo.* Cont.
(4) *l. ult. Infr. h. t.* Sine commeatu res suas invisere clarissimis vel spectabilibus licet, *ut hic.* Illustribus non licet. *l. ult. Infr. h. t.* Cur tam varie ? Illustrium quo major potentia est et dignitas, eo Reipublicæ, aut principi periculosior est eorum recessus. Et hæc quidem distinctio proponitur hoc loco. Hujusmodi fuit olim distinctio Senatorum, qui in Sicilia et Gallia Narbonensi, ab aliarum provinciarum senatoribus. Illis enim, non his Augusti constitutione licuit, non exquisita principis sententia res suas invisere. Tacitus 12. *Dion.* 52. Post Augustum Claudius, sine permissu principis, Senatores ultra septimum miliarium urbe excedere vetuit. Suidas *in Claudio.*
(5) *Al.* Zeno A.
(6) Vide *l.* 3. *ff. de custodia reorum.* Id non servari refert Clarus 5. *sent. §. ult. quœst.* 46. *vers. sciat autem.*
(7) *Substitutione, in veter. quib. codd.* Cuj. *legendum existimat, tuitione.* Goth. Notata ad oram hic, quæ ajunt Cujacium legere, *substitutione habita*, ea eorumque auctores fugit ratio. legit enim ille JC. nostri seculi Princeps : *sub tuitione.* nam, inquit, sub fidejussione non constitui *l. prox. docet.* tuitionem autem militarem intelligo, ut in *l.* 1. *Supr. de offic. mil. jud. l.* 36. *C. Theod. de navic. l.* 3. *supr. de offic. com. rer. priv.* Mod.
(8) De illustrium crimine nullus judex cognoscit inconsulto principe, excepto casu l. seq. De reliquis dignitatibus Præf. Præt. cognoscit, veluti de clarissimis *l. pen. Supr. de offic. Præf. præt. Or.* idque in urbe, in provinciis judex provincialis. *l.* 1. *Supr. ubi senat. vel clariss.* Mod.
(9) *Al.* Imp. Zeno A.
(10) *Al.* Zeno. *al.* Anastasius.
(11) *Eclog. cap.* 32.
(12) *l.* 12. *circa princ. Infr. de proximis sacr. scrin.* Harmen. 12. §. 26. 29. dixi ad *l.* 1. *in fin. supr. quorum* ... *torum.* Jurant illustres, *ut hic.* memoriales. *l.* 12. *Infr. de* ... *mis sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19. Jurat, non satisd ... mobilium rerum possessor. *l. ult. Infr. de princip. agent.* ... *h. l. tit.* 22. *l. sciendum.* 15. *ff. qui satisdare.* Jurat et qu ... quandocunque judici justa causa videtur esse, forte non ... fidejussore. *Nov.* 112. *cap.* 2.
(13) Missio fit in possessionem debiti servandi causa, *l* ... 53. *c.* 4. qua missione, ut ibidem Julianus ait, rectissim ... pignoris constituitur pro modo debiti.
(14) Perjurus dignitatem amittit.
(15) Se esse.
(16) Addendum.
(17) Statuimus.
(18) Nulla.
(19) Vide *l.* 8. §. *hoc etiam. Infr. de principibus ag* ... *in rebus. h. l. tit.* 22.
(20) Sententia hic generaliter accipitur pro quocunque ... jussu, et pronunciatione judiciali auctoritate facta. Aliud es ... ro hic sententia, aliud libelli conventio, ut *l.* 6. *Supr. un* ...
(21) Evocationem.
(22) *Tam minores quam majores potestates, in veter. lib.* ... Illustrium sunt gradus quidam, et alii sunt majores, alii ... res. quis nescit enim Præf. prætorio majorem esse magistr ... ciorum, et tamen utrumque esse illustrem ? *Mod.*
(23) Non pugnat hæc lex cum *l. nullus. supr. de offic.* ... *provinc.* quia illa loquitur non de illustribus, sed de p ... bus. *Mod.*

...e sacra quoque revocatoria ad hanc Regiam (1) ur... pervenire.

TIT. II.

... PRÆTORIBUS (2) ET HONORE PRÆTU... (3), ET COLLATIONE, ET GLEBA (4), ET FO... (5), ET SEPTEM (6) SOLIDORUM FUNCTIONE ...BLATA.

Ad dignitatem prætoriam non potest eligi aliquis in clarissima dignitate constitutus in provinciis manens. Bart.

1. (7) Impp. (8) ARCAD. et HONOR. AA. Tatiano P. P.

...emo ex Clarissimis (9), et Spectabilibus, qui in provinciis degunt, ad Præfecturam (10) postea de...ur (11), sed maneat unusquisque domi suæ tutus, securus, et sua dignitate lætetur. Dat. 15. Kal. ...PP. VALENTIN. VII. et ALBINO (12) CONSS. 450.

2. Iidem AA. ad Senatum (13).

...lebam (14), vel follem, sive septem solidorum functionem (15), sive quamlibet hujusmodi collatio... tam circa personas, quam circa res, ac prædia ...us jubemus aboleri: ut omnis hujusmodi sopita ...tuo conquiescat exactio.

TIT. III.

DE CONSULIBUS (16), ET NON SPARGENDIS (17) AB HIS PECUNIIS, ET DE PRÆFECTIS ET MAGISTRIS MILITUM, ET PATRICIIS.

Inter habentes eandem dignitatem ille prius debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatem. Bart.

1. Impp. THEOD. et VALENT. (18) AA. ad Senatum urbis Constantinopolitanæ.

Antiquitus (19) statutum est, Consularibus Viris cæteros quidem honoratos ipsius trabeæ summitate (20), pares vero infulis, consideratione tantum temporis anteire. Quis enim in uno, eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi (21) qui prior meruit dignitatem? cum posterior etiamsi ejusdem honoris prætendat auspicia, cedere tamen illius temporis Consuli debeat, quo ipse non fuerit: hoc observando, et si iterata vice fastigia Consulatus aliquis ascenderit. Repetiti enim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non augent: quia nihil est altius dignitate. Quod si quis prior Consul posteriori Consuli eidemque Patricio posthabitus, Patriciatum (22) postea consequatur: vinci eum oportet, qui prior meruerit Patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est.

2. Impp. VALENTINIANUS et MARCIANUS (23) AA. (24) Aporatio Dom. [vel Com.] et Consuli.

Ordinem (25) Consulatus ad antiquam reduximus (26) sanctionem, ut sellam nostri (27) honoris, merito, non rapiendi studio populorum agmina sectentur (28): ac lucrandi (29) cupiditate deposita, venerabilem parentum (30) habitum, et felicissima antiquitatis ornamenta (31) conspicentur (32). Hoc ergo exemplo etiam cæ-

... *l.* 15. *supr. h. t.* Goth. Quæ de clarissimis vel spectabili... ...quitur, non de illustribus. *Mod.*

... Adde *tit. de off. Prætorum. Supr. et ff.*

... Prætura fuit onus senatorium. Hanc enim dignitatem, qui ...ebat senator, suis sumptibus Circenses et Scenicos ludos ex... ...t Boet. 3. *de consol. Præturæ magna olim potestas, nunc nomen et senatorii census gravis sarcina.* porro vide ad ...it. etiam Forcatulum *Necyomant. dialog.* 7. et Marcum ...n. *de jur. liber. c.* 10. Mod.

... Gleba, glebale aurum, glebalis functio, aurum oblatitium, ...toribus exigitur, ut aurum coronarium, a decurionibus: ...gentum a negotiatoribus. A gleba senatoria Cujacius putat ...lifferre follem senatorium, de quo mox dicetur. adde *No... Martiani de indulgent. reliquorum.* Zosimus 2.

... Folli, al. *pholi.* Follis aurei nummi genus. *l.* 2. *Cod. ... quorum appellat. non recip. l.* 3. *Cod. Theod. de sua...* 5. *l.* 21. *C. Theod. de Prætorib.* Moschopulo obolus, ...lino Follerales dicti hujusmodi nummi. Singuli, siliquæ ... 12. efficiebant. Justin. in Georg. titul. περὶ κλοπῆς. adde ...m in Leone Isauro. Sed quid? Forcatulus 8. *Necyoman...* Prætores olim magistratus ineuntes a provincialibus acci...litos fuisse scribit, follem, glebam et clavem, ut his quasi ...is adumbrarent æris, mobilium et immobilium collationem, ...n hominis fide: quæ meræ nugæ. Follis est enim id, ...nte dixi.

... Septem solidorum præstatio tenuissimos senatorum obliga...ratque id personæ onus, non glebæ.

... Al. *Valentinianus et Marcianus AA.* Tatiano P. P.

... Martianus *in meo lib.* Cont. *pars l.* 2. *supr. de off. præt.*

... Ad Præturæ onus non vocandi senatores, qui sedes suas ...vinciis constituerunt.

... *Præturam*, quod rectius est.

... Devocentur.

... B. Anieno.

(13) Sic Azo notat, scriptum fuisse in *lib. Martiani.*

(14) Id est, glebalem functionem, quæ scilicet pro possessionibus penditur. *al.* Clavem, 6. *C. Th. in princ.*

(15) Functione, sive qualibet hujusmodi collatione. *Goth.* Hæc septem solidorum præstatio tenuissimos senatorum obligabat: ut Honorius et Theodosius ad Monaxium scribunt *in Cod. Th.* eratque id personæ onus, non glebæ. Erant et quidam senatorii ordinis, qui eam tantum præstationem agnoscebant, non glebalem, veluti exproximi. *l.* 12. *Cod. Theod. de prox. com. disp.* Mod.

(16) *L.* 1. *D.* 10.

(17) Adde *Novell.* 105. *Nov. Leonis* 94.

(18) *Al.* Imp. Valentin. A.

(19) Vide Symmach. *lib.* 1. *epist.* 7. Cont. Adde Petrum Fabrum, 1. *semestr.* 2. *circa finem.*

(20) Trabea stola est consulum. *l.* 1. *infr. tit. ult.* Mod.

(21) Inter Consules is præfertur, qui prior gessit. vid. *l.* 2. *Infr. ut dignitatum ordo. h. l. tit.* 8. ita ordinarius honorario, etiam antiquiori præfertur. *l.* 4. *Infr. de princip. agent. in reb. h. l. tit.* 22. *l.* 2. *Infr. de primicerio. h. l. tit.* 7.

(22) *l.* 4. *infr. de principibus agentium in reb. h. l. tit.* 22. Goth. Quo sensu hic accipienda sit patriciatus dignitas: vid. Rævard. *conjectan. lib.* 3. *cap.* 7. Ans.

(23) *Novell.* 95.

(24) *Sic in manusc.* Cont. al. *Leo A.*

(25) *Vide de hac lege Marcellinum in Chronicis.*

(26) Al. *reducimus.*

(27) Al. *nostram.*

(28) Sectarentur.

(29) *Lucri.*

(30) Consules, parentes Principis.

(31) Ornamenta consularia hæc sunt, trabea sive palmata, scipio, calcei aurati, sella curulis, fasces; Cassiodorus in formula consulatus. *Mod.*

(32) Conspicerent, al. *conspiciant.* al. *conspicerentur.*

teros procedere Consules volumus, nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi (1) vilitate (2) amplissimi Consules procedentes (3), deinceps abstineant hoc errore (4) perdendi, optimoque consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter projiciendum. Ad restaurationem itaque aquæductuum (5) hujus amplissimæ Urbis centena pondo auri (6) præstentur per singulos Consulatus: ut et Consul Patriæ se dedisse noverit, et data notum sit mansura esse perpetuo. Dat. ASPORATIO et HERACLIANO CONSS. 454.

Nullus eligi potest Patricius, nisi primo alteram dignitatum hic insertarum fuerit adeptus. Bart.

3. Imp. ZENO A.

NEmini ad sublimem (7) Patriciatus honorem (qui cæteris omnibus anteponitur) ascendere liceat, nisi prius aut Consulatus honore potiatur, aut Præfecturæ Prætorio, vel (8) Illyrici, vel Urbis (9) administrationem, aut Magistri militum, [aut Magistri officiorum] in actu videlicet positus gessisse noscatur: ut hujusmodi tantum personis, sive adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat, quando hoc nostræ sederit Majestati, Patriciam consequi dignitatem. Quoniam vero gloriosissimæ huic urbi, quæ (10) caput orbis terrarum est, omnifariam credimus consulendum: universos, qui posthac honorarii Consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum libras auri ad reficiendum aquæductum (11) publicum ministrare censemus: ad similitudinem eorum, qui per annale tempus Consularium editione munerum gloriantur. Nam ipsis quoque expedit, ut florentissima civitas centum auri librarum munificentia sustentata, honorarium quoque sentiat Consulatum.

Si cui conceditur administratio dignitatis diu ante concessæ, non videtur de novo dignitas concedi. Bart.

4. Idem A. Sebastiano P. P.

SAncimus viris Excellentissimis Consularibus omnibus (12) qui jam facti sunt, vel postea fuerint, procedendi quoque, et reipsa per annum gerendi Consulatus, impetrato videlicet principali judicio, legitimam tribui facultatem: ita ut peracta, quam meruerint, processione, non novum aliquid, vel quod nondum habeant, adipisci: sed Consulatus jus (13), quod semel eis consularitas detulerat processio, iterasse beneficio videantur, et in adoranda (14) nostra purpura, vel in consequendis cunctis Consulum honoribus, et privilegiis ex anteriore tempore provectionis ordinem sibimet noverint vindicandum. Id etiam observando, ut hujusmodi Consul nec centum libras auri aquæductibus hujus inclytæ Civitatis pro tenore sacræ constitutionis præbendas, quas cum esset Consularis, præstiterat, Consul postea creatus persolvere denuo compellatur.

Filiusfamilias electus in patricium a patria potestate liberatur. Bart.

5. Imp. JUSTINIANUS A. Joanni P. P.

SAncimus (15), Viros Excelsos (16) Patricios (17), quos in hujusmodi dignitatis apicem Augusta Majestas extulerit (18), illico ab Imperialibus codicillis præstitis patresfamilias effici, ac potestate liberari paterna: ne videantur, qui a nobis loco patris honorantur, alieno juri esse subjecti: (quis enim patiatur patrem (19) quidem posse per emancipationis modum suis nexibus filium relaxare: Imperatoriam autem celsitudinem non valere eum, quem sibi patrem elegerit (20), ab aliena eximere p-

(1) Spargendi missilia facultatem Consulibus adimit Marcianus hac lege: hoc constituto, ut certam potius summam expendant in formarum reparationem. Justinianus vero Novell. 105. spargendi facultatem volentibus Consulibus permittit ad certum modum tamen et septies tantum in anno, hoc est, Initio magistratus, Kalendis Januar. quibus et Prætores et Consules Magistratum inire solebant. Deinde Circensibus ludis. (quos mappam postea appellarunt) Tertio theatrica venatione: quartum in spectaculo quo μονημέριον (edebatur in eo pancarpum seu sylva et venatio,) quinto ludis Scenicis, (quos πόρνας a productione meretricum in Scenam vocabant) sexto iterum ludis Circensibus. Septimo tempore depositi magistratus. Quod ad modum attinet, quantitatis notitia non extat: nummi sane fuerunt argentei tantum (non aurei) et quidem minutiores, quorum alii concavi quadrati, rotundi. Quin et mater et uxor Consulis spargendi jus habuit. *dict. Nov.* 105. *c.* 2.

(2) Utilitate, Hal. *legendum videtur*, *futilitate*. Quanquam et vilitas est, nummis in populum jactis gratiam populi mereri, non virtute.

(3) Hinc processus consulum. *l. nam et Imp.* 41. *ff. de don. inter virum.* Græci προσόδους. *Nov.* 105.

(4) Perdit, qui missilia in vulgus jactat.

(5) Vid. *l.* 3. *infr. h. t.*

(6) Tot etiam pondo ab honorario exiguntur, *l.* 3. non iterum consule. *l.* 4. Mod.

(7) Patriciatus honor major Consulatu, non gradu, sed duratione. Consulatus annuus, patriciatus perpetuus, ita Consulatus major patriciatu. *l.* 1. *in fin. supr. h. t.* Petr. Faber. 1. *semest.* 24. *in fin.*

(8) Prætoriorum Orientis, vel Illyrici *etc.*

(9) Præfectura urbi postponitur consulatui hic, quod mutari videtur *Nov.* 62.

(10) Roma caput orbis terrarum.

(11) Ad aquæductus reficiendos Consules liberalitates suas ... giebantur, *ut hic*. et *l.* 2. *supr. h. t. l.* 8. *supr. de aquæd. l.* 11. *tit.* 42.

(12) Non eos dicit, qui consulatum gesserunt, sed honor... consules, ut *l. ult. supr. de decur.* Atque his etiam a pri... designatis re ipsa consulatum gerere licet. qua ex re honore... augentur, *l.* 1. *supr.* nec inter pares ex posterioris, sed ex ... ris honoris tempore prærogativam in senatu vel in aula sibi ... dicant. Præferri tamen ordinarios honorariis, etiam antiquiores ... certum est. *Nov.* 62. *arg. l.* 4. *Infr. de princ. ag. in reb.* ... *in fin. Infr. de primic. et not.* Mod.

(13) In manuscriptis lib. legitur, ut in hoc excuso Cod. ... veteribus sic emendat Cujac. *Sed consulatus jus quod eis consularitas detulerat, processionis iterasse.*

(14) Vide quæ scripsi ad *l.* 1. *Infr. de apparit. Præfecti* ... *h. l. tit.* 54.

(15) Huc pertinet §. *filiusfamil.* 4. *Inst. quib. modis jus* ... *potest. solv.* Goth. An et quatenus dignitas filii patriam potest... solvat, vid. *Censur. foren. nostram*, *lib.* 1. *c.* 9. *n.* 16. ...

(16) *Nov.* 81. *c.* 1. §. *filiusfamil.* 4. *Inst. quib. modis jure patriæ potestat. solvit.* adde *l.* 3. *supr. h. t.*

(17) Et alios, ex *Novell.* 81. Goth. Non tantum patriciatus dignitas solvit patria potestate, sed etiam ex *Nov.* 81. consula... consularitas, præfectura prætoriana, præfectura urbicaria in ... constituta, et magisterium militum. his enim omnibus dignitatibus filiifamilias patresfamilias fiunt sine capitis deminutione. ...

(18) Extulerit.

(19) Suidas ait, Patricium appellatum fuisse patrem comm... reip. Idem et Cassiodorus in formula patriciatus. 6. *Variar.*

(20) Elegit, al. *fecit.*

s'te ?) ne si contrarium approbetur per quamcunque [i]nclinationem, Imperialis Majestas minui videatur. Et h[oc] quidem raro contingere satis certum est: nemo (1) e[ni]m facile respexit filiumfamilas in Patriciatus honorem [pr]ovectum, quemadmodum in Consulibus hæc res usitata [est], sed ne quid in parte temporis tale eveniat, et [in] legibus inveniatur, ideo hæc nobis visa sunt sancienda.

T I T. IV.

[D]E PRÆFECTIS PRÆTORIO, SIVE URBI, ET MAGISTRIS MILITUM IN DIGNITATIBUS EXÆQUANDIS.

[1.] Imppp. VALENT. (2) VALENS, et GRATIAN. AAA. ad Ampelium P. P.

[P]Ræfectum (3) Urbi (4), et Præfectum Prætorio (5), et Magistros (6) equitum, ac peditum, [ind]iscretæ ducimus dignitatis: usque adeo videlicet, ut [si] ad privatam secesserint vitam, eum locum (7) ve[ri]us esse potiorem (8), qui alios promotionis (9) tempore, et codicillorum adeptione præcesserit. Dat. 3. Non. [...] *Nasonaci*. Accept. 3. Non. Septembr. MODESTO, et [ARI]NTHEO CONSS. 372.

[D]ignitate deposita per plures in pari gradu dignitatis existentes, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus. Bart.

2. Imppp. GRAT. et VALENT. et (10) THEOD. AAA. Restituto P. V.

[Q]Uisquis Magisterium equitum, peditumque susceperit, et gesserit ante captam a quoquam Præfecturam: is cum privatus erit, et honorem deposuerit, Præfectis (11), qui provecti fuerint, præferatur. Sit [ill]ur sedes prior (12) ante provectis, locus conspectior [di]ernendi, loquendique facultas antiquior, cui est splen[dor] adepti Magistratus vetustior. Dat. 8. Kalend. Jul. [The]*ssalon*. GRAT. V. et THEOD. AA. CONSS. 380.

T I T. V.

DE (13) PRÆPOSITIS SACRI CUBICULI (14), ET DE OMNIBUS CUBICULARIIS, ET PRIVILEGIIS EORUM.

Custodientes cubiculum Principis, vel Augustæ, eandem dignitatem habent, quam Præfectus urbi, et Præfectus Prætorio, et magister militum. Bart.

1. Impp. HONOR. et THEOD. (15) AA. Florentio (16) P. V.

SAcri (17) cubiculi Præpositi ea dignitate fungantur, qua sunt præditi, qui eminentissimam Prætorianam, vel Urbanam meruerint Præfecturam, aut certe militarem Magisteriam potestatem: ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostræ serenitatis adoraturi (18) admittantur imperium, sive pro suo arbitrio solennes festivitates, et cœtus, vel salutationes, vel quælibet alia officia (19) frequentent (20): ut in sedibus, et in consessu ejus ordo servetur, quem ordo (21) provectionis ostenderit: sub habitu videlicet ipsis consueto, cum manifeste decretum sit eum esse potiorem, qui præcesserit, vel illum subsequi, quem recentius probaverit examen. Dat. 8. Id. Novemb. CP. HONORIO XIII. et THEOD. X. AA. CONSS. 422.

2. Iidem THEOD. et VALENT. AA. Proculo P. P.

HAc nostræ mansuetudinis æterna lege sancimus, ut omnes Cubicularii, qui de nostro cubiculo exeunt, antequam primum locum obtineant (excepto Castrensi, et Comite domorum (22)) his privilegiis perfruantur, id est, ut neque possessiones (23) eorum angarias, sive parangarias, vel etiam paraveredos in posterum dispositione tui culminis, vel alicujus calumnia dare cogantur, ne sordidis adstricti muneribus, decus ministerii, quod militando videbantur adepti, otii tempore, et quietis amittant, domos quoque eorum, vel in hac sacratissima Urbe, vel in qualibet alia positas Civitate, ab omni hospitum cujuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: Provinciarum Rectoribus, eorumque apparitoribus dena-

(1) Patricii pauciores fiunt, quam Consules.
(2) *Al.* Imp. Valentinian. A.
(3) Præfecti urbi, Prætorio, et Magistri equitum ac peditum, et indiscreta dignitas. Tres hæ dignitates ordinariæ curia liberant, honorariæ non liberant. Honorarii cingulum non habent, enim cingulum nihil aliud, quam administratio. *Nov.* 70. c. 1.
(4) Urbis.
(5) Præfectum urbi nominat priorem, quoniam is præsidet in [urb]itu: Adsidet Præf. prætorio; et post Præfectum prætorio Ma[gist]er militum. Cæterum hi tres sunt dignitate pares, nec deposi[ta a]dministratione inter se nisi prærogativam temporis habent. *Mod.*
(6) Hi magistri militum.
(7) Puto legendum, *loco*, *ex manusc.*
(8) Priorem.
(9) Vide *l.* 1. *infr. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8.
(10) *Al.* Imp. Leo A.
(11) *Expræfectis, qui post provecti etc.* legit Cujac. *ex C. [c]od.* Expræfecti autem esse dicuntur, qui præfectura abierunt.
(12) Vide *l.* 1. *infr. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8.
(13) *Ecl. lib.* 6. *tit.* 25.
(14) Duplex est sacrum cubiculum: Augusti et Augustæ. v. [...] Cuj.
(15) Al. *Arcad. et Honor. AA.*
(16) Al. *Floro P. P.*
(17) Præpositi cubiculi (οἱ πραιπόσιτοι ϗ κουβικουλάριοι) ean[de]m habent potestatem, quam Præfecti Prætorio, vel urbi, vel magistri militum, tam in adorationibus principis, quam privatis festivitatibus et aliis omnibus officiis, ut videlicet pro ratione gradus, quem tempus tribuit, alii aliis præferantur. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 25. *c.* 1. *l.* 1. *C. Th. h. t. et* 6. Harm. *tit. de dignitat.* §. 6.
(18) Vide quæ notavi ad *l.* 1. *Infr. de apparitoribus P. urbi. h. l. tit.* 54. Goth. Adde *l.* 1. *Infr. de Silentiar. et decurion. h. l. tit.* 16. *Novell.* 6. *et Novell.* 9. Ans.
(19) Officia accipe funebria, vel nuptialia. Suetonius *in Calig.* cum ad officium venisset. *Cujac.* Ita locus hic indicio est, veteres in funeribus etiam de gradu et ordine certasse: Officiique nomine festivitates, cœtus et salutationes intelligi, cum itaque dicit aliquis *Officium B. Mariæ*, festivitatem vel salutationem intellige. de quo dicemus hic aliquando plenius. vid. interim Tertullianum *de Idolatria cap.* 16.
(20) Frequententur.
(21) Vid. *l.* 1. *infr. ut dignitatum ordo servetur. h. lib. tit.* 8.
(22) Excubiculariis (inquit Cujacius) invenio immunitatem dari certorum munerum, *l. maximarum. supr. de exc. mun.* Excastrensi vel excomiti domorum non item. Itaque hunc locum ita prorsus accipio, ut excepto castrensi et comite domorum, cæteris cubiculariis hæc, quæ sequuntur privilegia, competant. *Mod.*
(23) Angariæ munus possessionibus num indicitur: estne patrimonii? non est. *l. ult.* §. 1. *ff. de muneribus.* Atqui hic possessionibus indici videtur? cura exigendæ angariæ, personalis: præstatio, realis.

*

rum librarum auri dispendio feriendis, si mansuetudinis nostræ statuta dissimulare, et ex aliqua parte violare tentaverint.

3. Impp. Leo (1), et Anthemius AA. Joanni Comiti, et Magistro officiorum.

Cubicularios, tam sacri cubiculi mei (2), quam venerabilis Augustæ, quos utrosque (3) certum est obsequiis occupatos, et aulæ penetralibus inhærentes, diversa judicia obire non posse: ab observatione aliorum tribunalium liberamus, ut in (4) Sublimitatis solummodo tuæ judicio propositas adversus se excipiant actiones.

Si dominus principi servum suum cubicularium obtulit, illico talis servus libertatem adipiscitur. Bart.

4. Imp. Leo A. Puseo P. P.

Jubemus omnes (5), qui vel jam in sacrum cubiculum cujuspiam liberalitate donati, aliove titulo dati, vel dandi (6), principalibus obsequiis inhærere, vel ante meruerunt, vel postea meruerint, licet nulla interveniente scriptura, nulla confectione gestorum, postquam (7) devotissimis cubiculariis fuerint sociati (8), ad (9) conditionem libertatis ingenuitatisque rapiantur, raptique videantur: hoc non sulum circa superstites, sed etiam (10) circa mortuos volumus custodiri. Nam cum *hoc privilegium videatur principalis esse proprium Majestatis, ut non famulorum, sicut privatæ conditionis homines, sed liberorum honestis utatur obsequiis*: periniquum est eos duntaxat pati fortunæ deterioris incommoda: sed (11) testamenta quidem ad similitudinem aliorum, qui ingenuitatis infulis decorantur, pro sua liceat eis condere voluntate; intestatorum vero nemo dubitet facultates, utpote sine (12) legitimis successoribus defi- ctorum, fisci juribus vindicari. Et hæc omnia tunc - ligenti observatione volumus custodiri, cum sponte, s- que voluntate quis dederit eunuchum (13) sacri cubi- ministeriis adhæsurum. Si vero quidam fuerit viole- extortus, aut invito domino, vel ignaro intra sacr- ausus sit militare cubiculum: liceat domino destinat- sacra ex lege cubiculariis interpellare judicium: et eu- quem probaverit, nolente se vel inscio sacrum penetr- cubiculum, ut suum famulum cum peculio consequa- Sed et sicut læsis implorandi præsidii facultatem dene- non convenit: ita nec calumniandi [viam patimu- diutius esse patefactam. Ideoque tempus quinquennii p- finimus, intra quod contra eum suas debeant exerc- quæstiones, ut si medio tempore movere (14) distuleri- ulterius eis tanquam in suum famulatum (15) vindic- di (16), vel ejus (17), ut servi peculium, vel b- quasi liberti copia denegetur. Hæc omnia, quæ su- devotissimis cubiculariis sancimus, etiam ad cubiculari- quæ a dominis in sacrum cubiculum datæ, vel da- sunt, superstites atque mortuas extendi propagarique - cernimus.

Cubicularii etiam dignitate deposita, cum vadunt extra urbem, poterunt uti cingulo dignitatis. Bald.

5. Imp. Anastasius A. Eusebio Magistro officiorum.

Jubemus duobus Viris illustribus Præpositis utriu- sacri cubiculi tam nostræ pietatis, quam serenissi- [nostræ] conjugis, qui post finitam militiam (18) Se- torio fuerint consortio sociati (19), licere quotiens ad as- ciendos agros suos, vel ob aliam causam proficisci vol- rint, cingulo uti: cum hoc ad implendum eorum de- derium, et ad nullius læsionem respicere videatur (20)

(1) Al. *Imp. Martianus A.*

(2) Et inscriptionis similitudo, et eorum, qui sacræ vesti deputati sunt, cum cubiculariis affinitas exigit, ut huic legi conjungatur *l.* 3. *Infr. de castrens. et minist.* Eundem autem hi omnes judicem habent, magistrum officiornm, qui et silentiariorum judex est, ministerialiumque omnium, *l.* 4. *Infr. de silent. l. ult. Infr. de castr. et minist.* et decanorum, *l.* 2. *infr. de decan.* et eorum, qui militant in sacris scriniis, *l. in sacris scriniis. infr. de prox. sacr. scr. agentium in reb.* post ducenæ vel centenæ gradum, *l. ex eo. Infr. de agent. in reb.* et scholarium, *l. ult. Infr. de privil. schol.* denique totius palatii disciplina ad eum spectat. nec hæc tantum, sed et fabricarum et limitum cura; unde et fabricensibus jus dicit. *l. penult. supr. de fabric.* et ducum et limitaneorum, et castris præpositorum. *l. viros. infr. de div. offic.* Mod.

(3) Utriusque. al. *utrisque.*

(4) Forum cubicularii principis et Augustæ sortiuntur apud Magistrum officiorum.

(5) *Al.* additur, *servos.*

(6) Diversa enim hæc sunt donata, data, concessa, ut *l. Lucius. ff. de leg.* 2. Mod.

(7) Vid. *l.* 6. *infr. qui militare. h. l. tit.* 34.

(8) Libertatis consequendæ hic modus singularis: adde alios ex *l.* 24. *supr. de Episcopali audientia*, *l. unic. supr. de Latina libertate*, §. 1. *Inst. de libertinis.*

(9) Cubiculo principis sociati cubicularii, hoc ipso, quod -bicularii, liberi et ingenui sunt. Potest defendi, hoc ipso quo- nobiles fieri. Nam et interpretes nostri minimum quoque, qui principis sit ministerio, nobilem fieri notant: minimum, inqua- verbi gratia coquum, vel barbitonsorem. Bald. *tit. de feudo gu- diæ*, Ripa 2. *de rescriptis* 26. adde *l. unic. Infr. de præpos- laborum. h. l. tit.* 18.

(10) Lex plerumque extenditur ad mortuos.

(11) *Al.* Additur, *et.*

(12) *Toto tit. supr. de bonis vacantibus. l.* 10. *tit.* 10. *l.* - §. *quoties lege Julia*, *ff. de leg.* 1.

(13) *De eunuchis cubiculariis vide hic* Cujac.

(14) Movere hic est agere. *Goth.* Ut *in l.* 3. *supr. de præs-* 30. *ann. nulli movendi ulterius facultatem patere*, *et in l.* *supr. de quadr. præscr.* omnis motus, id est, *omnis actio*, - σα κίνησις. Mod.

(15) Famulum.

(16) Judicandi.

(17) Ei, ut servi.

(18) Hæc lex ostendit Præpositos sacri cubiculi deposita admi- stratione in senatorium ordinem conscribi, et *l.* 3. *supr. ubi nat. vel clariss.* eisque extra urbem proficiscentibus cingulo mi- tari uti licere, id est, ξιφηφορεῖν. Mod.

(19) Associati.

(20) Videamus.

T I T. VI.

E QUÆSTORIBUS (1) ET MAGISTRIS (2) OFFICIORUM ET COMITIBUS SACRARUM LARGITIONUM, ET REI PRIVATÆ.

) *in administratione publicorum officiorum se bene gesserunt, debent clamosis vocibus populi commendari.* Bart.

. Imppp. GRATIAN. VALENT. (3) et THEOD. AAA. Restituto P. V.

i ex (4) Quæsturæ honore, aut officiali (5) Magiterio, aut Comitiva utriusque (6) ærarii nostri atnito splendore viguerunt: acclamatione excipiantur, nec prætereantur, ut incogniti (7). Dat. 8. Jul. *Thessalonicæ*, GRATIANO V. et THEOD. I. AA. 380.

T I T. VII.

PRIMICERIO (8) ET SECUNDICERIO (9), ET NOTARIIS.

arii Principis licet senectute deposuerint officium, ut majorem dignitatem fuerint adepti, non ob hoc Notariorum nomen perdunt. Bart.

1. Iidem Imppp. (10) Eutropio P. P.

rcipua est, nostræ pietatis intentio circa Notariourn nomen: atque ideo si unquam hujus ordinis aborem quiete mutaverint, vel abjecerint, vel seneposuerint, seu [cum] alia dignitate posthac (11) et usi sint, non omittant prioris (12) vocabulum e, sed compendium sequentis honoris adsumant: quis ex officio, vel præcipue Sublimitatis tuæ teio adsensu (13) in discussiones, peræquationes, denique ullam rem inquietator extiterit: officium noverit, vel levis culpæ offensione detecta, gravis discrimine fatigandum, et numerariorum corpus extincto injuriæ auctore minuendum (14). Dat. 16. Kal. Jul. *Thessalonicæ*, GRATIANO V. et THEODOSIO I. AA. CONSS. 380.

Primicerii ultra biennium in officio militare non coguntur. Bart.

2. Imp. ZENO (15) A. * (16) Magistro officiorum.

PRæclaram nobilemque militiam spectabilium Tribunorum Notariorum, qui gloriosis obsequiis nonnihil Reipublicæ commoditatis afferunt, et decoris, diversis beneficiorum titulis muniendam credimus, et augendam: nam biennales (17) metas Viro spectabili pro tempore Primicerio agendis numeris (18) duximus statuendas. Hos autem Tribunos qui suis negotiis occupati, minime sacrum palatium curaverint frequentandum: nisi intra annale spatium revertantur, quamvis commeatus jura prætendant, pro absentia quidem unius anni unius gradus: si vero duobus annis abfuerint, duorum, si tribus, trium, si quatuor, similiter quatuor graduum subire jacturam: his, qui inferiores (19) eis fuerint, postponendis (20). Qui vero per quinquennium integrum se præsentare cessaverint, exemptos matricula, tantum nomine Tribunorum, non vero ordine perpotiri: his in hunc modum dispositis, vacationem census, discussionis, peræquationis, et cujuslibet alterius rei habituros. Illud præcipue provisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem, vel gratiam, aut cujuslibet occasionis obtentu, vel laborum, seu solicitudinum specie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare, et temporum (21) ratione calcata dudum militantibus anteferri: et quæ longis prolixisque stipendiis (22) defensa (23) jam pollicetur senectus, gratiosa festinatione surripere: hoc etiam adjiciendo, ut primicerius post depositam publicam numerorum (24) solicitudinem, ac si ipsam gessisset administrationem, cujus consequitur dignitatem, Magistri officiorum pro antiqua consuetudine infulas sortiatur, omnibus vacantibus, quamvis tempore præcedentibus, præponendus.

Lib. 1. *tit.* 30. *supr.*
Magister officiorum ἡγέμενος τῶν βασιλείων. 5. Theodoret. ιμων τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων. Zasius 2. Apud eum forum ntur silentiarii et ministeriales omnes. *l.* 4. *Infr. de si-* . *l. tit.* 16. *l. ult. Infr. de castrens. et minister. h. l.* . *l. ult. infr. de decanis. h. l. tit.* 27. cubicularii princi- Augustæ. *l.* 3. *supr. de præpos. sacri cubiculi. h. l. tit.* 5. es. *l. ult. infr. de privileg. scholar. h. l. tit.* 30. agentes us. *l.* 4. *infr. de agentib. in reb. h. l. tit.* 20. decani, *nfr. de decanis. h. lib. tit.* 27. militantes in sacris scriniis, *infr. de prox. sacrorum scrinior. h. l. tit.* 19. fabricenses. . *supr. de fabricens. l.* 11. *tit.* 9. duces limitanei, præpostrorum. *l.* 8. *Infr. de divers. officiis. h. l. tit.* 60. denitius palatii disciplina ad eum spectabat.
Al. Impp. Arcad. et Honor. AA.
Al. deest *ex.*
Efficaci legit Cujac. *et ita in quib. lib. manusc. reperitur.*
Ærarium duplex. Aliud sacrum (quod et sacræ largitiones, auri) aliud privatum. Sacro attributus Comes sacrarum larım, sacri ærarii et thesaurorum Comes: Alteri vero ærario, t, privato Comes attributus Comes rei privatæ. dixi ad *Infr. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8.
Cogniti.
Primicerius, Secundicerius, Tertiocerius, Quartocerius, um vel notariorum est Primus, Secundus, Tertius, Quarscholarum et notariorum. *Cerius* enim, productio est verbi. tephanus: primicerius Martyrum Augustino, *sermone* 21. s Primicerius Apostolorum *apud Baldricum Bolensium Ar- scopum in historia Hierosolymitana*, *cætera vide apud* ium.

(9) *Sericerio*, sed utrumque abest a *C. Theod.* in quo legitur, *De primicerio et notariis.*
(10) *Al.* Imp. Leo A.
(11) Post hanc.
(12) Tabellio si certa dignitate arcetur statuto, et Tabellionis matricula dispunctus est: eam tamen dignitatem, a qua antea remotus est, attingere seu gerere non potest, ut hinc colligit Corsetus, *singulari*, *Statuto cavetur.*
(13) *Temerarius ad census discussiones*, emendat Cujac. sed excusa lectio extat in omnibus.
(14) Tabularii sive numerarii præsidum aut præfectorum plerumque census, discussiones, peræquationes inj[illegible]unt, quas tamen si exnotariis injunxerint, gravi multa co[illegible]r, et corpore numerariorum eximuntur. Huc valde pertinet *l. pen. infr. de privil. eor. qui in sacr. pal.* Mod.
(15) Al. *Justinianus A.*
(16) *Al.* additur, *Illustri.*
(17) Primicerii notariorum munus biennale, *ut hic.* Idem in primicerio fabricensium, *l.* 2. *supr. de fabricensibus. l.* 11. *tit.* 9.
(18) Al. *agenti muneris*, sed rectior excus. G[illegible]. Frustra opponit Accurs. huic legi *l.* 2. *et pen. Infr. de numer.* quæ nec de primicerio loquuntur, nec de notariis, qui ad imperialia secreta pertinent, sed de numerariis præsidum, vel magistri officiorum. *Mod.*
(19) Inferioris gradus.
(20) Postponendi, al. *postponendos.*
(21) Vid. *l.* 7. *infr. de proxim. sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19.
(22) Dispendiis.
(23) Defessa sibi jam etc.
(24) Munerum.

TIT. VIII.

UT DIGNITATUM ORDO SERVETUR.

Usurpans scienter honorem indebitum, crimine sacrilegii punitur. Bart.

1. Imppp. GRATIANUS, VALENT. et THEOD. AAA. ad Prætextatum P.V. (1).

SI (2) quis (3) indebitum sibi locum usurpaverit nulla se ignorantia (4) defendat: sitque plane sacrilegii (5) reus, qui divina præcepta neglexerit. Datum 12. Kalend. Jun. *Medoilani*, RICHOMERE et CLEARCHO Conss. 384.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Cyro P. P.

OMnes privilegia dignitatum hoc ordine (6) servanda cognoscant, ut primo loco habeantur hi, qui in actu positi, illustres peregerint administrationes. Secundo veniant vacantes (7), qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint: Tertium [vero (8)] ordinem eorum prospicimus (9), quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis: Quartum honorariorum (10), qui præsentes a nostro numine (11) sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt: Quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis. † Sed administratores (12) quidem etiam Comites rei privatæ vacantibus omnibus (13) honorariis anteponi (14) censemus. V[...]tes autem post administratores venientes, non (15) jam omnibus honorariis credimus præponendos: [...] vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt [...]tatem: ut Præfectorius Quæstorio, non Quæstorius [...]fectorio (16) præponatur: parique modo Quæstorius [...]storio: non vacans Comes thesaurorum (17), [...]mes (18) rei privatæ, honorario Quæstorio, vel [...]stro (19) officiorum præferatur. † Et inter (20) ad[...]stratores illos etiam numerari decernimus, quibus [...]stribus in sacro nostro consistorio cinctis (21) aliqui[...]dinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel [...] committemus peragendum: verbi gratia, si vacanti [...]gistro militum belli cura (22) committatur. Cur enim Vir Magnificus Germanus (23) Magister militum [...] appelletur, cui bellum contra hostes mandavimus? [...]cur excellentissimus Propentadius (24) non egisse [...] Præfecturam, cujus (25) illustribus cunctis dispo[...]bus vice Prætorianæ Præfecturæ miles in expedition[e co]pia (26) commeatuum abundavit (27).

TIT. IX.

DE MAGISTRIS (28) SACRORUM SCRINIORUM.

1. (29) Impp. THEODOS. et VALENT. AA. Zoilo P. P. Orientis.

VIris spectabilibus Magistris omnium sacrorum scr[inio]rum nostræ benevolentiæ liberalitas tribuenda [...]

(1) *Al.* P. P.

(2) *Ex lib.* 6. *tit.* 1. *l.* 2. *C. Theod.* quem confer. detractum enim est principium.

(3) Qui locum indebitum sibi usurpaverit, sacrilegii tenetur: nec ignorantiam prætexere potest. *Synops. Basil.* 15. *tit.* 1. *ex lib.* 6. *tit.* 1. *cap.* 54. *l. ult. Infr. de privil. eorum qui in sacro palatio militant. h. l. tit.* 29. *l.* 1. *Supr. de consulibus. h. l. tit.* 3. *l.* 1. 2. *Supr. de præfect. prætor. h. lib. tit.* 4. *l.* 1. *Supr. de præposit. sacri cubicul. h. l. tit.* 5. *l. ult. Supr. tit. prox.*

(4) Ignoratione.

(5) Sacrilegii reus est, qui in leges admittit, *ut hic*, *l.* 1. *supr. de petit. bonorum subl. l.* 10. *tit.* 12. *l.* 13. *infr. de erog. militaris annonæ.*

(6) Illustrium quinque gradus. Illustres qui actis illustrem dignitatem gesserunt: vacantium præsentium cum comitatu principis: vacantium absentium, honorariorum præsentium, honorariorum absentium.

(7) Vacantes, adscriptitii Trebellio Pollioni *in Ballista.* Lampridio *in Alexandro.* adlecti et inter agentes. v. *Const. de faciend. et confirm. Cod. l. ult.* merito. *C. Theod. de honorat. codicillis*, *l.* 5. *Infr. de metatis. h. l. tit.* 41. *l.* 1. *Infr. de silentiariis. h. l. tit.* 16. Ζωστοί sunt vacantes cum cingulo illustres, quibus cingulum deferebatur ob antegestæ administrationis meritum. Honorarii vero ἄζωστοι, sine cingulo et sic diversi a vacantibus dicuntur *C. Theod. de Comitib. vacantib.* Ammian. 16. 18. 31. His dabantur annonæ: at non honorariis. *Lampr.* formulam, qua per codicillos vacantes proceres fiant, vide apud Cassiodorum 8. *Variar.* 10. *et* 11. formulam illustratus vacantis.

(8) Al. *abest.*

(9) *Perficimus*, *ut vet. lib.*

(10) Honorarii sine merito gestæ administrationis solis codicillis principis hanc dignitatem consecuti, imaginarii sine cingulo: ἄζωστοι, et ut hic dicitur, qui sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti, *Novell.* 70, Hujusmodi Pontifices, Augures et 15. viros sacris faciendis Severum fecisse, memoriæ proditum. Horum alii præsentes, alii absentes hic dicuntur.

(11) Nomine.

(12) Al. *administrationes*, *et sic deinceps.*

(13) *In lib. Aured. additur et* Cujac. legit, *omnibus vacantibus*, *omnibus honorariis.*

(14) Ordo hic dignitatum illustrium est, ut administrantes vacantibus, vacantes honorariis præferantur.

(15) Vacantes honorariis præferuntur, simili gradu dig[nitatis] præditi majori gradu præditis non præponuntur.

(16) Præfecto.

(17) Comes hic thesaurorum, qui et sacrarum largitionu[m et] sacri ærarii Comes. *l.* 2. *infr. de palat. sacr. largit. h. l. ti[t.]* *l. unica. supr. de quæstorib. h. l. tit.* 6. *l.* 3. *supr. ubi se[nato]res*, et qui ταμίας et præpositus regalium thesaurorum, Præ[fectus] ærarii *in l.* 15. §. 4. *ff. de jure fisci.* Rutilius Numanian[us], *Nam neque opum curam, quamvis sit magna sacrarum, Ne[c] Quæsturæ grata fuisse magis.*

(18) De Comite rei privatæ dixi ad *l.* 9. *supr. de jure fi[sci]*

(19) *Ex magistro*, *in quibusd. vet. lib.*

(20) Illustribus administrationibus adnumerantur vacantes [...] non sunt otiosi, sed ordinariam aliquam dignitatem gerunt: [...] ea dignitas non sit illustris, sed clarissimatus, vel perfectissim[atus].

(21) Al. *cunctis.*

(22) Belli cura cui committitur, dux: Ducatus dignitas [...] illustris, sed clarissima, vel perfectissima.

(23) Germanus hic magister militum vacans, contra Van[dalos] Dux magna classe missus a Theodosio, pro administratore [...]tur, non pro vacante illustri. vid. *Paulum et Prosperum.* [...]fit, ut vacanti illustri, belli cura committatur.

(24) Propentadius hic præfectorius vacans, curator copia[rum] factus inter illustres administratores censitus est.

(25) *Cujus cincti illustribus dispositionibus* sic emendat C[ujac.] *Eclog. in lib. quidem Aured. et Dionys.* legitur, *cincti.*

(26) Commeatuum copiis curator copiarum præficiebatur a[ucto]ritate P. Prætorio. *l.* 4. *infr. de erogat. milit. annonæ h. [l.] tit.* 38. adde *l. ob negotium.* 20. *ff. de compensat.*

(27) Al. *abundabit.* al. *commeatu.*

(28) Magistri scriniorum principes scriniorum: quorum [...] magistri memoriæ (hi adnotationes omnes dictant et mittunt [...] precibus respondent) alii magistri epistolarum, qui legatu[s] civitatum, consultationes et preces tractant. Alii libellorum [...] libellos agentes. Alii scrinium gerebant: ab his diversi Refere[nda]rii, qui supplicum desideria principi exponebant, et jussio[nes] principum judicibus insinuabant. *Novell.* 10. 113. 124. an[...] seu sigillo regis publicas conscriptiones confirmabant. *Sigeber[t].* Referendarii, qui sunt a registris et libellis. de quibus [...] Cujac. *hic.*

(29) *Al.* Imp. Anastasius A.

...) nostræ quodammodo adsidere Majestati viden-...deoque post depositum etiam officium ab omni in-...is onere, seu civilium, seu militarium Judicum ...s immunes esse præcipimus : ut nec (2) ab am-...a quidem sede tui culminis eis ulla molestia super ...iendo quolibet gravamine privato, vel publico pe-...injungatur. Hoc beneficium ad proximos (3) etiam ...um scriniorum, et ex proximis, volumus proroga-... : quinquaginta librarum auri officio tui Culminis ...mnatione multando, si quid (5) adversus statuta ...ntiæ nostræ innovari (6) concesserit. Dat. 5. Ka-... Mart. THEOD. A. XVIII. et ALBINO CONSS. 444.

TIT. X.

...E COMITIBUS (7) CONSISTORIANIS (8).

...es consistoriani sunt illi, qui steterunt in Principis consistorio et proconsulibus adæquantur. Bart.

... Impp. ARCADIUS (9), et HONORIUS AA. Severino (10) P.V.

...s, qui (11) tranquillitatis nostræ consistorii dici Co-...ites meruerunt, spectabilibus Proconsulibus æqua-...) generaliter decernimus. Datum 7. Kal. Octob. ... THEODORO V. C. CONS. 399.

2. Imp. ANASTASIUS (13) A. Eusebio Magistro officiorum.

...ros spectabiles Comites consistorianos, et conjuges, et liberos, quinetiam servos eorum atque colonos ... privilegiis, tam intentiones ab aliis proponendas ...endo, quam suas contra alios exercendo, perfrui, ...s Viri Clarissimi Principes scholæ agentium in re-... per sacram pragmaticam sanctionem divinæ memo-... Zenonis utuntur.

TIT. XI.

DE (14) COMITIBUS (15) ET TRIBUNIS SCHOLARUM.

1. Impp. (16) HONOR. et THEOD. AA. Prisciano P. U.

PRæpositos (17) ac Tribunos scholarum, qui inquietudinis (18) epulis adhibentur, et adorandi Principis facultatem antiquitus meruerunt : (inter quos Comites etiam sacri stabuli (19), et cura (20) palatii numerantur) si primi ordinis Comitivam (21) cum Præpositura meruerunt, et casu ad altiora non pervenerint, deposito sacramento inter (22) eos, qui Comites Ægypti, vel Ponticæ dioeceseos fuerint, (quorum par dignitas est) haberi præcipimus : alios, qui (23) honore Comitivæ regimen fuerint nacti, absolutos militia, inter eos, qui duces (24) fuerint provinciarum, numerari jubemus. Dat. 7. Kalend. April. CP. LUCIO V. C. CONS. 413.

TIT. XII.

DE COMITIBUS (25) REI MILITARIS.

1. Imppp. (26) VALENT. VALENS et GRATIAN. AAA. Ampelio P. U.

QUi contemplatione meritorum, ductu intra provincias transmarinas (27) strenuissimo milite primi ordinis Comitivam fuerint consecuti : ea (28) reverentia altissimarum dignitatum viris (29) subjugantur (30), ut his locum præstent, qui Proconsulatus insignibus adornantur. Dat. 3. Non. Jul. *Nasonnaci*, MODESTO et ARINTHEO CONSS.

...) Magistri Scriniorum, adsessores quodammodo principis ; ...nes, etiam deposita administratione ab omnibus civilibus ...ribus, *ut hic*, *et l. eos.* 11. *supr. de excus. mun. l.* 10. *tit.* 47.
...) Ne ab.
...) Vid. *infr. de proximis sacrorum scrin. h. l. tit.* 19.
...) Al. *propagari.*
...) Quis.
...) Innovata.
...) *L.* 6. *C. Theod.* 12.
...) Consistorii Comites intimi principis consistorii consiliarii, ...abiles proconsularibus exæquati, immunes a sordidis oneribus. ...*aximarum*, 12. *supr. de excus. muner. lib.* 10. *tit.* 47. *l.* 1. ...*h. qui a præb. equ. l.* 1. *C. Theod. qui cond. rei privat.* ...ian. 15. Ambros. 5. *epist.* 133.
...) *Al.* Imppp. Gratian. Valent. et Theodos. AAA.
...) Severiano.
...) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*
...) Æquare.
...) Justinianus Augustus.
...) Comites sive præpositi, sive tribuni scholarum agentium ...bus, ad quos scholarum gubernatio pertinet.
...) Præpositis.
...) Imp. Valentinianus A.
...) *Junge l. ult. infr. de comitib. rei militaris. hoc lib. tit.* 12.
...) Vide Pyrrhum *infr. ad tit. de prox. sacr. scr. qui inqui-...dis epulis*, hic putat esse legendum Cujac. *qui et divinis epu-...* Goth. Scholæ porro agentium in rebus habent præpositos et ...unos, ad quos scholarum gubernatio pertinet, qui et comites ...larum dicuntur, *l.* 1. *infr. de privil. schol. l.* 3. *supr. de ... mag. off.* quod plerumque ornati sint comitiva primi ordi-...; qui titulus honorarius est, inventus a Constantino Imperatore. Hac vero dignitate ornati præpositi et tribuni scholarum hæc beneficia habent, ut intersint Imperatoris epulis, et ut adorent purpuram ejus. Quod item viris clarissimis comitibus sacri stabuli datur, id est, equorum præfectis et rectoribus, quibus sportulas præberi ab iis, qui equos conferunt, vel pretia eorum, ostendit *l.* 3. *C. Th. de equor. collat. et l.* 29. *C. Th. de ann. et trib.* Mod.
(19) Comites stabuli equorum præfecti, et rectores, *l.* 3. *C. Th. de equor. collat. l.* 29. *C. Th. de ann. et tribut.*
(20) *Curatores, in duob. vet. lib.* Cura palatii (quæ et custodia aulæ Euagrio) architectus, ad quem cura fabricæ palatii pertinebat, auream virgam gestabat, primusque incedebat ante Imperatorem. Cassiod. 7. *Variar.* 7. ab hoc distinguitur Cura Prætorii, quæ dabatur Tribuno militum. Trebell. *in Claudio.*
(21) Comitiva primi ordinis titulus honorarius a Constantino inventus : secundi et tertii ordinis quoque Comitibus creatis. Euseb. 4. *de vita Constant.* formulam comitivæ primi ordinis vocant. vide apud Cassiod. 6. *Variar.* 12.
(22) Præpositi scholarum, stabuli, palatii comitiva primi ordinis decorati, peracta militia exæquantur Comitibus Ægypti et Ponticæ dioeceseos : non honorati comitiva, ducibus provinciarum.
(23) *Seu absque honore.* Cujac. et ita indubie legendum.
(24) Duces provinciarum, dioeceseos Comitibus inferiores erant, licet utrique spectabiles.
(25) Comites rei militaris duo : unus limitis Augusti, alter Isauriæ, *ut constat ex Notitia.*
(26) *Al.* Imp. Leo A.
(27) Comites rei militaris in Transmarinis provinciis occupati.
(28) Comitibus rei militaris præferuntur Proconsules.
(29) Viri.
(30) Subjugatur.

2. Impp. Honorius et Theodosius (1) AA. Prisciano P. U.

EOs (2), qui sub Comitiva (3) primi ordinis dignitatis peculiariter ad quamlibet provinciam, vel (4) provincias defendendas milite credito auctoritate nostri numinis destinantur, et eos, qui (5) vicem illustrium Virorum Magistrorum militum susceperint peragendam, ducibus (6), qui præter (7) Ægyptum et Ponticam in aliis provinciis administraverint, adæquamus. Dat. 12. Kal. April. CP. Lucio V. C. Cons.

TIT. XIII.
DE (8) COMITIBUS, et (9) ARCHIATRIS (10) SACRI PALATII.

1. Impp. (11) Honor. et Theod. AA. Prisciano P. U.

ARchiatros (12) intra palatium militantes, si Comitivæ (13) primi ordinis nobilitaverit gradus, inter vicarios taxari præcipimus, sive jam pridem deposuerunt militiam, sive postea deposuerint: ita ut inter vicarios (14) et duces (15), qui administraverint, et eos, qui Comitivam primi (16) ordinis meruerint, nihil intersit, nisi tempus, quo quis administraverit, vel Comitivæ adeptus (17) est insignia. Dat. 12. Kalend. April. CP. Lucio V. C. Cons.

TIT. XIV.
DE COMITIBUS, QUI PROVINCIAS REGUNT (18).

Comites, qui gubernaverunt provinciam, deposito officio privilegiis dignitatis vicariæ funguntur. Bart.

1. Impp. (19) Honorius et Theodosius AA. Prisciano P. U.

EOs (20), qui administratione civili, ac provinciæ gubernaculis sub jurisdictionis licentia Comites quoque primi ordinis esse meruerint, vicariæ (21) dignitatis post depositam administrationem privilegiis frui oporte[t] D[a]tum 12. Kalend. April. CP. Lucio V. C. Cons.

TIT. XV.
DE (22) PROFESSORIBUS, QUI IN URBE C[ON]STANTINOPOLITANA DOCENTES, EX LEGE MERUER[INT] COMITIVAM (23).

Grammatici, et Sophistæ, et Jurisperiti, qui per v[iginti] annos scientiam docuerunt Constantinopoli, sunt [in] ea dignitate, qua funguntur vicarii principis. Bart

1. Imp. Theodos. [A. (24) et Valent.] C. Theophilo P. U.

GRammaticos, tam Græcos, quam Latinos, Sop[histas] et Jurisperitos in hac regia urbe professionem [sua]m exercentes, et inter (25) statutos connumeratos, si (26) laudabilem in se probis moribus vitam esse monstr[ave]rint, si docendi peritiam, facundiam dicendi, inte[rpre]tandi subtilitatem, copiamque disserendi se habere [pat]efecerint, et cœtu amplissimo judicante (27) digni fu[erint] æstimati (28): cum ad viginti (29) annos (30) obse[rva]tione jugi, ac sedulo docendi labore pervenerint, pl[ac]it honorari, et his, qui sunt ex vicaria dignitate, co[nnu]merari. Dat. Id. Mart. CP. Theod. A. xi. et Vale[nti]niano C. Conss. 425.

TIT. XVI.
DE (31) SILENTIARIIS (32), ET DECURIONI[BU]S EORUM (33).

Post depositum Decurionatus officium, Decurio pot[est] eligere, utrum velit esse Magister officiorum domesticorum, vel comes. Bart.

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Urso P. U. et Æmiliano com. ord. Pr. et Strategio P. P. Illyrici.

DEcuriones (34) nostri palatii post emensum (35) [fi]deliter obsequium (36), postque deposita sacram

(1) *Al.* Imp. Anastasius A.
(2) *Junge cum l. 1. supr. tit. prox.*
(3) Comitivæ.
(4) Comites rei militaris ad defendendam unam vel provinciam interdum ad plures defendendas mittebantur.
(5) Comitibus rei militaris exæquantur, qui vicem magistri militum gesserunt.
(6) Comites rei militaris ducibus adæquantur, verbi gratia: Phœnices, Mœsiæ, Mesopotamiæ.
(7) Comitibus rei militaris Comites diœceseos Ægypti et Ponticæ superioris: ut quæ divisæ cum vicariis, administrationem habent. *l. 1. supr. de offic. vicar.*
(8) *Eclog. lib. 6. tit. 21.*
(9) *Eclog. lib. 6. tit. 27.*
(10) Medicos principis hic accipe archiatros. *Alciat.*
(11) *Al.* Imp. Zeno A.
(12) *Conjunge cum l. 2. supr. de comit. rei militar. hoc lib. tit. 12.*
(13) De comitiva primi ordinis dixi ad *l. 1. supr. de Comitibus et Tribunis. hoc lib. tit. 11.*
(14) Archiatri Comitiva primi ordinis honorati vicariis et ducibus exæquantur: sic tamen, ut ordo temporis inter eos servetur.
(15) Duces et vicarii exæquantur.
(16) Archiatris, primi et secundi ordinis Comitiva interdum datur. *l. ult. supr. de profess. et medic. lib. 10. tit. 52.*
(17) Indemptus, al. *indeptus.*
(18) Gerunt.
(19) *Al.* Imp. Zeno A.
(20) Junge cum *l. 1. supr. de comitibus rei militaris. hoc lib. tit. 12.*

(21) Comites et rectores provinciarum Comitibus exæquantur
(22) *Eclog. lib. 6. tit. 27.* Goth. De Intellectu hujus Rubr et *l. 1.* vide Bellon. *supput. lib. 1. c. 13.* Ans.
(23) Comitiva est titulus honoris a Constantino Imperatore ventus. Euseb. *lib. 4. de Constant. vita.*
(24) Al. *pro inclus.* AA. *Videtur esse pars l. 1. supr. de s[tu]diis liberal. urb. Romæ. lib. 11. tit. 18.* al. Imp. Valentin. A
(25) Intra.
(26) *l. 7. supr. de professoribus et medicis. lib. 10. tit. 52.*
(27) Quid, num recusari potest doctor suspectus interrogatio seu examini studiosi adfuturus? posse existimant interpretes exe[m]plo testis. vide Corsetum *singulari suspicio*: et Abbatem in *cum causa, de officio delegati.*
(28) Vide Alciat. 3. *præsumpt.* 19.
(29) Professionis justæ tempus viginti anni, *ut hic. l. 1. sup[r]. de excus. veteranorum. l. 3. supr. de his, qui non impletis s[ti]pend. lib. 10. tit. 54.*
(30) Vide *Quintil.*
(31) *Eclog. lib. 6. tit. 6. C. Theod.* 23.
(32) Silentiarii qui dicantur, vide *in l. 5. Infr. h. t.*
(33) In quibusdam non est vox *eorum*, sunt autem silentiarii qui in palatio principis excubias agunt. Zonar. *in Anastas.*
(34) *l. 1. C. Theod.* vide *l. 3. infr. h. t.*
(35) Emersum.
(36) Silentiariorum officiorum Zonaras in Anastasio ait es[se] τῶν χαμαιζήλων ἀξιωμάτων. Hi sunt excubitores in consistorio v[el] palatio principis, stantes fere ad limina, unde et excubias age[re] dicuntur *in l. 3. infr. hoc tit.* sunt autem sub decurionibus, *l.* [...] *in fin. infr.* qui alias sacri consistorii decuriones dicuntur, ali[as] sacri palatii. *Mod.*

militiæ, electionem habeant, sive ex Magistro officio-m, velut agentes, dignitatem consequi a nostra Maje-te maluerint: sive inter Viros illustres Comites dome-sorum, videlicet (1) inter agentes taxari: ut tam in apranda nostra Serenitate, quam in salutandis (2) ad-inistratoribus, et reliquis prædicti honoris privilegiis, non in nostro consistorio his (3) honor omnifariam ervetur. Dat. prid. Kalend. Novembr. CP. Honorio et Theodosio vi. AA. Conss. 415.

2. Iidem AA. Venantio (4) P. P.

Nusquisque (5) Decurio (6), vel Silentiarius a (7) tyronum, equorumque præstationibus habeatur im-nis: nullam (8) collationem, quæ plerumque posci-ur, solvat: nihil his ulla potestas injungat, aut ne-itas imponat.

rivilegia data Decurionibus, et Silentiariis per hanc legem confirmantur, licet ad Majorem ascenderint dignitatem. Bart.

3. Impp. Theod. (9) et Valent. AA. Flaviano P. P.

Ecurionibus (10), et Silentiariis etiamsi ad superio-rem gradum successu meliore transcendunt, omnia ilegia (11), quæ jamdudum divorum Principum judi-merueruut, legis istius præceptione noverint esse fir-a, non præjudicatura quacunque generalitate pragma-(12), nec angarias, vel parangarias, sive paravere-ulla eis amplissimæ præceptionis imponat auctoritas: idis quoque muneribus, excoctione calcis, et superin-gravamine eos liberamus. † Domos quoque eorum tantum in hac sacratissima urbe, sed in qualibet alia as civitate, immunes ab omni hospitum cujuslibet itatis inquietudine vindicamus: permissa (13) eis ve-di ad Comitatum licentia præter evocatoriæ securita-(14): multa decem librarum auri Judicibus Provin-m, eorumque officiis infligenda, si statuta nomi-(15) nostri crediderint contemnenda. † His addimus, ut cum optatam quietem acceperint, et inter (16) viros Illustres (17) Senatores cœperint numerari: honore (18) curiæ sine aliqua functione lætentur, immunitatisque gaudio plena dignitatis lætitia potiantur: ut dignitatem solam habeant ex senatu, sub hac videlicet definitione, ut triginta tantummodo numero ea (19) privilegia consequantur: decuriones quoque tres, sed eos tunc demum perpotiri decernimus beneficiis suprascriptis, cum per continuos tredecim (20) annos inculpatas excubias (21) peregerint. Dat. 9. Kalend. April. *Raven.* Aetio et Valerio Conss. 432.

4. Imp. Zeno (22) A. Cosmæ Præposito sacri cubiculi.

NE ad diversa tracti (23) Viri devoti Silentiarii judicia, sacris abstrahi videantur obsequiis: jubemus eos qui quemlibet devotissimorum Silentiariorum scholæ, vel ejus uxorem civiliter, vel etiam criminaliter pulsare maluerint, minime eum ex cujuslibet alterius judicio, nisi ex judicio tantummodo viri Excellentissimi Magistri officiorum (24) conveniri.

5. Imp. Anastasius (25) Antiocho (26) Præposito sacri cubiculi.

JUbemus Clarissimorum (27) Silentiariorum præditos militia, etsi genitorum (28) suorum in potestate sint constituti, quæcunque solatiorum, seu emolumentorum, vel donationum, seu hereditatum nomine per militiam, vel quamlibet ejusmodi causam his acquisita sunt vel fuerint, jure castrensis peculii possidere, nec ea posse, vel parentes superstites sibi vindicare, vel auferre, vel etiam post eorum obitum fratres, vel alios eorum heredes, quasi ad defunctorum dominium pertinentia, in divisionem deducere: nec enim oportet labores eorum aliis fructum, vel lucrum adferre. † Hac namque ratione simul et contemplatione nec ipsam militiam, vel suffragium (29) quodcunque pro ea, vel ab eisdem Viris devotissimis Silentiariis, vel a parentibus eorum, vel a quolibet alio datum est, vel fuerit, ab his patimur in successionem defunctorum parentum conferri, seu nomine collationis in me-

) Silentiarii et eorum decuriones absoluti militia numerantur exmagistros officiorum, vel excomites domesticorum, hono-iter agentes, atque ita illustratum vacantem cum cingulo scuntur.
) Salvandis.
) Is honor.
) Al. *Valentio.*
) Huc pertinet *l. un. lib.* 11. *C. Theod. qui a præbit. . et equor. excusentur.*
) *l. 3. infr. h. t. l. 21. supr. de decurionib.*
) *l. 3. infr. h. t.* vide *l. 21. supr. de decurionib.*
) *Nudam, in veter. quib. lib.* ab indictionibus extraordina-quæ necessitatis causa imponuntur, immunis est.
) *Al.* Imp. Valentin. A.
) Silentiariis erant sui decuriones. *ut hic.* qui palatii. Am-. 20. sacri palatii. *l. 1. supr. h. t.* et sacri consistorii decu-s. *l. 2. C. Theod. l. ult.* Decurio vero quisque præerat de-silentiariis.
) Silentiariorum privilegia.
) Pragmatici.
) Ad comitatum principis omnibus passim venire licuit. Li-vero, vel singulari privilegio, *ut hic*, vel evocatoria, hoc vocatis.
) *Severitatem, in exemp. Victor.*
) Numinis.
) Silentiarii, non plures, sed et eorum decuriones non pluribus inter viros illustres senatores referri poterant, si per cim continuos annos excubias egissent.

(17) Illustres fuere senatores.
(18) Honorariæ.
(19) Et privilegia.
(20) *Al.* XXX.
(21) Silentiarii excubias agebant in consistorio principis, stantes ad limina.
(22) *Al.* Idem A.
(23) Tractari.
(24) Forum silentiarii et ministeriales omnes sortiuntur apud magistrum officiorum, *ut hic*, *et l. ult. infr. de castrensian. et ministerianis.*
(25) Anastasius *recte*, *al.* Justinianus.
(26) Polycarpo P. Prætorio.
(27) Silentiarii clarissimi hic dicuntur, qui alio loco spectabiles: *Goth.* Similiterque tribuni notarii spectabiles, *l. 2. Supr. de primic. l. neque. Supr. de dec. clarissimi*, *Nov.* 8. *et* 13. et *l. restituendæ. supr. de adv. div. judicum.* nec aliter magister census, qui deinde appellatus est γενικὸς, auctore Leone *Nov.* 44. vir clarissimus appellatur in *l. ult. supr. de jur. emph. l. consulta. supr. de test. l. secundum. supr. de don.* vir perfectissimus. *l. orphanotrophos. supr. de episc. et cleric.* Mod. Quæ varietas multis dignitatibus accedit, crescentibus, vel minutis dignitatibus pro arbitrio principis et ipsa rerum accessione vel decessione. Cætera vide hic apud Cujacium divini juris et humani omnium denique, nullis exceptis, scientissimum.
(28) *In genitorum suorum.* delendum est igitur postea, *in.*
(29) Militia silentiariorum vendi potest. vide *Nov.* 53. *c.* 5.

dium easdem offerri pecunias, vel his imputari. † Ad hoc, de tutelis (1), et curationibus eos excusari sancimus: ne alienarum rerum administrationem subire compellantur, qui propter nostra ministeria, nec suis curam, seu provisionem diligenter deferre possunt, insuper eorum liberos, qui dignitate Virorum spectabilium Comitum, seu Tribunorum decorati sunt, vel fuerint, nullatenus nolentes administrationem Præfecturæ (2) suscipere, seu peragere: omnibus videlicet antelatis privilegiis in persona non tantum in præsenti militantium, sed etiam postea eidem consortio inferendorum, tam tempore militiæ, quam post eam depositam observandis. Datum Kalend. Januar. JOANNE, et ASCLEPIONE CONSS. 500.

TIT. XVII.

DE (3) DOMESTICIS (4) ET PROTECTORIBUS.

Domestici et Protectores Principis salutantes Vicarios, et Præfectum, ipsos osculari possunt. Bart.

1. Impp. (5) VALENT. et VALENS AA. Eusignio P. P.

DOmestici ac Protectores (6) osculandi (7) cum salutaverint Vicarios, tui Culminis habeant potestatem. Pœna enim sacrilegii (8) similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimati (9). Dat. prid. Non. Mart. *Mediolan.* VALENTIN. A. III. et EUTROPIO CONSS. 389.

2. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Heliodoro P. U. (10).

PRimicerius (11) quidem domesticorum et protectorum utriusque (12) scholæ post adeptum (13) Tribunatum, inter eos spectabili dignitate perfruatur (14), qui Ducatum gerere (15) meruerint: alii vero, qui decu... stipendiis ab eodem decem usque numero subsequuntu... Consulari, id est (16), Clarissimatus dignitate perfru... tur cum ipsa loci decemprimorum (17) accessione. Dat. Id. Jun. AETIO et VALERIO VV. CC. CONSS. 432.

3. Iidem AA. Sporatio Comiti domesticorum peditum.

SI quis domesticorum nulla negotii publici abstrahe... solicitudine, nec ei per commeatum solenniter, abesset, facultate concessa, per biennium obsequiis Se... nitatis nostræ defuerit, is retrorsum in ordinem trac... inferiorem, quinque sequentibus postponatur. Si vero tri... nium ejus absentia continuasse monstretur, usque ad... cimum locum proculdubio regredietur (18). Quod si q... driennio tenus abfuerit, novissimus collocetur. Quinqu... nium autem si fuerit divagatus, ipso jam cingulo s... liandus est: indignum quippe est, desides a propriis t... diu muniis aberrantes (19) (quos esse convenit assidu... numerari.

Si domesticus, vel protector ante finitum officium decesserit, heres ejus salarium totius anni ac etiam subsequentis percipiet. Bart.

4. Impp. JUSTINIANUS (20) A. [Vigili Consulari, et patricio.]

LEge pragmatica sine fine victura præfiniendum constituendum credidimus, ut si quis Virorum F... tium præsentalium (21) domesticorum in equitum (... schola Secundicerii (23) locum (24) adeptus, diem in... rea supremum clauserit: heredes ejus non reliqui tant... temporis, quod eidem gradui (25) superesse monstrat... verum etiam (26) insequentis anni, hoc est Primice... tus solatiis ac emolumentis fruantur omnibus, ut q... ad quæstum et compendium militiæque fructum p...

(1) Silentiarii a tutelis et curationibus immunes. *l. ult. supr. de excusat. tutor.*

(2) Præturæ.

(3) *Eclog. lib.* 6. *tit.* 28.

(4) Domesticos arcanorum principis conscios Alciatus hic exponit falso. Protectores milites sunt, qui latus principis apertius protegunt. Domestici eodem munere protegendi funguntur, sed familiarius id faciunt, quam protectores. Socrates 1. *cap.* 13. Suidas. Zonar. *in Diocletiano.* Goth. Adde Cujac. *hic.* et Turneb. *lib.* 15. *observ. cap.* 16. S. L.

(5) *Al.* Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. Eusignio P. P.

(6) Differentiam esse inter domesticos et protectores *ex Cod. Theod.* constat *h. tit. lib.* 6. *et* 9. quibus constituta de domesticis trahuntur ad protectores, ex his autem alii erant pedites, alii equites. *l. ult. Infr. hoc tit. l. restituendæ. Supr. de adv. div. judicum.* Mod.

(7) Osculum principis summi honoris loco habebatur. adde *l.* 2. *supr. de fabricensibus. lib.* 11. *tit.* 9. Goth. Et notat. *l.* 1. *supr. de præposit. Sacri Cubiculi. h. lib. tit.* 5. Ans.

(8) Sacrilegii tenentur, qui honorem non deferunt contingentibus purpuram principis.

(9) Existimati.

(10) *Al.* P. P.

(11) Primicerii fuerunt in schola domesticorum et protectorum, hoc est, primi.

(12) Schola domesticorum diversa.

(13) Acceptum.

(14) Potiatur.

(15) Agere.

(16) Consulares, clarissimi.

(17) Decemprimi senatoriam dignitatem, veluti exconsulares adipiscuntur inter allectos: ita tamen, ut onera senatoria non agnoscant exemplo senatoriorum.

(18) *Regradetur, in vet. lib.* et *l.* 2. *C. Theod. de cursu publico. l.* 1. *infr. de privileg. schol. h. lib. tit.* 30.

(19) *Aberrasse, in vet.* et sequentia sine parenthesi legunt... et abest *esse.*

(20) Al. *Anastasius.*

(21) Præsentales domestici, qui in præsenti sunt comitatu... ad *l.* 6. *supr. de advocat. divers. judicum. Edict.* 3. *cap.* παραστάσιμοι.

(22) Domesticorum alii equites, *ut hic, et l. restituendæ. supr. de advoc. divers. judicum.* Cassiod. 1. *Variar.*

(23) Sic in exempl. quodam nostro scripto legitur, recte *secundi primicerii*, sed perperam.

(24) Secundicerii in scholis fiebant ex tertioceriis: primiceri... secundiceriis: verbi gratia, qui hoc anno tertiocerius, seque... secundicerius, tertio primicerius. Primicerius autem fere bienna...

(25) Gradus in scholis fuere.

(26) Salarium integrum totius anni defuncto officiali debi... heres consequitur. *l.* 11. *infr. de proximis sacrorum scriniori... hoc lib. tit.* 19. *l.* 3. *Infr. de agentibus in reb. hoc lib. tit. l.* 1. *Infr. de primipil. h. l. tit.* 63. *l. post duos. in fin.* ... *de advocat. divers. judic.* Imo et sequentis anni: ut hic in ... mestico et protectore, quod ut singulare Bart. Raynaldus, A... ricus, Angelus, et Baldus notant, adde *l. diem functo.* 4. *ff. officio adsess. fac. l.* 1. §. *divus.* 13. *ff. de variis et extra cognit.* Quid si quis privatus operas locavit, et antequam op... præstaret, mortuus fuerit? salarium non debetur. *l. ex condu...* 15. §. *cum quidam.* 6. *ff. locati.* Quid si officialis ingres... civitatem in itinere ipso decesserit? Quidam negant salarium ... beri. Alii expensas itineris ejus heredibus saltem præstari oport... *arg. l. si pecuniam.* 5. *ff. de condict. ob causam.* Bartolus p... salarium deberi in *d.* §. *divus.* Quid si qui officium gessit ... incapax fuit? vel hoc etiam casu salarium deberi, Baldus a... movetur, quod procuratori salarium etiam debeatur, eti... mandatum ejus nullum fuerit. vide Corset. *singular.* salarium.

(1) pertinet, similis habeatur (2), ac si superstes permansisset (3) ad finem usque supremum.

TIT. XVIII.
DE PRÆPOSITIS LABORUM (4).

1. Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio P. P.

QUi præpositi laborum (5), nostro judicio promoventur, Clarissimi sint inter allectos (6): ita ut ex Consularibus habeantur. Nam (7) et immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat. Datum 3. Id. Novembr. CP. Theod. A. vii. et Palladio Conss. 416.

TIT. XIX.
DE (8) PROXIMIS SACRORUM SCRINIORUM CÆTERISQUE QUI IN SACRIS SCRINIIS MILITANT.

De honore.

1. Imppp. Gratian. Valentin. et Theodos. AAA. Cynegio P. P.

PRoximos (9) memoriæ, epistolarum ac libellorum, atque dispositionum, ita vicariorum honore cumularis, ut inter eos merito dignitatis habeantur, qui pro præfectis diœceses (10) sibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splendor indepti proximatus ostendit: insequentibus proponendi, qui Vicarias postea administraverint: et nullam injuriam descriptionis perhorrescant. Dat. prid. Kal. Maji, CP. Honorio N. P. et Evodio Conss. 386.

De ingressu in secreteria Judicum et consessu.

2. Imppp. Valentin. Theodos. et Arcad. AAA. Constantino P. P. Galliarum.

IN (11) sacris scriniis nostris militantes, in Provinciis ordinarii (12), vel spectabilis Judicis (13) ad salutationem (14) non arceantur (15), et inviti in consessum accipiantur: scituris vel principe, vel corniculario, vel capitibus officii, ternas libras auri ex (16) suis facultatibus eruendas (17), si consistorium nostrum sæpe ingredientibus, Secretarii Judicum non patuerit ingressus, aut reverentia non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum Judice societas denegata. Dat. 6. Id. Novembr. *Treveris*, Timasio et Promoto VV. CC. Conss. 389.

De honore Clarissimatus.

3. Impp. Arcad. et Honor. AA. Claudio P. U.

IN scriniis palatii militantes, id est memoriæ, epistolarum, libellorum ac dispositionum, post viginti (18) annos transactæ militiæ si discedendum sibi esse decreverint, Consulari honore fulti, inter allectos habeantur, huncque honorem dignitatis teneant, qui exconsularibus (19) deferri consuevit: nec eos quisquam injungendo aliquid, vel jubendo possit ab impertito otio separare. Dat. 15. Kal. Mart. CP. Arcad. iv. et Honor. iii. AA. Conss. 396.

De excusatione a muneribus.

4. Iidem AA. et Theodosius A. Epiphanio P. U.

JUbemus (20) ut (21) primum omnium sit eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorum, et dispositionum referuntur, secura (22) possessio, ab omnibus sordidis muneribus excusata, superindictum non timeant, aut venalitium (23) non petatur, solumque canonicæ indictionis præstent tributum, ut labore dignitas (24) conquisita, extraordinarium munus ignoret: nec ullam temonum patiatur injuriam, equorum tyronumque (25) præstationem nullus agnoscat, qui vel adhuc (26) in scriniis militat (27) vel honorem proximi, et Comitivam primi dispositionum, longi temporis sudore quæsivit. Et hæc quidem patrimoniis censuimus deferenda. Quod autem omnibus constat deferri, adjectu alterius dignitatis perire non patimur:

(1) Al. *prolixius.*
(2) Similes habeantur.
(3) Permanserit.
(4) Labarorum. vide Cujacium *hic*, est autem *Labarum* maximum vexillum quod Imperatori præferri solebat, et a militibus tunc adorabatur, hujus meminerunt Prudentius *priori lib. in Symmach.* Tertull. *in Apolog. cap.* 16. *et alii plerique*, Galli vocant, la Banniere, l'Auriflam.
(5) Labarorum.
(6) Electos. Allecti ita dicuntur, qui a principe advocati negotii publici causa, *l.* 12. *in fin. supr. de excusat. muner.* sunt quidam susceptores, qui rationes publicas scribebant. *l.* 11. 12. *l.* 17. *C. Theod. de suscept. l.* 2. *C. Th. de quæstion.* Justinianus in pragmatica sanctione *cap.* 18. *Theodoric. Edict. cap.* 148. Sidonius *epist.* 7. Invident arcanis pondera, mensuras allectis. Annianus ad *l.* 1. *C. Theod. de Episcop.* nec exactores, nec allectos facere.
(7) Vide quæ scripsi ad *l. ult. supr. de præfectis prætorio. hoc lib. tit.* 4.
(8) Περὶ τῶν ἐν τοῖς σκρινίοις ὑπομνημάτων στρατευομένων, de his, qui in gestorum scriniis militant. *Synops. Basil.* 6. *tit.* 28.
(9) Quatuor sunt sacra *scrinia*, memoriæ, epistolarum, libellorum, et dispositionum: in illis enim adnotationes, vel pragmaticæ sanctiones, cognitiones, preces, vel rescripta principis conduntur, reponuntur et servantur. *l. ult. supr. de aquæduct.*
(10) Diœcesis.
(11) *Pars l.* 3. *supr. de off. divers. jud.*
(12) Ordinarii qui et ἐμβαθμοί, Præsides sunt provinciarum, sub quorum cura una tantum provincia est. adde *l. ult. supr. de modo multarum*, *l. omnes.* 33. *supr. de episcopis et clericis. Nov.* 20. *cap.* 3. 31. *cap.* 1. quasi infimi ordinis, ut ordinarii milites, hoc est, gregales et manipularii: minores erant vicariis: de quibus dixi *l.* 1. §. 4. *ff. de legat.* 3.
(13) Spectabiles judices.
(14) A salutatione.
(15) Arceant, *et postea* accipiant.
(16) a.
(17) *Si honoratis viris quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facult. præbetur secretarii etc. d. l.* 3.
(18) XXX.
(19) Exconsulibus.
(20) *l.* 14. *C. Th. h. t.*
(21) Ut patrimoniorum eorum qui etc.
(22) *l.* 9. *infr. h. t. l.* 1. *l.* 2. *infr. de privilegiis eorum, qui in sacro palatio milit. hoc lib. tit.* 29.
(23) Venalitium, vectigal rerum venalium, quod exigebatur a venditore ob venditionem proponendam, *ut hic*, *et l.* 1. *infr. de veteranis hoc lib. tit.* 47. fuit autem mancipiorum venalium 25. aut 50. *Tacit.* 13. *Dionys.* 55. cæterarum rerum vectigal, 100. *Tacit.* 1. quam ad ducentesimam postea redegit Tiberius. *Tacit.* 2. Postea ad 300. auctionum Italiæ provinciis remisit Gajus Caligula. Sueton. *cap.* 16. Quanquam in eo, quod de Tiberio diximus, diversus sit Dion. 57. et 58. refert enim Dion. 200. pro 100. a Tiberio invectam, at deinde a Caligula sublatam 100. Aut de conversis jam moribus Tiberii loquitur Dion, aut certe verior Taciti et Suetonii narratio. adde 6. *Cujac.* 28.
(24) Dignitatis.
(25) Tyronum præbitio et præstatio olim in muneribus publicis fuit. *l.* 18. §. 3. *ff. de muneribus.* adde Veget. 1. *cap.* 7.
(26) Ad hunc.
(27) Militant.

ut etiamsi pro superioris fortunæ judicio ad honoris ornamenta processerint, vetera tamen eis scriniis labore privilegia quæsita serventur. Dat. Id. Octobr. *Ravennæ*, Honorio vii. et Theodos. ii. AA. Conss. 407.

De honore Clarissimatus. De ingressu in Secreteria Judicum et consessu.

5. Impp. Honor. et Theod. AA. Faustino (1) P. P.

PEculiari (2) perceptionis nostræ favore præstamus, ut in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorumque ab exceptoribus usque ad mello proximos, dignitatem Clarissimorum, honoremque percipiant: et sicut reliqui qui in iisdem scriniis militans, liberum cum ordinariis Judicibus ingressum Secretarii, consessumque habere legibus meruerunt: [ita] hi quoque in quos hanc stipendiorum meritis Clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reverentiam recognoscant: ut consedendi, ingrediendive secretarium sibi sciant a nobis licentiam contributam. Datum 8. Id. Jun. *Raven.* Lucio V. C. Cons. 413.

Ut Proximatus trium scriniorum annuus sit.

6. Iidem (3) AA. et Valent. A.

PRo biennio (4) annum solum agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scriniis, memoriæ, epistolarum, libellorumque ordine ac merito stipendiorum ad gradum pervenerint proximorum. Datum 8. Id. Februar. CP. Theod. A. vii. et Palladio Conss. 416.

De successione in locum defunctorum.

7. Impp. Theodos. (5) et Valent. AA. Nomo Magistro officiorum.

UNicuique (6) qui in sacris scriniis militat, sui loci merita servari (7) oportere constituimus, et universos, qui ultra numerum statutorum (8) in iisdem scriniis militant, sui gradus respectu, per (9) ordinem, quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (ut tamen ultimis socientur,) subire decernimus, scilicet ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore, locum præcedentis ambire (10), nisi forte ab eo, qui tempore (11) vincitur, laborum comparatione superetur: ut quindecim primatum (12) ejusdem scrinii testimonio cu sacramenti religione subnixus præcedentibus dignior jud cetur. Hanc quoque observationem extra filios proxim rum volumus custodiri: etenim unicuique (13) proxin unum de suis filiis, qui temporis duntaxat suffragio ni tur, (licet parum observasse militiam cognoscatur, insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur anteferri posse decernimus. Illum (14) tamen, qui locu statuti (15) meretur: proximo quidem ducentos quinqu ginta solidos (16), mello proximo (17) vero, vel adj tori pro consuetudine uniuscujusque scrinii viginti, a quindecim solidos offerre præcipimus. Quod si quis supernumerariis, qui in statuti locum subire debuerat ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare v luerit, sequenti tam offerendæ quantitatis prædictæ, qua subrogandi licentia permittatur (18): ita videlicet, ut secundus, vel etiam tertius, vel alterius cujuslibet n meri, in eadem excusationis voluntate duraverit: acc denti (19) semper eadem copia, quam præcedens rec saverit, tribuatur. Hos autem, qui ad statutorum ord nem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus r moveri: et cum vacaverit statuti locus, conditionem quam antea repudiaverant, id est et offerendæ pecuniæ et adipiscendi statuti locum, liberam habere præcip mus (20) facultatem.

De militia peracta.

8. Iidem AA. Nomo Magistro officiorum.

PRoximos (21) sacrorum scriniorum, quos fides, a diuturnæ observationis industria, litterataque (22 militia (23), comitem quin etiam dispositionum, quen probitas ac strenuitas merito commendant: completo tem pore suæ militiæ, Comitivæ sacri nostri consistorii cin gulo in diem vitæ potiri (manentibus videlicet jamdu dum præstitis (24) salvis (25) privilegiis propriis (26)) decernimus. Quibus enim pietatis nostræ arcana (27) merito committuntur, his, pietas nostra vitam cingulo supradictæ comitivæ ornandam, decorandamque decrevit.

De commeatu et de vacatione munerum.

9. Imp. Leo A. Patricio Magist. Offic.

IN sacris nostris scriniis militantes, per commeatum (28) non continuatim præstitum (29) ante conventionem

(1) Al. *Fausto.*
(2) *l.* 16. *C. Theod. h. t.*
(3) Al. *Iidem AA. Eustathio V. C. Quæstori et Heliconi V. I. magistro officiorum.*
(4) *l.* 11. *infr. de palatinis sacrarum largitionum. h. lib. tit.* 24.
(5) *Sic ait legendum* Taurellus lib. de militiis ex casu *argum. l.* 11. *Infr. hoc tit.* Cont.
(6) Militantes in scrinio ultra numerum loco deficientium succedunt secundum ordinem gradus sui. *Bart.*
(7) Servare.
(8) In sacris scriniis alii sunt statuti, alii supernumerarii.
(9) *l.* 2. *supr. de officio magistr. offic. l.* 1. *supr. de munerib. patrimon. lib.* 10. *tit.* 41. *l. ult. supr. de primicerio, h. lib. tit.* 7. *l.* 1. *Infr. de agentib. in reb. h. l. tit.* 20. *l.* 1. *Infr. de cestrens. et minist. h. l. tit.* 26. *et l. ult. Infr. de tyronib. h. l. tit.* 44. *l.* 11. *l.* 14. §. *gerendorum.* 5. *ff. de munerib. et honorib.*
(10) In locum præcedentis abire.
(11) Vide quæ scripsi ad *Novell. Leon.* 41.
(12) Quindecim primatus dicitur, ut decem primatus.
(13) Cuique.
(14) Illi.
(15) Statutum.
(16) Vide quæ scripsi ad *l.* 11. *Infr. h. t. l.* 30. *in fin. supr. de inofficios. test.*
(17) Mello proximus est, qui secundum locum tenet, et futurus est proximus: adjutor vero est proximi adjutor. Alciat. et Cujac. *hic.*
(18) Promittatur.
(19) Accedendi.
(20) Concedimus.
(21) Magistri.
(22) Militia literata est eorum, qui proximi sacrorum scriniorum sunt, *ut hic*, ei in literarum præsidiis militant. *l.* 1. *C. Theod. de prox. con. disp.*
(23) Literatam militiam dici a literis pingendis seu scribendis. Duarenus tradit *lib.* 1. *disput. cap.* 3. an quia primis temporibus tanti fuit scribere posse?
(24) Præstitutis.
(25) *l.* 3. *supr. de dignitatib.*
(26) Proximis.
(27) Principis arcana committuntur proximis sacrorum scriniorum.
(28) Commeatus est libera proficiscendi licentia.
(29) Præstitutum.

...i, intra indultum temporis spatium erunt cum suis ...galibus (1), et liberis a conventione securi (2), ...ictionibus etiam publicorum et civilium munerum ...post completam militiam excusatione potiantur, su...mibus quoque quas in provinciis possident, meta... molestia liberentur.

De numero memorialium. 1. Ne quis duplici fungatur officio.

10. Idem A. Hilariano Comiti Magistro offic.

...c parte statutos memoriales præcipimus esse in scri...nio quidem memoriæ sexaginta duos, epistolarum ...riginta quatuor: [libellorum (3) quoque triginta ...or:] antiquarios vero, qui habentur in scriniis ...riæ, nunquam minus esse quam quatuor.

...1. Suprascripti autem memoriales nullo modo (4) ...i fungantur officio, nec (5) geminis chartis irrepse... (6), ut non occupentur (7) plura in unum se ...bda collaturi, nihilque reliquis relicturi.

De salario defuncti.

11. Imp. Anastasius A. (8) Eusebio Magistro officiorum.

...quis in sacris nostris scriniis, id est memoriæ, di...positionum, epistolarum et libellorum, statutis jam ...meratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo qui...ne, utpote vacante loco de substitutis (9) in statu... consortio fuerit ultimus subrogatus, pro (10) sola... vel suffragio (11) proximi (12), definitam sacræque ...tutioni divæ memoriæ Theodosii, et Valentinia...(13) Principum (14) insertam quantitatem defuncti (15) ...es, et successores (16), vel liberi ejus, seu credi..., qui fœnus cum mortuo pro statuti loco ei acqui... contraxerint, consequantur: ita scilicet ut si (17) ...itas, vel successio defuncti minime fuerit suscepta, ...dita, tales personæ, id est creditores quidem con...æteros prærogativa sibi servata: liberi autem, vel ..., seu cognati, non hereditatis, sed privilegii (18) ...e simili modo hujusmodi summam percipiant: sibique petere ac vindicare permittantur: nullius machinatione hujusmodi nostra dispositione retractanda, seu violanda: maxime cum Viros etiam pro tempore Spectabiles eorundem Proximos scriniorum, si quis eorum ante completum Proximatus actum morte præventus sit, ad heredes successoresque suos residui (19) temporis Proximatus solatia sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

De foro competenti, et de cautione præstanda, et de sportulis.

12. Idem A. Celeri Magistro officiorum.

IN sacris scriniis militantes, et parentes atque uxores eorum, necnon liberos ex sententia tantummodo tuæ Celsitudinis criminales, et civiles intentiones agentium excipere jubemus: insuper etiam colonos, seu adscriptitios, et servos eorum in hac Regia Urbe degentes, eodem beneficio potiri: fidei pro tempore Adjutoris Viri spectabilis proximi, vel unius ex statutis committendos, ita ut (20) si in provincia quicunque memorialis (21) repertus fuerit, juratoriæ (22) cautioni committatur: ut etsi non possideat immobilem substantiam, servi nihilominus, et coloni ad eum pertinentes, fidei ejus tradantur.

§. 1. Modum insuper sportularum (23) ad mediocrem deduci quantitatem; et executoribus de schola Agentium in rebus attribuendis (24), unum solidum singulos usque ad finem negotii; proque ingressu in judicio tuæ Magnitudinis quolibet modo faciendo, duos solidos, et pro editione gestorum exceptoribus dimidiam solidi partem: et si apud arbitrum negotium ventilari contigerit, ipsi quidem arbitro unum solidum, et nihil amplius: exceptoribus autem eum observantibus, tam pro ipso, quod implere videntur, ministerio, quam pro editione gestorum, seu relationis, vel definitionis, tertiam partem solidi præbere sancimus: nec pro tempore Virum Spectabilem fisci Patronum, vel Executores (25), quibus imminendi (26) litibus solicitudo injuncta est, quicquam ab eis exigere (27), seu profligare (28) concedi: dimidia scilicet

(1) Conjugales uxores.
(2) *l.* 4. *supr. h. t.*
(3) Inclusa desunt in quib. lib. Antiquarii autem sunt Alciato, ...ntiquarum rerum memoriam principi suggerunt: aut potius ...ii et scriptores librorum. *l.* 2. *Cod. Theod. de stud. liberal. Rom.* Sidonius 9. Auson. *Epist. ad Probum*, August. *de div. Hieron. ad Florentinum.*
(4) Duplici officio fungi quis prohibetur. adde *l.* 5. *Infr. qui ...re. hoc lib. tit.* 34.
(5) Ne geminis.
(6) Irrepant.
(7) Aucupentur.
(8) *Al.* Imp. Zeno A.
(9) *l.* 7. §. *illum tamen. Supr. h. t.*
(10) Quæstoris sacri palatii adjutore uno mortuo, militia de... ad defuncti liberos transmittitur, etiamsi non sint here... *Novell.* 35. Quid si minus idonei militiæ sint liberi defuncti? ...n locum defuncti subrogabitur, heredibus aut liberis defun...entum solidos præstare cogetur, *ut hic*, *et l.* 7. *supr. h. t. ...nimodo.* 30. *in fin. supr. de inoffic. testam. Novell.* 35. ...præstatio scholæ placitum, *l. ult. supr. de pignorib. et ...th.* casus militiæ. *Nov.* 53. 57. Julian. Patrit. *ad Novell.* 35.
(11) Vid. quæ notavi ad *l.* 102. §. 2. *ff. de legat.* 3.
(12) Proximo.
(13) *Intelligit l.* 7. *supr. h. t.*
(14) Ut principum.
(15) Diem functi.
(16) Salarium integrum defuncti ejus heredibus interdum debetur. adde *l. ult. supr. de domesticis h. lib. tit.* 17. ubi dixi *l. diem functo.* 4. *ff. de off. adsess. l.* 19. *in fin. ff. locati.*
(17) Patris jura filii interdum consequuntur, non ut heredes ejus, sed jure singulari: adde *l.* 1. §. *sed et si sub conditione.* 7. *supr. de Latina libertate.*
(18) Liberi ut et uxor defuncti militis præferuntur creditori: non hereditatis (licet enim heredes non sint, in casum militiæ veniunt) sed privilegii et principalis liberalitatis nomine, *ut hic*, nisi si pecunia creditoris militia comparata sit, hoc enim casu creditor præfertur uxori et liberis defuncti. adde *Novell.* 53. *c.* 5.
(19) *l. ult. supr. de domest. et protectorib. h. l. tit.* 17.
(20) Sed ita.
(21) Memoriales juratoriæ cautioni committuntur.
(22) Juratoriæ cautioni qui committantur, vid. in *l.* 25. *supr. de episc. et cler. l.* 17. *in pr. supr. de dignit. l.* 4. §. *ult. infr. de castrens. et ministerian. h. l. tit.* 26. *l. ult. vers. ne tamen. infr. de privileg. scholar. h. l. tit.* 30. *l.* 16. *ff. qui satisd.* §. *sed hodie. Instit. de satisd.* adde *l.* 2. §. 6. *ff. de judiciis.*
(23) Id est, sumptuum, qui in litem faciendi sunt. Cujac. *hic.*
(24) Attinendis.
(25) De quibus *l.* 33. §. *executor.* 5. *supr. de episcopis*, *l. ult. Supr. de sportulis*, *l. penult. supr. de fructib. et litium expensis.* §. 24. *Inst. de actionib. l.* 5. *Infr. de numerariis et actuariis h. lib. tit.* 50.
(26) Al. *minuendi.* al. *in minuendis.*
(27) Poscere.
(28) Proflagitare.

expensarum, quas in judicio tui Culminis a memoratis personis præberi statuimus, portione in Judiciis Provincialibus ab his agnoscenda: ita ut si de civilibus annonis, vel tutela, seu curatione, vel novi operis nunciatione litem eos subire contingat: in majore quidem judicio ad similitudinem sumptuum, quos in (1) judicio Eminentiæ tuæ dependere præcepti sunt, apud Virum (2) Clarissimum Præfectum annonæ, seu fisci Patronum Urbicariæ Magnificæ Præfecturæ, vel Architectos (3) pro modo eorum, quæ super arbitris, et litibus apud eos exercendis superius statuta sunt, solventes expensas, nihil amplius agnoscere seu dependere cogantur.

§. 2. Quæ omnia custodiri jubemus, sive per se, sive per Procuratores, aut etiam Defensores lites exercere maluerint: Hoc, si prolata scriptis sententia moniti sunt.

§. 3. Si vero ex depositione, seu aliter quis eorum conventus fuerit, nihil eum, vel scrinio Viri clarissimi Adjutoris, vel cuilibet alii nomine sportularum offerre compelli: omnibus antelatis privilegiis, quibus postea per anteriores divorum Principum sanctiones defenduntur, in persona (4) tam eorum, qui adhuc militant, et qui postea eandem militiam sortiti sunt, quam eorum, qui prædictam militiam gradu vacante (5) jam deposuerunt, vel postea deposuerint, servandis: ut eorum commodo ipsi quoque una cum uxoribus, et liberis, colonis præterea, et servis propriis, perfruantur.

§. 4. Et quoniam in contreversiis (6), quas in judiciis moveri contigerit, æqualitatem litigatoribus volumus servari, et adversariis eorum: pro sumptibus, et expensis similem antelatorum beneficiorum prærogativam custodiri. Propter hanc etenim causam, et viros devotos Memoriales, non tantum agendo in quolibet judicio, sed etiam actiones ab aliis ingerendas excipiendo, privilegiis a nobis indultis potiri decernimus: his videlicet, qui militiam Virorum devotissimorum Memorialium gradu solito deposuerunt, [seu (7) deposuerint,] etsi quietis amore per Provincias domicilium fovere maluerint, omnibus nihilominus privilegiis, quæ hujusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam a nostra liberalitate præstita sunt, muniendis, et eorum commodis, atque auxilio potituris.

De numero adjutorum.

13. Imp. JUSTINIANUS A. Proculo Quæst. (8) sacri palatii.

Comperimus divinitus quidem pridem fuisse d... tum, Viros Devotos Adjutores (9) tuæ Magni... nis, certos (10) esse in numero, nec ad hujusmod... men, vel operam plures licitum esse adspirare, qu... scrinio quidem sacræ memoriæ duodecim tantum: ... nos vero in duobus (11) reliquis scriniis, id est, s... rum epistolarum, sacrorumque libellorum: sed pos... ris licentiam temporis supra modum indulgendo ambo... nibus, disturbasse rei merita, ac multitudine divulga... ut inter Memoralium, et Adjutorum numerum non ... gum pene intersit.

§. 1. Sancimus itaque reduci eis, ac renovari stat... ordinis terminum, non ut eximantur Adjutoribus ... hi, qui præter prædictam (13) dispositionem in præ... exuberant: sed ut interea omnibus aliis interdicatur ... adfectando hoc nomen, donec exeuntibus singulis, ac ... cedentibus decrescere possit vetita conglomeratio, le... musque jam resideat numerus: non prohibendis Viris ... votis Adjutoribus desistentibus [ab] eodem officio, ... vel ad laterculensis (14) gradum in scrinio sacræ me... riæ provecti fuerint, vel secundum locum obtinueri... in duobus aliis scriniis, postquam proximi creabunt... licet nondum redacta sit quantitas pristina, tamen ... pro se, quos elegerint, subrogandos Adjutores pet... qui posteriores erunt cæteris.

§. 2. Illud etiam disponendum duximus, utpote ... nullis anterioribus exemplis subnixum, nec non just... congruum, ut ab his, quibus concessum est Adjuto... agmini pro se sociare: libellus (15) offeratur Viro ... stri pro tempore Quæstori, petendaque ejus subscript... tempus, atque hominem, necnon etiam rem ipsam c... tinens: id est, quod inter adjutores ei, quem pro... surrogat, mereri permissum est: ordinandis videl... iisdem Adjutoribus pro ratione temporum, quibus li... porrecti sunt, ut etiamsi (16) [in (17)] Memorialium ... matricula (18) inferiore loco (19) sit, qui prior in A...

(1) Forum militantes in sacris scriniis sortiebantur apud magistrum officiorum.

(2) Apud virum autem.

(3) Architectorum et mechanicorum æstimatione et arbitrio in multis causis statur de operibus publicis, privatisque et servitutibus, *ut hic*, *et Novell.* 7. *c.* 3. §. 2.

(4) Personam.

(5) Vocante.

(6) Causis.

(7) Al. *deest.*

(8) Quæstor sacri palatii erat is, quem nunc *Cancellarium* appellamus hodie.

(9) Quæstoris sacri palatii adjutores certo numero, hoc est, viginti sex erant, nimirum duodecim ex scrinio memoriæ: septem ex scrinio epistolarum: totidem ex scrinio libellorum, *ut hic*, *et l. ult. infr. h. t.* quos *sacræ vocis ministros* vocat interpres *Novell.* 35. Deinde multo plures fuere. Verum antiquus hic numerus 26. reductus est *Nov.* 35. Cætera vid. *infr. h. t. et in l. ult. infr. h. t.*

(10) Certo.

(11) Scrinia quæstoris tria, memoriæ, epistolarum, libellorum. *l. ult. infr. h. t.*

(12) Militantes in sacris scriniis memoriæ, libellorum, epistolarum, generali nomine memoriales appellantur, et sunt adjutores potius, quam officiales, *ut hic*: licet *Novell.* 23. officiales dicat improprie. *Notitia Romani Imperii.* Quæstor officium habet, sed adjutores de scriniis, quos voluerit.

(13) Dictam.

(14) Laterculensis dictus est, quia laterculo præpositus. Du... autem erat laterculum, majus et minus. Majus erat codex, ... totius imperii notitiam continebat: minus, in quo dignitat... civilium et militarium notitia continebatur: illud erat sub c... Primicerii notariorum, hoc vero sub cura et dispositione Quæ... ris, ut constat ex notitia utriusque imperii et Cedreno, di... a palatio.

(15) Quæstoris adjutor intra statutum numerum 26. adjutoru... alium potest in suum locum substituere consentiente Quæsto... vendito alii loco militiaque sua. Quin et militiam suam trans... tere in heredes extraneos potest, dummodo inferat pro in... solidos centum: et hoc est quod ait *l. ult. supr. de pign.* ... tias transferri in heredes sub certa pretii definitione. Pretium ... tem est 100. aureorum: nam nec pluris eam vendere poss... adjutores. *Nov.* 35.

(16) Al. *deest.*

(17) *l.* 5. *supr. h. t.*

(18) *Matricula* hic dicitur, ut *patricula l.* 5. *C. Theod. domesticis et protectoribus.* Est vero matricula ματρὶξ c. ... *Concilii Carthagin.* ἀπογραφὴ τῶν διαφορόντων τῇ ἐκκλησίᾳ. Zon...

(19) Locus.

meruit, Adjutor quidem habeatur superior: me- is vero posterior pro utriusque ordinis modo, vel nine: quod etiam in aliis quoque pene omnibus of- observari dignoscitur.

De adjutoribus conveniendis. 1. *De commeatu.* 2. *Ne alius Adjutor addatur.*

4. Idem A. Tatiano (1) magistro officiorum.

lege sancimus, si quando Adjutores Viri Magni- ici pro tempore Quæstoris sacri nostri palatii, in tionem (2) civilis causæ, vel criminalis deducti , strictum juris, et integritatis congruum ordinem vari: ut si sine scriptis conveniendi sint, nomen ræcipiendis ore designatum esse sufficiat. Sin autem s in querimonia unus Adjutorum, aut plures forte i (3) sint, monumenta sententiarum in persona nmodo conveniendi Adjutores præcedentium, æquum ium initium futuro præstent certamini.

1. Et quoniam probationibus, et exemplis potius inde coræ consuetudini deceat indulgeri: quod in so Devotissimorum scrinio Libellensium evicisse mon- , id in Adjutores sacræ memoriæ, sacrarum etiam arum transferendum censemus: ut qui liberam pro- ndi licentiam pronunciatione commeatus indepti fue- sine qualibet stipendiorum, aut emolumentorum de- ne peregre degant: etenim pro tempore Viris Cla- is Proximis et Melloproximis, aut eorum Adjutori- absentiæ causa vel offerre de suo proprio, aut ex is, seu stipendiis quicquam relinquere cogendis: vis Januar. Kal. indultum excedat spatium, et in- festum diem contineat.

2. Ad hoc illud observari sancimus, ne alius Adju- ropter quamcunque ambitionem his, qui in præsen- t, vel post eorum deminutionem addatur, licet in m numerum redacti fuerint.

Ad superiores leges Justiniani.

15. Idem A. eidem Tatiano Magistro officiorum.

rtæ quidem sunt dispositiones nostri Numinis, quas super adjutoribus (4) Viri illustris pro tempore toris nostri palatii, quorum (5) obsequio res agitur storia, dedimus: quarum prima quidem ad suppli- nem eorundem Adjutorum emissa, numero eorum, rant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, ne- liquem eximi, neque addi præcepit, præterquam (6) is eorum, vel ad Laterculensis gradum in scrinio sa- memoriæ, vel ad secundum locum in duobus aliis iis, id est, sacrarum epistolarum, sacrorumque li- rum, et cognitionum, provectus fuerit, nam his licere desistentibus ab Adjutoris officio alios pro se, quos voluerint Adjutores surrogare, ultimum (7) locum in iisdem Adjutoribus obtenturos, licet superiorem in Memorialibus habeant. † Altera (8) vero per sacram pragmaticam facta est, per quam excelsæ memoriæ Viro Proculo suggerente (9) præcipimus illos etiam Adjutores posse in suum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum casum minus implere suum officium valeant, veluti senium, vel morbum, vel aliam necessariam causam: quod ex ipsorum Adjutorum petitione idem magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præsenti ab aliis Memorialibus (10), tam in scrinio sacræ memoriæ, quam in cæteris duobus, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum et cognitionum relatis, adjici comperimus, deminutionem eorundem Adjutorum impediri per memoratam pragmaticam sanctionem: et insuper venditionis quodammodo memorati officii locum introductum esse, quod ne de cætero fiat, præsentem sanctionem ad tuam Magnitudinem mittimus: per quam jubemus illis tantum permissum esse secundum prius nostræ Serenitatis rescriptum, alios in suum locum sarrogare, qui vel Laterculensis gradum in scrinio memoriæ, vel secundum locum in aliis duobus scriniis adepti fuerint: secunda (11) nostra sanctione super hoc capitulo de cætero cessante nullique (12) danda licentia eorundem Adjutorum, præterquam [si] ad memoratos gradus ascenderit, alium pro se eisdem Adjutoribus ex quocumque fortuito casu connumerare; ut eo modo ad veterem numerum [iidem] adjutores redeant: et duodecim quidem in scrinio sacræ memoriæ, septem vero in aliis duobus sint, id est sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum et cognitionum. Illo videlicet observando, ne alius Adjutor per quamcumque ambitionem his qui in præsenti sunt, vel post eorum deminutionem (licet in veterem numerum redacti fuerint) addatur: nam si permutationem, licet fortuiti casus inciderint, prohiberi disposuimus: multo magis prioribus manentibus alios introduci vetamus, cæteris scilicet anterioris sanctionis capitulis in suo robore permansuris (13).

T I T. XX.
DE (14) AGENTIBUS (15) IN REBUS.

Nullus de numero Agentium in rebus locum mortui per pecuniam debet invadere. Bart.

1. Imppp. Arcad. Honor. et Theod. AAA. Anthemio Magistro officiorum.

NUllus (16) de schola Agentium in rebus de cætero locum mortui conetur invadere, sed is, qui ordi-

Al. *Proculo.*

Al. *accus itione.*

Feriendi.

Adjutores viri, memoriales quæstoris.

Memorialium obsequio res agitur quæstoria: erant enim ores quæstoris, et ex diversis scriniis assumebantur. *l.* 2. *de pet. bon. sublatis. lib.* 10. *tit.* 12. ad quæstorem denique nebant. Dicuntur in *d. l.* 2. Græcis οἱ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι. *l. eos.* 11. *Supr. de excusat. munerum. lib.* 10. *tit.* 47. οἱ ὑπομνημάτων πάντων, *et in l.* 5. *Infr. qui militare. h. l.* 4. τῶν κελεύσεων φύλακες, leges enim et rescripta excipiebant rscribebant, seu perscribi curabant.

Adjutorum quæstoris certus ita numerus est, ut nullorum cum alii supra numerum subrogari possint: nisi si qui sint ores supra numerum, laterculenses in scrinio memoriæ, vel duobus scriniis melloproximi. Hi namque alium possunt in n suum subrogare, accepto pretio quantolibet, *ut hic.*

(7) Intimum.

(8) *l.* 13. *supr. h. t.*

(9) Pragmatica fit de consilii sententia solenniter, suggestione aliena precibusque, ut differat ab adnotatione, oraculo sacro, mandato. dixi ad *l. ult. supr. de pet. bonor. sublatis. lib.* 10. *tit.* 12.

(10) *l.* 13. *in fin. supr. h. t.*

(11) Secundum nostram sanctionem.

(12) Nulli danda.

(13) Duraturis.

(14) *L.* 6. *C. Theod.* 27. Agentes autem in rebus militant in rebus et actis reip. Græcis *Magisteriani.* quod magistro officiorum sæpe attribuuntur. Marianus Scot. *Nov.* 17. *c.* 4. *et* 124.

(15) Agentes in rebus sunt, qui militant in rebus, id est, in actu Reip. *qui sont en estat et service.* Goth. Vid. Turneb. *Advers. lib.* 13. *c.* 10. S. L.

(16) Conjunge *l.* 2. *Supr. de off. magistr. off. l.* 14. *C. Theod. h. t.*

ne (1) stipendiorum, et laborum merito ad gradum militiæ sequebatur, statim atque illum fata subduxerint, in ejus præmia percipienda succedat, omni objectione (2) cessante. Dat. prid. Kal. Jul. CP. HONORIO A. VI. et ARISTENÆTO CONSS. 406.

2. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Helioni (3) Mag. off.

NUlli (4) posthac sine nostræ Majestatis auctoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximendi (5) pateat copia: nam probata schola, et animadversionem vereri (6) Judicis, et nullam timere debet contumeliam vilitatis (7). Dat 3. Id. Novembr. CP. HONORIO X. et THEODOS. VI. AA. CONSS. 415.

Matricula Agentium iu rebus non debet esse nisi XLVIII. quorum quilibet præest ducentis.

3. Imp. LEO A. Patricio Mag. offic.

MAtriculam (8) Agentium in rebus a tua celsitudine confectam admittentes, jubemus, ne ducenarii (9) plusquam quadragintaocto in singulis habeantur in posterum, et numerum centenariorum (10) ducenti viri, quos vacante (11) tempore gradus competentes admiserint: parique modo biarchorum nomen, meritumque ducenti quinquaginta viri duntaxat: præterea circitorum trecenti, et equitum quadringenti quinquaginta impleant. Sit in æternum illa quoque fixa (12), stabilisque tuæ sublimitatis dispositio: ut si quis de numero ducenariorum, quos quadragintaocto (13) quotannis esse censuimus, forsitan de luce migraverit, laborum (14) ejus fructum successores ab intestato, vel ex testamento venientes, et lucrum dispensent, et ita (15) omnibus inter cæteros superstites potiantur solatiis, tanquam si vivus (16), qui hæc eadem diu speraverat, sibimet vindicasset, qua de causa locum etiam ejus successorum intuitu vacare conveniet. Nemo autem sine divali probatoria (17), quam Codices in sacro nostro scrinio memoriæ positi debeant inserendam accipere, militaribus ejusdem devotissimæ scholæ stipendiis, vel privilegiis potiatur (18).

4. Idem A. Patricio Mag. offic.

EX [eo] quo primum ducenæ, vel centena... gradum in schola Agentium in rebus militaue... ruerint, desinant in sacratissima videlicet Civitate c... tuti alterius Judicis cujuslibet auctoritate pulsari (19), vel in alio quolibet examine, præterquam Viri Mag... magistri officiorum (20), et cui forsitan ipse conces... actionibus sui quisque (21) adversarii respondere, ... multo magis in criminalibus causis observari decerni...: absurdum (22) est enim, ut in ejus salutem, vel existimationem valeat quisquam proferre sententiam, cuj... nulla re possit pecuniaria judicare. Hujus autem ben... prærogativam Subadjuvis (23) etiam, qui singulis ... niuntur temporibus, deferri jubemus, licet hanc i... rum persona more quoque (24) veteri servari cogno... mus: ut tamen post depositum officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi jam lege respondere non ambigant. Prædictas autem omnes cent... riorum (25) personas in Provinciis repertas, concessa ... speciali fori prærogativa, (nisi publicæ executionis ... citudo his injuncta sit) uti prohibemus: eosque ord... riorum etiam Judicum pro veteri jure sententiis obte... præcipimus.

TIT. XXI.

DE (26) PRÆPOSITIS (27) AGENTIUM IN REB...

1. Imp. LEO (28) A. Patricio Mag. officiorum.

AGentes in rebus, qui per ordinem consequi so... Principatus insignia in unoquoque scrinio fab... rum, et barbarorum (29) quaternos Subadjuvarum (30) solicitudine per annum duntaxat integrum procedent, gradatim subire hac in æternum valitura lege decernim...: exceptis (31) videlicet universis negotiatoribus quibus... mercimonium per se gerentibus, interpositasve person...: cum eis ante sacratissimis constitutionibus interdictum ... militare: exceptis nihilominus his, qui possessionum a... narum solicitudinem, procurationemve susceperint: ...

(1) *l. 7. supr. de prox. sacr. scrin. h. lib. tit. 19.*
(2) *Obreptione*, in *vet. lib.*
(3) Al. *Heliodoro.*
(4) *l. 17. C. Theod. hoc tit.*
(5) Excundi.
(6) Al. *veteris.*
(7) Al. *Utilitatis.*
(8) Vide *in hanc legem* Pyrrhum et Alc.
(9) Agentium in rebus alii primarii, senatores, ducenarii, centenarii, biarchi, circitores, equites, tirones. *l. 1. l. 3. supr. de off. magistr. offic. l. 1. infr. de priv. schol. h. lib. tit.* 30. *l. 2. supr. de off. P. Prætorio. l. 2. C. Theod. de filiis milit. apparit. l. 3. infr. de filiis off. h. lib. tit.* 48. Notitia imperii. Hieronym. *adrers. Joan. Hierosol.*
(10) Centenarii qui, dixi ad *l.* 5. *infr. de princ. agent. in reb. h. lib. tit.* 22.
(11) Vocante.
(12) Præsumitur, pro matricula. vid. Alciat. 3. *præsumpt.* 17.
(13) 10. *al.* 8.
(14) Vide *l. ult, supr. de domesticis et protectorib. h. lib. tit.* 17.
(15) Ita ut.
(16) Si unus.
(17) Probatione, vide *l. 9. infr. de diversis officiis. h. lib. tit.* 60.
(18) Potiantur.
(19) Pulsari apud alium, quam hunc vel illum judicem, prohibitus, non modo in civili, sed et in criminali apud alios ju... ces conveniri non potest. Corsetus *singulari statutum statuto ca...*
(20) Forum, agentes in rebus sortiebantur apud magistrum ... ficiorum post ducenæ et centenæ gradum.
(21) Quisquam.
(22) Argumentum a minori ad majus. Qui minus non pote... majus non potest.
(23) Prærogativam his etiam qui sub aliis cingulis inveniantur pro temporibus, def. etc. *Goth.* Habuit magister officiorum ad... torem ex schola agentium in rebus, *l. 12. supr. tit. prox.* ... subadjuvas adjutoris duos; habuit et subadjuvas fabricarum. q... constat fuisse sub dispositione magistri officiorum, et subadju... barbariorum, id est, officinarum barbaricariorum, *l.* 3. *C. The... de agent. in reb. Periculum*, inquit, *se et adjutor et subadju... subdituros esse cognoscant etc.* iidemque chartularii dicuntur i... dem *l.* 5. *et* 6. Mod.
(24) Quot velit.
(25) Centenarii qui, vide *l. 5. infr. de princ. agent. in re... h. lib. tit.* 22. ubi dixi.
(26) *L. 6. C. Theod.* 27.
(27) *Principibus, in manuscr. al.* non est nova rubrica. *Con...*
(28) *Al.* Zeno.
(29) Al. *barbaricorum*, al. *barbaricariorum.*
(30) *Recte*, al. *sub ambarum*, sed male.
(31) *l. unic. infr. Negotiatores ne militent. h. lib. tit.* 35.

...em ad hæc officia volumus adspirare, quorum labores
...olæ Agentium in rebus testimonio comprobantur. Illi
... que sunt ab hac liberalitate nostræ Mansuetudinis ex-
...dendi, qui cum scholæ eidem socientur, in sacris scri-
... , quibus Vir Spectabilis (1) Primicerius, et Tertio-
...us præsunt, adjuvantes eos publicarum chartarum tra-
...ibus occupantur, et duobus (2) officiis operam suam
...bere non possunt: nam præter emolumenta, quæ de
...dictis scriniis consequuntur, Principatus etiam solatio
...ent esse contenti. Quod si morbo, vel ætatis senio ca-
... et imperiti hujusmodi rerum, vel quocunque alio
... præpediti, per se memorati officii curam subire ne-
...erint: consideratis præcedentibus eorum laboribus,
substitutum (3) Chartularium ejusdem scrinii, cui
futurus (4) est ipse, idoneum, et tam moribus opti-
... præditum, quam scientiam peritiamque rerum ha-
...em electione sua, suarumque periculo facultatum,
...atum (5) munus eos implere præcipimus.

2. Imp. ANASTASIUS Celeri Magistro officiorum.
Ac (6) saluberrima sanctione decernimus, Agentes
in rebus pro conventionibus, et modo sportularum
...toribus (7) præbendarum, pro quantitate sum-
...m, quæ circa litigia sibimet ab aliis inferenda, vel
contra alios per semetipsos, seu per ordinandos a se
...uratores exercenda, convenit ab his agnosci: bene-
... , quæ in sacro nostro militantibus ministerio (8)
...ridem per divinas sanctiones indulta sunt, perpotiri:
...] fidejussorem idoneum de eadem schola, non autem
...neum offerre compelli: ita tamen ut privilegia quæ-
...ue Centenariis, seu Ducenariis, vel Chartulariis,
Viris Clarissimis Principibus post depositam quoque
...am jam per dispositiones principales impertita, et
usque observata esse noscuntur, intacta inviolataque
...liantur, cum perabsurdum, perque temerarium sit,
nostræ liberalitatem Pietatis quemquam astuta inter-
...ione non ad augmentum anteriorum privilegiorum,
...eminutionem convertere concedi, simili videlicet for-
...ro matribus, et uxoribus eorum, nec non etiam li-
...sub eorum potestate constitutis, nec aliam sortitis
...rtituris militiam, necnon etiam servis ad eos per-
...ibus, servanda: ita ut in Provinciis quoque supra-
personæ degentes simili beneficio perfruantur: spor-
tamen, et litium expensas, pro tertia superius euar-
...uantitatis parte soluturæ, denarum librarum auri condemnatione, aliaque gravissima indignatione his feriendis, quicunque nostra jussa quolibet modo, seu tempore violaverint, seu violari consenserint.

T I T. XXII.

DE (9) PRINCIPUS (10) AGENTIUM IN REBUS.

1. Imppp. GRAT. (11) VALENT. et THEOD. AAA. Cynegio P. P.

Agentes (12) in rebus post palmam laboris emeriti, Principatus honore remuneramus, atque ideo officialis (13) tam ad necessitates publicas, quam privatas nonnisi [a] Principe mittatur (14) auctore, nullarumque (15) sine ipso cuiquam mandetur exhibitio personarum, etiamsi intercessio (16) in locis degentis officii fuerit impertita. Causarum etiam patronos [ita (17)] volumus esse conventos, ne ignorante principe ullam postulationem introducant: neve sub unius persona suscepti (18), fraude quadam aliena negotia inferenda esse pertentent: quod si fuerit definitio contempta, decem libras auri fisco nostro ab officio tuo jubemus inferri. Dat. prid. Kal. Mart. CP. HONORIO NB. P. et EVODIO CONSS. 386.

2. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Theodoro P. V.

Omnia (19) citatoria, omnium scil. causarum, atque personarum, licet sint (20) Senatoriæ dignitatis, ad Principes (21) specialiter revocari præcipimus: actus vero cæteros qui a [sacratissimo] cœtu Senatus tractari consueverunt, Censualium (22) solicitudine celebrari: nec aliquod præjudicium ex surreptitio rescripto supplicibus inferri. Dat. 12. Kal. Jun. CP. OLYBRIO et PROBINO CONSS. 395.

3. Imp. (23) HONOR. A.

Proconsularis (24) apicis dignitatis adjectione Principes [Agentium] in rebus præcipimus decorari. Dat. 7. Kal. Octobr. *Ravennæ*, VARANA V. C. CONS. 410.

4. Impp. THEOD. et VALENT. Valerio Mag. offic.

Ex (25) Agentibus in rebus Principibus domesticos in suis actibus habere liceat (26) eos, quorum fidem, industriamque probatam sibi existimant, etsi sæpe eodem officio fuerint ante perfuncti. Et si quis agens in rebus

... Viri spectabiles.
... Vide *l.* 5. *infr. qui militare possunt. h. lib. tit.* 34.
... Substitutum dare ad munus suum obeundum qui potest,
...m plane dare cogitur, quod et in adsessoribus, professori-
...militibus, et aliis quibuscunque merito simili in specie di-
...a est, Corsetus *singulari substitutus.*
... Al. *præfectus.*
... *In quib. vet.* additur, *subadjuvæ.*
... Hanc saluberrimam sanctionem.
... Executionibus.
... Non eundem, ut existimavit Accursius, sportularum mo-
...tigantibus in rebus Anastasius præscribit, quem præscripsit
...tibus in sacris scriniis, *l.* 12. *tit. prox.* sed eundem quem
Zeno ministerianis, *l. ult. infr. de cast. et minist.* et hoc
in urbe. In provinciis sportularum modus est levior, pro
...imirum tertia, et hoc sive ipsi litigent, sive procuratores,
...res, uxores, liberi, servi eorum. Ad hæc confirmat privi-
...ata centenariis et ducenariis, et subadjuvis, *l.* 4. *supr. de
...us in reb. l. ult. tit. seq.* Mod.
... Principatus est dignitas ejus, qui cæteros agentes in rebus
...lit, pro præmio exacti laboris tributa. Cassiodorus *lib.* 1.
Περὶ πριγκιπος καὶ μαγιστριανῶν καὶ ἑτέρων τινῶν στρατευομένων.
Syn. Basil. 6. *tit.* 30. adde *L.* 6. *C. Theod.* 27.
(11) *Al.* Imp. Zeno.
(12) *l.* 4. *C. Theod. h. t.*
(13) Officiales.
(14) Mittantur.
(15) Nullaque.
(16) Executio, vide *l.* 8. *supr. de off. rect. provinc. l.* 7. *Supr. quæ res pignor. obl.*
(17) *Abest a quibusd.*
(18) Susceptum, clientem dicit esse Cujac. et Pithœus multis auctoritatibus confirmat. Idem submissus vocatur, de quo alias dixi ad *l.* 3. *ff. de usu et habit.*
(19) *l.* 5. *C. Theod. h. t.*
(20) Fuit.
(21) Et principis.
(22) Vide Capitolinum *in Gordiano.*
(23) Impp. Honor. et Theod. AA. Palladio proc. Africæ.
(24) *l.* 7. *Cod. Theod. hoc tit.*
(25) *l.* 8. *C. Theod. h. t.*
(26) Hi tamen domestici completo actu eundem repetere non possunt, *l.* 5. *et* 6. *supr. de Assess. Principum.* domestici possunt. *Mod.*

post xxv. annorum curricula, ob adversam corporis valetudinem, militiæ finem minime valuerit expectare, sed ad honorariam ex Principe dignitatem testimonio scholæ prosiluerit, hisdem cum privilegiis muniri censemus, quibus hi qui ad Principatus actum progressi sunt, potiuntur. Sed in salutationibus Judicum, consessibusque priores eos, qui per longæ militiæ metas ad Principatus actum pervenerint, etsi actus tempore posteriores sint, esse præcipimus: nihil Censualibus, vel apparitoribus adversus privilegia eorum excogitantibus, tanquam in actu Principatus fuerint versati: viccenarum librarum auri condemnatione contra eos proposita. Datum 4. Kalend. Februar. CP. Theod. A. xv. et qui fuerit nunciatus.

5. Iidem AA. Cyro P. P.

EOs, qui ordine transcursa militia, post ducenam (1) ad desideratum Principis pervenerint gradum, aut Adjutores Viri Illustris Magistri officiorum extiterint: cum inter honoratos cœperint numerari, Vicarianæ (2) dignitatis titulis decorari censemus.

6. Iidem AA. Nomo Mag. offic.

PRincipes Agentium in rebus, quos sæpe sæva pericula, vitæque interdum renunciatio ad memoratum gradum adduxit: completo (3) tempore militiæ, seu Comitivæ primi ordinis cingulo in diem vitæ potiri (manentibus videlicet dudum præstitis salvis privilegiis) decernimus.

Militans in schola Agentium, si fuerit de corpore cohortalium, licet Princeps Agentium factus sit, filium curiæ obligatum relinquit. Bart.

7. Imp. Leo A. Nicosterio P. P.

QUicunque ex corpore cohortalium militans in schola Agentium in rebus filium procreaverit: antequam (4) ad metas militiæ suæ perveniat, Principatus honore decoretur [et] licet ipse post finitam militiam, utpote liber, nulla debeat hujusmodi conventione pulsari, filium tamen cohortali conditioni relinquat obnoxium. Si vero postquam adeptus fuerit Principatum, ediderit filium: is, qui natus est, etiamsi in schola Devotissimorum Agentium in rebus militiam sortitus non fuerit, ita lib sit, ac securus, [ut (5)] nec ullis cohortalis offi nexibus obligetur, quasi jam ex patre libero, et ab l conditione penitus alieno progenitus.

8. Imp. Zeno (6) A. Joan. Magistro offic.

MUltis devotissimæ scholæ Agentium in rebus ad nibus permoti, Viros Clarissimos ejudem (7) sc læ principes (8), qui finitis militiæ stipendiis exeu quotiens ex majoris judicis sententiis ipsi, vel eorum c juges, aut liberi, vel servi, aut coloni, sive per s sive per procuratores conveniantur, non amplius qu unum solidum executoribus sportularum nomine præb compelli: apparitoribus Vicariani seu Præsidalis (9) dicii, nonnisi tertia parte solidi tantum præstanda: n lasque iisdem concussiones, aut vexationes in præben fidejussoribus ingeri, sed eos fidejussores, quos locor defensor existimaverit, dare: ita videlicet, ut pro te re generalium Edictorum hi, qui vel in sacratissima l be, vel in Provinciis immobiles possident facultates, juratoriæ (10) cautioni, et substantiæ suæ credantur.

† Hoc etiam adjiciendo, ut nunquam nisi (11) ex s tentia in scriptis prolata penitus moveantur (12). Ad militudinem insuper aliorum officiorum, quotiens civ vel criminales contra eosdem cognitiones moventur, e cutorem quidem negotii usque ad finem litis civilis, criminalis, unius esse solidi præstatione contentum: pro insinuandis nostræ Serenitatis apicibus, vel simp contra obnoxios eorum postulatione deponenda, binos lidos ab his, vel conjugibus eorum præberi: et quot cunque exemplaria postulantur, hi quorum interest, cepto solido, quod petitur, præbere non differant (1

† Pro implendis vero monumentis, unde convenie tribuitur executoribus facultas, non ultra quam tres lidos quibus competit, impertiri præcipimus: arbitro ro non amplius, quam solidum: et fisci patronis di diam solidi partem: notariis vero tertiam usque ad fin (sicut dictum est) causæ præstare, super editione q que chartularum solidi partem dimidiam præbere. Quod non apud arbitrum, sed in competentibus Judiciis ma ribus cognitio celebretur, inducendi quidem negotii grat nonnisi quatuor solidos eosdem Viros Clarissimos erog gestorum vero excipiendorum causa duos tantummodo lidos dare: et nullius ultra suprascriptas quantitates c libet alteri præstandi sumptus exactione vexari: his om bus locum habentibus, sive ipsi aliis litem ingerant: ve (14) ab aliis pulsentur. Dat. Kalend. Sept. Theo sio Cons.

(1) Ducena: *ut hic*, (unde ducenarii. *l.* 1. *supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19.) et centena, unde centenarii. *d. l.* 1. *et l.* 3. *et l.* 4. *supr. de agentib. in rebus h. lib. tit.* 20. *l.* 1. *Infr. de lucris advocat. h. lib. tit.* 62. *l.* 1. *C. Theod. de Cæsarianis*, *l.* 1. *C. Theod. de murileg. l.* 5. *C. Theod. de decurion. l.* 3. *C. Theod. de cohortali*, *et pr. eorum. l.* 1. *supr. de off. magist. off. Euseb.* 7. Cyprianus *in epistol.* Suet. *Claudio cap.* 24. dignitates et officia sunt in schola agentium in rebus et in officio sacrarum largitionum: sic dicta forte a numero pecuniarum eis commissarum: nam et hac ratione procuratoribus Cæsaris indita nomina. *Dion.* 53. vid. Cujac. *ad l.* 1. *supr. de exactor. tribut.*

(2) Vicariæ.

(3) Expleto.

(4) Natus patre nondum cohortali, non est cohortalis filius: manet in pristina conditione parentis, in qua fuit, antequam esset cohortalis, *ut hic*. Patri quæsita dignitas liberis antea susceptis non nocet. vid. omnino quæ scripsi ad *l.* 11. *supr. de dignitatib.*

(5) Al. *abest.*

(6) Sic legendum; *Zeno*, non *Anastasius*. nam hæc lex c tur *Supr. in l.* 2. *de comitib. consistorianis h. lib. tit.* 10. et *quib. vet. cod.* additur, *Joanni magistro officiorum.*

(7) Ejus.

(8) Principes scholæ.

(9) Præsidialis.

(10) Adjutoriæ, al. *juratoriæ.*

(11) *l. ult. infr. de castrensian. et minist. h. lib. tit.* 26.

(12) Moneantur.

(13) Differat.

(14) Interest Reipublicæ, delicta et maleficia non latere, impunita non esse. *l.* 6. *supr. de defens. civit. l.* 14. *supr. pœnis. l.* 51. §. 2. *vers. quod si. ff. ad l. Aquil. l.* 31. *ff. positi.* interest, multos esse accusatores criminum.

TIT. XXIII.

DE (1) CURIOSIS (2), ET STATIONARIIS (3).

Denuncians maleficium punitur, si non probat. Bart.

1. Imp. CONSTANTIUS A. ad Lollianum P. P.

Uriosi, et stationarii, vel quicunque funguntur hoc (4) munere, crimina judicibus nuncianda meminerint, sibi necessitatem probationis incumbere, nec (5) citra iculum sui (6), si insontibus eos calumnias nexuisse stiterit (7): cesset (8) ergo prava consuetudo, per m carceri (9) aliquos immittebant. Datum 11. Kal. Aug. *Mediol.* ACC. 12. Kal. Septembr. ARBITIONE, et LOLLIANO CONSS. 355.

Officium Agentium in rebus est, curam habere super evectionibus cursus publici, portando pecuniam publicam per Provincias. Jo. de Plat.

2. Idem A. et Julianus C. ad Taurum P. P.

Gentes (10) in rebus, in curis agendis, et evectionibus publici cursus inspiciendis, nostrorum memo- præceptorum, credimus in omnibus velle profutura publicæ: ideoque solos Agentes in rebus in hoc genere imus obsequium adhibere: et non ab alio penitus of- o. Hi vero pervigili diligentia providebunt, ne quis tra evectionis auctoritatem moveat cursum, vel am- is postulet quam concessit evectio. Quisquis igitur ali- d tale perpetrare tentaverit, improbi cœpti privetur ctu. Demonstretur etiam Judicibus, vel curiosis eve- , etiamsi quis nobis jubentibus festinare memoret in equium necessarium, nec prævaleat contumacia, vel nitas. Ergo nummum [jam] vetamus exposci pro nalibus in carsu (11) minime constitutis. Quod si for- aliquis existimaverit perpetrandum, ejus quadruplum d accepit, inferre cogatur. Dat. 15. Kal. Maji, *Mediol.* CONSTANTIO A. IX. et JULIANO CÆSARE II. CONSS. 357.

3. Idem A. ad Agentes in rebus.

PEr id tempus (12), quo cursus tuendi sollicitudinem sustinetis, condemnationes præfectorum circa eos solos irritæ sunt futuræ, qui servaverint honestatem: erga eos vero qui inhoneste, et contra decus seculi, vel honorem militiæ versabuntur, non solùm condemnatio mansura est, verum etiam gravior pœna est statuenda. PP. Prid. Kalend. Decembr. EUSEBIO et HYPATIO CONSS. 359.

4. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Marcello Mag. Offic.

AGentes in rebus singulos per singulas Provincias mittendos esse censemus, quibus (13) inspiciendarum evectionum tantum debeat cura mandari, ut nihil prorsus commune, aut cum judicibus, aut cum provincialibus habeant: nec naves debebunt illicita concussione vexare: nec libellos, aut attestationes, vel contestationes litis gratia suscipere, aut in carcerem quemquam trudere (14), sed cursui solum (15) vacare. Dat. Kalend. Jun. CP. OLYBRIO et PROBINO CONSS. 395.

TIT. XXIV.

DE PALATINIS (16) SACRARUM LARGITIONUM, ET RERUM PRIVATARUM.

De muneribus.

1. Impp. CONSTANTIUS et CONSTANS AA. ad Beronitianum Vic. Asiæ.

PAlatini (17) pro (18) capitibus, seu jugis suis tantum pensitationem atque obsequia recognoscent, extraordinariis (19), et sordidis muneribus, et susceptionibus, et temonariis oneribus liberati. Dat. Non. Maji, *Constantinop.* CONSTANTIO IV. et CONSTANTE III. AA. CONSS. 342.

De eversore.

2. Imppp. VALENT. VALENS et GRAT. AAA. Titiano C. S. (20) L.

NUllus Thesaurensis (21), vel Officialis Comitis thesaurorum semel deprehensus eversor (22), quocun-

(1) Vid. quæ scripsi ad *l. ult. infr. de castr. et ministr. h. tit.* 26.

(2) *L.* 6. *C. Theod.* 29. περὶ φροντιςῶν τȣ̃ δρόμȣ. De curatoribus cursus. *Synops. Basil.* 6. *tit.* 31.

(3) Inclusa desunt in *quib. lib. sed in alio hic tit. præcedenti jungitur.* Cæterum curiosos, qui et *curagendarii* dicuntur in . *C. Theod. h. titul. fuisse ex agentib. in rebus* tradit Cujac. . *quem vide.*

(4) Curiosi et stationarii munus fuit crimina investigare et ju- ibus nunciare: ita reges Medorum in eam rem suos habuere ακοὸπȣς. *Herodot.* et hi quidem Curiosi, quasi quæsitores qui- n. Eam in rem Darius, *teste Plutarcho*, multos semper ha- t ὠτακȣςάς, qui principis aures appellabantur, et delatorum nere apud eundem fungebantur, et Mæcenas agens cum Augu- de his, quæ ad Rempublicam videntur necessaria, delatorum dem ministerio utendum monet, sed non temere fidem esse eis nibendam. *Dion.* 52.

(5) Criminum nunciatores non impune calumniantur. sic im- bus Irenarcha, qui ad præsidem notoria falsa miserat, punitur Antonino Pio, *l. Divus.* 6. *ff. de custodia et exhibit. reorum.* ab ipso Constantino, hujus legis autore, calumniatores acerbe t puniti. *Sextus Aurelius Victor.* quanquam non ita severus e fuerit adversus Donatianos, qui Cæcilianum, vel Arianos, i Athanasium calumniis exagitabant.

(6) Suis, al. *si viris.*

(7) Contigerit.

(8) *l.* 1. *infr. de cohort. et princ. cornic. h. lib. tit.* 58.

(9) Curiosi, manum in aliquem injiciendi, aut in carcerem abducendi jus non habent.

(10) *l.* 2. *Cod. Theod. h. t.*

(11) Cursum.

(12) Temporis.

(13) Al. additur, *tam.* al. *tamen.*

(14) Tradere.

(15) Curis suis.

(16) Περὶ παλατινῶν. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 32. *L.* 6. *C. Th.* 30.

(17) Palatinorum nomen generale est: omnes enim in palatio habitantes, palatini dicebantur: sed hunc titulum de apparitoribus comitum esse hic ostendit.

(18) *C. Theod.* 11. 16. 6. ubi additur, *et Constantinopolitani cives.*

(19) Adde *l.* 6. *l.* 10. *l.* 13. *l.* 14. *infr. h. t. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *infr. de privilegiis eorum qui in sacro palatio militant. h. lib. tit.* 29.

(20) Id est, sacrarum largitionum, qui et *thesaurorum comes*, *l.* 2. *vers. Sed. supr. ut dignitatum ordo. h. lib. tit.* 8.

(21) *l.* 14. *Cod. Theod. lib.* 8. *tit.* 7. Thesaurensis, officialis Comitis thesaurorum seu sacrarum largitionum.

(22) Eversores, *hic* et *l.* 1. *C. Theod. de suscepto.* (qui interversores in *l.* 8. *supr. de jure fisci*) sunt administratores, qui dolo malo dilapidant rem pecuniamve fiscalem. Eadem ratione, qua in schola Rhetorum quidam olim *eversores* dicebantur, autore Augustino 3. *confession.* 3. *et lib.* 5. *cap.* 12. Decoctores dicuntur in *l.* 40. *supr. de decur. l.* 12. *supr. de suscept. l.* 10. *tit.* 70.

*

que pacto, aut repetat militiam suam, aut aliam sibi requirat per ambitum dignitatem, vel sese transferat ad aliam quamcunque militiam. Dat. 8. Kalend. Februar. *Antiochiæ*, GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS. 377.

De principe officii Comitis domorum.

3. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Pancratio Com. R. P.

PRisco (1) jam nunc ordine revocato, de palatino potius officio ad regendum Principatum (2) officii Comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales Comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit (3), vereatur. Idoneos itaque singulis annis e numero mittendariorum (4) ad hoc eligere debebis, et mittere. Dat. prid. Non. Jul. *Scopis*, AUSONIO, et OLYBRIO CONSS. 379.

De Judicibus provincialibus.

4. Iidem AAA. Hesperio P. P.

NIhil (5) omnino ullis judicibus cum palatinis nostræ clementiæ, quicunque a comitibus diriguntur, sit commune atque conjunctum: sed excepta reverentia, quæ non solum ab inferioribus, sed etiam a majoribus, et in provincia degentibus Rectoribus provinciarum debetur, atque defertur, suis quisque necessitatibus obsecundet. Datum 8. Id. Decembr. *Sirmii*, AUSONIO et OLYBRIO CONSS. 379.

Ne is qui militavit, et princeps fuit in aliquo ordine, ad alium ordinem transeat.

5. Iidem AA. Nebridio P. P.

QUidam (6) post impletum ordinem militiæ palatinæ quam gesserant, honoremque transactum, ad exceptorum scrinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, ut nulli prorsus dehinc ista audendi (7) relinquatur occasio: sed unusquisque ejus scrinii, quem (8) primum militando elegit, ordinem persequatur (9): nec in alterius loco finem militiæ requirat, qui (10) jam proprii ordinis transegerit principatum. Datum 5. Id. Octobr. CP. MEROBALDO II. et SATURNINO CONSS. 383.

Ne quid Præfecti Prætorio, Præsidesve palatinis injungant.

6. Iidem AA. ad Probum P. P.

AB (11) Officiis Palatinorum Excellentia tua sciat ita penitus esse recedendum, ut neque ipsa postmodum licitum sibi credat iisdem (12) aliquid injungere: et præterea (13) provinciarum Rectores prohibeat (14) quicquam ulterius tale conari. Datum 7. Kalend. Novembr. *Medio.* post cons. MEROBALDIS II. et SATURNINI.

De dignitatibus, et annonis.

7. Iidem AA. Trifolio Com. S. Larg.

SCriniis (15) omnibus largitionum comitatensium infra scriptas decernimus dignitates: ut his contenti, ambiendi (16) sibi aditum interclusum esse cognoscant etiamsi speciale beneficium emendicato suffragio quisquam voluerit (17) impetrare. Annonas etiam juxta definitum dignitatum modum volumus præstari: nec amplius quicquam præsumi.

§. 1. Brevis, quas dignitates per singula scrinia officium (18) sacrarum largitionum habere statuimus, hic est ✝ Scrinii exceptorum perfectissimus (19) ordinis secund numero (20) unus, id est, primicerius (21) exceptorum unus: ducenarii duo, i. e. unus tertiocerius, et quartocerius: centenarius unus (22), i. e. primicerius instrumentorum: epistolares num. duo: formæ primæ num triginta sex: formæ II. num. IV. formæ tertiæ num. III ✝ Scrinii numerorum (23) perfectiss. (24) ordinis terti num. unus (25): ducenarius num. unus: centenarii num duo (26): epistolares num. duo (27): formæ prima num. tres (28): formæ secundæ num. unus (29) [formæ tertiæ num. duo]: ✝ Sacri scrinii tabellariorum (30) perfectiss. (31) ordinis tertii num. unus: ducenarius num. I. centenarius num. I. epistolaris num. I. formæ primæ num. III. formæ secundæ num. V. ✝ Scrinii canonum perfectiss. ordinis tertii num. I. ducenarius num. I. centenarius num. I. epistolares num. II. formæ primæ num. IV. formæ secundæ num. IV. ✝ Scrinii mittendariorum (32) ducenarius num. I. cente-

(1) *l. 2. C. Theod. hoc tit.*
(2) Comites domorum officium habent et officii principes ex officio palatino Comitis rerum privatarum, non ex schola agentium in rebus, prisco ordine ita revocato in usum.
(3) Congesserit.
(4) Mittendorum. adde *l. 7. l. 8. infr. h. t. l. 1. §. 8. circa finem supr. de offic. præf. præt. Africæ. l. 2. supr. de canone largit. tit. l. 10. tit.* 23.
(5) *l. 4. C. Theod. h. t.*
(6) *l. 5. C. Theod. h. t.*
(7) Audiendi.
(8) A se primum militando electi.
(9) *l. 7. in princ. infr. h. t.*
(10) Quia.
(11) *l. 6. Cod. Theod. h. t.*
(12) *l. 1. supr. h. t.*
(13) Propterea.
(14) Al. *prohibeant.*
(15) *l. 7. C. Theod. h.t.* Goth. Scrinia sacrarum largitionum hæc sunt: Exceptorum, *l. 5. supr.* canonum, *l. 10. supr. de murileg.* Tabulariorum, *l. ult. supr. de vest. holob.* numerorum sive numerariorum, mittendariorum, aureæ massæ, auri ad responsum, a miliarensibus, vestiarii sacri, ab argento, a pecuniis. Rerum autem privatarum scrinia quatuor sunt beneficiorum, rationum, securitatum, largitionum privatarum. *l. ult. C. Theod. hoc tit.* Mod.
(16) *l. 5. in fin. supr. h. t.*
(17) Valueris.
(18) Al. *officiorum.*
(19) Perfectissimi præfectus.
(20) Numeri, al. *muneris.*
(21) *In quibusd. lib.* quædam hic adduntur, *omnis scholæ perfectissimus unusquisque primicerius: exceptorum numero unus.*
(22) Unusque.
(23) *Canonis*, Hal.
(24) Præfectus.
(25) Quisque ducenarii.
(26) *Quinque*, Hal.
(27) *Octo*, Hal.
(28) *Octo*, Hal.
(29) *Triginta tres*, Hal.
(30) *Tabulariorum.* al. *massæ*, Hal.
(31) Al. *præfectus.*
(32) *l. 1. §. 8. circa finem, supr. de off. præf.*

ium. II. epistolares num. VIII. formæ primæ num. rmæ secundæ num. triginta tres. Scrinii aureæ massæ perfectiss. ordinis tertii num. id est, primicerius sacræ massæ, num. I. idem locerius num. I. ducenarii, num. duo, id est, erius, et quartocerius: centenarii num. VI. epistoium. IV. † Aurifices (1) specierum perfectiss. I. ducenarii num. IV. centenarii num. VI. epistonum. VIII. formæ primæ num. XVII. formæ secunım. IV. † Aurifices (2) solidorum ducenarii num. tenarii num. VIII. epistolares num. VI. formæ priım. IX. formæ secundæ num. XXX. † Sculptores, eri aurifices centenarii num. I. epistolares num. V. primæ num. VI. formæ secundæ num. XVII. † Scriri (3) ad responsum perfectiss. ordinis primi num. fectiss. ordinis secundi num. II. ducenarius num. I. arii num. II. epistolares num. III. formæ primæ, IV. formæ secundæ num. II. formæ tertiæ num. I. Scrinii a miliarensibus (4) perfectiss. (5) ordo priım. I. ducenarius num. I. formæ primæ num. I. secundæ num. II. formæ tertiæ num. III. † Scristis perfectiss. ordinis IV. num. I. perfectiss. ord. II. I. ducenarii num. I. centenarii num. I. epistolares II. formæ primæ num. VII. formæ secundæ num. mæ tertiæ num. IV. † Officialium sacrarum vestium arii num. III. centenarii num. III. epistolares num. II. primæ num. XII. formæ secundæ num. X. formæ term. VIII. † Deputati sacræ vestis perfectissimi secundi s num. II. ducenarii num. II. centenarii num. II. epies num. II. formæ primæ num. III. † Scrinii ab argenfectiss. ordinis secundi num. I. epist. num. I. formæ num. VI. formæ secundæ num. III. formæ term. I. † Scrinii a pecuniis perfectiss. ord. secundi I. formæ primæ num. I. formæ secundæ num. II. tertiæ num. V. † Argentarii comitatensis (6) duii num. I. centenarii num. II. epistolares num. III. primæ num. VIII. formæ secundæ num. XXV. rbaricarii centenarii num. II. epistolares num. V. primæ num. VIII. formæ tecundæ num. I. Dat. I. Jun. *Heracliæ*, RICHOMERE, et CLEARCHO . 384.

De his, qui cingulo liberantur.

tini transmissi per provincias, anno elapso cingulo liberantur. Bart.

8. Iidem AA. Trifolio C. S. L.

acuit (7) juste (8) omnibus Mittendariis (9), et Palatinis Officiis profutura suggestio, quam (10) insinuasti, ut ex iisdem annis singulis (11) ex ducenariis terni, ex Centenariis habito provisionis intuitu, cingulo liberentur. Dat. 4. Id. Mart. CP. ARCADIO, A. I. et BAUTONE V. C. CONSS. 385.

Ne quis militiæ cingulum sumat sine adnotatione Principis.

9. Impp. (12) THEOD. et ARCAD. AA. Nestorio Com. R. P.

NOn (13) aliter quilibet officio sacrarum largitionum, vel privatarum rerum cingulum militiæ sibi sumendum existimet, nisi nostræ mansuetudinis adnotationem meruerit. Dat. prid. August. *Ancyræ*, STILICHONE II. et ANTHEMIO CONSS. 405.

De tyronum collatione, et aliis oneribus.

10. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Joanni P. P.

PAlatinos (14), qui sacrarum (15) remunerationum rationem tractantes inculpantur, ad calcem terminumque militiæ pervenientes, necnon etiam Adjutores, et Primicerios diversorum officiorum præcipimus (16) habere privilegia, quæ nuper agentium in rebus scholæ nostra sunt mansuetudine contributa: scilicet, ut a tyronum præbitione memorati reddantur exortes, cæteraque onera non agnescant. Dat. 7. Id. Jun. *Ravennæ*, post cons. HONORII VIII. et THEODOSII V. AA. 411.

Ut primicerii officiorum, et scriniorum Palatinorum sint annui.

11. Iidem AA. Anysio C. S. L. et Tauro C. R. P.

AD (17) similitudinem sanctionis (18), quam de proximis sacrorum promulgavimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum, atque privatarum rerum pro biennio annum (19) sub perpetua observatione præcipimus custodiri: ita ut et privilegia, quæ hujusmodi officiis, vel primiceriis sacris legibus deferuntur, integra, illabataque serventur. Dat. 3. Kal. Jul. CP. THEOD. A. VII. et PALLADIO CONSS. 416.

Al. *Artifices*, et ita, *Hal.*
Artifices, Hal.
Al. *Scriniarii*, *ad responsum per formam primam numer. per formam secundam num. duoducenarius etc.*
Miliarenses nummi decimam partem solidi faciebant. Suiepiphanius et Cedrenus milliarenses dictos putant, quasi mi. Nummorum argenteorum, alii κυκλίοι, τετραγωνίοι, μηλοῖ, quadrati, rotundi, *Novell.* 105. *cap.* 2. §. 3. *vers. Et um.*
Al. *Scriniarii ad limitem* al. *ad militem per formam*, sed hanc legem restituit Cujacius, qui ubi erat scriptum, *per m*, emendavit *perfectissimus*, vel *perfectissimi*: sic enim lein *l. Aured. et Dionys.*
Comitatenses, Hal.
l. 8. *l.* 9. *C. Th. h. t.*
Al. *ita in vet. quibus, justa atque, additur.*
Mittendariis Palatini officii.
) Qua.
) Annui singuli.

(12) *Al.* Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA. Nestori Comiti Orientis.
(13) *l.* 18. *C. Theod. h. t.*
(14) *l.* 20. *C. Theod. h. t.*
(15) De remunerationibus sacris, adde quæ scripsi ad *l.* 2. *infr. de commeatu. h. lib. tit.* 43.
(16) Vide *l.* 1. *supr. h. t.* Goth. Palatini sacrarum largitionum completa militia, et primicerii scriniorum, de quib. *l.* 7. *supr.* et adjutor officii palatini, qui scilicet matriculam tractat. *l.* 16. *et* 17. *C. Theod. hoc tit.* a tyronum collatione excusantur. Quod et scholæ agentium in rebus datum ajunt, nec tamen est supra relatum. Verum de eo *in C. Theod. est l.* 13. *de agent. in reb. et Infr. de privil. eor. qui in sacr. pal. mil. l.* 2. Mod.
(17) *l.* 21. *C. Th. h. t. l.* 2. *supr. de prox. sacr. scrin. h. lib. tit.* 19.
(18) *l.* 6. *supr. de prox. sacror. scrin. h. lib. tit.* 19.
(19) Erant enim antea biennales primicerii *ex l.* 14. *Cod. Theod. hoc tit.* Mod.

De foro competenti.

12. Imp. Theodosius A. (1).

VIros devotos Palatinos non oportet in hac Regia Urbe apud Virum Illustrem Præfectum Urbi litigare compelli, nisi (2) de ædificatione (3) domorum, et servitutibus, et annonis orta videatur causa: in aliis vero causis tam pecuniariis, quam criminalibus apud (4) Viros Illustres tantummodo Comites suos respondere: Rectoribus (5) autem Provinciarum intra administrationis suæ fines inter Præsentes palatinos, nec causis publicis occupatos cognoscere, tam pro civili, quam pro criminali causa permittimus: sic tamen, ut non aliter criminalis sententia adversus eos proferatur, nisi ex suggestione Provincialis judicii Vir Illustris Comes, sub quo militat (6), certioratus hoc ei permiserit.

De dignitate, et immunitate primiceriorum.

13. Iidem AA. Eudoxio C. S. L.

INter alias (7) prærogativas, quas antea meruerant scholæ (8) societatis (9) sacrarum largitionum, Primicerius, et tres (10) Primicerii scriniorum Tribuni Prætoriani, militari dignitate fruantur: nulla eis ex cujuslibet judicis præceptione injungenda publica, vel privata necessitate.

Ut Palatini rei privatæ iisdem privilegiis fruantur, quibus Palatini sacrarum largitionum.

14. Iidem AA. Florentio P. P.

JUbemus Viros devotos Palatinos rei (11) nostri Numinis privatæ (12), eisdem (13) privilegiis decorari, quibus etiam palatini, qui in sacris largitionibus deserviuntur. Cum enim par (14), similisque militia sit, justum, et competens videtur iisdem utrumque officium privilegiis gloriari. Primicerios itaque officii, tresque primates (15) scriniorum rerum privatarum, finito tempore militiæ, inter tribunos militares prætorianos, salvis ... præstitis privilegiis sacris constitutionibus nostram clementiam adorare decernimus, ita tamen, ut [... injunctionem], nullam sollicitudinem privati, vel publici negotii quolibet judiciario præcepto sustinere ... sint: sed excepta omni necessitate omnique fatiga... indeptæ (16) dignitatis honore potiantur.

TIT. XXV.

DE STRATORIBUS (17).

1. Impp. Valent. et Valens AA. ad Zosimum Præsidem novæ Epiri.

PEr omnes Provincias Edictum generale mi... stratoribus unus tantum solidus probæ (18) ... posceretur, et in offerendis equis (19) certam for... statutam, et ætatem (20) Provinciales nostri custodi... esse cognoscant: quos etiam fisco certo modo so...rum (21) obnoxios fecimus, si quod stratores peteri... terdictum est, illi dare stratoribus non timerent... cium quoque gravitatis tuæ centum argenti libris m... bitur, si sciens prædictam rem gestam fuisse, non... co eam severitati judiciariæ prodiderit. Dat. 13. Kal. ... *Apolloniæ*, Valentiniano et Valente AA. Conss.

TIT. XXVI.

DE (22) CASTRENSIANIS (23) ET MINISTERIA...

Castrensiani et Ministeriani officio finito per lapsum biennii, alius subrogatur. Bart.

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Narsi. V. Spectab. Comiti, et Castrensi S. P.

IN (24) officio (25) Spectabilitatis tuæ secundum form... divalium responsorum post completum tempus pr...nitum, id est biennium (26) prioribus decedentibus (27) insequentes ad (28) locum pro merito laborum stipen...rumque succedant: nec ulla licentia tribuatur his ...

(1) Imperatores Theodosius et Valentin. AA. Maximo C. S. L.
(2) Forum palatini certis casibus sortiuntur apud Præfectum urbi. *l.* 3. *supr. de episc. et cler.*
(3) Id est, novi operis nunciatione. *l.* 12. *supr. de prox. sacr. scr. h. lib. tit.* 19.
(4) Forum palatinorum ordinarium apud Comites sacrarum largitionum.
(5) In palatinos magistratus provincialis criminalem sententiam dicere non potest inconsultis Comitibus sacrarum largitionum.
(6) Militant.
(7) De privilegiis scholæ thesaurorum.
(8) Vid. *l.* 1. *supr. h. t.*
(9) Sociati.
(10) Plures ponit Marianus Schotus. *et l.* 7. *supr. h. t.* hoc est quatuor, *Goth.* Aut igitur desierunt esse plures, aut ex pluribus, quinam hi tres sint, divinare non possumus. Idemque de primiceriis scriniorum rerum privatarum dicendum, qui et primates dicuntur, *l. seq.* et primi scrinii a Mariano, quos fuisse quatuor ostendit *l.* 7. At *l. seq.* tribus duntaxat eadem privilegia tribuit. *Mod.*
(11) Nominis.
(12) Privatæ res numinis imperatoris.
(13) De privilegiis scholæ privatæ rei palatinorum.
(14) Pares paria privilegia merentur.
(15) Primates scriniorum iidem, qui et primicerii, primiscrinii a Mariano.
(16) Indepto.
(17) *Lib.* 6. *Cod. Theod.* 31. *in manuscr. legitur,* De strab...bus, *ut et in Pandectis Flor. l.* 4. *ff. de offic. procons.* Con... Alciat. *statoribus* mavult. Græci ita περὶ στρατώρων καὶ ... στρατευομένων *Syn. Basil.* 6. *tit.* 33. Stratores autem vel stator officia præsidum, vel proconsulum.
(18) Probæ, id est, probationis Cujac. al. *proprio nomine.*
(19) Stratores equos militares probabant, qui a provinciali conferebantur, *ut hic*, quod et confirmat Ammianus 29.
(20) Et æqualem.
(21) Certo solidorum modo. *al.* CVIII. solidorum modo.
(22) *L.*6. *Cod. Theod.* 32. Hoc numero fuerunt prægustatore pincernæ, vestitores, pædagogia, seu pædagogiani pueri. *Domestiq de la maison du Prince.*
(23) *Magis Latine (inquit* Alc. *hic.) diceretur,* De castren...bus ministris. *tu illum videto.* sunt autem Castrensiani ministeri...ni aulici, qui sacro ministerio deputati sunt: qui Castrenses ... cuntur in *inscriptione hujus legis etc.* Tertull. *lib. de corona m... litis. Castrenses ministri* Lampridio in *Alexand.* Cujac. *hic.*
(24) *l.* 1. *Cod. Theod. h. t.*
(25) Officium suum quoque habuit Castrensis sacri palatii. ... *tit. imperii.*
(26) Castrensiani biennio militabant: post militiam deponebat et sequentibus locum faciebant: nec rursus ad eandem militia... reverti poterant. adde *l.* 5. *supr. de palatinis. h. lib. tit.* 24.
(27) Al. *Discedentibus.* adde *l.* 7. *supr. de prox. sacr. scri... h. lib. tit.* 19.
(28) Sequentes in locum.

...dum deposuerint officium (1) denuo ad eandem mi... , vel sollicitudinem remeandi. Dat. 6. Id. Februar. ... THEODOSIO A. VII. et qui fuerit nuntiatus.

2. Iidem AA. Scholastico V. C. Comiti et Castrensi S. P.

...2) quis primæ, vel secundæ, vel tertiæ formæ spe... aliter inter statutos gradum cœlitus valuerit impe...r: supernumerarius (3) ultimus formæ tertiæ in ma...is habeatur. Dat. prid. Id. Januar. CP. HONORIO ...et THEODOS. X. AA. CONSS. 424.

3. Impp. LEO et ANTH. AA. Joan. Comiti et Magist. offic.

..., qui in schola (4) vestis sacræ militant, vel ma...tres eorum, vel uxores criminalem, vel civilem li...contra se [commovendam (5)], in nullo alio ni... in sublimitatis tuæ suscipiant examine.

Castrensiani et Ministeriani eorumque matres, uxores, et filii solum coram Magistro officiorum sunt conveniendi.

4. Impp. LEO et ZENO Mariano Com. et Magist. offic.

...te omnia nullius (7) penitus alterius judicis (8) minoris, vel majoris sacro (9) ministerio nostro de...tos (quorum officia sigillatim brevis (10) subter an...s continet) nisi a tuæ duntaxat Magnitudinis sen...s conveniri, ut in nullo penitus alterius judicis foro ...ntium, nisi in tuæ tantummodo amplitudinis exami...præbeant aliquando responsum. ✝ Sed ne in hoc ipso ...io enormibus molestentur dispendiis, vel ex nudis ...niantur facile judicis cujuscunque mandatis: ipsis quo...sportulis et fidejussoribus modum constituimus obser...um: ante omnia decernentes, ne quando sine (11) ...tura vel interpellatione deposita, ac sententia proro... tuæ Magnitudinis, eademque non edita, conveniri ...t: conventos vero, non alium fidejussorem, nisi ...rium, vel unum ex primatibus suæ scholæ Executoribus responsione suæ personæ sine scripto præstare: sive per seipsos (12), sive per Procuratorem datum in judicio responsuri sunt: sive (13) in causis civilibus appetantur, sive in criminalibus accusentur: nec ultra conventionis nomine sportularum, quam unum aureum executoribus usque ad finem litis præstent, quemcunque contigerit conveniri. Inducendorum sane, nomine, et cognitionum exercendarum, stanteque (14) personæ gratia, ex simplici postulatione contra eos habita, sive ex appellatione subsecuta, vel alio quolibet modo in judicio deponatur, tribus tantummodo solidis usque ad terminum negotii eos, pui accepturi sunt, præcipimus semper esse contentos: in cognitionalibus (15) vero gestis edendis, duos tantummodo præstari solidos.

§. 1. Hæc autem privilegia non in eorum tantummodo, sed (16) in matrum quoque et uxorum personis valere, et ad integrum permanere: filiis quoque et maritis ejusdem fidejussionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, tradi: nec alios vades (17) exigi: ipsosque dum militant, et post emensam militiam, cum his, qui ex tempore prioris præstitæ sibi pragmaticæ sanctionis ejusdem militiæ stipendia implesse noscuntur, omnibus privilegiis perfrui (cunctis nihilominus capitulis, sacris afflatibus divæ recordationis Martiani, quos se meruisse adserunt, valituris: excepto hoc quod in diversis judiciis tunc respondere præcepti sunt) hac sanctione decernimus.

§. 2. Advocato quoque fisci, exceptoribus etiam (18), qui apud arbitros hoc utuntur officio, ab exordio incipiendo, usque ad terminum finemque negotii tertiam duntaxat solidi partem præbituros. ✝ In hujusmodi autem arbitrorum gestis edendis non (19) ultra præstare, quam dimidiam solidi partem: et cum (20) per provincias constitutis (21) fidejussoribus (22) conventus caruerit (23), adjuratoriæ (24) tantummodo cautioni committi: nec ullo tempore, nisi ex tuæ duntaxat magnitudinis sententia conveniri: exceptis tributariis (25), et munerum functionibus, et criminibus, quæ in locis inquiri, flagitari, et vindicari generalia legum præcepta constituunt, præsenti sanctione decernimus: viro clarissimo adjutore sublimitatis tuæ in speculis constituto, ne quid ex his, quæ statuimus, aliqua subreptione violetur (26).

...) *l. 1. C. Th. h. t.* Castrensianorum varii gradus sunt, ...rimi, secundi, tertii.
...) Vide *l. 12. supr. de adsessorib.*
...) Supernumerariis, Castrensianorum alii supernumerarii, ...tatuti. adde *l. 7. supr. de palatinis. h. lib. tit.* 24.
...) Schola vestis sacræ: ministeriani vestis sacræ:
...) *Movendam*, al. *utrumque deest.*
...) Forum militantes in schola vestis sacræ sortiuntur apud ...strum officiorum.
...) Pactum seu conventio contra legem prohibitivam nullius ...omenti. adde *l. 3. supr. ubi senatores.*
...) Forum sortiuntur Castrensiani omnes apud magistrum ...orum.
...) Castrensiani principum ministri, sacro ministerio vaca...cuntur.
...0) Brevis, id est, notitia. Hæc tamen notitia desideratur hic.
...1) *l. ult. supr. de pr. agentium in rebus h. lib. tit.* 22. Mi...riani conveniri non possunt, nisi ex scripto.
...2) Se ipsi.
...3) Sportulas conventionis reus executori præstat, quas tamen ...absolvitur, ab actore repetiturus est. *l. ult. supr. de pr. ...ntium in rebus h. lib. tit.* 22. *l. ult. supr. de fructibus et li... expensis. §. tripli.* 24. *Inst. de act. Novell.* 112. *cap.* 2. ...male quidam ab actore pro conventione rei aliquid dari execu... colligunt ex *Novell.* 86. *c.* 9. quæ de sportulis Pedaneorum ...cum loquitur, non executorum: male quoque ex *leg. ult. ...r. de fructib. et litium expensis*, quæ de reo tantum loquitur a sportulis immuni, qui actorem eodem quoque jure uti pati debeat: ut ne denique ab actore possit petere eas sportulas, a quibus ipse sit immunis. Male quoque ex *d. l. ult. supr. de pr. agentium in rebus h. lib. tit.* 22. quæ loquitur de sumptibus litis et sportulis executorum. Sumptus in litem facit utraque pars: sportulas autem pro conventione dat solus reus: et ita post Placentinum videtur Cujacio *Novell.* 53.
(14) Al. *præstandæque.*
(15) Cognitionibus.
(16) Privilegia liberorum ad parentes: maritorum ad uxores eorum interdum extenduntur. *Novell.* 105. *c.* 2. *l. ult. infr. de priv. scholarum. h. lib. tit.* 30. vide tamen *l.* 1. *ff. de senatorib.*
(17) Vades, fidejussores.
(18) Et qui.
(19) Ministeriani quas præstent sportulas.
(20) Ministeriani conventi, committuntur fidei actuarii, vel unius ex prioribus ejusdem scholæ.
(21) Constitutas.
(22) Fidejussore.
(23) Caverit.
(24) Juratoria cautio alibi dicitur quæ hic adjuratoria. vide *l. in sacris.* 12. *supr. de prox. sacr. scrin. h. lib. tit.* 19. *adjutoriæ.*
(25) Forum loci quisque sortitur, in quo crimen admisit, vel tributum aut muneris functio præstari debet, et breviter ministeriani omnes conveniendi apud magistrum officiorum, exceptis tributariis et criminalibus causis.
(26) *In quib. codd. notatur constitutionem Græcam desiderari.*

TIT. XXVII.

DE (1) DECANIS (2).

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Helioni
Com. et Mag. offic.

QUatuor (3), qui ex corpore decanorum ad primum militiæ gradum pervenerint (4), biennii spatio primiceriatus gerant (5) officium, neque ulterius cuiquam liceat in hoc immorari, ut omni gratia, et ambitione cessante, post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes. Dat. prid. Non. Novembr. CP. Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Conss. 416.

Decani adhærentes famulatoribus Principis coram illustri Magistro officiorum sunt conveniendi. Bart.

2. Impp. Theod. et Valent. AA.
Nomo Mag. offic.

NOstræ pietatis famulationibus (6) adhærentes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia pertrahi (7) judicia: sed Viri illustris tantum Magistri (8) officiorum observare examen. Hoc namque modo, neque mansuetudinis nostræ obsequia decipiuntur: et agentibus adversus eos jure adhibetur responsum: ad exemplum itaque devotissimorum scholarium nulli liceat memoratos ad alıud judicium trahere, et pulsatos priorum fidei scholæ permitti (9) præcipimus.

TIT. XXVIII.

DE (10) MENSORIBUS (11).

1. Impp. Honor. et Theod. AA. Æmiliano
Mag. offic.

PRimicerius (12) mensorum biennio expleto Agentis in rebus militis (13) militiam sortiatur. Dat. 10. Kal. August. *Ancyræ*, Stilichone, et Anthemio Conss. 405.

TIT. XXIX.

DE (14) PRIVILEGIIS EORUM, QUI IN SACRO PALATIO MILITANT.

1. Imp. Constantinus A. Palatinis bene
meritis S.

A (15) Palatinis, tam his, qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quam illis, qui in scriniis (16) nostris, id est, memoriæ, epistolarum . lorumque versati sunt: procul universas calumnia . nominationes jubemus esse submotas: idque ben . ad filios eorum, atque nepotes ipso ordine sangu . venire, atque immunes eos a cunctis muneribus so . et personalibus permanere, cum universis mobilib . mancipiis urbanis, nec injurias eis ab aliquibus in . ita ut, qui hoc contempserit, indiscreta dignitate p . debitas exsolvat (17). Dat. 4. Kal. Nov. *Treveri* . Lusiano, et Anniano Conss. 314.

2. Idem A. ad Rufinum P. P.

DE (18) cubiculis nostris vacatione donatos, ve . versis obsequiis (19) palatinis, memoriales etiam ( ) qui in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorum . rumque dispositionum referuntur: nec non, et si q . utroque officio palatinorum, comitatensium, singularu . urbium, et officio admissionum, et castrensi sacri p . militant: privilegia volumus habere, ut nec ipsi . filii, nec nepotes eorum ad honores, vel munera m . cipalia devocentur: quibus omnibus condonamus, ne . exactorum, vel turmariorum (22) (quos capitularios . cant) curam subeant, vel obsequium temonariorum (2 , vel pentaprotiæ (24), aut etiam tyronis præsen . nem (25), agnoscant. Nam beneficiis nostris ita . sunt, ut etiam censualibus, vel personalibus, vel c . poralibus muneribus liberentur, et habeant castrense . culium, sive adhuc palatium observent, sive optata ( ) quiete donati sint. Quibus omnibus privilegiis conjun . mus agentes in rebus, licet militaribus videantur esse . nixi. Dat. 5. Kal. Maji, *Sirmii*, Constantino A. et Licinio C. Conss. 319.

3. Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA.
Eutropio P. P.

EX (27) aula nostra discedentes viri, ab omnibus . junctis habeantur immunes: numerariorumque . stus (28), vel rapaces quæstus, tanquam experientes . idonei non patiantur. Dat. 3. Non. Februar. CP. E . cherio et Syagrio VV. CC. Conss. 381.

Qui missionem meruerit ab officio, quod in Palatio Pr . cipis exercebat, anteferri debet omnibus aliis, qui p .

(1) *L. 6. C. Th.* 33. *περὶ δεκανῶν Synops. Basil. l. 6. tit.* 34.
(2) Decani dicebantur, qui decem militibus præerant, qui nunc caput contubernii vocantur. Alc. *hic.* Erant autem ex ministerianis hi decani. *l. 2. infr. h. t.*
(3) *Al.* incipit, Qui ex corpore, adde *l. 1. C. Th. h. t.*
(4) Pervenerit.
(5) Gerat.
(6) Decani ex ministerianis erant, *ut hic*: quod et confirmat notatio, *et l. 1. infr. de diversis officiis. h. lib. tit.* 60. Ambros. 5. *epist.*
(7) Protrahi.
(8) Forum sortiuntur decani apud magistrum officiorum.
(9) Committi.
(10) *L. 6. C. Theod.* 34. *l.* 12. §. 2. *ff. de re militari.*
(11) Mensores sunt, qui in castris ad podismum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel qui hospitia in civitatibus præstant. hi etiam metatores dicuntur, Galli *fouriers.*
(12) *l. 1. Cod. Theod. h. t.*
(13) Ultimi.
(14) *L. 6. C. Th.* 35. *ὅτε πρατικῶνται οἱ ἐν τῷ παλατίῳ στρατευόμενοι τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀρξάντων. Syn. Basil. 6. tit.* 34.
(15) *l. 1. C. Th. h. t.* vide *l. 1. supr. de palatinis sacrar . largitionum. h. lib. tit.* 24.
(16) Scrinia memoriæ, Epistolarum, libellorum. vide *l. . supr. de prox. sacror. scrin. h. lib. tit.* 19.
(17) Exigatur.
(18) *l. 3. C. Theod. h. t.*
(19) Vide *l. 1. supr. de palatinis sacrarum largit. h. lib. tit.* 2.
(20) Vide *l. 4. supr. de proxim. sacrorum scrin. h. lib. tit.* 1.
(21) Nec.
(22) Summariorum. al. *carmariorum.* male, sunt autem *turmarii* a turmis tyronum cogendis dicti.
(23) Telonariorum forte. vide Alc. *hic.*
(24) Pentaprotia significat quinque primorum munus, quos alibi constitutiones quinque summates vocant, sed Cujac. legit *prototypiæ*, ut in *C. Theod.* quem hic vide.
(25) Præstationem.
(26) Adoptata.
(27) *l. 11. C. Th. h. t.* id est, ex palatio. vide *l. 1. supr de palatinis sacrarum largit. h. lib. tit.* 24.
(28) Sunt, qui emendant, *haustus vel pastus*, sed recta est excusa lectio.

l regendas dignitates , vel provincias sunt adsumti. Bart.

4. Iidem Valent. Theod. et Arcad. AAA. Piniano P. U.

Mnes (1) qui in palatio militando , diversis actibus paruerint , volumus [in] tantum ejus dignitatis , is meruerint missionem , obtinere insignia , ut his ibus præferantur in ordine , atque consessu , qui poori tempore regendas Provincias , dignitatesque susceint palatinas. Si quis autem temeraria (2) usurpatione ita violare tentaverit , sacrilegii pœnam (3) sustineat. prid. Non. Jul. *Mediol.* Acc. 4. Kalend. Septembr. orio NB. P. (4) et Evodio Conss. 386.

T I T. XXX. DE PRIVILEGIIS SCHOLARUM (5).

1. Imppp. Theod. Arcad. et Valent. AAA. Pleitio Com. et Mag. Offic. (6).

Iris (7) spectabilibus Comitibus scholarum , verberandi (8) degradandive (9) Senatores , ac Ducena, licentiam denegamus : ea namque , quæ tali comone digna sunt , ad tuæ sublimitatis volumus referri iam. Insuper etiam domesticos eorum , non Senatovel Ducenarios , Centenariosve fieri decernimus : pœ. librarum auri plectendo , quisquis hanc divinam onem excesserit : scrinio vero barbarorum (10) , si quid , vel attentari passum fuerit , vel attentatum a leges non suggesserit , decem librarum auri condetione plectendo. Illud etiam observari , non sine ra convenit , ne is , cui domestici officium per militiæ um , vel quinquennii tempus interdici censuimus , iaritate comitis simulata , rem prohibitam alio nomialeat usurpare. Dat. 16. Kalend. April. CP. Cyro s. 441.

2. Impp. Leo, et Zeno AA. Eusebio Mag. offic.

Ac lege decernimus , ut qui in singulis scholis militant , quique post emensa stipendiorum curricula ad iceriorum gradum perveniunt , et adorata nostræ diatis purpura , Virorum Clarissimorum Comitum meint (11) dignitatem : tam cingulo , quam privilegiis ibus , sibimet competentibus perfruantur (12) : ac ceps usque ad finem vitæ foro tuæ celsitudinis tanmodo subjaceant : nec ex alterius cujuslibet sententia subire litigium compellantur. In criminalibus sane roversiis , et in publicis tributis ita etiam (13) adversus tales viros provincias moderantium congruam jurisdictionem volumus observari , ne sub prætextu concessi privilegii , vel flagitiorum crescat auctoritas , vel publica vacillet utilitas.

3. Imp. Zeno (14) A. * Mag. Offic.

Quoties super causa civili vel etiam criminali , ex sententia videlicet judicii tui culminis scholares , vel eorum conjuges (sive adhuc viverent earum mariti , sive post mortem eorum in viduitate constitutæ sunt) matresve eorum in viduitate permanentes , aut liberi , qui non specialiter alterius judicis jurisdictioni subjectam conditionem sortiti sunt , et servi ad eos pertinentes conveniuntur : minime eos (15) easve extranei (16) fidejussoris (17) exactione vexari : sed pro consuetudine vetustissima , et jugiter observata , numerarium suæ scholæ fidejussorem præbere jubemus : hoc videlicet observando , ut (18) in criminalibus causis quinque alios Primates (19) ex triginta Viris a Primicerio usque ad triginta retro numerandis , una cum numerario (20) , volente scilicet et non recusante , præbeant fidejussores : aut recusantibus quinque (sicut dictum est) viris extraneis , in criminibus tantummodo publicis fidejussor una cum numerario [his] præbeatur : ita ut executoribus non amplius ab his quam unus solidus , sive per se , sive per Procuratorem respondere maluerint , præbeatur.

§. 1. In subeundis autem cognitionalibus certaminibus quotiens causa fuerit arbitro delegata : pro contestatione litis unum solidum , et pro definitione ab arbitro recitanda alterum unum , et nihil amplius dari decernimus.

§. 2. Quod si causa in judicio tui culminis ab ipsa contestatione litis , vel relatione judicis , aut appellatione interposita ventilatur : pro inducenda cognitione non amplius quam tres solidos , et chartarum , vel recitandorum in cognitionibus instrumentorum , nomine editionis , quin etiam gestorum , duos tantummodo solidos dabunt.

§. 3. Quotiens sane apud viros Clarissimos Provinciarum Moderatores , ex delegatione scilicet sententiæ tuæ Magnitudinis contra Viros Fortissimos Scholares , vel eorum conjuges , [vel] liberos , vel servos cognitio celebretur : non amplius quam dimidiam partem consuetorum sumptuum præberi decernimus : hoc etiam adjiciendo , ut qui acceptis commeatibus ad provincias profecti fuerint , usque ad quinque (21) mensium spatium , intra quod ipsis erit remeandi licentia , nullam penitus actionem super civili videlicet negotio (exceptis criminibus et tributariis functionibus) sustineant. Ne tamen ibi quoque, post quintum scilicet commeatus mensem , ex sententia judicii tuæ Magnitudinis conventi , in exigendis fidejussoribus aliquod sentiant detrimentum : adjuratoriæ (22) eos cautioni jubemus committi.

---

(1) *l.* 13. *C. Th. h. t.*
(2) *l.* 1. *supr. ut dignitatum ordo servetur. h. l. tit.* 8.
(3) Al. *pœna.*
(4) Id est , nobilissimo puero , *quo designabatur imperii successor.* olim Princeps juventutis dictus. Cujac. *hic.* Ans.
(5) *Scholares* hic intellige militantes in sacro palatio. Alciat. *hic.*
(6) *Al.* Impp. Theodosius et Valentinianus Florentio Magistro officiorum.
(7) Conjunge *cum l.* 3. *supr. de off. mag. off.*
(8) *l.* 3. *in fin. supr. de off. magist. off.*
(9) Degradatio et regradatio fit quoque senatorum : ut et Episcoporum. Nov. Eodem regradandi verbo lex utitur in *l.* 3. *supr. de domesticis et protectorib. h. l. tit.* 17. Hieronym. *ad Pammachium. et in Chronicis , Solinus , l.* 2. *in fin. C. Theod. de cursu publico , l.* 3. *supr. de offic. Magist. offic.* Est vero Græce degradatio καταβιβασμός.
(10) Al. *Barbaricariorum.* ut et in *l.* 7. *in fin. supr. de palat. sacrarum largit. h. l. tit.* 24. al, *Barbariorum.*
(11) Meruerit.
(12) Perfiniatur.
(13) Et adversus.
(14) Al. *Anastasius.*
(15) Eos ex assueta.
(16) Extranea.
(17) Fidejussionis.
(18) Scholastici dant fidejussorem numerarium , sive actuarium scholæ : in criminalibus triginta primates scholæ suæ.
(19) Primates scholæ triginta.
(20) Numerarius hic vocatur actuarius *Novell.* 117. *cap.* 11.
(21) Scholares (ii milites sunt) quibus commeatus datus est , intra menses quinque civiliter conveniri non possunt.
(22) Jaratoriæ : Juratoria seu adjutoria cautio. vide *l.* 12. *supr. de prox. sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19.

§. 4. Quotiens autem ex verbis, et sine ulla scriptis prolata sententia, iidem fortissimi Scholares, vel (1) eorum matres seu conjuges (ut dictum est) aut liberi, aut servi moneantur: nihil [pro (2)] ipsa executione sportularum nomine penitus eos, vel eorum matres, seu conjuges, aut liberos (secundum superius datam distinctionem) vel servos præbere decernimus. Sed si talis sit negotii vilitas, ut (3) etiam sine scriptis, consentientibus videlicet partibus, super eo possit cognosci: expectato sine scriptis (sicut dictum est) habendæ cognitionis eventu, si deteriorem calculum reportaverint, sportularum nomine unum tantummodo solidum executori præstabunt. Si vero causæ qualitas habendam in scriptis cognitionem flagitaverit, in hoc necesse est casu interlocutione in scriptis proferenda, ea quæ superius de quantitate sportularum [decidendarumque] cognitionum disposita sunt, obrervari.

TIT. XXXI.

DE CASTRENSI OMNIUM PALATINORUM PECULIO.

1. Imp. CONSTANTINUS A. ad Severum P. U.

OMnes (4) Palatinos, quos edicti nostri jamdudum certa privilegia superfundunt, rem si quam, dum in Palatio nostro morantur, vel parsimonia propria quæsierint, vel donis nostris fuerint consecuti: ut castrense peculium habere præcipimus. Quid enim tam ex castris est, quam quod nobis consciis, ac prope sub conspectibus nostris acquiritur? Sed nec alieni sunt a pulvere, et labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui præsto sunt semper actibus (5): quos intentos, et eruditos (6) studiis, itinerum prolixitas, et expeditionum difficultas exercet. Ideoqne Palatini nostri, qui privilegiis edicti uti potuerunt, peculia sua præcipua retineant, quæ dum in palatio nostro constituti sunt, aut labore (ut dictum est) proprio, aut donatione nostra quæsierint. PP. 10. Kalend. Jun. CONSTANTINO A. VI. et CONSTANTIO C. CONSS. 321.

TIT. XXXII.

DE (7) EQUESTRI DIGNITATE.

1. Imp. VATENTINIANUS A. ad Mamertinum P. P.

EQuites (8) Romanos secundum gradum post Clar. matus dignitatem obtinere jubemus. Dat. prid. E. Novembr. *Philippopoli*, Divo JOVIANO et VARRONI.. CONSS. 364.

TIT. XXXIII.

DE (9) PERFECTISSIMATUS DIGNITATE

1. Imp. JUSTINIANUS (10) A. ad Paternum Valerianum.

COdicillis (11) Perfectissimatus (12) fruentur, qui .. petraverunt, si abhorreant a conditione servili, .. fisco, aut curiæ obnoxii non sint, vel si pistores .. fuerint, vel non in aliquo negotio constiterint, nec .. honorem veniali suffragio emerint, nec rem alicujus .. ministraverint.

TIT. XXXIV.

QUI (13) MILITARE POSSUNT, VEL NON P.. SUNT: ET DE SERVIS (14) AD MILITIAM, VEL DIG.. TATEM ADSPIRANTIBUS: ET UT NEMO DUPLICI MILIT.., VET DIGNITATE ET MILITIA [SIMUL] UTATUR.

Quibus militaturus se offerre debet. 1. De his, qui litis causa nomen militiæ dederunt.

1. Impp. SEVERUS et ANTONINUS AA. Antonio.

SI militiæ nomen dare vultis, offerte vos his, qui p.. bandi jus habent.

§. 1. Non autem ignoratis eos, qui litis (15) ca.. militiam appetierint, postulantibus adversariis solvi .. cramento solere.

(1) Privilegia liberorum et maritorum extenduntur sæpe ad matres et uxores. vide *l.* 4. §. 1. *supr. de Castrensianis. h. l. tit.* 26.

(2) Al. *deest.*

(3) Libellus estne de substantia judicii? Negat Azo. *arg. caus.* 11. *quæst.* 1. *can. si quis cum clerico.* 45. *cap. prout.* 4. *extr. de dolo.* cum possit expresso pacto remitti, *ut hic.* Alii contra putant libellum ad judicii substantiam pertinere. *Authent. offeratur. supr. de litis contest. cap.* 1. *x. de libelli oblat. cap. quoniam contra* 11. *extr. de probat.* nec remitti ullo modo posse. sunt et qui putant tacite remitti posse, non expresse, *arg. l.* 2. §. *sed quia.* 4. *Cod. de juram. calum.* Alii in vilioribus causis omitti posse existimant. *argum. hujus l.*

(4) Peculii castrensis jus datur omnibus in palatio militantibus, in iis, quæ tempore militiæ adquisiverunt, vel ex donis principum, vel ex sua parsimonia, sive tempore ipsius militiæ, sive ea completa. *Syn. Basil.* 57. *tit.* 8. *ex lib.* 55. *tit.* 2. *c.* 21.

(5) In actibus.

(6) Eruditis.

(7) *L.* 6. *C. Th.* 36. *περὶ ἀξιωμάτων ἱππέων, καὶ περὶ ἀποεπαρχῶν*, de dignitatibus equitum et expræfectis. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 35.

(8) *l. unic. C. Th. hoc tit.*

(9) *L.* 6. *C. Theod.* 37.

(10) *Al.* Constantinus A.

(11) *l. un. C. Theod. hoc tit.*

(12) *Perfectissimi* dicuntur præses Arabiæ, *l.* 4. *C. Theod.* .. *pœnis.* et Dalmatiæ a Mariano, et magister census, *l.* 30. *su.. de episc. et cler.* et primicerii scriniorum, *l.* 7. *supr. de* .. *sacr. larg. l.* 7. *C. Theod. de privil. eor. qui in sacr. pal.* .. et olim duces auctore Marcellino *lib.* 21. Erat et *Egregiatus* q.. dam dignitas, *l.* 1. *C. Theod. de murileg. l.* 1. *Cod. The.. de hon. eod.* Mod.

(13) De decurionum filiis, *l.* 2. colonis saltuensibus, *l.* 3. .. rialibus cohortalibus, *l.* 4. servis, *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.* Q.. hæretici? placet summopere, quod ad Christianos milites perti.. precationis formula militibus a Constantino in hanc sententi.. præscripta: *Te unum Deum novimus, te agnoscimus regem* .. *opitulatorem invocamus. Tu victoria nostra es: per te hostes* .. *cimus. Tibi accepta ferimus bona, quibus fruimur, omnia.* E.. *qua abs te uno expectamus, te supplices precamur, ut Con.. tinum, principem nostrum, ejusque filios diutissime serves* .. *lumes.* Eusebius 4. *de vita Constantini.* Hæc magnus Imperato.. cujus exemplo optabile esset, ut qui armato præsunt, formul.. precandi similem aliquam præscriberent, neque *ἀθέους* plane m.. tes esse sinerent.

(14) Vide *l.* 6. *l.* 7. *infr. h. t.*

(15) Litis causa militiam appetere non licet. *l.* 5. *ff. ex qui.. causis majores, l.* 91. *ff. de heredibus inst.* adde Petr. Fabr. *semestr.* 20.

De his, qui militiæ nomen dant in fraudem civilium munerum.

2. Impp. (1) DIOCLET. et MAXIM. AA.

[N]On tantum decurionum filiis, sed omnibus in fraudem (2) civilium munerum nomina armatæ militiæ [d]alibus, fraudem prodesse displicuit.

De colonis, et saltuensibus.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. (3) * Mag. utriusque militiæ.

[C]ura pervigili observare debebit sublimitas tua, ne coloni, vel saltuenses, aut ultro se offerentes ad [mil]itiam suscipiantur armatam (4), aut cogantur inviti.

De curialibus, et cohortalibus.

4. Imp. LEO A. Dioscoro.

[O]Mnes omnino curialis, vel cohortalis conditionis constituti nullam armatam militiam in posterum arri[pian]t.

Ut nemo duplici militia, vel dignitate, et militia simul utatur.

5. Imp. JUSTINIANUS (5) A. * Mag. Offic.

[H]Is (6) quidem (7) quibus indultum hactenus demonstratur, quo binis (8), aut ternis, pluribusve me[rea]tur (9) cingulis, non conjunctis ex prisca consuetu[dine], sed abjectis (10), atque discrepantibus, detur elc[ctio], quem retinendum sibi potius censeant, quem dese[rend]um cognoscant: ut in eo, quod optaverint (11), fir[mite]r maneant: eo, quod despexerint, sine dubitatione [spo]liantur. In posterum vero nemini prorsus facultas pa[tea]t eodem tempore plus quam unius ordinis nomen affe[ctare]: interdicendis in commune cunctis (ut dictum [est]) binis pluribusque militiis, nec dignitatem conjun[ctam] cuilibet alii cingulo concedendis (12), ut et qui sup[plica]ndum de re vetita nobis existimaverint, pœna decem librarum auri pro temeritate quamvis infructuosa plectantur: et qui susceperint jussionem Augustam per surreptionem elicitam (quod nonnunquam contingit) decem librarum auri multa feriantur, scriniis etiam, necnon officiis, quorum hoc intersit, si non restiterint, et (13) hanc pragmaticam legem abjecerint (14), decem librarum auri [dispendio] puniendis. Si quid autem contra hoc perpetretur, sciant omnes, quod extra (15) concessum admissum est, aut actum fuerit, vel notis conscriptum publicis, simile habeatur, ac si nec impetratum nec pronuntiatum omnino, nec insertum esset ullis matriculis: scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis, sive civilibus administrandas provincias, seu gerendos quoslibet numeros, vel jam sunt, seu de cætero fuerint jussione nostra sortiti: et ut servetur eis gradus, Augusta promeriti sanctione parem indulgendam sibi licentiam, postquam deposuerint sollicitudinem, aut in priori cingulo protinus persistendi, nullo vindicando titulo dignitatis, quam sollicitudo media præstiterit: aut retinendi splendorem, quem acquisierint administrationis obtentu: verum priore cingulo desistendi. Monente (16) tamen innata nobis clementia, liberum esse cunctis perspeximus (17), si militia, qua decedendum est, inter (18) eas habeatur, quas volentibus (19) licet distrahere: et in alios eam conferendi: et pretia consequendi: prout in iisdem agminibus consueverit hactenus: excipiendis (20) videlicet, nec deducendis in hanc perpetuo conservandam legem pragmaticam his, qui binas militias simul (21) compositas, et sociali nexas consortio fuerint adsecuti: ut in Viris Devotissimis (22) Scholaribus, atque candidatis fieri moris est: necnon in viris Devotis Laterculensibus, et Pragmaticariis, vel a secretis contingit: quos memorialium, aut etiam agentium in rebus adornat cingulum (23), et si qui simili stipendiorum junguntur copula.

De servis.

6. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

SUper (24) servis, qui postea ad quandam militiam adspirare tentaverint, vel scientibus, vel ignorantibus dominis, præcipimus, siquidem ignorantibus his eam meruerint, licere dominis adire competentem Judicem, et suam ignorantiam (25) (eo (26) quod contrarium minime probatur) ostendere, eoque modo spoliatos eos mi-

[(1)] *Al.* Alexander.
[(2)] Fraude.
[(3)] *Al.* Diocl. et Maximian. AA.
[(4)] Armari, aut. adde *l.* 19. *supr. de agric. et censit. l.* 11. [...] 7.
[(5)] *Al.* Justinus.
[(6)] Eis.
[(7)] Duas militias diversi generis, aut dignitatem et militiam [eode]m tempore quis habere non potest. *Ex Bart.*
[(8)] Duas militias, duasve dignitates nemo eodem tempore habere [potes]t: ut ne vel duplicem obeat militiam, vel dignitatem cum militia. [Qui] secus facit, pœna decem librarum auri multandus: nec quid[quam] ex eo fructus consequitur. *Sin. Bas.* 56. *tit.* 1. *cap.* 42. *l.* 10. §. 1. *supr. de proxim. sacrorum scriniorum. h. l.* [...] 9. *l.* 1. *vers. illi quoque. supr. de præposit. agent. in reb.* *tit.* 21. *l.* 10. *ff. de munerib.*
[(9)] *Mereant*, forte: aut certe *utantur.*
[(1]0) Abjectis.
[(1]1) Adoptaverint.
[(1]2) Concedi.
[(1]3) Nec.
(14) Objecerint.
(15) Contra consensum.
(16) *Moderante tamen*: hanc quoque varietatem notavit Accursius.
(17) Prospeximus.
(18) Militiarum plura sunt genera, *Novell.* 35. *et* 53.
(19) Militiæ quædam vendi possunt. Talis fuit militia silentiariorum. *l.* 30. *in fin. supr. de inofficioso testam.* domesticorum, *l.* 6. §. 3. *supr. de advocat. divers. judicum* adde *Nov.* 53. aliæ neque vendi, neque pignorari possunt. *l.* 5. *supr. quæ res pign. n.*
(20) Excipiendi.
(21) Militiæ duplices esse, hoc est, conjungi possunt. Ita beneficiarii beneficia alia aliis adjungunt et cumulant.
(22) Dicatissimis.
(23) *Cingulis, in vet. plerisq. lib.*
(24) *Eclog. lib.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 57. *tit.* 1. *cap.* 43. *et lib.* 57. *tit.* 1. *c.* 4. vide *l.* 11. *ff. de re milit.*
(25) Innocentiam, Cujacius, *ex vet. l. et Græcis, qui vertunt* ἀθῳότητα.
(26) *l.* 7. *infr. hoc tit. l.* 4. *supr. de præposit. sacri cubic. h. l. tit.* 5. *Nov.* 123. *c.* 17.

etia in suum dominium trahere (1). ✝ Sin (2) vero scientibus (3) his servi militarint, cadere quidem eos, non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus jure: illos vero ingenuos effectos, siquidem utiles ad militiam eis datam visi fuerint, in ea durare: sin vero minime idonei sint, ea privari. Super illis autem servis, qui jam militaverunt, et adhuc in eadem militia perseverant, licentiam damus dominis intra triginta dierum spatium ab (4) eo tempore connumerandorum, quo præsens sanctio divulgata fuerit, vel nostram adire clementiam, vel compententes judices, et suam ignorantiam (5) commendare, eosque in suum dominium recipere. Quo tempore transacto, simili modo, tam dominio, quam omni patronatus jure cadere eos necesse est.

7. Idem A. Joanni P. P.

SI (6) quis (7) servum suum dignitatem habere, quemadmodum militiam, fuerit passus: spolietur, et dominio servi, et jure, quod pertinet (8) ad patronos. *Cui enim ferendum est, homines a nostra manu donationes accipientes, adhuc inter servos haberi, et forte cum suis dominis nostram purpuram adorantes?* In his itaque casibus, in quibus non militia, sed dignitas, volentibus dominis, servis acquiritur, eadem jura serventur (9), quæ antea posita sunt: ne videatur nostra sanctio aliquid habere imperfectum. ✝ Sciant autem domini ad exemplum præteritæ nostræ constitutionis, quæ de hujusmodi servis loquitur, quod nisi hoc intra triginta (10) dies, ex quo eis hoc fuerit notum, manifestaverint, et competentem judicem adierint, et spoliare eos dignitatibus curaverint: dominium eorum, et jus patronatus amittant: nobis deliberantibus, postquam dominio servi fuerint liberati, et inter ingenuos (11) connumerati, si oporteat eos habere dignitatem, vel ea quasi indignos (12) spoliari (13).

Ne quis duplicem habeat militiam.

8. Constitutio desideratur. Ejus sententia ex lib. 57. Basil. hæc est doctiss. Cujacio referente.

HÆc constitutio Græca confirmat primam constitutionem hujus tit. qua cavetur, ne quis eodem tempore duas militias habeat, adjiciens, ne quis aliam n... tiam habeat, et præterea tribunis notariis adnumeret... et exigit, ut apud acta quisque deponat, utrum n... dignitatem, an militiam. Et in eam rem statuit tem... trium mensium intra quos ex quo præsens constitutio ... mulgata fuerit, adeat quisque in urbe Comitem priv... rum, in provinciis præsides, et suam voluntatem e... nat. Quo tempore elapso, præcipit Constitutio, u... plures habeat militias, unam tantum retineat: si m... tiam et epistolas tribunorum notariorum, tribunus tant... maneat: si militiam et Comitis dignitatem, milit... amittat, dignitatem (14) Comitis primi ordinis retinea... nulla pragmatica forma ex contrario locum obtinen... Quod si quis militiam habens fiat præses provinciæ, e... sibi gradus servetur a principe promeritus sit, jubet C... stitutio tunc gradum ei militiæ servari, nec uti eum ... gnitate ex provinciæ administratione conquisita. Quod ... quidam utramque retinere studeant, et forte duplici ... litia utantur, utramque amittunt. Definit et in eos ... pœnam viginti librarum, etiam si sacram formam ... Constitutioni contrariam obtinuerint, atque etiam in p... sides, qui eam susceperint.

TIT. XXXV.

NEGOTIATORES (15) NE MILITENT.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Mennæ P. P.

EOs, qui vel in hac alma urbe, vel in pravinciis c... dam (16) ergasterio præsunt, militare de cætero p... hibemus, exceptis argenti distractoribus, qui in hac ... ma urbe negotiantur. Hos enim utpote utiles omnibus (... contractibus, armata quidem militia penitus abstinere s... cimus: aliam vero quamcunque sine metu præsentis s... ctionis posse sibi adquirere. ✝ Si qui vero negotia... res (18), quos omni militia prohibuimus, jam mili... runt: eis licentiam damus negotiationem quidem rel... quere, militiam vero retinere: scientibus quod si pos... negotiantes appareant, militia privabuntur. Quod et argenti distractoribus hujus almæ urbis, si armatam n...

(1) Protrahere.

(2) Probatur aut præsumitur ignorantia facti alieni, nisi scientia probetur, *ut hic*, *et l.* 21. *ff. de prob.* nisi, quod ignoratum dicitur, in fama vulgi fuerit, *l.* 30. §. 3. *ff. de adq. hered.* aut notorium fuerit, *l.* 11. §. 3. *ff. de institoria act.* aut factum proprium etiam contineat, alieno conjunctum, *l. ult. ff. pro socio.* vel nisi agitur de facto vicini, *l.* 9. *supr. de nuptiis. l.* 55. *ff. locati.* consanguinei, *l.* 7. *supr. de in integr. restit. l.* 37. *supr. de lib. causa.* domestici, *l.* 8. §. 6. *supr. de repud. l. ult.* §. 10. *supr. de jure delib. l.* 3. *supr. de negot. gest.* adde *Nov.* 90. *c.* 1. Nominis etiam proprii ignorantia non præsumitur. adde Socinum *regul.* 176. *cap.* 174.

(3) Servus militiam vel dignitatem sciente domino adeptus, neque in potestate domini est, neque ejus libertus, sed ingenuus plano, *ut hic*, et *l.* 7. *infr. h. t. l.* 3. §. 6. *supr. de bonis libert.* Augustus tamen necessitate cogente libertinis militibus usus est: Quin servos viris fœminisque pecuniosioribus indixit, ac sine mora manumissos sub priore vexillo habuit. Sucton. *August.* 25. Quid? libertus patrono consentiente miles factus, num patronatus jure solvitur? Quidam ita putant: alii velut ingratum in servitutem, eo facto, revocari posse notant: quorum neutrum probat Cujac. *c.* 10. *de pr.* Quid? negotiatores possuntne milites esse? non possunt. vide *l. un. infr. tit. prox.*

(4) Vide quæ ad hunc locum scripsi *l.* 7. *infr. h. t.*

(5) Innocentiam.

(6) *Synopsis Basil. d. tit.* 1. *cap.* 41. vide *l.* 11. *ff. de re milit. l.* 6. *supr. h. t.*

(7) Dominus patiens servum in dignitate esse, privabitur dominio, et jure patronatus. *Bart.*

(8) Pervenit.

(9) Reserventur.

(10) Militiam adeptus servus ignorante domino, si milit... eum postea compererit dominus, neque infra dies triginta a ... mino revocatus fuerit, in potestate domini esse desinit: neque ... bertus fit, sed ingenuus, *ut hic. l.* 6. *Supr. h. t.* Spatium ... tem illud triginta dierum non omnibus servis præscribitur, ... iis, qui tempore constitutionis sextæ *supr. h. t.* militabant, n... iis, qui postea militaverint: quod et Latinos et Græcos interp... tes non animadvertisse notat Cujac. *c.* 1. *de tempor.* adde q... scripsi ad *leg.* 7. *in fin. ff. de publ.*

(11) *d. l.* 6. *hoc tit.*

(12) Indigni sunt.

(13) Expoliari.

(14) Τὴν ἀξίαν τοῦ κόμητος τοῦ ὑψηλοῦ βήματος, id est, dig... tatem Comitis consistoriani, quanquam et is Comes sit primi o... dinis, sic *Nov.* 13. ἡ τῶν περιβλέπτων κομήτων τοῦ ὑψηλοτά... βήματος ἢ τῶν λαμπροτάτων. vide Cujac. 7. *obs.* 10.

(15) Al. *De negotiatoribus ne*, *etc.* Militare negotiatores prol... bentur, *ut hic*, ut et servi, vide *l.* 6. *l.* 7. *supr. tit. pr. l.* 1 *ff. de re milit.* vide Sidonium primo *epist.* adde Forner. 2. *select.*

(16) *l.* 6. *supr. de dignitatib. l.* 1. *supr. de præpositis age... tium in reb. h. l. tit.* 21. *l.* 12. *in fin. infr. de cohortalib. l. tit.* 58.

(17) Omnium.

(18) De negotiatorum utilitate et prohibita militibus negotiati... ne, vide Forner. 2. *select.* 3.

...jam sortiti sunt, tenere volumus: ut relicta negotio... liceat eis in eadem militia (1) durare. Negotian... (2) etenim post hanc sanctionem, hujusmodi militia ...buntur: illis, qui ad armorum extructionem suam ...ssionem contulerint, minime prohibendis ad compe...m suæ professionis venire militiam, et hujusmodi ...tiationem nihilominus retinere.

T I T. XXXVI.

DE RE (3) MILITARI.

De postliminio.

1. Imp. ANTONINUS A. Annæ militi.

...ipendia et donativa temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso (4) re...toque, non jure desideras.

De his, qui 20. stipendia impleverunt.

2. Idem A. militibus cohortis imprimæ.

...ginti (5) stipendia si implestis, sordida munera [militiæ (6)] vobis non indicentur.

De ignominiosa missione.

3. Idem A. Juliano.

Milites] ignominia (7) missi cum infamia notentur: nullis honoribus, qui integræ dignitatis homini...(8) deferri solent, uti possunt, habeant autem mo..., ubi velint, potestatem, præterquam in eis locis, ...ibus specialiter arguentur (9).

De desertoribus.

4. Imp. ALEXANDER A.

...Efunctorum (10) in desertione (11) bona confiscari divus Marcus, et Antoninus pater meus constituit.

5. Imp. GORDIANUS A. Valentino, et aliis militibus.

...Um allegatis septem annos in desertione egisse maritum sororis vestræ, et indulgentia nostra esse restitutum: non recte desideratis, ut id tempus, ac si in castris fuerit, habeatur. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus ex indulgentia nostra residuo militare debebit: ideoque nec (12) stipendia temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit.

De causaria missione.

6. Idem A. *

SEmel causaria (13) missis militibus, instauratio non solet concedi (14) obtentu recuperatæ valetudinis melioris: quando non temere dimittantur, nisi quos constet medicis (15) denunciantibus, et Judice competente diligenter examinante, vitium contraxisse.

De militari, vel paganico delicto.

7. Idem A.

FRustra vereris, ne nota, quæ propter delictum militare intercessit, existimationem tuam jam veterani læsisse videatur: maxime cum nec ex eo delicto, quod in paganorum potest cadere personam, notatos milites, post missionem placuerit esse famosos.

De causaria missione.

8. Imp. PHILIP. A.

CAusaria (16) missus, nulla existimationis macula adspergitur.

De eo, qui barbaris prædandi facultatem dedit, vel cum eis prædam divisit.

9. Imp. CONSTANTINUS A. et Cæsar. *

SI quis (17) barbaris (18) scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, vel si quis alio modo factam diviserit, vivus (19) comburatur (20). Dat. 4. Kalend. Maji, SEVERO et RUFINO CONSS.

(1) Provincia.

(2) Negotiatores.

(3) *L. 7. C. Theod.* 1. *L.* 49. *D.* 16.

(4) Reverso. *Goth.* Accipienda est hæc lex non de ab hostibus ..., qui si redierit, non expungitur stipendiis et donativis, *l.* ... *ff. h. t.* sed de transfuga militiæ a Principe restituto, qui accipit stipendia et donativa ejus temporis, quo apud hostes ..., *l.* 5. *infr.* unde constat errare Bartol. qui non videtur satis ...derasse *τό restituteque*. Mod.

(5) *l.* 9. *supr. quando provocare.* Qui viginti annis militavit, ...rdidis muneribus immunitatem consequitur. *Syn. Basil.* 57. ...3. *c.* 2. Ita militiæ justum tempus viginti anni (Idem etiam ...bus civilium munerum vacationem præstat.) Justum, inquam, ...bus militiæ 20. anni, *ut hic. et l.* 9. *supr. quando provocare*, ... *supr. de excusat. veteran. l. ult. supr. de his, qui non im...s stipend. l.* 10. *tit.* 54. Idem etiam beneficium Pannonicis ...nibus datum a Tiberio. *Dion.* 57. antea annis 25. 9. Isid. 1. ...ius 2. *Æneid.* Sub Augusto annis 12. Prætoriani militiæ ad...cti. *Suet. Tacit.* 1. *Dion.* 54. Atque ita restringi potest for...a sacramenti, quæ extat apud 2. Vegetii, scil. qua milites ...nt, se militiam nunquam deserturos. Non tantum autem vi...tio, sed vel valetudine, vel ætate indulgentia, vel missio im...abatur. *l.* 2. *ff. de veteranis.*

(6) *Al deest.*

(7) *l.* 1. *l.* 2. §. *ignominia.* 2. *ff. de his, qui notantur, l.* ...*a supr. de infam. l.* 10. *tit.* 57. *l.* 2. *supr. de dignitate.*

(8) Omnibus.

(9) *Arceantur*, Cujac. et ita legitur in *lib. Aured. et Dionys.*

(10) Si quis fossati (Græcis est φωσσάτου) desertor factus, mortuus fuerit, bona ejus confiscantur. *Synops. Basil. ibi c.* 4.

(11) *l.* 1. *supr. si reus vel accusator mortuus.*

(12) *l.* 10. §. 1. *ff. h. t.*

(13) Vide *l.* 38. §. 1. *ff. de milit. test. l.* 8. *infr. hoc tit.*

(14) Non solvuntur enim militia milites ob adversam valetudinem, nisi denunciarint archiatri perpetuo eos vitio laborare. unde non mirum, si ex hac causa dimissi non temere restituuntur militiæ. vide porro Cagnol. *in proœm. ff. ad princ. num.* 32. Doct. ad *c. proposuisti. de probat.* Guid. Papæ *sing.* 491. Bolog. *cons.* 5. Marsil. *sing.* 127. Sylvam Nuptial. *l.* 3. *num.* 6. *ante fin. cum seq.* Mod.

(15) Probatio est infirma medici referentis e vulnere et cicatrice vulnerati, nisi judex vel adsessor in acta jusserit referri, medicum, re tota diligentius explorata, de vulnere retulisse. vide Corset. *sing. Medicus.*

(16) Causaria missio quid? adde *l.* 6. *supr. h. t. l.* 2. *supr. de his, qui non impletis stipend. l.* 10. *tit.* 54. *l.* 8. §. 5. *ff. de excus. tut.*

(17) *C. Theod. l.* 7. *t.* 1. *l.* 1.

(18) Barbari dicuntur, qui Romano Imperio non parebant. *l.* 26. *Supr. de Episcop. et cler.* Sic et in *l.* 6. *in fin. ff. de bon. damnator.* S. L.

(19) Κεφαλικῶς τιμωρεῖται hac sententia. Qui hostes provocat, aut hostibus Romanos tradit, capitali pœna adficitur. 6. Harm. 8. Porro de ignis supplicio et vivicomburio dixi ad *l. unic. supr. de Nili aggerib.*

(20) *Amburatur*, in *C. Theod.*

De familiæ appellatione.

10. Idem A. Titiano P. P.

QUicumque militum ex nostra auctoritate familias suas ad (1) se venire meruerint, non amplius quam conjuges, liberos, servos etiam de peculio castrensi emptos, neque adscriptos censibus, ad eosdem excellentia tua dirigi faciat. Dat. 3. Kal. Jun. LIMENIO, et CATULINO CONSS. 349.

Ut tribuni, vel milites in mansionibus solitis maneant.

11. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Cynegio P. P.

TRibuni (2), vel milites nullam (3) evagandi per possessiones habeant facultatem: sed cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant, at si quis tam necessaria scita contempserit: de eo, ac tribuno ejus ad nostram scientiam Rectorum, ac Defensorum relationibus protinus referatur, quatenus severissime in eos animadvertatur. Dat. 4. Id. April. CP. RICHOMERE et CLEARCHO CONSS. 384.

Si exercitus in ripa consistat.

12. Iidem AA. Richomeri comiti et Magistro utriusque militiæ.

CUm (4) supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistit; ideo provida auctoritate decernimus, ut nullus omnino immundo (5) fimo sorditatis fluentis commune (6) poculum polluat: neve abluendo equorum sudores (7) deproperans publicos oculos nudatus incestet, sed procul a cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipsum faciat.

Ne milites sibi vacent, vel aliena obsequia peragant sine nutu principis. 1. De accessu ad Comitatum. 2. De militibus vagis.

13. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Romuliano P. V.

NEmo (8) miles ex his, qui præsentes divino (9) obsequio nostræ clementiæ deputati sunt, et qui in hac alma (10) urbe præsente (11) Comitatu concessi [sunt], quive de aliis numeris, vel legionibus sunt, vel (12) sibi vacet, vel aliena (13) obsequia sine nutu principali peragere audeat: qui autem in hujusmodi facinore fuerint convicti: militia exuti pœnas consentaneas luere compellantur: hi vero, qui in privato obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque libris auri multæ nomine feriantnr.

§. 1. Si vero quisquam missus a numero (14), vel Tribuno ad Comitatum Serenitatis nostræ pervenerit, (aliter enim eos hoc facere vetamus) illico se viris illustribus comitibus sub quorum regimine constituti sunt, offerre festinet: et causas profectionis exponat: ut et responsum cœleste mereatur, et citam remeandi accipiat facultatem.

§. 2. Si (15) quos autem milites per Provincias relictis propriis numeris passim vagari (16) præsides earum cognoverint, correctos (17) facient custodiri, donec de his clementiæ nostræ auribus intimetur, et quid fieri oporteat decernamus. Dat. Kal. Febr. CP. HONORIO A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

De militibus a numeris ad alios numeros non transferendis.

14. Iidem AA. Stilichoni magistro militum.

COntra (18) publicam utilitatem nolumus a numeris [ad] alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur Comites, vel Duces, quibus regendæ militiæ cura commissa (19) est, non solum a Comitatensibus (20) ac Palatinis (21) numeris ad alios numeros milites transferre non licere: sed ne ipsis quidem (22), seu de Comitatensibus legionibus, seu de castris riparensibus (23) castrensianis,] cæterisque, cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam: nisi hoc Augusta majestas publicæ utilitatis gratia fieri jusserit: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenire: quod si quis contra fecerit, per singulos milites singulas auri libras a se noverit (24) exigendas. Dat. 14. Kal. April. *Mediol.* STILICHONE et AURELIANO CONSS. 400.

(1) *l.* 3. *C. Theod. hoc tit.* vid. *l.* 26. §. 1. *ff. de pactis dotalib.* milites, quibus permittitur familias suas ad se vocare, nonnisi uxores, liberos, servosque suos castrenses, vel accersere, vel circumducere possunt, ut hoc ex loco servemus, militibus interdum licuisse suas conjuges circumducere et comites habere, *ut hic*, quod et præsidibus et magistratibus Romanis permissum Senatusconsulto quoque. *l.* 4. §. *proficisci.* 2. *ff. de offic. procons.* sic Apostolis licuit ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν. 1. *Cor.* 9. *v.* 5. ut ad milites revertar, eorum uxoribus in privilegium datum est, ut iisdem privilegiis, quibus milites donati sunt, defenderentur. *l.* 2. *supr. de uxoribus militum.* Interim hic quoque notandum, bonos principes mulierum, puerorum et servorum multitudine, ut et lustris ac lupanaribus impedimenta militaria onerari noluisse. His addenda, quæ de focariis militum alias dixi.

(2) *l.* 12. *C. Th. hoc tit.*

(3) Vid. *l.* 13. *in fin. infr. h. t.*

(4) *l.* 13. *C. Theod. h. t.* Quoties ad ripas legiones consistunt: nemo militum flumen sordibus inficere (Græci ῥυπῶσθαι) audeat: aut in oculis commilitonum nudari, sed infra tentoria sua equos abluat. *Synops. Basil. ib. c.* 13. quod summo sane pudore factum, quodque nobis hodie probro est: in militibus etiam nudata corpora principes non tulisse, qui summa inverecundia nudos omnimodo in publicis fluviis lavari æstate vidimus et spectamus.

(5) Vid. *l.* 1. §. 1. *ff. de extr. criminib.*

(6) Commune poculum appellat ipsa flumina, quorum usus omnibus patet.

(7) Sudore.

(8) *l.* 17. *C. Theod. hoc tit.*

(9) Diurno.

(10) Clara.

(11) *Al. præsentes esse eomitatus.*

(12) *l.* 15. *l.* 16. *infr. h. t. l.* 31. *supr. de locato.* Forn. [...] *select.* 3.

(13) Miles aliena negotia sine nutu, id est, permissu principis tractare non potest.

(14) Numerario.

(15) *l.* 11. *supr. hoc tit. l.* 4. *in fin. ff. hoc tit.*

(16) *l.* 16. *C. Theod. h. t.*

(17) Correptos.

(18) *l. ult. C. Theod. h. t.*

(19) Concessa.

(20) Comitensibus.

(21) *l.* 7. *supr. de palatinis h. l. tit.* 24. *l.* 2. *supr. de hereditit. dec.*

(22) *Pro inclus. leg.* pseudo-comitatens. legionibus seu de castris riparensibus castrensianis. *sic* Cujac. *lib.* 1. *obs.* 25. Cont.

(23) Riparenses, qui in limitibus Imperii excubabant contra Barbaros. *Alc.*

(24) Vid. *ad hanc legem* Flor. *de post. hum.* et Ambros. [...] *offic. at conjunge l.* 31. *supr. de locat.*

Quibus rebus milites vacare debent.

15. Imp. Leo A. Aspari Magistro militum.

[M]ilites (1), qui a republica armantur et aluntur, solis debent utilitatibus publicis occupari: nec agro cultui, et custodiæ animalium, vel mercimoniorum [cu]ltui, sed propriæ muniis insudare militiæ, nullum [ig]itur ex militibus posthac prædictis obsequiis vacare [celsi]tudo tua patiatur: sed frequentes in numero suo [e]jubeat: ut armorum quotidiano exercitio ad bella se [præp]arent. Quod si quis ex militaribus Judicibus ullos [mil]itum tam divinis quam regiis, vel privatis domibus [vel po]ssessionibus, diversisque aliis obsequiis contra inter[dictu]m serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat se [ab (2)] eo, qui contra vetitum fecerit, et ab eo, qui [eos] accipere militem fuerit, per singulos milites singu[las li]bras auri protinus exigendas. Dat. prid. Non. Jul. [...] Leone A. Cons. 458.

[M]ilites civilem curam non debent adsumere. Bart.

16. Idem A. Dioscoro.

[M]ilitares Viros, civiles (3) curas arripere prohibe[mus]: aut si aliquam hujusmodi sollicitudinem for[te su]sceperint, et militia statim et privilegiis omnibus denu[dari] decernimus, formidantibus hismotum nostræ serenitatis, [qui t]emeritate saluberrimis statutis obviam ire tentaverint.

Milites fieri per probatorias Principis tantum.

17. Imp. Zeno A. * Magist. milit.

[N]eminem in ullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite, sine nostri numinis (4) sacra [prob]atoria in posterum sociari concedimus, consuetudine [quæ] hactenus tenuit, antiquata, quæ Magisteriæ potesta[ti] vel Ducibus probatorias (5) militum facere, vel [numer]ibus adjungere licentiam tribuebat: ut hi tantum in [numer]is vel limitibus militent, qui a nostra divinitate [prob]atorias consequuntur. Viros autem Eminentissimos [pro] tempore Magistros militum, nec non et viros Spe[ctabi]les Duces, si supplere numeros pro his, qui fatali sortibus decrescent, necessarium esse putaverint, ve[re] discussa, per suggestionem suam nostræ mansuetu[dini] declarare, qui, et quanti, et in quo numero vel [limi]te debeant surrogari: ut ita demum, prout nostræ [placuer]it majestati, divina subnotatione subnixi militiam sortiantur: officio quod (6) tuæ sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quæ statuit nostra serenitas, fuerint violata.

De Judicibus militum, et controversiis dirimendis.

18. Imp. Anastasius A. Joanni Magist. milit. præsentalium (7).

TAm Collatores et Provinciales, quam fortissimos milites, prout oportet, gubernari, minimeque læsionem aliquam seu dispendium perpeti, properantes, esse necessarium prospeximus (8), dicatissimos milites, qui (9) de diversis præsentalibus (10) numeris per Orientis partes noscuntur consistere, virorum spectabilium ducum jussionibus obedire: ut quicquid emerserit quod pro communi securitate curandum est: hoc protinus, utpote militari præsidio in proximis locis constituto, competens possit mereri (11) remedium: ita vedelicet, ut etiam agentibus causas tam criminaliter quam civiliter, præfati milites jam non apud magnificam magisteriam per Orientem potestatem, vel ex sententiis seu præceptionibus ejus, sed per interlocutiones seu dispositiones tam excelsæ tuæ sedis, sub cujus jurisdictione consistunt (12), quam eorundem ducum respondeant.

§. 1. Eo scilicet observando, ut ad responsum (13), quem de officio tuæ sublimitatis huc usque ad psædictam Magisteriam per Orientem potestatem moris erat destinari, viris spectabilibus ducibus inhæsurus (14) mittantur, tam per se, quam per adjutores suos eosdem judices observare, et jussiones eorum implere curaturus (15): licentia [ei] non deneganda, et adresponsum (16), qui de officio alterius Viri Excelsi Magistri militum præsentalium (17) pro hac nostra dispositione destinatur, in locis, in quibus apparitionis tuæ sublimitatis ad responsum [non] contigerit reperiri, suam sollicitudinem pro emergentibus maxime causis peragere: cujus etiam illi qui de altero Officio mittendus est, præbemus facultatem, ut non tantum per adjutores suos adresponsum, sed etiam invicem se adjuvando, nec publicis, nec privatis causis, vel executionibus abesse videantur, ad singulos etenim duces adresponsum de apparitoribus (18) nostris non perspeximus oportere destinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites nostros augeri contingat.

§. 2. Ut autem omnifariam tam publicæ commoditati, quam fortissimis prospiciatur militibus, sportularum (19) nihilominus exactionem merito censuimus moderandam (20):

[(1)] Vid. *l.* 13. *supr. hoc tit. l.* 4. *Supr. de offic. magistri* [milit]*um.*

[(2)] Sciat et ab eo.

[(3)] Militibus civilia negotia mandari non debent, *l.* 13. *in* [f.] *Supr. hoc tit.*

[(4)] Nominis.

[(5)] Miles fieri debet per probatoriam principis tantum, non [p]robatoriam magistrorum militum vel ducum.

[(6)] Quod in.

[(7)] Præsentales milites, qui ex præsenti comitatu, cujus ap[parit]ionis duo magistri militum fuere, teste Marciano. Ita magi[steri]um præsentale. Marcellinus Comes: magistratus in præsenti [...] Charisius. *l. ob carmen.* 21. §. 1. *ff. de testib.*

[(8)] Diximus, *al. perspeximus.*

[(9)] Forum sortiuntur milites præsentales, non apud magistrum [milit]um per Orientem, sed apud magistros militum præsentales et duces: licet ipsi duces sint sub magistro militum per Orientem.

(10) Terræ præsentalibus.

(11) Adhiberi.

(12) Existunt.

(13) *Adresponsum*, conjunctim legendum est. erat autem dignitas, de qua hic tractat. Cujac.

(14) Al. *in mensuris mittantur*, sed male.

(15) Curatores.

(16) Adresponsus, ἀποκρισιάριος, responsalis, qui vice magistri militum præsentalium responsa dabat. *Novell.* 24. *c.* 4. *vers. ad hæc. Nov.* 26. *c.* 1. *in fin. Edict.* 8. *c.* 3. §. 4.

(17) Præsentalis, al. *præsentialis*, al. *præsentalium.*

(18) Apparitionibus.

(19) Sportularum modus qui fuerit in judicio Daciano.

(20) Ordinandum.

et jubemus nec ipsis adresponsum , nec Adjutoribus eorum pro criminalibus , seu civilibus causis , etiam si ex publicis causis descendere , vel ad publicam causam pertinere dicantur , licere aliquid plus quam unum solidum a singulis , vel nolentibus , vel spontanea voluntate offerentibus suscipere militibus ; ita ut (1) universitas numeri , seu principiorum monenda sit , duplicata quantitate tantummodo sportulas accipiant : in his etenim causis nec (2) plures quam duos primates (3) quorum nomina semel , ac primum gestis intervenientibus fuerint publicata , patimur conveniri ; syndico (4) videlicet prout consuetudo deposcit , legibusque cautum est ordinando.

§. 3. Hoc quoque adjecto , ut pro omnibus (5) quibuslibet expensis faciendis (6) ingressus (7) in judicio duciano (8) unum tantummodo (9) solidum , nihilque amplius milites , vel syndici litigantes dependere compellantur : ut hujusmodi solatium ad commodum adresponsum (10) , et ejus adjutorum et exceptorum proficiat : nihil sibi usurpare , vel suo nomine poscere , vel viris devotis principibus (11) , qui ducianum observant (12) judicium , vel ducianam apparitionem de præfatis litibus concedendis : ita videlicet , ut super litis expensis , in personis etiam eorum quicunque milites pulsare maluerint , eadem forma servetur.

§. 4. Erit autem arbitrii (13) atque æstimationis virorum spectabilium ducum , pro qualitate negotiorum , vel quantitate quæ devotissimis militibus ab adversariis eorum ingeritur , vel (14) suam audientiam interponere litigiis, vel eorum discussionem dicatissimis principiis seu arbitris in locis degentibus committere.

§. 5. Quibus Viris Spectabilibus Ducibus , et eos observantibus adresponsum , seu Adjutoribus eorum curæ sit , si quando ad eosdem Duces milites (15) accersiti (16) fuerint , vel de locis , in quibus constituti sunt , moveri præcepti , ne quolibet modo curiales , seu Collatores (17) quibusdam afficiantur dispendiis : ita scilicet , ut pro militibus inspiciendis quandocunque voluerint viri spectabiles duces etiam præsentales devotissimos milites adhibere , non immodicam multitudinem eorum tempore pacis convocare (18) procurent.

§. 6. Sin vero etiam necessitate poscente milites ad alia perveniant loca , læsionibus contra (19) curiales , seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant : et si [tam] in eundo [quam redeundo] triginta tantum dies oporteat eos proficisci , ipsi suas expensas sibi [...] bendas (collatoribus , seu curialibus minime præ[...] vandis) suscipere non cessent : sin autem ulteriore [...] pore in aliis locis necesse sit eos commorari , ex[...] eis ulterioris (20) (ut dictum est) temporis , ad [...] pervenerint loca , ministrari.

§. 7. Quoniam vero comperimus quosdam tem[...] animo atque iniquo proposito , anteriore tempore c[...] de memoratis militibus tam in judicio sublimitatis t[...] quam apud excelsam magisteriam per Orientem pot[...] tem in accusationem deduxisse : et [eosdem (21)] [...] dem (22) tempore ad diversa quoque protraxisse jud[...] diversasque (23) super iisdem causis , et negotiis prol[...] fuisse sententias : ne postea nihilominus tantæ contra [...] lites nostros insidiæ , tantaque confusio querelis quas [...] ingeri contigerit , generentur : nemini liceat apud se[...] Magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu mi[...] præsentales deposita , conventioneque oblata , eundem [...] eosdem criminaliter , vel civiliter per jussionem viro[...] spectabilium judicum , vel ducum inquietare , anteq[...] negotium ex priori actione prioreque conventione fi[...] legitimum sortiatur.

§. 8. Idemque versa vice observari , ut si quidem [...] les , seu milites præsentales provisione (24) Viri spe[...] bilis Ducis incusati , ac admoniti fuerint : incusatori (25) licentia denegetur agenti postulationem , seu accusatio[...] in judicio tuæ sublimitatis contra eundem militem , [...] eosdem milites deponere : nec si eundem , vel eos[...] tam criminaliter quam civiliter obnoxios esse firmave[...] facultatem eidem agenti superesse : et separatis intentio[...] bus suis , pro criminalibus quidem tuæ celsitudinis ju[...] cium , pro civilibus autem Viri Spectabilis Ducis Sub[...] mitatem , seu (26) versa vice occupare.

§. 9. Si quis vero ad hujusmodi tam audacissimum , tamque æquitati contrarium conamen prosiluerit : e[...] pro pecuniariis quidem negotiis , jactura litis , et dam[...] rum quæ vitio ejus contigerunt , solutione percelli : p[...] criminalibus autem quasi calumniatorem convictum leg[...] aculeo sentire.

§. 10. Dispositiones autem antelatas , non ad imi[...] nuendam potestatem magisteriæ per Orientem administ[...] tionis , sed pro tuitione locorum , ac securitate publ[...] noscimur præstitisse : cum non dubium sit , ipsos eti[...] duces , quibus fortissimi præsentales milites parere pr[...] cepti sunt , sub eadem excelsa potestate esse constituto[...]

(1) Numerus militum , si qua forte sit causa , quæ ad totum numerum pertineat , litigare per syndicum potest : ut hac parte possit conveniri per duos numeri primates.
(2) Primates numerorum militarium.
(3) Ne.
(4) Syndicum numeri etiam militares constituunt.
(5) *Al.* additur etc.
(6) Sportulæ dabantur judicibus in ingressu judicii.
(7) In ingressu judicii , al. *in ingressu in judicio.*
(8) Al. *duciani.*
(9) Tantum.
(10) Sportulæ , de quibus hic , adresponso et adjutoribus ejus præstantur , non principibus officii Duciani , officiove Duciano.
(11) Principalibus.
(12) Ducianum servant.
(13) Pro arbitratu atque æstimatione.
(14) Duces militum per se causas militares disceptare debent , vel delegare arbitris , aut principiis numerorum , in quibus prisca consuetudine jus solebat reddi.
(15) Milites vocati a ducibus , curiales , vel collatores , sump[...] bus gravari non debent , nisi ultra dies septuaginta morari [...] sit necesse.
(16) Accersuri.
(17) *l.* 3. *infr. de erogat. militaris annonæ. h. l. tit.* 38.
(18) Provocare.
(19) Circa.
(20) Ulteriores.
(21) Al. *deest.*
(22) Milites eadem de re eodem tempore non conveniendi ap[...] magistrum militum præsentalium ; et duces , ne dividantur action[...]
(23) Diversas quoque.
(24) Pro jussione
(25) Accusatori , al. *utrumque abest.*
(26) Sub. versa vice.

TIT. XXXVII.

DE (1) CASTRENSI PECULIO MILITUM, ET PRÆFECTIANORUM (2).

1. Imp. ALEXANDER A. Prisciano.

SI in potestate tua filius tuus fuit eo tempore quo quædam nomine ejus emisti : ea (3) tua esse non dubitar. Peculio (4) autem castrensi cedunt res mobiles, ...e eunti in militiam a patre, vel a matre aliisve pro...quis, vel amicis donatæ sunt : item quæ in castris per ...asionem militiæ quæruntur ; in quibus sunt etiam he...tates eorum qui non alias noti esse potuerunt, nisi ... militiæ occasionem : etiamsi res immobiles in his erunt. ...ris autem hereditas quamvis in militia delata sit, ad ...ulium castrense non pertinet. In castrensi vero pecu... prædium (5) donatum non esse constat, quamvis ...pta ex castrensi peculio prædia, ejus conditionis ef...antur.

2. Idem A. Felici.

FIliusfamilias (6) alienationem nullius rei sine voluntate patris habet, nisi castrense peculium habeat.

3. Idem A. Feliciano.

ERat (7) qui tibi persuasit, quod nexu paternæ (8) potestatis, jure (9) sacramenti solutus est. Manent ...n nihilominus milites in potestate parentum : sed pe...ium (10) castrense proprium habent : nec (11) in eo ...m jus patris est.

Hereditas fratris quæsita militanti in castris, in castrensi peculio numeratur. Bart.

4. Imp. GORDIANUS A.

CUm allegas te a fratre tuo, eodemque commilitone in eisdem castris institutum (12) heredem : successionem ejus potius in castrensi peculio tuo, quam patri tuo, cujus in potestates es, per te quæsitam videri, rationis est. Etenim peregrinationis laborem (13) sociatum commilitii ejus, et obeundorum munerum consortium affectioni fraternæ nonnihil addidisse, quinimo vice mutua chariores invicem sibi [eos (14)] reddidisse credendum (15) est.

5. Impp. DIOCLETIANUS et MAXIMIANUS AA.

INtelligis filio, qui militavit, defuncto, peculium ejus penes patrem remansisse, non hereditatem patri quæsitam.

6. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Zoilo P. P.

JUs (16) castrensis peculii, tam scriniarios, quam exceptores, cæterosque, qui in officio tui culminis merendi licentiam habere noscuntur : ac si in legione (17) prima adjutrice nostræ reipublicæ militent, inviolatum habere præcipimus.

TIT. XXXVIII.

DE (18) EROGATIONE (19) MILITARIS (20) ANNONÆ.

1. Imp. CONSTANTINUS A. et JULIANUS. C. Helpidio P. P.

REpetita (21) consuetudo monstravit expeditionis tempore buccellatum (22), ac panem : vinum quoque,

(1) *L.* 49. *D.* 17.

(2) *Præfectiani* erant apparitores præfecti prætorio, *l.* 2. *et* 3. ... *de apparit. præf. præt. h. l. tit.* 53. Ammian. Marcell. 17. Sunt qui legunt, *præfectiariorum.*

(3) Vid. *l.* 6. *in pr. supr. de bon. quæ lib.*

(4) Peculio castrensi quæ cedant. adde *l.* 11. *ff. h. t.*

(5) *l.* 4. *supr. familiæ erciscundæ.*

(6) Patria potestate non liberat militia. dixi *l.* 7. *supr. de* ...*ia potestate*, *et Novell.* 81.

(7) Al. *Erat.*

(8) Peculio castrensi excepto, filiusfamilias nec vendere, nec ...nare sine voluntate patris potest. *Synops. Basil.* 32. *tit.* 5. *ex* 16. *tit.* 2. *c.* 23.

(9) Sacramenti jus, militia seu jus militiæ.

(10) Peculium castrense proprium est ipsorum militum, licet filiifamilias, *l.* 4. *supr. familiæ*, *l.* 12. *vers. cum autem.* ...11. *supr. de collat. l.* 1. *§. nec castrense.* 15. *ff. de collat.* ... *l.* 4. *ff. h. t. l.* 52. *§. Papinianus.* 6. *ff. pro socio. Inst.* ...*bus non est permissum. in pr. vers. ex hoc.*

(11) *l.* 10. *ff. hoc tit.*

(12) Vel tibi legatum. *l.* 5. *l.* 8. *l.* 11. *ff. hoc tit.*

(13) Al. *labor sociatus commilitii ejus et*, *Infr. credendus.* al. ...*militoni.*

(14) Abest a *quibusdam lib.*

(15) Præsumitur ex frequenti conversatione augeri affectio inter sanguineos, de qua præsumptione vide Alciatum 1. *præsum*...*num* 30.

(16) Peculii castrensis jus habent tam scriniarii, quam excepto... P. Prætorio : videntur enim primæ legionis esse, quæ princi... est adjutrix. *Synops. Basil. lib.* 6. *tit.* 4. *ex lib.* 57. *tit.* 2. ...*p.* 26. *et lib.* 57. *tit.* 8. *ex lib.* 55. *tit.* 2. *cap.* 26.

(17) Legio prima adjutrix appellata, *ut hic.* Tacit. 18. *annal.* ...io secunda est. *l.* 1. *Supr. de professoribus. lib.* 10. *tit.* 52. ...le Alciatum 6. *parerg. num.* 18. et ita quoque appellatur in ...eribus monumentis : P. Ælio Mutiano Spec. legionis secundæ ...jutricis Vitalianus et Vitalis avunculi. Vere defendi potest, *adju*...*icem legionem* duplicem fuisse, primam et secundam. Ita in mar...ore Budæ legitur, *scholæ legionum* 1. *et* 11. *adjutricium pia*...*m.* Fit ita mentio in itinerario Antonini primæ et secundæ le...onis adjutricis. apud Ptolomæum 2. *c.* 15. auxiliaria prima ap...llatur. Tacitus 19. eam Italicam appellat : Minerviam Spartianus. Tertiæ legionis nomen erat Cyrenaicæ, sic enim Romæ in antiquo marmore legitur ; M. *Pompeji M. F. Am. Aspro leg.* 15. *Apolli. cohort.* 3. *primop. leg.* III. *Cyrenaicæ.* Quarta legio Macedonia dicebatur Tacit. 19. Septima Claudiana Tacit. 19. et Galbiana Tacit. 18. Octava bis Augustalis, idque in saxo Viterbii ostenditur, Tre. Mil. leg. 8. bis August. Q. Urbano proque provinc. Cretæ et Cyrenarum ædili Pl. pr. legato D. Vespasiana leg. 13. geminæ procons. provinc. Macedoniæ P. Tullius Varro optimo patri. Duodecima *fulminatrix.* Sic enim in antiquo saxo Romæ extat, Veterano leg. 12. Fulminat. Decimatertia Gemina appellata est, *ut supr.* Decimaquinta Apollinaris, *ut supr. quoque constat.* Vicesima Victrix, in saxo vetusto. Præf. Castr. leg. 20. vict. Vigesima-prima, Rapax Tacit. 18. *et* 19. Extat Bononiæ monumentum hac inscriptione : *Q. Manilio C. F. Codor. tr. leg.* 21. *Rapac. præf. equit. exact. trib. civit. Gall. fac. cur.* certus lib. in agr. *l.* 49. cujus inscriptionis meminit Alciatus *in adnotationibus* 17. Taciti. Vigesima-secunda, Primigenia nuncupata est : reperitur in marmore quodam Romæ, *P. Cœlio P. F. Ser. Balbino Vibulo Pio* 10. *viro stlitibus judic.* 6. *viro equitum Rom. turm. quint. tr. milit. leg.* 22. *Primig.* Adi Waltherum 1. *Miscellaneorum* 15. et Alciatum 6. *parerg.* 18. adde *l. ult. supr. de off. præf. prætor. l.* 1. *Supr. de professorib. et medicis l.* 10. *tit.* 52. Spartianum *in Adriano. Dionem* 55.

(18) *L.* 7. *C. Theod.* 4. περὶ ἀννώνων καὶ [illegible] etc. De annonis et earum erogationibus. Item paleas a miliari vigesimo convehendas esse : Præterea conjugem liberosque defuncti ab erogatore παρὰ τοῦ ἐρογατῶρος quidquid ei debebatur ad mortem usque, consequi. *Synopsis Basil.* 57. *tit.* 4.

(19) Zonaras in *cap.* 83. *Apostolor.* differentiam facit inter [illegible] στρατιωτικῶν, et ὑποδοχὴν [illegible], et [illegible]. adde *l.* 12. *§.* 1. *ff. de re militari.*

(20) Al. *erogatione militiæ et annonæ.*

(21) *l.* 6. *Cod. Theod. h. t.*

(22) Buccellatum est frumentum ad usus diuturnitatem coctum: Gallica lingua vocamus *Biscuit.* Ammian. Marcell. *lib.* 18. Huc refer Xenophontem *lib.* 3. [illegible] ut hinc constet, sobriam et frugalem annonam veteres militibus erogasse, ne rem militarem enervarent. Et ita quoque victitarunt Imperatores magni, ut frugalitatis et continentiæ exemplum suis militibus essent. Hinc Hadrianus exemplo Trajani, Scipionis Æmiliani et Metelli, uti solitus erat cibis castrensibus, lardo, caseo, posca. Spartianus.

atque acetum, sed et lardum, carnem etiam vervecinam milites nostros ita solere percipere: in (1) duobus diebus buccellatum (2), in tertio die panem: uno die vinum, alio die acetum, uno die lardum, biduo carnem vervecinam. Dat. 16. Kal. Jan. *Hieropoli*, CONSTANTIO X. et JULIANO C. III. CONSS. 360.

2. Imp. JOVIANUS A. Secundo P. P.

VIcesimo (3) non amplius lapide milites sibi jubemus paleas convectare. Dat. 5. Kal. Octob. *Ædesa*, JOVIANO et VARRONIANO CONSS. 364.

Milites ut aliquid in cœna habeant, a provincialibus nihil possunt accipere. Bart.

3. Impp. VALENT. et VALENS AA. ad Victorem Magist. militum.

COEnaticorum (4) nomine milites, et eorum super instantes (5) nihil penitus a provincialibus accipere audeant. Sciant etenim milites quod oporteat eos commoda sua quæ in annonarum perceptione adipiscuntur, accipientes, extrinsecus detrimentis provinciales non afficere. Dat. 6. Kalend. Jan. *Bonamansione*, DIVO JOVIANO, et VARRONIANO CONSS. 364.

4. Iidem AA. (6) ad Auxonium P. P.

SIcut (7) fieri per omnes limites salubri prospectione præcipimus, species annonarias vicinioribus limitibus a provincialibus ordinabis (8) ad castra conferri: sed in veterani (9) castris constituti milites, duas alimoniarum partes ibidem (10) de conditis sumant: nec amplius quam tertiam partem ipsi vehere cogantur. Dat. 5. Non. Maji, *Martianopol.* VALENTINIANO NB. P. et VICTORE CONSS. 369.

5. Imppp. VALENT. VALENS, et GRAT. AAA. ad Probum P. P.

ACtuarii (11), nisi expleto triginta dierum spatio, pittacia (12) authentica confestim tradiderint: species quas ex fiscalibus conditis (13) dissimulaverint excludere, vel numero, cujus ratiocinia pertractant, supersederint erogare: de propriis facultatibus, vel militibus ipsis, vel fiscalibus horreis addicantur inferre. Datum 6. Id. April. *Sirmio*, VALENTINIANO et VALENTE AA. CONSS. 370.

Militibus præstanda est annona singulis diebus et ante lapsum anni.

6. Iidem AAA. ad Modestum P. P.

FOrtissimi (14) ac devotissimi milites annonas et ca[p]ta singulis diebus, aut certe (15) competenti temp[o]re, id est, priusquam annus elabatur, de horreis c[on]sequantur: aut si perceptionem suam ac si (16) debita studio voluerint (17) protelare: id (18) quod compete[nti] tempore minime perceperint, fisci nostri commodis vi[n]dicetur (19). Dat. prid. Non. April. *Antiochiæ*, GR[A]TIANO A. IV. et MEROBAUDE V. C. CONSS. 377.

Qui tempore fertilitatis annonam neglexerit recipere de publico, tempore caristiæ pretium ipsius, aut annonam non petet. Bart.

7. Imppp. VALENT. THEODOS. et ARCAD. AAA. Rufino P. P.

NUlli militarium (20) pro (21) his annonis, quæ Provinciis delegantur, repudiata ad tempus speci[e]rum copia et inopiæ occasione captata, pretia liceat p[o]stulare: ita ut si quis propter (22) anni abundantiam s[u]scipere oblata neglexerit, ac postea impositis pro necess[i]tate rerum pretiis repudiata taxaverit: neque id, qu[od] contra hanc legem expetit, sinatur exigere: neque quod accipere dissimulaverit consequatur. Dat. 3. Ka[l.] Aug. CP. THEOD. A. III. et ABUNDANTIO V. C. CONSS. 395.

Fœnum militibus et vexilliferis opportunum, ac etiam scholarum tribunis, et comitibus illustribus ad domum eorum habitationis apportatur. Bart.

8. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Hilario P. P.

PRovincialium (23) commodis nos convenit subvenir[e]. Ad omnium itaque numerorum sive vexillationum aut etiam scholarum Tribunos, vel Viros illustres Co[m]mites Sublimitas tua faciat pervenire, ut meminerint fœ[]num (24) militibus justis capitibus præstandum, juxt[a] legem divi Valentiniani: nec (25) tamen ad oppidu[m] deferendum. Dat. 16. Kal. Jul. ARCAD. IV. et HONO[]RIO III. AA. CONSS. 366.

(1) Ut militibus expeditionis tempore biduo buccellatum, uno die panis, biduo caro vervecina, uno die lardum detur.

(2) Al. *sic*, in duos dies buccellatum, in tres panem. al. *biduo.*

(3) Milites paleas ultra vicesimum lapidem seu miliare quærere non debent.

(4) *Id est*, pro cœna, al. *Venaticorum*, al. *Menaticorum.* Porro *cœnatica* genus exactionis, quod milites exigebant a provincialibus, quasi pro cœna, quale est, quod Galli vocant, *la passade*, adde quæ scripsi ad *l.* 7. *infr. h. t. l.* 12. *C. Th. h. t. l.* 18. *§. quib.* 5. *supr. de re militari.* Rolandum a Vall. 1. *cons.* 66. *n.* 10. Cujac. *Nov.* 130. adde *l.* 6. *infr. de metatis. h. l. tit.* 41.

(5) Super his stantes, al. *insuper stantes.*

(6) *Al.* Imppp. Valens, Grat. et Valent. AAA. P. P.

(7) *l.* 15. *C. Theod. h. t. l.* 6. *supr. de annon. et tributis.*

(8) Ordinatis, al. *ordinalibus.*

(9) Al. *in veteranis.*

(10) Itidem.

(11) *l.* 16. *C. Theod. h. t.* Actuarii (hi Græcis ὑπομνηματοφύλακες, id est actorum seu commentariorum custodes) intra dies triginta tradere authentica pittacia debent. Secundum ea pittacia militibus fit erogatio annonarum, et ideo dicuntur pittacia τῶν ἀπ.τροφῶν.

(12) Pittacia sunt rationes et commentarii annonarum militarium.

(13) Creditis.

(14) *l.* 17. *C. Theod. h. t.*

(15) Certo.

(16) Ac sibi debitam.

(17) *l.* 7. *infr. h. t.*

(18) Ei id.

(19) Specialis est casus in terminis, in quibus loquitur, ne[c] extenditur. Bald. *ad l. acceptam. col.* 4. *quæst.* 16. *Cod. d[e] usur.* Alexand. *ad l. Semel mora. ff. solut. matr. num.* 2. Jason *ad l. prætor. §. si aliquando. ff. de nov. oper. nunc. n.* 3. Mod

(20) Militum.

(21) *l.* 20. *C. Theod. h. t.* Militibus non licet adærationis nomine, (quæ Græcis ἀπαργυρισμός. *Novell.* 43. 130. *c.* 4.) id est pretia pro annonis accipere, *ut hic.* nihil nomine ἐπιδημητικῶν *l.* 10. *vers. Si qui. infr. de metatis. h. l. tit.* 41. *Novell.* 134. *c.* 1. *vers. Neque vero.* nihil denique cœnaticorum, vel introi[]tuum nomine, vel quo alio titulo commentitio, *l.* 3. *l.* 6. *supr. h. t. Novell.* 130.

(22) Per.

(23) *l.* 23. *C. Theod. h. t.*

(24) Seu.

(25) Necdum ad oppidum.

9. Iidem Impp. AA. * P. P.

EXcellentia (1) tua erogationis per susceptores factæ modum quantitate brevium conferri perficiat, ita ut quo die numeris datum sit, diligentius exploretur: ac si quid amplius actuarios (2), vel optiones (3) accepisse constiterit, quam brevium datorum scriniis nostris veritas continet, memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus eosdem erogasse monstraverint. nam ad illustres quoque viros Magistros utriusque militiæ sacri apices cucurrerint, quibus provida sanctione decrevimus, ut breves ut indictionis principium summa fide ac veritate confecti ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos a Susceptoribus erogatio celebretur. Dat. 8. Kal. April. CP. Honorio A. iv. et Eutychiano V. C. Conss. 400.

Post Kal. Nov. militibus vinum novum, non vetus tribuatur. Bart.

10. Iidem AA. Eutychiano P. P.

Jubemus (4) per omnes Provincias cunctis numeris ac militibus a Novembri mense de novello vino (5) annonam dari: quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio. Dat. 10. Kalend. Jun. Honorio A. iv. et Eutychiano. V. C. Conss. 400.

11. Iidem AA. provincialibus proconsularis.

Opinatoribus (6), id est exactoribus militaris annonæ, nullum sit cum Provincialibus commercium: sed ut a Ducibus, vel officio Provinciali omnis summa ... postuletur, intra anni spatium conferenda. Dat. ... Kal. April. *Mediolan.* Vincentio et Fravitta (7) Conss. 403.

Septem diebus fori militibus non venduntur res pretio viliori. Bart.

12. Iidem AA. et Theod. A. Anthemio P. P.

Septem diebus (8), per quos Tribuni [Prætoriani] emolumenti gratia solenniter stellaturæ (9) nomine ...es consequuntur: species resistentes (10) non aliter adærentur, nisi ut in foro rerum venalium distrahantur. Dat. 5. Id. April. CP. Arcadio A. vi. et Probo V. C. Conss. 406.

13. Impp. Honor. et Theod. * AA. Anthemio P. P.

LEge (11) repetita censemus, ut si quis militum interclusam specierum exactionem refricare (12) tentaverit, vel adærationes (13) statutas ausus fuerit immutare: tam vir spectabilis dux, centum librarum auri, quam ejus etiam officium pari condemnationis summa quatiatur (14), adjecta sacrilegii (15) pœna, quæ divalium scitorum violatores palam insequitur. Dat. 10. Kal. April. CP. Honorio viii. et Theod. iii. AA. Conss. 409.

Exactor militaris annonæ scholari ad numerum cogendum deputato unum solidum præstabit. Bart.

14. Iidem AA. Constantio Magistro militum.

HIs (16) scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærariis annonis singulos solidos per opinatores (17), caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora præberi oportet: vel si quis eorum, antequam accipiat, in fata concesserit, quod ex utraque causa ei debebatur (18), heredibus ejus restitui. Datum 13. Kalend. Decembr. Constantio et Constante VV. CC. Conss. 414.

15. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

ANnonas (19) omnes, quæ universis officiis atque sacri Palatii ministeriis, et sacris scriniis cæterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque hi, qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate, et libidine sua graviter ex provincialium visceribus eruebant: ad similitudinem militum, quibus ærariæ præbentur annonæ, adærari (20), præcipimus: ut omnibus supra (21) designatis emolumenta debita in pretiis dispositio tui culminis pro publica utilitate taxatis præcipiat erogari. Dat. 16. Kalend. Mart. CP. Asclepiodoto, et Mariniano Conss. 423.

(1) *l.* 24. *C. Theod. h. t.*

(2) Vide quæ scripsi ad *l. ult. infr. h. t.*

(3) *Sic in vet.* sed iidem et *opinatores* dicuntur. *l.* 7. *supr.* ...*actor. trib. l.* 10. *tit.* 19. Cont. sed *optio* est erogator militaris annonæ: cui actuarius adjungitur, *l. ult. infr. h. t. l.* 3. ... *de apochis. l.* 10. *tit.* 22. *Novell. Martiani de jud. deb.* ...ibendarius, *l.* 1. *C. Theod. h. t.* et numerarius, *l.* 3. *C.* ...*l. de numerariis.*

(4) *l.* 25. *C. Theod. h. t.*

(5) Ex hac lege respondit Baldus a Duce Mediolanensi interro..., quando novum vinum esset bibendum. Roman. *singul.* ...Aus.

(6) Al. *Optionibus. l.* 26. *C. Theod. h. t.* In exercitu ...es (qui Harmenop. 6. *tit.* 14. *et lib.* 14. *in fin.* legatarii) ...s militaribus, hoc est militari annonæ providebant: optiones ...quibus hic) erogabant, *l.* 7. *supr. de exact. trib. l.* 10. ... 9. *l.* 3. *supr. de apochis publ. l.* 10. *tit.* 22. Unde optio ...um, annonæ divisio, Græci ad *l.* 1. *ff. de munerib.* His ...*lla* 130. *c.* 1. decimam quintam partem copiarum dat, sicut ...arum rerum susceptoribus certa pars datur. *l.* 9. *supr. de* ...*ptoribus. l.* 10. *t.* 70.

(7) Al. *Fravitto.*

(8) *Septem dierum*, *l.* 28. *C. Th. h. t.*

(9) *Stellaturam* interpretatur hic et in *lib.* 1. Alciat. esse privilegium quoddam militum, quo viliori pretio annonam consequuntur.

(10) Restantes.

(11) *Pars legis* 30. *C. Theod. h. t.*

(12) Replicare.

(13) Adæratio est taxatio pretii Græcis, ut ante dixi, ἀπαργυρισμός. al legitur *erogationes.* Goth. Quoties pro annonis militibus pecunia datur, quæ ærariæ dicuntur annonæ, *l.* 14. *et* 15. *Infr.* ut æraria ratio Ciceroni, id vero jure fit, nec obstat *l.* 7. *supr.* si recte intelligatur. Semel autem pro annonis constituta adæratione, non jam annonæ ipsæ, sed pretia duntaxat præstari debent. *Mod.*

(14) Quatiantur.

(15) Sacrilegii rei sunt, qui committunt in leges. dixi ad *l.* 1. *supr. ut dignitatum ordo. h. l. tit.* 8.

(16) *l.* 34. *C. Theod. h. t.*

(17) Optiones.

(18) Vid. *l.* 16. *in fin. infr. h. t.*

(19) *l.* 35. *C. Theod. h. t.*

(20) *Adærari.* Recte, sic enim in *vet. lib.* legitur, et eo verbo usus est Ammianus Marcellinus *lib.* 31. vid. Taurel. *de milit.* al. *adhærere.*

(21) Superius.

Erogator jurare debet se officium legaliter et secundum justitiam peracturum. Bart.

16. Imp. ANASTASIUS Longino Magist. equitum ac peditum.

JUbemus per hanc divinam dispositionem eos, quibus ex officio tuæ Sublimitatis militarium meritorum seu cujuslibet præstationis committitur erogatio, in primis jurare (1) pro justitiæ ratione injunctam sibi sollicitudinem peracturos, et secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis observationem solatium (sicut dictum est) publicum erogator manu sua sine ullo dolo, et fraude singulis militibus enumeret, quatenus unusquisque miles accepto per suam manum solatio, ipse cum actuario de negotiatione (2) actuariis permissa secundum rationem agat justitiæ: hoc videlicet observando, ut pro singulis solidis actuario (3), sive statim, sive post unum duosve seu amplius annos restitutum fuerit debitum, minus quidem uno tremisse (4), pro temporis scilicet brevitate pacisci liceat: amplius autem quam unum tremissem nullus actuarius pro quoquo tempore seu annorum spatio pacisci penitus permittatur, nec ulla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate unius quantitatem tremissis excedere.

§. 1. Si qua tamen inter actuarium et militem super pactione, vel negotiatione tempore erogationis emerserit dubitatio: jubemus eidem militi dandas pecunias, ab erogatore principis (5) dari, et (6) secundum hactenus observatam (7) consuetudinem (8) [easdem pecunias (9)] vel ab erogatore [Principis,] vel ab actuario retineri (10), quatenus causa apud devotissima principia, propositis sacrosanctis scripturis inter actuarium, et militem tractetur: ut ex omni parte miles nullum damnum sub quacunque occasione (præterquam id, quod eum ex justa et permissa actuariis negotiatione debere constiterit) patiatur.

§. 2. Super his vero, quos datis forte commeatibus abesse contigerit, hoc volumus observari, ut pecuniæ, quæ erogandæ sunt, usque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitu[tio] continet, apud devotissima principia sequestrentur: [eo]rum scilicet tantummodo militum, quorum intra trig[inta] commeatales viros constitutorum actuarius tempore er[oga]tionis pyctacia, utpote habita super pactione, pro[tule]rit, quatenus cum iidem redierint milites, causa a[pud] devotissima principia secundum præfatum modum trac[tetur, et] utriusque partis indemnitati similiter consulatur. [Nulla] danda pro tempore tribuno licentia triginta viris amp[lius] sub commeatus occasione dimittere.

§. 3. Sin vero saluberrimam constitutionem offend[en]do (11) amplius quam triginta viros datis commeat[ibus] Tribunus dimittere ausus fuerit: pecunias quidem, [quæ] post præfatorum triginta virorum numerum per comm[eatus] (12) dimissis militibus erogandæ fuerant, publicæ [ra]tioni (13) erogator non dubitet reportandas.

§. 4. Sciat vero Tribunus præter jam constitutas su[per] hujusmodi facinore interminationes, sese de propriis [fa]cultatibus singulis militibus, quibus ultra numerum [tri]ginta virorum sub nomine commeatuum eos dimitte[ndo] causa [non (14)] consequendi publica solatia deder[it], quidquid ob iniquam dimissionem amiserint, soluturu[m]. Nec prius idem tribunus ab eodem decedat (15) nume[ro], nisi omnes hujusmodi milites, id est, quos post per[mis]sam triginta virorum quantitatem, commeatus nom[ine] dimiserit, indemnes in hac parte atque illæsos reddid[erit].

§. 5. Hoc etiam (16) adjiciendo, ut sub gestorum [te]stificatione tam decem (17) ex devotissimis principiis (1[8]) primates eorum videlicet, quam unusquisque caput (1[9]) scholæ juratus deponat sub præsentia sua rem sicut s[upe]rius dispositum est, fuisse subsecutam, et sub obtut[ibus] suis unumquemque militem (20) solatium suum manu [a]b erogatoris dextra suscepisse: et hujusmodi gesta [re]latione a viro clarissimo tribuno, vel devotissimis pri[nci]piis intra tres menses mittenda, ex quo profectus ([21]) fuerit, numerandos, ad nostram referat pietatem.

§. 6. Hoc videlicet ante omnia curando, ut pro t[em]pore erogator, postquam datæ fuerint ex (22) pub[licæ] pecuniæ, intra duos, vel tres menses, seu quatuor, [pro] qualitate scilicet spatiorum commissam sibi solicitudi[nem] nostro fallat.

(1) Lege Solonis apud Æschinem cautum est, ut judices jurent, se secundum leges judicaturos, δικασὰς ὅρκῳ ψηφίσεσθαι κατὰ τοὺς νόμους.

(2) Fœneratoria negotiatio est, *ut hic*: et quidem licita. *Novell.* 106. adde Molinæum *tract. de usuris*, *numer.* 58. Idem ibidem *num.* 105. negat agi hic de negotiatione universali, vel mercabili quæstuaria militantibus prohibita, *tit. Supr. negotiatores ne militent:* sed de negotiatione particulari eorum, quorum milites egent in expeditione, puta pro emendis sagis, equis, victu et hujusmodi necessariis. Et prohibetur actuarius cum eis contrahere, antequam eis debitum stipendium integre persolverit: quo in manus militum persoluto, potest eis vendere res necessarias, imo mutuum dare sub usuris legitimis: ita tamen, ut statim atque trientem sortis æquaverint, cessent, neque possint ulterius currere. *Hæc ille, apud quem ibidem plura vide.*

(3) Actuario permittitur negotiari cum militibus, ita ut in singulos solidos, amplius, quam unum tremissem, pro quocunque temporis spatio accipere non possit, sed minus tremisse: unde colligitur, usuræ cumulum non posse in fine cujusque, sive brevis, sive prolixi temporis, tertiam partem sortis excedere, sed *Infr.* tantum subsidere. Molinæus *de usur. quæst.* 4. *num.* 105. ubi notat, usuræ duos esse supremos gradus. Primum in quantitate, pro rata cujuscunque mensis, vel alterius certi temporis successive currentis, cujus quantitas non sit uniformis, sed diversos habeat gradus. Alterum esse in cumulo seu totali summa et periodo, seu sine finiente: in quo nulli sint gradus, sed unicus et idem terminus uniformis, et eadem periodus, quæ hoc casu nostro fallat.

(4) Tremis tertia pars solidi: ut semis dimidia. Ita Alexa[nde]r Severus tributa ab Heliogabalo imposita ad tricesimam partem [re]duxit. Ita ut, qui decem aureos sub Heliogabalo pendebat, [ter]tiam aurei præstaret: tumqueprimum semisses et tremisses forn[...]

(5) Principibus.

(6) *In vet. lib.* additur negatio, *non* et Cujac. ex Græcis [ne]gative legendum existimat.

(7) Obtinentem.

(8) Absunt a *quibusd. lib.* al. *tales pecunias.*

(9) *Al. deest.*

(10) Teneri.

(11) Al. *offerendo.*

(12) Pro commeatu.

(13) Rationis.

(14) Abest a *quibusd. lib.*

(15) Discedat.

(16) Vero.

(17) Erogationis factæ gesta confici testato debent, decem [prin]cipiorum primatibus et capite scholarum (si scholaribus fact[a sit] erogatio) deponente, de manu in manum factam esse erog[atio]nem. adde quæ scripsi ad *Novell. Leonis* 41.

(18) Primates principiorum.

(19) Caput scholæ. Ammian. 25.

(20) Militum.

(21) Factus.

(22) Al. a. al. *utrumque abest.*

..tionis non dubitet faciendam (1) : vel si (2) ulte- ..., apud se pecunias publicas, differendo erogationem, ...s fuerit retinere, sciat se modis omnibus damnum ...d ex negotiatione miles sustinuerit, ex propriis facul- ...bus militibus soluturum. Scientibus his qui præfatæ di- ...itionis observantiam sive in differenda ultra sigillatim ...nitum temporis spatium erogatione, sive in qualibet ... parte fuerint egressi, non solum sese militiæ cingu- ...missionem, verum etiam facultatum [quoque] sua- ... publicationem pro tanto subituros flagitio : et insu- ... erogationum quoque sollicitudinem ab officio tuæ cel- ...dinis, si imperatoria fuerit violata dispositio, ad alios ...nsferendam.

§. 7. Si vero idem officium simul atque hujusmodi ...rit a quolibet facinus perpetratum, ad notitiam nostræ ...nsuetudinis, vel certe ad scientiam illustrissimæ Ma- ...eriæ referre curaverit (3) potestatis, ut ejusdem ap- ...itionis (4) periculo tale flagitium principales minime ...sit aures latere : quatenus (5) ex omni parte eo- ...m (6) delicto relevato, quicunque saluberrimas no- ...æ constitutionis, vel (7) pietatis ordinationes ausus ...rit violare, interminatas minime possit pœnas evade- ... : ita ut singulis militibus qui non observato in eorum ...rsona tenore dictæ dispositionis læsi fuerint, liceat sa- ...tissimum nostrum per unum forte, vel etiam binos ...lites pro omnibus verba facturos petere commeatum (8) : ... porrectis precibus, quod contra nostram dispositionem ...ssi sunt, approbare : eoque facto, statutis violator im- ...ratoriæ dispositionis suppliciis percellatur.

§. 8. Illud præterea omnibus modis observari decerni- ...us, ut erogator omnes pecunias, quæ mortuis (9) mi- ...ibus usque ad diem mortis eorum debitæ fuerant, se- ...ndum jam datam divalem dispositionem (10) uxoribus ...l liberis eorum non dubitet ministrandas.

Milites deputati ad custodiam alicujus personæ, vel loci, annonam de publico non percipiunt. Bart.

17. Imp. Justinianus A. * P. P.

Cum sæpe contingat propter quasdam maximas et inexcusabiles rationes, quibusdam ad (11) custodiam vel ...b aliam hujusmodi causam milites [deputari, vel etiam ...am (12)] deputatos esse et non conveniat hoc modo pu- ...blicum aliquod damnum seu dispendium sustinere : jube- ...mus, si qui fortissimi milites ex quocunque numero, cu- ...riis, vel sacrosanctis Ecclesiis, vel aliis personis pro custodia (ut dictum est,) vel [tali] alia causa a nostro numine deputati sunt, vel fuerint, ne per eorum translationes, circa annonarum vel capitum (13) eis præbendorum erogationem publicis rationibus quædam læsio ingeratur : eandem rem de (14) proprio personam seu etiam personas, cui vel quibus deputati sunt, vel fuerint, [hæc] modis omnibus agnoscere, hoc tantummodo de publico pro iisdem annonis et capite præbendo et imputando, quod in locis ex quibus præfati milites perveniunt seu pervenerint, imputabatur : vel si ante latam præstationem supradictæ personæ recusaverint, eosdem milites non recedere de suis locis, vel eos qui recesserint (15) sine quadam mora ad ea redire : hoc omnifariam custodiendo, ut nemo devotissimorum militum cuicunque personæ seu corpori sine (16) speciali nostræ Serenitatis jussione scriptis proferenda deputetur : officio tuæ celsitudinis, si hanc nostræ mansuetudinis formam, quoties super militibus quibusdam deputandis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare, et quid eos quibus dati sunt, prout nobis placuit agnoscere [oportet,] itidem publicare minime curaverit : tam dispendium quodcunque publicum hac ex causa sustinuerit, ei (17) de proprio resarcire, quam triginta librarum auri multam propter desidiam suam (18) imo magis conniventiam, dependere cogendo : Rectoribus nihilominus provinciarum, et apparitoribus eorum, si statuta nostra violaverint, seu violari concesserint, ejusdem condemnationis solutione percellendis.

18.

Constitutio jubet, ut in regionibus retineantur imprimis ea quæ militibus eroganda sunt, atque ita deinde procedant reliquæ causæ fisci. Nec enim oportet solas transmissiones urgere, et erogationes militares negligere. Et si hanc constitutionem præsides violarint, aut municipia, vel quilibet alius tractator publicorum, ut de suo militibus pecunias exolvant, et hoc amplius mulctam C. librarum auri.

19.

Constitutio jubet, si milites propriis angariis minime dant operam personis quibusdam auxilii gratia deputati, vel per commeatum dimissi, ut Actuarius eorum stipendia in speciebus non accipiat, ne corrumpantur, sed in auro, facta specierum æstimatione secundum (19) rationem mensæ, et jurejurando præstito a Tribunis et Vicariis, et domesticis, et Actuariis, et optionibus, a quibus etiamsi jusjurandum dederint, ratio postea nihilo-

(1) Facienda.

(2) Erogatoris militaris annonæ mora si damnum militi contigerit, ob contractum sive pactionem habitam cum actuario, erogator ipse id agnoscere debet.

(3) Procuraverit.

(4) Apparitoris.

(5) Qui.

(6) Eorum.

(7) Absunt a plerisque lib.

(8) *Comitatum*, emendat Cujacius ex Græcis et Latinis, *manuscr.*

(9) Milite mortuo erogator debitum stipendium uxori et liberis defuncti persolvere tenetur, ut *l.* 14. *Supr. h. t.* Quæri potest, cur non totius anni, ut alias fit. *l.* 4. *supr. de domesticis et protectorib. h. l. tit.* 17. Cujacius putat, ideo constitutum, quod militibus stipendia in annos non constituerunt, sed ut quisque militiæ onus subiisset. Potest et hoc adjici, rem in infinitum abituram fuisse, si in tanta militum multitudine id fuisset admissum.

(10) *l*, 14. *in fin. Supr. h. t.*

(11) Militibus nonnunquam utebantur ad certas personas custodiendas, imo et curias, corpora, ecclesias, *ut hic.*

(12) Absunt a *quibusd. lib. manuscr.*

(13) Al. *capitulum. et infr. cap. præbendo.*

(14) Militibus custodiæ, certæ personæ, ecclesiæ, curiæ, vel certi corporis, deputatis, consuetas annonas et capita princeps ipse præstat : id quod amplius militibus necessarium esse potest, præstant illi ipsi, qui a militibus custodiuntur.

(15) Decçsserint.

(16) Milites tuitionis, vel ex alia causa deputari non possunt, sine principis jussu.

(17) Eam de.

(18) Pro sua desidia.

(19) Adaratio specierum (*ἐξαργυρισμός*) quæ primipilari præbentur, secundum aliarum specierum venditionem fiat : hoc est secundum rationem mensæ : vel potius accipiendum est, hoc fieri debere, prout fori ratio postulat. *Synops. Basil.* 56. *tit.* 17. *περὶ ἐξαργυρισμοῦ.*

minus, et si qua in re pejerasse inventi fuerint, duplum exigetur. Sed et si milites adærari sibi velint annonas, eandem in pretio rationem mensæ servari: si species dari, ut eas accipiant quas regio parit, arbitrio religiosissimi Episcopi et Clarissimi Defensoris Civitatis. Rursus si Actuarius a milite emerit annonas ejus, et eas accipiat a collatore quasi sibi concessas rationem mensæ servari, nisi malit collator species ipsas inferre. At si velint sua sponte collatores vendere quædam militibus, id non prohibemus, etiamsi ex eo lucrum facturi sint, minorem specierum quantitatem præbentes, quam exigat ratio mensæ publicæ. Ne tamen ea propter liceat civibus lædere collatorem, puta si curia sive civitas cum milite perperam conventionem inierit præbendarum specierum, ne cogatur collator secundum eam conventionem species inferre. Quia vero plerique ex chartulariis fortissimorum numerorum, vel fœderatorem coemunt sibi frumentum, pretia a fisco accipientes juxta nundinationem, quæ mensa continetur; sibi autem quasi jam ante comparatas species retinentes, ideo jubet constitutio, ne quis collator invitus eorum coemptioni parere cogeretur. Sed si quis sua sponte eis vendere velit, ne excedant illi pretia mensæ in quantitate ea, quæ annonarum nomine militibus præbenda est. Nam etiam extrinsecus quantitatem specierum eo pretio emere prohibentur sicut milites. Quæ omnia demonstrabit futura retractatio, qua quantum apparuerit sibi quemque vindicasse, in tantum damnabitur in duplum, ita ut simplum fiscus habeat, simplum actor. Omnibus quoque militibus personis quibusdam deputatis secundum rationem mensæ adærentur (1) annonæ, et capita (2), nec petantur species, nisi a volente: eo, qui quid ante dictorum temerare ausus fuerit, maximum periculum subituro, sive tribunus sit, sive vicarius, aut domesticus, aut actuarius (3), aut optio, aut numeri princeps, aut officialis magistri militum: si quid horum contigerit non bona fide tractari, et id confestim minime denuntiaverit. Retractatio enim quicquid adversus constitutionem acciderit, coarguet, et judicabit.

TIT. XXXIX.

DE (4) EXCOCTIONE (5), ET TRANSLATIONE (6) MILITARIUM ANNONARUM.

1. Impp. Arcad. et Honor. AA. Stilichoni Com. et Magist. utriusque militiæ.

Opinatores (7) quibus species in diversis provinciis delegantur contra omnem consuetudinem a nullis consistentibus familiis (8) excoctionem panis efflagitent. [Illu]stris igitur auctoritas tua novam usurpationem [con]... auctoritate repellat: ut cum opinatores in provinci[as] legantur, vetus consuetudo servetur. Dat. Id. Sept... *Mediolan.* Theod. V. C. Cons. 399.

Ab excoctione panis nulla domus, etiam principi... excusatur. Bart.

2. Iidem AA. (9) Adriano P. P.

In (10) excoctione buccellati, quod devotissimis m[iliti]bus convenit præparari, in translatione etiam [anno]næ, nullius excipiatur persona: videlicet ut nec n[ostra] quidem domus ab his habeatur immunis. Et si quis[que] (quod non opinamur) implere quæ sunt præcepta, [ne]glexerit, in procuratorem ejus severissime vindicetu[r]: ut si hujusmodi contumaciæ dominum [conscium] constiterit, quadruplum id, quod pro ejus capitat[ione] poscitur, posthabita dilatione solvetur (11). Dat. 9 K. April. *Romæ*, Honorio A. vi. et Aristeneto Conss. 4...

TIT. XL.

DE (12) MILITARI VESTE.

Canonem vestium a Kalend. Septemb. usque ad Kalen. April. respubl. solvet. Bart.

1. Impp. Valent. et Valens AA. Auxonio P. P.

Omnem (13) canonem vestium (14) ex Kalendis Septembris (15) ad Kalendas Aprilis nostris largitionibus tradi præcipimus: proposita pœna Rectori provinciæ vel ejus officio, condemnationis quæ [tuæ] justitiæ v... debitur. Dat. 14. Kal. Decembr. *Martianop.* Valentiniano, et Valente Conss. 365.

2. Imppp. Valens, Grat. et Valent. AAA. Modesto P. P.

Provinciæ (16) Thraciarum (17) per xx. (18) juga seu capita conferant vestem. Scythia, et Mysia (19) in xxx. jugis (20) seu capitibus interim annua solutione dependant: per Ægyptum et Orientis partes in (21) trecenis ternis jugis: per Asianam vero, et Ponticam diœcesim ad eundem numerum in capitibus, seu jugis annuæ vestis collatio dependatur: ita ut per Orientem (22) Provinciæ in titulo auri comparatitii, quod per jugationem redditur, compensationis gratia perfruantur: exceptis (23) Osroena et Isauria: nam eas demum constat

(1) Adærare est pretio munus redimere.
(2) Capita, pabula equorum *supr. de annonis et capit.*
(3) Actuarius jungitur optioni. ut *l.* 9. *supr. h. t. l.* 3. *supr. de apochis publ. l.* 10. *tit.* 22. *Nov. Marciani de ind. deb* ut et annonario, *l.* 3. *C. Theod. de numerariis*. subscribendarius dicitur in *l.* 1. *C. Theod. de apochis.*
(4) *L.* 7. *C. Theod.* 5.
(5) *Exactione*, al. *executione.*
(6) Collatione.
(7) Optiones. *Goth.* Opinatores exigunt annonam militarem vel imminent judicibus *l.* 11. *supr. tit. prox.* Excoctionem panis non exigunt, ubi familiæ nullæ consistunt. *Mod.*
(8) Al. *famulis.*
(9) *Al.* Et Theodosius A.
(10) *l.* 2. *C. Th. h. t.*
(11) Solvatur.
(12) *l.* 7. *C. Theod.* 6.
(13) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*
(14) Omnes res suas obligantem, vestes suas non obligare hinc colligit Ripensis ad *l.* 6. *ff. de pign. et hypoth.*
(15) Indictiones incipiunt a mense Septembri, *ut hic et l. ult. in fin. supr. de annonis et tributis. l.* 10. *t.* 16. *Novell.* 128. *in pr.*
(16) *l.* 3. *C. Th. h. t. l.* 1. *supr. ut nemo ad suum patrocinium. l.* 11. *t.* 53.
(17) Tarsiarum, *Pyrrhus.* al. *Daciarum.*
(18) Al. *tricena.* al. *quinquagena: ut notat Azo hic.* Cont.
(19) *Mæsia.* Alc.
(20) Juga capita, *l.* 2. *vers. At cum ex mandato. supr. ut nemini liceat in coemptione specierum. l.* 10. *tit.* 27.
(21) In 30. terrenis jugis.
(22) Orientis provinciam.
(23) *In quibusd. lib. Ostroenatis, et Osdrohenia.* Alciat. *Orthodosia natis*, vel *Ostroenæ natis*, hic legit. verum excusa lectio rectissima est, *et lib. manusc.* confirmatur.

...m comparatitium minime debere (1). Dat. 5. Id. ... Hierapoli, GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE V. C. ... 377.

...d vestem militis non præstabuntur bini tremisses, sed unus solidus. Bartol.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Martiano Com. S. L.

...rtissimis (2) militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singu... (3) solidos dari præcipimus. Dat. 16. Kal. Febr. ARCADIO IV. et HONORIO III. AA. CONSS. 396.

... Impp. HONOR. et THEOD. AA. Esclepiodoto P. P.

...ilitaris (4) adæratio vestis a collatoribus exigatur (5), sacratissimis videlicet largitionibus infe... , ita ut quinque ejus partes fortissimis militibus ero...r in pretio: sexta vero portio a gynæciariis clemen... ostræ absque ulla, vel ipsorum, vel publica incom...ate, pro eadem contextione suscepta, minoribus (6) ...riisque militibus in ipsa quam maxime eos desidera...nstiterit, specie (7) præbeatur. Datum 7. Id. Mart. ASCLEPIODOTO, et MARINIANO CONSS. 423.

T I T. XLI.

...E (8) METATIS (9) ET EPIDEMETICIS (10).

1. Impppp. VALENT. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. Theodoro Magist. offic.

...quis metatorum nostrorum manum qua deputatas singulas quibusque domus denotant, et postibus hospi...um nomen adscribunt, delere non dubitaverit: ad in...falsi reus (11), constituti hujus auctoritate teneatur. ...6. Kalend. Novembr. CP. D.N. TEEODOSIO A. III. et ...DANTIO V. C. CONSS. 395.

2. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Osio Magist. offic.

...(12) qualibet vel nos ipsi urbe fuerimus, vel [in] ...ta hi, qui nobis militant, commorentur: omnium tam metatorum, quam etiam hospitum iniquitate summota duas dominus propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, ut in tres domo (13) divisa partes, primam (14) eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes quam voluerit exequatur: tertia domino relinquenda. Plenum enim æquitate atque justitia est, ut qui aut successione fruitur, aut emptione (15), vel extructione gaudet, electam præcipue judicio suam partem teneat et relictam. † Ergasteria vero quæ mercimoniis deputantur, ad prædictam divisionis injuriam non vocentur, sed quieta sint, et libera: et ab omni hospitum injuria defensata, solis dominis conductoribusque deserviant. Sane si stabulum (ut adsolet) militari viro in tertia domus parte defuerit (16): ex ergasteriis (nisi id dominus qualibet occasione providerit) pro animalium numero, vel domus qualitate deputabitur. † Illustribus sane viris non tertiam partem domus sed dimidiam (17) hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea duntaxat conditione observata, ut alter ex his, (si libet (18), atque maluerit) divisionem arbitraria æquitate faciat, [et (19)] alter eligendi habeat optionem. et firmissimum perpetuo, quod jussimus perseveret: ita ut triginta librarum (20) auri, qui illustrissima sunt præditi dignitate, fisco nostro se [pœnam] illaturos esse cognoscant: cæteri vero militia sciant [se (21)] esse privandos, si generale præceptum amplius usurpando quam jussimus, reprehensibili temeritate violaverint. Dat. 8. Id. Febr. CP. HONORIO IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

4. Iidem AA. Vincentio P. P.

CUnctos Judices scire volumus, a (22) prætoriis ordinariorum judicum his præsentibus abstinendum. Dat. 16. Kal. Febr. *Mediolani*, STILICHONE et AURELIANO VV. CC. CONSS. 400.

3. Iidem AA. Æmiliano Mag. offic.

FAbricensium (23) domibus ubicumque (24) constitutis omnem molestiam hospitum præcipimus amoveri: quod et Antiochensibus, et cæterarum civitatum fabricis

(1) Redhibere.
(2) *l. 4. C. Th. h. t.*
(3) Singulis.
(4) *l. 5. C. Theod. h. t.*
(5) Adæratio vestis largitionibus sacris infertur ut *l. 1. supr.* ... quinque ejus partes militibus erogentur in nummis, sexta ...tibus a gynæciariis præstetur junioribus gregariisque, id est, ...bus. et addunt Græci rationem τοῦτο; γὰρ ὁ δεῖ πιστεύεσθαι ...α. sic autem tyro et gregarius miles pro eodem etiam po...r, ut et juniores sæpe in Cod. Theod. qui et caligati. Ce...s tamen ait juniores esse institutos scholares a Junio Balbo Gordiani. *Mod.*
(6) Al. *junioribus.*
(7) Species hic pro veste accipitur, *ut l. 2. supr. de murile... l. 11. tit. 7. l. 4. supr. de vestibus holoberis. l. 11. tit. 8.*
(8) *L. 7. C. Theod.* 8. περὶ μετάτων ἤτοι ἀπληκτῶν etc. De ...is seu hospitiis, et quinam eis præbendis obnoxii non sint. ...ps. *Basil. lib.* 57. *tit.* 12. *cap.* 2.
(9) *Metata* sunt hospitia, quæ supervenientibus militibus, ...liis personis provinciales præbent. al. *metatoribus*: dicuntur ... *metatores*, qui eligendi et præparandi hospitii causa ...urrunt.
(10) Epidemetica sunt pretia, quibus se redimunt ab onere ho...m suscipiendorum. *Novell.* 130. Roland. a Valle 1. *cons.* 66. ... 1. Quidam legunt, *epimetaticis*, al. *epidimeticis*. vid. Alciat.
(11) Reus ex hac.
(12) Quælibet domus, quæ metatum (μετάτον) præstare de...m tres partes dividatur: ac partem quidem unam dominus ad mansionem suam eligat, alteram, quam volet, miles accipiat: tertia quæ restat, domino relinquatur: officinæ vero adhærentes ædibus (παροικικὰ τὰ προσκείμενα τῇ οἰκίᾳ) a metatis immunes sunt: nisi forte miles in electa a se parte tertia stabulum non habeat. Tunc enim undecunque dominus stabulum præbere debet, aut si nullum habeat, ex adhærentibus officinis deputet: non quale omnino ipse miles requirit, sed quale numerus animalium, quæ secum miles adducit, postulat. Et ea quidem lex est metatorum militibus præstandorum. Nam illustribus, quibus metatum parandum est, non tertia pars domus, sed dimidia concedenda: domino quidem ædium divisionem faciente, altero vero eligente. Quod si quis majorem ædium partem prætextu metati occupaverit, illustris quidem triginta libris auri multetur: miles autem militia privetur. *Synops. Basil.* 57. *tit.* 12. *c.* 2.
(13) Ut in tres domus divisæ partes.
(14) In metatis principales ædium partes dominis reservandæ. adde *Novell.* 130.
(15) Empto.
(16) Al. *additur id.*
(17) Mediam.
(18) Quilibet, quive maluerit.
(19) *Al. deest.*
(20) Libras.
(21) *Al. deest.*
(22) Vide *l. 14. supr. de offic. rector. provinc.*
(23) Metatis non sunt obnoxiæ domus deputatorum fabricensium (σπλοποιῶν) ubicunque sint. *Syn. Bas. h. t. c.* 4. adde 2. Harmen. 5. §. 9.
(24) *Ubique* sic usurpatur in *l. urbana.* 166. *ff. de verb. signif.*

similis domorum excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu. Dat. (1) 2. Kal. Febr. CP. STILICHONE CONS. 400.

5. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Joanni P. P.

DEvotum possessorem ab omni inquietudine liberamus. Primo igitur omnium ad nullum prædium publicum, vel privatum domus nostræ, vel cujuscunque (2) juris ullus (3) metator accedat, si a quoquam fuerit destinatus. Licentiam (4) enim domino, actori, ipsique plebi serenitas nostra commisit, ut eum, qui præparandi gratia ad possessionem venerit, expellendi (5) habeat facultatem, nec crimen aliquod pertimescat: cum sibi arbitrium ultionis suæ sciat esse concessum: recteque sacrilegum prior arceat, qui primus invenit. Administrantem vero, ejusque officii proceres, quorum præceptio (6) inhibitam personam ad agrum aliquem destinaverit, in tempus (7) proscribi debere censuimus (8). † Solam sane hospitalitatem sub hac observatione concedimus, ut nihil (9) ab hospite quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium creditur, postuletur: omniumque sit acceleratum iter atque continuum, nec ulli liceat residere (10): ne diuturnitas commanentium ulla ex parte prædium vexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur, quisquis administrator, rogator (11), apparitor [ve (12)] ullus, militans scilicet, vel iter (13) agens ullo in loco aliquid ab hospite postulaverit. In tantum enim inhiberi sceleratum morem jubemus, ut ipsis quoque præbentibus impunitum esse non patiamur, si quid (14) sponte contra præceptum nostrum probati fuerint obtulisse. Datum prid. Id. Jun. *Ravennæ*, post consulatum HONORII IX. et THEOD. V. AA. 414.

6. Iidem AA. Adriano Procur. Africæ.

HOc prospectum est, ut (15) infausta (16) hospitalitatis præbitio tolleretur: nec balneum (17) quisquam a domino ædium postulet. Dat. 5. Non. Mart. *Ravennæ*, CONSTANTIO et CONSTANTE CONSS. 414.

7. Iidem AA. Eustathio P. P.

DEvotissimos milites ex procinctu redeuntes, vel proficiscentes ad bella, muri (18) sacratissimæ urbis singulæ turres in pedeplanis (19) suis suscipiant. Dat. 3. Non. Mart. CP. HONORIO XIII. et THEODOSIO X. AA. CONSS. 422.

Medici sacri palatii, et Urbis Romæ Magistri liberalium artium, et pictores ingenui, quoad vivunt, sunt immunes ab onere hospitandi.

8. Impp. THEOD. et VALENT. AA. Helioni Magist. offic.

ARchiatros (20) nostri palatii, necnon (21) Urbis Romæ, et Magistros literarum, pro necessariis artibus, vel liberalibus disciplinis, necnon picturæ Professores (si modo ingenui sunt) hospitali (22) molestia, quoad vivent, liberari præcipimus. Dat. 14. Kalend. Septem. HIERIO et ARDABURE CONSS. 427.

9. Iidem AA. Nomo (23) P. Magist. offic.

OMnes (24), qui metata (25) in suis domibus præstant (26), sive hospitia præbuerint metatoribus, sive quolibet pacto satis eis fecerint, nullam vel pensionis vel discussionis domus gratia molestiam sustinere cogantur. Deinde (27) neminem volumus cujuslibet loci, vel ordinis in hac florentissima urbe domum propriam, excusantem metatum sibi in alienis ædibus privilegio militiæ vindicare: quod et in provinciis observari oportet: cæteris (28) vero, quibus illustris dignitas sub cingulo vel citra cingulum pro (29) suo solo honore delata est, excusandarum ædium licentiam penitus denegamus. Id juris etiam in his præcipimus observari, quos ipsa quidem administrationis conditio spectabiles novit: honor tamen additus a nostra liberalitate reddit illustres: Sciturus omnibus quod si quis cum cingulo perfruatur, et excusationem [ita] propriæ domus impetraverit, ut a pensione etiam portionis tertiæ sit immunis, et militiæ causa metatum [in (30)] alienis domibus sibi crediderit v

(1) *Al.* 11.
(2) Cujusque.
(3) Nullus.
(4) *l.* 4. *supr. de jure fisci*, *l.* 2. *supr. de discussoribus.* *l.* 10. *tit.* 30. *l.* 5. *infr. de executoribus. h. l. tit.* 61.
(5) Metatori, *ut hic*, ut et alias officiali injuste exequenti, licet ipsis privatis resistere, et eos repellere, dixi ad *l.* 5. *infr. de executorib. h. l. t.* 61.
(6) Præcepto.
(7) Tempore.
(8) Recensuimus.
(9) *l.* 6. *infr. h. t. l. unic. infr. tit. prox.*
(10) Possidere.
(11) Erogator. al. *rogatus*. Cuj. emendat, *togatus*: et sic legitur in *lib. Aured.* id est, patronus causarum.
(12) Al. abest. *ve*: et post *ullus*, adjicitur, *vel.*
(13) Mavult Cujac. *inter.*
(14) Qui, al. *quis.*
(15) Al. *ne infausta hospitalitatis præbitio tolleretur*, Hal. Est vero infausta hospitalitatis meretricum præbitio: solebant interdum milites scortum a suis hospitibus exigere.
(16) Infanda.
(17) Quod et privatum. dixi ad *l.* 13. *C. Theod. h. t. et* 2. Harmen. 4. §. 23. adde Cujac. 9. *observ.* 2.
(18) Scilicet novi: a Theodosio juniore constructi, de quibus *Nov.* 59. *c.* 5. *l.* 18. *supr. de operib. public.*
(19) Επιπέδοις. Ita milites olim in media urbe non hospitabant
(20) A metatis sunt immunes, tantisper dum vivunt, Archiatri palatii et urbis Romæ, magistri literarum (γραμμάτων διδάσκαλοι) pro vere necessariis artibus et liberalibus disciplinis: ut picturæ professores, si modo ingenui sunt. *Synops. h. t. c.* et 2. Harm. 5. §. 9.
(21) Archiatrorum alii sacri palatii, alii urbis Romæ. adde *l. supr. quibus non objicitur longi temp.* vide Hieronymum Mercurialem 4. *Variar.* 1.
(22) Hospitalitatis.
(23) Numo.
(24) *Ex Nov. Theod. quam integram edidit Pithœus.*
(25) Al. *metatum*, id est, diversorium, et ita accipitur *lib. c.* 25. *ecclesiast. hist.* sed excusa lectio extat in *Nov. Theod.*
(26) *Al.* additur, *sive officia.*
(27) Metatum in alienis ædibus sub prætextu militiæ vindicare nemo cujuslibet gradus aut conditionis potest: sive in urbe Constantinopoli, sive in provinciis. Quin illustres excusationem a metatis non habent εἴ τε ἄζωνοί εἰσιν, εἴτε ζωνοί, sive cum cingulo, sive extra cingulum sint, ac si ille privilegium a metatis impetraverit, privilegio privabitur, ἰδιώτης privatus, centum auri libras sacris thesauris inferre cogitur. *Syn. h. t. c.* 9.
(28) *l.* 10. §. *ult. Infr. h. t.*
(29) Abest *suo*, *a Novell. Theod.* in al. deest, *solo.*
(30) Abest a *quibusd. lib.* sed extat in *Nov. Theod.*

icandum : si quidem honore præditus excusationis jus abeat, carebit legum privilegiis, quas fraudare conatus st. Si vero inter eos, quibus nulla suffragatur dignitas, umeretur, centum (1) librarum auri sacratissimis lartitionibus pendendarum illatione multabitur. Datum 17. alend. Februar. *Constantinop.* Theodos. A. Cons. (2).

10. Impp. Valent. et Martian. AA.

HAc (3) lege sancimus, ut si quis Consularem ac Patriciam meruerit dignitatem, tres domos proprias um superest, habeat hospitum immunitate securas, hedes vero ejus filii, aut pater, aut mater, nepotes, ut frater, aut soror, aut uxor, duarum domorum suaum excusatione potiantur. † Si quis vero Consulatu (4) antummodo gloriatur, duas semis domos [suas (5)] nmunes habeat : post fata vero ejus memorati heredes nam semis domum suam habeant nullis hospitiis prægraatam. † Pari Privilegio perfruatur cum memoratis hedibus, qui solius patriciæ dignitatis sine consulatu depratur insignibus. † Præfectorii vero, necnon et magiri militum duas domos suas habeant, quoad vixerint ospitibus liberatas. Heredes vero eorum memorati unam efendant domum suam simili excusatione munitam. Magistri vero officiorum, vel quæstores unam semis omum suam quoad vixerint, habeant hospitum onere beratam. Heredes vero eorum prædicti unam ab hospibus jure defendant. † Comites autem domesticorum, t protectorum, et sacrarum largitionum, [et rerum priatarum,] et Vir Spectabilis Primicerius (6) Notarioum, singulas domos suas ab hospitum gravamine, dum ivunt, gaudeant esse securas. Memorati vero heredes eoum mediam partem unius domus suæ sciant excusatione uniri : residuæ vero partis dimidiæ tertiam portionem ospitibus deputandam esse cognoscant. † Si qui (7) ilistres honorarias dignitates quascunque sine actu cœlitus npetraverunt, æquo animo suas domus hospitibus post anc legem pendant pro tertia, quæ legibus præfinita est, ortione : exceptis videlicet ergasteriis, quæ in plateis vel ngiportis (8) esse noscuntur, quod in omnibus domibus uæ hospitales sunt, observari jubemus, ita ut nemo vel ex sacro rescripto, vel ex divina annotatione, seu pragmatica sanctione contra hanc legem uti possit excusationis auxilio : his omnibus, quæ per hanc legem constituimus, in hac æterna urbe observandis.

11. Imp. Zeno (9) A.

DEcem post Primicerium tribunos in domibus, quas in hac regia urbe possident, metatorum jussimus vacationem mereri.

12.

NEquid Præses dum (10) per provinciam oberrat, hac specie exigat a Provincialibus, ne illos hospitio gravet, vel ut eis habere arma concedat. Qui secus fecerit, ut dignitate, bonisque ademptis exilio perpetuo damnetur (11).

T I T. XLII.

DE (12) SALGAMO (13) HOSPITIBUS NON PRÆSTANDO (14).

1. Imp. Constantinus (15) A.

NE (16) quis (17) Comitum, vel Tribunorum, aut Præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitras, lignum, oleum a suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferat : sed sint provinciales nostri ab hac præbitione securi : comitibus, tribunis, vel certe præpositis, militibusque gravi vexationi subjacentibus. Dat. 5. Id. Octobr. *

T I T. XLIII.

DE (18) COMMEATU (19).

Tempore expeditionis nullus militibus commeatus dare potest : contra faciens capite punitur. Bart.

1. Impp. Constant. et Constans (20) AA. Leontio P. P.

NE (21) cui liceat Propositorum, vel Tribunorum cohortium, vel vicariorum, et familiarium eorum (22)

(1) *Centenarum, in Nov. Theod.*
(2) Sic legitur in *Novell. Theod. sed in lib. Cujac.* Theod. Valentiniano AA. Conss.
(3) A metatis excusandarum ædium is modus est : ut qui onsularis et patricius factus sit, tres domos suas a metatis excuet, dum superest : heredes ipsius (sive filii succedant, sive pa-er, sive mater, sive nepotes, sive fratres, sive sorores, sive xor) domos duas, *ut hic.* Consularis tantum, duas semis tanum, heredes ejus unam semis. *vers. si quis vero.* Patricius tanum, idem privilegium habebit. *vers. pari.* Præfectorii et magitri militum duas : ipsosum heredes, unam. *vers. præfectorii.* Iagistri officiorum seu quæstores, una semis. *vers. magistri.* Comites domesticorum, protectorum, largitionum (πχρωχῶν) reum privatarum, primicerii notariorum, singuli unam domum, eredes ipsorum, dimidiam : ut residuæ dimidiæ partis portionem etato præbeant. *vers. Comites.* Illustres vero in actu nullo contituti, sed honoraria dignitate duntaxat ornati, nullam : excepis eorum ergasteriis, quæ in plateis, vel angiportis sunt. *vers. i qui illustres.* Nullus autem, vel ex sacro rescripto, vel ex ragmatica sanctione semet a metatis excuset. *vers. ita ut nemo. ynops. ibid. cap. 10.*
(4) Consulatum.
(5) *Abest. a quibusd. lib.*
(6) Et primicerius.
(7) *l.* 9. *vers. cæteris. supr. h. t.*
(8) Ἐν τοῖς στενορυμοῖς. *Synopsis.*
(9) *Al.* Leo.
(10) Id ἐπιδημητικὸν Græci *Novell.* 134. *c.* 1. dixi ad *l.* 7. *upr. de erogat. militaris annonæ. h. l. tit.* 38.

(11) Abrogantur ergo epidimetica, et occasione ἀφοπλισμοῦ id est, ne privatis auferantur arma, exactiones, *in Novell.* 8. ἀφοπλιστὰς vocat, qui privatis hominibus habere arma non concedunt. Fit autem hujus constitutionis mentio *l.* 26. *supr. de episc. aud.* Mod.
(12) *L.* 7. *C. Th.* 9.
(13) *Salgami* appellatione significantur esculenta, quæ ad cordiendum valent. Et hic sane culcitræ, lignum, oleum numeratur. Hujus vocis etiam meminit et Columella. *Goth.* Vide Cœl. Rhodigin. *Antiq. lect. lib.* 30. *cap.* 10. et Alciat. *hic.* Ans. Adde Forcatul. *in penu juris cap.* 20. Mod.
(14) Præbendo.
(15) *Al.* Constans AA. Leontio P. P.
(16) *l.* 2. *C. Theod. h. t.* Milites stipendiis suis contenti esse debent, quod et Scriptura quoque jubet, ac ut sint, quod esse debent, Reipubl. defensores et populi : non autem, quod esse solent, prædones, vetat Constantinus milites a suis hospitibus exigere, salgami nomine, culcitram, oleum, lignum. adde Forcatulum *c.* 20. Penus. *l.* 5. *vers. solam. Supr. tit. proxim.* adde Roland. a Valle 1. *cons.* 66. *num.* 4. *et* 9.
(17) Qui.
(18) *L.* 7. *C. Th.* 12.
(19) Commeatus est abeundi licentia, data militi ad tempus. Cuj. *hic. l. unic. supr. in quib. causis militantes for. præscript. uti non possunt. l.* 1. *l.* 14. *ff. de re militari.* vide Festum *in Remeare*, *l.* 2. *in fin. ff. ad municipalem.*
(20) *Al.* Constantinus A. *al.* Arcad. et Honor. AA.
(21) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*
(22) Adde *l.* 12. §. 2. *ff. de re militari.*

tempore expeditionis quocunque genere cuiquam de militibus a castris, atque signis, vel his etiam locis, in quibus (1) prætendant (2), discedendi commeatum dare. Si quis vero contra hanc legem facere ausus fuerit, et militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore, in quo Barbarorum incursio (3) extiterit, et tunc cum præsentes in castris, atque apud signa milites esse debeant, quisquam abfuerit: capite vindicetur. Dat. 4. Kal. Maji, SEVERO, et RUFINO CONSS. 323.

2. Imppp. GRAT. VALENT. et THEODOS. AAA. Syagrio Mag. offic.

QUicunque (4) de Scriniis, aut Agentibus in rebus, vel etiam ex Palatinis, his videlicet, qui sacrarum (5), et privatarum remunerationum comitibus, obsecundant (6), sex (7) mensium spatium supra (8) diem commeatus, aut jussionem evectionis abfuerit: is in inferiorem locum quinque antelatis posterioribus devolvatur. Is vero (9), qui anni (10) vacationem (11) arbitratu proprio, judiciarii præcepti oblitus assumpserit, a decem post se militantibus transeatur (12): ac deinde cum jam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur. Qui vero nec (13) post quadriennii quidem tempus (14): militantium non immerito matriculis auferatur. Dat. Kal. Oct. AUXONIO, et OLYBRIO CONSS. 379.

Qui sine commeatu biennio, aut triennio, vel quadriennio vacaverit, modo hic inscripto punitur. Bart.

3. Impp. (15) HONOR. et THEOD. AA. Hausoni Com. et Mag. militum.

SI quis sine commeatu aliquo annum in penatibus (16) propriis, vel in quibuslibet locis desidiosa quiete transegerit, decem sequentibus postponatur: in quo vero biennalis (17) culpa deprehenditur, viginti sibi antepositos congemiscat: tertius autem annus triginta prælatos jure deflebit: ita ut quartus exempto matriculæ nullam veniam derelinquat. Dat. Prid. Id. Jun. *Rav.* post consulatum HONORII VIII. et THEOD. V. AA. 413.

TIT. XLIV.

DE (18) TYRONIBUS.

1. Impp. VALENT. et THEOD. AA. Modesto P. P.

NUllus (19) tyro (20) vagus, aut veteranus, aut ce sibus obnoxius, ad militiam accedat. Datum . Kalend. Octobr. *Hierapoli*, VALENTE et VALENTIN. I AA. CONSS. 380.

2. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

QUisquis (21) alieni juris mancipium in tyrocinio m litiæ scribi curaverit: convictus, ac proditus au libram ærario nostro cogatur inferre, mancip scil. (22) domino (si factum ignoraverit) reddendo. Da Id. Maji, *Tyro Metropoli*, PP. *Beryto*, ANTONIO, SYAGRIO CONSS. 384.

3. (23) Imp. HONORIUS A. (24).

TYrones (25) in scholis loco semper posteriore ponar tur: nec (26) enim patimur quemquam celsiore gradum obtinere, nisi cui et laborum adsiduitas, et stipe diorum prolixitas suffragantur. Dat. 7. Kalend. Decembr *Ravennæ*, BASSO, et PHILIPPO CONSS. 408.

TIT. XLV.

DE (27) LITTORUM (28) ET ITINERUM CUSTODIA.

1. Impp. (29) HONOR. et THEOD. AA. Eustachio P. P.

SAluberrima (30) sanctione censemus (31), ne merce illicitæ ad nationes barbaras deferantur: et quæcun que naves ex quolibet portu seu littore dimittuntur (32) nullam (33) concussionem vel damna sustineant: ita tamen ut earum naucleri deponant in quam (34) provinciam ituri sunt: uti (35) hoc manifestato, nulla contra eos postea indignatio seu concussio quoquo modo procedat. Dat. 14. Kalend. Octobr. CP. DN. THEOD. A. IX et qui fuerit nunciatus 420.

(1) *Quibus*, et deest in *C. Theod.*
(2) Prætendatur.
(3) Excursio.
(4) *l. 2. C. Th. h. t.*
(5) Comes sacrarum et privatarum remunerationum, *ut hic*, sacrarum remunerationum. *l. 10. supr. de palat. sacras. largit. h. l. tit. 24. l. 41. C. Theod. de appellat.* Is est, per quem princeps largitiones publice et privatim facit: præsidebat donis imperialibus. *Cassiodor.* 6.
(6) Obsecundent.
(7) Scriniarius magisterianus, vel palatinus, qui commeatum accipit, si supra commeatus diem sex mensibus abfuerit, quinque sequentibus postponi debet.
(8) *l. 3. §. si ad diem commeatus. 7. l. 14. in princ. ff. de re milit.*
(9) His vero.
(10) Miles, qui supra commeatus diem annum abfuerit, decem sequentibus postponi debet.
(11) Vocationem.
(12) Transferatur.
(13) Ne post.
(14) Al. *nec post quadriennii quidem tempus militaverit, non etc.*
(15) *Al.* Imp. Zeno A.
(16) Penates, domus cujusque.
(17) Biennium talis. al. *biennio talis.*
(18) *L. 7. C. Th.* 13.
(19) Pars *legis* 6. *C. Theod.*
(20) Tyroni vix fidendum, ita tyroni custodia non tuto committenda. *l. 14. in princ. ff. de custodia.*
(21) Similis est constitutio *l. 5. C. Th. tit. 9. l. 2.*
(22) Hæc non erant in C. Theod. sed addita sunt a Triboniano ex *l. 6. supr. qui mil. poss.* Mod.
(23) *Al.* Impp. Honorius et Theodosius AA. C. S. L.
(24) *Al.* Anastasius A.
(25) *l. 19. C. Theod. h.t.*
(26) Vide *l. 7. supr. de proximis sacrorum scriniorum. hoc lib. tit.* 19.
(27) *Lib. 7. C. Th.* 16.
(28) Al. *littoribus.*
(29) *Al.* Imppp. Gratian. Valent. et Theod. AAA. male.
(30) *l. ult. C. Th. h. t.* adde quæ scripsi ad *l. 11. §. 3. ff. de publican.*
(31) Vide *l. 1. supr. quæ res exportari non debeant.*
(32) Mittuntur.
(33) Vide *l. 3. supr. de naviculariis. lib. 11. tit. 1.*
(34) Qua provincia.
(35) Ex hoc.

TIT. XLVI.

[D]E (1) DESERTORIBUS, ET OCCULTATORIBUS EORUM.

Recipiens scienter desertorem in agro vel in domo, si est Actor vel Procurator, capite punitur. Bart.

1. Imppp. (2) GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Syagrio P. P.

[S]I (3) quis forte desertorem agro tectove susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere: actor [e]idem vel procurator loci qui hoc sciens prudensque [co]mmiserit, capitali supplicio subjugetur: dominus vero [si] hujus rei conscius fuerit, prædii in quo latuerit deser[tor], amissione puniatur. Si quis autem desertorem pro[di]derit (4), mediocris loci ingenuus immunitate potiatur. [Ne]que solum de his loquimur, qui proxime signis (5) [ta]cibus applicati, militiæ rudimenta timuerunt (6): ve[ru]m etiam qui stipendiis militaribus degenerem latebram [pr]ebuisse monstrantur (7). † Desertor (8) autem ha[be]bitur, quisquis belli tempore aberit a signis. Horum [si] sponte processerit: peccati anterioris supplicium non [de]bebit. Sin vero flagitiosa ignavia delitescat: per eum [in] cujus domo fuerit invigilantibus extrinsecus quoque of[fic]iis publicis, ubicunque correptus, severitati judicis of[fer]atur, degeneris mortis (9) gladium subiturus. Sin au[tem] Rector provinciæ propositam severitatem, vel gra[tia], vel dissimulatione distulerit, patrimonii, atque exi[sti]mationis damno subjiciatur: et in officii primores ca[pi]taliter vindicetur. Dat. Id. Jul. *Romæ*, GRAT. V. et [TH]EOD. I. AA. CONSS. 382.

Desertor inventus resistens, ut rebellis opprimitur. Bart.

2. Imppp. ARCAD. THEOD. et HONOR. AAA. Adriano P. P.

[S]I (10) desertores inventi, resistendum (11), atque armis oppugnandum (12) putaverint: tanquam rebelles (13) in ipsis temeritatis suæ conatibus opprimentur: ita tamen ut provinciarum judices solicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractatoriarum nomine, desertionis suæ crimen defendere moliantur: nec (14) suppositis, et (15) commentitiis epistolis evadendi habeant facultatem. Dat. 6. Kal. Mart. *Ravennæ*, THEOD. A. I. et RUMORIDO CONSS. 403.

3. Iidem AAA. Longino P. P.

QUi (16) relictis militaribus castris, se ad deprædationem, vel latrocinium contulerint, severitatem Judicis non evadant (17). Dat. 9. Kal. April. *Ravennæ*, ARCADIO A. VI. et PROBO V. C. CONSS. 406.

TIT. XLVII.

DE (18) VETERANIS.

Veterani gaudent privilegiis his insertis. Bart.

1. Imp. CONSTANTINUS A.

CUm (19) introissent principia (20), et salutatus esset a Præfectis, et Tribunis, et Viris eminentissimis, acclamatum est: *Auguste Constantine, Deus te nobis servet* [*vestra salus* (21)] *nostra salus: vere dicimus: jurati dicimus.* Adunati veterani exclamaverunt: *Constantine Auguste, quo nos veteranos factos, si nullam indulgentiam habemus?* Constantinus Augustus dixit: *Magis magisque conveteranis meis beatitudinem augere debeo, quam minuere.* Victorinus veteranus dixit: *Muneribus* (22), *et oneribus* (23) *universis locis conveniri non sinamur.* Constantinus Augustus [dixit:] *Apertius indica, quæ sunt maxima munera, quæ vos contumaciter gravant.* Universi veterani dixerunt: *Ipse perspicis.* Constant. Augustus dixit: *Jam nunc Magnificentia mea omnibus* (24) *veteranis id esse concessum perspicuum sit, ne quis eorum in ullo* (25) *munere civili, nec in operibus* (26) *publicis conveniatur, nec ulla collatione, nec a Magistratibus, nec* (27) *vectigalibus in quibuscunque nundinis interfuerint, ullam ob* (28) *venditionem proponendam dare debebunt. Publicani quoque* (ut adsolent (29) agentibus supplere (30)) *ab eisdem veteranis amoveantur; quiete post labores suos*

(1) *Lib.* 7. *C. Th.* 18. vide 6. Harmen. 8.
(2) *Al.* Imp. Theod. A.
(3) *l.* 4. *C. Th. h. t.*
(4) Desertorem indicantis et prodentis præmium.
(5) Signa militaria quæ et quot generum fuerint, dixi ad Ru[bri]cam, *tit. de verborum et rerum signific.*
(6) Tenuerunt.
(7) Punitur hac lege, tyro, milesve desertor, et occultator [eju]s. Præmio autem afficitur proditor ejus: servus libertate, quod [hui]c legi addendum est ex *l. ult. supr. quib. ex caus. ser. pro* [præ]*m.* quæ eandem inscriptionem et subscriptionem habet: Inge[nuu]s mediocris loci immunitate, ut in causa falsæ monetæ, *l.* 1. [sup]*r. de fals. mon.* ideo autem illud *mediocris loci* additur, [quia] qui superioris dignitatis sunt, satis per se a muneribus vili[bus] excusantur. *Mod.*
(8) Desertor est qui belli tempore abest a signis. adde *l.* 3. §. [des]*ertor.* 3. *ff. de re militari.*
(9) Degeneri morte, al. *degenerem mortem gladii.*
(10) *Pars l.* 11. *C. Th. h. t.* Desertor seu qui ad hostes [tra]nsfugit, tanquam hostis a quovis potest impune occidi. 6. [Har]m. 8. §. 1.
(11) Vide *l.* 2. *supr. quando liceat unicuique sine judice.*
(12) Al. *obtinendum*, in lib. Aured. *obnitendum.*
(13) Ὡς πολεμίοι, ut hostes. 6. Harm. 8. Rebelles tamen alio [sen]su, *in feudis*, *Qui Rebelles.*
(14) Ne suppositis.
(15) Vel commentis.

(16) *l.* 15. *C. Theod. h. t.*
(17) Multa etiam alia severius in desertores constituta sunt, veluti ut a provincialibus opprimantur impune *l.* 2. *supr. quand. lic. unicuique sine jud.* ut ejus criminis abolitio non sit, *l. ult. in fin. supr. de abolit.* ut morte non extinguatur crimen. *l.* 4. *supr. de re milit.* Mod.
(18) *Lib.* 7. *C. Th.* 20. Περὶ τῶν ἀποστρατευομένων καὶ τῶν προνομίων αὐτῶν. De militibus emeritis et eorum privilegiis. *Synops. Basil.* 57. *tit.* 6.
(19) *l.* 2. *C. Th. h. t.* In nonnullis cod. sic. *incipit hæc l. Imp. Constantin. cum introisset principia, et salutatus esset a præfectis et tribunis, et a viris eminentissimis acclamatum esset Auguste etc.* recte. *Contius.*
(20) *Principia* in re militari quid essent, dixi ad *l. ult. supr. quæ sit longa consuetudo*, *l.* 12. *in fin. ff.* de re militari.
(21) Al. *nostra salus.* al. *absunt.*
(22) *l.* 2. *in princ. ff. h. t.*
(23) Honoribus.
(24) *l. ult. ff. h. t.*
(25) Nullo.
(26) Puta ob navium fabricam. *l. ult. ff. h. t.*
(27) Imo vectigalibus tenentur. *l.* 2. *in fin. ff. h. t.*
(28) Venalitium vectigal innuere videtur, de quo scripsi ad *l.* 4. *supr. de proximis sacrorum scriniorum. hoc lib. tit.* 19.
(29) Solent.
(30) *Superpellere*, in vet. lib. sed in *C. Th. supercompellere.*

perenniter perfruantur. Fisco quoque nostro eadem epistola (1) *interdicimus, ut nullum omnino ex his inquietet: sed liceat eis emere, et vendere, optimis negotiis pecuniam tractare, et mercimonia agitare, nec solum integra beneficia eorum sub seculi nostri otio, et pace perfruantur* (2), *sed etiam nullo munere civili*, id est, *corporali*, *seu personali*, *vel deportatorio* (3) *onere eos affici concedimus.* Dat. Kalend. Mart. Civitate (4) *Bellovacorum*, CONSTANT. A. VI. et CONSTANTIO C. CONSS. 321.

Veteranus factus protector nullis injuriis est pulsandus. Bart.

2. Idem A. Maximo.

PRovidendum (5) est, ne veterani, qui protectoria dignitate cumulati, aut honores varios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur injuriis. quod si quis in hoc crimine fuerit deprehensus: Rectores Provinciarum pro jurisdictione sua examinantes factum pro sui qualitate eos coerceant. Dat. 4. Jun. *Treveris*, JANUARIO, et JUSTO CONSS. 328.

3. Idem A. Euagrio P. U.

VEterani (6), qui ex negligentia vitæ, nec (7) rus colunt, nec aliquid honestum peragunt: sed latrociniis (8) sese dederunt: omnibus veteranorum privilegiis exuti, pœnis competentibus a Provinciarum Rectoribus subjiciantur. Dat. 3. Id. August. CONSTANTINO A. VI. et CONSTANTE II. CONSS. 353.

4. Impp. (9) HONOR. et THEOD. AA.

NUllus eorum, qui sacramentis (10) inhærere desierit, vel volens permittatur, vel invitus militare cogatur, seu stare judicum sententiis (11): quæ non his observatis latæ fuerint, nullam firmitatem habentibus; nisi (12) forte reperiatur ibi tempore militiæ cœpta cognitio, tunc enim velut necdum cingulo deposito sub militari Judice rem tractari, finirique præcipimus: nisi principali beneficio specialiter indulto quidam ex his sese defendant.

TIT. XLVIII.

DE (13) FILIIS OFFICIALIUM MILITARIUM, QUI IN BELLO MORIUNTUR.

1. Imp. CONSTANTINUS A. Euagrio.

HI (14), qui [ex] officialibus quorumcunque officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhu sacramento tenentur, sive jam dimissi sunt (15), in parentum militiam vocentur. Dat. prid. Non. August. BASSO, et ABLABIO CONSS. 331.

2. Imppp. (16) GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

FIlios (17) primipilariorum paternam sequi conditionem oportet.

3.

SI (18) quis quocunque modo militans in bello moritur, filius ejus, si unus sit, vel ex multis major (19) natu, statim in locum ejus succedat, et easdem annonas accipiat, si pater usque ad Biarchi duntaxat gradum pervenerit. Quid si altiorem obtinuerit (veluti ducenarii aut centenarii) filius ejus fiet tantummodo Biarchus. Manifestum autem est, majorem natu (20), in quem ejusmodi solatium confertur, fratrum suorum curam habiturum.

TIT. XLIX.

DE (21) OBLATIONE (22) VOTORUM (23).

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Basilio P. U.

QUando (24) votis communibus felix annus aperitur (25) in una libra auri, et solidis obryzatis (26) principibus offerendi devotionem animo libenti suscipimus statuentes, ut deinceps sequentibus annis uniuscujusque sedulitas Principibus (27) suis talia inferat semper, et deferat. Dat. 3. Non. Mart. *Mediolan.* OLYBRIO et PROBINO CONSS. 395.

(1) I. e. testimoniali dimissionis veteranorum. sic enim epistola etiam accipitur in *l.* 2. *supr. de desertor.* et aliis quoque locis, de quibus vide Cujac. *ad l. ult. supr. de profess. et medic.* Mod.

(2) *Multa sunt hic a C. Th. detracta et immutata.*

(3) Igitur immunes sunt veterani ab onere portorii, *l.* 9. *C. Theod. de veteranis.* Item operum publicorum, de quo *l.* 1. *supr. de oper. publ.* et collationum extraordinariarum. neque quidquam debent civitatibus vel publicanis ob venditionem proponendam. *Mod.*

(4) *In civitate Velovocorum, in Cod. Theod.*

(5) *l.* 5. *Cod. Theod. h. t.*

(6) *Pars legis 7. C. Theod. h. t.*

(7) Veteranorum exercitia post missionem, rus colere, aut tale aliud honestum vitæ genus sectari.

(8) Milites seu pro militibus non habendi latrones armati.

(9) *Al.* Imp. Theod. A.

(10) Sacramentum militare quid, dixi ad *l.* 2. *ff. h. t. l.* 11. *ff. ad l. Jul. de adulteriis.*

(11) Veterani mutant forum; nec enim jam amplius militare judicium observare coguntur, nisi ante missionem in eo lis contestata fuerit. Sic mulier per nuptias mutat forum, nisi ante nuptias litem inchoaverit. *l. pen. ff. de jurisdict.* Sed ipsa se prioris judicis jurisdictioni volens submittere potest; vateranus duciano judicio se submittere non potest. *Mod.*

(12) In jus vocatus, si postea militiæ nomen dederit, non potest in ea causa uti præscriptione fori, quasi præventus, *ut hic et l. 7. ff. de judiciis. l. pen. ff. de jurisd.*

(13) *Synops. Basil.* 57. *tit.* 7. *et* 7. *C. Theod.* 22.

(14) *l.* 3. *C. Theod. ib.*

(15) Erunt.

(16) *Al.* Idem A. *al.* Impp. Arcad. et Honor. AA.

(17) Facit *l.* 11. *C. Theod. h. t.*

(18) Ut defuncti militis filius natu major statim in locum patris sui succedat, et easdem annonas accipiat, usque ad Biarchi gradum. *Synops. ib.*

(19) Primogenitis militum sua fuit prærogativa.

(20) Primogenitus frater fratrum inferiorum curam gerere debet

(21) *L.* 7. *C. Th.* 24.

(22) Al. *De observatione votorum.* al. *De obligatione.*

(23) De votis adde *l.* 233. §. 1. *ff. de verb. signif.*

(24) *l.* 1. *C. Th. h. t.*

(25) Nuncupabantur vota ineunte anno pro salute principis. *l. si calvitur. ff. de verb. signif. et* offerebatur libra auri in 72. solidis obryziatis sive obryziatis: quo nomine quid significetur vide Cujacium *ad tit. de vet. num. pot.* et Cottam *in voc. obryzati.* Mod.

(26) Obryzati solidi quid essent, dixi ad *l.* 3. *supr. de vet. numism. potest. lib.* 11. *tit.* 10. Sunt qui ad *Ophir*, (quam provinciam Peru hodie vocari nonnulli putant) hanc vocem trahant.

(27) Al. *principalibus.*

TIT. L.

E(1) NUMERARIIS, ACTUARIIS, ET CHARTU-RIIS, ET ADJUTORIBUS, SCRINIARIIS, ET EXCEPTORI-IS (2) SEDIS EXCELSÆ (3), CÆTERORUMQUE JUDI-M, TAM MILITARIUM, QUAM CIVILIUM.

De numerariis, et tabulariis.

1. Imp. CONSTANTINUS (4) A. ad Veronicianum Vic. Asiæ.

Orax (5), et fraudulentum numerariorum proposi-tum, qui diversis obsequiis Rectoribus obsequuntur, inhibendum est, ut antea sancivimus, et nunc itidem mus, conditioni eos subdi tormentorum, et ecu-i(6) [atque] lacerationibus subjacere. Dat. 14. Kal. OPTATO, et PAULINO CONSS. 334.

2. Impp. (7) VALENT. et VALENS AA. Clearcho.

Ui (8) numerarii appellari consueverant Consula-rium, atque Præsidum, duntaxat (9) tabularii post hanc nostram sanctionem vocabuntur: scientes se tor-ntis esse sbjectos, nisi (10) judicibus, vel his qui pro-i nostro judicio ad provincias venerint, vel exacto-is debitorum, aut reliquorum [nomen, et (11)] mo-n frequenter ingesserint sub actorum testificatione: s scire oportet, cum his, qui debitores sunt, sese solutionem esse retinendos, nisi omnia debita ipsis rint indicantibus persoluta, triennii (12) tamen spatio ulariorum decet tempus omne concludi. Dat. 14. Kal. rt. *Constantinop.* VALENT. et VALENTE AA. CONSS.

3. Iidem AA. Rufino P. P.

Umerarios (13) Amplissimæ tuæ Sedis cingulum ha-bere, et militiæ ordinem tenere jubemus. Dat. prid. Decembr. *Parisiis*, VALENTIN. et VALENTE AA. NSS. 365.

In omni Provincia duo Numerarii, et Tabularii collocantur. Bart.

4. Imppp. (14) GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. omnibus Rectoribus Provinciarum.

IN (15) provinciis singulis duo Numerarii qui et Tabu-larii collocentur: quo ad unum fiscalis arcæ (16) ra-tiocinium ad alterum largitionales pertinere tituli jubean-tur: hoc sciturі, quod si ex alterius (17) quicquam acti-bus ad alteram (18) partem illicita (19) fuerit usurpatio-ne translatum: is qui culpam judicis dissimulatione te-xerit (20), gravissimo sit supplicio subjugandus. Dat. 3. Kal. April. CP. ANTON. et SYAGRIO CONSS. 382.

De exceptoribus.

5. Iidem AAA. Principio P. P.

EXceptores (21) omnes judicibus Provincialibus obse-quentes, qui nec cohortalem militiam sustinere vi-dentur, neque a fisco ullas consequuntur annonas, abs-que metu dare cœptis operam, etiamsi decuriones sint, minime prohibemus: dummodo munera (22) propriæ ci-vitatis agnoscant, et peracto secundum morem exceptionis officio, ad propriam sibi curiam redeundum esse non ne-sciant. Dat. 4. Id. Decembr. *Aquileiæ*, ARCADIO A. et BAUTONE CONSS. 385.

De Numeriariis Actuariis.

6. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Severo P. U.

NE (23) diutius ad cunctorum perniciem actuarii nu-merariorum (24) consortiis adjuventur, illustris au-ctoritas tua cunctos ex numerariis actuariorum societate præcipiat (25) abstinere, atque ab eorum communione discedere: quod si hoc moniti custodire neglexerint, iisdem pœnis se quibus actuarios, non ambigant subjacere. Dat. 4. Kalend. Jun. *Niciæ*, HONOR. A. IV. et EUTYCHIANO CONSS. 398.

(1) *L.* 13. *C. Th.* 1. περὶ ταβουλλαρίων καὶ χαρτουλλαρίων βοηθῶν καὶ σκρινιαρίων καὶ ἐξκεπτόρων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, Tabulariis, adjutoribus sive scriniariis et exceptoribus, tam ilium, quam militarium judicum. *Syn. Basil.* 6. *tit.* 36. adde 25. *supr. de sacros. eccles.*
(2) Executoribus.
(3) Excelsæ, id est, *prætorianæ.*
(4) *Al.* Impp. Valentin. et Valens AA.
(5) Voracitas seu concussio in officiali punitur. *l.* 4. *C. Theod. h. t.*
(6) Aculeis.
(7) *Al.* Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA.
(8) *l.* 9. *C. Theod. h. t.*
(9) Recte addit hoc de consularibus et præsidibus. nam illu-rium præf. prætor. numerarii, vel etiam spectabilium conditio-ales non sunt, quinimo cingulum militiæ gestant et tenent, qui officio præf. prætorio numerarii sunt. *Mod.*
(10) Vide *l.* 1. *supr. de exact. tributorum. l.* 10. *tit.* 19.
(11) Absunt a *quib. lib.*
(12) Vide *l.* 11. *infr. h. t.*
(13) *l.* 11. *Cod. Theod. h. t.*
(14) *Al.* Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA.
(15) *l.* 12. *C. Theod. h. t.*
(16) Al. *hastæ.*
(17) Alienis.
(18) Alienam.
(19) *l.* 36. *ff. de regul. juris. l.* 2. *infr. de executoribus. h. l. tit.* 61.
(20) *Traxerit*, al. *tenuerit.*
(21) *l.* 2. *supr. de proximis sacrorum scriniorum. h. l. tit.* 19. adde *l.* 19. §. 9. *ff. locati.*
(22) Munia.
(23) *l.* 14. *C. Theod. h. t.*
(24) *Numerarii* rationes et chartas tractabant in officio præf. prætorio; præf. urbi; præsidum et ducum. *Actuarii* palatinorum et comitatensium numerorum rationes tractant, *l.* 5. *supr. de erogat. milit. ann.* et ita actuarii specialiter accipiuntur. *l.* 3. 5. 10. *et* 15. *C. Theod. hoc tit. de numer. actuar.* Alii autem sunt actuarii, de quibus dicetur *tit. seq.* Alii actuarii comitum ærarii. *l.* 3. *infr. de div. off.* Fuere et præf. prætorio, proc. præsidibus, vicariis, præf. urbi, ab actis. *Mod.*
(25) Percipiat.

De actuariis.

3. Impp. (1) THEOD. et VALENT. AA. Hierio P. U.

ACtuarios (2) tam classium (3) Urbis Constantinopolitanæ, quam Tymelæ (4), equorumque curulium (5) civitatum diversarum, non aliter, nisi ut consueverat (6), manus sanxerit principalis, sublimitas tua præcipiat ordinari, quod (7) si quis talis sub tua fuerit judicatione convictus: præfecto irritis his, quæ vetita contrectaverit, etiam congruam indignationem incurrat. Dat. 10. Kalend. Jul. *Nicomediæ*, THEOD. XII. et VALENT. II. AA. CONSS. 426.

De scriniariis vel numerariis præf. præt.

8. Iidem AA. Protogeni P. P.

SCriniarios vel Numerarios officii Magnitudinis tuæ jubemus nullatenus in posterum aut mutuam pecuniam sumere, aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi: quos nullam post depositam militiam inquietudinem sustinere volumus.

De actuariis.

9. Impp. LEO jun. et ZENO AA.

NEmini licere deinceps jubemus in quacunque militia connumerato, solicitudinem actuarii subire: vel post depositam eandem curam ad militiam adspirare, quatenus inter privatos agens, omnique militari privilegio denudatus, nihil nundinationis, vel fraudis circa commendanda ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat.

De Scriniariis, Numerariis, Adjutoribus, Chartulariis.

10. Imp. ZENO A. * P. P.

NUlli (8) Scriniario liceat pro tempore Numerarios plus quam quaternis vicibus, nec his tamen continuandis, adjuvare. Idemque hoc super Chartulariis in præbenda pro tempore numerariis opera observari decernimus, ita ut Adjutorum quidem biennii, Chartulariorum vero unius anni intervallo continuatio interrumpatur: nulla Adjutoribus ad Chartulariorum solicitudinem quam semel dedignitati sunt, descendendi (9) danda licentia: ita ut Orientalis quidem tractus pro tempore Numerariis, nonnisi ab his scriniariis qui inter triginta viros a Numerario retro numerandos, Asianæ (10) vero diœceseos numerariis nonnisi ab his qui intra quinquaginta a numerario similiter retro numerandos inveniuntur: Ponticæ et Thraciæ (11) diœceseos passim, et pro suo libi... omni multitudine eligendorum adjutorum tribuatur facultas.

§. 1. Omnia sane commonitoria, vel præceptio... aut evictiones, seu quælibet publica instrumenta... solum Adjutoribus, verum etiam Provinciæ illius de... disponitur, tractatori (12) inspiciendi, iidemque sub...bendi, aliorum quoque qui una cum eo tractant (13) eadem subscriptione mentione habenda, necessitatem ...cumbere.

§. 2. Si quid autem sine hac observatione ex O...tali, vel Asiano, vel Thraciano (14) scrinio fuerit er...sum, falsi suspicione non careat: exceptis publicis ...strumentis quæ a scrinio Ponticæ diœceseos emittuntur, quod in iisdem instrumentis solum numerarium ejus... diœceseos ejusque Adjutorem et Chartularium subscrib... Magnitudo tua disposuit: ita ut si quid hujus legis f...rit violatum Numerarii quidem tam gradus sui quam ...lennitatum seu solatiorum universi [unius] anni jac...ram: Adjutores vero quinquaginta librarum auri, Chartularii quindecim itidem librarum auri pœnam s...beant (15).

De Numerariis.

11. Idem A. Cotoni Magist. milit.

OFficio tuæ Magnitudinis datis precibus postulante, numerariorum actus non in biennium, sed in unum annum (16) statuatur: nostra pietas hujusmodi petitionibus annuens, dispositionem quæ super biennio promulgata fuerat, super uno tantummodo anno (17) revocavit.

De Cornicularíis, Chartulariis, Primiscriniis et Numerariis.

12. Imp. ANASTASIUS A. P. P. Illyrici.

PEr hanc divinam pragmaticam sanctionem decernimus, quod antea Tribunis Prætorianis, dum dignitas eis qui in criniis (18) seu gradibus officii tuæ Celsitudinis deponunt militiam præbebatur, et custoditum fuisse dignoscitur, hoc super honore quoque Comitivæ dignitatis eis impertiri: ut sententia pro fine eorum militiæ proferenda, dignitatis etiam mentionem contineat. Hoc quoque tantummodo, et sine speciali codicillorum vel divinorum apicum sanctione ad eandem dignitatem adipiscendam et privilegia eam sequentia sufficiat: ita tamen ut primi ordinis Comitivam per interlocutionem ejusdem

(1) *Al.* Imp. Leo A.

(2) *l.* 4. *in princip. Supr. de munerib. patrimoniorum*, *l.* 10. *tit.* 41. *l.* 5. *in princip. Supr. de spectaculis*, *l.* 11. *tit.* 40.

(3) Al. *clarissimæ.*

(4) *Chimeleæ*, al. *Antiochiæ.* Pyrrhus et Alciatus legunt *Timeleæ*, sed hanc legem, ut excusa est, restituit Cujacius ex *veter. lib. et l.* 21. *et* 22. *C. Theod. de div. offic.* qui interpretatur *Thymeleæ*, id est scenæ.

(5) Al. *et quarumcunque curialium. Al. quamque curialium.* Apulei. *l.* 3. equum curulem nimia velocitate refectum: Circenses dicuntur hi equi. *l.* 1. §. 2. *ff. de munerib. et honorib.* quorum alendorum munus patrimoniale, non personale, *ut alias dixi.*

(6) Consueverant.

(7) Quin.

(8) Scriniarii adjutores non debent sociari numerariis et chartulariis, nisi secundum modum hic declaratum. Bart.

(9) Discendi.

(10) Asiæ.

(11) Thraciæ.

(12) Tractator hic paulo ante chartularius dictus est, a chartis tractandis, ut et *l.* 3. *supr. de canone largitional. lib.* 10. *tit.* 23. *l.* 6. *Infr. de executoribus*, *h. lib. tit.* 61. *Novell.* 28. et 30. *c.* 2. *et* 128. *cap.* 24. *in fin.* 129. *et* 147. *c.* 2.

(13) Contractant.

(14) Thraciaco.

(15) Pœnæ subjaceant.

(16) Numerarii, qui rectoribus parent, triennales sunt, *l.* 2. *supr.* quod et de numerariis Præf. prætorio proditum est. *l.* 13. *et ult. C. Th. h. t.* At numerarii, qui sunt in officio magistrorum militum, annui sunt; olim erant biennales. *Mod.*

(17) Al. *dispositionem*, *quæ super uno tantummodo anno promulgata fuerit*, *revocavit. l.* 2. *supr. h. t.*

(18) Scriniarios operum intelligit Cujacius *Novell.* 128. *cap.* 18. qui sub Præfecto prætorio erant, quibus interdicta discussio est rationum ad civitates pertinentium. *dicta Nov.* 128. *c.* 18.

...tatis mereantur [hi , id est] Cornicularius (1) , Cartularius , Primiscrinius, et Numerarius scrinii Ma... ...iæ , et scrinii Daciæ , et scrinii operum , et scrinii ... Hoc eodem in his etiam qui post novellam disposi... ...n divæ memoriæ Zenonis , quæ de eisdem pœnis ...tur : et de iisdem personis (2) , quæ deposuerunt ...am , obtinente.

T I T. LI.

...(3) CURSU (4) PUBLICO , ET (5) ANGARIIS (6) ET PARANGARIIS.

1. Imp. Constant. A. Titiano.

...uos, qui publico cursui deputati sunt , non (7) li... ...gnis , vel fustibus , sed flagellis tantummodo agitari ...nimus : pœna non (8) defutura contra eum , qui ... fecerit. Dat. prid. Id. Maji , Sabino et Rufino ... 316.

2. Iidem AA. (9) Cyndino P. P.

...æsidibus , et Rationalibus (10) , cæterisque quibus propterea (11) respublica (12) , et annonas , et ali... ...a pecoribus subministrat (13) , usurpandi (14) para... ...i (15) licentia derogetur. Sed nec per aliam viam ... quisquam habeat facultatem : nisi per quam cur... ...ublicus stare dignoscitur : excepta videlicet tua su... ...ssima sede , cui cursus publicus , et proficiscendi ...um licentia , et ubi ratio exegerit , præsto est. PP. ...Kal. Mart. Constantino A. vii. et Constantino C. ... 326.

3. Imp. (16) Constant. A. Tauro P. P.

...ectiones (17) ab omnibus postulentur , et tam judi... ...ces , quam custodes publici cursus minime [transi... ...patiantur antequam seriem evectionis aspexerint. Quod (18) quis putaverit resistendum , et sine evectione iter ...e delegatur , vel ultra tempus quod evectioni insertum est , publico cursu uti conatus sit : ubi repertus fuerit , ibidem (19) jubemus retineri : et siquidem dignitate præditus sit , de ejus nomine ad providentiam (20) tuam, et ad illustrem virum comitem (21) , et magistrum officiorum referri : adversus vero cæteros protinus indignatio competens exercenda est , quos sinceritas tua pro loco graduque militiæ ibidem coerceri posse crediderit. Datum 8. Kal. Jul. *Mediolani* , Constantio A. ix. et Juliano C. ii. Conss. 359.

4. (22) Imp. (23) Julianus A.

Parhippum (24) eum (25) videri, et habendum esse , qui (26) usurpato uno (27) , vel duobus heredis quos solos evectio continebit , alterum , tertiumve extra ordinem commoveat (28). Nihil autem interesse debet , nec ad crimen vocari , utrum agens in rebus suo itineri , an mulionis subjugando , modo evectionis datæ formæ licentiam non excedat. Dat. 5. Id. Septemb. Mamertino et Nevitta Conss. 362.

5. Impp. (29) Valent. et Valens AA. ad Symmachum Correctorem Lucaniæ , et Brutiorum.

Si (30) quis per publicum cursum iter faciens , cujuscunque dignitatis , vel militiæ , ab itinere recto diverterit , pœna in eum competens proferatur. Dat. 8. Kal. April. *Mediolani*, Valentiniano , et Valent. AA. Conss. 365.

6. Iidem AA. et Gratianus A. ad Amphilium.

Evectionum (31) copiam senatui cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit , serenitas nostra largita est : ita tamen , cum aut a nobis evocatur , aut a clementiæ nostræ veneratione discedit. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate præsumpserit , motum in se nostræ mansuetudinis excitabit. Dat. 3. Id. Decembr. *Trev.* Gratiano A. ii. et Probo Conss. 371.

... Cornicularius officialis qui præest cornibus secretarii , ut Cassiodorus. *lib.* 11. *Variar.*

... Alias additur , *quæ.*

... *L.* 8. *C. Theod.* 5. περὶ τοῦ δημοσίου δρόμου καὶ τῶν τοῖς ...οις χρωμένων. *Synops. Basil.* 57. *tit.* 17. id est , de cursu ...o , et iis , qui conturis utuntur. Galli appellant *Postes.*

... De cursu publico multa Alciat. hic non aspernanda , itidem ...læus in annot. poster. ad Pandectas.

... *Eclog. lib.* 5. *tit.* 1.

... Angaria est , qua cursus publicus dispositus est : parangaria, ...rsum. vid. *Synops. Basil.* 5. *tit.* 1. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* ...lde *l.* 18. §. 4. *ff. de munerib.*

... Οὐδὲ ξύλοις , οὐδὲ ῥοπάλοις τύπτονται , ἀλλὰ μόνον σφαγγ... (id est , flagellis) ἐλαύνονται. *Synops. h. t. c.* 1. adde §. *impuberi.* 33. *ff. de SC. Silaniano.*

... Vero.

... *Alias* , *Acyndino.*

... Καθολικοῖς. Præsidibus et generalibus cæterisque procurato... et cuivis alii magistratui , ac eorum animalibus propterea ...blicis rationibus alimenta deputata sunt , ne publico cursui ...i sint. 57. *Synops.* 17. c. 2.

...) Præterea.

...) *Respublicæ . in quibus. manusc.* id est , civitates.

...) Al. *subministrant.*

...) Adde *l.* 10. *infr. h. t.*

...) Veredi sunt publici equi cursuales : Paraveredi videntur ...ajores equi agminales , quos vulgo Parafredos vocant. Cu... ...d *hunc tit.* Galli *Pallefroys.*

...) *Al.* Impp. Arcad. et Honor. AA. * P. P.

...) Evectiones, sunt diplomata , sive codicilli , quibus cursu ...co utendi facultas datur. Cujac. quæ et synthemata et combinæ et tractatoria dicuntur. Apud Græcos (hoc est autorem synopseos 58. *tit.* 57. *cap.* 8.) hæc sententia est. A quovis iter faciente , licet maximæ vir dignitatis sit , præpositi cursus publici accipiant συνθήματα tesseras. Quod si resistet , ad P. Prætorio et Comitem et magistrum officiorum de eo referatur. Cæteri protinus puniantur.

(18) Publicanos suspectos fraudati vectigalis , suspectis in locis iter instituentes , manu injecta retinere posse hinc colligit Corsetus *singulari* , *Gabella si aliqui.*

(19) Eodem.

(20) Prudentiam.

(21) Magister officiorum dicitur etiam Comes , ut in *l.* 10. *C. Th. de curiosis et inscriptione legis* 3. *supr. de officio magistri offic. et l.* 3. *l.* 4. *supr. de castrensianis. h. l. tit.* 26. Ita eundem vocat Ælius Amidenus medicus.

(22) *Al.* Imp. Justin. A. Mamertino P. P.

(23) *Al.* Impp. Honor. et Th. AA.

(24) Parhippus est , qui usurpato uno , vel duobus veredis , quos solos evectio continet , alterum tertiumve extra ordinem commovet. V. Cassiod. *lib.* 4. *et* 5. *Var. ep.* 4.

(25) Publicanus potestatem Titio faciens rerum exportandarum , Titii quoque uxori earum exportandarum fecisse intelligitur : ut reale quam personæ beneficium sit magis. Corsetus *singulari* , *Gabella gabellariis.*

(26) Id est , si quis.

(27) *l.* 15. *l. ult. infr. h. t.*

(28) Commovere equum , est eo uti. vid. *l. ult. Infr. h. t.*

(29) *Al.* Imp. Theod. Cons. A.

(30) *l.* 25. *C. Theod. h. t.*

(31) *l.* 32. *C. Theod. h. t.*

7. Iidem AAA. ad Hisprinium P. P.

IN (1) omnibus provinciis veredorum quarta pars reparetur (2) : stabula autem ut impensis publicis extruantur, contra rationem est : cum provinciarum sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparanda, et utilius sit, tam publico, quam his, quos (3) stercus [animalium pro] suo solatio habere concedimus. Dat. 3. Kal. Mart. *Trev.* GRATIANO A. IV. et MEROBAUDE CONSS.

8. Imppp. (4) VALENT. GRAT. et VALENS AAA. Floro Com. R. P.

UT (5) agendi itineris possit esse moderatio, deni veredi per dies singulos ex utraque parte dimittantur : pœna quinque librarum auri minime defutura contra eos, qui statuta nostra (6) neglexerint.

Faciendæ evectionis copia omnibus judicibus denegetur, excepto Præfecto Prætorio, et officiorum magistro. Bart.

9. Imppp. (7) GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. [FLORO] * P. P.

JUdicibus (8) faciendæ evectionis copiam denegamus : cum id tantum nostro numini (9), et tuæ sedi, necnon (10) viro illustri magistro officiorum sit reservandum : cum neque præfecto urbi, nec magistris militum, nec (11) ducibus, nec vicariis, nec cuiquam (12) alii præter memoratas duas potestates a nobis hoc concessum sit (13). His enim (14) tantum ambulandi facultatem judices ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in trasmissionem publicarum functionum persecutores (15) viderint constitutos : sciturí, si definitionem nostram excesserint, se quidem vigintiquinque auri libris, officia vero quinquaginta esse multandos. Datum 10. Kalend. Aug. CP. ANTONIO, et SYAGRIO CONSS. 382.

10. Iidem AAA. Philagio Com. Ord.

GRavissimæ (16) pœnæ acerbitate proposita, evectionum (17) contractus, animalium quoque publicorum merces, et ementis et distrahentis coercition[e] prohibemus. PP. *Byato.* Dat. 15. Kalend. Octob. A[NTONIO] et SYAGRIO CONSS. 382.

11. Iidem AAA. Cynegio.

NUllus (18) evectione utatur privatus, tametsi [me]rit impetrare. Dat. 6. Non. Mart. RICHOM[ERE] CLEARCHO CONSS. 384.

12. Imppp. (19) VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QUoniam (20) veredorum (21) quoque cura pa[r ra]tione (22) tractanda (23) est (24) : sexaginta [libras] auri sella cum frenis, sexaginta [itidem] [aver]ta (25) non transeat : ea conditione, ut si quis præscripta moderaminis imperatorii libramenta transcenderit [ejus] sella in frusta cædatur : averta vero fisci juribus de[puta]tur, exceptis auri centenariis (26) quæ necessarium (27) est ab hippocomis (28) in solitis sacculis reportari. Dat. 15. Kal. Jul. CP. ARCADIO A. I. et BAUTONE CONSS. [385.]

Non debent rustici, qui hippocomi appellantur, perducendo equos, per publicum cursum, indigna spoliatione vexari. Bart.

13. Iidem AAA. Floro P. P.

NOn (29) patimur hippocomos per eos, qui v[ere]d[is] utentur, indigna spoliatione vexari : si quidem [non]nulli veredarii (30) saga eorum dicuntur auferre [ve]l præcidere. Quocirca per omnes judices, et curiosos (31) miserabilis removeatur (32) injuria : scientibus cun[ctis], quod si observata non fuerit nostra sanctio, non s[olum] damna resarcire, verum etiam notam, et multam [qui] neglexerit, subire cogetur. PP. 15. Kal. Jul. *Trev.* [VA]LENTINIANO A. IV. et NEOTERIO CONSS.

14. Iidem AAA. Potamio P. P. Augustali.

PUblici (33) cursus exhibitio secundum locorum [con]suetudinem (34), vel curialibus, vel coho[rtali]...

(1) *l.* 34. *C. Theod. h. t.*

(2) Reparari ita dicitur quintum animal. *l.* 4. *supr. de murilegulis. lib.* 11. *tit.* 7.

(3) Fimetum seu stercus equile pro solatio hospiti relinquendum, vide *l.* 12. §. *sed si pecoris.* 2. *ff. de usu et habitat. Inst. de usu.*

(4) Imp. Valent. A.

(5) *l.* 38. *C. Theod. h. t.*

(6) *Al.* additur, *lege.*

(7) Impp. Leo et Anthemius.

(8) *l.* 40. *C. Theod. h. t. l.* 2. *Infr. de cohortal. h. l. tit.* 58.

(9) Nomini.

(10) Nec vero.

(11) *l.* 16. ~ 20. *Infr. h. t.*

(12) Cuidam.

(13) Est.

(14) Etenim.

(15) Prosecutores.

(16) *l.* 41. *C. Th. h. t.*

(17) *l.* 2. *Supr. h. t.*

(18) *l.* 44. *C. Th. h. t.*

(19) *Al.* Imp. Leo A.

(20) *Pars legis* 47. *C. Th. h. t.*

(21) Ιππων : Quoniam et equorum habenda cura est, sexaginta libras sella cum freno habeat. ἡ δὲ βέρτα, vel ἀζέρτα τουτέστι τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ἐπιφέρονται κατὰ τοῦ νώτου, καλεῖται δὲ τὰ ἐκ τοῦ ἀποσοβάφθαι. Averta vero (id est, lateralium qu[æ] [in] tergo gestant : vocatur autem averta ex eo, quod ave[r]sa sit et ipsa librarum sexaginta sit. Quod si quis præscriptum hunc [mo]dum transcenderit, ejus sella in frusta comminuetur, et a[ver]ta fisci juribus deputabitur : excepta tamen auri centenaria sunto). *Synops. Basil.* 17. *c.* 12.

(22) Impetratione. al. *moderaminis imperii.*

(23) Vid. Panciroll. *rer. memorab. lib.* 2. *tit.* 16. Ans.

(24) Contractanda.

(25) Averta, quod explicat Budæus *in tit. ad l. Cornel. de* ...

(26) Ornamenta erant veredorum avertis applicita, ita DD. ...

(27) Necesse.

(28) Hippocomi dicuntur stabularii, seu equorum cura[tores]. Glossis ἱπποκόμος, Agaso, Equilio.

(29) *l.* 50. *C. Theod. h. t.*

(30) Veredariis.

(31) Curiosi sunt, qui curam totius publici cursus ger[unt]. *Maitre des Postes.*

(32) Moveatur.

(33) *l.* 51. *C. Theod. h. t.*

(34) *l.* 22. *Infr. h. t.* Consuetudo in publici cursus exhibi[tione] servanda, *ut hic.* Unde notant, mulos equosve conduc[tos] plus consuetudine recepta non esse onerandos. Corsetus *sing.* ...

ous (1) debet committi, vel his, qui (2) suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt. Dat. 3. Kal. Aug. CP. ARCADIO A. II. et RUFINO CONSS. 394.

15. Impp. (3) ARCAD. et HONOR. AA. Dextro P. P.

SI (4) quis, vel pro una (5) mutatione veredum superducendum esse crediderit, in quadruplum superductorum (6) animalium pretium fisci juribus (7) inferat. Datum 15. Kalend. April. *Mediolan.* OLYBRIO, et PROBINO CONSS. 395.

16. Iidem (8) AA. Remitheo duci Armeniæ.

HIs (9) tantummodo utendi cursus publici facultas concessa est, qui legati (10) de diversis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.

17. Iidem AA. Lucentio (11).

NEmo (12) mulionem mutationibus deputatum, vel per solicitationem, vel per receptionem (13) subtrahere audeat, decem libras argenti pœnæ nomine inferre formidans. Dat. 12. Kalend. Mart. *Mediol.* HONORIO A. IV. et EUTYCH. CONSS. 398.

18. Iidem AA. Messalæ P. P.

ANimalia (14) publica dum longe majore (15), ac periniquo pretio pabula æstimantur, per mancipes, atque apparitores aperte vexantur: ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut nec pabula mutationibus desint, nec provinciales ultra, quam justitiæ sinit ratio, prægraventur. Dat. 15. Kal. Decembr. STILICHONE, et AURELIANO CONSS. 400.

19. Iidem AA. et THEODOS. A. Septimo Procul. Afric.

COmperimus (16) provinciales, et pabula, et pecuniam pro [cursu] equorum cursualium solenni ratione conferre, et extrinsecus etiam paraveredorum onere prægravari. Provinciarum igitur rectores procurent, ne unquam cursus publicus veniat in querelam, et occasio deceptionis curiales (17), vel provinciales animalia indebita præstare compellat. Dat. 7. Kalend. April. *Raven.* DN. THEODOS. A. I. et RUMORIDO CONSS. 403.

Nullus dux postquam ducatum suum intravit, uti debet cursu publico, sed jumentis propriis. Bart.

20. Iidem AA. Anthemio P. P.

NEmo (18) ducum ingressus semel provinciam suam, postmodum [in] itineribus faciendis cursu, atque angariis ipse [sive] suum (19) utatur officium, sed expeditionem militarem jumentis propriis exequatur. De cohortalinis (20) etiam officiis eadem lege sancimus: ne quis ex his per provinciam suam discurrens, veredo uti conetur in posterum, cum sacra prohibitum sanctione cognoscat. Quod si quis ducum, vel apparitorum, vel cohortalium officiorum temerario animo ea quæ decernimus, contemnenda putaverit: per singula animalia, quibus usus fuerit, singularum librarum auri illatione multabitur. Dat. 4. Non. August. CP. DD. NN. HONORIO VII. et THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

21. Impp. THEOD. et VALENT. AA. (21).

NUllus (22) penitus (23) cujuslibet ordinis, seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis (24) excusationem angariarum, seu parangariarum habeat.

22. Imp. LEO A. (25) * P. P.

CUrsum (26) ambularem (27) ab omni Orientali tractu, necnon ab his civitatibus aliarum regionum, quarum instructio tui culminis meminit, tolli amputarique decernimus: ita tamen ut in transitu fortissimorum militum quando nostra serenitas disposuerit, ex aliis ad alia eos loca deduci, evectionesque animalium secundum consuetudinem a nostra fuerint serenitate consecuti, et in armorum, tam confectione, quam translatione servata consuetudine, in profectione, quinctiam legatorum animalium dominis, qui ea solent accepta mercede locare, præbenda pensio, arcæ (28) tui culminis imputetur, tractatorias videlicet animalium super memoratis causis nulli alii judici, cujuscunque sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini, faciendi licentium patere decernimus.

(1) Cohortales apparitores, præsidum perpetui cohortalini, et beneficiarii curam habentes mansionum equorum dicuntur Patricio apud Thalelæum 45. *Basil.* 1. *l.* 7. *Infr. de cohortal. h. l. tit.* 58. *officiales, supr. de episc. et cleric.* cætera vid. *in l.* 10. *infr. de cohortalib. h. l. tit.* 58.
(2) Quos.
(3) *Al.* Imp. Zeno A.
(4) *Pars legis* 53. *C. Theod.* Si quis vel unam mutationem (cursus subaudi) prætervectus fuerit, quadruplum animalis pretium persolvat. 57. *Synops.* 17. *c.* 36.
(5) *l.* 4. *supr. h. t.* una mutatio, *une poste.*
(6) Supradictorum.
(7) *Viribus*, quod magis probat Cujac. quia in lib. veter. frequentius reperitur.
(8) Al. *Idem A.*
(9) *Pars legis* 57. *C. Th. h. t.*
(10) Vid. *l.* 9. *supr. h. t.* Goth. Privatis non licet uti cursu publico, nisi legatis diversarum gentium ad comitatum festinantibus, vide porro Joannem Aurpachum *lib.* 1. *singul. allegat. cap.* 9. *et lib.* 2. *c.* 31. Mod.
(11) *Al.* Vincentio P. P.
(12) *Pars legis* 58. *C. Th. h. t.*
(13) Al. *obreptionem.*
(14) *l.* 60. *C. Theod. h. t.*
(15) Minore.
(16) *l.* 64. *C. Theod. h. t.*
(17) Curialis.
(18) *l.* 9. *supr. h. t. l.* 66. *C. Theod. h.t.* Curru publico suis in negotiis duces et præsides provinciarum et ministrantes eis apparitores, ne utuntor, si secus fecerint, in animalia singula singulas auri libras solvunto. 57. *Synops. Basil.* 17. *c.* 20.
(19) Suo utatur officio.
(20) Cohortalibus.
(21) *Al.* Imp. Anastasius A.
(22) *Eclog. lib.* 5. *tit.* 1. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 21. *et* 22. dixi ad *l.* 11. *supr. de sacr. Eccl.*
(23) Conjunge cum *l.* 11. *supr. de sacr. eccl. et l.* 2. *supr. de quib. mun. vel præstat. nem. l.* 10. *tit.* 48.
(24) *l.* 11. *supr. de sacr. eccl. l.* 1. *l.* 2. *supr. de quibus munerib. lib.* 10. *tit.* 48. *l. ult. in fin. ff. de muneribus.*
(25) Al. *Justinus.*
(26) *Ecl. ibid.*
(27) Quidam legunt, *clabularem.* Est autem clabula, vehiculi genus, de quo vide hic *Græcos Syn. Basil.* 1. *ex lib.* 56. *tit.* 17. c. 22. ὀχημάτων.
(28) Arcæ sive mensæ P. P. in quam canones seu tributa inferebantur, fit etiam mentio in *l.* 6. *supr. de exact. tribut. l.* 10. *tit.* 19. *l.* 13. *supr. de susceptorib. l.* 10. *tit.* 70. *l. ult. infr. de apparit. Præf. Prætorio h. l. tit.* 53. *l.* 9. *Cod. Th. de indulg. debit.* fuit et arca quæstoria. Symmach. *in epist.* arcæ theatris P. urbi. *Julianus Nov.* 63. *c.* 1. adde *l.* 14. *supr. h. t.*

23. Imp. (1) Anastasius A.

JUbemus nemini licere cujuscunque scholæ, vel officii, vel militiæ, seu conditionis per totius Orientalis tractus partes, ob quamcunque causam proficiscenti, seu redeunti (2), supra unum veredum, unumque paraveredum, cum evectione tamen judiciali movere (3): nisi specialis (4) ei præstita sit nostræ serenitatis quatitatem animalium continens evectio: exceptis proculdubio his, qui pecunias publicas devehunt: cum in hac parte sine nostra quoque speciali auctoritate tanta conveniat animalia moveri, quanta transvehendæ pecuniæ summa, et ejus tuitio deposcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicunque nostra jussa quolibet modo, seu tempore violaverint, seu violare concesserint.

TIT. LII.
DE (5) TRACTATORIIS (6), ET STATIVIS.

1. Imppp. (7) Theodos. Arcad. et Honor. AAA. Rufino P. P.

TRactatoriæ (8) cum stativis (9) solitis tantummodo biduum tempus accipiant: nulli vero penitus cum necessariis sibi personis præbeantur, nisi his tantummodo, qui animalia (10), atque eos (11) sacro usui necessarios (12) prosequuntur (13): ita tamen, ut his dimissis in tractatoriarum corpore, quinque (14) dierum numerus adscribatur: ut nullus ultra (15) hoc temporis spatium ad residendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nanciscatur. Datum 7. Kalend. Septembr. CP. Arcad. A. II. et Rufin. Conss. 392.

TIT. LIII.
DE APPARITORIBUS PRÆFECTORUM PRÆTORIO ET PRIVILEGIIS EORUM.

1. Impp. (16) Valent. et Valens AA. Mamertino P. P.

PRæfecturæ (17) cornicularios, qui annis singulis exeunt, post transactos corniculos nostram adorare (18) purpuram volumus: quo honore perfunctis, cum jam missionem tenuerint (19), liberum otium damus, ut ad susceptionem, vel cujuslibet necessitatis officium minime devocentur. Datum 3. Kalend. Februar. *Mediol.* Valentiniano, et Valente AA. Conss. 367.

2. Iidem AA. Zosimo præsidi Epiri novæ.

PRæfectianos (20) ad perniciem provincialium exactionibus (21) in provinciis, vel potius lucris, vel quæstibus suis sese immiscere vetamus: præterea, vel horreorum gerere custodiam, vel curiarum (22) jus, atque arbitrium sibi præsumere [his denegamus (23)]. Horum si quis præsentis legis temerator existat, volumus eum competenti motu et indignatione percelli. Dat. 14. Kal. Decemb. *Mediol.* Valentiniano et Valente IV AA. Conss. 373.

Cornicularii, primiscrinii, et numerarii præfecti prætorio sortita laborum requie privilegiis hic insertis gaudent. Bart.

4. Impp. (24) Theodos. et Valent. AA. Zoilo Præfecto Prætorio.

COrnicularii (25), et primiscrinii, numerarii insuper qui in officio tuæ sublimitatis per ordinem obsequiis militiæ terminatis, desideratam laborum requiem sortiuntur: pro multis erga rempublicam sudoribus ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium judicum semper habeantur immunes, et civilium tantum judicum, non etiam militarium jurisdictioni subjaceant. Huic sanctioni addendum esse censemus, ut si quis præfectianus (26) dum militat, vel post depositum cingulum, sine testamento quod legibus comprobatur, nullisque ab intestato successoribus derelictus, fati munus impleverit: omnes ejus patrimonii facultates provisione magnificæ tuæ sedis non fisci juribus, sed arcæ (27) tui culminis rationibus vindicentur. Scriniariis autem [et] exceptoribus, cæterisque qui in officio tui culminis merent (28): cum in legione (29) prima adjutrice nostra militant, audientiam tantummodo in causis in quibus pulsantur, tuæ cel-

(1) Al. *Justinianus.*
(2) Vid. *l.* 2. *supr. h. t.*
(3) Movere equum, est eo uti, *ut hic et l.* 4. *supr. h. t.* ita movere arma, armis uti, *l. unic. supr. ut armor. usus. lib.* 11. *tit.* 46.
(4) Specialiter.
(5) *L.* 8. *C. Theod.* 6.
(6) Tractatoria diplomata sunt quæ dantur missis, vel evocatis a principe. cursu publico utentibus, adscriptis etiam stativis, id est, diversoriis et mansionibus, quibus alantur sumptu publico. Cujac. *hic.* al. *tractatoribus et stationariis*, *l.* 2. *C. Th. h. t.*
(7) *Al.* Imp. Constantin. A.
(8) Tractatores.
(9) Ut hic, ita etiam tractatorias accipe *in l. pen. supr. tit. prox. l.* 2. *supr. de desert. l.* 8. *C. Th. de curs. publ. l.* 2. *C. Th. de dom. et prot. et lib.* 3. *legum Longobardicarum.* Mod.
(10) Cursus publici tractatorias, seu diplomata qui habent, jus stativa habendi, id est, ullo loco considendi non habent, ultra biduum.
(11) De feris, vid. *supr. tit. de venat. ferar. lib.* 11. *tit.* 44.
(12) Necessario.
(13) Ut qui equos ad principem deducunt, quinque duntaxat diebus resideant et alantur in singulis urbibus. *ut hic.* Hoc amplius colligit Corsetus *sing. Gabella si alieni.* Potestate alicui facta frumenti extra territorium evehendi, septem dierum spatium ad eam rem dari. Atque ita licet operarum exactio vetita sit. *l. un. supr. Ne operæ a collatorib. exigantur. l.* 10. *tit.* 24. *l. ad portus.* 7. *supr. de oper. public.* et equorum persecutio *l.* 1. *supr. Ne rusticani ad ullum obsequium lib.* 11. *tit.* 54. non tamen equorum prosecutoribus ministerium prohibitum. *ut hic.*
(14) Prosecutio equorum dicitur *hic*, ut auri. *l. unic. supr. de auri publici persecutorib. l.* 10. *tit.* 72. publicarum functionum. *l.* 9. *supr. de curs. publ. h. l. tit.* 51. frumentorum. Cassiod. 4.
(15) Intra.
(16) *Al.* Imp. Leo A.
(17) Ex *C. Theod. lib.* 12. *tit.* 10. *l. un. confer.* valde enim immutata est, *l.* 3. *in pr. infr. h. t.*
(18) Vid. *l.* 1. *infr. tit. prox. l.* 7. *supr. qui militare. h. l. tit.* 34.
(19) Id est, obtinuerint, ut alias sæpius.
(20) Præfectianos. Præfectiani autem hic sunt præfecti Prætorio apparitores, adde *l.* 3. *Infr. h. t. l.* 8. *supr. de offic. rectoris provinc.* adde *tit. Cod. Th. Ne præfectianus. lib.* 12. *tit.* 10.
(21) Apparitores Præfectorum prætor. exactores, horrearii, decuriones esse non possunt.
(22) *Curarum*, in *C. Th. tit. ne præfect. exam. etc.* ex quo hæc lex est, *l.* 12. *C. Th.* 10.
(23) Absunt a *C. Th.*
(24) Imp. Anastasius A.
(25) *l.* 1. *supr. h. t.*
(26) Præfectiarius. *l.* 2. *supr.*
(27) Arcæ P. P. fit mentio in *l.* 22. *supr. de cursu publ. h. l. tit.* 51. ubi dixi.
(28) Inhærent.
(29) De legionibus dixi ad *l. ult. supr. de castrens. pecul. milit.*

tudini deputamus. In provinciis vero commorantes, re-oribus earum eos respondere jubemus, nisi publicum fficium aliquod eis injunctum sit.

TIT. LIV.

DE APPARITORIBUS PRÆFECTI URBIS.

Qui administraverunt officia, officio finito principis purpuram non adorant. Bartol.

1. Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Principio P. P.

PRæter eos, qui de officio eminentium potestatum, numero stipendiorum, et curriculis evolutis, urbis-æ præfecturæ serenitatis (1) nostræ annis singulis at-igere purpuram (2), venerarique præcepti sunt: nulli orsus eorum, qui provincialia officia peregerint, tran-uillitatis nostræ muricem adorare sit liberum, omnium ffragiorum obreptione cessante. Dat. 14. Kal. Octob. *quilan.* Arcad. A. et Bautone V. C. Conss. 385.

2. Impp. (3) Honor. et Theodos. AA. Palladio Præfecto Prætorio.

QUicunque (4) illustris urbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem (5) concusserit (6), accusatus atque convictus, perpetui (7) panificii (8) xibus addicetur (9). Dat. 7. Kal. Jan. *Ravennæ*, onor. A. xi. et Constantio ii. V. C. Conss. 419.

TIT. LV.

DE (10) APPARITORIBUS MAGISTRORUM MILITUM ET PRIVILEGIIS EORUM.

1. Impp. (11) Valent. et Valens AA. ad Arthemium correctorem.

QUi sese in officiis magistrorum equitum ac peditum militare monstraverint, ob omni nominationis injuria excusentur. Dat. 13. Kalend. Octobr. *Aquilani*, cc. 15. Kal. Novemb. *Salerni*, Divo Joviano, et arroniano Conss. 364.

2. Iidem AA. Mamertino P. P.

QUi (12) in officio magistrorum equitum ac peditum militiam sortiti sunt: ordinis sint militaris.

3. Impp. Theod. et Valent. AA. Basso (13) P. P.

PRobari apparitores magisteriæ potestatis neque curiales (14) in aliquo officio, neque cohortales, neque censibus (15) adscriptos volumus (16). Dat. prid. Non. Mart. CP. Cyro V. C. Cons. 441.

Numerarii illustrium, completa militia, et principatus munere functi gaudent privilegiis hic insertis. Bart.

4. Iidem AA. Apollonio.

NUmerarios virorum illustrium magistrorum militum tam præsentalium quam Orientalium, qui ordine et stipendiis militiæ fuerint decorati, exeuntes, tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari præcipimus: ita videlicet, ut post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium quam civilium judicum semper habeantur immunes: principatus vero munere functos, tribunis vigilum militaribus aggregari volumus.

5. Imp. (17) Anastasius (18) * magistro militum.

EOs qui in officiis vestris (19) merentes, statutorum (20) tantummodo numero inserti sunt, fori (21) præscriptione muniri: cæteros (22) vero qui supra hujusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, et apud (23) illustrissimas præfecturas, et apud clarissimos (24) provinciarum rectores de quolibet pulsari et conveniri, et sine cinguli præscriptione respondere negotio sancimus. Dat. 2. Non. Mart. CP. Cyro V. C. Cons. 441.

TIT. LVI.

DE APPARITORIBUS PROCONSULIS ET LEGATI (25).

1. Imppp. (26) Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Flavium Proconsulem Africæ.

OFficio (27) quod tuis meritis obsecundat, non curialem (28) quemquam, nec ex cæteris (29) corpori-

(1) Al. *severitatis.*

(2) *l. 1. supr. de præpos. sacri cubic. h. l. tit. 5. l. 4. supr. consulibus h. l. tit. 3. l. 1. supr. tit. prox.* Hujusmodi osculm principis (quod sc. princeps a suis subditis accipere, non re solebat) *labratum* dicitur a labro, ut ab ore osculum: quod ret labris manu admota et tacta, deinde purpura principis, vel nuflexo, φιλημα βασιλικόν, ἀσπασικὸν βασιλέως. Et hæc prinpalis adoratio, veneratio principis purpuræ et imperii, *l. 1. pr. de appar. præf. præt. h. l. tit. 53. et hac lege.* vid. Cu-. 11. *observ. 27. in fin.*

(3) *Al.* Impp. Arcad. et Honor. AA.

(4) *Ex lib. 14. tit. 3. l. ult. Cod. Th.* ex quo hic quædam it detracta.

(5) Concussio pistorum vetita: et sic vetitum, ut ne Præfeus urbi, ejusve apparitores, cum pecuniam publicam ex arca imentaria pistoribus frumento publico emendo adnumerant, stores concutiant. *l. 2. supr. de frumento urb. Constantinop.* . 11. *tit.* 23.

(6) Al. *concutierit.*

(7) *Perpetuis*, in *C. Theod.*

(8) Panificii nexus, pistorum corpus.

(9) Pœnæ species est corpori alicui addici, *ut hic*, urbanicia-s, id est, officialis seu apparitor P. urbi, corpori pistorum dicitur, et in corpus pistorum damnatur, *ut hic*, sic monachi jecta stola, vel tribonio in curiam vel cohortem transferuntur. *ov.* 5. 6. dixi ad *l. 38. supr. de decur.*

(10) *Eclog. lib. 7. tit. 6.*

(11) *Al.* Impp. Theodos. et Valent. AA.

(12) Apparitores magistri militum, milites esse videntur, hoc autem ideo dicitur, ut eos castrense peculium habere posse ostendatur, *Synops. Basil. 7. tit. 6. ex lib. 56. tit. 17. c. 30.*

(13) Ariovindo magistro militum, *in Nov. Theod. tit. 14. l. 4. unde hæc lex desumpta est §. probari autem. al.* Imp. Martian. A.

(14) Apparitores, magisteriæ potestatis esse non possunt, qui curiales, vel cohortales, vel censibus adscripti.

(15) Adscripti censibus, adscriptitii.

(16) Multa tum in princ. tum in fin. e *Nov. Theod.* detracta sunt, sed ea integra extat.

(17) Al. *Iidem AA. Arnobio magistro militum.*

(18) Al. *Zeno.*

(19) Al. *nostris.*

(20) In schola magistri officiorum apparitorum alii statuti sive intra numerum, alii supernumerarii, *ut hic.*

(21) Forum apparitores intra numerum seu numerarii magistri officiorum sortiuntur apud magistrum officiorum.

(22) *l. 3. supr. de officio magistri militum.*

(23) Forum sortiuntur apud Præfectum prætorio apparitores, supernumerarii, magistri officiorum.

(24) Viros clarissimos.

(25) Legatis.

(26) Imp. Constantinus A.

(27) Apparitor proconsulis esse non potest, qui vel curialis sit, vel alterius corporis.

(28) Naturalem.

(29) Puta pistorum aut trapezitarum.

bus volumus aggregari : at si qui erunt inter apparitores hujusmodi, restitui eos muniis debitis mox jubemus.

2. Impp. (1) ARCAD. et HONOR. AA. Dominatori Procons. Afric.

APparitioni tuæ, et legatorum quadringentos (2) censuimus deputandos, et de his duntaxat quos esse sibi detractos reipub. membra non queruntur.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. (3).

IN proconsulari (4) provincia officium proconsulare postulet quod exigere consuevit, nec alienis se partibus impudenter inserat.

TIT. LVII.
DE APPARITORIBUS COMITIS ORIENTIS.

1. Impp. (5) ARCAD. et, HONOR. AA.

IN officio comitis Orientis non amplius quam sexcenti (6) apparitores habeantur quos quidem publicis necessitatibus novimus abunde suppetere (7).

TIT. LVIII.
DE (8) COHORTALIBUS (9), PRINCIPIBUS, CORNICULARIIS, AC PRIMIPILARIIS.

De stationariis.

1. Imp. CONSTANTINUS A. edicto suo ad Afros.

OMnes stationarii (10) neque superexactionem audeant, neque carcerem (11) habeant (12), neve quis personam, licet pro manifesto crimine, apud se habeat in custodia, sciens quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est. PP. 6. Id. Maji, *Chartag.* CONSTANTINO A. IV. et LICINIO IV. CONSS. 315.

De Sacra probatoria.

2. Impp. CONSTANTINUS et CORSTANS AA. Tauro P. P.

NUllus Judicum quemquam sine sacra (13) probatoria probare audeat, vel provehere. Excipimus tamen officia Provincialia (14) cursus publici solicitudinem sustinentia : nec enim tanto muneri adminiculum denegar publica (15) permittit utilitas (16). Dat. 6. Kalend. Januar. *Mediol.* Accept. 8. Id. Jul. DATIANO et CEREALE CONSS. 358.

De cohortalibus Syriæ.

3. Imppp. (17) VALENT. VALENS, et GRAT. AAA. Festo Consulari Syriæ.

SOlita Cohortalibus (18) Syriæ privilegia, quæ a D. Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus : ac jubemus eos non ad solicitudinem bastagæ (19), non ad functionem naviculariam devocandos, non invitos curialibus cœtibus adscribendos : verum peracto labore militiæ, pastus (20) primipili (21) competenti sedulitate functione transacta, prærogativam (22) his recusationis offerimus. Dat. 6. Non. Octobr. VALENT. et VALENTE AA. CONSS. 365.

De officialibus Rectorum Provinciarum.

4. Iidem AAA. et GRATIANUS A. Probo P. P.

OFficia Rectorum Provinciarum tuæ Magnificentiæ literis volumus admoneri, ut susceptos in officio proprio, vel probatos, cohortium (23) nomine, vel (24) legionum privilegiis existiment inserendos (25). Dat. 16. Kal. Jun. MODESTO et ARINTHEO CONSS. 372.

De primipilario plures filios habente.

5. Iidem (26) AAA. Modesto P. P.

QUicunque per Osroenam (27) Primipilaris majore lætatur numero filiorum, unum loco suo veluti hereditario jure substituat, alterum pro amore patriæ Ædesenæ (28) curiæ tradat obsequiis : cæteris qua (29) voluerit militia provisurus. Sin autem duos tantum procreaverit : cohorti satisfacere cogatur, et curiæ. Quod si unum procreaverit, eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. Damus sane (30)

(1) *Al.* Imppp. Valent. Valens et Grat. AAA. Proconsuli Africæ.
(2) Apparitores quadringentos proconsul Africæ olim habuit.
(3) Al. *Iidem AA.*
(4) Provinciali. Provinciarum quædam Proconsulares : hoc autem verbo Græci intelligunt Asiam et Corinthum, Cujacius Africam, *l.* 11. *supr. de erogat. milit. annonæ. h. lib. tit.* 38.
(5) *Al.* Imp. Zeno, *al.* Theod.
(6) Apparitores sexcentos Comes Orientis habuit.
(7) Sufficere.
(8) *L.* 8. *C. Th.* 4. Cohortales qui, dixi ad *l.* 14. *supr. de cursu publico. h. lib. tit.* 51. *et ad l.* 10. *infr. h. t.*
(9) Cohortales sunt officiales præsidum vel consularium et correctorum.
(10) Stationarii sunt ex cohortalibus, *l.* 1. *supr. de curios. h. lib. tit.* 23. *l.* 6. *supr. de dignitatibus.*
(11) Carcer interdictus stationariis : Imo omnibus privatis. adde *l.* 1. *et l.* 4. *in fin. supr. de curiosis. h. lib. tit.* 23. Possunt tamen stationarii fugitivos prehendere. *l.* 4. *ff. de fugit.*
(12) Al. *habeant.*
(13) Vide *l.* 9. *infr. de divers. offic.*
(14) *l.* 9. *supr. de cursu publico. h. lib. tit.* 51.
(15) Cursus publici commoditas ad publicam utilitatem pertinet.
(16) Auctoritas.
(17) *Al.* Impp. Arcad. et Honor. AA.
(18) Cohortalium consularium Syriæ quæ privilegia.
(19) Bastaga munus erat ferendi res necessarias ad exercitum. Al. *bastagiæ*, *al.* utrumque deest.
(20) Primipili pastus. vid. *l.* 7. *infr. h. t.*
(21) Primipilum hic accipe pro annonæ militaris exhibitione et cura. vid. *l.* 1. *supr. de condict. ex lege. et l.* 1. 2. 3. 4. *infr. de primipilo. h. lib. tit.* 63.
(22) Al. *post primipili competenti sedulitate functionem transactam*, sed rectior videtur excusa lectio.
(23) Officiales rectoris provinciæ, nomine cohortales : privilegio legionarii.
(24) *Et legionum*, ex Græcis legit *Cujac.*
(25) Inferendos.
(26) Imppp. Valentinianus, Valens et Gratian. Modesto P. P. in *Cod. Theod. lib.* 12. *tit.* 1. *l.* 79. unde hæc lex desumpta est.
(27) *Osdroenam*, in *C. Theod.* al. *aliter.*
(28) Sic legitur in *C. Theod.* al. *Osdroseenæ* : sed Ædessa est urbs provinciæ Osroenæ. Cujac. *hic.*
(29) Quam voluerit militiam.
(30) Autem.

...ram tam patribus (1) eorum, quam ipsis, qui ...u legis auctoritate civitatum obsequio aggregantur, ...s quos Curiales patrocinio Principalium invenerint ...ari (2), in medium proferant: ut [et] ipsi si-...us officiis deputati, pareant (3) impetratis. Dat. ...u. Decembr. *Antiochiæ*, post Consulat. GRATIANI ... et EQUITII V. C. 375.

De delictis.

... Imppp. (4) GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.
Neotherio P. P.

...Apparitor defugerit criminosu... (5), Edictum, quo ...evocari possit, adjecta conditione legibus subsequa-... cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem a ...e pro qualitate peccati sententia proferatur. Veniam ... talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina ...vamus. Dat. prid. Id. Jun. *Mediol.* ARCADIO A. I. et ...ONE CONSS. 385.

De Apparitorum laxatione, et remissione.

... Imppp. (6) VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA.
Tatiano P. P.

...rdinariorum Judicum Apparitores (7), qui vel Spe-...culatorum (8), vel Ordinariorum attingerint gra-..., nullo annorum numero, nulla stipendiorum con-...latione laxentur priusquam primipili (9) pastum di-... ratione compleverint. Quod si ante debitum locum, ...huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis ...n, vel defessæ senectutis extrema ad impetrandam ...em crediderit prætendenda, non prius otio condone-... quam omne, quod Primipilo debetur, expenderit. ... etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo ...cuntur infamiæ: ne integro peculio sub hac occasio-...ætentur, ita condignæ ultioni eos volumus subjacere, ...unctioni quoque, quæ extremæ militiæ debetur, ni-...cx eorum facultatibus subtrahatur. Datum 3. Non. ..., *Mediolani*, TIMASIO et PROMOTO CONSS. 389.

De adæratione.

8. Impp. (10) ARCAD. et HONOR. AA.
Euthymio Vic. Asiæ.

...Peciebus Primilaribus adærandis (11) eadem pretiorum taxatio servetur, quæ in venalibus publicis poterit reperiri. Datum 5. Kalend. Mart. CP. ARCAD. IV. et HONOR. III. AA. CONSS. 396.

De Apparitoribus per Illyricum.

9. Iidem (12) AA.

PEr Illyricum (in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat Præsidalibus expediri) centeni numero singulis Judicibus obsecundent: nec ultra hunc modum, vel ad militiam ullus adspiret, vel conniventia judicum perseveret. Adhibendi autem sunt ad hujusmodi ministeriorum obsequia, non illi, qui vano militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officii solicitudinibus debitis exequantur.

De nomine in matriculis recipiendo.

10. Iidem AA. et THEOD. A. Anthemio P. P.

QUicunque chartas (13), vel tabulas, vel quodcumque aliud ministerium cohortalis optaverit, non ante (14) accedere permittatur, nisi ejus nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis (15) officium injungendum. Dat. 16. Kalend. April. CP. DN. NN. HONORIO VII. et THEODOSIO II. AA. CONSS. 407.

De ignominiosa missione.

11. Impp. HONOR. et THEOD. (16) AA.
Anthemio P.P.

SI quis ex grege cohortalinorum, urgente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus (17), quietis artibus immoretur, aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ Majestatis oraculum Amplissimæ tuæ Sedi offerat allegandum. Datum 14. Kal. Mart. CP. HONORIO 10. et THEOD. VI. AA. CONSS. 415.

Ne cohortalini ad aliam adspirent dignitatem, 1. vel militiam, 2. sive fortunam. 3. De negotiatoribus et ergasteriis adhærentibus.

12. Impp. (18) THEODOS. et VALENT. AA.
Isidoro Præfecto Prætorio.

SI (19) Cohortalis (20) Apparitor, aut obnoxius cohorti, ad ullam adspiraverit dignitatem, spoliatus omnibus

...) *l.* 13. *C. Theod.* §. *eod.*
...) Excusatos.
...) Careant: sed excusa lectio confirmatur *C. Theod.* in quo additur subscriptio: Dat. 3. Non. Decemb. Antiochiæ post ...s. Grat. A. 3. et Equitii V. C.
(4) *Al.* Impp. Honor. et Theodos. AA.
...) De cohortali criminis reo et latitante præses provinciæ ...oscit.
...) *Al.* Imp. Theodos. A.
...) Ordinarii judices in libris nostris sunt præsides viri claris-...i, non viri spectabiles vel illustres. *l.* 2. *supr. de prox. sacr.* ...n. *l. ult. supr. de mod. multar. l. omnes. supr. de episc. et* ... Græci ἐμβαθμοὺς vocant. *Nov.* 20. et 112. in Præsidum of-...o sunt Principes, cornicularii, commentarienses, numerarii ... tabularii, adjutores, subadjuvæ, ab actis, a libellis, exce-...res. Sunt et qui speculatores dicuntur et ordinarii, ut *Cod.* ...eod. *tit. de iis, quæ adm. vel off. publ. ger. trad.* Mod.
(8) Speculatores dicuntur, non spiculatores, *ut in l. Divus.* 6. ...rs. *Panniculalaria. ff. de bonis damnat. et Marci* 6. *vers.* 27. ...οστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα, ἐκέλευσε ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Hinc Suetonio speculatoria caliga. Iidem Tesserarii Plut. *in Galba.* vid. plura apud Cujacium 6. *observ.* 33.
(9) Primipili pastus hic dicitur, ut *l.* 3. *supr. h. t.* unde admonemur, primipilum esse annonæ militaris exhibitionem, ut et *l.* 6. *C. Theod. h. t. Theodor. Hermopolites* 9. *tit.* 9.
(10) *Al.* Imp. Valentin.
(11) In adæranda annona militari, servanda sunt pretia fori rerum venalium.
(12) Al. *Idem A. et Martian. A.*
(13) Ex cohortalium grege (de cohortalibus dixi ad *l.* 14. *supr. de cursu publico*) plerunque assumebantur, qui tabulas, vel chartas fiscalium debitorum tractarent, agerent, administrarent, *ut hic.* Hi quia chartas tractans, chartularii quoque dicti.
(14) *Antecedere*, al. *antea cedere.*
(15) Ejus.
(16) *Al.* Imp. Leo A.
(17) *Tributus.*
(18) *Al.* Imp. Zeno A.
(19) *l.* 13. *l.* 14. *infr. h. t. l.* 13. *supr. de off. rector. provinciæ.*
(20) *C. Theod.* 12. 1. 188.

impetrati honoris insignibus, ad statum pristinum revocetur: liberis etiam in tali [ejus] conditione susceptis, fortunæ patriæ mancipandis.

§. 1. Quod si quis ex his ausus fuerit ullam affectare militiam, nulla præscriptione temporis muniatur, præter eam scilicet quæ ex triginta (1) annis colligitur: sed ad conditionem propriam retrahatur: nec (2) ipse, vel liberi ejus post talem ipsius statum procreati, quod cohorti debetur, valeant declinare.

§. 2. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat adspirare fortunam, cui majorum (3) suorum exempla præjudicant.

§. 3. Sed etiam cunctos qui (4) diversarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet vel gemmarum argentique vestiumve venditores, apothecarios (5) etiam, cæterosque institores aliarum mercium, quibuscunque ergasteriis adhærentes, jubemus a provincialibus officiis removeri: ut omnis honor atque militia a contagione hujusmodi segregetur (6). Dat. 3. Non. April. *Constantinopoli*, ISIDORO et SENATORE CONSS. 436.

De his, qui ad aliam militiam, vel dignitatem adspirant.

13. Iidem AA. Florentio P. P.

NUllum ex Primipilaribus, nullum ex Principe (7) Cohortalis officii, vel ad aliam posse militiam adspirare, vel ministeriis sibi contra publicam utilitatem blandiri, vel ad quamlibet aliam dignitatem ad præjudicium (8) præteriti status accedere concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam, vel responsa cœlestia quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiamsi speciali adnotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse videatur: nec adsertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicæ studet commoditatis (9) subtrahere, sed statim Civitatis, unde oriundus est, Curiæ tradi præcipimus.

14. Imp. LEO (10) A. Constantino P. P.

QUisquis Cohortalibus (11) adhuc obsequiis obligatus, vel regimen Provinciæ, vel cingulum cujuslibet militiæ, vel dignitatis (12) quoquo modo meruerit: ante omnia contra licitum usurpatis impetratisve careat, etiamsi ultronea (13) nostra liberalitate jus gerendæ Provinciæ, vel militiæ seu dignitatis cujuspiam sibi jactaverit fuisse delatum, dehinc universis ... tiis conditionis, quam spreverat (14), defrau... ne quid eorum omnino per se vel per interposita... sonam possit acquirere, Primipili tantum (15) mun... plere cogatur: mox curialibus civitatis, in qua ... est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus (16) ... scilicet, ut (17) etiam hi, qui post impletam tale... litiam quodlibet militiæ dignitatisve genus affectav... curiæ [patriæ] suæ restituantur. Datum 6. K... Jan. CP. LEONE A. IV. et PROBIANO CONSS. 471.

TIT. LIX.

DE APPARITORIBUS PRÆFECTI ANNONÆ

1. Imppp. (18) VALENS. GRAT. et VALENT. AAA.

APparitores Urbanæ præfecturæ annonario officio se... non inserant (19), sed Apparitorum æmulatione ... creta (20) ministerio suo annonæ Præfecturæ fungant...

2. Impp. (21) ARCAD. et HONOR. AA.

PRæfectus annonæ canonem qui ad officium suum ... tinet, per compulsores suos exigat: et cum offi... suo retineatur obnoxius, qui ad implendum cano... devotionis suæ exactionem non ostenderit.

TIT. LX.

DE (22) DIVERSIS OFFICIIS ET APPARITORIB... JUDICUM, ET PROBATORIIS (23) EORUM.

1. Imppp. (24) VALENT. VALENS et GRATIAN. AAA. Severo Mag. militum.

SI (25) quando præfectus Prætorio, vel Vicarius, ... Rector Provinciæ significaverit eum, qui chartis ... ratiociniis publicis invenitur obnoxius ad præpositum ... stri ac militum transisse: retractus, illi adsignetur of... cio, [a (26)] quo ad necessitatem præstandi ratioci... devocatur (27): in rejecti (28) vero locum is potissimu... destinetur, cui meritorum adstipulantur (29) insigni... Datum 10. Kalend. Januar. GRATIANO A. II. et PRO... CONSS. 371.

(1) Legendum *quadraginta*, ut in *C. Theod.* et meo vet. manuscript. *Contius.*
(2) Ne ipse.
(3) Majores, qui ante nos: hic pater, ut *l.* 22. *vers. nec vero domum. supr. de administr. tutor.*
(4) Vid. *l. un. supr. negotiatores ne militent. h. lib. tit.* 35. Huc referenda lex Thebanorum antiqua, qua cavebatur, ut ne quis ad honores admitteretur, nisi decem annis a mercatura destitisset. Aristoteles 3. *Polit.* 3.
(5) Vid. Cujac. 2. *observ. ult.*
(6) Nisi princeps concessit, *l.* 1. *supr. quib. ex causis servi.*
(7) *l.* 12. *supr. eod.*
(8) Apud Judicium.
(9) Commoditate.
(10) *Al.* Anastasius A.
(11) *l.* 12. *supr. h. t.*
(12) Alias additur, *suæ.*
(13) Motus proprius principis quid, dixi *l.* 3. *supr. de legib.*
(14) Spreverat.
(15) Tantummodo.
(16) Mansurus.
(17) Ut et.
(18) *Al.* Imp. Antoninus A.
(19) Inferant, ut *l.* 4. *supr. prox. tit.*
(20) Est quidem præfectus annonæ sub dispositione præf. urbi et uterque annonæ civilis curam agit. Sed separatas apparitione... habent, quas lex confundi et commisceri vetat. *l.* 1. *C. Theod. de cond. in publ. horr.* Præfecti autem annonæ apparitores, an... nonarii dicuntur, præfecti urbi, urbaniciani. *Mod.*
(21) *Al.* Imp. Constantinus.
(22) *L.* 8. *C. Theod.* 7.
(23) Probatoribus.
(24) *Al.* Imp. Constantinus.
(25) *l.* 11. *C. Theod. h. t.*
(26) *Al.* deest.
(27) Denotatur.
(28) Revocati.
(29) Assignantur.

Resolutus a militia, ad eandem non adspirabit sine licentia Principis.

2. Imppp. (1) GRATIAN. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAAA. Eusignio P. P.

Illus (2) ex his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine Augusti (3) affatu suscipiat. Si quis autem id per obreptionem forte meruerit, quinque librarum auri multetur incommodo. Dat. prid. Id. Jul. *Mediolan.* HONORIO NB. P. et EUODIO CONSS. 385.

3. Iidem AAAA. Eusignio P. P. (4).

Nullus Apparitor Amplitudinis tuæ, vel de officiis Palatinis ad eam provinciam, ex qua oriundus est, in qua collocaverit larem, vel qui jam in hujusmodi loco fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis, executor privati negotii dirigatur. Etenim officii (5) Celsitudinis primiscrinius (6) tres libras auri fisci juribus sine dilatione persolvet, si statuta fuerint neglecta. Apparitor vero, qui huic se muneri passus est aptari, militia spoliabitur. Hæc vero pœna etiam cæteris irrogata est, ut si domesticus, aut protector, aut strator (7), vel Agens in rebus, vel Palatinus utriusque officii, vel ad eandem Provinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocaverit larem, cum hujusmodi deputatione perrexerit: matriculis quidem exemptus ipse, qui se voluerit mitti, auri libram unam fisci juribus inferre cogatur (8): Adjutores vero officiorum, [ ] Palatinorum ac numerarii Comitum illustrium Virorum, sive Actuarii libram auri fisci juribus solvant, nisi statuta fuerint custodita. Datum 2. Non. Decembr. *Mediolan.* HONORIO NB. P. et EUODIO CONSS. 388.

4. Imppp. (9) THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.

Qui vel (10) exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in Apparitorum (11) numero non vetentur.

Apparitor ob culpam vel negligentiam amotus officio per sententiam, ad nullam militiam adspirabit. Bart.

5. Impp. (12) HONOR. et THEODOS. AA. Graccho Præfecto urbi.

Quicunque (13) Apparitores ob culpam, vel negligentiam fuerint judicato discincti (14), [jam] ad nullam militiam habeant facultatem adspirandi: nec ex rescripto his ullus aditus reseretur, quos congruit pœnæ gravissimæ subjugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis adspirare contempserint (15). Dat. 8. Kal. August. *Ravennæ*, HONORIO X. et THEODOS. VI. AA. CONSS. 417.

6. Impp. (16) THEOD. et VALENT. AA. Hierio P. P.

IN (17) his officiis, id est, Virorum Spectabilium Proconsulis Asiæ, Comitis Orientis, Præfecti Augustalis, et Vicariorum, quos etiam monuimus sub xxx. (18) interminatione librarum auri, nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinii probatoria (19) consecraverit. Quod si quis [talis (20)] sub tua fuerit abdicatione (21) convictus: profecto (22) irritis his, quæ vetita contrectaverit, etiam congruam indignationem incurret. Dat. 10. Kal. Jul. *Nicomediæ*, DD. NN. THEOD. XII. et VALENTIN. II. AA. CONSS. 426.

7. Iidem AA. Anatolio mil.

AD splendidioris privilegia militiæ posteaquam priorem continuo labore compleverint, eos venientes admittemus, qui ea (23) voto adipiscendi honoris crediderint expetenda (24): non eos, qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, ut velut in meliori fortuna positi, aut ea scelera, quæ prius commisisse doceantur, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Duces, et Apparitores, et limitanei castrorum sub officiorum Magistro conveniuntur. Bart.

8. Impp. (25) LEO (26) et ZENO AA. Joanni Magist. offic.

VIros Spectabiles Duces eorumque Apparitores, nec non Limitaneos, castrorumque Præpositos, tantummodo ex (27) sublimis tui judicii sententia conveniri, nec aliis subjacere Judicibus præcipimus: Illustribus scilicet ac Magnificis Viris Magistris militum consuetudine (28) ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, et Illyrici, ex longo tempore hactenus obtinuit, reservata.

9. Iidem AA. Hilario Mag. offic.

PRobatorias (29) Memorialium et agentium in rebus cæterorumque nihilominus Apparitorum Prætorianæ per Orientem amplissimæ Præfecturæ, eorum etiam qui

(1) *Al.* Imp. Constantinus A.
(2) *l.* 18. *Cod. Theod. h. t.*
(3) Augustis.
(4) *Al. Idem A. et Julia. Cæs. P. P.*
(5) Officio.
(6) Primiscriniis.
(7) Strator.
(8) Cogetur.
(9) *Al.* Imp. Julianus A.
(10) *l.* 19. *C. Theod. h. t.*
(11) Jam apparitorum.
(12) *Al.* Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA.
(13) *l.* 20. *C. Theod. h. t.*
(14) Districti.
(15) Præscripserint.
(16) *Al.* Impp. Arcad. et Honor. AA. P. P.
(17) *l.* 20. *C. Theod. h. t.*
(18) Al. *viginti.*
(19) Vide *l.* 9. *infr. h. t.*
(20) *Al.* deest.
(21) Judicatione.

(22) Profecto quod vetito contrectavit.
(23) Eam voto.
(24) Expetendo.
(25) *Al.* Imp. Theodosius A. Magistro officiorum.
(26) Citatur hæc constitutio in *Novell.* 1. 9.
(27) Forum sortiebantur apud Magistrum officiorum, duces, limitanei, castrorum præpositi. vide quæ scripsi ad *rubricam. Tituli de Quæstorib. et Magistri officiorum.*
(28) Jurisdictio præscriptione acquiritur. *l.* 2. *supr. de fund. limit. l.* 11. *tit.* 59. *l.* 3. *Supr. de emancip. lib. cap. cum contingat. x. De foro competenti. cap.* 1. §. *irrefragabili. x. de offic. Ord.* Ans.
(29) Probatoriæ sacræ, *hic*, *et l. ult. supr. de murilegulis l.* 11. *tit.* 7. (quæ et prosecutoriæ, in *l.* 14. *supr. de murilegulis*) in multis exiguntur. *Edictum Justiniani* 8. *et* 13. sic dictæ, quod iis laudentur et confirmentur, qui eas consecuti sunt. *l.* 7. *C. Theod. de privilegiis eorum, qui in sacro palatio militant.* adde *l.* 6. *supr. h. t. l.* 10. *infr. h. t. l.* 5. *supr. de offic. magistri officior. leg.* 3. *in fin. supr. de agentib. in reb. h. lib. tit.* 20. *l.* 12. *supr. de cohortalib. h. lib. tit.* 58. vid. Cuj. *Novell* 24.

in diversorum Judicum officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militiæ sacramenta sortiri decernimus : non passim, nec licenter (1), solis auctoritatibus (2), vel sacrarum militarium literarum exemplaribus, sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subrcriptis, et nostro arbitrio præstandis, ita ut nullus his dolus aut fraus possit annecti : de his etiam, qui sunt veræ (3), et catholicæ fidei, jubemus admitti. Aliter vero militantes, nisi ex his sint, quos solis auctoribus apparitioni aggregari vetusta consuetudo perdocuit : detecta fraude cujuscunque accusandi studio : non solum mendaci carere militia, sed et proscriptionis stylum (4) subire decernimus, et bonorum omnium amissione multamus.

10. Iidem AA. Erythrio P. P.

HAc sanctione decernimus, ut in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his, qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quam sine divinis probatoriis (5) adipisci non possunt, sed periculo primatum uniuscujusque officii ipsas authenticas [sacras], quæ divinam nostræ pietatis continent adnotationem cum subscriptione administrantium, sub quorum jurisdictione consistunt, his, qui militare volunt præstari : exemplaribus videlicet eorum cum subscriptione eorundem Judicum apud singula quoque officia, prout convenit, reservandis (6). Quamvis autem manifestum sit de hujusmodi probatoriarum observatione excepta esse cæterorum judicum officia, tamen ne ulla [ei] ignorantiæ relinquatur occasio, omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiæ sociari, notitiam [in] sacris apicibus subdendam esse censuimus. Sub hac igitur observatione omnes, qui sive in hoc sacro Palatio nostro, sive in aliis quibuscumque officiis deinceps militare cupiunt : qui tamen (ut dictum est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum, vel veteri consuetudine, nisi præcedentibus (7) sacris probatoriis militiæ sociari, sicut subjecta (8) notitia demonstrat (9), adipisci præcipimus, scientibus his, qui ex aliqua parte præsentis nostræ serenitatis legis formam conniventia, vel negligentia quadam colludere (10) tentaverint, non tantum amissione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo, utpote crimini falsitatis obnoxios semet [ipsos] esse plectendos. † Et est notitia [hæc (11)] : Scrinii momoriæ probatoriæ Agentium in rebus palatinorum [sacrarum] largitionum (12) ... rum privatarum partis Augustæ. Item Scrinii sac... rum epistolarum sic : in officiis virorum illustrium præ... cto-rum (13) prætoriis (14) Orientis, et Illyrici, et ... bi officii Proconsulis Asiæ et Africæ, officii Comitis ... ien tis, officii Præfecti Augustalis, oficii Comitis divir um domorum, officii Vicariorum Thraciæ (15), Pon... Asiæ, et Macedoniæ, et Thesaurensium classis. ... Scrinii sacrorum libellorum sic : officii Virorum ... strorum militum utriusque (16) Præfecti Orientis, ... lyrici, invitatorum, admissionalium (17), men... lium, omniumque pædagogorum (18) cellariorum, ... sorum, lampadariorum eorum, qui in sacris scrini de-putati sunt, decanorum partis Augusti, et curs... partis Augustæ, officii Virorum Spectabilium D... Palæstinæ, et Mesopotamiæ, nobilis Comitis Phœ... seos, Corsenæ (19), Syriæ, et Augustæ Euphrate..., Arabiæ, et Thebaidis, Libyæ, Pentapoleos, utriu... Armeniæ, utriusque Ponti, Scythiæ, Mysiæ (20) ... mæ, [secundæ,] Daciæ, Pannoniæ, officii Vir... Spectabilium Comitis Ægypti, Pamphyliæ, Isau... Lycaoniæ, et Pisidiæ.

T I T. LXI.

DE (21) EXECUTORIBUS ET (22) EXACTORIB...

Ne apparitores, vel palatini exactores per provinciam ... gando inferant provincialibus molestiam, periculum ... storum per eos pertinet ad eos, quorum sunt appar... res, et exactores. Bart.

1. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. ad Provinciales, et ad Proconsules.

NE (23) per diversas Provinciarum partes, aut Pa... tinus (24) exactor accederet, aut Illustrium Viror... Apparitor (25) vagaretur, vel militaris terror infer... formidinem : hac lege sancimus, ut omnes memorati ... tenti sint ad (26) Provinciæ Rectorem, et cum eo agan... illo insistente (27), disponente, et agnoscente, et ... periculo rem peragant, et impleant (28) univer... Dat. (29) 17. Kalend. Jul. *Mediolani*, OLYBRIO, PROBINO CONSS. 395.

(1) Ne liceret, al. *nec latenter.*

(2) Auctoritatem a sacris literis distinguit : ut etiam auctorit. senatus a S. C. differebat : quemadmodum *ex* Cicerone *in princ. lib.* 3. *de Orat. epist. Cœlii ad Ciceronem* et Dione *lib.* 55. constat.

(3) Christiani tantum ad dignitates memorialium, agentium in rebus et apparitorum admittendi. Idem in defensore civitatis. adde *l.* 8. *supr. de defensorib. civit. Novell.* 15. advocato, *l.* 15. *supr. de Episcopali audientia. l. ult. supr. de postulando.* primatibus Alexandrinis, *l.* 6. *supr. de Episc. audient. et ibid. l.* 5. *l.* 19. *l.* 20. militibus, Cedrenus *id ita constitutum a Constantino refert.* Qua de re quod ad hanc legem attinet, testari tres juratos oportet apud acta, prius quam prolata probatoria suscipiatur ex constitutione Græca. *Tit. supr. de Episcop. audient.*

(4) Stylo.

(5) *l.* 9. *supr. h. t.*

(6) Observandis.

(7) Præsentibus.

(8) Subnexa.

(9) Demonstratur.

(10) Vel colludio.

(11) Abest a quibusd. lib.

(12) Abest a plerisque lib.

(13) Additur in quib. lib. *palatinorum.*

(14) Prætorio.

(15) Vicarii Orientis olim quatuor diœceseos Thraciarum, P... ticæ, Asianæ, Macedoniæ. Quod ad vicarium Thraciarum at... net, ætate Justiniani vicarius Longi Muri vocabatur : longu... murus, haud parvum fuit munimentum præsidiumque Thrac... rum, *Novell.* 26. *in pr. etc.*

(16) Emendat Cujac. *militiæ in præsenti, Orientis* etc.

(17) Amissionalium.

(18) Pædagogiorum.

(19) *Phœnicia Osdroena*, legit Alciat. *hic.* Cujac. emenda... *novi militis Phœnices, Osdroenæ.*

(20) Mœsiæ.

(21) *L.* 8. *C. Theod.* 8. *Eclog. lib.* 7. *tit.* 4.

(22) Vel.

(23) *l.* 6. *C. Theod. h. t.*

(24) *l.* 2. *in princ. supr. de Canone largitional. titul. l.* 1... *tit.* 23.

(25) Vide *l.* 7. *vers. Judicibus. supr. de exact. trib. l.* 1... *tit.* 19.

(26) *l.* 6. *in fin. supr. de exact. trib. l.* 10. *tit.* 19.

(27) Al. *consistente.*

(28) Impleatur.

(29) *Al.* VI.

2. Iidem AA. Andromacho P. U.

QUicunque (1) ex Palatio nostro cujuslibet tituli ad Provincias commeaverit, compulsor, exactor, admonitor, portitorve præcepti, Agens in rebus, vel palatinus, vel Apparitor Illustrium potestatum: hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curiæ (2) suæ specialiter approbatur (3), nec quod injunctum alteri fuerit, collegii jure præsumat: ne (4) dum hoc sibi invicem mutui officii licentia partiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. Dat. Prid. Id. Jul. *Mediol.* Olybrio, et Probino Conss.

Exactor intra annum debet ostendere quid exegit: et si non exegit, causam denotare, cur non exegerit, alias punitur. Bart.

3. Impp. Honor. et Theod. AA. Palladio P. P.

SIve (5) ex Prætoriano officio, sive illustris Comitivæ sacrarum largitionum, nec non et rei privatæ nostræ [militiæ], vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat (6) se intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium judicem remeare, eique suam efficaciam ostendere, et quid (in) ejus instantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, et penes quos residere, vel cujus culpa, aut qua causa in eadem provincia fuerit derelictum. Quod si exacto spatio anni in ejus regionis visceribus prædator insidians (7), deprehensus fuerit morari: tunc absolutus cingulo militiæ abjicietur, prioribus (8) ejus militiæ decem librarum auri multa proposita (9), si redire dissimulet: et per vices (10) officiorum ligatus ferreis nexibus, cura Provincialis officii ad debitum mittatur examen: nec ei liberum sit, ut hoc privilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post injuctam esse causetur, cum hisdem licentiam auferamus in eadem Provincia continuare exactionem. Dat. 10. Kal. Octob. D. N. Theod. A. vii. et Palladio Conss. 416.

4. Iidem (11) AA. Joanni P. P.

NUllam possessionem alterius (12) pro alienis debitis publicis vel privatis præcipimus conveniri. Dat. 5. Id. Jul. *Ravennæ*, Honorio xiii. et Theod. x. AA. Conss. 422.

5. Impp. (13) Honor. et Theodos. Augusti Volusiano Præfecto Prætorio.

COntra nostra præcepta si quisquam vetito [ac temerario (14)] ausu exactionem (15) audebit, licebit Provinciæ moderatori eundem correptum ad Sublimitatis tuæ judicium sub prosecutione (16) dirigere, et licebit (17) Provinciali, si (18) probetur obnoxius executor (19) contra vetitum exactionem sibi vindicans, temeritatem legitime repellere.

6. Imp. Zeno (20) Arcadio P. P.

SAncimus, ut eum cui ex judicio tui Culminis quocunque modo, sive studio Numerariorum aut Tractatorum (21), vel ipsorum jussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum injungatur, minime prius liceat aliam solicitudinem gerendam suscipere, quam reversus injunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita sors tulerit, ut in ea Provincia ad quam exequendi causa publici negotii aliquis proficiscitur, alio quoque causa sit exequenda, non prohiberi unum eundemque executorem ab hac urbe regia proficiscentem, duorum simul, non (22) plurium negotiorum executionem suscipere, dum ipsi (23) quoque tertii negotii non sit injungendi [licentia] antequam de superioribus responsum portaverit. Executoribus his, qui secundam, sive simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exequendam suscipere, non solum cinguli et bonorum suorum amissionem, verum etiam perpetui exilii supplicium subituris. Eandem hanc pœnam Numerarium quoque, et ejus adjutores, ad quorum curam quod violatum est pertinet, formidare.

7.

QUilibet executor (24) divinæ jussionis prætorianive præcepti id prius insinuare præsidi debet, ut is inquirat an sit in eo vitium aliquod falsi, aut legibus adversum aliquid, et an per obreptionem impetratum sit. † Executio autem fit scripto, vel sine scripto propositis sacris Evangeliis, et præsentibus possessoribus omnibus, et

(1) *l. 7. C. Theod. h. t.* Nec magisterianus, nec palatinus, nec alius quispiam apparitor illustrium magistratuum titulorum exigendorum nomine commeans, vel mandatum adferens, et aliud quidquam exequens, extra limites specialiter sibi præscriptos agat: aut quæ alii mandata sunt, alius facere præsumat. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 4. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 53.

(2) Curæ.

(3) Præsumitur pro nuncio et officiali. vide Alciat. 3. *præsumptionum* 14.

(4) Ne quid injunctum alteri fuerit collegii jure alter præsumat usurpare. *Goth.* Vid. *l.* 23. *Supr. de testam. text. in can. singula. distinct.* 89. *l.* 3. *Supr. de fabricensib.* Ans.

(5) *l. 9. C. Theod. hoc. tit.* Tam præfectiani, quam palatini et omnes apparitores alii, qui ad exequutionem mittuntur, ad judicem suum intra spatium anni sese conferant eique declarent, quid sit in residuis, et penes quos residua illa sint. *Synopsis* ... *l. cap.* 54.

(6) *l. 4. supr. de susceptoribus. l. 10. tit.* 70.

(7) Insidens.

(8) Prioribus.

(9) Apposita.

(10) *Al.* vires.

(11) *Al.* Imp. Zeno.

(12) *l. 10. C. Theod. h. t.* Clarigationes seu Repressaliæ prohibitæ, ut *l. ult. supr. de omni agro deserto l.* 11. *tit.* 58. *et Novell.* 52. *c.* 1. *Novell.* 128. *cap.* 14. *l. unic. supr. ut nullus ex vicaneis. l.* 11. *tit.* 56. Alius pro alio teneri non debet, ob id solum, quod sit ejusdem civitatis vel vici. adde *l. unic. supr. ut nullus ex vicaneis, l.* 11. *tit.* 56. *l.* 4. *supr. de jure fisci.*

(13) *Al.* Imp. Anastasius A.

(14) Absunt a quibusd. lib.

(15) *Executor, in vet. lib.* al. *exactionem exercere.*

(16) Al. *proscriptione.*

(17) Officiali contra jus et æquum exequenti licet privatis ipsis resistere. ut *l. 5. supr. de jure fisci. l. devotam.* 5. *supr. de metatis, h. lib. tit.* 41. *l. ult. supr. de discussoribus. l.* 10. *tit.* 30. adde quæ scripsi ad *l.* 4. *ff. de appell.* Goth. Vide Marci *dec. Delphin.* 772. Ant. Fab. *ad Cod. lib.* 7. *tit.* 20. *defin.* 15. S. L.

(18) *Etiam, in quibusd. lib.*

(19) *Executoris, et postea, vindicantis.*

(20) *Al.* Justinianus A.

(21) Tractatores qui, dictum in *l.* 10. §. 1. *supr. de Numerariis. h. lib. tit.* 50.

(22) Vel.

(23) Ipse.

(24) Executores, ut et exactores canonicarii missi in provincias aliter non admittendi, quam si mandatum et delegationem suam præsidi insinuaverint. *Novell.* 128. *cap.* 10. Eadem ratione privatis in actionibus procurator creatus exigendi debitoris causa non aliter admittendus, quam si judici mandatum insinuaverit: quæ sententia Placentini fuit: a qua facit *l. exigendi.* 12. *supr. de procurat.* licet Accurs. de ea disputet, in *l. non solum.* 39. §. 1. *ff. de procur.* vid. Cujac. 12. *obs.* 22.

una cum præside inquirentibus, qui et opem executori ferent, si res digna videatur. Sed si quid manifesto in ea falsi, vel illegitimi deprehenderit, suspendet exactionem, et relationem mittet ad principem per agentem in rebus vel ad sedem ejus a quo res processit. Et interim executor quidem cautionem præstabit pro rei qualitate: reus personalem, se sisti puta, idque sine ulla impensa. Debet enim executor indemnem eum præstare quem convenit, si temere forsitan eum convenerit, quam cautionem, nisi præstiterit, impune ab eo quem convenit repelletur. Præses ipse, vel alius ad quem jussio dirigitur, cautionem exiget ab executore pro rei qualitate. Sed et si potuerit quis executionem repellere, et repulerit, debet præses executorem restituere, et ab eo cautionem exigere personalem, et rem deferre: quod si negligat tam ipse, quam suum officium, isve ad quem literæ missæ sunt, de suo indemnitatem convento præstabit, durante vel deposito magistratu. Constitutio excipit eos, qui nomine tributorum obligati sunt. Quod si pretio victi præsides non inquirant, qua de re superius diximus inquirendum esse: etiamsi negligentia hic tantum argui videatur, et rei familiaris damnum patientur et magistratu ejicientur, et circa salutem periclitabuntur. Omnis autem lex Præfecto prætorio prius insinuari debet, deinde in provinciam transmitti, et portitori dari aureos sex, Præside curante per omnes civitates suæ provinciæ legem promulgari sine ulla impensa Præsidis vel Defensorum, vel portitoris. Et si quis ex ea re quid perceperit, in duplum tenetur, et magistratus dignitatem amittit, officialis officium.

TIT. LXII.

DE (1) LUCRIS ADVOCATORUM, ET CONCUSSIONIBUS OFFICIORUM, SEU APPARITORUM.

1. Imp. CONSTANTINUS (2) A. ad Ælianum Proconsulem Africæ.

SI (3) quis (4) a Ducenariis (5), vel Centenariis, vel fisci Advocatis læsum se esse cognoscit, adire judicia, et probare injuriam non moretur: ut in eum, qui convictus fuerit, competenti severitate vindicetur. Dat. (6) Kal. Novembr. *Treveris*, CONSTANTINO A. IV. et LICINIO IV. CONSS. 315.

2. Idem (7) A. Eubulidæ Vic. Africæ.

PRæter (8) solennes et Canonicas pensitationes, mul[illegible] a provincialibus indignissime postulantur ab officia[illegible] bus et scholasticis (9), non modo in Civitatibus singul[illegible] sed [etiam] mansionibus (10), dum ipsis et animalib[illegible] eorundem alimoniæ sine pretio ministrentur. Provincial[illegible] itaque cuncti Judices tueantur, nec injurias inultas tra[illegible] ire permittant. Dat. 3. Kalend. Jul. LEONTIO et SAL[illegible]STIO CONSS. 344.

3. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Pompeiano Proc. Africæ.

QUotiens (11) compulsor arguitur in deprædatione convictus, etiam (12) non consulta Clementia nost[illegible] pœnam subeat legibus competentem. Datum pri[illegible] Kal. Jan. *Mediol.* STILICHONE et AURELIANO CONSS. 40[illegible]

4. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Adriano P. P.

CUrialibus et Navicularîis, omnibusque (13) corporib[illegible] ita subveniri (14) volumus, ut nihil Apparitorib[illegible] universorum Judicum liceat, quod ad prædam Provi[illegible]cialium pertinet.

TIT. LXIII.

DE PRIMIPILO (15).

1. Impp. (16) VALERIAN. et GALLIEN. AA. Domitio.

COmmoda Primipilatus (17) post administrationem incipiunt deberi: et si is, qui ea percipere debuit prius rebus humanis eximatur, heredibus petitio salva sit

2. Impp. DIOCLET. et MAXIM. AA. Alexandro.

OBtentu nominis Primipili, civiles actiones ad alio[illegible] Judices transferendæ non sunt.

3. Iidem AA. Domnæ.

UTilitas (18) publica præferenda est privatorum contractibus: et ideo si (19) constiterit fisco satisfactum esse ob causam Primipili, poteris obligatam tibi possessionem dotis titulo petere, ut satis doti fieri possit.

(1) *L.* 8. *C. Theod.* 10.
(2) *Al.* Constantius.
(3) *l.* 1. *C. Theod. h. t.*
(4) Conjunge *l.* 3. *supr. de exact. l.* 10. *tit.* 19. *et l.* 3. *supr. de advocat. fisci.*
(5) Ducenarii et Centenarii qui essent, dixi ad *l.* 5. *supr. de princip. agent. in reb.*
(6) *Al.* Dat. 6. Id. Nov. Treveris. Acc. 15. Kal. Mart. Carthagine, Constantino A. 4. et Licinio Conss.
(7) *Al.* Constantius.
(8) *l.* 2. *C. Theod. h. t.*
(9) Id est, advocatis, *ut hic interpretatur* Cujac. *et multis auctoritatib. confirmat.* Græci συνηγόρες. Quo nomine primum nuncupati Rhetores (ut Cornelius Tacitus scribit, *libr. de Oratorib.*) et declamatores fictarum litium: deinde a fictis litibus transiit ad veras. Plin. 2. *epist.*
(10) Mansiones, *hic et l.* 8. *supr. de annon. et tribut. l.* 10. *tit.* 16. *l.* 2. *supr. de conditis in publicis horreis. l.* 10. *tit.* 26. *l.* 9. *supr. de susceptorib. l.* 10. *tit.* 70. *l.* 9. *C. Theod. de annonis, l. Claudiopolis.* 119. *C. Theod. de decur.* ἀλλαγαί mansus et diversoria militum, vel sacri comitatus ab oppidis separata, quæ annonis et pabulis instruebantur ex collatione vicinorum, non eorum, qui procul disjuncti. Galli, *Estappes.*
(11) *l.* 3. *C. Theod. h. t.*
(12) Etsi.

(13) Omnibus quoque.
(14) Subvenire.
(15) *Primipilus* est decurio primæ cohortis, regit autem quatuor centurias. *Veget.* Sed Theodorus Hermopolit. *lib.* 9. *tit.* 9 Primipilum definit annonam, quæ datur Primipili centurionibus ut inter milites distribuatur. vide *hic* Alciat. dixi ad *l.* 3. *infr h. t. ad l.* 7. *supr. de cohortalib. h. lib. tit.* 58.
(16) *Al.* Imp. Gordianus A.
(17) Primipili.
(18) Publica utilitas præferenda privatorum contractibus. *l.* 4. *supr. qui potiores. Novell.* 97. *cap.* 4.
(19) Doti res mariti quidem tacite obligatæ sunt, primipilum tamen ei præfertur. Est vero πριμιπίλον ἢ στρατιωτικὴ ἀννῶνα. militaris annona. Quare si quis primipilum debeat et dotem, primipilum præfertur. *Synops. Basil.* 9. *tit.* 5. *ex lib.* 15. *tit.* 2. *cap.* 28. *ubi Scholiastes, et ex tit.* 17. *cap.* 64. Goth. Sunt et multa alia singularia, ut si debitor ex causa primipili, vel fidejussor aut nominator ejus solvendo non sit, dos uxoris fisco vindicetur. *l. satis. supr. in quibus caus. pig. tac. contr.* Et res etiam specialiter obligata dotis nomine et donata, licet primipili morte confirmata sit donatio *l. non verum. supr. de donat. int. vir. et uxor.* Ut fisco teneantur filii primipili, etiamsi heredes non extiterint. *l. si tutores. supr. de compens.* Ut urgente fisco adversus debitores suos debitor ex causa primipili agat etiam ante diem. *l.* 1. *supr. de condict. ex lege.* Mod.

Solum ex causa Primipili filius non existens heres patris potest conveniri pro patre, in aliis vero secus. Bart.

4. Iidem AA. Dionysio.

Cum (1) ex sola Primipili causa liberos, etiamsi patribus heredes non existant, teneri D. Aurelianus (2) sanxerit: si neque successistis patri vestro, nec quicquam ex bonis ejus tenetis: consequens est, a paternis creditoribus vos non conveniri.

TIT. LXIV.

PUBLICÆ (3) LÆTITIÆ VEL CONSULUM NUNCIATORES, VEL INSINUATORES CONSTITUTIONUM, ET ALIARUM SACRARUM VEL JUDICIALIUM LITERARUM, EX DESCRIPTIONE VEL AB INVITIS NE QUID ACCIPIANT IMMODICUM.

1. Imppp. GRATIAN. VALENT. et THEOD. AAA. Floro Præf. præt.

Quicquid (4) nostrorum (5) unquam nunciari cœperit prosperorum, ut (6) bella si desinunt, si oriuntur victoriæ fastus (7), si honor datus fuerit Regalium (8), vel Consulum vel Trabearum, compositæve pacis erit offerenda tranquillitas, si (9) sacros vultus inhiantibus forte populis inferimus: hoc sine (10) immodico pretio nuntiari excipique sancimus: actum (11) esse jubemus castissimum, indigentibus, non numerariis (12) esse præbendum judices statuimus esse solicitos, ne turpi colludio quæratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum, et (13) accipientem pudoris fortunarumque manebit excidium, et cogentem par pœna multabit, et officium (14) triginta librarum auri vexatione quatietur. Dat. 4. Non. Februar. CP. MEROBALDO II. et SATURNINO CONSS. 383.

(15) 2.

Constitutio (16) vult a singulis Provinciis Insinuatoribus sacrarum literarum, vel generalium Constitutionum, vel publicorum commonitoriorum (17), vel statuarum sex duntaxat solidos dari, et ab eo, qui amplius acceperit, quadruplum reddi, hoc inhibente Præside, et Episcopo et Primoribus (18) Civitatis, omnique tam civili quam fiscali adminiculo, nisi velit Episcopus in Principis indignationem incurrere, Præses bonis et dignitate et civitate multari. Curet autem officium nec descriptionem (19) fieri ex iis causis ultra VI. aureos, nec ab invitis, et ab accipiente quadruplum inferri. At cum cives seipsos volunt describere operis publici, vel frumenti coemendi causa, et hoc sibi concedi a principe petunt, nihil oportet lædi ex hac causa, ne sacerdotes indignationem eandem incurrant, Præsides dignitatem amittant et publicentur: officium in corpus torqueatur, nisi Principi detulerint, quicquid contra hanc constitutionem fuerit admissum. Possunt enim descripti resistere describentibus: vel si nequeant resistere, licet eis invocare Præsidem, et deferre Principi. Sed non oportet patres (20) Civitatum vel Sitonas (21), vel Susceptores ex reditibus, quos habent in manu, quidquam præbere, sed eorum quantitatem destinatæ necessitati servare debent. Quod si Præses violarit, de suo eos reditus implebit. Fiscales enim et civiles res imminutas servare necesse est.

(1) Primipili causa quod pater debet, liberos ejus heredes obligat, etiam si patris heredes non sint, quod jus speciale est. Nam ex sola primipili causa tenetur, qui hereditatem paternam non adierunt liberi, at non ab aliis patris creditoribus, quod jus Græci autores παραδέξον insolens et novum appellant. *Syn. Basil.* 9. *tit.* 5. *ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 64. Harmenop. 3. *tit.* 5. §. 84. adde *l.* 3. *supr. de revocandis his quæ in fraudem cred. alienata sunt.*

(2) Al. *Trajanus.*

(3) De consuetudinibus, quæ a provincialibus dantur perferentibus missas a principe sacras sive judiciales litteras. Idem de consuetudinibus, quæ dantur perferentibus constitutiones eorum, qui magistratum civilem vel militarem gesturi sunt. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *περὶ συνηθειῶν ex lib.* 56. *tit.* 17. *cap.* 67.

(4) Huc pertinet *l. un. libr.* 8. *tit.* 4. *C. Theod.*

(5) Qui publicas adferunt hilaritates sive gaudia (*δημοσίας ἱλαρίας καὶ χαρμόσυνα ἐπιφερόμενοι*) nihil omnino a provincialibus accipiant: sive hostium abitum, sive victoriam, sive consulatus renunciationem, sive pacem cum hostibus compositam, εἴτε λαβοάτα (alias λαυράτα) id est, laureatum renuncient. *Syn. Basil.* 56. *circa finem tituli περὶ συγχαρίων.*

(6) Ad.

(7) Ex vet. lib. emendat Cujac. *fastis*, sic enim legitur in *lib. Aured.*

(8) *Regalium trabearum*, in libro Aured. et ita emendat Cujac.

(9) Id est, quoties urbem aliquam solenni ritu ingredimur.

(10) Id est, modo non excedat sex aureos. *l.* 2. *infr. h. t. l.* 26. §. 2. *supr. de Episcop. audient.* 1. Cont. *dispunct.* 14.

(11) Gerulum jubemus esse castissimum: indices nummarios esse prohibemus, ita ex *C. Theod. et lib. manuscr.* emendat Cujac. *et nummarios* interpretatur *lucri avidos.*

(12) Indicibus non nummariis.

(13) In.

(14) Officio.

(15) *Eclog. lib.* 7. *tit.* 6. *ex lib.* 56. *tit.* 27. *cap.* 67.

(16) Hæc lex *epitom.* 2. *part.* 6. *constit. Græcæ supr. de episcopal. audient. quam suo loco restituimus.*

(17) Συμβολαίων. *Synopsis Basil.* 7. *tit.* 6. *dict. tit. περὶ συνηθειῶν.*

(18) Primores civitatum, locupletiores. *l. ult. supr. ut nemini liceat in empt. specier. l.* 10. *tit.* 27.

(19) Exactores publicorum tributorum collectas pecunias jubentur statim curatoribus Reipublicæ præstare, sine ulla diminutione, vel sportularum, vel descriptionum specie.

(20) Patres hi civitatum: qui et Curatores Reip.

(21) Σιτῶναι curatores emendi frumenti. Hi, ut et curatores, seu patres civitatum et curatores operum, creabantur decreto episcopi et primorum civitatis. *Novell.* 128. *c.* 16.

CODICIS

DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS

EX REPETITA PRÆLECTIONE,

FINIS.

INDEX
LIBRORUM ET TITULORUM CODICIS REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
QUI IN HOC LIBRO CONTINENTUR.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

LIBER SEXTUS.

LIBER SEPTIMUS.

LIBER OCTAVUS.

LIBER NONUS.

LIBER DECIMUS.

LIBER UNDECIMUS.

LIBER DUODECIMUS.

FINIS.